

PATROLOGIÆ

CURSUS COMPLETUS,

SEU

BIBLIOTHECA UNIVERSALIS, INTEGRA, UNIFORMIS, COMMODA, ŒCONOMICA
OMNIUM SS. PATRUM, DOCTORUM, SCRIPTORUMQUE ECCLESIASTICORUM,

SIVE LATINORUM, SIVE GRÆCORUM,

QUI AB ÆVO APOSTOLICO AD ÆTATEM INNOCENTII III (ANN. 1216) PRO LATINIS
ET AD PHOTII TEMPORA (ANN. 863) PRO GRÆCIS FLORUERUNT :

RECUSIO CHRONOLOGICA

OMNIUM QUÆ EXSTITERE MONUMENTORUM CATHOLICÆ TRADITIONIS PER DUODECIM PRIORA
ECCLESIAE SÆCULA ET AMPLIUS,

JUXTA EDITIONES ACCURATISSIMAS, INTER SE CUMQUE NONNULLIS CODICIBUS MANUSCRIPTIS COLLATAS,
PERQUAM DILIGENTER CASTIGATA;

DISSERTATIONIBUS, COMMENTARIIS, VARIISQUE LECTIONIBUS CONTINENTER ILLUSTRATA;

OMNIBUS OPERIBUS POST AMPLISSIMAS EDITIONES QUÆ TRIBUS NOVISSIMIS SÆCULIS DEBENTUR ABSOLUTAS
DETECTIS AUCTA;

INDICIBUS PARTICULARIBUS ANALYTICIS, SINGULOS SIVE TOMOS SIVE AUCTORES ALICUJUS MOMENTI
SUBSEQUENTIBUS, DONATA;

CAPITULIS INTRA IPSUM TEXTUM RITE DISPOSITIS, NECNON ET TITULIS SINGULARUM PAGINARUM MARGINEM SUPERIOREM
DISTINGUENTIBUS SUBJECTAMQUE MATERIAM SIGNIFICANTIBUS, ADORNATA;

OPERIBUS CUM DUBIIS, TUM APOCRYPHIS, ALIQUA VERO AUCTORITATE IN ORDINE AD TRADITIONEM
ECCLESIASTICAM POLLENTIBUS, AMPLIFICATA;

DUCENTIS ET AMPLIUS INDICIBUS LOCUPLETATA; SED PRÆSERTIM DUOBUS IMMENSIS ET GENERALIBUS, ALTERO
SCILICET RERUM, QUO CONSULTO, QUIDQUID NON SOLUM TALIS TALISVE PATER, VERUM ETIAM UNUSQUISQUE

PATRUM, ABSQUE ULLA EXCEPTIONE, IN QUODLIBET THEMA SCRIPSERIT, UNO INTUITU CONSPICIATUR;

ALTERO SCRIPTURÆ SACRÆ, EX QUO LECTORI COMPERIRE SIT OBVIUM QUINAM PATRES ET
IN QUIBUS OPERUM SUORUM LOCIS SINGULOS SINGULORUM LIBRORUM SCRIPTURÆ VERSUS,

A PRIMO GENESEOS USQUE AD NOVISSIMUM APOCALYPSIS, COMMENTATI SINT.

EDITIO ACCURATISSIMA, CÆTERISQUE OMNIBUS FACILE ANTEPONENDA, SI PERPENDANTUR CHARACTERUM NITIDITAS,
CHARTÆ QUALITAS, INTEGRITAS TEXTUS, PERFECTIO CORRECTIONIS, OPERUM RECUSORUM TUM VARIETAS

TUM NUMERUS, FORMA VOLUMINUM PERQUAM COMMODA SIBIQUE IN TOTO PATROLOGIÆ DECURSU CONSTANTER

SIMILIS, PRÆTII EXIGUITAS, PRÆSERTIMQUE ISTA COLLECTIO, UNA, METHODICA ET CHRONOLOGICA,

SEXCENTORUM FRAGMENTORUM OPUSCULORUMQUE HACTENUS HIC ILLIC SPARSORUM;

PRIMUM AUTEM IN NOSTRA BIBLIOTHECA, EX OPERIBUS ET MSS. AD OMNES ÆTATES,

LOCOS, LINGUAS FORMASQUE PERTINENTIBUS, COADUNATORUM.

SERIES GRÆCA

IN QUA PRODEUNT PATRES, DOCTORES SCRIPTORESQUE ECCLESIAE GRÆCÆ
A S. BARNABA AD PHOTIUM,

ACCURANTE J.-P. MIGNE,

Bibliothecæ Cleri universæ,

SIVE

CURSUUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

PATROLOGIA, AD INSTAR IPSIUS ECCLESIAE, IN DUAS PARTES DIVIDITUR, ALIA NEMPE LATINA, ALIA GRÆCO-LATINA; LATINA, JAM INTEGRE EXARATA, VIGINTI ET DUCENTIS VOLUMINIBUS MOLE SUA STAT, CENTUMQUE ET VILLE FRANCIS VENIT. GRÆCA DUPLICI EDITIONE TYPIS MANDATA EST. PRIOR GRÆCUM TEXTUM CUM VERSIONE LATINA LATERALIS COMPLECTITUR, ET FORSAN CENTUM VOLUMINUM EXCEEDIT NUMERUM. POSTERIOR AUTEM VERSIONEM LATINAM TANTUM EXHIBET IDEOQUE INTRA QUINQUAGINTA CIRCITER VOLUMINA RETINEBITUR. UNUMQUODQUE VOLUMEN GRÆCO-LATINUM OCTO, UNUMQUODQUE MERE LATINUM QUINQUE FRANCIS SOLUMMODO EMITUR: UTROBIQUE VERO, UT PRÆTII HUIUS BENEFICIO FRUATUR EMPTOR, COLLECTIONEM INTEGRAM SIVE GRÆCAM SIVE LATINAM COMPARET NECESSE ERIT; SECUS ENIM, CUIUSQUE VOLUMINIS AMPLITUDINEM NECNON ET DIFFICULTATES VARIA PRÆTIA ÆQUABUNT.

PATROLOGIÆ GRÆCÆ TOMUS XXXII.

S. BASILIUS CÆSARIENSIS EPISCOPUS.

EXCUDEBATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNE EDITOREM,
IN VIA DICTA D'AMBOISE, PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM VULGO D'ENFER NOMINATAM
SEU PETIT-MONTROUGE.

PATROLOGIE

A CURSUS COMPLETUS

CHIRURGICAE, MEDICINAE, OBSTETRICAE, PNEUMONICAE, ACUTAE, CHRONICAE, ET ALIARUM

PER DOCTOREM MEDICINAE, JOHANNEM FRIDERICUM WILHELMUM, PH.D.

IN REGIO ANNO DOMINI 1800

EDITIONE SECUNDA, REVISITA ET AUCTA, AUCTORE JOHANNI FRIDERICO WILHELMO, PH.D.

PROFESSORE MEDICINAE, ET CHIRURGICAE, IN UNIVERSITATE HAMBURGENSIS

LIBRARIIS HAMBURGENSIBUS, JOHANNES HENRICHUS, ET JOHANNES NEUBAUER, MDCCC

IN VITRO, ET IN VITRUM, ET IN VITRUM, ET IN VITRUM, ET IN VITRUM

LIBRARIIS HAMBURGENSIBUS, JOHANNES HENRICHUS, ET JOHANNES NEUBAUER, MDCCC

IN VITRO, ET IN VITRUM, ET IN VITRUM, ET IN VITRUM, ET IN VITRUM

LIBRARIIS HAMBURGENSIBUS, JOHANNES HENRICHUS, ET JOHANNES NEUBAUER, MDCCC

IN VITRO, ET IN VITRUM, ET IN VITRUM, ET IN VITRUM, ET IN VITRUM

LIBRARIIS HAMBURGENSIBUS, JOHANNES HENRICHUS, ET JOHANNES NEUBAUER, MDCCC

IN VITRO, ET IN VITRUM, ET IN VITRUM, ET IN VITRUM, ET IN VITRUM

LIBRARIIS HAMBURGENSIBUS, JOHANNES HENRICHUS, ET JOHANNES NEUBAUER, MDCCC

IN VITRO, ET IN VITRUM, ET IN VITRUM, ET IN VITRUM, ET IN VITRUM

LIBRARIIS HAMBURGENSIBUS, JOHANNES HENRICHUS, ET JOHANNES NEUBAUER, MDCCC

SECTIO QUARTA

DE CURA MORBIDITATUM IN VITRO, ET IN VITRUM, ET IN VITRUM, ET IN VITRUM

ACQUISITIONE A. P. NIGRE

LIBRARIIS HAMBURGENSIBUS, JOHANNES HENRICHUS, ET JOHANNES NEUBAUER, MDCCC

LIBRARIIS HAMBURGENSIBUS, JOHANNES HENRICHUS, ET JOHANNES NEUBAUER, MDCCC

LIBRARIIS HAMBURGENSIBUS, JOHANNES HENRICHUS, ET JOHANNES NEUBAUER, MDCCC

LIBRARIIS HAMBURGENSIBUS, JOHANNES HENRICHUS, ET JOHANNES NEUBAUER, MDCCC

LIBRARIIS HAMBURGENSIBUS, JOHANNES HENRICHUS, ET JOHANNES NEUBAUER, MDCCC

LIBRARIIS HAMBURGENSIBUS, JOHANNES HENRICHUS, ET JOHANNES NEUBAUER, MDCCC

SÆCULUM IV.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ,

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΑΙΣΑΡΕΙΑΣ ΚΑΠΠΑΔΟΚΙΑΣ,

ΤΑ ΕΥΡΙΣΚΟΜΕΝΑ ΠΑΝΤΑ.

S. P. N. BASILII,

CÆSARÆ CAPPADOCIÆ ARCHIEPISCOPI,

OPERA OMNIA QUÆ EXSTANT,

VEL QUÆ SUB EJUS NOMINE CIRCUMFERUNTUR,

AD MSS. CODICES CALLICANOS, VATICANOS, FLORENTINOS ET ANGLICOS, NECNON AD ANTIQVIQRES
EDITIONES CASTIGATA, MULTIS AUCTA : NOVA INTERPRETATIONE,
CRITICIS PRÆFATIONIBUS, NOTIS, VARIIS LECTIONIBUS ILLUSTRATA, NOVA SANCTI
DOCTORIS VITA ET COPIOSISSIMIS INDICIBUS LOCUPLETATA,

OPERA ET STUDIO

Monachorum ordinis sancti Benedicti e congregatione S. Mauri.

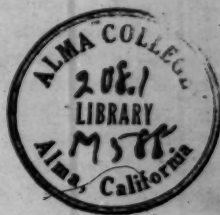
ACCURANTE ET RECOGNOSCENTE J.-P. MIGNÈ,

BIBLIOTHECÆ CLERI UNIVERSÆ,

SIVE

CURSUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

TOMUS QUARTUS.

VENIUNT QUATUOR VOLUMINA 48 FRANCIS GALLICIS.

EXCUDEBATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNÈ EDITOREM,
IN VIA DICTA D'AMBOISE, PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIQRIUM VULGO D'ENFER NOMINATAM,
SEU PETIT-MONTRQUGE.

1857

8114

ELENCHUS

AUCTORUM ET OPERUM QUÆ IN HOC TOMO XXXII CONTINENTUR.

S. BASILIUS MAGNUS, CÆSARÆÆ CAPPADOCIÆ ARCHIEPISCOPUS.

Liber de Spiritu sancto.

col. 67

Epistolæ.

219

APPENDIX HUIUS TOMI. Simeonis Logothetæ Sermones viginti quatuor de moribus,
exceroti ex operibus Basilii.

1115

Monendus est Lector nos ad seriem Orientalem amandasse Basilii opuscula nonnulla
quæ Syriace nuper prodierunt.

PRÆFATIO.

IN QUA DE PLURIBUS REBUS AD DOCTRINAM S. BASILII PERTINENTIBUS DISSERITUR.

Hoc volumine continentur præclarissima antiquitatis monumenta, S. Basilii liber *De Spiritu sancto*, ejusque *Epistolæ*. Magna sane cujuslibet operis commendatio, nomen S. Basilii; neque enim quidquam ab illo ingenio profectum, quod medium et tolerabile videri possit. Sed libri *De Spiritu sancto* eo majus pretium, quod eum Basilii et longo usu in hæresibus vincendis exercitatus suscepit, et summo studio, ut in tempore magnis doctrinæ prædiis indigente, invicta animi fortitudine, ut adversus potentæ hæreticos, elucubravit. In *Epistolis* S. Basilii vetus disciplina præclaris institutis et canonibus illustratur, historia ecclesiastica ditatur uberi et copiosa rerum gestarum segete, formantur mores optimis præceptis, et, quod præcepta longe superat, depictis sine arte eximilis S. Basilii virtutibus. Neque etiam spernenda quæ in appendicem conjecta sunt, viginti quatuor orationes a Simeone Logotheta ex S. Basilii verbis et sententiis constructæ, et liber *De virginitate* auctorem habens episcopum S. Basilio æqualem vel certe supparem.

Sed quo pluris fiunt hæc monumenta, eo magis verendum ne longior mora pluribus displicuerit; et quia octo annorum intervallo prodit hoc volumen, minus curæ habuisse publicum commodum videamur. Non tamen negligentia, sed necessariae causæ moras attulerunt. Nam eruditus sodalis, qui edendorum sancti Basilii operum curam suscepit, jam gravi ægitudine correptus erat, cum secundum volumen in lucem edidit. Defunctum hoc labore cupiditas bene de re ecclesiastica et litteraria merendi incitavit, ut tertium tomum repugnante valetudine pararet. Sed languidos conatus ingravescens morbus abrupit, vixque dimidium interpretationis suæ retractaverat, appositis e Tillemontio historicis notis, quas, abstracto scribendæ S. Basilii *Vitæ* consilio, necessarias ducebat; vix, inquam, hæc navaverat, cum vires penitus defecerunt, ac tandem piam et laudabilem vitam pretiosa in conspectu Domini morte conclusit anno 1725, die 3 Junii. Ad desiderium, quod illius virtutum ornamenta omnium nostrum animis incusserunt, illud accessit molestiæ, ut opus ab eruditis expectatum, quodque multi ære suo jamdudum emerant, non tamen cito eorum manibus et judiciis committi posset. Jam enim quisque intelligit quantum laboris

A et operæ impendendum fuerit, non quidem in evolvendis codicibus mss. (collati enim cum editis fuerant diligenti manu, excepto tamen Harleano, qui cum Mediceo et Coisliniano maximum exstitit præsidium), sed in aliis rebus, quæ ad accuratam editionem necessariae sunt, præsertim in disponendis ordine chronologico epistolis, in concinnanda S. Basilii *Vita*, ejusque explananda doctrina, id quod jam nobis, misso longiori exordio, aggrediendum est.

§ 1.

I. S. Basilii minus commode interpretatur illud synodi Nicænæ, ex alia essentia aut hypostasi. II. Sed merito negat unam in tribus personis hypostasim a synodo admissam. Ipsi etiam trium hypostasium defensores sæpe hypostasim pro essentia sumunt. III. Novitas unius hypostasis. IV. Tres hypostases apud scriptores Nicænæ synodo antiquiores. V. Quid synodus Nicæna senserit ex S. Alexandro et S. Athanasio spectatur. VI. Occidentalium sententia de hypostasi. Quo sensu eadem vox usurpata in secularibus scholis.

1. Sanctus Basilii, ut erat acerrimus trium hypostasium defensor, dare noluit adversariis suis, vocem hypostasis eodem sensu ac essentiam a synodo Nicæna usurpata fuisse. Refellit Basilii interpretationem Petavius (1), eamque hoc argumento impugnatur, quod qui isti synodo interfuerint Patres aliqui, aut paulo certe postea floruerunt, tum collecti aliis in synodis, tum seorsim singuli ὑποστάσιον pro οὐσίᾳ sumpserunt: quod nunquam fecissent, si contrarium apud Nicæam ante fecissent. Duo continentur hac Petavii sententia, quæ nobis distinguenda sunt, quamvis ipse non distinguat: nam non solum ὑποστάσιον pro οὐσίᾳ sumptam a Nicænis Patribus hoc loco fuisse, sed etiam unam in tribus personis hypostasim ab hac synodo et ab aliis quos citat Patribus admissam contendit. Examinandum ergo nobis est an Basilii in utroque reprehendendus sit, et quod hypostasim in fide Nicæna idem valere ac essentiam, et quod unam in tribus personis hypostasim a synodo admissam fuisse negaverit.

Locus ex quo ambigendi nata materia, legitur in fidei formula ab Eustathio, postulante Basilio, subscripta, quæ est epistola 125, olim 78 inter Basilianas. Ibi Sabelliani his synodi verbis abuti dicuntur: Ἐὰν δὲ τις λέγῃ ἐξ ἑτέρας οὐσίας ἢ ὑποστάσεων τὸν Υἱὸν ἀναθεματίζει. ἢ καθολικῇ καὶ

(1) Lib. iv *De Trin.*, cap. 1.

ἀποστολικῇ Ἐκκλησίᾳ. Si vero quispiam dixerit ex alia essentia aut hypostasi Filium esse, eum anathemate ferit catholica et apostolica Ecclesia. Deinde additur: Οὐ γὰρ ταυτὸν εἶπον ἔχει οὐσίαν καὶ ὑπόστασιν. Εἰ γὰρ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἐδήλουν ἔννοιαν αἱ φωναί, τίς χρεῖα ἦν ἑκατέρων; Ἀλλὰ δῆλον ὅτι, ὡς τῶν μὲν ἀρνούμενων τὸ ἐκ τῆς οὐσίας εἶναι τοῦ Πατρὸς, τῶν δὲ λεγόντων, οὕτως ἐκ τῆς οὐσίας, ἀλλ' ἐξ ἄλλης τινὸς ὑποστάσεως, οὕτως ἀμφοτέρω, ὡς ἀλλότρια τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ φρονήματος, ἀπηγόρευσαν· ἐπεὶ ὅπουγε τὸ ἑαυτῶν ἐδήλουν φρόνημα, εἶπον ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς τὸν Υἱόν· οὐκέτι προσθέντες καὶ τὸ, ἐκ τῆς ὑποστάσεως. Non enim idem dixerunt illic essentiam et hypostasim. Etenim si una et eadem notio subjecta vocibus, quid opus erat utraque? Sed perspicuum est, aliis quidem (Filium) ex Patris essentia esse negantibus, aliis vero neque ex essentia esse, sed ex aliqua alia hypostasi dicentibus, illos ita demum utramque opinionem tanquam a sententia ecclesiastica alienam rejecisse. Nam ubi suam ipsorum declarabant sententiam, dixerunt ex essentia Patris Filium, non amplius adijcentes illud, ex hypostasi.

Non facile est statuere quosnam hæreticos Basilii, ob Filii originem ex alia quam Patris hypostasi deductam, a synodo notatos dicat. Videtur vel Valentinianos dicere, ut existimat Petavius, qui ex collatiis velut stipe ab æonibus constatum esse Jesum asserebant; vel generatim Gnosticos, qui Christum mundi creatoris, sed ignoti cuiusdam dei filium esse fingebant. Legendum putat Combefisius, ut est in uno codice ms., ὅτι ἐξ οὐσίας, aliis ex essentia illum quidem esse, sed ex alia hypostasi dicentibus. Sed hæc emendandi ratio nec lucem affert, nec difficultatem minuit. Equidem non invitus concedam Petavio nihil omnino de ejusmodi hæreticis pronuntiasse synodum, nec satis firmo argumento Basilium niti, dum his vocibus, ex alia essentia aut hypostasi, duas res significari pertendit. Nihil enim vetat eandem sententiam diversis verbis confirmari: neque hæc in symbolo Nicæno damnata propositio, *Erat aliquando, quando non erat*, dissimilis est sequenti, *Non erat antequam nasceretur*. Videtur ergo idem evenisse Basilio, quod interdum optimam sententiam tuentibus evenit, ut in iis solvendis quæ adversarii objiciunt, minus commode versentur. Difficile enim est non fateri his verbis, ex alia hypostasi, essentiam designari. Sed levissimus hic Basilii nævus est, nec causæ summam attingit, quæ tota vertebatur hoc cardine, utrum synodus Nicæna unam in tribus personis hypostasim admisisset. Etiam si Basilii unius testimonii explicationem longius repetat, etiam si concedere adversarii nolit, quod incolumi sua causa concedere poterat; in eo certe synodi mentem accuratissime perspexit, quod tres hypostases ab ea sublatis negaverit. Atque id quidem nobis paulo accuratius examinandum est, ac demonstrandum Nicænam synodum, etsi hypostasim

A pro essentia hoc loco sumpsit, non idcirco unam in tribus personis hypostasim admisisse: tres autem hypostases semper in Oriente, saltem a Noeti temporibus, summo consensu viguisse. Petavio assentiuntur alii theologi, in primis Thomassinus, qui in libro tertio *De incarnatione Verbi*, cap. 1, contendit, non nisi senescente quarto Ecclesiæ sæculo hypostasis nomen ab usua seu essentia discriminatum esse, idque allatis synodi Nicænæ et Athanasii testimoniis efficere conatur.

B II. Fucum doctissimis viris fecit hypostasis vocis subjecta interdum essentiae significatio; et quoties vident apud antiquos scriptores hypostasim hoc sensu usurpari, inde concludunt unam his scriptoribus hypostasim placere. At plurimum peccat hæc rationis conclusio. Nam trium hypostasium acerrimus defensor Basilii sæpe hypostasim hoc sensu accipit. Ait in libro *De Spiritu sancto*, cap. 16, p. 33, Spiritum sanctum gratiam suam conferre angelis, Εἰς τὸν ἀπαρτισμὸν καὶ συμπληρωσιν τῆς ὑποστάσεως αὐτῶν, In hoc ut perficiatur compleaturque illorum substantia. Non potest hoc loco ὑπόστασις aliter accipi ac οὐσία. Hinc in eodem capite, p. 32, sanctitas dicitur esse extra substantiam angelorum, ἔξωθεν τῆς οὐσίας, quia sanctitatem accipiunt a Spiritu sancto, nec eam a sua ipsorum essentia habent. Similiter lib. v *adversus Eunom.*, p. 321, omnis substantia justorum a Spiritu sanctificari dicitur: Πᾶσα ὑπόστασις δικαίων. . . ἡγιάσται. In libro secundo, p. 252, totam Patris naturam ait in Filio imprimi velut in sigillo: aut quemadmodum artium substantia ex docentibus in discipulos tota transit, ὅποια τῶν τεχνῶν ἡ ὑπόστασις ἐκ τῶν διδασκόντων ὅλη τοῖς μαθητευομένοις ἐγγινομένη.

C Gregorius Nazianzenus, cujus summa exstitit cum Basilio in tribus hypostasibus defendendis consensio, divinam essentiam hypostasis nomine designat in orat. 34, p. 542, ubi de Deo et de iis quæ circa Deum prædicantur, sic loquitur: Τί γὰρ ὄντι αὐτῷ κατὰ τὴν φύσιν καὶ τὴν ὑπόστασιν, ὑπάρχει τὸ μὴ ἀρχὴν ἔχειν μηδὲ ἐξίστασθαι, μηδὲ περαιοῦσθαι, ἀλλὰ ὅλον τὸ εἶναι περιλαμβάνειν, λείπεται προσφιλοσοφεῖν τε καὶ προσεξετάζειν. Quid enim secundum naturam et hypostasim exsistenti, conveniat ei nec principium habere, nec a se unquam desciscere, nec fine ullo terminari, sed totum esse completi, id præterea philosophandum et inquirendum relinquatur.

D Cyrillus Hierosolymitanus, quem cum S. Meletio et aliis trium hypostasium defensoribus conjunctissimum fuisse constat, interdum hypostasis nomine substantiam intelligit. Sic enim loquitur in cat. 6, n. 5: Ἀκατάληπτός ἐστιν ἡ ὑπόστασις ἡ θεία. Comprehendi non potest substantia divina; et cat. 16, de Spiritu loquens ait: Φύσιν δὲ ἡ ὑπόστασιν μὴ πολυπραγμονεῖ. Naturam aut substantiam ne curiose investigates.

Sic etiam Epiphanius interdum ὑπόστασιν pro οὐσίᾳ sumit, velut cum ait hæres. LXXIV, n. 4, Μία

θεότης τῆς αὐτῆς δυνάμεως, τῆς αὐτῆς ὑποστά-
σεως. Una divinitas, ejusdem virtutis, ejusdem hy-
postasis. Idem tamen sentiebat, τρεῖς ἀνάγκαιον
εἶναι τὰς ὑποστάσεις, ὁμολογεῖν, necesse esse tres
hypostases confiteri, idque conceptis verbis Basilio
scripserat, qui hanc illius doctrinam plurimum
laudat in epist. 258. Quare vitio non caret Epi-
phanii contextus in *Ancorato*, n. 6, ubi sic legitur:
Ἐάν γάρ εἴπῃς τὸ ὁμοούσιον, ἔλυσας Σαβελλίου
τὴν δύναμιν· ὅπου γὰρ ὁμοούσιον, μὴδ' ὑποστά-
σεως ἐστὶ δηλωτικόν. Addendam esse negationem
ac legendum οὐ μὴδ' vidit ipse Petavius, qui sic
interpretatur: *Usurpando consubstantialis vocabulo*
Sabellii robur infringis: non enim consubstantialis
vox singulare hypostasis significat.

Ruunt ergo argumenta Petavii, et ex allatis
exemplis perspicitur hypostasim interdum pro οὐσίᾳ
sumi posse, quamvis tres hypostases admittantur,
ac proinde Nicænos Patres, etiamsi hypostasim pro
οὐσίᾳ sumpserint, non ideo unam in tribus per-
sonis hypostasim decrevisse. Neque hujus rei longe
petenda explicatio. Quamvis enim essentia sit id
quod commune est tribus personis, hypostasis vero
id quod proprium; sæpe tamen essentiae nomine
hypostasis comprehenditur, ac vicissim ipsa hy-
postasis essentiam comprehendit. Dum enim essen-
tia sive natura consideratur, quatenus conjuncta
est cum personalibus proprietatibus, sive cum
hypostasi, tunc eodem sensu usurpatur ac persona
sive hypostasis: unde S. Alexander Alexandrinus,
cujus verba mox referemus, Patrem et Filium duas
hypostasias naturas vocat. Sic etiam hypostasis, dum
consideratur quatenus cum essentia conjuncta est,
interdum pro essentia sumitur. Quemadmodum
ergo sancti Patres, etsi interdum essentiam su-
munt pro hypostasi, sive persona, non ideo tres
essentias admittunt; ita ex eo quod hypostasim
nonnunquam sumant pro essentia, non sequitur
unam ab illis hypostasim admitti.

III. Sed jam longius nobis promovenda Basilii
defensio: hactenus enim probatum, immerito affingi
synodo Nicænae unam hypostasim: nunc proban-
dum tres hypostases semper in Oriente usurpatas
summo consensu fuisse, saltem a Sabellii et Noeti
tempore, nec ullos habuisse adversarios, præter An-
tiochenos nonnullos, quos Latini hac voce ob linguæ
sue inopiam offensi in sententiam suam traxerunt.

Ipsa illa controversia, quæ de hypostasisibus
exorta est, eximio nobis argumento perpetuam
Orientis doctrinam demonstrat. Discimus enim ex
Gregorio Nazianzeno tres hypostases, antequam
hæc prodiret dissensio, Ecclesiæ Orientalis usu,
nemine repugnante, contritas fuisse. Sic enim
loquitur S. Gregorius in orat. 21, p. 395: Τῆς γὰρ
μὴδ' οὐσίας, καὶ τῶν τριῶν ὑποστάσεων λεγομένων
μὲν ὑφ' ἡμῶν εὐσεβῶς· τὸ μὲν γὰρ τὴν φύσιν δηλοῖ τῆς
θεότητος, τὸ δὲ τὰς τριῶν ἰδιότητας, νοουμένων

ἃ δὲ καὶ παρὰ τοῖς Ἱταλοῖς ὁμοίως, ἀλλ' οὐ δυναμένοις
διὰ στενότητά τῆς παρ' αὐτοῖς γλώττης καὶ δυνα-
τῶν πέναν, διελεῖν ἀπὸ τῆς οὐσίας τὴν ὑπόστασιν,
καὶ διὰ τοῦτο ἀντισταγουσῆς [leg. ἀντεισάγουσι] τὰ
πρόσωπα· ἵνα μὴ τρεῖς οὐσίαι παραδειγθῶσι, τί
γίνεται; Ὡς ἴδαν γελοῖον ἢ ἄλγεινόν· πίστειος ἔδοξε
διαφορὰ, ἣ περὶ τὸν ἦχον μικρολογία. Nam cum
essentia una, et tres hypostases a nobis pie dicerentur
(quod alterum divinitatis naturam, alterum trium
personarum proprietates declaret), atque eodem
quidem modo apud Romanos intelligerentur, cæte-
rum ob linguæ illius angustiam et verborum inopiam,
hypostasim ab essentia distinguere non possent, eo-
que factum esset, ut ne tres substantias admittere
viderentur, personarum vocabulum inducerent, quid
tandem contigit? Res profecto ridicula, vel potius
miseranda: diversæ fidei speciem præbuit levis illa
et jejuna de vocum sono altercatio.

Habemus ergo totius dissensionis originem, et
initium unius hypostasis. Antequam Latinis in in-
terpretanda hypostasis voce molestiam faceretur
linguæ inopia, nulla erat apud Græcos ea de re
controversia, nulla varietas; ac proinde non solum
Nicæni Patres, sed et quotquot hypostasis vocabulo
ad efferendum dogma usi sunt, non unam hypo-
stasim, sed tres hypostases dixerunt. Gregorii testi-
monium confirmat Acacius Beræepsis, qui sic lo-
quitur apud Cyrillum Alexandrinum, epist. 13: *Beatus Paulinus*,
inquit, tres hypostases aperte dicere
recusabat, quamvis eadem virtute et veritate sentiret
ac prædicaret. Secutus est autem piissimos Occi-
dentis episcopos propterea quod angustior est lingua
Romana, quam ut secundum Græcam nostram phra-
sim tres hypostases dicere queat.

Illud etiam novitatem unius hypostasis demon-
strare possit, quod cum epistolæ Sardicensis sy-
nodi adjuncta a nonnullis fuisset quedam fidei
confessio, in qua una hypostasis, ut apostolica do-
ctrina, tradebatur, hanc fidei confessionem Alexan-
drina synodus ut spurium rejecit, ac Antiochenos
hortata est (2), ut eam nec legi nec proferri pate-
rentur. Eusebius Vercellensis in subscribendo eam
ne proferendam quidem esse pronuntiat.

IV. Sed præcipuum nobis argumentum suppedi-
tant scriptorum ecclesiasticorum testimonia, tum
eorum qui ante concilium Nicænum floruerunt, tum
eorum qui synodo interfuerunt, aut post eam scri-
psere. Nullus sane proferri potest, qui unam in
tribus personis hypostasim dixerit: quotquot autem
in explicando Trinitatis mysterio hypostasis voce
usi sunt, tres hypostases summo consensu numerant.

Origenes tom. II in Joannem, p. 56, sic contra
Sabellianos pronuntiat: Ἡμεῖς μένομεν τρεῖς ὑπο-
στάσεις πειθόμενοι τυγχάνειν, τὸν Πατέρα καὶ τὸν
Υἱὸν καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα· Nos autem pertrāsiam
habemus tres esse hypostases, Patrem et Filium et
Spiritus sanctum. Refellit in libro VIII contra Cel-

(2) Athanas. epist. ad Antiochenes.

sum, pag. 386, eosdem hæreticos, qui Patrem et Filium duas esse hypostases negabant; ipse vero duas hypostasi res esse asseverat, ὅντα δύο τῇ ὑποστάσει πράγματα.

S. Basilius in libro *De Spiritu sancto* cap. 29, n. 72, p. 61, citat illud Dionysii Alexandrini: *Et τῶ τρεῖς εἶναι τὰς ὑποστάσεις, μεμερισμένας εἶναι λέγουσι, τρεῖς εἶσι καὶ μὴ θέλωσιν ἢ τὴν θείαν Τριάδα παντελῶς ἀνελέτωσαν*. Si eo quod tres sunt hypostases, divisas esse dicunt, tres sunt etiamsi nolint: aut divinare Triadem prorsus tollant. Tres ergo hypostases admittit Dionysius Alexandrinus, sed eos refellit, qui ex eo quod tres sint, divisas esse contendebant, quasi non una esset in tribus essentia. Atque id quidem accurate observandum, ut perspiciamus quam immerito Dionysium Romanum cum Alexandrino pugnare existiment duo eximii scriptores, Petavius (3) et Pet. Constant (4). Uterque enim unam hypostasim asseri contendit a Dionysio Romano in hoc testimonio apud Athanasium, lib. *De Decret. Nic.*, n. 26, p. 231: *Ἐξῆς δ' ἀνελκόμενος λέγοιμι καὶ πρὸς διαιρούντας καὶ κατεμύνοντας καὶ ἀναίρουντας τὸ σεμνότετον κήρυγμα τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ καὶ μοναρχίαν εἰς τρεῖς δυνάμεις τινὰς καὶ μεμερισμένας ὑποστάσεις καὶ θεότητας τρεῖς*. Jam vero, inquit, æquum fuerit adversus illos disputare, qui augustissimam Dei Ecclesiæ prædicationem monarchiam in tres quasdam virtutes ac separatas hypostases tresque divinitates dividunt, discindunt destruuntque. Nulla sane inter utrumque Dionysium sententiæ varietas: uterque hypostases divisas vituperat: neque una hypostasis Romano affingi potest, cum idem prorsus dicat ac Alexandrinus. Sed potius ex eo quod tres hypostases divisas refellat, non obscura conclusio est nihil eum reprehensurum fuisse, si una in tribus hypostasibus essentia fuisset admissa. Nullus ergo scriptor ante Nicænam synodum proferri potest, qui unam in tribus personis hypostasim docuerit.

V. Quid senserint Nicæni Patres ex duobus locupletissimis testibus perspicui potest, S. Alexandro Alexandrino et S. Athanasio. Primus sic loquitur in epist. ad Alexandrum Constantinopolitanum apud Theodoret. l. 1. *Hist. eccl.*, c. 4, p. 15: *Οἶόν ἐστι τό· Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἑσμεν· ὅπερ φησὶν ὁ Κύριος, οὐ Πατέρα ἑαυτὸν ἀναγορεύων, οὐδὲ τὰς τῇ ὑποστάσει δύο φύσεις μίαν εἶναι σαφηνίζων, etc. Cujusmodi est illud: « Ego et Pater unum sumus »¹. Quod quidem Dominus dicit, non quo seipsum Patrem renuntiet, nec quo duas hypostasi naturas (hoc est, duas hypostases) unam esse demonstret, etc. Alibi explicabitur, cur S. Alexander duas hypostasi naturas dicat: nunc satis est monere, eum hac loquendi ratione usum esse, quia naturam, quæ una prorsus est numero, ut conjunctam cum persona-*

A libus proprietatibus in unaquaque persona considerabat.

Non discedit ab optimi decessoris et magistri vestigiis Athanasius, qui sub finem libri, quem de verbis Domini scripsit, *Omnia mihi tradita sunt*², etc., sic loquitur (pag. 108): *Τὸ γὰρ τρίτον τὰ τίμια ὧσα ταῦτα προσφέρειν τὴν δοξολογίαν, Ἄγιος, ἄγιος, ἄγιος, λέγοντα, τὰς τρεῖς ὑποστάσεις τελείας θεικύνοντα ἐστίν*. Dum ter veneranda illa animalia glorificationem proferunt, « Sanctus, sanctus, sanctus »³, tres hypostases perfectas ostendunt. Et in libro *Περὶ τῆς ἐνσάρκου ἐπιφανείας τοῦ Θεοῦ Λόγου* (p. 878): *Μία γὰρ ἡ θεότης καὶ εἰς Θεὸς ἐν τρισὶν ὑποστάσεσιν*. Una enim deitas et unus Deus in tribus hypostasibus. Hypostasis eodem sensu sumitur in libro, *Quod unus est Christus*. Postremum hoc opus abjudicant nonnulli Athanasio, de secundo non deest omnino dubitandi locus. At primum a nemine in dubium revocatur; si tamen excipias Tillemontium, qui fatetur se hac una re detineri quominus hoc opus certissime attribuat Athanasio, quod illud de tribus hypostasibus testimonium pugnare videatur cum tribus aliis Athanasii locis, in quibus sanctus Pater hypostasim pro essentia sumit; nempe in *Epistola ad Afros*, in libro *De synodis*, et in quarta adversus Arianos oratione. Sed etiamsi demus his in locis, quæ Petavius argumenti loco protulit, hypostasim idem esse ac essentiam; certe non ait Athanasius unam esse in tribus personis hypostasim, sed idem facit quod ab acerrimis trium hypostasium defensoribus factum demonstravimus. Sed tamen si excipias librum *De synodis*, ubi ait Basilium Ancyranum *confiteri ex Patris essentia esse et non ex alia hypostasi Filium*, καὶ μὴ ἕξ ἐτέρας ὑποστάσεως, in aliis duobus testimoniis ad personam ipsam hypostasis revocari potest. Sic exim loquitur in *Epist. ad Afros* (pag. 894): *Ἡ δὲ ὑπόστασις οὐσία ἐστὶ, καὶ οὐδὲν ἄλλο σημαίνονμενον ἔχει, ἢ αὐτὸ τὸ ἐν· ὅπερ Ἱερεμίας ὑπαρξὶν ἐνομάζει λέγων, Καὶ οὐκ ἤκουσαν φωνὴν ὑπαρξέως*. Ἡ γὰρ ὑπόστασις καὶ ἡ οὐσία, ὑπαρξίς ἐστιν· ἐστὶ γὰρ καὶ ὑπαρξις. Hypostasis autem substantia est, neque aliam habet significationem, quam hoc ipsum quod est: quod Jeremias vocat ὑπαρξιν, seu existentiam, dicens: « Et non audierunt vocem existentie mee »⁴. Nam hypostasis et substantia, idipsum est quod ὑπαρξις, seu existentia: est enim et existit. Et in orat. quarta in Arianos (pag. 617): *Ὅσπερ δὲ μία ἀρχὴ καὶ κατὰ τοῦτο εἰς Θεὸς, οὕτως ἡ τῶ ὄντι καὶ ἀληθῶς καὶ ὄντως οὐσα οὐσία καὶ ὑπόστασις, μία ἐστὶν ἡ λέγουσα· Ἐγὼ εἰμι ὁ ὢν· καὶ οὐ δύο, ἵνα μὴ δύο ἀρχαί· Porro quemadmodum unum est principium et proinde unus Deus, ita quæ verissime est essentia et hypostasis, una est quæ dicit: « Ego sum qui sum »⁵, non autem duæ, ne scilicet duo sint princi-*

¹ Joan. x, 30. ² Luc. x, 22. ³ Apoc. iv, 8. ⁴ Jerem. ix, 40. ⁵ Exod. iii, 14.

(3) Lib. iv *De Trin.*, cap. 1.

(4) *Epist. Rom. Pont.* p. 290.

pia. In primo testimonio mirifice consentit Athanasius cum aliis Patribus Græcis, qui hypostasis nomen opposuere hæreticis Verbum et Spiritum sanctum existere negantibus, et idcirco tres hypostases defenderunt. In altero Patrem manifeste designat, et deitatis unitatem ex eo probat, quod solus Pater principium sit, a quo duæ aliæ personæ.

Atque etiamsi Athanasius in aliis operibus unam hypostasim admisisset, nihil id detrabere posset de testimoniis, quod erimus ex libro in illud, *Omnia mihi tradita sunt*. Scriptus enim hic libellus ante mortem Eusebii Nicomediensis, id est, ante annum 342. Nondum tunc percrebuerat de hypostasi controversiæ; nec causa suberat ulla, cur Athanasius eam loquendi rationem fugeret, qua non solum Alexander, sed etiam Origenes et Dionysius Alexandrinus usi fuerant. Quamobrem etiamsi Athanasium arcta cum Latinis et Antiochenis conjunctio ad professionem unius hypostasis adduxisset, non idcirco priora illius scripta in dubium venire deberent. Sed tamen asseverare licet nusquam eum unam in tribus personis hypostasim ponere; imo ex quarta illius adversus Arianos oratione duo proferam testimonia, in quibus hypostasim eodem prorsus sensu ac Origenes et S. Alexander, usurpat. Sic igitur loquitur n. 25, p. 636: Μαίνεται μὲν οὖν Ἄρειος ἐξ οὗκ ὄντων εἶναι λέγων τὸν Υἱὸν, καὶ ἦν ποτε, ὅτε οὗκ ἦν· μαίνεται δὲ καὶ Σαβέλλιος λέγων τὸν Πατέρα εἶναι Υἱὸν, καὶ ἑμπαλὶν τὸν Υἱὸν εἶναι Πατέρα, ὑποτάσσει μὲν ἓν, ὀνόματι δὲ δύο· Quocirca insanit profecto Arius, cum ait Filium ex nihilo esse, fuisseque aliquando cum non esset; insanit pariter Sabellius, cum Patrem Filium esse, et Filium Patrem esse docet, unum quidem hypostasi, sed nomine duos. Et sub finem ejusdem orationis: Τὸ τοίνυν λεγόμενον ὑπὸ τοῦ μακαρίου Πέτρου, ὁρῶν, καὶ εὐκρινῆ τὴν θεότητα τοῦ Μονογενοῦς χρῆσσαι, οὐ τὴν ὑπόστασιν χωρίζων τοῦ Θεοῦ Λόγου ἀπὸ τοῦ ἐκ Μαρίας ἀνθρώπου· Rectum est igitur quod ait beatus Petrus qui veram Unigeniti prædicat divinitatem, nec Dei Verbi hypostasim disjungit ab homine ex Maria assumpto. In hoc postremo testimonio hypostasis multo aptius ad personam quam ad substantiam revocatur. In primo autem contendit Petavius non personam, sed id tantum quod revera existit, intelligendum esse. At negare non potest unam hypostasim rejici. Porro tres hypostases non alio consilio sancti Patres defenderunt, nisi ut Filium et Spiritum non efficientias quasdam ac nomine tenus personas esse, sed Filium vere ut Filium, Spiritum sanctum vere ut Spiritum existere probarent. In eamdem prorsus sententiam loquitur Athanasius, dum Patrem et Filium hypostasi unum dici non patitur. In quo consentit cum decessore suo, qui duas in Patre et Filio hypostases agnoscit; consentit cum Basilio, qui unum hypostasi Deum a Sabellio prædicari docet, epist. 214, n. 3. Unum addam Athanasii locum, in quo manifeste tres hypostases, ut supra Dionysius uterque, admittit. Ὅτε

Ἄρειος ὑποτάσσει, inquit in *Expos. fid. n. 2*, μεμερισμένως κατ' ἑαυτὰς. ὥσπερ σωματικῶς ἐπ' ἀνθρώπων, ἔστι λογισαῖται. Neque tres hypostases per seipsas divisas, ut in hominibus pro natura corporum accidit, fas est in Deo cogitare.

Post concilium multo uberiores habemus testimonii copiam: nam si singulos sæculi quarti scriptores Græcos enumeremus, totidem erunt trium hypostasium defensores, quibus etiam adjungendum est concilium primum CPol., sive œcumenicum secundum. Docet enim hæc synodus in epistola ad Damascum unam esse Patris et Filii et Spiritus sancti essentiam, ἐν τρισὶ τελείαις ὑποτάσσειν, ἧγουν τρισὶ τελείοις προσώποις, in tribus perfectis hypostasisibus, sive tribus perfectis personis. Non utar auctoritate Gelasii Cyziceni, qui in Actis Nicæni concilii Osium inducit (parte II, c. 12) ex mandato ac decreto totius synodi respondentem ac τριᾶδα ὑποτάσσειν prædicantem. Nemo est enim qui multum hujus scriptoris testimonio tribuat. At sequentibus sæculis summum fatetur Petavius consensum exstitisse Græcorum in tribus hypostasisibus prædicandis.

VI. Ipsi Occidentales eamdem loquendi rationem libenter ad usus suos asciverunt, postquam subsistentiæ voce inventa difficultas omnis evanuit. Atque id quidem sæculo quinto contigit. Sed tamen longe antea videntur perspexisse tres hypostases percommode Græco sermone usurpari. Id colligitur ex epistola 214 Basilio, n. 4, ubi sic loquitur: Περὶ δὲ τοῦ, ὅτι ὑπόστασις καὶ οὐσία οὐ ταυτὸν ἐστὶ, καὶ αὐτοὶ, ὡς νομίζω, ὑπεσημνήναντο οἱ ἀπὸ τῆς Δύσεως ἀδελφοί, ἐν οἷς τὸ στενὸν τῆς ἑαυτῶν γλώττης ὑφορμώμενοι, τὸ τῆς οὐσίας ὄνομα τῇ Ἑλλάδι φωνῇ παραδεδώκασιν· ἵνα, εἴ τις εἴη διαφορά τῆς ἐνοίας, σώζοιτο αὐτὴ ἐν τῇ εὐκρινεῖ καὶ ἀσυγχύτῃ διαστάσει τῶν ὀνομάτων· Quod autem hypostasis et essentia idem non sunt, id et ipsi, ut puto, subindicarunt Occidentales fratres, dum linguæ suæ angustias subveriti, essentiae nomen lingua Græca tradiderunt, ut si qua esset sententiæ discrepantia, illa ipsa sevearetur in clara et minime confusa nominum diversitate.

Quinetiam ipse Damasus tres hypostases videtur admisisse. Nam in epistola ad Paulinum prædicat unum Deum in tribus hypostasisibus: Θεὸν ἓνα ἐν τρισὶν ὑποτάσσειν. Spuria videntur hæc postrema verba doctissimo Epistolarum pontificum Romanorum editori propterea quod desunt in exemplaribus Latinis. Sed tamen confirmari possent Flaviani testimonio, qui Paulinum coram magistro militum sic alloquitur apud Theodoretum I, v, c. 3, p. 201: Εἰ τὴν Δαμάσου, ὦ φιλότης, κοινωνίαν ἀσπάξῃ, ἐπίδειξον ἡμῖν σαφῶς τὴν τῶν δογμάτων συγγένειαν. Ἐκεῖνος γὰρ μίαν τῆς Τριάδος οὐσίαν ὁμολογῶν, τὰς τρεῖς ὑποτάσεις διαρρήθην χρηρῖται· οὐ δὲ ἀντικρὺς τῶν ὑποτάσεων ἀναίρεις τὴν Τριάδα. Si Damasii communionem amplecteris, o amice, doctrinæ nobis manifestam similitudinem ostende. Nam ille quidem unam eandemque Trinitatis substantiam

confitens, tres hypostases diserte prædicat. Tu contra, Trinitatem tollis hypostaseon. Ex his patet Damasum sui cum Græcis consensus aliquod monumentum edidisse, quod in Oriente notum omnibus et testatum esset. Nam nihil prorsus respondere potuit Paulinus, teste Theodoro. Nullum autem videtur aptius proferri posse monumentum, in quo id præstiterit Damasus, quam epistola ad Paulinum. Obijcit Petavius synodi Romanæ epistolam sub eodem Damaso, in qua una hypostasis et essentia docetur. Sed hypostasis vocem merito deesse in exemplaribus Latinis probavimus, not. ad epist. 93, p. 186.

Videor mihi ex his posse concludere neminem prorsus exstitisse inter Catholicos Orientales, qui unam in tribus personis hypostasim admitteret, præter Paulinum Antiochenum ejusque amicos. Neque etiam dicere verebor tres hypostases immérito a S. Hieronymo, ut loquendi rationem sua sponte non accuratam vituperari. *Tota sæcularium litterarum schola, inquit in epistola ad Damasum papam, nihil aliud hypostasim nisi usiam novit: et quisquam, rogo, ore sacrilego tres substantias prædicabit? Etsi abundabat eruditione S. Hieronymus, videntur tamen hac in re opiniones anticipatæ ei illuisse. Nam Budæus et post eum Henricus Stephanus observant sæpe apud antiquos scriptores hypostasim de iis dici quæ vere existunt, et iis opponi quæ specie tantum aut cogitandi ratione. Unde Budæus in Commentariis profert hunc Aristotelis locum De mundo, cap. 4: Συλλήθεον δὲ τῶν ἐν ἀέρι φαντασμάτων τὰ μὲν ἐστὶ κατ' ἐμφασιν, τὰ δὲ κατ' ὑπόστασιν. Ad summam eorum, quæ in aere apparent, alia specie tenus existunt, alia habent etiam hypostasim. Addit etiam illud Themistii in Phys. II: "Α μὲν τῷ λόγῳ χωριστὰ, ταῦτα καὶ ὑποτάσσει χωρίζουσι. Quæ ne ratione quidem separari possunt, ea etiam hypostasi separant. Cum ergo hypostasis opponatur iis quæ sola ratione aut specie tantum existunt, merito sancti Patres, ut Patrem vere esse patrem, Filium vere esse filium, Spiritum vere esse spiritum ostenderent, tres hypostases prædicarunt contra Sabellium et Noetum, qui cum tres quidem personas dicerent, teste Basilio epist. 214, n. 5, sed hoc personæ nomen ad metaphoricos sensus detorquerent; aliquid eis opponi debuit, quod pariter eludere non possent. At nihil ad eam rem aptius, nihil significantius hypostasis voce. Unde Sabellius unum prorsus hypostasi Deum esse contendebat, ut ibidem testatur Basilius,*

§ II.

I. Videtur S. Basilius prima specie pugnare cum S. Athanasio et S. Gregorio in tribus hypostasibus defendendis. II. Non tamen discedit a debita animi moderatione. Quo sensu hanc questionem magni momenti esse duxit. Quo sensu cum defensoribus unius hypostasis communionem ineundam negavit.

I, Quamvis S. Basilius in defendendis tribus

A hypostasibus traditionem Ecclesiæ seculus sit, forte tamen a nonnullis eo nomine accusabitur, quod nimio abreptus studio a temperamenti in synodo Alexandrina præscriptis discesserit. Cum enim audisset anno 375 Paulinum acceptis Roma perhonorificis litteris vehementer efferri, ejusque amicos cum Ecclesia S. Meletii conjungi velle, ac operam dare ut Terentium in partes suas traherent; statim scripsit ad hunc comitem, ut ejus animum præoccuparet, aut si qua eum opinione adversarii præoccupasset, penitus convelleret. In hac autem epistola sic suam de hypostasibus sententiam exponit: Οὐ μέντοι τοῦτο γε ἔνεκεν δυνάμεθά ποτε ταυτοὺς πείσαι, ἢ Μελέτιον ἀγνοῆσαι, ἢ τῆς ὑπ' αὐτὸν Ἐκκλησίας ἐπιλαθέσθαι, ἢ τὰ ζητήματα, ὑπὲρ ὧν ἐξ ἀρχῆς ἡ διάστασις γέγονε, μικρὰ ἡγήσασθαι, καὶ ὀλίγην ἔχειν διαφορὰν νομίσαι πρὸς τὸν τῆς εὐσεβείας σκοπόν. Ἐγὼ γάρ, οὐχ ὅπως εἰ ἐπιστολήν τις ἀνθρώπων δεξάμενος ἐπ' αὐτῇ μέγα φρονεῖ, τοῦτο ἔνεκεν ὑποσταλῆναι ποτε καταδέξομαι· ἀλλ' οὐδ' ἂν ἐξ αὐτῶν ἡχῇ τῶν οὐρανῶν, μὴ στοιχῇ δὲ τῷ ὑγιαίνοντι λόγῳ τῆς πίστεως, δύναμαι αὐτὸν κοινωνὸν ἡγήσασθαι τῶν ἁγίων. Non ideo tamen mihi ipse unquam persuadere possim, ut aut Meletium ignorem, aut Ecclesiæ cui præest obliviscar, aut quæstiones, de quibus ab initio nata dissensio, exiles putem, et parvi ad pietatis propositum momenti. Ego enim non solum, si quis ob acceptam ab hominibus epistolam essatur, non ideo abstrahi me unquam et subduci patiar: sed neque, si ex ipsis missa sit cælis, nec sanam ille profiteatur fidei doctrinam, possum illum sanctorum communionis participem existimare. Cur autem de hac questione et de Paulino sic sentiat, hanc affert rationem, quod Paulinus, dum unam hypostasim, tres personas perfectas admittit, in hoc a Sabellio non discedat, qui pariter unam hypostasim, et tres personas admiserat. Quare contendit Basilius conjunctionem cum ejusmodi hominibus unam hypostasim profitentibus, sine gravissimis incommodis iniri non posse: Τίς δ' ἂν γένοιτο τῆς διαβολῆς ταύτης χαλεπωτέρα, καὶ μᾶλλον δυναμένη τοὺς πολλοὺς διασαλεῦσαι, ἢ εἰ φανείσθαι τινες ἐξ ἡμῶν Πατὴρ καὶ Υἱὸς καὶ ἅγιος Πνεῦματος μίαν ὑπόστασιν λέγοντες. Quam autem hac calumnia gravior esse possit, et ad multos commovendos aptior, quam si qui ex nobis videantur Patris et Filii et Spiritus sancti unam hypostasim dicere? In eandem sententiam sic alloquitur Epiphanius in epistola 258, n. 5: Ἰκανῶς δὲ μου κάκεινο τὴν ψυχὴν παρεκάλεσε, τὸ προστεθεὶς παρὰ τῆς σῆς ἀκριβείας τοῖς λοιποῖς καλῶς καὶ ἀκριβῶς θεολογηθεῖν· τὸ τρεῖς ἀναγκαῖον εἶναι τὰς ὑποστάσεις ὁμολογεῖν. Ὅστε τοῦτο καὶ οἱ κατὰ Ἀντιόχειαν ἀδελφοὶ διασκέσθωσαν παρὰ σοῦ, πάντως δὲ πού καὶ ἐδιδάχθησαν· οὐ γὰρ ἂν εἴλου δηλονότι τὴν πρὸς αὐτοὺς κοινωνίαν, μὴ τοῦτο αὐτῶν μάλιστα τὸ μέρος ἀσφαλισάμενος. Valde autem meum illud etiam animum recreavit, quod diligentia tua cæteris præclarè et accurate tractatis adjecit,

neesse esse tres hypostases confiteri. Quapropter fratres Antiocheni hoc etiam a te edoceantur; profecto autem jam edocti sunt: nam sine dubio eorum amplexus non esses communionem, nisi maxime tibi de hoc capite cautum esset.

Videntur hæc prima specie pugnare cum Gregorii Nazianzeni de hac quæstione iudicio, et summa Athanasii in sedanda discordia animi moderatione. Hæc enim controversia videtur Gregorio (or. 21, p. 396) res prorsus ridicula vel miseranda, ὥς Ἰακωβὸς ἡ ἐλεεινὸν· levis et jejuna de vocum sono altercatio, ἡ περὶ τὸν ἡχὸν μικρολογία. Plenis rmanibus Athanasium laudat, qui utraque parte leniter et benigne accita, verborumque sententia diligenter et accurate perpensa, posteaquam concordēs reperit, nec, quantum ad doctrinam, ullo modo inter se dissidentes, ita negotium transegit, ut nominum usum concedens rebus eos constringeret. Num igitur Basilium cum Gregorio et Athanasio pugnat, ac permagni ad pietatem momenti esse censet, quod isti levissimi esse momenti ducebant? Num necessarium confiteri esse statuit, quod cujusque arbitrio relinquebant; et quibus nullam prorsus modestiam volebant exhiberi, eos ad communionem negat admitti oportere?

II. Ut S. Patris sententia perspicatur, observandum est l^{um} eum accuratissime servare quod præcipue ab Alexandrina synodo sancitum fuerat, ut neutra pars alteri hæresis aut erroris notam inureret. Hoc maxime ridiculum vel potius miserandum Gregorio videbatur, quod de fide controversia esse videretur levis et jejuna de vocum sono altercatio: quod obijceretur Sabellianismus ob tres personas, et Arianismus ob tres hypostases; quod eo tandem res adducta esset, ut periculum esset, ne orbis terrarum fines una cum syllabis abrumperentur. Nihil ejusmodi commissum a Basilio, qui in hac ipsa ad Terentium epistola adversarios suos domesticos fidei appellat, eosque simplicitate magis, quam malitia ad Sabellianorum loquendi similitudinem accedere fatetur, et in pluribus aliis locis eorum fidei testimonium tribuit, ut in epist. 156, n. 1, ubi eos, qui Antiochiæ inter se dissident sententia divisos esse negat. Hinc etiam in epist. 258, n. 3, fratres Antiochenos vocat eos qui a Paulini partibus stabant, precatur ut Ecclesiam Antiochenam, quæ in doctrina consentit, aliquando conjunctam videre contingat, nec jam ipsa contra se recta fides scissa sit.

Non erat ergo Basilium ex vehementi illo hominum genere, de quibus Hieronymus in epistola ad Damasum papam sic loquitur: Interrogemus, inquit, quid tres hypostases posse arbitrentur intelligi. Tres personas subsistentes aiunt: respondemus nos ita credere. Non sufficit sensus, ipsum nomen efflagitant: quia nescio quid veneni in syllabis latet. Clamamus, si quis tres hypostases, ut tria enypostata, hoc est tres subsistentes personas, non confitetur, anathema sit. Et quia vocabula non ediscimus, hæretici judicamur. Deerat sane ejusmodi hominibus eximia illa

virtus, quæ in omnibus Basilii dictis et factis elucebat, lenitas et animi moderatio. Suspiciatur tamen Tillemontius (t. XII, p. 46) Hieronymum non sibi constare in his narrandis. Nam cum vehementes illi trium hypostasium defensores, inquit eruditus scriptor, nihil aliud peterent ab Hieronymo, nisi ut tres hypostases confiteretur; quomodo non eos placasset trium hypostasium confessione? Deinde vero postquam tres hypostases confessum se esse narravit, cur statim addit, Et quia vocabula non ediscimus? Videntur hæc pugnantia Tillemontio. Sed minus animadvertit doctissimus criticus Hieronymum hoc loco non tres hypostases confiteri, sed medium se esse velle inter utrasque partes. Non enim dicit, Si quis tres hypostases non confitetur, anathema sit: sed is est sensus illius verborum: Si quis tres hypostases confitendo, non ut tres personas subsistentes, sed ut tres substantias confitetur, anathema sit. Id patet ex his quæ sequuntur: Si quis autem hypostasim usiam intelligens, non in tribus personis unam hypostasim dicit, alienus a Christo est. Secum ergo non pugnat Hieronymus, sed neutram loquendi rationem amplectens, quidquid utrique poterat inesse vitii, id prorsus rejiciebat, nec tamen placare poterat morosos illos adversarios.

2° Neque etiam reprehendendus Basilium, quod exortam de hypostasibus controversiam magni esse momenti duxerit, neque in hoc pugnat cum synodo Alexandrina. Etsi enim hæc quæstio tanti esse non debebat, ut inter Catholicos idem sentientes pax dissiliret; erat tamen satis magni momenti, si spectetur hæreticorum ad accusandam Ecclesiam ingenium proclive. Cum enim Catholicis Sabellianismum affingere non desinerent, campum illis ad calumnias aperuisset unius hypostasis ad exemplum Sabellii confessio. Quare cum Epiphano assentitur, necesse esse tres hypostases confiteri; nequaquam id necessarium esse putat, ut Catholicus aliquis habeatur, sed ut locus Arianorum calumniis non detur, addo etiam, ut servetur accepta a majoribus traditio.

3° Cum tanto animi ardore in id incumbit Basilium, ne unius hypostasis defensores cum Ecclesia Meletii conjungantur, seque adduci posse negat, ut Paulinum communionis sanctorum participem agnoscat; diligenter expendendum quid ei propositum fuerit. Non enim id agebatur, ut schismati Antiocheno finis imponeretur, et ad legitimum pastorem S. Meletium oves redirent. Si tanti commodi spes affulsisset, certo scio Basilium omnia paci et charitati posthabiturum fuisse, ac libenter suscepturum Paulini plebem et clerum, etiamsi unam hypostasim admitterent. Sed Paulini amicorum consilia omnia eo spectabant, ut Paulinus, excluso S. Meletio, solus Antiochiæ præesset. Hinc Basilium in eadem epist. 214, n. 1, adduci se posse negat, ut aut Meletium ignoret, aut Ecclesiam cui præest Meletius obliuiscatur. Non immerito ergo

communione cum Paulino ineundam negabat; quippe cum iniri non posset, quin Meletius rejiceretur, qui solus Antiochiæ legitimus erat episcopus. Eadem de causa Basilius (epist. 258, n. 3) leniter reprehendit in Epiphania initam cum Paulini Ecclesia communionem: non quod unius hypostasis defensores excommunicandos et ab Ecclesia ejiciendos duceret; sed Epiphania constantiam requirebat, qui cum tres hypostases necesse esse confiteri censeret, cum hominibus unam hypostasim profitentibus communicaverat, spreta et rejecta Meletii communione. Fecit eadem defendendi Meletii necessitas, ut unius hypostasis professio, quæ magno aliquo commodo compensata, levis visa esset, cum maximis in Meletium injuriis conjuncta, permagni esse momenti videretur. Neque etiam ab Arianorum calumniis valde metuendum fuisset, si una hypostasis, veluti nævus quidam tolerabilis et ignoscendus, veniam apud Catholicos habuisset, sed si summum honorem ac celebritatem adeptus esset, ac magna Meletii Ecclesia pusillo Paulini conventui fuisset adjuncta, velut si flumen rivulo adjungatur; tunc Arianis patuisset latissimus ad calumniandum campus.

§ III.

I. Vituperatus a nonnullis S. Basilius, quod Dei titulum Spiritui sancto non semper tribuerit. II. Hoc temperamento usus est, ut infirmis consuleret et Ecclesiam suam hæreticorum furori subtraheret. III. Neutrum prorsus vituperandum. IV. Objecta solvuntur. V. Basilius semper idem sentiens non semper eodem modo in hæreticis rellendis versatur.

I. Nunc aliud reprehensionis genus, longe diversum superiori, propulsandum a S. Basilio. Quod enim interdum de sancto Spiritu sic disserit, ut nomen Dei non tribuat, id et nonnullis olim indignationem movit, nec desunt hodie qui Basilius hac in re fortitudinem animi et constantiam requirant. Prodiit paucis ab hinc annis opusculum quoddam, in quo de Basilio facto disseritur. Basilium reprehendit auctor opusculi, non tamen sine debita tanto doctori reverentia, quod animi moderationem et lenitatem longius produxerit. Existimat illius consilium non modo eos exitus non habuisse, quos sibi proponebat, ut placarentur Pneumatomachi, et reducerentur infirmi, sed etiam locum dedisse occultis hæreticis, qualis erat Eustathius Sebastenus, sese cum Basilio conjungendi; pluribus autem displicuisse non solum monachis, sed etiam episcopis ac ipsi S. Meletio. Negat idem scriptor certo constare an S. Athanasio probata fuerit Basilius agendi ratio: variam ea de re censet fuisse Gregorii Nazianzeni sententiam: ac ipsum etiam Basilium, cum videret se rem præclarissimam non facere, in gratiæ loco hoc petiisse a Spiritu sancto ejusque divinitatis defensoribus; postea autem hoc temperamentum missum fecisse, quo nunquam usus est in defendendo consubstantiali. Nemo fere est qui tot rationum momentis undique

exquisitis et comportatis, non prima specie manus dandas esse putet. Sed si singula vestigentur accuratius, aliud prorsus feretur de S. Basilio judicium.

II. Duabus potissimum de causis S. doctor Dei voce interdum in prædicanda S. Spiritus divinitate abstinuit. Prima erat, ut infirmis consuleret: altera ut furentibus hæreticis locum præriperet perturbandæ et vastandæ Cappadociæ.

Cum Tarsensis Ecclesia in Arianorum manus incidisset, catholici presbyteri cum episcopo hæretico communicare volebant, ac seorsim, ut in pluribus aliis Ecclesiis factum est, plebem suam regerant. Sed inter eos exorta dissensio, ac Cyriaco presbytero, cujus fides in suspitionem venerat, alii presbyteri conditiones nonnullas ferebant, quibus ille assentiri volebat. Consultus Basilius duas ea de re epistolas scripsit, alteram ad presbyteros Tarsenses, alteram ad ipsum Cyriacum. Demonstrat (epist. 113) presbyteris in eo statu res Ecclesiæ versari, ut nihil antiquius esse debeat, quam membra divulsa conjungere. *Fiet autem conjunctio, inquit, si velimus, quibus in rebus animas non lædimus, in his nos ad infirmiores accommodare.* Cum igitur ora multa in Spiritum sanctum aperta sint, ac linguæ ad faciendas in illum blasphemias sint exacutæ, rogamus vos ut, quantum in vobis est, ad parvum numerum blasphemantes redigatis; et qui Spiritum sanctum creaturam esse non dicunt, eos recipiatis in communionem, ut blasphemii relinquuntur soli, ac vel pudore suffusi ad veritatem redeant, vel, si in peccato manent, auctoritate careant ob paucitatem. Nihil igitur amplius exposcamus: sed votentibus nobiscum conjungi fratribus fidem Nicænam proponamus: ac, si ei assentiuntur, illud quoque exigamus, Spiritum sanctum creaturam duci non oportere, et eos qui dicunt, recipi ab ipsis in communionem non debere. Nihil autem præter hæc exposcendum esse censeo. Ipsum autem Cyriacum hortatur (epist. 114), ut fidem Nicænam profiteatur, nec ullam in ea vocem rejiciat, ac præterea Spiritum sanctum creaturam dici non debere, nec cum iis qui dicunt, communicandum esse declaret. Non probabat ergo Basilius hanc legem Cyriaco imponi, ut Dei nomen Spiritui sancto tribueret, modo rem hoc nomine significatam confiteretur.

Quod autem observari voluit ad sanandos et reducendos infirmiores, id ipse observavit, ut pravorum hæreticorum insidias Ecclesia Cæsariensis effugeret. Res a S. Gregorio Nazianzeno sic narratur, or. 20, p. 364: Οἰκονομεῖν δὲ τοὺς λόγους ἐν κρίσει, τῶν ἀναγκαίων ἐνδύμει, τῷ θεῷ Δαβὶδ περὶ τοῦτου συμβούλιον χρώμενος, καὶ μικρὸν ὅσον τὸν τοῦ πολέμου καιρὸν διαφέρειν, καὶ τὴν τῶν αἰρετικῶν δυναστείαν, ἕως ὃ τῆς ἐλευθερίας ἐπιλάβοι καιρὸς, καὶ ὅτῃ τῇ γλώσσῃ τὴν παρήσταν. Οἱ μὲν ἐξήτουν λαβέσθαι γυμνῆς τῆς περὶ τοῦ Πνεύματος φωνῆς, ὡς εἴη Θεὸς (ὅπερ ὃν ἀληθὲς, ἀσεβὲς ἐκαίνοις ὑπελαμβάνατο, καὶ τῷ κακῷ προτάτῃ τῆς ἀσεβείας), ἵνα τὸν

μὲν τῆς πόλεως μετὰ τῆς θεολόγου γλώσσης ὑπε-
 ὀρίσων, αὐτοὶ δὲ κατασχόντες τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ
 τῆς ἐαυτῶν κακίας ὀρμητήριον προησάμενοι, ἐντεῦ-
 θεν τὸ λειπόμενον ἄπαν, ὡς ἐκ τινος ἀκροπόλεως
 καταδράμωσιν. Ὁ δὲ ἐν ἄλλαις μὲν φωναῖς γραφί-
 κας καὶ μαρτυρίας ἀναμφιλέκτους ταυτὸν δυναμέ-
 ναις, καὶ ταῖς τῶν συλλόγισμῶν ἀνάγκαις οὕτως
 ἦγγε τοὺς ἀντιλέγοντας, ὥστε μὴ ἀντιβαίνειν ἔχειν,
 ἀλλ' οἰκταίς συνδεῖσθαι φωναῖς, ἥπερ ὅη καὶ μεγί-
 στη λόγου δύναμις καὶ σύνεσις· δηλώσει δὲ καὶ ὁ
 λόγος ὃν περὶ τοῦτου συνέγραψε κινῶν τὴν γραφίδα,
 ὡς ἐκ πυξίδος τοῦ Πνεύματος. Τὴν δὲ κυρίαν φωνὴν
 τῶς ὑπερετίθετο, παρὰ τε τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ, καὶ
 τῶν γνησίων τοῦτου συναγωνιστῶν χάριν αὐτῶν, τῇ
 οἰκονομίᾳ μὴ δυσχεραίνειν, μηδὲ μιᾶς ἀντεχομένου
 φωνῆς, τὸ πᾶν ἀπολέσαι δι' ἀπληστίαν, τῷ καιρῷ
 παρασυρσίσης τῆς εὐσεβείας. Αὐτοῖς μὲν γὰρ οὐδε-
 μίαν εἶναι ζημίαν ὑπαλλαττομένων μικρὸν τῶν λέ-
 ξων, καὶ φωναῖς ἄλλαις τὸ ἴσον διδασκομένους· οὐδὲ
 γὰρ ἐν ῥήμασιν ἡμῖν εἶναι τὴν σωτηρίαν μᾶλλον ἢ
 πρᾶγμασι· μηδὲ γὰρ τὸ Ἰουδαίων ἔθνος ἀποβαλεῖν
 ἂν, εἰ τὴν ἡλεειμένου φωνὴν ἀντὶ τῆς Χριστοῦ πρὸς
 ὀλίγον ἐπιζητοῦντες, ἤξισον μεθ' ἡμῶν τάττεσθαι·
 τῷ δὲ κοινῷ μεγίστην ἂν βλάβην γενέσθαι, τῆς Ἐκ-
 κλησίας κατασχευθείσης. Ceterum sermones cum
 iudicio disponere, de Davidis consilio et sententia^a,
 necessarium esse iudicabat, ac belli tempus, et hære-
 ticornum principatum aliquantisper tolerare, quoad
 libertatis tempus successisset linguæque libertatem
 ac licentiam attulisset. Illi enim nudam et apertam
 vocem de Spiritu sancto, quod Deus esset, arripere
 studebant (quod quidem tametsi verum erat, im-
 pium tamen illis atque improbo impietatis antistiti
 videbatur), ut eum quidem cum theologica lingua
 civitate pellerent, ipsi autem Ecclesiam occuparent,
 eamque sceleris sui propugnaculum efficerent, atque
 hinc deinde, velut ex arce quadam, id omne, quod
 reliquum erat, popularentur. At ille in aliis quidem
 vocibus e Scriptura petitis, testimoniisque minime
 dubiis eandem vim habentibus, necessariisque argu-
 mentis, adversarios ita comprimebat, ut nullo modo
 repugnare ac contra niti possent: sed, quæ maxima
 sermonis virtus et prudentia est, propriis vocibus
 constringerentur, quemadmodum is liber, quem hoc
 argumento edidit, perspicue ostendet, in quo cala-
 mum quasi ex Spiritus pyxide movet. Sed tamen
 propriam vocem interim usurpare differebat, tum ab
 ipso Spiritu, tum a sinceris ipsius propugnatori-
 bus in gratiæ loco hoc petens, ne hoc suo consilio
 offenderentur; nec committerentur, si dum unam vocu-
 lam mordicus retinere conarentur, propter inexple-
 ibilem cupiditatem omnia perderent, convulsa nimi-
 rum turbulento tempore ac distracta pietate. Ipsos
 enim nihil ex eo incommodi ac detrimenti accepturos,
 si vocabula paulum immutarentur, modo aliis verbis
 eadem docerentur (neque enim salutem nostram in

A verbis potius quam in rebus consistere: quippe cum
 ne Judæi quidem rejiciendi sint, si ad aliquod tem-
 pus pro Christo vocem Uncti sibi concedi postulantem,
 in nostrum numerum atque ordinem ascribi velint):
 at reipublicæ non posse majorem perniciem ac pe-
 stem afferri, quam si Ecclesia ab hæreticis occupa-
 retur. In hac Basilii agendi ratione, sive infirmis
 consulat, sive hæreticorum furori Ecclesiam suam
 objicere caveat, haud equidem video quid repre-
 hendi possit.

III. Quod spectat ad lenitatem in infirmos ad-
 hibitam: 4° nihil illa catholico dogmati, nihil usi-
 tato ad exprimendum dogma sermoni nocebat.
 Tutum erat dogma cum Nicænæ fidei professione,
 tum iis quæ huic formulæ Basilius adjicienda du-
 cebat. Quinetiam tota illa accommodatio eo specta-
 bat, ut quamplurimi ad consistendam in Ecclesia
 divinitatem sancti Spiritus allicerentur: nec sane
 consentaneum erat (ep. 113), ut cum hæretici li-
 benter in sua communione retinerent eos etiam qui
 hæretice non sentiebant, Catholici a sua remove-
 rent eos qui catholice sentiebant. Neque etiam de
 catholici sermonis auctoritate quidquam detrahe-
 batur. Etsi enim infirmis concedebatur ut Spiritum
 sanctum non appellarent Deum, non tamen con-
 cedebatur ut hanc vocem damnarent, nec ideo
 illam alii Catholici usurpare et prædicare desine-
 bant. Quare spes erat infirmos, dum quotidie in
 Ecclesia Spiritum sanctum Deum appellari audiunt,
 atque huic voci aures assuefaciant, brevi inanem
 illum scrupulum deposituros. Atque hæc maxime
 spes Basilium fovebat. Enimvero persuasum mihi est,
 inquit (ep. 113), diuturniore inter nos consuetudine
 ac mutua citra contentionem exercitatione, si quid
 etiam amplius adjiciendum sit explanandi causa,
 daturum id Dominum, qui ipsum diligentibus omnia
 cooperatur in bonum^r.

2° Non animadvertunt ii, quibus hæc agendi ra-
 tio non placet, magnum esse discrimen inter ea
 quæ hæreticis ignave et turpiter, et ea quæ infir-
 mis benigna quadam accommodatione concedun-
 tur (5). Hoc tantum petebat a Basilio Modestus im-
 peratoris nomine, ut unam vocem, nempe consub-
 stantiale, e fidei symbolo tolli pateretur. At Basi-
 lius ne unam quidem syllabam sacrorum do-
 gmatum prodi, nihil prorsus addi aut demi, ac
 ne ipsum quidem formulæ ordinem mutari de-
 bere respondit. Idem tamen iis qui, cum catholice
 sentirent, nondum Nicænæ formulam receperant,
 benignæ excusationis veniam non denegabat, sal-
 tem in episcopatus primordiis, ut perspicitur ex
 epist. 52. Aliud est enim infirmis unam aliquam
 vocem remittere, aliud hæreticorum artibus aut
 minis concedere; ut ea vox e catholici sermonis
 usu amandetur. Si concessum fuisset hæreticis ut
 consubstantiale deleteretur, triumphum illi egissent

^a Psal. cxi, 5. ^r Rom. viii, 28.

(5) Nyss. i, Eunom. 314. Theodoret., lib. iv, c. 18.

ex Ecclesia, quæ non eos recepisse, sed ab eis recepta videretur; quod quidem nunquam committendum esse merito docet Basilius in epist. 266. At iisdem redeuntibus sine consubstantialis professione, non tamen sine professione fidei hac voce contentæ; numerum filiorum suorum augebat Ecclesia, incolumi prorsus traditionis deposito.

3° Sententiæ suæ magnos ascriptores et imitatores habuit Basilius. Præter Athanasium, qui Basili factum probavit et defendit, ut modo videbimus, Basilium imitatur Gregorius Nazianzenus in oratione 44, p. 710, ubi sic loquitur: Συμβῶμεν ἀλλήλοις πνευματικῶς· γενόμεθα φιλάδελφοι ἀλλῶν ἢ φίλων. Δότε τὴν δύναμιν τῆς θεότητος, καὶ δώσωμεν ὑμῖν τῆς φωνῆς τὴν συγχώρησιν· ὁμολογήσατε τὴν φύσιν ἐν ἁλλαῖς φωναῖς, αἷς αἰδεῖσθε ἀλλῶν· καὶ ὡς ἀσθενεῖς ὑμᾶς λατρεύσομεν, ἔστιν ἃ καὶ τῶν πρὸς ἡδονὴν παρακλέψαντες. Αἰσχρὸν μὲν γὰρ, αἰσχρὸν καὶ ἱκανῶς ἄλογον, κατὰ ψυχὴν ἐβρώμενους, μικρολογεῖσθαι περὶ τὸν ἥγον, καὶ κρύπτειν τὸν θησαυρὸν, ὥστε ἄλλους βασκαίνοντας, ἢ μὴ καὶ τὴν γλῶσσαν ἀγιάσσετε δεδουκῶτας· αἰσχρὸν δὲ ἡμῖν ὃ ἐγκαλοῦμεν παθεῖν, καὶ μικρολογίαν καταγινώσκοντας, αὐτοὺς μικρολογεῖσθαι περὶ τὰ γράμματα. Μία θεότης, ὦ οὗτοι, τὴν Τριάδα ὁμολογήσατε, εἰ δὲ βούλεσθε, μίᾳ φύσει· καὶ τὴν Θεὸς φωνὴν παρὰ τοῦ Πνεύματος ὑμῖν αἰτήσομεν. Δώσει γὰρ, εὖ οἶδα, ὃ τὸ πρῶτον δοῦς καὶ τὸ δεύτερον, καὶ μάλιστα, εἰ δεῖλα τις εἴη πνευματικὴ, ἀλλὰ μὴ ἐνοσταῖς διαβολικὴ τὸ μαχόμενον. Ἐτι σαφέστερον εἶπω καὶ συντομώτερον, μήτε ὑμεῖς ἡμᾶς εὐθύνητε τῆς ὑψηλοτέρας φωνῆς (φθόνος γὰρ οὐδεὶς ἀναβάσας), οὔτε ἡμεῖς τὴν ἐφικτὴν τέως ὑμῖν ἐγκαλέσομεν, ἕως ἂν καὶ δι' ἄλλας ὁδοὺς πρὸς τὸ αὐτὸ φέρησθε καταγώγιον· οὐ γὰρ νικῆσαι ζητοῦμεν, ἀλλὰ προσλαβεῖν ἀδελφούς, ὧν τῷ χωρισμῷ σπαρασσόμεθα· Verum spiritualiter inter nos hanc controversiam transigamus: fraternæ potius charitatis studium, quam nostri amorem præ nobis feramus. Vim divinitatis ac potentiam nobis date, et nos vicissim divinitatis vocem vobis concedemus. Naturam aliis vocibus, quibus plus tribuitis, confiteamini: ac vos, ut infirmos curabimus, nonnulla vobis grata et jucunda suffurantes. Etenim turpe quidem illud est, turpius, inquam, ac perabsurdum, cum animo optime valeatis, circa vocis sonum jejunos et minutos vos præbere, ac thesaurum occultare, quasi aliis eum invidentes aut metuentes, ne linguam quoque vestram sanctificetis; turpius autem nobis est eodem vitio teneri, quod vobis obijcimus, atque, cum anxiam vestram de minutis rebus contentionem damnemus, litterarum tamen minutias anxie urgere. Trinitatem, o viri, unius deitatis esse fateamini, aut, si magis placet, unius naturæ: atque hanc vocem, Deus, a Spiritu vobis postulabimus. Dabit enim profecto secundum, qui primum dedit, idque potissimum, si id de quo pugnatur, spiritualis quedam timiditas fuerit, ac non diabolica contentio. Atque, ut apertius et compendiosius loquar, sic inter nos agamus, ut nec vos, sublimioris vocis

A ergo, nos in crimen vocetis (nec enim invidia et reprehensione premi debet hujusmodi ascensus), nec nos vicissim eam vocem, cujus modo capaces estis, vobis obijcimus: quandiu alio itinere ad idem hospitium feremini. Non enim victoriam ambimus, sed ut fratres, quorum separatione distorquemur, ad nos redeant, laboramus. Hæc Gregorius dissererat Constantinopoli: ejusque animi moderationem paulo post ipsa synodus Constantinopolitana iudicii sui auctoritate comprobavit, quæ Dominum appellavit Spiritum sanctum, sed ut iis consuleret, quorum animis scrupulus, subabsurdus ille quidem, sed tamen ignoscendus insidebat, Dei vocem in symbolum inserendam esse non censuit.

Sed forte indulgentia in infirmos ipsa humanitatis specie placebit, at minus considerata, nimiumque remissa videbitur Basili cum improbis hæreticis agendi ratio. Sed tamen si alterum probetur, alterum improbari non potest. Nam cum Arianis aditum in Cappadociam hoc temperamento intercluderet Basilius, tunc, si unquam alias, plurimis infirmis consulebat, quos persecutio in maximum periculum coniecisset. Deinde vero non indigna res erat charitate Basili, ne furentibus quidem hæreticis amplius quidquam proponere, quam quod omnino necessarium ad catholicum dogma judicabat?

Illud autem in primis observandum est, nequamquam commisisse Basili, ut Dei nomen Spiritui sancto in Ecclesia tribui desineret, sed sæpe illi hunc titulum et per se et per alterum seipsum, C Gregorium Nazianzenum, tribuisse. Id testatur Gregorius Nazianzenus, qui his, quæ modo retulimus, statim addit (p. 364): Ἐπεὶ οὐ γὰρ παντὸς ἀλλῶν ἥδει τὸ Πνεῦμα Θεὸν, ὅλον μὲν ἐξ ὧν καὶ δημοσίᾳ τοῦτο πολλάκις ἐκήρυξεν, εἴ ποτε καιρὸς ἦν, καὶ ἰδίᾳ τοῖς ἐρωτῶσι προθύμως ἀνωμαλόγησε, σαφέστερον δὲ πεποίηκεν ἐν τοῖς πρὸς ἐμὲ λόγοις, πρὸς ὃν οὐδὲν ἀπόρρητον ἦν αὐτῷ περὶ τούτων κοινολογουμένων, μηδὲ ἀπλῶς τοῦτο ἀποφηνάμενος, ἀλλ', ὃ μὲν πρότερον πολλάκις πεποίηκεν, ἐπαρτάμενος ἑαυτῷ τὸ φρικωδέστατον, αὐτοῦ τοῦ Πνεύματος ἐκπασεῖν, εἰ μὴ σέβοι τὸ Πνεῦμα μετὰ Πατρός καὶ Υἱοῦ ὡς ὁμοούσιον καὶ ὁμότιμον. Εἰ δὲ μέ τις δέξαιτο κοινωὸν ἐκείνου κἂν τοῖς τοιοῦτοις, ἐξαγορεύσω τι καὶ τῶν τοῖς πολλοῖς τέως ἀγνωσμένων, ὅτι τοῦ καιροῦ στενωχωροῦντος ἡμᾶς, ἑαυτῷ μὲν οἰκονομίαν ἐπέτρεψεν, ἡμῖν δὲ τὴν παρῆρσιαν, οὗς οὐδεὶς ἐμελλε κρῖνειν, οὐδὲ ἀποβάλλειν τῆς πατρὸς ἀφανείᾳ τετιμημένους, ὡς ἐξ ἀμφοτέρων ἰσχυρὸν εἶναι τὸ καθ' ἡμᾶς Εὐαγγέλιον· Nam quod aliqui melius quam quivis alii, Spiritum sanctum Deum agnosceret, cum ex eo perspicue constat, quod et hoc sæpe de loco superiore, quoad per tempus licebat, prædicavit, et privatim apud eos, a quibus interrogabatur, haud cunctanter confessus est: tum vero in suis ad me sermonibus apertius id demonstravit (neque enim quidquam unquam, cum de his rebus mecum colloqueretur, animo tectum occultumque habuit) non simpliciter hoc affirmans, sed, quod antea ipsi perraro accideras,

sibi rem omnium maxime horrendam imprecatus, A nempe ut ab ipso Spiritu excideret, nisi cum Patre et Filio Spiritum, ut consubstantialem et honore parem, veneraretur. Quod si quis me in tantis quoque rebus, illius socium admiserit, aliquid, quod plerisque incognitum ante fuit, evulgabo. Nam cum tempus in summas angustias nos redigeret, hanc ipse rationem inibat, ut sibi quidem œconomiam, nobis autem, quos ob nominis obscuritatem nemo in iudicium adducturus, patriaque eieciurus esset, loquendi libertatem committeret. Atque ita Evangelium nostrum firmum et validum erat, utriusque præsidio suffultum.

IV. Jam vero perfacile refelluntur quæ eruditum opusculi auctorem detinuerunt, quominus sancti Basilii agendi rationem præaret. Quod ait consilium illius nec ad reducidos infirmos, nec ad placandos Pneumatomachos profuisse, fateor me nescire ex quibus id fontibus hauserit. Quis enim ei dixit pacem inter presbyteros Tarsenses Basilii opera restitutam non fuisse? quis ei dixit nullum exitum habuisse susceptos ab eo labores, ut, quotquot catholice sentiebant, eos in unam consensionem ac communionem adduceret; cum præsertim in epist. 69, ad sanctum Athanasium, spem hujus consilii ad exitum perducendi præ se ferat: in alia autem ad eundem Athanasium (ep. 82) aliquanto post scripta declaret, quidquid circa fidem sanum est in Cappadocia et vicinis locis vere ad eorum, qui idem sentiunt, communionem et unitatem propendere? Quod spectat ad Pneumatomachos, semper illi quidem bellum inexpiabile cum Basilio gessere, sed tamen certa et explorata res est, gravissimas eum procellas a Cappadocia propulsasse, non solum magnis præliis sustinendis, sed etiam prudenti secessu, cum hæreticorum insidias anno 371 declinavit. Erant enim in insidiis collocati, ut una voce ex ejus ore arrepta, impetum in Ecclesiam facerent. Quare tot ac tanta prælia non certasset Basilius, nisi cauta et provida consilia præcessissent: non tot fulsissent miracula, non Cappadociam Valens unam ex omnibus provinciis eximiam habuisset, si Basilius non plus movisset Ecclesiarum utilitas, quam calidiorum ingeniorum querelæ.

Non tutiori fundamento nititur quod ait idem scriptor, occultos hæreticos, qualis erat Eustathius, hac Basilii accommodatione et facilitate usos esse, ut sese cum eo conjungerent, ac gravissimis postea illum calumniis vexarent. Jamdudum conjunctissime cum Eustathio et amantissime vixerat Basilius, antequam hæc de Spiritu controversia prodiret. Non multo post exortam hanc controversiam dissiluit eorum amicitia, propterea quod Basilius, etsi in probanda et periclitanda hominum suspectorum fide morosus non erat, ita tamen in constringendo et firmissimis nodis tenendo Eustathio cautus fuit, ut cum iste hæc vincula effugere non posset, odium et iracundiam in Basilius palam et aperte evomerit. Basilii ergo lenitas in defendenda Spiritus divinitate nequaquam Eusta-

thium cum eo conjunxit, sed potius summa in hoc dogmate tuendo constantia disjunxit.

Formula autem, cui subscripsit Eustathius, non solius Basilii, sed etiam Theodoti et Meletii opus est; et cum temperamento et accommodatione non careat, nec Spiritum sanctum appellet Deum, quis credat cum opusculi auctore, Basilium propterea Theodoto et Meletio in offensionem venisse, quod Dei nomen interdum Spiritui sancto non tribueret? Magnæ profecto exstiterunt Theodoti Nicopolitani in Basilium injuriæ (ep. 99); sed illius morositatis causa, Basilii communicio cum Eustathio, non vocis unius prætermissio. Metuit aliquandiu Basilius ne S. Meletio, in iis quæ ad Eustathium spectabant, partem æquo uteretur. Sed statim atque in Armeniam profectus, consilii sui rationem sancto exsuli exposuit, summam illius æquitatem expertus est. Quod autem egerat in defendenda Spiritus divinitate, nunquam id ei aut apud alium episcopum purgandi sui laborem attulit.

Auctor opusculi non solum adversarios affligit Basilio, qui nulli exstiteret; sed etiam quos habuit defensores, ab eo avellere conatur, S. Athanasium et S. Gregorium Nazianzenum: ac de altero quidem dubitat, an factum Basilii aliquando probaverit, alterum non semper probasse contendit. Equidem non video quid nobis relictum sit, quo nitamur in rebus criticis, si Basilio patrocinium eripiat S. Athanasii. Exstant duæ illius epistolæ in Basilium perhonorificæ, altera ad Palladium, altera ad Joannem et Antiochum. In utraque Basilium defendit, accusatum a monachis Cæsariensibus, quod in dogmatis defensione remissius aliquid egisset. Unde Athanasius ait: *Si suspectus esset Basilius in iis quæ ad veritatem spectant, laudabilem fore eorum contentionem. Declarat eum magis pro veritate certare, et eos qui doctrina egent edocere.* Hortatur monachos, ut, respicientes ad propositum veritatis illius et œconomiam, glorificent Dominum, etc. Quenam illa œconomia, quæ monachis Basilii accusandi materiam dedit? quodnam dogma visus est remissius defendere? Nihil sane reperias præter quæstionem de Spiritu sancto. Huc accedit testimonium Gregorii Nazianzeni, cujus ex epistola 27 discimus Basilium, cum die festo S. Euppsychii Deum non appellasset Spiritum sanctum, monachorum querelas in se concitasse. Res ergo et personæ congruunt. Ipsum etiam congruit tempus. Nam Basilius hac usus est œconomia, ac in hac incurrit criminationes, antequam sanctus Athanasius e vita migrasset, nempe anno 371.

Quod spectat ad S. Gregorium Nazianzenum, tempus assignari posse non puto, quo factum amici probare desierit. Hanc enim illius animi moderationem, et vivente ipso et mortuo, laudavit, nec laudavit solum, sed etiam imitatus est. Ubi primum accusatus est in quodam convivio Basilius, exarsit in illius reprehensorem indignatio Gregorii.

Postquam venit Constantinopolim Gregorius (6), ut ibi catholicam fidem pene extinctam exsuscitaret, non solum in refellendis hæreticis acrem se et indefessum præbuit, sed etiam in sanandis exemplo Basilii infirmis lenem et moderatum, ut deelarar illius testimonium, quod ex oratione 44 deprompsimus. Reversus Constantinopoli orationem habuit in laudes Basilii, in qua inter alia illius præclare facta prudentem illam molestissimo tempore accommodationem recenset.

Temperamentum a Basilio adhibitum eo etiam nomine minus probatur, quod suum ipse consilium repudiaverit, nec quidquam simile in defendendo consubstantiali commiserit. Utrumque sua ponte refellitur. Nullum inconstantiae vestigium hac in re neque in operibus Basilii, neque apud Gregorium Nazianzenum, qui non tam multam operam in defendendo amico insumpsisset, si sui illum facti credidisset poenituisse. Ipsum etiam consubstantiale infirmioribus animis condonavit Basilius, ut supra diximus.

V. Atque ut tota illius in ejusmodi rebus agendi ratio perspiciatur, abs re non erit breviter exponere, quid ab hæreticis redeuntibus aut ab hominibus suspectis pro temporum varietate postulaverit. Sanæ doctrinæ Basilius ab infantia ad extremum usque spiritum retinentissimus fuit: nunquam in ejus cor ulli sermoni a sana doctrina alieno patuit aditus; nulla illi sententiæ mutatio affingi poterat; sed tamen accepta a teneris doctrinæ semina fateatur ipse usu crevisse (ep. 204, n. 6, p. 306; ep. 223, n. 5, p. 358. In iis autem quæ usu et exercitatione illi accesserunt, numerari potest quædam in dignoscendis hæreticorum cavillationibus prudentia, quæ cum in horas mutari solerent, non uno et eodem modo caveri debuerunt. In ea rerum perturbatione, quam Arianorum de simili et dissimilicæ induxerunt anno 360, nec simile nec dissimile placebat Basilio, sed identitatem naturæ et consubstantiale profitebatur (ep. 8, p. 82). Postea rebus mutatis, cum jam ab Arianorum perfidia non tanta essent pericula, simile secundum essentiam suscipiebat Basilius, modo illud adderetur, *citra ullam differentiam*; secus vero hanc vocem suspectam existimabat (ep. 9, n. 5). Atque hæc quidem Basilius non sua causa statuebat (ipse enim consubstantiale profitebatur), sed si qui suspecti essent, satis esse putabat ad eorum fidem purgandam, ut simili secundum essentiam adderent illud *citra ullam differentiam* (ibid.). Ex quo illud etiam perspicui potest, Basilium nemini necessitatem imposuisse consubstantialis profitendi. Neque id mirum videri debet. Nam cum epistolam nonam scriberet, ex qua hæc desumpsimus, communione et amicitia conjunctus erat cum Silvano Tarsensi et pluribus aliis episcopis, qui, etsi fidem Nicænā acerrime

A defenderent, nondum tamen consubstantialis vocem palam et aperte receperant. Notum est omnibus quanta lenitate Athanasius et Hilarius cum ejusmodi hominibus agendum censuerint.

Videntur consubstantiale nondum recepisse qui fidei confessionem e Scripturis depromptam (tom. II, p. 223), ἑγγραφὸν ἐμολογία, a Basilio petierunt. Unde Basilius eorum consulens infirmitati promittit se non usurum nominibus et verbis, quæ ipsis litteris et syllabis non reperiuntur quidem in divina Scriptura, sed tamen insitam Scripturæ sententiam servant. In fidei confessione, quam ad eos misit, consubstantiale non adhibuit (p. 224): quod quidem Basilius cum metueret ne reprehenderetur, declarat idem sibi propositum non esse ac in aliis operibus; aliud enim esse hæreticos refellere, aliud sanam fidem simpliciter exponere (p. 225).

Non deerant initio episcopatus Basilii, qui consubstantiale nondum recepissent. Hos Basilius partim vituperandos, partim venia dignos judicat (ep. 52, n. 1, p. 145). Sed ejusmodi homines perpauci videntur fuisse. Nam post concilium Tyanense plerique consubstantiali manus dederunt, exceptis triginta quatuor Asianis episcopis, quos minime mirum est communi consilio obstitisse (7). Erat enim hæc regio sic emancipata errori, ut gratias Deo habendas existimet Basilius, si qui omnino in Asiā tractu extra labem hæreticorum sint. Sensim itaque evenit, ut ex iis qui catholice sentiebant vix quisquam consubstantiale non admitteret (ep. 331). Postquam autem grassari cœpit hæresis Pneumatomachorum, tum vero non modo nihil amplius detractum est de fide Nicæna, sed etiam aliquid visum est huic formulæ addendum Basilius Cyriacum Tarsensem presbyterum hortatur (ep. 114, p. 207), ut fidem Nicænā recipiāt, nec ullam in ea vocem rejiciat; imo huic fidei addat *Spiritum sanctum dici creaturam non oportere, nec cum iis qui dicunt communicandum*. Non multo post Basilius, re cum sancto Meletio et Theodoto deliberata, illud etiam Eustathio præscripsit (ep. 125, p. 216), ut Spiritum sanctum itidem ut Patrem et Filium glorificaret: atque hanc glorificationem deinceps, ut rem necessario addendam synodo Nicænæ, proposuit, ut perspicui potest ex epistolis 175 et 258, n. 2. Nihil magis incendit Pneumatomachos, quam hæc Spiritus glorificatio cum Patre et Filio. Sed Basilius declarat (*De Spir. S. c. 29, p. 63*) se nec gladii nec ignis metu usitatam constanti traditione glorificationem relicturum. Hoc tantum eis concedit (ib. c. 25, p. 54) ut quamvis præpositio cum aptior sit ad glorificationem persolvendam, si tamen uti malint conjunctione, etc., ut in baptismo, id eis, nemine repugnante, liceat.

(6) Naz., ep. 27.

(7) Sozom., lib. vi, c. 12.

§ IV.

I. Celeberrimum S. Basilii de processione Spiritus ex Filio testimonium refertur. II. Græcorum scriptura magnis incommodis laborat. III. Latinorum lectio apte cum Basilii doctrina, necessario cum ejus ratiocinatione cohaeret. IV. Latinorum causa codicum mss. auctoritate defenditur.

I. Exstat initio libri tertii *Adversus Eunomium* insignis locus, qui cum manifestum habeat de Spiritus ex Filio processione testimonium, si sine lituræ ac sine additamentis legatur, gravissimæ Græcos inter et Latinos controversiæ materiam dedit. Defendit hoc catholicæ veritatis presidium R. P. Ludovicus Vallée, emeritus theologiæ professor ac bibliothecæ Sanctæ Genovefæ præfectus, in erudita dissertatione, anno 1721 Parisiis edita apud Delaunay, via Jacobæa. Nihil potius aut melius facere possunt, qui rem omnibus vestigiis indagare volunt, quam si eximium illud opus accurate perlegant: quod quidem cum omni argumentorum genere ita cumulatam et illustratam sit, ut nec dubitandi nec addendi locum relinquat, cumque non incommode cum nostris S. Basilii voluminibus compingi possit; libenter sane conticescerem. Sed quia celeberrimus Basilii locus in hac nova editione ita prodiit, ut in codicibus mss. hac in urbe exstantibus legebatur, non ut aliorum codicum longe plurimum longeque antiquiorum auctoritas, ac ipsius sententiæ series et junctura postulabant, operæ pretium est huic incommodo mederi, et ex memorata dissertatione in gratiam eorum, quibus ad ipsum fontem adire non vacat, nonnulla derivare.

Ut facilius perspicatur quid Græci, quid Latini in testimonio Basilii probent aut rejiciant, uncinis includemus quæ a Græcis addita Latini queruntur, asteriscis vero quæ a Latinis propugnata Græci aversantur.

Initio libri tertii proponit Basilii hanc Eunomii blasphemiam ita loquentis: Cum autem hæc nobis de Unigenito sufficiant, consequens fuerit, ut jam de Paracleto quoque dicamus, non vulgi opiniones temerarias secuti, sed sanctorum in omnibus doctrinam servantes: a quibus cum didicerimus cum dignitate et ordine tertium, tertium quoque natura esse credimus.

Sic respondet Basilii: Quod igitur non putet oportere in simplici ac nuda multorum fide permanere, sed artificiosis quibusdam ac captiosis rationibus veritatem rursus ad id quod sibi videtur, destrudere, satis ex iis quæ dixit ostendit. Nam multorum opinione contempta, quæ Spiritum sanctum glorificent, simulat tenere se sanctorum doctrinam: at eos qui eam ipsi tradiderunt, tacet, etiam nunc eadem faciens quæ, dum de Unigenito dissereret, fecisse convictus est. Deinde dicit a sanctis quidem se didicisse, tertium esse ordine et dignitate Spiritum, a seipso autem credere, natura quoque tertium esse. Qui vero sint sancti illi, et in quibus scriptis hanc doctrinam ediderint, dicere non potest. Fuitne unquam homo sic audax in inducendis divinarum

A dogmatum innovationibus? Cur enim necesse est, si dignitate ac ordine tertius est Spiritus, natura quoque tertium esse? Dignitate quidem secundum esse a Filio, * ut qui esse ab illo habeat, et ab ipso accipiat, et annuntiet nobis et omnino ex illa causa pendeat * tradit [fortasse] pietatis sermo. At natura tertia uti, neque ex sanctis Scripturis edocti sumus, neque ex Scripturæ dictis consecutione ulla colligi potest.

Quemadmodum enim Filius ordine quidem secundus a Patre est, quoniam ab illo est, et dignitate, quia origo ejus et causa est, quatenus est illius Pater, et quoniam per ipsum accessus aditusque est ad Deum et Patrem; non autem natura secundus, quoniam deitas in utroque una est: ita profecto et Spiritus sanctus, etsi tum ordine tum dignitate secundus est a Filio, [ut hoc etiam omnino concedamus.] tamen non jure sequi ut alienæ sit naturæ, inde patet, etc.

Tum Basilii, argumento ex angelis petito, quorum diversi ordines et dignitatis gradus, nec tamen diversa natura, sic concludit: Sic profecto et Spiritus sanctus: etsi dignitate inferior est atque ordine [ut aiunt]; accepimus enim ipsum, [inquit.] tertium a Patre et Filio numeratum; cum Dominus ipse in traditione salutaris baptismatis tradiderit ordinem, his verbis: (Euntes baptizate in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti;) at in quamdam naturam tertiam a Filio et Patre ejectum eum fuisse nusquam didicimus.

Non difficile est animadvertere illud Græcis maxime molestum esse, quod Spiritus S. a Filio esse habere dicitur: iisdem autem plurimum placere, quæcunque uncinis inclusa eo spectant, ut Basilii non asseveranter pronuntiare, sed velut hæsitans concedere videatur Spiritum ordine et dignitate minorem Filio esse. Vident enim, si id Basilii asseveret, inde sequi ut Spiritum ex Filio procedere crediderit. Sed hæc scriptura, quam Græci per fas et nefas defenderunt, longe alteri posthabenda, sive interiora quadam indicia spectentur, ut consensus cum Basilii cæterorumque Patrum doctrina, et sententiæ ipsius series et continuatio; sive ex antiquorum codicum mss. numero et auctoritate res dijudicetur. Utrunque argumentum breviter explanabimus, his qui uberius hujus questionis cognitionem percipere volent, ad supra dictam dissertationem dimissis.

II. Inest sane magnum hoc vitium lectioni Græcorum, quod Basilium inducat de re omnibus testata, et ab ipso Basilio sæpe confirmata turpiter dubitantem. Quid enim absurdum, quam Filium Patre minorem ordine et dignitate asseverare, Spiritum Filio minorem ordine et dignitate dicere non audere? Hoc profecto non cadebat in Basilium, qui conceptis verbis docet in libro *De Spiritu sancto*, cap. 17, eundem ordinem intercedere inter Spiritum ac Filium, ac inter Filium et Patrem: Ut as habet Filius ad Patrem, inquit, sic ad Filium Spiritus secundum verbi Dei ordinem in baptismo traditum. Ridiculam ergo formidinem Basilio affligit

illud, fortasse, ac illud, ut hoc etiam omnino concedamus, et infra, ut aiunt. Huic rationi non parum addit momenti quod ait Basilius Eunomium etiam nunc eadem facere, quæ dum de Unigenito dissereret, fecisse convictus est. Indicat enim Basilius his verbis initium libri primi, ubi nudat artificia Eunomii, qui cum *piam traditionem, Patrum fidem*, rejecta multitudinis opinione appōsuisset, statim de suo impietatem et blasphemiam addebat. Sic ergo illum interrogat Basilius: in hac fide ubinam scriptum est, *Credimus ingenerationem esse essentiali Dei universorum; aut, Credimus Unigenitum essentiali dissimilem esse Patri?* Demonstrat eum sic aperte loqui debuisse, non insidias lectoribus struere, et opinioni suæ velut hamo ad mortem trahenti simplicitatem fidei, ceu escam quamdam circumdare, ut imperiti ad id quod apparet festinantes, incaute impietatis scelere transigantur. Cum ergo Eunomium Basilius disputare incipientem de Spiritu, eadem facere dicat, quæ dum de Unigenito dissereret, fecisse convictus est; necesse est ut in utroque loco principia illa, quæ impietati mox effrendæ velut escam hamo prætendebat, nec dubia visa fuerint nec incerta Basilio.

In eo etiam secum aperte pugnat Basilius, si Græcorum scriptura recipiatur, quod postquam ab Eunomio auctores doctrinæ celari dixit, ipsum Eunomium hanc doctrinam ex Christi verbis repetere asserat. *Simulat se servare doctrinam sanctorum; at eos qui illam ipsi tradiderunt tacet.* Et infra: *Acceptimus enim ipsum, inquit, tertium a Patre et Filio numerari: cum Dominus ipse in traditione salutaris baptismatis tradiderit ordinem, his verbis: « Euntes baptizate », » etc.* Licet ergo oculis ipsis cernere perfidas manus, quæ hunc locum corrumperunt. Nihil enim magis repugnat, quam ut Eunomium Basilius auctores hujus doctrinæ tacuisse dicat, quem tamen eandem doctrinam Christi verbis acceptam fateatur retulisse. Delendum ergo illud, inquit, ac manifestum est non Eunomium hic loqui, sed Basilium qui Eunomii verba non solet in suam orationem intexere, nisi postquam ea ordine suo retulit. At verba modo citata nusquam refert Basilius ut Eunomii verba, nec profecto referre potuit.

Jam vero, si hæc spuria sunt, sequitur genuina esse quæ in lectione Græcorum desunt de processione Spiritus ex Filio. Eadem enim manu facinus utrumque commissum, nec alio consilio assuta dubitationis indicia, nisi ut minus miraremur Basilium, qui de Filio disserens, accurate explicat, quo sensu minor sit ordine et dignitate, non idem etiam de Spiritu disserentem fecisse. Erat enim hæc explicatio prorsus necessaria asseveranti Spiritum ordine et dignitate minorem esse Filio; dubitanti et hæsitanti minus necessariam Græci existimarunt.

* Math. xxviii, 19.

A Antequam veniam ad propugnatam a Latinis lectionem, libet aliud additamentum animadvertere in his verbis: *Τίνας δὲ οἱ ἄγιοι καὶ ἐν ποίοις λόγοις τὴν διδασκαλίαν πεποίηται, εἰπεῖν οὐκ ἔχει.* Qui vero sint sancti illi, et in quibus scriptis hanc doctrinam ediderint, dicere non potest. Hæc verba, εἰπεῖν οὐκ ἔχει, dicere non potest, quæ ex quatuor Regiis mss. eruta sunt, in tribus autem aliis et in antiquis editionibus desunt, manifestum habent perfidiæ et corruptelæ indicium. Quis enim credat Basilium ita in ecclesiastica traditione hospitem et peregrinum fuisse, ut cum ipse Filium ordine et dignitate minorem pronuntiet, illius doctrinæ, quæ de Spiritu idem tradit, auctores nullos ab Eunomio citari posse diceret? Sive Basilius sunt, quæ infra leguntur, Cum Dominus ipse in traditione salutaris baptismatis tradiderit ordinem, etc., ipsum Dominum agnoscit Basilius hujus doctrinæ auctorem, nedum auctores nullos proferri posse existimet. Sive Eunomio tribuenda hæc verba; non laborat auctorem doctrinæ suæ penuria, qui ipsum Dominum citat auctorem. Mendose ergo in hanc novam editionem irrepererunt hæc verba: sed tamen non parum prosunt ad demonstrandam Græcorum in hoc Basili contextu adulterando audaciam.

Assentiri enim non possum erudito dissertationis auctori, qui Basilium putat ad impiam Eunomii de tertia substantia sententiam respicere, dum ait: *Simulat se servare sanctorum doctrinam, at eos qui eam ipsi tradiderunt, tacet.* Distinguit enim accurate Basilius ea quæ Eunomius a sanctis se didicisse aiebat, nempe, tertium esse ordine et dignitate Spiritum, ab iis quæ se a seipso credere fatebatur, nempe, natura quoque tertium esse. Quod ergo addit Basilius, *Quinam autem sancti illi, et quibus in scriptis hanc doctrinam edidere?* id prorsus immerito referretur ad ea quæ se Eunomius a seipso credere, non a sanctis accepisse aiebat. Quare cum eum sic interrogat Basilius: *Quinam autem sunt sancti illi, et quibus in scriptis hanc doctrinam edidere?* non obscure declarat Eunomium callide reticuisse sanctorum testimonia ac præsertim Christi verba, ex quibus Spiritum sanctum ordine tertium esse colligitur, quia, cum hæc verba Spiritus sancti divinitatem evidenter astruant, si ea retulisset Eunomius, manifestior exstisset eorum, quæ de suo statim addebat, impietas.

III. Scriptura, quam defendunt Latini, non solum apte et commode cum tota Basili doctrina, sed etiam necessario cum illius ratiocinatione ejusque argumentis cohæret. Spiritum ex Patre et Filio procedere vel hoc unum testimonium demonstrare possit, quod sub finem libri II in Eunomium habemus. Nam cum Eunomius impie Filium creaturam Patris, Spiritum creaturam Filii vocaret, Basilius impietatem illius perhorrescit, quod creaturam diceret Spiritum sanctum: ac deinde illum sic arguit,

quod Spiritus originem non Patri et Filio, sed soli Filio attribueret. *Illud vero*, inquit (p. 270), cui non patet, quod nulla Filii operatio a Patre divisa sit, nec quidquam sit in rerum natura, quod ad Filium pertineat, et a Patre alienum sit? « Omnia enim, inquit, mea tua sunt, et tua mea ». Quomodo igitur Spiritus causam Unigenito soli attribuit, et ad ejus accusandam naturam illius creationem usurpat? Luce clarius est Basilium inter et Eunomium convenisse, Spiritus originem Filio attribuendam, sed in eo controversiam exstitisse, quod Eunomius soli Filio attribueret, Basilium Patri et Filio. Sententiam suam Basilium non perfunctorie probat. Contendit duo fore principia, si Spiritus origo soli Filio tribuatur. Demonstrat eum non dirimendum esse a Patre, eum et Apostolus conjuncte Spiritum Christi et Spiritum Dei Patris appellet; ac Dominus Spiritum veritatis dicat (est enim ipse Christus veritas) et de eo dicat: A Patre procedit.

Neque etiam obscure perspicitur Basilii sententia ex his verbis epistolae 52, n. 2: *Non enim quæ fratrum inter se cognationem habent, dicuntur consubstantialia, id quod quidam existimant, sed cum causa et id quod ex causa existentiam habet, ejusdem sunt naturæ, consubstantialia dicuntur*. Manifesta est et aperta conclusio, quam theologi ex his verbis deducunt. Nam si ea tantum dici debent consubstantialia, quorum alterum ex altero originem habet, non potuit Spiritus tot locis apud Basilium consubstantialis Filio dici, nisi eum ex Filio originem habere constaret. Equidem hoc testimonium paulo aliter interpretatus sum ac Petavius; sed nihil de argumenti pondere decedit. In ea enim, quam infra asseram, interpretatione negat Basilium ea tantum dicenda consubstantialia, quæ fraterna tenentur cognatione, ut nonnulli existimabant; sed tunc etiam hanc vocem congruere contendit, cum causa et id quod ex causa existentiam habet, ejusdem sunt naturæ. Ex quo patet Basilium inter et adversarios convenisse, Filium ex Patre, Spiritum ex Patre et Filio existentiam habere, ejusdemque esse naturæ, sed isti, quanquam erant Catholici, nec Filium Patri, nec Spiritum Patri et Filio consubstantialem dicere volebant, quia videbatur eis illa vox minus convenire, cum causa et id quod ex causa existentiam habet, ejusdem sunt naturæ.

In eadem epistola Basilium sanctum et inviolabilem esse contendit ordinem personarum, quem in Evangelio didicimus a Domino dicente: « Euntes baptizate in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti ». Idem docet in ep. 125, n. 5. Qualis sit ille ordo personarum, perspicimus ex lib. 1 in Eunomium, ubi sic loquitur: Nos autem, inquit (p. 232), secundum relationem causarum ad ea quæ ex ipsis sunt, Patrem Filio præponi dicimus. Idem autem de sancto Spiritu dicendum demonstrant hæc verba

A ex cap. 17 libri *De Spiritu sancto* jam citata: *Ut se habet Filius ad Patrem, sic ad Filium Spiritus, etc.* Atque hæc relatio fusius explicatur in cap. 18 ejusdem libri.

His addi possunt nonnulla ex quinto in Eunomium libro, qui liber etiamsi Basilii non sit, ei tamen a Græcis adjudicatur, ac totus ex ejus sententiis compositus est. Ibi (pag. 305) legimus Spiritum esse Verbum Filii, imaginem Filii, Spiritum Filii, procedere ex Deo per Filium. Nec omittenda illa quæstio (ibid.), *Cur et Spiritus Filius Filii non dicitur?* Quæ quidem perabsurda fuit, si ex Filio Spiritus non procedit.

Quod si unquam Basilium Spiritum a Filio procedere docuit, tum maxime hujus depromendæ doctrinæ necessarium exstitit tempus, cum illum Filio minorem ordine et dignitate esse, in suscepta adversus subtiles hæreticos disputatione pronuntiavit. Nam qui de Filio obiter agens, eum ordine et dignitate minorem Patre non ausus est dicere, nisi statim causam adderet, quia a Patre est, et Pater ejus origo, quanto magis hæc illi cautio adhibenda fuit, cum Spiritum sanctum, de quo data opera disserebat, Filio minorem ordine et dignitate diceret? Quinetiam manca erit vel potius absurda Basilii ratiocinatio, nisi Spiritum Filio minorem esse ordine et dignitate, quia a Filio esse habet, si minus dixerit, saltem cogitaverit et crediderit. Huc enim tota rediret hæc ratiocinatio: Quemadmodum Filii qui a Patre esse habet, ordine et dignitate minor est Patre, non tamen natura; sic Spiritus, qui a Filio esse non habet, ordine et dignitate minor est Filio, non natura. Quo quid absurdius fingi potest? Necesse est ergo ut causa, cur Spiritus ordine et dignitate tertius sit, si minus a Basilio verbis expressa, saltem illius animo obversata sit. Sed hujus causæ, ut jam dixi, conceptis verbis efferendæ necessitatem imponebat Eunomii perfidia, qui hoc principium in alienissimos sensus rapiebat, et Spiritum natura tertium esse inde colligebat. Unde Basilium in libro *De Spiritu sancto*, cap. 6, Filium negat. inferiorem dignitate, ac prorsus æqualem esse contendit.

IV. Ad tot et tantarationum momenta, quæ etiam sine codicibus mss. valerent, accedit codicum mss. auctoritas, non eorum quidem, qui nunc in bibliothecis nostris exstant, sed eorum quos olim exstitisse certissimis monumentis cognoscimus. Hugo Etherianus, sæculi duodecimi scriptor, qui tres libros ad Latinorum defectionem Alexandro tertio nuncupavit anno 1177, citat in secundo libro, cap. 19, illud Basilii de Spiritu dictum, a Filio esse habens. In libro tertio, cap. 12, sensum magis quam verba refert. At in cap. 13 ejusdem libri locum integrum refert sine additamentis dubitationem Basilio affingentibus, non vero sine insigni illa sententia, quæ Spiritum a Filio esse habere declarat.

* Joan. xvii, 10. * Matth. xxviii, 19.

Atque hæc Etherianus laudat, ut minime dubia minimeque controversa. Nec Nicetas Maroniensis, qui Etherianum eodem sæculo oppugnavit, ullam huic testimonio suspensionem falsi injicere conatus est, ut discimus tum ex Bessarione, qui se hoc testimonium in libro Nicetæ vidisse testatur (8); tum maxime ex Leone Allatio, qui hoc testimonium a Niceta, ut integrum, susceptum fuisse asseverat (9). Neque etiam codicibus, quibus sæculo duodecimo utebatur Euthymius Zigabenus, inerant spuria additamenta. Is enim in *Panoplia* testatur Basilium non dubitasse, an *Spiritus sanctus esset ordine et dignitate posterior Filio*.

Sæculo decimo tertio prodire cœperunt nonnulli codices, in quibus deerat testimonium Græcis incommodum, additamenta cum illis facientia non deerant. Sed velim laudatam dissertationem evolvent, qui scire avent, quomodo Beccus, ejusque duo comites et archidiaconi, Constantinus Meliteniotes, et Georgius Metochita hos codices et recentes esse et perpauca et ab aliis longe antiquioribus ubique terrarum dispersis refelli ostenderint. Eandem causam strenue defenderunt sæculo decimo quarto duo alii inter Græcos doctissimi scriptores, Demetrius Cydonius et Manuel Calecas. In concilio autem Florentino sex prolatis codicibus, unus tantum papyraceus Græcis favit, quinque alii Latinis; quorum codicum quatuor in membranis scripti erant. Cum autem in eodem concilio Marcus Ephesius dictitasset, se scire libros esse apud Constantinopolim supra mille, in quibus Græcorum lectio contineretur; mendacium illius oculis suis ac manibus comprehendit Bessarion, qui Constantinopolim reversus, ut ipse testatur in epist. ad Alexium Lascarim, omnibus inspectis bibliothecis, lectionem Græcis incommodam nullo prorsus in codice recenti ac post dissensionem scripto reperit; at in aliis non paucioribus ac longe antiquioribus reperit. In primis autem memorabile est quod de duobus codicibus in monasterio Christi Salvatoris Pantepotæ a se inventis narrat: quorum in altero antiquissimo et membranaceo veritas violata fuerat, spatium vacuo adhuc facinus testante; in altero autem papyreo et ante annos trecentos scripto perfusa erat atramento tota illa pars, quæ

Ejusmodi codices etiamsi in bibliothecis Græcorum nulli jam exstarent, nihil tamen de eorum auctoritate decederet; quippe cum certissimis historiæ monumentis et testimoniis memorentur, quæ nullo prorsus facinore deleri, nullo furto abscondi possunt. Neque etiam ambiguum esse possit, utri codices potiores sint existimandi, antiqui an recentes: scripti ante exortem de Spiritu sancto controversiam, antequam Græcorum interesset quid-

A quam in contextu Basilii attentare, an quos postea iidem Græci in ipso contentione æstu protulere, cum nihil ad causæ suæ defensionem non auderent. Quare eorum, qui S. Basilii operibus in lucem edendis præfuerunt, videtur in eo requirenda diligentia, quod nulla prorsus editio, si tamen excipias Trapezuntii Latinam interpretationem, eximium de Spiritu sancti processione testimonium in avitam sedem restituêrit, ac nævos de industria injectos expunxerit.

§ V.

I. *Utrum S. Basilii ea tantum consubstantialia crediderit, quorum alterum ex altero originem habet.* II. *Utrum mundum temporis momento creatum crediderit.*

B I. Jam observavimus argumentum non leve processione Spiritus sancti ex Filio reperiri in epistola 52 S. Basilii ad canonicas. Sed quia idem ille locus negotium facessit doctissimis theologis, aliquid operæ insumendum in eo explicando. Videtur enim ea sola existimare consubstantialia, quorum unum ab altero originem accepit. Sic autem loquitur pag. 145, n. 2: Οὐ γὰρ τὰ ἀδελφὰ ἀλλήλοις ὁμοούσια λέγεται, ὅπερ τινὲς ὑπαλήφασιν· ἀλλ' ὅταν καὶ τὸ αἰτίον καὶ τὸ ἐκ τοῦ αἰτίου τὴν ὑπαρξίν ἔχον, τῆς αὐτῆς ὑπάρχει φύσεως, ὁμοούσια λέγεται. Non enim quæ fratrum inter se rationem habent, dicuntur consubstantialia, id quod quidam existimant; sed cum causa et id quod ex causa existentiam habet, ejusdem sunt naturæ, consubstantialia dicuntur. Basilii verba sic explicat Petavius (10) cum Caleca, Bessarione et Demetrio Cydone, ut illum ea proprie consubstantialia dicere existimet, quæ originis habitudine junguntur; cætera vero minus proprie, ut Petrus et Paulus. Sed si S. Patris verba expendatur accuratius, non videtur hoc loco id negare, quod ipse conceptis verbis asseverat in epist. 38, homines esse inter se consubstantiales; sed eos tantum refellit, qui consubstantialis notionem rebus inter se fraterna cognatione junctis ita proprie attribuebant, ut divinis aptari non posset.

1^a Fatetur Basilii consubstantialis notionem, qualis exponebatur ab adversariis, locum aliquem habere in ære et conflatis ex ære numismatibus. Ibi enim est substantia quædam anterior, quæ in multa dividitur. 2^a Examinandum est quinam refellantur his verbis: Non enim quæ fratrum inter se rationem habent, consubstantialia dicuntur, id quod quidam existimant. Non eos sane refellit, qui Petrum et Paulum consubstantiale esse dicebant ob naturæ similitudinem, ac inde concludebant Patrem et Filium, utpote lumen et lumen, esse consubstantiales. His tantum adversatur, qui consubstantiale rejiciebant. Sed quid in eis reprehendit? Nihil aliud profecto, nisi quod consubstantiale iis tantum attribuerent, quæ fraternam habent cogna-

(8) Ep. ad Alex. Lascarim.

(9) *Enchirid.*, c. 20.

(10) *De Trinit.* lib. vii, cap. 4.

tionem. Hanc enī arripiebant causam, cur a personis divinis, ut fraternam cognationem, ita etiam consubstantialia excluderent. Quare non erat cur Basilii in contrarium vitium curreret, et quod adversarii negabant sine fraterna cognatione posse consistere, id cum ea conciliari non posse diceret. Satis erat ostendere, non ea tantum dici consubstantialia, quæ fraternam habent cognationem: sed cum causa et id quod ex causa existentiam habet, ejusdem sunt naturæ, tunc recte dici consubstantialia. 3° Non leviter prætereunda hæc verba, id quod quidam existimant. Ex his enim patet non commanem a Basilio opinionem refelli, quam ipse alibi profitetur, ut modo observavimus, sed singulare nonnullorum hominum commentum, qui putabant consubstantialis voce exhiberi notionem substantiæ, et eorum quæ ex substantia, adeo ut divisa substantia appellationem consubstantialis conciliatis in quæ divisa est.

II. S. Basilii mentem minus calluerunt, qui eum in opere sex dierum explicando sic versari existimarunt, ut mundum temporis momento cum suo ornatu creatum a Deo doceat. Omnibus certe Moysis vestigiis accuratissime insistit. Quærit homil. 2, n. 1, pag. 22, cur terra dicatur incomposita, idem vero de cælo non dicatur. Terram ideo incompositam dici statuit, quia nondum plantas, arbores et flores protulerat. At ipsum cælum incompositum fuisse contendit. Hæc eadem, inquit, et de cælo dixerimus, nondum illud excultum fuisse, nec proprium recepisse ornatum: utpote quod nondum sole nec luna splenderet, neque astrorum choris coronaretur. Nondum enim istæ condita erant. Quare a veritate non aberraveris, si cælum incompositum dicas. Invisibilem autem terram appellavit ob duas causas; vel quod nondum esset illius spectator homo; vel quod demersa innatantibus super ipsius superficiem aquis videri non posset. Nondum enim erant aquæ in suas stationes congregatæ, quas postea aggregatas Deus maria appellavit.

Hæc profecto nihil redolent ex subtili illa opinione, quæ mundum cum suo ornatu temporis puncto proditiisse censet. Idem perspicitur ex num. 3 ejusdem homiliæ, p. 15, et ex homil. 5, n. 5, p. 44. Occurrit in homil. 4, n. 4, huic quæstioni: Si aqua erat super terram, cava omnia quæ nunc pelagus continent, referta erant. Quo igitur colligendæ erant aquæ, concavis jam occupatis? Sic respondet: Ad hæc respondebimus, tunc et receptacula fuisse præparata, cum aquam oportuit in unam secerni congregationem. Neque enim erat illud quod est extra Gades mare, etc.

His addere non pigebit, quæ Basilii de creatione solis peracute observat. Sic loquitur homil. 4, n. 5, p. 37: Ἵνα μὴ τῷ ἡλίῳ τὴν τοῦ ἀναξερᾶναιεν τὴν γῆν αἰτεῖαν προσδῶμεν, πρεσβυτέραν τῆς τοῦ ἡλίου γενέσεως τὴν ἐξηρότητα τῆς γῆς ὁ Δημιουργὸς

A παρασκεύασεν. Ne soli ariditatis terræ causam attribueremus, antiquiorem solis generatione arditatem terræ opifex effecit. Et homil. 6, n. 2, p. 51: Cælum et terra præcesserant, post hæc creata lux fuerat, dies et nox discretæ fuerant; item firmamentum, et arida detectio. Terra propriis germinibus erat referta, quandoquidem et innumera protulerat herbarum genera, et omnimodis plantarum speciebus exuberabat. Necdum tamen erat sol, neque luna: ne lucis auctorem et patrem appellarent solem, neve rerum e terra nascentium opificem qui Deum ignorant existimarent.

Jam vero perfacile est exponere quo sensu Basilii mundum temporis momento productum dixerit. Testimonium quod objicitur, exstat homil. 1, n. 6, ubi sic loquitur: Ἡ τάχα διὰ τὸ ἀκαριαῖον καὶ ἀχρονον τῆς δημιουργίας εἰρηται τὸ, «Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν», ἐπειδὴ ἀμερές τι καὶ ἀδιάστατον ἡ ἀρχή. Ὡς γὰρ ἡ ἀρχὴ τῆς ὁδοῦ οὕτω ὁδὸς, καὶ ἡ ἀρχὴ τῆς οὐκίας οὐκ οὐκία· οὕτω καὶ ἡ τοῦ χρόνου ἀρχὴ οὐκ χρόνος, ἀλλ' οὐδὲ μέρος αὐτοῦ τὸ ἐλάχιστον... Ἵνα τοίνυν διδασκῶμεν ὁμοῦ τῇ βουλήσει τοῦ Θεοῦ ἀχρόνως συνυφεστάναι τὸν κόσμον, εἰρηται τὸ, «Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν», ὅπερ ἕτεροι τῶν ἐρμηνευτῶν, σαφέστερον τὸν νοῦν ἐκδιδόντες, εἰρήκασι. «Ἐν κεφαλῇ ἐποίησεν ὁ Θεός», τούτῳτιν ἀδρόως καὶ ἐν ὀλίγῳ. Aut fortasse ob factam in momento et citra tempus creationem dictus est, «In principio fecit»: quandoquidem partium et divisionis expers principium.

Quemadmodum enim principium viæ nondum est via, et domus principium nequaquam domus est: sic et temporis principium nondum tempus est, imo neque pars ipsius minima... Igitur ut mundum voluntatis Dei citra ullam temporis moram simul substituisse edoceamur, dictum est: «In principio fecit». Quod ipsum interpretes alii, sententiam diuclidius reddentes, dixerunt: «In capitulo fecit Deus», hoc est, subito et brevi. Sed ex his verbis nihil aliud colligi potest, nisi id quod Christiani omnes semper tenuerunt, omnia temporis momento et nihilo educta, nec quidquam Dei restituisse voluntati. Hinc idem docet Basilii de iis quæ sigillatim ad mundi ornatum prodire. Sic enim de terræ germinibus loquitur homil. 5, n. 5, pag. 44: In minimo etiam temporis puncto a germinatione exorsa terra, ut Conditoris leges servaret, per omnem accretionis speciem progrediens, confestim germina deduxit ad perfectionem.

§ VI.

I. Traditionis auctoritas defensa a sancto Basilio adversus Eunomium et Pneumatomachos. II. Valde etiam studiosus exstitit catholici sermonis defendendi. Quid de conciliis sentiat. III. Cur adversarios ad Scripturam provocat. IV. Quo sensu omnia Scripturis confirmanda, nihil Scripturis addendum dixit. V. Quo sensu auditores probare debere quæ a magistris dicuntur.

I. Non interest eorum, qui sectas ab Ecclesia

¹⁰ Gen. 1, 4.

dissidentes defendunt, in his argumentis, quæ ad Ecclesiæ et traditionis ei commissæ auctoritatem spectant, sese venditare. Cum enim eventui unius pugnæ sua omnia committunt, semelque hac in re victis nihil superest ad causæ defensionem; tum vero eo facilius in hoc dogmate quam in aliis vincuntur, quod ne erroris quidem novitate molestiam facessunt, sed omnium hæreticorum, qui inquam exstiter, vestigiis insistent. Ausus est tamen Scultetus (10*) ad acerrimum traditionis defensorem Basilium provocare, nec timide aut verecunde versatur in illius testimoniis colligendis. Sed ut Sculteti temeritas in promptu omnibus sit, paucis exponenda S. doctoris sententia: quanquam Ecclesiæ traditionem non magis eruditus scriptis, quam rebus fortiter gestis defendit. Non segnis sane et indiligens opera illius in explicandis Scripturis: sed idem acerrimus exstitit traditionis defensor. Probe enim sciebat verbum Dei non solum scripto ab apostolis, sed etiam viva voce traditum Ecclesiæ fuisse; et, quod Ecclesia in omnibus sæculis constanter docuit, id non aliunde quam ab apostolis acceptum esse, nec ab eo, quod scripserunt apostoli, divelli posse, nisi aliud scripto apostoli, aliud viva voce docuisse fingantur. Hujus sententiæ præclarum reliquit testimonium in libro primo adversus Eunomium, qui cum in doctrina divinitus revelata eandem ac in rebus philosophicis licentiam peteret, ac in Catholicos jocaretur, quasi ex multitudine verum a falso secernerent, majori parti tributa palma, ac priorum agmini concessa victoria, aures posterioribus obtulerent, sic a sancto doctore refellitur (p. 210): *Quid dicis? palmanne demus antiquioribus? ne revereamur multitudinem Christianorum, neque eorum qui nunc sunt, neque eorum qui fuerunt, ex quo prædicatum est Evangelium? Ne reputemus dignitatem eorum, qui donis spiritualibus cujuscunque generis claruerunt; quibus omnibus inimicum et adversam hanc viam impietatis recens excogitasti; sed clausis prorsus animæ oculis, et sancti cujusbet viri memoria e mente depulsa, unusquisque cor nostrum otiosum ac purgatum captionibus ac sophismatis tuis subdamus? Ambigi non potest utrum imitatio sint recentes sectæ, Basilium an Eunomium: utrum cum Basilio sanctorum Patrum auctoritatem, ac multitudinem Christianorum omnium, tum eorum qui nunc sunt, tum eorum qui ab Ecclesiæ ortu exstiterunt, reveriti sint; an cum Eunomio tantam auctoritatem tricis et cavillationibus exagitaverint.*

Non minoris momenti videntur esse quæ sequuntur. *Magna profecto, inquit (ib., p. 211), foret tua potentia, si quæ multiplici suo artificio diabolus consecutus non est, ea tibi solo imperio assequi contingeret; si videlicet persuasum ac inductu tuo traditionem, quæ per præteritum omne tempus apud tot sanctos obtinuit, impio vestro commento postpone-*

A remus. Ex his perspicimus omnia diaboli artificia in suscitandis hæresibus eo spectasse, ut apostolicam prædicationem, quam Ecclesia veluti sacrum depositum custodit, penitus convelleret; sed ejus conatus irritos fuisse. Qui ergo traditionem per præteritum omne tempus apud tot sanctos prædicationem impugnarunt, hi non Spiritum sanctum in Scripturis interpretandis ducem habuerunt, sed diaboli ad evertendam Ecclesiam emissarii fuere. Hinc hæresum originem ex contemptu sanctorum Patrum repetit Basilium in commentario in Isaiam. Nonnulli sunt, inquit (p. 555), qui cum Patres et tradita ab eis dogmata fastidiant, ipsi hæresum cupiunt esse auctores.

B Si qua sane dogmata sine traditione defendi possent propter apertissima Scripturæ testimonia, id potissimum de Filii ac Spiritus sancti divinitate statui deberet. Nullo tamen in dogmate acrius defensa traditio. Quam necessarium sit hoc Ecclesiæ præsidium, pluribus locis declarat Basilium. At ne separet, inquit in homil. 24 (p. 194), a Patre et Filio Spiritum sanctum, absterreat te traditio. Sic Dominus docuit, prædicare apostoli, Patres conservare, confirmare martyres.

C Sed præcipue in libro De Spiritu sancto omnes ingenii vires in defendenda catholici dogmatis traditione profundit. Id quod impugnatur fides est, inquit (cap. 10, pag. 21), isque scopus est communis omnibus adversariis et sanæ doctrinæ inimicis, ut soliditatem fidei in Christum concutiant, apostolicam traditionem solo æquatam abolendo. Eapropter, sicut qui bonæ fidei debitores sunt, probationes e Scriptura clamore exigunt, Patrum testimonium, quod scriptum non est, velut nullius momenti rejicientes. Et cap. 27 (p. 54): Ex assertis in Ecclesia dogmatibus et prædicationibus, alia quidem habemus e doctrina scripto prodita, alia vero nobis in mysterio tradita recepimus ex traditione apostolorum: quorum utraque vim eandem habent ad pietatem; nec iis quisquam contradicet: nullus certe, qui vel tenui experientia noverit quæ sint Ecclesiæ instituta. Nam si consuetudines, quæ scripto proditæ non sunt, tanquam haud multum habentes momenti, aggrediamur rejicere, imprudentes Evangelium in ipsis rebus præcipuis lædemus, imo potius prædicationem ad nudum nomen contrahemus. Cur ad traditionem confugiendum sit, ut doctrina Ecclesiæ percipiatur, hanc etiam affert rationem (p. 55), quod non solum omnia Scripturis consignata non fuerint, sed etiam ipsa Scriptura obscuritate quadam involvatur. Est autem silentii species etiam obscuritas, qua utitur Scriptura, intellectu difficilem reddens dogmatum sententiam idque ad legendum utilitatem (p. 206).

D Speravit Scultetus hæc eludi posse, si hanc partem libri De Spiritu sancto, ex qua postremum te-

(10*) Medul. theol., part. iv.

stimonium deprompsimus, non Basili setum esse, A sed manus alienæ facinus; aut saltem Basilium hoc loco non de præcipuis fidei capitibus, sed de ritualibus traditionibus, quarum aliæ nullius momenti, aliæ ex hominum memoria in ipsa Ecclesia Romana pridem deletæ, disserere responderet.

Primum illud commentum, quod perfidæ manus suspiciones in librum *De Spiritu sancto* injicere conatur, sic jam ab omnibus explosum est, ut nova opera non sit refellendum. Quod autem spectat ad alteram Sculteti responsionem, verum illud quidem est Basilium hoc loco nonnulla commemorare quæ ad essentiam sacramentorum non pertinent: sed non idcirco minus exploratum est ejus principium, hempe utraque eandem vim ad pietatem habere, et quæ Scripturis prodita sunt, et quæ recepimus ex traditione apostolorum. Nam illa etiam, quæ ad essentiam sacramentorum non pertinent, par habent momentum, sive Scripturis, sive traditione apostolorum contineantur; pariter enim immutari possent, quemadmodum ritus mergendi in aquam, qui in Scripturis memoratur ac ipsa baptismi voce significatur, quia tamen ad essentiam baptismi non pertinet, immutatus est ab Ecclesia. Frustra ergo S. Basilium exagitat Scultetus, quasi in hoc Basili loco regula cum exemplis et exempla cum regula pugnent. Non enim id dicit Basilius, Evangelium in præcipuis partibus lædi, et prædicationem ad nudum nomen redigi, si ritus nonnulli immutentur ab Ecclesia: sed ex contemptu traditionis hoc gravissimum incommodum consequi docet, ut nihil prorsus in Ecclesiæ cultu et doctrina supersit integrum, sed ipsa eucharistiæ consecratio, confirmationis sacramentum, ipsa etiam fidei professio in Patrem et Filium et Spiritum sanctum evertantur (pag. 57). Illius sententiæ veritatem demonstrant exemplo suo recentes sectæ, quæ, traditione semel rejecta, non solum pios Ecclesiæ ritus, sed etiam eucharistiæ consecrationem, qualis a Basilio describitur, ac sacramentum confirmationis sustulerunt, et prædicationem Evangelii ita ad nudum nomen redegerunt, ut tota religio ejusque arbitrio et libidini permissa sit, ac ne ipsa quidem Trinitatis doctrina adversus Unitarios defendi possit.

II. Testis est etiam locuples Basilius, quanto animi ardore defendi debeat usitatus in Ecclesia ad dogma exprimendum sermo. Nam, cum pati non possent Pneumatomachi Spiritum sanctum una cum Patre et Filio glorificari, demonstrat hanc glorificandi rationem et apud antiquos Patres usitatam esse, et in toto Occidente et in Oriente vigere. Deinde sic loquitur (cap. 29, pag. 63): *Qui fit igitur, ut ego sim innovator, et recentiorum verborum architectus? cum totas nationes, civitates, et consuetudinem omni hominum memoria vetustiore, insuper et viros Ecclesiæ columnas, omni scientia ac vir-*

tute Spiritus claros, duces ac patronos hujus vocis exhibeam? Ob hæc hostilia illa acies adversus nos commota est, omnisque civitas, vicus et omnes extremi fines pleni sunt nos calumniantium vocibus. Molestum quidem hæc ac lugenda cordibus quærentium pacem: verum quoniam est magna patientiæ merces, toleratas pro fide afflictiones secutura, præter hæc et gladius splendescat, et securis acuatur, et ignis at-deat Babylonico illo vehementius, et omnia suppliciorum instrumenta in nos moveantur; quod ad me quidem attinet, nihil arbitror formidabilius, quam non formidare minas, quas Dominus in Spiritum blasphemias jacentibus intenterit. Igitur apud cordatos homines ad purgationem meam sufficiunt hæc quæ dicta sunt, quod recipimus vocem adeo gratam ac familiarē sanctis, insuper et tam diutino usu confirmatam. Nam ex quo tempore est annuntiatum Evangelium usque ad præsens, ostenditur in Ecclesiis usitatam fuisse: et quod est omnium maximum, pium ac religiosum sensum habere demonstratur.

Non minus enituit Basilius studium et animi arder in defendenda conciliorum auctoritate. Hinc declarat (epist. 114) *trecenos decem et octo Patres, nec sine Spiritus sancti afflatu locutos esse.* Quamvis ergo ab eo non peteretur, ut a synodi fide et sententia discederet, sed tantum ut unam vocem illius auctoritate consecratam imperatori cederet (11); nec exsillii, nec tormentorum minis; nec, quod sancto episcopo gravius esse debebat, luporum gregi imminentium metu adduci potuit, ut hoc nefas admitteret.

III. Objicit Scultetus illud Basili ex epist. 189: *Criminantur, inquit (p. 277, n. 3), quod unam bonitatem, et unam potentiam, et unam divinitatem dicamus. Neque id extra veritatem: dicimus enim. Sed criminando objiciunt, non sic suam habere consuetudinem, nec Scripturam assentiri. Quid igitur ad hoc quoque nos? Non putamus æquum esse, ut vigentem apud ipsos consuetudinem, rectæ doctrinæ legem et normam ducamus. Etenim, si valet ad rectæ doctrinæ demonstrationem consuetudo, licet et nobis profecto usitatum apud nos morem opponere. Quod si hunc illi rejiciunt, neque nobis prorsus illos sequi necesse. Itaque Scriptura divinitus inspirata nobis sit arbitra; D et apud quos inventa fuerint dogmata divinis verbis consona, ad eos accedet omnino veritatis suffragium. Ex his concludit Scultetus soli Scripturæ judicium a Basilio ac arbitrium attribui controversiarum.*

Sæpe alias hunc locum Basili decantaverunt Protestantes; sed tamen quid eis prosit non video. Nam, 1° etiam Basilius Pneumatomachis vere et ex animo concessisset controversiæ, quam cum eis habebat, judicium ex sola Scriptura petendum; quid hoc faceret cum Protestantibus? Consuetudini Casariensi unam in personis divinis bonitatem, unam potentiam prædicanti contrariam Ecce-

sue consuetudinem opponebant Pneumatomachi: in hac consuetudinum varietate, quid mirum si ad Scripturam provocat Basilius? At Protestantes, cum novum religionis genus condiderunt, non habuere consuetudinem aut traditionem, quam constanti Ecclesiae traditioni opponerent. Uti ergo non possunt auctoritate Basilii, qui traditionem non rejicit, sed quia inesse fingebatur in Ecclesiarum consuetudinibus varietas, ad Scripturam confugit.

2° Hæc traditionis varietas merum est commentum Pneumatomachorum. Solebant enim ut novum exagitare, quidquid illorum evertibat hæresim. Hinc consuetudinem glorificandi cum Patre et Filio Spiritus, quam Basilius in omnibus Ecclesiis vigere et semper viguisse demonstrat, (12) novam esse et ab Ecclesia minime probatam dictabant. Quin etiam in hac ipsa epistola 189, postquam Ecclesiae suae consuetudinem objecere, statim vanitatem et mendacium confitentur, ac unam in personis divinis deitatem non improbant, modo ad Spiritum sanctum non extendatur. Sed apertius, inquit Basilius (n. 4), orationis suae nudant propositum: Patri quidem convenire, ut Deus sit, ac Filium similiter divinitatis nomine honorari assentientes; Spiritum vero, qui una cum Patre et Filio numeratur, divinitatis notione minime comprehendit, sed a Patre ad Filium usque terminata divinitatis potentia, naturam Spiritus a divina gloria discerni.

3° Quo tempore Basilius ad Eustathium archiepiscopum hanc scripsit epistolam, consilium suscepit, Amphilocho rogatu, scribendi adversus Pneumatomachos libri *De Spiritu sancto*: et cum in hoc opere traditionem tam acriter defendat, nemo illam in epistola rejectam suspicari possit. Præterea cum provocat ad Scripturas Basilii, non, ut Protestantes, earum interpretationem cujusque arbitrio perimit. Ne ipsi quidem Pneumatomachi hanc sibi licentiam arrogabant. Quamvis enim sub Valente plurimum possent, quia tamen in Ecclesia dominari et plebem suam facere volebant, cogebantur ut plurimum sese ad usitatas in Ecclesia interpretationes Scripturæ accommodare. Hinc anno 371 cum Basilium malo animo observarent, de Spiritus sancti divinitate disserentem patienter audierunt (13); et cum Spiritum nominatim Deum non appellasset, belli ei inferendi causam arripere non valuerunt. Anno autem 374 hoc tantum in eo reprehenderunt, quod Spiritum cum Patre et Filio glorificaret (14): cætera non ausi sunt improbare.

IV. Utitur etiam Scultetus regula morali sancti Basilii 26, cap. 1, ubi sic habetur: *Quod per-*

bum omne aut res testimonio divinæ Scripturæ obfirmanda sunt ad integram persuasionem bonorum et ad malorum verecundiam. Et reg. 80, cap. 22, ubi statuit proprium esse fidelis nihil ex his quæ scripta sunt rejicere audere aut quidquam his addere. Etenim, inquit Basilius, si omne quod non est ex fide peccatum est, ut ait Apostolus¹¹, « fides autem ex auditu est, auditus autem per verbum Dei¹², » omne quod est extra divinam Scripturam, cum ex fide non sit, peccatum est. Idem Scultetus nonnulla alia colligit loca, in quibus similiter sancitur, ne quid addatur aut detrahatur sacrae Scripturæ. Quæ autem non sunt scripta, ea pro liberis habenda concludit ex his verbis (15): *Quoniam alia in sancta Scriptura per Domini mandatum declarata sunt, alia silentio prætermissa; de iis quidem quæ scripta sunt, nulli omnino licet aut aliquid facere eorum quæ velita sunt, aut aliquid omittere eorum quæ jussa sunt...* de iis vero quæ silentio prætermissa sunt, regulam nobis tradidit apostolus Paulus, cum dixit: « Omnia mihi licent, sed non omnia expediunt. Nemo quod suum est quærat: sed quod alterius unusquisque. » Quare necesse omnino est aut Deo ex ejus mandato subjici, aut aliis propter mandatum illius.

Inutilis sane Sculteti labor in ejusmodi testimoniis colligendis. In primo Basilius auctor est, ut in adhortando et increpando adhibeantur Scripturæ testimonia; deinde ait in sequenti capite, iis etiam quæ in natura aut consuetudine vitæ nota sunt, utendum esse ad confirmationem eorum quæ fiunt aut dicuntur. Quis inde sequi suspicetur, penes Scripturam solam arbitrium esse et normam dirimendarum controversiarum, nec verbi divini, quod ab apostolis viva voce prædicatum tota Ecclesia custodit, habendam esse rationem?

Cum vetat Basilius ne quid addatur Scripturæ aut detrahatur, nequaquam excludit traditionem. Docet enim (16) adhibenda esse in refellendis hæreticis ea nomina et verba, quæ ipsis quidem litteris et syllabis in Scriptura divina non reperiuntur, sed tamen eam quam præfert Scriptura sententiam servant. Quæ vero præter dictionis novitatem novum etiam sensum et peregrinum nobis exhibent, quæque non inveniuntur usurpata a sanctis, ea uti peregrina et a pia fide aliena aversari se declarat. Traditionem ergo Basilius non dissociat a Scriptura, sed quæ traditione nituntur, et a sanctis usurpata sunt, ea negat peregrina et a fide aliena, etiamsi nominatim non legantur in Scripturis. Hinc in testimonio, quod depromptum est ex reg. mor. 80, verbum divinum, sive scriptum sit, sive voce prædicatum, nullo habet discrimine. Probat enim, quid

¹¹ Rom. xiv, 23. ¹² Rom. x, 17.

(12) Lib. *De Spir.*, c. 1, n. 3, et c. 27, n. 65, et c. 29, n. 75.

(13) Naz., or. 20, p. 364.

(14) Lib. *De Spir.*, cap. 1, n. 3.

(15) Reg. brev. 1, p. 364.

(16) Tom. II, pag. 224 et 225.

quid extra Scripturam est peccatum esse, quia peccatum est quidquid non est ex fide, fides autem ex auditu, verbi videlicet divini, sive prædicati, sive scripti. In libro secundo *adversus Eunomium* (p. 243) idem præceptum inculcat, ne quid addatur aut detrahatur iis quæ a Spiritu sancto tradita sunt; ac nominatim Scripturæ et traditionis meminit. Proinde oportet, inquit, eum, qui Christi iudicium ob oculos habet, novitque quam periculosum sit quidpiam subtrahere, aut addere iis, quæ a Spiritu tradita sunt, non conari quidquam a seipso innovare, sed in iis quæ prius a sanctis nuntiata sunt, acquiescere. Quod igitur nec communis consuetudo, nec Scripturarum usus admisit: id audere, nonne summæ dementiæ est?

Magnæ indiligentiæ arguitur Scultetus ex testimonio, quod e reg. 1 brev. desumpsit. His enim verbis, quæ silentio prætermissa sunt, non ea intelligit Basilius, de quibus nihil in Scriptura legitur, sed de quibus nihil nominatim præscribitur aut vetatur: quales erant cibi simulacris immolati. Perspicua res est ex verbis Pauli, quæ citat Basilius.

V. Non omittendum est aliud testimonium ab eodem Sculteto objectum, ex regula morali 72, cap. 1, ubi hæc leguntur: *Quod debeant auditores qui in Scripturis eruditi sunt, explorare ac probare ea quæ a magistris dicuntur: et quæ quidem consona sunt Scripturis suscipere; quæ vero aliena, rejicere, eosque qui in ejusmodi doctrinis perseverant, vehementius aversari.*

Non imprudens Scultetus hæc verba resecurit, qui in Scripturis eruditi sunt, τοὺς παιδευμένους τὰς Γραφάς. Ex his enim manifesta conclusio est Scripturam non omnibus proponi, ut unicam fidei regulam, nec omnibus claram et perspicuam esse in iis quæ ad fidem pertinent. Hinc Basilius in capite sequenti iis, qui non multum in Scripturis versati sunt, præcipit ut bonos ac malos pastores a fructibus eorum dignoscant. Quin etiam ne primis quidem concedit, ut Scripturam arbitrio suo interpretentur, ac prout quisque sibi videbitur a Spiritu sancto edoctus. Sed eam Scripturæ interpretationem intelligit, quæ Ecclesiæ auctoritate et constanti traditionis consensu nititur. Ipse enim (ep. 204, n. 6) hac potissimum via Arianas novitates evitaverat. Nam, cum edoctus fuisset ab avia Marcellina, quæ ei tradebat beatissimi Gregorii verba, quæcunque ad ipsam memoriæ continuatione servata pervenerant; postquam e patria in externas provincias profectus est, si quos invehiebat secundum traditam pietatis regulam ambulantes, eos et patrum loco habebat, et animæ suæ duces sequebatur. Sic veritatem ab hæresi, pastores a lupis dignoscebat, non propriis suis Scripturæ studiis innitendo, sed ea constanter retinendo, quæ S.

A Gregorius Neocæsariensis ante exortam hæresim Arianam tota Ecclesia probante et applaudente prædicaverat.

Suppeditat nobis Ecclesia Neocæsariensis argumenta quædam, quæ hic videntur non omittenda. Musonius, qui hanc Ecclesiam rexit difficillimis temporibus, sic solebat admonere, cum concionaretur: *Cavete canes* (ep. 28, p. 108), *cavete operarios malos*. Quomodo autem hos canes arcebat a grege? Erat ille vir novitatis inimicus, ostendens (p. 106) in seipso priscam Ecclesiæ speciem, ad veterem statum, veluti ad sacram quamdam imaginem, Ecclesiæ sibi commissæ formam effingens, ita ut qui cum eo vixerunt, una cum iis qui ante ducentos annos et amplius luminarium in-tar resplenderant, vixisse sibi videantur. Adeo nihil de suo, nec ullum recentioris mentis inventum vir ille promebat: sed secundum Moysis benedictionem proferre novebat ex cordis sui arcanis, bonis scilicet thesauris, vetera veterum, et vetera ante faciem novorum.

Quanta fuerit talis institutionis utilitas, inde demonstrat Basilius (p. 107), quod soli Neocæsarienses, vel certe cum paucis admodum in tanta rerum tempestate ac procella tranquillam vitam Musonio gubernante egerint. Non enim eos attingit ventorum hæreticorum æstus, submersiones importans et naufragia animabus facile mutabilibus.

Musonii sedi Atarbius, non fidei ac virtuti successit; cumque hæresim Arianæ contrariam conaretur inducere, Basilius in tanta animarum perniciæ silere non potuit, ac Neocæsarienses pluribus litteris admonuit, ut ab hoc sibi magistro caverent. Sic eos compellat in epist. 210: *Fidei eversio*, inquit (n. 3, p. 314), *apud vos excogitatur inimica apostolicis et evangelicis doctrinis, inimica traditioni Gregorii vere magni, et eorum, qui ei successerunt usque ad beatum Musonium, cujus profecto documenta etiamnum in vestris auribus resonant. Nam Sabellii malum, olim quidem exortum, sed traditione magni illius viri extinctum, conantur nunc isti renovare, qui dum timent ne arguantur, somnia in nos fingunt.*

§ VII.

D I. S. Basilius conceptis verbis docet Christum adesse præsentem in eucharistia. II. Requirit ut illud, *«Hoc est corpus meum»*, non minus certo credamus quam illud, *«Verbum caro factum est»*. III. Insignis locus a Sculteto depravatus explicatur. IV. Basilii sententia confirmatur ex precibus liturgiæ.

I. Sive Basilio ascribantur libri *De baptismo*, sive non, certe sub ejus nomine citari ac laudari possunt, cum toti ex ejus sententiis ac verbis compositi sint. In libro secundo quaeritur, cap. 2: *An is qui ob pravam conscientiam, aut immunditiam, aut inquinamentum purus corde non est, citra periculum possit sacrificare*. Quaestioni apponitur re-

¹² Matth. xxvi, 26; Marc. xiv, 22; Luc. xxii, 19; I Cor. xi, 24. ¹³ Joan. i, 14.

sponsum, ducta comparatione ex his quæ in sacerdotibus veteris legis requirebantur. Tum de sacerdotibus novæ legis sic statuitur: 'Ο δὲ Κύριος λέγων, *Μεῖζον τοῦ ἱεροῦ ὧδε*, παιδεύει ἡμᾶς ὅτι τοσοῦτον ἀσθενέστερός ἐστιν ὁ τολμῶν ἱερατεῦειν τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου τοῦ δόντος ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν προσφορὰν καὶ θυσίαν τῷ Θεῷ εἰς ὁσμὴν εὐωδίας, ἔσθον τὸ σῶμα τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ ὑπερέχει κριῶν καὶ ταύρων: ὥς ἐκ συγκρίσεως, ἀσύγκριτος γὰρ ἡ ὑπεροχὴ: Dominus autem cum dicit: *«Templo majus hic est»*, nos docet tanto magis impium esse eum, qui audeat sacrificare corpus Domini qui dedit pro nobis seipsum Deo oblationem et hostiam in odorem suavitatis ¹⁸, quanto corpus unigeniti Filii Dei excellentius est arietibus ac tauris: quod dictum sit sine comparatione, incomparabilis enim est excellentia. Sic etiam in capite tertio ex pœna iis in lege imposita, qui sancta immundi tangere audebant, demonstratur, quantum sit seculus corpore Domini indigne vesci: 'Ὅσω γὰρ πλεῖον τοῦ ἱεροῦ ὧδε, κατὰ τὴν τοῦ Κυρίου φωνὴν, τοσοῦτω δεινότερον καὶ φοβερότερον τὸ ἐν μολυσμῷ ψυχῆς τολμᾶσαι ἀψασθαι τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ, παρὰ τὸ ἀψασθαι κριῶν ἢ ταύρων, τοῦ Ἀποστόλου εἰπόντος: *Ὅσες δὲ ἀρ' ἐσθίῃ*, etc.: Quanta enim plus templo illic est, juxta Domini vocem, tanto gravius est et formidabilius in animæ inquinamento audere tangere corpus Christi: quam arietes aut tauros tangere; cum Apostolus dicat, *«Hæc quicumque manducaverit»*, etc. Nihil sane in his exstat testimoniis, quod eludi vel detorqueri possit. Sacrificatur et consecratur corpus Christi: Christus præsens adest in altari, *«Templo major hic est»*. Illud discrimen statuitur inter antiquæ et novæ legis sacrificia, quod in primis vituli et tauri occisi fuerint, in nostris corpus Christi offeratur: discrimen sane commentitium, si sacrificium novæ legis corpus absentis Christi representet; quippe cum idem præstiterint sacrificia veteris legis; idque eo aptius et significantius, quo credes aliqujus animalis aptior ad mortem Christi representandam, quam res inanimæ, panis et vinum.

Eadem sententia paucioribus verbis statuitur in *Regulis brevioribus*. Si quis autem, inquit Basilius interrog. 309, cum in immunditia sit, accedat ad sancta; etiam ex Veteri Testamento terribile illius discimus iudicium. Quod si amplius templo hic est, nps utique modo magis formidando docebit Apostolus, qui dixit: *«Qui manducat et bibit indigne, iudicium sibi manducat et bibit»* ¹⁹.

II. Basilius inter ea, quæ certo credere debemus, etiam si repugnet natura, eucharistiam numerat. Hanc enim in *Moralium* libro habemus regulam (reg. 8, p. 240): *Ὅτι οὐ δεῖ διακρίνεσθαι, καὶ διστάζειν ἐπὶ τοῖς ὑπὸ τοῦ Κυρίου λεγομένοις, ἀλλὰ*

A *παπληροφορησθαι πᾶν ῥῆμα Θεοῦ ἀληθὲς εἶναι καὶ δυνατόν, καὶ ἡ φύσις μάχεται: ἐνταῦθα γὰρ καὶ ὁ ἀγὼν τῆς πίστεως*. Quod non oportet ambigere et dubitare de iis quæ a Domino dicuntur: sed persuaderi omne Dei verbum verum esse ac possibile, etsi natura repugnat; hic enim situm est fidei certamen. Ad hanc regulam comprobendam inter alia refert illud: *Litigabant ergo Judæi ad invicem, dicentes: Quomodo hic patet nobis dare carnem ad manducandum? Dixit ergo eis: Amen amen dico vobis: Nisi manducaveritis carnem Filii hominis, et biberitis ejus sanguinem, non habetis vitam in vobis* ²⁰.

Pluribus in locis pertractat Basilius de optima communicandi ratione, quam in eo positam esse docet, ut cum certo credamus Christum pro nobis crucifixum esse, ejusque carnem et sanguinem nobis apponi, hac illius passionis recordatione ad eum amandum accendamus. Sic in regula breviori 172 hæc instituitur quæstio, *Ποταπῷ φόβῳ, ἢ ποῖα πληροφορία, ἢ ποῖα διαθέσει μεταλάβωμεν τοῦ σώματος καὶ τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ; Qualis cum timore, aut qua animi persuasione, aut quo affectu participes simus corporis et sanguinis Christi? Argumento est ejusmodi interrogatio magnum aliquid agi mysterium, quod tremorem incutere debeat, magnamque fidem ac sanctitatem postulet.*

Interrogationi hæc subjicitur responsio: Τὸν μὲν φόβον διδάσκει ἡμᾶς ὁ Ἀπόστολος, λέγων: *Ὁ ἐσθίων καὶ πίνων ἀναξίως κρῖμα θανάτῳ ἐσθίει καὶ πίνει*. τὴν δὲ πληροφορίαν ἐμποιεῖ ἡ πίστις τῶν ῥημάτων τοῦ Κυρίου εἰπόντος: *Τοῦτο ἐστὶ τὸ σῶμά μου, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν διδόμενον: τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν*, etc.: Timorem quidem docet nos Apostolus, cum ait: *«Qui manducat et bibit indigne, iudicium sibi manducat et bibit»* ²¹; persuasionem autem efficit fides verborum Domini, qui dixit: *«Hoc est corpus meum quod pro vobis traditur: hoc facite in meam commemorationem»* ²². Item ex fide testimonii Joannis, qui memorata prius Verbi gloria, posthac Incarnationis modum induxit, his verbis: *«Verbum caro factum est»* ²³, etc. Idem quoniam Apostolus scripsit: *«Qui cum in forma Dei esset»*, etc. ²⁴.

Nemo est, qui hæc regens non facile perspicat, 1° Christi verba, *Hoc est corpus meum*, ut firmissima fide credenda, a Basilio proponi; 2° non minus certò credenda esse, quàm sequentia, *Verbum caro factum est*, etc. Qui cum in forma Dei esset, etc. Utraque enim testimonia, tum quæ ad eucharistiam, tum quæ ad incarnationem spectant, eodem prorsus modo proponuntur, ut verbis quidem clara et aperta, sed mysterii magnitudine difficilia: ita ut explicatione non indigeant ad lucem verbis afferendam, sed fide ad res credendas. Nec quisquam est profecto, qui, si prima co-

¹⁸ Matth. xii, 6. ¹⁹ Ephes. v, 2. ²⁰ I Cor. xi, 27. ²¹ ibid. 29. ²² Joan. vi, 53, 54. ²³ I Cor. xi, 27. ²⁴ Luc. xxii, 19. ²⁵ Joan. i, 14. ²⁶ Philipp. ii, 6.

netur eludere, secunda non eodem modo prodat A caro factum est²⁰, et Pauli, Qui cum in forma Dei esset²¹, etc., ad eum amandum, qui pro nobis mortuus est, accendatur; ita in libris *Moralium* et *De baptismo* eandem prorsus communicandi ratio in commemorationem passionis Domini præcipitur.

Postquam Basilius exposuit quo timore et qua animi persuasione communicandum sit, tertie interrogationis parti, quo affectu accedendum sit ad hoc mysterium, sic satisfacit: Cum igitur animus his et talibus verbis fidem adhibens, gloriæ majestatem didicerit, humilitatisque et obedientie magnitudinem admiratus fuerit, quod talis ac tantius ad mortem usque Patri obtemperavit vitæ nostræ causa, eum arbitror ita affici, ut simul Deum et Patrem diligat, qui proprio Filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum, simul unigenitum ejus Filium, qui obedivit usque ad mortem pro nostra redemptione et salute. Addit eum, qui sic affectus et præparatus est, adimplere illud Pauli: *Charitas enim Christi urget nos*²², etc. Sic autem affici et præparari debere concludit, quisquis panis et poculi sit particeps.

Eadem doctrina statuitur in *Regulis moralibus*, et in libro *De baptismo*. Sic enim in regula 21, cap. 2 (tom. II, p. 253), legimus: *Quod qui accedit ad communionem non considerata hac ratione secundum quam corporis et sanguinis Christi participatio datur, is nullam ex ea utilitatem capiat: et quod qui indigne assumit, condemnatus sit.* Et cap. 3: *Qua ratione manducandum sit corpus Domini et sanguis bibendus in commemorationem obedientie Domini usque ad mortem, ut qui vivunt, non jam sibi vivant, sed ei qui pro ipsis mortuus est et resurrexit*²³. Similiter in libro *De baptismo*, cap. 3, postquam eadem Scripturæ testimonia retulit, ac in libro *Moralium*, nempe ex cap. vi (vers. 54) Joannis: *Amen, amen dico vobis, Nisi manducaveritis carnem Filii hominis, etc.*, et ex Matthæo²⁴ et Paulo²⁵ institutionem eucharistiæ referentibus; tum vero sic concludit: *Quid igitur utilitatis habent hæc verba? Ut edentes et bibentes, semper memores simus ejus, qui pro nobis mortuus est et resurrexit; sicque discamus necessario servare coram Deo et Christo ipsius traditum ab Apostolo dogma, qui dicit: «Charitas Christi urget nos, judicantes hoc, quod, si unus pro omnibus mortuus est, ergo omnes mortui sunt, et pro omnibus mortuus est; ut qui vivunt, non amplius sibi vivant, sed ei qui pro ipsis mortuus est et resurrexit*²⁶. » Nihil verbis opus est, ut in his locis eandem prorsus sententiam ac in *Regulis brevioribus* constitui pateat. Res per se clara et manifesta. Quemadmodum enim in *Regulis brevioribus* hic animi affectus ad communionem requiritur, ut ex persuasionem, quam animis nostris verba Christi, *Hoc est corpus meum*²⁷, imprimere debent, item ex verbis Joannis, Verbum

Perabsurde ergo Scultetus (16*) secum facere putat illud Basili: *Quid igitur utilitatis habent hæc verba? Ut edentes et bibentes, semper memores ejus simus, qui, etc.* Nam, 1° Modus ille communicandi in commemorationem Domini repetitur, ut jam diximus, ex fide et persuasionem, quam in animis nostris efficere debent verba Christi, *Hoc est corpus meum*, et alia testimonia, quibus ejus divinitas et incarnatio ac passio continentur. 2° Non dicit manducationem corporis Domini et potum ejus sanguinis in commemorationem ipsius passionis positam esse; sed illud corpus sic manducari, et sanguinem sic bibi debere, ut commemorationem illius passionis celebremus. 3° Eos etiam qui indigne communicant, corpus et sanguinem Domini sumere in commemorationem passionis illius, sed non in seipsis hanc memoriam exprimere docet: *Qui enim edit et bibit, inquit, videlicet ad indelebilem memoriam Jesu Christi Domini nostri, qui pro nobis mortuus est et resurrexit, rationem vero memorie obedientie Domini usque ad mortem, juxta doctrinam Apostoli non adimplet, qui, ut dictum est, ait, «Charitas Christi urget nos, etc., is nihil capit utilitatis.*

Quæ sequuntur, a Combessio ut duriora et severiora reprehenduntur. Præterea sibi ipsi accersit qui ejusmodi est judicium quoque Apostoli dicentis: *«Qui manducat et bibit indigne, judicium sibi manducat et bibit, non dijudicans corpus Domini*²⁸. » Etenim horrendum judicium est non modo ei, qui in carnis ac spiritus inquinamento indigne accedit ad sancta, cum enim accedit, reus fit corporis et sanguinis Domini; sed etiam ei qui otiose inutiliterque edit ac bibit. Hæc prorsus immerito vituperantur. Is enim otiose inutiliterque edere dicitur, qui sine charitate edit; idque patet cum ex superioribus verbis, tum ex ratione, quam addit Basilius, cur ejusmodi hominem horrendum judicium maneat: *Quod, inquit, non per memoriam Jesu Christi Domini nostri, qui pro nobis mortuus est et resurrexit, servat quod dictum est: «Charitas Christi urget nos, etc.*

III. Alio ntitur Basili testimonio Scultetus, quod sic refert: *Carnem et sanguinem totam suam mysticam conversationem in carne et doctrinam Evangelii vocavit Christus.* Unde concludit Scultetus

²⁰ II Cor. v, 14. ²¹ ibid. 15. ²² Matth. xxvi, 26 seq. ²³ I Cor. xi, 23 seq. ²⁴ I Cor. v, 14, 15. ²⁵ Matth. xxvi, 26. ²⁶ Joan. i, 14. ²⁷ Philipp. i, 6. ²⁸ I Cor. xi, 29.

(p. 250) *neminem alium hanc carnem edere, hunc sanguinem bibere, quam qui fidei corde ista omnia sibi applicarit.*

Sed Sculteti in hoc testimonio referendo non laudabilior fides, quam in explicando peritia. Sic enim hunc locum legimus in epist. 8, n. 4, ubi Basilius objecti ab Arianis hujus testimonii, *Ego vivo propter Patrem* ²², solutionem avertit: Δύναται δὲ καὶ ζωὴν λέγειν, ἣν ζῇ ὁ Χριστὸς, τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ ἔχων ἐν ἑαυτῷ· καὶ ὅτι τοῦτό ἐστι τὸ δηλούμενον, ἐκ τοῦ ἐπιφερομένου εἰσόμεθα. Καὶ πρῶτον μὲν, φησὶ, ζήσεται δι' ἐμέ. Τρώομεν γὰρ αὐτοῦ τὴν σάρκα, καὶ πίνομεν αὐτοῦ τὸ αἷμα, κοινωνοὶ γινόμενοι, διὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως καὶ τῆς αἰσθητῆς ζωῆς, τοῦ λόγου καὶ τῆς σοφίας· σάρκα γὰρ καὶ αἷμα πάσαν αὐτοῦ τὴν μυστικὴν ἐπιδημίαν ἐνόμασε, καὶ τὴν ἐκ πρακτικῆς καὶ φυσικῆς καὶ θεολογικῆς συνεστῶσαν διδασκαλίαν ἐδήλωσε, δι' ἧς τρέφεται ψυχὴ, καὶ πρὸς τὴν τῶν ὄντων τέως θεωρίαν παρασκευάζεται. *Polest autem et vitam dicere, quam vivit Christus, Verbum Dei habens in seipso. Atque id ipsum esse, quod significatur, ex his quæ sequuntur videbimus. « Et qui manducat me, inquit, vivit propter me ».* Edimus enim ipsius carnem, et bibimus ipsius sanguinem, participes facti, per incarnationem et sensibilem vitam, Verbi et sapientiæ. Carnem enim et sanguinem, totam suam mysticam in carne conversationem vocavit, et doctrinam ex practica et naturali et theologica notione constantem declaravit: per quam et nutritur anima, et ad eorum quæ sunt contemplationem interim preparatur.

Comparat ergo. Basilius vitam, quam sacra humanitas cum Verbo hypostatice conjuncta vivit, cum vita, quam ex eucharistia ducimus. In utroque autem catholicum dogma mirifice commendat, et dum nos Christi carnem edere et illius sanguinem bibere dicit; et dum vitæ genus, quam ex illius carne et sanguine percipimus, exponit. Illud certe conceptis verbis declarat nos ita carnem Christi edere, ejusque sanguinem bibere, ut simul participes fiamus Verbi et sapientiæ, quia carnis et sanguinis nominibus tota Christi persona, tota illius in carne mystica conversatio, siue mysticus adventus, designatur. Sed si carnem et sanguinem Christi non re, sed sola fide sumeremus, absurdum dictu esset nos per hanc carnem et sanguinem participes fieri Verbi et sapientiæ. Tunc enim et caro et Verbum eodem modo sumerentur, nempe fidei beneficio. Deinde vero cur monet Christi carne et sanguine totum Christi mysticum in carne adventum, siue totam illius personam designari; cur, inquam, id monet, nisi ut nobis non inanimam carnem, non a divinitate separatam apponi demonstret? Sed si hæc caro sola fide percipitur, quis metuendi locus ne

inanimam sit, aut a divinitate separata? Sic etiam Basilius, ut similitudinem demonstret inter eam vitam, quam ex eucharistia ducimus, et eam, quam sacra humanitas cum Verbo hypostatice conjuncta vivit, hanc vitam ad animam pertinere admonet. At inutilis prorsus admonitio, si carnem et sanguinem non ore, sed sola mente percipimus: perabsurda etiam tota comparatio, si cum humanitas Christi cum Verbo hypostatice conjuncta sit, nos sola mente cum illius carne et sanguine conjungimur.

IV. His addi debent quæ in libro *De Spiritu sancto* leguntur, non Basilius solum, sed etiam omnium Christianorum fidem exhibentia: Τὰ τῆς ἐπικλήσεως ῥήματα ἐπὶ τῇ ἀναδείξει τοῦ ἁγίου τῆς εὐχαριστίας καὶ τοῦ ποτηρίου τῆς εὐλογίας, τίς τῶν ἁγίων ἐγγράφως ἡμῖν καταλέλοιπεν; Οὐ γὰρ δὴ τοῦτοις ἀρκούμεθα, ὧν ὁ Ἀπόστολος ἡ τὸ Εὐαγγέλιον ἐπεμνήσθη, ἀλλὰ καὶ προλέγομεν καὶ ἐπιλέγομεν ἕτερα ὡς μεγάλῃν ἔχοντα πρὸς τὸ μυστήριον τὴν λαχόν, ἐκ τῆς ἀγράφου διδασκαλίας παραλαβόντες. *Invocationis verba, inquit (cap. 27, n. 66), cum conficitur panis eucharistiæ et poculum benedictionis, quis sanctorum in scripto nobis reliquit? Nec enim his contenti sumus, quæ commemorat Apostolus aut Evangelium, verum alia quoque ante et post dicimus, tanquam multum habentia momenti ad mysterium, quæ ex traditione non scripta accepimus. Nemo negaverit indicari a Basilio has preces, quæ in liturgia ipsi attributa leguntur (tom. II, p. 679):* Ἐλθεῖν τὸ Πνεῦμά σου τὸ ἅγιον ἐφ' ἡμᾶς τοὺς δούλους σου ἐπὶ τὰ προκείμενά σου δῶρα ταῦτα, καὶ ἁγιάσαι καὶ ἀναδείξαι ἅγια ἁγίων· καὶ ποιήσῃ τὸν μὲν ἄρτον, τοῦτον γίνεσθαι εἰς τὸ ἅγιον σῶμα αὐτοῦ τοῦ Κυρίου δὲ καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς ἄρεσιν ἀμαρτιῶν, καὶ εἰς ζωὴν τὴν αἰώνιον τοῖς ἐξ αὐτοῦ μεταλαμβάνουσιν· τὸ δὲ ποτήριον τοῦτο, τὸ τίμιον αἷμα τὸ τῆς Κανὴς Διαθήκης αὐτοῦ τοῦ Κυρίου δὲ καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, etc.: *Ut veniat Spiritus sanctus tuus super nos, servos tuos, et super proposita hæc dona tua, sanctificetque et efficiat ea sancta sanctorum. Et faciat panem quidem istum fieri corpus sanctum ipsius Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, in remissionem peccatorum et vitam æternam, ex illo participantibus; et calicem hunc, pretiosum sanguinem novi testamenti ipsius Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, etc. Unde autem ejusmodi preces in omnibus Ecclesiis, nisi ex certissima fide, qua Christiani omnes panem et vinum mutari in corpus et sanguinem Christi credebant? Cui enim id precari in mentem venisset? quis has preces, tanquam multum habentes momenti ad mysterium addidisset verbis evangelicis, si Ecclesiæ propositum non erat mutationem impetrare?*

²² Joan. vi, 58. ²³ Ibid.

§ VIII.

I. Sⁱ Basillii testimonia de peccatorum confessione. II. Invidia et alia ejusmodi peccata confessionis legi subjecta. III. De peccato originali. IV. De Christi gratia.

I. Longius, quam mihi propositum est, tempus extraherem, si in omnibus colligendis immorarer, quæcunque ex S. Basillii operibus ad dogmata confirmanda erui possunt. Quare hanc finiemus pertractationem appositis de peccatorum confessione, de peccato originali et de Christi gratia testimoniis.

Confessionem peccatorum necessariam esse ad veniam a Deo consequendam docet Basilius in homil. in psal. xxxii: Vult tui misereri iudex, inquit (p. 134), teque miserationum suarum facere participem; si modo post peccatum repererit te humilem, contritum, prava opera multum deplorantem, ac ea quæ clam facta sunt evulgantem citra pudorem, rogantem fratres tibi ut sint adjumento ad accipiendam medelam. In Regulis brevioribus hæc instituitur quæstio (quæst. 229): Utrum oporteat vititas actiones citra verecundiam omnibus delegere, an aliquibus Juntaxat: et quinam hi sint: sic respondet S. Basilius: Servanda est ratio eadem in peccatorum confessione, quæ in detegendis corporis morbis adhibetur. Quemadmodum igitur corporis morbos non omnibus patefaciunt homines, neque quibusvis, sed his qui horum curandorum periti sunt: ita fieri quoque debet peccatorum confessio coram iis qui curare hæc possint, prout scriptum est: « Vos qui fortes estis, infirmitates debiliū portate ³³, » hoc est, cura ac diligentia vestra tollite. Similis est quæstio 288: Qui vult confiteri peccata sua, debetne confiteri omnibus et quibuslibet, an certis quibusdam? Sic respondet Basilius: Consilium benignitatis Dei in peccantibus manifestum est, juxta id quod scriptum est: « Non volo mortem peccatoris, sed ut convertatur ipse, et vivat ³⁴. » Quoniam igitur pœnitentiæ modus debet peccato congruere, ac etiam opus est fructibus dignis pœnitentiæ, juxta hanc sententiam, « Facite fructus dignos pœnitentiæ ³⁵, » ut ne fructuum penuria locum habeant eæ quæ subsequuntur minæ. « Nam, inquit, omnis arbor non faciens fructum bonum, excinditur, et in ignem mittitur ³⁶; » peccata iis confiteri necesse est, quibus mysteriorum Dei concredita dispensatio est ³⁷. Sic enim et qui olim oenitentiam egerunt, coram sanctis fecisse comperiuntur. Scriptum est enim, in Evangelio quidem ³⁸, quod peccata sua Joanni Baptistæ confitebantur; in Actis vero ³⁹, apostolis ipsis, a quibus etiam baptizabantur cuncti. Vide commentarium in Isaiam p. 553.

Negat Scultetus (17) ex his locis specialem peccatorum enumerationem aut confessionis necessi-

A tatem erui posse. Sed eludendi locum non relinquit petitum ex corporeis morbis exemplum, tum etiam quod ait Basilius pœnitentiæ imponendæ modum peccato congruere debere. Quomodo enim morbus animi curabitur, si peccatorum numerus et graves circumstantiæ celentur? aut quomodo pœna peccatorum numero et magnitudini congruet, nisi singula peccata et circumstantiæ aperiantur? Illud autem, τῆς ἐπιστροφῆς ὁ τρόπος, reddi debet, pœnitentiæ imponendæ modus, vel pœnæ modus: minime vero, conversionis modus. Hanc enim in sententiam usurpari solet ea vox in ejusmodi locis: cujus rei multa suppetunt apud Basilium exempla, ut in epist. 73. Frustra ergo Scultetus confitendi necessitatem, de qua in quæst. 288 agitur, in eo positam esse contendit, quod, si quis confiteri velit peccata, quamvis necesse id non sit, is non aliis confiteri debeat, quam iis quibus credita est dispensatio mysteriorum Dei. Si confessio cujusque arbitrio permissa esset, nec ulla esset confitendi necessitas; satius multo ac tutius foret apud prudentes ac pietate insignes viros peccata confiteri, quam apud presbyteros, qui non semper prudentia ac pietate excellunt. Quare Basilius, cum ait necesse esse peccata iis confiteri, quibus credita est dispensatio mysteriorum Dei, simul et confessionem peccati necessariam esse, et pœnitentiam inter sacramenta numerandam esse demonstrat.

C Mitto aliam cavillationem Sculteti, qui memoratas a S. Basilio peccatorum confessiones ante baptismum, nec præscriptas fuisse, nec singulorum peccatorum enumerationem habuisse objicit. At minime probat his exemplis uti non debuisse Basilium, ut ad præscriptam a Christo omnium peccatorum confessionem hortaretur, et a pravo pudore advocaret.

D Utitur etiam Scultetus regula breviori 110, in qua præcipitur, ut virgines per præfectam, sive seniores suam presbytero confiteantur. Sed hoc vitium superiorum editionum in hac novissima emendatum est, nec quidquam aliud præcipit Basilius, nisi ut adsit decori causa præfecta virginum, dum sorores confitentur presbytero. Idem antea præscripserat in reg. 108, ut præfectus, absente præfecta, cum sororibus de rebus ad fidei ædificationem pertinentibus non loquatur. Sed ne peccatorum confessio excipi debere videretur, huic rei occurrendum esse duxit.

Hanc Basillii doctrinam confirmant tres illius epistolæ canonicæ, quæ dum varias peccatorum species et gradus accurate persequuntur, quam arcte servatum fuerit confitendi præceptum demonstrant; quantaque exstiterit episcoporum in peccatis pro merito puniendis diligentia. Mulieres adulteræ (ep.

³³ Rom. xv, 1; Gal. vi, 2. ³⁴ Ezech. xxxiii, 11. ³⁵ Luc. iii, 8. ³⁶ ibid. 9. ³⁷ I Cor. iv, 1. ³⁸ Math. ii, 6. ³⁹ Act. xix, 8.

(17) Medul. theol., part. iv, p. 236.

200, can. 54), vel sponte confessæ, vel convictæ, non percurrerant varios pœnitentiæ gradus, sed inter consistentes tempus explebant. Cautio enim erat ne in periculum mortis conjicerentur, si peccatum vulgaretur. Sed, si nullum erat confitendi et pœnitiendi peccati præceptum, cur non illa etiam remittebatur inter consistentes pœnitentia, quæ periculo prorsus non carebat? cur furti (ep. 217, can. 61) convictus duplo graviores pœnam sustinebat, quam sponte confessus? Nemo prorsus ab hac lege confitentium peccatorum immunis. Presbyteri et diaconi (can. 70), qui se labiis tenuis peccasse constabantur, excidebant gradu suo: ac ne illis quidem communio cum presbyteris aut diaconis relinquebatur, si quid amplius peccasse deprehenderentur.

II. In his canonibus avaritiæ, invidiæ et aliis ejusmodi vitiiis nullæ nominatim constituuntur pœnæ. Sed non idcirco putandum est confessionis legi subiecta non fuisse. Nam Basilius in *Regulis brevioribus*, postquam (reg. 288) statuit peccata iis solis confitenda esse, quibus credita est dispensatio mysteriorum Dei, hanc quæstionem instituit: 'Ο μετανοήσας ἐπὶ ἀμαρτήματι, καὶ πάλιν εἰς τὸ αὐτὸ ἐμπεσὼν ἀμαρτήμα, τί ποιήσει (reg. 289); Qui pœnitentiam egit peccati, ac rursus in idem labitur peccatum, quid faciet? Declarat Basilius ejusmodi homines idcirco relabi, quia radicem peccati non tollunt: ac profert exempli loco invidiam et jurgium, quæ ex radice amoris gloriæ pullulant. Unde sic concludit: Si quis, igitur, ubi se ipse semel condemnaverit invidiæ aut jurgii, in eadem rursus incidat; noverit se ex primaria invidiæ aut jurgii causa, gloriæ studio in intimis laborare.

Ejusmodi ergo peccata sacerdotum prudentiæ curanda permittebantur: sed non idcirco confessionis legi subtraherentur. Atque id confirmare possumus testimonio Gregorii Nysseni, qui cum in epistola canonica queratur, quod de nonnullis peccatis, qualia sunt convicia (p. 119), maledicta (p. 121), usura et alienarum rerum sub negotii prætextu raptus, conditi a Patribus canones non fuerint, nec tantum sibi auctoritatis assumat, ut ejusmodi constituat canones; hæc tamen peccata confessioni subiecta esse manifeste indicat, ac summo studio a sacerdotibus curanda. Sic enim loquitur de illo inter negotiandum alienæ rei raptu: 'Ο δὲ δι' ὑφαιρέσεως λαμβανούσης σφετεριζόμενος τὸ ἀλλότριον, εἴτα δι' ἐξαγορεύσεως τὸ πλημμέλημα αὐτοῦ τῷ ἱερεὶ φανερώσας, τῆς περὶ τὸ ἐναντίον τοῦ πάθους σπουδῇ θεραπεύσει τὴν ἀρρώστιαν· λέγω δὲ διὰ τοῦ τὰ προσόντα παρέχειν τοῖς πένησιν, ἵνα τῷ προσέσθαι ἃ ἔχει, φανερός γένηται καθαρεύων τῆς κατὰ πλεονεξίαν νόσου· εἰ δὲ μηδὲν ἔχει, μόνον δὲ τὸ σῶμα ἔχει, κλεύει· ὁ Ἀπόστολος, διὰ τοῦ σωματικῶ

κόπου τὸ τοιοῦτον ἐξιλιάσθαι πάθος. Qui autem latenti ablatione sibi rem alienam usurpat, ac deinde per confessionem peccatum suum sacerdoti aperit, per contrarium vitio studium ægritudinem curabit: dico autem, largiendo, quæ habet, pauperibus, ut dum quæ habet profundit, se ab avaritiæ morbo liberum aperte ostendat: sin autem nihil aliud præterquam solum corpus habeat, jubet Apostolus per laborem corporalem ei morbo mederi⁴². Similia habet Basilius de usuris (can. 14, ep. 188), quas qui accepit, eum a sacerdotio non excludit, modo injustum lucrum in pauperes insumat et ab avaritiæ morbo liberum se exhibeat.

III. Peccatum, quod ex primo omnes parente traximus, sic prædicat Basilius, ut facile pateat nihil aliud S. Augustinum contra Pelagianos defendisse, nisi quod perpetua Ecclesiæ prædicatione constabat. *Exsolve*, inquit Basilius homil. in famem p. 70, peccatum primigenium, cibitorum largitione. Quemadmodum enim Adam improbo esu peccatum transmisit: sic nos insidiantem escam abolemus, si fratris necessitatem famemque curamus. Et in psal. xxix (p. 129): Pulcher quidem eram, inquit, secundum naturam, sed languidus, propterea quod ex serpentis insidiis peccato mortuus eram. Alibi (in psal. xxxii, p. 132) vocat serpentem peccati auctorem. Ibidem (p. 135): Propter condemnationem in nos ob peccatum prolatam terra dicimur, nos qui a Deo audivimus: « Terra es, et in terram ibis. » Et in psal. xxxiii (p. 158): Quandoquidem ii, qui ideo creati erant ut Domino servirent, sub inimici servitute detinebantur, illorum animas pretioso suo sanguine redimet.

Sæpe alias Basilius de peccato primorum parentum loquitur, ut de culpa nequaquam Adami et Evæ propria, sed ad eorum posteros pertinente. Adamus, inquit in homil. de eo, Quod Deus non est auctor malorum (tom. II, p. 79), secedendo a Deo mortem conceivit sibi ipsi, juxta id quod scriptum est: « Ecce qui elongant se a te, peribunt⁴³. » Sic non creavit Deus mortem, sed nos nobis ipsis ex prava mente eam accersivimus. Non omittendum est insigne testimonium ex epist. 261, n. 2, ubi sic loquitur Basilius: Itaque, si Domini in carne adventus non fuit, non dedit Redemptor pro nobis pretium morti, nec per seipsum mortis regnum rescuit. Si enim aliud esset, quod mortis imperio subjectum erat, aliud quod assumptum a Domino; non desisset mors ea quæ sua sunt, operari, nec lucrum nostrum factæ fuissent deiferæ carnis passionibus: non interemisisset peccatum in carne: non Christo virificati fuisset, qui eramus in Adamo mortui; non resartum fuisset, quod collapsum erat; non instauratum, quod confractum; non conjunctum Deo, quod serpentis fraude fuerat abalienatum. In libro i

⁴² Ephes. iv, 28. ⁴³ Psal. lxxii, 27.

De baptismo hæc leguntur (cap. 2, n. 7) : Illud A igitur, « denuo, » arbitror prioris generationis, quæ in peccatorum sordibus facta est, emendationem ostendere, cum Job dicat : « Nemo purus est a sordibus, ne si unus quidem dies sit vita ejus⁴⁴; » et David lugeat, ac dicat : « In iniquitatibus conceptus sum, et in peccatis concepit me mater mea⁴⁵; » et Apostolus ita contestetur : « Omnes enim peccaverunt, et egent gloria Dei, justificati gratis per gratiam ipsius per redemptionem quæ est in Christo Jesu, quem proposuit Deus propitiationem per fidem in sanguine ipsius⁴⁶. » Quapropter etiam peccatorum venia datur credentibus, Domino ipso dicente : « Hic est sanguis meus novi testamenti, qui pro multis effunditur in remissionem peccatorum⁴⁷; » quemadmodum Apostolus rursus testatur, dicens : « Secundum beneplacitum voluntatis suæ, in laudem gloriæ gratiæ suæ, in qua gratificavit nos in dilecto, in quo habemus redemptionem per sanguinem ejus, remissionem peccatorum, secundum divitiis gratiæ ejus de qua nobis impertivit ubertim⁴⁸; » ut quemadmodum statua contrita ac confracta, amissa regis forma eximia, denuo conformatur a sapiente artifice ac bono opifice, gloriam operis sui resarciens, atque pristino splendori restituitur : sic etiam nos ob præcepti transgressionem male affecti, velut scriptum est, « Homo cum in honore esset, non intellexit, comparatus est jumentis insipientibus, et similis factus est illis⁴⁹, » ad pristinam imaginis Dei gloriam revocemur,

IV. Sic affectum hominem indigere, ut eum Dei gratia præveniat, et novam ei creationem imperiat, mirifice pluribus locis demonstrat Basilius, cujus testimonia nonnulla hic apponemus. Unde vero facultas mihi, inquit in psal. xxix (p. 125), te exaltandi : Quoniam tu me præveniens suscepisti. Perspicue dixit, « Suscepisti me, » pro « sublevasti me, » et superiorem insurgentibus in me effecisti. Veluti si quis puerum quempiam natandi imperitum manu suscipiens, cum aquis altiore sustineat. Qui igitur, opitulante Deo, a casu exsurgit, is grati animi significatione per bona opera exaltationem Deo pollicetur. Aut velut si quis debilem quempiam luctatorem sufficiens, ab imminente lapsu liberet, ac collectante reddat superiorem : illi quidem victoriæ præbet occasionem. huic vero conceptam de lapsu alterius lætitiā admittit. Vide ejusdem homiliæ n. 3, p. 126; et n. 5, p. 129, et aliam homiliam in psalmum XLIV, n. 4, et reg. moral. 55, et in Isaia, p. 610. Et in homilia De humilitate (p. 159) : Nihil unde gloriari queas, relictum est tibi, o homo... Quid igitur, dic, queso, te ipse quasi de tuis ipsius bonis effers, cum deberes pro acceptis donis gratiam largitori habere? « Quid enim habes quod

non accepisti? quod si etiam accepisti, quia gloriaris quasi non acceperis⁵⁰. » Non tu Deum cognovisti per tuam justitiam; sed Deus cognovit te propter suam bonitatem. « Cum cognoveritis Deum, inquit, qui potius cogniti sitis a Deo⁵¹. » Non tu apprehendisti Christum per virtutem, sed Christus te per suum adventum apprehendit. « Insequor, inquit, si etiam apprehendam, in quo et apprehensus sum a Christo⁵². Non vos me elegistis, inquit Dominus⁵³, sed ego elegi vos. » An quoniam honore affectus es, gloriaris et misericordiam occasionem arrapis superbiendi? Et tunc cognoscas teipsum, quis sis, velut Adam ejectus e paradiso, velut Saul desertus a Spiritu Dei, velut Israel a radice sancta resectus. « Fide, inquit, stas : noli altum sapere, sed time⁵⁴. » Judicium sequitur gratiam; et quomodo datis unus fueris, expendit judex. In his quæ sequuntur perseverantiæ donum commendatur : Quod si ne hoc quidem intelligis, fuisse te gratiam consecutum, aut si præ nimia stupiditate tuam ipsius virtutem existimas gratiam esse, non es beato Petro apostolo præstentior. Nec enim Dominum amore majori prosequi poteris, quam qui ita vehementer dilexit ut etiam voluerit pro ipso mori. Sed, quoniam animo elatiore locutus est cum dixit : « Etsi omnes scandalizati fuerint in te, ego tamen nunquam scandalizabor⁵⁵, » timiditati humanæ traditus es, ceciditque in infirmitatem, lapsu erudiendus ad metum atque ad cautionem, edocendusque infirmis parcere et debilibus, quod et suam cognovit infirmitatem, et perspicue intellexit quod quemadmodum cum in pogulo mergeretur, per Christi dexteram erutus est, ita in scandalii procella quæ incredulitatem in pereundi periculum veniens, Christi virtute servatus sit. In psal. xxxiii, n. 2 : Neque enim in potentia hominis, neque in sapientia, sed in Dei gratia salus est. Vide homiliam in psal. vii, ad hæc verba : Et diriges justum. Sic loquitur in homilia in psal. xxxii, n. 5 (p. 157) : Atque etiam multum est discriminis in peccatis ac recte factis : hæc enim lenæ vendita, et in peccato est, illa vero ab initio heram bonam nacta, in virginitate educata est. Cur hæc affecta beneficio sit, illa vero condemnata : et quid sit unicuique horum a iudice retribuendum; quibus omnibus tibi in mentem venientibus, cogita Dei judicia abyssos esse, nec a quolibet facile comprehendere posse, quod in divinis thesauris conclusa sunt. Sed et credendi data promissio est a Deo, videlicet, « Dabo tibi thesauros absconditos et invisibiles⁵⁶. » Postquam igitur ea cognitione, quæ est facie ad faciem, digni habiti fuerimus, etiam eas quæ in Dei thesauris sunt abyssos intuebimur. Quod si ea quæ in Scriptura de utribus dicta sunt, collegeris, prophetiæ sententiæ intelligentiam magis assequeris. Et n. 7 : Et quoniam multi sunt vocati, pauci vero electi⁵⁷, beatam

⁴⁴ Job xiv, 4, juxta LXX. ⁴⁵ Psal. l. 7. ⁴⁶ Rom. iii, 23-25. ⁴⁷ Matth. xxvi, 28. ⁴⁸ Ephes. i, 5-8. ⁴⁹ Psal. xlviii, 13. ⁵⁰ I Cor. iv, 7. ⁵¹ Gal. iv, 9. ⁵² Philipp. iii, 12. ⁵³ Joan. xv, 16. ⁵⁴ Rom. xi, 20, 17. ⁵⁵ Matth. xxvi, 35. ⁵⁶ Isa. xlv, 5. ⁵⁷ Matth. xxii, 14.

aicit non vocatum, sed electum. Beatus namque, quem elegit. Quæ autem beatitudinis causa? Expectata bonorum æternorum hæreditas...; Salvus autem filii non quivis, sed reliquiæ solum secundum electionem gratiæ⁸². Vide homil. in psal. cxiv, n. 5, p. 202.

Satis patet ex his quæ attulimus, quantum eniteat divina potentia in humani cordis conversione. Sed præterea in eandem sententiam nonnulla referenda. Subjiciamur ergo Deo, inquit (in psal. lxi, n. 2), quod salutare ab ipso est. Quid autem sit salutare, explicat. Non nuda quædam est operatio, aliquam nobis beneficentiam afferens, qua ab infirmitate liberemur, bonaque corporis habitudine utamur. Sed quid est salutare? « Etenim ipse Deus meus, et Salvator meus, susceptor meus, non movebor multum⁸³. » Filius qui ex Deo est, Deus noster est. Idem etiam Salvator est generis humani, debilitatem nostram fulciens, ac commotionem ex tentationibus animis nostris advenientem corrigens. Vide homil. in psal. xxxii, n. 3, p. 133, et in psal. xxxiii, n. 4, p. 146, et Homil. de fide, p. 133, reg. moral. 55, cap. 1.

Divinitatem Filii demonstrat Basilius ex summo illius in humanas mentes imperio. Petra dicitur, inquit in libro *De Spiritu sancto*, c. 8, p. 15, eo quod validum sit et inconcussum, et quavis arce firmitus propugnaculum fidelibus. Et pag. 16: Omnia autem facit contactu virtutis, ac voluntate bonitatis operans. Pascit, illuminat, alit, deducit, medetur, erigit. Quæ non sunt, facit ut sint, condita conservat. Hoc modo bona ex Deo per Filium ad nos perveniunt, majore celeritate in singulis operantem, quam ullus sermo exprimere valeat. Neque enim fulgura, neque lucis per aerem tam velox discursus est, non oculorum celeres ictus, non ipsius intellectus nostri motus: sed horum quodque magis vincitur divinæ operationis celeritate, quam animantia quæ sunt apud nos maxime segnia, non dicam volatiliū, neque ventorum, neque cælestium orbium impetu, sed ipsius mentis nostræ motu superantur. Nam quo tandem temporis spatio egeat, qui portat omnia verbo virtutis suæ, quique nec corporaliter operatur, neque manuum opera ad creandum opus habet, sed eorum quæ fiunt naturam habet voluntate non coacta obsequentem.

Nullo alio argumento libentius utitur ad divinitatem sancti Spiritus demonstrandam. Neque enim fieri potest, inquit (cap. 12, p. 25), ut Filium quis adoret nisi in sancto Spiritu, aut ut Patrem invocet nisi in adoptionis Spiritu. Vide cap. 13, et epist. 38, n. 4. Demonstrat in cap. 15 ejusdem libri, Spiritum sanctum a Patre et Filio disjungi non posse (p. 29), si quidem in baptismo vim vivifican-

A immittit, a morte peccati renovans animas nostras in pristinam vitam: ac vitam nostram operatur. Et cap. 19, pag. 41: Sive quis creationem accipiat de extinctorum reviviscentia; an non magna Spiritus operatio, qui nobis suppeditat vitam ex resurrectione, et ad spiritualem illam vitam animas nostras adaptat? Sive creatio dicatur esse eorum, qui hic per peccatum lapsi sunt, in meliorem statum mutatio (nam ita quoque nonnunquam usurpatur juxta Scripturæ consuetudinem, velut cum Paulus dicit, « Si qua in Christo nova creatura⁸⁴ »), renovatio quæ hic fit, et a vita terrestri ac turbulentis affectibus obnoxia ad cælestem conversationem transmutatio, quæ fit in nobis per Spiritum, ad summam admirationem deducit animos nostros. Similiter in epist. 8, n. 41: Tria creationis genera in Scriptura nominata invenimus. Unum quidem ac primum, ex nihilo productionem: secundum vero, ex pejore in melius immutationem; tertium, resurrectionem mortuorum. In his reperies Spiritum sanctum una cum Patre et Filio operantem. Sæpe alias cordis conversio vocatur nova creatio, ut in psal. xxxii, pag. 138; et in homilia, Quod Deus non est auctor malorum, p. 75, et lib. v adversus Eunomium, p. 303, et Comment. in Isaiam, p. 423.

Quantum fiduciæ in divina gratia poneret Basilius ex his perspicui potest, quæ de conciliandis Antiochenæ Ecclesiæ dissensionibus loquitur in epist. 66, p. 160: Hæc vero conciliare, inquit, et ad unius corporis harmoniam redigere, illius est solius, qui et siccis ossibus, ut ad nervos et carnem denuo redeant, non enarrabili sua potestate largitur. Dominus autem omnino magna per eos, qui se digni sunt, efficit. Et in epist. 203 (p. 300): Non enim ignoratis, nos palam omnibus propositos, veluti scopulos in mari prominentes, furorem fluctuum hæreticorum excipere; eosque dum circa nos franguntur, ea quæ retro nos sunt, non alluere. Illud autem, « nos, » cum dico, non ad humanas refero vires, sed ad Dei gratiam, qui in hominum imbecillitate potentiam suam declarat, quemadmodum ait propheta ex persona Domini dicens: « An me non timebitis, qui arenam mari terminum posui⁸⁵? » Nam omnium infirmissima ac vilissima re, arena, ingens ac grave pelagus constrinxit Omnipotens. Similia habes in homilia in psal. xxxii (p. 138): Cum igitur audieris quempiam magna militantem, jactantemque se tibi omnis generis ærumnas, damna, aut plagas, aut mortem illaturum, respice ad Dominum gentium consilia dissipantem, et populorum cogitationes reprobantem. Et postea, n. 9 (p. 140): Neque igitur rex ex armis sufficiens ad salutem auxilium habet, neque fortis vir sibi ad omnia sufficere potest. Imbecillitas enim et infirmitas sunt omnia simul humana, si cum vera

⁸² Rom. xi, 5. ⁸³ Psal. lxi, 6. ⁸⁴ II Cor. v, 17.

⁸⁵ Jerem. v, 22.

potentia comparentur. Propterea « Infirma mundi A
elegit Deus, ut confundat fortia »⁶². Et, ex ore infan-
tium et lactentium perfecti laudem, ut destruat ini-
micum et ultorem »⁶³; » nam divina gratia in infan-
tibus ac rudibus operans, maxime resplendit. Præ-
clarissimum est initium epist. 161, ad Amphilo-
chium: *Benedictus Deus, qui sibi placentes in sin-*
gulis ætatibus eligit, electionisque secernit vasa, et
his utitur ad ministerium sanctorum: qui nunc etiam
te, cum fugeres, ut tunc dixisti, non nos, sed o-
casionem quam per nos futuram suspicabaris, inevi-
tabilibus gratiæ retibus illicavit, ac in mediam Pisi-
diam deduxit ut homines Domino capias, et ex pro-
fundo pertrahas ad lucem, quos cepit diabolus, ut
suam insinuant faciant voluntatem.

Agmen claudet insigne testimonium, quod e S.
Basili Liturgia depromptum Petrus Diaconus (18)
citatur in libro *De incarnatione et gratia* cap. 8: *Hinc*
etiam, inquit, beatus Basilius Cæsariensis episco-
pus in oratione sacri altaris, quam pene universus
frequentat Oriens, inter cætera: Dona, inquit, Do-
mine, virtutem et tutamentum, malos, quæsumus,
bonos facito, bonos in bonitate conserva; omnia
enim potes, et non est qui contradicat tibi: cum
enim volueris, salvas, et nullus resistit voluntati
tuæ. Ecce quam breviter, quamque docte doctor
egregius olim huic controversiæ finem posuit, docet:
per hanc precem non a seipsis, sed a Deo malos ho-
mines bonos fieri, nec sua virtute, sed divini gratiæ
adjutorio in ipsa bonitate perseverare.

⁶² I Cor. 1, 27. ⁶³ Psal. viii, 3; Matth. xxi, 16.

(18) *Biblioth. Patr.*, tom. XI, p. 198.

ELENCHUS

Veterum librorum ad quos exacta et emendata sunt Basili opera, quæ in hoc volumine continentur.

Liber De spiritu sancto collatus cum quinque Regiis codicibus et uno Colbertino.

Ad *Epistolas* S. Basili magno exstiter præsidio tres potissimum codices antiquissimi, Coislinianus n. 237, sæculo circiter undecimo scriptus; Harlæanus, decimo aut undecimo, et Medicæus, quem manu sua accuratissime cum editis contulit vir inter litteratos celeberrimus Antonius Maria Salvini. His tribus codicibus, saltem cum inter se consentiunt, plus visum est tribuendum, quam aliis omnibus. Primus complectitur epistolas 331, Harlæanus 249, Medicæus 323.

Huc accessere codex Reg. 2293, olim cardinalis Mazarini, complectens epistolas 272. Hic codex annorum est 500, et primus Regius a nobis vocatur. Codex Reg. 2397, quem secundum vocamus, complectitur epistolas 334. Codex Reg. 2896, continens epistolas 33. Codex Reg. 2502, continens epistolas 29. Codex Reg. 1824, in quo tres epistolæ, nempe 45, 243 et 260. Codex Reg. 1906, in quo epistolæ duæ, nempe 2 et 46. Codex Reg. 1908, in quo reperitur epistola ad Chilonem.

Habemus etiam varias lectiones ex codicibus Combesianis, Bigotianis duobus, Claromontano Anglicano, in quo epistolæ 28, Vaticano, in quo epistolæ 327, nec non insignis Ecclesiæ Parisiensis codice, qui idem videtur esse ac Bigotianorum alter. Suppeditavit bibliotheca Coisliniana codicem 288, in quo epistolæ 328, quem Coislinianum secundum vocamus; et alios nonnullos, in quibus aliquot Basili epistolæ. Canones Basili collati fuerunt cum pluribus codicibus ejusdem bibliothecæ, ex quibus codex 209 noni esse sæculi existimatur, et cum Regiis codicibus 2038, 2039, 2043, 2044, 2502, 2505, 2508, 2509, 3027.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΑΙΣΑΡΕΙΑΣ ΚΑΠΠΑΔΟΚΙΑΣ

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΑΜΦΙΛΟΧΙΟΝ (19) ΕΠΙΣΚΟΠΟΝ ΙΚΟΝΙΟΥ.

S. P. N. BASILII

CÆSAREÆ CAPPADOCIÆ ARCHIEPISCOPI

LIBER DE SPIRITU SANCTO

AD S. AMPHILOCHIUM ICONII EPISCOPUM (20).

1 CAPUT I.

Proœmium in quo ostenditur necessarias esse de minutissimis theologiæ partibus perscrutationes.

1. Collaudavi in moribus tuis discendi et laborandi studium; ac supra modum delectatus sum attentione, atque vigilantia elucente in tua illa sententia, qua vocem nullam ex iis quæ in omni sermonis usu de Deo proferuntur, citra examen relinquendam 2 putas, o caput charum, mihiq; maxime omnium pretiosum, frater Amphilochi. Postquam enim recte audivisti hanc Domini admonitionem: *Quisquis petit, accipit, et qui quærit, invenit*¹⁹, petendi diligentia, vel desidiosissimum mihi videris ad impartendum excitare posse. Quin et illud in te majorem in modum admiror, quod non tentandi gratia, ut nunc plerique, quæstiones proponis, sed ut quid sit verum investiges. Nam qui curiosis auribus nostra verba captent, quique

¹⁹ Lnc. xi, 10.

(19) *Πρὸς Ἀμφιλόχιον*. Duo Regii codices et Colbertinus sic habent. Τοῦ ἁγίου Βασιλίου πρὸς Ἀμφιλόχιον ἐπίσκοπον Ἰκονίου τῆς Λυκαόνων περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐν κεφαλαίοις τριάκοντα. Sancti Basilii ad Amphilochium episcopum Iconii Lycæonum de Spiritu sancto in capitibus triginta. Titulus in Reg. tertio et Colb. non solum hoc loco occurrit, sed etiam antea summariis totius operis in ordinem digestis præmittitur, his vocibus additis: *προσφωνητικὸς προτερωθέντος*, ubi recte Combellisius monet legendum esse, *προσφωνητικός*. Designant enim hæ voces præmissam a Basilio perho-

A

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

Προόμιον, ἐν ᾧ ὅτι ἀναγκαῖαι (21) α. περὶ τῶν μικροτάτων μερῶν τῆς θεολογίας ἐρευνᾶται.

1. Ἐπήνεσα τὸ φιλομαθὲς σου καὶ φιλόπονον τοῦ τρόπου, καὶ ἦσθην γε ὑπερρυῶς τῷ ἐπιστατικῷ καὶ νηφαλῷ τῆς διανοίας, δι' ἧς οὐδεμίαν ἀδιερεύνητον οἶσι χρῆναι καταλιμπάνειν φωνήν, τῶν ὅσαι περὶ Θεοῦ κατὰ πάσαν χρεῖαν τοῦ λόγου προφέρονται, ὧ φίλη κεφαλὴ καὶ τιμιωτάτη μοι πασῶν, ἀδελφε Ἀμφιλόχιε. Καλῶς γὰρ ἀκούσας τῆς παραινήσεως τοῦ Κυρίου, ὅτι Πᾶς ὁ αἰτῶν λαμβάνει, καὶ ὁ ζητῶν εὕρισκει, τῇ περὶ τὸ αἰτεῖν ἐμμελείᾳ, καὶ τὸν ὀκνηρότατόν μοι δοκεῖς ἂν διαναστῆσαι πρὸς τὴν μετάδοσιν. Ἐκεῖνο δὲ σου καὶ πλέον ἄγαμαι, ὅτι οὐ πείρας ἔνεκεν κατὰ τοὺς πολλοὺς τῶν νῦν τὰς ἐρωτήσεις ^B προτείνῃ, ἀλλὰ τοῦ ὅπου ἐστὶν αὐτὸ τὸ ἀληθὲς ἐξευρεῖν. Τῶν μὲν γὰρ ὠτακουστούντων νῦν καὶ διερωτῶντων ἡμᾶς εὐθηνία πολλή· φιλομαθεῖ δὲ ψυχῇ.

nōrificam salutationem Amphilochii, a quo consultus fuerat. Regius quintus addit κατ' Εὐνομίου. Sed non tam Eunomium quàm Pneumatomachos oppugnat Basilius; quamvis istius quoque impietatem eadem opera subvertat.

(20) Ex interpretatione Erasmi pluribus locis emendata.

(21) *Ὅτι ἀναγκαῖαι*. Sic veteres libri, melius quam in editis ὅτι καί. Paulo post nonnulli codices καὶ νηφαλέω. Ibidem utraque editio δι' ὧν, sed codices omnes mss., id est, quinque Regii et Colbertinus, ut in contextu.

καὶ πρὸς ἀγνοίας ἵασι τὴν ἀλήθειαν ἐκζητοῦσα χα-
λεπώτατον ἐντυχεῖν. Ὡς γὰρ παγίς θηρατῶν, καὶ
πολεμούντων ἐνέδρα, κεκρυμμένον τὸν ὅλον (22)
καὶ ἐγκατάσκειον ἔχει τὰ τῶν πολλῶν ἐρωτήματα,
οἱ προβάλλουσι λόγους, οὐχ ἵνα τι χρησίμῳ λάβω-
σιν ἐξ αὐτῶν, ἀλλ' ὅπως, ἐὰν μὴ συμβαινέουσας τῇ
ἐαυτῶν ἐπιθυμίᾳ τὰς ἀποκρίσεις εὖρωσι, ταύτην
ἀφορμὴν δικαίαν ἔχειν δόξωσι τοῦ πολέμου.

accommodatas suae cupiditati responsiones inveniant, hanc belli causam habere justam videantur.

2. Εἰ δὲ τῷ Ἀροήτῳ ἐπερωτήσαντι (23) σοφία,
λογισθήσεται· τὸν συνετὸν ἀκροατὴν, τὸν ὑπὸ τοῦ
προφήτου τῷ θαυμαστῷ συμβούλῳ παραζευχθέντα,
πόσου ἄξιον λογισμέθαι; Ἡ ποῦ δίκαιον πάσης μὲν
ἀποδογῆς ἀξιοῦν, προάγειν δὲ εἰς τὸ πρόσω, συνεφ-
απομένους αὐτῷ τῆς σπουδῆς, καὶ πάντα συνεκπο-
νούντας, ἐπείγομένῳ πρὸς τὴν τελείωσιν. Τὸ γὰρ μὴ
παρέργως ἀκούειν τῶν θεολογικῶν φωνῶν, ἀλλὰ
πειράσθαι τὸν ἐν ἐκάστῃ λείξει καὶ ἐν ἐκάστῃ (24)
συλλαβῇ κεκρυμμένον νοῦν ἐξιχνεύειν, οὐκ ἀργῶν εἰς
εὐσέθειαν, ἀλλὰ γνωρίζοντων τὸν σκοπὸν τῆς κλη-
σεως ἡμῶν· ὅτι πρόκειται ἡμῖν ὁμοιωθῆναι Θεῷ,
κατὰ τὸ δυνατόν ἀνθρώπου φύσει. Ὁμοίωσις δὲ, οὐκ
ἀνευ γνώσεως· ἡ δὲ γνώσις, οὐκ ἐκτός (25) διδαγμά-
των. Λόγος δὲ διδασκαλίας ἀρχὴ λόγου δὲ μέρη συλ-
λαβαὶ καὶ λέξεις. Ὡστε οὐκ ἐξω σκοποῦ γέγονε τῶν
συλλαβῶν ἡ ἐξέτασις. Οὐ μὴν ὅτι μικρὰ, ὡς ἂν τῷ
δόξαι· τὰ ἐρωτήματα, διὰ τοῦτο καὶ παροφθῆναι
ἄξια· ἀλλ' ἐπειδὴ δυσθῆρατος ἡ ἀλήθεια, πανταχόθεν
ἡμῖν ἐξιχνεύετα. Εἰ γὰρ ὥσπερ αἱ τέχναι, οὕτω καὶ
ἡ τῆς εὐσεβείας (26) ἀνάληψις ταῖς κατὰ μικρὸν
προσθήκαις αὐξεται, οὐδενὸς ὑπεροπτεῖον τοῖς εἰς
τὴν γνώσιν εἰσαγομένοις· ὡς εἰ τις τῶν πρώτων
στοιχείων ὡς σμικρὸν ὑπερίδοι, οὐδέποτε τῶν τε-
λειῶν τῆς σοφίας ἐφάψεται. Τὸ ναὶ καὶ τὸ οὐ συλλα-
βαὶ δύο· ἀλλ' ὅμως τὸ κράτιστον τῶν ἀγαθῶν, ἡ
ἀλήθεια, καὶ ὁ ἔσχατος ὅρος τῆς πονηρίας, τὸ ψεῦδος,
τοῖς μικροῖς τούτοις ῥήμασι πολλάκις ἐμπεριέχεται.
Καὶ εἰ ταῦτα λέγω; Ἡδὲ τις καὶ μόνον κατανέουσας
τῇ κεφαλῇ ἐν τοῖς ὑπὲρ Χριστοῦ μαρτυρίαις, πάσης
πληρωτῆς εὐσεβείας ἐκρίθη (27). Εἰ δὲ ταῦτα οὕτω
ἔχει, τί τῶν θεολογικῶν ῥημάτων οὕτω μικρὸν, ὡς
ἡ καλῶς ἡ ἐναντίως ἔχον, μὴ μεγάλῃ παρέχειν τὴν
βοήθῃ ἐφ' ἑκάτερα; Εἰ γὰρ ἐκ τοῦ νόμου ἰῶτα ἐν ἡ
μία κεφαλαὶ οὐ παρελεύεται, πῶς ἂν ἡμῖν ἀσφαλὲς
ὑπερβαίνειν καὶ τὰ σμικρότατα; Ἄ γε μὴ αὐτὸς
διευκρινηθῆναι παρ' ἡμῶν ἐπεζητήσας, καὶ βραχέα

A quæstiones nobis objiciant, horum hoc tempore
magna est copia. At in animum discendi avidum,
quique ad ignorationis medelam verum inquirat,
difficillimum est incidere. Etenim ut venatorum
laqueus et hostium insidiæ, ita fraudem oculum
et arte instructam habent multorum interrogatio-
nes, qui proferunt in medium quæstiones, non ut
ex his aliquid capiant utilitatis, sed ut, si minus

2. Quod si Stulto interroganti sapientia imputa-
bitur⁶⁸: auscultatorem prudentem, quem pro-
pheta cum admirabili consiliario copulavit⁶⁹, quanti
æstimabimus? Æquum est profecto, ut cum ap-
probatione omni complectamur, ac longius prove-
hamus, manum illius studio simul admoventes, et
in omnibus cum eo ad perfectionem contendente
laborantes. Nam haud perfunctorie voces theo-
logicas audire, sed conari, quid in quaque dictione,
quid in quaque syllaba reconditi sensus lateat
perscrutari, non est eorum qui segnes sunt ad pie-
tatem, sed qui vocationis nostræ scopum intelli-
gunt: quandoquidem nobis propositum est, ut
similes efficiamur Deo, quatenus humanæ naturæ
fas est. Porro simililudo non est absque cogni-
tione: cognitio vero sine documentis non paratur.
Doctrinæ autem initium, est oratio, orationis
partes syllabæ ac dictiones. Proinde syllabas excu-
tere, non est aberrare a scopo. Nec vero quoniam
minutæ, ut alicui forte videbuntur, quæstiones;
idcirco et negligendæ sunt: imo quoniam diffi-
cilis est inventu veritas, undique nobis est vesti-
ganda. Etenim si, ut artes, ita et pietatis acquisitio
paulatim minutis accessionibus augeat; nihil est
contemnendum iis qui ad cognitionem instituun-
tur: quemadmodum si quis prima elementa ut
minuta contemnat, nunquam perfectiorum sapien-
tiam assequetur. Næ et Non, syllabæ duæ sunt:
attamen bonorum optimum veritas, et extremus
pravitatis terminus mendacium, frequenter his
minutis verbis comprehenduntur. Sed quid hæc
commemoro, cum jam si quis vel capite annuat,
tum cum martyrio pro Christo perfurgendum est,
totam pietatem explevisse judicetur? Quod si hæc
ad hunc habent modum, quid esse possit in ver-
bis, quæ de Deo dicuntur, 3 adeo pusillum, ut
vel recte vel secus dictum, non magnum habeat

⁶⁸ Prov. xvii, 28. ⁶⁹ Isa. iii, 3.

(22) Τὸν ὅλον. Editio Basileensis τὸν λόγον.

(23) Ἐπερωτήσαντι. Addunt editi σοφίαν, in-
terroganti sapientiam sapientia reputabitur, sed ea
vox addita videtur a recentioribus librariis, et cum
eam deleverim initio Epistolæ primæ Canonice,
quia deest in antiquissimis codicibus, delenda etiam
huc loco fuit.

(24) Ἐν ἐκάστῃ. Addita præpositio ex quatuor
codicibus mss. Mox duo codices Regii, primus et
tertius, σκοπὸν τῆς γνώσεως, scopum nostræ scien-
tiæ. Hæc scriptura manifestum est erratum, ac

sententiæ seriem penitus denormat; sed tamen Com-
bessio probatur.

(25) Ὁὐκ ἐκτός. Sic duo Regii et Colb. et Regius
quintus in margine. Editi γνώσις ἐκ διδαγμῶν. Duo
codices mss. γνώσις ἐκ διδαγμάτων, cognitio e do-
ctrina paratur.

(26) Εὐσεβείας. Reg. quartus ἀληθείας. Paulo
post editi ποτέ, tres Regii codices οὐδέποτε.

(27) Ἐκρίθη. Reg. primus ἐδεψθη, et ad margi-
nem ἐκρίθη.

momentum in utramque partem? Nam si ex lege nec unum iota nec apex unus præteribit⁶⁷, quomodo nobis tutum fuerit vel minutissima transilire? At quæ tute a nobis enucleari postulasti, eadem exigua sunt et magna: prolationis quidem compendio exigua, atque ob id fortasse contemptui obnoxia, sed rerum significatarum vi magna: ad similitudinem sinapis, quod cum sit minutissimum inter arida semina, si cura debita adhibeatur, in altitudinem satis magnam exsurgit, ubi vis in eo latens sese explicuerit⁶⁸. Quod si quis ridet, nostram videns circa syllabas, ut psalmi verbis utar, fabulationem⁶⁹; ipse quidem futurum sciat, ut infrugiferum sui risus fructum metat: nos vero haudquaquam cedentes hominum conviciis, nec illorum vituperatione victi studium investigandi deseramus. Tantum enim abest, ut me harum rerum tanquam minutarum pudeat, ut si vel minimam dignitatis earum partem attingam, tum mihi gratulaturus sim, ut magna quædam assecuto, tum fratri nobiscum hæc perscrutanti non mediocre lucrum hinc dicturus obvenisse. Itaque, cum in minimis verbis conspiciam certamen maximum, spe præmii non detrecto laborem: ratus sermonem tum mihi fore utilem, tum audientibus satis magnum fructum allaturum. Quapropter cum ipso

3. Nuper precanti mihi cum populo, et utroque modo glorificationem absolventi Deo ac Patri, interdum cum Filio una cum sancto Spiritu, interdum per Filium in sancto Spiritu; quidam ex iis qui aderant, crimen intenderunt, dicentes nos non modo peregrinis ac novis uti vocibus, verum etiam inter se pugnantibus. Tu porro maxime illorum utilitati consulens, aut si prorsus ipsi insanabiles sint, tamen propter eorum, qui in ejusmodi homines incidunt, securitatem, postulasti quampiam dilucidam doctrinam de vi harum syllabarum evulgari. Jam igitur nobis breviter dicendum est, quantum orationi ratum quoddam et exploratum principium ponentibus fieri potest.

⁶⁷ Matth. v, 18. ⁶⁸ Matth. xiii, 31, 32. ⁶⁹ Psal. cxviii, 85.

(28) Ἀντὸς μὲν. Reg. tertius αὐτὸς μὲν ἀνωφελὲς χαρπὸν τοῦ γελόλου δρεπέσθω. Videtur Erasmus ita legisse; sic enim interpretatur: Ipse quidem infrugiferum risus sui fructum metat.

(29) Συνδιδευνῶντι. Hac voce Basilium non adiutorem et socium aliquem operis designat, ut suspicatur Tillemontius, sed lectorem studiosum, idque paulo post declarat apertius.

(30) Σὺν αὐτῷ γε, φάναί. Sic reddit Erasmus, cum ipso, ut ita dicam, Spiritu; quasi metueret Basilium ne paulo audacior hæc loquendi ratio videretur. Visa est Combefisio rudis Erasmi expressio, ac illud φάναί in ejusmodi locis vacare pronuntiat. Sed multo minus mihi probatur Combefisii observatio, quam ipsius interpretatio Erasmi. Non enim otiose positum esse, et quo sensu accipiendum sit illud φάναί perspicui potest ex libro secundo adversus Eunomium, p. 256, ubi Basilium difficultis Scripturæ testimonii explicationem promittens, hæc

ἔστι τα αὐτὰ καὶ μεγάλα· τῷ μὲν συντόμῳ τῆς προφορᾶς βραχεία, καὶ διὰ τοῦτο ἰσως εὐκαταφρόνητα· τῇ δὲ δυνάμει τῶν σημεινομένων μεγάλα, κατὰ τὴν εἰκόνα τοῦ σινάπεως, ὃ μικρότατον ἐν τῶν φρυγανικῶν σπερμάτων, τῆς προσηκούσης ἐπιμελείας ἀξιοθὲν, εἰς ὕψος αὐταρκῆς διανίσταται, τῆς συνεσπαρμένης ἐν αὐτῷ δυνάμεως ἀπλωθείσης. Εἰ δέ τις γελᾷ, βλέπων τὴν περὶ τὰς συλλαβὰς ἡμῶν, ψαλμικῶς εἰπεῖν, ἀδολεσχίαν, αὐτὸς μὲν (28) ἴστω ἀνωφελὲς χαρπὸν τοῦ γέλωτος δρεπόμενος· ἡμεῖς δὲ μὴ τοῖς δνείδεσι τῶν ἀνθρώπων ἐνδόντες, μήτε τῷ φαυλισμῷ αὐτῶν ἡττηθέντες, τὴν ἐρευναν καταλίπωμεν. Τοσοῦτον γὰρ ἀπέχῃ τοῖς ὡς μικροῖς ἐπαισχύνεσθαι, ὥστε, εἰ καὶ πολλοστοῦ μέρους τῆς ἀξίας αὐτῶν ἐφεικόμην, ἐμαυτῷ τε ἀν συνησθῆναι ὡς μεγάλων ἀξιωθέντι, τῷ τε συνδιδευνῶντι (29) ἡμῖν ἀδελφῷ ὃ μικρὸν ἂν φαίην ἐντεῦθεν ἀπηνηχέναι τὸ κέρδος. Μέγιστον οὖν ὅρων ἐν μικροῖς ῥήμασι τὸ ἀγώνισμα, ἐλπίδι τῶν μισθῶν τὸν πόνον οὐκ ἀναδύομαι, ἐμαυτῷ τε ἡγούμενος ἔγκαρπον τὸν λόγον ἐσεσθαι, τοῖς τε ἀκούουσι διαρκῆ τὴν ὠφέλειαν ὑπάρχειν. Διόπερ ἡδὴ σὺν αὐτῷ γε, φάναί (30), τῷ ἁγίῳ Πνεύματι βαδισόμεαι πρὸς τὴν ἐξηγησιν. Καὶ εἰ βούλει ὥστε με εἰς ὅδον καταστῆναι τοῦ λόγου, μικρὸν ἐπὶ τὴν ἀρχὴν τοῦ προβλήματος ὑποστρέψω (31).

3. Προσευχομένη μοι πρώην μετὰ τοῦ λαοῦ, καὶ ἀμφοτέρως τὴν δοξολογίαν ἀποπληροῦντι τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, σὺν μὲν μετὰ τοῦ Υἱοῦ σὺν τῷ Πνεύματι· τῷ ἁγίῳ, σὺν δὲ διὰ τοῦ Υἱοῦ ἐν τῷ (32) ἁγίῳ Πνεύματι, ἐπέσκηψάν τινες τῶν παρόντων, ξενίζούσας ἡμᾶς φωναῖς κεχρησθαι λέγοντες, καὶ ἅμα πρὸς ἀλλήλας ὑπεναντιῶς ἐχούσας. Σὺ δὲ μάλιστα μὲν τῆς αὐτῶν ἐκείνων ἐνεκεν ὠφελείας, εἰ δὲ ἀνιάτως ἔχουσι παντελῶς, ὅτι τὸ τῶν ἐντυγχανόντων αὐτοῖς ἀσφαλὲς ἡξιώσας τινα εὐκρινῆ περὶ τῆς ἐν ταῖς συλλαβαῖς ταύταις δυνάμεως διδασκαλίαν ἐκφωνηθῆναι. Λεκτέον δὲ σὺν ἡμῖν διὰ βραχείων, ὡς οἶόν τε ἀρχὴν τινα ὁμολογουμένην τῷ λόγῳ διδόντας (33).

D interponit, σὺν Θεῷ δ' εἰρησθω, quod quidem cum Deo dictum sit. Quibus verbis significantius monet se non suis viribus, sed Dei auxilio confidere. Si quis autem observet inde natam libri *De Spiritu sancto* scribendi occasionem fuisse, quod Pneumatomachi furis exarsissent, cum Basilium Patri et Filio cum Spiritu sancto gloriam redderet; is facile perspiciet non sine causa Basilium illud φάναί addere, sed ut indicet sibi adversariorum minas tanti non esse, ut hanc loquendi rationem, cum sancto Spiritu, quam in toto hoc libro defendit, usurpare desinat. Basilianæ ergo sententiæ nervos elidit Combefisius, cum ita reddendum esse pronuntiat, ipso Spiritu jacente beneque propitio.

(31) Ὑποστρέψω. Sic libri veteres. Editi ἐπιστρέψω. Ibidem Reg. quartus προσευχομένη μοι πάλαί, me quondam precante.

(32) Ἐρ τῷ. Ἀρχικulus additus ex mss. codicibus.

(33) Διδόντας. Duo codices Regii δούσιν, quod

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β.

Α

CAPUT II.

Πόταν ἔσχηεν ἀρχὴν ἡ περὶ τὰς συλλαβὰς τῶν αἰρετικῶν παρατήρησις.

4. Ἡ περὶ τὰς συλλαβὰς καὶ τὰς λέξεις τῶν ἀνδρῶν τούτων μικρολογία οὐχ ἀπλὴ τίς ἐστίν, ὥς ἂν τῷ δοῖται, οὐδὲ εἰς μικρὸν τοῦ κακοῦ φέρουσα, ἀλλὰ βαθεῖαν ἔχει καὶ συνεσπασμένην βουλὴν κατὰ τῆς εὐσεβείας. Φιλονεικοῦσι γὰρ ἀνομοίαν (34) Πατρός καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος ἐπιδεικνύναι τὴν προφορὰν, ὥς ἐκ τούτου ραδίαν ἔχοντες καὶ τῆς κατὰ τὴν φύσιν παραλλαγῆς τὴν ἀπόδειξιν. Ἔστι γάρ τι αὐτοῖς παλαιὸν σόφισμα, ὑπὸ Ἀετίου τοῦ προστάτου τῆς αἰρέσεως ταύτης ἐξευρεθὲν, ὃς ἐγραφέ που τῶν ἑαυτοῦ ἐπιστολῶν, λέγων τὰ ἀνόμοια κατὰ τὴν φύσιν ἀνομοίως προφέρεσθαι· καὶ ἀνάπαλιν, τὰ ἀνὸμοίως προφερόμενα ἀνόμοια εἶναι κατὰ τὴν φύσιν. Καὶ εἰς μαρτυρίαν τοῦ λόγου τὸν Ἀπόστολον ἐπεσπάσατο λέγοντα· *Εἰς Θεὸς καὶ Πater, ἐξ οὗ τὰ πάντα*· καὶ εἰς Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, *δι' οὗ τὰ πάντα* (35). Ὡς οὖν ἔχουσιν αἱ φωναὶ πρὸς ἀλλήλας, οὕτως ἔχουσι, φησὶ, καὶ αἱ δι' αὐτῶν σημαίνονται φύσεις· ἀνόμοιον δὲ τῷ ἐξ οὗ τὸ δι' οὗ· ἀνόμοιος ἄρα καὶ τῷ (36) Πατρὶ ὁ Υἱός. Ταύτης τοίνυν τῆς νόσου καὶ ἡ περὶ τὰς προκειμένας λέξεις ἀδολεσχία τῶν ἀνδρῶν τούτων ἤρτηται. Ὅθεν τῷ μὲν Θεῷ καὶ Πατρὶ, ὥσπερ τινα κληρὸν ἐξαίρετον, προσνέμονται τὸ, *ἐξ οὗ*· τῷ δὲ Υἱῷ καὶ Θεῷ ἀφώρισαν τὸ, *δι' οὗ*· τῷ δὲ ἁγίῳ Πνεύματι τὸ, *ἐν ᾧ*· καὶ φασὶ μηδέποτε τὴν χρῆσιν ταύτην τῶν συλλαβῶν ἐπαμείβεσθαι· ἴν', ὅπερ ἔφη, τῷ παρηλλαγμένῳ τῆς ἐκφωνήσεως καὶ ἡ τῆς φύσεως παραλλαγὴ συνεκφαίνεται (37). Ἀλλὰ γὰρ οὐ λεληθασιν ἐν τῇ περὶ τὰς λέξεις λεπτολογίᾳ τῷ ἀσεβεῖ λόγῳ τὴν ἰσχὺν διασώζοντες. Τὸ μὲν γάρ, *ἐξ οὗ*, τὸν δημιουργὸν σημαίνει βούλονται· τὸ δὲ, *δι' οὗ*, τὸν ὑπουργὸν ἢ τὸ ὄργανον· τὸ δὲ, *ἐν ᾧ*, τὸν χρόνον δηλοῦν ἢ τὸν τόπον· ἵνα μὴδὲν μὲν ὄργανου σεμνότερος ὁ δημιουργὸς τῶν ὅλων νοηται, μὴδὲν δὲ τῆς ἀπὸ τόπου ἢ χρόνου συνεισφορᾶς εἰς τὰ ὄντα ἐλείπον φαίνεται (38) τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον παρεχόμενον.

⁷⁰ I Cor. viii. 6.

quidem a librariis positum videtur nimio grammaticae studio. Vulgate lectioni favent plurima Basilii loca prorsus similia. Habet unus ex Regiis codicibus dόντες, Colbertinus δόντας. Porro Erasmus sic interpretatur: *Jam igitur nobis quam fieri potest brevissime dicendum est.* Posset etiam hic afferri sensus: *Orationi ratum quoddam, quantum fieri potest, et exploratum principium ponentibus.* Sed accuratior videtur interpretandi ratio, quam adhibuimus. Cum statuisset Basilii orationem altius repetere, breviter dicturum se monet, quantum brevitatem cum ejusmodi proposito conciliari potest.

(34) *Ἀνομοίαν.* Sic vetusti codices. Editi ἀνόμεον.

(35) *Τὰ πάντα.* Addunt editiones Basileenses secunda et Paris. Πνεῦμα ἅγιον, ἐν ᾧ τὰ πάντα. Et unus Spiritus sanctus in quo omnia. Sed hæc neque in prima editione Basileensi, neque in Regiis quatuor codicibus, neque in Colbertino leguntur.

PATROL. GR. XXXII.

Unde sit orta hæreticorum de syllabis observatio.

4. Exilis illa istorum hominum de syllabis ac dictionibus observatio non simplex est, quemadmodum alicui videri possit, neque ad mediocre malum tendit, sed profundum habet atque obiectum adversus pietatem consilium. Contendunt enim ostendere dissimilem esse prolationem Patris, et Filii, et Spiritus sancti, tanquam inde facilem habituri ipsius etiam secundum naturam dissimilitudinis probationem. Habent enim isti vetus quoddam commentum, ab Aetio hujus hæreseos principe inventum, qui in epistolis suis alicubi scripsit ea quæ secundum naturam dissimilia sunt, dissimiliter proferri: ac vice versa, quæ dissimiliter proferuntur, esse dissimilia secundum naturam. Atque ad hujus dicti confirmationem traxit Apostolum dicentem, *Unus Deus et Pater, ex quo omnia; et unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia* ⁷⁰. Quemadmodum igitur voces se habent inter sese; ita, inquit, se habebunt et naturæ, quæ per ipsas significantur: sed inter se discrepant *per quem* et *ex quo*: dissimilis igitur Patri Filius. Ex hoc itaque morbo et istorum circa præpositiones nugacitas dependet. Unde Deo quidem et Patri tanquam eximiam quamdam portionem attribuant illud, *ex quo*; Filio vero et Deo assignarunt illud, *per quem*; Spiritui autem sancto, illud, *in quo*; negantque hunc syllabarum usum usquam inverti, ut, quemadmodum dixi, ex discrepantia prolationis simul appareat et nature discrepantia. Atqui non obscurum est, eos, dum de syllabis subtiliter nugantur, impie doctrinæ vim ac robur astruere. Siquidem his syllabis, *ex quo*, conditorem volunt significari; rursus his, *per quem*, ministrum aut instrumentum; his denique, *in quo*, tempus aut locum declarari, ut is qui condidit universa, intelligatur nihilo honorabilior instrumento: Spiritus autem sanctus nihilo plus, quam locus aut tempus, ad res condendas attulisse videatur.

(36) *Ἀρα καὶ τῷ.* Reg. tertius ἄρα καί τῳ.

(37) *Συνεκφαίνεται.* Duo antiqui codices συνεμφαίνεται.

(38) *Φαίνεται.* Unus cod. ms. φανῆται. Sic autem reddit hunc locum Erasmus: *Spiritus sanctus nihilo plus ad res condendas momenti attulisse videatur, nisi quod tempus aut locum præbuerit rebus conditis.* At non tantum honoris Spiritui sancto habebant impii hæretici, ut ab eo tempus et locum creata dicerent; sed eum comparabant cum loco et tempore, ut Filium cum instrumento: ac ei appellationem loci imponebant, ut ait Basilii cap. 1; cujus cavillationis ansam videntur arripuisse ex usitata apud scriptores ecclesiasticos sententia, qui Spiritum sanctum dicere solent plenitudinem bonorum Dei esse, ut ait Didymus lib. 1 *De Spiritu sancto*, ac in eo cuncta Dei dona consistere. Ipse Basilius probat, cap. 26 hujus libri, Spiritum sanctum esse veluti locum eorum qui sanctificantur.

CAPUT III.

A

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

E mundana philosophia natam esse de syllabis sophisticatedam disputationem.

5. Induxit porro ipsos in hunc errorem externorum quoque scriptorum observatio, qui voces, *ex quo* et *per quem*, rebus natura separatim attribuerunt. Siquidem illi putant his vocibus, *ex quo*, significari materiam; his vero, *per quem*, instrumentum designari, 5 aut prorsus ministerium. Vel potius (quid enim vetat, tota illorum doctrina repetita, paucis arguere, et quam isti homines dicant a vero dissidentia et quam ipsi non constant sibi?) qui inani philosophiae dederunt operam, dum multifariam exponunt causae naturam, eamque in propria significata dividunt, alias aiunt esse causas principales, alias cooperantes, aut concausales, alias autem hanc rationem habere ut sine iis nihil efficiatur. Atque harum cuique peculiarem etiam attribunt appellationem, ita ut aliter opifex, aliter instrumentum significetur. Nam opifici congruere existimant illud, *a quo*; aiunt enim proprie dici, a fabro factum fuisse scamnum: at instrumento convenire illud, *per quem*; dicunt enim, per securim et terebellum et reliqua. Similiter hanc particulam, *ex quo*, illi faciunt propriam materiae; siquidem e materia fit opificium. Porro particulam, *juxta quod*, putant significare conceptum animo, vel extrinsecus objectum artificis exemplar. Vel enim prius cogitatione sibi depingit id quod facere destinat, et sic quod animo concepit, ad opus perducit: vel ad exemplar jam editum respiciens, ad illius similitudinem operationem dirigit. Hanc autem particulam, *propter quod*, volunt competere fini; scamnum enim esse factum ad usum hominum. Denique his verbis, *in quo*, tempus aut locum indicari. Quando enim factum est? in tali tempore. Ubi factum est? in tali loco. Haec autem tametsi nihil conferunt ad id quod fit, tamen absque his nihil potest fieri. Operantibus enim et loco et tempore opus est. Has observationes ex, inanibus disciplinis ac vana deceptione desumptas cum isti didicerint atque admirati sint, eas etiam ad simplicem et arte omni carentem Spiritus doctrinam transferunt, ut et Deum Verbum diminuunt, et Spiritum sanctum rejiciant: qui quidem vocem instrumentis inanimis aut servili ac prorsus humili ministerio a profanis scriptoribus assignatam, loquor de dictione, *per quem*, ad Dominum universorum non veriti sunt transferre; nec pudet Christianos serrae aut mallei vocabulum universae creaturae Conditori attribuere.

(39) *Ὅτι ἐκ τῆς ἐξωθεν*. Huc transferre coacti sumus hunc titulum a librariis infra ante haec verba, *οἱ περὶ τὴν ματαίαν*, vitiose prorsus, ut patet ex parenthesi, quam adjicimus, appositum. Ibidem Reg. tertius συλλαβῶν θεολογία.

(40) *Ἐκείνους αὐτούς*. Sic libri veteres. Editi αὐτοὺς ἐκείνους.

(41) *Ἐπέχειν*. Non male in uno ex Regiis ὑπέχειν. Paulo post articulus ex mss. codd. additus

Ὅτι ἐκ τῆς ἐξωθεν (39) σοφίας ἡ περὶ τῶν συλλαβῶν τεχνολογία.

5. Ὑπηγάγετο μέντοι αὐτοὺς πρὸς τὴν ἀπάτην ταύτην καὶ ἡ τῶν ἐξωθεν παρατήρησις, οἱ τὸ, *ἐξ οὗ*, καὶ τὸ, *δι' οὗ*, κεχωρισμένοις κατὰ τὴν φύσιν πράγμασι προσδιένειμαν. Ἐκείνοι γὰρ οἰοῦνται τὸ μὲν *ἐξ οὗ* τὴν ὕλην δηλοῦν, τὸ δὲ *δι' οὗ* τὸ ὄργανον παραστήν, ἢ ὅλως τὴν ὑπουργίαν. Μᾶλλον δὲ (τί γὰρ κωλύει, πάντα τὸν ἐκείνων λόγον ἀναλαβόντας, τὸ τε πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἀσυνάρτητον καὶ τὸ πρὸς ἐκείνους αὐτοὺς (40) ἀσύμφωνόν τῶν ἀνδρῶν τούτων ἐν βραχεὶ διελέγξαι;) οἱ περὶ τὴν ματαίαν φιλοσοφίαν ἐσχαλακότες, τοῦ αἰτίου τὴν φύσιν πολλαχῶς ἐξηγουμένοι, καὶ τοῦτο εἰς τὰ οικεῖα σημαινόμενα διαιροῦντες, τὰ μὲν προκαταρχτικὰ λέγουσι τῶν σιτίων εἶναι, τὰ δὲ συνεργὰ ἢ συναίτια, τὰ δὲ τῶν ὧν οὐκ ἄνευ λόγον ἐπέχειν (41). Ἐκάστη μὲντοι τούτων ἰδιάζουσιν καὶ τὴν ἐκφώνησιν ἀφορίζουσιν· ὥστε ἄλλως τὸν δημιουργὸν σημαίνεισθαι, καὶ τὸ ὄργανον ἄλλως. Τῷ μὲν γὰρ δημιουργῷ πρέπειν οἰοῦνται τὸ ὤφ' οὗ κυρίως γὰρ φασὶ λέγεσθαι ὑπὸ τοῦ τέκτονος γεγενῆσθαι τὸ βάθρον· τῷ δὲ ὄργανῳ τὸ δι' οὗ· διὰ γὰρ σχεπτάρου φασὶ, καὶ τερέτρου, καὶ τῶν λοιπῶν. Ὁμοίως δὲ καὶ τὸ *ἐξ οὗ* τῆς ὕλης ἴδιον τίθενται ἐκείνοι· ἐκ ξύλου γὰρ εἶναι τὸ δημιούργημα· τὸ δὲ καθ' ὃ τὸ ἐνθύμιον δηλοῦν, ἢ τὸ ἐκκεῖμενον ὑπόδειγμα τῷ τεχνίτῃ. Ἡ γὰρ προαναχωρηφῆσας τῇ διανοίᾳ (42) τὸ κατασκευάσμα, οὕτως εἰς ἔργον τὴν φαντασίαν ἤγαγεν· ἢ πρὸς ἥδ' ἐκκεῖμενον παράδειγμα ἀποβλέπων, καθ' ὁμοίωσιν ἐκείνου τὴν ἐνέργειαν (43) κατευθύνει. Τὸ δὲ δι' ὃ τῷ τέλει προσήκειν βούλονται· διὰ γὰρ τὴν χρῆσιν τὴν τῶν ἀνθρώπων γεγενῆσθαι τὸ βάθρον· τὸ δὲ ἐν ᾧ τὸν χρόνον παριστᾶν ἢ τὸν τόπον. Πότε γὰρ γέγονεν; Ἐν τῷδε τῷ χρόνῳ. Καὶ ποῦ; Ἐν τῷδε τῷ τόπῳ. Ταῦτα δὲ εἰ καὶ μὴδὲν τῷ γινομένῳ συμβάλλεται, ἀλλ' οὖν οὐκ ἄνευ τούτων δυνατόν τι γενέσθαι. Χρεῖα γὰρ καὶ τόπου καὶ χρόνου τοῖς ἐνεργοῦσι. Ταῦτα μαθόντες καὶ θαυμάσαντες (44) οὗτοι τὰ ἐκ τῆς ματαιότητος καὶ κενῆς ἀπάτης παρατηρήματα, καὶ ἐπὶ τὴν ἀπλὴν καὶ ἀτεχνολόγητον τοῦ Πνεύματος διδασκαλίαν μετακομίζουσιν, εἰς ἐλάττωσιν μὲν τοῦ Θεοῦ Λόγου, ἀθέτησιν δὲ τοῦ ἁγίου (45) Πνεύματος· οἱ γὰρ τὴν ἐπὶ ἀψύχων ὀργάνων, ἢ τῆς ὑποχειρίου καὶ ταπεινῆς παντελῶς ὑπηρεσίας φωνὴν ἀφωρισμένην παρὰ τῶν ἐξωθεν, τὴν δι' οὗ λέγω, ταύτην ἐπὶ τὸν Δεσπότην τῶν ὄλων οὐκ ὠκησαν μεταθεῖναι, καὶ οὐκ αἰσχύνονται οἱ Χριστιανοὶ πρότερος ἢ σφύρας τῷ δημιουργῷ τῆς κτίσεως φωνὴν ἀφορίζοντες.

ante τέκτονος.

(42) *τῇ διανοίᾳ*. Duo codices mss. ἐν τῇ διανοίᾳ.

(43) *Ἐρέργειαν*. Sic codices mss. sex. Editi ἐργασίαν.

(44) *Καὶ θαυμάσαντες*. Haec desunt in nonnullis codicibus mss. Paulo post editi τὴν τοῦ Πνεύματος, sed primus articulus non invenitur in mss. codd.

(45) *Τοῦ ἁγίου*. Duo antiqui codices τοῦ θεοῦ. Duo alii τοῦ θεοῦ καὶ ἁγίου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

A

CAPUT IV.

*Οτι ἀπαρτήρητος τῇ Γραφῇ τῶν συλλαβῶν τούτων ἡ χρῆσις.

6. Ἡμεῖς δὲ κεχρησθῆναι μὲν πολλαχοῦ ταῖς φωναῖς ταύταις καὶ τὸν τῆς ἀληθείας λόγον ὁμολογοῦμεν· οὐ μὴν τὴν γε τοῦ Πνεύματος ἐλευθερίαν δουλεύειν πάντως φαμέν τῇ σμικροπρεπείᾳ τῶν ἐξωθεν, ἀλλὰ κατὰ τὸ ἀεὶ προστυγχάνον, οἰκείως ταῖς χρείαις ὑπαλλάττειν τὰς ἐκφωνήσεις. Οὐ γὰρ πάντως τὸ, ἐξ οὗ, τὴν ὕλην σημαίνει, καθὼς ἐκαίνοις δοκεῖ· ἀλλὰ συνθεστέρον τῇ Γραφῇ ἐπὶ τῆς ἀνωτάτω αἰτίας τὴν φωνὴν ταύτην παραλαμβάνειν. Ὡς ἐπὶ τοῦ, *Εἰς Θεός*, ἐξ οὗ τὰ πάντα· καὶ πάλιν· *Τὰ δὲ πάντα ἐκ τοῦ Θεοῦ*. Κέχρηται μέντοι καὶ ὁ τῆς ἀληθείας λόγος τῇ λέξει ταύτῃ καὶ ἐπὶ τῆς ὕλης πολλάκις, ὡς ὅταν λέγῃ· *Ποιήσεις τὴν κιβωτὸν ἐκ ξύλων ἀσήπτων*· καὶ, *Ποιήσεις τὴν λυχνηρίαν ἐκ χρυσοῦ καθαροῦ*· καὶ, *Ὁ πρῶτος ἀνθρώπος ἐκ γῆς χοϊκῆς*· καὶ, *Ἐκ πηλοῦ διήρτυσαι σὺ ὡς καὶ ἐγώ*. Ἀλλ' οὗτοι, ἵνα, ὡς ἔφαμεν (46), τῆς φύσεως τὸ διάφορον παραστήσωσι, τῷ Πατρὶ μόνῳ προσήκειν τὴν λέξιν ταύτην ἐνομοθέτησαν· τὰς μὲν ἀρχὰς τῆς παρατηρήσεως λαβόντες παρὰ τῶν ἐξωθεν, οὐ πάντα δὲ ἐκαίνοις δι' ἀκριβείας δουλεύσαντες· ἀλλὰ τῷ μὲν Υἱῷ, κατὰ τὴν ἐκαίνων νομοθεσίαν, τὴν τοῦ ὀργάνου προσσηγορίαν ἐπέθηκον, τῷ δὲ Πνεύματι τὴν τοῦ τόπου· *Ἐν Πνεύματι* γὰρ λέγουσι· καὶ διὰ Υἱοῦ λέγουσι· τῷ δὲ Θεῷ τὴν ἐξ οὗ (47), οὐκέτι ἐνταῦθα κατακολουθοῦντες τοῖς ἀλλοτρίοις, ἀλλ' ἐπὶ τὰς ἀποστολικὰς, ὡς φασί, μεταδιδόντες χρήσεις, καθὰ εἴρηται· *Ἐξ αὐτοῦ δὲ ὑμεῖς ἐσ· ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ*· καὶ, *Τὰ δὲ πάντα ἐκ τοῦ Θεοῦ*. Τί οὖν ἐκ τῆς τεχνολογίας ταύτης τὸ συναγόμενον; Ἄλλη φύσις αἰτίου, καὶ ἄλλη ὀργάνου, καὶ ἄλλη τόπου· ἀλλότριος ἄρα (48) κατὰ τὴν φύσιν ὁ Υἱός· τῷ Πατρὶ, ἐπειδὴ καὶ τὸ ὄργανον τῷ τεχνίτῃ· ἀλλότριον δὲ καὶ τὸ Πνεῦμα, καθόσον κεχώριται τόπος, ἢ χρόνος, τῆς τῶν ὀργάνων φύσεως, ἢ τῆς τῶν μεταχειριζομένων αὐτά,

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'.

*Οτι καὶ ἐπὶ Πατρός λέγεται τὸ « δι' οὗ » καὶ ἐπὶ Υἱοῦ τὸ « ἐξ οὗ », καὶ ἐπὶ Πνεύματος.

7. Τὰ μὲν δὴ (49) ἐκαίνων τοιαῦτα· ἡμεῖς δὲ δεῖξομεν ὃ προσθέμεθα, ὅτι οὔτε ὁ Πατήρ, τὸ ἐξ οὗ λαβὼν, τῷ Υἱῷ προσέβριψε τὸ δι' οὗ, οὔτε ὁ Υἱός πάλιν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, κατὰ τὴν τούτων νομοθεσίαν εἰς τὴν τοῦ ἐξ οὗ, ἢ τὴν δι' οὗ κοινωνίαν

⁷¹ I Cor. viii, 6. ⁷² I Cor. xi, 12. ⁷³ Gen. vi, 14. 6. ⁷⁷ I Cor. i, 30. ⁷⁸ I Cor. xi, 12.

(46) Ὡς ἔφαμεν. Unus codex ὡς ἔφημεν.

(47) Τῷ δὲ Θεῷ τὴν ἐξ οὗ. S. Ambrosius qui plurima ex Basilio in suos *De Spiritu sancto* libros transtulit, minus commode videtur hoc loco Basilii sententiam accepisse. Nam observat Basilius Pneumatomachos, dum omnia ex Deo tanquam ex causa efficienti esse dicunt, discedere a principiis philosophorum, qui illud, *ex quo*, materiae proprium attribuant quia, e materia sit opificium. Contra Ambrosius de Pneumatomachis loquens : *Illi volunt, inquit lib. ii, cap. 9, ex Deo tanquam ex natura Dei esse materiam, ut si dicas ex ligno arcam esse fa-*

Harum syllabarum usum sine discrimine in Scriptura adhiberi.

6. Nos porro frequenter his uti vocibus etiam veritatis sermonem confitemur, haud tamen Spiritus libertatem humilibus et abjectis exterorum disciplinis ullo modo servire dicimus : verum habita ratione ejus quod subinde occurrit, enuntiationes congruenter usui convenienterque immutari. Neque enim illud, *ex quo*, prorsus significat materiam, quemadmodum illi putant : sed est Scripturae familiaris hanc vocem ad supremam causam adhibere. Exempli causa in hoc loco, *Unus 6 Deus, ex quo omnia* ⁷¹. Ac rursus : *Omnia autem ex Deo* ⁷². Utitur tamen veritatis sermo hac ipsa dictione etiam saepe de materia, veluti cum ait : *Facies arcam e lignis imputrescibilibus* ⁷³ ; et : *Facies candelabrum ex auro puro* ⁷⁴ ; et : *Primus homo e terra terrenus* ⁷⁵ ; et : *E luto composuit es tu aequae atque ego* ⁷⁶. At isti, ut naturae, quemadmodum diximus, diversitatem constituent, desinierunt hanc vocem soli Patri congruere. Ac principia quidem observationis acceperunt ab externis scriptoribus, non tamen his in omnibus accurate inserviunt : sed Filio quidem, secundum praescriptionem illorum, instrumenti vocabulum imposuerunt, Spiritui vero sancto, loci. Aiant enim, *in Spiritu* : et aiant, *per Filium*. At Deo vocem, *ex quo*, attribuerunt, non amplius hic alienos sequentes, sed ad apostolicos, ut ipsi dicunt, usus transeuntes ; secundum quod dictum est : *Ex ipso autem vos estis in Christo Jesu* ⁷⁷ ; et : *Omnia autem ex Deo* ⁷⁸. Quid igitur est, quod ex hac argutia conficitur ? Alia natura causae, alia instrumenti, alia loci : alienus ergo secundum naturam Filius a Patre, si quidem et instrumentum ab opifice ; alienus etiam et Spiritus sanctus, quandoquidem separatur locus aut tempus ab instrumentorum aut eorum qui instrumentis utuntur naturae.

CAPUT V.

Et de Patre dici, « per quem, » et de Filio, « ex quo, » et de Spiritu sancto.

7. Ad hunc quidem modum se habent, quae ab istis asseruntur : nos autem demonstrabimus quod proposuimus, nec Patrem sibi sumentem has voces *ex quo*, ad Filium projecisse has, *per quem*, neque rursus a Filio, sicut isti praescribunt, non recepi

⁷⁵ Exod. xxv, 31. ⁷⁶ I Cor. xv, 47. ⁷⁷ Job xxxiii,

ciam, ex lapide statuem : ita ex Deo materiam processisse.

(48) Ἀλλότριος ἄρα. Haec S. Ambrosius legit cum interrogationis nota. Sic enim interpretatur. lib. ii *De Spiritu sancto*, cap. 9 : *Nunquid ergo alienus secundum naturam Filius a Patre, qui alienum instrumentum ab operatore proprio vel auctore ? aut nunquid alienus Filius a Spiritu, quia ab instrumenti genere aut locus separatur aut tempus ?*

(49) Τὰ μὲν δὴ. Sic mss. codices. Editio Paris. Τὰ μὲν δέ, etc. Paulo post legitur in editis τὸ δι' οὗ προσέβριψε τῷ Υἱῷ. Libri veteres ut in contextu.

Spiritum sanctum in consortium harum vocum, *ex quo*, aut, *per quem*, quod tamen nova istorum distributio definit. Unus *Deus et Pater*, *ex quo omnia* : et unus *Dominus Jesus Christus*, *per quem omnia* ⁷⁰. Non sunt hæ voces legem ferentis, sed hypostases distinguuntis. Non enim ut naturæ induceret diversitatem, sed ut inconfusam Patris et Filii notionem exhiberet, ita locutus Apostolus. Nam quod hæ voces inter se contrariæ non sint, neque velut in prælio separatæ adversus hostilem aciem, ad bellum inter se gerendum excitent naturas ad quas accesserint, inde liquet. Collegit ambas in una et eadem persona beatus **7** Apostolus dicens : *Quoniam ex ipso, et per ipsum, et in ipsum omnia* ⁸⁰. Quod autem hæc ad Dominum referat, quis fatebitur, qui vel tenuiter inspicat mentem orationis. Cum enim Apostolus prius ex Isaïæ prophetia posuisset illud : *Quis cognovit sensum Domini, aut quis consiliarius ejus fuit?* subjecit : *Quoniam ex ipso, et per ipsum, et in ipsum sunt omnia* ⁸¹. Quæ certe de Deo Verbo universorum conditore dicta esse a propheta, ex iis quæ præcedunt, discas licebit. *Quis mensus est manu aquam, et calum palmo, et totam terram pugno? Quis statuit montes in libra, et colles in statera? Quis cognovit sensum Domini, aut quis consiliarius illi fuit* ⁸²? Nam hæc dictio, quis, hic non prorsus id quod haberi nequit, significat, sed quod est rarum : velut in hoc : *Quis insurget mihi adversus perverse agentes* ⁸³? Et : *Quis est homo qui vult vitam* ⁸⁴? Et : *Quis ascendet in montem Domini* ⁸⁵? Similiter et hoc loco dictum : *Quis est qui cognovit sensum Domini, et consilii illius particeps fuit* ⁸⁶? *Pater enim diligit Filium, et omnia ostendit illi* ⁸⁷. Ille est qui continet terram, eamque pugno complexus est; qui cuncta digessit in ordinem, eaque ornavit; qui et montes æqualiter libravit, et aquis terminos præscripsit, et omnibus quæ in mundo sunt, suum designavit ordinem : qui totum cælum modica totius suæ potestatis particula comprehendit; quam sermo propheticus figurate palmum appellavit. Unde congruenter Apostolus adjecit : *Ex*

A οὐ παραδέχεται· ὅπερ ἡ καινὴ (50) τούτων κληροδοσία διώρισε. *Εἰς Θεός* (51) *καὶ Πατήρ*, ἐξ οὗ τὰ πάντα· *καὶ εἰς Κύριος Ἰησοῦς Χριστός*, δι' οὗ τὰ πάντα. Αὗται οὐκ εἰσι νομοθετούντος φωναί, ἀλλὰ διευκρινουμένων τὰς ὑποστάσεις. Οὐ γὰρ ἵνα τὸ ἀλλότριον τῆς φύσεως εἰσαγάγῃ, ἀλλ' ἵνα ἀσύγχυτον Πατὴρ καὶ Υἱοῦ τὴν ἔννοιαν παραστήσῃ, οὕτω προήνεγκεν ὁ Ἀπόστολος. Ἐπεὶ ὅτι γε αἱ φωναὶ ἀλλήλαις οὐκ ἀντιτάσσονται, οὐδ' ὥσπερ ἐν πολέμῳ πρὸς ἀντίπαλον τάξιν ἀποκριθεῖσαι συνεκπολεμοῦσι τὰς φύσεις αἷς προσεχώρησαν, ἐκεῖθεν ὄφλιν. Συνήγαγεν (52) ἀμφοτέρας ἐπὶ ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ ὑποκειμένου ὁ μακάριος Παῦλος εἰπὼν· "Οτι ἐξ αὐτοῦ, καὶ δι' αὐτοῦ, καὶ εἰς αὐτὸν τὰ πάντα. Τοῦτο δὲ προδήλως εἰς τὸν Κύριον φέρειν πᾶς τις ἂν εἴποι ὁ καὶ μικρὸν τῷ βουλήματι τῆς λέξεως ἐπιστήσας. Προτάξας γὰρ ὁ Ἀπόστολος ἐκ τῆς προφητείας τοῦ Ἠσαίου τὸ, *Τίς ἔγνω τοῦν Κύριον; καὶ τίς σύμβουλος αὐτοῦ ἐγένετο;* ἐπήγαγεν· "Οτι ἐξ αὐτοῦ, καὶ δι' αὐτοῦ, καὶ εἰς αὐτὸν τὰ πάντα. Ἄπερ ὅτι περὶ τοῦ Θεοῦ Λόγον τοῦ δημιουργοῦ πάσης κτίσεως εἰρηται τῷ προφήτῃ, ἐκ τῶν κατόπιν (53) ἂν μάθοις. *Τίς ἐμέτρησε τῇ χειρὶ τὸ ὕδωρ, καὶ τὸν οὐρανὸν σπιθαμῇ, καὶ πᾶσαν τὴν γῆν δρακί; Τίς ἔσθησε τὰ ὄρη ἐν σταθμῷ καὶ τὰς ράκας ἐν ζυγῷ; Τίς ἔγνω τοῦν Κύριον, καὶ τίς σύμβουλος αὐτοῦ ἐγένετο;* Τὸ γὰρ, *τίς ἐνταῦθα οὐκ* τὸ ἄπορον παντελῶς, ἀλλὰ τὸ σπάνιον ὁλοῦ, ὡς ἐπὶ τοῦ· *Τίς ἀναστήσεται μοι ἐπὶ πονηρευομένους* (54); καὶ, *Τίς ἐστὶν ἄνθρωπος ὁ θέλω ζωῆν;* καὶ, *Τίς ἀναθήσεται εἰς τὸ ὄρος τοῦ Κυρίου;* Οὕτω δὲ οὖν καὶ ἐνταῦθ' ἐστὶ, *Τίς ὁ εἰδὼς τὸν νοῦν τοῦ Κυρίου, καὶ τῆς βουλῆς αὐτοῦ κοινωρός;* "Ο γὰρ Πατήρ ἀγαπᾷ τὸν Υἱόν, καὶ πάντα δεικνύσιν αὐτῷ. Οὗτός ἐστιν ὁ συνέχων τὴν γῆν, καὶ περιδεδραγμένος αὐτῆς· ὁ εἰς τάξιν πάντα καὶ διακόσμησιν ἀγαγών· ὁ καὶ ὄρεσιν ἰσορροπῶν, καὶ ὕδασι μέτρα, καὶ πᾶσι τοῖς ἐν τῷ κόσμῳ τὴν οἰκίαν τάξιν ἀποκληρώσας (55)· ὁ τὸν οὐρανὸν ὅλον μικρῶν μέρει τῆς ὀλης ἐαυτοῦ δυνάμειος περιέχων, ἣν σπιθαμὴν τροπικῶς ὁ προφητικὸς ὀνόμασε λόγος. "Οθεν οἰκίως ἐπήγαγεν ὁ Ἀπόστολος τὸ, *Ἐξ αὐτοῦ, καὶ δι' αὐτοῦ, καὶ εἰς αὐτὸν τὰ πάντα.* Ἐξ

⁷⁰ I Cor. viii, 6. ⁸⁰ Rom. xi, 36. ⁸¹ ibid. 34, 36; Isa. xl, 15. ⁸² Isa. xl, 12, 13. ⁸³ Psal. xciii, 16. ⁸⁴ Psal. xxxiii, 15. ⁸⁵ Psal. xciii, 3. ⁸⁶ Isa. xl, 15. ⁸⁷ Joan. v, 20.

(50) *Ἡ καινὴ*. Duo codices mss. et alius prima manu habent ἡ καινὴ.

(51) *Εἰς Θεός*. Totus hic locus sic legitur in Regio quarto : *Εἰς Θεός ὁ Πατήρ, ἐξ οὗ τὰ πάντα, καὶ ἡμεῖς δι' αὐτοῦ· καὶ εἰς Κύριος..... καὶ ἡμεῖς εἰς αὐτόν.*

(52) *Συνήγαγεν*. Addunt editi γὰρ καὶ, sed hæc vocula absunt ab antiquis codicibus. Erasmus carpit Combefisius, quod ἀμφοτέρας interpretatur *umbas*, ac reddendum esse contendit *utrasque tres ipsas*. Venia non careret observatio Combefisii, si illud, *εἰς αὐτόν*, idem esset ac *in ipso*. Tunc enim merito diceretur Basilius tres illas loquendi rationes, *ex quo, per quem, et in quo*, de quibus enim inter et Pneumatomachos erat controversia, ex Paulo collegisse. At illud, *εἰς αὐτόν, in ipsum*, sive *ad ipsum*, non erat materia cavillationum ab hæreticis inventarum. Unde miror S. Ambrosium sic inter-

pretari : *Quoniam ex ipso et per ipsum et in ipso sunt omnia*, lib. ii *De Spiritu sancto*, cap. 9; cum præsertim sanctus doctor illud *εἰς αὐτόν* sic explicet, quasi idem valeat ac *omnia in eum intuentur*. Ejus verba mox referam.

(53) *Ἐκ τῶν κατόπιν*. Erasmus : *ex his quæ subficient*; sed, ut sape alias, ita hic quoque designantur hac voce, *quæ retro sive superius dicta sunt*, ut observat Combefisius. Mox ἐν præpositio bis addita ex duobus libris veteribus.

(54) *Πονηρευομένους*. Codices quinque *πονηρευομένοις*.

(55) *Ἀποκληρώσας*. Sic utraque editio; atque hanc lectionem, ut aptiorem et significantiorem reituumimus, quamvis quinque codices mss. habeant *ἀποκληρώσας*. Quod etiam prima manu exstitit in Colbertino, sed postea inducta mutatio.

αὐτοῦ γὰρ τοῖς οὖσιν ἡ αἰτία τοῦ εἶναι κατὰ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς γίνεται. Δι' αὐτοῦ τοῖς πᾶσιν ἡ διαμονὴ καὶ ἡ σύστασις· τοῦ κτίσαντος τὰ πάντα, καὶ τὰ πρὸς σωτηρίαν ἐκάστω τῶν γενομένων ἐπιμετροῦντος. Διὸ δὴ καὶ εἰς αὐτὸν ἐπέστραπται τὰ σύμπαντα, ἀσχετῶ (56) τινὶ πόθῳ καὶ ἀρρήτῳ στοργῇ πρὸς τὸν ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς καὶ χορηγὸν ἀποβλέποντα, κατὰ τὸ γεγραμμένον· Οἱ ὀφθαλμοὶ πάντων εἰς σὲ ἐλπίζουσι· καὶ πάλιν· Πάντα πρὸς σὲ προσδοκῶσι· καὶ, Ἀνοίξεις σὺ τὴν χεῖρά σου, καὶ ἐμπιπλήσῃ πᾶν ὡς εὐδοκίας.

8. Εἰ δὲ πρὸς ταύτην ἡμῶν τὴν ἐκδοχὴν ἐνίστανται, τίς αὐτοὺς ἐξαιρήσεται λόγος τοῦ μὴ οὐχὶ φανερώς ἐαυτοῖς περιπίπτειν; Εἰ γὰρ μὴ ἐπὶ τοῦ Κυρίου δώσουσι τὰς τρεῖς εἰρῆσθαι φωνάς, τὴν τε ἐξ αὐτοῦ, καὶ δι' αὐτοῦ, καὶ εἰς αὐτὸν (57), ἀνάγκη πᾶσα προσοικεῖσθαι τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ. Ἐκ δὲ τούτου προδήλως αὐτοῖς διαπεσσεῖται τὸ παρατήρημα. Εὐρίσκειται γὰρ οὐ μόνον τὸ ἐξ οὗ, ἀλλὰ καὶ τὸ δι' οὗ, τῷ Πατρὶ προσογόμενον. Ὅπερ εἰ μὲν οὐδὲν ταπεινὸν ἐμφαίνει, τί δὴ ποτε ὡς ὑποδεέστερον ἀφορίζουσι τῷ Υἱῷ; εἰ δὲ πάντως ἐστὶ διακονίας δηλωτικόν, ἀπ' ἀνάγκης ἡμῖν· Ὁ Θεὸς τῆς δόξης καὶ Πατὴρ τοῦ Χριστοῦ τίνας ἐστὶν ἀρχοντος ὑπηρέτης; Ἐκείνοι μὲν οὖν οὕτως ὅψ' ἐαυτῶν περιτρέπονται, ἡμῖν δὲ ἐκατέρωθεν τὸ ἰσχυρὸν φυλαχθήσεται. Ἐάν τε γὰρ νικήσῃ περὶ τοῦ Υἱοῦ εἶναι τὸν λόγον, εὐρεθήσεται τὸ ἐξ οὗ τῷ Υἱῷ προσαρμόζον· ἐάν τε τις φιλονεικῇ (58) ἐπὶ τὸν Θεὸν ἀναφέρειν τοῦ προσήτου τὴν λέξιν, πάλιν τὴν δι' οὗ φωνὴν τῷ Θεῷ πρέπει δώσειν, καὶ τὴν ἰσὴν ἔξει ἀξίαν ἐκατέρα, τῷ κατὰ τὸν ἰσὸν λόγον ἐπὶ Θεοῦ παρελθῆναι. Καὶ οὕτω γε κἀκεῖνως ὁμῆτιμοι ἀλλήλαις ἀναφανήσονται, ἐφ' ἑνὸς προσώπου καὶ τοῦ αὐτοῦ τεταγμένοι. Ἄλλ' ἐπὶ τὸ προκείμενον ἐπανελθωμεν.

9. Γράφων ὁ Ἀπόστολος πρὸς Ἐφεσίους, φησὶν· Ἀληθεύοντες δὲ ἐν ἀγάπῃ, αὐξήσωμεν εἰς αὐτὸν τὰ πάντα, ὅς ἐστιν ἡ κεφαλὴ Χριστὸς, ἐξ οὗ πᾶν τὸ σῶμα συναρμοσθούμενον καὶ συνωιδόμενον διὰ πάσης ἀφῆς τῆς ἐπιχορηγίας, κατ' ἐνέργειαν ἐν μέτρῳ ἐνδὲς ἐκάστου μέρους (59) τὴν αὐξήσιν τοῦ σώματος ποιεῖται. Καὶ πάλιν ἐν τῇ πρὸς Κολασσαεῖς πρὸς τοὺς οὐκ ἔχοντας τοῦ Μονογενοῦς τὴν γνῶσιν εἰρηται, ὅτι· Ὁ κρατῶν τὴν κεφαλὴν, τούτεστι τὸν Χριστὸν, ἐξ οὗ πᾶν τὸ

A ipso, et per ipsum, et in ipsum omnia⁸⁸. Ex hoc siquidem iis quæ sunt, causa ut sint manat, juxta voluntatem Dei et Patris. Per ipsum perseverant ac consistunt omnia; universorum conditore unicuique rei creatæ ea etiam quæ ad sui conservationem necessaria sunt dimittente. Quapropter sane etiam universa sese ad illum convertunt, invincibili atque insedabili quodam desiderio, et arcano affectu ad auctorem et largitorem vitæ respicientia, juxta illud quod scriptum est : *Oculi omnium in te sperant*⁸⁹; et rursum : *Omnia a te expectant*⁹⁰; et : *Aperis tu manum tuam, et implet omne animal benedictione*⁹¹.

8. Quod si adversus hanc nostram expositionem instabunt, quæ illos ratio liberabit, quominus **B** evidenter in se ipsos incurrant? Etenim si concessuri non sunt de Domino dictas esse has tres voces, *ex ipso, et per ipsum, et in ipsum* : omnino necessum est, ut Deo et Patri proprie tribuantur. Atque hinc palam conciderit illorum observatio. Reperitur enim non modo, *ex quo*, sed etiam, *per quem*, accommodari ad Patrem. Quæ vox si nihil præ se fert humile, quam tandem ob causam eam velut inferioris dignitatis assignant Filio? Quod si omnino declarat ministerium, respondeant nobis : Deus gloriæ et Pater Christi, cujus principis est minister? Igitur isti quidem **B** ad hunc modum a seipsis undique subvertuntur, nobis autem utrinque quod firmum est servabitur. Etenim sive de Filio evicerit dictum esse quod recitavimus, comperietur hæc particula, *ex quo*, Filio convenire : sive quis contendat prophetæ verba ad Deum esse referenda, rursus concedet vocem hanc, *per quem*, Deo congruere; et utraque vox parem dignitatem obtinebit, eo quod pari ratione de Deo usurpetur. Atque juxta modum utrumque, perspicuum erit has particulas parem inter se habere dignitatem, quod de una eademque persona usurpatæ sint. Sed ad propositum revertamur.

9. Apostolus scribens Ephesiis, ait : *Veritatem autem loquentes in charitate, crescamus in ipsum per omnia, qui est caput Christus, ex quo totum corpus dum compingitur et connectitur, per omnem juncturam subministrationis, secundum operationem in mensura uniuscujusque partis incrementum corporis facit*⁸⁹. Et rursus in Epistola ad Colossenses, ad eos qui non habebant Unigeniti notitiam dictum est : *Qui tenet caput, hoc est, Christum, ex quo totum corpus, per juncturas et connexiones submini-*

⁸⁸ Rom. xi, 36. ⁸⁹ Psal. cxliv, 15. ⁹⁰ Psal. ciii, 27. ⁹¹ Psal. cxliv, 16. ⁹² Ephes. iv, 15, 16.

(56) Ἀσχετῶ, etc. Sic reddit hunc locum S. Ambrosius, lib. ii *De Spiritu sancto*, cap. 9 : In ipso, quid est? Quia omnia admirabili quodam desiderio et inenarrabili amore auctorem vitæ et ministratorem gratiæ suæ ac muneris intuentur, secundum quod scriptum est : *Oculi omnium*, etc. In Commentario in *Isaiam* cap. v, p. 477, hæc leguntur : *Unigenitus ipsum bonum, quod appetunt omnia, cujus amor naturali et inenarrabili modo omnium ratione*

utentium animis instillatus.

(57) Καὶ εἰς αὐτόν. Addunt editi et Reg. secundus τὰ πάντα. Sed hæc prorsus inutilia, nec in quinque aliis codicibus reperiuntur.

(58) Φιλονεικῇ. Sic editiones Basileenses et antiqui codices. Unus cum editione Paris. φιλονεικῆται. Aliquanto post veteres aliquot libri καὶ οὕτω δέ.

(59) Μέρους. Consentiant in hac voce omnes codices mss. Habent tamen editi μέλους.

Spiritum sanctum in consortium harum vocum, *ex quo*, aut, *per quem*, quod tamen nova istorum distributio definit. Unus Deus et Pater, ex quo omnia : et unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia ⁷⁹. Non sunt hæ voces legem ferentis, sed hypostases distinguuntis. Non enim ut naturæ induceret diversitatem, sed ut inconfusam Patris et Filii notionem exhiberet, ita locutus Apostolus. Nam quod hæ voces inter se contrariæ non sint, neque velut in prælio separatæ adversus hostilem aciem, ad bellum inter se gerendum excitent naturas ad quas accesserint, inde liquet. Collegit ambas in una et eadem persona beatus **7** Apostolus dicens : *Quoniam ex ipso, et per ipsum, et in ipsum omnia* ⁸⁰. Quod autem hæc ad Dominum referat, quis fatebitur, qui vel tenuiter inspicit mentem orationis. Cum enim Apostolus prius ex Isaïæ prophetia posuisset illud : *Quis cognovit sensum Domini, aut quis consiliarius ejus fuit ?* subjecit : *Quoniam ex ipso, et per ipsum, et in ipsum sunt omnia* ⁸¹. Quæ certe de Deo Verbo universorum conditore dicta esse a propheta, ex iis quæ præcedunt, discas licebit. Quis mensus est manu aquam, et cælum palmo, et totam terram pugno ? Quis statuit montes in libra, et colles in statera ? Quis cognovit sensum Domini, aut quis consiliarius illi fuit ⁸² ? Nam hæc dictio, quis, hic non prorsus id quod haberi nequit, significat, sed quod est rarum : velut in hoc : *Quis insurget mihi adversus perverse agentes* ⁸³ ? Et : *Quis est homo qui vuli vitam* ⁸⁴ ? Et : *Quis ascendet in montem Domini* ⁸⁵ ? Similiter et hoc loco dictum : *Quis est qui cognovit sensum Domini, et consilii illius particeps fuit* ⁸⁶ ? Pater enim diligit Filium, et omnia ostendit illi ⁸⁷. Ille est qui continet terram, eamque pugno complexus est ; qui cuncta digessit in ordinem, eaque ornavit ; qui et montes aequaliter libravit, et aquis terminos præscripsit, et omnibus quæ in mundo sunt, suum designavit ordinem : qui totum cælum modica totius suæ potestatis particula comprehendit : quam sermo propheticus figurate palmum appellavit. Unde congruenter Apostolus adjecit : *Ex*

οὐ παραδέχεται ὅτι ἡ καινὴ (50) τούτων κληροδοσία διώρισεν. Εἰς Θεός (51) καὶ Πατήρ, ἐξ οὗ τὰ πάντα· καὶ εἰς Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, δι' οὗ τὰ πάντα. Αὐταὶ οὐκ εἰσι νομοθετούντος φωναὶ, ἀλλὰ διευκρινουμένου τὰς ὑποστάσεις. Οὐ γὰρ ἵνα τὸ ἀλλότριον τῆς φύσεως εἰσαγάγῃ, ἀλλ' ἵνα ἀσύγχυτον Πατὴρ καὶ Υἱοῦ τὴν ἔννοιαν παραστήσῃ, οὕτω προήνεγκεν ὁ Ἀπόστολος. Ἐπεὶ ὅτι γε αἱ φωναὶ ἀλλήλαις οὐκ ἀντιτάσσονται, οὐδ' ὥστε ἐν πολέμῳ πρὸς ἀντίπαλον τάξιν ἀποκριθεῖσαι συνεκπολεμοῦσι τὰς φύσεις αἷς προσεχώρησαν, ἐκείθεν δῆλον. Συνήγαγεν (52) ἀμφοτέρας ἐπὶ ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ ὑποκειμένου ὁ μακάριος Παῦλος εἰπὼν· "Οτι ἐξ αὐτοῦ, καὶ δι' αὐτοῦ, καὶ εἰς αὐτὸν τὰ πάντα. Τοῦτο δὲ προδήλως εἰς τὸν Κύριον φέρειν πᾶς τις ἂν εἴποι ὁ καὶ μικρὸν τῷ βουλῆματι τῆς λέξεως ἐπιστήσας. Προτάξας γὰρ ὁ Ἀπόστολος ἐκ τῆς προφητείας τοῦ Ἡσαίου τὸ, *Τίς ἔγνω τοῦν Κυρίου; καὶ τίς σύμβουλος αὐτοῦ ἐγένετο; ἐπήγαγεν· "Οτι ἐξ αὐτοῦ, καὶ δι' αὐτοῦ, καὶ εἰς αὐτὸν τὰ πάντα.* Ἀπερ ὅτι περὶ τοῦ Θεοῦ Λόγου τοῦ δημιουργοῦ πάσης κτίσεως εἰρηται τῷ προφήτῃ, ἐκ τῶν κατόπιν (53) ἂν μάθοις. *Τίς ἐμέτρησε τῇ χειρὶ τὸ ὕδωρ, καὶ τὸν οὐρανὸν σπιθαμῇ, καὶ πᾶσαν τὴν γῆν δραχμῇ; Τίς ἐστῆσε τὰ ὄρη ἐν σταθμῷ καὶ τὰς ράπας ἐν ὑγρῷ; Τίς ἔγνω τοῦν Κυρίου, καὶ τίς σύμβουλος αὐτοῦ ἐγένετο; Τὸ γὰρ, τίς ἐνταῦθα οὐχὶ τὸ ἀπορον παντελῶς, ἀλλὰ τὸ σπάνιον δῆλοι, ὡς ἐπὶ τοῦ· *Τίς ἀναστήσεται μοι ἐπὶ πονηρευομένους* (54); καὶ, *Τίς ἐστὶν ἄνθρωπος ὁ θέλων ζωῆν;* καὶ, *Τίς ἀναθήσεται εἰς τὸ ὄρος τοῦ Κυρίου;* Οὕτω δὲ οὖν καὶ ἐνταῦθα ἐστὶ, *Τίς ὁ εἰδὼς τὸν τοῦν τοῦ Κυρίου, καὶ τῆς βουλῆς αὐτοῦ κοινωρός;* Ὁ γὰρ Πατήρ ἀγαπᾷ τὸν Υἱόν, καὶ πάντα δεικνυσιν αὐτῷ. Οὗτός ἐστιν ὁ συνέχων τὴν γῆν, καὶ περιεδραγμένους αὐτῆς· ὁ εἰς τάξιν πάντα καὶ διακόσμησιν ἀγαγὼν· ὁ καὶ ὁρεσιν ἰσορροπίαν, καὶ ὅσας μέτρα, καὶ πᾶσι τοῖς ἐν τῷ κόσμῳ τὴν οὐρανὸν τᾶν ἀποκληρώσας (55)· ὁ τὸν οὐρανὸν ὅλον μικρῷ μέρει τῆς ὅλης ἐαυτοῦ δυνάμεως περιέχων, ἣν σπιθαμῇ τροπικῶς ὁ προφητικὸς ὠνόμασε λόγος. Ὅθεν οὐκ ἐκείως ἐπήγαγεν ὁ Ἀπόστολος τὸ, *Ἐξ αὐτοῦ, καὶ δι' αὐτοῦ, καὶ εἰς αὐτὸν τὰ πάντα.* Ἐξ*

⁷⁹ I Cor. viii, 6. ⁸⁰ Rom. xi, 36. ⁸¹ ibid. 34, 36; Isa. xl, 15. ⁸² Isa. xl, 42, 43. ⁸³ Psal. xciii, 16. ⁸⁴ Psal. xxxiii, 15. ⁸⁵ Psal. xxiii, 3. ⁸⁶ Isa. xl, 13. ⁸⁷ Joan. v, 20.

(50) *Ἡ καινὴ*. Duo codices mss. et alius prima manu habent ἡ καινὴ.

(51) *Εἰς Θεός*. Totus hic locus sic legitur in Regio quarto : *Εἰς Θεός ὁ Πατήρ, ἐξ οὗ τὰ πάντα, καὶ ἡμεῖς δι' αὐτοῦ, καὶ εἰς Κύριος..... καὶ ἡμεῖς εἰς αὐτόν.*

(52) *Συνήγαγεν*. Addunt editi γὰρ καὶ, sed hæ voculæ absunt ab antiquis codicibus. Erasmus carpit Combefisius, quod ἀμφοτέρας interpretatur ambas, ac reddendum esse contendit utrasque tres ipsas. Venia non careret observatio Combefisii, si illud, εἰς αὐτόν, idem esset ac *in ipso*. Tunc enim merito diceretur Basilius tres illas loquendi rationes, *ex quo, per quem, et in quo*, de quibus eum inter et Pneumatomachos erat controversia, ex Paulo collegisse. At illud, εἰς αὐτόν, *in ipsum*, sive *ad ipsum*, non erat materia cavillationum ab hæreticis inventarum. Unde miror S. Ambrosium sic inter-

pretari : *Quoniam ex ipso et per ipsum et in ipso sunt omnia*, lib. ii *De Spiritu sancto*, cap. 9; cum præsertim sanctus doctor illud εἰς αὐτόν sic explicet, quasi idem valeat ac omnia in eum intuentur. Ejus verba mox referam.

(53) *Ἐκ τῶν κατόπιν*. Erasmus : *ex his quæ subjiuntur*; sed, ut sæpe alias, ita hic quoque designantur hac voce, *quæ retro sive superius dicta sunt*, ut observat Combefisius. Mox ἐν præpositio bis addita ex duobus libris veteribus.

(54) *Πονηρευομένους*. Codices quinque πονηρευομένοις.

(55) *Ἀποκληρώσας*. Sic utraque editio; atque hanc lectionem, ut aptiorem et significatiorem retinimus, quamvis quinque codices mss. habeant ἀποπληρώσας. Quod etiam prima manu exstitit in Colbertino, sed postea inducta mutatio.

αὐτοῦ γὰρ τοῖς οὖσιν ἡ αἰτία τοῦ εἶναι κατὰ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς γίνεται. Δι' αὐτοῦ τοῖς πᾶσιν ἡ διαμονὴ καὶ ἡ σύστασις· τοῦ κτίσαντος τὰ πάντα, καὶ τὰ πρὸς σωτηρίαν ἐκάστου τῶν γενομένων ἐπιμετροῦντος. Αὐτὸ δὲ καὶ εἰς αὐτὸν ἐπέστραπται τὰ σύμπαντα, ἀστέψω (56) τινὲ πόθῳ καὶ ἀρρήτῳ στοργῇ πρὸς τὸν ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς καὶ χορηγὸν ἀποβλέποντα, κατὰ τὸ γεγραμμένον· Οἱ ὀφθαλμοὶ πάντων εἰς σὲ ἐλπίζουσι· καὶ πάλιν· Πάντα πρὸς σὲ προσδοκῶσι· καὶ, Ἀνοίξεις σὺ τὴν χεῖρά σου, καὶ ἐμπιπλῆς πᾶν ζῶον εὐδοκίας.

8. Εἰ δὲ πρὸς ταύτην ἡμῶν τὴν ἐκδοχὴν ἐνίστανται, τίς αὐτοὺς ἐξαιρήσεται λόγος τοῦ μὴ οὐκ ἔχει φανερώς ἑαυτοῖς περιπίπτειν; Εἰ γὰρ μὴ ἐπὶ τοῦ Κυρίου δώσουσι τὰς τρεῖς εἰρησθαὶ φωνὰς, τὴν τε ἐξ αὐτοῦ, καὶ δι' αὐτοῦ, καὶ εἰς αὐτόν (57), ἀνάγκη πᾶσα προσοικεῖσθαι τῷ Θεῷ καὶ Πατρί. Ἐκ δὲ τούτου προδήλως αὐτοῖς διαπεσσεύεται τὸ παρατήρημα. Εὐρίσκειται γὰρ οὐ μόνον τὸ ἐξ οὗ, ἀλλὰ καὶ τὸ δι' οὗ, τῷ Πατρὶ προσσηγόμενον. Ὅπερ εἰ μὲν οὐδὲν ταπεινὸν ἐμφαίνει, τί δὴ ποτε ὡς υποδεέστερον ἀφορίζουσι τῷ Υἱῷ; εἰ δὲ πάντως ἐστὶ διακονίας δηλωτικόν, ἀπικρινάσθωσαν ἡμῖν· Ὁ Θεὸς τῆς δόξης καὶ Πατὴρ τοῦ Χριστοῦ τίνας ἐστὶν ἀρχόντος ὑπέρτης; Ἐκείνοι μὲν οὖν οὕτως ὅφ' ἑαυτὸν περιτρέπονται, ἡμῖν δὲ ἐκατέρωθεν τὸ ἰσχυρὸν φυλαχθήσεται. Ἐάν τε γὰρ νικήσῃ περὶ τοῦ Υἱοῦ εἶναι τὸν λόγον, εὐρεθήσεται τὸ ἐξ οὗ τῷ Υἱῷ προσαρμύζον· ἐάν τε τις φιλονεικῇ (58) ἐπὶ τὸν Θεὸν ἀναφέρειν τοῦ προφήτου τὴν λέξιν, πάλιν τὴν δι' οὗ φωνὴν τῷ Θεῷ πρέπειν δώσει, καὶ τὴν ἰσὺν ἐξεῖ ἀξίαν ἐκατέρα, τῷ κατὰ τὸν ἴσον λόγον ἐπὶ Θεοῦ παρελθῆσθαι. Καὶ οὕτω γε κάκεινως ὁμοτίμοι ἀλλήλαις ἀναφανήσονται, ἐφ' ἑνὸς προσώπου καὶ τοῦ αὐτοῦ τεταγμένοι. Ἄλλ' ἐπὶ τὸ προκείμενον ἐπιανέλθωμεν.

9. Γράφων ὁ Ἀπόστολος πρὸς Ἑφεσίους, φησὶν· Ἀληθεύοντες δὲ ἐν ἀγάπῃ, αὐξήσωμεν εἰς αὐτόν τὰ πάντα, ὅς ἐστιν ἡ κεφαλὴ Χριστός, ἐξ οὗ πᾶν τὸ σῶμα συναρμολογούμενον καὶ συμβιβάζομενον διὰ πάσης ἀφῆς τῆς ἐπιχορηγίας, κατ' ἐνέργειαν ἐν μέτρῳ ἐνὸς ἐκάστου μέρους (59) τὴν αὐξήσιν τοῦ σώματος ποιεῖται. Καὶ πάλιν ἐν τῇ πρὸς Κολασσαεῖς πρὸς τοὺς οὐκ ἔχοντας τοῦ Μονογενοῦς τὴν γνῶσιν εἴρηται, ὅτι· Ὁ κρατὼν τὴν κεφαλὴν, τούτεστι τὸν Χριστόν, ἐξ οὗ πᾶν τὸ

A ipso, et per ipsum, et in ipsum omnia ⁵⁶. Ex hoc siquidem iis quæ sunt, causa ut sint manat, juxta voluntatem Dei et Patris. Per ipsum perseverant ac consistunt omnia; universorum conditore unicuique rei creatæ ea etiam quæ ad sui conservationem necessaria sunt dimetiente. Quapropter sane etiam universa sese ad illum convertunt, invincibili atque insedabili quodam desiderio, et arcano affectu ad auctorem et largitorem vitæ respicientia, juxta illud quod scriptum est: *Oculi omnium in te sperant* ⁵⁷; et rursum: *Omnia a te expectant* ⁵⁸; et: *Aperis tu manum tuam, et implet omne animal benedictione* ⁵⁹.

8. Quod si adversus hanc nostram expositionem instabunt, quæ illos ratio liberabit, quominus evidenter in se ipsos incurrant? Etenim si concessuri non sunt de Domino dictas esse has tres voces, *ex ipso, et per ipsum, et in ipsum*: omnino necessum est, ut Deo et Patri proprie tribuantur. Atque hinc palam conciderit illorum observatio. Reperitur enim non modo, *ex quo*, sed etiam, *per quem*, accommodari ad Patrem. Quæ vox si nihil præ se fert humile, quam tandem ob causam eam velut inferioris dignitatis assignant Filio? Quod si omnino declarat ministerium, respondeant nobis: Deus gloriæ et Pater Christi, cujus principis est minister? Igitur isti quidem **8** ad hunc modum a seipsis undique subvertuntur, nobis autem utrinque quod firmum est servabitur. Etenim sive de Filio evicerit dictum esse quod recitavimus, comperietur hæc particula, *ex quo*, Filio convenire: sive quis contendat prophetæ verba ad Deum esse referenda, rursus concedet vocem hanc, *per quem*, Deo congruere; et utraque vox parem dignitatem obtinebit, eo quod pari ratione de Deo usurpetur. Atque juxta modum utrumque, perspicuum erit has particulas parem inter se habere dignitatem, quod de una eademque persona usurpatæ sint. Sed ad propositum revertamur.

9. Apostolus scribens Ephesiis, ait: *Veritatem autem loquentes in charitate, crescamus in ipsum per omnia, qui est caput Christus, ex quo totum corpus dum compingitur et connectitur, per omnem juncturam subministrationis, secundum operationem in mensura uniuscujusque partis incrementum corporis facit* ⁵⁶. Et rursus in Epistola ad Colossenses, ad eos qui non habebant Unigeniti notitiam dictum est: *Qui tenet caput, hoc est, Christum, ex quo totum corpus, per juncturas et connexiones submini-*

⁵⁶ Rom. xi, 36. ⁵⁷ Psal. cxliv, 15. ⁵⁸ Psal. ciii, 27. ⁵⁹ Psal. cxliv, 16. ⁶⁰ Ephes. iv, 15, 16.

(56) Ἀστέψω, etc. Sic reddit hunc locum S. Ambrosius, lib. ii De Spiritu sancto, cap. 9: In ipso, quid est? Quia omnia admirabili quodam desiderio et inenarrabili amore auctorem vitæ et ministratorem gratiæ suæ ac muneris intuentur, secundum quod scriptum est: « Oculi omnium, » etc. In Commentario in Isaiam cap. v, p. 477, hæc leguntur: Unigenitus ipsum bonum, quod appetunt omnia, cujus amor naturali et inenarrabili modo omnium ratione

utentium animis instillatus.

(57) Καὶ εἰς αὐτόν. Addunt editi et Reg. secundus τὰ πάντα. Sed hæc prorsus inutilia, nec in quinque aliis codicibus reperiuntur.

(58) Φιλονεικῇ. Sic editiones Basileenses et antiqui codices. Unus cum editione Paris. φιλονεικήσῃ. Aliquanto post veteres aliquot libri καὶ οὕτω δέ.

(59) Μέρους. Consentiant in hac voce omnes codices mss. Habent tamen editi μέλους.

stratum, augeat augmentum Dei ⁹³. Quod enim Christus caput est Ecclesiae, alio loco didicimus, Apostolo dicente: *Et ipsum dedit caput super omnia Ecclesiae* ⁹⁴. Et: *E plenitudine ejus accepimus nos omnes* ⁹⁵. Et ipse Dominus: *De meo accipiet, et annuntiabit vobis* ⁹⁶. Et in summa, diligenter legenti varii usus videbuntur illius ex quo. Nam et Dominus: *Novi, inquit, virtutem ex me exiisse* ⁹⁷. Similiter autem et de Spiritu compluribus locis observavimus illud, ex quo, positum esse. Qui enim, inquit, *seminat in Spiritu, e Spiritu metet vitam aeternam* ⁹⁸. Item Joannes: *Ex hoc cognoscimus quod in nobis est, e Spiritu quem nobis donavit* ⁹⁹. Et angelus: *Quod enim in ea generatum est, e Spiritu sancto est* ¹. Et Dominus ait: *Quod natum est e Spiritu, Spiritus est* ². Atque id quidem ad hunc habet modum.

^B ἄγγελος· Τὸ γὰρ ἐν αὐτῇ γεννηθὲν ἐκ Πνεύματος ἔστιν ἀγίου. Καὶ ὁ Κύριος φησι (61)· Τὸ γεννη-

10. Jam vero demonstrandum est hanc vocem, *per quem*, pariter et de Patre, et de Filio, et de Spiritu sancto in Scripturis usurpari. Ac de Filio sane supervacaneum fuerit proferre testimonia, tum quia hoc notum est, tum quod hoc ipsum ab adversariis astruitur. Nos porro demonstrabimus hanc particulam, *per quem*, etiam de Patre fuisse positam. *Fidelis, inquit, Deus, per quem vocati estis in consortium Filii ipsius* ³; et: *Paulus apostolus Jesu Christi per voluntatem Dei* ⁴; et rursus: *Itaque non es jam servus, sed filius, et haeres per Deum* ⁵. Item illud: *Quemadmodum surrexit Christus a mortuis per gloriam Patris* ⁶. Et Isaïas: *Vae, inquit, qui profunde facitis consilium, et non per Dominum* ⁷. Quin et de Spiritu sancto possunt etiam apponi multa hujus vocis testimonia. *Nobis autem, inquit, Deus revelavit per Spiritum* ⁸. Et alio loco: *Bonum depositum custodi per Spiritum sanctum* ⁹; ac rursus: *Alii quidem per Spiritum datus est sermo sapientiae* ¹⁰.

11. Eadem vero et de syllaba, in, dicere possumus, quod etiam hanc de Deo et Patre Scriptura usurparit, velut in Veteri Testamento: *In Deo, inquit, faciamus virtutem* ¹¹; et: *In te cantatio mea semper* ¹²; et rursus: *In nomine tuo exultabo* ¹³; et apud Paulum: *In Deo, inquit, qui condidit omnia* ¹⁴; et, *Paulus ac Silvanus et Timotheus Ecclesiae Thessalonicensium in Deo Patre* ¹⁵; et, *Si tandem aliquando prosperum iter habeam in voluntate Dei, veniendi ad*

Ἀ σῶμα, διὰ τῶν ἀφῶν καὶ συνδέσμων ἐπιχορηγούμενον, αὐξεῖ τὴν αὐξησιν τοῦ Θεοῦ. Ὅτι γὰρ Χριστὸς κεφαλὴ τῆς Ἐκκλησίας, ἐτέρωθι μεμαθήκαμεν, τοῦ Ἀποστόλου λέγοντος· Καὶ αὐτὸν ἔδωκε κεφαλὴν ὑπὲρ πάντα τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ, Ἐκ τοῦ (60) πληρώματος αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες ἐλάβομεν. Καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος, ὅτι Ἐκ τοῦ ἑμοῦ λήγεται, καὶ ἀναγγελεῖ ἡμῖν. Καὶ ὅλος τῶ φιλοπόνως ἀναλεγόμενῳ πολὺτροποι αἱ χρήσεις ἀναφανήσονται τοῦ ἐξ οὗ. Καὶ γὰρ καὶ ὁ Κύριος, Ἐγὼν, φησὶ, δύναμιν ἐξελοῦσθαι ἐξ ἑμοῦ. Ὅμοιος δὲ καὶ περὶ τοῦ Πνεύματος τετηρήκαμεν πολλὰ τοῦ ἐξ οὗ κείμενον. Ὁ γὰρ σπεῖρων, φησὶν, εἰς τὸ Πνεῦμα ἐκ τοῦ Πνεύματος θερίσει ζωὴν αἰώνιον· καὶ ὁ Ἰωάννης· Ἐκ τούτου γινώσκωμεν, ὅτι ἐν ἡμῖν ἔστιν, ἐκ τοῦ Πνεύματος οὗ ἡμῖν ἔδωκε· καὶ ὁ

ἔστιν ἀγίου. Καὶ ὁ Κύριος φησι (61)· Τὸ γεννη-
10. Ὅτι δὲ τὴν δι' οὗ φωνὴν ὁμοίως ἐπὶ τε Πατρὶ καὶ Υἱοῦ καὶ ἀγίου Πνεύματος ἡ Γραφὴ παραδέχεται, ἤδη δευτέον. Ἐπὶ μὲν δὴ τοῦ Υἱοῦ παρέλκον ἂν εἴη μαρτυρίας κομιζέμεν, διὰ τε τὸ γινώριμον, καὶ διὰ τὸ παρὰ τῶν ἐναντίων αὐτὸ τοῦτο κατασκευάζεσθαι· ἡμεῖς δὲ δείκνυμεν, ὅτι καὶ ἐπὶ τοῦ Πατρὸς τὸ δι' οὗ τέτακται. Πιστὸς, φησὶν, ὁ Θεός, δι' οὗ ἐκλήθητε (62) εἰς κοινωνίαν τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ· καὶ, Παῦλος ἀπόστολος Ἰησοῦ Χριστοῦ διὰ θελήματος Θεοῦ· καὶ πάλιν· Ὅστε οὐκέτι εἰ δοῦλος, ἀλλὰ υἱός· εἰ δὲ υἱός, καὶ κληρονόμος διὰ Θεοῦ· καὶ τό· Ὅσπερ ἡγέρθη Χριστὸς ἐκ νεκρῶν διὰ τῆς δόξης τοῦ Πατρὸς· καὶ ὁ Ἡσαΐας, Ὁδοὶ, φησὶν, οἱ βαθεῖς βουλὴν ποιῶντες, καὶ οὐ διὰ Κυρίου. Πολλὰς δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ Πνεύματος τῆς φωνῆς ταύτης μαρτυρίας ἔξεστι παραθέσθαι. Ἡμῖν δὲ, φησὶν, ὁ Θεός ἀπεκάλυψε διὰ τοῦ Πνεύματος (63) καὶ ἐτέρωθι· Τὴν καλὴν παραθήκην φύλαξον διὰ Πνεύματος τοῦ ἀγίου· καὶ πάλιν· Ὁ μὲν γὰρ διὰ τοῦ Πνεύματος δίδοται λόγος σοφίας.

11. Τὰ αὐτὰ δὲ ταῦτα καὶ περὶ τῆς, ἐν, συλλαβῆς εἰπεῖν ἔχομεν, ὅτι καὶ ἐπὶ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς τὴν χρῆσιν αὐτῆς ἡ Γραφὴ παραδέδεται, ὥς ἐπὶ μὲν Παλαῖς, Ἐν τῷ Θεῷ, φησὶ, ποιήσωμεν (64) δύναμιν· καὶ, Ἐν σοὶ ἡ ὁμνησίς μου διαπαντός· καὶ πάλιν· Ἐν τῷ ὄνματί σου ἀγαλλιάσκειν. Παρὰ δὲ Παῦλον, Ἐν τῷ Θεῷ, φησὶ, τῷ τὰ πάντα κτίσαντι καὶ, Παῦλος καὶ Σιλβανός καὶ Τιμόθεος τῇ Ἐκκλησίᾳ Θεσσαλονικέων ἐν Θεῷ Πατρί· καὶ (65),

⁹³ Col. ii, 19. ⁹⁴ Ephes. i, 22. ⁹⁵ Joan. i, 16. ⁹⁶ Joan. xvi, 14. ⁹⁷ Luc. viii, 46. ⁹⁸ Gal. vi, 8. ⁹⁹ I Joan. iii, 24. ¹ Math. i, 20. ² Joan. iii, 6. ³ I Cor. i, 9. ⁴ II Cor. iv, 1. ⁵ Gal. iv, 7. ⁶ Rom. vi, 4. ⁷ Isa. xxix, 15. ⁸ I Cor. ii, 10. ⁹ II Tim. i, 14. ¹⁰ I Cor. xii, 8. ¹¹ Psal. cviii, 14. ¹² Psal. lxx, 6. ¹³ Psal. lxxxviii, 17. ¹⁴ Ephes. iii, 9. ¹⁵ II Thess. i, 1.

(60) Καὶ, Ἐκ τοῦ, etc. Sic omnes codices mss. Editi vero καὶ ὁ Ἰωάννης, Ἐκ τοῦ, etc.

(61) Φησὶ. Hanc vocem addidimus ex quatuor codicibus mss. Statim editi Τοῦτο μὲν οὖν, aliter quatuor codices mss., quos secuti sumus. Subinde codices tres ἤδη λεπτέον.

(62) Ἐκλήθητε. Regius quartus Ἐκλήθημεν.

(63) Διὰ τοῦ Πνεύματος. Editi addunt αὐτοῦ, sed

ea vox in nullo ex nostris codicibus reperta. Paulo post unus cod. Reg. καλὴν παρακαταθήκην.

(64) Ποιήσωμεν. Reg. quartus ποιήσομεν.

(65) Καὶ εἰ δὴ ποτε. Editi et veteres aliquot libri καὶ ἤδη ποτέ. Combefisius legendum putat ex textu sacro, Εἴπως ἤδη ποτέ. Secuti sumus scripturam Reg. secundi. Paulus post idem codex καυχᾶται, Alii nonnulli καυχᾶσθε. Editi καυχᾶσθαι.

Εἰ δὴ ποτε εὐδοκῶσθαι ἐν τῷ θελήματι τοῦ Θεοῦ ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς· καὶ, *Καυχᾶσαι*, φησὶν, ἐν Θεῷ. Καὶ ὅσα οὐδὲ ἀριθμῆσαι βῶδιον. Ἔστι δὲ ἡμῖν οὐ πλῆθος μαρτυριῶν ἐπιδείξεις, ἀλλ' ἑλεγχος τοῦ μὴ ὑγιῶς αὐτοῖς (66) τὰς παρατηρήσεις ἔχειν. Τὸ γὰρ περὶ τοῦ Κυρίου ἢ τοῦ ἁγίου Πνεύματος παρειλημμένην τὴν χρῆσιν ταύτην ἐπιδεικνύναι ὡς γνώριμον ὑπερβήσομαι. Ἐκεῖνο δὲ ἀναγκαῖον εἰπεῖν, ὅτι συν-ετῶ ἀκρατῇ ἱκανὸς ἑλεγχος τῶν προταθέντων ὁ ἀπὸ τοῦ ἐναντίου. Εἰ γὰρ τὸ διάφορον τῆς ἐκφωνήσεως παρελλομένην ἐδείκνυ (67) τὴν φύσιν κατὰ τὸν τούτων λόγον, ἢ τῶν φωνῶν ταυτότης ἀπαράλλακτον νῦν τὴν οὐσίαν αὐτοὺς ὁμολογεῖν δυσωπεῖται.

12. Οὐ μόνον δὲ ἐπὶ τῆς θεολογίας αἱ χρήσεις τῶν φωνῶν ἐπαλλάττονται, ἀλλ' ἤδη καὶ πρὸς τὰ ὑπ' ἀλλήλων σημαίνοντα πολλάκις ἀντιμεθίστανται, ὅταν ἑτέρα τὴν τῆς ἑτέρας σημασίαν ἀντικαθίστανται. Οἶον, *Ἐκτεσάμην ἄνθρωπον διὰ τοῦ Θεοῦ*, φησὶν ὁ Ἀδάμ (68), ἴσον λέγων τῷ, ἐκ τοῦ Θεοῦ· καὶ ἐτέρωθι· *Ὅσα ἐνετείλατο Μωϋσῆς τῷ Ἰσραὴλ διὰ τοῦ προστάγματος Κυρίου* καὶ πάλιν· *Οὐχὶ διὰ τοῦ Θεοῦ ἡ διασάφησις αὐτῶν ἐστίν*; ὁ Ἰωσήφ, περὶ τῶν ἐνυπνίων τοῖς ἐν τῷ δεσποτικῷ διαλεγόμενος, σαφῶς καὶ αὐτὸς, ἀντὶ τοῦ ἐκ Θεοῦ εἰπεῖν, διὰ τοῦ Θεοῦ εἶρηκε. Καὶ ἀνάπαλιν τῇ δὲ οὐ προθέσει ἀντὶ τῆς δι' οὐ κέχρηται Παῦλος· ὡς ὅταν λέγῃ, *Γενόμενος ἐκ γυναικὸς ἀντὶ τοῦ διὰ γυναικὸς*. Τοῦτο γὰρ ἡμῖν ἐτέρωθι σαφῶς διατελείται, γυναικὶ μὲν προσήκειν λέγων τὸ ἐκ τοῦ ἀνδρὸς γεγενῆσθαι, ἀνδρὶ δὲ τὸ διὰ τῆς γυναικὸς, ἐν οἷς φησιν, ὅτι *Ὅσπερ γυνὴ ἐξ ἀνδρὸς, οὕτως ἀνὴρ διὰ τῆς γυναικὸς*. Ἄλλ' ὅμως ἐναυσιᾶ, ὁμοῦ μὲν τὸ διάφορον τῆς χρήσεως ἐνδείκνυμενος, ὁμοῦ δὲ καὶ τὸ σφάλμα τινῶν ἐν παραδρομῇ διορθούμενος τῶν οἰομένων πνευματικῶν εἶναι τοῦ Κυρίου τὸ σῶμα, ἵνα δείξῃ, ὅτι ἐκ τοῦ ἀνθρωπείου φυράματος ἡ θεοφύρος σάρξ (69) συνεπάγῃ, τὴν ἐμφαντικωτέραν (70) φωνὴν προετίμησε (τὸ μὲν γὰρ διὰ γυναικὸς παροδικὴν ἔμελλε τὴν ἐννοίαν τῆς γενέσεως ὑποφαίνειν· τὸ δὲ ἐκ τῆς γυναικὸς ἱκανῶς παραδηλοῦν τὴν κοινωνίαν τῆς φύσεως τοῦ τιχτομένου πρὸς τὴν γεννήσαντα), οὐχ ἑαυτῷ που μαχόμενος, ἀλλὰ δεικνύς, ὅτι βραδίως ἀληθῆαις ἀντεπιχωριάζουσιν αἱ φωναί. Ὅποτε τοίνυν καὶ ἐφ' ὧν διορίσθη τὸ δι' οὐ κυρίως λέγεσθαι, ἐπὶ τῶν αὐτῶν τούτων τὸ δὲ οὐ μετελήφθη, τίνα λόγον ἀφορίζειν τὰς λέξεις;

¹⁶ Rom. i, 10. ¹⁷ Rom. ii, 17. ¹⁸ Gen. iv, 1. ¹⁹ Levit. viii, 21. ²⁰ Gen. xl, 8. ²¹ Gal. iv, 4. ²² I Cor. xi, 12.

(66) *Αὐτοῖς*. Sic libri veteres, melius quam editi αὐτοῦς. Aliquanto post in quatuor codicibus mss. ἑλεγχος τῶν προτεθέντων.

(67) *Ἐδείκνυ*. Sic omnes codices mss.; editi vero Ἐνδείκνυται. Non multo post ἤδη τὰ ὑπ' ἀλλήλων in tribus codicibus.

(68) Ὁ Ἀδάμ. Non hoc solum loco Basilius hæc verba Adamo ascribit, sed. et lib. ii in *Eunom.*, num. 20. In his quæ sequuntur nonnulla mutavimus antiquis codicibus freti. Habebant enim editi διὰ προστάγματος τοῦ Κυρίου. Et paulo post διαλεγόμενος φησι· σαφῶς γὰρ καὶ αὐτὸς..... κέχρηται. ὡς ὅταν λέγῃ Παῦλος..... ἀνδρὸς γεγενῆσθαι..... ἢ γυνὴ ἐξ ἀνδρὸς. Deest etiam φησὶ in editionibus

*vos*¹⁶; et: *Gloriaris*, inquit, in *Deo*¹⁷. Et reliqua quæ ne enumerare quidem facile sit. At nobis non est propositum ostentare testimoniorum multitudinem, sed probare observationes ipsorum rectas non esse. Siquidem hanc particulam de Domino ac Spiritu sancto usurpatam esse, tanquam per se notum, demonstrare omitam. Illud tamen necessario dicendum est, prudenti auditori sufficere illam obectorum confutationem, quæ a contrario ducitur. Nam si prolationis diversitas arguit naturam diversam, quemadmodum isti dicunt: jam vocum identitas vel pudore cogit eos fateri essentiam in nullo discrepantem.

12. Neque enim solum cum de Deo sit sermo, harum vocum usus variat; verum etiam ad mutuos invicem significatus sæpenumero transferuntur, quoties altera alterius recipit significationem, veluti. *Possedi hominem per Deum*¹⁸, inquit Adam, perinde atque si dixisset. *ex Deo*. Et alibi: *Quæ præcepit Moyses Israeli per mandatum Domini*¹⁹. Et rursus: *Nonne per Deum horum manifestatio est*²⁰? Joseph de insomniis cum iis qui in carcere erant, disserens et ipse aperte pro *ex Deo* dixit *per Deum*. Et contra, *ex quo*, pro *per quem* usurpavit Paulus, velut cum ait: *Factus ex muliere*²¹, pro *per mulierem*. Nam id nobis alibi perspicue distinxit, cum ait feminæ convenire, e viro natam esse, viro autem per feminam: *Quemadmodum mulier ex viro, ita vir per mulierem*²². Sed tamen hic Apostolus, simul ostendens diversum harum vocum usum, simul obiter corrigens quorundam errorem, existimantium Domini corpus esse spirituale; ut ostenderet carnem Dei gestatricem ex humana massa concretam fuisse, maluit uti verbo significantiore (nam hæc dictiones, *per mulierem*, transitorie generationis suspicionem erant daturæ: at hæc, *ex muliere*, abunde declarant communionem, quam natura geniti cum genitrice habet), non quod ille secum pugnet, sed ut ostendat has voces facile sibi vicissim cedere. 10 Quando igitur de quibuscunque definitum est proprie dici, *per quem*, de iisdem etiam vox, *ex quo*, usurpatur; qua ratione sit, ut ad pietatis calumniam hæc dictiones inter se prorsus separantur?

ἔχει ἐπὶ συκοφαντῆ τῆς εὐσεβείας πάντῃ ἀλλήλων

D Basileensibus.

(69) Ἡ θεοφύρος σάρξ. Christi caro Deifera vocatur Homil. in psalmum xxxix, et Comment. in caput ii Isaia, ut observat Duceus. Addit idem vir doctissimus, Theodoretum graviter olim hallucinatum fuisse in reprehensione anathematismi quinti, ubi ait Christum a Basilio θεοφύρον ἄνθρωπον, hominem Deiferum, vocatum fuisse in libro *De Spiritu sancto* et in *Explanatione psalmi quinquagesimi*. Non enim parum interest inter hominem Deiferum et carnem Deiferam.

70) Ἐμφαντικωτέραν. Legitur in duobus codicibus Ἐμφαντικωτέραν.

CAPUT VI.

A

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'

Occurrit iis qui affirmant Filium non esse cum Patre, sed post Patrem; ubi et de gloria æqualitate.

13 Atqui nec ad ignorantiae excusationem confugere possunt, cum tanto artificio tantaque perversitate dicta nostra excipiant: qui quidem nobis palam indignantur, quod una cum Patre adimpleamus Unigenito glorificationem, quodque Spiritum sanctum a Filio non separemus. Unde novatores nos appellant, novitatisque architectos et verborum inventores, et quibus non aliis probrosissimis nominibus? Quorum convicia tantum abest ut indigne seram, ut nisi nos ipsorum exitium dolore perpetuoque cruciatu afficeret, propemodum dicerem me etiam ipsis pro maledictis habere gratiam, ut qui mihi concilient beatitudinem. *Beati enim, inquit, estis, cum probris vos impetiverint propter me*²². Huiusmodi autem sunt ea quorum causa indignantur. Non est, inquit, cum Patre Filius, sed post Patrem; unde consequitur ut per eum gloria Patri tribuatur, sed cum eo nequaquam. Nam illud, *cum eo*, æqualitatem declarat, *per eum* autem, ministerium significat. Neque etiam cum Patre, inquit, et Filio collocandus est sanctus Spiritus, sed sub Filio et Patre, sic ut non una cum illis collocetur, sed subdatur, neque connumeretur, sed subnumeretur. Atque talibus quibusdam verborum versutis pervertunt fidei sinceritatem simplicitatemque. Proinde quam veniam assequenter imperitiæ prætextu, per quos ob istam curiositatem ne aliis quidem imperitis esse licet?

14. Nos vero primum illud ipsos rogemus, quomodo dicant Filium post Patrem? num tempore recentiorem, num ordine, an dignitate? Sed nullus adeo demens est ut dicat conditorem sæculorum, quoquam esse tempore posteriorem, cum nullum sit intervallum, quod naturalem Filii cum Patre conjunctionem dirimat. Neque etiam hominum cogitatione filius patre recentior dici possit, non ob id modo quod simul intelligantur secundum relationem, verum etiam quod ea dicuntur posteriora tempore, quæ a præsentī tempore minus absunt: et rursus illa priora, quæ longius absunt a præsentī tempore. Exempli causa, quæ Noe temporibus acta sunt priora sunt iis quæ narrantur de subversis Sodomis, quod illa longius dissita sint a præ-

²² Matth. v, 11.

(71) Ἀπάρτησις. Regius tertius ἡ ἀντίστασις.

(72) Ἀπὸ τοῦ Υἱοῦ. Reg. tertius ἀπὸ τοῦ Θεοῦ.

(73) Ὑμᾶς. Addunt editi, repugnantibus omnibus veteribus libris, καὶ διώξουσιν, καὶ εἰπωσιν πᾶν πονηρὸν ῥῆμα καθ' ὑμῶν ψευδόμενοι. Et persecuti fuerint, et dixerint omne malum adversum vos mentientes.

(74) Ἀκατάσχευον. Ita mss. quatuor. Editi ἀκατασχεύατον. Ibidem duo codices ἐνδιατρέφουσιν. Quibus favet alius, in quo legitur ἐνδιατρέφουσιν.

(75) Φιλοπραγμοσύνης. Sic quinque codices mss. Editi πολυπραγμοσύνης. Mox editi ἐρωτήσο-

Ἀπάρτησις (71) πρὸς τοὺς ἀποφαινομένους μὴ μετὰ Πατρὸς εἶναι τὸν Υἱόν, ἀλλὰ μετὰ τὸν Πατέρα, ἐν ᾧ τὰ περὶ τῆς ὁμοτίμου δόξης.

13. Καὶ μὴν οὐδὲ πρὸς τὴν ἐξ ἀγνοίας συγγνώμην δυνατόν αὐτοὺς καταφυγεῖν, οὕτω τεχνικῶς καὶ κακοῦθως τὸν λόγον ὑπολαμβάνοντα· οἱ γὰρ προδήλως ἡμῖν χαλεπαίνουσιν, ὅτι μετὰ Πατρός ἀποκληροῦμεν τῷ Μονογενεῖ τὴν δοξολογίαν, καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα μὴ διιστώμεν ἀπὸ τοῦ Υἱοῦ (72). Ὅθεν νεωτεροποιούς ἡμᾶς καὶ καινοτόμους καὶ ἐφευρετὰς ῥημάτων, καὶ τί γὰρ οὐχὶ τῶν ἐπινειδίστων ἀποκαλοῦσιν; Ὡν τοσοῦτον ἀπέχῃ δυσχεραίνειν ταῖς λοιδορίαις, ὥστε, εἰ μὴ λύπην ἡμῖν ἐνεποίει καὶ ἀδιάλειπτον δόδυνν ἡ κατ' αὐτοὺς ζημία, μικροῦ ἂν εἶπον καὶ χάριν αὐτοῖς τῆς βλασφημίας ἔχειν, ὡς μακαρισμοῦ προξένους. Μακάριοι γὰρ ἐστε, φησὶν, ὅταν ἐνεδίωσκουσιν ὑμᾶς (73) ἐνεκεν ἐμοῦ. Ἔστι δὲ ἐφ' εἰς ἀγανακτοῦσι, ταῦτα. Οὐ μετὰ Πατρός, φασὶν, Υἱός, ἀλλὰ μετὰ τὸν Πατέρα· διόπερ ἀκόλουθον δι' αὐτοῦ τὴν δόξαν προσάγειν τῷ Πατρὶ, ἀλλ' οὐχὶ μετ' αὐτοῦ. Τὸ μὲν γὰρ μετ' αὐτοῦ τὴν ἰσοτιμίαν δηλοῖ· τὸ δὲ δι' οὗ τὴν ὑποουρίαν παρίστησιν. Οὕτε μὴν σὺν τῷ Πατρὶ, φασὶ, καὶ τῷ Υἱῷ τὸ Πνεῦμα ταχέον, ἀλλ' ὑπὸ τὸν Υἱὸν καὶ τὸν Πατέρα, οὐ συντεταγμένον, ἀλλ' ὑποτεταγμένον, οὐδὲ συναριθμούμενον, ἀλλ' ὑπαριθμούμενον. Καὶ τοιαύταις τις τεχνολογίαις ῥημάτων τὸ ἀπλοῦν καὶ ἀκατάσχευον (74) τῆς πίστεως διαστρέφουσιν. Ὡστε τίνος ἂν δι' ἀπειρίαν συγγνώμης τύχοιεν, οἱ μὴδὲ τοῖς ἄλλοις ἀπείρως ἔχειν ἐκ τῆς αὐτῶν φιλοπραγμοσύνης (75) ἐπιτρέποντες;

14. Ἡμεῖς δὲ ἐκεῖνο πρῶτον αὐτοὺς ἐρωτήσωμεν, ἐπὶ μετὰ τὸν Πατέρα πῶς τὸν Υἱὸν λέγουσιν; ὡς χρόνῳ νεώτερον, ἢ ὡς τάξει, ἢ ὡς ἀξίᾳ; Ἀλλὰ χρόνῳ μὲν, οὐδεὶς οὕτως ἀνόητος, ὡς δευτερεύειν λέγειν τὴν ποιητὴν τῶν αἰώνων, οὐδενὸς διαστήματος μεσιτεύοντος τῇ φυσικῇ πρὸς τὸν Πατέρα τοῦ Υἱοῦ συναφείᾳ. Ἀλλὰ μὴν οὕτε τῇ ἐννοίᾳ τῶν ἀνθρώπων (76) συμβαίνει νεώτερον λέγειν τοῦ Πατρὸς τὸν Υἱόν, οὐ μόνον τῷ σὺν ἀλλήλοις νοεῖσθαι κατὰ τὴν σχέσιν, ἀλλ' ὅτι ἐκεῖνα λέγεται τῷ χρόνῳ δεύτερα, ὅσα τὴν πρὸς τὸ νῦν ἀπόστασιν ἐλάττωνα ἔχει· καὶ πάλιν ἐκεῖνα πρότερα, ὅσα περισσότερον ἀπέχει τοῦ νῦν. Οἷον πρότερα τῶν Σοδομιτικῶν (77) τὰ κατὰ Νῶε, ὅτι τοῦ νῦν ἐπὶ πλέον ἀπώχιστα· καὶ ὕστερα ταῦτα ἐκείνων, ὅτι μέλλον πῶς δοκεῖ προσεγγίζειν τῷ νῦν. Τῆς δὲ πάντα

μεν. Plerique codices mss. ut in contextu.

(76) Τῶν ἀνθρώπων. Codices quinque τῶν ἀνθρωπίνων, ex ierum humanarum notionem. At longe posterior est vulgata Scriptura. Propositum enim est Basilio, cum antea probaverit Filium non esse tempore posteriorem, nunc aliquid significantis addere, eumque liquet in hoc argumento versari, ut Filium ne cogitatione quidem Patre posteriorem dici posse demonstrat. Statim editi συναλλήλους, codices omnes mss. ut in contextu.

(77) Τῶν Σοδομιτικῶν. Tres codices τῶν Σοδομιτικῶν.

χρόνον καὶ πάντας αἰώνας ὑπερχούσης ζωῆς τῇ πρὸς τὸ νῦν ἀποστάσει τὸ εἶναι καταμετρεῖν πῶς οὐχὶ πρὸς τῇ ἀσεβείᾳ ἐστὶ καὶ πᾶσαν ὑπερβολὴν ἀνοίας ἔχει· εἴπερ καθ' ὃν τρόπον τὰ ἐν γενέσει καὶ φθορᾷ πρότερα εἶναι ἀλλήλων λέγεται, κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ τῷ Υἱῷ καὶ Θεῷ τῷ ὑπάρχοντι πρὸ τῶν αἰώνων παραμετρούμενος ὑπερέχει· Ἀλλὰ γὰρ ἡ πρὸς τὸ ἄνω ὑπεροχὴ τοῦ Μαρτὸς ἀθεώρητος, τῷ ἀπαξιαπλῶς μῆτε ἐνθύμῳσιν, μῆτε τινὰ ἐννοίαν τὴν τοῦ Κυρίου γέννησιν ὑπεραίρειν, καλῶς τοῦ Ἰωάννου διὰ δύο πινῶν εἰσω περιγράφειν ὅρων τὴν διάνοιαν ἀποκλείσαντος, ἐν τῷ εἰπεῖν· Ἐρ ἀρχὴ ἦν ὁ Λόγος. Ἀνέκδοτον μὲν γὰρ διανοίας τὸ ἦν· ἀνυπερέβατον δὲ φαντασίαις (78) ἀρχή. Ὅσον γὰρ ἂν ἀναδράμῃς τῇ διανοίᾳ ἐπὶ τὸ ἄνω, οὐκ ἐκθαίνεις τὸ ἦν. Καὶ ὅσον ἂν διαταθῇς ἰδεῖν τοῦ Υἱοῦ τὰ ἐπέκεινα, ὑπεράνω γενέσθαι τῆς ἀρχῆς οὐ δυνήσῃ. Εὐσεβὲς οὖν κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον ἅμα νοεῖν τὸν Υἱὸν τῷ Πατρὶ.

voce, erat, exitum non reperis. Et quantumvis institeris videre quæ sint ultra Filium, non poteris tamen superare principium. Itaque pium est juxta

15. Εἰ δ' ὥς ἐν τόπῳ ὑποκειμένῳ ὑπόθεσιν τινα τοῦ Υἱοῦ νοοῦσι πρὸς τὸν Πατέρα, ὥστε ὑπεράνω μὲν τὸν Πατέρα καθῆσθαι, πρὸς δὲ τὸ ἐφεξῆς εἰς τὸ κάτω τὸν Υἱὸν ἀπεσθαι, ὁμολογεῖσθαι τοῦτο, καὶ ἡμεῖς σιωπήσομεν (79), τῆς ἐναργείας (80) αὐτόθεν τὸ ἀπεμφαίνειν ἐχούσης. Οὐδὲ γὰρ τὸ ἐν τοῖς λογισμοῖς ἀκόλουθον διασώζουσιν οἱ διὰ πάντων διήκειν τῷ Πατρὶ μὴ δίδόντες, τῆς τῶν ὑγιαίνοντων ἐννοίας τὰ πάντα τὸν Θεὸν πεπληρωκέαι πιστευσούσης· ὁ δὲ μένινῃται τοῦ προφήτου λέγοντος· Ἐὰν ἀναβῶ εἰς τὸν οὐρανόν, σὺ ἐκεῖ εἶ· ἐὰν καταβῶ εἰς τὸν ἅδην, πάρε· οἱ τὸ ἄνω καὶ κάτω εἰς Πατέρα καὶ Υἱὸν διαιροῦντες. Ἦνα δὲ τῆς ἀμαθείας τὸν ἐλεγχον σιωπήσω, τόπον ἐπὶ τῶν ἀσωμάτων ἀφορίζοντων· τί τὴν πρὸς τὰς Γραφὰς μάχην καὶ ἐναντίωσιν αὐτῶν οὕτως ἀναίσχυντον οὖσαν παραμυθῆσεται, τὸ, Κάθου ἐκ δεξιῶν μου, καὶ τὸ, Ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τῆς μεγαλοσύνης τοῦ Θεοῦ; Τὸ γὰρ δεξιὸν οὐ τὴν κάτω χώραν δηλοῖ (ὡς ὁ τοῦτων λόγος), ἀλλὰ τὴν πρὸς τὸ ἴσον σχέσιν· οὐ σωματικῶς τοῦ δεξιοῦ λαμβανόμενον (οὕτω γὰρ ἂν τι καὶ σκαῖον ἐπὶ τοῦ Θεοῦ εἴη), ἀλλ' ἐκ τῶν τιμῶν τῆς προσεδρείας (81) ὀνομάτων τὸ μεγαλοπρεπὲς τῆς περὶ τὸν Υἱὸν τιμῆς παριστῶντος τοῦ λόγου. Λειπόμενον τοίνυν (82) αὐ-

A senti **11** tempore : et hæc illis posteriora, quod quodammodo appareant præsentī tempori viciniōra. At ejus vitæ, quæ omne tempus et omnia sæcula transcendit, existentiam metiri distantia a præsentī tempore, an non præter impietatem, omnem etiam dementia superat; si quemadmodum res generationi corruptionique obnoxia, aliis aliæ priores esse dicuntur, eundem ad modum Deus et Pater, collatus cum Filio et Deo qui est ante sæcula, superat? At enim Patrem esse anteriorem nemo possit animo concipere, eo quod Domini generationem nec ulla prorsus cogitatio, neque ulla notio transcendat: Joanne pulchre duabus vocibus cogitationem intra circumscriptos terminos recludente, cum ait : *In principio erat Verbum* ²⁴. Nam neque

B ex hac voce, erat, cogitatio exitum reperire potest; neque principium imaginatio transcendere. Quantumvis enim cogitatione curras ad anteriora: ex institeris videre quæ sint ultra Filium, non poteris hanc rationem Filium simul cum Patre intelligere.

15. Quod si velut in loco humiliori Filium Patri subesse imaginantur; ut in sublimi sedeat Pater, ac dein Filius in locum inferiorem detrusus sit; fateantur istud, et nos tacebimus, aperta loquendi ratione per se absurditatem habente. Nam nec in ratiocinando sibi constant, qui non concedunt Patrem ad universa pertingere, cum eorū qui sani sunt, cogitatio credat Deum implese universa: nec recordantur Prophetæ dicentis : *Si ascendero in cælum, tu illic es; si descendero ad inferos, ades* ²⁵; qui supra et infra partiuntur inter Patrem et Filium. At ut nihil dicam ad redarguendam illorum imperitiam, rebus incorporeis locum attribuentium; quid excusabit eorum impietatem, qua tam impudenter repugnant adversanturque Scripturis? quod genus est illud : *Sede a dextris meis* ²⁶; et : *Consedit in dextra majestatis Dei* ²⁷. Neque enim dextrum significat locum inferiorem quod isti prædicant, sed relationem ad id quod æquale est; quippe cum dextrum non accipiat corporaliter (sic enim posuit etiam esse aliquid sinistrum in Deo) sed honorificis assidendi verbis Filii majestatem honoremque Scriptura ob oculos ponat. Reliquum est igitur, ut hac voce dignitatis inferiorem gradum indicari

²⁴ Jo. n. 1, 1. ²⁵ Psal. cxxxviii, 8. ²⁶ Psal. cix, 1. ²⁷ Hebr. 1, 3.

(78) *Διαβολαῖς... φαντασίαις*. Sic duo libri veteres, quibus favet aliorum trium scriptura διανοίας... φαντασίας. Editi διανοίξ... φαντασίξ. Aliquanto post editi ἐπὶ τὰ ἄνω, codices mss. ut in contextu.

(79) *Σιωπήσομεν*. Tres codices σιωπήσωμεν.

(80) *Τῆς ἐναργείας*. Sic duo codices mss. Quatuor alii cum editis habent ἐνεργείας. Sed proclive fuit errare librariis, quos pariter in eadem voce sæpe alias offendisse videbimus. Scriptura, quam secuti sumus, hæret et conducit proposito Basilii, qui provocat hæreticos ut aperte dicant Patrem superiore loco sedere, Filium inferiore; tunc enim verbis ad eos refellendos opus non futurum, cum ejusmodi sententia, si palam ac sine dissimulatione enuntietur, manifestam habeat repugnantiam. Non

D diverso sensu, licet diverso verborum ordine, dixit Basilius in epistol. al. 344 : Αὐτόθεν ἔχει τὸ ἐναργὲς ἡ βλασφημία. Sua sponte manifesta est blasphemia.

(81) *Προσεδρείας*. Quamvis hæc scriptura in uno tantum exstet codice ms., assentior tamen Combefisio eam vulgate *προσεδρίας*, quæ in aliis reperitur mss. codicibus et editis, præferendam esse. Filius cum Patre comparatus non habet *προσεδρίαν*, nec illi Erasmus sine absurdo commento *præsentitiam* (sic enim reddidit hanc vocem) attribueret potuit.

(82) *Λειπόμενον τοίνυν*. Cod. Colbert. *Ἀλείπειται τοίνυν*. Contendit autem hoc loco Combefisius legendum esse, ut in margine codicis Henriciani, οὐδὲ ἀξίας, et sic reddendum : *Relinquitur igitur illis, ut nec inferiorem dignitatis gradum per hanc vocem*

asserant. Discant igitur quod Christus est Dei vir-
tus, et Dei sapientia²⁹, et imago Dei invisibilis³⁰,
et splendor 12 gloriæ³¹, quodque hunc Pater si-
gnavit Deus, seque totum in eo expressit. Hæc
igitur et quæcunque his similia sunt per universam
Scripturam testimonia, utrum dicemus humilitatis
habere significationem, an ceu præconia quædam,
Unigeniti majestatem, et æqualem cum Patre glo-
riam ebuccinari? Audiant insuper et ipsum Do-
minum palam suam gloriam cum Patre æqualem
asserentem, cum ait: *Qui videt me, videt et Pa-
trem*³². Ac rursum: *Cum venerit Filius in glo-
ria Patris*³³; et: *Ut honorificent Filium, quemad-
modum honorificant Patrem*³⁴. Item illud: *Vidi-
mus gloriam ejus, gloriam tanquam Unigeniti a
Patre*³⁵. Rursus: *Unigenitus Deus, qui est in sinu
Patris*³⁶. Horum dum isti nihil considerant,
locum hostibus destinatum attribuunt Filio. Nam
sinus paternus sedes est digna Filio; scabelli vero
locus iis convenit, quibus opus est subjectione.
Nos igitur ad alia properantes, obiter in trans-
cursu testimonia attigimus; tibi vero per otium li-
cet, collectis probationibus, gloriæ sublimitatem,
ac virtutis eminentiam in Filio perspicere. Quan-
quam ne hæc quidem auditori æquo parva vide-
buntur, nisi quis carnaliter et abjecte intelligat has
voces, *dextrum et sinum*: ut loco circumscripta
Deum, fingatque figuram ac formam situmque cor-
poralem: quæ ab intelligentia rei simplicis et im-
mensæ ac incorporeæ longe semota sunt, præter-
quam quod illius cogitatio humilis, pariter in Pa-
trem cadit atque in Filium. Quare non dejicit Filii
dignitatem, sed adjungit blasphemie crimen adver-
sus Deum quisquis talia disserit. Quæcunque enim
ausus fuerit evomere in Filium, necesse est ut ea-
dem transferat in Patrem. Nam qui Patri superio-
rem locum ad præsidendum tribuit, ac Filium di-
cit humiliore loco sedere, is quæcunque corporeis
accidit, ea omnia habuitur est suum signum
consequentia. Quod si istæ imaginationes sunt vino
delirantium, ac per phrenitidem mente commoto-
rum; quomodo pium fuerit eum, qui natura, gloria
dignitateque conjunctus est, non simul cum Patre
adorari et glorificari ab his qui ab ipso edocti sunt,
eum qui non honorificat Filium, non honorificare
Patrem³⁷? Quid porro dicemus? quid justæ excu-

Α τοὺς τὸ τῆς ἀξίας ὑποδεῖς διὰ τῆς φωνῆς ταύτης
δηλοῦσθαι λέγειν. Μανθανέτωσαν τοῖνυν, ὅτι Χριστὸς
θεοῦ δύναμις, καὶ θεοῦ σοφία, καὶ ὅτι εἰκὼν θεοῦ
τοῦ ἀοράτου, καὶ ἀπαύγασμα τῆς δόξης, καὶ ὅτι
τοῦτον ὁ Πατὴρ ἐπεφράγισεν ὁ θεὸς, ὅλον αὐτῷ ἑαυτὸν
ἐντυπώσας. Ταύτας τοῖνυν, καὶ ὅσαι ταύταις συγγε-
νεῖς κατὰ πᾶσαν εἰσι τὴν Γραφὴν μαρτυρίαι, πότε-
ρον ταπεινωτικὰς εἶναι φάμεν (83), ἢ ὥσπερ τινὰς
ἀναβήσεις, τὸ μεγαλοπρεπὲς τοῦ Μονογενοῦς, καὶ
τὸ πρὸς τὸν Πατέρα ἴσον τῆς δόξης ἀνακηρύττειν;
Ἀκούετωσαν δὲ καὶ αὐτοὺ τοῦ Κυρίου σαφῶς ὁμότι-
μον ἑαυτοῦ τὴν δόξαν τῷ Πατρὶ παριστῶντος, ἐν τῷ
λέγειν· Ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ ἑώρακε τὸν Πατέρα· καὶ
πάλιν· Ὅταν ἔλθῃ ὁ Υἱὸς ἐν τῇ δόξῃ τοῦ Πα-
τρὸς· καὶ τὸ, Ἰνα τιμῶσι τὸν Υἱὸν, καθὼς τι-
μῶσι τὸν Πατέρα· καὶ τὸ, Ἐδεασάμεθα τὴν δόξαν
αὐτοῦ, δόξαν ὡς Μονογενοῦς παρὰ Πατρός· καὶ
τὸ, Ὁ μονογενὴς θεὸς (84), ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον
τοῦ Πατρὸς. Ὅν μὴδὲν ὑπολογισάμενοι, τὴν τοῖς
ἐχθροῖς ἀφωρισμένην χώραν προστιθέασιν τῷ Υἱῷ.
Κόλπος μὲν γὰρ πατρικὸς Υἱῷ καθέδρα πρέπουσα·
ἢ δὲ τοῦ υποποδίου χώρα τοῖς ἐπιδοεμένοις (85) τῆς
ὑποπτώσεως. Ἡμεῖς μὲν οὖν, ἐφ' ἑτέρα τὴν ὁρμὴν
ἔχοντες, παρατρεχόντως τῶν μαρτυριῶν ἐφηφάμεθα·
ἔξεστι δέ σοι κατὰ σχολὴν, συναγαγόντι τὰς ἀπο-
δείξεις, τὸ τῆς δόξης ὕψος καὶ τὸ τῆς δυνάμεως
ὑπερέχον τοῦ Μονογενοῦς κατιδεῖν. Καίτοι εὐγνώμονι
ἀχροατῇ οὐδὲ ταῦτα μικρά· εἰ μὴ τις σαρκικῶς καὶ
ταπεινῶς ἐξακούει τοῦ δεξιῦ καὶ τοῦ κόλπου, ὥστε
τόπῳ τε τὸν θεὸν περιγράφειν, καὶ ἀναπλάττειν
σχῆμα, καὶ τύπον, καὶ θέειν σωματικὴν, ἃ παρὰ
πολὺ τῆς ἐννοίας τοῦ ἀπλοῦ καὶ ἀπείρου καὶ ἀσω-
μάτου διώρισται· πλὴν γε δὴ, ὅτι τὸ τῆς ἐννοίας
αὐτοῦ ταπεινὸν ἐπὶ τε Πατρός καὶ Υἱοῦ παραπλήσιον.
Ὅστε οὐ καθαρῇ τοῦ Υἱοῦ τὴν ἀξίαν, ἀλλὰ προ-
λαμβάνει· τὸ κρίμα τῆς εἰς τὸν θεὸν βλασφημίας ὁ
τὰ τοιαῦτα διεξιών. Ἐν οἷς γὰρ ἂν κατατολήσῃ τοῦ
Υἱοῦ, ταῦτα ἀνάγκη αὐτῷ μετατιθέναι πρὸς τὸν Πα-
τέρα. Ὁ γὰρ τῷ Πατρὶ τὴν ἄνω χώραν εἰς προεδρίαν
ἀποδίδου, τὸν δὲ μονογενὴ Υἱὸν ὑποκαθίσθαι λέγων,
πάντα ἀκολουθοῦντα ἔξει τὰ σωματικὰ συμπτώματα
τῷ ἑαυτοῦ ἀναπλασμῷ. Εἰ δὲ ταῦτα οἰνοπλήχτων
καὶ ἐκ φρενιτιδὸς παραφύρων τὸν νοῦν τὰ φαντά-
σματα, πῶς εὐσεβὲς, τὸν τῇ φύσει, τῇ δόξῃ, τῷ
D ἀξιώματι συνημμένον μὴ μετὰ Πατρός προσκυνεῖν
καὶ δοξάζειν τοὺς παρ' αὐτοῦ διδαχθέντας, ὅτι Ὁ

²⁹ 1 Cor. i, 24. ³⁰ Coloss. i, 15. ³¹ Hebr. i, 3. ³² Joan. i, 14. ³³ ibid. 18. ³⁴ Joan. v, 23.

³⁵ Joan. xiv, 9. ³⁶ Marc. viii, 38. ³⁷ Joan. v, 23.

dicant significari. Addit vir eruditus: *Quæ plana
Basilii littera, abhorrēte prorsus quod editis est.*
Sed præterquam quod Basilii adversarios nequa-
quam inducit de Filii æqualitate confitentes, sed
potius eam negantes refellit; certe diligens Combe-
sisius in legendo codice quem citat. Non enim legi-
tur in margine οὐδὲ ἀξίας, sed οὐδὲ ἀξία. Quod
quidem scholium ad Basilii sententiam indicandam
appositum est, non ad contextum emendandum.
Nam in superiore ejusdem codicis pagina duo alia
occurrunt scholia, quorum primum sic habet: Ὅτι
οὐ χρόνῳ ὁ Υἱὸς ὑστερος τοῦ Πατρὸς. Quod Filius
tempore non inferior Patre; deinde aliquid post οὐδὲ

τάξει, neque ordine: denique οὐδὲ ἀξία, nec dignitate;
accommodate ad institutam a Basilio divisionem.

(83) Φάμεν. Duo codices mss. φῶμεν.

(84) Ὁ μονογενὴς θεός. Hæc desunt in uno co-
dice ms., sed in quinque aliis leguntur. Editi ὁ μο-
νογενὴς Υἱός contra veterum codicum fidem et
ipsius Basilii testimonium, qui declarat, cap. 8
hujus libri, Christum a Scriptura vocari unigeni-
tum Deum. Unde patet eum sic legisse uti edidimus.
Hoc ipso in loco codices duo ἐν τοῖς κόλποις, alius
ἐν τῷ κόλπῳ.

(85) Ἐπιδοεμένοις. Sic mss. quatuor. Editi ὀπο-
δεομένοις.

μη τιμῶν τὸν Υἱὸν οὐ τιμᾷ τὸν Πατέρα; Τί γάρ καὶ ἡ φήσομεν; τίνα ἔχομεν δικαίαν ἀπολογίαν ἐπὶ τοῦ φοβεροῦ καὶ κοινοῦ τῆς κτίσεως πάσης δικαστηρίου, εἰ τοῦ Κυρίου σαφῶς ἐπαγγελλομένου ἦξειν ἐν τῇ δόξῃ τοῦ Πατρὸς, καὶ Στεφάνου θεασαμένου Ἰησοῦν ἐστῶτα ἐκ δεξιῶν τοῦ Θεοῦ, καὶ Παύλου ἐν Πνεύματι διαμαρτυρομένου (86) περὶ Χριστοῦ, ὅτι ἐστὶν ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ· καὶ τοῦ Πατρὸς λέγοντος, *Κάθου ἐκ δεξιῶν μου*· καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος μαρτυροῦντος, ὅτι ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τῆς μεγαλοσύνης τοῦ Θεοῦ· ἡμεῖς τὸν σύνθρονον καὶ ὁμότιμον ἀπὸ τῆς πρὸς τὸ ἴσον σχέσεως ἐπὶ τὸ κάτω καταβιβάζομεν (87); Οἶμαι γὰρ τὴν μὲν στάσιν καὶ τὴν καθίδρυσιν τὸ πάγιον τῆς φύσεως καὶ πάντῃ στάσιμον ὑποφαίνειν, καθὼ καὶ ὁ Βαρούχ, τὸ ἀκίνητον καὶ ἀμετάθετον τῆς τοῦ Θεοῦ διεξαγωγῆς ἐνδεικνύμενος, *ἔφη τὸ, Σὺ καθήμενος εἰς τὸν αἰῶνα, καὶ ἡμεῖς ἀπολλύμενοι εἰς τὸν αἰῶνα*· τὴν δεξιάν δὲ χώραν δηλοῦν τὸ τῆς ἀξίας ὁμοίτητον. Πῶς οὖν οὐ τολμηρὸν εἴη κατὰ τὴν δοξολογίαν (88) κοινωνίας ἀποστρεφῖν ἄξιον·

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'.

Πρὸς τοὺς λέγοντας μὴ ὁμοῖσθαι ἐπὶ Υἱοῦ λέγεσθαι τὸ « μεθ' οὗ » ἀλλὰ τὸ « δι' οὗ ».

16. Ἀλλὰ τὸ μετ' αὐτοῦ λέγειν, φασίν, ἀπεξενωμένον παντελῶς καὶ ἀσύνηθες· τὸ δὲ δι' αὐτοῦ τῷ τε λόγῳ τῆς Γραφῆς οικειώτατον καὶ ἐν τῇ χρήσει τῆς ἀδελφότητος τετριμμένον. Τί οὖν ἡμεῖς πρὸς ταῦτα; Ὅτι μακάρια τὰ ὅσα τὰ μὴ ἀκούσαντα ὁμῶν, καὶ καρδίας ὅσαι ἄτρωτοι ἀπὸ τῶν (89) ὁμωτέρων λόγων διεφυλάχθησαν. Ἀλλ' ὁμῶν λέγω τοῖς φιλοχρίστοις, ὅτι ἀμφοτέρως ὁδεῖν ἡ Ἐκκλησία τὰς χρήσεις, καὶ οὐδετέραν αὐτῶν παραιτεῖται ὡς ἀναιρετικὴν τῆς ἐτέρας. Ὅταν μὲν γὰρ τὸ μεγαλεῖον τῆς φύσεως τοῦ Μονογενοῦς καὶ τὴν τῆς ἀξίας ὑπεροχὴν θεωρῶμεν, μετὰ Πατρὸς εἶναι αὐτῷ μαρτυρούμεν τὴν δόξαν· ὅταν δὲ τὴν εἰς ἡμᾶς χορηγίαν τῶν ἀγαθῶν ἐννοήσωμεν, ἢ τὴν ἡμῶν αὐτῶν προσαγωγὴν καὶ οικειώσιν πρὸς τὸν Θεόν (90), *δι' αὐτοῦ* καὶ ἐν αὐτῷ ἐνεργεῖσθαι ὁμῶν τὴν χάριν ταύτην ὁμολογοῦμεν. Ὡστε ἢ μὲν *ἰδία* τῶν δοξολογούντων ἐστίν, ἢ *μεθ' οὗ*· ἢ δὲ *δι' οὗ* τῶν εὐχαριστούντων ἐξαίρετος. Ψεῦδος δὲ κάκεῖνο, ὅτι ἢ *μεθ' οὗ* φωνῇ τῆς τῶν εὐλαβῶν χρήσεως ἀπεξένωται. Ὅσοι γὰρ δι' εὐστάθειαν τρόπων τὸ τῆς ἀρχαιότητος σεμνὸν τοῦ καινοπρεποῦς προετίμησαν, καὶ ἀπαρπολίτην τῶν πατέρων διεφύλαξαν τὴν παράδοσιν, κατὰ τε χώραν καὶ πόλιν ταύτῃ κέχρηται τῇ φωνῇ. Οἱ δὲ διακορεῖς τῶν σύνθητων καὶ τῶν παλαιῶν ὡς ἐὼλων κατεπαίρμενοι, οὗτοί εἰσιν οἱ τὰς νεωτεροποιίας παραδεχόμε-

sationis asseremus in formidabili ac communi totius creaturæ iudicio, si posteaquam Dominus aperte denunciavit se venturum in gloria Patris³⁷, et Stephanus Jesum vidit stantem a dextris Dei³⁸, et Paulus Spiritu afflatus testificatus est de Christo, quod est in dextra Dei³⁹; atque etiam cum Pater dicat, *Sede a dextris meis*⁴⁰, et Spiritus sanctus testimonium perhibeat, quod consederit ad dextram majestatis Dei⁴¹; nos throni consortem, et honoris ejusdem participem, ab æqualitatis statu ad inferiorem dejiciamus locum? Siquidem arbitror statione et consensu naturæ, firmitatem ac stabilitatem omnimodam significari; juxta quem tropum et Baruch Deum immobilem et immutabilem semper⁴² esse ostendens, ait: *Tu sedes in æternum, et nos perimus in ævum*⁴³; dextro autem loco indicari dignitatis æqualitatem. An non igitur audax facinus fuerit, Filium glorificationis consortio privare, veluti qui mereatur in loco minus honorato collocari? τὸν Υἱὸν, ὡς ἐν ἐλάττωι χώρᾳ τιμῆς τετάχθαι.

CAPUT VII.

Adversus eos qui dicunt non congruenter de Filio dici, « cum quo », sed, « per quem ».

16. Sed hoc loquendi genus, cum ipso, aiunt, omnino peregrinum est et inusitatum: contra, istud, per ipsum, tum sermoni Scripturæ familiarissimum tum fratrum usu tritum esse. Quid igitur nos ad ista? Nimirum beatas esse aures quæ non audierunt vos, et beata corda, quæ a vestris sermonibus servata sunt illæsa. Vobis porro qui Christum diligitis, dico Ecclesiam utrumque harum vocum usum agnoscere, neutrumque rejicere, quasi alter alterum destruat. Cum enim in Unigenito naturæ majestatem ac dignitatis excellentiam contemplamur, ei cum Patre gloriam esse testamur. Rursus cum cogitamus quæ bona nobis suppeditarit, aut quomodo nos ad Deum adduxerit ac Deo asseruerit, confitemur hanc gratiam, per ipsum et in ipso nobis effici. Quare altera particula, *cum quo*, propria est glorificantium; altera, *per quem*, propria est gratias agentium. Quin et illud mendacium est hanc vocem, *cum quo*, ab usu pierum alienam esse. Quotquot enim morum constantia, antiquitatis majestatem speciosis novitatibus prætulerunt, ac majorum traditionem citra mutationem conservarunt, tum ruri, tum in civitatibus hac voce utuntur. Cæterum qui consueti fastidiunt, et in vetera tanquam in obsoleta insurgunt, ii sunt qui novitates zuscipiunt, quemadmodum in vesti-

³⁷ Matth. xvi, 27. ³⁸ Act. vii, 55. ³⁹ Rom. viii, 34. ⁴⁰ Psal. cix, 1. ⁴¹ Hebr. viii, 1. ⁴² Baruch iii, 3.

(86) *Διαμαρτυρομένου*. Sic tres codices; alii et editi *διαμαρτυρούμενου*.

(87) *Καταβιβάζομεν*. Sic tres codices; melius quam in aliis et in editis *καταβιβάζομεν*.

(88) *Δοξολογίας*. Reg. quartus *ἀξιολογίας*. Has voces, τὸν Υἱόν, quæ mox sequuntur, e Reg. secundo addidimus.

(89) *Ἀπὸ τῶν*. Deest præpositio in nonnullis codicibus. Paulo post duo codices mss. τὸ τέλειον τῆς φύσεως.

(90) *Πρὸς τὸν Θεόν*. Additus ex veteribus libris articulus; moxque iisdem auctoribus mutatum quod legebatur in editis, *ἐνεργεῖσθαι ἐν ἡμῖν*.

mento, qui ornatum amant, novum semper praeferunt communi. Videas itaque etiamnum rusticanae plebis in hac voce morem antiquum: istorum autem artificum, et in verborum pugnis contritorum signata novae sapientiae cauterio verba. Proinde quod a majoribus nostris dictum est, et nos dicimus, gloriam videlicet communem esse Patri ac Filio, quapropter cum Filio glorificationem Patri persolvimus. Quoniam hoc nobis non est satis, sic a Patribus esse traditum; nam et illi Scripturae secuti sunt sententiam, ex testimoniis, quae paulo ante vobis e Scriptura citavimus, principia sumentes. Splendor enim cum gloria intelligitur, et imago cum archetypo, et Filius omnino cum Patre, cum nec nomen consequentia, nedum rerum natura, separationem admittat.

14 CAPUT VIII.

Quot modis intelligatur haec particula, « per quem, » et in quo sensu congruentius dicitur, « cum quo: » ubi etiam exponitur, quomodo mandatum accipit Filius, et quomodo mittitur.

17. Itaque cum Apostolus gratias agit Deo per Jesum Christum ⁴², ac rursus cum ait sese per illum accepisse gratiam et apostolatam ad obedientiam fidei in omnibus gentibus ⁴³, aut cum dicit nos per eum accessum habere ad gratiam hanc in qua stamus et gloriamur ⁴⁴, illius erga nos beneficia declarat, nunc quidem ut a Patre gratiam bonorum in nos transfundentis, nunc rursus ut per se ipsum conciliantis nos Patri. Siquidem cum ait, *Per quem accepimus gratiam et apostolatam* ⁴⁵, significat bonorum largitionem ab illo proficisci. Rursum cum ait: *Per quem accessum habemus* ⁴⁶, assumi nos, ac Deo per Christum conjungi ostendit. Num igitur gratiae quam in nobis operatur confusio dimittit illius gloriam? an potius dictu verius fuerit, enarrationem beneficiorum decens esse glorificandi argumentum? Hanc ob causam comperimus Scripturam non uno nomine nobis significare Dominum, nec his tantum quae divinitatem ac magnitudinem ejus declarant, sed interdum quidem uti vocibus naturam exprimentibus; novit enim nomen Filii, quod est super omne nomen ⁴⁷, et Filium verum dicere, et Unigenitum Deum, et virtutem Dei, et sapientiam, et Verbum. Et rursus, ob multiplicem in nos beneficentiam, quam ob divitias bonitatis pro varia sua sapientia egentibus praestat, aliis innumeris appellationibus eandem designat, dum aliquando vocat illum pastorem,

A voi, ὡς περ ἐπὶ τῆς ἐσθῆτος οἱ φιλόκοσμοι τὴν ἐξηλαγμένην ἀπὲς τῆς κοινῆς προτιμῶντες. Ἰδοὺς ἂν οὖν τῶν μὲν ἀγροίκων ἐστὶ καὶ νῦν ἀρχαιοτρόπον τὴν φωνήν· τῶν δὲ ἐντέχνων τοῦτων, καὶ ταῖς λογομαχίαις ἐντετριμμένων, ἐκ τῆς νέας σοφίας κεκαυτηριασμένα τὰ ῥήματα. Ὅπερ ἔλεγον (91) τοῖνον οἱ πατέρες ἡμῶν, καὶ ἡμεῖς λέγομεν, ὅτι ἡ δόξα κοινὴ Πατρὶ καὶ Υἱῷ, διὰ μετὰ τοῦ Υἱοῦ τὴν δοξολογίαν προσάγομεν τῷ Πατρὶ. Ἀλλ' οὐ τοῦτο ἡμῖν ἐξαρχαί, ὅτι τῶν πατέρων ἡ παράδοσις· κακῶν γὰρ τῷ βουλήματι τῆς Γραφῆς ἠκολούθησαν, ἐκ τῶν μαρτυριῶν, ἃς μικρῷ πρόσθεν ὑμῖν ἐκ τῆς Γραφῆς παρεθέμεθα, τὰς ἀρχαῖς λαβόντες. Τὸ γὰρ ἀπαύγασμα μετὰ τῆς δόξης νοεῖται· καὶ ἡ εἰκὼν μετὰ τοῦ ἀρχετύπου· καὶ ὁ Υἱὸς (92) πάντως οὖν τῷ B Πατρὶ· οὐδὲ τῆς τῶν ὁνομάτων ἀκολουθίας, μὴ τί γε τῆς τῶν πραγμάτων φύσεως, τὸν χωρισμὸν δεχομένης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'.

Ποσαχῶς τὸ « δι' οὗ » καὶ ἐπὶ ποίας (93) ἐννοίας ἀρμοδιώτερον τὸ « μεθ' οὗ » ἐν ᾧ καὶ ἐξηγήσεις, πῶς ἐντολὴν λαμβάνει ὁ Υἱός, καὶ πῶς ἀποστέλλεται.

17. Ὅταν οὖν ὁ Ἀπόστολος εὐχαριστῇ τῷ Θεῷ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ πάλιν δι' αὐτοῦ λέγῃ τὴν χάριν εἰληφέναι καὶ τὴν ἀποστολὴν εἰς ὑπακοὴν πίστεως ἐν πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν, ἥ καὶ δι' αὐτοῦ τὴν προσαγωγὴν ἐσχικήναι εἰς τὴν χάριν ταύτην ἐν ἣ ἐσθίκαμεν καὶ καυχώμεθα, τὰς εἰς ἡμᾶς εὐεργεσίας αὐτοῦ παρίστησι, νῦν μὲν ἀπὸ Πατρὸς εἰς ἡμᾶς τῶν ἀγαθῶν τὴν χάριν διαδιδάσκοντος, νῦν δὲ ἡμᾶς δι' ἑαυτοῦ προσάγοντος τῷ Πατρὶ. Ἐν μὲν γὰρ τῷ λέγειν, Δι' οὗ ἐλάβομεν χάριν καὶ ἀποστολήν, τὴν ἐκεῖθεν τῶν ἀγαθῶν χορηγίαν ἐμφανίζει· ἐν δὲ τῷ λέγειν, Δι' οὗ τὴν προσαγωγὴν ἐσχίκαμεν, τὴν ἡμετέραν πρόσληψιν καὶ οικειώσιν διὰ Χριστοῦ πρὸς τὸν Θεὸν γινομένην παρίστησιν. Ἀρ' οὖν ἡ ὁμολογία τῆς ἐνεργουμένης παρ' αὐτοῦ πρὸς ἡμᾶς χάριτος ὑφαίρεσις ἐστὶ τῆς δόξης; ἥ μᾶλλον εἰπεῖν ἀληθέστερον, ὅτι πρέπουσα δοξολογίας ὑπόθεσις ἡ τῶν εὐεργετημάτων διήγησις; Διὰ τοῦτο (94) εὗρομεν τὴν Γραφὴν οὐκ ἐξ ἐνὸς ὀνόματος τὸν Κύριον ἡμῖν παραδιδούσαν, οὐδὲ ἐκ τῶν ὅσα τῆς θεότητός ἐστιν αὐτοῦ μόνον καὶ τοῦ μεγέθους δηλωτικὰ, ἀλλὰ νῦν μὲν τοῖς τῆς φύσεως (95) χαρακτηριστικοῖς κεχρημένῃ· οἷός γάρ τὸ ὄνομα τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα τοῦ Υἱοῦ καὶ Υἱὸν ἀληθινὸν λέγειν, καὶ μονογενῆ Θεόν, καὶ δύναμιν Θεοῦ, καὶ σοφίαν, καὶ Λόγον. Καὶ πάλιν μέντοι διὰ τὸ πολύτροπον τῆς εἰς ἡμᾶς χάριτος, ἣν διὰ τὸν τῆς ἀγαθότητος κατὰ τὴν πολυποίκιλον αὐτοῦ σοφίαν τοῖς δεομένοις παρέχεται, μυρίαὶ αὐτὸν ἑτέρας προσ-

⁴² Rom. i, 8. ⁴³ ibid. 5. ⁴⁴ Rom. v, 2. ⁴⁵ Rom. i, 5. ⁴⁶ Rom. v, 2. ⁴⁷ Philipp. ii, 9.

(91) Ὅπερ ἔλεγον. Deest ὅπερ in duobus codicibus. Legitur in tribus aliis & ἔλεγον. Statim editi διὰ καὶ μετὰ, sed deest conjunctio in codicibus mss.

(92) Ὁ Υἱός. Sic codices mss. Deest articulus in editis.

(93) Ἐπὶ ποίας ἐννοίας. Colbert. ἐπὶ ποίας

ἐννοίας. Unus ex Regiis ἐπὶ ποίας ἐννοίας.

(94) Διὰ τοῦτο. Hic incipit caput octavum in Reg. tertio et Colbert.

(95) Τῆς φύσεως. Erasmus perabsurde reddidit, naturam assumptam; quod erratum non impune tulit a Combelisio. Mox editio Paris. λέγει. Libri antiqui et edit. Basil. λέγειν.

ηγορίας ἀποσημαίνει· ποτὲ μὲν ποιμένα λέγουσα, ποτὲ δὲ βασιλέα, καὶ πάλιν λατρὸν, καὶ τὸν αὐτὸν νυμφίον, καὶ ὄδον, καὶ θύραν, καὶ πηγὴν, καὶ ἄρτον, καὶ ἀζίνην, καὶ πέτραν. Ταῦτα γὰρ οὐ τὴν φύσιν παρίστανει, ἀλλ', ὅπερ ἔφην, τὸ τῆς ἐνεργείας παντοδαπὸν, ἦν ἐκ τῆς περὶ τὸ ἴδιον πλάσμα εὐσπλαγχνίας κατὰ τὸ τῆς χρείας ἰδίωμα τοῖς δεομένοις παρέχεται. Τοὺς μὲν γὰρ προσπεφυγότας (96) τῇ ἐπιστάσει αὐτοῦ, καὶ τὸ εὐμετάδοτον (97) δι' ἀνεξικακίας καταρωθικότας, πρόβατα λέγει, καὶ ποιμὴν εἶναι τῶν τοιοῦτων ὁμολογεῖ, τῶν κατακούντων αὐτοῦ τῆς φωνῆς, καὶ μὴ προσεχόντων διδασκαίς ξενίζουσας. Τὰ γὰρ ἐμὰ πρόβατα, φησὶ, τῆς ἐμῆς φωνῆς ἀκούει· βασιλεὺς δὲ τῶν ὑπερανθεσθόντων ἤδη, καὶ τῆς ἐννόμου δεομένων ἐπιστάσεως (98)· καὶ θύρα δὲ, τῷ ἐπὶ τὰς σπουδαίας πράξεις διὰ τῆς ὁρθότητος τῶν προσταγμάτων ἐξάγειν, καὶ πάλιν ἀσφαλῶς αὐλιζεῖν τοὺς ἐπὶ τὸ τῆς γνώσεως ἀγαθὸν διὰ τῆς εἰς αὐτὸν πίστεως καταφεύγοντας. "Ὅθεν, Δι' ἐμοῦ ἑάν τις εἰσέλθῃ, καὶ εἰσελεύσεται, καὶ ἐξελεύσεται, καὶ νομὴν εὕρήσει. Πέτρα δὲ, διὰ τὸ ισχυρὸν καὶ ἀσειστον καὶ παντὸς ἐρύματος ἀρραγέστερον εἶναι φυλακτήριον τοῖς πιστοῖς. Ἐν τούτοις τὸ, δι' αὐτοῦ, ἀρμοδιωτάτην τὴν χρῆσιν καὶ εὐσημον ἀποδίδωσιν, ὅταν ὡς θύρα (99) καὶ ὡς ὁδὸς λέγεται. Ὡς μέντοι Θεὸς καὶ Υἱὸς, μετὰ Πατρὸς καὶ σὺν Πατρὶ τὴν δόξαν ἔχει· "Ὅτι ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ πᾶν γόνυ κάμψει, ἑπορευομένων, καὶ ἐκτελειῶν, καὶ καταχθονίων, καὶ πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογήσεται, ὅτι Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς δόξαν Θεοῦ Πατρὸς. Διόπερ ἀμφοτέραις κεχρήμεθα ταῖς φωναῖς, τῇ μὲν τὴν οἰκίαν αὐτοῦ ἀξίαν, τῇ δὲ τὴν χάριν τὴν

πρὸς ἡμᾶς διαγγέλλοντες.
18. Δι' αὐτοῦ γὰρ πᾶσα βοήθεια τῶν ψυχῶν, καὶ καθ' ἕκαστον εἶδος ἐπιμελείας ἰδιόζουσά τις προηγορία ἐπιτενέσθεται. Ὅταν μὲν γὰρ τὴν ἀμωμον ψυχὴν, τὴν μὴ ἔχουσαν σπῖλον ἢ ῥυτίδα, ὡς ἀγνὴν παρθένον ἑαυτῷ παραστήσῃται, νυμφίος προσαγορεύεται· ὅταν δὲ κεκακωμένην ὑπὸ τῶν πονηρῶν πληγῶν τοῦ διαβόλου λάβῃ, βαρέως ἐνασθενοῦσαν ταῖς ἀμαρτίαις αὐτὴν ἐξιώμενος, λατρός ὀνομάζεται. Ἀρ' οὐν αἱ τοιαῦται ἡμῶν ἐπιμέλειαι εἰς τὸ ταπεινὸν τοὺς λο-

A alias regem, et rursus medicum, denique sponsum, viam, ostium, fontem, panem, securim ac petram. Haec enim non naturam indicant, sed, quod aiebam, operationis varietatem: quam ex affectu, quem gerit erga suum figmentum, indigentibus, ut cuique opus est, impartit: Eos enim qui ad ejus regimen confugerunt, quique per malorum tolerantiam communicandi facilitatem praestiterunt, oves appellat; seque talium pastorem esse profitetur, qui vocem ipsius audiunt, nec attendunt doctrinis peregrinis. Oves enim meae, inquit, vocem meam audiunt⁹⁶. Rex autem vocatur eorum, qui jam altius **15** assurrexerunt, ac legitimo imperio, et gubernatione opus habent. Quin et ostium dicitur, eo quod per rectitudinem praeceptorum educit ad pias actiones: et B rursus tuto perducit ad caulas eos, qui per fidem in ipsum ad cognitionis bonum confugerint. Unde, Per me si quis introierit, et ingreditur, et egreditur, ac pascua inveniet⁹⁷. Petra dicitur⁹⁸, eo quod validum sit et inconcussus et quavis arce firmitus propugnaculum fidelibus. In his haec vox, per ipsum, aptissimum ac clarum usum habet, quoties velut ostium et velut via dicitur. At vero ut Deus et Filius, cum Patre communem habet gloriam: Quoniam in nomine Jesu omne genu flectetur, caelestium, terrestrium et infernorum, et omnis lingua confitebitur, quod Dominus Jesus Christus in gloria sit Dei Patris⁹⁹. Quam ob rem ambabus vocibus utimur, altera propriam illius dignitatem, altera ejus erga nos munificentiam praedicantes.

C 18. Omne enim animarum auxilium per ipsum est, atque juxta singula curandi ac providendi genera excogitata est peculiaris quaedam appellatio. Cum enim animam incontaminatam, non habentem maculam aut rugam, quasi puram virginem sibi adjungit, sponsus appellatur; cum vero eam pravis diaboli plagis afflictatam recipit, ac peccatis graviter laborantem sanat, medicus vocatur. Utrum igitur quod hisce modis nostri curam gerit, cogita-

⁹⁶ Joan. x, 27. ⁹⁷ Joan. x, 9. ⁹⁸ I Cor. x, 4. ⁹⁹ Philip. ii, 10, 11.

(96) Προσπεφυγότας. Codices nonnulli προσφεύγοντας.

(97) Τὸ εὐμετάδοτον. Vitii suspitione aliqua laborat hic locus. Etsi enim justos appellari oves observat Basilus in psalm. xxviii, p. 121. διὰ τὸ ἡμερὸν καὶ μετὰδοτικὸν ὧν ἔχει, ob lenitatem et rerum suarum communicationem; hic tamen non considerat in omnibus communicandi facilitatem, sed constantiam in sequendo pastore et peregrinis doctrinis rejiciendis. Regius secundum habet τὸ εὐμετάβολον, quae scriptura, etsi vulnus augere videtur (pugnat enim animus facile mutabilis cum constantia in sequendo pastore), ad illud tamen sanandum magno usui esse potest. Nam si legamus levi facta immutatione τὸ ἀμετάβολον, qui per patientiam animum immutabilem praeberunt, plana erit et apta sententia. Usitata apud antiquos ejusmodi rationes loquendi, quamvis justos gratiae resistere et justitiae statu excidere posse non dubitent. Sic

Cyprianus coram proconsule aiebat: *Dona voluntas, quae Deum novit, immutari non potest: Act. mart.*, p. 216. Sic etiam S. Felicitas Publici Urbis praefecto dicebat: *Nec blandimentis tuis resolvi poterō, nec terroribus frangi.* Et Felix illius filiorum natu secundus: *Imminent verbera, stent cruenta consilia: fides nostra nec vincitur nec mutatur.* Basilus in psalm. vii, p. 103, gratiae acceptum refert rectum justii propositum et mentis immutabilitatem. Reg. 59 Moral., p. 265.

(98) Ἐπιστάσας. Reg. tertius βασιλείας. Mox e veteribus libris conjunctio καὶ addita ante θύρα, eademque auctoritate verbum φησὶ sublatum post vocem ἐμοῦ.

(99) Ὡς θύρα. Editi addunt καὶ ὡς ποιμὴν, sed assentior Combessio has voces rejiciendas esse; nec leguntur in tribus codicibus. Paulo post codices mss. δόξαν. Editi δόξαλογίαν.

tiones nostras eo deducet, ut humillius de eo sentiamus? an potius e diverso efficiet, ut Servatoris et ingentem potentiam et humanitatem erga nos admiremur, quod et compati nostris infirmitatibus sustinuit, et se ad nostram infirmitatem potuit demittere? Neque enim cælum ac terra, immensaque maria, nec animantia, vel in aquis vel in terris degentia, nec plantæ, nec astra, nec aei, nec anni tempora, nec multiplex universi ornatus, excellentiam potentiae illius perinde commendat, atque quod Deus incomprehensibilis potuit per carnem citra noxam cum morte conflictari, ut nobis sua ipsius passione largiretur immortalitatem, quod si Apostolus ait: *In his omnibus superamus per eum qui dilexit nos*³³: nequaquam hac voce humile quoddam ministerium indicat, sed auxilium potius, quod per imperium suæ potentiae operatur in nobis. Siquidem ipsum alligavit fortem, diripuitque vasa illius³⁴, videlicet nos, quibus ad omnia mala opera fuerat abusus; fecitque vasa utilia Domino, apparatus ad omne opus bonum³⁵, per liberi arbitrii nostri præparationem. Hoc pacto accessum ad Patrem habuimus per ipsum, translati de potestate tenebrarum in partem sortis sanctorum in lumine³⁶. Ne igitur dispensationem Filii coactum ex servili humilitate ministerium existimemus: sed voluntariam sollicitudinem ex bonitate ac misericordia, juxta voluntatem Dei et Patris, erga suum signum exhibitam. Sic enim servabimus pietatem, si in omnibus rebus ab eo peractis et **16** perfectam illi potentiam testimonio nostro tribuerimus, nec usquam illum a paterna voluntate separaverimus. Quemadmodum utique cum Dominus appellatur via³⁷, ad sublimiorem intelligentiam potius, quam ad vulgarem ac communem animo ferimur. Audientes enim viam, profectum eum, qui serie atque ordine per justitiæ opera et scientiæ illuminationem ad perfectionem tendit, intelligimus, semper id quod antierius est appetentes, et ad ea quæ restant nosmetipsos extendentes³⁸, donec perveniamus ad beatam finem, quæ est Dei cognitio, quam Dominus per sese in ipsum credentibus largitur. Revera enim bona est via, exorbitationis errorisque nescia, Dominus noster, ad Patrem, qui verum bonum est, perducens. *Nemo enim, inquit, venit ad Patrem nisi per me*³⁹. Talis est igitur noster ad Deum ascensus per Filium.

19. Rursus autem qualis sit etiam Patris erga nos per eundem bonorum suppeditatio, consequens jam fuerit disserere. Nimirum cum omnis natura creata, tum hæc visibilis, tum intelligibilis, ad hoc

Α γισμούς κατάγουσιν; ἡ τὸ ἐναντίον ἐκπλήξιν τῆς μεγάλης δυνάμεως ἡμοῦ καὶ φιλανθρωπίας τοῦ σώζοντος ἐμποιοῦσιν, οἳ καὶ ἠνέσχετο συμπάσῃς ταῖς ἀσθενείαις ἡμῶν, καὶ ἐδυνήθη πρὸς τὸ ἡμέτερον ἀσθενὲς καταβῆναι; Οὐ γὰρ τοσοῦτον οὐρανὸς καὶ γῆ καὶ τὰ μεγέθη τῶν πελαγῶν, καὶ τὰ ἐν ὕδασι διατῶμενα, καὶ τὰ χερσαῖα τῶν ζώων, καὶ τὰ φυτὰ, καὶ ἀστέρες, καὶ ἄνθρωποι, καὶ ὦραι, καὶ ἡ ποικιλία τοῦ παντὸς διακόσμησις τὸ ὑπερέχον τῆς ἰσχύος συνίστησιν, ὅσον τὸ δυνήσθαι τὸν Θεόν, τὸν ἀχώρητον, ἀπαθῶς διὰ σαρκὸς συμπλακῆναι τῷ θανάτῳ, ἵνα ἡμῖν τῷ ἰδίῳ πάθει τὴν ἀπάθειαν χαρίσῃται. Κἂν λέγῃ δὲ ὁ Ἀπόστολος, οἳ ἐν τοῦτοις πᾶσιν ὑπερνηκίωμεν διὰ τοῦ ἀγαπήσαντος ἡμᾶς, οὐχὶ ταπεινὴν τινα ὑπηρεσίαν ἐκ τῆς τοιαύτης φωνῆς ὑποβάλλει, ἀλλὰ τὴν ἐν τῷ κράτει τῆς ἰσχύος ἐνεργουμένην βοήθειαν. Αὐτὸς γὰρ δῆσας τὸν ἰσχυρὸν, διήρπασεν αὐτὸν τὰ σκευή, ἡμᾶς, οἷς εἰς πᾶσαν ἐνέργειαν πονηρὰν κατεκέρχρητο· καὶ ἐποίησε σκευὴ εὐχρηστα τῷ δεσπότῃ, τοὺς κατηρτισμένους εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν ἐκ τῆς ἐτοιμασίας τοῦ ἐφ' ὧμῖν. Οὕτω τὴν δι' αὐτοῦ προσαγωγὴν ἐσάχκαμεν πρὸς τὸν Πατέρα, μεταστάντες ἐκ τῆς ἐξουσίας τοῦ σκότους εἰς τὴν μερίδα τοῦ κλήρου τῶν ἁγίων ἐν τῷ φωτί. Μὴ τοίνυν ἐκ δουλικῆς ταπεινότητος ἠναγκασμένην ὑπηρεσίαν νοῶμεν, τὴν διὰ Υἱοῦ οἰκονομίαν, ἀλλὰ τὴν ἐκούσιον ἐπιμέλειαν, ἀγαθότητι καὶ εὐσπλαγχνίᾳ, κατὰ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, περὶ τὸ ἴδιον πλάσμα ἐνεργουμένην. Οὕτω γὰρ (1) εὐσεβήσομεν, ἐν πᾶσι τοῖς ἐπιτελουμένοις καὶ τελείαν αὐτῷ μαρτυροῦντες τὴν δύναμιν, καὶ οὐδαμοῦ τοῦ βουλήματος τοῦ πατρικοῦ διίστωντες. Ὡς περ οὖν καὶ ὅταν ὁδὸς ὁ Κύριος λέγεται, πρὸς ὑψηλοτέραν ἔννοιαν, ἀλλ' οὐχὶ πρὸς τὴν ἐκ τοῦ προχείρου λαμβανομένην ὑποφερόμεθα. Τὴν γὰρ εἰρμῶν καὶ τάξει διὰ τῶν ἔργων τῆς δικαιοσύνης, καὶ τοῦ φωτισμοῦ τῆς γνώσεως ἐπὶ τὸ τέλειον προκοπὴν ὁδὸν ἐξακούομεν, ἀεὶ τοῦ πρόσω ἐπορευόμενοι (2), καὶ τοῖς λειπομένοις ἑαυτοὺς ἐπεκτείνοντες, ἕως ἂν φθάσωμεν ἐπὶ τὸ μακάριον τέλος, τὴν Θεοῦ κατανόησιν, ἣν ὁ Κύριος δι' ἑαυτοῦ τοῖς εἰς αὐτὸν πεπιστευκόσι χαρίζεται (3). Ἀγαθὴ γὰρ ὄντως ὁδὸς, ἀπαρεξέδευτος καὶ ἀπλανής, ὁ Κύριος ἡμῶν, πρὸς τὸ ὄντως ἀγαθόν, τὸν Πατέρα, φέρων. Οὐδεὶς γὰρ ἔρχεται, φησὶ, πρὸς τὸν Πατέρα εἰ μὴ δι' ἐμοῦ. Τοιαύτη δὲ μὲν οὖν ἡ ἡμετέρα πρὸς Θεὸν ὁδοὸς διὰ τοῦ Υἱοῦ.

19. Ὅποια δὲ πάλιν καὶ ἡ παρὰ τοῦ Πατρὸς (4) εἰς ἡμᾶς δι' αὐτοῦ χορηγία τῶν ἀγαθῶν, ἐξῆς ἂν εἴη λέγειν. Ὅτι, πάσης τῆς φύσεως, τῆς ἐν τῇ κτίσει, τῇ τε ὁρωμένη ταύτῃ καὶ τῇ νοουμένη, ἐπιμελείας

³³ Rom. viii, 57. ³⁴ Matth. xii, 21. ³⁵ II Tim. ii, 29. ³⁶ Coloss. i, 12, 13. ³⁷ Joan. xiv, 6. ³⁸ Philipp. iii, 13. ³⁹ Joan. xiv, 6.

(1) Οὕτω γὰρ, etc. Editi contra codicum mss. fidem habebant: ἐνεργουμένην ἐν πᾶσι τοῖς ἐπιτελουμένοις. Οὕτω γὰρ εὐσεβήσομεν.

(2) Ἐπορευόμενοι. Quidam codices ὁρεγόμενοι.

(3) Χαρίζεται. Sic codices mss. non ut editi

χαρίζεται. Mox in editis ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς πρὸς τὸν, etc. Veteres libri ut in contextu.

(4) Παρὰ τοῦ Πατρὸς. In omnibus fere codicibus mss. Ibidem male in editis καὶ δι' αὐτοῦ. Coniunctio deest in mss.

ἐκ τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸ συνεχέσθαι δεομένης, ὁ δημιουργ-
γὸς Λόγος, ὁ μονογενὴς Θεός, κατὰ τὸ μέτρον τῆς
ἐκάστου χρείας, τὴν βοήθειαν ἐπινέμων, ποικίλας
μὲν καὶ παντοδαπὰς διὰ τὸ τῶν εὐεργετουμένων
πολυειδῆς, συμμέτρους γέ μὴν ἐκάστῳ, κατὰ τὸ τῆς
χρείας ἀναγκαῖον, τὰς χορηγίας ἐπιμετρεῖ. Τοὺς ἐν
τῷ σκότῳ τῆς ἀγνοίας κατεχομένους φωτίζει· διὰ
τοῦτο φῶς τὸ ἀληθινόν. Κρίνει (5), κατὰ τὴν τῶν
ἔργων ἀξίαν ἀντιμετρῶν τὴν ἀντίδοσιν· διὰ τοῦτο
κριτὴς δίκαιος. Ὁ γὰρ Πατὴρ κρίνει οὐδένα, ἀλλὰ
τὴν κρίσιν πᾶσαν δέδωκε τῷ Υἱῷ. Ἀνίστησιν ἐκ
τοῦ πτώματος τοὺς ἀπὸ τοῦ ὕψους τῆς ζωῆς πρὸς
ἀμαρτίαν ὑπολισσόμενους· διὰ τοῦτο ἀνάστασις.
Πάντα δὲ ποιεῖ τῇ ἐπαφῇ τῆς δυνάμεως, καὶ τῷ βου-
λήματι ἀγαθότητος ἐνεργῶν. Ποιμαίνει, φωτίζει,
τρέφει, ὁδηγεῖ, ἰατρῶει, ἀνίστησιν. Οὐσιὸν τὰ μὴ
ᾄοντα, τὰ κτισθέντα συνέγει. Οὕτω τὰ ἐκ τοῦ Θεοῦ
ἀγαθὰ διὰ τοῦ Υἱοῦ πρὸς ἡμᾶς ἀφικνεῖται, πλείονι
ταχὺ τὰ καθ' ἑκάστον ἐνεργούντων ἢ ὥς ἂν λόγος
ἐξίκοιτο. Οὕτε γὰρ ἀστραπαί, οὕτε φωτὸς ἐν ἀέρι
οὕτω ταχέως διαδρομή· οὐκ ὀφθαλμῶν ὀξεῖαι ρι-
παί (6)· οὐκ αὐτοῦ τοῦ ἡμετέρου νοήματος αἱ κινή-
σεις· ἀλλὰ πλεονούτων ἑκάστον τῆς θέας ἐνεργείας
κατὰ τὸ τάχος λείπεται, ἢ καθόσον τὰ νωθρό-
τατα τῶν παρ' ἡμῖν ζώων, οὐκ ἂν εἴποιμι, πτηνῶν,
οὐδὲ ἀνέμων, ἢ τῆς τῶν οὐρανίων φορᾶς, ἀλλ' αὐτοῦ
τοῦ ἡμετέρου νοῦ, κατὰ τὴν κίνησιν ὑστερεῖ. Τίνος
γὰρ ἂν καὶ παρατάσις δέοιτο χρονικῆς ὁ φέρων
τὰ σύμπαντα (7) τῷ ῥήματι τῆς δυνάμεως αὐτοῦ,
καὶ μὴ σωματικῶς ἐνεργῶν, μηδὲ χειρουργίας
εἰς τὴν δημιουργίαν ἐπιδεόμενος, ἀλλὰ βουλήματι
ἀδιάσπῳ, ἀκολουθοῦσαν ἔχων τὴν φύσιν τῶν γινομέ-
νων; Ὡς ἡ Ἰουδὴ, Ἐνόησας, φησὶ, καὶ παρ-
έστησάν σοι πάντα ὅσα ἐνόησας. Ὅμως μέντοι,
ἵνα μὴ ποτε ἐκ τοῦ μεγέθους τῶν ἐνεργουμένων
περισπασθῶμεν εἰς τὸ φαντασθῆναι ἀναρχον εἶναι
τὸν Κύριον, τί φησιν ἡ αὐτοζωή; Ἐγὼ ὣς διὰ τὸν
Πατέρα· καὶ ἡ τοῦ Θεοῦ δύναμις· Οὐ δύναται ὁ
Υἱὸς ποιεῖν ἄφ' ἑαυτοῦ οὐδέν· καὶ ἡ αὐτοτελὴς
σοφία· Ἐντολὴν ἔλαβον, τί εἶπω, καὶ τί λαλήσω·
διὰ πάντων τούτων πρὸς τὴν ἰὺ Πατὸς ἡμᾶς σύν-
εσιν ὁδηγῶν, καὶ τὸ θαῦμα τῶν γινομένων ἐπ' αὐτὸν
ἀναφέρων, ἵνα δι' αὐτοῦ τὸν Πατέρα γινώσκω. Οὐ γὰρ
ἐκ τῆς τῶν ἔργων διαφορᾶς ὁ Πατὴρ θεωρεῖται, τῷ
ἰδιόζουσιν καὶ κατακεχωρισμένῃ ἐνέργειαν ἐπιδει-
κνυσθαι (ὅσα γὰρ βλέπει (8) τὸν Πατέρα ποιοῦντα,
ταῦτα καὶ ὁ Υἱὸς ὁμοίως ποιεῖ), ἀλλ' ἐκ τῆς προσ-
αγομένης αὐτῷ παρὰ τοῦ Μονογενοῦς δόξης τὸ θαῦμα
τῶν γινομένων καρποῦται, πρὸς τῷ μεγέθει τῶν
ποιημάτων καὶ ἐπ' αὐτῷ τῷ ποιητῇ ἀγαλλόμενος καὶ
ὑψούμενος παρὰ τῶν ἐπιγινωσκόντων αὐτὸν Πατέρα

A ut consistat, Dei cura egeat; opifex Verbum, uni-
genitus Deus opem, quantum cuique opus est, dis-
tribuens, varia quidem et omnis generis auxilia,
ob varietatem eorum qui beneficio juvantur, sed
tamen unicuique congruentia juxta necessitatis mo-
dum dimittitur. Eos qui in tenebris ignorantiae de-
tinentur, illuminat: propterea lumen verum dicitur.
Judicat, juxta operum meritum remetiens primum;
ob id iudex justus dicitur. Pater enim neminem ju-
dicat, sed omne judicium dedit Filio ⁵⁰. Erigit e rui-
na, qui e sublimitate vitæ ad peccatum delapsi sunt;
ob id vocatur resurrectio ⁵¹. Omnia autem facit
contactu virtutis, ac voluntate bonitatis operans.
Pascit, illuminat, alit, deducit, medetur, erigit.
Quæ non sunt, facit, ut sint, condita conservat.
B Hoc modo bona ex Deo per Filium ad nos perve-
niunt, majore celeritate in singulis operantem,
quam ullus sermo exprimere valeat. Neque enim
fulgura, neque lucis, per aerem tam velox discursus
est, non oculorum celeres ictus, non ipsius intel-
lectus nostri motus: sed horum quodque magis
vincitur divinæ operationis celeritate, quam ani-
mantia quæ sunt apud nos maxime segnia, non di-
cācam volatiliū, neque ventorum, neque celestium
orbium impetu, sed ipsius mentis nostræ motu
superantur. Nam quo tandem temporis spatium
egeat qui portat omnia verbo virtutis suæ ⁵²,
quique nec corporaliter operatur, neque manu-
um opera ad creandum opus habet, sed eorum
quæ sunt naturam habet voluntate non
coacta obsequentem? Sicuti Judith: Cogitasti, in-
quit, et præsto fuerunt tibi omnia quæ cogitasti ⁵³.
Attamen ne forte ex magnitudine eorum quæ sunt
rapiamur in imaginationem, ut putemus Dominum
principio carere, quid ait is qui per se vita est?
17 Ego vivo propter Patrem ⁵⁴. Et Dei virtus: Non
potest Filius a se facere quidquam ⁵⁵. Rursus, is
qui ex se perfecta est sapientia: Mandatum accepi,
quid dicam, et quid loquar ⁵⁶: per hæc omnia du-
cens nos ad Patris cognitionem, et admirationem
eorum quæ gerebat, ad illum referens, ut per ipsum
cognoscamus Patrem. Non enim ex opum differ-
entia Pater conspicitur, quasi peculiarem atque
separatam actionem exhibeat (quæcunque enim vi-
det Patrem facientem, hæc et Filius similiter fa-
cit ⁵⁷), verum ex gloria, quæ ei ab Unigenito defer-
tur, opum miraculum carpit, dum præter opum
magnitudinem, de ipso etiam auctore opum glo-
riatur, et exaltatur ab iis qui agnoscunt eum Pa-
trem Domini nostri Jesu Christi: Per quem omnia,
et propter quem omnia ⁵⁸. Ideo dicit Dominus: Om-

⁵⁰ Joan. v, 22. ⁵¹ Joan. xi, 25. ⁵² Hebr. i, 3.
⁵³ Joan. xii, 49. ⁵⁴ Joan. v, 19. ⁵⁵ Hebr. ii, 10.

(5) *Κρίνει*. Plerique codices mss. *κρίνει*, *judica-*
bit. Sed tamen nihil videtur mutandum.

(6) *ῥιπαί*. Sic editio Paris. ac Reg. secundus.
Quinque alii et editio Basil. *ροπαί*.

(7) *Τὰ σύμπαντα*. Sic codices sex, et paulo

post *χειρουργίας*. Editi τὰ πάντα et *χειρῶν ἐργα-*
σίας.

(8) *Βλέπει*. Sic antiqui codices: editi *βλέπη*.
Non multo post sic habet Reg. secundus δι' οὗ τὰ
πάντα καὶ εἰς ὃν τὰ πάντα.

nia mea tua sunt, ut ad ipsum originem rerum conditarum referens : *Et tua mea* ⁶⁹; ut inde principia creandi accipiens; non quod auxiliis utatur ad operandum, neque quod ei particularibus mandatis uniuscujusque operis ministerium concedatur : nam istud quidem servile, et a divina dignitate immenso semotum intervallo : sed quod Verbum paternis bonis plenum, resplendens a Patre, omnia facit ad similitudinem ejus qui ipsum genuit. Nam si juxta essentiam nihil differt a Patre, nec potentia etiam a Patre differet. Porro quorum æqualis est potentia, horum omnino æqualis est et operatio. Christus siquidem Dei virtus est, et Dei sapientia ⁷⁰. Et sic omnia per ipsum facta sunt ⁷¹, omniaque per ipsum et in ipsum condita sunt ⁷², non quod instrumentali quodam ac servili ministerio fungatur : sed quod tanquam conditor paternam impleat voluntatem.

20. Itaque cum ait : *Ego ex me ipso locutus non sum* ⁷³; et rursum : *Sicut dixit mihi Pater, ita loquor* ⁷⁴; et : *Sermo quem audistis non est meus, sed ejus qui misit me* ⁷⁵; et alibi : *Quemadmodum mandavit mihi Pater, sic facio* ⁷⁶ : non quod careat libero arbitrio ac voluntatis motu, neque quod ex datis signis veniam ac licentiam agendi expectet, ideo talibus utitur verbis : sed ut declaret propriam voluntatem conjuncte atque inseparabiliter Patri adhaerentem. Proinde quod dicitur mandatum, ne sermonem imperiosum per vocalia organa prolatum intelligamus, Filio velut subdito præscribentem quid facere debeat : sed juxta sensum Deo dignum, intelligamus voluntatis communicationem, veluti formæ ejuspiam in speculo imaginem, a Patre in Filium sine tempore demanantem. Pater enim diligit Filium, et omnia ostendit illi ⁷⁷. Itaque quæcunque habet Pater, Filii sunt; non quod hæc illi paulatim accrescant, sed adsunt semel universa. Non enim inter homines qui artem perdidicit, ac diutina exercitatione firmum artis in animo fixumque habitum gerit, deinceps potest juxta scientiæ rationes, quas in mente tenet, per sese operari, Dei vero sapientia, architectus universæ creaturæ, semper perfectus, citra doctorem sapiens, Dei virtus, in quo sunt omnes thesauri sapientiæ et scientiæ occulti ⁷⁸, eget speciali **18** mandato, quo ei modus ac mensura operationum præliniatur. Scilicet tu quidem etiam pædagogum aperies in vanitate cogitationum tuarum, et hunc ovidem facies

A τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ τὰ πάντα, καὶ δι' ὃν τὰ πάντα. διὰ τοῦτο φησιν ὁ Κύριος· Τὰ ἐμὰ πάντα σὰ ἐστίν· ὡς ἐπ' αὐτὸν τῆς ἀρχῆς τῶν δημιουργημάτων ἀναγομένης· Καὶ τὰ σὰ ἐμὰ· ὡς ἐκείθεν αὐτῷ (9) τῆς αἰτίας τοῦ δημιουργεῖν καθηκούσης, οὐ βοηθείας χωρὶς πρὸς τὴν ἐνέργειαν, οὐδὲ ταῖς κατὰ μέρος ἐπιτροπαῖς· τὴν ἐκαστοῦ ἔργου διακονίαν πιστευομένην· λειτουργικὸν γὰρ τοῦτό γε, καὶ τῆς θείας ἀξίας παμπληθὲς ἀποδόν· ἀλλὰ γὰρ πλήρης (10) ὁ Λόγος τῶν πατρικῶν ἀγαθῶν, τοῦ Πατρὸς ἀπολάμψας, πάντα ποιεῖ κατὰ τὴν τοῦ γεννήσαντος ὁμοίότητα. Εἰ γὰρ κατὰ τὴν οὐσίαν ἀπαράλλάκτως ἔξει καὶ κατὰ τὴν δύναμιν. Ὡν δὲ ἡ δύναμις ἴση, ἴση ποὺ πάντως καὶ ἡ ἐνέργεια. Χριστὸς γὰρ Θεοῦ δύναμις, B καὶ Θεοῦ σοφία. Καὶ οὕτω πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ πάντα δι' αὐτοῦ καὶ εἰς αὐτὸν ἔκτισται, οὐκ ὀργανικὴν τινα οὐδὲ δουλικὴν ὑπηρεσίαν πληροῦντος, ἀλλὰ δημιουργικῶς τὸ πατρικὸν ἐπιτελοῦντος θέλημα.

20 Ὅταν οὖν λέγῃ· Ἐγὼ ἐξ ἐμαντοῦ οὐκ ἐλάλησα· καὶ πάλιν· Καθὼς εἰρηκὲ μοι ὁ Πατήρ, οὕτω λαλῶ καὶ, Ὁ Λόγος ὃν ἀκούετε, οὐκ ἐστὶν ἐμὸς, ἀλλὰ τοῦ πέμψαντός με· καὶ ἐτέρωθι· Καθὼς (11) ἐνετείλατό μοι ὁ Πατήρ, οὕτω ποιῶ· οὐκ ἀπροαίρετος ὢν, οὐδὲ ἀνόμητος, οὐδὲ τὸ ἐκ τῶν συνθημάτων ἐνδοσίμον ἀναμένων, ταῖς τοιαύταις χρηταῖς φωναῖς· ἀλλὰ δηλῶν τὴν οἰκείαν γνῶμην ἡνωμένως καὶ ἀδιαστάτως τοῦ Πατρὸς ἐχομένην. Ἄρα οὖν καὶ τὴν λεγομένην ἐντολὴν μὴ λόγον προσταC κτικὸν διὰ τῶν φωνητικῶν ὀργάνων ἐξαγγελλόμενον ἐκδεχόμεθα (12), περὶ τῶν ποιητῶν τῷ Υἱῷ, ὡς ὑπηκόῳ, νομοθετοῦντα· ἀλλὰ θεοπρεπῶς νοῶμεν θελήματος διάδοσιν οἷον τινος μορφῆς ἔμφασιν (13) ἐν κατόπτρῳ, ἐκ Πατρὸς εἰς Υἱὸν ἀχρόνως διῴκνουμένην. Ὁ γὰρ Πατήρ ἀγαπᾷ τὸν Υἱόν, καὶ πάντα δεικνύσιν αὐτόν. Ὅστε πάντα ὅσα ἔχει ὁ Πατήρ, τοῦ Υἱοῦ ἐστίν, οὐ κατὰ μικρὸν προσγινόμενα, ἀλλ' ἀθρόως παρόντα. Οὐ γὰρ δῆπου ἐν μὲν ἀνθρώποις ὁ τὴν τέχνην ἐκδιδάχθεις καὶ παγίαν αὐτῆς διὰ τῆς χρονίας μελέτης ἔχων τὴν ἑξὶν ἐνιδρυμένην δύναται λοιπὸν κατὰ τοὺς ἐναποκειμένους αὐτῷ τῆς ἐπιστήμης λόγους καθ' ἑαυτὸν ἐνεργεῖν· ἡ δὲ τοῦ Θεοῦ D πάντες οἱ θησαυροὶ τῆς σοφίας καὶ τῆς γνώσεως ἀπόκρυφοι, τῆς κατὰ μέρος ἐπιστάσεως προσδίδεται, τὸν τρόπον αὐτῷ καὶ τὸ μέτρον τῶν ἐνεργειῶν ὀρίζουσας. Ἦπου σὺ γε καὶ παιδαγωγεῖον ἀνοίξεις ἐν τῇ ματαιότητί σου τῶν λογισμῶν, καὶ τὸν μὲν προ-

⁶⁹ Joan. xvii, 10. ⁷⁰ I Cor. i, 24. ⁷¹ Joan. i, 3. ⁷² Coloss. i, 16. ⁷³ Joan. xii, 49. ⁷⁴ ibid. 50. ⁷⁵ Joan. xiv, 24. ⁷⁶ ibid. 31. ⁷⁷ Joan. v, 20. ⁷⁸ Coloss. ii, 3

(9) Αὐτῷ. Sic plerique codices mss., melius multo quam in editione Paris. et secunda Basileensi αὐτοῦ.

(10) Ἀλλὰ γὰρ πλήρης. Quamvis codices mss. habeant ἀλλὰ πλήρης γάρ, præferenda tamen videtur vulgata scriptura.

(11) Καθὼς. Male in editis ante hanc vocem ad-

ditur conjunctio καὶ quæ abest a mss. Aliquanto post duo codices χέρρηται φωναῖς.

(12) Ἐκδεχόμεθα. Unus codex ἐπιδεχόμεθα. Alius ἐκδεχόμεθα. Duo alii ἐκδεχόμεθα.

(13) Ἐμφασιν. Tres codices ἐνδοσιν.

(14) Πάσης. Tres mss. ἀπάσης.

καθῆσθαι ποιήσεις ἐν διδασκάλῳ τάξει, τὸν δὲ παρ-
εστάναι ἐν μαθητοῦ ἀπειρία· εἴτα ταῖς κατὰ μικρὸν
προσθήκαις τῶν διδαγμάτων ἐκμανθάνοντα τὴν σο-
φίαν, καὶ προβιβαζόμενον εἰς τὸ τέλειον. Ἐκ δὲ
τούτου, ἔάν ἄρα εἰδῇς τὸ ἐν λογισμοῖς ἀκλόουθον
διασώζειν, εὐρήσεις αἰετὸν τὸν Υἱὸν διδασκόμενον,
οὐδέποτε δὲ φθάσαι πρὸς τὸ τέλειον (15) δυνάμενον,
διὰ τὸ ἀπειρον μὲν εἶναι τοῦ Πατρὸς τὴν σοφίαν,
ἀπείρου δὲ τέλος καταληφθῆναι μὴ δύνασθαι. Ὡστε
ὁ μὴ διδοὺς πάντα ἔχειν ἐξ ἀρχῆς τὸν Υἱὸν οὐδέποτε
δώσει πρὸς τὸ τέλειον ἔξιν. Ἀλλὰ γὰρ αἰσχύνονται
τὸ ταπεινὸν τῆς ἐννοίας, εἰς ἣν ἐκ τῆς τοῦ λόγου
ἀκολουθίας ὑπήχθη (16). Ἐπὶ οὖν τὰ ὑψηλὰ τοῦ
λόγου πάλιν ἐπανέλθωμεν.

21. Ὁ ἐωρακὸς ἐμὲ ἐώρακε τὸν Πατέρα· οὐ τὸν
χωρακτῆρα, οὐδὲ τὴν μορφὴν· καθαρὰ γὰρ συνθέσεως
ἡ θεία φύσις· ὁλλὰ τὸ ἀγαθὸν τοῦ θελήματος, ὅπερ,
σύνδρομον ὃν τῇ οὐσίᾳ, ὅμοιον καὶ ἴσον, μᾶλλον δὲ
ταυτὸν ἐν Πατρὶ καὶ Υἱῷ θεωρεῖται. Τί οὖν τὸ,
Γενόμενος ὑπήκοος (17); καὶ τὸ, Ὑπὲρ ἡμῶν
πάντων παρέδωκεν αὐτόν; Ὅτι ἐκ τοῦ Πατρὸς
τῷ Υἱῷ τὸ ὑπὲρ ἀνθρώπων ἐνεργῆσαι κατ' ἀγαθό-
τητα (18). Σὺ δὲ κίχελιν ἀκούε· ὅτι Χριστὸς ἡμᾶς
ἐξηγέρωσεν ἐκ τῆς κατάρας τοῦ νόμου· καὶ ὅτι
Ἐν ἁμαρτωλῶν ὄντων ἡμῶν, Χριστὸς ὑπὲρ
ἡμῶν ἀπέθανε. Πρόσεχε δὲ ἀκριβῶς καὶ ταῖς φωναῖς
τοῦ Κυρίου, ὅτι, ὅταν ἡμεῖς περὶ τοῦ Πατρὸς (19) ἐκπαί-
δεσθῃ, οἷος ταῖς αὐθεντικαῖς καὶ δεσποτικαῖς κεχρη-
σθαι φωναῖς, λέγων· Θέλω, καθαρῶς ἵσθαι· καὶ,
Σιώπα, περιμῶσο· καὶ, Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν· καὶ
τὸ, Ἀλάλορ καὶ κωρὸν δαιμόνιον· ἐγὼ σοὶ ἐπι-
τάσσω· καὶ ὅσα τοιαῦτα· ἵνα διὰ τούτων μὲν τὸν
Δεσπότην ἡμῶν καὶ ποιητὴν γνωρίσωμεν, δι' ἐκείνων
δὲ τὸν Πατέρα τοῦ Δεσποτοῦ ἡμῶν καὶ ποιητοῦ διδα-
χθῶμεν. Οὕτω πανταχόθεν ὁ λόγος ἀληθὲς ἐπιδεί-
κνυται, ὅτι τὸ διὰ τοῦ Υἱοῦ δημιουργεῖν τὸν Πατέρα
οὕτε ἀτελῇ τοῦ Πατρὸς τὴν δημιουργίαν συνίστησιν,
οὕτε ἄτονον τοῦ Υἱοῦ παραθελοῖ τὴν ἐνέργειαν· ἀλλὰ
τὸ ἡνωμένον τοῦ θελήματος παριστᾷ (20). Ὡστε ἡ, δι'
οὗ, φωνὴ ὁμολογίαν τῆς προκαταρκτικῆς αἰτίας
ἔχει, οὐκ ἐπὶ κατηγορίᾳ τοῦ ποιητικοῦ αἰτίου παρα-
λαμβάνεται.

⁷⁰ Joan. xiv, 9. ⁸⁰ Philipp. ii, 8. ⁸¹ Rom. viii, 32. ⁸² Galat. iii, 13. ⁸³ Rom. v, 8, 9. ⁸⁴ Matth. viii, 3.
⁸⁵ Marc. iv, 39. ⁸⁶ Matth. v, 22, seqq. ⁸⁷ Marc. ix, 24.

(15) Πρὸς τὸ τέλειον. Sic Regii primus et tertius
cum Colberti., quæ scriptura paulo post confirma-
tur his verbis, πρὸς τὸ τέλειον ἔξιν. Editi πρὸς τὸ
τέλος in primo loco.

(16) Ὑπήχθη. Sic codices mss. Editi vero
ὑπηγάθη. Nec multo post veteres quatuor libri
ἀνέλθωμεν. Subinde editi ante hæc verba, ἐώρακε
τὸν Πατέρα, addunt φησί, quod abest a codicibus
mss. et prima Basileensi editione.

(17) Ὑπήκοος. Editi addunt μέχρι θανάτου, sed
præter codicum mss. fidem. Ibidem editi et non-
nulli codices παρέδωκεν αὐτόν. Sed cum sensus
postulet, ut Filius a Patre traditus dicatur, sequi
maluimus duos Regios codices, qui cum Colberti-
no habent αὐτόν. Præterea manifestum est caput

A præidentem loco doctoris, illum vero astantem
cum discipuli imperitia : dein paulatim additis
præceptionibus discentem sapientiam, et ad perfe-
ctionem procedentem. At ex hoc, si modo noveris
consequentiam, quæ est in ratiocinationibus, ob-
servare, inuenies Filium semper quidem discere,
nec unquam ad perfectionem pervenire posse, eo
quod infinita sit Patris sapientia, nec infinitæ rei
finis possit apprehendi. Itaque qui non concesserit
Filium ab initio habere omnia, nunquam conces-
surus est illum ad perfectionem perventurum. Sed
pudet me istius humilis cogitationis, in quam e
sermonis serie deductus sum. Igitur ad ea quæ
sunt in oratione sublimia iterum revertamur.

21. Qui vidit me, vidit Patrem⁷⁰ : non figuram,
non formam : pura enim est a compositione divina
natura ; sed bonitatem voluntatis, quæ cum essen-
tia concurrens, similis et æqualis, imo potius eā-
dem in Patre et Filio intelligitur. Quid igitur sibi
vult illud, Factus obediens⁸⁰ ? item illud : Pro no-
bis omnibus tradidit eum⁸¹ ? Significatur videlicet
Filium a Patre hoc habuisse, ut pro sua bonitate
operaretur pro hominibus. Tu vero et illa audito :
Christus nos redemit a maledicto legis⁸² ; item :
Cum adhuc peccatores essemus, Christus pro nobis
mortuus est⁸³. Diligenter autem attende etiam verba
Domini, quod postquam nos de Patre erudit, au-
thenticis et herilibus vocibus uti solet, dicens :
Volo, mundare⁸⁴ ; et, Tace, obmuteste⁸⁵ ; et, Ego
autem dico vobis⁸⁶ ; et illud, Mutum et surdum dæ-
monium, ego tibi præcipio⁸⁷ : et quæcunque alia id
genus : ut ex his quidem Dominum et conditorem
nostrum cognosceremus, per illa vero Patrem Do-
mini et conditoris nostri disceremus. Ita doctrina
undelibet vera monstratur, scilicet ex eo quod Pa-
ter per Filium creet, neque propterea Patris vim
creandi imperfectam argui, neque Filii operationem
ostendi infirmam ; sed voluntatis unitatem conjunc-
tionemque declarari. Itaque hæc vox, per quem,
confessionem habet causæ principalis : non autem
sumitur ad insectationem ac reprehensionem causæ
efficientis.

octavum Epistolæ ad Romanos citari, non quintum
Epistolæ ad Ephesios, ubi non legitur pro omnibus.

(18) Κατ' ὀγαθότητα. Reg. secundus κατ' υἱό-
τητα, secundum filiationem.

(19) Περὶ τοῦ Πατρὸς. Legendum contendit
Combesisius, ὁ περὶ τοῦ Πατρὸς, sique reddend-
um : cum de Patre non erudiret. Sic meo periculo
emendes, inquit, quidquid decoquat Erasmus, et anti-
quo errore representent codices. Sed doctissimi viri
emendationem explodit codicum mss. auctoritas,
ac ipsius etiam contextus clara et perspicua sen-
tentia, si sic interpretemur, Postquam nos de Patre
erudit, non ut Erasmus, cum nos de Patre eru-
diret.

(20) Παριστᾷ. Duo codices περιστῇ.

19 CAPUT IX.

Propria ac distincte de Spiritu notiones, doctrinae Scripturarum congruentes.

22. Jam vero etiam de Spiritu communes nostrae notiones cujusmodi sint expendamus, tum eas quae nobis de illo e Scripturis collectae sunt, tum eas quas Patrum traditione non scripta accepimus. Primum igitur, quis, auditis Spiritus appellationibus, animo non erigitur, et ad supremam naturam cogitationem non attollit? Nam Spiritus Dei dictus est, et Spiritus veritatis, qui ex Patre procedit²²: Spiritus rectus, Spiritus principalis²³, Spiritus sanctus, propria est illius ac peculiaris appellatio: quod sane nomen omnium maxime rem incorpoream et ab omni materia puram et incompositam declarat. Quapropter et Dominus cum eam, quae Deum in loco adorari existimabat, edoceret, rem incorpoream comprehendere non posse, Spiritus, inquit, est Deus²⁴. Proinde fieri non potest, ut qui audit Spiritum, naturam loco circumscriptam, aut mutationibus et alterationibus obnoxiam, aut omnino creaturam similem sibi animo fingat: sed ad id quod summum est cogitatione progrediens, intelligentem substantiam cogitet necesse est, virtute infinitam, magnitudine incircumscrip- tam, nec temporum nec saeculorum dimensionem recipientem, ea quae habet bona large impartientem. Ad quem omnia convertuntur quae egent sanctificatione: quem omnia appetunt juxta virtutem viventia, cujus afflatu velut irrigantur et adjuvantur, ut perveniant ad proprium suum naturalemque finem. Qui perdit caetera, ipse vero in nullo deficit: qui non vivit per instaurationem, sed vitam supplet; nec accessionibus augescit, sed statim plenus est: qui in seipso firmatur, et nusquam non adest. Origo sanctificationis, lux intelligibilis: universae potentiae rationali ad veritatis investigationem velut illustrationem quamdam ex sese praebens. Natura inaccessus, sed qui capi possit ob benignitatem; omnia quidem implens virtute, sed solis iis qui digni sunt communicabilis, quibus sese non eadem impertit mensura, sed juxta proportionem

A

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'.

Ἀποριστικαὶ ἐννοιαί περὶ τοῦ Πνεύματος, τῇ τῶν Γραφῶν ἀκολουθοῦσαι διδασκαλίᾳ (21).

22. Ἦδη δὲ καὶ περὶ τοῦ Πνεύματος τὰς κοινὰς ἡμῶν ἐννοίας ὅποιαί τινές εἰσιν ἐξετάσωμεν, τὰς τε ἐκ τῶν Γραφῶν περὶ αὐτοῦ συναχθεῖσας ἡμῖν, καὶ ἅς ἐκ τῆς ἀγράφου παραδόσεως τῶν Πατέρων διεδεξάμεθα. Πρῶτον μὲν οὖν, τίς, ἀκούσας τῶν προσηγοριῶν τοῦ Πνεύματος, οὐ διανίσταται τῇ ψυχῇ, καὶ πρὸς τὴν ἀνωτάτω φύσιν τὴν ἐννοίαν ὑπεραίρει; Πνεῦμα γὰρ Θεοῦ εἰρηται, καὶ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται· Πνεῦμα εὐθές, Πνεῦμα ἡγεμονικόν (22). Πνεῦμα ἅγιον ἢ κυρία αὐτοῦ καὶ ἰδιόζουσα κλήσις· ὅπερ δὴ μάλιστα παν- τὸς (23) τοῦ ἀσωμάτου, καὶ καθαρῶς ἁλοῦ τε καὶ ἀμεροῦς ὀνομά ἐστι. Διὸ καὶ ὁ Κύριος, τὴν ἐν τόπῳ προσκυνεῖσθαι τὸν Θεὸν ἡγουμένην (24) διδάσκων, ὅτι ἀπερίληπτον τὸ ἀσώματον, Πνεῦμα, φησὶν, ὁ Θεός. Οὐ τοίνυν δυνατόν, Πνεῦμα ἀκούσαντα, περιγεγραμ- μένην φύσιν ἐντυπῶσαι τῇ διανοίᾳ, ἢ τροπαῖς καὶ ἀλλοιώσεσιν ὑποκειμένην, ἢ ὅλως ὁμοίαν τῇ κτίσει· ἀλλὰ πρὸς τὸ ἀνωτάτω ταῖς ἐννοίαις χωροῦντα, νοερὰν οὐσίαν ἐπ' ἀνάγκης ἐννοεῖν, ἀπειρον κατὰ δύναμιν, μεγέθει ἀπερίριστον, χρόνοις ἢ αἰῶσιν ἀμέτρητον, ἀφθονον ὧν ἔχει καλῶν. Πρὸς δὲ πάντα ἐπέστραπται τὰ ἁγιασμοῦ προσεδόμενα· οὐ πάντα ἐφίεται τὰ κατ' ἀρετὴν ζῶντα, ὅλον ἐπαρδόμενα τῇ ἐπιτηδείᾳ καὶ βοηθοῦμενα πρὸς τὸ οἰκεῖον ἑαυτοῖς καὶ κατὰ φύσιν τέλος. Τελειωτικὸν τῶν ἄλλων, αὐτὸ δὲ οὐδαμοῦ ἐλλείπον· οὐκ ἐπισκευαστὸς (25) ζῶν, ἀλλὰ ζωῆς χορηγόν· οὐ προσθήκαις αὐξανόμενον, ἀλλὰ πλήρες εὐθὺς (26), ἐν ἑαυτῷ ἰδρυμένον, καὶ πανταχοῦ ἐν. Ἀγιασμοῦ γένεσις, φῶς ἡγοῦν, πάσῃ δυνάμει λο- γικῇ πρὸς τὴν τῆς ἀληθείας εὕρεσιν ὁλόν τινα κατα- φάνειαν δι' ἑαυτοῦ παρεχόμενον. Ἀπρόσιτον τῇ φύ- σει· χωρητὸν δι' ἀγαθότητα· πάντα μὲν πληροῦν τῇ δυνάμει, μόνοις δὲ ὄν μεθεκτὸν τοῖς ἀξίοις, οὐχ ἐνὶ μέτρῳ μετεχόμενον, ἀλλὰ κατ' ἀναλογίαν τῆς πίστεως διαίρουσιν τὴν ἐνέργειαν. Ἀπὸλον τῇ οὐσίᾳ, ποικίλον ταῖς δυνάμειν· ὅλον ἐκάστῳ παρὼν, καὶ ὅλον ἀπαν- ταχοῦ ἐν. Ἀπαθῶς μεριζόμενον, καὶ ὁλοσχερῶς με- τεχόμενον (27)· κατὰ τὴν εἰκόνα τῆς ἡλιακῆς ἀκτι-

²² Joan. xv, 26. ²³ Psal. l, 42, 43. ²⁴ Joan. iv, 24.

(21) *Διδασκαλίᾳ*. Addunt editi, καὶ ὅτι δεσπότης τὸ Πνεῦμα, sed hæc absunt a quinque codicibus mss. Statim editi περὶ ἁγίου Πνεύματος. Sed vox ἁγίου non reperitur in mss.

(22) *Πνεῦμα ἡγεμονικόν*. Sic repetunt hanc vocem libri veteres.

(23) *Παντός*. Sic codices mss. et editio prima Basil. In aliis editionibus legitur πάντων.

(24) *ἡγουμένην*. Male in editis additum fuerat ψυχὴν, quæ vox nec in mss. codicibus legitur, et sententiæ nitorem perturbat. Similis locus infra occurrit de eadem muliere Samaritana cap. 26, n. 4, ubi pariter non legitur ψυχὴν.

(25) *Ἐπισκευαστὸς*. Sic omnes codices mss. Editi ἐπισκευαστικὸς.

(26) *Πλήρες εὐθὺς*. Sic omnes codices mss. Male in editis πλήρης, εὐθές.

(27) *Ὁλοσχερῶς μετεχόμενον*. Immerito vitupe-

rat interpretationem Erasmi Combesisii, ac ver- tendum esse pronuntiat: qui integre, in totum plane participetur. Nam Basilius, qui probat hoc loco immensitatem Spiritus sancti, num dicere potuit eum a rebus creatis plene et in totum percipi? At Spiritum ita dividi et communicari, ut totus et in- teger maneat, sententia est Basilio digna et sanctis Patribus notissima. Unum ex omnibus proferam Ambrosium, qui Basilium imitatur et illustrat: Non enim totum effudit, inquit lib. i De Spiritu sancto, cap. 8, sed quod effudit, omnibus abundavit. Quod igitur nobis satis esse iudicavit, effudit: et quod ef- fusum est, non separatim est nec incisum: sed unitatem habet, quo aciem nostri cordis illuminet pro nostræ possibilitate virtutis. Denique tantum capimus, quantum profectus nostræ mentis acqui- rit. Inseparabilis est enim plenitudo gratiæ spiri- tualis, sed nobis pro nostræ participatur facultate

νος, ἥς ἡ χάρις, τῷ ἀπολαύοντι. ὡς μόνῃ παρούσα, καὶ γῆν ἐπιλάμπει καὶ θάλασσαν, καὶ τῷ ἀέρι ἐγκέκραται. Οὕτω δὴ καὶ τὸ Πνεῦμα ἐκάστῳ τῶν δεκτικῶν, ὡς μόνῃ παρὼν, διαρκῇ τοῖς πᾶσι τὴν χάριν ὁλόκληρον ἐπαφίησιν· οὐ ἀπολαύει τὰ μετέχοντα, ὅσον αὐτὰ πέφυκεν (28), οὐχ ὅσον ἐκεῖνο δύναται.

mare illustrat, misceturque aeri. Sic et Spiritus sanctus, unicuique capacium 20 cum adsit quasi soli, insufficientem omnibus gratiam ac integram infundit : quo fruuntur quæcunque de illo participant, quantum ipsis fas est natura, non quantum ille potest.

23. Οἰκείωσις δὲ Πνεύματος πρὸς ψυχὴν οὐχ ὁ διὰ τόπου προσεγγισμὸς (πῶς γὰρ ἂν πλησιάσαις τῷ ἀσωμάτων σωματικῶς;), ἀλλ' ὁ χωρισμὸς τῶν παθῶν, ἅπερ, ἀπὸ τῆς πρὸς τὴν σάρκα φιλίας ὑπερὸν ἐπιγινόμενα τῇ ψυχῇ, τῆς ἀπὸ τοῦ Θεοῦ οἰκειότητος ἡλλοτρίωσι. Καθαρθέντα δὴ οὖν ἀπὸ τοῦ αἵχου, δ' ἀνεμάξατο διὰ τῆς κακίας, καὶ πρὸς τὸ ἐκ φύσεως κάλλος ἐπανελθόντα, καὶ ὅσον εἰκόνι βασιλικῇ τὴν ἀρχαίαν μορφήν διὰ καθαρότητος ἀποδόντα, οὕτως ἐστὶ μόνως προσεγγίσει τῷ Παρακλήτῳ. Ὁ δ', ὥσπερ ἥλιος, κεκαθαρμένον ὄμμα παραλαβὼν, δεῖξει σοι ἐν ἑαυτῷ τὴν εἰκόνα τοῦ ἀοράτου. Ἐν δὲ τῷ μακαρίῳ τῆς εἰκόνης θεάματι τὸ ἀρρήτον ὄψει τοῦ ἀρχετύπου κάλλος. Διὰ τούτου καρδιῶν ἀνάβασις (29), χειραγωγία τῶν ἀσθενούντων, τῶν προκοπόντων τελείωσις. Τοῦτο, τοῖς ἀπὸ πάσης κηλίδος κεκαθαρμένοις ἐπὶ λάμπον, τῇ πρὸς ἑαυτὸ κοινωνίᾳ πνευματικῶς ἀποδείκνυσι. Καὶ ὥσπερ τὰ λαμπρὰ καὶ διαφανῆ τῶν σωμάτων, ἀκτίνος αὐτοῖς ἐμπροσθοῦς (30), αὐτὰ τε γίνεται περιλαμπῇ, καὶ ἐτέραν αὐτῇ ἀπ' ἑαυτῶν ἀποστέλλει· οὕτως αἱ πνευματοφόροι ψυχαί, ἐλλαμφθεῖσαι παρὰ τοῦ Πνεύματος, αὐταὶ τε ἀποτελοῦνται πνευματικαί, καὶ εἰς ἐτέρους τὴν χάριν ἐξαποστέλλουσιν. Ἐντεῦθεν μελλόντων πρόγνωσις, μυστηρίων σύνεσις, κεκρυμμένων κατάληψις, χαρισμάτων διανομαί, τὸ οὐράνιον πολιτεῦμα, ἡ μετὰ ἀγγέλων χορεία, ἡ ἀτελεύτητος (31) εὐφροσύνη, ἡ ἐν Θεῷ διαμονή, ἡ πρὸς Θεὸν ὁμολογία, τὸ ἀκρότατον τῶν δρεκτιῶν, θεὸν γενέσθαι. Αἱ μὲν οὖν περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἔννοιαι ἡμῶν, ἃς περὶ τοῦ μεγέθους αὐτοῦ καὶ τῆς ἀξίας καὶ τῶν ἐνεργημάτων ὑπ' αὐτῶν τῶν λογίων τοῦ Πνεύματος φρονεῖν ἐδιδάχθημεν, ὡς ὀλίγα ἀπὸ πολλῶν παραθέσθαι, τοιαῦται. Ἡ δὲ δὲ (32) πρὸς ἀντιλογικὸς χωρητέον, πειρωμένους ἐλέγχειν τὰς ἀντιθέσεις, τὰς ἐκ τῆς ψευδωνύμου γνώσεως ἡμῖν προκαλλομένας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ.

Πρὸς τοὺς λέγοντας μὴ χρῆναι συντάσσειν Πατρὶ καὶ Υἱῷ τὸ ἅγιον Πνεῦμα.

24. Οὐ χρὴ, φασί, Πατρὶ καὶ Υἱῷ συντετάχθαι τὸ ἅγιον Πνεῦμα, διὰ τε τὸ τῆς φύσεως ἀλλότριον, καὶ

naturæ. Vide Basilii homiliam De fide pag. 133. Paulo post editi τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Mss. ut in contextu.

(28) Πέφυκεν. Mendose in editis additur δύνασθαι, quod a nostris codicibus mss. abest. Videtur Erasmus legisse οὐχ ὅσον αὐτὰ πέφυκεν, ἀλλ' ὅσον ἐκεῖνο δύναται. Sic enim reddit : non quantum ipsa natura sua possunt capere, sed quantum potest ille. Funestissimam vocat hanc interpretationem Combesius ; sed tamen hic Erasmi videtur esse sensus,

A fidei dispertitur vim suam. Simplex essentia, varius potentiis ; qui singulis totus adest, et totus ubique est. Qui sic dividitur ut ipse nihil patiat ; cuius sic omnes participes sunt, ut ipse maneat integer, radii solaris in morem, cuius beneficium fruenti tanquam uni adest, et tamen terram ac

25. Spiritus autem cum anima conjunctio non sit loci propinquitate (nam qui fiat ut ad incorporeum corporaliter accedas ?), sed a cupiditatibus recessu, quæ post accesserunt animæ propter amicitiam erga carnem, et a Dei consortio alienarunt. Itaque, si quis ab eo, quod vitii labe contraxerat, probro purgetur, atque ad nativam pulchritudinem reversus velut regię imagini formam veterem per puritatem reddat, hoc uno demum modo potest ad Paracletum appropinquare. Ille autem, veluti sol, purum nactus oculum, ostendet tibi in seipso imaginem illius qui videri non potest. In beata autem huius imaginis contemplatione videbis ineffabilem archetypi pulchritudinem. Per hunc corda sustolluntur in altum, manu ducuntur infirmi, proficientes perficiuntur. Hic eis qui ab omni sordē purgati sunt illucescens, per communionem quam cum ipso habent, spirituales reddit. Et quemadmodum corpora nitida, pellucidaque, contacta radio, sunt et ipsa supra modum splendida, et alium fulgorem ex sese profundunt, ita animæ quæ Spiritum ferunt, illustranturque a Spiritu, sunt et ipsæ spirituales, et in alios gratiam emittunt. Hinc futurorum præscientia, mysteriorum intelligentia, occultorum comprehensio, donorum distributiones, cœlestis conversatio, cum angelis chorea : hinc gaudium nunquam finiendum, hinc in Deo perseverantia, hinc similitudo cum Deo, et quo nihil sublimius expeti potest, hinc est ut deus fias. Communes igitur nostræ notiones de sancto Spiritu, quas de magnitudine dignitateque illius, deque operationibus, ab ipsis Spiritus eloquiis sentire didicimus, ut e multis pauca asseramus, sic habent. Nunc autem ad contradicendi cupidus veniendum est conabimurque illorum objectiones refellere quas e falsi nominis scientia nobis proponunt.

CAPUT X.

Adversus eos qui dicunt non oportere Patri et Filio adjungere Spiritum sanctum.

24. Non oportet, inquit, Patri et Filio adjungere Spiritum sanctum : partim eo quod sit alienæ

Spiritus sancti gratiam non ex hominum infirmitate, sed ex illius omnipotentia pendere.

(29) Ἀνάβασις. Sic quinque codices : alius cum editis ἀναβάσεις. Ibidem χειραγωγία in uno codice.

(30) Ἐμπροσθοῦς. Duo codices ἐπιπροσούσης.

(31) Ἀτελεύτητος. Duo Regii codices ἀτέλειος.

Ibidem antiqui tres libri ἡ ἐνθεος διανομή.

(32) Ἡ δὲ δὲ. Hic incipit caput decimum in quibusque veteribus libris.

naturæ, partim quod dignitate sit inferior. Quibus A
æquum est ut apostolorum verbis respondeamus :
Deo oportet obedire magis quam hominibus ⁹¹. Nam
si Dominus aperte in tradendo salutifero baptismo
præcepit discipulis, ut baptizarent omnes gentes in
nomine Patris et Filii et Spiritus sancti ⁹², haud
dedignatus cum illo consortium : contra isti di-
cunt, non oportere Spiritum Patri Filioque **21**
conjungere; an non Dei præcepto palam adversan-
tur? Etenim, si dicunt hujusmodi conjunctione non
declari ullam communionem aut consortium; di-
cant quidnam conveniat hoc existimare, et quæ
aliam efferant magis peculiarem consortii rationem?
Et quidem si Dominus sibi et Patri non adjunxit
Spiritum in baptismo, neque etiam nobis vitio ver-
tant quod eos conjungimus. Nihil enim nos diver-
sum neque sentimus, neque loquimur. Sin autem
illic conjunctus est Patri et Filio Spiritus, nec
quisquam est adeo impudens, ut aliud quidquam
dicat, ne sic quidem nos in jus vocent, si Scriptu-
ras sequimur.

25. Sed belli adversum nos apparatus instructus
est, omnisque cogitatio intenta est in nos, et linguæ
maledicorum hic vehementius jaculantur quam ii,
qui Christum occiderant, olim lapidibus impetie-
rant Stephanum. Verum ne consequantur, ut lateat
nos quidem esse belli occasionem, sed quæ agun-
tur revera ad excelsum spectare. Itaque in nos
quidem machinas et insidias instruunt, seque mu-
tuo exhortantur ad ferendas suppetias, ut quisque
peritia aut robore valet. Cæterum id quod oppu-
gnantur, fides est, isque scopus communis est om-
nibus adversariis, et sanæ doctrinæ inimicis, ut so-
litudinem fidei in Christum concutiant, apostolicam
traditionem solo æquatam abolendo. Eapropter, sic-
ut solent qui bonæ fidei debitores sunt, probatio-
nes e Scriptura clamore exigunt, Patrum testimo-
nium, quod scriptum non est, velut nullius mo-
menti rejicientes. At de tuenda veritate nihil remit-
temus, neque ignavia a ferendis illi auxiliis desiste-
mus. Etenim si Dominus nobis, ut necessarium ac
salutare dogma, Spiritus cum Patre conjunctionem
tradidit; his autem non ita videtur, sed dividere ac
distrahere Spiritum et ad servilem naturam de-
trudere : an non verum est, apud illos blasphemiam
ipsorum plus habere ponderis, quam Domini præ-

τὸ τῆς ἀξίας καταδέεσθαι. Πρὸς οὓς δίκαιον τὴν τῶν ἀπο-
στόλων φωνὴν ἀποκρίνασθαι (35), ὅτι *Πειθαρχεῖν
Θεῷ δεῖ μᾶλλον ἢ ἀνθρώποις*. Εἰ γὰρ ὁ μὲν Κύριος
σαφῶς ἐν τῇ παραδόσει τοῦ σωτηρίου βαπτίσματος
προσέταξε τοῖς μαθηταῖς βαπτίζειν πάντα τὰ ἔθνη
εἰς ὄνομα Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος,
οὐκ ἀπαξιών τὴν πρὸς αὐτὸ κοινωνίαν, οὗτοι δὲ μὴ
χρῆναι αὐτὸ Πατρὶ καὶ Υἱῷ συντάσσειν λέγουσι· πῶς
οὐχὶ τῇ τοῦ Θεοῦ διαταγῇ προδήλως ἀνδίστανται; Εἰ
μὲν γὰρ οὐκ εἶναι φασὶ τὴν τοιαύτην σύνταξιν κοι-
νωνίας τινὸς καὶ συναφείας δηλωτικὴν, εἰπάτωσαν,
τί μὲν νομίζειν τοῦτο προσήκει; τίνα δὲ ἕτερον συν-
αφείας τρόπον οἰκειώτερον ἔχουσι; Καίτοιγε εἰ μὴ
συνῆψεν ὁ Κύριος ἑαυτῷ καὶ τῷ Πατρὶ τὸ Πνεῦμα
κατὰ τὸ βάπτισμα, μὴδὲ ἡμῖν (34) τὴν συνάφειαν
ἐγκαλεῖσθαι. Οὐδὲν γὰρ ἡμεῖς ἀλλοιότερον οὕτε
φρονούμεν, οὕτε φθεγγόμεθα. Εἰ δὲ συνῆψαι ἐκεῖ τῷ
Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ, καὶ οὐδεὶς οὕτως ἀναιδῆς ὥστε
ἄλλο τι φῆσαι, μὴδ' οὕτως ἡμῖν ἐγκαλεῖσθαι, εἰ
τοῖς γεγραμμένοις ἀκολουθοῦμεν.

25. Ἄλλ' ἡ μὲν παρασκευὴ τοῦ καθ' ἡμῶν πολέμου
ἐξήρτυται (35), καὶ πᾶσα διάνοια πρὸς ἡμᾶς τέταται,
καὶ γλώσσαι βλασφημῶν ὥδε τοξεύουσι σφοδρότερον
βάλλουσαι ἢ τὸν Στέφανον τότε τοῖς λίθοις οἱ χριστοφό-
νοι· μὴ λανθανέτωσαν δὲ, ὅτι πρόσχημα μὲν ἡμᾶς
ὁ πόλεμος ἔχει, ἡ δὲ ἀλήθεια τῶν γινομένων πρὸς τὸ
ὕψος βλέπει. Ὅτε ἐφ' ἡμᾶς μὲν δῆθεν τὰς μηχανὰς
καὶ τὰς ἐνέδρας διασκευάζονται, καὶ ἀλλήλοις ἐγκα-
λεῖνται ἐπιδοθεῖν, ὥς ἕκαστος ἔχει ἐμπειρίας ἢ
ρώμης. Πίστις δὲ ἐστὶ τὸ πολεμούμενον, καὶ κοινὴς
σκοπὸς ἅπασι τοῖς ἐναντίοις καὶ ἐχθροῖς τῆς ὑγια-
νούσης διδασκαλίας τὸ στέρνωμα τῆς εἰς Χριστὸν πί-
στεως κατασεῖσαι, ἐκ τοῦ τὴν ἀποστολικὴν παράδοσιν
ἐδαφισθεῖσαν ἀφανισθῆναι. Διὰ τοῦτο, ὡς τῶν χρεω-
φειλετῶν οἱ δῆθεν εὐγνώμονες (36), τὰς ἐκ τῶν ἐγ-
γράφων ἀποδείξεις ἐπιδοῦνται, τὴν ἀγραφὴν τῶν
Πατέρων μαρτυρίαν ὥς οὐδεὶς ἀξίαν ἀποπερπόμε-
νοι. Ἄλλ' οὐ γὰρ ὕψιστά μεθα τῆς ἀληθείας, οὐδὲ
δειλὴ τὴν συμμαχίαν προδώσωμεν. Εἰ γὰρ ὁ μὲν Κύ-
ριος ὡς ἀναγκαῖον καὶ σωτήριον δόγμα τὴν μετὰ
Πατρὸς σύνταξιν τοῦ ἁγίου Πνεύματος παραδέδωκε,
τοῖς δὲ οὐχ οὕτω δοκεῖ, ἀλλὰ διαφεῖν καὶ διασπᾶν
καὶ ἐπὶ τὴν φύσιν τὴν λειτουργικὴν μετοικίσειν (37).
πῶς οὐκ ἀληθές, ὅτι τὴν αὐτῶν βλασφημίαν κυριω-
τέραν ποιοῦνται τῆς τοῦ Θεοῦ νομοθεσίας; Φέρε

⁹¹ Act. v, 29. ⁹² Matth. xxviii, 19.

(35) Ἀποκρίνασθαι. Codices nonnulli ἀποκρί-
νεσθαι.

(34) Μὴδὲ ἡμῖν. Hæc scriptura, quam Erasmus
in interpretando sequitur, bifem movit Combefisio;
ac legendum esse contendit, ut in quatuor mss. re-
perimus, τότε ἡμῖν, Tunc nobis vitio vertant, quod
eos conjungimus. Sed prorsus immerito Erasmus
vellicat, qui multo melius sententiæ seriem per-
spexit. Fert enim conditionem adversariis Basilii,
eosque undique constrictos tenet, ut his verbis, In
nomine Patris et Filii et Spiritus sancti, vel Spiritum
cum Patre et Filio conjungi negent, vel fateantur.
Si conjungi negent, neque etiam se conjunctionis
nomine iuculari ab illis debere, cum nihil dicat

neque sentiat ab hoc testimonio diversum, nec ma-
gis ex suis quam ex Christi verbis conjunctio se-
quatur. Si vero fateatur, immerito item sibi ab
illis impingi, quod Scripturam sequatur. Hanc esse
Basilii sententiam perspiciet, quisquis leget atten-
tius. Quamobrem retinenda fuit vulgata scriptura,
quamvis altera in pluribus exstet codicibus.

(35) Ἐξήρτυται. Sic Colbertinus et duo codices
a Combefisio citati. Reg. secundus ἐπηρται. Editi
ἐξήρτηται.

(36) Οἱ δῆθεν εὐγνώμονες. Recte observavit Ba-
silii illud, bonæ fidei debitores, non sine ironia di-
ctum fuisse.

(37) Μετοικίσειν. Nonnulli codices μετακομίσεν.

δη οὖν, πᾶσαν φιλονεικίαν καταβαλόντες, οὕτω περὶ Ἀ
τῶν ἐν χειρὶ πρὸς ἀλλήλους διασκέψόμεθα.

26. Χριστιανοὶ πόθεν ἡμεῖς; διὰ τῆς πίστεως, πᾶς
τις ἂν εἴποι. Σωζόμεθα δὲ τίνα τρόπον; Ἀναγεννη-
θέντες δηλονότι διὰ τῆς ἐν τῷ βαπτίσματι χάριτος.
Πόθεν γὰρ ἄλλοθεν; Εἴτα τὴν σωτηρίαν ταύτην διὰ
Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος βεβαιουμένην
γνωρίσαντες, ὃν παρελάβομεν τύπον διδαχῆς προ-
ητομέθα; Ἡ μεγάλων ἂν εἴη στεναγμῶν ἄξιον, εἴπερ
εὐρισκόμεθα νῦν μακρυνόμενοι μᾶλλον ἀπὸ τῆς σω-
τηρίας ἡμῶν, ἢ ὅτε ἐπιστεύσαμεν· εἴπερ ἂ (38) τότε
προσεδέξαμεθα, νῦν ἀπαρνούμεθα. Ἰση ἐστὶν ἡ ζη-
μία ἡ ἀμοιβὴν τίνα τοῦ βαπτίσματος ἀπελθεῖν, ἢ ἐν
τι τῶν ἐκ τῆς παραδόσεως ἐλλείπον δέξασθαι. Τὴν τε
ὁμολογίαν, ἣν ἐπὶ τῆς πρώτης εἰσαγωγῆς κατεθέμεθα,
ὅτε, θυσθέντες ἀπὸ τῶν εἰδῶλων, προσήλθομεν Θεῷ
ζῶντι, ὃ μὴ ἐπὶ παντὸς φυλάττων καιροῦ, καὶ διὰ
πάσης ἐαυτοῦ τῆς ζωῆς ὡς ἀσφαλοῦς φυλακτηρίου
περιεχόμενος, ξένον ἐαυτὸν καθίστασι τῶν ἐπαγγελ-
γιῶν τοῦ Θεοῦ, τῷ ἰδίῳ χειρογράφῳ μαχόμενος, δὲ ἐπὶ
τῆς κατὰ τὴν πίστιν ὁμολογίας κατέθετο. Εἰ γὰρ
ἀρχὴ μοι ζωῆς τὸ βάπτισμα, καὶ πρώτη ἡμερῶν
ἐκείνη ἢ τῆς παλιγγενεσίας ἡμέρα, δηλον, ὅτι καὶ
φωνὴ τιμωτάτη (39) πασῶν ἢ ἐν τῇ χάριτι τῆς υιο-
θεσίας ἐκφωνηθεῖσα. Τὴν οὖν εἰσαγούσαν με εἰς τὸ
φῶς, τὴν γινώσκιν (40) Θεοῦ μοι χαριζαμένην παράδο-
σιν, δι' ἧς τέκνον ἀπεδείχθην Θεοῦ, ὃ τέως διὰ τὴν
ἁμαρτίαν ἐχθρὸς, ταύτην προδῶ, ταῖς τούτων πηθα-
νολογίαις παρατραπίς; Ἀλλὰ καὶ ἐμαυτῷ συνεύχο-
μαι μετὰ τῆς ὁμολογίας ταύτης ἀπελθεῖν πρὸς τὸν
Κύριον, καὶ αὐτοῖς παραινῶ, ἄστυλον διατηρῆσαι τὴν
πίστιν, εἰς ἡμέραν Χριστοῦ, καὶ ἀχώριστον ἀπὸ Πα-
τρὸς καὶ Υἱοῦ φυλάξαι τὸ Πνεῦμα (41), τὴν ἐπὶ τοῦ
βαπτίσματος διδασκαλίαν ἐν τε τῇ ὁμολογίᾳ τῆς πί-
στεως διατηροῦντας καὶ ἐν τῇ τῆς δόξης ἀποπλη-
ρώσει.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ΄.

Ὅτι παραβάται οἱ τὸ Πνεῦμα ἀρνούμενοι.

27. Τίμη οὐαί; τίμη θλίψις; τίμη ἀπορία καὶ σκότος;
τίμη αἰωνία κατάκρισις; Οὐ τοῖς παραβάταις; οὐ τοῖς
τὴν πίστιν ἀρνησάμενοις; Τίς δὲ τῆς ἀρνήσεως ἔλεγ-
χος; Οὐχ ὅτι τὰς οἰκείας ὁμολογίας ἠθέτησαν; Ὁμο-
λόγησαν δὲ τί, ἢ πότε; Πιστεύειν εἰς Πατέρα καὶ Υἱὸν
καὶ ἅγιον Πνεῦμα, ὅτε, ἀποταξάμενοι τῷ διαβόλῳ καὶ
τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ, τὴν σωτήριον ἐκείνην ἀφῆκαν
φωτὴν. Τίς οὖν πρέπουσα τούτοις προσσηγορία παρὰ
τῶν τέκνων τοῦ φωτὸς ἐξευρέθη; Οὐχὶ παραβάται
προσαγορεύονται, ὡς εἰς τὰς τῆς σωτηρίας (42) αὐ-

(38) *Εἴπερ ἂ.* Sic nostri codices, non ut editi ei
γὰρ ἂ. Paulo post particulam ἢ addidimus ante has
voces ἐν τι τῶν, quæ quidem voculae variis modis
leguntur. Habet enim editio Basileensis ἢ τι τὸ τῆς,
nonnulli codices ἢ ἐν τῶν, alii ut in textu. Unde
suspicio est aliquid esse corrupti. Legerem liben-
ter ἢ ἐν τινι τῶν, etc., cui scripturæ gemella pro-
sus est interpretatio Erasmi.

(39) *Τιμωτάτη.* Editi addunt μοι, sed hæc vocula
abest a codicibus mss.

scriptum? Agedum igitur omni contentione depo-
sita, ita de iis quæ in manibus sunt, internos dis-
ceptemus.

26. Christiani unde nos? Per fidem, dicit quill-
bet. Salvi autem sumus, quo modo? Nimirum rege-
nerati per gratiam quæ confertur in baptismo. Nam
unde alioqui? Ergone postquam hanc salutem per
Patrem et Filium et Spiritum sanctum ratam ac
firmatam noverimus, traditam nobis doctrinæ for-
mam abjiciemus? Id profecto multis dignum suspi-
riis fuerit, si comperiamur nunc longius abesse a
salute nostra, quam tum cum credidimus; si quæ
tunc recepimus, nunc abnegamus. Par et æquale
damnum est, 22 sive quis baptismatis expers de-
cedat de vita sive recipiat baptisma, cui unum ali-
quod eorum quæ tradita sunt desit. Et quis-
quis professionem, quam in prima institutione de-
posuimus, cum liberati a simulacris accessimus ad
Deum vivum, in omni tempore non servat, nec eam
quasi tutissimum præsidium per totam suam vitam
complectitur, seipsum alienum reddit a promissis
Dei, sui ipsius chirographo repugnans, quod in pro-
fessione fidei deposuit. Nam si mihi vitæ initium
est baptismus, ad dierum omnium primus est dies re-
generationis; perspicuum est et vocem illam om-
niū pretiosissimam esse, quæ in adoptionis gratia
prolata est. Itane igitur traditionem, quæ me addu-
cit ad lucem, quæ Dei cognitionem largita est, per
quam factus sum filius Dei, qui prius propter pec-
catum eram hostis, deseram, seductus istorum spe-
ciosiorum sermonibus? Quin potius et illud mihi precor,
ut cum hac professione contingat hinc decedere ad
Dominum: ut ipsos hortor, ut inviolatam servant
fidem usque ad diem Christi, et indivulsum a Patre
et Filio custodiant Spiritum: doctrinam baptisma-
tis tum in fidei professione, tum in gloriæ persolu-
tione servantes.

CAPUT XI.

Prævaricatores esse illos qui negant Spiritum.

27. Cui vix? cui afflictio? cui angustia ac tene-
bræ? cui sempiterna condemnatio? Nonne præva-
ricatoribus? nonne iis qui fidem abnegarunt? Sed
unde probantur abnegasse? Nonne hinc, quod suas
ipsi professiones irritas fecerunt? Quid autem pro-
fessi sunt, aut quando? Professi sunt credere se in
Patrem et Filium, et Spiritum sanctum, tum cum
renuntiantes diabolo et angelis ejus salutiferam il-
lam vocem ediderunt. Quod igitur istis dignum
vocabulum excogitatum est a filiis lucis? Nonne

(40) *Εἰς τὸ φῶς, τὴν γινώσκιν.* Sic veteres libri.
Male in editis φῶς καὶ γινώσκιν. Paulo post fidem
editi præter codicum mss. fidem ὃ πρὸς δόλγῳ τέως.

(41) *Τὸ Πνεῦμα.* Editi addunt τὸ ἅγιον, sed repu-
gnant codices mss. Ibidem corrupte in editione
Parisiensi κατῆσαι διδασκαλίαν. Veteres libri et
editio Basileensis ut in contextu.

(42) *Τῆς σωτηρίας.* Sic mss. codices. Editi σω-
τηρίους. Reg. secundus ibidem habet ἐκταῶν.

perfurge ac praevaricatores appellantur, ut qui salutis suae pacta violarint? Quo igitur nomine eum qui Deum abnegavit, quo eum qui Christum abnegavit, appellem? Quoniam alio, quam praevaricatoris ac desertoris? At ei qui negavit Spiritum, quod me vis nomen imponere? Nonne hoc idem, quippe qui pactum cum Deo initum violavit? Ergo cum et fidei in Spiritum professio beatitudinem pietatis nobis conciliet, et abnegatio crimini abnegati Dei faciat obnoxios: an non horrendum est ipsum nunc rejicere, non ignem, non gladium, non crucem, non flagella, non rotam, non tormenta metuentes, sed solis sophismatibus seductionibusque istorum, qui Spiritui rebelles sunt, deceptos? Testificor omni homini Christum profitenti, et Deum neganti, quod Christus nihil illi proderit; aut Deum invocanti, Filium vero spernenti, quod inanis est fides illius. Item ei qui Spiritum rejicit, testificor quod fides ejus qua proficitur Patrem et Filium, inanis erit: **23** quam nec habere potest nisi simul adsit Spiritus. Non enim credit in Filium, qui non credit Spiritui; nec credit in Patrem, qui non credit Filio. *Nec enim potest dicere Dominum Jesum, nisi in Spiritu sancto*²³; et, *Deum nemo vidit unquam, sed unigenitus Filius, qui est in sinu Patris, hic nobis enarravit*²⁴. Insuper talis expertus est verae adorationis. Neque enim fieri potest, ut quis Filium adoret, nisi in Spiritu sancto, aut ut Patrem invocet, nisi in adoptionis Spiritu.

CAPUT XII.

Adversus eos qui dicunt sufficere baptismum tantum in nomine Domini.

28. Neminem vero in fraudem inducat illud Apostoli, quod Patris et Spiritus sancti nomen in baptizatis commemoratione frequenter omittit: neque ideo putet indifferentem esse nominum invocationem. *Quicumque, inquit, in Christum baptizati estis, Christum induistis*²⁵; et rursus, *Quicumque in Christo baptizati estis, in mortem illius baptizati estis*²⁶. Nam Christi appellatio, totius est professio: declarat siquidem et Deum qui unxit, et Filium qui unctus est, et Spiritum sanctum qui est unctio: quemadmodum a Petro in Actis didicimus, *Jesum Nazarenum, quem unxit Deus Spiritu sancto*²⁷. Item in Isaia, *Spiritus Domini super me, eo quod unxit*

A τῶν συνθήκας παρασπονδήσαντες; Τί οὖν εἶπω τὸν ἀρνησάμενον; τί δὲ τὸν ἀρνησάμενον; Τί ἄλλο γὰρ ἢ παραβάτην; Τῷ δὲ τὸ Πνεῦμα ἀρνησάμενῳ τίνα με βούλει προσηγορίαν θέσθαι; Οὐ τὴν αὐτὴν ταύτην, ὡς τὰς πρὸς Θεὸν παραδάντι συνθήκας; Οὐκοῦν ὁπότε καὶ ἡ ὁμολογία τῆς εἰς αὐτὸ (43) πίστεως τὸν τῆς εὐσεβείας μακαρισμὸν προξενεῖ, καὶ ἡ ἀρνησις τῇ καταχρίσει τῆς ἀθεότητος ὑποβάλλει, πῶς οὐ φοβερὸν τοῦτο (44) νῦν ἀθετῆσαι, οὐ πῦρ, οὐ ξίφος, οὐ σταυρὸν, οὐ μάστιγας, οὐ τροχόν, οὐ στρεβλωτήρια φοβηθέντας, ἀλλὰ σοφίσμασι μόνοις καὶ παραγωγαῖς τῶν πνευματομάχων παραχρυσθέντας; Μαρτύρομαι παντὶ ἀνθρώπῳ ὁμολογοῦντι Χριστὸν, καὶ τὸν Θεὸν ἀρνούμενῳ, ὅτι Χριστὸς αὐτὸν οὐδὲν ὠφελήσει· ἢ Θεὸν ἐπικαλούμενῳ, τὸν δὲ Υἱὸν (45) ἀθετοῦντι, ὅτι **B** ματαία ἐστὶν ἡ πίστις αὐτοῦ· καὶ τῷ τὸ Πνεῦμα παραιτούμενῳ, ὅτι ἡ εἰς Πατέρα καὶ Υἱὸν πίστις αὐτῷ εἰς κενὸν ἀποδίδεται, ἣν οὐδὲ ἔχειν δύναται, μὴ συμπάρντος τοῦ Πνεύματος. Οὐ πιστεύει μὲν γὰρ εἰς Υἱὸν ὁ μὴ πιστεύων τῷ Πνεύματι· οὐ πιστεύει δὲ εἰς Πατέρα ὁ μὴ πιστεύσας (46) τῷ Υἱῷ. Οὐτε γὰρ δύναται εἰπεῖν Κύριον Ἰησοῦν εἰ μὴ ἐν Πνεύματι ἐγὼ καὶ, Θεὸν οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε, ἀλλ' ὁ μονογενὴς Υἱὸς, ὁ ὢν ἐν τοῖς κόλποις τοῦ Πατρὸς. οὗτος ἡμῖν (47) ἐξηγήσατο. Ἄμοιρός ἐστι καὶ τῆς ἀληθινῆς προσκυνήσεως ὁ τοιοῦτος. Οὐτε γὰρ Υἱὸν προσκυνῆσαι δυνατόν ἐστι μὴ (48) ἐν Πνεύματι ἀγῶν, οὐτε ἐπικαλέσασθαι δυνατόν τὸν Πατέρα εἰ μὴ ἐν τῷ τῆς υἰοθεσίας Πνεύματι.

C

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ'.

Πρὸς τοὺς λέγοντας ἔφαρκεν καὶ μόνον τὸ εἰς τὸν Κύριον βάπτισμα.

28. Καὶ μηδένα παραχρυσέσθαι τὸ τοῦ Ἀποστόλου, ὡς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς (49) καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐπὶ τῆς τοῦ βαπτίσματος μνήμης πολλάκις παραλαμβάνοντος, μηδὲ διὰ τοῦτο ἀπαρτήρητον οἰεσθαι τὴν ἐπὶ κλήσιν εἶναι τῶν ὀνομάτων. Ὅσοι, φησὶν, εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε, Χριστὸν ἐνεδύσασθε· καὶ πάλιν· Ὅσοι εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε, εἰς τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐβαπτίσθητε. Ἡ γὰρ τοῦ Χριστοῦ προσηγορία τοῦ παντός ἐστιν ὁμολογία· ὅλοι γὰρ τὸν τε χρίσαντα Θεὸν, καὶ τὸν χρισθέντα Υἱὸν, καὶ τὸ χρίσμα τὸ Πνεῦμα, ὡς παρὰ Πέτρου ἐν ταῖς Πράξεσι μεμαθήκαμεν, Ἰησοῦν τὸν ἀπὸ Ναζαρέτ, ὃν ἔχρισεν (50) ὁ Θεὸς τῷ Πνεύματι τῷ

D

²³ 1 Cor. xii, 5. ²⁴ Joan. i, 18. ²⁵ Gal. iii, 27. ²⁶ Rom. vi, 3. ²⁷ Act. x, 38.

(43) Εἰς αὐτό. Editi ac unus tantum codex ms. εἰς αὐτόν.

(44) Τοῦτο. Editi ταύτην, repugnantibus omnibus codicibus mss. ac ipsa etiam prima Basileensi editione.

(45) Τὸν δὲ Υἱόν. Sic mss. codices. Editi καὶ τὸν Χριστόν. Nec multo post Reg. secundus et editio Paris. τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Alii editi et mss. ut in contextu.

(46) Ὁ μὴ πιστεύσας. Veteres aliquot libri ὁ μὴ πιστεύων. Ibidem codices omnes Κύριον Ἰησοῦν. Editi Κύριος Ἰησοῦς. Paulo post pro eo quod est in editis, ὁ μονογενὴς Υἱός, legendum videtur Θεός,

ut in capite sexto hujus libri restitimus.

(47) Οὗτος ἡμῖν. Ita mss. codices. Editi αὐτός ἡμῖν.

(48) Εἰ μὴ. Hanc voculam ei bis in hac verborum complexione addidimus. ac δυνατόν post ἐπικαλέσασθαι, auctoribus antiquis codicibus.

(49) Τοῦ Πατρὸς. Tres codices addunt καὶ τοῦ Υἱοῦ. quae voces in Colbertino deletae.

(50) Ὁν ἔχρισεν. Editi ὡς ἔχρισεν αὐτόν ὁ Θεός Πνεύματι ἁγίῳ. Sed omnes codices mss. ut in contextu. Eosdem sequimur in hac voce, εἰνεκεν, pro eo quod erat in editis ἐνεκεν.

ἀγίῳ· καὶ ἐν τῷ Ἡσαΐ, Πνεῦμα Κυρίου ἐπ' ἐμέ, οὗ A
 εἶρεκεν ἐχρῖσέ με· καὶ ὁ Ψαλμῶδς (51)· Διὰ τοῦτο
 ἔχρῖσέ σε ὁ Θεός ὁ Θεός σου ἑλαιοῦ ἀγαλλιάσεως
 παρὰ τοὺς μετόχους σου. Φαίνεται μέντοι [Ἀπόστολος]
 ποτε καὶ μόνου τοῦ Πνεύματος ἐπὶ τοῦ βαπτίσματος
 ῥημονεύσας. Πάντες γάρ, φησὶν, ἐν ἐνὶ σώματι
 εἰς ἐν Πνεῦμα ἐβαπτίσθημεν. Συμφωνεῖ δὲ τούτῳ
 καὶ τὸ, Ὑμεῖς δὲ βαπτισθήσεσθε ἐν Πνεύματι
 ἀγίῳ· καὶ τὸ, Αὐτὸς ὑμᾶς βαπτίσει ἐν Πνεύματι
 ἀγίῳ. Ἄλλ' οὐ παρὰ τοῦτο τέλειον ἂν τις εἴποι (52)
 βάπτισμα, ὅ μόνον τὸ ὄνομα τοῦ Πνεύματος ἐπ-
 ἐκλήθη. Χρὴ γὰρ ἀπαράδραστον μένειν δεῖ (53) τὴν ἐν
 τῇ ζωοποιῷ χάριτι δεδομένην παράδοσιν. Ὁ γὰρ
 λυτρωσάμενος ἐκ φθορᾶς τὴν ζωὴν ἡμῶν ἔδωκε δύ-
 ναμιν ἡμῖν ἀνακαινώσεως, ἀρόητον μὲν ἔχουσαν τὴν
 εἰσαν καὶ ἐν μυστηρίῳ κατεχομένην, μεγάλην δὲ B
 ταῖς ψυχαῖς τὴν σωτηρίαν φέρουσαν· ὥστε τὸ προσ-
 θεῖναι τι ἢ ἀφελεῖν ζωῆς ἐστὶ τῆς αἰδίου προδόλως
 ἔκπτωσις. Εἰ τοίνυν ἐν τῷ βαπτίσματι ὁ χωρισμὸς
 τοῦ Πνεύματος ἀπὸ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ ἐπικίνδυνος μὲν
 τῷ βαπτίζοντι, ἀνωφελὲς δὲ τῷ δεχομένῳ, πῶς ἡμῖν
 ἀσφαλὲς ἀπὸ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ διασπῆν τὸ Πνεῦμα;
 Πίστις δὲ καὶ βάπτισμα δύο τρόποι τῆς σωτηρίας,
 συμφυεῖς ἀλλήλοις καὶ ἀδιαίρετοι. Πίστις μὲν γὰρ
 τελειοῦται διὰ βαπτίσματος, βάπτισμα δὲ θεμελιού-
 ται (54) διὰ τῆς πίστεως, καὶ διὰ τῶν αὐτῶν ὀνομά-
 των ἑκάτερα πληροῦται. Ὡς γὰρ πιστεύομεν εἰς Πα-
 τέρα καὶ Υἱὸν καὶ ἅγιον Πνεῦμα, οὕτως καὶ βαπτι-
 ζόμεθα εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ
 τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Καὶ προάγει μὲν ἡ ὁμολογία C
 πρὸς τὴν σωτηρίαν εἰσάγουσα· ἐπακολουθεῖ δὲ τὸ
 βάπτισμα ἐπισφραγίζον ἡμῶν τὴν συγκατάθεσιν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ'.

Αἰτίας ἀπόδοσις διὰ τί οἱ ἄγγελοι Πατρὶ καὶ Υἱῷ
 παρὰ τῷ Παύλῳ συμπαραλήθησαν.

29. Ἀλλὰ καὶ ἕτερα, φησὶ, συναριθμούμενα Πατρὶ
 καὶ Υἱῷ, οὐχὶ καὶ συνδοξάζεται πάντως. Ὡς ὁ Ἀπό-
 στολος ἀγγέλους συμπαραλάβετο, εἰς τὴν διαμαρτυ-
 ρίαν (55) τὴν ἐπὶ Γεμοβέου λέγων· Διαμαρτύρομαι
 σοι ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καὶ Χριστοῦ Ἰησοῦ, καὶ
 τῶν ἐκλεκτῶν αὐτοῦ ἀγγέλων· οὓς οὕτε ἀλλοτριού-
 μεν τῆς λοιπῆς κτίσεως, οὕτε Πατρὶ καὶ Υἱῷ συν-
 αριθμεῖν ἀνεχόμεθα. Ἐγὼ δὲ, εἰ καὶ μηδεμιᾶς ἀποκρί-
 σεις ἄξιός ἐστι λόγος, οὕτως πρόχειρον τὴν ἀποτίαν
 ἔχων, ὅμως ἐκεῖνο λέγω, ὅτι μάρτυρα μὲν καὶ ὁμό- D
 δουλον ἂν τις τυχὼν παραστήσαιο πρῶτον κριτῇ καὶ
 ἡμέρῳ, καὶ μάλιστα ὅς ἐν τῇ πρὸς τοὺς κρινομένους
 ἐπισκεῖται τὸ ἀναντιρρόητον τῆς τῶν κριμάτων δικαιο-
 σύνης ἐπιδεικνύντι. Ἐλεύθερος δὲ εἶναι ἀπὸ δούλου,
 καὶ Υἱὸς κληθῆναι Θεοῦ, καὶ ζωοποιηθῆναι ἀπὸ θα-
 νάτου, παρ' οὐδενὸς ἑτέρου δύναται ἢ παρὰ τοῦ τὴν
 κατὰ φύσιν οἰκιστοῦ κατεκτημένου, καὶ τῆς δουλικῆς

me²²; et Psalmicus ille cantor, Propterea unxit te
 Deus Deus tuus oleo exsultationis prae consortiis
 tuis²³. Videtur tamen interdum Apostolus etiam
 solius Spiritus fecisse mentionem in baptismo.
 Omnes enim, inquit, in uno corpore in unum Spi-
 ritum baptizati sumus¹. His et illud consonat, Vos
 autem baptizabimini in Spiritu sancto²; et, Ipse
 vos baptizabit in Spiritu sancto³. At non ideo quis
 dixerit perfectum esse baptisma, in quo solum Spi-
 ritus nomen invocatum est. Oportet enim inviola-
 bilem semper manere traditionem, quæ in vivifica
 gratia data est. Nam vitam nostram de corruptione
 qui liberavit, potestatem nobis renovationis dedit:
 quæ potestas causam habet ineffabilem, et in my-
 sterio reconditam, sed magnam animabus salutem
 conferentem, ut quidquam addere aut detrudere
 plane sit ab æterna vita excidere. Proinde si in
 baptismo separare Spiritum a Patre et Filio, ut
 periculosum est baptizanti, ita baptismum acci-
 pienti inutile; quomodo nobis tutum fuerit a Pa-
 tre et Filio distrabere Spiritum? Fides autem et
 baptisma duo sunt modi parandæ salutis, inter se
 cognati et inseparabiles. Nam fides perficitur per
 baptismum, **24** baptismus vero fundatur per fi-
 dem, et utraque res per eadem nomina impletur.
 Sicut enim credimus in Patrem et Filium et Spi-
 ritum sanctum, sic et baptizamur in nomine Patris
 et Filii et Spiritus sancti. Ac præcedit quidem pro-
 fessio ad salutem perducens; sequitur autem ba-
 ptisma consignans assensum nostrum.

CAPUT XIII.

Quare apud Paulum angeli simul cum Patre et Filio
 adiunguntur.

29. Atqui et alia sunt, inquit, quæ simul Pa-
 tri et Filio annumerantur, nec tamen continuo si-
 mul cum illis glorificentur. Veluti cum Apostolus
 obtestans Timotheum, angelos simul adducit. di-
 cens: Obtestor te in conspectu Dei, et Christi Jesu,
 et electorum ejus angelorum⁴: quos tamen non
 minime separamus a reliquis creaturis, neque sus-
 tinemus eos Patri et Filio annumerare. Ego vero,
 tametsi hic sermo nulla dignus est responsione,
 tam manifestam præferens absurditatem, tamen
 illud dico, quod conservum etiam testem forte ali-
 quis adducat apud mansuetum ac placabilem judi-
 cem, quique maxime sua in eos qui judicentur le-
 nitate minime dubiam et controversam judiciorum
 æquitatem demonstrat. Cæterum ut aliquis fiat li-
 ber et servo, atque vocetur Filius Dei, et a morte
 revocetur ad vitam, a nullo alio potest dari, nisi

²² Isa lxi, 4. ²³ Psal. xlv, 8. ¹ I Cor. xii, 13. ² Act. i, 5. ³ Luc. iii, 16. ⁴ I Tim. v, 21.

(51) Ψαλμῶδς. Codices nonnulli ὁ ψαλμός. Pau-
 lo post desunt in tribus codicibus hæc verba, παρὰ
 μετόχους σου.

(52) Εἴποι. Sic mss. codices. Editi εἴπη.

(53) Ἀεί. Ex tribus mss. codicibus hanc vocem

addidimus.

(54) Θεμελιούται. Quatuor codices mss. τελει-
 οῦται.

(55) Διαμαρτυρίαν. Sic libri veteres pro eo quod
 habent editi μαρτυρίαν.

ab eo qui naturalem habet societatem et a servili conditione est alienus. Quomodo enim sociabitur Deo, qui ipse est alienus? quomodo liberos reddet, qui ipse est iugo servitutis obnoxius? Itaque non ob eadem fit Spiritus et angelorum mentio: sed Spiritus commemoratur tanquam auctor ac Dominus vitae, angeli vero tanquam conservorum adiutores, fidelesque veritatis testes adhibentur. Siquidem mos est sanctis, Dei praecepta testibus adhibitis tradere; sicut etiam hic ipse ad Timotheum loquitur: *Quæ accepisti a me coram multis testibus, ea depone apud fideles homines*¹⁰. Et nunc angelos attestatur, sciens angelos pariter affuturos iudici, cum venerit in gloria Patris, ut iudicet orbem terrarum in iustitia. *Quisquis enim, inquit, confessus fuerit me coram hominibus, et Filius hominis confitebitur eum coram angelis Dei: qui vero abnegaverit me coram hominibus, abnegabitur in conspectu angelorum Dei*¹¹. Et Paulus alibi dicit, *In revelatione Domini Jesu de cælo cum angelis*¹². Hanc ob causam hic jam contestatur coram angelis, eximias sibi præparans probationes ad magnum illud tribunal.

30. Neque hic modo, verum etiam omnes omnino, quibus aliquod verbi ministerium commissum est, nullo tempore contestari cessant, imo et cælum et terram inelamant, ut intra **25** quorum ambitum omnia nunc gerantur, quæque in examine rerum in hac vita gestarum sint simul cum iudicandis futura. *Advocabit enim, inquit, cælum sursum, et terram, ad iudicandum populum suum*¹³. Unde Moyses traditurus eloquia populo, *Testor, inquit, vobis hodie et cælum et terram*¹⁴. Et rursus cum canticum diceret: *Attende, cælum, et loquar, et audiat terra verba ex ore meo*¹⁵. Item Isaias: *Audi, cælum, et auribus percipe, terra*¹⁶. Jeremias autem etiam stupore quodam percussus fuisse cælum narrat ob audita impia populi facta: *Obstupuit cælum super hoc, et exhorruit amplius vehementer, quoniam duo etiam mala fecit populus meus*¹⁷. Itaque et Apostolus sciens angelos hominibus præfectos, ceu prædagogos quospiam aut morum gubernatores, vocavit illos in testimonium. At Jesus Nave etiam lapidem testem sermonum statuit (jam vero et

A ζίας ἀπὸ ἀλλήλων. Πῶς γὰρ οἰκείωσει Θεὸς ὁ ἀλλότριος; πῶς δὲ ἐλευθερώσει, αὐτὸς ἔνοχος ὢν τῇ ζυγῇ τῆς δουλείας; Ὅστε οὐκ ἐφ' ὁμοίοις (56) Πνεύματος ἐστὶ καὶ ἀγγέλων ἢ μνήμη, ἀλλὰ τὸ μὲν Πνεῦμα, ὡς ζωῆς κύριον, οἱ δ' ἀγγελοὶ ὡς βοηθοὶ τῶν ὁδοδούλων, καὶ πιστοὶ μάρτυρες τῆς ἀληθείας παραλαμβάνονται. Ἔθος γὰρ τοῖς ἁγίοις, τὰς ἐντολάς τοῦ Θεοῦ ἐπὶ μαρτύρων διδόναι· ὡς καὶ αὐτὸς οὕτως φησὶ Τιμοθέῳ· Ἄ παρέλαβες παρ' ἐμοῦ ἐπὶ πολλῶν μαρτύρων, ταῦτα παράθου πιστοῖς ἀνθρώποις. Καὶ νῦν τοὺς ἀγγέλους ἐπιμαρτύρεται· οἶδε γὰρ, ὅτι συμπαρέσονται ἀγγελοὶ τῷ κριτῇ. ὅταν ἔλθῃ ἐν τῇ δόξῃ τοῦ Πατρὸς κρῖναι τὴν οἰκουμένην ἐν δικαιοσύνῃ. Ὅς γὰρ ἄν. φησὶν, ὁμολογήσῃ (57) ἐν ἐμοὶ ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, καὶ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ὁμολογήσῃ ἐν αὐτῷ ἔμπροσθεν τῶν ἀγγέλων τοῦ Θεοῦ (58)· ὁ δὲ ἀπαρνησάμενός μιν ἐνώπιον τῶν ἀνθρώπων ἀπαρνηθήσεται ἐνώπιον τῶν ἀγγέλων τοῦ Θεοῦ. Καὶ Παῦλος ἐτέρωθι φησιν· Ἐν τῇ ἀποκαλύψει τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ ἀπ' οὐρανοῦ (59) μετ' ἀγγέλων. Τοῦτου χάριν ἐντεύθεν ἤδη διαμαρτύρεται ἐπὶ τῶν ἀγγέλων, εἰς τὸ μέγα κριτήριον εὐπρεπεῖς (60) ἑαυτῷ τὰς ἀποδείξεις παρὰ σκευάζων.

B 30. Καὶ οὐχ οὗτος μόνον, ἀλλὰ καὶ πάντες ἀπλῶς οἱ λόγου τινὰ διακονίαν πεπιστευμένοι, οὐδένα χρόνον διαμαρτύρομενοι παύονται, ἀλλὰ καὶ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν ἐπιθεῶνται· ὡς καὶ νῦν πάσης πράξεως εἰσω αὐτῶν τελουμένης, καὶ ἐν τῇ ἐξετάσει τῶν βεβαιωμένων συνεσομένων τοῖς κρινομένοις. Προσκαλέσεται γὰρ, φησὶ, τὸν οὐρανὸν ἄνω, καὶ τὴν γῆν, τοῦ διακρῖναι τὸν λαὸν αὐτοῦ. Ὅθεν Μωϋσῆς παρὰ τῆς θέσεως μέλλων τὰ λόγια τῷ λαῷ, Διαμαρτύρομαι ὑμῖν, φησὶ, σήμερον τὸν τε οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν· καὶ πάντιν τὴν ψῆδὴν λέγων· Πρόσχευε, οὐρανέ, καὶ λαλήσω, καὶ ἀκουέτω γῆ ῥήματα ἐκ στόματός μου· καὶ Ἡσάλας· Ἀκουε, οὐρανέ, καὶ ἐνωτίζου, γῆ. Ἱερεμίας δὲ καὶ ἔκστασιν τινα τοῦ οὐρανοῦ ἐπὶ τῇ ἀκοῇ τῶν ἀνοσιῶν ἔργων τοῦ λαοῦ διηγείται. Ἐξέστη δὲ οὐρανὸς ἐπὶ τούτῳ, καὶ ἐφρίξεν ἐπὶ πλεῖον σφοδρὰ (61), ὅτι δύο καὶ ποτηρὰ ἐποίησεν ὁ λαός μου. Καὶ ὁ Ἀπόστολος τοῖνυν, ὥσπερ παιδαγωγούς τινας ἢ παιδονόμους ἐπιτεταγμένους (62) τοῖς ἀνθρώποις τοὺς ἀγγέλους εἰδώς, εἰς μαρτυρίαν ἐπεκαλέσατο. Ἰησοῦς δὲ ὁ τοῦ Ναυῆ καὶ λῆθον μάρτυρα τῶν λόγων ἔστησεν (ἦδη δὲ που καὶ βουνὸς μάρτυς παρὰ τοῦ Ἰακώβ ὀνομάσθη)· Ἔσται γὰρ, φησὶν, ὁ Ἄλθος ἐν ὑμῖν (63) σήμερον εἰς μαρτύριον

¹⁰ II Tim. II, 2. ¹¹ Luc. XII, 8, 9. ¹² II Thess. I, 7. ¹³ Psal. XLIX, 4. ¹⁴ Deut. IV, 23. ¹⁵ Deut. XXXII, 1. ¹⁶ Isa. I, 2. ¹⁷ Jer. II, 12, 13. ¹⁸ Gen. XXXI, 47.

(56) Οὐκ ἐφ' ὁμοίους. Reg. primus οὐκ ἐφ' ὁμοίους.

(57) Ὁμολογήσῃ. Ita plerique libri veteres. Editi ὁμολογήσει.

(58) Ἀγγέλων τοῦ Θεοῦ. Sic mss. codices: editi ἀγγέλων αὐτοῦ.

(59) Ἀπ' οὐρανοῦ. Sic omnes codices: editi ἀπ' οὐρανῶν. Ante has voces quinque codices mss. addunt Χριστοῦ.

(60) Εὐπρεπεῖς. Editi et Colb. εὐπρεπεῖς. Alii codices ut in contextu.

(61) Σφοδρὰ. Editi addunt ἡ γῆ, sed hæc in nullo cod. ms. leguntur.

(62) Ἐπιτεταγμένους. Sic omnes nostri codices pro eo quod erat in editis ἐπιστάνας. Tres codices habent καὶ παιδονόμους.

(63) Ἐν ὑμῖν. Præpositio addita ex codicibus mss. Hæc autem Combefisius memoriter a Basilio,

ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν, ἡλ' ἵκα ἂν ψεύσθησθε ἅπαντες τῷ κυρίῳ ὡς ἡμεῖς. τὰ καὶ μὲν πού πιστεύουσιν τῇ δυνάμει τοῦ θεοῦ καὶ τοὺς λίθους φωνῇ ἀφήσιν, εἰς ἐλεγχον τῶν παραβέβηκτων· εἰ δὲ μή, ἀλλὰ τό γε ἕκαστος συνειδὸς τῇ ἐνεργείᾳ (64) τῆς ὑπομνήσεως πάντως κατατρωθήσεται. Οὕτω μὲν οὖν τοὺς μάρτυρας, οἵτινές ποτ' ἂν (65) ὦσιν, ὥστε εἰς ὑστερον αὐτοὺς παραστήσασθαι, οἱ τὴν οἰκονομίαν τῶν ψυχῶν πεπιστευμένοι προετοιμάζονται. Τὸ δὲ Πνεῦμα οὐ διὰ τὴν ἐπὶ καιροῦ χρείαν, ἀλλὰ διὰ τὴν ἐκ φύσεως κοινωνίαν συντέτακται τῷ θεῷ, οὐχ ὅφ' ἡμῶν ἔλκουσθὲν, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ κυρίου παραληφθὲν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΔ'.

Ἐρωτασις, ὅτι καὶ εἰς Μωϋσῆν τινες ἐβαπτίσθησαν, καὶ ἐπίστευσαν εἰς αὐτόν, καὶ πρὸς ταύτην ἀπάντησις, ἐν ᾗ καὶ τὰ περὶ τύπων.

31. Ἄλλ' οὐδὲ εἰ βαπτίζομεθ', φησὶν, εἰς αὐτό, οὐδ' οὕτω δίκασιον μετὰ θεοῦ τετάχθαι. Καὶ γὰρ καὶ εἰς τὸν Μωϋσῆν τινες ἐβαπτίσθησαν, ἐν τῇ νεφέλῃ καὶ ἐν τῇ θαλάσῃ. Ὁμοίως δὲ καὶ ἡ πίστις ὁμολογεῖται (66) ᾧ καὶ εἰς ἀνθρώπους γεγενῆσθαι. Ἐπίστευσεν γὰρ ὁ λαὸς τῷ θεῷ καὶ Μωϋσεὶ τῷ θεράποντι αὐτοῦ. Τί οὖν, φησὶν, ἐκ τῆς πίστεως καὶ τοῦ βαπτίσματος τὸ ἅγιον Πνεῦμα τοσοῦτον ἀνυψεῖ καὶ μεγαλύνει ὑπὲρ τὴν χτίσιν, ὅποτε τὰ αὐτὰ καὶ ἀνθρώποις ᾧ προσμεμαρτύρηται; Τί οὖν (67) ἐροῦμεν; Ὅτι εἰς μὲν τὸ Πνεῦμα ἡ πίστις ὡς εἰς τὸν Πατέρα καὶ εἰς τὸν Υἱόν· ὁμοίως δὲ καὶ τὸ βάπτισμα· εἰ δὲ εἰς τὸν Μωϋσῆν, καὶ τὴν νεφέλην, ὡς εἰς σκιάν καὶ τύπον. Οὐ δὴπου δὲ, ἐπειδὴ μικροῖς καὶ ἀνθρωπίνους προδιαμορφοῦται (68) τὰ θεῖα, μικρὰ τίς ἐστι καὶ ἡ τῶν θείων φύσις, ἢ ἡ τῶν τύπων σκιαγραφία πολλάκις προαπεικονήσθη. Ἔστι γὰρ ὁ τύπος προσδοκωμένων δὴλωσις διὰ μιμήσεως, ἐνδεικτικῶς τὸ μέλλον προὑποφαίνων. Ὡς ὁ Ἀδὰμ τύπος (69) τοῦ μέλλοντος, καὶ ἡ πέτρα τυπικῶς ὁ Χριστός· καὶ τὸ τῆς πέτρας ὕδωρ τῆς ζωτικῆς τοῦ Λόγου δυνάμεως. Εἰ τις γὰρ, φησὶ, διψᾷ, ἐρχέσθω πρὸς με, καὶ πινέτω. Καὶ τὸ μάννα τοῦ ζῶντος ἄρτου, τοῦ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάντος· καὶ ὁ ἐπὶ σημείου κείμενος ὄφις τοῦ σωτηρίου πάθους τοῦ διὰ τοῦ σταυροῦ τελεσθέντος· διὸ καὶ οἱ ἀποδλέπον-

A nostro¹²: fortasse credens virtute divina et lapides vocem emissuros ad increpationem transgressorum; sin minus, certe illud fore, ut uniuscujusque conscientia admonitionis vehementia prorsus vulneretur. Ad hunc igitur modum, ii quibus commissa fuit animarum gubernatio, testes, quicunque tandem illi sint, præparant, ut in posterum producantur. Sed Spiritus non ad usum occasionis, sed ob naturæ communionem Deo conjunctus est, haud ille quidem a nobis pertractus, sed a Domino adjunctus.

CAPUT XIV.

Objectio, quod et in Moysen nonnulli baptizati sunt, et in illum crediderunt; et hujus solutio, ubi et de figuris.

31. Verum, inquit, tametsi baptizamur in Spiritu, non inde par est ut Spiritus cum Deo numeretur, quando et in Moysen nonnulli baptizati sunt in nube et in mari¹³. Similiter autem et in confesso est jam fuisse etiam in homines fidem. Credidit enim populus Deo et Moysi famulo ejus¹⁴. Quid igitur, inquit, ex fide ac baptismo Spiritum sanctum usque adeo attollis ac magnificas supra creaturam, cum eadem jam Scripturarum testimoniis tribuantur etiam hominibus. Quid igitur dicemus? Nimirum illud, quod in Spiritum quidem fides est æque atque in Patrem et Filium; similiter etiam baptismus. Quod si et in Moysen et nubem, velut in umbram et figuram. Neque vero, quoniam divina rebus humilibus²⁶ et humanis præfigurantur, ideo et divinorum humilis est natura, quam figurarum adumbratio sæpe præsignificavit. Est enim figura rerum, quæ expectantur, declaratio per imitationem, quod futurum est indicando præmonstrans. Velut Adam figura futuri¹⁵, et petra figurate Christus¹⁶: et aqua promanans e petra¹⁷, figura vivificæ potentie Verbi. Si quis enim, inquit, sitit, veniat ad me, et bibat¹⁸. Et manna typus vivi panis, qui de cælo descendit¹⁹: et serpens super vexillo positus, salutiferæ passionis per crucem consummata, eoque qui respi-

¹² Josue xxiv, 27. ¹³ I Cor. x, 2. ¹⁴ Exod. xiv, 31. ¹⁵ Rom. v, 14. ¹⁶ I Cor. x, 4. ¹⁷ Exod. xvii, 6. ¹⁸ Joan. vii, 37. ¹⁹ Deut. viii, 3; Joan vi, 41.

non ut leguntur in Scripturis, referri opinatus est. Sed observare debuerat vir eruditus non Jacob, sed Josue dicta a Basilio citari. Ne cui similis error illudat, parenthesi inclusimus quæ de Jacob interjecta sunt.

(64) Ἐνεργεία. Nonnulli codices ἐναργεία, quæ scriptura valde aridet Combessio, vertendumque esse pronuntiat, recordationis evidentia, non, ut Erasmus, re recordationis. Sed hic quoque errore labitur Combessius, dum hæc ad Jacob refert. Non de Jacob loquitur Basilius, nec de recordatione illius fœderis cum Laban, sed de gravissima a Josue adhibita admonitione. Quare retinenda vox ἐνεργεία. Quod enim lapides in testimonium vocantur, non eo spectat ut oratio vel recordatio clarior fiat ac evidentior, sed ut admonitio acrior et vehementior.

(65) Οἵτινές ποτ' ἂν, etc. Multa hic mutamus freti mss. codicibus. Habebant enim editi ὅπως ἂν..., αὐτοῖς παραστήσασθαι... ἐμπιστευμένοι. Legitur in editione Basil. οἵτινές ποτ' ἂν et αὐτοῖς.

(66) Ὁμολογεῖται. Ita libri veteres; editi ὡμολογεῖται.

(67) Τί οὖν. Secunda vocula ex mss. addita. Paulo post ex duobus veteribus libris emendatum, quod minus commode in editis legebatur, ἡ δὲ εἰς τὸν Μ., etc.

(68) Προδιαμορφοῦται. Quidam codices προδιαμορφοῦται. Paulo post editi προὑποσημνεν, quod in codicibus mss. non reperitur; alii enim habent ut edidimus, alii ἀπεικονίζονται.

(69) Ἀδὰμ τύπος. Editio Paris. Ἀδὰμ ἦν τύπος. Melius in mss. et edit. Basil.

ciebant ad illum, servabantur²¹. Similiter et quæ de eductis Israelitis scripta, ad significationem eorum qui baptismo salvi sunt, narrata sunt²². Servata sunt enim Israelitarum primogenita, quemadmodum et baptizatorum corpora, cum gratia datur iis qui sanguine signati fuerunt. Sanguis enim pecudis, figura sanguinis Christi; primogenita vero typus hominis, qui primus conditus est; qui quoniam necessario in nobis est, dum successionis serie usque ad finem transmittitur, ideo in Adam omnes morimur²³, et regnavit mors usque ad legis consummationem, et Christi adventum. Conservata autem sunt a Deo primogenita, ne ea tangeret exstinctor, ut ostenderetur, nos jam non amplius mori in Adam, qui in Christo vivificati sumus. Caterum mare et nebula, in præsentī quidem, inducebat ad fidem per admirationem; in futurum autem, tanquam typus gratiam venturam præsignabat. *Quis sapiens, et intelliget hæc*²⁴? quomodo mare, per figuram baptismi, separans a Pharaone, quemadmodum et lavacrum hoc a diaboli tyrannide. Illud occidit hostem in sese, moritur et hic inimicitia, quæ nobis fuit cum Deo. Ab illo populus exiit illæsus; ascendimus et nos ab aquis tanquam ex mortuis vivi, servati per gratiam ejus qui vocavit nos. Nubes autem umbra doni Spiritus, qui libidinum flammam mortificando membra restringat.

32. Quid igitur? num quia typice in Moysen baptizati sunt, ideo exigua est gratia baptismatis? Sane hoc pacto nec aliud quidquam in nostris mysteriis fuerit magnum, si quod in singulis augustum est, per præcedentes figuras deprimamus. Ac ne Dei quidem erga homines charitas magnum quiddam et eximium, qui unigenitum Filium dedit pro peccatis nostris: quandoquidem et Abraham filia suo non pepercit²⁵. Nec Domini passio gloriosa; siquidem aries loco Isaac victimæ figuram explevit²⁶. Neque descensus ad inferos horribilis; quando quidem Jonas tribus diebus, ac totidem noctibus, mortis figuram prius explevit²⁷. Idem ergo facit et de baptisate, qui veritatem cum umbra comparat, et cum figuris confert ea quæ figuris significantur, ac per Moysen et mare²⁷ totam simul evangelicam dispensationem elevare aggreditur. Nam quæ peccatorum remissio, quæ vitæ

tes eis autem discederent. Oportet etiam quod et per hanc baptismi (70) totum Israel eis indicetur. Baptismus enim servatus est in Israelitarum primogenitis, quemadmodum et baptismi corpora, cum gratia datur iis qui sanguine signati fuerunt. Sanguis enim pecudis, figura sanguinis Christi; primogenita vero typus hominis, qui primus conditus est; qui quoniam necessario in nobis est, dum successionis serie usque ad finem transmittitur, ideo in Adam omnes morimur²³, et regnavit mors usque ad legis consummationem, et Christi adventum. Conservata autem sunt a Deo primogenita, ne ea tangeret exstinctor, ut ostenderetur, nos jam non amplius mori in Adam, qui in Christo vivificati sumus. Caterum mare et nebula, in præsentī quidem, inducebat ad fidem per admirationem; in futurum autem, tanquam typus gratiam venturam præsignabat. *Quis sapiens, et intelliget hæc*²⁴? quomodo mare, per figuram baptismi, separans a Pharaone, quemadmodum et lavacrum hoc a diaboli tyrannide. Illud occidit hostem in sese, moritur et hic inimicitia, quæ nobis fuit cum Deo. Ab illo populus exiit illæsus; ascendimus et nos ab aquis tanquam ex mortuis vivi, servati per gratiam ejus qui vocavit nos. Nubes autem umbra doni Spiritus, qui libidinum flammam mortificando membra restringat.

32. Tūc οὖν; ἐπειδὴ τυπικῶς εἰς Μωϋσῆν ἐβαπτίσθησαν, διὰ τοῦτο μικρά (74) ἡ τοῦ βαπτίσματος χάρις; Οὕτω μὲν οὖν οὐδ' ἂν ἄλλο τι μέγα εἴη τῶν ἡμετέρων, εἴπερ τὸ ἐν ἑκάστῳ σεμνὸν τοῖς τύποις προδιαβάλλοιμεν. Οὕτω γὰρ ἡ εἰς ἀνθρώπους τοῦ Θεοῦ ἀγάπη μέγα τι καὶ ὑπερφύει, ὅς τὸν μονογενῆ Υἱὸν ἔδωκεν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν· ἐπειδὴ καὶ Ἀβραὰμ τοῦ ἰδίου υἱοῦ οὐκ ἐψέπαστο· οὐδὲ τὸ πάθος τοῦ Κυρίου ἐνδοξον· ἐπειδὴ πρόβατον ἀντὶ Ἰσαὰκ τὸν τύπον ἐπλήρωσε τῆς προσφορᾶς· οὐτὲ ἡ εἰς Ἰησοῦν καὶ τὸν θάνατον τὸν τύπον προεξέπληρου. Ταῦτα τὸν τοῦ βαπτίσματος οὐκ ἐπὶ τῆς συγκρίσεως τὴν ἀλήθειαν, καὶ τοῖς τύποις παραβάλλον τὰ παρ' αὐτῶν σημαινόμενα, καὶ διὰ Μωϋσέως καὶ τῆς θαλάσσης πᾶσαν ὁμοῦ διασῶρει τὴν εὐαγγελικὴν οἰκονομίαν ἐπιχειρῶν. Ποία γὰρ ἀρεσκὴς παραπτωμάτων (75); ποία ζωή;

²¹ Num. xxi, 9. ²² Exod. xii, 13. ²³ I Cor. xv, 22. ²⁴ Ose. xiv, 10. ²⁵ Gen. xxiii, 16. ²⁶ ibid. 15. ²⁷ Jon. ii 1.

(70) Ἐξαγωγή. Consentiant in hac voce mss. codices. Editi διεξαγωγή. Displicet Combefisio Erasmi interpretatio, quia non statim de exitu Israelitarum loquitur Basilii; sed illa primogenitorum salus est velut initium exitus Israelitarum.

(71) Διδομένης. Reg. primus διὰ διδομένης.

(72) Ὁ θάνατος. Editi addunt ἀπὸ Ἀδάμ, sed hæc desunt in mss.

(73) Διτηρήθη δέ. Pro his vocibus tres codices etiam ἐσώζετο Paulo post codices mss. θίγειν, editi θήγειν.

(74) Μικρά. Tres codices μικρόν. Paulo post editi contra omnium codicum mss. fidem παραβάλλοιμεν, unde Erasmus, si conferamus.

(75) Παραπτωμάτων. Quidam codices ἀμαρτημάτων.

ἀνανέωσις ἐν θαλάσῃ; ποιον χάρισμα πνευματικὸν διὰ Μωϋσέως; ποία νέκρωσις ἀμαρτίας ἐκεῖ; Οὐ συναπίθανον ἐκείνοι Χριστῷ· διόπερ οὐδὲ συνήγερθσαν. Οὐκ ἐφόρθησαν τὴν εἰκόνα τοῦ ἰπουοανίου, οὐ τὴν νέκρωσιν τοῦ Ἰησοῦ ἐν τῷ σώματι περιήνεγκαν, οὐκ ἀπεδύσαντο τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον (76), οὐκ ἐνεδύσαντο τὸν νέον, τὸν ἀνακαινούμενον εἰς ἐπίγνωσιν, κατ' εἰκόνα τοῦ κτίσαντος αὐτόν. Τί οὖν (77) συγκρίνεις τὰ βαπτίσματα, ὧν ἡ προσηγορία μόνῃ κοινή, ἡ δὲ τῶν πραγμάτων διαφορὰ τοσαύτη, ὅση ἂν γένοιτο ὄνειρον πρὸς τὴν ἀλήθειαν, καὶ σκιὰ καὶ εἰκόνας πρὸς τὰ κατ' οὐσίαν ὑφισταμένα;

33. Ἀλλὰ καὶ ἡ εἰς τὸν Μωϋσεῖα πίστις οὐ τὴν εἰς τὸ Πνεῦμα πίστιν ὀλίγου τινὸς ἀξίαν δεικνυσιν· ἀλλὰ κατὰ τὸν τοῦτων λόγον, μᾶλλον τὴν εἰς τὸν Θεὸν τῶν ὧν ὁμολογίαν κατασμικρύνει. Ἐπιστεύσε γάρ, φησὶν, ὁ λαὸς τῷ Θεῷ, καὶ Μωϋσεὶ τῷ θεράποντι αὐτοῦ. Θεῷ τοίνυν συνέδευκται, οὐχὶ τῷ Πνεύματι· καὶ τύπος ἦν οὐχὶ τοῦ Πνεύματος, ἀλλὰ τοῦ Χριστοῦ. Τὸν γὰρ μεσίτην Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων δι' αὐτοῦ τότε προαπετύπου (78) ἐν τῇ τοῦ νόμου διακονίᾳ. Οὐ γὰρ τοῦ Πνεύματος τύπος ἦν Μωϋσῆς, τὰ πρὸς τὸν Θεὸν τῷ λαῷ μεσιτεύων. Ἐδόθη γὰρ νόμος διαταγὴς δι' ἀγγέλων, ἐν χειρὶ μεσίτου (δηλαδὲ τοῦ Μωϋσέως), κατὰ τὴν πρόκλησιν τοῦ λαοῦ λέγοντος· Ἀάλησον σὺ, φησὶ, πρὸς ἡμᾶς, καὶ μὴ λαλεῖτω πρὸς ἡμᾶς ὁ Θεός. Ὡς τὸν εἰς αὐτὸν πίστις ἐπὶ τὸν Κύριον ἀναφέρεται, τὸν μεσίτην Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, τὸν εἰπόντα· Εἰ ἐπιστεύετε Μωϋσεῖ, ἐπιστεύετε ἂν ἐμοί. Ἀρα οὖν μικρὸν ἦ εἰς τὸν Κύριον πίστις, ἐπειδὴ διὰ Μωϋσέως προσημάνθη; Οὕτως οὐδὲ εἰ τις εἰς Μωϋσῆν ἐβαπτίσθη, μικρὰ ἢ ἀπὸ τοῦ Πνεύματος ἐπὶ τὸ βάπτισμα χάρις. Καίτοιγε ἔχω λέγειν, ὅτι Μωϋσῆν καὶ τὸν νόμον τῇ Γραφῇ λέγειν σύνθετος· ὡς τὸ, Ἐχουσι Μωϋσεῖα καὶ τὴν πρόφητας. Τὸ οὖν νομικὸν βάπτισμα λέγων, Ἐβαπτίσθησαν, εἶπεν, εἰς τὸν Μωϋσῆν. Τί οὖν τὸ καύχημα τῆς ἐλπίδος ἡμῶν, καὶ τὴν πλουσίαν τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν δωρεάν, τοῦ διὰ τῆς παλιγγενεσίας ἀνακαινίζοντος ἡμῶν, ὡς αὐτοῦ, τὴν νεότητα, εὐκαταφρόνητον (79), δεικνύουσιν οἱ εἰς τῆς σκιᾶς καὶ τῶν τύπων τὴν ἀλήθειαν διαβάλλοντες; Ἦπου νηπίας φρενὸς παντελῶς τοῦτο, καὶ παιδός τινας ὡς ἀληθῶς γάλακτος δεομένου, ἀγνοεῖν τὸ μέγα τῆς σωτηρίας ἡμῶν μυστήριον, ὅτι κατὰ τὴν εἰσαγωγικὴν τῆς διδασκαλίας τρόπον, ἐν τῇ κατὰ τὴν εὐσέδειαν γυμνασίᾳ πρὸς τὴν τελείωσιν ἐναγόμενοι, τοῖς εὐληπτοτέροις πρῶτον καὶ συμμετέροις

A renovatio in mari, quod donum spirituale per Moysen? quæ illie peccati interemptio? Non illi Christo commortui sunt, eoque nec cum illo resuscitati sunt²². Non portabant imaginem illius cælestis²³, non mortificationem Jesu in corpore circumferebant²⁴, non exuerunt veterem hominem, non induerunt novum, qui renovatur in agnitionem secundum imaginem illius qui eum condidit²⁵. Quid igitur confers baptismata, quorum sola communis appellatio; rerum autem tanta differentia, quanta somnii a veritate, ac umbræ et imaginum, ab his quæ vera subsistunt.

33. Sed et ipsa fides in Moysen non fidem in Spiritum parvæ esse dignitatis ostendit; sed secundum istorum ratiocinationem, ea potius, quæ de Deo universorum prosumus, extenuat. *Credidit enim, inquit, populus Deo, et Moysi famulo ejus*²⁶. Deo itaque copulatus est Moyses, non Spiritui; eratque typus, non Spiritus, sed Christi. Nam Dei et hominum mediatorem²⁷ per se ipsum tunc in ministerio legis præfigurabat. Neque enim Spiritus figura erat Moyses, inter Deum et populum intercedens. Data est enim lex disposita per angelos, in manu mediatoris²⁸ (videlicet Moysis), secundum provocationem populi dicentis: *Loquere tu nobis, et non loquatur nobis Deus*²⁹. Itaque fides in Moysen ad Dominum refertur, mediatorem inter Deum et homines, qui dixit: *Si crederetis Moysi, crederetis utique mihi*³⁰. An igitur parvi momenti fides in Dominum, quia per Moysen præsignata est? Sic si quis in Moysen baptizatus est, non idcirco exigua Spiritus gratia in baptismo. Quanquam alioqui possum dicere consuetudinem esse Scripturæ, Moysis nomine etiam significare legem, velut illud: *Habent Moysen et prophetas*³¹. Itaque de legali baptismo loquens, Baptizati sunt, inquit, in Moysen³². Cur igitur gloriationem nostræ spei, et dives illud Dei ac Servatoris nostri donum, qui per regenerationem renovat, velut aquilæ, juventutem nostram, contemptibile reddere conantur ii, qui ex umbra et figuris calumniantur veritatem? Profecto animi omnino infantilis est, puerique cui revera lacte est opus, ignorare magnum illud mysterium nostræ salutis: quod quemadmodum ad disciplinas discendas introduci solemus, ita in exercitatione pietatis, dum ad perfectionem inducimur, primum rebus quæ facilius percipiuntur, et quarum cognitio nobis congruit, ceu primis quibusdam

²² Rom. vi, 8. ²³ I Cor. xv, 49. ²⁴ II Cor. iv, 10. ²⁵ Coloss. iii, 9, 10. ²⁶ Exod. xiv, 31. ²⁷ I Tim. ii, 5. ²⁸ Gal. iii, 19. ²⁹ Exod. xx, 19. ³⁰ Joan. v, 46. ³¹ Luc. xvi, 29. ³² I Cor. x, 2.

(76) Ἀνθρώπων. Editi addunt σὺν ταῖς πράξεσιν αὐτοῦ, sed hæc desunt in veteribus libris. Iisdem auctoribus legimus κτίσαντος αὐτόν. Deest αὐτόν in editis.

(77) Τί οὖν, etc. Reg. tertius sic habet: Τί οὖν συγκρίνεις βάπτισμα ὧ ἡ, etc. Paulo post legimus cum antiquis codicibus ὄνειρον et Μωϋσεῖα, editi ὄνειρον et Μωϋσῆν. Subinde codices duo Ἐπίστα-
σαν γὰρ, φησὶ, Θεῷ.

(78) Προαπετύπου. Sic plerique mss. Editi προαπετύπου. Paulo post iidem editi cum uno codice mss. πρόσκλησιν, alii ut in contextu.

(79) Εὐκαταφρόνητον. Reg. secundus εὐκαταφρόνητα. Ibidem editi δεικνύετε, plerique codices ut in contextu. Haud procul ex tribus codicibus addimus τοῦτο post παντελῶς.

elementis instituti sumus; Deo qui nostra gubernat, quasi oculos in tenebris enutritos, ad magnum veritatis lumen, paulatim assuefaciendo, subvehente. Dum enim infirmitati nostrae parcat, in profunda sapientiae suae opulentia, inque imperscrutabilibus intelligentiae suae iudiciis placidam **28** hanc nobisque accommodam adhibuit institutionem, prius corporum umbras intueri, et in aquis solem cernere consuefaciens, ne protinus spectaculo purae lucis offensi caligaremus. Ad consimilem enim rationem tunc lex umbram habens futurorum ²⁹, tum per prophetas facta olim delineatio, quae est veritatis aenigma, exercitamenta oculorum cordis excogitata sunt: quod videlicet ab his futurus erat nobis transitus facilis ad reconditam in mysterio sapientiam. Itaque de figuris quidem hactenus. Neque enim licet huic loco diutius immorari. Alioqui quod obiter incidit, longe majus fieret argumento principali.

CAPUT XV.

Responsio ad id quod subinsunt, nos et in aquam baptizari: ubi et de baptismo.

34. Quid igitur ad haec? Multis quippe solutionibus abundant. Etiam in aquam baptizamus, nec tamen aquam universae creaturae praeferemus, neque ei Patris ac Filii honorem impertiemus. Atque illorum quidem verba talia sunt, qualia hominum ira commotorum, qui ob affusus rationi ex affectu tenebras, a nullo temperant, quod ad ulciscendum eum a quo offensi sunt faciat. Nos autem ne de his quidem gravabimur disserere. Aut enim ignorantes docebimus, aut maligne obsistentibus non concedemus. Sed paulo altius.

35. Dei ac Servatoris nostri circa hominem dispensatio revocatio est a lapsu, reditusque ad Dei familiaritatem ab alienatione quam induxit inobedientia. Hanc ob causam, adventus Christi in carne, evangelicae conversationis formae, afflictiones, crux, sepultura, resurrectio, ut homo qui salvus fit per imitationem Christi, veterem illam filiorum adoptionem recipiat. Itaque necessarium est ad vitae perfectionem Christum imitari, non solum in exemplis, quae in vita demonstravit, lenitatis, humilitatis ac patientiae, verum etiam ipsius mortis, sicut Paulus ait Christi imitator: *Conformatus morti*

²⁹ Hebr. x, 1.

(80) Κατὰ τὴν γνώσιν. Nescio unde editi habeant κατὰ τὴν ἀκατάληπτον γνώσιν, quod in nullo prorsus codice reperimus.

(81) Τῆς συνέσεως. Editio Paris. addit αὐτοῦ, quod abest a nostris codicibus et ab edit. Basil. Paulo post legimus cum veteribus libris ἐν ὕδατι pro eo quod erat in editis ἐν ὕδατι.

(82) Προτύποις. Sic quatuor codices mss. Alii cum editis τύποις. Paulo post editi τῆς καρδίας ἡμῶν. Mss. ut in textu.

(83) Προσδιαιτρεῖται. Sic omnes codices; editi ἐνδιατρεῖται. Quamvis autem ibidem plerique codices habeant τῷ τύπῳ, retrahimus τῷ, sic enim

ἡμῖν κατὰ τὴν γνώσιν (80) ἐστοργευόμεν· τοῦ οἰκονομοῦντος τὰ ἡμέτερα, ὥσπερ ὀφθαλμοὺς ἐν σκότῳ τραφέντας, τῷ κατ' ὀλίγον ἐθισμῷ πρὸς τὸ μέγα φῶς τῆς ἀληθείας ἀνάγοντος. Φειδοὶ γὰρ τῆς ἀσθενείας ἡμῶν, ἐν τῷ βάθει τοῦ πλοῦτου τῆς σοφίας αὐτοῦ, καὶ τοῖς ἀνεξιχνιάστοις κρίμασι τῆς συνέσεως (81) τὴν προσηγῆ ταύτην καὶ εὐάριστον ἡμῖν ὑπέδειξεν ἀγωγὴν, τὰς σκιάς πρότερον ὄρεον τῶν σωμάτων, καὶ ἐν ὕδατι βλέπειν τὸν ἥλιον προσερχόμενον, ὡς μὴ εὐθὺς τῇ θεᾷ τοῦ ἀκράτου φωτὸς προσβαλόντας ἀμαυρωθῆναι. Κατὰ γὰρ τὸν ἴσον λόγον ὁ τε νόμος, σκιάν ἔχων τῶν μελλόντων, καὶ ἡ διὰ τῶν προφητῶν προτύποις (82), αἰνίγμα ὡσαύτως τῆς ἀληθείας, γυμναστήρια τῶν ὀφθαλμῶν τῆς καρδίας ἐπινενόηται· ὡς ἀπὸ τούτων ῥαδίας τῆς μεταβάσεως ἡμῖν πρὸς τὴν ἀποκαχυμένην ἐν μυστηρίῳ σοφίαν γεννησάμενης. Τὰ μὲν οὖν περὶ τύπων ἐπὶ τοσούτων. Καὶ γὰρ οὐδὲ δυνατόν, ἐπὶ πλέον προσδιαιτρεῖται (83) τῷ τύπῳ, ἢ οὕτω γ' ἂν τὸ ἐπεισῶδιον πολλὰ πλείον ἐφ' τοῦ κεφαλαίου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΕ'.

Ἀπάντησις πρὸς ἀνθυπογράφον. ὅτι καὶ εἰς ὕδαρ βαπτίζομεθα· ἐν φ' καὶ τὰ περὶ βαπτίσματος.

34. Τί οὖν πρὸς τοῦτοις (84) ἐστὶ; Πολλῶν γὰρ διαλύσεων εὐποροῦσιν. Καὶ εἰς ὕδαρ βαπτίζομεθα, καὶ οὐ δήπου τὸ ὕδαρ πάσης ὁμοῦ τῆς κτίσεως προτιμήσομεν, ἢ καὶ αὐτῷ τῆς Πατρὸς καὶ Υἱοῦ τιμῆς μεταδώσομεν. Οἱ μὲν οὖν ἐκείνων λόγοι τοιοῦτοι, ὅποιοι ἂν γένοιτο ἀνθρώπων ὀργισμένων, καὶ διὰ τὴν ἐκ τοῦ πάθους τῶν λογισμῶν ἐπισκότησιν, μηδενὸς φειδομένων πρὸς τὴν τοῦ λευπηχότος ἀμυναν. Ἡμεῖς δὲ οὐδὲ τὸν περὶ τούτων κατεκνήσομεν λόγον. Ἡ γὰρ ἀγνοοῦντα διδάξομεν, ἢ κακοῦργοισιν οὐκ ἐπιτρέφομεν. Μικρὸν δὲ ἀνιθεῖν (85).

35. Ἡ τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν περὶ τὸν ἀνθρώπου οἰκονομία ἀνάκλησις ἐστὶν ἀπὸ τῆς ἐκπτώσεως, καὶ ἐπάνοδος εἰς οἰκείωσιν Θεοῦ ἀπὸ τῆς διὰ τὴν παρακοὴν γενομένης ἀλλοτριώσεως. Διὰ τοῦτο ἡ μετὰ σαρκὸς ἐπιδημία Χριστοῦ, αἱ τῶν εὐαγγελικῶν πολιτευμάτων ὑποτυπώσεις (86), τὰ πάθη, ὁ σταυρὸς, ἡ ταφὴ, ἡ ἀνάστασις· ὥστε τὸν σωζόμενον ἀνθρώπου διὰ μιμήσεως Χριστοῦ τὴν ἀρχαίαν ἐκείνην υἱοθεσίαν ἀπολαβεῖν. Ἀναγκαῖα τοῖνυν ἐστὶ πρὸς τελείωσιν ζωῆς ἡ Χριστοῦ μίμησις οὐ μόνον ἐν τοῖς κατὰ τὸν βίον ὑποδείγμασι ἀοργησίας καὶ ταπεινοφροσύνης καὶ μακροθυμίας, ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ τοῦ θανάτου,

postulat sententiae series.

(84) Τί οὖν πρὸς τοῦτοις. Haec periculus in editis ad caput praecedens refertur; sed commodius visum est inde initium hujus capituli ut in nonnullis mss. ducere. Paulo post tres codices ἢ καὶ αὐτό.

(85) Ἀνιθεῖν. Editi addunt ἀναλαβόντες εἰσπορευ, sed haec ab antiquis omnibus libris absunt, nec videntur necessaria. Ibidem quatuor codices ἡ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς.

(86) Αἱ τῶν... ὑποτυπώσεις. Sic prisci quinque libri: editi autem ἡ... ὑποτύποις. Reg. secundus ibidem ἡ μετὰ σαρκὸς οἰκονομία.

ὡς
φοῖ
εἰς
ἐν
αὐτῇ
ταφῇ
τοῦ
βίου
γενν
παλ
ρου
τέρο
γάρ
καὶ
οὐτ
ἐφάν
περα
ἐφεξ
Μιμο
σματ
μένω
σαρκ
κατά
μιτο
ματο
στοῦ
οἰνε
φρον
γεγρα
λευκ
σω μ
τήρι
σμου
ὦν τ
ζωὴν
τοῦ
περι
τοῦ
εχο
μεν
τεῦθεν
τὸ ὕδα
βαπτ
τῆς ἀμ
νίας
ἀγία
ἐστὶ
δὲ Πνε
κατὰ
ζωὴν
τὸ ἀνω
τῆς μέν

Ph
Joan

(87) I
Editi τῶ
ρας, etc
peritur,
ope Regi
difficilia

ὡς Παῦλός φησιν ὁ μιμητὴς τοῦ Χριστοῦ· *Συμμορφούμενος τῷ θανάτῳ αὐτοῦ, εἰ πως κατατησώμεθα ἐν τῇ ἐκ νεκρῶν ἐξανάστασιν*. Πῶς οὖν γινόμεθα ἐν τῷ ὁμοιωματι τοῦ θανάτου αὐτοῦ; Συνταφέντες αὐτῷ διὰ τοῦ βαπτίσματος. Τίς οὖν ὁ ὅρος τῆς ταφῆς; καὶ τί τί ἐκ τῆς μιμήσεως χρήσιμον; Πρῶτον μὲν ἀναγκαῖον, τὴν ἀκολουθίαν τοῦ προτέρου βίου διακοπῆναι. Τοῦτο δὲ ἀδύνατον, μὴ ἀνωθεν γεννηθέντα, κατὰ τὴν τοῦ Κυρίου φωνήν. Ἡ γὰρ παλιγγενεσία, ὡς καὶ αὐτὸ δηλοῖ τὸ ὄνομα, δευτέρου βίου ἐστὶν ἀρχή. Ὡς πρὶν ἀρξασθαι τοῦ δευτέρου, πέρας (87) χρὴ δοῦναι τῷ προλαβόντι. Ὡς γὰρ ἐπὶ τῶν τὸν διαυλὸν ἀνακαμπτόντων στάσις τις καὶ ἐπηρέμεις τὰς ἐναντίας κινήσεις διαλαμβάνει· οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς τῶν βίων μεταβολῆς ἀναγκαῖον ἐπάγει θάνατον ἀμφοτέρως μεσιτεύσαι τοῖς βίοις, περατοῦντα μὲν τὰ προάγοντα, ἀρχὴν δὲ δίδοντα τοῖς ἐφεξῆς. Πῶς οὖν κατορθοῦμεν τὴν ἐξ ἄδου κάθοδον (88); Μιμούμενοι τὴν ταφὴν τοῦ Χριστοῦ διὰ τοῦ βαπτίσματος. Οἷον γὰρ ἐνθάπτεται τῷ ὕδατι τῶν βαπτιζομένων τὰ σῶματα. Ἀπόθесιν οὖν τῶν ἔργων τῆς σαρκὸς συμβολικῶς ὑποφαίνει (89) τὸ βάπτισμα, κατὰ τὸν Ἀπόστολον λέγοντα, ὅτι *Περιετμήθητε περιτομῇ χειρὸς ποιήτῃ, ἐν τῇ ἀπεκδύσει τοῦ σώματος τῆς σαρκὸς, ἐν τῇ περιτομῇ τοῦ Χριστοῦ, συνταφέντες αὐτῷ ἐν τῷ βαπτίσματι*. Καὶ οἶνε καθάρσιόν ἐστι ψυχῆς τοῦ ἀπὸ τοῦ σαρκικοῦ φρονήματος αὐτῇ προγενεμένου ῥύπου, κατὰ τὸ γεγραμμένον, ὅτι *Πλυνεῖς με, καὶ ὑπὲρ χιῶνα λευκανθήσομαι*. Διὰ τοῦτο οὐχ Ἰουδαϊκῶς ἐφ' ἐκαστῷ μολύσματι ἀπολούμεθα, ἀλλ' ἐν οἷσιν τὸ σωτήριον βάπτισμα· ἐπειδὴ εἰς ἐστὶν ὁ ὑπὲρ τοῦ κόσμου θάνατος, καὶ μία ἡ ἐκ νεκρῶν ἐξανάστασις, ὧν τύπος ἐστὶ τὸ βάπτισμα. Τοῦτου χάριν ὁ τὴν ζωὴν ἡμῶν (90) οἰκονομῶν Κύριος τὴν τοῦ βαπτίσματος ἡμῶν ἐθετο διαθήκην, θανάτου τύπον καὶ ζωῆς περιέχουσαν· τὴν μὲν τοῦ θανάτου εἰκόνα τοῦ ὕδατος ἐκπληροῦντος, τὸν δὲ τῆς ζωῆς ἀρραβῶνα παρέχοντο τοῦ Πνεύματος. Ὡς σαφὲς ἡμῶν ἐντεῦθεν γέγονε τὸ ζητούμενον, διὰ τί τῷ Πνεύματι τὸ ὕδωρ συμπαραλήφθη. Ὅτι δύο σκοπῶν ἐν τῷ βαπτίσματι προκειμένων, καταργῆσαι μὲν τὸ σῶμα τῆς ἀμαρτίας, τοῦ μηκέτι αὐτὸ καρποφορεῖν τῷ θανάτῳ, ζῆν δὲ τῷ Πνεύματι, καὶ τὸν καρπὸν ἔχειν ἐν ἁγιασμῷ· τὸ μὲν ὕδωρ τοῦ θανάτου τὴν εἰκόνα παρέχει, ὥσπερ ἐν ταφῇ τὸ σῶμα παραδεχόμενον· τὸ δὲ Πνεῦμα τὴν ζωοποιὸν ἐνίστει δύναμιν, ἀπὸ τῆς κατὰ τὴν ἀμαρτίαν νεκρότητος εἰς τὴν ἐξ ἀρχῆς ζωὴν τὰς ψυχὰς ἡμῶν ἀνακαινίζον. Τοῦτο οὖν ἐστὶ τὸ ἀνωθεν γεννηθῆναι ἐξ ὕδατος καὶ Πνεύματος· ὡς τῆς μὲν νεκρώσεως ἐν τῷ ὕδατι τελουμένης, τῆς δὲ

A ejus, si quo modo perveniam ad resurrectionem ex mortuis⁸⁷. Quomodo igitur sit, ut simus in similitudine mortis ejus⁸⁸? Consepulti cum illo per baptismum⁸⁹. Quis igitur est modus sepulture, aut quis ex imitatione fructus? Primum quidem necesse est vitæ prioris seriem interrumpi. Id autem nemo potest consequi, nisi natus denuo, juxta Domini vocem⁹⁰: siquidem regeneratio, uti ipsum etiam nomen declarat, alterius vitæ initium est. Quare antequam alteram vitam incipias, oportet priori finem imponere. Quemadmodum enim in his qui stadii **29** finem assecuti sese reflectunt, statio quadam et requies inter contrarias motiones interponitur: sic et in mutatione vitæ videbatur necessarium, ut mors inter priorem et posteriorem vitam intercederet, quæ et præcedentia finiatur, et initium det sequentibus. Quomodo igitur assequimur descensum ad inferos? Christi sepulturam imitantes per baptismum. Eorum enim qui baptizantur corpora, quodammodo in aquis sepeliuntur. Proinde depositionem operum carnis arcano modo significat baptismus, juxta Apostolum dicentem: *Circumcisi estis circumcisione non facta manu, in exspoliatione corporis carnis, in circumcisione Christi, sepulti cum illo in baptismo*⁹¹. Ac Lapsima quodam modo repurgat animam a sordibus, quæ ei a carnali sensu accedunt, juxta id quod scriptum est: *Lavabis me, et super nivem dealbabor*⁹². Hanc ob causam non Judæorum more in quibuslibet inquinamenti ablui-mur, sed unum novimus saluterum baptismum: quandoquidem una est pro mundo mors, et una ex mortuis resurrectio, quarum figura est baptismus. Quapropter qui nostram vitam dispensat Dominus, baptismatis pactum nobis statuit, mortis ac vitæ typum habens: mortis quidem imaginem explente aqua, Spiritu vero vitæ arrham præbente. Hinc itaque nobis perspicuum est quod quærebatur, quamobrem aqua conjuncta fuerit Spiritui. Cum enim duo scopi propositi sint in baptismo, videlicet ut aboleatur corpus peccati, ne postea fructificet morti, tum ut vivatur Spiritu, et fructus habeatur in sanctificatione; aqua, mortis exhibet imaginem, corpus velut in sepulcro recipiens; Spiritus vero vim vivificam immittit, a morte peccati renovans animas nostras in pristinam vitam. Hoc igitur est denuo nasci ex aqua et Spiritu⁹³: quippe quia mors perficitur in aqua, vitam vero nostram operatur Spiritus. Tribus igitur demersionibus, ac totidem invocationibus, magnum baptismatis mysterium peragitur, ut et mortis figura exprimitur, et per traditionem divinæ scientiæ api-

⁸⁷ Philipp. iii, 10, 11. ⁸⁸ Rom. vi, 5. ⁸⁹ ibid. 4. ⁹⁰ Joan. iii, 5. ⁹¹ Coloss. ii, 11. ⁹² Psal. l, 9.

⁹³ Joan. iii, 5.

(87) Πρὶν ἀρξασθαι τοῦ δευτέρου, πέρας, etc. Editi τῷ μέλλοντι ἀρξασθαι τοῦ δευτέρου βίου, πέρας, etc. Sed illud, τῷ μέλλοντι, in nullo codice reperitur, βίου autem in uno tantum. Emendavimus ope Regii primi, ex quo sumpsimus illud, πρὶν, quod difficultatis nihil prorsus reliquit. Mox Reg. se-

cundus Ὡς γὰρ τῶν ἐπὶ τὸν διαυλὸν ἀνακαμπτόντων. (88) Τὴν ἐξ ἄδου κάθοδον. Colbert. et Reg. tertius κατὰ δασιν.

(89) Ὑποβαλναι. Sic codices omnes. Editi ὑποσημαίνει.

(90) Ἡμῶν. Sic libri veteres. Editi ἡμῶν.

ius illustretur eorum qui baptizantur. Itaque si A qua est gratia in aqua, non est ex ipsius aquae natura, sed ex Spiritus praesentia. Non enim est baptismus depositio sordium corporis, sed conscientiae bonae interrogatio apud Deum⁷¹. Itaque ad eam vitam, quae est ex resurrectione, praeparans nos Dominus, totam evangelicam conversationem proponit; ut non irascamur, ut malorum tolerantessimus, et a voluptatum amore puri, ut a studio pecuniae mores sint liberi, praescribens, ita ut quae illud saeculum juxta naturam possidet, ea nos praecipientes ex animi inductione peragamus. Proinde si quis definiens dicat Evangelium esse vitae, quae est ex resurrectione, figuram, mihi nequaquam videatur a recto aberrare. Ad scopum igitur revertamur.

ὁργίζομενος εἰποι τὸ Εὐαγγέλιον εἶναι τοῦ ἐξ ἀναστάσεως βίου προδιατύπωσιν, οὐκ ἂν μοι δοκῇ (92) τοῦ προστήκοντος ἁμαρτεῖν. Ἐπὶ οὖν τὸν σκοπὸν ἐπανάλθωμεν.

36. Per Spiritum sanctum datur in paradysum 30 restitutum, ad regnum caelorum ascensus, in adoptionem filiorum reditus: datur fiducia Deum appellandi Patrem suum, consortem fieri gratiae Christi, filium lucis appellari, aeternae gloriae participem esse, et ut semel omnia dicam, esse in omni benedictionis plenitudine, tum in praesenti hoc saeculo, tum in futuro: repositum nobis in promissis bonorum, quae per fidem fruenda expectamus, perinde quasi jam adsint, gratiam velut in speculo contemplantes. Nam si talis est arrhabo, quale est illud quod perfectum est? et si tantae sunt primitiae, quae erit totius consummatio? Insuper et illinc cognoscitur quantum inter eam gratiam quae a Spiritu proficiscitur, et baptismum, qui aqua constat, sit discriminis, quod Joannes quidem baptizavit in aqua ad poenitentiam, Dominus autem noster Jesus Christus in Spiritu sancto. Ego equidem, inquit, baptizo vos in aqua ad poenitentiam: qui autem post me veni, potentior me est; cujus non sum dignus ut gementem calceamenta: ipse vos baptizabit in Spiritu sancto, et igni⁷²; ignis baptismum probationem quae fiet in judicio, dicens, quemadmodum Apostolus ait: Uniuscujusque opus quale sit, ignis probabit⁷³; et rursus: Dies enim declarabit, quod in igne patet⁷⁴. Jam vero sunt nonnulli, qui in certaminibus pro pietate, revera non imitatione mortem pro Christo perpassi, nihil symbolis quae sunt in aqua opus habuerunt ad salutem, nimirum in proprio baptizati sanguine. Neque haec ita loquor, quod aquae baptismum spernam, sed ut istorum rationes

ζωῆς ἡμῶν ἐνεργουμένης διὰ τοῦ Πνεύματος. Ἐν τρισὶν οὖν καταβύσσει, καὶ ἰσαριθμοῖται ταῖς ἐπικλησέσει, τὸ μέγα μυστήριον τοῦ βαπτίσματος τελειοῦται, ἵνα καὶ ὁ τοῦ θανάτου τύπος ἐξεικονισθῇ, καὶ τῇ παραβόσει τῆς θεογνωσίας τὰς ψυχὰς φωτισθῶσιν οἱ βαπτιζόμενοι. Ὅστε εἰ τίς ἐστὶν ἐν τῷ ὕδατι χάρις, οὐκ ἐκ τῆς φύσεώς ἐστι τοῦ ὕδατος, ἀλλ' ἐκ τῆς τοῦ Πνεύματος παρουσίας. Οὐ γάρ ἐστι τὸ βάπτισμα ρύπου σαρκὸς ἀπόθεσις, ἀλλὰ συνειδήσεως ἀγαθῆς ἐπερώτημα εἰς Θεόν. Πρὸς οὖν τὸν ἐξ ἀναστάσεως βίον καταρτίζων ἡμᾶς ὁ Κύριος, τὴν εὐαγγελικὴν πᾶσαν ἐκτίθεται πολιτείαν, τὸ ἀόριτον, τὸ ἀνεξίκακον, τὸ φιληθονίας ἀρρόπτωτον (91), τὸ ἀφιλάργυρον τοῦ τρόπου νομοθετῶν· ὥστε ἅπας ὁ αἰὼν ἐκεῖνος κατὰ τὴν φύσιν κέχτηται, ταῦτα προλαβόν-

B τας ἡμᾶς ἐκ προαιρέσεως ματορθοῦν. Εἰ τοίνυν τις

36. Διὰ Πνεύματος ἁγίου ἡ εἰς παράδεισον ἀποκατάστασις· ἡ εἰς βασιλείαν οὐρανῶν ἀνοδος· ἡ εἰς υιοθεσίαν ἐπάνοδος· ἡ παρρησία τοῦ καλεῖν ἑαυτῶν (93) Πατέρα τὸν Θεόν, κοινωνὸν γενέσθαι τῆς χάριτος τοῦ Χριστοῦ, τέκνον φωτὸς χρηματίζειν, δόξης ἀδίδου μετέχειν, καὶ ἀπαξίως ἐν παντὶ πληρωματι εὐλογίας γενέσθαι ἐντε τῷ αἰῶνι τούτῳ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι· τῶν ἐν ἐπαγγελίαις ἀποκειμένων ἡμῖν ἀγαθῶν, ὧν διὰ πίστεως ἀπεκδεχόμεθα τὴν ἀπόλαυσιν, ὡς εἶδη παρόντων, τὴν χάριν ἐνοπτριζόμενοι. Εἰ γὰρ ὁ ἀρράβων τοιοῦτος, ἤλκον τὸ τέλος; καὶ εἰ ἡ ἀπαρχὴ τοσαύτη (94). τίς ἡ τοῦ ὅλου πληρώσις; Ἐτι κακεῖθεν τῆς εἰς τὸ Πνεῦμα χάριτος πρὸς τὸ ἐν ὕδατι βάπτισμα γινώριμον τὸ διάφορον· ὅτι Ἰωάννης μὲν ἐβάπτισεν ἐν ὕδατι εἰς μετάνοιαν, ὁ δὲ Κύριος· ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἐν τῷ Πνεύματι τῷ ἁγίῳ (95). Ἐγὼ μὲν γὰρ ὕμᾶς, φησὶ, βαπτίζω ἐν ὕδατι εἰς μετάνοιαν· ὁ δὲ εἰσὼς μου ἐρχόμενος ἰσχυρότερός μου ἐστίν· οὗ οὐκ εἰμὶ ἱκανὸς τὰ ἐποδήματα βαστάσαι· αὐτὸς ὕμᾶς βαπτίσει ἐν Πνεύματι ἁγίῳ, καὶ πυρί· τὸ τοῦ πυρὸς βάπτισμα τὴν ἐν τῇ κρίσει δοκιμασίαν λέγων, καθά φησιν ὁ Ἀπόστολος· Ἐκάστου τὸ ἔργον ἀποδείξω ἐστι, τὸ πῦρ αὐτὸ (96) δοκιμάσει καὶ πάλιν· Ἡ γὰρ ἡμέρα δηλώσει, ὅτι ἐν πυρὶ ἀποκαλύπτεται. Ἡδὲ δὲ τινες ἐν τοῖς ὑπὲρ Χριστοῦ ἀγῶσιν, ἀληθεῖς καὶ οὐ μιμηταί τὸν ὑπὲρ Χριστοῦ θάνατον ὑποστάντες, οὐδὲν τῶν ἐκ τοῦ ὕδατος συμβόλων εἰς τὴν σωτηρίαν ἐπέδεξθησαν, ἐν τῷ ἰδίῳ αἵματι βαπτισθέντες. Καὶ οὐκ ἀθετῶν τὸ ἐν τῷ ὕδατι βάπτισμα, ταῦτα λέγω, ἀλλὰ τοὺς λογισμοὺς καθαιρῶν τῶν ἐπαυμένων κατὰ τοῦ Πνεύματος, καὶ

⁷¹ I Petr. iii, 21. ⁷² Matth. iii, 11. ⁷³ I Cor. iii, 13. ⁷⁴ ibid.

(91) Ἀρρόπτωτον. Duo codices mss. ἀρρόπων.

(92) Δοκῇ. Sic libri veteres, melius quam editi δοκεῖ.

(93) Ἐαυτῶν. Ita codices mss. Editi ἑαυτοῦ. Ibidem Reg. quartus. τῆς χαρᾶς τοῦ Χριστοῦ.

(94) Τοσαύτη. Sic quatuor codices: alii cum editis τοιαύτη. Ibidem editio Basileensis τίς ἡ τοῦ λό-

γου πληρώσις, quae verba sic reddidit Erasmus: Quae erit verbi consummatio? Paulo post addimus εἰς μετάνοιαν ex tribus codicibus.

(95) Τῷ ἁγίῳ. Editi addunt καὶ τῷ πυρὶ. Sed haec in nullo codice ms.

(96) Αὐτὸ. Legitur ea vox in cod. Colbert. et Reg. quinto, abest ab alijs.

μεινόντων τὰ ἅμικτα, καὶ παρισσζόντων (97) τὰ ἀσυνείκαστα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ'.

*Οτι ἀχώριστον ἐπὶ πάσης ἐνβολῆς Πατρὸς καὶ Υἱοῦ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, ἐπὶ τε τῆς τῶν νοητῶν δημιουργίας, καὶ ἐπὶ τῆς τῶν ἀνθρώπων οἰκονομίας, καὶ ἐπὶ τῆς προσδοκωμένης κρίσεως.

37. Ἐπὶ οὖν τὸ ἐξ ἀρχῆς ἐπανηλωμεν, ὅπως ἐν πᾶσιν ἀχώριστόν ἐστι καὶ ἀδιάστατον πανταλῶς Πατὸς καὶ Υἱοῦ τὸ ἅγιον Πνεῦμα. Ἐν τῷ περὶ τοῦ χαρίσματος τῶν γλωσσῶν τόπῳ, Κορινθίους ἐπιστέλλων ὁ Παῦλος (98)· Ἐὰν πάντες, φησὶ, προφητεύητε, εἰσέλθῃ δὲ τις (99) ἀκιστος ἢ ἰδιώτης, ἐλέγχεται ὑπὸ πάντων, ἀνακρίνεται ὑπὸ πάντων, τὰ κρυπτά τῆς καρδίας αὐτοῦ φανερά γίνονται· καὶ οὕτω περὶ ἐπὶ πρόσκαιρον, προσκυνήσει τῷ Θεῷ, ἀπαγγέλλων, ὅτι ὁ Θεὸς ὁὕτως ἐν ὑμῖν ἔστιν. Εἰ τοίνυν ἐκ τῆς προφητείας, τῆς κατὰ τὴν διαίρεσιν τῶν χαρισμάτων τοῦ Πνεύματος ἐνεργουμένης, ἐπιγινώσκειται ὁ Θεὸς ἐν τοῖς προφήταις εἶναι, βουλευσάμενος οὕτοι ποίαν χώραν ἀποδώσουσι τῷ Πνεύματι τῷ ἁγίῳ· πότερον μετὰ Θεοῦ τάσσειν (1), ἢ πρὸς τὴν κρίσιν ἐξωθεῖν δικαίτερον. Καὶ τὸ πρὸς Σάπφειραν ὑπὸ Πέτρου· Τι ὅτι συνεφωνήθη ὑμῖν πειράσαι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· οὐκ ἐψεύσασθε ἀνθρώποις, ἀλλὰ Θεῷ· δείκνυσιν, ὅτι τὰ αὐτὰ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ εἰς Θεόν ἐστι τὰ ἁμαρτήματα. Καὶ οὕτω δ' ἂν τὸ συναφές καὶ ἀδιαίρετον κατὰ πᾶσαν ἐνέργειαν ἀπὸ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ τοῦ Πνεύματος διδασκῇ. Ἐνεργούντος (2) τοῦ Θεοῦ τὰς διαίρεσεις τῶν ἐνεργημάτων, καὶ τοῦ Κυρίου τὰς διαίρεσεις τῶν διακονιῶν, συμπάρεστι τὸ ἅγιον Πνεῦμα, τῇ διανομήν τῶν χαρισμάτων πρὸς τὴν ἀξίαν ἐκάστου αὐτεξουσίως οἰκονομοῦν. Διαίρεσεις γάρ, φησὶ, χαρισμάτων εἰσὶ, τὸ δὲ αὐτὸ Πνεῦμα. Καὶ διαίρεσεις διακονιῶν εἰσιν, ὁ δὲ αὐτὸς Κύριος. Καὶ διαίρεσεις ἐνεργημάτων εἰσιν, ὁ δὲ αὐτὸς Θεός, ὁ ἐνεργῶν τὰ πάντα ἐν αἷσι. Ταῦτα δὲ πάντα, φησὶν, ἐνεργεῖ τὸ ἐν καὶ τὸ ἅπλοστον Πνεῦμα, διαιροῦν ἰδίᾳ ἐκάστῳ, καθὼς βούλεται. Οὐ μὴν ἐπειδὴ πρῶτον ἐνταῦθα τοῦ Πνεύματος ὁ Ἀπόστολος ἐπεμνήσθη, καὶ δεύτερον τοῦ Υἱοῦ, καὶ τρίτον τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, ἥδη χρὴ καθόλου νομίζειν ἀντεστραφῆναι τὴν τάξιν. Ἀπὸ γὰρ τῆς ἡμετέρας σχέσεως τὴν ἀρχὴν ἔλαβεν· ἐπειδὴ ὑποδεχόμενοι τὰ δῶρα, πρῶτον ἐντυγχάνομεν τῷ διανέμοντι· εἶτα ἐννοοῦμεν τὸν ἀποστελλαντα· εἶτα ἀνάγομεν τὴν ἐνδύμνησιν ἐπὶ τὴν πηγὴν καὶ αἰτίαν τῶν ἀγαθῶν.

¹ I Cor. xiv, 24, 25. ² Act. v, 9, 4. ³ I Cor. xii, 4-11.

(97) Παρισσζόντων. Sic omnes codices mss., non ut editi παρεισσζόντων.

(98) Ὁ Παῦλος. Combefissius legendum putat δηλοῖ ὁ Παῦλος· sed necessaria non est emendatio, modo initium hujus capitis non sumatur, ut in editis, ab his verbis, ὅπως ἐν πᾶσιν, sed ab his, ἐπὶ οὖν τὸ, ut in veteribus libris. Habent etiam editi ὁ

A deficiam, qui adversus Spiritus eriguntur; quique commiscunt non miscenda, et similia faciunt, quæ comparationem respuunt.

CAPUT XVI.

Quod in omni notione Spiritus sanctus inseparabilis est a Patre et Filio, sive in creatione intelligibilium creaturarum, sive in humana rerum dispensatione, sive in judicio quod expectatur.

37. Ad id igitur quod initio institutum est redeamus, quod videlicet in omnibus Spiritus sanctus inseparabilis et prorsus indistractus sit a Patre et Filio. Paulus Corinthiis scribens eo in loco in quo de dono linguarum tractat, ait: Si omnes prophetetis, ingrediatur autem aliquis infidelis, aut idiota, arguitur ab omnibus, dijudicatur ab omnibus: occulta cordis ejus manifesta sunt, atque ita procidens in faciem, adorabit Deum, renuntians quod Deus sit vere in vobis¹. Itaque, si ex prophetia, quæ juxta distributionem donorum Spiritus editur, agnoscitur Deus in prophetis esse, consultant isti quem locum attributuri sint Spiritui sancto: utrum æquius sit illum cum Deo jungere, an ad creaturarum ordinem extrudere. Quin et ista Petri ad Sapphiram verba, Quid est quod convenit inter vos tentare Spiritum sanctum? non mentiti estis hominibus, sed Deo²; ostendunt eadem in Spiritum sanctum, et in Deum esse peccata. Atque hoc etiam pacto discere poteris, Spiritum sanctum in omni operatione conjunctum et inseparabilem esse a Patre et Filio. Cum Deus efficit distributiones operationum, ac Dominus divisiones ministrationum, simul adest Spiritus sanctus, partitionem donorum pro cujusque dignitate proprio arbitrio dispensans. Nam, inquit, divisiones donorum sunt, idem autem Spiritus. Et divisiones administrationum sunt, idem autem Dominus. Et divisiones operationum sunt, idem autem Deus, qui operatur omnia in omnibus. Hæc autem omnia, inquit, operatur unus et idem Spiritus, dividens seorsim cuique, prout vult³. Attamen non quoniam Apostolus primo loco meminit Spiritus, secundo Filii, tertio Dei et Patris, protinus oportet suspicari ordinem omnino inversum esse. A nostra siquidem habitudine sumpsit exordium. Nam cum dona accipimus; nobis is qui distribuit, occurrit primum; mox cogitamus eum qui misit; postremo cogitationem perducimus ad fontem auctoremque bonorum.

ἅγιος Πνεῦλος, sed codices mss. ut edidimus.

(99) Εἰσέλθῃ δὲ τις. Illud τίς ex tribus codicibus addidimus, et paulo post tres alii καὶ οὕτω τὰ χροπτά.

(1) Τάσσειν. Sic mss. Editi συνετάσσειν. Paulo post editi Σάπφειραν τοῦ Πέτρου. Mss. ut in textu.

(2) Ἐνεργούντος. Post hanc vocem editi addunt γάρ, quod in veteribus libris non reperitur.

58. Jam etiam ex rebus initio conditis discas licet Spiritus cum Patre et Filio communionem. Nam puræ et intelligentes et supermundanæ virtutes, sanctæ tum sunt, tum nominantur, ex gratia a Spiritu sancto infusa sanctimoniam consequuntur. Quare silentio prætermisus est modus creationis cælestium virtutum; nam ex sensibilibus tantum creatorem nobis aperuit is qui conditi orbis conscripsit historiam. Tu vero, qui facultatem habes ex visibilibus invisibilia deprehendendi, glorifica Conditorum in quo condita sunt omnia, sive visibilia, sive invisibilia, sive principatus, sive potestates, sive virtutes, sive throni, sive dominationes⁵⁴, et si quæ aliæ sunt rationales naturæ, quæ nominari non possunt. In horum autem creatione cogita mihi primariam causam eorum quæ sunt, Patrem; conditricem, Filium; perfectricem, Spiritum sanctum: ut voluntate quidem Patris sint administratorii spiritus, Filii vero operatione perducantur ut sint, Spiritus autem præsentia perficiantur. Porro angelorum perfectio est sanctificatio, et in hac perseverantia. Ac nemo me credat tres originales hypostases ponere, aut Filii operationem dicere imperfectam. Principium enim eorum quæ sunt, unum est, per Filium condens et perficiens in Spiritu. Ac nec Pater, qui operatur omnia in omnibus, imperfectam habeat operationem: neque Filius inconsummatam creationem, nisi a Spiritu perficiatur. Hoc enim pacto nec Pater opus habebit Filio, sola voluntate creans; **32** attamen vult creare per Filium. Neque Filius egebit auxilio, juxta Patris similitudinem operans, sed et Filius vult per Spiritum perficere: nam *Verbo Domini celi firmati sunt, et Spiritu oris ejus omnis virtus eorum*⁵⁵. Itaque nec Verbum est significativa aeris percussio per vocis instrumenta prolata: nec Spiritus oris halitus partibus respiratoriis efflatus: sed Verbum est quod in principio erat apud Deum, et Deus erat⁵⁶. Spiritus autem oris Dei, Spiritus est veritatis, qui a Patre procedit⁵⁷. Itaque tria intelligis, mandantem Dominum, creans Verbum, et confirmantem Spiritum. Quæ porro alia possit esse confirmatio, quam in sanctimonia perfectio; confirmationis voce significantem constantiam, immutabilitatem et soliditatem in bono? Sanctificatio autem non est absque Spi-

⁵⁴ Col. 1, 16. ⁵⁵ Psal. xxxii, 6. ⁵⁶ Joan. 1, 1.

(5) *Ἐκ τῶν*. Editi hic ponunt *ἐξ ἀρχῆς*, sed codices mss. ut in textu. Paulo post editio Paris. *ἐκδοθείσης*, quod in uno tantum codice reperitur: alii *ἐνδοθείσης* vel *δοθείσης*. Habet etiam editio Basileensis *ἐνδοθείσης*.

(4) *Κοσμογονίας*. Colb. et unus Reg. *κοσμογονίας*. Alius Reg. *κοσμοποιίας*.

(5) *Ἀκατονόμαστοι*. Sic tres antiqui codices. Colbert. *ἀκατωνόμαστοι*, editi *ἀκατανόμαστοι*. Mox editi *γενομένων*, quinque libri veteres *γινομένων*.

(6) *Ὅπως θέλει*. Hic editi et infra, ubi de Filio,

58. Μάθῃς δ' ἂν τὴν πρὸς Πατέρα καὶ Υἱὸν τοῦ Πνεύματος κοινωνίαν καὶ ἐκ τῶν (5) δημιουργημάτων τῶν ἐξ ἀρχῆς. Αἱ γὰρ καθαραὶ καὶ νοεραὶ καὶ ὑπερκόσμιοι δυνάμεις ἅγαι καὶ εἰσι καὶ ὀνομάζονται, ἐκ τῆς παρὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐνδοθείσης χάριτος τὸν ἁγιασμὸν κεκτημένα. Ὅστε ἀποσιώπηται μὲν ὁ τρόπος τῆς κτίσεως τῶν οὐρανίων δυνάμεων· ἀπὸ γὰρ τῶν αἰσθητῶν μόνον τὴν δημιουργὸν ἡμῖν ὁ τὴν κοσμονομίαν (4) συγγραφόμενος ἀπεκάλυψε. Σὺ δὲ, ἔχων δύναμιν ἐκ τῶν ὁρατῶν ἀναλογίζεσθαι τὰ ἀόρατα, δόξαζε τὸν Ποιητὴν ἐν ᾧ ἐκτίσθη τὰ πάντα, εἴτε ὁρατὰ, εἴτε ἀόρατα, εἴτε ἀρχαί, εἴτε ἐξουσίαι, εἴτε δυνάμεις, εἴτε θρόνοι, εἴτε κυριότητες, καὶ εἰ τινὲς εἰσιν ἑτέραι λογικαὶ φύσεις, ἀκατωνόμαστοι (5). Ἐν δὲ τῇ τούτων κτίσει ἐνώησόν μοι τὴν προκαταρκτικὴν αἰτίαν τῶν γινομένων, τὸν Πατέρα· τὴν δημιουργικὴν, τὸν Υἱόν· τὴν τελειωτικὴν, τὸ Πνεῦμα· ὥστε βουλῇματι μὲν τοῦ Πατρὸς τὰ λειτουργικὰ πνεύματα ὑπάρχειν, ἐνεργεῖα δὲ Υἱοῦ εἰς τὸ εἶναι παράγεσθαι, παρουσίᾳ δὲ τοῦ Πνεύματος τελειοῦσθαι. Τελειώσεις δὲ ἀγγέλων ἁγιασμοῦ, καὶ ἡ ἐν τούτῳ διαμονή. Καὶ μηδεὶς οἰσθῶ με ἢ τρεῖς εἶναι λέγειν ἀρχικὰς ὑποστάσεις, ἢ ἀτελῆ φάσκειν τοῦ Υἱοῦ τὴν ἐνέργειαν. Ἀρχὴ γὰρ τῶν ὄντων μία, δι' Υἱοῦ δημιουργοῦσα, καὶ τελειοῦσα ἐν Πνεύματι. Καὶ οὕτε Πατὴρ, ὁ τὰ πάντα ἐν πᾶσιν ἐνεργῶν, ἀτελῆ ἔχει τὴν ἐνέργειαν· οὕτε Υἱὸς ἑλλειπὴ τὴν δημιουργίαν, μὴ τελειοῦμένην παρὰ τοῦ Πνεύματος. Οὕτω γὰρ ἂν οὕτε Πατὴρ προσδεθῇ Υἱοῦ, μόνῳ τῷ θέλει δημιουργῶν, ἀλλ' ὅμως θέλει (6) διὰ Υἱοῦ· οὗτ' ἂν συνεργίας (7) προσδεθῇ. καθ' ὁμοιότητα τοῦ Πατρὸς ἐνεργῶν· ἀλλὰ καὶ Υἱὸς θέλει διὰ τοῦ Πνεύματος τελειοῦν. Τῷ Λόγῳ γὰρ *Κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν*, καὶ τῷ Πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ *πᾶσα ἡ δύναμις αὐτῶν*. Οὕτε οὖν Λόγος ἀέρος τύπωσι; σημαντικῇ, διὰ φωνητικῶν ὀργάνων ἐκπερομένη· οὕτε Πνεῦμα στόματος ἀέρος, ἐκ τῶν ἀναπνευστικῶν μερῶν ἐξωθούμενος· ἀλλὰ Λόγος μὲν ὁ πρὸς Θεὸν ὢν ἐν ἀρχῇ, καὶ Θεὸς ὢν· Πνεῦμα δὲ στόματος Θεοῦ τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται. Τρία τοίνυν νοεῖς, τὸν προστάσσοντα Κύριον, τὸν δημιουργοῦντα Λόγον, τὸ στερεοῦν (8) τὸ Πνεῦμα. Τί δ' ἂν ἄλλο εἴη στερέωσις ἢ ἡ κατὰ τὸν ἁγιασμὸν τελειώσις, τὸ ἀνένδοτον καὶ ἄτρεπτον καὶ παγίως ἐρηρυσμένον ἐν ἀγαθῷ τῆς στερεώσεως ἐμφανιούσης; Ἀγιασμοῦ δὲ οὐκ ἄνευ Πνεύματος. Οὐ γὰρ φύσει ἅγαι αἱ τῶν οὐρανῶν δυν-

⁵⁷ Joan. xv, 25.

addunt καὶ πέφυκε: in quo non minus pugnant cum Basilii sensu, quam cum mss. codicibus.

(7) *Συνεργίας*. Pro hac voce, quæ in editis legitur et in tribus codicibus mss., habet Reg. tertius *δημιουργίας*; Colbertinus vero *Πνεύματος*, quæ vox addita fuit alia manu sed tamen antiqua.

(8) *Τὸ στερεοῦν*. Sic Reg. secundus et quartus, quos sequi malimus quam tres alios, in quibus et in editis legitur τὸν στερεοῦντα. Addunt editi τὸ ἅγιον, quod nullo in codice ms. reperitur.

νάμεις· ἡ οὕτω γ' ἂν (9) οὐδεμίαν πρὸς τὸ ἅγιον Πνεῦμα τὴν διαφορὰν ἔχουσιν· ἀλλὰ κατὰ ἀναλογίαν τῆς πρὸς ἀλλήλας ὑπεροχῆς, τοῦ ἁγιασμοῦ τὸ μέτρον παρὰ τοῦ Πνεύματος ἔχουσι. Ὡς γὰρ ὁ καυτὴρ μετὰ τοῦ πυρὸς νοεῖται, καὶ ἄλλο μέντοι ἡ ὑποκειμένη ὕλη, καὶ ἄλλο τὸ πῦρ· οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν οὐρανίων δυνάμεων, ἡ μὲν οὐσία αὐτῶν, ἄεριον πνεῦμα (10), εἰ τόχοι, ἡ πῦρ αἶλον, κατὰ τὸ γεγραμμένον· Ὁ ποιῶν τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ πνεύματα, καὶ τοὺς λειτουργοὺς αὐτοῦ πυρὸς φλόγα (11)· διὸ καὶ ἐν τόπῳ εἰσι, καὶ ὁρατοὶ γίνονται, ἐν τῷ εἶδει τῶν οὐρανίων αὐτῶν σωμάτων τοῖς ἀξίοις ἐμφανιζόμενοι. Ὁ μέντοι ἁγιασμός, ἐξωθεν ὢν τῆς οὐσίας, τὴν τελειώσιν αὐτοῦς ἐπάγει διὰ τῆς κοινωνίας τοῦ Πνεύματος. Φυλάσσουντες δὲ τὴν ἀξίαν τῇ ἐπιμονῇ τοῦ καλοῦ, ἔχουσιν μὲν ἐν προαιρέσει τὸ αὐτεξούσιον, οὐδέποτε δὲ ἐκ τῆς τοῦ ὄντως ἀγαθοῦ προσεδρεύας ἐκπίπτουσιν· ὥς ἐάν ὑφέλῃς τῷ λόγῳ τὸ Πνεῦμα, λέλυνται μὲν ἀγγέλων χορεῖαι (12), ἀνῆρηνται δὲ ἀρχαγγέλων ἐπιστάσεις, συγχέχεται δὲ τὰ πάντα· ἀνομοθέτητος, ἀτακτος, ἀόριστος αὐτῶν ἡ ζωὴ. Πῶς μὲν γὰρ εἴπωσιν ἄγγελοι· Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ, μὴ δυναμωθέντες ὑπὸ τοῦ Πνεύματος; Οὐδεὶς γὰρ δύναται λαλεῖν Κύριον Ἰησοῦν, εἰ μὴ ἐν Πνεύματι ἀγίῳ, καὶ οὐδεὶς ἐν Πνεύματι Θεοῦ λαλῶν λέγει ἀνάθεμα Ἰησοῦν· ὅπερ εἶποι ἂν (13) τὰ πονηρὰ καὶ ἀντικείμενα πνεύματα, ὧν ἡ ἀπόπτωσις συνίστησι τὸν λόγον, τοῦ αὐτεξουσίου εἶναι τὰς ἀοράτους δυνάμεις, ἰσορρόπως ἔχουσας πρὸς ἀρετὴν καὶ κακίαν, καὶ διὰ τοῦτο θεωρούμεν τῆς τοῦ Πνεύματος βοηθείας. Ἐγὼ καὶ τὸν Γαβριὴλ C προλέγειν τὰ μέλλοντα οὐδαμῶς ἄλλως φημί ἢ τῇ προγνώσει τοῦ Πνεύματος. Διότι ἐν τῶν (14) ἐκ τῆς διαίρεσεως τοῦ Πνεύματος· χαρισμάτων ἐστὶν ἡ προφητεία. Ὁ δὲ τὰ μυστήρια τῆς ὁπτασίας τῷ ἀνδρὶ τῶν ἐπιθυμιῶν ἐπιταχθεὶς διαγγεῖλαι, πόθεν σοφισθεὶς εἶχε διδάσκειν τὰ κεκρυμμένα, εἰ μὴ τῷ Πνεύματι τῷ ἀγίῳ; τῆς ἀποκαλύψεως τῶν μυστηρίων ἰδίως τῷ Πνεύματι προσηχοῦσης, κατὰ τὸ γεγραμμένον, ὅτι Ἡμῖν ἀπεκάλυψεν ὁ Θεὸς διὰ τοῦ Πνεύματος. Θρόνοι δὲ καὶ κυριότητες, καὶ ἀρχαὶ καὶ ἐξουσίαι, πῶς ἂν τὴν μακαρίαν (15) διεξήγων ζωὴν, εἰ μὴ διὰ παντὸς ἐβλεπον τὸ πρόσωπον τοῦ Πατρὸς τοῦ ἐν οὐρανοῖς; Τὸ δὲ βλέπειν οὐκ ἄνευ τοῦ Πνεύματος. Ὡς περ γὰρ ἐν νυκτὶ, ἐάν ὑφέλῃς τὸ φῶς ἀπὸ τῆς οἰκίας, τυφλαὶ μὲν αἱ ἕψεις, ἀνέρι- γητοι δὲ καταλείπονται αἱ δυνάμεις, ἀνεπίγνωστοι δὲ αἱ ἀξίαι, καὶ χρυσὸν καὶ σιδήρου ὁμοίως πατουμένων διὰ τὴν ἄγνοιαν· οὕτως ἐπὶ τῆς νοητῆς δια-

A ritu. Neque enim cœlorum virtutes suas apte natura sanctæ sunt; alioquin nihil differrent a Spiritu sancto; sed juxta proportionem qua se invicem superant, a Spiritu habent sanctificationis mensuram. Quemadmodum enim cauterium non sine igne intelligitur, cum aliud sit subjecta materia, et aliud ignis: itidem et in cœlestibus virtutibus, substantia quidem earum, puta spiritus est aerius, aut ignis immaterialis, juxta id quod scriptum est, *Qui facit angelos suos spiritus, et ministros suos flammam ignis* ¹⁰; quapropter et in loco sunt, et sunt visibiles, dum iis qui digni sunt, apparent in specie propriorum corporum. Sed sanctificatio, quæ est extra substantiam illorum, perfectionem illis affert per communionem Spiritus. Conservant autem dignitatem per perseverantiam in bono, habentes quidem in eligendo liberum arbitrium, nunquam tamen ab ejus qui vere bonus est consortio excidentes: ita ut si subduxeris ratione Spiritum, perierint angelorum choreæ, sublatae sint quoque archangelorum præfecturæ, atque confusa fuerint omnia: vita ipsorum nulli legi, nulli ordini, nulli regulæ subiaceat. Quomodo enim dicent angeli: *Gloria in excelsis Deo* ¹¹, nisi a Spiritu accepta potestate? *Nemo siquidem potest dicere Dominum Jesum, nisi in Spiritu sancto, et nullus in Spiritu Dei loquens dixit Jesum anathema* ¹²; quod sane dixerint pravi et adversarii spiritus, quorum lapsus comprobat quod dicimus, virtutes invisibiles esse sui arbitrii, æque ad virtutem atque ad vitium vertibiles, et ob id opus habentes auxilio Spiritus. Ego vero ipsum Gabrielem haud alio modo arbitror prædicere futura ¹³, quam præscientia Spiritus, eo quod unum ex divisione donorum Spiritus sit prophetia. Porro qui mysteria visionis viro desideriorum jussus erat annuntiare ¹⁴, unde nactus erat sapientiam, ut posset docere arcana, nisi per Spiritum sanctum? ¹⁵ cum patefactio mysteriorum peculiariter ad Spiritum sanctum pertineat, juxta id quod scriptum est: *Nobis reservavit Deus per Spiritum* ¹⁵. Throni vero et dominationes, principatus et potestates, quomodo beatam traducerent vitam, nisi semper viderent vultum Patris qui in cœlis est ¹⁶? At visio non est absque Spiritu. Quemadmodum enim si in nocte tollas lucernam e domo, cæci sunt oculi, facultates relinquuntur inertes, nec agnoscitur rerum dignitas, sed per ignorantiam aurum

¹⁰ Psal. ciii, 4. ¹¹ Luc. ii, 14. ¹² I Cor. xii, 3. ¹³ Luc. i, 26. ¹⁴ Dan. x, 10. ¹⁵ I Cor. ii, 10. ¹⁶ Matth. xviii, 10.

(9) *Ἡ οὕτω γ' ἂν*. Editio Paris. ἡ οὕτω γάρ, contra codicum mss. et editionis Basileensis fidem. Paulo post Reg. secundus παρὰ τοῦ Πνεύματος ἔχουσι.

(10) *Ἀέριον πνεῦμα*. Male in editis additur τὸ.

(11) *Πυρὸς φλόγα*. Sic quinque codices: unus cum editis πῦρ φλέγον.

(12) *Χορεῖαι*. Hic nonnulla ope codicum mss. sustulimus. Habent enim editi: χορεῖαι καὶ ἁγιασμός... ἐπιστάσεις, καὶ ἁγιασμοί, καὶ προφητεῖαι... οὐκ οὖν,

ἀνομοθέτητος.

(13) *Ὅπερ εἶποι ἂν*. Sic mss. codices: editi ὅπερ ἂν εἴποιεν. Mox Reg. quartus τὰς οὐρανίων δυνάμεις.

(14) *Ἐν τῷ*. Editi ἐν τῷ τῶν, sed repugnant veteres libri.

(15) *Μακαρίαν*. Editi addunt ἐκζητῶν. Sed ea vox abest a quinque codicibus.

perinde ac ferrum conculcatur : sic in spirituali ordine, impossibile est piam illam ac sanctam vitam permanere citra Spiritum : nihilo profecto magis quam exercitus in recto ordine manere potest absente duce, aut chorus in consonantia; nisi chori præfectus temperet harmoniam. Qui possent dicere seraphim, *Sanctus, sanctus, sanctus*⁶⁶, nisi docti per Spiritum, quoties pium fuerit huius glorificationis verba canere? Sive igitur laudant Deum omnes angeli ejus ac omnes virtutes ejus, sit Spiritus ope. Sive astant millies mille angeli, ac centies centum millia ministrantium, officium suum citra reprehensionem in virtute Spiritus perficiunt. Itaque tota illa super-cœlestis et ineffabilis harmonia, tum in cultu Dei, tum in ultramundanarum virtutum inter ipsas consonantia nequaquam servari posset, nisi præset Spiritus. Sic igitur in creatione iis, quæ non proficiendo perveniunt ad perfectionem, sed ab ipsa protinus creatione perfecta sunt, adest Spiritus sanctus; in hoc, ut perficiatur compleaturque illorum substantia, gratiam suam conferens.

59. Cæterum dispensationes circa hominem quæ factæ sunt a magno Deo, et Servatore nostro Jesu Christo juxta bonitatem Dei, quis negabit per Spiritus gratiam esse adimpletas? Sive velis prisca spectare, patriarcharum benedictiones, auxilium per legem datum, figuras, prophetias, fortiter in bellis gesta, miracula per sanctos edita : sive quæ circa Domini in carne adventum dispensata sunt : per Spiritum gesta sunt. Primo enim adfuit ipsi carni Domini, dum factus unctio, et inseparabiliter conjunctus, sicut scriptum est : *Super quem videris Spiritum descendentem, et manentem super eum, hic est Filius meus dilectus*⁶⁷; et, *Jesum a Nazareth, quem unxit Deus Spiritu sancto*⁶⁸. Deinceps omnis actio præsentis Spiritu peragebatur. Hic præsens aderat cum et a diabolo tentaretur. *Deductus est enim, inquit, Jesus a Spiritu in desertum, ut tentaretur*⁶⁹. Tum edenti miracula indivulse aderat. *Si enim ego, inquit, in Spiritu Dei ejicio dæmonia*⁷⁰. Nec deseruit excitatum a mortuis. Dominus enim renovans **34** hominem, eique iterum reddens gratiam, quam ex afflatu Dei acceptam amiserat, cum inspirasset in faciem discipulorum, quid ait? *Accipite Spiritum sanctum. Quorumcunque remiseritis peccata, remittuntur; et quorumcunque retinueritis, retenta sunt*⁷¹. Jam vero Ecclesiæ ordo et gubernatio nogne palam et citra

⁶⁶ Isa. vi, 3. ⁶⁷ Joan. i, 33. ⁶⁸ Act. x, 38. ⁶⁹ 22, 23.

(16) *Μὴ παρόντος*. Duo Regii codices cum Colbert. *μὴ παρέχοντος*. Reg. quartus *μὴ συμπαρόντος*.

(17) *Συνεργίας*. Non male in editis *ἐνεργίας*. Sed sex codicum auctoritas præferenda.

(18) *Λειτουργούντων*. Editi *ἀρχαγγέλων* λειτουργούντες αὐτῶν. Codices ut in contextu, nisi quod unus habet *ἀρχαγγέλων*. Non multo post iisdem codicibus freti mutavimus quod erat in editis λειτουργ-

A κομήσεως, ἀμήχανον τὴν ἐνθεσμον ἐκείνην διαμεῖναι ζῶν ἄνευ τοῦ Πνεύματος· οὐ μᾶλλον γὰρ ἢ στρατοπέδου τὴν εὐταξίαν, τοῦ ταξιάρχου μὴ παρόντος (16)· ἢ χοροῦ τὴν συμφωνίαν, τοῦ κορυφαίου μὴ συναρμόζοντος. Πῶς [ἀν] εἴπη τὰ σεραφίμ, "Ἄγιος, ἄγιος, ἄγιος, μὴ διδαχθέντα παρὰ τοῦ Πνεύματος, ποσάκις ἐστὶν εὐσεβὲς τὴν δοξολογίαν ταύτην ἀναφωνεῖν; Ἐἴτε οὖν αἰνοῦσι τὸν Θεὸν πάντες οἱ ἀγγέλοι αὐτοῦ, καὶ αἰνοῦσιν αὐτὸν πᾶσαι αἱ δυνάμεις αὐτοῦ, διὰ τῆς τοῦ Πνεύματος συνεργίας (17)· εἴτε παρεστήκασιν χιλίαι χιλιάδες ἀγγέλων, καὶ μύριαι μυριάδες λειτουργούντων (18), ἐν τῇ δυνάμει τοῦ Πνεύματος τὸ οἰκεῖον ἔργον ἀμώμως ἐπιτελοῦσι. Πᾶσαν οὖν τὴν ὑπερουράνιον ἐκείνην καὶ ἄρρητον ἁρμονίαν, ἐν τῇ λειτουργίᾳ Θεοῦ καὶ τῇ πρὸς ἀλλήλας τῶν ὑπερ-

B κοσμίων δυνάμεων συμφωνίᾳ, ἀδύνατον φυλαχθῆναι [εἰ] μὴ τῇ ἐπιστάσει τοῦ Πνεύματος. Οὕτω μὲν οὖν ἐν δημιουργίᾳ παρέσσι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τοῖς οὐκ ἐκ προκοπῆς τελειούμενοις, ἀλλ' ἀπ' αὐτῆς τῆς κτίσεως εὐθὺς τελείοις, εἰς τὸν ἀπαρτισμὸν καὶ συμπλήρωσιν τῆς ὑποστάσεως αὐτῶν τὴν παρ' ἑαυτοῦ χάριν συνεισφερόμενον.

59. Τὰς δὲ περὶ τὸν ἄνθρωπον οἰκονομίας, τὰς ὑπὸ τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ κατὰ τὴν ἀγαθότητα τοῦ Θεοῦ (19) γενομένας, τίς ἀντερεῖ μὴ οὐχὶ διὰ τῆς τοῦ Πνεύματος χάριτος πεπληρωθεῖται; Ἐἴτε βούλει τὰ παλαιὰ σκοπεῖν· τὰς τῶν πατριαρχῶν εὐλογίας, τὴν ἐκ τῆς νομοθεσίας δεδομένην βοήθειαν, τοὺς τύπους, τὰς προφητείας, τὰ ἐν πολέμοις ἀνδραγαθήματα, τὰ διὰ τῶν δικαίων σημεῖα· εἴτε τὰ περὶ τὴν ἐνσαρκον τοῦ Κυρίου παρουσίαν οἰκονομηθέντα· διὰ τοῦ Πνεύματος. Πρῶτον μὲν γὰρ αὐτῇ τῇ σαρκὶ τοῦ Κυρίου συνῆν, χρίσμα γεγόμενον, καὶ ἀχωρίστως παρὼν κατὰ τὸ γεγραμμένον· *Ἐγ' ὃν ἂν ἴδῃς τὸ Πνεῦμα καταβαῖνον, καὶ μένον ἐπ' αὐτόν, οὗτός ἐστιν ὁ Υἱὸς μου ὁ ἀγαπητός*· καὶ, *Ἰησοῦν τὸν ἀπὸ Ναζαρέτ, ὃν ἔχρισεν ὁ Θεὸς τῷ Πνεύματι τῷ ἁγίῳ*. Ἐπειτα πᾶσα ἐνέργεια συμπαρόντος τοῦ Πνεύματος ἐντηργεῖτο. Τοῦτο καὶ ὑπὸ τοῦ διαβόλου πειραζομένων παρῆν. *Ἀνίσθη γὰρ, φησὶν, ὁ Ἰησοῦς ὑπὸ τοῦ Πνεύματος εἰς τὴν ἔρημον τοῦ πειρασθῆναι*. Καὶ ἐνεργούντι τὰς δυνάμεις ἀχωρίστως συνῆν (20). *Εἰ γὰρ ἐγὼ, φησὶν, ἐν Πνεύματι Θεοῦ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια*· καὶ ἐκ νεκρῶν ἀναστάντος οὐκ ἀπέλει-

D πετο. *Ἀνακαταίξω γὰρ τὸν ἄνθρωπον ὁ Κύριος, καὶ ἦν ἀπώλεσε χάριν ἐκ τοῦ ἐμφυσηματος τοῦ Θεοῦ, ταύτην πάλιν ἀποδοῦναι, ἐμφυσήσας εἰς τὸ πρόσωπον τὸν μαθητῶν, τί φησι; Ἀδελφε Πνεῦμα ἅγιον. Ἄν τινωρ (21) ἀφῆτε τὰς ἁμαρτίας, ἀφίερ-*

⁶⁸ Matth. iv, 1. ⁶⁹ Matth. xii, 28. ⁷⁰ Joan. ix,

γίας et δημιουργίας.

(19) *Τοῦ Θεοῦ*. Addunt editi καὶ Πατρός, et οὖν ante βούλει, et paulo post iidem habent παρουσίαν τοῦ Χριστοῦ. Codices mss. ut in contextu.

(20) *Συνῆν*. Sic mss. codices : editi συμπαρῆν.

(21) *Ἄν τινωρ*. Editi εἰάν τινων, idque statim repetunt, et paulo post habent αἱ διακοσμήσεις ἐνεργούντων. Sicuti sumus in contextu mss. codices.

ται· καὶ ἂν τινων κρατῆτε, κεκράτηται. Ἡ δὲ τῆς Ἀ ἐκκλησίας διακόσμησις οὐκ σαφῶς καὶ ἀναντιρρήτως διὰ τοῦ Πνεύματος ἐνεργεῖται· Αὐτὸς γὰρ ἔδωκε, φησὶ, τῇ Ἐκκλησίᾳ πρῶτον ἀποστόλους, δεύτερον προφήτας, τρίτον διδασκάλους, ἔπειτα δυνάμεις, ἔπειτα χαρίσματα λαμπρῶν, ἀντιλήψεις, κυβερνήσεις, γένη γλωσσῶν. Αὕτη γὰρ ἡ τάξις κατὰ τὴν διαίρεσιν τῶν ἐκ τοῦ Πνεύματος δωρεῶν διατάσσεται.

40. Εὐροὶ δὲ ἂν τις, ἀκριβῶς λογιζόμενος, καὶ ἐπὶ τοῦ καιροῦ τῆς προσδοκωμένης ἐπιφανείας τῆς ἐξ οὐρανῶν τοῦ Κυρίου μὴ ἀσυντελέας τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὡς τινες οἴονται· ἀλλὰ συμπαρέσται (22) καὶ ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς ἀποκαλύψεως αὐτοῦ, καθ' ἣν κρίνει τὴν οἰκουμένην ἐν δικαιοσύνῃ ὁ μακάριος καὶ μόνος δυνάστης. Τίς γὰρ οὕτως ἀνήκοος τῶν ἡτοιμασμένων παρὰ Θεοῦ ἀγαθῶν τοῖς ἀξίοις, ὡς ἀγνοεῖν, ὅτι καὶ τῶν δικαίων ὁ στέφανος ἡ τοῦ Πνεύματος ἐστὶ χάρις, θαυλεστέρα τότε καὶ τελειότερα παρεχομένη, κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῶν ἀνδραγαθημάτων τῆς πνευματικῆς δόξης διανεμομένης ἐκάστῳ· Ἐν γὰρ ταῖς λαμπρότησι τῶν ἁγίων μοναὶ πολλαὶ παρὰ τῷ Πατρὶ· τοῦτέστιν, ἀξιομάτων διαφοραί. Ὡς γὰρ ἀστέρα ἀστέρος διαφέρεται ἐν δόξῃ, οὕτω καὶ ἡ ἀνδραγαγία τῶν νεκρῶν. Οἱ τοίνυν σφραγισθέντες τῷ Πνεύματι τῷ ἁγίῳ εἰς ἡμέραν ἀπολυτρώσεως, καὶ ἣν ἔλαβον ἀπαρχὴν τοῦ Πνεύματος (23) ἀκέραιον καὶ ἀμείωτον διασώσαντες, οὗτοί εἰσιν οἱ ἀκούοντες· Εὐ, δοῦλε ἀγαθὲ καὶ πιστὲ, ἐπὶ ὅλῳ ἡς πιστὸς, ἐπὶ πολλῶν σε καταστήσω. Ὁμοίως δὲ καὶ οἱ λυπήσαντες τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τῇ πονηρίᾳ τῶν ἐπιτηδευμάτων αὐτῶν, ἣ οἱ μὴ ἐπαργασάμενοι τῷ δοθέντι, ἀραιρεθήσονται ὁ εὐλῆφασιν, εἰς ἐτέρους μετατιθεμένης τῆς χάριτος· ἢ, κατὰ τινα τῶν εὐαγγελιστῶν, καὶ διχοτομηθήσονται παντελῶς· τῆς διχοτομίας νοουμένης κατὰ τὴν εἰς τὸ παντελὲς ἀπὸ τοῦ Πνεύματος ἀλλοτριώσιν. Οὕτε γὰρ σῶμα διαιρεῖται, ὡς τὸ μὲν παραδίδοσθαι τῇ κολάσει, τὸ δὲ ἀφίεσθαι· μυθικὸν γὰρ τοῦτό γε, καὶ οὐ κατὰ δίκαιον κριτὴν, ὅλου ἡμαρτηκότος, ἐξ ἡμισεῖας εἶναι τὴν κολάσιν· οὕτε ψυχὴ διχῇ τέμνεται (24), ὅλη δι' ὅλου τὸ ἁμαρτωλὸν φρόνημα κεκτημένη, καὶ συγκατεργαζομένη τῷ σώματι τὸ κακόν. Ἀλλὰ διχοτομία, ὥσπερ ἔφη, ἡ ἀπὸ τοῦ Πνεύματος εἰς τὸ διηνεκὲς τῆς ψυχῆς ἀλλοτριώσις. Νῦν μὲν γὰρ, εἰ καὶ μὴ ἀνακέκραται τοῖς ἀναξίοις, ἀλλ' οὖν παρῆναι δοκεῖ πως τοῖς ἀπᾶς ἐσφραγισμένοις, τὴν ἐκ τῆς ἐπιστροφῆς σωτηρίαν αὐτῶν ἀναμένον (25)· τότε δὲ ἐξ ὅλου τῆς βεβηλωσάσης αὐτοῦ τὴν χάριν ψυχῆς

contradictionem per Spiritum sanctum peragitur? Ipse enim, inquit, dedit Ecclesiae primum apostolos, deinde prophetas, tertio doctores: ad haec virtutes, praeterea dona sanationum, subsidia, gubernationes, genera linguarum⁷¹. Hic enim ordo juxta distributionem donorum Spiritus digestus est

40. Quin, si quis accuratius perpenderit, compariet, ne in tempore quidem illo, quo expectata Domini apparitio fiet de caelo, otiosum fore Spiritum sanctum, ut quidam arbitrantur: sed simul aderit in illo etiam die revelationis illius, quo judicaturus est orbem terrarum in justitia ille beatus et solus potens. Quis enim adeo ignarus est honorum, quae Deus praeparavit dignis, ut nesciat justorum coronam esse Spiritus gratiam, quae largius tunc perfectiusque dabitur, spirituali gloria cuique pro recte gestis distributa: in splendoribus enim sanctorum mansiones multae sunt apud Patrem⁷², hoc est, dignitatis discrimina. Sicut enim stella a stella differt in claritate, ita et resurrectionis mortuorum⁷³. Itaque qui consignati sunt Spiritu sancto in diem redemptionis, quique Spiritus primitias, quas acceperunt, puras et integras servaverint, ii sunt qui audient: *Euge, serve bone et fidelis, super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam*⁷⁴. Similiter et qui contristaverint Spiritum sanctum pravitate studiorum suorum, aut qui non fecerint lucrum e sorte data, ab iis auferetur id quod acceperunt, beneficio in alios translato: aut, secundum aliquem ex evangelistis⁷⁵, etiam penitus discinduntur: dissectio siquidem intelligenda est in hoc, quod prorsus a Spiritu sancto alienabuntur. Neque enim corpus dividitur, ut una pars tradatur supplicio, altera absolvatur. Nam id quidem fabulosum, neque justo dignum iudice, cum totum peccaverit, dimidium addici poenae. Nec anima in duas partes secatur, cum tota per totum habuerit peccandi affectum, simulque cum corpore malum operetur. Sed dissectio, ut dixi, perpetua est animae a Spiritu alienatio. Nunc enim, tametsi non admiscetur indignis, attamen aliquo pacto videtur adesse semel baptizatis, expectans ut salutem per conversionem consequantur; tum vero in totum ab anima, quae gratiam ipsius profanaverit, resecabitur. Eoque non est in inferno qui confitea-

⁷¹ I Cor. xii, 28. ⁷² Joan. xiv, 2. ⁷³ I Cor. xv, 41, 42. ⁷⁴ Matth. xxv, 21. ⁷⁵ Matth. xxiv, 51.

Ibidem duo codices habent ἀφίενται αὐτοῖς. Deest καὶ in plerisque codicibus ante has voces ἂν τινων κρατῆτε.

(22) Συμπαρέσται. Ita sex codices mss. Editi συμπαρεσταναι.

(25) Πνεύματος. Hic ut saepe alias editi addunt ἁγίου. Varia sequentium vocum scriptura in codicibus mss. Quidam habent ἀνεκράταν, Colbertinus ἀμείωντον pro ἀμείωτον, Regius secundus διασώζοντες.

(24) Διχῇ τέμνεται. Quidam codices δίχα.

(25) Ἀναμένον. Vitiose quidam codices cum editis ἀναμένων. Non absimilis sententia legitur in prooemio Commentarii in Isaiam prophetam. Nam omnibus quidem, ait auctor, adest Spiritus sanctus: sed iis, qui puri sunt affectibus, peculiarem exhibet virtutem: at vero iis, quorum mens peccati maculis turbatur, minime. Saep̄ idem docet Origenes, in primis Tractatu 30 et 31 in Matth.

tur, necque in morte qui memor sit Dei ⁷⁶, cum jam non adsit sancti Spiritus adiutorium. Quomodo igitur intelligi potest absque Spiritu sancto fieri iudicium, cum Scriptura **35** declaret ipsum esse et justorum primum ⁷⁷, quando pro arrhabone exhibebitur quod perfectum est; et primam peccatorum condemnationem, cum eo etiam quod habere videntur, spoliati fuerint? Porro maximum argumentum conjunctionis illius, quam Spiritus cum Patre et Filio habet, illud est, quod eodem modo dicitur habere se erga Deum, quo erga unumquemque nostrum se habet spiritus, qui est in nobis. *Quis enim, inquit, hominum novit ea quae sunt hominis, nisi spiritus qui est in ipso? Sic et quae Dei sunt, nemo novit, nisi Spiritus qui ex Deo est* ⁷⁸. Et haec quidem hactenus.

CAPUT XVII.

Adversus eos qui dicunt non connumerari Patri ac Filio sanctum Spiritum, sed subnumerari: ubi et de pia connumeratione summarius fidei decursus.

41. Cæterum subnumerationem quid dicant, aut in cuius rei significationem vocem hanc usurpent, ne cogitare quidem facile est. Nam et hanc nobis e mundi sapientia fuisse inveciam, notum est omnibus et perspectum. An vero aliquam habeat propriam rationem ad id quod nunc agitur, hoc consideremus. Aiunt igitur qui rerum inanum periti sunt, quædam nomina esse communia, quorum signifikatio multa complectitur: alia magis propria, et alia aliis vim habere magis peculiarem. Exempli causa, commune nomen est essentia, quod pariter de omnibus prædicatur, sive inanimis sive animatis. Peculiariter autem animal, quod de paucioribus quidem prædicatur quam illud prius, sed tamen ejus contemplatio magis extenditur, quam eorum quae illi subjecta sunt. Nam in eo rationale simul et irrationale natura comprehenditur. Rursum magis speciale nomen est homo, quam animal: item vir specialius est nomen quam homo, et viro specialius est hic aut ille vir, puta Petrus, aut Paulus, aut Joannes. An igitur hoc subnumerationem esse sentiunt, rei communis in ea quae subjecta sunt divisionem? At non crediderim illos ad tantum stuporem devenisse, ut dicant Deum universorum, velut communitatem quamdam, ratione sola intelligibilem, nulla autem in hypostasi subsistentem, in subjecta dividi: deinde hanc subdivisionem etiam subnumerationem dici. Istud sane ne insani quidem dixerint. Nam præter impietatem etiam sermonem instituunt, cum eo quod

ἀποτμηθήσεται. Διὰ τοῦτο οὐκ ἔστιν ἐν τῷ ᾄδῃ ὁ ἐξομολογούμενος, οὐδὲ ἐν τῷ θανάτῳ ὁ μνημονεύων Θεοῦ, οὐκ ἐστὶ τῆς βοηθείας τοῦ Πνεύματος συμπάρουσης. Πῶς οὖν δυνατόν νοῆσαι χωρὶς τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐπιτελεῖσθαι τὴν κρίσιν, ὅπου γὰρ ὁ λόγος δείκνυσιν, ὅτι αὐτὸ ἔστι καὶ τὸ τῶν δικαίων βραβεῖον, ὅταν ἀντὶ τοῦ ἀρραβῶνος παρασχεθῇ τὸ τέλειον· καὶ ἡ πρώτη τῶν ἀμαρτωλῶν καταδίκη, ὅταν καὶ ὁ δοκοῦσιν ἔχειν ἀφαιρεθῶσι; Τὸ δὲ μέγιστον τεκμήριον τῆς πρὸς Πατέρα καὶ Υἱὸν τοῦ Πνεύματος συναφείας, ὅτι οὕτως ἔχειν λέγεται πρὸς Θεὸν, ὡς πρὸς ἕκαστον ἔχει τὸ πνεῦμα τὸ ἐν ἡμῖν. Τίς γὰρ οἶδε, φησὶν, ἀνθρώπων τὰ τοῦ ἀνθρώπου, εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τὸ ἐν αὐτῷ; Οὕτω καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ οὐδεὶς ἔγνωκεν, εἰ μὴ τὸ Πνεῦμα τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ. Καὶ ταῦτα μὲν Β εἰς τοσοῦτον

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΖ'.

Πρὸς τοὺς λέγοντας μὴ συναριθμεῖσθαι Πατρὶ καὶ Υἱῷ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, ἀλλ' ὑπαριθμεῖσθαι· ἐν ᾧ καὶ περὶ τῆς εὐσεβοῦς συναριθμήσεως (26) κεφαλαιώδης ἐπιδρομὴ τῆς πίστεως.

41. Τὴν δὲ ὑπαρίθμῃσιν ὁ τι καὶ λέγουσι, καὶ κατὰ τίνος σημαίνοντο τὴν φωνὴν ταύτην ἀγούσιν, οὐδὲ ἐπινοῆσαι βῆδιον. Ὅτι μὲν γὰρ ἐν τῇ τοῦ κόσμου σοφίᾳ καὶ αὕτῃ ἡμῖν ἐπιστήχθη (27), παντὶ γνωριμὸν· εἰ δὲ ἔχει τινὰ οἰκεῖον λόγον πρὸς τὰ προκαίμενα, τοῦτο ἐπισκεψώμεθα. Φασὶ τοίνυν οἱ δεινοὶ τὰ μάταια, τὰ μὲν κοινὰ εἶναι τῶν ὀνομάτων, καὶ ἐπὶ πολλὴ διήκειν ταῖς σημασίαις· τὰ δὲ ἰδικώτερα· καὶ ἄλλα ἄλλων μερικωτέραν ἔχειν τὴν δύναμιν. Οἷον, κοινὸν μὲν ὄνομα ἡ οὐσία, πᾶσιν ἐπιλεγόμενη, καὶ ἀψύχους καὶ ἐμψύχους ὁμοίως· ἰδικώτερον δὲ τὸ ζῶον· ἐπ' ἐλαττον μὲν τοῦ προτέρου λεγόμενον, ἐπὶ πλέον δὲ τῶν ὑπ' αὐτὸ θεωρούμενον. Καὶ γὰρ καὶ λογικῶν (28) αὐτῶ καὶ ἀλόγων φύσις ἐμπεριέχεται. Πάλιν ἰδικώτερον ἔστι τοῦ ζώου ὁ ἀνθρώπος, καὶ τούτου ὁ ἀνὴρ, καὶ τοῦ ἀνδρὸς ὁ καθ' ἕκαστον, Πέτρος ἢ Παῦλος ἢ Ἰωάννης. Ἄρα οὖν τοῦτο νοοῦσι τὴν ὑπαρίθμῃσιν, τὴν τοῦ κοινού (29) εἰς τὰ ὑπεσταλμένα διαιρέσιν; Ἄλλ' οὐκ ἂν πιστεύομαι εἰς τοσοῦτον αὐτοὺς παραπληξίας ἐλαύνειν, ὥστε φάναι τὸν Θεὸν τῶν ὢλων, ὡς περὶ κοινότητά τινα, λόγῳ μόνῳ θεωρητὴν, ἐν οὐδεμιᾷ δὲ ὑποστάσει τὸ εἶναι ἔχουσαν, εἰς τὰ ὑποκαίμενα διαιρεῖσθαι· εἰτα τὴν ὑποδιαιρέσιν ταύτην καὶ ὑπαρίθμῃσιν λέγεσθαι. Ἡ τοῦτο μὲν οὐδ' ἂν μελαγχολῶντες εἰποῖεν. Πρὸς γὰρ τῇ ἀσεβείᾳ καὶ τὸν ἐναντίον λόγον τῆς οἰκείας ἑαυτῶν προαιρέσεως κατασκευάζουσι. Τὰ γὰρ ὑποδιαιρούμενα τῆς αὐτῆς ἔστιν ἑκείνοις (30) οὐσίας ἀφ' ὧν διήρηται. Ἄλλ' εἰκότα μὲν διὰ πολλὴν τῆς ἀτοπίας ἐνάργειαν ἀπορεῖν λόγων, καὶ οὐκ ἔχειν πῶς

⁷⁶ Psal. vi, 6. ⁷⁷ I Petr. i, 12. ⁷⁸ I Cor. ii, 11.

(26) *Συναριθμήσεως*. Ita mss. tres, quos eo libentius sequimur, quod vulgata scriptura ὑπαριθμήσεως confutetur a Basilio, ejusque iudicio impietatis notam effugere non possit.

(27) *Ἐπιστήχθη*. Regius tertius et Colb. ὑπιστήχθη. Paulo post editi oī dεινοί περὶ τὰ μάταια, et deinde εἰδικώτερα. Sed haec mutavimus auctoritate

codicum mss.

(28) *Καὶ λογικῶν*. Conjunctionem addidimus ex tribus codicibus.

(29) *Τοῦ κοινού*. Reg. tertius τοῦ ὁμοίου.

(30) *Ἐκείνοις*. Sic omnes codices: editi ἐκείνης. Mox ἐνάργειαν in editis et duobus antiquis codicibus; sed multo melius alii quatuor ut in contextu.

τῆς ἀλογίας αὐτῶν καθαρόμεθα· ὥστε δοκοῦσι μοι A
 τι κερδαίνειν παρὰ τὴν ἀνοίαν. Ὡς γὰρ πρὸς τὰ
 μαλακὰ καὶ ὑπεύκοινα τῶν σωμάτων (31), τῷ μὴ
 ἔχειν ἀντέρεισιν, οὐκ ἔστι γενναίαν τὴν πληγὴν ἐνεγ-
 κεῖν· οὕτως οὐδὲ τῶν προδῆλων εἰς ἀνοίαν δυνατὸν
 ἐλέγχω νεανικῶ καθιέσθαι. Δείπεται οὖν σιωπῇ τὸ
 βδελυκτὸν αὐτῶν τῆς ἀσεβείας παραδραμεῖν. Ἀλλ'
 οὐκ ἔξ τὴν ἡσυχίαν τῶν ἀδελφῶν ἡ ἀγάπη, καὶ ἡ
 βαρύτης τῶν ἐναντίων.

qui palam insaniant non possis forti ac virili redargutione percellere. Superest igitur ut abominan-
 dam illorum impietatem silentio prætereamus. At non patitur silere me nec fratrum charitas, nec ad-
 versariorum improbitas.

42. Τί γὰρ λέγουσιν; Ὁρᾷτε αὐτῶν τῆς ἀλαζονείας
 τὰ ῥήματα. Ἡμεῖς τοῖς μὲν ὁμοτίμοις φαμέν τὴν
 συναριθμῆσιν πρέπειν· τοῖς δὲ πρὸς τὸ χεῖρον παρηλ-
 λαγμένοις τὴν ὑπαριθμῆσιν. Καὶ τοῦτο τί ποτε λέγετε;
 Οὐ γὰρ συνήμι ὁμῶν τῆς ἀλλοκοτοῦ σοφίας. Πότερον
 ὅτι χρυσὸς μὲν χρυσῶ συναριθμεῖται, ὁ δὲ μόλυβδος
 οὐκέτι τῆς συναριθμήσεως ἄξιός, ἀλλὰ διὰ τὸ τῆς ὕλης
 εὐωνον ὑπαριθμηθῆσεται τῷ χρυσῷ; Καὶ τοσαύτην
 δύναμιν τῷ ἀριθμῷ μαρτυρεῖτε, ὥς ἡ τῶν εὐτελῶν
 τὴν ἀξίαν ὑπεραίρειν, ἡ τῶν πολυτιμῶν (32) τὸ
 σεμνὸν καταβάλλειν; Οὐκοῦν πάλιν καὶ τὸν χρυσὸν
 τοῖς βαρυτίμοις τῶν λίθων ὑπαριθμήσεις, κακείνων
 τοῖς εὐανθεστέροις καὶ μεῖζοσι τοῖς ἀλαμπεστέροις
 καὶ μικροτέροις. Ἀλλὰ τί οὐκ ἂν εἴποιεν οἱ εἰς
 μηδὲν ἄλλο εὐκαιροῦντες, ἡ λέγειν τι καὶ ἀκούειν
 καινότερον; Ὑπομαζέσθωσαν λοιπὸν μετὰ Στωϊκῶν
 καὶ Ἐπικουρείων οἱ διαφύρισταί τῆς ἀσεβείας. Τίς
 γὰρ ἂν καὶ γένοιτο πρὸς τὰ πολυτίμα τῶν ἀτιμωτέ-
 ρων ἡ ὑπαριθμῆσις; Ὁ χαλκοῦς ὁδοὺς τῷ χρυσῷ
 στατήρι πῶς ὑπαριθμηθῆσεται; Ὅτι οὐ λέγομεν,
 φησί, δύο κεκτῆσθαι νομίσματα· ἀλλ' ἐν καὶ ἓν.
 Πότερον οὖν τούτων ποτέρῳ ὑπαριθμεῖται; Ἐκφω-
 νεῖται μὲν γὰρ ὁμοίως ἐκάτερον. Ἐὰν μὲν οὖν καθ'
 ἑαυτοῦ (33) ἕκαστον ἀριθμῆσιν, ὁμοτιμίαν ποιεῖς ἐν
 τῷ ὁμοίῳ τρόπῳ τῆς ἀριθμήσεως (34)· ἐὰν δὲ συν-
 ἀφῆς αὐτὰ, πάλιν ἐνοῖς τὴν ἀξίαν, συναριθμῶν ἀλλή-
 λους ἀμφοτέρω. Εἰ δὲ ὑπερ' ἀνδύτερον ἀριθμηθῇ (35),
 τοῦτο ἔξει τὴν ὑπαριθμῆσιν, ἐν τῷ ἀριθμοῦντί ἐστιν
 ἀπὸ τοῦ χαλκοῦ νομίσματος τῆς ἀριθμήσεως ἄρξα-
 σθαι. Ἀλλὰ τῆς ἀμαθίας τὸν ἑλεγχον ὑπερθέμενοι,
 ἐπὶ τὰ συνέχοντα τὸν λόγον τρέψωμεν.

imperitiæ confutationem in aliud tempus rejicientes, ad ea quæ rem causamque continent, oratio-
 nem vertamus.

43. Καὶ τὸν Υἱὸν ὑπαριθμεῖσθαι τῷ Πατρὶ λέγετε, D
 καὶ τὸ Πνεῦμα τῷ Υἱῷ, ἢ τῷ Πνεύματι μόνῳ τὴν
 ὑπαριθμῆσιν ἀφορίζετε; Εἰ μὲν γὰρ καὶ τὸν Υἱὸν
 ὑπαριθμεῖτε, πάλιν τὸν αὐτὸν λόγον τῆς ἀσεβείας
 ἀνακινεῖτε, τὸ ἀνόμοιον τῆς οὐσίας, τὴν τοῦ ἀξιό-
 ματος ταπεινότητα, τὴν ἐν ὑστέρω γένεσιν, καὶ
 ἀπαξιαπλῶς πάσας ὁμοῦ τὰς εἰς τὸν Μονογενῆ βλασ-
 φημίας δι' ἐνδὸς τούτου ῥήματος ἀνακυκλοῦντες ἐπι-
 δευχθήσεσθε· οἱ ἀντιλέγειν μακρότερον ἢ κατὰ τὴν

proponunt pugnantem: siquidem quæ subdividen-
 tur, ejusdem sunt essentiae, cujus sunt illa a quibus
 dividuntur. Sed ob magnam absurditatis evidentiam
 videmur oratione destitui, nec habere quibus ver-
 bis illorum stultitiam reprehendamus; adeo ut
 mihi videantur propter amentiam aliquid lucrifa-
 cere. Quemadmodum enim in corpora mollia ceden-
 tiaque non possis egregiam 36 plagam impingere,
 eo quod obsistere contraque niti non queant: ita eos

42. Quid igitur dicunt? Videte quanta sit in dictis
 illorum arrogantia. Nos, inquit, prostemur, iis
 qui honore pares sunt convenire connumerationem;
 iis vero qui inferioris sunt conditionis, subnumera-
 tionem. Et istud cur tandem dicitis? Neque enim
 intelligo absurdam vestram sapientiam. An quod
 aurum auro connumeratur, plumbum vero non item
 erit dignum quod connumeretur, sed ob materiæ
 vilitatem subnumerabitur auro? Atque etiam vinne
 tantam tribuitis numero, ut is vel rerum vilium
 pretium attollere, vel pretiosarum rerum dignita-
 tem dejicere valeat? Ergo rursus aurum pretiosis
 lapidibus subnumerabis; atque in his ipsis, elegan-
 tioribus ac majoribus subnumerabis minus lucidos
 ac minores. Sed quid non dicant, qui ad nihil aliud
 vacant, nisi aut ad dicendum, aut audiendum ali-
 quid novi? Posthac cum Stoicis et Epicureis no-
 minentur qui impietatem inita subduetaque ratione
 docent. Quæ namque vel possit fieri rerum vilio-
 rum ad pretiosiores subnumeratio? Æreus obolus
 aureo stateri quomodo subnumerabitur? Quoniam
 non dicimus, inquit, duo possideri numismata,
 sed unum et unum. Utrum igitur utri horum sub-
 numeratur? Nam utramque similiter profertur.
 Itaque si quodque per se numeres, facis æqualita-
 tem pretii eodem numerandi modo: sin autem ea
 conjunxeris, rursus unam et eandem facis dignita-
 tem, utrumque alteri connumerans. Quod si quid-
 quid in numerando posteriore loco posueris, id
 habebit subnumerationem, numeranti in manu est
 ab æreo numismate numerationem incipere. Sed

43. Etiamne Filium dicitis subnumerari Patri,
 ac Spiritum Filio; an soli Spiritui tribuitis subnu-
 merationem? Etenim si Filium quoque subnumera-
 tis, rursus eandem impietatis doctrinam instauras-
 tis, dissimilitudinem essentiae, dignitatis defectionem,
 nativitatem tempore posteriore, et in summa,
 omnes simul blasphemias in Unigenitum unico isto
 verbo revolvere ostendimini: quibus contradicere
 prolixius est, quam pro præsentis instituto, præser-

(31) Τῶν σωμάτων. Desunt hæ voces in plerisque
 codicibus. Mox editi ἐπενεγχεῖν. Sex codices
 ut in contextu. Iisdem auctoribus paulo post dele-
 vimus conjunctionem ante λέγουσιν.

(32) Πολυτιμῶν. Regius quartus πολυτίμων.

(33) Ἐὰν μὲν οὖν καθ' ἑαυτοῦ. Sic tres Regii
 cum Colbert. Editi Ἀλλ' ἐὰν μὲν καθ' ἑαυτοῦ.

(34) Ἀριθμήσεως. Reg. secundus ὑπαριθμήσεως.

(35) Ἀριθμηθῇ. Unus ex Regiis ἀριθμηθεῖτ, alius
 ἀριθμῆς. Mox Reg. quartus ἀπαριθμήσεως.

tim cum aliis in locis impietas a nobis pro viribus A refutata sit. Quod si soli Spiritui putant convenire subnumerationem, discant Spiritum eodem modo pronuntiari cum Domino, quomodo et Filius pronuntiatur cum Patre. Nomen enim Patris et Filii et Spiritus sancti similiter editum est. Itaque quemadmodum se habet Filius ad Patrem, ita ad Filium sese habet Spiritus, secundum traditum in baptismo verborum ordinem⁷⁹. Quod si Spiritus Filio junctus est, **37** Filius autem Patri; liquet ipsum etiam Spiritum Patri adjungi. Quem igitur locum habet, ut dicant alterum connumerari, alterum subnumerari, cum in una eademque serie nomina sint ordinata? In summa porro, quæ res ex omni rerum genere unquam a sua ipsius natura excidit dum numeratur? Nonne potius quæ numerantur, talia perseverant qualia sunt ab initio; numerus autem adhibetur a nobis ceu signum, quo declaratur multitudo suppositorum? Nam ex corporibus alia numeramus, alia metimur, alia libramus; et quorum continua est natura, ea mensura comprehendimus; quorum discreta, numero subicimus, exceptis iis quæ ob tenuitatem rursus sunt etiam mensurabilia; quæ vero gravia sunt, libræ momento discernimus. Non itaque quoniam nobis ipsis signa ad quantitatis notitiam excogitavimus, protinus etiam naturam eorum quæ signata sunt, immutavimus. Quemadmodum igitur quæ libra expendimus, ea non sublibramus inter sese, etiamsi unum sit aurum, alterum stannum; neque submetimur quæ mensura dijudicantur: ita nec ea quæ numerantur, ullo modo subnumerabimus. Quod si in cæteris nihil est, quod subnumerationem recipiat, qua fronte dicunt Spiritui competere subnumerationem? At hi ethnico morbo laborantes, existimant quæ dignitatis gradu aut naturæ ac substantiæ submissione inferiora sunt, iis convenire subnumerationem.

CAPUT XVIII.

Quomodo in professione trium hypostaseon pium monarchiæ dogma servamus, ubi et eorum, qui dicunt Spiritum subnumerari, refutatio.

44. Cum Patrem et Filium et Spiritum sanctum traderet Dominus, non cum numero simul tradidit⁸⁰. Non enim dixit, In primum et secundum et tertium, neque, In unum et duo et tria : sed per sancta nomina cognitionem fidei ad salutem perducens largitus est. Quare quod nos salvos facit, fides est. Numerus vero, signum declarans quot sint supposita, excogitatus est. Sed qui undelibet sibi ipsis noxas contrahunt, etiam numerandi facultate adversus fidem abutuntur : qui quidem

⁷⁹ Matth. xxviii, 19. ⁸⁰ ibid.

(36) Τῷ Κυρίῳ. Colbert. τῷ Υἱῷ, sed secunda manu.

(37) Δηλονότι. Legitur in editis δῆλον, ὅτι καὶ τὸ Πνεῦμα. Maluimus sequi mss. codices.

(38) Ἀλλὰ τὰ... ἀξιώματων. Sic Regius primus :

παρουσαν ὁρμῇν. ἄλλως τε καὶ ἐν ἄλλοις κατὰ δυνάμιν ὑφ' ἡμῶν τῆς ἀσεβείας διελεγγθείσης· εἰ δὲ τῷ Πνεύματι πρέπει οἶονται μόνῃ τὴν ὑπαρίθμησιν, μανθανέτωσαν, ὅτι κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον συνεκφωνεῖται τῷ Κυρίῳ (36) τὸ Πνεῦμα, καθ' ὃν καὶ ὁ Υἱὸς τῷ Πατρὶ. Τὸ γὰρ ὄνομα Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος ὁμοίως ἐκδέδοται. Ὡς τοίνυν ἔχει ὁ Υἱὸς πρὸς τὸν Πατέρα, οὕτω πρὸς τὸν Υἱὸν τὸ Πνεῦμα κατὰ τὴν ἐν τῷ βαπτίσματι παραδεδομένην τοῦ λόγου σύνταξιν. Εἰ δὲ τὸ Πνεῦμα τῷ Υἱῷ συντάσσεται, ὁ δὲ Υἱὸς τῷ Πατρὶ, δηλονότι (37) καὶ τὸ Πνεῦμα τῷ Πατρὶ. Τίνα οὖν ἔχει χώραν τὸ μὲν συναριθμεῖσθαι, τὸ δὲ ὑπαριθμεῖσθαι λέγειν, ἐν μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ συστοιχίᾳ κατατεταγμένων τῶν ὀνομάτων; Ὅπως δὲ, τί τῶν πάντων ἐξέστη ποτὲ τῆς ἑαυτοῦ φύσεως ἀριθμούμενον; Ἀλλ' οὐχὶ τὰ μὲν ἀριθμητὰ διαμένει οἷα πέφυκεν ἐξ ἀρχῆς, ὁ δὲ ἀριθμὸς σημείον γνωριστικὸν τοῦ πληθους τῶν υποκειμένων παρ' ἡμῶν ἐφαρμόζεται; Τῶν γὰρ σωμάτων τὰ μὲν ἀριθμοῦμεν, τὰ δὲ μετροῦμεν, τὰ δὲ σταθμώμεθα· καὶ ὧν μὲν συνεχῆς ἡ φύσις, μέτρῳ καταλαμβάνομεν, ὧν δὲ διωρισμένη, τῷ ἀριθμῷ ὑποβάλλομεν, πλὴν ὅσα διὰ λεπτότητα καὶ αὐτὰ πάλιν μετρητὰ γίνονται· τὰ δὲ βάρη ταῖς ἐπὶ τοῦ ζυγοῦ ῥοπαῖς διακρίνομεν. Οὐ τοίνυν, ἐπειδὴ ἑαυτοῖς σημεῖα πρὸς τὴν τοῦ ποσοῦ γνῶσιν ἐπενοήσαμεν, ἥδη καὶ τὴν φύσιν τῶν σημειωθέντων ἠλλάξαμεν. Ὅσπερ οὖν οὐχ ὑποσταθμώμεθα ἀλλήλοις τὰ σταθμητὰ, κἂν τὸ μὲν χρυσὸς, τὸ δὲ κασσίτερος ᾗ, οὐδὲ ὑπομετροῦμεν τὰ μετρητὰ· οὕτως οὐδὲ τὰ ἀριθμητὰ πάντως ὑπαριθμήσομεν. Εἰ δὲ οὐδὲν τῶν ἄλλων τὴν ὑπαρίθμησιν δέχεται, πῶς τῷ Πνεύματι φασὶ προσῆκειν ὑπαριθμεῖσθαι; Ἀλλὰ τὰ Ἑλληνικὰ νοσοῦντες οἶονται τὰ κατὰ βαθμὸν ἀξιώματων (38) ἢ κατὰ οὐσίας ὕφεισιν ὑποβαλόντα, ταῦτα προσῆκειν ὑπαριθμεῖσθαι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΗ'

Πῶς ἐν τῇ ὁμολογίᾳ τῶν τριῶν ὑποστάσεων τὸ εὐσεβὲς τῆς μοναρχίας δόγμα διατηροῦμεν, ἐν ᾧ καὶ ὁ (39) κατὰ τῶν τὸ Πνεῦμα ὑπαριθμεῖσθαι φασκόντων ἔλεγχος.

44. Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ ἅγιον Πνεῦμα παραδίδους ὁ Κύριος, οὐ μετὰ τοῦ ἀριθμοῦ συνεξέδωκεν. Οὐ γὰρ εἶπεν, ὅτι Εἰς πρῶτον καὶ δεύτερον καὶ τρίτον, οὐδὲ, Εἰς ἐν καὶ δύο καὶ τρία· ἀλλὰ δι' ὀνομάτων ἁγίων τὴν γνῶσιν τῆς πρὸς σωτηρίαν ἀγοῦσης πίστεως ἐχαρίσατο. Ὅτε τὸ πρὸν σῶζον ἡμᾶς ἡ πίστις ἐστίν· ὁ δὲ ἀριθμὸς σημείον γνωριστικὸν τοῦ ποσοῦ τῶν υποκειμένων ἐπινενόηται. Ἀλλ' οἱ πανταχόθεν ἑαυτοῖς τὰς βλάβας ἐπισυνάγοντες καὶ τῇ τοῦ ἀριθμοῦ δυνάμει κατὰ τῆς πίστεως κέχρηται· οἳ γε, οὐδενός

sic etiam quatuor alii, nisi quod non habent articulum ante has voces, κατὰ βαθμὸν. Editi Ἀλλ' οὗτοι τὰ... ἀξιώματα.

(39) Ἐρ' ᾧ καὶ ὁ, etc. Hæc desunt in plerisque codicibus.

τῶν ἄλλων ἐκ τῆς τοῦ ἀριθμοῦ προσθήκης ἀλλοιού-
μένου, οὗτοι ἐπὶ τῆς θείας φύσεως εὐλαβοῦνται τὸν
ἀριθμὸν, μὴ δι' αὐτοῦ (40) τῆς ὀφειλομένης τῷ
Παρακλήτῳ τιμῆς ὑπερβῶσι τὸ μέτρον. Ἄλλ', ὡ
σοφώτατοι, μάλιστα μὲν ὑπὲρ ἀριθμὸν ἔστω τὰ
ἀνέφικτα· ὥς ἡ παλαιὰ τῶν Ἑβραίων εὐλάβεια ἰδί-
οις σημείοις τὸ ἀνεκφώνητον ὄνομα τοῦ Θεοῦ διεχάρα-
σε (41), καὶ ἐκ τούτου τὴν κατὰ πάντων ὑπεροχὴν
παριστῶσα· εἰ δὲ ἄρα δεῖ καὶ ἀριθμεῖν, μήτοιγε
καὶ ἐν τούτῳ κακουργεῖν τὴν ἀλήθειαν. Ἡ γὰρ σιωπὴ
τιμάσθω τὰ ἄρρητα, ἢ εὐσεβῶς ἀριθμείσθω τὰ ἅγια.
Εἰς Θεὸς (42) καὶ Πατὴρ, καὶ εἰς μονογενὴς Υἱὸς,
καὶ ἐν Πνεῦμα ἁγίον. Ἐκάστην τῶν ὑποστάσεων
μοναχῶς ἐξαγγέλλομεν· ἐπειδὴ δὲ συναριθμῆσαι
δεῖ, οὐχὶ ἀπαιδεύτῳ ἀριθμῆσαι πρὸς πολυθείας ἐν-
νοιαν ἐκπερόμεθα.

45. Οὐ γὰρ κατὰ σύνθεσιν ἀριθμοῦμεν, ἀφ' ἑνὸς
εἰς πλῆθος ποιοῦμενοι τὴν παραύξησιν. ἐν καὶ δύο
καὶ τρία λέγοντες, οὐδὲ πρῶτον, καὶ δεύτερον, καὶ
τρίτον. Ἐγὼ γὰρ Θεὸς πρῶτος, καὶ ἐγὼ μετὰ
ταῦτα. Δεύτερον δὲ Θεὸν οὐδέπω καὶ τήμερον ἀκη-
κόαμεν· Θεὸν γὰρ ἐκ Θεοῦ προσκυνούντες, καὶ τὸ
ἱεῖσθον τῶν ὑποστάσεων ὁμολογούμεν, καὶ μένομεν
ἐπὶ τῆς μοναρχίας, εἰς πλῆθος ἀπασχιζόμενον (43)
τὴν θεολογίαν μὴ σκεδανύνοντες, διὰ τὸ μίαν ἐν Θεῷ
Πατρὶ καὶ Θεῷ μονογενεῖ τὴν οἰοῦναι μορφήν θεω-
ρεῖσθαι, τῷ ἀπαραλλάκτῳ τῆς θεότητος ἐνεικονιζο-
μένην (44). Υἱὸς γὰρ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ Πατὴρ ἐν
τῷ Υἱῷ· ἐπειδὴ καὶ οὗτος τοιοῦτος, ὅσος ἕκείνος,
κάκεινος ὁσπερ οὗτος· καὶ ἐν τούτῳ τὸ ἐν. Ὡς τε
κατὰ μὲν τὴν ἰδιότητα τῶν προσώπων εἰς καὶ εἰς, C
κατὰ δὲ τὸ κοινὸν τῆς φύσεως ἐν οἱ ἀμφοτέροι. Πῶς
οὖν, εἴπερ εἰς καὶ εἰς, οὐχὶ δύο Θεοί; Ὅτι βασιλεὺς
λέγεται καὶ ἡ τοῦ βασιλέως εἰκὼν, καὶ οὐ δύο βασι-
λεῖς. Οὕτε γὰρ τὸ κράτος σχίζεται, οὕτε ἡ δόξα δια-
μερίζεται (45). Ὡς γὰρ ἡ κρατούσα ἡμῶν ἀρχὴ καὶ
ἡ ἐξουσία μία, οὕτω καὶ ἡ παρ' ἡμῶν δοξολογία μία,
καὶ οὐ πολλαί· διότι ἡ τῆς εἰκόνος τιμὴ ἐπὶ τὸ πρῶ-
τότυπον διαβαίνει. Ὁ οὖν ἐστὶν ἐνταῦθα μιμητικὸς
ἡ εἰκὼν, τοῦτο ἔχει φυσικῶς ὁ Υἱός. Καὶ ὥς περ ἐπὶ
τῶν τεχνικῶν (46) κατὰ τὴν μορφήν ἡ ὁμοίωσις,
οὕτως ἐπὶ τῆς θείας καὶ ἀσυνθέτου φύσεως ἐν τῇ
κοινωνίᾳ τῆς θεότητός ἐστιν ἡ ἕνωσις. Ἐν δὲ καὶ τὸ
ἅγιον Πνεῦμα, καὶ αὐτὸ μοναδικῶς ἐξαγγελλόμενον,

⁴¹ Isa. XLIV, 6.

(40) Δι' αὐτοῦ. Reg. quartus διὰ τούτου.

(41) Διεχάρασε. Legendum putat Combesisius
οὐ διεχάρασε, non exarabat, quia videlicet Dei no-
mini propriae motiones scriptae non erant. Sed re-
pugnant omnes mss., nec necessaria conjectura.
Perspicua est enim Basilii sententia, Dei nomen
apud Hebraeos, non ut alia nomina, sed singulari
quodam ratione scribi solere.

(42) Εἰς Θεός. Hic incipit caput 18 in plerisque
codicibus.

(43) Ἀπασχιζόμενον. Sic libri veteres, non ut
elisi ὑπασχιζόμενον.

(44) Ἐνεικονιζόμενον. Sic quatuor codices. Edi-
ti, Reg. secundus et secunda manu Colbert. ἐνιζο-
μένην, unitam. Cornarius et Scultetus videntur
legisse ἐνιζανόμενην· sic enim reddunt, impermuta-

A cum nulla alia res ob numeri accessionem innum-
tetur, tamen in divina natura numerum metuant,
ne scilicet per eum honoris Paracleto debiti mo-
dum excedant. Sed, o sapientissimi, sint maxime
supra numerum, quae non possumus assequi;
quemadmodum prisca Hebraeorum pietas propriis
ac peculiaribus notis ineffabile Dei nomen exara-
bat, inde etiam ejus supra omnia eminentiam de-
clarans. Quod si et numerus adhibendus est, ne-
quaquam et per eum depravanda veritas. Aut enim
silentio honorentur ineffabilia, aut pie numerentur
sancta. Unus 38 Deus et Pater, et unus unigeni-
tus Filius, et unus Spiritus sanctus. Unamquam-
que hypostasim singulariter efferimus; cum autem
connumerare opus fuerit, haudquaquam indocte
B numerando ad plurium deorum notionem efferimur.

45. Neque enim juxta compositionem numera-
mus, ab uno ad plura facientes incrementum, ut
dicamus unum, duo, tria, neque primum, secun-
dum ac tertium. Ego enim Deus primus, et ego
post haec ⁴¹. Secundum autem Deum nunquam
hactenus audivimus: quippe Deum ex Deo ado-
rantes, etiam proprietatem profitemur hypostaseon,
manemusque in uno principatu, non dissipantes
theologiam in scissam multitudinem, eo quod unam
in Deo Patre et Deo Unigenito formam, ut ita lo-
quar, contemplamur, in una et omnino simili
deitate expressam. Filius enim in Patre, et Pater
in Filio: quandoquidem hic talis est, qualis ille,
et ille qualis hic; atque in hoc unum sunt. Itaque
juxta personarum proprietatem, unus sunt et
unus; at juxta communem naturam, unus sunt.
Quomodo igitur, si unus et unus sunt, non sunt
duo Dii? Quoniam rex dicitur et regis imago, non
autem duo reges. Neque enim potestas scinditur,
neque gloria dividitur. Quemadmodum enim prin-
cipatus ac potestas nobis dominans una est: sic
et glorificatio quam illi deferimus una est, non
multae; nam imaginis honor ad exemplar transit.
Quod igitur hic est per imitationem imago, hoc
illic natura Filius. Et quemadmodum in iis quae
arte fiunt, similitudo est secundum formam; ita
in divina incompositaque natura, in communione
deitatis est unio. Unus autem est et Spiritus san-

D bili Deitati insidentem.

(45) Διαμερίζεται. Tres codices μερίζεται. Sic
etiam paulo post in tribus Regiis codicibus et edit.
Basil. ἀναβαίνει pro διαβαίνει. Observat Duceus
codicem Anglicanum habere διαβαίνει, atque ita
etiam legi in synodo septima, act. 3, et in Syno-
dico Theodori patriarchae Hierosolymorum, p. 454
edit. Romanae, ubi haec Basilii sententia laudatur.
Confirmat eandem scripturam vir doctissimus ex
libro Adriani papae De imaginibus, cap. 8, p. 164,
ubi citatur illud Basilii, quod imaginis honor in pri-
mam formam transit.

(46) Τεχνικῶν. Haec scriptura, etsi in uno tan-
tum reperitur Reg. tertio, longe tamen praeferenda
vulgatae τεχνικῶν. Ibidem editi οὕτω καὶ ἐπὶ. Co-
dices mss. ut in contextu.

ctus, atque ipse singulariter enuntiatur, per unum Filium uni Patri copulatus, ac per se complens glorificandam super omnia ac beatam Trinitatem : ejus cum Patre et Filio consortium satis illud declarat, quod in turba creaturarum positus non est, sed solitarie profertur. Neque enim unus est de multis ; sed unus est. Quemadmodum enim unus est Pater, et unus Filius : ita et unus est Spiritus sanctus. Et vero a creaturarum natura tantum semovetur, quantum par est id quod singulare est, a collectivis et multitudinem habentibus distare. Patri autem ac Filio in tantum unitus est, quantum consortii habet unitas cum unitate.

46. Sed nec hinc solum probatur naturæ communio, verum illinc quoque, quod ex Deo esse dicitur ; non sicut ex Deo sunt omnia, sed tanquam ex Deo procedens ; non per generationem, quemadmodum Filius, sed tanquam Spiritus oris ejus. Omnino autem nec os membrum est, nec Spiritus est status resolvable ; sed et os, prout Deo convenit, dicitur, et Spiritus essentia vivens, sanctificationis domina, ita ut consortium quidem inde declaretur, modus autem existentiae ineffabilis servetur. **39** Quin et Spiritus Christi dicitur, tanquam illi natura conjunctus. Eoque, *Si quis Christi Spiritum non habet, hic non est ejus* ⁸². Unde solus Spiritus digne glorificat Dominum. *Ille enim, inquit, me glorificabit* ⁸³, non ut creatura, sed tanquam Spiritus veritatis, dilucide in se ipso declarans veritatem ; et tanquam Spiritus sapientiae, Christum qui est Dei virtus et Dei sapientia, in sua magnitudine revelans. Denique tanquam Consolator in seipso exprimit Consolatoris, a quo missus est, bonitatem : et in sua propria dignitate ejus a quo processit, majestatem exhibet. Est igitur gloria, alia quidem naturalis, veluti gloria solis est lumen ; alia externa, quæ ex libera voluntate cum judicio dignis defertur. At hæc rursum gemina est. *Filius enim, inquit, glorificat patrem, et servus dominum suum* ⁸⁴. Itaque ex his duabus, ea quæ servilis est, a creatura defertur ; altera vero quæ, ut ita loquar, contubernalis est, a Spiritu præstatur. Quemadmodum enim de seipso dixit : *Ego te glorificavi super terram, opus perfecti quod dediisti mihi ut perficerem* ⁸⁵ ; sic et de Patre dictum est : *Ille me glorificabit, quoniam de meo accipiet, et annuntiabit vobis* ⁸⁶. Et quemadmodum Filius glorificatur a Patre, qui ait, *Et glorificavi,*

A δι' ἐνδὸς Υἱοῦ τῷ ἐνὶ Πατρὶ συναπτόμενον, καὶ δι' ἑαυτοῦ συμπληροῦν τὴν πολυμνητον καὶ μακαρίαν Τριάδα· οὗ τὴν πρὸς Πατέρα καὶ Υἱὸν οἰκειώσιν ἰκανῶς ἐμφαίνει τὸ μὴ ἐν τῷ πλήθει τῆς κτίσεως τετάχθαι, ἀλλὰ μοναχῶς ἐκφωνεῖσθαι. Οὐ γὰρ ἐν τῶν πολλῶν ἐστίν· ἀλλ' ἐν ἐστίν. Ὡς γὰρ εἰς Πατὴρ (47), καὶ εἰς Υἱὸς, οὕτω καὶ ἐν Πνεύμα ἁγίον. Τῆς μὲν οὖν κτίσεως φύσεως τοσοῦτον ἀποκεχώρηκεν, ὅσον εἰκὸς τὸ μοναδικὸν τῶν συστηματικῶν καὶ πληθυσμὸν ἔχόντων· Πατρὶ δὲ καὶ Υἱῷ κατὰ τοσοῦτον ἡνῶται, καθόσον ἔχει μονὰς πρὸς μονάδα τὴν οἰκειότητα.

46. Καὶ οὐκ ἐντεῖθεν μόνον τῆς κατὰ τὴν φύσιν κοινωνίας αἱ ἀποδείξεις (48), ἀλλ' ὅτι καὶ ἐκ τοῦ Θεοῦ εἶναι λέγεται· οὐχ ὡς τὰ πάντα ἐκ τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ὡς ἐκ τοῦ Θεοῦ προελθόν· οὐ γεννητῶς ὡς ὁ Υἱὸς, ἀλλ' ὡς Πνεῦμα στόματος αὐτοῦ. Πάντως δὲ οὔτε τὰ στόμα μέλος, οὔτε πνοὴ λυομένη τὸ Πνεῦμα· ἀλλὰ καὶ τὸ στόμα θεωρεῖται, καὶ τὸ Πνεῦμα οὐσία ζῶσα, ἁγίασμός κυρία· τῆς μὲν οἰκειότητος δηλουμένης ἐντεῦθεν, τοῦ δὲ τρόπου τῆς ὑπάρξεως ἀρρήτου (49) φυλασσομένου. Ἀλλὰ καὶ Πνεῦμα Χριστοῦ λέγεται, ὡς ὡκειωμένον κατὰ τὴν φύσιν αὐτῷ. Διὰ τοῦτο (50) *Εἰ τις Πνεῦμα Χριστοῦ οὐκ ἔχει, οὗτος οὐκ ἔστιν αὐτοῦ*. Ὅθεν μόνον ἀξίως δοξάζει τὸν Κύριον. *Ἐκεῖνος γὰρ ἐμὲ δοξάσει*, φησὶν, οὐχ ὡς ἡ κτίσις (51), ἀλλ' ὡς Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, τρανῶς ἐκφαίνει ἐν ἑαυτῷ τὴν ἀλήθειαν· καὶ ὡς Πνεῦμα σοφίας τὸν Χριστὸν, τὴν τοῦ Θεοῦ δύναμιν, καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ σοφίαν ἐν τῷ ἑαυτοῦ μεγέθει ἀποκαλύπτει. Καὶ ὡς Παράκλητος δὲ ἐν ἑαυτῷ χαρακτηρίζει τοῦ ἀποστείλαντος αὐτὸν Παρακλήτου τὴν ἀγαθότητα· καὶ ἐν τῷ ἑαυτοῦ ἀξιώματι τὴν μεγαλωσύνην ἐμφαίνει τὴν τοῦ ὁθεν προήλθεν. Ἔστιν οὖν δόξα ἡ μὲν τις φυσικὴ, ὡς δόξα ἡλίου τὸ φῶς· ἡ δὲ τις ἐξωθεν, ἡ ἐκ προαιρέσεως, κεκριμένως (52) τοῖς ἀγίοις προσαγομένη. Διπλὴ δὲ καὶ αὕτη. *Υἱὸς γάρ, φησὶ, δοξάζει πατέρα, καὶ δοῦλος τὸν κύριον αὐτόν*. Τούτων τῶν ἡ μὲν δουρικὴ παρὰ τῆς κτίσεως προσάγεται· ἡ δὲ, ἢ οὕτως εἶπω, οἰκειαχὴ παρὰ τοῦ Πνεύματος ἐκπληροῦται. Ὡς γὰρ περὶ ἑαυτοῦ εἶπεν· *Ἐγὼ σε ἐδόξασα ἐπὶ τῆς γῆς, τὸ ἔργον ἐτελείωσα ὃ ἔδωκάς μοι ἵνα ποιήσω*· οὕτω καὶ περὶ τοῦ Παρακλήτου· *Ἐκεῖνος ἐμὲ δοξάσει, ὅτι ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήφεται* (53), καὶ ἀναγγελεῖ ὑμῖν. Καὶ ὡς δοξάζεται Υἱὸς παρὰ τοῦ Πατρὸς, λέγοντος· *Καὶ ἐδόξασα, καὶ πάλιν δοξάσω*· οὕτω δοξάζεται τὸ Πνεῦμα διὰ τῆς

⁸² Rom. viii, 9. ⁸³ Joan. xvi, 14. ⁸⁴ Malach. i, 6.

⁸⁵ Joan. xvii, 4. ⁸⁶ Joan. xvi, 14.

(47) Ὡς γὰρ εἰς Πατὴρ. Vocula γὰρ addita ex veteribus libris Paulo post tres codices τὸ μοναδικόν, melius quam editi τὸν μοναδικόν.

(48) Αἱ ἀποδείξεις. Sic ex omnibus codicibus pro eo quod erat in editis ἡ ἀποδείξεις. Paulo post iidem codices οὐ γεννητῶς, editi οὐδὲ γεννητῶς.

(49) Ἀρρήτου. Unus ex Regiis cum Colbert. ἀρρήτως. Paulo post Regius quartus οἰκειούμενον.

(50) Διὰ τοῦτο. Editio Paris. addit φησὶν, quod abest a codicibus mss. et edit. Basil.

(51) Ἡ κτίσις. Sic sex mss. codices : editi ἡ γεννητὴ φύσις. Ex iisdem codicibus paulo post legitur his ἑαυτοῦ, cum editi haberent αὐτοῦ.

(52) Κεκριμένως. Reg. tertius ὡς κεκριμένως. Ibidem Reg. tertius τοῖς ἀγίοις προσαγομένη.

(53) Λήφεται. Tres Regii codices cum Colbert. λαμβάνει. Paulo post unus ex Regiis cum Colbert. καὶ ἐγὼ ἐδόξασά σε. Infra Reg. secundus δι' ὁράτου δυνάμεως φωτιστικῆς.

πρὸς Πατέρα καὶ Υἱὸν κοινωνίας, καὶ διὰ τῆς τοῦ Α Μονογενοῦς μαρτυρίας, λέγοντος· Πᾶσα ἀμαρτία καὶ βλασφημία ἀφεθήσεται ὑμῖν τοῖς ἀνθρώποις, ἡ δὲ τοῦ Πνεύματος βλασφημία οὐκ ἀφεθήσεται.

47. Ἐπειδὴ δὲ διὰ δυνάμεως φωτιστικῆς τῷ κάλλει τῆς τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀοράτου εἰκόνος ἐνατενίζομεν, καὶ δι' αὐτῆς ἀναγόμεθα ἐπὶ τὸ ὑπέρχαλον τοῦ ἀρχετύπου θέαμα, αὐτοῦ που πάρεστιν ἀχωρίστως τὸ τῆς γνώσεως (54) Πνεῦμα, τὴν ἐποπτικὴν τῆς εἰκόνος δύναμιν ἐν ἑαυτῷ παρεχόμενον τοῖς τῆς ἀληθείας φιλοθεάμοσιν, οὐκ ἐξωθεν τὴν δεῖξιν ποιούμενον, ἀλλ' ἐν ἑαυτῷ εἰσάγων πρὸς τὴν ἐπίγνωσιν. Ὡς γὰρ οὐδεὶς οἶδε τὸν Πατέρα εἰ μὴ ὁ Υἱὸς, οὕτως οὐδεὶς δύναται εἰπεῖν Κύριον Ἰησοῦν εἰ μὴ ἐν Πνεύματι ἁγίῳ. Οὐ γὰρ, Διὰ Πνεύματος, εἰρηται, ἀλλ', Ἐν Πνεύματι· καὶ, Πνεῦμα ὁ Θεός· καὶ τοὺς προσκυνοῦντας αὐτὸν ἐν Πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ δεῖ προσκυνεῖν· καθὼς γέγραπται· Ἐν τῷ φωτὶ σου ἐφύομεθα φῶς· τοῦτέστιν, ἐν τῷ φωτισμῷ τοῦ Πνεύματος, φῶς τὸ ἀληθινόν, ὃ φωτίζει πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον. Ὡστε ἐν ἑαυτῷ δείκνυσι τὴν δόξαν τοῦ Μονογενοῦς, καὶ τοῖς ἀληθινοῖς προσκυνοῦντα ἐν ἑαυτῷ τὴν τοῦ Θεοῦ γνῶσιν παρέχεται. Ἡ τοίνυν ὁδὸς τῆς θεογνωσίας ἐστὶν ἀπὸ ἐνὸς Πνεύματος διὰ τοῦ ἐνὸς Υἱοῦ ἐπὶ τὸν ἕνα Πατέρα. Καὶ ἀνάπαλιν, ἡ φυσικὴ ἀγαθότης, καὶ ὁ κατὰ φύσιν ἁγιασμός, καὶ τὸ βασιλικὸν ἀξίωμα ἐκ Πατρὸς διὰ τοῦ Μονογενοῦς ἐπὶ τὸ Πνεῦμα διήκει. Οὕτω καὶ αἱ ὑποστάσεις ὁμολογοῦνται, καὶ τὸ εὐσεβὲς δόγμα τῆς μοναρχίας οὐ διαπίπτει. Οἱ δὲ τὴν ὑπαριθμῆσιν ἐν τῷ πρῶτον καὶ δευτέρῳ καὶ τρίτῳ λέγειν τιθέμενοι γνωρίζεσθωσαν τὸ πολὺθρον τῆς Ἑλληνικῆς πλάνης τῇ ἀχράντῳ θεολογίᾳ τῶν Χριστιανῶν ἐπεισθῆντες. Εἰς οὐδὲν γὰρ ἕτερον φέρεται τῆς ὑπαριθμήσεως τὸ κακούρημα, ἢ ὥστε πρῶτον καὶ δεύτερον Θεὸν (55) καὶ τρίτον ὁμολογεῖν. Ἀλλ' ἡμῖν ἀρκούσα ἡ παρὰ τοῦ Κυρίου ἐπιτεθεῖσα ἀκολουθία, ἥν ὁ συγγένων οὐκ ἑλαττον τῆς τούτων ἀσεβείας παρανομήσει. Ὅτι μὲν οὖν οὐδὲν, ὡς οὗτοι πεπλάνηται, ἡ κατὰ τὴν φύσιν κοινωνία τῷ τρόπῳ τῆς ὑπαριθμήσεως παραλύεται, ἱκανῶς εἴρηται. Ἀλλὰ συνέλθωμεν τῷ φιλονεικῶ καὶ ματαιόφρονι, καὶ δώμεν τὸ δεύτερόν (56) τινος καθ' ὑπαριθμῆσιν ἐκείνου λέγεσθαι. Ἰδωμεν τοίνυν τί τὸ ἐκβαῖνον ἀπὸ τοῦ λόγου. Ὁ πρῶτος, φησὶν, ἄνθρωπος ἐκ γῆς χοϊκός· ὁ δεύτερος ἄνθρωπος ὁ Κύριος ἐξ οὐρανοῦ· καὶ ἐν ἄλλοις, Οὐ πρῶτον, φησὶ, τὸ πνευματικόν. Ἀλλὰ τὸ ψυχικόν, ἔπειτα τὸ πνευματικόν. Εἰ τοίνυν τῷ πρῶτῳ ὑπαριθμεῖται τὸ δεύτερον, τὸ δὲ ὑπαριθμούμενον ἀτιμότερόν ἐστι τοῦ πρὸς δέχει τὴν ὑπαριθμῆσιν· ἀτιμότερος οὖν καθ' ὑμᾶς τοῦ ψυχικοῦ ὁ πνευματικὸς, καὶ τοῦ χοϊκοῦ ἀνθρώπου ὁ ἐπουράνιος

A et iterum glorificabo⁴⁷ : sic glorificatur Spiritus per consortium quod habet cum Patre et Filio, et per Unigeniti testimonium, dicentis : Omne peccatum et blasphemia remittetur vobis hominibus, sed in Spiritum blasphemia non remittetur⁴⁸.

47. Cum autem per vim illuminatricem intendimus oculos in pulchritudinem imaginis Dei invisibilis, perque hanc subvehimur ad pulcherrimum spectaculum archetypi ; ibi videlicet adest inseparabiliter cognitionis Spiritus, vim imaginis speculativam in seipso exhibens iis, qui veritatis contemplatione delectantur ; non foris ostendens, sed in seipso inducens ad agnitionem. Quemadmodum enim nemo novit Patrem nisi Filius⁴⁹ : sic nullus potest dicere Dominum Jesum, nisi in Spiritu sancto⁵⁰. Non enim dictum est, Per Spiritum, sed, In Spiritu ; et, Spiritus est Deus ; et qui adorant eum, in Spiritu et veritate oportet adorare⁵¹ ; sicut scriptum est : In lumine tuo vidimus lumen⁵² ; hoc est, in illustratione Spiritus, Lumen verum, quod illuminat omnem hominem venientem in mundum⁵³. Itaque in seipso ostendit Unigeniti gloriam, et veris adoratoribus in seipso Dei cognitionem præbet. Proinde via ad Dei cognitionem est ab uno Spiritu, per unum Filium ad unum Patrem. Ac rursus, nativa bonitas et naturalis sanctimonia et regalis dignitas ex Patre per Unigenitum ad Spiritum permanat. Ad hunc modum et hypostases profitemur, nec pium monarchiam dogma labefactatur. Cæterum qui subnumerationem ponunt, dicentes primum, secundum ac tertium, sciant sese deorum multitudinem, juxta gentium errorem, in illibatam Christianorum⁵⁴ theologiam inducere. Ad nihil enim aliud tendit subnumerationis dolosa inventio, quam ut profiteamur Deum primum, secundum ac tertium. Sed nobis sufficit a Domino præscriptus ordo, quem qui confundet non minus peccabit, quam peccet istorum impietas. Quod ergo naturalis communio nequaquam modo subnumerationis dissolvitur, velut isti errando putant, satis dictum est. Sed concedamus pertinaci et inaniter sapienti, demusque id quod aliquo posterius est, sic exprimi, ut ei subnumeretur. Videamus jam quid ex hoc sermone consequatur. Primus, inquit, homo, de terra terrenus : secundus homo Dominus, de celo⁵⁵ ; et alibi, Non primum, inquit, quod spirituale est, sed quod animale, deinde quod spirituale⁵⁶. Ergo si primo subnumeratur secundum, id autem quod subnumeratur, vilius est eo cui subnumeratur : igitur secundum vos vilior est spiritualis animali, et homine terreno cælestis.

⁴⁷ Joan. xii, 28. ⁴⁸ Matth. xii, 31. ⁴⁹ Matth. xi, 27. ⁵⁰ I Cor. xii, 3. ⁵¹ Joan. iv, 24. ⁵² Psal. xlii, 10. ⁵³ Joan. i, 9. ⁵⁴ I Cor. xv, 47. ⁵⁵ ibid. 46.

(54) Τῆς γνώσεως. Colb. τῆς χάριτος.

(55) Δεύτερον Θεόν. Editi transferunt Θεόν post τρίτον. Codices mss. ut in contextu. Ibidem Reg.

tertius Ἀλλ' ἡμῖν ἀρκέσαι. Subinde Reg. quartus ἱκανῶς ἀποδίδεσθαι.

(56) Δεύτερον. Sic libri veteres : editi δευτερεῖον.

CAPUT XIX.

A

ΚΕΦΑΛ. ΙΘ'.

Adversus eos qui dicunt non esse glorificandum Spiritum.

48. Sit ita, inquit, at ea gloria nullo pacto debetur Spiritui, ut a nobis glorificationibus sit extollendus. Unde igitur probaturi sumus Spiritus dignitatem intellectum omnem superantem, si Patris et Filii communio visa est istis minime sufficiens ad id testificandum? Sane possumus et ad ea quæ nominibus significantur respicientes, et ad operationum ejus magnitudinem, et ad beneficia quæ in nos, imo quæ in omnem creaturam confert, pro modulo nostro naturæ illius sublimitatem ac potentiam incomprehensibilem percipere. Spiritus vocatus est, ut est illud, *Spiritus Deus* ⁹⁹; et, *Spiritus vultus nostri, Christus Dominus* ⁹⁷. Sanctus dicitur, quemadmodum sanctus Pater, et sanctus Filius. Creaturæ siquidem inducta est aliunde sanctimonia; Spiritui vero sanctitas completiva est naturæ. Ideoque non sanctificatur, sed sanctificat. Bonus item dicitur sicut Pater bonus est, et sicut bonus est is qui ex bono natus est: cui bonitas est ipsa essentia. Rectus vocatur, ut rectus Dominus Deus ⁹⁸, eo quod per se sit ipsa veritas, et ipsa justitia, nec in hanc nec in illam partem se vertens aut flectens, propter naturæ immutabilitatem. Paracletus nuncupatur velut Unigenitus: sicut ipse ait, *Ego rogabo Patrem meum, et dabit vobis alium Paracletum* ⁹⁹. Hoc pacto communia sunt nomina Patri, Filio et Spiritui sancto, qui has appellationes ex naturæ consortio habet. Unde enim aliunde? Rursum Spiritus principalis, et Spiritus veritatis, et Spiritus sapientiæ dictus est. *Spiritus divinus qui me fecit* ¹; et, *Beseleel*, inquit, *implevit Deus* ⁴¹ *Spiritu divino sapientiæ et intellectus et scientiæ* ². Talia igitur nomina eximia illa quidem et magna, nec tamen, quod ad gloriam attinet, exaggerationem ullam habentia.

49. At operationes quales sunt? Ineffabiles quidem ob magnitudinem, innumerabiles vero ob multitudinem. Nam quo pacto intelligemus ea quæ fuerunt ante sæcula? quæ erant illius operationes ante creaturam intelligibilem? quanta autem ab illo beneficia in creaturam? ad hæc, quæ potestas ad ventura sæcula? Erat enim, et ante erat, et simul aderat cum Patre et Filio ante sæcula. Quare etiamsi quid cogitaris ante sæcula, hoc tamen repe-

Πρὸς τοὺς λέγοντας μὴ εἶναι δοξαστὸν τὸ Πνεῦμα.

48. Ἐστω ταῦτα, φησὶν, ἀλλ' οὐχὶ καὶ δόξα πάντως ὀφειλομένη ἐστὶ τῷ Πνεύματι, ὥστε δοξολογίας ἀνυψοῦσθαι παρ' ἡμῶν. Πόθεν ἂν οὖν τῆς ὑπερεχούσης πάντα νοῦν ἀξίας τοῦ Πνεύματος τὰς ἀποδείξεις λάβοιμεν (57), εἴπερ ἡ Πατὴρ καὶ Υἱοῦ κοινωνία μὴ ἀξιώπιστος αὐτοῖς πρὸς μαρτυρίαν ἀξιώματος ἐνομισθῇ; Ἐξεστὶ γὰρ μὴν πρὸς τὰ ἐκ τῶν ὀνομάτων ἀποδεδειγμένα σημαίνοντα, καὶ πρὸς τὰ τῶν ἐνεργειῶν αὐτοῦ μεγέθη, καὶ πρὸς τὰς εἰς ἡμᾶς, μᾶλλον δὲ εἰς πάσαν τὴν κτίσιν χορηγούμενας εὐεργεσίας (58), τῆς μεγαλοφυίας αὐτοῦ καὶ τῆς ἀνεφίχτου δυνάμεως ἐπὶ ποσὸν γοῦν ἐν περινοίᾳ γενέσθαι. Πνεῦμα ὀνόμασται· ὡς, *Πνεῦμα ὁ Θεός*· καὶ, *Πνεῦμα τοῦ προσώπου ἡμῶν, Χριστὸς Κύριος*. Ἅγιον· ὡς ἅγιος ὁ Πατὴρ, καὶ ἅγιος ὁ Υἱός. Τῇ μὲν γὰρ κτίσει ἐτέρωθεν ἐπιστήχθῃ ὁ ἁγιασμός· τῷ δὲ Πνεύματι συμπληρωτικῇ τῆς φύσεώς ἐστιν ἡ ἀγιότης. Διόπερ οὐχὶ ἁγιαζόμενον ἐστίν, ἀλλ' ὀγιάζον. Ἀγαθόν· ὡς ἀγαθὸς ὁ Πατὴρ, καὶ ἀγαθὸς ὁ ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ γεννηθεὶς· οὐσίαν ἔχον (59) τὴν ἀγαθότητα, εὐθέως· ὡς εὐθὺς Κύριος ὁ Θεός· τῷ εἶναι ἀσφαλῆθεια, καὶ αὐτοδικαιούσυνη, παρεκτροπᾶς ἐπὶ θάτερα καὶ ἐκκλήσεις οὐκ ἔχον, διὰ τὸ ἀτρέπτου τῆς οὐσίας. Παράκλητος· ὡς ὁ Μονογενὴς· καθὼς ἀδ-
τὸς (60) φησιν, *ὅτι Ἐγὼ ἐρωτήσω τὸν Πατέρα μου, καὶ δώσει ὑμῖν ἄλλον Παράκλητον*. Οὕτω κοινὰ τὰ ὀνόματα πρὸς Πατέρα καὶ Υἱὸν τῷ Πνεύματι, ἐκ τῆς κατὰ τὴν φύσιν οἰκειότητος τῶν προσηγοριῶν τούτων τυγχόντι. Πόθεν γὰρ ἄλλοθεν; Πάλιν ἡγεμονικόν, καὶ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, καὶ Πνεῦμα σοφίας ὀνόμασται. Πνεῦμα θεῖον τὸ ποιῶν μὲν. Καὶ, *τὸν Βεσελεὴλ δὲ, φησὶν, ἐρέπλησεν ὁ Θεὸς Πνεῦμα θεῖον σοφίας καὶ συνέσεως καὶ ἐπιστήμης*. Τὰ μὲν οὖν ὀνόματα τοιαῦτα (61) ὑπερφυῆ καὶ μεγάλα· οὐ μνημονεύοντες ἔτινα εἰς δόξαν ὑπερβολὴν.

49. Αἱ δὲ ἐνεργεαὶ τίνας; Ἀρρήτοι μὲν διὰ τὸ μέγεθος, ἀνεξαρτήτοι δὲ διὰ τὸ πλῆθος. Πῶς μὲν γὰρ νοήσομεν τὰ τῶν αἰώνων ἐπέκεινα; τίνας ἦσαν αὐτοῦ πρὸ τῆς νοητῆς κτίσεως αἱ ἐνεργεαὶ; πόσαι δ' ἀπ' αὐτοῦ περὶ τὴν κτίσιν (62) χάριτες; τίς δὲ ἡ πρὸς τοὺς αἰῶνας τοὺς ἐπερχομένους δύναμις; Ἦν μὲν γὰρ, καὶ προῆν (63), καὶ συμπαρῆν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ πρὸ τῶν αἰώνων. Ὡστε, κἂν τι νοήσης τῶν αἰώνων ἐπέκεινα, τοῦτο εὐρήσεις τοῦ Πνεύματος

⁹⁹ Joan. iv. 24. ⁹⁷ Thren. iv. 20. ⁹⁸ Psal. xci, 16. ⁹⁹ Joan. xiv, 16. ¹ Job xxxiii, 4. ² Exod. xxxi, 3.

(57) *Λάβοιμεν*. Ita quatuor Regii cum Colbertino, melius multo quam in editis *λάβοιεν*. Unde Erasmus parum apte reddiderat: *Unde igitur probaturi sunt*, etc.

(58) *Εὐεργεσίας*. Sic legere maluimus cum sex codicibus, quam cum editis *ἐνεργεσίας*.

(59) *Οὐσίαν ἔχον*. Sic quatuor mss. codices: editi *οὐσίαν ἔχον*. Ibidem editio Paris. cum uno tantum codice ms. *εὐθὺς Κύριος ὁ Θεὸς ἡμῶν*. Alii codices mss. ut in contextu.

(60) *Καθὼς αὐτός*. Sic mss. codices. Editio Pa-

ris. et Basil. secunda *Καθὼς καὶ αὐτός*. Non multo post ex iisdem codicibus legimus *τυγχόντι*, non ut in editis *τυγχάνοντι*.

(61) *Τοιαῦτα*. Post hanc vocem editi addunt *καί*, quod in veteribus libris non legitur.

(62) *Περὶ τὴν κτίσιν*. Sic mss. codices: ἐπὶ τὴν κτίσιν in editis.

(63) *Προῆν*. Legitur in duobus Regiis codicibus καὶ *πρώην*, erat et *pridem*. Quam scripturam miror arridere Combefisio.

κατωτέρω. Ἐάν τε τὴν κτίσιν ἐνθυμηθῇς, ἐστειρω-
θησαν αἱ τῶν οὐρανῶν δυνάμεις παρὰ τοῦ Πνεύμα-
τος· τῆς στερωώσεως δηλονότι· ἐπὶ τὸ δυσμετάπτω-
τον τῆς ἀπὸ τῶν ἀγαθῶν ἐξέως νοουμένης. Ἡ γὰρ
πρὸς Θεὸν οἰκείωσις, καὶ τὸ πρὸς κακίαν ἀτρεπτον,
καὶ τὸ ἐν μακαριότητι διαρκές, παρὰ τοῦ Πνεύματος
ταῖς δυνάμεσι (64). Χριστοῦ ἐπιδημία· καὶ τὸ
Πνεῦμα προτρέχει. Ἐνσαρκος παρουσία· καὶ τὸ
Πνεῦμα ἀχώριστον. Ἐνεργήματα δυνάμεων, χαρί-
σματα λαμάτων, διὰ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου. Δαίμο-
νες ἀπηλαύνοντο ἐν τῷ Πνεύματι τοῦ Θεοῦ. Διάδο-
λος κατηργεῖτο συμπάρωντος (65) τοῦ Πνεύματος.
Ἀμαρτιῶν ἀπολύτρωσις ἐν τῇ χάριτι τοῦ Πνεύμα-
τος. Ἀπελύνουσαθε γὰρ καὶ ἡγιάσθητε ἐν τῷ ὀνό-
ματι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ἐν
τῷ Πνεύματι τῷ ἁγίῳ (66). Οἰκείωσις πρὸς Θεὸν διὰ
τοῦ Πνεύματος. Ἐξαπέστειλε γὰρ ὁ Θεὸς τὸ Πνεῦ-
μα τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν, κρᾶ-
ζον· Ἀββὰ ὁ Πατήρ. Ἡ ἐκ νεκρῶν ἐξανάστασις,
τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ Πνεύματος. Ἐξαποστελεῖς γὰρ τὸ
Πνεῦμά σου, καὶ κτισθήσονται, καὶ ἀνακαινιεῖς
τὸ πρόσωπον τῆς γῆς. Εἴτε τὴν κτίσιν τις ἐκλαμ-
βάνοι ἐπὶ τῆς τῶν διαλυθέντων ἀναδιώσεως, πῶς
οὐ μεγάλη τοῦ Πνεύματος ἡ ἐνέργεια, τοῦ οἰκονο-
μοῦντος ἡμῖν τὸν ἐξ ἀναστάσεως βίον, καὶ πρὸς τὴν
πνευματικὴν ἐκείνην ζωὴν τὰς ψυχὰς ἡμῶν μετα-
ρρυθμίζοντας; Εἴτε λέγοιτο κτίσις ἡ ἐνταῦθα τῶν ἐξ
ἁμαρτίας διαπεπνωκότων ἐπὶ τὸ βέλτιον (67) μετα-
κόμψις (λέγεται γὰρ καὶ οὕτω κατὰ τὴν συνήθειαν
τῆς Γραφῆς, ὡς ὅταν Παῦλος λέγῃ· *Εἰ τις ἐν Χρι-
στῷ καιρῇ κτίσις*), καὶ ὁ ἐνταῦθα τοῖνον ἀνακαι-
νισμὸς, καὶ ἡ ἀπὸ τῆς γῆινης καὶ ἐμπαθοῦς ζωῆς
ἐπὶ τὴν οὐράνιον πολιτείαν μεταβολή, διὰ τοῦ Πνεύ-
ματος ἡμῖν γινομένη, ἐπὶ πᾶσαν ὑπερβολὴν θαύμα-
τος τὰς ψυχὰς ἡμῶν ἀνάγει. Ἐπὶ τούτοις πότερον
φορηθῶμεν μὴ τὴν ἀξίαν ὑπερβῶμεν ταῖς ὑπερβολαῖς
τῶν τιμῶν· ἢ τὸ ἐναντίον, μὴ εἰς ταπεινὸν (68) κατ-
αγάγμεν τὴν περὶ αὐτοῦ ἔννοιαν, καὶ τὰ μέγιστα
ὀξέωμεν ἐπ' αὐτῶν τῶν ἐξ ἀνθρωπίνης διανοίας καὶ
γλώττης προφερομένων φθέγγεσθαι; Τάδε λέγει τὸ
Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὡς τάδε λέγει Κύριος· *Κατάθθι,
καὶ πορεύου σὺν αὐτοῖς, μηδὲν διακρινόμενος,
δίδοι ἐγὼ αὐτοὺς ἀπέσταλκα*. Μὴ ταπεινοῦ ταῦτα
καὶ κατεπιτηγότος τὰ ῥήματα; Ἀφορίσate δὴ μοι
Βαρνάβαν καὶ τὸν Σαῦλον εἰς τὸ ἔργον ὃ προσ-
κέκλημαι αὐτούς. Μὴ δοῦλος οὕτω φθέγγεται; Καὶ
ὁ Ἡσαίας· Κύριος ἀπέσταλκέ με, καὶ τὸ Πνεῦμα
αὐτοῦ· καὶ, *Κατέβη Πνεῦμα παρὰ Κυρίου, καὶ*

arias Spiritu esse posterius. Quod si creationem
reputes, consolidatæ sunt cælorum virtutes a Spi-
ritu, ita ut consolidationem intelligas firmitatem,
quæ non facile bonorum habitu excidat. Etenim
quod Deo conjunctæ sunt, quodque ad malitiam
perseverant virtutes, id illis a Spiritu accedit.
Christi adventus; Spiritus præcurrit. In carne ad-
ventus, et Spiritus inseparabilis. Operationes virtu-
tum, dona sanationum; sed per Spiritum sanctum.
Dæmones expulsi in Spiritu Dei. Diabolus spolia-
tus est imperio simul præsentē Spiritu. Peccatorum
facta remissio, sed in gratia Spiritus. Abluti enim
œtis et sanctificati in nomine Domini nostri Jesu
Christi, et in Spiritu sancto³. Conjunctio cum Deo
fit per Spiritum. Misit enim Deus Spiritum Filii
sui in corda nostra, clamantem, Abba Pater⁴. Re-
surrectio a mortuis, Spiritus virtute. Emitte siqui-
dem Spiritum tuum, et creabuntur, et renovabis fa-
ciem terræ⁵. Sive quis creationem accipiat de
extinctorum reviviscencia; an non magna Spiritus
operatio, qui nobis suppetit vitam ex resurre-
ctione, et ad spirituales illam vitæ animas nosiras
adaptat? Sive creatio dicatur esse eorum, qui hic
per peccatum lapsi sunt, in meliorem statum mu-
tatio (nam ita quoque nonnunquam usurpatur iuxta
Scripturæ consuetudinem, velut cum Paulus dicit,
Si qua in Christo nova creatura⁶), renovatio quæ
hic fit, et a vita terrestri ac turbulentis affectibus
obnoxia ad cœlestem conversationem transmutatio,
quæ fit in nobis per Spiritum, ad summam admi-
rationem deducit animos nostros. In his utrum me-
tuere debemus, ne dignitatem immodicis honoribus
transgrediamur? an contra, ne illius notionem ad hu-
milia deprimamus, etiam si videamur maxima deo lo-
qui, quæ quidem humana mente concipi, humanaque
lingua proferri possunt? Hæc dicit Spiritus sanctus,
sicut hæc dicit Dominus: *Descende, et perge cum illis,
nihil hæsitans, quoniam ego misi illos*⁷. Num hæc sunt
abjecti ac metu consternati verba? *Separate mihi Bar-
nabam et Saulum in opus ad 42 quod accessivi illos*⁸.
Num servus ita loquitur? Et Isaias: *Dominus misit
me, et Spiritus ejus*⁹; et, *Descendit Spiritus a Do-
mino, et deduxit illos*¹⁰. At ne rursus mihi deduc-
tionem accipias pro humili ministerio. Nam hoc
opus etiam Dei esse testatur Scriptura. *Deduxisti,*
inquit, sicut oves populum tuum¹¹; et, *Qui deducis
velut ovem Joseph*¹²; et, *Deduxit eos in spe, et non*

³ I Cor. vi, 11. ⁴ Galat. iv, 6. ⁵ Psal. ciii, 30. ⁶ II Cor. v, 17. ⁷ Act. i, 20. ⁸ Act. xiii, 2.
⁹ Isa. xlviii, 16. ¹⁰ Isa. lxxiii, 14. ¹¹ Psal. lxxvi, 21. ¹² Psal. lxxix, 1.

(64) *Δυνάμεις*. Editi addunt προσγέγονε. Reg. secundus γίνεται. Neutrum occurrit in aliis quinque codicibus. Sed hæc videntur addidisse librarii, ut explerent quod mancum et imperfectum non erat, sed esse videbatur.

(65) *Συμπάρωντος*. Sic codices mss. omnes: editi ἐμπάρωντος.

(66) *Τῷ ἁγίῳ*. Addunt duo codices τοῦ Θεοῦ ἡμῶν. Mox Regii quartus et quintus καρδίαις ἡμῶν. Nec multo post editio Paris. Εἴτε οὖν τὴν. Mss. Εἴτε

τὴν, et Basil. edit.

(67) *Βέλτιον*. Sic omnes mss. codices: editi τὸ βέλτιστον.

(68) *Εἰς ταπεινότητα*. Aliquanto post editi ὅτι ἐγὼ ἀπέσταλκα αὐτούς. Codices mss. ut in contextu. Subinde trium codicum scripturam prætulimus vulgatæ τὸν τε Βαρνάβαν καὶ τὸν Παῦλον. Aliquanto infra Reg. secundus Πνεῦμα Κυρίου.

timuerunt ¹⁴. Proinde cum audieris, Cum venerit *Paracletus*, ille vobis suggeret, ac vos ducet in omnem veritatem ¹⁵: cogita deductionem, sicuti doctus es; ne calumniis cogitatum.

ὡσεὶ πρόβατος τὸν Ἰωσήφ· καὶ, Ὁδηγήσεν αὐτοὺς ἐπ' ἐλπίδι, καὶ οὐκ ἐδειλίσαν· ὥστε ὅταν ἀκούσῃς, ὅτι Ὅταν ἔλθῃ ὁ Παράκλητος, ἐκεῖνος ὑμᾶς ἀγαγήσει καὶ ὀδηγήσει (69) πρὸς πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν, τὴν ὁδηγίαν, ὡς ἐδιδάχθης, νόει· μὴ

50. At, inquires, *Etiā interpellat pro nobis* ¹⁶: proinde quantum is qui supplex est, beneficii auctore inferior est, tantum quoque Spiritus ratione dignitatis a Deo remotus. At tu nondum audisti de Unigenito, quod is est in dextera Dei, et interpellat pro nobis ¹⁷? Itaque quia Spiritus in te est, si tamen omnino in te est, et quia nos excæcatos ad eligendum quod utile est, docet, deducitque, ne eam ob causam piam ac sanctam de eo opinionem amittas. Nam profecto summus fuerit ingrati animi gradus, beneficientis humanitatem ad ingrati animi occasionem vertere. Nolite igitur contristare Spiritum sanctum ¹⁸. Audite quid dicat martyrum primitiæ Stephanus, inobedientiam ac rebellionem exprobrans populo. Vos, inquit, semper Spiritui sancto resistitis ¹⁹. Et rursum Isaias: *Exacerbaverunt Spiritum sanctum, et versus est illis in inimicitiam* ²⁰. Et alibi, *Domus Jacob irritavit Spiritum Domini* ²¹. Audite, inquam, an non hæc summam potentiam declarent? Iudicio legentium permitto, quas tandem oporteat eos, qui hæc audiunt, opinionones concipere; utrum tanquam de instrumento, deque obediente, et parem conditionem cum creatura sortito, denique nobis conservo sentire; an gravissimum vel verbo solo hanc blasphemiam piorum aures subire? Servum dicis Spiritum? Sed servus, inquit, non novit quid faciat dominus ipsius ²²: Spiritus autem non aliter novit quæ sunt Dei, quam spiritus hominis novit quæ in ipso sunt ²³.

CAPUT XX.

Adversus eos, qui dicunt Spiritum nec in servili, nec in herili conditione esse, sed in conditione liberorum.

51. Neque servus, inquit, neque dominus, sed liber. O mirum stuporem, o miserandam audaciam ista loquentium! Quid amplius deplorem: utrum inscitiam, an blasphemiam istorum? qui quidem de Deo dogmata humanis exemplis dedecorant; ac hominum consuetudinem, per quam dispar est dignitatum excellentia, ad divinam et ineffabilem naturam accommodare nituntur: haud reputantes apud homines quidem nullum esse natura servum. Aut enim po-

ἠδηγήσεν αὐτούς. Καὶ μὴ μοι τὴν ὁδηγίαν πάλιν εἰς ταπεινὴν διακονίαν ἐκλάβης. Τοῦτο γὰρ καὶ Θεοῦ ἔργον εἶναι ὁ λόγος διαμαρτύρεται. Ὁδηγήσας, φησὶν, ὡς πρόβατα τὸν λαόν σου· καὶ, Ὁ ὁδηγῶν

50. Ἀλλὰ καὶ ἐντυγχάνει, φησὶν, ὑπὲρ ἡμῶν· ὥστε ὅσον ἰκέτης τοῦ εὐεργέτου λείπεται, τοσοῦτον τὸ Πνεῦμα κατὰ τὴν ἀξίαν ἀποπέπτωκε τοῦ Θεοῦ. Σὺ δὲ οὕτω ἤκουσας περὶ τοῦ Μονογενοῦς, ὅτι ἐστὶν ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν; Μὴ οὖν ὅτι τὸ Πνεῦμα ἐν σοὶ (εἴπερ δὴ ὅλως ἐν σοὶ), μὴδ' ὅτι ἀποτυφλωθέντας ἡμᾶς πρὸς τὴν ἐκλογὴν τοῦ συμφέροντος διδάσκει, καὶ ὀδηγεῖ, τοῦτο ἐνεκεν τὴν εὐσεβῆ καὶ ὁσίαν περὶ αὐτοῦ δόξαν (70) ζημιωθῆς. Ὑπερβολὴ γὰρ ἀγνωμοσύνης τοῦτό γε, τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ εὐεργέτου ἀφορμὴν ἀχαριστίας ποιῆσθαι. Μὴ οὖν λυπεῖτε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Ἀκούσατε τί φησιν ἡ ἀπαρχὴ τῶν μαρτύρων Στέφανος, τὸ δυσπειθὲς καὶ ἀνυπότακτον τῷ λαῷ ὀνειδίζων. Ὑμεῖς, φησὶν, δὲ τῷ Πνεύματι τῷ ἁγίῳ ἀντιπλάτετε. Καὶ πάλιν ὁ Ἡσαίας· Παρώτρυνε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ ἐστράφη αὐτοῖς εἰς ἐχθρὰ· καὶ ἐτέρωθεν· Ὁ ὀλκος τοῦ Ἰακώβ παρώτρυνε (71) τὸ Πνεῦμα Κυρίου· εἰ μὴ ἐξουσιαστικῆς δυνάμεως παραστατικὰ τὰ τοιαῦτα; Τῇ τῶν ἐντυγχανόντων κρίσει παρήμην, ταῦτα ἀκούοντας ὅποια τινὰς χρὴ τὰς ὑπολήψεις ἔχειν· ὡς περὶ ὄργάνου, καὶ ὑπηκόου, καὶ ὁμοτίμου τῇ κτίσει, καὶ ἡμῖν ὁμοδούλου; ἢ βαρύντατον καὶ ῥήματι μόνῃ τὴν βλασφημίαν ταύτην ὑποδύναται τοῖς εὐσεβεῖσι; Δούλον λέγεις τὸ Πνεῦμα; Ἀλλ' ὁ δούλος, φησὶν, οὐκ οἶδε τί ποιεῖ ὁ κύριος αὐτοῦ· τὸ δὲ Πνεῦμα οὕτως οἶδε τὰ τοῦ Θεοῦ, ὡς καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τὰ ἐν αὐτῷ (72).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Κ'.

Πρὸς τοὺς λέγοντας μὴτε ἐν δουλικῇ τάξει μὴτε ἐν δεσποτικῇ εἶναι τὸ Πνεῦμα, ἀλλ' ἐν τῇ τῶν ἐλευθέρων.

51. Οὔτε δούλον φησιν, οὔτε δεσπότην, ἀλλ' ἐλεύθερον. Ὡς τῆς δεινῆς ἀναληθείας, ὡς τῆς ἐλευθέρης ἀφοβίας τῶν ταῦτα λεγόντων! Τί πλέον αὐτῶν ἐδύρωμαι; τὸ ἀμαθεῖς (73), ἢ τὸ βλάσφημον; οἱ γε τὰ τῆς θεολογίας δόγματα ἀνθρωπίνους παραδείγμασι καθυβρίζουσι, καὶ τὴν ὥδε συνήθειαν, παραλλαγμένην ἔχουσιν τῶν ἀξιωματῶν τὴν διαφορὰν, τῇ θεῷ καὶ ἀρρήτῳ φύσει προσαρμόζουσιν ἐπιχειροῦσιν· οὐκ ἐννοοῦντες, ὅτι παρὰ μὲν ἀνθρώποις τῇ φύσει δούλος οὐδεὶς. Ἡ γὰρ καταδυναστευθέντες

¹⁴ Psal. lxxvii, 53. ¹⁵ Joan. xiv, 26; xvi, 13. ¹⁶ Act. vii, 51. ¹⁷ Isa. lxiii, 10. ¹⁸ Psal. cv, 32.

(69) Καὶ ὀδηγήσει. Hæc addita e sex codicibus. (70) Καὶ ὁσίαν περὶ αὐτοῦ δόξαν. Sic codices omnes: editi καὶ θεῖαν δόξαν περὶ τοῦτο.

(71) Παρώτρυνε. Sic codices mss. omnes, pro eo quod est in editis παρώτρυνε. Caput vicesimum in

¹⁹ Rom. viii, 34. ²⁰ ibid. ²¹ Ephes. iv, 30. ²² Joan. xv, 15. ²³ I Cor. ii, 11.

nonnullis codicibus incipit ab his verbis. Δούλον λέγεις τὸ Πνεῦμα. Imo etiam supra in uno codice ab istis, ἀλλὰ καὶ ἐντυγχάνει.

(72) Τὰ ἐν αὐτῷ. Codices nonnulli τὸ ἐν αὐτῷ. (73) Τὸ ἀμαθεῖς. Reg. quartus τὸ ἀπειθεῖς.

ὁπὸ ζυγὸν δουλείας ἤχθησαν (74), ὡς ἐν αἰχμαλω-
σίαις· ἢ διὰ πέναν κατεδουλώθησαν, ὡς οἱ Αἰγύπτιοι
τῷ Φαραὼ· ἢ κατὰ τινα σοφὴν καὶ ἀπόρρητον οἰκο-
νομίαν οἱ χεῖρους τῶν παίδων ἐκ τῆς τῶν πατέρων
φωτὸς τοῖς φρονιμωτέροις καὶ βελτίοις δουλεύειν κατε-
δικάσθησαν· ἦν οὐδὲ καταδίκην, ἀλλ' εὐεργεσίαν
εἶποι τις ἂν δίκαιος τῶν γινομένων ἐξεταστής. Τὸν
γὰρ δι' ἐνδειαν τοῦ φρονεῖν οὐκ ἔχοντα ἐν ἑαυτῷ τὸ
κατὰ φύσιν ἄρχον, τοῦτον ἐτέρου κτῆμα γενέσθαι
λυσιτελέστερον, ἵνα, τῷ τοῦ κρατοῦντος λογισμῷ
διευθυνόμενος, ὁμοίος ᾗ ἄρματι ἡνίοχον ἀναλαβόντι,
καὶ πλοῖον κυβερνήτην ἔχοντι ἐπὶ οὐράων καθήμενον.
Διὰ τοῦτο Ἰακώβ κύριος τοῦ Ἡσαὺ ἐκ τῆς εὐλογίας
τοῦ πατρὸς, ἵνα καὶ μὴ βουλόμενος παρὰ τὸν φρονι-
μου εὐεργετῇται ὁ ἄρχων, οὐκ ἔχων τὸν οὐκ εἰς κηδε-
μόνα τὸν νοῦν. Καὶ Χαναάν παῖς οἰκέτης (75) ἔσται
τοῖς ἀδελφοῖς, ἐπειδὴ ἀδίδακτος ἦν τῆς ἀρετῆς, ἀσύν-
ετον ἔχων τὸν ἑαυτοῦ πατέρα τὸν Χάμ. Ὡς μὲν οὖν
οὕτως· οἱ δοῦλοι· ἐλεύθεροι δὲ, οἱ διαφυγόντες πέναν ἢ
πόλεμον, ἢ τῆς ἐτέρων κηδεμονίας ἀπορροδεῖς. Ὡς τε
κὰν ὁ μὲν δεσπότης, ὁ δὲ οἰκέτης λέγεται, ἀλλ' οὖν πάν-
τες καὶ κατὰ τὴν πρὸς ἀλλήλους ὁμοτιμίαν, καὶ ὡς
κτῆματα (76) τοῦ πεποιηκότος ἡμᾶς, ὁμόδουλοι. Ἐκεῖ
δὲ τί δύνασαι τῆς δουλείας ὑπεξαγαγεῖν; Ὁμοῦ τε
γὰρ ἐκτίσθη, καὶ τὸ δοῦλον (77) εἶναι συγκατε-
σκευάσται. Ἀλλήλων μὲν γὰρ οὐ κατάρχουσιν,
ἐπειδὴ πλεονεξίας ἄμοιρα τὰ οὐράνια· Θεῷ δὲ πάντα
ὑποκύπτει, καὶ ὡς δεσπότη τὸν ὀφειλόμενον φόβον,
καὶ ὡς δημιουργῷ τὴν ἐπιβάλλουσαν δόξαν ἀποδι-
δόντα. Υἱὸς γὰρ δοξάζει πατέρα, καὶ δοῦλος τὸν
κύριον αὐτοῦ (78). Καὶ ἀπατεῖ πάντως τῶν δύο τὸ
ἔτερον ὁ Θεός. Εἰ γὰρ Πατὴρ εἰμι ἐγώ, ποῦ ἔστι,
φησὶν, ἡ δόξα μου; καὶ εἰ Κύριός εἰμι ἐγώ, ποῦ
ἔστιν ὁ φόβος μου; Ἡ πάντων ἂν εἴη ἐλεεινοτάτη
ζωὴ (79), μὴ ὑπὸ τὴν ἐπισκοπὴν τοῦ δεσπότης κει-
μένη Ὅποια εἰσιν αἱ ἀποστατικά δυνάμεις, αἱ διὰ
τὸ τραχηλιάσαι κατὰ Θεοῦ παντοκράτορος ἀφηνιά-
ζουσαι τῆς δουλείας· οὐ τῷ ἐτέρως πεφυκέναι, ἀλλὰ
τῷ ἀνυποτάκτως ἔχειν πρὸς τὸν ποιήσαντα. Τίνα οὖν
λέγεις ἐλεύθερον; Τὸν ἀβασίλευτον; τὸν μῆτε ἄρχειν
ἐτέρου δύναμιν ἔχοντα, μῆτε ἄρχεσθαι καταδεχόμε-
νον; Ἀλλ' οὕτε ἔστι τις τοιαύτη φύσις ἐν τοῖς ὄντι,
καὶ τοῦτο (80) ἐννοῆσαι κατὰ τοῦ Πνεύματος ἀσέβεια
περιφανής. Ὡς τε εἰ μὲν ἐκτίσται, δουλεύει δηλαδὴ
μετὰ πάντων· Τὰ γὰρ σύμπαντα, φησὶ, δοῦλα σά·
εἰ δὲ ὑπὲρ τὴν κτίσιν ἔστι, τῆς βασιλείας ἔστι κοι-
νωνόν.

cum omnibus. Omnia enim, inquit, serviunt tibi²²; sin supra creaturam est, regni quoque consors est.

²² Gen. xiv, 37. ²³ Gen. ix, 25. ²⁴ Malach. i, 6. ²⁵ ibid. ²⁶ Psal. cxvi, 91.

(74) Ἠχθησαν. Sic omnes codices; editi ἡνέχθησαν. Paulo post quidam mss. codices σοφὴν καὶ ἀπόρρητον.

(75) Οἰκέτης, etc. Editi οἰκέτης ἔστι τοῖς ἀδελφοῖς αὐτοῦ, ἐπειδὴ ἀδίδακτος. Libri veteres ut in contextu.

(76) Κτῆματα. Sic mss. quinque. Editi κτῆμα. Mox Reg. secundus τί δύνασθε.

(77) Δοῦλος. Ita mss. duo, quibus favent plures a. ii in quibus legitur δοῦλοι. Alius habet δοῦλος. Editi δούλα.

(78) Τὸν κύριον αὐτοῦ. Colbertinus codex et duo

tentia oppressi, sub jugum servitutis⁴³ inducti sunt, velut in bello capti: aut ob pauperatem in servitutem adacti sunt, velut Aegyptii Pharaoni: aut juxta sapientem quamdam et arcanam dispensationem, qui inter filios deteriores sunt, parentum voce, sapientioribus ac melioribus in servitutem addicti sunt; quam haudquaquam condemnationem, sed beneficium potius dixerit æquus rerum æstimator. Nam qui ob sensus inopiam, non habet in se id quod natura imperat, huic utilius est alterius fieri mancipium, ut dum dominantis prudentia dirigitur, similis sit curru qui aurigam recepit, aut navi quæ nauclemum habet clavo assidentem. Hanc ob causam Jacob dominus Esau ex benedictione patris²², ut stultus a sapiente vel invitatus beneficio afficeretur, quippe non habens proprium curatorem, videlicet mentem. Et Chanaan filius servus erit fratribus suis²³, quoniam indocilis erat ad virtutem, imprudentem habens patrem, videlicet Cham. Ad hunc igitur modum hic sunt servi; liberi vero sunt, qui effugerunt pauperatem, aut bellum, aut qui aliorum cura non egent. Itaque quamvis hic herus, ille servus appelletur, omnes tamen et quatenus sumus ejusdem inter nos conditionis, et tanquam illius qui nos condidit mancipia, conservi sumus. Illic porro quid potes e servitute eximere? Nam statim ac condita sunt, simul cum eis condita servitus. Sibi enim invicem non imperant, eo quod cælestia plus habendi non tenentur desiderio. Deo autem subjecta omnia, ac tanquam domino debitum timorem, ac tanquam conditori debitam gloriam persolvunt. Filius enim gloria afficit patrem, et servus dominum suum²⁴. Et ex his duobus alterum omnino Deus requirit. Nam si Pater, inquit, sum ego, ubi est gloria mea? Si Dominus sum ego, ubi est timor meus²⁵? Alioqui vita custodiæ ac inspectioni Domini non subdita, omnium maxime miserabilis foret. Cujusmodi sunt virtutes desertrices, quæ quod cervicem erexerunt adversus Deum omnipotentem, servitutem detrectant, non quod aliter natura comparatæ sint, sed quod subditæ esse nolint Creatori. Quem igitur appellas liberum? Eum qui sine rege est? qui neque imperandi alteri potestatem habet, neque alterius imperium admittit? At nec est istiusmodi natura in rebus conditis, et hoc de Spiritu cogitare aperta impietas est. Quare si Spiritus creatus est, profecto servit

alii a Combesio citati addunt φοβεῖται. Sed hoc verbum ab ipso Basilio, omnibus mss. consentientibus, omittitur in cap. 18 hujus libri, ubi idem testimonium refertur.

(79) Ζωή. Editi post hanc vocem addunt et, sed deest in omnibus codicibus. Ibidem Reg. tertius et Colb. ὑπὸ τὴν σκέπην τοῦ, Sub tutela Domini. Paulo post editi ἀφηνιάζουσι, quod auctoritate quinque codicum mutavimus.

(80) Καὶ τοῦτο. Sic emendatum ope Regii secundi quod prave in aliis mss. et in editis legebatur καὶ τό.

CAPUT XXI.

A

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΑ'

Testimonia ex Scripturis Spiritum appellari Dominum.

52. Sed quid opus est ex rebus humilibus pugnantibus, doctrinae turpiter parare victoriam, **44** cum liceat illustriorum appositione, gloriae excellentiam, cui contradici non possit, demonstrare? Quod si proferemus ea quae nos Scriptura docuit, forsitan magno vehementique clamore vociferabuntur, et auribus obturatis Pneumatomachi tollentes lapides, aut quidquid forte occurrerit, in arma quisque verientes, in nos irruent. Sed non est nobis incolumitas anteponenda veritati. Invenimus igitur apud Apostolum : *Dominus autem dirigat corda vestra in dilectionem Dei, et in patientiam Christi pro tribulationibus* ²⁶. Quis est Dominus dirigens in dilectionem Dei, et in patientiam Christi pro tribulationibus? Respondeant nobis, qui Spiritum in servitutum adigunt. Sive enim de Deo et Patre fuisset sermo, omnino dixisset : *Dominus vos dirigat in dilectionem sui* : sive de Filio, addidisset, *in suam ipsius patientiam*. Querant igitur quoniam sit alia persona, quam Domini vocabulo deceat honorari. Huic affine est et illud, quod alibi positum est : *Dominus vos implet et abundare faciat charitate, in vos invicem et in omnes, quemadmodum et nos in vos, ad confirmandum corda vestra irreprehensibilia in sanctificatione, coram Deo et Patre nostro, in adventu Domini nostri Jesu Christi cum omnibus sanctis suis* ²⁷. Quem Dominum precatur, coram Deo et Patre nostro in adventu Domini nostri irreprehensibilia fidelium Thessalonicensium corda, confirmata in sanctitate constabile? Respondeant nobis, qui cum ministratoriis spiritibus, qui mittuntur ad ministerium, collocant Spiritum sanctum. At non habent quod respondeant. Quapropter audiant et aliud testimonium, evidenter Spiritum sanctum appellans Dominum. *Dominus, inquit, Spiritus est* ²⁸; et rursum : *Tanquam a Domino Spiritu* ²⁹. Ne vero ulla relinquatur occasio contradicendi, ipsa Apostoli verba proferam in medium : *Usque ad hodiernum enim diem idem velamen in lectione Veteris Testamenti manet, non revelatum, quod in Christo abrogatur. Cum autem conversus fuerit ad Dominum, tolletur velamen. Dominus autem Spiritus est* ³⁰. Cur hoc dicit? Quoniam qui nudo intellectui litterae assidet, et illic circa legales observationes occupatus

Μαρτυρία ἐκ τῶν Γραφῶν τοῦ κυριολογεῖσθαι τὸ Πνεῦμα.

52. Καὶ τί δεῖ, ἐκ τῶν ταπεινῶν ἀπομαχομένων, αἰσχροῦς τὴν νίκην καταχτᾶσθαι τῷ λόγῳ, ἐξὸν τῇ παραθέσει τῶν σεμνοτέρων ἀναντιρρήτων τὴν ὑπερβολὴν τῆς δόξης ἐπιδεικνύναι; Εἰ δὲ λέγοιμεν ἅ παρὰ τῆς Γραφῆς ἐδιδάχθημεν, τάχα που μέγα καὶ σφοδρὸν ἀνακράζονται, καὶ συσχόντες τὰ ὦτα, ἀράμενοι λίθους, ἢ ὅ τι ἂν τύχοι παραφανέν, τοῦτο τῶν Πνευματομάχων ἑκαστος ὅπλον ποιησάμενος, ἐφ' ἡμᾶς ἤξουσιν. Οὐ μὴν πρό γε τῆς ἀληθείας τιμητέα ἡμῖν ἡ ἀσφάλεια. Εὐρομεν τοίνυν παρὰ τῷ Ἀποστόλῳ (81). Ὁ δὲ Κύριος κατευθύναι ὑμῶν τὰς καρδίας εἰς τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ, καὶ εἰς τὴν ὕπομονήν τοῦ Χριστοῦ ὑπὲρ τῶν θλίψεων (82). Τίς ὁ κατευθύνων Κύριος εἰς τὴν τοῦ Θεοῦ ἀγάπην, καὶ εἰς τὴν ὑπὲρ τῶν θλίψεων τοῦ Χριστοῦ ὕπομονήν; Ἀποκρινάσθωσαν ἡμῖν οἱ τὸ Πνεῦμα καταδουλούμενοι. Εἴτε γάρ περὶ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς (83) ὁ λόγος, πάντως ἂν εἴρητο. Ὁ δὲ Κύριος ὑμᾶς κατευθύναι εἰς τὴν ἑαυτοῦ ἀγάπην· εἴτε περὶ τοῦ Υἱοῦ (84), προσέκειτο ἂν, εἰς τὴν ἑαυτοῦ ὕπομονήν. Ζητεῖτωσαν οὖν τί ἐστὶν ἄλλο πρόσωπον, ὃ τῇ προσηγορίᾳ τοῦ Κυρίου τιμᾶσθαι ἄξιον. Παραπλήσιον δὲ τούτῳ (85) καὶ τὸ ἐτέρῳ καίμενον, τό· Ὑμᾶς δὲ ὁ Κύριος πλεονᾶσαι καὶ περισσεύσαι τῇ ἀγάπῃ εἰς ἀλλήλους καὶ εἰς πάντας, καθάπερ καὶ ἡμεῖς εἰς ὑμᾶς, εἰς τὸ στηρίξαι ὑμῶν τὰς καρδίας ἀμέμπτους ἐν ἀγνώσῃ ἐμπροσθεν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ὑμῶν ἐν τῇ παρουσίᾳ τοῦ Κυρίου ὑμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μετὰ πάντων τῶν ἁγίων αὐτοῦ. Ποῖον Κύριον εὐχεται ἐμπροσθεν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ὑμῶν ἐν τῇ παρουσίᾳ τοῦ Κυρίου ὑμῶν ἀμέμπτους τὰς καρδίας ἐστηριγμένας ἐν ἀγνώσῃ τῶν ἐν Θεσσαλονικίᾳ πιστῶν στηρίξαι; Ἀποκρινάσθωσαν ἡμῖν οἱ μετὰ τῶν λειτουργικῶν πνευμάτων τῶν πρὸς διακονίαν ἀποσταλλομένων τὸ ἅγιον Πνεῦμα τιθέντες. Ἄλλ' οὐκ ἔχουσι. Διόπερ ἀκούετωσαν καὶ ἐτέρας μαρτυρίας διαρρήδην καὶ αὐτῆς κυριολογούσης τὸ Πνεῦμα. Ὁ δὲ Κύριος, φησὶ, τὸ Πνεῦμά ἐστι· καὶ πάλιν· Καθάπερ ἀπὸ Κυρίου Πνεύματος. Ὡστε δὲ μηδεμίαν (86) ἀντιλογίαν ἀφορμὴν καταλιπεῖν, αὐτὴν παραθῆσθαι τοῦ Ἀποστόλου τὴν λέξιν· Ἀχρι γὰρ τῆς σήμερον τὸ αὐτὸ κάλυμμα ἐπὶ τῇ ἀναγνώσει τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης μένει, μὴ ἀνακαλυπτόμενον, ὃ τι ἐν Χριστῷ καταργεῖται. Ὅταν δὲ ἐπιστρέψῃ

²⁶ II Thess. III, 5. ²⁷ I Thess. III, 12, 15. ²⁸ II Cor. III, 17. ²⁹ ibid. 18. ³⁰ ibid. 14, 16, 17.

(81) Τῷ Ἀποστόλῳ. Addunt editi ἐν τῇ πρὸς Θεσσαλονικεῖς δευτέρᾳ, sed hæc nullo prorsus in codice ms. leguntur.

(82) Ὑπὲρ τῶν θλίψεων. Fatendum est hæc verba neque in sacro contextu legi, et in tribus hujus libri mss. codicibus deesse. Quin etiam in Regio quinto non occurrunt nisi secunda manu. Sed tamen cum paulo post a Basilio repetantur, ut e sacro contextu desumpta; nolim ea delere; ac verisimilius est ex codicibus, in quibus desunt, ob eam causam fuisse sublata, quia non legebantur apud Apostolum, quam

sine causa in alios codices, in quibus occurrunt, injecta.

(83) Περὶ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς. Ita mss. tres, melius quam in editis περὶ τοῦ Θεοῦ Πατρὸς καὶ ὁ.

(84) Περὶ τοῦ Υἱοῦ. Duo codices περὶ τοῦ Χριστοῦ.

(85) Τούτῳ, etc. Editi τούτο καὶ τὸ ἐν ἐτέρῳ, quod trium mss. ope emendavimus. Mox Reginus secundum περισσεύσαι ἐν ἀγάπῃ, et paulo post τὰς καρδίας ἀμέμπτως ἐν ἀγνώσῃ.

(86) Μηδεμίαν. Ita mss. tres, pro eo quod erat in editis μηδεμίαν.

πρὸς Κύριον, περιαιρεῖται (87) τὸ κάλυμμα. Ὁ Κύριος τὸ Πνεῦμά ἐστι. Τί τοῦτο λέγων; Ὅτι ὁ φύλις τῇ διανοίᾳ τοῦ γράμματος προσκαθήμενος, καὶ αὐτοῦ που περὶ τὰ νομικὰ παρατηρήματα διατρίβων, οἶόν τι παραπετάσματος τῇ Ἰουδαϊκῇ τοῦ γράμματος ἐκδοχῇ τὴν καρδίαν αὐτοῦ συγκεκάλυπται· καὶ τοῦτο πάσχει παρὰ τὸ ἀγνοεῖν, ὅτι ἡ σωματικὴ τοῦ νόμου τήρησις ἐν τῇ ἐπιδημίᾳ (88) τοῦ Χριστοῦ καταργεῖται, τῶν τύπων λοιπὸν μεταληφθέντων εἰς τὴν ἀλήθειαν. Ἀργοῦσι γὰρ λύκνοι τῇ τοῦ ἡλίου παρουσίᾳ· καὶ σχολάζει ὁ νόμος, καὶ προφητεῖαι (89) κατασιγάζονται, τῆς ἀληθείας ἀναφανείσης. Ὁ μέντοι θυνηθεὶς ἐπὶ τὸ βάθος διακύψαι τῆς νομικῆς ἐννοίας, καὶ τὴν ἐκ τοῦ γράμματος ἀσάφειαν, οἶόν τι καταπέτασμα, διασχὼν, εἰσὼ γενέσθαι τῶν ἀπορρήτων, οὗτος ἐμμήσατο τὸν Μωϋσῆν ἐν τῷ διαλέγεσθαι τῷ Θεῷ περιαιρουντα τὸ κάλυμμα, ἐπιστρέφον καὶ αὐτὸς ἀπὸ τοῦ γράμματος πρὸς τὸ (90) πνεῦμα. Ὡστε ἀναλογεῖν τῷ μὲν ἐπὶ τοῦ προσώπου Μωϋσεὺς κάλυμμα τὴν τῶν νομικῶν διδαγμάτων ἀσάφειαν, τῇ δὲ ἐπιστροφῇ τῇ πρὸς τὸν Κύριον τὴν πνευματικὴν θεωρίαν. Ὁ οὖν ἐν τῇ ἀναγνώσει τοῦ νόμου περιελὼν τὸ γράμμα ἐπιστρέφει πρὸς τὸν Κύριον (ὁ δὲ Κύριος νῦν τὸ Πνεῦμα λέγεται), καὶ ὁμοίως γίνεταί Μωϋσεὶ ἐκ τῆς ἐπιφανείας τοῦ Θεοῦ τὸ πρόσωπον δεδοξασμένον ἔχοντι. Ὡς γὰρ τὰ τοῖς ἀνθρώποις χρώμασι παρακεῖμενα ἐκ τῆς περιβρέουσας αὐγῆς καὶ αὐτὰ καταχρῶννται (91)· οὕτως ὁ ἐναργῶς ἐνατενίσας τῷ Πνεύματι ἐκ τῆς ἐκείνου δόξης μεταμορφοῦται πως πρὸς τὸ φανότερον, οἶόν τι φωτὶ, τῇ ἐκ τοῦ Πνεύματος ἀληθείᾳ τὴν καρδίαν καταλαμβάνωνος. Καὶ τοῦτό ἐστι τὸ, μεταμορφοῦται ἀπὸ τῆς δόξης τοῦ Πνεύματος εἰς τὴν οἰκείαν δόξαν, οὐ μικρολόγως, οὐδὲ ἀμυδρῶς· ἀλλ' ἐπὶ τοσοῦτον, ἕφ' ὅσον ἐστὶν εἰκὼς τὴν ἀπὸ τοῦ Πνεύματος φωτίζόμενον. Οὐ δυσωπῇ, ἄνθρωπε, τὸν Ἀπόστολον λέγοντα, ὅτι Ναὸς Θεοῦ ἐστε, καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν; Ἀρα τὸ δουλικὸν οἰκητήριον κατεδέξατο ἂν ποτε τῇ τοῦ ναοῦ προσηγορίᾳ τιμῆσαι; Τί δὲ ὁ θεόπνευστος τὴν Γραφὴν ὀνομάζων, διὰ τῆς ἐπιτιμίας τοῦ ἁγίου Πνεύματος συγγραφείσαν, μὴ τοῦ καυδρίζονος καὶ κατασυκρύνοντος αὐτὸ προσηγήμασι κέχρηται (92);

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΒ'.

Σύστασις τῆς κατὰ τὴν φύσιν κοινωνίας τοῦ Πνεύματος, ἐκ τοῦ ὁμοίως εἶναι Πατρὶ καὶ Υἱῷ πρὸς θεωρίαν δυσέριχτον.

53. Οὐ μόνον δὲ ἐξ ὧν τὰς αὐτὰς προσηγορίας ἔχει, καὶ κοινωνόν (93) ἐστὶ τῶν ἐνεργειῶν Πατρὶ καὶ Υἱῷ, τὸ ὑπερέχον αὐτοῦ τῆς φύσεως γνῶριμον, ἀλλὰ καὶ ἐξ ὧν ὁμοίως ἐστὶ πρὸς θεωρίαν δυσέριχτον. Ἄ γὰρ περὶ τοῦ Πατρὸς φησιν, ὡς ἐπέκεινα θέντος ἀνθρωπίνης ἐννοίας, καὶ ἂ περὶ τοῦ Υἱοῦ, ταῦτα ὁ Κύριος καὶ περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος λέγει· Πάτερ δίκαιε, καὶ ὁ κόσμος σε οὐκ ἔγνω· τὸν

est, Judaica littera interpretatione quasi velo tectum habet cor : atque id illi accidit, eo quod ignoreret corporalem legis observationem in adventu Christi abolitam esse, jam figuris ad veritatem translatis. Sunt enim supervacaneæ lucernæ solis adventu ; et cessat lex, et prophetiæ silent, simul ut illuxit veritas. At qui potuit ad profunda legalis sensus penetrare, ac discussa legis obscuritate, ceu velamento, introire ad arcana, hic Moysen imitatus est, velamen, dum loquitur cum Deo, tollentem⁹¹; ipse se etiam convertens a littera ad spiritum. Quare velamini quod impositum est super faciem Mosi, respondet legalium documentorum obscuritas ; conversionem autem ad Dominum respondet spiritualis intelligentia. Ergo qui in lectione legis aufert litteram, convertit sese ad Dominum (Dominus autem nunc Spiritus dicitur), ac similis redditur Mosi, ex apparitione Dei faciem glorificatam habentem. Sicut enim quæ juxta floridos colores posita sunt, e splendore promanante colorantur et ipsa : sic qui evidenter intendit oculos in Spiritum, ex illius gloria quodammodo transformatur ut fiat illustrior, dum veritate a Spiritu promanante, ceu luce quadam, corde illuminatur. Et hoc est transformari a gloria Spiritus ad propriam gloriam, haud parce, neque tenuiter, sed in tantum, quantum par est illustrari eum qui a Spiritu illuminatur. Non vereris, o homo, Apostolum dicentem⁹² : *Templum Dei estis, et Spiritus Dei habitat in vobis*⁹³? Num potuisset unquam servile domicilium appellatione templi honorare? Quid qui Scripturam divinitus inspiratam appellat, eo quod afflatu Spiritus scripta sit, num contumeliosis et Spiritum attemnuantibus verbis utitur?

CAPUT XXII.

Confirmatio naturalis communionis Spiritus, eo quod aque ac Pater et Filius incomprehensibilis est.

53. Non solum autem ex hoc quod easdem habet appellationes, et in operationibus consors est Patri et Filio, dilucet naturæ illius excellentia ; verum etiam ex eo quod pariter incomprehensibilis est intellectui. Quæ enim de Patre loquitur, quod sit supra cogitationem humanam, quæque de Filio, eadem Dominus et de Spiritu sancto dicit : *Pater juste, et mundus te non cognovit*⁹³; mundum appel-

⁹¹ Exod. xxxiv, 34. ⁹² I Cor. iii, 16. ⁹³ II Tim. iii, 16. ⁹⁴ Joan. xvii, 25.

(87) Περιαιρεῖται. Reg. secundus περιελίται. Nec multo post idem cod. νομικὰ διατηρήματα.

(88) Ἐν τῇ ἐπιδημίᾳ. Editi ἐπὶ τῇ ἐπιδημίᾳ κατήργηται... οἱ λύκνοι. Libri veteres ut in textu.

(89) Προφητεῖαι. Hæc scriptura in duobus tantum legitur codicibus mss. et in alio quodam secunda manu, sed tamen eam cum Combefisio præ-

tulimus vulgatæ προφῆται, ut verbis Apostoli, ad quæ respicit Basilii, magis congruenter.

(90) Πρὸς τό. Sic mss. Editi ἐπὶ τό.

(91) Καταχρῶννται. Ita codices antiquiores.

Alii et editi καταχρῶννυνται.

(92) Κέχρηται. Ita libri veteres. Editi χρῆται.

(93) Κοινωνόν. Ita mss. non pauci. Editi κοινωνόν.

lans hic non globum e caelo et terra constantem, sed caducam hanc innumerisque mutationibus obnoxiam vitam. Ac de seipso loquens, *Adhuc modicum, inquit, et mundus me jam non videt, vos autem videtis me*²². Rursus hic eos qui materiali carnalique vita devincti sunt, et oculis tantum expendunt veritatem, mundum appellans, qui non amplius oculis cordis visuri erant Dominum nostrum, eo quod resurrectionem non crederent. Hæc autem eadem dixit et de Spiritu : *Spiritum, inquit, veritatis, quem mundus non potest accipere, quod* **46** *non videat illum, neque cognoscat eum : vos autem cognoscitis illum, quod apud vos manet*²³. Carnalis siquidem homo mentem habens ad contemplationem haud exercitatum, imo vero totam in affectu carnis velut in cæno defossam gerens, non potest ad spirituale lumen veritatis attollere oculos. Quapropter mundus, hoc est, carnis cupiditatibus addicta vita, velut oculus imbecillis non ferens radii solaris lumen, Spiritus gratiam non recipit. At Dominus cum hoc discipulis testimonium dedisset, quod mundæ essent vitæ ob doctrinam ipsius, dat etiam, ut jam ad speculationem contemplationemque Spiritus sint idonei. *Jamenim, inquit, vos mundi estis propter sermonem quem locutus sum vobis*²⁴. Unde mundus quidem non potest illum accipere, quandoquidem non videt illum : vos autem novistis eum, quoniam apud vos manet²⁵. Eadem dicit et Isaias : *Qui stabilivit terram, et quæ in ea sunt, deditque spirationem populo, qui est super illam, et Spiritum calcantibus eam*²⁶. Nam qui conculcant terrena, iisque superiores evaserunt, digni prædicati sunt dono Spiritus sancti. Quem ergo mundus capere non potest, quique a solis sanctis per cordis puritatem videri potest, qualem esse existimandum est, aut quales illi honores competere ?

CAPUT XXIII.

Spiritus glorificationem esse enumerationem eorum quæ illi adsunt.

54. Et reliquæ quidem virtutes singulæ in loco circumscripto esse creduntur. Nam angelus qui stabat Cornelio²⁷, non in eodem momento astabat et Philippo²⁸ : neque qui locutus est Zachariæ ab altari²⁹, per idem tempus etiam in caelo suam implebat stationem. At Spiritus creditur simul³⁰ et in Abacuc et in Daniele in Babylonia ope-

κόσμον λέγων (94) νῦν οὐχὶ τὸ ἐξ οὐρανοῦ καὶ γῆς σύστημα, ἀλλὰ τὴν ἐπικηρον ταύτην καὶ μυρίαὶ μεταβολαὶς ὑποκειμένην ζωὴν. Καὶ περὶ αὐτοῦ διαλεγόμενος, *Ἔτι μικρόν, φησί, καὶ ὁ κόσμος με οὐκέτι θεωρεῖ* (95), ὑμεῖς δὲ θεωρεῖτέ με. Πάλιν ἐν ταῦθα τοὺς τῇ ὕλικῃ καὶ σαρκικῇ προσδεδεμένους ζωῇ, καὶ μόνοις ὀφθαλμοῖς τὴν ἀλήθειαν ἐπιτρέποντας, κόσμον προσαγορεύων, οἱ τῇ ἀπιστίᾳ τῆς ἀναστάσεως οὐκέτι ἐμελλόν τοῖς ὀφθαλμοῖς τῆς καρδίας τὸν Κύριον ἡμῶν ὁρᾶσθαι. Τὰ δὲ αὐτὰ καὶ περὶ τοῦ Πνεύματος εἶπε· *Τὸ Πνεῦμα, φησί, τῆς ἀληθείας, ὃ ὁ κόσμος οὐ δύναται λαβεῖν, ὅτι οὐ θεωρεῖ αὐτό, οὐδὲ γινώσκει αὐτό. Ὑμεῖς δὲ γινώσκετε αὐτό, ὅτι παρ' ὑμῖν μένει*. Ὁ μὲν γὰρ σάρκινος (96) ἀνθρώπος, ἀγύμναστος ἔχων πρὸς θεωρίαν τὸν νοῦν, μᾶλλον δὲ ὄλον, ὥσπερ ἐν βορβόρῳ, τῷ φρονήματι τῆς σαρκὸς κατορυγμένον φέρων (97), ἀδυνατεῖ πρὸς τὸ πνευματικὸν φῶς τῆς ἀληθείας ἀναδελφῆναι. Διὸ ὁ κόσμος, τοὔτεστιν, ἡ τοῖς πάθεσι τῆς σαρκὸς δεδουλωμένη ζωὴ, οἷον ὀφθαλμὸς ἀσθενὴς φῶς ἡλιακῆς ἀκτίνος, τὴν τοῦ Πνεύματος χάριν οὐχ ὑποδέχεται. Τοῖς μέντοι μαθηταῖς αὐτοῦ (98) καθαρότητα ζωῆς ἐκ τῶν διδασμάτων αὐτοῦ μαρτυρήσας ὁ Κύριος, τὸ καὶ ἐποπτικοῖς ἦδη εἶναι καὶ θεωρητικοῖς τοῦ Πνεύματος ἀποδίδωσιν. *Ἐδὴ γάρ, φησὶν, ὑμεῖς καθαροὶ ἐστέ διὰ τὸν λόγον ὃν λελάληκα ὑμῖν. Ὅθεν ὁ μὲν κόσμος οὐ δύναται λαβεῖν· οὐ γὰρ θεωρεῖ αὐτό· ὑμεῖς δὲ γινώσκετε αὐτό, ὅτι παρ' ὑμῖν μένει*. Ταῦτα λέγει καὶ Ἡσαΐας· *Ὁ στερεώσας τὴν γῆν καὶ τὰ ἐν αὐτῇ, καὶ διδοὺς (99) ἀνοιχτῇ τῷ λαῷ τῷ ἐκ' αὐτῆς, καὶ Πνεῦμα τοῖς κατοῦσιν αὐτήν*. Οἱ γὰρ καταπατοῦντες τὰ γῆϊνα καὶ ὑπεράνω αὐτῶν γενόμενοι, ἀξιοὶ τῆς δωρεᾶς τοῦ ἁγίου Πνεύματος μεμαρτύρηται. Τὸ οὖν ἀχώρητον μὲν τῷ κόσμῳ, τοῖς ἁγίοις δὲ μόνοις διὰ καθαρότητα τῆς καρδίας θεωρητὸν, τί χρὴ νομίζεσθαι, ἢ ποταπὰς (1) τιμὰς συμμέτρους ὑπάρχειν αὐτῷ;

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΓ'.

Ὅτι δοξολογία Πνεύματος ἐστὶν ἡ τῶν προσόντων αὐτοῦ ἀπαρίθμησις.

54. Τῶν μὲν οὖν (2) ἄλλων ἐκάστη δυνάμει ἐν περιγράπτῳ τόπῳ τυγχάνειν πεπίστευται. Ὁ γὰρ τῷ Κορνηλίῳ ἐπιστάς ἄγγελος οὐκ ἦν ἐν ταυτῷ καὶ παρὰ τῷ Φιλίππῳ, οὐδὲ ἂν τοῦ θυσιαστηρίου τῷ Ζαχαρίᾳ διαλεγόμενος κατὰ τὸν αὐτὸν καιρὸν καὶ ἐν οὐρανῷ τὴν οἰκίαν στάσιν ἐπλήρου. Τὸ μέντοι Πνεῦμα ὁμοῦ τε ἐν Ἀβραάμῳ ἐνεργεῖν καὶ ἐν Δα-

²² Joan. xiv, 19. ²³ ibid. 17. ²⁴ Joan. xv, 3. ²⁵ Joan. xiv, 17. ²⁶ Isa. xlii, 5. ²⁷ Act. i, 3. ²⁸ Act. viii, 26. ²⁹ Luc. i, 11. ³⁰ Dan. xiv, 33.

(94) *Λέγων*. Editi addunt ὁ Υἱός, sed hæc veteres libri non habent.

(95) *Θεωρεῖ*. Combefisius reddendum putat, *videbit*, et paulo post, *videbitis*.

(96) *Σάρκινος*. Ita mss. codices. Editi, *σαρκικός*.

(97) *Φέρον*. Reg. primus ἔχων. Ibidem quatuor mss. *ἀδυνατός πρὸς*. Nihil tamen mutandum videtur.

(98) *Ἐαυτοῦ*. Ita nostri codices mss. Editi αὐτοῦ. Paulo post editi *διδασμάτων αὐτοῦ*, quinque mss. αὐτοῦ. Ibidem Regius quartus *διαταγμάτων*.

(99) *Καὶ διδοῦς*. Tres codices καὶ δοῦς. Mox to-

tidem παντὶ τῷ λαῷ.

(1) *Ἡ ποταπὰς*. Corrupte in editis ἡ τὰς παντοδαπὰς, quod ope sex codicum emendavimus, quorum tamen nonnulli habent τὰς ποταπὰς.

(2) *Τῶν μὲν οὖν*. Caput vicesimum tertium, quod in editis incipit ad hæc verba, ἐγὼ δὲ οὐδὲ ἄλλο, hic proponendum censuimus, cum plures mss. codices, tum etiam ipsam sermonis seriem et continuationem secuti. Liqueat enim hic Basilium ad aliud argumentum transire.

νηλ ἐπὶ τῆς Βαβυλωνίας πεπιστευται· καὶ ἐν τῷ
 καταβράκτῃ εἶναι (3) μετὰ Ἰερεμίου, καὶ μετὰ Ἰε-
 ζεκίηλ ἐπὶ τοῦ Χοβάρ. Πνεῦμα γὰρ Κυρίου πεπλη-
 ρωκε τὴν οἰκουμένην· καὶ, Ποῦ πορευθὼ ἀπὸ τοῦ
 Πνεύματος σου, καὶ ἀπὸ τοῦ προσώπου σου ποῦ
 εὐνῶ; καὶ ὁ προφήτης· Δότι ἐγὼ (4) μεθ' ὧμων
 εἰμι, λέγει Κύριος· καὶ τὸ Πνεῦμά μου ἐφέστη-
 κε ἐν μέσῳ ὧμων. Τὸ δὲ πανταχοῦ ὄν, καὶ Θεῷ
 συμπαρόν, τῆς ποίας προσήκει νομίζειν φύσεως; τῆς
 πάντα περιεχοῦσης, ἥ τῆς μερικοῦς (5) ἐμπεριειλημ-
 μένης χωρίου, ὅποιαν τὴν τῶν ἀγγέλων ὁ λόγος
 ἔδειξε; Ἄλλ' οὐκ ἂν τις εἴποι. Τὸ οὖν θεῖον ἥφ' ὀφύ-
 σει, τὸ ἀχώρητον τῷ μεγέθει, τὸ δυνατόν ἐν ταῖς
 ἐνεργείαις, τὸ ἀγαθὸν ἐν ταῖς εὐεργεσίαις μὴ ὑπερ-
 υψώσωμεν (6); καὶ δοξάσωμεν; Ἐγὼ δὲ οὐδὲ ἄλλο (7)
 τὴν ὁδὸν τίθεμαι· ἥ τὴν προσόντων αὐτῷ θαυμά-
 των τῶν ἐξαρθίμωσι. Ὅστες ἡ οὐδὲ μνηνῆσθαι ἡμᾶς
 τῶν παρ' αὐτοῦ ἀγαθῶν ἐπιτάξουσιν οὗτοι, ἥ παντως
 ἡ τῶν προσόντων διέξοδος τῆς μεγίστης δοξολογίας
 ἐστὶ πλήρωσις. Οὐδὲ γὰρ τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα τοῦ
 Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τὸν μονογενῆ αὐ-
 τοῦ τῶν ἄλλων δοξάζειν ἔχομεν, ἡ τῷ κατὰ τὴν
 ἡμετέραν δύναμιν διεξιμένα αὐτοῦ τὰ θαύματα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΔ΄.

Ἐλεγχος τῆς ἀποπίας τῶν μὴ δοξαζόντων τὸ
Πνεῦμα ἐκ τῆς πρὸς τὰ ἐν τῇ κτίσει δοξασιὰ
παραθέσεως.

55. Εἴτα δόξα μὲν καὶ τιμὴ ἐστεφάνωνται ὁ κοινὸς ἄνθρωπος (8), καὶ δόξα καὶ τιμὴ καὶ εἰρήνη παντὶ (9) τῷ ποιοῦντι τὸ ἀγαθὸν ἐν ἐπαγγελίᾳ ἀπόκειται. Ἐστὶ δέ τις καὶ ἰδίως τοῦ Ἰσραὴλ δόξα· ὧν ἡ υἱοθεσία, ψοῖα, καὶ ἡ δόξα, καὶ ἡ λατρεία. Καὶ ἑαυτοῦ τινὰ δόξαν ὁ Παλμυρδὸς λέγει· Ὅταρ ψάλη σοὶ ἡ δόξα μου· καὶ πάλιν· Ἐξεγέρθητι, ἡ δόξα μου. Ἐστὶ δέ τις (10) δόξα ἡλίου, καὶ σελήνης, καὶ ἀστέρων· κατὰ δὲ τὸν Ἀπόστολον καὶ ἡ διακονία τῆς κατακρίσεως διὰ δόξης. Τοσούτων οὖν δοξαζομένων, τὸ Πνεῦμα μόνον τῶν πάντων ἀδοξαστον εἶναι βούλει· Καίτοις Ἡ διακονία τοῦ Πνεύματος, ψοῖσι, ἔστιν ἐν δόξῃ. Πῶς οὖν αὐτὸν ἀνάγειν τοῦ δοξάζεσθαι (11); Καὶ μεγάλῃ μὲν ἡ δόξα τοῦ δι-

rari; et cum Jeremia in catarrhacta ⁴², et cum Ezechiele super Chobar versari ⁴³. *Spiritus enim Domini replevit orbem terrarum* ⁴⁴; et, *Quo ibo a Spiritu tuo, et a facie tua quo fugiam* ⁴⁵? Et propheta, *Quoniam ego vobiscum sum, dicit Dominus: et Spiritus meus stat in medio vestri* ⁴⁶. Eum vero qui ubique est, ac una cum Deo adest, cujus esse naturæ credere oportet? utrum omnia complectentis, an particularibus arctatæ locis, qualem esse naturam angelorum patet ex dictis? Verum hoc dixerit nemo. Igitur qui natura divinus est, qui magnitudine incomprehensus, qui potens in operationibus, qui bonus in beneficiis, hunc non supra modum effereamus? non supra modum glorificabimus? Ego vero nihil aliud intelligo gloriam, quam enumerationem mirabilium, quæ illi adsunt. Itaque ut isti interdicerent nobis, ne prorsus mentionem faciamus bonorum, quæ ab **47** illo accipimus, aut omnino ea quæ illi adsunt commemorasse, est summam glorificationem implese. Nam ne Deum quidem et Patrem Domini nostri Jesu Christi et unigenitum illum Filium aliter glorificare possumus, quam pro virili nostra illius prodigia recensendo.

CAPUT XXIV

Redargutio absurditatis eorum qui non glorificant Spiritum, ex collatione eorum quæ in creaturis gloria afficiuntur.

53. Deinde vero gloria et honore coronatus est quilibet homo, et gloria et honor et pax cuivis facienti bonum ⁴⁹ in promissis reposita sunt: Est autem et peculiaris quædam Israelitici populi gloria, quorum, inquit, est adoptio et gloria et cultura ⁵⁰: et suam ipsius gloriam quædam commemorat Psalmorum cantor: *Dum cantaverit tibi gloria mea* ⁵¹; et rursus, *Exsurge, gloria mea* ⁵². Est autem quædam gloria solis, lunæ et stellarum ⁵³. Ac juxta Apostolum sit etiam administratio damnationis cum gloria ⁵⁴. Itaque cum tam multa sint quæ gloria potiuntur, vis Spiritum unum ex omnibus inglorium esse? Et tamen *Ministratio*, inquit, *Spiritus est in gloria* ⁵⁵. Qui sit igitur ut ille indignus

"Jerem. xx, 2, apud LXX."

⁴⁸ Ezech. 1, 1.

¹⁶ Sap. 1, 7.

⁴⁷ Psal. cxxxviii, 7.

⁴⁸ Agg. n, 5, 6.

⁴⁹ Rom. II, 10. ⁵⁰ Rom. IX, 4.

Rom. ix, 4.

⁵¹ Psal. xxix, 13.

⁵³ Psal. cvii, 2.

2. ⁵³ I Cor. xv, 41

⁵⁴ II Cor. III, 9.

²⁵ *ibid.* 8.

(5) *Elrai*. Editi εληται ελvai. Prima vox inutilis, nec legitur in codicibus mss.

(4) Έρώ. Editio Paris. addit φησί, quod in veteribus libris non legitur, nec in edit. Basil.

(5) Ἡ τῆς μεριχοῖς... εἰποι. Sic nostri codices mss. Editi τοῖς μεριχοῖς... εἶπη.

(6) Ὑπερψώσωμεν. Duo mss. ὑπερψώσωμεν; μή δοξάσωμεν. Non male in codice Anglicano μή ὑπερδοξάσωμεν.

(7) *Οὐδὲ ἄλλο.* Reg. secundus οὐδὲν ἄλλο.

(8) *Κοιτὸς ἀνθρώπου*. *Quilibet homo* : vituperat Erasmus Combefisius ob hanc interpretationem, ac veritatem putat, *communis homo, purus homo*. Verum hæc interpretatio, *quilibet homo*, non est Erasmi, qui ita reddiderat, *plebeius homo*, sed Ducei, qui Billii observationem secutus ita posuit in editione Parisiensi. Non belle autem vituperatur

hæc interpretatio; nam *κοινὸς ἀνθρώπων* hoc loco dicitur is, in quo sola natura consideratur humana, et distinguitur ab eo qui facit bonum. Similiter Basilius in caput quintum Isaie, pag. 498, *κοινὸν ἀνθρώπων* vocat eum, qui solis naturæ dotibus instructus est, eumque opponit iis, qui aliquos habent in virtute progressus.

(9) *Partl.* Editi παντὶ τῷ ἀνθρώπῳ contra codicum mss. fidem. Paulo post Reg. quartus ὁπως ἀν ψάλλη. Quidam codices ψάλλη.

(10) Ἔστι δέ τις. Postrema vocula addita ex duobus mss.

(11) Τοῦ δοξάζεσθαι. Post hanc vocem editi addunt εἰθεσθε, quod deest in mss. Requiruntur pariter in veteribus libris duo Psalmorum loca, quorum unum saltem videtur in animo habuisse Basilium, ac neutrum citasse. Nimirum post has voces :

sit qui glorificetur? Et magna quidem est gloria A
justi juxta Psalmorum cantorem⁶⁶. At gloria Spi-
ritus juxta tuam opinionem nulla est. Annon igitur
evidens periculum est ne talibus dictis inevita-
bile crimen in nosmetipsos accersamus? Si homo
qui salvus sit ex operibus justitiæ, etiam timentes
Dominum glorificat, multo minus Spiritum debita
gloria fraudabit. Sit, inquiunt, glorificandus, sed
non cum Patre et Filio. Et qui consentaneum est
rationi, alium locum imaginatione designare Spi-
ritui, eo relicto, quem statuit Dominus; et gloriæ
consortio spoliare eum qui ubique conjunctus est
divinitati, in professione fidei, in baptismate red-
emptionis, in operatione virtutum, in inhabitatione
sanctorum, in beneficiis in subditos conferendis?
Neque enim est ullum omnino donum absque san-
cto Spiritu ad creaturam perveniens; quando ne
simplex quidem verbum in defensionibus pro Chri-
sto quis possit dicere, nisi adjuvante Spiritu, quem-
admodum in Evangeliiis a Domino et Servatore no-
stro didicimus⁶⁷. Porro ut his omnibus neglectis,
atque ea communione, quam in omnibus habet,
oblivioni tradita, a Patre et Filio ipsum avellamus,
nescio an quisquam sancti Spiritus particeps as-
sensurus sit. In quo igitur ordine illum collocabi-
mus? creaturarum? At universa creatura servit:
Spiritus 48 autem liberum reddit: *Ubi enim Spi-
ritus Domini, ibi libertas*⁶⁸. Atque cum multa sint
quæ possim hic commemorare, quam non conveni-
at Spiritum sanctum annumerare rebus creatis,
de his dicere nunc supersedeo. Nam si incipiam
pro argumenti dignitate, et quæ pro nobis faciunt,
probationes adducere, et quæ ab adversariis obji-
ciuntur, diluere, prolixo sermone erit opus, loqua-
citateque voluminis deterrebimus lectores. Idcirco;
hoc alteri proprio tractatui reservato, propositis
adhæreamus.

56. Consideremus igitur singulatim. Natura bo-
nus est, ut bonus Pater, et bonus Filius. Creatura
vero per electionem ejus quod bonum est, parti-
ceps est bonitatis. Profunda Dei novit: sed crea-
tura per Spiritum accipit arcanorum reserationem.
Vivificat cum Deo qui vivificat omnia, cum Filio
qui dat vitam. *Qui enim excitavit, inquit, Christum
a mortuis, vivificabit et mortalia corpora vestra,*
*per ipsius Spiritum qui inhabitat in vobis*⁶⁹; atque

καίου, κατὰ τὸν Ψαλμωδὸν· δόξα δὲ τοῦ Πνεύματος,
κατὰ σέ, οὐδεμία. Πῶς οὖν οὐ πρόδηλος ὁ κίνδυ-
νος ἐκ τῶν τοιούτων λόγων τὴν ἀφυκτον ἁμαρτίαν
ἐφ' αὐτοὺς ἐπισπᾶσθαι; Εἰ ὁ (12) σωζόμενος ἐκ τῶν
τῆς δικαιοσύνης ἔργων ἄνθρωπος, καὶ τοὺς φοβου-
μένους τὸν Κύριον δοξάζει, τοσούτου ἂν δέοι τὸ
Πνεῦμα τῆς ὀφειλομένης δόξης ἀποστερεῖν. Ἔστω,
φησὶ (13), δοξαστὸν, ἀλλ' οὐχὶ μετὰ Πατρός καὶ
Υἱοῦ. Καὶ τίνα ἔχει λόγον ἑτέραν χώραν ἐκινεῖν τῷ
Πνεύματι, τὴν παρὰ τοῦ Κυρίου τεταγμένην κατα-
λιπόντας, καὶ τῆς κατὰ τὴν δόξαν κοινωνίας ἀπο-
στερεῖν τὸ πανταχοῦ συναγαγθῆν (14) τῇ θεότητι,
ἐν τῇ ὁμολογίᾳ τῆς πίστεως, ἐν τῷ βαπτίσματι τῆς
ἀπολυτρώσεως, ἐν τῇ ἐνεργείᾳ τῶν δυνάμεων, ἐν
τῇ ἐνοικήσει τῶν ἁγίων, ἐν ταῖς εἰς τὸ ὑπῆκοον χά-
ρισιν; Οὐδὲ γάρ ἐστιν ὅλως ὀρεῖά τις ἀνευ τοῦ
ἁγίου Πνεύματος εἰς τὴν κτίσιν ἀφικνουμένη· ὅπου
γε οὐδὲ ῥῆμα φιλὸν ἐν ταῖς ὑπὲρ Χριστοῦ ἀπολο-
γίαις δυνατὸν λαλῆσαι μὴ συνεργουμένους παρὰ
τοῦ Πνεύματος, ὡς ἐν Εὐαγγελίοις παρὰ τοῦ Κυ-
ρίου καὶ Σωτῆρος ἡμῶν μαμαθῆκαμεν. Ἀπαντα δὲ
ταῦτα παριδόντας, καὶ τῆς ἐν πᾶσι κοινωνίας ἐπι-
λαβομένους, ἀπὸ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ διασπῶν, οὐκ
οἶδα εἰ τις μέτοχος Πνεύματος ἁγίου συνθήσεται.
Ποῦ τοίνυν φέροντες αὐτὸ τάξομεν; μετὰ τῆς κτί-
σεως; Ἀλλ' ἡ κτίσις πᾶσα δουλεύει· τὸ δὲ Πνεῦμα
ἐλευθεροῖ. Οὗ γὰρ τὸ Πνεῦμα Κυρίου, ἐκεῖ ἐλευθε-
ρία. Καὶ πολλῶν ἐνόντων εἰπεῖν, ὅπως οὐ προσήκει
τῇ κτιστῇ φύσει τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον συγκαταρι-
θμεῖν, τὸν περὶ τούτων νῦν (15) ὑπερῆσομαι λόγον.
Εἰ γὰρ μέλλοιμεν πρὸς ἀξίαν τοῦ προδότηματος τάς
τε παρ' αὐτῶν κατασκευὰς ἐπάγειν, καὶ τὰ παρὰ
τῶν ἐναντίων προβαλλόμενα διαλύειν, πολλῶν ἡμῖν
δεήσει λόγων, καὶ ἀποκναίσασμεν (16) τῇ πολυφω-
νίᾳ τῆς βίβλου τοὺς ἐντυγχάνοντας. Διόπερ ἰδίᾳ πρᾶ-
γματι εἰς ἐκεῖνο ταμιευσάμενοι, τῶν προκειμένων
ἐχώμεθα.

56. Σκεψόμεθα οὖν τὰ καθέκαστον. Φύσει ἐστὶν
ἀγαθὸν, ὡς ἀγαθὸς ὁ Πατήρ, καὶ ἀγαθὸς ὁ Υἱός.
Ἡ κτίσις δὲ ἐν τῇ ἐκλογῇ τοῦ ἀγαθοῦ μέτοχος ἐστὶ
τῆς ἀγαθότητος. Οἶδε τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ (17)· ἡ κτί-
σις δὲ λαμβάνει τὴν φανέρωσιν τῶν ἀπορρήτων διὰ
τοῦ Πνεύματος. Ζωοποιεῖ μετὰ τοῦ Θεοῦ τοῦ τὰ
πάντα ζωογονοῦντος, μετὰ (18) τοῦ Υἱοῦ τοῦ διδόν-
τος ζωὴν. Ὁ γὰρ ἐγείρας Χριστὸν ἐκ νεκρῶν ζωο-
ποιήσει, φησὶ, καὶ τὰ θνητὰ ὁμῶν (19) σώματα

⁶⁶ Psal. xx, 6. ⁶⁷ Matth. x, 19. ⁶⁸ II Cor. iiii, 17. ⁶⁹ Rom. viii, 11.

Κατὰ τὸν Ψαλμωδὸν, addit editi : Μεγάλη ἡ δόξα
αὐτοῦ ἐν τῷ σπηρίῳ σου καὶ πάλιν· Τούτῳ δὲ φο-
βουμένους τὸν Κύριον δοξάζει. Magna est gloria
ejus in salutari tuo; et rursus : Timentes autem
Dominum glorificabit.

(12) Εἰ δ. Hæc desunt in quinque mss., at legun-
tur in Reg. secundo. Editi ὡς ὁ γε. Paulo post con-
junctio addita ex sex mss. ante τοὺς φοβουμένους.

(13) Φησὶ. Regius secundus φασί.

(14) Συναγαγθῆν. Sic mss. quinque. Legitur
συμπαραληφθῆν in editione Parisiensi. Aliæ cum
mss. consentiunt.

(15) Τούτων νῦν. Vocula addita ex Reg. se-

cundo.

(16) Ἀποκναίσασμεν. Ita cod. Colbert. et editio
Basil. Legitur in Paris. editione ἀποκναίσομεν.
Paulo post iidem editi ἐκεῖνα. Libri veteres ἐκεῖνο.

(17) Τοῦ Θεοῦ. Editio Paris. addit τὸ Πνεῦμα,
quod deest in quinque mss. et edit. Basil.

(18) Ζωογονοῦντος, μετὰ. Ita sex mss. Editi
ζωοποιούντος καὶ μετὰ. Paulo post editi addunt
Ἰησοῦν post Χριστόν. Sed deest ea vox in omnibus
mss.

(19) Θνητὰ ὁμῶν. Reg. secundus θνητὰ σώματα
ἡμῶν. Paulo post editi ἀκούουσι, quod auctoritate
plurium mss. mutavimus.

διὰ τοῦ ἐνοικοῦντος αὐτοῦ Πνεύματος ἐν ὑμῖν· καὶ πάλιν· Τὰ πρόβατα τὰ ἐμὰ τῆς φωνῆς μου ἀκούει, κἀγὼ ζωὴν αἰώνιον δίδωμι αὐτοῖς. Ἀλλὰ καὶ τὸ Πνεῦμα, φησί, ζωοποιεῖ. Καὶ πάλιν· Τὸ δὲ Πνεῦμα, φησί, ζωὴ διὰ δικαιοσύνης (20). Καὶ ὁ Κύριος μαρτυρεῖ τὸ Πνεῦμα εἶναι τὸ ζωοποιούν· Ἡ σὰρξ οὐκ ὠφελεῖ οὐδέν. Πῶς οὖν, τῆς ζωοποιου δυνάμεως ἀποξενώσαντες τὸ Πνεῦμα, τῇ ἐπιδεομένῃ τῆς ζωῆς φύσει προσοικειώσομεν; Τίς οὕτω δύσερις, τίς οὕτω δωρεᾶς ἐπουρανίου ἀμέτοχος, καὶ τῶν χαλῶν τοῦ Θεοῦ ῥημάτων ἄγευστος, τίς οὕτως ἐλπίδων αἰωνίων (21) ἄμοιρος, ὡς τῇ κτίσει συντάξαι τὸ Πνεῦμα, τῆς Θεότητος ἀποστήσας;

57. Ἐν ἡμῖν, φησί, τὸ Πνεῦμα, ὡς δῶρόν ἐστι παρὰ τοῦ Θεοῦ. Οὐ δῆπου δὲ τὸ δῶρον ταῖς ἱσασίαις τῶν δεδωκότων σεμνύνεται. Δῶρον μὲν οὖν Θεοῦ τὸ Πνεῦμα, ἀλλὰ δῶρον ζωῆς. Ὁ γὰρ νόμος, φησί, τοῦ Πνεύματος τῆς ζωῆς ἡλευθέρωσεν ἡμᾶς (22). Καὶ δῶρον δυνάμεως· Ἀἰψέσθε γὰρ δύναμιν ἐπελθόντος τοῦ ἀγίου Πνεύματος ἐφ' ὑμᾶς. Ἀρ' οὖν διὰ τοῦτο εὐκαταφρόνητον; ἢ οὐχὶ καὶ τὸν Υἱὸν ἐχαρίσατο τοῖς ἀνθρώποις; Ὅς γε, φησί, τοῦ ἰδίου Υἱοῦ οὐκ ἐφέλατο, ἀλλ' ὑπὲρ ἡμῶν πάντων παρέδωκεν αὐτόν, πῶς οὐχὶ καὶ σὺν αὐτῷ τὰ πάντα ἡμῖν χαρίζεται; Καὶ ἐτέρωθι· Ἰνα εἰδῶμεν τὰ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ χαρισθέντα ἡμῖν· περὶ τοῦ μυστηρίου τῆς ἐνανθρωπήσεως λέγων. Ὡστε πῶς οἱ ταῦτα λέγοντες οὐχὶ τὴν Ἰουδαϊκὴν ἀγνωμοσύνην παρελήλυθασιν, τὴν ὑπερβολὴν τῆς χρηστότητος ἐφῆδον εἰς βλασφημίαν (23) λαμβάνοντες; Ἐγκαλοῦσι γὰρ τῷ Πνεύματι, ὅτι παρῆσαν ἡμῖν δίδωσι καλεῖν πατέρα ἑαυτῶν τοῦ Θεοῦ. Ἐξαπέστειλε γὰρ ὁ Θεὸς τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ εἰς τὰς καρδίας ἡμῶν, κρᾶζον, Ἀββὰ ὁ Πατήρ, ἵνα ἡ ἐκείνου φωνὴ τῶν δεξαμένων ἰδία γένηται.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΕ'.

Ὅτι τῇ ἐν ὁ συλλαβῇ ἀντὶ τῆς ἐν (24) ὡς ἡ Γραφὴ κέχρηται ἐν ᾧ καὶ ὅτι ἡ καὶ ἰσοδυναμεῖ τῇ ἐν.

58. Πῶς οὖν, φησιν, ἡ Γραφὴ οὐδαμῶς συνδοξαζόμενον Πατρὶ καὶ Υἱῷ τὸ Πνεῦμα παρέδωκεν, ἀλλὰ πεφυλαγμένως ἐξέκλινε τὸ, σὺν τῷ Πνεύματι, εἰπεῖν; πανταχοῦ δὲ τὸ ἐν αὐτῷ δοξάζειν ὡς ἀρμοδιώτερον προστίμησεν; Ἐγὼ δὲ οὐδ' ἂν αὐτὸς φαίην ἀτιμότερας εἶναι διανοίας παραστατικὴν τὴν ἐν συλλαβῇ, ἀλλ' ὅγως ἐκλαμβανομένην πρὸς τὸ μέγιστον ὕψος ἀνάγειν τὰς διανοίας· ὅπου γε καὶ ἀντὶ τῆς σὺν πολλὰ τοῦ κειμένου αὐτὴν τετήρηκαμεν. Ὡς τὸ, Εἰσελεύσομαι εἰς τὸν οἶκόν σου ἐν ὁλο-

A iterum: Oves meae vocem meam audiunt, et ego vitam aeternam do illis⁶⁰. Sed Spiritus quoque vivificat, inquit⁶¹. Ac rursus: Spiritus autem, inquit, vita propter justitiam⁶². Quin et Dominus testatur Spiritum esse qui vivificat. Caro non prodest quidquam⁶³. Quomodo igitur Spiritum a vivificandi potestate submoventes eum naturae conjungemus, quae ipsa vita eget? Quis adeo contentiosus, quis adeo exsors doni coelestis, et absque gustu honorum Dei verborum, quis adeo spei aeternae expers, ut Spiritum a Deitate distractum creaturae copulet?

57. In nobis, inquit, Spiritus est tanquam donum a Deo. At donum nequaquam iisdem honoribus afficitur, quibus is qui dedit. Donum quidem Dei Spiritus est, sed donum vitae. Lex enim, inquit, Spiritus vitae liberavit nos⁶⁴. Et donum potentiae: Accipietis enim virtutem Spiritus sancti supervenientis in vos⁶⁵. Num igitur ob id contemnendus est? Annon et Filium dedit hominibus? Qui, inquit, proprio Filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum, quomodo etiam non una cum eo omnia nobis donabit⁶⁶? Et alibi: Ut sciamus quae a Deo nobis donata sunt⁶⁷, de mysterio assumpti hominis loquens. Itaque qui ista loquuntur, annon Judaeorum ingratum animum amentiamque superant, qui scilicet excellentiam divinae bonitatis vertant in occasionem blasphemiae? Accusant enim Spiritum, quod nobis dat fiduciam Deum appellandi patrem nostrum. Emisit enim Deus Spiritum Filii sui in corda nostra clamantem, Abba, Pater⁶⁸, ut illius vox propria fiat eorum qui ipsum acceperunt.

49 CAPUT XXV.

Quod Scriptura hac syllaba ἐν pro cum utatur: ubi etiam probatur et idem pollere quod cum.

58. Qui sit igitur, inquit, ut Scriptura nusquam tradat Spiritum glorificari cum Patre et Filio, sed studiose vitet ne dicat, cum Spiritu, ac ubique malit glorificare in ipso, quasi hoc congruentius judicet? At ego nequaquam dixerim hanc syllabam in exhibere sensum minus honorificum, imo potius, si sane accipiat, ad maximam celsitudinem erigere mentem, quandoquidem observavimus hanc frequenter usurpi pro cum. Quod genus est illud, Ingrediar domum tuam in holocau-

⁶⁰ Joan. i, 27. ⁶¹ Joan. vi, 64. ⁶² Rom. viii, 10. ⁶³ Rom. viii, 32. ⁶⁴ I Cor. ii, 12. ⁶⁵ Galat. iv, 6.

(20) Δικαιοσύνην. Regius quartus δικαιοσύνης, per justitiam.

(21) Αἰωνίων. Sic mss. quinque. Editi οὐρανίων. Paulo post tres mss. ἐν ἡμῖν, φασί.

(22) ἡλευθέρωσεν ἡμᾶς. Ita mss. quatuor. Habent alii duo ὑμᾶς. Editio Paris. ἡλευθέρωσε με, Basil. ἡλευθέρωσε σε. Ibidem editi Αἰψέσθε γὰρ. φησί. Sed postrema vox deest in mss. Paulo post

Regius tertius et Colb. χαρίζεται.

(23) Εἰς βλασφημίαν. Reg. tertius et Colbert. τῆς βλασφημίας.

(24) Ἀντὶ τῆς σὺν. Quatuor codices ἀντὶ τῆς καὶ. Sed eos sequi hac in re non possumus, quia Basilii praepositionem in, idem valere probat ac, cum. Ibidem editi, ἐν ᾧ ὅτι, καὶ, ἰσοδυναμεῖ. Quatuor mss. ut in textu.

tomalibus⁶⁹ : pro his vocibus, cum holocaustati-
bus. Et eduxit eos in argento et auro⁷⁰, hoc est,
cum argento et auro. Item illud, Non egredieris in
virtutibus nostris⁷¹, pro, cum virtutibus nostris,
aliaque hujus generis innumerabilia. Omnino lu-
bens ab ista nova sapientia didicero, qualem glori-
ficationem Apostolus absolverit per hanc dictionem
in, juxta formam quam isti nunc tanquam e Scrip-
tura proferunt. Nusquam enim inveni dictum :
Tibi Patri honor et gloria per unigenitum Filium
tuum in Spiritu sancto : qui sermo nunc istis usi-
tator est ipsa, ut ita loquar, respiratione. Horum
quidem singula separatim invenire licet, conjun-
ctim vero posita in hac constructione nusquam
poterunt ostendere. Itaque si exacte urgent ea quæ
in Scripturis habentur, ostendant unde ista dicant.
Quod si concedunt consuetudini, neque nos ab ea
excludant.

59. Nos enim ambas dictiones in fidelium usu
deprehendentes, ambabus utimur : gloriam qui-
dem Spiritui ex æquo per utramque persolvi rati,
eis vero qui depravant veritatem, credimus magis
os obturari per eam præpositionem, quæ cum sen-
sum in Scripturis similem habeat, non ita facile
ab adversariis expugnari potest (est autem ipsa
illa cui nunc ab istis contradicatur) utpote quæ
pro et conjunctione sumatur. Nam idem est di-
cere, Paulus et Silvanus, et Timotheus⁷², atque,
Paulus cum Timotheo et Silvano. Nominum enim
connexio, utraque pronuntiatione similiter ser-
vatur. Itaque si cum Dominus dixerit Patrem et
Filium et sanctum Spiritum, ipse dicam, Patrem
et Filium cum Spiritu sancto ; aliudne, quod
ad sententiæ vim attinet, dixero ? Porro per con-
junctionem et connecti nomina, multis testimo-
niis probari potest. Gratia enim, inquit, Domini
nostri Jesu Christi, et charitas Dei, et com-
munic Spiritus sancti⁷³ ; ac rursus, Obsecro au-
tem vos per Dominum nostrum Jesum Chri-
stum, et per charitatem Spiritus⁷⁴. Itaque si 50
pro conjunctione et voluerimus uti præpositiōne
cum, quid lecerimus diversi ? Ego sane non vi-
deo, nisi quis ob frigidam grammaticæ regulas
conjunctionem tanquam copulativam, ac majore
unionem facientem præferens, præpositiōne
reiciat, quasi non obtineat parem vim. Sed
si de his a nobis ratio exposceretur, forte multis
verbis non opus esset nobis ad respondendum.

⁶⁹ Psal. LXV, 13. ⁷⁰ Psal. CIV, 37. ⁷¹ Psal. XLIII, 10
XV, 30.

(25) Ἐξελεύσῃ. Editi addunt ὁ θεός, sed hæc
nullo in veteri libro reperiuntur. Ibidem illud, ἀντὶ
τοῦ... ἡμῶν, addidimus ex tribus libris antiquis.

(26) Συντάξει. Ita libri veteres. Editi τάξει.

(27) Καταλαμβάνοντες. Ita mss. quinque. Editi
καταλαμβάνοντες. Mox iidem editi ἐφ' ἑκατέρας. Sed
mss., ut in textu. Non multo post Reg. secundus
ἔτι τὴν δύναμιν.

(28) Ἄλλο τι. Editi οὐκ ἄλλο τι. Negatio deest in
sex mss. et a typographis videtur addita, eo quod
non adverterent interrogationis notam, quam hoc

Α καυτώμασιν· ἀντὶ τοῦ, μετὰ δολικωμάτων. Καὶ
ἐξήγαγεν αὐτοὺς ἐν ἀργυρίῳ καὶ χρυσίῳ, του-
τέστι, μετὰ ἀργυρίου καὶ χρυσοῦ· καὶ τὸ, ὅθεν
ἐξελεύσῃ (25) ἐν ταῖς δυνάμεσιν ἡμῶν, ἀντὶ τοῦ,
σὺν ταῖς δυνάμεσιν ἡμῶν, καὶ μυρία τοιαῦτα.
Ὅλος δὲ ἡδέως ἂν μάθοιμι παρὰ τῆς νέας σοφίας,
πολὴν δοξολογίαν ὁ Ἀπόστολος διὰ τοῦ, ἐν, ῥήματος
ἀπεπλήρωσε, κατὰ τὸν τύπον ἐν οὗτοι νῦν ὡς ἐκ τῆς
Γραφῆς ἀναφέρουσιν. Οὐδαμῶς γὰρ εὖρον λεγόμενον
τὸ, Σοὶ τῷ Πατρὶ ἡ τιμὴ καὶ ἡ δόξα διὰ τοῦ μονο-
γενοῦς σου Υἱοῦ ἐν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι· ὅπερ τούτοις
ἐστὶ νῦν καὶ αὐτῆς, ὡς εἰπεῖν, τῆς ἀναπνοῆς συν-
ηθέστερον. Διεσπασμένως μὲν γὰρ τούτων ἕκαστον
ἔστιν εὖρεῖν· συνημμένως δὲ ἐν τῇ συντάξει (26)
ταύτῃ οὐδαμῶς δεικνύειν ἔξουσιν. Ὅστε εἰ μὲν ἀκρι-
βολογούνται περὶ τὰ ἔγγραφα, δειξάτωσαν πόθεν λέ-
γουσιν· εἰ δὲ συγχωροῦσι τῇ συνθειᾷ, μηδὲ ἡμᾶς
ἐξειργέτωσαν.

59. Ἦμεῖς γὰρ, ἀμφοτέρας ἐν τῇ τῶν πιστῶν
χρήσει καταλαμβάνοντες (27) τὰς ῥήσεις, ἀμφοτέρας
κεχρήμεθα· τὴν μὲν δόξαν τῷ Πνεύματι ὁμοίως ἀφ'
ἑκατέρας πληροῦσθαι πεπιστευκότες, τοὺς δὲ κα-
κουργοῦντας τὴν ἀλήθειαν ἐπιστομίζεσθαι μᾶλλον
διὰ τῆς προκειμένης λέξεως, ἥτις, τὴν δύναμιν τῶν
Γραφῶν παραπλησίαν ἔχουσα, οὐκ ἐστὶν ὁμοίως
τοῖς ἐναντίοις εὐεπιχείρητος (ἐστὶ δὲ αὕτη ἡ ἀντιλεγο-
μένη νῦν παρὰ τούτων) ἀντὶ τοῦ καὶ συνδέσμου παρ-
ειλημμένη. Ἰσοῦ γὰρ ἐστὶν εἰπεῖν· Παῦλος καὶ Σι-
λουανὸς καὶ Τιμόθεος, καὶ, Παῦλος σὺν Τιμοθέῳ καὶ
Σιλουανῷ. Ἡ γὰρ συμπλοκὴ τῶν ὀνομάτων δι' ἑκα-
τέρας ὁμοίως τῆς ἐκφωνήσεως σώζεται. Εἰ τοίνυν,
τοῦ Κυρίου εἰπόντος Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ ἅγιον
Πνεῦμα, αὐτὸς εἶποιμι Πατέρα καὶ Υἱὸν σὺν τῷ
ἁγίῳ Πνεύματι, ἄλλο τι (28) εἰρηκῶς κατὰ τὴν δύ-
ναμιν ἔσομαι ; Τῆς δὲ διὰ τοῦ καὶ συνδέσμου συμπλο-
κῆς τῶν ὀνομάτων πολλὰ τὰ μαρτύρια. Ἡ χάρις
γὰρ, φησὶ, τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ἡ
ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, καὶ ἡ κοινωνία τοῦ ἁγίου Πνεύ-
ματος· καὶ πάλιν· Παρακαλῶ δὲ ὑμᾶς (29) διὰ τοῦ
Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ διὰ τῆς ἀγάπης
τοῦ Πνεύματος. Εἰ τοίνυν ἀντὶ τῆς καὶ τῇ σὺν ἐθε-
λήσαμεν χρήσασθαι, τί διάφορον πεποιηκότες ἐσώ-
μεθα ; Ἐγὼ μὲν οὐκ ὀρώ, πλὴν εἰ μὴ ψυχραῖς γραμ-
ματικαῖς τις τὸν μὲν σύνδεσμον ὡς συμπλεκτικόν
καὶ πλεονα ποιοῦντα τὴν ἑνωσιν προτιμῶν, τὴν δὲ
πρόθεσιν, ὡς οὐκ ἔχουσιν τὴν ἴσην δύναμιν, ἀπο-
πέμποιτο. Ἀλλ' εἰ γε περὶ τούτων τὰς εὐθύνas ὑπεί-
χομεν, ἴσως οὐκ ἂν (30) πολλοῦ λόγου πρὸς τὴν

loco agnoscat veteres libri.

(29) Ὑμᾶς. Editi addunt ἀδελφοί, quod in nostris
mss. non reperitur. Paulo post editi ἐθελήσοιμεν.
Mss. ut in textu. Subinde editio Paris. ψυχρὰς γραμ-
ματικὰς τις τὸν μὲν καὶ... τὴν δὲ σὺν. Summo con-
sensu vetustis codices et edit. Basil. utraque ut
edendum curavimus, nisi quod in secunda legitur
ψυχρὰς γραμματικὰς, unde error in Parisiensem, ut
sæpe alias, fluxit.

(30) Ἰσως οὐκ ἂν. Sic ope quinque mss. emenda-
vimus quod prave in editis legebatur τῶς, οὐκ ἂν.

ἀπολογία ἐπεδείχθημεν. Νῦν δὲ οὐ περὶ συλλαβῶν, ἀλλὰ περὶ τοιοῦδε ἢ τοιοῦδε φωνῆς ἤχου ὁ λόγος αὐτοῖς, ἀλλὰ περὶ πραγμάτων ἐν δυνάμει καὶ ἀληθείᾳ μεγίστην ἐχόντων διαφορὰν. Ὃν ἔνεκεν, ἀπαρτηρήτου τῆς χρήσεως τῶν συλλαβῶν οὕσης, οὗτοι τὰς μὲν ἐγγράφειν, τὰς δὲ ἀποδιώκειν τῆς Ἐκκλησίας ἐπιχειροῦσιν. Ἐγὼ δὲ, εἰ καὶ ἐκ τῆς πρώτης ἀκοῆς ἀναργὲς ἔχει τὸ χρήσιμον, ἀλλ' οὖν καὶ τὸν (31) λόγον παρέξομαι καθ' ὃν οἱ πατέρες ἡμῶν οὐκ ἀργῶς συμπαρέλαβον τὴν χρῆσιν τῆς προθέσεως ταύτης. Πρὸς γὰρ τῷ τὸ τοῦ Σαβελλίου κακὸν ἰσοσθενὲς τῇ καὶ συλλαβῇ διελέγγειν, καὶ παραπλησίως ἐκείνη τὸ τῶν ὑποστάσεων ἴδιον παριστᾶν, ὡς τό· Ἐγὼ καὶ ὁ Πατήρ ἐλευσόμεθα· καὶ τό· Ἐγὼ καὶ ὁ Πατήρ ἐν ἔσμεν· ἐξείρετον ἔχει τῆς αἰδίου κοινωνίας καὶ ἀπαύστου (32) συναφείας τὸ μαρτύριον. Ὁ γὰρ εἰπὼν σὺν τῷ Πατρὶ τὸν Υἱὸν εἶναι ὁμοῦ τὴν τε τῶν ὑποστάσεων ἰδιότητα καὶ τὸ ἀχώριστον τῆς κοινωνίας ἔδειξεν. Ὅπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἀνθρωπίνων ἔστιν ἰδεῖν (33)· ὁ μὲν καὶ σῦνδεσμος τὸ κοινὸν τῆς ἐνεργείας παρίστησιν· ἡ δὲ σὺν προθέσις τὴν κοινωνίαν πῶς συνενδείκνυται. Οἷον, Ἐπλευσαν εἰς Μακεδονίαν Παῦλος καὶ Τιμόθεος· ἀλλὰ καὶ Τυχικὸς καὶ Ὀνησίμος ἀπεστάλησαν Κολοσσαεῦσιν· ἐκ τούτων, ὅτι μὲν ταυτὸν ἐνήργησαν, μεμαθήκαμεν· ἐὰν δὲ ἀκούσωμεν, ὅτι συνέπλευσαν καὶ συναπεστάλησαν, ὅτι καὶ μετ' ἀλλήλων τὴν πρῆξιν ἐπλήρωσαν προσεδιδάχθημεν. Οὕτω τὸ τοῦ Σαβελλίου κακὸν, ὡς οὐδεμία τῶν ἄλλων φωνῶν καταλύουσα, προστίθησιν ἐκείνοις (34) καὶ τοὺς κατὰ διάμετρον ἀσθεδύντας. Λέγω δὲ τούτους οἱ χρονικοὶ διαστήμασι τοῦ μὲν Πατρὸς τὸν Υἱόν, τοῦ δὲ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον διαιροῦσι.

60. Πρὸς δὲ τὴν ἐν συλλαβῇ ἐκεῖνο μάλιστα τὸ διάφορον ἔχει, ὅτι ἡ μὲν σὺν τὴν πρὸς ἀλλήλους συναφείαν τῶν κοινωνούντων παρίστησιν, οἷον τῶν συμπλεόντων, ἡ συνοικούντων, ἡ ὅτιοι τῶν πάντων κοινῶς ἐκτελούντων· ἡ δὲ ἐν τὴν σχέσιν τὴν πρὸς τὸ ἐν ᾧ τυγχάνουσιν ἐνεργοῦντες δηλοῖ. Ἐμαλῆουσι γὰρ καὶ ἐνοικοῦσιν ἀκούσαντες, τὸ σκάφος καὶ τὴν οἰκίαν εὐθὺς ἐννοήσαμεν. Κατὰ μὲν οὖν τὴν κοινήν χρῆσιν, ἡ πρὸς ἀλλήλας αὐτῶν διαφορὰ τοιαύτη, καὶ ἐπὶ πλεῖον ἂν (35) εὐρεθεῖ παρὰ τῶν φιλοπόνων. Οὐ γὰρ ἐμοὶ σχολὴ τὰ περὶ τῶν συλλαβῶν ἐξετάζειν. Ἐπεὶ οὖν δέδεικται ἡ σὺν εὐσημότητα ἀποδιδοῦσα τῆς συναφείας τὴν ἔννοιαν, γενέσθω ὡμὴν ἐναγνῶδος, εἰ δοκεῖ, καὶ παύσασθε τοῦ χαλεποῦ πρὸς αὐτὴν καὶ ἀκηρύκτου πολέμου. Ὅμως μέντοι οὕτως εὐσήμου (36)

³¹ Joan. xiv. 23. ³² Joan. x. 30.

(31) ἈΛΙ' οὖν καὶ τόν. Ita Reg. secundus. Editi ἕως καὶ τόν. Quatuor mss. minus accurate χρήσιμον, καὶ τόν.

(32) Ἀπαύστου. Sic dudum monuit Duceus legendum esse ex uno veteri codice. Eadem scriptura in quatuor aliis mss. reperta. Editi ἀπ' αὐτοῦ.

(33) Ἐστὶν ἰδεῖν. Hæ voces additæ ex Reg. secundo.

(34) Ἐκείνοις. Sic mss. codices et prima Bægleensis editio, pro eo quod erat in edit. Paris. et Basil. secunda ἐκεῖνῳ.

A Nunc vero neque de syllabis, neque hoc aut illo dictionis sono disputant, sed de rebus juxta vim ac veritatem maximo inter se discrimina dissidentibus. Qua de causa, cum indifferens sit syllabarum usus, isti has quidem admittunt, illas vero ab Ecclesia submovere moluntur. Ego vero etsi primo statim auditu præpositio evidentem utilitatem habet, attamen etiam rationem reddam, juxta quam patres nostri non otiose illius quoque usum amplexi sint. Nam præterquam quod hæc idem valet quod *et*, ad refellendam Sabellii malitiam, similiterque atque illa conjunctio hypostaseon proprietatem declarat, velut, *Ego et Pater venimus*³¹, et: *Ego et Pater unum sumus*³²; præterea eximium habet sempiternæ communionis ac perpetuæ conjunctionis testimonium. Nam qui dixit, cum Patre Filium esse, simul et hypostaseon proprietatem et inseparabile consortium expressit. Quod idem etiam in rebus humanis videre est, in quibus et conjunctio declarat communem operationem: et præpositio cum quodammodo etiam significat communionem. Quod genus est, Navigarunt in Macedoniam Paulus et Timotheus, sed et Tychicus et Onesimus missi sunt Colossensibus: ex his discimus illos rem eandem fecisse. Sed si audierimus, connavigarunt, et simul missi sunt, etiam illud addiscimus, alterum cum altero actionem absolvisse. Ita Sabellii errorem destruens hæc vox ut non alia æque, addit illis et eos qui directe opposito impietatis genere insaniunt. De his loquor, qui temporalibus intervallis Filium a Patre, et Spiritum sanctum a Filio distrahunt.

60. Cæterum a syllaba in eo maxime differt, quod præpositio cum mutuum conjunctionem eorum qui communiter aliquid agunt exhibet, velut connavigantium, aut cohabitantium, aut quidvis aliud communiter perficientium: at præpositio in declarat relationem ad id in quo sunt operantes. Siquidem cum audimus, *innavigant*, aut *inhabitant*; protinus cogitamus scapham aut domum. Itaque juxta communem usum, harum syllabarum talis est inter ipsas differentia, majorque inveniri poterit a studiosis. Neque enim mihi vacat de ratione syllabarum exquirere. Quoniam igitur demonstratum est præpositionem cum significantissime reddere conjunctionis intelligentiam, inducias a vobis, si videtur, impetret,

(35) Ἐπὶ πλείον ἄν. Ita mss. tres. Alius ἐπι πλεον. Editi ἐπὶ τι πλεον εὐρεθεῖν.

(36) Εὐσήμου. Quamvis hæc scriptura ex uno tantum eruta sit codice ms., eam tamen præfissimus vulgata εὐφήμου, boni ominis, ut vertit Erasmus. Non hic agitur quam boni ominis sit illa vox, sed quam apta ad significandum. Hinc paulo ante dicebat Basiliius eam significantissime reddere conjunctionis intelligentiam. Ibidem male in duobus mss. τῆς ἐν, φωνῆς. Non enim de præpositione in, loquitur Basiliius, sed de præpositione cum.

ac desistite atrox et implacabile bellum cum illa gerere. Sed tamen quamvis hæc vox tam **51** apta sit ad significandum, si cui cordi fuerit in glorificationibus per syllabam et nomina connectere et glorificare, quemadmodum in Evangeliiis, ubi de baptisinate, didicimus, Patrem et Filium et Spiritum sanctum; etiam ita fiat, nemo contradicturus est. Hac conditione, si videtur, inter nos consentiamus. Sed isti citius abjecerint linguas, quam hanc vocem recipiant. Hoc igitur est, quod nobis acerrimum ac irreconciliabile bellum excitat. In Spiritu sancto, inquit, danda est gloria Deo, non autem et Spiritui: atque acerrime huic voci tanquam Spiritum deprimenti adhærescunt. De qua non inutile fuerit prolixius dicere. Quæ cum audierint isti, demirabor, si non eam ut proditricem et ad Spiritus gloriam ultro transfugam repudiabunt.

CAPUT XXVI.

Quot modis dicitur in, totidem modis de Spiritu accipi.

61. Mihi igitur consideranti videtur, etsi simplex ac brevis est hujus syllabæ pronuntiatio, multa et varia per eam significari. Quot enim modis dicitur in, totidem modis invenimus eam syllabam conceptibus de Spiritu subservire. Nam forma dicitur esse in materia, et potentia in eo quod ejus capax est, et habitus in eo qui secundum illum affectus est, aliaque hujus generis multa. Itaque quatenus Spiritus sanctus vim habet perficiendi creaturam rationalem, absolvens illius fastigium, formæ rationem obtinet. Nam qui jam non vivit secundum carnem, sed Spiritu Dei agitur, ac Filius Dei nominatur, et conformis imagini Filii Dei factus est, spiritualis dicitur. Et sicut cernendi vis est in oculo sano, sic operatio Spiritus in anima purgata. Eoque Paulus optat Ephesiis, ut oculos habeant illuminatos in Spiritu sapientiæ⁷⁷. Et quemadmodum ars est in eo qui illam adeptus est, ita gratia Spiritus in eo qui recepit eam, semper quidem præsens, at non perpetuo operans. Nam et ars potentia quidem est in artifice; actu vero tum, cum secundum illam operatur: itidem Spiritus æsemper quidem adest dignis, sed operatur prout opus est, aut in prophetiis, aut in sanationibus, aut in aliis miraculorum operationibus. Præterea sicut in corporibus est sanitas, aut calor, aut in genere affectiones facile mobiles; sic et in anima frequenter est Spiritus, in iis qui propter mentis instabilitatem facile gratiam acceptam expellunt,

⁷⁷ Ephes. 1, 17, 18.

(37) *Ἐν δοξολογίαις*. Sic ope veterum codicum emendavimus quod prave in editis legebatur *ἐνδοξολογῆσαι*. Non multo post Regius secundus tñν δόξαν ἀποδοτέον.

(38) *Ταπεινωτικῆς*. Sic veteres libri pro eo quod

A τῆς φωνῆς ὑπαρχούσης, ἐν τῷ φίλῳ ἐν δοξολογίαις (37) τῇ καὶ συλλαβῇ συνδεῖν τὰ ὀνόματα καὶ δοξάζειν, ὡς ἐν Ἐθαγγελίοις ἐπὶ τοῦ βαπτίσματος μεμαθήκαμεν, Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ ἅγιον Πνεῦμα· καὶ οὕτω γινέσθω, οὐδεὶς ἀντερεῖ. Ἐπὶ τούτοις, εἰ δοκεῖ, καταθώμεθα. Ἀλλὰ τὰς γλώσσας ἀν πρόοιντο μέλλον, ἢ τὴν φωνὴν ταύτην δέξαιντο. Τοῦτο μὲν οὖν ἐστίν, ὃ τὸν ἀκήρυκτον ἡμῖν καὶ ἀσπονδον πόλεμον ἐπεγεῖραι. Ἐν τῷ Πνεύματι, φησὶ, τῷ ἁγίῳ τὴν δοξολογίαν ἀποδοτέον τῷ Θεῷ, οὐχὶ δὲ καὶ τῷ Πνεύματι· καὶ ἐκθυμώτατα τῆς φωνῆς ταύτης ὡς ταπεινωτικῆς (38) τοῦ Πνεύματος περιέχονται. Περὶ ἧς οὐκ ἀχρηστον καὶ διὰ μακροτέρων εἰπεῖν. Ὅν ἀκούσαντες οὗτοι, θαυμάσαμεν ἂν, εἰ μὴ ὡς προδόντι αὐτὴν, καὶ πρὸς τὴν τοῦ Πνεύματος δόξαν αὐτομολοῦσαν ἀποκηρύξωσι.

B ξωσι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΓ'.

Ὅτι ὁσαυτῶς λέγεται τὸ ἐν, τοσαυταυτῶς καὶ ἐπὶ τοῦ Πνεύματος λαμβάνεται.

61. Ἐμοὶ τοίνυν σκοπούμεν δοκεῖ, ἀπλῆς καὶ συντόμου τῆς ἐκφωνήσεως οὗσης, πολλὰ καὶ ποικίλα εἶναι τὰ δι' αὐτῆς σημαίνόμενα. Ὅσαυτῶς γὰρ λέγεται τὸ ἐν, τοσαυταυτῶς εὐρίσκομεν ταῖς περὶ τοῦ Πνεύματος ἐννοίαις ὑπηρετούμενον. Λέγεται μὲν οὖν τὸ εἶδος ἐν τῇ ὕλῃ εἶναι, καὶ ἡ δύναμις ἐν τῷ δεκτικῷ, καὶ ἡ ἕξις ἐν τῷ κατ' αὐτὴν διακειμένῳ, καὶ πολλὰ τοιαῦτα. Οὐκοῦν, καθὼς μὲν τελειωτικὸν τὸ ἅγιον Πνεῦμα τῶν λογικῶν, ἀπαρτίζον αὐτῶν τὴν ἀκρότητα, τὸν τοῦ εἶδους λόγον ἐπέχει. Ὁ γὰρ μηκέτι κατὰ σάρκα ζῶν, ἀλλὰ Πνεύματι Θεοῦ ἀγόμενος, καὶ υἱὸς Θεοῦ χρηματίζων, καὶ σύμμορφος τῆς εἰκόνος τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ γενόμενος, πνευματικῶς φηομάζεται. Καὶ ὡς ἡ δύναμις τοῦ ὁρᾶν ἐν τῷ ὀφθαλμῷ, οὕτως ἡ ἐνέργεια τοῦ Πνεύματος ἐν τῇ κεκαθαρμένῃ ψυχῇ. Διὸ καὶ Παῦλος εὐχεται Ἐφεσίοις, πεφοτισμένους ὀφθαλμοῦς αὐτῶν εἶναι ἐν τῷ Πνεύματι τῆς σοφίας. Καὶ ὡς ἡ τέχνη ἐν τῷ ἀναλαβόντι αὐτὴν, οὕτως ἡ χάρις τοῦ Πνεύματος ἐν τῷ ὑποδεξαμένῳ, ἀεὶ μὲν συμπαρούσα, οὐχὶ δὲ καὶ ἐνεργοῦσα διηνεκῶς. Ἐπεὶ καὶ ἡ τέχνη δυνάμει μὲν ἐν τῷ τεχνίτῃ ἐστίν· ἐνεργεῖα δὲ τότε, ὅταν κατ' αὐτὴν ἐνεργῇ. Οὕτω καὶ τὸ Πνεῦμα ἀεὶ μὲν συμπάρεστι τοῖς ἀξίοις, ἐνεργεῖ δὲ κατὰ τὴν χρείαν, ἢ ἐν προφηταῖς, ἢ ἐν ἰάμασιν, ἢ ἐν ἄλλοις τοῖς δυνάμεων ἐνεργήμασιν. Ἐτι ὡς ἐν σώμασιν ὑγίεια, ἢ θερμότης, ἢ ὅλως αἱ εὐκίνηται διαθέσεις· οὕτω καὶ ἐν ψυχῇ πολλάκις ὑπάρχει τὸ Πνεῦμα, τοῖς διὰ τὸ τῆς γνώμης ἀνιδρυτον εὐκάλως, ἢν ἐδέξαντο χάριν ἀπωθυμένους, μὴ παραμένον (39), οἷος ἦν ὁ Σαούλ, καὶ

erat, in editis ταπεινῆς. Mox editi θαυμάσιμ' ἂν. Reg. secundus ut in textu.

(39) *Μὴ παραμένον*. Hæc addidimus ex Regio secundo, ac prorsus necessaria sunt ad Basilii sensum.

οἱ ἰδδομήκοντα πρεσβύτεροι τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ, κλῆν τεὸ Ἐλδὰδ καὶ Μωδὰδ (τούτοις γὰρ μόνοις ἐκ πάντων φαίνεται παραμεῖναν τὸ Πνεῦμα), καὶ δῶκε εἰ τις τούτοις τὴν προαίρεσιν παραπλήσιος. Καὶ ὡς ὁ λόγος δὲ ἐν ψυχῇ, ποτὲ μὲν ὡς τὸ ἑγκάρδιον (40) νῆμα, ποτὲ δὲ ὡς ὁ προφερόμενος διὰ γλώσσης, οὕτω τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· νῦν μὲν ὅταν συμμαρτυρῇ τῷ Πνεύματι, καὶ ὅταν κράζῃ ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν· Ἄββα ὁ Πατήρ· νῦν δὲ ὅταν λαλῇ ὑπὲρ ἡμῶν, κατὰ τὸ εἰρημένον, ὅτι *Ὁχ ἑμεῖς ὅστε οἱ λαλοῦντες, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα τοῦ Πατρὸς τὸ λαλοῦν ἐν ἡμῖν*. Ἡδὲ καὶ ὡς ὅλον ἐν μέρεσι, νοεῖται τὸ Πνεῦμα κατὰ τὴν τῶν χαρισμάτων διανομήν. Πάντες γὰρ ἀλλήλων ἔσμεν μέλη, ἔχοντες δὲ χαρίσματα κατὰ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ τὴν δοθεῖσαν ἡμῖν διάφορα. Διὰ τοῦτο *Ὁὐ δύναται ὁ ὀφθαλμὸς εἰπεῖν τῇ χειρὶ, Χρεῖαι σου οὐκ ἔχω· ἢ πάλιν ἡ κεφαλὴ τοῖς ποσὶ, Χρεῖαι ὑμῶν οὐκ ἔχω*. Ἀλλὰ πάντα μὲν ὁμοῦ συμπληροῦ τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ ἐν τῇ ἐνότητι τοῦ Πνεύματος· ἀλλήλοις δὲ ἀναγκαῖαν τὴν ἐκ τῶν χαρισμάτων ἀντιδίδωσιν ὠφέλειαν. Ὁ μὲν γὰρ Θεὸς ἔθετο τὰ μέλη ἐν τῷ σώματι, ἐν ἑακστὸν αὐτῶν καθὼς ἠθέλησε. Τὰ μέντοι μέλη τὸ αὐτὸ μεριμνῶσιν ὑπὲρ ἀλλήλων, κατὰ τὴν πνευματικὴν κοινωνίαν τῆς συμπαθείας αὐτοῖς ὑπαρχούσης. Διότι *Εἴτε πάσχει ἐν μέλος, συμπάσχει πάντα τὰ μέλη· εἴτε δοξάζεται ἐν μέλος, συχαίρει πάντα τὰ μέλη*. Καὶ ὡς μέρη δὲ ἐν ὅλῳ, οἱ καθ' ἓνα ἔσμεν ἐν τῷ Πνεύματι· ὅτι οἱ πάντες ἐν ἐνὶ σώματι, εἰς ἐν Πνεῦμα ἐβαπτίσθημεν.

62. Ὁ δὲ παράδοξον μὲν εἰπεῖν, ἀληθὲς δὲ οὐδενὸς ἑαττον (41), ὅτι καὶ ὡς χώρα τῶν ἁγιαζομένων πολυάκις τὸ Πνεῦμα λέγεται. Καὶ φανίσταται οὐδὲ οὗτος ὁ τρόπος (42) κατασκευάζων τὸ Πνεῦμα, ἀλλὰ μᾶλλον δοξάζων. Τὰ γάρ τοι σωματικὰ τῶν ὀνομάτων καὶ ἐπὶ τὰς πνευματικὰς ἐννοίας ἐναργείας ἐνεχεν πολλάκις ὁ λόγος μετακομίζει. Τετηρήκαμεν οὖν καὶ ἐπὶ τοῦ Θεοῦ τὸν Ὑαλμωδὸν λέγοντα· *Γενού μοι εἰς Θεὸν ὑπερασπιστήν, καὶ εἰς τόπον ὀχυρὸν τοῦ σώματός με*. Περὶ δὲ τοῦ Πνεύματος, Ἰδοὺ τόπος, φησὶ, *παρ' ἐμοί, καὶ στηθὶ ἐπὶ τῆς πέτρας*· τί ἄλλο λέγων τὸν τόπον ἢ τὴν ἐν Πνεύματι θεωρίαν, ἐν ᾗ γενόμενος, ἐδύνατο ἰδεῖν γνωστῶς ἐμφανιζόμενον αὐτῷ τὸν Θεὸν ὁ Μωϋσῆς; Οὕτως ἐστὶν ὁ τόπος ὁ τῆς ἀληθινῆς λατρείας ἱδίου (43). *Πρόσεχε γάρ, φησὶ, μὴ ἀνενέγκῃς τὰ ὀλοκαυτώματά σου ἐν παρτι τόπῳ, ἀλλ' ἐν τῷ τόπῳ, ᾧ ἄρ ἐκλέξεται Κύριος ὁ Θεός σου*. Ποῖον οὖν ἐστὶν ὀλοκαύτωμα πνευματικόν; Ἡ θυσία τῆς αἰνέσεως. Ἐν τοῖσι δὲ

A nequaquam permanens : qualis erat Saul, et septuaginta seniores filiorum Israel, præter Elad et Modad⁷² (nam apud hos solos ex omnibus Spiritum mansisse apparet), et in genere, si quis est istis animi proposito consimilis. Item quemadmodum verbum est in animo, interdum ut in corde cogitatum, interdum ut lingua prolutum : sic et Spiritus sanctus, vel 52 cum testimonium præbet spiritui nostro, et clamat in cordibus nostris, *Abba, Pater*⁷³, vel cum loquitur pro nobis, juxta id quod dictum est, *Non vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris, qui loquitur in vobis*⁷⁴. Jam vero et ut totum in partibus, Spiritus intelligitur juxta donorum distributionem. Omnes enim invicem sumus membra, sed habentes dona secundum Dei gratiam nobis datam diversa. Ea propter *Non potest dicere oculus manui : Non opus habeo te ; aut rursus caput pedibus : Non est mihi vobis opus*⁷⁵. Sed omnia quidem simul complent corpus Christi in unitate Spiritus ; necessariam autem utilitatem sibi invicem reddunt ex donis. Deus enim posuit membra in corpore, unumquodque illorum ut voluit. Membra autem eandem habent pro se mutuo sollicitudinem, juxta spiritualem mutue affectionis ipsis insitæ communionem. Eoque *Sive patitur unum membrum, una cum eo patiuntur omnia membra : sive glorificatur unum membrum, simul gaudent omnia membra*⁷⁶. Rursus quemadmodum partes sunt in toto, ita singuli sumus in Spiritu, eo quod omnes in uno corpore in unum Spiritum baptizati sumus.

62. Porro quod mirum dictu videbitur, nihilo tamen minus verum est ; etiam veluti locus eorum qui sanctificantur, sæpenumero dicitur Spiritus. Et constabit ne hoc quidem loquendi genere diminui Spiritum, sed glorificari potius. Nam nomina corporalia etiam ad spirituales intelligentias, evidentiæ gratia, frequenter Scriptura transfert. Observavimus igitur et Psalmum de Deo loquentem, *Esto mihi in Deum protectorem, et in locum munitum, ut saluum me facias*⁷⁷. De Spiritu vero, *Ecce locus, inquit, apud me, et sta super petram*⁷⁸ : quid aliud appellans locum, nisi visionem in Spiritu, in qua cum esset Moyses, potuit videre Deum evidenter ipsi apparentem ? Hic est locus veræ adorationis proprius. Attende enim, inquit, *ne offeras holocausta tua in quovis loco, sed in loco quemcumque elegerit Dominus Deus tuus*⁷⁹. Quod igitur est holocaustoma spirituale ? Sacrificium laudis⁸⁰.

⁷² Num. xi, 25, 26. ⁷³ Rom. viii, 16, 15. ⁷⁴ Matth. x, 20. ⁷⁵ I Cor. xii, 21. ⁷⁶ ibid. 26. ⁷⁷ Psal. xxx, 5. ⁷⁸ Exod. xxxiii, 21. ⁷⁹ Deut. xii, 15. ⁸⁰ Psal. cxlix, 14.

(40) Ἐγκάρδιον. Ita mss. codices. Editi ἐν καρδίᾳ. Mox editi addunt ἡμῶν post Πνεῦματι, quæ vox deest in omnibus nostris mss. nec necessaria videtur, cum paulo post repetatur.

(41) Οὐδενὸς ἑαττον. Duo codices οὐδὲν ἑαττον.

(42) Ὁ τρόπος. Sic mss. sex. Editi ὁ λόγος. Mox

editi τὰ μέντοι, et paulo post ἐνεργείας ἐνεχεν. Mss. ut in textu.

(43) Ἰδιός. Editio Basileensis ἰδίου, quod recte emendatum in Parisiensi. Mox editi μὴ ἐνέγκῃς τὰ ὀλοκαύτωμα, et ἐν τῷ τόπῳ, τῷ ἁγίῳ. Codices mss. ut in textu.

Quo in loco hoc offeremus, nisi in Spiritu sancto? Ubi hoc didicimus? Ab ipso Domino dicente, *Veri adoratores adorabunt Patrem in Spiritu et veritate*⁸⁷. Hunc locum cum vidisset Jacob dixit: *Dominus est in loco hoc*⁸⁸. Itaque Spiritus vere locus est sanctorum. Sanctus itidem, locus est Spiritui proprius, ac præbet seipsum ut inhabitet cum Deo, ac templum illius vocatur. Sicut enim in Christo loquitur Paulus, *Coram Deo*, inquit, *in Christo loquimur*⁸⁹: et Christus in Paulo, velut ipse ait, *An experimentum queritis qui loquitur in me Christi*⁹⁰? sic et in Spiritu loquitur mysteria, ac Spiritus rursus loquitur in eo.

63. In rebus ergo conditis ad hunc modum multifariam variisque rationibus dicitur Spiritus **53** inesse: verum magis pium est dicere, eum esse cum Patre et Filio, quam illis inesse. Nam gratia ab eo manans, habitante in iis qui digni sunt, ac suas operationes in illis exercente, recte dicitur inesse iis qui sunt illius capaces. At illius subsistentia quæ fuit ante sæcula, ac perpetuitas nunquam desitura cum Filio et Patre considerata, sempiternæ conjunctionis requirit appellationes. Nam *cocasse* proprie ac vere dicitur de iis, quæ sibi invicem inseparabiliter adsunt. Nam calorem ferro quidem ignito inesse dicimus: at una simul cum ipso igne esse. Item corpori sanitatem inesse dicimus, vitam autem simul cum anima esse. Quare ubi propria et connaturalis atque inseparabilis communiō est, hæc vox cum significantior est, ut quæ inseparabilis conjunctionis cogitationem suggerat intellectui. Ubi autem gratia ab ipso proficiens, accedere ac rursus decedere potest, proprie et vere inesse dicitur: etiamsi illius gratia in iis qui receperunt, sæpenumero propter affectus in bono perseverantiam perpetua permaneat. Proinde quoties propriam Spiritus dignitatem intelligimus, cum Patre et Filio ipsum contemplamur: ubi vero gratiam in eos, qui illius sunt participes, operantem reputamus, in nobis esse Spiritum dicimus. Et quæ a nobis defertur glorificatio in Spiritu, non habet professionem dignitatis illius, sed nostræ ipsorum imbecillitatis confessionem, dum ostendimus nos ex nobis ipsis ad glorificandum sufficientes non esse, sed sufficientiam nostram esse in Spiritu sancto, in quo corroborati, pro beneficiis acceptis Deo nostro gratias absolvimus: juxta quod a malitia purgati sumus; quippe alius alio plus aut minus, auxilio Spiritus adjuti ad offerendum

A τόπω ταύτην προσφέρωμεν, ἢ (44) ἐν τῷ Πνεύματι τῷ ἁγίῳ; Ποῦ τοῦτο μαθαίχαμεν; Παρ' αὐτοῦ τοῦ Κυρίου λέγοντος, ὅτι *Οἱ ἀληθινοὶ προσκυνῶνται ἐν Πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ προσκυνήσουσι τῷ Πατρὶ*. Τοῦτον τὸν τόπον ἰδὼν ὁ Ἰακώβ, ἔφη, ὅτι *Κύριος ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ*. Ὅστε τὸ Πνεῦμα τόπος ἀληθῶς τῶν ἁγίων. Καὶ ὁ ἅγιος τόπος οἰκῆος (45) τῷ Πνεύματι ἐμπιπρόντων αὐτὸν πρὸς ἐνοίκησιν τὴν μετὰ Θεοῦ, καὶ ναὸς αὐτοῦ χρηματίζων. Ὡς γὰρ ἐν Χριστῷ λαλεῖ Παῦλος· *Κατενώπιον γὰρ, φησὶ, Θεοῦ ἐν Χριστῷ λαλοῦμεν*· καὶ Χριστὸς ἐν Παύλῳ, ὡς αὐτὸς λέγει· *Ἡ δοκιμὴν (46) ζητεῖτε τοῦ ἐν ἐμοὶ λαλοῦντος Χριστοῦ*; οὕτω καὶ ἐν Πνεύματι λαλεῖ τὰ μυστήρια, καὶ τὸ Πνεῦμα πάλιν λαλεῖ ἐν αὐτῷ.

63. Ἐν μὲν οὖν τοῖς γεννητοῖς (47) οὕτω πολυμερῶς B καὶ πολυτρόπως εἶναι λέγεται τὸ Πνεῦμα· Πατρὶ δὲ καὶ Υἱῷ οὐχὶ εἶναι μᾶλλον, ἀλλὰ συνεῖναι εἰπεῖν εὐσεβέστερον. Ἡ μὲν γὰρ παρ' αὐτοῦ χάρις οἰκούντος ἐν τοῖς ἀξίοις, καὶ ἐνεργούντος τὰ αὐτοῦ, καλῶς ἐνυπάρχειν τοῖς δεκτικοῖς αὐτοῦ λέγεται· ἡ δὲ προαιώνιος ὑπαρξίς, καὶ ἀπαυστος διαμονή, μετ' Υἱοῦ καὶ Πατρὸς θεωρουμένη, τὰς τῆς αἰδίου συναφείας (48) προσηγορίας ἐπιζητεῖ. Τὸ γὰρ κυρίως καὶ ἀληθῶς *συνυπάρχειν* ἐπὶ τῶν ἀχωρίστως ἀλλήλοις συνόντων λέγεται. Τὴν γὰρ θερμότητα τῷ μὲν πυρακτωθέντι σιδήρῳ ἐνυπάρχειν φασί· αὐτῷ δὲ τῷ πυρὶ συνυπάρχειν. Καὶ τὴν μὲν ὕγιαν τῷ σώματι ἐνυπάρχειν, τὴν δὲ ζωὴν τῇ ψυχῇ συνυπάρχειν. Ὅστε ὅπου μὲν οἰκεία καὶ συμφυῆς καὶ ἀχώριστος ἡ κοινωνία, σημαντικωτέρα φωνὴ ἡ *σὺν* (49), τῆς ἀχωρίστου κοινωνίας τὴν διάνοιαν ὑποβάλλουσα· ὅπου δὲ προσγίνεσθαι ἢ ἀπ' αὐτοῦ χάρις καὶ πάλιν ἀπογίνεσθαι πέφυκεν, οἰκείως καὶ ἀληθῶς τὸ ἐνυπάρχειν λέγεται, κἂν τοῖς δεξαμένοις πολλάκις διὰ τὸ ἐδραῖον τῆς περὶ τὸ καλὸν διαθέσεως ἢ ἀπ' αὐτοῦ χάρις διαρκῆς παραμένῃ. Ὅστε ὅταν μὲν τὴν οἰκείαν ἀξίαν τοῦ Πνεύματος ἐννοώμεν, μετὰ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ αὐτὸ θεωροῦμεν· ὅταν δὲ τὴν εἰς τοὺς μετόχους ἐνεργουμένην χάριν ἐνθυμηθώμεν, ἐν ἡμῖν εἶναι τὸ Πνεῦμα λέγομεν. Καὶ ἡ γε προσαγομένη δοξολογία παρ' ἡμῶν ἐν τῷ Πνεύματι οὐχὶ τῆς ἐκείνου ἀξίας ὁμολογίαν ἔχει, ἀλλὰ τῆς ἡμετέρας αὐτῶν ἀσθενείας ἐξομολόγησιν· δεικνύντων, ὅτι οὔτε δοξάσαι ἀφ' αὐτῶν ἱκανοὶ ἐσμεν, ἀλλ' ἡ ἱκανότης ἡμῶν ἐν τῷ Πνεύματι τῷ ἁγίῳ, ἐν ᾧ δυναμωθέντες, τὴν ὑπὲρ ὧν εὐηργετήθημεν, τῷ Θεῷ ἡμῶν εὐχαριστίαν ἀποπληροῦμεν· κατὰ τὸ μέτρον τῆς ἀπὸ κακίας καθαρότητος, ἕτερος ἐτέρου (50) πλεόν ἢ ἔλαττον τῆς ἐκ τοῦ Πνεύματος βοηθείας μεταλαμβάνοντες, εἰς τὸ προσφέρειν τὰς θυσίας τῆς ἀντίσεως τῷ Θεῷ. Καθ' ἓνα μὲν οὖν τρό-

⁸⁷ Joan. iv, 23. ⁸⁸ Gen. xxviii, 16. ⁸⁹ II Cor. ii, 17. ⁹⁰ II Cor. xiii, 3.

(44) *Προσφέρωμεν ἢ*. Vocula addita ex quatuor mss.

(45) *Τόπος οἰκῆος*. Pro his vocibus, quæ in nostris sex codicibus leguntur, habebant editi καὶ οἶκος.

(46) *Ἡ δοκιμὴν*. Ita mss. quinque. Editi εἰ δοκιμήν.

(47) *Γεννητοῖς*. Sic mss. codices. Editi γεννητοῖς. Sed discrimen illud parvi momenti.

(48) *Ἀἰδίου συναφείας*. Editi αἰδίου δυνάμεως καὶ συναφείας. Quod erratum ope veterum codicum sustulimus.

(49) *Φωνὴ ἡ σὺν*. Postrema vocula ex Regio secundo addita.

(50) *Ἑτερος ἐτέρου*. Editi Ἑτερος γὰρ ἐτέρου... μεταλαμβάνοντες, quod auctoritate veterum codicum freti mutavimus.

πον οὕτως εὐσεβῶς ἐν Πνεύματι τὴν εὐχαριστίαν ἀποπληροῦμεν. Καίτοι καὶ τοῦτο οὐκ ἀδαρὲς, αὐτόν τινα ἑαυτῷ μαρτυρεῖν, ὅτι Πνεῦμα Θεοῦ ἐν ἐμοί, καὶ διὰ τῆς ἀπ' αὐτοῦ χάριτος σοφισθεὶς ἀναφέρω τὴν δόξαν. Παῦλος γὰρ πρέπουσα ἡ φωνή· Δοκῶ γὰρ καὶ γὼ Πνεῦμα Θεοῦ ἔχειν· καὶ πάλιν· Τὴν καλὴν παρακαταθήκην φύλαξον διὰ Πνεύματος ἁγίου τοῦ ἐνοικοῦντος ἐν ἡμῖν· καὶ περὶ τοῦ Δανιὴλ· ὅτι Πνεῦμα Θεοῦ ἁγίον ἐν αὐτῷ· καὶ εἰ τις ἐκείνοις τὴν ἀρετὴν παραπλήσιος.

64. Δεύτερος δὲ νοῦς, οὐδὲ αὐτὸς ἀπόδλητος· ὅτι ὡς περ ἐν τῷ Υἱῷ ὁρᾶται ὁ Πατήρ, οὕτως ὁ Υἱὸς ἐν τῷ Πνεύματι. Ἡ τοίνυν ἐν τῷ Πνεύματι προσκύνησις τὴν ὡς ἐν φωτὶ γινομένην τῆς διανοίας ἡμῶν ἐνέργειαν υποβάλλει, ὡς ἐκ τῶν πρὸς τὴν Σαμαρείτιν εἰρημένων ἀν' ἡμῶν. Ἐν τόπῳ γὰρ εἶναι τὴν προσκύνῃσιν ἐκ τῆς ἐγγυρλίου συνηθείας ἡπατημένην ὁ Κύριος ἡμῶν μεταδιδάσκων, ἐν Πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ χρῆναι προσκυνεῖν ἐφασκεν, ἑαυτὸν λέγων ὁληθεὶ τὴν ἀληθείαν. Ὅσπερ οὖν ἐν τῷ Υἱῷ προσκύνῃσιν λέγομεν, τὴν ὡς ἐν εἰκόνι τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, οὕτω καὶ ἐν τῷ Πνεύματι, ὡς ἐν ἑαυτῷ δεικνύντι τὴν τοῦ Κυρίου θεότητα. Διὸ καὶ ἐν τῇ προσκυνήσει ἀχώριστον ἀπὸ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Ἐξω μὲν γὰρ ὑπάρχων αὐτοῦ, οὐδὲ προσκυνήσεις τὸ παράπαν· ἐν αὐτῷ δὲ γενομένος οὐδενὶ τρόπῳ (51) ἀποχωρήσεις ἀπὸ Θεοῦ· οὐ μᾶλλον γὰρ, ἢ τῶν ὁρατῶν ἀποστήσεις τὸ φῶς· ἀδύνατον γὰρ ἰδεῖν τὴν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ τοῦ ὁρατοῦ, μὴ ἐν τῷ φωτισμῷ τοῦ Πνεύματος. Καὶ τὸν ἐνατενίζοντα τῇ εἰκόνι ἀμήχανον τῆς εἰκόνης ἀποχωρῆσαι τὸ φῶς. Τὸ γὰρ τοῦ ὁρᾶν αἰτίον ἐξ ἀνάγκης συγκαθορᾶται τοῖς ὁρατοῖς. Ὅστε οὐκ οὐκ καὶ ἀκολουθῶς διὰ μὲν τοῦ φωτισμοῦ τοῦ Πνεύματος τὸ ἀπαύγασμα τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ καθορῶμεν· διὰ δὲ τοῦ χαρακτήρος ἐπὶ τὴν οὐ ἔστιν ὁ χαρακτήρ καὶ ἡ ἰσότης σφραγὶς ἀναγόμεθα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΖ΄.

Πόθεν ἡ ἐν τῷ ἥρξατο συλλαβῇ, καὶ πόθεν ὁυ-
ραμὺν ἔχει, ἐν ᾧ καὶ τὰ περὶ τῶν ἀρχαίων τῆς
Ἐκκλησίας νομίζονται.]

65. Τίνος οὖν ἔνεκεν, φασὶν, ἰδίως προσήκουσης τῷ Πνεύματι τῆς ἐν συλλαβῇ, καὶ εἰς πᾶσαν ἡμῖν τὴν περὶ αὐτοῦ ἔννοιαν ἐξαρκούσης, τὴν καινὴν ταύτην ὑμεῖς συλλαβὴν ἐπεισηγάγετε, σὺν τῷ (52) Πνεύματι λέγοντες, καὶ οὐκ, ἐν τῷ Πνεύματι τῷ ἁγίῳ, οὔτε ἄλλως ἀναγκαῖα, οὔτε νενομισμένα ταῖς Ἐκκλησίαις φθεγγόμενοι; Ὡς μὲν οὖν οὐχὶ ἀποκληρωτικῶς τῷ ἁγίῳ Πνεύματι ἡ ἐν συλλαβῇ διενήνοχεν, ἀλλὰ κοινῇ Πατρός ἐστὶ καὶ Υἱοῦ, ἢ ἐν τοῖς κατόπιν εἴρηται. Οἶμαι δὲ καί ποτε ἀρκούντως εἰρησθαι, ὅτι οὐ μόνον οὐκ ἀφαιρεῖται τι τῆς ἀξίας τοῦ Πνεύματος, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸ μέγιστον ὕψος τῶν υἱ πάντη

A hostias laudis Deo. Secundum unum igitur modum sic pié gratiarum actionem in Spiritu persolvimus. Quanquam et hoc invidia non caret, ut aliquis de seipso testificetur, dicatque : Spiritus Dei in me est, et per gratiam illius sapiens factus refero gloriam. Nam hæc vox Paulum decet : Videor et mihi Spiritum Dei habere⁹¹; et rursus, Egregium depositum serva per Spiritum sanctum qui habitat in nobis⁹². Item de Daniele legimus⁹³, quod Spiritus Dei sanctus fuerit in eo; et si quis illis assimilis sit virtute.

64. Alter autem intellectus est, nec ipse rejiciendus, quod sicut in Filio cernitur Pater, sic Filius cernitur in Spiritu. Itaque adoratio quæ sit in Spiritu, mentis nostræ operationem ut in luce factam indicat, ut discere licet ex iis quæ Samaritanæ dicta sunt. Nam cum illa consuetudine regionis decepta existimaret in loco esse adorationem; Dominus eam dedocens dixit in Spiritu et veritate adorare oportere⁹⁴: nimirum seipsum appellans veritatem. Quemadmodum igitur in Filio dicimus adorationem, velut in imagine Dei ac Patris: sic et in Spiritu tanquam in seipso Domini divinitatem exprimente. Unde et in adoratione inseparabilis est a Patre et Filio Spiritus sanctus. Nam si sis extra illum, nullo pacto es adoraturus: contra, si 54 in illo fueris, nullo modo eum separabis a Deo, nihilo profecto magis quam lumen separabis ab iis quæ visui patent: impossibile aiquidem est cernere imaginem Dei invisibilis, nisi in lumine Spiritus. Et qui intuetur imaginem, hunc impossibile est lumen ab imagine separare. Quod enim ut videas in causa est, id necesse est, ut simul cum iis quæ cernuntur, videatur. Itaque proprie et congruenter per illuminationem Spiritus conspicimus splendorem gloriæ Dei; per characterem autem ad eum, cujus est character et æquale sigillum, subvehimur.

CAPUT XXVII.

Unde initium habet syllaba, «cum,» et quam vim habeat, ubi et de Ecclesiæ legibus nullo scripto proditis.

65. Quam igitur ob causam, inquit, cum proprie conveniat hæc syllaba, in, Spiritui, ac nobis ad exprimendum quemvis de Spiritu intellectum sufficiat, vos novam istam syllabam induxistis, qui dicitis, Cum Spiritu, non, In Spiritu sancto; alioquin nec necessariis, nec ab Ecclesiâ probatis vocibus utentes? Quod igitur hæc syllaba, in, Spiritui sancto non in sortem proprie cessit, sed Patris Filiique communis est, in superioribus dictum est. Arbitror autem et illud satis demonstratum, quod in non solum nihil detrahit dignitati Spiritus, verum etiam ad summam celsitudinem erigit cogita-

⁹¹ I Cor. vii. 40. ⁹² II Tim. i. 14. ⁹³ Dan. v. 11. ⁹⁴ Joan. iv. 24.

(51) Οὐδενὶ τρόπῳ... ἢ τῶν. Sic mss. sex. Editi οὐδενὶ τρόπῳ...

(52) Ἐν τῷ. Editi οἱ σὺν τῷ. Sed primus ille articulus abest a veteribus libris.

tiones eorum, qui non prorsus mente corrupti sunt. Superest autem disserere de syllaba *cum*, unde coeperit, et quam vim habeat, et quomodo Scripturæ concordet.

66. Ex asservatis in Ecclesia dogmatibus et prædicationibus, alia quidem habemus e doctrina scripto prodita; alia vero nobis in mysterio tradita recepimus ex traditione apostolorum: quorum utraque vim eandem habent ad pietatem; nec iis quisquam contradicit: nullus certe, qui vel tenui experientia noverit quæ sint Ecclesiæ instituta. Nam si consuetudines quæ scripto proditæ non sunt, tanquam hæud multum habentes momenti aggreddiamur rejicere, imprudentes Evangelium in ipsis rebus præcipuis lædemus, imo potius prædicationem ad nudum nomen contrahemus. Verbi gratia, ut ejus quod primum est et vulgatissimum primo loco commemorem: ut signo crucis eos qui spem collocant in Christo signemus, quis scripto docuit? Ut ad Orientem versi precemur, quæ nos docuit Scriptura? Invocationis verba cum conficitur panis 55 Eucharistiæ et poculum benedictionis, quis sanctorum in scripto nobis reliquit? Nec enim his contenti sumus, quæ commemorat Apostolus aut Evangelium, verum alia quoque et ante et post dicimus, tanquam multum habentia momenti ad mysterium, quæ ex traditione non scripta accepimus. Benedicimus autem et aquam baptismatis, et oleum unctionis, imo ipsum etiam qui baptismum accipit. Ex quibus scriptis? Nonne a tacita secretaque traditione? Ipsam vero olei unctionem, quis sermo scripto proditus docuit? Jam tunc immergi hominem, unde haustum? Reliqua autem quæ sunt in baptismo, veluti renuntiare Satanæ et angelis ejus, ex qua scriptura habemus? Nonne ex minime publicata et arcana hac doctrina, quam patres nostri silentio quieto minimeque curioso servarunt? Quippe illud probe didicerant, mysteriorum reve-

Α ἐνδιαστροφῶν τοὺς λογισμοὺς ἐπανάγει. Αιτιώμενον δὲ ἐστὶ περὶ τῆς συν, ὁπόθεν ἤρξατο, καὶ τίνα δόξαν μιν ἔχει, καὶ ὅπως (53) σύμφωνός ἐστι τῇ Γραφῇ, διηγησασθαι.

66. Τῶν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ πεφυλαγμένων δογμάτων καὶ κηρυγμάτων τὰ μὲν ἐκ τῆς ἐγγράφου διδασκαλίας ἔχομεν, τὰ δὲ ἐκ τῆς τῶν ἀποστόλων παραδόσεως διαδοθέντα ἡμῖν ἐν μυστηρίῳ παρεδεξάμεθα· ἅπερ ἀμφοτέρω τὴν αὐτὴν ἰσχύϊν ἔχει πρὸς τὴν εὐσέβειαν. Καὶ τοῦτοις οὐδεὶς ἀντερεῖ, οὐκοῦν (54) ὅστις γε κατὰ μικρὸν γοῦν θεσμῶν ἐκκλησιαστικῶν πεπειράται. Εἰ γὰρ ἐπιχειρήσαιμεν τὰ ἀγραφα τῶν ἐθνῶν ὡς μὴ μεγάλῃν ἔχοντα τὴν δύναμιν παραιτεῖσθαι, λάθοιμεν ἂν εἰς αὐτὰ τὰ καίρια ζημιούντες τὸ Εὐαγγέλιον· μάλλον δὲ εἰς ὄνομα ψιλὸν περιστῶντες τὸ κήρυγμα. Οἷον [ἐν τῷ πρώτῳ καὶ κοινωτάτῳ πρώτῳ μνησθῶ (55)] τῷ τύπῳ τοῦ σταυροῦ τοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἡλπιούσας κατασημαίνεισθαι τίς ὁ διὰ γράμματος διδάσκει; Τὸ πρὸς ἀνατολὰς τετράρθαι κατὰ τὴν προσευχὴν ποίων ἐδίδαξεν ἡμᾶς γράμματα; Τὰ τῆς ἐπικλήσεως ῥήματα ἐπὶ τῇ ἀναδείξει (56) τοῦ ἄρτου τῆς Εὐχαριστίας καὶ τοῦ ποτηρίου τῆς εὐλογίας τίς τῶν ἁγίων ἐγγράφως ἡμῖν καταλλοίπειν; Οὐ γὰρ δὴ τοῦτοις ἀρκοῦμεθα, ὧν ὁ Ἀπόστολος ἦ τὸ Εὐαγγέλιον ἐπιμνήσθη, ἀλλὰ καὶ προλέγομεν καὶ ἐπιλέγομεν ἕτερα, ὡς μεγάλῃν ἔχοντα πρὸς τὸ μυστήριον τὴν ἰσχύϊν, ἐκ τῆς ἀγράφου διδασκαλίας παραλαβόντες. Εὐλογοῦμεν δὲ τὸ τέ τε ὕδωρ τοῦ βαπτίσματος, καὶ τὸ εἶλαιον τῆς χρίσεως, καὶ προσέτι αὐτὸν τὸν βαπτιζόμενον. Ἀπὸ ποίων ἐγγράφων; Οὐκ ἀπὸ τῆς σιωπαμένης καὶ μυστικῆς παραδόσεως; Τί δέ; αὕτην (57) τοῦ εἰλαίου τὴν χρίσιν τίς λόγος γεγραμμένα· ἐκείνα δὲ· Τὸ δὲ τρις βαπτίζεσθαι τὸν ἄνθρωπον πότεν; Ἀλλὰ οὐδὲν περὶ τὸ βάπτισμα, ἀποτάσσεσθαι τῷ Σατανᾷ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ, ἐκ ποίας ἐστὶ γραφῆς; Οὐκ ἐκ τῆς ἀδημοσιεύτου ταύτης καὶ ἀπορρήτου διδασκαλίας, ἣν ἐν ἀπολυπραγμονήτῳ καὶ ἀπεριεργάστῳ (58) σιγῇ οἱ πατέρες ἡμῶν ἐφό-

(53) Καὶ ὅπως. Ita mss. Editi καὶ πῶς.

(54) Οὐκοῦν. Hoc alditum est pluribus mss. Editi ὅστις γε καὶ. Ibidem nonnulli codices habent θεσμῶν Ἐκκλησίας.

(55) Μνησθῶ. Unus codex μνησθῶμεν. Ibidem duo codices τοῦ τύπου.

(56) Ἐπὶ τῇ ἀναδείξει. Non respicit Basilius ad ritum ostensionis Eucharistiæ, ut multi existimaverunt, sed potius ad verba, Liturgiæ ipsi ascriptæ, cum petit sacerdos, ut veniat Spiritus sanctus ἀγιάσαι καὶ ἀναδείξαι τὸν μὲν ἄρτον τοῦτον αὐτὸ τὸ εἶμιον σώμα τοῦ Κυρίου. Hæc autem verba, ἐπὶ τῇ ἀναδείξει, sic reddit Erasmus, cum ostenditur. Vituperat eum Ducas, sicque ipse vertit, cum conficitur, atque hanc interpretationem multis exemplis confirmat. Videtur tamen nihil prorsus vitii habitura hæc interpretatio, Invocationis verba cum ostenditur panis Eucharistiæ, id est cum panis non jam panis est, sed panis Eucharistiæ, sive corpus Christi ostenditur; et in liturgia, Ut sanctificet et ostendat hunc quidem panem, ipsum pretiosum corpus Domini. Nam 1° Cur eam vocem reformidemus, qua Latini uti non dubitant, ubi de Eucharistia loquuntur? quale est illud Cypriani in epistola 63 ad Cæcilium: *Vino Christi sanguis ostenditur*. Sic etiam Tertullianus, 1 Marc., c. 14: *Panem quo ipsum corpus suum re-*

presentat. 2° Ut Græce, ἀναδείξει, ἀποφαίνειν, ita etiam Latine, ostendere, corpus Christi præsens in Eucharistia significatione quodam modo exprimit. Hoc enim verbum non solum panem fieri corpus Domini significat, sed etiam fidem nostram excitat, ut illud corpus sub specie panis videndum, legendum, adorandum ostendi credamus. Quemadmodum Irenæus, cum ait lib. iv, cap. 35: *Accipiens panem suum corpus esse confitebatur, et temperamentum calicis suum sanguinem confirmavit*, non solum mutationem panis et vini in corpus et sanguinem Christi exprimit, sed ipsam etiam Christi asseverationem, quæ hanc nobis mutationem persuadet: sic qui corpus Christi in Eucharistia ostendi et representari dicunt, non modo jejune et exiliter loqui non videntur, sed etiam aciores Christi præsentis adorandi stimulos subjicere. Poterat ergo retineri interpretatio Erasmi; sed quia viris eruditus displicuit, satius visum est quid sentire in hac nota exponere. — Vide Addenda.

(57) Τί δέ; αὕτην. Reg. secundus Τίς δὲ αὐτοῦ τοῦ εἰλαίου τὴν χρίσιν λόγος, etc. Duo mss. τὴν χρίσιν, olei usum. Mox unus codex ἄλλα τε ὅσα.

(58) Ἀπεριεργάστῳ. Duo mss. ἀπερίεργον. Mox editi ἐκείνοι. Quatuor mss. ut in textu.

ῥαξαν, καλῶς ἐκεῖνο δεδιδαγμένοι, τῶν μυστηρίων τὸ σεμνὸν (59) σιωπῇ διασώζεσθαι; "Α γὰρ οὐδὲ ἐποπτεύειν ἔξεστι τοῖς ἀμύητοις, τούτων πῶς ἂν ἦν εἰκὸς τὴν διδασκαλίαν ἐκθριαμεύειν ἐν γράμμασιν; ἢ τίποτε βουλόμενος ὁ μέγας Μωϋσῆς, οὐ πᾶσι βάρυτα εἶπαι τὰ τοῦ ἱεροῦ πάντα πεποίηκεν; ἀλλ' ἔξω μὲν ἁγίων ἔστῃσε περιδῶλον τοὺς βεβήλους, τὰς δὲ πρῶτας αὐλὰς τοῖς καθαρωτέροις ἀνέλξ, τοὺς δευτέρας μόνους ἀξίους ἔκρινε τοῦ θείου θεραπευτὰς· σφάγια δὲ, καὶ ὀλοκαυτώσεις, καὶ τὴν λοιπὴν ἱεουργίαν τοῖς ἱερεῦσιν ἀποκληρώσας, ἕνα τῶν πάντων ἔκκριτον (60) εἰς τὰ ἄδυστα παραδέχεται· καὶ οὐδὲ τούτον διὰ πάντας, ἀλλὰ κατὰ μίαν μόνην τοῦ ἑνιαυτοῦ ἡμέραν, καὶ ταύτης ὥραν τακτὴν εἰσιετὴν αὐτῇ καταστήσας, ὥστε διὰ τὸ ἀπεξενωμένον καὶ ἄηθες θαμβούμενον ἐποπτεύειν τὰ Ἅγια τῶν ἁγίων· εὖ εἰδὼς ὑπὸ σοφίας τῷ μὲν πεπατημένῳ καὶ αὐτῶθεν ληπτῷ πρόχειρον οὖσαν τὴν καταφρόνησιν, τῷ δὲ ἀνακχωρηκῶτι καὶ σπανίῳ φυσικῶς πῶς παρεξευγμένον τὸ περισπούδαστον. Κατὰ τὸν αὐτὸν δὴ τρόπον καὶ οἱ τὰ περὶ τὰς Ἐκκλησίας (61) ἐξαρχῆς διαθεσμοθετήσαντες ἀπόστολοι καὶ Πατέρες ἐν τῷ κεκρυμμένῳ καὶ ἀφθέγκτῳ τὸ σεμνὸν τοῖς μυστηρίοις ἐφύλασσον. Οὐδὲ γὰρ ὅλως μυστήριον τὸ εἰς τὴν διμῶδη καὶ εἰκαίαν ἀκοῇ ἐκφορον. Οὗτος ὁ λόγος τῆς τῶν ἀγράφων παραδόσεως, ὡς μὴ καταμεληθεῖσαν (62) τῶν δογμάτων τὴν γνῶσιν εὐκαταφρόνητον τοῖς πολλοῖς γενέσθαι διὰ συνήθειαν. Ἄλλο γὰρ δόγμα, καὶ ἄλλο κήρυγμα. Τὸ μὲν γὰρ σιωπᾶται (63), τὰ δὲ κηρύγματα (64) δημοσιεύεται. Σιωπῆς δὲ εἶδος καὶ ἡ ἀσάφεια, ἣ κέρηται ἡ Γραφή, δυσθεώρητον κατασκευάζουσα τῶν δογμάτων τὸν νοῦν πρὸς τὸ τῶν ἐντυγχανόντων λυσιστελής. Τούτου χάριν πάντες μὲν ὁρώμεν κατ' ἀνατολὰς ἐπὶ τῶν προσευχῶν· ἄλλοι δὲ ἴσμεν, ὅτι τὴν

rentiam silentio conservari. Nam quæ nec intueri fas est non initiatis, qui conveniebat horum doctrinam scriptis vulgari? aut quid tandem sibi voluit magnus ille Moyses, qui non omnia quæ erant in templo passus sit omnibus esse pervia? sed profanos extra sacros cancellos statuit; ac priora quidem atria purioribus permittens, Levitas solos dignos censuit numinis ministerio⁵⁹: mactationes autem holocaustatumque oblationes, et reliqua quæ ad rem sacram pertinent sacerdotibus assignavit⁶⁰; atque unum ex omnibus selectum in adyta admisit⁶¹, et ne hunc quidem semper, sed uno tantum die quotannis: quin et hujus diei certam horam qua fas esset ingredi, præstituit, quo propter novitatem et insolentiam, cum stupore intueretur Sancta sanctorum⁶²: probe sciens pro sua sapientia, res usu tritas et ex se obvias, expositas esse contemptui: rebus vero quæ sepositæ sunt ac raræ quodammodo naturaliter conjunctam esse summam admirationem ac studium. Ad eundem profecto modum, et qui initio certos Ecclesiæ ritus præscripserunt apostoli et Patres, in occulto silentioque mysteriis suam servavere dignitatem. Neque enim omnino mysterium est, quod ad populares ac vulgares aures effertur. Hæc est ratio, cur quædam citra scriptum tradita sint, ne dogmatum notitia neglecta, propter assuetudinem vulgo veniret in contemptum. Aliud utique est dogma, aliud prædicatio. Nam dogmata silentur, prædicationes vero publicantur. Est autem silentii species etiam obscuritas qua utitur Scriptura, **56** intellectu difficilem reddens dogmatum sententiam, idque ad legentium utilitatem. Hanc ob causam omnes spectamus ad Orientem,

Num. iv, 20. ⁵⁹ Num. xviii, 21, 22. ⁶⁰ ibid. 7. ⁶¹ Exod. xxx, 40. ⁶² Levit. xvi, 2.

(59) Τὸ σεμνόν. Sic mss. sex. Editi τὰ σεμνά. Paulo post editi θριαμβεύειν. Scriptura quam in textu posuimus, visa est potior, ac trium codicum auctoritate nititur.

(60) Ἐκκριτον. Ita editi et duo mss. Alii ἔκκριτον. Habent duo codices ἕνα τὸν πάντων. Paulo post editi μίαν μόνον. Sed mss. ut in textu.

(61) Περὶ τὰς Ἐκκλησίας. Tres codices περὶ τῆς Ἐκκλησίας.

(62) Καταμεληθεῖσαν. Sic mss. tres, melius quam editi καταμεληθεῖσαν.

(63) Τὸ μὲν γὰρ σιωπᾶται. Sic duo codices mss. quibus favent alii quatuor, in quibus legitur τὰ μὲν σιωπᾶται. Editi τὰ μὲν δόγματα σιωπᾶται. Mirum autem videri possit, cur dicat Basilius dogmata sileri; cum constet catholicis dogmatis prædicationem in omnibus semper Ecclesiis viguisse. Sed observandum est, id quod postea pluribus probabitur, Basilium de Scripturis potissimum loqui, in quibus plura dogmata, traditione ad nos transmissa, aut sileri ait, aut obscuritatem, quæ est silentii species, involvi. In ipsa etiam ecclesia catechumenis multa abscondi solebant; non statim admittebantur in ecclesias, nec admissis statim tradebatur Symbolum, ut ait Origenes lib. iii contra Celsum, pag. 142. Idem Origenes, cum Christiana doctrina vocaretur a Celso κρύπτον δόγμα, clancularium dogma, respondet prædicationem Christianorum toti orbi notiozem esse, quam placita philosopho-

rum; sed tamen fatetur, ut apud philosophos, ita etiam apud Christianos nonnulla esse veluti interiora, quæ post exteriorum et propositam omnibus doctrinam tradantur, lib. i, pag. 7. In libro autem iii, pag. 145, ait, quæ maxime præclara et divina sunt, palam et aperte prædicari, si adsint prudentes auditores; sin autem lacte indigeant, profundiora illis abscondi et sileri.

(64) Τὰ δὲ κηρύγματα. Videntur hoc nomine designari leges ecclesiasticæ, et canonum decreta, quæ promulgari in ecclesia mos erat, ut neminem laterent. Basilius in epist. alias 241, κήρυγμα vocat canonem a se in raptore editum. Eodem nomine designantur in epist. al. 72, quæ Eustathius adversus Evippium et alios Arianos in litteris ad omnem fraternitatem missis scripserat. Κήρυγμα dicitur jejunii Quadragesimæ per totum orbem promulgatio, Homil. ii De jejunio, p. 11. Erant tamen κηρύγματα sive prædicationes nonnullæ, quarum cognitio non omnibus pateret. Preces liturgicæ, quibus non intererant catechumeni, vocantur prædicationes in epist. al. 241: *Meministi enim procul dubio*, inquit Basilius, *prædicationum ecclesiasticarum, fidelis cum sis Dei gratia, in quibus et pro fratribus peregre constitutis precamur*, etc. Dicebat initio hujus capituli ex dogmatibus et prædicationibus ecclesiasticis alia ex Scripturis, alia ex arcana apostolorum traditione ad nos pervenisse.

cum precamur, pauci tamen novimus, quod id facientes antiquam requirimus patriam, videlicet paradysum, quem plantavit Deus in Eden ad Orientem¹. Erecti itidem perficimus deprecationes in una Sabbati, sed rationem non omnes novimus. Non enim solum quod veluti simul cum Christo resuscitati, quæ sursum sunt querere debeamus, in die resurrectionis datæ nobis gratiæ stando precantes nosmetipsos commonefacimus, sed quod is dies videatur aliquo modo imago venturi sæculi. Eoque cum sit principium dierum, non primus a Moyse, sed unus appellatus est. *Facta est enim, inquit, vespera, et factum est mane, dies unus*²: tanquam qui sæpe recurrat. Igitur unus est idem et octavus, unum illum singularem ac verum octavum, cujus et Psalmista in quibusdam Psalmorum inscriptionibus meminit³, per se significans, statum videlicet hoc tempus secuturum, diem non desitutum, vesperæ nescium, successoris expertem, ævum; illud nunquam finiendum nec unquam senescens. Necessario igitur in hoc die Ecclesia suos alumnos docet, preces suas stando absolvere, ut assidua commotione vitæ illius nunquam desituri, non negligamus ad eam demigrationem parare viaticum. Quin et totum illud quinquaginta dierum tempus admonitio est resurrectionis, quam in altero sæculo expectamus. Nam unus ille et primus dies septies multiplicatus, septem sacræ Pentecostes hebdomadas absolvit. A primo enim incipiens, in eundem desinit, per similes, qui in medio intercedunt, dies quinquages evoluit. Unde et æternitatem similitudine refert, dum velut in motu circulari, ab iisdem orsus signis in eadem desinit. Quo in die, corporis erecto habitu precari potius nos Ecclesiæ ritus docuerunt, nimirum per evidentem commotionem quasi transferentes mentem nostram a presentibus ad futura. Insuper et quoties genua flectimus, et rursus erigimur, ipso facto ostendimus, quod ob peccatum in terram delapsi sumus, et per humanitatem ejus qui creavit nos in cælum revocati sumus.

67. Deficiet me dies, si Ecclesiæ mysteria ci-

¹Gen. II, 8. ²Gen. I, 5. ³Psal. VI et XII.

(65) *Ἐν τῷ αἰῶνι*. Editio Paris. ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι. Sed hoc additamentum nec necessarium videtur, nec in ullo ex nostris codicibus reperitur, nec in edit. Basil.

(66) *Αἰῶνα*. Reg. secundus αἰῶνας.

(67) *Ὅτι διὰ*. Tres mss. ὅτι καὶ διὰ.

(68) *Τὰ ἄγραφα*. Id est, in Scripturis sacris non præscripta. Non enim hoc loco statuit Basilii, quod ab eo eruditum nonnulli, in his præstantissimus scriptor Eusebius Renaudot Liturg. Orient., dissert. I, cap. 2, doceri existimant, Eucharistiæ et baptismi et aliorum sacramentorum preces et ritus ne in ecclesiis quidem ad sacerdotum usum scripta servari. Merito illud quidem ex hoc capite colligitur, cumnam olim adhibitam fuisse cautionem, ne quid de mysteriis non solum ad gentiles, sed etiam ad catechumenos permaneret; ac recte observat scri-

A ἀρχαίαν ἐπιζητούμεν πατρίδα, τὸν παράδεισον, ὃν ἐφύτευσεν ὁ Θεὸς ἐν Ἑδέμ κατ' ἀνατολάς. Ὅρθοι μὲν πληροῦμεν τὰς εὐχὰς ἐν τῇ μιᾷ τοῦ Σαββάτου· τὸν δὲ λόγον οὐ πάντες οἰσάμεν. Οὐ γὰρ μόνον ὡς συναναστάντες Χριστῷ, καὶ τὰ ἄνω ζητεῖν ὀφειλοῦντες, ἐν τῇ ἀναστάσει ἡμέρα τῆς δεδομένης ἡμῖν χάριτος διὰ τῆς κατὰ τὴν προσευχὴν στάσεως ἑαυτοῦς ὑπομνησόμεν· ἀλλ' ὅτι δοκεῖ πως τοῦ προσδοκωμένου αἰῶνος εἶναι εἰκὼν. Διὸ καὶ ἀρχὴ οὕσα ἡμερῶν, οὐχὶ πρώτη παρὰ Μωϋσέως, ἀλλὰ μία ὀνόμασται. Ἐγένετο γάρ, φησὶν, *ἑσπέρα, καὶ ἐγένετο πρωΐ, ἡμέρα μία*· ὡς τῆς αὐτῆς ἀνακυκλουμένης πολλάκις. Καὶ μία τοῖον ἡ αὐτὴ, καὶ ὁδὸς, τὴν μίαν ὄντως ἐκείνην καὶ ἀληθινὴν ὁδὸν, ἥς καὶ ὁ Ψαλμῶδης ἐν τισὶν ἐπιγραφαῖς τῶν ψαλμῶν ἐπεμνησθῇ, δι' ἑαυτῆς ἐμφανίζουσα, τὴν μετὰ τὸν χρόνον τοῦτον κατάστασιν, τὴν ἄπυστον ἡμέραν, τὴν ἀνέσπερον, τὴν ἀδιάδοχον, τὸν ἀληκτον ἐκείνον καὶ ἀγήρω αἰῶνα. Ἀναγκαῖος οὖν τὰς ἐν αὐτῇ προσευχὰς ἐστῶτας ἀποπληροῦν τοὺς ἑαυτῆς προφίλους ἡ Ἐκκλησία παιδεύει, ἵνα τῇ συνεχεῖ ὑπομνήσει τῆς ἀτελευτήτου ζωῆς τῶν πρὸς τὴν μετάστασιν ἐκείνην ἐφοδίων μὴ ἀμελῶμεν. Καὶ πᾶσα δὲ ἡ πεντηκοστὴ τῆς ἐν τῷ αἰῶνι (65) προσδοκωμένης ἀναστάσεως ἐστὶν ὑπόμνημα. Ἡ γὰρ μία ἐκείνη καὶ πρώτη ἡμέρα, ἐπτάκις ἐπαπλάσιασθεῖσα, τὰς ἐπτά τῆς ἱερᾶς πεντηκοστῆς ἐβδομάδας ἀποτελεῖ. Ἐκ πρώτης γὰρ ἀρχομένη, εἰς τὴν αὐτὴν καταλήγει, δι' ὁμοίων τῶν ἐν τῷ μέσῳ ἐξελιττομένη πεντηκοντάκις. Διὸ καὶ αἰῶνα (66) μιμεῖται τῇ ὁμοιότητι, ὥσπερ ἐν κυκλικῇ κινήσει ἀπὸ τῶν αὐτῶν ἀρχομένη σημείων, καὶ εἰς τὰ αὐτὰ καταλήγουσα. Ἐν ἣ τὸ ὄρθιον σχῆμα τῆς προσευχῆς προτιμᾷ οἱ θεσμοὶ τῆς Ἐκκλησίας ἡμᾶς ἐξεπαίδευσαν, ἐκ τῆς ἐναργοῦς ὑπομνήσεως οἷονε μετοικίζοντες ἡμῶν τὸν νοῦν ἀπὸ τῶν παρόντων ἐπὶ τὰ μέλλοντα. Καὶ καθ' ἑκάστην δὲ γονυκλισίαν καὶ διανάστασιν ἔργῳ δεικνυμεν, ὅτι διὰ (67) τῆς ἁμαρτίας ἐς γῆν κατεβρόμεν, καὶ διὰ τῆς φιλελευθροπίας τοῦ κτιστᾶντος ἡμᾶς εἰς οὐρανὸν ἀνεκλήθημεν.

67. Ἐπιλείπει με ἡ ἡμέρα, τὰ ἄγραφα (68) τῆς

D ptor modo laudatus, mysteria initiandis viva voce exponi, initiatis breviter et obscuriuscule in concionibus indicari solita, cum hac ἀποσιωπήσεως formula, *Norunt initiati*. Perincommode enim fuissent vulgata, quæ catechumenis spectare non licebat; nec leve periculum erat, ne vilescerent mysteria, si violata arcani sanctitas fuisset. Sed tamen Basilii dum scripta negat hæc instituta, non de veterum scriptorum libris, non de Liturgiis scripto consignatis, sed de Scripturis sanctis loquitur. Liquet 1° Pneumatomachos, dum glorificandi modum ὡς ἄγραφον rejiciunt, hoc tantum nomine argutias suas prætexuisse, quod in Scripturis non legeretur cum sancto Spiritu. Hinc Basilii illis instituta non scripta opponit; in primis invocationis verba, quæ quidem negat ab ullo sanctorum fuisse scripta, quia nec apud Basilium ἄγραφα dicuntur, quæ non ex-

Ἐκκ
τὴν
καὶ
ἐχο
ραδ
πιζ
βαπ
χωρ
ὁμο
τρό
δὲ
τῶ
ἀπο
σαῦ
στῆ
σαν
δεῦ
ἐνα
οὐδ
δύνα
6
ἐκφ
φων
μχ
νοῦ
ἐν
τῇ
Δι
τὸ
χάρ
ἐν
σύν
ὡς
ἐπ
ἐν
φω
συν
πεί
οί
σά
σκ
πι
πε
κα
ἡ
κα

st
De
st
pr
ve
gu
Si
De
φ
hi
P
m
s
n
Q

Ἐκκλησίας μυστήρια διηγούμενον. Ἐὼ τὰλλα· αὐ-
τὴν δὲ τὴν ὁμολογίαν τῆς πίστεως (69) εἰς Πατέρα
καὶ Υἱὸν καὶ ἅγιον Πνεῦμα ἐκ πόλων γραμμάτων
ἔχομεν; Εἰ μὲν γὰρ ἐκ τῆς τοῦ βαπτίσματος πα-
ραδόσεως, κατὰ τὸ τῆς εὐσεβείας ἀκολουθοῦν, ὡς βα-
πτιζόμεθα οὕτω καὶ πιστεύειν ὀφείλοντες, οὐσίαν τῷ
βαπτίσματι (70) τὴν ὁμολογίαν κατατιθέμεθα, συγ-
χωρησάτωσαν καὶ ἡμῖν ἐκ τῆς αὐτῆς ἀκολουθίας
ὁμοίαν τῇ πίστει τὴν δόξαν ἀποδιδόναι· εἰ δὲ τὸν
τρόπον τῆς δοξολογίας ὡς ἀγραφον παραίτουται,
δότεωσαν ἡμῖν τῆς τε κατὰ τὴν πίστιν ὁμολογίας καὶ
τῶν λοιπῶν, ὧν ἀπηριθμησάμεθα, ἐγγράφους τὰς
ἀποδείξεις. Εἴτα τοσοῦτων ὄντων ἀγράφων, καὶ το-
σαύτην ἐχόντων τὴν ἰσχὺν εἰς τὸ τῆς εὐσεβείας μυσ-
τήριον, μίαν λέξιν ἡμῖν ἐκ πατέρων εἰς ἡμᾶς ἐλθοῦ-
σαν οὐ συγχωρήσουσιν, ἣν ἡμεῖς ἐκ τῆς ἀνεπιτη-
δεύτου συνηθείας ταῖς ἀδυστρέφοις τῶν Ἐκκλησιῶν
ἐναπομείναντες εὐρομεν, οὐ μικρὸν τὸν λόγον ἔχουσιν,
οὐδὲ βραχεῖαν συντέλειαν εἰς τὴν τοῦ μυστηρίου
δύναμιν εἰσφερομένην (71);

68. Εἴρηται μὲν οὖν τίς ἡ δύναμις ἐκατέρως τῆς
ἐκφωνήσεως. Εἰρήσεται δὲ καὶ πάλιν, ὅπη τε συμ-
φωνοῦσιν ἀλλήλαις, καὶ ὅπη διίστανται· οὐκ ἀπο-
μυχομένη πρὸς ἐναντίωσιν, ἀλλ' ἰδίῳ ἐκατέρα τὸν
νοῦν εἰσφερομένη πρὸς τὴν εὐσέθειαν. Ἡ μὲν γὰρ,
ἐν, τὰ πρὸς ἡμᾶς παρίστανται μᾶλλον· ἡ δὲ, σὺν,
τὴν πρὸς Θεὸν κοινωνίαν τοῦ Πνεύματος ἐξαγγέλλει.
Διόπερ ἀμφοτέραις κεχρήμεθα ταῖς φωναῖς· τῇ μὲν
τὸ ἄξιωμα τοῦ Πνεύματος παριστῶντες, τῇ δὲ τὴν
χάριν τὴν παρ' ἡμῖν διαγγέλλοντες (72). Οὕτω καὶ
ἐν τῷ Πνεύματι τὴν δόξαν προσάγομεν τῷ Θεῷ, καὶ
οὖν τῷ Πνεύματι· οὐδὲν ἡμέτερον λέγοντες, ἀλλ'
ὥσπερ ἀπὸ κανόνος, τῆς τοῦ Κυρίου διδασκαλίας,
ἐπὶ τὰ προσεχῇ καὶ ἀλλήλων ἐχόμενα, καὶ ἀναγκαίαν
ἐν τοῖς μυστηρίοις (73) τὴν συνάφειαν ἔχοντα, τὴν
φωνὴν μεταφέροντες. Τὸ γὰρ ἐπὶ τοῦ βαπτίσματος
συναριθμητὴν ἀναγκαίως ψήθημεν δεῖν καὶ ἐπὶ τῆς
πίστεως συναρμόσαι. Τὴν δὲ ὁμολογίαν τῆς πίστεως
οἶον ἀρχὴν τινα καὶ μητέρα τῆς δοξολογίας ἐποιη-
σάμεθα. Ἀλλὰ τί χρὴ ποιεῖν; Νῦν γὰρ ἡμᾶς διδα-
σκέτωσαν, μὴ βαπτίζειν ὡς παρελάδομεν· ἢ μὴ
πιστεύειν, ὡς ἐβαπτίσθημεν· ἢ μὴ δοξάζειν, ὡς
πεπιστεύκαμεν. Δεικνύτω γὰρ τις ἢ ὡς οὐκ ἀναγ-
καία καὶ ἀρρήκτος ἡ πρὸς ἄλληλα τούτων ἀκολουθία,
ἢ ὡς οὐχὶ ἡ ἐν τούτοις καινοτομία τοῦ παντός ἐστὶ
κατάλυσις. Ἀλλ' οὐ παύονται ἄνω καὶ κάτω θρυλ-

A tra scriptum tradita pergam recensere. Omitto
57 cætera : ipsam fidei professionem in Patrem
et Filium et Spiritum sanctum, e quibus habemus
scriptis? Etenim si quoniam ex baptismi
traditione, juxta pietatis consecutionem, ut bapti-
zamur, ita et credere debemus, similem baptismo
professionem exhibemus : concedant etiam nobis,
ut juxta eandem consequentiam glorificationem
fidei consimilem persolvamus. Quod si glorificandi
modum veluti scripto non traditum rejiciunt, pro-
ferant nobis et professionis fidei et cæterorum
quæ commemoravimus probationem e Scripturis.
Adhæc cum tam multa sint quæ scripto prodita
non sunt, et tantum habent momenti ad pietatis
mysterium, unicam dictiunculam quæ a majori-
bus ad nos devenit, non concedent, quam nos ex
inaffectata consuetudine in Ecclesiis, quæ per-
versæ et corruptæ non sunt, permanentem invenimus,
haud mediocrem rationem habentem, neque
mediocre adjumentum ad mysterii vim afferentem?

68. Dictum quidem est quæ sit vis utriusque
pronuntiationis. Dicetur autem et rursus ubi
concordent inter sese, et ubi differant : non quod
inter se pugnent per contrarietatem, sed quod
utraq; peculiarem afferat intellectum ad pietatem.
Nam præpositio in, ea quæ ad nos spectant
magis declarat : at præpositio cum, exprimit
communione Spiritus cum Deo. Quapropter vo-
cibus ambabus utimur, altera quidem dignitatem
C Spiritus exprimentes, altera gratiam quæ in nobis
est enuntiantes. Sic et in Spiritu et cum Spiritu
offerimus gloriam Deo : nihil ex nobis dicentes,
sed ex tradita a Domino doctrina, velut e regula,
ad ea quæ conjuncta sunt, sibi que invicem cohæ-
rent, ac necessariam in mysteriis copulationem
habent, dictionem transferentes. Nam cum qui in
baptismate connumeratus est, necessario judica-
tem et in fide oportere copulari. Professionem au-
tem fidei, velut initium quoddam ac matrem glori-
ficationis fecimus. Sed quid faciendum est? Nunc
enim doceant nos, ne baptizemus, quemadmodum
accepimus, aut ne credamus, quemadmodum bap-
tizati sumus, aut ne glorificemus, quemadmodum
credimus. Demonstret enim aliquis, aut non esse
D necessariam et indivulsam horum inter se conse-
quentiam, aut in hisce novitatem non esse totius

stant nominatim in Scripturis. In libro sive epistola
De fide, Moralibus præfixa, cum quidam ab eo po-
stulassent ὁμολογίαν ἔγγραφον, confessionem ex Scri-
pturis petiunt, p. 223, proflitetur se non usum
verbis ἀγράφοις, id est, quæ in Scripturis non le-
guntur. Unde Consubstantialia in illa fidei confe-
sione non reperitur. Ariani apud Althanasium lib.
De decret. Nic. queruntur quod Nicaneni Patres ἀγρά-
φους λέξεις, dictiones non scriptas admisissent. 2º Ni-
hil veri dixisset Basilius, si confessionem fidei in
Patrem et Filium et Spiritum sanctum, et alia ejus-
modi instituta, quæ vocat ἀγραφα, nullo prorsus
scripto consignata esse contendisset. Horum enim
non infrequens apud antiquos scriptores mentio.
Quin etiam ipse Basilius glorificandi modum, quem

inter ἀγραφα instituta numerandum fatetur, in scri-
ptis veterum Patrum sæpe occurrere demonstrat
cap. 29. Frustra ergo sententiæ suæ præsidium a
Basilio petiunt, qui preces Liturgiæ sero admodum
contendunt litteris mandatas fuisse.

(69) Τῆς πίστεως. Editi addunt πιστεύειν, quod
sua sponte incommodum, ac in tribus mss. deest.

(70) Τῷ βαπτίσματι. Male in editione Paris. ἐν
τῷ βαπτίσματι, quod ope veterum librorum emen-
davimus. Paulo post tres mss. ἐκ τῆς αὐτῆς ταύτης.

(71) Εἰσφερομένην. Ita mss. sex. Editi φερομένην.

(72) Διαγγέλλοντες. Ita omnes nostri codices
mss. Editi ἐξαγγέλλοντες.

(73) Ἐν τοῖς μυστηρίοις. Præpositio addita ex
mss.

destructionem. At non desinunt isti sursum deorsum jactare, glorificationem cum sancto Spiritu carere testimonio, carere Scriptura, et alia hujusmodi. Dictum est quidem nihil referre ad sensum, sive dicas, Gloria Patri et Filio et Spiritui sancto, sive dicas, Gloria Patri et Filio cum sancto Spiritu. Non igitur fas est cuiquam syllabam et, ex ore Domini profectum rejicere aut expungere: nec quidquam velat alteram quæ idem pollet, recipere: quæ quomodo cum illa vel conveniat vel discrepet, superius demonstravimus. Confirmat autem sententiam nobis et Apostolus, **58** indifferenter utraque voce utens interdum ita loquens: *In nomine Domini Jesu Christi, et in Spiritu Dei nostri* *; ac rursus, *Congregatis vobis et meo Spiritu cum virtute Domini Jesu* *; nihil interesse ratus, sive conjunctione, sive præpositione ad nomen conjunctionem utaris.

CAPUT XXVIII.

Quod quæ de hominibus dicit Scriptura tanquam una cum Christo regnantibus, ea de Spiritu dici non concedunt adversarii.

69. Videamus porro an defensionem aliquam patribus nostris super hujusmodi usu possimus excogitare. Nam qui nobis ita loquendi fuerunt auctores, magis quam nos hærent in crimine. Paulus igitur Colossensibus scribens: *Et vos, inquit, cum essetis mortui delictis ac præputio, vivificavit simul cum Christo* *. Num igitur toti populo et Ecclesiæ donavit Deus vitam quæ est cum Christo, sancto autem Spiritui non est vita cum Christo? Quod si istud vel animo concipere impium est, annon pium fuerit, ut habet natura, ita etiam professionem conjunctim persolvere? Adhæc, annon extremi stuporis est, fati sanctos esse cum Christo (siquidem Paulus peregrinans a corpore præsens est apud Dominum *; et ubi emigravit, jam cum Christo est): hos vero Spiritui, quantum quidem in ipsis est, neque hoc tribuere, ut æque saltem atque homines cum Christo sit? Quin et Paulus seipsum Dei cooperatorem appellat in administratione Evangelii: sed Spiritum sanctum, per quem in omni creatura quæ sub cælo est, fructificat Evangelium, si cooperatorem appellemus, hic quoque impietatis nos reos peragent? Et ut videtur, vita sperantium in Domino abscondita est cum Christo in Deo, cumque Christus apparuerit vita nostra, tum et ipsi cum eo apparebunt in gloria *: ipse autem Spiritus vitæ, qui liberavit nos a lege peccati *, nequaquam est cum

Α λούντες τὴν ἀμαρτίαν καὶ ἄγραφον, καὶ ὅσα τοιαῦτα, τὴν σὺν τῷ Πνεύματι τῷ ἁγίῳ δοξολογίαν. Εἰρηται μὲν οὖν, ὅτι ταυτὸν ἐστὶ πρὸς διάνοιαν εἰπεῖν, Δόξα Πατρὶ καὶ Υἱῷ καὶ ἁγίῳ Πνεύματι· καὶ Δόξα Πατρὶ καὶ Υἱῷ σὺν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι. Οὕτε οὖν τὴν καὶ συλλαβὴν ἐξ αὐτῆς τοῦ Κυρίου φωνῆς προελθοῦσαν ἀθετῆσαι τινὶ ἢ διαγράφειν οἶόν τε, καὶ τὴν ἰσοδυναμοῦσαν αὐτῇ οὐδὲν τὸ κωλύον καταδεχθῆναι (74)· ἣν ὅπως ἔχει πρὸς ἐκείνην διαφορὰς τε καὶ ὁμοιότητος, ἐν τοῖς κατόπιν ἐδείξαμεν. Βεβαίῳ δὲ ἡμῖν τὸν λόγον καὶ ὁ Ἀπόστολος ἀδιαφόρως ἐκατέρᾳ τῇ φωνῇ κεχρημένος, νῦν μὲν λέγων, Ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ἐν τῷ Πνεύματι τοῦ Θεοῦ ἡμῶν· πάλιν δὲ, Συναχθέντων ὡμῶν καὶ τοῦ ἐμοῦ Πνεύματος σὺν τῇ δυνάμει τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ· οὐδὲν διαφέρειν ἡγούμενος· τῷ συνδέσμῳ ἢ τῇ προσθέσει πρὸς τὴν τῶν ὀνομάτων συμπλοκὴν ἀποχρήσασθαι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΗ΄.

* Ὅτι ἂν περὶ τῶν ἀνθρώπων λέγει ἡ Γραφὴ ὡς συμβασιλευόντων Χριστῷ, ταῦτα περὶ τοῦ Πνεύματος οὐ συγχωροῦσιν οἱ ἀντιλέγοντες.

69. Ἰδόμεν δὲ καὶ εἴ τινα ἀπολογία τῶς πατρῶσιν ἡμῶν τῆς χρήσεως ταύτης ἐπινοήσομεν. Οἱ γὰρ τὴν ἀρχὴν παρασχόντες τῷ λόγῳ μᾶλλον ἡμῶν ὑποκείνται τοῖς ἐγκλήμασι. Παῦλος τοίνυν Κολοσσαεῦσι γράφων· Καὶ ὑμᾶς, ψῆσι, νεκροὺς ὄντας τοῖς παραπτώμασι καὶ τῇ ἀκροθυσίᾳ, συναλωστοίησθε τῷ Χριστῷ (75). Ἀρα οὖν λαὸν μὲν ὅλον καὶ ἑκκλησίαν ἐχαρίσατο ὁ Θεὸς τὴν σὺν Χριστῷ ζωὴν, τῷ δὲ ἁγίῳ Πνεύματι οὐχὶ σὺν Χριστῷ ἡ ζωὴ; Εἰ δὲ τοῦτο καὶ (76) διανοίᾳ λαβεῖν ἀσέδεις, πῶς οὐχ ὅσιον, ὡς ἔχει φύσεως, οὕτω καὶ τὴν ὁμολογίαν συνημμένως ἀποδιδόναι; Εἴτα, πῶς οὐ τῆς ἐσχάτης ἀναληγίας τοὺς μὲν ἄγιους ὁμολογεῖν σὺν Χριστῷ εἶναι (εἰπερ δὲ Παῦλος ἐκδημήσας ἀπὸ τοῦ σώματος (77) ἐνδημεῖ πρὸς τὸν Κύριον, καὶ ἀναλύσας σὺν Χριστῷ ἐστὶν ἦδη), τῷ δὲ Πνεύματι τοῦτους μὴδὲ τοῖς ἀνθρώποις ἐξίσου μετὰ Χριστοῦ εἶναι, τότε εἰς αὐτοὺς ἔχον, μεταδιδόναι; Καὶ Παῦλος Θεοῦ μὲν συνεργὸν ἑαυτὸν ἐν τῇ οἰκονομίᾳ τοῦ Εὐαγγελίου καλεῖ· τὸ δὲ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, δι' οὗ ἐν πάσῃ κτίσει τῇ ὑπὸ τὸν οὐρανὸν καρποφορεῖται τὸ Εὐαγγέλιον, ἐὰν συνεργὸν εἴπωμεν, κἀναυθᾶ (78) ἀσεβείας γραφὴν καθ' ἡμῶν ἀπηνέγκαινο; Καὶ ὡς εἴοικεν, ἡ μὲν ζωὴ τῶν ἡλιπιότων ἐπὶ Κύριον κέκρυπται σὺν τῷ Χριστῷ ἐν τῷ Θεῷ· καὶ ὅταν ὁ Χριστὸς φανερωθῇ· ἡ ζωὴ ἡμῶν, τότε καὶ αὐτοὶ σὺν αὐτῷ φανερωθήσονται ἐν δόξῃ· αὐτὸ δὲ τὸ Πνεῦμα τῆς ζωῆς, τὸ ἐλευθερώσαν ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ νόμου τῆς ἀμαρτίας, οὐδαμῶς ἐστὶ σὺν Χριστῷ, οὔτε

* I Cor. vi, 11. * I Cor. v, 4. * Coloss. ii, 13. * II Cor. v, 8. * Coloss. iii, 3, 4. * Rom. viii, 2.

(74) Καταδεχθῆναι. Reg. secundus παραδεχθῆναι. Paulo post idem codex ἐν τοῖς κατόπιν ἐδιδάξαμεν.

(75) Τῷ Χριστῷ. Editi σὺν τῷ Χριστῷ, quæ præpositio deest in duobus melioris notæ codicibus.

(76) Εἰ δὲ τοῦτο καὶ. Sic iidem duo codices modo citati. Quatuor alii Εἰ δὲ καὶ τοῦτο. Editi Εἰ δὲ καὶ τοῦτο καὶ. Paulo post editi πῶς οὐχὶ καὶ τῆς ἐσχά-

της. Veteres libri ut in textu.

(77) Ἀπὸ τοῦ σώματος. Ita mss. codices. Editi ἐκ τοῦ σώματος. Paulo post editi οἶον τότε εἰς αὐτοὺς... καὶ ἐν πάσῃ τῇ. Codices mss. ut in textu et prima Basileensis editio.

(78) Κἀναυθᾶ. Hanc vocem, quæ deerat in editis, addidimus ex mss. codicibus.

ἐν λανθανούσῃ καὶ κεκρυμμένῃ σὺν αὐτῷ ζωῇ, οὔτε ἐν τῇ φανερώσει τῆς δόξης, ἣν ἡμεῖς ἐπὶ τοῖς ἁγίοις ἐκφανήσεσθαι προσδοκῶμεν; Κληρονόμοι Θεοῦ, καὶ συγκληρονόμοι Χριστοῦ ἡμεῖς· τὸ δὲ Πνεῦμα ἀπόκληρον καὶ ἁμοιον τῆς κοινωνίας τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ; Καὶ αὐτὸ μὲν τὸ Πνεῦμα συμμαρτυρεῖ τῷ πνεύματι ἡμῶν, ὅτι ἐσμὲν τέκνα Θεοῦ· ἡμεῖς δὲ τῷ Πνεύματι οὐδὲ ἦν παρὰ τοῦ Κυρίου μαθήκαμεν τῆς πρὸς Θεὸν κοινωνίας τὴν μαρτυρίαν κατατιθέμεθα; Τὸ δὲ κεφάλαιον τῆς ἀνοίας, ἡμεῖς μὲν διὰ τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως τῆς ἐν Πνεύματι συνεγερεθῆσθαι αὐτῷ καὶ συγκαθεδεῖσθαι (79) ἐν τοῖς ἐπουρανίοις ἐλπίζομεν, ὅταν μετασχηματίσῃ τὸ σῶμα τῆς ταπεινώσεως ἡμῶν ἀπὸ τοῦ ψυχικοῦ πρὸς τὸ πνευματικόν· τῷ δὲ Πνεύματι οὐ συνεδρίας, οὐ δόξης, οὐκ ἄλλου τινός, ὣν ἔχομεν παρ' αὐτοῦ, μεταδίδομεν; ἀλλ' ὡς αὐτοὺς ἀξίους εἶναι, κατὰ τὴν ἀφευδῇ τοῦ ἐπαγγελαμένου δωρεάν, πεπιστεύκαμεν, τούτων οὐθενὸς τῷ Πνεύματι τῷ ἁγίῳ ὡς ὑπερβαίνοντος αὐτοῦ τὴν ἀξίαν παραχωροῦμεν; Καὶ σὺ μὲν κατὰ τὴν ἀξίαν ἐστὶ πάντοτε εἶναι σὺν τῷ Κυρίῳ, καὶ προσδοκᾷς, ἀρπαγὴς ἐν νεφέλαις εἰς ἀπάντησιν εἰς ἀέρα, πάντοτε συνέσεσθαι τῷ Κυρίῳ· τὸ δὲ Πνεῦμα νῦν ἀντιλέγεις (80) εἶναι σὺν τῷ Χριστῷ; ὅς γε τὸν συναριθμοῦντα αὐτὸ καὶ συντάσσοντα Πατρὶ καὶ Υἱῷ ἐξόριστον τίθεσαι, ὡς ἀφόρητα δυσσεβοῦντα.

70. Αἰσγύνομαι ἐπαγαγεῖν τὰ λειπόμενα, ὅτι σὺ μὲν συνδοξασθῆσθαι Χριστῷ προσδοκᾷς (εἴπερ γὰρ συμπάσχοντες ἵνα καὶ συνδοξασθῶμεν)· τὸ δὲ Πνεῦμα τῆς ἀγιωσύνης οὐ συνδοξάζεις Χριστῷ, ὡς οὐδὲ σὺ τῶν ἴσων τυγχάνεις ἀξίον (81). Καὶ σὺ μὲν ἐλπίζεις συμβασίλευσιν· τὸ δὲ Πνεῦμα τῆς χάριτος ἐνυδρίζει, τὴν δούλου αὐτῷ καὶ ὑπηρέτου τάξιν ἀποκληρῶν. Καὶ ταῦτα λέγω, οὐχ ἵνα τοσοῦτον δεῖξω ὀφειλόμενον εἶναι εἰς δοξολογίαν τῷ Πνεύματι· ἀλλ' ἵνα τὴν ἀγνωμοσύνην ἐλέγξω τῶν μηδὲ τοσοῦτον διδόντων, ἀλλ' ὡς ἀσέβειαν φευγόντων τὴν τοῦ Πνεύματος πρὸς Υἱὸν καὶ Πατέρα κοινωνίαν τῆς δόξης. Τίς δύναται ταῦτα ἀστενακτὶ παρελθεῖν; Ἡ γὰρ οὐχὶ προδήλως (82), ὥστε καὶ παιδὶ γενέσθαι γνῶριμον, τὴν ἀπειληθεῖσαν τῆς πίστεως ἐκλείψιν προοιμιάζονται τὰ παρόντα; Ἀμφίβολα γέγονε τὰ ἀναντιρρήτητα. Πιστεύομεν εἰς τὸ Πνεῦμα· καὶ ταῖς ἡμετέραις αὐτῶν ὁμολογίαις ζυγομαχοῦμεν. Βαπτίζομεθα· καὶ πάλιν μαχόμεθα. Ὡς ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς ἐπικαλοῦμεθα· καὶ ὡς ὁμοδούλου καταφρονοῦμεν. Μετὰ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ παρελάβομεν· καὶ ὡς μέρος τῆς κτίσεως ἀτιμάζομεν. Οἱ δὲ, τί προσεύχονται μὴ εἰδότες, ἐάν τι καὶ φθέγξασθαι σεμνὸν περὶ τοῦ Πνεύματος (83) προαχθῶσιν, ὡς

A Christo, neque in vita latente et abscondita cum illo, neque in manifestatione gloriae, quam nos in sanctis patefaciendam esse exspectamus? Haeredes Dei et cohæredes Christi nos sumus¹⁰: Spiritus vero exhæres est, et exsors communionis Dei et Christi ejus? Et ipse quidem Spiritus testimonium perhibet spiritui nostro, quod simus filii Dei¹¹: nos vero Spiritui, ne ejus quidem societatis, quam illi cum Deo esse a Domino didicimus, testimonium præbamus? Porro quod est amentiae caput, nos per fidem in Christum quæ est in Spiritu, resurrecturos cum illo et simul cum illo sessuros esse in supercoelestibus speramus, cum transformaverit corpus humilitatis nostræ ab animali ad spirituale; Spiritui vero non concessum, non gloriam, non aliud quidquam eorum quæ ab ipso habemus, impertimus? sed quibus nos⁵⁹ ipsos esse dignos, ex ejus qui promisit non mendaci munere, credimus, horum nihil Spiritui sancto, quasi superent illius dignitatem concedimus? Et tibi quidem pro merito licet semper esse cum Domino: et exspectas, ut raptus in nubibus in occursum in aerem, semper sis cum Domino¹²: Spiritum autem nunc esse cum Christo negas? Qui scilicet eum, qui ipsum cum Patre ac Filio numerat ac locat, expellis et ejicis, velut qui impietatem non ferendam admiserit.

70. Pudet reliqua adjungere; quod tu quidem exspectas fore, ut cum Christo glorificeris: siquidem simul affligimur, ut simul quoque glorificemur¹³: Spiritum autem sanctificationis non glorificas simul cum Christo, quasi ne pari quidem tecum honore dignum. Et tu quidem speras te cum eo regnaturum, Spiritum vero gratiæ afflicis contumelia, servi famulique locum illi assignans. Atque hæc dico, non ut duntaxat ostendam tantumdem honoris deberi Spiritui in glorificatione, sed ut illorum demeritiam redarguam, qui ne hoc quidem illi concedunt, sed velut impietatem horrent, Spiritus cum Patre et Filio in gloria consortium. Quis potest hæc absque gemitu commemorare? Annon manifestum est, ita ut vel puer intelligat, ea quæ nunc sunt procœmia esse defectionis fidei, quam minatus est Dominus? Quibus contradici fas non erat, ea facta sunt ambigua. Credimus in Spiritum, et nostris ipsorum professionibus repugnamus. Baptizamur, et rursum pugnamus. Ut vitæ auctorem invocamus, et ut conservum despiciamus. Cum Patre et Filio Spiritum accepimus, et eum ut creaturæ partem contemptui habemus. Isti autem, quid orare de-

¹⁰ Rom. viii, 17. ¹¹ ibid. 16. ¹² I Thess. iv, 16. ¹³ Rom. viii, 17.

(79) Συγκαθεδεῖσθαι. Sic veteres libri pro eo quod erat in editis συγκαθέζεσθαι.

(80) Νῦν ἀντιλέγεις. Vocula ex veteribus mss. et prima Basileensi editione addita. Paulo post editi ὥστε... τίθεσθαι. Quinque mss. ut in textu, quorum tamen in duobus legitur τίθεσθαι. Mox editi ἐπαγιν; mss. ut in textu.

(81) Ἀξίον. Male in editis Ἀξίων contra veterum codicum fidem. Paulo post Regius secundus συμβασίλευσιν.

(82) Προδήλως. Hæc scriptura in duobus tantum reperta codicibus; sed quia paulo post quatuor alii habent προοιμιάζονται, et Reg. secundus προοιμιάζεται, non ut editi προοιμιάζεσθαι, idcirco satis fuit legere προδήλως, quam ut editi πρόδηλον.

(83) Περὶ τοῦ Πνεύματος. Sic mss. codices quatuor. Non male in editis παρὰ τοῦ Πνεύματος, si quid etiam magnifice loqui a Spiritu impellantur. Paulo post Reg. secundus τοῦ λόγου τῷ δοκῶν ὑποκρίπτον.

beant nescientes ¹⁴, si eo adducuntur, ut aliquid etiam magnifice loquantur de Spiritu, perinde quasi dignitatem ipsius assequantur; quod in dictis modum excedit, reprimunt. Quos suam infirmitatem deplorare oportebat: quoniam idonei non sumus, qui pro beneficiis, quibus reipsa afficimur, verbis gratias agamus. Superat enim omnem intellectum ac sermonis naturam redarguit, cum ea ne minimam quidem dignitatis illius partem adaequet, juxta verba libri qui inscribitur Sapientia: *Exaltate enim*; inquit, *quantumcunque potueritis: superat enim et adhuc; et exaltantes eum multiplicare. Nolite laborare: non enim assequimini* ¹⁵. Profecto terribiles vobis istiusmodi sermonum reddendæ rationes esse blasphemiam in Spiritum sanctum ¹⁶.

CAPUT XXIX.

Enumeratio virorum in Ecclesia illustrium, qui in scriptis suis usi sunt hac voce, « cum ».

71. Sane contra id quod dicunt, glorificationem cum Spiritu carere testimonio, nec in Scripturis exstare, illud dicimus: si **60** nihil aliud est receptum absque Scripturis, ne hoc quidem recipiatur; sin plurima arcana citra scriptum recepta sunt nobis, cum aliis pluribus et hoc recipimus. Arbitror autem apostolicum esse, etiam non scriptis traditionibus inhaerere. *Laudo enim*, inquit, *vos, quod omnia mea meministis, et quemadmodum tradidi vobis, traditiones tenetis* ¹⁷. Et illud, *Teneite traditiones quas accepistis sive per sermonem sive per epistolam* ¹⁸: quarum una est et hæc de qua nunc agimus, quam qui ab initio præscripserunt, tradideruntque posteris, usu semper simul cum tempore progrediente, ipsam longa consuetudine in Ecclesiis irradicarunt. Ergo si velut in tribunali, probationibus a scripto destituti, multos vobis testes producamus, nonne sententiam absolventem a vobis consequemur? Ego quidem arbitror: *In oreiquidem duorum ac trium testium stabit omne verbum* ¹⁹. Quod si etiam temporis diuturnitatem pro nobis facientem vobis evidenter ostendamus, annon videbimur vobis probabilia dicere, non posse litem istam jure nobis intendi? Veneranda enim sunt quodammodo vetusta dogmata, quæ ob antiquitatem, ceu canitiem quamdam, habent quiddam reverendum. Enumerabo itaque vobis hujus dictionis patronos vindicesque (simul enim æstimatur in eo, quod tacetur, etiam tempus); neque enim ex nobis primum initium sumpsit. Qui potuit? Nimirum nos revera hesterni sumus, quemadmodum dicit Job ²⁰, sal-

¹⁴ Rom. viii, 26. ¹⁵ Eccli. xliii, 33, 34. ¹⁶ Luc. xii 40. ¹⁷ I Cor. xi, 2. ¹⁸ II Thess. ii, 14. ¹⁹ Deut. xix, 15. ²⁰ Job viii, 9.

(84) *Παρισουμένην*. Ita mss. quinque. Editi *παρισουμένης*.

(85) *Παραδεξόμεθα*. Ita Reg. secundus. Quod quidem, ut Basilii consuetudini loquendi magis appositum, secuti sumus, quamvis alii quatuor mss. habeant *καταδεξόμεθα*. Unus cum editis *καταδεξόμεθα*.

ἐφικνούμενοι τῆς ἀξίας, καλᾶζουσι τοῦ λόγου τὸ ὑπερπίπτον τὴν συμμετρίαν. Οὐδὲ ἐχρῆν ὀδύρεσθαι τὴν ἀσθένειαν· ὅτι ὡν ἐργῷ πάσχομεν, λόγοις ἀντιπληροῦν τὴν χάριν οὐκ ἐξαρκούμεν. Ὑπερέχει γὰρ πάντα νοῦν, καὶ λόγου φύσιν ἐλέγχει, οὐδὲ πολλοστῷ μέρει τῆς ἀξίας παρισουμένην (84) κατὰ τὸν λόγον τῆς ἐπιγραφομένης Σοφίας· Ὑψώσατε γάρ, φησί, καθόσον ἂν δύνησθε· ὑπερέχει γὰρ καὶ ἐτι· καὶ ὑψοῦντες αὐτὸν πληθύνετε. Μὴ κοιμᾶτε· οὐ γὰρ μὴ ἐφίκησθε. Ἡ που φοβεραὶ ὑμῖν αἱ ὑπὲρ τῶν τοιούτων λόγων εὐθύναί τοις παρὰ τοῦ ἀψευδοῦς ἀκηκοῦσι Θεοῦ ἀσυγχώρητον εἶναι τὴν εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον βλασφημίαν.

qui a Deo mentiri nescio audistis, irremissibilem

B

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΘ'.

Ἀπαριθμησὶς τῶν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ διαφανῶν, ὅσοι ἐχρήσαντο ἐν τοῖς συγγράμμασιν ἐαυτῶν τῇ φωνῇ « σύν ».

71. Πρὸς γε μὴν τὸ ἀμάρτυρον καὶ ἀγραφον εἶναι τὴν σύν τῷ Πνεύματι δοξολογίαν ἐκεῖνο λέγομεν· ὅτι, εἰ μὲν μὴδὲν ἑτερόν ἀγραφον, μὴδὲ τοῦτο παραδεχθῆτω· εἰ δὲ τὰ πλεῖστα τῶν μυστικῶν ἀγράφων ἡμῖν ἐμπολιτεύεται, μετὰ πολλῶν τῶν ἐτέρων καὶ τοῦτο παραδεξόμεθα (85). Ἀποστολικὸν δὲ οἶμαι καὶ τὸ ταῖς ἀγράφοις παραδόσει παραμένειν. Ἐπαινῶ γάρ, φησὶν, ὑμᾶς, ὅτι πάντα μου μέμνησθε, καὶ καθὼς παρέδωκα ὑμῖν, τὰς παραδόσεις κατέχετε· καὶ τὸ, Κρατεῖτε τὰς παραδόσεις ὡς παρελάβετε εἴτε διὰ λόγον, εἴτε δι' ἐπιστολῆς· ὡν μία (86) ἐστὶ καὶ ἡ παρούσα αὕτη, ἣν οἱ ἐξ ἀρχῆς διαταξάμενοι παραδίδόντες τοῖς ἐφεξῆς, συμπροϊούσης αἰ τῷ χρόνῳ τῆς χρήσεως, διὰ μακρᾶς τῆς συνηθείας ταῖς Ἐκκλησίαις ἐγκατεβρίβωσαν. Ἀρ' οὖν εἰ, ὡς ἐν δικαστηρίῳ τῆς διὰ τῶν ἐγγράφων ἀποδείξεως ἀπορροῦντες, μαρτύρων ὑμῖν πλῆθος παραστησάμεθα (87), οὐκ ἂν τῆς ἀφίσεως παρ' ὑμῶν ψήφου τύχοιμεν; Ἐγὼ μὲν οὕτως οἶμαι· Ἐπὶ στόματος γὰρ δύο καὶ τριῶν μαρτύρων σταθίσεται πᾶν ῥῆμα. Εἰ δὲ καὶ τὸν πολλὸν χρόνον πρὸς ἡμῶν ὄντα ἐναργῶς ὑμῖν ἐπιδείκνυμεν, οὐκ ἂν ἐδόξαμεν ὑμῖν εἰκότα λέγειν, μὴ εἶναι καθ' ἡμῶν τὴν εἰκὴν εἰσαγωγίμον ταύτην; Δυσωπητικὰ γὰρ πως τὰ παλαιὰ τῶν δογμάτων, οἷον ἐπολιξάτιν τι τῇ ἀρχαιότητι τὸ αἰδέσιμον ἔχοντα. Ἀπαριθμῆσθαι οὖν ὑμῖν τοὺς προστάτας τοῦ λόγου (συμπαρμετρεῖται δὲ πάντως κατὰ τὸ σωπώμενον καὶ ὁ χρόνος)· οὐ γὰρ ἐξ ἡμῶν ὠρμηται πρῶτον. Πόθεν (88); χθιζοὶ τινες ὄντως ἡμεῖς, κατὰ τὸν τοῦ Ἰωβ λόγον, πρὸς γε τοσοῦτον χρόνον, τὸν τῆς συνηθείας ταύτης ἡλικιώτην. Ἐγὼ μὲν οὖν αὐτὸς, εἰ χρῆ

(86) Ὡς μία. Ita mss. quinque. Editi ὡς μάλιστα μία.

(87) *Παραστησάμεθα*. Ita veteres libri quatuor. Editi *παρεστησάμεθα*. Non minus post mss. tres ἐπιδείκνυμεν.

(88) *Πόθεν*. Reg. secundus Πόθεν γάρ; ἐπεὶ χθιζοί.

με τοῦ μὲν Ἰδίου εἰπεῖν, ὥσπερ τινὰ κληρον πατρῶν ἅνθρωπος μακρὸν ἐν τῇ λειτουργίᾳ τοῦ Θεοῦ διαζήσαντος χρόνον, δι' οὗ καὶ ἐβαπτίσθη, καὶ τῇ ὑπηρεσίᾳ τῆς Ἐκκλησίας προσήχθη (89). Ἀναζητῶν δὲ κατ' ἐμαυτὸν εἰ τις ἄρα τῶν παλαιῶν καὶ μακαρίων ἀνδρῶν ἐχρήσατο ταύταις ταῖς νῦν ἀντιλεγόμεναις φωναῖς, πολλοὺς εὑρον καὶ τῇ ἀρχαιότητι τὸ ἀξιόπιστον ἔχοντας, καὶ τῇ τῆς γνώσεως ἀκριθείᾳ οὐ κατὰ τοὺς νῦν ὄντας· ὧν οἱ μὲν τῇ προθέσει, οἱ δὲ τῷ συνδέσμῳ κατὰ τὴν δοξολογίαν τὸν λόγον ἐνώσαντες, οὐδὲν διάφορον ὄραν, ὥς γε πρὸς τὴν ὁρθὴν τῆς εὐσεβείας ἔννοιαν, ἐνομήσθησαν (90).

72. Εἰρηναῖος ἐκεῖνος, καὶ Κλήμης ὁ Ῥωμαῖος, καὶ Διονύσιος ὁ Ῥωμαῖος, καὶ ὁ Ἀλεξανδρεὺς Διονύσιος, ὁ καὶ παράδοξον ἀκούσαι, ἐν τῇ δευτέρᾳ πρὸς τὸν ὁμόνυμον αὐτοῦ ἐπιστολῇ *Περὶ ἐλέγχου καὶ ἀπολογίας* (91) οὕτω τὸν λόγον ἀνέπαυσε. Γράφω δὲ ὑμῖν αὐτὰ τοῦ ἀνδρὸς τὰ ῥήματα. *Τούτοις, φησὶ, πᾶσιν ἀκολουθῶς καὶ ἡμεῖς, καὶ δὴ παρὰ τῶν πρὸ ἡμῶν πρεσβυτέρων τύπον καὶ κανόνα παρεληφέναι, ὁμοφώνως αὐτοῖς προσευχαριστοῦντες· καὶ δὴ καὶ νῦν ὑμῖν ἐπιστάλλοιτες καταπαύομεν* (92). Τῷ δὲ Θεῷ Πατρὶ καὶ Υἱῷ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστῷ σὺν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα καὶ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν. Καὶ ταῦτα οὐκ ἂν τις εἴποι μεταγεγράφθαι. Οὐ γὰρ ἂν οὕτω διετείνετο, τύπον καὶ κανόνα παρεληφέναι λέγων, εἴπερ ἐν τῷ Πνεύματι (93) εἰρηκῶς ἦν· ταύτης γὰρ τῆς φωνῆς ἡ χρῆσις πολλή. Ἀλλ' ἐκεῖνο ἦν τὸ τῆς ἀπολογίας δεόμενον. Ὅς γε καὶ κατὰ μέτρον τοῦ τῆς γραφῆς, οὕτως εἴρηκε πρὸς τοὺς Σαβελλιανούς· *Εἰ, τῷ τρεῖς εἶναι τὰς ὑποστάσεις, μεμερισμένας εἶναι λέγουσι, τρεῖς εἶσι, κἂν μὴ θέλωσιν· ἡ τὴν θέλειν Τριάδα παντελῶς ἀνελέτωσαν· καὶ πάλιν· Θειοτάτη γὰρ διὰ τοῦτο μετὰ τὴν μονάδα καὶ ἡ Τριάς. Ἀλλὰ καὶ ὁ Κλήμης ἀρχαιώτερον* (94), Ζῆν, φησὶν, ὁ Θεός, καὶ ὁ Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Εἰρηναῖος δὲ (95), ὁ ἐγγὺς τῶν ἀποστόλων γενόμενος, πῶς ἐμνήσθη τοῦ Πνεύματος ἐν τῷ πρὸς τὰς αἱρέσεις λόγῳ, ἀκούσωμεν. Τοὺς δὲ ἀχαλιναγωγίτους, φησὶ, καὶ καταπερομένους εἰς τὰς ἐνυπὸν ἐπιθυμίας, μηδεμίαν ἔχον-

tem si tam longi temporis, quod huic consuetudini æquale est, habeatur ratio. Equidem ipse, si modo par sit me quod mihi proprium est dicere, vocem hanc tanquam paternam quamdam hæreditatem conseruo, acceptam a viro multum temporis in servitio Dei versato, per quem et baptizatus sum, et Ecclesie ministerio admotus. Cæterum cum apud me reputo, an quis veterum ac beatorum virorum his, quibus nunc reclamatur vocibus, usus sit; multos reperi, et ob antiquitatem fide dignos, et accurata, non secundum hos homines, scientia ornatos; quorum alii præpositione, alii conjunctione in glorificatione sermonem copulantes, nihil diversum sane quod ad rectam attinet pietatis intelligentiam, existimati sunt facere.

72. Irenæus ille, et Clemens Romanus, et Dionysius Romanus, et Alexandrinus Dionysius, id quod etiam auditu mirum est, in secunda ad sibi cognominem epistola *De accusatione ac defensione*, hunc in modum finivit sermonem. Transcribam autem vobis ipsa verba hominis. *His omnibus, inquit, congruenter et nos, forma etiam ac regula a presbyteris, qui ante nos vixerunt, accepta, concordibus vocibus cum illis gratias agentes, tandem nunc vobis scribere desinimus. Deo autem Patri et Filio Domino nostro Jesu Christo cum sancto Spiritu gloria et imperium in sæcula sæculorum, amen. Nec quisquam* 61 *dicere possit hæc correctæ fuisse ac immutata. Neque enim ita sermonem confirmasset, dicens videlicet accepisse se formam ac regulam, si in Spiritu dixisset: Iujus enim vocis usus creber est. At illud erat, quod egebat defensione. Qui quidem et in medio scripti, sic loquitur adversus Sabellianos: Si eo quod tres sunt hypostases, divisas esse dicunt, tres sunt etiam si nolint: aut divinam Trinitatem prorsus e medio tollant. Ac rursum, Divinissima enim ob id etiam post unitatem Trinitas est. Sed et Clemens simplicius, Vivit, inquit, Deus et Dominus Jesus Christus et Spiritus sanctus. Irenæus autem, qui vicinus fuit apostolorum temporibus, quomodo faciat mentionem Spiritus, disputans adversus hæreses, audiamus. Eos vero, inquit, qui effrenes sunt, et seruntur ad suas concupiscentias, nullum habentes divini Spiritus desiderium, merito Apostolos carnales vocat* 21. Et

²¹ I Cor. iii, 3.

(89) *Προσήχθη*. Ita mss. quatuor. Editi προήχθη.

(90) *Ενομήσθησαν*. Editio Basileensis ἐνομήθησαν, quæ lectio nullo prorsus reperitur in codice mss., sed tamen eam secuti sunt Erasmus et Cornarius. Paulo post editi παράδοξον ἀκούσθαι. Libri veteres ut in textu.

(91) *Ἀπολογίας*. Post hanc vocem addit Regius secundus γράφων. Ibidem Regii primus et secundus γράφω pro eo quod erat in editis γράφω.

(92) *Καταπαύομεν*. Ita quatuor mss. Editi καταπαύομεν.

(93) *Ἐν τῷ Πνεύματι*. Editio Parisiensis ἐν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι. Sed repugnant mss. codices.

(94) *Ἀρχαιώτερον*. Sic mss. codices et editio prima Basileensis. Aliæ ἀρχαιώτερος.

(95) *Εἰρηναῖος δέ*. Editi addunt ἐκεῖνος, quod in veteribus libris non legitur. Mox Regii tertius et quartus καταπερομένους εἰς τὰς αὐτῶν αἰσχύνας, in sua ipsorum dedecora. Sed repugnant alii codices et velus interpretes Irenæi, qui sic reddit: *deficiuntur in sua desideria*. Cum autem idem interpretes ibidem habeat, nullam habentes aspirationem divini Spiritus; merito observarunt eruditi viri eum legisse ἐπιθυμίας, non, ut apud Basilium, ἐπιθυμίας. Ibidem duo codices σαρκίνους. Primum autem hoc testimonium legitur in libro quinto Irenæi cap. 8, n. 2; alterum, cap. 9 ejusdem libri, n. 5.

alibi dicit idem: *Ne expertes facti divini Spiritus, frustreremur regno caelorum, inclamat Apostolus*⁹³, quod caro non possit hereditatem capere regni caelorum. Quod si cui et Eusebius Palaestinus propter multiplicem experientiam idoneus videtur, cui habeamur fides; et ex illo voces easdem ostendimus in dubitationibus de priscorum multiplici conjugio. Loquitur enim hunc in modum, se ad dicendum excitans: *Sanctum prophetarum Deum lucis auctorem per Salvatorem nostrum Jesum Christum cum sancto Spiritu invocantes.*

73. Jam vero et Origenem in multis Psalmorum expositionibus deprehendimus, cum sancto Spiritu gloriā deferentem Deo, virum qui non omnino sāsias habet in omnibus de Spiritu opiniones; nihilominus et hic multis in locis reveritus consuetudinis robur, pias voces emisit de Spiritu: qui quidem in sexto, ni fallor, libro *Enarrationum in Evangelium Joannis*, etiam adorandum Spiritum evidenter pronuntiat, ita scribens ad verbum: *Quoniam aquae lavacrum significat purgationem animae ab omnibus malitiæ sordibus ablutæ, nihilo tamen minus et per seipsum ei qui seipsum præbet divinitati adorandæ Trinitatis, per virtutem invocationum, donorum principium ac fontem habet.* Ac rursus in commentariis, quibus exponit Epistolam ad Romanos, *Sacræ*, inquit, *virtutes capaces sunt Unigeniti et sancti Spiritus deitatis.* Ad hunc modum, opinor, traditionis vis sæpe compulsi homines etiam suis ipsorum dogmatibus contradicere. At nec Africanum historicum talis glorificandi forma præteriiit. Siquidem constat in quinto libro *de temporibus Epitomes*, et ipsum ad hunc loqui modum: *Nos enim qui et illorum* **62** *verborum modum didicimus, nec ignoramus fidei gratiam, gratias agimus Patri, qui nobis suis creaturis præbuit universorum Salvatore ac Dominum nostrum Jesum Christum, cui gloria, majestas cum sancto Spiritu in æcula.* At de cæteris fortassis dubitari possit, aut credi possint immutata eam rationem habere, ut fraudæ ægre deprehendi possit, cum in unica syllaba positum sit discrimen. Verum quæ pluribus verbis dicta citavimus, ea nec insidias admittunt, et ab ipsis libris paratum habent testimonium. Porro quod alioqui fortassis humilior foret, quam ut in medium adducatur, sed ei tamen qui de novitate accusatur, perutile propter temporis antiquitatem,

⁹³ 1 Cor. xv, 50.

(96) *Καλέσαντες*. Reg. quartus παρακαλέσαντες.

(97) *Εὐραμεν*. Reg. quartus εὐραμεν, et δόξαν ἀποπληροῦντα. Paulo post editi ἐν ἅπασιν. Codices mss. ut in textu. Locus autem Origenis quem citat Basilus non in sexto, sed in octavo libro invenitur, sive memoria effluxerit Basilio, sive alia fuerit olim horum distributio librorum.

(98) *Ἀποπληρομένης*. Ita mss. ac ipse etiam Origenis contextus. Editi ἀποπληραμένης.

αὐτὰς ἐπιθυμίας θεοῦ Πνεύματος, δικαίως δ' Ἀποστολος σαρκικοὺς καλεῖ. Καὶ ἐν ἄλλοις ὁ αὐτὸς φησιν· *Ἰνα μὴ, ὡμοιοι θεοῦ Πνεύματος γενόμενοι, ἀποτύχωμεν τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, ἐπεδύσεν ὁ Ἀπόστολος, μὴ δύνασθαι τὴν σάρκα βασιλείαν οὐρανῶν κληρονομήσαι.* Εἰ δὲ τῷ καὶ ὁ Παλαιστίνος Εὐσέβιος ἀξιόπιστος διὰ πολυπειρίαν, κακείνου τὰς αὐτὰς φωνὰς ἐπιδείκνυμεν ἐν τοῖς ἐπαπορήμασι περὶ τῆς τῶν ἀρχαίων πολυγαμίας. Λέγει γὰρ οὕτω παρορμῶν ἑαυτὸν ἐπὶ τὸν λόγον· *Τὸν τῶν προφητῶν ἄριον Θεὸν φωταγωγὸν διὰ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ σὺν ἁγίῳ Πνεύματι καλέσαντες* (96).

73. Ἡδὲ καὶ Ὀριγένην ἐν πολλαῖς τῶν εἰς τοὺς Ῥαλλμοὺς διαλέξεων εὐρομεν (97) σὺν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι τὴν δόξαν ἀποδιδόντα, ἀνδρα οὐδὲ πάντις υγιεῖς περὶ τοῦ Πνεύματος τὰς ὑπολήψεις ἐν πᾶσιν ἔχοντα· πλὴν ἀλλὰ πολλοῦ καὶ αὐτὸς, τῆς συνηθείας τὸ ἰσχυρὸν δυσωπούμενος, τὰς εὐσεβεῖς φωνὰς ἀφῆκε περὶ τοῦ Πνεύματος. Ὅς γε, κατὰ τὸ ἔκτον, οἶμαι, τῶν εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιον Ἑξηγητικῶν, καὶ προσκυνητῶν αὐτὸ φανερώς ἀπεφάνητο, οὕτως γράφων κατὰ λέξιν· *Ὅτι τὸ τοῦ ὕδατος λουτρὸν σύμβολον τυγχάνει καθαρῶν ψυχῆς, πάντα ῥύπον τὸν ἀπὸ κακίας ἀποπληρομένης* (98)· οὐδὲν δὲ ἥττορ καὶ καθ' ἑαυτὸ τῷ ἐμπαρέχοντι ἑαυτὸν τῇ θεότητι τῆς προσκυνητῆς Τριῆδος διὰ τῆς δυνάμεως τῶν ἐκικλήσεων χαρισμάτων ἀρχὴν ἔχει καὶ πηγὴν. Καὶ πάλιν ἐν τοῖς εἰς τὴν πρὸς Ῥωμαίους Ἐπιστολὴν ἐξηγητικοῖς, Αἱ Ἰσραὴλ, φησὶ, *δυνάμεις χωρητικαὶ τοῦ Μορογενοῦς καὶ τῆς τοῦ ἁγίου Πνεύματος θεότητος.* Οὕτως, οἶμαι, τὸ τῆς παραδόσεως ἰσχυρὸν ἐνήγε πολλάκις τοὺς ἁγίους καὶ τοῖς οικείοις αὐτῶν (99) δόγμασιν ἀντιλέγειν. Ἀλλ' οὐδὲ Ἀφρικανὸν τὸν ἱστοριογράφον τὸ τοιοῦτον εἶδος τῆς δοξολογίας παρέλαθε. Φαίνεται γὰρ ἐν τῷ πέμπτῳ τῆς τῶν χρόνων Ἐπιτομῆς οὐκὼ καὶ αὐτὸς λέγων· *Ἡμεῖς γὰρ οἱ κἀκεῖνων τῶν ρημάτων* (1) *τὸ μέτρον ἐπιστάμενοι, καὶ τῆς αἰστωῶς οὐκ ἀγνοοῦντες τὴν χάριν, εὐχαριστοῦμεν τῷ παρασχόμενῳ τοῖς ἰδοῖς ἡμῶν Πατρὶ* (2) *τὸν τῶν ὅλων Σωτῆρα καὶ Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν· ᾧ ἡ δόξα, μεγαλωσύνη σὺν ἁγίῳ Πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας.* Τὰ μὲν οὖν ἄλλα τυχόν καὶ ἀπιστηθῆναι δύναται, ἢ καὶ μεταγραφέντα δυσφώρατον ἔχειν τὴν κακουργίαν, ἐν μιᾷ συλλαβῇ τῆς διαφορᾶς ὑπαρχούσης· ἃ δὲ διὰ μακροτέρας τῆς λέξεως παρεθέμεθα, καὶ τὴν ἐπιβουλὴν διαφεύγει, καὶ τὴν μαρτυρίαν ἀπ' αὐτῶν τῶν συγγραμμάτων εὐαπόδεικτον ἔχει. Ὅ δὲ

(99) *Αὐτῶν*. Ita codices nostri mss. Editi ἑαυτῶν.

(1) *Τῶν ρημάτων*. Tres mss. τῶν ῥητῶν.

(2) *Ἡμῶν Πατρὶ*. Sic mss. quinque. Editi ἡμῶν πατράσι. Qui præbuit nostris patribus omnium Salvatore, etc. Ibidem hæ voces, καὶ Κύριον ἡμῶν, desunt in tribus mss. Mox editi καὶ ἡ μεγαλωσύνη. Codices mss. ut in textu. Paulo post Reg. secundus τὰ μὲν ἄλλα... δυσφωρωτάτην ἔχειν.

ἄλλως μὲν ἴσως μικροπρεπὲς ἦν εἰς μέσον ἀγεσθᾶν, τῷ δὲ καινοτομίαν ἐγκαλούμεν ἀναγκαῖον εἰς μαρτυρίαν διὰ τοῦ χρόνου τὴν ἀρχαιότητα, τοῦτο δὲ καὶ προσθήσω. Ἔδοξε τοῖς πατράσιν ἡμῶν μὴ σιωπῇ τὴν χάριν τοῦ ἑσπερινοῦ φωτός (3) δέχεσθαι, ἀλλ' εὐθὺς φανέντος εὐχαριστεῖν. Καὶ ὅστις μὲν ὁ πατὴρ τῶν ῥημάτων ἐκείνων τῆς ἐπιλυχνίου εὐχαριστίας, εἰπεῖν οὐκ ἔχομεν· ὁ μὲν τοι λαὸς ἀρχαίαν ἀφίησι τὴν φωνήν, καὶ οὐδενὶ πώποτε ἀσεβεῖν ἐνομήσθησαν οἱ λέγοντες· *Ἀινοῦμεν Πατέρα, καὶ Υἱόν, καὶ ἅγιον Πνεῦμα Θεοῦ*. Εἰ δέ τις καὶ τὸν ὕμνον Ἀθηνόγενους ἔγνω, ὃν ὥσπερ τι ἀλεξητήριον (4) τοῖς συνοῦσιν αὐτῷ καταλέλοιπεν, ὁρμῶν ἤδη πρὸς τὴν διὰ πυρὸς τελείωσιν, οἶδε καὶ τὴν τῶν μαρτύρων γνῶμην ὅπως εἶχον περὶ τοῦ Πνεύματος. Καὶ ταῦτα μὲν εἰς τοσοῦτον.

74. Γρηγόριον δὲ τὸν Μέγαν, καὶ τὰς ἐκείνου φωνὰς ποῦ θήσομεν; ἄρ' οὐχὶ μετὰ τῶν ἀποστόλων καὶ προφητῶν; ἄνδρα τῷ αὐτῷ Πνεύματι ἐκείνοις περιπατήσαντα (5), καὶ τοῖς τῶν ἁγίων ἔχουσι διὰ παντός τοῦ βίου στοιχήσαντα, καὶ τῆς εὐαγγελικῆς πολιτείας τὸ ἀκριβὲς διὰ πάσης αὐτοῦ τῆς ζωῆς κατορθώσαντα. Ἐγὼ μὲν τοῦτό φημι· Ἡ ἀδικήσομεν τὴν ἀλήθειαν, μὴ τοῖς ὑπαικόμενοις Θεῷ τὴν ψυχὴν ἐκείνην συναριθμοῦντες, οἷόν τινα λαμπτήρα περιφανῇ μέγαν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ διαλάμψαντα· ὃς φοβερόν μὲν εἶχεν ἐκ τῆς τοῦ Πνεύματος συνεργίας κατὰ δαιμόνων τὸ κράτος· τοσαύτην δὲ ἔλαβε τοῦ λόγου τὴν χάριν εἰς ὑπακοὴν πίστεως ἐν τοῖς ἔθνεσιν, ὥστε, ἐπτακαίδεκα μόνους Χριστιανούς παραλαβὼν, ὅλον τὸν λαὸν τὸν τε ἀστικὸν καὶ τὸν χωρικὸν διὰ τῆς ἐπιγνώσεως προσήγαγε τῷ Θεῷ. Ἐκεῖνος καὶ ποταμῶν (6) ῥεῖθρα μετέστησεν, ἐπιτάξας αὐτοῖς ἐν τῷ ὀνόματι τῷ μεγάλῳ τοῦ Χριστοῦ καὶ λίμνην ἐξήρανεν ὑπὸ βασιλῆα πολέμου φέρουσαν ἀδελφοῖς πλεονέκταις. Αἱ δὲ τῶν μελλόντων προαγορεύσεις τοιαῦται, ὥς μὴδὲν τῶν ἄλλων ἀποδεῖν προφητῶν. Καὶ ὅλος μακρὸν ἂν εἴη τοῦ ἀνδρὸς διηγεσθαι τὰ θαύματα, ὃς τῇ ἐπεβολῇ τῶν ἐν αὐτῷ χαρισμάτων, τῶν ἐνεργουμένων ὑπὸ τοῦ Πνεύματος ἐν πάσῃ δυνάμει καὶ σημεῖοις καὶ τέρασιν, δεῦτερος Μωϋσῆς παρ' αὐτῶν τῶν ἑθρῶν τῆς ἀληθείας ἀνηγόρευτο (7). Οὕτως αὐτῷ ἐν πάντῃ λόγῳ καὶ ἔργῳ

(3) Τοῦ ἑσπερινοῦ φωτός. E regione horum verborum scriptum est in margine Regii quinti περὶ τοῦ φωτός Ἰλαροῦ, quod in ipsum contextum Regii tertii irrepsit.

(4) Ὅσπερ τι ἀλεξητήριον. Habent editi ὥσπερ τι ἄλλο ἐξιτήριον. Quatuor mss. ὥσπερ ἄλλο τι ἐξιτήριον, tanquam aliud aliquod valedictionis donum. Si cui magis arrideat vulgata scriptura, item non movebo. Sed tamen longe potior videtur scriptura Regii primi, quam in contextum recepimus. Basilii supra cap. 10 professionem fidei, quæ sit in baptismo, servandam esse docet instar tutissimi presidii, ὡς ἀσφαλοῦς φυλακτηρίου. Idem dicit de his verbis, *In principio erat Verbum*, homil. 16, p. 158. Præterea Ducaeus, cui lectio codicis Regii placet, illud ἐξιτήριον minus commodè usurpari observat, nisi addatur ὥρον. Sic Basilii in epist. ad 77, ait Christum dedisse discipulis ἐξιτήριον ὥρον, *extremum munus*, nempe paci suam. Hunc autem Athenogenem Baronius in Martyrol. 16 Jul. et Tillemontius tom. II, p. 672, eundem esse su-

hoc quoque nunc aspicimus. Visum est patribus nostris, vespertini luminis gratiam haudquaquam silentio accipere, sed mox ut apparuit agere gratias. Quis autem fuerit auctor illorum verborum, quæ dicuntur in gratiarum actione ad lucernas, dicere non possumus. Populus tamen antiquam profert vocem, neque cuiquam unquam visi sunt impietatem committere, qui dicunt, *Laudamus Patrem et Filium et Spiritum sanctum Dei*. Quod si quis etiam novit Athenogenis hymnum, quem tanquam aliquod amuletum discipulis suis reliquit, festinans jam ad consummationem per ignem; is novit et martyrum sententiam de Spiritu. Et hæc quidem hactenus.

74. Cæterum Gregorium Magnum, et illius voces quo loco ponam? annon cum apostolis et prophetis? virum qui eodem Spiritu quo illi versatus, qui- que sanctorum vestigiis per omnem vitam inhæsit, quique evangelicæ conversationis vigorem, quando vixit, præstitit. Equidem hoc dixerim: Injuria affecerimus veritatem, si non animam illam annumeremus iis qui Deo juncti sunt, qui velut insignis magnæque lucerna in Ecclesia Dei resplendit, qui e Spiritu ope tremendam habuit adversus demones potestatem; tantam vero sermonis gratiam acceperat ad obedientiam fidei inter gentes, ut acceptis non plus septemdecim Christianis universum populum et urbanum et rusticum per agnitionem adjunxerit Deo. Ille et fluminum aquas in diversum vertit, præcipiens illis in magno nomine Christi, et paludem exsiccavit, belli causam præbentem fratribus avaris. Cæterum prædicationes de futuris ejusmodi sunt, ut nihilo sit inferior cæteris prophetis. Sed omnino perlongum fuerit viri percensere miracula: qui propter donorum excellentiam quæ in ipso operabatur Spiritus in omni virtute et signis ac prodigiis, ab ipsis veritatis hostibus alter Moses 63 appellabatur. In tantum in illo in omnibus tum dictis tum factis, quæ per gratiam peragebantur, veluti lumen quoddam refulgebat, cælestis virtutis indicium, quæ ex occulto

spicantur ac Athenagoram, qui apologiam obtulit M. Aurelio. Nititur hæc conjectura levi nominum similitudine. Libentius crediderim eundem hic memorari, quem Martyrologia ad diem 16 Julii cum aliis nonnullis Sebastiae sub Diocletiano passum esse testantur. Exstant etiam illius acta apud Surium. Parvi refert, quod his in actis capite plexus, apud Basilium igne consumptus dicitur. Sunt enim acta illa prorsus insincera, nec fidem merentur. — Vide Addenda.

(5) Περιπατήσαντα. Duo codices ἐμπεριπατήσαντα. Paulo post illud ἢ ante ἀδικήσομεν non reperitur in quatuor mss., sed quia Basilio familiare est, ac præterea Regius secundus illud habet, nihil visum est mutandum.

(6) Ποταμῶν. Regius tertius ποταμοῦ.

(7) Ἀνηγόρευτο. Ita quatuor mss., quorum tamen in uno legitur ἀνηγόρευτο. Editi προσηγόρευτο. Ibidem Reg. secundus ἑθρῶν τῆς Ἐκκλησίας. Paulo post editi ἐπουρανίου. Tres mss. οὐρανίου. Quibus favent duo alii in quibus legitur οὐρανίας.

asseetabatur illum. Hujus adhuc etiamnum magna est apud ejus regionis homines admiratio, novaque ac semper recens memoria sic infixæ est Ecclesiis, ut nullo tempore obsolescat. Itaque non factum aliquod, non dictum, non ritum ullum mysticum, ultra quam ille reliquit, Ecclesie adjecerunt. Quapropter etiam multa ex his quæ apud illos aguntur, imperfecta esse videntur, propter institutionis antiquitatem. Nam qui in Ecclesiarum administrationem successerant, nihil ex his quæ post illum excogitata sunt, loco additamenti voluerunt recipere. Unum itaque ex Gregorii institutis est, etiam ille ipse glorificationis modus, cui nunc contradicitur, ex illius traditione in Ecclesia custoditus. Nec multum fuerit negotii, ei, qui iter breve susceperit, super his certitudinem accipere. Hanc fidem et Firmiliano nostro fuisse, testantur libri quos reliquit. Insuper et Meletium illum admirandum in eadem fuisse sententia, narrant qui cum illo vixerunt. Sed quid opus est vetera commemorare? sed et nunc in Oriente, nonne hoc uno potissimum eos qui pie sentiunt agnoscunt, hac voce veluti quodam signo suos ab alienis dijudicantes? Ut autem ego e quodam Mesopotamio audivi, viro et linguæ perito, et sententia incorrupto, ne fieri quidem potest ut aliter lingua vernacula loquantur, etiamsi velint: sed necesse illis est ut per syllabam *et*, vel potius per voces quæ idem pollent quod illa, juxta proprietatem linguæ regionis illius glorificationem proferant. Quin et Cappadoces sic juxta regionis morem loquimur, jam tum in linguarum divisione, dictionum utilitatem providente Spiritu. Quid porro Occidens totus, propemodum ab Illyrico usque ad fines nostri orbis? nonne hanc vocem tuetur?

75. Qui sit igitur, ut ego sim innovator, et recentiorum verborum architectus? cum totas nationes, civitates, et consuetudinem omni hominum memoria vetustiore, insuper et viros Ecclesiæ columnas, omni scientia ac virtute Spiritus claros, duces ac patronos hujus vocis exhibeam? Ob hæc hostilis illa acies adversus nos commota est, omnisque civitas, vicus, et omnes extremi fines pleni sunt nos calumniantium vocibus. Molesta quidem hæc ac lugenda cordibus quærentium pacem: verum quoniam est magna patientiæ merces, toleratas pro fide afflictiones secutura, præter hæc et gladius splendescat, et securis acuatur, et ignis ardeat Babylonico illo vehementius, et omnia supplicio-

(8) Ἐκεῖνος. Sic libri veteres. Editi ἐκεῖνος.

(9) Καταλέλοιπε. Ita mss. Editi κατέλιπε.

(10) Μελέτιος. Cocus dum tuetur Erasmi sententiam, qui Basilio magnam partem hujus libri, nempe a capite decimo quinto abjudicaverat, hoc inter alia commento utitur, quod Meletius, qui Basilii æqualis, et Basilio superstes fuit, inter antiquos numeretur. Sed jamdudum explosæ ab omnibus fuerunt inanes nugæ, nec quisquam ignorat Meletium hic memorari Ponticarum regionum episcopum, quem Eusebius *Hist. lib. vii, cap. 32*, mel Atticum vocari solitum, ac plurimis sanctitatis et

A τῶν ἐπιτελουμένων διὰ τῆς χάριτος οἶόν τι φῶς ἐπ-
έλαμπε, μῆνυμα τῆς οὐρανόθεν δυνάμεως, τῆς ἐκ τοῦ
ἀφανοῦς παρεπομένης αὐτῇ. Τοῦτου μέγα ἐστὶ καὶ νῦν
τοῖς ἐγχωρίοις τὸ θαῦμα, καὶ νεαρὰ καὶ ἀεὶ πρόσφα-
τος ἡ μνήμη ταῖς Ἐκκλησίαις ἐνιδρυται, οὐδενὶ χρό-
νῳ ἀμαυρουμένη. Οὐκοῦν οὐ πρᾶξιν τινα, οὐ λόγον,
οὐ τύπον τινὰ μυστικόν, παρ' ὃν ἐκεῖνος (8) κατέλιπε,
τῇ Ἐκκλησίᾳ προσέθηκαν. Ταύτη τοι καὶ πολλὰ τῶν
παρ' αὐτοῖς τελουμένων ἑλλειπῶς ἔχειν δοκεῖ διὰ τὸ
τῆς καταστάσεως ἀρχαιοτρόπον. Οὐδὲν γὰρ ἠνέσχοντο
οἱ κατὰ διαδοχὴν τὰς Ἐκκλησίας οἰκονομήσαντες
τῶν μετ' ἐκεῖνον ἐφευρεθέντων παραδέξασθαι εἰς
προσθήκην. Ἐν τοίνυν τῶν Γρηγορίου καὶ ὁ νῦν ἀν-
τιλεγόμενος τρόπος τῆς δοξολογίας ἐστίν, ἐκ τῆς
ἐκεῖνον παραδόσεως τῇ Ἐκκλησίᾳ πεφυλαγμένος.

B Καὶ οὐ πολλὸς ὁ πόνος μικρὸν κινηθέντι τὴν ἐπὶ τοῦ-
τοις πληροφορίαν λαβεῖν. Ταύτην καὶ Φιρμιλιανῷ τῷ
ἡμετέρῳ μαρτυροῦσι τὴν πίστιν οἱ λόγοι οὗς καταλέ-
λοιπε (9). Καὶ Μελέτιον (10) τὸν πάνυ ἐπὶ ταύτης
εἶναι τῆς γνώμης οἱ συγγενόντες φασί. Καὶ τί δεῖ
τὰ παλαιὰ λέγειν; ἀλλὰ νῦν ἐπὶ τῆς ἐφ᾽ (11) οὐχ
ἐνὶ μάλιστα τοῦτω τοὺς εὐσεβοῦντας γνωρίζουσιν,
οἶόν τι μετὰ τῇ φωνῇ ταύτῃ φιλοκρινούντες;
Ὡς δὲ ἐγὼ τινος (12) τῶν ἐκ Μεσοποταμίας ἤκουσα,
ἀνδρὸς καὶ τῆς γλώσσης ἐμπειρώς ἔχοντος, καὶ ἀδια-
στρόφου τὴν γνώμην, οὐδὲ δυνατόν ἐτέρως εἰπεῖν τῇ
ἐγχωρίῳ φωνῇ, κἂν ἐθέλωσιν, ἀλλὰ διὰ τῆς, καὶ,
συλλαβῆς, μᾶλλον δὲ τῶν ἰσοδυναμουσῶν αὐτῇ φωνῶν,
κατὰ τι ἰδίωμα πάτριον, ἀνάγκην αὐτοῖς εἶναι τὴν
δοξολογίαν προφέρειν. Καὶ Καππαδόκαι δὲ οὕτω λέ-
γομεν ἐγχωρίως, ἐστὶ τότε ἐν τῇ τῶν γλωσσῶν διαι-
ρέσει τὸ ἐκ τῆς λέξεως χρησίμῳ προβλεψαμένου τοῦ
Πνεύματος. Τί δὲ ἡ δύσις ἅπασα, μικροῦ δεῖν, ἀπὸ
τοῦ Ἰλλυρικοῦ μέχρι τῶν ὄρων τῆς καθ' ἡμᾶς οἰκου-
μένης; οὐχὶ τὴν φωνὴν ταύτην προσθεύει;

75. Πῶς οὖν καινοτόμος ἐγὼ, καὶ νεωτέρων ῥη-
μάτων δημιουργὸς, ἔθνη ὅλα καὶ πόλεις, καὶ ἔθους
πάσης μνήμης ἀνθρωπίνης πρεσβύτερον, καὶ ἀνδρας
στόλους τῆς Ἐκκλησίας, ἐν πάσῃ γνώσει καὶ δυνά-
μει Πνεύματος διαπρεπεῖς, ἀρχηγούς καὶ προστάτας
τῆς φωνῆς παρεχόμενος; Ἐπὶ τοῦτοις (13) τὸ πολε-
μικὸν τοῦτο καθ' ἡμῶν συγκεκίνηται στίχος. Πᾶσα
δὲ πόλις καὶ κώμη, καὶ ἐσχατιαὶ πᾶσαι, πλήρεις τῶν
ἡμετέρων διαβολῶν. Λυπηρὰ μὲν οὖν ταῦτα καὶ ὀδυ-
νηρὰ ταῖς καρδίαις τῶν ζητούντων τὴν εἰρήνην· ἀλλ'
D ἐπειδὴ μεγάλοι τῆς ὑπομονῆς οἱ μισθοὶ τῶν ὑπὲρ τῆς
πίστεως παθημάτων εἰσὶ (14), πρὸς τούτους καὶ ξίφος
στιλβούσθω, καὶ πέλεκυς ἀκονάσθω, καὶ πῦρ και-
έσθω τοῦ Βαβυλωνίου σφοδρότερον, καὶ πᾶν κινεῖσθω

doctrinæ ornamentis præditum fuisse dicit; seque illius consuetudine, dum persecutionem fugiens in Palestina degeret, totis septem annis usum fuisse.

(11) Ἐπὶ τῆς ἐφ᾽. Editi οἱ ἐπὶ τῆς ἐφ᾽, sed articulus nullo legitur in codice ms.

(12) Ἐγὼ τινος. In margine duorum codicum observatur Basilium loqui de S. Ephrem Syro.

(13) Ἐπὶ τοῦτοις. Hic incipit caput trigessimum in quatuor mss. Mox editi πᾶσαι δὲ πόλεις καὶ κῶμαι. Mss. ut in textu.

(14) Εἰς. Hanc vocem addidimus ex quatuor mss.

ἐφ' ἡμᾶς ἔργانون κολαστήριον· ὡς ἔμοιγε οὐδὲν φοβερώτερον τοῦ μὴ φοβεῖσθαι τὰς ἀπειλάς, ἃς ὁ Κύριος τοῖς τῷ Πνεύμα βλασφημοῦσιν ἐπαντείνειτο. Πρὸς μὲν οὖν τοὺς εὐγνώμονας τῶν ἀνθρώπων ἱκανὴ ἀπολογία τὰ εἰρημένα, ὅτι δεχόμεθα φωνὴν οὕτω μὲν φίλην καὶ προσήγορον (15) τοῖς ἁγίοις, τοσοῦτον δὲ ἔθει βεβαιωθείσαν· διότι ἀφ' οὗ κατηγγέλη τὸ Εὐαγγέλιον μέχρι τοῦ νῦν, ἐμπολιτευομένη ταῖς Ἐκκλησίαις δέικνυται· καὶ τὸ μέγιστον, εὐσεβῶς καὶ δαίως κατὰ τὴν ἔννοιαν ἔχουσα. Πρὸς δὲ τὸ μέγα κριτήριον, τίνα τὴν ἀπολογίαν ἑαυτοῖς εὐτρεπίσαι· μὲν; Ὅτι ἐνήγειν (16) ἡμᾶς πρὸς τὴν δόξαν τοῦ Πνεύματος πρῶτον μὲν ἡ παρὰ τοῦ Κυρίου τιμὴ, συμπαριλαβόντος ἑαυτῷ καὶ τῷ Πατρὶ πρὸς τὸ βάπτισμα· ἔπειτα ἡ ἐκάστου ἡμῶν διὰ τῆς τοιαύτης μυσταγωγίας πρὸς τὴν θεογνωσίαν εἰσαγωγή· ἐφ' ἅπασιν δὲ ὁ φόβος τῶν ἀπειληθέντων, ἀπείργων τὴν ἔννοιαν πάσης ἀναξίας καὶ ταπεινῆς ὑπολήψεως. Οἱ δὲ ἐναντίοι τί καὶ ἐροῦσι; ποίαν ἀπολογίαν τῆς βλασφημίας ἔξουσι; μήτε τὰς τιμὰς (17) τοῦ Κυρίου καταιδεσθέντες, μήτε τὰς ἀπειλάς αὐτοῦ φοβηθέντες. Οὗτοι μὲν οὖν κύριοι βουλευσασθαι περὶ τῶν κατ' αὐτοὺς, ἢ καὶ μεταβουλεύσασθαι ἤδη. Αὐτοὺς δ' ἂν εὐξαίμην μάλιστα μὲν δοῦναι τὸν ἀγαθὸν Θεὸν τὴν ἑαυτοῦ εἰρήνην βραβεύουσαν ἐν ταῖς καρδίαις ἀπάντων, ὥστε τοὺς σφριγώντας καθ' ἡμῶν τούτους, καὶ συντεταγμένους (18) σφοδρῶς, ἐν Πνεύματι πραότητος καὶ ἀγάπης κατασταλῆναι· εἰ δ' ἄρα παντελῶς ἐξηγρίωνται· καὶ ἀτιθασσεύτως ἔχουσιν, ἀλλ' ἡμῖν γε δοῦναι μακροθύμως φέρειν τὰ κατ' αὐτῶν. Πάντως δὲ, τοῖς τὸ ἀπόκριμα τοῦ θανάτου ἐν ἑαυτοῖς ἔχουσιν οὐ τὸ παθεῖν ὑπὲρ τῆς πίστεως ἀλγεινὸν, ἀλλὰ τὸ μὴ ἐναθλῆσαι αὐτῇ (19) δυσφορώτατον· ἐπεὶ καὶ τοῖς ἀθληταῖς οὐ τοσοῦτον πληγὰς λαβεῖν ἀγωνιζομένοις βαρὺ, ὅσον μὴδὲ παραδεχθῆναι (20) τὴν ἀρχὴν εἰς τὸ στάδιον. Ἡ τάχα οὗτος ἦν ὁ καιρὸς τοῦ σιγᾶν, κατὰ τὸν σοφὸν Σολομῶντα. Τί γὰρ ὄφελος τῷ ὄντι κεκραγῆναι πρὸς ἀνεμὸν, οὕτω βίαιας ζάλης κατεχούσης τὸν βίον, ὅφ' ἥς πᾶσα μὲν διάνοια τῶν τὸν λόγον κατηχουμένων, ὅσον ὀφθαλμὸς κονιορτοῦ τινος, τῆς ἐκ τῶν παραλογισμῶν ἀπάτης ἀναπλησθεῖσα, συγκέχυται· πᾶσα δὲ ἀκοὴ βαρυτάτοις καὶ ἀήθεσι φόβοις κατακτυπείται· δυνεῖται δὲ πάντα, καὶ ἐν κινδύνῳ ἐστὶ τοῦ πτώματος;

ΚΕΦΑΛ. Α'.

Διήγησις τῆς παρουσίας τῶν Ἐκκλησιῶν καταστάσεως.

76. Τίνι οὖν ὁμοίωσμεν τὴν παρουσίαν κατὰστα-

²³ Matth. xxviii, 19. ²⁴ Eccle. iii, 7.

(15) Καὶ προσήγορον. Reg. quartus καὶ εὐπροσ-
ήγορον.

(16) Ἐνήγειν. Reg. quartus ἐνήγαγεν, et paulo post idem codex ἑαυτῷ καὶ τὸ Πνεῦμα πρὸς τὸ βάπτισμα.

(17) Τις τιμὰς. Legitur τὰς φωνάς in uno codice ms.

(18) Συντεταγμένους. Ita nostri codices mss.

A rum instrumenta in nos moveantur; quod ad me quidem attinet, nihil arbitror formidabilius, quam non formidare minas, quas Dominus in Spiritum blasphemias jacentibus **64** intentavit. Igitur apud cordatos homines ad purgationem mei sufficiunt hæc quæ dicta sunt, quod recipimus vocem adeo gratam ac familiarem sanctis, insuper et tam diutino usu confirmatam. Nam ex quo tempore est annuntiatum Evangelium usque ad præsens, ostenditur in Ecclesiis usitata fuisse: et quod est omnium maximum, pium ac religiosum sensum habere demonstratur. Cæterum apud magnum illud tribunal, quam nobis excusationem apparaverimus? Nimirum quod induxit nos ad gloriam Spiritus primum honos illi habitus a Domino, in baptismo

B Spiritum adjungente sibi et Patri ²³: præterea, quod quisque nostrum per talem initiationem ad Dei cognitionem institutus est: super omnia verò terror minarum arcens omnem indignitatis et humilioris opinionis cogitationem. Adversarii porro quid tandem dicturi sunt? quam blasphemiarum excusationem afferent? qui neque honorem, quem Dominus tribuit Spiritui, reveriti sunt, nec minis illius deterriti. Istis quidem liberum est de suo consultare negotio, aut etiam mutare consilium. Ipse vero optarim maxime quidem, ut Deus bonus det suam pacem, quæ ita in cordibus omnium præsideat, ut isti qui in nos fremunt, et in nos atrociter conglomerati insurgunt, in Spiritu lenitatis et charitatis compescantur. Quod si prorsus efferrati sunt, nec mansuescere possunt, certe det nobis illorum facta toleranter ferre. In summa, qui mortis sententiam in sese habent, his molestum non est pro fide affligi: sed maxime intolerabile est pro ea non certasse, quandoquidem athletis non perinde grave est in certamine plagas accipere, quam ne admitti quidem omnino in stadium. Aut fortassis hoc erat silentii tempus, juxta sapientem Salomonem ²⁴. Nam quid prodest revera clamare adversus ventum, cum tempestas adeo violenta vitam occupet, a qua mens quælibet eorum qui verbo initiati sunt, ut oculus in quo pulveris aliquid insidet, ita ratiocinationum falsarum errore oppleta, confusa est; quælibet aures gravissimis et insolitis

D sonis obtunduntur, turbine vero circumaguntur omnia, suntque in periculo ruinæ?

CAPUT XXX.

Expositio præsentis Ecclesiarum status.

76. Cui igitur comparabimus præsentem statum?

Editi συντεταγμένους. Confirmatur nostra emendatio ex Epist. al. 79, ubi Basilius eadem voce utitur, ut mala adversariorum consilia designet.

(19) Αὐτῇ. Editi ἐν αὐτῇ. Sed deest præpositio in veteribus libris.

(20) Μηδὲ παραδεχθῆναι. Sic codices mss. Editi μὴ δεχθῆναι.

Profecto similis praelio navali, quod ex veteribus A
offensis viri quidam bellis nauticis assueti ac bel-
laces, dum multum inter sese odium alunt, susci-
tarunt. Nunc igitur in hac imagine mihi specta-
classem utrinque adverso impetu horrendum in
modum ingruentem, mox ira jam eo erumpente ut
sit immedicabilis, congressos dimicare. Pone, si
vis, violento turbine circumagi classem, caligi-
nemque densam e nubibus incumbere, adeoque
obscurare omnes rerum visibilium species, ut nulla
65 jam sit amicorum et hostium discretio, pro-
pterea quod ob confusionem symbola militaria sint
ignota. Huic imagini evidentiae ergo addamus etiam
mare intumescere, atque ab imo sursum ferri, ac
vehementem imbrem e nubibus deorsum erumpere,
horribilemque procellam ingentibus ac decumanis
fluctibus exsurgere: post hac ventis undique con-
cursantibus, totam classem inter se cum fragore
collidi, atque ex iis qui in acie stant, alios quidem
castra sua prodere, atque flagrante praelio transfu-
gere; alios vero cogi, ut pariter et scaphas impel-
lant a ventis actas, et occurrant irruentibus,
sesceque mutuo per seditionem trucidant: quam
seditionem partim invidia adversus praestantiores,
partim quae singulis adest vincendi cupiditas exci-
tauit. Ad haec cogita confuso quodam et indiscreto
sonitu universum illud mare compleri, partim e
ventorum strepitu, partim e collisione navium,
partim ex undarum impetu ferventium, partim ex
vociferatione praeliantium, varias voces ob ingruen-
tia mala emittentium, ut neque naucleri, neque
gubernatoris exaudiat vox, sed sit ingens quae-
dam perturbatio confusioque, incredibili quadam
malorum magnitudine, ob vitae desperationem,
omnem eis peccandi licentiam afferente. Adjice
iisdem et immedicabilem quemdam morbum, glo-
riae adipiscendae insanam cupiditatem, adeo ut nave
jam in fundum prolabente, ipsi vectores de prima-
tus contentione nihil remittant.

77. Transi jam ab imagine ad ipsum mali exem-
plar. Annon olim videbatur quodammodo Ari-
num schisma, in adversariam Ecclesiae Dei partem
separatum, in hostium acie ipsum per se solum
obsistere? Verum posteaquam e longa atrocique
contentione usque ad manifestum certamen in nos
instructi sunt, tum denique bellum in multas
partes iuxta modos innumerabiles dissectum est,
sic ut partim ob communem simultatem, partim
ob privatam suspicionem omnibus odium implaca-
bile esset. Haec vero tempestas Ecclesiarum qua

(21) Ἄνδρες. Hanc vocem addidimus ex mss. codicibus. Mox quatuor codices ἀντεφορμούντα. Paulo post editi ἐπελθόντα μελαινειν πως. Quinque mss. ut in textu.

(22) Προσθήσωμεν... οὐδύναν. Ita quinque mss. Editi προσθέσωμεν... οὐδύναν. Mox editi ἀνα-
στρεφόμεν. Sed melior visa est scriptura Regii
quarti quem secuti sumus

(23) Ἐφορμώσι. Codices nonnulli ἐφορμώσι.

(24) Ἐνεπείθησαν. Ita mss. codices. Editi ἀν-
επείθησαν

σιν; Ἡ ποὺ ὁμοία ἐστὶ πολέμῳ τινὶ ναυτικῷ, ὃν ἐκ
παλαιῶν προσκρουσμάτων, πολλὸν κατ' ἀλλήλων τὸν
θυμὸν θρέψαντες, ναυμάχοι τινὲς ἄνδρες (21) καὶ
φιλοπόλεμοι συνεστήσαντο. Ὅρα δὴ οὖν μοι ἐν τῇ
εἰκόνι ταύτῃ φοβερῶς ἐκατέρωθεν ἀντεφορμούντα
τὸν στόλον, εἴτα εἰς τὸ ἀνήκεστον τῆς ὀργῆς ἐκρα-
γείσης, συμπεσόντας διαγωνίζεσθαι. Ὑπόθου, εἰ
βούλει, καὶ λαίλαπι βίαια κλονεῖσθαι τὸ ναυτικόν,
καὶ ζόφον ἀθρόως ἐκ νεφῶν ἐπισχόντα μελαινειν
πᾶν τὸ ὁρώμενον, ὥς μηδεμίαν εἶτι εἶναι φῶλαν καὶ
πολεμίων διάκρισιν, τῶν συμβόλων αὐτοῖς ἀγνοη-
θέντων διὰ τὴν σύγχυσιν. Ἐτεῖ προσθήσωμεν δι'
ἐνάργειαν τῇ εἰκόνι καὶ θάλασσαν οἰδοῦσαν (22) καὶ
ἄνω στρεφόμενῃ ἐκ τῶν βυθῶν, καὶ λάθρον ἐκ νε-
φῶν ὕδωρ καταβρέγγνυμενον, καὶ φοβερὸν ἐπαν-
ιστάμενον ἐκ τρικυμίας τὸν κλύδωνα· εἴτα παντα-
χόθεν τῶν πνευμάτων εἰς ταυτὸν συμπεσόντων, πάν-
τα τὸν στόλον συναρασσόμενον, καὶ τῶν ἐπὶ παρα-
τάξεως τοῦς μὲν καταπροδιδόντας, καὶ παρ' αὐτὴν
τὴν ἀγωνίαν αὐτομολοῦντας· τοῦς δὲ ἀνάγκην ἔχειν
ὁμοῦ τε διωθεῖσθαι τὰ σκάφη ἐκ τῶν ἀνέμων ἐπιφε-
ρόμενα, καὶ ἀντεπιέναι τοῖς ἐφορμώσι (23), καὶ
ἀλλήλους καταφονεῦειν ὑπὸ τῆς στάσεως, ἣν ὁ πρὸς
τὸ ὑπερέχον φόνος, καὶ ἡ ἐπιθυμία τοῦ αὐτὸν ἔκα-
στον κρατεῖν ἐνεποίησεν (24). Ἐνθυμήθητι ἐπὶ
τούτοις συμμιγῇ τινα καὶ ἄσημον ἦχον πᾶσαν ἐπ-
έχοντα (25) τὴν ἐκεῖ θάλασσαν, ἐκ τῶν περιηχούντων
ἀνέμων, καὶ τοῦ πατάγου τῶν πλοίων, καὶ τοῦ βο-
θίου ζέοντος, καὶ ἐκ τῆς βοῆς τῶν πολεμούντων,
παντοδαπὴς φωνᾶς ἐπὶ τοῖς πάθεσι ἀφιέντων· ὥς
μῆτε ναυάρχου, μῆτε κυβερνήτου φωνὴν εἰσακού-
εσθαι, ἀλλὰ δεινὴν τινα εἶναι (26) ἀταξίαν καὶ σύγ-
χυσιν, τῆς τῶν κακῶν υπερβολῆς; διὰ τὴν πρὸς τὸ
ζῆν ἀπόγνωσιν, ἤπασαν αὐτοῖς τοῦ ἁμαρτάνειν
ἄδειαν ἐμποιοῦσης. Πρόσθες αὐτοῖς καὶ ἀμήχανόν
τινα νόσον δοξομανίας (27)· ὥστε, τῆς νεῶς (28) ἤδη
εἰς βυθὸν φερόμενης, τοῦς ἐπιβάτας ἀλλήλους (29)
τῆς τῶν πρωτείων ἐριδος μὴ ὑφέσθαι.

77. Μετάβα δὴ μοι ἀπὸ τῆς εἰκόνος ἐπ' αὐτὸ τοῦ
κακοῦ τὸ ἀρχέτυπον. Οὐχὶ πάλαί μὲν πως ἐδόκει·
τὸ Ἀρειανὸν σχίσμα, εἰς ἀντίπαλον μοῖραν ἀποκρι-
θὲν τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ, ἐν πολεμίων τάξει ἀδ-
τὸ καθ' ἑαυτὸ μόνον ἀντικαθέζεσθαι; Ὅτε δὲ ἐκ τῆς
D μακρᾶς καὶ χαλεπῆς ἐριδος εἰς προφανὴ ἡμῖν ἀγῶ-
να ἀντικατέστησαν, τότε δὴ εἰς πολλὰ μέρη κατὰ
μυρίους τρόπους ὁ πόλεμος διεσχίσθη· ὥστε καὶ διὰ
τὸ κοινὸν ἔχθος, καὶ διὰ τὸ ἰδίως ὑποπτον, ἀδιέλ-
λακτον πᾶσιν ὑπάρχειν τὸ μῖσος. Ὁ δὲ σάλος οὗτος
τῶν Ἐκκλησιῶν τίνος οὐκ ἐστὶ θαλασσοῦ κλύδωνος

(25) Ἐπέχοντα. Ita mss. quinque. Editi ἀπ-
ηχούντα.

(26) Ἐτραί. Hanc vocem ex veteribus libris addi-
dimus. Paulo post editi πᾶσαν αὐτοῖς. Libri vete-
res ut in textu.

(27) Δοξομανίας. Reg. quartus δοξομανίαν.

(28) Τῆς νεῶς. Tres mss. τῆς νεῶς.

(29) Ἀλλήλους. Hanc vocem addidimus ex vete-
ribus libris, in quibus etiam legitur paulo post ἐπ'
αὐτῷ, pro eo quod erat ἰη editis ἐπ' αὐτοῦ. Mox
Regius tertius τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ

ἀγριώτερος; ἐν ᾧ πᾶν μὲν ὄριον Πατέρων κεκίνη-
ται, πᾶς δὲ θεμέλιος, καὶ εἴ τι ὀχύρωμα δογμάτων
διασεσάλευται. Κλονεῖται δὲ πάντα καὶ κατασείσται
σαθρὰ τῇ βάσει ἐπαιωρούμενα· ἀλλήλοις δὲ ἐμ-
πίπτοντες, ὅπ' ἀλλήλων ἀνατρεπόμεθα. Κἂν μὴ
φθόσῃ βαλὼν ὁ πολέμιος, ὁ παραστάτης ἔτρωσε.
Κἂν πίσῃ βληθεὶς, ὁ συνασπιστὴς ἐπέβῃ (30). Το-
σοῦτον ἀλλήλοις κοινωνοῦμεν, ὅσον κοινῇ τοὺς ἐναν-
τίους μισεῖν. Ἐπειδὴν δὲ παρέλθωσιν οἱ πολέμιοι,
ἀλλήλους ἤδη βλέπομεν πολεμίους. Ἐπὶ τούτοις,
τῶν ναυαγίων τὸν πληθεὺς τίς ἂν ἐξαρτιμῇσται; τῶν
μὲν ἐκ τῆς τῶν πολεμίων προσβολῆς καταδύντων,
τῶν δὲ ἐκ τῆς λαθραίας τῶν συμμαχοῦντων ἐπιβου-
λῆς, ἄλλων ἐκ τῆς ἀπειρίας τῶν εὐθυονόντων· ὅπου
γε αὐτάνδροι Ἑκκλησίαι, ὅσον ὑφάλους τισὶ τοῖς αἰ-
ρετικοῖς δόλοις προσαρχαθεῖσαι διεφθάρησαν, ἄλλοι
δὲ τῶν ἐχθρῶν τοῦ σωτηρίου πάθους (31), παραλα-
θόντες τοὺς οἰακας, περὶ τὴν πίστιν ἐναυάγησαν.
Αἱ δὲ ἐκ τῶν ἀρχόντων τοῦ κόσμου τούτου ἐπαγό-
μεναι ταραχαὶ ποίας οὐχὶ θυέλλης καὶ καταιγίδος
σφοδρότερον (32) τοὺς λαοὺς ἀνατρέπουσι; Κατηφὲς
δὲ τις ὄντως (33) καὶ στεγνὴ σκοτόμαινα τὰς Ἑκ-
κλησίας ἐπέχει, τῶν λαμπτήρων τοῦ κόσμου, οὓς
ἔθετο ὁ Θεὸς τὰς ψυχὰς τῶν λαῶν φωτίζειν, ἐξοι-
κισθέντων. Τὸ δὲ ὑπερβάλλον αὐτοῖς τῆς πρὸς ἀλ-
λήλους φιλονεικίας, ἐπικρεμαμένου ἤδη τοῦ φόβου
τῆς τοῦ παντὸς διαλύσεως, παραιτεῖται (34) τὴν
αἰσθησιν. Τοῦ γὰρ κοινῶ καὶ δημοσίῳ πολέμου
πλεῖόν ἐστι τὸ ἴδιον θυσιμένους, τῆς ἐκ τοῦ κρατῆσαι
τῶν ἐναντίων δόξης τοῦ κοινῶς πᾶσι λυσιτελοῦντος
προτιθεμένης, οἷς τὸ παρατεῖκα τῆς φιλοτιμίας
τερπνὸν τῶν εἰς ὕστερον ἀποκειμένων μισθῶν προ-
τιμότερον. Διόπερ πάντες ὁμοίως, καθ' ὃν ἂν ἕκα-
στος δύνηται τρόπον, τὰς φωνικάς χεῖρας ἀλλήλοις
ἀντεπιφέρουσι. Τραχέια δὲ τις κραυγὴ τῶν ἐξ ἀν-
τιλογίας παρατριβομένων ἀλλήλοις, καὶ βοή ἀσχημος,
καὶ δυσκρίτος ἦχος ἐκ τῶν ἀσιγῆτων θυρόδων, πᾶ-
σαν ἤδη σχεδὸν Ἑκκλησίαν πεπληρωκεν, ἐπὶ ὑπερ-
βολὰς καὶ ἐλλείψεως τὸ εὐθὲς δόγμα τῆς εὐσεβείας
παρατρεπόντων. Οἱ μὲν γὰρ ἐπὶ Ἰουδαϊσμὸν διὰ
τῆς συγχύσεως τῶν προσώπων, οἱ δὲ ἐπὶ Ἑλληνι-
σμὸν διὰ τῆς τῶν φύσεων ἐναντιότητος παραφέρον-
ται· οὔτε τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς μεσιτεύειν αὐ-
τοῖς ἐξαρκούσης, οὔτε τῶν ἀποστολικῶν παραδόσεων
τὰς πρὸς ἀλλήλους αὐτοῖς διαλλαγὰς βραβευσουσίν.
Εἰς δὲ ὅρος φιλίας, τὸ καθ' ἡδονὴν εἰπεῖν· καὶ
ἐχθρας ἀρκούσα πρόφασις, τὸ μὴ συμβῆναι ταῖς
δόξαις. Πάσης δὲ συνυμνοσίας πιστότερον πρὸς κοι-
νωνίαν στάσεως ἢ τοῦ σφάλματος ὁμοιότης. Θεολόγος
δὲ πᾶς, καὶ ὁ μυρίαὶ κηλίσιν τὴν ψυχὴν στιγμα-
τίας (35). Ἐντεῦθεν τοῖς νεωτεροποιοῖς εὐπορία τῶν
συστασιαζόντων πολλή. Τοιγαροῦν αὐτοχειροτόνη-

A tandem marina procella non est atrocior? in qua
ut omnes Patrum termini loco moti sunt, ita omne
fundamentum, et si quod dogmatum munimentum,
convulsum est. Volvuntur insuper et quassantur
omnia, putri basi innitentia, dumque alii in alios
vicissim impetum facimus, alii ab aliis subvertimur.
Et si te prior non percussisset hostis, is qui auxilia-
tur, vulnerat. Quod si ille ceciderit ictus, commi-
lito jam insurgit. Tantum inter nos habemus so-
cietatis, quantum communi odio adversarios pro-
sequimur. Ubi porro præterierint hostes, jam nos
inter nos hostes videmus esse. His de causis quis
enumerare possit naufragiorum multitudinem, vel
eorum qui hostium impressione demerguntur, vel
qui ex occultis sociorum insidiis occidunt, vel qui
per imperitiam ducum pereunt; cum Ecclesiae una
cum ipsis hominibus, hæreticorum dolis velut
sub aqua latentibus scopulis illisæ, perditæ sint:
alii vero ex hostibus salutiferæ passionis, qui gu-
bernacula occuparunt, circa fidem naufragium fe-
cerint? Cæterum turbæ ab hujus mundi principibus
proficiscentes, qua non procella, quo non turbine
horribilius subvertunt populos? Ecclesias vero
caligo quædam adeo plane tristicis ac mœsta occu-
pat, videlicet luminaribus mundi, quæ Deus posue-
rat ad illuminandas populorum animas, domo
profligatis. Porro immodica jam inter ipsos vincendi
contentio, cum jam immineat terror minitans rui-
nam universi, adimit mali sensum. Nam privata
simultas plus est quam commune publicumque
bellum, dum adversarios vincendi gloria præfertur
publicæ omnium utilitati, quibus præsens tempora-
riaque gloriæ voluptas prior ac potior est præmiis
in posterum repositis. Eoque omnes pariter quo-
cunque possunt modo interfecrices manus sibi in-
vicem afferunt. Acerbus autem quidam clamor eo-
rum, qui ex contentione sese mutuo collidunt, con-
fusaque vociferatio, indistinctus sonitus e nunquam
silentibus tumultibus, totam prope jam Ecclesiam
implevit, per excessus ac defectus rectum pietatis
dogma subvertentibus. Nam alii quidem ad Ju-
daismum, ob personarum confusionem, alii contra,
ad paganismum per naturarum contrarietatem de-
feruntur: adeo ut nec divinitus inspirata Scriptura
inter illos sequestram agere possit, nec apostolicæ
traditiones illos inter se conciliare valeant. Sed
unicus amicitiae finis est ad gratiam loqui: ac suf-
ficiens est inimicitiae causa, opinionibus dissentire.
Porro erroris similitudo res est quavis conjuratione
firmior ad seditionis societatem. Theologus vero
quilibet est, is etiam, qui maculis innumerabilibus
animam habet notatam. Hinc rerum novatoribus

(30) Ἐπέβῃ. Ita Regius secundus, multo melius
quam editi ἐπανεβῃ. Tres alii codices ἐπενέβῃ.

(31) Σωτηρίου πάθους. Ita ope Regii secundi
emendavimus quod in editis legebatur σωτηρίου
Πνεύματος, non ex stylo et more Basilii, qui Spiritum
sanctum σωτήριον nusquam appellat. Unde
Combesisius legendum putabat σωτηρίου κηρύ-
γματος.

(32) Σφοδρότερον. Reg. secundus βαρύτερον.

(33) Ὅντως. Ita mss. codices. Editi οὕτως.

(34) Παραιτεῖται. Reg. secundus παραιρεῖται.
Paulo post editi κρατεῖσθαι. Mss. ut in textu. Sub-
inde Reg. secundus τῆς φιλονεικίας τερπνόν.

(35) Στιγματίας. Ita mss. quatuor. Editi στιγμα-
τίας.

multa copia simul excitantium seditionem. Itaque qui seipsos suis elegere suffragiis, quique affectant principatum, ii Ecclesiarum praefecturas sortiuntur, repulsa sancti Spiritus administratione. Jamque prorsus evangelicis ritibus ob sublatum rerum ordinem confusis, ineffabilis est ad praefecturas irruptio, unoquoque eorum qui ambitione laborant, sese in dignitates per vim intrudente. Jam vero gravis quaedam anarchia ab hoc principatus amore populos invasit: unde irritae sunt prorsus ac inanes praefectorum exhortationes, dum nemo se magis alteri auscultare, quam aliis imperare debere, ob fastum ex inseltia conceptum existimat.

78. Has ob res silere utilius judicavi, quam loqui, tanquam hominis vox per tantos tumultus exaudiri non possit. Nam si vera sunt quae dixit Ecclesiastes⁷⁸, verba sapientum in quiete audiri, plurimum abest, ut in hoc statu rerum de his loqui conveniat. Me vero etiam illud propheticum dictum reprimat: *Intelligens in tempore illo tacebit: eo quod tempus malum est*⁷⁹, in quo alii quidem supplantant, alii vero insultant lapso, alii vero applaudunt; sed qui 67 labascenti manum ex misericordia porrigat, nullus est; quanquam juxta legem veterem⁸⁰, ne is quidem qui vel jumentum inimici sub onere collapsum praeterierit, caret reprehensione. Sed non itidem sit hisce temporibus. Quinam fieret? quando refrigerata omnium charitate, sublata est fratrum conspiratio, concordiae vero etiam nomen ignoratur; sublatae sunt autem etiam amicae admonitiones, nusquam viscera Christiana, nusquam lacryma ex commiseratione. Non est qui infirmum in fide suscipiat, sed tantum odium inter tribules exarsit, ut quisque magis de proximi lapsibus, quam de propriis recte factis exsultet. Quemadmodum autem in contagiis pestilentiarum etiam ii qui summa cura servant victus rationem, tamen iisdem morbis quibus alii laborant, dum ob consuetudinem eorum qui corrupti sunt, oppellunt ipsi agrotatione: itidem nunc omnes similes inter nos facti sumus, a contentione, quae nostros animos occupavit, ad malorum aemulationem perducti. Hinc implacabiles et amari sedent errorum examinatores, iniqui vero et malevoli recte factorum iudices: ac tantum, ut videtur, malum nobis insedit, ut ratione destituamur magis, quam ipsa animalia bruta: siquidem illa quae sunt ejusdem generis, inter sese consociantur, at nobis atrocissimum bellum est adversus domesticos.

A τοι καὶ σπουδαρχίδαι τῶν Ἐκκλησιῶν τὰς προστασίας διαλαγχάνουσι, τὴν οἰκονομίαν τοῦ ἁγίου Πνεύματος παρωσάμενοι. Καὶ παντελῶς ἤδη τῶν εὐαγγελικῶν θεσμῶν ἐξ ἀκοσμίας συγκεχυμένων, ἀμύθητος ὠθισμὸς ἐπὶ τὰς προεδρίας ἐστὶ, τῶν φανητιῶντων ἐκάστου ἑαυτὸν εἰσποιεῖν τῇ προστασίᾳ βιαζομένου. Ἀναρχία δὲ τις δεινὴ ἀπὸ τῆς φιλαρχίας ταύτης τοῖς λαοῖς ἐπεκλώμασεν· ὅθεν ἀπρακτοὶ παντελῶς καὶ ἀργαὶ τῶν ἐπιστατούντων αἱ παρακλήσεις, οὐ μᾶλλον ἀκούειν τινὸς, ἢ αὐτῷ (36) ἀρχεῖν ἐτέρων σφελλόμενον εἶναι ἐκάστου διὰ τὸν ἐξ ἀμαθίας τυφὸν λογιζομένου.

78. Διὰ ταῦτα λυσitteλεστέραν τοῦ λόγου τὴν σιωπὴν ἐτιθέμην, ὥς οὐ δυνάμεν φωνῆς ἀνθρώπου διὰ τοσούτων θορύβων εἰσακουσθῆναι. Εἰ γὰρ ἀληθὴ τὰ τοῦ Ἐκκλησιαστοῦ ῥήματα, ὅτι λόγοι σοφῶν ἐν ἀναπαύσει ἀκούονται, πολλοὶ ἂν θέοι πρέπειν τῇ νῦν καταστάσει τὸ περὶ τούτων λέγειν. Ἐμὲ δὲ καὶ τὸ προφητικὸν ἐκεῖνο κατέχει λόγιον, ὅτι Ὁ συνίων ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ (37) σιωπήσεται· διότι ὁ καιρὸς πονηρὸς ἐστίν· ἐν ᾧ οἱ μὲν ὑποσχελίζουσι νῦν, οἱ δὲ ἐνῶλλονται τῷ πεσόντι, ἄλλοι δὲ ἐπικροτοῦσιν· ὁ δὲ τῷ ὀκλάσαντι χεῖρα ὀρέγων ἐκ συμπαθείας οὐκ ἐστὶ· καίτοι γε, κατὰ τὸν παλαιὸν νόμον, οὐδ' ὁ τὸ ὑποζύγιον τοῦ ἐχθροῦ πεπτωκὸς ὑπὸ τὸν γόμον (38) παραδραμὼν ἀκατάγνωστος. Ἄλλ' οὐχὶ τανῦν τοιαῦτα. Πόθεν; ὅπου γε, διὰ πάντων τῆς ἀγάπης ψυγείσης, ἀνήρηται μὲν ἀδελφῶν σύμπτωσις, ὁμοιοῖα δὲ ἀγνοεῖται καὶ τούνομα· ἀνήρηται δὲ ἀγαπητικαὶ νοθεῖαι· οὐδαμοῦ σπλάγγχον Χριστιανὸν (39), οὐδαμοῦ δάκρυον συμπαθές. Οὐκ ἐστίν ὁ τὸν ἀσθενοῦντα τῇ πίστει προσλαμβανόμενος, ἀλλὰ τοσούτον μῖσος τοῖς ὁμοφύλοις πρὸς ἀλλήλους ἐκκέκαυται, ὥστε μᾶλλον τοῖς πλησίον πτώμασιν ἢ τοῖς οἰκείοις ἕκαστος κατορθώμασιν ἐπαγᾶλλονται. Ὡς περὶ δὲ ἐν ταῖς λοιμικαῖς συμπαθείαις καὶ οἱ κατὰ πᾶσαν ἀκρίθειαν διαιτῶμενοι τὰ ἴσα τοῖς ἄλλοις κάμνουσιν, ἐκ τῆς πρὸς τοὺς διεσθαρμένους ὁμιλίας τῆς ἀρρώστιας (40) ἀναπνεύμενοι· οὕτω καὶ νῦν πάντες ἀλλήλους γεγόναμεν ὅμοιοι, ὑπὸ τῆς κατασχούσης τὰς ψυχὰς ἡμῶν φιλονεικίας πρὸς τὸν τῶν κακῶν ζῆλον ὑπενεχθέντες. Ἐντεῦθεν ἀσύγνωστοι μὲν καὶ πικροὶ κάθηνται τῶν ἀποτυγχανομένων ἐξεστατοὶ, ἀγνώμονες δὲ καὶ δυσμενεῖς τῶν κατορθουμένων χριταὶ· καὶ τοσούτον, ὥς ἔοικε, τὸ κακὸν ἡμῖν ἐνίδρωται, ὥστε καὶ τῶν ἀλόγων γεγόναμεν ἀλογώτεροι· εἰ γε ἐκεῖνα μὲν τὰ ὁμόφυλα ἀλλήλοις συναγσλάζεσθαι, ἡμῖν δὲ ὁ χαλεπώτατος πόλεμος πρὸς τοὺς οἰκείους ἐστὶ.

⁷⁸ Eccle. ix, 17. ⁷⁹ Amos v, 13. ⁸⁰ Ezech. xxiii, 5.

(36) Ἡ αὐτῷ. Ita codices nostri omnes. Editi ἢ αὐτόν.

(37) Ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ. Hæc desunt in tribus mss. Legitur etiam in nonnullis codicibus καιρὸς πονηρῶν ἐστίν.

(38) Τὸν γόμον. Sic mss. codices. Editi τῶν

γόνων.

(39) Χριστιανόν. Sic veteres libri. Editi χρηστόν.

(40) Ἀρρώστιας. Duo Regii codices addunt πάσης. Non multo post editi ὑπαγθέντες. Codices mss. ut in textu.

79. Τούτων μὲν οὖν πάντων ἕνεκεν σωτηρίαν εἶδει, A
ἀλλ' ἀνθεῖλε (41) γὰρ ἐτέρωθεν ἡ ἀγάπη, οὐ ζητοῦσα
τὸ ἑαυτῆς, καὶ νικᾶν βέβηκεν πᾶσαν καιρῶν καὶ
πραγμάτων δυσχέρειαν. Ἐδίδαξαν δὲ ἡμᾶς καὶ οἱ
ἐπὶ τῆς Βαβυλωνίας παῖδες, καὶ μηδενὸς ὄντος τοῦ
συντιθεμένου τῇ εὐσεβείᾳ, καθ' ἑαυτοὺς τὸ ἐπιβάλλ-
λον ἐκτελεῖν· οἱ γὰρ ἐκ μέσης τῆς φλογὸς τὸν Θεὸν
ἀνύμουν, μὴ λογιζόμενοι τὸ πλῆθος τῶν τὴν ἀλή-
θειαν ἀθετούντων, ἀλλ' ἀλλήλοις ἀρχοῦμενοι, τρεῖς
ὄντες. Διόπερ οὐδὲ ἡμῖν ὄκνον ἐνεποίησε τῶν πολε-
μίων τὸ νέφος, ἀλλὰ τὴν ἐλπίδα θέμενοι ἐπὶ τὴν
βοήθειαν τοῦ Πνεύματος, ἐν πάσῃ παρόρσειᾳ κατηγ-
γελαμεν τὴν ἀλήθειαν. Ἡ πάντων αὖ ἦν σχετικώ-
τατον, τοὺς μὲν βλάσφημούντας τὸ Πνεῦμα οὕτως
εὐκόλως πρὸς τὴν εὐσεβίᾳ (42) λόγον ἀποθρασύνε-
σθαι· ἡμᾶς δὲ, τηλικούτων ἔχοντας συνασπιστὴν καὶ B
συνήγορον, ὀκνεῖν τὸν λόγον διακονεῖν (43), τὸν ἐκ
τῆς τῶν πατέρων παραδόσεως πρὸς ἡμᾶς ἀκολουθεῖν
μνήμης διασωθέντα. Ἐπὶ πλεον δὲ ἡμῶν ἐπήγειρε
τὴν ὁρμήν τῆς τε ἀνυποκρίτου σου ἀγάπης τὸ διά-
πύρον καὶ τὸ τοῦ τρόπου ἐμβριθὲς καὶ ἡσύχιον, ἐγ-
γνώμενον μὴ εἰς πολλοὺς ἐξοίσειν τὰ ῥηθησόμενα·
οὐχ ὡς ἀξία κατακρύπτειν, ἀλλ' ὥστε μὴ ῥίπτει-
σθαι τοῖς χοίροις τοὺς μαργαρίτας. Καὶ ταῦτα μὲν
εἰς τοσοῦτον. Σοὶ δὲ, εἰ μὲν ἀρκούντως ἔχει τὰ εἰρη-
μένα, τοῦτο πέρας ἔστω τοῦ περὶ τούτων λόγου. Εἰ
δὲ ἄλλιπώς ἔχειν ὁρᾷ, φθόνος οὐδεὶς φιλοπόνως
προσεδρεύοντα τῇ ζητήσει, δι' ἐρωτήσεως ἀφιλονεί-
κου προστιθέναι τῇ γνώσει. Δώσει γὰρ ὁ Κύριος ἡ δι'
ἡμῶν, ἡ δι' ἐτέρων (44), τῶν λειπομένων τὴν πλη-
ρωσιν κατὰ τὴν ἐπιχορηγουμένην τοῖς ἀξίοις αὐτοῦ C
γνώσιν ὑπὸ τοῦ Πνεύματος.

79. Itaque propter has omnes causas silendum
erat, sed in diversam partem retraxit charitas,
non quærens quod ipsius est²³, ac vincere cupiens
omnem temporum ac rerum difficultatem. Quin
et pueri qui fuerunt in Babylonia docuerunt nos,
etiãsi nemo sit qui pietati suffragetur, tamen
privatim quod officii nostri est peragere : qui
quidem ex incendio medio caneant hymnos
Deo, haud reputantes multitudinem aspernan-
tium veritatem, sed sibi invicem sufficientes,
cum essent tres²⁴. Quapropter ne nos quidem
deterruit hostium nubes, sed fixa spe in præ-
sidio Spiritus, cum omni fiducia veritatem an-
nuntiavimus. Alioqui foret omnium miserrimum,
eos qui conviciis incessunt Spiritum, tam facile
adversus piam doctrinam animo efferi ac inso-
lescere : nos vero qui talem habemus protecto-
rem ac patronum, non audere doctrinam tra-
dere, quæ ex majorum traditione perpetua me-
moriæ serie ad nos usque servata fuit. Magis
tamen excitavit impetum nostrum igneus chari-
tatis tuæ non fictæ fervor, morumque tuorum
gravitas ac taciturnitas : quæ res spondebant fore,
ut ea quæ dicturi essemus non prodirent in vul-
gus : non quod digna sint quæ celentur, sed ne
margaritæ projiciantur porcis. Et hæc quidem
hactenus. Quod si tibi de his satis dictum videretur,
sit hic sermonis finis : sin minus, nulla in-
vidia est, studiose insidentem inquisitioni, per
interrogationem a contentione alienam aliquid
addere cognitioni. Dabit enim Dominus aut per
nos aut per alios, eorum quæ desunt comple-
mentum, juxta scientiam quæ dignis subministra-
tur a Spiritu.

²³ 1 Cor. XIII, 5. ²⁴ Dan. III, 12.

(41) Ἀνθεῖλε. Sic mss. codices. Editi ἀνθεῖλε.

(42) Εὐσεβίᾳ. Sic omnes nostri codices, exceptis tamen Regio secundo et Colbertino, in quibus desunt aliquot folia. Contra in editis legebatur εὐσεβίᾳ.

(43) Διακονεῖν. Deest ea vox in quatuor illis co-

dicibus : sic tamen ut in ora Regii quarti legatur.

(44) Ἡ δι' ἡμῶν, ἡ δι' ἐτέρων. Ita nostri codices mss. Editi δι' ἡμῶν, ἡ καὶ δι' ἐτέρων. Mox duo co-
dices τῶν λειπόντων, alii duo τῶν λοιπῶν.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ
ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ
ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ.
—
SANCTI PATRIS NOSTRI BASILII
EPISTOLÆ

68-69 SECUNDUM ORDINEM TEMPORUM NUNC PRIMUM DISPOSITÆ ET IN TRES CLASSES DISTRIBUTÆ.

CLASSIS I. Continet epistolas ante episcopatum scriptas ab anno 337 ad annum 370. Quibus adduntur nonnullæ dubiæ, quia videntur ad hoc tempus pertinere.

II. Quas episcopus scripsit ab anno 370 ad annum 378.

III. Epistolas nulla temporis nota signalas, cum pluribus dubiis et spuris nonnullis.

CLASSIS PRIMA.

EPISTOLA I'.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Α'.

Fingit Basilus sese, dum Eustathium frustra quærit in variis regionibus, pene dubitasse amon fato aut fortuna omnia fiant, sed illius litteris recreatum mutasse sententiam; hæc, inquam, fingit ut resellat acutius, et providentiam statuat.

Eustathio philosopho.

A.

Εὐσταθίῳ φιλοσόφῳ (45).

Jam me animo deficientem ob illatas ab ea quæ dicitur fortuna injurias, a qua semper aliquid impedimenti exstitit, quominus tecum congrederer, litteris miro quodam modo recreasti ac consolatus es. Jam enim apud me ipse quodam modo versabam, annon forte verum sit, quod a pluribus dictitatur, necessitate quadam ac fato res nostras sive parvas sive magnas regi, nec ullius rei nos homines esse dominos; aut si res ita se non habet, fortuna quadam humanam vitam prorsus agitari. Atque his cogitationibus plurimam dabis veniam, ubi causas, quibus ad eas adductus sim, didiceris. Ego reliqui Athenas ob tuæ philosophiæ famam, contemptis quæ illic

Ἀπειρηκότα με ἤδη πρὸς τὰς παρὰ τῆς λεγομένης (46) τύχης ἐπηρείας, παρ' ἧς αἰεὶ τι πρὸς τὸ μὴ συγγενέσθαι σοι ἐμπόδιον γέγονε, θαυμαστῶς πως ἀνεκαλέσω καὶ παρεμυθήσω τοῖς γράμμασι. Καὶ γὰρ πως ἤδη καὶ κατὰ ἐμαυτὸν ἐστρεφον, μὴ ποτε ἀληθές ἐστι τὸ παρὰ τῶν πολλῶν θρυλούμενον, ὅτι ἀνάγκη τίς ἐστι καὶ εἰμαρμένη ἢ καὶ τὰ μικρὰ καὶ τὰ μέγιστα τῶν ἡμετέρων ἀγούσα· αὐτοὶ δὲ οὐδενὸς ἔσμεν οἱ ἄνθρωποι κύριοι· ἢ εἰ μὴ τοῦτο, τύχη τίς πάντως τὸν ἀνθρώπινον ἐλαύνει βίον. Καὶ τούτων πολλὴν συγγνώμην ἔξεις τῶν λογισμῶν, ἐπειδὴ τὰς αἰτίας, ὅφ' ὧν εἰς αὐτοὺς προήχθη, μάθης. Ἐγὼ κατέλιπον τὰς Ἀθήνας κατὰ φήμην τῆς σῆς φιλοσοφίας, ὑπεριδὼν τῶν ἐκεί. Παρέδραμον δὲ τὴν ἐφ'

B

dixeris, nonne necessitatis? Neque etiam Antiochia ortus videtur fuisse, sed Cappadocia, ubi spes illius videndi et antea Basilium Athenis redeuntem tenuerat, et tunc etiam Alexandria ægrotantem tenebat. Unde merito idem esse creditur Eustathio illi, quem pluribus laudat Eunapius, et Cappadocia ortum testatur. Si quis autem his verbis ἀπὸ Ἀντιοχείας significari velit Basilium Antiochiæ scripsisse: ne id quidem verum erit. Tunc enim, ut ipse declarat, Alexandria morabatur. Id unum ex citatis codicibus erui potest, Basilium hæc scripsisse antequam presbyter crearetur.

(46) *Λεγομένης* deest in quinque codicibus mss. non vetustissimis.

Alias CLXV. Scripta anno 337.

(45) *Εὐσταθίῳ φιλοσόφῳ*. Codex Reg. primus sic habet: Πρὸς τὸν Εὐστάθιον πρεσβύτερον Ἀντιοχείας, Ad Eustathium presbyterum Antiochiæ. Codex Vaticanus et Coislinianus recentior, et Regius secundus: Πρὸς Εὐστάθιον φιλόσοφον ἀπὸ Ἀντιοχείας, πρὸ τοῦ πρεσβύτερον κατασταθῆναι, Ad Eustathium philosophum ab Antiochia, priusquam presbyter crearetur, Basilium videlicet. Inde videtur derivata codicis Harleiani mendosa lectio: Εὐσταθίῳ φιλοσόφῳ Ἀντιοχείας περὶ τοῦ πρεσβυτέρου, Eustathio philosopho Antiochiæ de sacerdotio. Sed his titulis parum hoc loco tribuendum. Nam nec presbyter erat Eustathius ille, sed ethnicus, ut indicant hæc Basilii verba: *Hæc, quæso, nonne sunt opera fati, uti tu*

Ἑλλήσποντον πόλιν, ὡς οὐδεὶς Ὀδυσσεὺς Σειρήνων
 μέλη. Καὶ τὴν Ἀσίαν θαύματα μὲν, πρὸς δὲ τὴν
 μητρόπολιν (47) τῶν ἐν αὐτῇ καλῶν ἡπειρόμην.
 Ἐπεὶ δὲ κατέλαβον τὴν πατρίδα, καὶ σὲ ἐν αὐτῇ τὸ
 μέγα ὕφελος ζητήσας οὐχ εὗρον, ἐντεῦθεν μοι λοιπὸν
 αἱ πολλαὶ καὶ ποικίλαι ἀφορμαὶ τῶν ἀδοκῆτων ἐπι-
 γηγόναντι κωλυμάτων. Ἡ γὰρ ἀσθενεὶν πάντως ἔδει,
 καὶ διὰ τοῦτο ἀπολείπεσθαι· ἢ ἐπὶ τὴν ἐφάν βαδί-
 ζοντι συναπαίρειν μὴ δύνασθαι· ὅψι δὲ ποτε μυρίοις
 πόνοις τὴν Συρίαν καταλαβόντα, οὐκ ἔχειν συνέιναι
 τῷ φιλοσόφῳ πρὸς Αἰγυπτίους ἀπάρατοι. Πάλιν οὖν
 ἔδει Αἰγυπτίονδ' ἵναί (48), δολιχὴν ὁδὸν ἀργαλέην
 τε· καὶ οὐδ' ἐνταῦθα τὸ σπουδαζόμενον ἔχειν. Ἀλλ'
 οὕτω δύσεως ἦν, ὥστε ἢ τὴν ἐπὶ Πέρσας βαδίζειν
 ἔδει, καὶ συμπεριέναι εἰς οὐτὴν μήκιστον τῆς βαρβάρων
 (ἡλθε γὰρ δὴ κάκεισε· τοσαύτη τις ἦν φιλονεικία
 τοῦ δαίμονος), ἢ αὐτοῦ καθῆσθαι ἐπὶ τῆς (49) Ἀλε-
 ξάνδρου, ὅπερ οὖν καὶ συνέβη. Δοκῶ γάρ μοι, εἰ μὴ,
 ὥσπερ τι θρέμμα, θαλλῶν προδεικνυμένῳ ἐπόμενος
 ἀπηγόρευσα, ἐπέκεινα ἂν σε (50) καὶ Νύσσης τῆς
 Ἰνδικῆς ἔλθειν ἀγόμενον, καὶ εἰ τι ἔσχατον τῆς καθ'
 ἡμᾶς οἰκουμένης χωρίον, καὶ τοῦτο ἐπιπλανηθῇ. Καί
 τί δεῖ τὰ πολλὰ λέγειν; Ἀλλὰ τὸ τελευταῖον οὖν
 ἐπὶ τῆς πατρίδος (51) διάγοντι συγγενέσθαι οὐκ ἐξ-
 εγίνετο, μακρὰς ἀρρώστιας ἐξαιρουμένη· αἶ εἰ μὴ
 τοῦ γε λοιποῦ μετριώτεροι γένοιτο, οὐδὲ κατὰ τὸν χει-
 μῶνα τῇ λογιᾷ σου συνεχόμεθα. Ταῦτα οὐχ εἰ-
 μαρμένης ἔργα, ὡς ἂν αὐτοὺς εἴποις; ταῦτα οὐκ
 ἀνάγκης; ταῦτα οὐχ, μικροῦ δεῖν, καὶ τοὺς τῶν
 ποιητῶν ἐπὶ Ταντάλῳ μύθους ὑπερέβαλετο (52);
 Ἀλλ', ὅπερ ἔφην, βίων γέγονα τοῖς γράμμασι, καὶ
 οὐκέτι ἐπὶ τῆς αὐτῆς εἰμι γνῶμης. Φημί δὲ χρῆ-
 ναι (53), διδόντι μὲν τὰ ἀγαθὰ τῷ Θεῷ χάριν εἰδέναι,
 ταμειουμένων δὲ μὴ δυσχεραίνειν. Καὶ δὴ οὖν καὶ
 ἡμῖν εἰ μὲν παράσχοιτο (54) συνεῖναι σοι, ταῦτ' ἄρι-
 στά τε ὁμοῦ καὶ ἥδιστα ἡγησόμεθα· εἰ δὲ ἀναβά-
 λαιο, πρῶτος οἴσομεν τὴν ζημίαν. Ἀμεινον γάρ που
 πάντως, ἢ ὡς ἂν ἡμεῖς προσλοίμεθα (55), διοικεῖ τὰ
 ἡμέτερα.

melius profecto, quam nos ipsi eligere possimus, nostra moderatur.

(47) *Μητρόπολιν*. Liqueat urbem in Hellesponto sitam esse Constantinopolim. Asiae autem metropolim non Ephesum videtur appellare Basilius, sed Caesarea; illuc enim mente et animo ferebatur; hic illius viae finis; et dum hunc ei titulum tribuit ob rerum bonarum ornamenta, satis indicat jure debitum non fuisse. Paulo post legimus cum antiquis codicibus ἐπεὶ δὲ pro eo quod est in editis ἐπειδὴ δὲ.

(48) *Αἰγυπτίονδ' ἵναί*. Duo codices mss. Αἰγυπτὸν τ' ἵναί, quatuor alii Αἰγυπτὸν τὸ ἵναί. Paulo post vocula δὲ addita ex duobus codicibus mss.

(49) *Ἐπὶ τῆς*. Editi ἢ ἐπὶ τῆς. Erratum sustulimus auctoritate codicis Coisliniani antiquioris et Harleiani.

(50) *Ἐπέκεινα ἂν σε*. Sic codices antiqui septem; male in editis ἐπέκεινα ἂν με, quod sententiae acumen prorsus elidebat.

(51) *Ἐπὶ τῆς πατρίδος*. Sic duo vetustissimi codices Coislinianus et Medicæus. Sic etiam habuit prima manu alius antiquissimus codex, olim bibliothecæ Harleianæ, nunc Sangermanensis ex dono illustrissimi senatus principis Harleii. Codex Anglicanus ἐπὶ τῆς αὐτῆς πατρίδος, in eadem patria. Edi-

A sunt. Præterii autem citius Hellesponti civitatem, quam quisquam Ulysses Sirenium cantus. Et Asiam quidem admiratus sum; sed ad bonorum, quæ in ea sunt, metropolim properabam. Postquam autem veni in patriam, teque ingens lucrum in ea quesitum non inveni; hinc 70 mihi deinceps multæ variæque occasiones inopinatarum abortivæ sunt impedimentorum. Vel enim ægrotandum prorsus fuit, teque idcirco carendum; vel necesse fuit tecum abeunte in Orientem proficisci non posse, et cum tandem aliquando innumeris laboribus in Syriam pervenissem, philosophi, qui in Ægyptum abierat, congressum non assequi. Rursus igitur proficiscendum fuit in Ægyptum, longo et difficili itinere, ac ne illic quidem assequendum quod erat in optatis. Sed tam infausto amore capiebar, ut aut ad Persas eundem mihi esset, et ad extremos usque barbaros simul proficiscendum (siquidem illuc etiam veneras: usque adeo obsistebat dæmon), aut hic sedendum Alexandriæ: id quod et contigit. Puto enim nisi pecudis instar præmonstratum ramum sequendo defatigatus essem, futurum fuisse ut vel ultra Nyssam Indicam actus pergeres, ac si quis extremus orbis nostri locus, in eo etiam errares. Sed quid multa opus est referre? Nunc postremo cum in patria veriseris, tecum esse non contigit, eo quod diuturnis morbis detinear: qui nisi deinceps mitiores fiant, ne in hieme quidem prudentiam tuam conveniemus. Hæc, quæso, nonne sunt opera fati, uti tu dixeris? nonne necessitatis? hæc nonne propemodum poetarum de Tantalō fabulas superarunt? Sed, ut dixi, ex litteris tuis melius me habui, nec jam amplius in eadem sum sententia. Censeo autem oportere Deo bona largienti gratias agere, procrastinanti vero non succensere. Et sane, si nobis dederit tecum esse, optima hæc simulque jucundissima putabimus: si rem differat, damnum leniter feremus. Nam

B
 C
 D
 ti et alii mss. ἐπὶ τῆς αὐτῆς χώρας, in eadem regione, id est, cum in eadem regione veriseris, nec jam locum ex loco mutes. Codex Anglicanus, in quo perspicuum est vocem πατρίδος assutam fuisse, dat conjiciendi copiam, scripsisse Basilium ἐπὶ τῆς αὐτῆς, supplendo χώρας: in nonnullis autem libris additum fuisse χώρας, in aliis vero, cum ad marginem scriptum esset πατρίδος, ut indicaretur quo in loco moraretur Eustathius, hanc vocem in contextum migrasse. Cæterum hanc conjecturam præferre nolui antiquissimis codicibus.

(52) *ὑπερέβαλετο*. Sic quinque optimi mss. Editi ὑπερέβαλλετο.

(53) *Φημί δὲ χρῆναι*. Huc spectabat perelegans Basilius ironia. Nam fingere se in aliquam opinionem inclinasse, sed eam coactum esse rejicere, peracuta est refellendi ratio.

(54) *Παράσχοιτο*. Quatuor codices mss., in his Coisl. primus et Harl., παράσχοι τό, alius παράσχη τό.

(55) *Προελοίμεθα*. Quatuor codices mss. nempe Anglicanus et Vaticanus cum Regio secundo et Coisliniano secundo προῖδοιμεθα, melius quam nos iusti providere possimus.

EPISTOLA II.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Β΄.

Gregorio nihil curanti de situ solitudinis Basilii, sed scire averti, quomodo ibi vivatur, exponit Basilium non quid ipse faciat (humiliter enim fateatur se non multum proficere), sed quid faciendum sit: quanta sint solitudinis ad pietatem adjuvamenta, quomodo Scripturarum lectioni subiungenda oratio, quid in sermone et in incessu, quid in cibo et potu et vestimento, quid in somno observandum.

Basilii Gregorio.

1. Agnovi epistolam tuam, velut qui amicorum liberos ex apparente in ipsis similitudine cum parentibus cognoscunt. Quod enim ais, loci structuram magni momenti non esse ad ciendum in animo tuo desiderium aliquod vitæ nobiscum agenda, antequam de instituto ac vivendi ratione aliquid didiceris; sententia vere tua est, tuoque digna animo, **71** qui terrena omnia nihil esse existimas, ad beatitudinem nobis in pollicitationibus repositam. Quid autem ipse in hac solitudine noctu ac interdiu agam, dicere pudet. Reliqui equidem urbis commorationes, ut innumerabilium malorum causas: at me ipse nondum relinquere potui. Sed similis sum hominibus in mari summa difficultate, eo quod navigandi insolentes sint, laborantibus et nauseantibus, qui navigii magnitudinem, ut vehementius succutientem ægre ferunt, indeque in lembum aut naviculam trans-euntes, ubique nauseant et in angustiis versantur: una enim cum ipsis transit nausea ac bilis. Ad hunc igitur modum se quoque nostræ res habent. Nam insitos animi morbos circumferentes, ubique iisdem perturbationibus sumus obnoxii. Quare non magno opere adjuti sumus hac solitudine. Quæ autem facta oporteret, et unde nobis daretur inherere vestigiis ejus qui salutis dux fuit (Si quis enim, inquit, vult post me venire, abneget semetipsum, et tollat crucem suam, et sequatur me⁷⁰), hæc sunt.

2. Enitendum est, ut mentem pacatam ac quietam habeamus. Quemadmodum enim oculus continenter circumactus, et nunc quidem in obliqua deflexus, nunc vero sursum ac deorsum frequenter contortus, clare ac perspicue rem objectam cernere non potest; sed aciem in rem visam deligii oportet, si modo perspicua futura est visio: ita et humana mens sexcentis mundi curis distra-

⁷⁰ Matth. xvi, 24.

* Alias I. Scripta initio secessus.

(56) *Βασιλῆος Γρηγορίῳ*. Hunc titulum eruiimus ex duobus vetustissimis codicibus, Harlæano et Coislino primo. Legitur in nonnullis *Γρηγορίῳ ἐταίρῳ, Gregorio sodali*.

(57) *Ἐπιγινώσκουσι*. Ita vetustissimi quique codices. Editi ἐκγινώσκουσιν. Unus ex Regiis ἐπιγινώσκοντες. Subinde veteres aliquot libri τι μάθοις.

(58) Vide Addenda.

(59) *Ἀξίον*. Hanc vocem addidimus, ex tribus vetustissimis codicibus, Harl., Coisl. primo et Mediceo. Sic etiam habet Regius secundus.

(60) *Ἀπορουμένοις*. Ope eorundem quatuor codicum emendavimus quod in editis legebatur κατὰ πλοῦν... ἀπολλυμένοις.

(61) *Ἀηδία*. Sic editio Basileensis, Coisl. primus, Vaticanus et alius a Combefisio citatus. Edi-

A

Βασιλῆος Γρηγορίῳ (56).

1. Ἐπέγνων σου τὴν ἐπιστολὴν, ὥσπερ οἱ τοὺς τῶν φθῶν παῖδας ἐκ τῆς ἐπιφαινομένης αὐτοῖς ὁμοιότητος πρὸς τοὺς ἑκόντας ἐπιγινώσκουσι (57). Τὸ γὰρ μὴ μέγα εἶναι φῆσαι τὴν τοῦ τόπου κατασκευὴν (58) πρὸς τὸ ἐμποιεῖσαι ὁρμὴν τινα τῇ ψυχῇ σου εἰς τὸν μεθ' ἡμῶν βίον, πρὶν ἂν περὶ τοῦ τρόπου τι μάθῃς καὶ τῆς διαγωγῆς, ὅν ἦν ὅπως τὸ διανόημα, καὶ τῆς σῆς ψυχῆς ἄξιον (59), τῆς πάντα τὰ τῆδε μὴδὲν τιθεμένης, πρὸς τὴν ἐν ἐπαγγελίαις ἡμῖν ἀποκειμένην μακαριότητα. Ἐγὼ δὲ ὅ μὲν ποῦ αὐτὸς ἐπὶ τῆς ἐσχάτης ταύτης νυκτὸς καὶ ἡμέρας, γράφειν εἰσγύνομαι. Κατέλιπον μὲν γὰρ τὰς ἐν ἁστει διατριβὰς, ὡς μυρίων κακῶν ἀφορμὰς, ἑαυτὸν δὲ οὕτω ἀπολιπεῖν ἠδυνήθην. Ἀλλ' ὁμοίός εἰμι τοῖς ἐν θαλάσῃ ὑπὸ τῆς κατὰ τὸν πλοῦν ἀπειρίας ἀπορουμένοις (60) καὶ ναυτιῶσιν· οἱ τῷ μεγέθει τοῦ πλοίου δυσχεραίνουσιν, ὡς πολλὴν τὸν σάλον παρεχομένην, κἀκεῖθεν ἐπὶ τὸν λέμβον ἢ τὸ ἀκάτιον μεταβαίνοντες, πανταχοῦ ναυτιῶσι καὶ ἀποροῦνται· συμμετέρχεται γὰρ αὐτοῖς ἡ ἀηδία (61) καὶ ἡ χολή. Τοιοῦτον οὖν τι καὶ τὸ ἡμέτερον. Τὰ γὰρ ἔνοικα πάθῃ συμπεριφερόντες, πανταχοῦ μετὰ τῶν ὁμοίων θορύβῳ ἐσμέν· ὥστε οὐδὲν μέγα τῆς ἐρημίας ἀπανάμεθα ταύτης. Ἄ μέντοι ποιεῖν ἔδει, καὶ ὅθεν ὑπῆρξεν ἂν ἡμῖν τῶν ἰγῶν ἔχεσθαι τοῦ πρὸς σωτηρίαν καθηγησαμένου (Εἰ τις γάρ, φησὶ, θέλει ὀπίσω μου ἐλθεῖν, ἀπαρνησάτω ἑαυτὸν, καὶ ἀράτω τὸν σταυρὸν αὐτοῦ, καὶ ἀκολουθεῖτω μοι), ταῦτα ἐστίν.

C

2. Ἐν ἡσυχίᾳ (62) τὸν νοῦν ἔχειν πειρασθαι προσήκει. Ὡς γὰρ ὀφθαλμὸν περιεγόμενον συνεχῶς, καὶ νῦν μὲν ἐπὶ τὰ πλάγια περιφερόμενον, νῦν δὲ πρὸς τὰ ἄνω καὶ κάτω πυκνὰ μεταστρεφόμενον, ἰδεῖν ἐναργῶς τὸ ὑποκείμενον (63) οὐχ οἶόν τε, ἀλλὰ χρὴ προσερεισθῆναι τὴν ὕψιν τῷ ὁρωμένῳ, εἰ μέλλοι ἐναργῆ αὐτοῦ ποιεῖσθαι τὴν θέαν· οὕτω καὶ νοῦν ἀνθρώπου ὑπὸ μυρίων τῶν κατὰ τὸν κόσμον φροντῶν περιελ-

tio Parisiensis ἀηδία. Sed mss. codices δαῖτα, pavor, quæ vox minus commoda videtur Combefisio. Paulo post codices nonnulli μέγα ἐκ τῆς. Sed Basilium præpositionem post hoc verbum apponere non solet. Subinde plerumque codicum auctoritate addidimus voculam ἂν, et delevimus ἡμῖν post σωτηρίαν.

(62) Ἐν ἡσυχίᾳ. Ante has voces legitur in editis πρῶτον μὲν, quod, cum ab omnibus nostris absit codicibus mss., expungendum duximus.

(63) Καὶ κάτω... ἐναργῶς τὸ ὑποκείμενον. Sic veteres libri magno consensu. Editi καὶ τὰ κάτω... ἐναργῶς οὐχ οἶόν τε. Habent etiam καὶ κάτω editiones Haganoensis et Basileensis. Mox tres codices τῷ ὁρατῷ. Ibidem deest αὐτοῦ post ἐναργῆ in codice Vaticano et uno ex Combefisianis.

κόμενον ἀμήχανον ἐναργῶς ἐκατείναι (64) τῇ ἄλῃ— A cta, veritatem clare conspiciere non potest. Sed
θεῖα. Ἀλλὰ τὸν μὲν οὐπω τοῖς δεσμοῖς τοῦ γάμου
συνεζευγμένον λυσσώδεις ἐπιθυμίαι καὶ ὄρμαι δυσ-
κᾶθεκτοι καὶ ἔρωτες τινες δυσέρωτες ἐκταράσσουσι·
τὸν δὲ ἤδη κατελιγμένον (65) ὁμοῦ ἄλλω ἑτέρῳ θόρυ-
θος φροντίζων ἐκδέχεται· ἐν ἀπαιδίᾳ παίδων ἐπι-
θυμία· ἐν τῇ κτήσει (66) τῶν παίδων παιδοτροφίας
μέριμνα· γυναικὸς φυλακὴ, οἴκου ἐπιμέλεια, οἰκε-
τῶν προστασίαι, αἱ κατὰ τὰ συμβόλαια βλάβαι,
οἱ πρὸς τοὺς γείτονας διαπληκτισμοί, αἱ ἐν τοῖς δι-
καστηρίοις συμπλοκαί, τῆς ἐμπορίας οἱ κίνδυνοι, αἱ
τῆς γεωργίας διαπνήσεις. Πᾶσα ἡμέρα ἰδίαν ἔχει
φέρουσα τῆς ψυχῆς ἐπισκότησιν· καὶ αἱ νύκτες, τὰς
μέσημερινὰς φροντίδας παραλαμβάνουσαι (67), ἐν
ταῖς αὐταῖς φαντασίαις ἐξαπατῶσι τὸν νοῦν. Τούτων
δὲ μία φυγὴ, ὁ χωρισμὸς ἀπὸ τοῦ κόσμου παντός. B
Κόσμου δὲ ἀναχώρησις οὐ τὸ ἐξω αὐτοῦ γενέσθαι
σωματικῶς, ἀλλὰ τῆς πρὸς τὸ σῶμα συμπαθείας τὴν
ψυχὴν ἀπορρῆξαι, καὶ γενέσθαι ἀπολιν, ἄοικον, ἀν-
όλην, ἀφιλέταιρον, ἀκτήμονα, ἄδιον, ἀπράγμονα,
ἀσυνάλλακτον, ἀμαθῆ τῶν ἀνθρωπίνων διδασμάτων·
ἔτοιμον ὑποδέξασθαι τῇ καρδίᾳ τὰς ἐκ τῆς θείας
διδασκαλίας ἐγγινομένας διατυπώσεις. Ἐτοιμασία δὲ
καρδίας ἡ ἀπομάθησις τῶν ἐκ πονηρᾶς συνθηθείας
προκατασχόντων αὐτὴν διδασμάτων. Οὕτε γὰρ ἐν
κηρῶ γράφαι δυνατόν, μὴ προκαταλέαντα (68)
τοὺς ἐναποκειμένους χαρακτῆρας· οὕτε ψυχῇ δό-
γματα θεῖα παραθέσθαι, μὴ τὰς ἐκ τοῦ ἔθους προ-
λήψεις αὐτῆς ἐξελόντα. Πρὸς δὲ τοῦτο μέγιστον
φέλος ἡμῖν ἡ ἐρημία παρέχεται, κατευναζούσα C
ἡμῶν τὰ πάθη, καὶ σχολὴν διδοῦσα τῷ λόγῳ παντε-
λῶς αὐτὰ τῆς ψυχῆς ἐκτεμεῖν. Ὡς γὰρ τὰ θηρία
εὐκαταγώνιστά ἐστι καταψυχθέντα (69), οὕτως ἐπι-
θυμίαι καὶ ὄρμαι καὶ φόβοι καὶ λύπαι, τὰ ἰοδόλα
τῆς ψυχῆς κακὰ, κατευνασθέντα διὰ τῆς ἡσυχίας (70),
καὶ μὴ ἐξαγριαινόμενα τῷ συνεχεῖ ἔρθεσμῳ, εὐκατα-
γωνιστότερα τῇ δυνάμει τοῦ λόγου γίνονται. Ἐστὼ
τοίνυν τὸ χωρίον τοιοῦτον, οἷον ἐστὶ καὶ τὸ
ἡμέτερον, ἐπιμιξίας ἀνθρώπων ἀπληλαγμένον, ὡς
ὑπὸ μηδενός (71) τῶν ἐξωθεν τὸ συνεχὲς τῆς ἀσκή-
σεως διακόπτεσθαι. Ἀσκήσις δὲ εὐσεβείας τὴν ψυχὴν
τρέφει τοῖς θεοῖς διανοήμασι. Τί οὖν μακραιώτερον
τοῦ τὴν ἀγγέλων χορείαν ἐν γῇ μιμεῖσθαι; εὐθὺς
μὲν (72) ἀρχομένης ἡμέρας εἰς εὐχὰς ὁρμῶντα,
ὑμνοῖς καὶ ᾠδαῖς γεραίρειν τὸν κτίσαντα; εἴτα D

eum quidem qui nondum nuptiarum vinculis
constrictus est, rapidæ cupiditates, ac impetus
non facile superabiles, et amores perditissimi
conturbant : conjugio autem illigatum alius cu-
rarum tumultus excipit ; in orbitate desiderium
prolis, susceptis liberis, de his educandis sollici-
tudo : uxoris custodia, domus cura, servorum
gubernatio, accepta contractis in rebus damna,
contentiones cum vicinis, forenses concertatio-
nes, negotiationis alea, agriculturæ labores. Una-
quæque dies oritur suam ferens animi caliginem :
quin et noctes diurnas curas expicientes, iisdem
rerum speciebus mentem fallunt. Horum autem
una vitatio est, secessus a toto mundo. Verum
secessus a mundo, non est corpore extra ipsum
esse, sed animam ab affectionum cum corpore
consensione avellere, ac sine civitate esse, sine
domo, sine propriis rebus, sine amicorum socie-
tate, sine possessionibus, sine rebus ad victum
necessariis, sine negotiis, nullas res contrahen-
tem, humanarum disciplinarum experientiam, pa-
ratum ad suscipiendas corde informationes, quæ
ex doctrina divina ducuntur. Est autem cordis
præparatio, documentorum ex prava consuetu-
dine 72 illud præoccupantium oblivio. Nam nec in
cera scribere potest, qui jam insitas litteras non
deleverit : nec animo divina dogmata mandare,
qui anticipatas e consuetudine opiniones ex eo
non sustulerit. Ad id autem plurimum affert adju-
mentis solitudo, quæ vitiosos animi nostri motus
consopit, ac rationi otium dat eos ex animo peni-
tus excindendi. Quemadmodum enim belluæ,
si demulceantur, facile vinci possunt ; ita libidi-
nes, iræ, pavores, mœrores, venenata illa ani-
mæ mala, solitudine sopita, nec irritamento jugi
cellerata, vi rationis facilius superantur. Est igitur
locus aliquis hujusmodi, qualis hic noster,
ita ab hominum commercio liber, ut religiosæ
exercitationis continuatio a nullo extraneo inter-
cidatur. Pietatis autem exercitatio animam divi-
nis cogitationibus alit. Ecquid igitur beatius,
quam in terra concentum angelorum imitari ; sta-
tim quidem ac dies incipit ad preces surgentem,
hymnis et canticis Creatorem venerari : exinde

(64) *Ἐρατερίσαι*. Ita mss. sex et editio Haga-
noensis. Editiones aliæ ἀτενίσαι.

(65) *Κατελιγμένον*. Nonnulli codices συγκατε-
λιγμένον, alii συγκατεργμένον, unus a Combefisio
citalus κατεργασμένον. Sic etiam nonnulli habent
ὁμοῦ ἄλλω, alii ὁμοῦ ἄλλω.

(66) *Ἐν τῇ κτήσει*, etc. Sic mss. sex ; nisi quod
in duobus legitur μέριμνα, et παίδων ἐπιθυμίαι.
Editi ἐν παίδων κτήσει περὶ τροφῆς φροντίς.

(67) *Παραλαμβάνουσαι*. Hæc scriptura, quæ est
codicum Coisl. primi, Vaticani et duorum quos ci-
tat Combefisius, visa est preferenda vulgatæ πα-
ραλαβούσαι. Mox legitur in codicibus Harl., Med.
et duobus Regiis ὁ ὅρασμός ἀπὸ τοῦ κόσμου παντός.
Vulgata lectio apposita ad marginem codicis Medi-
cæ manu recentiore.

(68) *Προκαταλέαντα*. Ita septem mss. codices.

Editi καταλέαντα. Paulo post in codice Mediceo
ἐρημία γὰρ ἔσται. Sic etiam in ora Coisl. primi.

(69) *Καταψυχθέντα*. Tres codices a Combefisio
citali καταψυχθέντα. Sic etiam Harleianus secunda
manu. Coisl. primus καταψυχθέντα, sed pariter se-
cunda manu.

(70) *Διὰ τῆς ἡσυχίας*. Codex Remigianus δὲ
τῆς συνθηθείας, et sic legit auctor interpretationis,
quæ est in editionibus Græcis et Latinis.

(71) *Ὡς ὑπὸ μηδενός*. Sic mss. codices plerique.
Editi ὡς μὴ ὑπὸ μηδενός.

(72) *Εὐθὺς μὲν*. Sic mss. codices septem. Editi
εὐθὺς μὲν. Ibidem unus ex Regiis codicibus ἀγγέλων
πολιτείαν. Mox ibidem editi καὶ ὑμνοῖς. Voculam
καὶ perincommode positam sustulimus auctoritate
trium mss.

sole jam clare dilucescente, ad opera conversum, comitante ubique oratione, hymnis etiam opera tanquam sale condire? Siquidem hilarem jucundamque animæ æquabilitatem hymnorum solatia conferunt. Quies igitur principium expurgationis animæ, nec lingua loquente res humanas, nec oculis nitidos corporum colores aut concinnitates circumspicientibus; nec auditu animæ vigorem dissolvante per acromata modorum ad voluptatem compositorum, aut per hominum facietorum ac ridiculorum verba: id quod maxime animi vim frangere solet. Mens enim, quæ ad externa non dissipatur, neque per sensus in mundum diffunditur, redit quidem ad se ipsa; per se autem ad Dei cogitationem ascendit; atque decore illo illustrata ipsius etiam naturæ obliviscitur, nec jam cibi cura distrahitur aut amictus sollicitudine; sed terrenis curis vacua, omne suum studium ad æterna bona adispiscenda transfert; quomodo eolat temperantiam atque fortitudinem, quomodo justitiam, ac prudentiam, ac reliquas virtutes, quæ, sub hæc genera distributæ, singula decenter in vita peragenda viro probo suggerunt.

ταύταις ὑποδιδρασκόμεναι, καθηκόντως ἕκαστα (78) ἐπιτελεῖν τῶν κατὰ τὸν βίον ὑποβάλλουσιν τῷ σπουδαίῳ.

3. Maxima autem via ad officii investigationem est et Scripturarum divinitus inspiratarum meditatio. In his enim et rerum agendarum præcepta reperiuntur, et beatorum hominum res gestæ litteris traditæ, veluti animata quædam vitæ secundum Deum institutæ simulacra, ad bonorum operum imitationem proponuntur. Ac proinde quacunque **73** in re quisque mendose sese ipse habere senserit; in illam imitationem assidue incumbens, tanquam ex communi quadam medicinæ officina, appositum suæ infirmitati medicamentum invenit. Ac castitatis quidem amator historiarum Josephi assidua lectione evolvit, atque ab eo actiones temperantiæ plenam ediscit, non solum a voluptatibus continentem illum reperiens, sed etiam habitu in virtute firmum. Fortitudinem vero discit a Jobo, qui, rebus suis retro sublapsus, ac egens ex divite, orbis ex pulchræ prolis parente temporis momento factus, non solum idem permansit, infractus animi sensus ubique retinens; sed ne amicis quidem, qui ad consolandum venerant, insultantibus et dolores conjunctim intendentibus, ira commotus est.

(73) Αὐτῷ. Ita Harl., Med., Cois. primus, Vat., et alii plures. Editi αὐτοῦ.

(74) Ἐν ἀκρομάσῃ. Sic iidem mss. codices. Editi ἐν ἀκροάσει. Ibidem unus ex Regiis ἐν ῥήματι.

(75) Διαφερόμενος. Duo mss. διαφορούμενος.

(76) Τὴν περὶ Θεοῦ ἔννοιαν. Sic mss. octo. Editi τὴν τοῦ Θεοῦ ἔννοιαν. Mox editi περιλαμπόμενος τε καὶ ἐλλαμπόμενος. Emendavimus ope unius ex Combesianis codicibus, et codicis Harleiani, qui prima manu habuit, ut edendum curavimus.

(77) Ἐαυτοῦ. Ita Harl., Coisl. primus et plures alii. Editi αὐτοῦ.

A ἡλίου καθαρῶς διαλάμπαντος, ἐπ' ἔργα τρεπόμενον, πανταχοῦ αὐτῷ (73) τῆς εὐχῆς συμπαρούσης, καὶ τοῖς ὕμνοις, ὥσπερ ἄλατι, παραρτυεῖν τὰς ἐργασίας; Τὸ γὰρ ἱλαρὸν καὶ ἄλπουον τῆς ψυχῆς κατὰστημα αἱ τῶν ὕμνων παρηγορίαι χαρίζονται. Ἦσυχία οὖν ἀρχὴ καθάρσεως τῇ ψυχῇ, μήτε γλώττης λαλούσης τὰ τῶν ἀνθρώπων, μήτε ὀφθαλμῶν εὐχροίας σωματίων καὶ συμμετρίας περισκοπούμενων, μήτε ἀκοῆς τὸν τόνον τῆς ψυχῆς ἐκλυοῦσας ἐν ἀκρομάσῃ (74) μελῶν πρὸς ἡδονὴν πεποιημένων, μήτε ῥήμασιν εὐτραπέλων καὶ γελοαστῶν ἀνθρώπων, ὃ μάλιστα λυεῖν τῆς ψυχῆς τὸν τόνον πέφυκε. Νοῦς μὲν γὰρ μὴ σκεδαννόμενος ἐπὶ τὰ ἔξω, μηδὲ ὑπὸ τῶν αἰσθητηρίων ἐπὶ τὸν κόσμον διαφερόμενος (75), ἐπάνεισι μὲν πρὸς ἑαυτόν· δι' ἑαυτοῦ δὲ πρὸς τὴν περὶ Θεοῦ ἔννοιαν (76) ἀναβαίνει· κάκεινῳ τῷ κάλει περιλαμπόμενος, καὶ αὐτῆς τῆς φύσεως λήθην λαμβάνει· μήτε πρὸς τροφῆς φροντίδα, μήτε πρὸς περιβολαίων μέριμναν τὴν ψυχὴν καθελκόμενος, ἀλλὰ σχολῇ ἀπὸ τῶν γηϊνῶν φροντίδων ἄγων, τὴν πᾶσαν ἑαυτοῦ (77) σπουδὴν ἐπὶ τὴν κτήσιν τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν μετατίθει· πῶς μὲν κατορθωθῇ αὐτῷ ἡ σωφροσύνη καὶ ἡ ἀνδρία· πῶς δὲ ἡ δικαιοσύνη καὶ ἡ φρόνησις, καὶ αἱ λοιπαὶ ἀρεταὶ, ὅσαι ταῖς γενικαῖς

3. Μεγίστη δὲ ὁδὸς πρὸς τὴν τοῦ καθήκοντος εὐρεσιν καὶ ἡ μελέτη τῶν θεοπνευστῶν Γραφῶν. Ἐν ταύταις γὰρ καὶ αἱ τῶν πράξεων ὑποθήκαι εὐρίσκονται, καὶ οἱ βίοι τῶν μακαρίων ἀνδρῶν ἀνάγραπτοι παραδεδομένοι, οἷον εἰκόνες τινὲς ἐμφυχοὶ τῆς κατὰ Θεὸν πολιτείας, τῷ μιμήματι τῶν ἀγαθῶν ἔργων πρόκεινται. Καὶ τοίνυν περὶ ὅπερ ἂν ἕκαστος (79) ἐνδεῶς ἔχωντος ἑαυτοῦ αἰσθάνηται, ἐκεῖνον προσδιτρίδων, οἷον ἀπὸ τινος κοινοῦ ἱατροῦ, τὸ πρόσφορον εὐρίσκει τῷ ἁρρώστῳ φάρμακον. Καὶ ὁ μὲν ἑρατῆς τῆς σωφροσύνης τὴν περὶ τοῦ Ἰωσήφ ἱστορίαν συνεχῶς ἀνελίσσει, καὶ παρ' αὐτοῦ τὰς σωφρονικὰς ἐκδιδάσκειται πράξεις, εὐρίσκων αὐτὸν οὐ μόνον ἐγκρατῆς πρὸς ἡδονὰς ἔχοντα, ἀλλὰ καὶ ἐκτικῶς πρὸς ἀρετὴν διακείμενον· ἀνδρίαν δὲ παιδεύεται παρὰ τοῦ (80) Ἰωβ, ὃς οὐ μόνον, πρὸς τὰ ἐναντία τοῦ βίου μεταπετόντος αὐτῷ, πένης ἐκ πλουσιου καὶ ἀπαις ἀπὸ καλλίπαιδος ἐν μᾶ καίρῳ ῥοπῇ γεγόμενος, διέμεινε ὁ αὐτὸς, ἀταρξινωτον πανταχοῦ τὸ τῆς ψυχῆς φρόνημα διασώζων· ἄλλ' οὔτε τῶν φίλων τῶν εἰ, παραμυθίαν ἡκόντων, ἐπεμβαίνόντων αὐτῷ (81) καὶ συνεπιτεινόντων τὰ ἀλγεῖνά, παρωξύνθη. Πάλιν σκοπῶν (82) τις πῶς ἂν πρὸς ἐν

(78) Ἐκαστα. Duo mss. ἕκαστον.

(79) Ἐκαστος. Editio Parisiensis addit ἡμῶν, quod deest in vetustis editionibus et omnibus nostris mss.

(80) Παρὰ τοῦ. Editi παρὰ τῷ, repugnantibus mss. plerisque omnibus.

(81) Αὐτῷ. Vitiose in editis ἑαυτῷ contra omnium mss. fidem.

(82) Σκοπῶν τις. Deest vocula in codicibus Mediceo, Harl. et aliis nonnullis; non tamen in Coisliniano primo.

ταυτην και μεγαλθυμος γένοιτο, ώστε τῷ μὲν θυμῷ κατὰ τῆς ἀμαρτίας κεχρησθαι, τῇ δὲ πραότητι πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, εὐρήσει (83) τὸν Δαβὶδ γενναῖον μὲν ἐν τοῖς κατὰ πόλεμον ἀνδραγαθήμασι, πρᾶον δὲ καὶ ἀκίνητον ἐν ταῖς τῶν ἐχθρῶν ἀντιδόσεσι. Τοιοῦτος (84) καὶ Μωσῆς, μεγάλῳ μὲν τῷ θυμῷ κατὰ τῶν εἰς Θεὸν ἐξαμαρτανόντων διανιστάμενος, πραεὶς δὲ τῇ ψυχῇ τὰς καθ' ἑαυτοῦ διαβολὰς ὑποφέρων. Καὶ πανταχοῦ, ὡς περ οἱ ζωγράφοι, ὅταν ἀπὸ εἰκόνων εἰκόνας γράφωσι (85), πυκνὰ πρὸς τὸ παράδειγμα ἀποβλέποντες, τὸν ἐκείθεν χαρακτῆρα πρὸς τὸ ἑαυτῶν σπουδάζουσι μεταθεῖναι φιλοτέχνημα· οὕτω δὲ καὶ τὸν ἐσπουδακότα ἑαυτὸν πᾶσι τοῖς μέρεσι τῆς ἀρετῆς ἀπεργάσασθαι (86) τέλειον, οἷον πρὸς ἀγάλματα τινα κινούμενα (87) καὶ ἐμπρακτα, τοὺς βίους τῶν ἁγίων ἀποβλέπειν, καὶ τὸ ἐκείνων ἀγαθὸν οἰκεῖον ποιεῖσθαι διὰ μιμήσεως.

4. Εὐχαὶ πάλιν τὰς ἀναγνώσεις διαδεχόμεναι νεωτέραν τὴν ψυχὴν καὶ ἀκαμειότεραν τῇ πρὸς Θεὸν πόθῳ κεκινημένην παραλαμβάνουσιν. Εὐχὴ δὲ καλὴ ἡ ἐναργῆς ἐμποιοῦσα τοῦ Θεοῦ ἔννοιαν τῇ ψυχῇ (88). Καὶ τοῦτο ἐστὶ Θεοῦ ἐνοίκησις, τὸ διὰ τῆς μνήμης ἐνιδρυμένον ἔχειν ἐν ἑαυτῷ τὸν Θεόν. Οὕτω γινόμεθα ναὸς Θεοῦ, ὅταν μὴ φροντίσι γηναῖς τὸ συνεχὲς τῆς μνήμης διακόπτεται, μὴδὲ τοῖς ἀπροσδοκῆτοις πάθουσιν ὁ νοῦς ἐκταράττεται, ἀλλὰ πάντα ἀποφυγὼν ὁ φιλόθεος ἐπὶ Θεὸν ἀναχωρῇ, ἐξελαύνων τὰ προσκαλούμενα (89) αὐτὸν εἰς ἀκρασίαν πάθῃ, καὶ τοῖς πρὸς ἀρετὴν ἀγούσιν ἐπιτηδεύμασιν ἐνδιατρίβῃ.

5. Καὶ πρῶτον γε πάντων σπουδάζειν προτῆκε περὶ τὴν τοῦ λόγου χρῆσιν μὴ ἀμαθῶς ἔχειν, ἀλλ' ἐρωτᾶν μὲν ἀφιλονείκως, ἀποκρινέσθαι δὲ καὶ ἀφιλοτίμως (90), μὴ διακόπτοντα τὸν προσδιαλεγόμενον, ὅταν τι χρήσιμον λέγῃ, μὴδὲ ἐπιθυμοῦντα τὸν ἑαυτοῦ λόγον ἐπιδεικτικῶς παρεμβάλλειν, μέτρα ὀρίζοντα λόγῳ καὶ ἀκοῇ· μανθάνειν δὲ ἀνεπαίσχυντος, καὶ διδάσκειν ἀνεπιφθόνως· καὶ εἰ τι παρ' ἐτέρου διδίδασκται, μὴ ἐπικρύπτειν (91) ὡς περ αἱ φαῦλαι τῶν γυναικῶν, αἱ τὰ νόθα ὑποβαλλόμεναι· ἀλλὰ κηρύσσειν εὐγνωμόνως τὸν πατέρα τοῦ λόγου. Τόνος δὲ φωνῆς ὁ μέσος πρότιμητέος, ὡς μήτε διαφεύγειν τὴν ἀκοὴν ὑπὸ σμικρότητος, μήτε φορτικὸν εἶναι τῷ μεγέθει τῆς διατάσεως. Προεξετάσαντα ἐν ἑαυτῷ τὸ ρηθησόμενον, οὕτω δημοσιεύειν τὸν λόγον. Εὐπροσῆγορον ἐν ταῖς ἐντεύξεσι, γλυκύν

A Rursus quis reputans quomodo clemens simul et magnanimus esse possit, ita ut animo in peccatum, clementia erga homines utatur; inveniet Davidem generosum quidem in bellicis facinoribus, clementem vero et placidum in inimicis ulciscendis. Talis et Moses; ingenti quidem ille animo in eos insurgens, qui in Deum peccaverant, sed leniter inflictas sibi calumnias perferens. Ac omnino, ut pictores, cum imagines ex imaginibus pingunt, crebro ad exemplar respicientes, inde formam in suum opus transferre conantur: sic etiam qui sese omnibus virtutis partibus absolutum perficere studet, ad sanctorum vitam, velut ad simulacra quaedam viva et actiosa, respicere debet, et quod illis inest boni suum imitando facere.

4. Preces rursus lectionibus succedentes vegetiorem ac fortioiorem animam amore in Deum concitatum excipiunt. Est autem oratio illa praelara, quæ perspicuam Dei notionem animæ imprimi: idque Dei inhabitatio est, insidentem intus Deum memoria complecti. Sic Dei efficimur templum; cum nec terrenis curis perpetuus memoriæ tenor interpellatur, nec improvisis commotionibus perturbatur intellectus; sed omnia fugiens Dei cultor ad Deum secedit, repellens provocantes ad libidinem affectiones, ac in studiis ad virtutem ducentibus immoratur.

C 5. Atque illud quidem imprimis studio esse debet, sermone non inscite uti, sed interrogare sine litigandi studio, respondere sine ambitione; non interpellare disserentem, si quid dicat utile, neque cupidum esse proprii sermonis ostentationis causa interserendi; modum tenere loquendi et audiendi; discere etiam sine verecundia, docere liberaliter, nec occultare si 74 quid ab alio didiceris; velut improbæ mulieres facere solent, quæ spurios partus subjiiciunt; sed grato animo parentem doctrinæ prædicare. Vocis vero sonus mediocris præferendus est, ut nec exilior auditum præterfugiat, nec nimia contentione importunus sit. Expendendum tecum prius quid dicturus sis, atque ita demum edendum et vulgandum. Adeuntibus affabilem esse oportet, atque in col-

(83) Εὐρήσει. Ita mss. summo consensu. Editi εὐρίσκει.

(84) Τοιοῦτος. Editi addunt ἦν, quod deest in codicibus Harl., Med., Vat. et quatuor Regiis. Legitur tamen in Coisl. primo.

(85) Εἰκόνας γράφωσι. Ita Harl. et Coisl. primus cum tribus aliis. Editio Parisiensis εἰκόνα γράφωσι. Basileensis prima et Haganoensis γράφωσι. Legitur in nonnullis mss. εἰκόνας εἰκόνα.

(86) Ἀπεργάσασθαι. Sic mss. summo consensu. Editi ἀπεργάσασθαι.

(87) Ἀγάλματα τινα κινούμενα. Sic editiones antiquæ cum omnibus mss. Editio Parisiensis ἀγάλματα κινούμενα.

(88) Τῇ ψυχῇ. Editi ἐν τῇ ψυχῇ. Præpositio in

nostris octo mss. deest et in editione Hagan. Paulo post editi ἔχειν ἐνιδρυμένον ἐν αὐτῷ. Codices mss. summo consensu ut in textu.

(89) Τὰ προσκαλούμενα, etc. Secuti sumus hoc loco Coislinianum primum, Harl. et duos Regios. Habet etiam Medicæus τὰ προσκαλούμενα αὐτόν. Vaticanus et alii nonnulli τὰ προσκαλούμενα ἡμᾶς εἰς κακίαν. Editi τὰ προσκαλούμενα ἡμᾶς εἰς ἀκρασίας πάθῃ.

(90) Αφιλοτίμως. Sic veteres editiones et mss. Editio Paris. φιλοτίμως. Paulo post addidimus τι ex septem mss.

(91) Μὴ ἐπικρύπτειν. Coisl. primus et Med. cum duobus Regiis μὴ ἐπικρυπτόμενον.

loquitis suavem; nec voluptatem facietis sermonibus aucupari; sed benigna adhortatione lenitatem obtinere. Ubique asperitas, etiamsi objurgandum sit, rejicienda. Si enim prior te ipse per humilitatem abjeceris, hoc pacto ei, cui curatione opus est, acceptus eris. Plerumque vero utilis nobis et illa increpationis ratio a propheta adhibita, qui cum David peccasset, non a semetipso sententiam induxit condemnationis, sed accersita persona utens, ipsum proprii iudicem peccati constituit; ita ut cum in se ipse sententiam dixisset, nihil iam succenseret arguenti.

6. Consentaneus autem humili ac demisso sensui tristis oculus atque deorsum vergens, habitus neglectus, squalida coma, vestis sordida; adeo ut quæ lugentes data opera faciunt, ea sua sponte nobis inesse videantur. Tunica cingulo ad corpus astricta sit: cinctus neque illa exsuperet, id enim muliebre; neque laxus ita ut tunica diffuatur; id enim molle. Incessus esto nec segnis, nec animi dissolutum arguat; nec rursus vehemens ac superbus, ne stolidos animi impetus indicet. Unus vestimenti scopus, ut idoneum sit carnis ad hiemem et æstatem operimentum. Neque vero in colore floridum exquiratur, neque in opere tenue ac molle. Etenim in veste pigmentorum lautitias consecrari, non absimile est venustatis studio, quo mulieres ducuntur, dum genas et crines alieno flore inficiunt. Sed et eo-usque crassa tunica sit, ut socia opus non habeat, ad eum qui induntur calefaciendum. Calcearium autem pretio quidem vili, sed cui nihil desit ad usum explendum. Et ut semel omnia uno verbo complectar, ut in veste necessarium præcipue sectandum: ita in cibo panis exhibet necessitatem, aqua sedabit sitim recte valenti; quibus accedent quæcunque ex leguminibus pulmenta corpori vires ad necessarios usus conservare possunt. Edere autem decet non beluantium speciem præbentes, sed ubique modestiam et mansuetudinem atque in voluptatibus continentiam retinentes, ne tum quidem animam a Dei cogitatione habentes otiosam, sed ex ipsa alimentorum natura, et corporis ea suscipientis structura, divinarum laudum materiam ducentes, quod varia ciborum genera qualitati corporum accommodata, ab eo qui omnia moderatur, inventa sint. Preces ante cibum fiant, quæ donis Dei dignæ sint, tum quæ nunc largitur, tum quæ in futurum recondidit. Preces etiam post cibum, quæ et gratiarum actionem pro acceptis

Α ἐν ταῖς ὁμίλαις· οὐ διὰ τῆς εὐτραπείας τὸ ἡδὺ θηρώμενον, ἀλλὰ διὰ τῆς εὐμενοῦς παρακλήσεως τὸ προσηγὲς ἔχοντα. Πανταχοῦ τὸ τραγὺ, καὶ ἐπιτιμῆσαι δέῃ (92), ἀπωθοῦμενον. Προκαταβαλὼν (93) γὰρ ἑαυτὸν διὰ ταπεινοφροσύνης, οὕτως εὐπάρδεκτος ἔσθ τῷ δεομένῳ τῆς θεραπείας. Πολλάκις δὲ χρήσιμος ἡμῖν καὶ ὁ τοῦ προφήτου τρόπος τῆς ἐπιπλήξεως, ὅς τῷ Δαβὶδ ἀμαρτάνοντι οὐ παρ' ἑαυτοῦ ἐπήγαγε τὸν ὅρον τῆς καταδίκης, ἀλλ' ὑποβολῇ προσώπου χρησάμενος, αὐτὸν ἐκείνον (94) τοῦ ἰδίου δικαστῆν ἐκάθισεν ἀμαρτήματος· ὥστε αὐτὸν καθ' ἑαυτοῦ προεξεγκλόντα τὴν κρίσιν, μηδὲν ἔτι μέμψασθαι τὸν ἐλέγξαντα.

6. Ἐπεται δὲ τῷ ταπεινῷ καὶ καταβεβλημένῳ φρονήματι ὄμμα στυγνὸν καὶ εἰς γῆν συννενευκὸς (95), σχῆμα ἡμελημένον, κόμη ἀχύμηρά, ἐσθῆς ῥυτίσσι· ὥστε ἃ ποιοῦσιν οἱ πενθοῦντες κατ' ἐπιτήδευσιν, ταῦτα ἐκ τοῦ αὐτομάτου ἡμῖν ἐπιφαίνεσθαι. Χιτῶν διὰ ζῶσης προεσταλμένος (96) τῷ σώματι· τὸ μέντοι ζῶσθαι μήτε ἄνω τῶν λαγόνων, γυναικῶδες γάρ· μήτε χαῦνον, ὥστε διαρρεῖν τὸν χιτῶνα· βλακικὸν γάρ· καὶ τὸ βάδιον μήτε νωθρὸν, ὡς ἐκλυσιν τῆς ψυχῆς κατηγορεῖν· μηδ' αὖ σφοδρὸν καὶ σεσοθημένον, ὡς ἐμπλήκτους αὐτῆς τὰς ὀρμὰς ὑποφαίνειν. Σκοπὴς ἐσθῆτος εἷς, κάλυμμα εἶναι σαρκὸς πρὸς χειμῶνα καὶ θέρος· αὐταρκείας. Μῆτε δὲ ἐν χρώματι (97) τὸ ἀνθηρὸν διωκέσθω, μήτε ἐν τῇ κατασκευῇ τὸ λεπτὸν καὶ μαλακόν. Τὸ γὰρ τὰς ἐν ἐσθῇτι εὐχροίας περισκοπεῖν ἴσον ἐστὶ γυναικείῳ καλλωπισμῷ, ὃν ἐκεῖνα ἐπιτηδεύουσιν, ἀλλοτρίῳ ἄνθει παρείας καὶ τρίχας ἑαυτὸν καταβάπτουσαι. Ἀλλὰ μὴν καὶ παχύτητος οὕτως ἔχειν ὁ χιτῶν ὀφείλει, ὡς μὴ δεῖσθαι κοινωνοῦ πρὸς τὸ θάλπειν τὸν ἐνδύμενον. Ὑπόδημα δὲ τὸ εὐτελὲς μὲν κατὰ τὴν ἀξίαν, ἀνεπιδεῶς δὲ τὴν χρεῖαν ἀποπληροῦν. Καὶ ἀπαξ· ἀπλῶς, ὡς ἐν τῷ ἐνδύματι ἡγεῖσθαι προσήκει τὸ χρεῖῳδες, οὕτω καὶ ἐν τροφῇ ἄρτος ἐκπληρώσει τὴν χρεῖαν, καὶ ὕδωρ θεραπεύσει τὴν δίψαν τῷ ὕγιαίνοντι, καὶ ὅσα ἐκ σπερμάτων παροψήματα πρὸς τὰς ἀναγκαίας χρεῖας τὴν ἰσχύϊν τῷ σώματι δύναται διασώσασθαι. Ἐσθίειν δὲ μὴ λυσσώδη γαστριμαργίαν ἐμφαίνοντα (98), ἀλλὰ πανταχοῦ τὸ εὐσταθὲς καὶ πρᾶον καὶ περὶ τὰς ἡδονὰς ἐγκρατὲς διασώζοντα· μηδὲ τότε τὸν νοῦν ἀργὸν ἐν τῇ περὶ Θεοῦ ἐννοίᾳ ἔχοντα, ἀλλ' αὐτὴν τῶν βρωμάτων τὴν φύσιν, καὶ τὴν τοῦ ὑποδεχομένου σώματος κατασκευὴν, ἀφορμὴν ποιεῖσθαι δοξολογίας· πῶς ποικίλα εἶδη τροφῶν τῇ ἰδιότητι τῶν σωμάτων ἀρμόζοντα παρὰ τοῦ πάντα οἰκονομοῦντος ἐπινενόηται. Εὐχαὶ πρὸς τῆς τροφῆς ἀξίως γινέσθωσαν τῶν τοῦ Θεοῦ παροχῶν, ὧν τε νῦν δίδωσι, καὶ ὧν πρὸς τὸ

(92) Ἐπιτιμῆσαι δέῃ. Ita Harl., Coisl. primus et Regii tres. Legitur δέοι in editis.

(93) Προκαταβαλὼν. Ita mss. septem. Editi προκαταβαλὼν.

(94) Ἐκείνον. Hanc vocem, quæ deest in editis, habent magno consensu codices mss. Ibidem editi christi. Mss. ut in textu. Eadem de Nathan verba legimus in Commentario in Isaiam p. 479, n. 143. Paulo post editi μέμψασθαι. Antiquissimi quique

codices ut in textu.

(95) Συννενευκός. Quatuor mss. non tamen vetustissimi νενευκός.

(96) Προεσταλμένος. Unus ex codicibus Combefisianis περιεσταλμένος. Duo alii προεσταλμένος.

(97) Ἐν χρώματι. Unus ex Combefisianis codicibus ἐν χρώμασι.

(98) Ἐμφαίνοντα. Unus ex codicibus Combefisianis ὑποφαίνοντα. Duo alii ἐπιφαίνοντα.

μᾶλλον ἐταμειώσατο. Εὐχαὶ μετὰ τροφήν (99) εὐχα- A
ριστίαν τῶν δεδομένων ἔχουσαι καὶ αἰτήσιν τῶν
ἐπηγγελμένων. Ὡρα μὲν τροφῆς ἀποτεταγμένη, ἡ
αὐτὴ κατὰ περίδοτον ἀπαντῶσα· ὥς ἐκ τῶν εἰκοσι
τεσσάρων ὥρων τοῦ ἡμερονυκτίου μίαν (1) εἶναι μᾶ-
λιν ταύτην τὴν προσαναλισκομένην τῷ σώματι· τὰς
δὲ λοιπὰς ἐν τῇ κατὰ νοῦν ἐνεργείᾳ ἀπασχολεῖσθαι
τὸν ἀσκητὴν. Ὑπνοὶ δὲ κοῦφοι καὶ εὐαπάλλακτοι,
φυσικῶς ἀκολουθοῦντες τῷ λεπτῷ (2) τῆς διαίτης·
κατ' ἐπιτῆδουσιν δὲ ταῖς περὶ τῶν μεγάλων μερί-
μναις διακοπτόμενοι. Τὸ γὰρ βαθεῖ κάρω κατακρα-
τεῖσθαι, λυομένων αὐτοῦ (3) τῶν μελῶν, ὥστε σχο-
λὴν ἀλόγοις (4) φαντασίαις παρέχειν, ἐν καθημε-
ρινῷ θανάτῳ ποιεῖ τοὺς οὕτω καθεύδοντας. Ἄλλ' B
ὅπερ τοῖς ἄλλοις ὁ ὁρθρος ἐστὶ, τοῦτο τοῖς ἀσκηταῖς
τῆς εὐσεβείας τὸ μεσονύκτιον, μάλιστα σχολὴν τῇ
ψυχῇ τῆς νυκτερινῆς ἡσυχίας χαριζομένης, οὕτε
ὀφθαλμῶν οὕτε ὠτων βλαβεράς ἀκοάς ἢ θέας ἐπὶ
καρδίαν παραπεμπόντων, ἀλλὰ μόνου (5) καὶ ἑαυ-
τοῦ τοῦ νοῦ τῷ Θεῷ συνόντος, καὶ διορθουμένου μὲν
ἑαυτὸν τῇ μνήμῃ τῶν ἡμαρτημένων, ὅρους δὲ ἑαυτῷ
εἰθέντος πρὸς τὴν ἐκκλίσιν τοῦ κακοῦ, καὶ τὴν παρὰ
τῶν ἐπιζητούντων (6).

EPISTOLAR I'

*Laudat Basilii Candidiani in honorum perfuntione moderationem animi et litterarum studium : ejus praevidum
implorat adversus violentiam agrestis cujusdam, qui ipsius aedes invaserat et expulverat.*

Καρδιδιαρῶ.

1. Ὅτε εἰς χεῖρας ἔλαβον τὴν ἐπιστολὴν σου, ἔπα-
θόν τι ἀκοῆς ἀξίον. Εὐλαβήθην αὐτὴν, ὥς τι δημό- C
σιον προσαγγέλλουσαν, καὶ παρ' ὃν ἐξέλυον καιρὸν
τὸν κηρὸν, ἐφοβούμην προσδιδέπων (7), ὥς οὐδεὶς ἐν
αἰεταῖς ὢν Σπαρτιάτης Λακωνικὴν σκυτάλην. Ἐπεὶ
δὲ ἔλυσας, καὶ ἕκαστα ἐπεξηλλόν, γελᾶσαι μοι ἐπὶ ἡ-
θε· τοῦτο μὲν ὑφ' ἡδονῆς, τοῦ μηδὲν ἀκούσαι
νεώτερον, τοῦτο δὲ πρὸς τὰ Δημοσθένους τὰ σὰ
κρίναντι. Ὅτι ὁ μὲν, ἐπειδὴ ὀλίγοις τισὶ χορευταῖς
καὶ αὐληταῖς ἐχορήγει, οὐκέτι ἡξίου Δημοσθένους,
ἀλλὰ χορηγὸς ὀνομάζεσθαι· σὺ δὲ ὁ αὐτὸς εἶ, καὶ
χορηγῶν καὶ μὴ· χορηγῶν μέντοι (8) πλείοσι μυ-

(99) Μετὰ τροφήν. Nonnulli codices mss. μετὰ
τροφάς.

(1) Μίαν. Hanc vocem addidimus ex septem mss.
Paulo post legitur ἐνεργεία in Harl., Med., Coisl.
primo et duobus aliis. Editi ἐργασίη. Ibidem editi
ἀπασχολεῖσθαι. Harl. et Vat., et alii nonnulli ἀπα-
σχολεῖν. In alio ἀποπληροῦν.

(2) Τῷ λεπτῷ. Ita Harl., Med. et plures alii. Editi
τῷ συμμέτρῳ. Statim Remigianus μερίμναις διαβο-
σκόμενοι. Unde interpretes pascantur.

(3) Αὐτοῦ. Deest in uno ex Regiis, nec incor-
mode expungeretur. Legitur αὐτῷ in nonnullis mss.

(4) Ἀλόγοις. Ita Harl., Med., Coisl. primus et
Reg. secundus. Editi ἀτόκοις.

(5) Μόνου. Editi μόνου, et paulo post ἑαυτοῦ, re-
pugnantibus vetustissimis quibusque codicibus.

(6) In codice Caesareo num. LXXVI insignito (a)
est ea epistola aliquanto auctor desinitque hoc
modo... : ἐπιρροῦντος. Ταῦτά σοι παρ' ἡμῶν, ὃ
φίλῃ κεφαλῇ, ἀδελφικῆς ἀγάπης διηγήματα. Αὐτὸς
δὲ ἡμᾶς ταῖς δόξαις σου εὐχαῖς ἀμείβεσθαι καταξιῶ-
σον, ὅπως ῥυθθῆμεν ἐκ τοῦ ἐνεστῶτος αἰῶνος πονη-
ροῦ καὶ ἀπὸ τῶν ἀτόπων ἀνθρώπων, καὶ ἀπαλλα-

A bonis et promissorum petitionem habeant. Hora
una capiendo cibo destinata, eademque per cir-
cuitum revertens ; adeo ut ex viginti quatuor horis
diei ac noctis, vix illa una ad curandum corpus
insumatur : reliquas asceta in animi exercitatione
transigat. Somni leves sint, ejusque modi, qui ex-
cuti facile possint, naturalem cum tenui victus
ratione necessitudinem habentes : imo vero de in-
dustria magnarum rerum curis interrumpantur.
Nam altiore correptum esse sopore, membris solu-
tis, ita ut facilis pateat aditus imaginibus a ratione
alienis, id quotidianae morti addicit ita dormien-
tes. Sed quod aliis dilucetum, id pietatis cultori-
bus media nox : cum maxime nocturna quies
otium animae largiatur, neque oculis, neque auri-
bus quidquam visa aut auditu exitiosum in cor
immittentibus, sed mente sola per se cum Deo
rationem habente, seque corrigente per peccato-
rum recordationem et regulas sibi ipsi praescri-
bente ad vitia declinanda, ac Dei auxilium ad ea,
quae studio habet, perficienda implorante.

Θεοῦ συνεργίαν εἰς τὴν τελεωσιν τῶν σπουδαζομέ-

EPISTOLA III'.

Candidiano.

1. Cum in manus sumpsī epistolam tuam, con-
tigit mihi quiddam auditu dignum. Reveritus sum
illam quasi publicum quidpiam annuntiantem ;
dumque ceram resolverem, intuens extimui, quan-
tum nullus Spartiata reus Laconicam scyptalem. Sed
postquam solvi ac singula perlegi, subit mihi
ridere, partim quidem praeter gaudium, quod nihil au-
direm novi ; partim vero quod cum Demosthenis
rebus tuas compararem. Nimis posteaquam ille
paucis quibusdam saltatoribus tibicinibusque sup-
pediasset, non amplius Demosthenes, sed choragus
vocari voluit : tu vero idem ipse es, sive suppedites,

γέντες πάσης ἀμαρτίας, μᾶλλον δὲ αὐτοῦ τοῦ ἐχθροῦ
καὶ ἐπιβόλου τῆς ζωῆς ἡμῶν χωρισθέντες, καθαροὶ
τῇ καρδίᾳ τὸν Θεὸν τῶν ὧν ἐν ἐπιγνώσει ὀφείμεθα
διὰ τῆς χάριτος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ,
ὃ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.
D Ἀμήν. Haec tibi a nobis, o dulce caput, fraternae
charitatis narratio. Tu autem pro nobis tua vice
sanctas preces tuas offerre dignare, ut liberemur ex
hoc corrupto praesenti saeculo, et ex malis hominibus ;
tunc ab omni peccato expediti, praesertimque ab hoste
et insidiatore vitae nostrae separati, corde puro Deum
omnium manifestum videbimus, gratia Domini nostri
Jesu Christi cui gloria et potentia in saecula saeculo-
rum n. Amen.

(7) Προσδιδέπων. Coisl. uterque et Reg. secun-
dus, προσδιδέπων. Paulo post editi τὰ τοῦ Δημοσθέ-
νους, sed deest alter articulus in veteribus libris.
Ibidem in tribus codicibus recentioribus legitur
κρίνοντι.

(8) Μέντοι. Sic codices mss. Editi μὲν τοῖς. Ibi-
dem tres vetustissimi codices Harl., Coisl. primus
et Mediceus cum Vaticano et Regio primo habent
πλείονα μυριάσι.

Alias CLXXXIII. Scripta in secessu.

(a) Lambecius, *Commentar. de bibliotheca Vindobonensi*. ed. Kollar. tom. III, p. 372.

sive non (suppeditas autem pluribus militum denis millibus, quam quot ille hominibus necessaria subministrabat), qui quidem nobis non pro dignitate scribis, sed consueto more, nec quidquam remittis de litterarum studio; sed, ut ait Plato, in ipsa tempestate ac aestu negotiorum, veluti sub murum quemdam validum abscedens, nullo prorsus tumultu mente turbaris: imo nec alios, quantum in te est, perturbari sinis. Ac res quidem tuæ tales, magne profecto et admirandæ his qui perspicere possunt; 76 rursus autem minime admirandæ, si quis eas cum toto vitæ instituto comparet. Jam verò nostras audi, quæ et mirabiles sunt, et merito nobis acciderunt.

2. Agrestis quidam ex iis qui nobiscum Annesis commorantur, mortuo famulo meo, non se negotii quidquam cum illo habuisse dixit, non ad me accessit, non conquestus est, non rogavit ut a volente acciperet, non minatus est se vini facturum, nisi acciperet; sed subito cum nonnullis ipsi temeritate similibus domum nostram invasit, mulieresque quæ eam custodiebant verberibus contudit, ac effractis foribus exportavit omnia, partim sibi ipse rapiens, partim ad diripiendum cuilibet proponens. Itaque, ne extremus nos infirmitatis terminus simus, videamurque omnibus ad injurias idonei; quod studium omnibus nostris in rebus ostendisti, hoc idem nunc ut impendas exorari te sine. Hac enim una re tranquillitas nobis servetur, si strenuo tuo præsidio instructi simus. Erimus autem multa hac contenti, si a pagi præposito comprehensus, brevi tempore in carcere inchudatur. Etenim non ob ea solum quæ perpassi sumus, indignamur: sed in posterum etiam securitate indigemus.

EPISTOLA IV.

Olympio, qui dona miserat, perurbane gratias agit Basilii, incusans quod contubernalem suam pauperiem expulerit.

Olympio.

Ecquid agis, o præclare, qui amicam nobis paupertatem et philosophiæ nutricem solitudine expellis? Arbitror enim fore, ut ipsa tibi iudicium intenderet unde vi, si qua ei loquendi facultas

* Alias CLXIX. Scripta in secessu.

(9) *Kal idē.* Vat. et Reg. primus *καὶ χαλᾶς*. Ibidem Vat., Coisl. secundus et Reg. uterque *ὅτω τεύχος τι καρτερόν*. Paulo post iidem codices *ὅτω μεγάλᾳ*, excepto tamen Vaticano.

(10) *Ὁ ἄν.* Hanc vocem addidimus ex Coisl. utroque, Med. et utroque Regio.

(11) *Ἐν Ἀρχαῖς.* Codex perantiquus Coisl. *ἐν Ἀρχαῖς*; alius ex eadem bibliotheca et unus ex Regis *ἐν Ἀντίοχῳ*.

(12) *Ὁ σύμβουλος τι.* Deest negotio in editis et in pluribus mss. codicibus. Legitur in duobus aliis et secunda manu in Harleano; ac prorsus necessaria videtur ad orationis serie; quippe cum agrestis ille ante facinus ediderit, quam ullam consilii sui significationem dedisset. Ibidem deest *εἰπὼν* in tribus vetustissimis codicibus.

(13) *Δραστηρίῳ.* Sic Harleanus cum Regio utroque et Coisl. secundo. Editi *δικαστηρίῳ*. Sed hæc

ῥιάσι στρατιωτῶν, ἢ ὅσοις ἀνδράσιν ἐκείνος παρέσχε τὰ ἐπιτήδεια: ὅς γε οὐθ' ἡμῖν ἀπὸ τοῦ σχήματος ἐπιστέλλεις, ἀλλὰ τὸν εἰωθότα τρόπον: καὶ τῆς περὶ λόγους σπουδῆς οὐδὲν ὑφίσταται: ἀλλὰ τὸ τοῦ Πλάτωνος, ἐν χειμῶνι καὶ ζέλῃ (9) πραγμάτων, οἷον ὑπὸ τείλει τινι καρτερῷ ἀποστάς, οἰδενὸς θεοῦδου τὴν ψυχὴν ἀναπλήπασαι: μᾶλλον δὲ οὐδὲ ἐτέροις ἐξῆς, τὸ γε σαυτοῦ μέρος. Καὶ τὰ μὲν σὰ τοιαῦτα, μεγάλα καὶ θαυμαστὰ τοῖς συνορᾶν δυναμένοις, καὶ πάλιν οὐ θαυμαστὰ τῷ πρὸς τὴν ὄλην (10) προαίρεισιν τοῦ βίου κρίνονται. Ἄκουε δὴ καὶ τὰ ἡμέτερα, παράδοξά τε ὄντα, καὶ ἀκολούθως ἡμῖν ἀπαντῶντα.

2. Ἄνῃρ τις ἄγροικος τῶν συνοικούντων ἡμῖν ἐν Ἀνήσοι, (11), οἰκέτου μου τελευτήσαντος, οὐ συμβόλαιόν τι (12) πρὸς αὐτὸν εἰπὼν ἐσχηκέναι, οὐ προσελθὼν μοι, οὐκ ἐπαίτιασάμενος, οὐ παρ' ἐκόντος ἀξιώσας λαθεῖν, οὐκ ἀπειλήσας εἰ μὴ λάθω βιάσασθαι, ἀθρόον μετὰ τινων ὁμοίων αὐτῷ τὴν ἀπόνοιαν ἐπιθέμενος ἡμῶν τῇ οἰκίᾳ, τὰ τε γυναῖκα τὰ φυλάττοντα συνέτριψε τύπτων, καὶ καταβρήξας τὰς θυράς, ἐξεφόρῃσεν ἅπαντα, τὰ μὲν αὐτὸς λαθὼν, τὰ δὲ εἰς διαρπαγὴν τοῖς βουλομένοις προθείς. Ἴν' οὖν μὴ ὁ ἔσχατος ὅρος ἡμεῖς τῆς ἀσθενείας ὦμεν, καὶ παντὶ δόξωμεν ἐπιτήδειοι πρὸς ἐπιχείρησιν, ἣν ἐν πᾶσι τοῖς πράγμασιν ἡμῶν σπουδὴν ἐπιδεδείξαι, καὶ νῦν εἰσενέγκασθαι παρακλήθητι. Μόνως γὰρ ἂν ἡμῖν οὕτω τὸ ἄπραγμον σώζοιτο, εἰ τῷ σὺ δραστηρίῳ (13) συντεταγμένοι εἴημεν. Γένοιτο δ' ἂν ἡμῖν ἀρκούσα δίκη, εἰ, διὰ τοῦ παγάρχου (14) συλληφθεὶς, ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ βραχὺν κατακλιθεῖς χρόνον. Καὶ γὰρ οὐχ ὑπὲρ ὧν πεπνύσμεν ἀγανακτούμεν μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς πρὸς τὸ λοιπὸν ἀσφαλείας δέόμεθα.

EPISTOLA V.

Ὀλυμπίῳ.

Οἷα ποιεῖς, ὦ θαυμάσιε, τὴν φίλην ἡμῖν πενίαν, καὶ φιλοσοφίας τροφὴν, τῆς ἔσχατιδος ἀπελαύνων; Ἥμα: γὰρ ἂν σε καὶ ἐξούλης γραφὴν ὑπ' αὐτῆς φεύγειν (15), εἰ τις αὐτῇ προσγένοιτο λόγος: ὅτι

D posterior scriptura minus probabilis; non enim iudicium a Candidiano petit Basilii, sed patrocinium apud præpositum pagi. Confirmatur nostra interpretatio ex his verbis Gregorii Naz. Orat. 25, p. 341: Οἶδα τίνι ἀπαταξάμην καὶ τίνι συνεταξάμην. Scio cui renuntiavi et cui me adjunxi. Vide Addenda.

(14) *Παγάρχῳ.* Sic septem mss. codices. Editi admodum mss. *παγάρχου*. Ii autem pagorum præpositi suas administrandæ militaris annonæ partes sustinebant, ut patet ex cod. Theod. lib. vii, tit. 4, leg. 1, et lib. xii, tit. 6, leg. 8. Unde non mirum si Basilii ad Candidianum, cuius magna apud pagi præpositum erat auctoritas, confugit.

(15) *Φεύγειν.* Miror Combefisium censuisse legendum οὐ φεύγειν, cum notum sit et pervulgatum φεύγειν γραφὴν idem sonare ac accusari. Paulo post in quatuor mss. *ὅτι: Τούτῳ μὲν.*

Τούτῳ συνοικεῖν εἰλόμην ἐγώ, νῦν μὲν τὸν Ζήνωνα Ἀ
ἐπαινοῦντι, δέ, ναυαγίῳ πάντα ἀποβαλὼν, οὐδὲν
ἀγεννὲς ἐφθέγγετο· ἀλλ', Εὐγε, εἶπεν, ὦ τύχῃ, συν-
ελαύνεις (16) ἡμᾶς εἰς τὸ τριβώνιον· νῦν δὲ τὸν
Κλεάνθην, μισθῷ ὕδωρ τοῦ φρέατος ἀπαντοῦντα,
ὅθεν αὐτός τε διέζη, καὶ τοῖς διδασκαλοῖς μισθοῦς
ὑπετέλει. Τὸν δὲ Διογένην οὐδὲ ἐπαύσατό ποτε θαυ-
μάζων, τοῖς παρὰ τῆς φύσεως μόνοις ἀρκεῖσθαι
φιλοτιμούμενον· ὥς καὶ τὸ χισσύδιον ἀπορρίπτει (17),
ἐπειδὴ περ παρὰ παιδὸς ἐδιδάχθη κοιλίας ταῖς χερσὶν
ἐπικύπτων πίνειν. Ταῦτα ἂν σοι καὶ τὰ τοιαῦτα ἢ
σύνοικος ἡμῶν (18) πένια μέμψαιτο, ταῖς μεγαλο-
δωρεαῖς ἐξοικισθεῖσα νῦν. Προσθεῖη δὲ καὶ ἀπειλὴν
τινα· ὅτι, Εἴ σὲ ἐνταῦθα πάλιν λάβοιμι, Σικελικὴν
ἢ Ἰταλιωτὶν τρυφὴν ἀποδείξω τὰ πρότερά· οὕτω σε
ἀκριβῶς τοῖς παρ' ἐμαυτῆς ἀμυνοῦμαι. Καὶ ταῦτα
μὲν ὁ τοιαῦτα. Ἦσθην δὲ ἀκούσας ἤρχεσθαι σὲ
τῆς θεραπείας ἤδη· καὶ εὐχομαί σε (19) ὄνασθαι
αὐτῆς. Πρέποι δ' ἂν τῇ ἱερᾷ σου ψυχῇ ἄλλως ὑπη-
ρεσία σώματος.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Ε΄.

Consolatur Nectarium Basilium unici filii morte afflictum.

Nextarion παραμυθητική (20).

Ὁσῶ εἶχον τρίτην ἢ τετάρτην ἡμέραν πληγῆς
ἐπὶ τῇ ἀκοῇ τοῦ ἀφορητοῦ πάθους, καὶ ἔτι ἀμφίβολος
ὢν, διὰ τὸ μηδὲ σαφῶς οὐνηθῆναι ἡμῖν τῶν ἀνιαρῶν
τὸν μηνυτὴν τὸ συμβάν διηγήσασθαι, καὶ τῷ (21)
ἀπεύχεσθαι ἀληθῆ εἶναι, δυσπαράδεκτως ἔχων
πρὸς τὰ θρυλούμενα, ἐδεξάμην γράμμα τοῦ ἐπι-
σκόπου ἀκριβῶς σημαίνον τὴν ἀπευκτὴν ἀγγελίαν.
Ἐφ' ᾧ ὅσον μὲν ἐστέναξα, καὶ ὅσον ἀφῆκα δά-
κρυον, τί χρὴ καὶ λέγειν; Καὶ γὰρ τίς οὕτω λίθινος
τὴν καρδίαν, ἢ ἔξω παντελῶς τῆς ἀνθρωπίνης φύ-
σεως, ὥστε ἀπαθῶς ἐνεγκεῖν τὸ συμβάν, ἢ μετρίῳ
πάθει (22) τὴν ψυχὴν καταλειφθῆναι; Οἴκου λαμ-
πρὸς διαδοχῇ, εἰσισμα γένους, πατριδὸς ἐλπίς, γο-
νίων εὐσεβίων βλάστημα ὑπὸ μυριάς εὐχαῖς ἐν-
τραπὲν, ἐν αὐτοῦ τῷ ὄνθει τῆς ἡλικίας δὴ, ἐκ μέ-
σου (23) τῶν πατρικῶν χειρῶν ἀναρπασθεὶς οἴχεται.
Ταῦτα ποῖαν ἀδάμαντος φύσιν οὐχ' ἱκανὰ ἐκλύσαι,
καὶ εἰς συμπάθειαν ἀγαγεῖν; Ὡστε οὐδὲν μέγα, εἰ
καὶ ἡμῶν διὰ βᾶθους ἤψατο τὸ κακὸν, ὁλοκλήρως ἐξ
ἀρχῆς προσπεφυκὸς τῶν ὁμῶν, καὶ τὰς τε εὐφροσύ-
νας ὁμῶν καὶ τὰς λύπας ἰδίαις ἑαυτῶν ποιουμένων.
Καίτοιγε ἐδόκει, τὸν γε μέχρι τοῦ παρόντος χρό-
νον (24), ὅλγῃ εἶναι τὰ λυποῦντα ὡμᾶς, ἐν τοῖς

A accederet: Volui ego cum hoc homine una degere,
nunc quidem Zenonem laudante, qui amissis
naufragio omnibus nihil non virile locutus est,
sed, Euge, dixit, o fortuna, redigis nos ad detritum
pallium: nunc vero Cleanthem mercede aquam ex
puteo haurientem, unde et ipse victitabat, et
magistris æra persolvebat. Quin et Diogenem nun-
quam intermisit admirari, id sibi laudi habentem,
ut solis nature rebus contentus esset; adeo ut
poculum etiam projeceret, postquam a puero dedi-
cit cavis manibus inclinans bibere. His te et
talibus contubernalis nostra incusaret, nunc ma-
gnificis donis expulsa. Adjiceret autem et aliquid
minarum: Si hic te iterum deprehendero, Siculas
aut Italicas delicias priora existisse ostendam:
ita te accurate copiis meis ulciscar. Sed de his
hactenus. Gavisus autem sum, cum audivi te
jam remedia aggressum esse; teque his juxari
precor. Sacra 77 autem tuæ animæ convenerit sol-
licitudinum et molestiarum expers corporis curatio.

EPISTOLA V΄.

Ad Nectarium consolatoria.

I. Nondum tertium aut quartum diem traduxe-
ram intolerabilis casus auditione percussus; et
cum adhuc ambigerem, quia ne clare quidem
potuerat nobis molestæ rei nuntius id quod acci-
derat enarrare; cumque rumorem vix reciperem
quia falsum esse optabam; accepi litteras episcopi,
quibus accurate infausta res significabatur. In
quo quidem quantum ingemuerim, quantumque
effuderim lacrymarum, quid attinet vel dicere?
Quis enim adeo corde lapideo, aut omnino hu-
mana nature expers, ut in ejusmodi eventu nihil
patiat, aut modicum dolorem animo accipiat?
Domus splendida successio, fulcimentum generis,
patriæ spes, parentum piorum germen cum inno-
meris votis educatum, in ipso ætatis flore ex me-
diis patris manibus ereptum abit. Hæc quam ada-
mantis naturam non valeant dissolvere, et ad
commiserationem adducere? Quare nihil est magni,
si et nos penitus hoc infortunium percussit, qui
vobis prorsus sumus ab initio addicti; et gaudia
vestra et molestias nostra facimus. Atque hacten-
us quidem pauca esse videbantur quæ vobis
molestiam afferrent, imo pleraque ex sententia

(16) *Συνελαύνεις*. Ante hanc vocem legitur ὅτι in duobus mss.

(17) *Ἀπορρίπτει*. Editio Parisiensis addit ποτέ, quæ vox deest in aliis editionibus et omnibus mss. Paulo post ἐπικύπτων legitur in tribus antiquissimis codicibus, Harl., Med. et Coisl. Editi ἐγκύπτων.

(18) *Ἦμῶν*. Sic Anglicanus codex cum Harl. et Med. Editi ἡμῶν. Πένια elegantius deest in Angli-
cano, nec invitus hanc vocem deletem.

(19) *Εὐχομαί σε*. Sic septem antiqui codices. Editi εὐχομαί σοι.

(20) *Παραμυθητική*. Sic Coisl. antiquior et editi. Addit Harl. ἐπὶ τῷ υἱῷ. Quatuor alii codices sic ha-

bent: Πρὸς Nextarion τὸν υἱὸν ἀποβαλόντα, *Ad Nectarium qui filium amiserat*.

(21) *Καὶ τῷ*. Sic duo mss. et Harl. secunda manu.

(22) *Μετρίῳ πάθει*. Nonnulli codices μετρία-
παθῇ... καταλειφθῆναι.

(23) *Ὁρ, ἐκ μέσου*. Editi ὢν, χάχ μέσου. Codices omnes mss. ut in textu, nisi quod in quatuor legitur ὢν.

(24) *Τὸν γε μέχρι τοῦ παρόντος χρόνον*. Ita Coisl. primus, Harl. et unus ex Regiis Codex Vat. habet ἐδόκει μέχρι τοῦ, etc. Quidam alii τὰ μέχρι τοῦ, etc. Editi τὸ γε... χρόνον.

* Alias CLXXXVIII. Scripta in secensu.

vobis fluere, sed subito dæmonis invidia ~~et~~ ^{transiit} A tota illa domus felicitas et animarum hilaritas; ac hominibus tristes historia facti sumus. Igitur si ob ea quæ acciderunt lugere, et lacrymas effundere volumus, tempus vitæ nobis non sufficiet; nec si homines omnes nobiscum gemant, infortunio planctum adæquare poterunt: imo etiamsi fluviorum aquæ lacrymæ fiant, nequibunt casus illius lamenta explere.

2. Sed si velimus Dei donum, quod cordibus nostris indidit, nunc promere, rationem dico sobriam, quæ et in rebus secundis modum novit animabus nostris præstitui, et in tristioribus casibus res humanas in memoriam revocare, nosque admonere eorum, quæ et vidimus et audivimus, vitam videlicet infortuniis huiusmodi esse referentem, ac multa calamitatum humanarum esse exempla, et præter hæc omnia mandatum Dei esse, ut qui in Christum credunt, non lugeant mortuorum causa, ob spem resurrectionis; ac patientiæ magnæ magnas esse apud certaminum iudicem coronas gloriæ repositas: si igitur rationi permiserimus ut hæc nobis occinat, licebit fortasse modicum ali-quod mali lenimen **78** invenire. Quare adhortor te, ut strenuum atletam, ut contra plagæ magnitudinem obtendaris, nec succumbas ponderi doloris, neque absorbearis animo: persuasum habens, etsi rationes eorum quæ a Deo dispensantur, nos latent; at profecto quod a sapiente nosque amante dispensatur, accipiendum, etiamsi molestum sit. Novit enim ipse, quomodo unicuique dividat quod utile est, et quam ob causam inæquales vitæ terminos nobis præstituat. Est enim causa aliqua hominibus indeprehensa, ob quam alii quidem citius hinc abripiuntur, alii vero diutius in hac calamitosa vita ad ærumnas perferendas relinquuntur. Itaque in omnibus adorare illius in nos amorem debemus, nec ægre ferre: memores magnæ illius et celeberrimæ vocis, quam magnus ille athleta Job emisit, cum in uno convivio liberos decem exiguo temporis momento oppressos vidit: *Dominus dedit, Dominus abstulit; sicut Domino visum, ita et factum est*²⁵. Admirabilem illam vocem nostram faciamus: par merces a justo iudice paria præclare facta designantibus. Non sumus filio orbat: sed restitimus ei qui mutuo dederat: neque extincta est filius vita, sed in melius transmutata: nec humus dilectum nostrum obexit, sed cælum suscepit. Paulisper exspectemus, et una cum eo quem desideramus, erimus. Neque longum est tempus se-

²⁵ ob 1, 21.

(25) *Ἐκείνη τοῦ οἴκου*. Sic tres antiquissimi codices pro eo quod erat in editis τοῦ οἴκου ἐκείνου. In iisdem codicibus legitur καὶ τῶν ψυχῶν, quod in editis deerat.

(26) *Τὰ... ρεύματα*. Sex codices habent τὰ... ἔσυμα. Sed cum vulgata lectio existet in tribus aliis

πλείστοις δὲ κατὰ ροὴν ὑμῖν τὰ πράγματα φέρεσθαι· ἀλλ' ἀθρόως βασκανία δαίμονος πᾶσα ἐκείνη τοῦ οἴκου (25) ἡ εὐθηνία καὶ τῶν ψυχῶν ἡ φαιδρότης ἡφανίσται, καὶ ἐγενόμεθα τῷ βίῳ διήγημα σκυθρωπόν. Ἐάν μὲν οὖν ποτινῆσθαι ἐπὶ τοῖς συμβᾶσι καὶ δακρύειν βουλόμεθα, οὐκ ἐξαρκέσει ἡμῖν ὁ χρόνος τοῦ βίου· πάντες γὰρ ἄνθρωποι, μεθ' ἡμῶν στένοντες, παρισώσαι τῷ πάθει τὸν ὀδυρμὸν οὐ δυνήσονται· ἀλλὰ καὶ τὰ τῶν ποταμῶν ρεύματα (26) δάκρυον γένηται, ἐκπληρῶσαι τῶν συμβάντων τὸν θρήνον οὐκ ἐξαρκέσει.

2. Ἐάν μέντοι θελήσωμεν τὸ τοῦ Θεοῦ δῶρον δ' ἐναπέθετο ταῖς καρδίαις (27) ἡμῶν προενεγκεῖν νῦν· τὸν λογισμὸν λέγω τὸν σώφρονα, ὃς καὶ ἐν ταῖς εὐημερίαις μέτρα οἶδε ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν ὀρίζειν, καὶ ἐν ταῖς κατηφεστέραις περιστάσεσιν εἰς ὑπόμνησιν ἄγειν τῶν ἀνθρωπίνων, καὶ ὑποβάλλειν ἡμῖν, ἃ τε ἐβδόμεν, ἃ τε ἡκούσαμεν, ὅτι γέμει ὁ βίος τῶν τοιούτων παθῶν, καὶ πολλὰ τῶν ἀνθρωπίνων συμφορῶν ἐστὶ τὰ ὑποδείγματα· καὶ ἐπὶ πᾶσιν, ὅτι πρόσταγμα Θεοῦ ἐστὶ τὸ μὴ λυπεῖσθαι ἐπὶ τοῖς κεκοιμημένοις τοὺς εἰς Χριστὸν πεπιστευκότας διὰ τὴν ἐλπίδα τῆς ἀναστάσεως· καὶ ὅτι τῆς μεγάλης ὑπομονῆς μεγάλοι παρὰ τῷ ἀθλοθέτῃ στέφανοι δόξης ἀπόκεινται· ἐάν ἐπιτρέψωμεν τῷ λογισμῷ ταῦτα ἡμῖν κατεπαθεῖν, τάχα ἂν εὐροίμεν τινα μετρίαν τοῦ κακοῦ λύσιν. Διὸ παρακαλῶ σε, ὡς γενναῖον ἀγωνιστὴν, στήναι πρὸς τὸ μέγεθος τῆς πληγῆς, καὶ μὴ ὑποπεσεῖν τῷ βάρει τῆς λύπης, μηδὲ καταποθῆναι τὴν ψυχὴν· ἐκείνο πεπεισμένον, ὅτι, καὶ οἱ λόγοι τῶν παρὰ Θεοῦ οἰκονομουμένων διαφεύγουσιν ἡμᾶς, ἀλλὰ πάντως γε τὸ παρὰ τοῦ σοφοῦ καὶ ἀγαπῶντος ἡμᾶς οἰκονομηθὲν ἀπόδεκτόν ἐστι, καὶ ἐπίπονον ἤ. Αὐτὸς γὰρ οἶδε πῶς ἐκάστη διατίθῃ τὸ συμφέρον, καὶ διὰ τί ἀνίστα τίθῃσιν (28) ἡμῖν τοῦ βίου τὰ πέρατα. Ἔστι γάρ τις αἰτία ἀνθρώποις ἀκατάληπτος, δι' ἣν οἱ μὲν δάττον ἐντεῦθεν ἀπάγονται, οἱ δὲ ἐπὶ πλείον προσταλαίπωρσιν τῷ ὀδυρμῷ τούτῳ βίῳ καταλιμπάνονται. Ὅτε ἐπὶ πᾶσι προσκυνεῖν αὐτοῦ τὴν φιλανθρωπίαν ὀφείλομεν, καὶ μὴ δυσχεραίνειν· μεμνημένοι τῆς μεγάλης ἐκείνης καὶ ἀοιδίμου φωνῆς, ἣν ὁ μέγας ἀθλητὴς Ἰωὴ ἀνεφθέγγετο, ἐπὶ μίᾳς τραπέζης ἰδὼν δέκα παῖδας ἐν βραγαίᾳ καιροῦ ροπή συντριβέντας· Ὁ Κύριος ἔδωκεν, ὁ Κύριος ἀπέλειπεν· ὡς τῷ Κυρίῳ ἔδοξεν, οὕτω καὶ ἐγένετο. Ἡμέτερον ποιησώμεθα τὸ θαῦμα τοῦτο· ἴσος ὁ μισθὸς παρὰ τοῦ δικαίου κριτοῦ τοῖς τὰ ἴσα ἐπιδεικνυμένοις ἀνδραγαθήματα. Οὐκ ἀπεστερήθημεν τοῦ παιδός, ἀλλ' ἀπεδώκαμεν τῷ χρήσαντι· οὐδὲ ἡφανίσθη αὐτοῦ ἡ ζωὴ, ἀλλ' ἐπὶ τὸ βέλτερον διημείβθη· οὐ γὰρ κατέκρυψε τὸν ἀγαπητὸν ἡμῶν, ἀλλ' οὐράνως ὑπεδέξατο. Μικρὸν ἀναμεινόμεν, καὶ

vetustissimis, nihil mutandum censuimus.

(27) *Ταῖς καρδίαις*. Editi addunt ἐν, quod deest in mss.

(28) *Τίθησιν*. Deest hoc verbum in tribus codicibus, nec necessarium est.

συνεσόμεθα τῷ ποθομένῳ. Οὐδὲ πολὺς ὁ χρόνος τῆς A διαστάσεως (29), πάντων ὥστερ ἐν ὁδῷ τῷ βίῳ τούτῳ πρὸς τὸ αὐτὸ καταγώγιον ἐπειγομένων· ἐν ᾧ ὁ μὲν προκατέλυσεν, ὁ δὲ ἐπῆλθεν, ὁ δὲ ἐπείγεται, πάντας δὲ ἐν ὑποδέξει· τέλος. Εἰ γὰρ καὶ θάπτον τὴν ὁδὸν προκατέλυσεν, ἀλλὰ πάντες τὴν αὐτὴν (30) πορευόμεθα· καὶ πάντας τὸ αὐτὸ ἀναμένει κατὰ λυμα. Μόνον γένοιτο ἡμᾶς δι' ἀρετῆς τῇ καθαρότητι ἐκείνου ὁμοιωθῆναι· ἵνα διὰ τὸ ἀδολον τοῦ ἡθους τῆς αὐτῆς τοῖς ἐν Χριστῷ νηπίοις ἀναπαύσεως ἐπιτύχωμεν (31).

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Γ'.

Basilii Nectarii uxorem similiter consolatur.

Πρὸς τὴν ὁμόζυγον (32) Νεκταρίου παραμυθη- B
τική.

1. Ἐμελλον ἀποσιωπῆν πρὸς τὴν κοσμιότητά σου, λογιζόμενος, ὅτι, ὥστερ ὀφθαλμῷ φλεγμαίνοντι καὶ τὸ ἀπαλώτατον τῶν παρηγορημάτων ἀνίαν (33) ἐμποιεῖ, οὕτω καὶ ψυχῇ ὑπὸ θλίψεως βαρείας κεκακωμένη, κἄν πολλὴν παράκλησιν φέρῃ ὁ λόγος, ὁ γλῆφός πως εἶναι δοκεῖ, ἐν τῇ περιωδυνίᾳ προσφερόμενος. Ἐπεὶ δὲ με (34) εἰσῆλθεν, ὅτι πρὸς Χριστιανῇ μοι ὁ λόγος ἔσται, πάσαι πεπαιδευμένην τὰ θεῖα, καὶ ἐμπάρσκειν οὖσαν πρὸς τὰ ἀνθρώπινα, οὐκ ἐνόμισα δίκαιον εἶναι παραλιπεῖν τὸ ἐπιβάλλον μοι. Οὐδα ποταπὰ τῶν μητέρων τὰ σπλάγγνα· καὶ ὅταν ἰδίως τὸ σὸν περὶ πάντας χρηστὸν καὶ ἡμερον ἐνθυμηθῶ, λογιζομαι πόσῃ εἰκὸς ἐπὶ τοῖς παρούσιν εἶναι τὴν ἀλγηδὸνα. Παῖδα ἐξημιώθης, ὃν περιόντα C μὲν ἐμακάρισαν· πᾶσαι μητέρες, καὶ ἠδύσαντο τοὺς αὐτῶν τοιοῦτους εἶναι· ἀποθανόντα δὲ ἐστέναζαν, ὡς ἐκάστη τὸν αὐτῆς γῆ κατακρύψασα. Ἐκείνου ὁ θάνατος πληγὴ ἐγένετο πατρίδων δύο (35), τῆς τε ἡμετέρας καὶ τῆς Κιλικίαν. Ἐκείνῳ τὸ μέγα καὶ περιφανὲς γένος συγκατέπεσεν, ὥστερ ἐρείσματος ὑφαίρεθέντος κατασεισθῆναι. Ὁ συνάντημα πονηροῦ δαίμονος, πόσον ἔσχετο κακὸν ἐξεργάσασθαι! Ὁ γῆ, τοιοῦτον ἀναγκασθεῖσα ὑποδέξασθαι πάθος! Ἐφρίξε τάχα καὶ ὁ ἥλιος, εἰ τίς αἰσθητοῖς αὐτοῦ, τὸ σκυθρωπὸν ἐκεῖνο θέαμα. Καὶ τί· τίς τις τοιοῦτον εἴποι, ὅσον ἡ ἀμυχανία τῆς ψυχῆς ὑποβάλλει;

2. Ἄλλ' οὐ γὰρ ἀπρονόητα τὰ ἡμέτερα, ὡς μεμα- θήκαμεν ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ, ὅτι οὐδὲ στροβίλον πίπτει D ἀνευ θελήματος τοῦ Πατρὸς ἡμῶν. Ὅστε, εἰ· τι γέγονε, θελήματι γέγονε τοῦ Κτίσαντος ἡμᾶς. Τῷ δὲ βουλῇματι τοῦ Θεοῦ τίς ἀνθέστηκε; Καταδεξώμεθα (36) τὸ συμβάν· δυσανασχετοῦντες γὰρ οὔτε τὸ

³² Matth. x, 29.

(29) Οὐδὲ πολὺς... ὑποδέξεται τέλος. Deest tota hæc verborum complexio in Vat. et Coisl. recentiore, et in duobus Regiis. Huic autem et sequenti epistolæ multa insunt indicia hominis a rhetorum exercitationibus recentis. Nonnulla etiam, quæ Basilii apte ad religionem Christianam accommodat, in Plutarchi libro *De consolatione* leguntur. Is enim docet vitam mutuo datam esse hominibus, nec mirum videri debere, si reddenda sit: hanc vitam esse veluti viam, qua omnes ad idem diversorium tendimus: non lugendos esse, quos brevi sequemur.

(30) Τὴν αὐτὴν. Editi addunt αὐτῷ, quod deest in septem veteribus libris.

junctionis, cum omnes in hac vita tanquam in via ad idem diversorium contendant: in quod hic jam advenit, ille supervenit, alter festinat: finis autem unus omnes excipiet. Etsi enim citius viam confecit, eandem omnes ingrediemur, omnesque idem manet diversorium. Tantum nobis contingat illius puritati per virtutem assimilari, ut moribus doli expertibus eandem, ac qui in Christo infantes sunt, requiem consequamur.

EPISTOLA VI.

Nectarii conjugii consolatoria.

1. Nolebam alloqui dignitatem tuam, considerans, ut oculo inflammato lenimentum vel tenerimum dolorem affert, ita animæ gravi mœrore afflictæ, etiamsi multum solatii ferat oratio, molestam tamen quodammodo videri, in ipso doloris articulo adhibitam. At ubi mihi in mentem venit, sermonem mihi cum Christiana futurum, jampridem in rebus divinis instituta, nec ad humanos casus imparata: non existimavi æquum esse ut officio meo decsem. Novi qualia sint matrum viscera; cumque peculiariter considero tuam in omnes benignitatem atque mansuetudinem, conjicio quantum probabile sit in præsentibus malis C dolorem esse. Filium amisisti 79, quem viventem matres omnes prædicabant beatum, talesque suos esse optabant: mortuum vere perinde luxerunt, ac si suum quæque humo contextisset. Illius mors plaga exstitit provinciarum duarum, et nostræ, et Cilicium. Cum illo magnum et illustre genus concidit, veluti fulcro sublato concussum. O incursum mali dæmonis, quantum potuit mali patrare! O terra talem coacta suscipere casum! Horrui forte ipse sol, si quis in eo sensus, triste illud spectaculum. Et quis tantum dicere poterit, quantum inops consilii animus suggerit?

2. Verum nostra non fiunt citra providentiam, quemadmodum in Evangelio didicimus, ne passerem quidem cadere sine voluntate Patris nostri. Quare si quid contigit, voluntate contigit Conditoris nostri. Quis autem Dei voluntati resistit? Suscipiamus quod accidit; moleste enim ferentes, neque id quod factum

(31) Ἐπιτύχομεν. Ita tres vetustissimi codices. Editi τύχωμεν.

(32) Ὁμόζυγον. Sic Harl., Vat. et quinque alii. Coisl. inianus primus et editi ὁμόζυγα.

(33) Ἀνίαν. Sic Harl., Coisl. primus et quinque alii, melius quam in editis ἀνίαν.

(34) Ἐπεὶ δὲ με. Sic codices antiqui septem; duo alii Ἐπεὶ δὲ μοι. Editi ἐπειδὴ μοι. Statim Bigot. καὶ εὐπαράσκειν.

(35) Δύο. Sic mss. septem. Editi δύο.

(36) Καταδεξώμεθα. Editi addunt γούν, sed hæc vocula deest in septem mss. codicibus.

Alias CLXXXIX. Scripta eodem tempore.

est reparamus, ac præterea nosmetipsos perdimus. Ne culpemus justum Dei iudicium. Nimium imperiti sumus, quam ut arcana illius iudicia exploremus. Tunc Dominus amoris in se tui periculum facit. Tibi nunc tempus est, ut per patientiam partem martyrum consequare. Machabæorum mater septem filiorum mortem conspexit, nec ingemuit, nec ignobiles lacrymas effudit; sed gratias agens Deo, quod videret eos igne et ferro et acerbissimis verberibus e vinculis carnis exsolvi. Deo quidem probata fuit, celebris vero habita est apud homines²². Afflictio magna, fateor et ego: sed et magna a Domino præmia patientibus reposita. Mater cum effecta es, puerumque vidisti, ac gratias egisti Deo; plane sciebas mortalem a te, cum mortalis sis, genitum esse. Quid igitur mirum, si mortuus est mortalis? Sed dolet nobis, quod præter tempus. Incertum, utrum hoc non fuerit tempestivum: nos siquidem eligere quæ animabus utilia sunt, et præfinire terminos humanæ vitæ non novimus. Circumspice totum terrarum orbem, in quo habitas; et cogita omnia mortalia esse quæ videntur, omnia corruptioni obnoxia. Respice ad cælum; et illud ipsum aliquando dissolvetur; ad solem, ne ille quidem permanebit. Stellæ omnes, animalia terrestria et aquatilia, terræ ornatus, terra ipsa, omnia corruptioni obnoxia, omnia paulo post non amplius futura. Horum cogitatio sit casus solatium. Cave calamitatem seipsa metiaris, ita enim tibi videbitur intolerabilis: sed eam cum omnibus rebus humanis comparans, inde reperies illius solatium. His autem omnibus illud validissimum addendum habeo: parce marito; alter alteri solamen estote; ne facias ei graviorem calamitatem, dolore te ipsa conficiens. Omnino autem arbitror sermonem solatio imparem esse: sed precipue in re præsentis opus esse censeo. Precor itaque ipsum Dominum, ut sua non enarrabili potentia tangens cor tuum, cogitationibus bonis animum tuum illustret, ut in teipsa consolationis habeas argumenta.

EPISTOLA VII.

Basiliius significat futurum se providisse, ut venuriæ verborum accusaretur, nec tamen idcirco consulentibus respondendum non esse. Hortatur Gregorium, ut totum se tradat veritatis investigationi, nec se consulat.

Gregorio sodali.

Ne tum quiescem ignorabam, cum scriberem

²² II Mach. vii, 1 seqq.

Alias II. Scripta videtur in secessu.

(37) Ἀνθρωπίνη ζωῇ. Duo vetustissimi codices, Harl., et Coisl. ἀνθρωπίνης ζωῆς.

(38) Πρὸς τὸν οὐρανόν. Harl., et Mediceus eis τὸν οὐρανόν.

(39) Οὐδὲ οὗτος. Sic Harl., et Coisl. primus cum tribus aliis. Editi οὐδὲ αὐτός.

(40) Πάντα μικρόν. Sic Harl., Coisl. uterque et tres Regii. Editi καὶ πάντα μικροῦ.

(41) Ἀλλήλοις γένεσθε. Sic tres vetustissimi codices Harl., Coisl. et Mel. Editi ἀλλήλοις ἐστέ.

(42) Καταναλίσκουσα. Quinque codices, non tamen vetustissimi, ἀναλίσκουσα.

(43) Γρηγορίῳ. Ita codex Vaticanus et Coisl.

A γινόμενον διορθοῦμεθα, καὶ αὐτοὺς προσαπέλλομεν. Μὴ κατηγορήσωμεν τῆς δικαίας κρίσεως τοῦ Θεοῦ. Ἀμαθείς ἐσμεν, ὥστε τὰ ἄρρητα αὐτοῦ κρίματα δοκιμάζειν. Νῦν σου λαμβάνει τὴν δοκίμην ὁ Κύριος τῆς πρὸς αὐτὸν ἀγάπης. Νῦν σοι πάρεστι καιρὸς διὰ τῆς ὑπομονῆς τὴν μερίδα τῶν μαρτύρων λαβεῖν. Ἡ τῶν Μακκαβαίων μήτηρ ἐπὶ τὰ παῖδων εἶδε θάνατον, καὶ οὐκ ἐστέναξεν, οὐδὲ ἀφῆκεν ἀγεννὲς δάκρυον· ἀλλ' εὐχαριστοῦσα τῷ Θεῷ, ὅτι ἐδίδεκεν αὐτοῖς πυρὶ καὶ σιδήρῳ, καὶ ταῖς χαλεπωτάταις αἰκλαῖς, τῶν δεσμῶν τῆς σαρκὸς λυομένους, εὐδόκιμος μὲν παρὰ Θεῷ, αἰδοίμος δὲ παρὰ ἀνθρώποις ἐκρίθη. Μέγα τὸ πάθος, φησὶ καὶ ὧ· ἀλλὰ μεγάλοι καὶ οἱ παρὰ τοῦ Κυρίου μισθοὶ τοῖς ὑπομένουσιν ἀποκαίμενοι. Ὅτε ἐγένου μήτηρ, καὶ εἶδες τὸν παῖδα, καὶ ἡὐχαρίστησας τῷ Θεῷ, ᾗδεις πάντως, ὅτι θνητὴ οὖσα θνητὸν ἐγέννησας. Τί οὖν παράδοξον, εἰ ἀπέθανεν ὁ θνητός; Ἀλλὰ λυπεῖ ἡμᾶς τὸ παρὰ καιρόν. Ἀδελον, εἰ μὴ εὐκαιρον τοῦτο· ἐπειδὴ ἡμεῖς ἐκλέγεσθαι τὰ συμφέροντα ταῖς ψυχαῖς, καὶ ὀρίξειν προθεσμίας ἀνθρωπίνῃ ζωῇ (37) οὐκ ἐπιστάμεθα. Περιβλεψαί τὸν κόσμον ἅπαντα, ἐν ᾧ κατοικεῖς· καὶ ἐννόησον, ὅτι πάντα θνητὰ τὰ ὀρώμενα, καὶ πάντα φθορὰ ὑποκαίμενα. Ἀνάβλεψον πρὸς τὸν οὐρανόν (38)· καὶ οὕτως ποτε λυθήσεται· πρὸς τὸν ἥλιον· οὐδὲ οὗτος (39) διαμνεῖ. Οἱ ἀστέρες σύμπαντες, ζῶα χειρσὰ καὶ ἐνὸδρα, τὰ περὶ γῆν κάλλι, αὕτη ἡ γῆ, πάντα φθορὰ, πάντα μικρόν (40) ὕστερον οὐκ ἐσόμενα. Ἡ τούτων ἐννοία παραμυθία ἐστὶ τοῦ συμβεβηκότος. Μὴ καὶ αὐτὸ μέτρει τὸ πάθος· ἀφόρητόν γάρ οὕτω φανέται σοι· ἀλλὰ τοῖς ἀνθρωπίνους πᾶσι συγκρίνουσα, ἐντεῦθεν εὐρήσεις αὐτοῦ τὴν παραμυθίαν. Ἐπὶ πᾶσι δὲ ἐκεῖνο εἰπεῖν ἰσχυρὸν ἔχω, φέιται τοῦ ὁμοῦλου· ἀλλήλοις γένεσθε (41) παραμυθία· μὴ ποιήσης αὐτῷ χαλεπωτέραν τὴν συμφορὰν, τῷ πάθει αὐτὴν καταναλίσκουσα (42). Ὅλος δὲ οὐκ οἶμαι λόγον ἐξαρκεῖν εἰς παράκλησιν, ἀλλ' εὐχῆς ἡγοῦμαι χρειαῖν εἶναι πρὸς τὰ παρόντα. Εὐχομαι οὖν αὐτὸν τὸν Κύριον, τῇ ἀφάτῳ αὐτοῦ δυνάμει ἐραψάμενόν σου τῆς καρδίας, ἐμποιοῦσαι εἰς τὴν ψυχὴν σου διὰ τῶν ἀγαθῶν λογισμῶν, ἵν' οἰκοθεν ἔχῃς τῆς παραμυθίας τὰς ἀφορμὰς.

EPISTOLA VII.

D

Γρηγορίῳ ἐταίρῳ (43).

Οὐδὲ τότε (44) ἔγγιστον, ὅτε ἐπέστελλον τῇ λογί-

primus qui tamen addit ἐπισκόπῳ. Codices omnes Gregorio Nazianzeno hanc epistolam inscribunt, sed in codice vetustissimo Coisliliano post titulum legitur eadem manu γρ. Εὐαγγρίῳ πρεσβυτέρῳ, scriptum invenitur, Evagrius presbytero. Sed tanti non est ejusmodi observatio, ut hæc epistola Evagrius presbytero scripta potius videatur, quam Gregorio, cui et veterum codicum testimonio et sua sponte optime congruit. Signata est enim manifestis notis mutue illius opere, quam sibi Gregorius et Basilii in sacris litteris illustrandis tradebant.

(44) Οὐδὲ τότε. Sic quinque mss. codices. Editi οὐδέποτε. Ad hæc verba in codice Regio, quo usus

την σου, ὅτι πᾶσα θεολογικὴ φωνὴ ἐλάττων μὲν ἐστὶ τῆς διανοίας τοῦ λέγοντος, ἐλάττων δὲ τῆς τοῦ ἐπιζητούντος ἐπιθυμίας· διότι ὁ λόγος ἀσθενέστερόν πως πέφυκε διακονεῖσθαι τοῖς νοουμένοις. Εἰ οὖν ἀσθενὴς ἡμῶν ἡ διάνοια, ἐλάττων δὲ ταύτης ἡ γλῶσσα, τί ἐχρῆν προσδοκᾶν ἡμᾶς ἐπὶ τοῖς εἰρημένοις, καὶ οὐχὶ πενίαν ἐγκληθῆσεσθαι λόγων; Οὐ μὴν τούτου γε ἕνεκεν δυνατόν ἦν σιωπῇ παραθεῖν τὸ ἐπιζητούμενον (45). Κίνδυνος γὰρ προδοσίας, ἐν τῷ μὴ προχειρῶς ἀποδιδόναι τὰς περὶ Θεοῦ ἀποκρίσεις τοῖς ἀγαπῶσι τὸν Κύριον. Ἐκεῖνα μὲν οὖν, εἴτε ἀρχούτως ἔχειν δοκεῖ, εἴτε καὶ ἀκριβεστέρας τινὲς προσθήκης δεῖται, καιροῦ ἰδίου πρὸς διόρθωσιν χρήζει. Τὸ δὲ νῦν ἔχον, παρακαλούμεν σε, ὃ καὶ παρακαλέσμεν ἦδη, χρῆσαι σεαυτὸν ὁλοκληρώς τῇ συνηγορίᾳ τῆς ἀληθείας, καὶ ταῖς (46) παρὰ τοῦ Θεοῦ ἐγγινομέναις τῇ διανοίᾳ σου ὁρμαῖς πρὸς τὴν τοῦ ἀγαθοῦ σύστασιν, ταύταις ἀρχοῦμενον. καὶ παρ' ἡμῶν μηδὲν ἐπιζητούντα πλέον· οἱ πολλῶν ἐλάττους ὄντες τῆς ὑπονοίας, βλάπτομεν μάλλον τῇ παρ' ἐαυτῶν ἀσθενείᾳ τὸν λόγον, ἢ τινα ἰσχυρὸν διὰ τῆς συνηγορίας τῇ ἀληθείᾳ προστίθεμεν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Η'.

Perculsus casu inopinato Basilius, cum se ad Gregorium recepisset, desiderium suorum his litteris lenit, eosque admonet ut caveant ab Arianiis. Deum Patrem, Deum Filium, Deum Spiritum sanctum confiteri oportere statuit. Tres deos affligentibus respondet. Deum natura, non numero unum dici : simile et dissimile rejicit, identitatem substantiæ requirit, ac Filium Patri esse consubstantialiem declarat. Plura explanat Scripturæ loca ab adversariis objecta. Denique sancti Spiritus divinitatem probat.

Τοῖς Καισαρεῦσιν (47) ἀπολογία περὶ τῆς ἀποχωρήσεως, καὶ περὶ ἀσπεως.

1. Πολλὰκις θαυμάσα, τί ποτε πρὸς ἡμᾶς πεπόνθατε, καὶ πόθεν τοσούτον ἤττασθε (48) τῆς ἡμετέρας βραχύτητος, τῆς μικρᾶς καὶ ὀλίγης καὶ οὐδὲν ἴσως ἐχούσης ἐράςμιον, καὶ λόγοις ἡμᾶς προτρέψαθε, φίλιας τε καὶ πατρὶδος ὑπομιμνήσκοντες, ὥσπερ φυγάδας τινὲς πατρικοῖς σπλάγγχοις πρὸς ἐαυτοὺς πάλιν ἐπιστρέφειν (49) πειρώμενοι. Ἐγὼ δὲ τὸ μὲν φυγὰς γεγονέναι ὁμολογῶ, καὶ οὐκ ἀρνηθήσιν· τὴν δὲ αἰτίαν μάθοιτ' ἂν ἥδη ποθοῦντες. Μάλιστα μὲν τῷ ἀδοκῆτῳ τότε πληγῇς, καθάπερ οἱ τοῖς αἰφνιδίους φόβοις ἀθρόως καταπλαγέντες, οὐ κατέσχον τοὺς λογισμοὺς, ἀλλ' ἐμάκρυνα φυγαδεύων, καὶ ἡλίσθη χρόνον ἱκανὸν ἀφ' ὧμῶν, ἔπειτα δὲ καὶ πό-

est Combefisius, scholium quoddam declarat Basilium hac sententia uti, sed fusius, in Homilia, quæ inscribitur. *Christi generatio*. Legitur hæc homilia tom. II, p. 59; et quod in scholio indicatum est, reperitur, n. 1 et 2.

(45) Τὸ ἐπιζητούμενον. Quatuor mss. non antiquissimi τὸ ζητούμενον.

(46) Καὶ ταῖς. Deest xaf in duobus mss. Regiis. Videtur deletum fuisse in Harleiano codice, in quo hæc epistola recentiore manu scripta est. Ὁρμαῖς, motibus. Melius forte, si reddatur, *præsidii*. Paulo post legimus ex quinque mss. πολλῶν ἐλάττους pro πολλῶν. Duo mss. codices habent ἀσθενείᾳ τῶν λόγων.

(47) Τοῖς Καισαρεῦσιν. Quamvis hic titulus Basilii sententia ac verbis repugnet, eum tamen retinimus, propterea quod reperitur in duobus codicibus mss. Reg. et Harl., exceptis ultimis verbis, καὶ περὶ πλίστους, quæ desunt. Porro hæc epistola non ad Cæsarienses, sed ad monasterium, cui præerat

A prudentiæ tuæ, vocem omnem theologicam imparem esse cogitationi dicentis, imparem interrogantis desiderii; propterea quod sermo imbecillius nescio quomodo solet cogitatis rebus inservire. Si ergo infirma cogitatio nostra, et cogitatione inferior lingua; quid expectandum nobis fuit in iis quæ disseruimus, nisi penuriam verborum objectum iri? Neque tamen idcirco potui silentio prætermittere quod quærebatur. Nam proditiōis periculum est, si non libenter dentur de Deo responsa his qui Dominum diligunt. Illa igitur, sive satis esse videantur, sive etiam accuratior quodam addimento indigeant, tempus proprium, ut emendentur, postulant. Quod autem nunc ad rem attinet, hortamur te, uti jam etiam hortati sumus, ut totum te veritatis defensionī, ac motibus menti tuæ ad bonum stabiliendum a Deo impressis tradas, his contentus nec amplius quidquam a nobis requirens: qui cum multo inferiores simus quam quis suspicari possit, imbecillitate nostra doctrinam lædimus magis, quam roboris aliquid patrocinio nostro addimus veritati.

EPISTOLA VIII.

Apologia de secessu ad Cæsarienses, et de fide pertractatio.

1. Sæpe miratus sum, cur eo sitis in me animo affecti, et unde vos tenuitas nostra, eaque exigua et modica ac fortasse nihil habens amabile, tantopere capiat; nosque sermonibus adhortemini, amicitiam et patriam commemorantes, veluti profugos quosdam paternis visceribus ad vos rursus conantes revocare. 81 Ego autem profugum me esse fateor, neque negaverim: sed jam causam, si cupitis, ediscetis. Maxime quidem re inopinata tunc percussus, quemadmodum qui ob repentinos strepitus illico expavescent, non cohibebam cogitationes, sed elongavi fugiens, ac tempore multo a vobis abfui, Deinde vero et desiderium quoddam

Basilium, scripta; nec Basilium ex urbe in solitudinem, ut eruditi viri hactenus crediderunt, sed potius in urbem ex solitudine discesserat. Petit enim ut sibi aliquandiu liceat abesse, non quod in urbe commorationem, inquit, ambiamus, sed quod versari cum sanctis longe utilissimum iudicemus. Erat ergo in aliqua urbe, videlicet Nazianzi cum Gregorio. Quod autem addit, homines urbium desiderio a maligno decipi, non congruebat hæc admonitio civibus Cæsariensibus, sed potius monachis, quos sæpe diabolus hoc artificio retrahere e solitudine tentabat, ut perspicui potest infra ex Epistola ad Chilonem.

(48) ἤττασθε. Sic Reg. et Harl. Editi ἤττησθε. Sic etiam Gregorius Naz. qui huius epistolæ exordio utitur pro suo in oratione 27.

(49) Ἐπιστρέφειν. Patriam vocat Basilium locum in quo educatus fuerat. Vide Not. ad epist. 87. Paulo post editi ἐπιστρέφει; mss. ut in textu.

* Alias CXLi. Scripta anno 360.

subiit mihi sacrorum dogmatum, et philosophiæ quæ circa illa versatur. Quomodo enim possim, aiebam, habitantem in nobis malitiam domare? Quis mihi fiat Laban, liberans me ab Esau atque ad supernam philosophiam deducens? Quoniam autem, Deo dante, voti compotes, quantum licuit, facti sumus, electionis invento vase et puteo profundo, dico autem Christi os Gregorium: nobis parumper, quæso, parum, rogamus, concedite temporis; non quod in urbe conmmorationem ambiamus (neque enim ignoramus, homines hoc pacto a maligno decipi), sed quod versari cum sanctis longe utilissimum esse judicemus. Dum enim de divinis dogmatibus aliquid dicitur, auditurque frequentius, contemplationum quemdam habitum, qui ægre amittatur, suscipimus. Et res quidem nostræ ita se habent.

2. Vos autem, o divina et omnium mihi charissima capita, cavete Philistinorum pastores, ne quis puteos vestros clanculum obstruat, et puram eorum, quæ ad fidem pertinent, cognitionem obturbet. Hoc enim eis semper studio est, non ex Scripturis sacris docere animas simplices, sed sapientia extranea veritatem circumvenire. Qui enim *ingenitum et genitum* in nostram fidem introducit, docetque eum qui semper est, aliquando non fuisse, eumque qui natura ac semper Pater est, patrem fieri, et Spiritum sanctum non esse sempiternum, nonne ille palam Philistæus est, invidens patriarchæ nostri ovibus, ne ex pura et in vitam æternam saliente aqua bibant²⁴, sed illud prophetæ oraculum trahant in semetipsos: *Me dereliquerunt fontem aquæ vivæ, ac foderunt sibi ipsis cisternas obtritæ, quæ non poterunt aquam continere*²⁵; cum confiteri oporteat Deum Patrem, Deum Filium, Deum Spiritum sanctum, uti eloquia divina, et qui ea sublimius intellexere, docuerunt. Cæterum ad eos qui tres deos nobis exprobrant, illud dicatur: unum nos Deum non numero, sed natura confiteri. Quidquid enim unum numero dicitur, id vere unum non est, neque natura simplex: Deum vero simplicem et incompositum constituent omnes. Non igitur unus numero est Deus. Quod autem dico, est ejusmodi. Unum numero mundum esse dicimus, non tamen unum natura, neque simplicem illum quemdam. Dividimus enim ipsum in elementa ex quibus constat, in ignem, aquam, aerem et terram. Rursus homo unus numero dicitur, Unum enim hominem sæpe dicimus, sed non simplex quidam ille est, cum ex corpore et anima constet. Similiter et angelum unum numero dicimus, sed non unum

²⁴ Joan. iv, 14. ²⁵ Jerem. ii, 13.

(50) *Δυναμην*. Editi iterum addunt *Πῶς γὰρ ἂν*. Sed hæc melius absunt a duobus codicibus mss. Plures non habuimus.

(51) *Κρίνοτες*. Sic mss. Editi *κρίναντες*.

(52) *Φυλιστεύς*. Harl. *Φυλιστιαῖος*.

Α θος τις ὑπέσθῃ μου τῶν θεῶν δογμάτων, καὶ τῇ περὶ ἐκεῖνα φιλοσοφίας. Πῶς γὰρ ἂν δυναίμην (50), ἔφην ἐγὼ, κρατῆσαι τῆς συνοικουσης ἡμῖν κακίας; Τίς δ' ἂν μοι γένηται Λάβαν, ἀπαλλάττων με τοῦ Ἡσαῦ, καὶ πρὸς τὴν ἀνωτάτω φιλοσοφίαν παιδαγωγῶν; Ἄλλ' ἐπειδὴ σὺν Θεῷ τοῦ σκοποῦ κατὰ δύναμιν τετυχήκαμεν, εὐρόντες σκευὸς ἐκλογῆς καὶ φρέαρ βαθύ, λέγω δὲ τὸ τοῦ Χριστοῦ στόμα Γρηγόριον· ὀλίγον ἡμῖν, παρακαλῶ, ὀλίγον συγχωρήσατε χρόνον, αἰτούμεθα· οὐ τὴν ἐν ταῖς πόλεσι διατριβὴν ἀσπαζόμενοι· οὐδὲ γὰρ ἐλήθην ἡμεῖς ὁ πονηρὸς διὰ τῶν τοιοῦτων τὴν ἀπάτην τοῖς ἀνθρώποις προσμηχανώμενος· ἀλλὰ τὴν συντυχίαν τὴν πρὸς τοὺς ἁγίους ἐπωφελεῖ μάλιστα κρίνοντες (51). Ἐν γὰρ τῷ λέγειν τι περὶ τῶν θεῶν δογμάτων, καὶ ἀκούειν πυκνότερον, ἔξιν δυσἀπόβλητον θεωρημάτων λαμβάνομεν. Καὶ τὰ μὲν καθ' ἡμᾶς τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον.

2. Ὑμεῖς δὲ, ὡς θέλει μοι καὶ προσφιλέσταται πασῶν κεφαλαί, φυλάττεσθε τοὺς τῶν Φυλιστιαίων ποιμένας, μή τις λαθὼν ἐμφράξῃ ὑμῶν τὰ φρέατα, καὶ τὸ καθαρὸν τῆς γνώσεως τῆς περὶ τὴν πίστιν ἐπιβολῇ. Τοῦτο γὰρ αὐτοῖς ἀεὶ ἐστὶν ἐπιμέλεια, μὴ ἐκ τῶν θεῶν Γραφῶν διδάσκειν τὰς ἀκεραιωτέρας ψυχὰς, ἀλλ' ἐκ τῆς ἐξωθεν σοφίας παρακρούεσθαι τὴν ἀλήθειαν. Ὁ γὰρ ἀγένητος καὶ γεννητὸν ἐπεισάγων ἡμῶν τῇ πίστει, καὶ τὸν ἀεὶ ὄντα μὴ ὄντα ποτὲ δογματίζων, καὶ τὸν φύσει καὶ ἀεὶ Πατέρα πατέρα γινόμενον, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον οὐκ αἰδίων, οὐκ ἀντικρὺς ἐστὶ Φυλιστεύς (52); βαρυσκαίνων τοῖς τοῦ πατριάρχου ἡμῶν προβάτοις, ἵνα μὴ πίνωσιν ἐκ τοῦ καθαροῦ καὶ ἀλλομένου εἰς ζωὴν αἰώνιον ὕδατος, ἀλλὰ τὸ τοῦ προφήτου λόγιον πρὸς ἑαυτοὺς ἐπισπᾶσονται (53). τὸ· Ἐμὲ ἐγκατέλιπον πηγὴν ὕδατος ζῶτος, καὶ ὤρυξαν ἑαυτοῖς λάκκους συντετριμμένους, οἱ οὐ δύνησονται ὕδωρ συσχεῖν· δέον ὁμολογεῖν Θεὸν τὸν Πατέρα, Θεὸν τὸν Υἱόν, Θεὸν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· ὡς οἱ θεοὶ λόγοι, καὶ οἱ τούτους (54) ὑψηλότερον νενοηκότες ἐδίδαξαν. Πρὸς δὲ τοὺς ἐπηρεάζοντας ἡμῖν τὸ τριθεον ἐκεῖνο λεγέσθω, ὅτι περ ἡμεῖς ἕνα Θεὸν οὐ τῷ ἀριθμῷ, ἀλλὰ τῇ φύσει ὁμολογοῦμεν. Πᾶν γὰρ ὃ ἐν ἀριθμῷ λέγεται, τοῦτο οὐχ ἕν ὄντως, οὐδ' ἀπλοῦν τῇ φύσει ἐστίν· ὃ δὲ Θεὸς ἀπλοῦς καὶ ἀσύνθετος παρὰ πᾶσιν ὁμολογεῖται. Οὐκ ἄρα εἰς ἀριθμῷ ἐστὶν ὁ Θεός. Ὁ δὲ λέγω, τοιοῦτόν ἐστιν. Ἐν ἀριθμῷ τὸν κόσμον εἶναι φαμέν, ἀλλ' οὐχ ἕνα τῇ φύσει, ἀλλ' οὐδ' ἀπλοῦν τινα τοῦτον. Τέμνομεν γὰρ αὐτὸν εἰς τὰ ἐξ ὧν συνέστηκε στοιχεῖα, εἰς πῦρ καὶ ὕδωρ καὶ ἀέρα καὶ γῆν. Πάλιν ὁ ἄνθρωπος εἰς ἀριθμῷ ὀνομάζεται. Ἐνα γὰρ ἄνθρωπον πολλάκις λέγομεν. Ἄλλ' οὐχ ἀπλοῦς τις οὗτός ἐστιν, ἐκ σώματος καὶ ψυχῆς συνεστώς. Ὁμοίως δὲ καὶ ἄγγελον ἕνα ἀριθμῷ ἐροῦ-

(53) *Ἐπισπᾶσονται*. Sic Reg. et Harl. Editi *ἐπισπᾶσονται*.

(54) *Τούτους*. Sic Harl. Editi τούτων. Paulo post ex duobus mss. legimus *ἐπηρεάζοντας ἡμῖν*. Editi ἡμῶν.

μεν, ἀλλ' οὐχ ἓνα τῇ φύσει, οὐδὲ ἀπλοῦν· οὐσίαν γάρ μεθ' ἁγιασμοῦ τὴν τοῦ ἀγγέλου ὑπόστασιν ἐννοοῦμεν. Εἰ τοίνυν πᾶν τὸ ἐν ἀριθμῷ ἐν τῇ φύσει οὐκ ἔστι, καὶ τὸ ἐν τῇ φύσει καὶ ἀπλοῦν ἐν ἀριθμῷ οὐκ ἔστιν, ἡμεῖς δὲ λέγομεν ἓνα τῇ φύσει Θεόν· πῶς ἐπεισάγουσιν ἡμῖν τὸν ἀριθμὸν, αὐτὸν πάντῃ ἡμῶν ἐξοριζόντων τῆς μακαρίας ἐκείνης (55) καὶ νοητῆς φύσεως; Ὁ γὰρ ἀριθμὸς ἐστὶ τοῦ ποσοῦ· τὸ δὲ ποσὸν τῇ σωματικῇ φύσει συνέζευκται· ὁ γὰρ (56) ἀριθμὸς τῆς σωματικῆς φύσεως. Σωμάτων δὲ δημιουργὸν τὸν Κύριον ἡμῶν εἶναι πεπιστεύκαμεν. Διὸ καὶ πᾶς ἀριθμὸς ἐκεῖνα σημαίνει τὰ ἔνυλον καὶ περιγραφτὴν ἔχειν λαχόντα τὴν φύσιν· ἡ δὲ μονὰς καὶ ἑνὰς τῆς ἀπλῆς καὶ ἀπεριλήπτου οὐσίας ἐστὶ σημαντικὴ (57). Ὁ τοίνυν ἀριθμὸς ἡ κτίσις ὁμολογῶν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ ἡ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον λανθάνει ἐνυλὸν καὶ περιγραφτὴν φύσιν εἰσάγων. Περιγραφτὴν δὲ λέγω οὐ μόνον τὴν περιεχομένην ὑπὸ τόπου, ἀλλ' ἥνπερ καὶ τῇ προγνώσει ἐμπεριελήφεν ὁ μέλλων αὐτὴν ἀπὸ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παράγειν, ἣν καὶ (58) ἐπιστήμη περιλαβεῖν δυνατόν ἐστι. Πᾶν οὖν ἅγιον, ὃ περιγραφτὴν ἔχει τὴν φύσιν, καὶ ἐπίκτητον ἔχει τὴν ἀγιότητα, οὐκ ἀνεπίδεκτόν ἐστι κακίας. Ὁ δὲ Υἱὸς, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, πηγὴ ἐστὶν ἁγιασμοῦ, ὅφ' ἧς πᾶσα ἡ λογικὴ κτίσις κατ' ἀναλογίαν τῆς ἀρετῆς ἀγιάζεται.

5. Καίτοι ἡμεῖς, κατὰ τὸν ἀληθῆ λόγον, οὕτε ὁμοιον οὕτε ἀνόμοιον λέγομεν τὸν Υἱὸν τῷ Πατρί. Ἐκάτερον γὰρ αὐτῶν ἐπίσης ἀδύνατον. Ὅμοιον γὰρ καὶ ἀνόμοιον κατὰ τὰς ποιότητας λέγεται· ποιότητος δὲ τὸ θεῖον ἐλεύθερον. Ταυτότητα δὲ τῆς φύσεως ὁμολογοῦντες, καὶ τὸ ὁμοούσιον ἐκδεχόμεθα, καὶ τὸ σύνθετον φερόμεν, τοῦ κατ' οὐσίαν Θεοῦ καὶ Πατρὸς τὸν κατ' οὐσίαν Θεὸν καὶ Υἱὸν γεγεννηκότος. Ἐκ γὰρ τούτου τὸ ὁμοούσιον δέχονται. Ὁ γὰρ κατ' οὐσίαν Θεὸς τῷ κατ' οὐσίαν Θεῷ ὁμοούσιός ἐστιν. Ἐπεὶ δὲ λέγεται θεὸς καὶ ὁ ἄνθρωπος (59)· ὥς τὸ, Ἐγὼ εἶπα· Θεοὶ ἐστε· καὶ ὁ δαίμων θεός, ὥς τὸ, Οἱ θεοὶ τῶν ἐθνῶν δαιμόνια· ἀλλ' οἱ μὲν κατὰ χάριν ὀνομάζονται, οἱ δὲ κατὰ ψεῦδος. Ὁ δὲ Θεὸς μόνος κατ' οὐσίαν ἐστὶ Θεός. Μόνος δὲ ὅταν εἰπω, τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ τὴν ἁγίαν καὶ ἀκτιστον δηλῶ. Τὸ γὰρ μόνος λέγεται καὶ ἐπὶ τινος ἀνθρώπου, καὶ ἐπὶ φύσεως ἀπλῶς τῆς καθόλου. Ἐπὶ τινος μὲν, οἷον, φέρε εἰπεῖν, ἐπὶ Παύλου, ὅτι μόνος ἡρπάγη ζωὴ τρίτου οὐρανοῦ, καὶ ἤκουσεν ἀρρήτα ῥήματα, ἃ οὐκ ἔβδον ἀνθρώπων λαλῆσαι· ἐπὶ φύσεως δὲ τῆς καθόλου, ὥς ὅταν λέγῃ (60) Δαβὶδ· Ἀνθρώπος, ὡσεὶ χόρτος αἱ ἡμέραι αὐτοῦ. Ἐνταῦθα γὰρ οὐ τὸν τινα ἀνθρώπον, ἀλλὰ τὴν καθόλου φύσιν δηλοῖ. Πᾶς γὰρ ἀνθρώπος πρόσκαιρος καὶ θνητός. Οὕτω κακείνα νοοῦμεν ἐπὶ τῆς φύσεως εἰρημένα· τὸ, Ὁ μόνος

A natura, neque simplicem : siquidem essentiam cum sanctimonia, hypostasim angeli intelligimus. Itaque si quidquid unum est numero, unum natura non est, et quod natura unum ac simplex est, unum numero non est, nos autem Deum natura unum dicimus; quomodo nobis numerum affligunt, quem prorsus a beata illa ac spiritali natura amovemus? Numerus enim pertinet ad quantitatem: quantitas vero corporali naturae conjuncta est; numerus ergo corporeae est naturae. At Dominum nostrum corporum opificem esse credimus. Quapropter et numerus omnis ea designat, quae materialem ac circumscriptam naturam sortita sunt: monas vero et unitas simplicis ac incomprehensibilis essentiae insigne. Quisquis igitur numerum aut creaturam constitutur Filium Dei, aut Spiritum sanctum, imprudens materialem ac circumscriptam naturam inducit. Circumscripam autem dico, non modo eam quae loco continetur, sed etiam quam praenotione comprehendit is, qui ipsam e nihilo producturus est, quaeque scientia comprehendit potest. Quidquid igitur sanctum est, habet autem naturam circumscriptam, et adventitiam sanctitatem, obnoxium esse potest malitiae. Filius autem, et Spiritus sanctus, fons est sanctimoniae, unde rationalis quaeque creatura pro virtutis ratione sanctificatur.

5. Nos, secundum veram doctrinam, neque similem, neque dissimilem Patri Filium dicimus. Nam aequum utrumque horum repugnat. Enimvero simile et dissimile, qualitatum habita ratione dicuntur: Deus autem liber est a qualitate. Verum identitatem naturae consentientes et consubstantialia admittimus, et compositionem fugimus; cum is qui secundum essentiam Deus et Pater est, Deum secundum essentiam et Filium genuerit. Ex hoc enim consubstantialia ostenditur. Nam Deus secundum essentiam Deo secundum essentiam consubstantialis. Siquidem et homo dicitur deus, velut in hoc loco, *Ego dixi: Dii estis*⁵⁹. Quin etiam daemon appellatur deus, secundum illud, *Dii gentium daemonia*⁶⁰. Sed illi quidem ex dono, hi vero ex mendacio nomen accipiunt. Deus vero solus est secundum essentiam Deus. Cum autem dico, *solus*, essentiam Dei sanctam et increatam significo. Nam vox, *solus*, et de uno aliquo homine, et de universa prorsus natura dicitur. De uno aliquo, velut cum verbi gratia dicitur de Paulo, solum raptum esse ad tertium usque caelum, et audisse arcana verba, quae non liceat homini loqui⁶¹: de natura vero universa, velut cum David dicit: *Homo, sicut fenum dies ejus*⁶². Hic enim non hominem aliquem, sed universam naturam indicat: nam omnis homo

⁵⁸ Psal. LXXI, 6. ⁵⁹ Psal. xcvi, 5. ⁶⁰ II Cor. xii, 4. ⁶¹ Psal. cii, 15.

(55) Ἐκείνης. Hanc vocem addidimus ex duobus mss.

(56) Ὁ γὰρ. Lege Ὁ γουν.

(57) Σημαντικὴ. Sic uterque codex. Editi σημαντικόν.

(58) Ἦν καὶ. Mss. et edit. Basil. ὃ καὶ

(59) Ὁ ἄνθρωπος. Articulus additus ex mss. deest in editis. Ibidem duo codices mss. Ἐπειδὴ δὲ

(60) Λέγει. Sic mss. Editi λέγει

temporarius et mortalis. Sic intelligimus de natura dicta esse et illa: *Qui solus habet immortalitatem*⁴⁰; et, *Soli sapienti Deo*⁴¹; et, *Nemo bonus, nisi unus Deus*⁴². Hic enim unus significat idem, quod solus. Et, *Qui extendit cælum solus*⁴³; et rursus, *Domini Deum tuum adorabis, et illi soli servies*⁴⁴; et, *Non est Deus præter me*⁴⁵. Nam unus et solus de Deo dicuntur **83** in Scriptura non ad distinctionem a Filio aut Spiritu sancto, sed adversus eos qui cum dii non sint, dii tamen falso nominantur, ut est illud: *Dominus solus duxit eos, et non erat cum eis deus alienus*⁴⁶; et, *Everterunt filii Israel Bualim, et nemora Astaroth, et serviebant Domino soli*⁴⁷. Et iterum Paulus: *Sicut sunt dii multi, et domini multi, nobis tamen unus Deus, Pater, ex quo omnia, et unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia*⁴⁸. Verum hic querimus, quomodo cum dixisset, *Unus Deus*, ea voce non fuerit contentus (diximus enim, cum solus et unus de Deo dicuntur, significari naturam), sed et vocem *Pater* apposuerit, et Christi fecerit mentionem. Suspicio itaque existimasse hoc loco vas electionis Paulum, satis non esse tantummodo Deum Filium, et Deum Spiritum sanctum prædicare; id quod per dictionem, *Unus Deus*, declaraverat, nisi præterea per adjectionem *Patris*, eum ex quo omnia sunt, exprimeret; et per mentionem Domini, Verbum per quod omnia sunt, significaret, et rursus, per Jesu Christi adjunctionem, incarnationem annuntiaret, et passionem poneret ob oculos: et resurrectionem commonstraret. Nam illud, Jesus Christus, notiones tales nobis indicat. Quapropter etiam Dominus ante passionem non vult dici Jesus Christus, et discipulis præcipit, ut ne cuiquam dicant ipsum esse Jesum Christum⁴⁹. Propositum enim illi erat post absolutam dispensationem ac resurrectionem ex mortuis, et in cælos assumptionem, tum deum ipsis committere, ut eum Jesum Christum prædicarent. Ejusmodi est et illud: *Ut cognoscant te solum verum Deum, et quem misisti Jesum Christum*⁵⁰; illud itidem: *Creditis in Deum, et in me credite*⁵¹: ubique cogitationem nostram præmuniente Spiritu sancto; ne accedentes ad alterum, altero excidamus; neve theologiæ intenti negligamus dispensationem; atque in impietatem, dum in aliquo offendimus, incidamus.

4. Verba autem divinæ Scripturæ, quæ arrepta adversarii, et ad suam ipsorum sententiam detorta, nobis ad eversionem majestatis Unigeniti obijciunt, simili modo expendamus, notionem eorum

⁴⁰ 1 Tim. vi, 16. ⁴¹ Rom. xvi, 27. ⁴² Luc. xviii, 39. ⁴³ ibid. 12. ⁴⁴ 1 Reg. vii, 4. ⁴⁵ 1 Cor. ⁴⁶ Joan. xiv, 1.

(61) Ἐπὶ Θεοῦ. Editi addunt articulum, sed deest in mss.

(62) Ὑπολ. Hanc vocem addimus ex Reg. Paulo post duo mss. ὥσπερ. Editi εἴπερ.

(63) Εἰς Θεός. Primam vocem addimus ex mss. Paulo post in cod. Reg. legitur τὸ Πνεῦμα προσ-

A ἔχω ἀθανάσιον· καὶ, Μόνῳ σοφῷ Θεῷ, καὶ τὸ, Οὐδεὶς ἀγαθὸς εἰ μὴ εἰς ὁ Θεός. Τὸ γὰρ εἰς ἐνταῦθα τῷ μόνῳ ταυτὸν δηλοῖ· καὶ τὸ, Ὁ ταῦτα τὸν οὐρανὸν μόνος· καὶ πάλιν· Κυρίῳ τῷ Θεῷ σου προσκυνήσεις, καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις· καὶ τὸ, Οὐκ ἔστι Θεὸς πλὴν ἐμοῦ. Τὸ γὰρ εἰς καὶ μόνος ἐπὶ Θεοῦ (61) ἐν τῇ Γραφῇ οὐ πρὸς ἀντιδιαστολήν τοῦ Υἱοῦ ἢ τοῦ ἀγίου Πνεύματος λέγεται, ἀλλὰ πρὸς τοὺς μὴ ὄντας θεοὺς, ὀνομαζομένους δὲ ψευδῶς· ὡς τὸ, Κύριος μόνος ἦγεν αὐτούς· καὶ, Οὐκ ἦν μετ' αὐτῶν Θεὸς ἀλλότριος· καὶ τὸ, Περιεὶλον υἱοῦ (62) Ἰσραὴλ τὰ Βααλεῖμ, καὶ τὰ ἄλλα Ἀστανῶθ, καὶ ἐδούλευον Κυρίῳ μόνῳ· καὶ πάλιν ὁ Παῦλος· Ὡσπερ εἰσὶ θεοὶ πολλοὶ, καὶ κύριοι πολλοὶ, ἀλλ' ἡμῖν εἰς Θεός, ὁ Πατήρ, ἐξ οὗ τὰ πάντα, καὶ εἰς Κύριος, Ἰησοῦς Χριστός, δι' οὗ τὰ πάντα. Ἀλλὰ ζητοῦμεν ἐνταῦθα, πῶς, Εἰς Θεός (63) εἰρηκώς, οὐκ ἠρκέσθη τῇ φωνῇ (ἐφαμεν γὰρ, ὅτι μόνος καὶ τὸ εἰς ἐπὶ Θεοῦ τὴν φύσιν δηλοῖ), ἀλλὰ καὶ τὸ Πατήρ προσέθηκε, καὶ τοῦ Χριστοῦ ἐμνημόνευσεν. Ὑπονοῶ τοίνυν, ὅτι οὐκ ἐφαρκεῖν ᾤκηθη νῦν ὁ Παῦλος, τὸ σκευὸς τῆς ἐκλογῆς, κηρύσσειν μόνον Θεὸν τὸν Υἱόν, καὶ Θεὸν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὅπερ διὰ τῆς Εἰς Θεός ἐδήλωσε βήσεως, ἐὰν μὴ καὶ διὰ τῆς προσθήκης τοῦ Πατρὸς τὸν ἐξ οὗ τὰ πάντα δηλώσῃ· καὶ διὰ τῆς μνήμης τοῦ Κυρίου, τὸν Λόγον τὸν δι' οὗ τὰ πάντα σημάνῃ· καὶ πάλιν, διὰ τῆς Ἰησοῦ Χριστοῦ συμπαραλήψεως τὴν ἐνανθρώπησιν παραγγέλλῃ. (64), καὶ τὸ πάθος παραστήσῃ, καὶ τὴν ἀνάστασιν φανερώσῃ. Τὸ γὰρ, Ἰησοῦς Χριστός, τὰς τοιαύτας ἐννοίας ἡμῖν ἐμφαίνει. Διὸ καὶ πρὸ τοῦ πάθους παρατίθεται ὁ Κύριος Ἰησοῦς Χριστός καταγγέλλεσθαι· καὶ διαστέλλεται τοῖς μαθηταῖς, ἵνα μὴ δὲν εἴπωσιν, ὅτι αὐτός ἐστιν Ἰησοῦς Χριστός. Πρόκειται γὰρ αὐτῷ τελειώσαντι τὴν οἰκονομίαν, μετὰ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν καὶ τὴν εἰς οὐρανοῦ ἀνάληψιν, ἐπιτρέψαι αὐτοῖς κηρύττειν αὐτὸν Ἰησοῦν τὸν Χριστόν. Τοιοῦτόν ἐστι καὶ τὸ, Ἰνὴ γινώσκωσι σε τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεόν, καὶ δι' ἀπέστεilas Ἰησοῦν Χριστόν· καὶ τὸ, Πιστεύετε εἰς Θεόν, καὶ εἰς ἐμὲ πιστεύετε· πανταχοῦ τῇ ἐννοίαν ἡμῖν ἀσφαλιζομένου τοῦ Πνεύματος τοῦ ἀγίου, ἵνα μὴ, θατέρῳ προσβαίνοντες, θατέρου ἐκ πίπτωμεν· καὶ τῇ θεολογίᾳ προσέχοντες, τῆς οἰκονομίας καταφρονῶμεν· καὶ γένηται ἡμῖν κατὰ τὴν ἐλλείπον ἢ ἀσέβεια.

4. Τὰ δὲ βήματα τῆς θείας Γραφῆς, ὅπερ λαμβάνοντες οἱ ἀντικείμενοι καὶ διαστρέφοντες πρὸς τὴν οἰκείαν συνειδήσιν εἰς καθαιρέσιν τῆς δόξης τοῦ Μονογενοῦς ἡμῖν προφέρουσιν, οὕτως ἐξετάσωμεν (65),

19. ⁵² Job ix, 8. ⁵³ Deut. vi, 13. ⁵⁴ Deut. xxxii, viii, 5, 6. ⁵⁵ Matth. xvi, 20. ⁵⁶ Joan. xiii, 3.

ἐθῆκε.

(64) Παραγγέλλῃ. Duo mss. ἀπαγγέλλῃ.

(65) Ἐξετάσωμεν. Sic Reg. et prima manu Harl. Editi ἐξετάσωμεν. Ibidem editi ἀναπτύσσοντες αὐτά. Duo veteres libri ut in textu.

κατὰ τὸ δυνατόν ἡμῖν ἀναπτύσσοντες αὐτῶν τὴν
 διάνοιαν. Καὶ πρῶτον ἡμῖν προτιθέσθω τὸ, Ἐγὼ ζῶ
 διὰ τὸν Πατέρα. Τοῦτο γάρ ἐστιν ἐν τῶν βελῶν τῶν
 εἰς οὐρανὸν πεμπομένων ὑπὸ τῶν ἀσεβῶς (66) αὐτῶ
 κερημένων. Ἐνταῦθα δὲ τὸ ῥητὸν οὐ τὴν προαιώ-
 νιον, ὡς οἶμαι, ζωὴν ὀνομάζει (πᾶν γὰρ τὸ δι' ἑτε-
 ρον ζῶν αὐτοζωὴ εἶναι οὐ δύναται, ὡς οὐδὲ τὸ ὅφ'
 ἑτέρου θερμανθῆν αὐτοθερμότης εἶναι· ὁ δὲ Χριστὸς
 καὶ Θεὸς ἡμῶν εἶρηκεν· Ἐγὼ εἰμι ἡ (ζωὴ), ἀλλὰ
 ζωὴν ταύτην τὴν ἐν σαρκί, καὶ ἐν τῷ χρόνῳ τούτῳ
 γεγεννημένην, ἣν ἔζησε διὰ τὸν Πατέρα. Βουλῆσαι
 γὰρ αὐτοῦ ἐπιθεδήμῃκε τῷ βίῳ τῶν ἀνθρώπων· καὶ
 οὐκ εἶπεν, Ἐγὼ ἔζησα διὰ τὸν Πατέρα· ἀλλ', Ἐγὼ
 ζῶ διὰ τὸν Πατέρα, σαφῶς τὸν παρόντα προσημαί-
 νων χρόνον. Δύναται δὲ καὶ ζωὴν λέγειν, ἣν ἔζη ὁ Χρι-
 στὸς, τὸν Λόγον τοῦ Θεοῦ ἔχων ἐν ἑαυτῷ. Καὶ ὅτι
 τοῦτό ἐστι τὸ δηλούμενον, ἐκ τοῦ ἐπιτερομένου εἰσά-
 μεθα. Καὶ ὁ τρώγων με, φησί, ζῆσεται δι' ἐμέ.
 Τρώγομεν γὰρ αὐτοῦ τὴν σάρκα, καὶ πίνομεν αὐτοῦ
 τὸ αἷμα, κοινωνοὶ γινόμενοι διὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως
 καὶ τῆς αἰσθητῆς ζωῆς τοῦ Λόγου καὶ τῆς σοφίας.
 Σάρκα γὰρ καὶ αἷμα πᾶσαν αὐτοῦ τὴν μυστικὴν ἐπι-
 θεμῆσαν ὠνόμασε, καὶ τὴν ἐκ πρακτικῆς καὶ φυσικῆς
 καὶ θεολογικῆς συνεστῶσαν διδασκαλίαν ἐδήλωσε, δι'
 τῆς τρέφεται ψυχῇ, καὶ πρὸς τὴν τῶν ὄντων τέως
 θεωρίαν παρασκευάζεται. Καὶ τοῦτό ἐστι τὸ ἐκ τοῦ
 ῥήτου ἰσως δηλούμενον.

5. Καὶ πάλιν· Ὁ Πατήρ μου μείζων μου ἐστί.
 Κέχρηται (67) γὰρ καὶ τούτῳ τῷ ῥήτῳ τὰ ἀχάριστα
 κτίσματα, τὰ τοῦ πονηροῦ γεννήματα. Ἐγὼ δὲ καὶ
 ἐκ ταύτης τῆς φωνῆς τὸ ὁμοούσιον εἶναι τὸν Υἱὸν
 τῷ Πατρὶ δηλοῦσθαι πεπίστευκα. Τὰς γὰρ συγκρί-
 σεις οἶδα κυρίως ἐπὶ τῶν τῆς αὐτῆς φύσεως γινομέ-
 νας. Ἀγγελὸν γὰρ ἀγγέλου λέγομεν μείζονα, καὶ
 ἀνθρώπον ἀνθρώπου δικαιοτέρον, καὶ πτηνὸν πτηνοῦ
 ταχύτερον. Εἰ τοίνυν αἱ συγκρίσεις ἐπὶ τῶν ὁμοειδῶν
 γίνονται, μείζων δὲ κατὰ σύγκρισιν εἴρηται ὁ Πατήρ
 τοῦ Υἱοῦ· ὁμοούσιος· τῷ Πατρὶ ὁ Υἱός. Ἔστι δὲ τις
 καὶ ἄλλη ἐννοια ἐναποκαίμενη τῷ ῥήτῳ. Τί γὰρ θαυ-
 μαστὸν, εἰ μείζονα ἑαυτοῦ τὸν Πατέρα ὡμολόγησε,
 Λόγος ὢν καὶ σὰρξ γεγενῶς, ὁπότεν καὶ ἀγγέλων
 ὤφθη κατὰ τὴν δόξαν ἐλάττων, καὶ ἀνθρώπων κατὰ
 τὸ εἶδος; Ἡλάττωσας γὰρ αὐτὸν, φησί, βραχύ τι
 παρ' ἀγγέλους· καὶ πάλιν· Τὸν δὲ βραχύ τι παρ'
 ἀγγέλους ἡλαττωμένον· καὶ τὸ, Εἶδομεν αὐτὸν,
 καὶ οὐκ εἶχεν εἶδος, οὐδὲ κάλλος· ἀλλὰ τὸ εἶδος
 αὐτοῦ ἐκλείπον παρὰ πάντας τοὺς ἀνθρώπους.
 Τούτων δὲ πάντων ἠνέσχετο διὰ τὴν πολλὴν αὐτοῦ
 περὶ τὸ πλάσμα φιλανθρωπίαν, ἵνα τὸ ἀποκλιδὸς πρό-
 βαιον ἀνασώσεται (68), καὶ τὸ σωθὲν καταμύξῃ, καὶ τὸν
 κατελλθόντα ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ εἰς Ἱερὺχ, καὶ διὰ
 τοῦτο περιπεσόντα λησταῖς, εἰς τὴν οἰκίαν ὑγαίνοντα
 πάλιν ἐπαναγάγῃ πατρίδα. Ἡ καὶ τὴν φάνην αὐτῷ

A pro viribus explicantes. Ac primum nobis propo-
 natur illud : *Ego vivo propter Patrem* ⁵⁵. Hoc enim
 unum est ex jaculis, quæ in cælum vibrantur ab
 his, qui eo impie utuntur. Illud autem dictum hoc
 loco non ipsam ante sæcula, ut arbitror, vitam de-
 signat (quidquid enim propter alterum vivit, vita
 ipsa esse nequit; quemadmodum neque quod ab
 alio calefactum est, calor ipse esse potest : Chri-
 stus autem et Deus noster dixit : *Ego sum vita* ⁵⁶),
 sed vitam hanc in carne, et in hoc tempore fac-
 tam, quam propter Patrem vixit. Nam ipso volente
 in vitam hominum advenit : neque dixit, *Ego vixi*
 propter Patrem; sed, *Ego vivo propter Patrem*,
 aperte præsens tempus significans. Potest autem
 et vitam dicere, quam vivit Christus, Verbum Dei
 habens in seipso. Atque id ipsum esse, quod si-
 gnificatur, ex his quæ sequuntur videbimus. *Et*
 qui ⁵⁷ *manducat me*, inquit, *vivit propter me* ⁵⁸.
 Edimus enim ipsius carnem, et bibimus ipsius
 sanguinem, participes facti, per incarnationem et
 sensibilem vitam, Verbi et sapientiæ. Carnem enim
 et sanguinem totam suam mysticam in carne con-
 versationem vocavit, et doctrinam ex practica et
 naturali et theologica notione constantem declara-
 vit : per quam et nutritur anima, et ad eorum quæ
 sunt contemplationem interim præparatur. Et hæc
 est fortasse illius dicti sententia.

5. Ac rursus, *Pater meus major me est* ⁵⁹. Utun-
 tur enim et hoc dicto ingrata creaturæ, mali pro-
 genies: *Ego vero ex hac etiam voce consubstantia-*
 lem esse Filium Patri credo demonstrari. Compa-
 rationes enim scio proprie inter ea quæ ejusdem
 naturæ sunt fieri. Angelum namque angelo dici-
 mus majorem, et hominem homine justiore, et
 volucrum volucris velociorem. Itaque si comparatio-
 nes inter ea quæ ejusdem speciei sunt, instituun-
 tur; Pater autem secundum comparisonem dictus
 est Filio major; consubstantialis Patri Filius. Inest
 autem et alia notio his verbis. Quid enim mirum,
 si majorem seipso Patrem confessus est, qui Ver-
 bum est et caro factus est ⁶⁰ : cum et angelis visus
 sit secundum gloriam minor, et hominibus secun-
 dum speciem? *Minuisti enim eum*, inquit, *paulo mi-*
 nus ab angelis ⁶¹; et iterum : *Eum autem qui mo-*
 dico quam angeli minoratus est ⁶²; item, *Vidimus*
eum, et non habebat speciem, neque decorem : sed
species ejus deficiens præ omnibus hominibus ⁶³. Hæc
 autem omnia sustinuit propter multam suam in
 opus suum benignitatem, ut perditam ovem recu-
 peraret, et introduceret servatam, et eum, qui ab
 Jerosolymis Jerichunta descenderat, ob idque in-
 ciderat in latrones, ad propriam rursus patriam
 sanum incolumemque reduceret. An etiam præsepe

⁵⁵ Joan. vi. 58. ⁵⁶ Joan. xi. 25. ⁵⁷ Joan. vi. 58.
⁵⁸ Hebr. ii. 9. ⁵⁹ Isa. liii. 2, 5.

(66) Ἀσεβῶς. Sic mss. Editi ἀσεβῶν. Habent
 iidem codices οὐ τὴν προαιώνιον. Editi οὐκ αὐ-
 τὴν, etc. Paulo post mss. pro αὐτοζωὴ habent αὐ-
 τοζῶν.

(67) Κέχρηται. Sic mss. Editi κέχρηται.

(68) Ἀνασώσεται. Sic libri veteres. Editi ἀνα-
 σώσῃ. Paulo post ex iisdem mss. codicibus legitur
 ἀπαναγάγῃ pro ἐπιστάγῃ.

ei exprobrabit hæreticus, per quod cum esset ratione destitutus, a Verbo nutritus est? an obijciat paupertatem, quod leetulus defuit fabri filio? Propterea Patre minor Filius, quod tuâ causa factus est mortuus, ut te a mortalitate liberaret, et celestis participem vitæ faceret. Velut si quis et medicum accuset, quod demittens se ad morbos, particeps fetoris fiat, ut sanet egrotantes.

6. Propter te et horam et diem iudicii ignorat, quanquam nihil sapientiam veram latet; omnia enim per ipsam facta sunt⁷². Hominum autem nemo unquam quod fecit ignorat. Verum id ita dispensat ob tuam infirmitatem, ut neque ii qui peccaverunt, ob præfiniti temporis angustiam in desperationem adducantur, quasi non relictum sit poenitentiae tempus: neque rursus ii qui diu cum adversaria potestate pugnant, ob temporis diuturnitatem aciem deserant. Itaque consulit utrisque **85** per ignorationem quam præ se fert; alteri quidem ob præclarum certamen tempus contrahens, alteri vero propter peccata poenitentiae tempus reservans. Quanquam cum se ipse in Evangeliiis inter eos qui ignorant, ob multorum, uti dixi, infirmitatem, numeravit⁷³; in Actis apostolorum velut perfectos seorsum alloquens, non sine sui ipsius exceptione dicit: *Non est vestrum nosse tempora vel momenta, quæ Pater posuit in sua potestate*⁷⁴. Atque hæc quidem prima aggressionem dicta sint rudius. Sed jam inquirenda sublimior dicti intelligentia, et pulsandæ fores scientiæ, si quo modo possim patremfamilias excitare, qui spirituales panes petentibus se largitur; quandoquidem amici sunt et fratres quos convivio excipere cupimus.

7. Sancti discipuli Salvatoris nostri, cum ad summum contemplationis, quantum hominibus fas est, pervenissent, et Christi sermone expurgati fuissent, finem quærent, et beatitudinem extremam nosse desiderant; id quod et a suis angelis et a seipso ignorari Dominus pronuntiavit, diem appellans accuratam omnem eorum, quæ de Deo cogitantur, comprehensionem: horam vero,

A *ὀνειδίζει αἱρετικὸς, δι' ἧς ἄλογος ὢν ἐτράφη ὑπὸ τοῦ Λόγου* (69); καὶ τὴν πενίαν προοίσει, ὅτι κληνίδιου οὐκ ἠτύρησεν ὁ τοῦ τέκτονος υἱός; Διὰ τοῦτο Πατὴρς ἐλάττων ὁ Υἱός, ὅτι διὰ σὲ γέγονε νεκρός, ἵνα σε τῆς νεκρότητος ἀπαλλάξῃ, καὶ ζωῆς μέτοχον ἐπουρανίου ποιήσῃ. Ὡς περ ἂν, εἰ τις καὶ τὸν Ιατρὸν (70) αἰτιῶτο, ὅτι συγκύπτειν ἐπὶ τὰ πάθη, τῆς δυσωδίας συναπολαύῃ, ἵνα τοὺς πεπονητάς (71), ἰάσῃται.

B *6. Διὰ σὲ καὶ τὴν ὥραν καὶ τὴν ἡμέραν τῆς κρίσεως ἀγνοεῖ· καίτοι οὐδὲν λανθάνει τὴν ὄντως σοφίαν· πάντα γὰρ δι' αὐτῆς ἐγένετο. Οὐδεὶς δὲ ἀνθρώπων πώποτε ὁ πεποίηκεν ἀγνοεῖ. Ἀλλὰ τοῦτο οἰκονομεῖ διὰ τὴν σὴν ἀσθένειαν, ἵνα μήτε τῷ στενῷ τῆς προθεσμίας οἱ ἁμαρτήσαντες τῇ ἀθυμίᾳ καταπέσουσιν, ὡς οὐκ ὑπολείμεναι καίρου μετανοίας· μηδ' αὖ πάλιν οἱ πολεμοῦντες μακρὰν τῇ ἀντικειμένη δυνάμει διὰ τὸ μῆκος τοῦ χρόνου λειποτακτῇσιν. Ἐκατέρους τοίγυν διὰ τῆς προσποιητῆς (72) ἀγνοίας οἰκονομεῖ· τῷ μὲν διὰ τὸν καλὸν ἀγῶνα συντέμνων τὸν χρόνον, τῷ δὲ διὰ τὰς ἁμαρτίας καιρὸν μετανοίας ταμιεύμενος. Καίτοι ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις ἑαυτὸν συγκαταριθμήσας τοῖς ἀγνοοῦσι διὰ τὴν τῶν πολλῶν, ὡς ἔφη, ἀσθένειαν· ἐν ταῖς Πράξεσι τῶν ἀποστόλων ὡς τελείως κατ' ἰδίαν διαλεγόμενος, καθ' ὑπεξαίρεσιν ἑαυτοῦ φησιν· Ὅχι ὁμῶν ἐστι γινῶναι χρόνους ἢ καιροὺς, οὐδὲ ὁ Πατὴρ ἔθετο ἐν τῇ ἰδίᾳ ἐξουσίᾳ. Καὶ ταῦτα μὲν κατὰ τὴν προτέραν ἐπιβολὴν εἰρήσθω (73) παχύτερον. Ἡδὲ δὲ ἐξεταστέον ὑψηλότερον τὴν διάνοιαν τοῦ ῥήτου, καλχυστέον τὴν θύραν τῆς γνώσεως, εἴ πως (74) δυνηθεῖν ἐξεγείραι τὸν οἰκοδεσπότην, τὸν τοὺς πνευματικὸς ἄρτους διδόντα τοῖς αἰτοῦσιν αὐτὸν, ἐπειδὴ φίλοι καὶ ἀδελφοὶ εἰσιν, οὓς ἐστιῶμαι σπουδάζομεν.*

C *7. Οἱ ἅγιοι μαθηταὶ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐπέκεινα θεωρίας, ὡς ἐνὶ ἀνθρώποις, ἐλθόντες, καὶ καθαρθέντες ἀπὸ τοῦ λόγου (75), τὸ τέλος ἐπιζητοῦσι, καὶ τὴν ἐσχάτην μακαριότητα γινῶναι ποθοῦσιν, ὅπερ ἀγνοεῖν καὶ τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ καὶ αὐτὸν ὁ Κύριος ἡμῶν ἀπεφώνητο· ἡμέραν (76) μὲν λέγων πᾶσαν τὴν ἀκριβῆ κατὰλήψιν τῶν ἐπινοιών τοῦ Θεοῦ· ὥραν δὲ τὴν ἐνάδος καὶ μονάδος θεωρίαν, ὣν τὴν εἰρητιν μόνην*

⁷² Joan. i, 3. ⁷³ Marc. xiii, 32. ⁷⁴ Act. i, 7.

(69) "Ἄλογος ὢν ἐτράφη ὑπὸ τοῦ Λόγου. Sic duo mss. codices. Editi ἄλλος ὢν ἐτράφη ὑπὸ τοῦ Λόγου. Legit Combefisius ὁ Λόγος ὢν ἐτράφη ὑπὸ τοῦ ἄλλου, ac Begium codicem sic habere testatur, unde concludit sic esse reddendum: *Qui Verbum esset, a bruta nutritus animante est.* Sed vir doctissimus videtur negligentius legisse. Nam eodem codice usi sumus, nec tamen hanc lectionem in eo invenimus. Confirmatur scriptura, quam sequimur, testimonio Gregorii Nazianzeni, qui orat. 58 Basilii vestigiis sic loquitur: Καὶ τὴν φάτιν προσκύνησον, δι' ἣν ἄλογος ὢν ἐτράφη ὑπὸ τοῦ Λόγου: *Et presere adora, propter quod, cum rationis expertus es, a Verbo nutritus es,* pag. 623. Combefisii interpretatio hoc etiam vitio laborat, quod nitatur vulgari opinione de Christo inter bovem et asinum

D nota, quæ nondum sæculo quarto prodierat, ut demonstrat Tillemontius adversus Baronium, tom. I, p. 447.

(70) *Τὸν Ιατρὸν.* Eodem exemplo ac iisdem verbis refellit Gregorius Nazianzenus inimicos Incarnationis in oratione modo citata, p. 621.

(71) *Πεπονητάς.* Sic mss. Editi πεπιτωκότας. Paulo post ex iisdem codicibus legimus λανθάνει et δι' αὐτῆς. Editi ἐλάνθανε et δι' αὐτοῦ.

(72) *Προσποιητῆς.* Sic mss. Editi προσποιητικῆς.

(73) *Εἰρήσθω.* Sic Reg. Editi εἰρήσθαι.

(74) *Εἰ πως.* Reg. εἴ που, Harl. εἴ πῃ.

(75) *Ἀπὸ τοῦ Λόγου.* Respicit ad Christi verba, Joan. xv, 3: *Jani vos mundæstis propter sermonem quem locutus sum vobis.*

(76) *Ἡμέραν.* Sic mss. Editi ἡμέρας.

προσέειμι τῷ Πατρὶ. Ὑπονοῶ τοίνυν, ὅτι ἐκεῖνο λέγεται περὶ αὐτοῦ εἰδέναι ὁ Θεός, ὅπερ ἐστὶ· κάκεινο μὴ εἰδέναι ὅπερ οὐκ ἐστὶ. Δικαιοσύνην μὲν γὰρ καὶ σοφίαν λέγεται εἰδέναι ὁ Θεός, αὐτοδικαιοσύνη (77) καὶ σοφία ὑπάρχων· ἀδικίαν δὲ καὶ πονηρίαν ἀγνοεῖν· οὐ γὰρ ἐστὶν ἀδικία καὶ πονηρία ὁ κτίσας ἡμᾶς Θεός. Εἰ τοίνυν ἐκεῖνο λέγεται περὶ αὐτοῦ εἰδέναι ὁ Θεός ὅπερ ἐστὶ, κάκεινο μὴ εἰδέναι ὅπερ οὐκ ἐστὶν· οὐκ ἐστὶ δὲ ὁ Κύριος ἡμῶν κατὰ τὴν τῆς ἐνανθρωπήσεως ἐπίνοιαν, καὶ παχυτέραν διδασκαλίαν, τὸ ἔσχατον ὁρεκτόν· οὐκ ἄρα οἶδεν (78) ὁ Σωτὴρ ἡμῶν τὸ τέλος καὶ τὴν ἐσχάτην μακαριότητα. Ἀ.Λ.Ή' οὐδὲ οἱ ἀγγέλοι, φησὶν, Ἰσαΐ· τούτέστιν, οὐδὲ ἡ ἐν αὐτοῖς θεωρία καὶ οἱ λόγοι τῶν διακονούντων εἰσι τὸ ἔσχατον ὁρεκτόν. Παρεῖα γὰρ καὶ τούτων ἡ γνώσις συγκρίσει τοῦ (79) πρόσωπον πρὸς πρόσωπον. Μόνος δὲ ὁ Πατὴρ, φησὶν, ἐπίσταται· ἐπεὶ καὶ αὐτός ἐστι τὸ τέλος, καὶ ἡ ἐσχάτη μακαριότης. Ὅταν γὰρ μηκέτι Θεὸν ἐν τοῖς κατόπτοις, μηδὲ διὰ τῶν ἀλλοτρίων ἐπιγινώσκωμεν, ἀλλ' αὐτῷ ὡς μόνῳ καὶ ἐνὶ προσέλωμεν· τότε καὶ τὸ ἔσχατον τέλος εἰσόμεθα. Χριστοῦ γὰρ βασιλείαν φασὶν εἶναι πᾶσαν τὴν ἔνυλον γνώσιν· τοῦ δὲ Θεοῦ καὶ Πατρὸς τὴν αὔλον, καὶ ὡς ἂν εἴποι τις, αὐτῆς τῆς θεότητος θεωρίαν. Ἔστι δὲ καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν καὶ αὐτὸς τὸ τέλος, καὶ ἡ ἐσχάτη μακαριότης, κατὰ τὴν τοῦ Λόγου ἐπίνοιαν. Τί γὰρ φησὶν ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ; Κἀγὼ ἀναστήσω αὐτὸν ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ· ἀνάστασιν λέγων τὴν ἀπὸ τῆς ἐνύλου γνώσεως ἐπὶ τὴν αὔλον θεωρίαν μετὰ βασιάν (80), ἐσχάτην δὲ ἡμέραν τὴν γνώσιν ταύτην εἰπὼν, μεθ' ἣν οὐκ ἐστὶν ἑτέρα. Τηνικαῦτα γὰρ ὁ νοῦς ἡμῶν ἐξανίσταται, καὶ πρὸς ὕψος μακάριον διεγείρεται, ὁπνίκα ἂν θεωρήσῃ τὴν ἐνάδα καὶ μονάδα τοῦ Λόγου. Ἀλλ' ἐπειδὴ παχυνθεὶς ἡμῶν ὁ νοῦς τῷ χοῦ συνεδέθη, καὶ τῷ πηλῷ συμφύρεται, καὶ φιλή τῇ θεωρίᾳ ἐνατενίσκειν ἀδυνατεῖ, διὰ τῶν συγγενῶν τοῦ σώματος αὐτοῦ κόσμων (81) ποδηγούμενος· τὰς ἐνεργείας τοῦ κτίστοιο κατανοεῖ, καὶ ταῦτα ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων τῶς ἐπιγινώσκει, ἔν' οὕτω κατὰ μικρὸν αὐξηθεὶς ἰσχύσει ποτὲ καὶ αὐτῇ γυμνῇ προσελθεῖν τῇ θεότητι. Κατὰ ταύτην δὲ οἶμαι τὴν ἐπίνοιαν εἰρῆσθαι καὶ τὸ, Ὁ Πατὴρ μου μέλλω μου εἶπεί· καὶ τὸ,

⁷⁷ Marc. xiii, 32. ⁷⁸ ibid. ⁷⁹ I Cor. xiii, 12. ⁸⁰ Joan. vi, 40.

(77) *Αὐτοδικαιοσύνη*. Sic mss. Male in editis αὐτὸς καὶ δικαιοσύνη.

(78) *Οἶδεν*. Sic libri veteres pro εἶδεν, et paulo post Ἰσαΐ pro οἶδασι.

(79) *Συγκρίσει τοῦ*, etc. Tota hæc explicandi ratio non sua sponte deducta, sed vi pertracta multis videbitur. Sed illud ad excusandum difficilior, quod ait Basilii angelorum scientiam crassam esse, si comparetur cum ea quæ est facie ad faciem. Videtur subtilis explicatio, quam hic sequitur, necessitatem ei imposuisse ita de angelis sentiendi. Nam cum diem et horam idem esse statueret, ac extremam beatitudinem; illud Scripturæ, *Sed neque angeli sciunt*, coquebat illis visionem illam, quæ sit facie ad faciem, denegare; quia idem de illis non poterat dici ac de Filio, eos de seipsi scire id quod sunt, nescire quod non sunt. Quod si hanc hausit opinionem ex Origenis fontibus, qui pluribus locis eam insinuat, certe cito deposuit

unitatis ac monadis contemplationem, quarum scientiam soli Patri attribuit. Suspicor igitur Deum dici id quod est de seipso scire, et id nescire quod non est. Justitiam enim et sapientiam nosse dicitur Deus, cum ipse justitia et sapientia sit; injustitiam vero et malitiam ignorare; non enim est injustitia neque malitia, qui condidit nos Deus. Itaque si dicitur Deus, id quod est de seipso nosse, atque id nescire quod non est: non est autem Dominus noster secundum incarnationis considerationem, et crassiorem doctrinam, extremum illud bonum desiderabile: non igitur cognovit Salvator noster finem et extremam beatitudinem. *Sed neque angeli, inquit, sciunt* ⁸¹: hoc est, neque contemplatio quæ in ipsis est, neque rationes ministeriorum sunt extremum illud bonum desiderabile. Nam horum etiam scientia crassa est, si comparetur cum ea, quæ est facie ad faciem. Solus autem Pater, inquit, novit ⁸²: quippe et ipse est finis, et extrema beatitudo. Cum enim non amplius Deum in speculis, neque per aliena cognoscemus ⁸³, sed ad ipsum veluti solum et unum accedimus; tunc et extremum finem sciemus. Nam Christi regnum esse ferunt omnem materialem cognitionem; Dei vero et Patris, immaterialem, et, ut ita dixerim, ipsius divinitatis contemplationem. Atque etiam Dominus noster et ipse finis est, et extrema beatitudo secundum Verbi considerationem. Quid enim ait in Evangelio? *Et ego resuscitabo eum in novissimo die* ⁸⁴: resurrectionem dicens transitum a materiali cognitione ad immortalem contemplationem; ⁸⁵ diem autem novissimum appellans eam cognitionem, post quam non est alia. Tunc enim mens nostra excitatur, et ad beatam sublimitatem erigitur, cum Verbi unitatem ac monada contemplata fuerit. Sed quoniam mens nostra crassior effecta terræ illigata est, et luto admiscetur, et contemplationi nudæ intenta esse non potest; per cognatas corpori ipsius pulchritudines manu ducta, conditoris operationes considerat, eaque interim ex effectibus cognoscit, ut ita paulatim aucta, possint aliquando ad ipsam etiam

Ait enim tom. II, p. 320, angelos in divinam faciem continenter intentos oculos habere. Idem coecet in Commentario in *Isaiam* p. 515, n. 185, et in libro *De Spiritu sancto*, cap. 16.

(80) *Μετὰ βασιάν*. Hanc vocem addimus ex mss. Ex iisdem legimus ἡμέραν δὲ τὴν pro τὴν ἡμέραν τὴν.

(81) *Κόσμων*. Ait Combefissius: Dura mihi hic vox: sit pro στοιχείων, per cognata corpori elementa. Sed hæc in re minus vidit vir eruditus; non enim idem sonat illa vox ac mundi, quasi plures ejusmodi mundos admittat Basilii; sed idem prorsus ac ornatus, sive ut ait Basilii in epist. 6: τὰ περὶ γῆν κάλλη, pulchritudines quæ sunt circa terram. In Commentario in *Isaiam* n. 58, p. 422, Ecclesia dicitur πρέπουσιν αὐτῇ κόσμοις κεκοσμημένη, convenientibus sibi ornamentis instructa. Eadem voce utitur Gregorius Nazianzenus epist. 107.

nudam divinitatem accedere. In eandem autem arbitror sententiam dictum fuisse et illud : *Pater major me est* ⁶⁵ : illud itidem, *Non est meum dare, sed quibus paratum est a Patre* ⁶⁶. Hoc enim est quod et Christus regnum tradere dicitur Deo et Patri ⁶⁷ ; cum primitiæ, non finis sit, secundum rudiorum, ut dixi, doctrinam, quæ nostri non ipsius Filii respectu intelligitur. Quod autem hæc ita se habent, rursus discipulis in Actis apostolorum interrogantibus, *Quando restitues regnum Israel*, respondit, *Non est vestrum nosse tempora vel momenta, quæ Pater posuit in propria potestate* ⁶⁸. Hoc est, non eorum est, qui carni et sanguini illigati sunt, talis regni cognitio. Posuit enim Pater contemplationem istam in propria potestate : potestatem dicens eos, qui sub ipsius sunt potestate ; proprios vero eos, quos rerum inferiorum ignoratio non tenet. Nolim autem intelligas tempora et momenta sensibilia, sed quandam cognitionis intervalla a sole intelligibili facta. Oportet enim istam Domini nostri preceationem ad finem perducere ac impleri. Jesus enim est qui precatus est : *Da eis, ut et ipsi in nobis unum sint, sicut ego et tu, Pater, unum sumus* ⁶⁹. Deus enim cum unus sit, si in singulis fuerit, omnes unum efficit ; et accedente unitate, perit numerus. Atque equidem sic aggressus sum hoc dictum secundo tentamine. Quod si quis meliora dicat, aut nostra pie emendet ; et dicat, et emendet, et eum pro nobis remunerabit Dominus. Nulla enim apud nos habitat invidia, ut qui nec contentionis, nec inanis gloriæ studio ad hanc verborum investigationem accesserimus ; sed propter fratrum utilitatem, ne testacea vasa thesaurum Dei habentia ab hominibus saxeo corde præditis et incircumcisis, qui ex

8. Rursus per sapientem Salomonem in Proverbiis creatus est. *Dominus enim, inquit, creavit me* ⁷⁰. Et initium viarum evangelicarum nominatur, quæ nos ad regnum cælorum ducunt ; non secundum essentiam creatura, sed secundum dispensationem factus via. Nam *factum esse, et creatum esse*, idem significant. Factus est enim quatenus via et janua et pastor et nuntius et ovis, ac rursus pontifex et apostolus ; nominibus aliis pro alia considerandi ratione positus. Rursus quid dicat hæreticus **87** de non subjecto Deo, et propter nos facta peccato ? Scriptum namque est : *Cum subjecta fuerint illi omnia, tunc et ipse Filius subjectus erit ei, qui subiecit sibi omnia* ⁷¹. Non times, o homo, cum Deus non subjectus appellatur ! Tuam enim subjectionem, suam facit ; et

A *Οὐκ ἔστιν ἡμῶν δοῦναι, ἀλλ' οἷς ἡτοίμασται ὑπὸ τοῦ Πατρὸς*. Τοῦτο γὰρ ἐστὶ καὶ τὸ παραδόναι τὴν βασιλείαν τὸν Χριστὸν τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ· ἀπαρχὴν ὄντα καὶ οὐ τέλος, κατὰ τὴν παχυτέραν, ὡς ἔφη, διδασκαλίαν, ἥτις ὡς πρὸς ἡμᾶς, καὶ οὐ πρὸς αὐτὸν τὸν Υἱὸν θεωρεῖται. "Οτι δὲ ταῦθ' οὕτως ἔχει, πάλιν ἐρωτήσας τοὺς μαθηταῖς ἐν ταῖς Πράξεσι τῶν ἀποστόλων τό· *Πότε ἀποκαθίστασε τὴν βασιλείαν τῷ Ἰσραὴλ*, φησὶν· *Οὐχ ἡμῶν ἔστι γινῶναι χρόνους ἢ καιροὺς* (82), οὗς ὁ Πατὴρ ἔθετο ἐν τῇ ἰδίᾳ ἐξουσίᾳ. Τοῦτέστιν, οὐ τῶν συνδεσμένων παρὰ καὶ αἵματι τῆς τοιαυτῆς βασιλείας ἡ γνώσις. Ταύτην γὰρ τὴν θεωρίαν ὁ Πατὴρ ἐναπέθετο τῇ ἰδίᾳ ἐξουσίᾳ· ἐξουσίαν λέγων τοὺς ἐξουσιαζομένους, ἰδίους δὲ, οὓς μὴ κατέχει (83) ἀγνοία τῶν κατωτέρω πραγμάτων. Χρόνους δὲ καὶ καιροὺς μὴ μοι νόει αἰσθητοὺς, ἀλλὰ διαστήματά τινα γνώσεως ὑπὸ τοῦ νοητοῦ ἡλίου γινόμενα. Δεῖ γὰρ τὴν προσευχὴν ἐκαίνην ἐπὶ πέρας· ἀχθῆναι τοῦ Δεσπότης ἡμῶν. Ἰησοῦς γὰρ ἔστιν ὁ προσευξάμενος· *Δός αὐτοῖς, ἵνα καὶ αὐτοὶ ἐν ἡμῖν ἐνωσι, καθὼς ἐγὼ καὶ σὺ ἐν ἑσμεν, Πάτερ*. Εἰς γὰρ ὧν ὁ Θεός, ἐν ἐκάστῳ γινόμενος, ἐνοῖ τοὺς πάντας· καὶ ἀπόλλυται ὁ ἀριθμὸς τῇ τῆς μονάδος ἐπιδημίᾳ. Κἀγὼ μὲν οὕτως ἐπέβαλον τῷ ῥητῷ (84) κατὰ τὴν δευτέραν ἐπιχείρησιν. Εἰ δὲ τις βέλτιον λέγοι, ἢ διορθοίη εὐσεβῶς τὰ ἡμέτερα, καὶ λεγέτω καὶ διορθοῦσθω, καὶ ὁ Κύριος ἀνταποδώσει ὑπὲρ ἡμῶν. Οὐδεὶς γὰρ παρ' ἡμῖν αὐλίζεται· φθόνος, ὅτι μὴδὲ φιλονεικίας ἕνεκεν ἢ κινηδοξίας (85) ἐπὶ τῇδε τὴν ἐξέτασιν τῶν ῥημάτων κεχωρήκαμεν· ἀλλ' ὠφελείας ἕνεκεν τῶν ἀδελφῶν, ὑπὲρ τοῦ μὴ δοκεῖν παρακρούεσθαι τὰ ὁσπράκιννα σκευή, τὰ τὸν θησαυρὸν ἔχοντα τοῦ Θεοῦ, ὑπὸ τῶν λιθοκαρδίων καὶ ἀπεριτμητῶν ἀνθρώπων, τῶν ἐκ τῆς μωρίας ὠπλισμένων σοφίας.

C *stulta sapientia armati sunt, circumveniri vi-*
8. Πάλιν διὰ τοῦ σοφοῦ Σολομῶντος ἐν Παραροιμαῖς ἐκτίσται. Κύριος γὰρ, φησὶν, *ἐκτίσέ με*. Καὶ ἀρχὴ ὁδῶν εὐαγγελικῶν ὀνομάζεται, ἀρουσῶν ἡμᾶς πρὸς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, οὐ κατ' οὐσίαν κτίσις, ἀλλὰ κατὰ τὴν οἰκονομίαν ἑδὼς γεγονώς. Τὸ γὰρ γεγονέναι, καὶ τὸ ἐκτίσθαι, ταυτὸν δηλοῖ. "Ως γὰρ ὁδοὶ γέγονε, καὶ θύρα, καὶ πομῆν, καὶ ἄγγελος, καὶ πρόδρομος, καὶ πάλιν ἀρχιερεὺς καὶ ἀπόστολος· ἄλλων (86) κατ' ἄλλην ἐπίνοιαν τῶν ὀνομάτων κειμένων. Τί ἂν εἴποι πάλιν ὁ αἰρετικὸς περὶ τοῦ ἀνυπατάχτου Θεοῦ, καὶ ταῦ δι' ἡμᾶς ἁμαρτίαν γεγεννημένου ; Γέγραπται γάρ· *Ὅταν ὑποταγῇ αὐτῷ τὰ πάντα, τότε καὶ αὐτὸς ὁ Υἱὸς ὑποταγήσεται τῷ ὑποτάξαντι αὐτῷ τὰ πάντα*. Οὐ φοβῆ, ἄνθρωπε, τὸν Θεὸν ἀνυπατάχτον ὀνομαζόμενον ; Τὴν γὰρ σὴν ὑποταγὴν ἰδὶαν ποιεῖται, καὶ ἐν τῷ ἀντιτείνειν σε πρὸς

⁶⁵ Joan. xiv, 28. ⁶⁶ Matth. xx, 30. ⁶⁷ I Cor. xv, 24. ⁶⁸ Act. i, 6, 7. ⁶⁹ Joan. xvii, 21. ⁷⁰ Prov. viii, 22. ⁷¹ I Cor. xv, 28.

(82) *Ἦ καιροὺς*. Sic mss. Editi καὶ καιροὺς.

(83) *Οὐκ μὴ κατέχει*. Mss. ὧν μὴ μετέχει.

(84) *Ἐπέβαλον τῷ ῥητῷ*. Melior videtur hæc veterum codicum scriptura quam vulgata ἀπέβαλον τὸ ῥητόν.

(85) *Κερδοξίας*. Sic mss. Editi φιλοδοξίας. Paulo post cod. R. g. μὴ δοκεῖν περικρούεσθαι.

(86) *Ἄλλων*. Ed. ii addunt δέ, sed deest in mss. Paulo posi ἁμαρτία γεγεννημένου in cod. Reg.; ἁμαρτίας Harl.

τὴν ἀρετὴν, ἀνυπότακτον ἑαυτὸν ὀνομάζει. Οὕτω ποτὲ καὶ ἑαυτὸν ἐφη εἶναι τὸν διωκόμενον. Σαῦλε γάρ, φησί, Σαῦλε, τί με διώκεις; ἤνιχα ἐπὶ Δαμασκὸν ἔτρεχε (87), τοὺς μαθητάς τοῦ Χριστοῦ συνδῆσαι βουλόμενος. Καὶ πάλιν ἑαυτὸν γυμνὸν ὀνομάζει, ἐνός τινος τῶν ἀδελφῶν γυμνητεύοντος. Γυμνὸς γάρ, φησὶν, ἡμῖν, καὶ περιεβάλετέ με. Καὶ ἄλλου ἐν φυλακῇ ὄντος, ἑαυτὸν ἐφη εἶναι τὸν καθεργαζόμενον. Αὐτὸς γάρ τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν ἤρε, καὶ τὰς νόσους ἐδάστασε. Μία δὲ τῶν ἀσθενειῶν ἐστὶ καὶ ἡ ἀνυποταξία· καὶ ταύτην ἐδάστασε. Διὸ καὶ τὰ συμβαίνοντα ἡμῖν περιστατικὰ ἰδιοποιεῖται ὁ Κύριος, ἐκ τῆς πρὸς ἡμᾶς κοινωνίας τῇ ἡμέτερα πάθῃ ἀναδεχόμενος.

9. Ἀλλὰ καὶ τὸ, Οὐ δύναται ὁ Υἱὸς ποιεῖν ἄφ' ἑαυτοῦ οὐδὲν, λαμβάνουσιν οἱ θεομάχοι ἐπὶ καταστροφῇ τῶν ἀκούοντων. Ἐμοὶ δὲ καὶ τοῦτο τὸ ῥητὸν μάλιστα καταγγέλλει τῆς αὐτῆς φύσεως εἶναι τὸν Υἱὸν τῷ Πατρὶ. Εἰ γὰρ ἕκαστον τῶν λογικῶν κτισμάτων δύναται τι ποιεῖν ἄφ' ἑαυτοῦ, αὐτεξούσιον ἔχον (88) τὴν ἐπὶ τὸ χεῖρον τε καὶ κρεῖττον ῥοπήν, ὁ δὲ Υἱὸς οὐ δύναται τι ποιεῖν ἄφ' ἑαυτοῦ· οὐ κτίσμα ὁ Υἱός. Εἰ δὲ μὴ κτίσμα, ὁμοούσιος τῷ Πατρὶ. Καὶ πάλιν, οὐδὲν τῶν κτισμάτων τὰ ὅσα βούλεται δύναται. Ὁ δὲ Υἱὸς ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς· πάντα ὅσα ἠθέλησεν, ἐποίησεν· οὐκ ἄρα κτίσμα ὁ Υἱός. Καὶ πάλιν, πάντα τὰ κτίσματα ἢ ἐκ τῶν ἐναντίων συνέστηκεν, ἢ τῶν ἐναντίων ἐστὶ δεκτικά. Ὁ δὲ Υἱὸς αὐτοδικοσύνην, καὶ ἄυλός ἐστιν· οὐκ ἄρα κτίσμα ὁ Υἱός. Εἰ δὲ μὴ τοῦτο, ὁμοούσιος τῷ Πατρὶ.

10. Καὶ αὕτη μὲν αὐτάρκης ἡμῖν ἡ ἐξέτασις, κατὰ τὴν δύναμιν τὴν ἡμετέραν τῶν θεθέντων ῥητῶν. Ἥδη δὲ λοιπὸν καὶ πρὸς τοὺς ἀντιπίπτοντας τῷ Πνεύματι τῷ ἁγίῳ τῷ λόγῳ χωρήσωμεν (89), καθαιρούντες αὐτῶν πᾶν ὕψωμα διανοίας· ἐπαμβρόμενον κατὰ τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ. Κτίσμα λέγεις τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Πᾶν δὲ κτίσμα δοῦλόν ἐστι τοῦ κτίσαντος· τὰ γὰρ σῶμματα, φησὶ, δούλα σά. Εἰ δὲ δοῦλόν ἐστι, καὶ ἐπικτήτων ἔχει τὴν ἀγιότητα· πᾶν δὲ ὁ ἐπικτήτων ἔχει τὴν ἀγιότητα, οὐκ ἀνεπίδεκτόν ἐστι κακίας· τὸ δὲ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, κατ' οὐσίαν ὢν ἅγιον, πηγὴ ἁγιασμοῦ προσηγόρευται· οὐκ ἄρα κτίσμα τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Εἰ δὲ μὴ κτίσμα, ὁμοούσιόν ἐστι τῷ Θεῷ. Πῶς δὲ δοῦλον ἀποκαλεῖς, εἰπέ μοι, τὸν διὰ τοῦ βαπτίσματος ἐλευθερουντά σε τῆς δουλείας; Ὁ γὰρ νόμος, φησὶ, τοῦ Πνεύματος τῆς ζωῆς ἡλευθέρωσέ με (90) ἀπὸ τοῦ νόμου τῆς ἀμαρτίας. Ἀλλ' οὐδὲ τρεπτὴν αὐτοῦ ποτε τὴν οὐσίαν τοιμήσεις· εἰπεῖν, ἀφορῶν εἰς τὴν φύσιν τῆς ἀντικειμένης δυ-

A quod tu reluctaris adversus virtutem, seipsum non subjectum nominat. Ita aliquando et seipsum dicit esse persecutioni obnoxium. Ait enim : *Saule, Saule, quid me persequeris* ⁷³ ? cum videlicet Damascum curreret, Christi discipulos vincere volens. Et rursus seipsum nudum vocat, si unus aliquis ex fratribus nudus extiterit. *Nudus enim, inquit, eram, et cooperuistis me* ⁷⁴. Item, cum alius in carcere versatur, seipsum inclusum esse dicit. Ipse enim peccata nostra tulit, et morbos portavit. Una autem ex infirmitatibus est quod subjecti non simus ; et hanc portavit. Quapropter et res adversas, quæ nobis accidunt, proprias suas facit Dominus : ob eam quam nobiscum habet societatem, perpressiones nostras suscipiens.

B 9. Sed et illud, *Non potest Filius facere a se quidquam* ⁷⁵, usurpant Dei hostes ad audientium eversionem. Mihi autem et hoc dictum maxime declarat ejusdem naturæ esse Filium ac Patrem. Etenim, si unaquæque rationalium creaturarum aliquid a seipsa facere potest, libere in pejus meliusve inclinans, Filius autem non potest a semetipso quidquam facere ; Filius creatura non est. Quod si creatura non est, Patri est consubstantialis. Ac rursus, nulla creatura quodcumque vult, potest efficere ; Filius autem omnia quæcumque voluit, fecit in cælo et in terra : non est igitur creatura Filius. Et iterum, creaturæ omnes aut constant ex contrariis, aut contrariorum sunt capaces. Filius vero est ipsa justitia, et a materia secretus : proinde Filius creatura non est. Quod si creatura non est, consubstantialis est Patri.

C 10. Sed jam quidem satis pro viribus propo- sita dicta explanavimus. Jam deinceps etiam ad eos qui Spiritum sanctum oppugnant, sermonem convertamus, ut omnem animi eorum altitudinem, quæ se contra Dei cognitionem effert ⁷⁶, dejiciamus. Spiritum sanctum creaturam dicis. Omnis autem creatura serva est Creatoris : *Omnia enim, inquit, sunt serva tua* ⁷⁷. Si vero servus est, adventitiam quoque habet sanctitatem : quiddam autem adventitiam sanctitatem habet, capax est malitiæ : at Spiritus sanctus, cum secundum essentiam sanctus sit, fons appellatur sanctitatis ⁷⁸ : non est igitur creatura Spiritus sanctus. Quod si creatura non est, consubstantialis est Deo. Quomodo autem servum vocas, dic mihi, eum, qui te per baptismum e servitute eximit ? *Nam, inquit, lex Spiritus vitæ liberavit me a lege peccati* ⁷⁹. Sed neque mutabilem audebis unquam ejus essentiam dicere ; si modo ad potentiæ adversæ naturam

⁷³ Act. ix, 4. ⁷⁴ Matth. xxv, 36. ⁷⁵ Joan. v, 19. 4. ⁷⁶ Rom. viii, 2.

(87) *ἔτρεχε*. Addunt editi ἔκεινος, sed deest in mss. Paulo post editi περιεβάλετε· aliter in mss. Subinde cod. Harl. ἀσθενείας pro ἀμαρτίας.

(88) *Αὐτεξούσιον ἔχον*. Hæc verba et quæ sequuntur usque ad ista, οὐ κτίσμα ὁ Υἱός, addidimus ex cod. Reg. cui consentit Harl., nisi quod habet

αὐτεξούσιον καὶ ἴσῃν ἔχον ἐπὶ τὸ χεῖρον καὶ κρεῖττον ῥοπήν.

(89) *Χωρήσωμεν*. Sic mss. Editi χωρήσμεν. Non multo post ex cod. Harl. addita sunt hæc verba, πᾶν δὲ ὁ ἐπικτήτων ἔχει τὴν ἀγιότητα.

(90) *Ἠλευθέρωσέ με*. Sic in duobus mss.

respicias, quæ fulguris in morem e caelo lapsa est, et vera vita excidit, propterea quod ascitam eternamque sanctitatem habuit, successitque consilio malo mutatio. Itaque posteaquam **88** et unitate excidit, et angelicam abiecit dignitatem, ex moribus dictus est diabolus, exstincto quidem priore ac beato habitu, excitata vero adversa illa potentia. Ad hæc si Spiritum sanctum dicit creaturam, circumscriptam ac finitam illius naturam inducit. Quomodo ergo stabit illud: *Spiritus Domini replevit orbem terrarum* ⁷⁹? illud quoque, *Quo ibo a Spiritu tuo* ⁸⁰? Sed neque ipsum natura simplicem, ut apparet, confitetur. Dicit enim ipsum numero unum. Quidquid autem unum numero est, id, ut dixi, simplex non est. Si vero simplex non est Spiritus sanctus, ex essentia et sanctitate constat: quod autem est ejusmodi, compositum est. Sed quis adeo demens fuerit, ut Spiritum sanctum dicat compositam, ac non simplicem, et Patri et Filio consubstantiali secundum simplicitatis rationem?

41. Quod si sermone progrediendum est, majoraque inspicienda, hinc maxime divinam sancti Spiritus potentiam contemplerur. Tria creatio-
num genera in Scriptura nominata invenimus: unum quidem ac primum, ex nihilo productionem; secundum vero, ex pejore in melius im-
mutationem; tertium, resurrectionem mortuo-
rum. In his reperies Spiritum sanctum una cum
Patre et Filio operantem. Cæli enim producun-
tur. Quid jam dicit David? *Verbo Domini cæli
firmati sunt, et spiritu oris ejus omnis virtus
eorum* ⁸¹. Rursus creatur homo per baptisma. Si
qua enim in Christo nova creatura ⁸². Jam quid
dicit discipulis Salvator? *Euntes docete omnes
gentes, baptizantes eos in nomine Patris et Filii
et Spiritus sancti* ⁸³. Vides et hic una adesse cum
Patre et Filio Spiritum sanctum. Quid autem dices
et de resurrectione mortuorum, postquam defe-
cerimus, et in nostrum pulverem reversi fuerim-
us? Terra enim sumus, et in terram ibimus, et
mittit Spiritum sanctum, et creabit nos, et re-
novabit faciem terræ ⁸⁴. Nam quod sanctus Paulus
resurrectionem dixit, id David renovationem ap-
pellavit. Rursus autem audiamus eum, qui ad
tertium usque cælum raptus est. Quid dicit?
Templum estis Spiritus sancti in vobis inhabitantis ⁸⁵. Templum autem omne, Dei templum est.
Quod si templum sumus Spiritus sancti; Spiritus
sanctus Deus est. Dicitur autem et templum Sa-
lomonis; verum tanquam ejus qui exstruxit.
Quod si sic sumus templum Spiritus sancti, Spi-
ritus sanctus Deus est: *Qui enim omnia condi-
dit, Deus est* ⁸⁶; si vero tanquam ejus, qui adora-

νάμεως, ἥτις, ὡς ἀτραπὴ, πέπτωκεν ἀπὸ τοῦ οὐρα-
νοῦ, καὶ ἐξέπεσε τῆς ὄντως ζωῆς, διὰ τὸ ἐπίκτητον
ἐσχηκέναι τὴν ἀγιότητα, καὶ ἐπηκολουθηκέναι τῇ
κακῇ βουλῇ τὴν ἀλλοίωσιν. Τοιγαροῦν καὶ ἐκπεσὼν
τῆς μονάδος, καὶ τὸ ἀγγελικὸν ἀπορρίψας ἀξίωμα,
ἀπὸ τοῦ τρόπου ὀνομάσθη διάβολος· ἀποσθεθείσης
μὲν αὐτοῦ τῆς προτέρας καὶ μακαρίας ἐξως, τῆς
δὲ ἀντικειμένης ταύτης δυνάμεως ἀναφείσης. Ἐπει-
τα εἰ κτίσμα λέγει τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, πεπερατω-
μένην τὴν φύσιν αὐτοῦ εἰσάγει. Πῶς οὖν σταθίσειται
τὸ, *Πνεῦμα Κυρίου πεπλήρωκε τὴν οἰκονομίαν σου*;
καὶ τὸ, *Ποῦ πορευθὼ ἀπὸ τοῦ Πνεύματός σου*;
Ἄλλ' οὐδ' ἀπλοῦν αὐτὸ τῇ φύσει, ὡς εἰκεν, ὁμο-
λογεῖ. Ἀριθμῷ γὰρ ἐν αὐτῷ ὀνομάζει. Πᾶν δὲ ὃ ἐν
ἀριθμῷ, τοῦτο οὐκ ἀπλοῦν. ὡς ἔφη, ἔστιν. Εἰ δὲ
μὴ ἀπλοῦν ἐστὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἐξ οὐσίας καὶ
ἀγιασμοῦ συνέστηκε· τὸ δὲ τοιοῦτον, σύνθετον. Καὶ
τίς οὕτως ἀνόητος, ὡς σύνθετον εἶπεν τὸ Πνεῦμα τὸ
ἅγιον, καὶ μὴ ἀπλοῦν, καὶ κατὰ τὸν τῆς ἀπλότητος
λόγον ὁμοούσιον Πατρὶ καὶ Υἱῷ;

41. Εἰ δὲ δεῖ προεῖναι (91) τῷ λόγῳ, καὶ ἐποπτεῦ-
σαι τὰ μείζονα, ἐκ τούτου μάλιστα τὴν θεϊκὴν δύ-
ναμιν τοῦ ἁγίου Πνεύματος θεωρήσωμεν. Τρεῖς κτί-
σεις εὐρήκαμεν ὀνομαζομένας ἐν τῇ Γραφῇ· μὴν
μὲν καὶ πρώτην τὴν ἀπὸ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι
παραγωγὴν· δευτέραν δὲ τὴν ἀπὸ τοῦ χείρονος εἰς
τὸ χρεῖττον ἀλλοίωσιν· τρίτην δὲ τὴν ἐξανάστασιν
τῶν νεκρῶν. Ἐν ταύταις εὐρήσεις συνεργὸν Πατρὶ
καὶ Υἱῷ τὸ ἅγιον Πνεῦμα. Οὐρανῶν γὰρ οὐσίωσις.
Καὶ τί φησιν ὁ Δαβὶδ; *Τῷ λόγῳ Κυρίου οἱ οὐρανοὶ
ἐστερεώθησαν*, καὶ τῷ *πνεύματι τοῦ στόματος
αὐτοῦ πᾶσα ἡ δύναμις αὐτῶν*. Πάλιν ἄνθρωπος
διὰ βαπτίσματος κτιζέται· *Εἰ τις γὰρ ἐν Χριστῷ
καὶ ἡ κτίσις*. Καὶ τί φησι τοῖς μαθηταῖς ὁ Σωτὴρ;
*Ἀπελθόντες, μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βα-
πτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ
τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος*. Ὅρξες κἀν-
ταῦθα συμπάρῃ Πατρὶ καὶ Υἱῷ τὸ ἅγιον Πνεῦμα.
Τί δ' ἂν εἴποις καὶ περὶ τῆς ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν,
ἐταν ἐκλείψωμεν, καὶ εἰς τὸν χούιν ἡμῶν ἐπιστρέ-
ψωμεν; Γῆ γὰρ ἐσμεν, καὶ εἰς τὴν γῆν ἀπελευσό-
μεθα, καὶ ἀποστελεῖ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ κτίσει
ἡμᾶς, καὶ ἀνακαινίσκει τὸ πρόσωπον τῆς γῆς. Ἦν
γὰρ Παῦλος ὁ ἅγιος ἐξανάστασιν εἰρηκε, ταύτην
Δαβὶδ ἀνακαινισμόν προσηγόρευσε. Ἀκούσωμεν δὲ
πάλιν (92) τοῦ ἀρχαγέντος ἕως τρίτου οὐρανοῦ. Τί
φησιν; *Ὅτι ναὸς τοῦ ἐν ὑμῖν ἁγίου Πνεύματος
ἐστε*. Πᾶς δὲ ναὸς Θεοῦ ναὸς. Εἰ δὲ ναὸς ἐσμεν τοῦ
Πνεύματος τοῦ ἁγίου, Θεὸς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον.
Λέγεται δὲ καὶ ναὸς Σολομῶντος, ἀλλ' ὡς κατα-
σκευάσαντος. Εἰ δὲ οὕτως ἐσμεν ναὸς τοῦ ἁγίου
Πνεύματος, Θεὸς τὸ ἅγιον Πνεῦμα. Ὁ γὰρ πάντα
κατασκευάσας Θεός· εἰ δὲ ὡς προσκυνουμένου, καὶ

⁷⁹ Sap. i, 7. ⁸⁰ Psal. cxxxviii, 7. ⁸¹ Psal. xxxii, 6. ⁸² II Cor. v, 17. ⁸³ Math. xxviii, 19. ⁸⁴ Psal. ciii, 30. ⁸⁵ I Cor. vi, 19. ⁸⁶ Hebr. iii, 4.

(91) Προεῖναι. Mss. προσεῖναι.

(92) Πάλιν. Hæc vocem addidimus ex mss.

ἐνοικοῦντος ἐν ἡμῖν, ὁμολογήσωμεν αὐτὸ εἶναι Θεόν. *A* *tur, et inhabitat in nobis, confiteamur ipsum esse Deum. Adorabis namque Dominum Deum tuum, et illi soli serves*⁹⁷. Quod si eis vox illa, *Deus*, displicet, discant quid hoc nomen significet. Nimirum ex eo quod posuerit omnia, vel spectet omnia, *Deus nominatur*. Si igitur *Deus* dicitur, eo quod posuerit vel spectet omnia; *Spiritus* autem cognoscit omnia quæ Dei sunt, velut *spiritus*, qui in nobis est, novit quæ nostra sunt⁹⁸: igitur *Spiritus sanctus Deus est*. Et rursus, si *gladius Spiritus* verbum est Dei⁹⁹, *Deus est Spiritus sanctus*. Illius est enim *gladius*, *cujus etiam verbum vocatur*. Quod **89** si etiam nominatur *Patris dextera* (*Dextera enim Domini fecit virtutem*¹⁰⁰; et: *Dextera tua, Domine, percussit inimicos*¹⁰¹; *Dei autem digitus Spiritus sanctus est, secundum illud: Si ego in digito Dei ejicio demonia*¹⁰²; id quod in alio Evangelio scriptum est: *Si ego in Spiritu Dei ejicio demonia*¹⁰³): *Spiritus sanctus ejusdem naturæ ac Pater et Filius*.

12. Καὶ περὶ μὲν τῆς προσκυνήτης καὶ ἀγίας Τριάδος τοσαῦτα (95) ἡμῖν ἐπὶ τοῦ παρόντος εἰρήσθω (96). Οὐ γὰρ νῦν δυνατόν πλατύτερον ἐξετάσαι τὸν περὶ αὐτῆς λόγον. Ὑμεῖς δὲ, λαβόντες παρὰ τῆς ἡμετέρας ταπεινώσεως σπέρματα, στάχυν ὥριμον ἑαυτοῖς γεωργήσατε, ἐπεὶ καὶ τόκους, ὡς ἴστε, τῶν τοιούτων προσαπαιτούμεθα. Πιστεύω δὲ τῷ Θεῷ, ὅτι καρποφορήσετε καὶ τριάκοντα, καὶ ἐξήκοντα καὶ ἑκατὸν, διὰ τὴν καθαρότητα τοῦ βίου ὑμῶν. Μακάριοι γάρ, φησὶν (97), *οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ, οἵτινες αὐτοὶ τὸν Θεὸν ὁρῶνται*. Καὶ μηδὲ ἄλλο τι, ἀδελφοί, τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν νομίσητε (98) ἢ τὴν τῶν ὄντων ἀληθῆ κατανόησιν, ἣν καὶ μακαριότητα ὀνομάζουσιν αἱ θείαι Γραφαί. Ἡ γὰρ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἐν τῷ ὅμῳ ἐστι. Περὶ δὲ τὸν ἐν τῷ ἄνθρωπῳ οὐδὲν ἕτερον ἢ θεωρία συνίσταται. Θεωρία ἂν εἴη λοιπὸν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. Ὡν γὰρ νῦν (99) τὰς σικίας καθορώμεν ὡς ἐν κατόπτρῳ, ὑπερον, ἀπαλλαγέντες τοῦ γειώδους σώματος τούτου, καὶ ἀφθαρτον ἐπενουσάμενοι καὶ ἀθάνατον, τότε τὰ ἀρχέτυπα κατοφόμεθα. Ὀφόμεθα δὲ, εἰ γε τὸν ἑαυτῶν βίον πρὸς τὸ εὐθὲς κυβερνοήμεν, καὶ τῆς ὀρθῆς πίστεως ποιοίμεθα πρόνοιαν, ὧν χωρὶς οὐδεὶς ἔψεται τὸν Κύριον. Εἰς γὰρ κακότεχνον ψυχὴν, φησὶν, οὐκ εἰσελεύσεται σοφία, οὐδὲ κατοικήσει ἐν σώματι καταχρέφ ἁμαρτίας. Καὶ μηδὲς ὑποκροῦνται λέγων, ὅτι τὰ ἐν ποσὶ ἀγνοῶν περὶ τῆς ἀσωμάτου καὶ πάντη (1) ἀνύλου οὐσίας ἡμῖν φιλοσοφεῖς. Καὶ γὰρ ἀποπον κρίνω τὰς μὲν αἰσθήσεις ἔξ ἀκωλύτως τῶν ἰδίων ἐκτίπασθαι ὕλῳν, τὸν δὲ νοῦν μόνον εἰργα-

12. Atque ista quidem nobis de adoranda et sancta Trinitate in præsenti dicta sint. Nunc enim fieri nequit, ut latius rationem illius exquiramus. Vos vero, acceptis a nostra humilitate seminibus, maturam spicam vobisipsis excolite, siquidem et a nobis, ut nostis, exigitur talium usura. Confido autem Deo, fructum allaturos vos et trigecuplum et sexagecuplum, et centuplum, ob vestra vite puritatem. Nam *beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt*¹⁰⁴. Neque vero regnum cælorum aliud quidquam putetis, fratres, quam eorum quæ sunt contemplationem, quam etiam divinæ Scripturæ vocant beatitudinem. *Regnum enim cælorum intra vos est*¹⁰⁵. Circa internum autem hominem nihil aliud quam contemplatio consistit. Reliquum est igitur, ut contemplatio regnum sit cælorum. Quorum enim nunc umbras videmus quasi in speculo, postmodum terreno hoc corpore liberati, et incorrupto ac immortalī induti, horum archetypa videbimus. Cernemus autem, si modo vitam nostram ad id quod rectum est, direxerimus, atque recta fides curæ nobis fuerit, sine quibus nemo Dominum videbit. *Nam in malignam animam, inquit, non introibit sapientia, neque habitabit in corpore obnoxio peccato*¹⁰⁶. Nemo autem reclinet, dicens: Qui res ante pedes positas ignoras, de incorporea et prorsus immateriali essentia nobis philosopharis. Illud enim absurdum judico, ut sensus quidem sinamus libere suis op-

⁹⁷ Math. iv, 10. ⁹⁸ I Cor. ii, 10, 11. ⁹⁹ Ephes. vi, 17. ¹⁰⁰ Psal. cxvii, 16. ¹⁰¹ Exod. xv, 6. ¹⁰² Luc. xi, 20. ¹⁰³ Matth. xii, 28. ¹⁰⁴ Matth. v, 8. ¹⁰⁵ Luc. xvii, 21. ¹⁰⁶ Sap. i, 4.

(95) Ὁ Θεὸς ὀνομάζεται. Has voces et quæ sequuntur usque ad τὸ δὲ Πνεῦμα addimus ex mss. Displicet autem Combefisio τεθεικέναι, ac legere mallet τεθεωρηθέναι.

(94) Καὶ εἰ καὶ δεξιὰ. Sic mss. Editi καὶ δεξιὰ, omisiss καὶ εἰ. (Vide Addenda.)

(95) Τοσαῦτα. Ita mss. pro eo quod erat in edi-

tis τοσαῦτα. Non multo post editi σπέρμα. Mss. ut in textu.

(96) (Vide Addenda.)

(97) Γὰρ, φησὶν. Ultima vox addita ex mss.

(98) Νομίσσητε. Ita mss. Editi νομίσθητε.

(99) Ὡς γὰρ ἴστε. Ultima vocula ex mss. addita.

(1) Πάντη. Ita mss. Editi πάντα.

pleri materiis, mens vero sola a propria operatione arceatur. Ut enim sensus sensibilia, ita mens intelligibilia attingit. Simul autem et hoc dicendum, naturalia iudicia documenti expertia a conditore nostro Deo indita fuisse. Visum enim nemo edocet ut percipiat colores aut figuras; neque auditum ut sonos et voces; neque olfactum, ut bene et male olentium rerum vapores; neque gustum, ut saporos ac succos; neque tactum, ut mollia et dura, ut calida aut frigida. Neque sane quisquam mentem docebit intelligibilia assequi. Et quemadmodum sensus, si quid ipsis acciderit incommodi, egent solum curatione, et suum ipsorum munus explent facile; ita et mens carni illigata, et ortis ex ea phantasiis oppleta, fide indiget et recta vita, quæ pedes ipsius velut cervi cuiusdam præparant⁷⁷, eamque ad alta erigunt. Hoc ipsum etiam sapiens ille Salomon admonet; ac nunc quidem nobis objicit non verecundantem opificem formicam⁷⁸, ac per eam nobis actuosam viam describit: nunc vero sapientis apiculæ in fingendis favis organum⁷⁹: ac per eam naturalem contemplationem suggerit, in qua etiam de sancta Trinitate doctrina admiscetur; siquidem ex rerum creaturarum pulchritudine⁸⁰ convenienter creator consideratur. Sed jam gratiis actis Patri et Filio et Spiritui sancto, finem imponamus litteris: siquidem modus omnis, ut etiam est in proverbio, optimus est.

EPISTOLA IX.

Lauda Basilius in Maximo amorem primariorum bonorum, eum de Dionysii Alexandrini scriptis iudicium profert, et de simili secundum essentiam. Invitat ut ad se veniat (sibi enim ægrotanti et latenti in solitudine integrum non esse ad eum ire), aut saltem scribat.

Maximo philosopho.

1. Imagines vere animorum sunt sermones. Cognovimus itaque te ex litteris, quantum, aiunt, ex unguitus leonem: gavisique sumus, quod invenerimus te haud segniter affectum erga primaria ac maxima bona, dilectionem Dei et proximi. Indicium autem facimus hujus quidem, tuam in nos humanitatem, illius vero, studium scientiæ. Omnia autem in his duobus posita esse, nulli Christi discipulo ignotum est.

2. Cæterum quæ postulas Dionysii scripta, venere illa quidem ad nos, et valde multa: sed non adsunt libri, et idcirco non misimus. Sententia autem nostra hæc est. Non omnia viri hujus admiramur: imo sunt, quæ prorsus etiam improbemus. Nam fere illius quæ nunc circumstrepiunt, impietatis, Anomœam dico, is est, quantum quidem scimus,

⁷⁷ Psal. xvii, 34. ⁷⁸ Prov. vi, 6. ⁷⁹ Eccli. xi, 5.

* Alias XLI. Scripta circa annum 361.

(2) Προφέρει. Ita mss. Editi προσφέρει.

(3) Καὶ δι' αὐτῆς. Ita mss. Editi καὶ δι' αὐτοῦ.

(4) 'Α.Λ.' εὐχαριστήσατες. Prima vox addita ex mss.

(5) Καὶ μέγιστα. Sic codices mss. omnes. Eliti

σθαι τῆς οἰκείας ἐνεργείας. Ὡς γὰρ ἡ αἰσθησις τὸν αἰσθητῶν, οὕτως ὁ νοῦς τὸν νοητῶν ἐπιβόλος ἐστιν. Ἄμα δὲ καὶ τοῦτο λεκτέον, ὅτι τὰ φυσικὰ κριτήρια ἀδίδακτα πεποίηκεν ὁ κτίσας ἡμᾶς Θεός. Οὐδαὶς γὰρ διδάσκει τὰς ὀφείας χρωμάτων ἢ σχημάτων ἀντιλαμβάνεσθαι, οὐδ' ἀκοὴν φῶνιν τε καὶ φωνῶν, οὐδ' ὁσφρησιν ἀτμῶν. εὐωδῶν τε καὶ δυσωδῶν, οὐδὲ γεύσιν χυμῶν καὶ χυλῶν, οὐδ' ἀφὴν μαλακῶν καὶ σκληρῶν, ἢ θερμῶν καὶ ψυχρῶν. Οὐδὲ τὸν νοῦν ἐπιβάλλειν τοῖς νοητοῖς διδάξαι τις ἄν. Καὶ ὥσπερ εἴ τι πάθειεν αὐταί, ἐπιμελείας μόνον προσδέονται, καὶ τὴν οἰκείαν ἐνέργειαν εὐκλῶς ἀποπληροῦσιν· οὕτως καὶ ὁ νοῦς, σαρκὶ συνδεθείς, καὶ τῶν ἐκ ταύτης φαντασιῶν πληρωθείς, πίστει δέχεται καὶ πολιτείας ὁρθῆς, αἵτινες καταρτίζουσι τοὺς πόδας αὐτοῦ ὥσπερ ἐλάφου, καὶ ἐπὶ τὰ ὑψηλὰ ἰστώνει αὐτόν. Τοῦτό τοι αὐτὸ καὶ ὁ σοφὸς παρεγγυᾷ Σολομῶν· καὶ ποτὲ μὲν ἡμῖν προσφέρει (2) τὸν ἀνεπαίσχυντον ἐργάτην τὸν μύρμηκα, καὶ δι' αὐτοῦ τὴν πρακτικὴν ἡμῖν ὁδὸν ὑπογράφει· ποτὲ δὲ τὸ τῆς σοφῆς μελέτης κηρόπλαστον ὄργανον· καὶ δι' αὐτῆς (3) φυσικὴν θεωρίαν αἰνίττεται, ἐν ἣ καὶ ὁ περὶ τῆς ἁγίας Τριάδος ἐγκέκραται λόγος· εἴπερ ἐκ θαλλοῦς κτισμάτων ἀναλόγως ὁ γενεσιουργὸς θεωρεῖται. Ἄλλ' εὐχαριστήσαντές (4) Πατρὶ καὶ Υἱῷ καὶ ἁγίῳ Πνεύματι, πέρας ἐπιθώμεν τῷ γράμματι· ἐπειδὴ πᾶν μέτρον ἄριστον, καὶ ἡ παροιμία φησὶν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Θ'.

Μαξίμῳ φιλοσόφῳ.

1. Εἰκόνες ὄντως τῶν ψυχῶν εἰσιν οἱ λόγοι. Κατεμάθομεν οὖν σε διὰ τοῦ γράμματος, ὅσον, φασίν, ἐξ ὀνύχων τὸν λέοντα· καὶ ἡσθόμεν, εὐρόντες περὶ τὰ πρῶτα καὶ μέγιστα (5) τῶν ἀγαθῶν οὐκ ἀργῶς διακείμενον, τῇ τε πρὸς τὸν Θεὸν ἀγάπῃ καὶ τὸν πλησίον. Σημεῖον δὲ ποιούμεθα τοῦ μὲν τὴν περὶ ἡμᾶς δεξιότητά σου, τοῦ δὲ τὴν περὶ τὴν γνῶσιν σπουδῇ. Ὅτι δὲ ἐν δυοῖν τούτοις ἐστὶ τὰ εἰς, γνῶριμον παντὶ Χριστοῦ μαθητῇ.

2. Ἄ δὲ ἐπιζητεῖς τῶν Διονυσίου (6), ἦλθε μὲν εἰς ἡμᾶς, καὶ πάνυ πολλὰ· οὐ πάρεστί γε μὴν τὰ βιβλία, διδωρε οὐκ ἀπεστελαμεν. Ἐχομεν δὲ γνῶμης οὕτως. Οὐ πάντα θαυμάζομεν τοῦ ἀνδρός· ἐστὶ δὲ ἃ καὶ παντελῶς διαγράφομεν. Σχεδὸν γὰρ ταυτησὶ τῆς νῦν περιθρulloμένης ἀσεβείας, τῆς κατὰ τὸ Ἀνόμοιον λέγω, οὕτως ἐστίν, ὅσα γε ἡμεῖς ἐσμεν,

καὶ μάλιστα. Sic etiam infra a veteribus libris discrepant editi, in quibus legitur ἐν τούτοις τοῖν δυοῖν.

(6) Τῶν Διονυσίου. Desunt hæc in duobus mss. codicibus.

ὁ πρῶτος ἀνθρώποις (7) τὰ σπέρματα παρασχών. Αὐτὸν δὲ, οἶμαι, οὐ πονηρία γνώμης, ἀλλὰ τὸ σφόδρα βούλεσθαι ἀντιτείνειν τῇ Σαβελλίῳ. Εἰώθα γοῦν ἀπεικάζειν τοῦτον (8) ἐγὼ φυτοκόμῳ, νεαροῦ φυτοῦ διαστροφὴν ἀπευθύνοντι, εἴτα τῇ ἀμετρίᾳ τῆς ἀνβολῆς διαμαρτνόντι τοῦ μέσου, καὶ πρὸς τὸ ἐναντίον ἀπαγαγόντι τὸ βλάστημα. Τοιοῦτόν τι καὶ περὶ τὸν ἄνδρα τοῦτον γεγενημένον εὐρομεν. Ἀντιβαίνων γὰρ σφοδρῶς τῇ ἀσεδείᾳ τοῦ Λέβους, ἐλαθεν ἑαυτὸν εἰς τὸ ἐναντίον κακὸν (9) ὑπὸ τῆς ἀγαν φιλοτιμίας (10) ὑπενεχθεῖς. Ὁ γε τοσοῦτον ἐξαρκούν δεῖξαι, ὅτι οὐ ταυτὸν τῷ ὑποκειμένῳ Πατρί καὶ Υἱῷ, καὶ ταῦτα (11) ἔχειν κατὰ τοῦ βλαστημοῦντος τὰ νικητήρια· ὁ δὲ, ἵνα πάνυ ἐναργῶς καὶ ἐκ τοῦ περιόντος κατακρατῇ, οὐχ ἑτερότητα μόνον τῶν ὑποστάσεων τίθεται, ἀλλὰ καὶ οὐσίας διαφορὰν, καὶ δυνάμειος ὕφεσιν, καὶ δόξης παραλλαγὴν. Ὅστε ἐκ τούτου συνέβη κακοῦ, μὲν αὐτὸν κακὸν διαμεΐφαι, τῆς δὲ ὁρθότητος τοῦ λόγου διαμαρτεῖν. Ταύτη τοι καὶ παντοδαπὸς ἔστιν ἐν τοῖς συγγράμμασιν, νῦν μὲν ἀναιρῶν (12) τὸ ὁμοούσιον διὰ τὴν ἐκ' ἀθετήσεως τῶν ὑποστάσεων κακῶς αὐτῷ κεχρημένον (13), νῦν δὲ προστιέμενος ἐν οἷς ἀπολογεῖται πρὸς τὸν ὁμώνυμον. Πρὸς δὲ τούτοις καὶ περὶ τοῦ (14) Πνεύματος ἀφῆκε φωνὰς ἥκιστα προεπούσας τῷ Πνεύματι, τῆς προσκυνουμένης αὐτοῦ θεότητος ἐξορίζων, καὶ κάτω που τῇ κτιστῇ καὶ λειτουργῇ φύσει συναριθμῶν. Ὁ μὲν οὖν ἄνθρωπος τοιοῦτος.

3. Ἐγὼ δὲ (15), εἰ χρὴ τοῦμὲν ἴδιον εἰπεῖν, τὸ

(7) Ἀνθρώποις. Deest in duobus mss.

(8) Τοῦτον. Deest in sex mss. Eadem comparatione in persimili apud Gregorium Naz. orat. 29, p. 489.

(9) Εἰς τὸ ἐναντίον κακόν. Nonnulla sunt in hac Basilii de Dionysio sententia, quae notata et animadversa velim. 1° Fatetur Dionysium non pravitae sententiae peccasse, sed studio oppugnandi Sabelli, atque ut plenam et redundantem victoriam obtineret. Hinc consubstantialia ab eo admitti dicit in *Apologia ad Dionysium Romanum*: in aliis autem libris non alio consilio rejici, nisi ut adversetur Sabellio hac voce abutenti. 2° Frustra quis cum Tillemontio conijciat, Basilium mutasse sententiam, et quod junior dixerat, recantasse in libro *De Spiritu sancto*, cap. 29, ubi praeclarissimum Dionysii de Trinitate testimonium profert. Frustra hoc, inquam, sententiae immutatae indicium existimetur. Tum cum enim citat illud testimonium, παράδοξον ἀκούσαι, mirabile auditu esse dicit. Quod argumento est eum Dionysio ne tunc quidem magis favissee. Verum, ut jam dixi, non sensus, sed verba displicebant, unde magnum Dionysium dicere non dubitat in epist. canonica prima: quod profecto non commisisset Basilius, si Dionysium Arianæ impietatis affinem judicasset. 3° Non ita vehemens Basilii defensor esse velim, ut cum hac in re nullam prorsus culpam sustinere contendam. Etsi enim sola Dionysii verba vituperat, sic tamen ea vituperat, quasi usitatis apud Arianos sermonibus non discrepent. At profecto extra hanc culpam fuit Dionysius. Multa dixerat quæ Arianam hæresim penitus profligarent, nonnulla quæ favere viderentur, nihil prorsus quod eam aperte exprimeret. Finxerunt Ariani dixisse Dionysium, *Filius cum sit res facta, non erat antequam ferret*, apud Athanas., *De Dionys.*, n. 4, p. 246: sed probat Athanasius neque hæc neque alia ejus-

A qui primus semina hominibus præberet. Causa autem, opinor, non sententiae pravitatis, sed vehemens studium Sabellio adversandi. Hunc ergo ego arborum cultori soleo comparare, detortam recentem plantam erigenti, deinde, immoderate retrahendo, aberranti a medio, et ad contrariam partem plantam abducenti. Tale aliquid et huic viro contigisse comperimus. Cum enim Libyos impietati occurreret vehementer; non intellexit se nimio contendendi studio in contrarium malum delabi. Et cum ei satis esset non idem esse subjecto Patrem et Filium demonstrare, atque hæc adversus blasphemum palmaria tenere; ut manifestam prorsus et redundantem victoriam habeat, non modo hypostaseum alietatem statuit, sed etiam essentiae differentiam, ac potentiae gradus, et gloriæ diversitatem. Quare inde contigit, ut mutarit quidem malum malo, a recta autem doctrina aberrarit. Hinc etiam non sibi constat in scriptis, nunc quidem tollens consubstantialia 91 propter eum, qui hac voce ad hypostases destruendas prave utebatur; nunc vero admittens in iis quæ defensionis causa ad cognominem scripsit. Ad hæc de Spiritu voces emisit minime dignas Spiritu, ab adorata illum deitate sejungens, et in inferioribus una cum creatis ac ministra natura numerans. Vir igitur ille est ejusmodi.

3. Ego vero, si mea ipsius exponenda sententia,

C modi apud Dionysium occurrere. Forte Basilio fucum fecerunt falsa ejusmodi testimonia; vel non animadvertit vir sanctissimus, si quid Dionysio minus commode dictum excidisset, id et sua sponte ab Arianis dictis distare, et ex aliis locis explicari debere, ut ab Athanasio factum est, cujus elucubrationem si vidisset Basilius, non dubito quin promptum et alacrem assensum præbuisset.

(10) Φιλοτιμίας. Codices Harl. et Med. cum uno ex Regiis φιλονεικίας.

(11) Καὶ ταῦτα. Duo codices καὶ ταύτη, et hoc pacto. Mox codices sex secuti sumus in emendando quod in editis sic legebatur: ὁ δὲ, ἕνα... κατακρατῇ· καὶ οὐχ.

(12) Ἀναιρῶν, etc. Valde dubium est quod hoc loco asseverat Basilus, et a Dionysio sublatum et a Sabellio adhibitum consubstantialia. Ipse Dionysius confutavit accusatores suos, teste Athanasio, ibidem p. 255: *Qui eum mentiebantur dixisse Filium inter res creatas computari et nequaquam esse Patri consubstantialia*. Quod spectat ad Sabellium, probabile non est ei arrisisse consubstantialia, quod non minus ipsi adversarium est quam Arianis: nusquam hac voce perhibentur usi esse Sabelliani. Sed cum ea Basilus sibi persuasisset abusum esse Marcellum Ancyranum, facile adductus est, ut idem de Sabellio judicium ferret.

(13) Διὰ τὸν... κεχρημένον. Sic consentientibus mss. omnibus emendatum quod erat in editis διὰ τῶν... κεχρημένων.

(14) Καὶ περὶ τοῦ. Conjunctio addita ex quatuor mss. Statim Vaticanus cum Regio secundo et Coisliniano secundo προεπούσας πνευματικῷ, *Voces minime dignas homine spirituali*.

(15) Ἐγὼ δέ. Harl. et Med. ἐπε δέ. Paulo post tres codices recentiores ἔχοι τό. Mox præpositio eis addita ex septem mss.

simile secundum essentiam, si modo illud, *citra differentiam ullam*, adjunctum habeat, suscipio, ut eodem rediens ac consubstantiale, secundum sanam videlicet consubstantialis sententiam. Quod cum intelligerent Nicæni Patres, postquam, *Lumen de lumine*, et *Deum verum de Deo vero*, et aliis ejusmodi nominibus Unigenitum appellarunt, consequenter consubstantiale adjecere. Neque igitur luminis a lumine, neque veritatis a veritate, neque Unigeniti essentiae a Patris, essentia. ulla unquam excogitari differentia potest. Itaque, si quis ita, ut dixi, acceperit, admitto vocem. Si quis autem illud, *citra ullam differentiam*, abscindat a simili, id quod Constantinopoli factum est, suspectum habeo verbum, ut Unigeniti gloriam imminuens. Nam in imaginibus etiam obscuris et quæ plurimum ab exemplaribus dissident, simile concipere non raro solemus. Quoniam igitur consubstantiale arbitrator minus esse fraudi obnoxium, sic et ipse profiteor. Sed cur non accedis ad nos, o optime, ut eorum de ejusmodi rebus colloquamur inter nos, nec res tanti momenti inanitis luteris committamus, præsertim cum aliqui nostra vulgare non omnino statuerimus? Ne igitur et ipse nobis dicas illud Diogenis ad Alexandrum, tantumdem esse huc a vobis, et istuc a nobis viæ. Nos enim præ infirmitate fere, plantarum in morem, eodem semper loco detinemur; prætereaque illud, *latitare in vita*, inter primaria bona ducimus. Tu autem vales, ut audio, et præterea cum teipsum orbis terrarum civem feceris, æquum est ut huc etiam ad nos, tanquam ad aliquam tuæ patriæ partem ventites. Nam si vobis actuosus competunt populi et urbes, quibus recte facta ostenditis; at nobis ad contemplationem et mentis meditationem, qua Deo conjungimur, optima adiutrix requies: quam multam atque abundantem in hoc recessu metimus; quod quidem cum ipso dictum sit, qui illam nobis suppeditat, Deo. Quod si omnino colendi potentatus sunt, ac nos qui humi jacemus contemnendi; tu certe alia scribas, et ita nos exilares.

EPISTOLA X.

Basilius Dionysium mittit ad ipsius matrem, ut eam in solitudine alliciat; velut columba cicur unguento oblita emititur, ut alias odore attrahat.

92 Ad viduam.

Talis quædam ars est columbas aucupandi. Post-

* Alias CLXXV. Scripta in secessu.

(16) *Ὅπερ καὶ... ῥησαντας*. Ita Harl., Med., Coisl. uterque, et uterque Reg. Editi *Ὅπερ καὶ... ῥησαντας*. Habet tamen editio Haganoensis *Ὅπερ... ῥησαντας*, Basileensis prima *ὅπερ... ῥησαντας*.

(17) *Εἰ τις οὐν*. Ultima vocula ex septem mss. addita. Ibidem editi *τὴν φωνὴν αὐτοῦ*. Deest ultima vox in septem mss.

(18) *Ἐκπορεύει*. Vaticanus codex cum tribus recentioribus *ἐπιλέγειν*.

(19) *Περὶ τῶν τοιούτων*. Ita tres vetustissimi codices. Editi *περὶ τούτων*. Paulo post editi *καταπιστεύειν ταῦτα*. Septem mss. ut in textu.

(20) *Ἡμεῖς μὲν γάρ*. Postremam voculam addi-

δμοιον κατ' οὐσίαν, εἰ μὲν προσχείμενον ἔχει τὸ ἀπαλλάττως, δέχομαι τὴν φωνήν, ὥς εἰς ταυτὸν τῷ ὁμοουσίῳ φέρουσιν, κατὰ τὴν ὑγιᾶ δηλονότι τοῦ ὁμοουσίου διάνοιαν. Ὅπερ καὶ τοὺς ἐν Νικαίᾳ νοήσαντας (16) *φῶς ἐκ φωτός*, καὶ, *θεὸν ἀληθινὸν ἐκ θεοῦ ἀληθινοῦ*, καὶ τὰ τοιαῦτα τὸν Μονογενῆ προσειπόντας, ἐπαγαγεῖν ἀκολούθως τὸ ὁμοούσιον. Οὕτε οὖν φωτὸς πρὸς φῶς, οὕτε ἀληθείας πρὸς ἀλήθειάν ποτε, οὕτε τῆς τοῦ Μονογενοῦς οὐσίας πρὸς τὴν τοῦ Πατρὸς ἐπινοῆσαι τίνα παραλλαγὴν δυνατόν. Εἰ τις οὖν (17) οὕτως, ὥς εἶπον, ἐκδέχοιτο, *προσελμαί* τὴν φωνήν. Εἰ δὲ τις τοὺς ὁμοίους τὸ ἀπαράλλακτον ἀποτέμνῃ, ὅπερ οἱ κατὰ τὴν Κωνσταντινούπολιν πεποιήκασιν, ὑποπέτω τὸ βῆμα, ὥς τοῦ Μονογενοῦς τὴν δόξαν κατασμιχρύνον. Καὶ γὰρ καὶ *ἀμυδραὶ ἐμπερελαί*, καὶ πλείστον τῶν ἀρχετύπων ἀποδεούσαις, τὸ ὅμοιον πολλὰκις ἐπινοεῖν (18) εἰκόθαμεν. Ἐπεὶ οὖν ἤττον οἶμαι κακουργεῖσθαι τὸ ὁμοούσιον, οὕτως καὶ αὐτὸς τίθεμαι. Ἀλλὰ τί οὐκ ἐπιφοιτᾷς ἡμῖν, ὦ ἀριστε, ὥστε παρόντας ἡμᾶς ἀλλήλοις περὶ τῶν τοιούτων (19) διαλεχθῆναι, καὶ μὴ γράμμασιν ἀψύχοις καταπιστεύειν τὰ τηλικαῦτα, ἄλλως τε μήτε πάννυ δημοσιεύειν τὰ ἑαυτῶν ἐγνωχότας; Ὅπως οὖν μὴ τὸ τοῦ Διογένοους πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον καὶ αὐτὸς ἡμῖν εἴπῃς, ὅτι ἴσον ἐστὶ παρ' ὡμῶν τὸ δεῦρο· καὶ πρὸς ὑμᾶς ἐνθένδε. Ἡμεῖς μὲν γὰρ (20) ὑπὸ τῆς ἀβρωστίας, μικροῦ δεῖν, ὥσπερ τὰ φυτὰ ἐπὶ τῆς αὐτῆς χώρας αἰεὶ κατ' ἄμα καὶ ἄμα τὸ, *λαθεῖν βιώσαντες*, ἐν τοῖς πρώτοις τῶν ἀγαθῶν ἀγομεν· σὺ δὲ ἐβρώσαι τε, ὥς φασί, καὶ ἄμα πολίτην σεαυτὸν τῆς οἰκουμένης ποιήσας, δίκαιος ἂν εἴης καὶ δεῦρο φοιτᾷν, ὥς εἰς μέρος τῆς σεαυτοῦ. Εἰ γὰρ καὶ τοῖς πρακτικοῖς ὡμῖν πρέπουσι δῆμοι καὶ πόλεις, αἷς τὰς κατ' ἀρετὴν πράξεις ἐνεπιδείκνυσθε· ἀλλὰ γε πρὸς θεωρίαν καὶ τὴν κατὰ νοῦν ἐνέργειαν, δι' ἧς συναπτόμεθα τῷ θεῷ, ἀγαθὴ συνεργὸς ἡ ἡσυχία· ἣν πολλὴν ἐπὶ τῆς ἐσχάτης καὶ ἀφρονον γεωργοῦμεν, σὺν αὐτῷ γε εἰκτεῖν τῷ παραγομένῳ ἡμῖν θεῷ. Εἰ δὲ πάντως δεῖ περιέπειν (21) τὰς δυναστείας, καὶ περιφρονεῖν τοὺς χαμαὶ καίμενους ἡμᾶς· σὺ δὲ ἄλλα γράφε, καὶ ταύτῃ ποιεῖς ἡέλιους.

EPISTOLA II.

D

Πρὸς ἑλευθέραν (22).

Τέχνη τίς ἐστὶ περισσεῶν θηρευτικῇ τοιαύτη.

dimus ex Harl., Med., Coisl. utroque et utroque Regio. Videtur autem in editis fuisse deleta, ut hæc verborum complexio cum præcedenti conjungatur, quasi dicere voluisset Basilius: *ut ne dicas*, etc. Sed sæpe alias apud Basilium hæc loquendi ratio, *ὅπως μὴ εἴπῃς*, idem sonat ac *noli dicere*.

(21) *Σὺν αὐτῷ γε... περιέπειν*. Ope sex codicum explevimus quæ deerant, et corrupta sanavimus. Sic enim editi: *Σὺν αὐτῷ γε ἡμῖν*. Εἰ δὲ πάντως δεῖ περιτρέπειν.

(22) *Πρὸς ἑλευθέραν*. Editi *Ἰουλίττῃ ἑλευθέρᾳ, Ἰουλίττῃ viduæ*. Sed nomen *Julittæ* nullo in codice ms. reperitur, nec *vidua*, ad quam scripsit hanc epistolam Basilius, confundi debet cum *Julitta*, de

Ὅταν μὲς ἐγκρατεῖς γένωνται οἱ τὰ τοιαῦτα σπου-
δάζοντες, χειροῦνται τὴν αὐτὴν καὶ ὁμοῖον αὐτοῖς
ἀπεργάζονται· τότε, μύρω τὰς πτέρυγας αὐτῆς
χρίσαντες, ἔωσι συναγλασθῆναι ταῖς ἐξωθεν. Ἡ
δὲ τοῦ μύρου ἐκείνου (23) εὐωδία τὴν αὐτόνομον
ἐκείνην ἀγέλην κτήμα ποιεῖται τῷ κεκτημένῳ τὴν
τιθασσόν. Πρὸς γὰρ τὰς εὐπνοίας (24) καὶ αἱ λοιπαὶ
συνεφέπονται τε καὶ εἰσοικίζονται. Τί δὲ βουλόμε-
νος ἐντεῦθεν ἀρχομαι τοῦ γράμματος; Ὅτι, λαβὼν
τὸν υἱὸν Διονύσιον, τὸν ποτὲ Διομήδην, καὶ τῷ θεῷ
μύρω τὰς τῆς ψυχῆς αὐτοῦ πτέρυγας διαχρίσας, ἐξ-
έπειμψα πρὸς τὴν σὴν σεμνοπρέπειαν· ὥστε καὶ σὲ
αὐτὴν συναναπτῆναι αὐτῷ, καὶ καταλαβεῖν τὴν κα-
λιάν, ἣν παρ' ἡμῖν ἐπῆξατο ὁ προεξημένος. Ἐάν
οὖν ταῦτα ἴδοιμι ἐπὶ τῆς ἐμῆς ζωῆς, καὶ τὴν σὴν
σεμνοπρέπειαν πρὸς τὸν ὑψηλὸν βίον μεταθεμένην,
πολλῶν προσώπων ἀξίῳ τοῦ Θεοῦ δεηθῆσομαι, τὴν
κεχρησμένην τιμὴν ἀποπληρῶσαι αὐτῷ.

EPISTOLAE IAE.

Basilium diem festum celebraverat cum filiis unius ex amicis suis, quem per eos salutabat, ac hortatur, ut si curis Dei dono exsolvatur, secum vitam traducat.

Ἀρεσίγραφος, ἐπὶ φίλῃ (25).

Τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι τὴν ἁγίαν ἡμέραν συνδι-
αγαγόντες τοῖς τέκνοις ἡμῶν, καὶ ὄντως τελείαν ἑορ-
τὴν ἑορτάσαντες τῷ Κυρίῳ διὰ τὴν ὑπερβάλλουσαν
αὐτῶν περὶ τὸν Θεὸν ἀγάπην, προεπέμψαμεν μεθ'
ὕψους πρὸς τὴν σὴν εὐγένειαν, εὐχόμενοι τῷ φι-
λανθρώπῳ Θεῷ καὶ αὐτοῖς δοθῆναι εἰρηνικὸν ἀγ-
γέλον βοηθὸν καὶ σύμπορον, καὶ σὲ παρ' αὐτῶν κα-
ταληφθῆναι ἐν ὑψείῳ καὶ πάτῃ εἰρηνικῇ καταστάσει·
ἵνα ὅπου περ ἂν ᾔτῃ, δουλεύοντες τῷ Κυρίῳ, καὶ
εὐχαριστοῦντες αὐτῷ, εὐφραίνητε ἡμᾶς, ἕως ἔσμεν
ἐν τῷ κόσμῳ, ἀκούοντας τὰ παρ' ὑμῶν. Ἐάν δὲ πα-
ράσχη ὁ ἅγιος Θεός (26) θεῶτόν σε τῶν φροντίζων
τούτων ἀπαλλαγῆναι, παρακαλοῦμέν σε μηδὲν προ-
τιμῆσαι τῇ μεθ' ἡμῶν (27) διαγωγῇ. Οἶμαι γὰρ μὴ
εὐρεῖν σε τοῖς οὕτως ἀγαπῶντας, καὶ ἀντιποιουμέ-
νους τῆς παρ' ὑμῖν φίλιας. Ἐως οὖν ἀν.οικονομῇ ὁ
ἅγιος τὸν χωρισμὸν τούτων, διὰ πάσης προσάττειας
παρμυθεῖσθαι ἡμᾶς γράμματι καταξίῳ.

EPISTOLAE IIB.

Olympium perurbane hortatur Basilium ut scripius ad se scribat.

Ὀλυμπίῳ.

Ἐγγραφὴς ἡμῖν πρότερον μὲν ὀλίγα, νῦν δὲ οὐδὲ
ὀλίγα· καὶ ἔοικεν ἡ βραχυλογία, προϊούσα τῷ χρό-
νῳ, παντελὴς γίνεσθαι ἀφωνία. Ἐπᾶνελθε τοίνυν
ἐπὶ τὸ ἔθος, ὥς οὐκ ἔτι σοι μεμψόμεθα λακωνίζοντι

qua in pluribus agit litteris. Neque etiam in hac et
pluribus aliis Basilii epistolis ελευθέρα nomen pro-
prium est, sed viduam matronam designat. Sic
Gregorius Naz. in epist. 147, ελευθέραν Aly: ii, id
est viduam appellat Simpliciam, quam ipsius
quondam conjugem fuisse dixerat in epist. 146.

(23) Ἐκείνου. Ita sex antiqui codices. Editi
ἐκείνη.

(24) Τὰς εὐπνοίας. Ita Harl. Editi τὰς εὐπνοῶ-
σας, eas quae bene olent, quod minus verum est,
cum una tantum unguento oblita sit. Deest hac

A quam unam ceperunt qui ejusmodi rebus operam
dant, eamque cicurem ac secum vescentem effece-
runt: tum vero, illius alis unguento oblitis, ipsam
conjungi sinunt externis. Unguenti autem illius
fragrantia liberum illum gregem ei, cujus ipsa eicur
est, possessionem addit. Nam fragrantiam sequuntur
et reliquæ, tectumque subeunt. Sed quo consilio
inde exordior epistolam? Postquam cepi filium
Dionysium, olim Diomedem, atque illius animæ alas
divino unguento inunxi; misi ad tuam dignitatem,
ut et ipsa una cum eo convales, et nidum petas
quem apud nos is, quem dixi, coniegit. Quod si
dum vivo, hæc viderim, ac dignitatem tuam ad sub-
lime vitæ genus translatam; multis personis Deo
dignis opus mihi erit, ut ei debitum honorem
B adimpleam.

EPISTOLA XI.

Sine inscriptione, amicitia ergo.

Postquam Dei gratia diem sanctum transegimus
cum filiis nostris, ac vere perfecta solemnia cele-
bravimus Domino, ob eximium eorum in Deum
amorem, sanos premisimus ad tuam præstantiam,
Deum benignissimum precantes, ut et ipsis detur
pacificus angelus adjutor ac viæ comes, teque sa-
num, et in omni tranquillitate constitutum repe-
riant: ut ubicunque fueritis, servientes Domino,
eique gratias agentes, lætitiā nobis, dum in hoc
mundo sumus, fama rerum vestrarum afferatis. Si
vero Deus sanctus tribuat tibi, ut quam citissime
ab istis curis expediaris, rogamus ut nihil anti-
quius habeas, quam ut vitam degas nobiscum.
Existimo enim te non inventurum qui ita diligant,
et amorem vestrum tanti faciant. Quandiu igitur,
Deo dispensante, separati erimus, des operam ut
nos ad omnem occasionem litteris consoleris.

EPISTOLA XII.

Olympio.

Scribebas nobis prius pauca, nunc vero ne pau-
ca quidem: ac videtur brevitiloquentia, tempore
progrediens, omnino fieri taciturnitas. 93 Reli-
itaque ad consuetudinem, quandoquidem non am-

verborum complexio in antiquissimo codice Cois-
liano.

(25) Ἐπὶ φίλῃ. Sic codex antiquus insignis
Ecclesiæ Parisiensis, melius quam in editis et tri-
bus aliis codicibus mss. ἐπὶ φίλῃ.

(26) Ὁ ἅγιος Θεός. Deest Θεός in cod. Mediceo
et duobus recentioribus.

(27) Τῆς μεθ' ἡμῶν. Duo mss. τῆς παρ' ἡμῶν.
Mox codex (haromontanus) ἕως δ' ἂν.

* Alias CCXXXIX. Scripta in secessu.

** Alias CLXXI. Scripta videtur in secessu.

plius queremur, quod Laconice ad nos scribas; sed et breves litteras, ut magni tui amoris argumenta, plurimi faciemus. Tantum nobis scribe.

πρὸς ἡμᾶς διὰ γραμμάτων· ἀλλὰ καὶ τὰ μικρὰ γράμματα, σύμβολα ὄντα τῆς μεγάλης σου διαθέσεως, πολλοῦ ἀξία ποιησόμεθα. Μόνον ἐπιστέλλεις ἡμῖν.

EPISTOLA XIII.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΙΓ'.

Amica salutio.

Olympio.

Ὁλυμπίῳ.

Quemadmodum res cæteræ sua quæque tempestate mature proveniunt, vere quidem flores, æstate vero spicæ, et autumnò malum: ita hiemis fructus sunt sermones.

Ὅσπερ τῶν ἄλλων ὥριμων ἕκαστον ἐν τῇ οἰκείᾳ ὥρᾳ ἀπαντᾷ, ἐν ἡρὶ μὲν τὰ ἀνθῆ, ἐν θέρει δὲ οἱ ἀστράχυνες (28), τῷ δὲ μετοπώρῳ τὸ μῆλον· οὕτω χειμῶνος καρπὸς (29) εἰσιν οἱ λόγοι.

EPISTOLA XIV.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΙΔ'.

Basilii significat Gregorio sibi statutum esse non expectare illius adventum, sed statim proficisci ad suam Ponti solitudinem: situm huius loci pluribus describit, ac Tiberinum pro illo lepide contemnit.

Gregorio sodali

B

Γρηγορίῳ ἐταίρῳ (30).

4. Ego cum frater Gregorius ad me scripsisset, velle se jam pridem nobiscum congregari, tibi quæ ad idem etiam statutum esse; partim quia sæpe deceptus sum, segnior ad credendum factus, partim et negotiis distractus, expectare non potui. Mihi enim jam in Pontum migrandum est, ubi forte aliquando, Deo volente, finem oberrandi faciemus. Nam, cum vix tandem projecissem spes inanes, quas de te quondam habebam, imo, si verius loquendum est, somnia (nam mihi probatur qui spes vigilantium somnia esse pronuntiavit), accessi in Pontum vitæ institutum quærens. Illic mihi Deus agrum ostendit cumulate moribus meis congruentem, ita ut qualem sæpe feriantes ac lusitanes animo fingere solemus, talem reipsa videamus.

C

2. Mons enim est altus, densa silva contextus, frigidis ac limpidis aquis septentrionem versus irriguus. Hujus ad radices supinus campus subternitur, humoribus ex monte defluentibus jugiter pinguescens. Huic autem silva sponte circumfusa variarum omnique generis arborum, ei est propemodum septi loco ac valli, adeo ut exigua sit, si cum eo comparetur, vel ipsa Calypsus insula, quam omnium plurimum Homerus ob pulebritudinem miratus videtur. Parum enim abest quin insula sit, quatenus septis in orbem undelibet clauditur. Nam profundis voraginibus ex duabus partibus præruptus est: a latere vero amnis e præcipiti labens, est et

D

1. Ἐγὼ, τοῦ ἀδελφοῦ μοι ἐπιστελλαντος Γρηγορίου, πάλαι (31) βούλεσθαι ἡμῖν συντυχεῖν, προσθέντος δὲ, ὅτι καὶ σοὶ αὐτὸ τοῦτο δεδογμένον ἐστὶ, τὸ μὲν τι καὶ διὰ τὸ πολλάκις ἀπατηθῆναι (32) ὀκνηρῶς ἔχων πρὸς τὸ πιστεῖν· τὸ δὲ τι καὶ ὑπὸ ἀσολιῶν περισπώμενος, ἐπιμεῖναι οὐκ ἠδυνήθην. Δεῖ γάρ με ἤδη ἀπελαύνειν ἐπὶ τὸν Πόντον, ἐν ᾧ τάχα ποτὲ, τοῦ Θεοῦ βουληθέντος, τῆς πλάνης λήξομεν (33). Μόλις γὰρ ἀπογνοῦς τῶν ματαίων ἐλπίδων, ἃς ἐπὶ σοὶ εἶχον ποτὲ, μᾶλλον δὲ τῶν ὀνειρῶν, εἰ δεῖ ἀληθέστερον εἰπεῖν (ἐπαίνω γὰρ τὸν εἰπόντα τὰς ἐλπίδας εἶναι γρηγοροῦντων ἐνύπνια), κατὰ βίου ζήτησιν ἐπὶ τὸν Πόντον ἀπῆλθον. Ἐνθα δὲ μοι ὁ Θεὸς χωρίον (34) ὑπέδειξεν ἀκριδῶς συμβαῖνον τῷ ἐμῷ τρόπῳ· ὥστε, ὅσον πολλάκις εἰώθαμεν ἀργοῦντες ἅμα καὶ παίζοντες τῇ διανοίᾳ συμπλάττειν, τοιοῦτον ἐπὶ τῆς (35) ἀληθείας καθορᾶν.

2. Ὅρος γάρ ἐστιν ὑψηλὸν, βαθεῖα ὕλη κεκαλυμμένον, ψυχροῖς ὕδασι καὶ διαφανέσιν εἰς τὸ κατ' ἄκρον κατάρρυντον. Τοῦτου ταῖς ὑπωρεῖαις πεδὶν ὑπτίον ὑπεστώρεσται, ταῖς ἐκ τοῦ ὄρους νοτίαις διηνεκῶς παινόμενον. Ὑλῃ δὲ τούτῳ αὐτομάτως περιφύεισα ποικίλων καὶ παντοδαπῶν δένδρων, μικροῦ δεῖν, ἀντὶ ἔρκους αὐτῷ γίνεται, ὡς μικρὰν (36) εἶναι πρὸς τοῦτο καὶ τὴν Καλυψοῦς νῆσον, ἣν δὴ πασῶν πλέον Ὅμηρος εἰς κάλλος θαυμάσας φαίνεται. Καὶ γὰρ οὐδὲ πολὺ ἀποδεῖ τοῦ νήσος εἶναι, ἐνεκὰ γὰρ τοῦ πανταχόθεν ἐρύμασι περιεργεσθαι. Φάραγγες μὲν γὰρ αὐτῷ βαθεῖαι κατὰ δύο μέρη περιεβρώγασι· κατὰ πλευρὰν δὲ ἀπὸ κρημνοῦ ὁ ποταμὸς ὑποβρέων, τετ-

* Alias CLXXII. Scripta videtur in secessu.

** Alias XIX. Scripta post an. 360, antequam esset presbyter.

(28) Ἀστράχυνες. Ita quinque mss. Editi στάρχυνες.

(29) Καρπός. Medicæus cod. καρποί.

(30) Γρηγορίῳ ἐταίρῳ. Ita Coisl. primus, Vat. et Reg. secundus. Alii τῷ αὐτῷ. Quidam πρὸς μέγαν Γρηγόριον, Ad magnum Gregorium. Editi addunt τῷ θεολόγῳ, quod in nostris mss. non reperitur.

(31) Πάλαι. Editi πάλαι σε, sed id repugnat sententiæ et omnibus codicibus mss. Paulo post editi αὐτῷ τοῦτο et τὸ μὲν δὴ. Codices mss. ut in contextu, nisi quod cod. Combefis. habet τὸ μὲν τοι.

(32) Ἀπατηθῆναι. Editi addunt με, quæ vocula

rectius deest in Vat., Harl. et tribus Regiis. Ibidem Harl. λίαν ὀκνηρῶς, tres alii ὀκνηροτέρως.

(33) Λήξομεν. Harl. λήξομαι. Mox codex Combef. ὀνειράτων. Ibidem editi δεῖ τάλῃθέστερον. Codices mss. ut in contextu. Paulo post unus ex Regiis ἐγρηγορότων.

(34) Χωρίον. Unus ex Regiis χωρὸν... συμβαίνοντα. Ibidem alius itidem Reg. τῷ ἐμῷ σκοπῷ. Mox duo codices εἰώθειμεν.

(35) Τοιοῦτον ἐπὶ τῆς. Sic antiquissimi codices Harl. et Coisl. cum duobus Regiis. Editi τοιοῦτόν ἐστι τῆς.

(36) Μικρὰν. Nonnulli codices non vetustissimi μικρόν.

χός ἐστι καὶ αὐτὸς διηνεκὲς καὶ δυσέμβάτον. Ἐκ δὲ αὐτοῦ ἐπὶ θάτερα τεταμένον εἶναι (37) τὸ ὄρος, δι' ἀγκύωνι μηχανισμῶν ταῖς φάραγξιν ἐπιζευγνύμενον, τὰ βάσιμα τῆς ὑπαιρέας ἀποτειγίζει. Μία δὲ τις ἐξοδος ἐπ' αὐτῆς, ἣς ἡμεῖς ἐσμεν κύριοι. Τὴν γὰρ μὴν οἰκῆσαι αὐχὴν τις ἕτερος υποδέχεται, ὑψηλὸν τινα ἐπὶ τῆς ἀκρας ἀνέχων τένοντα, ὥστε τὸ πεδίον τοῦτο ὑψηλῶσθαι ταῖς ὄψεσι, καὶ ἐκ τοῦ μετεώρου ἐξεῖναι καὶ τὸν ποταμὸν περιβρέοντα καθορᾶν· οὐκ ἐλάττωνα τέρψιν, ἔμοιγε δοκεῖν (38), παρεχόμενον, ἢ τοῖς ἐκ τῆς Ἀμφιπόλεως τὸν Στρώμονα (39) καταμαυθάνουσιν. Ὁ μὲν γὰρ σχολαιοτέρῳ (40) τῷ βεῦματι περιλιμνάζων, μικροῦ δεῖν, καὶ τὸ ποταμὸς εἶναι ὑπὸ τῆς ἡσυχίας ἀφῆρηται· ὁ δὲ, ὀξύτατα ὧν ἐγὼ ὅδα ποταμῶν βέων, βραχὺ τι τῇ γείτονι πέτρᾳ παρατραχύνεται· ἀφ' ἧς ἀναχέμενος, εἰς διήνην βαθεῖαν περιελαίται· ὅψιν τε ἡδίστην (41) ἐμοὶ καὶ παντὶ θεατῇ παρεχόμενος, καὶ χρεῖαν τοῖς ἐπιχωριοῖς αὐταρκεστάτην, ἰχθύων τε πληθὸς ἀμύθητον ταῖς δίναις ἐντρέφων. Τί δὲ λέγειν τὰς ἐκ τῆς γῆς ἀναπνοὰς, ἢ τὰς ἐκ τοῦ ποταμοῦ αὔρας; Τό γε μὴν τῶν ἀνθέων πληθὸς, ἢ τῶν ψοδικῶν ἀρνύθων ἄλλος μὲν ἂν τις θαυμάσειεν· ἐμοὶ δὲ οὐ σχολὴ τούτοις προσέχειν τὸν νοῦν. Ὁ δὲ μέγιστον εἰπεῖν ἔχομεν τοῦ χωρίου, ὅτι, πρὸς πᾶσαν ὑπάρχον καρπῶν φορὰν ἐπιτῆδειον δι' εὐκαιρίαν τῆς θέσεως, ἡδιστον (42) ἐμοὶ πάντων καρπῶν τὴν ἡσυχίαν τρέφει· οὐ μόνον καθότι τῶν ἀστικῶν θορύβων ἀπήλλακται· ἀλλ' ὅτι οὔτε ὀδίτην τινὰ παραπέμπτει πλην τῶν κατὰ θῆραν ἐπιμιγνυμένων ἡμῖν. Πρὸς γὰρ τοῖς ἄλλοις καὶ θηροτρόφος ἐστίν, οὐχὶ ἀρκυῶν, ἢ λύκων τῶν ὑμετέρων, μὴ γένοιτο! ἀλλ' ἐλάρων ἀγέλας καὶ αἰγῶν ἀγρίων, καὶ λαγωῦς βόσκει, καὶ εἴ τι τούτοις ὅμοιον. Ἀρ' οὐκ οὐκ ἐνθυμῇ παρ' ὅσον ἦλθον κινδύνου ὁ μάταιος ἐγὼ, τοιοῦτου χωρίου τὴν Τιβερίνην, τῆς οἰκουμένης τὸ βάραθρον, φιλονεικῶν ἀνταλλάσσειν; Πρὸς ὅπερ νῦν ἐπειγομένῳ συγγνώμη. Πάντως γὰρ οὐδὲ Ἀλκαμαίων Ἐχινάδας εὐρών, ἐπὶ τῆς πλάνης ἠνέσχετο.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΙΕ΄.

Basilius Arcadio commendat cives metropolis.

Ἀρχαδίῳ κόμητι πριβατῶν.

Ἔδωκαν μείζονα τὴν χάριν ἢ ἔλαβον οἱ πολλοὶ τῆς μητροπόλεως ἡμῶν, παρασχόμενοι μοι ἀφορμὴν τῶν πρὸς τὴν σὴν τιμιότητα γραμμάτων. Αὐτοῖς μὲν γὰρ ἡ φιλοanthropία, ἥς ἐνεκεν τὴν ἐπιστολὴν ἔλαβον παρ' ἡμῶν, καὶ πρὸ τῶν ἡμῶν (43) γραμμάτων ὑπῆρχε διὰ τὴν συνήθη καὶ τὴν ἐκ φύσεως

(37) *Εἶναι*. Deest in sex mss. codicibus.(38) *Δοκεῖν*. Sic Harl. et duo Regii. Editi *δοκεῖ*.(39) *Στρώμονα*. Sic Coisl. primus cum uno ex Regiis. Harl. et Reg. secundus *Στρώμωνα*. Editi *Στρώμωνα*.(40) *Σχολαιοτέρῳ*. Codices quatuor *σχολαίῳ*. Non multo post duo Regii codices *περιτραχύνεται* ὑφ' ἧς. Habet etiam ὑφ' ἧς Harl.(41) *Ἡδίστην*. Post hanc vocem addit Coisl. *in*ia-

ipse murus continuus, ascensuque difficilis. Mons autem utrinque extensus et per curvatos anfractus voraginibus junctus, per vias montis infimas partes intercludit. Habent autem infimæ illæ partes aditum unum, cuius nos domini sumus. Porro habitationem aliæ quædam fauces excipiunt, 94 altam quamdam cervicem in vertice erigentes, sic ut campus ob oculos expassus pateat, liceatque e sublimi fluvium etiam circumfluentem intueri : qui, ut mihi quidem videtur, non minorem oblectationem affert, quam Strymon ex Amphipoli aspicientibus. Hic enim fluente lentiore restagnans, etiam præ quiete fluvius esse fere desinit : ille vero omnium, quos ego viderim, fluviorum celerime fluens, ex vicina rupe non nihil sit asperior : a qua sese refundens, in profundum verticem convolvitur ; etque adeo mihi et cuivis intuenti aspectum omnium jucundissimum, incolisque commoditatem uberrimam præbet, ac piscium innumerabilem copiam in verticibus nutrit. Quid attinet exhalationes a terra manantes, aut auras e fluvio commemorare ? Florum sane aut canorarum avium multitudinem alius fortasse miretur : sed mihi his animum advertere non vacat. Quod autem maximum de hoc loco dicere possumus, illud est, quod cum ob situs opportunitatem ad omnes fructus proferendos idoneus sit, unum omnium mihi jucundissimum quietem ac tranquillitatem alit ; non solum quatenus ab urbanis tumultibus liber est, sed etiam quia ne viatorem quidem ullum ad nos transmittit, si eos excipias, qui inter venandum nobiscum miscentur. Nam præter reliqua feras etiam enutrit, non ursos aut lupos vestros (absit!), sed cervorum atque silvestrium caprarum greges, leporesque, et si quid his simile. Num igitur cogitas, quo ego periculi stultus venerim, cum huiusmodi sedem Tiberina, orbis terrarum barathro, commutare cuperem ? Quem ad locum nunc properanti veniam dabis. Nam profecto nec Alcmaeon inventis Echinadibus amplius oberrare voluit.

EPISTOLA XV.

Arcadio comiti privatæ.

D

Dedere majus beneficium quam accepere metropolis nostræ cives, cum mihi litterarum ad tuam dignitatem occasionem obtulerunt. Illis enim humanitas, cuius causa epistolam acceperunt a nobis, etiam ante litteras nostras parata erat, ob consuetudinem et tibi natura insitam in omnes comitatem. Nos

nus primus patrum. Mox editi *ἐγγυρῶν*. Sex codices mss. ut in textu. Ibidem ex duobus codicibus legimus *ἰχθύων τε*. Editi *ἰχθύων δέ*. Idem Coisl. post ταῖς δῖναις addit *περιεποιούμενον*.

(42) *Ἡδίστον*. Sic Coisl. cum duobus Regiis, melius quam in editis *ἡδίστην*.

(43) *Πρὸ τῶν ἡμῶν*. Reg. secundus *πρὸ τῶν ἡμετέρων*.

Alias CCCCXV. Scripta in secessu.

autem occasionem salutandæ probitatis tuæ non imitabilis in maximo lucro duximus : precantes Deum sanctum, ut te ei magis ac magis placente, et rerum tuarum splendore majorem in modum crescente, cum ipsi letemur, et cum his qui ex tua potestate beneficia percipiunt, gaudeamus : tum etiam aliquando eos qui nostras tibi litteras in manus tradiderint, ita redeuntes excipiamus, ut cum omnibus lenitatem **95** tuam laudent, semperque perspiciant non inutilem sibi deprecationem nostram apud tuam eximiam beneficentiam exstisisse.

EPISTOLA XVI.

Refellitur Eunomii temeritas divina naturæ comprehensionem sibi arrogantis, cum ne minutissimorum quidem animalium cognitionem investigando assequi possit.

Adversus Eunomium hæreticum.

Qui eorum quæ sunt investigationem comparari posse dicit, is procul dubio via quadam et ordine mentem suam ad eorum quæ sunt, cognitionem appulit; et in rebus capti facilibus et minutis exercitatus, ita demum per hanc cognitionem, ad eam quoque quæ cogitationem omnem superat, suam comprehendendi facultatem promovit. Qui igitur eorum quæ sunt cognitionem apprehendisse se gloriatur, is animalis minutissimi ex iis quæ in conspectum cadunt, naturam explicet, et quæ sit formicæ natura dicat : an spiritu et anhelitu contineatur ipsius vita; an corpus ossibus distinctum; an compages nervis atque ligamentis firmata; an musculorum et glandularum ambitu contineatur nervorum situs; an medulla a sincipite ad caudam usque una cum dorsi vertebriis protendatur; an membris quæ moventur, ex nervosæ membranæ complexu motum imprimat; an sit in ipsa jecur, et in jecore vas quoddam, quod fel suscipiat; sinne renes, et cor, et arteriæ, et venæ, et pelliculæ, et diaphragmata; sitne animal nudum an pilosum; utrum ungulas indivisas, an pedes multifidos habeat. item quanto tempore vivit, et

ἐνυπάρχουσάν σοι πρὸς πάντας ἡμερότητα· ἡμεῖς δὲ τὴν ἀφορμὴν τοῦ προσφθέγγεσθαι (44) σου τὴν ἀμύμητον καλοχάγαθιαν μέγιστον κέρδος ἐθέμεθα, εὐχόμενοι τῷ ἁγίῳ Θεῷ προκόπτοντι σοι ἐν τῇ πρὸς αὐτὸν εὐαρεστῆσει, καὶ ἐπὶ μείζον της περὶ σὲ περιφανείας αὐξανομένης, αὐτοὶ τε ἐπευφραίνεσθαι, καὶ τοῖς εὐεργετοῦμένοις ὑπὸ τῆς σῆς ἐπιστασίας συνήδεσθαι· λαβεῖν δὲ ποτε (45) καὶ τοὺς ἐγχειρίζοντάς σοι τὰ γράμματα ἡμῶν ἡμέρους ἰδεῖν, καὶ ἀποπέμψασθαι μετὰ πάντων καὶ αὐτοὺς (46), ἀνυμνούντας τὴν σὴν πρᾶξήτα· ἀεὶ μαθόντας, ὅτι οὐκ ἀχρηστος αὐτοῖς ἡ παρ' ἡμῶν πρεσβεία πρὸς τὴν ἀνυπερβλητὸν σου καλοχάγαθιαν γαγνήνεται.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΙΓ'.

B Πρὸς Εὐνόμιον τὸν ἀλπετικόν (47).

Ὁ ἐπιτήν εἶναι λέγων τῶν ὄντων τὴν εὐρεσιν ὁδῶν τινι πάντως καὶ ἀκολουθίᾳ διὰ τῆς τῶν ὄντων γνώσεως προέβλεπεν (48) αὐτοῦ τὴν διάνοιαν· καὶ τοῖς εὐλήπτοις τε καὶ μικροτέροις ἐγγυμνασθεὶς διὰ τῆς (49) καταλήψεως, οὕτω καὶ εἰς τὴν ἐπέκεινα πάσης ἐνοίας προήγαγεν αὐτοῦ καταληπτικὴν φαντασίαν. Οὐκοῦν ὁ τὴν περὶ τῶν ὄντων εἰδῆσιν κατεῖληφέναι μεγαλαυχούμενος, τὸ σμικροτάτων τῶν προφαινομένων, ὅπως ἔχει φύσεως, ἐρμηνεύσάτω, καὶ τίς ἡ τοῦ μύρμηκος φύσις, εἰπάτω· εἰ πνεύματι καὶ ἄσφματι συνέχεται αὐτοῦ ἡ ζωὴ· εἰ ὁστέοις τὸ σῶμα (50) διεσπάζεται· εἰ νεύροις καὶ συνδέσμοις τὰς ἀρμονίας τετὼνεται· εἰ μυῶν περιβολῇ καὶ ἀδένων ἡ τῶν νεύρων περικρατεῖται θέσις (51)· εἰ τοῖς νωτιαῖος σπονδυλοῖς ἐκ τοῦ βρέγματος ἐπὶ τὸ οὐράιον ὁ μυελὸς συμπαρατείνεται· εἰ τῇ περιοχῇ (52) τοῦ νευρώδους ὑμέρος, τοῖς κινουμένοις μέλεσι τὴν ὀρμητικὴν ἐνδίδωσι δύναμιν· εἰ ἔστιν ἐν αὐτῷ τὸ ἥπαρ, καὶ τὸ χοληδόχον ἀγγεῖον ἐπὶ τοῦ ἥπατος· νεφροὶ τε καὶ καρδίαι, καὶ ἀρτηρίαι, καὶ φλέβες, ὑμέρες καὶ διαφράγματα· εἰ φιλον ἔστιν, ἡ τετρίχωνται· εἰ μονώνυχον (53) ἔστιν, ἡ πολυσχιδεὶς ἔχει τὰς βάσεις· πόσον δὲ βίωι τὸν χρόνον, καὶ τίς αὐτοῖς ὁ

* Alias CLXVIII. Scripta imperante Juliano

(44) Προσφθέγγεσθαι. Reg. secundus προσφθέγγεσθαι.

(45) Λαβεῖν δὲ ποτε. Hæc verba ad Basilium necessario referuntur, qui optabat ut cives rebus feliciter gestis redeuntes exciperet. Verum ista, ἡμέρους ἰδεῖν καὶ ἀποπέμψασθαι, placide aspicere et dimittere, ad Arcadium spectant, et cum totum hunc locum penitus deformet, nec possint, incolumi sententia, retineri; ea ex interpretatione, ut perperam in contextum injecta, eliminavi, non tamen ex ipso textu, quia non favent codices mss. Confirmatur hæc explicatio ex epist. 148, quam similiter concludit Basilium sibi que ait in optatis esse, ut eum, quem Traiano commendabat, ipsius laudes videat prædicantem.

(46) Καὶ αὐτοῖς. Conjunctio addita ex Med. Coisl. utroque et Reg. secundo.

(47) Πρὸς Εὐνόμιον τὸν ἀλπετικόν. Sic mss. sex, nisi quod in duobus τὸν deest. Editi Εὐνομίῳ. Titulus quem exhibent mss. codices congruit miri-

fice ipsi epistolæ, quam perspicitur adversus Eunomium scriptam esse, vel ex aliqua Basilii adversus Eunomium elucubratione excerptam fuisse. Addunt Reg. secundus et Coisl. recentior : Ὅτι, μηδὲ τὴν τοῦ μύρμηκος φύσιν ἐπιστάμενος, τὴν πάντα νοῦν ὑπερέχουσιν δύναμιν φυσιολογεῖν ἐπεχειρήσεν. Quod, cum ne formicæ quidem naturam cognoscat, de potestatis omnem intellectum superantis natura disserere tentaverit.

(48) Προέβλεπεν. Ita Harl. et Med. Editi παρέβλεπεν.

(49) Διὰ τῆς. Ita tres vetustissimi codices cum duobus aliis. Editi διὰ ταύτης.

(50) Τὸ σῶμα. Tres codices vetustissimi τῷ σώματι.

(51) Θέσις. Sic mss. septem. Editi φύσις.

(52) Τῇ περιοχῇ. Sic mss. sex pro eo quod erat in editis ἡ περιοχῇ.

(53) Εἰ μονώνυχον. Conjunctio addita ex pluribus mss. Paulo post editi ἐπὶ πόσον. Mss. ut in textu.

τρίτος· τῆς ἐξ ἀλλήλων γεννήσεως· ἐπὶ πόσον δὲ αὐτοὶ κούσονται τὸ τικόμενον, καὶ πῶς οὕτως παῖδες πάντες οἱ μύρμηκες, οὕτως ὑπόπτεροι πάντες, ἀλλ' οἱ μὲν τῶν χαμᾶι ἐρχομένων εἶσιν, οἱ δὲ διαέριοι φέρονται. Ὁ τοίνυν τῶν ὄντων τὴν γνῶσιν ἐπιχομπάζων τέως τὴν τοῦ μύρμηκος φύσιν εἰπάτω· εἴθ' οὕτως φυσιολογείτω τὴν πάντα νοῦν ὑπερέχουσαν δύναμιν. Εἰ δὲ τοῦ βραχυτάτου μύρμηκος οὕτως περιέλαβες τῇ γνῶσει τὴν φύσιν, πῶς τὴν ἀκατάληπτον τοῦ Θεοῦ δύναμιν μεγαλαυχεῖς φαντάζεσθαι·

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΙΖ'.

Laudat Basilius Origenis scripti et susceptam veritatis defensionem : persecutorum prædicii exitium : Origeni ejusque filiis prospera omnia precatur.

Ὁριγένης (54).

Καὶ ἀκούοντες εὐφραίνεσθε, καὶ ἀναγινωσκόμενοι δι' ὧν γράφεις ἐνεργεστέρας (55) ἡμῖν παρέχεις εὐφροσύνας. Καὶ χάρις πολλὴ τῷ ἀγαθῷ Θεῷ, τῷ μηδὲν ἐλαττωθῆναι ποιῶντι τὴν ἀλήθειαν ἐν τῇ προδοσίᾳ τῶν δῆθεν ὑπερκρατούντων, ἀλλὰ δι' ὧν (56) τὴν συνηγορίαν τοῦ λόγου τῆς εὐσεβείας ἀναπληρώσαντι. Ἐκεῖνοι μὲν οὖν, ὡς τὸ κώνειον, ἢ τὸ ἀκόνιτον, καὶ εἰ τις ἄλλη ἀνδροφάνος βοτάνη, πρὸς ὀλίγον ἀνθήσαντες, ταχὺ ἀποξηρανθήσονται. Ὑμεῖς δὲ ἀνθηρὸν καὶ αἰεί νέον ὁ Κύριος τὸν μισθὸν τῶν ὑπὲρ τοῦ νόμιματος αὐτοῦ λαληθέντων παρέξει. Ἀνθ' ὧν καὶ παράσχοι ἡμῖν ὁ Κύριος πᾶσαν εὐθηνίαν οἴκου, καὶ εἰς παῖδας παιδῶν τὴν εὐλογίαν διαδιδάσκει. Τὰ δὲ εὐγενέστατα παιδία, τοὺς ἐναργεῖς τῆς σῆς χρηστότητος χαρακτῆρας, εἶδον ἡδέως καὶ περιεπτύξαμεν, καὶ εὐχομαι αὐτοῖς ὅσα ἂν αὐτοῖς ὁ πατὴρ εὖξῃ.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΙΗ'.

Hortatur Basilius Macarium et Joannem, ut spe regni cælestis quæ sola non fallit, nec potentium minia, nec falsorum amicorum vituperiis a pietate deterreamur.

Μακάριος (57) καὶ Ἰωάννης.

Ὅτε γεωργοὺς οἱ κατὰ γεωργίαν ξενίζουσι πόνοι, οὕτως ναῦταις ὁ κατὰ θάλασσαν χειμὼν ἀπροσδόκητος, οὕτως τοῖς μισθαρνοῦσιν ὁ θερινὸς (58) ἰδρῶς παρὰ θεῶς, οὕτως μὴν τοῖς εὐσεβῶς ζῆν ἐλπομένοις αἱ κατὰ τὴν ἐνεστώτα κόσμον θλίψεις ἀμελέτητοι (59). Ἀλλ' ἑκάστη τῶν εἰρημένων οἰκείος καὶ γνώριμος τοῖς μετιούσι συνέζευκται πόνος· οὐ δι' αὐτὸν αἰρετός, ἀλλὰ δι' ἀπόλαυσιν ἀγαθῶν προσδοκωμένων. Ἐλπίδες γάρ, πάντα τὸν τῶν ἀνθρώπων συνέχουσαι καὶ συγκροτοῦσαι βίον, τὴν ἐφ' ἑκάστῃ τούτων παραμυθούνται δυσκολίαν. Τῶν μὲν οὖν ὑπὲρ γῆς καρπῶν (60), ἢ τῶν κατὰ γῆν πονούντων οἱ μὲν παντάπασιν ἐφευ-

(54) Ὁριγένης. Editi addunt πρόδότης, quæ vox deest in sex mss. et corrupte in codice insignis Ecclesiæ Parisiensis sic legitur πρόδότης.

(55) Ἐνεργεστέρας. Sic uterque Coisl., Harl. et duo alii. Editi ἐναργεστέρας.

(56) Δι' ὧν. Δι' ἡμῶν Harl. et Coisl. primus.

(57) Μακάριος. Quinque codices, nempe Harl., Reg. secundus, Vat., Paris., Coisl. secundus Μακρίν. Reg. primus Μακρίν. Sed tamen quia vulgata scriptura exstat in antiquissimis codicibus Coisliniano primo et Mediceo, nihil mutavimus.

(58) Θερινός. Hanc vocem addidimus ex codici-

bus quomodo aliæ alias gignant; quandiu gestetur letus, et quomodo neque omnes formicæ pedestres sint, neque omnes alatæ, sed repentinis humi aliis, aliæ per aerem serantur. Qui ergo de eorum quæ sunt cognitione gloriatur, interim formicæ nobis explicet naturam; atque ita demum ejus potestatis, quæ intellectum omnem superat, naturam scrutetur. Quod si minutissimæ formicæ naturam nondum cognitione apprehendisti, quomodo incomprehensibilem Dei naturam imaginatione tua comprehensam esse gloriaris?

EPISTOLA XVII'.

Origeni.

Et dum audiris, oblectas; et dum legeris, per scripta majori nos afficis lætitia. Ac Deo quidem optimo gratiæ multæ, qui fecit, ut nihil detrimenti acciperet veritas ex eorum proditiōne, qui summam videlicet potestatem habent: sed per vos defensionem doctrinæ veritatis 96 implevit. Illi quidem velut cicuta aut acōnītum, et si qua est alia exitialis herba, brevi tempore cum floruerint, illico exarescent. Vobis vero Dominus mercedem efflorescentem ac semper novam ob ea, quæ pro ipsius nomine locuti estis, largietur. Propter quæ det vobis Dominus et prosperitatem omnem domesticam, et in filios filiorum benedictionem transmittat. Cæterum liberos tuos nobilissimos, expressam bonitatis tuæ effigiem, vidi libenter atque amplexus sum, precorque illis quicquid ipse pater precetur.

EPISTOLA XVIII'.

Macario et Joanni.

Neque agricolis agriculturæ novi sunt labores, neque nautis pelagi tempestas inexpectata, neque operariis mercede conductis æstivus sudor insolitus; nec profecto his, qui piam vitam elegerunt, mundi hujus afflictio improvisa. Sed unicuique eorum, quos diximus, proprius ac notus artem exercitibus adjunctus est labor; non ille quidem propter se eligendus, sed ad bonorum expectatorum perfruitionem. Spes siquidem, quæ hominum omnem continent ac consociant vitam, insitam unicuique harum rerum difficultatē consolantur. Atque ex iis quidem, qui pro terræ fructibus aut rebus

Coisl. primo, Med. et Clarom., sicque legit Scultetus.
(59) Αἱ... θλίψεις ἀμελέτητοι. Harl. et tres codices recentiores ἡ... θλίψεις ἀμελέτητος. Sic etiam paulo post retinimus has voces, τοῖς μετιούσι, quæ desiderantur quidem in codice Harl. et quatuor recentioribus; at in vetustissimis Coisl. et Med. non desunt.

(60) Ὑπὲρ γῆς καρπῶν. Displicet Combefissio postrema vox, ac legit χαμῶντων, sed prorsus immerito.

* Alias CCCLXXXIV. Scripta imperante Juliano.

** Alias CCXI. Scripta videtur sub Juliano,

terrenis desudant, alios spes omnino frustratae sunt, cum cogitatione tenuis expectatis potiti essent : quibus autem etiam ex sententia processit eventus : iis spe altera iterum opus fuit, praeerlabente ac marcescente celeriter priore. Verum iis solis qui pro pietate laborant, nec mendacium abolevit expectationem, nec finis labores labefactavit, stabili ac firmo excipiente caelorum regno. Vos ergo non conturbet mendax calumnia, nec minae terreant eorum, qui summam potestatem habent; non risus contristet aut contumelia familiarium, nec condemnatio ab hominibus curam et studium prae se ferentibus, a quibus fortissima ad decipiendum esca praetenditur, simulata adhortatio, quandiu veritatis doctrina nobis patrocinaabitur. His autem omnibus obluclietur recta ratio, defensorem sibi advocans et adiutorem, magistrum pietatis Dominum nostrum Jesum Christum, pro quo et pati dulce est, et mori lucrum¹.

EPISTOLA XIX*.

Per Petrum Basilium rescribit Gregorio, cuius Laconicas in epistolas jocular.

97 Gregorio sodali.

Litterae venerunt mihi non ita pridem a te, plane tuae, non tam indicis manus, quam propriis epistolae notis. Pauca enim erant verba sententiam ubere exhibentia. Ad quas statim non respondimus, quod nos quidem peregre essemus; tabellarius vero, cum epistolam uni familiarium nostrorum dedisset, propere discesserit. Sed nunc per Petrum alloquimur te, simul et salutationis persolventes debitum, et occasionem alterius epistolae praebentes. Omnino autem nullus labor epistolae Laconicae, quales sunt, quae a te subinde ad nos perveniunt.

EPISTOLA XX*.

Amice objurgat Leontium Basilium, quod raro scribat; eumque probat inexcusabilem esse utpote nunquam carentem occasionibus scribendi, ac praeterea sophistam; sibi vero excusationem petit, tum ex crebris occupationibus, tum quia non jam eo utitur dicendi genere, quod placeat sophistis. Mittit sua adversus Eumonium opera.

Leontio sophistae.

Rarae quidem tibi et a nobis litterae; non tamen rariores quam tuae; idque, cum multi continenter a vobis ad nos venerint; quibus singulis si ordine litteras commisisses, nihil impediret quominus videremur una tecum esse, teque perinde frui, ac

¹ Philipp. 1, 21.

* Alias III. Scripta videtur Caesarea, cum esset presbyter.

** Alias LXXXIII. Scripta anno 364.

(61) *Ἡράνιος*. Παρηγόσιος Coisl. primus et Med. (62) *Τὸς ἄθλους*. Sic Coisl. primus et Medicæus et Clarom. in margine; alii *τοῖς ἄθλοις*. Editi *τοῖς ἄλλοις*. Paulo post editi *μηδὲ γέλως*. Harl., Coisl. primus et Med. et alii nonnulli ut in textu.

(63) *τῶν κρατούντων*. Sepe alias Basilium hac voce imperatorem designat.

(64) *Προβαλλομένων*. Sic uterque Coisl., Harl., Paris. et unus ex Regiis. Editi *προσβαλλομένων*.

σθησαν τῶν ἐλπίδων, μέχρι μόνης φαντασίας τῶν προσδοκωμένων τὴν ἀπόλαυσιν ἔχοντας· οἷς δὲ καὶ κατὰ γνώμην ἐκδῆναι συνέβη τὸ τέλος, δευτέρως ἐδέχθη πάλιν ἐλπίδος, παραδραμούσης καὶ μαρνανθείσης ἐν τάχει τῆς προτέρας. Μόνους δὲ τοῖς ὑπὲρ εὐσεβείας καμοῦσιν οὐ ψεύδος ἠφάνισε (61) τὰς ἐλπίδας, οὐ τέλος ἐλυμήνατο τοὺς ἄθλους (62), βεβαίως καὶ μονίμου διαδεχομένης τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας. Μὴ τοίνυν ὑμᾶς ταπεινῶ διαβολῇ ψευδῆς, μηδὲ φοβείτω τῶν κρατούντων (63) ἀπειλή· μὴ γέλως λυπείτω καὶ ὕβρις τῶν γνωρίμων, μηδὲ κατάγνωσις παρὰ τῶν κηδεσθαι προσποιοῦμένων, ἰσχυρότατον πρὸς ἀπάτην δέλεαρ προβαλλομένων (64) παραινέσεως προσποιήσιν, ἕως ἂν ὁ τῆς ἀληθείας ἡμῖν συναγωνίζηται (65) λόγος. Ἀντιμαχέσθω δὲ τοῖς πᾶσι λογισμῶς ὁρθῶς, σύμμαχον παρακαλῶν γενέσθαι καὶ βοηθὸν αὐτῶ τὸν τῆς εὐσεβείας διδάσκαλον τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, δι' οὗ καὶ τὰ κακοπαθεῖν ἤδου, καὶ τὰ ἀποθανεῖν κέρδος.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΙΘ'

Γρηγορίῳ ἐταίρῳ.

Γράμμα ἡλθέ μοι πρῶν ὑμῶν παρὰ σοῦ, ἀκριβῶς ὄν, οὐ τοσοῦτον τῷ χαρακτήρι τῆς χειρὸς, ὅσον τῷ τῆς ἐπιστολῆς ἰδιώματι. Ὅλγῃ γὰρ ἦν τὰ ῥήματα πολλὴν διάνοιαν περιστώσα. Πρὸς δὲ εὐθύς μὲν οὐκ ἀπεκρινάμεθα, διότι αὐτοὶ μὲν ἀπεδημοῦμεν· ὁ δὲ γραμματοφόρος (66), ἐν τῶν ἐπιτηδείων ἡμῖν ἐπιδούς τὴν ἐπιστολήν, ἀπὼν ἔρχετο. Ἀλλὰ νῦν διὰ Πέτρου προσφθεγγόμεθα σε, ὁμοῦ μὲν ἀποτινύντες τῆς προσηγορίας τὸ χρέος, ὁμοῦ δὲ ἀφορμὴν δευτέρων γραμμάτων παρέχοντες. Πάντως δὲ οὐδεὶς πόνος Λακωνικῆς ἐπιστολῆς, ὅποιαί εἰσιν αἱ παρὰ σοῦ ἐκάστοτε πρὸς ἡμᾶς ἀφικνούμεναι.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Κ'.

Λεοντίῳ σοφιστῇ.

Χρόνια μὲν σοὶ καὶ τὰ παρ' ἡμῶν γράμματα· οὐ μὴν χρονωτέρα τῶν αὐθόεν, καὶ ταῦτα πολλῶν καὶ συνεχῶν ἐπιδημησάντων ἡμῖν ἀπὸ τῆς ὑμετέρας· οἷς εἰ πᾶσιν ἐφεξῆς γράμματα (67) ἐπιτίθης, οὐδὲν ἦν τὸ κωλύον αὐτῷ σοὶ δοκεῖν συνεῖναι ἡμᾶς, καὶ οἶονε

Ibidem προσποιήσει in tribus mss.

(65) *Ἡμῖν συναγωνίζηται*. Editi ὑμῖν συναγωνίζηται. Secuti sumus antiquos codices, Coisl. et Med. et Harl. cum pluribus aliis. Statim legimus cum quinque mss., quorum in numero Harlaeanus et prima manu Coislinianus antiquior, αὐτῷ τὸν τῆς, etc. Editi αὐτόν. Desunt in quatuor mss. hae voces, καὶ βοηθόν.

(66) *Γραμματοφόρος*. Γραμματηφόρος quatuor mss.

(67) *Γράμματα*. Ita sex libri veteres. Editi γράμματα.

παρόντας καὶ συνόντας ἀπολαύειν· οὕτω συνεχὲς ἦν ἂν τὸ πλῆθος τῶν πρὸς ἡμᾶς ἀφικνουμένων. Ἀλλὰ τί οὐκ ἐπιστέλλεις; καίτοιγε οὐδὲν ἔργον σοφιστῇ (68), ἢ τὸ γράφειν· μάλλον δὲ εἰ καὶ τῆς χειρὸς ἔχεις ἀργῶς, οὐδὲ γράφειν δεήσει· ἄλλος γάρ σοι διακονήσει. Γλώττις δὲ χρεία μόνης· ἢ καὶ ἡμῖν μὴ διαλέγεται, ἀλλ' ἐνὶ γε πάντως τῶν συνόντων λαλήσει· καὶ μηδὲς παρή, ἐφ' αὐτῆς διαλέσσεται· σιωπήσει δὲ οὐδαμῶς, σοφιστικὴ τε οὐσα καὶ Ἀττικὴ· οὐ μάλλον γε ἢ αἱ ἀηδόνες, ὅταν τὸ ἔαρ αὐτὰς πρὸς ᾧδῃν ἀναστήσῃ. Ἡμῖν μὲν γάρ τὸ πυκνὸν (69) τῆς ἀσχολίας τοῦτο, ἐν ᾧ νῦν ἔσμεν, καὶ παραίτησιν ἐνέγκοι τυχὸν πρὸς τὴν ἐνδειαν τῶν πραγμάτων· καὶ τὸ οἶνε! ἐρρύπυσθαι λοιπὸν τῇ κατακορεῖ συνηθείᾳ (70) πρὸς ἰδιωτισμὸν ἔκον ἐικότως ἐμποιεῖ προσφθέγεσθαι ὑμᾶς τοὺς σοφιστάς· οἱ, εἰ μὴ τὴν ἀξίον τῆς ὁμετέρας αὐτῶν σοφίας ἀκούσεσθε, δυσχερανεῖτε, καὶ οὐκ ἀνέξεσθε. Σὲ δὲ που τὸ ἐναντίον εἰκὸς ἐπὶ πάσης προφάσεως δημοσιεύειν αὐτοῦ τὴν φωνήν, ἐπιτήδειον ὄντα εἰπεῖν, ὃν αὐτὸς οἶδα Ἑλλήνων· οἶδα γάρ, ὡς οἶμαι, τοὺς ὀνομαστοτάτους τῶν ἐν ὑμῖν· ὥστε οὐδέμια παραίτησις σιωπῶντι. Καὶ ταῦτα μὲν εἰς τοσοῦτον. Ἀπέστειλα δὲ καὶ τὰ πρὸς Εὐνόμιον· ἃ εἶτε παιδιὰν χρὴ καλεῖν, εἶτε μικρῶν παιδιᾶς σπουδαιότερα, αὐτῷ σοι κρίνειν παρήμι· ὃς πρὸς μὲν (71) τὰ οἰκεία αὐτοῦ οὐκέτι, οἶμαι, χρήσεις· πρὸς δὲ τῶν ἐνδιαστροφῶν τοὺς ἐντυγχάνοντας οὐκ ἀγενεῖς σοι ὅπλον ἔσεσθαι προσδοκῶ· οὐ τῇ δυνάμει τοῦ συντάγματος καταπιστεύοντες τοσοῦτον, ἀλλ' ἀκριβῶς γνωρίζοντες ἀπὸ ὀλίγων ἀφορμῶν ἐπὶ πολλὰ σε ὄντα εὐρετικόν. Ἐν δὲ τί σοι καὶ ἀπενέστερον ἔχειν τῆς χρείας καταφανῆ, μὴ κατοκνήσης ἐλέγχει. Τοῦτο γάρ (72) μάλιστα φίλος κόλακος διενήνοχε, τῷ τὸν μὲν πρὸς ἥδονην ὀμιλεῖν, τὸν δὲ μὴδὲ τῶν λυπούντων ἀπέχεσθαι.

A si adessemus, et tecum versaremur : adeo continua fuit multitudo ad nos venientium. At cur non scribis, cum quidem negotium nullum sit sophistæ scribere? Imo si manus pigra est, ne scribere quidem opus erit; alius enim tibi dabit operam. Lingua autem sola opus est, quæ etiamsi nos non alloquatur, at profecto unum ex iis qui tecum sunt, alloquetur. Quod si nemo adsit, secum ipsa loquetur; tacebit autem nequaquam, cum sit et sophistica et Attica : non magis, quam lusciniæ, quando eas vernum tempus ad canendum excitaverit. Nobis enim crebræ illæ occupationes, quibus nunc distinemur, excusationem fortasse afferant, si litteris desimus : et quædam veluti sordes ex continuo vulgaris sermonis usu jam contractæ non immerito deterrent, quominus vos sophistas alloquamur; qui nisi sapientia vestra dignum aliquid audieritis, indignabimini, nec perferetis. Te vero contra æquum est tuam vocem ad omnem occasionem promulgare, cum sis maxime omnium quos novi Græcorum ad dicendum idoneus; novi enim, ut puto, qui inter vos sunt celeberrimi : quare nulla excusatio tacenti. Atque hæc quidem hactenus. Misi autem et scripta adversus Eunomium, quæ quidem utrum lusus dicenda sint, an lusu paulo graviora, tibi ipsi iudicandum relinquo : qui quod attinet quidem ad tuam ipsius personam, his, opinor, 98 non amplius indiges : sed adversus perversos, in quos incideris, telum tibi non infirmum futurum spero; non quod ita multum scripti robore confidamus, sed quod probe sciamus idoneum te esse, qui ex paucis argumentis multa invenias. Quod si quid tibi infirmius, quam esse oportebat, videbitur, redarguere ne pigeris. Hoc enim potissimum amicus ab adulatore differt, quod hic quidem ad delectationem loquitur, ille vero ne molesta quidem rætermittit.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΚΑ'.

EPISTOLA XXI.

Accusatus in superiore epistola Leontius, quod non scriberet, videtur in ipsum Basilium crimen convertisse, et Julianum accusasse quod litteras suas non reddidisset. Unde perurbane Basilium et se et Julianum defendit.

Λεοντίῳ σοφιστῇ.

Leontio sophistæ.

Ἐοικέ τι τῆς κοινῆς καταστάσεως καὶ εἰς τὰ ἐκτοῦ πράγματα ὁ χρηστὸς Ἰουλιανὸς ἀπολαύειν. Ἀπαιτεῖται γάρ καὶ αὐτὸς, καὶ ἐγκαλεῖται σφοδρῶς, ὡς ἐπειδὴ πάντα τὸν ἀπαιτούμενων καὶ ἐγκαλουμένων γέμει. Πλὴν ὅσον οὐχὶ εἰσφορῶν ἐλλείμματα, ἀλλ' ἐπιστολῶν. Καίτοι πόθεν (73) αὐτῷ ἐλλέλειπται, ἀγνοῶ· ἔδωκε γάρ αὐτῷ ἐπιστολὴν, τὴν δὲ ἐκομίσατο· εἰ μὴ τί που καὶ παρὰ σοὶ ἡ πολυθρόνητος αὐτῇ

Videtur aliquid ex communi rerum statu in propriis suis bonus Julianus percipere. Reposcitur enim et ipse, et accusatur vehementer, quando quidem nunc omnia iis, a quibus exigitur, quique accusantur, redundant. Non tamen tributorum debitiones sunt, sed epistolarum. Quanquam, quomodo debitor sit, ignoro. Semper enim epistolam dedit, atque hæc detulit. Nisi forte et apud te cele-

(68) *Σοφιστῇ*. Ita septem mss. et editio Haganoensis. Aliæ editiones σοφιστοῦ. Cum autem in omnibus codicibus mss. et editis legatur ἢ τὸ γράφειν cum quidem negotium nullum sit sophistæ, nisi ut scribat; nihil equidem in contextu mutavi. Sed tamen, quia pugnat hæc sententia cum his quæ sequuntur, vel delendum illud ἢ, vel scribendum ἢ.
(69) *Τὸ πυκνόν*. Quamvis non male in editis legatur τὸ πυκνόν, molestia occupationis, præferenda tamen septem codicum mss. et editionis Haganoen-

sis scriptura, quam in contextum induximus.
(70) *Κατακορεῖ συνηθείᾳ*. Pro his vocibus legitur κατακορεῖ in Coisl. utroque, Vat. et Regio primo.
(71) *Ὅς πρὸς μὲν*. Coisl. primus ὅσον πρὸς μὲν.
(72) *Τούτῳ γάρ*. Editio Parisiensis Ἐν τούτῳ γάρ. Sed præpositio deest in quinque mss. et vetustis editionibus.
(73) *Καίτοι πόθεν*. Sic mss. Editi καὶ τὸ πόθεν.
* Alias CCCLXXIII. Scripta anno 361.

berrimum illud quadruplum primas obtinet. Neque enim tanti aestimare Tetractyn Pythagoræ, quanti nunc quadruplum qui pecunias publicas colligunt. Et forte contrarium fieri par erat, ut qui sophista es, ac tanta dicendi copia affluens, mihi ipse quadruplo solvendo obstrictus esses. Nec me existimes hæc succensentem scribere. Oblector enim tuis etiam reprehensionibus; siquidem a pulchris aiunt omnia cum pulchritudinis accessione fieri; adeo ut et dolere et irasci non eos dedecet. Libentius sane viderit quis amicum irascentem, quam alium colentem. Nunquam igitur desinas talia incusare. Litteræ enim erunt ipsæ criminationes, quibus mihi nullus sermo carior, quique majorem ferat voluptatem.

EPISTOLA XXII.

Monastica vite officia breviter exponit Basilii non appositis Scripturæ testimoniis, sed hac pertractandi ratione in aliud tempus dilata.

De perfectione vite monasticæ.

1. Multa cum sint, quæ divinitus inspirata Scripturae, qui Deo student placere, observanda declarat; de his solis interim, de quibus nunc apud vos commota quæstio est, ut didici ex ipsa sacra Scriptura, brevem admonitionem **99** subicere necessarium esse duxi; ita ut de quaque re testimonium, haud sane ad percipiendum difficile, agnoscendum iis relinquam, qui in legendo exercentur et alios submonere poterunt. Oportet Christianum ea quæ vocatione cælesti digna sunt, sentire, ac dignam Evangelio Christi vitam degere. Non oportet Christianum animo evagari, neque ulla re a recordatione Dei, ejusque placitorum et judiciorum abduci. Oportet Christianum, justificationes legis in omnibus transcendentes, neque jurare, neque mentiri. Non oportet blasphemare, non contumelia afficere: non pugnare, non semetipsum ulcisci, non malum pro malo reddere, non irasci. Oportet quacunque læsum injuria patientem esse, atque tempestive eum qui læsit redarguere, non propriæ vindictæ studio, sed correctionis fraternæ secundum manda-

* Alias CCCXI. Scripta videtur anno 364.

(74) *Tetractyn*. Suspiciatur Gothofredus tetractyn sive quadruplum, de quo Basilii in hac epistola, esse pensionem quadrimestriam, vel quadrupli penam ob non soluta tributa, vel potius ob superexactionem. Sed liquet hic litteras non redditas cum tributis non solutis comparari; sicque Basilium cum Leontio joculari, quasi is quadruplum litterarum reposceret, ut quadruplum debitorum tunc passim reposebatur. Lucem afferet Ammianus Marcellinus, quo teste, Petronius socer Valentis: Ad nudandos sine discretionem cultos immaniter flagrans, nocentes pariter et insontes post exquisita tormenta quadrupli nexibus vinciebat, debita jam inde a temporibus principis Aureliani perscrutans et impendio mærens, si quemquam absolvisset indementem; lib. xxvi, cap. 6. Est ergo quadruplum hoc loco non quadrimestria pensio, non superexactio, sed debitorum, quæ soluta non fuerant, crudelis inquisitio, et quadrupli poena his, qui non solvebant, imposita.

(75) *Πυθαγόριοι*. Ita Harl., Coisl. primus et alii nonnulli cum Clemente Alex., *Strom.* 1, p. 303 et

τετραπλή (74) προτετίμηται. Οὐδὲ γὰρ οἱ Πυθαγόριοι (75) τοσοῦτον προετίμησαν τὴν τετρακτύν, ὅσον οἱ νῦν ἐκλέγοντες τὰ δημόσια τὴν τετραπλήν. Καίτοι γε ἴσως τὸ ἐναντίον εἰκὸς ἦν, σοφιστὴν ὄντα, καὶ εὐποροῦντα λόγων τοσοῦτων, αὐτὸν ἡμῖν εἰς τὴν τῶν τετραπλάσιων ἔκτισιν ὑποκαίεσθαι. Καὶ μὴ οὖν ταῦτα δυσχεραίνοντας ἡμᾶς γράφειν. Χαίρω γὰρ σου καὶ ταῖς μέμφεσιν· ἐπειδὴ τοῖς καλοῖς φασὶ πάντα μετὰ τῆς τοῦ καλοῦ προσθήκης γίνεσθαι· ὥστε καὶ λύπας αὐτοῖς καὶ ὀργὰς ἐπιτρέπειν (76). "Ἠδὼν γοῦν ἂν τις ἴδοι ὀργιζόμενον τὸν ἀγαπώμενον ἢ θεραπεύοντα ἕτερον. Μήποτε οὖν ἀνῆς ἐγκλήων τὰ τοιαῦτα. Γράμματα γὰρ ποιεῖται αὐτὰ τὰ ἐγκλήματα, ὧν ἔμοι οὐδὲν ἄκουσμα τιμωτέρον, οὐδὲ πλείονα φέρου τὴν ἡδονήν.

EPISTOLAE KB.

Περὶ τελειότητος (77) βίου μοναχῶν.

1. Πολλῶν ὄντων τῶν ὑπὸ τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς δηλουμένων (78), τῶν κατορθοῦσθαι ὀφειλόντων τοῖς ἐσπουδαχσίν εὐαρεστῆσαι τῷ Θεῷ, περὶ μόνων τῶν τῶν ἐπὶ τοῦ παρόντος κινηθέντων παρ' ἡμῖν, ὡς ἔμαθον ἐξ αὐτῆς τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς, ἐν συντόμῳ ὑπομνήσει εἰπεῖν ἀναγκάως προσεβυβήθη, τὴν περὶ ἐκάστου μαρτυρίαν εὐληπτοῦ ὄσαν καταλείψας· ἐπιγινώσκειν τοῖς περὶ τὴν ἀνάγνωσιν ἀπασχολουμένοις, ὅτινες ἱκανοὶ ἔσονται καὶ ἐτέρους ὑπομνήσκειν. "Οτι δὲ τὸν Χριστιανὸν ἀξία τῆς ἐπουρανίου κλήσεως φρονεῖν, καὶ ἀξίως τοῦ Εὐαγγελίου τοῦ Χριστοῦ πολιτεύεσθαι. "Οτι οὐ δὲ τὸν Χριστιανὸν μεταωρίεσθαι, οὐδὲ ἀφέλκεσθαι ὑπὸ τινος ἀπὸ τῆς μνήμης τοῦ Θεοῦ, καὶ τῶν αὐτοῦ θελημάτων καὶ κριμάτων. "Οτι δὲ τὸν Χριστιανὸν, κρεῖττονα πᾶν κατὰ τὸν νόμον δικαιοματῶν γενόμενον ἐν πᾶσι, μήτε ὀμνέειν, μήτε ψεύδεσθαι. "Οτι οὐ δὲ βλασφημεῖν· ὅτι οὐ δὲ ὀβριζεῖν, ὅτι οὐ δὲ μάχεσθαι· ὅτι οὐ δὲ ἑαυτὸν ἐκδικεῖν· ὅτι οὐ δὲ κακὸν ἀντὶ κακοῦ ἀποδιδόναι· ὅτι οὐ δὲ ὀργίζεσθαι. "Οτι δὲ μακροθυμεῖν, πᾶν (79) ὅτι οὖν πάσχοντα, καὶ ἐλέγχειν εὐ-

304. Coisl. secundus Πυθαγόρειοι. quod positum errore librarii pro Πυθαγόριοι. Editi Πυθαγόρειοι.

(76) *Ἐπιτρέπειν*. Multo aptior hæc scriptura codicis Regii primi et Bigot. quam vulgata ἐπιτρέπειν.

(77) *Περὶ τελειότητος*. Exstat hic titulus in uno ex Regii codicibus et in Coisl. primo, nisi quod in Coisl. legitur μοναχικοῦ. Aliter in Coisl. secundo et tribus a Combefisio citatis: ἀνεπίγραφος. Κανὼν ἀκριβῆς τῆς κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ ἀσκητικῆς πολιτείας, Sine inscriptione. Accurata regula ascetici secundum Christi Evangelium institui.

(78) *Δηλουμένων*. Post hanc vocem delevi καὶ auctoritate cod. Reg. et Bigot. Paulo post in Coisl. legitur μοναχικοῦ. Aliter in Coisl. secundo et uno ex Regiis ἐν συντόμῳ ὑπομνήσει προσεβυβήθη. In primo Coisl. deest εἰπεῖν, unde conjici posset hanc vocem additam fuisse, postquam librarii posuerant ὑπομνήσει pro ὑπομνήσαι.

(79) *Πᾶν*. Duo mss πάντοτε. Paulo post ἑαυτοῦ in duobus Regiis. Editi αὐτοῦ.

καίρως τὸν ἀδικοῦντα, οὐ μὴν ἐν πάθει τῆς ἑαυτοῦ ἀδικήσεως, ἀλλ' ἐν ἐπιθυμίᾳ τῆς τοῦ ἀδελφοῦ διορθώσεως, κατὰ τὴν ἐντολὴν τοῦ Κυρίου. "Οτι οὐ δεῖ κατὰ ἀπόντος ἀδελφοῦ λέγειν τι σκοπῶ τοῦ διαβάλλειν αὐτὸν, ὅπερ ἐστὶ καταλαλιᾶ, καὶ ἀληθὴ ἢ τὰ λεγόμενα. "Οτι δεῖ τὸν καταλαλοῦντα ἀδελφοῦ ἀποστρέφεισθαι. "Οτι οὐ δεῖ εὐτράπελα φθέγγεσθαι. "Οτι οὐ δεῖ γελᾶν, οὐδὲ γελοιαστῶν ἀνέχεσθαι. "Οτι οὐ δεῖ ἀργολογεῖν, λαλοῦντά τι, ὃ μῆτε πρὸς ὠφέλειαν τῶν ἀκούοντων ἐστὶ, μῆτε πρὸς τὴν ἀναγκαίαν καὶ συγκεχωρημένην ἡμῖν ὑπὸ (80) τοῦ Θεοῦ χρεῖαν· ὥστε καὶ τοὺς ἐργαζομένους σπουδάζειν, καθ' ὅσον δυνατόν, μετὰ ἡσυχίας ἐργάζεσθαι· καὶ αὐτοὺς δὲ τοὺς ἀγαθοὺς λόγους πρὸς ἐκείνους κινεῖν, τοὺς πεπιστευμένους· μετὰ δοκιμασίας οἰκονομεῖν τὸν λόγον πρὸς οἰκοδομὴν τῆς πίστεως, ἵνα μὴ λυπῆται τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τοῦ Θεοῦ. "Οτι οὐ δεῖ τῶν ἐπισερχομένων τινὰ ἐπ' ἐξουσίας ἐγγίξειν (81) ἢ λαλεῖν τι· τῶν ἀδελφῶν, πρὶν ἂν οἱ ἐπιτεταγμένοι τὴν φροντίδα τῆς ἐν πᾶσιν εὐταξίας δοκιμάσωσι πῶς ἀρέσκει Θεῷ πρὸς τὸ κοινῇ συμφέρον. "Οτι οὐ δεῖ οὐκὶν δεδουλωσθαι· οὔτε περὶ κρέα ἐμπαθῶς ἔχειν· καθόλου περὶ οὐδὲν βρώμα ἢ πόμα φιλήδονον εἶναι· ὃ γὰρ ἀγωνιζόμενος πάντα ἐγκρατεῦεται. "Οτι τῶν διδομένων ἐκάστῳ εἰς χρῆσιν οὐδὲν ὡς ἴδιον ἔχειν δεῖ, ἢ ταμειεύεσθαι· ἐν μέντοι τῇ φροντίδι πᾶσιν ὡς δεσποτικοῖς προσέχοντα, μηδὲν τῶν παραβρίπτωμένων ἢ ἀμελομένων, ἂν οὕτω τύχη, παρορᾶν. "Οτι οὐ δεῖ, οὔτε αὐτὸν ἑαυτοῦ κύριον εἶναι τινα, ἀλλ' ὡς ὑπὸ Θεοῦ παραδεδομένον εἰς δουλείαν τοῖς ὁμοψύχοις ἀδελφοῖς, οὕτω καὶ φρονεῖν πάντα καὶ ποιεῖν, ἕκαστον δὲ ἐν τῷ ἰδίῳ τάγματι.

2. "Οτι οὐ δεῖ γογγύζειν, οὔτε ἐν τῇ στενοχωρίᾳ τῶν πρὸς τὴν χρεῖαν, οὔτε ἐν τῷ καμᾶτῳ τῶν ἔργων, ἔχοντων τὸ κρίμα περὶ ἐκάστου τῶν ἐπιτεταγμένων (82) τὴν τούτων ἐξουσίαν. "Οτι οὐ δεῖ κραυγὴν γίνεσθαι, οὔτε ἄλλο τι σχῆμα, ἢ κίνημα, ἐν ᾧ χαρακτηρίζεται θυμὸς, ἢ μετριοσιμὸς ἀπὸ τῆς πληροφορίας τοῦ παρῆναι τὸν Θεόν. "Οτι δι' τῇ χρεῖᾳ συμμετεῖν τὴν φωνήν. "Οτι οὐ δεῖ θρασέως ἢ καταφρονητικῶς τινα ἀποκρίνεσθαι, ἢ ποιεῖν τι, ἀλλ' ἐν πᾶσι τὸ ἐπιεικὲς καὶ τὸ τιμητικὸν πρὸς πάντας δεῖκνυεῖν. "Οτι οὐ δεῖ ἐννεύειν ὀφθαλμῶ μετὰ ὄλου, ἢ ἄλλῳ τινὶ σχήματι ἢ κινήματι μέλους κεχρῆσθαι, ὃ λυπεῖ τὸν ἀδελφόν, ἢ καταφρόνησιν ἐμφανεῖ. "Οτι οὐ δεῖ καλλωπίζεσθαι ἐν ἱματίοις ἢ ὑποδήμασιν, ὅπερ ἐστὶ περπερεῖα. "Οτι δεῖ εὐτελεῖσι κεχρῆσθαι τοῖς πρὸς τὴν χρεῖαν τοῦ σώματος. "Οτι οὐ δεῖ ὑπὲρ τὴν χρεῖαν καὶ πρὸς βαψίλειαν ἀναλίσκειν οὐδὲν, ὅπερ ἐστὶ παράχρησις. "Οτι οὐ δεῖ τιμὴν ἐπιζητεῖν, ἢ πρωτείων ἀντιποιεῖσθαι. "Οτι δεῖ ἕκαστον προτιμᾶν ἑαυτοῦ πάντας. "Οτι οὐ δεῖ ἀνυπότακτον εἶναι. "Οτι οὐ δεῖ ἀργὸν ἐσθίειν τὸν ἐργάζεσθαι δυνάμενον,

tum Domini. Non oportet in absentem fratrem quidquam dicere, illius traducendi consilio, quod quidem obtreectatio est, etiamsi vera sint quæ dicuntur. Aversari de fratre detrahentem oportet. Scurrilia non proferenda. Non ridendum, nec perferendi dicaces. Non loquendum otiose, aliquid proferendo, quod nec ad utilitatem audientium pertineat, nec ad necessarium et concessum nobis a Deo usum: adeo ut et laborantes studeant, quantum fieri potest, silentio laborare; bonos autem ipsos sermones iis proponant, quibus commissum est prudenter dispensare sermonem ad edificationem fidei; ne sanctus Dei Spiritus afficiatur tristitia. Non oportet ut quisquam ex supervenientibus libere accedat ad fratrum aliquem aut colloquatur, antequam ii quibus cura disciplinæ in omnibus servandæ commissæ est, expenderit an ita placeat Deo, ut aliis prodesse possit. Non oportet vino inservire, neque carnis teneri desiderio, nec ullo prorsus in cibo aut potu voluptatem querere; nam qui certat, servat temperantiam in omnibus. Nihil eorum quæ utenda unicuique traduntur, oportet habere ut proprium, aut reservare; sed tamen quod spectat ad curam et sollicitudinem, omnibus, ut ad Dominum pertinentibus, attendentem, nihil eorum quæ projecta aut neglecta sunt, si ita acciderit, prætereire. Non oportet quemquam vel suiipsius dominum esse, sed velut a Deo traditum in servitutem fratribus unanimis, ita et sentire omnia et facere; unumquemque tamen in suo ordine.

2. Non oportet murmurare, nec in rerum necessariorum angustis, nec in operum labore, quandoquidem unumquodque iudicii est eorum, quibus commissæ rerum illarum potestates. Nec clamor fieri debet, nec quævis alia species, aut motus ex quo significetur iracundia, aut animi aberratio ab hac persuasionem, Deum esse præsentem. Oportet vocem usu metiri. Non oportet petulanter aut contemptim cuiquam respondere, aut quidquam facere, sed in omnibus modestiam atque reverentiam erga omnes ostendere. Non oculis innuendum est cum dolo; nec alia quælibet species 100 adhibenda, aut membri motus qui fratri afferat tristitiam aut contemptum indicet. Ornatus in vestibus aut calceis queri non debet; quod quidem vana ostentatio est. Viliora quæque adhibenda ad usum corporis. Nihil ultra id quod necessarium est, aut ad magnificentiam insumendum; quod quidem abusus est. Honor exquirendus non est, aut ambiendus primatus. Debet unusquisque ceteros sibi anteferre. Non oportet inobsequentem esse. Non oportet otiosum

(80) Ἡμῖν ὑπὸ. Hæ duæ voces additæ ex Coisl. secundo et uno ex Regiis. Duo Combef. habent ἡμῖν παρὰ.

(81) Ἐγγίξειν. Additur ἔχειν in duobus Combef. et Coisl. secundo et uno ex Regiis. Sed ea vox non legitur in antiquissimis codicibus, nec neces-

saria est.

(82) Τῶν ἐπιτεταγμένων. Cod. Vat. ἐπισταμμένων. Forte addendum εἰς, ut paulo infra additur: sed tamen supra legitur οἱ ἐπιτεταγμένοι τὴν φροντίδα.

comedere eum, qui laborare potest: sed et qui occupatur in eorum aliquo, quæ ad Christi gloriam præclare fiunt, vim sibiipsi facere debet ad studium operis pro viribus conficiendi. Oportet unumquemque, præpositis approbantibus, cum ratione et animi persuasione ita omnia facere, usque ad ipsum etiam esum et potum, ut ad Dei gloriam referenda. Non oportet ab uno ad alium laborem transire, citra approbationem eorum qui sunt rebus ejusmodi moderandis præpositi; nisi quempiam ineluctabilis necessitas ad auxilium debilioris subito vocaverit: debet unusquisque manere in eo quod ipsi præscriptum est; nec propriam mensuram transgrediens, aggredi non præscripta; nisi ii, quibus hæc commissæ sunt, aliquem auxilio indigere judicaverint. Non oportet reperiri quempiam ab alia officina in aliam abeuntem. Nihil ex contentionis studio aut ex similitate cum aliquo suscepta faciendum.

3. Invidendum non est alterius laudi, neque cuiusquam vitii latandum. Oportet in charitate Christi dolere et affligi de fratris vitiiis, gaudere vero ob illius recte facta. Non oportet indifferentem esse erga peccantes, aut silentio eos tolerare. Oportet ut qui redarguit, cum omni commiseratione redarguat ex Dei timore, et eo consilio ut convertat peccantem. Oportet ut qui redarguit aut increpatur, libenter id accipiat, suam ipsius in increpatione utilitatem agnoscens. Non oportet ut, cum aliquis accusatur, alius coram illo aut coram aliis nonnullis contradicat accusanti. Quod si quando accusatio videatur alicui a ratione aliena, privatim coarguentem interrogare debet, atque aut persuadere, aut persuaderi. Oportet unumquemque quantum in se est, ei qui adversum se aliquid habuerit, mederi. Non succensendum ei quem peccasse penitet, sed ex corde condonandum. Oportet eum qui peccati poenitere se dicit, non compungi solum ob peccatum admissum, sed fructus etiam poenitentiae dignos facere. Qui pro prioribus peccatis correptus est, ac veniam consecutus, is si rursus peccaverit, deterius priore comparat sibi: metipso iudicium iræ. Qui post primam et alteram admonitionem permanet in delicto, suo indicandus præposito, si forte eum a pluribus correptum pudeat. Quod si ne sic quidem emendatus fuerit, deinceps exscindendus est, ut scandalum, atque habendus pro ethnico ac publicano ad securitatem eorum qui obedientiam sibi studio habent, secundum id quod dictum est: Impiis cadentibus, justi timore corripuntur. Sed et defendendus est, ut membrum a corpore 101 abscissum. Non oportet in iracundia fratris solem occidere, ne nox utrumque separet, ac in die iudicii crimen ineluctabile re-

A ἄλλα καὶ τὸν ἀσχολούμενον περὶ τι τῶν κατορθουμένων εἰς ὄξαν Χριστοῦ, ἐκδιάξασθαι ἑαυτὸν εἰς τὴν ἐπορθεὴν τοῦ κατὰ δύναμιν ἔργου. Ὅτι δεῖ ἕκαστον δοκιμασιὰ τῶν προσώτων (83) μετὰ λόγου καὶ πληροφορίας ὑπὸν ποιεῖν πάντα, ἄχρι καὶ αὐτοῦ τοῦ φαγεῖν καὶ πίνειν, ὥς εἰς ὄξαν Θεοῦ γινόμενα. Ὅτι οὐ δεῖ ἀφ' ἑτέρου εἰς ἕτερον ἔργον μεταβαίνειν ἀνευ τῆς δοκιμασίας τῶν εἰς τὸ διατυποῦν τὰ τοιαῦτα ἐπιτεταγμένων (84)· ἐκτός ἐι μὴ πού τινα ἀπαραιτήτως ἀνάγκη εἰς βοήθειαν τοῦ ἀδυνατήσαντος καλοῖη ἀφ' ἑαυτοῦ. Ὅτι δεῖ ἕκαστον μένειν ἐν ᾧ ἐτάχθη, καὶ μὴ, ὑπερβαίνοντα τὸ ἴδιον μέτρον, ἐπιβαίνειν τοῖς μὴ ἐπιτεταγμένοις, εἰ μὴ τι ἂν οἱ ταῦτα πεπιστευμένοι δοκιμάσωσι τινα χρῆζοντα βοηθείας. Ὅτι οὐ δεῖ ἀφ' ἑτέρου ἐργαστηρίου εἰς ἕτερον εὐρίσκεισθαι τινα. Ὅτι οὐ δεῖ κατὰ φιλονεικίαν ἢ ἔριν τὴν πρὸς τινα ποιεῖν τι.

5. Ὅτι οὐ δεῖ φθονεῖν τῇ ἑτέρου εὐδοκίμῃ, οὐτὲ ἐπιχαιρεῖν ἐλαττώμασι τινος. Ὅτι δεῖ ἐν ἀγάπῃ Χριστοῦ λυπεῖσθαι μὲν καὶ συντρίβεσθαι ἐπὶ τοῖς τοῦ ἀδελφοῦ ἐλαττώμασιν, εὐφραίνεσθαι δὲ ἐπὶ τοῖς κατορθώμασιν. Ὅτι οὐ δεῖ ἀδιαφορεῖν ἐπὶ τοῖς ἁμαρτάνουσιν, ἢ ἐρησυχάζειν αὐτοῖς. Ὅτι δεῖ τὸν ἐλέγχοντα μετὰ πάσης εὐσπλαγχνίας φόβῳ (85) Θεοῦ, καὶ σκοπῷ τοῦ ἐπιστρέφαι τὸν ἁμαρτάνοντα, ἐλέγχειν. Ὅτι δεῖ τὸν ἐλεγχόμενον ἢ ἐπιτιμώμενον καταδέχεσθαι προθύμως, γινώσκοντα τὸ ἑαυτοῦ ὄφελος ἐν τῇ διορθώσει. Ὅτι οὐ δεῖ, ἐγκαλούμενον τινός, ἄλλον ἐνώπιον ἑκείνου ἢ ἄλλων τινῶν ἀντιλέγειν τῷ ἐγκαλοῦντι. Ἐάν δὲ ἄρα ποτὲ ὀλογον φανῇ τὸ ἐγκλημά τινα, κατ' ἴδιον κινεῖν λόγον πρὸς τὸν ἐγκαλοῦντα (86), καὶ ἢ πληροφορεῖν ἢ πληροφορεῖσθαι. Ὅτι δεῖ ἕκαστον, ὅση δύναμις, θεραπεύειν τὸν ἔχοντά τι κατ' αὐτοῦ. Ὅτι οὐ δεῖ μνησικακεῖν τῷ ἁμαρτήσαντι καὶ μετανοοῦντι, ἀλλ' ἐκ καρδίας ἀφεῖναι. Ὅτι δεῖ τὸν λέγοντα μετανοεῖν ἐφ' ἁμαρτήματι μὴ μόνον κατανοῦναι ἐφ' ᾧ ἥμαρτεν, ἀλλὰ καὶ καρποῦς ἀξίους ποιῆσαι τῆς μετανοίας. Ὅτι ὁ ἐπὶ τοῖς πρώτοις ἁμαρτήμασι παιδευθεὶς, καὶ τῆς ἀφείσεως ἀξιωθεὶς, ἐάν πάλιν ἁμαρτή, χειρόν τοῦ προτέρου κατασκευάζει ἑαυτῷ τὸ κρίμα τῆς ὀργῆς. Ὅτι δεῖ τὸν μετὰ τὴν πρώτην καὶ δευτέραν νοουθεσίαν ἐπιμένοντα τῷ ἐλαττώματι ἑαυτοῦ φανεροῦσθαι τῷ προσεστώτι, ἐάν ἄρα ὑπὸ πλείονος ἐπιτιμηθεὶς ἐντραπῇ. Ἐάν δὲ μὴδὲ οὕτω διορθώσῃται, ὥς σκάνδαλον ἐκκοπτεσθαι τοῦ λοιποῦ, καὶ ὥς ἐθνικὸν καὶ τελώνην ὁρᾶσθαι πρὸς τὴν ἀσφάλειαν τῶν τὴν σπουδὴν τῆς ὑπακοῆς ἐργαζομένων, κατὰ τὸ εἰρημένον, Ἀσεβῶν καταπιπτόντων, δίκαιοι ἐμφοβοὶ γίνονται. Δεῖ δὲ καὶ πεινεῖν ἐπ' αὐτῷ, ὥς μέλους ἐκκοπέντος ἐκ τοῦ σώματος. Ὅτι οὐ δεῖ ἐν παροργισμῷ ἀδελφοῦ ἐπιδύναμι τὸν ἥλιον, μὴ ποτε ἢ νύξ διαστῇ (87) μα-

(83) (Vide Addenda.)

(84) Τῶν... ἐπιτεταγμένων. Sic Reg. et Coisl. secundus et duo Combef. Editi τῆς... ἐπιτεταγμένου. Coisl. primus et alii nonnulli habent ἐπιτεταγμένοι.

(85) Φόβῳ. Editi addunt ἐν, sed in nullo cod. ms. reperimus.

(86) (Vide Addenda.)

(87) Διαστῇ. Bigot. διαστήσῃ. Coisl. secundus et alii duo a Combef. citati μεταστήσῃ ἀποσπέντος. Ne nox utrumque transferat. Sed retinenda visa est scriptura vulgata, quæ in antiquissimis exstat codicibus Mediceo et Coisl. primo. Satis est enim ad Basilii sensum, ut metuendum sit, ne vox utrumque

ταῦθ' ἀμφοτέρων, καὶ καταλίπη ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως ἀπαράτητον ἐγκλημα. Ὅτι οὐ δεῖ καιρὸν ἀναμένειν ἐπὶ τῇ ἑαυτοῦ διορθώσει, διὰ τὸ μὴ ἀσφαλὲς ἔχειν περὶ τῆς αὐρίου· ὅτι πολλοὶ πολλὰ βουλευσάμενοι τὴν αὐρίον οὐ κατέλαβον. Ὅτι οὐ δεῖ ἀπατάσθαι χορτασίᾳ κοιλίας, δι' ἧς γίνονται φαντασίαι νυκτεριναί. Ὅτι οὐ δεῖ περισπᾶσθαι εἰς ἀμτρον ἐργασίαν, καὶ ὑπερβαίνειν τοὺς ὅρους τῆς αὐταρχείας, κατὰ τὸν Ἀπόστολον εἰπόντα· Ἐχόντες δὲ διατροφάς, καὶ σκεπάσματα, τοῦτοις ἀρκεσθησόμεθα· ὅτι ἡ περισσειά, ἡ ὑπὲρ τὴν χρείαν, εἰκόνα πλεονεξίας ἐμφαίνει, ἡ δὲ πλεονεξία ἀπόφασιν ἔχει εἰδωλολατρίας. Ὅτι οὐ δεῖ φιλάργυρον εἶναι, οὐδὲ θησαυρίζειν εἰς ἀνωφελῆ καὶ μὴ δεῖ. Ὅτι δεῖ τὸν προσερχόμενον Θεῷ ἀκτημοσύνην ἀσπάζεσθαι κατὰ πάντα, καὶ καθηλωμένον εἶναι πρὸς τὸν Θεόν, κατὰ τὸν εἰπόντα· Καθήλωσον· ἐν τοῦ θρόνου σου τὰς σάρκας μου· ἀπὸ γὰρ τῶν κριμάτων σου ἐφοβήθη (88). Ἀφ' οὗ δὲ ὁ Κύριος, μετὰ πάσης πληροφροσύνης ὑμᾶς ἀναδεξαμένους τὰ εἰρημένα, εἰς δόξαν Θεοῦ καρποὺς ἀξίους τοῦ Πνεύματος ἐπιδείξασθαι Θεοῦ εὐδοκίᾳ καὶ συνεργίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἀμήν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΚΓ'

Cum quidam in eo loco, ubi tunc erat Basilius, monasticam vitam amplecti vellet, distulit eum Basilius, volens eum in monasterio suo suscipere; sed nunc mutato consilio eum mittit, ac praecepit ut se non expectato suscipiatur, eique aliquis, quem ipse elegerit, praeficiatur vitae sanctioris magister.

Παραθετική (89) πρὸς μονάζοντα.

Ὁ δεῖνα (90), ὡς λέγει, καταγνοὺς τῆς τοῦ βίου τούτου (91) ματαιότητος, καὶ καταμαθὼν, ὅτι τῆς ζωῆς ταύτης τὰ τερπνὰ ἐνταῦθα τὴν καταστροφὴν ἔχει, ὅλας μόνον κατασκευάζοντα τῷ αἰώνιῳ πυρὶ, ταχέως δὲ ἔχοντα τὴν πάροδον, κατέλαβέ με, βουλόμενος ἀποστῆναι μὲν τῆς μοχθηρᾶς καὶ πολυστηνάντου ζωῆς, καταλιπεῖν δὲ τὰς τῆς σαρκὸς ἡδονάς, ἐπιλειπεῖν δὲ λοιπὸν τῇ ὁδῷ τῇ ἀγούσῃ ἐπὶ τὰς μονάς τοῦ Κυρίου. Ἐπειδὴ οὖν ἀναγκαῖόν ἐστιν, εἰ φύσει (92) ἐν ἐπιθυμίᾳ καθεστῆκε τῆς μακαρίας ὁσιότητος διαγωγῆς, καὶ τὸν καλὸν καὶ ἐπαινούμενον ἔρωτα ἔσχεν ἐν τῇ ἑαυτοῦ ψυχῇ, ἀγαπήσας Κύριον τὸν Θεὸν ἡμῶν ἐξ ὅλης καρδίας, καὶ ἐξ ὅλης ἰσχύος, καὶ ἐξ

¹ I Tim. vi, 8. ² Coloss. iii, 5. ³ Psal. cxviii, 120.

separet alterutrinus morte; nec videtur dixisse metuendum esse, ne vox utrumque transferat. Id enim minus naturale ac dictu proclive.

(88) (Vide Addenda.)

(89) Παραθετική. Sic omnes codices mss. Editi παρανετική. Sex codices et editi addunt πρὸς μονάζοντα. Harl. ἀποταξάμενός τῳ βίῳ καὶ μονάσαντι. Ei qui saeculo renuntiavit et vitam monasticam amplexus est. Sed in his titulis diligentiam requiro. Non enim unum aliquem privatim, sed totum monachorum conventum alloquitur Basilius.

(90) Ὁ δεῖνα. In interpretanda hac voce, quae saepe alias occurrit, saeculus sum veterem morem. Vituperat Cyprianus, in epist. xi, libellos a confessoribus datos hunc in modum, *Communicet ille cum suis*. Observat Baluzius in Notis sic solitos esse scribere antiquos pro eo, quod posterior aetas litteram N. adhibuit. Epiphanius in Epistola ad Joannem Hierosolymitanum, ex interpretatione Hieronymi, negat se pro Joanne in sacrificio solitum sic precari: *Domine, praesta Joanni ut recte credat,*

linquat. Tempus non protrahendum ad sui emendationem, eo quod non constet de crastina; quippe cum multi post multa consilia, crastinum non adepti sunt. Non oportet ventris satietate decipi, ex qua imagines nocturnae nascuntur. Non oportet distrahi opere immoderato, nec debet quisquam frugalitatis terminos excedere, secundum Apostolum dicentem: *Habentes autem alimenta, et quibus tegamur, his contenti erimus*¹; propterea quod copia ultra necessitatem perducta imaginem avaritiae exhibet, avaritia idololatriae nomine damnatur². Non oportet argenti cupidum esse, neque thesauros colligere in res inutiles quae non convenient. Oportet ut qui ad Deum accedit, pauperatem amplectatur in omnibus, et confixus sit timore Dei, secundum eum qui dicit: *Confige timore tuo carnes meas; a iudiciis enim tuis timeui*³. Det autem Dominus, ut quae diximus cum omni animi persuasionem suscipientes, ad Dei gloriam dignos fructus Spiritus, Dei beneplacito, atque Domini nostri Jesu Christi auxilio ostendatis. Amen.

EPISTOLA XXIII.

Commendatitia ad monachum.

Ille, ut ait, condemnans vitae hujus vanitatem, atque exploratum habens praesentis vitae oblectamenta hic finem habere, materiam duntaxat aeterno igni praeparantia, et cito transeuntia, convenit me, volens ab hac misera valdeque luctuosa vita secedere, ac relictis carnis voluptatibus deinceps viam ad Domini mansiones deducentem ingredi. Quoniam ergo, si instituti vere beati sincero desiderio tenetur, habetque in sua anima bonum ac laudabilem amorem, diligens Dominum Deum ex toto corde, et ex totis viribus et ex tota mente, necesse est, ut illi ob oculos vestra pietas arctae ac coangustatae vitae incommoda et asperitates ponat,

sed in hunc modum: *Custodi illum qui praedicat veritatem*, vel certe ita, *Tu praesta, Domine, et custodi, ut ille verbum praedicet veritatis*. Atque ita quidem antiqui, si quem tacito nomine designarent. Sin autem dominum domus ac praepotentem virum, utebantur hac voce αὐτός, velut Pythagorei de magistro, αὐτός ἔφα, ipse dixit. Quod ideo notatum volui, quia ex hac observatione enitescit locus Basilius non difficilis qui tamen torsit interpretes. Is exstat in Comment. in Isaiam p. 498, in not. Ubi Basilius observat eos qui in privatis domibus auctoritate praecellunt ipsos vocari solere.

(91) Τούτου. Deest ea vox in duobus mss.

(92) Εἰ φύσει. Designatur hac voce sincerum et simulationis expertum desiderium. Sic apud Athanasium in Epistola ad Epictetum, quae φύσει peraguntur, iis quae θέσει, φαντασίᾳ, δοκῇ, id est ficto et simulate ac sola specie fiunt, opponuntur.

* Alias CCCLXXXIII. Scripta videtur Casarez cum esset presbyter.

eumque constituat in spe honorum, quæ nunc nondum videntur, sed in promissionibus reposita sunt his qui **102** Domino digni fuerint; idcirco per epistolam adhortor incomparabilem vestram in Christo perfectionem, ut eum, si fieri potest, instituat, et sine me renuntiationem illi secundum Dei beneplacitum conficiatis, ac informetur et elementis imbuatur secundum ea quæ a Patribus sanctis statuta et scriptis mandata sunt; deinde ei proponantur omnia quæcunque ad vitæ asceticæ accuratam rationem attinent, et sic admittatur, labores pro pietate sponte suscipiens, ac sese savi Domini jugo submitbens; et ad imitationem illius qui propter nos egenus factus est * carnemque gestavit, vitam instituens, ac secundum propositum currens ad vocationis supernæ præmium, laudem a Domino consequatur. Ego enim illum hic amoris erga Deum coronam accipere studentem distuli, volens ipsum cum vestra pietate inungere ad ejusmodi certamina, et unum ex vobis, quem ipse petierit, magistrum ei præficere, qui eum præclare exercent, et intenta ac beata sollicitudine spectatum athletam efficiat, principem tenebrarum hujus sæculi et spiritualia nequitie, quibuscum nobis secundum beatum Apostolum lucta est *, vulnerantem et prosternentem. Quod ergo volebam vobiscum agere, vestra in Christo dilectio etiam sine me perficiat.

τὰ πνευματικὰ δὲ τῆς σπουδῆς, πρὸς ἃ ἡμῖν ἐστὶ ἐγὼ μεθ' ἡμῶν ἡβουλήθην ποιῆσαι, ἣ ἐν Χριστῷ ὑμῶν ἀγάπη καὶ δόξα μου ποιήσάτω.

EPISTOLA XXIV.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΚΔ'.

Negat Basilium se calumniis facile credidisse; hortatur Athanasium, ut nullum illis det locum ac liberos, ut par est, diligat.

Athanasio, Athanasii episcopi Ancyrae patri.

C Ἀθανασίῳ (1) τῷ πατρὶ Ἀθανασίου τοῦ ἐπισκόπου Ἀγκύρας.

Ut hominis vita calumniis superior sit, id ex rebus difficillimis unam esse, ne dicam ex iis quæ veri non possunt, et mihi persuasum est, et tuæ probitati dubium arbitror non esse. Sed nullam ex se ansam, neque iis qui res accurate observant, neque iis qui injuriæ causa lapsibus nostris

* Ὅτι μὲν χρεῖττονα εἶναι διαβολῶν ἀνθρώπου βίον τῶν χαλεπωτάτων ἐστίν, ἵνα μὴ τῶν ἀδυνάτων εἶπω αὐτός τε πέπεισμαι, καὶ τὴν σὴν χρηστότητα νομίζω μὴ ἀμφιδάλειν· τὸ δὲ (2) μηδεμίαν παρέχειν ἐξ ἑαυτῶν λαθὴν, μήτε τοῖς ἀκριβῶς ἐπιτηροῦσι τὰ πράγματα, μήτε τοῖς κατ' ἐπιήρειαν ἐφεδρεύουσιν

* I Cor. viii, 9. * Ephes. vi, 12.

* Alias LIV. Scripta ante annum 369.

(95) *Καταστήσαι*. Ita vetustissimus codex Coisl. Editi *καταστήναι*.

(94) *Διὸ γράφων*. Deest διὸ in vetustissimo codice Coisl. et de industria in Harl. deletum tuit. Paulo post desunt in duobus codicibus hæ voces, ἐν Χριστῷ.

(95) *Ἀδελφῶν*. Hæc codicis Harlæani scriptura vulgaræ αὐτοῦ visa est præferenda.

(96) *Στοιχειωθῆναι*. Editi addunt Θεῷ, quod recte deest in sex veteribus libris.

(97) *Προταθῆναι*. Ita veritem mss. Editi et Coisl. primus *προτεθῆναι*.

(98) *Προσαχθῆναι τῷ βίῳ*. Cum nonnulla in hanc epistolam irrepserint, suspicor illud, τῷ βίῳ, ex eorum numero esse, quæ perperam addita sunt. Nam is quem commendat Basilius, volebat renuntiare τῷ βίῳ, sæculo, ut est in titulo cod. Harl. Quomodo ergo rogat Basilius eum ascribi τῷ βίῳ? Perspicitur autem ex hoc loco professionem virorum in eo si-

tam fuisse, ut fratrum numero post legitimam probationem ascriberentur. Nihil aliud exigitur in Regulis fusioribus, interrog. X, ubi modus recipiendorum fratrum præscribitur. In canone autem 19 hanc professionem tacitam vocat Basilius; sed satius esse statuit, ut deinceps ipsi etiam viri interrogentur (id enim non omittebatur in sacris virginibus), et eorum vota conceptis verbis excipiantur.

(99) *Τοῦ αἵματος*. Hæc desunt in codice Mediceo et utroque Regio ac utroque Bigot.

(1) *Ἀθανασίῳ*, etc. Editi post vocem ἐπισκόπου addunt Ἀγκύρας, quæ vox etsi in nullo codice mis. a nobis inventa, probabilis tamen conjectura est, Athanasium illum episcopum, cujus ad patrem scribit Basilius, non alium esse Athanasio Ancyrae episcopo, quicum Basilius amicitia et familiaritate conjunctus fuit.

(2) *Τὸ δέ*. Multi codices τὸ μέντοι, et paulo post τοῦτο δὲ. Ibidem sex libri veteres ἐξ ἑαυτῶν. Editi ἐξ αὐτῶν.

ἡμῶν τοῖς δὲ οὐκ ἐπιθυμοῦσι, τοῦτο καὶ δυνατόν, καὶ ἴδιον τῶν συνετῶν (3) καὶ κατὰ τὸν τῆς εὐσεβείας ἀκοπὴν τὸν ἑαυτῶν βίον διεξαγόντων. Ἡμεῖς δὲ μὴ οὕτως εὐκόλους οἶον, μηδὲ εὐπαράγωγους εἶναι, ὥστε ἀνεξετάστως τὰς παρὰ τῶν τυγχόντων προσέειπαι καταρβήσεις. Μεμνήμεθα γὰρ τοῦ πνευματικοῦ παραγγέλματος, μὴ χρῆναι προσδέχεσθαι ἀκοήν ματαίαν παρεγγυῶντος. Πλὴν ἀλλ' ἐπειδὴ ὑμεῖς αὐτοὶ φάτε, οἱ περὶ τοὺς λόγους ἐσπουδακότες, τὰ φαινόμενα τῶν ἀφανῶν εἶναι σημεῖα, τοῦτο ἀξιούμεν (καὶ μὴ βαρέως δέξῃ, εἰ τι ἐν (4) διδασκαλίας εἶδες λεγόμεναι παρ' ἡμῶν· τὰ γὰρ ἀσθενῇ τοῦ κόσμου καὶ τὰ ἐξουθενημένα ἐξελέξατο ὁ Θεός, καὶ δι' αὐτῶν πολ- λάκις οἰκονομεῖ τὴν σωτηρίαν τῶν σωζομένων). ὁ γε μὴν λέγων καὶ παραγγέλλων, ἐκεῖνός ἐστι· πάντα μὲν λόγον, πᾶσαν δὲ πρᾶξιν καθήκουσαν περιεσκεμμέ- νως ἐπιτελεῖσθαι· καὶ κατὰ τὸ ἀποστολικὸν παράγ- γελμα, μηδεμίαν ἐν μηδενὶ διδόναι προσκοπήν. Πρέπει γὰρ εἶναι τίθεμαι, ἀνδρὸς πολλὰ μὲν ἐπὶ μαθήσει λόγων ιδρώσαντος, ἐθνῶν δὲ καὶ πόλεων ἀρ- χῆς διευθύναντος, καὶ πρὸς μεγάλην προγόνων ἀρε- τὴν τὸν ζῆλον ἔχοντος, τὸν βίον προκεισθαι εἰς ὑπό- δεγμα ἀρετῆς. Τὴν μέντοι περὶ τὰ τέκνα διάθεσιν οὐχὶ λόγῳ νῦν ὁρεῖται δεικνύναι, ὅς γε πάλαι ἔδει- ξας, ἀφ' οὗ πατὴρ ἐγένου, οὐ μόνον τῇ φυσικῇ σπο- ρῇ κεχηρμένος, ἦν καὶ τὰ ἄλογα παρέχεται τοῖς ἐκ- γόνους, ὡς αὐτὸς τε εἶπας καὶ ἡ πείρα δείκνυσιν, ἀλλὰ καὶ ἐπιτελεῖν τὴν ἀγάπην, δηλονότι ἐκ προαι- ρέσεως, ὅσην ὁρεῖται τοιαῦτα ἔντα, οἷα δεῖα εἶναι πα- τρικῶν προσευχῶν. Ὡστε οὐχ ἡμεῖς δὲ; περὶ τούτων πείθεσθαι· ἀκούσα γὰρ ἡ ἐξ αὐτῶν τῶν γινομένων ἐστὶ μαρτυρία. Ἐκεῖνός γε μὴν οὐκ ἄκαιρον προσ- θεῖναι τῆς ἀληθείας ἔνεκεν, ὅτι οὐχ ὁ ἀδελφὸς Τιμό- θεός ἐστιν ὁ χωρεπίσκοπος, ὁ ἀνεγκλῶν ἡμῖν τὰ θρυλληθέντα. Οὐτε γὰρ ἐν συντυχίᾳ, οὐτε διὰ γράμ- ματος φαίνεται μικρόν τι ἢ μέζον διαβολῆς ἐχόμε- νον περὶ σοῦ φθεγξάμενος. Ὡστε ἀκηκοέναι μὲν τι (5) οὐκ ἀνούμεθα· οὐ μὴν Τιμόθεον εἶναι τὸν τῆς διαβολῆς σοι κατακευάζοντα. Ἀκούοντες δὲ πάντως, εἰ μὴ τι ἄλλο, τὸ γούν τοῦ Ἀλεξάνδρου ποιήσομεν, τὴν ἐτέραν τῶν ἀκούων ἀκραταίαν ταμει- σόμεθα (6) τῷ διαβαλλομένῳ.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΚΕ'.

Amica et charitatis plena expostulatio cum Athanasio Ancyrano, qui Basilium nec per litteras admonitum, nec per com- munem aliquem amicum, palam et aperte insectabatur et minabatur, ac omnibus Caesarea venientibus dicebat noxas quasdam ab eo scribi et componi.

Ἀθανασίῳ (7) ἐπισκόπῳ Ἀγκύρας.

1. Ἀπὸ γαυλῶν μοι τινες τῶν ἐκ τῆς Ἀγκύρας πρὸς ἡμᾶς ἀφικομένων, πολλοὶ δὲ οὗτοι καὶ οὐδὲ (8)

Exod. xxiii, 4. * I Cor. i, 27. * II Cor. vi, 3.

(3) *Συνετῶς*. Sic Harl., Coisl. uterque et uterque Regius. Editi συνετῶν.

(4) *Εἰ τι ἐν*. Sic Harl., Med., Coisl. uterque et Reg. primus. Editi εἰ τι ὡς ἐν. Paulo post sex co- dices δι' αὐτῶν. Editi διὰ τούτων.

(5) *Μὲν τι*. Sic mss. sex. Editi μέντοι.

(6) *Ταμεισόμεθα*. Sic ope Coisl. 1 et Reg. 2 emendavimus quod erat in editis ταμεισόμεθα.

(7) Ἀθανασίῳ. Addunt duo codices Coisl. se-

PATROL. GR. XXXII.

A insidiantur, praeberē; id et fieri potest, et homi- num est prudenter et accommodate ad pietatis nor- mam viventium. Nos autem non adeo faciles esse arbitreris, aut adeo credulos, ut sine examine a quibusvis obtestationes admittamus. Meminimus enim spiritalis praecepti, vanum rumorem ad- mittendum non esse admonentis⁷. Sed tamen quoniam vos ipsi, qui dicendi arti datis operam, ea quae apparent non apparentium signa esse dicitis; illud censemus (nec moleste feras, si **103** quid a nobis docentium more dicetur: nam infirma mundi et abjecta elegit Deus⁸, ac saepe per hae electorum salutem dispensat): quod, inquam, dico admoneoque, illud est: ut sermonem omnem et omnem decoram actionem considerate exsequa- mur, et secundum Apostoli praeceptum⁹, nullam demus ulla in re offensionem. Decere enim arbitror, ut qui multum in doctrina percipiendā exsudavit, gentiumque et urbium gubernacula tenuit, ac mag- nam progenitorum virtutem aemulatur, ipsius vita in virtutis exemplum proponatur. Porro amorem erga liberos non verbis nunc demonstrare debes, qui utique jampridem demonstrasti, ex quo pater factus es; nec naturali solum amore uti, quem etiam bruta animantia fetibus suis exhibent, uti et tu dixisti, et experientia declarat: sed dilectionem etiam animi inductione et voluntate inten- dere, eo magis quod eos tales esse vides, qui pa- ternis votis digni sint. Quare non opus est haec nobis persuaderi, cum satis sit testimonium quod ex rebus ipsis percipitur. Illud autem veritatis causa non intempestivum adjicere, fratrem Timo- theum chorepiscopum non esse, qui rumores ad nos detulerit. Nam nec coram, neque per litteras parvi quidquam aut magni, quod calumniae affine esset, de te locutus deprehenditur. Quamobrem aliquid nos audivisse non negamus: sed affirma- mus Timotheum non esse, qui tibi struxerit calum- nias. Omnino autem audientes, si nihil aliud, illud certe Alexandri faciemus, ut calumniam pa- tientī alteram aurem integram reservemus.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ XXV'.

Athanasio episcopo Ancyrae.

D 1. Nuntiarunt mihi quidam ex his qui Ancyra ad nos veniunt, multi autem sunt hi, ac ne nume-

cundus et Reg. 222, a Combefisio citatus: ὥστε φανερωσάι αὐτῷ πῶθεν ἐκινήθη πρὸς τὴν κατ' αὐτοῦ λύπην. Ut sibi significet unde commotus fuerit, ut aggritudinem adversum se susciperet. Initio cod. Vat. ἀνήγγελλον.

(8) Καὶ οὐδέ. Editi καὶ οὐς οὐδέ. Sed haec vo- cula deest in tribus optimis codicibus Harl., Coisl., Med.

* Alias LIII, scripta ante an. 369.

rare quidem facile sit; uno autem ore omnes referentes, te charum caput (quomodo verbis utar lenissimis?) non suavissime nostri meminisse, neque pro tuis moribus. Me vero nihil rerum humanarum, probe scias, percellit, nec cujusquam ex omnibus inexpectata immutatio; cum dudum naturæ imbecillitatem et in contraria mutabilitatem perspexerim. Unde neque, si quid rerum nostrarum retro sublapsus est, et ex pristino honore convicia atque injuriæ nobis nunc fiunt, id magni facio. Sed illud mihi revera præter opinionem et instar monstri visum est, eum te esse qui ita erga nos affectus sis, ut irascaris nobis ac succenseas, imo etiam jam minas aliquas intentes, ut referunt qui audierunt. **104** Ac minas quidem omnino (verum enim dicitur) irrisi. Equidem essem omnino puer, si ejusmodi formidarem terribula. Hoc vero mihi et terribile et multa dignum sollicitudine visum est, quod integritas tua, quam inter paucos tum rectæ fidei firmamentum, tum veteris ac veræ dilectionis semen in solatium Ecclesiis servari credimus, usque adeo præsentis rerum status participes sit, ut quorumlibet hominum calumniæ plus apud te valeant, quam longa nostri experientia, et ad rerum absurdarum suspicionem sine argumentis abducaris. Quanquam, quid dico suspicionem? Qui enim indignatus est ac minatus, ut de te referunt, non suspicantis, sed jam clare et exporate persuasi videtur quodam modo iracundiam declarasse.

2. Sed, ut dixi, in hoc tempus causam rejicimus. Nam quanti laboris erat, o admirande, in brevi epistola, quibus de rebus velles, velut solum cum solo colloqui: aut si litteris res ejusmodi non crederes, nos ad te accersere? Quod si hæc omnino renuntiare oportebat, ac dilationi spatium non dabat difficilis ad coercendum iracundia; at certe unum aliquem ex familiaribus, et ad legenda arcana idoneis licebat sermonis ad nos perferendi ministrum adhibere. Nunc vero quis est eis, qui ad vos qualiumcunque negotiorum causa proficiscuntur, cujus aures hoc sermone non circumsonuerint, noxas quasdam a nobis scribi

Med., quamquam addita est secunda manu in Harl. Ibidem συμφώνως in editis. Harl., Coisl. uterque et uterque Reg. ut in textu.

(9) Καταμαθόντα. Sic edit. Hagan. et prima Basileensis cum Harl., Coisl. primo et tribus aliis. Refertur videlicet hoc participium ad ἐμὲ, quod paulo ante præcessit. Edit. Paris. et Basileensis, anni 1551, καταμαθόντι.

(10) Γίνονται. Coisl. primus ἐγγίνονται.

(11) Ἐκεῖνό μοι. Addunt quatuor mss. τὴν πρῶτην, nempe Harl., Vat., Coisl. primus et Reg. secundus.

(12) Πεπιστευκαμεν. Tres mss. πεπιστεύκαμεν, nempe Harl., Coisl. secundus et Reg. secundus.

(13) Ἐπὶ τοσούτων. Coisl. primus et Med. ἐπὶ τοσούτω. Paulo post idem Coisl. χωρὶς ἀποδείξεως. Ibidem Med. Καὶ τί λέγω.

(14) Γραφῇ... ἐξεῖπειν ἔδει. Ita septem mss., nisi quod in tribus recentioribus legitur πρὸς σεαυ-

τὴν ἀριθμῆσαι ῥάδιον, σύμφωνα δὲ πάντες φθεγγόμενοι. σὲ τὴν φίλην κεφαλὴν (πῶς ἂν εὐφύμως εἴποιμι;) οὐχ ὥς ἡδίστα μεμνησθαι ἡμῶν, οὐδὲ κατὰ τὸν σεαυτοῦ τρόπον. Ἐμὲ δὲ οὐδὲν ἐκπλήσσει τῶν ἀνθρωπίνων, εὖ ἴσθι, οὐδὲ ἀπροσδόκητὸς ἐστὶν οὐδενὸς ὧν πάντων μεταβολή, πάλαι τὸ τῆς φύσεως ἀσθενὲς καὶ τὸ εὐπερίτρεπτον πρὸς τὰ ἐναντία καταμαθόντα (9). "Ὅθεν οὐτ' εἰ τι τῶν ἡμετέρων μεταπέπτωκε, καὶ ἐκ τῆς πρότερον τιμῆς λοιδορία καὶ ὕβρεις περὶ ἡμᾶς νῦν γίνονται (10), μέγα τοῦτο ποιοῦμαι. Ἀλλ' ἐκείνο μοι (11) παράδοξον ὡς ἀληθῶς καὶ ὑπερφυῖς ἐφάνη, τὸ σὲ εἶναι τὸν οὕτω πρὸς ἡμᾶς ἔχοντα, ὥστε ὀργίζεσθαι ἡμῖν καὶ χαλεπαίνειν, ἥδη δὲ τι καὶ ἀπειλεῖν, ὡς ὁ τῶν ἀκουσάντων λόγος. Τῶν μὲν οὖν ἀπειλῶν καὶ πάνυ (εἰρήσεται γὰρ τάληθες) κατεγέλασα· ἡ κομιδὴ γ' ἂν παῖς εἴην, καὶ τοιαῦτα μορμολύκεια δεδοικώς· ἐκεῖνο δὲ μοι καὶ φοδερὸν καὶ πολλῆς φροντίδος ἄξιον ἔδοξε, τὸ τὴν σὴν ἀκρίθειαν, ἣν ἐν ὀλίγοις ἐρσισμῷ τε ὀρθότητος, καὶ τῆς ἀρχαίας καὶ ἀληθινῆς ἀγάπης σπέρμα εἰς παραμυθίαν ταῖς Ἐκκλησίαις σώζεσθαι πεπιστεύκαμεν (12), ἐπὶ τοσούτων (13) τῆς παρούσης καταστάσεως μετασχεῖν, ὥστε τὰς παρὰ τῶν τυχόντων βλασφημίας κυριωτέρας ποιήσασθαι τῆς μακρᾶς ἡμῶν πείρας, καὶ πρὸς τὴν τῶν ἀτόπων ὑπόνοιαν χωρὶς ἀποδείξεων ὑπαχθῆναι. Καίτοι τί λέγω ὑπόνοιαν; Ὁ γὰρ ἀγανακτήσας καὶ διαπειληθεὶς, ὡς φασι, οὐχ ὑπονοοῦντος, ἀλλὰ τοῦ ἥδη σαφῶς καὶ ἀναντιρρότως πεισθέντος δοκεῖ πως ὀργῇ ἐνδεεῖσθαι.

2. Ἀλλ', ὅπερ ἔφην, ἐπὶ τὸν καιρὸν τοῦτον ἀναφέρμεν τὴν αἰτίαν. Ἐπεὶ πόσου πόνου ἦν, ὃ θαυμάσιον, ἐν ἐπιστολῇ βραχεία, περὶ ὧν ἐβούλου, οἰοῖται μόνον μόνῃ διαλεχθῆναι· ἢ, εἰ μὴ ἐπίστευες γραφῇ (14) τὰ τοιαῦτα, πρὸς αὐτὸν μεταπέμψασθαι; Εἰ δὲ πάντως ἐξεῖπειν ἔδει, καὶ ἀναβολὴ καιρὸν οὐκ ἔδιδου τὰ δυσκάθεκτον τῆς ἁγῆς· ἀλλ' ἐνὶ γὰρ τινι τῶν ἐπιτηδείων, καὶ στέγειν ἀπόρρητα πεφυκότων, ἔξῃν δὴ πού τῶν πρὸς ἡμᾶς λόγων χρῆσασθαι διακόνῳ. Νυνὶ δὲ τίνας οὐχὶ περιτεθρόλληται τὰ ὧτα τῶν κατ' ὀποιανδήποτε χρειᾶν ὑμῖν ἐπιφοιτῶντων, ὡς ἡμῶν ἄτας τινὰς γραφόντων καὶ συγγραφόντων (15); Τοῦτω γὰρ σὲ φασὶ κεχρησθαι τῷ ῥήματι

τὸν. Editi γράμμασι πράγματα, πρὸς αὐτὸν μεταπέμψασθαι. Εἰ δὲ πάντως καὶ τοῦτο οὐκ ἔδει.

(15) Καὶ συγγραφόντων. Ita Harl., Vat., Coisl. secundus et alius a Combesio citatus. Deleta sunt hæc verba in Coislino primo. Editi ἢ συγγραφόντων. Vertendum putat Combesius, ac conscribamus, id est, ac si aliis socii et adjutores simus. Fateor mihi non probari hanc interpretationem. Illud enim συγγραφόντων nihil aliud hoc loco designat, nisi libros et pertractationes, et additum videtur ad explanationem præcedentis vocis γραφόντων, quæ cum accipi posset de litteris ad amicos scriptis, aliam adhibebat Athanasius, ut Basilium pateret non incogitantem et imprudentem noxas scribere ut interdum fit in epistolis, sed data opera libros in hoc genere componere. Hinc Basilio hæc audienti subit vereri, quod ne opus hæreticum nomini suo afflictum fuisset. Confirmat hanc interpretationem illud Basilii de Eustathio dictum in eist.

οἱ ἐπὶ λέξεως τὰ σα δηγούμενοι. Ἐμὲ δὲ, ἐπὶ πολλὰ A
τὴν διάνοιαν ἀγαγόντα τὴν ἑμαυτοῦ, οὐδὲν τι μᾶλλον
τῆς ἀμνηχανίας ἀφίησιν. Ὡστε με καὶ τοιοῦτόν τι
εἰσῆλθε· μὴ τις τῶν αἰρετικῶν καχοῦργος τοῖς
ἑαυτοῦ συγγραμμάσι τὸ ἔμδον ὄνομα παραγράφας,
ἐλύπησέ σου τὴν ὀρθότητα, καὶ ἐκείνην ἀφεῖναι τὴν
φωνὴν προηγάγετο. Οὐ γὰρ δὴ τοῖς γεγραμμένοις
ὅς ἡμῶν πρὸς τοὺς ἀνόμοιους κατ' οὐσίαν τολμήσαν-
τας εἰπεῖν τὸν Ὑῖον καὶ Θεὸν τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, ἢ
πρὸς τοὺς κτίσμα καὶ ποίημα εἶναι τὸ Πνεῦμα τὸ
ἅγιον βλασφημήσαντας, ταύτην ἀν ἐπενεγκεῖν τὴν
λοιδορίαν ἡνέσχου, ὃ τοὺς μεγάλους ἄθλους ἐκείνους
καὶ περιδοήτους ὑπὲρ τῆς ὀρθοδοξίας διενεγκῶν.
Λύσεις (16) δ' ἀν ἡμῖν τὴν ἀμνηχανίαν αὐτὸς, εἰ ἐθε-
λήσεις τὰ κινήσαντά σε πρὸς τὴν καθ' ἡμῶν λύπην
φανερῶς ἐξαγγεῖλαι.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΚΓ'.

*Cæsarium Basilius, in eo terræ motu qui Nicæam evertit, mirabiliter servatum hortatur, ut gratias re et opere Deo per-
solval, ac eandem semper mentem retineat quam in ipso periculi articulo habuerat.*

Καίσαρι τῷ ἀδελφῷ Γρηγορίῳ (17).

Χάρις τῷ Θεῷ, τῷ τὰ ἑαυτοῦ θαυμάσια καὶ ἐν
σολ (18) ἐπιδεικνύμενῳ, καὶ ἐκ τοσούτου θανάτου δια-
σώσαντί σε τῇ τε πατρὶδι καὶ ἡμῖν τοῖς προσήκουσι.
Λείπεται δὴ οὖν μὴ ἀχαρίστους ἡμᾶς ὀφθῆναι, μηδ'
ἀναξίους τῆς τοσαύτης εὐεργεσίας, ἀλλὰ κατὰ δύ-
ναμιν τὴν ἡμετέραν διαγγέλλειν τοῦ Θεοῦ τὰ παρά-
δοξα· καὶ, ἥς ἔργῳ πεπειράμεθα φιλανθρωπίας,
ταύτην ἀνυμνεῖν· καὶ μὴ λόγῳ μόνον ἀποδιδόναι
τὴν χάριν, ἀλλὰ καὶ ἔργῳ τοιοῦτον γενέσθαι, ὅσον C
εἰ νῦν εἶναι πεισθόμεθα, τεκμαιρόμενοι τοῖς περὶ
σὲ θαύμασι. Καὶ ἔτι μειζόνους τῷ Θεῷ δουλεύειν
παρκαλοῦμεν, προσθήκαις αἰετὸν φόβον συναύ-
ξοντα, καὶ εἰς τὸ τέλειον προκρίπτοντα (19), ἵνα φρό-
νιμοι οἰκονόμοι τῆς ζωῆς ἡμῶν ἀποδειχθῶμεν, εἰς ἣν
ἡμᾶς ἡ ἀγαθότης τοῦ Θεοῦ ἐταμειύσατο. Εἰ γὰρ
καὶ πᾶσιν ἡμῖν πρόσταγμά ἐστι παραστῆσαι ἑαυ-
τοὺς τῷ Θεῷ, ὥστε ἐκ νεκρῶν ζῶντας, πῶς οὐχὶ
μᾶλλον τοῖς ὑψωθείσιν ἐκ τῶν πυλῶν τοῦ θανάτου;
Τοῦτο δ' ἂν μέλιστα, ὡς ἑμαυτὸν πεῖθω, κατορθω-
θεῖη, εἰ βουλευθεῖμεν αἰετὴν αὐτὴν ἔχειν διά-
νοιαν, ἣν εἶχομεν ἐπὶ τοῦ καιροῦ τῶν κινδύνων.
Πάντως γὰρ που εἰσῆλθε (20) ἡμᾶς τοῦ βίου τὸ μά-
ταιον, καὶ ὡς οὐδὲν πιστὸν τῶν ἀνθρωπίνων, οὐτὲ D
πάγιον, οὕτω ῥαδίως (21) ἐχόντων τὰς μεταπτώσεις.
Καὶ ποῦ τις μεταμέλεια μὲν ἔκ τε τῶν εἰκότων ἐν-
εγίνετο ἡμῖν ἐπὶ τοῖς φθάσασιν· ὑπόσχους δὲ περὶ
τῶν ἐφεξῆς, εἰ περισωθείμεν, Θεῷ δουλεύειν, καὶ

¹⁰ Rom. vi, 15.

150 : γράφας καθ' ἡμῶν, μᾶλλον δὲ συγγράφας, etc.
*Scriptis contra nos vel potius composuit longos ser-
mones concilio omni et calumnia refertis.* Eodem
sensu usurpatur illud verbum in epistolis 151, 225,
224, 251.

(16) Λύσεις. Sic quinque mss. Editi λύσεις. Pau-
lo post editi καθ' ἡμῶν. Plerique mss. καθ' ἡμῶν.

(17) Τῷ ἀδελφῷ Γρηγορίῳ. Desunt hæc in
quinque mss. Leguntur in tribus vetustissimis.

(18) Καὶ ἐκ σολ. Præpositio addita ex codicibus
Harl., Coisl. primo, Med. et nonnullis aliis. Ibidem

et componi? Nam isto te vocabulo usum esse aiunt,
qui totidem verbis tua referunt. Me autem multa
animo et cogitatione versantem, nihil quidquam
de consilii inopia eximit. Quare et aliquid tale
mihi in mentem venit, num quis hæreticus dolose
suis ipsius scriptis nomen meum ascribens, re-
ctitudini tuæ molestiam crearet, atque ad vocem
istam emittendam adegerit. Non enim lis quæ a
nobis scripta sunt adversus eos qui Filium et
Deum Deo et Patri secundum essentiam dissimilem
dicere ausi sunt, aut adversus eos qui Spiritum
sanctum creaturam et opificium esse blasphemio ore
docuerunt, contumeliam hanc facere voluisses, qui
magna illa ac celebria certamina pro recta fide per-
tulisti. Liberabis autem nos ab hac sollicitudine,
B si modo volueris quæ te ad hanc in nos offensio-
nem commoverint, aperte significare.

105 EPISTOLA XXVI.

Cæsario Gregorii fratri.

Gratia Deo, qui mirabilia sua et in te ostendit,
teque ex tali morte servavit patriæ ac nobis amicis.
Reliquum jam est, ut ingrati non videamur, nec
indigni beneficio tanto, sed pro viribus enarremus
Dei miracula, et quam re experti sumus benignita-
tem, eam celebremus; nec verbis tantum persol-
vamus gratias, sed et opere tales simus, qualem
et nunc esse te persuasum habemus, facta ex mir-
ris in te editis conjectura. Atque ut adhuc magis
Deo servias hortamur, accessionibus semper timo-
rem augens, et ad perfectionem progrediens, ut
prudentes dispensatores vitæ nostræ deprehenda-
mur, ad quam nos benignitas Dei reservavit. Nam
si omnibus nobis præceptum est, ut exhibeamus
nos Deo tanquam ex mortuis viventes ¹⁰, quomodo
non id magis præceptum iis, qui ex portis mortis
erecti sunt? Id autem maxime, ut mihi quidem
persuadeo, præstiterimus, si velimus eandem
semper retinere mentem, quam tempore periculo-
rum habebamus. Omnino enim venerat nobis in
mentem vitæ vanitas, ac nihil fidem esse in rebus
humanis, nihil stabile, ut quæ tam facile muten-
tur. Subierat etiam nos, ut verisimile est, quædam
præteritorum pœnitentia, et de futuris promissio,
Deo, si servaremur, inserviendi, ac nobis ipsis
diligentia omni invigilandi. Si quam enim nobis
cogitationem mortis periculum imminens injiciat,

quinque codices ἐπιδεικνυμένῳ. Sed tres antiquis-
simi ut in editis.

(19) Προκρίπτοντα. Sic mss. sex. Editi προκρί-
πτοντας.

(20) Εἰσῆλθε. Sic etiam sex libri veteres. Editi
εἰσεῖ.

(21) ῥαδίως. Codex Bigotianus a Combefisio
laudatus habet ῥαδίως, et paulo post idem ὑποσχέ-
σεις.

* Alias CCCLXII, scripta an. 368.

hæc te arbitror, ut his quam simillima cogitasse. A Quare necessarii ejusdam debiti solutione obstricti sumus. Hæc simul lætus ob Dei munus, simul et de futuris sollicitus, perfectioni tuæ subicere ausus sum. Tuum autem est verba nostra æquo et leni animo accipere, quemadmodum et coram in colloquiis solebas.

ἀπεθάρσασα ὑπομνήσαι τὴν τελειότητά σου. Σὺν δὲ ἐστὶν εὐμενῶς καὶ ἡμέριως προσέσθαι ἡμῶν τοὺς λόγους, ὥς καὶ ἐν ταῖς κατ' ὀφθαλμοὺς ὁμιλίαις σοὶ ἦν σύνηθες (24).

EPISTOLA XXVII.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΚΖ'.

Basilii ex morbo sanatus hieme impeditur quominus invisit Eusebium. Properaturum se pollicetur, si per anni tempus et per famem liceat.

Eusebio, episcopo Samosatorum.

Εὐσεβίῳ ἐπισκόπῳ Σαμοσάτων.

Ubi Dei gratia ac præsidio tuarum precum paululum emergere ex morbo visus sum, ac recollegi meas vires, tunc hiems supervenit, domi nos includens, nec loco sinens moveri. Etsi enim solito longe militior occurrit, mihi tamen satis vehemens fuit ut impediret, quominus non modo eo vigente iter ingredi, sed nec paululum quidem ex cubiculo 106 prospicere possem. Sed neque hoc parvi duco, quod dignus habear, qui cum tua pietate per litteras colloquar, jamque in antecessum spe responsionum acquiescam. Quod si et tempestas sinat, et vitæ nobis adhuc supersit tempus, nec impervium nobis iter fames efficiat; cito sane precum tuarum subsidio voti compotes esse, teque domi invenientes, in multo otio magnis tuæ sapientiæ thesauris exsatiari possumus.

Ὅτε τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι καὶ τῇ βοήθειᾳ τῶν σῶν προσευχῶν μικρὸν ἀναφέρειν ἐκ τῆς ἀρρώστιας ἔδοξα, καὶ ἀνεξεξάμην ἑαυτοῦ τὰς δυνάμεις, τότε ὁ χειμὼν ἐπεγένετο, οἴκοι καθεύρων ἡμᾶς, καὶ κατὰ χώραν μένειν συναναγκάζων. Εἰ γὰρ καὶ πολλὰ κουφότερος τῆς συνήθειας ἀπήντησεν· ἀλλ' οὖν ἔμοιγε ἱκανὸς εἰς ἐμπόδιον, οὐχ ὅπως ὁδοιπορεῖν δι' αὐτοῦ (25), ἀλλ' οὐδὲ μικρὸν προκύπτειν τοῦ δωματίου δύνασθαι. Ἔστι δὲ μοι οὐδὲ τοῦτο μικρὸν, τὸ καταξιούσθαι διὰ γραμμάτων ὁμιλεῖν τῇ θεοσεβείᾳ σου, καὶ τῇ ἐλπίδι τῶν ἀντιδόσεων ἥδη προαναπαύεσθαι. Εἰ δὲ καὶ ὁ καιρὸς ἐνδοιῇ, καὶ τῆς ζωῆς ἡμῖν ἐτι λείποιο (26) χρόνος, καὶ μὴ ἄπορον ἡμῖν τὴν ὁδὸν ὁ λιμὸς ἀπεργάζαιτο· ταχὺ ἂν (27) τύχοιμεν τῆς ἐπιθυμίας διὰ τῶν σῶν προσευχῶν· καὶ ἐπὶ τῆς ἐστίας σε καταλαβόντες, κατὰ πάσαν σχολὴν τῶν μεγάλων θησαυρῶν τῆς ἐν σοὶ σοφίας ἐμφορηθεῖμεν.

EPISTOLA XXVIII.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΚΗ'.

Consolatur Neocæsarienses morte episcopi sui afflictos, et hortatur ut tranquillum statum, quem curis defuncti acceptum revertere debent, nimium lugendo non amittant, sed diligenter caveant a lupis, et pro se quisque conentur pastorem eligere similem illi qui a Gregorii tempore usque ad hunc beatum ecclesiam reverterunt.

Ecclesiæ Neocæsariensi consolatoria.

Τῇ Ἐκκλησίᾳ Νεοκαισάρειας παραμυθητικῇ.

1. Postulabant quidem quæ acciderunt nostram ipsorum præsentiam, tum ut honorem beato viro vobiscum, qui ei conjunctissimi estis, una persolverem, tum ut mœroris, quem casus attulit, ex ipso rerum tristium spectaculo particeps forem, tum etiam ut de necessariis consiliis vobiscum communicarem. Sed quia corpoream conjunctionem multa D interpellant, reliquum erat ut per litteras vobiscum partiter præsentia. Miras igitur viri dotes, propter

1. Ἀπῆτει μὲν τὰ συμβάντα τὴν ἡμῶν αὐτῶν παρουσίαν, τοῦ τε τὴν (28-29) τιμὴν τῷ μακαρίῳ τοῖς οικειοτάτοις ὑμῖν συνεκπληρῶσαι, καὶ τοῦ τῆς ἐπὶ τῷ πάθει κατηφείας ἀπ' αὐτῆς (30) τῆς θέας τῶν σκυθρωποτέρων συμετασχεῖν, καὶ ὥστε τῶν ἀναγκαίων βουλευμάτων ὑμῖν κοινωνῆσαι· ἐπεὶ δὲ τὴν σωματικὴν συνάφειαν πολλὰ τὰ διακυλύνοντα, λειπόμενον ἦν διὰ τοῦ γράμματος κοινωνεῖν ὑμῖν τῶν παρόντων. Τὰ μὲν οὖν τοῦ ἀνδρὸς θαύματα, ἐφ' οἷς καὶ μάλιστα

* Alias VI, scripta anno 368.

** Alias LXII, scripta anno 368.

(22) Ἐπιμέλεσθαι. Harl. et Coisl. primus ἐπιμελήσεσθαι. Editio Paris. secunda ἐπιμελεῖσθαι.

(25) Περὶ τῶν μελλόντων. Duo codices ὑπὲρ τῶν μελλόντων.

(24) Ἦν σύνηθες. Vocula deest in quinque mss. codicibus, non tamen in tribus antiquissimis.

(25) Δι' αὐτοῦ. Hanc vetustissimi codicis Harl. scripturam, quam tamen recentior manus corruptit addendo ἐμ, substituere non dubitavi subabsurdæ editorum lectioni δι' ἑμαυτοῦ, per meipsum iter ingredi.

(26) Ἐτι λείποιο. Sic antiquissimi quinque codices. Editi μὴ ἐπιλείποιο.

(27) Ταχὺ ἂν. Sic antiquissimi codices Harl., Med., Coisl. cum uno ex Regiis. Editi τάχα ἂν.

(28-29) Τοῦ τε τὴν. Harl. et Med. τῷ τε τὴν, et paulo post καὶ τῷ.

(30) Ἀπ' αὐτῆς. Ita Vat. et quatuor alii. Editi et tres vetustissimi codices ἐπ' αὐτῆς. Sed minus recte. Nam locus gemellus in epist. 86 habet ἀπ' αὐτῆς τῆς ἀναρχίας τῶν ὁρωμένων. Ex rerum conspectarum evidentia. In hac scriptura consentiunt omnes mss. codices.

τὴν ζημίαν ἡμῖν (31) ἀφόρητον ὑπάρχειν λογίζεσθαι, οὐτ' ἂν ἐπιστολῆς μέτρον ὑποδέξαιτο, καὶ ἄλλως ἄωρον ἀνδραγαθημάτων πληθεῖ τὸν λόγον προσάγειν, οὕτω συμπεπτακυίας τῆς ψυχῆς ἡμῶν ἐπὶ τῇ λύπῃ. Τί γὰρ τῶν ἐκείνου τοιοῦτον, οἷον ἡ τῆς μνήμης ἡμῶν ἐκπεσεῖν, ἢ σιωπᾶσθαι ἄξιον νομισθῆναι (32); Πάντα μὲν γὰρ ἀθρόως εἰσάπαξ εἰπεῖν ἀμύχανον· τὸ δὲ ἐκ μέρους λέγειν δέδοικα μὴ προδοσίαν εἶη τῆς ἀληθείας. Οἴχεται ἀνὴρ διαφανέστατα δὴ τῶν καθ' ἑαυτὸν πᾶσιν ὁμοῦ τοῖς ἀνθρώπινους ὑπερνεγκῶν ἀγαθοῖς, ἔρεσμα πατρίδος, Ἐκκλησιῶν κόσμος, στῦλος καὶ ἐδραῖωμα τῆς ἀληθείας, στερέωμα τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως, οἰκείοις ἀσφάλεια, δυσμαχότατος τοῖς ὑπεναντίοις, φύλαξ πατρίων θεσμῶν, νεωτεροποιίας ἐχθρὸς· ἐν ἑαυτῷ δεικνύς τὸ παλαιὸν τῆς Ἐκκλησίας σχῆμα, οἷον ἀπὸ τίνος ἱεροπρεποῦς εἰκόνης, τῆς ἀρχαίας καταστάσεως, τὸ εἶδος τῆς ὑπ' αὐτὸν Ἐκκλησίας διαμορφῶν, ὥστε τοὺς αὐτῷ συγγενομένους τοῖς πρὸ διακοσίων ἐτῶν καὶ ἐπέκεινα φωστῆρων τρόπον ἐκλάμψαι συγγεγονέναι δοκεῖν. Οὕτως οὐδὲν οἰκοθεν οὐδὲ νεωτέρας (33) φρενὸς εὐρηκα προέφερεν ὁ ἀνὴρ· ἀλλὰ, κατὰ τὴν Μωυσέως εὐλογίαν, ἥξει προκομίζεσθαι ἐκ τῶν ἀδούτων τῆς καρδίας αὐτοῦ ἀγαθῶν θησαυρῶν, παλαιὰ παλαιῶν, καὶ παλαιὰ ἀπὸ πρωτόπου νέων. Ταύτη τοι καὶ τῆς προτιμῆσεως οὐ κατὰ τὴν ἡλικίαν ἐν τοῖς συλλόγοις τῶν ὁμοτίμων ἤξειτο, ἀλλ' ὑπὲρ πάντας ἦν τῷ τῆς σοφίας ἀρχαίῳ, ἐκ κοινῆς συγχωρήσεως τὸ πρωτεῖον καρπούμενος. Ὅσον δὲ τῆς τοιαύτης ἀγωγῆς τὸ κέρδος, οὐδεὶς ἂν ἐπιζητήσῃ, πρὸς ὑμᾶς ἀποβλέπων. Μόνοι γὰρ, ὧν ἴσμεν, ἡ κομιδὴ γέ ἐν ὀλίγοις (34), ἐν χειμῶνι τοσούτῳ καὶ λαίλαπι πραγμάτων ἀκύναντον τῇ ἐκείνου κυβερνήσει τὴν ζωὴν διηγάγετε. Οὐ γὰρ ἤψατο ὑμῶν αἰρετικῶν πνευμάτων ζάλη, καταποντισμοὺς ἐπαγούσα καὶ ναυάγια ταῖς εὐπεριτρέπτοις ψυχαῖς. Μῆτε δὲ ἀφαιτό ποτε, ὦ Δέσποτα τῶν ἀπάντων, θε τῷ σῶν θεράποντι Γρηγορίῳ, τῷ ἐξ ἀρχῆς πεπαιγμένῳ (35) τὴν χρητὶδα τῆς Ἐκκλησίας, τῆς ἐπὶ μάλιστα ἀταραξίας τὴν χάριν ἔδωκας. Ἦν μὴ προδῶτε ὑμεῖς ἐν τῷ παρόντι καιρῷ· μὴδὲ θρήνων ἀμετρίᾳ, καὶ τῷ ἐκδότους ἑαυτοὺς τοῖς λυπηροῖς ποιῆσαι, τοὺς τῶν ἀναγκαίων καιρῶν τοῖς ἐφεδρεύουσι πρόησθε. Ἀλλ' εἰ δεῖ πάντως θρηνεῖν (ὥσπερ οὖν οὐ φημι (36), ἵνα μὴ ὁμωοῦμεν ἐν τούτῳ (37) τοῖς μὴ ἔχουσιν ἐλπίδα), ὑμεῖς

11 Levit. xxvi, 40.

(31) *Ἡμῖν*. Edit. Basil. secunda et Paris. *ὑμῖν*. D. Aliæ et sex mss. *ἡμῖν*. Ibidem tres vetustissimi codices et duo Regii habent *λογίζεσθαι* pro eo quod erat in editis *λογίζομεθα*. Illud, ἐφ' οἷς, idem valet ac ὥστε. Simile exemplum habes supra in epist. ad Maximum et infra in ep. 68 ad Athanas. Quod cum librarii non intelligerent, alii *ὑπάρχει* *λογίζεσθαι* (sic enim in nonnullis mss. legitur), alii *ὑπάρχειν* *λογίζομεθα* posuerunt. [Quod præstat.]

(32) *Νομισθῆναι*. Addunt editi ἢ συγχωμισθῆναι, sed hæc desunt in septem mss. Paulo post editi εἰπεῖν ἀδύνατον et μὴ προδιδᾶ τι τῆς ἀληθείας. Codices octo mss. ut in textu.

(33) *Οὐδὲ νεωτέρας*. Οὐδὲν in Vat. et Combef. Paulo post legitimus cum septem mss. ἀπὸ προσώπου, editi ἀπὸ προσώπων.

(34) *Ἐν ὀλίγοις*. Ita Harl., Coisl. primus, Vat. et

A quas etiam maxime damnum nobis intolerandum accidisse arbitramur, nec epistolæ mensura capiat, et alioquin intempestivum de præclare factorum multitudine sermonem instituere, cum adeo conciderit animus noster ob mœrorem. Quodnam enim illius factum tale est, quod aut e nostra memoria excidat, aut silentio jure ac merito prætermittatur? Fieri enim non potest, ut semel omnia dicantur acervatim: ex parte autem dicere, vereor ne proditionem habeat veritatis. Interiit vir omnium æqualium in omnibus simul humanis bonis præstantissimus, columen patriæ, Ecclesiarum decus, columna et fulcimentum veritatis, firmamentum fidei in Christum, suorum tutela, adversariis inexpugnabilis, legum paternarum custos, novitatis inimicus, ostendens in seipso priscam Ecclesiæ speciem, ad veterem statum, veluti ad sacram quamdam imaginem, Ecclesiæ sibi commissæ formam effingens, ita ut qui cum eo vixerunt, una cum iis qui ante ducentos annos et amplius luminarium instar resplenduerant, vixisse sibi videantur. Adeo nihil de suo, nec ullum recentioris mentis inventum vir ille promebat: sed, secundum Moysis benedictionem, proferre noverat ex cordis sui arcenibus, bonis scilicet thesauris, vetera veterum, et vetera ante faciem novorum¹¹. 107 Hinc et primo loco non secundum ætatem in conventibus episcoporum dignus habebatur, sed supra omnes erat sapientiæ antiquitate, primas communi concessu obtinens. Quanta autem talis institutionis utilitas, nemo requisierit, modo in vos oculos convertat. Nam soli quos noverimus, aut certe cum paucis admodum, in tanta rerum tempestate ac procella tranquillam illius gubernatione vitam egistis. Non enim vos attigit hæreticorum ventorum æstus, submersiones importans et naufragia animabus facile mutabilibus. Neque vero attingat unquam, o universorum Domine, qui famulo tuo Gregorio, a quo basis Ecclesiæ ab initio compacta, tranquillitatis longissimæ munus dedisti. Quam vos hoc tempore amittere nolite, neque immoediis lacrymis, ac totos vos mœrori dedendo, rerum necessariorum opportunitatem insidiantibus prodatis. Quod si omnino lugendum est (ita sane non sentio, ne in hoc iis qui

D duo Regii. Editi σὺν ὀλίγοις.

(35) *Ἡξαμένῳ*. Editi ante hanc vocem addunt καλῶς, quod in octo mss. desideratur. Statim pro eo quod erat in editis τῆς ἐπιμόνου ἀταραξίας, lectionem octo codicum mss. apposuimus.

(36) *Οὐ φημι*. Deest negatio in tribus mss., sed necessaria videtur ad sententiæ seriem, ac miror eam a Combefisio expungi. Nam perabsurde dixeret Basilius lugendum esse, ne similes simus his qui spem non habent. Paulo post addimus δὲ post ὑμεῖς ex codicibus Harl., Med., Coisl. utroque et uno Regio.

(37) *Ἐν τούτῳ*. Sic codices mss. octo. Ibidem paulo post habent *προσθησάμενοι*. Editi ἐν τούτοις et *περισθησάμενοι*. Editiones Hagan. et duæ Basilienses habent *προσθησάμενοι*.

spem non habent, similes simus), vos, si videtur, postquam veluti lugubris quidam chorus proprium vobis ducem præfeceritis, concinnius cum ipso casum deflete.

2. Atque is quidem, etsi ad extremam senectutem non pervenit, at certe quod ad tempus, quo vobis præfuit, attinet, satis vitæ habuit. Corporis autem tantum particeps fuit, quantum necesse erat, ut animi constantiam in illius doloribus perferendis ostenderet. Forte autem vestrum aliquis existimet, tempus commiserationis esse incrementum et amoris accessionem, non autem satietatis occasionem his qui experti sunt, ita ut quanto longiori tempore estis beneficium experti, tanto amplius orbitatem sentiat; cæterum corporis iusti vel umbram apud pios quovis honore dignam esse. Atque optandum quidem ut multi ex vobis sic animo affecti sint (neque enim ego ipse dixerim virum esse negligendum): sed hoc consilii do, ut dolorem humaniter perferatis. Etenim quæcunque dicere possint qui damnum deplorant, neque a meipso ignorantur. Silet quidem lingua fluviorum in morem aures alluens: cordis autem profundum, a nemine hactenus comprehensum, somniis debilius, quantum sane ad homines attinet, avolavit. Quis illo ad futurum prævidendum acutior? Quis in tam stabili ac firma animi indole idoneus fuit, qui fulgure citius res aggrediretur? O civitas multis quidem jam malis præoccupata: sed tamen nullo prorsus in partibus ad vitam necessariis sic læsa! Nunc defloruit tibi ornatus pulcherrimus, contigit Ecclesia, conventus tristes sunt, consessus sacer coryphæum desiderat, sermones mystici explanatorem exspectant, pueri patrem, senes æqualem, optimates principem, populus patronum, pauperes nutritorem; omnes nominibus maxime propriis ipsum vocantes, in propria calamitate luctum sibi quisque proprium atque convenientem edunt. Sed quo mihi sermo præ lacrymarum voluptate rapitur? Non evigilabimus? non semetipsos colligemus? non respiciemus ad communem Dominum, qui postquam unumquemque sanctorum ætati suæ sivit inservire, congruis temporibus ad se rursus revocavit? Nunc in tempore illius verborum recordamini, qui cum concionaretur apud vos,

(38) Ἐγγίρεται. Ita Harl. et Coisl. primus. Editi γίνεταί.

(39) Ἐπαισθάνεσθαι. Ita Harl. et Med. Editi ἐπαισθάνεσθε.

(40) Ὑμῶν. Sic mss. sex. Editi ἡμῶν.

(41) Σιωπῇ. Editi addunt μὲν γάρ. Sed postrema vocula abest ab omnibus mss.

(42) Τέως. Hæc vocula addita ex octo mss. Ibi dem tres vetustissimi ὅσα γε.

(43) Τίς ὁξύτερον. Ita tres vetustissimi codices cum aliis quatuor. Subauditur ἱκανός, quod paulo post sequitur; cui quidem cum minus attenderent librarii, credo eos scripsisse, ut est in editis, τίς ὁξύτερος. Quod autem paulo post ait Neocæsaream multis jam malis præoccupatam fuisse, non videtur id referri posse ad famem de qua Basilius in præcedenti epistola. Hoc enim malo contactas

A δὲ, εἰ δοκεῖ, οἷόν τις χορὸς πανθῆρης τὸν κορυφαῖον ἑαυτῶν προσητάμενοι, ἐμμελέστερον μετ' ἑκείνου τὸ συμβᾶν ἀποκλαύσατε.

2. Καίτοιγε εἰ καὶ μὴ ἐπ' ἐσχάτου γήρως ἤλυνεν ὁ ἀνὴρ, ἀλλ' οὖν τοῦ γε χρόνου ἔνεκεν τῆς ὑμετέρας ἐπιστάσις, οὐκ ἔνδεώς εἶχε τοῦ βίου. Τοῦ τε σώματος τοσοῦτον μετεῖχεν, ὅσον τῆς ψυχῆς τὸ καρτερεῖν ἐπὶ ταῖς ἀλγηδὺσιν αὐτοῦ δεικνύναι. Τυχὸν δὲ ἂν τις ὑμῶν ὑπολάβοι, ὅτι καὶ ὁ χρόνος αὐξήσις συμπαθείας, καὶ προσθήκη φίλτρου, οὐχὶ ἀφορμὴ κόρου τοῖς πειραθείσιν ἐγγίνεται (38), ὥστε, ὅσω ἐν πλείονι χρόνῳ τῆς εὐεργεσίας πεπειρασθε, τοσοῦτω μᾶλλον τῆς ἀπολείψεως ἐπαισθάνεσθαι (39)· τοσούτος δὲ δικαίος καὶ σκικὰ τοῦ παντὸς ἀξία τοῖς εὐλαβέσι. Καὶ εἴη γε πολλοὺς ὑμῶν (40) ἐπὶ ταύτης εἶναι τῆς διανοίας (οὐδὲ γὰρ αὐτὸς ἀμελῶς ἔχειν τοῦ ἀνδρός φημι χρῆναι)· ἀλλ' ἀνθρωπίνως συμβουλεύω τὸ λυπηρὸν διαφέρειν. Ἐπεὶ ὅσα γέ ἐστιν εἰπεῖν ἀποκλειομένων τὴν ζήμιαν, οὐδὲ ἐμὲ αὐτὸν διαφεύγει. Σιωπῇ (41) μὲν γλῶττα, ποταμοῖς Ἰσα τὰς ἀκοὰς ἐπικλύζουσα· καρδίας δὲ βάθος, οὐδενὶ τέως (42) καταληπτὸν, ὀνείρων ἀσθενέστερον, ὅσα γε πρὸς ἀνθρώπους, διυπτάμενον ὀχεται. Τίς ὁξύτερον (43) ἑκείνου προτιδέσθαι τὸ μέλλον; τίς ἐν οὕτῳ σταθερῶ καὶ παγίῳ τῆς ψυχῆς ἤθει ἀστραπῆς τάχιον τοῖς πράγμασιν ἐπελθεῖν ἱκανός; Ὡ πόλις πολλοῖς μὲν ἤδη προειλημμένη πάθεισιν, ὑπ' οὐδενός γε μὴν οὕτως εἰς αὐτὰ τὰ καίρια τοῦ βίου ζημιωθείσα! Νῦν ἀπήνθηξέ σοι κόσμος· ὁ κάλλιστος· Ἐκκλησία δὲ μέμυκε, καὶ σκυθρωπάζουσι πανηγύρεις, καὶ τὸ ἱερὸν συνέδριον τὸν κορυφαῖον ἐπιποθεῖ, λόγοι δὲ μουσικοὶ τὸν ἐξηγητὴν ἀναμένουσιν, οἱ παῖδες τὸν πατέρα, οἱ πρεσβύτεροι τὸν ἡλικιώτην, οἱ ἐν τέλει τὸν ἑξαρχον, ὁ δῆμος τὸν προστάτην, οἱ βίου δεόμενοι τὸν τροφέα· πάντες αὐτὸν ἐκ τῶν οἰκειοτάτων ὀνομάτων ἀνακαλοῦμενοι, ἐπὶ οἰκείῳ πάθει οἰκεῖον αὐτῷ καὶ προσήκοντα ἔλαστος τὸν θρόνον αἰρουσιν (44). Ἀλλὰ ποῦ μοι ὁ λόγος ὑφ' ἡδονῆς τῶν δακρύων ἐκφέρεται; Οὐκ ἀνανήψομεν; οὐχ ἡμῶν αὐτῶν γενησόμεθα; οὐκ ἀποδιδόμεν πρὸς τὸν κοινὸν Δεσπότην, ὃς, ἕκαστον τῶν ἁγίων τῇ ἰδίᾳ γενεᾷ ἐπιτρέψας ὑπηρετήσασθαι, τοῖς καθήκουσι χρόνοις πρὸς ἑαυτὸν πάλιν ἀνεκαλέσαστο; Νῦν ἐν καιρῷ τῶν ἐκείνου φωνῶν ὑπομνήσθητε· ὃς ἐκκλησιάζων ὑμῖν αἰεὶ διεστειλετο, βλέπετε, λέγων, τοῖς κύνας, βλέπετε τοὺς

D non fuisse Ponti civitates conjicimus ex Gregorio Naz., qui famem eo graviorem fuisse dicit, quod non possint Cappadoces, ut maritimæ civitates, et ea quibus abundant exportare, et quibus indigent invehere. Respicit ergo Basilius ad illam potissimum calamitatem qua Neocæsaream Gregorius Nyssenensis sua ætate afflictam fuisse testatur, cum ingenti terræ motu ædificia omnia tum publica tum privata ruinas traxerunt, ac solum templum, quod a Gregorio ædificatum fuerat, illatum et intactum permansit, Vit. S. Greg. tom. III, p. 554. Eundem eventum referunt in Chronici Hieronymus et Theophanes ad annum 344.

(44) Αἰρουσιν. Quatuor mss. recentiores ἔρρουσι. Sic etiam secunda manu Harl., sed initio habuerat αἰρουσι.

κακοὺς ἐργάτας. Πολλοὶ οἱ κύνες. Τί λέγω κύνες; Αὐτοὶ μὲν οὖν βαρεῖς, ἐν ἐπιφανείᾳ προβάτων τὸ δουλεῖον ὑποκρύπτοντες, πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης τὸ Χριστοῦ ποίμνιον διασπῶσιν. Οὗς φυλακτέον ὑμῖν, ἐγγρηγορικῶς τινος ποιμένος ἐπιστασίᾳ. Ὁν ὑμέτερον μὲν αἰτῆσαι, φιλονεικίας πάσης καὶ φιλοπρωτίας τὰς ψυχὰς καθαρεύοντας, τοῦ Κυρίου δὲ ἀναδεῖξαι· ὃς ἀπὸ τοῦ μεγάλου προστάτου τῆς Ἐκκλησίας ὑμῶν Γρηγορίου μέχρι τοῦ μακαρίου τούτου, ἄλλον ἐπ' ἄλλῳ (45) προστιθείς καὶ συναρμόζων αἰεὶ, οἷον ἐκ τινος ἁρμού (46) λίθων πολυτελῶν, θαυμαστὸν οἶον κάλλος τῆς Ἐκκλησίας ὑμῶν ἐχαρίσατο. Ὡστε οὐδὲ τῶν ἐφεξῆς ἀπελπιστέον. Οἶδε γὰρ Κύριος τοὺς ὄντας αὐτοῦ· καὶ ἀγάγοι ἂν εἰς τὸ μέσον τοὺς παρ' ἡμῶν τυχόν οὐ προσδοκωμένους.

3. Πάλαι με θέλοντα τῶν λόγων παύσασθαι ἡ δόνη τῆς καρδίας οὐκ ἐπιτρέπει· ἀλλ' ἐπισκήπτω ὑμῖν πρὸς τῶν Πατέρων, πρὸς τῆς ὁρθῆς πίστεως, πρὸς τοῦ μακαρίου τούτου, διαναστῆναι τὴν ψυχὴν, οἰκεῖον ἕκαστον ἑαυτοῦ τὸ σπουδαζόμενον κρίναντα. καὶ τῆς ἐφ' ἑκάτερα τῶν πραγμάτων ἐκδόσεως πρῶτον αὐτὸν ἀπολαύσιν ἡγούμενον, μηδὲ, τὸ τοῖς πολλοῖς συμβαῖνον, πρὸς τὸν πλησίον τὴν τῶν κοινῶν ἐπιμέλειαν ἀποθελίσθαι· εἴτα, ἕκαστου τῇ αὐτοῦ διανοίᾳ τῶν πραγμάτων διηγουρόντος, λαθεῖν ἅπαντας ἴδιον ἑαυτοῖς κακὸν διὰ τῆς ἀμελείας ἐπισπασμένους. Ταῦτα εἴτε ὡς γειτόνων συμπάθεια, εἴτε ὡς ὁμοδοξούντων κοινωνία (47), εἴτε καὶ, ὅπερ ἀληθέστερόν ἐστι, τῷ τῆς ἀγάπης πειθομένων νόμῳ, καὶ τὸν ἐκ τοῦ σωπῆσαι κίνδυνον ἐκκλινόντων, μετὰ πάσης εὐνοίας δέξασθε· πεπεισμένοι, ὅτι καύχημα ἡμῶν ἔστε, καθάπερ καὶ ἡμεῖς ὑμῶν εἰς τὴν ἡμέραν τοῦ Κυρίου, καὶ ὅτι ἐκ τοῦ δοθησομένου ποιμένος ὑμῖν ἡ ἐπὶ πλέον τῷ συνδέσμῳ τῆς ἀγάπης ἐνωθισόμεθα, ἢ πρὸς παντελεῖ διδάσταιν· ὃ μὴ γένοιτο, μηδὲ ἔσται τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι, οὐδ' ἂν αὐτὸς εἴποιμι νῦν βλάβημον οὐδέν. Τοῦτο δὲ εἰδέναι ὁμας βουλόμεθα, ὅτι, εἰ καὶ πρὸς τὴν εἰρήνην τῶν Ἐκκλησιῶν συντρέχοντα ἡμῖν οὐκ ἔσχομεν (48) τὸν μακάριον διὰ τινος, ὡς αὐτὸς ἡμῖν διεβεβαίουτο, προλήψεις, ἀλλ' οὖν γε τῆς πρὸς αὐτὸν ὁμοδοξίας, καὶ τοῦ αἰεὶ κοινωνῶν ἐπιχαλεῖσθαι τῶν πρὸς τοὺς αἱρετικούς ἀγώνων, ὑπὸ μάρτυρι τῷ Θεῷ καὶ ἀνθρώποις τοῖς πεπειραμένοις ἡμῶν οὐδένα καιρὸν ἀπελείφθημεν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΚΘ'.

Basilii Ancyranis significat acceptum ex morte eorum episcopi Athanasii dolorem, cuius summa de ecclesiis merita praedicat. Hortatur ut caveant, ne rursus in electione episcopi dissensiones nascantur.

Τῇ Ἐκκλησίᾳ Ἀγκύρας παραμυθητικὴ (49).

Πολλὸν ἡμῖν χρόνον σωπῆν ἐνεποίησεν ἡ ἐκκλη-

¹¹ Philipp. iii, 2.

(45) Ἐπ' ἄλλῳ. Sic octo codices mss. Editi ἐπ' ἄλλων.

(46) Ἁρμού. Sic sex mss. Editi ὁρμού. Paulo post editio Parisiensis παρ' ὑμῶν. Aliae editiones et mss. codices septem παρ' ἡμῶν.

(47) Συμπάθεια... κοινωνία. Sic vetusti codices, melius quam in editis συμπάθεια... κοινωνία. Sed

A semper admonebat, *Cavete canes*, inquit, *canes operarios malos* ¹². Canes non pauci. Quid dicunt canes? Imo vero lupi graves, qui sub ovium specie dolum contegentes, ubique terrarum gregem Christi divellunt: qui vobis vitandi sunt vigilantis alicujus pastoris praesidio. Hunc vestrum quidem est petere, animis ab omni contentione atque ambitione repurgatis: Domini vero, ostendere, qui a magno illo Ecclesiae vestrae duce Gregorio usque ad hunc beatum, alterum in alterius locum sufficiens, semperque adaptans, velut ex quadam pretiosorum lapidum commissura, mirum ornamentum Ecclesiae vestrae largitus est. Quare nec de successuris desperandum est. Novit enim suos Dominus, et proferre in medium potest, quos fortasse non exspectamus.

3. Dudum me volentem sermoni finem imponere, dolor cordis non sinit: sed obtestor vos per Patres, per rectam fidem, per hunc beatum, erigalis animum, proprium sibi quisque id quod agitur ducentes, et rerum in utramque partem exitus participes se in primis fore existimantes, ita ut rerum communium curam, ut plerique solent, in proximum non rejiciatis, ac postea unoquoque in animo suo res negligente, omnes sibi ipsi per incuriam proprium malum imprudenter accersant. Haec autem sive ut vicinorum commiserationem, sive ut idem sentientium communionem, sive etiam, quod verius est, ut charitatis legi obsequentium, et periculum silentii declinantium, omni cum benevolentia excipite: persuasum illud habentes vos esse nostram gloriationem quemadmodum et nos vestra erimus in Domini die: nosque prout pastor vobis dabitur, vel arctius charitatis vinculo vobiscum esse conjungendos, vel prorsus disjungendos, quod quidem absit, neque Dei gratia fiet, neque sane ipse nunc contumeliosi quidquam dixerim. Hoc autem scire vos volumus, etsi beatum illum ad Ecclesiarum pacem concurrentem non habuimus propter quasdam, ut ipse nobis affirmavit, anticipatas opiniones; sed tamen idem cum ipso sentiendi, eumque semper certaminum adversus haereticos participem advocandi, nos, Deo teste et hominibus qui nostri periculum fecerunt, nullum tempus intermisisse.

109 EPISTOLA XXIX'.

Ecclesiae Ancyrae consolatoria.

Diuturnum nobis silentium imposuit animi stu-

postulat sensus ut legatur συμπάθειαν... κοινωνίαν. Editio Haganoensis consentit cum mss. codicibus.

(48) Οὐκ ἔσχομεν. Ita mss. septem. Editi οὐκ εἴχομεν.

(49) Παραμυθητικὴ. Haec vox addita ex sex mss. Alias LXVII, scripta anno 368 exeunte.

por ex gravissimo tristis eventus nuntio. Postquam vero paululum quodam modo ex taciturnitate nos recollegimus, quam velut ii, quorum aures vehementi tonitru percussæ sunt, passi sumus; necessario nunc de eo quod accidit, ingemuimus, et inter luctus epistolam hanc ad vos misimus, non consolandi gratia, (quis enim sermo invenitur tantæ medicus calamitatis?) sed cordis nostri dolorem, quantum possimus, vobis hac voce significantes. Opus nunc mihi essent Jeremiæ lamentationes, et si quis sane alius ex beatis hominibus calamitatem maximam modo commovendis animis idoneo lamentum est. Cecidit vir, vere columna et firmamentum Ecclesiæ, vel potius ipse quidem ad beatam vitam sublatus a nobis abiit: non leve autem periculum est, ne multi subtracto hoc fundamento corruant, et quæ in nonnullis putrida sunt, manifesta fiant. Clausum est os, et justa dicendi libertate, et gratiæ verbis ad fratrum ædificationem scatens. Abierunt mentis consilia, quæ vere in Deo commovebatur. O quoties mihi (accusabo enim me ipse) indignari subiti in virum, quod totus in eo desiderio ut discederet, essetque cum Christo, permanere in carne propter nos non prætulit¹². Cuiam deinceps Ecclesiarum curam deferemus? quem adjungemus molestiarum socium? quem lætitiæ participem? O gravem tristitiamque solitudinem! Quomodo plane similes facti sumus solitario pellicano¹³? Sed tamen juncta inter se Ecclesiæ membra, velut ab anima quadam, ab ipsius regimine in unam consensionem et accuratam communionem compacta, et servantur constanter per pacis vinculum ad spiritualem coagmentationem, et servabuntur semper, Deo id largiente, ut firma ac immota maneat beatæ illius animæ opera, quæcunque Ecclesiis Dei exantlavit. Verum certamen non parvum incumbit, ne rursus lites ac discordiæ in præsulis electione nascentes, omnem simul laborem ex qualibet dissensione subvertant.

¹² Philipp. 1, 25. ¹³ Psal. 61, 7.

(50) *Ὡς οἱ*. Sic omnes antiqui codices. Editi ὥσεῖ. Ibidem ἐκπλαγέντες in tribus mss. Nūn paulo post deest in tribus, nec necessaria est hæc vocula. Paulo post Basilius in his verbis, *Τίς γὰρ ἂν καὶ λόγος...* *λατρός*, videtur respicere ad versum antiqui poetæ, quem citat Plutarchus initio libri *De consolatione*, *ψυχῆς νοσοῦσης εἶσιν ἰατροὶ λόγοι*, *Ἀνὴρ ἀγροτάντης sunt medici sermones*.

(51) *Συμφορὰς μέγας*. Vaticanus codex cum Regio secundo et Coisl. secundo *συμφορὰς μεγίστας*. Statim in duobus mss. *ἐδραῖωμα* τῆς ἀληθείας, *firmamentum veritatis*.

(52) *Αὐτὸς μὲν*. Vocula addita ex Med. et Coisl. primo.

(53) *Παθήσας τε δικαίας*, etc. In his et sequentibus vocibus secuti sumus quinque veteres libros, nempe Reg. utrumque, Coisl. utrumque et Vaticanum. Plures autem quam sex non habuimus. Deest enim hæc epistola in codice Marl. Editi *παθήσας τε λόγοις χάριτος ἐπ' οἰκοδομήν*. Habet etiam

ἄξις τῆς βαρυτάτης ἀγγελίας τοῦ συμβάντος κακοῦ. Ἐπεὶ δὲ μικρὸν πως τῆς ἀφασίας ἀνηνέγκαμεν, ἦν ὥς οἱ (50) βροντὴ μεγάλη τὰς ἀκοὰς καταπλαγέσας, πεπόνθαμεν· ἀναγκάως νῦν ἐπεστενάξαμεν τῷ συμβάντι, καὶ μεταξὺ ὀδυρόμενοι τὴν ἐπιστολὴν ὑμῖν ἐξεπέμφαμεν· οὐ παρακλήσεως ἕνεκεν, (τίς γὰρ ἂν καὶ λόγος εὐρεθῇ τοσαύτης συμφορὰς ἰατρός;) ἀλλὰ τὴν ὁδὸν τῆς καρδίας ἡμῶν, καθ' ὅσον δυνατόν, ἐκ τῆς φωνῆς, ταύτης ὑμῖν διασημαίνοντες. Νῦν ἐδεόμην τῶν Ἱερουσαλὴμ ὁρῶντων, καὶ εἰ δὴ τις ἄλλος τῶν μακαρίων ἀνδρῶν συμφορὰς μέγας (51) ἐμπαιθῶς ἀπαυδύρατο. Πέπτωκεν ἄνθρωπος, στυλὸς τῷ ὄντι καὶ ἐδραῖωμα τῆς Ἐκκλησίας· μᾶλλον δὲ αὐτὸς μὲν (52) πρὸς τὴν μακαρίαν ζωὴν ἀρθείς ἀφ' ἡμῶν οἴχεται· κίνδυνος δὲ οὐ μικρὸς, μὴ πολλοὶ τῷ ἐρείσματος τούτου ὑπεξαίρεθέντι συγκαταπέσῃσι, καὶ τὰ σαθρὰ τῶνων φανερὰ γένηται. Κέκλειται στόμα παθήσας τε δικαίας (53) καὶ λόγους χάριτος ἐπ' οἰκοδομῇ τῆς ἀδελφότητος βρῶν. Οἴχεται δὲ φρονὸς βουλευμάτα, τῆς ὄντως ἐν Θεῷ (54) κινουμένης. Ὡς ποσάκις μοι (κατηγορήσω γὰρ ἑμαυτοῦ) ἐπῆλθεν ἀγανακτήσαι κατὰ τοῦ ἀνδρός· ὅτι, ὅπως γενόμενος τῆς ἐπιθυμίας τοῦ ἀναλῦσαι καὶ σὺν Χριστῷ εἶναι, τὸ ἐπιμεῖναι ἐν τῇ σαρκὶ οὐ προετίμησε δι' ἡμᾶς. Πρὸς τίνα λοιπὸν τὰς φροντίδας τῶν Ἐκκλησιῶν (55) ὑπερβώμεθα; τίνα κοινωνῶν τῶν λυπηρῶν λάβωμεν; τίνα μεριστὴν τῆς εὐφροσύνης (56); Ὡς τῆς δεινῆς ὄντως καὶ σκυθρωπῆς ἐρημίας! Πῶς ἀκριβῶς ὁμιώθημεν πελεκᾶνι ἐρημικῷ; Ἀλλὰ μὴν τὰ γε συναφθέντα μέλη τῆς Ἐκκλησίας, οἷον ὑπὸ ψυχῆς τινος, τῆς ἐκείνου προστασίας, εἰς μίαν συμπάθειαν καὶ ἀκριβῇ κοινωνίαν συναρμολοθέντα, καὶ φυλάσσεται διὰ τοῦ συνδέσμου τῆς εἰρήνης πρὸς τὴν πνευματικὴν ἀρμολογίαν παγίως, καὶ φυλαχθήσεται εἰς αἶν, τοῦτο τοῦ Θεοῦ χαριζομένου, ἐδραῖα μὲν καὶ ἀμτακίνητα τῆς μακαρίας ἐκείνης ψυχῆς τὰ ἔργα, ὅσα ἐνήθητε ταῖς Ἐκκλησίαις τοῦ Θεοῦ. Πλὴν ἀλλ' ὁ ἀγὼν (57) οὐ μικρὸς, μὴ τινες πάλιν ἐριδες καὶ διχοστασίαι, ἐπὶ τὴν ἐκλογὴν τοῦ προστατούντος ἀναφύσῃσι, πάντα ὅμοιόν τὸν κόπον ἐκ τῆς τυχοῦσης ἐριδος ἀνατρέψωσι.

Medicæus cod. ἐπ' οἰκοδομῇ.

(54) *Ἐν Θεῷ*. Deest præpositio in duobus vetustissimis codicibus Coisl. et Med. Non multo post Medicæus τῆς ἐπιθυμίας τοῦ ἀναχωρῆσαι, quo ex verbo confirmatur interpretatio quam secuti sumus.

(55) *Τῶν Ἐκκλησιῶν*. Duo codices Regii et Coisl. secundus τῶν ἐκκλησιαστικῶν.

(56) *Εὐφροσύνης*. Sic uterque Reg. et uterque Coisl. Male in editis *εὐφροσύνης*.

(57) *Ἄλλ' ὁ ἀγὼν*. Sic quinque codices. Editi ἄλλος ἀγὼν. Ibidem πάλιν additum ex quatuor mss. Legitur paulo post in Vaticano, Regio secundo et Coisl. secundo ἐπὶ τὴν ἐκλογὴν τοῦ μεταστάντος, *lites et discordiæ quæ in defuncti electione exortæ fuerant*. Sed utraque lectio probetur, illud semper ex his verbis, *ne rursus lites*, etc., concludere licet, electionem Athanasii interpellatam dissensionibus fuisse.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Α'.

110 EPISTOLA XXX'.

Præter morbos, hiemem et negotia, alia causa Basilium proutere ad Eusebium proficisci. Matrem amisit, unde morbus recruduit. Ecclesiis non melius est quam ipsius corpori. Narrat electos fuisse Ancyrae et Neocæsareae episcopos. Precibus Eusebii acceptum refert, quod inimicorum insidias effugerit.

Εὐσεβίῳ ἐπισκόπῳ Σαμοσατῶν.

A

Eusebio, episcopo Samosatorum.

Εἰ πάσας ἐφεξῆς γράφοιμι τὰς αἰτίας ὑφ' ὧν μέχρι τοῦ παρόντος κατεσχέθην, καὶ πᾶν ὥριμ-
μένος πρὸς τὴν σὴν θεοσέβειαν, ἱστορίας, ἂν μῆκος
ἰπέραντον ἐκπληρώσαιμι. Νόσους μὲν ἐπαλλήλους
καὶ χειμῶνας ἐπάχθειαν (58), καὶ πραγμάτων συν-
σχὴν παρίημι λέγειν, γνώριμα ὄντα καὶ ἡδὴ προδεδη-
λωμένα (59) τῇ τελειότητι σου. Νῦν δὲ καὶ ἦν μόνην
εἶχον τοῦ βίου παραμυθίαν τὴν μητέρα, καὶ ταύτην
ἀφῆρέθην ὑπὸ τῶν ἀμαρτιῶν μου (60). Καὶ μὴ κατα-
γέλῃς μου ὡς ἐν τούτῳ τῆς ἡλικίας ὀρφανίαν ἀπο-
δυρομένου· ἀλλὰ σύγγνωθι μοι ψυχῆς χωρισμὸν ἀνε-
κτῶς μὴ φέροντι. ἥς οὐδὲν ἀντάξιον ἐν τοῖς λειπο-
μένοις ὀρώ. Πάλιν οὖν μοι ὑπέστρεψε τὰ ἀβρῶττη-
ματα, καὶ πάλιν ἐπὶ κλίνης κατὰκειμαι· ἐπὶ μικρᾷ
παντελῶς τῆς δυνάμεως σαλεύουν, καὶ μόνον (61)
οὐκ ἐφ' ἐκάστης ὥρας τὸ ἀναγκαῖον πέρας τῆς ζωῆς
ἐκδεχόμενος. Αἱ δὲ Ἐκκλησίαι σχεδόν τι παραπληρώως
τῷ σώματι μου διδάσκονται, ἀγαθῆς μὲν ἐλπίδος οὐ-
δεμιᾶς ὑποφανιμένης, αἱ δὲ πρὸς τὸ χεῖρον τῶν
πραγμάτων ὑποβρέδονται. (62) Τέως δὲ ἡ Νεοκαισάρ-
χεια καὶ ἡ Ἀγκυρα ἔδοξαν ἔχειν διαδόχους τῶν
ἀπελθόντων, καὶ μέχρι τοῦ νῦν ἡσυχάζουσιν. Ἄλλ'
οὐδὲ ἡμῖν οἱ ἐπιβουλευόντες ποιῆσαι τι τοῦ θυμοῦ
καὶ τῆς πικρίας ἄξιον μέχρι τοῦ παρόντος συνεχω-
ρήθησαν. Καὶ τούτου τὴν αἰτίαν ταῖς σαῖς ὑπὲρ τῶν
Ἐκκλησιῶν προσεβίαις προδήλως ἡμεῖς ἀνατίθεμεν.
Ὅστε μὴ ἀποκάμης προσευχόμενος ὑπὲρ τῶν Ἐκ-
κλησιῶν, καὶ δυσωπῶν τὸν Θεόν (63). Τοὺς καταξιωθέντας ἐξυπηρετεῖσθαι τῇ ὁσιότητι σου πάμπολλα
πρόσεειπε.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΑΑ'

EPISTOLA XXXI'.

*Fames nondum sedata Basilium detinet, quominus comitetur Hypatium consanguineum suum. Hunc sanare concessum non fuerat his qui donu curationum habebant. Quamobrem eum commendat Eusebio, ut vel fratres religiosissimos ac-
cersat, qui ei medentur, vel ipsum ad illos cum litteris mittat.*

Εὐσεβίῳ (64) ἐπισκόπῳ Σαμοσατῶν.

C

Eusebio, episcopo Samosatorem.

Ὅπως ἡμᾶς ὁ λιμὸς ἀνῆκε· διότι ἀναγκαῖα ἡμῖν
ἐστὶν ἡ ἐπὶ τῆς πόλεως διαγωγὴ, ἡ οἰκονομία (65)

(58) Ἐπάχθειαν. Sic antiqui sex codices. Editi
ἀπέχθειαν.

(59) Προδεδηλωμένα. Hæc indicaverat in epist.
27: nempe præter hiemem et morbum, ipsam etiam
fame, quæ plurimum ei dabat negotii in suble-
vandis pauperibus.

(60) Ἀμαρτιῶν μου. Deest illud pronomen in
quatuor mss.

(61) Μόνον οὐκ. Tres codices μόνον οὐκ.

(62) Vide Addenda.

(63) Τὸν Θεόν. Post has voces editi addunt καί,
quod deest in sex mss.

(64) Εὐσεβίῳ. Quamvis codices sex habeant Εὐ-
σεβίων, duo autem, nempe Vaticanus et alius in-
signis Ecclesiæ Parisiensis, πρὸς Εὐσεβίων, ἐπὶ
σχέτον, non tamen mutandum duxi quod in editis
legebatur. In codice Medicæo, qui est vetustissimus,
recentior manus apposuit illud Εὐσεβίων. Ex
aliorum tamen codicum auctoritate conjici non
immerito posset, Eusebium Samosatensem Euse-
bonam apud Syros suos dictum fuisse. At non du-
bium quin ad illum scripta fuerit hæc epistola;

D

Nondum nos fames reliquit; quapropter in ci-
vitate remanere necesse habemus, vel dispensatio-

siquidem Basilus, ut in prioribus, excusat famem,
cur ad eum non veniat. In pluribus codicibus mss.
conjuncta est epistola cum aliis ad Eusebium scrip-
tis: eam autem proxime in omnibus codicibus
sequitur epistola 146, quæ inscripta est τῷ αὐτῷ,
nempe eidem Eusebonæ, quamvis ad Antiochum
Eusebii fratris aut sororis filium scripta sit.

(65) Οἰκονομία. Id est, ut pauperes adjuvem,
vel saltem commiserationem illis impendam. Sæpe
apud Basilium οἰκονομία dicitur ut quod pauperi-
bus distribuitur. Vituperat in Comment. in Isa.,
p. 418, præsules qui male partem pecuniam acci-
piunt vel ad suos usus, ἢ ἐπὶ λόγῳ τῆς τῶν πτω-
χεύοντων ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ οἰκονομίας, vel per cau-
sam distribuendi pauperibus Ecclesiæ. In epistola
92 Orientales inter mala Ecclesiæ illud etiam de-
plorant, quod ambitiosi præsules οἰκονομίας πτω-
χῶν, pecunias pauperibus destinatas in suos usus
convertant

* Alias VII, scripta anno 369.

** Alias CCLXVII, scripta anno 369.

nis causa, vel commiserationis in afflicto. Unde ne nunc quidem potui comitem me viae praeberetolendissimo fratri Hypatio, quem non tantum honoris **III** causa fratrem appellare possum, sed propter naturalem quae inter nos intercedit necessitudinem: consanguinei enim sumus. Quali ille morbo laboret, neque tuam praestantiam fugit. Dolemus autem, quod in eo spes omnis abscissa sit levamenti, quandoquidem iis qui sanationis dona habent, nihil in illo eorum quae solent, operari concessum est. Quocirca rursus precum tuarum auxilium implorat. Tu autem exorari te sine, ut opem solitam non deneges, tum ob tuam erga aegrotantes commiserationem, tum nostra causa, qui pro eo precamur: et si fieri potest, fratres religiosissimos ad temetipsum accersas, ut in tuis ipsis oculis ei medela afferatur; sin hoc fieri nequit, illum cum litteris dimittere et fratribus ultra commorantibus commendare digneris.

EPISTOLA XXXII*.

Cum Caesarius moriens sua omnia pauperibus legasset, ejus pater et frater quidquid reliquum fuit de ipsius bonis, quae expleta fuerant, id statim in pauperibus auferendis et debitoribus absolvendis insumperunt; sed postea sycophantiae multi prodierunt, qui pecuniam a se Caesarium accepisse dicerent. Unde Gregorium molestissimis negotiis implicatum Basilii Sophronio commendat.

Sophronio magistro.

1. Particeps est temporis et Deo dilectissimus frater noster Gregorius episcopus. Dolet enim cum omnibus et ipse injuriis continuis, velut inexpectatis quibusdam plagis percussus. Nam homines Deum non timentes, fortasse etiam et magnitudine malorum coacti, calumnias illi inferunt eo nomine, quod Caesarius pecunias ab ipsis acceperit. Nec damnum molestum est; dudum enim didicit pecunias contemnere; sed quia cum exigua omnino partem acceperint illius bonorum, eo quod res ipsius penes servos essent ac homines servis nihilo indole meliores, qui, liberrime pretiosissima quaeque partiti, paucissima omnino eis reservarunt; haec illi existimantes nulli obnoxia esse creditori, mox in egenos insumpsere, tum ob suam ipsorum propensionem, tum ob defuncti vocem. Fertur enim dixisse moriens: *Mea omnia volo esse pauperum*. Itaque ut dati a Caesario mandati ministri, statim haec dispensarunt utiliter. Et nunc

* Alias LXXXIV, scripta anno 369. convertant. Hinc in Regulis fusioribus, Interrog. 9, et in epistola proxime sequenti oikonomiein bona pauperibus.

(66) Ὑπατίῳ. Sic citati a Combefisio codices et Harl. et alii plures. Editi Ὑπατίῳ. Paulo post editi διὰ τὴν ὑποψίαν. Antiquissimi codices Harl., Med., Coisl. et alii nonnulli ut in textu.

(67) Μεταστῆλαι. In hac voce et alia quae paulo post occurrit, nempe προπέμψαι, non consentiunt codices mss., aliis accentum in penultima, aliis in antepenultima, ut in imperativo par est fieri, habentibus. Sed imperativo uti minus familiare Basilii, cum praesertim Eusebium alloqueretur, quem in parentis loco reverebatur.

(68) Σωζοριῳ μαγίστρω. Addunt Regius secundus et Vaticanus διὰ Γρηγόριον ἐπίσκοπον, Gregorii episcopi causa. Initio epistolae habent omnes codi-

A ἔνεκεν, ἢ συμπαθείας τῶν θλιβομένων. Ὅθεν οὐδὲ νῦν ἡδυνήθητι κοινωνῆσαι τῆς ὁδοῦ τῇ αἰδεσιμωτάτῃ ἀδελφῇ Ὑπατίῳ (66), ὃν οὐκ αὐτὸ δὴ τοῦτο εὐφημίας ἔνεκεν ἀδελφὸν ἔχω προσαγορεύειν, ἀλλὰ διὰ τὴν προσοῦσαν ἡμῖν ἐκ φύσεως οἰκειότητα· αἵματος γὰρ ἔσμεν τοῦ αὐτοῦ. Ὅς ὅποια μὲν κάμνει, οὐδὲ τὴν σὴν ἔλαβε τιμιότητα· λυπεῖ δὲ ἡμᾶς, ὅτι πᾶσα παραμυθίας ἐλπίς ἐπ' αὐτῷ περικέκοπται, τῶν ἐχόντων τὰ τῆς ἐστέως χάρισμα οὐδὲν ἐπ' αὐτοῦ τῶν συνήθων ἐνεργῆσαι συγχωρηθέντων. Διὸ πάλιν τῶν σὺν προσευχῶν τὴν βοήθειαν ἐπικαλεῖται. Σὺ δὲ τὰ συνήθη προστήναι, καὶ διὰ τὴν σεαυτοῦ περὶ τοὺς κάμνοντας εὐσπλαγγνίαν, καὶ δι' ἡμᾶς τοὺς ὑπὲρ αὐτοῦ πρσεβέοντας, παρακληθῆτι· καὶ, εἰ μὲν ὁλόν τε, πρὸς ἑαυτὸν μεταστῆλαι (67) τοὺς εὐλαβεστάτους τῶν ἀδελφῶν, ὥστε ὑπὸ ταῖς σαῖς ὕψεσι προσαχθῆναι αὐτῷ τὴν ἐπιμέλειαν· εἰ δὲ τοῦτο ἀδύνατον, μετὰ γραμμάτων αὐτὸν προπέμψαι, καὶ συστήσαι τοῖς ἐμπροσθεν καταξίωσον.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΑΒ'.

Σωζοριῳ μαγίστρω (68).

1. Ἀπολαύει τοῦ καιροῦ καὶ ὁ θεοφιλέστατος ἀδελφὸς ἡμῶν Γρηγόριος ὁ ἐπίσκοπος. Ὅδυνᾷται γὰρ μετὰ πάντων καὶ αὐτὸς ἐπηρείαις ἀλλεπαλλήλοις (69), ὥσπερ τισὶ πληγαῖς ἀπροσδοκῆτοίς τυπτόμενος. Ἀνθρώποι γὰρ μὴ φοβούμενοι τὸν Θεόν, τάχα που καὶ ὑπὸ τοῦ μεγέθους τῶν κακῶν βιαζόμενοι, ἐπηρέαζουσιν αὐτῷ, ὡς χρήματα Καίσαριος παρ' αὐτῶν εἰληφώς. Καὶ οὐ τὸ τῆς ζημίας βαρὺ· πάλαι γὰρ ἔμαθε χρημάτων ὑπεροχῇ· ἀλλ' ὅτι, μικρὰ παντελῶς δεξάμενοι τῶν ἐκείνου, διὰ τὸ ἐπὶ οἰκείαις αὐτοῦ γενέσθαι τὸν βίον καὶ ἀνθρώποις οὐδὲν οἰκετῶν αἰρετωτέροις τὸν τρόπον, δι' κατὰ πολλὴν ἀδείαν τὰ πλείστου ἔξια διανειμάμενοι, ἐλάχιστα παντελῶς ἀπέσπασαν τοῖς· ἃ νομίζοντες (70) μηδὲν ὑποκίσθαι, εὐθύς ἀνάλωσαν εἰς τοὺς δεομένους, καὶ διὰ τὴν ἑαυτῶν προαίρεσιν, καὶ διὰ τὴν φωνὴν τοῦ κατοικομένου. Λέγεται γὰρ τοῦτο εἰπεῖν ἀποθνήσκων, ὅτι *τὰ ἐμὰ πάντα βούλομαι γενέσθαι τῶν πτωχῶν*. Ὡς οὖν διάκονοι τῆς ἐντολῆς τοῦ Καίσαρος (71),

des ὁ ἐπίσκοπος. Habuimus autem septem in hanc epistolam, nempe Harl., Med., Vat., Coisl. utrumque et Regium utrumque. Sic etiam editi praeter articulum. Sed etsi magna codicum mss. auctoritas, quantum tamen illis hoc loco tribuendum sit, examinabimus in Vita Basilii.

(69) Ἀλλεπαλλήλοις. Reg. secundus et Coisl. recentior ἐπαλλήλοις.

(70) Τοῖς, ἢ ρομῖοις. His in verbis et sequentibus usque ad ista, καὶ νῦν περιέστηκε, codices omnes mss. habent pluralem numerum. Editi secum pugnant, dum pluralem numerum sequuntur in his vocibus, διανειμάμενοι, διὰ τὴν ἑαυτῶν προαίρεσιν, singularem vero in istis τοῖς, νομίζων, ἀνάλωσαν, διάκονος, ὡκονόμενος.

(71) Τοῦ Καίσαρος. Quamvis sex codices habeant τοῦ Κυρίου, Harl. τοῦ Χριστοῦ, nolui tamen mutare vulgatam scripturam. Non enim hic agitur

εὐθὺς αὐτὰ ἐκονόμησαν συμφερόντως. Καὶ νῦν περι-
έστηκε πένια μὲν (72) Χριστιανοῦ, πολυπραγμοσύνη
ἔξ τῶν ἀγοραίων ἐνός. Διὰ ἐπὶ πλεονεξίας τῇ πάντα ἐπαι-
νετῇ σου καλοκἀγαθίᾳ δηλώσαι· ἵνα καὶ τὸν ἄνδρα
τιμῶν, ὃν ἐκ παλαιού γνωρίζεις, καὶ τὸν Κύριον δο-
ξάζων τὸν εἰς αὐτὸν ἀναδεχόμενον τὰ τοῖς δούλοις
αὐτοῦ γινόμενα, καὶ ἡμᾶς τιμῶν τοὺς ἐξαίρετους
σεαυτοῦ, καὶ διαλεχθῆς (73) τῷ κόμητι τῶν θησαυ-
ρῶν περὶ αὐτοῦ τὰ εἰκότα, καὶ τρόπον ἐπινοήσης, τῇ
μεγάλῃ σεαυτοῦ συνέσει, ἀπαλλαγῆς τῶν ἐφουδρίστων
τούτων καὶ ἀφορήτων ὀχλήσεων.

2. Πάντως δὲ οὐδεὶς οὕτως ἀγνοεῖ τὸν ἄνδρα, ὥστε
περὶ αὐτοῦ τῶν ἀπρεπῶν ὑπολαβεῖν, ὡς ἄρα, τῶν
χρημάτων περιεχόμενος, σχηματίζεται τὰ τοιαῦτα.
Ἐγγύθεν γὰρ τῆς ἐλευθεριότητος αὐτοῦ ἡ ἀπόδειξις.
Ἡδέως ἐξίσταται τῶν λειψάνων τῆς οὐσίας αὐτοῦ τῷ
ταμιεῖ· ὥστε ὑποδεχθῆναι μὲν αὐτοῦ τὴν οὐσίαν, τὸν
δὲ συνήγορον τοῦ ταμιείου λέγοντα (74) πρὸς τοὺς
ἐπιφουμένους, καὶ ἀπαιτεῖν τὰς ἀποδείξεις, διὰ τὸ
ἡμέτερον πρὸς τὰ τοιαῦτα ἀνεπιτήδειον. Ἐξεστὶ γὰρ
μαθεῖν τῇ τελειότητι σου, ὅτι, ἔως ἐξῆν (75), οὐδεὶς
ἐπὶ πλεονεξίας ἀποτυχὼν ὧν ἐβούλετο, ἀλλὰ τὸ ἐπιζητούμε-
νον ἀπονητὶ ἔκαστος ἐκομίσαστο· ὥστε καὶ μεταμέ-
λειν τοῖς πολλοῖς, διότι μὴ πλέον ἤτησαν ἀπ' ἀρχῆς·
ὃ καὶ μάλιστα πολλοὺς ἐποίησε τοὺς ἐπηρεαστάς.
Πρὸς γὰρ τὸ τῶν προλαβόντων ὑπόδειγμα ἀφορῶντες,
ἄλλος ἄλλον διαδέχεται συκοφαντῶν. Πρὸς οὖν ταῦτα
πάντα (76) τὴν σὴν σεμνότητα παρακαλοῦμεν στήναι,
καὶ ὥσπερ τι βεῦμα ἐπισχεῖν καὶ διακόψαι τῶν
κακῶν τὴν συνέχειαν. Οἷδας δὲ ὅπως βοηθήσεις τῷ
πράγματι, ὥστε μὴ ἀναμένειν παρ' ἡμῶν διδαχθῆναι
τὸν τρόπον· οἱ δὲ ἀπειρίαν (77) τῶν πᾶσι βίου πραγμά-
των καὶ αὐτὸ τοῦτο ἀγνοοῦμεν, πῶς ἂν γένοιτο ἡμῖν
τῆς ἀπαλλαγῆς τυχεῖν. Καὶ σύμβουλος οὖν καὶ
προστάτης αὐτὸς γενοῦ, τὸ εἶδος τῆς βοηθείας διὰ τῆς
μεγάλης σεαυτοῦ φρονήσεως ἐξευρών (78).

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΑΓ.

Idem Gregorii negotium Aburgio commendat.

Ἀβουργίῳ (79).

Καὶ τίς οὕτω παλαιὰν ἐταιρείαν οἶδε τιμᾶν, καὶ
ἀρετὴν αἰδεῖσθαι, καὶ κάμνουσι συναλγεῖν, ὡς αὐτὸς

de lege et praecepto Domini, sed de extremo Cae-
sarii mandato. Duas causas affert Basilius, cur bona
Caesarii statim distribuerint : prima est eorum pro-
pensio sive studium implendi de eleemosyna prae-
cepti : altera, Caesarii morientis voluntas extrema,
cui non parere nefas duxerunt. Nemo autem non
videt, quam procul fuerit libris in his vocibus
Κυρίου et Καيسαρίου labi et errare.

(72) *Πενία μὲν*. Medicæus codex ἐν πένιᾳ μὲν.
Et nunc circumstat in Christiani paupertate, etc.

(73) *Καὶ διαλεχθῆς*. Sic codicum ope emendavi-
mus totum hunc locum, qui sic in editis legebatur :
καὶ διαλεχθεῖς... καὶ τρόπον ἐπινοήσας τῆς μεγάλης
αὐτοῦ συνέσεως.

(74) *Λέγοντα*. Ita codices sex mss., editio Ha-
gan. et prima Basilensis. Aliæ λέγειν τε.

(75) *ἔως ἐξῆν*. Sic iidem sex codices, editio
Hagan. et prima Basil. Corrupte in secunda Basil.
ἔως ἐξῆν. Sed multo mendosius editiones Parisien-
ses ἔως ἐξῆν Καيسαριος, quamdiu vixit Caesarius. Re-

A circumstat Christiani quidem paupertas, unius au-
tem ex forensibus hominibus negotiorum moles.
Quapropter in animum subiit hæc omnia tuæ om-
nino laudabili probitati indicare, ut et virum ho-
norans, qui tibi jampridem notus est, et Dominum
glorificans, qui in se suscipit quæ servis suis sunt,
et honorem nobis habens, qui eximio quodam modo
tui sumus, cum ea quæ convenient, de hoc viro
dicas Comiti thesaurorum, tum modum excogites
summa 112 tua prudentia, quo ab istis contu-
meliosis et intolerandis molestiis liberetur.

2. Omnino autem nemo virum ita ignorat, ut
aliquid de eo suspicetur indecori, quasi pecuniarum
amore hæc lingat. Est enim in promptu liberalis
illius animi demonstratio. Quod enim reliquum
B est de Caesarii bonis, id libenter cedit arario, ut
opes ipsius illic custodiantur, patronus vero ara-
rii respondeat iis qui adoriuntur, et probationes
requirat, quia nos ejusmodi rebus idonei non su-
mus. Discere enim potest perfectio tua, neminem,
quamdiu licuit, discessisse non compotem eorum
quæ volebat, sed nullo quemque negotio consecu-
tum esse quod petebat, ita ut multos etiam pœni-
teret, quod non plus ab initio petissent, ex quo
etiam maxime plures facti sunt calumniatores. Dum
enim ad priorum exemplum respiciunt, alium alius
excipit sycophanta. Adhortamur igitur gravitatem
tuam, ut his omnibus obsistat, cohibeatque, velut
fluentum quoddam, ac intercيدات malorum conti-
nuitatem. Nosti autem quomodo sis huic rei reme-
C dium allaturus, ita ut minime expectes dum te
modum edoceamus : qui cum simus hujus vitæ ne-
gotiorum inexperti, hoc ipsum ignoramus, quomodo
his liberari possimus. Itaque sis ipse et consiliarius
et patronus, auxilii genus summa tua prudentia
excogitans.

EPISTOLA XXXIII.

Aburgio.

Et quis ita veterem amicitiam novit honorare et
virtutem revereri, et cum afflictis dolere, ut tu ipse?

D pugnat hæc scriptura sententiæ Basillii. Non enim
hic agitur de iis qui a Caesario acceperant, (quo-
modo enim Caesarii liberalitas plurimos eo mortuo
ad petendum excitasset?) sed potius de iis a qui-
bus Caesarius mutuo accepisse dicebatur; quos
cum Gregorius absolvisset, quamdiu superfuit unde
id faceret, illius simplicitas ansam sycophantis ad
injuriam dedit.

(76) *Πάρτα*. Hanc vocem addidi ex sex mss. Ibi-
dem duo codices antiquissimi Coisl. et Med. τὴν
σὴν σεμνοπρέπειαν.

(77) *Δὲ ἀπειρίαν*. Ita tres vetustissimi codices
cum aliis duobus. Editi δὲ ἀπορίαν.

(78) *Ἐξευρών*. Sic Med., Coisl. primus et Harl.
Editi ἐξευρίσκων.

(79) *Ἀβουργίῳ*. Ita tres vetustissimi codices cum
duobus Regiis, Coisl. secundo et Bigot. Solus Va-
ticanus cum editis Ἀβουργίῳ, qui tamen codex ad
epist. 193 habet Ἀβουργίῳ.

* Alias CCCLVIII, scripta anno 369.

Cum igitur Deo dilectissimum fratrem nostrum Gregorium episcopum negotia apprehenderint, neque alias tolerabilia, ac maxime moribus ipsius contraria; visum est nobis optimum esse ad tuum confugere patrocinium, et a te aliquam molestiarum solutionem reperire conari. *Ærumna* enim intolerabilis est, negotia eum cogi tractare, qui ab his et natura et voluntate alienus est; et pecunias a paupere reposci, et in medium protrahi, ac forensem fieri, qui jampridem vitam quietam ducere statuit. Sive igitur Comitum thesaurorum alioqui utile iudicaveris, sive quosvis alios, id tuæ sit prudentiæ.

113 EPISTOLA XXXIV.

Luget Basilius ecclesiam Tarsensem ab hæreticis, dum episcopi cunctantur, occupatam; sed dolorem lenit Eusebii recodatione, a quo nihil prætermissum ad ecclesiæ utilitatem. Deum precatur, ut eum ecclesiis conservet, sibi que rursus cum illo congregari concedat.

Eusebio, episcopo Samosatorum.

Quomodo sileam in hoc rerum statu? aut id a me impetrare non valens, quomodo dignam his quæ eveniunt aliquam orationem reperiam, ut vox nostra non suspirio similis sit, sed lamentationi gravitatem mali abunde significanti? Perit nobis et Tarsus. Neque id solum molestum est, etsi intolerabile: nam illud molestius, civitatem tantam ac tam opportune sitam, ut Isauros, Cilices, Cappadoces, ac Syros per seipsam conjungat, unius aut duorum hominum temeritate, in perniciem nullo negotio conjectam fuisse, dum vos cunctamini; delibatisque, et vos mutuo respicitis. Optimum igitur fuerit, secundum solertiam medicorum (omnino autem magna mihi copia, ob morbum mecum habitantem, ejusmodi exemplorum), qui cum doloris magnitudo modum excessit, stuporem in laboribus ægotanti conciliant, ita quoque nostris ipsorum animis, ne intolerandis doloribus corripiantur, stuporem in malis precari. Sed tamen quamvis

Α σύ; Ἐπεὶ οὖν τὸν θεοφιλέστατον ἀδελφὸν ἡμῶν Γρηγόριον τὸν ἐπίσκοπον (80) κατέλαβε πράγματα, οὔτε ἄλλως φορητὰ, καὶ μάλιστα τῷ ἡθει αὐτοῦ ὑπεναντία, ἔδοξεν ἡμῖν κράτιστον εἶναι ἐπὶ τὴν σὴν καταφυγεῖν προστασίαν, καὶ παρὰ σοῦ τινα πεπραθῆναι (81) εὐρεῖσθαι λύσιν τῶν λυπηρῶν. Συμφορὰ γάρ ἐστιν ἀφόρητος πρᾶγματα ἀναγκάζεσθαι λέγειν (82) τὸν μὴ πεφυκότα, μηδὲ βουλόμενον· καὶ χρήματα ἀπαιτεῖσθαι τὸν πένητα, καὶ ἔλκεσθαι εἰς τὸ μέσον, καὶ δημοκοπεῖσθαι (83) τὸν πάλα δι' ἡσυχίας τὸν βίον παρελθὲν κρίναντα. Εἴτε οὖν τῷ κόμητι τῶν θησαυρῶν διαλεχθῆναι χρήσιμον εἶναι κρίνεις, εἴτε τισὶν ἑτέροις, τῆς σῆς ἂν εἴῃ συνέσεως.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΑΔ'.

B *Εὐσεβίῳ (84) ἐπισκόπῳ Σαμοσάτων.*

Πῶς ἂν σιωπήσαιμεν ἐπὶ τοῖς παρούσιν; ἢ τοῦτο (85) καρτερεῖν μὴ δυνάμενοι, ἀξίων τινα λόγον τῶν γινομένων εὐροιμεν, ὥστε μὴ στεναγμῷ προσεικέναι τὴν φωνὴν ἡμῶν, ἀλλὰ θρήνῳ τοῦ κακοῦ τὸ βάρος ἀρκούντως διασημαίνοντι; Οἴχεται ἡμῖν καὶ ἡ Ταρσός. Καὶ οὐ τοῦτο μόνον δεινόν, καίπερ ἀφόρητον ὂν· ἐστὶ γὰρ τοῦτο χαλεπώτερον, πόλιν τοσαύτην οὕτως ἔχουσαν εὐκαιρίας (86), ὥστε Ἰσαύρους, καὶ Κιλικίας, Καππαδοκίας τε καὶ Σύρους δι' ἑαυτῆς συνάπτειν, ἐνδὲς ἢ δυοῖν ἀπονοίας ἀνθρώπων ὁλέθρου γενέσθαι πάρεργον, μελλόντων ὁμῶν (87), καὶ βουλευομένων, καὶ πρὸς ἀλλήλους ἀποσκοπούντων. Κράτιστον οὖν, κατὰ τὴν τῶν λατρῶν ἐπίνοιαν (πάντως δέ μοι πολλὴ ἀφθονία, διὰ τὴν σύνοικον ἀβρωστίαν, τῶν τοιούτων παραδειγμάτων), οἷ, ἐπειδὴν τὸ τῆς ὁδύνης μέγεθος ὑπερβάλλῃ, ἀναισθησίαν τῶν πόνων ἐπιτεχνῶνται τῷ κάμνοντι, καὶ ταῖς ἡμετέραις αὐτῶν ψυχαῖς, ὡς μὴ ταῖς ἀφόρητοις ὁδύναις συνέχεσθαι, ἀναλγησίαν τῶν κακῶν συνεύξασθαι.

* Alias V, scripta anno 369.

(80) *Τὸν ἐπίσκοπον.* Has voces e margine in contextum irrepsisse probavimus in *Vita S. Basilii*.

(81) *Πεπραθῆναι.* Hanc vocem addidimus ex duobus vetustissimis codicibus Harl. et Med., ac prorsus necessaria videtur ad sententiæ nitorem. Ibidem editi λύσιν τῶν συμφορῶν. Tres vetustissimi codices ut in textu.

(82) *Πράγματα... λέγειν.* Prima specie videtur aptior vulgata scriptura πράγματα... ἔχειν, *negotia habere*. Sed ea quam in textum recepimus, nititur auctoritate trium vetustissimorum codicum et aliorum nonnullorum, et explicari potest ex epist. præcedente; ubi rogat Basilius ut advocatus ærarii respondeat iis qui adoriuntur, λέγοντα πρὸς τοὺς, etc. In Regula brev. 107 vetat Basilius eum qui monasterium ingressus est, res externas λογοποιεῖν, id est, tractare. Infra in epist. 41: τὸ λέγειν πρὸς θεόν, causam apud Deum dicere.

(83) *Δημοκοπεῖσθαι.* Idem sonat ea vox ac in epistola præcedente τῶν ἀγοραίων ἐνός.

(84) *Εὐσεβίῳ.* Sic habet cod. Harl.: Εὐσεβίῳ ἐπισκόπῳ πρεσβυτέρῳ ὄν, *Eusebio episcopo cum esset presbyter*. Sic etiam cod. Vat., Reg. secundus ac Coisl. secundus, excepto quod in Vat. legatur Εὐσεβίῳ

Σαμοσάτου, non addito episcopi titulo, in Reg. autem et Coisl. post episcopi titulum addatur Σαμοσάτων. Tres illi codices addunt διὰ τὴν Ταρσὸν ἐπιβουλευομένην, *Ob Tarsum insidiis petitam*. Hanc epistolam a Basilio presbytero scriptam fuisse confirmat duorum aliorum codicum corrupta lectio. Nam in Mediceo legitur Εὐσεβίῳ ἐπισκόπῳ πρεσβυτέρῳ, et in Coisl. primo Εὐσεβίῳ ἐπισκόπῳ πρεσβύτῳ.

(85) *Ἡ τοῦτο.* Sic Mediceus codex, Reg. primus et Coisl. secundus. Legitur in Coisl. primo, Harl., Vat. et Reg. secundo ἡ τό. Editio Hagan. et Basil. prima καὶ τοῦτο, aliæ καὶ πῶς καρτερεῖν.

(86) *Εὐκαιρίας.* Hæc lectio, quæ prima manu in codice Harleano scripta fuerat, ita ad Basilii sensum videtur apposita, ut eam alteri præferre non dubitem, quæ postea in eundem codicem inducta est, quæque in aliis exstat et in editis, ubi legitur εὐκληρίας, *felicitatia*.

(87) *Ἵμων.* Editi ἡμῶν. Sed prior lectio et sex codicum mss. auctoritate nititur, et Basilii conditioni, qui nondum episcopus erat, melius congruit. Non multo post tres codices non vetustissimi ἀναισθησίαν τῇ ἐπίνοια ἐπιτεχνῶνται. Ibidem Harl. et Coisl. secundus ὑπερβάλλῃ.

Οὐ μὴν ἀλλὰ, καίπερ οὕτως (88) ἀθλίως ἔχοντες, μιᾶ παραμυθίᾳ κεκρήμεθα, πρὸς τὴν σὴν ἀπιδεῖν ἡμερότητα, καὶ ἐκ τῆς σῆς ἐννοίας καὶ μνήμης παύσαι τῆς ψυχῆς τὸ λυπούμενον. Ὡςπερ γὰρ τοῖς ὀφθαλμοῖς, ἐπειδὴν ποτε συντόνως τὰ λαμπρὰ καταβλέψωσι, φέρεται τινὰ ῥαπτώνην πρὸς τὰ κυανὰ καὶ χλοάζοντα τῶν χρωμάτων ἐπανελθεῖν οὕτω καὶ ταῖς ἡμετέραις ψυχαῖς, οἷον (89) παραιτᾶ τις ἐπαφῇ τὸ ὀδυνηρὸν ἐξαιρούσα, ἡ μνήμη τῆς σῆς πραότητος καὶ ἐμμελείας ἐστὶ· καὶ μάλιστα ὅταν ἐνθυμηθῶμεν, ὅτι τὸ κατὰ σεαυτὸν ἅπαν ἐπλήρωσας. Ἐξ ὧν ἱκανῶς καὶ ἡμῖν τοῖς ἀνθρώποις, ἐὰν εὐγνωμόνως (90) τὰ πράγματα κρίνωμεν, ὥς οὐδὲν ἐκ τῆς σῆς αἰτίας ἀπόλοιεν ἐνεδείξω· καὶ παρὰ θεῶ τῶν καλῶν προθυμίας μέγαν σεαυτῶ τὸν μισθὸν κατεκτήσω. Χαρίσταιτο δὲ σε ἡμῖν καὶ ταῖς ἐαυτοῦ ἐκκλησίαις ὁ Κύριος, ἐπ' ὠφελείᾳ τοῦ βίου καὶ διορθώσει τῶν ψυχῶν ἡμῶν, καὶ καταξιώσειε πάλιν τῆς ἐπωφελοῦς συντυχίας σου.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΑΕ'.

Commendat Leontium Basilium tanquam alterum seipsum.

Ἀνεπίγραφος, ὑπὲρ Λεοντίου.

Περὶ πολλῶν μὲν, ὡς διαφερόντων μοι, ἐπέστειλὰ σοι, περὶ πλείονων δὲ καὶ ἐπιστειλῶ. Οὕτε γὰρ τοὺς βεωμένους ἐπιλιπεῖν δυνατόν, οὕτε ἡμᾶς ἀρνεῖσθαι τὴν χάριν οἷόν τε. Οὐ μὴν ἐστὶ τις οἰκειότερός μοι, οὕτε μᾶλλον ἀναπαῦσαι με ἐφ' οἷς ἂν εὖ τι πάθοι (91) δυνάμενος, τοῦ αἰδεσιμωτάτου ἀδελφοῦ Λεοντίου· οὗ τὴν οἰκίαν οὕτω διάβες, ὡς ἂν εἰ αὐτὸν ἐμὲ καταλάβοις, μὴ ἐν τῇ πενίᾳ ταύτῃ, ἐν ᾗ νῦν εἰμι σὺν θεῷ, ἀλλ' εὐπορίας τινὸς ἐπιελημμένον, καὶ ἀγροὺς κεκτημένον. Δῆλον γὰρ, ὅτι οὐκ ἂν ἐποίησάς με πένητα, ἀλλ' ἐφύλαξας ἂν τὰ παρόντα, ἢ ἐπέτεινας τὴν εὐπορίαν. Τοῦτο οὖν ποιῆσαι σε καὶ ἐν τῇ προειρημένῃ μοι οἰκίᾳ τοῦ ἀνδρὸς παρακαλοῦμεν. Μισθὸς δὲ σοι ὑπὲρ πάντων ὁ συνθήκης παρ' ἐμοῦ, εὐχὴ πρὸς τὸν ἅγιον θεὸν ὑπὲρ ὧν κάμνεις, καλὸς τε καὶ ἀγαθὸς ὢν, καὶ προλαμβάνων τὰς αἰτήσεις τῶν δεομένων.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΑΓ'.

Rogat Basilium, ut presbytero qui cum ipso educatus fuerat eique ad victum labore suo ministrabat, nova persequatio non noceat.

Ἀνεπίγραφος, ἐπὶ ἐπικουρίᾳ (92).

Ὁ πρεσβύτερος τοῦ χωρίου τοῦδε, οἶμαι, ὅτι πάλα ἐγνωσται τῇ εὐγενείᾳ σου, ὅτι ἐστὶν ἐμὸς σύντροφος. Τί οὖν ἄλλο δεῖ με εἰπεῖν πρὸς τὸ δυσωπήσαι σου τὴν χρηστότητα, οἰκείως αὐτὸν ἰδεῖν καὶ βοηθηθῆσαι αὐτῷ εἰς τὰ πράγματα; Εἰ μὲν γὰρ ἐμὲ ἀγαπᾷς, ὥσπερ οὖν ἀγαπᾷς, δηλονότι καὶ οὗς ἀντ'

(88) *Kaίπερ οὕτως.* Sic mss. sex. Editi καίπερ ὅτως.

(89) *Οἷον.* Sic etiam mss. sex. Editi οἷα.

(90) *Ἐὰν εὐγνωμόνως.* Sic mss. sex. Editi καὶ εὐγνωμόνως.

(91) *Ἐφ' οἷς ἂν εὖ τι πάθοι.* Corrupte in editis ἐφ' οἷς ἂν μὴ εὖ τι πάθοιμι. Vulnus sanavimus ope

A sic misere afflicti simus, una utimur consolatione, ut respiciamus ad tuam mansuetudinem, ac tui cogitatione et recordatione dolorem animi mitigemus. Quemadmodum enim oculis, posteaquam intente res splendidas conspexere, recreationis aliquid affert ad caeruleos ac virides colores redire; ita quoque animis nostris veluti blanda quaedam contrectatio dolorem abigens, recordatio tuae lenitatis ac diligentiae est; et maxime cum omnia a te pro virili facta esse consideremus. Ex quibus et abunde nobis hominibus, si de rebus aequo animo judicemus, nihil culpa tua periisse ostendisti; et apud Deum tui bonarum rerum studii magnam tibi mercedem comparasti. Utinam autem concedat te nobis et suis ecclesiis Dominus ad utilitatem vitae hominum et emendationem animarum nostrarum, nobisque iterum dignetur tuum perutile congressum concedere.

EPISTOLA XXXV'.

Sine inscriptione, de Leontio.

De multis quidem, ut ad me pertinentibus tibi scripsi: sed et de pluribus scribam. Nam nec fieri potest ut indigentes desint; nec mihi beneficia denegare integrum. 114 Non est tamen quisquam mihi conjunctior, et qui me, si quid ei prospere eveniat, magis consolari possit, quam colendissimus frater Leontius: cujus domum ita suscipe, quasi memetipsum nactus fuisses non in ea paupertate, in qua nunc divino beneficio versor, sed opulentiam quamdam consecutum, et praedia possidentem. Nam palam est fore, ut pauperem me non faceres, sed servares praesentia, aut copiam augeres. Hoc itaque facias etiam praedictae viri domui rogamus. Erit autem tibi a me pro his omnibus consueta merces, preces ad Deum sanctum pro laboribus, quos suscipis bonum te ei probum praebens, ac petitiones indigentium antevertens.

EPISTOLA XXXVI'.

Sine inscriptione, auxilii causa.

Novisse jamdudum nobilitatem tuam arbitror. loci illius presbyterum una mecum fuisse educatum. Quid igitur aliud dicendum mihi est, quo benignitatem tuam exorem, ut videas illum amice, atque ei ad negotia opem feras? Si enim me amas, ut profecto amas; non dubium quin et quos eodem

codicum Reg. secundi et Coisliniani secundi. Deest etiam negatio ante εὖ τι in antiquissimo Coisl. et Med., sed uterque habet, ut editi, πάθοιμι.

(92) *Ἐπικουρία.* Editi ἐπικουρίας contra omnia codicum fidem.

* Alias CCXXXVI, scripta ante episcopatum.

** Alias CCXXXVIII, scripta ante episcopatum.

loco ac meipsum habeo, totis viribus recreare coneris. Quid igitur est quod rogo? Ut ei descriptio antiqua servetur. Enimvero non parum laborat, mihi ad victum ministrans, eo quod ego, ut ipse scis, nihil proprium habeam, sed amicorum et propinquorum rebus sustentor. Itaque perinde ut meam, imo ut tuam habe hujus fratris domum, et pro collato in eum beneficio præbebit Deus et tibi, et domui, et toti tuo generi opem consuetam. Scias autem mihi prorsus curæ esse, ut ex peræquatione nulla huic viro injuria inferatur.

EPISTOLA XXXVII.

Commendatur idem presbyter, eademque de causa.

Sine inscriptione, causa illius qui secum fuerat enutritus. B

Suspectam jam habeo epistolarum multitudinem. Ac vehementer quidem, nec petentium importunitatem ferens, clamare cogor. Sed tamen scribo, cum aliam mei expediendi viam invenire non possim, quam si dem illis litteras flagitantibus subinde a nobis. Vereor itaque ne, quia multi litteras perferunt, unus e multis existimetur et frater ille. Ego enim multos mihi in patria amicos ac cognatos esse fateor, meque parentis loco constitutum esse propter dignitatem illam, in qua sum a Domino collocatus. Hunc autem collactaneum habeo nutricis meæ unum filium, et precor, ut domus, in qua fui enutritus, in eodem statu permaneat; ne benefica in omnes **115** dignitatis tuæ præsentia, huic viro causa sit et origo molestiæ. Sed quia etiamnum ex eadem domo alor, nihil habens meorum, sed charorum sustentatus facultatibus; precor ut huic domo, in qua nutritus sum, ita parcas, ut mihi alimentum copiam conservaturus. Pro his te Deus æterna requie remuneret. Atque illud etiam, quod omnium verissimum est, dignitatis tuæ notum esse volo, servitorum partem maximam illum a nobis habuisse, hanc mercedem alimentorum meorum parentibus meis suppeditantibus. Merces autem illa non est omnino donum, sed usus per vitam. Quare si quid grave illis acciderit, licet ei illa ad me remittere, et ego via alia tributis ac exactoribus ero obnoxius. D

* Alias CCXLVIII, scripta ante episcopatum.

(93) Έμαυτοῦ. Sic mss. Editi έμου. Paulo post quinque mss. φυλαχθῆναι αὐτῷ. Deest postrema vox in editis.

(94) Ἀρκεῖσθαι. Ita codices sex. Editi χρησθαι. Paulo post editi ὡς σεαυτοῦ. Mss. ut in textu.

(95) Τὴν συνήθη βοήθειαν. Potior videtur hæc scriptura codicum Clarom. et Combefis. quam quod habent alii codices τὴν βοήθειαν.

(96) Ἐχω ἕνα. Male in editis έχω, ἕνα, quod ex sex

A ἔμαυτοῦ (93) έχω, ἀναπαῦσαι πάσῃ δυνάμει προαιρῇ. Τί οὖν ἐστὶν ὁ παρακαλῶ; Φυλαχθῆναι αὐτῷ τὴν παλαιὰν ἀπογραφὴν. Καὶ γὰρ καὶ χάνει οὐ μετρίως ἡμῖν ὑπηρέτων πρὸς τὸν βίον, διὰ τὸ ἡμᾶς, ὡς αὐτὸς ἐπίστασαι, μηδὲν κεκτῆσθαι ἴδιον, ἀλλὰ τοῖς τῶν φίλων καὶ συγγενῶν ἀρκεῖσθαι (94). Ὡς οὖν ἔμὸν οἶκον, μᾶλλον δὲ ὡς ἑαυτοῦ, οὕτω θέασα τὸν τοῦ ἀδελφοῦ τοῦδε· καὶ ἀντὶ τῆς εἰς αὐτὸν εὐποιίας παρέξει Θεὸς καὶ σοί, καὶ οἴκῳ, καὶ γένει παντὶ σου τὴν συνήθη βοήθειαν (95). Γίνωσκε δέ μοι πάντῃ ἐπιμελὲς εἶναι, μηδὲν ἐκ τῆς ἐξισώσεως ἐπιηρασθῆναι τὸν ἀνθρώπον.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΑΖ.

Ἀνεπίγραφος, ὑπὲρ συντρόφου.

Υπορῶμαι λοιπὸν τῶν ἐπιστολῶν τὸ πλήθος. Βιαίως μὲν, καὶ μὴ φέρων τὴν ἐπάθειαν τῶν ἀπειτούντων ἡμᾶς, ἐκφωνεῖν ἀναγκάζομαι. Γράφω δ' οὖν ὅμως, ἄλλον ἀπαλλαγῆς τρόπον ἐπινοεῖν οὐκ έχων ἢ διδοῦς αὐτοῖς τὰς ἐπιστολάς αἰτοῦσιν ἐκάστοτε παρ' ἡμῶν. Φοδούμαι τοίνυν μὴ, ἐπειδὴ πολλοὶ προσκομιζοῦσι γράμματα, εἰς τῶν πολλῶν νομισθῇ καὶ ὁ ἀδελφὸς ὁ δεῖνα. Ἐγὼ γὰρ πολλοὺς φίλους καὶ συγγενεῖς ἔχειν ἐπὶ τῆς πατρίδος ὁμολογῶ, καὶ αὐτὸς εἰς τὴν πατρικὴν τάξιν τετάχθαι, διὰ τὸ σχῆμα τοῦτο εἰς ὃ ἔταξεν ἡμᾶς ὁ Κύριος. Συντρόφον δὲ τῆς θρεψαμένης με υἱὸν τοῦτον ἔχω ἕνα (96), καὶ εὐχομαι τὸν οἶκον, ἐν ᾧ ἀνετράφην, ἐπὶ τῆς ὁμοίας καταστάσεως διαμείναι, ἵνα μὴ τι ἢ πάντας εὐεργετοῦσα ἐπιδημία τῆς σῆς κοσμιότητος ἀφορμὴ πρὸς λύπην τῷ ἀνδρὶ γένηται. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἐτι καὶ νῦν ἐκ τοῦ αὐτοῦ διατρέφομαι οἴκου, οὐδὲν έχων τῶν ἑμαυτοῦ, ἀρκούμενος δὲ τοῖς τῶν ἀγαπητῶν, παρακαλῶ οὕτω φείσασθαι τῆς οἰκίας, ἢ ἐνετράφην, ὡς ἐμοὶ τῆς τροφῆς τὴν χορηγίαν διασώζοντα (97). Καί σε ὁ Θεὸς ἀντὶ τούτων τῆς αἰωνίου ἀναπαύσεως ἀξιώσειν. Ἐκεῖνό γε μὴν πάντων ἀληθέστατον γινώσκω σου τὴν κοσμιότητα βούλομαι, ὅτι τῶν ἀνδραπόδων τὰ πλεῖστα παρ' ἡμῶν ὑπῆρξεν αὐτῷ μισθὸς τῆς τροφῆς ἡμῶν, τῶν γονέων ἡμῶν παρασχομένων. Ὁ δὲ μισθὸς οὐ παντελής ἐστὶ δωρεὰ, ἀλλὰ χρῆσις διὰ βίου. Ὡστε, ἐάν τι βαρὺ ἀποπέμψαι, καὶ ἐσόμεθα ἡμεῖς δι' ἐτέρας ἰδοῦ ὑπεύ-

mss. emendavimus. Mox iidem editi ἀνετράφη, melius in quatuor mss. ἀνετράφην. Sic enim habent paulo post omnes editi et mss.

(97) Διασώζοντα. Sic Med., Coisl. secundus, unus ex Regiis et Clarom. in margine. Idem codex in textu διασωζόντων. Codex Ecclesie Paris. διασωζούσης secunda manu; at prima manu habet cum editis διασώζουσιν.

(98) Αὐτῷ. Sic quinque mss. Editi αὐτά.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΑΗ.

EPISTOLA XXXVIII.

Cum melueret Basilius, ne Gregorius frater, ut multi alii, essentiam ab hypostasi non satis secerneret, exponit ei quid intersit inter utrumque : ac tres hypostasies, unam essentiam in Trinitate defendit, idque illustrat exemplo ex Iride petito. Explicat quo sensu Paulus splendorem gloriæ et figuram hypostasis dixerit.

Γρηγορίῳ (99) ἀδελφῷ περὶ διαφορᾶς οὐσίας καὶ ἡ Gregorio fratri de discrimine essentiae et hypostasis. ὑποστάσεως.

1. Ἐπειδὴ πολλοὶ τὸ κοινὸν τῆς οὐσίας (1) ἐπὶ τῶν μυστικῶν δογματικῶν μὴ διακρίνοντας ἀπὸ τοῦ τῶν ὑποστάσεων λόγου, ταῖς αὐταῖς συνεμπίπτουσιν ὑπονοήσας, καὶ οἰοῦνται διαφέρειν μηδὲν οὐσίαν ἢ ὑπόστασιν λέγειν (ὅθεν καὶ ἤρσατο τῶν ἀνεξετάστως τὰ τοιαῦτα προσδεχομένων, ὥσπερ μίαν οὐσίαν, οὕτω (2) καὶ μίαν ὑπόστασιν λέγειν· καὶ τὸ ἐμπαλιν, οἱ τὰς τρεῖς ὑποστάσεις παραδεχόμενοι καὶ τὴν τῶν οὐσιῶν διαιρέσιν, κατὰ τὸν ἴσον ἀριθμὸν, ἐκ τῆς ὁμολογίας ταύτης δογματίζειν οἰοῦνται δεῖν)· διὰ τοῦτο, ὡς ἂν μὴ καὶ οὐ τὰ ὅμοια πάθους (3), ὑπόμνημά σοι διὰ βραχέων τὸν περὶ τούτου λόγον ἐποιήσαμην. Ἔστι τοίνυν, ὡς ἐν ὀλίγῳ παραστήσαι, τοιαύτη τῶν λεγομένων ἡ ἐννοία.

2. Πάντων τῶν ὀνομάτων τὰ μὲν ἐπὶ πλείονων καὶ τῷ ἀριθμῷ διαφερόντων λεγόμενα πραγμάτων (4) καθολικωτέραν τινὰ τὴν σημασίαν ἔχουσι, οἷον ἀνθρώπος. Ὁ γὰρ τοῦτο εἰπὼν, τὴν κοινὴν φύσιν διὰ τοῦ ὀνόματος δείξας, οὐ περιέγραψε τῇ φωνῇ τὸν τινὰ ἀνθρώπον, τὸν ἰδίως ὑπὸ τοῦ ὀνόματος γνωρίζομενον. Οὐ γὰρ μᾶλλον Πέτρος ἀνθρώπος ἔστιν, ἢ καὶ Ἀνδρέας, καὶ Ἰωάννης, καὶ Ἰάκωβος. Ἡ οὖν κοινότης τοῦ σημαينوμένου, ὁμοίως ἐπὶ πάντας τοὺς ὑπὸ τὸ αὐτὸ (5) ὄνομα τεταγμένους χωροῦσα, χρεῖαν ἔχει τῆς ὑποδιαστολῆς, δι' ἧς οὐ τὸν καθόλου ἀνθρώπον, ἀλλὰ τὸν Πέτρον ἢ τὸν Ἰωάννην ἐπιγινώσκουμεθα. Τὰ δὲ τῶν ὀνομάτων ἰδικωτέραν ἔχει τὴν ἐνδειξιν, δι' ἧς οὐχ ἡ κοινότης τῆς φύσεως ἐνθεωρεῖται τῷ σημαينوμένῳ, ἀλλὰ πράγματός τινος περιγραφὴ, μηδεμίαν ἔχουσα πρὸς τὸ ὁμογενές, κατὰ τὸ ἰδιάζον, τὴν κοινωνίαν, οἷον ὁ Παῦλος, ἢ ὁ Τιμόθεος. Οὐκέτι γὰρ ἡ τοιαύτη φωνὴ ἐπὶ τὸ κοινὸν τῆς φύσεως φέρεται, ἀλλὰ χωρίσασα (6) τῆς περιληπτικῆς σημασίας, περιγεγραμμένων τινῶν πραγμάτων ἔμφασιν διὰ τῶν ὀνομάτων παρίστησιν. Ὅταν οὖν δύο ἢ καὶ πλείονων κατὰ τὸ αὐτὸ ὄντων, οἷον Παύλου καὶ Σιλουανοῦ καὶ Τιμοθέου, περὶ τῆς οὐσίας τῶν ἀνθρώπων ζητῇται λόγος· οὐχ ἄλλον τις ἀποδώσει τῆς οὐσίας ἐπὶ τοῦ Παύλου λόγον, ἕτερον δὲ ἐπὶ τοῦ Σιλουανοῦ, καὶ ἄλλον ἐπὶ τοῦ Τιμοθέου· ἀλλὰ δι' ὧν ἂν λόγων ἡ οὐσία (7) τοῦ

1. Quoniam multi essentiam, quæ communis est, in mysticis dogmatibus non secernentes ab hypostase ratione, in easdem recidunt notiones, nihilque existimant interesse, utrum essentia an hypostasis dicatur (unde etiam placuit nonnullis sine examine res ejusmodi admittentibus, ut unam essentiam, ita et hypostasim unam dicere : et vice versa, qui hypostases tres profitentur, etiam essentiarum divisionem secundum eundem numerum ex hac confessione statuendam esse putant) : propterea ne tu quoque similia patiaris, brevem ea de re sermonem tibi commentarii loco confeci. Harum igitur vocum, ut paucis rem declarem, notio hæc est.

2. Ex omnibus nominibus alia, de rebus pluribus et numero differentibus dicta, notionem quamdam magis generalem habent, velut homo. Qui enim hoc dixit, communi naturæ per id nomen indicata, non circumscripsit hac voce certum quemdam hominem, proprie isto nomine designatum. Non enim magis Petrus homo est quam et Andreas, et Joannes, et Jacobus. Itaque communis rei significatæ similiter omnes, qui sub eodem nomine recensentur, comprehendens, subdivisionem postulat, per quam non hominem generatim, sed Petrum aut Joannem cognoscamus. Alia vero nomina magis peculiarem habent **116** notionem, qua non communis naturæ consideratur in re significata, sed cujusdam rei circumscriptio nullam habens cum eo quod similis est naturæ, in eo quod proprium est, communionem; exempli causa, Paulus, aut Timotheus. Non enim jam ejusmodi vox in naturam communem fertur, sed a generali significatione separans, rerum quarundam circumscriptarum notionem nominibus declarat. Itaque cum duobus aut etiam pluribus simul conjunctis, puta, Paulo, et Silvano, et Timotheo, inquiritur essentiae humanæ definitio, non aliam quis in Paulo reddet essentiae rationem, aliam in Silvano, et aliam in Timotheo : sed quibus verbis Pauli essentia ostensa fuerit, eadem etiam aliis convenient; ac consubstantiales

(99) Γρηγορίῳ. Legitur hæc epistola inter Opera Gregorii Nysseni tom. III, p. 28, sub nomine Gregorii Nysseni ad Petrum fratrem *De differentia essentiae et hypostasis*; sed eam Basilio tribuunt omnes nostri codices mss. Stylus Basilius fuit esse clamat : ac ipsa etiam synodus Chalcedonensis parentem epistolæ Basiliū agnoscit, dum ait, magnum Basilium, gratiæ ministrum in epistola hypostaseon differentiam explanasse, concil. Chalced. part. III, cap. 1, p. 825.

(1) Τῆς οὐσίας. Coisl. primus τῆς φύσεως. Paulo post duo mss. συμπίπτουσιν. Gregorii Nysseni contextus in hoc primordio mirum in modum corruptus.

(2) Ὁὕτω. Hanc vocem addidimus ex tribus vetustissimis et duobus aliis mss. In tribus aliis οὕτως.

(3) Ὅμοια πάθος. Tres mss. recentiores ὅμοια πάθος. Legit statim Combefisius τῶν περὶ τούτου λόγων. Sed hæc emendatio minime necessaria.

(4) Πραγμάτων. Ita sex codices mss. Corrupte in editis πράγματα.

(5) Ὑπὸ τὸ αὐτό. Sic Harl. et Coisl. primus cum tribus Regiis. Editi ἐπὶ τὸ αὐτό.

(6) Χωρίσασα. Ita sex mss. et apud Nyssenum, Editiones Basiliæ χωρήσασα.

(7) Λόγων ἡ οὐσία. Ita mss. omnes et Nyss. Editi λόγων καὶ οὐσία.

* Alias XLIII. Scripta videtur anno 369 aut 370.

inter se sunt, qui eadem essentiae ratione designantur. Ubi vero quis eo, quod commune est, intellecto, ad proprietatum se converterit considerationem, per quas alterum ab altero separatur; non jam amplius ratio, per quam unumquodque cognoscitur, cum ea ratione, quae de alio profertur, per omnia consentiet, quamvis in aliquibus communitatem habere comperiat.

3. Hoc igitur dicimus: quod proprie dicitur, id hypostasis nomine indicari. Qui enim hominem dixit, confusam quamdam ideam per indefinitam significationem auribus intulit, sic ut natura quidem eo nomine ostendatur, subsistens autem res, et proprie nomine designata, minime significetur. Qui autem Paulum dixit, ostendit in re hoc nomine significata subsistentem naturam. Hoc igitur hypostasis est, non indefinita essentiae notio, quae ob communitatem rei significatae nullam sedem reperit, sed quae quod commune in aliqua re et incircumscripsum est, per conspicuas proprietates restringit ac circumscribit; quemadmodum et Scriptura ipsa solet simile quidpiam facere, cum in multis aliis locis, tum in historia Jobi. Nam quae ad ipsum attinent narratura, postquam primo id quod commune est commemoravit, et dixit, *homo*: statim dirimit per id quod proprium est, addendo, *quidam*¹². Sed essentiae quidem descriptionem, ut sermonis proposito nihil conducentem reticuit: illud autem *quidam* propriis notis indicat, et locum referens et morum indicia, et quaecunque extrinsecus collecta distinctura illum erant, et a communi significatione separatura; adeo ut perspicua in omnibus esset illius, cujus res gestae narrantur, descriptio, ex nomine, ex loco, ex animi proprietatibus, ex iis quae extrinsecus in eo conspiciiebantur. Quod si essentiae dedisset rationem, nulla sane fuisset eorum, quae dicta sunt, in naturae explicatione mentio. Eadem enim ratio fuisset ac de Baldad Sauchita, deque Sophar Minnaeo, et de singulis, quorum ibi mentio fit, hominibus¹³. Quam igitur in nostris rebus agnovisti discriminis rationem inter essentiam et hypostasim, eam et ad divina dogmata transferens, non errabis. De Patris essentia quidquid **117** tibi suggeret cogitatio (fas enim non est ad certam ullam ac definitam cogitationem animum sistere, eo quod persuasum sit hanc essentiam supra omnem esse cogitationem), id et de Filio intelliges, similiter et de Spiritu sancto. Nam ratio increati et incomprehensibilis una et eadem in Patre et in Filio et in Spiritu sancto est. Neque enim aliud magis est incomprehensibile, aut increatum, aliud minus. Quoniam autem oportet per proprias notio-

A Παύλου δειχθῆ, οὗτοι καὶ τοῖς ἄλλοις ἐφαρμοδουσί· καὶ εἰσιν ἀλλήλοις ὁμοούσιοι, οἱ τῷ αὐτῷ λόγῳ τῆς οὐσίας ὑπογραφόμενοι. Ἐπειδὴν δέ τις, τὸ κοινὸν μαθὼν, ἐπὶ τὰ ἰδιάζοντα τρέψῃ τὴν θεωρίαν, δι' ὧν χωρίζεται τοῦ ἑτέρου τὸ ἕτερον, οὐκέτι ὁ ἐκάστου γνωριστικὸς λόγος τῷ περὶ τοῦ ἄλλου διὰ πάντων συνενεχθήσεται, καὶ ἐν τισιν εὐρεθῇ τὸ κοινὸν ἔχων.

3. Τοῦτο τοίνυν φαμέν· τὸ ἰδίως λεγόμενον τῷ τῆς ὑποστάσεως δηλοῦσθαι ῥήματι. Ὁ γὰρ ἀνθρώπων εἰπὼν ἐσκαδασμένην τινὰ διάνοιαν τῷ ἀορίστῳ τῆς σημασίας τῇ ἀκοῇ ἐνεποίησεν· ὥστε τὴν μὲν φύσιν ἐκ τοῦ ὀνόματος δηλωθῆναι, τὸ δὲ ὑφεστῶς (8) καὶ δηλούμενον ἰδίως ὑπὸ τοῦ ὀνόματος πρᾶγμα μὴ σημανθῆναι. Ὁ δὲ Παῦλον εἰπὼν ἔδειξεν ἐν τῷ δηλουμένῳ ὑπὸ τοῦ ὀνόματος πρᾶγμα ὑφεστῶσαν τὴν φύσιν. Τοῦτο οὖν ἐστὶν ἡ ὑπόστασις, οὐχ ἡ ἀόριστος τῆς οὐσίας ἔννοια, μηδεμίαν ἐκ τῆς κοινότητος τοῦ σηματινομένου στάσιν εὐρίσκουσα, ἀλλ' ἡ τὸ (9) κοινὸν τε καὶ ἀπερίγραφτον ἐν τῷ τινὶ πρᾶγματι διὰ τῶν ἐπιφανιμένων ἰδιωματικῶν περιστασια καὶ περιγράφουσα· ὡς καὶ τῇ Γραφῇ σύνθεσις τὸ τοιοῦτον ποιεῖν ἐν ἄλλοις τε πολλοῖς καὶ ἐν τῇ κατὰ τὸν Ἰωὴ ιστορίᾳ. Ἐπειδὴ γὰρ ἔμελλε τὰ περὶ αὐτοῦ διηγεῖσθαι, πρότερον τοῦ κοινοῦ μνημονεύσασα, καὶ εἰπούσα, *ἄνθρωπος*, εὐθὺς ἀποτέμνει τῷ ἰδιάζοντι ἐν τῇ προσηύχῃ τοῦ, *τίς*. Ἀλλὰ τῆς μὲν οὐσίας τὴν ὑπογραφὴν, ὡς οὐδὲν φέρουσιν κέρδος πρὸς τὸν προκειμένον τοῦ λόγου σκοπὸν, ἐσιώπησε· τὸν δὲ *τινὰ* διὰ τῶν οἰκείων γνωρισμάτων χαρακτηρίζει, καὶ τόπον λέγουσα καὶ τὰ τοῦ ἔθνους γνωρίσματα, καὶ ὅσα τῶν ἐξωθεν συμπαραληφθέντα χωρίζουν αὐτὸν καὶ ἀριστᾶν ἔμελλε τῆς κοινῆς σημασίας· ὥστε διὰ πάντων ἐναργῆ τοῦ ιστορουμένου γενέσθαι τὴν ὑπογραφὴν, ἐκ τοῦ ὀνόματος, ἐκ τοῦ τόπου, ἐκ τῶν τῆς ψυχῆς ἰδιωματικῶν, ἐκ τῶν ἐξωθεν περὶ αὐτὸν θεωρουμένων. Εἰ δὲ τὸν τῆς οὐσίας ἰδίου λόγον (10), οὐδεμίαν ἂν ἐγένετο τῶν εἰρημέων ἐν τῇ τῆς φύσεως ἐρμηνείᾳ μνήμη. Ὁ γὰρ αὐτὸς ἂν ἦν λόγος, ὅς καὶ ἐπὶ τοῦ Βαλδὰδ τοῦ Σαυχίτου, καὶ Σοφάρ τοῦ Μινναίου, καὶ ἐφ' ἐκάστου τῶν ἐκεῖ μνημονευθέντων ἀνθρώπων. Ὅν τοίνυν ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς ἔγνωσεν διαφορὰς λόγον ἐπὶ τε τῆς οὐσίας καὶ τῆς ὑποστάσεως, τοῦτον μετατιθεῖς καὶ ἐπὶ τῶν θεῶν δογμάτων, οὐχ ἁμαρτήσεις. Πῶς δὲ εἶναι τοῦ Πατρὸς, ὃ τι ποτὲ ὑποτίθεται σοι ἡ ἔννοια (πρὸς οὐδὲν γὰρ ἐστὶν ἀποτεταγμένον νόημα (11) τὴν ψυχὴν ἐπερσεῖν, διὰ τὸ πεπεσθαι αὐτὸ ὑπὲρ πάντων εἶναι νόημα), τοῦτο καὶ ἐπὶ τοῦ Υἱοῦ νοήσεις, τοῦτο ὡσαύτως καὶ ἐπὶ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου. Ὁ γὰρ τοῦ ἀκτίστου καὶ τοῦ ἀκαταλήπτου λόγος εἰς καὶ ὁ αὐτὸς ἐπὶ τε τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου

¹² Job 1. 4. ¹³ Job 11, 41.

(8) Ὑφεστῶς. Duo mss. ὑφεστηχός.

(9) Ἀλλ' ἢ τό. Sic mss. omnes et apud Nyss. Editi ἀλλὰ τό. Infra tres mss. τὸ τοιοῦτον ποιεῖν.

(10) Ἐδίδου λόγον. Coisl. primus ἐδῆλου λόγον. Paulo post editi τοῦ Σαυχίτου. Septem codices et Nyss. ut in textu. Subinde editi Πῶς οὖν, sed deest

οὖν in nostris codicibus, et editionibus Hagan. 21 Basilicensi prima. Mox duo mss. ὑποτίθεται σοι.

(11) Νόημα. Deest in Harl. et alio codice, nec necessarium videtur. In iisdem codicibus legitur ἀπερσεῖν. Editi ὑπερσεῖν. Quinque mss. ut in textu.

Πνεύματος ἔστιν. Οὐ γὰρ τὸ μὲν μᾶλλον ἀκατάλη-
πτόν τε καὶ ἀκτιστον, τὸ δὲ ἦττον. Ἐπεὶ δὲ χρὴ
διὰ τῶν ἰδιαζόντων σημείων ἀσύγγυτον ἐπὶ τῆς
Τριάδος τὴν διάκρισιν (12) ἔχειν, τὸ μὲν κοινῶς ἐπι-
θεωρούμενον, οἷον τὸ ἀκτιστον λέγω, ἢ τὸ ὑπὲρ
πᾶσαν κατέληψιν, ἢ εἴ τι τοιοῦτον, οὐ συμπα-
ραληφόμεθα εἰς τὴν τοῦ ἰδιαζόντος κρίσιν· ἐπι-
ζητήσομεν δὲ μόνον δι' ὧν ἡ περὶ ἐκάστου ἔννοια
εἰσαυγύως καὶ ἀμίκτως τῆς συνθεωρουμένης ἀφορι-
σθήσεται.

4. Καλῶς οὖν ἔχειν μοι δοκεῖ οὕτως ἀνιχνεύσαι τὸν
λόγον. Πᾶν ὅπερ ἂν εἰς ἡμᾶς ἐκ θείας δυνάμεως ἀγα-
θὸν φθάσῃ, τῆς πάντα ἐν πᾶσιν ἐνεργούσης χάριτος
ἐνέργειαν εἶναι φαμέν· καθὼς φησὶν ὁ Ἀπόστολος,
ὅτι Ταῦτα δὲ πάντα ἐνεργεῖ τὸ ἐν καὶ τὸ αὐτὸ
Πνεῦμα, διαιροῦν ἰδίᾳ ἐκάστῳ καθὼς βούλεται. B
Ζητούντες δὲ εἰ ἐκ μόνου τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἡ τῶν
ἀγαθῶν χορηγία τὴν ἀρχὴν λαβοῦσα, οὕτω παρα-
γίνεται τοῖς ἀξίοις, πάλιν ὑπὸ τῆς Γραφῆς ὁδηγού-
μεθα εἰς τὸ τῆς χορηγίας τῶν ἀγαθῶν τῶν διὰ τοῦ
Πνεύματος ἡμῖν ἐνεργουμένων ἀρχηγὸν καὶ αἰτιον
τὸν μονογενῆ Θεὸν εἶναι πιστεύειν. Πάντα γὰρ δι'
αὐτοῦ γεγενῆσθαι, καὶ ἐν αὐτῷ συνεστάναι, παρὰ τῆς
ἁγίας Γραφῆς ἐδιδάχθημεν. Ὅταν τοίνυν καὶ πρὸς
ἐκείνην ὠφθῶμεν τὴν ἔννοιαν, πάλιν ὑπὸ τῆς θεο-
πνεύστου χειραγωγίας ἀναγόμενοι (13) διδασκόμεθα,
ὅτι δι' ἐκείνης μὲν πάντα τῆς δυνάμεως ἐκ τοῦ μὴ
ἔντος εἰς τὸ εἶναι παράγεται, οὐ μὴν οὐδὲ ἐξ ἐκείνης
ἀνάρχως· ἀλλὰ τίς ἐστὶ δύναμις ἀγεννήτως καὶ
ἀνάρχως ὕφεστώσα, ἥτις ἐστὶν αἰτία τῆς ἀπάντων τῶν
ἔντων αἰτίας. Ἐκ γὰρ τοῦ Πατρὸς ὁ Υἱός, δι' οὗ τὰ
πάντα, ᾧ πάντοτε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀχωρίστως
συνεπινοεῖται. Οὐ γὰρ ἔστιν ἐν περινοίᾳ τοῦ Υἱοῦ
γενέσθαι, μὴ προκαταυγασθῆναι τῷ Πνεύματι.
Ἐπειδὴ τοίνυν τὸ ἅγιον Πνεῦμα, ἀπ' οὗ πᾶσα ἐπὶ
τὴν κτίσιν ἡ τῶν ἀγαθῶν χορηγία πηγάζει, τοῦ Υἱοῦ
μὲν ἡρτηται, ᾧ ἀδιαστάτως συγκαταλαμβάνεται· τῆς
δὲ τοῦ Πατρὸς αἰτίας ἐξημμένον (14) ἔχει τὸ εἶναι,
ὅθεν καὶ ἐκπορεύεται· τοῦτο γνωριστικὸν τῆς κατὰ
τὴν ὑπόστασιν ἰδιότητος σημεῖον ἔχει, τὸ μετὰ τὸν
Υἱὸν (15) καὶ σὺν αὐτῷ γνωρίζεσθαι, καὶ τὸ ἐκ τοῦ
Πατρὸς ὕφεστάναι. Ὁ δὲ Υἱός, ὁ δὲ ἐκ τοῦ Πατρὸς
ἐκπορευόμενον Πνεῦμα δι' ἑαυτοῦ καὶ μεθ' ἑαυτοῦ
γνωρίζων, μόνος μονογενὴς ἐκ τοῦ ἀγεννήτου φωτὸς
ἐκλάμψας, οὐδεμίαν, κατὰ τὸ ἰδιαζόν τῶν γνωρισμά-
των, τὴν κοινωνίαν ἔχει πρὸς τὸν Πατέρα ἢ πρὸς τὸ
Πνεῦμα τὸ ἅγιον· ἀλλὰ τοῖς εἰρημονέουσιν σημείοις μόν-
ος γνωρίζεται. Ὁ δὲ ἐπὶ πάντων Θεὸς ἐξαίρετόν τι
γνωρίσμα τῆς ἑαυτοῦ ὑποστάσεως, τὸ Πατὴρ εἶναι,

nes inconfusam Trinitatis distinctionem habere;
quod communiter consideratur, quale est, quod in-
creatum dico, quod est supra omnem cogitationem.
aut si quid ejusmodi; id. nequaquam una assume-
mus ad proprietatem dijudicandam, sed require-
mus tantum per quæ uniuscujusque notio dilucide
et citra admistionem ab ea, quæ simul considera-
tur, sejuncta sit.

4. Itaque non abs re esse mihi videtur hoc pacto
rationem investigare. Quodcumque ad nos ex divina
potestate bonum venerit, omnia in omnibus effi-
cientis gratiæ opus esse dicimus, quemadmodum
ait Apostolus: *Hæc autem omnia operatur unus
atque idem Spiritus, dividens sigillatim unicuique
prout vult* 17. Inquirentes autem, an a solo sancto
Spiritu bonorum largitio originem habens, ita ad
dignos perveniat, rursus a Scriptura huc deduci-
mur, ut largitionis bonorum, quæ Spiritus sanctus
in nobis efficit, auctorem et causam unigenitum
Deum esse credamus. Omnia enim per ipsum facta
esse 18, et in ipso consistere 19, a sancta Scriptura
didicimus. Cum igitur ad hanc intelligentiam fue-
rimus evecti, rursus a divinitus inspirato admini-
culo ceu manu ducti docemur, omnia ab illa qui-
dem virtute ex nihilo produci, non tamen ab illa
sine principio; sed quamdam esse virtutem inge-
nite et sine principio subsistentem, quæ causa est
rerum omnium causæ. Nam ex Patre Filius, per
quem omnia, quocum semper Spiritus sanctus in-
separabiliter intelligitur. Non enim potest quisquam
de Filio cogitare, qui non sit prius a Spiritu illu-
stratus. Quoniam igitur Spiritus sanctus, a quo
omnis in rem creatam bonorum largitio scaturit,
Filio quidem coheret ac conjunctus est, quicum
simul sine ullo intervallo concipitur; habet vero
esse ex ea causa, quæ Pater est, connexum, unde
et procedit; illius secundum hypostasim proprietas
hoc signo declaratur, quod post Filium et cum
Filio cognoscitur, et quod ex Patre subsistit. Filius
vero qui ex Patre procedentem Spiritum per sese
ac secum notum facit; ac solus unigenite ex inge-
nita luce effulsit, nullam, quod ad signorum, qui-
bus dignoscitur, proprietatem attinet, cum Patre
aut Spiritu sancto communitatem habet: sed iis,
quæ dixi, signis solus agnoscitur. Qui autem est
super omnia Deus, præcipuum quamdam 118 suæ
hypostasim notam, quod Pater est, et quod nulla

17 I Cor. xii, 11. 18 Joan. i, 3. 19 Coloss. i, 17.

(12) Διάκρισις. Male in editis σύγκρισιν. Mss. omnes ut in textu.

(13) Ἀναγόμενοι. Sic mss. et Nyss. Editi ἐναγόμενοι.

(14) Ἐξημμέρον. Duo mss. ἐξηρτημένον.

(15) Μετὰ τὸν Υἱόν. Sic quatuor Regii codices, sic etiam prima manu habuerunt Harl. et Cois. primus. Editi μετὰ τοῦ Υἱοῦ, quæ scriptura ferri non potest, cum, idem prorsus sonet, ac id quod sequitur, καὶ σὺν αὐτῷ. Quo autem sensu post Fi-

lium et cum Filio Spiritus sanctus, id infra expli-
cat Basilus cum ait, *Consequenter quidem secun-
dum ordinem, conjuncte vero secundum naturam tres
personas cognosci*. Confirmat hanc lectionem scho-
lium ad marginem duorum codicum Regiorum, ut
observavit Combefisins. Sed quod in eodem scholio
legitur paulo post δι' ἑαυτοῦ καὶ μεθ' ἑαυτοῦ, per
seipsum et post seipsum, id frustra probatur Com-
befsio. Repugnat enim omnibus codicibus mss.,
nec ulla subest contextus immutandi causa.

subsistit ex causa, solus habet; hocque rursus indicio et ipse proprie cognoscitur. Quapropter in essentiae communitate dicimus nec coherere, nec communicari posse quæ considerantur in Trinitate indicia, per quæ proprietas constituitur traditarum in fide personarum, unaquaque propriis indiciiis discrete intellecta; ita ut ex dictis indiciiis differentia hypostaseon deprehendatur; at vero, quantum attinet ad id quod immensum est, quod comprehendere non potest, quod creatum non est, quod loco nullo circumscribitur, et reliqua ejusmodi omnia, discrimen nullum sit in vivifica natura: in Patre, inquam; et Filio, et Spiritu sancto, sed continua quædam et indivisa societas in ipsis perspicitur. Atque per quas quis cogitationes maiestatem unius earum, quæ in Trinitate creduntur, personarum intellexerit, per easdem sine ullo prorsus discrimine procedet, in Patre, et Filio et Spiritu sancto gloriam atque maiestatem cernens: nullo spatio inter Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum intercedente, in quo mens velut vacuo obambulet. Nihil enim est, quod inter ipsos medium inseratur: neque præter divinam naturam ulla alia res est subsistens, quæ ipsam a seipsa rei alienæ interpositu dividere queat; neque spatii cuiuspiam non subsistentis vacuitas intercedit, quæ divinæ essentiae harmoniam hiulcam efficiat, continuum interjectu vacui dirimens. Sed qui Patrem intellexit, et eum in seipso intellexit, et Filium animi perceptione simul est complexus. Qui autem percepit Filium, a Filio Spiritum non separavit, sed consequenter quidem secundum ordinem, conjuncte vero secundum naturam, trium simul permistam in seipso fidem expressit. Et qui Spiritum tantum dixit, comprehendit simul hac confessione et eum cujus Spiritus est. Et quia Christi est Spiritus, et ex Deo, quemadmodum dicit Paulus²⁰: ut ex catena extremum unum qui apprehendit, alterum etiam extremum simul attraxit; ita qui Spiritum attraxit, ut ait Propheta²¹, et Filium et Patrem per ipsum simul traxit. Quin etiam Filium si quis vere apprehenderit, habebit eum utrinque, hinc quidem Patrem suum, illinc vero Spiritum proprium una secum adducentem. Neque enim a Patre qui semper est in Patre abscindi poterit, neque a proprio Spiritu unquam sejungetur qui in ipso efficit omnia. Similiter autem et qui Patrem recepit, simul quoque et Filium et Spiritum potestate recepit. Non enim potest ullo modo sectio aut divisio excogitari, ita ut aut Filius absque Patre intelligatur, aut Spiritus sejungatur a Filio: sed in his ineffabilis quædam et

²⁰ Rom. viii, 9. ²¹ Psal. cxviii, 131.

(16) *Ἐκ μηδεμιᾶς*. Deerat in editis præpositio quæ legitur in omnibus mss.

(17) *Παραδεδομένων*. Ita omnes mss. et Nyss. Editi παραδιδόμενων, excepta tamen editione Haganoensi et Basil. prima.

(18) *Ἀδιάσπαστον*. Harl. et unus ex Regiis ἀδιά-

καὶ ἐκ μηδεμιᾶς (16) ἀτίας ὑποστῆναι, μόνος ἔχει· καὶ διὰ τοῦτου πάλιν τοῦ σημείου καὶ αὐτὸς ἰδιαζόντως ἐπιγινώσκειται. Τοῦτου ἕνεκεν ἐν τῇ τῆς οὐσίας κοινότητι ἀσύμπατά φαμεν εἶναι καὶ ἀκοινωνήτα τὰ ἐπιθεωρούμενα τῇ Τριάδι γνωρίσματα, δι' ὧν ἡ ἰδιότης παρίσταται τῶν ἐν τῇ πίστει παραδεδομένων (17) προσώπων, ἐκάστου τοῖς ἰδίοις γνωρίσμασι διακακρμένως καταλαμβάνομένου· ὥστε διὰ τῶν εἰρημένων σημείων τὸ κεχωρισμένον τῶν ὑποστάσεων ἐξευρεθῆναι· κατὰ δὲ τὸ ἀπειρον, καὶ ἀκατάληπτον, καὶ τὸ ἀκρίτως εἶναι, καὶ μηδὲν τόπω περιεληφθῆναι, καὶ πᾶσι τοῖς τοιοῦτοις, μηδεμίαν εἶναι παραλλαγὴν ἐν τῇ ζωοποιῷ φύσει, ἐπὶ Πατρὸς λέγω καὶ Υἱοῦ καὶ Πνεύματος ἁγίου· ἀλλὰ τινα συνεχὴ καὶ ἀδιάσπαστον (18) κοινωνίαν ἐν αὐτοῖς θεωρεῖσθαι. Καὶ δι' ὧν ἂν τις νοημάτων τὸ μεγαλεῖον ἐνός τινος τῶν ἐν τῇ ἁγίᾳ Τριάδι πιστευομένων κατανοήσῃ, διὰ τῶν αὐτῶν προσελεύσεται ἀπαρallάκτως, ἐπὶ Πατρὸς, καὶ Υἱοῦ, καὶ Πνεύματος ἁγίου τὴν δόξαν βλέπων, ἐν οὐδενὶ διαλειμματι μεταξὺ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος τῆς διανοίας κενεματούσης. Διότι οὐδὲν ἐστὶ τὸ διὰ μέσου τούτων παρενεύρομενον, οὔτε πρᾶγμα ὕφεσώς ἄλλο τι παρὰ τὴν θεῖαν φύσιν, ὡς καταμερίζειν αὐτὴν πρὸς ἑαυτὴν διὰ τῆς τοῦ ἀλλοτρίου παρεμπιπτώσεως δύνασθαι· οὔτε διαστήματός τινος ἀνυποστάτου κενότης, ἥτις κεχηνέαι ποιεῖ τῆς θείας οὐσίας τὴν πρὸς ἑαυτὴν ἁρμονίαν, τῇ παρενθήκῃ τοῦ κενοῦ τὸ συνεχὲς διαστέλλουσα. Ἄλλ' ὁ τὸν Πατέρα νοήσας αὐτὸν τε ἐφ' ἑαυτοῦ ἐνόησε, καὶ τὸν Υἱὸν τῇ διανοίᾳ συμπαραδέξατο. Ὁ δὲ τοῦτον λαθὼν, τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα οὐκ ἀπεμέρισε, ἀλλ' ἀκολούθως μὲν κατὰ τὴν τάξιν, συνημμένως δὲ κατὰ τὴν φύσιν τῶν τριῶν κατὰ ταυτὸν συγκεκραμένην ἐν ἑαυτῷ τὴν πίστιν ἀνετυπώσατο. Καὶ ὁ τὸ Πνεῦμα μόνον εἰπὼν συμπερίελαβε τῇ ὁμολογίᾳ ταύτῃ καὶ τὸν οὐ ἐστὶ τὸ Πνεῦμα. Καὶ ἐπειδὴ τὸ Χριστοῦ ἐστὶ τὸ Πνεῦμα, καὶ ἐκ τοῦ Θεοῦ, καθὼς φησιν ὁ Παῦλος (19)· ὥσπερ ἐξ ἀλύσεως ὁ τοῦ ἐνὸς ἀκρου ἀψάμενος καὶ τὸ ἕτερον ἄκρον συνεπεσπάσατο, οὕτως ὁ τὸ Πνεῦμα ἐκλύσας, καθὼς φησιν ὁ Προφήτης, δι' αὐτοῦ καὶ τὸν Υἱὸν καὶ τὸν Πατέρα συνεφεύκυσάτο. Καὶ εἰ τὸν Υἱὸν ἀληθινῶς τις λάβοι, ἔξει αὐτὸν ἐκατέρωθεν, πῇ μὲν τὸν ἑαυτοῦ Πατέρα, πῇ δὲ τὸ ἴδιον Πνεῦμα συνεπαγόμενον. Οὔτε γὰρ τοῦ Πατρὸς ὁ αἶν ἐν τῷ Πατρὶ ὧν ἀπομηθῆναι δυνήσεται, οὔτε τοῦ Πνεύματος ποτε διαζευχθήσεται τοῦ ἰδίου ὁ πάντα ἐν αὐτῷ ἐνεργῶν. Ὡσαύτως δὲ καὶ ὁ τὸν Πατέρα δεξάμενος καὶ τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα συμπαραδέξατο τῇ δυνάμει. Οὐ γὰρ ἐστὶν ἐπινοῆσαι τομὴν ἢ διαίρεσιν κατ' οὐδέναν τρόπον, ὡς ἡ Υἱὸν χωρὶς Πατρὸς νοηθῆναι, ἢ τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ διαζευχθῆναι· ἀλλὰ τις ἀβρῆτος καὶ ἀκατανόητος ἐν τοῖτοις καταλαμβάνεται καὶ ἡ κοινωνία καὶ ἡ διάκρι-

στατον.

(19) *Ὁ Παῦλος*. Harl. et tres alii ὁ Ἀπόστολος. Paulo post quidam mss. καὶ τὸν Υἱὸν ἀληθῶς λάβοι. Mox editi τὸ ἅγιον Πνεῦμα. Septem mss. et Greg. Nyss. ut in textu.

αἷς, οὔτε τῆς τῶν ὑποστάσεων διαφορᾶς τὸ τῆς A
φύσεως συνεχῆς διασπώσης, οὔτε τῆς κατὰ τὴν οὐ-
σίαν κοινότητος τὸ ἰδιάζον τῶν γνωρισμάτων ἀνα-
φοῦσης (20). Μὴ θαυμάσης δὲ, εἰ τὸ αὐτὸ καὶ συν-
τημένον καὶ διακεκριμένον εἶναι φαμεν, καὶ τινα
ἐπινοοῦμεν, ὥσπερ ἐν αἰνίγματι, καινὴν καὶ παρά-
δοξον διάκρισιν τε συντημένην, καὶ διακεκριμένην
συνάφειαν. Εἰ γὰρ μὴ τις ἐριστικῶς καὶ πρὸς ἐπι-
ήρειαν ἀκούοι (21) τοῦ λόγου, καὶ ἐν τοῖς αἰσθητοῖς
δυνατὸν ἔστι τὸ τοιοῦτον εὐρεῖν.

5. Καὶ μου δέξασθε τὸν λόγον, ὡς ὑπόδειγμα καὶ
σκιάν ἀληθείας, οὐχ ὡς αὐτὴν τὴν τῶν πραγμάτων
ἀλήθειαν. Οὐ γὰρ δυνατόν ἐστι διὰ πάντων ἐφαρμο-
σθῆναι τὸ ἐν τοῖς ὑποδείγμασι θεωρούμενον τοῖς πρὸς B
ἃ ἢ τῶν ὑποδείγματων χρεῖα παραλαμβάνεται. Πόθεν
οὖν φαμεν τὸ διακεκριμένον ἅμα καὶ συναφές (22)
ἐκ τῶν κατὰ τὴν αἴσθησιν ἡμῖν προφαινομένων ἀνα-
λογίζεσθαι; Ἦδὴ ποτὲ τοῦ ἐν τῇ νεφέλῃ τόξου τὴν
λαμπρότητα κατὰ τὸ ἔαρ τεθέσθαι· ἐκεῖνο λέγω τὸ
τόξον, ὅπερ ὁ κοινὸς λόγος ἔριν εἰσθεν ἐπινομάζειν·
ὅ φασι οἱ περὶ ταῦτα δεινοὶ τότε συνίστασθαι, ὅταν
ἀνακεκραμένη τις ἢ πρὸς τὸν ἀέρα νοτίς, τῆς τῶν
πνευμάτων βίας τὸ ἐν τοῖς ἀτμοῖς ὑγρὸν καὶ παχὺ,
νεφώδες ᾗ ὀγενόμενον, εἰς ὑπερὸν ἀποθλιβούσης. Συν-
ίστασθαι δὲ λέγουσιν οὕτως. Ἐπειδὴ ἡ τοῦ ἡλίου
ἀκτὶς κατὰ τὸ πλάγιον ὑποδραμοῦσα, τὸ πυκνὸν τε
καὶ συννεφεῖς τῆς νεφώσεως, εἶτα κατὰ τὸ εὐθὺ νέφει
τινὲ τὸν ἴδιον κύκλον ἐναπερείσθαι, οἷόν τις καμπὴ C
καὶ ἐπάνodos τοῦ φωτὸς πρὸς ἑαυτὸ γίνεται, τῆς
αὐγῆς πρὸς τὸ ἔμπαιον ἀπὸ τοῦ ὕγρου τε καὶ στίλ-
βοντος ἀναλυούσης (23). Ἐπειδὴ γὰρ φύσις ἐστὶ ταῖς
φλογώδεσι μαρμαρυγαῖς, εἰ τινα λείψι προσπέσειεν,
πρὸς ἑαυτὰς πάλιν ἐπανακλᾶσθαι, κυκλωτέρως δὲ τοῦ
ἡλίου τὸ σχῆμα, τὸ διὰ τῆς ἀκτίνος ἐν τῷ ὑγρῷ τε
καὶ λείψι τοῦ ἀέρος γινόμενον· ἐξ ἀνάγκης κατὰ τὸ
σχῆμα τοῦ ἡλιακοῦ κύκλου καὶ ὁ παρακείμενος τῷ
νέφει ἀπὸ διὰ τῆς ἀποστειλούσης αὐγῆς περιγρά-
φεται. Αὕτη τοίνυν ἡ αὐγὴ καὶ συνεχῆς ἐστὶ πρὸς
ἑαυτὴν, καὶ διήρηται. Πολύχρους (24) γὰρ τις οὖσα
καὶ πολυειδής, ἀφανῶς τοῖς ποικίλοις ἀνθεσὶ τῆς βα-
φῆς πρὸς ἑαυτὴν κατακινῶνται τῶν ἑτεροχρυσούντων
τὴν πρὸς ἄλληλα συμβολὴν ἐκ τῶν ὁφειν ἡμῶν κατὰ
τὸ λεληθὸς ὑποκλέπτουσα· ὡς μὴ ἂν ἐπιγνωσθῆναι D
τοῦ γλαυκοῦ πρὸς τὸ πυραυγὲς τὸν διὰ μέσου τόπον
τὸν μινύοντα (25) δι' ἑαυτοῦ καὶ χωρίζοντα τὴν τῶν
χρῶν ἑτερότητα, ἢ τοῦ πυραυγῶς πρὸς τὸ πορφύ-

incomprehensibilis deprehenditur tum societas,
tum distinctio, neque hypostasewm differentia na-
tura conjunctionem divellente, neque essentia
communitate indiciorum proprietatem confundente.
Ne mireris autem si idem et conjunctum et discre-
tum esse dicimus, et quādam cogitamus, velut in
ænigmale, novam 119 et admirabilem discre-
tionem conjunctam, et conjunctionem discretam.
Etenim si quis non ex contendendi et calumniandi
studio sermonem audit, potest etiam in rebus,
quæ sensu percipiuntur, quiddam simile inve-
niri.

5. Ac verba quidem mea accipite, ut exemplum
et umbram veritatis, non ut ipsam rerum veri-
tatem. Non enim fieri potest, ut omnino quadret
id quod in exemplis speculamur, cum iis, ad quæ
usus exemplorum adhibetur. Unde igitur dicimus
discretum simul et conjunctum ex iis, quæ nostris
sensibus conspicua sunt, spectari? Jam olim arcus
in nube splendorem verno tempore vidisti; arcum
illum dico, quem communis loquendi usus iridem
vocare consuevit: quem quidem harum rerum
periti dicunt conflare, tum cum admiscetur humor
aliquis aeri; vi ventorum id quod in vaporibus
humidum ac crassum est, effectum jam nebulosum,
in pluviam exprimente ac resolvente. Ferunt autem
fieri hoc modo. Ubi solis radius oblique id quod in
nebula densum et opacum est, penetravit, deinde
recta orbem suum in aliqua nube impressit; qui-
dam luminis quasi repercussus ac reditus ad
seipsum fit, splendore ab eo quod humidum et
nitens est contrariam in partem reflexo. Quoniam
enim ea inest flammeis fulgoribus natura, ut si in
rem quampiam lævem inciderint, rursus reflectan-
tur ad semetipsos, rotunda est autem solis figura,
quæ per radium in humido lævique aere imprimi-
tur; propterea necessario secundum solaris orbis
figuram, aer etiam qui nubi proximus est, per
splendescentem fulgorem circumscribitur. Itaque
is fulgor et in se continuus et divisus est. Multi-
color enim ac multiformis cum sit, secum variis
tincturæ floribus latenter commiscetur, colorum
inter se diversorum commissuram atque permi-
stationem oculis nostris, nemine sentiente, subri-
piens; adeo ut non agnoscat mediis intercedens
cæruleum inter et rutilum locus, ac miscens per
se et separans diversitatem colorum, aut rutilum
inter et purpureum, aut istum inter et electrinum.

(20) Ἀραγεούσης. Unus Reg. συγχεούσης. Paulo
post duo mss. ἔφαμεν.

(21) Ἀκούοι. Sic Harl. et Coisl. primus cum
tribus aliis. Editi ἀκούει. Nyss. ἀκούοιτο. Aliquanto
infra non male in eodem Coisl. deest τοῖς post θεω-
ρούμενον. Ibidem duo mss. ἐφαρμόσασθαι.

(22) Συναφές. Hæc scriptura codicis Harl. et
duorum Reg. longe præferenda vulgata συμφές.
Utitur quidem hac voce Basilii sub finem hujus
epistolæ; sed eam, ut sua sponte minus commo-
dā, lenit addendo οἷοις. Paulo post editi εἰ δι-
ποτε. Duo mss. εἰ ποτε. Quinque alii et Nyss. ut in
textu.

(23) Ἀναλυούσης. Sic mss. omnes et Nyss.
pro eo quod erat in editionibus Basilii ἀναλαμπόου-
σης. Editio Hag. ἀναλαβούσης. Aliquanto post editi
et mss. quatuor κυκλωτέρως δὲ τοῦτο σχῆμα, διὰ
τῆς. Sed melior visa est scriptura codicis Harl. et
unius ex Regiis quam secuti sumus. Sic etiam legi-
tur apud Nyss.

(24) Πολύχρους. Coisl. uterque et unus Regius
πολύχρωμος.

(25) Τόπον τὸν μινύοντα. Duo mss. τὸν μι-
νύοντα. Legitur apud Greg. Nyss. ὅταν πρὸς μινύ-
μενον.

Nam omnium splendores simul conspecti, et micant, et dum signa mutuae conjunctionis occultant, iudicium effugiunt, ita ut deprehendi non possit quousque pertineat id quod rutilum est, aut smaragdinum in fulgore, et unde incipiat non jam tale esse; quale in fulgore apparet. Quemadmodum igitur in hoc exemplo et colorum discrimina clare dignoscimus, et alterius ab altero intervallum sensu deprehendere non possumus; sic mihi, quæso, existima et de divinis dogmatibus rationem iniri posse; ita ut hypostasem quidem proprietates, seu flos quidam eorum quæ in iride apparent, in singulis personis, quæ in sancta Trinitate creduntur, effulgeant: nullum vero quod ad naturæ proprietatem **120** attinet, intelligatur alterius ab altera discrimen, sed in essentiæ communitate proprietates per quas unaquaque persona dignoscitur, in unaquaque resplendeant. Nam et illic in exemplo essentia, quæ multicolore illi splendorem emittebat, et per solare radium refringebatur, una erat: flos vero rei conspectæ, erat multiformis: nimirum ratione ipsa etiam per rem creatam nos docente, ut in dogmatis rationibus non conturbemur, si quando in questionem ad investigandum difficile incidentes, in iis quæ dicuntur admittendis quasi vertigine laboremus. Quemadmodum enim in iis quæ oculis apparent, potior visa est causæ ratione experientia; ita et in dogmatibus captum nostrum longe transcendentibus, perceptione quæ ratiocinando comparatur, potior est fides, et separationem in hypostasi, et conjunctionem in essentia docens. Quoniam igitur aliud commune, aliud peculiare in sancta Trinitate consideravit nostra disputatio; communionis quidem ratio refertur ad essentiam, hypostasis vero proprium cuiusque signum est.

¶ Sed fortasse putat aliquis non congruere expositam de hypostasi doctrinam cum sententia Apostoli scripturæ, ubi de Domino dicit, eum splendorem gloriæ ipsius, et figuram hypostasis esse²¹. Si enim hypostasim tradidimus esse proprietatum uniuscuiusque concursum, illud autem confessum et exploratum est, quemadmodum in Patre aliquid proprie consideratur, per quod solus agnoscitur, ita idem eodem modo de Unigenito quoque credi; qui sit ut hoc loco Scriptura hypostasis nomen Patri soli ascribat, Filium vero formam dicat hypostasis, non suis, sed Patris insignibus et notis designatum? Etenim si hypostasis

²¹ Hebr. 1, 3.

(26) *Πρὸς ἀλλήλας*. Sic Coisl. uterque et duo Regii. Editi *πρὸς ἀλλήλα*.

(27) *Εἴη*. Hoc verbum additum ex octo mss. et Greg. Nyss.

(28) *Λόγισαι*. Pro hac voce, quæ est in octo mss. et apud Nyss., habent editiones Basilii *νόει*.

(29) *Ἰδιότηας*. Coisl. primus οὐσιότητας.

(30) *Πολύχρονον*. Nyss. et quatuor mss. *πολύχρονον*.

Αρεον, ἢ ἐκείνου πρὸς τὸ ἡλεκτρινον. Πάντων γὰρ αἱ αὐγαί, κατὰ ταυτὸν δρώμεναι, καὶ τηλαυγεῖς εἶσι, καὶ τῆς πρὸς ἀλλήλας (26) συναφείας τὰ σημεῖα κλέπτουσαι, τοὺς ἐλέγχους ἐκφεύγουσιν, ὡς ἀμήχανον ἐξευρεῖν, μέχρι τίνος ἔσθηκε τὸ πυρῶδες, ἢ τὸ σμαραγδίζον τῆς ἀγλῆς, καὶ ἀπὸ τίνος ἀρχεται μικέτι τοιοῦτον εἶναι (27), οἷον ἐν τῇ τηλαυγεί καθορᾶται. Ὡς περ τοίνυν ἐν τῷ ὑποδείγματι καὶ τὰς τῶν χρωμάτων διαφορὰς φανερώς διαγινώσκουμεν, καὶ διάστασιν ἐτέρου πρὸς τὸ ἕτερον οὐκ ἔστι τῇ αἰσθήσει καταλαβεῖν· οὕτω μοι λόγισαι (28) δυνατόν εἶναι καὶ περὶ τῶν θεῶν δογμάτων ἀναλογίσασθαι· τὰς μὲν τῶν ὑποστάσεων ἰδιότητας (29), ὥς περ τὸ ἄνθος τῶν κατὰ τὴν ἵριν φαινόμενων, ἐπαστραπτειν ἐκάστῳ τῶν ἐν τῇ ἀγίᾳ Τριάδι πιστευομένων· τῆς δὲ κατὰ τὴν φύσιν ἰδιότητος μηδεμίαν ἐτέρου πρὸς τὸ ἕτερον ἐπινεῖσθαι διαφορὰν, ἀλλ' ἐν τῇ κοινότητι τῆς οὐσίας τὰς γνωριστικὰς ἰδιότητας ἐπιλάμπειν ἐκάστῳ. Καὶ γὰρ κἀκεῖ ἐν τῷ ὑποδείγματι ἡ ἀπαυγάζουσα τὴν πολύχρονον (30) ἐκείνην αὐγὴν μία οὐσία ἦν, ἢ διὰ τῆς ἡλιακῆς ἀκτίνος ἀνακλωμένη· τὸ δὲ ἄνθος τοῦ φαινομένου (31), πολυειδές· παιδεύοντος ἡμᾶς τοῦ λόγου καὶ διὰ τῆς κτίσεως μὴ ξενοπαθεῖν τοῖς περὶ τοῦ δόγματος λόγοις, ὅταν, εἰς τὸ δυσθεώρητον ἐμπεσόντες, πρὸς τὴν τῶν λεγομένων συγκατάθεσιν διγυγιάσωμεν. Ὡς περ γὰρ ἐπὶ τῶν τοῖς ὀφθαλμοῖς φαινόμενων κρείττων ἐφάνη τοῦ λόγου τῆς αἰτίας ἢ πείρα· οὕτω καὶ τῶν ὑπερανθεσθικῶν δογμάτων κρείττων ἐστὶ τῆς διὰ λογισμῶν καταλήψεως ἢ πίστεως, καὶ τὸ κεχωρισμένον ἐν ὑποστάσει, καὶ τὸ συνημμένον ἐν τῇ οὐσίᾳ διδάσκουσα. Ἐπεὶ οὖν τὸ μὲν τι κοινὸν ἐν τῇ ἀγίᾳ Τριάδι, τὸ δὲ ἰδιάζον οὐ λόγος ἐνεθεώρησεν, ὁ μὲν τῆς κοινότητος λόγος εἰς τὴν οὐσίαν ἀνάγεται, ἡ δὲ ὑπόστασις τὸ ἰδιάζον ἐκάστου σημειῶν ἐστίν.

6. Ἄλλ' ἴσως οἰεταί τις μὴ συμβαίνειν τὸν ἀποδοθέντα περὶ τῆς ὑποστάσεως λόγον τῇ διανοίᾳ τῆς τοῦ Ἀποστόλου γραφῆς, ἐν ᾗ φησι περὶ τοῦ Κυρίου, ὅτι ἐστὶν ἀπαύγασμα τῆς δόξης αὐτοῦ, καὶ χαρακτήρ τῆς ὑποστάσεως. Εἰ γὰρ ὑπόστασιν ἀποδεδώκαμεν εἶναι τὴν συνδρομὴν τῶν περὶ ἑκάστον (32) ἰδιωμάτων, ὁμολογεῖται δὲ, ὥς περ ἐπὶ τοῦ Πατρὸς εἶναι τι τὸ ἰδιαζόντως ἐπιθεωρούμενον, δι' οὗ μόνος ἐπιγινώσκεται, κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ περὶ τοῦ Μονογενοῦς τὸ ἴσον πιστεύεται (33)· πῶς ἐνταῦθα τὸ τῆς ὑποστάσεως ὄνομα τῷ Πατρὶ μόνος προσμαρτυρεῖ ἡ Γραφή, τὸν δὲ Ἰῶν μορφήν λέγει τῆς ὑποστάσεως, οὐκ ἐν ἰδίῳ, ἀλλ' ἐν τοῖς τοῦ Πα-

(31) *Τοῦ φαινομένου*. Sic omnes, et Nyss. Edit. Basilii ἄνθος φαινόμενον. Subinde Harl. et unus Regius μὴ ξενοπαθεῖν, quæ scriptura longe melior quam quod legitur apud Greg. Nyss. μὴ καινοπαθεῖν, et in editionibus Basilii μὴ ξενοπαθεῖν.

(32) *Περὶ ἑκαστοῦ*. Ita septem codices. Editi περὶ ἐκάστου. Ibidem et iterum paulo post editi ὁμολόγηται. Septem mss. ut in contextu.

(33) *Πιστεύεται*. Legendum πιστεύεσθαι.

πρὸς γνωρίσματι χαρακτηριζόμενον· Εἰ γὰρ ἡ ὑπόστασις τὸ ἰδιόζον τῆς ἐκάστου ὑπάρξεως σημεῖόν ἔσται, τοῦ δὲ Πατρὸς ἴδιον τὸ ἀγεννητὸς εἶναι ὁμολογεῖται, μεμόρφωται δὲ ὁ Υἱὸς τοῖς τοῦ Πατρὸς ἰδιώμασιν· ἄρα οὐκέτι διαμένει τῷ Πατρὶ κατ' ἐξαιρετὸν ἐπ' αὐτοῦ μόνου τὸ ἀγεννητὸν λέγεσθαι, εἴπερ τῷ ἰδιόζοντι τοῦ Πατρὸς ἡ τοῦ Μονογενοῦς χαρακτηρίζεται ὑπαρξίς.

7. Ἄλλ' ἡμεῖς τοῦτο φάμεν, ὅτι ἕτερον πληροῖ σκόπον ἐνταῦθα τῷ Ἀποστόλῳ ὁ λόγος, πρὸς ἐν βλέπων ταύταις ἐχρήσατο ταῖς φωναῖς, δόξης ἀπαύγασμα λέγων, καὶ χαρακτηρὰ ὑποστάσεως· ὅνπερ ὁ ἀκριβῶς νοήσας οὐδὲν εὐρήσει τοῖς παρ' ἡμῶν εἰρημένους μαχόμενον, ἀλλ' ἐπὶ τινος ἰδιαζούσης ἐννοίας τὸν λόγον διεξαγόμενον. Οὐ γὰρ ὅπως διακριθεὶς ἀπ' ἀλλήλων αἱ ὑποστάσεις διὰ τῶν ἐπιφανομένων σημείων, ὁ ἀποστολικὸς πραγματεύεται λόγος, ἀλλ' ὅπως τὸ γνήσιόν τε καὶ ἀδιάστατον καὶ συνημμένον τῆς τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὸν Πατέρα σχέσεως νοηθεῖ. Ὡς γὰρ οὐκ εἶπεν, Ὅς ὦν δόξα τοῦ Πατρὸς (καίτοιγε τὸ ἀληθὲς οὕτως ἔχει), ἀλλὰ, τοῦτο παραλιπὼν ὡς ὁμολογούμενον, τὸ μὴ ἄλλο τι δόξης εἶδος ἐπὶ τοῦ Πατρὸς, καὶ ἕτερον ἐπὶ τοῦ Υἱοῦ νοεῖν διδάσκων, αὐτῆς τῆς τοῦ Πατρὸς δόξης ἀπαύγασμα τὴν τοῦ Μονογενοῦς διορίζεται δόξαν, τὸ ἀδιάστατως (34) συνεπιννοεῖσθαι τῷ Πατρὶ τὸν Υἱὸν κατασκευάζων ἐκ τοῦ κατὰ τὸ φῶς ὑποδείγματος. Ὡς γὰρ ἐκ τῆς φλογὸς μὲν ἡ αὐγὴ, οὐ μὴν ὑστέρα μετὰ τὴν φλόγα ἐστὶν ἡ αὐγὴ, ἀλλ' ὁμοῦ τε ἡ φλὸξ ἀνέλαμψε, καὶ συναπηγύασθη τὸ φῶς· οὕτω βούλεται καὶ ἐκ τοῦ Πατρὸς μὲν τὸν Υἱὸν νοεῖσθαι, οὐ μὴν παρατάσσει τινὲ διαστηματικῇ τῆς τοῦ Πατρὸς ὑπάρξεως τὸν Μονογενῆ διορίζεσθαι, ἀλλ' ἀεὶ τῷ αὐτῷ τὸ ἐξ αὐτοῦ συνυπολαμβάνειν. Κατὰ τὸν αὐτὸν οὖν τρόπον, ὡς περ ἐπερμηνεύων τὸν προαποδοθέντα νοῦν, καὶ ὑποστάσεως χαρακτηρὰ φησι (35), τοῖς σωματικοῖς ἡμᾶς ὑποδείγμασι πρὸς τὴν τῶν ἀοράτων χειραγωγῶν κατανοήσιν. Ὡς γὰρ τὸ σῶμα πάντως ἐστὶν ἐν σχήματι, ἀλλ' ἕτερος μὲν ὁ τοῦ σχήματος, ἕτερος δὲ ὁ τοῦ σώματος λόγος· καὶ οὐκ ἂν τις ἀποδιδούς τὸν ἑκατέρου τούτων ὁρισμὸν συνενεχθεῖ τῷ περὶ τοῦ ἑτέρου· πλὴν ἀλλὰ, καὶ λόγῳ διακρίνης τὸ σχῆμα τοῦ σώματος, ἡ φύσις οὐ παραδέχεται τὴν διάκρισιν, ἀλλὰ συνημμένους νοεῖται μετὰ τοῦ ἑτέρου τὸ ἕτερον· οὕτως οἰεταὶ δεῖν ὁ Ἀπόστολος, καὶ ὁ τῆς πίστεως λόγος ἀσύγχυτον καὶ διηρημένον (36) τὴν τῶν ὑποστάσεων διδασκῇ διαφορὰν, ἀλλὰ καὶ τὸ προσεχὲς καὶ οἰονεὶ συμφυεῖς τοῦ Μονογενοῦς πρὸς τὸν Πατέρα διὰ τῶν εἰρημένων παραίστησιν (37)· οὐχ ὡς οὐκ ὄντος ἐν ὑπόστασει καὶ τοῦ Μονογενοῦς, ἀλλ' ὡς οὐ παραδεχομένου μεσότητά τινα τῆς ἑαυτοῦ πρὸς τὸν Πατέρα ἐνώσεως· ὥστε τὸν τῷ χαρακτηρὶ τοῦ Μονογενοῦς διὰ τῶν τῆς ψυχῆς

A proprium existentiae uniuscujusque signum est; Patris autem proprium illud esse, ut Ingenitus sit, explorata res est, ac Patris tamen proprietatibus Filius figuratur ac designatur; igitur non jam proprium illud Patri manet, ut solus dicatur ingenuus, siquidem Patris proprietate ipsa etiam Unigeniti existentia designatur.

7. Sed nos hoc dicimus, ad aliud hoc loco propositum spectare Apostoli orationem, ad quod respiciens his usus est vocibus, gloriae splendorem, dicens, et hypostasis figuram: quod propositum si quis diligenter consideraverit, nihil reperiet his quae diximus contrarium, sed sermonem ad singularem quamdam notionem revocatum. Non enim ut hypostases inter se ex signis conspicuis secernantur, apostolica instituitur oratio, sed ut genuina indivisaeque et consociata Filii ad Patrem relatio intelligatur. Quemadmodum enim non dixit, *Qui est gloria Patris* (quamquam veritas ita se habet), sed, hoc praetermisso ut explorato, non aliam quamdam gloriae speciem in Patre, et aliam in Filio cogitandam esse docens, ipsius Patris gloriae splendorem esse Unigeniti gloriam decernit; ex lucis exemplo perficiens, ut 121 Filius cum Patre indivise intelligatur. Quemadmodum enim ex flamma quidem splendor, neque tamen flamma posterior, sed simul ut effulsit flamma, etiam lux simul resplenduit; sic vult etiam ex Patre quidem Filium intelligi, neque tamen ulla intervalli distantia a Patris existentia Unigenitum dirimi, sed semper una cum causa id quod ex causa est concipi. Eundem igitur ad modum, veluti sententiam prius expositam interpretans, etiam hypostasis figuram dicit, corporalibus nos exemplis ad invisibilibium manu docens intelligentiam. Quemadmodum enim etsi corpus omnino in figura est, alia figura, alia corporis ratio, ac si quis utriusvis horum tradat definitionem, neutiquam in eam quae alterius est incidat; sed tamen etiamsi ratione figuram a corpore discreveris, natura non admittit discretionem, sed alterum cum altero conjunctim intelligitur: ita rem explicari oportere censet Apostolus; quamvis fidei doctrina inconfusam ac discretam doceat hypostasewon differentiam, nihilominus tamen Unigeniti etiam cum Patre cohaerentiam ac veluti concretionem his verbis declarat; non quod in hypostasi quoque non sit Unigenitus, sed quod in sua cum Patre conjunctione nihil medium admittat, adeo ut quisquis animi oculis Unigeniti characterem intente respexerit, veniat etiam in hypostasis Patris intelligentiam; non tamen mutata aut permista proprie-

(34) Τὸ ἀδιάστατος. Coisl. primus τὸ ἀδιασπώτως.

(35) Φησι. Ita sex mss. pro eo quod erat in editis ἐφη. Paulo post editio Haganoensis Et γὰρ τί. Aliae Οὐ γὰρ τό. Quinque mss. et Greg. Nyss. ut in contextu.

(36) Ἀσύγχυτον καὶ διηρημένον. Ita septem mss. et Nyss. Editiones Basilii ἀσύγχυτος διηρημένον.

(37) Παρίστανιν. Ita mss. septem. Editi παραίστανιν. Nyss. παρίστασθαι.

tate, quæ in ipsis consideratur, quasi vel Patrem genitum, vel Filium ingentum animo fingamus, sed quod fieri non potest, ut si alter ab altero disjunctur, jam id quod reliquum fuerit, per se solum intelligamus. Nam fieri non potest, ut quis, Filio nominato, etiam non cogitet de Patre, cum appellatio hæc per relationem Patrem quoque simul indicet.

8. Quoniam igitur qui Filium videt, videt et Patrem, ut ait in Evangelio Dominus ²², propterea Unigenitum hypostasis Patris characterem esse pronuntiat. Et quo magis perspecta fiat hæc sententia, et alias Apostoli voces adjiciemus, in quibus Filium imaginem Dei invisibilis ²³, et eundem rursum bonitatis ipsius imaginem esse dicit, non quod differat imago ab exemplari, si invisibilitatis bonitatisque habeatur ratio, sed ut perspicuum sit idem esse quod exemplar, etiamsi aliud sit. Non enim possit imaginis ratio servari, nisi per omnia conspicuam ac ejusdemque differentie expertem habeat similitudinem. Proinde imaginis pulchritudinem qui perspexit, exemplar mente complectitur. Et qui Filii velut formam mente concepit, hypostasis paternæ expressit effigiem, illum per hunc videns, non ingenti rationem quæ Patris est, in effigie cernens (alioquin idem prorsus esset, et non aliud), sed pulchritudinem ingentem in genita intuens. Quemadmodum enim qui in puro speculo **122** impressam formæ speciem perspexit, clarum expressi vultus cognitionem adeptus est; sic qui Filium cognoverit, effigiem paternæ hypostasis per Filii notitiam animo suscepit. Omnia enim quæ Patris sunt, conspiciuntur in Filio, et omnia quæ Filii sunt, Patris sunt: quandoquidem et totus Filius in Patre manet, et totum rursus habet in semetipso Patrem ²⁴. Quare Filii hypostasis quasi forma ac facies est, qua Pater cognoscitur: et Patris hypostasis in forma Filii agnoscitur, manente quæ in illis consideratur proprietate ad clarum hypostaseon distinctionem.

EPISTOLA XXXIX.

Basilium invitat Julianus ut ad se veniat.

Julianus Basilio.

Non bellum denuntias, ait proverbium: at ego addam etiam illud comœdiæ veteris: O nuntium verborum aureorum! Age igitur, reipsa ostende, et

²² Joan. xiv, 9. ²³ Coloss. i, 15. ²⁴ Joan. xiv, 11.

* Alias CCVI.

(38) *Kal tēs tou.* Ita septem mss. Editi ex tēs tou. Idem mss. paulo post γενέσθαι, pro eo quod erat in editis γίνεσθαι.

(39) *Διαζεύξαντας.* Ita Harl. et quinque alii et Greg. Nyss. cum editionibus Hag. et Basil. prima. Editio Parisiensis et secunda Basileensis διαζεύξαντα. Ibidem vetustæ editiones et mss. μόνου.

ὁμμάτων ἐνατείναντα καὶ τῆς τοῦ (38) Πατρὸς ὑποστάσεως ἐν περινοίᾳ γενέσθαι, οὐκ ἐπαλλασσομένης, οὐδὲ συναναμιγνυμένης τῆς ἐπιθεωρουμένης αὐτοῖς ἰδιότητος, ὡς ἡ τῷ Πατρὶ τὴν γέννησιν, ἢ τῷ Υἱῷ τὴν ἀγεννησίαν ἐπιμορφάζειν· ἀλλ' ὡς οὐκ ἐνδεχόμενον τὸ ἕτερον τοῦ ἐτέρου διαζεύξαντας (39), ἐφ' ἑαυτοῦ μόνου καταλαβεῖν τὸ λειπόμενον. Οὐδὲ γὰρ ἐστὶ δυνατόν, Υἱὸν ὀνομάσαντα, μὴ καὶ Πατρός ἐν περινοίᾳ γενέσθαι, σχετικῶς τῆς προσηγορίας ταύτης καὶ τὸν Πατέρα συνεμφαίνουσης.

8. Ἐπειδὴ τοίνυν ὁ ἑωρακὼς τὸν Υἱὸν ὁρᾷ τὸν Πατέρα, καθὼς φησιν ἐν Εὐαγγελίῳ ὁ Κύριος, διὰ τοῦτο χαρακτηρὰ φησιν εἶναι τὸν Μονογενῆ τῆς τοῦ Πατρὸς ὑποστάσεως. Καὶ ὡς ἂν μᾶλλον ἐπιγνωσθεῖη τὸ νόημα, καὶ ἄλλας συμπαραληφόμεθα τοῦ Ἀποστόλου φωνάς, ἐναῖς Υἱὸν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀοράτου, καὶ τῆς ἀγαθότητος αὐτοῦ πάλιν εἰκόνα φησίν· οὐχὶ τῷ διαφέρειν τοῦ ἀρχετύπου τὴν εἰκόνα, κατὰ τὸν τῆς ἀορασίας (40) καὶ τῆς ἀγαθότητος λόγον, ἀλλ' ἵνα δείχθῃ, ὅτι ταυτὸν τῷ πρωτοτύπῳ ἐστὶ, καὶ ἕτερον ἢ. Οὐ γὰρ ἂν ὁ τῆς εἰκόνης διασωθεῖη λόγος, εἰ μὴ διὰ πάντων τὸ ἐναργὲς ἔχοι (41) καὶ ἀπαράλλακτον. Οὐκοῦν ὁ τὸ τῆς εἰκόνης κατανοήσας κάλλος ἐν περινοίᾳ τοῦ ἀρχετύπου γίνεσθαι. Καὶ ὁ τοῦ Υἱοῦ τὴν οἰονεῖ μορφήν τῇ διανοίᾳ λαβὼν, τῆς πατρικῆς ὑποστάσεως τὸν χαρακτήρα ἀνετυπώσατο. βλέπων διὰ τοῦτου ἐκείνου, οὐ τὴν ἀγεννησίαν τοῦ Πατρὸς ἐν τῷ ἀπεικονίσματι βλέπων (ἢ γὰρ ἂν δι' ὅλου ταυτὸν ἦν, καὶ οὐχ ἕτερον), ἀλλὰ τὸ ἀγέννητον κάλλος ἐν τῷ γεννητῷ κατοπτεύσας. Ὅσπερ γὰρ ὁ ἐν τῷ καθαρῷ κατ' ὕψιστον τὴν γενομένην τῆς μορφῆς ἔμφασιν κατανοήσας, ἐναργῆ τοῦ ἀπεικονισθέντος προσώπου τὴν γνώσιν ἔσχεν· οὕτως ὁ τὸν Υἱὸν ἐπιγνούς τὸν χαρακτήρα τῆς πατρικῆς ὑποστάσεως διὰ τῆς τοῦ Υἱοῦ γνώσεως ἐν τῇ καρδίᾳ ἐδέξατο (42). Πάντα γὰρ τὰ τοῦ Πατρὸς ἐν τῷ Υἱῷ καθορᾶται, καὶ πάντα τὰ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Πατρὸς ἐστίν· ἐπειδὴ καὶ ὅλος ὁ Υἱὸς ἐν τῷ Πατρὶ μένει, καὶ ὅλον ἔχει πάλιν ἐν ἑαυτῷ τὸν Πατέρα. Ὅστε ἡ τοῦ Υἱοῦ ὑπόστασις οἰοεῖ μορφήν καὶ πρόσωπον γίνεσθαι τῆς τοῦ Πατρὸς ἐπιγνώσεως· καὶ ἡ τοῦ Πατρὸς ὑπόστασις ἐν τῇ τοῦ Υἱοῦ μορφῇ ἐπιγινώσκειται, μενούσης αὐτοῖς τῆς ἐπιθεωρουμένης ἰδιότητος εἰς διάκρισιν ἐναργῆ τῶν ὑποστάσεων.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΔΘ'.

D

Ἰουλιανὸς Βασιλεῖρ.

Ἡ μὲν παροιμία φησιν, Οὐ πόλεμον ἀγγέλλεις· ἐγὼ δὲ προσθεῖην ἐκ τῆς κωμῆδας· Ὁ χρυσὸν ἀγγέλλας ἐπ' αὐτῷ. Ἰθὺ οὖν, ἔργους αὐτὸ δείξον, καὶ

Editiones Basileensis secunda et Paris. μόνον.

(40) *Τῆς ἀορασίας.* Unus cod. Reg. τῆς οὐσίας καὶ ἀορασίας.

(41) *Ἐχοι.* Ita sex mss. et Greg. Nyss. Basilii editiones ἔχει.

(42) *Ἐδέξατο.* Sic mss. sex et Greg. Nyss. In editionibus Basilii ἐνεδέξατο.

σπεύδῃ παρ' ἡμᾶς. Ἀρξῇ γὰρ φίλος παρὰ φίλον. Ἡ δὲ περὶ τὰ πράγματα κοινὴ καὶ συνεχὴς ἀσχολία δοκεῖ μὲν εἶναι πῶς τοῖς πάρεργον (43) αὐτὸ ποιῶσιν ἐπαχθῆς· οἱ δὲ τῆς ἐπιμελείας κοινωνοῦντές εἰσιν ἐπιεικεῖς, ὥς ἑμαυτὸν πείθω, καὶ συνετοί, καὶ πάντως ἱκανοὶ πρὸς πάντα. Δίδωμι οὖν μοι ῥαστώνην, ὥστε ἐξεῖναι μηδὲν ὀλιγοῦνται καὶ ἀναπαύεσθαι. Σύνεσμεν γὰρ ἀλλήλοις οὐ μετὰ τῆς ἀδίκης ὑποκρίσεως μόνως, ἥς οἶμαι σε μέχρι τοῦ δεῦρὸ πεπειρασθαι (44), καθ' ἣν ἐπαινοῦντες μισοῦσι τηλικούτον μῖσος, ἥλικον οὐδὲ τοῖς πολεμιωτάτους, ἀλλὰ μετὰ τῆς προσηκούσης ἀλλήλους ἐλευθερίας ἐξελέγχοντές τε ὅταν δέῃ καὶ ἐπιτιμῶντες, οὐκ ἔλαττον φιλοῦμεν ἀλλήλους τῶν σφόδρα ἐταίρων. Ἐνθὲν ἐξεστὶν ἡμῖν (ἀπείη δὲ φθόνος) ἀναιμένους τε σπουδάζειν, καὶ σπουδάζουσι μὴ ταλαιπωρεῖσθαι, καθεύδειν δὲ ἀδελῶς· ἐπεὶ καὶ ἐργηγοῦς οὐχ ὑπὲρ ἑαυτοῦ μᾶλλον ἢ καὶ ὑπὲρ τῶν ἄλλων ἀπάντων, ὥς εἰκός, ἐργήγορα. Ταῦτα ἴσως κατηβολέσχησά σου καὶ κατελήρησα, παθὼν τι βλακῶδες (ἐπῆνεσα γὰρ ἑμαυτὸν, ὥσπερ Ἀστυδάμας), ἀλλ' ἵνα σε πείσω προὔργου τι μᾶλλον ἡμῖν εἶναι σὴν παρουσίαν, ἅτε ἀνδρὸς ἐμφρονος, ποιήσιν ἢ παραρησέσθαι τι τοῦ καιροῦ, ταῦτα ἐπέσειλα. Σπεύδῃ οὖν, ὅπερ ἔφη, δημοσίῳ χρησόμενος δρόμῳ. Συνδιατρίψας δὲ ἡμῖν ἐφ' ὅσον σοὶ φίλον, οἷπερ ἂν θέλῃς, ὑπ' ἡμῶν πεμπόμενος, ὥς προσήκον ἐστί, βαδιῇ.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Μ΄.

Jactat Julianus lenitatem suam, potentiam ac dominatum, spem Saporis sub leges mittendi cum Indis et Saracenis, originem denique ex Constantio; et Basilium impudentiae accusat, quod talem se spernat. Lentius edicti, ut sibi Caesarea transeunti mille auri librae praesto sint. Minatur Basilio, nisi id fecerit. Addit se intellexisse quae legit, et condemnasse.

Ἰουλιανὸς (45) βασιλεῖφι.

Τὸ ἐμφυτὸν μοι ἐκ παιδὸθεν γαλήνῃ καὶ φιλόφρωνι μέρει τοῦ παρόντος ἐπιδεικνύμενος, πάντας ὀπηκούς ἐχομίσαμεν τοὺς οἰκοντάς τὴν ὑφ' ἡλίου. Ἰδοὺ γὰρ πᾶν γένος βαρβάρων μέχρι ὀρίων Ὀκεανοῦ (46) δῶρά μοι κομίζον ἤκει παρὰ ποσὶ τοῖς ἑμοῖς. Ὁμοίως δὲ καὶ Σαγάδαρες (47) οἱ παρὰ τὸν

(43) Τοῖς πάρεργον. Legendum putat Combefisius τοῖς προὔργου αὐτὸ ποιῶσιν, his qui rem operæ pretium faciunt, primasque in ea curas ponunt. Sed non is erat Julianus qui rempublicam serio a se geri negaret: aliam prorsus de se opinionem in tota epistola injicere conatur. Quare malum hunc locum in eam sententiam accipere, quæ cum tota orationis serie cōhæret. Declarat Julianus reipublicæ administrationem importunum quidpiam videri his qui perfunctorie id agunt: si quis autem in hoc opus, ut par est, incumbat; nec relaxationi cum amicis locum præcludere, nec relaxationem reipublicæ administrationi nocere. Atque hæc a se ea mente dici testatur, ne is, quem ad se invitat, molestum se imperatori tot rebus occupato venturum putaret.

(44) Πειρασθαι. Non ergo ad Basilium scripta hæc epistola, sed ad hominem aulæ vitia hactenus, id est sub imperatore, quem præ se spernebat Julianus, expertum, quod de Basilio dici omnino non potest.

(45) Ἰουλιανός. In codice Mediceo e regione tituli hæc leguntur: ὅτε τῷ ἡδαι, ὅτε τῷ χαράκτῃ, ὅτε μὴν τῇ λέξει: τῆς ἐρμηνείας δοκῶσι μοι

A ad nos quamprimum advola. Certe amicus ad amicum venies. Publica ac assidua circa negotia occupatio videtur quidem quodam modo molesta esse iis, qui perfunctorie id agunt: qui vero diligentiam adhibent, modesti sunt, ut mihi persuadeo, ac prudentes, et prorsus ad omnia idonei. Quare sumo mihi relaxationem, ita ut liceat nihil negligenti etiam requiescere. Vivimus enim inter nos non cum sola aulica simulatione, quam te credo hactenus expertum esse; ex qua qui laudant, majori odio prosequuntur, quam inimicissimos; sed cum decenti invicem libertate arguentes cum opus est et reprehendentes, non minus diligimus inter nos, quam qui maxime amici sunt. Ex eo accidit (quod sine invidia dicere liceat) ut dum relaxamur, seria agamus; et dum seria agimus, minime fatigemur, et secure dormiamus: siquidem et vigilans, non pro me magis quam pro cæteris omnibus, ut par est, vigilo. Hæc apud te fortasse nugatus sum, et effutivi levitate quadam animi (me ipsum nanque, sicut Astydamas, collaudavi), verumtamen ut tibi persuadeam conspectum tuum, sapientis videlicet hominis, magis nobis profuturum quam impedimenti quidquam allaturum, hæc scripsi. Propera igitur, ut dixi, publico usus cursu: cumque apud nos, quantum tibi videbitur, fueris; tum quo voles a nobis, ut decet, dimissus proficisceris.

123 EPISTOLA XL.

Julianus Basilio.

C Insitam mihi a puero lenitatem et humanitatem hactenus præ me ferens, omnes qui sub sole degunt in meam potestatem redegei. Ecce enim barbaræ omnes nationes, quæ ad Oceani usque limites incolunt, ad meos pedes munera perferunt. Similiter autem et Sagadares qui ad Danu-

D προσήκειν αἱ δύο αὗται ἐπιστολαὶ τοῖς ἀνδράσιν οἷς ἀνάκεινται. Nec instituto, nec ingenio, nec dicendi genera mihi videntur duæ illæ epistolæ viris illis, quibus ascriptæ sunt, convenire. Sed ea de re pluribus in Vita Basilii, ubi etiam agimus de quinque aliis sequentibus epistolis, quæ cum Basilio tribuantur, nec eo indignæ sint, idcirco ad hanc primam classem visæ sunt appingendæ, quia, si Basilii sunt, verisimile est ante episcopatum scriptas fuisse. Hujus autem et sequentis epistolæ contextus adeo in editis mancus et corruptus est, ut totum ex antiquis codicibus describi necesse fuerit. Usi sumus potissimum codicibus Coislinianis, Mediceo et Harleano; quorum magnus inter se consensus, ac si quid interdum discrepent, id notare non pigebit.

(46) Ὀκεανόν. Nonnulli mss. Ὀκεανὸν ποταμὸν, sed postrema vox deest in Coisl. primo et aliis pluribus.

(47) Σαγάδαρες. Sic antiquissimi quique codices. Editi Ἀγάδες. Ibidem reddit Scultetus Gothopæcilocataromorphi. Reg. secundus et Coisl. secundus εὐμορφοποιήσας ἡγεμόνους.

* Alias CCVII.

bium habitant, pulchrivaripuriformes, quorum aspectus speciei humanæ similis non est, sed forma prorsus efferata, ii nunc meis pedibus advolvuntur; et quæ meo imperio conveniunt, facturos pollicentur. Neque huc duntaxat seror: sed oportet me quam celerrime in Persidem venire, et Saporem illum Darii nepotem profligare, donec mihi vectigalis ac tributarius fiat: ac simul etiam vicina Indorum ac Saracenorum regio devastanda, donec hi omnes mihi primas concedentes, vectigalia et tributa pendant. Tu vero supra horum potentiam sapis, pietate indutum te esse dicitis, sed præ te ferens impudentiam, et ubique me Romanorum imperio indignum esse divulgans. Nonne ipse nosti me Constantii illius potentissimi nepotem esse? Quamvis autem hæc de te sic cognoverim; non tamen discedo a priore illa animi affectione, quam ego et tu adhuc ætate juvenes communem inter nos habuimus. Sed placido ac sereno animo tibi edico, ut auri libras mille mihi abs te mittantur cum Cæsarea transibo, et adhuc publicum iter tenebo, quam citissime ad Persicum bellum contendens; ac profecto, nisi tu hoc feceris, paratus sum Cæsaream totam destruere, et antiqua illius ornamenta evertere; ac ibi et templa et statuas erigere; adeo ut omnibus persuadeam, ut morem gerant Romanorum imperatori, nec efferantur. Itaque memoratum aurum numeratum, libraque, statera et trutina examinatum, tuto per unum aliquem ex fidelibus tuis familiaribus **124** ad me mittas, illudque tuo annulo obsignes; ut cognoscente te tandem aliquando, licet sero, nullum veniæ locum esse, ego delictis tuis placer. Quæ autem legi, intellexi et condemnavi

ἀπαράτητον, γαληνόν σοι γενέσθαι περὶ τὰ ἐπιταγμένα. Ἄ δὲ ἀνέγνων (60), ἔγνω καὶ κατέγνω.

EPISTOLA XLI.

Juliani impietatem liberrime arguit Basilium, ridet auri summam hominis herbis virenti imperatam. Negat ei impie in Deum si gerenti profuturam legem in veneficos latam. Denique pronuntiat eum non intellexisse quæ legit; si enim intellexisset condemnaturum non fuisse.

Basilium ad hæc Julianum.

1. Exigua sunt tua præsentis fortunæ præclare

· Alias CCVIII et CCIX.

(48) Προκαλινδούνται. Sic uterque Coisl. cum Mediceo et Regio 2897. Editi et Anglicanus codex προκαλινδούνται. Harl. et Bigot. προκαλινδούνται.

(49) Πρέπει. Tres codices mss. cum editis ἀρμόζει.

(50) Τὸν ἀπόγονον. Quidam codices τὸν ἀπὸ γένους.

(51) Ὑποτελής μοι. Med. ὑποτελής μου. Ibidem Harl. ἐνταῦθα δέ.

(52) Προβαλλόμενος. Harl. ad marginem περιβαλλόμενος. Paulo post mss. Κωνστα. Unus ex Regiis Κωνσταντινίου.

(53) Γνωσθέντων. Bigot. λεχθέντων. Quamvis hæc de te dixerim.

(54) Μετεσχέχαμεν. Addunt editi τὰ βέλτεστα γράμματα, et cod. Bigot. μαθόντες. Sed hæc desunt in Harl., Med. et utroque Coisl.

(55) Ἐτι μὴν κατὰ τὴν ἱερωσύνην. Videtur Julianus imitari consuetudinem Alexandri Severi, sub

Δάνουβιν. ἐκτραφεύς, οἱ εὐμόρφοι πολικακαθάρμορφοι, οἷς οὐκ ἐστὶ θεὰ ὁμοιοειδὴς ἀνθρώπων. Ἄλλὰ μορφή ἀγριαίνουσα· οὗτοι κατὰ τὴν ἐνεστῶσαν προκαλινδούνται (48) ἔχουσι τοῖς ἐμοῖς, ὑπισχνούμενοι μοι ποιεῖν ἐκεῖνα ἅπερ τῇ ἐμῇ πρέπει (49) βασιλεῖ. Οὐχὶ δὲ ἐν τούτῳ μόνῳ ἔλκομαι· ἀλλὰ δεῖ με σὺν πολλῷ τῷ τάχει καταλαβεῖν τὴν Περσῶν, καὶ τροπώσασθαι Σάπαριν ἐκεῖνον τὸν ἀπόγονον (50) Δαρείου γεγονότα, ἄχρις οὗ ὑπόφορος καὶ ὑποτελής μοι (51) γένηται· ἐν ταυτῷ δὲ καὶ τὴν Ἰνδῶν καὶ τὴν Σαρακηνῶν περιοικίδα ἐκπορθῆσαι, ἄχρις οὗτοι πάντες ἐν δευτέρᾳ τάξει τῆς ἐμῆς γένωνται ὑπόφοροι καὶ ὑποτελεῖς. Ἄλλ' αὐτὸς ἐπέκεινα τῆς τούτων δυνάμεως πεφρόνηκας· εὐλάβειαν λέγων ἐνδεύσθαι, ἀναδεῖαν δὲ προβαλλόμενος (52), καὶ πανταχοῦ δια-

φημιζῶν ἀνάξιόν με τῆς τῶν Ῥωμαίων βασιλείας γεγονέναι. Ἡ οὐκ οἶσθα αὐτὸς, ὡς Κωνσταντίνου τοῦ κρατίστου ἀπόγονος γέγονα; Καὶ τούτων οὕτω γνωσθέντων (53) ἡμῖν σοῦ εἵνεκα, οὐδὲ τῆς προτέρας ἐξέστημεν διαθέσεως, ἥς ἐτι νέοι ὄντες τῇ ἡλικίᾳ ἐγὼ τε καὶ σὺ μετεσχέχαμεν (54). Ἀλλὰ γαληνῷ τῷ φρονήματι θεοσιζῶ δέκα ἑκατοντάδας χρυσίου λιτρῶν ἐξαποσταλῆναι μοι παρὰ σοῦ ἐν τῇ παρόδῳ μου τῇ κατὰ τὴν Καίσαρος· ἐτι μοι κατὰ τὴν ἱερωσύνην (55) ὑπάρχοντος· σὺν πολλῷ τῷ τάχει ἀφικνουμένου μου ἐπὶ τὸν Περσικὸν πόλεμον· ἐτοίμου (56) ὄντος μου, εἰ μὴ τοῦτο ποιήσεις, πάντα τόπον ἀνασχεύασαι τῆς Καίσαρος· καὶ τὰ πάλαι αὐτῆς ἐγγηγερέμενα καλλιοργήματα (57) καταστρέφει· καὶ κατὰ τόπον ναοὺς τε καὶ ἀγάλματα ἀναστήσει·

ὥστε με πείσειν πάντας εἶναι βασιλεῖ Ῥωμαίων, καὶ μὴ ὑπεραίρεσθαι. Τὸ οὖν ἐξονομασθέν χρυσίον ἐξαριθμοῦντο καμπανοτροτανίας καὶ διαμετρήσας, ἀσφαλῶς ἐξαπόστειλόν μοι δι' οἴκειου πιστοῦ σοι ὄντος, δακτυλῷ (58) τῷ σὺ σφραγισάμενος· ὥστε με, ἐπεγνωκότα (59) κἂν ὅψι ποτε τοῦ καιροῦ τὸ

EPISTOLA MA.

Βασίλειος Ἰουλιανῷ πρὸς ταῦτα.

1. Μικρὰ σοὶ τὰ τῆς παρούσης τύχης ἀνδραγαθή-

quo narrat Lampridius itinerum dies publice proponi solitos esse, ita ut edictum penderet ante menses duos, in quo scriptum esset: Illa die, illa hora ab urbe sum exiturus, et, si dii voverint, in prima mansione mansurus: deinde per ordinem mansiones, deinde stativa, deinde ubi annonæ accipienda esset, etc.

(56) Ἐτοίμου. Coisl. secundus sic exhibet hunc locum: καὶ εἰ μὴ τοῦτο ποιήσεις, ἐτοίμως ἔχω ἀνασχεύασαι τὴν Καίσαρος. Sed Coisl. primus, Harl., Med. et alii plures ut in textu.

(57) Καλλιοργήματα. Harl. et Bigot. καλλιεργήματα.

(58) Δακτυλῷ. Post hæc verba, ἐξαπόστειλόν μοι, addit Coisl. primus εἰ συνίδης. Med. εἰ συνειδῇς. Harl. εἰ συνίδης. Sed hæc minime necessaria, ac melius videntur deesse in Coisl. secund.

(59) Ἐπεγνωκότα. Legendum ἐπεγνωκότι.

(60) Ἄ δὲ ἀνέγνων, etc. Ita Harl. Sed hæc desunt in utroque Coisl. et Med. Sic legitur in Bigot. Ἄ γὰρ ἀνέγνων κατέγνω.

ματα· καὶ φαῦλα τὰ τῆς ἀριστείας, ἥς αὐτὸς ἠρί-
στευσας καθ' ἡμῶν· οὐχὶ δὲ καθ' ἡμῶν, ἀλλὰ καθ'
ἐαυτοῦ. Ἐγὼ δὲ τρόμῳ συνέχομαι, ὅταν λάβω κατὰ
τὸν πορφυρίδα σε περιβεβλησθαι (61)· στεφάνῳ
δὲ τὴν ἀτιμον κεκοσμησθαι σου κεφαλῇν, ὅπερ δίχα
εὐσεβείας οὐκ ἐντιμον, ἀλλ' ἀτιμον καθίστησί σου
τὴν βασιλείαν (62). Ἄλλ' αὐτὸς ἐπανελθὼν καὶ
ὕπερμεγέθους γένόμενος, ὥς γε φαῦλοι καὶ μισόκα-
λοι δαίμονες ἐλκυσάν σε εἰς τοῦτο, οὐ μόνον ὑπὲρ
πάσαν φύσιν ἀνθρώπων φρονεῖν ἤρξω (63), ἀλλὰ
καὶ εἰς Θεὸν ὑπεραίρεσθαι, καὶ τὴν πάντων μητέρα
καὶ τιθηνὴν Ἐκκλησίαν ἐνυβρίζειν, μηνύσει χρησά-
μενος πρὸς μὲ τὸν εὐτελέστατον χιλιάρχα χρυσοῦ
λιτρῶν ἐξαποσταλῆναί σοι παρ' ἐμοῦ. Καὶ ἡ μὲν τοῦ
χρυσίου ὀλκὴ οὐκ ἐθάμβησέ μου τὴν διάνοιαν, εἰ καὶ
μάλᾳ πολλὴ καθέστηκεν· ἀλλὰ δακρύσαι με πικρῶς
παρεσκύευσεν ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ ταχίστῃ σου ἀπωλείᾳ.
Ἐντεθύμηναι γὰρ καθ' ἐαυτὸν ὡς ἐγὼ τε αὐτὸς καὶ
ἡ σὴ καλοκάγαθία κοινῶς μεμαθήκαμεν τὰ ἱερὰ καὶ
βέλτιστα γράμματα. Ἐκάτεροι δὲ (64) διεξήλθομεν
τὰς ἀγίας καὶ θεοπνευστοῦς Γραφάς, καὶ ἐλάνθανε
μὲν σε τότε οὐδὲν, ἐπὶ δὲ τοῦ παρόντος ἀκόσμητος
καθίστηκας, ὑπὸ τοιούτου φρονήματος στρατοπε-
δευθεὶς. Ἦδεὶς ἡμᾶς πρὸς τῆς χθὲς, γαληνότετε, ἐπ'
ἀπληστία χρημάτων μὴ πολιτεύεσθαι· νῦν δὲ κατὰ
τὴν ἐνεστώσαν δέκα ἑκατοντάδας χρυσοῦ λιτρῶν
ἐξαποσταλῆναί σοι ἐπιστήτης παρ' ἡμῶν. Φείσα-
σθαι ἡμῶν τοίνυν θέλησον, γαληνότετε, τσσαῦτα
κεκτημένων, ὅσα ἂν τήμερον θελήσωμεν φαγεῖν (65)
οὐκ ἐξαρκέσει ἡμῖν. Ἀργεῖ γὰρ, ὡς εἰκός, παρ'
ἡμῖν μαγειρῶν τέχνη· μάχαιρα δὲ αὐτῶν αἵμασιν (66)
οὐ προσομιλεῖ. Τὰ μέγιστα (67) τῶν παρ' ἡμῖν
βρωμάτων, ἐν οἷς ἡ δαψιλία, χρόνων φύλλα σὺν
ἀρωγῇ τραχυτάτῃ καὶ τῷ ἐξοστηκῶτι οἶνῳ· ὥστε μὴ
ἐκθαμβούμενα (68) ἡμῶν τὰ αἰσθητήρια ὑπὸ τῆς γα-
στριμαργίας ἐπ' ἀφροσύνη πολιτεύεσθαι.

2. Ἀπηγγεῖλε δέ μοι καὶ τοῦτο Λαῦσος ὁ σὸς περι-
βλεπτος τριβῦνος, ὁ γνήσιός σοι περὶ τὰ ἐσπου-
δαμένα, ὡς γυνὴ τις προσελθούσα ἐποίησάτο ἐπὶ τῆς
σῆς γαληνότητος ἐπ' ἀπωλείᾳ παιδὸς αὐτῆς φαρμα-
κευθέντος· καὶ ὡς κέκριται παρ' ὑμῶν φαρμακοὺς
μὲν μηδαμῶ εἶναι (69), ὄντας δὲ ἀναιρεῖσθαι· ἡ
ἐκείνους μόνους περιποιεῖσθαι οἷς ἡ μάχη πρὸς τὰ
θηρία. Καὶ τοῦτο, ὁρθῶς κριθὲν παρ' ὑμῶν, ξένον
μοι πέφηνε. Παντὸς γὰρ γέλωτος ἀνάμεστον τυγχά-
ναι, πῶς τὰ μεγάλα ἄλγη τῶν τραυμάτων μικροῖς
φαρμακοῖς ἐπιχειρεῖς θεραπεύειν. Θεὸν γὰρ ἐνυβρί-

(61) Περιβεβλησθαι. Codices mss. excepto Harl. addunt ὅπερ ἐστὶ βασιλικὸν πρόβλημα, quod est regale indumentum.

(62) Βασιλεῖαν. Editi habent κεφαλῇν, et addunt: Καταγλαστότερον δὲ σου οὐκ ἔγνω εἰ τις τεθείαται πώποτε. Plaud autem scio an nemo magis quam te ridiculum quemquam viderit. Sed hæc nullo in codice ms. vidimus.

(63) ἤρξω. Ita Harl., Med. et Vat. Deest ea vox in utroque Coisliniano.

(64) Ἐκάτεροι δέ. Ita Harl. et Coisl. primus. Καθ' ἑκάτερον δὲ Reg. et Coisl. secundus et Medic.

(65) Φαγεῖν. Harl. χορτασθῆναι.

(66) Αἵμασιν. Medic. αἵματι.

(67) Τὰ μέγιστα. Sic Harl., Reg., Med. et uterque

A facta: improba vero quæ contra nos egregie ge-
sisti, vel potius non contra nos, sed contra te-
metipsum. Ego enim contremisco, cum in men-
tem venit te purpura indutum, ac tuum infame
caput corona redimitum esse, quæ sine pietate
non ornat imperium tuum, sed ignominia asper-
git. Tu porro excelsus, et supra modum magnus
effectus, posteaquam scelesti ac omnis virtutis et
honestatis hostes dæmones te in hoc pertraxe-
runt, non solum supra omnem humanam notu-
ram sentire cœpisti, sed etiam in Deum verticem
tollere, ac Ecclesiam omnium matrem ac nutri-
cem injuria afficere, significans mihi, homini
vilissimo, ut auri libras mille ad te mittam. Et
auri quidem pondus animum meum non percudit,
B quamvis valde magnum sit; sed amaras mihi la-
crymas excussit, ob hanc tuam celerrimam per-
niciem. Nam mecum ipse considero, me et tuam
strenuitatem sacras ac optimas litteras simul di-
dicisse. Nimirum evolvimus uterque sanctas ac a
Deo inspiratas Scripturas, atque tunc nihil te
latuit. Nunc vero indecorus factus es, ejusmodi
elatione animi veluti castris circumclusus. Nove-
ras nos nudius tertius, serenissime, pecuniarum
copiæ cupidus non esse; et tamen nunc mille
auri libras a me petivisti. Velis nobis, serenissime,
parcere; qui tantum possidemus, quantum, si
hodie comedere voluerimus, nobis non sufficiet.
Cessat apud nos, ut par est, coquorum ars; nec
eorum culter sanguinem attingit. Ciborum no-
C strorum optimi, quibus affluimus, herbarum fo-
lia sunt cum pane asperimo, et vino acescente:
ne scilicet stupentes sensus nostri ob ventris in-
gluvini in vesania versentur.

2. Nuntiavit et illud mihi Lausus spectabilis
tuus tribunus, ac sincerus mandatorum tuorum
minister, accessisse mulierem quamdam ad tuam
serenitatem ob filii veneno sublato interitum;
atque a vobis judicatum veneficos nusquam esse;
si sint, e medio tolli: aut illos solos conservari,
qui contra bestias pugnant. Atque hoc quod 125
a vobis recte judicatum est, mirum mihi visum
est. Illud enim ridiculum est omnino, quo-
modo magnos vulnerum dolores parvis reme-
diis sanare tentes. Dum enim Deum afficis in-

Coisl. Alii Τὰ βέλτιστα. Habent iidem codices paulo
post τραχυτάτῃ, si tamen excipias Coisl. secundum,
in quo legitur, ut in aliis nonnullis; βραχυτάτῃ.

(68) Μὴ ἐκθαμβούμενα... πολιτεύεσθαι. Ita co-
dex Harleianus. Alii μὴ ἐκθαμβεῖσθαι... μὴ πολι-
τεύεσθαι. Ibidem Cotelerius non esse· ἀπληστία πολι-
τεύεσθαι.

(69) Μηδαμῶ εἶναι. Verbum verbo reddidimus.
Nam similia de delatoribus leguntur in Actis S. Cy-
priani: Legibus vestris, ait Cyprianus, bene atque
utiliter censuistis, delatores non esse. Sic etiam Ba-
silius epist. 55. Synodus Nicaena manifeste sanxit
mulieres extraneas non esse. Paulo post legitur in
codice Bigotiano μόνους ζῆν οἷς ἡ, etc.

juria, frustra viduarum ac orphanorum curam suscipis; quorum alterum stultum est et periculosum; alterum vero humani et misericordis. Grave est nobis, qui privati sumus, apud imperatorem loqui: sed gravius tibi videbitur apud Deum causam dicere. Nullus enim Dei et hominum mediator apparebit. Quæ legisti, non intellexisti; nam si intellexisses, non sane condemnasses.

EPISTOLA XLII.

Chiloni demonstrat auctor epistolæ non satis esse recte incipere, sed in perseverantia omnia esse posita; plura tradit solitariae vitæ præcepta, in his ut non statim ad summum perfectionis se intendat, sed paulatim progrediatur. Cavendum imprimis monet, ne per speciosam causam recte in sæculo vivendi et spirituales contentus obeundi, solitudinis fastidium obrepit.

Ad Chilonem discipulum suum.

1. Salutaris rei auctor ero tibi, germane frater, si libenter a me consilium de rebus agendis acceperis: ac de iis maxime, de quibus ipse rogasti tibi consilium daremus. Nam solitariam quidem vitam incipere multi fortasse ausi sunt: sed rem, ut par est, absolvere pauci profecto elaboraverunt. Ac omnino non in proposito solum consistit exitus: sed in exitu laborum fructus. Nulla ergo utilitas, non properantibus ad propositi finem, sed initio solo monachorum vitam circumscribentibus: quin etiam et deridendum relinquunt suum ipsorum propositum, in ignavia et levitatis crimen apud externos incurrentes. Nam et de talibus Dominus dicit: *Quis volens domum edificare, non prius sedens computat sumptum, an habeat quibus opus sit ad absolvendum? ne posteaquam posuerit fundamentum, et non poterit perficere, incipiant illudere ei prætereuntes, dicentes: Ille homo fundamentum posuit, et non potuit consummare*¹. Initium igitur alacrem ac promptum in virtute progressum habeat. Est enim generosissimus athleta Paulus nolens nos de vita bene ante acta securos otiosi, sed quotidie ultra progredi, ait: *Quæ retro sunt obliviscens, ad ea vero quæ sunt priora extendens meipsum, juxta scopum persequor ad bravium supernæ vo-*

¹ Luc. xiv, 28-30.

* Alias I.

(70) Καὶ συμπαθεῖς. Bigot. καὶ λογιστικῶς.

(71) Τὸ λέγειν. Vertit Cotelierius, adversus Deum verba facere. Sed hac voce judicium designatur, ac omnium actionum reddenda ratio; statim enim addit ur neminem nunc inter Deum et homines mediatorem futurum. Vide Not. ad epistolam 53.

(72) Ἀ μέντοι, etc. Hæc desumpsimus ex codice Harleiano. Desunt enim in Mediceo et utroque Coisl. et aliis a Combefisio et Cotelierio citatis. Narrat Sozomenus lib. v, c. 18, Julianum celeberrimis episcopis scripsisse in hæc verba: Ἀνέγνω, ἔγνων, κατέγνω, Legi, cognovi, condemnari: eos autem sic respondisse: Ἀνέγνω, ἀλλ' οὐκ ἔγνων: εἰ γὰρ ἔγνων, οὐκ ἂν κατέγνω, Legisti, sed non cognovisti; nam si cognovisses, non condemnasses. Addit idem scriptor hanc epistolam Basilio a nonnullis non sine probabili ratione attribui.

(73) Πρὸς Χίλων. Hæc epistola in codice Marzarino inscribitur ὁμίλια πρὸς, etc. In codice

σας, χηρῶν καὶ ὀρφανῶν μάτην πρόνοιαν ποιῇ. Τὸ μὲν γὰρ μανικὸν καὶ ἐπικίνδυνον, τὸ δὲ φιλοκτερίμωνος καὶ συμπαθεῖς (70). Ἐπαχθεῖς ἡμῖν λέγειν πρὸς βασιλέα, ἰδιώτας ὄντας· ἐπαχθεστερον δὲ σοι φανήσεται τὸ λέγειν (71) πρὸς Θεόν. Οὐδεὶς γὰρ μεσίτης Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων φανήσεται. Ἀ μέντοι (72) ἀνέγνω, οὐκ ἔγνων· εἰ γὰρ ἔγνων, οὐκ ἂν κατέγνω.

EPISTOLA MB.

Πρὸς Χίλωνα (73) τὸν αὐτοῦ μαθητήν.

1. Σωτηρίου πράγματος αἰτίος γενήσομαι (74) σοι, ὡ γνήσιε ἀδελφε, εἰ ἡδέως συμβουλευθείης παρ' ἡμῶν τὰ πρακτέα· μάλιστα περὶ ὧν ἡμᾶς αὐτὸς παρεχάλεσας συμβουλευσά σοι. Τὸ μὲν γὰρ κατάρξασθαι τοῦ μονήρους βίου πολλοῖς ἰσως τετόλμηται· τὸ δὲ ἀξίως ἐπιτελέσαι ὀλίγοις τάχα που πεπόνηται. Καὶ πάντως οὐκ ἐν προθέσει μόνον (75) τὸ τέλος ὑπάρχει, ἀλλ' ἐν τῇ τέλει τὸ κέρδος τῶν πεπονημένων. Οὐκοῦν οὐδὲν ὕψελος τοῖς μὴ πρὸς τὸ τοῦ σκοποῦ τέλος ἐπαιγομένοις, ἄχρι δὲ τῆς ἀρχῆς μόνος ἰστώσι τὸν τῶν μοναχῶν βίον· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ καταγέλαστον καταλιμπάνουσι τὴν ἑαυτῶν πρόθεσιν, ἀνανδρίας καὶ ἀβουλίας παρὰ τῶν ἐξωθεν ἐγκαλοῦμενοι. Φησὶ γὰρ (76) καὶ ὁ Κύριος περὶ τῶν τοιούτων· Τίς, βουλόμενος οἶκον οἰκοδομήσαι, οὐχὶ πρῶτον καθίσας ᾗρηξεί τὴν δαπάνην, εἰ ἔχει τὰ πρὸς ἀπαρτισμόν; μὴ ποτε, θέτος αὐτοῦ θεμέλιον, καὶ μὴ ἰσχυρότος ἐκτελέσαι, ἀρξῶνται ἐμπαίειν αὐτῷ οἱ παραπορευόμενοι, λέγοντες, ὅτι Ὁ ἄνθρωπος οὗτος θεμέλιον ἔθηκε, καὶ οὐκ ἰσχυρὸν ἐκτελέσαι. Ἡ οὖν ἀρχὴ ἐχέτω τὴν προκοπὴν προθύμως ἐπὶ τῷ κατορθώματι. Καὶ γὰρ ὁ γενναῖοτατος ἀθλητὴς Παῦλος, βουλόμενος ἡμᾶς (77) μὴ ἐπαμεριμνῆν τοῖς προβεβιωμένοις ἀγαθοῖς, ἀλλ' ὁσημέραι εἰς τὸ πρόσω προκόπτειν, λέγει· Τῶν ἐπισθεν ἐπιλανθάνομενος, τοῖς δὲ

D Regio 2895 hæc leguntur: Τινὲς τὸν λόγον τοῦτον τοῦ ἁγίου Νεῖλου εἶναι λέγουσι, Quidam hanc orationem sancti Nili esse dicunt.

(74) Γενήσομαι. Unus ex Regiis codicibus εὐγενήσομαι. Unus itidem Reg. εὐ γενήσομαι.

(75) Μόνος. Reg. secundus μόνῃ. Infra duo mss. codices οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ.

(76) Φησὶ γὰρ. Voculam addidimus ex duobus mss. Statim Regius secundus πύργον pro οἶκον. Paulo post editi ἴνα μήποτε. Sed ἴνα deest in iisdem mss.

(77) Ἡμᾶς. Hanc vocem addidimus ex Reg. codice primo. Secundus sic habet: προθύμως ἐπὶ τῶν κατορθωμάτων τέλος ἐπαιγομένην. Τοῦτο γὰρ διδάσκει ἡμᾶς τῷ ἰδίῳ κατορθώματι... μὴ ἐπαμεριμνῆν τοῖς, etc. Initium igitur acriter properet ad recte factorum finem. Id enim nos docet proprie virtutis exemplo Paulus; ne scilicet de vita ante bene acta securi otiemur, sed quotidie ultra progrediamur, dicens, etc.

ἐμπροσθεν ἐπεκτεινόμενος, κατὰ σκοπὸν διώκων (78) ἐπὶ τὸ βραβεῖον τῆς ἀνω κλήσεως. Τοιούτος γὰρ ὑπάρχει ὁ τῶν ἀνθρώπων βίος, μὴ ἀκούμενος τοῖς φθάσαι, ἀλλὰ τρεφόμενος οὐ τοῖς φθάσαι μᾶλλον, ἀλλὰ τοῖς μέλλουσι. Τί γὰρ ὠφελεῖ ἀνθρώπων ὁ χιτῶν τῆς γαστρὸς κόρος, σήμερον τῆς ἐμφύτου πείνης τὴν οἰκείαν τῆς βρώσεως παραμυθίαν μὴ εὕρισκόντος; Οὕτως οὖν οὐδὲ ψυχῆς κέρδος τοῦ χθεσίου κατωρθώματος, τῆς σημερινῆς φησί, τοιοῦτόν σε κρινῶ.

2. Οὐκοῦν μάταιος μὲν τοῦ δικαίου ὁ κόπος, ἀνέγκλητος δὲ καὶ τοῦ ἀμαρτωλοῦ ὁ τρόπος, ἐπιγενομένης (79) ἐναλλαγῆς· τῷ μὲν ἀπὸ τοῦ κρείττονος ἐπὶ τὸ χεῖρον, τῷ δὲ ἀπὸ τοῦ χείρονος ἐπὶ τὸ κρείττον μεταβληθέντι. Ταῦτα καὶ τοῦ Ἰεζεκιήλ ὡς ἐκ προσώπου τοῦ Κυρίου δογματίζοντος ἔστιν ἀκοῦσαι. Ἐάν γάρ, φησιν, ἐκκλίνας ὁ δίκαιος πλημμελήσῃ, οὐ μὴ μνησθῶ τῶν δικαιοσύνων ὧν ἐποίησεν ἐμπροσθεν (80)· ἀλλ' ἐν τῇ ἀμαρτίᾳ αὐτοῦ ἀποθάνειται. Τὸ δὲ αὐτὸ φησι καὶ περὶ τοῦ ἀμαρτωλοῦ· Ἐάν ἐπιστρέψας ποιῇ δικαιοσύνην, ζῶν ἡ ζήσεται ἐν αὐτῇ. Ποῦ γὰρ οἱ τοσούτοι Μωϋσῆ τοῦ θεράποντος πόνοι, τῆς ἐν στιγμῇ (81) ἀντιλογίας παραγραφάμενης αὐτοῦ τὴν εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας εἰσέδον; Ποῦ δὲ καὶ ἡ τοῦ Γιεζὴ συναναστροφή πρὸς τὸν Ἐλισσαῖον, φιλοχρηματίας χάριν λέμπαν ἐπισπασαμένου; Τί δὲ καὶ τοῦ πληθους τῆς σοφίας τῷ Σολομῶντι ὄφελος, καὶ ἡ προλαβοῦσα τοιαύτῃ ἔννοια εἰς Θεὸν (82), ὕστερον ἐκ τῆς γυναικομανίας εἰς εἰδωλολατρείαν αὐτοῦ ἐκπεπτωκός; Ἄλλ' οὐδὲ τὸν μακάριον Δαβὶδ ὁ μετewρισμὸς ἀφῆκεν ἀνέγκλητον διὰ τὴν εἰς τὴν τοῦ (83) Οὐρίου πλημμέλειαν. Ἦρκει δὲ καὶ ἡ τοῦ Ἰούδα ἀπὸ τοῦ κρείττονος εἰς τὸ χεῖρον μετάπτωσις, πρὸς ἀσφάλειαν τοῦ κατὰ θεὸν πολιτευομένου, ὅς, ἐν τοσούτοις χρόνοις μαθητευθεὶς τῷ Χριστῷ, ὕστερον μικρῷ λήμματι τὸν διδάσκαλον ἀπεμπολήσας, ἐαυτὸν ἀγγόνῃ ἐπραγματεύσατο. Τοῦτο οὖν γνωστὸν σοι ἔστιν (84), ἀδελφε, ὅτι οὐχ ὁ καλῶς ἀρχόμενος, οὗτος τέλειος· ἀλλ' ὁ καλῶς ἀποτιθέμενος, οὗτος δοκίμος παρὰ Θεῷ. Μὴ οὖν δῶς ὕπνον τοῖς ὀφθαλμοῖς, ἀδελφε, μηδὲ νυσταγμὸν σοῖς βλεφαρίσιν, ἵνα σωθῇς ὡσπερ δορκὰς ἐκ βρόχων, καὶ ὡσπερ ὄρνειον ἐκ παγίδος. Βλέπε γάρ, ὅτι (85) ἐν μέσῳ παγίδων διαβαίνεις, καὶ ἐπάνω τείχους ὕψηλοῦ περιπατεῖς, ὅθεν οὐκ ἀκίνδυνον τῷ καταπεσόντι τὸ πτώμα. Μὴ οὖν εὐθέως εἰς ἀκρότητα ἀσκήσεως ἐκτείνης σεαυτὸν· μάστιγα μηδὲ θαρρόσης (86) σεαυτῷ, ἵνα μὴ ἐξ ἀπειρίας ἀφ' ὕψους τῆς ἀσκήσεως πέσῃς. Κρείσσον γὰρ ἢ κατ' ὀλίγον

A cationis²⁷. Nam talis **126** est tota hominum vita non contenta iis quæ præcesserunt, sed nutrita non magis præteritis quam futuris. Quid enim prodest homini hesternæ ventris satietas, hodie insita fame conveniens cibi solatium non inveniente? Sic igitur neque animæ lucrum-ullum ex recte facto hesternæ, quod ab hodierno opere justo deseritur. *Qualem enim, inquit, reperio te, talem te judico.*

ἀπολιμπανομένου δικαιοπραγίας. *Ὅλον γὰρ εὐρω σε,*

2. Itaque vanus est justī labor, inculpati item sunt peccatoris mores, superveniente immutatione; alteri quidem a virtute ad vitium, alteri autem a vitio ad virtutem translato. Hæc et Ezechielem velut ex persona Domini docentem audire licet. Si enim, inquit, justus declinans deliquerit, non recordabor eorum quæ juste fecit antea: sed in peccato suo morietur²⁸. Dicit autem idipsum et de peccatore: Si considerans fecerit justitiam, vivet in ipsa²⁹. Quo enim tot ac tanti labores famuli Moysis, cum ipsum vel unius momenti contradictio terræ promissæ aditu arcuerit? Quo et Giezi cum Elisæo convictus, cum sibi lepram pecunie amore asciverit? Quid et sapientiæ multitudo Salomonem juvit, tantusque Dei amor præteritus, cum postmodum insano mulierum amore delapsus sit in idololatriam? Sed neque beatum Davidem mentis aberratio inculpatum dimisit, ob admissum in uxorem Uriæ peccatum. Satis autem C esset et Judæ a virtute ad vitium lapsus, ad eum, qui vitam secundum Deum agit, communiendum: qui tandiu Christi discipulus, postea magistro ob exiguum lucrum divendito, sibi ipse laqueum paravit. Illud itaque perspectum tibi sit, frater, non eum qui bene incipit, perfectum esse: sed qui bene desinit, eum esse Deo probatum. Ne igitur dederis, frater, somnum oculis, neque palpebris tuis dormitationem³⁰, ut salvus fias velut dama ex cassibus, et velut avis ex laqueis³¹. Considera per medios te laqueos transire, et supra excelsum murum ambulare, ex quo periculosus cadenti lapsus. Quapropter ne statim ad vitæ asceticæ apicem temetipsum intendas: maxime vero ne tibi ipse confidas, ut ne ob imperitiam ex summo ascetici D instituti labaris. Nam satius fuerit paulatim proficere. Itaque voluptates vitæ sensim subtrahere, tuam omnem consuetudinem delens, ne forte si subito omnes simul voluptates irritaris, tibi ipse turbam tentationum accersas. Cum autem unum voluptatis

²⁷ Philip. iii, 13, 14. ²⁸ Ezech. xviii, 24. vi, 5.

(78) Διῶκων. Reg. secundus διώκων. Paulo post ex eodem addidi ὁλος post ὑπάρχει.

(79) Ἐπιγενομένης. Sic duo mss., melius quam in editis ἐπαγομένης.

(80) Ἐμπροσθεν. Deest in Reg. secundo. Paulo post idem codex ὅτι ζῶν.

(81) Τῆς ἐν στιγμῇ. Reg. secundus τῆς στιγμῆς τῆς, cum momentum contradictionis.

(82) Ἐννοια εἰς Θεόν. Recte observat Combefi-

sus legendum εὐνοια εἰς Θεόν, idque in interpretando secuti sumus.

(83) Εἰς τὴν τοῦ. Sic duo codices mss. Editi εἰς τοῦ. Ibidem editi ἀρχαί. Duo codices ut in textu. Ibidem paulo post μαθητευθεὶς τῷ Κυρίῳ.

(84) Ἐστῶ. Deest in duobus mss.

(85) Βλέπε γάρ, ὅτι. Sic duo codices, alius βλέπε, ὅτι. Editi βλέπε, ὡς.

(86) Θαρρόσης. Sic duo mss. Editi θαρρόσης.

morbū vī superaveris, accinge te ad voluptatem aīam debellandam; et ita demum voluptates omnes tempestive domabis. Nam voluptatis quidem nomen unum, sed res diversae. Sis itaque primum, frater, in **127** tentatione omni patiens. Qualibus autem tentationibus fidelis probatur, damnis mundanis, criminationibus, mendaciis, contumacia, obrectationibus, persecutionibus? His et similibus probatur fidelis. Deinde sis etiam quietus, non praecipuus verbis, non litigiosus, non in contentione pronus, non cupidus gloriae vanae, non effluens arcana, sed fide dignus, non in sermone multus, sed esto semper non ad docendum, sed ad discendum paratus. Ne curiosē de vita mundana inquiras, unde nihil tibi accessurum sit emolumentum. Ait enim: *Ut ne loquatur os meum opera hominum* ²². Qui enim ea quae peccatorum sunt lubens loquitur, cito in se exsuscitat voluptates. Imo potius curiosus sis in vita iustorum exquirenda: ita enim tibi ipse comparabis utilitatem. Ne sis tui ostendendi cupidus, pagos aut domos circumcursans; sed haec ut animarum laqueos fuge. Si quis autem te ob multam pietatem, in domum suam multis de causis invitet, discat qui talis est fidem centurionis sequi, qui, cum Jesus curationis ergo ad ipsum properaret, deprecatus est his verbis: *Domine, non sum dignus ut intres sub tectum meum, sed tantum dic verbum et sanabitur puer meus* ²³. Cum autem ei Jesus dixisset: *Vade, sicut credidisti, fiat tibi* ²⁴: puer illa ipsa hora sanatus est. Hoc itaque tibi notum sit, frater, non Christi praesentia, sed petentis fide liberatum fuisse aegrotantem. Ita et nunc precante te in quo fueris loco, et aegrotō credente se precibus tuis adjutum iri, evenient illi omnia ex sententia.

Τοῦτο οὖν γνωστόν σοι ἔστω, ἀδελφε, ὅτι οὐχ ἡ τοῦ Χριστοῦ παρουσία, ἀλλ' ἡ πίστις τοῦ αἰτούντος ἡλευθέρωσεν τὸν κάμνοντα. Οὕτω καὶ νῦν, σοὺ εὐχομένου ἐν ᾧ ἡς (92) τόπω, καὶ τοῦ κάμνοντος πιστεύοντος, εἴ τι ταῖς σαῖς εὐχαῖς βοηθήσεται, ἀποβήσεται αὐτῷ πάντα καταθυμίας.

5. Plus autem quam Dominum propinquos tuos non diliges. Qui enim, inquit, patrem, aut matrem, aut fratres supra me diligit, non est me dignus ²⁵. Quid vero sibi vult Domini mandatum? Si quis, inquit, non tollit crucem suam, et sequitur me, non potest meus esse discipulus ²⁶. Quod si iis qui sanguine tibi conjuncti sunt, una cum Christo mortuus es, quid rursus vis cum illis versari? Sin autem quae destruxisti propter Christum, rursus aedificas propter cognatos tuos, pravariatorem te ipsum constituis. Ne igitur ob affinium tuorum

A προκοπή. Κατὰ μικρὸν οὖν κλέπτε τὰς ἡδονὰς τοῦ βίου, ἐξαφανίζων σεαυτοῦ πάσαν συνήθειαν (87), μήποτε, ἀθρόως πάσας ὁμοῦ ἐρεθίσας τὰς ἡδονὰς, ὄχλον πειρασμῶν σεαυτῷ ἐπαγάγῃς. Ἦνίκα δ' ἂν τοῦ ἐνὸς πάθους τῆς ἡδονῆς κατὰ κράτος περιγένη, πρὸς τὴν ἐτέραν ἡδονὴν παράτασαι, καὶ οὕτω πασῶν τῶν ἡδονῶν εὐκαίρως περιγενήσῃ. Ἠδονῆς γὰρ ὄνομα μὲν ἐν, πράγματα δὲ διάφορα. Τοῖνον, ἀδελφε, ἔσο πρῶτον μὲν ὑπομονητικὸς (88) πρὸς πάντα πειρασμόν. Πειρασμοὶ δὲ ποταποὶ δοκιμάζεται ὁ πιστὸς, ζημίαις κοσμικαῖς, ἐγκλήμασι, καταφύσμασιν, ἀπειθείαις, καταλαλαῖς, διωγμοῖς; Εἰς ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα δοκιμάζεται ὁ πιστὸς. Ἐπειτα δὲ καὶ ἡτύχιος ἔσο, μὴ προπετῆς ἐν λόγῳ, μὴ ἐριστικὸς, μὴ φιλόνηκος, μὴ κενοδόξος, μὴ ἐξηγητικὸς, ἀλλὰ φιλόπιστος (89)· μὴ ἐν λόγῳ πολὺς, ἔτοιμος δὲ ἰσθίαι μὴ πρὸς διδασκαλίαν, ἀλλὰ πρὸς μάθησιν. Μὴ περιεργάζου βίους κοσμικοὺς, ὅθεν οὐδὲν σοι προσγένηται ὄφελος. Φησὶ γάρ· Ὅπως ἂν μὴ λαλήσῃ τὸ στόμα μου τὰ ἔργα τῶν ἀνθρώπων. Ὁ γὰρ ἡδέως λαλῶν τὰ τῶν ἀμαρτωλῶν ἐτοίμως καθ' ἑαυτοῦ ἐξυπνίζει τὰς ἡδονὰς. Μᾶλλον δὲ πολυπραγμῶνει τὸν τῶν δικαίων βίον· οὕτω γὰρ ἂν εὐρήσεις ἑαυτῷ ὄφελος. Μὴ ἔσο φιλευδέικτης (90), περιάγων τὰς κόμας ἢ τὰς οἰκίας· φεύγε δὲ ταύτας ὡς ψυχῶν παγίδα. Εἰ δὲ τις διὰ πολλὴν εὐλάβειαν προτρέπεται σε εἰς τὸν ἑαυτοῦ οἶκον πολλῶν προφάσεων ἕνεκα· μανθανέτω ὁ τοιοῦτος ἀκολουθεῖν τῇ πίστει τοῦ ἑκατοντάρχου, ὃς, τοῦ Ἰησοῦ θεραπείας χάριν πρὸς αὐτὸν ἐπειγομένου, παρητήρατο λέγων· Κύριε, οὐκ εἰμι ἱκανὸς ἵνα μου ὑπὸ τὴν στέγην εἰσέλθῃς, ἀλλὰ μόνον εἰπὲ λόγον (91), καὶ ἰαθήσεται ὁ παῖς μου. Τοῦ δὲ Ἰησοῦ εἰπόντος αὐτῷ· Ὑπάγε, ὡς ἐπίστευσας, γερηθήτω σοι· ἰάθη ὁ παῖς ἀπὸ τῆς ὥρας ἐκεῖνης.

C
5. Πλέον δὲ τοῦ Κυρίου τοὺς οἰκείους σου μὴ ἀγάπησεις. Ὁ γὰρ ἀγαπῶν, φησὶ, πατέρα ἢ μητέρα, ἢ ἀδελφὸν ὑπὲρ ἐμέ, οὐκ ἔστι μου ἀξιος. Τί δὲ βούλεται ἡ τοῦ Κυρίου ἐντολή; Εἰ τις, φησὶν, οὐκ αἰρεῖ τὸν σταυρὸν αὐτοῦ, καὶ ἀκολουθεῖ μοι, οὐ δύναται μου εἶναι μαθητής. Εἰ συναπέθανες τῷ Χριστῷ ἀπὸ τῶν συγγενῶν σου τῶν κατὰ σάρκα, τί πάλιν ἐν αὐτοῖς ἀναστρέφεσθαι θέλεις; Εἰ δὲ ἂ κατέλυσας διὰ Χριστὸν; πάλιν ταῦτα οἰκοδομεῖς διὰ τοὺς συγγενεῖς σου, παραβάτην σεαυτὸν καθιστᾷς. Μὴ οὖν διὰ χρέος τῶν συγγενῶν σου ἀναχωρήσῃς

²² Psal. xvi, 4. ²³ Matth. viii, 8. ²⁴ ibid. 13. ²⁵ Matth. x, 37. ²⁶ Luc. xiv, 27.

(87) Συνήθειαν. Combefisius intelligit de consuetudine saecularium et maxime mulierum. At multo satius visum est haec accipere de vitiorum abolenda consuetudine. Sic infra auctor Epistolae ad iuniores suadet ὁργῆς ἀφανισμόν. Basilii Reg. sus. p. 344: Οὐ μικρὸς δὲ οὗτος ἀγὼν τῆς ἑαυτοῦ συνήθειας περιγενέσθαι. Non lere autem illud certamen, suam ipsius consuetudinem vincere.

(88) Ὑπομονητικὸς. Reg. secundus ὑπομονικὸς.

(89) Φιλόπιστος. Percommoda videtur Combefisii emendatio, qui legendum censet φιλόπευστος, audiendi cupidus.

(90) Φιλευδέικτης. Duo mss. φιλεδεμητής, peregrinandi cupidus.

(91) Εἰπὲ λόγον. Codex Maz. εἰπὲ λόγῳ.

(92) Ἐν ᾧ ἡς. Sic mss. Editi ἐν ᾧ ἡ. Paulo post editi ταῖς εὐχαῖς et ἀγαπήσῃς. Mss. ut in contextu.

τοῦ τόπου σου· ἀναχωρῶν γὰρ ἐκ τοῦ τόπου σου, ἅς ἀναχωρήσεις (93) ἐκ τοῦ τρόπου σου. Μὴ ἔσο ὀχλοχαρὴς, μὴ φιλόχωρος, μὴ φιλοπολίτης. ἀλλὰ φιλέρημος, ἐφ' ἑαυτῷ μένων ἀεὶ ἀμετεώριστος, τὴν εὐχὴν καὶ τὴν ψαλμωδίαν ἔργον ἡγούμενος. Μηδὲ τῶν ἀναγνωσμάτων κατολιγορήσης, μάλιστα τῆς Νέας Διαθήκης (94), διὰ τὸ ἐκ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης πολλάκις βλάβην ἐγγίνεσθαι· καὶ οὐχ ὅτι ἐγράφη βλαβερὰ, ἀλλ' ὅτι ἡ τῶν βλαπτομένων διάνοια ἀσθενῆς. Πᾶς γὰρ ἄρτος τρόφιμος, ἀλλὰ τοῖς ἀσθενοῦσιν ἐπιβλαβής. Οὕτως οὖν πᾶσα Γραφή θεόπνευστος καὶ ὠφέλιμος, καὶ οὐδὲν κοινὸν δι' αὐτῆς· εἰ μὴ τῷ λογιζομένῳ κοινὸν εἶναι, ἐκεῖνῳ (95) κοινόν. Πάντα δὲ δοκίμαζε· τὸ καλὸν κάτεχε· ἀπὸ παντὸς εἵδους πονηροῦ ἀπέχου. Πάντα γὰρ ἔξεστιν, ἀλλ' οὐ πάντα συμφέρει. Ἐσο οὖν τοῖς συντυγχάνουσί σοι ἐν πᾶσιν ἀπρόσκοπος, προσχαρὴς, φιλάδελφος, ἡδύς, ταπεινόφρων, μὴ ἐκπίπτων τοῦ σκοποῦ τῆς φιλοξενίας· διὰ βρωμάτων πολυτελείας (96), ἀρκοῦμενος δὲ τοῖς παροῦσι, τῆς καθημερινῆς χρείας τοῦ μονήρους βίου μηδὲν πλέον ἀπὸ τίνος λάβῃς· καὶ μάλιστα φύγε τὸν χρυσὸν ὡς ψυχῆς ἐπιβουλὸν καὶ ἀμαρτίας πατέρα, ὑπουργὸν δὲ τοῦ διαβόλου. Μὴ προφάσει τῆς εἰς τοὺς πένητας διακονίας σεαυτὸν ὑπόδικον φιλοχρηματίας καταστήσῃς. Εἰ δὲ τις πτωχῶν ἕνεκα κομίσει σοι χρήματα, γνῶς δὲ (97) τινὰς εἶναι λειπομένους· αὐτῷ ἐκεῖνῳ, ᾧ ὑπάρχει τὰ χρήματα, ἀποκομίσαι τοῖς ὑστερουμένοις (98) ἀδελφοῖς συμβούλευσον, μήποτε μολύνη σου τὴν συνείδησιν ἡ τῶν χρημάτων ὑποδοχή.

4. Τὰς ἡδονὰς φεύγε· τὴν ἐγκράτειαν δίωκε· καὶ τὸ μὲν σῶμα τοῖς πόνοις ἄσκει· τὴν δὲ ψυχὴν τοῖς πειρασμοῖς ἔθιζε (99). Τὴν σώματος καὶ ψυχῆς ἀνάλυσιν ἀπαλλαγὴν παντὸς κακοῦ τιθέμενος, ἐκδέχου τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν τὴν ἀπόλαυσιν, ἧς πάντες οἱ ἄγιοι μέτοχοι γεγόνασιν. Σὺ δὲ (1), ἀδιαλείπτως ζυγοστατῶν, ἀντιπαρτίθεσο τῇ διαβολικῇ ἐννοίᾳ τὸν εὐσεβῆ λογισμόν, ὥσπερ ἐπὶ τρυτάνης τῇ ῥοπῇ τῆς πλάστιγγος τούτῃ παραχωρῶν· καὶ μάλιστα ὅταν ἐπιναστώσῃς ἡ πονηρὰ ἐννοία λέγῃ· τί σοι τὸ ὄφελος τῆς ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ διαγωγῆς; τί σοι τὸ κέρδος τῆς ἀναχωρήσεως τῆς ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων συνηθείας; Ἡ οὐκ ἔγνως τοὺς παρὰ τοῦ Θεοῦ τεταγμένους ἐπισκόπους τῶν τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησιῶν τοῖς ἀνδράσι (2) συνήθως συνδιαζῶντας, καὶ τὰς πνευματικὰς ἀδιαλείπτως ἐπιτελοῦντας πανηγύρεις, ἐν αἷς μάλιστα πού τοις παραγενομένοις γίνεται ὄφελος; Ἐκεῖ γὰρ

usus a loco tuo recedas : recedens enim a loco tuo, fortasse a moribus tuis recedes. Non amator sis turbæ, non ruris, non civitatum, sed solitudinis : apud semetipsum manens semper citra ullam mentis aberrationem ; precationem et psalmodiam opus tuum esse existimans. Neque etiam lectiones negligas, Testamenti Novi maxime, propterea quod sæpe ex Veteri Testamento oritur detrimentum : non quod scriptæ sint res noxiæ, sed quod eorum qui læduntur, mens infirma. Omnis enim panis ad alendum idoneus ; sed nocet infirmis. Sic igitur omnis Scriptura divinitus inspirata est atque utilis⁷⁷, nec in ea quidquam inquinatum est ; nisi quod quis inquinatum esse putat, id ipsi inquinatum est. **128** Omnia autem proba : quod bonum est, tene : ab omni specie mala abstine⁷⁸. Omnia enim licent, sed non omnia expediunt⁷⁹. Itaque his quibuscum versaris nulla in re sis offendiculo, sis lætus, fratrū amans, blandus, humilis, non excidens hospitalitatis proposito per eduliorum lautitiam, sed presentibus contentus, nihil a quocum ultra quotidianum solitariæ vitæ usum accipias : ac præsertim fuge aurum velut animæ insidiatorem, et peccati patrem, ac diaboli ministrum. Te ipse avaritiæ obnoxium ne constitueris, obtentu ministerii erga pauperes. Si quis autem egenorum gratia afferat tibi pecunias, et aliquos noveris indigere ; ei ipsi, cui sunt pecuniæ, consilium da, ut fratribus indigentibus distribuatur, ne forte conscientiam tuam coinquinent acceptæ pecuniæ.

4. Voluptates fuge : prosequere continentiam ; ac corpus quidem laboribus exerce : animam vero assuefacito tentationibus. Pro certo tenens corporis et animæ dissolutionem mali cuiuscunque esse liberationem, honorum æternorum expecta fruitionem, cuius omnes sancti effecti sunt participes. Tu vero indesinenter expendens ac librans, diabolico suggestui oppone piæ cogitationem, ei velut in trutina momento lancis præponderanti cedens. Et præsertim cum prava insurgens cogitatio dixerit : Quæ utilitas degendi in hoc loco ? quod lucrum secessus ab hominum societate ? An ignoras constitutos a Deo episcopos Ecclesiarum Dei cum hominibus ex more vivere, et spirituales indesinenter celebrare conventus, quos qui obeunt plurimum percipiunt utilitatis ? Illic enim Proverbiorum aperiuntur

⁷⁷ II Tim. iii, 16. ⁷⁸ I Thess. v, 21. ⁷⁹ I Cor. vi, 12.

(93) Ἀναχωρήσεις. Sic unus ex Regiis, melius quam editi ἀναχωρήσης. Paulo post editi ἐφ' ἑαυτὸν μένων ἀεὶ ἀμετεώριστος. Mss. ut in textu.

(94) Μάλιστα τῆς Νέας. Reg. secundus μάθε τὰ τῆς Νέας.

(95) Ἐκεῖνῳ. Sic unius codicis ope emendatur quod erat in editis ἐκείνῳ.

(96) Πολυτελείας. Sic Reg. secundus. Editi πολυτέλειαν.

(97) Γνῶς δέ. Sic Reg. secundus, alius γνοίης δέ. Mox editi ὑπάρχει. Mss. ut in textu.

(98) Ὑστερουμένοις. Sic Reg. secundus pro eo quod est in editis στερουμένοις. Mox duo mss. μολύνει, editi μολύνει.

(99) Ἐθιζε. Duo codices a Combesio citati καρτέρει.

(1) Σὺ δέ. Editi pro his vocibus habent σεαυτὸν, et paulo post τοῦτο παραχωρῶν. Vulnus sanatum ope Reg. secundi, in quo etiam legitur ἀντιπαρτίθει.

(2) Τοῖς ἀνδράσι, etc. Editi τοὺς ἀνδρας συνήθως συνδιαζώντας. Emendavimus ope Regii secundi.

ænigmata, explicantur apostolica documenta, A exponuntur evangelicæ sententiæ, theologia auditur; illic congressus fratrum spiritualium, magnam occurrentibus ex vultus aspectu utilitatem præbentium. Tu autem te ipse a tantis bonis effecisti alienum, atque hic desides belluarum in morem efferatus. Vides enim hic solitudinem magnam, inhumanitatem non modicam, penuriam doctrinæ, disjunctionem a fratribus, ac spiritum erga Dei mandatum valde inertem ac socordem. Cum igitur talibus ac tantis te speciosis rationibus prava insurgens cogitatio frangere voluerit; oppone ei per piam ratiocinationem ipsius rei experientiam, dicens: Quandoquidem tu mihi dicis bona esse quæ in mundo sunt, propterea ego illic transmigravi, indignum meipsum iudicans mundi bonis. Sunt enim mundi bonis mala admista, ac longe exsuperant mala. Nam cum aliquando accessissem ad spirituales conventus, in unum fratrem vix tandem incidi, qui Deum timere videbatur; sed is tenebatur **129** sub diabolo; atque ex ipso audiui lepidos sermones, et confictas ad obvios quosque decipiendos fabulas. Multos post ipsum offendi fures, raptores, tyrannos. Vidi ebriorum speciem indecoram; vidi sanguinem oppressorum; vidi quoque mulierum pulchritudinem, qua pudicitia mea torquebatur. Ac fornicationis quidem opus effugi; sed virginitatem meam cordis cogitatione inquinavi. Et multos quidem sermones animæ utiles audiui; sed tamen nullum apud magistrum reperi dignam sermonibus virtutem. Post hoc rursus audiui innumerabiles tragœdias, quæ effeminatis modis animum subibant. Rursus audiui citharam suaviter resonantem, plausum saltantium, scurrarum vocem, stoliditatem multam, facetias, turbæ immensæ clamorem. Vidi lacrymas spoliatorum, dolores eorum qui abducebantur a tyrannide, ejulatum eorum qui torquebantur. Et vidi, et ecce non erat conventus spiritualis, sed mare ventis agitatam ac turbatum, omnes simul fluctibus suis tentans obruere. Dic mihi, o cogitatio mala, et temporariæ voluptatis ac vanæ gloriæ dæmon, quid mihi est lucri, si hæc et spectem et

(3) *Νοημάτων*. Reg. secundus διαταγμάτων. Magarinæus cod. παραγγεμάτων.

(4) *Συντυχίαι*. Reg. secundus Συντυχία μεγάλην τοῖς συντυχάνουσιν ἐκ τῆς προσούσης αὐτοῖς τοῦ Πνεύματος χάριτος τὴν ὠφέλειαν παρέχουσα: *Fratrum spiritualium congressus magnam congregantibus ex insita illis Spiritus gratia utilitatem ferens.*

(5) *Σε θέλη*. Pronomen additum ex Regio secundo.

(6) *Παραγενόμενος*. Sic duo mss. Editi παραγινομένος.

(7) *Τὸ μὲν δοκεῖν*. Sic Reg. secundus. Editi τῷ μὲν δοκεῖν. Paulo post cod. Maz. πεπλεγμένους.

(8) *Μετ' αὐτόν*. Duo mss. μετ' αὐτοῦ, cum eo.

(9) *Τὰ αἵματα*. Auctor hujus epistolæ, quem in Palæstina vixisse non obscure perspicitur, videtur horribili vitiorum pictura hanc potissimum gentem notare. Illius narrationem confirmat Gregorius Nys-

senus, qui in epistola de iis qui adeunt Hierosolyma, tom. III, p. 633, testatur nullum esse impunitatis genus, quod pon in locis Hierosolymitanis perpetretur: adulteria, furta, idololatrias et cædes commemorat, ac nullibi tantum furoris esse ad fundendum sanguinem, non ex rumore aliquo, sed ex oculorum suorum testimonio asseverat.

(10) *Ἐνδεδυμένων*. Post hanc vocem legitur in Reg. secundo ἀπάτην, sed videtur obrepisse pro πάλιν quod deest in hoc codice.

(11) *Τῶν κρότων*. Ita Reg. secundus. Editi τὸν κρότον. Ibidem duo codices τὸν ὄχρονένων. Paulo post legendum βοῆς, ut hoc nomen cum cæteris præcedentibus consonet.

(12) *Ἀπαγομένων*. Ita duo Regii codices. Editi ἐπαγομένων.

(13) *Τοῖς αὐτῆς*. Ita unus codex: alius τοῖς ταυτῆς. Editi τοῖς αὐτοῖς.

D senus, qui in epistola de iis qui adeunt Hierosolyma, tom. III, p. 633, testatur nullum esse impunitatis genus, quod pon in locis Hierosolymitanis perpetretur: adulteria, furta, idololatrias et cædes commemorat, ac nullibi tantum furoris esse ad fundendum sanguinem, non ex rumore aliquo, sed ex oculorum suorum testimonio asseverat.

(10) *Ἐνδεδυμένων*. Post hanc vocem legitur in Reg. secundo ἀπάτην, sed videtur obrepisse pro πάλιν quod deest in hoc codice.

(11) *Τῶν κρότων*. Ita Reg. secundus. Editi τὸν κρότον. Ibidem duo codices τὸν ὄχρονένων. Paulo post legendum βοῆς, ut hoc nomen cum cæteris præcedentibus consonet.

(12) *Ἀπαγομένων*. Ita duo Regii codices. Editi ἐπαγομένων.

(13) *Τοῖς αὐτῆς*. Ita unus codex: alius τοῖς ταυτῆς. Editi τοῖς αὐτοῖς.

τὸ θελὸς τῆς τοῦτων θεωρίας τε καὶ ἀκροάσεως, ἡ μὲν δὲ τοῖς ἀδικοῦμένοις βοηθῆσαι ἰσχύοντι, μήτε δὲ τοῖς ἀδυνάτοις ἐπαμῦναι, μήτε τοὺς (14) σφαλλομένους διορθώσασθαι συγχωρομένῳ· τάχα δὲ μέλλοντι (15) καὶ ἑμαυτὸν προσπολλύειν; Ὡςπερ γὰρ ὀλίγον ὕδωρ καθαρὸν ὑπὸ πολλῆς ζάλης ἀνέμου καὶ κονιοροῦ ἀφανίζεται, οὕτως ἂν νομίζομεν καλὰ ἐν τῷ βίῳ ποιεῖν (16), ὑπὸ τοῦ πλήθους τῶν κακῶν καλύπτεται. Αἱ μὲν γὰρ τραγωδίαὶ ὥςπερ σκόλοpes τοῖς κατὰ τὸν βίον δι' εὐθυμίας καὶ χαρᾶς ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν ἐμπήσσονται, ἵνα τῆς ψαλμοῦ διακρίσεως τὸ καθαρόν· αἱ δὲ οἰμωγαὶ καὶ ὁ ὀδυρμὸς τῶν ἀδικομένων ἀνθρώπων παρὰ τὸν ὁμοφύλον ἐπάγονται, ἵνα δεῖχθῇ τῶν πονηρῶν ἡ ὑπομονή.

5. Τίς οὖν ὠφέλεια ἐμοί, ἡ δὲ δὴλονότι τῆς ψυχῆς ἡ βλάβη; Διὰ τοῦτο οὖν ἐγὼ μεταναστεύω ἐπὶ τὰ ὄρη ὡς στρουθίον. Ὡς στρουθίον γὰρ ἐρρύσθη ἐκ τῆς παγίδος τῶν θηρευόντων. Καὶ γὰρ ἐν ταύτῃ τῇ ἐρήμῳ διάγω, ὡς κακῇ ἐννοία, ἐν ἧ ὁ Κύριος διέτριβεν. Ἐνταῦθα ἡ ὄρυς ἡ Μαμβρή (17)· ἐνταῦθα ἡ οὐρανοφόρος κλίμαξ, καὶ αἱ τῶν ἀγγέλων παρεμβολαί, αἱ αὖ Ἰακώβ ὀφθαλμοῖς· ἐνταῦθα ἡ ἐρημος, ἐν ἧ ὁ λαὸς ἐκτισθεὶς ἐνομοθετήθη, καὶ οὕτως εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας εἰσελθὼν (18) εἶδε Θεόν. Ἐνταῦθα τὸ ὄρος ὁ Καρμήλιον, ἐν ᾧ Ἡλίας, αὐλιζόμενος τῷ Θεῷ ἀνέστησεν. Ἐνταῦθα τὸ πεδῖον ἐν ᾧ ἀναχωρήσας Ἐσδρας, πάσας τὰς θεοπνευστοὺς βίβλους προστάγματι Θεοῦ ἐξηρῆκε. Ἐνταῦθα ἡ ἐρημος, ἐν ἧ ὁ μακάριος Ἰωάννης, ἀκριδοφαγὼν, μετένοιαν τοῖς ἀνθρώποις ἐκήρυξεν. Ἐνταῦθα τὸ ὄρος τῶν Ἐλαίων, εἰς ὃ ὁ Χριστὸς ἀνερχόμενος προσήγχετο, ἡμᾶς διδάσκων προσεύχεσθαι. Ἐνταῦθα ὁ Χριστὸς ὁ τῆς ἐρήμου φίλος. Φησὶ γάρ· Ὁπου εἰσὶ δύο ἢ τρεῖς συνηγμένοι εἰς τὸ ὄνομα ὁνομα, ἐκεῖ εἰμι ἐν μέσῳ αὐτῶν (19). Ἐνταῦθα ἡ στενὴ καὶ τεθλιμμένη ὁδός, ἡ ἀπαγούσα εἰς τὴν ζωὴν. Ἐνταῦθα διδάσκαλοι καὶ προφῆται, οἱ ἐν ἐρημίαις πλανώμενοι, καὶ ὄρεσι, καὶ σπηλαίοις, καὶ ταῖς ὁπαῖς τῆς γῆς. Ἐνταῦθα ἀποστολὴ καὶ εὐαγγελισταί, καὶ ὁ τῶν μοναχῶν ἐρημοπολίτης βίος. Ταῦτα τοῖνυν ἔκουσιν καταδέδεγμαι, ἵνα λάβω ἀπὸ τῶν μάρτυρι τοῦ Χριστοῦ καὶ τοῖς ἄλλοις πᾶσιν ἁγίοις ἐπιγγέλται· ἵνα ἀψευδῶς λέγω· Διὰ τοὺς λόγους τῶν χειλέων σου ἐγὼ ἐρύλασα ὁδοὺς σκληράς. Ἐγὼ γὰρ τὸν μὲν θεοφιλεῖ Ἀβραάμ τῇ τοῦ Θεοῦ φωνῇ πειθόμενον, καὶ εἰς τὴν ἐρημον μετοικούντα· καὶ Ἰσαὰκ καταδυναστευόμενον· καὶ Ἰακώβ τὸν πατριάρχην ἐξεντευόντα· Ἰωσήφ τὸν σώφρονα διαπιπρατόμενον, τοὺς τῆς ἐγκρατείας εὐρετὰς τρεῖς παῖδας πυρομαχοῦντας, Δανιὴλ δευτέρον εἰς λάκκον λεόντων παραβαλλόμενον, τὸν παρρη-

A audiam, cum nulli eorum quibus injuria fit, opem ferre queam : neque liceat mihi imbecilles defendere, aut errantes corrigere ; imo etiam insuper me ipse forte perditurus sim ? Quemadmodum enim paululum aquæ puræ magna venti procella ac pulvere dissipatur ; sic quæ nobis videmur præclare in sæculo facere, malorum multitudine obruuntur. Nam tragædiæ, velut pali, in cordibus eorum qui in sæculo sunt, per lætitiā ac gaudium infiguntur, ut psalmodiæ puritati tenebras offundant. Porro ejulatus gemitusque hominum injuriā a tribulibus patientium proferunt, ut pauperum ostendatur patientia.

5. Quæ igitur mihi alia utilitas, nisi certe animæ damnum? Itaque eam ob causam ego velut passer transmigro in montes. Sum enim sicut passer ex laqueo venantium liberatus⁴⁰. Etenim in hac solitudine dego, o mala cogitatio, in qua Dominus versatus est. Hic quercus Mambre : hic scala ferrens ad cælum, et angelorum castra a Jacob conspecta ; hic solitudo, in qua populus purificatus legem accepit, et ita deum in terram promissionis ingressus Deum vidit. Hic mons Carmelus, in quo Elias commorans placuit Deo ; hic campus, in quem cum Esdras secessisset, omnes libros divinitus inspiratos, Deo jubente, eructavit. Hic solitudo, in qua beatus Joannes, locustas edens, hominibus **130** poenitentiam prædicavit. Hic mons Olivarum, in quem cum Christus ascendisset oravit, orare nos docens. Hic Christus solitudinis amator. Ait enim : *Ubi duo sunt aut tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum*⁴¹. Hic angusta et arcta via, quæ ducit ad vitam. Hic doctores et prophætæ, in solitudinibus errantes, ac montibus, speluncisque et foraminibus terræ⁴². Hic apostoli et evangelistæ, et monachorum semota ab urbibus vita. Hæc itaque ultro suscepi, ut consequar quæ Christi martyribus et omnibus aliis sanctis promissa sunt ; ut vere ac citra mendacium dicam : *Propter verborum tuorum ego custodivi vias duras*⁴³. Novi enim charum Deo Abraham qui voci Dei obsecutus est, et in solitudinem migravit ; et Isaac potentia oppressum, et Jacob patriarcham peregrinantem ; pudicum Joseph divenditum ; pueros tres abstinentiæ inventores, qui adversus ignem pugnarunt ; Daniele semel et iterum in fossam leonum conjectum ; Jeremiam libere loquentem, cœni lacui addictum ; Isaiam arcanorum specta-

⁴⁰ Psal. cxxiii, 7. ⁴¹ Matth. xviii, 20. ⁴² Hebr. xi, 38. ⁴³ Psal. xvi, 4.

(14) *Μήτε τοὺς*, etc. Reg. secundus μήτε δὲ τῶν ἀδικούντων τὴν ὁρμὴν ἀνακόψαι δυναμένων, μήτε δὲ τοὺς σφαλλομένων, etc. Cum nec iniquorum impetum repellere valeam.

(15) *Μέλλοντι...* προσπολλύειν. Sic duorum codicum ope emendatur quod erat in editis *μᾶλλον*... προσπολλύντι.

(16) *Πονῆρ*. Post hanc vocem addunt Reg. secun-

dus et Maz. ἐνώπιον ἀνθρώπων. Coram hominibus.

(17) *Μαμβρή*. Ita mss. Editi *Μαβρή*.

(18) *Εἰσελθὼν*. Hoc verbum additum ex Reg. secundo.

(19) *Ἐν μέσῳ αὐτῶν*. Reg. secundus μετ' αὐτῶν.

tozem, serra sectum; abductum in captivitatem Israellem; Joannem adulterii objurgatorem, capite truncatum; martyres Christi de medio sublutos. Et quid pluribus moror? ubi et ipse Salvator pro nobis crucifixus est, ut morte sua vivificaret nos, et unumquemque nostrum ad patientiam incitaret ac traheret. Ad hunc festino, et ad Patrem, et ad Spiritum sanctum. Legitimus inveniri conor, indignum memet judicans mundi bonis. Cæterum neque ego propter mundum, sed mundus propter me. Hæc igitur apud te metipsum reputans, eaque diligenter, ut tibi dictum est, exsequens, decerta pro veritate usque ad mortem. Etenim Christus ad mortem usque factus est obediens. Sed et Apostolus dicit: *Videte ne quando sit in ullo vestrum cor pravam, ut desciscat a Deo vivente: sed exhortemini vos invicem, et ædificate singuli singulos, quandiu dicitur dies hodiernus*¹. Nam dies hodiernus significat totum vite nostræ tempus. Sic igitur vivens, frater, te ipse servabis, nosque exhilarabis, et Deum glorificabis in sæcula sæculorum. Amen.

EPISTOLA XLIII.

Basilus, seu quisvis alius epistolæ auctor, evangelica præcepta solitariis breviter exponit.

Admonitio ad juniores.

Disce tu qui solitariam vitam degis, quique fidelis homo ac pietatis cultor es, et edocere evangelicum vivendi genus, corporis in servitutem redactionem, spiritum humilem, mentis puritatem, iræ extinctionem. Coactus, insuper adde propter Dominum; damno affectus, ne litiges; odio habitus, dilige; persecutione appetitus, sustineto; male audiens, obsecra. Sis peccato mortuus; sis una cum Deo crucifixus; curam omnem transfer in Dominum, **131** ut reperiaris ubi angelorum sunt myriades, primogenitorum conventus, apostolorum throni, prophetarum præcellentes sedes, sceptrum patriarcharum, martyrum coronæ, justorum præconia. Inter hos justos ut tu ipse annumereris, concupisce, in Christo Jesu Domino nostro. Ipsi gloria in sæcula. Amen.

EPISTOLA XLIV.

Luco monacho auctor epistolæ primum peccati magnitudinem, deinde misericordiam divinam ante oculos ponit, et ut ad se veniat, benigne hortatur.

Ad monachum lapsum.

1. Salutem non dicimus, quia non est salus im-

¹ Hebr. iii, 12, 13.

² Alias II.

³ Alias III.

(20). Παρρησιαστήν. Quæ ab hac voce usque ad Ἡσαΐαν leguntur, addita sunt ex duobus mss. a Combefisio citatis.

(21) Τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Ita Reg. secundus. Editi τὸ ἅγιον Πνεῦμα. Ex eodem codice legimus γνήσιος, editi γνησιως. Idem habet ἀγωνιζόμενος.

σiasτήν (20) Ἡσαΐαν εἰς λάκκον βορβόρου καταδικαζόμενον. Ἡσαΐαν τὸν τῶν ἀποκρύφων θεατὴν πριζόμενον· τὸν Ἰσραὴλ αἰχμαλωτιζόμενον· Ἰωάννην τὸν τῆς μοιχείας ἐλεγχόν ἀποτεμνόμενον· ἀναίρουμένους τοὺς Χριστοῦ μάρτυρας. Καὶ ἵνα τί μακρολογῶ; ὅπου γε καὶ αὐτὸς ὁ Σωτὴρ ἐσταυρώθη ὑπὲρ ἡμῶν, ἵνα τῷ ἐκ τούτου θανάτῳ ἡμᾶς ζωοποιήσῃ, καὶ πάντας ἡμᾶς πρὸς τὴν ὑπομονὴν ἀλείψῃ καὶ ἐλκύσῃ. Πρὸς τοῦτον ἐπιβόμαι, καὶ πρὸς τὸν Πατέρα, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον (21). Γνήσιος εὐρεθῆναι ἀγωνίζομαι, ἀνάξιον ἑμαυτὸν κρίνας τῶν τοῦ κόσμου καλῶν. Πλὴν ἀλλ' οὐδὲ ἐγὼ διὰ τὸν κόσμον, ἀλλ' ὁ κόσμος δι' ἐμέ. Ταῦτα οὖν ἐν ἑαυτῷ ἐπιλογιζόμενος, καὶ τελῶν αὐτὰ σπουδαίως, κατὰ τὸ εἰρημένον σοι, ἀγωνίσαι ὑπὲρ τῆς ἀληθείας ἕως θανάτου. Καὶ γὰρ ὁ Χριστὸς ὑπὲρ ἡμῶν γέγονε μέχρι θανάτου. Ἀλλὰ καὶ ὁ Ἀπόστολος φησὶ· *Βλέπετε μήποτε ἔσται ἐν τινὶ ὑμῶν καρδία πονηρὰ, εἰς τὸ ἀποστῆναι ἀπὸ Θεοῦ* (22) *ἧτος· ἀλλὰ ἀλλήλους παρακαλεῖτε, καὶ εἰς τὸν ἕνα οἰκοδομεῖτε, ἄχρις οὗ τὸ σήμερον λέγεται*. Τὸ γὰρ σήμερον σημαίνει ὅλον τὸν χρόνον τῆς ζωῆς ἡμῶν. Οὕτως οὖν πολιτευόμενος, ἀδελφε, καὶ σεαυτὸν σώσεις, καὶ ἡμᾶς εὐφρανεῖς, καὶ τὸν Θεὸν δοξάσεις εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΜΓ.

Νουθεσία πρὸς τοὺς νέους.

Μάθε σύ ὁ μονάζων καὶ πιστὸς ἄνθρωπος, καὶ τῆς εὐσεβείας ἐργάτης, καὶ διδάχθητι εὐαγγελικὴν πολιτείαν, σώματος δουλαγωγίαν, φρόνημα ταπεινὸν, ἐννοίας καθαρότητα, ὁργῆς ἀφανισμόν. Ἀγγαρευόμενος, προστίθει διὰ τὸν Κύριον· ἀποστερούμενος, μὴ δικάζου· μισούμενος, ἀγάπα· διωκόμενος, ἀνέχου· βλασφημούμενος, παρακάλει. Νεκρώθητι τῇ ἁμαρτίᾳ, σταυρώθητι τῷ Θεῷ· ὅλην τὴν μέριμναν μετὰ θεοῦ ἐπὶ τὸν Κύριον, ἵνα εὐρεθῇς ὅπου ἀγγέλων μυριάδες, πρωτοτόκων πανηγύρεις, ἀποστόλων θρόνοι, προφητῶν προεδρίαι, σκήπτρα πατριαρχῶν, μαρτύρων στέφανοι, δικαίων ἔπαινοι. Ἐκαίνοις σεαυτὸν τοῖς δικαίοις ἐπιθύμησον συναριθμηθῆναι ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν. Αὐτῷ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΜΔ.

Πρὸς μοναχὸν ἐκπεσόντα (25).

1. Χαίρειν οὐ λέγομεν, ὅτι οὐκ ἔστι χαίρειν τοῖς

Mox Πλὴν ἀλλ' ex duobus mss. Prima vox deest in editis.

(22) Ἀπὸ Θεοῦ. Sic duo mss. Deest præpositio in editis.

(23) Πρὸς μοναχὸν ἐκπεσόντα. Addit Regius cod. 1908, sed manu recentiore, Ἀλέξιον, Ad monachum lapsum Alexium. Cod. Colbert. 457: πρὸς διάκονον ἐκπεσόντα, Ad diaconum lapsum.

ἀσέβειαν (24). Ἐτι γὰρ ἀπιστία με περιέχει, καὶ οὐκ ἐπίρχεται μοι εἰς τὴν καρδίαν τὸ τηλικούτον ἀνόημα καὶ τὸ ἐπιχειρήμα τὸ μέγα ὃ ἐπραξας, εἴ γε κατὰ τὸ φαινόμενον ἦδη πᾶσιν οὕτως ἔχει. Θαυμάζω γὰρ πῶς ἡ τοσαύτη σοφία κατεπόθη, πῶς ἡ τοσαύτη ἀκριβεία διελύθη· πόθεν ἡ τοσαύτη τύφλωσις περιεχύθη· πῶς, μηδὲν τὸ σύνολον ἔνοησας, τοιαύτην καὶ τοσαύτην ἀπώλειαν ψυχῶν εἰργάσω. Εἰ γὰρ ἀληθὲς τοῦτο, παραδέδωκας (25) καὶ τὴν σουτοῦ ψυχὴν τῷ θυτῷ, καὶ πάντων τῶν ἀκουόντων τὴν ἀσέβειαν ταύτην τὸν τόνον παρέλυσας. Τὴν πίστιν ἠθέτησας· τοῦ ἀγῶνος τοῦ καλοῦ ἡττήθησας. Διὸ ἀλγῶ ἐπὶ σοί. Ποῖος γὰρ ἱερεὺς ἀκούων (26) οὐ θρηνησεῖ; ποῖος ἐκκλησιαστικὸς οὐ κόπτεται; ποῖος λαϊκὸς οὐ σκυθρωπάσει; ποῖος ἀσκητὴς οὐ πενθεῖ; Τάχα καὶ ὁ ἥλιος ἐσκότασεν ἐπὶ τῷ σῷ πτώματι, καὶ αἱ δυνάμεις τῶν οὐρανῶν (27) ἐσαλεύθησαν ἐπὶ τῇ σῇ ἀπώλειᾳ. Ἐδάκρυσαν καὶ οἱ ἀναίσθητοι λίθοι ἐπὶ τῇ σῇ μανίᾳ· ἐκλάυσαν δὲ καὶ οἱ ἔχθροι διὰ τὴν ὑπερβολὴν τῆς ἀνομίας σου. Ὡ πολλὰς πτωρώσεως (28)! Ὡ δεινὴς ὁμότητος! Ὡ Θεὸν ἐφοβήθης· οὐκ ἀνθρώπους ἡδέσθης· οὐ φίλους ἐνετράπης· ἀλλ' ὁμοῦ πάντα ἐναυάγησας· ὁμοῦ πάντα ἐσυλήθης. Διὸ πάλιν ἀλγῶ ἐπὶ σοί, ἄθλιε. Ὁ τῆς βασιλείας πᾶσι τὸν τόνον ἀπαγγέλλων, τῆς βασιλείας ἐξέπεσας. Ὁ τῆς διδασκαλίας τὸν φόβον πᾶσιν ἐμποῶν, οὐκ ἔσχες φόβον Θεοῦ ἀπέναντι τῶν ὀφθαλμῶν σου. Ὁ ἀγνωσὺν κηρύσσων, ἐναγῆς εὐρίσκη. Ὁ ἐπὶ ἀκτημοσύνῃ σεμνυνόμενος (29), συλοχρηματῶν ἐφευρίσκη. Ὁ τὴν τοῦ Θεοῦ κώλασιν ἐπιδεικνύμενος διὰ τῆς ὑψηλῆσεως, αὐτὸς κώλασιν σεαυτοῦ προεξένησας. Πῶς σε θρηνήσω; πῶς ἀλγήσω ἐπὶ σοί; Πῶς ἐξέπεσεν ὁ ἐωσφόρος ὁ πρωτὶ (30) ἀνατέλλων, καὶ συνετρίβη ἐπὶ τῆς γῆς; Παντὲς ἀκούοντας ἠχῆσει τὰ ἀμφοτέρω ὄτα. Πῶς ὁ Ναζιραῖος, ὁ ἐκλάμπων ὑπὲρ χρυσοῦν, ἐσκότασεν ὑπὲρ ἀσδὲλῶν; υἱὸς Σιών ὁ τίμιος, πῶς ἐγένετο σκευὸς ἀχρηστον; Οὗ ἡ μνήμη τῶν θείων Γραφῶν ὑπὸ πάντων ἐλαλεῖτο, σημερον ἀπώλετο τὸ μνημόσυνον αὐτοῦ μετ' ἥχου. Ὁ ὀξύρους ὀξέως ἀπώλετο. Ὁ πολύνους πολύπλοκον ἀμαρτίαν εἰργάσατο. Οἱ γὰρ ὠφελημένοι ὑπὸ τῆς σῆς διδασκαλίας ἐβλάβησαν ὑπὸ τῆς σῆς ἀπωλείας. Οἱ τὰς ἀκοὰς παρατιθέντες ἐπὶ τῇ σῇ ὁμιλίᾳ ἐφράξαν τὰ ὄτα ἐπὶ τῇ σῇ ἀπώλειᾳ. Ἐγὼ δὲ, θρηνῶν καὶ σκυθρωπάων (31), καὶ παραιμένους πάντοθεν, καὶ σποδὸν ὡσεὶ ἄρτον ἐσθίω, καὶ σάκκον ἐπὶ τῇ πληγῇ μου ἐπιβρίβας, τοιαυτὰ σοι ἐγκώμια διεξέρχομαι· μᾶλλον δὲ ἐπιταφίους λόγους συντάσσω, ἀπαράκλητος καὶ ἀθεράπευτος διατελῶ· ὅτι παράκλησις κέκρυπται ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν μου, καὶ οὐκ

A piis. Adhuc enim incredulus sum, nec in pectus meum intrat tantum nefas ac magnam facinus, quod admisisti: si quidem res, uti jam omnibus manifesta est, ita sese habet. Admiror enim quomodo sapientia tanta absorpta sit, quomodo tam accurata vivendi ratio dissoluta; unde circumfusa fuerit cæcitas tanta; quomodo nihil prorsus considerans, talem ac tantam animarum perniciem induxeris. Id enim si verum est, tradidisti et tuam ipsius animam barathro, et omnium, qui impietatem hanc audiunt, robur exsolvisi. Irritam fecisti fidem; aberrasti a certamine bono. Quapropter doleo tua causa. Quis enim sacerdos, ubi audierit, tua causa non lamentabitur? quis ecclesiasticus non plangit? quis laicus tristitia non afficitur? quis monachus non mæret? Forte etiam sol ob tuum lapsum obscuratus est, et virtutes cælorum commotæ sunt ob exitium tuum. Quin et lapides sensus expertes insaniam tuam desseverunt: ploravere quoque inimici ob iniquitatis tuæ magnitudinem. O magnam cæcitatem! O miram crudelitatem! Deum non timuisti; homines reveritus non es; non te amici moverunt; sed simul omnium naufragium fecisti: simul spoliatus es omnibus. Quocirca iterum causa tua, miser, doleo. Qui regni violentiam atque difficultatem omnibus annuntiabas, regno excidisti. Qui doctrinæ metum omnibus incutiebas, Dei non habuisti timorem ob oculos tuos. Qui sanctimoniam prædicabas, scelestus deprehenderis. Qui de paupertate gloriabare, pecuniarum inventus es raptor. Qui imminens a Deo supplicium disserendo ostendebas, tibi ipse accersivisti supplicium. Quomodo te lugebo? quomodo tua causa dolebo? quomodo excidit lucifer qui mane oriebatur, et contritus est in terra? Cuilibet audienti auris utraque tinniet. Quomodo Nazareus auro splendidior, fuligine factus est obscurior? venerandus filius Sion, quomodo factus est vas inutile? Cujus in sacris Scripturis legendis prædicabatur memoria ab omnibus, ejus hodie memoria cum sonitu perit. Qui erat ingenio acri et veloci, velociter interiit; præditus prudentia multiplici, multiplex peccatum perpetravit. Quibus enim profuit doctrina tua, ii ex tuo exitio damnum accepere. Qui aures colloquiis tuis adhibuerunt, 132 obturavere perniciem tua audita. Ego vero lamentans tristemque vultum præ me fereis, et undelibet exsolutus, et cinerem velut panem comedens, sacco in plagam meam ejecto, tibi ejusmodi præconia recenseo, imo potius orationem

(24) Τοῖς ἀσέβεσσιν. Editi ἐν τοῖς. Sed nec præpositio deest in Coisl. secundo et in pluribus a Combesio citatis.

(25) Παραδέδωκας. Duo mss. παρέδωκας.

(26) Ἀκούων. Editi addunt ἐπὶ σοί, sed hæc desunt in Reg. secundo et Coisl. et aliis a Combesio citatis, ac melius videntur deesse.

(27) Τῶν οὐρανῶν. Sic Reg. Coisl. et Maz. Editi τῶν οὐρανοῦ.

(28) Πωρώσεως. Sic editio Basileensis et tres non PATROL. GR XXXII.

stri codices et alii a Combesio citati. Editio Parisiensis πηρώσεως.

(29) Σεμνυνόμενος. Sic mss. Editi σεμνόμενος.

(30) Πρωτὶ. Sic duo mss. Editi πρώην. Paulo post ex iisdem mss. legitur ἀσδὲλῶν pro ἀσδολον quod erat in editis.

(31) Σκυθρωπάων. Post hanc vocem addunt duo codices καὶ περιστάμενος σκυθρωπός. Observat etiam Combesius codices suos habere περιστάμενος

funebrem componens, consolationem nullam, nullamque medelam admitto; quippe abscondita est ab oculis meis consolatio, nec est fomentum apponere, neque oleum, neque ligamenta. Est enim

Ἰστί μάλαγμα ἐπιθεῖναι, οὔτε θλαῖον, οὔτε καταδέσμους. Ἐστὶ γὰρ ἡ πληγὴ μου ὀδυνηρά. Πόθεν λαθήσομαι; Plaga mea doloris plena. Unde sanabor?

2. Si qua igitur adhuc spes tibi superest salutis; si qua exigua Dei recordatio, si quod desiderium futurorum bonorum, si quis metus suppliciorum, quæ servata sunt non pœnitentibus, resipisce velociter: attolle oculos tuos in cœlum, intellige, desiste a tua nequitia, excute circumfusam tibi ebrietatem, insurge in eum qui te prostravit. Fortiter conare e terra resurgere. Recordare boni pastoris, qui persequens eruet te. Etiamsi supersint crura duo, aut auriculæ summitas, resili ab eo qui te vulneravit. Memor esto miserationum Dei, qui curat oleo et vino. Ne desperes salutem. Revoca in memoriam quæ scripta sunt, nempe lapsum resurgere, aversum converti ⁴³, percussum curari, a bestiis captum liberari, consistentem non rejici. Non enim vult Deus mortem peccatoris, quemadmodum vult converti ipsum, et vivere ⁴⁴. Ne contempseris, velut in malorum profundum collapsus ⁴⁵. Tempus patientiæ est, tempus lenitatis, tempus curationis, tempus emendationis. Lapsus es? exsurge. Peccasti? desine. Ne stes in via peccatorum ⁴⁶, sed resili. Nam cum conversus ingemueris, tunc servabere. Est enim ex laboribus sanitas, et salus ex auditoribus. Vide igitur ne forte, dum servare vis quæ cum nonnullis pactus es, inita cum Deo pacta, quæ coram multis testibus professus es, transgrediare. Ne igitur ob humanas quasdam ratiocinationes cuncteris ad me venire. Ego enim receptum mortuum meum lugebo, ego curabo, ego amare flebo super contritione filii generis mei. Excipient te omnes, omnes se tibi laborum socios adjungent. Ne despondeas animum: memor sis dierum antiquorum. Est salus: est emendatio. Confide, ne desperes. Non est lex citra misericordiam morte condemnans, sed gratia differens pœnam, expectans emendationem. Non dum occlusæ sunt fores; audit sponsus: non dominatur peccatum. Redintegra denuo luctam: ne moreris, sed tui ipsius et omnium nostrum miserere in Christo Jesu Domino nostro, cui gloria et imperium nunc et semper in sæcula sæculorum. Amen.

2. Εἰ τις οὖν ἐστὶ ἐλπίς ὑπολείπεται σοὶ σωτηρίας, εἰ τις βραχεία μνήμη περὶ τὸν Θεόν, εἰ τις πόθος τῶν μελλόντων αγαθῶν, εἰ τις φόβος τῶν τεθησαυρισμένων κολάσεων τοῖς ἀμετανοήτοις· ἀνάνηψον ταχέως· ἔπαυρον (32) τοὺς ὀφθαλμοὺς σου εἰς τὸν οὐρανὸν, ἐλθέ εἰς συναίσθησιν, παῦσαι ἀπὸ τῆς πονηρίας σου, ἀπόσπασαι τὴν περιχυθείσαν σοὶ μέθην, ἐπανάστα τῷ καταβαλόντι σε. Ἰσχυσον ἐκ γῆς ἐπαναστῆναι. Μνήσθητι τοῦ αγαθοῦ ποιμήνεος, ὅτι καταδιώκων ἐξελεῖται σε. Κἂν ᾤ δύο σκέλη, ἡ λοβὸς ὠτίου, ἀποπήδησον ἀπὸ τοῦ τραυματίζαντός σε. Μνήσθητι τῶν οἰκτιρμῶν (33) τοῦ Θεοῦ, ὅτι θεραπεύει· ἐλαίῳ καὶ ὀίνῳ. Μὴ ἀπελπίσης τὴν σωτηρίαν. Ἀνάστα τὴν μνήμην τῶν γεγραμμένων, ὅτι ὁ πλῆπτον ἀνίσταται, καὶ ὁ ἀποστρέφων ἐπιστρέφει· ὁ πεπληγὼς θεραπεύεται, ὁ θηριόλωτος περιγίνεται, ὁ ἐξομολογούμενος οὐκ ἀποδολλέται. Οὐ θέλει γὰρ ὁ Κύριος τὸν θάνατον τοῦ ἀμαρτωλοῦ, ὡς τὸ ἐπιστρέψαι καὶ ζῆν αὐτόν. Μὴ ὡς εἰς βάθος (34) κακῶν ἐμπιστῶν καταφρόνησης. Καίρὸς ἀνοχῆς ἐστὶ, καίρὸς μακροθυμίας, καίρὸς λύσεως, καίρὸς διορθώσεως. Ὡρίσθησας; ἐξεγείρου. Ἡμαρτεας; ἡσύχασον. Μὴ σῆς ἐν ὀδῷ ἀμαρτιῶν, ἀλλὰ ἀποπήδησον. Ὅταν γὰρ ἐπιστραφεὶς στενάξῃς, τότε σωθήσῃ. Ἐστὶ γὰρ ἐκ πόνων ὑγεία, καὶ ἐξ ἰδρώτων σωτηρία. Ὅρα οὖν μήποτε, συνθήκας βουλόμενός τινων φυλάττειν, παραβῇς τὰς πρὸς τὸν Θεὸν συνθήκας, ἃς ὠμολόγησας ἐπὶ πολλῶν μαρτύρων. Μὴ οὖν διὰ τινος λογισμοῦς ἀνθρωπίνους ὀκνήσης ἔλθειν πρὸς μέ. Ἐγὼ γὰρ ἀναλαβὼν τὸν νεκρόν μου θρηνήσω, ἐγὼ θεραπεύσω, ἐγὼ πικρῶς κλαύσομαι ἐπὶ τῷ σύντριμμα τῆς θυγατρὸς τοῦ γένους μου. Πάντες σε δέχονται, πάντες σοὶ συμπονήσουσι. Μὴ ἀναπέσης (35)· κνήσθητι ἡμερῶν ἀρχαίων. Ἐστὶ σωτηρία, ἐστὶ διόρθωσις. Θάρσει, μὴ ἀπελπίσης. Οὐκ ἐστὶ νόμος καταδικάζων τὸν χωρὶς οἰκτιρμῶν θάνατον, ἀλλὰ χάρις ὑπεριθεμένη τὴν κολασιν, ἐκδεχομένη τὴν διόρθωσιν. Ὅπως ἐκλείσθησαν αἱ θύραι· ἀκούει ὁ νομφίος· οὐ κυριεύει ἀμαρτία. Ἀναπάλασον πάλιν· μὴ κατοκνήσης, καὶ σαυτὸν οἰκτερήσῃς, καὶ πάντας ἡμᾶς; (36) ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος νῦν καὶ ἀεὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

⁴³ Jerem. viii, 4. ⁴⁴ Ezece. xviii, 32. ⁴⁵ Prov. xviii, 3. ⁴⁶ Psal. i, 1.

(32) Ἐπαυρον. Sic tres mss. Editi ἔπαυρον. Paulo post editi καταβάλλοντι. Mss. ut in textu.

(33) Τῶν οἰκτιρμῶν. Sic tres mss. Editi τοῦς οἰκτιρμούς.

(34) Μὴ ὡς εἰς βάθος. Ὡς additum ex tribus

mss. nostris præter Combesianos.

(35) Μὴ ἀναπέσης. Sic quinque codices mss. Editi μὴ ἀναπέσης.

(36) Πάντας ἡμᾶς. Quæ sequuntur addita ex Regio secundo et Coisl. secundo.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΜΕ.

EPISTOLA XLV. 133

Cum quidam relictis magnis opibus monasticam vitam amplexus esset, ac postea ex summo pietatis fervore in adulterium et alia scelera incidisset, auctor epistolæ, qui cum eo Hierosolymia commoratus fuerat, peccati et scandalii magnitudinem ei exponit, simulque spe misericordiae divinæ, et exemplo Judæorum ac Gentilium, qui tunc ad Dei cultum compellebantur, ad certamen revocat.

Πρὸς μονάζοντα ἐκπεσόντα.

Ad monachum lapsum.

1. Αὐτός μοι φόβος ἐνέσκηψε τοῖς τῆς διανοίας κόλοις ἐκ τῆς περὶ σὲ ὑποθέσεως. Ἡ γὰρ τις ἀσυμπαθὲς τρόπος προκαταρξάμενος εἰς μισανθρωπίαν (37) ἔγκλημά με ῥίπτει· ἡ αὖθις συμπαθεῖν ἐθέλοντα, καὶ πρὸς τὰ πάθη καταμαλακίζεσθαι, κακῶς μετατίθῃσι (38). Διόπερ καὶ διαχαράττειν μέλλων τοῦτί μου τὸ γράμμα, τὴν μὲν χεῖρα ναρκῶσαν τοῖς λογισμοῖς ἐνέωρῶσα, τὸ δὲ πρόσωπον, ἡγορημένον ἐκ τῆς ἐπὶ σοὶ κατηφείας, ἀλλοιῶσαι οὐκ ἴσχυσα, τοσαύτης μοι ἐπὶ σοὶ κεχυμένης (39) αἰσχύνης, ὥς καὶ τὴν τοῦ στόματος σύμπτυνιν παραχρῆμα πίπτειν, τῶν χειλῶν μου εἰς κλαυθμὸν ἐκτρεπομένων. Οἴμοι, τί γράψω, ἢ τί λογισμαι ἐν τριόδῳ ἀπειλημένος; Ἐὰν ἔλθω εἰς μνήμην τῆς προτέρας σου ματαίας ἀναστροφῆς, ὅτε σε (40) περιέβρει πλοῦτος, καὶ τὸ χαμρπὲς δοξάριον, φρίττω· ἦνίκα εἶπετό σοι κολάκων πλῆθος, καὶ τρυφῆς ἀπόλαυσις πρόσκαιρος μετὰ προσωποῦς κινδύνου καὶ ἀδίκων πόρων· καὶ πῇ μὲν ἀρχοντικοὶ φόβοι διεβρίπιζόν σου τὴν τῆς σωτηρίας ὑπόνοιαν, πῇ δὲ δημοσίων θόρυβοι διεσάλευόν σου τὴν ἔσταν, ἢ τε συνοχὴ τῶν κακῶν ἀπεσφαίριζε (41) σου τὸν νοῦν πρὸς τὸν δυνάμενόν σοι βοηθεῖν· ἦνίκα κατὰ μικρὸν ἐμελέτας περιδελύπεσθαι τὸν Σωτῆρα, φέροντά μὲν πρὸς ὠφέλειαν τοὺς φόβους, ῥύομενον δέ σε, καὶ σκέποντά, παίζοντά κατ' αὐτοῦ ἐν ταῖς ἀδείας· ἦνίκα ἐγυμνάζου πρὸς μεταβολὴν σεμνοῦ τρόπου, σκυβαλίζων μὲν σου τὴν πολυκίνδυνον περιουσίαν, οἴκου τε θεραπείαν καὶ συνοίκου ὁμιλίαν ἀπαρνούμενος. Ὅλος δὲ (42) μετάρσιος, ὥσπερ ξένος καὶ ἀλλοτῆς, ἀγροῦς καὶ πόλεως ἐξαμείδων, κατέδραμες ἐπὶ τὰ Ἱεροσόλυμα, ἔνθα σοι καὶ αὐτὸς συνδιατρέφων ἐμακάριζον τῶν ἀθλητικῶν πόνων, ὅτε ἐδοματικοῖς κύκλοις νῆσις διατελῶν θεῷ προσεφίλοσφεις, ὁμοῦ καὶ τὰς τῶν ἀνθρώπων συντυχίας λόγῳ τροπῆς ὑποφειγών, ἡσυχίαν δὲ καὶ μονοτροπίαν ἑαυτῷ ἐφαρμόσας, τοὺς πολιτικούς θορύβους ἐξέκλινας (43). Σάκκῳ δὲ τραγεῖ τὸ σῶμά σου διανύτων, καὶ ζώνῃ σκληρᾷ τὴν ὀσφύν σου περισφίγγων, καρτερικῶς τὰ ὀστά σου διέθλιβες. Λαγόνας δὲ ταῖς ἐνδείαις κοιταίνων μέχρι τῶν νωτιαίων μερῶν ὑπεκλύνωσας· καὶ φασκίας μὲν ἀπαλῆς τὴν χρῆσιν ἀπηρνῆσω, ἐνδοθεν δὲ τὰς λαπάρας, σικίας (44) δίκην ὑφελκύσας, τοῖς νεφριτικοῖς χωρίοις προσκολλᾶσθαι ἐδείξαι· ὅλην δὲ τὴν τῆς σαρκὸς πειρὴν ἐκ-

1. Duplex timor subit mentis meæ sinus tua causa. Aut enim præoccupans me immisericos quidam animi motus in crimen inhumanitatis conjicit: aut rursus misereri volentem, etiam ut ad vitia remollescam, male convertit. Quare et hanc meam epistolam exaraturus, manum quidem torpescentem ratiocinationibus corroboravi; sed vulum, ex concepta propter te tristitia anxium, mutare non potui: tanto mihi, tua causa, incusso pudore, ut oris etiam flexus, labiis meis in luctum conversis, statim concideret. Hei mihi, quid scribam, aut quid cogitem in trivio constitutus? Si mihi prioris tuæ vanæ vivendi rationis veniat in mentem, cum circumfluere te divitiæ, ac humi repens gloriola, horreo: cum adulatorum te sequeretur multitudo, fruereque brevi ac temporaria voluptate, non sine manifesto periculo et iniquo quæstu: et partim quidem magistratuum timor te de salute cogitantem exagitaret: partim vero publicorum negotiorum tumultus tuam interturbarent domum, atque malorum frequentia mentem tuam ad eum, qui opitulari tibi poterat, retorqueret: cum paulatim Servatorem circumspicere meditareris, timores quidem tibi ad tuam utilitatem inferentem, liberantem vero ac prolegentem te, qui ei dum in tuto esses, illuseras: cum te ad innovandos acquirendosque honestos mores exerceres, periculosissimam tuam opulentiam nihili faciens, reique familiaris curam et uxoris consuetudinem refugiens. Quin etiam totus sublimis, velut peregrinus et erro, agris et civitatibus peragrat, petisti Hierosolyma, ubi et ipse tecum commoratus ob athleticos te labores beatum prædicabam, cum per septenarios circulos jejunos perseverans Deo philosophareris, simulque congressus humanos veluti in sugam conversus devitares, atque tranquillo ac solitario vivendi genere tibi parato, civiles tumultus declinares. Præterea corpus tuum cilicio aspero lancinans, et zona dura astringens lumbos tuos, patienter ossa tua atterebas. Quin et ilia inedia concavans, ea usque ad dorsi partes laxa effecisti, atque fasciæ mollis rejecto usu, abdomen intrinsecus cucurbitæ in morem contractum, renibus adhærescere cogebas. Ad hæc, evacuato carnis

(37) Μισανθρωπίας. Coisl. primus μισαδελφίας, odii fratrum.

(38) Μετατίθῃσι. Quatuor mss. codices, non tam antiquissimi, habent διατίθῃσι. Miror Combesium legi velle διατίθῃσι.

(39) Ἐπὶ σοὶ κεχυμένης. Duo codices pro his vocibus habent ἐπιχευμένης. Colbert. et primus Coislinianus ἐπιχειμένης.

(40) Ὅτε σε. Codices non pauci ὅτε σοι, unus δὲ σου. Papiro post editi κολάκων πλῆθη. Sex mss. ut in textu.

(41) Ἀπεσφαίριζε. Sic Harl., Coisl. primus, Medic. et plures alii. Editi ἀπεσφαίρισε. Paulo post in tribus codicibus recentioribus deest σοι ante τὸν Σωτῆρα.

(42) Ὅλος δέ. Sic Harl., Coisl. primus et plures alii. Editi ὅλος δέ.

(43) Ἐξέκλινας. Ita sex mss. non ut in editis ἐξέκλινες.

(44) Σικίας. Editi σικίου contra omnium mss. codicum fidem.

* Alias IV.

toto adipe, exsiccasti strenue meatus sub ventre sitos, et ipso ventre inedia coarctato, faciebas ut costatae partes, tecti quasi quaedam eminentia, umbram inducerent **134** partibus umbilici, atque contracto toto organo, nocturnis horis confitens Deo, lacrymarum rivis barbæ pilos madefactos complanabas. Quid autem opus est recensere me singula? Memineris quot sanctorum ora exceperis osculo, quot sacra corpora amplexus sis, quot viri manus tuas velut intaminatas foverint; quot servi Dei, velut venerantes, confugerint ad genua tua complectentes.

2. At horum quis tandem finis? Adulterii fama nuntiati crimen, sagitta velocius pervolans, aures nostras sauciat, acutiore stimulo viscera nostra compungens. Quæ tam artificiosa præstigatoris versutia in tam perniciosum casum te conjecit? Quænam diaboli sinuosa retia te constringentia, virtutis nervos immobiles reddiderunt? Quo abiere laborum tuorum narrationes? Sed fortasse æquum non est his fidem adhibere? Et quomodo non ex manifestis ea etiam credemus quæ hactenus abscondita fuerunt? siquidem animæ quæ ad Deum confugiebant, juramentis horrendis obstrinxisti, cum tamen nominatim quidquid his oculis, *est et non*, amplius est, diabolo attribuitur ⁴⁵. Itaque simul quoque exitiosi perjurii fuisti sponsor, atque instituti ascetici caractere in contemptum adducto, ad apostolos usque ipsumque Dominum dedecus ac infamiam transmisisti. Decorasti castitatis gloriationem; labe aspersisti continentie votum, captivorum facti sumus iracundia, a Judæis et gentilibus res nostræ in scenam et actus deducuntur. Discidisti monachorum studium; diligentiores cautioresque in metum formidinemque conjecisti, adhuc diaboli potestatem admirantes; negligentiores vero ad sequendum incontinentie exemplum traduxisti. Dissolvisti, quantum in te fuit, gloriationem Christi, qui dixit: *Confidite, ego vici mundum* ⁴⁶, ejusque principem. Creatorem dedecoris miscuisti patriæ. Vere implevisti Proverbium, *Velut cervus sagitta iectus in fecore* ⁴⁷. Sed quid jam? Non cecidit fortitudinis turris, o frater: non obsorduerunt correctionis ac convectionis remedia: non occlusa est civitas perfugii. Ne in profundo malorum permanes, nec te tradas homicidæ. Novit Dominus elisos erigere. Ne procul fugias, sed ad nos recurre. Resume iterum labores juveniles, secundis recte factis humi repentem sordidamque voluptatem delens. Respice

A κενώσας, τοὺς τῶν ὑπογαστρῶν ὀχετοὺς γενναίως ἐξήρνας, γαστέρα τε αὐτὴν ταῖς ἀστίαις συμπύ-
ξας, τὰ πλευρίτικὰ μέρη, ὥστερ τινα στέγης ἐξοχὴν,
τοῖς τοῦ ὀμφαλοῦ μέλεσιν (45) ἐπισκίαζες, καὶ συν-
εσταλμένῳ ὅλῳ τῷ ὀργάνῳ, κατὰ τὰς νυκτερινὰς
ῥάρας ἀνθολογοῦντες τῷ Θεῷ, τοῖς τῶν δακρύων
ὀχετοῖς τὴν γενεάδα ἐμβροχὸν καθωμάλιζες. Καὶ τί
με δεῖ καταλέγειν ἑκαστά; Μνήσθητι ὅσα ἁγίων
στόματα φιλήματι κατησπάσσω, ὅσα ἱερὰ σώματα
περιπτύξω, ὅσοι σου τὰς χεῖρας ὡς ἀχράντους περι-
έθαιπον· ὅσοι δούλοι Θεοῦ, ὥστερ λατρεῖς, ὑπέδρα-
μον τοῖς γόνασι σου περιπλεκόμενοι.

2. Καὶ τοῦτων τὸ τέλος τί; Μοιχικῆς φήμης δια-
βολῇ, βέλους ὀξύτερον διπταμένη, πτερῶσκει ἡμῶν
τὰς ἀκοὰς, ἀκραιότερῳ κέντρῳ τὰ σπλάγχνα ἡμῶν
διανύττουσα. Τίς ἡ τοῦ γόητος (46) τοσαύτη ἐντε-
χνος ποικίλια εἰς τοσοῦτον (47) σε περιήγαγεν ὀλέ-
θριον σκέλισμα; Ποία πολυπόλοια τοῦ διαβόλου δι-
κτυα, περισφιγμένα σε, τὰς τῆς ἀρετῆς ἐνεργείας
ἀκινήτους ἀπέληγε; Ποῦ μοι τὰ διηγήματα τῶν σὺν
πόνων οἴχεται; Ἄρα γὰρ ἀπιστήσαι θέλεις; Καὶ πῶς
οὐχὶ ἐκ τῶν ἐναργῶν καὶ τὰ τέως ἀφανῆ εἰς πίστιν
δεξιόμειθα; εἰ τὰς τῷ Θεῷ προσφυγούσας (48) ψυχὰς
φρικτοῖς ὄρκοις καταλείπεις, ὅποτε παρατετηρημέ-
νως τοῦ καὶ καὶ τοῦ οὐ τοῦ περιττὸν τῷ διαβόλῳ
προσενέμῃται. Ὅμοῦ τοίνυν καὶ παρορτίας ὀλε-
θρίου γένονας ἐγγυος, καὶ φαυλίσας τῆς ἀσκήσεως
τὸν χαρακτήρα, μέχρι τῶν ἀποστόλων καὶ αὐτοῦ τοῦ
Κυρίου ἀνέπεμψας τὸ αἶσχος. Κατήσχυνας τὸ τῆς
ἀγνείας καύχημα, ἐρωμήσω τῆς σωφροσύνης τὸ
ἐπάγγελμα· ἐγενόμεθα αἰχμαλώτων τραγεῖδια· Ἰου-
δαίοις καὶ Ἑλλήσι δραματοῦργεῖται τὰ ἡμέτερα.
Διέτμεες φρόνημα μοναχῶν, τοὺς ἀκριβεστέρους εἰς
φόβον καὶ δειλίαν ἤγαγες, θαυμάζοντας ἐπὶ τοῦ δια-
βόλου τὴν δύναμιν· τοὺς ἀδιαφόρους εἰς ἀκολασίας
ζῆλον μετέθηκες. Ἐλύσας, ὅσον ἐπὶ σοί, τὸ τοῦ
Χριστοῦ καύχημα, *θαυρήσεις*, λέγοντος, ἐγὼ νερὶ-
κηκα τὸν κόσμον, καὶ τὸν τοῦτον (49) ἄρχοντα.
Ἐξέρσας τῇ πατρὶδι κρατῆρα δυσφημίας· ὅντως
εἰς ἔργον ἤγαγες τὸ τῆς Παροιμίας (50)· Ὡς ἔλαφος
τοξευθεὶς εἰς τὸ ἦπαρ. Ἀλλὰ τί νῦν; Οὐ πέπτω-
κεν ὁ τῆς ἰσχύος πύργος, ἀδελφε· οὐκ ἐμωμήθη τὰ
τῆς ἐπιστροφῆς φάρμακα· οὐκ ἀπαικλίσθη τοῦ κατα-
φευκτηρίου ἡ πόλις. Μὴ τῷ βάθει τῶν κακῶν ἐνα-
πομείνης· μὴ χρήσης (51) σεαυτὸν τῷ ἀνθρωποκτόνῳ.
Οἶδεν ἀνορθοῦν κατερραγμένους ὁ Κύριος. Φεύγε μὴ
μακρὰν, ἀλλὰ πρὸς ἡμᾶς ἀνάδραμε. Ἀνάλαβε πάλιν
νεανικούς πόνους, δευτέρους κατορθώμασι διαλύων
τὴν χαμαζῆλον καὶ γλοιώδη (52) ἥδονήν. Ἀνάευσον
εἰς τὴν τοῦ τέλους ἡμέραν, οὕτω προσεγγίσαςαν τῇ

⁴⁵ Matth. v, 37. ⁴⁶ Joan. xvi, 33. ⁴⁷ Prov. vii, 22, 23.

(45) *Μέλεισιν*. Coisl. primus μέλεισιν.

(46) *Τοῦ γόητος*. Suspecte mihi sunt hæ voces, quæ desunt in duobus vetustissimis codicibus Harl. et Coisl. primo.

(47) *Εἰς τοσοῦτον*. Reg. secundus εἰς τοῦτο. Paulo post cod. Clarom. ὑποσκέλισμα.

(48) *Προσφυγούσας*. Duo mss. προσφυγούσας.

(49) *Καὶ τὸν τοῦτον*. Editi καὶ τὸν τοῦ κόσμου τοῦτον. Omnes nostri codices ut in textu.

(50) *Τὸ τῆς παροιμίας*. Sic emendavimus, ope codicis Harl. et aliorum duorum, quod erat in editis τὰς παροιμίας.

(51) *Μὴ χρήσης*. Sic Harl., Coisl. primus et tres alii. Editi μὴ χρήσης.

(52) *Γλοιώδη*. Sic cod. Clarom. et Paris., quorum scriptura videtur præferenda et editis in quibus legitur γλυκώδη, et aliis mss. partim γλοιώδη habentibus, partim γλοιώδη.

(53)
jus ep
(54)
Editi
vetust
sequun
Paulo
τοιοῦτ
τὸ σῶμ
(55)
ulterqu
γῆ; βλ

ζωῇ ἡμῶν, καὶ γινώθι πῶς λοιπὸν Ἰουδαίων καὶ Ἑλ-
λῆνων παῖδες συνελκύνονται πρὸς θεοσέδειαν, καὶ μὴ
ἀπαξάπλως ἀπαρνήσῃ τὸν τοῦ κόσμου Σωτῆρα· μὴ σε
ἡ φρικωδέστατη ἐκείνη καταλάβῃ ἀπόφασις, ὅτι,
Ὅσα ὀδα ὑμᾶς, τίνες ἐστέ.

(53) ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΜΓ'.

Virginem lapsam vehementer arguit auctor epistolae, eamque virginitalis voto, quod negabat, vere obstrictam fuisse o-
monstrat; ac dolore suum significat, quod, Christo sponso derelicto, impium corruptiorem elegerit. Postremo mortis,
judicii et aeterni supplicii metui, ac spe misericordiae divinae ad poenitentiam adducere conatur.

Πρὸς παρθένον ἐκπεσοῦσαν.

1. Νῦν καιρὸς ἐκδοῆσαι τὸ προφητικὸν ἐκεῖνο, καὶ
εἰπεῖν· Τίς δώσει τῇ κεφαλῇ μου ὕδωρ, καὶ τοῖς
ὀφθαλμοῖς μου πηγὴν δακρύων, καὶ κλαύσομαι
τοὺς τετραυματισμένους (54) θυγατέρας λαοῦ μου;
Εἰ γὰρ καὶ τοῦτους βαθεῖα περιέχει σιγῇ, καὶ κείν-
ται ἀπαξ κεκαρωμένοι τῷ δεινῷ, καὶ τῷ καιρῷ τῆς
πληγῆς ἀφηρημένοι καὶ αὐτὴν ἡδὴ τοῦ πάθους τὴν
αἰσθησιν· ἀλλ' οὐχ ἡμᾶς γε παρῖεναι ἀδακρυτὴ τοσ-
οῦτον πῶμα χρή. Εἰ γὰρ Ἰερεμίας τοὺς ἐν πο-
λέμῳ τὰ σώματα πεπληγότες μυρίων θρῆνων ἀξι-
κῶς ἐκπρὶν· τί ἂν τις εἴποι πρὸς τηλικαύτην ψυχῶν
συμπορίαν; Ὁ τραυματία σου, φησὶν, οὐ τραυμα-
ταία βομβαία, καὶ οἱ νεκροὶ σου οὐ νεκροὶ πολέ-
μου. Ἀλλὰ τὸ κέντρον τοῦ ὄντος θανάτου, τὴν χαλε-
πὴν ἀμαρτίαν ὁδύρομαι, καὶ τὰ πεπρωμένα τοῦ
πονηροῦ βέλη, ψυχὰς ὁμοῦ μετὰ σωμάτων βαρβαρι-
κῶς καταπλέξαντα. Ἡ μέγαλα (55) ἂν στενάξειαν οἱ
τοῦ θεοῦ νόμοι, τηλικούτον ἄγος ἐπὶ γῆς ἐπιδύον-
τες, οἷγε ἀπαγορεύοντες ἀεὶ καὶ βοῶντες, πάλαι
μὲν· Ὅσα ἐπιθυμήσεις τὴν γυναῖκα τοῦ πλη-
στοῦ σου· διὰ δὲ τῶν ἁγίων Εὐαγγελίων, ὅτι Πᾶς ὁ
ἐμβλέπων (56) γυναῖκα πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι αὐτῆς
ἡδὴ ἐμολύσεν αὐτὴν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ. Νῦν
δὲ ἐφορῶσιν αὐτὴν ἀδεῶς μοιγευομένην τοῦ Δεσπό-
του (57) τὴν νύμφην, ἥς ἡ κεφαλὴ ὁ Χριστός. Στε-
νάξεις δ' ἂν καὶ αὐτὰ τῶν ἁγίων τὰ πνεύματα (58)
Φινεὺς μὲν ὁ ζηλωτὴς, ὅτι μὴ καὶ νῦν ἔξιστιν αὐτῷ,
τὸν τειρομάστιγον μετὰ χεῖρας λαβόντι, σωματικῶς
ἐκδικῆσαι τὸ μῦθος· ὁ δὲ Βαπτιστὴς Ἰωάννης, ὅτι
μὴ δύναται, καταλιπὼν τὰς ἀνὺ διατριβάς, καθάπερ
τότε τὴν Ἐρημον, ἐπὶ τὸν ἑλεγχόν· τῆς παρανομίας
δραμεῖν, καὶ εἰ παθεῖν τι δέοι, τὴν κεφαλὴν ἀποθέ-
σθαι μᾶλλον ἢ τὴν παρῆρσίαν. Τάχα δὲ (59) μᾶλλον
εἴπερ καὶ ἡμῖν, κατὰ τὸν μακάριον Ἀβελ, καὶ αὐτὸς
ἀποθανὼν ἐστὶ λαλεῖ, καὶ νῦν βοᾷ καὶ κέκραγε μείζον
ὁ Ἰωάννης ἢ περὶ τῆς Ἡρωδιάδος τότε, ὅτι ἐξεστὶ
σοι εἶχειν αὐτήν. Καὶ γὰρ, εἰ τὸ σῶμα Ἰωάννου,

A ad finis diem, ita vitae nostrae vicinum ac propin-
quum, et nosce quomodo jam Iudaeorum et Gentili-
um filii a Dei cultum compelluntur, nec omnino
abneges mundi Servatorem: ne te maxime horri-
bilis illa comprehendat sententia: Non novi vos,
quoniam sitis.

EPISTOLA XLVI 135:

Ad virginem lapsam.

4. Nunc tempus exclamandi propheticum illud,
ac dicendi: Quis dabit capiti meo aquam, et oculis
meis fontem lacrymarum, et deplorabo vulneratos
filias populi mei? Quamvis enim illos altum si-
lentium teneat, jaceantque semel malo obruti, ac
lethale vulnus ipsum etiam mali sensum abstulerit;
uos tamen sine lacrymis tantum casum praetermit-
tere non oportet. Etenim, si quorum corpora in
bello percussa erant, eos Jeremias innumeris la-
crymis dignos judicavit: quidnam quis dixerit in
tanta animarum calamitate? Vulnerati tui, inquit,
non sunt vulnerati gladii, et mortui tui non sunt
mortui belli. Sed verae mortis aculeum desleo,
peccatum grave, et ignita maligni jacula, quae ani-
mas una cum corporibus crudeliter combussere.
Certe scelere tanto in terra conspecto valde inge-
muerint Dei leges, quae interdicunt semper, ac
clamant, olim quidem, Non concupisces uxorem
proximi tui: per sacra vero Evangelia: Quis-
quis viderit mulierem ad concupiscendum eam, jam
mœchatus est eam in corde suo. Nunc autem
vident adulterium impudenter committere ipsam
Domini sponsam, ejus caput Christus. Profecto
et ipsi ingemiscant, sanctorum spiritus: Phinees
quidem zelotes, quod non etiam nunc ei liceat,
hasta in manu sumpta, corporaliter scelus ulcisci:
Joannes vero Baptista, quod non possit, relictis
supernis sedibus, ut olim solitudinem, ad redar-
guendam iniquitatem accurrere; ac si quid pati
oporteat, caput potius amittere quam loquendi li-
bertatem. Quin potius, siquidem et nobis beati
Abelis exemplo, licet mortuus, adhuc loquitur,
etiam nunc clamat et vociferatur altius Joannes,
quam olim de Herodiade: Non licet tibi habere
eam. Etsi enim Joannis corpus, prout naturae
necessarium est, divinam sententiam excoepit, si-
letque lingua; Tamen verbum Dei non est alliga-

⁵³ Luc. xiii, 27. ⁵⁴ Jerem. ix, 1. ⁵⁵ Isa. xxii, 2.

⁵⁶ Deut. v, 21. ⁵⁷ Matth. v, 28. ⁵⁸ Matth. xiv, 4.

(53) Ruffini translationem antiquam Latinam hu-
jus epistolae habes t. III, p. 740 seqq.

(54) Τὸς τετραυματισμένους. Sic mss. octo.
Editi τὸ σύντριμμα. Habent tamen ut editi, duo
vetustissimi codices Med. et Coisl. primus. Sed quae
sequuntur scripturam aliorum codicum confirmant.
Paulo post Coisl. primus τηλικούτον πῶμα, alius
τοιούτου, tres alii τοιούτο. Mox idem Coisl. primus
τὸ σῶμα πεπληγότες.

(55) Ἡ μέγαλα. Sic uterque Coisl.. Regii tres et
ulterque Bigot. Editi ἡ μέγα. Mox tres codices ἐπὶ
γῆ: βλέποντες.

(56) Ὁ ἐμβλέπων. Hic variant codices mss. Ha-
bent alii ὁ βλέπων, alii ὁ ἐμβλέψας, plerique πρὸς
τὸ ἐπιθυμῆσαι αὐτήν.

(57) Τὸν Δεσπότην. Ita septem mss. melius, quam
editi τὴν ποτε τοῦ ἐπουρανίου Δεσπότης νύμφην.

(58) Τὰ πνεύματα. Duo codices τὰ τάγματα. Sic
etiam Paris. in margine.

(59) Τάχα δέ. Desunt haec in plerisque codicibus
mss., in quibus legitur μᾶλλον δέ. Coisl. primus et
Med. consentiunt cum editis. Paulo post nonnulli
codices αὐτήν. Τὸ μὲν γὰρ σῶμα.

* Alius V.

am 24. Qui enim, nuptiis cui servi violatis, loquendi libertatem ad mortem usque perduxit, quoniam esset animo futurus, si tantam contumeliam sancto Domini thalamo illatam conspiceret?

2. At tu, postquam divinæ illius conjunctionis abiecasti jugum, atque intaminatum veri regis thalamum fugiens, in turpem illam impiamque corruptelam fœde lapsa es, cum jam non habes quomodo amaram hanc accusationem effugas, **136** nec ullo modo aut arte malum illud abscondere queas, præceptis in audaciam prorumpis. Et quoniam impius, in profundum malorum lapsus, deinceps contemnit, ipsa etiam pacta cum vero sponso inita abnegas, neque esse te virginem, nec unquam promississe clamitans, quamvis multa acceperis, multa demonstraveris virginitatis pignora. Revoca tibi in memoriam præclaram professionem, quam professus es coram Deo, angelisque et hominibus. Revoca tibi in memoriam societatem venerandam, et sacrum virginum chorum, ac cœlum Domini, et Ecclesiam sanctorum. Memineris quoque ancilæ in Christo aviæ, quæ virtute juvenescit etiamnum, et floret: matris itidem quæ in Domino cum illa decernat, et novis quibusdam ac insuetis laboribus consuetudinem dissolvere conatur: similiter et sororis partim illas pro viribus imitantis, partim etiam vincere contententis, et avita præclare facta virginitatis ornameto superantis, et te sororem, uti putabat, ad simile certamen tum sermone, tum vita haud ignave provocantis. Horum recordare, et angelicæ una cum eis circa Deum choreæ, et spiritualis in carne vitæ, et cœlestis in terra instituti. Recordare dierum tranquillorum, et noctium illuminatarum, et cantilenarum spiritualium, et psalmodiæ sonoræ, precum sanctarum, thori casti atque intaminati, virginis progressus, mensæ sobriæ, ac præclare precantis ut incorrupta tibi virginitas servaretur. Ubi tua illa gravis species et honesti mores, vestis vilis virginem decens, pulcher ex pudore rubor, et decorus ex abstinence ac vigiliis efflorescens pallor, atque omni pulchro colore decentius elucescens? Quoties in precibus pro virginitate citra maculam servanda, forte lacrymas effudisti? Quot litteras ad sanctos exarasti, per quas tibi eorum efflagitabas preces, ²² II Tim. II, 9.

(60) *Euragelas*. Nonnulli mss. κοινωνίας.

(61) *Τὸ δεῖνόν*. Deest tūto in octo mss. Paulo post in sex deest pariter ἀληθινόν. Sed utrumque legitur in vetustissimis codicibus Coisl. et Med. In Harleiano non exstat hæc epistola.

(62) *Ἐτι καὶ*. Sic Coisl. primus et Med. Corrupta in editis ἀρετῇ, ἢ τότῃ.

(63) *Ἀθήσει*. Ita codices mss. octo, melius quam editi ἀληθείῃ.

(64) *Τὰ τῆς συνηθείας*. Sic duo antiquissimi codices Coisl. et Med. Editi τῆς συνηθείας τὸ κράτος, consuetudinis robur dissolvere. Mox editi τὰ μὲν κράτος ἐκείνης. Deest illud, κατὰ κράτος, in octo mss.; et duo tantum habent ἐκείνας, nempe Coisl. primus et Coll., quos secuti sumus.

A κατὰ τὸ ἀναγκαῖον τῇ φύσει, τὸν θεῖον ἔρον ἐδέξατο, καὶ ἡ γλῶσσα σιγῇ. 'Αλλ' ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ οὐ δέδεται. Ὁ γὰρ, ἐπειδὴ συνδούλου γάμος ἡθελεῖτο, μέχρι θανάτου τὴν παρόρησιν προσαγαῶν, τί ἂν πάθοι τηλικαύτην ἐφορῶν ὕβριν περὶ τὸν ἅγιον τοῦ Κυρίου νυμφῶνα;

2. Ἀλλὰ σὺ, τῆς θείας ἐκείνης συναφείας (60) τὸν ζυγὸν ἀπορρίψασα, καὶ τὸν μὲν ἄχραντον τοῦ ἀληθινοῦ βασιλέως ἀποδράσα νυμφῶνα, πρὸς δὲ τὴν αἰμιον ταύτην καὶ ἀσεβῇ φθορᾷ αἰσχροῦς πεσοῦσα, ἐπεὶ οὐκ ἔχεις πῶς τὴν πικρὰν ταύτην κατηγορίαν ἐκφυγῆς, οὐδέ τίς ἐστὶ σοι τρόπος οὐδὲ μηχανὴ τὸ δεινόν (61) τοῦτο συγκαλύψαι, ὁμοσε τῇ τόλμῃ χωρεῖς. Καὶ ἐπειδὴ περ ἀσεβῆς, ἐμπροσθεν εἰς βίβλος κακῶν, λοιπὸν καταφρονεῖ, αὐτὰς ἀπαρτὴν τὰς πρὸς τὸν ἀληθινὸν νυμφῶνα συνθήκας, οὕτε εἶναι παρθένος, οὕτε ὑποσχέσθαι ποτὲ βοῦσα, ἢ πολλὰ μὲν ἐδέξω, πολλὰ δὲ ἐπεδείξω παρθενίας συνθήματα. Μνήσθητι τῆς καλῆς ὁμολογίας, ἣν ὁμολόγησας ἐνώπιον Θεοῦ καὶ ἀγγέλων καὶ ἀνθρώπων. Μνήσθητι τῆς σεμνῆς συνοδίας καὶ ἱεροῦ παρθένων χοροῦ, καὶ συναγωγῆς Κυρίου, καὶ Ἐκκλησίας ὁσίων· καὶ γηραλέας ἐν Χριστῷ μάμμης νεαζούσης ἐτι καὶ (62) ἀμαζούσης τὴν ἀρετὴν, καὶ μητρὸς ἐν Κυρίῳ πρὸς ἐκείνην ἀμιλλωμένης, καὶ ξένοις τισὶ καὶ ἀθέσει (63) πόνοις καταλύειν φιλονεικούσης τὰ τῆς συνηθείας (64), καὶ ἀδελφῆς ὁμοίως τὰ μὲν ἐκείνας μιμουμένης, τὰ δὲ καὶ ὑπερβαίνειν φιλοτιμουμένης, καὶ τοῖς παρθενοῖς πλεονεκτῆμασιν ὑπερακοντιζούσης τὰ προγονικὰ κατορθώματα, καὶ σὲ τὴν ἀδελφὴν, ὡς ἔμετο, πρὸς τὴν τῶν ἱστων ἀμιλλαν καὶ λόγῳ καὶ βίῳ φιλοπόνης ἐκκαλουμένης. Μνήσθητι τούτων, καὶ ἀγγελικῆς περὶ τὸν Θεὸν μετ' ἐκείνων χορείας, καὶ πνευματικῆς ἐν σαρκὶ ζωῆς, καὶ οὐρανόθεν ἐπὶ γῆς πολιτεύματος. Μνήσθητι ἡμερῶν ἀθορόβων, καὶ νυκτῶν πεφωτισμένων, καὶ ᾄδων πνευματικῶν, καὶ ψαλμῶν εὐχῆς, καὶ προσευχῶν ἀγίων, καὶ ἀγνῆς καὶ ἀμιάντου κοίτης, καὶ παρθενοῦς προόδου, καὶ ἐγκρατοῦς τραπέζης, καὶ καλῶς εὐχομένης τὴν παρθενίαν σοι ἀφθορον τηρηθῆναι (65). Ποῦ δὲ σοι τὸ σεμνὸν ἐκεῖνο σχῆμα, ποῦ δὲ τὸ κόσμιον ἥθος, καὶ ἐσθῆς λιτὴ, παρθένω πρέπουσα, καὶ καλὸν μὲν τὸ ἐξ αἰδοῦς ἐρῶδημα, εὐπρεπὲς δὲ ἡ ἐξ ἐγκρατείας καὶ ἀγρυπνίας ἐπανθούσα ὠχρότης, καὶ πάσης εὐχροίας χαριέστερον ἐπιλάμπουσα; Ποσάκις ἐν προσευχαῖς, ὕπῃ τοῦ τηρῆσαι (66) τὴν παρθενίαν ἀσπιλον, ἰσως ἐξέχεας δάκρυα; Πόσα δὲ γράμματα πρὸς τοὺς

(65) *Καὶ καλῶς... τηρηθῆναι*. Editi post hæc verba addunt iterum κοίτης, eaque collocant ante καὶ ἐγκρατοῦς τραπέζης καὶ παρθενοῦς προόδου. Aliter antiqui codices, in primis Coisl. et Med. quos secuti sumus. Melius tamen videtur abesse a Bigot. utroque illud καὶ καλῶς... τηρηθῆναι. Crediderim has voces referendas esse ad ea quæ supra de virginis sorore dicuntur, ac inde excidisse. Iisdem codicibus freti legimus paulo post ποῦ δὲ σοι, pro eo quod erat in editis ποῦ μὲν σοι, et delevimus καὶ ante παρθένω.

(66) *Τηρῆσαι*. Post hanc vocem editi addunt ὅτι quod deest in mss. octo. Statim editi ἐξεδάκρυσα. Mss. sex ἐξέχεας δάκρυα, duo ἐξέχεας δάκρυον.

ἀγίους (67) ἐχάραξας, δι' ὧν ἤξλους ὑπερεύχεσθαι σου, οὐχ ἵνα γάμου ἀνθρωπίνου, μᾶλλον δὲ τῆς ἀτίμου ταύτης φθορᾶς ἐπιτύχῃς, ἀλλ' ἵνα τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ μὴ ἐκπέσῃς; Ποσάκις δὲ δῶρα τοῦ νυμφίου ἐδέξω; Τί δεῖ καὶ λέγειν τὰς δι' ἐκεῖνον παρὰ τῶν ἐκείνου τιμὰς; τὰς μετὰ παρθένων συμβιώσεις; τὰς σὺν ἐκείναις προόδους; τὰς παρὰ παρθένων δεξιώσεις; τὰ ἐπὶ παρθενίᾳ ἐγκώμια; τὰς παρθενικὰς εὐλογίας; τὰ ὡς πρὸς παρθένων γράμματα; Ἀλλὰ νῦν, ὀλίγην αὖραν δεξαμένη τοῦ ἀερίου πνεύματος, τοῦ νῦν ἐνεργοῦντος ἐν τοῖς υἱοῖς τῆς ἀπειθείας, πάντων ἐκείνων ἐξαρνος γέγονας· καὶ τὸ τίμιον ἐκεῖνο καὶ περιμάχτητον κτήμα βραχείας ἡδονῆς ἀντικατηλλάξω, ἢ πρὸς καιρὸν μὲν λιπαίνει σὺν φάρυγγι, ὑστέρων δὲ (68) πικρότερον χολῆς εὐρήσεις.

3. Ἐπὶ τούτοις τίς οὐκ ἂν πενήσας εἴποι, Πῶς ἐγένετο πόρνη πόλις πιστὴ Σιών; Πῶς δὲ οὐκ ἂν αὐτὸς ὁ Κύριος ἀποφθέγγαιτο πρὸς τινά (69) τῶν νῦν ἐν πνεύματι Ἱερουσαλὴμ περιπατούντων, *Εἶδες δ' ἐποίησέ μοι ἡ παρθένος τοῦ Ἰσραὴλ*; Ἐγὼ ἐμνηστευσάμην αὐτὴν ἑμναυτῷ ἐν πίστει καὶ ἀφθαρσίᾳ, ἐν δικαιοσύνῃ, καὶ ἐν κληρίᾳ, καὶ ἐν ἐλπίδι καὶ οἰκτιρμοῖς, καθὼς καὶ διὰ Ὡσηὲ τοῦ προφήτου αὐτῇ ἐπηγγειλάμην (70). Αὐτὴ δὲ ἡγαπήκει ἄλλοτερούς, καὶ ζῶντος ἐμοῦ τοῦ ἀνδρός, μοιχαλὶς χρηματίζει, καὶ οὐ φοβέται γενομένη ἀνδρὶ ἐτέρῳ. Τί δὲ ἄρα ὁ νυμφαγωγὸς, ὁ θεὸς καὶ μακάριος Παῦλος, ὁ τε ἀρχαῖος ἐκεῖνος, καὶ ὁ νέος οὗτος, ὅψ' ὅ μεσίτη καὶ διδασκάλῳ, τὸν πατρῶον (71) οἶκον καταλιπούσα, τῷ Κυρίῳ συνήφθη; Ἄρα οὐκ ἂν εἴποι τῷ τοσοῦτῳ κακῷ περιπατήσας ἐκέτερος; Φόβος γὰρ δὲν ἐφοδούμην, ἡλθέ μοι, καὶ δὲν ἐδεδοίκεν, συνήνησέ μοι. Ἐγὼ μὲν γὰρ οὐ ἡμωσάμην ἐν ἱ ἀνδρὶ παρθένον ἀγνήν παραστήσαν αὐτῷ Χριστῷ, καὶ ἐφοδούμην αὐτῷ μὴ πως, ὡς ὁ θεὸς ἐξηπάτησεν Εὐάν ἐν τῇ πανουργίᾳ (72) αὐτοῦ, οὕτω φαρῇ ποτὲ τὰ νοήματά σου. Διὰ τοι τοῦτο μυρίαὶ μὲν ἐπὶ ὁδοῖς ἐπειρώμην αὐτῷ (73) καταστέλλειν τὸν παθῶν τὸν τάραχον, μυρίαὶ δὲ φυλάκαὶς συντηρεῖν τὸν Κυρίῳ τὴν νύμφην καὶ τὸν βίον αὐτῆς ἀγαπᾶν διεξῆεν, ὅτι δὴ μόνῃ ἡ ἀγαμία μεριμνᾷ τὰ τοῦ Κυρίου, ἐν ᾗ ἅγια τῷ σώματι καὶ τῷ πνεύματι· καὶ τὸ ἀξίωμα τῆς παρθενίας ὑψηλοῦμην, καὶ ναὶν σε θεοῦ προσανορεύων, οἰνοὶ πετρῶν ἐδίδουν τῇ προθυμίᾳ (74).

⁶⁷ Isa. i, 21. ⁶⁸ Jerem. xviii, 13. ⁶⁹ Ose. ii, 17. ⁷⁰ Job iii, 23. ⁷¹ II Cor. xi, 2. ⁷² Ibid. 3. ⁷³ I Cor. vii, 54.

67) Πρὸς τοὺς ἀγίους. Editi addunt πολλάκις, sed melius deest in Coisl. primo. Sic etiam editi paulo post, παρὰ τοῦ νυμφίου, sed praepositio deest in octo mss.

68) Ὑστερον δέ. Sic antiqui codices. Editi ὑστέρων μέντοι. Ibidem post εὐρήσεις addunt editi καὶ ἡκοντὸν μένον μᾶλλον μαχαίρας διατόμου, et magis acutam gladio accipite. Sed haec desunt in septem mss. Desunt pariter in octo veteribus libris quae post has voces, πιστὴ Σιών, leguntur in editis, ἢ ποτὲ πλήρης χρίσεως, ἐν ᾗ δικαιοσύνη ἐκοιμήθη ἐν αὐτῇ, νῦν δὲ φανεύεται· quae olim plena iudicio, in qua iustitia quiescebat, nunc autem homicida.

69) Ἀποφθέγγαιτο πρὸς τινά. Sic omnes codices mss. Editi ἀποφθέγγαι πρὸς τινά.

70) Ἐπηγγειλάμην. Male in editis ἐπηγγελά-

A non ut humanas nuptias, imo ignominiosam illam corruptionem assequeretur, sed ut a Domino Jesu non excederet? Quoties sponsi accepisti dona? Quid opus est honores etiam illius causa ab iis qui ejus sunt, delatos memorare? convictum cum virginibus? factos cum eisdem progressus? salutationes a virginibus exhibitas? laudes ob virginitatem? virginis eulogias, litteras ut ad virginem scriptas? At spiritus aerii, qui nunc in filiis contumaciae operatur, exigua astra modo suscepta, abnegasti haec omnia, et pretiosam illam et dimicatione omni retinendam possessionem brevi voluptate commutasti: quae ad tempus quidem guttur tuum illinit et exhilarat, sed postea felle amarior comperitur.

B 3. Ad haec quis non ingemiscens dicat: Quomodo **137** facta est meretrix civilis fidelis Sion? Quomodo autem non ipse Dominus ad eorum, qui nunc in Jeremiae spiritu ambulant, aliquos dicat: Vidisti quae fecit mihi virgo Israel? Ego respondi ipsam mihi ipsi in fide et integritate, in iustitia et in iudicio et in misericordia atque miserationibus. quemadmodum et per Oseam prophetam ei promisi. Ipsa vero dilexit alienos, et vivente me viro, adultera audit, nec veretur viri alterius esse. Quid vero sponsae dux divinus ac beatus Paulus, vetus ille, et novus hic, quo sequestro ac doctore, relicta paterna domo, Domino conjuncta es? An non dicat tanto malo dolens uterque? Timor enim quem timebam, venit mihi, et quem metuebam, occurrit mihi. Desponsari enim te uni viro, virginem castam exhibere Christo: sed metuebam semper, ne quodam modo, ut serpens Evam decepit versutia sua, ita aliquando corrumpere sentis tui. Quapropter innumeris incantamentis semper conatus sum affectuum tumultum comprimere, et innumeris excubiis Domini sponsam custodire, et vitam inuuptae semper exponebam, quod inuupta sola curat quae Domini sunt, ut sit sancta corpore et spiritu; et virginitatis dignitatem enarrabam, et templum Dei te appellans, velut alas addebam, alacritate erigens ad Jesum; et per mali timorem ad cavendum casum suppetias ferebam, cum dicerem: Si quis templum Dei profanat, hunc perdet

D μὲν. Mox editi τοῦ ἀθανάτου ἀνδρός, sed melius abest illud, ἀθανάτου, a Med. et Coisl. primo.

(71) Πατρῶον. Plerique mss. μητρῶον Velutissimi tamen Coisl. et Med. et alii nonnulli habent ut editi.

(72) Ἐν τῇ πανουργίᾳ. Praepositio addita ex sex mss. Mox editi ante has voces, διὰ τοι τοῦτο, addunt ἀπὸ τῆς ἀπλότητος τοῦ Χριστοῦ. Sed haec desunt in omnibus mss. Ibidem editi ταῖς πνευματικαῖς ἐμπόδοις, spiritualibus incantamentis. Sed melius duo antiquissimi codices Coisl. et Med., quos in textu secuti sumus.

(73) Ἀεὶ. Deest in iisdem duobus codicibus.

(74) Προθυμία. Editi addunt καί, sed deest in plerisque mss. Ibidem tres codices ἀναγορεύων.

Deus 66. Sed et praesidium ex precibus meis addebam, si qua ratione integrum tibi corpus et anima et spiritus posset citra reprehensionem in adventu Domini nostri Jesu Christi servari. At frustra haec omnia in te laboravi, mihi quae amarus exstitit dulcium illorum laborum exitus, rursusque ingemendi necessitas ob eam, de qua gaudere me oportebat. Ecce enim decrepta es a serpente amarulentius quam Eva. Corrupta est non mens tua solum, sed etiam una cum mente corpus tuum. Et horrendum illud quod et dicere pudet, nec tamen silere queo (est enim velut quidam ignis in ossibus meis accensus et ardens, resolvorque undique et non possum ferre), tollens utique membra Christi, membra fecisti meretricis 67. Hoc unum ex omnibus malum nequit cum alio comparari: hoc novum est in vita facinus. Pertransite, inquit, insulas Chetiiim, et videte, et in Cedar mittite, et considerate vehementer, an facta sint talia, an permutarint gentes deos suos: et isti non sunt dii 68; virgo autem mutavit gloriam suam, ejusque gloria est in turpitudine sua. Obstupuit caelum ob hoc, et inhorruit terra vehementius. Dicit etiam nunc Dominus: Duo mala perperavit 138 virgo: me dereliquit verum animarum sanctarum sanctum sponsum, et confugit ad impium et iniquum animae simul et corporis corruptorem 69. Defecit a Deo servatore suo, et prae-buit membra sua serva immunditiae et iniquitati 70. Oblita est autem mei, et post amatorem suum ibat 71, a quo non juvabitur.

αὐτῆς, καὶ παρέστησε τὰ μέλη αὐτῆς δοῦλα τῇ ἀκαθαρσίᾳ καὶ τῇ ἀνομίᾳ. Ἐοῦς δὲ ἐπελάβετο, καὶ ὁπίσω τοῦ ἑραστοῦ αὐτῆς ἐπορεύετο, ἐξ οὗ οὐκ ὠφελήθησεται.

4. Expediret ei ut mola asinaria circa collum ipsius posita fuisset, et in mare projectus esset, potius quam offendiculo fuisset virgini Domini 72. Quis servus contumax ita insanit, ut in herilem thorum se ipse injiceret? aut quis praedo eo-amentiae devenit, ut ipsa Dei donaria contingeret, non vasa inanimata, sed corpora viventia, et animam inhabitantem habentia factam ad imaginem Dei? Quis unquam auditus est in media civitate et serena meridie imagini regiae formas immundorum porcorum inscribere ausus esse? Nuptias humanas si quis violaverit, immisericorditer, coram duobus aut tribus testibus, moritur. Quanto graviore sup-

πρὸς Ἱησοῦν ἀνακουφίζων, καὶ τῷ φόβῳ τοῦ δεινοῦ πρὸς τὸ μὴ παθεῖν ἐδοθήσθην, λέγων (75). *Εἰ τις τὸν ῥαδὸν τοῦ Θεοῦ φθείρει, φθερεῖ τοῦτον ὁ Θεός*. Καὶ δὴ καὶ τὴν ἐκ τῶν προσευχῶν μου προσετίθειν ἀσφάλειαν, εἰ πως ἐλόκληρόν σου (76) τὸ σῶμα καὶ ἡ ψυχὴ καὶ τὸ πνεῦμα ἀμέμπτως ἐν τῇ παρουσίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τηρηθεῖ. Ἀλλὰ γὰρ εἰκῇ ταῦτα πάντα κεκοπίακα εἰς σέ· καὶ μοι πικρὸν ἐξέβη τῶν γλυκέων ἐκείνων πόνων τὸ πέρας· καὶ στένειν ἀνάγκη πάλιν ἐφ' ἧ ἔδει με χαίρειν. Ἰδοὺ γὰρ ἡπάτησαι μὲν ὑπὸ τοῦ ὕψεως τῆς Εὐδίας πικρότερον· ἐφθάρται δέ σοι οὐ τὰ νοήματα μόνον, ἀλλὰ γὰρ σὺν ἐκείνοις καὶ αὐτὸ τὸ σῶμα· καὶ τὸ φρικτὸς ἐκείνο, ὃ καὶ εἰπεῖν ὀκνῶ, καὶ σιωπᾶν οὐ δύναμαι (ἔστι γὰρ ὡς πῦρ καίόμενον καὶ φλεγόμενον (77) ἐν τοῖς ὁστέοις μου, καὶ παρῆμαι πάντοθεν, καὶ οὐ δύναμαι φέρειν), ἀρασα τὰ μέλη τοῦ Χριστοῦ· πεποίηκας μέλη πόρνης. Τοῦτο μόνον ἐν πᾶσι κακὸν ἀσύγκριτον· τοῦτε καὶ νῦν ἐν βίῳ τὸ τέλειμα. Ὅτι, Διέλθετε, φησὶ, νήσους Χεττιεῖμ, καὶ ἴδετε· καὶ εἰς Κηδάρ ἀποστείλατε, καὶ νοήσατε σφόδρα, εἰ γέγονε τοιαῦτα, εἰ ἀλλὰ ξοῖται ἔθνη θεοῦ αὐτῶν, καὶ αὐτοὶ οὐκ εἰσὶ θεοὶ· ἡ δὲ παρθένος ἠλλάξατο τὴν δόξαν αὐτῆς (78), καὶ ἡ δόξα ἐν τῇ αἰσχύνῃ αὐτῆς. Ἐξέστη ὁ οὐρανὸς ἐπὶ τούτῳ, καὶ ἐφρίξεν ἡ γῆ ἐπὶ πλεῖον σφόδρα. Λέγει (79) καὶ νῦν ὁ Κύριος, ὅτι δύο καὶ πονηρὰ ἐποίησεν ἡ παρθένος· ἐμὲ ἐγκατέλιπε τὸν ἀληθινὸν τὸν ἅγιον ψυχῶν ἁγίων νομῖον, καὶ ἀπέδρα πρὸς ἀσεβῆ καὶ παράνομον ψυχῆς ὁμοῦ καὶ σώματος φθορέα. Ἀπέστη ἀπὸ Θεοῦ σωτῆρος αὐτῆς, καὶ παρέστησε τὰ μέλη αὐτῆς δοῦλα τῇ ἀκαθαρσίᾳ καὶ τῇ ἀνομίᾳ. Ἐοῦς δὲ ἐπελάβετο, καὶ ὁπίσω τοῦ ἑραστοῦ αὐτῆς ἐπορεύετο, ἐξ οὗ οὐκ ὠφελήθησεται.

4. Συνέφερον (80) αὐτῷ εἰ· μύλος ὀνικὸς πέρι-
έκειτο περὶ τὸν τράχηλον αὐτοῦ, καὶ ἔρριπτο εἰς τὴν θάλασσαν, ἥ ὅτι ἐσκανδάλισε τὴν παρθένον Κυρίου τις. Δούλος (81) αὐθάδης εἰς τοσοῦτον ἐμάνη, ὡς δεσποτικῇ κοίτῃ ἑαυτὸν ἐπιβρέψαι; ἢ ποῖος ληστῆς ἐπὶ τοσοῦτον ἀπονομίας προήχθη, ὡς αὐτῶν ἐφάψασθαι τῶν τοῦ Θεοῦ ἀναθημάτων, οὐ σκευὴν ἀψύχων, ἀλλὰ σωματῶν ζώντων καὶ ψυχῇν ἑνοικον ἔχοντων κατ' εἰκόνα Θεοῦ πεποιημένην; Τίς ἀπ' αἰῶνος ἤκουσται ἐν μέσῃ πόλει καὶ σταθερᾷ μεσημβρίᾳ εἰκόνι βασιλικῇ χοίρων μορφᾷ ἀκαθάρτων ἐπιγράφαι τολμήσας; Ἀθετήσας τις γάμον ἀνθρώπου, χωρὶς οἰκτιρμῶν, ἐπὶ δυσὶν ἢ τριῶν μάρτυσιν, ἀποθνήσκει.

66 I Cor. iii, 17. 67 I Cor. vi, 15. 68 Jerem. ii, 10, 11. 69 ibid. 12, 13. 70 Rom. vi, 19. 71 Ose. ii, 13. 72 Luc. xvii, 2.

(75) *Λέγων*. Huc transtulimus hanc vocem ex cod. Coisl. et Medic. Male in editis legebatur post φθείρει.

(76) *Ὁλόκληρόν σου*. Sex mss. ὁλόκληρόν σοι, sed tamen vetustissimi Coisl. et Med. cum editis sentiant.

(77) *Φλεγόμενον*. Deest in sex mss., non tamen in Med. et Coisl. primo. Unus ex Regiis φλέγον. Paulo post auctoritate veterum codicum emendavimus quod vitiose in editis legebatur Ἀρασα γὰρ τὰ μέλη, et infra καὶ εἰ νοήσατε.

(78) *Αὐτῆς, καὶ ἡ δόξα*. Haec desunt in octo mss.,

non tamen in Mediceo et Coisliniano primo.

(79) *Λέγει*. Editi addunt πάντως, sed melius deest in Med. et Coisl. primo. Non multo post editi τῇ ἀνομίᾳ εἰς τὴν ἀνομίαν, et ἐπελάβετο, λέγει Κύριος. Primum additamentum abest a Coisl. primo et Med., alterum ab octo mss.

(80) *Συνέφερον*. Ita omnes mss. Editi Συνέφερον δὲ καί.

(81) *Δούλος*. Editi addunt οὕτως, quod abest a mss. Deest etiam ibidem Κυρίου in Coisl. primo et Med.

Πόσω, δοκεῖτε (82), χείρονος ἀξιώθησεται τιμωρίας, ὁ τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ καταπατήσας, καὶ τὴν αὐτῷ καθομολογηθεῖσαν νύμφην νοθεύσας, καὶ τὸ πνεῦμα τῆς παρθενίας καθυβρίσας; Ἄλλ' ἐβούλετο, φησὶν, ἐκείνη· καὶ οὐκ ἄκουσαν ἐδιδασίμην (83) αὐτὴν. Καὶ γὰρ ἡ δέσποινα ἡ ἄσωτος ἡ Αἰγυπτία αὐτὴ τῷ καλῷ Ἰωσήφ ἐπεμάνη· ἄλλ' οὐκ ἐνίκησε τὴν ἀρετὴν τοῦ σώφρονος ἢ μανία τῆς ἀκολάστου, οὐδὲ, χερσὶν αὐτῆς βιαζομένης, πρὸς τὴν παρανομίαν ἐκείνος ἐδιδάσθη. Ἄλλ' ἐκέκрито ἐκείνη τοῦτο, φησὶ, καὶ οὐκ ἔτι ἦν παρθένος· καὶ εἰ ἐγὼ μὴ ἐβουλόμην, πρὸς ἄλλον ἀνερθάρη (84). Καὶ γὰρ τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου, φησὶν, ἔδει παραδοθῆναι, ἀλλ' οὐαὶ δι' οὗ παρεδόθη· καὶ τὰ σκάνδαλα ἐλθεῖν ἀνάγκη, ἀλλ' οὐαὶ δι' οὗ ἐρχεται.

5. Ἐπὶ τούτοις (85), *Μὴ ὁ πλῖτων οὐκ ἀνίσταται; ἢ ὁ ἀποστρέφων οὐκ ἐπιστρέφει;* διὰ τί ἀπείστρεψεν ἡ παρθένος ἀποστροφήν ἀναϊδῆ, καίτοιγε ἀκούσασα Χριστοῦ (86) τοῦ νυμφίου διὰ Ἱερεμίου λέγοντος· *Καὶ ἐπεὶ μετὰ τὸ πορνεῦσαι αὐτὴν ταῦτα πάντα· Πρὸς μὲ ἀνάστρεψον· καὶ οὐκ ἀνέστρεψε. Μὴ ρητὴν οὐκ ἔστιν ἐν Γαλαῶδ;* ἢ ἱατρὸς οὐκ ἔστιν ἐκεῖ; διὰ τί οὐκ ἀνέδθη ἱατρὶς θνητῶν λαοῦ μου; Ἡ καὶ πολλὰ μὲν ἂν εὐροις ἐν τῇ θείᾳ Γραφῇ τοῦ κακοῦ ἀλεξήματα, πολλὰ δὲ ἐξ ἀπωλείας εἰς σωτηρίαν φάρμακα· τὰ περὶ θανάτου καὶ ἀναστάσεως μυστήρια (87), τὰ περὶ κρίσεως φοβεράς καὶ αἰωνίου κολάσεως· ῥήματα· τὰ περὶ μετανοίας καὶ ἀφέσεως ἁμαρτημάτων δόγματα· τὰ μυρία ἐκεῖνα τῆς ἐπιστροφῆς ὑποδείγματα· τὴν δραχμὴν, τὸ πρόβατον, τὸν υἱὸν τὸν καταραγόντα τὸν βίον μετὰ τὸν πορνῶν, τὸν ἀπολωλὸτα καὶ εὐρεθέντα (88), τὸν νεκρὸν καὶ πάλιν ἀναζήσαντα. Τούτοις χρῆσώμεθα (89) τοῦ κακοῦ ἀλεξήμασι, διὰ τούτων τὴν ψυχὴν ἐαυτῶν ἱασώμεθα. Λάβε δὲ εἰς ἔννοιαν τὴν ἐσχάτην ἡμέραν (οὗ γὰρ δὴ μόνη οὐ τὸν αἰῶνα βιώσεις), καὶ συνοχὴν, καὶ πνιγμὸν, καὶ θανάτου ὥραν, καὶ ἀπόφασιν Θεοῦ κατεπίγουσαν, καὶ ἀγγέλους ἐπισπεύδοντας, καὶ ψυχὴν ἐν τούτοις δεινῶς θορυβουμένην, καὶ ἁμαρτωλῶ συνειδῶτι πικρῶς μαστιγουμένην (90) καὶ πρὸς τὰ τῆς ἐλπίσεως ἐπιστρέφουσαν, καὶ ἀπαραιτήτων τῆς μακρᾶς ἐκείνης ἀποδημίας ἀνάγκην. Διάγραφόν μοι τῇ ἱκανοίᾳ τὴν τελευταίαν τοῦ κοινοῦ βίου καταστροφήν, ὅταν ἔλθῃ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ μετὰ τῶν ἀγγέλων αὐτοῦ. *Ἥξει γάρ, καὶ οὐ παρασπῆσεται·* ὅταν ἔλθῃ κρίναν ζῶντας καὶ νεκρούς, D

plicio, putatis, dignus censebitur, qui Filium Dei viventis conculcavit, eique promissis obstrictam sponsam adulterio contaminavit, ac spiritum virginitatis contumelia affecit⁷². At illa, inquit, volebat, nec invitæ vim intuli. Sed et libidinosa illa Egyptia domina pulchri Josephi amore insaniebat; verum non vicit virtutem pudici furor impudicæ, neque, illa manibus vim inferente, ad iniquitatem ille adactus. At illa hoc decreverat, inquit, nec amplius erat virgo; et si ego non voluissem, fuisset ab altero corrupta. Oportebat quidem et Filium hominis tradi: sed vix illi per quem traditus est⁷³; atque scandala venire necesse est: sed vix illi per quem veniunt⁷⁴.

B 5. Ad hæc autem, *Nunquid qui cadit, non resurgit? aut qui se averit, non convertitur?*⁷⁵ Cur avertit se virgo aversione impudenti, tametsi auditit Christum sponsum per Jeremiam dicentem: *Et dixi, postquam scortata fuit hæc omnia: Ad me revertere; et reversa non est*⁷⁶. Nunquid resina non est in Galaad? aut medicus non est ibi? *Quare non ascendit sanatio filiae populi mei*⁷⁷? Ac multa quidem reperias in divina Scriptura mali remedia, multa ex interitu ad salutem medicamenta, de morte atque resurrectione mysteria, de horrendo judicio deque æterno supplicio testimonia, de poenitentia et venia peccatorum dogmata; innumera illa conversionis exempla, drachmam, oviculum, filium qui consumpserat res suas cum scortis, perditum et repertum, mortuum et rursus viventem. Utamur his mali remediis: per hæc animæ nostræ medeamur. Cogita autem diem extremam (siquidem 139 non tu sola sæculum æternum vives), anxietatem, suffocationem, mortis horam, urgentem Dei sententiam, festinantes angelos, animum interra graviter perturbatum, et conscientia peccatrice amare ex cruciatum, seque miserabiliter ad ea quæ hic sunt convertentem, ac ineluctabilem longæ illius peregrinationis necessitatem. Describe mihi in mente tua extremum communis vitæ finem, cum veniet Filius Dei in gloria sua cum angelis suis: *Veniet enim, et non silebit*⁷⁸: nimirum quando veniet judicaturus vivos ac mortuos, atque unicuique secundum opus suum redditurus, quando tuba illa magnum quiddam ac horrendum sonans excitabit

⁷² Hebr. x, 29. ⁷³ Marc. xiv, 21. ⁷⁴ Matth. xviii, 7. ⁷⁵ Jerem. viii, 4. ⁷⁶ Jerem. iii, 7. ⁷⁷ Jerem. viii, 22. ⁷⁸ Psal. cxlix, 3.

(82) Δοκεῖτε. Sic mss. codices. Editi δοκῶνται. Paulo post editi, Θεοῦ ζῶντος. Novem mss. ut in textu.

(83) Ἐδιδασίμην. Deest αὐτὴν in omnibus mss., si excipias duos vetustissimos.

(84) Πρὸς ἄλλον ἀνερθάρη. Sic codices mss. novem. Editi πρὸς ἄλλον ἀνερθάρη.

(85) Ἐπὶ τούτοις. Editi addunt Πᾶσι δέ, sed hæc in novem desunt mss. In totidem codicibus desiderantur quæ in editis post ἐπιστρέφει leguntur: Οὐ γὰρ, εἰ τις πέπτωκεν, ὀφείλει καὶ κωλύσθαι, Non enim si quis cecidit, debet et volutari.

(86) Χριστοῦ. Codices Combesisiani χριστοῦ.

(87) Μυστήρια. Sic codices mss. octo.

Editi μαρτύρια.

(88) Καὶ εὐρεθέντα. Ita novem mss. Editi καὶ πάλιν εὐρεθέντα. Illud, πάλιν, Coisl. primi et Med. auctoritate posuimus ante ἀναστήσαντα.

(89) Χρῆσώμεθα. Editio Pari. prima χρῆσάμεθα. Ibidem editi βοηθήμασι. Codices Coisl. primus et Medicæus ἀλεξήμασι. Ex iisdem legimus Λάβε δέ. Deest vocula δέ in editis.

(90) Μαστιγουμένην. Quatuor codices προμαστιγουμένην. Ibidem duo codices ὑποστρέφουσαν. Paulo post editi τῇ διαβολῇ σου et μετὰ πάντων τῶν ἀγγέλων. Novem mss. ut in textu.

eos qui ab orbe condito dormierint, et procedent qui bona fecerint, in resurrectionem vitae⁸⁰. qui vero mala, in resurrectionem iudicii. Revoca tibi in memoriam Danieli oblatam Dei visionem, quomodo nobis ob oculos iudicium ponat. *Aspiciebam, inquit, donec throni positi sunt, et Antiquus dierum sedet. Vestimentum ejus candidum quasi nix, et capillus capitis ejus quasi lana munda; rotæ ejus ignis ardens. Flumen ignis trahebat in conspectu ejus. Mille millia deserviebant ei, et dena millia denum millium assistebant ei. Judiciique locum constituit, et libri aperti sunt⁸¹; bona, mala, manifesta, occulta, actiones, verba, cogitationes, omnia acervatim, ut ab omnibus et angelis et hominibus exaudiri possint, clare et aperte revelantes. Ad hæc quomodo affectos necesse est esse eos qui male vixerint? Ubi itaque anima illa abscondetur, quæ in oculis tot spectatorum subito visa fuerit dedecoris plena? Quali vero corpore inscripta illa et intolerabilia perferet supplicia, ubi ignis inextinctus, et vermis indesinenter puniens, et imum inferi tenebrosus et horrendum, et ululatus amari, et ejulatus ingens, et ploratus, et stridor dentium, et ubi mala finem non habent? Ab his post mortem liberari non datur, neque est industria ulla, neque ars effugiendi amara supplicia. καὶ οἰμωγαὶ πικραὶ, καὶ ὀλογγυμὸς ἐξαισίου, καὶ κλαυθμὸς καὶ βρυγμὸς ὀδόντων, καὶ πέρας οὐκ ἔχει τὰ δεινὰ. Τούτων οὐκ ἔστιν ἀπαλλαγὴ μετὰ θάνατον, οὐδὲ τις ἐπίνοια, οὐδὲ μηχανὴ τοῦ διεκδύναί τὰ πικρὰ κολαστήρια.*

6. Hæc nunc vitare licet. Dum autem licet, erigamus nosmetipsos ex casu, neque de nobis ipsi desperemus, si a malis discesserimus, Jesus Christus venit in mundum peccatores salvos factururus. *Venite, adoremus et procidamus ante illum, et ploremus coram ipso⁸²*. Verbum vocans nos ad pœnitentiam, clamat ac vociferatur: *Venite ad me, omnes qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos⁸³*. Est igitur via salutis, si modo velimus. Deglutivit mors prævalens: sed probe scito, Deum rursus abstulisse lacrymam omnem ab omni facie pœnitentium⁸⁴. *Fidelis Dominus in omnibus verbis suis⁸⁵*. Non mentitur cum dicit: *Si fuerint peccata vestra quasi phœniceum, sicut nivem dealbabo: si vero fuerint ut coccinum, sicut lanam dealbabo⁸⁶*. Paratus est magnus ille animarum medicus morbum tuum sanare; qui non tui solius, sed eorum omnium, qui peccato in servitutem addicti sunt, promptus est liberator. **140** Verba illius sunt: dulce illud ac salutare os dixit: *Non opus habent valentes medico, sed male habentes. Non veni ad vocandum justos, sed peccatores ad pœnitentiam⁸⁷*. Quænam ergo tua excusatio est, aut alterius cujusvis, cum

καὶ ἀποδοῦναι ἑκάστῳ κατὰ τὴν πράξιν αὐτοῦ. ὅταν ἡ σάλπιγξ ἐκείνη, μέγα τι καὶ φοβερὴν ἠχῆσασα, τοὺς ἀπ' αἰῶνος ἐξυπνίσῃ καθυδόντας, καὶ ἐκπορεύονται οἱ τὰ ἀγαθὰ ποιήσαντες εἰς ἀνάστασιν ζωῆς, οἱ δὲ τὰ φαῦλα πράξαντες εἰς ἀνάστασιν κρίσεως. Μνήσθητι τῆς τοῦ Δανιὴλ θεωπτίας (91), ὅπως ἡμῖν ὑπ' ὕπνῳ ἄγει τὴν κρίσιν. Ἐθεώρουν, φησὶν, ὅως ἔτου θρόνοι ἐτέθησαν, καὶ Παλαῖος ἡμεῶν ἐκάθητο. Καὶ τὸ ἔνδυμα αὐτοῦ λευκὸν ὥσερ χιῶν, καὶ ἡ ὀρίξ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ ὥσερ ἑριον καθάρων, οἱ τροχοὶ αὐτοῦ πῦρ φλέγον. Ποταμὸς πυρὸς ἐλκεν ἐμπροσθεν αὐτοῦ. Χίλαιοι χιλιάδες ἐλειτούργουν αὐτῷ· καὶ μύριαι μυριάδες παρειστήκεισαν αὐτῷ. Κριτήριον ἐκάθισε, καὶ βίβλοι ἀνεψόθησαν· τὰ καλὰ, τὰ φαῦλα, τὰ φανερά, τὰ κεκρυμμένα, τὰ πράγματα, τὰ ῥήματα, τὰ ἐνθυμήματα, τὰ πάντα ἀθρόως εἰς ἐξάκουστον τοῖς πᾶσι καὶ ἀγγέλοις καὶ ἀνθρώποις σαφῶς ἀνακαλύπτουσαι. Πρὸς ταῦτα ποταποὺς εἶναι ἀνάγκη τοὺς κακῶς βεβιωκότας; Ποῦ ἄρα ἡ ψυχὴ ἐκείνη καταδύσεται, ἣ ἐν ὕψει τοσούτων θεατῶν ἐξαίφνης ὀφθεῖσα αἰσχύνῃς ἀνάπλεως; Ποῦ δὲ σώματι τὰς ἀπεράντους ἐκείνας καὶ ἀνυποίτους ὑποστήσεται μάστιγας, ὅπου πῦρ ἄσβεστον, καὶ σκόληξ ἀθάνατα κολάζων, καὶ πυθμὴν ἄβου σκοτεινὸς καὶ φρικτὸς, καὶ πέρας οὐκ ἔχει τὰ δεινὰ.

6. Ταῦτα φεύγειν ἔξεστι νῦν. Ἐως ἔξεστιν, ἑαυτοὺς ἀπὸ τοῦ πτώματος ἀναλᾶσθαι, μὴ δὲ ἀπαίσιωσθαι ἑαυτῶν (93), ἔαν ἀναλύσθωμεν ἀπὸ τῶν κακῶν. Ἰησοῦς Χριστὸς ἦλθεν εἰς τὸν κόσμον ἁμαρτωλοὺς σῶσαι. Δεῦτε, προσκυνήσωμεν καὶ προσπέσωμεν αὐτῷ, καὶ κλαύσωμεν ἐναντίον αὐτοῦ. Ἡμεῖς ἐπὶ μετάνοιαν καλῶν ὁ Λόγος βοᾷ καὶ κέκραγε· Δεῦτε πρὸς με πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεσορτισμένοι, κἀγὼ ἀναπαύσω ὑμᾶς (94). Ἔστιν οὖν ὁδὸς σωτηρίας, ἔαν θέλωμεν. Κατέπιεν ὁ θάνατος ἰσχύσας, ἀλλ' εὖ ἴσθι, ὅτι πάλιν ἀφείλεν ὁ Θεὸς πᾶν δάκρυον ἀπὸ παντὸς προσώπου τῶν μετανοούντων. Πιστὸς Κύριος ἐν πᾶσι τοῖς λόγοις αὐτοῦ, μὴ δὲ ψεύδεσθαι εἰπὼν (95). Ἐὰν ὦσιν αἱ ἁμαρτίαι ὑμῶν ὥς φοινικῶν, ὥς χιόρα λευκῶν· ἐὰν δὲ ὦσιν ὥς κόκκινον, ὥσερ ἑριον λευκῶν. Ἐτοιμός ἐστιν ὁ μέγας τῶν ψυχῶν ἱατρός ἵασασθαι σου τὸ πάθος, ὃς οὐδὲ (96) μονωτάτης, ἀλλὰ πάντων τῶν δεδουλωμένων τῇ ἁμαρτίᾳ ἐστὶν ἑτοίμος ἐλευθερωτής. Ἐκείνου ῥήματα ἐστὶν· ἐκείνο τὸ γλυκὺ καὶ σωτήριον στόμα εἶπεν· Οὐ χρεῖται ἔχουσιν οἱ ἰσχύοντες ἱατροῦ, ἀλλὰ οἱ κακῶς ἔχοντες. Οὐκ ἤλθον καλέσαι δικαίους, ἀλλὰ ἁμαρτωλοὺς εἰς μετάνοιαν (97).

⁸⁰ Joan. v. 29. ⁸¹ Dan. vii. 9, 10. ⁸² Psal. xciv. 6. ⁸³ Matth. xi. 28. ⁸⁴ Isa. xxv. 8. ⁸⁵ Psal. cxliv. 15. ⁸⁶ Isa. i. 18. ⁸⁷ Matth. ix. 12, 13.

(91) Θεωπτίας. Editi θεωπτίας... Ἐως, φησὶν, ἐθεώρουν ὅτε οὗ. Codices mss. omnes ut in textu.

(92) Τὰ πάντα ἀθρόως. Sic magno consensu mss. Editi ταῦτα πάντα φανερώς.

(93) Ἐαυτῶν. Ἐαυτοῦς Coisl. primus.

(94) Δεῦτε... ὑμᾶς. Hæc desunt in octo mss. in quibus sic legitur: κέκραγεν Ἔστιν ὁδός.

(95) Εἰπὼν. Editi addunt articulum, sed deest in mss.

(96) Ὅς οὐδὲ... ἐλευθερωτής. Hæc desunt in octo codicibus.

(97) Εἰς μετάνοιαν. Statim in sex codicibus βολεται Κύριος, cæteris omissis.

Τίς οὖν ἐστὶ σοι πρόφαισις, ἢ τιτι ἄλλω, ταῦτα αὐτοῦ
βρῶντος; Βούλεται Κύριος καθαρίσαι σε ἀπὸ τοῦ
πύνου τῆς πληγῆς, καὶ δεῖξαι σοι φῶς ἀπὸ σκότους.
Σὲ ζητεῖ ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς, ὁ καταλιπὼν τὰ μὴ
πιπλανημένα. Ἐὰν ἐπιθῇς σεαυτὴν, οὐκ ὀκνήσει,
οὐδ' ἀπαξιώσει σε (98) ὁ φιλόανθρωπος ἐπὶ τῶν ὤμων
βαστάσαι τῶν ἰδίων, χαίρων, ὅτι εὗρεν αὐτοῦ τὸ πρό-
βατον τὸ ἀπολωλός. Ἔστηκεν ὁ πατήρ, καὶ ἀναμένει
τὴν σὴν ἀπὸ τῆς πλάνης ἐπάνοδο. Μόνον ἀνάλυσον,
καὶ ἔτι σου μακρὰν οὐσῆς, προσδραμὼν ἐπιπείσεται
ἐπὶ τὸν τράχηλόν σου, καὶ φιλικαῖς ἀσπασμοῖς περι-
πύξεται τὴν ὑπὸ τῆς μετανοίας ἤδη κεκαθαρμένην.
Καὶ σκολὴν ἐνδύσει, τὴν πρῶτην, ψυχὴν (99) ἀπεκδυ-
σάμεν τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον σύν ταῖς αὐτοῦ πρά-
ξεσι· καὶ περιθήσει δακτύλιον χειρὶν ἀποπλυνάμεναις
τοῦ θανάτου τὸ αἷμα, καὶ ὑποθήσει πόδας ἀποστρέ-
φοντας ἀπὸ ὁδοῦ κακῆς πρὸς τὸν δρόμον τοῦ εὐαγ-
γελίου τῆς εἰρήνης. Καὶ εὐφροσύνης καὶ χαρᾶς ἡμέ-
ραν καταγγελεῖ τοῖς ἰδίοις καὶ ἀγγέλοις καὶ ἀνθρώ-
ποις, καὶ παντὶ τρόπῳ τὴν σὴν ἐορτάσει σωτηρίαν.
Ἄμην γὰρ λέγω, φησὶν, ὁμῖν, ὅτι χαρὰ γίνεταί
ἐν οὐρανῷ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ ἐπὶ ἐνὶ ἡμῖν, ὡς ὁ
μετανοοῦντι. Κἂν ἐγκαλέσῃ τις τῶν ἐσθλῶν δο-
κούντων, ὅτι ταχὺ προσελήφθη· αὐτὸς δ' ἀκλῆς
πατήρ ὑπὲρ σου ἀπολογησεται λέγων, Εὐφραντήναι
καὶ ἀνέξῃ, καὶ ἀπολωλυῖα, καὶ εὐεόθη.

⁹⁸ Luc. xv, 7. ⁹⁹ *ibid.* 32.

(98) Ἀπαξιώσει σε. Voculam addidimus ex mss. textu
(99) Ψυχὴν Editi τὴν ψυχὴν σου. Mss. ut in

A hæc ipse clamat? Vult Dominus purgare te a dolo-
ris plaga, ac post tenebras tibi lumen ostendere.
Quærit te pastor bonus, ovibus quæ non erravere,
derelictis. Te ipsa si dedideris, non cunctabitur,
neque dedignabitur te suis ipsius humeris portare,
lætus quod ovem suam perditam invenerit. Stet
pater, ac expectat tuum ab errore reditum. Reverti
tere tantummodo, teque longe adhuc stante, accu-
rens cadet in collum tuum, et amicis amplexibus
jam pœnitentia expurgatam complectetur. Quin-
etiam stola prima animam induet, homine vetero
cum operibus suis exutam, annulumque manibus
mortis sanguine ablutis circumponet, et calceos
dabit pedibus a via mala ad cursum evangelii pacis
conversis. Atque lætitiæ ac gaudii diem annuntiabit
suis tum angelis tum hominibus, ac omnibus mo-
dis salutem tuam celebrabit. Ait enim: Amen dico
vobis, quod gaudium est in cælo coram Deo, super
uno peccatore pœnitente ⁹⁸. Quod si quispiam ex iis
qui stare sibi videntur, vitio verterit, quod cito
assumpta es; ipse ille bonus pater pro te respon-
debit, dicens: Lætandum est et gaudendum, quia
hæc filia mea mortua erat, et revixit, et deperdita
erat, et inventa est ⁹⁹.

ὅτι καὶ χαρῆναι, ὅτι αὕτη ἡ θυγάτηρ μου νεκρά ἦν,

CLASSIS SECUNDA

Epistolæ quas S. Basilius episcopus scripsit ab anno 370 ad annum 378.

EPISTOLÆ MZ.

EPISTOLA XLVII.

Gregorius Theologi pater Eusebium Samosatensem, misso Eustathio diacono, invitat ad electionem episcopi Cæsariensis ut eo adiuvante Basilius eligi possit.

Γρηγορίῳ (1) ἑταίρῳ.

C

Gregorio sodali.

Τίς δώσει μοι πτέρυγας ὥστε περισσεῖς; ἢ πῶς
ἀνακαινισθῇ μοι τὸ γῆρας, ὥστε με δυνηθῆναι δια-
θεῖναι πρὸς τὴν ὑμετέραν ἀγάπην, καὶ τὸν τε πόθον
δὲν ἔχω ἐφ' ὅμῃν ἀναπαῦσαι, καὶ τὰ λυπηρὰ τῆς ψυ-
χῆς διηγῆσασθαι, καὶ δι' ὁμῶν εὐρέσθαι τινὰ παρα-
μυθίαν τῶν θλίψεων; Ἐπὶ γὰρ τῇ κοιμήσει τοῦ
μακαρίου Εὐσεβίου τοῦ ἐπισκόπου φόδος ἡμᾶς κατ-

⁹⁹ Psal. lrv, 7.

(1) Γρηγορίῳ. Hic titulus sic habetur in codici-
bus Vat., Med. et Coisl. primo: Γρηγορίῳ ἑταίρῳ
περὶ τῆς κοιμήσεως Εὐσεβίου τοῦ ἐπισκόπου· καὶ ὅτι
χει προὐφθαλμῶν τὸν εἰς τὴν ἐπισκοπὴν ἐπιτήδειον,
Gregorio sodali de obitu Eusebii episcopi; et quod
habet præ oculis virum ad episcopale munus ido-
neum... Legi non potest attentius hæc epistola,
quin eam non a Basilio, sed potius de Basilio scri-
ptam esse pateat. Plures tamen decepit titulus;
ut hodie inter eruditos fere convenit eam a Grego-
rio patre, filii manu, ad Eusebium Samosatensem

Quis dabit mihi alas sicut columbæ ⁹⁹? aut quo-
modo senium meum renovetur, ut ad dilectionem
vestram transire, et meum vestri desiderium exsa-
tiare possim, et molestias animi narrare, et a vobis
aliquid afflictationum levamen consequi? Nam
mortuo beato episcopo Eusebio, metus nos cepit
haud parvus, ne forte qui aliquando Ecclesiæ me-

scriptam fuisse. Nam senem se esse declarat auctor
epistolæ et in Cappadocia episcopum, ut qui litteris
cleri ad electionem episcopi, et Ecclesiæ Cæsarien-
sis defensionem invitatus fuerit. Is autem ad quem
scribit et eadem dignitate præditus erat, et labori-
bus pro Ecclesia susceptis clarus, et amicus Basilio,
nec Cappadociæ vicinus. Omnia in Eusebium
Samosatensem mirifice conveniunt, quem Basilii
ordinationi scimus interfuisse.

Alias IV. Scripta anno 370.

tropolis nostræ insidiati sunt, eamque hæreticis zizanii complere voluerunt, nunc occasionem nacti, satam multo labore in hominum animis pietatem **141** pravis suis doctrinis eradicent, ejusque scindant unitatem: quod et in multis Ecclesiis facilitant. Postquam autem et cleri litteræ ad nos venerunt, exhortantes ut ne ejusmodi tempore despiciamus; circumspecti quoquoersum, recordatus sum vestræ charitatis rectæque fidei, et studii quod semper in Ecclesias Dei adhibetis. Atque ea de causa nisi dilectum Eustathium condiaconum, qui vestram gravitatem adhortetur, exoretque ut exantlatis omnibus pro Ecclesiis laboribus hunc quoque addatis, simulque senium meum vestro reerectis congressu, ac percelebrem sanæ Ecclesiæ pietatem instauretis, præficientes ei una nobiscum (si **B** modo digni habeamur, qui vobiscum opus bonum adjuvemus) pastorem secundum Domini voluntatem, qui possit ipsius populum gubernare. Habemus enim ob oculos virum, nec vobis ignotum: quem si obtinere possumus, scio acquisituros nos magnam apud Deum fiduciam, atque in populum, qui nos advocavit, beneficium maximum collaturos. Sed iterum atque sæpius rogo, ut omni deposita segnitie occurratis et hiemis difficultates antevertatis.

παρὰ καλῶ (4) καὶ πάλιν καὶ πολλάκις, πάντα ὅκνον χειμῶνος δυσχερῇ.

EPISTOLA XLVIII.

Hiemem excusat Basilium cur non scripserit. Mittit epistolas Antiochia allatas. Narrat de Demophilo simulacrum pietatis et rectæ fidei præ se ferente, et de episcoporum, post egressum Eusebii, adventu et schismatico animo. Rogat ut se revisit vere inuente.

Eusebio, episcopo Samosatensium.

Vix nacti sumus qui litteras ad tuam pietatem deferret, siquidem nostri homines ita hiemem exhorrescunt, ut ne paululum quidem ex ædibus prospicere velint. Nam tanta nivium copia abluti sumus, ut cum ipsi ædibus cooperti jam duos menses in speluncis latitemus. Prorsus itaque nobis ignosces,

Alias CCLIV. Scripta initio episcopatus.

(2) *Ἐφεδρεύοντες.* Indicat Gregorius structas ab Arianis insidias Ecclesiæ Cæsariensi anno 365, cum Valens in hanc urbem venit cum suo Arianorum episcoporum comitatu. Tunc Basilius, qui se in solitudinem pacis tuendæ causa receperat, ad succurrendum episcopo suo advolavit, omnibus rebus Ecclesiæ utilitati posthabitis, ac præclarum illum triumphum reportavit, de quo Gregorius orat. 20, p. 39.

(3) *Ἐχομεν γάρ.* Sic quatuor antiqui codices et editio Haganoensis. Editi ἔχομεν μέν.

(4) *Ἀλλὰ παρὰ καλῶ,* etc. Minime mirum quod Eusebius in remotam provinciam ad electionem episcopi vocetur. Nam, cum unus sit episcopatus, et unus greg, sæpe incidunt tempora ejusmodi, ut curam suam et sollicitudinem episcopi exteris Ecclesiis debeant. Ut hæream in exemplo Eusebii Samosatensis, nemini sanctus ille martyr in hoc genere concessit, ac in variis Ecclesiis presbyteros et diaconos, atque etiam episcopos magno Ecclesiæ commodo ordinavit, ut testatur Theodoretus *Hist. lib. iv, c. 13.* Ex hac autem epistola et nonnullis aliis ejusdem Gregorii, et ex laboribus, quos

ἄλαβεν οὐ μικρὸς, μήποτε οἱ ποτὲ ἐφεδρεύοντες (2) τῇ ἐκκλησίᾳ τῆς μητροπόλεως ἡμῶν, καὶ βουλέμενοι αὐτὴν αἰρετικῶν ζιζανίων πληρῶσαι, καιροῦ νῦν λαβόμενοι, τὴν πολλῇ καμιάτῳ κατασπαρείσαν ἐν ταῖς ψυχαῖς τῶν ἀνθρώπων εὐσέβειαν ταῖς παρ' αὐτῶν πονηραῖς διδασκαλαῖς ἐκριζώσωσι, καὶ ταύτης τὴν ἐνόητα κατατέμωσιν· ὅπερ καὶ ἐπὶ πολλῶν Ἐκκλησιῶν πεποιήκασιν. Ἐπειδὴ δὲ καὶ γράμματα πρὸς ἡμᾶς ἀφίκετο τοῦ κλήρου, παρακαλοῦντα μὴ παροφθῆναι ἐν καιρῷ τοιοῦτῳ, περιδιδεφάμενος ἐν κύκλῳ ἐμνήσθην τῆς ὑμετέρας ἀγάπης, καὶ τῆς ὁρθῆς πίστεως, καὶ τοῦ ζήλου ὃν ἔχετε διὰ ὑπὲρ τῶν Ἐκκλησιῶν τοῦ Θεοῦ. Καὶ τοῦτο ἔνεκεν ἀπέστειλα τὸν ἀγαπητὸν Εὐστάθιον τὸν συνδιάκονον, παρακαλέσαι ὑμῶν τὴν σεμνοπρέπειαν, καὶ δυσωπῆσαι πᾶσι τοῖς **B** ὑπὲρ τῶν Ἐκκλησιῶν καμάτοις καὶ τὸν παρόντα ἐπιθεῖναι· καμῶ τε τὸ γῆρας· τῇ συντυχίᾳ ἀναπαῦσαι· καὶ τῇ ὁρθῇ Ἐκκλησίᾳ τὴν περιδόντον εὐσέβειαν διορθώσασθαι, δόντας αὐτῇ μεθ' ἡμῶν (εἰ ἄρα καταξωθεῖμεν συναντιλαβέσθαι ὑμῖν τοῦ ἀγαθοῦ ἔργου) ποιμένα κατὰ τὸ βούλημα τοῦ Κυρίου, δυνάμενον διευθῦναι τὸν λαὸν αὐτοῦ. Ἐχομεν γάρ (3) πρὸ ὀφθαλμῶν ἀνδρα ὃν οὐδὲ αὐτοὶ ἀγνοεῖτε· οὗ εἰ καταξωθεῖμεν ἐπιτυχεῖν, οἷδα ὅτι μεγάλῃ παρρησίᾳ πρὸς τὸν Θεὸν κτησόμεθα, καὶ τῷ ἐπιχαλεσαμένῳ ἡμᾶς λαῷ μεγίστην εὐεργεσίαν καταθησόμεθα. Ἀλλὰ ὑπερθεμένους ἀπαντήσαι καὶ προλαβεῖν τὰ ἐκ τοῦ

EPISTOLA MH.

Eusebio, ἐπισκόπῳ Σαμοσάτων.

Μόλις ἡμῖν ὑπῆρξεν ἐπιτυχεῖν διακόνου γραμμάτων πρὸς τὴν σὴν θεοσέβειαν· ἐπεὶ οἷγε παρ' ἡμῖν οὕτω κατέπτυξαν τὸν χειμῶνα, ὥς μηδὲ τὸ μικρότατον προκύπτειν τῶν θωματίων ἀνέχεσθαι. Καὶ γὰρ τοσοῦτῳ πλήθει χιόνων κατενέφθην, ὥς αὐτοῖς ὁκοῖς καταχωσθέντες (5) δύο μῆνας ἤδη ταῖς κατα-

a patre Basilii causa susceptos narrat in orationibus 19 et 26, facile perspicimus episcopos electionum otiosos spectatores non fuisse, sed plurimas earum partes conciliando et adhortando sustinuisse. Quin etiam electio interdum penes episcopos erat; et cum varia essent plebis ac cleri studia, ut in Basilii electione contigit, tunc ea pars vincebat cui major favebat episcoporum numerus. Hinc eum ad canonicam Basilii electionem deesset unius episcopi suffragium, Gregorius Nazianzi episcopus, quamvis senio ac morbo confectus, Cæsaream advolavit, ut electionem calculo suo adjuvaret, βοηθῶν τῇ ψήφῳ, Greg. Naz., orat. 19, p. 341, et 20, p. 343.

(5) *Καταχωσθέντες.* Ita mss. sex. Editi et tres vetustissimi codices Harl., Med. et Coisl. primum habent καταχωσθέντας. Quod quidem mirari subit. Nam sæpe alias in ejusmodi locis codices recentiores accusativum, vetustissimi nominativum habent. Quare satius visum est eam scripturam retinere, cui sex codices hoc loco, tres vetustissimi in aliis locis suffragantur. Paulo ante in tribus vetustissimis codicibus legitur τῶν θωματίων.

δύσεσιν ἐμφυλεύειν. Συγγνώστη οὖν παντως ἡμῖν, τό A
τε ἀτολμον τῶν Καππαδοκικῶν (6) ἤθῶν, καὶ τὸ τῶν
σωμάτων δυσκίνητον ἐπιστάμενος, εἰ μὴ θάττον ἐπε-
στελταμεν, μὴδ' εἰς γνώσιν ἡγάγομεν τῇ χρημύτῃ
σου τὰ ἀπὸ τῆς Ἀντιοχείας, ἀ πάντως μὲν γνωρίζειν
σοι ἔωλόν ἐστι καὶ ψυχρὸν, πάλαι μαμαθηκότι, ὥς τὸ
εἰκόσ· πλὴν ἀλλ' οὐδὲν ἡγοῦμενοι πρᾶγμα καὶ τὰ
ἐγνωσμένα σημαίνειν, ἀπεστελταμεν τὰς διὰ τοῦ
ἀναγνώστου κομισθείσας ἐπιστολάς. Καὶ ταῦτα μὲν
εἰς τοσούτον. Ἡ δὲ Κωνσταντινουπόλις ἔχει τὸν Δη-
μόφιλον πολὺν ἤδη χρόνον (7), ὥς καὶ αὐτοὶ οὗτοι
ἀπαγγελοῦσι, καὶ προκεκρήρυκται πάντως τῇ θιούτῃ
σου. Καί τι περὶ αὐτὸν πλάσμα ὁρθότητος καὶ εὐλα-
θείας παρὰ πάντων συμφώνως τῶν ἀφικνουμένων
θυρολλεῖται, ὥς καὶ τὰ διαστώτα τῆς πόλεως μέρη εἰς
ταυτὸν συνελθεῖν, καὶ τῶν πλησιωχῶρων τινὰς ἐπι-
σκόπων τὴν ἑνωσιν καταδέξασθαι. Οἱ δὲ ἡμέτεροι οὐδὲν
ἀμείνους ἐφάνησαν τῶν ἐλπιδῶν. Ἐπιστάντες γάρ
εὐθύς κατὰ πόδας τῆς ὑμετέρας ἐξόδου, πολλὰ μὲν
εἶπον λυπηρὰ, πολλὰ δὲ ἐποίησαν, καὶ τέλος ἀνεχώ-
ρησαν, βεβαιώσαντες ἡμῖν τὸ σχίσμα. Εἰ μὲν οὖν τι
γενήσεται βέλτιον, καὶ εἰ παύσονται τῆς κακίας,
δὲ ἡλὸν παντὶ πλὴν ἢ τῷ Θεῷ (8). Τὰ μὲν οὖν παρόντα
τοιαῦτα. Ἡ δὲ λοιπὴ Ἐκκλησία εὐσταθεῖ τῇ τοῦ Θεοῦ
χάριτι, καὶ εὐχεται ὁμοῦ τῷ ἡρὶ ἰδεῖν σε πάλιν ἐπὶ
τῆς ἡμετέρας, καὶ ἀνανεωθῆναι διὰ τῆς ἀγαθῆς σου
διδασκαλίας. Κάμει δὲ τὸ σῶμα οὐδὲν ἄμεινον τῆς
συνηθείας ἔχει.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΜΘ.

Basilius gratias agit Arcadio, qui concepit a se de eo spem significaverat. Promittit ei Basilius martyrum reliquias, ad ecclesias ab ipso constructam, si quas reperire possit.

Ἀρχαδίῳ ἐπισκόπῳ.

Ἡ χαρίστησα τῷ ἁγίῳ Θεῷ, γράμμασιν ἐντυχὼν
τῆς εὐλαθείας ὁμῶν, καὶ εὐχομαι αὐτός τε τῆς ἐλπί-
δος, ἣν ἔχετε ἐφ' ἡμῖν, ἀξίος εἶναι, καὶ ὑμᾶς τὸν
ἐπὶ τῇ τιμῇ ἡμῶν, ἣν ἐπὶ τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου
Ἰησοῦ Χριστοῦ τιμάτε ἡμᾶς, μισθὸν τέλειον κομι-
σασθαι. Ὑπερήσθημεν δὲ, ὅτι καὶ, μέριμναν πρέ-
πουσαν Χριστιανῷ ἀναλαβόντες, εἰς δόξαν τοῦ ὀνό-
ματος τοῦ Χριστοῦ οἶκον ἡγείρατε, καὶ ἡγαπήσατε
τῷ ὄντι, κατὰ τὸ γεγραμμένον, εὐπρέπειαν οἴκου
Κυρίου, εὐτρεπίσαντες ἑαυτοῖς τὴν οὐράνιον (9)
μονὴν τὴν ἡτοιμασμένην ἐν τῇ ἀναπαύσει τοῖς ἀγα-
πῶσι τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ. Ἐκ' δὲ δυνηθῶμεν
περινοῆσαι λείψανα μαρτύρων, εὐχόμεθα καὶ αὐτοὶ
συμβάλεσθαι ὁμῶν τῇ σπουδῇ. Εἰ γὰρ εἰς μνημόσυνον
αἰώνιον ἔσται δίκαιος, κοινωνοὶ (10) ἐσόμεθα, δηλονότι
ἀγίου.

** Psal. xxv, 8. ** Psal. cxi, 7.

(6) Καππαδοκικῶν. Ita Harl., Coisl. primus, D
Reg. primus, Clarom. et Bigot. alter. Editi Καππα-
δοκῶν.

(7) Πολὺν ἤδη χρόνον. Harl. et Med. cum duob.
aliis πολλὸς ἤδη χρόνος. Paulo post legitur ἀπαγγέ-
λουσι in codicibus Harl. et Coisl. primo.

(8) Πλὴν ἢ τῷ Θεῷ. Coisl. uterque et unus ex
Regiis πλὴν εἰ τῷ Θεῷ.

nam et Cappadocum animi timiditatem, et corpo-
rum torporem noveris, si citius non scripsimus,
neque secimus praestantiam tuam eorum quae An-
tiochia allata sunt certiorum: quae quidem omni-
no tibi nota facere rancidum est et frigidum, ut
qui dudum didiceris, ut verisimile est; sed tamen
nihil incommodi esse existimantes, etiam cognita
significare, misimus allatas per lectorem epistolas.
Ac de his quidem hactenus. Constantinopolis autem
jamdudum habet Demophilum, ut et illi ipsi narra-
bunt, atque ut procul dubio jam prius sanctitati
tuae nuntiatum est. Ac de illo quidem simulacrum
quoddam rectae fidei et pietatis ab omnibus adve-
nientibus, 142 summo consensu jactatur, adeo
ut etiam dissidentes civitatis partes coaluerint in
unum, atque ex vicinis episcopis nonnulli con-
junctionem amplexi sint. Nostri autem spe et expecta-
tione non exstiter meliores. Nam cum statim post
egressum tuum advenissent, multa quidem tristitia
dixere, multa etiam fecere, ac tandem discesserunt
firmato nobis schismate. Utrum autem melius ali-
quid futurum sit, atque utrum ab improbitate dis-
cessuri sint, nemini nisi Deo compertum est. Itaque
res praesentes sunt ejusmodi. Ecclesia autem reli-
qua per Dei gratiam praeclare stat, teque exoptat,
simul ac ver prodierit, iterum apud nos videre, et
per bonam tuam doctrinam renovari. Mihi autem
corpus solito melius non se habet.

EPISTOLA XLIX.

Arcadio episcopo.

Gratias egi Deo sancto lectis pietatis tuae litteris,
precorque ut et ego ea spe, quam de me concepisti,
dignus sim, et tu honoris, quem mihi habes in no-
mine Domini Jesu Christi, mercedem perfectam
referas. Valde autem letatus sum, quod curam
Christiano dignam suscipiens, domum ad gloriam
nominis Christi construxeris, ac vere dilexeris,
sicut scriptum est **, decorem domus Domini: tibi
ipsi praeparans caelestem mansionem, destinatum
in requie diligentibus nomen Christi. Quod si reli-
quias martyrum investigare possim, cupio et ipse
studii tui adjutor esse. Nam si in memoria aeterna
erit justus **, profecto bonae illius memoriae, quam
tibi sanctus impertiet, erimus participes.

τῆς ἀγαθῆς μνήμης τῆς δοθησομένης ὁμῖν παρὰ τοῦ

(9) Οὐράνιον. Sic Coisl. uterque et Reg. secun-
dus. Editi οὐρανίαν.

(10) Κοινωνοί. Ante hanc vocem editi addunt
καί, sed haec conjunctio abest ab omnibus mss.,
quos in hanc epistolam habuimus, nempe a Med.,
Coisl. utroque, Vat. et Reg. secundo.

* Alias CCCCVIII Scripta initio episcopatus

EPISTOLA L.

Basilus gratias agit episcopo cuidam ætate et virtute venerando, qui prior ad eum scripserat adhortandi causa.

Innocentio episcopo.

Eccui alii conveniebat et timidis fiduciam addere, et dormientes excitare, nisi tue domini mei pietati: qui tuam in omnibus rebus perfectionem in hoc quoque declarasti, quod te etiam ad nos humiles demittere volueris, ut germanus discipulus illius qui dixit: *Illic sum in medio vestri*, non tanquam recumbens, sed *tanquam ministrans*¹¹. Nam et ipse dignatus es nobis ministrare spirituales tuam lætitiæ, atque venerandis tuis litteris animos nostros recreare, et velut puerorum infantiam ulnis tue magnitudinis amplecti. Precare igitur (bonum tuum animum rogamus), ut digni simus qui a **143** vobis magnis viris adjuvemur, et os ac sapientiam accipiamus, ut vobis audeamus Spiritum sanctum ducem habentibus succinere: cuius te amicum ac glorificatorem esse audientes, magnas ob illam tuam firmam ac stabilem in Deum dilectionem gratias agimus, orantes ut pars nostra cum veris adoratoribus inveniat, inter quos et tuam perfectionem reperiri persuasum habemus, et magnum illum et verum episcopum, qui totum orbem suis miraculis complevit, Dominum rogamus.

EPISTOLA LI.

Refellit Basilus afflictam sibi calumniam, quod Dianiam Cæsariensem anathematizasset. Fatetur se doluisse, quod is forum æ Constantinopoli a Georgio aliatæ subscripsisset; sed tamen ad ejus communionem accessisse, postquam ab illo ægrotante accersitus, nihil eum contra Nicenam fidem sibi proposuisse cognovit.

Diosporio episcopo.

1. Quomodo putas animum meum vulneratum fuisse auditione illius calumnie, qua me asperserunt nonnulli ex hominibus non metuentibus Judicem perditurum omnes, qui loquuntur mendacium¹²? Ita ut noctem totam ob dilectionis tue verba pene insomnem transegerim: adeo medium cor meum tetigerat mœror. Revera enim secundum Salomonem¹³, calumnia virum humiliat: nec quisquam ita obduruit et percussit, ut animo non moveatur, et humi non sternatur, si in ora incidat ad mendacium proclivia. At enim necesse est om-

¹¹ Luc. xii, 27. ¹² Psal. v, 7. ¹³ Eccle. vii, 8.

¹⁴ Alias CCCCIX. Scripta initio episcopatus.

¹⁵ Alias LXXXVI. Scripta initio episcopatus.

(11) *Υπὸ κεντρῷ ἐπισκόπῳ*. Editi addunt *Πωρεῖς*, nec aliter in omnibus nostris codicibus mss., in quo manifestus est error librarium, cum constet Damasum, non Innocentium tunc Romæ præfuisse. Sed hoc erratum alio absurdiore emendat Combefisius, qui hanc epistolam ad Innocentium tunc Ecclesiæ Romanæ presbyterum suspicatur scriptam fuisse, et magnum illum et verum episcopum, qui totum orbem suis miraculis complevit, Damasum interpretatur. Videtur illuisse librariis cum Innocentii nomen, quo nomine appellatum sciebant celeberrimum Romæ episcopum; tum etiam quod item Innocentius in epistola 81 dicitur magnæ urbi præfuisse. Sæpe enim Roma apud

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Ν.

Υπὸ κεντρῷ ἐπισκόπῳ (11).

Καὶ τίνι ἄλλῳ ἔπρεπε καὶ δειλοῖς θάρσος ἐμποιεῖν, καὶ καθυδόντας διυπνίζειν, ἢ τῇ σῇ τοῦ ἡμετέρου δεσπότης θεοσεβείᾳ, ὃς τὴν ἐν πᾶσι σταυροῦ τελειότητα καὶ ἐν τούτῳ ἐγνώρισας, τῷ καταδέξασθαι καὶ ἡμῖν τοῖς ταπεινοῖς συγκαταβῆναι, ὡς ἀληθινὸς μαθητὴς τοῦ εἰπόντος, ὅτι *Ἐκεῖ εἰμι ἐν μέσῳ ὑμῶν*, οὐχ ὡς ὁ ἀνακείμενος, ἀλλ' ὡς ὁ διακονῶν. Κατηξήσας γὰρ καὶ αὐτὸς διακονῆσαι ἡμῖν τὴν σὴν πνευματικὴν εὐφροσύνην, καὶ τοῖς τιμίῳις (12) ἑαυτοῦ γράμμασιν ἀναλαβεῖν ἡμῶν τὰς ψυχὰς, καὶ ὡς περ παίδων νηπιότητα τῷ ἑαυτοῦ μεγέθει προσαγαλλισασθαι. Εὐχου οὖν (δεόμεθά σου τῆς ἀγαθῆς ψυχῆς) ἀξίους ἡμᾶς εἶναι καὶ ὑποδέχασθαι τὰς παρὰ τῶν μεγάλων ὑμῶν ὠφελείας, καὶ λαμβάνειν στίμα καὶ σφρίαν εἰς τὸ τολμᾶν ἀντιπράγχεσθαι ὑμῖν. τοῖς ὑπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἀγομμένοις· οὐ φίλον σε εἶναι καὶ δοξαστῆρα ἀληθινὸν ἀκούοντες, μεγάλην ἐπὶ τῇ στερεότητι σου καὶ ἀκρίνει περὶ τὸν Θεὸν ἀγάπῃ τὴν χάριν ὁμολογοῦμεν· εὐχόμενοι (13) μετὰ τῶν ἀληθινῶν προσκυνητῶν εὐρεθῆναι ἡμῶν τὸ μέρος, ἐν οἷς πατείσμεθα εἶναι καὶ τὴν σὴν τελειότητα, καὶ τοῦ μεγάλου καὶ ἀληθινοῦ ἐπισκόπου τοῦ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην τοῦ ἰδίου πληρώσαντος θαύματος, τοῦ Κυρίου δεόμεθα.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΝΑ.

Βασίλειῳ ἐπισκόπῳ.

1. Πῶς μου, οἶσι, τὴν ψυχὴν ὠδύνησεν ἡ ἀκοὴ τῆς συκοφαντίας ἐκείνης, ἣν κατέχευόν μου (14) τινὲς τῶν μὴ φοβουμένων τὸν Κριτὴν ὃς ἀπολεῖ πάντας τοὺς λαλοῦντας τὸ ψεῦδος; Ὥστε πᾶσαν τὴν νύκτα ἐπὶ τοῖς ῥήμασι τῆς ἀγάπης σου, ὀλίγου δεῖν, ἄυπνος (15) διαμείναι· οὕτω μέσης ἡψάτο μου τῆς καρδίας ἡ λύπη. Ὅντως γὰρ, κατὰ τὸν Σολομῶνα, συκοφαντία ἄνδρα ταπεινοῖ· καὶ οὐδεὶς οὕτως ἀνάλγητος, ὡς μὴ παθεῖν τὴν ψυχὴν, καὶ κατακαμφθῆναι εἰς γῆν, στόμασι πρὸς ψευδολογίαν εὐκόλως παρπυσίων (16). Ἀλλὰ γὰρ ἀνάγκη πάντα στέγειν,

D antiquos μεγάλῳις, magna urbs, vocatur.

(12) *Καὶ τοῖς τιμίῳις*. Editi ἦν καὶ τοῖς τιμίῳις. Sed hæc vocula non reperitur in mss.

(13) *Εὐχόμενοι*. Ita mss. quinque, nempe Med., Coisl. uterque et duo Regii. Plures in hac epistola non habuimus. Editi εὐχόμεθα.

(14) *Κατέχευόν μου*. Ita Med., Harl. et Coisl. [primus. Editi κατέχευόν μου.

(15) *Ἄυπνος*. Sic Medicæus cod. et prima manu Basilæanus; quæ scriptura satis congruit stylo Basilii, ac forte hoc loco a librariis nimio grammaticæ studio mutata est. In hac ipsa epistola ὡς ἀγνοεῖν αὐτὸς. Editi ἄυπνον.

(16) *Παρπυσίων*. Reg. secundus et Coisl. secundus περιπυσίων. Ibidem editi στόμασιν εἰς ψευδολογίαν. Tres antiquissimi codices ut in textu.

πάντα ὑπομένειν, τὴν ὑπὲρ αὐτῶν ἐκδίκησιν ἐπι-
τρέψαντες (17) τῷ Κυρίῳ, ὃς οὐ περιόβεται ἡμᾶς·
δοτε ὁ συκοφαντῶν πένητα παροξύνει τὸν
ποίησαντα αὐτόν. Οἱ μέντοι τὸ καὶνὸν τοῦτο δρᾶμα
τῆς καθ' ἡμῶν βλασφημίας συνθέντες εὐκασι παν-
τελῶς ἀπιστεῖν τῷ Κυρίῳ, ὃς καὶ περὶ (18) ἀργοῦ
βήματος δώσειν ἡμᾶς λόγον ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς κρι-
σεως ἀπεσφηνάτο. Ἐγὼ δὲ, εἰπέ μοι, τὸν μακαριώ-
τατον Διάνιον (19) ἀνεθεμάτισα; Τοῦτο γὰρ ἡμῶν
κατήγγειλαν (20). Ποῦ ἢ πότε; τίνων παρόντων;
ἐπὶ ποῖα προφάσει; ψιλοῖς βήμασιν ἢ ἐγγράφοις;
ἐτέροις ἀκολουθοῦν, ἢ αὐτὸς κατὰρχον καὶ αὐθεντῶν
τοῦ τολμήματος; Ὡς τῆς ἀναιδέας τῶν πάντα φθεγ-
γομένων ῥόδῳ! Ὡς τῆς καταφρονήσεως τῶν τοῦ
Θεοῦ κριμάτων! Πλὴν εἰ μὴ ἄρα τῷ πλάσματι αὐ-
τῶν καὶ τοῦτο προστραφῶδῶσιν (21), ὅτι ἐγενόμην
καὶ ἐκφρων ποτὲ, ὥστε ἀγνοεῖν αὐτὸς τὰ αὐτοῦ βή-
ματα. Ἐπὶ γὰρ τῶν λογισμῶν ὑπάρχων τῶν ἑμαυ-
τοῦ, οὐδὲν οἶδα ποιήσας τοιοῦτον, οὐδὲ προσελόμενος
τὴν ἀρχήν. Ἄλλ' ἐκεῖνο μᾶλλον ἑμαυτῷ συνεπίστα-
μαι, ὅτι ἐκ πρώτης ἡλικίας συνετράφην τῷ περὶ
αὐτὸν φιλτρῷ, καὶ ἀπέβλεπον πρὸς τὸν ἄνθρωπον, ὡς
μὲν γεναρὸς ἰδεῖν, ὡς δὲ μεγαλοπρεπῆς, ὅσον δὲ
ἔχων τὸ ἱεροπρεπὲς ἐν τῷ εἶδει. Ἐπεὶ δὲ μοι λοιπὸν
καὶ ὁ λόγος παρῆν, τότε δὴ καὶ ἀπὸ τῶν τῆς ψυχῆς
ἀγαθῶν αὐτὸν ἐπαγίνωσκον· καὶ ἔχαιρον αὐτοῦ τῇ
συνουσίᾳ, τὸ ἀπλοῦν καὶ γενναῖον καὶ ἐλευθέριον (22)
τῶν τρόπων καταμανθάνων, καὶ ὅσα ἄλλα (23) τοῦ
ἀνδρὸς ἰδεῖν, ἢ τῆς ψυχῆς ἡμερότης, τὸ μεγαλοφυές
τε ὁμοῦ καὶ πρᾶον, τὸ εὐπρεπὲς, τὸ ἀόρητον, τὸ
φαιδρὸν καὶ εὐπρόσκειτον τῇ σεμνότητι κεκραμένον.
Ὡς αὐτὸν ἐναριθμοῦν εἶχον τοῖς περιφανεστάτοις
κατ' ἀρετήν.

2. Περί μέντοι τὰ τελευταῖα τοῦ βίου (οὗ γὰρ ἀπο-
κρύβηται τῆς ἀληθείας) ἐλυπήθην ἐπ' αὐτῷ λύπῃ οὐκ
ἀνιστήν μετὰ πολλῶν τῶν ἐν τῇ πατρίδι φοβουμένων
τὸν Κύριον, ἐπὶ τῇ ὑπογραφῇ τῆς πίστεως τῆς ὑπὸ
τῶν περὶ Γεώργιον (24) ἀπὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως
κομισθείσης. Εἰτα, οἷός ἐκεῖνος πρᾶσσει τὸν τρόπον
καὶ ἐπισκεῖται πάντας πληροφορεῖν ἐν σιδήρῳ
πατρικοῖς ἀνεχόμενος, ἥδη καταπεσὼν εἰς τὴν ἁρ-
ρωστίαν, ὅψ' ἦς καὶ μετῆλθεν ἀπὸ τοῦ βίου, προσκα-
λεσάμενος ἡμᾶς ἔφη, ὑπὸ μάρτυρι τῷ Κυρίῳ ἐν
ἀπλότῃ καρδίᾳ συντεθεῖσθαι μὲν τῷ ἀπὸ τῆς
Κωνσταντινουπόλεως γραμματεῖ, μηδὲν δὲ ἐπ'
ἀθετήσει τῆς κατὰ Νικαίαν ὑπὸ τῶν ἁγίων Πατέρων
ἐκτεθείσης πίστεως προελθεῖν· μηδὲ ἄλλως ἔχειν
ἐν τῇ καρδίᾳ, ἢ ὡς παρέλαβεν ἐξ ἀρχῆς· ἄλλα καὶ

nia perferre, omnia sustinere, nostram ipsorum
ultionem permittentes Domino, qui nos non de-
spiciet. Nam qui calumniatur pauperem, irritat
ipsius Conditor¹⁷. Caterum qui novam illam
blasphemiam fabulam adversum nos concinnarunt,
videntur omnino non credere Domino, qui rationem
nos in die iudicii vel de otioso verbo reddituros
pronuntiavit¹⁸. Dic autem, quæso, egone beatissi-
mum Dianium anathematizavi? Hoc enim de nobis
dictitarunt. Ubi? vel quando? coram quibus? quo
prætextu? nudis verbis, an scripto? alios duces
sequens, an ipse inceptor et auctor facinoris? O
impudentiam hominum omnia facile loquentium!
O contemptum iudiciorum Dei! Nisi forte com-
mento suo hanc etiam tragediam adjicient, factum
me esse aliquando ita dementem, ut mea ipsius
verba non noscerem. Nihil enim ejusmodi, dum
rationis compositus fui, aut fecisse me scio, aut om-
nino facere voluisse. Sed potius mihi hujus rei
conscius sum, me ab ineunte ætate educatum fuisse
in illius amore, et intuendo considerasse quam
esset ille vir aspectu venerabilis, quanta majestate
præditus, quantum dignitatis sacerdotalis ore præ-
ferens. Postquam autem mihi deinceps et ratio
adfuit, tum vero et ex animæ bonis cum noveram
ipsiusque 144 delectabar consuetudine, simpli-
citate et ingenuitate ac liberalitate morum
perspiciens, et quæcunque alia propria erant viri
ornamenta, animi mansuetudo, magnanimitas si-
mul et lenitas, decori studium, animus iræ expers,
hilaritas et affabilitas gravitate permista. Quæro
ipsum inter homines virtute spectatissimos nume-
rabam

2. Sed tamen circa extremum vitæ tempus (non
enim celabo veritatem) dolui de illo inconsola-
biliter cum pluribus in patria Dominum timentibus,
quod subscripsisset fidei a Georgio Constantino-
poli allatæ. Deinde, ut ille pro sua morum lenitate
et mansuetudine non gravabatur omnibus paterno
pectore satisfacere, cum jam in morbum, ex quo
etiam e vita discessit, incidisset; nobis accersitis,
dixit, Domino teste, se scripto Constantinopoli
allato in simplicitate cordis assensisse, sed nihil
ad fidei Nicææ a sanctis Patribus expositæ ever-
sionem sibi proposuisse, neque aliud in corde
habere, quam quod ab initio traditum acceperat:
imo etiam precari se, ut ne separaretur a sorte bea-
torum trecentorum decem et octo episcoporum,

¹⁷ Prov. xiv, 31. ¹⁸ Matth. xii, 36.

(17) *Ἐπιτρέψαντες*. Sic Med., Harl. et Reg. primus. Editi et alii mss. *ἐπιτρέψαντες*. Sed scriptura quam sequimur, Basilii stylo aptior, ut videre est in epist. 126, 289.

(18) *Ὅς καὶ ἀπολ.* Coniunctio addita ex quinque mss.

(19) *Διάνιον*. Ita omnes mss. Editi *Διάνιον*.

(20) *Κατήγγειλαν*. Tres codices non antiquissimi *κατήγγειλαν*, hoc crimen nobis intulerunt.

(21) *Προστραφῶδῶσιν*. Ita tres vetustissimi

codices cum pluribus aliis. Editi *προστραφῶδῶσιν*.

(22) *Ἐλευθέριον*. Reg. secundus et Coisl. secundus *ἐλευθέριον*. Paulo post ex antiquis codicibus addita vocula post *μεγαλοφυές*.

(23) *Ὅσα ἄλλα*. Editi addunt ἤν quod deest in tribus vetustissimis codicibus.

(24) *Γεώργιον*. Reg. secundus et Coisl. *Γεώργιον*.

qui piam illam doctrinam orbi annuntiarunt. Quare A
omni cordis dubitatione ob hanc asseverationem
soluta, ad ejus communionem, ut tumet etiam
nostri, accessimus, et mœrere desiimus. Igitur quæ
nobis cum hoc viro intercessere, ejusmodi sunt.
Quod si quis dicat se nefariæ alicujus in illum
contumeliæ conscius nobis esse, is non in angulo
susurret serviliter, sed in apertam lucem prodiens,
libere arguat.

EPISTOLA LII.

Cum rumores iniqui de Canonicis ad Basilium, de Basilio ad canonicos perlatis fuissent, utrosque dedecit Bosphorus.
Multa de Consubstantiali disserit Basilius, quod a nonnullis rejici, a patribus Antiochenis vituperatum fuitur;
apertissimum tamen esse contendit adversus hæreses Arii et Sabellii. Refellit eos qui Spiritum sanctum Filio aut Patri
præponebant.

Ad canonicos.

1. Quantum nobis antea doloris attulit molestus
umor, quo aures nostræ circumsonuerunt, tanta
affecit lætitia religiosissimus episcopus frater noster
Bosphorius, meliora de vestra pietate narrans. Dixit
enim, Dei gratia, omnes illos rumores hominum
esse commenta non accurate veritatem rerum
vestrarum cognitam habentium. Addebat autem se
et calumnias invenisse apud vos de nobis nefandas,
qualesque protulerint, qui non exspectant se vel
otiosi verbi rationem reddituros Judici in die justo
retributionis illius. Quare gratias egi Domino, cum
ipse sanatus ex noxia de vobis opinione, quam,
ut verisimile est, ex hominum calumnia suscep-
ram; tum etiam vos audiens deposuisse falsas de
me suspensiones, ubi audistis 145 quæ frater
noster asseveravit: qui quidem vobis suam ipsius
sententiam dum exposuit, omnino et nostram simul
declaravit. Una enim in utroque nostrum de fide sen-
tentia: siquidem et eorumdem Patrum hæredes
sumus, qui quondam Nicææ, magnum pietatis præ-
conium promulgarunt: cujus reliquæ quidem par-
tes calumniæ nulli obnoxie sunt; sed vocem Con-
substantialis male a nonnullis acceptam, sunt qui
nondum receperint: quos quis et jure reprehen-
derit, ac rursus venia dignos judicavit. Nam Pa-
trum vestigiis non insistere, nec sua sententia
vocem illorum potius ducere, res est reprehensio-
ne digna, ut plena arrogantiae. Rursus autem
vituperatam ab aliis vocem, suspectam habere, D

Alias CCC. Scripta initio episcopatus.

(25) Δεκαοκτώ. Harl. cum duobus aliis δέκα καὶ
ὀκτώ.

(26) Ὡς καὶ αὐτὸς ἐπιστάσαι. Hæc addidimus
ex tribus perantiquis codicibus Med., Harl. et
Coisl.

(27) Λέγοι. Ita Harl., Coisl. uterque et Reg. se-
cundus. Editi λέγει.

(28) Περὶ τῆς. Deest præpositio in octo veteri-
bus libris, non tamen in Coisliniano primo.

(29) Προστίθει. Sic septem mss. codices. Editi
προσπετίθει.

(30) Τῇ δικαίᾳ. Ita Harl., Med., Coisl. primus et
Reg. secundus. Editi τῆς δικαίας.

EPISTOLA NB.

Καρονικαῖς.

1. Ὅσον ἠνίασαν ἡμᾶς πρότερον φήμη λυπηρὰ τὰς
ἀκοὰς ἡμῶν περιχρήσασα, τοσοῦτον εὐφρανεν ἡμᾶς
ὁ θεοφιλέστατος ἐπίσκοπος ὁ ἀδελφὸς ἡμῶν Βοσπό-
ριος, τὰ χρηστότερα περὶ τῆς (28) εὐλαβείας ὑμῶν
διηγησάμενος. Ἐφη γάρ, τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι, πάν-
τα ἐκεῖνα τὰ θρυλληθέντα ἀνθρώπων εἶναι κατα-
σκευάσματα, οὐκ ἀκριβῶς τὴν καθ' ὑμᾶς ἐπισταμέ-
νων ἀλήθειαν. Προστίθει (29) δὲ, ὅτι καὶ διαβολὰς
εὗρε παρ' ὑμῖν καθ' ἡμῶν ἀνοσίας, καὶ τοιαύτας,
οἷας ἂν εἴποιεν οἱ μὴ ἐκδεχόμενοι καὶ περὶ ἀργοῦ
ρήματος δώσειν λόγον τῷ Κριτῇ ἐν ἡμέρᾳ τῆς ἀντα-
ποδόσεως αὐτοῦ τῇ δικαίᾳ (30). Ὡστε τὴν χάριστησα
τῷ Κυρίῳ, αὐτὸς τε λαθεὶς τὴν ἐφ' ὑμῖν βλάβην, ἦν,
ὥς εἰκεν, ἐκ συκοφαντίας ἀνθρώπων ἡμῖν παρα-
δεξάμενος, ὑμᾶς τε ἀκούσας ἀποστείλει τὰς ψευ-
δεῖς περὶ ἡμῶν ὑπολήψεις, ἐξ ὧν ἠκούσατε τοῦ
ἀδελφοῦ ἡμῶν διαβεβαιωσαμένου (31)· ὅς ἐν οἷς τὸ
καθ' αὐτὸν (32) ὑμῖν παρέστησε, συναπέδειξε πάν-
τως καὶ τὸ ἡμέτερον. Ἐν γὰρ ἐν ἀμφοτέροις ἡμῖν
τὸ τῆς πίστεως φρόνημα, ἐπειδὴ καὶ τῶν αὐτῶν
Πατέρων κληρονόμοι τῶν κατὰ τὴν Νικαίαν ποτὲ τὸ
μέγα τῆς εὐσεβείας ἐξαγγειλάντων κήρυγμα· οὐ τὰ
μὲν. Ἄλλα παντάπασιν ἐστὶν (33) ἀσυκοφάντητα, τὴν
δὲ τοῦ ὁμοουσιίου φωνὴν, κακῶς παρὰ τινων ἐκλη-
φθεῖσαν, εἰσὶ τινες οἱ μὴ τὴν παραδεξάμενοι· οὗς
καὶ μέμφαιτο ἂν τις δικαίως, καὶ πάλιν μέντοι συγ-
γνώμης αὐτοὺς ἀξιώσειν. Τὸ μὲν γὰρ Πατράσι μὴ
ἀκολουθεῖν, καὶ τὴν ἐκεῖνων φωνὴν (34) κυριωτέραν
τίθεσθαι τῆς αὐτῶν γνώμης, ἐγκλήματος ὄναι, ὡς

(31) Διαβεβαιωσαμένου. Quinque mss. non anti-
quissimi βεβαιωσαμένου.

(32) Τὸ καθ' αὐτόν. Harl. et unus ex Regiis τὰ
καθ' αὐτόν.

(33) Ἐστίν. Hanc vocem, quæ deest in editis,
habent mss. decem, quorum in quatuor legitur πάντα
μαθεῖν ἐστίν.

(34) Τὴν ἐκεῖνων φωνήν. Sic codices omnes
mss., et paulo post τῆς αὐτῶν γνώμης. Contra
editi τῆς ἐκεῖνων φωνῆς κυριωτέραν τίθεσθαι τὴν
αὐτῶν γνώμην. Eorum vocī propriam sententiam
præponere. Non animadvertent qui hunc locum
mutavere, negationem, quæ præcessit, hic quoque
subintelligi

αὐθαδείας (35) γέμον· τὸ δὲ πάλιν ὅφ' ἐτέρων δια-
 ἑληθεῖσαν αὐτὴν ὑποπτον εἶχειν, τοῦτο πως δοκεῖ
 τοῦ ἐγκλήματος αὐτοῦς μετρίως ἐλευθεροῦν. Καὶ γὰρ
 τῷ ὄντι (36), οἱ ἐπὶ Παύλῳ τῷ Σαμοσατεὶ συνελ-
 θόντες, διέβαλον τὴν λέξιν ὡς οὐκ εὐχρον. Ἔφασαν
 γὰρ ἐκεῖνοι τὴν τοῦ ὁμοουσίου φωνὴν περιστῆν ἐν-
 νοίαν οὐσίας τε καὶ τῶν ἀπ' αὐτῆς· ὥστε καταμε-
 ρισθεῖσαν τὴν οὐσίαν παρέχειν τοῦ ὁμοουσίου τὴν
 προσηγορίαν τοῖς εἰς ἃ διηρέθη. Τοῦτο δὲ ἐπὶ χαλκοῦ
 μὲν καὶ τῶν ἀπ' αὐτοῦ νομισμάτων ἔχει τινὰ λόγον
 τὸ διανόημα· ἐπὶ δὲ Θεοῦ Πατρὸς καὶ Θεοῦ Υἱοῦ
 οὐκ οὐσία προσυτέρα, οὐδ' ὑπερκειμένη ἀμφοῖν
 θεωρεῖται· ἀσθεῖας γὰρ ἐπέκεινα τοῦτο καὶ νοῆσαι
 καὶ φητέσθαι. Τί γὰρ ἂν γένοιτο τοῦ ἀγεννήτου
 προσυτέρον; Ἀναίρεται δὲ ἐκ τῆς βλασφημίας
 ταύτης καὶ ἡ εἰς τὸν Πατέρα καὶ Υἱὸν πίστις· ἀδελφὰ
 γὰρ ἀλλήλοις τὰ ἐξ ἐνὸς ὑπεστώτα.

2. Κατέπειδὴ ἐξ οὐκ ὄντων εἰς τὸ εἶναι παρῆχθαι τὸν
 Υἱὸν ἔτι τότε ἦσαν οἱ λέγοντες, ἵνα καὶ ταύτην ἐκτέ-
 μῃσι τὴν ἀσθεῖαν, τὸ ὁμοούσιον προσερίχασιν.
 Ἀχρονος γὰρ καὶ ἀδιάστατος ἡ τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὸν
 Πατέρα συνάφεια. Ἀλλοῖο δὲ καὶ τὰ προλαβόντα ῥή-
 ματα ταύτην εἶναι τῶν ἀνδρῶν τὴν διάνοιαν. Εἰπόν-
 τες γὰρ φῶς ἐκ φωτός, καὶ ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς
 τὸν Υἱὸν γεγενῆσθαι, οὐχὶ δὲ πεποιηθῆαι, ἐπήγαγον
 τοῦτοισι τὸ ὁμοούσιον· παραδεικνύντες, ὅτι ὅπερ ἂν
 τις ἀποδῇ φωτός λόγον ἐπὶ Πατρὸς, οὕτως ἀρμόσει
 καὶ ἐπὶ Υἱοῦ. Φῶς γὰρ ἀληθινὸν πρὸς φῶς ἀληθινόν,
 κατ' αὐτὴν τοῦ φωτός τὴν ἐννοίαν, οὐδεμίαν ἔχει
 παραλλαγὴν. Ἐπεὶ οὖν ἔστιν ἀναρχον φῶς ὁ Πατήρ,
 γενητὸν δὲ φῶς ὁ Υἱός. φῶς δὲ καὶ φῶς ἐκάτε-
 ρος (37), ὁμοούσιον εἶπαι δικαίως, ἵνα τὸ τῆς φύσεως
 ὁμότιμον παραστήσωσιν. Οὐ γὰρ τὰ ἀδελφὰ ἀλλήλοις
 ὁμοούσια (38) λέγεται, ὅπερ τινὲς ὑπελήφασιν·
 ἀλλ' ὅταν καὶ τὸ αἰτιον καὶ τὸ ἐκ τοῦ αἰτίου τὴν
 ὑπάρξιν ἔχον τῆς αὐτῆς ὑπάρχει φύσεως, ὁμοούσια
 λέγεται.

3. Αὕτη δὲ ἡ φωνὴ καὶ τὸ τοῦ Σαβελλίου κακὸν
 ἐπανορθοῦται· ἀναίρει γὰρ τὴν ταυτότητα τῆς ὑπο-
 στάσεως, καὶ εἰσάγει τελείαν τῶν προσώπων τὴν
 ἐννοίαν. Οὐ γὰρ αὐτό τί ἐστιν ἐαυτῷ ὁμοούσιον, ἀλλ'
 ἕτερον ἐτέρῳ· ὥστε καλῶς ἔχει καὶ εὐσεβῶς, τῶν τε
 ὑποστάσεων τὴν ἰδιότητα διορίζουσα, καὶ τῆς φύσεως
 τὸ ἀπαράλλακτον παριστώσα (39). Ὅταν δὲ ἐκ τῆς
 οὐσίας τοῦ Πατρὸς τὸν Υἱὸν εἶναι διδασκώμεθα, καὶ
 γενηθέντα, ἀλλ' οὐχὶ ποιηθέντα, μὴ καταπίπτωμεν

(35) Ὡς αὐθαδέας. Duo mss. καὶ αὐθαδέας.

(36) Τῷ ὄντι. Ex hoc Basilii testimonio Curcel-
 leus, Quatern. dissert. 1, p. 158, et Clericus Bi-
 blioth. tom. X. p. 408, ansam carpendæ synodi
 Nicænæ arripiunt, quod rejectam ab alia synodo
 vocem adoptaverit; sed consuli potest *Dissertatio*
de Semiarianis in qua nova Cyrilli Hierosolymitani
operum editio defenditur. Ibi probatur, cap. 7, opi-
 natum illud synodi Antiochenæ decretum, et iis
 repugnare quæ paulo ante synodum inter utrumque
 Dionysium gesta sunt, et omnibus prorsus, ne
 Arianis quidem exceptis, ignotum fuisse usque ad
 annum 358; nec ullo prorsus testimonio nisi, nisi
 Semiarianorum. Nam Basiliius pugnat adversa fronte

videtur id quodam modo mediocrem illis excusa-
 tionis veniam conciliare. Nam revera qui in Pauli
 Samosatensis causa convenerant, vocem hanc quasi
 male sonantem culparunt. Dixerunt enim consub-
 stantialis voce exhiberi notionem substantiæ et
 eorum quæ ex substantia; adeo ut divisa substan-
 tia appellationem consubstantialis conciliet iis in
 quæ divisa est. Quæ quidem cogitatio locum ali-
 quem habet in aere et in conflatis ex eo numisma-
 tibus: at in Deo Patre et in Deo Filio substantia
 non est antiquior, neque utrique superposita in-
 telligitur: hoc enim cogitare, aut dicere, omnem
 impietatis modum excedit. Quid enim ingenite
 antiquius sit? Tollitur etiam hac blasphemia fidei
 in Patrem et Filium: nam inter se fratrum ratio-
 nem habent quæ ex uno subsistunt.

2. Et quia Filium ex nihilo productum adhuc
 tunc erant qui dicerent; ut hanc quoque præci-
 derent impietatem, consubstantiale usurparunt.
 Nam sine tempore est et sine intervallo Filii cum
 Patre conjunctio. Demonstrant autem et superiora
 verba hanc illorum esse mentem. Postquam enim
 dixerunt lumen de lumine, atque Filium ex Patris
 substantia penitus esse, non vero factum; his
 consubstantiale subjunxerunt: indicantes, quam
 quis luminis rationem in Patre reddiderit, eam et
 Filio aptam et congruentem futuram: siquidem
 lumen verum cum vero lumine, secundum ipsam
 luminis notionem, dissimilitudinem nullam habe-
 bit. Cum igitur Pater lumen sit principii expers,
 Filius vero lumen genitum, ac uterque lumen et
 lumen, jure consubstantialem dixerunt, ut naturæ
 æqualem dignitatem demonstrarent. Non enim quæ
 fratrum inter se rationem habent, dicuntur con-
 substantialia, id quod quidam existimant; sed cum
 et causa, et id quod ex causa existentiam habet,
 ejusdem sunt naturæ, consubstantialia dicuntur.

3. 146 Cæterum vox eadem Sabellii quoque
 pravitatem corrigit: tollit enim hypostasis identita-
 tem, et perfectam personarum notionem inducit.
 Neque enim quidquam sibiipsi consubstantiale est,
 sed alterum alteri: quare præclare ac pie se habet
 illa vox, et hypostasem proprietatem definiens,
 et naturæ sine ullo discrimine similitudinem de-
 monstrans. Cum autem ex Patris substantia Filium
 esse dicimus, eumque genitum, non autem factum;

cum Athanasio, qui in libro *De synodis*, n. 45,
 consubstantiale non a synodo Antiochena, sed a
 Paulo Samosateno exagitatum fuisse dicit.

(37) Ἐκάτερος. Quatuor codices mss. ἐκάτερον.
 Ibidem codices non pauci εἶποι ἂν δικαίως. Coisl.
 primus εἶποιεν ἂν δικαίως.

(38) Ὁμοούσια. Post hanc vocem editi addunt
 iterum ἀλλήλοις, quod abest ab omnibus antiquis
 codicibus. Hanc autem Basilii de consubstantiali
 sententiam, quæ variis conjecturis materiam dedit,
 explanare in Præfatione conamur.

(39) Παριστώσα. Sic omnes antiqui codices, me-
 lius quam in prima editione Paris. παριστώσα.

ne pro abamur in corporales perpressionum cogitationes. Non enim divisa est substantia a Patre in Filium: neque fluendo dilapsa generavit, neque proferens, quemadmodum arbores fructus proferunt: sed inenarrabilis et indeprehensus cogitationibus hominum divinae generationis modus. Humilis enim revera et carnalis est mentis, caducis ac temporalibus assimilare aeterna, ac existimare, quemadmodum corporalia, ita et Deum pari modo generare; cum oporteat sumptis ex contrario argumentis ad pietatem concludere, quia mortalia sic, immortalem non sic. Neque igitur neganda generatio divina, nec corporeis cogitationibus contaminanda mens.

4. Sanctus autem Spiritus cum Patre quidem et Filio numeratur, quia et supra rem creatam est; sed eo ordine numeratur, quem in Evangelio didicimus a Domino dicente: *Euntes baptizate in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti.* Qui autem praepositum Filio, aut Patre dicit antiquiorem, resistit Dei ordinationi et a sana fide alienus est: acceptum glorificationis modum non servans, sed sibi ipsi vocum novitatem, ut placeat hominibus, excogitans. Si enim Deo est superior, ex Deo non est. Scriptum est enim: *Spiritus autem ex Deo est*. Si autem ex Deo, qui fieri potest, ut eo ex quo est, antiquior sit? Jam vero quae insaniam, cum unus sit ingenuus, aliquid aliud dicere ingenito superius? Sed neque prior est Unigenito; quippe cum inter Filium et Patrem nihil medium sit. Si autem non est ex Deo, est vero per Christum; omnino non est. Quare illa circa ordinem novitas ipsius existentiae habet eversionem, et fidei totius negatio est. Aequae igitur impium est, et eum ad rem creatam deducere, et aut supra Filium aut supra Patrem ponere, sive secundum tempus, sive secundum ordinem. Atque haec quidem sunt, quae vestra pietate audivimus requiri: quod si Dominus dederit, ut in unum veniamus, fortassis de his fusius disceptabimus, ac nobis, quibus de rebus certiores fieri cupimus, aliquid quod satisficiat et persuadeat a vobis exhibebitur.

147 EPISTOLA LIII.

Demonstrat Basilii chorepiscopus, sive episcopis sibi subditis, quorum nonnulli pretio manus imponere ferebantur, quanta sit huius facti turpitudine; ac declarat ab altaribus recessurum, si quis post hanc acceptam epistolam tale quidpiam designaverit.

Chorepiscopus.

1. Rei turpitudine, de qua scribo, hoc ipso quoa

Matth. xxviii, 19. I Cor. ii, 12.

* Alias LXXVI. Scripta initio episcopatus.

(40) *Προτιθεὶς Υἱοῦ*. Sic plerique antiqui codices, quorum tamen nonnulli habent τοῦ Υἱοῦ, unus προτιθεὶς Υἱοῦ, editi προτιθεὶς τοῦτο τοῦ Υἱοῦ. Habent iidem editi λέγων εἶναι: sed verbum illud posterius abest a plerisque mss. Valde autem dubito an aliqui exstiterint, qui Spiritum Patri et Filio praepo-nerent. Verisimilius est Pneumatomachos hunc errorem adversariis suis afflxisse. Certe Basilii ipse postea huius erroris nomine accusatus a nonnullis fuit, ut videre est in epist. 251.

(41) *Καινοφωνία*. Sic Med., Coisl. primus et Clarom. Editi *καινοφωνίας*, septem mss. *καινοφωνίαν*.

A ἐπὶ τὰς σωματικὰς τῶν παθῶν ἐννοίας. Οὐ γὰρ ἐμερίσθη ἡ οὐσία ἀπὸ Πατρὸς εἰς Υἱόν· οὐδὲ βουεῖσα ἐγέννησεν, οὐδὲ προβαλοῦσα, ὡς τὰ φυτὰ τοὺς καρπούς, ἀλλ' ἄρρητος καὶ ἀνεπινόητος λογισμὸς ἀνθρώπων τῆς θείας γεννήσεως ὁ τρόπος. Ταπεινῆς γὰρ τῇ ὄντι καὶ σαρκίνῃ ἐστὶ διανοία τοῖς φθαρτοῖς καὶ προσκαίροις ἀφομοιοῦν τὰ αἰδία, καὶ οἰεσθαι, ὅτι, ὡς τὰ σωματικὰ, οὕτω γεννᾷ καὶ ὁ Θεὸς ὁμοίως· δέον ἐκ τῶν ἐναντίων λαμβάνειν τὰς ἀφορμὰς πρὸς τὴν εὐσέβειαν· ὅτι, ἐπειδὴ τὰ θνητὰ οὕτως, ὁ ἀθάνατος οὐχ οὕτως. Οὕτε οὖν ἀρνεῖσθαι δεῖ τὴν θεῖαν γέννησιν, οὕτε σωματικαῖς ἐννοίαις· καταβρύ- πουν ἑαυτοῦ τὴν διάνοιαν.

4. Τὸ δὲ Πνεῦμα τὸ ἅγιον Πατρὶ μὲν καὶ Υἱῷ συναριθμεῖται, διότι καὶ ὑπὲρ τὴν κτίσιν ἐστὶ· τέτακται δὲ, ὡς ἐν Εὐαγγελίῳ διδιδάχμεθα παρὰ τοῦ Κυρίου εἰπόντος· *Πορευθέντες βαπτίζετε εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος*. Ὁ δὲ προτιθεὶς Υἱοῦ (40), ἡ πρεσβύτερον λέγων Πατρός, οὕτως ἀνθίσταται μὲν τῇ τοῦ Θεοῦ διαταγῇ, ἀλλότριος δὲ τῆς ὑγιαίνουσας πίστεως, μὴ ὅν παραλαβεῖν τρόπον δοξολογίας φυλάττων, ἀλλ' ἑαυτῷ καινοφωνίαν (41), εἰς ἀρέσκειαν ἀνθρώπων, ἐπινοῶν. Εἰ γὰρ ἀνώτερον Θεοῦ, οὐκ ἐκ τοῦ Θεοῦ. Γέγραπται γάρ, *Τὸ δὲ Πνεῦμα ἐκ τοῦ Θεοῦ*. Εἰ δὲ ἐκ τοῦ Θεοῦ, πῶς πρεσβύτερόν ἐστι τοῦ ἐξ οὗ ἐστι; Τίς δὲ καὶ ἡ παράνοια (42), ἐνδὲς ὄντος τοῦ ἀγεννήτου, ἄλλο τι λέγειν τοῦ ἀγεννήτου ἀνώτερον; Ἀλλ' οὐδὲ τοῦ Μονογενοῦς πρότερον· οὐδὲν γὰρ μέσον Υἱοῦ καὶ Πατρὸς. Εἰ δὲ μὴ ἐστὶν ἐκ Θεοῦ, διὰ Χριστοῦ δὲ ἐστὶν, οὐδὲ ἐστὶ τὴν παράπαν. Ὅστε ἡ περὶ τὴν τάξιν καινοτομία αὐτῆς τῆς ὑπάρξεως ἀθέτησιν ἔχει, καὶ ὅλης τῆς πίστεως ἐστὶν ἀρνήσις. Ὅμοιος οὖν ἐστὶν ἀσεβεία, καὶ ἐπὶ τὴν κτίσιν καταγαγεῖν (43), καὶ ὑπερτιθέναι αὐτὸ ἢ Υἱοῦ ἢ Πατρὸς, ἢ κατὰ τὸν χρόνον, ἢ κατὰ τὴν τάξιν. Ἄ μὲν οὖν ἤκουσα ἐπιζητεῖσθαι παρὰ τῆς εὐλαβείας ὑμῶν, ταῦτα ἐστὶν· ἐὰν δὲ ὁ Κύριος καὶ εἰς ταυτὸν ἡμᾶς ἀλλήλους γενέσθαι, τάχα ἂν τι καὶ περὶ τούτων πλέον ἐποιμεν, καὶ αὐτοὶ δ' ἂν περὶ ὧν ἐπιζητούμεν εὐροίμεν τινα παρ' ὑμῶν πληροφoρίαν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΝΤ.

Χωρεπισκόποις (44).

Τὸ τοῦ πράγματος ἄτοπον (45), περὶ οὗ γραφω,

Illud, ἐπινοῶν, excogitans, melius congruit vocum novitati.

(42) *Παράνοια*. Sic octo mss. Editi *παροινία*.

(43) *Ἐπὶ τὴν κτίσιν καταγαγεῖν*. Sic mss. octo. Editi εἰς τὴν κτίσιν Πνεῦμα κατὰγειν.

(44) *Χωρεπισκόποις*. Ita vetustissimi codices, Harl., Coisl. et Med. Editi et tres mss. πρὸς τοὺς ὑφ' ἑαυτὸν ἐπισκόπους, ὥστε μὴ χειροτονεῖν ἐπὶ χρή-
ματι.

(45) *Τὸ... ἄτοπον*. Hac voce interdum turpe ali- quod facinus apud Basilium designatur, velut in epist. sequenti.

διότι μὲν (46) ὅπως ὤπωπτεύθη καὶ ἐλαλήθη, οὐδὲν ἐπλήρωσέ μου τὴν ψυχὴν· τέως δὲ ἐφάνη μοι ἀπιστον. Τὸ οὖν περὶ αὐτοῦ γράμμα ὁ μὲν συνεγνωκῶς ἐαυτῷ δεξάσθω ὡς ἱαμα, ὁ δὲ μὴ συνεγνωκῶς ὡς προφυλακτήριον· ὁ δὲ ἀδιάφορος, ὅπερ ἀπεύχεται ἐφ' ὁμὴν εὐρεθῆναι, ὡς διαμαρτυρίαν. Τί δὲ ἐστὶν ὃ λέγω; Φασὶ τινὰς (47) ὁμῶν παρὰ τῶν χειροτονουμένων λαμβάνειν χρήματα· ἐπισκιάζειν δὲ ὀνόματι εὐσεβείας. Τοῦτο δὲ χεῖρόν ἐστιν. Ἐὰν γὰρ τις τὸ κακὸν ἐν προσήματι τοῦ ἀγαθοῦ ποιῇ, διπλασίονος τιμωρίας ἐστὶν ἄξιος· διότι αὐτό τε τὸ οὐκ ἀγαθὸν ἐργάζεται, καὶ κέχρηται εἰς τὸ τελῆσαι τὴν ἀμαρτίαν, ὡς ἂν ἐποι τις, τῷ καλῷ (48) συνεργῶ. Ταῦτα εἰ οὕτως ἔχει, τοῦ λοιποῦ μὴ γινέσθω, ἀλλὰ διορθωθῆτω· ἐπεὶ ἀνάγκη λέγειν πρὸς τὸν δεχόμενον τὸ ἀργύριον, ὅπερ ἐρρήθη παρὰ τῶν ἀποστόλων πρὸς τὸν θέλοντα δοῦναι, ἵνα Πνεύματος ἀγίου μετουσίαν ὀνήσῃται· τὸ ἀργύριόν σου σὺν σοὶ εἴη εἰς ἀπώλειαν. Κουφότερος γὰρ ὁ δι' ἀπειρίαν ὀνήσασθαι θέλων ἢ ὁ πιπράσκων τὴν τοῦ Θεοῦ δωρεάν. Πρᾶσις γὰρ ἐγένετο· καὶ ὁ σὺ δωρεάν ἔλαβες, ἐὰν πωλῇς, ὥσπερ (49) πεπραμένος τῷ Σατανᾷ, ἀφαιρεθῇ τοῦ χαρίσματος. Κατηλείαν γὰρ ἐπεισάγεις τοῖς πνευματικοῖς, καὶ τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἐνθα πεπιστευμένα σῶμα καὶ αἷμα Χριστοῦ. Ταῦτα οὕτω γίνεσθαι οὐ χρὴ. Ὁ δὲ ἐστὶ τέχνασμα (50), λέγω. Νομίζουσι μὴ ἀμαρτάνειν τῷ μὴ προλαμβάνειν, ἀλλὰ μετὰ τὴν χειροτονίαν λαμβάνειν. Λαβεῖν δὲ ἐστὶν ὅτε δὴ ποτε τὸ λαβεῖν.

2. Παρακαλῶ οὖν ταύτην τὴν πρόσδον, μᾶλλον δὲ τὴν προσαγωγὴν τὴν ἐπὶ γένειαν ἀπόθεσθαι· καὶ μὴ, τὰς χεῖρας μολύναντες τοιοῦτοις λήμμασιν, ἐαυτοὺς ἀναξίους ποιήσῃτε τοῦ ἐπιτελεῖν ἁγνὰ (51) μυστήρια. Σύγγνωτε δέ μοι. Πρῶτον μὲν ὡς ἀπιστήσας (52), εἶτα ὡς πεισθεὶς ἀπειλῶ. Εἰ τις μετὰ ταύτην μου τὴν ἐπιστολὴν πράξειε τι τοιοῦτον, τῶν μὲν ἐνταῦθα θυσιαστηρίων ἀναχωρήσει (53)· ζητήσει δὲ ἐνθα τὴν

Act. viii, 20.

ματι. Ad episcopos sibi subditos, ne pretio manus imponant. Liqueat Basilium agere de episcopis sibi subditis. Nam qui proprie dicebant chorepiscopi, manus non imponebant, sed clero inferiores ministros ascribebant, ut videre est in epist. sequenti. Sed tamen ipsi etiam episcopi, qui Ecclesias metropolitae subiectas regebant, interdum vocabantur chorepiscopi. Queritur enim Gregorius Naz. in carmine *De vita sua*, quod a Basilio, qui quinquaginta chorepiscopos sub se habebat, vilissimi oppidui constitutus episcopus fuisset.

Τοῦτοις μ' ὁ πεντήκοντα χωρεπισκόποις
Στενούμενος δέδωκεν.

*His quinque me chorepiscops decem
Donavit arcus.*

Hoc exemplo confirmatur vetustissimorum codicum scriptura quam secuti sumus.

(46) *Διὰ τι μὲν.* Sic mss. et editiones Hag. et 1 Basil. Aliæ *διότι μὲν*, quod restituiimus. Paulo post Coisl. primus *Τὸ γοῦν περὶ* et ὡς φυλακτήριον. Subinde tres mss. ἐν ὁμῇ εὐρεθῆναι.

(47) *Φασὶ τινὰς.* Ita Med. et prima manu Harl. cum duobus aliis. Editi *φασὶ τινές τινας*. Aliquanto

A in suspicionem omnino venit ac sermonem, dolore animum meum implevit: hactenus sane visa est mihi incredibilis. Quod ergo de illa scribo, qui sibi ipse conscius est, accipiat ut medelam; qui autem non conscius, ut præmunitionem; indifferens vero, quod quidem deprecor ne in vobis reperiatur, ut obtestationem. Quid autem est, quod dico? Dicuntur nonnulli ex vobis ab iis qui ordinantur, pecunias accipere, idque pietatis nomine innumbrare. Hoc autem peius est. Etenim si quis malum sub specie boni perficit, pœna duplici dignus est: quandoquidem et quod non bonum est, facit, et utitur ad peccatum committendum bono, ut ita dicam, adjutore. Hæc si ita se habent, deinceps non fiant, sed emendantur: siquidem necesse est dicere argentum accipienti, quod ab apostolis dictum est ei, qui dare volebat, ut Spiritus sancti participationem emeret: *Pecunia tua tecum sit in perditionem* 97. Nam levius delinquit qui præ inscitia emere vult, quam qui Dei donum vendit. Venditio enim facta est; et quod tu gratis accepisti, id si vendideris, tanquam Satanæ venditus gratia privabere. Nam cauponariam introductis in res spirituales, et in ipsam Ecclesiam, ubi corpus et sanguis Christi concredita nobis sunt. Hæc ita fieri non oportet. Quale autem sit artificium, dicam. Putant se ideo non peccare, quod non ante accipiant, sed post ordinationem accipiant. Accipere autem est quandoque accipere.

C 2. Rogo itaque, reditum illum, imo potius viam in gehennam ducentem relinquit, nec manus ejusmodi muneribus contaminantes, indignos vos efficiatis, qui mysteria sancta celebretis. Ignoscite autem mihi. Primum quidem tanquam non credens, deinde tanquam fidem adhibens, interminor. Si quis post hanc meam epistolam tale aliquid admitterit, ab his quidem quæ hic sunt altaribus sece-

post unus ex Regiis codicibus διπλασίονος ἄξιος τιμωρίας ἐστὶ διπλασιάζων τὸ κακὸν, καὶ οὐκ. Duplici pœna dignus est, duplum malum admittens. Sed hoc scholii instar existimari debet.

(48) *Τῷ καλῷ.* Coisl. primus τῷ ἀγαθῷ. Paulo post editi μὴ γινέσθω. Quatuor mss. ut in textu.

(49) *Ὅσπερ.* Editi addunt ὡς, sed deest in mss. Non multo post editi γινέσθαι, mss. sex γίνεσθαι.

(50) *Τέχνασμα.* Editi τὸ τέχνασμα, sed deest articulus in Coisl. primo. Med. et Harl. Paulo post unus ex Regiis τῷ μὴ ἅμα λαμβάνειν. Alius itidem Regius τῷ μὴ ἅμα προλαμβάνειν.

(51) *Ἁγνὰ.* Sic Med., Harl. et Coisl. primus: alii et editi ἅγια. Paulo ante Med. et Harl. ἀποθέσθαι.

(52) *Ἀπιστήσας.* Reg. secundus et Coisl. secundus addunt παρακαλῶ. Primum quidem, ut non credens, adhortor. Sed necesse non videtur contextum immutare.

(53) *Ἀναχωρήσει.* Ambigi possit an non illa ab altaribus secessio excommunicationem simul cum depositione includat. Non tamen videtur Basilium graviore depositione pœnam intentare. Hæc enim verba, gratia privabere, quæret autem ubi Dei donum emens denuo divendere queat, nihil aliud desi-

det: quæret autem ubi Dei donum emens denuo A dividere queat. **148** Nos enim ac Dei Ecclesiæ consuetudinem talem non habemus. Cæterum uno addito desinam. Propter avaritiam ista sunt. Avaritia autem et radix malorum omnium est, et vocatur idololatria ⁹⁸. Nolite igitur Christo præferre simulacra ob modicum argentum; nec rursus Judam imitari, quæstus causa iterum tradentes eum, qui semel pro nobis crucifixus est. Alioquin et agri et manus eorum, qui hos fructus percipiunt, Aceldama vocabuntur.

EPISTOLA LIV.

Renovat Basilius antiquas Ecclesiæ leges de clericorum in pagis electione, et pravas novitates, quæ obreperant, abrogat.

Chorepiscopis

Permolestum mihi est, quod jam canones Patrum defecerint, ac disciplina omnīs Ecclesiis abacta sit; et timeo, ne paulatim, hac indifferentia progrediente, res ecclesiasticæ in summam confusionem delabantur. Observata olim in Dei Ecclesiis consuetudo Ecclesiæ ministros omni diligentia probatos admittebat; ac in omnem eorum vitam sedulo inquirebatur: an non essent maledici, an non ebriosi, an non prompti ad pugnas, an juventutem suam frenarent, ita ut sanctimoniam, sine qua Deum nemo videbit ⁹⁹, exercere possent. Atque hoc examinabant quidem presbyteri et diaconi, qui una cum ipsis habitabant: referebant autem ad chorepiscopos, qui cum suffragia testium veracium acceperant, ac episcoporum admonuissent, sic sacrorum numero ministrum ascribebant. Nunc autem primum quidem nos excludentes, ac ne referre quidem ad nos dignati, omnem in vosmetipsos auctoritatem transtulistis: deinde rem negligentes, presbyteris et diaconis permisistis, ut quos vellent, vita non examinata, secundum animi affectionem, aut ex consanguinitate ortam, aut ex alia aliqua amicitia, in Ecclesiam indignos introducerent. Quapropter multi quidem ministri in unoquoque pago numerantur: sed dignus ministerio altarium

⁹⁸ Col. iii, 5. ⁹⁹ Hebr. xii, 14.

gnant nisi abrogationem ministerii, quo nonnulli ad turpem quæstum abutebantur. Præterea in Canonibus apostolicis, quos sæpe Basilius sequitur, D ut infra videbimus, sola depositio infligitur ei qui pretio ordinavit: qui autem sic ordinatus est, etiam a communione segregatur, can. 22.

* Alias CLXXXI. Scripta initio episcopatus.

(54) *Πρό τοῦ Χριστοῦ*. Sic vetustissimi codices Harl., Coisl. et Med. Editi τοῦ Χριστοῦ προτιμήσεται. Tres eosdem codices secuti legimus infra παραδιδόντες et καρπὸς τούτων pro eo quod erat in editis παραδιδόντες et καρπὸς τούτους.

(55) *Ἀκελδαμά*. Sic mss. et edit. Hag. et Basil. utraque. Aliæ *Ἀκελδαίμα*.

(56) *τῶν ἱερατικῶν*. Ministros, sive subdiaconos, sacrorum ordini ascribit Basilius. Synodus Laodicensa inferiores clericos sacrorum numero non comprehendit, sed numerat sacros a presbyteris usque ad diaconos, ἀπὸ πρεσβυτέρων ἕως διακόνων, can. 24. Distinguit canone 27, ἱερατικούς, ἢ κληρικούς, ἢ λαϊκούς, sive sacros, sive clericos, sive

τοῦ Θεοῦ δωρεὰν ἀγοράζων μεταπωλεῖν δύναται. Ἡμεῖς γάρ καὶ αἱ Ἐκκλησίαι τοῦ Θεοῦ τοιαύτην συνήθειαν οὐκ ἔχομεν. Ἐν δὲ προσθεῖς παύσομαι. Διὰ φιλαργυρίαν γίνεται ταῦτα. Ἡ δὲ φιλαργυρία καὶ ῥίζα πάντων τῶν κακῶν ἐστίν, καὶ ὀνομάζεται εἰδωλολατρεία. Μὴ οὖν πρὸς τοῦ Χριστοῦ (54) τιμήσῃτε τὰ εἰδῶλα διὰ μικρὸν ἀργύριον· μὴδὲ πάλιν τὴν Ἰούδα μὴμήσῃτε, λήμματι παραδιδόντες δεῦτερον τὸν ἄπαξ ὑπὲρ ἡμῶν σταυρωθέντα. Ἐπεὶ καὶ τὰ χωρία καὶ αἱ χεῖρες τῶν τοὺς καρποὺς τούτων δεχομένων Ἀκελδαμὰ (55) κληθήσονται.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΝΑ.

Χωρεπισκόποις.

Πάνο με λυπεῖ, ὅτι ἐπιλαλοῦσιν λοιπὸν οἱ τῶν Πατέρων κανόνες, καὶ πᾶσα ἀκριβεία τῶν Ἐκκλησιῶν ἀπελήλαται, καὶ φοδοῦμαι μὴ κατὰ μικρὸν, τῆς ἀδιαφορίας ταύτης ὁδὸν προΐούσης, εἰς παντελεῖ σύγχυσιν ἔλθῃ τὰ τῆς Ἐκκλησίας πράγματα. Τοὺς ὑπηρετοῦντας τῇ Ἐκκλησίᾳ ἢ πάλαι ταῖς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίαις ἐμπολιτευομένη συνήθεια μετὰ πάσης ἀκριβείας δοκιμάζουσα παρεδέχετο· καὶ ἐπολυπραγμονεῖτο πᾶσα αὐτῶν ἡ ἀναστροφή, εἰ μὴ λοιδόροι εἰσιν, εἰ μὴ μέθυσοι, εἰ μὴ πρόχειροι πρὸς τὰς μάχας, εἰ παιδαγωγοῦσιν ἑαυτῶν τὴν νεότητα, ὥστε κατορθοῦν δύνασθαι τὸν ἀγιασμόν, οὐ χωρὶς οὐδεὶς ὕφεται τὸν Κύριον. Καὶ τοῦτο ἐξήταζον μὲν πρεσβύτεροι καὶ διάκονοι συνοικοῦντες αὐτοῖς, ἐπ' ἀνέφερον δὲ τοῖς χωρεπισκόποις, οἱ, τὰς παρὰ τῶν ἀληθινῶς μαρτυροῦντων δεξιάμενοι ψήφους, καὶ ὑπομνήσαντες τὸν ἐπίσκοπον, οὕτως ἐνηριθμοῦν τὸν ὑπηρετὴν τῷ τάγματι τῶν ἱερατικῶν (56). Νῦν δὲ πρῶτον μὲν, ἡμᾶς παριστάμενοι, καὶ μὴδὲ ἐπαναφέρειν ἡμῖν καταδεχόμενοι, εἰς ἑαυτοὺς τὴν ὅλην περιεστήσατε αὐθεντίαν· ἐπειτα, καταβράχυμοῦντες τοῦ πράγματος, πρεσβύτεροι καὶ διάκονοις ἐπετρέψατε, οὓς ἂν ἐθέλωσιν ἀπὸ ἀνεξετάστου βίου, κατὰ προσπάθειαν, ἢ τὴν ἀπὸ συγγενείας, ἢ τὴν ἐξ ἄλλης τινὸς φιλίας, ἐπεισάγειν τῇ Ἐκκλησίᾳ τοὺς ἀναξίτους.

laicos. Et can. 50: "Ὅτι οὐ δεῖ ἱερατικὸν ἢ κληρικὸν ἢ ἀσκητὴν ἐν βολανείῳ μετὰ γυναϊκῶν ἀπολούεσθαι, μὴδὲ πάντα Χριστιανὸν ἢ λαϊκόν. Non oportet saceratum vel clericum aut ascetam in balneo cum mulieribus lavari, sed nec ullum Christianum aut laicum. Non sequuntur huius synodi morem ecclesiastici scriptores. Basilius, epist. 287, excommunicato omne cum sacratīs commercium intercludit. Et in epist. 198 ἱερατικὸν intelligit cœtum clericorum, eique ascribit clericos qui epistolæ episcopi perfeiebant. Athanasius ad Rufinianum scribens, rogat eum ut epistolam legat ἱερατικῶι et populo. Gregorius Nazianzenus lectores sacri ordinis, ἱεροῦ τάγματος, partem esse agnoscit in epist. 43. Notandus etiam canon 8 apostolicus, εἰ τις ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος ἢ διάκονος, ἢ ἐκ τοῦ ἱερατικοῦ καταλόγου, etc. Si quis episcopus vel presbyter vel diaconus, vel ex sacro ordine. Hæc visa sunt observanda, quia pluribus Basili locis, quæ deinceps occurrunt, non parum adferent lucis.

Δὲ πολλοὶ μὲν ὑπηρεταὶ ἀριθμοῦνται καθ' ἑκάστην κώμην, ἄξιός δὲ λειτουργίας τοῦ θυσιαστηρίου οὐδὲ εἰς (57), ὥς ὑμεῖς αὐτοὶ μαρτυρεῖτε, ἀπορροῦντες ἀνδρῶν ἐν ταῖς ψηφοφορίαις. Ἐπεὶ οὖν ὁρῶ τὸ πρᾶγμα λοιπὸν εἰς ἀνῆκεστον προῖόν, μάλιστα νῦν, τῶν πλείστων φόβῳ τῆς στρατολογίας εἰσποιούτων ἑαυτοὺς τῇ ὑπηρεσίᾳ, ἀναγκάτως ἤλθον εἰς τὸ ἀνανεώσασθαι τοὺς τῶν Πατέρων κανόνας· καὶ ἐπιστέλλω ὑμῖν ἀποστελλᾶί μοι τὴν ἀναγραφὴν ἑκάστης κώμης τῶν ὑπηρετούντων, καὶ ὑπὸ τίνος εἰσῆχται ἕκαστος, καὶ ἐν ποίῳ βίῳ ἐστίν. Ἔχετε δὲ καὶ αὐτοὶ παρ' ἑαυτοῦς τὴν ἀναγραφὴν, ὥστε συγκρίνεσθαι τοῖς παρ' ἡμῖν ἀποκειμένοις γράμμασι τὰ ὑμέτερα, καὶ μηδὲν ἐξεῖναι ἑαυτὸν, ὅτε βούλεται, παρεγγράφειν. Οὕτω μέντοι, μετὰ τὴν πρώτην ἐπινέμειν εἰ τινες ὑπὸ πρεσβυτέρων εἰσῆχθησαν, ἐπὶ τοὺς λαϊκοὺς ἀπορρίψωσιν. Ἀνωθεν δὲ γένηται αὐτῶν παρ' ὑμῶν ἐξέτασις· κἂν μὲν ἄξιοι ᾖσι, τῇ ὑμετέρᾳ ψήφῳ παραδεχθῶσιν. Ἐπικαθαρίσατε (58) τὴν Ἐκκλησίαν, τοὺς ἀναξίους αὐτῆς ἀπελάσαντες, καὶ τοῦ λοιποῦ ἐξετάζετε (59) μὲν τοὺς ἀξίους καὶ παραδέχεσθε· μὴ ἀριθμεῖτε δὲ πρὶν εἰς ἡμᾶς ἐπανενεγκεῖν· ἢ νινώσκετε, ὅτι λαϊκὸς ἐστὶ ὁ ἄνευ ἡμετέρας γνώμης εἰς ὑπηρεσίαν παραδεχθεῖς.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΝΕ΄.

Decretum Basili aduersus extraneas mulieres cum Paregorius presbyter minus observaret; hortatur eum Basilius ut parando potius quam excusando sese defendat: secus depositionem minatur, atque ipsam etiam excommunicationem tum ipsi, tum eum recipientibus, si sacerdotium cura emendationem sibi arroget.

Παρηγορίῳ (60) πρεσβυτέρῳ.

Ἐνέτυχόν σου τοῖς γράμμασι μετὰ πάσης μακροθυμίας, καὶ θαύμασα πῶς, δυνάμενος ἡμῖν συντόμως καὶ εὐκλῶς ἀπολογήσασθαι διὰ τῶν πραγμάτων, τοῖς μὲν κατηγορουμένοις ἐπιμένειν καταδέχῃ, λόγοις δὲ μακροῖς θεραπεύειν ἐπιχειρεῖς τὰ ἀνίατα. Οὐτε πρῶτος οὐτε μόνος, Παρηγόριε, ἐνομοθετήσαμεν γυναῖκας ἀνδράσι μὴ συνοικεῖν. Ἄλλ' ἀνάγνωθι τὸν ἐξενεχθέντα κανόνα παρὰ τῶν ἁγίων Πατέρων ἡμῶν τῶν ἐν τῇ συνόδῳ Νικαίας, ὅς φανερώς ἀπηγόρευσε συνεισακτοῖς (61) μὴ εἶναι. (62) Ἀγαμία δὲ ἐν τούτῳ ἔχει τὸ σέμνον, ἐν τῷ κεχωρίσθαι τῆς μετὰ γυναῖκας (63) διαγωγῆς. Ὡς ἐὰν ἐπαγγελλόμεν τις τῷ ὀνόματι, ἔργῳ τὰ τῶν γυναῖξε συνοικούντων ποιῇ, ὁ ἥλός ἐστι τὸ μὲν τῆς παρθενίας σέμνον ἐν τῇ προσηγορίᾳ διώκων, τοῦ δὲ καθ' ἡδονὴν ἀπρεποῦς μὴ ἀφιστάμενος. Τοσούτῳ οὖν μᾶλλον ἔχρῃν σε εὐκλῶς εἰεῖν ἡμῶν τῇ ἀξιώσει, ὅσῳ περ λέγεις

(57) *Oὐδὲ εἰς*. Ita tres vetustissimi codices, pro eo, quod erat in editis *οὐδεῖς*. Quod ait Basilius chorepiscopos hominum penuria laborare in electionibus, id de electionibus inferiorum ministrorum accipi non debet, sed presbyterorum et diaconorum, quos episcopi chorepiscoporum testimonio probatos ordinabant.

(58) *Ἐπικαθαρίσατε*. Editi addunt οὖν, quæ quidem vocula deest in nostris septem mss.

(59) *Ἀπελάσαντες... ἐξετάζετε*. Editi ἀπελαύνοντες... ἐξετάσατε. Primam vocem trium vetustissimorum, alteram septem codicum auctoritate mutauimus.

(60) *Παρηγορίῳ*. Ita Harl., Coisl. primus, Med. et Clarom. cum Basili editionibus. At in sex aliis codicibus mss. et in Pandectis legitur Γρηγορίῳ,

A ne unus quidem, ut vos ipsi testificamini, hominum penuria laborantes in electionibus. Quoniam igitur video rem in malum jam insanabile progredi, nunc praesertim, cum plurimi militiæ metu, selpsos in ministerium conijciant, necessario accessi ad Patrum canones renovandos; ac vobis scribo, ut militatis mihi catalogum ministrorum cujusque pagi, et a quo quisque 149 introductus sit, et quæ ejus sit vivendi ratio. Habete autem et ipsi apud vos catalogum, ut cum scriptis apud nos repositis vestra conferantur, nec cuiquam liceat seipsum, cum voluerit, inscribere. Ita sane, si qui post primam indictionem a presbyteris introducti fuerint, inter laicos rejiciantur. Eorum autem examen de integro repetite, et si digni fuerint, suffragio vestro suscipiantur. Expurgate Ecclesiam, indignos ex ea ejicientes. Atque in posterum examine quidem, qui digni sint, et eos admittite: sed prius non ascribite, quam ad nos retuleritis; aut scitote laicum futurum esse, qui sine nostro judicio in ministerium fuerit admissus.

B

EPISTOLA LV΄.

Paregorio presbytero.

Legi tuas litteras cum omni patientia; sumque admiratus, cur cum possis apud nos breviter et facile factis tuis causam agere, in rebus reprehensis persistere velis, ac longis sermonibus curare tentes insanabilia. Nec primi, nec soli, Paregori, sancimus, ut ne una cum viris habitarent mulieres. Sed lege canonem a sanctis nostris Patribus editum in synodo Nicæna, qui manifeste sancivit extraneas mulieres non esse. Vita autem cælebs in eo honestatem habet, ut a convictu mulieris separatur. Quare si quis verbo professus, reipsa quæ conjugatorum sunt facit, palam est eum virginitalis quidem honestatem in nomine persequi, sed nequaquam ab indecora voluptate abstinere. Tanto ergo magis oportebat te postulationi nostræ facile cedere, quanto te ais esse liberiores ab omni corporea libidine. Neque enim virum septuaginta an-

Sic enim habent ad marginem tres codices modo citati, Coisl., Med. et Clarom.

(61) *Συνεισακτοῦς*. Sic omnes mss. Editi συν-ακτοῦς. Interpretamur extraneas, non vero subinductas, quia sic Hieronymus et Rufinus et multi alii veteres hanc vocem reddiderunt, ut observant post Cujacium Gothofredus, lib. xvi *Cod. Theod.*, et Lupus in canonem tertium Nicænum. Eadem voce utitur auctor libri *De singularitate clericorum*, n. 30 et 32. Vocata autem sunt συνεισακτοί, extraneæ, ut opponerentur iis quas natura dedit, matribus, sororibus et amitis.

(62) Vide Addenda.

(63) *Μετὰ γυναῖκας*. Sic tres vetustissimi codices. Editi μετὰ γυναικῶν.

Alias CXCIII. Scripta initio episcopatus

nos natum existimo libidinosè habitare cum muliere: A nec quod turpe aliquod facinus fuisset admissum, idcirco constitui quæ constitui; sed quod ab Apostolo didicimus offendiculum fratri non ponere ad scandalum¹. Scimus autem quod a nonnullis recte geritur, aliis occasionem esse peccandi. Quare præcipimus sanctorum Patrum decretum sequentes, ut a muliercula separeris. Quid igitur chorepiscopum incusas, et veteris inimicitie facis mentionem? Quid de nobis quereris quod faciles calumniis aures præbeamus, ac non potius de te ipse, qui adduci non potes, ut a mulieris consuetudine recedas? Ejice igitur illam **150** ex tuis ædibus, et in monasterio constitue. Sit illa cum virginibus, et apud te serviant viri, ut ne Dei nomen propter vos blasphemetur. Hæc donec feceris, innumerabilia quæ per epistolas scribis nihil te juvabunt; sed morieris otiosus, ac reddes Domino rationem otii tui. Quod si ausus fueris citra emendationem sacerdotum tibi vindicare, [anathema eris omni populo; et qui te receperint, excommunicati per omnem Ecclesiam erunt.

μη διορθωσάμενος σεαυτὸν, ἀντέχεσθαι· τῆς ἱερωσύνης, ἀνάθεμα ἔσθι παντὶ τῷ λαῷ. καὶ οἱ δεχόμενοι σε ἐκκήρυκτοι κατὰ πάσαν Ἐκκλησίαν γενήσονται.

EPISTOLA LVI.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΝΓ΄.

Basilii querentem Pergamium, quod litteris suis non respondisset, placare conatur, sequē non arrogantia ex potestate orta, sed sollicitudine, qua nunc distringitur, adductum esse declarat, ut Pergamii oblivisceretur.

Pergamio.

Περγαμίῳ (69).

Som equidem natura proclivis ad oblivionem, C sed accessit mihi et negotiorum multitudo, quæ innatam infirmitatem adauget. Quamobrem etsi non meminisse me litteras accipere nobilitatis tuæ, tamen te ad me scripsisse persuasum habeo; non enim mentiturum te prorsus fuisse. Quod autem non respondi, culpa non fuit mea, sed illius qui responsa non poposcit. Nunc autem ad te veniunt hæ litteræ, quæ et præterita excusent et salutationis alterius initium præbeant. Quare cum ad me scribes, ne alterum scribendi ordinem a te incipi opineris, sed hisce litteris debitum persolvi. Quam-

¹ Rom. xiv, 13.

* Alias CCCLIV. Scripta initio episcopatus.

(64) *Εἰς σκάνδαλον*. Sic Harl. et Coisl. primus, quibus favet unus ex Regiis, in quo legitur et σκάνδαλον. Editi ἢ σκάνδαλον.

(65) *Ἐπάρχει*. Sic iidem tres codices et alii nonnulli. Editi ὑπάρχει.

(66) *Σεαυτῷ μὴ ἀνεχομένῳ*. Ita tres vetustissimi codices cum tribus aliis. Unus ex Regiis σεαυτοῦ μὴ ἀνεχομένου. Editi et unus aut alter ms. σεαυτὸν μὴ ἀνεχόμενον.

(67) *Ἐν μοναστηρίῳ*. Balsamon, qui vetustos canones interdum ex consuetudine ætatis suæ interpretatur, Basilii decretum in consilii, non in præcepti loco accipit, quia virginittatis legem invitate imponere severius justo videretur. Sed minus vidit Balsamon et extraneas illas mulieres et viros, quibuscum habitabant, virginittatis lege obstrictos fuisse. Consentiant ea de re veteres. Auctor libri *De singularitate clericorum, continentibus clericis*

A ἐλεύθερος εἶναι παντὸς σωματικοῦ πάθους. Οὐτε γὰρ τὸν ἐβδομηκονταετῆ γηγόνοντα πείθεσθαι ἐμπαθῶς συνοικεῖν γυναίκῃ, οὔτε ὡς ἐπιγενομένην τινὶ ἀτόπῳ πράξει ὠρίσασθαι ἢ ὠρίσασθαι· ἀλλ' ἐπειδὴ ἐδιδάχθημεν παρὰ τοῦ Ἀποστόλου μὴ τιθεῖναι πρόσκομμα τῷ ἀδελφῷ εἰς σκάνδαλον (64). Οἶδμεν δὲ, ὅτι τὸ παρὰ τινῶν ὑγιῶς γινόμενον ἄλλοις ἀφορμὴ πρὸς ἁμαρτίαν ὑπάρχει (65). Τοῦτου ἕνεκεν προσετάξαμεν, ἐπόμενοι τῇ διαταγῇ τῶν ἁγίων Πατέρων, χωρισθῆναι σε τοῦ γυναικοῦ. Τί οὖν ἐγκαλεῖς τῷ χωρεπισκόπῳ, καὶ παλαιᾷ ἐχθρᾷ μέμνησαι; Τί δὲ ἡμᾶς καταμέμψῃ ὡς εὐκόλους ἀκοῆς ἔχοντας εἰς τὸ τὰς διαβολὰς προσίστασθαι; ἀλλ' οὐχὶ σεαυτῷ μὴ ἀνεχομένῳ (66) ἀποστῆναι τῆς πρὸς τὴν γυναῖκα συνηθείας; Ἐξβαλλε τὸν αὐτὴν ἀπὸ τοῦ οἴκου σου, καὶ κατὰστησον αὐτὴν ἐν μοναστηρίῳ (67). Ἔστω ἐκείνη μετὰ παρθένων, καὶ σὺ ὑπηρετοῦ ὡς ἀνδρῶν, ἵνα μὴ τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ δι' ἡμᾶς βλασφημῆται. Ἔως δ' ἀν ταῦτα ποιῆς, αἱ μυριάδες, ἅπερ (68) συγγράφεις διὰ τῶν ἐπιστολῶν, οὐδὲν ὠφελήσουσί σε· ἀλλὰ τελευτήσεις ἀργῶν, καὶ δώσεις τῷ Κυρίῳ λόγον τῆς σεαυτοῦ ἀργίας. Ἐάν δὲ τοιμήσῃς,

καὶ κατὰστησον αὐτὴν ἐν μοναστηρίῳ (67). Ἔστω ἐκείνη μετὰ παρθένων, καὶ σὺ ὑπηρετοῦ ὡς ἀνδρῶν, ἵνα μὴ τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ δι' ἡμᾶς βλασφημῆται. Ἔως δ' ἀν ταῦτα ποιῆς, αἱ μυριάδες, ἅπερ (68) συγγράφεις διὰ τῶν ἐπιστολῶν, οὐδὲν ὠφελήσουσί σε· ἀλλὰ τελευτήσεις ἀργῶν, καὶ δώσεις τῷ Κυρίῳ λόγον τῆς σεαυτοῦ ἀργίας. Ἐάν δὲ τοιμήσῃς,

Εἰμὶ μὲν φύσει εὐκόλος πρὸς τὴν λήθην, ἐπεγέ-
νετο δέ μοι καὶ τὸ τῶν ἀσχολιῶν πλήθος, ἐπιτείνον
τὴν ἐκ φύσεως ἀβρωσίαν. Ὡστε, εἰ καὶ μὴ μέμνη-
μαι δεξάμενος γράμματα τῆς εὐγενείας σου, πείθε-
μαι ἐπισταλκέναι σε ἡμῖν· οὐ γὰρ ἀν πάντως
ψεῦδος εἰπεῖν σε. Τοῦ δὲ μὴ ἀντιφθέξασθαι οὐκ
ἐγὼ αἴτιος, ἀλλ' ὃ μὴ ἀπαιτήσας τὰς ἀποκρίσεις.
Νυνὶ δὲ ἔχει σοι τὰ γράμματα ταῦτα, ὑπὲρ τε (70)
τῶν φθασάντων ἀπολογίαν πληροῦντα, καὶ ἀρχὴν
διδόντα προσηγορίας δευτέρας. Ὡστε, ἐπειδὴ ἐπι-
στέλλῃς ἡμῖν, μὴ ὡς ἀρχὰς δευτέρας περιόδου
γραμμάτων διανοῦς, ἀλλ' ὡς ἀποτελήσας ἐπὶ τοῖς

D et virginibus hospitium separanda, pronuntiat, num.
16. Canon. 19 Ancyranus vetat ne virgines cum
viris, veluti cum fratribus degant. Gregorius Naz.
in carmine tertio, pag. 57, præcipit virginibus ut
masculum omnem vitent, συνεισαχθὲν δὲ μάλιστα,
maxime vero extraneum. Hieronymus in Epistola
ad Eustochium, *Celibem*, inquit, *spernit virgo ger-
manum, fratrem quærit extraneum, et cum in eodem
proposito esse se simulent, quærunt aliorum spiri-
tuale solatium, ut domi habeant carnale commercium.*
Virgines et canonicæ vocantur ejusmodi mulieres
in Oracionibus Chrysostomi adversus eos, qui συν-
εισαχτοὺς habent. Minime ergo mirum si Basilii
in monasterio collocandam esse ait, quæ jam vir-
ginitati sese consecraverat.

(68) Ἀπερ. Codices quatuor recentiores ἅπερ.

(69) Περγαμίῳ. Medicus codex Περγάμῳ.

(70) Ἐπερ τε. Harl. et Med. ὑπὲρ μὲν.

παρουσι τὰ ὀφειλόμενα. Καὶ γὰρ, εἰ καὶ (71) ἀντίδο-
σις προαγόντων ἐστὶ τὰ ἡμέτερα, ἀλλὰ τῷ πλέον ἢ
διπλάσιον ὑπερβάλλειν κατὰ τὸ μέτρον, ἐκατέραν
τὴν τάξιν (72) ἀποπληρώσει. Ὅρξ ὅποια σοφίζεσθαι
ἡμᾶς ἡ ἀργία καταναγκάζει; Σὺ δὲ παῦσαι, ὦ
ἄριστε, ἐπάγων (73) ἐν μικροῖς ῥήμασι μεγάλας αἰ-
τίας, οὐ μενοῦν ἐχούσας ὑπερβολὴν εἰς κακίαν. Λήθῃ
γὰρ φίλων, καὶ ὑπεροφία ἐκ δυναστείας ἐγγινομένη,
πάντα ἔχει ὁμοῦ τὰ δεινά. Ἐπεὶ γὰρ οὐκ ἀγαπῶμεν
κατὰ τὴν ἐντολὴν τοῦ Κυρίου, οὐδὲ τὸν χαρακτήρα
ἐπικείμενον ἡμῖν ἔχομεν· εἴτε φρονήματος κενοῦ
καὶ ἀλαζονείας ὑπεπλήσθημεν τυφωθέντες, ἐπι-
ποτομεν (74) εἰς ἀφικτον κρίμα τοῦ διαβόλου. Ὡστε,
εἰ μὲν, οὕτως ἔχων διανοίας περὶ ἡμῶν, τούτοις
ἐχρήσω τοῖς ῥήμασιν, εὖξαι φυγεῖν ἡμᾶς τὴν πονη-
ρίαν, ἣν ἐξεύρες ἡμῶν ἐν τῷ τρόπῳ· εἰ δὲ συνηθεία B
τινὶ ἀνεξετάστῳ ἐπὶ τῶν ῥημάτων ἦλθεν ἡ γλῶττα,
ἑαυτοὺς παραμυθισόμεθα, καὶ τὴν σὴν χρηστότητα
τὰς ἐκ τῶν πραγμάτων μαρτυρίας προσδεῖναι παρα-
καλοῦμεν. Ἐκεῖνο γὰρ εὖ ἴσθι, ὅτι ἡ παρούσα
φροντίς ταπεινώσεως ἡμῖν γέγονεν ἀφορμὴ. Ὡστε
σοῦ τότε ἐπιλησόμεθα, ὅταν καὶ ἑαυτοὺς ἀγνοήσω-
μεν (75). Μὴ τοίνυν ποτὲ τὰς ἀσχολίας σημείον
τρόπου καὶ κακοθείας ποιήσῃ.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΝΖ.

*Meletium hortatur Basilius ut sapius scribat, et in magnis molestiis versantem consoletur. Optat ut sibi illum ali-
quando videre contingat; jamque huic cupiditati obsequetur, nisi fratres retinuisse, ut certis de causis, quas Theophras-
tus narrabit.*

Μελετίῳ (76), ἐπισκόπῳ Ἀντιοχείας

Εἰ πως ἐγένετο φανερόν τῇ θεοσεθείᾳ σου τῆς
εὐφροσύνης τὸ μέγεθος, ἣν ἐμποιεῖς (77) ἡμῖν ὁσά-
κις ἂν ἐπιστέλλῃς, οἶδα, ὅτι οὐκ ἂν ποτε παραπε-
σοῦσαν γραμμάτων πρόφασιν ὑπερέδῃς· ἀλλὰ καὶ
ἐπενόησας ἂν πολλὰς ἡμῖν ποιεῖν ἐκάστοτε τὰς ἐπι-
στολάς, γνωρίζων τὸν ἐπὶ τῇ ἀναπαύσει τῶν θλιβο-
μένων (78) παρὰ τοῦ φιλανθρώπου Δεσπότην μισθὸν
ἀποκαίμενον. Πάντα γὰρ ὀδύνης τὰ τῆδε πεπλήρω-
ται, καὶ μόνῃ ἡμῖν ἐστὶν ἀποστροφή τῶν δεινῶν ἡ
τῆς σῆς οὐσιότητος ἔννοια· ἣν ἐναργεστέραν ἡμῖν
ἐμποιεῖ ἡ διὰ τῶν πάσης σοφίας καὶ χάριτος πεπλη-
ρωμένων γραμμάτων σου ὁμιλία. Ὡστε, ὅταν λά-
βωμεν εἰς χεῖρας τὴν ἐπιστολὴν σου, πρῶτον μὲν
τὸ μέτρον αὐτῆς ἐπισκοποῦμεν, καὶ τοσοῦτον αὐ-
τὴν ἀγαπῶμεν, ὅσῳ περ ἂν περισσεύῃ (79) τῷ πλη-
θει· ἔπειτα, διεξιώντες, τῷ μὲν ἀεὶ προστυγχάνοντι
τοῦ λόγου χαίρομεν· τῷ τέλει δὲ τῆς ἐπιστολῆς
προσεγγίζοντες, δυσχεραίνουμεν. Οὕτω πᾶν ὁ τι-

(71) Καὶ γὰρ εἰ καὶ. Harl. καὶ γὰρ καὶ ἡ. Vat. εἰ
γὰρ καὶ ἡ. Duo alii καὶ γὰρ καὶ εἰ. Ibidem editi τὸ
πλέον. Mss. ut in textu.

(72) Ἐκατέραν τὴν τάξιν. Editi ἐκατέρων τὴν
τάξιν. Legitur in septem codicibus mss. τὴν τάξιν.
Sed vocem ἐκατέραν, quæ maxime necessaria est
ad sententiam illustrandam, in solo Harlaeano repe-
rimus. Ibidem editi ὁρξ ὅπως. Plerique mss. ut
in textu.

(73) Ἐπάγων. Hanc vocem addidimus ex Harl.,
Med. et Clarom., et delevimus verbum παρεχόμε-
νος, quod erat in editis post κακίαν.

(74) Ἐπιποτομεν. Ita mss. quinque. Editi ἐκ-
πίπτομεν.

vis enim mea epistola prioris tuæ sit remuneratio;
quia tamen plus duplo modum excedit, utrumque
ordinem explebit. Vides qualia nos cavillari cogat
otium? Tu vero desine, o vir optime, paucis ver-
bis magna crimina, quæque nequitia superari non
possint, inferre. Nam amicorum oblivio et contem-
ptus ex potestate ortus, omnia simul mala com-
plectuntur. Sive enim secundum Domini præcep-
tum non diligimus, neque etiam impositam nobis
notam et characterem retinemus. Sive factu inani
et arrogantia replemur inflati, incidimus in diabo-
li judicium ineluctabile. Quare si de nobis ita
sentiens, his verbis usus es; precare ut improbi-
tatem, quam in nostris moribus deprehendisti,
fugiamus; sin autem consuetudine quadam incon-
siderata ad has voces devenit lingua, nos ipsi
consolabimur, tuamque benignitatem, ut ex factis
testimonia proferat, rogamus. Illud enim probe
scias, hanc sollicitudinem, qua nunc distringimur,
occasionem nobis factam esse humilitatis.
Quæpropter tui tunc obliviscemur, cum et nosmet-
ipsos 151 ignorabimus. Cave igitur, nequando
negotia indolis ac morum malorum indicium esse
ducas.

EPISTOLA LVII.

Meletio, episcopo Antiochiæ.

Si quo modo nota fieret pietati tuæ magnitudo
lætitiæ, quam mihi affers, quotiescunque scribis,
scio te nunquam oblatam scribendi occasionem
prætermisurum fuisse; sed et consulto multas
nobis subinde epistolas facturum, cum non igno-
res mercedem consolationi afflictorum a benigno
Deo repositam. Omnia enim hic dolore plena sunt,
ac una nobis est avocatio malorum, sanctitatis
tuæ cogitatio; quam manifestiorem nobis efficit
tuum per litteras omni sapientia ac gratia refertas
colloquium. Quare cum epistolam tuam in manus
sumimus, primum quidem modum ipsius intue-
mur, eamque tantum diligimus, quanto uberius
fuerit ac copiosior: deinde legentes, semper qui-
dem occurrente oratione delectamur: fini vero
appropinquant, afflicimur molestia; adeo quidquid
dixeris in litteris, bonum est. Nam bonum est quod
a bono corde redundat. Quod si nobis contingeret

(75) Ἀγνοήσωμεν. Μὴ... ποιήσῃ. Ita plerique
mss. Editi ἀγνοήσωμεν. Μὴ... ποιήσαι.

(76) Μελετίῳ. Titulus hujus epistolæ et aliarum
deinceps, quæ ad Meletium scripta sunt, ex codice
Harlaeano sumptus est. in quo epistola 215, alias
272, sic inscribitur. In aliis codicibus omittitur
vox Ἀντιοχείας.

(77) Ἦρ ἐμποιεῖς. Duo mss. recentiores ἤς ἐμ-
ποιεῖς.

(78) Θλιβομένων. Tres codices recentiores θλί-
ψεων.

(79) Περισσεύῃ. Ita Harl., Coisl. primus et 151
alii. Editi περισσεύει.

Alias LVI. Scripta anno 371

tuis precibus, dum in terra versamur, etiam coram congregari, et ab ipsa viva voce utilia documenta recipere, aut aliqua tum ad praesens tum ad futurum saeculum viatica; id certe judicaremus bonorum maximum, ac benevolentiae divinae procerum reputaremus. Jamque huic obsequeremur cupiditati, nisi germanissimi ac in omnibus amantissimi fratres cohuiissent: quorum propositum ne litteris evulgaret, id fratri Theophrasto exposui, ut praestantiae tuae singula declaret.

ἀδελφοί ἐπέσχον ἡμᾶς· ὧν ἓνα μὴ γράμμασι (81) δημοσιεύσω τὴν προαίρεσιν, διηγησάμεν τῷ ἀδελφῷ Θεοφράστῳ τῇ σὴ τελευταίῳ τὰ καθ' ἕκαστον ἀπαγγέλλαι.

EPISTOLA LVIII.

Carpit Basilius simplicitatem fratris, qui falsam nomine avunculi epistolam attulerat, et aliam pariter falsam poster misit. Cum tertia venisset, merito dubitavit Basilius, qui bis deceptus fuerat, sed tamen respondit episcopis, ut par erat. Hortatur fratrem ut sibi difficilem vitam ingressu adsit, seque venturum promittit, si ab episcopis congruent modo vocetur.

Gregorio fratri.

Quomodo tecum litteris pugnem? Quomodo te digne tangam ob tuam in omnibus simplicitatem? Quis tertio, dic mihi, in eosdem incidit casses? Quis tertio in eundem incidit laqueum? Ne bellua quidem id facile committit. Fictam mihi epistolam unam attulisti, 152 velut a perquam venerando episcopo et communi nostro patruo conscriptam, decipiens me, nescio qua gratia. Hanc accepi ut ab episcopo per te allatam. Quidni enim? Ostendi amicis multis prae gaudio, gratias egi Deo. Deprehensum est commentum, ipso episcopo propria voce negante. Propterea pudore affecti sumus: optavimus terram nobis delibescere, fallaciae et mendacii ac fraudis probris aspersi. Aliam rursus mihi reddiderunt, ut per famulum tuum Asterium ab ipso episcopo mihi missam. Ne hanc quidem vere episcopus ipse misit, quemadmodum reverendissimus frater Anthimus nobis renuntiavit. Rursus tertiam nobis attulit Adamantius. Quomodo per te tuosque missam suscipi a me decebat? Cupivi lapideum mihi cor esse, ut neque recorderer praeteritorum, neque animadverterem praesentia, ut plagam omnem demissis in terram oculis more

* Alias XLIV. Scripta anno 371.

(80) Ὁ τίς περ. Sic quinque antiqui codices. Editi ὅπερ. Ibidem Vaticanus codex habet τοῖς πράγμασιν πρό τοῖς γράμμασι.

(81) Γράμμασι. Hanc lectionem, quae exstat in Coisl. primo, Harl. et tribus aliis, praetulimus vulgatæ ἐν γράμμασι.

(82) Γρηγορίῳ ἀδελφῷ. Tres antiquissimi codices Harl., Coisl. et Med. sic habent: Γρηγορίῳ ἐπισκόπῳ καὶ ἀδελφῷ. Gregorio episcopo et fratri. Sed huic titulo reclamant ipsa epistola, in qua Basilius difficilem vitam ingressus ad auxilium et solatium suum fratrem invitat, ut hominem episcopalibus curis liberum et solum.

(83) Τοῦτο. Harl. τοιοῦτο, Coisl. primus τοιοῦτον.

(84) Συμπλάσας. Magis placet haec lectio codicis Harl. et Reg. primi, et Basilii sententiae magis videtur haerere et conducere, quam vulgata συμπλέξας. Paulo post addimus ἐπισκόπου ex codd. Harl. et Coisl. primo.

(85) Παρ' ἐπισκόπου. Sic codices antiqui sex. Editi παρὰ τοῦ ἐπισκόπου καὶ κοινοῦ πατρός. Paulo

EPISTOLAE NH.

B

Γρηγορίῳ ἀδελφῷ (82).

Πῶς ἂν σοι διὰ γραμμάτων μαχεσθῆιν; Πῶς δ' ἂν ἀξίως σου καθαφαίμην τῆς περὶ πάντα χρηστότητος; Τρίτον τίς, εἰπέ μοι, τοῖς αὐτοῖς περιπίπτει δικαίους; Τρίτον τίς τῇ αὐτῇ περιπίπτει πάγῃ; Οὐδ' ἂν τῶν ἀλγῶν τι τοῦτο (83) βλάβει πάθοι. Μίαν μοι συμπλάσας (84) ἐπιστολήν ἐκόμισας, ὡς παρὰ τοῦ αἰδουσιμωτάτου ἐπισκόπου καὶ κοινοῦ θεοῦ ἡμῶν, ἀπατῶν με, οὐκ οἶδα ἀνθ' ὅτου. Ἐδέξαμην ὡς παρ' ἐπισκόπου (85) διὰ σοῦ κομισθεῖσαν. Τί γὰρ οὐκ ἔμελλον; Ἐπέδειξα πολλοὺς τῶν φίλων ὑπὸ περιχαρείας, ὑπαχρίστησα τῷ Θεῷ. Ἠλέγχθη τὸ πλάσμα, αὐτοῦ τοῦ ἐπισκόπου διὰ τῆς ἰδίας φωνῆς ἀρνησαμένου. Κατησχύνθημεν ἐπ' ἐκείνῃ· ἠδὲ ἔμαθα ἡμῖν διαστῆναι τὴν γῆν, βαδιουργίας καὶ ψεύδους καὶ ἀπάτης ὄνειδος (86) περιδιλθέντες. Δευτέραν πάλιν ἀπέδωκάν (87) μοι, ὡς διὰ τοῦ οἰκέτου σου Ἀστέριου, παρ' αὐτοῦ τοῦ ἐπισκόπου μοι ἀποσταλθεῖσαν. Οὐδὲ ἐκείνην ἀληθῶς (88) αὐτὸς ὁ ἐπίσκοπος διεπέμψατο, ὡς ὁ αἰδουσιμωτάτος ἀδελφός Ἀνθίμος ἡμῖν ἀπήγγειλε. Τρίτην πάλιν Ἀδαμάντιος ἔχε πρὸς ἡμᾶς κομίζων. Πῶς ἔδει με δεῖσθαι διὰ σοῦ καὶ τῶν σὺν πεμπομένην; Ἡδὲ ἔμαθον ἂν λίθου (89) καρδίαν ἔχειν, ὥστε μήτε τῶν παρελ-

post deest pariter in sex codicibus conjunctio καί, quam editi addunt ante ὑπαχρίστησα.

(86) Ὁνειδίει. Sic mss. et vetustae editiones. Aliae ὄνειδον.

(87) Ἀπέδωκεν. Sic quinque veteres libri. alius ἐπέδωκεν. Editio Hagan. ἀπέδωκεν, aliae ἀπέδωκα.

(88) Οὐδὲ ἐκείνην ἀληθῶς, etc. Cum haec lectio sua sponte sana sit, ac praeterea in codice Harl. et Coisl. primo reperiatur, sequi non libuit aliam quinque codicum lectionem: Οὐδὲ ἐκείνη ἀληθῶς. αὐτὸς ὁ ἐπίσκοπος διεμαρτύρατο ἐπὶ τοῦ αἰδουσιμωτάτου ἀδελφοῦ Ἀνθίμου, ὡς αὐτὸς ἡμῖν ἀπήγγειλε. Ne haec quidem vera fuit, ipse episcopus testatus est eorum perquam venerabili fratre Anthimo, ut ipse nobis retulit. Paulo post retinimus lectionem vulgatam, quae exstat in codd. Harl. et Med., quamvis in sex aliis codicibus sic legitur: Πῶς ἔδει με (deest hoc pronomen in quatuor codicibus) δεῖσθαι τὰ διὰ σοῦ καὶ τῶν σὺν πεμπομένα;

(89) Ἡδὲ ἔμαθον ἀν' λίθου. Sic libri veteres septem; editi Ἡδὲ ἔμαθον γὰρ ἂν λίθον.

θόντων μεμνησθαι, μήτε τῶν παρόντων αἰσθάνεσθαι, ὑπὲρ τοῦ πᾶσαν πληγὴν εἰς γῆν κεκυφῶς φέρειν ὡς τὰ βοσκήματα. Ἀλλὰ τί πάθω πρὸς τὸν ἑαυτοῦ λογισμὸν, μετὰ μίαν καὶ δευτέραν πείραν οὐδὲν δυνάμενον ἀνεξετάστως προσέσθαι; Ταῦτα τῆς σῆς ἀπλότητος καθάπτομενος ἔγραψα, ἣν οὐδ' ἄλλως (90) πρόπευσαν Χριστιανοῖς, τῷ παρόντι καιρῷ (91) ὁρῶ μὴ ἀρμυζουσάν· ἵνα πρὸς γούν τὸ ἐφεξῆς ἑαυτὸν τε φυλάττοις, κάμου φεῖδῃ· ἐπειδὴ, δεῖ γάρ με πρὸς σὲ μετὰ παρρησίας εἰπεῖν, ἀναξιώσιμος εἰ τῶν τοιούτων διάκονος. Πλὴν οὔτινες (92) ἀν' ὧσιν οἱ ἐπεσταλκότες, ἀπεκρινάμεθα αὐτοῖς τὰ εἰκότα. Ἐπεὶ οὖν αὐτὸς ἀπόπειράν μοι καθιεῖς, εἴτε τῷ ὄντι παρὰ τῶν ἐπισκόπων λαβὼν, τὴν ἐπιστολὴν ἐπεμψας, ἔχεις τὰς ἀποκρίσεις. Σὲ δὲ ἄλλα εἰκὸς ἦν τῷ παρόντι φροντίζειν, ἀδελφόν τε ὄντα, καὶ μήπω τῆς φύσεως ἐπιλεησμένον, μηδὲ ἐν ἔχθρῳ μοῖρα ἡμᾶς ὁρῶντα· ἐπειδὴ εἰς βίον παρήλθομεν συντρέποντα μὲν ἡμῶν τὸ σῶμα, κακοῦντα δὲ (93) καὶ τὴν ψυχὴν τῷ ὑπερβαίνειν τὴν ἡμετέραν δύναν. Ἀλλ' ὅμως ἐπειδὴ οὕτως ἐκπεπολέμωσαι (94), τοῦτο ἐνεχὲν παρῆναι σε ἔδει νῦν, καὶ κοινωνεῖν τῶν πραγμάτων. Ἀδελφοὶ γάρ, φησὶν, ἐν ἀνδράχαις ἔστωσαν χρήσιμοι. Εἰ δὲ τῷ ὄντι συντυχίαν ἡμετέραν καταδέχονται οἱ αἰδεσιμώτατοι ἐπίσκοποι, καὶ τόπον ἡμῖν ὠρισμένον καὶ καιρὸν ᾧωρισάτωσαν, καὶ δι' ἰδίῳ ἡμᾶς ἀνθρώπων μεταστευλάσθωσαν. Ὡς περ γὰρ πρὸς τὸ ἀπαντῆσαι* αὐτὸς πρὸς τὸν ἑαυτοῦ θεῖον οὐκ ἀπαξίω, οὕτως, ἐὰν μὴ μετὰ τοῦ ποείοντος σχήματος ἡ κλήσις (95) γένηται, οὐκ ἀνέξομαι.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΝΘ'.

Rumpit silentium Basilius, ac dissensionis causis in sua peccata rejectis avunculum obtestatur, ut tandem aliquando similitudinem deponat, ex qua totae civitates et populi laeduntur. Facturum se promittit quicquid ei pacis conciliandae causa visum fuerit esse faciendum.

Γρηγορίῳ θεῖῳ.

1. Ἐσιώπησα. Μὴ καὶ δεῖ σιωπῆσθαι, καὶ ἀνέξομαι ἐπὶ πλεῖον τὴν δυσφοροτάτην ζημίαν ᾧ τις

* Eccli. xl, 24. * Isa. xlii, 14.

(90) Ἦν οὐδ' ἄλλως. Contra in sex mss. codicibus, qui habent ἦν ἄλλως, Gregorii simplicitatem Christiano dignam existimat Basilius. Legitur in codicibus Med. et Harl. ἦν ὡς ἄλλως. Equidem, etsi nemini concedo qui plus tribuat antiquis codicibus, vulgatam tamen lectionem loco movendam non puto. Nam primo elevat fidem mss. codicum illud, ὡς, codicum Harl. et Med., quod cum erratum esse videatur, dat copiam suspicandi aliam vocem, nempe οὐδ', deletam fuisse, et illius loco substitutum ὡς fuisse. Deinde vero cum Gregorii illa simplicitas mendacii officiosi labe non caruerit, adduci non possum ut eam Basilius probasse, et Christianis alioqui dignam iudicasse existimet. Ut nihil delibem ex aliis operibus, certe in hac ipsa epistola fratrem admonet, ut deinceps sibi ipse caveat, ne dum illius simplicitatem alias congruere Christianis crederet. Quinetiam optasse se ait, ut sibi terra delibesceret, eo quod mendacii probis aspersus esset. Adeo illi displicebat vel ipsa mendacii suspicio.

(91) Τῷ παρόντι καιρῷ. Coisl. primus et Harl. τοῖς παρούσι καιροῖς.

(92) Πλὴν οὔτινες. Sic mss. sex. Editi πλὴν εἰ τινες.

(93) Κακοῦντα δέ. Editi συντρέποντα δέ, quae scriptura, etsi sua sponte vitiosa non videtur, non tamen praefereunda sex codicibus mss. quos secuti sumus.

A pecudum ferrem. Sed quid faciam meo ipsius animo, qui post unum et alterum experimentum nihil inexploratum admittere potest? Haec scripsi, simplicitatem tuam perstringens, quam aliqui Christianis non congruentem, huic temporis baud convenire video; ut saltem deinceps tum ipse tibi caveas, tum mihi parcas: siquidem, libere enim me ad te loqui oportet, talium minister es fide baud dignus. Verumtamen quicumque fuerint, qui scripserint, eis, ut par erat, jam respondimus. Sive igitur tentamentum mihi injiciens, epistolam misisti, sive revera accepisti, ab episcopis, habes responsa. Te vero decebat alia in praesenti tempore curare, frater cum sis, nequid naturae oblitus, neque me inimici loco habere: quandoquidem B vilam ingressi sumus, quae corpus nostrum conterit, ac animam quoque conficit, propterea quod vires nostras superat. Caeterum quoniam sic mihi bellum indicere statuisti, idcirco adesce te nunc oportebat, atque negotiorum esse participem. *Fratres enim, inquit, in necessitatibus utiles sint* *. Quod si revera nostrum congressum admittunt episcopi omni reverentia dignissimi, et locum nobis definitum et tempus indicunt, meque per vos homines accersant. Ut enim patruo meo occurrere 153 non recuso, ita nisi modo congruenti vocatus fuero, non feram.

EPISTOLA LIX'.

Gregorio patruo.

1. Silui. Num et semper silebo, ac amplius committam * ut molestissimum silentii damnum contra

(94) Ἐκπεπολέμωσαι. Sic codices mss. sex. Editi ἐκπεπολέμωκα. Non sine ironia dicit Basilius fratrem sibi bellum indicere, quia scilicet eo invito Gregorius in pacificationem sese interponebat. Haec enim est, ni fallor, huius loci sententia, Gregorium non debuisse ejusmodi temporibus nova fratri negotia facessere; sed tamen quia bellum indicere ei statuerat, saltem Caesarem venire et curas cum fratre parti debuisse. Etsi autem haec Basilius quadam potius urbanitate quam animi offensione dixit, videtur tamen Gregorius offensum illius animum iudicasse, idque patruo communi indicasse. Hinc Basilius in epist. ad eundem patruum removel a se suspiciones animi in fratrem irati, et bellum sive inimicitias cum propinquis, ut magnum nefas, a se detestatur.

(95) Ἡ κλήσις. Negat Basilius se adfuturum, nisi decenter advocetur, id est, nisi mittantur qui eum in indictum locum deducant. Erat Basilius, ut in ejus modi officiis exhibendis diligentissimus, ita etiam in reposeendis attentus. Meletius Antiochenus et Theodorus Nicopolitanus, cum Basilius ad celebritatem quendam obiter advocasset per Helenium Nazianzi Peraquatorem, nec iterum misissent qui de iisdem admoneret aut deduceret; displicuit Basilio perfunctoria invitandi ratio, ac veritus ne suspectus illis esset, adesce noluit.

* Alias XLVI. Scripta anno 371.

meipsum obfirmem, nec ipse scribens, nec allo-
quentem audiens? Ego enim cum hactenus in hac
tristi sententia permanserim, videor mihi non im-
merito prophetæ verba et ipse posse proferre: *To-
leravi sicut parturiens*: semper quidem concupi-
scens aut congressum, aut sermonem, semper
autem proposito excidens ob mea peccata. Non
enim ullam aliam eorum, quæ sunt, causam ex-
cogitare queo, nisi quod persuasum mihi est vete-
rum me peccatorum in dilectionis tuæ separatione
pœnas luere; si tamen de te separationem vel no-
minare fas est a quolibet homine, nedum a nobis,
quibus ab initio patris loco fuisti. Sed peccatum
meum nunc, velut densa quædam obducta nubes,
horum omnium ignorationem induxit. Cum enim
considero, præter dolorem qui mihi ea ex re crea-
tus est, aliud nihil inde consecutum me esse,
quomodo non merito nequitia meæ ascribam præ-
sentia? Cæterum sive peccata sunt eorum quæ
acciderunt causa, hic mihi molestiarum finis esto:
sive aliquid consilii intendebatur, adimpletum
omnino est quod expetebatur. Non enim modicum
est damni tempus. Quapropter continere me am-
plius cum non possem, prior rupi vocem, obse-
crans ut et nostri memor sis, et tui ipsius, qui
per omnem vitam, maiorem quam consanguinitas
exigebat, nostri curam ostendisti, nuncque civi-
tatem diligas nostra causa, non autem propter nos
te ipse abalienes a civitate.

2. Si qua igitur consolatio in Christo, si qua
communio Spiritus, si quæ viscera et miserationes,
exple votum meum; siste hic tristitia: initium ali-
quod asser rerum deinceps hilariorum, ducem te
aliis præbens ad optima, minime autem alium ad
illicita sequens. Neque enim corporeus character
ita proprius cuiusquam deputatus est, ut animi tui
pax et mansuetudo. Par igitur fuerit, cum talis
sis, alios ad te trahere, ac omnibus ad te acce-
dentibus præstare, ut veluti cuiusdam unguenti
fragrantia, morum tuorum lenitate impleantur.
Nam etiamsi quid nunc obsistat, tamen paulo
post ipsum etiam pacis bonum cognoscetur. Quan-
diu autem ob 154 dissensionem calumniæ locum
habebunt, necesse est suspensiones semper in pe-
jus adaugeri. Sane ne illis quidem decorum est
nos negligere, sed maxime omnium, præstantiæ
tuæ. Si quid enim peccamus, meliores erimus
admoniti. Hoc autem fieri non potest citra congres-

* Isa. XLII, 14.

(96) Κατ' ἐμῶν. Ita quinque mss. Editi κατ'
ἐμῶν. Paulo post Harl. τὰ αὐτὰ τῷ προφήτῃ.

(97) Τοῖς γινόμενοις. Ita Harl. et Coisl. primus
cum duobus aliis. Editi τοῖς γενομένοις. Sic etiam
infra τὸ γινόμενον. Ibidem duo codices pro ἐπινοεῖν
habent εἰπεῖν. Paulo post editi εἰ δὲ καί, quod er-
ratum ope quatuor codicum sustulimus.

(98) Κατορθούμενον, πῶς οὐχί. Ita sex mss.
Editi κατορθούμενος, πῶς οὐκ. Habent κατορθούμε-
νον Hag. et Froben.

(99) Τὸ οἰκονομούμενον. Id est, si puniendi mei

σωπῆς κυρῶσαι κατ' ἐμῶν (96) μήτε αὐτὸς ἐπι-
στέλλων, μήτε ἀκούων προσφθεγγομένου; Ἐγὼ μὲν
γάρ, μέχρι τοῦ παρόντος ἐγκατερέσας τῷ σκυ-
θρωπῷ τούτῳ δόγματι, ἡγοῦμαι πρέπειν κάμει τὰ
τοῦ προφήτου λέγειν· ὅτι Ἐκατέρησα ὡς ἡ ἐλ-
κτουσα· ἀεὶ μὲν ἐπιθυμῶν ἢ συντυχίας ἢ λόγων,
ἀεὶ δὲ ἀποτυχάνων διὰ τὰς ἀμαρτίας τὰς ἐμῶν.
Οὐ γὰρ δὴ ἄλλην τινὰ αἰτίαν ἔχω τοῖς γινόμε-
νοις (97) ἐπινοεῖν, πλὴν γε δὴ τοῦ πεπεισθαι πα-
λαιῶν ἀμαρτημάτων ἐκτινύνειν δίκας, ἐν τῷ χω-
ρισμῷ τῆς ἀγάπης σου· εἰ δὴ καὶ ὀνομάζειν χωρι-
σμὸν, ὅστιον ἐπὶ σοῦ, καὶ οὐτινοσούντων τυχόντων,
μὴ ὅτι γε ἡμῶν, οἷς ἐξ ἀρχῆς ἐν πατρὸς γέγονας
χώρῃ. Ἄλλ' ἡ ἀμαρτία μου νῦν, οἷα νεφέλη βαθεῖά
τις ἐπισχοῦσα, πάντων ἐκείνων ἀγνοίαν ἐνεποίησεν.
Ὅταν γὰρ ἀπίδω, πλὴν τοῦ ἐμοὶ λύπην τὸ γινόμενον
φέρειν, μηδὲν ἕτερον ἐξ αὐτοῦ κατορθούμενον (98),
πῶς οὐχί εἰκότως ταῖς ἐμῶν κακίαις ἀνατίθῃμι
τὰ παρόντα; Ἄλλ' εἰτε ἀμαρτίαι τῶν συμβάντων
αἰτίαι, τοῦτό μοι πέρας ἔστω τῶν δυσχερῶν· εἰτε
τι τὸ οἰκονομούμενον ἦν (99), ἐξεπληρώθη πάν-
τως τὸ σπορδαζόμενον. Οὐ γὰρ ὀλίγος ὁ τῆς ζη-
μίας χρόνος. Διὸ, μηκέτι στέγων, πρῶτος ἐβρόχησα
φωνήν, παρακαλῶν ἡμῶν τε αὐτῶν ἀναμνησθῆναι
καὶ σεαυτοῦ, ὅς πλέον ἦ κατὰ τὸ τῆς συγγενείας
εἰκότως, παρὰ πάντα τὸν βίον τὴν κηδεμονίαν
ἡμῶν ἐπεδείξω, καὶ τὴν πόλιν νῦν ἡμῶν ἐνεκεν
ἀγαπᾶν, ἀλλὰ μὴ δι' ἡμᾶς (1) ἄλλοτριῶν σαυτὸν
τῆς πόλεως.

2. Εἰ τις οὖν παράκλησις ἐν Χριστῷ, εἰ τις κοι-
νωνία Πνεύματος, εἰ τινα σπλάγγνα καὶ οἰκτιρμοί,
πλήρωσον ἡμῶν τὴν εὐχὴν· ἐνταῦθα στήσον (2) τὰ
κατηφῆ, ἀρχὴν τινα ὅς τοις φαιδροτέροις πρὸς τὸ
ἐξῆς, αὐτὸς τοῖς ἄλλοις καθηγούμενος ἐπὶ τὰ βέλ-
τισσα, ἀλλ' οὐχὶ ἀκολουθῶν ἐτέρῳ ἐφ' ᾧ μὴ δεῖ. Καὶ
γὰρ οὐδὲ σώματος χαρακτήρ ἴδιος οὕτω τινὸς ἐνο-
μίση, ὡς τῆς σῆς ψυχῆς τὸ εἰρηνικόν τε καὶ ἡμε-
ρον. Πρέποι (3) δ' ἂν οὖν τῷ τοιοῦτῳ τοὺς ἄλλους
ἔλκειν πρὸς ἑαυτὸν, καὶ παρέχειν πᾶσι τοῖς ἐγγί-
ζουσι σοι, ὥσπερ μύρου τινὸς εὐωδίας, τῆς τοῦ σοῦ
τρόπου χρηστότητος ἀναπίμπλασθαι. Καὶ γὰρ εἰ τι
καὶ ἀντιτείνον ἐστὶ νῦν, ἀλλὰ μικρὸν ὕστερον καὶ
αὐτὸ τὸ τῆς εἰρήνης ἀγαθὸν ἐπιγνώσεται. Ἔως δ' ἂν
ἐκ τῆς διαστάσεως αἱ διαβολαὶ χώραν ἔχωσιν (4),
ἀνάγκη αἰετὰς ὑποφίας ἐπὶ τὸ χεῖρον συναΐζεσθαι.
Ἔστι μὲν οὖν οὐδὲ ἐκείνοις πρέπον ἀμελεῖν ἡμῶν,
πάντων δὲ πλέον τῇ τιμότητί σου. Καὶ γὰρ εἰ μὲν
ἀμαρτάνομεν τι, βελτίους ἐδόμεθα νοουετούμενοι.

causa id fecisti. Non multo post editi ἀναμνησθαι.
Sex mss. ut in textu. Sic et Paris. 2.

(1) Δι' ἡμᾶς. Ita sex codices mss. Editi δι' ἡμῶν.
Ibidem editi σεαυτόν. Quatuor mss. σαυτόν.

(2) Στήσον. Sic mss. sex pro eo quod est in edi-
tis λύσον. Paulo post editi ἐξῆς, καὶ τοῖς ἄλλοις...
ἀλλ' οὐκ. Sex mss. ut in textu. Cod Harl. ἀκολουθῶν
ἐτέρους. Duo alii ἐφ' ᾧ μὴ δεῖ.

(3) Πρέποι. Ita Harl. et Coisl. primus cum duo-
bus aliis. Editi πρέπει.

(4) Ἐχωσιν. Ita mss. quinque. Editi ἔχουσιν.

Τούτο δὲ ἀνευ συντυχίας ἀμήχανον. Εἰ δὲ οὐδὲν ἄδικούμεν, ἀντὶ τίνος μισούμεθα; Ταῦτα μὲν δὴ οὖν τὰ τῆς ἰδίας ἑμαυτοῦ δικαιολογίας (5) προ-
τρυχομαι.

5. Ἄ δ' ἂν ὑπὲρ ἑαυτῶν αἱ Ἐκκλησίαι εἴποιεν, οὐκ εἰς καλὸν τῆς διαστάσεως ἡμῶν ἀπολαύουσai, βέλτιον μὲν σιωπῶν. Οὐ γὰρ ἵνα λυπήσω, τοῖς λόγοις κέχρημαι (6), ἀλλ' ἵνα παύσω τὰ λυπηρά. Τὴν δὲ σὴν σύνεσιν πάντως οὐδὲν διαπέφρυγεν, ἀλλὰ πολλῷ μεί-
ζω καὶ τελειώτερα ὧν ἡμεῖς νοοῦμεν, αὐτὸς ἂν ἐξεύ-
ροις τῇ διανοίᾳ, καὶ ἄλλοις εἴποις, ὅς γε καὶ εἶδες πρὸς ἡμᾶς τὰς βλάβας (7) τῶν Ἐκκλησιῶν, καὶ λυπῇ
μᾶλλον ἡμῶν, πάλαι δεδιδαγμένος (8) παρὰ τοῦ Κυ-
ρίου μηδεὸς τῶν ἐλαχίστων καταφρονεῖν. Νυνὶ δὲ ἡ
βλάβη οὐκ εἰς ἓνα ἢ δεύτερον περιορίζεται, ἀλλὰ
πολλοὶς ὅλαι καὶ ὅμοιοι τῶν ἡμετέρων παραπολαύουσι
συμφορῶν. Τὴν γὰρ ἐπὶ τῆς ὑπερορίας φήμην τι
χρῆ καὶ λέγειν ὅποια τις ἔσται περὶ ἡμῶν; Πρέ-
πει (9) οὖν ἂν τῇ σῇ μεγαλοφυίᾳ τὸ μὲν φιλονεικον
ἑτέροις παραχωρεῖν· μᾶλλον δὲ κἀκείνων ἐξελεῖν τῆς
ψυχῆς, εἴπερ οἶόν τε· αὐτὸν δὲ δι' ἀνεξικακίας
κικῆσαι τὰ λυπηρά. Τὸ μὲν γὰρ ἀμύνεσθαι παντός
ἔστι τοῦ ὀργιζομένου· τὸ δὲ καὶ αὐτῆς τῆς ὀργῆς
ὕψιλότερον εἶναι, τοῦτο δὴ μόνου σου, καὶ εἰ τις σοι
τὴν ἀρετὴν παραπλήσιος. Ἐκεῖνο δὲ οὐκ ἐρῶ, ὅτι ὁ
ἡμῶν χαλεπαίνων εἰς τοὺς μηδὲν ἀδικήσαντας τὴν
εργὴν ἐπαφίησιν. Ἐῖτε οὖν παρουσίᾳ, εῖτε γράμ-
ματι, εῖτε κλήσει· τῇ πρὸς ἑαυτὸν, εῖτε ὥπερ ἂν
ἐθέλοις τρόπον, παραμύθῃσαι ἡμῶν τὴν ψυχὴν (10).
Ἡμῖν μὲν γὰρ εὐχὴ ἐπὶ τῆς Ἐκκλησίας φανῆναι τὴν
θεοσέβειάν σου, καὶ ἡμᾶς τε ὁμοῦ, καὶ τὸν λαὸν θερα-
πεύσαι αὐτῇ τε τῇ ὕψει καὶ τοῖς λόγοις τῆς χάριτός
σου. Ἐὰν μὲν οὖν τοῦτο ᾗ δυνατόν, τοῦτο κράτιστον·
ἐὰν δὲ τι ἕτερον δόξῃ, κἀκεῖνο δεξιόμεθα. Μόνον
παρίως γνωρίσαι ἡμῖν τὸ παριστάμενον τῇ φρονήσει
σου παραχλήθητι.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Ε΄.

Significat Basilium se fratris adventu et litteris avunculi spem pacis afferentibus recreatum fuisse. Probaturum se promittit quidquid avunculo de congressu tempore et loco placuerit. Fratri se diffidere testatur, ob ea quae prius gesta fuerant.

Γρηγορίῳ θεῷ.

Καὶ πρότερον ἡδέως εἶδον τὸν ἀδελφόν μου. Τί γὰρ οὐκ ἐμελλον, ἀδελφόν τε ὄντα ἑμαυτοῦ, καὶ τοιοῦτον; Καὶ νῦν δὲ τῇ αὐτῇ διαθέσει προσεδεξάμην ἐπιδη-
μήσαντα, μηδὲν τι τῆς ἑμαυτοῦ στοργῆς πατρέρ-
φας. Μηδὲ γὰρ γέννητό τι τοιοῦτο παθεῖν μηδὲν (11),
ὅ τῆς φύσεως ἐπιλαθέσθαι, καὶ ἐκπολεωθῆναι πρὸς

(5) *Δικαιολογίας*. Ita mss. septem. Corruptissime editi *διστολογίας*, unde interpres: *meam ipsius quidem tanquam bicornem rationem prætendo*.

(6) *Κέχρημαι*. Post hanc vocem editio Paris. addit τούτοις, quod abest ab omnibus mss. et vetustis editionibus.

(7) *Τὰς βλάβας*. Ita mss. sex, et vetustae editiones. Aliæ τῶν Ἐκκλησιῶν τὴν ζημίαν. Ibidem quinque codices ὅστε καὶ εἶδες.

(8) *Δεδιδαγμένος*. Editi et mss. non pauci προ-
δεδιδαγμένος. Sed multo aptius codices Harl., Med.
ei Coisl. quos secuti sumus.

A sum. Sin autem nihil facimus mali, cur odio habemur? Atque hæc quidem ad meam ipsius defensionem profero.

3. Quid autem Ecclesiæ, quæ nostri dissidii non ad suam utilitatem participes sunt, pro seipsis dixerint, melius quidem tacere. Non enim ut molestiam exhibeam, verba facio; sed ut molestis rebus sinem imponam. Tuam autem prudentiam omnino nihil fugit: sed multo maiora ac perfectiora quam quæ nos cogitamus, ipsa tua mente poteris excogitare, aliisque dicere: qui certe etiam ante nos Ecclesiarum vidisti detrimenta, magisque quam nos doles, jam olim edoctus a Domino, neminem ex minimis contemnere. Nunc autem damnum non uno aut altero circumscribitur, sed totæ civitates ac populi calamitatum nostrarum participes sunt. Famam enim in remotis provinciis quid vel dicere attinet, qualis futura sit de nobis? Decet igitur ut tua magnanimitas contentionis studium aliis relinquat, imo ex illorum etiam animis extrahat, si fieri potest: ipse autem patientia molestias superes. Nam ulcisci se, cuiusvis irati est: sed ipsa etiam ira superiorem esse, hoc certe tuum est solius, et si quis tibi virtute consimilis. Illud autem non dicam, eum qui nobis succenset, in insontes iram immittere. Itaque sive adveniando ad nos, sive scribendo, sive ad te accersendo, sive quocunque volueris modo, consolare animum nostrum. Nobis enim in optatis est, ut in Ecclesia appareat pietas tua, et nos simul et populum tum ipso conspectu, tum gratiæ tuæ sermonibus cures. Quod si istud fieri potest, erit optimum: si vero aliud quid videbitur, et illud amplectemur. Hoc tantum a te certo impetrem, ut quod prudentiæ tuæ visum fuerit, id nobis significes.

EPISTOLA LX.

Gregorio patrio.

Et antea libenter videbam fratrem meum. Quidni enim? cum et frater meus sit, et talis: et nunc eodem affectu suscepi advenientem, nihil meo amore imminuto. Absit enim sic afflicti animo, ut et naturæ obliviscar, et cum propinquis inimicitias geram. Sed et corporis infirmitatum, et aliorum

(9) *Πρέπει*. Tres mss. non antiquissimi *πρέπει*. Coisl. primus *πρέπει* οὖν τῇ σῇ.

(10) *Παραμύθῃσαι ἡμῶν τὴν ψυχὴν*. Ita codices quatuor, quorum unus antiquissimus, nempe Coisl. linianus. Editi *παραμύθῃσαι... καταξίωσον*. Sed si postremum verbum retineatur, legendum erit, ut est in codice Harl. *παραμύθῃσαι... καταξίωσιν, consolari dignare*.

(11) *Παθεῖν*. Deest ea vox in duobus mss. recentioribus. Paulo post editio Paris. *ποίησιν*. Mss. et vetustæ editiones *ποίησιν*.

* Alias XI.V. Scripta anno 371

animi dolorum consolationem duxi esse viri praesentiam, et 155 a praestantia tua per ipsum allatis litteris valde sum delectatus; quas quidem jamdudum mihi cupiebam venire, non aliam ob causam, nisi ut ne et nos vitae humanae adderemus tristem historiam mutuae inter propinquissimos dissensionis, voluptatem quidem inimicis afferentis, amicis vero mœrorem, ac Deo displicentis, qui in perfecta dilectione characterem ac notam suorum discipulorum posuit. Quocirca et necessario rescribo, pro nobis ut ores obsecrans, et in reliquis rebus curam nobis ut propinquis impendas. Quid autem sibi velint quæ acta sunt, quoniam præ incititia intelligere non possumus, id statuimus verum judicare, quod ipse nobis exponere dignatus fueris. Necesse est autem reliqua etiam a tua prudentia definiri, mutuum inter nos congressum, tempus accommodum, et idoneum locum. Si igitur omnino gravitas tua ad nostram humilitatem descendere non recusat, nosque aliquo sermone impertire; sive cum aliis, sive privatim fieri congressum volueris, morem geremus; cum semel apud nos statuerimus servire tibi in charitate, ac omnino exsequi quæ ad Dei gloriam a tua pietate nobis præcipiuntur. Cæterum fratrem perquam reverendum non coegimus quidquam nobis viva voce dicere, quia neque antea ipsius sermo operum testimonio confirmabatur.

EPISTOLA LXI.

Basilii respondet litteris, quibus Athanasius excommunicatum a se fuisse Libyæ ducem nuntiaverat. Declarat ducem ex litteris Athanasii sic Ecclesiæ innovisse, ut nemo cum eo ignem aut aquam aut tectum commune vellet habere.

Athanasio, Alexandriae episcopo.

Legi sanctitatis tuæ litteras, in quibus adversus Libyæ ducem, hominem nefandum, ingemuisti. Ac deflevimus quidem patriam nostram, quod talium malorum mater sit et nutrix. Deflevimus quoque Libyam regioni nostræ vicinam, malorum nostrorum participem, ac moribus ferinis traditam hominis crudeliter simul et flagitiose viventis. Hoc igitur erat, quod sapienter dixerat Ecclesiastes:

* Alias XLVII. Scripta circa an. 371.

(12) Ἠγησάμην. Post hanc vocem Med. et Harl. addunt αὐταρχεστάτην, uberrimum solatium.

(13) Τιμότητος. Coisl. primus κοσμιότητος. Paulo post quatuor codices recentiores did. καὶ ἐκ πολλοῦ.

(14) Εὐχέσθαι es. Deest pronomen in quinque mss., non tamen in Harl., Med. et Coisl. primo. At paulo post Medicæus, Harl. et Vat. cum duobus aliis κηδεσθαι ὡς οἰκείων. Quæ quidem scriptura si probetur, subintelligendum erit ἡμῶν.

(15) Τῶν γινόμενων. Ita omnes nostri codices mss. cum editione Haganoensi; et 1 Froben. Aliæ τῶν γεγραμμένων, sensum litterarum, ut interpretandum monet Combefisius. Contextum immutarunt librarii, cum minus intelligerent, quamvis non valde sit obscurus. Ait enim Basilii pro summa sua humanitate, se eorum, quæ hactenus intercesserant, sensum non intelligere, id est, quam ob causam facta fuerint, minus perspicere; sed tamen asseveranti avunculo crediturum. Similiter in epist. 232. Mirari autem subit, inquit, καὶ τὴν διάνοιαν τῶν

τοῦς οἰκείους ποιήσει. Ἀλλὰ καὶ τῶν τοῦ σωματος ἀβρώστημάτων, καὶ τῶν ἄλλων ἀλγεῖνων τῆς ψυχῆς, παραμυθίαν ἡγησάμην (12) εἶναι τὴν τοῦ ἀνδρὸς παρ-
ουσίαν· τοῖς τε παρὰ τῆς τιμότητός (13) σου δι' αὐτοῦ κομισθεῖσι γράμμασιν ὑπερήσθη· ἃ καὶ ἐκ πολλοῦ μοι ἐπεθύμουν ἔλθειν, οὐκ ἄλλου τινὸς ἔνεκεν, ἢ τοῦ μὴ καὶ ἡμᾶς τι σκυθρωπὸν διήγημα τῷ βίῳ προσ-
θεῖναι, ὡς ἄρα τις εἶη τοῖς οἰκειοτάτοις πρὸς ἀλλή-
λους διάστασις· ἡδονὴν μὲν ἐχθροῖς παρασκευάζουσα, φίλοις δὲ συμφορὰν, ἀπαρέσκουσα δὲ Θεῷ, τῷ ἐν τῇ τελείᾳ ἀγάπῃ τῶν μεγαλονοίας τῶν ἐαυτοῦ μαθητῶν θεμένῳ. Διὸ καὶ ἀντιφθέγγομαι ἀναγκαιῶς εὐχεσθαι σε (14) ὑπὲρ ἡμῶν παρακαλῶν, καὶ τὰ ἄλλα κηδεσθαι ἡμῶν ὡς οἰκείων. Τὸν δὲ νοῦν τῶν γινόμενων (15) ἐπειδὴ αὐτοῖς ὑπὸ ἀμαθείας συνιέναι οὐκ ἔχομεν, ἐκεί-
νον ἐκρίναμεν ἀληθῆ εἶναι νομίζειν, ὃν ἂν αὐτοὶ ἡμῖν ἐξηγήσασθαι καταξιώσῃ. Ἀνάγκη δὲ καὶ τὰ λειπό-
μενα παρὰ τῆς σῆς μεγαλονοίας ὀρίσθηναι, τὴν συν-
τυχίαν ἡμῶν τὴν πρὸς ἀλλήλους, καὶ καιρὸν τὸν πρέποντα, καὶ τόπον ἐπιτρέδειν. Εἴπερ οὖν (16) ὅπως ἀνέχεται καταθῆναι πρὸς τὴν ταπεινύειν ἡμῶν ἢ σεμνότης σου, καὶ λόγου τινὸς μεταδοῦναι ἡμῖν, εἴτε μετ' ἄλλων, εἴτε κατὰ σεαυτὸν βούλει γενέσθαι τὴν συντυχίαν, ὑπακουσόμεθα, τοῦτο ἀπαξ· ἐαυτοῖς συμβουλευσάντας, δουλεύειν (17) σοι ἐν ἀγάπῃ, καὶ ποιεῖν ἐκ παντὸς τρόπου τὰ εἰς δόξαν Θεοῦ παρὰ τῆς εὐλαβείας σου ἡμῖν ἐπιτασσόμενα. Τὸν δὲ αἰδεσιμώ-
τατον ἀδελφὸν οὐδὲν ἡναγκάσαμεν ἀπὸ γλώττης εἰ-
πεῖν ἡμῖν· διότι οὐτε πρότερον (18) μεμαρτυρημένον εἶχε τὸν λόγον ὑπὸ τῶν ἔργων

EPISTOLA EA.

C Ἀθανασίῳ (19), ἐπισκόπῳ Ἀλεξανδρείας.

Ἐνέτυχον τοῖς γράμμασι τῆς σῆς ἐσιότητος, δι' ὃν τοῦ ἡγεμόνος τῆς Λιβύης (20), τοῦ δυσωνύμου ἀν-
δρὸς, κατεστéναξας. Καὶ ὠδυνάμεθα μὲν τὴν ἡμε-
τέραν (21) πατρίδα, ὅτι τοιοῦτων κακῶν μήτηρ ἐστὶ καὶ τροφός· ὠδυνάμεθα δὲ καὶ τὴν γείτονα τῆς ἡμετέρας Λιβύης, τῶν ἡμετέρων κακῶν ἀπολαύου-
σαν (22), καὶ θηριώδει φθὲι παραδοθεῖσαν ἀνδρὸς ὠμότητι τε ὁμοῦ καὶ ἀκολασίᾳ συζώντος. Τοῦτο ἦν

εὐλογίῳ, et missarum eulogiarum sententiam; quippe quia mihi per ænigmata validam precatus es senectutem.

(16) Εἴπερ οὖν. Sic mss. Editi εἰδὼν, in quibus etiam paulo post legitur καὶ κατὰ σεαυτὸν. Deest conjunctio in mss.

(17) Δουλεύειν. Ita mss. Editi δουλεύειν, excepta edit. Paris. 2. Paulo post codex Harl. ἐπιτασσόμενα pro γρασόμενα.

(18) Πρότερον. Ita mss. sex. Editi τὸ πρότερον.

(19) Ἀθανασίῳ. etc. Sic legitur hic titulus in codicibus Harl., Med., Coisl. primo et Reg. utroque. Editi τῷ μεγάλῳ Ἀθανασίῳ.

(20) Τῆς Λιβύης. Articulus additus ex quinque mss. Paulo ante editi τῆς ἐσιότητός σου. Harl., Med. et Coisl. ut in textu.

(21) Τὴν ἡμετέραν. Ita tres vetustissimi codices. Harl., Med. et Coisl. Tres alii τὴν ἐαυτῶν, editi τὴν ἐαυτοῦ. Paulo post editio Basil. et Paris. τῆς ἡμετέρας, et τῶν ἡμετέρων. Editio Hagan. et mss. nostri omnes ut in textu.

(22) Ἀπολαύουσαν. Coisl. primus ἀπολαύσαν.

ἄρα τοῦ Ἐκκλησιαστοῦ τὸ σοφόν· Οὐαί σοι, πόλις, A ἧς ὁ βασιλεὺς σου νεώτερος (ἐνταῦθα δὲ ἐστὶ τι (23) καὶ χαλεπώτερον), καὶ οἱ ἄρχοντές σου οὐκ ἀπὸ νυκτὸς ἐσθίουσιν, ἀλλὰ μεσοῦσης τῆς ἡμέρας ἀκολασταίνουσι, βοσκημάτων ἀλογώτερον ἄλλοτρίοις γάμοις ἐπιμαίνόμενοι! Ἐκεῖνον μὲν οὖν αἱ μάλιστα μένουσι παρὰ τοῦ δικαίου κριτοῦ, τῷ ἴσῳ μέτρῳ ἀντιμετρηθῆσόμεναι, ἃς αὐτὸς προλαβὼν ἐπέθηκε τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ. Ἐγνώρισθ δὲ καὶ τῇ Ἐκκλησίᾳ ἡμῶν ἐκ τῶν γραμμάτων τῆς σῆς θεοσεβείας, καὶ ἀποτρόπαιον αὐτὸν πάντες ἡγήσονται, μὴ πυρὸς (24), μὴ ὕδατος, μὴ ἀκέπης αὐτῷ κοινωνοῦντες, εἴπερ τι ὄφελος τοῖς οὕτως κεκρατημένοις κοινῆς καὶ ὁμοψύχου καταγνώσεως. Ἀρκούσα δὲ αὐτῷ στήλη, καὶ αὐτὰ τὰ γράμματα ἀναγινωσκόμενα (25) πανταχοῦ. Οὐ γὰρ διαλεβόμεν πᾶσιν αὐτοῦ καὶ οἰκείοις καὶ φίλοις καὶ ξένοις ἐπιδεικνύμετες. Πάντως δὲ, καὶ μὴ ἄφρονται αὐτοῦ παραχρῆμα τὰ ἐπιτίμια, ὥσπερ τοῦ Φαραῶ, ἀλλ' εἰς ὑστερόν ποτε βαρεῖαν αὐτῷ καὶ ἀλγεῖν τὴν ἀνάδοσιν (26) οἴσεται.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΕΒ'.

Parnassenam Ecclesiam, cujus episcopus obierat, ex antiquo more consolatur Basilius; dentque operam hortatur, ut a Deo pastorem secundum ejus voluntatem impetrent.

Τῇ Ἐκκλησίᾳ Παρνασσῶν παραμυθητική.

Καὶ εἴθε ἐπόμενοι παλαιῶ ἐκ μακρῆς τῆς ἀκολουθίας κεκρατηκότες, καὶ τὸν καρπὸν τοῦ Πνεύματος, τὴν κατὰ Θεὸν ἀγάπην, ὑμῖν ἐπιδεικνύμενοι, διὰ τοῦ γράμματος τὴν εὐλάβειαν ὑμῖν ἐπισκεπτόμεθα, κοινωνοῦντες, ὑμῖν τῆς τε ἐπὶ τῷ συμβάντι λύπης, καὶ τῆς φροντίδος τῶν ἐν χερσίν. Ὑπὲρ μὲν οὖν τῶν λυπηρῶν τοσοῦτον λέγομεν, ὅτι καὶ πρὸς ἡμῖν ἀποβλέψαι πρὸς τὰ τοῦ Ἀποστόλου παραγγέλματα, καὶ μὴ λυπεῖσθαι· Ὡς καὶ οἱ λοιποὶ, οἱ μὴ ἔχοντες ἐλπίδα· οὐ μὴν οὐδ' ἀπαθῶς ἔχειν πρὸς τὸ συμβάν, ἀλλὰ τῆς μὲν ζητίας αἰσθάνεσθαι, ὑπὲρ δὲ τῆς λύπης μὴ καταπίπτειν, τὸν μὲν ποιμένα τοῦ τέλους μαχαρίζοντας, ὥς ἐν γήρῃ (27) πίων τὴν ζωὴν καταλύσαντα, καὶ ταῖς μεγίσταις παρὰ τοῦ Κυρίου τιμαῖς ἐναναπυσάμενον. Περὶ δὲ τῶν λοιπῶν ἐκείνα παραινέειν ἔχομεν, ὅτι προσήκει, πᾶσαν ἀποθεμένους κατῆφαι, ἐαυτῶν γενέσθαι, καὶ πρὸς τὴν ἀναγκαίαν πρόνοιαν τῆς Ἐκκλησίας διαναστῆναι· ὅπως ἂν ὁ ἅγιος Θεὸς ἐπιμεληθεῖ (28) τοῦ ἰδίου ποιμανίου, καὶ παράσχοιτο ὑμῖν ποιμένα κατὰ τὸ αὐτοῦ θέλημα, ποιμαίνοντα ὁμᾶς μετ' ἐπιστήμης.

^a Eccle. x, 16. ^b 1 Thess. iv, 12.

(23) Ἐστὶ τι. Vocula addita ex quatuor mss. hisque vetustioribus.

(24) Μὴ πυρὸς. Liquec hunc ducem non solum a communione et precibus remotum fuisse, sed etiam ab Ecclesia prorsus ejectum. Porro in Libya, ubi cum imperis etiam excommunicatus versabatur, nemo poterat eura in his, quæ ad rem publicam pertinent, fugere, nec videtur Athanasius edicere potuisse, ut nemo cum eo ignem aut aquam aut tectum commune haberet. At is, si in Cappadociam privatus redisset, merito subisset has ignominie notas. Simili modo Basilius in epist. 288 hominem in vitis pertinacem excommunicat, ac jubet toti pago denuntiari eum admittendum non esse ad ullam rerum ad vitam pertinentium societatem.

(25) Ἀναγινωσκόμενα. Editio Paris. addit ar-

hic quiddam etiam molestius), et cujus principes non a nocte comedunt, sed in ipso meridie lascivunt, pecoribus ipsis efferatius in alienas nuptias furentes. Illum quidem flagella manent a justo Judice, equali mensura ipsi rependenda, quæ prior ipse illius sanctis infixit. Innotuit autem et Ecclesie nostræ ex litteris pietatis 156 tuæ, et abominandum ipsum existimabunt omnes, sic ut non ignem, non aquam, non tectum cum ipso commune habeant, si quid prosit hominibus ita animi impotentibus communis atque unanimis condemnatio. Satis autem magna illi infamia nota, vel ipsæ litteræ, dum ubique leguntur. Non enim intermittemus eas omnibus ejus et propinquis et amicis et hospitibus ostendere. Omnino autem, etiamsi non eum protinus tangant inflictæ pœnæ, quemadmodum Pharaonem; certe aliquando gravem et acerbam ei remunerationem in posterum ferent.

EPISTOLA LXII.

Ecclesie Parnassi consolatoria.

Et morem sequentes antiquum ex longa temporum serie vigentem, et fructum Spiritus, dilectionem secundum Deum, vobis exhibentes, per litteras pietatem vestram invisimus, ac dolorem vobiscum in hoc eventu, et rerum quæ in manibus sunt sollicitudinem partimur. Ac de molestis quidem rebus hoc tantum dicimus, tempus esse ut respiciamus ad præcepta Apostoli, nec mœreamus *Ut et ceteri, qui spem non habent*^a; nec tamen hunc casum citra ullum doloris sensum feramus, sed damnum quidem sentiamus: at dolori minime succumbamus, pastorem ob illius obitum beatum existimantes, ut qui in senectute pingui decesserit, et in maximis a Domino honoribus requieverit. De cæteris autem rebus, hæc habemus quæ adhortemur, mœrore omni deposito, ad sese redeundum esse, et ad necessariam Ecclesie curam assurgendum, ut Deus sanctus suum ovile curet, vobisque donet pastorem secundum suam voluntatem, qui vos cum scientia pascat.

ticulum, et paulo post habet Οὐδὲ γὰρ et τὰ παραχρῆμα ἐπιτίμια et βαρεῖαν αὐτοῦ. Codices nostri ut in textu. Quibus cum etiam consentiant editiones Hagan. et Froben., nisi quod habent Οὐδὲ γάρ et τὰ ἐπιτίμια ὥσπερ τοῦ Φαραῶ παραχρῆμα.

(26) Ἀνάδοσιν. Editi ἀντίδοσιν, quæ scriptura etsi prima specie non incommoda videtur, magis tamen aridet ea quam in contextu posuimus, ac præterea sex mss. codicum et editionum Hagan. et Frobenianæ primæ auctoritate nititur.

(27) Ἐν γήρῃ. Sic Coisl. primus et Med. Editi ἐν γήρῃ.

(28) Ἐπιμεληθεῖ. Sic iidem Med. et Coisl. cum aliis nonnullis. Editi ἐπιμεληθῇ.

^a Alias CLXXXV. Scripta circa an. 371.

EPISTOLA LXIII.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΕΓ'.

Basilii perhonorifice salutal principalem Neocæsareæ, quem ex fama tantum et ex colloquiis Elpidii communis amici noverat; petique ab eo ut se numero amicorum adscribat.

Principali Neocæsareæ.

A

Ἡγεμόνι (29) Νεοκαισαρείας

Virum sapientem, etiamsi longe terrarum degat, etiamsi nunquam oculis viderim, amicum judico; sententia tragici Euripidis est. Quapropter etsi nobis ex congressu, qui coram sit, nondum magnanimitatem tuam cognoscere contigit, me tamen tibi amicum esse et familiarem dico. Ne putes assentationem esse hunc sermonem. Famam enim amicitiae conciliatricem habeo, magno sonitu res tuas omnibus hominibus pradicantem. At postquam et cum 157 digno omni reverentia Elpidio congressi sumus, ita nobis innotuisti et tantopere nos cepisti, ac si diu tecum fuissetis versali, ac longa experientia quæ tibi insunt bona cognovissemus. Non enim desiit ille tua nobis ornamenta sigillatim narrare: animi magnitudinem, altam et excelsam mentem, morum facilitatem: rerum experientiam, mentis prudentiam, vitæ gravitatem hilaritatem permistam; vim dicendi, et quæcunque alia ipse quidem longo nobiscum colloquio recensuit, nobis autem scribere non est integrum, ne ultra modum epistolam producamus. Quomodo igitur virum talem non amarem? quomodo continerè me possem, quominus exclamans animi mei affectum declarem? Salutationem itaque suscipe, vir eximie, quæ tibi ex vera ac sincera amicitia adhibetur: longè enim absunt a servili ac illiberali adulatione mores mei: meque scribe in amicorum tuorum numero, literis te frequentibus ostendens et absentiam delinens.

EPISTOLA LXIV.

Perhonorifice salutal Hesygium, quem et olim cognoverat, et ex sermone Elpidii plurimi faciebat.

Hesychio

C

Ἡσυχίῳ.

Multa quidem me etiam ab initio cum tua dignitate conjungebant, communis litterarum amor, ubique ab his quæ experti sunt pervulgatus, et antiqua nostra cum viro admirabili Terentio amicitia. At postquam vir optimus, quique mecum omnis necessitudinis nomen adimplet, omni honore dignus frater Elpidius mecum sermonem habuit, ac singula virtutum tuarum ornamenta narravit (est

τὸν σοφὸν ἄνδρα, καὶ ἐκὰς ναίῃ χθονὸς, καὶ μή-
ποτ' αὐτὸν ὄσσοις προσίδω, κρίνω φίλον· Εὐριπίδου
ἐστὶ τοῦ τραγικοῦ λόγος. Ὡστε, εἰ, μήπω τῆς κατ'
ὀφθαλμοῦς ἡμῖν συντυχίας τὴν γνώσιν σου τῆς με-
γαλοφυίας χαρισαιμένης, φαιδρὸν εἶναι φίλοι σου καὶ
συνήθεις, μὴ κολακεῖαν εἶναι τὸν λόγον κρίνης. Ἐγο-
μεν γὰρ φήμην πρόξενον τῆς φιλίας, μεγαλοφύωνος
τὰ σὰ πᾶσιν ἀνθρώποις συμβοῶσαν. Ἀφ' οὗ μὲντοι
καὶ τῷ αἰδεσιμωτάτῳ Ἐλπίδιῳ (30) συνετύχουμεν, το-
σοῦτόν σε ἐγνωρίσαμεν, καὶ οὕτω κατ' ἀκρας ἐαλιώ-
καμέν σου, ὥσαντι πολλὸν χρόνον συγγεγονότες, καὶ
διὰ μακρὰς τῆς πείρας τῶν ἐν σοὶ καλῶν τὴν γνώσιν
ἔχοντες. Οὐ γὰρ ἐπαύσατο ὁ ἀνὴρ ἕκαστα ἡμῖν τῶν
περὶ σὲ διηγούμενος· τὸ μεγαλοπρεπὲς τῆς ψυχῆς,
τοῦ φρονήματος τὸ ἀνάστημα, τῶν τρόπων τὴν ἡμε-
ρότητα· ἐμπειρίαν πραγμάτων, σύνεσιν γνώμης,
σεμνότητα βίου, φαιδρότητα (31) κεκραμένην· λόγου
δύναμιν, τὰλλα ὅσα αὐτὸς μὲν διὰ πολλῆς τῆς πρὸς
ἡμᾶς ὀμιλίας ἀπηριθμήσατο, ἡμῖν δὲ γράφειν οὐκ ἦν
δυνατὸν, ἵνα μὴ ἔξω τοῦ μέτρου τὴν ἐπιστολὴν
προσάγαωμεν. Πῶς οὖν οὐκ ἐμελλον ἀγαπᾶν τὸν
τοιούτον; πῶς γοῦν ἡδυνάμην ἑαυτοῦ κρατῆσαι,
πρὸς τὸ μὴ οὐχὶ καὶ ἐκδοῦν τὸ τῆς ψυχῆς ἑαυτοῦ
πάθος διασημαίνειν; Δέχου τοίνυν τὴν προσηγορίαν,
ὦ θαυμάσιε, ἐκ φιλίας ἀληθινῆς καὶ ἀδόλου σοὶ προ-
σγομένην· πόρρω γὰρ θωπείας δουλοπρεποῦς τὰ
ἡμέτερα· καὶ ἔχε (32) ἡμᾶς τῷ καταλόγῳ τῶν σεαυ-
τοῦ φίλων ἐναριθμοῦς, γράμμασι συνεχέσι σαυτὸν τε
δεικνὺς καὶ παραμυθούμενος τὴν ἀπόλειψιν

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΕΔ'.

C

Ἡσυχίῳ.

Ἐμὲ πολλὰ μὲν ἦν καὶ ἐξ ἀρχῆς τὰ συνάπτοντά
σου τῇ τιμότητι, ὅ τε περὶ λόγους κοινὸς ἔρως, πολ-
λαχοῦ παρὰ τῶν πεπειραμένων περιφερόμενος (33),
ἦ τε πρὸς τὸν θαυμάσιον ἄνδρα Τερέντιον (34) ἡμῖν
ἐκ παλαιοῦ φίλα· ἐπεὶ δὲ καὶ ὁ πάντα ἄριστος, καὶ
πάσης ἡμῖν οικειότητος ὄνομα ἐκπληρῶν, ὁ αἰδεσι-
μώτατος ἀδελφὸς Ἐλπίδιος εἰς λόγους ἀφίκετο, καὶ
ἕκαστα τῶν (35) ἐν σοὶ καλῶν διηγῆσατο (δυνατώτα-

prorsus dissentiente ms.-codice.

(31) *Φαιδρότητα*. Sic emendavimus ope codicis Medicei quod legebatur in editis *φαιδρότητα*. Codex Parisiensis Ecclesiae secunda manu habet ut *Mediceus*. Ibidem editi λόγων δύναμιν, septem mss. ut in textu.

(32) *Καὶ ἔχε*. Conjunctio addita ex septem mss. Ibidem editi ἀναριθμοῦς. Mss. ut in textu.

Alias CCCL. Scripta circa an. 371.

(33) *Περιφερόμενος*. Codex Mediceus συμπεριφερόμενος.

(34) *Τερέντιον*. Sic Clar., Reg. secundus et Coisl. secundus. Editi Τερέντιον. Deest hæc epistola in codd. Harl. et Coisl. primo.

(35) *Ἐκαστα τῶν*. Articulus additus ex mss.

* Alias CCCLXXI. Scripta circa an. 371.

(29) *Ἡγεμόνι*. Ducem Neocæsareæ intelligit vetus interpres. In titulo prorsus simili epistolæ 306 reddit, *Præsidi Sebastiae*. Sed in utroque loco non dux aut præses, quorum potestas unius urbis finibus non continebatur, sed potius præpositus urbis indicatur, seu primus curiæ, ut legitur in *Cod. Theod.* lib. xii, tit. 1, leg. 127, 171, et 189. Erant enim in unaquaque curia principales, et inter principales unus eminebat dignitate, ac regendæ curiæ et urbis gubernandæ plurimas partes tenebat. Præpositus pagorum similiter vocatur ἡγεμών in epist. 86.

(30) *Ἐλπίδιῳ*. Harl., Coisl. primus, Med. et Clarom. Ἐλλαδίῳ. Mediceus præmittit vocem ἀδελφῷ, sed idem in sequenti epistola vocatur Elpidius, nullo

τος δὲ, εἴπερ τις ἄλλος, καὶ ἀρετὴν ἀνθρώπου καταμαθεῖν, καὶ παραστήσαι ταύτην τῷ λόγῳ)· τοσοῦτον ἡμῖν τὸν ἐπὶ σοὶ πόθον ἐξέκαυσεν, ὥστε εὐχεσθαι ἡμᾶς ἐπιστῆναι σέ ποτε τῇ παλαιᾷ ἐστία ἡμῶν, ἵνα μὴ ἀκοῇ μόνον, ἀλλὰ καὶ πείρᾳ τῶν ἐν σοὶ καλῶν ἀπολαύσωμεν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΞΕ.

Prior scribit Atarbio Basilus, eique cedit quamvis natus major, ac rogat ut et ipse deinceps charitatem prae se ferat, et cogitet quanti intersit mutua concordia ad bellum repellendum, quod in orbem circuibat, ac tandem ad eos perventurum erat.

Ἀταρβίω (56).

Καὶ τί πέρας ἔσται τῆς σιωπῆς, εἰ ἐγὼ μὲν, τὰ ἐκ τῆς ἡλικίας προσβεβηταῖς ἀπαιτῶν, ἀναμένειμι παρὰ σοῦ γενέσθαι (37) τὴν ἀρχὴν τῆς προσφωνήσεως, ἡ δὲ σὴ ἀγάπη ἐπὶ πλεονόμοιο τῇ βλαβεραῇ κρῖσει τῆς ἡσυχίας (38) ἐγκαρτερεῖν; Ἀλλ' ὅμως ἐγὼ, τὴν ἐν τοῖς φιλοκοῖς ἦσαν νίκης ἔχειν δύναμιν ἡγησάμενος, ὁμολογῶ σοὶ μὲν παραχωρεῖν τῆς ἐπὶ τῷ δοκεῖν περιγεγενησθαι τῆς οικίας κρίσεως φιλοτιμίας· αὐτὸς δὲ πρῶτος ἐπὶ τὸ γράφειν ἦλθον, εἰδὼς, ὅτι ἡ ἀγάπη πάντα στέγει, πάντα ὑπομένει, οὐδαμῶς ζητεῖ τὸ ἑαυτῆς· διόπερ οὐτε ἐκπίπτει ποτέ. Ἀταπεινώτος γὰρ ὁ κατὰ ἀγάπην τῷ πλησίον ὑποτασσόμενος. Ὅπως οὖν καὶ αὐτὸς πρὸς γοῦν τὸ ἐξῆς τὸν πρῶτον καὶ μέγιστον καρπὸν τοῦ Πνεύματος ἐπιδεικνύμενος, τὴν ἀγάπην, ἀποβρίψας μὲν τὸ τῶν ὀργιζομένων σκυθρωπὸν, ὅπερ ἡμῖν διὰ τῆς σιωπῆς ὑποφαίνεται, ἀναλάβης δὲ χαρὰν ἐν τῇ καρδίᾳ, εἰρήνην πρὸς τοὺς ὁμοφύλους τῶν ἀδελφῶν, σπουδὴν καὶ μέριμναν ὑπὲρ τῆς τῶν Ἐκκλησιῶν (39) τοῦ Κυρίου διαμονῆς. Γίνωσκε γάρ, ὅτι, εἰ μὴ τὸν ἴσον ἡμεῖς ἀγῶνα ὑπὲρ τῶν Ἐκκλησιῶν ἀναλάβοιμεν, ὁπόσον ἔχουσιν οἱ ἀντικείμενοι τῇ ὑγιαίνουσῃ διδασκαλίᾳ εἰς καθαίρεσιν αὐτῶν καὶ παντελῇ ἀφανισμῶν, οὐδὲν τὸ κωλύον ὀφείσθαι μὲν παρασυρεῖσθαι ὑπὸ τῶν (40) ἐχθρῶν τὴν ἀλήθειαν, παραπολαῦσαι δὲ τι καὶ ἡμᾶς τοῦ κρίματος, μὴ πάσῃ σπουδῇ καὶ προθυμίᾳ ἐν ὁμονοίᾳ τῇ πρὸς ἀλλήλους καὶ συμπονοίᾳ τῇ κατὰ τὸν Θεὸν τὴν ἐνδεχομένην μέριμναν ὑπὲρ τῆς ἐνώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν ἐπιδειξαμένους (41). Παρακαλῶ οὖν, ἐκβαλε τῆς σεαυτοῦ ψυχῆς τὸ οἰεσθαι μηδενὸς ἑτέρου εἰς κοινωνίαν προσδεῖσθαι. Οὐ γὰρ κατὰ ἀγάπην περιπατοῦντος οὐδὲ πληροῦντός ἐστι τὴν ἐντολὴν (42) τοῦ Χριστοῦ, τῆς πρὸς τοὺς ἀδελφούς συναφείας ἑαυτὸν ἀποτέμνειν. Ἄμα δὲ κάκεινο λογιζέσθαι τὴν ἀγαθὴν σου προαίρεσιν βούλομαι, ὅτι τὸ τοῦ πολέμου κακὸν κύκλω περιδύν(43),

* I Cor. xiii, 7 sqq.

(36) Ἀταρβίω. Codex Claromontanus Ἀταρβίω.

(37) Παρὰ σοῦ γενέσθαι. Editi παρὰ σοῦ μοι γενέσθαι, sed illud μοι expunximus, quod et sententiae nitorem laedit, et in antiquissimo codice Mediceo et Coisl. primo deest, in aliis autem codicibus nunc post ἀρχὴν, nunc post γενέσθαι ponitur; unde non absurda suspicio hanc voculam e margine in contextum ad librarium arbitrium inductam fuisse.

(38) Ἡσυχίας. Quinque codices mss. συκοφαντίας, in malo calumniandi consilio; sed Harl., Med. et Coisl. primus longe antiquiores habent ut editi. Sic etiam Claromontanus codex. Credo librariorum idcirco hanc vocem συκοφαντίας in textum induxisse, quia Atarbios magnis Basilium calumniis

A autem, si quis alius, maxime idoneus, qui et virtutem hominis spectet, eamque sermone praedicet): in me tantum tui accendit desiderium, ut te nostris aliquando antiquis laribus adesse precer: quo non auditione sola, sed experientia etiam ornamentis tuis fruamur.

EPISTOLA LXV.

Atarbio.

Ecquis erit silentii finis, si ego aetatis reposcens jura, exspectem a te fieri initium salutandi, tua autem dilectio diutius velit in malo quiescendi consilio perseverare? Sed cum ego 158 in amicitia vinci idem valere existimem ac vincere, profiteor me tibi concedere hoc laudis et gloriae in propria sententia retinenda studium. Ipse autem prior ad scribendum accessi, non ignorans charitatem omnia sufferre, omnia sustinere, nusquam quod suum est querere; quapropter nunquam excidit. Nam deici non potest, qui se per charitatem proximo submittit. Fac igitur et ipse saltem deinceps primum et maximum Spiritus fructum, charitatem prae te ferens, projicias irascentium tristitiam, quam nobis per silentium declarasti, et concipias corde laetitiam, pacem cum fratribus idem sentientibus, studium et sollicitudinem pro Ecclesiarum Domini perpetuitate. Noveris enim, nisi parem nos laborem pro Ecclesiis suscipiamus, ac sana doctrinae adversarii ad earum eversionem et cumulata ruinam; nihil impedire quominus veritas ab inimicis eversa pereat, ac condemnationis et ipsi participes simus, quod non omni studio atque alacritate in mutua concordia ac in his quae ad Deum spectant conspiratione, sollicitudinem pro virili ad Ecclesiarum conjunctionem ostenderimus. Horior igitur, hanc opinionem ex animo tuo ejicias, te nemine alio ad communionem indigere. Non enim et viri secundum charitatem ambulantis, aut Christi legem adimplentis, sese a fratrū conjunctione abscindere. Simul autem velim et illud cogitet bonus tuus animus, belli malum quod in orbem circumagitur, tandem aliquando ad nos etiam perventurum; ac si nos quoque una cum aliis injuriae participes simus, non inventuros, qui commise-

appetivit, ut videre est in epist. 126.

(39) Ἐκκλησιῶν. Harl. addit τοῦ Θεοῦ.

(40) Ὑπὸ τῶν. Sic tres vetustissimi codices cum pluribus aliis. Editi παρὰ τῶν. Mox editi παραπολαῦσαι ἔτι. Codices modo citati ut in textu.

(41) Ἐπιδειξαμένους. Med. ἐπιδειξαμένους, suscipientes.

(42) Τὴν ἐντολὴν. Sic tres vetustissimi codices. Editi τὸν νόμον.

(43) Περιδύν. Sic mss. Editi περιτοί. Ibidem editi λαδοί. Tres vetustissimi codices ut in textu. Libenter legerem et καὶ πρὸς ἡμᾶς εἰσελθεῖ, si ad nos pervenerit. Sed non favent mss. codices.

* Alias CCCLXIII. Scripta circa an. 371.

rescant, eo quod lætitiæ tempore iis qui injuria afficiebantur commiserationis symbolam non erogaverimus.

καὶ πρὸς ἡμᾶς εἰσελθεῖν ποτὶ· καὶ μετὰ τῶν ἀλλων καὶ ἡμεῖς τῆς ἐπιθρείας παραπολαύσωμεν, οὐδὲ τῶς συναλγοῦντας εὐρήσωμεν, διὰ τὸ ἐν καιρῷ τῆς εὐθυμίας (44) ἡμῶν μὴ προκαταβάλῃσθαι τοῖς ἡδικοημένοις τὸν τῆς συμπαθείας ἔρανον.

EPISTOLA LXVI.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΕΖ'.

Rogat Athanasium Basilium, ut Occidentales ad succurrendum Orienti excitet; et cum dissidium Antiochenum solus sedare possit, hanc provinciam suscipiat.

Athanasio, episcopo Alexandriae.

Ἀθανασίῳ, ἐπισκόπῳ Ἀλεξανδρείας.

1. Nemini arbitror tantum doloris afferre presentem Ecclesiarum statum, seu potius, ut verius loquar, confusionem, quantum præstantiæ tuæ, qui comparas cum priscis præsentia, quantumque hæc ab illis distent, intelligis, ac illud etiam consideras, si res eodem impetu in pejus dilabantur, nihil prohibiturum, quominus Ecclesiæ brevi in aliam quamdam formam penitus transirentur. Hæc sæpe necum ipse cogitavi, si nobis adeo miserabilis Ecclesiarum depravatio videtur, quali eum animo his in rebus esse par sit, qui priscam tranquillitatem 159 et in fide concordiam Ecclesiarum Domini expertus est? At quemadmodum plurima pars doloris ad præstantiam tuam pervenit, ita decere arbitramur, ut et sollicitudinis pro Ecclesiis plurima ad tuam prudentiam pertineat. Dudum novi et ipse, pro mediocri mea rerum notitia, unam esse Ecclesiis nostris auxilii viam, si nobiscum conspirent Occidentales episcopi. Nam si voluerint, quod adhibuerunt studium in uno aut altero, perverse in Occidente sentire deprehensis, illud etiam pro nostrarum partium parœcia ostendere; fortasse rebus communibus non nihil accesserit utilitatis, imperatore multitudinis auctoritatem reverente et populis ubique ipsos sine dubio sequentibus. Quis autem ad hæc perficienda potentior est prudentia tua? quis ad videndum quid deceat acutior? quis ad perficienda quæ prorsus efficacior? quis ad dolendum ex fratrum afflictione propensior? quis perquam reverenda canitie tua Occidenti toti venerabilior? Relinque aliquod monumentum mortalibus, tua vivendi ratione dignum, Pater in primis venerande. Innumeros illos pro pietate exantlatos labores hoc uno facto exorna: mitte aliquos ex sancta tua Ecclesia viros in sana doctrina potentes ad Occidentales episcopos: expone illis calamitates quibus premimur: suggere

1. Οὐδένα τοσοῦτον ἡγοῦμαι λυπεῖν τὴν παρούσαν τῶν Ἐκκλησιῶν κατάστασιν, μάλλον δὲ σύγχυσιν, εἰπεῖν ἀληθέστερον, ὅσον τὴν σὴν τιμιότητα συγκρίνοντα μὲν τοῖς ἀρχαίοις τανῦν, καὶ παρὰ πόσον ταῦτα ἐκείνων ἐξήλλακται λογιζόμενον, καὶ ὅτι εἰ κατὰ τὴν αὐτὴν ὁρμὴν ὑποβρέοι (45) ἐπὶ τὸ χεῖρον τὰ πράγματα, οὐδὲν ἔσται τὸ κωλύον, εἰσω ὀλίγον χρόνον πρὸς ἄλλο τι σχῆμα παντελῶς μεταρρυθθῇ τὰς Ἐκκλησίας. Ταῦτα πολλάκις ἐπ' ἐμαυτοῦ γενόμενος διανοήθην, ὅτι, εἰ ἡμῖν οὕτως ἐλασινῇ τῶν Ἐκκλησιῶν ἡ παρατροπὴ καταφαίνεται, ποῖαν τινὰ εἰκὸς ἐπὶ τοῦτοις ψυχὴν ἔχειν τὸν τῆς ἀρχαίας εὐσταθείας καὶ ὁμονοίας περὶ τὴν πίστιν τῶν Ἐκκλησιῶν τοῦ Κυρίου (46) πεπειραμένον; Ἄλλ' ὥστερ τὸ πολὺ τῆς λύπης τὴν σὴν τελειότητα περιίσταται, οὕτως ἡγοῦμεθα προσήκειν καὶ τῆς ὑπὲρ τῶν Ἐκκλησιῶν μερίμνης τὸ πλεόν τῇ σῇ διαφέρειν φρονήσει. Πάλαι οἶδα καὶ αὐτὸς, κατὰ τὴν ἐνυπάρχουσάν μοι μετρίως τῶν πραγμάτων κατάληψιν, μίαν ἐπιγινούσας ὁδὸν βοηθείας ταῖς καθ' ἡμᾶς Ἐκκλησίαις, τὴν παρὰ τῶν δυτικῶν ἐπισκόπων σύμπνοιαν. Εἰ γὰρ βουληθεῖεν, ὃν ἀνέλαβον ὑπὲρ ἐνὸς ἢ δύο (47) τῶν κατὰ τὴν δύσιν ἐπὶ κακοδοξίᾳ φωραθέντων ζήλον, τοῦτον καὶ ὑπὲρ τῆς παροικίας τῶν καθ' ἡμᾶς μερῶν ἐπιδείξασθαι, τάχα ἂν τὴν γένοιτο τοῖς κοινοῖς ὄφελος, τῶν τε κρατούντων (48) τὸ ἀξιόπιστον τοῦ πληθους δυσωπουμένον, καὶ τὴν ἐκασταχοῦ λαῶν ἀκολουθούτων αὐτοῖς ἀναντιρρήτως. Τίς οὖν ταῦτα διαπράξασθαι τῆς σῆς συνέσεως δυνατώτερος; τίς συνιδεῖν τὸ δέον ὀξύτερος; τίς ἐνεργῆσαι τὰ χρήσιμα πρακτικώτερος; τίς πρὸς τὴν καταπόντησιν τῶν ἀδελφῶν συμπαθέστερος; τίς τῆς σεμνοτάτης σου πολιᾶς (49) πάσῃ τῇ δούσει αἰδεσιμώτερος; Κατάλιπέ τὴν μνημόσυνον τῷ βίῳ τῆς σῆς ἐπάξιον πολιτείας, τιμιώτατε Πάτερ. Τοὺς μυρίους ἐκείνους ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας ἄλλους ἐνὶ τούτῳ κατακόσμησον (50) ἔργῳ. Ἐκτεμνέον τινὰς ἐκ τῆς ἀγίας τῆς ὑπὸ σὲ Ἐκκλησίας ἀνδρας

* Alias XLVIII. Scripta anno 371.

(14) *Εὐθυμίας*. Sic iidem tres codices. Editi *εὐθυμίας*.

(45) *Υποβρέοι*. Ita sex mss. Editi *υποβρέει*.

(46) *Τοῦ Κυρίου*. Ita tres vetustissimi codices, Harl., Med. et Coisl. Editi *τοῦ Θεοῦ*.

(47) *ὑπὲρ ἐνὸς ἢ δύο*. In ora codicis Regii secundi legitur hoc scholium: Περὶ τῶν κατὰ Πρώμην ἐπισκόπων Ἀλέξανδρου, καὶ τῶν περὶ αὐτόν.

(48) *Τῶν τε κρατούντων*. Eadem voce imperatorem designat in epist. 68. Sic autem interpretando sustulimus quidquid erat ambigui in Græco contextu. Illud enim, ἀκολουθούτων αὐτοῖς, non debet referri ad imperatorem; aliqui Basilium profuisset

αὐτῷ, ut in epist. modo citata. Præterea non tantum sibi de Valente pollicebatur, ut eum populis facem ad sanam fidem speraret ostensurum; sed hæc referri debent ad Occidentales. Atque inde nostra firmatur interpretatio. Nam cum hæc verba, *et populis ubique ipsos sine dubio sequentibus*, referri debeant ad Occidentales; si his vocibus, τῶν τε κρατούντων, quæ proxime antecedunt, non unicam personam, sed plures designasset.

(49) *Πολιᾶς*. Tres mss. et secunda manu Mediceus *πολιτείας*.

(50) *Κατακόσμησον*. Ita mss. septem: editi *κατάστησον, confirma*.

ζυνατοῦς ἐν τῇ ὑγιαίνουσῃ διδασκαλίᾳ πρὸς τοὺς κατὰ Ἀ
τὴν δύο ἐπισκόπους· διήγησαι αὐτοῖς τὰς κατασχού-
σας ἡμᾶς συμφοράς· ὑπόθου τρόπον ἀντιλήψεως
γενοῦ Σαμουὴλ ταῖς Ἐκκλησίαις· πολεμουμένοις τοῖς
λαοῖς συγκακοπάθησον· ἀνέγκει εἰρηνικὰς (51)
προσευχὰς· αἰτήσον χάριν παρὰ τοῦ Κυρίου, εἰρήνης
εἰ μνημόσυνον ἐναφεῖναι (52) ταῖς Ἐκκλησίαις. Οἶδα
ὅτι ἀσθενεῖς αἱ ἐπιστολαὶ πρὸς συμβολὴν τοῦ τοσού-
του πράγματος. Ἄλλ' οὕτε αὐτὸς τῆς παρ' ἐτέρων
παρακλήσεως χρῆζει, οὐ μᾶλλον γε ἢ τῶν αγωνιστῶν οἱ γενναῖότατοι τῆς παρὰ τῶν παίδων ὑποφω-
ρήσεως· οὕτε ἡμεῖς ἀγνοοῦντα διδάσκουμεν, ἀλλ' ἐσπουδαχότι τὴν ὁρμὴν ἐπιτείνουμεν.

2. Πρὸς μὲν οὖν τὰ λοιπὰ τῆς ἀνατολῆς Ἰσως σοι
καὶ πλειόνων συνεργίας προσδεῖ, καὶ ἀνάγκη ἀναμέ-
νειν τοὺς ἐκ τῆς δύσεως. Ἡ μὲντοι τῆς κατὰ τὴν
Ἀντιόχειαν Ἐκκλησίας εὐταξία προδήλως τῆς σῆς
ἡρηται θεοσεβείας· ὥστε τοὺς μὲν οἰκονομῆσαι (53),
τοὺς δὲ καθησυχάσαι, ἀποδοῦναι δὲ τὴν ἰσχὺν τῇ Ἐκ-
κλησίᾳ (54) διὰ τῆς συμφωνίας. Καὶ γὰρ ὅτι ὀφεί-
λεις, κατὰ τοὺς σωφωτάτους τῶν λατρῶν, τῆς ἐπιμε-
λείας ἐκ τῶν καιριωτάτων ἀργεσθαι, παντὸς ἀκρι-
δέστερον αὐτὸς ἐπίστασαι. Τί δ' ἂν γένοιτο ταῖς κατὰ
τὴν οἰκουμένην Ἐκκλησίαις τῆς Ἀντιοχείας ἐπικαι-
ριώτερον (55); ἢν εἰ συνίδῃ πρὸς ὁμόνοιαν ἐπ' ἀνελ-
θεῖν, οὐδὲν ἐκώλυεν, ὥστερ κεφαλὴν ἐρρωμένην,
παντὶ τῷ σώματι ἐπιχορηγεῖν τὴν ὑγίειαν. Τῷ ὄντι
δὲ τῆς σῆς δεῖται σοφίας καὶ εὐαγγελικῆς συμπα-
θείας τὰ ἐκεῖνης τῆς πόλεως ἀρρωστημάτων· ἢ γε οὐχ
ὑπὸ τῶν αἰρετικῶν διατέμνεται μόνον, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ
εἰὼν τὰ αὐτὰ φρονεῖν ἀλλήλοις λεγόντων διασπᾶται.
Ταῦτα δὲ ἐνώσαι καὶ εἰς ἑνὸς σώματος (56) συναγα-
γεῖν ἁρμονίαν ἐκείνου μόνου ἐστὶ, τοῦ καὶ τοῖς ξηροῖς
ὁστέοις τὴν εἰς νεῦρα καὶ σάρκα πάλιν ἐπ' ἀνάδοον τῇ
ἀφάρτῳ αὐτοῦ δυνάμει χαριζομένου. Πάντως δὲ τὰ
μεγὰλα ὁ Κύριος διὰ τῶν ἀξίων αὐτοῦ ἐνεργεῖ. Πάλιν
οὖν καὶ ἐνταῦθα τῇ σῇ μεγαλοφυῇ πρόπειν τὴν τῶν
τληκιστῶν διακονίαν ἐπιτίθμεν, ὥστε καταστορέ-
σαι μὲν τοῦ λαοῦ τὸν τάραχον, παῦσαι δὲ τὰς μερικὰς
προστασίας, ὑποτάξαι δὲ πάντας ἀλλήλους ἐν ἀγάπῃ,
καὶ τὴν ἀρχαίαν ἰσχύν· ὅπου οὖναι τῇ Ἐκκλησίᾳ.

modum opis ferendae; sias Samuel Ecclesiis; alli-
gere una cum populis bello oppugnatis; offer paci-
ficas preces; pete gratiam a Domino, ut aliquid
pacis monumentum Ecclesiis immittat. Scio epi-
stolas infirmas esse, ut res tanti momenti sua-
deatur. Sed neque tu aliorum exhortatione indiges,
non sane magis quam generosissimi pugiles pue-
rorum acclamatione: neque nos docemus ignoran-
tem, sed festinanti impetum intendimus.

οἱ γενναῖότατοι τῆς παρὰ τῶν παίδων ὑποφω-
ρήσεως· οὕτε ἡμεῖς ἀγνοοῦντα διδάσκουμεν, ἀλλ' ἐσπουδαχότι τὴν ὁρμὴν ἐπιτείνουμεν.

2. Ad reliquas quidem res Orientis fortasse tibi
plurimum etiam adjumento opus est, atque Occi-
dentales necesse est exspectare. Sed praeclarus
Antiochenae Ecclesiae status aperte ex tua pietate
pendet, ita ut in alios quidem temperamento utar-
is, alios vero compescas; atque Ecclesiae robur
per concordiam restituas. Tibi enim, sapientissimo-
rum medicorum more, curandi initium a praecipuis
partibus esse faciendum, melius ipse quam quisquam
alius perspicis. Quid autem habeant orbis terrarum
Ecclesiae, quod praefendum sit Antiochiae? quam
si 160 contingeret ad concordiam redire, nihil
impediret, quominus velut caput corroboratum
universo corpori sanitatem suppeditet. Revera
autem tua indigent sapientia et evangelica com-
miseratione urbis illius aegritudines, quae non ab
haereticis modo scissa est, sed ab iis etiam, qui
idem inter se sentire se dicunt, discerpitur. Haec
vero conciliare, et ad unius corporis harmoniam
redigere, illius est solius, qui et siccis ossibus,
ut ad nervos et carnem denuo redeant, non enar-
abili sua potestate largitur. Dominus autem om-
nino magna per eos, qui se digni sunt, efficit.
Rursus igitur et hic magnanimitatem tuam decere
tantarum rerum administrationem speramus, adeo
ut populi quidem tumultum compescas, praefecturas
autem particulares abroges, et omnes sibi invicem
subjicias in dilectione, ac robur priscum Ecclesiae
restituas.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΕΖ'.

EPISTOLA LXVII.

Rogatu Dorothei apertius explicat Basilius, quod prioribus indicaverat litteris, sic Antiochia res componendas, ut Mel-
chius Ecclesiae corpori praesit, in alios autem aconomia adhibeatur: illa enim et ipsis Occidentalibus placuisse, ut litterae
per beatum Sylvanum allatae testantur.

Ἀθανασίῳ, ἐπισκόπῳ Ἀλεξανδρείας.

Athanasio, episcopo Alexandriae.

Ἐμοὶ μὲν ἐξαρχοῦν ἐφάνη ἐν τοῖς προτέροις
γράμμασι πρὸς τὴν σὴν τιμωρίαν· τοσοῦτον ἐνδεί-

Mihi quidem satis esse videbatur in prioribus
litteris, praestantiae tuae tantum indicare, quidquid

(51) *Εἰρηνικὰς*. Ad oram codicis Regii 25 obser-
vat Combefisius hoc scholium legi: "Ὅτι τοῦτων
τῶν εἰρηνικῶν μνημονεύεται καὶ ἐν ταῖς μυστικαῖς εὐ-
χαῖς τῆς θείας λειτουργίας ὁ μέγας Πατήρ. *Harum*
pacificarum precum meminit etiam in mysticis preci-
bis divinae liturgiae magnus Pater."

(52) *Ἐναφεῖναι*. Ita sex mss. Editi ἐναφθεῖναι.
Paulo post editi πρὸς· συμβολήν. Sex mss: ut in
textu.

(53) *Οἰκονομῆσαι*. Spectant haec ad Paulinum,
quem cum provideret Basilius non libenter de suo
opinatio jure decessurum, aliquid illi ejusque cleri-
cis deferri volebat, quod hanc jacturam compensa-

ret ac molestiam leniret. Clarius haec indicantur in
epistola sequenti.

(54) *Τῇ Ἐκκλησίᾳ*. Ita mss. sex, et paulo post
ὀφείλεις. Editi τῆς Ἐκκλησίας et ὀφείλεις. Habet
ὀφείλεις 2 Paris.

(55) *Ἐπικαιριώτερον*. Ita Med. et Coisl. primus
ae prima manu Harl., quam lectionem confirmant
quatuor alii codices in quibus legitur ἐπὶ καιριώ-
τερον. Editi καιριώτερον.

(56) *Εἰς ἑνὸς σώματος*. Coisl. uterque et duo
Regii εἰς μίαν σώματος.

* Alias L. Scripta anno 371.

ex sanctæ Ecclesiæ Antiochenæ populo in fide A
firmum est, in unam concordiam et unitatem ad-
ducendum esse; id, inquam, satis esse videbatur,
ut demonstrarem religiosissimo episcopo Meletio
oportere, quæ in plures partes nunc divisa sunt,
adjungere. Sed quia idem ille dilectus condiaconus
noster Dorotheus clariorem de his mentionem po-
stulavit, necessario testamur et universo Orienti
in votis esse, et a nobis Meletio omnimodo con-
iunctis expeti, ut eum videamus Ecclesiam Domini
gubernantem; virum et fide inculpatum, et tum
vita nullum cum aliis comparationi locum relin-
quentem; tum quod ipse universo, ut ita dicam,
corpori Ecclesiæ præsint, reliqua vero sint velut
partium segmenta. Quare undique necessarium
simul et utile, huic viro conjungi alios, velut B
fluminibus magnis minora: circa alios autem
aliquod temperamentum adhiberi, quod et illis
conveniat, et pacificet populum, et prudentiæ tuæ
ac perquam celebri solertiæ studioque competat.
Cæterum eximiam tuam prudentiam nullo modo
laet, eadem jam et unanimibus tuis Occidenta-
libus placuisse, ut ostendunt litteræ per beatum
Sylvanum nobis allatæ.

161 EPISTOLA LXVIII.

Cum Meletio agit Basilii de Dorotheo Roman mittendo. Nuntiis de Euippii adventu, et aliorum Arianorum sas-
patione.

Meletio, episcopo Antiochiæ.

Hactenus quidem volumus retinere apud nos C
religiosissimum fratrem Dorotheum condiaconum,
ut eum sub finem negotiorum dimittentem, singulas
res gestas præstantiæ tuæ per ipsum significare-
mus. Sed tamen quoniam, dum diem ex die disse-
rimus, in longum tempus protracti sumus, statim
atque nobis, ut in rebus difficillimis, consilium
aliquod de rebus agendis in mentem venit, misi-
mus prædictum virum, qui sanctitatem vestram
conveniat, referatque per se ipse singula, et com-
mentarium nostrum ostendat, ut si utilia videantur
quæ a nobis excogitata sunt, ea in rem conferri
euret vestra præstantia. Hæc autem, ut in summa
dicam, vicit sententia, ut idem ille frater noster
Dorotheus Romam proficiscatur, excitetque aliquos D
ex Italia qui nos invisant, mari utentes, ut inter-
pellatores devitent. Animadverti enim eos qui apud
Imperatorem potentes sunt, neque velle, neque
posse illum de exsilibus submonere: sed quod
nihil pejus in ecclesiis fieri videant, id pro lucro

* Alias LVII. Scripta annō 371.

(57) *Ὅτι πᾶν τό.* Ita mss. septem. Editi *ὅτι περ*
τό. Paulo post editi *συναχθῆναι*. Harl. et Coisl. pri-
mus cum tribus aliis ut in textu.

(58) *Καὶ τῷ.* Editi *καὶ τό.* Sed hoc erratum, quod
toti epistolæ tenebras offundebat, sustulimus ope
codicum Harl. et Coisl. utriusque, Vat. et Reg. primi.
Paulo post editi *οὗ δὲ λοιποῦ...* εἴη. Septem mss. ut
in textu.

(59) *Συνήρουν.* Ita sex codices et vetustæ edi-
tiones. Parisiensis *συνήρουν*

ξασθαι, ὅτι πᾶν τό (57) κατὰ τὴν πίστιν ἐρρωμένον
τοῦ κατὰ τὴν ἀγίαν Ἐκκλησίαν Ἀντιοχείας λαοῦ εἰς
μίαν συμφωνίαν καὶ ἑνωσιν χρὴ ἀναχθῆναι, πρὸς τὸ
δηλῶσαι, ὅτι τῷ θεοφιλεστάτῳ ἐπισκόπῳ Μελετίῳ
δέοι τὰ εἰς μέρη πλείονα νῦν διηρημένα συνάψαι.
Ἐπεὶ δὲ ὁ αὐτὸς οὗτος ὁ ἀγαπητὸς συνδιάκονος ἡμῶν
Δωρόθεος ἐναργεστέραν τὴν περὶ τούτων ἐπεζητήσε-
μνήμην, ἀναγκαιῶς ἐπισημαινόμεθα, ὅτι καὶ πάσῃ
τῇ ἀνατολῇ δι' εὐχῆς, καὶ ἡμῖν τοῖς παντοίως αὐτῷ
συνημμένοις ἐπιθυμητὸν, αὐτὸν ἰδεῖν τὴν Ἐκκλησίαν
διέποντα τοῦ Κυρίου· τῇ τε πίστει ἀνεπιληπτον ὄντα,
καὶ τῷ βίῳ οὐδεμίαν πρὸς τοὺς ἄλλους ἐπιδεχόμενον
σύγκρισιν, καὶ τῷ (58) τοῦ παντός, ὡς εἰπεῖν, σώματος
τῆς Ἐκκλησίας αὐτὸν προσεστάναι, τὰ δὲ λοιπὰ ὅσον
μερῶν ἀποτμήματα εἶναι. Ὅστε πανταχόθεν ἀναγκαῖόν
τε ἡμῶν καὶ συμφέρον τῷ ἀνδρὶ τούτῳ συναφθῆναι
τοὺς ἄλλους, ὥσπερ τοῖς μεγάλαις τῶν ποταμῶν τοὺς
ἐλάττους· περὶ δὲ τοὺς ἄλλους γενέσθαι τινὰ οἰκono-
μίαν, τὴν χάριτι πρέπουσαν, καὶ τὸν λαὸν εἰρη-
νεύουσαν, καὶ τῇ σῇ συνέσει καὶ περιδοτῇ ἐντρεχέει
καὶ σπουδῇ ἐπιβιβάζουσαν. Πάντως δὲ οὐκ ἐλαθέ σου
τὴν ἀνυπέβλητον φρόνησιν, ὅτι ᾗδῃ καὶ τοῖς ὁμοφύ-
χοις σου τοῖς κατὰ τὴν εὐσιν τὰ αὐτὰ ταῦτα συν-
ήρουν (59) ὡς δηλοῖ τὰ γράμματα τὰ διὰ τοῦ μα-
καρίου Σιλουανοῦ κομισθέντα ἡμῖν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΕΨ.

Μελετίῳ, ἐπισκόπῳ Ἀντιοχείας.

Τέως μὲν ἡβουλήθημεν* καταχεῖν παρ' ἑαυτοῖς
τὸν εὐλαχέστατον ἀδελφὸν Δωρόθεον τὸν συνδιάκονον,
ὥστε, ἐπὶ τῷ τέλει τῶν πραγμάτων ἀποπεμφόμενοι,
γνωρίσαι δι' αὐτοῦ ἕκαστα τῶν πεπραγμένων τῇ
τιμιότητί σου. Ἐπεὶ δὲ ἡμέραν ἐξ ἡμέρας ὑπεριθέμε-
νοι εἰς πολλὸ τοῦ χρόνου παρατάθημεν, καὶ ἅμα, ὡς ἐν
ἀπόροις, βουλή τις ἡμῖν ἐνέπεσε περὶ τῶν πρα-
κτέων (60), ἀπεστελλάμεν τὸν προειρημένον ἄνδρα κα-
ταλαθεῖν ὑμῶν τὴν ὁσιότητα, καὶ δι' ἑαυτοῦ τε ἀν-
ενεγκεῖν ἕκαστα, καὶ τὸ ὑπομνηστικὸν ἡμῶν ἐπιδείξει,
ἵνα, εἰ φανεῖη χρησίμως ἔχειν τὰ παρ' ἡμῶν ἔννοη-
θέντα, εἰς ἔργον ἰλθεῖν παρὰ τῆς ὑμετέρας τελειότη-
τος σπουδασθεῖν. Ὡς δὲ συντόμως εἰπεῖν, γνώμη
ἐκράτησεν ἐπὶ τὴν Ῥώμην διαβῆναι τὸν αὐτὸν τοῦτον
ἀδελφὸν ἡμῶν Δωρόθεον, διαναστῆναι τινὰς τῶν ἀπὸ
τῆς Ἰταλίας, πρὸς τὴν ἐπίσχεψιν ἡμῶν θαλάσση
χρησαμένους (61), ἵνα τοὺς ἐμποδίζοντας διαφύγῃσι.
Τοὺς γὰρ παραδυναστεύοντας τοῖς κρατοῦσιν εἶδον
μηδὲν βουλομένους, μήτε-δυναμένους ὑπομνησχεῖν
αὐτὸν (62) περὶ τῶν ἐκβεβλημένων, ἀλλὰ τὸ μὴ τι

(60) *Περὶ τῶν πρακτέων.* Tres mss. non anti-
quissimi περὶ τῶν προκειμένων, *de rebus propositis*.
Mox editi καταλαθεῖν, excepta editione 2 Paris. Li-
bri veteres ut in textu.

(61) *Χρησαμένους.* Codex Medicæus *χρησόμε-*
νους. Paulo ante Med. et Coisl. primus τῶν ἐκ τῆς
Ἰταλίας.

(62) *Αὐτόν.* Ita editio Hagan. et 1 Basil. et co-
dices Med. et Coisl. primus cum tribus aliis. Non
exstat in Harleano codice hæc epistola. Edit. 2 Ba-
sil. et Paris. αὐτούς.

χείρων ἰδεῖν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις γινόμενον κέρδος τιθε-
μένων. Εἰ οὖν καὶ τῇ σπῇ φρονήσει χρήσιμον εἶναι τὸ
βούλευμα παρασταῖ, καταξιώσεις καὶ ἐπιστολάς
τυπῶσαι, καὶ ὑπομνηστικὰ ὑπαγορεύσαι περὶ ὧν χρή
διαλεχθῆναι αὐτὸν, καὶ πρὸς τίνας (63). Ὅστε δὲ
ἔχειν ἀξιοπιστίαν τινὰ τὰ γράμματα, συμπαραλήψῃ
πάντως τοὺς ὁμογνώμονας, καὶ μὴ παρῶσι. Τὰ δ'
ἐνταῦθα ἔτι ἐστὶν ἐν ἀδελφῷ, τοῦ Εὐτυπίου παραγενο-
μένου μὲν, μηδὲν δὲ τέως ἐκφάναντος. Ἀπειλοῦσι
μέντοι καὶ συνδρομὴν τινα ὁμογνώμωνων αὐτοῖς ἐκ τε
τῆς Ἀρμενίας τῆς Τετραπόλεως καὶ ἐκ τῆς Κιλικίας.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΕΘ΄.

Laudat Basilii Athanasii studium et curam omnium Ecclesiarum: gratias agit ob missum ad se Petrum presbyterum. Iterum ad eum mittit Dorotheum, ut ejus consiliis munus Romam proficiscatur. Narrat visum esse Romam scribere, ut inde idonei legati mittantur, ac placere nonnullis, ut Romani Marcellum damnent, sibi quidem idem videri. Rogat denique ut Dorotheum ad primam navigationem dimittat, et legatos ex Occidente advenientes moneat, quomodo pax concilianda sit ac in primis Ecclesia Antiochena curanda.

Ἀθανασίῳ, ἐπισκόπῳ Ἀλεξανδρείας.

1. Ἦν ἐκ παλαιοῦ (64) περὶ τῆς σῆς τιμιότητος
ὑπόληψιν ἔσχομεν, ταύτην ὁ χρόνος προῶν δαί βε-
βαίωτο· μᾶλλον δὲ καὶ συναυξέει ταῖς προσθήκαις τῶν
κατὰ μέρος ἐπιτιμωμένων. Ὅτι τῶν μὲν ἄλλων τοῖς
κλειστοῖς ἔξαρκεῖ τὸ καθ' αὐτὸν ἕκαστον περισκο-
πεῖν· σοὶ δὲ οὐχ ἱκανὸν τοῦτο, ἀλλ' ἡ μέριμνά σοι
πιστῶν τῶν Ἐκκλησιῶν τοσαύτη, ὅση καὶ τῆς ἰδίως
παρὰ τοῦ κοινοῦ Δεσπότης ἡμῶν ἐμπιστευθείσης
ἐπίκειται· ὅς γε οὐδένα χρόνον διαλείψεις διαλεγό-
μενος, νοθεύων, ἐπιστέλλων, ἐκπέμπων τινὰς ἐκά-
στοτε τοὺς ὑποταγμένους τὰ βέλτεστα. Καὶ νῦν δὲ
ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ πληρώματος τοῦ ὑπὸ σὲ κλήρου τὸν
αἰδεσιμώτατον ἀδελφὸν Πέτρον ἐκπεμφθέντα μετὰ
πολλῆς χαρᾶς ἐδεξάμεθα, καὶ τὸν ἀγαθὸν αὐτοῦ τῆς
ἀποδημίας σκοπὸν (65) ἀπεδεξάμεθα, ὃν ἐπιδείκνυ-
ται κατ' ἐντολὰς τῆς σῆς τιμιότητος, τὰ ἀντιτε-
νοντα προσαγόμενος, καὶ τὰ διεσπασμένα συνάπτων.
Ὅθεν τι καὶ ἡμεῖς συμβαλέσθαι τῇ περὶ τοῦτο σπου-
δῇ βουλευθέντες, ἐνομίσσαμεν ἐπιτηδευσάτην ἀρχὴν
τοῖς πράγμασι δώσειν, εἰ, ὥστερ ἐπὶ κορυφῇ τῶν
ὄλων, τὴν σὴν ἀναδράμοιμεν τελευτήτα, καὶ σοὶ
συμβούλῳ τε χρῆσαιμεθα καὶ ἡγεμόνι τῶν πράξεων.
Ὅθεν καὶ τὸν ἀδελφὸν Δωρόθεον (66) τὸν διάκονον
τῆς ὑπὸ τὸν τιμωτάτον ἐπίσκοπον Μελέτιον Ἐκκλη-
σίας, ἀγαθῶ κεχρημένον περὶ τὴν τῆς πίστεως ὁρ-
θότητα ζήλῳ, καὶ ἐπιθυμοῦντα καὶ αὐτὸν τὴν εἰρή-
νην τῶν Ἐκκλησιῶν ἐπιθεῖν, πρὸς τὴν σὴν θεοσέδειαν
ἀναπέμψαι, ὥστε, ταῖς σαῖς ὑποθήκαις ἀκολουθοῦν-
τα (ἅς καὶ τῷ χρόνῳ καὶ τῇ τῶν πραγμάτων πέτρῃ,
καὶ τῷ ὑπὲρ τοὺς ἄλλους ἔχειν τὴν ἐκ τοῦ Πνεύμα-
τος συμβουλίαν, ἀσφαλεστέρας ποιῆσθαι δύνασαι),

(63) *Πρὸς τίνας.* Editi addunt καὶ ὅτε, *et quando*,
sed hoc additamentum deest in sex nostris codici-
bus. Ibidem *Quo* δέ. *Mss.* Ὅστε δέ. Paulo post editi
συμπαραλήψῃ καὶ οὕτως. Quinque *mss.* ut in textu.

(64) *Ἐκ παλαιοῦ.* Tres *mss.* recentiores Ἐκπαλαι.
Aliquanto post editiones 2 Basil. et Paris. ὅτε τῶν
μὲν. Harl. et Coisl. uterque et uterque Regius ὅτι
τῶν μὲν. Sic etiam Hag. et 1 Basil.

(65) *Σκοπὸν.* Quamvis hæc scriptura in duobus
tantum occurrat codicibus, nempe Coisl. secundo
et Reg. secundo, melior tamen videtur quam quod
habent alii *mss.* et editi *κόπον, laborem.* Proclive

A ducere. Igitur, si et prudentiæ tuæ utile consilium
esse visum fuerit, dignabere et epistolas exarare,
et commentarium dictare, de quibus, et ad quos
ipsum verba facere oporteat. Atque ut auctori-
tatem aliquam habeant litteræ, adjunges omnino
eos qui idem sentiunt, etiamsi non adsint. Hic
autem res incertæ adhuc et dubiæ; cum Euippius
advenierit quidem, sed nondum quidquam decla-
raverit. Minantur quidem et concursus quemdam
eorum, qui idem ac illi sentiunt, ex Armenia Te-
trapoli et ex Cilicia.

EPISTOLA LXIX.

Athanasio, episcopo Alexandriæ.

1. Quam dudum de tua præstantia opinionem
habemus, eam tempus progrediens semper con-
firmat: vel potius simul crescit ex eorum quæ
singulatim sunt accessionibus. Nam plerisque
aliis satis est sua cujusque propria circumspicere:
tibi vero id satis non est, sed tanta inest tibi
omnium Ecclesiarum cura, quanta illius, quæ
privatim tibi a communi nostro Domino concré-
dita est: quippe qui nullum tempus intermittat
disserendi, admonendi, scribendi ac subinde mit-
tendi, qui optima commoneant. 162 Atque nunc
etiam dignum omni honore fratrem Petrum e
sacro cleri tui cœtu missum multo cum gaudio
exceptimus, et bonum peregrinationis ipsius con-
siliium laudavimus, quod quidem præ se fert
secundum præstantiæ tuæ mandata, concilians
contraria ac divulsa conjungens. Unde et nos
cum aliquid in hujus rei studium conferre vel-
lemus, convenientissimum initium rebus daturus
duximus, si, velut ad universorum apicem, ad
tuam confugeremus perfectionem, ac te et con-
siliario, et duce eorum quæ agenda sunt utere-
mur. Hac de causa et fratrem Dorotheum diaconum
Ecclesiæ, cui reverendissimus episcopus
Meletius præest, bono rectæ fidei studio uten-
tem, et pacis Ecclesiarum videndæ cupidum, ad
pietatem tuam remisit, ut consiliis tuis obsequens
(quæ et tempore et rerum experientia, et quod
præ cæteris habeas a Spiritu consilium, tutiora
ac securiora efficere potes), ita demum expetita
ac desiderata aggrediatur. Huic et suscipies vi-

fuit librariis in hac voce errare. Nam in epist. 211.
ubi necessario legendum εὐσεβείας σκοπὸν, habet
antiquissimus codex Coisl. κόπον. Paulo post editi
τῇ περὶ τούτου σπουδῇ. Harl., Coisl. primus, Med.
et Reg. secundus περὶ τούτου, quæ loquendi ratio
usitatio Basilii.

(66) *Ὅθεν καὶ τὸν ἀδελφὸν Δωρόθεον... ἀνα-
πέμψαι.* Habent duo libri veteres Θεόδωρον. Editi
autem ἀνέπεμψα. Sed in sex *mss.* legitur ἀναπέμ-
ψαι. Similis occurrit loquendi ratio in epist. 9 ad
Maximum, et 28 ad Ecclesiam Neocæsariensem.

* Alias LII. Scripta anno 371.

delicet, et intueberis pacificis oculis, cumque precum subsidio firmatum, ac litterarum viatico munitum, imo etiam bonorum qui apud te sunt nonnullis adjunctum, ad proposita deduces. Nobis autem operæ pretium esse visum est ad episcopum Romæ scribere, ut res nostras inviset, et consilium dare, ut cum illinc communi ac synodico decreto aliquos mitti difficile sit, ipse hoc negotium suo Marte aggrediatur, eligens homines idoneos ad perferendos itineris labores; idoneos ad eos, qui apud nos perversi sunt, lenitate ac animi constantia corrigendos; apte et attemperate utentes sermone, secumque habentes quæcunque post Ariminensæ concilium gesta sunt, ad eorum quæ per vim illic acta fuerant dissolutionem; iique, nemine sciente, citra strepitum per mare huc adveniant, ut opinionem inimicorum pacis prævertant.

2. Requiritur autem et illud a nonnullis qui hic sunt, ac necessario quidem, ut etiam nobis ipsis videtur, ut ipsi Marcelli hæresim velut perniciosam, et noxiam, et a sana fide alienam exterminent. Nam hactenus in omnibus quas scribunt litteris, Arium quidem infausti nominis virum susque deque anathemate ferire, et ab Ecclesiis relegare non cessant: Marcello vero, qui impietatem ei ex diametro oppositam protulit, et in ipsam divinitatis Unigeniti existentiam impius fuit, et Verbi appellationem prave accepit, nullum videntur intulisse vituperium. Qui Verbum quidem dictum fuisse Unigenitum concedit, ad usum et ad tempus progrediens, sed rursus ad eum unde prodiit revertens, neque ante exitum esse, neque post reditum subsistere. Atque huius rei argumenta sunt servati apud nos nefarie illius descriptionis 163 libri. Sed tamen nusquam eum reprobare visi sunt; idque eo nomine vituperati, quod eum ab initio ex veritatis ignorantia in ecclesiasticam etiam communionem receperint. Igitur et illius, ut par est, fieri mentionem res præsentibus postulant, ut qui occasionem querunt, occasionem non habeant, dum sani ad tuam se sanctitatem adiungunt, et qui circa veram fidem claudicant, manifesti omnibus sunt; ita ut deinceps eos qui idem ac nos sentiunt, agnoscamus, nec jam velut in nocturna pugna nullum sit amicorum et inimicorum discrimen. Hortamur solum, ut statim ad primam navigationem prædictus diaconus mittatur, ut possit saltem anno sequenti aliquid eorum, quæ preca-

αὐτως ἐγχεῖν τοῖς σπουδαζομένοις. Ὅν καὶ ὑποδείξῃ δηλονότι, καὶ προσδέξῃς εἰρηνικοῖς ὀφθαλμοῖς, στηρίξας τε αὐτὸν τῇ διὰ τῶν προσευχῶν βοηθείᾳ, καὶ ἐφοδιάσας γράμμασι, μᾶλλον δὲ καὶ παρατρέψας τινὰς (67) τῶν αὐτῶθεν σπουδαίων, ἐπὶ τὰ προκείμενα ὁδηγήσεις. Ἐφάνη δὲ ἡμῖν ἀκολουθεῖν ἐπιστεῖλαι τῷ ἐπισκόπῳ Ῥώμης, ἐπισκέψασθαι τὰ ἐνταῦθα, καὶ δοῦναι γνώμην, ἐν ἧς ἐπειδὴ ἀπὸ κοινοῦ καὶ συν-οδικοῦ δόγματος ἀποσταλῆναι τινὰς δυσκόλον τῶν ἐκεῖθεν, αὐτὸν αὐθεντῆσαι περὶ τὸ πρᾶγμα, ἐκλεξάμενον ἀνδράς ἱκανοὺς μὲν ὁδοπορίας πόρους ὑπενέγκειν (68), ἱκανοὺς δὲ πρᾶττειν καὶ εὐτονία ἥθους τοὺς ἐνδιαστροφους τῶν παρ' ἡμῖν νοουθετῆσαι· ἐπιτηδεύς δὲ καὶ οἰκονομικῶς κεχρημένους τῷ λόγῳ, καὶ πάντα ἔχοντας μετ' αὐτῶν τὰ μετὰ Ἀριμνιον (69) πεπραγμένα, ἐπὶ λύσει τῶν κατ' ἀνάγκην ἐκεῖ γενομένων· καὶ τοῦτο μηδενὸς εἰδότες, ἀσφορτῇ διὰ θαλάσσης ἐπιστῆναι τοῖς ὁδε, ὑπὲρ τοῦ φθάσαι τὴν ἀσθῆσιν τῶν ἐχθρῶν τῆς εἰρήνης.

2. Ἐπιζητεῖται δὲ κακῆνον παρὰ τινῶν τῶν ἐντεῦθεν, ἀναγκάως, ὥς καὶ αὐτοῖς ἡμῖν καταφαίνεται, τὸ τὴν Μαρκέλλου αἵρεσιν αὐτοὺς ὥς χαλεπὴν καὶ βλαβερὰν, καὶ τῆς ὑγιαίνουσας πίστεως ἁλλοτρῶς ἔχουσαν, ἐξορίσαι (70). Ἐπεὶ μέχρι τοῦ νῦν ἐν πᾶσιν οἷς ἐπιστέλλουσι γράμμασι, τὸν μὲν δυσώνυμον Ἀρειὸν ἄνω καὶ κάτω ἀναθεματίζοντες καὶ τῶν Ἐκκλησιῶν ἐξορίζοντες οὐ διαλείπουσι· Μαρκέλλῳ δὲ, τῷ κατὰ διάμετρον ἐκείνῳ τὴν ἀσέβειαν ἐπιδειξάμενῳ, καὶ εἰς αὐτὴν τὴν ὑπαρξίν τῆς τοῦ Μονογενοῦς θεότητος ἀσεβήσαντι, καὶ κακῶς τὴν τοῦ Λόγου προσηγορίαν ἐκδεξαμένῳ, οὐδεμίαν μέμψιν ἐπενεγκόντες φαίνονται. Ὅς Λόγον μὲν εἰρῆσθαι τὸν Μονογενὴ διδῶσι, κατὰ χρεῖαν καὶ ἐπὶ καιροῦ προσελθόντα, πάλιν δὲ εἰς τὸν ὄθεν ἐξῆλθεν ἐπαναστρέψαντα, οὔτε πρὸ τῆς ἐξόδου εἶναι, οὔτε μετὰ τὴν ἐπάνοδον ὑφ' εὐστανάει. Καὶ τοῦτου ἀποδείξεις αἱ παρ' ἡμῖν ἀποκείμεναι βίβλοι τῆς ἀδίκου ἐκείνης συγγραφῆς ὑπάρχουσιν. Ἀλλ' ὅμως τοῦτον οὐδαμῶς διαβαλόντες (71) ἐφάνησαν, καὶ ταῦτα αἰτίας ἔχοντες, ὥς τὸ ἐξ ἀρχῆς κατ' ἀγνοίαν τῆς ἀληθείας, καὶ εἰς κοινωनीαν αὐτὸν ἐκκλησιαστικὴν παραδεξάμενοί. (72) Ἐκείνου τε οὖν μνησθῆναι πρεπόντως ἀπαιτεῖ τὰ παρόντα, ὥστε μὴ ἔχειν ἀφορμὴν, τοὺς θέλοντας ἀφορμὴν, ἐκ τοῦ τῇ σὴ δόσῳ συνάπτειν τοὺς ὑγιαίνοντας, καὶ τοὺς πρὸς τὴν ἀληθῆ πίστιν ὁκλάζοντας φανεροὺς πᾶσι ποιῆσαι· ὥστε τοῦ λοιποῦ γνωρίζειν ἡμᾶς τοὺς θυμῶν καὶ μὴ, ὥς ἐν νυκτομαχίᾳ, μηδέμιαν φίλων καὶ πολεμίων ἔχειν διάκρισιν. Μόνον παρακαλοῦμεν εὐθὺς ὑπὸ τὸν πρῶτον πλοῦν ἐκπεμφθῆναι τὸν προσετημένον διάκονον, ἵνα δυνηθῇ κατὰ ῥοὴν τὸ ἐφεξῆς ἔτος γενέσθαι τι, ὧν προσευχόμεθα. Ἐκεῖ-

(67) Τινὰς. Ita Harl. et Coisl. primus cum tribus aliis. Editi τισί.

(68) Ὑπενέγκειν. Ita Med., Harl. et Coisl. primus. Editi διενέγκειν. Paulo post corruptissime iidem editi ἀπονοία ἥθους, quod vulnus sanavimus ope quinque mss.

(69) Τὰ μετὰ Ἀριμνιον. Ita sex nostri codices pro eo quod prave in editis legebatur τὰ ἐν Ἀρι-

μινῳ, velut est in editione Hagan. τὰ ἐν Ἀριμνιον.

(70) Ἐξορίσαι. Ita Med., Harl., Coisl. uterque et Reg. secundus. Editi ἐξορίζεσθαι. Habent ibidem Med. et Harl. ὑγιαίνουσας διδασκαλίας.

(71) Οὐδαμῶς διαβαλόντες. Ita Harl., Med., Coisl. primus. Editi οὐδαμῶς διαβάλλοντες. Legitur etiam οὐδαμῶς in Reg. secundo et Coisl. secundo.

(72) Vide Addenda.

νο δὲ καὶ πρὸ τῶν ἡμετέρων (73) λόγων συνιείς τε αὐτοὺς καὶ φρονιτεῖς δηλονότι, ὅπως ἐπιστάντες, ἐὰν ὁ Θεὸς θέλῃ, μὴ ἐναφῶσι ταῖς Ἐκκλησίαις τὰ σχίσματα, ἀλλὰ τοὺς τὰ αὐτὰ φρονούντας παντὶ τρόπῳ εἰς ἑνωσιν συνελάσασαι, καὶ τινὰς ἰδίᾳς τῶν πρὸς ἀλλήλους διαφορῶν ἀφορμὰς εὐρωσιν ἔχοντας (74)· ὑπὲρ τοῦ μὴ τὴν ὀρθοδοξοῦντα λαὸν εἰς πολλὰ κατὰ μέγεθος μέρη τοῖς προεστώσι συναφιστάμενον. Πάντα γὰρ δεῖ σπουδάζειν δευτέρα ἡγήσασθαι τῆς εἰρήνης, καὶ πρὸ πάντων τῆς κατὰ Ἀντιόχειαν Ἐκκλησίας ἐπιμεληθῆναι, ὥς μὴ ἀσθενεῖν ἐν αὐτῇ τὴν ὀρθὴν μερίδα περὶ τὰ πρόσωπα σχιζομένην. Μᾶλλον δὲ, τούτων ἀπάντων καὶ αὐτὸς εἰς ὑστερον ἐπιμελήσῃ, ἐπειδὴν, ὅπερ εὐχόμεθα, Θεοῦ συνεργούντος σοι, πάντα λάβῃς (75) τὰ τῆς καταστάσεως τῶν Ἐκκλησιῶν ἐπιτρέποντας.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Ο'.

Oriens mala eximii coloribus depingit Basilins, et Damasum rogat, ut ex more et instituto decessorum suorum auxilium ferat, imprimis Dionysii, qui olim in Cappadociam miserat, qui captivos redimerent.

Ἀρεπίγραφος (76) περὶ συνόδου.

Ἀρχαίαις ἀγάπης θεσμοῖς ἀνανεοῦσθαι, καὶ Πατέρων εἰρήνῃ, τὸ οὐράνιον δῶρον Χριστοῦ καὶ σωτηρίαν, ἀπομαρῶν ἐν τῷ χρόνῳ, πάλιν πρὸς τὴν ἀκμὴν ἐπαναγαγεῖν, ἀναγκαῖον μὲν ἡμῖν καὶ ὠφέλιμον, τερπνὸν δὲ εὖ οἶδα, ὅτι καὶ τῇ σὴ φιλοχρίστῳ διαθέσει καταφανήσεται. Τί γὰρ ἂν γένοιτο χαριέστερον, ἢ τοὺς τοσούτῳ τῷ πλήθει τῶν τόπων διηρημένους (77) τῇ διὰ τῆς ἀγάπης ἐνώσει καθορᾶν εἰς μίαν μελῶν ἀρμονίαν ἐν σώματι Χριστοῦ δεδεδόσθαι; Ἡ Ἀνατολὴ πᾶσα σχεδὸν, τιμωτάτῃ Πατέρ (λέγω δὲ Ἀνατολὴν τὰ ἀπὸ τοῦ Πλυντικοῦ μέχρις Αἰγύπτου), μεγάλῳ χειμῶνι καὶ κλύδωνι κατασείσεται, τῆς πάλαι μὲν σπαρείσης αἰρέσεως ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ τῆς ἀληθείας Ἀρείου, νῦν δὲ πρὸς τὸ ἀναίσχυντον ἀναφανείσης, καὶ οἰκνέει βίβης πικρᾶς καρπὸν ὀλέθριον ἀναδιδοῦσης, κατακρατούσης λοιπὸν διὰ τὸ τοὺς μὲν καθ' ἑκάστην παροικίαν προεστῶτας τοῦ ἁγίου λόγου ἐκ συκοφαντίας καὶ ἐπιχειρήσεως τῶν Ἐκκλησιῶν ἐκπεσεῖν, παραδοθῆναι δὲ τοῖς αἰχμαλωτίζουσι τὰς ψυχὰς τῶν ἀκραιότερων τῶν τῶν πραγμάτων ισχύϊ· τούτων μίαν προσεδόχασαμεν λύσιν τὴν τῆς ὑμετέρας εὐσπλαγχνίας ἐπίσκεψιν· καὶ ἐψυχώγησεν ἡμᾶς διὰ τὸ παράδοξον τῆς ὑμετέρας ἀγάπης ἐν τῷ παρελθόντι χρόνῳ, καὶ φήμῃ φαιδρύτερα πρὸς βραχὺ τὰς ψυχὰς ἀνεγέρωσθαι, ὥς ἐσομένης ἡμῖν τινας ἐπισκέψεως παρ' ὑμῶν. Ὡς δὲ διημέρομεν τῆς ἐλπίδος, μηκέτι στέγοντες ἡλομεν ἐπὶ τὴν διὰ τοῦ γράμματος (78) ἡμῶν παράκλησιν, διαναστῆναι ὑμᾶς πρὸς τὴν ἀντιλήψιν ἡμῶν, καὶ ἀποστεῖλαι τινὰς τῶν ὁμοψύχων, ἢ τοὺς συμβεβ-

A mur, perfici. Illud autem ante etiam quam dicamus, ipse et intelligis, et curabis videlicet, ut ubi, Deo volente, advenerint, non immittant Ecclesiis schismata: sed eos qui eadem sentiunt, omni ratione ad conjunctionem compellant, etiam si nonnullos reperiant, qui privatas quasdam discordiarum inter se causas habeant; ne populus orthodoxus multas in partes scindatur, una cum praepositis abscedens. Studium enim in eponendum est, ut paci posthabeantur omnia, ac prae omnibus Ecclesiae Antiochenae cura suscipiatur, ne sana illius pars circa personas scissa debilitetur. Sed magis haec omnia et ipse deinceps curabis, posteaquam, quod optamus, adjuvante te Deo, omnes habueris tibi, quae ad Ecclesiarum B statum pertinent, committentes.

EPISTOLA LXX.

Sine inscriptione de synodo.

Dilectionis antiquae leges renovare, et Patrum pacem, caeleste illud Christi donum ac salutare quod tempore exaruit, ad vigorem iterum revocare, necessarium quidem nobis ac utile; jucundum autem, sat scio, et tuo Christi amanti animo videbitur. Quid enim fiat jucundius, quam homines tanto locorum intervallo sejunctos charitatis vinculo videre in unam membrorum harmoniam in corpore Christi colligari? Omnis prope modum Oriens, Pater colendissime (dico autem Orientem quicquid ab Illyrico ad Aegyptum usque protenditur), ingenti tempestate ac aestu exagitatur: cum dudum quidem sparsa haeresis ab inimico veritatis Ario, nunc vero impudenter emergens, ac veluti radix amara fructum exitiosum proferens, jam dominetur; propterea quod sanae doctrinae in unaquaque parvecia signiferi per calumniam ac injuriam exciderunt Ecclesiis, tradita autem his, qui simpliciorum animas captivas ducunt, rerum potestas. Horum 164 unicum solutionem expectavimus, miserationis vestrae visitationem: ac nos semper consolata est mirabilis vestra charitas praeterito tempore, et lato rumore allato, fore ut a vobis inviseremur, animis ad breve tempus corroborati sumus. Postquam autem spe excidimus, non jam amplius ferentes, eo devenimus, ut vos per litteras obsecremus, ut ad opem nobis ferendam excitemini, et ex his qui idem ac nos sentiunt mittatis aliquos, qui vel dissidentes concilient, vel Dei Ec-

(73) *Πρὸ τῶν ἡμετέρων.* Ita sex mss. Editi τῶν εἰρημένων. Ibidem editi συννοήσεις τε. Duo mss. συνήσεις τε. Med., Coisl. primus, Reg. secundus et prima manu Harl. ut in textu.

(74) *Εὐρωσιν ἔχοντας.* Pro his vocibus legitur in Vaticano codice ac Reg. secundo et Coisl. secundo τύχουσιν ἔχοντας.

(75) Vide Addenda.

(76) *Ἀρεπίγραφος.* Hanc epistolam perspicuum est ad Damasum papam scriptam esse.

(77) *Διηρημένους.* Ita Coisl. uterque, Clarom. et Reg. secundus. Editi διεργμένους.

(78) *Διὰ τοῦ γράμματος.* Ita quinque mss.; plures autem in hanc epistolam non habuimus. Editi διὰ γραμμάτων.

* Alias CCXX. Scripta anno 371.

clerias ad amicitiam reducant, vel saltem perturbationis auctores vobis clarius indicent; ita ut deinceps vobis manifestum sit, quibuscum communionem deceat habere. Omnino autem nihil exposcimus novi, sed quod et cæteris olim beatis ac Deo dilectis viris usitatum, et præcipue vobis. Novimus enim ex serie memoriae, a patribus nostris interrogatis et litteris etiamnum apud nos asservatis edocti Dionysium beatissimum illum episcopum, qui apud vos et recta fide et reliquis virtutibus enituit, invisisse Ecclesiam nostram Cæsariensem, et patres nostros per litteras consolatam esse, ac misisse, qui fratres captivos redimerent. Nunc autem difficilior ac tristior est rerum nostrarum status, et cura majore indiget. Neque enim terrenarum ædium lugemus demolitionem, sed excidium Ecclesiarum; neque corporum servitutem, sed animarum captivitatem quotidie ab hæresis propugnatoribus perfici videmus. Quare nisi jam ad suppelias ferendas excitemini, paulo post nec quibus manum porrigatis inventuri estis, omnibus sub hæresis potestatem reductis.

ορῶμεν. Ὅστε εἰ μὴ ἤδη διανασταίητε πρὸς τὴν ἀντίληψιν, μικρὸν ὕστερον οὐδὲ οἷς ὁρέξετε τὴν χεῖρα εὐρήσετε, πάντων ὑπὸ τὴν ἐπικράτειαν τῆς αἵρέσεως γενομένων.

EPISTOLA LXXI.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΟΑ΄.

Gregorio dolorem suum significat Basilius, quod amicissimi sibi homines cuidam calumniatori aures præbeant. Negat defensione opus esse: culpam rejicit in Gregorium, quod secum magnam animi partem non traducat: rogat ut secum adversus imminentem hostem certaturus veniat. Quo ex certamine sperat se saltem exsilii laudem reportaturum

Gregorio Basilius.

C

Γρηγορίῳ Βασιλείῳ (81).

1. Accepi pietatis tuæ litteras per fratrem sanè quam reverendum Hellenium: et quæcunque nobis significaveras, ipse aperte narravit. Audientes autem quomodo affecti fuerimus, nihil omnino dubitas. Sed quia decrevimus dolore omni potiorē facere nostrum in te amorem, accepimus etiam hæc, ut par erat, ac precamur Deum sanctum, ut **165** reliquos dies vel horas, sic in animi erga te affectione conservemur, quemadmodum et præterito hactenus tempore, in quo nullius nobis ipsis neque parvi neque majoris delicti sumus conscii. Quod

C

1. Ἐδεξάμην τὰ γράμματα τῆς σῆς εὐλαθείας (82) διὰ τοῦ αἰδουμένου σου ἀδελφοῦ Ἑλληνίου· καὶ ὅσα ἐνέφηνας ἡμῖν, αὐτὸς ταῦτα γυνῶς διηγῆσατο (83). Ἀκούσαντες δὲ ὅπως διετέθημεν, οὐκ ἀμφιβόλῳ πάντως. Πλὴν ἀλλ' ἐπειδὴ ἐκρίναμεν πάσης λύτης ἀνωτέραν ποιεῖσθαι τὴν πρὸς σὲ ἀγάπην, ἐδεξάμεθα καὶ ταῦτα ὡς ἦν προσήκον, καὶ εὐχόμεθα τῷ ἁγίῳ Θεῷ, τὰς λοιπομένας ἡμέρας ἡ ὥρας (84) οὕτω διαφυλαχθῆναι ἐν τῇ περὶ σὲ διαθέσει, ὡς καὶ ἐν τῷ κατόπιν χρόνῳ, ἐν ᾧ οὐδὲν ἡμῖν αὐτοῖς οὐτε μικρὸν οὐτε μέζον ἐλλειποῖσι συνέγνωμεν. Εἰ δὲ ὁ θεὸς

* Alias XXXIII. Scripta anno 371.

(79) Φανερωτέρον. Ita quinque codices. Editi φανερώτερον.

(80) Οὐδὲν καιρόν. Ita Reg. secundus et Coisl. secundus. Editi, Coisl. primus et Paris. οὐδὲν ἀκαιρόν, nihil intempestivum. Clarom. οὐδὲν δεινόν, nihil grave. Quod Basilius de Romanorum episcoporum in alias Ecclesias beneficentia narrat, testimoniis confirmatur et Dionysii Corinthiorum episcopi apud Eusebium, *Hist.*, lib. iv, c. 23, et Dionysii Alexandrini lib. vii, c. 5, et ipsius etiam Eusebii, qui hunc morem in postrema persecutione servatum a Romanis fuisse declarat lib. iv, c. 23. Memorata autem a Basilio calamitas sub Gallieno contigit, cum Scythæ Cappadociam et finitimas regiones vastarent, ut testatur Sozomenus, lib. ii, c. 6. Atque ex tantis malis magnum hoc bonum eruit Deus, ut Christiani a barbaris abducti victores suos caperent et ad Christum adducerent. Unde Basilius in epist. 164 prima pietatis semina apud Gothos e Cappado-

cia pullulasse ait opera beati Eutychis.

(81) Γρηγορίῳ Βασιλείῳ. Sic editi et vetustissimi codices. Habent alii Γρηγορίῳ ἐταίρῳ, Gregorio sodali. Nullus ascribit titulum presbyteri quem tamen Basilius omittere non potuit.

(82) Τῆς σῆς εὐλαθείας. Ita Harl., Coisl. primus et Med. Editi τῆς εὐλαθείας σου. De his Gregorii litteris, Basilius responsione, et quid Athanasius de Basilio agendi ratione senserit, pluribus disseruimus in *Vita S. Basilii*.

(83) Διηγῆσατο. Sequimur hoc loco duos antiquissimos codices Med. et Coisl., quibus Harleianum idcirco non consentire arbitror, quia hæc epistola recentiori manu in hoc codice scripta est. Habent autem editi: καὶ ταῦτα διηγῆσαμένου ἀκούσαντες ὅπως.

(84) Ἡ ὥρα. Harl. addit ἡμῶν. Ibidem οὕτω deest in antiquissimis illis duobus quos modo dixi codicibus, nec necessarium videtur. Non multo post editi ἐκλειποῖσι. Coisl. primus ἐλλειποῖσι.

ἀρτι παρακύβει φιλοτιμούμενος πρὸς τὸν βίον τῶν Χριστιανῶν, εἴτα οἰόμενος αὐτῷ σεμνότητά τινα φέρειν τὸ ἡμῖν συνανατρέφεσθαι· ἃ τε οὐκ ἤκουσε κατασκευάζει, καὶ ἃ μὴ ἐνόησεν ἐξηγεῖται, θαυμαστὸν οὐδέν. Ἄλλ' ἐκεῖνο θαυμαστὸν καὶ παράδοξον, ὅτι τούτων ἀκροατὰς ἔχει τοὺς γνησιωτάτους μοι τῶν παρ' ὑμῖν ἀδελφῶν· καὶ οὐκ ἀκροατὰς μόνον, ἀλλὰ καὶ μαθητὰς, ὡς εἴκειν. Εἴ γε καὶ ἄλλως ἦν παράδοξον τοιοῦτον μὲν εἶναι τὸν διδάσκοντα (85), ἐμὲ δὲ τὸν διασπρόμενον, ἀλλ' οὖν τῶν καιρῶν ἡ καταστροφὴ ἐπαίδευσεν ἡμᾶς πρὸς μηδὲν δυσκολεῖν. Πάλαι γάρ τὰ τούτων ἀτιμότερα συνήθη ἡμῖν γέγονε διὰ τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν. Ἐγὼ τοίνυν, εἰ μὲν οὐδέπω τοῖς αὐτοῦ ἀδελφοῖς δέδωκα πείραν τῆς ἐμαυτοῦ περὶ τὸν Θεὸν αἰρέσεως (86), οὐδὲ νῦν ἔχω τι ἀπακρίνασθαι· οὓς γὰρ οὐκ ἐπεισεν ὁ μακρὸς χρόνος, πῶς σύμπτεισι ἐπιστολὴ βραχεῖα; εἰ δὲ ἐκεῖνα αὐτάρκη, λήροι νομιζέσθουσιν τὰ παρὰ τῶν διαβαλλόντων. Πλήν γε ὅτι, ἐὰν ἐπιτρέψωμεν στομασιν ἀγαλινώτοις, καὶ καρδίαις ἀπαιδεύτοις λαλεῖν περὶ ὧν ἂν ἐθέλωσιν, καὶ εἰσιμα ἔχωμεν πρὸς ὑποδοχὴν τὰ ὦτα, οὐ μόνον ἡμεῖς τὰ τῶν ἄλλων παραδεξόμεθα, ἀλλὰ καὶ ἕτεροι τὰ ἡμέτερα.

2. Τούτων δὲ αἴτιον ἐκεῖνο, ὃ πάλαι μὲν παρεχάλου μὴ γίνεσθαι, νῦν δὲ ἀπαγορεύσας τιωπῶ, τὸ μὴ συντυγχάνειν ἡμᾶς ἀλλήλοις. Εἰ γὰρ κατὰ τὰς ἀρχαίας συνθήκας, καὶ κατὰ τὴν ὀφειλομένην νῦν ταῖς Ἐκκλησίαις παρ' ἡμῶν ἐπιμέλειαν, τὰ πολλὰ τοῦ ἐνιαυτοῦ μετ' ἀλλήλων διηγούμεν, οὐκ ἂν ἐδώκαμεν πάροθεν τοῖς διαβάλλουσι. Σὺ δὲ (87), εἰ δοκεῖ, τούτους μὲν ἔα χαίρειν· αὐτοὺς δὲ παρακλήθητι συγκαμνεῖν ἡμῖν εἰς τὸν προκείμενον ἀγῶνα, καὶ συντυχεῖν μεθ' ἡμῶν τῷ καθ' ἡμῶν στρατευομένῳ. Εἰ γὰρ ὁρθῆς μόνον, ἐφέξεις αὐτοῦ τὴν ὁρμὴν, καὶ τοὺς συγχροτουμένους ἐπὶ τῷ καταστρέφασθαι τὰ τῆς πατρίδος πράγματα διαλύσεις, γνώριμον αὐτοῖς καταστήσας, ὅτι αὐτὸς τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι τοῦ καθ' ἡμᾶς συλλόγου κατάρχεις (88)· καὶ φράξεις πᾶν ἄδικον στόμα τῶν λαλούντων κατὰ τοῦ Θεοῦ ἀνομίαν. Ἄν ταῦτα γένηται, αὐτὰ τὰ πράγματα δείξει, τίς μὲν ὁ κατακολουθῶν σοι ἐπὶ τὰ καλὰ, τίς δὲ ὁ μετοκλάζων καὶ προδιδοὺς δειλίαν τὸν λόγον τῆς ἀληθείας. Ἐὰν δὲ τὰ τῆς Ἐκκλησίας προδιδόμενα ἦ, ὁ λόγος (89) μοι λόγος διὰ ῥημάτων πείθειν τοὺς τοσούτου με τιθεμένους ἄξιον, ὅσον ἂν τιμήσωνται ἄνθρωποι· οὕτω αὐτοὺς μετρεῖν δεδιδαγμένοι. Μετ' οὐ πολὺ γὰρ, τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι ἡ διὰ τῶν ἔργων ἀπόδειξις τὰς συκοφαντίας ἐλέγξει· διότι προσδοκῶμεν ὑπὲρ τοῦ λόγου τῆς ἀληθείας τάχα μὲν τι καὶ μεῖζον πείσεσθαι· εἰ δὲ μὴ, πάντως γε τῶν ἐκκλησιῶν καὶ τῶν

(85) Τὸν διδάσκοντα. Editi addunt τοιούτους· δὲ τοὺς ἀνεχομένους, si mirum esset tales esse eos qui hunc tolerant. Sed hæc desunt in antiquissimo codice Coisliliano, ac præterea pugnant cum Basilii sententia, qui paulo ante dixit mirum esse quod tales ille auditores haberet: delenda ergo hæc voces visæ sunt. Paulo post editi μὴ πρὸς μηδέν. Quinque mss. ut in textu. Mox legimus τὰ τούτων, articulo addito ex codicibus Mediceo, Coisliliano primo et Vaticano.

(86) Αἰρέσεως. Harl., Vat. et Clar. προαιρέσεως.

A si ille, qui nunc primum sese ad vitam Christianorum emergere proficitur, ac sibi honori alicui futurum putat, nobiscum conflictari, ea effingit quæ non audit, et narrat quæ non intellexit; nihil mirum. Sed illud mirandum et ab opinione abhorrens, quod ejusmodi rerum auditores habet germanissimos mihi apud vos fratres; nec auditores modo, sed et discipulos, ut videtur. Quod si alioqui mirum esset, talem esse eum qui docet, meque eum esse cui maledicatur; certe temporum infelix status nihil nos ægre ferre docuit. Nam jamdudum majores his contumeliæ familiares nobis factæ sunt ob nostra peccata. Ego igitur, si necdum istius fratribus mee de Deo sententiæ experimentum dedi, ne nunc quidem habeo quod respondeam. Quibus enim longum B tempus non persuasit, quomodo brevis epistola persuadeat? Sin illa satis sunt, nugæ existimantur quæ proficiuntur a calumniatoribus. Sed tamen, si permiserimus effrenatis linguis et expertibus disciplinæ cordibus, de quibus voluerint loqui, auresque ad suscipiendum paratas habuerimus, non nos solum res aliorum secus accipiemus, sed nostras etiam alii.

2. His autem illud in causa est, quod pridem hortabar ne fieret, nunc autem defessus sileo, quod non una conveniamus. Nam si ex veteri pacto et pro debita nunc Ecclesiis a nobis cura, magnam anni partem simul traduceremus, aditum non dedissemus calumniantibus. Tu autem, si videtur, his quidem vale dicit; ipse vero exorari te sine, ut nobiscum ad propositum certamen allabores, ac nobiscum occurras ei qui bellum nobis infert. Si enim tantum appareas, suppresses ipsius impetum, eosque, qui ad patriæ res evertendas conspiciant, dissipabis, ubi ipsi nos tum feceris te, Dei gratia, cætus nostri ducem esse, ac omne os loquentium contra Deum iniquitatem obturabis. Hæc si fiant, res ipsa declarabit quis tui ad præclara facinora sectator, et quis claudicans ac veritatis doctrinæ ignavus proditor. Quod si res Ecclesiæ proditæ sunt, parum mihi curæ fuerit eos verbis convincere, qui tanti me faciunt, quanti facere possint qui nondum suo se modulo metiri didicerunt. Enimvero brevi, Deo largiente, ipsis operum testimoniis calumniæ arguentur; siquidem expectamus pro veritatis doctrina forte etiam nos majus aliquid passuros; sin minus, saltem omnino ex ecclesiis et patria ejectum iri. 166 Sed, si nihil evenierit eorum quæ speramus, non procul abest Christi judicium. Quare si congressum ob ecclesias

(87) Σὺ δέ. Ita Med., Reg. primus, Vat., Clarom. Editi Sol. δέ. Paulo post editi παρόντα ἀγῶνα. Tres antiquissimi codices et Reg. primus ut in textu.

(88) Κατάρχεις. Ita Med., Harl. et Coisl. primus. Editi κατάρχεις.

(89) Ὁ λόγος. Coisl. primus οὐδεις. Paulo post editi τοσούτου σ. Sed multo melius in edit. Hagan. et tribus vetustissimis codicibus et Clarom., quos secuti sumus. Ibidem editi τιμήσονται. Tres supra dicti codices ut in textu.

exposcis, paratus sum, quocunque advocaveris, A
accurrere; sin autem, ut calumnias diligam, de his
respondere nunc mihi non vacat.

τὰς ἐκκλησίας ἐπιζητεῖς, ἔτοιμος συνδραμεῖν ὅπουπερ ἂν προκαλῇ (90)· εἰ δὲ, ἵνα τῆς συκοφαντίας, διαλύσω, οὐ σχολή μοι νῦν ἀποκρίνασθαι περὶ τούτων.

EPISTOLA LXXII.

Hesychium rogat Basilius, ut sibi in placando Callisthene operam navet.

Hesychio

Novi et amorem in me tuum, et rerum optimarum studium. Quare cum mihi placandus sit desideratissimus filius Callisthenes, existimavi, si te socium caperem sollicitudinis, facilius me perfecturum quod cupio. Succenset ille vir disertissimo Eustochio, nec immerito succenset. Servorum ipsius in se audaciam ac furorem incusat. Hunc rogamus exorari se sinat, ut eo timore contentus, quem et temerariis illis et eorum heris incussit, contentionem, venia data, dissolvat. Nam hoc pacto utrumque consequetur, et honestam speciem apud homines, et laudem apud Deum, si modo terrori velit patientiam admiscere. Tu igitur, si qua tibi cum illo viro intercedit amicitia ac familiaritas, ab eo id beneficii postula : et quos noris in civitate idoneos ad eum flectendum, socios adhibe sollicitudinis, dicens eis rem mihi gratissimam fore. Quin et diaconum sic dimitte, ut quarum rerum causa missus est, his perfectis redeat. Nam pudet me homines, qui ad me confugiunt, nihil juvare posse.

EPISTOLA LXXIII.

Laudat Callisthenem Basilius quod Eustochii servis iratus rei arbitrium sibi permiserit. Petenti ut in locum, ubi injuriam fecerant, abducantur, demonstrat multa inde consequi incommoda. Concedit ut Sasima usque sistant; vel potius rogat ut sibi vindicta permitlatur; ac si juravit Callisthenes traditurum se eos ad poenam secundum leges, contentus sit poena quam Ecclesiae leges imponunt, et militem, quem miserat, cito revocet.

Callistheni.

1. Gratias egi Deo lectis tue gravitatis litteris. primum, quod hominis honorem libenter mihi habentis veniret ad me salutatio : siquidem virorum praestantissimorum colloquium plurimi facio ; alterum voluptati fuit, recordationem bonam consequi. Signum autem recordationis litterae, quas ubi accepi, ac earum sensum intellexi, miratus sum

* Alias CCCLI. Scripta circa an. 371.

** Alias CCCLXXXVIII. Scripta circa an. 371.

(90) Προκαλῇ. Ita Coisl. primus et Med. cum alio. Editi προσκαλῇ. Paulo post Coisl. primus ἀποκρίνεσθαι.

(91) Τὴν πρὸς ἡμᾶς. Ita Coisl. primus et Med. Editi τὴν περὶ ἡμᾶς.

(92) Παρακληθῆναι, ἀρκεσθῆναι. Med. et Coisl. primus ἀρκεσθῆναι παρακληθῆναι. Statim mss. αὐτοῦς τε, vocula aberat ab editis.

(93) Ὑπάρξει. Harleianus codex cum recentioribus aliis quatuor ὑπάρχει. Paulo post duo mss. τὸ μακρόθυμον ἀναδείξει.

(94) Εἰ τίς σοι. Ultima vocula ex mss. quinque addita.

(95) Πράξατα. Editi addunt τι, quod deest in

EPISTOLA OB.

Ησυχίῳ.

Οἶδά σου καὶ τὴν πρὸς ἡμᾶς (91) ἀγαπὴν, καὶ τὴν περὶ τὰ καλὰ σπουδὴν. Διόπερ χρῆζων δυσωπῆσαι τὸν πθεινόμενον υἱὸν Καλλισθένην, ἡγήσάμην, εἰ κοινωνόν τε λάβοιμι τῆς φροντίδος, ὅσον κατορθώσῃν τὸ σπουδαζόμενον. Λελύπηται ὁ ἀνὴρ κατὰ τοῦ λογιωτάτου Εὐστοχίου· καὶ λελύπηται δικαίαν λύπην. Ἐγκαλεῖ αὐτοῦ τοῖς οἰκέταις θράσος κατ' αὐτοῦ καὶ ἀπόνοιαν. Τούτον ἀξιοῦμεν παρακληθῆναι, ἀρκεσθῆναι (92) τῷ φόβῳ, ὃν ἐφόβησεν αὐτοῦς τε τοὺς θρασυνομένους καὶ τοὺς τούτων δεσπότας, καταλύσαι τὴν φιλονεικίαν, δόντα τὴν χάριν. Οὕτω γὰρ ἀμφοτέρα ὑπάρξει (93)· καὶ τὸ παρὰ ἀνθρώποις σεμνὸν, καὶ τὸ παρὰ Θεῷ εὐδόκιμον, ἐὰν τῷ φόβῳ θελήσῃ τὸ μακρόθυμον ἀναμίξει. Αὐτὸς τε οὖν, εἴ τίς σοι (94) προὔπάρχει φίλα πρὸς τὸν ἄνδρα καὶ συνήθεια, αἵτησον παρ' αὐτοῦ τὴν χάριν ταύτην· καὶ οὗς ἐὰν γῆρας ἐν τῇ πόλει δυναμένους αὐτὸν δυσωπῆσαι, κοινωνοὺς λάβε τῆς φροντίδος, εἰπὼν αὐτοῖς, ὅτι τὸ γινόμενον ἔμοι μάλιστα κεχαρισμένον ἔσται. Καὶ ἀπόπεμψαι τὸν συνδιάκονον πράξαντα (95) ὃν ἔνεκεν ἀπεστάλη. Αἰσχύνομαι γὰρ, καταφυγόντων πρὸς με τῶν ἀνθρώπων, μὴ δυνήθηναι αὐτοῖς γενέσθαι τι χρησίμον (96).

EPISTOLA OF.

Καλλισθένει.

Ἡ χάρις σου τῷ Θεῷ (97) τοῖς γράμμασιν ἐντυχὼν τῆς εὐγενείας σου· πρῶτον μὲν, ὅτι ἀνδρὸς τιμῇν ἡμᾶς προαιρουμένου ἀφίκετό μοι προσηγορία· καὶ γὰρ πολλοῦ μὲν ἄξιον τίθεμεθα τῶν ἀρίστων ἀνδρῶν τὴν συντυχίαν· δεύτερον δὲ εἰς εὐφροσύνην, τὸ μνήμης ἀγαθῆς τυγχάνειν. Σύμβολον δὲ μνήμης γράμματα, ἅπερ ἐπειδὴ ἔδεξάμην, καὶ κατέμαθον

Harl., Clarom., Paris., Reg. secundo et Coisl. secundo.

(96) Χρήσιμον. Quod non possim esse aliquid utile; si verbum verbo reddatur. Utitur Basilius hac loquendi ratione in epist. 74, n. 3 : Ἡ γὰρ γενήσῃ τι βρῆλος τοῖς κοινοῖς. Vel enim eris aliqua utilitas communibus rebus. Et n. 4 : οὐχ ὥς τι βρῆλος ἐσομένους τοῖς πράγμασιν. Librarii, cum minus essent in stylo Basilii perspicendo versati, posuerunt hoc loco γενέσθαι τι χρησίμος, quae scriptura reperitur in tribus recentioribus mss.

(97) Τῷ Θεῷ. Editi addunt τῷ ἁγίῳ, sed haec desunt in omnibus mss. quos quidem vidimus. Paulo post plures mss. πολλοῦ μοι ἄξιον τίθεμαι. Coisl. primus πολλοῦ ἄξιον.

τὸν ἐν αὐτοῖς πῶς, θαύματα ὥς τῶν ἐντι κατὰ τὴν πάντων ὑπολήψιν, παρηκτὴν ἀπένευσε (98) τὴν αἰδῶ. Τὸ γὰρ φλεγμαίνοντα καὶ ὠργισμένον, καὶ ὀρμήσαντα πρὸς τὴν τῶν λελυπηκόων ἄμυναν, παρᾶλῦσαι μὲν τὸ πολὺ τῆς σφοδρότητος, ἡμᾶς δὲ τοῦ πράγματος κυρίου ποιήσασθαι, ἔδωκεν ἡμῖν εὐφρανθῆναι ὡς ἐπὶ τέκνῳ πνευματικῷ. Ἀντὶ οὖν τούτων τί ἄλλο λειπόμενον ἐστὶν ἢ εὐχέσθαι σοι τὰ ἀγαθὰ; φίλοις μὲν σε χθίστον εἶναι, ἐχθροῖς δὲ φοβερόν, πᾶσι δὲ ὁμοίως αἰδέσιμον, ἵνα καὶ οἱ τῶν προσεχόντων τι ἑλλειοιότες, αἰσθησὶν λαβόντες τῆς ἐν σοὶ πραότητος, αὐτῶν καθάψωνται, ὅτι εἰς τοιοῦτόν (99) σε ὄντα ἐξήμαρτον.

2. Ἐπειδὴ οὖν (1) προσέταξας τοὺς οἰκέτας ἐπὶ τὸν εἶπον ἐν ᾧ τὴν ἀταξίαν ἐπεδείξαντο διαχθῆναι, ἀξίῳ ἐν σκοπῶν μαθεῖν, καθ' ὃν ἐπιζητεῖ τοῦτο ἢ χρηστότης σου. Εἰ μὲν γὰρ αὐτὸς παρίσῃ, καὶ αὐτὸς εἰσπράξῃ (2) τῶν τετολημμένων τὴν δίκην, παρέσονται μὲν οἱ παῖδες· τί γὰρ ἄλλο δεῖ γενέσθαι, εἰ τοῦτό σοι κέρχεται; πλὴν ἀλλ' ἡμεῖς οὐκ οἶδαμεν ποίαν ἔτι χάριν εὐληγότες ἐσόμεθα, ἔάν περ μὴ ἐξαρκέσωμεν (3) ἐξελεῖσθαι τοὺς παῖδας τῆς τιμωρίας. Εἰ δὲ αὐτόν σε ἢ ἐπὶ τῆς λεωφόρου ἀσχολία καθέξει, τίς ὁ υποδεχόμενος ἔχει τοὺς ἀνθρώπους; τίς δὲ ὁ μέλλων αὐτοὺς ἀνελθῆναι σου ἀμύνεσθαι; Ἀλλ' εἰ δοκεῖ σοι ἔλθεῖν αὐτοὺς εἰς ὅφιν, καὶ τοῦτο πάντως κέρχεται· μέχρι Σατίμων κέλευσον γενέσθαι αὐτῶν τὴν παράστασιν, καὶ αὐτοῦ δεῖξον σεαυτοῦ τὸ πρῶτον τοῦ ἡθους καὶ μεγαλόθυμον. Λαβὼν γὰρ ὑποχειρίους τοὺς παροξύνοντας, καὶ ἐν τούτῳ τὸ εὐκαταφρόνητον τῆς σεαυτοῦ (4) ἀξίας ἐπιδειξάμενος, ἄφες αὐτοὺς ἀδολαβεῖς, ὡς ἐν τοῖς προτέροις γράμμασι παρεκαλέσαμεν, ἡμῖν μὲν διδοῦς τὴν χάριν, παρὰ δὲ Θεοῦ τὴν ἐφ' οἷς ποιεῖς ἀντιδοσὶν ἐκδεχόμενος.

3. Καὶ ταῦτα λέγω, οὐχ ὡς οὕτως ὀφελοντος τελεσθῆναι τοῦ πράγματος, ἀλλὰ συνενδιδοῦς τῇ ὁρμῇ σου, καὶ φοβούμενος μὴ τι ὑπολείπηται ἀπειπτον τοῦ θυμοῦ, καὶ ὥσπερ ἐπὶ τῶν φλεγμαίνοντων ὀφθαλμῶν καὶ τὰ ἀπαλώτατα τῶν βοηθημάτων ὀδυνηρὰ φαίνεται, οὕτω καὶ νῦν ὁ ἡμετέρος λόγος ἐξαγριάνῃ σε μᾶλλον ἢ καταστελῇ. Ἐπεὶ δὲ εὐπρεπέστατον ἦν, καὶ σὺ μέγιστον κόσμον ἐνεργεῖν δυνάμενον, καὶ ἐμοὶ ἄρκουόν πρὸς τοὺς ἑμαυτοῦ φίλους καὶ ἡλικιώτας εἰς σεμνολόγημα, τὸ ἡμῖν ἐπιτραπῆναι τὴν ἐκδίκησιν. Πάντως δὲ εἰ καὶ ὁμώμοστα σοι δοῖναι αὐτοὺς εἰς τιμωρίαν κατὰ τοὺς νόμους, οὔτε ἢ παρ' ἡμῶν ἐπιτιμήσις ἐλάττων ἐστὶν εἰς ἐκδίκησιν, οὔτε ὁ θεὸς νόμος ἀτιμώτερος τῶν ἐμπολιτευομένων τῶ βίῳ νομίμων. Ἀλλ' ἦν δυνατόν αὐτοὺς, ἐνταῦθα ἐπιστραφέντας τοῖς ἡμετέροις νομίμοις, ἐν οἷς καὶ αὐτὸς τὴν ἐλπίδα ἔχεις (5) τῆς σωτηρίας, καὶ σὲ τῆς ἐπὶ τῷ

A quomodo vere, ut omnium erat opinio, paternam mihi reverentiam exhibuerint. Quod enim æstuas 167 et iratus et ad ulciscendos molestiæ auctores paratus, multum remisisti de impetu, nosque rei dominos fecisti; id mihi locum dedit in te tanquam in filio spirituali lætandi. Pro his igitur quid aliud superest, nisi ut tibi bona precemur? ut amicis quidem sis gratissimus, inimicis vero formidandus, et omnibus pariter reverendus, ut et qui aliqua in re officio suo defuerint, cognita tua lenitate culpæ se ipsi, quod in te virum talem deliquerint.

2. Sed quia jussisti famulos in locum, ubi turbam ac tumultum excitant, adduci, scire velim B quid tuæ bonitati id requirenti propositum sit. Si enim aderis ipse, et facinoris pœnas ipse repetes, aderunt pueri: quid enim aliud faciendum, si id tibi statutum est? Sed nescio ego quid jam beneficii accepero, si pueros ex supplicio eruere non valeam. Quod si te negotia per viam detinuerint, quis homines illic suscipiet? quis pro te illos ulciscetur? Quod si videtur ut tibi in conspectum prodeant, idque omnino statutum, jube Sasimos usque sistantur, ac ibi ostende lenitatem morum tuorum et magnanimitatem. Postquam enim in potestatem acceperis eos qui offenderunt, et hoc pacto demonstraveris non contemptui habendam esse tuam dignitatem, illæsos dimitte, quemadmodum prioribus litteris rogavimus. gratiam a nobis C iniens, et a Deo facti mercedem expectans.

3. Hæc autem dico, non quod res ita perfici debeat, sed cedens commotioni tuæ, ac metuens, ne quid iracundiæ minus coctum resideat, et quemadmodum oculis inflammatis vel mollissima medicamenta dolorem ferunt, ita et nunc oratio mea accendat te magis quam compescat. Illud enim maxime decorum foret, ac tibi maximum ornamentum afferre posset, mihi que non parvam apud amicos et æquales meos gloriæ materiam, si vindicta mihi permitteretur. Omnino autem etiam si iuraveris traditurum te eos ad supplicium secundum leges; neque animadversio nostra minor est ad vindictam, neque divina lex ignobilior observatis in sæculo legibus. Sed fieri poterat, ut hic ex legibus nostris, in quibus et ipse spem salutis positam habes, puniti, et te jurisjurandi necessitate solverent, et ipsi parem peccatis penam

(98) Ἀπένευσε. Editi ἡμῖν ἀπενειμας. Tres mss. reuolentes ἀπενειμας. Harl., Coisl. primus et Med. ut in textu, nisi quod in variis Medicæ lectionibus non observata fuit secundæ vocis varietas.

(99) Τοιοῦτον. Sic mss. sex. Editi τοιοῦτον.

(1) Ἐπειδὴ οὖν. Ita Harl., Med. et Coisl. pri. mus. Editi Ἐπειδὴ δὲ.

(2) Εἰσπράξῃ. Ita mss. sex. Editi εἰσπράξει.

(3) Ἐξαρκέσωμεν. Ita mss. septem. Editi ἐξαρκέσωμεν. Non multo post editi ἀμύνεσθαι. Octo mss. ut in textu.

(4) Τῆς σεαυτοῦ. Ita mss. octo. Editi τῆς σῆς. Aliquanto infra editi συνδοῦς. Mss. sex ut in textu. Mox editi, ὑπολείπηται. Harl. et Med. cum tribus aliis ὑπολείπηται.

(5) Ἐχεις. Ita veteres libri summo consensu Male in editis ἔχεις. Paulo post editi καὶ αὐτοῖς. Harl. et Coisl. primus et alii nonnulli ut in textu.

explerent. Sed rursus epistolam longius produco. Nam dum hæc tibi persuadere vehementer studeo, nihil eorum quæ in mentem veniunt, præterire possum; veritus scilicet ne ideo irrita sit mea precatio, quod aliquid in docendo prætermiserim. At enim, colendissime ac germane Ecclesiæ filii, confirma spes meas, quas in te nunc positas habeo, et consentientia 168 omnium de tua animi moderatione et lenitate testimonia; ac militi scribe ut a nobis cito discedat. Is enim hactenus nihil odii aut contumeliæ omisit: quippe cum malit te molestia non afficere, quam omnes hos familiares ac amicos habere.

EPISTOLA LXXIV.

Basilii morum patriæ descriptione Martinianum adducere conatur, ut imperatorem adeat, et quanta ex divisione Cappadocia consequantur incommoda demonstret, vel saltem scribendo opem ferat in tanta calamitate.

Martiniano

B

1. Quanti me arbitraris, quanti æstimaturum, in unum aliquando inter nos veniamus, tecumque diutius verser, adeo ut omnibus bonis quibus ornatus es, perfuar? Si enim plurimum valet ad eruditionis testimonium, multorum hominum vidisse urbes, et mores nosse; id existimo brevi tempore tuum congressum præstare. Quid enim refert utrum multos sigillatim videas, an unum qui omnium simul experientiam adeptus sit? Immo vero maxime præstare dixerim, quæcunque rerum optimarum cognitionem sine labore conciliant, et puram ab omni vitii permistione scientiam virtutis colligunt. Enimvero sive facinus præclarissimum, sive sententia memoratu digna, sive virorum alios superantium instituta, omnia in animi tui thesauro reconduntur. Quare non animum tantum, sicut Alcinoos Ulysses, sed per totam vitam meam audire te exoptarim, eamque longam hac de causa fieri, quamvis mihi gravis sit et molesta. Sed quid ego nunc scribo, cum adessee oporteret? Quia me afflictata patria festinanter ad se vocat. Qualia autem patiar, non ignoras, vir optime. Eam enim, veluti Pentheum, vere Mænades quidam, dæmones, discerpere: siquidem eam secant atque resecant, vulnera, imperitorum medicorum more, per inscientiam suam reddentes graviora. Itaque, cum laboret dissecta, reliquum est ut ei tanquam ægrotanti medeamur. Scripserunt igitur ac nos urgent cives, atque

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΟΑ΄.

Martiniano.

1. Ἐμὲ τί οἶσι, πόσου ποτ' ἂν τιμῆσασθαι τὸ εἰς ταυτὸν ποθ' ἡμᾶς ἀλλήλοις ἰδεῖν, καὶ ἐπὶ πλείον σοι συγγενέσθαι, ὥστε πάντων ἀπολαύσαι τῶν ἐν σοὶ καλῶν; Καὶ γὰρ εἰ μέγα πρὸς μαρτυρίαν παιδείσεως τὸ πολλῶν ἀνθρώπων ἰδεῖν ἄσπετα, καὶ νόον γινῶναι· τοῦτο οἶμαι δι' ὀλίγου χαρίζεσθαι τὴν σὴν ὁμιλίαν. Τί γὰρ διαφέρει πολλοὺς ἰδεῖν κατὰ μέρος, ἢ ἓνα τὸν πάντων (7) ὁμοῦ τὴν πείραν ἀναδεξάμενον; Μᾶλλον δὲ ἐγὼ καὶ πλείστον ἂν ἔχειν εἴποιμι τὸ διάφορον, ὅσα ἀταλαίπωρον τὴν γνῶσιν τῶν καλῶν προσέχει, καὶ καθάραν τῆς πρὸς τὸ χεῖρον ἐπιμιξίας συναγει τὴν ἱστορίαν τῆς ἀρετῆς. Εἴτε γὰρ πρόξεις ἀρίστη, εἴτε λόγος μνήμης ἄξιος, εἴτε πολιτεία (8) ἀνδρῶν ὑπερπεφυκῶτων τοὺς ἄλλους: πάντα τῷ σὺ ταμίῳ τῆς ψυχῆς ἐναπόκειται. Ὅστε οὐκ εἰς ἐνιαυτὸν μόνον, ὥς ὁ Ἀλκίνοος (9) τοῦ Ὀδυσσεύς, ἀλλ' εἰς πάντα μου τὸν βίον εὐχάϊμην ἂν σοὺ ἀκούειν, καὶ μακρὸν ἂν μοι γενέσθαι τοῦτο γε ἐνεκα τοῦτον, καὶ ταῦτα δυσκόλως πρὸς αὐτὸν διακείμενος. Τί δή ποτ' οὖν ἐπιστέλλω νῦν, παρῆναι δέον; Ὅτι με (10) κάμνουσα ἡ πατρίς ἐπέλγει πρὸς αὐτήν. Οἷα γὰρ τίπονθεν, οὐκ ἄγνοεῖς, ὦ ἀρίστη· ὅτι Πενθίως τρέπον Μαινάδες ὄντως τινὲς, δαίμονες (11), αὐτὴν διεσπᾶσαντο. Διαιροῦσι γὰρ αὐτὴν καὶ ἐπιδιαιροῦσιν· ὥσπερ οἱ κακοὶ τῶν λατρῶν, χαλεπώτερα τὰ ἔλκη ποιοῦντες τῇ παρ' αὐτῶν ἀπειρίᾳ. Ἐπεὶ οὖν κέκμηκε κατατεμενομένη, λείπεται αὐτὴν θεραπεύειν, ὥς ἀρρωστοῦσαν. Ἐπέστειλαν οὖν ἐπείγοντες ἡμᾶς οἱ πολῖται· καὶ ἀνάγκη ἀπαντᾶν, οὐχ ὥς τι θεῖος

Alias CCCLXXIX. Scripta anno 371.

(6) Τιμωτάτωρ. Tres mss. recentiores τιμώτατε. Paulo post duo mss. πάντων συμφώνους.

(7) Τὸν πάντων. Sic Coisl. primus et Reg. secundus: editi τῶν πάντων. Paulo post ejusdem Coisl. codicis ope emendavimus quod prave in editis legebatur ὅσω ἀταλαίπωρον.

(8) Πολιτεία. Coisl. primus πολιτεία. Paulo post eodem codice nixi et Harl. et Med., mutavimus quod erat in editis πάντα σου τῷ.

(9) Ἀλκίνοος. Ita Harl. cum duobus aliis: editi Ἀλκίνοος. Paulo post editi δυσχερῶς πρὸς αὐτόν.

Coisl. primus cum aliis nonnullis ut in textu. Sic etiam Harl. prima manu.

(10) Ὅτι με. Sic mss. Male in editione 1 Paris. ὅτι μή. Tres antiquissimi codices Med. et Coisl. habent ὅτι κάμη.

(11) Δαίμονες. Quamvis hanc vocem habeant omnes veteres libri, videtur tamen e margine in contextum irrepisse. Erit enim multo præclarior Basilii sententia, si homines quidam, vere Mænades, patriam discerpisse dicantur. Hanc autem observationem debeo doctissimo Antonio Mariae Salviniio, qui codicem Medicæum erudita sua manu contulit.

ἐσομένους τοῖς πράγμασιν, ἀλλὰ τὴν ἐκ τῆς ἀπολεί-
ψεως μέψιν ἐκκλίνοντας. Οἶσθα γάρ, ὡς εὐκολοί
μὲν ἔλπισαι οἱ ἀμνηχανοῦντες, εὐκολοὶ δὲ πού καὶ
καταμέμψασθαι, ἐπὶ τὸ παρεθὲν αἰετρίποντες τὰς
αἰτίας.

2. Καίτοι ἔγωγε καὶ αὐτοῦ τούτου ἐνεκεν ἐδεόμην
σοι συνελθεῖν, καὶ δοῦναι γνώμην· μᾶλλον δὲ παρα-
καλέσαι ἐνθυμηθῆναι τι νεανικὸν καὶ πρέπον τῷ
σεαυτοῦ φρονήματι, καὶ εἰς γόνυ κλιθεῖσαν τὴν πα-
τριδα ἡμῶν μὴ περιδεῖν, ἀλλὰ καταλαβόντα τὸ στρα-
τόπεδον, εἰπεῖν μετὰ παρρησίας τῆς σῆς μήτοι νο-
μίζειν αὐτοὺς δύο κεκτηῖσθαι ἀντὶ μιᾶς ἐπαρχίας. Οὐ
γὰρ ἐξ ἄλλης τινὸς οἰκουμένης ἐπεισθήγαγον τὴν
ἐτέραν· ἀλλὰ παραπλήσιόν τι πεποιήκασιν, ὥσπερ
ἂν εἴ τις (12) ἵππον ἢ βοῦν κεκτημένος, εἴτα διχῇ δι-
ελών, δύο νομίζοι ἔχειν ἐνὸς ἀντι· οὕτε γὰρ δύο
ἐποίησε, καὶ τὸν ἕνα διέφθειρεν· εἰπεῖν δὲ καὶ τοῖς
παραδυναστεύουσιν, μὴ τοῦτον αὖτε τὸν τρόπον τὴν
βασίλειαν, οὐ γὰρ ἐν ἀριθμῷ εἶναι τὴν δύναμιν, ἀλλ'
ἐν τοῖς πράγμασιν· ἐπεὶ νῦν γε ἡγούμεθα τοὺς μὲν
ἀγνοεῖν τῆς ἀληθείας ἴσως, τοὺς δὲ τῷ μὴ βούλεισθαι
λυπεῖν τοῖς ῥήμασι, τοὺς δὲ καὶ οὐ μέλον αὐτοῖς,
περιορᾶν τὰ γινόμενα. Εἰ μὲν οὖν ἦν δυνατόν αὐτὸν
ἔλθεῖν πρὸς βασιλέα, τοῦτο κράτιστον μὲν τοῖς πρά-
γμασι, πρέπον δὲ σοι τῇ καλῇ (15) τοῦ βίου προαι-
ρέσει. Εἰ δὲ βαρὺ ἄλλως καὶ διὰ τὴν ὥραν τοῦ ἔτους,
καὶ διὰ τὴν ἡλικίαν, ὡς αὐτὸς ἔφη, σύντροφον ἔχου-
σαν ἐν ἑαυτῇ τὸν ὄκνον· ἀλλὰ τό γε (14) ἐπιστεῖλαι
πόνος οὐδεὶς. Ὥστε, τὴν ἀπὸ τῶν γραμμάτων βοή-
θειαν χαριζόμενος τῇ πατρίδι, πρῶτον μὲν σαντῶ
συνειδήσεις, μηδὲν τῶν εἰς δύναμιν ἔχόντων ἐλλείποι-
ντί· ἔπειτα μέντοι καὶ τοῖς κάμνουσιν, αὐτῷ τῷ
φαίνεσθαι συναλγῶν, ἀκούσαν δώσεις παραμυθίαν.
'Ἄλλ' εἴθε γὰρ ἦν οἶόν τε, αὐτὸν ἐπιστάντα τοῖς
πράγμασιν, βῆαι λαβεῖν αὐτὰ τὰ σκυθρωπά. Οὕτω
γὰρ ἂν ἴσως, ἀπ' αὐτῆς τῆς ἐναργείας τῶν ὀρωμέ-
νων συγκινηθεὶς, ἀφ' ἧκάς τινα φωνὴν πρέπουσαν καὶ
τῇ σῇ μεγαλονοίᾳ, καὶ τῇ κατηφέει τῆς πόλεως. Σὺ
δὲ ἄλλ' ἡμῖν διηγουμένους μὴ ἀπιστήσης· ἢ ὅτι Σι-
μωνίδου ὄντως, ἢ τινος τοιοῦτου μελοποιοῦ ἐδεόμεθα,
ἐναργῶς εἰδότες ἐπιστενάξαι τοῖς πάθεσι. Καίτοι
τί λέγω Σιμωνίδην; δέον Ἀισχύλον εἰπεῖν, ἢ εἰ δὴ τις
ἑτερος, παραπλησίως ἐκείνῳ συμφορὰς μέγεθος ἐναρ-
γῶς διαθέμενος, μεγαλοφώνως ὠδύρατο.

.. Σύλλογοι μὲν γὰρ ἐκείνοι, καὶ λόγοι, αἱ κατ'
ἀγορᾶν συντυχίαι τῶν ἐλλογιμῶν ἀνδρῶν, καὶ ὅσα
πρότερον ἐποίησε τὴν ἡμετέραν ὀνομαστήν πόλιν (15)
ἡμᾶς ἐπιλελοιπασιν· ὥστε τῶν περὶ παιδείαν καὶ
λόγους ἤττον ἂν φαίνει νῦν τις ἐμβάλων τῇ ἀγορᾷ
ἢ Ἀθήνησι πρότερον οἱ ἀτιμίαν κατεγνωσμένοι, ἢ
τὰς χεῖρας ὄντες μὴ καθαροί. Ἀντιστήχεται δὲ τούτοις

(12) Ἀν εἴ τις. Deest secunda vocula in multis
codicibus, in quibus etiam paulo post legitur εἴγα.

(15) Τῇ καλῇ. Ita Coisl. primus, Med., Harl., Cla-
rom. Editi τῇ ὀλῃ. Paulo post editi καὶ βαρὺ, sed
deest conjunctio in mss.

(14) Τό γε... χαρίζμενος. Ita vetustissimi tres

A accedere necesse est, non quod rebus aliquid ol-
laturi simus auxilii, sed ut derelictionis expro-
brationem effugiamus. Nosti enim proclives esse
ad sperandum qui in angustiis sunt, proclives et
ad conquerendum, semper in id quod prætermis-
sum est, culpam conferentes.

2. Equidem et ejus rei gratia convenire te de-
bebam, ac consilium dare; vel potius obsecrare
ut strenuum quiddam ac prudentia tua dignum
excogites, nec patriam nostram in genua pro-
lapsam despicias: sed in aulam proficiscens ac
libertate tua utens denunties eis, ne sibi videan-
tur duas ex una possidere provincias: neque enim
ex alia quadam terra alteram harum 169 inducere:
sed idem fere egerunt, ac si quis equum aut bo-
vem possidens, deinde duas in partes dividens,
duos pro uno habere sibi videatur; non enim ef-
fecit duos, sed unum e medio sustulit; ac demon-
stres etiam iis qui plurimum possunt, imperium
non hoc pacto adaugeri, neque enim robur in
numero, sed in ipsis rebus positum esse: siquidem
nunc arbitramur alios quidem fortasse veritatis
ignoratione, alios vero eo quod nolint verbis mo-
lesti esse, alios parvipendentes, ea quæ sunt ne-
gligere. Si igitur imperatorem ipsum adire pos-
ses, id et rebus commodissimum foret et præclaro
vitæ tuæ instituto decorum. Sin autem hoc alio-
qui grave est tum ob anni tempestatem, tum ob
ætatem quæ, uti tu ipse dicis, comitem habet pi-
gritiam; at saltem scribendi nullus labor. Quam-
obrem, si litterarum præsidium patriæ impertias,
primum quidem conscius tibi metipsi eris, nihil
quod in tua potestate situm esset, a te fuisse omis-
sum; deinde afflictis etiam, ipsa commiserationis
specie, satis magnum afferes solatium. Sed uti-
nam fieri posset, ut interesses ipsis rebus, ac oculis
tuis mæstitiam videres. Sic enim forte ex rerum
conspectu evidentiā commotus, vocem ali-
quam et animi tui magnitudine et civitatis affli-
ctione dignam emitteres. Sed tamen narrantibus
nobis fidem ne deroges. Revera Simonide, aut
aliquo simili poeta indigeremus, evidenter scienti
calamitates lugere. Sed quid dico Simonidem?
Æschylum dicere oportuit, aut si quis alius ei
D similis, calamitatis magnitudinem clare exponens,
voce alta lamentatus est.

3. Nam cæsus illi, sermonesque et eruditorum
virorum in foro colloquia, ac quæcunque civitati
nostræ antea nomen et famam pepererant, nos
deseruere. Quare eruditorum et eloquentium ho-
minum rarius nunc quisquam ad forum accedere
deprehendatur, quam olim Athenis infamæ notis
inusti, aut manibus non puri. Introducta est au-

mss. et paulo post iidem habent ἐλλειποῦντι. Editi.
τότε... χαρίζμενος et ἐλλειποῦντι. Ibidem ἔχόντων
deest in Bigot. et Reg. primo, nec necessarium est.

(15) Πόλιν. Ita mss. Editi πόλιν. Iidem editi
paulo post habent ἐμβάλλον et ἀτιμίαν. Mss. ut in
textu.

tem horum loco Seytharum quorundam aut Masagetarum inscitia. Una autem vox est exactiorum, et eorum a quibus exigitur, quique flagellis caeduntur. Porticus utrinque lugubre quiddam personantes, velut propriam videntur vocem edere, de his quae sunt ingementes. Oclusa autem gymnasia et noctes non illustratas non sinit aliquo nos in numero habere ipsa de vita sollicitudo. Non enim leve periculum est, ne amotis optimatibus, velut fuleris corruentibus, simul evertantur omnia. Ecquis autem sermo exprimendis nostris malis par fuerit? Alii abierunt fugientes, pars senatus nostri, non ignobilior, perpetuum exilium Podando praeferebant. Cum autem Podandum dico, eadem me Laconicum dicere puta; aut sicubi naturale barathrum vidisti; quae loca nonnulli Charonia, nomine sua sponte occurrenti, appellarunt, 170 exitiosam auram exhalantia. Ejusmodi loco persimile existima Podandi malum. Ex iribus igitur partibus, alii cum uxoribus ac focis fugiunt, alii abducuntur ut captivi, maxima pars optimatum civitatis, miserandum amicis spectaculum, inimicorum vota explentes; si quis tamen omnino exstitit, qui nobis tantum mali imprecaretur. Tertia jam relicta pars est. Hi autem amicorum ac familiarium non ferentes secessum, simulque infirmiores quam ut rebus necessariis provideant, vitam ipsam oderunt. Haec hortamur ut nota omnibus facias, tua ipsius voce ac iusta dicendi libertate, quam tibi vita conciliat; clare illud praedicans, nisi cito consilium mutent, non habituros in quibus humanitatem ostendant. Vel enim aliquid auxilii laturus es communibus rebus, vel saltem idem facturus, quod Solon, qui, cum cives derelictos defendere non posset, arce jam occupata, armatus ante fores sedebat, hoc ipso habitu declarans, se his quae fiebant non assentiri. Hoc autem pro certo scio, etiam si quis nunc sententiam tuam non probet, paulo post

A Σκυθῶν τινῶν ἢ Μασσαγετῶν ἀμουσία· μία δὲ φωνὴ ἀπαιτούντων, καὶ ἀπαιτούμενων, καὶ ξαινομένων ταῖς μάστιγι. Στοὰ δ' ἐκατέρωθεν σκυθρωπὸν ἐπιηχοῦσαι (16), οἷον οικίαν δοκοῦσιν ἀφιέναι φωνὴν τοῖς γινομένοις ἐπιστενάζουσαι. Γυμνάσια δὲ κεκλεισμένα καὶ νύκτας ἀλαμπεῖς οὐκ ἐξ ἡμᾶς οὐδὲν λογίζεσθαι ἢ περὶ τοῦ ζῆν (17) ἀγωνία. Κίνδυνος γὰρ οὐχ ὁ τυχόν, τῶν κρατούντων ὑπαιρεθέντων. ὥσπερ ἐρείσμασι πεσοῦσι, συγκατενεχθῆναι τὰ πάντα. Καὶ τίς ἂν λόγος τῶν κακῶν τῶν ἡμετέρων ἐφίχαιτο; Οἱ μὲν οἴγονται φεύγοντες, μέρος τῆς βουλῆς ἡμῶν, οὐ τὸ φαυλότατον, τὴν ἀειφυρίαν Ποδανδοῦ προτιμήσαντες. Ὅταν δὲ Ποδανδὸν εἴπω, τὸν Κεάδαν με οἶον λέγειν τὸν Λακωνικόν (18), ἢ εἰ που τῆς οἰκουμένης εἶδες βάραθρον αὐτοφύεις, & δὴ καὶ Χαρώνειά τισι προσαγορεύειν αὐτομάτως ἐπὶ ἧλθεν, ἀέρα νοσποιδὸν (19) ἀναπνέοντα. Τοιοῦτω τινὶ τοιχὸς νόμισαν καὶ τὸ Ποδανδοῦ κακόν. Τρωὶν τῶν μοιρῶν, οἱ μὲν φεύγουσιν αὐταῖς γυναίξιν καὶ ἐστίαῖς ἀπανάσταντες· οἱ δὲ ἀπάγονται ὥσπερ αἰχμάλωτοι, οἱ πλείστοι τῶν ἐν τῇ πόλει ἄριστοι, ἐλευσὶν φίλοις θέαμα, ἐχθροῖς δὲ εὐχὴν ἐκπληροῦντες· εἰ δὴ τίς γέγονεν ὅλως τοσοῦτον ἡμῖν ἐπαρασάμενος. Τριτάτῃ δὲ που μοῖρα λέλειπται. Οὗτοι δὲ, τὴν τε ἀπόλειψιν τῶν συνήθων (20) οὐ φέροντες, καὶ ἅμα τῆς χρεῖας ἀτανώτεροι ἀπελεγόμενοι, πρὸς αὐτὸ τὸ ζῆν ἀπειρήκασιν. Ταῦτά σε φανερά ποιῆσαι πᾶσι παρακαλοῦμεν τῇ σεαυτοῦ φωνῇ καὶ τῇ σεαυτοῦ παρρησίᾳ τῇ δικαίᾳ, ἣν ἔχεις ἀπὸ τοῦ βίου· ἐκεῖνο σαφῶς προειπόντα, ὅτι, ἐὰν μὴ ταχὺ μεταβουλεύσωνται, οὐδ' ἐξοῦσιν εἰς οὐς τὴν φιλοανθρωπίαν ἐνδείξονται. (21) Ἡ γὰρ γενήσῃ τι θρελὸς τοῖς κοινοῖς, ἢ τὸ γε τοῦ Σόλωνος πεποιηκὸς ἔσθῃ, ὅς τοις ἀπολειφθεῖσι τῶν πολιτῶν ἀμύνειν (22) οὐκ ἔχων, τῆς ἀκροπόλεως ἥδη κατεχομένης, τὰ ὅπλα ἐνδὺς πρὸ τῶν θυρῶν (23) ἐκαθίστατο, εὐδελὸς ὢν τῷ σχήματι, τοῖς γινομένοις ᾧ συντιθέμενος. Ἐκεῖνο δ' ἀκριβῶς οἶδα, ὅτι, καὶ εἰ τίς σοι νῦν τὴν γνώμην μὴ ἀποδέχοιτο, μικρὸν ὑστερὸν σοι (24) εὐνοίας τε ὁμοῦ καὶ συνέσεως τὴν μεγίστην ὅδαν προσθήσει.

(16) Ἐπιηχοῦσαι. Med. ἀπηχοῦσαι. Paulo post editi νύκτες ἀλαμπεῖς. Quinque mss. ut in textu. Erant haec nocturnae lucernae inter ornamenta civitatum, sed in luctu publico intermitti solebant. Unde Libanius in Orat. ad Antiochenos de Imperatoris ira, suadet civibus, ut has lucernas tantisper seponant, vel rariores accendant. Vide Ammianum, lib. xiv, c. 1, et notam Valesii, ex qua haec delibamus.

(17) Περὶ τοῦ ζῆν. Ita Med., Harl., Vat. et Coisl. secundus; editi περὶ τὸ ζῆν. Ibidem οὐδὲν deest ante λογίζεσθαι in eodem Bigot.

(18) Κεάδαν... Λακωνικόν. Sic vocabatur apud Lacedaemonios horrendum illud barathrum, in quod maximorum criminum reos dejicere dicebant, teste Pausania, lib. iv, p. 250.

(19) Νοσποιδόν. Ita tres vetustissimi codices: editi φθοροποιόν. Julius Pollux et Suidas docent Charoniam vocatam fuisse Athenis unum carceris januum, per quam rei ad mortem ducebantur.

(20) Τῶν συνήθων. Med. τῶν συνήθων, et paulo post ἀποβουλεύσωνται. Utrumque Harlaeanus sic videtur habuisse.

(21) Ἐνδείξονται. Ita tres vetustissimi codices cum duobus aliis: editi ἐνδείξονται. Paulo post quinque codices, sed non antiquissimi, Ἡ γὰρ ἐγέ-
νου.

(22) Ἀμύνειν. Addunt editi τῆς ἐλευθερίας. Duo mss. τῇ ἐλευθερίᾳ, sed haec in aliis desunt.

(23) Πρὸ τῶν θυρῶν. Tres antiquissimi codices habent πρὸ τῶν πυλῶν, quod cum de urbis portis intelligatur, minus huic loco convenit. Id enim Solonem pro foribus domus suae fecisse discimus ex Plutarcho, qui rem paulo aliter narrat ac Basilium, in libro, An seni gerenda sit respublica. Ait enim, ubi deprehensum fuit Pisistratum, gratiam popularem captando, tyrannidem moliri: nemine resistere audiente, Solonem sua arma extulisse, et ante domum proposuisse, αὐτὸς ἐξενεχόμενος τὰ ὅπλα, καὶ πρὸ τῆς οἰκίας θέμενος, ac cives ad defensionem hortatum esse: cumque ad eum misisset Pisistratus, qui rogarent quanam res fretus haec faceret, eum respondisse, senectute fretum se esse.

(24) Ὑστερόν σοι. Deerat pronomen in editis, additum ex codicibus Harl. et Med.

ἔταν ἰδῇ τὰ πράγματα κατὰ τὴν πρόβησιν ἀπάντη-
σαντα.

A benevolentiae simul et prudentiae maximam lau-
dem tibi daturum, cum res videris ita, ut praedictum
fuerant, evenire.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΟΕ.

EPISTOLA LXXV.

Aburgium monet Basilium quid patriae debeat, eumque illius malorum pictura permoveere conatur, ut auctoritate sua iuvet
ad opem civibus ferendam.

Ἀβουργίῳ (25).

Aburgio.

Πολλῶν ὄντων ἃ τὸ σὺν ἡθὺς ὑπὲρ τοῦς ἀλλοῦς
εἶναι πεποιθήκειν, οὐδὲν οὕτως ἰδιὸν ἔστι σὺν, ὥς ἡ
περὶ τὴν πατρίδα σπουδὴ· δικαίως αὐτῇ ἀποδιδόντος
σου τὰς ἀμοιβὰς, ἐξ ἧς ὀρμηθεὶς τοσοῦτος ἐγένεο,
ὥστε διὰ πάσης τῆς οἰκουμένης γινώσκον εἶναι σου
τὴν περιφάνειαν. Αὐτὴ τοίνυν ἡ πατρίς, ἡ σὲ ἐνεγ-
κούσα καὶ θρεψαμένη, εἰς τὴν τῶν παλαιῶν διηγη-
μάτων ἀπιστίαν περιελήλυθε (26)· καὶ οὐκ ἂν τις
ἐπιστὰς ἡμῶν τῇ πόλει, οὐδὲ τῶν πάντων συνήθων,
αὐτὴν (27) γνωρίσειεν. Οὕτως εἰς πᾶσαν ἐρημίαν
ἀθρόως μετσκεύασται, πολλῶν μὲν καὶ πρότερον
αὐτῆς ἀφαιρεθέντων τῶν πλιτευομένων, νῦν δὲ σχε-
δὸν ἀπάντων εἰς τὴν Ποδανδὸν μετακισθέντων. Ὅν
ἀκρωτηριασθέντες οἱ λειπόμενοι, καὶ αὐτοὶ εἰς πᾶ-
σαν ἀπόγνωσιν μεταπεπτώκασι (28), καὶ πᾶσι τοσοῦ-
τον ἐνεποίησαν τῆς ἀθυμίας τὸν ὄγκον, ὥστε σπανί-
ζειν λοιπὸν καὶ τῶν οἰκητόρων τὴν πόλιν, καὶ γεγε-
νησθαι τὰ τῆδε ἐρημίαν δεινὴν, ἐλεεινὴν μὲν φθοῖς
θέαμα, πολλὴν δὲ χάραν καὶ εὐθυμίαν φέρον τοῖς
πάλαιεφεδρεύουσιν ἡμῶν τῷ πένθει. Τίνος οὖν ἔστι
χεῖρα ἡμῖν ὀρέξαι; ἡ τίνος συμπαθὲς ἐφ' ἡμῖν (29)
ἀρεῖναι δάκρυον, ἀλλ' οὐχὶ τῆς σῆς ἡμερότητος,
ὅς καὶ ἄλλοις συμπαθεὶς πόλει τοιαῦτα κα-
μνουσῃ, μὴ ὅτι γε τῇ σὲ παραγαούσῃ εἰς τὸν βίον;
Εἰ τις οὖν δύναμις, ταύτην νῦν ἐπὶ τῆς παρούσης
χρείας ἡμῖν ἐπίδειξαι. Πάντως δὲ μεγάλην ἔχεις τὴν
παρὰ τοῦ Θεοῦ ἐροπὴν, ὅς ἐπ' οὐδενὸς καιροῦ κατα-
λείποι σε, καὶ πολλὰς ἔδωκε σοὶ τῆς παρ' ἐαυ-
τοῦ (30) εὐμελείας τὰς ἀποδείξεις· μόνον ἐὰν θελή-
σης ὅπως διαναστήναι πρὸς τὴν ἐπιμέλειαν ἡμῶν,
καὶ τῇ προσούσῃ σοὶ δυνάμει χρήσασθαι εἰς τὴν
ὑπὲρ τῶν πολιτῶν βοήθειαν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΟΣ.

EPISTOLA LXXVI.

Corporis infirma valetudine et Ecclesiarum cura detinetur Basilium, quominus in aulam profisciscatur. Sed interim per
litteras confugit ad Sophronium in summo patriae communis exilio.

Σωφρονίῳ μαγίστρω.

D

Sophronio magistro.

Τὸ μὲν μέγεθος τῶν καταλαβουσῶν συμφορῶν τὴν
πατρίδα ἡμῶν αὐτὸν ἐμὲ ἠνάγκασε (31), καταλαβόντα
τὸ στρατόπεδον, τῇ τε δὴ μεγαλοφυίᾳ διηγήσασθαι
τὴν κατέχουσαν ἡμῶν τὴν πόλιν κατήφειαν, καὶ τοῖς

Magnitudo quidem calamitatum, quae patriae no-
strae acciderunt, memetipsum in aulam proficisci
cogeret, et magnanimitati tuae mœrorem, quo civi-
tas nostra afficitur, exponere, ceterisque quicun-
que παθὲς ἐφ' ἀρεῖναι. Secunda editio συμπαθὲς ἐπ' ἀρ-
εῖναι. Paulo post editi συμπαθεὶς. Plerique mss.
συμπαθεὶς.
(30) Παρ' ἐαυτοῦ. Ita Harl., Coisl. primus, Reg.
primus et Bigot. Editi παρ' αὐτοῦ. Paulo post editi
καὶ τῇ παρούσῃ. Tres vetustissimi codices ut in
textu.

(25) Ἀβουργίῳ. Sic vocatur ille vir in omnibus
nostris codicibus, Harl., Med., Coisl. utroque, Reg.
utroque, Vat., Clarom., Paris., Bigot. et Combefis.
Editi Ἀβουργίῳ.

(26) Περιελήλυθε. Tres mss. ἐλήλυθε.
(27) Αὐτὴν. Med. et Coisl. primus αὐτῇ. Paulo
infra αὐτῆς deest post πρότερον in eodem Coisl.

(28) Μεταπεπτώκασι. Ita tres vetustissimi codi-
ces: editi καταπεπτώκασι. Non multo post duo ex
his codicibus καὶ γενέσθαι τὰ τῆδε.

(29) Συμπαθὲς ἐφ' ἡμῖν. Ita sex mss. Harl. συμ-
παθὲς ἡμῖν. Corruptissimae editio prima Paris. συμ-

(31) Ἠνάγκασε. Editi post hanc vocem addunt
ἄν, sed haec vocula deest in utroque Coisl., Harl.,
Med., Reg. secundo et Bigot. utroque.

* Alias CCCLXI. Scripta anno 371.

** Alias CCCXXXI. Scripta anno 371.

que plurimum in rebus potestis. Sed quia et corporis infirma valetudo, et Ecclesiarum me cura detinet, interim per epistolam lamentari apud tuam magnitudinem festinavi; declarans nec naviculam in mari vehementibus ventis immersam ita velociter ex oculis unquam evanuisse, neque urbem ullam terrae motibus excussam aut aquis submersam ita subito periisse, ut civitas nostra hac nova rerum administratione absorpta in exitium funditus incidit. Atque adeo nostra in fabulam cessare. Actum est enim de civitatis ordine; omnis autem civilis coetus ob ea, quæ magistratibus acciderunt, animo concidens, urbanis ædibus desertis, per agros et rura divagatur. Jam defecit rerum necessariorum tractatio: ac omnino spectaculum fœdissimum factus est, quæ prius tum de literatis viris, tum de reliquis bonis, quibus opulentæ urbes abundant, gloriabatur. Unum autem duximus, ut in malis, solatium, calamitates nostras apud tuam clementiam deslere, ac obsecrare, si quid potes, ut civitati in genua provolutæ porrigas manum. Modum vero quò rebus opportune subvenias, equidem ipse indicare non possum. Sed tibi omnino et invenire ob prudentiam facile, et uti inventis ob datam tibi a Deo potestatem non difficile.

172 EPISTOLA LXXVII.

Videtur hanc epistolam Basilium ad Elpidium præsidis Therasii assessorem scripsisse. Hortatur ut a præside non discedat, sed tantas curas, quæ ex divisione Cappadociæ supervenerant, cum eo partiat.

Sine inscriptione de Therasio.

Illud etiam ex bona præfectura magni percepimus Therasii, quod facundia tua crebro apud nos venerit. Verum hoc ipsum amissimus præside privati. Sed quia quæ nobis semel a Deo concessa sunt, firma manent, atque in nostris invicem animis per memoriam insident, etiamsi corpore disjungamur, saltem frèquenter scribamus, et inter nos de necessariis rebus loquamur: maxime autem præsentì tempore, quo hiems hasce inducias brevissimas nobiscum fecit. Spero autem te non discessurum a viro in primis admirando Therasio, decere existimantem cum eo tantas curas partiri, ne-

* Alias CCXXVI. Scripta anno 371.

(32) *Εἰς ἀθρόον*, etc. Editi sic habent hunc locum: *Εἰς ἀπόλειαν ἐχώρησε παντελῶς οὕτως ὡς ἡ ἡμετέρα... εἰς ἀθρόον ἦλθεν ἀφανισμὸν*. Tres vetustissimi codices ut in textu: quos quidem eo libentius seculus sum, quod hæc loquendi ratio, παντελῶς οὕτως, ὡς, minus visa est Basilii stylo congruere. Legitur *εἰς ἀπόλειαν ἐχώρησε παντελῇ* in aliis sex codicibus mss.

(33) *Τὸ πολιτεῦμα*. De civitatis ordine, id est de curia, quæ ordo vocari solet. Unde illud Ammiani de Gallo Cesare, lib. iv, c. 7: *Antiochensis ordinis vertices sub uno elogio jussit occidi*. Vide *Cod. Theod.* t. iv, p. 336.

(34) *Πολιτικόν*. Val. πολιτῶν. Paulo post editi καταλιπόν. Coisl. primus, Harl., Reg. secundus et Clarom. καταλιπόντες, quæ scriptura non parum aridet.

λοιποῖς ὅσοι ἐπὶ μεγίστης ἐστὶ δυνάμει τῶν πραγμάτων· ἐπειδὴ δὲ ἡ τε τοῦ σώματος ἀρρώστια, καὶ ἡ τῶν Ἐκκλησιῶν ἐπιμέλεια κατέχει με, τῶς διὰ γράμματος ἀποδύρασαι πρὸς τὴν σὴν μεγαλόνοιαν ἐπέχθην· γνωρίζων, ὅτι οὐτὲ σκάφος ἐν πελάγει πνεύμασι βιαίοις καταβαπτισθὲν οὕτως ἀθρόως ἤφανισθὲ ποτὲ, οὐ σεισμοῖς ἐκτριβεῖσα πόλις, οὐχ ὕδασι ἐπικλυσθεῖσα εἰς ἀθρόον (32) ἀφανισμὸν ἐχώρησεν οὕτως, ὡς ἡ ἡμετέρα τῇ καινῇ ταύτῃ τῶν πραγμάτων οἰκονομίᾳ καταποθεῖσα εἰς ἀπόλειαν ἐχώρησε παντελῇ. Καὶ μῦθος γέγονε τὰ ἡμέτερα. Οἴχεται μὲν γὰρ τὸ πολιτεῦμα (33) πᾶν δὲ τὸ πολιτικόν (34) σύνταγμα, τῇ περὶ τοὺς κρατοῦντας ἀθυρίᾳ καταλιπόν τὴν ἐν τῇ πόλει οἰκῆσιν, διὰ τῆς ἀγροικίας πλανᾶται. (35) Ἐπιτέλοιτε δὲ λοιπὸν καὶ ἡ τῶν ἀναγκαίων διάθεσις, καὶ ὅπως ἀωρότατον θέαμα γαγένηται ἡ πρότερον ἀνδράσι τε λογίοις ἐπαγαλλομένη καὶ τοῖς λοιποῖς, οἷς εὐθηνοῦνται πόλεις ἀνευδεῶς διάγουσαι. Μίαν δὲ ἐγομίσαιμεν ὡς ἐν δεινοῖς παραμυθίαν εἶναι, τὸ ἐπιστενάξαι τοῖς πάθεισιν ἡμῶν πρὸς τὴν σὴν ἡμερότητα, καὶ παρακαλέσαι, εἰ τις δύναμις, χεῖρα ὀρέξαι τῇ πόλει ἡμῶν εἰς γόνυ κλίθειν. Τὸν δὲ τρόπον δι' οὗ ἂν γένοιτο ἐν καιρῷ (36) τοῖς πράγμασιν, αὐτὸς μὲν εἰσηγείσθαι οὐκ ἔχω· σοὶ δὲ πάντως καὶ εὐρεῖν διὰ τὴν σύνεσιν ῥῥδιον, καὶ χρῆσασθαι (37) τοῖς εὐρεθείσιν, διὰ τὴν παρὰ Θεοῦ σοὶ δεδομένην δύναμιν, οὐ χαλεπὸν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΟΖ.

C

Ἀνεπίγραφος περὶ Θερασίου.

Ἐν καὶ τούτῳ (38) τῆς ἀγαθῆς ἀρχῆς τοῦ μεγάλου ἀπηλαύσαμεν Θερασίου, τῆς σῆς λογιστικῆς τὴν ἐπιδημίαν συνεχῶς ἡμῖν γινομένην. Τὸ αὐτὸ δὲ τούτῳ ἐξημῶσθημεν στερηθέντες τοῦ ἀρχοντος. Ἄλλ' ἐπειδὴ τὰ ἀπαξ ἡμῖν παρὰ τοῦ Θεοῦ χαρισθέντα μένει βέβαια, καὶ ταῖς ψυχαῖς ἀλλήλων ἐνοικούμενα διὰ τῆς μνήμης, εἰ καὶ τοῖς σώμασι διωρίσμεθα, γράφομεν (39) γοῦν συνεχῶς, καὶ φεγγώμεθα πρὸς ἀλλήλους τὰ ἀναγκαῖα· καὶ μάλιστα νῦν, ὅτι ὁ χαιμῶν τὴν ἐλιγοχρόνιον ταύτην ἐκεχειρίαν ἐσπέισατο. Ἐλπίζομεν δὲ μὴ ἀπολείψεσθαι σε τοῦ θαυμασιωτάτου ἀνδρὸς Θερασίου, πρέπον εἶναι κρίναντα κοινῶνεῖν

(35) Vide Addenda.

(36) Ἐν καιρῷ. Frustra editi addunt σωτήρ, quod deest in utroque Reg., utroque Coisl., Med. et utroque Bigot., nec in Harl. legitur nisi alia manu. Eadem loquendi ratione utitur Basilii in epistola 216: *Γένοιτο δὲ πάντα ἐν καιρῷ περὶ τὴν... Ἐκκλησίαν τὴν Ἰκονίου. Omnia prospere cedant... Ecclesie Iconiensis.*

(37) *Χρῆσασθαι*. Ita Harl., uterque Coisl. et Reg. secundus et Bigot. alter. Editi χρῆσθαι.

(38) Καὶ τούτῳ. Conjunctio addita ex sex mss. Ibidem Coisl. secundus et Reg. secundus μεγάλου ἀπονάμειθα. Ibidem Clarom. τῆς σῆς τελειότητος, et ad marginem vulgata lectio.

(39) *Γράφωμεν*. Ope Reg. secundum et Coisl. secundum hoc verbum et sequens φεγγώμεθα reposuimus, cum antea legerentur in indicativo. Editio Parisiensis secunda habet φεγγώμεθα

τῷ ἀνδρὶ τοιούτων φροντίζων, ἡγούμενον (40) καὶ μάτην πρόφασιν ἀσμενίζοντα παρέχουσάν σοι (41) ἰδεῖν τε τοὺς φίλους, καὶ παρ' αὐτῶν θαυθῆναι. Πολλὰ δὲ ἔχων εἰπεῖν καὶ περὶ πολλῶν, εἰς τὴν συντυχίαν ὑπερεθέμην, οὐκ ἀσφαλὲς εἶναι ἡγούμενος ἐπιστολαῖς τὰ τοιαῦτα καταπιστεύειν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΘΗ'.

Rogat Basilus ut Elpidius vir maxime idoneus qui Cappadociae afflictis rebus succurrat, remanere in hac provincia jubeatur.

Ἀρελίτταρος ὑπὲρ Ἐλπίδιου.

Οὐκ ἔλαθεν ἡμᾶς ἡ ἀγαθὴ σου σπουδὴ περὶ τὸν αἰδεσιμώτατον ἑταῖρον ἡμῶν Ἐλπίδιον· ὅπως τῇ συνήθει σεαυτοῦ συνέσει ἐδωχας καιρὸν φιλοφροσύνης τῷ ἄρχοντι. Ταύτην οὖν τὴν χάριν νῦν σε τελειώσαι παρακαλοῦμεν (42) διὰ τοῦ γράμματος, καὶ ὑπομνήσαι τὸν ἄρχοντα οικειῶς προστάγματι ἐπὶ τῆς πατρίδος ἡμῶν καταστήναι τὸν ἀνδρα πᾶσαν σχεδὸν τὴν φροντίδα τῶν δημοσίων ἐξερτημένον. Ὅστε πολλὰς ἐξεις καὶ εὐπρόσωπους ὑποβάλλειν προφάσεις τῷ ἄρχοντι, ἐξ ὧν ἀναγκαιῶς ἐπιμένειν αὐτὸν τῇ πατρίδι ἡμῶν προστάξει. Οἷα δὲ τὰ ἐνταῦθα, καὶ θεοῦ ἄξιος τοῖς πράγμασιν ὁ ἀνὴρ, πάντως οὐδὲν βέλγη παρ' ἡμῶν διδασχθῆναι, αὐτὸς τῇ ἑαυτοῦ συνέσει ἀκριβῶς ἐπιστάμενος.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΘΘ'.

Gratias agit Eustathio Basilus, quod ad se certamini expositum scripserit, et Eleusinium optimum commilitonem miserit. Narrat se cum praefecto ei cubiculi praepositio jam pugnasse.

Εὐστάθιος (43), ἐπισκόπος Σεβαστείας.

Καὶ πρὸ τοῦ δέχεσθαι τὰ γράμματα, ᾔδειν τὸν πόνον ὃν ἔχεις ὑπὲρ πάσης ψυχῆς, ἐξαιρέτως δὲ ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας ταπεινώσεως, διὰ τὸ προβεβληθῆναι ἐν τῷ ἁγῶνι τούτῳ· καὶ δεξιόμενος (44) παρὰ τοῦ αἰδεσιμωτάτου Ἐλευσινίου τὰ γράμματα, καὶ αὐτὴν αὐτοῦ τὴν παρουσίαν θαυμάζων, ἐδόξασα τὸν Θεὸν, τὸν τοιοῦτον παραστάτην καὶ συνασπιστὴν, διὰ τῆς πνευματικῆς βοήθειας ἐν τοῖς ὑπὲρ εὐσεβείας ἀγῶσι χαρισάμενον ἡμῖν. Γινωσκέτω δὲ ἡ ἀνυπερβλητός σου θεοσέβεια μέχρι νῦν προσβολὰς μὲν τινὰς παρὰ τῶν μεγάλων ἀρχόντων ἡμῖν γεγενῆσθαι, καὶ ταύτας σφοδράς, τοῦ τε ἐπάρχου (45) καὶ τοῦ περὶ τὸν κοιτῶνα διαλεχθέντων ἰδιοπαθῶς ὑπὲρ τῶν (46) ἐναντιῶν· τέως δὲ ἀτρέπτως ἡμᾶς πᾶσαν προσβολὴν ὑπομεῖναι τῷ ἱερέϊ τοῦ Θεοῦ, τῷ χαριζομένῳ (47) ἡμῖν τὴν συνεργίαν τοῦ Πνεύματος καὶ ἐνδυναμώσαντι ἡμῶν δι' αὐτοῦ τὴν ἀσθένειαν

(40) ἡγούμενον. Cum hic locus corruptissimus sit, nec sanando vulnere conducant mss. codices, qui cum editis consentiant. legendum puto non improbabilis conjectura, οὐ μὲν οὖν καὶ μάτην, pro ἡγούμενον καὶ μάτην.

(41) Παρέχουσάν σοι. Ita Clarom., Reg. secundus et Coisl. secundus, melius quam editi et alii codices παρέχουσάν σε.

(42) Παρακαλοῦμεν. Sic Med. et uterque Coisl. cum aliis nonnullis. Editi παρακαλῶ μὲν.

(43) Εὐστάθιος, etc. Hunc titulum excerptissimus ex codicibus Med. et Coisl. primo. Harleianus habet tantum Εὐστάθιος.

(44) Δεξιόμενος. Post hanc vocem editi addunt

EPISTOLA LXXVIII.

Sine inscriptione pro Elpidio.

Non me latet bonum illud studium, quo erga colendissimum sodalem nostrum Elpidium afficeris; quomodo pro tua consueta prudentia humanitatis ostendendae occasionem praefecto subministraveris. Nunc igitur ut hoc beneficium absolvas, per epistolam te rogo, ac praefectum moneas, ut peculiari mandato patriae nostrae virum hunc praeficiat, ex quo tota pene publicorum negotiorum cura dependet. Quamobrem multas poteris ac speciosas suggerere causas praefecto, quibus necessario adducetur, ut illum in nostra patria remanere jubeat. Caeterum quo in statu res nostrae sint, et quam vir sit rebus gerendis idoneus, praefecto nihil opus est te a nobis edoceri: cum hoc ipse pro tua prudentia plane intelligas.

EPISTOLA LXXIX.

Eustathio, episcopo Sebastiae.

Et antequam litteras tuas acciperem, haud ignorabam quantum pro quavis anima labores, maxime vero pro nostra humilitate, eo quod huic certamini expositus sim: et postquam 173 reddidit litteras perquam colendus Eleusinius, ipsamque praesentem conspexi; Deum laudavi, qui nobis adiutorem talem ac commilitonem per spirituali auxilium in certaminibus pro pietate subeundis concessit. Noscat porro summa tua pietas nobis jam pugnans aliquas cum magnis potestatibus fuisse, easque vehementes; cum et praefectus et cubiculi praepositus ex propria animi affectione pro adversariis nostris disputarent; sed nos hactenus animo inconcusso assultum omnem sustinuisse miseratione Dei, quae nobis suppediavit opem Spiritus, ac per ipsum imbecillitatem nostram corroboravit.

δὲ, quae vocula rectius deest in duobus mss. Harl. et Med.

(45) Ἐπάρχου. Legendum ὑπάρχου. Loquitur enim de praefecto praetorii, ut est apud Gregorium orat. 20. pag. 320.

(46) Ὑπὲρ τῶν. Editi καὶ ὑπὲρ τῶν. Sed haec conjunctio deest in Harl., in quo tamen secunda manu addita fuit, sed prorsus immerito.

(47) Τῷ χαριζομένῳ. Reg. secundus et Coisl. secundus τοῦ χαριζομένου, et paulo post ἐνδυναμώσαντος. Sed vetustissimi codices hoc loco non discrepant ab editis.

* Alias CCXV. Scripta anno 371.

** Alias CCCVIII. Scripta anno 371.

EPISTOLA LXXXI.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Π.

Sperat Basilius Ecclesias Athanasii precibus et consiliis ex tempestate horrenda servari posse. Hortatur ut nec precari cesset, nec scribere. Prætermittam ab eo scribendi occasionem dolet: magnum sibi solatium a Deo accepisse videretur, si Athanasium videre contingeret.

Athanasio, Alexandriae episcopo.

Quo magis Ecclesiarum morbi ingravescent, eo magis omnes ad tuam convertimur præstantiam, unum nobis malorum solatium superesse credentes, tutelam tuam; qui et virtute præcum, et rerum optimarum in negotiis suggerendarum scientia, servare nos posse ex hac horrenda tempestate apud omnes pariter, qui vel tantillum aut auditu aut experientia præstantiam tuam noverunt, existimaris. Quare ne cesses et precari pro animabus nostris, et nos per litteras excitare: quarum si scires quanta sit utilitas, nunquam sane oblatam tibi ad nos scribendi occasionem prætermisisses. Quod si precum tuarum ope habere dignus, qui viderem te, ac iis quæ in te sunt bonis perfuerer, atque ad meæ vitæ historiam congressum cum tuo vere magno et apostolico animo adjicerem; profecto mihi viderer ærumnis, quas in omni mea vitâ perpersus sum, parem a Dei benignitate consolationem accepisse.

EPISTOLA LXXXI

Regatus ab Innocentio Basilius ut, eo mortuo, ipsius Ecclesie curam suscipiat, tantum onus a se deprecatur. Sed alterius petitioni libenter annuens, offert ei presbyterum omni virtutum genere ornatum, ut eum successorem suum designet. Alium petitur Innocentius, bonum illum quidem, sed prædicto viro longe inferiorem.

Innocentio episcopo.

Quantum gavisus sum acceptis dilectionis tuæ litteris, tantum dolui quod mihi sollicitudinis, quæ meas vires superat, onus imposueris. Quomodo enim possim ex tanto intervallo tantum munus sustinere? Quandiu enim vos quidem possidet Ecclesia, tanquam in propriis fulcris quiescit: si vero de vestra vita Dominus quidpiam statuerit, quosnam hinc vobis pares 174 ad fratres curandos mittere valeam? Quod spectat ad petitionem tuam, quam per litteras significasti (recte quidem et prudenter faciens, ut vivus videre velis enim, qui electum Domini gregem post te gubernaturus est, id quod et beatus Moses et exoptavit et vidit); cum igitur et locus amplius sit, et celebris; tamque opus apud multos clarum, ac tempora difficilia, magno indigentia gubernatore ob conti-

* Alias XLIX. Scripta anno 371, aut 372 ineunte.

** Alias CCCXIX. Scripta anno 372.

(48) *Ὁς καὶ... πιστεύειν.* Coisl. primus et Med. *ὅς καὶ... πιστεύειν.*

(49) *Μὴ ἀνῆς.* Sic magno consensu mss. et editio Hagana. At Parisiensis *μὴ ἀποκνής.* Paulo post editi et *εἰς ἡς.* Coisl. primus et tres alii ut in textu.

(50) *Ἐαυτοῖς.* Ita iidem mss. Editi αὐτοῖς. Ibidem editi ἐβλίσθον. Mss. septem et editio Haganoensis ἐβλίσθον.

51) *Ἰννοκέντιος ἐπισκόπου.* Postrema vox addita ex quinque mss. Addit Clarom. *Ῥώμης*, sed prorsus absurde.

(52) *Δύναται.* Ita mss. omnes. Editi *δύνανται.*

A

Αθανασίῳ, ἐπισκόπῳ Ἀλεξανδρείας.

Ὅσον τῶν Ἐκκλησιῶν τὰ ἀρρώστια ἐπὶ τὸ μείζον πρόεισι, τοσοῦτον πάντες ἐπὶ τὴν σὴν ἐπιστροφόμεθα τελειότητα, μίαν ἑαυτοῖς ὑπολείπεσθαι τῶν δεινῶν παραμυθίαν τὴν σὴν προστασίαν πεπιστευκότες. ὅς καὶ (48) τῇ δυνάμει τῶν προσευχῶν, καὶ τῷ εἰδέναι τὰ βέλτεστα τοῖς πράγμασιν ὑποτίθεσθαι, διασώσασθαι ἡμᾶς ἐκ τοῦ φοβεροῦ τούτου χειμῶνος παρὰ πάντων ὁμοίως τῶν καὶ κατὰ μικρὸν ἢ ἀκοῇ ἢ περὶ γνώριζόντων τὴν τελειότητά σου πιστεύῃ. Διὸ μὴ ἀνῆς (49) καὶ προσευχόμενος ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ἡμῶν, καὶ διεγείρων ἡμᾶς τοῖς γράμμασιν. ὣν εἰ ᾤεις ὅποσον ἐστὶ τὸ ὠφέλιμον, οὐκ ἂν ποτὲ παραπεσοῦσάν σοι γραμμάτων ἀφορμὴν πρὸς ἡμᾶς ὑπερέβης. Βί δε καταξιοθεῖν τῇ συνεργίᾳ τῶν προσευχῶν σου ἰδεῖν σε καὶ ἀπολαῦσαι τῶν ἐν σοὶ αγαθῶν, καὶ προσθεῖναι τῇ ἱστορίᾳ τοῦ ἡμετέρου βίου τὴν συντυχίαν τῆς μεγάλης σου θυνεως καὶ ἀποστολικῆς ψυχῆς. πάντως ἂν ἑαυτοῖς (50) ἐλογισάμεθα, ὡς ἐβλίσθον ἐν πάσῃ τῇ ζωῇ ἡμῶν, ἀντίρροπον παρὰ τῆς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας ἐσχέκεναι παραμυθίαν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΑ'.

Ἰννοκέντιος ἐπισκόπου (51).

Ὅσον εὐθύμησα δεξάμενος γράμματα τῆς ἀγάπης σου, τοσοῦτον ἐλυπήθην, ὅτι βάρος ἐπέβη καὶ ἡμῖν φροντίδος τῆς ὑπερβαίνουσας ἡμᾶς. Πῶς γὰρ δύνηθώμεν ἀπὸ τοσοῦτου διαστήματος, τόσας τῆς ἡμεῖς οἰκονομίας περιγενέσθαι; Ἔως μὲν γὰρ ὡμὰς ἔχει ἡ Ἐκκλησία, ὡς ἰδίως στηρίγμασιν ἐπ' ἀναπαύεται. ἔαν δὲ τι περὶ τῆς ὑμετέρας ζωῆς ὁ Κύριος οἰκονομήσῃ, τίνας δυνάμει (52) ὁμοτίμους ἐνεῦθεν ὑμῖν εἰς τὴν ἐπιμέλειαν τῶν ἀδελφῶν ἐκπέμπειν; Ὅπερ σὺ (53) ἐπεζητήσας διὰ τῶν γραμμάτων, καλῶς ποιῶν καὶ ἐμφρόνως, βουλόμενος ζῶν ἰδεῖν τὸν μετὰ σὲ μέλλοντα κυβερνᾶν τὸ ἐκλεκτὸν ποιμνιον τοῦ Κυρίου. ὃ καὶ ὁ μακάριος Μωϋσῆς καὶ ἐπεθύμησε καὶ εἶδεν. ἐπεὶ οὖν καὶ ὁ τόπος μέγας καὶ περιβόητος, καὶ τὸ σὺν ἔργον παρὰ πολλοῖς ὀνομαστόν, καὶ οἱ καιροὶ χαλεποὶ, μεγάλου χρεῖαν ἔχοντες

Paulo post editi τῶν αὐτοῦ ἀδελφῶν. Sed deest αὐτοῦ in omnibus mss.

(53) *Ὅπερ σὺ.* Difficilis et subobscura hæc verborum complexio, tum quia longior est, tum quia superfluum videtur illud οὖν, quod legitur post ἐπεὶ. Lucem asserre conatus sum adhibita parentesi in interpretatione. Quamvis autem hoc Innocentii consilium cum canonibus minus consentiat, illud tamen Basilius etiam atque etiam probat et laudat. Neque id mirum videri debet. Nam temporum molestiæ et impendunt ab Africanis pericula necessitatem afferebant de canonum severitate remittendi.

κυβερνήτου, διὰ τὰς συνεχεῖς ζάλας καὶ τοὺς ἐπανισταμένους κλύδωνας τῇ Ἐκκλησίᾳ· οὐκ ἐνόμισα ἀσφαλὲς εἶναι τῇ ἐμῇ ψυχῇ ἀφωσιωμένως τῷ πράγματι χρῆσασθαι· μάλιστα μεμνημένος ὧν ἔγραψας, ὅτι μέλλεις ἐπὶ τοῦ Κυρίου ἀντικαθίστασθαι μοι, δικαζόμενος πρὸς με ὑπὲρ τῆς ἀμελείας τῶν Ἐκκλησιῶν. Ἵνα οὖν μὴ εἰσελθῶ εἰς κρίσιν μετὰ σοῦ, ἀλλὰ μάλλον κοινωνόν σε εὖρω (54) τῆς ἀπολογίας μου, τῆς ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ, περιβλεψάμενος ἐν τῷ συνεδρίῳ τοῦ πρεσβυτερίου τοῦ κατὰ τὴν πόλιν, ἐξελεξάμην τὸ τιμωτάτον (55) σκεῦος, τὸν ἔχοντον τοῦ μακαρίου Ἑρμογένους, τοῦ τὴν μεγάλην καὶ ἀρρήκτον (56) πίστιν γράψαντος ἐν τῇ μεγάλῃ συνόδῳ· πρεσβύτερον τῆς Ἐκκλησίας ἐκ πολλῶν ἡδὲ ἐτῶν, εὐσταθεῖ τὸν τρόπον, ἐμπειρον κανόνων, ἀκριθεῖ τὴν πίστιν, ἐν ἐγκρατείᾳ καὶ ἀσκήσει μέχρι (57) νῦν διάγοντα· εἰ καὶ ὅτι τὸ εὐτόνον αὐτοῦ τῆς σκληραγωγίας λοιπὴν κατεδάπανησε (58) τὴν σάρκα· πτωχόν, καὶ μηδὲνα πορισμὸν (59) ἔχοντα ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, ὡς μηδὲ ἄρτου αὐτὸν εὐπορεῖν, ἀλλὰ διὰ τῶν χειρῶν ἐκπλέκειν τὸν βίον μετὰ τῶν ἀδελφῶν τῶν συνόντων αὐτῷ. Τοῦτον ἐμοὶ βουλευτόν ἐστιν ἀποστεῖλαι. Εἰ οὖν καὶ αὐτὸς τοιοῦτου χρήξεις ἀνδρὸς, ἀλλὰ μὴ αὐτὸ τοῦτο νεωτέρου (60) τινὸς ἐπιτηδεῖον μόνον πρὸς τὸ πέμπεσθαι καὶ τὰς βιωτικὰς ἐξανύειν χρεῖας, ταχὺ μοι διὰ πρώτης ἀφορμῆς ἐπιστεῖλαι καταξίωσον, ἵνα πέμψω σοι τοῦτον τὸν ἄνδρα, ἐκλεκτὸν ὄντα τοῦ Θεοῦ, καὶ τῷ πράγματι ἐπιτήδειον, αἰδέσιμον τοῖς ἐντυγχάνουσιν, καὶ ἐν πράττει παιδεύοντα τοὺς ἀντιπαθιμένους. Ὅν ᾧδυνάμην καὶ εὐθὺς ἐκπέμψαι· ἀλλ' ἐπειδὴ αὐτὸς προλαβὼν ἐπεζητήσας ἄνθρωπον, τὰ μὲν ἄλλα καλὸν καὶ ἀγαπητὸν ἡμῖν, τοῦ δὲ προειρημένου ἀνδρὸς παραπολὺ ἀποδέοντα, ἡβουλῆθην σοι φανεράν γενέσθαι (61) τὴν ἐμαυτοῦ γνώμην· ἵν', εἰ χρήξεις ἀνδρὸς τοιοῦτου, ἢ ἐκπέμψῃς τινὰ τῶν ἀδελφῶν τὸν συμπαραληφόμενον αὐτὸν περὶ τὰς νηστείας, ἢ ἐπιστελῇς ἡμῖν, ἔάν μηδὲνα (62) ἔχῃς τὸν δυνάμενον τῆς μέχρις ἡμῶν ὁδοπορίας τὸν κάματον ὑποστῆναι.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΒ.

Confugit ad Athanasium in summis Ecclesiae malis, et rogat ut communem epistolam scribat pluribus episcopis ejus communionem appetentibus, sed initium ab eo fieri volentibus: aut si suspecti sint episcopi, eam ad se mittat: non prius se illam traditurum, quam responsa ab episcopis acceperit.

Ἀθανάσιω, ἐπισκόπῳ Ἀλεξανδρείας.

Ὅταν μὲν πρὸς τὰ πράγματα ἀποβλέψωμεν (63), καὶ τὰς δυσκολίας κατιδωμεν, ὅφ' ὧν πᾶσα ἀγαθὴ

(54) Εὖρω. Ita tres vetustissimi codices Med., Coisl. et Harl. cum Clarom. Editi ἔξω. Paulo post deest τοῦ πρεσβυτερίου in Vat., Coisl. secundo et Reg. secundo, et Bigot. altero.

(55) Τὸ τιμωτάτον. Harl., Med. et Clarom. τὸ τιμιον. Ibidem male in editis ἔγγονον, unus codex antiquus τὸ ἔχοντον. Med. ἄνδρα ἔχοντον. Vocatur ille presbyter Hermogenis alumnus, quia ab eo ordinatus fuerat. Unde Basilus in epist. 237 Εὐτιπίου τέκνα καὶ Εὐτιπίου ἔχοντα vocat episcopos ab Euipio ordinatos.

(56) Ἀρρήκτον. Coisl. primus, Harl. et Clarom., ἀρρήκτον, inenarrabilem.

(57) Μέχρι. Hanc vocem addidimus ex septem mss.

(58) Κατεδάπανησε. Coisl. primus, Harl. et Clarom. κατεδάμασε.

(59) Πορισμὸν. Harl., Med. et Clarom. περισσ-

PATROL. Gr. XXXII.

nuas procellas, et insurgentes in Ecclesiam fluctus; tutum animæ meæ esse non putavi rem perfunctorie tractare; maxime cum habeam in memoria quod scripsisti, te mihi coram Domino adversaturum, lites ob Ecclesiarum incuriam intendentem. Ne igitur tecum in iudicium veniam, sed potius socium te reperiam meæ apud Christum defensionis; circumspectans in presbyterii urbis consessu, elegi pretiosissimum vas, alumnum beati Hermogenis, qui magnam illam atque insuperabilem fidem scripsit in magna synodo; presbyterum Ecclesiæ a multis jam annis, gravibus ac constantibus moribus præditum, peritum canonum, hominem accuratæ fidei, in continenti et ascetico instituto hactenus degentem, etsi illius jam carnem consumpsit austerioris vitæ rigor: pauperem ac nullos in hoc mundo redditus possidentem, adeo ut ne panis quidem copia ipsi suppetat, sed manuum labore unâ cum fratribus, qui cum eo sunt, victum sibi comparet. Hunc libet mittere. Si igitur viro tali indiges, non vero juniore aliquo, ad hoc tantum idoneo ut mittatur, ac negotia peragat exteriora; cito ad me prima occasione oblata scribere me graveris, ut hunc tibi virum mittam, electum Dei, et huic rei aptum, reverendum audentibus, et in mansuetudine adversantes erudientem. Quem statim etiam poteram mittere: sed quia ipse prior efflagitasti hominem, cætera quidem probum ac nobis dilectum, sed nominato viro longe inferiorem; tibi meam ipsius sententiam notam esse ac perspectam volui: ut si indiges ejusmodi viro, aut unum aliquem ex fratribus mittas, qui ipsum circa jejunia assumat: aut mihi scribas, si neminem habes qui ad nos usque itineris laborem perferre possit.

νηστείας, ἢ ἐπιστελῇς ἡμῖν, ἔάν μηδὲνα (62) ἔχῃς

175 EPISTOLA LXXXII.

Athanasio, episcopo Alexandria.

Cum quidem ad res ipsas respicimus, intuemurque difficultates quibus boni quælibet effectio quo-

σμός. Legitur πορισμὸν ad marginem in Med. eadem manu.

(60) Ἀπὸ τοῦτο νεωτέρου. Coisl. primus αὐτονεωτέρου. Ibidem deest μόνον in Reg. utroque, Vat., Coisl. secundo et altero Bigot.

(61) Σοὶ φανερὰν γενέσθαι. Ita Harl., Med. et Coisl. primus, et Clarom. Editi φανεράν καταστήσαι σοι. Mox editio prima Paris. ἐκπέμψεις. Secunda et mss. ἐκπέμψης.

(62) Ἐάν μηδὲνα. Ita Med., Vat., Paris., Reg. secundo et Coisl. secundus. Contra editi ἔάν τινα.

(63) Ἀποβλέψωμεν. Quatuor mss. non antiquissimi βλέψωμεν. Mox editi πᾶσα ἀγαθὴ. Tres vetustissimi codices Harl., Coisl., Med. ut in textu.

Alias Ll. Scripta anno 371 exeunte, aut 373 ineunte.

dam quasi vinculo impedita delinetur, tum vero in summam de nobis ipsis desperationem venimus; sed cum rursus in tuam gravitatem conjicimus oculos, cogitamusque te medicum morborum, quibus Ecclesiae laborant, a Domino nostro reservatum; animos resumimus, et ex desperatione, in quam lapsi fueramus, ad spem erigimur meliorum. Dissoluta est Ecclesia omnis, quemadmodum neque prudentia tua ignorat. Ac vides prorsus ex mentis contemplatione, velut ex alta quadam specula, quae ubique gerantur: quomodo velut in pelago, multis simul navigantibus, fluctus violentia omnes simul inter se colliduntur; fiatque naufragium, partim ob externam causam mare violenter exagitantem, partim ob navigantium sibi mutuo obstantium ac se impellentium perturbationem. Satis est in hac similitudine sermonem concludere, cum nec sapientia tua quidquam amplius requirat, nec rerum status det nobis dicendi libertatem. Ad haec autem quis idoneus gubernator? quis fide dignus, qui Dominum excitet, ut increpet ventos et mare? Quis alius quam qui a puero pro pietate in certaminibus dimicavit? Quoniam igitur vere nunc propendet quidquid inter nos circa fidem sanum est, ad eorum, qui idem sentiunt, communionem atque unitatem, fidenter patientiam tuam rogatum venimus, ut nobis omnibus scribas epistolam unam, quae quid agendum sit admoeneat. Sic enim volunt a te initium sibi fieri colloquiorum ad communionem pertinentium. Sed quia fortasse suspecti videntur tibi ob memoriam praeteritorum, hoc velim, facias, Pater religiosissime, epistolas ad episcopos mihi mitte, aut per aliquem eorum quibus istic fidem habes, aut etiam per fratrem Dorotheum condiaconum nostrum, quas cum accepero non prius dabo, quam ab eis responsa accepero; sin minus, *Peccator ero in te omnibus diebus vitae meae*. Hoc profecto majorem metum incutere non debuit ei, qui id primus dixit ad patrem, quam nunc mihi ad te patrem spirituales dicenti. Quod si hoc omnino apud te desperatum est; saltem nos in hoc ministerio crimine libera, qui sine dolo et artificio, pacis studio et mutuae inter nos, qui de **176** Domino idem sentimus, conjunctionis, ad hoc legati et interpretis munus accessimus.

ημῶν συναφείας τῶν ὁμονοούντων εἰς τὰ πρὸς τὸν Κύριον, ἐπὶ τὴν προσείλαν ταύτην καὶ μεσιτείαν ἀφικομένους.

Genes. xliii, 10.

(64) *Πρὸς τὴν ἐλπίδα*. Vaticanus, Reg. uterque et Coisl. secundus τῇ ἐλπίδι. Ibidem Reg. secundus et Coisl. secundus ἐκ τοῦ ἀπογνώσεως πτώματος.

(65) *Πάτερς ὁμοῦ*. Deest ultima vox in quinque mss., non tamen in vetustissimis. Paulo post editi *βεβαίως* κινούσης. Sex mss. ut in textu. Instituta hic comparatio uberius multo pertractatur in capite ultimo libri *De Spiritu sancto*.

(66) *Τῶν ἐμπλεόντων*. Coisl. primus et Harl. τῶν πλεόντων.

(67) *Θαβρῶντες*. Ita Coisl. primus et Reg. pri-

μῶς, cum Med. et Harl. Editi θαβρῶντες, excepta editione Haganoensi, quae habet θαβρῶντας.

(68) *Καταφαίρεται*. Sic Harl. et Vat. cum tribus aliis. Editi καταφνήσκονται. Paulo post editi ἀδελφοῦ ἡμῶν, sed deest pronomen in mss. Ibidem Harl. et Coisl. primus τῶν αὐτόθι.

(69) *Μὴ λαβῶν*. Ita mss. septem. Editi: ἢ λαβὼν.

(70) *Ἐὰρ δὲ μή*. Deest ultima vacula in duobus mss.

(71) *Ὁὐ πλείονος*. Ita sex mss. Editi οὐδὲ πλείονος.

ἐνέργεια ὅσον ὑπὸ τινος δεσμοῦ ἐμποδιζομένη κατέχεται, εἰς ἀπογνώσιν αὐτῶν ἐρχόμεθα παντελῆ· ὅταν δὲ πάλιν πρὸς τὴν σὴν ἀπίδωμεν σεμνοπρέπειαν, καὶ λογισώμεθα, ὅτι σὲ ἱατρὸν τῶν ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις ἀρρώστημάτων ὁ Κύριος ἡμῶν ἐταμιεύσατο· ἀναλαμβάνομεν αὐτῶν τοὺς λογισμοὺς, καὶ ἐκ τοῦ κατὰ τὴν ἀπογνώσιν πτώματος πρὸς τὴν ἐλπίδα (64) τῶν χρησιωτέρων διανοστήμεθα. Δέλυται πᾶσα Ἐκκλησία, ὡς οὐδὲ ἡ σὴ φρόνησις ἀγνοεῖ. Καὶ ὁρᾷ πάντως τὰ ἐκασταχοῦ, ὅσον ἀφ' ὕψους τινος σκοπιᾶς τῆς τοῦ νοῦ θεωρίας· ὅπως, καθάπερ ἐν πελάγει, πολλῶν ὁμοῦ συμπλεόντων, ὑπὸ τῆς βίας τοῦ κλύδωνος πάντες ὁμοῦ (65) ἀλλήλους προσρῆγνυνται· καὶ γίνεται τὸ ναυάγιον, πῇ μὲν ἐκ τῆς ἐξωθεν αἰτίας βιαίως κινούσης τὴν θάλατταν, πῇ δὲ ἐκ τῆς τῶν ἐμπλεόντων (66) ταραχῆς ἀντιβαινόντων ἀλλήλους καὶ διωδοιμένων. Ἀρκεῖ ἐπὶ τῆς εἰκόνης εἶσαι τὸν λόγον, οὔτε τῆς σῆς σοφίας ἐπιζητούσης τι πλεόν, οὔτε τῆς καταστάσεως ἐπιτρεπούσης ἡμῖν τὴν παρῆρσιαν. Καὶ πρὸς ταῦτα τίς ἱκανὸς κυβερνήτης; τίς ἀξιόπιστος διαναστήσαι τὸν Κύριον ἐπιτιμῆσαι τῷ ἀνέμῳ καὶ τῇ θαλάσῃ; Τίς ἕτερος ἢ ὁ ἐκ παιδὸς τοῖς ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας ἐναθλήσας ἀγῶσιν; Ἐπεὶ οὖν ὥρμηται νῦν γυνσίως πᾶν τὸ περὶ ἡμᾶς ὁγιαίνειν κατὰ τὴν πίστιν εἰς τὴν πρὸς τοὺς ὁμοδόξους κοινωνίαν καὶ ἑνωσιν, θαβρῶντως (67) ἤλθομεν εἰς τὴν παράκλησίν σου τῆς ἀνεξικακίας, ἐπιστεῖλαι πᾶσιν ἡμῖν ἐπιστολὴν μίαν, παραίνεσιν ἔχουσαν τῶν πρακτέων. Οὕτω γὰρ βοῦ-

λονται παρὰ σοῦ τὴν ἀρχὴν ὑπάρξει αὐτοῖς τῶν κοινωνικῶν διαλέξεων. Ἐπειδὴ δὲ ἴσως ὑποπτοὶ καταφαίνονται (68) σοὶ τῇ μνήμῃ τῶν παρελθόντων, ἐκεῖνο ποιήσον, θεοφιλέστατε Πάτερ· ἔμοι τὰς πρὸς τοὺς ἐπισκόπους ἐπιστολὰς διάπεμψαι ἢ διὰ τινος τῶν αὐτόθεν πιστῶν, ἢ καὶ διὰ τοῦ ἀδελφοῦ Δωροθέου τοῦ συνδιακόνου ἡμῶν, ᾧς ὑποδεξάμενος οὐ πρότερον δώσω, μὴ λαβὼν (69) τὰς παρ' αὐτῶν ἀποκρίσεις· ἐὰν δὲ μὴ (70), *Ἡμαρτηκῶς ἔσομαι εἰς σὲ πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς μου*. Πάντως δὲ οὐ πλείονος (71) ἄξιον φόβου τοῦτο τῷ ἐξ ἀρχῆς εἰπόντι πρὸς τὸν πατέρα ἢ ἔμοι νῦν πρὸς σὲ τὸν πνευματικὸν πατέρα λέγοντι. Εἰ δὲ τοῦτο παντὶ τρόπῳ ἀπηγόρευται παρὰ σοὶ, ἀλλ' ἡμᾶς γε τῆς ἐπὶ τῇ διακονίᾳ αἰτίας ἄφες, ἀδόλως καὶ ἀκατασκευῶς,

D ἐπιθυμῶ τῆς εἰρήνης καὶ τῆς πρὸς ἀλλήλους

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΙΓ'.

Censitorem hortatur Basilus, ut miseræ Cappadociæ calamitates subievet, eique commendaat unus ex amicis suis possessionem quandam, quæ circa Chamanenem sita erat, et tributis premebatur.

Κηρύττορι.

A

Censitori.

Ἔμοι πρὸς τὴν σὴν εὐγένειαν συνήθεια μὲν καὶ ἡ κατ' ὀφθαλμοὺς συντυχία πάνυ βραχεία γέγονε· γνώσις δὲ ἡ ἐξ ἀκοῆς, δι' ἧς πολλοῖς συναπτόμεθα τῶν ἐπιφανῶν, οὐκ ὀλίγη τε, οὐδὲ εὐκαταφρόνητος. Εἰ δὲ καὶ σοὶ τις ἐκ τῆς φήμης περὶ ἡμῶν ὑπάρχει λόγος, αὐτὸς ἂν εἰδείης ἄμεινον. Τὸ δ' οὖν οὖν παρ' ἡμῖν τοιοῦτόν ἐστιν οἷον εἰπομεν (72). Ἐπειδὴ δὲ ἐκάλεισέ σε ὁ Θεὸς εἰς πρᾶγμα φιλανθρωπίας ἐπιδειξιν ἔχον, δι' οὗ δυνατόν ἐστι διορθωθῆναι ἡμῶν τὴν πατριδα παντελῶς ἐδαφισθείσαν, ἡγοῦμαι πρέπειν μοι ὑπομνήσαι σου τὴν χρηστότητα, ἵνα ἐπ' ἐλπίδι τῆς παρὰ Θεοῦ ἀνταποδόσεως τοιοῦτον σεαυτὸν καταξιώσης παρασχεῖσθαι, ὥστε ἀθανάτου μὲν τῆς μνήμης ἀξιοῦσθαι, γενέσθαι δὲ αἰώνιον ἀναπαύσεως κληρονόμον, ἐκ τοῦ ἐλαφροτέρως ποιῆσαι τοῖς καταπονουμένοις τὰς θλίψεις. Ἐπειδὴ δὲ κάμοι τίς ἐστι κτήσις περὶ Χαμανηνήν (73), ἀξιώ σε προστῆναι αὐτῆς, ὡς οικίας. Μὴ θαυμάζῃς δὲ, εἰ ἑμαυτοῦ λέγω τὰ τῶν φίλων, μετὰ τῆς ἄλλης ἀρετῆς καὶ φιλικῆς πεπαιδευμένος, καὶ μεμνημένος τοῦ σοφῶς εἰπόντος, ἄλλον ἑαυτὸν εἶναι τὸν φίλον. Τὴν τοίνυν κτήσιν τὴν διαφέρουσαν τῷδε, ταύτην ὡς ἑμαυτοῦ παρατίθεμαι τῇ τιμότητι σου· καὶ παρακαλῶ, ἐπισκεψάμενον τὰ τῆς οικίας δυσχερῆ, δοῦναι αὐτοῖς καὶ τῶν περιελθόντων χρόνων παραμυθίαν, καὶ πρὸς τὸ μέλλον αἰρετὴν αὐτοῖς κατασκευάσαι τὴν οἰκίαν, τὴν φευκτὴν καὶ ἀπηγορευμένην διὰ τὸ πλῆθος τῆς ἐπικειμένης αὐτῇ συντελείας. Σπουδάσω δὲ καὶ αὐτὸς περιτυχῶν σου τῇ κοσμίᾳ ἐντελέστερον περὶ ἐκά-

C

στοῦ διαλεχθῆναι.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΙΔ'.

EPISTOLA LXXXIV.

Præsidentem Cappadociæ, quem etiam esse credimus perhonorifice salutatur Basilus, ejusque factum reprehendit, quod dum senis cujusdam nepotem annos quatuor natum curiæ addidit, ipsum senem in nepole rursus ad munera publica protulerit. Pluribus probat mutandum esse quod decretum inique fuerat.

Ἡγεμόνι.

Præsidi.

1. Σχεδὸν μὲν ἀπιστόν ἐστιν ὃ μέλλω γράφειν, γεγράφεται δὲ τῆς ἀληθείας ἕνεκεν· ὅτι, πᾶσαν ἔχων ἐπιθυμίαν, ὡς οἶόν τε ἦν, πυκνότατα διαλέγεσθαι σου τῇ καλοκἀγαθίᾳ, ἐπειδὴ εὖρον ταύτην γραμμάτων τὴν ἀφορμὴν, οὐκ ἐπέδραμον τῷ ἔρμαίῳ, ἀλλ' ἀπώκνησα καὶ ἀνεδύην. Τὸ οὖν παράδοξον ἐν τούτῳ, ὅτι ἄπερ ἡσχόμην ὑπάρχει (74), ταῦτα γενόμενα οὐκ ἔδεχόμην. Αἴτιον δὲ, ὅτι αἰσχύνομαι δοκεῖν μὴ

D

φίλιας γε ἕνεκεν καθαρῶς, ἀλλὰ χρεῖαν τινὰ θεραπεύων ἐκάστοτε γράφειν. Ἀλλὰ με ἐκεῖνο εἰσῆλθεν

(ὃ καὶ σὲ βούλομαι διανοηθέντα, μήτοι νομίζειν ἡμᾶς ἐμπορικῶς μάλλον ἢ φιλικῶς ποιεῖσθαι τὰς διαλέξεις), ὅτι χρὴ τι διάφορον ἔχειν τὰς τῶν ἀρχόντων προσρήσεις παρὰ τοὺς ἰδιώτας. Οὐ γὰρ ὁμοίως ἐντευχτέον ἡμῖν ἱερωῶ τε ἀνδρὶ καὶ τῷ τυ-

1. Fere incredibile est quod scripturus sum scriberetur tamen veritatis causa. Etsi cupiditate omni tenebar, quam possem sapissime cum tua probitate colloquendi; postquam tamen hanc litterarum occasionem nactus sum, non accurri ad lucrum, sed hæsitavi ac me retraxi. Illud itaque ea in re mirabile est, quod quæ contingere cupiebam, ea ubi contingere, non sum amplexus. Hoc autem fuit causæ, quod puderet me videri non puræ amicitiae causa, sed aliquid utilitatis aucupantem subinde scribere. Sed illud mihi in mentem venit (quod et tu considerans velim existimes me non quæstus magis quam amicitiae causa in colloquium venire), 177 aliter præsides alloqui decere ac privatos. Non enim nobis eodem modo

(74) Ὑπόδει. Coisl. primus et Med. ὑπάροξεν.

Alias CCCCXXVII. Scripta anno 372.

.. Alias CCCLXXXIX. Scripta anno 372.

adeundus est medicus ac plebeius; neque etiam præsides eodem modo ac privatus: sed danda est opera, ut huius arte, illius auctoritate ad nostros usus perfruemur. Quemadmodum enim ad solem ambulantes, velint nolint, umbra omnino sequitur: ita et cum magistratibus colloquia quæstus quidam comitatur, levamen afflictorum. Primam igitur epistolæ causam adimpleat ipsa magnanimitatis tuæ salutatio: quod ipsum, etiamsi nullum aliud scribendi argumentum suppeteret, causam æquam esse putandum est. Salutaris igitur a nobis, vir optime, ac omni hominum generi custodiaris, præfecturas ex præfecturis gerens, et alios atque alios via administratione adjuvans. Id enim et mihi facere mos est, et tibi debetur ab iis, qui vel tantillum tuam in administranda provincia virtutem experti sunt.

2. Post votum illud, meam quoque pro misero sene precationem excipe, quem diploma regum muneribus publicis exemit; vel potius cui et ipsa ante regem senectus immunitatem necessariam dederat. Confirmasti et ipse beneficium regis, naturam reveritus, et publicis rebus providens, ut mihi videtur, ne quod periculum, homine propter ætatem desipiente, in rem publicam invehetur. Quomodo autem illum, vir admirande, alia rursus via imprudens in media negotia protraxisti? Quod enim illius nepotem nondum annos quatuor natum curæ addixisti, quid aliud est quam senem in nepote rursus de integro ad publica munera pertrahere? Nunc autem mihi rogo ætatis utriusque miseraris, et utrumque liberes ob ea quæ insunt utrique miseratione digna. Alter quidem parentes non vidit, nec cognovit, sed per alienas manus in hanc vitam ingressus est, statim a cunabulis parente utroque orbatus; alter vero tandiu in vita reservatus est, ut nullum calamitatis genus effugeret. Vidit enim filii mortem immaturam; vidit et domum successoribus destitutam: videbit autem nunc, nisi quid tua humanitate dignum cogites, solamen orbitatis in occasionem sibi innumerabilium malorum converti. Non enim puerulus in euralium album ascribetur, aut tributa colliget, aut militibus annonam suppeditabit: sed rursus necesse miseri senis canitiem dedecorari. Concede igitur gratiam et legibus consentaneam, et naturæ congruentem: iubens ut alteri quidem usque ad virilem ætatem concedatur, alter autem in lecto mortem expectet. Continua autem negotia et ineluctabilem necessitatem alii excusent. Neque enim tui moris est aut calamitosos spernere, aut leges parvi facere, aut amicis non cedere supplicibus, etiamsi te ab hominibus circumsteterint negotia.

(75) Τῷ γράφειν. Harl. et Med. τοῦ γράφειν.

(76) Προσείρησο. Ita novem mss. Editi προσείρησο.

(77) Παρανοοῦντι... κινδυνεύει. Sic mss. summo consensu. Editi παρανοοῦντι... κινδυνεύει.

(78) Ὑπιδού. Sic mss. octo. Editi ὑπὸν γού. Paulo post Coisl. primus et R g. secundus δὲ τοῦ

Ἀχόντι· οὕτε ἄρχοντι δηλονότι καὶ ἰδιώτῃ· ἀλλὰ πεπρατέον τοῦ μὲν ἐκ τῆς τέχνης, τοῦ δὲ ἀπὸ τῆς ἐξουσίας ἀπολαύειν εἰς τὰ ἡμέτερα. Ὡς περ οὖν τοῖς ἐν ἡλίῳ βαδίζουσιν ἔπεται πάντως ἡ σκιά, κὰν αὐτοὶ μὴ προέλονται· οὕτω καὶ ταῖς πρὸς τοὺς ἄρχοντας ὁμιλίαις ἀκολουθεῖ τι καὶ παρεμπόρευμα, ἡ τῶν χαμνόντων βοήθεια. Τὴν μὲν οὖν πρώτην αἰτίαν τῆς ἐπιστολῆς πληροῦται αὐτὸ τὸ προσεῖπειν σοὺ τὴν μεγαλόνοιαν· δ, κὰν μηδεμίαν πρόφασιν τῷ γράφειν (75) προσῇ, ἀγαθὸν κεφάλαιον αὐτὸ χρῆ νομίζεσθαι. Προσείρησο (76) τοῖνυν ἡμῖν, ὦ ἀριστε, καὶ φυλάττω τοῦ βίῳ παντὶ, ἄρχας ἐξ ἄρχων ἀμείβων, καὶ ἄλλοτε ἄλλους ταῖς ἐπιστάσεσιν εὐεργετῶν. Τοῦτο γὰρ ἐμοὶ τε ποιεῖν σύνθετος, καὶ σοὶ ὀφειλόμενον παρὰ τῶν καὶ κατὰ μικρὸν πεπειρημένων τῆς περὶ τὸ ἄρχειν σου ἀρετῆς.

2. Μετὰ δὲ τὴν ἐσχὴν, δέξαι καὶ τὴν ὑπὲρ τοῦ ἀθλίου γέροντος ἱκεσίαν, ὃν ἀφῆκε μὲν τῶν δημοσίων γράμματα βασιλικόν· μᾶλλον δὲ καὶ πρὸ τοῦ βασιλέως αὐτὸ τὸ γῆρας ἔδωκεν αὐτῷ τὴν ἀναγκαίαν ἀτέλειαν. Ἐβεβαίως δὲ καὶ αὐτὸς τὴν ἀνωθεν χάριν αἰδοῦ τῆς φύσεως, καὶ προμηθεῖα τῶν δημοσίων, ἐμοὶ δοκεῖν, ὥς ἀμὴ ἀνθρώπων παρανοοῦντι διὰ τὸν χρόνον κινδυνεύει (77) τι τῶν κοινῶν. Δι' ἐτέρας δὲ ὁδοὺς πάλιν πῶς αὐτὸν ἐλαθε, ὦ θαυμάσιε, παραγαγὼν εἰς τὸ μέσον; Τὸν γὰρ ὕπιδου (78) αὐτοῦ, οὕτω τέταρτον ἔτος ἀπὸ γενέσεως ἄγοντα, κελεύσας τοῦ βουλευτηρίου μετέχειν, τί ἄλλο καὶ οὐχὶ τὸν πρῆσβυτον διὰ τοῦ ἐγγόνου πάλιν ἐξ ἀρχῆς παραγαγεῖς εἰς τὰ δημόσια; Ἀλλὰ νῦν ἱκετεύομεν ἀμφοτέρων σε λαβεῖν τῶν ἡλικιῶν οἶκτον, καὶ ἀμφοτέρους ἀνεῖναι διὰ τὰ προσόντα ἑκατέρῳ ἐλασινά. Ὁ μὲν γὰρ οὐκ εἶδε (79) γονέας, οὐδ' ἐγγύρισε, ἀλλὰ δι' ἄλλοτρῶν χειρῶν εἰς τὸν βίον τοῦτον εἰσῆλθεν, εὐθύς ἐκ σπαργάνων ἀμφοτέρων ὀφρανισθεὶς· ὁ δὲ τοσοῦτον ἐταμειύθη τῷ βίῳ, ὥς μηδὲν αὐτὸν εἶδος συμφορᾶς παρελθεῖν. Ἐπειδὴ μὲν γὰρ υἱὸς τελευτήην ἔωρον· εἶδε δὲ οἶκον ἐρημον διαδόχων· ὤφεται δὲ νῦν, ἐὰν μὴ τι αὐτὸς ἄξιον τῆς σεαυτοῦ φιλανθρωπίας διανοηθῇς, τὴν παραμυθίαν τῆς ἀπαιδίας, ταύτην ἀφορμὴν αὐτῷ μυρίων γεννησομένην κακῶν. Οὐ γὰρ δῆπου τὸ παιδίον εἰς βουλευτὰς συντελέσει, ἢ ἐκλέξει τὰς εἰσφορὰς, ἢ στρατιωταῖς χορηγήσει τὸ σιτηρέσιον· ἀλλ' ἀνάγκη πάλιν τοῦ ἀθλίου γέροντος τὴν πολιὰν καταισχύνεσθαι. Ἀδὲς οὖν χάριν καὶ τοῖς νόμοις ἀκόλουθον, καὶ τῇ φύσει συμβαίνουσαν· τῷ μὲν προστάξας μέχρι τῆς τῶν ἀνδρῶν ἡλικίας συγχωρηθῆναι, τὸν δὲ ἐπὶ τῆς κλίνης ἀναμένειν τὸν θάνατον. Πραγμάτων δὲ συνέχειαν καὶ τὸ τῆς ἀνάγκης ἀπαραίτητον ἄλλοι προβαλέσθωσαν. Οὐ γὰρ δὴ τοῦ σοῦ τρόπου ἢ κακῶς πράττοντας περὶ ἰδεῖν, ἢ νόμων ὀλιγορῆσαι, ἢ φίλοις μὴ εἰσεῖ καθ' ἱκετεύουσι, κὰν τὰ ἐξ ἀνθρώπων σε περισσῇκει (80) πράγματα.

ἐγγόνου.

(79) Οὐκ εἶδε. Mss. consentiunt in hac voce. Editi οὐκ οἶδε. Paulo post Coisl. primus ἐπ' ἀμφοτέρων. Harl. et Med. ἀπ' ἀμφοτέρων.

(80) Περισσῇκει. Sic mss. codices summo consensu. Editi περισσῇκει.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΕ΄.

178 EPISTOLA LXXXV.

Quod sæpe et in conventibus et in privatis colloquiis rogaverat Basilius, ut rustici ob vectigalia jurare non cogerentur, idem nunc per litteras obtestatur.

Περὶ τοῦ μὴ δεῖν ὀρκουῖν (81).

A

De cavendo jurejurando.

Οὐ παύομεθα κατὰ πᾶσαν σύνοδον διαμαρτυρόμενοι, καὶ ἰδίᾳ ἐν ταῖς συντυχλαῖς περὶ τῶν αὐτῶν διαλεγόμενοι, ὥστε τοὺς ὄρκους ἐπὶ τοῖς δημοσίοις τελέσασθαι μὴ ἐπάγεσθαι παρὰ τῶν ἀπαιτητῶν τοῖς ἀγροῖκοις. Λειπόμενον ἦν (82) καὶ διὰ τοῦ γράμματος περὶ τῶν αὐτῶν ἐνώπιον Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων διαμαρτυρασθαι, ὅτι προσήκει παύσασθαι ὁμᾶς τὸν θάνατον ταῖς ψυχαῖς τῶν ἀνθρώπων ἐπάγοντας, καὶ ἀλλοὺς ἐπινοῆσαι τινὰς τρόπους τῶν ἀπαιτήσεων, τὰς δὲ ψυχὰς συγχωρῆσαι τοῖς ἀνθρώποις ἀτρώτους ἔχειν. Ταῦτα πρὸς σὲ γράφομεν, οὐχ ὥς σοὺ δεομένου τῆς ἐκ τῶν λόγων παρακλήσεως (οἶκον γὰρ ἔχεις τὰς περὶ τὸ φοβεῖσθαι τὸν Κύριον (83) ἀφορμὰς), ἀλλ' ἵνα διὰ σοῦ πάντες οἱ ἀναγόμενοι σου διδαχθῶσι μὴ παροργίζειν τὸν Ἄγιον, μηδὲ ἀπηγορευμένον πράγμα τῇ πονηρᾷ συνήθειᾳ εἰς ἀδιαφορίαν κατὰγειν. Καὶ γὰρ οὐτὲ ὀφελὲς τι αὐτοῖς πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις ἐκ τῶν ὄρκων ἐστὶ, καὶ ὁμολογούμενον κακὸν τῇ ψυχῇ προσλαμβάνουσιν. Ἐπειδὴ γὰρ καταμελετήσωσι (84) τὰς ἐπιτοκίας οἱ ἄνθρωποι, οὐκέτι ἑαυτοὺς ἐπιείγουσι πρὸς τὴν ἔκτισιν. ἀλλὰ ἀπάτης ὄπλον καὶ ἀναβολῆς ἀφορμὴν ἐξευρησάμενοι τὸν ὄρκον οἰονταί. Ἐπεὶ οὖν ὀφείλαν ἐπάγει τὴν ἀνταπόδοσιν τοῖς ἐπιωρκηκόσιν ὁ Κύριος, οὐχ ἔξουσι τοὺς ὑπακούοντας, τῶν ὑπευθύνων ὑπὸ τῆς τιμωρίας ἀναλωθέντων· ἔπεε διὰ μακροθυμίας ἀνέχεται ὁ Δεσπότης, ὃ προλαβὼν εἶπον, ὅτι οἱ πεπειραμένοι τῆς ἀνοχῆς τοῦ Κυρίου καταφρονουῦσιν αὐτοῦ τῆς χρηστότητος· μὴ ἀνομιέωσαν διακόντας, μηδὲ παροξυνέωσαν ἐφ' ἑαυτοὺς τὸν Θεόν. Εἴρηται ἡμῖν τὰ ἡμῖν ἐπιβάλλοντα· ὄλονται οἱ ἀπειθοῦντες.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΖ΄.

EPISTOLA LXXXVI.

Petit Basilius ut per quos direptum Dorothei presbyteri frumentum, per eosdem restitueretur.

Τῷ ἡγεμόνι (85).

C

Præposito.

Οἶδα μεγίστην καὶ πρωτὴν σπουδὴν οὖσαν τῇ τιμωρίᾳ σου πάντα τρόπον (86) χαρίζεσθαι τῷ δικαίῳ· δευτέραν δὲ τὴν καὶ τοὺς φίλους εὐποτεῖν, καὶ τῶν προσφευγόντων τῇ προστασίᾳ τῆς σῆς μεγαλονοίας ἀντιποιεῖσθαι. Πάντα τοίνυν εἰς ταυτὸν συνέδραμεν ἐπὶ τῆς παρουσίας ὑποθέσεως. Καὶ γὰρ δίκαιόν ἐστι τὸ πρᾶγμα, ὑπὲρ οὗ τὴν πρεσβείαν ποιούμεθα, καὶ ἡμῖν χαριζομένον, οὗς ἐν τοῖς φίλοις ἀριβμεῖν τοῖς

(81) *Περὶ τοῦ μὴ δεῖν.* Verbum ultimum addidimus ex Coisl. primo et Med. Tres alii codices, Harl., Reg. secundus et Coisl. secundus, sic exhibent titulum: "Ὅστε παύσασθαι τοὺς τῶν δημοσίων πράκτορας τοὺς ὄρκους τοῖς ὑποτελεῖσιν ἐπάγοντας." *Uti publicanum pecuniarum exactores desinant in jusjurandum adigere vectigales.*

(82) *Λειπόμενον ἦν.* Reg. secundus Λειπόμενον ἦν οὖν.

(83) *Τὸν Κύριον.* Ita vetusti codices quinque: editi τὸν Θεόν.

(84) *Καταμελετήσωσι.* Editi καταμελήσωσι, quod emendat Harleianus codex cum tribus aliis.

Scio maximum et primum præstantiæ tuæ studium esse, ut omni ratione juri faveas. Alterum, ut et amicis beneficias, et eos qui ad tuæ magnanimitatis patrocinium confugiant, tueare. Concurrunt itaque omnia in causa præsentis. Nam et justa res est, pro qua deprecamur; et nobis pergrata, quos inter tuos amicos numerare dignatus es; et eis debita, qui constantiæ tuæ auxilium ad inju-

(85) *Τῷ ἡγεμόνι.* Sic cum editis tres antiquissimi codices Harl., Med. et Coisl. In aliis tribus, nempe Reg. secundo et Bigot., hæc adduntur, παραθετική ὑπὲρ πρεσβυτέρων περὶ καθαρχαγῆς αἵτου, *commendatitia pro presbyteris ob frumenti direptionem.* Patet ex epistola sequenti hanc scriptam fuisse ad præpositum pagi, in quo educatus fuerat Basilius, quemque idcirco patriam appellat.

(86) *Πάντα τρόπον.* Editio Paris. κατὰ πάντα τρόπον. Sed præpositio melius deest in sex mss. et in edit. Basil.

* Alias CCCV. Scripta anno 572.

** Alias CLXXIX. Scripta anno 572.

rias quas acceperunt propulsandas implorant. Frumentum enim quod duntaxat ad necessarium vitae asum optatissimus frater Dorotheus habebat, quidem ex iis, **179** quibus rerum publicarum administratio concedita est, in Berisis diripuerunt, sive sua sponte ad hanc violentiam, sive ab aliis inducti. Verum nulla ex parte res culpa caret. Quid enim minus lēdit, qui ex se malus est, quam qui aliorum ministrat improbitati? siquidem idem damnum his qui injuria afficiuntur. Petimus igitur, ut per quos hic spoliatus est, ab his frumentum ablātum recipiat, nec eis liceat facinoris culpam in alios recidere. Quanti autem momenti est rei frumentariae penuriam effugere, tanti faciemus tuæ magnanimitatis beneficentiam, si eam conferre dignatus fueris

EPISTOLA LXXXVII.

Eadem de re scribit Basilius ad presidem, quem Eliam esse credimus.

Sine inscriptione de iisdem rebus.

Miratus sum quomodo te sequestro tantum nefas perpetratum sit in compresbyterum; adeo ut quod unicum habebat sustentandæ vitæ presidium, id ei ereptum sit. Quod autem gravissimum est illud est, quod qui hoc ausi sunt, facinoris culpam in te transferunt: quem par erat non modo non permittere, sed etiam totis viribus impedire quominus hæc committantur, maxime quidem in quosvis homines: siq̃ minus, saltem contra presbyteros, eosque quotquot idem ac nos sentiunt, ac eandem pietatis viam ineunt. Itaque, si qua tibi cura est ut me recrees; fac cito quæ acta sunt corrigantur. Potes enim, Dei dono, et hæc et his adhuc majora perficere, quibus consultum voveris. Scripsi autem et ad patriæ Præpositura: ut si sua sponte æqua facere nolverint, iudiciorum auctoritate facere cogantur.

* Alias CCCXC. Scripta anno 372.

(87) *Τοῖς σεαυτοῦ.* Med. et Coisl. primus τοῖς σεαυτοῦ. Paulo post Coisl. primus et Reg. secundus εἶχεν εἰς τὴν, etc.

(88) *Ἐν Βηρίσοις.* Coisl. primus ἐν Βηρίσοις. Paris. et Bigot. ἐν Κηρίσοις.

(89) *Τί γὰρ ἤττον.* Nulla hoc loco varietas inter editos et manuscriptos codices; sed tamen postulat sententia, ut legamus, Τί γὰρ ἤττον ἀδικεῖ ἢ ὁ οἰκόμενος πονηρὸς, ὁ ἐτέρων κακίᾳ ὑπηρετούμενος; Quid enim minus lædit quam qui sua sponte malus est, qui aliorum ministrat improbitati? Occurrit enim Basilius excusationi, qua videbantur auctores injuriæ usuri, si culpam in alios transferre possent. Ibidem editio Paris. Καὶ γὰρ τοῖς. Deest γὰρ in septem mss. et edit. Basil.

(90) *Ἀφῆρθε μὲν.* Editio Paris. addit ἐξ αὐτῶν τὸ ἀφαιρέθην, sed hæc desunt in septem mss. et in edit. Basil. in qua legitur, ἀφῆρθε μὴ ἀπολαβεῖν. Ibidem tres mss. ἀφῆρθε μὲν, per quos spoliati sumus.

(91) *Ὅσον δὲ... τοσούτων.* Sic Harl., Med., Coisl. primus cum duobus aliis. Editio ὅσον δὲ... τοσούτων.

(92) *Υπὲρ τῶν αὐτῶν.* Hunc titulum desumpsimus ex codicibus Harl., Coisl. secundo et Regie

Α σεαυτοῦ (87) κατηξίωσας· καὶ ἀφαιρόμενον τοῖς τὴν στερρότητά σου εἰς τὴν ὑπὲρ ὧν πεπνῶσθαι βοηθίαν ἐπικαλουμένοις. Ἔττον γάρ, ὅν μόνον εἶχε πρὸς τὴν ἀναγκαίαν τοῦ βίου διαγωγὴν ὁ ποθεινότητος ἀδελφὸς Δωρόθεος, διήρπασάν τινες ἐν Βηρίσοις (88), τῶν τὰ δημόσια διοικεῖν πεπιστευμένων, εἶτε ἀφ' ἐαυτῶν ἐλθόντες ἐπὶ τὴν βίαν, εἶτε καὶ ἐτέρων αὐτοῖς ὑποθεμένων. Πλὴν οὐδαμῶθεν αὐτοῖς τὸ πρᾶγμα ἀνέγκλητον. Τί γὰρ ἤττον (89) ἀδικεῖ ὁ οἰκόμενος πονηρὸς ἢ ὁ ἐτέρων κακίᾳ ὑπηρετούμενος; Καὶ τοῖς πεπνῶσιν ἡ ζημία ὅμοια. Τοῦτον ἀξιοῦμεν, δι' ὧν ἀφῆρθε μὲν (90), ἀπολαβεῖν, καὶ μὴ ἐξείναι αὐτοῖς ἐπὶ ἐτέροις τὴν αἰτίαν τῶν τετολμημένων ἀναφέρειν· ὅσου δὲ (91) ὅσον τὸ τὴν ἐκ τῆς σιτοδείας διαφυγεῖν ἀνάγκην, τοσούτου τὴν χάριν τιμησόμεθα τὴν παρὰ τῆς Β σῆς μεγαλοφυίας, ἐὰν ἀρα δοῦναι καταξιώσης.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΖ.

Ἀρεπλίγραφος ὑπὲρ τῶν αὐτῶν (92).

Ἐθαύμασα πῶς, σοῦ μεσιτεύοντος, τοσούτον ἐτολήθη κακὸν κατὰ τοῦ συμπερεσβυτέρου (93), ὥστε ἦν μόνην εἶχεν ἀφορμὴν τοῦ βίου, ταύτην διαρπασθῆναι. Καὶ τὸ δεινότερον, οἱ οἱ τοῦτο τετολμηκότας ἐπὶ σὲ τὴν αἰτίαν ὧν πεποίηκασιν ἀναφέρουσιν· ὅν οὐχ ὅπως (94) ἐπιτρέπουν τὰ τοιαῦτα γίνεσθαι, ἀλλὰ καὶ παντὶ σθένει διακυλλοῦν ἀκολουθοῦν ἦν, μάλιστα μὲν κατὰ πάντων· εἰ δ' ἄρα, κατὰ τοῦν τῶν πρεσβυτέρων, καὶ τούτων ὅσοι ἡμῖν ὁμόφυχοι, καὶ τὴν αὐτὴν τῆς εὐσεβείας ὁδὸν πορευόμενοι. Εἴ τι οὖν φροντίζεις τοῦ ἀναπαῦσαι ἡμᾶς, ταχέως διορθωθῆναι τὰ γενόμενα ποιήσον. Δύνασαι γὰρ σὺν Θεῷ καὶ ταῦτα καὶ εἰ μελῶ τούτων κατορθοῦν, οἷς ἂν ἐθέλης (95). Ἐπέστειλα δὲ καὶ τῷ ἀρχοντι τῆς πατρίδος (96), ἵνα, ἐὰν ἀφ' ἐαυτῶν (97) μὴ θελήσῃσι ποιῆσαι τὰ δίκαια, ἐκ τῆς κινήσεως τῶν δικαστηρίων ἀναγκασθῶσι ποιῆσαι.

secundo. Habent alii ἐπὶ ἐκδιχῆσαι, de ultione. Editi corrupte ἐπὶ οἰκῆσαι, Coisl. primus ἐπὶ κῆσαι.

(93) *Συμπερεσβυτέρου.* Med. et Coisl. primus πρεσβυτέρου.

(94) *Ὅν οὐχ ὅπως.* Editi his vocibus præmittunt εἰς. Quæ præpositio legitur etiam in codicibus vetustissimis Coisl. et Med. Sed in his codicibus desunt præcedentia verba ἐπὶ σὲ. Harleianum cum aliis quatuor seculis sum.

(95) *Ἐθέλης.* Coisl. primus ἐθέλεις.

(96) *Τῆς πατρίδος.* Patriam suam vocat Basilius locum, in quo educatus fuerat apud aviam suam. Eundem locum similiter designat supra initio epistolæ 8. Ait in epistola 51 se, cum pluribus in patria timentibus Deum, insolabiliter doluisse, quod Dianius formulæ Constantinopoli allatæ subscripsisset. Hunc autem presbyterum, qui in patria Basilii debebat, non alium esse perspicitur ei presbytero, qui Basilii collactaneus erat, ac domum, in qua Basilius educatus fuerat, certis conditionibus commissam administrabat, ut patet ex epistolis 36 et 37.

(97) *Ἀφ' ἐαυτῶν.* Ita sex mss. Editi ἀφ' ἐαυτῶν. Mox Coisl. primus et Med. διὰ τῆς κινήσεως.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΗ.

EPISTOLA LXXXVIII.

Hortatus fuerat Basilius civitatem ad symbolam auri comparatitii, sed cum magistratus plerique essent in agris, postulat a praeside, ut vel de auri summa aliquid interim remittat, vel tempus praestitutum proroget.

Ἀνεπίγραφος, ἐπὶ ἀπαιτητῇ χρημάτων.

Τὴν δυσκολίαν τῆς συγκομιδῆς τοῦ πραγματευτικοῦ χρυσοῦ (98) πάντων μάλιστα ἡ σὴ τιμότης κατέμαθε· καὶ τῆς πενίας ἡμῶν οὐδένα μάρτυρα τοιοῦτον ἔχομεν, ὅσον σὲ, ὃς ἐκ τῆς μεγάλης φιλανθρωπίας καὶ συνέπαθες ἡμῖν, καὶ συμπεριγένης μέχρι τοῦ παρόντος τὰ δυνατὰ, οὐδαμῶς τὸ πρῶτον τῆς ἑαυτοῦ τῶν τρόπων καταστάσεως ἐκ τῆς τῶν ἄνωθεν ἐπικειμένων ταραχῆς παρακινήσας. Ἐπεὶ οὖν ὑπολείπεται ἡμῖν ἐκ τοῦ παντὸς σταθμοῦ ὀλίγον ἐτι χρυσίον, καὶ τοῦτο ἀνάγκη ἐκ τοῦ ἐράνου, εἰς ὃν προετρεψάμεθα πᾶσαν τὴν πόλιν, συγκομισθῆναι· παρακαλοῦμέν σου τὴν ἡμερότητα μικρόν τι ἐκτείνειν ἡμῖν τὴν προθεσίμην, πρὸς τὸ καὶ τοὺς ἔξω τῆς πόλεως ὑπομνησθῆναι. Ἐν ἀγροῖς γάρ ἐστι τὸ πολλὸν τῶν ἐν τέλει, ὡς οὐδὲ αὐτὸς ἄγνοεῖς. Ἐάν μὲν οὖν ἡ δυνατόν παρὰ τοσάδε λίτρας ἐκπεμφθῇναι, τοσοῦτον γὰρ ἡμῖν ὑπολείπεται, τοῦτο γενέσθαι παρακαλοῦμέν σε· καὶ τοῦτο ἐπαποσταλήσεται ὕστερον· ἐάν δὲ πᾶσα ἡ ἀνάγκη ἀθρόον αὐτὸ παραπεμφθῇναι τοῖς θησαυροῖς, ὅπερ ἐξ ἀρχῆς ἡξιώσαμεν, πλατυτέραν ἡμῖν γενέσθαι τὴν προθεσίμην.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΘ.

EPISTOLA LXXXIX.

Litteris solatur Basilius desiderium videndi Meletii, eumque per Dorotheum obtestatur ut pro se oret, et si ad Occidentales scribendum sit, litteras dicet: se enim jam scripsisse per Sabinum, sed tanquam a synodo mittendum qui litteras perferat. Negat se apud Athanasium quidquam promovere posse nisi a Meletio ejusque sociis initium fiat communionis Athanasio offerendae.

Μελετίῳ ἐπισκόπῳ Ἀντιοχείας.

Meletio episcopo Antiochia.

Ὁ ἀγαθὸς θεὸς, παρασχόμενος (99) ἡμῖν προφάσεις προσηγοριῶν πρὸς τὴν σὴν τιμότητα, τὸ σφοδρὸν τοῦ πόθου παραμυθεῖται. Μάρτυς γὰρ αὐτὸς τῆς ἐπιθυμίας ἡμῶν, ἣν ἔχομεν εἰς τὸ θεάσασθαι σου τὸ (1) πρόσωπον, καὶ ἀπολαῦσαι τῆς ἀγαθῆς σου καὶ ψυχοφελούς διδασκαλίας. Καὶ νῦν ᾗ διὰ τοῦ εὐλαβεστάτου καὶ σπουδαιστάτου ἀδελφοῦ Δωροθέου τοῦ συνδιακόνου ἐρχομένου παρακαλοῦμέν σε προσηγομένους προσεύχασθαι ὑπὲρ ἡμῶν, ἵνα μὴ πρόσκομμα ὦμεν τῷ λαῷ, μηδὲ ἐμπόδιον ταῖς ὑμετέραις εὐχαῖς πρὸς τὸ δυσωπῆσαι τὸν Κύριον· ἔπειτα καὶ ὑπομνήσκομεν καταξιῶσαι σε πάντα τυπῶσαι διὰ τοῦ προειρημένου ἀδελφοῦ· καὶ εἰ τι (2) δεῖ ἐπισταλῆναι τοῖς κατὰ τὴν δύσιν, διὰ τὸ ὀφείλειν ἀναγκαίως καὶ δεῖ ἡμετέρου αὐτοῖς ἀπενεχθῆναι γράμματα, αὐτὸν ὑπαγορεῦσαι τὰς ἐπιστολάς. Ἡμεῖς γὰρ ἐπιτυχόντες

1. Bonus Deus occasiones nobis salutandae dignitatis tuae praebens, vehementiam desiderii demulcet. Nam testis ipse est desiderii nostri, quo flagramus, vultus tui vivendi, ac bona tua et utili animabus doctrina perfructuri. Nunc autem per religiosissimum ac optimum fratrem Dorotheum condiaconum advenientem obtestor te, in primis ut depreceris pro nobis, ne populo simus offendiculo, neque precibus vestris impedimento, quominus Dominum placetis. Deinde suggerimus etiam, ut omnia per praedictum fratrem digneris ordinare: ac si ad Occidentales scribendum est, propterea quod litterae sunt necessario etiam ab uno e nostris perferendae, has ipsas litteras dicet. Nos enim nacti diaconum Sabinum ab illis missum scripsimus ad Illyricos, et ad Italiae et Galliae epi-

(98) *Πραγματευτικοῦ χρυσοῦ.* Aurum illud vocabatur *comparatitium*, quia idcirco conferebatur, ut inde vestes militares compararentur, ut observat Gothofredus ad lib. vii *Cod. Theod.*, tit. 6, leg. 3. Nam provinciae Orientis, exceptis duabus, nempe Osroene et Isauria, non vestem ipsam militarem praebant, sed aurum compensationis gratia. Porro Valens in lege secunda ejusdem tituli, quae Marcianopoli data est anno 368, jusserat *Omnem canonem vestium ex Kal. Sept. ad Kal. Aprilis largitionibus tradi: proposita Rectori provinciae vel ejus officio condemnationis poena.* Unde patet hanc Basilii pistolam ad Rectorem Cappadociae, quem Eliam

esse non levibus de causis existimamus, scriptam esse mense Martio ac non longe ante Pascha, quod hoc anno 372 incidit in diem octavam Aprilis.

(99) *Παρασχόμενος.* Editi addunt ante hanc vocem articulum ὃ, qui deest in Coisl. utroque et tribus aliis. Deest haec epistola in codicibus Med. et Harl.

(1) *Σου τό.* Sic quatuor mss. pro eo quod erat in editis τοῦτο.

(2) *Εἰ τι.* Voculam τι addidimus ex sex mss.

* Alias CCXLIII. Scripta anno 372.

** Alias CCLXXIII. Scripta anno 373.

scopos, et quosdam alios, qui privatim ad nos litteras dederant. Consentaneum autem, ut tantquam a communi synodi mittatur aliquis, qui litteras secundas deferat, quas ipse iubeto exarari. **Δὲ ὡς ἀπὸ κοινοῦ** (5) τῆς συνόδου ἀποσταλῆναι τινα σὺν τυπωθῆναι.

2. Quod jam ad reverendissimum episcopum Athanasium attinet, probe scientem eximiam tuam prudentiam monebo, fieri non posse, ut meis litteris aliquid promoveatur, aut quidquam eorum quæ oportet perficiatur, nisi et a vobis, qui tunc ipsius communionem procrastinatis, hanc ipsam aliquo pacto accipiat. Aiunt enim ipsum omnino propendere ut nobiscum **181** conjungatur, et quidquid poterit, collaturum; sed dolere, quod et tunc dimissus sit sine communionem, et etiam **Β** promissa maneat irrita. Res autem Orientalium quomodo se habeant nequaquam profecto latet aures pietatis tuæ: ac per se ipse accuratius omnia prædictus frater enarrabit. Quem quidem dignare statim post Pascha dimittere, quia responsa Samosatis expectat: ejusque et propensam voluntatem approba, et precibus tuis corroboratum ad res propositas agendas dimitte.

EPISTOLA XC.

Declarat Basilius quantum lætitiæ perceperit, ex litteris Occidentalium, et ex adventu Sabini; a quo edoctos Occidentales de rebus Orientis tandem auxilio revivuros sperat. Quod quidem ut impetret, Orientalis Ecclesie calamitates describit. His quæ canonicè in Occidente gesta sunt assentiri se proficitur.

Sanctissimis fratribus ac episcopis Occidentalibus.

1. Bonus Deus, qui semper afflictionibus consolationes admiscet, nobis etiam nunc largitus est inter multos dolores, ut modicum aliquod solatium nancisceremur ex litteris, quas a vestra integritate reverendissimus Pater noster Athanasius acceptas ad nos transmisit, fidei rectæ testimonium et inviolabilis vestræ concordie atque conspirationis argumentum habentes, ita ut et pastores Patrum vestigia sequentes, et Domini populum cum scientia pascetes exhibeant. Hæc omnia adeo nos exhilararunt, ut mærorem nostrum solverent, et exiguum quemdam risum animis nostris concitarent, ex tristi hoc rerum statu, in quo nunc versamur. Auxit autem nobis solamen Dominus per religiosissimum illum et condiaconum Sabinum, qui et ea quæ apud vos præclare geruntur, enarrans accurate, addidit animas nostras; et de rebus nostris experien-

* Alias LXI. Scripta anno 372.

(3) *Ἐπεστελμαινεν*. Ita mss. tres: male in editis ἀποστελμαινεν, misimus, quod pugnat cum sententia Basilii.

(4) *Καὶ Γαλλίαν*. Hæc desunt in Val., et Reg. secundo et Coisl. secundo, non in Coisl. primo, et Reg. primo et Bigot. altero.

(5) *Ἀπὸ κοινοῦ*. Sic uterque Reg., et uterque Coisl. cum Bigot. altero. Editi ἀπὸ κοινῆς. Dicitur autem hoc loco commune synodi, velut apud Ciceronem commune Asiæ.

(6) *Ἡ ποιῆσαι*. Ita sex mss. Editi καὶ ποιῆσαι. Infra καὶ ἐν νῦν ἀτελεῖς. Coisl. primus καὶ ἐν ἀτελεῖς. Reg. primus et Coisl. secundus ut in textu. Negat Tillemontius Athanasium, de quo hic Basi-

Λαβίνου, τοῦ παρ' αὐτῶν ἀποσταλέντος οιακόνου, ἐπεστελμαινεν (3) πρὸς τε τοὺς Ἰλλυριοὺς καὶ πρὸς τοὺς κατὰ τὴν Ἰταλίαν καὶ Γαλλίαν (4) ἐπισκόπους, καὶ τινὰς τῶν ἰδίως πρὸς ἡμᾶς ἐπιστειλάντων. Εὐλόγον τὸν κομίζοντα δεύτερα γράμματα, ἅπερ αὐτὸς κλέυσον τυπωθῆναι.

2. Καὶ περὶ τοῦ αἰδεσιμωτάτου ἐπισκόπου Ἀθανασίου ἀκριβῶς γινώσκουσιν τὴν τελείαν σου ἐφρόνησιν ὑπομνήσκουσαι, ὅτι ἀμύχανον τοῖς παρ' ἐμοῦ γράμμασιν ἐπιδοῦναι ἢ ποιῆσαι (6) τί τῶν ὀφειλομένων, εἴην μὴ καὶ παρ' ὁμῶν, τῶν τότε τὴν κοινωνίαν αὐτοῦ ἀναβαλλομένων, δέξῃται τινα τρόπον. Αὐτὸς γὰρ λέγεται πάνυ ὠρμηθῆναι πρὸς τὸ συναρθεῖναι ἡμῖν, καὶ τὰ κατὰ δύναμιν συμβαλέσθαι, λυτῆσθαι δὲ, ὅτι καὶ τότε παρεπέμθη ἀκοινώνητος, καὶ ἐν νῦν ἀτελεῖς μένουσιν αἱ ὑποσχέσεις. Τὰ δὲ κατὰ τὴν Ἀνατολὴν ὅπως διακρίνεται οὐκ ἔλαβε πάντως τὰς ἀκοὰς τῆς θεοσεβείας σου· καὶ δι' ἐαυτοῦ δὲ ἀκριβέστερον πάντα ὁ προειρημένος ἀδελφὸς διηγῆσεται. Ὅν καταξίωσον εὐθὺς ἐκπέμψαι μετὰ τὸ Πάσχα, διὰ τὸ ἀναμείναι τὰς ἀπὸ Σαμοσάτων ἀποκρισεις· οὗ καὶ τὴν προθυμίαν ἀπόδεξαι, καὶ εὐχαῖς αὐτὸν ἐνισχύσας, πρόπεμψον εἰς τὰ προκείμενα.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ L.

Τοῖς ἀγαπητέτοις ἀδελφοῖς καὶ ἐπισκόποις τοῖς ἐν τῇ Ἀσίᾳ.

C

1. Ὁ ἀγαθὸς Θεὸς, ὁ ἀεὶ ταῖς θλίψεσι τὰς παρακλήσεις παρασκευγῶν, ἔδωκεν ἡμῖν καὶ νῦν ἐπὶ τῷ (7) πληθεῖ τῶν ἰδίων εὐρέσθαι τινὰ μετρίαν παράκλησιν ἐκ τῶν γραμμάτων, ἃ παρὰ τῆς ὁμιετέρας ὀρθότητος ὁ τιμιώτατος Πατὴρ ἡμῶν Ἀθανάσιος (8) ὁ ἐπίσκοπος δεξάμενος διεπέμψατο ἡμῖν, ὁμοῦς πίστεως μαρτυρίαν, καὶ τῆς ἀνεπηρέστου ὁμῶν ὁμονοίας καὶ συμπονοίας ἀπόδειξιν ἔχοντα, ὥστε καὶ ποιμένας ἀναδεικνύναι (9) τοῖς ἔχουσιν τὴν Πατέρων ἀκολουθοῦντας, καὶ τὴν λαὸν τοῦ Κυρίου μετ' ἐπιστήμης ποιμαίνοντας. Ταῦτα πάντα ἡὐφραν ἡμᾶς τοσοῦτον, ὥστε λύσαι ἡμῶν τὴν κατ' ἡμεῖς, καὶ μετὰ τὰς ψυχὰς ἡμῶν ἐμποιῆσαι ἀπὸ τῆς σκυθρωπῆς ταύτης τῶν πραγμάτων καταστάσεως (10), ἐν ᾗ νῦν καθεστήκαμεν. Ἐπέτεινε δὲ ἡμῖν τὴν παράκλησιν ὁ Κύριος διὰ τοῦ υἱοῦ ἡμῶν τοῦ εὐλαβεστάτου συνδιακόνου Σαβίνου, ὅς, καὶ τὰ

lius, magnum illum esse episcopum Alexandrinum. Rem expendemus in Vita Basilii; neque enim notarum angustis contineri possit.

(7) *Ἐπὶ τῷ*. Coisl. primus ἐν τῷ.

(8) *Ἀθανάσιος*. Deest nomen Athanasii in utroque Regio.

(9) *Ἀναδεικνύναι*. Reg. secundus et Coisl. secundus ἀποδεικνύναι. Ibidem editi τοῖς ἔχουσιν. Sed articulum primum sustulimus, qui melius videtur deesse in tribus mss. licet non vetustissimis. Deest etiam in editionibus Hagan. et Basil.

(10) *Καταστάσεως*. Quatuor mss. non tamen vetustissimi κινήσεως. Paulo post editi καὶ διὰ τοῦ εὐλαβεστάτου υἱοῦ καὶ, etc. Coisl. primus et Hark. ut in textu.

παρ' ὑμῖν καλὰ διηγησάμενος ἀκριβῶς, ἔδραψεν ἡμῶν τὰς ψυχὰς· καὶ τὰ ἡμέτερα δὲ, τῇ πείρᾳ μαθόν, ἐναργῶς ὑμῖν ἀναγγελεῖ, ἵνα προηγουμένως μὲν διὰ τῆς ἐκτενοῦς καὶ φιλοπόνου δεήσεως τῆς πρὸς τὸν Κύριον συναγωνιζήσθε ἡμῖν, ἔπειτα δὲ καὶ τὴν ἐνδεχομένην ὑμῖν (11) παραμυθίαν ταῖς καταπονουμέναις Ἐκκλησίαις εἰσενέγκασθαι μὴ παραιτήσθε. Κέκμηκε γὰρ τὰ ἐνταῦθα, ἀδελφοὶ τιμώτατοι, καὶ ἀπείρηκε πρὸς τὰς συνεχεῖς προσβολὰς τῶν ἐναντίων ἡ Ἐκκλησία, ὥσπερ τι πλοῖον ἐν πελάγει μέσῳ ταῖς ἐπαλλήλοις πληγαῖς τῶν κυμάτων βασανιζόμενον, εἰ μὴ τις γένοιτο ταχεῖα ἐπισκοπὴ τῆς ἀγαθότητος τοῦ Κυρίου. Ὅσπερ οὖν ἡμεῖς ἴδιον ἑαυτῶν ἀγαθὸν ποιούμεθα τὴν ὑμετέραν πρὸς ἀλλήλους σύμπνοιάν τε καὶ ἐνότητά, οὕτω καὶ ὑμᾶς παραχαλούμεν συμπαθεῖσαι ἡμῶν ταῖς διαιρέσεσι· καὶ μὴ, ὅτι τῇ θέσει τῶν τόπων διεστέκαμεν, χωρίζειν Πνεῦμα κοινωνία, εἰς τὴν ἐνὸς σώματος ἡμᾶς συμφωνίαν ἀναλαμβάνειν.

2. Γνώριμα δὲ τὰ θλίβοντα ἡμᾶς, κἂν ἡμεῖς μὴ λέγωμεν· εἰς πᾶσαν γὰρ τὴν οἰκουμένην λοιπὸν (12) ἐξήχεται. Καταπεφρόνεται δὲ τῶν Πατέρων δογματὰ· ἀποστολικά παραδόσεις ἐξουθενούνται (13)· νεωτεροποιῶν ἀνθρώπων ἐφευρέματα ταῖς Ἐκκλησίαις ἐμπολιτεύεται· τεχνολογοῦσι λοιπὸν, οὐ θεολογοῦσιν οἱ ἄνθρωποι· ἡ τοῦ κόσμου σοφία τὰ πρωτεῖα φέρεται, παρωταμένη τὸ καύχημα τοῦ σταυροῦ. Ποιμένες ἀπελαύνονται, ἀντείσανγονται δὲ λύκαι· βαρεῖς, διασπώντες τὸ ποίμνιον τοῦ Χριστοῦ, (14) Οἰκοὶ εὐκτήριοι, ἔρημοι τῶν ἐκκλησιαζόντων· αἱ ἐρημίαι πλήρεις τῶν ὀδυρομένων. Οἱ πρεσβύτεροι ὀδύρονται, τὰ παλαιὰ συγκρίνοντες τοῖς παροῦσιν· οἱ νέοι ἔλαινότεροι, μὴ εἰδότες οἶον ἐστέρηνται. Ταῦτα ἱκανὰ μὲν κινήσαι πρὸς συμπάθειαν (15) τοὺς τὴν Χριστοῦ ἀγάπην πεπαιδευμένους· συγκρινόμενος δὲ τῇ ἀληθείᾳ τῶν πραγμάτων ὁ λόγος παρὰ πολὺ (16) τῆς ἀξίας αὐτῶν ἀπολείπεται. Εἴ τι οὖν παραμυθιον ἀγάπης, εἴ τις κοινωνία Πνεύματος, εἴ τινα σπλάγχνα οἰκτιρμῶν, κινήσθε πρὸς τὴν ἀντιλήψιν ἡμῶν. Λάβετε ζῆλον εὐσεβείας, ἐξέλεσθε ἡμᾶς τοῦ χειμῶνος τοῦτου. Αἰδέσθω καὶ παρ' ἡμῖν μετὰ παρήρησις τὸ ἀγαθὸν ἐκείνο κήρυγμα τῶν Πατέρων, τὸ καταστρέφον μὲν τὴν δυσώνυμον αἵρεσιν τὴν Ἀρείου, οἰκοδομοῦν (17) δὲ τὰς Ἐκκλησίας ἐν τῇ ὑγιαίνουσῃ διδασκαλίᾳ ἐν ᾗ ὁ Υἱὸς ὁμοούσιος ὁμολογεῖται τῷ Πατρὶ, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ὁμοτίμως συναριθμεῖται τε καὶ συλλατρεῖται· ἵνα ἦν ὑμῖν ἔδωκεν ὁ Κύριος ὑπὲρ τῆς ἀληθείας παρήρησιαν, καὶ τὸ ἐπὶ τῇ ὁμολογίᾳ τῆς θείας (18) καὶ σωτηρίου Τριάδος καύχημα, τοῦτο καὶ ἡμῖν διὰ τῶν ὑμετέρων εὐχῶν καὶ τῆς συνεργίας ὑμῶν χρηστέται. Τὸ δὲ καθέκα-

lia edoctus, perspicue vobis enuntiabit; ut primum quidem constanti et vehementi ad Dominum prece nobiscum decertetis; deinde vero ut et pro viribus solatium Ecclesiis afflictae afferre ne recusetis. Nam hic omnia fatiscunt, fratres reverendissimi; et deficit ad continuos adversariorum assultus Ecclesia, non secus ac navigium quoddam in medio mari fluctuum impulsibus sibi invicem succedentibus agitatum; nisi Dei nos bonitas cito visitet. Quemadmodum igitur proprium ipsorum bonum ducimus, vestram inter vos concordiam et unitatem; ita et rogamus, ut nostrarum vos dissensionum misereatur; nec, quia locorum situ dissitum, nos a vobis sejungatis, sed quia Spiritus communione conjungimur, nos in unius corporis concentum admittatis.

ἡμᾶς ἀπ' ἑαυτῶν, ἀλλ' ὅτι ἐνούμεθα τῇ κατὰ τὸ

2. Notæ autem calamitates nostræ, vel nobis tacentibus: siquidem per totum terrenum orbem **182** jam personuerunt. Contempnunt Patrum dogmata; nullo numero habentur apostolicæ traditiones; novatorum inventa regnant in Ecclesiis: de cætero homines verborum artifices sunt, non theologi; primas tenet mundi sapientia, expulsa crucis gloriatione. Abactis pastoribus introducuntur lupi graves, qui Christi gregem discerpunt. Domus orationis destituitur concionatoribus, solitudines lamentantibus refertæ. Seniores lugent, dum antiqua comparant cum presentibus; juniores miserabiliores sunt, quolibus privati sint, ignorantes. Atque hæc quidem apta ad eorum commiserationem commovendam, qui Christi dilectionem edocti sunt; sed comparatus cum rerum veritate sermo longe ab ipsarum magnitudine abest. Si quod igitur solatium dilectionis, si qua communicatio Spiritus, si qua commiserationis viscera, ad ferendas nobis suppetias concitemini. Arripite stadium pietatis: nos ex hac tempestate eripite. Proferatur et apud nos libere bona illa Patrum promulgatio, infamem Arii hæresim evertens, Ecclesias vero in sana doctrina edificans, in qua Filium Patri consubstantialem constitemur, atque Spiritus sanctus pari honore simul et numeratur, et adoratur; ut quam vobis Dominus dedit pro veritate libertatem, et in divinæ salutarisque Trinitatis confessione gloriationem, hanc et nobis per vestras preces opemque vestram largiatur. Cæterum ille ipse, quem jam dixi, diaconus singula dilectioni vestræ nuntiabit. Omnibus autem quæ canonice a vestra præstantia acta sunt,

(11) *Πρὸς συμπάθειαν*. Ita tres mss. vetustissimi: editi eis *συμπάθειαν*.

(16) *Παρά πολὺ*. Beest præpositio in utroque Regio et Coisl. secundo. Ibidem editi *ἀπολείπεται*. Mss. ut in contextu. Paulo post Reg. uterque et Coisl. secundus et *τι σπλάγχνον οἰκτιρμῶν*.

(17) *Οἰκοδομεῖν*. Ita Coisl. primus et Med. cum tribus aliis. Editi *στερεοῦν*. Harl. cum uno ex Regiis *οἰκονομοῦν*.

(18) *Τῆς θείας*. Ita septem mss. Editi *τῆς ἀληθείας*.

(11) *Υμῶν*. Tres vetustissimi codices ἡμῖν. Deest ea vox in quatuor aliis mss. Paulo post editio Paris. et vetustissimi codices τὰ ἐνταῦθα, deest vocula in aliis quatuor mss. et editionibus Hagan. et Basil.

(12) *Λοιπὸν*. Deest ea vox in quatuor mss. non tamen vetustissimis, in quibus etiam legitur *ἐκτέλονται*.

(13) *Ἐξουθενούνται*. Tres Regii codices et Coisl. secundus *ἐξουθενούνται*, νεωτέρων ἀνθρώπων. Paul. post Med. et Harl. καὶ οὐχὶ θεολογοῦσιν

(14) Vid. Addenda.

assensi sumus, apostolicum vestrum rectae doctrinae studium laudantes.

κατονικῶς παρὰ τῆς ὑμετέρας τιμιότητος συνεθέμεθα, τὴν ἀποστολικὸν ὑμῶν ζῆλον ὑπὲρ τῆς ὀρθο-δοξίας ἀποδεξάμενοι.

EPISTOLA XCI.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΛΑ'.

Valeriani litteris respondet, eumque per Sabinum salutari, et obtestatur, ut oret pro miseri Ecclesiae Orientalis rebus; quibus sanandis necessarium esse docet Occidentis auxilium.

Valeriano, Illyricorum episcopo.

Grates Domino largienti nobis, ut dilectionis vester fructum in tua puritate videamus: qui scilicet adeo corpore se junctus, nobis te per epistolam conjunxisti, nosque spirituali tuo et sancto desiderio complexus, non enarrabilem quemdam amorem animis nostris indidisti. Nam reipsa vim didicimus Proverbii illius: *Ut anima sitienti aqua frigida, ita nuntius bonus de terra longinqua*. Magna enim est apud nos fames charitatis, frater colendissime. Causa autem manifesta, nimirum eo quod multiplicata sit iniquitas, multorum refrixit charitas. Eam ob causam et litteras tuas plurimi fecimus, et vices rependimus tibi per eundem virum religiosissimum condianostrum nostrum 183 et fratrem Sabinum: per quem et tibi nosmet notos facimus, et te obsecramus, ut in precibus pro nobis invigiles, ut tandem aliquando rebus nostris Deus sanctus tranquillitatem ac quietem impertiat, et ventum hunc ac mare increpet; ita ut liberemur ex illo aestu et perturbatione in qua nunc constituti sumus, summam semper submersionem expectantes. Sed id nobis magnifice Deus in presenti indulsit, ut vos audiremus summo consensu et unitate inter vos esse conjunctos, ac veritatis doctrinam sine impedimento apud vos annuntiari: siquidem aliquando (si modo non jam conclusum est hujus mundi tempus, sed adhuc vitae humanae dies supersunt) necesse est, ut fidem renovetis Orienti, et honorum quae ab eo accepistis, remunerationem eidem in tempore persolvatis. Nam sana apud nos pars, quaeque majorum pietatem fuerit, non parum fatiscit; diabolo multis ac variis artificiorum assultibus pro sua ipsius astutia eam concutiente. Utinam autem vestris precibus, qui Dominum diligitis, exstinguatur prava illa et populorum deceptor erroris Ariani haeresis; reluceat autem bona Patrum nostrorum doctrina, qui Nicæam convenerunt, adeo ut consentanea salutari baptismati glorificatio adimpleatur beatæ Trinitati. Πατέρων ἡμῶν διδασκαλία, τῶν συνελθόντων κατὰ τὴν Νίκαιαν, ὥστε σύμφωνον τῷ σωτηρίῳ βαπτισματι τὴν δοξολογίαν ἀποπληροῦσθαι τῇ μακαρίᾳ Τριάδι.

* Prov. xiv, 25.

* Alias CCCXXIV. Scripta anno 572. Quam dulce Basilio cum episcopis longe remotis charitate conjungi.

(19) Τὸ δὲ καθέκαστον. Hæc et quæ sequuntur essunt in pluribus mss., non tamen in tribus vetustissimis.

(20) Ἰλλυριῶν. Harl. et Reg. secundus ac Coisl. secundus Ἰλλυριχοῦ. Perspicuum est Aquileiam hic designari, cujus episcopus erat Valerianus.

(21) Τῷ Κυρίῳ. Codices nonnulli τῷ Θεῷ.

Ὁναλεριανῷ, ἐπισκόπῳ Ἰλλυριῶν (20).

Χάρις τῷ Κυρίῳ (21), τῷ δόντι ἡμῖν ἀρχαίας ἀγάπης καρπὸν ἰδεῖν ἐν τῇ σῇ καθαρότητι. ὅς γε τοσοῦτον διεσῶς τῷ σώματι, συνήψας ἡμῖν σεαυτὸν διὰ γράμματος, καὶ τῷ πνευματικῷ σου καὶ ἀγίῳ πόθῳ περιπτυσσάμενος ἡμᾶς, ἀμύθητόν τι (22) φάτρων ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν ἐνεποίησας. Ἔργῳ γὰρ ἐμάθομεν τῆς παροιμίας τὴν δύναμιν, ὅτι Ὡς περ ψυχῇ διψῶσα ψυχρὸν ὕδωρ, οὕτως ἀγγελία ἀγαθὴ ἐκ τῆς (23) μακρόθεν. Δεινὸς γάρ ἐστι παρ' ἡμῖν λιμὸς ἀγάπης, ἀδελφε ἐτιμώτατε. Καὶ ἡ αἰτία πρόδηλος, ὅτι διὰ τὸ πληθυνθῆναι τὴν ἀνομίαν ἐφύγη (24) τῶν πολλῶν ἡ ἀγάπη. Διὰ τοῦτο καὶ πολλοὺ ἄξιον ἡμῖν ἐφάνη τὸ γράμμα, καὶ ἀμειβόμεθα σε διὰ τοῦ αὐτοῦ ἀνδρὸς τοῦ εὐλαβεστάτου συνδιακόνου ἡμῶν καὶ ἀδελφοῦ Σαβίνου· δι' οὗ καὶ γνωρίζομέν σοι ἑαυτοὺς, καὶ παρακαλοῦμέν σε ἐπαγρυπνεῖν ταῖς ὑπὲρ ἡμῶν προσευχαῖς· ἵνα δι' ποτε ὁ ἅγιος Θεὸς καὶ τοῖς ἐνταῦθα πράγμασι γαλήνην καὶ ἡσυχίαν, καὶ ἐπιτιμήσῃ τῷ ἀνέμῳ τούτῳ καὶ τῇ θαλάσῃ· ὥστε παύσασθαι ἡμᾶς τοῦ σάλλου καὶ τῆς ἀνατροπῆς, ἐν ᾗ νῦν καθεσθῆκαμεν, ἀεὶ καταποντισθήσεσθαι (25) παντελῶς ἀναμένοντες. Ἀλλὰ τοῦτο μεγάλως ἐν τοῖς παροῦσιν ὁ Κύριος ἡμῖν ἐχαρίσατο, τὸ ὑμᾶς ἀκοῦειν ἐν ἀκριβεῖ συμφωνίᾳ καὶ ἐνότητι εἶναι πρὸς ἀλλήλους, καὶ ἀκωλύτως παρ' ὁμῖν τὸ κήρυγμα τῆς εὐσεβείας περιαγγέλλεσθαι· ὅτε δὲ ποτε γὰρ (εἴπερ μὴ συγκέχλειται λοιπὸν ὁ χρόνος τοῦ κόσμου τούτου, ἀλλ' ἔτι ἡμέραι τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς ὑπολείπονται) ἀνάγκη παρ' ὑμῶν ἀνανεωθῆναι τὴν πίστιν τῇ Ἀνατολῇ· καὶ ὧν ἐλάβετε παρ' αὐτῆς ἀγαθῶν, τούτων ἐν καιρῷ παρασχέσθαι αὐτῇ τὴν ἀντίδοσιν. Τὸ γὰρ ὑγιαῖνον ἐνταῦθα μέρος, καὶ τὴν τῶν πατέρων εὐσέθειαν ἐκδικοῦν, ἱκανῶς κέκμηκε, πολλάκις καὶ ποικίλαις μηχανημάτων προσβολαῖς ἐν τῇ ἑαυτοῦ μεθοδείᾳ τοῦ διαβόλου αὐτὸ κατασεισάντος. Ἀλλ' εὐχαῖς ὑμετέραις τῶν ἀγαπώντων τὸν Κύριον, σεοσθείη μὲν ἡ πονηρὰ καὶ λασπράνος αἵρεσις τῆς Ἀρείου κακοδοξίας· ἀναλάμψει δὲ ἡ ἀγαθὴ τῶν

(22) Ἀμύθητόν τι. Coisl. primus et Med. ἀμύθητον τὸ φάτρων.

(23) Ἐκ τῆς. Med. et Harl. cum aliis quatuor habent ἐκ γῆς.

(24) Ἐψύγη. Tres vetustissimi codices φυγήσεται, refrigeret.

(25) Καταποντισθήσεσθαι... μεγάλως. Ita vetustissimi tres codices cum duobus aliis. Editi καταποντίζεσθαι... μέγας.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΛΒ΄.

EPISTOLA XCH.

Orientalis ad scribendum impellit non solum solatium in narrandis ærumnis; sed etiam spes illa, Occidentales tandem auxilio venturos, ubi de rebus Orientis ex Sabino cognoverint. Describunt calamitates Orientis, ut his permoti Occidentales episcopi militanti, qui et hæresis progressus coercerent et pacem inter ipsos catholicos reconcilient.

Πρὸς Ἰταλοὺς καὶ Γάλλους.

A

Ad Italos et Gallos.

1. Τοῖς θεοφιλεστάτοις καὶ ὁσιωτάτοις ἀδελφοῖς συλλειτουργοῖς κατὰ τὴν Ἰταλίαν καὶ Γαλλίαν ὁμοφύχοις ἐπισκόποις Μελέτιος, Εὐσέβιος, Βασίλειος, Βάσσος, Γρηγόριος, Πελάγιος, Παῦλος, Ἀνθίμος, Θεόδοτος, Βίθος, Ἀβραάμιος, Ἰοβίνος (26), Ζήνων, Θεοδώρητος, Μαρκιανὸς, Βάραχος, Ἀβραάμιος, Λιδάνιος, Θαλάσσιος, Ἰωσήφ, Βοηθὸς, Ἰάτριος, Θεόδοτος, Εὐστάθιος, Βαρσούμας, Ἰωάννης, Χοσρόης, Ἰωσάκης, Νάρσης, Μάρις, Γρηγόριος, Δαφνός, ἐν Κυρίῳ χαίρειν. Φέρει μὲν τινα παραμυθίαν ταῖς ὀδυνωμέναις ψυχαῖς καὶ στεναγμοῦς πολλάκις ἐκ βάθους τῆς καρδίας ἀναπνεύμενος, καὶ πού καὶ δάκρυον ἀποστάξαν τὸ πολὺ τῆς θλίψεως διεφόρησεν· ἡμῖν δὲ οὐχ, ὅσον (27) στεναγμοῦς καὶ δάκρυον, παραμυθίαν ἔχει τὸ ἐξεῖπναι ἡμῶν τὰ πάθη πρὸς τὴν ἀγάπην ὑμῶν· ἀλλὰ τις ἡμᾶς καὶ ἐλπίς χρηστοτέρα θάλπει, ὥς τάχα ἂν, εἰ ἐξαγγελιαίμεν ὑμῖν τὰ λυπούντα ἡμᾶς, διαναστήσαιμεν (28) ὑμᾶς πρὸς τὴν ἀντιληψὶν ἡμῶν, ἣν πάλαι μὲν προσεδόκησαμεν παρ' ὑμῶν ταῖς κατὰ τὴν Ἀνατολὴν Ἐκκλησίαις γενήσεσθαι, οὐδέπω (29) δὲ τετυγχάμεν, πάντως τοῦ ἐν σοφίᾳ (30) τὰ ἡμέτερα διοικούντος Θεοῦ, κατὰ τὰ ἀθεώρητα αὐτοῦ τῆς δικαιοσύνης κρίματα, πλείονι χρόνῳ παραταθῆναι ἡμᾶς ἐν τοῖς πειρασμοῖς τούτοις οἰκονομήσαντος. Οὐ γὰρ δὴπου ἠγνοήσατε τὰ καθ' ἡμᾶς, ἀδελφοὶ τιμωτάτοι, ὧν ἡ ἀκούη καὶ ἐπὶ τὰ ἔσχατα τῆς οἰκουμένης ἐξέδραμεν (31)· οὐδὲ ἀσυμπαθεῖς πού ὑμεῖς πρὸς τοὺς ὁμοφύχους τῶν ἀδελφῶν, μαθηταὶ ὑπάρχοντες τοῦ Ἀποστόλου, τοῦ πληῖρωμα εἶναι τοῦ νόμου τὴν πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπην διδάσκοντος. Ἀλλ', ὅπερ εἴπαμεν, ἐπέσχεν ὑμῶν τὴν ὁρμὴν ἡ δικαία τοῦ Θεοῦ κρίσις, ἐκκληρωθῆναι ἡμῖν τὴν διατεταγμένην ἐπὶ ταῖς ἁμαρτίαις ἡμῶν θλίψιν ἐπιμετροῦσα (32). Ἀλλὰ νῦν γούν, καὶ πρὸς τὸν ὑπὲρ τῆς ἀληθείας ζῆλον, καὶ τὴν ἡμετέραν συμπαθειαν, διαναστήναι ὑμᾶς παρακαλοῦμεν, πάντα μαθόντας, καὶ ὅσα πρὸς τοῦτου τῆς ὁκλας ὑμῶν διέφυγε, παρὰ

1. Religiosissimis ac sanctissimis fratribus ministris in Italia et Gallia unanimis episcopis Meletius, Eusebius, Basilius, Bassus, Gregorius, Pelagius, Paulus, Anthimus, Theodotus, Vitus, Abrahamius, Jovinus, Zenon, Theodoretus, Marcanus, Barachus, Abrahamus, Libanius, Thalassius, Joseph, Boethus, Iatrius, Theodotus, Eustathius, Barsumas, Joannes, Chosroes, Isaacia, Narses, Maris, Gregorius, Daphnus, in Domino salutem. Affert aliquid solatii afflictis animis ipsum suspirium sæpius ex imo corde ductum, ac lacrymarum erumpens vim afflictionis repellit. Nobis autem non, ut suspirium et lacrymæ, solatium affert mala nostra charitati vestræ narrare: sed præterea nos sovet melior quædam spes, forsitan 184 fore ut, si dolores nostros vobis denuntiaverimus, excitemus vos ad ferendam nobis opem, quam quidem Ecclesiis Orientalibus a vobis adfuturam jampridem speravimus, necdum tamen sumus assecuti; Deo, qui omnia in sapientia moderatur, omnino secundum arcana justitiæ suæ judicia, ut in his temptationibus diutius detineamur, dispensante. Non enim ignorastis, fratres reverendissimi, res nostras, quarum fama ad extremas etiam orbis terrarum partes pervenit: neque certe affectum omnem exultis erga unanimes fratres, cum discipuli sitis Apostoli, qui proximi dilectionem legis complementum esse docet. Sed, quod jam diximus, inhibet vestram alacritatem justum Dei judicium, quod constitutam ob peccata nostra afflictionem nobis plene admittitur. Vos tamen adhortamur, ut nunc saltem et ad veritatis studium, et ad nostri commiserationem excitemini, ubi omnia didiceritis, etiam quæcunque antea aures vestras effugere, a religiosissimo fratre nostro condiacono Sabino, qui poterit vobis ea quoque, quæ epistolam prætereunt, per se ipse enarrare: per quem exhorta-

(26) Ἰοβίνος. Sic Harlæanus cum utroque Coisl. et Reg. secundo. Vaticanus Ἰουβίνος. Editi Σαβίνος. Paulo post tres codices, nempe Vat., Coisl. secundus et Reg. secundus, habent Ἀτρεῖος pro Ἰάτριος. Idem Coisl. secundus et Reg. secundus Χρυσορόης non Χοσρόης. Ἰσαάκης pro Ἰωσάκης legitur in Reg. secundo. Ἰσαάκις in Coisl. secundo. Harl. Ἰώσακις. De episcopis, quorum nomina huic epistolæ præscribuntur, agemus in Vita S. Basilii. Sed interim observabo post ultimum nomen, quod est Daphnus, male in editis addi καὶ οἱ λοιποί, et reliqui: quibus ex verbis colligit Tillemontius multos alios subscripsisse. Sed hæc desunt in Coisl. utroque, Harl., Reg. secundo et Vat. Leguntur in Regio primo, sed causa in promptu est. Cum enim in hoc codice tria tantum priora nomina recenseantur, monendum fuit alia fuisse prætermissa. Similiter in codice Mediceo post octo episcoporum nomina, additur, καὶ οἱ εἰς αὐτοὺς ἀδελφοί, et qui cum eis fratres. Hinc perspicitur quomodo error obreperit. Nam cum vetustæ editiones tres tantum

episcopos numerarent; Parisiensis, quæ lacunam explevit, immerito relinquit, quod in aliis ob vitium, quo carebat ipsa, additum fuerat.

(27) Οὐχ, ὅσον. Regius uterque et Coisl. secundus οὐχ ὅσην. Paulo post Vat., Reg. secundus et Coisl. secundus τῇ ἀγάπῃ ὑμῶν.

(28) Διαναστήσαιμεν. Ita Med. et Coisl. primus. Duo alii διαναστήσωμεν. Harl. διαναστήσαντες. Editi διαναστήσομεν.

(29) Οὐδέπω. Ita mss. sex. Editi οὐδέποτε.

(30) Τοῦ ἐν σοφίᾳ. Editi πού τοῦ τὰ πάντα ἐν σοφίᾳ. Sed deest πού in Harl. et Coisl. primo. Deest etiam τὰ πάντα in Vat., Reg. primo et duobus aliis, et editione Haganoensi.

(31) Ἐπὶ τὰ... ἐξέδραμεν. Ita tres vetustissimi codices, et paulo post ὅπερ εἴπαμεν. Editi εἰς τὰ... διέδραμεν, et ὅπερ. Editio Haganoensis εἴπωμεν.

(32) Ἐπιμετροῦσα. Ita sex mss. Editi ἐπιμετροῦσασα. Hagani. ἐπιμετροῦσαι.

Alias LXIX. Scripta anno 372.

mur vos, ut viscera induatis miserationis, omni-
que deposita segnitie laborem dilectionis suscipia-
tis, et neque via: longitudinem, neque domesticas
occupationes, neque aliud quidquam humanum
cogitatis.

κόπον τῆς ἀγάπης· καὶ μήτε ὁδοῦ μήκος, μήτε τὰς
ὁπολογίσασθαι.

2. Neque enim Ecclesia una periclitatur; neque
duæ aut tres in gravem hanc tempestatem delapsæ.
Nam ferme a sinibus Illyrici usque ad Thebaidem
hæresis malum depascitur. Cujus prava semina
prius quidem infamis Arius jecit: altis autem ra-
dicibus firmata a pluribus, qui Arium inter et
nostram ætatem interjecti impietatem studiose ex-
coluere, nunc exitiosos fructus protulerunt. Nam
pietatis eversa sunt dogmata: confusæ Ecclesiæ
leges. Hominum Dominum non timentium ambitio
in præfecturas insilit, jamque aperte præmium impietatis
principatus propositus est, ita ut qui graviores
blasphemias ruciatus est, dignior habeatur, qui
populo episcopus præsit. Perit gravitas sacerdota-
lis: defecere qui gregem Domini cum scientia
pascant: ambitiosis pauperum pecunias in pro-
prios usus et in munus largitiones semper in-
summentibus. Evanuit accurata canonum disciplina;
peccandi multa libertas. Nam qui hominum studiis
ad principatum deveniunt, in hoc ipso studii gra-
tiam rependunt, quod omnia ad voluptatem indul-
geant peccantibus. Perit iudicium æquum: quisque
ex sui cordis voluntate ambulat. Nequitia modum
nullum habet: exleges populi: deest præpositis
dicendi libertas. 185 Servi enim eorum, a quibus
collatum beneficium, qui hominum opera sibiipsis
dominatum compararunt. Jam quoque et illud
mutui belli telum a quibusdam, defensio videlicet
doctrinæ sanæ, excogitatum est: et dum privata
odia occultant, pro veritate se odisse simulant.
Alii vero, dum fugiunt ne turpissimis criminibus
arguantur, populis furorem ad mutuam discordiam
inspirant, ut communibus malis res suas obum-
brent. Quapropter et implacabile est hoc bellum:
iis qui mala egere, communem pacem, ut occulta
ipsorum dedecora detegentem, metuentibus. Ob
hæc ridet increduli, fluctuant qui firmiter non
credunt: fides est ambigua, offunditur animis igno-
ratio, eo quod veritatem imitentur, qui doctrinam
in malitia adulterant. Silent enim piorum ora: so-
luta vero blasphemia omnis lingua: profanata sunt
sancta; fugiunt precationis domos populi saniores,
ut impietatis scholas, ac in solitudinibus ad Domi-

Α τοῦ εὐλαβεστάτου ἀδελφοῦ ἡμῶν τοῦ συνδιακόνου Σα-
βίνου, ὃς δυνήσεται ὑμῖν καὶ ὅσα τὴν ἐπιστολὴν δια-
φεύγει παρ' αὐτοῦ διηγήσασθαι· δι' οὗ παραχα-
λοῦμεν ὑμᾶς ἐνδύσασθαι σπλάγγνα οἰκτιρμοῦ (35),
καὶ ἀποθέσθαι μὲν πάντα δίκον, ἀναλαβεῖν δὲ τὸν
κατ' οἶκον ἀσχολίας, (34) μὴτ' ἄλλο τι τῶν ἀνθρωπίνων

Γ 2. Οὐ γὰρ περὶ μιᾶς Ἐκκλησίας ὁ κίνδυνος, οὐδὲ
δύο ἢ τρεῖς αἱ τῷ χαλεπῷ τούτῳ χειμῶνι παραπι-
σοῦσαι (35). Σχεδὸν γὰρ ἀπὸ τῶν ὄρων τοῦ Ἰλλυρι-
κοῦ μέχρι Θηβαΐδος τὸ τῆς αἰρέσεως κακὸν ἐπινέ-
μεται. Ἦς τὰ πονηρὰ σπέρματα πρότερον μὲν ὁ
δυσώνυμος Ἀρειὸς κατεβάλετο· ῥιζωθέντα δὲ διὰ
βάθους ὑπὸ πολλῶν τῶν ἐν μέσῳ φιλοπόνως τὴν
Β ἀσέβειαν γεωργησάντων, νῦν τοὺς φοροποιοὺς κάρ-
πους ἐξεβάλασθαι (36). Ἀνατίτραπται μὲν γὰρ τὰ
τῆς εὐσεβείας δόγματα, συγκέχυνται δὲ Ἐκκλησίας
θεσμοί. Φιλαρχία δὲ τῶν μὴ φοβουμένων τὸν Κύριον
ταῖς προτάσεσιν ἐπιπηδῶσι· καὶ ἐκ τοῦ προφανοῦς
λοιπὸν ἄθλον δυσσεβείας ἡ προεδρία πρόκειται· ὥστε
ὁ τὰ χαλεπώτερα βλασφημίας εἰς ἐπισκοπὴν (37)
λαοῦ προτιμότερος. Οἴχεται σεμνότης ἱερατικῇ· ἐπι-
λελοίπασιν οἱ ποιμαίνοντες μετ' ἐπιστήμης ποίμνιον
τοῦ Κυρίου· οἰκονομίας πτωχῶν εἰς ἰδίᾳ ἀπολαύ-
σεις καὶ δώρων διανομὰς παραναλισκόντων αἶν (38)
τῶν φιλαρχούντων. Ἡμαῦρωται κανόνων ἀκρίβεια·
ἐξουσία τοῦ ἀμαρτάνειν πολλή. Οἱ γὰρ διὰ σπουδῆς
ἀνθρωπίνης (39) παρελθόντες ἐπὶ τὸ ἀρχεῖν ἐν αὐτῷ
τούτῳ τῆς σπουδῆς τὴν χάριν ἀνταναπληροῦσι, τῷ
C πάντα πρὸς ἡδονὴν ἐνδιδόνα (40) τοῖς ἀμαρτάνουσιν.
Ἀπόλωλε κρίμα δίκαιον· πᾶς τις τῷ βελήματι τῆς
καρδίας αὐτοῦ πορεύεται. Ἡ πονηρία ἄμετρος, οἱ
λαοὶ ἀνοουθῆντοι, οἱ προεστῶτες ἀπαρρήσιαστοι.
Δούλοι γὰρ τῶν δεδωκότων τὴν χάριν, οἱ δι' ἀνθρώ-
πων αὐτοῖς τὴν δυναστείαν κατακτησάμενοι. Ἡδὴ
δὲ καὶ ὄπλον τιτὶ τοῦ πρὸς ἀλλήλους πολέμου ἡ ἐκ-
δίκησις ὤφθη τῆς ῥηθοδοξίας, ἐπινενόηται· καὶ τὰς
ἰδίᾳς ἐχθρας ἐπικρυφάμενοι, ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας
ἐχθραίνειν κατασχηματίζονται. Ἄλλοι δὲ, τὸν ἐπὶ
τοῖς αἰσχίοις ἐκκλίνοντες ἐλεγχον, τοὺς λαοὺς εἰς
τὴν κατ' ἀλλήλων φιλονεικίαν ἐκμαίνουσιν, ἵνα τοῖς
κοινοῖς κακοῖς τὸ καθ' αὐτοὺς συσχεῖται. Διὸ καὶ
ἀσπονδός ἐστιν ὁ πόλεμος οὗτος, τῶν τὰ πονηρὰ
ἐργασμένων τὴν κοινὴν εἰρήνην, ὡς ἀποκαλύπτουσιν
D αὐτῶν τὰ κρυπτὰ τῆς αἰσχύνης, ὑφορμωμένων. Ἐπὶ
τούτοις γελῶσιν οἱ ἄπιστοι, σαλεύονται οἱ ὀλιγόπι-
στοι· ἀμφίβολος ἡ πίστις, ἄγνοια κατακέχυται τῶν
φυγῶν, διὰ τὸ μισεῖσθαι (41) τὴν ἀλήθειαν τοὺς
δολοῦντας τὸν λόγον ἐν κήκουργίᾳ. Σιγᾷ μὲν γὰρ τὰ
τῶν εὐσεβούντων στόματα· ἀνέιται δὲ πᾶσα βλά-

(35) Οἰκτιρμοῦ. Ita quinque mss. Editi οἰκτιρ-
μῶν. Paulo post editi ἀνθρωπικῶν. Med., Harl.,
Coisl. primus et Reg. secundus ut in textu.

(34) Vide Addenda.

(35) Παραπισσοῦσαι. Ita tres vetustissimi mss.
Editi περιπεσοῦσαι. Non multo post editi κατεβάλ-
λετο. Coisl. primus, Harl. et Reg. secundus κατε-
βάλετο.

(36) Ἐξεβάλασθαι. Ita Medicæus codex, accu-
ratius quam editi ἐξεβάλασθαι.

(37) Ἐπισκοπῇ. Sic mss. et editio Haganoon.
Aliæ ἐπίσκοπον.

(38) Ἀεὶ. Pro hac voce habent Med. et Harl.
πάντα.

(39) Διὰ σπουδῆς ἀνθρωπίνης. Ita tres vetustis-
simi codices. Editi σπουδαῖς ἀνθρωπίναις.

(40) Ἐνδιδόνα. Ita Harl. cum aliis. Editi δίδοναι.

(41) Μισεῖσθαι. Med. μισεῖσθαι, eo quod oderint
veritatem, etc.

φημος γλωσσα· ἐδεθλῶθη τὰ ἅγια, φεύγουσι τοὺς A
εὐκτηρίους οἴκους οἱ ὑγιαίνοντες τῶν λαῶν, ὡς
ἀσθενείας διδασκαλεία· κατὰ δὲ τὰς ἐρημίας πρὸς
τὸν ἐν οὐρανοῖς ἀσπότην μετὰ στεναγμῶν καὶ θα-
κρῶν τὰς χεῖρας αἰρούσιν. Ἐφθασε γὰρ (42) πάν-
τως καὶ μέχρως ὅμων τὰ γινόμενα ἐν ταῖς πλείσταις
τῶν πόλεων· ὅτι οἱ λαοὶ σὺν γυναῖξί καὶ παιδίοις (43)
καὶ αὐτοῖς τοῖς πρεσβύταις, πρὸ τῶν τειχῶν ἐκχυθέντες, ἐν τῷ ὑπαίθρῳ τελοῦσι τὰς προσευχάς, φέ-
ροντες πάσας τὰς ἐκ τοῦ αἵρος κακοπαθείας σὺν πολλῇ τῇ μακροθυμίᾳ, τὴν παρὰ τοῦ Κυρίου ἀντι-
ληψιν ἀναμένοντες.

3. Τίς θρήνος τῶν συμφορῶν τούτων ἀξίος; ποῖαι
πῆγαί θακρῶν κακοῖς τοσούτοις ἀρκέσουσιν (44);
Ἔως οὖν ἐτι δοκοῦσιν ἐστάναι τινὲς, ἕως ἐτι ἔχνης
τῆς παλαιᾶς κατὰστάσεως διασώζεται, πρὶν τέλειον
ταῖς Ἐκκλησίαις ἐπέλθῃ (45) τὸ ναύαγιον, ἐπιέλθῃτε
πρὸς ἡμᾶς, ἐπιέλθῃτε ἤδη, καὶ δεόμεθα, ἀδελφοί
γνησιώτατοι· ὅστε χεῖρα καὶ εἰς γόνυ κλιθεῖσι.
Συγκινήθητε ἐφ' ἡμῖν τὰ ἀδελφικά ὁμῶν σπλάγχνα,
προχρηθῆτω δάκρυα συμπαθείας. Μὴ περιόητε τὸ
ἡμῖν τῆς οἰκουμένης ὑπὸ τῆς πλάνης καταποθέν·
μὴ ἀνάσχηθε ἀποσπασθῆναι τὴν πίστιν, παρ' οἷς
πρῶτον ἐξέλαμψε. Τί οὖν ποιήσαντες ἀντιλήψεσθε
τῶν πραγμάτων, καὶ πῶς τὸ πρὸς τοὺς θλιβομένους
συμπαθὲς ἐπιδείξεσθε (46), οὐ παρ' ἡμῶν πάντως
δεήσει μαθεῖν (47) ὁμᾶς· ἀλλ' αὐτὸ τὸ Πνεῦμα τὸ
ἅγιον ὁμῖν ὑποθήσεται. Πλὴν γε ὅτι τάχους χρεία
πρὸς τὸ περισώσασθαι τοὺς περιλειφθέντας, καὶ παρ-
ουσίας ἀδελφῶν πλείωνων, ὥστε πλήρωμα εἶναι συν-
όδου τοὺς ἐπιθημούντας, ἵνα μὴ μόνον ἐκ τῆς τῶν
ἀποστειλάντων σημνότητος, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ οἰκείου
ἀριθμοῦ τὸ ἀξιώπιστον ἔχουσιν εἰς διόρθωσιν· οἱ καὶ
τὴν ἐν Νικαίᾳ γραφεῖσαν παρὰ τῶν Πατέρων ἡμῶν
πίστιν ἀνανεῶσονται, καὶ τὴν αἵρεσιν ἐκκηρύξω-
σι (48), καὶ ταῖς Ἐκκλησίαις τὰ εἰρηνικά διαλέ-
ξονται, τοὺς δὲ αὐτὰ φρονούντας συνάγοντας (49) εἰς
ὁμόνοιαν. Τοῦτο γὰρ δήπου τὸ πάντων ἐλεεινότερον,
ὅτι καὶ τὸ δοκεῖν ὑγιαίνειν ἐφ' αὐτὸ ἐμερίσθη· καὶ
περιέστηκεν ἡμᾶς, ὡς εἰκοι, παραπλήσια πάθῃ τοῖς
ποτὲ κατὰ τὴν Οὐεσπασιανοῦ πολιορκίαν τὰ Ἱεροσό-
λυμα περισχοῦσιν. Ἐκεῖνοι τε γὰρ ὁμοῦ μὲν τῷ ἔξω-
θεν συνείχοντο πολέμῳ, ὁμοῦ δὲ καὶ τῇ ἐνδοθεν
στάσει τῶν ὁμοφύλων κατανηλίσκοντο. Ἡμῖν δὲ πρὸς
τῷ φανερῷ πολέμῳ τῶν αἰρετικῶν ἐτι καὶ ὁ παρὰ
τῶν δοκούντων ὀρθοδοξεῖν (50) ἐπαναστάς, πρὸς
ἐσχάτον ἀσθενείας τὰς Ἐκκλησίας καθήγαγεν. Ἐφ'
D
ἀπερ καὶ μάλιστα τῆς παρ' ὁμῶν χρήζομεν βοή-
θείας, ὥστε τοὺς τὴν ἀποστολικὴν ὁμολογούντας

num in caelis inhabitantem cum gemitibus et la-
crymis manus attollunt. Pervenerunt autem pro-
fecto et usque ad vos quæ in plerisque civitatibus
geruntur. Nimirum populi cum uxoribus liberisque
et ipsis senibus pro mœnibus effusi, sub dio pro-
ces fundunt, ferentes omnes aeris injurias multa
cum patientia, et auxilium a Domino expectantes.

3. Quæ lamentatio his calamitatibus digna?
quales lacrymarum fontes his malis pares erunt?
Itaque, dum adhuc nonnulli videntur stare, dum
adhuc veteris status vestigium servatur, priusquam
cumulatum Ecclesiis superveniat naufragium, festi-
nate ad nos, jam festinate, ita precamur, fratres
germanissimi: in genua provolatis manum porri-
gite. Fraternalia vestra viscera commoveantur nostra
causa, profundantur lacrymæ commiserationis.
Mediam orbis partem ab errore absorberi ne sina-
tis: nec fidem apud eos feratis exstingui, apud
quos primum illuxit. Quid igitur facto opus sit, ut
rebus nostris subveniatis, et quomodo commiserati-
onem ostendatis erga divexatos, nullo modo a
nobis necesse erit vos discere: sed sanctus ipse
Spiritus vobis suggeret. At certe celeritate opus
est ad eos, qui supersunt, servandos, et plurimum
fratrum præsentia, ut synodi numerum expleant,
qui huc advenient, ut non solum ex eorum qui mi-
serint gravitate, sed etiam ex suo ipsorum numero
pondus atque auctoritatem ad res emendandas ha-
beant: qui et fidem in Nicea a nostris Patribus
scriptam instaurent, et hæresim proscribant, et
Ecclesiis loquantur pacifica, eos qui idem sentiunt,
ad concordiam adducentes. Hoc enim profecto
omnium maxime dignum est miseratione, quod et
ea pars quæ videtur esse sana, divisa 186 est in
semelipsam: ac nos circumstant, ut verisimile
est, similes calamitates his, quæ olim Hierosoly-
mis, Vespasiano obsidente, acciderunt. Illi enim
simul et externo premebantur bello, et domestica
tribulium seditione absumebantur. Apud nos au-
tem, præter apertum hæreticorum bellum, aliud
præterea ab iis, qui videntur recte sentire, excita-
tum, ad extremam debilitatem Ecclesias perduxit.
Ob quæ et maxime indigemus auxilio vestro, ut qui
apostolicam profitentur fidem, excogitata a se schi-

θάνειν. Paulo post Regius uterque et Coisl. primus
ὀπολειφθέντας.

(48) Ἐκκηρύξωσι. Ita tres vetustissimi codices:
tres alii Ἐκκηρύξουσιν. Editi ἐκκηρύξουσιν, eradica-
bunt. Ex hac autem vetustissimorum codicum scrip-
tura patet similiter legendum esse ἀνανεῶσονται
et διαλέξονται, quod lucem affert verborum com-
plexioni.

(49) Συνάγοντας. Harl. et Coisl. primus συν-
αγαγόντας. Paulo post editi ἐλεεινότερον. Septem mss.
ut in textu.

(50) Ὀρθοδοξεῖν. Harl., Vat. et Reg. primus
ὁμολογεῖν.

(42) Ἐφθασε γάρ. Ita tres vetustissimi codices:
editi Ἐφθασε δέ. Ibidem πάντως additum ex quin-
que mss. Editi τὰ γινόμενα. Plerique mss. τὰ γι-
νόμενα.

(43) Παιδίοις. Ita Harl., Med. et Coisl. primus.
Editi παῖσι. Ibidem editi πρὸ τῶν πυλῶν. Sex mss.
ut in textu.

(44) Ἀρκέσουσιν. Ita tres vetustissimi mss. Qua-
tuor alii ἐπαρκέσουσι. Editi ἐπαρκέσουσι.

(45) Ἐπέλθῃ. Uterque Regius et Coisl. primus
ἐπελθεῖν.

(46) Ἐπιδείξεσθε. Coisl. primus et Harl. ἐπι-
δείξασθε.

(47) Μαθεῖν. Ita tres vetustissimi mss. Editi μαθ-

smata dissolventes, deinceps auctoritati Ecclesiae subijciuntur, ut perfectum fiat Christi corpus jam in omnibus membris integritati restitutum; ac non solum aliorum bona laudemus, id quod nunc facimus, sed etiam nostras ipsorum Ecclesias in pristinum rectae fidei decus restitutas videamus. Revera enim laude summa dignum est, quod a Domino pietati vestrae datum est, adulterinum quidem a probo ac puro discernere, Patrum vero fidem sine ulla dissimulatione predicare: quam quidem et nos suscepimus, agnovimusque apostolicis notis signalat: eique et cæteris omnibus, quæ in synodico scripto canonice et legitime statuta sunt, assentimur.

EPISTOLA XCIII.

Docet Basilius bonum esse et perutile quotidie communicare: observat quater singulis hebdomadibus Cæsarienses, atque etiam sæpius communicare. Respondet alteri quaestioni an persecutionis tempore liceat communionem manu sua accipere, si nec presbyter adsit nec diaconus.

Ad Cæsariam patriciam, de communione.

Singulis etiam diebus communicare, ac participem esse sancti corporis et sanguinis Christi, bonum est et perutile: cum ipse perspicue dicat: *Qui comedit meam carnem, et bibit meum sanguinem, habet vitam æternam*⁹. Quis enim dubitat quin vitæ continenter esse participem nihil aliud sit quam multiplici ratione vivere? Nos quidem quater singulis hebdomadibus communicamus, Dominica die, quarta die, in parasceve et Sabbato, et aliis diebus, si sancti alicujus memoria recolatur. Quod autem persecutionum temporibus cogitur quis, absente sacerdote aut **187** diacono,

⁹ Joan. vi, 53.

⁹ Alias CCLXXXIX. Scripta circa ann. 372.

(51) *Ἄ παρῑπενόησαν.* Ita Coisl. et Harl. Editi. *ἄπερ ἐπενόησαν.*

(52) *Ἐν τῷ συνοδικῷ.* Exstat synodica illa epistola, Græce quidem apud Sozomenum et Theodoretum, Latine vero in collectione Romana ex veteribus monumentis descripta. Sed cum synodus in hac epistola doceat Patrem et Filium et Spiritum sanctum unius esse hypostasis et essentiae, τῆς αὐτῆς ὑποστάσεως καὶ οὐσίας, quomodo Basilius et cum eo plures alii, qui unam in tribus hypostasim ferre non poterant, omnibus tamen, quæ synodi litteris continentur, declarant se assentiri? Magnum sane indicium hanc vocem ὑποστάσεως subdititiam esse et assutam. Sed huc accedit cum ipsa epistola ab Holstenio edita, in qua legitur tantum Patrem et Filium unius esse substantiæ, tum maxime ipsius Basilii testimonium, qui in epist. 214 docet ipsos etiam Occidentales dicrimen inter essentiam et hypostasim subindicasse; siquidem in litteris suis, cum linguae suæ inopiam suspectam haberent, essentia nomen Græca lingua ediderant. Non ergo dixerunt Occidentales Patrem et Filium ejusdem esse ὑποστάσεως καὶ οὐσίας, sed tantum ejusdem οὐσίας, ommissa hypostasis voce. Atque inde etiam colligitur eos non Græce scripsisse, nec epistolam, quæ est apud Sozomenum et Theodoretum, primum esse et germanissimum exemplar, ut eruditus editor litterarum summorum pontificum contra Tillemontium et alios contendit, sed potiori jure hanc laudem editæ ab Holstenio epistolæ Latinæ tribuendam.

πιστίν, ἃ παρῑπενόησαν (51) τχίσματα διαλύσαντας, ὑποταγῆναι τοῦ λοιποῦ τῇ αὐθεντίᾳ τῆς Ἐκκλησίας· ἵνα ἄρτιον γένηται τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ, πᾶσι τοῖς μέλεσιν εἰς ὁλοκληρίαν ἐπανελθόν· καὶ μὴ μόνον τὰ παρ' ἐτέροις μακαρίζωμεν ἀγαθὰ, ὅπερ νῦν ποιούμεν, ἀλλὰ καὶ τὰς ἡμετέρας αὐτῶν ἐπίδωμεν Ἐκκλησίας τὸ ἀρχαῖον καύχημα τῆς ὀρθοδοξίας ἀπολαβούσας. Τῷ ὄντι γὰρ τοῦ ἀνωτάτου μακαρισμοῦ ἄξιον τὸ τῇ ὑμετέρᾳ θεοσεβείᾳ χαρισθῆν παρὰ τοῦ Κυρίου τὸ μὲν κίβδηλον ἀπὸ τοῦ δοκίμου καὶ καθαροῦ διακρίνειν, τὴν δὲ τῶν Πατέρων πίστιν ἀνευ τινὸς ὑποστολῆς κηρύσσειν· ἦν καὶ ἡμεῖς ἐδεξάμεθα, καὶ ἐπέγνωμεν ἐκ τῶν ἀποστολικῶν χαρακτηρισμῶν μεμορφωμένην, συνθέμενοι καὶ αὐτῇ καὶ πᾶσι τοῖς ἐν τῷ συνοδικῷ (52) γράμματι κανονικῶς καὶ ἐνθέσμως δεδογματισμένοις.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΛΓ'.

B *Πρὸς Κωνσταντίαν (53) πατρικίαν, περὶ κοινωνίας.*

Καὶ τὸ κοινωνεῖν δὲ καθ' ἑκάστην ἡμέραν, καὶ μεταλαμβάνειν τοῦ ἁγίου σώματος καὶ αἵματος τοῦ Χριστοῦ, καλὸν καὶ ἐπωφελές· αὐτοῦ σαφῶς λέγοντος· Ὁ τρώγων μου τὴν σάρκα, καὶ πίνων μου τὸ αἷμα, ἔχει ζωὴν αἰώνιον. Τίς γὰρ ἀμφιβάλλει, ὅτι τὸ μετέχειν συνεχῶς τῆς ζωῆς οὐδὲν ἄλλο (54) ἐστὶν ἢ ζῆν πολλὰχὺς; Ἡμεῖς μέντοιγε τέταρτον καθ' ἑκάστην ἐβδομάδα κοινωνοῦμεν, ἐν τῇ Κυριακῇ, ἐν τῇ τετράδι, καὶ ἐν τῇ παρασκευῇ, καὶ τῷ Σαββάτῳ, καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις ἡμέραις, ἐὰν ἡ μνήμη ἁγίου (55) τινός. Τὸ δὲ ἐν τοῖς τοῦ διωγμοῦ καιροῖς ἀναγκάζεσθαι τινα, μὴ παρόντος ἱερέως ἢ λειτουργ-

(53) *Πρὸς Κωνσταντίαν.* Colbertinus codex *πρὸς Κωνσταντίαν πατρικίαν, περὶ κοινωνίας.* In quodam codice Regio occurrit fragmentum hujus epistolæ sic inscriptum: *Ἐκ τῆς πρὸς Κωνσταντίαν ἐπιστολῆς. Ex epistola ad Cæsariam.*

(54) *Οὐδὲν ἄλλο.* Quidam mss. οὐδὲν ἄλλο τι.

(55) *Ἁγίου.* Ita duo codices Coisliniani, Vat., Paris., Clarom., unus Regius et unus Colb. Non legitur hæc epistola in codice Harlezano. Editi *μάργουρος*, quam lectionem tuetur Combefisius, et Scultetum castigat, quod reddiderit, *alicujus sancti*, cum soli martyres illis temporibus colerentur. Sed ne id quidem Combefisio concedi potest, martyres solos tunc coli solitos fuisse. Narrat Basilius in epistola ad Ambrosium, Dionysio Mediolanensi eundem ac martyribus honorem delatum fuisse ab incolis illius loci, in quo sepultus fuerat. Nec minor fuit Gregorii apud Neocæsarienses celebritas. Athanasii et Basilii dies festos nemo nescit statim post eorum mortem celebratos fuisse. Atque etiam si demus Combefisio quod contendit, non idcirco mutandus erit contextus. His enim vocibus, *Si sancti alicujus memoria recolatur*, nihil vetat apostolos et martyres intelligere. Sic enim Paulum designat Basilius in epist. 204, sic designantur sacri scriptores in libro secundo *adversus Ennomium*, n. 8. Sed quod nullum prorsus difficultati locum relinquit, Gregorius Nyssenus, *Orat. in laudes Basilii*, pag. 485, negat celebritatem illius diei minorem videri debere aliis sanctorum festis diebus, τῶν ἐπὶ τοῖς ἁγίοις ἑορτῶν.

τοῦ, τὴν κοινωνίαν λαμβάνειν τῇ ἰδίᾳ χειρὶ, μηδαμῶς εἶναι βαρὺ περιττόν ἐστι ἀποδεικνύει, διὰ τὸ καὶ τὴν μακρὰν συνήθειαν τοῦτο δι' αὐτῶν τῶν πραγμάτων πιστώσασθαι. Πάντες γὰρ οἱ κατὰ τὰς ἐρήμους (56) μονάζοντες, ἐνθα μὴ ἔστιν ἱερεὺς, κοινωνίαν οἴκοι κατέχοντες, ἀφ' ἑαυτῶν μεταλαμβάνουσιν. Ἐν Ἀλεξανδρίᾳ δὲ καὶ ἐν Αἰγύπτῳ ἕκαστος καὶ τῶν ἐν λαῷ τελούντων ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον ἔχει κοινωνίαν ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ, καὶ ὅτε βούλεται (57), μεταλαμβάνει δι' ἑαυτοῦ. Ἀπαξ γὰρ τὴν θυσίαν τοῦ ἱερέως τελειώσαντος καὶ δεδοκός, ὁ λαὸς αὐτὴν ὡς ἅλην ὁμοῦ, καθ' ἑκάστην μεταλαμβάνων, παρὰ τοῦ δεδοκός εἰκότως μεταλαμβάνειν (58) καὶ ὑποδέχασθαι πιστεύειν ὀφείλει. Καὶ γὰρ καὶ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ὁ ἱερεὺς ἐπιδίδωσι τὴν μερίδα, καὶ κατέχει αὐτὴν ὁ ὑποδεχόμενος μετ' ἐξουσίας ἀπάσης, καὶ οὕτω προσάγει τῷ στόματι τῇ ἰδίᾳ χειρὶ. Ταῦτόν τοίνυν ἐστὶ τῇ δυνάμει, ἔστε μίαν μερίδα δέξεται τις παρὰ τοῦ ἱερέως, ἔστε πολλὰς μερίδας ὁμοῦ.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΛΔ.

Cum amplissimum ædificium construeret Basilius, inde illius accusandi arrepta causa: huc accesserunt ab episcopis dissidentibus aliæ criminationes. Primam accusationem repellit, ac ædificium suum imperatoris iudicio comprobatum, et rei publicæ utile esse docet. Ceteras differt in aliud tempus. Interim præsidem rogat ut Alexandri factum imitetur.

Ἡλία ἀρχοντι τῆς ἐπαρχίας (59).

Ὁρμησα μὲν καὶ αὐτὸς καταλαβεῖν σου τὴν τιμότητα, ὡς ἂν μὴ τῇ ἀπολείψει ἑλαττόν τι ἔχοιμι τῶν διαβαλλόντων· ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ ἀρρώστια τοῦ σώματος διεκόλυσεν, σφοδρότερον πολλῶν τῆς συνθείας ἐπιθεμένη, ἀναγκάως ἦλθον ἐπὶ τὸ γράμμα. Ἐγὼ τοίνυν, ὡ θαυμάσις, συντυχὼν πρῶν τῇ τιμιότητι σου, ὥρμησα μὲν καὶ περὶ πάντων τῶν κατὰ τὸν βίον (60) μου πραγμάτων ἀνακοινώσασθαι σου τῇ φρονήσει· ὥρμησα δὲ καὶ τῶν Ἐκκλησιῶν ἐνεκα ποιήσασθαι (61) τινὰ λόγον, ὡς ἂν μὴ ταῖς μετὰ ταῦτα διαβολαῖς χώρα τις ὑπολείποιο. Ἀλλ' ἐπέσχον ἑμαυτὸν, λογίζμενος περίεργον εἶναι παντελῶς, καὶ πέρα (62) τοῦ μέτρου φιλότιμον, ἀνδρὶ τοσούτον πλη-

(56) Ἐρήμους. Multi mss. ἐρημίας.

(57) Καὶ ὅτε βούλεται, etc. Hæc desunt in editis, at leguntur in codicibus Med., Coisl. primo, Vat. et pluribus aliis.

(58) Μεταλαμβάνειν. Nonnulli mss. μεταλαμβάνει. Idem ex Theodoro Studita quesitum cum esset, non idem responsum dedit ac Basilius. Interrogatus enim an per se ipsi monachi et moniales Eucharistiam accipere possint, respondet in epist. 219 libri secundi, pag. 748, ne sacra quidem donaria tangere licitum esse, ἀπτεσθαι οὐδὲ τῶν θείων ἀναθημάτων, *its qui sacerdotii participes non sunt, nec, nisi forte necessitate urgente, si desit presbyter vel diaconus, per seipsum sumere Eucharistiam.* Quomodo autem tunc sumenda sit, sic præscribit: Τίθεμένης βίβλου ἱερᾶς, καὶ ἐξαπλουμένης ὁθόνος καθαρᾶς, ἢ ἱερᾶς ἐπικαλυμματίδος, ἐκεῖσε τοῦ ὁρώρου ἀπὸ χειρὸς σὺν φόβῳ προσθέντος, μετὰ τὴν ὑμνωδίαν ἀπὸ στόματος ληπτέον· εἴθ' οὕτω διακλύσις οἴνου γινομένης τῷ λαμβάνοντι. Posito sacro libro, extensoque puro linteo, aut sacro velamine, deposita prius illic e manu cum metu sacra Eucharistia, post hymnorum recitationem ore sumi debet. Postea, qui accepit, abluere os vino debet.

(59) Ἡλίγ, etc. Deest Helie nomen in codicibus Med. et Coisl. primo: reperitur in Reg. utroque,

A communionem sua ipsius manu accipere, id grave non esse supervacuum est ostendere; quia hoc diuturna consuetudo ipsis rebus confirmat. Omnes enim in solitudinibus monachi, ubi non est sacerdos, communionem domi servantes, suis ipsorum manibus sumunt. Alexandriae autem et in Ægypto unusquisque etiam de plebe ut plurimum habet domi communionem, et quando vult, per se ipse fit illius particeps. Postquam enim semel sacerdos sacrificium absolvit, ac porrexit: qui illud, ut totum simul accepit, is dum quotidie participat, merito credere debet se ab eo qui dedit participare et accipere. Enimvero etiam in Ecclesia sacerdos porrigit partem: quam qui suscipit, cum omni potestate retinet, et sic ori admovet propria manu. Itaque idem valet, sive quis partem unam a sacerdote accipiat, sive multas simul.

EPISTOLA XCIV.

Helie rectori provincie

Volebam et ipse tuam dignitatem adire, ne ob absentiam minus aliquid haberem, quam qui calumniantur; sed quia infirma corporis valetudo prohibuit, solito longe vehementius ingruens, necessario ad scribendum veni. Ego igitur, vir admirande, cum nuper una cum tua præstantia versarer, volebam et de omnibus meis exterioribus negotiis cum tua prudentia communicare; volebam et de Ecclesiis sermonem instituire, ut nihil postea calumniis loci relinqueretur. Sed me repressi, omnino præposterum esse existimans, ac immoderatum studium, viro tanta negotiorum multitudine onerato curas adhuc, easque non necessarias, inji-

Coisl. secundo, Paris., et secunda manu in Harleano.

(60) Κατὰ τὸν βίον. Pronomen quod sequitur, referri debet ad πραγμάτων. Non enim id dicit Basilium, quod ab eo dictum existimarunt eruditi, voluisse se totius vitæ suæ rationem Helie reddere. Distinguit enim negotia illa, de quibus voverat cum Helia communicare, a negotiis ecclesiasticis, id est ad fidem et disciplinam pertinentibus. Nequaquam autem poterat vitæ suæ rationem reddere, quin simul de rebus ecclesiasticis ageret. Illa ergo κατὰ βίον πράγματα sunt negotia exteriora, sive, ut vocant, temporalia. In epist. 81 digniorem episcopatu existimat senem omnibus virtutibus ornatum, quam juvenem ad hoc tantum idoneum ut mittatur et exteriora negotia pertractet, πρὸς τὸ πέμπεσθαι καὶ τὰς βιωτικὰς ἀνάγκας χρείας. Eodem sensu usurpantur in epist. 193, ἀσκολαί τῶν κατὰ τὸν βίον πραγμάτων.

(61) Ποιήσασθαι. Editi τοῦ ποιήσασθαι, sed deest articulus in omnibus mss. Paulo post editi ὑπολείποιο. Quinque mss. ut in textu.

(62) Καὶ πέρα. Ita mss. omnes: editio prima Paris. καὶ πέρα. Paulo post Coisl. primus ἀνδρὶ τοσούτῳ.

Alias CCCLXXII. Scripta anno 372.

cere. Ad hæc, dicitur enim quod res est, et alias timui ne forte in necessitatem veniremus vulnerandæ mutuis altercationibus animæ tuæ, quæ pura sua in Deum pietate perfectam religiosi cultus mercedem percipere debet. Nam revera si ipsi te ad nos abstrahamus, parum tibi otii ad res publicas relinquemus; ac idem fere faciemus, ac si quis nauclerum, **188** qui navem nuper compactam in magna gubernat tempestate, sarcinis novis prægravet, cum aliquid detrahare oneris, et quantum fieri potest allevare oporteat. Unde mihi videtur et magnus imperator, ubi nostram hanc sollicitudinem perspexit, veniam dedisse, ut Ecclesias per nos ipsi administraremus. Jam vero eos qui sinceris tuis auribus obstrepuunt, interrogatos volo, quid a nobis rebus publicis allatum sit detrimenti? quid parvum magnumve in rebus communibus nostra Ecclesiarum gubernatione ledatur? nisi quis dicat damnum ab eo rebus afferri, qui precationis domum magnifice exstructam erigit Deo nostro, et aedes circum illam, aliam quidem liberali specie, episcopo privatim addictam, alias vero interiores Dei famulis ex ordine distributas; quarum usus communis vobis rectoribus, et vestro comitatu. Ecquem injuria afficimus, dum peregrinis, sive hac trans-euntibus, sive medela aliqua ob morbum indigentibus hospitalia construimus, atque sic necessarium constitutus solatium, ægrorum curatores, medicos, jumenta, deductores? Quibus necesse fuit et artes adungi, tum quæ ad vitam sunt necessaria, tum quæ ad honestius vitæ institutum fuerunt excogitata: alias rursus aedes ad facienda opera idoneas, quæ omnia ipsi loco ornatum, et rectori nostro gloriam ferunt, laude in eum redundante. Tu certe non idcirco ad nos regendos invitatus adductus es, quod solus animi magnitudine possis opera collapsa instaurare, loca non habitata incolis complere, et uno verbo solitudines in urbes transformare. Qui igitur ad hæc se adiutorem præbet, eum abigere et injuriis afficere consentaneum, an honorare ac colere? Neque existimes, vir optime, verba tantum esse quæ dicimus: siquidem jam in opere versamur, cum materiam hactenus comportaverimus. Hæc igitur ad nostram coram rectore defensionem dicta sint. Quæ autem par est adversus accusatorum querelas, ut Christiano et amico existimationem meam curæ habenti, respondere, ea nunc necesse est prætermittere, ut et epistolæ modo longiora, et aliunde inanimis epi-

A θος πραγμάτων ἐξηρημένῃ ἐτι καὶ τὰς ἐξω τῶν ἀναγκαίων ἐπιβάλλειν φροντίδας. Ὁμοῦ τε (εἰρήσεται γὰρ τάλῃθες), καὶ ἄλλως ὥκησα μήποτε εἰς ἀνάγκην ἔλθωμεν ταῖς κατ' ἀλλήλων ἀντιλογίαις τρῶσαι τὴν ψυχὴν σου, ὀφείλουσαν ἐν τῇ καθαρᾷ περὶ τὸν Θεὸν εὐλαβεῖα τέλειον τὸν μισθὸν τῆς θεοσεβείας καρποῦσθαι. Τῷ ὄντι γάρ, ἐάν σε πρὸς ἑαυτοὺς ἐπιστρέψωμεν (63) ἡμεῖς, ὀλίγην σοι σχολὴν πρὸς τὰ δημόσια καταλείβωμεν· καὶ παραπλήσιον ποιήσωμεν, ὥσπερ ἂν εἰ τις κυβερνήτην, νεοπαγῇ ναὺν ἐν μεγάλῳ κλύδωνι διευθύνοντα, τῇ προσθήκῃ τοῦ φόρτου καταδαρνοῖν, δέον ἀφαιρεῖν τι τῶν ἀγωγίμων, καὶ συνεπικουρίειν ὡς δυνατὸν. Ὅθεν μοι δοκεῖ καὶ βασιλεὺς ὁ μέγας, τὴν πολυπραγμοσύνην ἡμῶν ταύτην καταμαθὼν, ἔδωκε ἡμᾶς ἐφ' ἑαυτῶν τὰς Ἐκκλησίας οἰκονομεῖν. Τοὺς μέντοι ταῖς ἀδελφαῖς ἀκοαῖς σου παρενοχλοῦντας ἐρωτηθῆναι βούλομαι, τί χεῖρον ἔχει τὰ δημόσια παρ' ἡμᾶς; ἢ τί μικρὸν ἢ μείζον τῶν κοινῶν ἐκ τῆς ἡμετέρας περὶ τὰς Ἐκκλησίας οἰκονομίας (64) ἡλάττωται; πλὴν εἰ μή τις λέγοι βλάβην τοῖς πράγμασι φέρειν, οἶκον εὐκτῆριον μεγαλοπρεπῶς κατεσκευασμένον ἀναστῆσαι τῷ Θεῷ ἡμῶν, καὶ περὶ αὐτὸν οἰκήσιν, τὴν μὲν ἐλευθερίον ἐξηρημένην (65) τῷ κορυφαίῳ, τὰς δὲ ὑποβεβηκυίας τοῖς θεραπευταῖς τοῦ θεοῦ διανεμεμηνέας ἐν τάξει, ὧν ἡ χρῆσις κοινὴ πρὸς τε ὑμᾶς τοὺς ἄρχοντας καὶ τοὺς παρεπομένους ὑμῖν. Τίνα δὲ ἀδικοῦμεν, κατὰ γὰρ τοὺς ἔξω οἰκοδομοῦντας, τοῖς τε κατὰ πόρον ἐπιφοιτῶσι καὶ τοῖς θεραπέας τινὲς διὰ τὴν ἀσθένειαν δεομένοις, καὶ τὴν ἀναγκαίαν τοῦτοισι παραμυθίαν ἐγκαθίστουντες, τοὺς νοσοκομοῦντας, τοὺς ἰατρούοντας, τὰ νοτοφόρα, τοὺς παραπέμποντας (66); Τοῦτοισι ἀνάγκη καὶ τέχνας ἐπισθαι, τὰς τε πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαίας, καὶ ὅσαι πρὸς εὐσχήμονα βίου διαγωγὴν ἐφευρέθησαν· οἴκους πάλιν ἐτέρους ταῖς ἐργασίαις ἐπιτηδεύουσιν, ἅπτερ πάντα τῷ μὲν τόπῳ κόσμος, τῷ δὲ ἄρχοντι ἡμῶν σεμνολόγημα, ἐπ' αὐτὸν τῆς εὐφημίας ἐπανιούσης. Ὅς γε οὐδὲ τοῦτου ἔνεκεν πρὸς τὴν ἐπιστάσιαν ἡμῶν ἐξεβιάσθη, ὡς μόνος ἑξαρχῶν τῷ μεγέθει τῆς γνώμης τὰ τε κατεβρυχητότα τῶν ἔργων (67) ἀναλαβεῖν, καὶ οἰκίσαι τὰς οἰκίητους, καὶ ὅπως εἰς πόλιν τὰς ἐρημίας μετασκευάσαι. Τὸν οὖν εἰς ταῦτα συνεργοῦντα ἐλαύνειν καὶ ὀβριζεῖν, ἢ τιμᾶν καὶ περιέπειν, ἀκολουθότερον ἦν; Καὶ μὴ οἰηθῆς, ὦ ἄριστε, λόγον μόνον εἶναι τὰ παρ' ἡμῶν· ἤδη γάρ ἐσμεν ἐν τῷ ἔργῳ, τὰς ὕλας τέως συμποριζόμενοι. Τὰ μὲν οὖν πρὸς τὴν τοῦ ἄρχοντος ἀπολογίαν τοιαῦτα. Ἄ δε δεῖ πρὸς τὰς τῶν φιλατιῶν μέμψεις, ὡς Χριστιανῶ καὶ φίλῳ πεφροντικῶτι

(63) Ἐπιστρέψωμεν. Ita mss. summo consensu. Editi ἐπιστρέφωμεν.

(64) Οἰκονομία. Hæc vox addita ex novem mss. Paulo post editi μεγαλοπρεπῆς mss. summo consensu μεγαλοπρεπῶς.

(65) Ἐξηρημένην. Hæc scriptura, quamvis in editis tantum ac Coisl. primo occurrat, videtur tamen ei præferenda, quam habent alii mss. ἐξηρημένην. Paulo post editi ἐντάξαι, pro quo ex mss. posuimus ἐν τάξει.

(66) Παραπέμποντας. Deductores, id est, eos qui obviam ibant, et abeuntes deducebant. Videtur

honoris causa hoc munus clericis sæpe commissum fuisse. Nam Basilii in epist. 243 testatur Arianos sibi omnia ecclesiastica munia arrogare, in his ut deducant proficiscentes. Queritur in epist. 98, quod se Meletius et Theodotius perfuntorie invitaverint, nec quemquam miserint, qui iterum admoneret aut deduceret. (Vide Addenda.)

(67) Τῶν ἔργων. Ita tres vetustissimi codices, Harl., Med. et Coisl. primus. Sex alii mss. non ita vetusti pro his vocibus habent τῷ χρόνῳ. Editi utrumque habent τῶν ἔργων et τῷ χρόνῳ.

ἡμῶν τῆς ὑπολήψεως ἀποκρίνασθαι, ἀναγκαῖον νῦν ἀποσιωπῆσαι, ὥς καὶ μακρότερα τοῦ μέτρου τῆς ἐπιστολῆς, καὶ ἄλλως οὐκ ἀσφαλῆ γράμμασιν ἀψύχοις καταπίστεύεσθαι. Ἵνα δὲ μὴ τὸν πρὸς τῆς συντυχίας χρόνον, ταῖς διαβολαῖς τινὸν ὑπαχθῆς, ὁφείναι τι τῆς περὶ ἡμᾶς εὐνοίας ἀναγκασθῆς, τὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου ποίησον. Καὶ γὰρ ἐκείνόν φασι, διάβαλλομένου τινὸς τῶν συνήθων, τὴν μὲν ἑτέραν τῶν ἀκοῶν ἀνεῖναι τῷ διαβάλλοντι, τὴν δὲ ἑτέραν ἐπιμελῶς ἐπιφράσθαι τῇ χειρὶ· ἐνδεικνύμενον, ὅτι θεοὶ τὸν ὁρθῶς κρίνειν μέλλοντα μὴ ὅλον εὐθὺς τοῖς προλαβοῦσιν ἀπάγεσθαι, ἀλλὰ τὸ ἡμῖν τῆς ἀκροάσεως ἀκέραιον διασωῶν πρὸς ἀπολογίαν τῷ μὴ παρόντι.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΛΕ΄.

Invitatus a Meletio et Theodoto Basilus ad diem festum, medio mense Junio celebrandum, scripserat ad Eusebium per Theophrastum diaconum. Quo mortuo ante perlatis litteras, cum dies iam um triginta superesset, litteras illas misit Basilus Eustathio, ut cito perferrentur ad Eusebium. Declarat Basilus se ad hunc locum et diem venturum, si ipse etiam veniat Eusebius: secus vero, nequaquam iturum, sed potius profecturum ad ipsum Eusebium.

Εὐσεβίω, ἐπισκόπῳ Σαμοσατῶν.

Πάλιν ἐπιστεῖλας τῇ θεοσεβείᾳ σου ἄλλων πέντε τι-
νὼν ἐνεκεν καὶ τοῦ συντυχεῖν ἡμᾶς ἀλλήλοις, δι-
ῆμαρτον τῆς ἐλπίδος, οὐκ ἀφίκομένων τῶν γράμμα-
των εἰς τὰς χεῖρας τῆς σῆς τιμωρίας, τοῦ μακα-
ρίου διακόνου Θεοφράστου δεξαμένου μὲν τὰ γράμ-
ματα ἡμῶν ἐπὶ τινὰ περιόδῳ ἀναγκαιῶς ἀποδη-
μούντων (68), μὴ διαπεμφθέντων δὲ τῇ θεοσεβείᾳ
σου, τῷ προκαταληφθῆναι τῇ ἀβυστῇ ὅφ' ἧς ἐτε-
λεῦθες. Ὅθεν τοσοῦτον ὕστερος ἦλθον τοῦ καιροῦ
πρὸς τὸ γράφειν, ὥστε μὴδὲ ὁφελὸς τι ἐλπίζειν ἐκ
τῆς ἐπιστολῆς ἔσεσθαι ταύτης, εἰς στενὴν παντελῶς
κατακλεισθέντος τοῦ χρόνου. Ὁ γὰρ τοῦ θεωρή-
στατος ἐπίσκοπος Μελέτιος καὶ Θεόδοτος ἐπέταξαν
ἡμῖν πρὸς αὐτοὺς διαβῆναι, ἀγάπης τε ἐπίδειγμα τὴν
συντυχίαν ποιούμενοι, καὶ τινὰ καὶ διόρθωσιν (69)
γενέσθαι τῶν νῦν παραλειτουργούντων βουλόμενοι. Ἀπ-
έδειξαν τε ἡμῖν χρόνον μὲν τῆς συντυχίας τὰ μέσα
τοῦ προσιόντος μηνὸς Ἰουνίου, τόπον δὲ Φαργα-
μοῦν (70) τὸ χωρίον, ἐπίσημον μαρτύρων περιφα-
νεῖα (71) καὶ πολυανθρωπία συνόδου τῆς κατὰ ἔτος
ἐκαστον παρ' αὐτοῖς τελουμένης. Ἐπεὶ δὲ ἔδει με,
κατὰ τὴν ἐπάνοδον μαθόντα τὴν κοίμῃσιν τοῦ
μακαρίου διακόνου, καὶ τὰς ἐπιστολάς ἀργὰς παρ'
ἡμῖν κειμένας, μὴ ἡσυχάζαι, διὰ τὸ ἔτι ἡμέρας ἡμῖν
τριάκοντα καὶ τρεῖς ἐπὶ τὴν προθεσίαν ὑποβ-
λεῖσθαι, ἀπέστειλα κατὰ σπουδὴν τῷ αἰδεσιμωτάτῳ
ἀδελφῷ Εὐσταθίῳ τῷ συλλειτουργῷ ἡμῶν τὰ γράμ-
ματ' ταῦτα, ὥστε δι' αὐτοῦ παραπεμφθῆναι σου τῇ
σεμνότητι (72), καὶ πάλιν ἐν τάχει ἀνακομισθῆναι
ἡμῖν πᾶς ἀποκρίσεις. Εἰ μὲν γὰρ δυνατόν, ἡ ἄλλως
ἀρίσκον σοι, παραγενέσθαι, καὶ αὐτοὶ παρσόμεθα·
εἰ δὲ μὴ, αὐτοὶ μὲν, ἂν ὁ θεὸς θέλῃ, τὸ περυσινὸν
ἀποτίσσομεν χρέος τῆς συντυχίας· ἐὰν μὴ τι πάλιν
ἐπιγένηται ἡμῖν ἐξ ἁμαρτιῶν κώλυμα, τὴν δὲ τῶν ἐπισκόπων ἐντευξίν εἰς ἕτερον χρόνον ὑπερβρόμεθα.

(68) Ἀποδημούντων. Ita sex mss. Editi ἀποδη-
μούντος. Ibidem Harl. περίοδον.

(69) Καὶ διόρθωσιν. Coniunctio addita ex sex
mss. Quod autem ait Basilus Meletium et Theodo-
tum emendationem eorum, quæ molesta erant,
exoptasse. id referri debet ad Eustathium, cuius cum

A stolis non tuto committenda. Sed ne ante congres-
sus nostri tempus nonnullorum calumniis inductus,
aliquid de tua in me benevolentia remittere cogaris,
fac idem quod Alexander. Nam et illum ferunt,
cum quidam ex familiaribus calumnia appeteret-
tur, aurium quidem alteram accusatori præbuisse,
alteram vero diligenter manu oclusisse: demon-
strantem, oportere ut qui recte iudicaturus est,
non totus statim a praeoccupantibus abducatur, sed
dimidium auditus integrum ad defensionem servet
absenti

189 EPISTOLA XCV.

Eusebio, episcopo Samosatorum.

Cum dudum scripsissem pietati tuae tum aliis
de rebus, tum ut in unum veniremus, spe excidi,
non perlatis in manus dignitatis tuae litteris, quas
beatus diaconus Theophrastus accepit quidem,
dum necessario ad circuitum quemdam conficien-
dum peregrinamur, sed minime transmisit ad tuam
pietatem, eo quod illum morbus, ex quo mortuus
est, anteverterit. Unde tam sero veni ad scriben-
dum, ut ob summas temporis angustias nihil sit
utilitatis ex his litteris expectandum. Nam religio-
sissimus episcopus Meletius et Theodotus mihi
præcepere ut ad ipsos proficiscar; tum ad amoris
significationem congressum offerentes, tum etiam
emendationem aliquam eorum, quæ nunc molestiam
afferunt, fieri volentes. Indixerunt autem nobis tem-
pus quidem conveniendi, medium mensem Iunium
proxime sequentem: locum vero Pharganium, locum
insignem martyrum splendore, ac frequentissimo
conventu singulis annis ab ipsis celebrato. Cum
autem mihi, postquam reditu meo didici beatum
diaconum obiisse, et litteras apud me inertes
jacere, oliandum non esset, eo quod adhuc tri-
ginta tres dies nobis ad diem constitutum super-
sint; nisi celeriter ad reverendissimum fratrem
Eustathium comministrum nostrum has litteras,
ut ipsius opera transmittantur ad tuam gravitatem,
ac cito rursus responsa ad nos referantur. Etenim
si fieri potest, aut alioqui placitum tibi, ut eo ve-
nias, nos quoque veniemus; sin minus, nos certe,
Deo volente, congressus debitum ab anno pro-
rito contractum persolvemus; nisi rursus impedi-
mentum aliquod nobis acciderit ob peccata: congres-
sum vero cum episcopis in aliud tempus differemus.

Basilio communio kadebat Theodotum.

(70) Φαργαμοῦν. Coisl. primus Φαρμαγοῦν.

(71) Περιφανεία. Ita mss. sex. Editi ἐπιφανεία.

(72) Σεμνότητι. Ita octo mss. Editi τιμωρίᾳ.

Alias CCXLI, scripta anno 572.

EPISTOLA XCVI.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΚΓ΄.

Demonstrat Basilius quantum afflictā Cappadocia damnum fecerit, ablato ei præstantissimo præside (Helia). Rogat ut illum Sophronius commendet Imperatori, ei illatas ei criminationes diluat.

Sophronio magistro.

A

Σωφρονίῳ μαγίστρω.

Eq̄uis ita civitatem suam diligens, ac patriam, a qua editus in lucem et nutritus æque ac parentes honorans, uti tu ipse, qui et urbi universæ generatim et cuique sigillatim bona precaris, nec precaris solum, sed voia etiam per te ipse confirmas? Hæc enim potes, Deo dante, atque utinam possis quam diutissime, ita benignus ac clemens. Sed tamen, hac te potestate prædito, patria nostra **190** per somnium ditata est, viro quidem commissa, qualem non alium dicunt, qui res nostras antiquissimas sciunt, in rectoris sedem conscendisse; sed cito eo privata improbitate nonnullorum, qui ex illius libero et nescio assentationis animo ansam belli ei inferendi arripuerunt, et calumnias ei in-

Καὶ τίς οὕτω φιλόπολις, ὃς τὴν ἐνεγκοῦσαν καὶ θρῆσκαμένην πατρίδα ἴσα γονεῦσι τιμῶν, ὡς αὐτὸς σὺ, κοινῇ τε πάσῃ τῇ πόλει καὶ ἰδίᾳ ἐκάστῳ τὰ ἀγαθὰ συνευχόμενος, καὶ οὐκ εὐχόμενος μόνον, ἀλλὰ καὶ βεβαιῶν τὰς εὐχὰς διὰ σαυτοῦ; Δύνασαι γάρ που σὺν Θεῷ τὰ τοιαῦτα, καὶ δύναϊ γέ ἐπὶ μῆχιστον, οὕτω χρηστὸς ὢν. Ἀλλ' ὁμως ἐπὶ σοῦ ἔναρ ἐπλούτησεν ἡ πατρίς ἡμῶν, ἄνδρα μὲν ἔχουσα τὸν τὴν ἐπιμέλειαν αὐτῆς ἐπιτραπέντα, ὅσον οὐ φασιν ἄλλον οἱ τὰ παλαιότατα τῶν παρ' ἡμῖν ἐπιστάμενοι ἐπὶ τῶν ἀρχικῶν (73) θρόνων πρότερον ἀναθῆναι· ἐπηρεῖα δὲ τινῶν ἀφαιρεθεῖσα ταχέως, οἱ τὸ ἐλεύθερον τοῦ ἀνδρός καὶ ἀθώπτειτον τοῦ πρὸς αὐτὸν πολέμου ἀφορμὴν ἐποίησαντο, καὶ διαβολὰς αὐτῷ κατεσκευάσαν, λαθόντες τὰς ἀκοὰς τῆς σῆς τελειότητος. Διὸ πανδημεὶ πάντες σκυθρωπάσμενοι, ζημιωθέντες ὀρχοντα, μόνον δυνάμενον εἰς γόνυ κλιθεῖσαν ἤδη τὴν πόλιν ἡμῶν ἀνορθῶσαι, ἀληθῆ (74) φύλακα τοῦ δικαίου, εὐπρόσβιτον τοῖς ἀδικουμένοις, φοβερὸν τοῖς παρανομοῦσιν, ἴσον καὶ πένησι καὶ πλουσίοις, καὶ τὸ μέγιστον, τὰ τῶν Χριστιανῶν πράγματα πρὸς τὴν ἀρχαίαν ἐπανάγοντα τιμῇ. Τὸ γάρ, ὅτι ἀδωρότατος ὢν ἴσμεν ἀνθρώπων, καὶ οὐδενὶ (75) παρὰ τὸ δίκαιον χαρίζομενος, ὡς μικρότερα τῆς λοιπῆς ἀρετῆς τοῦ ἀνδρός παρελίπομεν. Ταῦτα ὅψε μὲν τοῦ καιροῦ μαρτυροῦμεν, ὥστερ οἱ μονηδοῦντες ἑαυτοὺς (76) παραμυθεύμενοι, οὐχὶ τοῖς πράγμασι τι ποιοῦντες χρῆσιμον· πλην οὐδὲ τοῦτο ἀχρηστον, ἐν τῇ μεγάλῃ σου ψυχῇ τὴν μνήμην τοῦ ἀνδρός ἀποκαῖσθαι, χάριν τε εἰδέναι ὡς εὐεργέτη τῆς ἐνεγκοῦσης· καὶ εἰ τις ἐπιφύοιτο αὐτῷ τῶν διὰ τὸ μὴ προτιμηθῆναι τοῦ δικαίου χαλεπαινόντων, ὑπερμαχεῖν καὶ προΐστασθαι, πᾶσι ποιήσαντα φανερὸν, ὅτι οἰκεῖον σεαυτῷ τὸν ἄνδρα τίθεσαι, ἀρκοῦσαν ἀφορμὴν εἰς οἰκειότητα τὴν ἀγαθὴν περὶ αὐτοῦ μαρτυρίαν τιθέμενος, καὶ τὴν τῶν πραγμάτων πείραν, οὐ κατὰ τὴν τῶν χρόνων ἀναλογίαν ὑπάρχουσαν. Ἄ γὰρ οὐδ' ἂν ἐν πολλοῖς ἔτεσι παρ' ἄλλου γένοιτο, ταῦτα ἐν ὀλίγῳ παρ' αὐτοῦ κατῴρωται. Ἀρκοῦσα δ' ἡμῖν χάρις, καὶ τῶν συμβάντων παραμυθία, ἂν καὶ βασιλεῖ συστήσης αὐτὸν, καὶ τὰς ἐπενεχθείσας αὐτῷ διαβολὰς ἀποσκευάσῃ. Ταῦτά σοι πᾶσαν οἶου τὴν πατρίδα διὰ μᾶς τῆς ἡμετέρας φωνῆς διαλέγεσθαι, καὶ κοινὴν εἶναι πάντων εὐχὴν, γενέσθαι τι τῷ ἀνδρὶ διὰ τῆς σῆς τελειότητος δεξιόν.

* Alias CCCXXXII, scripta anno 372.

(73) *Ἐπὶ τῶν ἀρχικῶν.* Ita Coisl. uterque, Harl., Reg. secundus et Bigot. alter. Editi ἐπὶ τὸν ἀρχικὸν θρόνον. Sed hujus scripturæ videntur auctores fuisse libraril, dum metuunt ne præpositio minus recte cum genitivo conjungatur. Eam tamen simili-

ter cum genitivo conjungit Basilius in epist. 38.

(74) *Ἀληθῆ.* Sic Harl., Med., Coisl. primus et Clarom. Editi ἀκριβῆ, accurato æqui custodi.

(75) *Οὐδενὶ.* Multi codices οὐδέν.

(76) *Ἐαυτοῦς.* Ita septem mss. Editi ἑαυτοῖς.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΛΖ΄.

Eximium pacis studium declarat Basilius in vehementi illa dissensione, quæ ei cum Anthimo ob Cappadociæ divisionem supervenit.

Τῇ Βουλῇ Τυάνωρ.

Ὁ ἀνακαλύπτων βαθέα, καὶ φανερῶν βουλὰς καρδιῶν, Κύριος ἔδωκε καὶ τοῖς ταπεινοῖς σύνεσιν τῶν δυσθεωρήτων, ὥς τινες οἴονται, τεχνασμάτων. Οὐδὲν οὖν ἡμᾶς ἔλαθεν, οὔτε τῶν πεπραγμένων τι κεκρυμμένων· ἀλλ' ὁμῶς ἡμεῖς οὔτε ὁρῶμεν, οὔτε ἀκούομεν ἄλλο τι ἢ τὴν εἰρήνην τοῦ Θεοῦ καὶ ὅσα (77), πρὸς αὐτὴν φέρει. Εἰ γὰρ καὶ ἕτεροι δυνατοί, καὶ μεγάλοι, καὶ ἑαυτοῖς πεποιθότες, ἀλλ' ἡμεῖς οἱ μηδὲν, καὶ τοῦ μηδενὸς ἄξιοι· ὥστε οὐκ ἂν ποτε (78) τοσοῦτον ἑαυτοῖς λάβοιμεν, ὥς ἐν τῇ μονῳσει δύνασθαι νομίσαι περιέσσεσθαι τῶν πραγμάτων· ἀκριβῶς εἰδότες, ὅτι πλέον ἡμεῖς τῆς ἐνὸς ἐκάστου τῶν ἀδελφῶν ἐπικουρίας δεόμεθα ἢ ὅσον ἡ ἑτέρα τῶν χειρῶν τῆς ἑτέρας. Ἐπεὶ καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς τοῦ σώματος ἡμῶν κατασκευῆς τὸ ἀναγκαῖον τῆς κοινωνίας ὁ Κύριος ἡμᾶς ἐδίδαξεν. Ὅταν γὰρ πρὸς αὐτὰ ταῦτα ἀπιδῶ (79) τὰ μέλη ἡμῶν, ὅτι ἐν οὐδὲν ἑαυτῶ πρὸς ἐνέργειαν αὐταρχίς, πῶς ἑμαυτὸν λογισάμενος ἐξαρκεῖν ἑαυτῷ πρὸς τὰ τοῦ βίου πράγματα; Οὔτε γὰρ ἂν ποῦς ἀσφαλῶς βαδίσαι, μὴ συνυποστηρίζοντος τοῦ ἑτέρου· οὔτε ὀφθαλμὸς ὑγιῶς ἴδοι, μὴ κοινωνὸν ἔχον τὸν ἕτερον, καὶ μετ' αὐτοῦ συμφώνως προσβάλλων τοῖς ὁρατοῖς. Ἡ ἀκοή ἀκριβεστέρα ἢ δι' ἄμφοιν τοῖν πόροιιν τὴν φωνὴν δεχομένη, καὶ ἀντιληψίς κραταιότερα τῇ κοινωνίᾳ τῶν δακτύλων. Καὶ ἀπαξιαπλῶς οὐδὲν οὔτε τῶν ἐκ φύσεως οὔτε τῶν ἐκ προαιρέσεως κατορθουμένων ὁρῶ ἄνευ τῆς τῶν ὁμοφύλων συμπνοίας ἐπιτελούμενον· ὅπου γε καὶ αὐτὴ ἡ προσευχὴ μὴ ἔχουσα τοὺς συμφωνοῦντας ἀδρανέστερα ἐστὶ πολλῷ ἑαυτῆς, καὶ ὁ Κύριος ἐπηγγελματομέσος γενέσθαι μεταξὺ (80) δύο ἢ τριῶν ἐπικαλουμένων αὐτὸν ἐν ὁμονοίᾳ. Καὶ αὐτὴν δὲ τὴν οἰκονομίαν ὁ Κύριος κατεδέξατο, ἵνα εἰρηνοποιήσῃ διὰ τοῦ αἵματος τοῦ σταυροῦ αὐτοῦ εἴτε τὰ ἐπὶ τῆς γῆς εἴτε τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Ὡστε, διὰ ταῦτα πάντα, ἐν εἰρήνῃ μένει τὰς λειπομένας ἡμῶν ἡμέρας εὐχόμεθα· ἐν εἰρήνῃ δὲ γενέσθαι τὴν καίμησιν ἡμῶν αἰτούμεν. Ὑπὲρ ταύτης οὐδὲ πόνον ἐλλείπειν ὄντινα οὐκ ἐγνωκῶ, οὐ ταπεινὸν τι φθέργασθαι ἢ ποιῆσαι, οὐκ ὁδοπορίας μῆκος ὑπολογίσασθαι, οὐκ ἄλλο τι τῶν ὀχληρῶν (81) ὑποστellaσθαι, ὥστε τῶν μισθῶν τῆς εἰρηνοποιίας ἐπιτυχεῖν. Κἂν μὲν ἔπηται (82) τις ταῦτα καθηγούμενοις ἡμῖν, τοῦτο ἀριστον, καὶ εὐχῆς τυγχάνει πέρας· ἐὰν δὲ πρὸς τὴν ἐναντίαν ἀφέλῃ (83), ἐγὼ μὲν οὐδὲ οὕτω τῆς ἑμαυτοῦ χρίσεως ἀποστήσομαι. Αὐτὸς δὲ ἕκαστος τῆς οἰκείας ἐργασίας ἐν ἡμέρᾳ τῆς ἀνταποδόσεως τοὺς καρποὺς ἐπιγνώσεται.

(77) Καὶ ὅσα. Editio Paris. addit τοιαῦτα, quod abest ab omnibus nostris mss. et aliis editionibus. Paulo post uterque Reg. et Coisl. secundus Εἰ γὰρ ἕτεροι.

(78) Ὡστε οὐκ ἂν ποτε, etc. Sequimur hoc in loco, ut in pluribus aliis, tres vetustissimos codices Harl., Med. et Coisl. Editi sic habent: Μηδενὸς οὐκ ἂν ποτε τοσοῦτον ἑαυτοῦς ὑπολάβοιμεν, ὥστε. Nunquam nosmetipsos tantū aestimabimus, ut, etc.

(79) Ἀπιδῶ. Ita mss. sex. Editi ἀπιδώμεν. Paulo post Regius uterque et Coisl. uterque οὐτ' ἂν.

EPISTOLA XCVII.

Senatui Tyanorum.

Qui occulta revelat, et cordium consilia in lucem profert, Dominus largitus est vilibus et abjectis intelligentiam difficilium ad deprehendendum, ut nonnulli putant, machinationum. Nihil igitur latuit nos, nec quidquam eorum quæ facta sunt, occultum fuit. Attamen nos neque videmus, neque audimus quidquam aliud, quam Dei pacem, et quæ ad eam ferunt. Nam etsi alii potentes sunt, et magni, et sibi ipsis fidentes, tamen nos nihil sumus et nullius pretii; quare nunquam tantum nobis sumemus, ut in solitudine videamur nobis negotia conficere posse: quippe cum probe sciamus, magis nos uniuscujusque 191 fratrum auxilio indigere, quam manum alteram alterius ope: siquidem et ex ipsa corporis nostri constitutione societatem necessariam esse Dominus nos docuit. Cum enim hæc ipsa nostra membra considero, quorum nullum sibi ipsi ad agendum satis est: quomodo mihi ipse videbor ad vitæ negotia sufficere? Neque enim pes tuto gradiatur, non suffulciente altero: neque oculus recte videat, non habens alterum consortem, et cum eo socialiter his quæ videntur, intentus. Auditus accuratior, qui per utrosque meatus vocem suscipit, et fortior apprehensio, digitorum conjunctione. Et in summa, nihil neque eorum quæ natura, neque eorum quæ libera voluntate perficiuntur, citra conspirationem eorum quæ ejusdem generis sunt, perfici video; cum et preces ipsæ, si desint qui conspirent, longe sint seipsis debiliores, ac Dominus inter duos aut tres, qui ipsum concorditer invocaverint, medium se fore promiserit. Sed et dispensationem ipsam Dominus suscepit, ut per sanguinem suæ crucis sive terrena sive cælestia pacificaret. Quare ob hæc omnia, in pace manere reliquos dies nostros optamus, in pace fieri obdormitionem nostram precamur. Statui pacis causa nec laborem ullum prætermittere, non humile dictu quidquam aut factu, non itineris longitudinem vereri, non quidquam aliud molestum refugere, ut mercedem pacificationis adipiscar. Quod si quis nos viam ad hæc monstrantes sequitur, hoc optimum, et voti finis est: sin autem in contrarium trahat, ego certe ne sic quidem a mea sententia recedam. Unusquisque autem operum suorum in remunerationis die fructus agnoscet.

ἀνταποδόσεως τοὺς καρποὺς ἐπιγνώσεται.

Editi οὔτε αὖ. Tres vetustissimi codices οὔτε ὀφθαλμός.

(80) Μεταξὺ. Hanc vocem addidimus ex tribus vetustissimis codicibus.

(81) Τῶν ὀχληρῶν. Coisl. primus, Harl. et Vat. τῶν μοχθηρῶν.

(82) Ἐπηται. Ita mss. sex. Editi ἔπειτο.

(83) Ἀφέλῃ. Ita sex mss. Mox iidem τῆς ἑμαυτοῦ. Editi ἀφέλκοι et τῆς αὐτῆς. Legitur etiam ἀφέλῃ in editionibus Hagan. et Basil.

Alias LXVIII, scripta anno 372

EPISTOLA LCVIII.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΛΗ.

Rationes exponit cur Nicopolim non iverit. Iterum se dicit in hanc urbem, ut cum Meletio colloquatur; vel etiam cum eodem Samosata venturum. Indictus cum episcopis secundæ Cappadociæ congressus; item alius cum Eustathio. Executione utitur, cum missæ non sint ad Eusebium litteræ episcoporum. Perstat in suo consilio ut Gregorius sit episcopus. Nuntiat Palmatium Maximo ad persecutionem ministrare. Rogat Eusebium ut ad se veniat

Eusebio, episcopo Samosatorum.

Α Εὐσεβίῳ, ἐπισκόπῳ Σαμοσάτων.

1. Cum Nicopolim mente animoque ferrer, postquam urbanitatis tuæ litteras accepi quibus venturum te negabas, relaxatus sum ex mea cupiditate, simulque totius meæ infirmitatis recordatus. Venit autem mihi in mentem et eorum qui advocaverant perfunctoria invitandi ratio, qui cum me per honoratissimum fratrem Hellenium Nazianzi peræquatorem in transcurso vocassent, qui iterum de iisdem submoneiret, aut me deduceret, non dignati sunt mittere. Itaque cum ob peccata nostra simus ipsis suspecti, timuimus ne illorum **192** conventus lætitia præsentia nostra obturbaremus. Nam cum magnanimitate tua vel ad magnas tentationes accingi non pigramur; absque te autem vel intuentis levibus ærumnis impares sumus. Quoniam igitur de rebus ecclesiasticis futurus erat mihi cum illis congressus, celebritatis quidem tempus prætermisi, congressum autem in quietum ac expers perturbationis tempus distuli; meque satius esse duxi Nicopolim venientem de necessariis Ecclesiarum rebus cum religiosissimo episcopo Meletio colloqui, si Samosata pergere recuset: sin autem non recuset, simul cum eo advolabimus, modo id mihi ab utroque declaretur, videlicet ab illo ipso nobis de his rescribente (scripsimus enim), atque a tua pietate. κατάδηλον γένηται, παρά τε αὐτοῦ ἐκείνου ἀντιγράφαντος ἡμῖν περὶ τούτων (ἐπεστείλαμεν γάρ), καὶ παρὰ τῆς σῆς θεοσεβείας.

2. Erasmus etiam cum episcopis secundæ Cappadociæ congressuri: qui postquam alterius provincie nomen habuerunt, subito existimant se ex alia ac nos natione et gente esse, tantumque nos ignorarunt, quantum qui nullum prorsus periculum fecere, nec unquam in colloquium venerunt. Expectabatur autem et alius congressus cum reverendissimo episcopo Eustathio, quocum congressi sumus. Nam quia multi clamitabant aliquid ab eo in fide adulterari, venimus ei in colloquium, eumque invenimus Dei ope ad omnem rectam fidem bono animo assectantem. Porro episcoporum litteræ culpa illorum ipsorum, a quibus nostras transmitti oportebat, ad dignitatem tuam missæ non sunt: sed et me fugerunt, e memoria ob assiduas curas elapsæ. Cæterum fratrem Gregorium

1. Πάνν ὠρμημένους καταλαβεῖν τὴν Νικόπολιν, μετὰ τὸ δέξασθαι τὰ παρὰ τῆς δοσιτήτος (84) σου γράμματα ἀρνησιν ἔχοντα τῆς ἀφίξεως, παρείθην ἀπὸ τῆς ἐπιθυμίας (85), καὶ πάσης ὁμοῦ τῆς ἀσθενείας ἀνεμνήσθην. Ἦλθε δέ μοι εἰς ἔννοιαν καὶ ἡ τῶν κεκλημένων ἀφοσίωσις, ὅτι, παροδikhν πρὸς ἡμᾶς ποιησάμενοι τὴν κλῆσιν διὰ τοῦ αἰδεσιμωτάτου ἀδελφοῦ (86) Ἑλληνίου τοῦ ἐξισούτος Ναζιανζῶν, δεύτερον περὶ τῶν αὐτῶν ὑπομνήσκοντα (87), ἡ ὁδηγούντος ἡμᾶς, οὐ κατήξιωσαν ἀποστείλαι. Ἐπεὶ οὖν ὑποπτοὶ αὐτοῖς ἔσμεν διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν, ἐφοβήθημεν μὴ πού τὸ φαίδρον αὐτοῖς τῆς πανηγύρεως τῇ παρουσίᾳ ἡμῶν ἐπιβολώσωμεν. Μετὰ μὲν γὰρ τῆς σῆς μεγαλοφυίας καὶ πρὸς τοὺς μεγάλους ἀποδύσασθαι πειρασμούς οὐκ ὀκνοῦμεν· ἀνευ δὲ σοῦ οὐδὲ ταῖς τυχοῦσαις θλίψεσιν ἀντιβλέψαι αὐτάρκως ἔχομεν. Ἐπεὶ οὖν ἐκκλησιαστικῶν ἐνεκεν γίνεσθαι ἡμῶν ἡ πρὸς αὐτοὺς ἐντευξίς ἐμελλε, τὸν μὲν τῆς πανηγύρεως καιρὸν παρελπίκομεν, εἰς ἡσυχίαν δὲ καὶ ἀτάραχον διαγωγὴν τὴν συντυχίαν ὑπερεθέμεθα, καὶ προηρήμεθα καταλαβόντες τὴν Νικόπολιν διαλεχθῆναι περὶ τῶν ταῖς Ἐκκλησίας ἀναγκαίων τῷ θεοφιλεστάτῳ ἐπισκόπῳ Μελετίῳ, εἰ μέλλοι παραιτεῖσθαι τὴν ἐπὶ Σαμοσάτα (88) ὁδόν· εἰ δὲ μὴ, αὐτῷ (89) συνδραμῶμεθα, ἐὰν παρ' ἀμφοτέρων τοῦτο ἡμῖν

2. Ἐπισκόποις δὲ τοῖς ἐκ τῆς δευτέρας Καππαδοκίας συντυχάνειν ἐμελλόμεν· οἷ, ἐπειδὴ ἑτέρας ὀνομάσθησαν ἐπαρχίας, ἐνόμισαν ἀθρόως καὶ ἄλλοθενεῖς καὶ ἄλλόφυλοι πρὸς ἡμᾶς γεγενῆσθαι· οἱ τοσοῦτοι ἡμᾶς ἠγνόησαν, ὅσον οἱ μὴδὲ τὴν ἀρχὴν πεπειραμένοι (90), μὴδὲ εἰς λόγους ποτὲ ἀφικόμενοι (91). Πρὸς εδοκᾶτο δὲ καὶ ἑτέρα συντυχία τοῦ αἰδεσιμωτάτου ἐπισκόπου Εὐσταθίου, ἡ καὶ γενομένη ἡμῖν. Διὰ γὰρ τὸ παρὰ πολλῶν καταβοᾶσθαι αὐτὸν, ὥς περὶ τὴν πίστιν παραχαράσσοντά τι, ἀφικόμεθα αὐτῷ εἰς λόγους, καὶ εὖρομεν σὺν θεῷ πρὸς πᾶσαν ὁρθότητα εὐγνωμόνως ἀκολουθοῦντα. Τὰ δὲ τῶν ἐπισκόπων γράμματα παρὰ τὴν αἰτίαν αὐτῶν ἐκείνων οὐκ ἐκομίσθη τῇ τιμιότητι σου, οὐς ἐχρῆν τὰ παρ' ἡμῶν διαπέμψασθαι· ἀλλὰ καὶ ἐμὲ παρήλθε, τῇ συνεχεῖ τῶν φροντίδων ἐκχρυσθέντα τῆς μνήμης. Τὸν δ'

* Alias CCLIX, scripta anno 372.

(84) Ὀσιότητοι. Ita tres vetustissimi codices, quæ scriptura videtur præferenda vulgatæ κοσμιότητος.

(85) Παρείθην ἀπὸ τῆς ἐπιθυμίας. Editi παρείθην ὑπὸ τῆς ἀθυμίας, animo defeci. Harl. ἀπὸ τῆς ἀθυμίας. Solus Medicæus ἀπὸ τῆς ἐπιθυμίας.

(86) Vide Addenda.

(87) Ὑπομνήσκοντα. Sic mss. sex: habet Harleianus codex ὑπομνήσκοντα. Sic etiam editio prima Paris. At in secunda legitur ὑπομνήσκοντα.

Aliquanto infra editi ἀντιβλέπαιν, tres vetustissimi codices ut in textu.

(88) Σαμοσάτα. Harl. Σαμοσάτων.

(89) Αὐτῷ. Sic Harl. prima manu, quam scripturam in textum inducere non dubitavimus pro eo quod vitiose legebatur αὐτοῦ.

(90) Πεπειραμένοι. Ita mss. et paulo post iidem ἀφικόμενοι. Editi πεπειρασμένοι et ἀφικνοίμενοι. Habet tamen editio secunda Paris. πεπειραμένοι.

(91) Vide Addenda.

ἀδελφὸν (92) Γρηγόριον καὶ γὰρ ἡδουλόμην οἰκονομεῖν Ἀ
Ἐκκλησίαν τῇ αὐτοῦ φύσει σύμμετρον. Αὕτη δὲ ἦν
πᾶσα εἰς ἐν συναχθεῖσα ἡ ὑψ' ἡλῶ (93). Ἐπειδὴ
δὲ τοῦτο ἀδύνατον, ἔστω ἐπίσκοπος, μὴ ἐκ τοῦ τό-
που σεμνυνόμενος, ἀλλὰ τὸν τόπον σεμνύνων ἀφ'
ἑαυτοῦ. Ὅντως γὰρ μεγάλου ἐστὶν οὐ τοῖς μεγάλοις
μόνον ἀρκεῖν, ἀλλὰ καὶ τὰ μικρὰ μέγιστα ποιεῖν
τῇ ἑαυτοῦ δυνάμει. Τί δὲ δεῖ (94) ποιῆσαι τῷ Παλμα-
τίῳ, μετὰ τοσαύτας παρακλησεις τῶν ἀδελφῶν ἐτι
ὑπηρετοῦντι τῷ Μαξιμίῳ πρὸς τοὺς διωγμούς; Ἄλλ'
ὅμως οὐδὲ νῦν ὀκνοῦσιν ἐπιστεῖλαι· παραγενέσθαι
γὰρ καὶ ὑπὸ ἀσθενείας σώματος καὶ ὑπὸ ἀσχολιῶν
οἰκειακῶν οὐκ ἐπιτρέπονται. Γίνωσκε μέντοι, θεο-
φιλέστατε Πάτερ, ὅτι πάνυ χρῆζει (95) τῆς παρου-
σίας σου τὰ ἡμέτερα, καὶ ἀνάγκη σε τὸ τίμιον γῆ-
ρας ἐτι ἅπας κινήσας, ὑπὲρ τοῦ στήσαι περιφε-
ρομένην λοιπὸν καὶ ἐγγὺς πτώματος οὔσαν τὴν
Καππαδοκίαν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΛΘ΄.

Terentio exponit Basilius, quomodo desertus a Theodoto perficere non potuerit, quod ex mandato imperatoris et litteris Terentii susceperat, ut episcopos Armenie daret. Ceterum curae sibi fuisse, ut episcopos pacificaret, ac multa non recte fieri soliti in Armenie emendaret. Acccepisse etiam se a Satalensibus suffragia, quibus rogabatur ut eis episcopum daret, ac de infictis Cyrillo Armenie episcopo calumniis cognovisse.

Τερεντίῳ Κόμητι.

Πάνυ πολλὴν σπουδὴν ἐντοσησάμενος περὶ ἀρχῆ-
σαι μερικῶς γούν καὶ τῷ βασιλικῷ προστάγματι καὶ
τῷ φιλικῷ τῆς σῆς τιμιότητος γράμματι, οὐ ἐγὼ
πάντα λόγον καὶ πᾶσαν γνώμην γέμειν ὀρθῆς προ-
αίρεσεως καὶ ἀγαθῆς διανοίας πεπιστεύκα, εἰς ἔρ-
γον ἀγαγεῖν τὴν προθυμίαν οὐκ ἐπετρέπην (96).
Αἵτιον δὲ τὸ μὲν πρῶτον καὶ ἀληθέστατον αἱ ἑμαὶ
ἁμαρτίαι, πανταχοῦ μοι προαπαντῶσαι, καὶ ὑπο-
σκελίζουσαι μου τὰ διαβήματα· ἔπειτα καὶ ἡ τοῦ
δοθέντος ἡμῖν εἰς συνεργίαν ἐπισκόπου πρὸς ἡμᾶς
ἁλλοτριωσις. Οὐκ οἶδα γὰρ ὅ τι παθὼν ὁ αἰδεσιμώ-
τατος ἀδελφὸς ἡμῶν Θεόδοτος, ὁ ἐπαγγελιάμενος
ἡμῖν ἐξ ἀρχῆς πάντα συμπράξαι, καὶ προθύμως
ἡμᾶς ἀπὸ Γηταςίων ἐπὶ Νικόπολιν καταγαγὼν (97),
ἐπειδὴ εἶδεν ἡμᾶς ἐπὶ τῆς πόλεως, οὕτως ἡμᾶς (98)
ἐβδελύξατο, καὶ οὕτως ἐφοβήθη τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν,
ὥς μήτε εἰς ἐκδητὴν εὐχὴν μήτε εἰς ἐσπερινὴν
ἀνασχίσθαι ἡμᾶς παραλαβεῖν· δίκαια μὲν ποιῶν,
ὥς πρὸς ἡμᾶς, καὶ πρόποντα τῷ ἐμῷ βίῳ, οὐ λυ-
σιτελοῦντα δὲ τῇ κοινῇ καταστάσει τῶν Ἐκκλησιῶν
βουλευόμενος. Τὴν δὲ αἰτίαν τούτων προσέφερον ἡμῖν,

(92) Τὸν δ' ἀδελφόν. Editi addunt ἐμὸν, τὸν, fratrem meum, quæ quidem unde sumpta sint nescio, cum in nostris novem codicibus desint. Quinetiam ad marginem legitur in Regio primo et Harl. περὶ τοῦ θεολόγου, de theologo. Ibidem Harl. Ἐκκλησίαν σύμμετρον.

(93) Ὑψ' ἡλῶ. Med. ὑψηλός. Bigot., Reg. secundus et Coisl. secundus ὑψ' ἦλιν. Alterutrum nabit Harl. prima manu. Paulo post editi Ἐπεὶ ζῇ, plerique mss. ut in textu.

(94) Τί δὲ δεῖ. Med. Τί δὲ ποιῆσαι.

(95) Πάνυ χρῆζει. Ita mss. septem. Editi πᾶν χρῆζει.

(96) Οὐκ ἐπετρέπην. Ita mss. septem. Editi οὐκ ἐτρέπην.

vellem et ego Ecclesiam gubernare ingenio suo parem. Ea autem erat Ecclesia omnis quæ sub sole est, in unum collecta. Cum autem fieri id non queat, episcopus sit, non ex loco ornamentum accipiens, sed loco ex sese addens. Nam viri vere magni est non magnis tantum parem esse, sed etiam, quæ parva sunt facultate sua magna facere. Quid autem faciendum Palmatio, qui post tot ac tantas fratrum admonitiones adhuc ministrat Maximo ad persecutiones? Sed tamen ne nunc quidem litteras ad illum mittere gravantur: nam quominus veniant et corporea in valetudine et domesticis negotiis prohibentur. Noveris porro, Pater Deo dilectissime, res nostras tua omnino præsentia indigere, ac necesse esse ut venerandum senium adhuc semel moveas, quo Cappadociam jam fluctuantem et casui proximam sustentens.

193 EPISTOLA XCIX.

Terentio Comiti.

1. Cum diligenter admodum in id incubuissem, ut ex parte saltem et imperatoris mandato obtemperarem et amicissimis dignitatis tuæ litteris, cujus ego sermonem omnem omnemque sententiam voluntate recta ac bono consilio plenam esse certo scio, studium meum ad opus deducere mihi non licuit. Causa autem prima quidem et verissima, peccata mea, quæ ubique occurrunt mihi, ac meos gressus subvertunt: deinde etiam episcopi, qui datus adjutor fuerat, animi a nobis alienatio. Nescio enim quid passus reverendissimus frater noster Theodotus, qui ab initio promiserat mutuum se nobis operam in omnibus daturum, nosque libenter Getasis Nicopolim adduxerat, ubi nos vidit in civitate, sic aversatus sit, sic peccata nostra metuerit, ut neque ad matutinas preces, neque ad vespertinas nos voluerit assumere: æqua ille quidem faciens, quod ad me attinet, ac vitæ meæ convenientia, sed non utiliter communi Ecclesiarum tranquillitati consulens. Horum autem causam nobis afferebat, quod non gravaremur reverendia-

(97) Καταγαγόν. Sic mss. sex. Editi καταγαγεῖν, Promiserat se Nicopolim deducturum. Nam videtur id promississe Theodotus, aut certe non perfecit, nec Basilii ea de re queritur. Cum autem dicat infra Basilii relictum se fuisse Getasis a Theodoto Nicopolim redeunte: quod ait hoc loco se Getasis ab eo Nicopolim fuisse adductum, sic intelligi debet, ut id Theodotus non comitando, sed perhumaniter invitando perfecisse dicatur.

(98) Ἡμᾶς. Addidimus ex tribus vetustissimis codicibus hanc vocem, quæ forte in aliis ommissa, quia cum paulo ante præcesserit, minus commode repeti videbatur.

Alias CLXXXVII, scripta anno 372.

simum episcopum Eustathium in communionem recipere. Quod autem egimus, est ejusmodi.

2. Vocati ad conventum, qui a fratre Theodoto habebatur, ac charitate impulsī, ut vocanti obsequeremur, ne congressum videremur irritum et inutilem reddere, dedimus operam ut in colloquio cum praedicto fratre Eustathio veniremus. Ac illi quidem proposuimus quaecunque de fide illum criminatur frater Theodotus; rogavimusque, si rectam fidem sequeretur, manifestum id nobis faceret, ut cum eo communionem haberemus: sin autem alieno esset animo, probe sciret nos quoque ab ipso alienatum iri. Itaque cum multos sermones inter nos habuissemus, diemque illam totam in his expendendis insumpsissemus; flexo jam in vesperam die, discessimus ab invicem, colloquio nullam ad certam conclusionem perducto. Sed iterum sequenti die mane considerantes, de iisdem disseruimus, accedente jam et fratre Poemenio, Sebastiae presbytero, et vehementer adversariam nobis doctrinam defendente. Paulatim igitur et ea dissolvimus, quorum nomine videbatur me accusare, et eos ad assentiendum iis quae a me querebantur adduxi, ita ut gratia Domini inveniremur ne de 194 minimis quidem rebus inter nos dissidentes. Ita igitur circa nonam fere horam surreximus ad precandum, ac Domino gratias egimus, nobis largienti, idem ut sentiremus, idemque loqueremur. Ad haec oportebat me et scriptam aliquam confessionem ab homine accipere, ut et illius adversarii manifesta fieret haec assensio, et caeteris idoneum exstaret illius propositi monumentum. Sed ipse volui ob plurimam diligentiam, cum fratre Theodoto congregiens, libellum fidei ab ipso accipere, eique quem nominavi viro offerre: ut duo consequeretur, nempe ut et ipse fidem rectam confiteretur, et his satisfaceret, nullam habentibus contradicendi materiam; post acceptas ipsorum conditiones. At Theodotus, priusquam didicisset quam ob causam convenissemus, et quid ex colloquio consecuti essemus, non jam nos ad synodum vocandos judicavit. Sed e medio itinere reversi sumus, animum despondentes, quod nostros pro pace Ecclesiarum labores irritos redderet.

προτρέψασθαι κατηξίωσαν. Ἀλλ' ἀπὸ μέσης ἀνεζεύξαμεν (4) τῆς ὁδοῦ, ἀθυμήσαντες, ὅτι ἀτελεῖς ἡμῖν ποιοῦσι τοὺς ὑπὲρ τῆς εἰρήνης τῶν Ἑκκλησιῶν καμάτων.

5. Postea igitur imposita mihi necessitate in Armeniam eundi, cum nossem singulare hominis ingenium, vellemque coram locuplete teste cum ipso rationem eorum quae egeram reddere, tum

A ὅτι ἡνεσχόμεθα εἰς κοινωνίαν τὸν αἰδεσιμώτατον ἐπίσκοπον Εὐστάθιον παραδέξασθαι. Τὸ μέντοι γινόμενον παρ' ἡμῶν τοιοῦτόν ἐστιν.

2. Ἡμεῖς, κληθέντες εἰς σύνοδον παρὰ τοῦ ἀδελφοῦ Θεοδοῦ τοιούτην (99), καὶ ὁρμήσαντες δι' ἀγάπην ὑπακοῦσαι τῇ κλήσει, ἵνα μὴ δόξωμεν ἀπρακτοὺς καὶ ἀργὴν ποιεῖσθαι τὴν συντυχίαν, ἐσπουδάσαμεν εἰς λόγους ἐλθεῖν τῷ προειρημένῳ ἀδελφῷ Εὐσταθίῳ. Καὶ προτείναμεν αὐτῷ τὰ περὶ τῆς πίστεως ἐγκλήματα, ὅσα προφέρουσιν αὐτῷ οἱ περὶ τὸν ἀδελφὸν Θεόδοτον· καὶ ἔξιώσαμεν, εἰ μὲν ἔσται τῇ ὀρθῇ πίστει, φανερόν ἡμῖν καταστήσεται, ὥστε ἡμᾶς εἶναι κοινωνικούς· εἰ δὲ ἄλλοτρίως ἔχει, ἀκριβῶς εἰδέναι, ὅτι καὶ ἡμεῖς ἔξομεν πρὸς αὐτὸν ἄλλοτρίως. Πολλῶν τοίνυν γενομένων λόγων πρὸς ἀλλήλους, καὶ πάσης ἐκείνης τῆς ἡμέρας ἐν τῇ περὶ τούτων σκέψει δαπανηθείσης· καταλαβοῦσας λοιπὸν τῆς ἐσπέρας, διεκρίθημεν ἀπ' ἀλλήλων, εἰς οὐδὲν ὁμολογούμενον πέραν τὸν λόγον προαγαγόντες. Τῇ δὲ ἐξῆς πάλιν, ἔσθην συγκαταθέσθαι (1), περὶ τῶν αὐτῶν διελεγόμεθα, ἐπελθόντος ἤδη καὶ τοῦ ἀδελφοῦ Ποιμενίου, τοῦ πρεσβυτέρου τῆς Σεβαστίας, καὶ σφοδρῶς ἡμῖν τὸν ἐναντίον γυμνάζοντος λόγον. Κατὰ μικρὸν οὖν ἡμεῖς τε, ὑπὲρ ὧν ἔδοξεν ἡμῖν ἐγκαλεῖν, ἀπελυόμεθα, κάκαινους εἰς τὴν τῶν ἐπιζητούμενων ὑφ' ἡμῶν συγκατάθεσιν προηγάγομεν (2). ὥστε χάριτι τοῦ Κυρίου εὐρεθῆναι ἡμᾶς μηδὲ εἰς τὸ σμικρότατον πρὸς ἀλλήλους διαφερομένους. Οὕτω τοίνυν περὶ ἐννάτην που ὥραν ἀνέστημεν ἐπὶ τὰς προσευχάς, εὐχαριστήσαντες τῷ Κυρίῳ, τῷ δόντι ἡμῖν τὸ αὐτὸ φρονεῖν, καὶ τὸ αὐτὸ λέγειν. Ἐπὶ τούτοις ἔδει μὲ καὶ ἐγγραφόν τινα παρὰ τοῦ ἀνδρὸς ὁμολογίαν λαβεῖν, ὥστε καὶ τοῖς ἐναντιούμενοις αὐτῷ φανερὰν γενέσθαι τὴν συγκατάθεσιν, καὶ τοῖς λοιποῖς ἱκανὴν εἶναι τοῦ ἀνδρὸς τῆς προαιρέσεως τὴν ἀπόδειξιν. Ἀλλ' ἐβουλήθη αὐτὸς ὑπὸ πολλῆς ἀκριβείας, τοῖς ἀδελφοῖς συντυχῶν τοῖς περὶ Θεόδοτον, παρ' αὐτῶν λαβεῖν γραμματεῖον πίστεως, καὶ αὐτὸ προτείνειν τῷ προειρημένῳ· ἵνα ἀμφοτέρω γένηται, ἥ τε ὀρθὴ πίστις παρ' αὐτοῦ ὁμολογηθῇ (3), καὶ αὐτοὶ πληροφωρθῶσι, μηδεμίαν ἔχοντες ἀντιλογίας ὑπόθεσιν ἐκ τοῦ τὰς παρ' αὐτῶν προτάσεις παραδεχθῆναι. Ἀλλὰ πρὶν μαθεῖν τίνας ἐνεκεν συνετόχομεν, καὶ τί ἡμῖν ἐκ τῆς ὁμιλίας κατώρθωται, οἱ περὶ τὸν ἐπίσκοπον Θεόδοτον οὐκέτι ἡμᾶς εἰς τὴν σύνοδον

D 3. Μετὰ ταῦτα τοίνυν, ἐπειδὴ κατέλαθεν ἡμᾶς ἡ ἀνάγκη τῆς ἐπὶ τὴν Ἀρμενίαν ὁδοῦ, εἰδὼς τοῦ ἀνδρὸς τὸ ἰδιότροπον, καὶ βουλόμενος ὑπὸ μάρτυρι (5) ἀξιπίστῳ αὐτὸς τε ὑπὲρ τῶν πεπραγμένων ἀπολοσὶμι ὁμολογῆται.

(4) Ἀνεζεύξαμεν. Ita Reg. uterque et Coisl. uterque cum Med., Vat., Clarom., Paris. et Bigot. Non possum citare Harleianum codicem, in quo folium deest hoc loco, sed non dubium quin haec scriptura tot nixa libris antiquis praeferenda sit vulgata ἀνεζεύξαν, reversi sunt.

(5) Ὑπὸ μάρτυρι. Nonnulli mss. ἐπὶ μάρτυρι.

(99) *Τελουμένην*. Ita mss. nostri omnes. Editi *τελειουμένην*. Ibidem Reg. secundus et Coisl. secundus Θεοδώρου, quod manifestum est erratum. Ibidem duo codices habent *κοινωνούς* pro *κοινωνι-
χοῦς*.

(1) Vide Addenda.

(2) *Προηγάγομεν*. Sic tres vetustissimi codices. Editi *προσηγάγομεν*.

(3) *Ὁμολογηθῇ*. Tres mss. non tamen antiquis-

γῆσθαι, κάκεινον πληροφορῆσαι, ἦλθον ἐπὶ τὰ Α Ἰήσασα τὸν ἀγρὸν τοῦ θεοφιλεστάτου ἐπισκόπου Μελετίου, συμπαραντῶς μοι καὶ αὐτοῦ τοῦ προεξημένου Θεοδότου· καὶ οὕτως ἐκεῖ, ἐπειδὴ ἐνεκλήθημεν παρ' αὐτοῦ ἐπὶ τῇ (6) πρὸς Εὐστάθιον συναφείᾳ, εἶπον τὸ ἐκ τῆς συντυχίας κατόρθωμα, ὅτι ἔλαβον αὐτὸν εἰς πάντα ἡμῖν ὁμοδοξοῦντα. Ὡς δὲ διαβεβαιούτο ἐξαρκὸν γεγενῆσθαι μετὰ τὴν ἀρ' ἡμῶν ἀναχώρησιν, καὶ διαβεβαιούσθαι αὐτὸν τοῖς ἰδίοις αὐτοῦ μαθηταῖς· ἣ μὲν εἰς μηδὲν ἡμῖν περὶ τῆς πίστεως συντεθεῖσθαι, ἀπῆντων ἐγὼ πρὸς ταῦτα (καὶ σκόπει, θαυμασιώσατε, εἰ μὴ δικαιοσύνης (7) καὶ ἀναντιρρήτους ἐποιοῦμην πρὸς τοῦτο τὰς ἀποκρίσεις), ὅτι ἐγὼ μὲν πέπεισμαι, εἰκάδων ἐκ τῆς λοιπῆς εὐσταθείας τοῦ ἀνδρός, μὴ οὕτως αὐτὸν κούφως περιτρέπεσθαι πρὸς τὰ ἐναντία, μηδὲ νῦν μὲν ὁμολογεῖν, νῦν δὲ ὑπὲρ ὧν εἶπεν ἀρνεῖσθαι· ἀνδρα καὶ τὸ ὑπὲρ τῶν τυχόντων ψεύδος, ὡς φοβερὸν, ἀποφύγοντα, μὴ ὅτι γε περὶ τῶν τληικουσῶν πραγμάτων, καὶ οὕτω παρὰ πᾶσι βεβοημένον (8), εἰσῆσαι ἂν ποτε ἐναντιωθῆναι τῇ ἀληθείᾳ. Εἰ δὲ ἄρα καὶ ἀληθὴ εἶναι συμβῇ τὰ θρυλούμενα παρ' ὁμῶν, προτεῖναι αὐτῷ γραμματεῖον, πᾶσαν ἔχον τῆς ὀρθῆς πίστεως τὴν ἀπόδειξιν, χρή. Ἐάν μὲν οὖν εὕρω αὐτὸν συντεθέμενον ἐγγράφως, ἐπιμενῶ τῇ κοινωνίᾳ· ἐάν δὲ λάβω ἀναδυόμενον, ἀποστήσομαι αὐτοῦ τῆς συναφείας. Ἀποδειξαμένου (9) τὸν λόγον τοῦ ἐπισκόπου Μελετίου, καὶ τοῦ ἀδελφοῦ Διοδώρου τοῦ συμπεροσθυτέρου (παρῆν γὰρ τοῖς γινομένοις), συνθέμενος ὁ αἰδεσιμώτατος ἀδελφός Θεόδοτος ἐκεῖ, καὶ παρακαλέσας ἡμᾶς καταλθεῖν ἐπὶ Νικόπολιν, ἵνα καὶ τὴν Ἐκκλησίαν αὐτοῦ ἐπισκεψώμεθα, καὶ αὐτὸν λάβωμεν τῆς μέτρησι Σατάλων ὁδοπορίας σὺν-έμπορον, καταλιπόντων (10) ἡμᾶς ἐν Γητάσοις, ἐπειδὴ καταλάβομεν (11) τὴν Νικόπολιν, ἐπιλαθόμενος ὧν τε παρ' ἐμοῦ ἤκουσεν (12), ὧν τε συνέθετο ἡμῖν, ἐκείναις ταῖς ὕβρεσι καὶ ταῖς ἀτιμίαις, ἃς μικρῷ πρό-σθεν διηγησάμην, καταισχύνας ἡμᾶς ἀπέπεμψε.

4. Πῶς οὖν ἦν δυνατόν μοι, τιμωτάτῃ κεφαλῇ, ποιῆσαι τὴν πρὸς τεταγμένων, καὶ δοῦναι ἐπισκόπους τῇ Ἀρμενίᾳ· οὕτω πρὸς μὲ τοῦ κοινοῦ τῆς φροντίδος διατεθέντος, παρ' οὗ ἐγὼ προσεδόκουν τοὺς ἐπιτηδείους ἀνδράς εὐρήσειν, διὰ τὸ εἶναι ἐν τῇ παροικίᾳ αὐτοῦ καὶ εὐλαβεῖς, καὶ συνετοὺς, καὶ τῆς γλώττης ἐμπείρους, καὶ τὰ λοιπὰ ἰδιώματα τοῦ ἔθνους ἐπισταμένους· ὧν εἰδὼς τὰ ὀνόματα, ἐκὼν (13) σιωπήσομαι, ἵνα μὴ τι ἐμπόδιον γένηται πρὸς τὸ ἐν ἑτέρῳ γοῦν χρόνῳ χρησιμευθῆναι τὴν Ἀρμενίαν. Καὶ νῦν γενόμενος μέχρι Σατάλων ἐν τοιοῦτῳ σώματι, τὰ μὲν λοιπὰ ἐδοξα τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι καθιστῆναι, εἰρηνεύσας τοὺς τῆς Ἀρμενίας ἐπισκόπους, καὶ δια-

illi satisfacere, veni Getasa in agrum religiosissimi episcopi Meletii, ubi et ipse, quem dixi, Theodotus mecum interfuit: sicque ibi accusatus ab eo ob conjunctionem cum Eustathio, dixi ex congressu consecutum me esse, ut eum in omnibus idem ac nos sentientem haberem. Cum autem asseveraret Eustathium negasse, postquam ab eo discessimus, suisque propriis ipsum discipulis affirmare, se nulla prorsus in re nobiscum de fide consensisse, ad hæc ego occurrebam (ac vide, vir in primis admirande, an non justissimas huic rei et invictissimas responsiones attulerimus). persuasum mihi esse conjecturam facienti ex reliqua viri constantia, ipsum haud ita leviter in contraria circumferri, neque nunc quidem confiteri, nunc vero negare quæ dixerit; hominem mendacium in rebus minimis, ut horribile quiddam, aversantem, nedum in rebus tanti momenti ac ita omnium fama celebratis veritati unquam adversari velit. Quod si vera esse contingat quæ a vobis dictantur, proponendus est ei libellus, qui omne rectæ fidei specimen complectatur. Quod si eum subscribendo assentiri reperero, manebo in illius communione: sin autem deprehendero recusantem, ab illius conjunctione discedam. Cum autem hæc probarentur episcopo Meletio, et fratri Diodoro presbytero (nam iis quæ siebant intererat), illic sane quam reverendus frater Theodotus assensus est; cumque adhortatus esset, ut descenderemus Nicopolim, tum ut Ecclesiam ipsius inviseremus, tum 195 et ipsum itineris comitem Satalos usque haberemus, ac nos Getasis reliquisset, ubi Nicopolim venimus, oblitus eorum quæ et a me audierat, et quæ nobiscum pactus fuerat, nos iis, quas paulo ante retuli, contumeliis ac ignominiosis affectos dimisit.

4. Quomodo ergo possem, caput prestantissimum, mandatorum quidquam perficere, et episcopos Armeniæ dare? s.c. erga me affecto curarum socio, cujus opera sperabam me idoneos viros inventurum, eo quod in ejus paræcia non desint et religiosi, et prudentes, et linguæ periti, et qui reliquos usus gentis proprios sciant; quorum nomina me sciam, volens tacebo, ne quid impedimenti nascatur, quominus alio saltem tempore Armeniæ utiliter consulatur. Et nunc cum Satala usque cum tali corpore pervenissem, reliqua quidem visus sum Dei gratia constituere; cum pacem composuerim inter episcopos Armeniæ, eosque, ut par erat, allocutus sim,

addunt οὖν.

(10) *Συνέμπορον, καταλιπόντων*. Ita mss. octo. Editi συνέμπορον καταλιπόντων.

(11) *Καταλάβομεν*. Quatuor mss. non vetustissimi κατέλαβαν, sed minus commode.

(12) *ἤκουσεν*. Ita optimi quinque mss. Editi ἤκουσαν. Paulo post male in editis προτεταγμένων. Mss. ut in textu.

(13) *Ἐκὼν*. Ita plerique mss. Editi ἐκουσίως.

(6) *Ἐπὶ τῇ*. Nonnulli mss. περὶ τῆς... συναφείας. Ibidem Coisl. primus et Med. τὰ κατορθώματα. Paulo post nonnulli codices αὐτοῦ μαθηταῖς.

(7) *Δικαιοσύνης*. Reg. primus et Bigot. alter δικαιοσύτως καὶ ἀναντιρρήτως. Paulo post editi perabsurde αὐθαδείας.

(8) *Βεβοημένον*. Ita mss. sex. Editi διαβεβοημένον.

(9) *Ἀποδειξαμένου*. Tres mss. non vetustissimi

ut deponerent consuetam indifferentiam, ac sincerum pro Domini Ecclesiis studium resumerent: quin et regulas ipsis dederim de iis, quæ indifferentiter in Armenia peccabantur, quomodo illos deceret curam suscipere. Accepi autem et à Satalorum Ecclesia suffragia, quibus rogabar ut episcopum ipsis darem. Curæ etiam mihi illud fuit, ut de aspersa criminatione fratri nostro Cyrillo Armeniæ episcopo inquirerem; ac Dei gratia reperimus falso commotam ex calumnia illius inimicorum, quam et manifeste coram nobis confessi sunt. Atque utcumque Satalorum populum visi sumus ipsi placare, ita ut non jam ab illius communione refugiat. Quod si hæc parva sunt, et nihili facienda, at nihil a nobis amplius perfici poterat, ob mutuam inter nos ex diaboli artificio dissensionem. Atque hæc quidem tacenda erant, ne mea ipsius probra vulgare videar; sed quia aliter causam dicere non poteram apud magnanimitatem tuam, in necessitatem veni omnium rerum gestarum veritatis enarrande.

ἢν ἄλλως ἀπολογήσασθαι σου τῇ μεγαλοφυίᾳ, εἰς ἀνάγκην ἤλθον πᾶσαν τῶν γεγενημένων τὴν ἀληθείαν διηγέσασθαι.

EPISTOLA C.

Gratias agit Basilius ob litteras ab Eusebio in vicina Armenis regione acceptas. Retinet antiquum eundi Samosatæ desiderium, quamvis et æger sit et negotiorum mole oppressus. Invitat Eusebium ad diem festum sancti Euprepii, qui erat septimus Septembris. Sibi enim illius consilio ad multa opus esse, in his ut deliberet de molestiis sibi simplicitate Gregorii Nysseni exhibitis.

Eusebio, episcopo Samosatorum.

Sic vidi litteras dilectionis tuæ in regione Armenis vicina, quemadmodum videant navigantes facem eminus in mari splendens, præsertim si ventis mare intumuerit. Nam natura quidem suaves, ac plurimum habentes 196 solatii litteræ gravitatis tuæ: sed tunc maxime earum suavitatem tempus auxit; quod quale fuerit, quantoque nos mœrore affecerit, non equidem dixerim, cum semel statuerim eorum, quæ molestiam attulerunt, oblivisci, sed condiaconus noster pietati tuæ enarrabit. Me autem reliquit omnino corpus, adeo ut ne levissimos quidem motus possim sine dolore ferre. Sed tamen precor, ut possit mihi antiquum desiderium nunc saltem ope precum tuarum adimpleri; quamquam in multas me difficultates conjecit ipsa peregrinatio, tandiu neglectis Ecclesiæ nostræ rebus. Quod si Deus, dum in terra versamur, concedere dignetur, ut in Ecclesiâ nostra pietatem tuam videamus, certe bonas spes etiam de futuris rebus habebimus, nos a Dei donis non omnino exclusos esse. Hoc itaque si fieri potest, rogamus ut fiat in solenni conventu, quem singulis annis celebramus in me-

λεχθεὶς αὐτοῖς τὰ πρέποντα, ὥστε ἀποδέσθαι τὴν συνήθη ἀδιαφορίαν (14), καὶ ἀναλαβεῖν τὴν γνησίαν τοῦ Κυρίου ὑπὲρ τῶν Ἐκκλησιῶν σπουδὴν, δοῦς αὐτοῖς καὶ τύπους περὶ τῶν ἀδιαφόρων κατὰ τὴν Ἀρμενίαν παρανοημένων, ὅπως αὐτοῖς προσῆκεν ἐπιμελεῖσθαι· ἰδεξάμεν δὲ καὶ ψηφίσματα παρὰ τῆς ἐκκλησίας Σατάλων, παράκλησιν ἔχοντα δοθῆναι αὐτοῖς παρ' ἡμῶν ἐπίσκοπον. Ἐπιμελὲς δέ μοι τοῦτο ἐγένετο, καὶ τὴν περιχυθείσαν βλασφημίαν τῶ ἀδελφῷ ἡμῶν Κυρίλλῳ τῷ ἐπισκόπῳ Ἀρμενίας ἀνερευνησάιν· καὶ διὰ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ εὐρομεν αὐτὴν ψευδῶς κινηθεῖσαν, ἐκ διαβολῆς τῶν μισοσάντων αὐτόν· ἦν καὶ φανερώς ὠμολόγησαν ἐφ' ἡμῶν. Καὶ ἰδόμεν μετρίως ἡμερῶν πρὸς αὐτὸν τὸν ἐν Σατάλοις λαθόν, ὥστε μὴ κέτι αὐτοῦ τὴν κοινωνίαν φεύγειν. Εἰ δὲ μικρὰ ταῦτα, καὶ οὐδενὸς ἄξια, ἀλλὰ παρ' ἡμῶν οὐδὲν ἦν πλέον δυνατόν γενέσθαι, διὰ τὴν ἐκ τῆς τοῦ διαβόλου περιεργίας ἡμῶν αὐτῶν πρὸς ἀλλήλους ἀσυμφωνίαν. Ταῦτά με ἔδει (15-16) σιωπᾶν, ἵνα μὴ δόξω δημοσιεῖν ἐμαυτοῦ τὰ ὀνειδῆ· ἀλλ' ἐπειδὴ οὐκ ἔχω ἀνάγκην ἤλθον πᾶσαν τῶν γεγενημένων τὴν ἀληθείαν

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Ρ.

Εὐσεβίῳ, ἐπισκόπῳ Σαμοσατῶν.

Οὕτως εἶδον τὰ γράμματα τῆς ἀγάπης σου ἐν τῇ γείτονι χώρᾳ τῆς Ἀρμενίας (17), ὡς ἂν ἴδοιεν οἱ θαλαττεύοντες πυρὸς ἐν πελάγει πόρρωθεν φρυκτωρούμενον, ἄλλως τε καὶ ἀγριαίνουσά πως τύχῃ (18) ἡ θάλασσα ὑπ' ἀνέμων. Καὶ γὰρ φύσει μὲν ἡδὺ καὶ παρηγορίαν ἔχον πολλὴν τὸ τῆς σῆς σεμνότητος γράμμα, τότε δὲ μάλιστα τὴν ἀπ' αὐτοῦ (19) χάριν ὁ καιρὸς συνῆξέν, ὃν ὁποῖος ἦν, καὶ ὅπως ἡμᾶς λυπήσας, ἐγὼ μὲν οὐκ ἂν εἴποιμι, κρίνας ἀπαξ ἐπιλαθέσθαι τῶν λυπηρῶν· ὁ μὲντοι συνδιάκονος ἡμῶν διηγῆσται σου τῇ θεοσεβείᾳ. Ἐμὲ δὲ ἐπέλιπε παντελῶς τὸ σῶμα, ὥστε μὴδὲ τὰς μικροτάτας κινήσεις δύνασθαι ἑλύτως φέρειν. Πλὴν ἄλλ' εὐχομαι δυνηθῆναι μοι τὴν παλαιὰν ἐπιθυμίαν νῦν γοῦν διὰ τῆς βοηθείας τῶν σῶν προσευχῶν ἐκπληρωθῆναι· εἰ καὶ ὅτι πολλὴν μοι πεποίηκε τὴν δυσκολίαν ἡ ἀποδημία αὕτη, τοσούτῳ χρόνῳ ἀμεληθέντων τῶν κατὰ τὴν ἡμετέραν Ἐκκλησίαν πραγμάτων. Ἐάν δὲ ὁ Θεὸς, ἕως ἔσμεν ὑπὲρ γῆς· καταξίωση ἡμᾶς ἰδεῖν ἐπὶ τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν τὴν σὴν θεοσέβειαν· ὅντως ἀγαθὰς ἐλπιδας καὶ ἐπὶ τοῖς μέλλουσιν ἔξομεν, ὡς οὐ πάντῃ ἔσμεν ἀπόδηλοι: (20) τῶν δωρεῶν τοῦ Θεοῦ. Τοῦτο

(14) Ἀδιαφορίαν. Bigot., Reg. secundus et Coisl. secundus διαφορίαν. Paulo post editi αὐτοῦ Κυρίου. Mss. ut in textu.

(15-16) Ταῦτά με ἔδει. Sic tres vetustissimi codices. Editi Ταῦτα ἔδει μὲν.

(17) Τῆς Ἀρμενίας. Ita Coisl. primus, Med., Harl. et Clarom. Editi τῆς τῶν Ἀρμενίων. Paulo post editi θαλασσῶντες. Harl., Med. et quatuor alii ut in textu.

(18) Τύχοι. Ita Coisl. primus et Harl. cum pluribus aliis. Editi τύχη.

(19) Τὴν ἀπ' αὐτοῦ. Coisl. primus et Harl. τὴν ἐπ' αὐτῷ. Mox editi προσῆξέν. Mss. omnes ut in textu.

(20) Ἐσμεν ἀπόδηλοι. Ita Harl., Coisl. primus et Clarom. Editi ἀπόδηλοι τῶν δωρεῶν γενησόμεθα. Alias CCLVI, scripta anno 379.

γούν, ἐὰν ἡ δυνατόν, παρακαλούμεν ἐπὶ τῆς συνόδου ἁγίας, ἣν δι' ἐτους ἀγομεν ἐπὶ τῇ μνήμῃ τοῦ μακαρίου (21) μάρτυρος Εὐφυλίου προσεγγίζουσης λοιπὴν κατὰ τὴν ἐδδομένην ἡμέραν τοῦ Σεπτεμβρίου μηνός. Καὶ γὰρ καὶ φροντίδος δεῖα ἡμῖν περικείται πράγματα τῆς παρὰ σοῦ (22) δέοντα συνεργίας, εἰς τα κατὰστασιν ἐπισκόπων καὶ εἰς βουλὴν καὶ σκέψιν τῶν μελετωμένων καθ' ἡμῶν παρὰ τῆς χρηστότητος Γρηγορίου (23) τοῦ Νυσαέως, ὃς συνόδους συγκατεῖ κατὰ τὴν Ἀγκύραν, καὶ οὐδένα τρόπον ἐπιβουλεύων ἡμῖν ἀκρίβειαν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΑ'.

Redux ex Armenia Basilius cum didicisset de morte insignis alicujus personæ, consolatur hac epistola eum, quem præcipue hoc eventu afflictum sciebat.

Παραμυθητική (24).

Εὐχῆς ἄξιον ἦν, πρώτην διαπεμπομένους ἐπιστολήν, εὐθυμότεραν ἔχειν τὴν τῶν γραμμάτων ὑπόθεσιν. Οὕτω γὰρ ἂν ἡμῖν τὰ κατὰ γνώμην ὑπῆρξε, διότι πᾶσι βουλόμεθα τοῖς ἐν εὐσεβείᾳ ζῆν προαιρουμένοις πάντα τὸν βίον εἰς ἀγαθὸν εὐδοῦσθαι. Ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ διοικῶν τὴν ζωὴν ἡμῶν Κύριος, κατὰ τὴν ἀρρήτον αὐτοῦ σοφίαν πάντας πρὸς τὸ συμφέρον τῶν ψυχῶν τῶν ἡμετέρων ταῦτα ψκονόμησε γενέσθαι, δι' ὧν σοι μὲν ὁδυνηρὰν κατέστησε τὴν ζωὴν, ἡμᾶς δὲ, τοὺς τῇ κατὰ Θεὸν ἀγάπῃ συνημμένους, εἰς συμπάθειαν ἤγαγε, μαθόντας παρὰ τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν, ἐν οἷς γέγονας ἀναγκαῖον ἡμῖν ἐφάνη, τὴν ἐνδεχομένην παράκλησιν προσαγαγεῖν σοι. Εἰ μὲν οὖν ἦν δυνατόν καὶ διαβῆναι μέχρι τοῦ τόπου ἐν ᾧ συμβαίνει διαγίνειν σου τὴν εὐγένειαν, περὶ παντὸς ἂν τοῦτο ἐποιουσάμην· ἐπεὶ δὲ καὶ ἡ σοῦ σώματος ἀρρώστια, καὶ τῶν συνεχόντων ἡμᾶς πραγμάτων τὸ πλῆθος, καὶ αὐτὴν ταύτην ἣν ὑπέστημεν ὁδὸν ἐπὶ πολλῇ τῶν καθ' ἡμᾶς Ἐκκλησιῶν ζημία παρεσκεύασε διὰ γραμμάτων ἐπισκέψασθαι σου τὴν σεμνότητα προσθυμήθημεν, ὑπομνησκόντες, ὅτι αἱ θλίψεις αὗται οὐκ ἀργῶς τοῖς δοῦλοις τοῦ Θεοῦ παρὰ τοῦ ἐπισκοποῦντος ἡμᾶς Κυρίου γίνονται, ἀλλὰ ἐπὶ δοκιμασίᾳ τῆς ἀληθινῆς πρὸς τὸν κτίσαντα ἡμᾶς Θεὸν ἀγάπης. Ὡς γὰρ τοὺς ἀθλητὰς οἱ τῶν ἀγώνων κάματοι τοῖς στεφάνοις προσάγουσιν, οὕτω καὶ τῶς Χριστιανοὺς ἡ ἐν τοῖς (25) πειρασμοῖς δοκιμασία πρὸς τὴν τελείωσιν ἄγει, ἐὰν μετὰ τῆς πρεπούσης ὑπομονῆς ἐν εὐχαριστίᾳ πάσῃ τὰ οἰκονομούμενα παρὰ τοῦ Κυρίου καταδεξώμεθα. Ἀγα-

(24) *Μακαρίου*. Ita tres vetustissimi codices. Editi μακαριωτάου.

(22) *Τῆς παρὰ σοῦ*. Articulus additus ex tribus vetustissimis codicibus et Vat.

(23) *Γρηγορίου*. Nemo sane non miretur Gregorium Nyssenum concilia enegisse contra Basilium, eique insidias struxisse. Sed quia Basilius id ascribit simplicitati Gregorii, facile perspicitur non malum animum, sed potius immoderatum fratris juvandi studium reprehendi. Nam cum esset Gregorius homo minime astutus, et ad suspicandam in aliis fraudem tardissimus, merito metuebat Basilius ne, dum is cum hominibus vaferrimis consiliatur, et se et fratrem in res molestissimas conciceret. Non multo lenius castigat illius simplicitatem Basilius in epist. 58, queriturque quod sibi velle indicat; quia sese in pacificationem, invito Basilio, interponebat, et in componendo Basilium inter et avunculum dissidio minus caute versaba-

moriam beatissimi martyris Eupsychii jam appropinquante, die septima mensis Septembris. Nam circumstant nos digna sollicitudine negotia, quæ auxilio tuo indigent, tum ad constitutionem episcoporum, tum ad deliberationem et considerationem eorum, quæ in nos neditatur Gregorii Nysseni simplicitas; qui synodos cogit Anicyræ, nec ullum nobis insidiandi modum prætermittit.

EPISTOLA CI'

Consolatoria.

B

Uptandum erat, epistolam primam scribentibus, lætiorem habere litterarum materiam. Nam hoc pacto res nobis ex sententia successissent, quia omnibus volumus pietatis institutum proflentibus, totam vitam ad prosperos successus perducere. Sed cum vitæ nostræ moderator Dominus pro non enarrabili sua sapientia, omnino ad utilitatem animarum nostrarum hos eventus dispensaverit, per quos tibi quidem molestam vitam constituit, nos vero qui tibi charitate in Deo conjuncti sumus, a fratribus nostris, quo in rerum statu sis, edoctos ad commiserationem adduxit; necessarium nobis visum est, solatium, quod in nobis situm est, tibi asserre. Itaque fieri si posset, ut ad eum usque locum, in quo lux nobilitati versari contingit, proficisceretur, utique nihil prius fecissem. Quoniam vero et corporis adversa valetudo, et negotiorum quibus distinemur multitudo, **197** hoc ipsum iter, quod subimus, ad magnum Ecclesiarum nostrarum damnum convertit; per litteras præstantiam tuam invisere in animum induximus, admonentes calamitates ipsas non frustra Dei servis a Domino, qui nos gubernat, accidere, sed ad probationem verè in Deum conditorem nostrum dilectionis. Quemadmodum enim certaminum labor athletas ad coronam, ita etiam Christianos probatio in tentationibus ad perfectionem adducit; si modo ea quæ a Domino dispensantur, cum debita patientia in omni gratiarum actione suscipiamus. Domini bonitate gubernantur.

D

Insidiæ ergo illæ et concilia adversus Basilium, eodem sensu accipienda, ac bellum in epistola mox citata memoratum, utpote ex eadem profecta simplicitate.

(24) *Παραμυθητική*. Editi addunt τῇ ὁμοζύγῳ Ἀρηνάου. Qui quidem titulus unde sumptus sit ignoro. Hæc enim desunt in omnibus, quos quidem viderimus, mss. codicibus, Coisl. utroque, Harl., Med., Regio utroque, Vat., Clarom., Bigotiano utroque. Quin etiam titulus nonnullorum codicum hanc epistolam non ad mulierem, sed ad virum aliquem scriptam esse probat. Sic enim habet Regius secundus: Πρὸς τινὰ θλίψεσιν ἀδοκῆτοις περιπεσόντα. Ad aliquem in ærumnas inexpectatas lapsum. Sic etiam in uno Bigot.: Τινὲ θλίψεσιν ἀδοκῆτοις περιπεσόντι.

(25) *Ἡ ἐν τοῖς*. Editi addunt αὐτοῖς, quod non legitur in mss. codicibus.

* Alias CCH, scripta anno 372.

omnia. Nihil eorum quæ nobis accidunt ut molestum accipere oportet, etiamsi in presentia infirmitatem nostram tangat. Etsi enim rationes ignoramus, ob quas unumquodque eorum quæ contingunt, veluti bonum a Domino nobis exhibetur, tamen hoc nobis persuasum esse debet, omnino utile esse quod evenit, sive nobis ob patientiæ mercedem, sive animæ assumptæ, ne diutius in hac vita immorans, vigente in hoc mundo malitia repletur. Si enim hac vita circumsciberetur Christianorum spes, non immerito sane molestum videretur citius a corpore disjungi: sin autem veræ vitæ initium est, iis qui secundum Deum vivunt, animæ e corporis vinculis solutio; quid tristitia afficimur, sicut et ii qui spem non habent¹⁰? Fac igitur hortatu meo, ut doloribus non succumbas, sed his te celsiorem superioremque ostendas.

EPISTOLA CII.

Certiores facit, præmisso Nicin, Satalenses, se eorum precibus adductum esse, ut eis consanguinem suum, et sibi et matri et populo carissimum, omnibus rebus eorum utilitati posthabitis, episcopum concederet.

Civibus Satalensis.

Ego tum vestris tum populi totius precibus commotus, et Ecclesiæ vestræ curam suscepi, et vobis eoram Domino pollicitus sum, nihil me prætermisurum eorum quæ penes me forent. Quapropter coactus sum, ut scriptum est, quasi pupillam oculi in i tangere¹¹. Adeo honor quem vobis maximum habeo, rei nullius recordari me sivit, non consanguinitatis, non consuetudinis, quæ mihi puero cum viro exstitit, præ vestris postulatis; sed omnium quæ mihi privatim cum eo ad conjunctionem intercedunt, oblitus, non reputans gemituum copiam, quam populus meus isto preposito destitutus edet, non lacrymas universæ illius cognitionis, non ipsius matris jam senis, quæ solo illius auxilio sublevatur, mœstítiam attendens; horum simul omnium, quæ talia et tanta sunt, rationem non habens, id unum spectavi, ut Ecclesiam vestram viri tanti præfecturâ ornarem, eique succurrerem, jam ob diuturnam præpositi privationem in genua provolute, et multo **198** ac valido adminiculo, ut erigatur, indigenti. Nostra itaque sic se habent. Vestra autem jam reposcimus, ne minora videantur spe nostra et fide, quam viro dedi, illum a me ad amicos mecumque conjunctissimos mitti, sed ut quisque vestrum alius alium suo in virum studio ac amore superare conetur. Ostendite igitur præclaram illam contentionem, ac magnitudine obsequi cor illius demulcete, ut eum capiat oblivio patriæ, oblivio cognatorum, oblivio populi tantum pendens ab ejus regimine, quantum infans recens natus ab ubere materno. Præmisimus autem Nicinam, ut ea quæ acta

A θόττι Δεσπότου οικειῶται τὰ πάντα. Οὐδὲν τῶν συμβαινόντων ἡμῖν ὡς λυπηρὸν ὑποδέχεσθαι χρή, κἂν πρὸς τὸ παρὼν ἄπηται τῆς ἀσθενείας ἡμῶν. Εἰ γὰρ καὶ τοὺς λόγους ἀγνοοῦμεν, καὶ οὐκ ἕκαστον τῶν γινόμενων ὡς καλὸν παρὰ τοῦ Δεσπότου ἡμῖν ἐπάγεται· ἀλλ' ἐκεῖνο πεπεισθαι ὀφείλομεν, ὅτι πάντως συμφέροι τὸ γινόμενον ἢ ἡμῖν διὰ τὸν τῆς ὑπομονῆς μισθόν, ἢ τῇ παραληφθείσῃ ψυχῇ, ἵνα μὴ, ἐπὶ πλέον τῇ ζωῇ ταύτῃ ἐπιβραδύνασα, τῆς ἐμπολιτευομένης τῷ βίῳ κακίας ἀναπλησθῇ. Εἰ μὲν γὰρ ἐν τῇ ζωῇ ταύτῃ ἡ τῶν Χριστιανῶν ἐλπίς περιώριστο, εἰκότως χαλεπὸν ἂν ἐνομιεθῇ τὸ θάπτον διασευχθῆναι τοῦ σώματος· εἰ δὲ ἀρχὴ τοῦ ἀληθινοῦ βίου τοῖς κατὰ Θεὸν ζῶσιν ἐστὶ τὸ τῶν δεσμών τούτων τῶν σωματικῶν τὴν ψυχὴν ἐκλυθῆναι, τί λυπούμεθα, ὡς καὶ οἱ μὴ ἔχοντες ἐλπίδα; Παρακληθῆτι οὖν μὴ ὑποπσεῖν τοῖς πάθεσιν, ἀλλὰ δεῖξαι, ὅτι ὑπέρχαισαι καὶ ὑπερήρας.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΒ.

Σαταλεῦσι πολιταῖς.

Ἐγὼ, τὰς τε ἰδίας ὑμῶν παρακλήσεις καὶ τὰς τοῦ λαοῦ παντὸς δυσωπηθείς, καὶ ἐδεξάμην (26) τὴν φροντίδα τῆς καθ' ὑμᾶς Ἐκκλησίας, καὶ ὑπεσχόμην ὑμῖν ἐνώπιον Κυρίου μηδὲν ἐλλείψειν τῶν εἰς δύναμιν ἐμὴν ἔχόντων. Διὸ ἠναγκάσθην, κατὰ τὸ γεγραμμένον (27), ὅσον τῆς κόρης τοῦ ἐμοῦ ὀφθαλμοῦ ἀφ' αἰσθαι. Οὕτως τὸ ὑπερβάλλον τῆς καθ' ὑμᾶς τιμῆς οὐδενός· μοι συνεχώρησεν εἰς μνήμην ἔλθειν, οὐ συγγενείας, οὐ τῆς ἐκ παιδὸς συνθείας τῆς ὑπαρχούσης μοι πρὸς τὸν ἄνδρα, πρὸ τῶν παρ' ὑμῶν αἰτηθέντων· ἀλλὰ πάντων μὲν τῶν ἰδία μοι ὑπαρχόντων πρὸς αὐτὸν εἰς οἰκειότητος λόγον ἐπιλαθόμενος, μὴ ὑπολογισάμενος δὲ μηδὲ τοῦ στεναγμοῦ τὸ πλήθος, ὃ καταστενάζει μου ὁ λαὸς ὁ τὴν προστασίαν αὐτοῦ ζημιωθείς, μὴ πάσης αὐτοῦ τῆς συγγενείας τὸ δάκρυον, μὴ μητρὸς αὐτοῦ γηραιάς καὶ ἐπὶ μόνῃ τῇ παρ' αὐτοῦ θεραπεία σαλευούσης τὴν θλίψιν εἰς καρδίαν λαβῶν· πάντων ὁμοῦ τοιούτων ὄντων (28) καὶ τοσοῦτων ἀλογήσας, ἐνὸς ἐγενόμην, τοῦ τὴν ὑμετέραν Ἐκκλησίαν κατακοσμήσαι μὲν τῇ τοῦ τηλικούτου ἀνδρὸς προστασίᾳ, βοηθῆσαι δὲ αὐτῇ ἐκ τῆς χρονίας ἀπροστασίας εἰς γόνυ λοιπὸν κλιθείσῃ, καὶ πολλῆς καὶ δυνατῆς χειραγωγίας εἰς τὸ διαναστῆναι δεομένη (29). Τὰ μὲν οὖν ἡμέτερα τοιαῦτα. Τὰ δὲ παρ' ὑμῶν· ἀπαιτούμεν λοιπὸν μὴ ἐλάττωνα φανῆναι τῆς ὑμετέρας ἐλπίδος, καὶ τῶν ὑποσχέσεων ἃς πεποιθήμεθα τῷ ἀνδρὶ, ὅτι πρὸς οἰκεῖους καὶ φίλους αὐτὸν ἐξεπέμψαμεν, ἐκάστου ὑμῶν ὑπερβαλέσθαι τὸν ἕτερον ἐν τῇ περὶ τὸν ἄνδρα σπουδῇ καὶ ἀγάπῃ προθυμουμένου. Ὅπως οὖν ἐπιδείξῃσθε (30) τὴν καλὴν ταύτην φιλοτιμίαν, καὶ τῷ ὑπερβάλλοντι τῆς θεραπείας παρακαλέσῃτε αὐτοῦ τὴν καρ-

¹⁰ I Thess. iv, 12. ¹¹ Zachar. ii, 8.

* Alias CLXXXIII, scripta anno 372.

(26) Καὶ ἐδεξάμην. Harl. κατεδεξάμην.

(27) Τὸ γεγραμμένον. Harl. et Med. τὸ εἰρημένον. Paulo post idem Med. τῶν οἰκειότητος λόγων.

(28) Τοιούτων ὄντων. Med. τοιούτων ἀλγεῖνών.

(29) Δεομένη. Male in editis δεομένης. Erratum sustuli ope codicum mss.

(30) Ὅπως οὖν ἐπιδείξῃσθε. Ita mss. nostri summo consensu. Editi δὲ οὗτοι οὖν ἐπιδείξεσθε

διαν. ὥστε λήθην μὲν αὐτῷ ἐγγενέσθαι πατρίδος, λήθην δὲ συγγενῶν (31), λήθην δὲ λαοῦ τοσοῦτον ἐξηρημένου τῆς προστασίας αὐτοῦ, ὅσον παίδιον νεαρὸν τῆς μητρὸς θηλῆς. Προαπεστείλαμεν δὲ Νικίαν, ὥστε τὰ γενόμενα φανερά καταστήσῃ τῇ τιμωτῇ ὑμῶν, καὶ προλαβόντας ὑμᾶς ἐορτάζειν καὶ εὐχαριστεῖν τῷ Κυρίῳ τῷ δι' ἡμῶν καταξιώσαντι τὴν εὐχὴν ὑμῶν ἐκπληρωθῆναι.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΓ'.

Nuntiat Satalensibus virum praeantissimum a se episcopum illis concedi.

Satalensibus (32).

Ἦγαγεν εἰς ἔργον ὁ Κύριος τοῦ λαοῦ αὐτοῦ τὰ αἰτήματα, καὶ ἔδωκεν αὐτῷ διὰ τῆς ἡμετέρας ταπεινώσεως ποιμένα ἄξιον μὲν τοῦ ὀνόματος, καὶ οὐ κατὰ τοὺς πολλοὺς κατηλεῦοντα τὸν λόγον, δυνάμενον δὲ καὶ ὑμῖν (33) τοῖς τὴν ὁρθότητα τοῦ κηρύγματος ἀγαπῶσι, καὶ τὴν κατ' ἐντολὰς τοῦ Κυρίου ζῶν καταδεξαμένοις (34), ἀρέσκειν καθ' ὑπερβολὴν ἐν τῷ ὀνόματι (35) τοῦ Κυρίου τοῦ πληρώσαντος αὐτὸν τῶν πνευματικῶν αὐτοῦ χαρισμάτων.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΔ'.

Cum ad alios Cappadociae calamitates illud accessisset, ut omnes Ecclesiae ministri censui subicerentur, rogat Modestum Basilium, ut immunitatem aliquam non denegat, eamque episcopi arbitrio committat.

Μοδέστῳ ὑπάρχῳ.

Αὐτὸ τὸ γράφειν πρὸς ἄνδρα τοσοῦτον, καὶ μηδεμιά πρόφασις ἐτέρᾳ προσῇ, μέγιστόν ἐστι τῶν εἰς τιμὴν φερόντων τοῖς αἰσθανομένοις· διότι αἱ πρὸς τοὺς παμπληθεῖς (36) τῶν λαϊκῶν ὑπερέχοντας ὀμιλίαι μέγιστην τοῖς ἀξιουμένοις περιφάνειαν προσενούσιν. Ἐμοὶ δ' ὑπὲρ πατρίδος πάσης ἀγωνιώντι ἀναγκαῖα πρὸς τὴν σὴν μεγαλόνοian ἡ ἐντευξις, ἥς ἱκετεύω πρῶτως καὶ κατὰ τὸν σεαυτοῦ τρόπον ἀνασχέσθαι, καὶ χεῖρα ὀρέξαι τῇ πατρίδι ἡμῶν εἰς γόνυ ἤδη κλιθεῖση (37). Ἔστι δὲ ὑπὲρ οὗ ἱκετεύομέν σε τὸ πρᾶγμα τοιοῦτον. Τοὺς τῷ Θεῷ ἡμῶν ἱερωμένους, πρεσβυτέρους καὶ διακόνους (38), ὁ παλαιὸς κῆσος ἀτελεῖς ἀφῆκεν (39). Οἱ δὲ νῦν ἀπογραφάμενοι, ὡς οὐ λα-

(31) Συγγενῶν. Ita omnes nostri codices. Editi συγγενείας. Sub finem corrupte in editis δι' ἡμᾶς. Mss. ut in textu.

(32) Σαταλεῦσιν. In codicibus Harl. et Coisl. primo haec epistola dicitur ἀνεπίγραφος, sine inscriptione. In aliis tribus legitur τοῖς αὐτοῖς, iisdem. Revera haec epistola summam habet necessitudinem cum praecedenti; nec alium Pomenio Satalensi videtur designare Basilium, dum ait pastorem nomine dignum populo datum fuisse.

(33) Καὶ ὑμῖν. Ita sex mss. Editi καὶ ἡμῖν.

(34) Καταδεξαμένοις. Ita Harl. et Coisl. primus cum aliis pluribus Editio Paris. prima καταδεξάμενος.

(35) Ὀνόματι. Ita omnes mss. Editi ῥήματι.

(36) Παμπληθεῖς. Ita mss. Editi παμπληθεῖς. Non multo post quatuor mss. recentiores δι' ἥς ἱκετεύω.

(37) Κλιθεῖση. Sic omnes mss. pro eo quod erat in editis ἐλθεῖση.

(38) Πρεσβυτέρους καὶ διακόνους. Leguntur haec in omnibus codicibus mss. Sed tamen videntur primo apposita ad marginem fuisse, ut explicaretur illud ἱερωμένους, deinde, ut saepe alias contigit, in contextum irrepissem. 1° Basilium his vocibus, ἱερωμένους, ἱερατικούς, non presbyteros solum et diaconos, sed alios etiam clericos comprehendit, ut observavimus ad epist. 54. 2° Antiqua illa lex,

A sunt dignitati vestrae nota faciat, et diem festum agitis in antecessum, ac Domino, qui opera nostra vestrum votum adimplere dignatus est, gratias rephendatis.

ὑμῶν, καὶ προλαβόντας ὑμᾶς ἐορτάζειν καὶ εὐχαριστεῖν τῷ Κυρίῳ τῷ δι' ἡμῶν καταξιώσαντι τὴν εὐχὴν ὑμῶν ἐκπληρωθῆναι.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ CH'.

Satalensibus.

Perdixit ad exitum Dominus populi sui petitiones, eique per nostram humilitatem pastorem dedit, dignum nomine, nec verbum, ut plerique solent, cauponantem, sed qui vobis rectam doctrinam diligentibus, vitamque Domini praeceptis consentaneam profitentibus, placere majorem in modum possit in nomine Domini, qui illum spiritualibus suis donis adimplevit.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ CIV'.

Modesto praefecto

Ad virum tantum vel litteras dare, etiamsi nulla alia sit causa, maximo est honori intelligentibus; quia colloquia cum viris dignitate ceteros longe superantibus, plurimum splendoris iis, quibus id obtigerit, afferunt. Mihi autem pro universa patria laboranti necessaria est apud tuam magnanimitatem deprecatio, quam rogo leniter et tuo more perferas, ac patriae nostrae jam in genua inclinatae manum porrigas. Negotium porro cuius causa te precamur, ejusmodi est. Eos qui Deo nostro ministrant, presbyteros videlicet et diaconos, vetus census immunes reliquit. Qui autem nunc recensioni 199 operam dant, ii, ut

quam citat Basilium, exstat in codice Theodosiano, tom. VI, tit. 2, p. 34. Ibi Constantius immunitatem a sordidis muneribus, a collatione lustrali et a censibus concedit non solum presbyteris et diaconis, sed etiam aliis clericis et juvenibus, eorumque conjugibus et liberis et ministeriis. Hinc Gregorius Nazianzenus in epistola 166 queritur quod clerici, qui secum erant et in domo sua, immunes non sint, cum in aliis civitatibus omnes qui circa sacrarium versantur πάντας τοὺς περὶ τὸ βῆμα, hoc beneficio perfruantur. 3° Basilium, qui in hac epistola petit ut concessa immunitas iudicio episcopi dispensanda permittatur, non videtur solis presbyteris et diaconis immunitatem petiisse; cum ipsius interesset ut haec liberalitas ad eos etiam clericos quos domi suae habebat, et ad alios pauperrimos et omnium egenos extenderetur. Videntur ergo haec voces, πρεσβυτέρους καὶ διακόνους, expungendae; nec tamen mihi hanc licentiam sumpsit, quia codices mss. repugnabant.

(39) Ἀφῆκεν. Male in editis ἀφῆκεν contra omnium codicum mss. fidem. Ibidem Gothofredus, cod. Theod., tom VI, pag. 35, legendum putat ὡς λαβόντες, ut accepto mandato. Sed repugnant omnes codices mss., nec levibus causis vulgata scriptura nititur. Nam Constantii legis non maxima erat

• Alias CCXCVI, scripta anno 372.

•• Alias CCLXXIX, scripta anno 372.

nullo a sublimi tua potestate accepto mandato, A eos recensuere, nisi forte quidam aliunde ab ætate immunitatem haberent. Rogamus igitur, ut hoc nobis tuæ beneficentiæ monumentum relinquant, quod venturo omni ævo bonam tui memoriam conservet, nobisque concedas, secundum legem antiquam census, sacros ministros; nec in personas eorum, qui nunc ascripti sunt, conferatur remissio (sic enim beneficium transiturum est ad successores: quos non semper contingit ministerio sacro esse dignos), sed secundum liberæ descriptionis formam, communis quædam clericorum fiat concessio, adeo ut qui Ecclesias gubernant, quovis loco ministrantibus immunitatem donent. Hæc et tuæ magnanimitati immortaliter recte factorum gloriam conservabunt, et imperatoris familiæ precatore multos comparabunt, et ipsis rebus publicis non parum asserent emolumentum; siquidem non omnino clericis, sed iis qui quovis tempore affliguntur, immunitatis solatium præstamus; quod quidem, et cum liberi sumus, non prætermittimus, ut perspicere potest quisquis voluerit.

EPISTOLA CV.

Dolere se significat, quod Terentii filius Samosatis non viderit. Laudat eorum in Trinitatis confessione constantiam, quamvis in medio impietatis degant; easque hortatur ut perseverent, et eorum qui Filii aut Soirius diripiuntem negant, communionem et colloquium fugiant.

Diaconissis Terentii Comititis filiabus.

Ego et cum Samosata advenissem, speravi venturum me in sermonem dignitati vestræ: et huius rei compos minime factus, æquo animo damnum non tuli; considerans quandonam futurum sit, ut vel ego possim rursus ad regiones vestras accedere, vel vobis ad nostras venire placeat. Verum hæc sint in Domini voluntate posita. Quod autem nunc agitur, ubi inveni proficiscentem ad vos filium Sophronium, lætus hanc ei epistolam dedi, quæ et salutationem vobis perferat, et nostram animi sententiam declaret, qui sci-

auctoritas: ipse de ea detraxerat per alias leges, et cleicos prædiorum possessores censui addixerat. Magna erat in hoc genere varietas, ut modo vidi- mus ex testimonio Gregorii; unde non mirum, si censitores nihil Basilio concedere voluerunt, quia mandatum a præfecto non acceperant.

* Alias CCCI, scripta anno 372.

(40) *Πρόσταγμα*. Coisl. primus et Harl. προστάγματα. Ibidem quinque codices non vetustissimi πλὴν et που.

(41) *Ἀφελῆναι*. Ita Harl., Coisl. primus et alii nonnulli. Editi ἀναφελῆναι.

(42) *Ὅτι πάντως*. Gothofredus in commentario ad legem modo citatam Basilium petere existimat, ut beneficium successoribus eorum, qui tunc erant, presbyterorum et diaconorum, transdatur. Sed minus vidit hoc in loco vir doctissimus. Quomodo enim Basilus, si quidquam ejusmodi peteret, hac ratione uteretur, quia non semper contingit eos ministerio sacro dignos esse? Non cadit in Basilium ejusmodi ratiocinatio. Præterea postulat ut ipsi episcopi hanc immunitatem dispensent; quod prorsus inutile fuisse t, si ratum et fixum singulis clericis beneficium fuisset. Videtur ergo Basilii sententia sic accipienda:

δόντες παρὰ τῆς ὑπερφυοῦς σου ἐξουσίας πρόσταγμα (40), ἀπεγράφαντο, πλὴν εἰ μὴ ποῦ τινες ἄλλως εἶχον ὑπὸ τῆς ἡλικίας τὴν ἀφῆσιν. Δεόμεθα οὖν μνημόσυνον τῆς σῆς εὐεργεσίας τοῦτο ἡμῖν ἀφελῆναι (41), παντὶ τῷ ἐπὶ πόνοις χρόνῳ ἀγαθὴν περὶ σοῦ μνήμην διαφυλάττον, καὶ συγχωρηθῆναι κατὰ τὴν παλαιὸν νόμον τῆς συντελείας τοὺς ἱερατεύοντας· καὶ μὴ εἰς πρόσωπον τῶν νῦν καταλαμβανομένων γενέσθαι τὴν ἀφῆσιν (οὕτω γὰρ εἰς τοὺς διαδόχους ἡ χάρις μεταδίδεται, οὗς οὐ πάντως (42) συμβαίνει τοῦ ἱερατεύειν ἀξίους εἶναι), ἀλλὰ κατὰ τὸν ἐν τῇ ἐλευθερίᾳ ἀπογραφῇ τύπον, κοινήν τινα συγχώρησιν κληρικῶν γενέσθαι, ὥστε ὑπὸ τῶν οἰκονομούντων τὰς Ἐκκλησίας τοῖς ἐκάστοτε λειτουργοῦσι τὴν ἀτέλειαν δίδοσθαι. Ταῦτα καὶ τῇ σῇ μεγαλοφυίᾳ ἀθάνατον τὴν ἐπὶ τοῖς ἀγαθοῖς δόξαν διαφυλάξει, καὶ τῷ βασιλικῷ οἴκῳ πολλοὺς τοὺς ὑπερευχομένους παρασκευάσει, καὶ αὐτοῖς τοῖς δημοσίοις μέγα παρέξει ὄφελος, ἡμῶν οὐ πάντως τοῖς κληρικοῖς, ἀλλὰ (43) τοῖς ἀεὶ καταπονουμένοις τὴν ἀπὸ τῆς ἀτελείας παραμυθίαν παρεχομένοις· ὅπερ οὖν (44) καὶ ἐπὶ τῆς ἐλευθερίας ποιούμεν, ὡς ἔξεστι γινῶναι τῷ βουλομένῳ.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΕ.

Διακόνους θυγατρὶς Τερεντίου Κόμητος (45).

Ἐγὼ καὶ Σαμουάτοις ἐπιστὰς προσεδόκησα συνεύξεσθαι τῇ κοσμιότητι ὑμῶν καὶ ἐπειδὴ διήμαρτον τῆς συντυχίας, οὐ μετρίως ἤνεγκά τὴν ζημίαν, λογιζόμενος πότε εἴη ἡ ἐμοὶ θυγατὶς πάλιν πλησιᾶσαι τοῖς καθ' ὑμᾶς χωρίοις, ἢ ὑμῖν (46) αἰρετὸν τὴν ἡμετέραν καταλαβεῖν. Ἄλλ' ἐκεῖνα μὲν κεῖσθαι ἐν τῷ θελήματι τοῦ Κυρίου. Τὸ δὲ νῦν ἔχον, ἐπειδὴ εὖρον τὸν υἱὸν Σωφρόνιον πρὸς ὑμᾶς ἐξορμῶντα, ἡδέως αὐτῷ τὴν ἐπιστολὴν ἐπέθηκα (47) ταύτην, προσηγορίαν ὑμῖν κομίζουσαν, καὶ τὴν ἡμετέραν γνώμην δηλοῦσαν, ὅτι οὐ διαλιμπάνομεν τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι

Petit aliquam immunitatem, episcoporum arbitrio gubernandam, ita ut nominatim non tribuatur certis quibusdam ministris, quia eorum successoribus, qui fortasse indigni essent ministerio, transmittetur. Longe satius ei videtur, ut descriptio sit libera, et qui Ecclesias gubernant, immunitatem quovis loco ministrantibus donent, eorumque iudicio permittatur, quinam censui addicendi, quive habendi sint eximii. Hinc se immunitatem non omnino clericis, sed iis qui quovis tempore affliguntur, petere declarat.

(43) Vide Addenda.

(44) *Ὅπερ οὖν*. Sic mss. omnes. Editi ὥσπερ οὖν.

(45) *Τερεντίου κόμητος*. Septem codices antiqui copiam dederunt emendandæ editorum pravæ lectionis *Φεργυτίου κόμητος*. Addunt quidam codices περὶ πίστεως. Cod. Clarom. θεολογία τοῦ ἁγίου Πνεύματος.

(46) *Ἡ ὑμῖν*. Editi ἢ εἰ ὑμῖν. Voculam expunxit, quia sententiam denormat, tum quia deest in quatuor mss.

(47) *Ἐπέθηκα*. Sic mss. codices sex Editi ἐπέδωκα.

μαρνημένοι ὁμῶν, καὶ εὐχαριστοῦντες ὑπὲρ ὁμῶν τῷ Κυρίῳ, ὅτι ἀγαθῆς ρίζης ἀγαθὰ βλαστήματά ἐστε, ἔγκαρπα τοῖς ἀγαθοῖς ἔργοις, καὶ τῷ ὄντι ὡς κρίνα ἐν μέσῳ ἀκανθῶν. Τὸ γὰρ ὑπὸ τοσαύτης διαστροφῆς τῶν παραφθειρόντων τὸν λόγον τῆς ἀληθείας περιχυλουμένας μὴ ἐνδοῦναι πρὸς τὰς ἀπάτας, μὴδὲ τὸ ἀποστολικὸν τῆς πίστεως κήρυγμα καταλιπούσας πρὸς τὴν νῦν ἐπιπολάζουσαν καινοτομίαν μετατεθῆναι (48), πῶς οὐχὶ μεγάλης μὲν πρὸς τὸν Θεὸν εὐχαριστίας ἄξιον, μεγάλους δὲ ὁμῶν ἐπαίνους δικαιοτάτα προξενεῖ; Εἰς Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ ἅγιον Πνεῦμα πεπιστεύκατε· μὴ προδῶτε ταύτην τὴν παρακαταθήκην. Πατέρα τὴν πάντων ἀρχὴν· Υἱὸν μονογενῆ, ἐξ αὐτοῦ γεννηθέντα, ἀληθινὸν Θεόν, τέλειον ἐκ τέλειου, εἰκόνα ζώσαν, ὅλον δεικνύοντα ἐν αὐτῷ τὸν Πατέρα· Πνεῦμα ἅγιον, ἐκ Θεοῦ τὴν ὑπαρξιν ἔχον (49), τὴν πηγὴν τῆς ἀγιότητος, δυνάμιν ζωῆς παρεκτικὴν, χάριν τελειοποιῶν, δι' οὗ υἱοθετεῖται ἄνθρωπος, καὶ ἀπαθανατίζεται (50) τὸ θνητὸν, συνημμένον Πατρὶ καὶ Υἱῷ κατὰ πάντα ἐν δόξῃ καὶ ἀδιότῳ, ἐν δυνάμει καὶ βασιλείᾳ, ἐν δεσποτείᾳ καὶ θεότητι· ὡς καὶ ἡ τοῦ σωτηρίου βαπτίσματος παράδοσις μαρτυρεῖ. Οἱ δὲ κτίσμα λέγοντες ἢ τὸν Υἱὸν ἢ τὸ Πνεῦμα, ἢ ὅπως αὐτὸ (51) εἰς τὴν λειτουργικὴν καὶ δουρικὴν κατὰ φύσιν τάξιν, μακρὰν εἰσι τῆς ἀληθείας, ὧν φεύγειν προσήκει τὰς κοινωνίας καὶ ἐκτρέπεσθαι τοὺς λόγους, ὡς δηλητήρια ὄντα ψυχῶν. Ἐὰν δὲ ποτε δῶ ἡμῖν ὁ Κύριος γενέσθαι κατὰ ταύτην, πλατύτερον ὁμῶν τοὺς περὶ τῆς πίστεως ἐκρησόμεθα λόγους· ὥστε μετ' ἀποδείξεων γραφικῶν καὶ τῆς ἀληθείας ἰσχυρὸν καὶ τὸ σαθρὸν τῆς αἰρέσεως ὁμᾶς ἐπιγυνώσκαι.

cum de fide disseram; adeo ut ex deductis e Scriptura demonstrationibus tum veritatis vim tum hanc resis debilitatem perspiciatis.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΓ΄.

Miltlem maximis virtutibus praeditum Basilium in sua peregrinatione cognoverat. Nunc acceptae ab eo epistolae respondet et ad perseverantiam hortatur.

Στρατιωτῇ.

Ὑπὲρ πολλῶν ἔχοντες εὐχαριστεῖν τῷ Κυρίῳ, ὧν καὶ ἡεώθημεν παρ' αὐτοῦ ἐπὶ τῆς ἐπιδημίας ἡμῶν, μέγιστον ἀγαθὸν ἐκρίναμεν τὴν γνώσιν τῆς σῆς τιμιότητος, τὴν παρὰ τοῦ ἀγαθοῦ Δεσπότητος παρασχεθεῖσαν ἡμῖν. Ἐγνώμεν γὰρ ἄνδρα δεικνύοντα, ὅτι καὶ ἐν τῷ στρατιωτικῷ βίῳ δυνατόν τῆς πρὸς Θεὸν ἀγάπης τὸ τέλειον διασῶσαι· καὶ ὅτι οὐκ ἐν τῇ περιβολῇ τῆς ἐσθῆτος, ἀλλ' ἐν τῇ διαθέσει τῆς ψυχῆς ὁ Χριστιανὸς ὀφείλει χαρακτηρίζεσθαι. Καὶ τότε οὖν μετὰ πάσης ἐπιθυμίας συνετόχορμην σοι· καὶ νῦν, ὅσῳκις ἂν εἰς μνήμην ἔλθωμεν, μεγίστης ἀπολαύομεν εὐφροσύνης. Ἀνδρίζου τοίνυν, καὶ ἰσχυε, καὶ τὴν πρὸς Θεὸν ἀγάπην τρέφειν καὶ πολυπλασιάζειν αἰετὶ σπουδαίῳ, ἵνα σοι καὶ ἡ τῶν ἀγαθῶν παρ' αὐτοῦ χορηγία ἐπὶ μείζον προτῇ. Ὅτι δὲ καὶ ἡμῶν μέμνησαι, οὐδεμιᾶς ἐτέρας ἀποδείξεως προσδεόμεθα, τὴν ἐκ τῶν πραγμάτων ἔχοντες μαρτυρίαν.

(48) *Μετατεθῆναι*. Hanc vocem, quae deest in editis, erui ex mss. quinque. Quidam codices habent ibidem *κενοφωνῶν*, *rana commenta*.

(49) *Ὑπαρξιν ἔχον*. Quidam codices *ὑπαρχον*.

(50) *Ἀπαθανατίζεται*. Sic mss. codices. Editi

A licet Dei gratia non desinimus vestri meminisse ac pro vobis Domino gratias agere, quod radicis bonae bona sitis germina, bonis operibus fecunda, et vere tanquam lilia in medio spinarum. Quod enim cum tanta perversitas hominum veritatis doctrinam **200** corruptentium vos circumstet, minime tamen fraudibus ceditis, nec ad vigentem nunc novitatem relictis apostolicis fidei documentis transferimini; quomodo non dignum sit, pro quo grates magnae Deo agantur? quomodo non magnas laudes vobis merito conciliet? In Patrem et Filium et Spiritum sanctum creditis: cavete ne hoc prodatis depositum. Patrem rerum omnium principium; Filium unigenitum, ex eo genitum, verum Deum, perfectum ex perfecto, imaginem vivam, Patrem totum in semetipso ostendentem: Spiritum sanctum, existentiam a Deo habentem, sanctitatis fontem, vim vitae conciliatricem, gratiam perfectos efficientem: per quem homo in filium adoptatur, et id quod mortale est, immortalitate donatur: conjunctum Patri et Filio in omnibus, in gloria et aeternitate, in potestate et regno, in dominio et divinitate, quemadmodum et ipsa baptismatis salutiferi traditio testatur. At vero qui aut Filium aut Spiritum dicunt esse creaturam, aut omnino Spiritum in ministrorum ac servorum redigunt ordinem, longe absunt a veritate; quorum fugienda communio ac sermones vitandi, velut animarum perniciēs. Quod si unquam Do-

C mino largiente in unum veniamus, fusius vobiscum de fide disseram; adeo ut ex deductis e Scriptura demonstrationibus tum veritatis vim tum hanc

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΓ΄.

Militi.

Cum pro multis debeam grates Domino persolvere, quae ab eo in mea peregrinatione accepi, bonum maximum judicavi, quod boni Domini dono praestantiam tuam cognoverim. Virum enim cognovi, qui in militari etiam vita perfectum Dei amorem et charitatem servari posse, et Christianum non ex vestimenti forma, sed ex animi habitu dignosci debere demonstrat. Et tunc igitur libentissime sum tecum congressus: et nunc, quoties recordor, maxima fruor voluptate. Itaque strenue age, et corrobore, et Dei amorem nutrire ac augere semper stude, ut et tibi bonorum ab eo copia accrescat. Nullo autem indigeo argumento, quo te mei memorem esse edocear, cum res ipsae perhibeant testimonium.

ἐπαθανατίζεται.

(51) *Αὐτό*. Sic invenimus in tribus vetustissimis codicibus et aliis nonnullis. Editi αὐτούς, *Filium et Spiritum*.

* Alias CDVII, scripta anno 372.

EPISTOLA CVII.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΖ.

Julittam consolatur, quam durus exactor promissi immemor premebat. Scripsisse se ait ad illum et ad Helladium, sed ad praefectum scribere ausum non esse.

Julitta viduae.

Omnino dolui, lectis nobilitatis tuae litteris, quod eadem te iterum circumstent angustiae. Ecquid autem faciendum hominibus, **201** ita versipelle ostendentibus ingenium, et alias aliud dicentibus, nec stantibus in suis ipsorum pactis? Si enim post factas coram me et coram expraefectis pollicitationes, nunc quasi nihil dixisset, tempus praestitutum ita coarctat; videtur ille vir omnem erga nos pudorem abjecisse. Litteras tamen ad illum dedi, pudorem incutiens, eique sua promissa in memoriam revocans. Scripsi autem et ad Helladium, praefecti domesticum, ut per ipsum de tuis rebus certior fiat praefectus. Ego enim decere non putavi tantum mihi licentiae sumere cum tanto iudice; eo quod nondum ei de ulla re privata scripserim, vereareque ne quo pacto rem improbet: quippe cum summi viri in ejusmodi rebus, ut nosti, facile irascantur. Si ergo aliquid inde accedet emolumentum, erit Helladio ascribendum. viro et probo et optime de me sentienti, et Deum timentem, et summam libertatem apud praefectum obtinentem. Potest autem sanctus te ex omni aeterna eximere, si modo ex animo vero ac sincero spem in eo reponamus.

EPISTOLA CVIII.

Mirari se significat, quod cum Julitta tempus concessurum se promisisset, nunc promissa perficere nolit. Revocat ei in memoriam aliud promissum de curtis onanibus, si aurum de quo convenerat accepisset, viduae reddendis.

Tutori haeredum Julittae.

Miratus sum, ubi audivi te bonarum illarum

* Alias CCLXXXVII, scripta anno 372.

* Alias CCLXXXVIII, scripta anno 372.

(52) Παλίμβολος. Coisl. uterque, Reg. secundo et Clarom. παλίμβουλος, consilii non tenacem.

(55) 'Επ' ἐμοῦ. Sic mss. sex. Editi ἀπ' ἐμοῦ.

(54) Τοῦ ἀπὸ ὑπάρχου. Expraefectis dicuntur qui dignitate praefecti perfuncti sunt, vel illius ornamenta per codicillos acceperunt. Quisnam ille sit, de quo Basilius loquitur, et in Cappadocia an quisquam ejusmodi exstiterit, plane nescio. Multo libentius legerem τοῦ ἀπὸ ἐπαρχῶν, expraesidibus. Praesides provinciarum vocantur ἐπαρχοί infra in epist. 215 et 242. Unde etiam provincia dicitur ἐπαρχία. Videtur Basilius aliquem hac dignitate perfunctum designare.

(55) Τοῦ ὑπάρχου... ὁ ὑπάρχος. Legitur τοῦ ἐπαρχοῦ et ὁ ἐπαρχος in omnibus nostris mss., id est Med., Coisl. utroque, Reg. secundo, Vat. et Clarom., nisi quod Coislinianus primus habet τοῦ ὑπάρχου. Sic etiam infra in epist. 109 praefectus praetorio vocatur ἐπαρχος tum in editis, tum in quatuor mss., quibuscum illa epistola fuit collata. Valesius cum pluribus doctissimis viris opinatur utramque vocem nullo discrimine solitam usurpari, Not. 1 in lib. iv De vita Constantini. Sed tamen discernim perspicitur ex Notitia imperii et Codice Theodosiano et aliis ejusmodi monumentis, in quibus quoties praefectus tantum dicitur, praefectus praetorio intelligitur; neque hic titulus rectoribus provinciarum aut aliis potestatibus tribuitur, exceptis praefectis Urbis et praefecto Augustali Aegypti. Porro Latinae voci non ὑπάρχος respondet, sed ἐπαρχος.

A

Ἰουλίττῃ ἐλευθέρῃ.

Πάνυ ἐδόμησα τοῖς γράμμασιν ἐντυχῶν τῆς εὐγενείας σου, ὅτι σε πάλιν αἱ αὐταὶ περιέχουσιν ἀνάγκαι. Καὶ τί δεῖ ποιεῖν πρὸς ἀνθρώπους οὕτω παλίμβολον (52) ἐπιδεικνυμένους τὸ ἥθος, καὶ ἄλλοτε ἄλλὰ λέγοντας, καὶ ταῖς ἰδίαις ὁμολογίαις μὴ ἐμμένοντας; Εἰ γὰρ μετὰ τὰς ἐπ' ἐμοῦ (53) καὶ τοῦ ἀπὸ ὑπάρχου (54) ὑποσχέσεις, νῦν, ὥς μηδενὸς εἰρημένου, οὕτω στενοχωρεῖ τὴν προθεσίμην, ἔοικε παντελῶς ἀπηρυθριακέναι πρὸς ἡμᾶς ὁ ἀνὴρ. Πλὴν ἄλλ' ἐπέσειλα αὐτῇ, ἐντρέπων αὐτὸν καὶ ὑπομνηστικῶν τῶν αὐτοῦ ὑποσχέσεων. Ἐπέσειλα δὲ καὶ Ἑλλάδιον, τῷ οἰκίῳ τοῦ ὑπάρχου, ἵνα δι' αὐτοῦ διδαχθῇ τὰ κατὰ σὲ ὁ ὑπάρχος (55). Αὐτὸς γὰρ μέχρι τοσούτου θαρρῆσαι διακαστῇ τοσούτῳ οὐκ ἐνόμισα ἐπιβάλλον εἶναι μοι, διὰ τὸ μηδέ πω περὶ ἰδιωτικῶν πραγμάτων αὐτῇ ἐπεσταλκέναι, καὶ ὑπορᾶσθαι κατὰγνωσίν τινα, ὥς οἶδας, εὐκόλως τῶν μεγάλων ἀνδρῶν ἀγριαίνοντων πρὸς τὰ τοιαῦτα. Εἰ μέντοι τι ἔσται ὄφελος, ἔσται τοῦτο διὰ Ἑλλάδιου, ἀνθρώπου καὶ χρηστοῦ καὶ περὶ ἡμᾶς διακειμένου, καὶ θεῶν φοβούμενου, καὶ παρῆρσιαν ἀμύθητον ἔχοντος πρὸς τὸν ἄρχοντα. Δυνατὸς δὲ ὁ ἅγιος διαγαγεῖν (56) σε πάσης θλίψεως, μόνον ἐάν ἀληθινῇ καὶ γνησίᾳ καρδίᾳ ἐπιελπίσῃς ἐπ' αὐτόν.

B

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΗ.

C

Τῷ κηδεμόνι τῶν κληρονόμων Ἰουλίττης.

Ἐθαύμασα ἀκούσας, ὅτι, τῶν χρηστῶν ἐκείνων

Unde colligitur nec vocem ἐπαρχος ita propriam esse praefecti praetorio, ut eum vel sola designet; nec ὑπάρχους dici debere eos quibus apud Latinos praefecti titulus non deferretur. Haec confirmari possunt ex Dione Cassio, qui de Casare Augusto sic loquitur lib. lv, pag. 553: Τότε δὲ πρῶτον καὶ ἐπαρχοὺς τῶν δορυφόρων δύο ἀπέδειξεν. Οὕτω γὰρ τοὶ αὐτοῖς καὶ ἐγὼ μόνους τῶν ἐπαρχόντων τινὸς, ἐπειδὴ περ ἐκνενίκηκεν, ὀνομάζω. Tunc autem primum et praefectos praetorianorum milium duos instituit. Sic enim et ego hos solos inter eos qui praesunt alicui muneri, quandoquidem ita usus obtinuit, appello. Jam tum ergo aetate Cassii praetorio praefecti proprio quodam titulo designari solebant, qui eis minime communis esset cum aliis potestatibus. Nemo autem id dixerit de ἐπαρχοῦ titulo. Unde sequitur titulum ὑπάρχου proprium esse praefecti praetorio, ac culpandos esse librariorum in unius litterae immutatione; si quando ἐπαρχος veluti proprio titulo appelletur, ut in hoc Dionis testimonio, et in locis Basiliis et in titulo historiae Evagrii apud Valesium, aut si rectores provinciarum et comites vocentur ὑπαρχοί, velut cum Julianus Orientis comes appellatur ἐφ' ὧς ὑπάρχος apud Theodoret. Hist. Eccles., lib. iii, cap. 11, aut cum Pontice Vicarium Gregorius Nazianzenus τῆς Ποντικῆς μοίρας ὑπαρχον appellat, orat. 20, pag. 553. Titulus ὑπάρχου restituendus in superioribus locis, ἐπαρχοῦ autem in posterioribus. Vide Notam precedentem.

(56) Διαγαγεῖν. Sic codices mss. Prima Parisiensis editio διαγαγεῖν.

καὶ προποντων τῇ σῇ ἐλευθερίᾳ ὑποσχέσεων ἐπιλα-
θόμενος, νῦν σφοδροτάτην καὶ ἀπαραιτήτην ἐπάγεις
τὴν ἀπαίτησιν τῇ ἀδελφῇ τῇδε· καὶ τί εἰκόσω ἐκ τῶν
λεγομένων, οὐκ ἔχω. Σοὶ τε γὰρ πολλὴν παρὰ τῶν
πειραζομένων σου μαρτυρομένην ἐλευθερίαν σύνοιδα,
καὶ τῶν ὑποσχέσεων σου μέμνημαι ὧν ἐποίησας ἐπὶ
ἐμοῦ καὶ τοῦδε (57)· λέγων ἐλάττωνα μὲν γράφειν
χρόνον, πλείονα δὲ συγχωρήσειν, διὰ τὸ (58) βούλε-
σθαι συμπεριφέρεισθαι τῇ ἀνάγκῃ τοῦ πράγματος,
καὶ συγγνώμην παρέχειν τῇ ἐλευθερίᾳ ἀναγκαζομένη
τοσούτον ἀθρόως ἐκ τῆς οἰκίας προτεσθαι χρήμα. Τίς
οὖν ἡ αἰτία δι' ἣν ἡ τοσαύτη μεταβολὴ γέγονεν, ἐγὼ
νοστὶν οὐκ ἔχω. Ἠλὴν ὅπερ ἂν ἦ, παρακαλῶ σε, με-
μνημένον τῆς σεαυτοῦ ἐλευθεριότητος, καὶ πρὸς τὸν
Κύριον ἀπιδόντα τὸν ἀμειβόμενον τὰς χρηστὰς προαι-
ρέσεις, δοῦναι τὸν καιρὸν ὃν ἐξ ἀρχῆς ὑπέσχου τῆς
ἀνέσεως, ἵνα δυνηθῶσι, συμπληψάντες τὰ ἑαυτῶν,
διαλῦσαι τὸ χρέος. Ἀλλ' ὅν, ὅτι κακέινων μέμνημαι,
ὅτι ὑπέσχου, εἰ λάθοις τὸ ὁμολογηθὲν χρυσίον, πάντα
τὰ ὁμολογηθέντα χαρτία, καὶ τὰ ἐπὶ τῶν ἀρχόντων
πραγθέντα, καὶ τὰ ἰδιωτικῶς γενόμενα (59), παρα-
δώσειν τῇ προσηρημένῃ. Παρακαλῶ οὖν, καὶ ἡμᾶς
τίμησον, καὶ κτῆσαι παρὰ τῷ Κυρίῳ μεγάλην ἑαυτῷ
εὐλογίαν, ἀναμνηθεὶς τῶν σεαυτοῦ ὑποσχέσεων,
γινώσκων, ὅτι ἀνθρώπος εἰ, καὶ αὐτὸς (60) ἀναμένειν
ὀφείλεις τοὺς καιροὺς ἐν οἷς δεηθῇς τῆς παρὰ τοῦ
Θεοῦ ἀντιλήψεως· ἦν μὴ ἀποκλείσῃς σεαυτὸν διὰ τῆς
παρούσης σκληρότητος· ἄλλ' εὐτρέπῃς τοὺς οἰκτιρ-
μοὺς τοῦ Θεοῦ ἐπὶ σεαυτὸν, πᾶσαν χρηστότητα καὶ
ἐπιεικείαν τοῖς καταπονουμένοις ἐπιδειξάμενος.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΘ'.

*Rogat Basilius Helladinum comitem, ut sua apud praefectum gratia viduam tueatur, quae praeter sortem etiam usuras red-
dere cogebatur contra pactionum et promissorum fidem.*

Ἑλληδῖφ Κόμητι.

Πάνυ παραιτούμενος δι' ὅχλου εἶναι τῇ χρηστό-
τητί σου, διὰ τὸ μέγεθος τῆς περὶ ὑμᾶς ἀρχῆς, ἵνα
μὴ ὀξὺς ἀμέτρως ἐμπορεῖσθαι τῆς φιλίας ὑμῶν·
ὅμως ὑπὸ τῶν ἀναγκῶν ἡσυχάζειν οὐκ ἐπιτρέπομαι.
Τὴν γοῦν ἀδελφὴν τῇδε, καὶ πρὸς γένος ἡμῖν οὔσαν
καὶ διὰ χηρείαν καταπονουμένην, καὶ παιδὸς ὀρφανοῦ
πράγματος φροντίζουσαν, ἔπει εἶδον λοιπὸν ὑπὲρ
δύναμιν ἀφορήτοις ἀνάγκαις συνεχόμενῃν, κατελεῆ-
σας, καὶ παθὼν τὴν ψυχὴν, ἔσπευσα παρακαλεῖσθαι
σε, ἵνα, εἰ τις δύναμις, τῷ ἀποσταλέντι παρ' αὐτῆς
ἀνθρώπῳ καταξιώσης συμπρᾶξαι, πρὸς τὸ ὅπερ αὕτη
περιοῦσα (61) ὑπέσχετο ὑπ' ἡμῶν, ἥδη τοῦτο αὕτην
ἀποδοῦσαν τῆς εἰς τὸ πλεόν ἐπιχειρίας ἀπαλλαγῆναι.
Ὑπέσχετο γὰρ τὸ κεφάλαιον δοῦσα συγχωρεῖσθαι
τοὺς τόκους. Νῦν τοίνυν οἱ φροντίζοντες αὐτῆς τῶν
κληρονόμων μετὰ τὸ κεφάλαιον καὶ τὴν τῶν τόκων

(57) *Kal τοῦδε.* Non belle Combesius legendum
putat τοῦ δε λόγου. Indicat Basilius illum ex-
presidibus, de quo in superiore epistola.

(58) *Διὰ τὸ.* Sic emendavimus ex codice Claro-
montano, quod prave in Coislino primo et editis
legebatur διὰ τῷ. Plures in hanc epistolam codices
non habuimus. Paulo post editi ἐλευθερία. Uterque
codex ut in textu.

A promissionum ac liberalitati tuae convenientium
oblitum, nunc huic sorori violentissimam ac im-
placabilem exactionem inferre: et quid conieciam
ex his quae dicuntur, nescio. Nam et tibi plurimam
eorum, qui tui periculum fecere, testimonio libe-
ralitatem scio attribui, et promissorum memini,
quibus te coram me et illo obstrinxisti: cum dice-
res tempus quidem brevius scribi, sed te amplius
concessurum, eo quod te velles ad rei necessita-
tem accommodare, et huic viduae ignoscere, quae
tantam simul pecuniae summam e domo sua emit-
tere cogitur. Quenam autem causa, cur mutatio
tanta contigerit, ego intelligere non queo. At quae-
cunque fuerit, rogo te, ut tuae liberalitatis me-
mor, et ad Dominum bonae voluntatis remunerato-
rem respiciens, tempus **202** induciarum initio
promissum concedas: ut possint venditis rebus
suis debitum dissolvere. Illud etiam probe memini
pollicitum te esse, si aurum, de quo convenerat,
acciperes, chartas omnes, tum eas quae coram ju-
dicibus, tum quae privatim confectae, mulieri prae-
dictae traditurum. Obsecro itaque, et mihi hono-
rem defer, et magnam tibi apud Dominum bene-
dictionem compara, in memoriam promissa revo-
cans, teque hominem esse cognoscens, ac tem-
pora illa exspectare debere, quibus ope divina
indigebis. Quam quidem tibi ipse per praesentem
duritiam ne intercluseris: sed misericordias Dei
in teipsum converte, benignitatem omnem et cle-
mentiam afflictis demonstrans.

EPISTOLA CIX'.

Helladio Comiti.

Quamvis benignitati tuae obstrepere refugiam ob
magnitudinem potestatis tuae, ne amicitia tua
ultra modum impleri videar, tamen me res neces-
sariae quiescere non sinunt. Hanc igitur sororem,
quae et sanguine mihi conjuncta est, et ob vidui-
tatem afflicta, et res filii orphani procurat, ubi
vidi jam ultra vires aerumnis intolerabilibus con-
stringi, misertus illius, atque animo dolens, ro-
gare te festinavi, ut si qua suppetat facultas,
misso ab ea viro operam navare digneris; ut quod
ipsa praesens coram me promiserat, eo jam red-
dito nulla amplius ei fiat injuria. Sic enim pacta
fuerat, ut si sortem solveret, remitterentur usu-
rae. Nunc igitur qui res illius haereditum procurant,
praeter sortem usuras etiam conantur exigere. Igi-
tur ut perspectrum et exploratum habens Dominum

(59) *Γενόμενα.* Sic uterque codex. Editi γινώ-
μενα.

(60) *Kal αὐτός.* Iterum editi et Coisl. primus ad-
dunt καί, quae conjunctio melius deesse visa est in
codice Clario.

(61) *Περιοῦσα.* Bigot. alter secunda manu παρ-
οῦσα.

* Alias LXXII, scripta anno 372.

res viduarum atque orphanorum suas facere: ita studium tuum et operam impende huic negotio, in spem futuræ ab ipso Deo nostro mercedis. Existimo enim, si præfecti maxime admirandi clementia sortem solutam esse didicerit, fore ut illum misereat domus illius cætera ærumnosæ et infelicitis et in genua provolutæ, atque ad injurias, quæ extrinsecus inferuntur, imparis. Rogo igitur, et necessitati ignoscas, quæ ut tibi molestus essem coegit, et in hoc negotium incumbas pro potestate, quam Christus tibi, benignis ac probis moribus prædido, et his quæ accepisti ad optima quæque utenti largitus est.

EPISTOLA CX.

Basiliius data a præfecto scribendi licentia utitur, ut ei commendet Tauri incolas, quibus graviora ferri tributa imponebuntur.

Modesto præfecto.

Quantum mihi honoris ac libertatis concessisti, morum lenitate non veritus te ad nos demittere, tanta tibi atque etiam majora, quandiu vixeris, a bono nostro Domino incrementa tribui splendoris precamur. Me autem et jampridem scribere, et honore, qui ex te percipitur, perfrui cupientem retinebat amplissimæ dignitatis reverentia: quippe cum vererer, ne quando libertate immoderatus uti viderer. Nunc vero simul et accepta ab incomparabili tua magnanimitate scribendi licentia, simul et necessaria res hominum afflictorum confidere coegit. Si quid igitur tenuissimorum preces apud viros potentissimos valuerint: sine te, vir in primis admirande, hoc exorem, ut pro tua benigna voluntate, rusticitati miserandæ salutem largiaris, ac jubeas ut ferri tributum iis qui Taurum ferri feracem incolunt, fiat tolerabile, ne statim obruantur, sed publicis usibus diu inserviant: quam rem omnium maxime curæ esse admirandæ tuæ humanitati persuasum habeo.

203 EPISTOLA CXI.

Commendat amicum, qui a præfecto accersitus fuerat ob illas ei criminationes.

Modesto præfecto.

Alias quidem magnanimitati tuæ obstrepere ausus non fuissim, qui et memet metiri, et potestates dignoscere sciam. Sed ubi amicum mihi hominem vidi difficultatibus implicatum, eo quod accersitus sit, hanc ei epistolam præbere ausus sum, ut eam, veluti quoddam supplicantis insigne offerens, ali-

* Alias CCLXXVII, scripta anno 372.

** Alias CCLXXVI, scripta anno 372.

(62) *Ἐπάρχου*. Legendum ὑπάρχου, ut supra monuimus.

(63) *Μεγίστοις*. Coisl. primus μέγαιος.

(64) *Ἀνθ' ἱκετηρίας*. Reg. uterque et Coisl. secundus ἀνθ' ἱκεσίας. Illa autem vox ἱκετηρία, qua sæpe alias utitur Basiliius, non idem hoc loco sonat ac supplicatio, ut interpretes existimarunt: sed po-

Α εἰσπραξίν ἐπιχειροῦσι ποιῆσθαι. Ὡς οὖν εἰδώς, ὅτι Κύριός ἐστιν ὁ τὰ τῶν χρηρῶν καὶ ὀρφανῶν ἰδιοποιούμενος, οὕτω σπουδασον χρήσασθαι ἑαυτὸν τῇ σπουδῇ τῇ ὑπὲρ τοῦ πράγματος, ἐπ' ἐλπίδι τῆς παρ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν μισθαπόδοσις. Οἶμαι γάρ, καὶ τὴν ἡμερότητα τοῦ θαυμασιωτάτου ἐπάρχου (62) μαθούσαν, ὅτι τὸ κεφάλαιον ἐκτέτισταί, συμπαθήσειν τῷ ἑλεεινῷ λοιπὸν καὶ ἀθλίῳ οἴκῳ εἰς γόνυ κλιθέντι, καὶ οὐκ ἐτι ἀρκεῦνται ταῖς ἐξωθεν αὐτῷ ἐπαγομέναις ἐπηρείαις. Παρακαλῶ οὖν, καὶ τῇ ἀνάγκῃ σύγγνωθι, δι' ἣν ὠχλησά σοι, καὶ τῷ πράγματι σύμπραξον κατὰ τὴν δύναμιν, ἣν ἔδωκέ σοι ὁ Χριστὸς χρηστῶ καὶ ἀγαθῶ τὸν τρόπον ὄντι. καὶ εἰς ἀγαθὸν οἷς ἔλαβες κεχρημένῳ.

EPISTOLA PI.

Μοδέστῳ ὑπάρχῳ.

Β Ὅσης ἡμῖν τιμῆς καὶ παρρησίας μεταδίδως, τῇ ἡμερότητι τοῦ τρόπου καταβαίνειν πρὸς ἡμᾶς ἀνεχόμενος, τοσαύτην σοι καὶ ἐτι πλείων ἐν παντί τῷ βίῳ παρὰ τοῦ ἀγαθοῦ ἡμῶν Δεσπότου τὴν αὐξήσειν γενέσθαι τῆς περιφανείας εὐχόμεθα. Ἐμὲ δὲ καὶ πάσαι ἐπιθυμοῦντα γράφειν, καὶ ἀπολαύειν τῆς παρὰ σοῦ τιμῆς, κατεῖχεν ἡ πρὸς τὸ ὑπερέχον αἰδώς· εὐλαβούμενον μήποτε νομισθῶ ἀμέτρως ἐμφορεῖσθαι τῆς παρρησίας. Νῦν δὲ ὁμοῦ μὲν καὶ τὸ λαβεῖν τὴν ἐξουσίαν τοῦ ἐπιστέλλειν παρὰ τῆς ἀπαρβλήτου σου μεγαλοφυΐας, ὁμοῦ δὲ καὶ χρεῖα τῶν καταπονουμένων ἐξεδιάσαστέ με πρὸς τὸ θαρσεῖν. Εἴ τις οὖν καὶ παρὰ τῶν μικρῶν ἐπὶ τοῖς μεγίστοις (63) ἱκετηρίας ἰσχύς, παρακληθῆτι, θαυμασιωτάτε, φιλανθρωπῶν νεύματι ἐλεεινῇ ἀγροικίᾳ τὴν σωτηρίαν χάρισσασθαι, καὶ τοῖς τὴν Ταύρον οἰκοῦσι τὸν σιδηροφόρον φορητὴν προσάξει γενέσθαι τὴν τοῦ σιδήρου συντέλειαν· ὥς μὴ εἰς ἅπαρ αὐτοὺς ἐκτριβῇται, ἀλλὰ διαρκῇ αὐτῶν εἶναι τὴν ὑπηρεσίαν τοῖς δημόσις· οὐ μάλιστα πάντων μέλειν τῇ ἀξιαγάτῳ σου φιλανθρωπικῇ πεπίσμεθα.

EPISTOLA PIA

Μοδέστῳ ὑπάρχῳ.

Δ Ἄλλως μὲν οὐκ ἂν ἐθάρρησα δι' ὀχλοῦ γενέσθαι τῇ μεγαλοφυΐᾳ σου, εἰδώς καὶ ἑμαυτὸν μετρεῖν, καὶ τὰς ἐξουσίας ἡνωρῖζειν· ἐπειδὴ δὲ εἶδον ἄνδρα φίλον ἐναγωνίως διακείμενον ἐπὶ τῷ μετακλιθῆναι, ἀπετόλμησα αὐτῷ δοῦναι τὴν ἐπιστολήν ταύτην, ἵνα ἀνθ' ἱκετηρίας (64) αὐτὴν προβαλλόμενος τύχη τινὸς φι-

tius id designat, quod supplicantes prætereire solebant, ut eum, cui supplicabant, inflecterent. Observat Chrysostomus, orat. 2 *adversus Anomæos*, plebem, si quid petat ab imperatore, olivæ ramos prætereire solere. Sed hunc Basilii locum inprimis illustrat Gregorius Nazianzenus, qui desertiorem quemdam commendat Olympio in epist. 78, eumque ait ad Olympium confugere, et canitiem ac sacerdotium Gregorii, veluti regiam quamdam imaginem

ανθρωπίας. Πάντως δέ, εἰ καὶ ἡμεῖς οὐδενὸς λόγου ἄξιοι, ἀλλ' αὐτὸ τὸ μέτριον (65) ἱκανὸν εὐσωπῆσαι τὸν φιλανθρωπώτατον τῶν ὑπάρχων (66), καὶ ἡμῖν δοῦναι συγγνώμην, ἵνα, εἰ μὲν μηδὲν πεπλημυλέηται τῷ ἀνδρὶ, σωθῆναι αὐτὸν δι' αὐτὴν τὴν ἀλήθειαν· εἰ δὲ καὶ ἡμαρτεν, ἀφεθῆναι αὐτῷ (67) δι' ἡμᾶς τοὺς ἱκετεύσαντας. Οἷα δὲ τὰ ἐνταῦθα τῶν πραγμάτων ἔσθι, τίς μᾶλλον ἐπίσταται σοῦ, τοῦ καὶ ἐπιβλέποντος τὰ παρ' ἑκάστω (68) σαθρά, καὶ τῇ θαυμασίᾳ προμήθειᾳ τὰ πάντα διακρατοῦντος;

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΙΒ.

Cum Domitianus Basilii necessarius in Andronicum, præpotentem virum, peccasset, Basilus hortatur Andronicum, ut Domitiano in metu et ignominia degenti novum supplicium non infligat, cæterisque qui eum intuentur, bene metu mortis et quid futurum sit observantibus, humanitatis laudandæ materiam præbeat.

Ἀνδρονίκῳ (69) ἡγεμόνι.

1. Εἰ μὲν οὕτως εἶχον σώματος, ὥστε βράδιως ὑπομένειν ἔδοιτορίας δύνασθαι, καὶ τὰ τοῦ χειμῶνος δυσχερῆ φέρειν, οὐκ ἂν ἐπίστελλον, ἀλλ' αὐτὸς παρὰ τὴν σὴν (70) μεγαλοψυχίαν ἐδάδιζον δοῦν ἐνεκεν· τοῦ τε παλαιὸν ὑποσχέσεως ἐκτεῖσαι χρέος (οἶδα γὰρ ὁμολογήσας παρέσθαι τῇ Σεβαστείᾳ, καὶ ἀπολαῦσαι (71) σου τῆς τελευτῆς· ὅπερ ἐποίησα μὲν, διήμαρτον δὲ τῆς συντυχίας, μικρὸν κατόπιν τῆς σῆς καλοκαυθίας παραγενόμενος)· ἐτέρου δὲ, τοῦ τὴν πρεσβείαν δι' ἑμαυτοῦ πληρῶσαι, ἣν ἀποστείλαι (72) τέως ἀπώκνουν, μικρότερον ἑμαυτὸν χρίων ἢ ὥστε τοιαύτης τυγχάνειν χάριτος· καὶ ἅμα λογιζόμενος, ὅτι οὔτε ἀρχοντα οὔτε ἰδιώτην ὑπὲρ οὐδενὸς ἂν τις λέγων διὰ γραμμάτων πείσειεν οὕτως, ὥς αὐτὸς παρών, καὶ τὰ μὲν ἀπολυόμενος (73) τῶν ἐγκλημάτων, τὰ δὲ ἱκετεύων, τοῖς δὲ συγγνώμην παραιτούμενος ἔχειν· ὧν οὐδὲν ἂν βράδιως δι' ἐπιστολῆς γένοιτο. Πᾶσιν οὖν τούτοις ἐν ἀντιθεῖς, σὲ τὴν θεῖαν κεφαλὴν, καὶ ὅτι ἐξαρκέσει τὴν γνώμην ἐνδείξασθαι σοι, ἣν περὶ τοῦ πράγματος ἔχομεν, τὰ δὲ λοιπὰ προσθήσεις παρὰ σεαυτοῦ, πρὸς τὴν ἐγχείρησιν οὐκ ἀπώκνησα.

oblendere, ὥστερ' τινὰ εἰκόνα βασιλικὴν τὴν πολιὴν ἡμῶν προβαλλόμενος καὶ τὴν ἱερωσύνην. Idem Gregorius orat. 22, p. 400, ait de Machabæorum matre, protendebat cantientem filiis suis et senectutem ostendebat velut ea quæ ad supplicandum prætendi solent. Regia imago in primo testimonio adhibita, probat in altero ἱκετηρίαν esse signum supplicandi, non orationem supplicem, ut visum est Billio.

(65) Τὸ μέτριον. Ita Coisl. uterque. Editi τὸ μέτρον.

(66) Ὑπάρχων. Coisl. et Med. ἐπάρχων.

(67) Ἀφεθῆναι αὐτῷ. Unus ex Combesianis codicibus habet αὐτόν. Simili commendatione utitur Gregorius Nazianzenus epist. 183, narratque olim quemdam ita ad amicum scripsisse: Τὸν δεῖνα, εἰ μὲν οὐδὲν ἄδικαί, διὰ τὸ δίκαιον ἄφε· εἰ δὲ ἄδικαί, δι' ἡμᾶς ἄφε· Illum, si nihil mali admisit, ob jus ipsum et æquitatem absolve; si admisit, in nostri gratiam absolve. Liqueat autem illud crimen, cui Basilus veniam precatur, non majestatis aut aliud gravissimum crimen fuisse, in quo locus ejusmodi precibus non fuisset.

(68) Παρ' ἑκάστω. Ita Harl. cum duobus aliis. Editi παρ' ἑκάστου.

PATROL. GR. XXXII.

A quid humanitatis consequatur. Certe autem, etsi nullius prelii sumus, moderatio ipsa præfectorum humanissimum potest flectere, et nobis veniam conciliare; ut si vir nihil peccavit, ipsius veritatis beneficio salvus sit et incolomis: si quid autem commisit, illud ei mea supplicantis causa remittatur. Quo autem in statu sint res nostræ, quis melius quam tu novit, qui ea quæ in unoquoque infirma sunt, consideras, ac mirabili tua providentia omnia moderaris?

204 EPISTOLA CXII.

Andronico duci.

1. Si corpore ita valerem, ut facile peregrinationem sustinere possem et hiemis molestias ferre. non equidem scriberem; sed ipse ad tuam magnanimitatem profiscisceretur duabus de causis; ut et vetus promissi debitum persolverem (nam promississe scio, venturum me Sebastianam, atque præstantia tua fruturum: quod quidem feci, sed congressus compos non fui, proptereaquod paulo post tuam prohibitum adveni), deinde ut et legationem per me ipse obirem, quam mittere hactenus reformidabam, non tanti faciens me, ut ejusmodi beneficium consequar, ac illud etiam cogitans neminem esse qui vel principi vel privato per litteras æque persuadere possit, ac si ipse coram adsit, et ex criminibus alia diluat, per aliis supplicet, aliis veniam precetur; quorum nihil facile fieri possit per epistolam. Sane his omnibus unum habens quod opponam, te scilicet divinum caput, cui satis erit nostram de re sententiam declarare; reliqua vero addes ex temetipso; rem sine cunctatione aggressus sum.

(69) Ἀνδρονίκῳ. Coisl. primus addit ὑπὲρ πρεσβυτέρου, pro presbytero. Sic etiam Vat. et Med., nisi quod in utroque legitur πρὸ πρεσβυτέρου.

(70) Παρὰ τὴν σὴν. Sic mss. sex. Editi πρὸς τὴν σὴν. Mox iidem codices, uno forte excepto, παλαιόν. Editi παλαιὰ.

(71) Ἀπολαῦσαι. Sic tres vetustissimi codices. Editi ἀπολαύσειν.

(72) Ἀποστείλαι. Contra editi ὑποστῆναι, Legationem, quam sustinere hactenus reformidabam. Quamvis autem scriptura nitatur auctoritate trium vetustissimorum codicum, non possum tamen hoc loco non plus tribuere tribus aliis codicibus non ita vetustis, nempe Vaticano, Coisl. secundo et Regio secundo. Repugnat enim ut Basilus dicat se hactenus reformidasse hanc legationem per se obire, cum conceptis verbis declaret desiderio suo solam corporis debilitatem obstare. Idem probant allate ab eo rationes: prima, quod sibi non tantum tribuat ut in ejusmodi rebus per alios agat: altera, quod scribendo minus quam adeundo promoveri intelligat. Verebatur ergo legationem mittere, non per se obire.

(73) Ἀπολυόμενος. Quatuor codices non vetustissimi ἀποδύμενος.

* Alias CLXIV. Scripta anno 572.

2. At vides quomodo circuitione utar, dum apere
rire vereor ac refugio, qua de causa orationem
instituam. Domitianus ille necessarius noster est
ab antiquo ex parentibus, sic ut nihil omnino dif-
ferat a fratre. Quamobrem enim quod verum est
non dicam? Deinde causam edoctus, ob quam hæc
pertulit, dignum esse dixi qui sic pateretur. Neque
enim quisquam sit, qui si parum aut multum in
tuam virtutem peccaverit, pœnam effugiat. Sed
quoniam videmus hunc in metu et ignominia de-
gentem, salutemque ipsius in tua sententia sitam,
satis illum pœnæ dedisse iudicavimus, et, ut ma-
gnanimum quiddam simul et humanum de eo cogi-
tes, obsecramus. Nam rebelles sub potestatem re-
digere, et fortis est viri, et vere imperantis: at
benignum esse ac mansuetum in prostratos, homi-
nis est magnanimitate et clementia omnes superan-
tis. Itaque tibi, si voles, in uno et eodem licebit
tam et in ulciscendo et in servando ad arbitrium
magnanimitatem ostendere. Hic modus supplicii
satis sit Domitiano, metus eorum quæ exspectat,
et quæ se pati dignum esse novit. His nihil illi ad
pœnam adjicias supplicamus. Illud enim considera
dominos eorum qui læserant existisse multos ex
iis qui ante nos vixere, de quibus nullus ad po-
steros transmissus 205 scrmone; at vero iram
remisisse, qui philosophia vulgus antecelluerunt,
quorum immortalis memoria in omni ævo perhibetur.
Addatur igitur et hoc præconiis tuis. Largire
nobis, qui tua celebrare cupimus, ut humanitatis
exempla superioribus temporibus decantata lau-
dantur superemus. Sic et Croesus filii interfectori
iram remisisse dicitur, seipsum ad supplicium of-
ferenti: et magnus ille Cyrus huic ipsi Croeso
amicus post victoriam fuisse. Hos inter te nume-
rabimus, et pro virili hæc prædicabimus, nisi exi-
les quidam esse omnino tanti viri præcones existi-
memur.

3. Cæterum illud cæteris necesse est addere,
eos qui quidvis deliquerint, non ob ea quæ jam
admissa sunt puniri (qua enim arte quæ facta
sunt, infecta reddantur?); sed ut aut ipsi deinceps
meliores fiant, aut aliis sapiendi sint exemplum.
Horum autem neutrum nunc deesse quisquam
dixerit: ipse namque horum recordabitur etiam
post mortem; reliquos vero, dum in hunc intuen-
tur, metu mortuos esse puto. Quare quidquid sup-
plicio adjecerimus, nostram ipsorum iram explere
videbimur: quod multum abesse, ut de te verum
sit, ego sane dixerim, neque adduci potuissem, ut
ejusmodi verbum ullum proferrem, nisi majori be-
neficio affici dantem quam accipientes perspicerem.
Neque enim paucis perspicua erit ista animi ma-
gnitudo. Nam Cappadoces omnes quid futurum sit

(74) Ἀμελήσας. Ita Coisl. uterque, Med., Val.,
Reg. secundus et Harl. Editi ἀμαρτήσας, quod eo-
dem reddit.

(75) Ἐθέλοις. Sic tres vetustissimi codices. Editi
ἐθέλης.

2. Ἄλλ' ὁρᾷς ὅπως κύκλῳ περιέειμι ὁκνῶν καὶ
ἀναδυόμενος τὴν αἰτίαν ἐκφαίνειν ὑπὲρ ὧν ποιούμεαι
τοὺς λόγους. Δομετιανὸς οὗτος ἐπιτήδειος ἡμῖν ἐστὶν
ἐκ τῶν γονέων ἀνωθεν· ὥστε ἀδελφοῦ μὴδ' ὅτι οὖν
διαφέρειν. Τί γάρ ἂν τις μὴ τάληθῃ λέγοι; Εἴτα
τὴν αἰτίαν μαθόντες ἀφ' ἧς ταῦτα πέπονθεν, ἀξίον
εἶναι τοῦ παθεῖν οὕτως ἔφαμεν. Μὴδὲ γὰρ ἔστω μὴ-
δεις, ὅς, μικρὸν ἢ μείζον ἐκ τὴν σὴν ἀρετὴν ἀμε-
λήσας (74), τὴν τιμωρίαν ἐκφυγοί. Ἄλλ' ὁρῶντες
τοῦτον περιδεῶς καὶ ἀδόξως ζῶντα, καὶ ἐπὶ τῇ σῇ
ψήφῳ κειμένην αὐτοῦ τὴν σωτηρίαν, ἀρκοῦσαν αὐτὸν
ἔχειν τὴν δίκην ἐκρίναμεν· μεγαλόφυχόν τε ὁμοῦ
καὶ φιλόανθρωπον διανοηθῆναι σε περὶ αὐτοῦ ἱκετεύο-
μεν. Τὸ μὲν γὰρ τοὺς ἀντιτείνοντας ὑπὸ χειρὶ λαμ-
βάνειν ἀνδρείου τε καὶ ἀρχοντος ὡς ἀληθῶς· τὸ δὲ
τοῖς ὑποπεπτωκόσι χρηστὸν εἶναι καὶ πρῶτον, μεγα-
λοφροσύνη πάντων καὶ ἡμερότητι διαφέροντος. Ὡστε
ὑπάρξει σοι βουλῇ ἐν τῷ αὐτῷ τὴν τε πρὸς τὸ
ἀμύνασθαι καὶ τὴν εἰς τὸ σῶζειν, ὡς ἂν ἐθέλοις (75),
ἐπιδείξασθαι μεγαλοφυχίαν. Τοῦτο μέτρον ἀρκοῦν
Δομετιανῷ τῆς κολάσεως· τῶν προσδοκωμένων ὁ
φόβος, καὶ ὧν ἀξίον οἶδεν ἑαυτὸν παθεῖν ὄντα. Τοῦ-
τοις μὴδὲν εἰς τιμωρίαν προσθεῖναι αὐτῷ ἱκετεύο-
μεν. Καὶ γὰρ ἐκεῖνο σκόπει, ὅτι κύριοι μὲν τῶν
ἡδικοκτόων πολλοὶ τῶν πρῶτον ἦδη γεγόνασιν, ὧν
οὐδεὶς πρὸς τοὺς ὕστερον διεπέμψθη λόγος· ἀφῆκαν
δὲ τὴν ὀργὴν οἱ φιλοσοφία τοὺς πολλοὺς ὑπερέραν-
τες, ὧν ἀθάνατος ἡ μνήμη τῷ χρόνῳ (76) παντὶ
παράδοται. Προσκαίσθω δὲ καὶ τοῦτο τοῖς περὶ
σοῦ διηγῆμασι. Ἀδὲς ἡμῖν, τοῖς ὕμνεῖν προαιρουμένοις
τὰ σά, τὰς ἐν τοῖς ἀνω χρόνοις ἔδομένας φιλανθρω-
πίας ὑπερβαλέσθαι. Οὕτω καὶ Κροίσῳ τῷ παιδο-
φόνῳ τὴν ὀργὴν ἀφείναι λέγεται, ἑαυτὸν παραδόντι
εἰς τιμωρίαν· καὶ Κύρος ὁ μέγας αὐτῷ τούτῳ τῷ
Κροίσῳ φίλος γενέσθαι μετὰ τὴν νίκην. Τοῦτοις σε
συναριθμήσομεν· καὶ, ὅση δύναμις ἡμετέρα, ταῦτα
ἀναγορεύσομεν, εἴπερ μὴ μικροὶ τινες εἶναι πον-
τάσιν ἀνδρὲς τοσοῦτον κήρυκες νομισθῆμεν.

3. Ἐκεῖνο δὲ ἐπὶ πᾶσιν εἰπεῖν ἀναγκαῖον, ὅτι τοὺς
ὅτι οὖν ἀδικούντας οὐχ ὑπὲρ τῶν ἦδη γεγενημένων
κολάζομεν· (τίς γάρ ἂν γένοιτο μηχανὴ μὴ γεγε-
νησθαι τὰ πεπραγμένα;) ἀλλ' ὅπως ἂν ἡ αὐτοῦ πρὸς
τὸ λοιπὸν ἀμείνους γένοντο, ἢ ἑτέροις ὑπάρξειαν τοῦ
σωφρονεῖν παράδειγμα (77). Τούτων τοίνυν οὐδέτε-
ρον ἐνδεῖν ἂν τις ἐν τῷ παρόντι φήσειεν, αὐτὸς τε
γὰρ καὶ μετὰ τὸν θάνατον τούτων μεμνήσεται· τοὺς
τε λοιποὺς τεθνάναι τῷ δέει πρὸς τοῦτον ἀφορῶντας
οἶομαι. Ὡςδ' ὅπερ ἂν προσθῶμεν τῇ τιμωρίᾳ, τὴν
ὀργὴν ἡμῶν αὐτὸν ἀποτιμυλάναι δόξομεν· ὁ πολλοῦ
δεῖν ἐπὶ σοῦ ἀληθὲς εἶναι φαίην ἂν ἔγωγε, καὶ οὐδὲν
ἂν τούτων τῶν λόγων προήχθην εἰπεῖν, εἰ μὴ μείζονα
τῷ διδόντι τὴν χάριν ἐνεώρων ἢ τοῖς λαμβάνουσιν.
Οὐδὲ γὰρ ὀλίγοις ἔσται καταφανὴς ἡ μεγαλοφυχία
τοῦ τρόπου. Κατπαθεῖν γὰρ ἅπαντες ἀποσκοποῦσι

(76) Τῷ χρόνῳ. Vaticanus codex, Reg. secundus
et Coisl. secundus τῷ βίῳ.

(77) Παράδειγμα. Reg. uterque et Coisl. secun-
dus παραδείγματα.

τὸ μέλλον, οἷς εὐξαίμην ἂν μετὰ τῶν λοιπῶν ἀγαθῶν ἅπαντων προσόντων σοὶ καὶ ταύτην (78) ἀπαριθμήσασθαι. Ὅκνῶ δὲ τοῦ γράφειν παύσασθαι, ἡγοούμενός μοι ζημίαν ὀφείναι τὸ παρεθέναι. Τοσοῦτόν γε μὴν προσθήσω, ὅτι, πολλῶν ἐπιστολὰς ἔχων ἐξαιτουμένων αὐτῶν, πασῶν ἡγήσατο προτιμωτέραν εἶναι τὴν παρ' ἡμῶν, οὐκ οἶδ' αὖ ποῦ (79) μαθῶν εἶναι τινα ἡμῶν λόγον παρὰ τῇ σῇ τελειότητι. Ὅπως οὖν μήτε αὐτὸς ψευστῇ τῶν ἐλπίδων, ἃς ἐφ' ἡμῖν ἔσχε, καὶ ἡμῖν ὑπάρξει πρὸς τοὺς ἐνταῦθα σεμνολογεῖσθαι· παρακέκλησο, δέσποτα ἀνυπέβλητε, ἐκινεῦσαι πρὸς τὴν αἰτησιν. Πάντως δὲ οὐδενὸς χεῖρον τῶν πώποτε φιλοσηφάντων ἐπέσκεψαι τὰ ἀνθρώπινα· καὶ οἶδας, ὡς καλῶς θησαυρὸς πᾶσι τοῖς θεομένοις ὑπουργεῖν προαποκείμενος (80).

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΙΓ'.

Demonstrat Basilium in magna rerum ecclesiasticarum perturbatione liberaliter agendum esse cum infirmioribus, nec amplius quidquam a fratribus exposcendum, nisi ut fidem Nicænam recipiant, et Spiritum sanctum fateantur creaturam dici non debere, nec cum iis qui dicunt, communicandum.

Τοῖς ἐν Ταρσῷ πρεσβυτέροις.

Συντυχῶν τῷδε, πολλὴν ἔσχον τῷ ἁγίῳ Θεῷ τὴν χάριν, ὅτι με καὶ διὰ τῆς αὐτοῦ παρουσίας ἀπὸ πολλῶν θλίψεων παρεμυθήσατο, καὶ τὴν ὑμετέραν ἀγάπην ἑναργῶς ἔδειξε δι' αὐτοῦ. Σχεδὸν γάρ τὸν πάντων ὑμῶν περὶ τὴν ἀλήθειαν ζηλῶν ἐν τῇ τοῦ ἐνδὸς ἀνδρὸς προαιρέσει κατέμαθον. Ἄ μὲν οὖν ἰδίᾳ διελέχθμεν πρὸς ἀλλήλους, αὐτὸς ὑμῖν ἀπαγγελεῖ (81). ἃ δὲ παρ' ἐμοῦ γνωρισθῆναι ὑμῶν προσέθηκε τῇ ἀγάπῃ, ταῦτά ἐστιν. Ὁ καιρὸς πολλὴν ἔχει ῥοπήν πρὸς καταστροφὴν τῶν Ἐκκλησιῶν, καὶ τοῦτο πολλὴν ἔχομεν ἥδη χρόνον ἐξ οὗ καταμανθάνομεν. Οἰκοδομῇ δὲ Ἐκκλησίας, καὶ σφαλμάτων διόρθωσις, καὶ συμπίθεται μὲν πρὸς τοὺς ἀσθενοῦντας, ὑπερασπισμὸς δὲ πρὸς τοὺς ὑγιαίνοντας τῶν ἀδελφῶν οὐδὲν ἐς. Ἄλλ' οὕτε βοήθημα ἢ θεραπευτικὸν (82) τῆς προκατασχούσης νόσου, ἢ προφυλακτικὸν τῆς προσδοκωμένης οὐδέν. Καὶ ὅπως ἔοικα λοιπὸν ἢ τῆς Ἐκκλησίας κατάστασις (ἵνα ἑναργεῖ χρῶμαι τῷ ὑποδείγματι, καὶ εὐτελέστερον εἶναι δοκῇ) ἡματιῷ ἰαλαίῳ, ὑπὸ τῆς τυχούσης προφάσεως βλάβως καταρρήγνυμένῳ, ὃ πρὸς τὴν ἐξ ἀρχῆς ἰσχὺν ἐπανελεῖν· πάλιν ἀδυνατεῖ. Ὡς οὖν ἐν καιρῷ τοιούτῳ, μεγάλης χρεῖα τῆς σπουδῆς καὶ πολλῆς τῆς ἐπιμελείας εὐεργετηθῆναι τι τὰς Ἐκκλησίας. Εὐεργεσία δὲ ἐστὶν ἐνωθῆναι τὰ τέως διεσπασμένα (83). Ἐνωσις δ' ἂν γένοιτο, εἰ βουλευθείμεν, ἐν οἷς μηδὲν βλέπομεν τὰς ψυχὰς, συμπερινεχθῆναι τοῖς ἀσθενεστέροις. Ἐπεὶ οὖν πολλὰ σόματα ἡνοικτα κατὰ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου, καὶ πολλὰ γλῶσσαι ἡκόννηται εἰς τὴν κατ' αὐτοῦ βλασφημίαν· ἀξιοῦμεν ὅμως, ὅσον ἐστὶν ἐφ' ὧμῖν (84), εἰς ὀλίγον ἀριεὺς περιστῆσαι τοὺς βλασφημοῦντας· καὶ

(78) Καὶ ταύτην. Ita mss. septem. Editi καὶ τοῦτο, excepta tamen editione prima Basileensi.

(79) Οὐκ οἶδ' αὖ ποῦ. Ita tres vetustissimi codices. Editi οὐκ οἶδ' ὅπως.

(80) Προαποκείμενος. Sic mss. sex. Editi προαποκείμενός ἐστι, excepta tamen editione prima Basil.

observant, qui quidem optaverim ut inter reliqua tua ornamenta hanc quoque magnanimitatem numerent. Finem epistolæ imponere vereor, ratus, quod omissum fuerit, mihi damno fore. Tantum hoc adjungam, eum etsi a multis epistolas habet ipsius incolunitatem ac salutem exposcentibus, nostram omnibus potiore duxisse, cum nescio unde didicerit nos apud tam præstantiam in aliquo esse numero. Ut igitur neque eum spes fallat, quam in nobis habet, et nobis liceat apud nostros gloriari; te, domine perquam eximie, exorari sinas, ut nostræ annuas petitioni. Profecto autem nullo deterius eorum qui unquam philosophati sunt, considerasti res humanas; et nosti quam bonus thesaurus iis, qui omnibus egentibus operam suam præbent, jam olim repositus sit.

EPISTOLA CXIII'.

Presbyteris Tarsensibus.

Congressus cum illo, magnas habui Deo sancto gratias, qui et me illius præsentia ex multis angoribus consolatus est, et vestram charitatem perspicue per ipsum ostendit. Nam vestrum fere omnium veritatis studium in viri unius proposito cognovi. Quæ igitur privatim inter nos locuti sumus, ea ipse vobis referet. 206 Quæ autem ex me charitatem vestram par est cognoscere, hæc sunt. Tempus plurimum incumbit ad eversionem Ecclesiarum, idque jam a longo tempore perspeximus. Edificatio autem Ecclesiæ, delictorum emendatio, erga debiles commiseratio, sanorum fratrum defensio nulla prorsus est. Sed neque remedium ullum, aut morbus prior curetur, aut impendens caveatur. Ac profecto similis est Ecclesiæ status (ut claro utar exemplo, etiamsi vilis esse videatur) vetusto vestimento, quod facile qualibet occasione discinditur, nec potest iterum ad pristinum robur redire. Itaque ut in tali tempore magno opus est studio ac multa diligentia, ut aliquid accedat emolumentum Ecclesiis. Emolumentum est autem membra prius divulsa conjungi. Fiet autem conjunctio, si velimus, quibus in rebus animas non ledimus, in his nos ad infirmiores accommodare. Cum igitur ora multa in Spiritum sanctum aperta sint, ac linguæ multæ ad jaciendas in illum blasphemias sint exacute; rogamus vos, ut quantum in vobis est, ad parvum numerum blasphemantes redigatis; et qui Spiritum sanctum creaturam esse non dicunt, eos recipiatis in communionem, ut blasphemi relinquuntur soli, ac vel pudore

(81) Ἀπαγγελεῖ. Ita mss. quinque. Editi ἐπαγγελεῖ.

(82) Θεραπευτικόν. Med. θεραπευτικόν.

(83) Διεσπασμένα. Duo mss. διεσπαρμένα, dispersa.

(84) Ἐφ' ὧμῖν. Ita mss. quinque. Editi ἐφ' ἡμῖν.

Alias CClil. Scripta circa an. 372.

suffusi ad veritatem redeant, vel si in peccato manent, auctoritate careant ob paucitatem. Nihil igitur amplius exposcamus: sed volentibus nobiscum conjungi fratribus fidem Nicenam proponamus: ac si ei assentiuntur, illud quoque exigamus, Spiritum sanctum creaturam dici non oportere, et eos qui dicunt, recipi ab ipsis in communionem non debere. Nihil autem præter hæc exposcendum esse censeo. Enimvero persuasum mihi est diuturniore inter nos consuetudine ac mutua citra contentionem exercitatione, si etiam quid amplius adjiciendum sit explanandi causa, daturum id Dominum, qui ipsum diligentibus omnia cooperatur in bonum¹³.

EPISTOLA CXIV.

Cum exorta esset in clero Tarsensi aliqua dissensio, Basilium pacis constituendam cupidus hanc Cyriaco conditionem fert, ut Nicenam fidem nulla prorsus excepta voce recipiat, et saleatur Spiritum sanctum creaturam dici non debere, nec cum iis qui dicunt communicandum. Spondet pro fratribus nihil eos amplius ab eo petiuros.

Cyriaco, Tarsi commoranti.

Quantum sit pacis bonum, quid opus est apud pacis filios dicere? Quia igitur magnum illud bonum, et admirandum, et omnibus qui Dominum diligunt maxime expetendum, jam pene ad nudam vocem redactum est, eo quod multiplicata sit iniquitas, refrigerata jam in multis charitate; hoc unum arbitror iis qui germane et vere Domino serviunt, studio esse debere, ut Ecclesias variis partibus multisque modis inter se discissas ad unitatem reducant. Quod et ego facere dum aggredior, immerito curiosi hominis crimen sustineam. Nihil **207** enim Christiani tam proprium est, quam pacem conciliare: unde et hujus rei mercedem maximam nobis Dominus promisit. Postquam igitur cum fratribus congressus sum eorumque perspexi magnum in fratres et in vos, sed et multo majorem in Christum amorem, ac fidei integritatem et firmitatem; et utrumque ipsis magno esse studio, ut neque a vestra charitate segregentur, neque fidem sanam prodant; hac eorum bona mente comprobata, ad vestram gravitatem scribo, obsecrans omni charitate, ut eos vere et ex animo conjunctos omnisque ecclesiasticæ curæ participes habeatis. Quin et illis spopondi rectam esse vestram mentem, ac vos Dei gratia pro vestro veritatis studio ad omnia paratos esse, quæcunque pro veritatis doctrina pati oportuerit. Quæ autem, ut mihi persuadeo, neque vobis adversantur, et prædictis fratribus satis sunt ad integram persuasionem, D

¹³ Rom. viii, 28.

* Alias CCLIV. Scripta circa an. 372.

(85) Πέρα δὲ τούτων... παρ' ἡμῶν. Ita septem mss. Editi Παρὰ δὲ τούτων... παρ' ὁμῶν. Similem prorsus animi moderationem Gregorius Naz. iis exhibet, qui Spiritui sancto divinitatem libenter tribuebant, Dei nomen tribuere verebantur, orat. 44, p. 710.

(86) Τοῖς ἐν Ταρσῷ, etc. Ita Med. et Coisl. pri-

mus. Nonnulli alii Τοῖς ἐν Ταρσῷ τοῖς περὶ Κυριακῶν. Editi Τοῖς αὐτοῖς περὶ Κυριακῶν παραλήσια. (87) Ἐν τοῖς πολλοῖς. Præpositio addita ex Coisl. primo et alio ms. (88) Ἀν δέη. Sic Med. et Coisl. primus cum nonnullis aliis. Editi ἂν δέοι. Paulo post editi ἐκ τῶν Πατέρων. Coisl. primus et duo alii ut in textu.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΙΑ.

Τοῖς ἐν Ταρσῷ περὶ Κυριακῶν (86).

Ὅσον ἐστὶ τὸ τῆς εἰρήνης ἀγαθόν, τί χρὴ λέγειν πρὸς ἀνδράς υἱοὺς τῆς εἰρήνης; Ἐπεὶ οὖν τὸ μέγα τοῦτο, καὶ θαυμαστόν, καὶ πᾶσι περισπούδαστον τοῖς ἀγαπῶσι τὸν Κύριον, κινδυνεύει λοιπὸν εἰς ὄνομα ψιλὸν περιστέλλαι, διὰ τὸ πληθυνθῆναι τὴν ἀνομίαν, ψυγείσης λοιπὸν ἐν τοῖς πολλοῖς (87) τῆς ἀγάπης, οἷμαι προσθήκειν μίαν ταύτην εἶναι σπουδὴν τοῖς γνησίοις καὶ ἀληθινῶς δουλεύουσι τῷ Κυρίῳ, τὸ ἐπαναγαγεῖν πρὸς ἑνωσιν τὰς Ἐκκλησίας, τὰς πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως ἀπ' ἀλλήλων διατμηθείσας. Ὅ δὲ καὶ αὐτὸς ἐπιχειρῶν ποιεῖν, οὐκ ἂν δικαίως πολυπράγμωνος αἰτίαν λάβοιμι. Οὐδὲν γὰρ οὕτως ἴδιόν ἐστι Χριστιανοῦ, ὥς τὸ εἰρηνοποιεῖν· διὸ καὶ τὸν ἐπ' αὐτῷ μισθὸν μέγιστον ἡμῖν ὁ Κύριος ἐπηγγέλατο. Συντυχῶν τοίνυν τοῖς ἀδελφοῖς, καὶ θεασάμενος αὐτῶν πολὺ μὲν τὸ φιλάδελφον καὶ τὸ περὶ ὁμᾶς ἀγαπητικόν, πολλῶ δὲ ἔτι πλέον τὸ φιλόχριστον καὶ τὸ περὶ τὴν πίστιν ἀκριβῆς τε καὶ εὐστον· καὶ ὅτι πολλὴν ἀμφοτέρων ποιούνται σπουδὴν, τῆς τε ὑμετέρας ἀγάπης μὴ χωρίζεσθαι, καὶ τὴν ὑγιαίνουσαν πίστιν μὴ καταπροδοῦναι· ἀποδεξάμενος αὐτῶν τὴν ἀγαθὴν προαίρεσιν, ἐπιστέλλω τῇ σεμνότητι ὑμῶν, παρακαλῶν πάσῃ ἀγάπῃ ἔχειν αὐτοὺς ἡνωμένους γνησίως, καὶ πάσης ἐκκλησιαστικῆς φροντίδος κοινωνοῦς· ἐγγυησάμενος καὶ αὐτοῖς τὴν ὑμετέραν ὀρθότητα, ὅτι καὶ αὐτοὶ τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι τῷ ὑπὲρ τῆς ἀληθείας ζήλῳ πρὸς πάντα ἐστὲ παρατεταγμένοι, ὅσαπερ ἂν δέη (88) παθεῖν ὑπὲρ τοῦ λόγου τῆς ἀληθείας. Ἐστὶ δὲ, ὥς ἑμαυτὸν πείθω, τὰ ὅτε ὑμῖν ὕπεναντία, καὶ

mus. Nonnulli alii Τοῖς ἐν Ταρσῷ τοῖς περὶ Κυριακῶν. Editi Τοῖς αὐτοῖς περὶ Κυριακῶν παραλήσια.

(87) Ἐν τοῖς πολλοῖς. Præpositio addita ex Coisl. primo et alio ms.

(88) Ἀν δέη. Sic Med. et Coisl. primus cum nonnullis aliis. Editi ἂν δέοι. Paulo post editi ἐκ τῶν Πατέρων. Coisl. primus et duo alii ut in textu.

τοίς προσηρμένους τῶν ἀδελφῶν αὐτάρκη πρὸς πληροφορίαν, ταῦτα, ὁμολογεῖν ὑμᾶς τὴν ὑπὸ τῶν Πατέρων ἡμῶν ἐκτεθεισάν Πίστιν τῶν ἐν Νικαίᾳ ποτὲ συνελθόντων, καὶ μηδεμίαν τῶν ἐκεῖ λέξεων ἀθετεῖν, ἀλλ' εἰδέναι, ὅτι τριακῶσι δέκα καὶ ὀκτώ, ἀφιλονεικῶς συνιόντες, οὐκ ἄνευ τῆς τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐνεργείας ἐφθέγγαντο· προσθεῖναι δὲ τῇ Πίστει ἐκείνῃ καὶ τὸ μὴ χρῆναι λέγειν κτίσμα τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, μὴ μέντοι μηδὲ τοῖς λέγουσι κοινῶναι, ἵνα καθαρὰ ἡ τοῦ Θεοῦ ἡ Ἐκκλησία, μηδὲν ζιζάνιον ἐαυτῇ παραμειγμένον ἔχουσα. Ταύτης αὐτοῖς τῆς πληροφoρίας παρὰ τῆς εὐσπλαχνίας ὑμῶν προτεθείσης, καὶ αὐτοὶ τὴν πρέπουσάν ὑμῖν ὑποταγὴν ἔτοιμοι εἰσι παρατίθεσθαι. Αὐτὸς γὰρ ἐγγυῶμαι τὸ μέρος τῶν ἀδελφῶν, ὥς εἰς οὐδὲν ἀντεροῦσιν, ἀλλὰ πᾶσαν ὑμῖν ἐπιδείξονται εὐταξίαν ὑπερβολὴν, ἐνδὸς τοῦτου αὐτοῖς τοῦ ἐπιζητουμένου παρ' αὐτῶν ὑπὸ τῆς ὑμετέρας τελειότητος ἐτοιμῶς παρασχεθέντος.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΙΕ'.

Incurandam mulierem monet parum prodesse sine justitia liberalitatem in pauperes : rogat ut se docere desinat, sed potius cogitet de judicio Dei, ubi nec servi testes aderunt, nec eunuchi. Horum vitia nativis coloribus describuntur.

Συμπλίκια αἰρετικῇ (89).

Ἀβούλωι οἱ ἄνθρωποι καὶ μισοῦσι τοὺς κρείττους, καὶ φιλοῦσι τοὺς χείρονας. Διὸ δὴ καὶ αὐτὸς κατέχω τὴν γλῶτταν (90), σωπῇ τῶν ἐμῶν ὕδρεων πνίγων τὸν θνεῖδον. Ἐγὼ δὲ μὲν τὸν ἄνωθεν δικαστὴν, ὃς οἶδε πᾶσαν κακίαν ἐν τέλει ἀμύνεσθαι. Κἂν γὰρ ὑπὲρ ψάμμον ἐκχέῃ (91) τις χρήματα, βλάπτει ψυχὴν, πατήσας τὸ δίκαιον. Ἄετ γὰρ θυσίαν Θεός, οὐχ ὡς χρῆζων, οἶμαι, ζητεῖ, ἀλλὰ θυσίαν πολυτελεῖ τὴν εὐσεβῆ καὶ δικαίαν γνώμην δεχόμενος. Ὅταν δὲ τις αὐτὸν (92) παραβαίνων πατῇ, κοινὰς λογίζεται τὰς εὐχάς. Σαυτὴν οὖν τῆς ἐσχάτης ἡμέρας ὑπόμνησον, καὶ ἡμᾶς (93), εἰ βούλει, μὴ διδασκε. Ἰσμεν σου πλεονα, καὶ ταῖς ἔνδοθεν ἀνάθαις οὐ τοσοῦτον συμπνιγόμεθα· οὔτε ἐν ὀλίγοις καλοῖς δεκαπλεσίονα κακίαν ἐπιμύρνουμεν. Ἐτήγειρας ἡμῖν σαύρας τε καὶ ἀρνύουσ, ἐαρινὰ ὅθην θηρία, πλὴν ὅμως ἀκάθαρτα. Ἄλλ' ἤξει περὶ (94) ἄνωθεν, τὸ

(89) Argumentum hujus epistolae, scitu necessarium et publica luce dignum, quod in Operum S. Basilii editionibus deest, exstat in codice Caesareo num. LXVII praenotato ante initium epistolae his verbis (a) : Τοῦ αὐτοῦ ἐπιστολὴ πρὸς Συμπλίκιαν περὶ εὐνοῦγων αὐτῆς. Αἰρετικὴ ἦν αὕτη. Ἀρρωστήσαντος δὲ τοῦ μακαρίου Βασιλείου, καὶ εἰσιόντος ἐν τινι λουτρῷ λούσασθαι, ἡ αὕτη Συμπλίκια προστάττει εὐνοῦχοις καὶ κοραίσιοις ριπῆναι τὰ σάβανα (b) αὐτοῦ ἐξω· καὶ παρευθὺς ἡ δικαία χρῆσις τοῦ Θεοῦ ἀνελθεῖ τινὰς ἐξ αὐτῶν· καὶ ἡ αὕτη Συμπλίκια ἐπεμψε χρήματα τῷ αὐτῷ μακαρίῳ Βασιλείῳ ἐξελισσομένη τὸ πταίσμα· ὃ δὲ, μὴ δεξάμενος, ἔγραψεν αὐτῇ ταῦτα. Hoc est : Ejusdem epistola ad Simpliciam de eunuchis ipsius. Haeretica haec fuit ; ideoque cum S. Basilii ob adversam valetudinem lavandi causa intrasset balneum, mandavit illa eunuchis ac puellis suis ut ejus sabana foras projicerent. Quo facto, statim justa Dei vindicta nonnullas eorum qui id perpetraverant sustulit. Simplicia igitur, ut per expiationem illata injuriæ S. Basilio reconciliare-

A hæc sunt : ut fidem a Patribus nostris, qui Nicææ quondam convenerunt, editam profiteamini, nullamque in ea vocem rejiciatis, sed sciatis trecentos decem et octo Patres, qui citra contentionem convenerunt, non sine Spiritus sancti afflata locutos esse ; atque illud etiam huic fidei addatis, Spiritum sanctum creaturam dici non oportere, nec cum iis qui dicunt, communicandum, ut Dei Ecclesia pura sit, zizanium nullum sibi admistum habens. Hæc si illis vestra charitas ad persuasionem proposuerit ; ipsi quoque et consentaneum vobis parati sunt obsequium exhibere. Ego enim pro fratribus spondeo, eos nulla in re esse contradicuros, sed cumulatissime modestiam omnem vobis exhibituros ; si modo perfectio vestra hoc unum quod a vobis expetunt, lubenter ipsis concesserit.

EPISTOLA CXV'.

Ad Simpliciam hæreticam.

Temere homines et odio prosequuntur meliores, et diligunt peiores. Quapropter et ipse contineo linguam, contumeliarum mearum opprobrium silentio premens. Ego autem supernum judicem expectabo, qui novit malitiam omnem in igne ulcisci. Nam etiamsi quis pecunias arena copiosius profundat, si justitiam conculcat, animam suam lædit. Semper enim Deus sacrificium, non quasi opinor, eo egeat, querit ; sed pretiosum sacrificium, mentem piam ac justam admittit. Quando autem quispiam prævaricando se ipse proculcat, ejus preces pro impuris ducit. Itaque de extrema die te ipsa commoneas, et nos si videbitur, ne docelo. Novimus plura quam tu, et internis spinis non tam præfocamur, neque paucis bonis decuplam malitiam admiscemus. Excitasti in nos et lacertas et rubetas, bestiolas quidem vernas, sed

tur, pecuniam quidem ipsi misit ; sed is, pecunia, quæ sibi oblata fuerat, non accepta, scripsit hæc. In editione Operum divi Basilii Benedictina anni 1750 argumentum hoc nostrum scholii saltem vices obire poterat, nec videmus causam cur fuerit neglectum.

(90) Τὴν γλῶτταν. Editiones secunda Basileensis et Parisiensis addunt μου, quod deest in Coisl. utroque, Harl., Reg. secundo et Colb. et antiquioribus editionibus. Non exstat hæc epistola in Mediceo et Regio primo.

(91) Ἐκχέῃ. Ita summo consensu veteres libri. Editi ἐκχέει.

(92) Ἐαυτόν. Reg. secundus et Colbert., et in margine Coisl. secundus δόξω ἐαυτόν.

(93) Καὶ ἡμᾶς. Duo codices ἡμᾶς δέ, et paulo post ἴσμεν γάρ. Mox Harl. πνιγόμεθα.

(94) Περὶ. Regius secundus et Coisl. secundus habent πηγὴν in textu et ad marginem πταρὸν.

Alias LXXXVII. Scripta circa an. 372.

(a) Lambec. *Commentar. de biblioth. Vindobon.*, tom. III, ed. Kollar., p. 536

(b) Hoc est lintea balnearia.

immundas. At e supernis veniet avis, quæ has depascetur. Mihi enim reddenda ratio, non ut tu existimas, sed ut Deus judicare novit. Quod si et testibus opus erit, non sistentur servi, neque eunuchorum genus inhonestum ac perniciosum, non, inquam, genus illud, neque femineum, neque masculum, mulierum amore insaniens, invidum, mercede vili conductum, iracundum, fractum, ventri serviens, avarum, sævum, cænæ plorans jacturam, inconstans, illiberale, quidvis accipiens, insatiabile, furiosum, et zelotypum : et quid jam ultra dicendum est? simul ut natum est, ferro damnatum. Quomodo ergo fieri poterit, ut horum mens recta sit, quorum et pedes distorti sunt? Hi caste quidem vivunt absque mercede per ferum : sed amore insaniunt absque fructu, ob suam ipsorum turpitudinem. Non hi producentur judicii testes, sed oculi justorum, et conspectus virorum perfectorum, quotquot tunc oculis ea cernent, ad quæ nunc animi cogitatione respiciunt.

EPISTOLA CXVI.

Firminum cum audisset Basilium, relicta vitæ asceticæ exercitatione, arma sequi, dehortatur eum ab hoc consilio, atque auctor est, ut beatos progenitores multo patria regenda, quam paternum avum armorum professione imitari:

Firmino.

Et rare sunt literæ tuæ et breves, sive segnitie scribendi, sive aliqui satietatis, quæ ex copia nasci posset, vitandæ consilio; sive quod etiam te ipse sermonis brevitati assuefacias. Nobis certe nihil satis est, sed etiamsi redundant copia, desiderio impares sunt; eo quod velim singulas res tuas discere, quomodo tibi corpus habeat, quomodo pietatis exercitatio; utrum in iis quæ initio decrevistis, perseveres; an aliquid novi consilii susceperis, ut quæque res accidunt, ita sententiam immutans. Quod si idem permaneres, multitudinem literarum non exposceremus : sed satis nobis esset hoc tantum : *Ille illi : valere nos scias, et vale.* Quoniam autem audimus, quæ et dicere nos pudet, te relicto beatorum progenitorum ordine ad avum paternum transfugere, et Brettanium fieri velle pro Firmino, hæc ipsa avemus audire, et quibus rationibus ad hanc vitæ viam ineundam adductus sis, discere. Verum quoniam ipse ob consilii pudorem conticuisti : nos te adhortamur, ut pudore digna consilia non capias, et si quid subit animum tuum, hoc ex mente expulso, iterum ad te redeas, ac longo vale militiæ armisque et castrorum molestiis **209** dicto, revertare in patriam, satis ad vitæ securitatem et ad omnem splendorem existimans, urbi, itidem ut majores, præesse : id quod tibi citra laborem obventurum confidimus, respicientes tum ad idoneas naturæ dotes, tum ad competitorum

A ταῦτα νεμόμενον. Ἐμοὶ γὰρ λόγος, οὐχ ὥς σὺ νομίζεις, ἀλλ' ὥς οἶδε κρίνειν θεός. Εἰ δὲ καὶ μαρτύρων χρεῖα, οὐ δοῦλοι στήσονται, οὐδὲ εὐνούχων γένος ἄξιμον καὶ πανώλεθρον· τοῦτο δὴ τοῦτο, ἀθῆλυ, ἀνανδρον, γυναικομανές, ἐπιζηλον, καχομίσθεν, ὀξύθυμον, θηλυδριώδες, γαστριδουλον, χρυσομανές, ἀπηνές, κλαυσίδειπνον, εὐμετάδλητον, ἀμετάδοτον, πάνδοχον, ἀπροσχωρές, μανικὸν καὶ ζηλότυπον· καὶ τί γὰρ ἐτι εἰπεῖν; σὺν αὐτῇ τῇ γενέσει σιδηροκατάδικον. Πῶς οὖν τούτων γνώμη ὀρθή, ὣν καὶ οἱ πόδες στρεβλοί; Οὗτοι σωφρονοῦσι μὲν ἀμισθα διὰ σιδήρου· μαίνονται δὲ ἄκαρπα δι' οἰκείαν αἰσχροτήτα. Οὐχ οὗτοι στήσονται τῆς κρίσεως μάρτυρες, ἀλλ' ὀφθαλμοὶ δικαίων, καὶ ὅφεις ἀνδρῶν τελείων· ὅσοι τότε ὀρώσι, πρὸς ἃ βλέποντες νῦν εἰσι συνέσει.

EPISTOLA CIG.

B

Φιρμίνω.

Καὶ σπάνιά σου τὰ γράμματα, καὶ μικρὰ ταῦτα, ἢ ἔκνην τοῦ γράφειν, ἢ ἄλλως, τὸν ἐκ τοῦ πλήθους κόρον διαφεύγειν οἰκονομοῦντος, ἤπου καὶ πρὸς βραχυλογίαν ἑαυτὸν συνεθίζοντος. Ἡμῖν μέντοι οὐδὲν ἐξαρκεῖ, ἀλλὰ καὶ ὑπερβάλλῃ τῇ πλήθει, τῆς ἐπιθυμίας ἐστὶν ἐλάττω, διὰ τὸ βούλεσθαι ἕκαστα (94') περὶ σοῦ μανθάνειν· πῶς μὲν σοι τὸ σῶμα ἔχει, ὅπως δέ σοι τὰ τῆς ἀσκήσεως· καὶ πότερον ἐπιμένεις τοῖς ἐξ ἀρχῆς ἐγνωσμένοις, ἢ τι καὶ μετεβουλεύσω, πρὸς τὰ συμπίπτοντα τὴν γνώμην μετατιθέμενος (95'). Εἰ μὲν οὖν ὁ αὐτὸς διέμεινας (95') σεαυτῷ, οὐκ ἂν πλήθος γραμμάτων ἐπεζητοῦμεν, ἀλλ' ἐξήρκει ἡμῖν τοσούτον· Ὅθεν τῷ δεῖνι· ὁ γὰρ εἰναι ἡμῶς ἰσθι, καὶ ἑρῶσω· ἐπεὶ δὲ ἀκούομεν **C** ἃ καὶ λέγειν αἰσχυρόμεθα, καταλιπόντα σε τὴν τῶν μακαρίων προγόνων τάξιν, ἐπὶ τὸν πρὸς πατρός πάππον αὐτομολεῖν, καὶ Βρεττανίον σπουδάζειν γενέσθαι ἀντὶ Φιρμίνου· ἐπιζητοῦμεν αὐτὰ ταῦτα ἀκοῦσαι (96), καὶ τοὺς λογισμοὺς μαθεῖν καθ' οὓς ἐπὶ ταύτην ἔλθειν τοῦ βίου τὴν ὁδὸν ὑπέχθης. Ἄλλ' ἐπειδὴ αὐτὸς ἀπεσιώπησας; αἰδοί τοῦ βουλευματος, ἡμεῖς σε παρακαλοῦμεν μήτε βουλεύεσθαι αἰσχύνης· **D** ἄξια, καὶ εἰ τι ὑπέδραμέ σου τὸν νοῦν, ἀπελάσαντα τοῦτο τῆς διανοίας, σεαυτοῦ γενέσθαι πάλιν, καὶ μακρὰ χαίρειν εἰπόντα στρατεύειν καὶ ὅπλους, καὶ ταῖς ἐπὶ στρατοπέδῳ ταιλαπωρίαις, καταλαβεῖν τὴν πατριδα, ἀρχοῦν πρὸς ἀσφάλειαν βίου καὶ πρὸς πᾶσαν περιφάνειαν τὸ ἐξίσου τοῖς προγόνοις κρατῆσαι τῆς πόλεως ἡγησάμενον· ὅπερ ἀπόνως σοι παραγενή-

* Alias CLXXIV. Scripta circa an. 372.

(94') Ἑκαστα. Editi πάνθ' ἕκαστα, sed prima vox deest in antiquissimis codicibus Coisl. et Med. Deerat etiam in Harleano, sed addita est ab alia manu.

(95') Μετατιθέμενος, etc. Sic quatuor codices et prima manu Harleanus. Editi μεταθέμενος.

(95') Διέμεινας. Med. διέμενες. Paulo post editi

ἐπεζητοῦμεν· ἀλλ' ἔρκει. Codices antiquissimi Coisl., Med., Coisl. et Harl. ut in contextu; subinde Med. primus τὰ ἀκούμενα, Quæ audimus pudet dicere.

(96) Ἀκοῦσαι. Editio Paris. addit παρὰ σοῦ, sed hæc desunt in edit. Basil. et sex mss. codicibus. Duo autem codices, nempe Vaticanus et Coisl. secundus, habent Βρεττανίον. Non multo post Coisl. primus μήποτε βουλεύεσθαι.

σεσθαι πισπευόμενοι, πρὸς τε τὴν ἐκ φύσεως ἐπι-
τηδεύουσα ἀφορῶντες καὶ πρὸς τὴν ἐρημίαν τῶν ἐν-
ισταμένων. Ἐπεὶ οὖν μὴ γέγονεν ἐξ ἀρχῆς ἡ γνώμη,
εἴτε γενομένη πάλιν ἐκδέδληται, γνώρισον (96*) ἡμῖν
ἐν τάχει· εἰ δὲ, ὃ μὴ γένοιτο, τὰ αὐτὰ μένει βουλευ-
ματα, αὐτάγγελτος ἡμῖν ἡκέτω ἡ συμφορὰ γράμ-
μάτων δὲ οὐ δεόμεθα.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΙΖ'.

Firminus respondet praecedenti epistolae, dolorem suum significat, quod a pietatis exercitatione diacessisset: promittit deinceps se ad priorem vitam rediturum; seque impetraturum sperat ut dimittatur. Ceterum Dei auxilio confidit suam virginitatis servandae voluntatem regis mandatis potius futuram.

Ἀρεπίγραφος (97), ἐπὶ ἀσκήσει.

Ἐγὼ καὶ ἄλλως ὀφείλοισθαί τῃ ὑμετέρᾳ τιμωρίᾳ
ἐμαυτὸν νομίζω· καὶ τὸ νῦν δὲ τοῦτο φρόντισμα, ἐν
τῷ ἔσμεν, ἀναγκαίως ἡμᾶς ὑπευθύνους ταῖς τῶν
τοιούτων πραγμάτων ὑπηρεσίαις καθίστησι, καὶ οἱ
τυχόντες ὧσιν (97*) οἱ ἐπιτάττοντες, μὴ ὅτι ὑμεῖς οἱ
πολλοὶς δικαίοις καὶ ἄλλοις πρὸς ἡμᾶς συναπτόμενοι.
Τὰ μὲν οὖν παρελθόντα εἰς ἐξέτασιν ἀγαγεῖν οὐκ
ἀναγκαῖον· ἐπεὶ ἐνὶ ἡμῖν εἰπεῖν, ὅτι ἡμεῖς ἐγενόμεθα
ἐαυτοῖς τῶν ταραχῶν αἰτίοι, τῆς ἀγαθῆς ἐκείνης
ἀσκήσεως καὶ μόνης ἀγούσης πρὸς σωτηρίαν φιλονει-
κῆσαντες ἀποστῆναι· διὸ τάχα καὶ τῷ ταραχῇ τούτῳ
εἰς πειρασμὸν παρεδόθημεν. Ἀλλ' ἐκεῖνα μὲν γέγονε,
καὶ ὑπομνήσεως ἡξιώθη, ὥστε μὴ δεύτερον ἡμᾶς
τοῖς ὁμοίοις περιπεσεῖν· τὰ δὲ ἐφεξῆς, πάντῳ βούλο-
μαι πληροφορεῖσθαι· σου τὴν εὐλάβειαν, ὅτι, τοῦ Θεοῦ
συγχωροῦντος, ῥῆστα ἡμῖν προσχωρήσει, τοῦ πράγμα-
τος καὶ ἐνδομίου ὄντος, καὶ οὐδὲν ἔχοντος βαρὺ, καὶ
τῶν φίλων ἡμῶν πολλῶν (98) ἐτοίμως χαριζομένων,
ὄντων ἐν τῷ στρατοπέδῳ. Τυπωθήσεται οὖν παρ'
ἡμῶν δέσεις, κατὰ τὴν ὁμοιότητα τοῦ προσδοθέντος
λεβέλλου τῷ βικαρίῳ· ἐν ᾗ ἐὰν μὴ τις γένηται
παρολκή, εὐθέως ἀποπεμφόμεθα, τὴν ἐκ τοῦ γράμ-
ματος (99) ἄδειαν παρεχόμενοι. Πέπεισμαι δὲ ἐν
τοιούτοις μείζον τῶν βασιλικῶν προσταγμάτων τὴν
προαίρεσιν ἡμῶν ἰσχυεῖν, ἣν ἐὰν ἀτρεπτον καὶ ἀκλινῇ
ἐκ τοῦ κατὰ τὴν ἀκμὴν βίου ἐπιδειξώμεθα, ἀνεπι-
χείρητος ἡμῖν καὶ ἀσυλός διὰ τῆς τοῦ Θεοῦ βοηθείας
τῆς παρθενίας ἡ φυλακῆς εἴη. Τὸν δὲ ἐγχειρισθέντα ἡμῖν παρὰ σοῦ ἀδελφὸν καὶ ἑτασάμεθα ἡδέως, καὶ
ἐχομεν ἐν τοῖς γνωρίμοις, εὐχόμενοι· ἀξιὸν εἶναι τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς σῆς μαρτυρίας.

(96*) Γνώρισον. Ita codices mss. summo con-
sensu. Editi δηλώσον. Paulo post editio Paris. et
secunda Basil. ἰκέτω. Editio prima Basil. et mss.
ἡκέτω.

(97) Ἀρεπίγραφος. Nemo non videt hanc epi-
stolam non esse Basilii, sed ad eum scriptam ab
ipso Firmino.

(97*) Τυχόντες ὧσιν. Sic duo mss.. melius quam
in editis, τυχόντες εἰσιν.

(98) Πολλῶν. Deest ae vox in codicibus Vati-
cano et Mediceo. Paulo post Reg. secundus et
Coisl. secundus προσδοθέντος.

(99) Γράμματος. Legitur in Coisliniano primo
πράγματος, re ipsa solutionem metus afferes. Sed
magis placuit vulgata scriptura, ἐκ τοῦ γράμμα-
τος, id est. scripto consignatam dimissionem af-

ferens, metu omni te exsolvam. Necessariam
fuisse ejusmodi scriptam dimissionem ut omnis
metus solveretur, perspicui potest ex epistola 123
Gregorii Nazianzeni, qui Ellebichum sic alloqui-
tur: Μάμαντα τὸν ἀναγνώστην, ὅσα μὲν ἀπὸ στρα-
τιώτου πατρὸς, καθιερωθέντα δὲ τῷ Θεῷ διὰ τὸν
τρόπον, ἄφες τῷ Θεῷ καὶ ἡμῖν· ἀλλὰ μὴ συναρι-
θμήσης τοῖς πλάνησι, καὶ ὅς ἐγγραφὸν τὴν ἐλευθε-
ρίαν, ἵνα μηδὲ ὑπὸ ἄλλων ἐπηρεάζεται. Mamantem
lectorem, qui cum militem patrem habeat, Deo tamen
ob morum probitatem consecratus est, Deo ac nobis
missum fac, nec inter erroneos numera; atque liber-
tatem ac vacationem ei scripto consignatam tribue,
ut ne ab aliis quidem per calumniam vexetur.

* Alias CCXXXIV. Scripta circa an. 572.

(1) Vide Addenda.

EPISTOLA CXVII.

Sine inscriptione, pia ac religiosa exercitationis
causa.

Ego et alias tuæ me dignitati deberi puto; et
nunc illa sollicitudo in qua versor, necessarium
me (1) ejusmodi ministeriis obnoxium facit,
etiāsi quivis e turba praecepta tradat, nedum tu,
quem multa mecum et alia jura conjungunt. Ita-
que praeterita expendere necesse non est; siquidem
dicere licet, causam me fuisse molestiarum; dum
a bona illa pietatis exercitatione, et quæ sola ad
salutem ducit, pertinaciter discessi; unde et cito
huic perturbationi ad tentationem traditi sumus.
Atque hæc quidem transierunt, nec caruere admo-
nitione, ut ne iterum in eadem mala incidam. Quod
attinet ad futura, pietati tuæ persuasissimum esse
velim, ea nobis Dei dono facillime processura;
cum res et æqua sit, nec quidquam grave habeat;
et amici nobis multi, qui sunt in aula, prompto ani-
mo gratificentur. Itaque delineabitur a nobis ro-
gatio ad similitudinem dati libelli vicario: quam
quidem si nulla protrahat mora, statim dimittar,
ex scripto solutionem metus afferens. Persuasum
autem habeo in ejusmodi rebus potius esse regis
mandatis voluntatem nostram, quam si immutatam
ac immotam a proposito vitæ perfectæ exhibuero, in-
expugnabilis nobis et inviolabilis Dei auxilio virgini-
tatis erit custodia. Fratrem autem mihi a te tradi-
tum et lubens vidi, et inter familiares habeo: quem
et Deo et tuo testimonio dignum esse opto.

210 EPISTOLA CXVIII.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΙΗ'.

Jovinum Basilium perhonorifice invitavit ut sese mitteret.

Jovino, episcopo Perrhes.

Habeo te debitorem boni debiti. Nam mutuo dedi tibi charitatem, quam me cum fenore recipere oportet: siquidem et Dominus noster hoc fenoris genus nequaquam aversatur. Solve igitur, o charum caput, in nostram patriam veniens. Et hæc quidem sors est. Quænam vero versura? Quod is vir ad nos venturus sis, qui tanto nobis præstas, quanto parentes liberis sunt meliores.

EPISTOLA CXIX.

Cum duo Eustathii discipuli, Basilium et Sophronium, perfidiam suam horrendis in Basilium calumniis ac illiberali fuga ex ejus domo nudassent; Basilium Eustathium, misso ad singula narranda fratre Petro, obsecrat, ut improbis discipulis mrem non præbeat, ac disjuncta magis astringere conetur, quam dissidium augere.

Eustathio, episcopo Sebastia.

Etiam per dignum omni honore ac religiosissimum fratrem meum Petrum tuam saluto dilectionem, obsecrans, sicut alia quavis in occasione, ita et nunc, ut pro me preceris, ut, ex fugiendis his ac noxiis moribus mutatus, tandem aliquando dignus evadam Christi nomine. Profecto autem etiam si nihil dicam, colloquemini inter vos de rebus nostris, et quæ gesta sunt, accurate indicabit, ut ne sine examine pravæ contra nos suspensiones accipias, quas probabile est eos struere, qui nos contumeliis et præter Dei timorem et præter hominum opinionem vexaverunt. Qualia enim nobis ostenderit eximius ille Basilium, quem veluti vitæ meæ præsidium a tua pietate susceperam, equidem vel dicere verecundor: discas autem singula a fratre nostro edoctus. Atque hæc dico, non eum ulciscens (pre-

Ἰοδίνῳ (2), ἐπισκόπῳ Πέρρης (3).

Ἔχω σε χρεώστην ὀφλήματος ἀγαθοῦ. Ἐδάνεισα γάρ σοι χρέος ἀγάπης; ὃ χρή με ἀπαλαβεῖν σὺν τόκῳ, ἐπειδὴ καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν τὸ τοιοῦτον εἶδος τῶν τόκων οὐ παρατεῖται. Ἀπόδος τοίνυν, ὦ φίλη κεφαλὴ, ἐπιστάς ἡμῶν τῇ πατρίδι. Τοῦτο μὲν οὖν ἐστὶν αὐτὸ τὸ κεφάλαιον. Τίς δὲ ἡ προσθήκη; Τὸ σὲ εἶναι τὸν παραγινόμενον, ἀνδρὰ τοσοῦτον ἡμῶν διαφέροντα, ὅσῳ πατέρες εἰσὶ βελτίους παίδων.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΙΘ'.

Εὐστάθιῳ, ἐπισκόπῳ Σεβαστίας.

Καὶ διὰ τοῦ αἰδεσιμωτάτου καὶ εὐλαβεστάτου ἀδελφοῦ μου (4) Πέτρου προσφθέγγομαι σοὶ τὴν ἀγάπην, παρακαλῶν σε (5) ὥς διὰ πάσης προφάσεως καὶ νῦν προσεύξασθαι ὑπὲρ ἐμοῦ, ἵνα, μεταβαλλόμενος ἀπὸ τοῦ φευκτοῦ (6) τοῦτου καὶ βλαβεροῦ τρέπου, γένωμαι ποτὲ ἀξίος τοῦ ὀνόματος τοῦ Χριστοῦ. Πάντως δὲ, κἂν ἐγὼ μὴ λέγω, διαλεχθῆσθε πρὸς ἀλλήλους περὶ τῶν καθ' ἡμᾶς, καὶ γνωρίσει σοὶ τὴν ἀκρίβειαν τῶν πεπραγμένων, ὥστε μὴ παραδεχθῆναι ἀδασανίστως τὰς πονηράς καθ' ἡμῶν ὑπονοίας, ἀς εἰκὸς κατασκευάζειν τοὺς καὶ παρὰ τὸν τοῦ Θεοῦ φόβον καὶ παρὰ τὴν τῶν ἀνθρώπων ὑπόληψιν εἰς ἡμᾶς ἐξυβρίζαντας. Οἷα γὰρ ἡμῖν ἐνεδείξατο ὁ γενναῖος Βασίλειος, ὃν ἀντὶ φυλακτηρίου (7) τῆς ἐμῆς ζωῆς παρὰ τῆς σῆς εὐλαβείας ὑπεδείξαμην, ἐγὼ μὲν καὶ εἰπεῖν αἰσχύνομαι· εἴση δὲ τὰ καθ' ἑκάστον παρὰ

* Alias CCCXVIII. Scripta anno 372 exeunte, aut 373 ineunte.

** Alias CCCVII. Scripta anno 372 exeunte, aut 373 ineunte.

(2) *Ἰοδίνῳ*. Ita cum editis Coisl. primus et Med. quibus adjungi potest Harlaeanus codex, in quo non exstat quidem hæc epistola, sed cum idem Jovinus nominetur infra in epistola 127, *Ἰουῖνος* vocatur in hoc codice Vaticano. Sic etiam apud Theodoretum, lib. iv *Hist.*, cap. 15, vocatur *Ἰουῖνος* in editione Sirmondi, ex uno codice Regio. At Valesius edidit *Ἰουδιανός*, qui sic reperit in suis codicibus mss. et apud Epiphanium Scholasticum. Codices Reg. secundus, Coisl. secundus et Paris. habent *Ἰεδίνῳ* et infra *Ἰουδίνῳ*. Supra in epist. 92, cui subscripsit idem Jovinus, Coisl. uterque et Reg. secundus habent *Ἰουδίνος*. Vaticanus *Ἰουδίνος*.

(3) *Πέρρης*. Sic malimus legere cum quatuor codicibus Vat., Reg. secundo, Coisl. secundo et Paris., quam cum editis *Κέρρης* aut cum Coisl. primo et Med. et editionibus Theodoretī *Πέρρης*. Probabilis enim est, ut observat Tillemontius, Jovinum Perrhæ in Syria episcopum fuisse, quam aut Perrhæ in Pamphylia, aut Kerrhæ urbis prorsus ignote. Fuit enim Jovinus ille amicissimus Eusebio Samosatensi, et in eadem provincia episcopus; siquidem mortuo Eusebio ad electionem episcopi vocatus fuit, et cum manum Antiocho Eusebii successori una cum aliis episcopis imponeret, repulit ejus dexteram Antiochus, quia Arianorum communionem, licet exiguo tempore, admiserat; eumque ex numero consecrantium removeri jussit, negans

se manum illam ferre posse, quæ sacramenta per blasphemiam confecta susceperat. Theodoret. lib. iv, c. 15.

(4) *Ἀδελφοῦ μου*. Voculam desumpsimus ex vetustissimo codice Harlaeano.

(5) *Παρακαλῶ σε*. Ita octo mss. Editi καὶ παρακαλῶ σε.

(6) *Φευκτοῦ*. Sic tres vetustissimi codices. Editi ἀπευκτοῦ, moribus detestandis. Ibidem Coisl. uterque, Reg. secundus et Bigot. alter μεταβαλλόμενος.

(7) *Φυλακτηρίον*. Hanc vocem sic interpretatur Tillemontius, quasi discipulus ille Eustathii Basilium quodammodo consiliis rexisset. Fieri quidem potuit, ut Basilium ejusmodi consiliis uteretur, atque huc forte referendum quod ait in epist. 225, speculatores sibi sub specie auxilii et amicæ communionis datos fuisse. Sed his vocibus, ἀντὶ φυλακτηρίου, præsidium designari existimo, magis precibus et sanctitate hominis, quam illius consilio et opera constitutum. Nimirum Basilium opinatæ discipulorum Eustathii sanctitati tantum tribuebat, ut quandiu eos domi suæ haberet, tutum se a periculis fore crederet. Sic qui Dionysii Mediolanensis corpus servabant, hoc depositum vitæ suæ præsidium esse ducebant, τὰ φυλακτήρια τῆς ἐαυτῶν ζωῆς, infra in epist. Basilii ad Ambrosium. Basilium in libro *De Spiritu sancto*, cap. 10, p. 22, docet professionem fidei, quam in baptismo dedimus, per totam vitam ὡς ἀσφαλούς φυλακτήριον, instar tutissimi præsidii servandam. Jejunium vocatur bonum animæ φυλακτήριον, orat. 1 in Jejun.

τοῦ ἀδελφοῦ ἡμῶν διδαχθεῖς. Καὶ τοῦτο λέγω οὐκ ἔκτεινον ἀμυνόμενος (εὐχομαι γὰρ αὐτῷ μὴ λογισθῆναι παρὰ τοῦ Κυρίου), ἀλλὰ βεβαίαν μοι τὴν παρὰ σοῦ ἀγάπην μέναι ἡμῖν διοικουμένους, ἣν φοβοῦμαι μὴ διασαλεύσωσι ταῖς ὑπερβολαῖς τῶν διαβολῶν, ἃς εἰκὸς αὐτοὺς κατασκευάσαι εἰς ἀπολογίαν τοῦ πταίσματος. Ὅπερ δ' ἂν (8) κατηγορήσωσιν ἡμῶν, ἐκεῖνο παρὰ τῆς σῆς ἀγχινόας ἐξετάζεσθωσαν, εἰ ἐνέκαλεσαν ἡμῖν, εἰ τὴν (9) διόρθωσιν τοῦ ἁμαρτήματος, οὗ νῦν ἡμῖν ἐπάγουσιν, ἐπέζητησαν· εἰ ὅλως φανεράν ἑαυτῶν τὴν πρὸς ἡμᾶς λύπην κατέστησαν. Νῦν δὲ, ἐν φαιδρῷ τῷ προσώπῳ καὶ πεπλασμένοις (10) ἀγάπης ῥήμασιν ἀμύθητόν τινα ὁδὸν καὶ πικρίας βυθὸν τῇ ψυχῇ συγκαλύπτοντες, διὰ τῆς ἀνελευτέρου φυγῆς (11) ἐφάνερωσαν. Ἐφ' ᾧ (12) ὅσον μὲν ἡμῖν ἐποίησαντο πένθος, ὅσον δὲ τὸν γέλωτα τοῖς ἀεὶ τὸν εὐλαθεῖ βίον ἐν τῇ ἀθλίᾳ ταύτῃ πόλει βδελυσσομένοις, καὶ τέχνην πρὸς τὸ πιστευθῆναι, καὶ σχηματισμὸν εἰς ἀπάτην τὸ πλάσμα τῆς σωφροσύνης (13) διαδεδαισμένοις ἐπιτηδεύσθαι, πάντως, κἂν ἡμεῖς μὴ διηγησώμεθα, γνῶριμον τῇ συνέσει σου· ὥς μηδὲν ἐπιτηδεύμα οὕτως ὑποπτον εἶναι πρὸς κακίαν λοιπὸν τοῖς ἐνταῦθα, ὡς τὸ ἐπάγγελμα τοῦ ἀσκητικοῦ βίου. Ἄ πῶς χρῆ (14) θεραπευθῆναι, τῆς σῆς ἂν εἴῃ συνέσεως φρονεῖσαι (15). Τὰ γὰρ παρὰ Σωφρονίου συρραπτόμενα (16) ἐγκλήματα ἡμῖν οὐκ ἀγαθῶν ἐσσι προοίμια, ἀλλ' ἀρχὴ διαιρέσεως καὶ χωρισμοῦ, καὶ σπουδῇ τοῦ καὶ τὴν ἐν ἡμῖν ἀγάπην ἀποφυγῆναι. Ὅν ὑπὸ τῆς σῆς εὐσπλαγχνίας περακαλούμεν κατασχεθῆναι ἀπὸ τῆς βλαβερᾶς ταύτης ὀρυγῆς, καὶ πειραθῆναι τῇ παρ' ἑαυτοῦ ἀγάπῃ κατασφίγγειν μᾶλλον τὰ διεστώμενα, καὶ μὴ τοῖς πρὸς διάστασιν (17) ὀρμημένοις συνεπιτείνειν τὸν χωρισμὸν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΚ'.

Comitis ab Eusebio Basilium scribendum esse ad Occidentales, nec reperiens quomodo scribat, mittit commentarium Meletio per Sanctissimum. Sperat consilia de se Antiochiæ inita brevi ad exitum ventura. Nuntiat Faustum, qui est cum papa, præter canones ordinatum fuisse loco Cyrilli : Meletium rogat ut id omnibus indicet.

Μελετίῳ, ἐπισκόπῳ Ἀντιοχείας.

Γράμματα δεξάμην παρὰ τοῦ θεοφιλεστάτου ἐπισκόπου Εὐσεβίου, προστάσσοντα πάλιν γραφῆναι τοῖς Ἀντικοῖς· περὶ τινων ἐκκλησιαστικῶν. Καὶ ἐβουλήθη παρ' ἡμῶν τυπωθῆναι τὴν ἐπιτολὴν, ὑπογραφῆναι δὲ παρὰ πάντων τῶν κοινωνικῶν. Ἐπεὶ οὖν οὐχ εὖ-
ρον ὅπως ἐπιστείλω περὶ ὧν ἐπέταξε, παρέπεμψα

(8) Ὅπερ δ' ἂν. Medicæus, Regius primus et Bigot, alter ὅπερ δ' ἂν.

(9) Εἰ τὴν. Ita tres vetustissimi codices, et paulo post εἰ ὅλως. Editi ἢ τὴν... ἢ ὅλως.

(10) Πεπλασμένοις. Tres codices non antiquissimi τετιμημένοις.

(11) Φυγῆς. Ita Med. et Harl. pro eo quod in editis erat σωπῆς, illiberali silentio.

(12) Ἐφ' ᾧ. Hic locus sic legitur in Coisl. utroque, Vaticano, Bigot, altero et Regio secundo : ἐφ' ᾧ ὅσον μὲν προξενούμεν τὸν γέλωτα τοῖς, etc. In quo quidem quantum risus commoveamus his, etc. Nemo autem existimet Cæsaream idcirco miseram vocari, quod impietas ac vitia in hac urbe domarentur. Laudat in Cæsariensibus fidei fervorem Gregorius Nazianzenus, orat. 3 et 19, p. 91, et 308 : nec ulla alia civitas sub Juliano maiora religionis studia declaravit. Miseram ergo arbitror dici, quia quo major erat in plerisque civibus pietas, eo de-

A cor enim non imputari ipsi a Domino), sed providens ut stabilis mihi a te dilectio permaneat, quam vereor ne calumniarum magnitudine commoveant, quas illos ad lapsus defensionem credibile est adornare. Quodcumque autem nobis crimen inferant, interroget eos prudentia tua, an nos insimulaverint, 211 an peccati, cujus nunc nos incusant, emendationem postulaverint ; an omnino sui contra nos doloris significationes dederint. Nunc vero sese vultu hilari ac simulatis dilectionis sermonibus immensam quamdam doli et acerbitalis voraginem animo occultasse, illiberali fuga ostenderunt. In quo quidem quantum nobis mœroris attulerint, quantum risus moverint iis qui semper piam vitam in misera hac urbe exsecrantur, et veluti artem ad fidem faciendam, et simulationem ad decipiendum excogitari commentum pietatis affirmant, profecto, etiamsi nos nequaquam narraverimus, notum est prudentiæ tuæ ac perspectum : adeo ut nullum jam vitæ institutum tam suspectum sit ad improbitatem his civibus, quam vitæ asceticæ professio. Quæ quidem quomodo curanda sint, tuæ erit prudentiæ cogitare. Quæ enim contextuit in me crimina Sophronius, bonorum non sunt proœmia, sed divisionis separationisque initia, eoque tendunt, ut charitas etiam, quæ in nobis est, refrigeret. Quem quidem ut misratio tua a noxio illo impetu coerceat, obsecramus : ac tua dilectione coneris ea quæ disjuncta sunt, magis astringere, nec eorum, qui ad dissidium erumpunt, intendere separationem.

EPISTOLA CXX.

Meletio, episcopo Antiochiæ.

Litteras accepi a religiosissimo episcopo Eusebio, quæ præcipiunt, ut rursus scribatur ad Occidentales de rebus quibusdam ecclesiasticis. Et voluit a nobis informari epistolam, eamque ab omnibus communicatoribus subscribi. Quoniam igitur non inveni quomodo scriberem de his quæ

testabilior videbatur nonnullorum aliorum impietas et morum dissolutio, maximum dolorem Basilio ac omnibus bonis inurens.

(13) Σωφροσύνης. Harl., Coisl. uterque et Reg. secundus ταπεινοφροσύνης, humilitatis.

(14) Ἄ πῶς χρῆ. Sic Harleianus codex, melius quam editi Ὅπως οὖν χρῆ. Quinque alii codices non antiquissimi Ὅπως δὲ χρῆ.

(15) Φροντίσαι. Vat. φροντίς. Tres alii codices non antiquissimi καὶ φροντίδος.

(16) Συρραπτόμενα. Ita tres vetustissimi codices. Editi συνεράμμενα. Hunc autem Sophronium esse credimus, quem supra Basilius filium vocat epist. 105, cuique epistolam dedit ad filias Terentii.

(17) Πρὸς διάστασιν. Ita Harl., Coisl. uterque, Reg. secundus et Bigot, alter. Editi πρὸς τὸ διάστασιν.

* Alias LVIII. Scripta anno 373.

præcepit, cōστηλὰς φίλῳ pietati τῆς misi, ut, et eo lecto, et iis, quæ a desideratissimo fratre Sanctissimo compresbytero referentur, attente auditis, ipse de his rebus, ut tibi videbitur, scribere digneris. Nos parati sumus et scriptum illud comprobare, et communicatoribus cito deferendum curare, ut cum omnium subscriptionibus **212** proficiscatur, qui iturus est ad Occidentis episcopos. Cito nobis quid sanctitati tuæ in mentem venerit, significari jube, ut quæ tibi visa fuerint, non ignoremus. De iis autem quæ struuntur aut etiam jam structa sunt contra nos Antiochiæ, dignitati tuæ ille ipse frater referet; nisi antevertens rerum fama quæ gesta sunt nuntiet. Nam spes est fore, ut minæ ad exitum brevi perveniant. Volo autem pietatem tuam scire, a fratre Anthimo Faustum, qui est cum papa, episcopum ordinatum fuisse, ne suffragiis quidem acceptis, et loco ordinatum reverendissimi fratris Cyrilli, ita ut Armenia seditionibus referta sit. Quapropter ne in nos mentiantur, neve rerum confusio nobis detur crimini, hæc dignitati tuæ significavi. Dignaberis autem absque dubio et ipse ea reliquis indicare. Arbitror enim multos hac ordinis perturbatione afflictum iri.

τῇ σεμνότητι σου. Ἀπλὸν δὲ, ὡς καὶ αὐτὸς καταξιώσεις γνώριμα ποιῆσαι τοῖς λοιποῖς. Ἐγώμει γὰρ πολλοὺς λυπήσειν τὴν ἀταξίαν ταύτην.

EPISTOLA CXXI.

Theodotum hortatur Basilius ut Sanctissimo aures præbeat; eumque facit de ordinatione Fausti certiorum.

Theodoto, episcopo Nicopolitano.

Acerba hiems ac longissima, adeo ut ne litterarum quidem solatium facile habuerimus. Unde

* Alias CXCV. Scripta anno 373.

(18) *Παρέπεμψα τὸ ὑπομνηστικόν.* Commentarium hunc Basilius non videtur composuisse, sed accepisse ab Eusebio. Quomodo enim composuisset, qui non reperiebat quomodo scriberet?

(19) *Ἀδελφοῦ.* Hanc vocem addidimus ex sex mss. Legimus autem Σαγκτισσίμου cum Harl. et Vat. Editi et alii mss. Σαγκτισίμου.

(20) *Παρίσταται σοι.* Deest vocula in pluribus mss. non vetustissimis. Ibidem editi κατεξώσαις. Mss. summo consensu ut in textu.

(21) *Καὶ αὐτῷ συνθέσθαι.* Editi καὶ σοι αὐτῷ συνθέσθαι, et tibi assentiri. Sed illud σοι deest in sex veteribus libris, ac in editione Haganoensi et prima Basileensi. Præterea quod addit Basilius daturum se operam ut communicatoribus deferatur, argumento est eum de scripto loqui, non de Meletio. Paulo post editi παρακομισθῆναι. Harl. et Med. cum duobus aliis ut in textu. Illud autem κοινωνικοῖς reddimus communicatoribus, quia ea vox apud Latinos scriptores ecclesiasticos usitata. Hinc in Epist. Eutherii et Helladii ad Xystum tertium Joannes Antiochenus *Cyrilli communicator factus esse dicitur.*

(22) *Ταχέως.* Editi addunt οὖν, sed hæc vocula deest in omnibus nostris mss. ac in editione Hag. et prima Basileensi.

(23) *Τυρνεομένων.* Ita editio Hagan. et mss. septem pro eo quod erat in aliis editionibus τυρνεομένων. Legitur tamen in secunda editione Parisiensi τυρνεομένων. Scriptura, quam in contextum recepinus, confirmatur ex epist. 226. Ibidem Harl. et Vat. ἐσκαυορμένων.

(24) *Ἀντιοχεί.* Uterque Coisl., Med. et Reg. se-

τὸ ὑπομνηστικόν (18) τῇ θεοσεβείᾳ σου, ἵνα, καὶ αὐτῷ ἐντυχὼν, καὶ τοῖς ἀναφερομένοις παρὰ τοῦ τοθεινοτάτου ἀδελφοῦ (19) Σαγκτισσίμου τοῦ συμ-πρεσβυτέρου προσέχων, αὐτὸς καταξιώσης, ὡς παρίσταται (20) σοι, περὶ τούτων τυπῶσαι, ἡμῶν ἐτοιμῶς ἐχόντων καὶ αὐτῷ συνθέσθαι (21), καὶ ταχέως ποιῆσαι παρακομισθῆναι τοῖς κοινωνικοῖς, ὥστε τὰς πάντων ὑπογραφὰς ἔχοντα ἀπελθεῖν τὸν μέλλοντα ὁρμᾶν πρὸς τοὺς κατὰ τὴν Δύσιν ἐπισκόπους. Ταχέως (22) ἡμῖν τὸ παριστάμενον τῇ οὐσίᾳ σου γνωρισθῆναι κέλευσον, ἵνα μὴ ἀγνοῦμεν τὰ δόξαντά σοι. Περὶ δὲ τῶν τυρνεομένων (23) ἢ καὶ ἡδὲ ἐσκαυορμένων καθ' ἡμῶν ἐν τῇ Ἀντιοχείᾳ ἀνοίσει (24) ὁ αὐτὸς ἀδελφὸς τῇ τιμότητι σου· ἐάν περ μὴ προλαβοῦσα ἡ φήμη τῶν γενομένων (25) φανερὰ ποιῆσῃ τὰ πεπραγμένα. Καὶ γὰρ ἐγγύς ἐστιν ἡ ἐλπίς τῆς ἐκθάσεως τῶν ἀπειλουμένων. Γινώσκειν δὲ βούληται τὴν εὐλάβειάν σου, ὅτι ὁ ἀδελφὸς Ἀνθίμος Φαῦστον, τὸν συνόντα τῷ πάπᾳ (26), ἐπίσκοπον χειροτόνησε, μὴ δὲ ψήφους δεξάμενος, καὶ τῷ τόπῳ χειροτονήσας (27) τοῦ αἰδεσιμωτάτου ἀδελφοῦ Κυρίλλου· ὥστε στάσεων ἐμπλήσῃ τὴν Ἀρμενίαν. Ἴνα τοίνυν (28) μὴ καταψεύσωνται ἡμῶν, μὴ δὲ αὐτοὶ τὴν αἰτίαν σχῶμεν τῆς ἀταξίας τῶν γενομένων, ἐγνώρισα ταῦτα

τὰ πεπραγμένα. Καὶ γὰρ ἐγγύς ἐστιν ἡ ἐλπίς τῆς ἐκθάσεως τῶν ἀπειλουμένων. Γινώσκειν δὲ βούληται τὴν εὐλάβειάν σου, ὅτι ὁ ἀδελφὸς Ἀνθίμος Φαῦστον, τὸν συνόντα τῷ πάπᾳ (26), ἐπίσκοπον χειροτόνησε, μὴ δὲ ψήφους δεξάμενος, καὶ τῷ τόπῳ χειροτονήσας (27) τοῦ αἰδεσιμωτάτου ἀδελφοῦ Κυρίλλου· ὥστε στάσεων ἐμπλήσῃ τὴν Ἀρμενίαν. Ἴνα τοίνυν (28) μὴ καταψεύσωνται ἡμῶν, μὴ δὲ αὐτοὶ τὴν αἰτίαν σχῶμεν τῆς ἀταξίας τῶν γενομένων, ἐγνώρισα ταῦτα

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΚΑ'.

C Θεοδότῳ, ἐπισκόπῳ Νικοπόλεως (29).

Πολὺς ὁ χειμὼν, καὶ ἐπὶ τὸ μακρότατον παραταθείς, ὡς μὴ δὲ τὰς διὰ γραμμάτων παραθυβίας;

eundestάνουσι. Sed Harl. et alii ἀνοίσει. Hagan. et duæ Froben. ἀνοίγει.

(25) *Τῶν γενομένων.* Ita hoc loco et infra optinui quique mss. Editi in utroque loco τῶν γινόμενων. Ibidem editi ποιῆσει. Tres vetustissimi codices cum pluribus aliis ut in textu.

(26) *Τῷ πάπᾳ.* Coisl. secundus et Reg. secundus τῷ πάπῳ. Sed uterque codex consentit cum aliis in sequenti epistola, ubi de eodem agitur homine. Quod si iste papa episcopus fuit, videtur Faustum unus fuisse ex clericis in illius domo manentibus. Sic enim designari solent ejusmodi clerici. Basilius in epist. 218 ad Amphiloichium salutatur universum venerabilem clerum, καὶ τοὺς συνόντας Amphiloichio. Theophilus Castabolorum episcopus misit unum ex clericis, quos secum habebat, ἕνα τῶν αὐτῷ συνόντων, qui Basilio mirum in modum conviciaretur. Plurima alia passim occurrunt ejusmodi exempla. Cum autem Basilius hunc papam nullo prorsus honoris titulo prosequatur, qui episcopum designet; vel is a Basilio communione abscissus fuit, si modo episcopus erat: vel vir fuit inter laicos opibus ac dignitate insignis; qui Faustum honoris et amicitiae causa, vel ad ministerium aliquod non ignobile convictorem habebat.

(27) *Καὶ τῷ τόπῳ χειροτονήσας... ἐμπλήσῃ.* Ita mss. summo consensu. Editi vero καὶ καταχειροτονήσας... ἐμπληρώσαι.

(28) *Ἴνα τοίνυν.* Ita omnes nostri codices. Editi Ὅρα τοίνυν.

(29) *Θεοδότῳ... Νικοπόλεως.* Ita Coisl. primus et Med. Addit Harl. Ἀρμενίας. Codices nonnulli Ἀρμενίας μικρᾶς, et sic habent editi.

ῥηδίων ἡμῖν ὑπάρχειν. "Θεὸν ὀλιγάκις οἶδα καὶ ἐπιστεῖλαις τῇ εὐλαβείᾳ σου, καὶ δεξάμενος γράμματα. Ἄλλ' ἐπειδὴ ὁ ποθεινότητος ἀδελφὸς ἡμῶν Σαγκτίσιμος (30) ὁ συμπεσσύτερος τὴν μέχρις ὧμιν ὁδοιπορίαν ὑπέστη, δι' αὐτοῦ καὶ προσφθέγομαι (31) σου τὴν κοσμιότητα, καὶ παρακαλῶ προσεύχεσθαι ὑπὲρ ἐμοῦ, καὶ χρῆσαι τὴν ἀκοὴν τῷ προειρημένῳ (32), ὥστε παρ' αὐτοῦ διδαχθῆναι τὰ τῶν Ἐκκλησιῶν ἐν οἷς (33) ἐστὶ, καὶ τὴν δυνατὴν σπουδὴν εἰσενέγκασθαι εἰς τὰ προκείμενα. Γίνωσκε δὲ, ὅτι Φαῦστος γράμματα ἔχων ἦκε πρὸς ἡμᾶς παρὰ πάπα (34), ἀξιούντα αὐτὸν γενέσθαι ἐπίσκοπον. Ἐπειδὴ δὲ ἠτήσαμεν ἡμεῖς (35) μαρτυρίαν τῆς σῆς εὐλαβείας καὶ τῶν λοιπῶν ἐπισκόπων, καταφρονήσας ἡμῶν πρὸς Ἀνθιμον ὥχετο, καὶ παρ' αὐτοῦ λαθὼν ἐπανῆκε

A raro me scio et ad tuam pietatem scripsisse, et litteras acceperis. Sed quia desideratissimus frater noster Sanctissimus compresbyter ad vos usque iter suscepit, per ipsum et dignitatem tuam saluto, et obtestor ut pro me preceris, et memorato fratri aurem accommodes, ut quo sint loco res ecclesiarum, ab ipso docearis, atque pro virili studium ac operam in res propositas conferas. Scias autem Faustum ad nos venisse habentem a papa litteras, quæ ut ordinaretur episcopus petebant. Cum autem pietatis tuæ et reliquorum episcoporum posceremus testimonia, contemptis nobis abiit ad Anthimum, et ab illo accepta, nobis non admonitis, ordinatione, rediit.

τὴν χειροτονίαν χωρὶς ἡμετέρας ὑπομνήσεως,

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΚΒ.

213 EPISTOLA CXXII.

Scribit ad Pæmenium Basilius de ordinatione Fausti; ac rogat ut certiozem se faciat, utrum ea res sanari necne possit.

Ποιμενίῳ, ἐπισκόπῳ Σατάλων.

B

Pæmonio, episcopo Satalorum.

Πάντως ἐπεζητήσας (36) γράμματα παρὰ τῶν Ἀρμενίων, ὅτε ἐπανῆκαν διὰ σοῦ· καὶ τὴν αἰτίαν ἔμαθες, δι' ἣν οὐκ ἔδωκα αὐτοῖς τὴν ἐπιστολήν. Εἰ μὲν οὖν εἶπον φιλαλήθως, ἔδωκας ἡμῖν αὐτόθεν τὴν συγγνώμην· εἰ δὲ ἀπεκρύψαντο ἑκαῖνοι, ὅπερ οὐκ εἰκάζω (37)· ἀλλὰ παρ' ἡμῶν ἄκουε. Ὅ τὰ πάντα γενναῖος Ἀνθιμος, ὁ διὰ μακροῦ χρόνου τὴν πρὸς ἡμᾶς εἰρήνην σπεισάμενος, ἐπειδὴ εὗρε καιρὸν ἑαυτοῦ τε κενοδοξίαν ἐκπληρῶσαι, καὶ ἡμῖν λύπην τινὰ προσενῆσαι, ἐχειροτόνησε τὸν Φαῦστον ἰδίᾳ αὐθεντίᾳ καὶ ἰδίᾳ χειρὶ, οὐδεὶς ὧμιν ἀναμείνας ψήφον, καὶ ἡμῶν καταγέλσας ἀκριβολογουμένων περὶ τὰ τοιαῦτα. Ἐπεὶ οὖν συνέχευε μὲν παλαιὰν εὐταξίαν, κατεφρόνησε δὲ καὶ ὧμιν, παρ' ὧν ἀνέμενον ἐγὼ τὴν μαρτυρίαν διέξασθαι, ἐποίησε δὲ πρᾶγμα οὐκ εἰδὼς εἰ εὐάρεστον τῷ Θεῷ, τοῦτο ἐνεκεν λυπηθεὶς πρὸς αὐτοὺς, οὐδεμίαν ἔδωκα ἐπιστολήν πρὸς οὐδένα τῶν Ἀρμενίων, οὐδὲ πρὸς τὴν σὴν εὐλάβειαν. Ἄλλ' οὐδὲ εἰς κοινωνίαν ἐδεξάμην τὸν Φαῦστον, φανερώς διαμαρτυρούμενος, ὅτι, εἰ μὴ ὑμέτερά μοι κομίσαιε γράμματα, πάντα τὸν χρόνον ἔσομαι καὶ αὐτὸς ἡλωστρωμένος, καὶ τοὺς ὁμοφύχους μοι (38) οὕτω διαθήσω πρὸς αὐτὸν ἔχειν. Εἰ μὲν οὖν ἰάσιμα τὰ γενόμενα, σπουδάσον αὐτὸς τε ἐπιστεῖλαι μαρτυρῶν αὐτῷ, εἰ ὁρᾷς ἀγαθὴν τοῦ ἀνδρὸς τὴν ζωὴν, καὶ τοὺς ἄλλους προτρέψασθαι· εἰ δὲ ἀνίατα, καὶ τοῦτό μοι φανερόν ποιήσον, ὥστε μηκέτι με αὐτοῖς καθόλου προσέχειν· εἰ καὶ ὅτι, ὡς ἔδειξαν, ὥρμηται λοιπὸν πρὸς τὸν Ἀνθιμον ἑαυτῶν μεταθεῖναι τὴν κοι-

Petisti procul dubio litteras ab Armenis, cum per tuam civitatem reversi sunt; et causam didicisti, cur ipsis non dederim epistolam. Siquidem ex amore veritatis locuti sunt, dedisti nobis tua sponte veniam: sin autem occultarunt; quod equidem non existimo; saltem ex nobis audi. Egregius ille in omnibus Anthimus, qui jam a multo tempore pacem nobiscum pepigerat, ubi tempus opportunitum invenit suam ipsius gloriam inanem explendi, et aliquid molestiæ nobis exhibendi, Faustum ordinavit, propria auctoritate propriisque manibus, nullius ex vobis expectato suffragio, ac nostra his in rebus irrisa diligentia. Quia ergo disciplinam veterem perturbavit, vosque est aspernatus, quorum ego suffragium præstolabar, ac rem fecit, ut equidem arbitror, haud gratam Deo; hanc ob causam in illos indignatione commotus, ad neminem Armenorum litteras ulla dedi, ne ad tuam quidem pietatem. Sed neque Faustum admisi ad communionem, aperte testificans, nisi vestras mihi litteras afferat, cum me alienum ab eo omni tempore futurum, tum unanimis meos, ut idem de illo sentiant, adducturum. Itaque si sanabilia sunt quæ evenere, da operam ut et ipse scribas, tribuens ei testimonium, si vitam illius laudabilem vides, et alios adhorteris. Sin autem insanabilia, et hoc mihi indica, ut eorum omnino nullam amplius habeam rationem; quanquam, uti demonstrant, jam

(30) Σαγκτίσιμος. Sic Harl. et Vat. Quatuor alii codices Σαγκτήσιμος. Editi Σαγκτήσιμος. Paulo post Harl. μέχρις ἡμῶν.

(31) Προσφθέγομαι. Coisl. primus et Med. προσφθεγγόμεθα.

(32) Προειρημένῳ. Coisl. primus εἰρημένῳ. Ibidem Harl. pro ὥστε... διδαχθῆναι habet καὶ... διδαχθῆναι.

(33) Ἐν οἷς. Ita Harl. cum duobus aliis. Editi ἐν οἷς.

(34) Παρὰ πάπα. Ita tres vetustissimi cum duo-

bus aliis. Editi παρὰ τοῦ πάπα.

(35) Ἡμεῖς deest in Coisl. primo et Med.

(36) Ἐπεζητήσας. Ita mss. septem. Editi ἐπεζητήσας.

(37) Ὅπερ οὐκ εἰκάζω. Ita Harleianus codex, melius multo quam editi, "Ὅπερ οὖν εἰκάζω, quod equidem conficio. Propensior erat Basilus ad benigne interpretandum, quam ad malum suspicandum.

(38) Ὁμοφύχους μοι. Coisl. primus ὁμοφύχους μου.

* Alias CCCXIII. Scripta anno 573.

se in eam partem excitarunt, ut suam ipsorum communionem ad Anthimum transferant, nobis nostraque Ecclesia, ut obsoletis ad amicitiam con-

ωνίαν, ἡμῶν καὶ τῆς Ἐκκλησίας ταύτης, ὡς ἐώλων εἰς οὐλίαν, καταφρονήσαντες.

EPISTOLA CXXIII.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΚΓ'.

Dolorem significat Urbicio quod ad se tentationum aestu flagrantem non venerit. Hortatur ut veniat aut consolaturus aut deducturus.

Urbicio monacho.

Ὁδὴ βικίῳ μονάχῳ.

Eras adventurus ad nos (et in proximo erat horum) ut nos summo saltem digito tentationibus aestuantes refrigerares. Quid deinde? Obstitērunt tua peccata, et impetum represserunt, ut sine ulla medela laboremus. Quemadmodum enim in fluctibus alius quidem desinit, alius vero insurgit, et alius horrore nigrescit: ita quoque malorum nostrorum alia cessavere, alia praesentia sunt, exspectantur alia, ac unicum malorum nobis, ut plurimum, remedium, tempori cedere, nosque persecutoribus subducere. At jam adsis nobis, aut consolaturus, aut daturus consilium, aut etiam deducturus, ac certe ipso conspectu facturus ut melius me habeam. Et quod maximum est, precare etiam atque etiam, ut ratio nostra a malo et a fluctu non obruatur: sed in omnibus gratum Deo animum servemus, ne inter malos servos numeremur, beneficienti quidem gratias rependentes, castiganti vero per adversa, morem non gerentes; sed potius ex ipsis aerumnis utilitatem capiamus, tum maxime ei credentes, cum eo indigemus maxime.

Ἐμελλες ἡμῖν παρῆσθαι (καὶ τὸ ἀγαθὸν ἐγγύς, ἀκριφ γούν δακτύλῳ καταφύξει (39) ἡμᾶς, ἐν τοῖς πειρασμοῖς φλεγομένους. Εἴτα τί; Αἱ ἁμαρτίαι ἡμῶν ἀντέθῃσαν, καὶ διεκώλυσαν τὴν ὁρμὴν, ἐν ἀθεράπευτα κάμνωμεν. Ὅσπερ γάρ ἐν τοῖς κύμασι τὸ μὲν λήγει, τὸ δὲ ἀνίσταται, τὸ δὲ ἦδη φρίκη μελαίνεταί· οὕτω καὶ τῶν ἡμετέρων κακῶν τὰ μὲν πέπνυται, τὰ δὲ πάρεστι, τὰ δὲ προσδοκᾶται· καὶ μία τῶν κακῶν ἡμῖν, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἀπαλλαγὴ, εἴξαι τῷ καιρῷ καὶ ὑπεξελεῖν τοῖς δυνάουσιν. Ἀλλὰ καὶ πάρεσο ἡμῖν (40), ἢ παραμυθούμενος, ἢ καὶ γνώμην δώσων, ἢ καὶ προπέμψων (41)· πάντως δὲ αὐτῷ τῷ ὀφθῆναι ῥήτους ποιήσων. Καὶ τὸ μέγιστον, εὐχου, καὶ ὑπερεύχου, μὴ καὶ τοὺς λογισμοὺς ἡμῶν βαπτισθῆναι ὑπὸ τοῦ κακοῦ καὶ τοῦ (42) κλύδωνος· ἀλλ' ἐν παντί διαφυλάσσειν τῷ Θεῷ τὸ εὐχάριστον, ἵνα μὴ ἐν τοῖς κακοῖς δούλοις ἀριθμηθῶμεν, ἀγαθύνοντι μὲν ἐξομολογούμενοι, παιδεύοντι δὲ διὰ τῶν ἐναντίων μὴ προστιθέμενοι· ἀλλὰ καὶ δι' αὐτῶν τῶν δυσχερῶν ὠφελώμεθα, μᾶλλον αὐτῷ πιστεύοντες, ὅτε καὶ μᾶλλον χρῆζομεν.

EPISTOLA CXXIV.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΚΔ'.

Significat suum amicorum desiderium, quibus cum careret inter ærumnas, vitam sibi prorsus injunctam trahere videbatur.

Theodoro.

Θεοδώρῳ (43).

Dicunt nonnulli eos qui amoris morbo capti sunt, cum violenta quadam necessitate ab amatis divelluntur, si in dilectæ formæ imaginem intueantur, morbi vehementer oculis perfructuando compescere. Utrum autem hæc vera sint, necne, dicere nonqueo: sed quod mihi erga tuam probitatem accidit, ab his non longe abest. Quoniam enim evenit mihi affectio quædam in sacram tuam ac doli expertem animam, ut ita dicam, amatoria, desideratis autem fruendi copia non est, quemadmodum neque ullo alio bono, ob peccatorum meorum impedimentum, mihi visus sum imaginem bonitatis tuæ expressissimam in religiosissimorum fratrum nostrorum præsentia videre. Ac mihi si contigisset cum tua ingenuitate absque illis

λέγουσι τινες τοὺς ἐαλωκότας τῷ πάθει τοῦ ἔρωτος, ὅταν κατὰ τινα βιαιοτέραν ἀνάγκην τῶν ποθυμῶντων ἀπαχθῶνται, εἰ πρὸς τὴν εἰκόνα τῆς ἀγαπηθείσης μορφῆς ἀποβλέψαι, τὸ σφοδρὸν ἀναπαύειν τοῦ πάθους διὰ τῆς ἐν ὀφθαλμοῖς ἀπολαύσεως. Εἰ μὲν οὖν ἀληθὴ ταῦτα, ἢ μὴ (44), λέγειν οὐκ ἔχω· ὁ δὲ μοι πρὸς τὴν σὴν συμβέβηκεν ἀγαθότητα, οὐ πόρρω τῶν εἰρημένων ἐστίν. Ἐπειδὴ γάρ γεγονέ τις διάθεσις ἐμοὶ πρὸς τὴν ἱερὰν καὶ ἀδολὴν σου ψυχὴν, ἐν οὕτως εἶπω, ἐρωτική, τὸ δὲ ἀπολαύειν τῶν ποθυμῶντων, ὡς οὐδὲ ἄλλο τι τῶν ἀγαθῶν, ἐν εὐκολίᾳ ἡμῖν ἐστὶ διὰ τὴν ἐκ τῶν ἁμαρτιῶν ἐναντίωσιν· ἐνόμισα εἰκόνα τῆς ἀγαθότητός σου ἐναργεστάτην ἐν τῇ τῶν εὐλαβεστάτων ἡμῶν ἀδελφῶν παρουσίᾳ θεωρακέναι. Καὶ εἰ δέχα τούτων συνέβη (45)

* Alias CCCXLIII. Scripta anno 373.

** Alias CCCXXVIII. Scripta anno 373.

(39) Καταφύξει. Ita Harl., Med., Coisl. primus et Clarom. Editi καταφύξιν.

(40) Ἀλλὰ καὶ πάρεσο ἡμῖν. Ita quatuor iidem codices. Editi Ἀλλὰ καὶ ἡμῖν ἔξε μολίς.

(41) Προπέμψων. Ita mss. plerique. Editi προσπέμψων.

(42) Κακοῦ καὶ τοῦ. Quinque mss. non tamen vetustissimi κακοῦ κλύδωνος, a malo fluctu.

(43) Θεοδώρῳ. Editi, Reg. secundus et Coisl. secundus addunt ἀσπαστική, quod deest in codicibus Med., Coisl. primo, Vat., Clarom. et Reg. primo.

(44) Ἡ μὴ. Ita Coisl. primus cum aliis quatuor. Editi ἢ, μὴ.

(45) Συνέβη. Hanc vocem addidimus ex sex mss. Ibidem editi καὶ εἰ γάρ. Nonnulli codices mss. καὶ γάρ εἰ. Melius Coisl. primus et Med., quos secuti sumus.

τῇ σὴ με περιτοχεῖν γνησιότητι, ἐλογισάμην ἂν ἐν αὐτοῖς καὶ κακίους ἐπαρκεῖν· διότι τῆς ἀγάπης, λέγω, τοσοῦτον ἐν ἐκάστῳ ὡμῶν τὸ μέτρον ἐστίν, ὥς ἐπίσης τὴν περὶ τοῦ πλείονος ἐκάστῳ φιλονεικίαν ἐμφανίσθαι. Ἐπὶ τοῖς ἡγαρίστοις τῷ ἁγίῳ Θεῷ, καὶ εὐχόμεναι, εἴπερ ἐπὶ ὑπολείπεται τις χρόνος ζωῆς, γενέσθαι μοι διὰ σοῦ τὴν ζωὴν ἡδεῖαν, ὥς τὸ γε νῦν ἄθλιον πρᾶγμα τὸ ζῆν καὶ φευκτὸν (46) εἶναι ἡγούμεναι, τῆς τῶν φιλάτων συνουσίας κεχωρισμένον (47). Οὐ γὰρ ἐστὶ, κατὰ τὴν ἐμὴν κρίσιν, ἐφ' ᾧ τις ἂν εὐθυμήσειε, τῶν ἀληθῶς ἀγαπώντων διεσχυμένους.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΚΕ'.

Redeuntibus ad veritatem aut suspectis Nicæna fides præscribenda, secundum sanam interpretationem. Nam Marcellus consubstantiali, et quidam a Sabellio orti his vocibus ex alia essentia vel hypostasi abusi sunt, quanvis synodus non idem esse doceat essentiam et hypostasim. Fides Nicæna totidem verbis refertur; sed quia de Spiritu sancto obiter tantum ibi actum est, illud nunc necessario præscribendum, ut anathematizentur, qui Spiritum creaturam dicunt aut sentiunt, aut naturam sanctum esse non confitentur. Glorificandus est cum Patre et Filio: et ab eorum communione recedendum, qui illum dicunt creaturam. Additur adversus calumniantes, nec genitum illum, nec ingentum dici. Anathematizantur qui eum administratorium dicunt aut Filio præponunt, et Filium Patri.

Ἀντίγραφον Πίστews ὑπαγορευθεῖσης παρὰ τοῦ ἀγιοτάτου (48) βασιλεῖος, ἡ δὲ περίγραφος Εὐστάθιος ὁ Σεβαστείας ἐπίσκοπος.

1. Τοὺς ἢ προληφθέντας ἑτέρᾳ πίστει ὁμολογῆσαι καὶ μεταστῆναι πρὸς τὴν τῶν ὀρθῶν συνάξειαν βουλομένους, ἢ καὶ νῦν πρῶτον ἐν τῇ κατηχήσει τοῦ λόγου τῆς ἀληθείας ἐπιθυμοῦντας γενέσθαι, διδάσκεισθαι χρὴ τὴν ὑπὸ τῶν μακαρίων Πατέρων ἐν τῇ κατὰ Νικαίαν ποτε συγκατηθείσῃ συνόδῳ γραφεῖσαν Πίστιν. Τὸ δὲ αὐτὸ τοῦτο χρήσιμον ἂν εἴη καὶ πρὸς τοὺς ὑπονοουμένους ἐναντίας ἔχειν τῇ ὑγιαίνουσῃ διδασκαλίᾳ, καὶ συσκιᾶζοντας ἑαυτῶν ἀποφυγαῖς εὐπροσώποις τὸ τῆς κακοδοξίας φρόνημα. Καὶ γὰρ καὶ τοῖς αὐτάρκεις ἡ ἐγκειμένη Πίστις. Ἡ γὰρ διορθοῦνται ἑαυτῶν τὴν ἐν τῷ κρυπτῷ νόσον· ἢ συγκαλύπτοντες αὐτὴν ἐν τῷ βάθει, αὐτοὶ μὲν τὸ κρῖμα τῆς ἀπάτης βαστάσουσιν (49), ἡμῖν δὲ τὴν ἀπολογίαν κούφην ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως παρασκευάσουσιν, ὅτε ἀποκαλύψει ὁ Κύριος τὰ κρυπτὰ τοῦ σκότους, καὶ φανερώσει τὰς βουλὰς τῶν καρδιῶν. Λαμβάνειν τοίνυν αὐτοὺς ὁμολογοῦντας προσήκει, ὅτι πιστεύουσι κατὰ τὰ ῥήματα τὰ ὑπὸ τῶν Πατέρων ἡμῶν ἐκτεθέντα ἐν τῇ Νικαίᾳ καὶ κατὰ τὴν ὑγιῶς ὑπὸ τῶν ῥημάτων τούτων ἐμφαινόμενῃ διανοίᾳ. Εἰσὶ γὰρ τινες οἱ καὶ ἐν ταύτῃ τῇ Πίστει δολοῦντες τὸν λόγον τῆς ἀληθείας, καὶ πρὸς τὸ ἐαυτῶν βούλημα τὸν νοῦν τῶν ἐν αὐτῇ ῥημάτων ἔλκοντες. Ὅπου γε καὶ Μάρκελλος ἐτόλμησεν ἀσεβῶν εἰς τὴν ὑπόστασιν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ψιλὸν αὐτὸν ἐξηγοῦμενος λόγον, ἐκεῖθεν προφασίσασθαι (50) τὰς ἀρχὰς εἰληφέναι, τοῦ ὁμοουσίου τὴν

congrredi, visus essem mihi et illos in te conspiciere; proptereaquod dilectionis modus in unoquoque vestrum tantus est, ut æque quisque superandi studium præ se ferat. Gratias de iis Deo sancto egi; precorque ut, si quod adhuc tempus ad vivendum supersit, fiat mihi per te vita jucunda: quemadmodum nunc quidem miseram rem esse vitam ac fugiendam existimo, a charissimorum consuetudine separatam. Non est enim, mea sententia, in quo quis bono animo esse possit, si ab iis, qui vere diligunt, disjungatur.

EPISTOLA CXXV.

Exemplar fidei a sanctissimo Basilio dicta, cui subscripsit Eustathius Sebastie episcopus.

1. Qui aut alia fidei confessione præoccupati sunt, et ad orthodoxorum unitatem transire volunt, aut etiam nunc primum ad institutionem doctrinæ veritatis cupiunt 215 accedere, si docendi scriptam a beatis Patribus fidem in concilio olim Nicææ coacto. Hoc ipsum autem fuerit utile etiam adversus eos, quos suspicio est doctrinæ sanæ adversari, quique speciosis suis effugiis sensum opinionis præter contemunt. Nam his quoque sufficit hæc ipsa fides. Vel enim emendabunt suum ipsorum occultum morbum: aut eum in imo occultantes, ipsi quidem fraudis iudicium serent, nobis vero facilem in die iudicii defensionem parabunt, cum revelabit Dominus abscondita tenebrarum et patefaciet consilia cordium. Sic itaque suscipiendi sunt, ut credere se constentur secundum verba a Patribus nostris edita Nicææ, et secundum sanam his verbis significatam sententiam. Sunt enim nonnulli, qui in hac etiam fide doctrinam veritatis depravent, et illius verborum sensum ad suum ipsorum arbitrium detorqueant. Siquidem ausus est et Marcellus, cum in Domini nostri Jesu Christi hypostasim esset impius, ipsumque nudum verbum esse statueret, inde ansam principiorum arripere, consubstantialis notionem male exponens. Et nonnulli ab impia Sabellii Libyensis hæresi, hypostasim et essentiam idem esse rati, ansam inde trahunt ad blasphemiam

¹¹ I Cor. iv, 5.

(46) Τὸ ζῆν καὶ φευκτόν. Satis acute 'n eandem sententiam Gregorius Naz. in epist. 75 in mandatis dat Amazonio, ut si quis quærat, ubi nunc Gregorius, et quid rerum agat, respondere non dubitet eum quiete et tranquillo philosophari. Quod si rursus idem roget, quomodo disjunctionem ferat amicorum, non jam tidenter respondet eum philosophari, sed animo esse admodum imbelli.

(47) Κεχωρισμένον. Ita mss. Editio secunda Paris. κεχωρισμένους.

(48) Ἀγιοτάτου. Ita Med. et Coisl. uterque, Vat. et Regius secundus. Duo alii ἀγίου. Editi μεγάλου. Deest ἐπίσκοπος in Harl. et duobus aliis.

(49) Βαστάσουσιν. Ita mss. septem, ac paulo post totidem παρασκευάσουσιν. Utrique vox in editis tempore præsentis expressa.

(50) Προφασίσασθαι. Coisl. secundus et Reg. secundus προφασίζεσθαι.

Alias LXXXVIII. Scripta anno 375.

suæ defensionem, quod ita in fide scriptum sit: *Si vero quispiam dixerit ex alia essentia aut hypostasi Filium esse, eum anathemate ferit Catholica et Apostolica Ecclesia.* Non enim idem dixerunt illic essentiam et hypostasim. Etenim si una et eadem nōtio subjecta vocibus, quid opus erat utraque? Sed perspicuum est, aliis quidem (Filium) ex Patris essentia esse negantibus, aliis vero neque ex essentia esse, sed ex aliqua alia hypostasi dicentibus, illos ita demum utramque opinionem tanquam a sententia ecclesiastica alienam rejecisse. Nam ubi suam ipsorum declarationem sententiam, dixerunt ex essentia Patris Filium, non amplius adjicientes illud, *ex hypostasi.* Quare illud quidem ad eversionem positum est nequioris sententiæ; hoc vero declarationem habet salutaris dogmatis. Constat igitur esse consubstantialem esse Patri Filium, quemadmodum scriptum est. Constat etiam, in propria hypostasi Patrem esse, in propria Filium, in propria Spiritum sanctum, quemadmodum et ipsi manifeste exposuerunt. Plene enim et clare ostenderunt, dicendo, *lumen de lumine, aliud quidem esse lumen quod genuit, aliud vero quod genitum est, lumen tamen et lumen, ita ut una et eadem sit essentiae ratio.* Apponamus autem jam et ipsam, quæ Nicææ conscripta est, fidem.

αὐτὸν εἶναι τὸν τῆς οὐσίας λόγον. Ἐγκρίσθω δὴ ἡμῖν καὶ αὕτη ἡ πίστις ἢ κατὰ Νίκαιαν συγγραφήσα.

2. Credimus in unum Deum Patrem omnipotentem, omnium tam visibilium quam invisibilium factorem. Et in unum Dominum Jesum Christum Filium Dei, genitum ex Patre Unigenitum, hoc est, ex essentia Patris. Deum de Deo, lumen de lumine, Deum verum de Deo vero: genitum, non actum; consubstantialem Patri, per quem omnia facta sunt, tum quæ in cælo, tum quæ in terra. Qui propter nos homines et propter nostram salutem descendit, et incarnatus est, factus homo: passus est, et resurrexit tertia die, ascendit ad cælos, venturus ad judicandum vivos et mortuos. Et in Spiritum sanctum. Qui autem dicunt, Erat aliquando, quando non erat, et antequam nasceretur non erat, et quod ex non existentibus, factus est, aut dicunt eum ex alia hypostasi aut essentia esse, aut mutabilem, aut alterabilem Dei Filium, eos anathemate percussit Catholica et Apostolica Ecclesia.

(51) Λέγη. Sic Medicæus codex cum tribus aliis. Harl. λέγει. Editi λέγη.

(52) Ἐκεῖ. Ita septem mss. Editi ἐκεῖνοι.

(53) Ὅθεν ἐκ τῆς οὐσίας. Totus hic locus perdifficilis; sed tamen eum explanare conabimur in Prefatione, ubi sententiam Basilii de hypostasi expendimus. Interim observabo in uno ex codicibus Regiis, quem citat Combefissius, legi ὅτι ἐξ οὐσίας, quæ scriptura plurimum arridet Combefissio.

(54) Σαφῶς. Non male Harl. et unus ex Regiis codicibus εὐσεβῶς. Nam primum adverbium statim iterum occurrit minus eleganter.

A διάνοιαν κακῶς ἐξηγούμενος. Καὶ τινες τῶν ἀπὸ τῆς δυσσεβείας τοῦ Αἰδίου Σαβελλίου, ὑπόστασιν καὶ οὐσίαν ταυτὸν εἶναι ὑπολαμβάνοντες, ἐκεῖθεν ἔλαβον τὰς ἀφορμὰς πρὸς τὴν κατασκευὴν τῆς ἐαυτῶν βλασφημίας, ἐκ τοῦ ἐγγεγράφαι τῇ Πίστει, ὅτι Ἐὰν δέ τις λέγη (51) ἐξ ἐτέρας οὐσίας ἡ ὑποστάσεως τὸν Υἱόν, ἀναθεματίζει ἡ Καθολικὴ καὶ Ἀποστολικὴ Ἐκκλησία. Οὐ γὰρ ταυτὸν εἶπον ἐκεῖ (52) οὐσίαν καὶ ὑπόστασιν. Εἰ γὰρ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἐδήλου ἔννοιαν αἱ φωναί, τίς χρεῖα ἦν ἐκατέρων; Ἀλλὰ δῆλον, ὅτι, ὡς τῶν μὲν ἀρνούμενων τὸ ἐκ τῆς οὐσίας εἶναι τοῦ Πατρὸς, τῶν δὲ λεγόντων, οὕτε ἐκ τῆς οὐσίας (53), ἀλλ' ἐξ ἄλλης τινὸς ὑποστάσεως, οὕτως ἀμφοτέρω, ὡς ἄλλοτρια τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ φρονήματος, ἀπηγόρευσαν. Ἐπεὶ ὅπου γε τὸ ἐαυτῶν ἐδήλου φρόνημα, εἶπον ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς τὸν Υἱόν· οὐκέτι προσθέντες καὶ τὸ, ἐκ τῆς ὑποστάσεως. Ὅστε ἐκεῖνο μὲν ἐπ' ἀδεήσει καίται τοῦ πονηροῦ φρονήματος· τοῦτο δὲ φανέρωσιν ἔχει τοῦ σωτηρίου δόγματος. Δεῖ τοίνυν ὁμολογεῖν ὁμοούσιον τὸν Υἱόν τῷ Πατρὶ, καθὼς γέγραπται· ὁμολογεῖν δὲ ἐν ἰδίᾳ μὲν ὑποστάσει τὸν Πατέρα, ἐν ἰδίᾳ δὲ τὸν Υἱόν, καὶ ἐν ἰδίᾳ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καθὰ καὶ αὐτοὶ σαφῶς (54) ἐκδηλώσαν. Αὐτάρκως γὰρ καὶ σαφῶς (55) ἐνεδείξαντο εἰπόντες, φῶς ἐκ φωτός, ὅτι ἕτερον μὲν τὸ γεννῆσαν φῶς, ἕτερον δὲ τὸ γεννηθὲν, φῶς μέντοι καὶ φῶς· ὥστε ἓνα καὶ τὸν

2. Πιστεύομεν εἰς ἓνα Θεὸν Πατέρα παντοκράτορα, πάντων ὁρατῶν τε καὶ ἀόρατων ποιητήν. Καὶ εἰς ἓνα Κύριον (56) Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, γεννηθέντα ἐκ τοῦ Πατρὸς Μονογενῆ, τουτέστιν, ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς· Θεὸν ἐκ Θεοῦ, φῶς ἐκ φωτός, Θεὸν ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ· γεννηθέντα, οὐ ποιηθέντα· ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, τὰ ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ τὰ ἐν (57) τῇ γῇ. Τὸν δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντα (58), καὶ σαρκωθέντα, ἐνανθρωπήσαντα, καθάρτα, καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς, ἐρχόμενον κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς. Καὶ εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα. Τοὺς δὲ λέγοντας· Ἦν ποτε, ὅτε οὐκ ἦν, καὶ πρὶν γεννηθῆναι οὐκ ἦν, καὶ ὅτι ἐξ οὐκ ὄντων ἐγένετο, ἢ ἐξ ἐτέρας ὑποστάσεως ἡ οὐσίας φάσκοντες εἶναι, ἢ τρεπτόν ἢ ἀλλοιωτὸν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, τοὺς τοιοῦτους ἀναθεματίζει ἡ Καθολικὴ καὶ Ἀποστολικὴ Ἐκκλησία.

(53) Καὶ σαφῶς. Ita mss. septem. Editi et Harl. secunda manu καὶ σαφῶς. Editio Parisiensis secunda in priore habet σαφῶς, in altero σαφῶς.

(56) Κύριον. Editi addunt ἡμῶν, quod deest in septem mss.

(57) Καὶ τὰ ἐν. Addidimus illud τὰ ex sex mss.

(58) Κατελθόντα. Editiones Parisienses et secunda Basil. addunt ἐκ τῶν οὐρανῶν, quæ desunt in octo mss. et vetustis editionibus. Paulo post deest in sex mss. articulus ἀνθρώπους, quem tamen habebant editi.

3. Ἐπεὶ οὖν ἐνταῦθα τὰ μὲν ἄλλα ἀρκούντως καὶ ἀκριβῶς διώριστα, τὰ μὲν ἐπὶ διορθώσει τῶν βλαβέντων, τὰ δὲ εἰς προφυλακὴν τῶν προσδοκωμένων ὑποφύγεσθαι· ὁ δὲ περὶ τοῦ Πνεύματος λόγος ἐν παραδρομῇ κεῖται, οὐδεμιὰς ἐξεργασίας ἀξιώσεις, διὰ τὸ μηδέπω τότε τοῦτο κεινῆσθαι τὸ ζήτημα, ἀλλ' ἀνεπιβούλευτον ἐνυπάρχειν ταῖς τῶν πιστευόντων ψυχαῖς τὴν περὶ αὐτοῦ διάνοιαν· κατὰ μικρὸν δὲ προϊόντα τὰ πονηρὰ τῆς ἀσεθείας σπέρματα, ἃ πρότερον μὲν ὑπὸ Ἀρείου τοῦ προστάτου τῆς αἰρέσεως κατεβλήθη, ὕστερον δὲ ὑπὸ τῶν τὰ ἐκείνου κακῶς διαβεβημένων, ἐπὶ λύμῃ τῶν Ἐκκλησιῶν ἐξεστράφη, καὶ ἡ ἀκολουθία τῆς ἀσεθείας εἰς τὴν κατὰ τοῦ Πνεύματος βλασφημίαν ἀπέσκηψεν (59)· ἀναγκαῖον περὶ τοῦς μὴ φειδομένους ἑαυτῶν, μὴδὲ προορωμένους τὴν ἀφύκτον ἀπειλήν, ἣν τοῖς βλασφημοῦσιν εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ὁ Κύριος ἡμῶν ἐπανετείνατο (60), ἐκεῖνο προτείνειν, ὅτι χρὴ αὐτοὺς ἀναθεματίζειν τοὺς λέγοντας κτίσμα τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ τοὺς νοοῦντας οὕτω, καὶ τοὺς μὴ ὁμολογῶντας αὐτὰ φύσει ἅγιον εἶναι, ὡς ἐστὶ φύσει ἅγιος ὁ Πατήρ, καὶ φύσει ἅγιος ὁ Υἱός, ἀλλ' ἀποξενοῦντας αὐτὸ τῆς θείας καὶ μακαρίας φύσεως. Ἀπόδειξις δὲ τοῦ ὀρθοῦ φρονήματος τὸ μὴ χωρίζειν αὐτὸν Πατὲρ καὶ Υἱὸς (δεῖ γὰρ ἡμᾶς βαπτίζεσθαι μὲν, ὡς παρελάβομεν· πιστεύειν δὲ, ὡς βαπτίζομεθα· δοξάζειν δὲ, ὡς πεπιστεύκαμεν, Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ ἅγιον Πνεῦμα), ἀφίστασθαι δὲ τῆς κοινωνίας τῶν κτίσμα λεγόντων, ὡς φανερῶς βλασφημοῦντων· ἐκείνου διωμολογημένου (ἀναγκαῖα γὰρ ἡ ἐπιστημεισις διὰ τοὺς συκοφάντας), ὅτι οὕτε ἀγνήνητον λέγομεν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· ἕνα γὰρ οἰδαμεν ἀγνήνητον καὶ μίαν τῶν ὄντων ἀρχὴν, τὸν Πατέρα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· οὐτε γεννητόν· ἕνα γὰρ μονογενῆ ἐν τῇ παραδόσει τῆς Πίστews δεδιδάγμεθα· τὸ δὲ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεσθαι διδαχθέντες, ἐκ τοῦ Θεοῦ εἶναι ὁμολογοῦμεν ἀκρίστως. Ἀναθεματίζειν δὲ καὶ τοὺς λειτουργικὸν λέγοντας τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὡς διὰ τῆς φωνῆς ταύτης εἰς τὴν τοῦ κτίσματος κατὰγοντας τάξιν. Τὰ γὰρ λειτουργικὰ πνεύματα κτίσματα ἡμῖν ἡ Γραφὴ παρέδωκεν, εἰποῦσα, ὅτι Πάντες εἰς τὴν λειτουργικὰ πνεύματα εἰς διακονίαν ἀποσταλλόμενα. Διὰ δὲ τοὺς πάντα φύροντας, καὶ μὴ φυλάσσοντας τὴν ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις διδασκαλίαν, ἀναγκαῖον ἐστὶ καὶ τοῦτο προσδιαστειλάσθαι· ὅτι φεύγειν δεῖ καὶ τοὺς τὴν ἀκολουθίαν ἣν παρέδωκεν ἡμῖν ὁ Κύριος ἀναμείβοντας, ὡς φανερῶς μαχομένους τῇ εὐσεβείᾳ (61)· καὶ Υἱὸν μὲν προτάσσοντας τοῦ Πατρὸς, Υἱὸς δὲ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον προτιθέντας. Ἀκίνητον γὰρ καὶ ἀπαρεγγεῖρητον φυλάσσειν προσήκει τὴν ἀκολουθίαν, ἣν ἐξ αὐτῆς τοῦ Κυρίου τῆς φωνῆς παρελάβομεν, εἰπόντος· Πορευθέντες, μα-

3. Quoniam igitur hic cætera quidem plene et accurate definita sunt, partim ad emendanda quæ læsa fuerant, partim ad præcavenda quæ subortitura prævidebantur; doctrina autem de Spiritu sancto strictim posita, nec ullam disquisitionem visa requirere, eo quod nondum tunc esset hæc mota quæstio, sed sine insidiis insita esset credentium animis de illo sententia: paulatim autem crescentia impietatis semina, quæ prius quidem ab Ario hæresis auctore jacta, postea vero ab iis qui illius errores improbe exceperunt, ad Ecclesiarum perniciem enutrita sunt, ipsaque impietatis series in blasphemiam contra Spiritum erupit; propterea adversus eos, qui sibiipsis non parcunt, neque inevitabiles minas a Domino nostro Spiritus sancti blasphematoribus intentatas prospiciunt, illud necessario proponendum est: oportere ut anathemate feriant eos qui Spiritum sanctum dicunt esse creaturam, et eos qui sic sentiunt, et eos qui non confitentur eum naturam sanctum esse, sicut natura sanctus est Pater, et natura sanctus est Filius, sed ipsum a divina ac beata natura abalienant. Rectæ autem sententiæ argumentum est, illum non separare a Patre et Filio (oportet enim nos baptizari quemadmodum accepimus, et credere quemadmodum baptizamur, glorificare vero ita, ut credimus, Patrem et Filium et Spiritum sanctum) atque etiam ab eorum qui Spiritum creaturam dicunt, ut aperta blasphemantium, communione recedere: hoc explorato et citra controversiam manente (nam necessaria est ob sycophantas observatio) neque ingentium dici a nobis Spiritum sanctum; unum enim novimus ingentium, et unum rerum principium, Patrem Domini nostri Jesu Christi: neque genitum; unum enim esse unigenitum, in fidei traditione didicimus: Spiritum autem veritatis ex Patre procedere edocti, ex Deo esse confitemur citra creationem. Præterea anathemate ferendi, qui administratorium dicunt Spiritum sanctum, ut qui illum in creaturarum ordinem hac voce detrudant. Nam administratorii spiritus creaturas esse nobis tradidit Scriptura, ubi dicit: Omnes sunt administratorii spiritus, in ministerium missi¹¹⁻¹⁵. Denique propter eos qui omnia permiscent, nec doctrinam in Evangelis relictam **217** custodiunt, necesse est hoc quoque declarare, eos etiam qui ordinem nobis a Domino traditum invertunt, et Filium ante Patrem, et Spiritum sanctum ante Filium collocant, fugiendos esse, ut qui aperte cum pietate pugnent. Immotus enim et inviolabilis custodiendus ordo, quem ex ipsa Domini voce traditum accepimus,

¹¹⁻¹⁵ Hebr. 1, 14.

(59) Ἀπέσκηψεν. Coisl. uterque et unus ex Regiis ἀπέσκηψεν.

(60) Ἐπανετείνατο. Coisl. primus ἐπανετείνατο.

(61) Τῇ εὐσεβείᾳ. Ita novem mss. Editi τῇ ἀληθείᾳ.

dicentis : Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti¹⁹.

Subscriptio Eustathii episcopi.

Eustathius episcopus hæc a me tibi Basilio lecta agnovi; et ea quæ supra-scripta sunt, comprobavi. Subscripsi autem una mecum præsentibus fratribus, Frontone nostro, et chorepiscopo Severo, et aliis quibusdam clericis.

EPISTOLA CXXVI.

Atarbius, qui adveniente Nicopolim Basilio confugerat, commonet Basilius ut ad se veniat, rationem eorum redditurus, quæ contra Basilium in Ecclesia, et contra fidem dixisse eum viri graves asseverabant.

Atarbio.

Cum Nicopolim usque venissem, sperans me et tumultus excitatos sedaturum et quantum fieri posset, remedium his quæ præter ordinem ac legem ecclesiasticam acta fuerant, laturum; dolui vehementer, ubi probitatem tuam non offendi, sed te omni celeritate didici excessisse, idque e medio fere conventu, qui a vobis habebatur. Quapropter necessario ad scribendam epistolam veni, qua te ut ad nos accedas commoneo, ut ipse per te mœrorem nostrum lenias, quo ad mortem usque percussi sumus, postquam audivimus te media in ecclesia ausum ea esse, quæ hactenus auribus nostris inaudita erant. Atque hæc quidem etsi molesta ac gravia, adhuc tamen tolerabilia sunt, utpote in hominem gesta, qui vindictam eorum quæ passus est Deo committens, totus in eo est ut conciliet pacem, nec sua culpa noxii quidquam populo Dei eveniat. Sed quia nonnulli ex honorandis et fide omni dignis fratribus nuntiaverunt nobis quedam in fide a te novari, et contra sanam doctrinam pronuntiari; his magis commoti, atque magno æstu agitati, ne præter innumera vulnera ab his qui in Evangelii veritatem pecca-

¹⁹ Matth. xxviii, 19.

* Alias CCCCLXIV. Scripta anno 375.

(62) *Υπογραφή.* Harl. et unus ex Regiis καὶ ὑπέγραψεν Ἐὐστάθιος ὁ Σεβαστείας ἐπίσκοπος, et subscripsit Eustathius Sebastie episcopus.

(63) *Ἐὐστάθιος.* Editiones Parisienses cum secunda Basileensi addunt ἐγὼ ante hanc vocem, sed deest in nostris codicibus et in editionibus antiquioribus.

(64) *Χωρεπισκόπου.* Coisl. primus et Reg. secundus ἐπισκόπου.

(65) *Ἀταρβίω.* Codex Claromontanus, qui recentissimus est, Ἀταρβίω Νικοπόλεως, *Atarbio Nicopolitano.* At id prorsus repugnat, cum Nicopolis non alium tunc habuerit episcopum, quam Theodotum. Codex Coisl. antiquissimus et Med. ita hunc titulum exhibent: Ἀταρβίω Νεοκαισαρείας, *Atarbio Neocæsareæ.* Hanc scripturam confirmant non improbabili rationum momenta, de quibus in Vita S. Basilii.

(66) *Παραμυθία.* Hac voce designatur temperamentum quoddam et accommodatio in rebus difficilioribus. Hinc Basilius eos, qui juraverant se ordinationem non accepturos, et postea acceperant, negat ministerio perfungi debere, si nulla prorsus sit rei lenienda ratio, ἐὰν μηδεμίαν ἢ μηδαμῶθεν παραμυθία, can. 1. Ibidem vocat παραμυθίαν pruden-

Α θετεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος.

Υπογραφή (62) Ἐὐσταθίου ἐπισκόπου.

Ἐὐστάθιος (63) ἐπίσκοπος τοῦ Βασιλεῖος ἀγαπῶν ἐγνώρισα, καὶ συνήνεσα τοῖς προγεγραμμένοις. Ὑπέγραψα δὲ συμπαρόντων μοι τῶν ἀδελφῶν, τοῦ ἡμετέρου Φρόντωνος, καὶ τοῦ χωρεπισκόπου (64) Σεβήρου, καὶ ἄλλων τινῶν κληρικῶν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΚΓ'.

Ἀταρβίω (65).

Παραγενόμενοι μέχρι τῆς Νικοπόλεως ἐπ' ἐλπίδι τοῦ καὶ τὰς κινήσεις ταραχὰς ἐπανορθώσασθαι, καὶ τὴν ἐνδοχομένην ἐπαγαγεῖν παραμυθίαν (66) τοῖς ἀτάκτως καὶ παρὰ τὸν ἐκκλησιαστικὸν θεσμὸν γενομένοις (67), σφόδρα ἠθυμήσαμεν μὴ καταλαβόντες σου τὴν χρηστότητα, ἀλλὰ μαθόντες ἐξηλαλῆναι σε πρὸς πᾶσαν ἐπειξιν, καὶ ταῦτα μεσοῦσης σχεδὸν τῆς συνόδου, τῆς παρ' ὡμῶν τελουμένης. Διὸ ἀναγκαίως ἐπὶ τὸ γράμμα ἤλθομεν, δι' οὗ ὑπομιμήσχομεν ἀπαντῆσαι πρὸς ἡμᾶς, ἵνα αὐτὸς διὰ παντοῦ παραμυθῇ ἡμῶν τὴν λύπην, ἣν μέχρι θανάτου λελυπήμεθα, ἀκούσαντες ἐπὶ μέσῃ τῆς ἐκκλησίας τετολημῆσθαι πράγματα οὕτω μέχρι τῆς ἡμέρας ταύτης εἰς ἀκοὴν ἡμετέραν ἔλθοντα. Καὶ ταῦτα μὲν, εἰ καὶ λυπηρὰ καὶ βαρέα, ἀλλ' ἐστὶ φορητὰ, διὸ τὸ εἰς ἀνθρώπων γεγενῆσθαι, ὅς, τὴν ὑπὲρ ὧν πέπονθεν ἐκδίχησιν τῷ Θεῷ ἐπιτρέψας, ὅλος ἐστὶ τῆς εἰρήνης καὶ τοῦ μηδὲν παρὰ τὴν αὐτοῦ (68) αἰτίαν βλαβερὸν γίνεσθαι τῷ λαῷ τοῦ Θεοῦ. Ἐπειδὴ δὲ τινες τῶν τιμίων καὶ πάσης πίστεως ἀξίων ἀδελφῶν ἀπήγειλαν ἡμῖν, ὥς περὶ τὴν πίστιν καινοτομουμένων τινῶν, καὶ λαλουμένων παρὰ σοῦ ὑπεναντίως τῇ ὑγιαίνουσῃ διδασκαλίᾳ ἐπὶ τοῖς (69) πλείστοις σφαλμα-

tem illam accommodationem, qua usus est in interpretando iurejurando, quo Cyriacum presbyterum Severus episcopus obstrinxerat. Sperabat ergo Basilius Nicopolim proficiscens, se motus, quos Fausti præter canones ordinatio concitaverat, aliquo temperamento sedaturum. Atque inde colligi potest honorificum Fausto testimonium a Pœmenio tributum fuisse, quem Basilius supra in epist. 122 rogat, ut certiorum se faciat utrum res sanari necne possit, numque laudabilis sit Fausti vita significet. Quomodo rem temperaverit Basilius, plane nescio. Sed tamen aliquid communi consensu decretum et constitutum fuisse, perspicui potest ex epistola sequenti, in qua Basilius plurimum se utilitatis ex Jovini episcopi adventu, ac ipsum Anibimum qui Faustum ordinaverat, jam sibi amicum factum esse testatur.

(67) *Γεγενημένοις.* Med. et Coisl. primus γεγεννημένοις.

(68) *Παρὰ τὴν αὐτοῦ.* Legitur αὐτοῦ in Coisl. primo. Ibidem editi γενέσθαι. Harl. primā manu et plures alii γίνεσθαι. Mox codex Harl. τῶν τιμωτάτων.

(69) *Ἐπὶ τοῖς.* Coisl. primus ἐπὶ τούτῳ. Mox editi μὴ πού τε. Sex mss. μὴ πού τε.

θέντες, καὶ πολλὸν ἀγῶνα ἀγωνιάσαντες τοῦ μὴ ποῦ
 τι πρὸς τοὺς μυρίους τραύμασιν, οἷς πίπτοντες ἡ Ἐκ-
 κλησία παρὰ τῶν εἰς τὴν ἀλήθειαν τοῦ Εὐαγγελίου
 ἐξαμαρτόντων (70), ἔτι καὶ ἄλλο ἀναφυῇ κακῶν, ἀνα-
 νεωθεύσεως τῆς παλαιᾶς τοῦ ἔθρου τῆς Ἐκκλησίας Σα-
 βελίου αἰρέσεως (τούτοις γὰρ οἱ ἀδελφοὶ ἀπήγγειλαν
 (71) ἡμῖν συγγενῇ εἶναι τὰ εἰρημένα), τούτου ἕνεκεν
 ἐπιστελλόμεν, ἵνα μὴ ὀκνήσης μικρὸν διάστημα κινη-
 θεῖς καταλαθεῖν ἡμᾶς, καὶ τὴν ἐπὶ τούτοις πληρο-
 φορίαν παρασχόμενος, ἡμῶν τε τὴν ὁδὸν κατα-
 παύσαι, καὶ τὰς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας παραμυθήσασθαι, τὰς νῦν ἀπορήτως καὶ βαρύνως ἐπὶ τε τοῖς
 πεπραγμένοις καὶ ἐπὶ τοῖς θρυλλουμένοις εἰρῆσθαι παρὰ σοῦ λυπουμένας.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΚΖ

*Narrat se Nicopolī gravibus molestiis laborantem, adventu Jovini recreatū fuisse; ac Eusebium rogat ut eam pro rebus
 sua et canonum causa fortiter gestis collaudet.*

Εὐσεβίω, ἐπισκόπῳ Σαμοσατῶν.

Ὁ φίλάνθρωπος Θεὸς ὁ συμμέτερος ταῖς θλίψεσι
 τὰς παρακλήσεις συνάπτων, καὶ παρακαλῶν τοὺς
 ταπεινοὺς, ἵνα μὴ λάθωσιν ὑπὸ τῆς περισσοτέρας
 λύπης καταποθέντες, ἴσῃν ταῖς ἐπιγενομέναις ἡμῖν
 κατὰ τὴν Νικόπολιν ταρχαίς τὴν παράμυθiam ἐπ-
 ἤγαγε, τὸν θεοφιλέστατον ἐπίσκοπον Ἰοβίνον ἐν καιρῷ
 ἐπιστήσας· ὃς ὅπως εὐχαίρων ἡμῖν ἐπεφάνη, αὐτὸς
 διηγήσασθαι. Ἡμεῖς γάρ, φειδόμενοι τοῦ μήκους
 τῆς ἐπιστολῆς, σιωπήσομεν· καὶ ἵνα μὴ δόξωμεν
 τοὺς ἐκ μεταβολῆς ἀγαπητοὺς ἡμῖν γενομένους (72)
 οἶονεῖ τῇ ὑπομνήσει τοῦ σφάλματος στηλιτεύειν.
 Ἀλλὰ παράττοι· ὁ ἄριος Θεὸς ἐπιστῆναι σε τοῖς
 ἡμετέροις τόποις, ὥστε περιπτύχασθαι μὲν τὴν σὴν
 σεμνοπρέπειαν, διηγήσασθαι δὲ τὰ κατ' ἕκαστον.
 Πέφυκε γὰρ πῶς τὰ κατὰ τὴν πείραν λυπησάντα
 φυγαγωγίαν τινα (73) ἔχειν ἐν διηγήμασι. Πλὴν
 ἀλλ' ὑπὲρ ὧν τελείως μὲν ὡς πρὸς τὴν εἰς ἡμᾶς
 ἀγάπην, προηγούμενος (74) δὲ καὶ σιταρῶς ὡς
 πρὸς τὴν τῶν κανόνων ἀκριβείαν ὁ θεοφιλέστατος
 ἐπίσκοπος ἐκινήθη, ἐπαίνεσον αὐτόν· καὶ εὐχαρίστη-
 σον τῷ Κυρίῳ, ὅτι τὰ σὰ θρέμματα πανταχοῦ τὸν
 χαρακτήρα τῆς σῆς σεμνότητος· δείκνυσιν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΚΗ.

*Eusebio, qui gratiam inter Basilium et Eustathium stare viderat, respondet Basilium se pro pace mori paratum esse,
 sed veram pacem qui vere, alque ut Eustathius clare et sine ambagibus responderet, optare. Afirmat eam nihil ejus-
 modi facturum, neque a mediis hominis consilio discessurum. Unde concludit se non debere cum eo communicare, ne
 denegatam Eusebio communionem Eusebio similibus reddere videntur. Quid agendum cum iis fidem Patrum non re-
 cipientibus exponit.*

Εὐσεβίω, ἐπισκόπῳ Σαμοσατῶν.

1. Ἐγὼ τὴν περὶ τὸ εἰρνεύεσθαι τὰς Ἐκκλησίας
 τοῦ Κυρίου (75) σπουδὴν ἔργῳ μὲν ἐνδείξασθαι ἄξιός

(70) Ἐξαμαρτόντων. Med. et Bigot. ἐξαμαρτα-
 νόντων.

(71) Ἀπήγγειλαν. Ita Me. l. et Coisl. primus;
 quatuor alii ἀπήγγελλον. Editi ἀπήγγειλον. Mox
 Coisl. primus παραλαβεῖν ἡμᾶς.

(72) Γενομένους. Codices duo vetustissimi Me-
 dicæus et Coisl. primus habent γενομένους, qui
 amici nobis sunt, ex quo sequeretur, tum cum hæc
 scriberet Basilium, nondum ei omnino cum Anthimo
 molestiarum auctore convenisse, sed tantum de
 pace agi cœptum esse.

(73) Φυγαγωγίαν τινα. Postrema vox addita ex
 Harl. et Clarom. Ibidem editi διηγήμασι πολλῶν.

PATROL. GR. XXXII.

A verunt, Ecclesiæ inflicta, adhuc 218 etiam
 malum aliud noscatur, renovata ac redintegrata ve-
 teri hostis Ecclesiæ Sabellii hæresi (his enim fra-
 tres narraverunt nobis affinia esse dicta), eam ob
 causam scripsimus, ut ne graveris ad nos parvo
 itinere confecto accedere, ac pleno de his rebus
 satisfaciens, tum dolorem nostrum mitigare, tum
 Dei Ecclesiæ solari, quæ nunc intolerabili et
 gravi dolore et ob ea quæ gesta sunt, et ob ea quæ
 rumor est a te dicta esse, afficiuntur.

EPISTOLA CXXVIII.

B

Eusebio, episcopo Samosatensium.

Deus benignissimus, qui paria molestiis solatia
 innectit et consolatur humiles, ne imprudentes
 nimia tristitia absorbeantur, æqualem iis, quæ
 nobis Nicopolī obtigerunt, perturbationibus conso-
 lationem adjunxit, religiosissimum episcopum Jo-
 vinum in tempore adducens: qui quidem quam
 opportune nobis advenit, ipse exponat. Nos
 enim, ne epistola multum protrahatur, tacebimus;
 tum etiam ne videamur eos qui mutatis animis
 amici nobis facti sunt, culpæ commemoratione
 quodam modo notare. Sed largiatur Deus sanctus,
 ut in regiones nostras adventes, ut tuam gravita-
 tem amplectamur ac singula referamus. Solent
 enim quodam modo quæ in experiendo molestiam
 attulerunt, aliquam in narrando consolationem
 habere. Ceterum pro iis quæ cumulate quidem,
 quantum ad ipsas in nos amorem attinet, præ-
 cipue autem ac fortiter, quantum ad accuratam
 canonum observationem, episcopus religiosissimus
 conatus est, lauda illum; ac Domino gratias ago,
 quod alumni tui ubique virtutis tue effigiem re-
 præsentent.

EPISTOLA CXXVIII.

D

Eusebio, episcopo Samosatensium.

1. Ego meum ad pacandas Domini Ecclesiæ
 studium re quidem demonstrare nondum digne po-

Novem mss. ut in textu.

(74) Προηγούμενος. Confessio non videtur apta
 satis vox ac sequenti coherens. Unde legendum con-
 jicit ὑπερωμένως, asperè, et fustuosè; sic enim ipso
 interpretatur. Vir doctus non intelligit apertissi-
 mam sententiam. Jovinus cum suo in Basilium
 amori satisfecerit, precipue tamen in canonum
 defensionem, ut chariorem ipso Basilio, incubuit.
 Cur in hoc scripto nodus quæritur?

(75) Τοῦ Κυρίου. Quatuor mss. non vetustissimi
 τοῦ Θεοῦ.

.. Alias CCLIII. Scripta anno 373.

.. Alias CCLXV. Scripta anno 373.

tui; sed cordi meo tantam inesse huius rei cupiditatem dico, ut meam etiam libenter vitam profundam, ut odii flamma a maligno accensa exstinguatur. Ac nisi pacis studio non abnegaverim venire Coloniā, non pacificetur **219** mihi vita. Veram quidem illam pacem, quæ nobis ab ipso Domino relieta est, exquiro: et quod volui mihi ad persuasionem Vari, hominis est nihil aliud quam veram pacem desiderantis, quamvis aliter nonnulli veritatem pervertentes interpretentur. Utantur igitur illi suis linguis, ut volunt; nam profecto illos aliquando horum verborum poenitebit.

2. Cæterum sanctitatem tuam oro, ut eorum quæ initio proposita fuere meminerit, nec decipiatur alias pro aliis questionibus responsiones excipiens, neque vim et pondus addat eorum cavillationibus, qui sine dicendi facultate, ex solo animi sui proposito omnium nequissime veritatem depravant. Proposui enim simplicia et clara et facilia ad recordandum verba, utrum eos qui non recipiunt Nicænam fidem, arceamus a communione, et utrum cum iis qui creaturam dicere Spiritum sanctum audent, partem habere nolimus. Ille autem, cum ad verbum questionibus respondere debuisset, ea nobis quæ misisti consarcinavit, idque non mentis simplicitate, ut aliquis suspicetur, neque ob hanc causam, quod consequentia animadvertere non posset. Sed illud ei in mentem venit, si neget quæ proponimus, fore ut se ipse populis aperiat et nudet; sin autem nobis assentitur, discessurum se ab illo mediū hominis consilio, quo nihil hactenus antiquius habuit. Fucum ergo nobis non faciat, neque cum aliis tuam etiam circumveniat prudentiam, sed breve nobis responsum mittat ad questionem, aut confitens communionem cum fidei hostibus, aut negans. Hæc ei si persuaseris, et miseris mihi rectas, et quales precor, responsiones; ego sum qui hactenus omnia peccavi: ego illam omnem culpam in me recipio, tunc a me humilitatis significationem reposee. Quandiu autem horum nihil flet, ignosce, religiosissime Pater, si non possim cum simulatione ad Dei aram accedere. Nisi enim hoc metuerem, cur me ipse ab Euippii communione sejunxissem, viri adeo in litteris excellentis, adeo ætate proveci, ac tot et tanta amicitie jura mecum habentis? Quod si hæc recte

οὕτω δεδύνημαι· ἐν δὲ τῇ καρδίᾳ μου τοσαύτην ἔχειν ἐπιθυμίαν φημί, ὥστε ἡδέως ἂν καὶ τὴν ζωὴν τὴν ἐμαυτοῦ προέσθαι ὑπὲρ τοῦ τὴν ὑπὸ τοῦ πονηροῦ ἐξαφθεῖσαν φλόγα τοῦ μίσους κατασβεσθῆναι. Καὶ εἰ μὴ τῆς ἐπιθυμίας ἔνεκεν τῆς κατὰ τὴν εἰρήνην ἡνεσχόμεν ἑγγίσει τοῖς κατὰ Κολωνίαν τόποις, μὴ εἰρηνευθεῖ μοι (76) ἡ ζωὴ. Εἰρήνην μέντοι τὴν ἀληθινὴν τὴν ὕπ' αὐτοῦ τοῦ Κυρίου καταλειφθεῖσαν ἡμῖν ἐπιζητῶ: καὶ ὁ παρεκάλεισά (77) μοι εἰς πληροφροσύνην ὑπάρξει, οὐκ ἄλλο τι ἐπιθυμουμέντός ἐστιν ἢ τῆς ἀληθινῆς εἰρήνης, καὶ ἄλλως τινὲς διαστρέφοντες τὴν ἀλήθειαν ἐξηγῶνται. Ἐκεῖνοι μὲν οὖν κεκορήσθωσαν ταῖς γλώσσαις αὐτῶν ἐφ' ἃ βούλονται· πάντως γὰρ αὐτοῖς ποτε τῶν ῥημάτων τούτων μεταμελήσει.

2. Τὴν δὲ τὴν ὁσιότητα παρακαλῶ μεμνηθεῖαι τῶν ἐξ ἀρχῆς προτάσεων, καὶ μὴ παράγεσθαι ἄλλας ἀποκρίσεις· ἀντ' ἄλλων ἐρωτημάτων δεχόμενον (78). μὴ δὲ ποιεῖν ἐνεργὰ τὰ σοφίσματα τῶν ἀνεν τῆς περὶ τὸ λέγειν δυνάμεως· ἀπ' αὐτῆς μόνης τῆς γνώμης δεινότερα πάντων τὴν ἀλήθειαν κακουργούντων. Προέπεινα γὰρ ἀπλά καὶ σαφῆ καὶ εὐμνημόνευτα ῥήματα· εἰ τοὺς μὴ (79) δεχομένους τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν παραιτούμεθα εἰς κοινωνίαν, καὶ εἰ μετὰ τῶν κτίσματος λέγειν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀποτολμώντων τὸ μέρος ἔχειν οὐκ ἀνεχόμεθα. Ὁ δὲ, ἀντὶ τοῦ πρὸς ἑπὶ ταῖς ἐρωτήσεσιν ἀποκρίνασθαι, ἐκεῖνα ἡμῖν ἐρραψώθησεν ἅπερ ἀπέστειλας (80)· καὶ τοῦτο οὐκ ὤφειλε γνώμης, ὡς ἂν τῷ δόξει (81), οὐδὲ τῷ μὴ δύνασθαι συνορᾶν τὸ ἀκόλουθον. Ἀλλ' ἐκεῖνο λογίζεται, ὅτι, ἀρνούμενος μὲν ἡμῶν τὴν πρότασιν, τοῖς λαοῖς αὐτὸν κατὰδῶλον ποιήσει· συντιθέμενος δὲ ἡμῖν, τῆς μεσότητος ἀποστήσεται, ἥς οὐδὲν αὐτῷ μέχρι τοῦ νῦν γέγονε προτιμότερον. Μὴ τοίνυν ἡμᾶς κατασοφίζέσθω, μὴδὲ μετὰ τῶν ἄλλων καὶ τὴν σὴν παρακρούεσθω φρόνησιν· ἀλλὰ σύντομον ἡμῖν λόγον ἀποστειλάτω πρὸς τὸ ἐρώτημα, ἢ ὁμολογῶν τὴν κοινωνίαν πρὸς τοὺς ἔχθρους τῆς πίστεως, ἢ ἀρνούμενος. Ἐὰν ταῦτα συμπείσης αὐτὸν, καὶ πέμψῃς μοι ὁρθὰς, καὶ ὁλὰς εὐχομαι, τὰς ἀποκρίσεις· ἐγὼ εἰμι ὁ τὰ κατὰν πάντα ἡμαρτήκως· ἐγὼ δέχομαι πάσαι τὴν αἰτίαν ἐκείνην ἐπ' ἐμαυτὸν· τότε με ἀπαίτει ταπεινοφροσύνης ἐπιδείξειν. Ὡς δ' ἂν μηδὲν γένηται τούτων, σόγγνωθι, θεοφιλέστατε Πάτερ, μὴ δυναμένῳ μετὰ ὑποκρίσεως θυσιαστηρίῳ θεοῦ παρεσθάναι (82). Εἰ γὰρ μὴ τοῦτο ἐφοδοῦμην, τίνας ἔνεκεν ἐμαυτὸν ἐχώριζον Εὐδιππίου, τοιοῦτον μὲν τὰ περὶ λόγους, τοσοῦτον δὲ χρόνῳ (83) προήκοντος, τοσαῦτα δὲ τῆς πρὸς ἡμᾶς φιλίας εὐκαίᾳ κεκτημένους; Εἰ δὲ

(76) *Μὴ εἰρηνευθεῖ μοι*. Legitur μου .n Coisl. primo.

(77) *Ὁ παρεκάλεισα*. Ita mss. sex. Editi ὅπερ ἐκάλεισα.

(78) *Δεχομένον*. Ita Harl., Med. et Coisl. primus. Editi δεχομένην. Ibidem ἐρωτημάτων deest in Regio primo. In uno autem codice, quem citat Combef., legitur ἄλλας ἐρωτήσεις ἀντ' ἄλλων ἐρωτημάτων, alias pro aliis questionibus.

(79) *Εἰ τοὺς μὴ*. Sic ope codicum Coisl., Med., Harl. et Regii utriusque emendavimus, quod prave in editis legebatur εἰς τοὺς μὴ.

(80) *Ἄπερ ἀπέστειλας*. Quamvis hæc scriptura solo Coislino primo nitatur, nec statuere possim an in aliis occurrat, eam tamen non dubito præferendam esse vulgatæ ἐπέστειλας, quæ scripturæ

(81) *Ὅς ἂν τῷ δόξει*. Ita Harl., Med., Clarom. et alii a Combefio citati. Editi ὡς αὐτῷ δόξει.

(82) *Παρεσθάναι*. Ita Coisl. primus et Harl. cum duobus aliis. Editi παριστάναι. Regius secundus et Coisl. secundus παριστάσθαι.

(83) *Χρόνῳ*. Ita tres vetustissimi codices, melius quam editi χρόνον. Ibidem editi τῆς περὶ ἡμᾶς. Mss. sex ut in textu.

ἐκεῖνα καλῶς καὶ προσκρόντως ὑπὲρ τῆς ἀληθείας ἂν ἐπράξαμεν, γελοῖον δὴ ποῦ τοῖς τὰ αὐτὰ ἐκεῖνο λέγουσι διὰ τῶν εὐφυνῶν τούτων καὶ χαρίων των μεσότητος (84) συναπτόμενον φαίνεσθαι.

3. Οὐ μὴν οὐδὲ πανταλῶς μοι δοκεῖ τῶν μὴ δεχομένων τὴν πίστιν ἄλλοτριῶν ἑαυτοὺς, ἀλλὰ ποιήσασθαι τινὰ τῶν ἀνδρῶν ἐπιμέλειαν (85) κατὰ τοὺς παλαιούς θεσμούς τῆς ἀγάπης, καὶ ἐπιστεῖλαι αὐτοῖς ἀπὸ μιᾶς γνώμης, πάσαν παράκλησιν μετ' εὐσπλαγχνίας προσάγοντας, καὶ τὴν τῶν Πατέρων πίστιν προτεινομένους, προκαλεῖσθαι αὐτοὺς εἰς συνάφειαν· καὶ μὲν πείσωμεν, κοινῶς αὐτοῖς ἐνωθῆναι· ἐν δὲ ἀποτύχῳ, ἀρκεῖσθαι ἡμᾶς ἀλλήλοις, τὸν δὲ ἐπαμφοτερισμὸν τοῦτον ἐξορίσαι τοῦ ἥθους, ἀναλαβόντας τὴν εὐαγγελικὴν καὶ ἀδόλον πολιτείαν, ἣ συνέζων οἱ ἐξ ἐρχῆς προσελθόντες τῷ λόγῳ. Ἦν γάρ, φησί, τῶν πιστευσάντων καρδία καὶ ψυχὴ μία. Ἐὰν μὲν οὖν πεισθῶσί σοι, ταῦτα ἄριστα· εἰ δὲ μὴ, γνωρίσατε τοὺς πολεμοποιούς, καὶ παύσασθε ἡμῖν τοῦ λοιποῦ περὶ διαλλαγῶν ἐπιτελλόντας.

EPISTOLAE PKΘ'.

Refert Basilius absurdum quoddam Apolinarii testimonium, cuius ut auctor ipse Basilius existimaretur, Sebastiani fuerant machinati. Nuntiat quae de se apud aulam statuta fuerant, et postea rescissa vel dilata. Agit etiam de sanctissimis ac de litteris ad Occidentales mittendis, quos rogandos putat ut communionem suam non sine delectu concedant.

Μελέτιο, ἐπισκόπῳ Ἀντιοχείας.

1. Ἦδεν, ὅτι ξενίσαι τὴν ἀκοὴν τῆς τελευτήτος σου τὸ νῦν ἐπιφυνὲν ἐγχαλμα τῷ πάντα εἰπεῖν εὐκόλῳ Ἀπολιναρίῳ. Καὶ γὰρ οὐδὲ αὐτὸς τὸν πρὸ τούτου χρόνον ἡμῖν ἐπιστάμενος ἔχειν· ἀλλὰ νῦν οἱ Σεβαστινοὶ διερευνησάμενοί ποθεν αὐτὰ (86) εἰς τὸ μέσον ἤνεγκαν, καὶ περιφέρουσι σύνταγμα, ἐξ οὗ μάλιστα καὶ ἡμᾶς καταδικάζουσιν, ὡς τὰ αὐτὰ φρονούντας, ἔχον ῥήσεις τοιαύτας· Ὅστε πανταχῇ συνελευγμένως, μᾶλλον δὲ ἠρωμένως τῇ ἑτερότητι ροεῖν ἀναγκαῖον τὴν πρῶτην ταυτότητα· καὶ δευτέραν καὶ τρίτην λέγοντας τὴν αὐτήν. Ὅπερ γὰρ ἐστὶ πρῶτως ὁ Πάτερ, τοῦτ' ἐστὶ δευτέρως ὁ Υἱός, καὶ τρίτως τὸ Πνεῦμα. Αὐθις δὲ, ὅπερ ἐστὶ πρῶτως τὸ Πνεῦμα, τοῦτο δευτέρως τὸν Υἱόν, καθὼς δὴ καὶ ὁ Κύριός ἐστι τὸ Πνεῦμα (87)· καὶ τρίτως τὸν Πατέρα, καθὼς δὴ Πνεῦμα ὁ Θεός. Καὶ ὡς βιαίτερον σημεῖναι (88) τὸ ἀρρήτων, τὸν Πατέρα

¹⁷ Act. iv, 32.

(84) Διὰ τῆς... μεσότητος. Mirum videri possit, cur Basilius communicare cum Arianis sibi videretur, si cum Eustathio communicaret. Nam Eustathius nondum cum Arianis communicabat, neque hoc facinus aggressus est, nisi anno 375 exeunte. Ipse Basilius, postquam communionem Eustathio renuntiavit, non se ab omnibus Eustathii communicationibus disjunct, ut patet ex epistolis 245 et 250, ad Theophilum et Patrophilum. Cur ergo visus sibi fuisset cum Arianis per Eustathium conjungi, qui tamen cum Arianis non communicabat: cum ipso autem Eustathio conjungi per eos sibi non videbatur, qui cum Eustathio communicabant? Aliud causae esse non puto cur ita se gesserit Basilius, nisi quod Eustathii communicatores nequaquam illius sententiae ascriptores et astipulatores essent: Eustathius vero Arianorum errorem damnare, et

et, ut par erat, pro veritate gessimus, ridiculum utique fuerit cum iis, qui eadem ac ille dicunt, per hosce perpolitos ac lepidos homines, qui medii videntur, conjunctum videri.

3. Non tamen mihi omnino faciendum videtur, ut nos ab his, qui fidem non recipiunt, alienemur, sed ut aliquam illorum eorum secundum antiquas charitatis leges suscipiamus, 220 ipsique scribamur unanimi consensu, omnem consolationem cum misericordiae visceribus adhibentes, ac Patrum proposita fide ad communionem illos provocemus; ac si eos quidem ad assentiendum adduxerimus, nos communiter cum illis conjungamus; sin autem id non assequamur, nobis inter nos contenti simus, et alternantem illum animum e nostris moribus amoveamus, revocantes evangelicam et doli expertem disciplinam, in qua vivebant qui ab initio accedebant ad fidem. Erat enim, inquit, *credentium cor unum et anima una*. Itaque tibi si auscultaverint, id optimum est; sin minus, agnoscite belli auctores, ac deinceps de reconciliatione ad nos litteras dare desinite.

EPISTOLA CXXIX.

Μελέτιο, ἐπισκόπῳ Ἀντιοχείας.

1. Sciebam novum auribus praestantiae tuae visum iri, quod nunc infertur crimen proclivi ad omnia dicenda Apolinario. Nam nec ipse ante hoc tempus eum accusari noveram: sed nunc Sebastiani alicunde illa perscrutati, in medium protulerunt, ac scriptum, ex quo maxime nos etiam ut eadem sentientes condemnant, talia habens verba circumferunt: *Quare ubique conjuncte, magis vero unite alietati intelligere necesse est primam identitatem; secundam et tertiam eandem dicentes. Quod enim primo est Pater, hoc est secundo Filius, et tertio Spiritus sanctus. Rursus autem, quod primo est Spiritus; hoc secundo Filius, quatenus etiam Dominus est Spiritus: et tertio Pater, quatenus videlicet Spiritus est Deus. Et ut violentius significetur res non enarrabilis, Pater paterne Filius est, Filius vero filialiter Pater. Atque similiter de Spiritu;*

D catholicam fidem profiteri nolit. Quamobrem si cum Eustathio communicasset, visus sibi fuisset Arianam haeresim fovere, vel saltem tolerare: at idem in incommodum non incurreret, cum iis communicans, qui se ab Eustathio nondum disjungerant.

(85) Ἐπιμέλειαν. Eadem pacis constituenda ratio proponitur a Gregorio Nazianzeno, orat. 12, p. 205.

(86) Ἀρρῶ. Sic mss. sex et antiquae editiones. Legitur in Frob. secunda et Paris. αῤῥῶ.

(87) Καθὼς δὲ καὶ ὁ Κύριός ἐστι τὸ Πνεῦμα. Haec addidimus ex septem mss.

(88) Σημεῖναι. Ita Harl. cujus ope sustulimus corruptissimam lectionem vulgatam σημεῖναι.

* Alias LIX. Scripta anno 375.

quatenus sane unus Deus Trinitas est. Hæc sunt A quæ divulgantur, quæ quidem nunquam possum credere commenta esse circumferentium, quamvis ex eorum in nos calumnia nihil illos existimem non audere. Cum enim ad quosdam ex suis scriberent, postquam calumniam in nos effudere, hæc addiderunt, hæreticorum quidem verba esse asseverantes, scripti autem parentem tacentes, ut apud vulgus nos existimemur auctores esse. Sed tamen non eo usque, ut verba comminiscerentur, processisset eorum astus, ut mihi quidem ipse persuadeo. Unde, 221 ut et criminationem in nos invalescentem propulsarem, et omnibus ostenderem nihil nobis cum his qui hoc dicunt commune esse, coacti sumus viri illius, ut ad Sabellii impietatem accedentis, mentionem facere. Et hæc quidem hætenus.

2. Venit autem ex aula quidam nuntians, post primam imperatoris motionem, ad quam eum impulerunt qui calumnias nobis inferunt, latam esse alteram quamdam sententiam, ut ne dederemur accusatoribus, neque illorum traderemur voluntati: id quod initio fuerat decretum; sed interrim fieret aliqua dilatio. Si igitur aut ista ita maneat, aut aliquid aliud humanius statuatur, pietati tuæ significabimus. Sin autem priora vincent, ne hoc quidem te latēbit.

3. Cæterum frater Sanctissimus a multo sane tempore apud vos est, et quid requirat, præstantiæ tuæ innotuit. Itaque, si quid necessarium habere videatur epistola ad Occidentales, eam a te exaratam ad nos mittere digneris, ut ab unanimibus subscribi curemus, ac paratam habeamus subscriptionem in charta separata, quam possimus connectere cum charta quæ a fratre nostro compresbytero circumfertur. Ego enim cum in commentario nihil invenirem quod rem causamque contineret, non habui quā de re scriberem Occi-

πατρικῶς γινῆναι εἶναι, τὸν δὲ γινῆναι νικῶς Πατέρα. Καὶ ὡσαύτως ἐπὶ τοῦ Πνεύματος, καθὼς δὴ εἰς Θεὸς ἡ Τρις. Ταῦτά ἐστι τὰ θρυλλούμενα, ἃ οὐδέποτε δύναμαι πιστεῦσαι πλάσματα εἶναι τῶν περιφερόντων (89), εἰ καὶ ὅτι ἐκ τῆς καθ' ἡμῶν (90) συκοφαντίας οὐδὲν λογίζομαι αὐτοῖς ἀτόλμητον εἶναι. Γράφοντες γάρ τισι τῶν καθ' αὐτοὺς, καὶ προσθέντες (91) τὴν καθ' ἡμῶν διαβολὴν, ἐπήγαγον ταῦτα, ῥήματα μὲν αἰρετικῶν ὀνομάσαντες (92), τὸν δὲ πατέρα τῆς συγγραφῆς ἀποκρυφόμενοι, ἵνα τοῖς πολλοῖς ἡμεῖς νομισθῶμεν εἶναι οἱ λογογράφοι. Πλὴν ἀλλ' οὐκ ἂν μέχρι τοῦ καὶ ῥήματα συνεῖναι προῆλθεν αὐτῶν ἡ ἐπινοία, ὥς γε ἑαυτὸν πείθω. Ὅθεν, ὑπὲρ τοῦ καὶ τὴν καθ' ἡμῶν κρατοῦσαν βλασφημίαν ἀπώσασθαι, καὶ δεῖξαι πᾶσιν, ὥς οὐδὲν ἡμῖν ἐστι κοινὸν πρὸς τοὺς ἐκείνους λέγοντας, ἡγαγκάσθημεν μνησθῆναι τοῦ ἀνδρός, ὥς προσεγγίζοντας τῇ ἀσθεῖα τοῦ Σαβελίου. Καὶ ταῦτα μὲν εἰς τοσοῦτον.

2. Ἀπὸ δὲ τοῦ στρατοπέδου ἤκει τις ἀγγέλλων, ἐπὶ τῇ πρώτῃ κινήσει τοῦ κρατοῦντος, ἣν ἐκίνησαν αὐτὸν οἱ τὰς διαβολὰς ἡμῶν (93) καταχέοντες, γεγενῆσθαι τινα καὶ δευτέραν γνώμην, ὥστε μὴ δοθῆναι ἡμᾶς ἐκδότους τοῖς κατηγοροῖς, μήτε παραδοθῆναι ἡμᾶς τῷ ἐκείνῳ θελήματι. ὅπερ ἦν ἐξ ἀρχῆς ὀρισθέν· ἀλλὰ τινα γενέσθαι τῶς ἀναβολῇ. Ἐάν οὖν ἡ ταῦτα μένη, ἡ τούτων τι δόξη φιλανθρωπότερον, σηματοῦμέν σου τῇ θεοσεβείᾳ. Ἐάν δὲ κρατῇ τὰ πρότερα, οὐδὲ τοῦτο σε λήσεται.

3. Ὁ μόνος ἀδελφὸς Σαγκτισσῖμος πάντως ἐστὶ παρ' ὑμῖν πάλαι, καὶ ἂ ἐπιζητεῖ, δῆλα γέγονε τῇ τελευτῇ σου. Εἰ οὖν φαίνεται ἀναγκαῖον τὸ ἔχειν ἡ πρὸς τοὺς δυτικoὺς ἐπιστολὴ, καταξίωσον τυπώσας αὐτὴν διαπέμψασθαι (94) ἡμῖν, ὥστε ποιῆσαι ὑπογραφῆναι παρὰ τῶν ὁμοψύχων, καὶ ἐτοίμην ἔχειν τὴν ὑπογραφὴν, ἐν χάρτῃ κεχωρισμένῃ (95) ἐντετυπωμένην, ὃν δυνάμεθα συνάψαι τῷ παρὰ τοῦ ἀδελφοῦ ἡμῶν (96) τοῦ συμπροσδυτέρου περιχομιζομένῳ. Ἐγὼ μὲν γάρ, οὐδὲν εὐρών (97) συνεκτικὸν ἐν τῷ ὑπομνηστικῷ, οὐκ ἔσχον ὑπὲρ οὗ ἐπιστεῖλαι τοῖς ἐν

(89) Περιφερόντων. Ita sex mss. Editi προφερόντων. Similiter Basilii in epist. 265 non audent Eustathio tantum facinus attribueret: at si hæc verba sint Apollinarii, merum Sabellianismum esse pronuntiat. Citantur, ut Apollinarii, a Timotheo presbytero Constantinopolitano in libro De receptione hæreticorum, apud Cotelerium, tom. III Monument. Græc., p. 395. Sed tamen in Apollinario licentia magis scribendi, quam Sabelliana impietas vituperanda. Id enim videntur indicare Orientales, dum in epist. Basilii 263 queruntur, quod Apollinarii de theologia, id est, de personis divinis, disputationes non petitis e Scripturâ probationibus, sed humanis argumentis nitantur. Plurimum se amabant Apollinarianæ de catholica Trinitatis fide, ac de huius dogmatis defensione, ut videre est apud Gregor. Naz., orat. 51 Neque hanc laudem Apollinario denegat Epiphanius, hæres. 77, sed dolet quod eam impij de Incarnatione erroribus perverterit. Adeo autem non laborabat Sabellii morbo Apollinarius, ut interdum in Arianam hæresim ferri videretur, gradus in Trinitate fingens, et magnum, majorem et maximum inducens, ut ei exprobrant Gregorius Nazianz., orat. 51, et Theodoretus, lib. v Hist., c. 5.

(90) Καθ' ἡμῶν. Tres vetustissimi codices et Reg. primus καθ' ἡμᾶς. Sic etiam editio Hagan. et 1 Basil. Sed tamen nihil mutandum videtur.

(91) Προσθέντες. Coisl. secundus et Reg. secundus προσθέντες.

(92) Ὀνομάσαντες. Ita sex mss. Editi ὀνομάζοντες.

(93) Ἡμῶν. Ita veteres libri pro eo quod vitiose in editis legebatur ἡμῖν.

(94) Καταξίωσον... διαπέμψασθαι. Ita veteres libri quinque. Editi καταξίωσον... διαπέμψαι. Editio Haganoensis habet καταξίωσαν. Paris. secunda καταξίωσον.

(95) Κεχωρισμένην. Addidimus hanc vocem ex sex mss.

(96) Τοῦ ἀδελφοῦ ἡμῶν. Male in editione Paris. additur ἀδελφῶν, quod in editione Hagan. et in prima Basiliensi deest, et in omnibus mss., nec conciliari potest cum Basilii sententia, a quo Sanctissimus paulo ante nominatus est.

(97) Οὐδὲν εὐρών. Ita Coisl. primus et Med. cum duobus alijs. Harl. οὐδὲν εὐρών..., καὶ οὐκ ἔσχον. Editi οὐχ εὐρών.

τῇ δύσει. Τὰ μὲν γὰρ ἀναγκαῖα προεβλήθησαν· τὰ δὲ περιττὰ γράφειν παντελῶς μάταιον. Περὶ δὲ τῶν αὐτῶν ἐνοχλεῖν μὴ καὶ γελῶν εἰς; Ἐκεῖνη δὲ μοι ἔδοξεν ὥσπερ ἀγύμναστος εἶναι ἡ ὑπόθεσις, καὶ χώραν παρέχειν γράμμασι (98), τὸ παρακαλέσαι αὐτοὺς, μὴ ἀκριτῶς δέχεσθαι τὰς κοινωνίας τῶν ἐκ τῆς ἀνατολῆς ἀφικνουμένων· ἀλλ' ἅπαξ μίαν μερίδα ἐκλεξαμένους, τοὺς λοιποὺς ἐκ τῆς μαρτυρίας τῶν κοινωνικῶν προσλαμβάνεσθαι· καὶ μὴ παντὶ τῷ πιστῷ γράφοντι ἐπὶ προφάσει δὴ τῆς ὀρθοδοξίας προστίθεσθαι. Οὕτω γὰρ εὐρεθήσονται τοῖς μαχομένοις κοινωνοῦντες, οἱ τὰ μὲν ῥήματα πολλὰκις τὰ αὐτὰ προβάλλονται, μάχονται δὲ ἀλλήλοις, ὅσον οἱ πλεῖστον διεστηκότες. Ἰν' οὖν μὴ ἐπὶ πλείον ἢ αἵρεσις ἐξάπτηται (99) τῶν πρὸς ἀλλήλους διαστασιαζόντων ἀντιπροβαλλομένων τὰ παρ' αὐτῶν γράμματα (1), παρακληθῆναι αὐτοὺς ἰδεῖ. κεκριμένας ποιέσθαι καὶ τὰς τῶν ἐντυγχανόντων αὐτοῖς κοινωνίας (2), καὶ τὰς ἐγγράφως γινομένας κατὰ τὸν τύπον τῆς Ἐκκλησίας.

EPISTOLA PA.

Reprehensus a Theodoro Basilius quod nihil scripsisset de Eustathio, respondet se idcirco non scripsisse, quod res omnibus nota sit, non quod parvi facienda. Neque enim Eustathii discessio a communione Basilii, concilia in Basilium adjuvantem Theophilum Cilicis, fides Ariana Gelasio data in Cilicia, scripta in Basilium calumniis referat, reordinatio, notum factum de Eustathio nuntiutum, videri levia possint, ut quidam Basilio videri dicebant. Duas causas offert cur Eustathio non responderit.

Θεοδότῳ, ἐπισκόπῳ Νικοπόλεως.

1. Καλῶς καὶ προσηκόντως ἡμῶν καθήκον, τιμώτατε ὡς ἀληθῶς καὶ ποθεινότες ἀδελφεῖ, ὅτι ἐξ οὗ ἀνεχωρήσαμεν τότε τῆς σῆς εὐλαθείας τὰς περὶ τῆς πίστεως ἐκείνας προτάσεις τῷ Εὐσταθίῳ φέροντες, οὐδὲν σοι οὔτε μικρὸν οὔτε μείζον τῶν κατ' αὐτὸν ἐδηλώσαμεν. Ἐγὼ δὲ οὐχ ὡς εὐκαταφρονήτων (3) τῶν παρ' αὐτοῦ γενομένων εἰς ἡμᾶς ὑπερβῶν· ἀλλ' ὡς εἰς πάντας λοιπὸν τοὺς ἀνθρώπους διαδοθεῖσιν τῆς φήμης, καὶ οὐδενὸς τῆς παρ' ἡμῶν διδασκαλίας εἰς τὴν προαίρεσιν τοῦ ἀνδρὸς διδαχθῆναι προσδοκίμου. Τοῦτο γὰρ καὶ αὐτὸς ἐπενόησεν, ὥσπερ φοβούμενος μὴ ὀλίγους σὺ τῆς αὐτοῦ γνώμης μάρτυρας, εἰς ἅσαν ἑκατὴν τὰς ἐπιστολάς

(98) *Γράμματα*. Ita mss. quinque. Editi γράμματα.

(99) *Ἐξάπτηται*. Ita Harl. et Coisl. primus cum tribus aliis. Editi ἐξαπατήται.

(1) *Γράμματα*. Hæc Tillemontius interpretatur de diversis Meletii et Paulini partibus, nec non de Marcellianis et Apollinaristis. Sed iidem designari videntur hæretici, de quibus agit Basilius in epistola præcedenti: idque accuratius in *Vita S. Basilii* expenditur.

(2) *Κοινωνίας*. Duplicem communicandi rationem esse ex hoc loco et ex epist. 224 perspicimus, alteram cum iis qui coram accedunt, alteram per litteras. Prima aut ad sacram Eucharistiam, aut ad preces admittendo fiebat. Iratus Theodotus, ut supra vidimus in epist. 99, quod Basilius ab Eustathii communione non discederet, contumeliam eo perduxit, ut illum nec ad matutinas, nec ad vespertinas preces assumeret. Ipse Basilius adversarios provocat in epist. 224, ut aliquem a se ex clericis Apollinarii ad communionem aut ad preces admissum fuisse demonstrent. Quod spectat ad alterum communionis genus, non omnes litteræ signum erant communionis, sed quæ, ut ait Basilius, se-

denalibus. Necessaria enim præoccupata sunt: superflua vero scribere prorsus vanum est. De iisdem autem molestiam exhibere, nonne etiam ridiculum fuerit? Illa autem mihi visa est velut intacta esse materia, locumque litteris dare, si ipsos adhortemur, ne sine iudicio recipiant communionem ex Oriente venientium, sed semel una parte electa, reliquos communicatorum testimonio admittant, nec cuilibet fidei formulam scribenti, sub doctrinæ orthodoxæ obtentu assentiantur. Ita enim reperientur cum hominibus inter se pugnantibus communicare: qui verba quidem sæpe eadem proferunt, sed pugnant inter se, quantum qui maxime dissentiant. Itaque, ne magis heresis accendatur, dum qui inter se dissentiunt, acceptas ab ipsis litteras sibi mutuo obiciunt, rogandi sunt, ut cum iudicio communionem peragant, et eas quæ cum accedentibus ad ipsos, et eas quæ scripto secundum Ecclesiæ normam sunt.

222 EPISTOLA CXXX.

Theodoro, episcopo Nicopolitano.

1. Recte atque convenienter nos tetigisti, frater colendissime prorsus ac desideratissime, quod ex quo a tua pietate tunc discessimus, ferentes Eustathio illas de fide propositiones, nihil tibi neque parvum neque magnum de illius rebus significaverimus. Ego autem non quod facile contemnenda sint, quæ ab eo in me commissæ sunt, neglexi: sed quod fama apud omnes jam homines pervulgata sit, nec quemquam a me doceri opus sit, ut hominis propositum cognoscat. Huic enim rei et ipse providit, quasi melueret ne paucos haberet suæ sententiæ testes, epistolas contra me conscriptas in remotissima quæque loca transmittens. Itaque se-

cunam Ecclesiæ normam fiebat, sive litteræ canonice. Sic enim appellat Basilius in eadem epist. 224, ubi, communionis cum Apollinario inite suspicionem repellens, negat se unquam litteras canonicas ad eum dedisse. Unde confirmari potest, quod in *Vita S. Cypriani* novæ edit. probatum est, epistolam Stephani papæ ad Cyprianum, non esse certissimum communionis argumentum, et contra quam videtur Tillemontio, post negatam legatis episcopis communionem scribi potuisse. Una autem ex notis, quibus ejusmodi epistolæ dignoscebantur, ea videtur extitisse, ut is ad quem scribebatur, episcopus salutaretur, si hac dignitate ornatus esset. Discimus enim ex epist. 240, Theophilum Castabolorum episcopum, cum nec aperte conjungi cum Basilio vellet, nec aperte disjungi, scribere ad eum noluisse, ne ut episcopus salutare cogereetur, Basilius postquam se ab Eustathii communione disjuxit, nunquam illum episcopum vocat.

(3) *Εὐκαταφρονήτων*. Ita Harl., Med. et tres alii. Editi καταφρονήτων.

Alias CXCVI. Scripta anno 375.

ipse a nostra communione abscedit, neque in consuetum locum convenire nobiscum in animum inducens, neque discipulos suos adducens, ut promiserat: sed me dilacerans una cum Theophilo Cilice in frequentissimis conventibus, nuda et aperta criminatione, ut aliena ab ipsius doctrina populi animis dogmata inserentem. Hæc quidem satis magna erant, ut nostram omnem cum eo conjunctionem dirimerent. Postquam vero et in Ciliciam venit, atque Gelasium quemdam conveniens, eidem fidem exposuit, quam conscribere erat Arii solius, et si quis germanus illius discipulus: tum demum magis etiam in disjunctione obfirmati sumus, illud animo considerantes, neque Æthiopem pellem suam unquam mutaturum, neque pantheram maculas suas¹⁴, neque hominem in perversis nutritum dogmatibus hæresis vitium deterere posse.

2. His audax facinus addidit, ut in nos scriberet vel potius componeret longos sermones omni convicio ac calumnia refertos: quibus nihil respondimus hactenus, propterea quod edocti sumus ab Apostolo non nosmetipsos ulcisci, sed locum iræ dare¹⁵; tum etiam quia cum consideraremus dissimulationis profundum, qua sese nobis omni tempore insinuavit, muti quodam modo præ stupore effecti sumus. Verum etiamsi nihil horum esset, id quod recens ausus est, cuinam horrorem et hominis detestationem penitus non iungeret? Qui videlicet ut audio (si modo verus rumor, nec commentum est ad calumniam excogitatum), etiam reordinare nonnullos ausus est, quod hactenus ab hæreticorum nemine factum videtur. Quomodo ergo hæc leniter ferre possimus, et sanabilia hominis peccata existimare? Itaque sermonibus falsis ne abducamini, neque hominum facile **223** omnia in malam partem accipientium suspicionibus fidem adhibeatis, quasi nos res huiusmodi in indifferentibus ponamus. Hoc enim tibi persuadeas, vir nobis desideratissime ac colendissime, nunquam me tantum doloris animo meo acceptum scire, quantum nunc, cum de ecclesiasticarum legum perturbatione adivi. Sed solum precare, ut det nobis Dominus nihil ex iracundia agere, sed charitatem habere, que se indecore non gerit, nec inflatur¹⁶. Vide enim quemadmodum qui ea carent, supra mensuram humanam elati sint, et indecore se gerant, ea facinora audentes, quorum præteritum tempus non habet exempla.

¹⁴ Jer. xiii, 23. ¹⁵ Rom. xii, 19. ¹⁶ I Cor. xiii, 4.

(4) Τῆς ἐαυτοῦ. Ita tres vetustissimi codices cum Regio secundo. Editi τῆς αὐτοῦ. Paulo post editi ἐνσταλπαντος. Tres iidem codices cum Clarom. et Reg. secundo ἐνσταλπαντας.

(5) Vide Addenda.

(6) Ἦν μόνον. Ita Harl., Med., Coisl. uterque et Reg. secundus. Editi ἦν μόνον.

(7) Συγγράμματα. Vide supra notas ad epistolam

21, quæ ad Athanasium Ancyranum scripta est. (8) Ἀδιάφορα. Reg. secundus et Coisl. secundus ἀδιάφορον. (9) Ὅρα γὰρ ἔπος. Ita mss. sex. Editi Ὅρα γὰρ πῶς. (10) Κατατολμῶντες πράξεις, etc. Hoc reordinationis facinus, quod rumor ad Basilium detulerat, non videtur certis indicibus fuisse confirmatum.

Δ ἅς καθ' ἡμῶν συνέγραψε διαπεμφόμενος. Τῆς μὲν οὖν κοινῶν ἡμῶν αὐτὸς ἀπέβηξεν ἑαυτὸν, μήτε κατὰ τὸν ὀρισμένον τόπον συνδραμεῖν ἡμῖν ἀνασχόμενος, μήτε τοὺς μαθητὰς ἐαυτοῦ παραγαγόν, ὅπερ ὑπέσχετο· ἀλλὰ καὶ ἡμᾶς στηλιτεύων ἐν πανδήμοις συνόδοις, μετὰ τοῦ Κιλικίως Θεοφίλου, γυμνῇ καὶ ἀπαρακάλοπτι τῇ βλασφημίᾳ, ὡς ἀλλότρια τῆς ἐαυτοῦ (4) διδασκαλίας ταῖς ψυχαῖς τοῦ λαοῦ ἐνσταλπαντας δόγματα. Ἰκανὰ μὲν οὖν ἦν καὶ ταῦτα πάσαν ἡμῶν τὴν πρὸς αὐτὸν συνάφειαν διαλύσαι (5). Ἐπειδὴ δὲ καὶ εἰς Κιλικίαν ἐλθὼν, καὶ συντυχὼν Γελασίῳ τινι, πιστὸν αὐτῷ ἐξέθετο, ἦν μόνου. (6) ἦν Ἀρείου συγγράμματα, καὶ εἰ τις αὐτοῦ γνήσιος μαθητὴς· τότε δὴ καὶ πλεον πρὸς τὸν χωρισμὸν ἐδεσθαιώθημεν· λογιζόμενοι, ὅτι οὔτε Αἰθίοψ ἀλλάξει ποτὲ τὸ δέρμα αὐτοῦ, οὔτε πάρθαλις τὰ ποικίλματα αὐτῆς, οὔτε δ' ἐν διαστρόφοις δόγμασι συντραφεῖς ἀποτρίψασθαι δύναται τὸ κακὸν τῆς αἵρέσεως.

2. Ἐπεναγελεύσατο δὲ τούτοις καὶ γράψας καθ' ἡμῶν, μᾶλλον δὲ συγγράψας (7) λόγους μακροὺς πάσης λοιδορίας καὶ συκοφαντίας γέμοντας· ὑπὲρ ὧν οὐδὲν ἀπεκρινάμεθα τίως, διὰ τὸ διδαχθῆναι παρὰ τοῦ Ἀποστόλου, μὴ ἐαυτοὺς ἐκδικεῖν, ἀλλὰ διδόναι τόπον τῇ ὀργῇ· καὶ ἅμα ἐννοήσαντες τὸ βάθος τῆς ὑποκρίσεως, μεθ' ἧς πάντα τὸν χρόνον ἡμῖν προσηγάθη, ἀφασίζ τινι ὅτι ἐκπλήξεως κατεσχέθημεν. Εἰ δὲ καὶ μηδὲν ἦν ἐκείνων, τὸ ὑπόγυσον τοῦτο, τὸ τολμηθὲν αὐτοῦ, τινὶ οὐκ ἂν φρίκην καὶ ἀποστροφήν παντελεῖ τοῦ ἀνδρὸς ἐνεποίησεν; ὅς γε, ὡς ἀκούω (8) (εἴγε ἀληθὲς ὁ λόγος, καὶ μὴ πλάσμα ἐστὶν ἐπὶ διαβολῇ συντεθέν), ὅτι καὶ ἀναχειροτονήσας τινὰς ἐτόλμησεν, ὃ μέχρι σήμερον οὐδεὶς τῶν αἱρετικῶν ποιήσας φαίνεται. Πῶς οὖν δυνατόν πρῶτος φέρειν ἡμᾶς τὰ τοιαῦτα, καὶ ἰάσιμα εἶναι νομίζειν τοῦ ἀνδρὸς τὰ ἁμαρτήματα; Μὴ τοίνυν ψευδεῖσι λόγοις παράγεσθε, μηδὲ ὑπονοίας ἀνδρῶν πάντα εὐκόλως πρὸς τὸ κακὸν ἐκλαμβανόντων πειθεσθε, ὡς ἄρα ἡμεῖς ἀδιάφορα (8) τιθέμεθα τὰ τοιαῦτα. Γίνωσκε γὰρ, ποθερόντες ἡμῖν καὶ τιμωτάτε, ὅτι οὕτω οἶδα τοσοῦτον πένθος ἄλλοτε τῇ ψυχῇ μου παραδεξάμενος, ὅσον νῦν, ὅτε ἤκουσα τῶν ἐκκλησιαστικῶν θεσμῶν τὴν σύγχυσιν. Ἀλλὰ μόνον εὐχου, ἵνα ὅψῃ ἡμῖν ὁ Κύριος μηδὲν κατὰ θυμὸν ἐνεργεῖν, ἀλλ' ἔχειν τὴν ἀγάπην, ἥτις οὐκ ἀσχημονεῖ, οὐ φυσιοῦται. Ὅρα γὰρ ὅπως (9) οἱ μὴ ἔχοντες ταύτην ἐπήρθησαν μὲν ὑπὲρ τὰ μέτρα τὰ ἀνθρώπινα, ἐνασχημονοῦσι δὲ τῷ βίῳ, κατατολμῶντες πράξεις (10), ὧν ὁ παρελθὼν χρόνος οὐκ ἔχει τὰ ὑποδείγματα.

21, quæ ad Athanasium Ancyranum scripta est.

(8) Ἀδιάφορα. Reg. secundus et Coisl. secundus ἀδιάφορον.

(9) Ὅρα γὰρ ἔπος. Ita mss. sex. Editi Ὅρα γὰρ πῶς.

(10) Κατατολμῶντες πράξεις, etc. Hoc reordinationis facinus, quod rumor ad Basilium detulerat, non videtur certis indicibus fuisse confirmatum.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΑΛ'.

EPISTOLA CXXXI'.

Significat Basilius acceptum dolorem ex Eustathii calumniis. Hæc tribuit peccatis suis, Declarat se nec tres deos admittere, nec Apollinari communionem amplecti, quamvis ad eum ante plures annos scripserit. Falsius diluit singulas criminationes, si opus erit.

Ολυμπία (11).

A

Olympio.

1. "Οντως ἡ τῶν ἀπροσδοκῆτων ἀκοή ἱκανή ἐστι ποιῆσαι ἀνθρώπου (12) ἡχῆσαι ἀμφοτέρω τὰ ὦτα. "Ο καὶ ἐμοὶ νῦν συνέβη. Εἰ γὰρ καὶ τὰ μάλιστα γε-
γυμνασμέναις μου λοιπὸν ταῖς ἀκοαῖς προσέπεισι (13) τὰ περίεργα καὶ ἡμῶν ταῦτα συντάγματα, διὰ τὸ καὶ πρότερον αὐτὴν ἐμὲ δεδέχθαι τὴν ἐπιστολὴν, πρέπουσαν μὲν ταῖς ἐμαῖς ἀμαρτίαις, οὐ μὴν προσ-
δοκῆθεῖσαν ποτε γραφῆσεσθαι παρὰ τῶν ἐπιστεῦλάν-
των· ἀλλ' ὅμως τὰ δευτέρα τοσαύτην ὑπερβολὴν ἐπ' αὐτὴν ἡμῖν ἔχειν ἐν αὐτοῖς τῆς πικρίας, ὥστε ἐπι-
σκοπεῖσθαι τοῖς προλαβοῦσι. Πῶς γὰρ οὐ μικροῦ τῶν φρενῶν ἔξω ἐγενόμην τῶν ἐμῶν, ἐντυχὼν τῇ πρὸς τὸν εὐλαβέστατον ἀδελφὸν Δαζῖαν (14) ἐπιστολῇ, μύριον μὲν ὕδρων καὶ κατηγοριῶν ἀφορήτων γε-
μούσῃ καὶ ἡμῶν καὶ ἐπαναστάσεων, ὥς ἐν τοῖς
χάλεπτοις ἡμῶν κατὰ τῆς Ἐκκλησίας βουλευμα-
σιν εὐρεθέντων; Εὐθύς δὲ καὶ ἀποδείξεις τοῦ ἀλη-
θεῖς εἶναι τὰς καὶ ἡμῶν βλασφημίας ἐπήχθησαν ἀπὸ συγγράμματος οὐκ οἶδα ὑπὸ τίνος γραφέντος. Μέρη μὲν γὰρ ἐπέγνων, ὁμολογῶ, παρὰ τοῦ (15) Λαοδικέως Ἀπολινάρου γεγράφθαι, καὶ αὐτὰ οὐδὲ ἀναγνοῦς ἐξ ἔργου ποτὲ, ἀλλ' ἀκούσας ἑτέρων ἀπαγ-
γειλάντων. Ἄλλα δὲ τίνα ὕδρον ἐγγεγραμμένα, ἃ μὴτε ἀνέγνων ποτὲ, μὴτε ἑτέρου λέγοντος ἤκουσα· καὶ τοῦτον ὁ μάρτυς ἐν οὐρανῷ πιστός. Πῶς οὖν οἱ τὸ ψεῦδος (16) ἀποστρεφόμενοι, οἱ τὴν ἀγάπην πλή-
ρωμα εἶναι τοῦ νόμου δεδογμένοι, οἱ τὰ ἀσθενή-
ματα τῶν ἀδυνάτων βαστάζειν ἐπαγγελλόμενοι, ταύ-
τας ἡμῖν κατεδέξαντο τὰς συκοφαντίας ἐπενεγαῖν,

B

C

Nulla enim illius mentio in aliis Basilii epistolis, quæ adversus Eustathium scriptæ sunt. Quod autem spectat ad alios hæreticos, non accuratissimum vi-
detur, quod ait Basilius nulla apud eos exstare re-
ordinationis exempla. Nam execrabiles Ariani, ut est in libello precum Fausti et Marcellini, Biblioth. Patr. tom. V. p. 655, in partibus Orientis et maxime Ægypto non fuerunt hoc solo contenti, ut episcopi, damnata fide integra, in eorum impiam sententiam declinarent: sed hos ipsos qui primum fuerant per catholicos episcopos ordinati, ubi pro eorum desi-
deriis subscriperunt, in laicorum numerum exigebant, et postea iterum eos iidem hæretici episcopos ordina-
bant, ut non solum fidem catholicam damnare viderentur, sed ordinationem factam per episcopos catho-
licos. In eodem libello, p. 658 et 659, plebs Oxy-
rynchi communionem episcopi sui execrata dicitur, quia non solum impie subscriperat, sed etiam se a Georgio laicum fieri, et denuo episcopum ordinari passus fuerat. Hæc confirmari possunt ex epistola Constantii ad Auximianos principes, in qua iubet Constantius, ut Frumentius Auxumeos episcopus quam primum mittatur in Ægyptum ad honoratis-
simum episcopum Georgium et alios Ægypti epi-
scopos, quibus ordinandi et ejusmodi res dijudi-
candi major inest potestas, oī τοῦ χειροτονεῖν καὶ χρίναι τὰ τοιαῦτα κύριοι μᾶλλον εἶναι. Addit postea, καὶ καταστήσεται παρ' αὐτῶν, εἰ μέλλοι τῶ ὄντι κατὰ τὸ δίκαιον ἐπισκοπεῖν εἶναι δοκεῖν, et ab eis constituetur, si verus episcopus iuxtaque leges ordi-
natus haberi velit, Athanas., Apol., p. 313. Videtur

1. Idoneus certe rerum inopinatum auditus, ut tinnitum in utrisque hominis auribus efficiat. Quod et mihi nunc contigit. Etsi enim maxime jam exercitatis meis auribus acciderunt scripta illa, quæ in me circumferuntur, propterea quod et prius ego ipse epistolam accepi, meis quidem peccatis dignam, sed quam ab iis a quibus scripta est, nequaquam expectassem; tamen posteriora tantum mihi visa sunt in se habere acerbioris, ut obscurarent priora. Quomodo enim non sere de meze mentis statu dejectus sum, cum in epistolam ad religiosissimum fratrem Dazinam scriptam incidi, innumeris contumeliis, intoleratisque in me accusationibus et assul-
tibus refertam, quasi in deterrimis contra Ec-
clesiam consiliis deprehensus essem? Sed et statim argumenta, ut vera esse conjecta in nos probra viderentur, apposita sunt ex scriptis ne-
scio a quo compositis. Ac partem quidem agnovi, fateor, ab Apolinario Laodicensi scriptam esse; neque tamen hoc ipsum data opera unquam legi, sed ex aliis audiui narrantibus. Alia vero nonnulla reperi ascripta, quæ nec unquam legi, nec alio referente audiui; atque horum testis est in cælo fidelis. Quomodo igitur, qui mendacium aversantur, 224 qui charitatem complementum legis esse didicerunt, qui debilitum infirmitates portare se prostentur, adduci potuerint, ut his nos calumniis appeterent, et ex alienis scriptioni-

hoc Georgii scelus, quod sua sponte gravissimum erat, cum multis aliis sceleribus longe gravioribus adjunctum esset, minus insigne existis, nec ad Basilii aures pervenisse.

(11) Ολυμπία. Harl. et Regius primus τῷ αὐτῷ. In Harl. autem codice præcedunt epistolæ plures ad Olympium. At in Regio præcedit epistola 525, quæ scripta est ad Magninianum.

(12) Ἀνθρώπου. Reg. secundus, Bigot. et Coisl. secundus ἀνθρώπων.

(13) Προσέπεισι. Ita Harl. et Coisl. primus cum aliis nonnullis. Editi προάπτουσιν.

(14) Δαζῖαν. Med. et Clarom. Δαζῖαν.

(15) Παρὰ τοῦ. Sic Reg. secundus et Coisl. secundus, Paris. et Harl. secunda manu. Editi, παρὰ τοῦ. Ibidem editi Ἀπολινάρου. Aliter scribitur hoc nomen in optimis quibusque codicibus, quos secuti sumus.

D

(16) Τὸ ψεῦδος. Præclare describitur speciosa illa pellis, qua se turpis introrsum Eustathius tegebatur. Præ se enim ferebat maximum amorem veritatis, et mendacium vel in minimis rebus, ut horribile quiddam, aversari videbatur, nedum in gravissimis velle mentiri. Hoc ei testimonium tribuit in epist. 99 Basilius, qui, his artibus deceptus, et ex tota Eustathii vita conjecturam faciens, perinque illi notam mendacii a Theodoro Nicopolitano iniuri contendebat. Unde etiam Eustathium sic compellat Basilius in epist. 225: O vir amice-veritatis, qui mendacium diaboli setum esse didicisti.

* Alias CCCLXXXII. Scripta anno 373.

bus condemnarent, multa mecum considerans, A causam invenire non possum, nisi quod, id quod initio dixi, huius etiam rei molestiam, poenarum, quæ mihi ob peccata debite sunt, partem esse iudicavi.

2. Nam primum quidem animo dolui, quod veritates a filiis hominum diminutæ sint: deinde vero egomet mihi timui, ne etiam aliis peccatis odium hominum adicerem, nihil esse fidei in ullo prorsus homine existimans; siquidem illi ipsi, quibus in maximis rebus confidebam, tales erga me, tales erga ipsam veritatem sese præbuerunt. Noveris igitur, frater, et quisquis veritatis amator, nec mea esse scripta, nec mihi probari, siquidem non ex mea sententia composita fuerunt. Quod si scripsi aliquando ante annos multos ad Apollinarium aut ad aliquem alium, accusari non debeo. Nam nec ipse accuso, si quis ex sodalitia aliquo in hæresim abscissus est (omnino autem homines novistis, tametsi nominatim non appello), quia unusquisque suo ipsius peccato morietur. Hæc quidem ad missum totum respondi, ut et ipse veritatem intelligas, et iis qui veritatem in injustitia detinere nolunt, manifestam facias. Quod si fusius singulas criminationes dicere oportuerit, et hoc, adjuvante Deo, præstabo. Nos, frater Olympi, neque deos tres dicimus, nec cum Apollinario communicamus.

καὶ ἀπ' ἄλλοτριῶν (17) συγγραμμάτων ἡμᾶς κατακρίναι (18), πολλὰ λογισάμενος κατ' ἐμαυτὸν, ἐπινοεῖν τὴν αἰτίαν οὐκ ἔχω, εἰ μὴ, ὅπερ ἐξ ἀρχῆς εἶπον, μέρος ἔκριναι εἶναι τῶν ὀφειλουμένων μοι διὰ τὰς ἁμαρτίας κολάσεων, καὶ τὴν ἐπὶ τούτοις λύπην.

2. Πρῶτον μὲν γὰρ κατεπένθησα τῇ ψυχῇ, ὅτι ὀλιγώθησαν αἱ ἀλήθειαι ἀπὸ τῶν υἱῶν τῶν ἀνθρώπων· ἔπειτα δὲ καὶ ἐροθήθην αὐτὸς περὶ ἐμαυτοῦ, μὴ ποτε πρὸς ταῖς (19) ἄλλαις ἁμαρτίαις καὶ τὴν μισανθρωπίαν πάθω, οὐδὲν πιστὸν ἐν οὐδενὶ λογιζόμενος εἶναι, εἴπερ οἱ εἰς τὰ μέγιστα παρ' ἐμοῦ πιστευθέντες τοιοῦτοι μὲν περὶ ἐμὲ, τοιοῦτοι δὲ περὶ αὐτὴν ἐφάνθησαν τὴν ἀλήθειαν. Γίνωσκε τοίνυν, ἀδελφε, καὶ πᾶς ὅστις τῆς ἀληθείας φίλος, μήτε ἐμὰ εἶναι τὰ συντάγματα, οὕτε ἀρέσκεισθαι (20) αὐτοῖς, ἐπεὶ μὴ τῇ ἐμῇ γνώμῃ συγγεγράφθαι. Εἰ δὲ ἐκ- ἔστειλά ποτε πρὸ πολλῶν ἐνιαυτῶν (21) Ἀπολιναρίῳ ἢ ἄλλῳ τινὶ, ἐγκαλεῖσθαι οὐκ ὀφείλω. Οὕτε γὰρ αὐ- τὸς (22) ἐγκαλῶ, εἰ τις ἐκ τῆς ἑταιρίας τινὸς εἰς αἵρεσιν ἀπεσχίσθη (ὁβόατε δὲ πάντως τοῖς ἄνδρας, καὶ ὀνομαστὶ μὴ λέγω), διότι ἕκαστος τῇ ἰδίᾳ ἁμαρ- τίᾳ ἀποθανεῖται. Ταῦτα νῦν μὲν ἀπεκρινάμην πρὸς τὸν ἀποσταλέντα τόμον (23). ἵνα αὐτὸς τε εἰδείης τὴν ἀλήθειαν, καὶ τοῖς βουλομένοις μὴ κατέχειν ὡς ἐν ἀδικίᾳ (24) τὴν ἀλήθειαν φανεράν καταστήσῃ· ἐὰν δὲ δέῃ καὶ πλατύτερον ὅπερ ἑκάστου τῶν ἐπ- ενεχθέντων ἡμῖν ἀπολογησάσθαι, καὶ τοῦτο ποιήσο- μεν, τοῦ Θεοῦ συνεργοῦντες. Ἡμεῖς, ἀδελφε, ὁλόμ- πτε, οὕτε τρεῖς θεοὺς (25) λέγομεν, οὕτε Ἀπολιναρίῳ κοινωνοῦμεν.

EPISTOLA CXXIII.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΑΒ.

Cum variis de Abramio sermones essent, scribit ad eum Basilii statim ac dicitur in verbis Saturnini comitis Antiochia regari.

Abramio, episcopo Batnorum.

Quo in loco pietas tua versetur ab autumnoproorsus ignoravi. Etenim incertos rumores repe-

• Alias CCCXV. Scripta anno 373.

(17) Ἀπ' ἄλλοτριῶν. Coisl. primus ἐπ' ἄλλο- τριῶν.

(18) Κατακρίναι. Harl., Reg. primus et Clarom. κατακρίνειν, et paulo post κατανοεῖν. Hic autem apposita erat in editis interrogationis nota, quam tollere satius esse existimavi; neque tamen contendam, si quis apponendam iudicet.

(19) Πρὸς ταῖς. Uterque Reg. et utorque Bigot. D eum Coisl. secundo μὴ ποτε προσθῇ ταῖς... μισαν- θρωπίαν οὐδέν.

(20) Ἀρέσκεισθαι. Ita octo mss. Editi ἀρεσκεῖσθαι. Ibidem tres vetustissimi codices ἐπεὶ μὴ τῇ ἐμῇ. Editi μὴδὲ τῇ ἐμῇ, nec ex mea sententia composita fuisse.

(21) Ἐνιαυτῶν. Ita tres antiquissimi codices. Editi ἐτῶν.

(22) Ἐγκαλῶ. Editi addunt ἐγώ, quod deest in sex nostris codicibus. Hic autem videtur Basilium Arium et Aetium designare, quorum primus Eustathii magister, alter discipulus fuerat, ut discimus ex epistolis 223 et 240.

(23) Τόμον. Editi post hanc vocem addunt ἄλλᾳ, sed melius deest in tribus vetustissimis codicibus.

(24) Ὡς ἐν ἀδικίᾳ. Deest prima vocula in multis veteribus libris, non tamen in antiquissimis. Ibidem editi καταστήσῃ. Mss. ut in textu.

Ἀβραμίῳ, ἐπισκόπῳ Βατρῶν.

Πάντα τὸν ἀπὸ τοῦ μετοπόρου χρόνον ἠγνόησα περὶ τῆς εὐλαδίας σου, ὅπου διαβύεις. Καὶ γὰρ.

(25) Τρεῖς θεοὺς. Sepe alias hunc trium deorum errorem Catholicis Ariani affinxerunt. Hunc Gregorius Nazianzenus, orat. 1, et 29, p. 16, et 489, refellit, ut a nonnullis propugnatum, quos nimis orthodoxos vocat. Sed tamen, cum nulla exstent sæculo quarto huius erroris vestigia, credere malim ita locutum esse Gregorium, non quod ipse huius hæresis sectatores deprehendisset, sed quod ea de re, quæ rem causamque non continebat, cum Arianis litigare nollet. Sic Basilus inter ea, quæ Eustathio subscribenda proponit in epist. 125, non omittit fugiendos esse eos qui Filium Patri, et Filio Spiritum sanctum præponunt. At id Basilus videtur potius concessisse Eustathio, quam sua sponte necessarium duxisse. Neque enim probabile est hoc errore quemquam insaniisse: sed Eustathius et alii Pneumatomachi hanc notam inurere tentabant veritatis defensoribus, ac in primis Basilii qui calumniam a se propulsat in epist. 251. Simile exemplum suppeditant Apollinaristæ, qui ut catholico dogmati invidiam crearent, duos Filios ab adversariis suis admitti et Mariam hominiparam dici angebant. Gregorius Nazianzenus hunc errorem recens exortum esse dicit in orat. 14, p. 221. Nyssenius vero ut commentitium et ab Apollinaristis impudenter fictum explodit in epist. ad Eustathium, tom. III, p. 660.

πεπλανημένας τὰς ψήμας εὐρίσκον, τῶν μὲν ἀπαγ-
γελλόντων ἐν Σαμοσατοῖς διατρέειν σου τὴν εὐλά-
δεσιν, τῶν δὲ ἐν τῇ χώρᾳ· ἄλλων δὲ περὶ τὰς Βάτνας
αὐτὰς διαβεβαιουμένων ἐωρακέναι· διὸ οὐδὲ συνεχῶς
ἐπέστευλα. Νῦν δὲ, μαθὼν ἐν Ἀντιοχείᾳ διάγειν,
ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ αἰδεσιμωτάτου Σατορνίνου τοῦ κό-
μητος, ἔδωκα τὴν ἐπιστολὴν προθύμως τῷ πολεί-
νοτάτῳ καὶ εὐλαδεστάτῳ ἀδελφῷ Σαγκτισίμῳ τῷ
συμπρεσβυτέρῳ (26), δι' οὗ προσφθέγγομαι σου τὴν
ἀγάπην, παρακαλῶν, ὅπου περ ἂν ᾔης, μεμνησθαι
μάλιστα μὲν τοῦ Θεοῦ, εἴτα καὶ ἡμῶν, οὓς ἀγαπᾷν
ἐξ ἀρχῆς προσέβου, καὶ ἔχαιν ἐν τοῖς οἰκειοτάτοις
ἀριθμουμένους.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΑΓ'.

*Petrum salutat et hortatur, ut, quemadmodum ceterarum rerum, ita etiam Athanasii in se amoris successor sit, et fra-
ternitatis ubique diffusa curam eodem studio, ac beatissimus ille vir, suscipiat.*

Πέτρῳ, ἐπισκόπῳ Ἀλεξανδρείας.

Τῆς μὲν σωματικῆς φιλας ὀφθαλμοῖς πρόξενον
γίνονται, καὶ ἡ διὰ μακροῦ χρόνου ἐγγινομένη συν-
ήθεια βεβαίως τὴν δὲ ἀληθινὴν ἀγάπην ἡ τοῦ Πνεύ-
ματος ὡρεὰ συνίστησι, συνάπτουσα μὲν τὰ μακρῶ
δυσωτάτα τότῳ, γνωρίζουσα δὲ ἀλλήλοις· τοὺς ἀγα-
πητοὺς, οὐ διὰ σωματικῶν χαρακτήρων, ἀλλὰ διὰ
τῶν τῆς ψυχῆς (27) ἰδιωμάτων. Ὁ δὲ καὶ ἐφ' ἡμῶν
ἡ τοῦ Κυρίου χάρις ἐποίησε, παρασχομένη ἡμᾶς ἰδεῖν
σε τοῖς τῆς ψυχῆς ὀφθαλμοῖς, καὶ περιπτύξασθαι σε
τῇ ἀγάπῃ τῇ ἀληθινῇ, καὶ οἰσινε συμφυῆσαι σοι, καὶ
πρὸς μίαν ἐλθεῖν ἔνωσιν ἐκ τῆς κατὰ τὴν πίστιν
κοινωνίας. Πεισισμεθα γὰρ σε ἀνδρὸς τοσοῦτου
θρέμμα ὑπάρχοντα, καὶ τὴν ἐκ παλαιοῦ διατριβὴν
μετ' αὐτοῦ λαχόντα, τῷ αὐτῷ πορεύεσθαι πνεύματι,
καὶ τοῖς αὐτοῖς στοιχεῖν τῆς εὐσεβείας δόμασι. Διὸ
καὶ προσφθεγγόμεθα σοὶ τὴν τιμιότητα, καὶ παρα-
καλοῦμεν μετὰ τῶν ἄλλων καὶ τὴν περὶ ἡμᾶς διά-
θεσιν τοῦ μεγάλου ἀνδρὸς διαδέξασθαι· ἐπιστέλλειν
τε ἡμῖν συνήθως τὰ κατὰ σκευὴν, καὶ ἐπιμαλεῖσθαι
τῆς πανταχοῦ ἀδελφότητος τοῖς αὐτοῖς σπλάγχνοις
καὶ τῇ αὐτῇ προθυμίᾳ (28), ἥ καὶ ὁ μακαριώτατος
ἐν ἀληθείᾳ.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΑΔ'.

Gratias agit quod nuper scripserit. Hortatur ut saepius scribat. Negat se copiam habere librarii aut notarii.

Παιριῷ προσβυτέρῳ.

Ὅσον ἡδύφραγας ἡμᾶς τοῖς γράμμασιν, εὐχαί-
ρου πάντως αὐτοῖς οἷς ἐπέστευλας· οὕτω τὸ καθα-
ρὸν τῆς καρδίας, ἀφ' ἧς προήλθεν ἐκεῖνα τὰ ῥήματα,
ἀκριβῶς ἐκ τῶν γραμμάτων κατεμνησέτο. Καὶ γὰρ
ὁ λόγος (29) μὲν ὕδατος δείκνυσιν τὴν οἰκίαν πηγὴν,
λόγος δὲ φύσις τὴν προενεγκούσαν αὐτὸν καρδίαν χα-
ρακτηρίζει. Ὅστε ἀποτόν τε καὶ πολὺ τοῦ εὐχότος
παρηλλαγμένον πεπονθέναι ὁμολογῶ. Σπουδάζων γὰρ
αἱ γράμμασιν ἐντυγχάνειν τῆς τελειότητός σου,
ἐπειδὴ ἔλαβον εἰς χεῖρας τὴν ἐπιστολὴν, καὶ ἀν-

(26) Συμπρεσβυτέρῳ. Editi addunt ἡμῶν, quod
deest in omnibus codicibus miss.

(27) Τῆς ψυχῆς. Sic Coisl. primus et Med.
Editi τῆς ἀρετῆς, virtutis proprietatis.

(28) Προθυμία. Ita iidem duo vetustissimi
codices, multo melius quam alii et editi προμ-
θεία, quæ tamen scriptura legitur ad marginem co-

riebam, aliis te Samosetis commorari nuntianti-
bus, aliis rure, aliis vero te circa Batnas ipsas
visum a se esse affirmantibus: quapropter haud
crebro scripsi. Nunc autem simul ut didici te An-
tiochiæ versari in ædibus colendissimi 225 Sa-
turnini comitis, dedi epistolam libenter desidera-
tissimo ac religiosissimo fratri Sanctissimo com-
presbytero: per quem saluto dilectionem tuam,
obsecrans ut ubicunque fueris, in primis quidem
memineris Dei, deinde et nostri, quos ab initio
diligere statuisti, et inter maxime necessarios nu-
merare.

EPISTOLA CXXXIII'.

Petro, episcopo Alexandria.

Corporalis quidem amicitia conciliatores sunt
oculi, eamque diuturna consuetudo confirmat. Sed
veram charitatem donum Spiritus constituit, con-
jungens longo distantia locorum intervallo, ac ami-
cis priestans ut sese invicem cognoscant, non
corporeis notis, sed animæ proprietatibus. Quod
ipsum et in nobis Domini gratia perfecit, largiens
ut te videremus animi oculis, teque amplectere-
mur vera dilectione, ac veluti cohereremus tibi,
et in unam veniremus unionem ex fidei commu-
nitione. Nobis enim est persuasum te, viri talis
alumnus, et longa illius consuetudine usum, eo-
dem incedere spiritu, eademque pietatis dogmata
sequi. Quapropter et tuam saluto præstantiam, ob-
testorque ut cum cæteris rebus etiam magni illius
viri in nos amore excipias, mihi quæ saepe de tuis
rebus scribas, et curam suscipias fraternitatis
ubique diffusæ, visceribus iisdem ac studio eodem,
quo et beatissimus ille vir in omnes, qui Deum
in veritate diligunt, usus est.

ἔσθινος περὶ πάντας ἐχρήτο τοὺς ἀγαπῶντας τὸν Θεὸν

EPISTOLA CXXXIV'.

Pavonio presbytero.

Quantopere me litteris oblectaveris, profecto ex
his quæ scripsisti conjecturam facis: adeo puritas
cordis, ex quo verba illa profluxere, accurate
ex litteris perspiciebatur. Nam aquarum rivulus
fontem suum indicat; sermonis autem natura pe-
ctus, unde emanavit, depingit ac designat. Quare
absurdum quiddam et a verisimili longe alienum
mihi fateor evenisse. Cum enim tuas semper litte-
ras legere percuperem, ubi epistolam in manus
sumpsi, ac legi, iis quæ scripta erant non sum
dieis Coisliniani.

(29) Ὁ λόγος. Ante hanc vocem editi habent
καὶ, sed abest ab antiquissimis codicibus et pluri-
bus aliis.

* Alias CCCXX. Scripta anno 375.

** Alias CCCLXI. Scripta anno 575.

delectatus magis, quam dolui, iacturam considerans, quanta nobis per silentii tempus eveniret. Sed quia scribere coepisti, hoc facere ne intermitteres; nam magis delectaberis, quam qui multas pecunias avaris mittunt. Scriptor autem nullus **226** mihi aderat, neque ex iis qui eleganter scribunt, neque ex iis qui velociter. Nam quos exercueram, horum alii ad pristinum vitae genus redire; alii vero diuturnis morbis afflictati labores ferre non possunt.

EPISTOLA CXXXV.

Basilii ingenue exponit quid de duobus libris a Diodoro compositis sentiat, et de dialogis scribendis multa peracriter observat. Sperat Diodorum plura scripturum: ipse vero tantum se a scribendo, quantum a valetudine et otio remotioni esse dicit. Primum librum remittit; alterum retinet, volens describere, nec copiam habens tachygraphi.

Diodoro, Antiochiæ presbytero.

1. Legi missos a tua præstantia libros. Et secundo quidem valde oblectatus sum, non solum propter breviter, ut par erat hominem iam ad omnia segniter et debiliter sese habentem, verum etiam quod simul et frequens est sententiis, ac perspicue tum adversariorum objecta, tum etiam objectis responsa continet: et simplex nec elaboratum dicendi genus congruere mihi visum est Christiani proposito, non tam ad ostentationem, quam ad communem utilitatem scribentis. Prior vero, vim quidem eandem in rebus habens, sed dictione uberiore et variis figuris ac dialogorum gratiis exornatus, multo mihi visus est et tempore ad legendum et mentis labore ad colligendas sententias ac memoria tenendas indigere. Adversarium enim intertextæ vituperationes, laudesque nostrorum, etsi quasdam ex dialogo suavitates operi videntur asferre; quia tamen detinent et morantur, continuationem sententiæ divellunt, atque contentiosæ orationis firmitatem relaxant. Illud enim omnino solertiæ tuæ notum est, eos etiam ex philosophis exteris qui dialogos scripsere, Aristotelem quidem et Theophrastum statim res ipsas attigisse, quod conscii sibi essent deesse sibi lepores Platonicos. Plato autem ea est dicendi facultate, ut simul et sententias impugnet, et personas comico more describat, Thrasy Machi quidem temeritatem ac impudentiam vituperans, Hippia vero levitatem mentis atque ignaviam, arrogantiam quoque et fastum Protagoræ. Ubi vero indefinitas personas in dialogos introducit, utitur quidem personis dissidentibus ad rerum perspicuitatem, sed nihil aliud ex personis admiscet argumentis: id quod in *Legibus* præstitit.

προσδιαλεγόμενους (37), οὐδὲν δὲ ἕτερον, ἐκ τῶν προσώπων ἐπισκυκλεῖ ταῖς ὑποθέσεσιν ὅπερ ἐποίησεν ἐν τοῖς Νόμοις.

* Alias CLXVII. Scripta anno 373.

(30) *Μὴ διαλίπῃς*. Multi codices non vetustissimi *μη διαλίποις*.

(31) *Διοδώρῳ*. Coisl. primus et Med. Θεοδώρῳ.

(32) *Εἴραι*. Hanc vocem addidimus ex Med., Harl., Coisl. primo et utroque Regio.

(33) *Συγγραφέοτος*. Ita tres vetustissimi codices. Editi γράφοντος.

ἔγνων αὐτὴν, οὐχ ἥσθην μᾶλλον τοῖς ἐπιστολαμένοις, ἢ ἡνιάθην, τὴν ζημίαν, ὅποση γέγονεν ἡμῖν κατὰ τὸν τῆς σωτηρίας χρόνον, διαλογιζόμενος. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἤρξω γράφειν, μὴ διαλίπῃς (30) τοῦτο ποιῶν. Εὐφρανεῖς γὰρ πλέον ἢ οἱ τὰ πολλὰ χρήματα τοῖς φιλοπλούτοις διαπεμπόμενοι. Τῶν δὲ γραφέων οὐδεὶς μοι παρῆν, οὔτε τῶν καλλιγραφοῦντων οὔτε τῶν ταχυγράφων. Οὐδὲ γὰρ ἔτυχον ἐξασκήσας, οἱ μὲν ἀνέδραμον ἐπὶ τὴν πρώτην τοῦ βίου συνθήειαν, οἱ δὲ ἀπειρήχασιν πρὸς τοὺς πόνοους, χρονίαις ἀρρώστιας κεκακωμένοι.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΑΕ.

B Διοδώρῳ, πρεσβυτέρῳ Ἀντιοχείας (31).

1. Ἐνέτυχον τοῖς ἀποσταλείσι βιβλίοις παρὰ τῆς τιμιότητος σου. Καὶ τῷ μὲν δευτέρῳ ὑπερήσθη, εὐδὲ διὰ τὴν βραχύτητα μόνον, ὥς εἰδὸς ἦν τὸν ἀργῶς πρὸς πάντα καὶ ἀσθενῶς λοιπὸν διακαίμενον, ἀλλ' ὅτι πυκνὸν τε ἅμα ἐστὶ ταῖς ἐννοίαις, καὶ εὐκρινῶς ἐν αὐτῷ ἔχουσιν αἱ τε ἀντιθέσεις τῶν ὑπεναντιῶν, καὶ αἱ πρὸς αὐτάς ἀπαντήσεις· καὶ τὸ τῆς λέξεως ἀπλοῦν τε καὶ ἀκατάσχετον πρέπον ἔδοξε μοι εἶναι (32) προθέσει Χριστιανῶν, οὐ πρὸς ἐπίδειξιν μᾶλλον ἢ κοίτην ὠφέλειαν συγγραφέος (33). Τὸ δὲ πρότερον, τὴν μὲν δύναμιν ἔχον τὴν αὐτὴν ἐν τοῖς πράγμασι, λέξει δὲ πολυτελεστέρα καὶ σχήμασι ποικίλοις καὶ διαλογικαῖς χάρισι κεκομψευμένον, πολλοῦ μοι ἐφάνη καὶ χρόνου πρὸς τὸ ἐπιλεθεῖν (34), καὶ πόνοι διανοίας πρὸς τὸ καὶ συλλεῖναι τὰς ἐννοίας, καὶ παρακατασχεῖν αὐτάς τῇ μνήμῃ δεόμενον. Αἱ γὰρ ἐν τῷ μεταξὺ παρεμβαλλόμεναι διαβολαὶ τῶν ὑπεναντιῶν, καὶ συστάσεις τῶν ἡμετέρων, εἰ καὶ γλυκύτητάς τινας ἐπιστάγειν δοκοῦσι διαλεκτικὰς (35) τῷ συγγραμμάτι· ἀλλ' οὐν τῷ σχολῇ καὶ διατριβῇ ἐμποιοῖν, διασπῶσι μὲν τὸ συνεχὲς τῆς ἐννοίας, καὶ τοῦ ἐναγωνίου λόγου τὸν τόνον ὑποκαυνοῦσιν. Ἐκεῖνο γὰρ πάντως συνεῖδ' (36) σου ἡ ἀρχίνοια, ὅτι καὶ τῶν ἐξωθεν φιλοσόφων οἱ τοὺς διαλόγους συγγράψαντες, Ἀριστοτέλης μὲν καὶ Θεόφραστος, εὐθὺς αὐτῶν ἠψαντο τῶν πραγμάτων, διὰ τὸ συνειδέναι ἑαυτοῖς τῶν Πλατωνικῶν χαρίτων τὴν ἑνδειαν· Πλάτων δὲ τῇ ἐξουσίᾳ τοῦ λόγου ὁμοῦ μὲν τοῖς δόγμασι μάχεται, ὁμοῦ δὲ καὶ παρακομψεύει τὰ πρόσωπα, Θρασυμάχου μὲν τὸ θρασὺ καὶ ἱταμὸν διαβάλλον, Ἰππίου δὲ τὸ κοῦφον τῆς διανοίας καὶ χαῦνον, καὶ Πρωταγόρου τὸ ἀλαζονικὸν καὶ ὑπέρογκον. Ὅπου δὲ ἀόριστα πρόσωπα ἐπιστάγει τοῖς διαλόγοις, τῆς μὲν εὐκρινείας ἐνεκεν τῶν πραγμάτων κέχρηται τοῖς

(34) *Ἐπιλεθεῖν*. Sic mss. sex pro eo quod erat in editis *ἐξελεθεῖν*, vel ut in editione 2 Paris. *ἐπελεθεῖν*.

(35) *Γλυκύτητα... διαλεκτικὰς*. Med. et Harl. prima manu γλυκυτάτας... διαλέξεις.

(36) *Συνεῖδ'*. Harl. σύνειδε, sed secunda manu.

(37) *Προσδιαλεγόμενους*. Tres codices non vetustissimi προδιαλεγόμενους.

2. Δεῖ οὖν καὶ ἡμᾶς τοὺς οὐ κατὰ φιλοτιμίαν ἐρχομένους ἐπὶ τὸ γράφειν, ἀλλ' ὑποθήκας καταλιμπάνειν ὠφελίμων λόγων τῇ ἀδελφότητι προσομένων, ἐὰν μὲν τι πᾶσι προκεκρυγμένον ἐπὶ αὐθαδεῖα τρόπῳ πρόσωπον ὑποβαλλώμεθα (38), τινὰ καὶ ἀπὸ προσώπου ποιότητος παραπλέκειν τῷ λόγῳ, εἴπερ ὅπως ἐπιβάλλει ἡμῖν διαβάλλειν ἀνθρώπους, τῶν πραγμάτων ἀφεμένους (39). Ἐὰν δὲ ἀόριστον ἢ τὸ διαλεγόμενον, αἱ πρὸς τὰ πρόσωπα διαστάσεις (40) τὴν μὲν συνάφειαν διακόπτουσι, πρὸς οὐδὲν δὲ πέρας χρήσιμον ἀπαντῶσι (41). Ταῦτα εἶπον ἵνα δεῖχθῃ, ὅτι οὐκ εἰς κόλακος χεῖρας ἀπέστειλās σου τοὺς πόρους, ἀλλὰ ἀδελφῷ τῷ γνησιωτάτῳ ἐκοινώνησας τῶν καμάτων. Εἶπον δὲ οὐ πρὸς ἐπανόρθωσιν τῶν γεγραμμένων, ἀλλὰ πρὸς φυλακὴν τῶν μελλόντων. Πάντως γὰρ ὁ τοσαύτη περὶ τὸ γράφειν ἔξει καὶ σπουδῇ χρηρημένος οὐκ ἀποκνήσει γράφων· ἐπειδὴ οὐδὲ οἱ (42) τὰς ὑποθέσεις παρέχοντες ἀπολήγουσιν. Ἡμῖν δὲ ἀρκέσει μὲν ἀναγινώσκειν τὰ ὑμέτερα· τοῦ δὲ δύνασθαι γράφειν τι (43), τοσοῦτον ἀποδόμεν, ὅσον μικροῦ ὅτου λέγειν, καὶ τοῦ θγαίνειν, ἢ καὶ τοῦ μετρίαν σχολὴν ἄγειν ἀπὸ τῶν πραγμάτων. Ἀπέστειλα δὲ νῦν διὰ τοῦ ἀναγνώστου τὸ μείζον καὶ πρότερον, ἐπιλθὼν αὐτὸ ὡς ἐμοὶ δυνατόν. Τὸ δὲ δεύτερον (44) παρακατέσχον, βουλόμενος αὐτὸ μεταγράψαι, καὶ μὴ εὐπορῶν τέως τινὸς τῶν εἰς τάχος γραφόντων. Μῆχρι γὰρ τοσαύτης ἦλθε πένιας τὰ ἐπίφθονα Καππαδοκῶν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΑΓ'.

Morbum suum describit Basilus, queritur res ecclesiasticas dilapsas esse et proditas. Jamdudum Eusebium incisisset, nisi eum deimisset per duos menses Eustathii diaconi morbus, ac deinde alii, qui cum Basilio erant, exgrosascent, ac postremo ipse Basilus.

Εὐσεβίῳ, ἐπισκόπῳ Σαμοσατῶν.

1. Ἐν οἷσις ἡμᾶς ὄντας κατέλαβεν ὁ χρηστὸς Ἰσαάκης (45), αὐτὸς σοι διμεινον διηγῆσεται, εἰ καὶ μὴ ἀρχοῦσαν ἔχει τὴν γλώσσαν, ὥστε τραγικῶς ἐξαγγεῖλαι τὸ ὑπερβαῖνον τῶν παθῶν τοσοῦτον ἦν τῆς ἀρρώστιας τὸ μέγεθος. Καὶ τὸ εἶδος δὲ παντὶ γινώριμον, τῷ ἐμὲ καὶ κατὰ βραχὺ ἐπισταμένῳ. Εἰ γὰρ ἐν τῇ δοκούσῃ εὐεξίᾳ τῶν ἀπεγνωσμένων πρὸς τὸ ζῆν ἀσθενέστερον διεκέλην, γινώσκειν ἔξεστι τίς ἂν ἦμην ἐπὶ τῆς ἀρρώστιας. Καίτοιγε ἐρχῆν (ὅς γάρ τῷ πυρετῷ συγγνώμην ἐρεσχελούντι), ἐπειδὴ μοι κατὰ φύσιν ἦν τὸ νοσεῖν, ἐν τῇ μεταβολῇ ταύτῃ (46) τῆς ἑξέως ὕγειας μοι νῦν τὸ κράτιστον περιεῖναι.

(38) Ὑποβαλλώμεθα. Post hanc vocem editi addunt χρῆ, quæ vox cum perincommode posita sit, quia deit paulo ante præcessit, nec in Harl. codice reperitur, nisi secunda manu, merito visa est delenda. Ibidem Vat. et Coisl. secundus et duo Regii codices : χρῆ τινα καὶ ἀπὸ προσώπου πεποιημένα.

(39) Ἀφεμένους. Ita tres vetustissimi codices cum duobus aliis. Editi immutatione prorsus inutili ἀφεμένους.

(40) Διαστάσεις. Ita Med., Coisl. uterque, Harl. prima manu et Reg. secundus. Editi διατάσεις.

(41) Ἀπαντῶσι. Post hoc verbum editi addunt τοῦ λόγου. Sed hæc desunt in sex mss. et in prima editione Basileensi.

2. Oportet itaque et nos, qui non gloriæ studio ad scribendum ducimur, sed documenta relinquere utilium sermonum fraternitati instituimus, si quam omnibus jam decantatam ex morum pervicacia personam subijciamus, nonnulla etiam ex personæ indole orationi attexere; si tamen nobis omnino decorum est homines vituperare, rebus omissis. Sed si indefinitæ 227 sint personæ disserentes, illi adversus personas excursus intercident continuationem, nec ad ullum finem utilem pertinent. Hæc eo dixi, ut exploratum sit, te non misisse labores tuos in adulatoris manus, sed cum fratre maxime ingenue communicasse. Dixi autem non ad eorum quæ scripta sunt correctionem, sed ad eorum quæ scribentur, cautionem. Nam profecto qui tanta in scribendo facultate et diligentia utitur, non deterrebitur a scribendo; quandoquidem et qui suppeditant argumenta, minime cessant. Nobis autem satis erit vestra legere: tantum enim abest ut scribere possimus, quantum ferme dixerim, ut valeamus, aut vel modicum otium habeamus a negotiis. Remisi autem nunc per lectorem majus ac primum volumen, a me, quantum mihi licuit, perfectam. Alterum vero retinui volens describere, nec copiam hactenus habens cujusquam, qui velociter scribat. Ad tantam enim penuriam invidendæ Cappadocum res devenere.

EPISTOLA CXXXVI.

Eusebio, episcopo Samosaturnum.

1. Quo in statu deprehenderit nos vir probus Isaac, ipse tibi melius enarrabit, licet linguis illius par non sit, ut tragice exponat quæ majorem in modum patiebar: tanta erat morbi magnitudo. Sed tamen quid verisimile sit, quisquis me vel paululum novit, perspicere potest. Nam, si dum videbar valere, iis, quorum desperatur salus, infirmior eram, qualis in morbo fuerim cognoscere licet. Quanquam oportebat (da enim veniam febri ineptienti), cum mihi morbus secundum naturam esset, in hac habitus mutatione nunc me in præclarissima valetudine constitui. Sed quia Domini

(42) Οὐδὲ οἱ. Editi καὶ οἱ... οὐκ ἀπολήγουσιν. Sed sequi maluimus tres optimos et vetustissimos libros.

(43) Γράφειν τι. Voculam addidimus ex Med., Harl., Coisl. utroque et Reg. secundo.

(44) Δεύτερον. Editiones Parisienses addunt καὶ μικρότερον, sed hæc in nullo codice ms. reperimus, neque etiam occurrunt in editionibus Basileensibus.

(45) Ἰσαάκης. Ita Coisl. primus, Harl., Med. et Reg. primus et Bigot. alter. Editi Ἰσαάκιος. Quatuor alii mss. Ἰωακίμης.

(46) Ταύτην. Quatuor mss. non vetustissimi ταύτης. Mox editi παραίται. Tres vetustissimi codices cum pluribus aliis περιεῖναι.

* Alias CCLVII. Scripta anno 575.

flagellum est, quod accessionibus pro merito nostro dolores intendit, in morbum ex morbo incidi, adeo ut quod inde consequitur, vel puero manifestum sit, nostrum illud integumentum necessario solutum iri; nisi forte Dei benignitas tempus nobis pro sua patientia ad poenitentiam concedens, efficiat etiam nunc, ut saepe antea, solutionem quamdam et exitum ex malis inextricabilibus. Atque haec quidem, ut ei gratum et nobis utile, ita se habebunt.

2. Res autem ecclesiasticae quomodo dilapsae et proditae sint, dum nos propriae securitatis causa quae ad proximum attinent negligimus, ac ne hoc quidem intelligere possumus, rebus communibus male cadentibus, privatas etiam simul perire, quid attinet vel dicere? Praesertim **228** ad te, qui cuncta longe ante praevidens et in antecessum testatus es et declarasti, et prior ipse exsurrexisti, et alios excitasti, litteras scribens, coram accedens, quid non agens, quam vocem non emittens! Quorum quidem meminimus, ut quaeque res evenit, sed inde nihil iam adjuvamur. Nunc autem, nisi mihi mea peccata obstitissent (ac primum quidem religiosissimus ac dilectissimus frater noster Eustathius condiaconus in morbum gravem delapsus, totos me duos menses distulit, dum diem ex die valetudinem illius exspecto: deinde qui mecum sunt omnes aegrotarunt, quorum reliquias narrabit frater Isaacs; postremo tandem ego ipse hoc sum morbo correptus), jamdudum apud tuam praestantiam forem, non rebus communibus quidpiam asserens emolumentum, sed mihi metipsi lucrum non parvum ex tuo congressu concilians. Etenim statueram extra ecclesiastica esse tela, eo quod imparati simus adversus ea quae struuntur ab adversariis. Servet te omnibus hominibus magna Dei manus, generosum fidei custodem, ac vigilantem Ecclesiarum defensorem, dignosque nos efficiat, qui tuo congressu ac colloquio ante obitum ad animarum nostrarum utilitatem potiamur.

(47) Τοῦτο. Ita mss. quatuor. Editi tούτου. De sunt! hoc loco multae voces in Med., Harl. et Coisl. primo, in quibus legitur οὐχ ἔσται, ac statim, cæteris omissis, ἐν τῇ μακροθυμίᾳ.

(48) Δεινῶν. Coisl. primus κακῶν.

(49) Κακοπραγία. Reg. secundus et Coisl. secundus δυσπραγία.

(50) Τὸ μὲν πρῶτον. Ita mss. Editio 1 Paris. τὸ μὴ πρῶτον.

(51) Σκευωρούμενα. Harl., Paris. et Clarom. σκαιορούμενα. Hujus loci, qui subobscurus est, ea videtur esse sententia. Non dicit Basilius sibi in votis esse iter Samosatense, ut extra tela inimicorum sit. Quomodo enim tutior fuisset in extera regione? Metuendum potius erat ne in gregem eo absente lupi irruerent; quod periculum episcopis

A Ἀλλ' ἐπειδὴ μάλιστα τοῦ Κυρίου ἐστὶ προσθήκαι ταῖς κατὰ τὴν ἡμετέραν ἀξίαν τὸ ἀλγεῖνδον ἐπιτείνουσα, ἀσθένειαν ἐπὶ τῇ ἀσθενείᾳ προσεκτήσαμην, ὥστε τὸ ἀπὸ τούτου καὶ παιδί φανερόν εἶναι, ὅτι πᾶσα ἀνάγκη οὐχ ἔσται ἡμῖν τὸ εὐτερόν τοῦτο (47). πλὴν εἰ μὴ που ἄρα ἡ τοῦ Θεοῦ φιλάνθρωπία, ἡμῖν ἐν τῇ μακροθυμίᾳ αὐτοῦ χρόνους εἰς μετάνοιαν χαρίζομένη, ποιήσῃ καὶ νῦν, ὡς καὶ πολλάκις πρότερον, λύσιν τινὰ καὶ πόρον ἐκ τῶν ἀμηχάνων δεινῶν (48). Ταῦτα μὲν οὖν ἔχει, ὡς αὐτῷ φίλον καὶ ἡμῖν συμφέρον.

2. Τὰ δὲ τῶν ἐκκλησιῶν ὅπως οὐχεται καὶ προπίπεται, ἡμῶν τῆς οὐκείας ἀσφαλείας ἕνεκεν τὰ τῶν πλησίων περιωρῶντων, καὶ οὐδὲ τούτο συνορᾶν δυνατόν, ὅτι τῇ τοῦ κοινοῦ κακοπραγίᾳ (49) καὶ τὸ καθ' ἕκαστον συναπλόκνυται, τί χρὴ καὶ λέγειν; Ἀλλως τε καὶ πρὸς ἄνδρα, ὃς, πόρρωθεν ἕκαστα προειδώς, καὶ προδιεμαρτύρω καὶ προεκκήρυξας, καὶ αὐτὸς τε προεξανίστης, καὶ τοὺς λοιποὺς συνεπήγυρας, ἐπιστέλλων, αὐτὸς παραγινόμενος, τί οὐ ποῦν, τίνα φωνὴν οὐκ ἀφίεις! Ὁν μεμνήμεθα μὲν ἐφ' ἑκάστῳ τῶν ἐκβαίνοντων, ὠφελοῦμεθα δὲ ἀπ' αὐτῶν οὐκέτι. Καὶ νῦν εἰ μὴ αἱ ἀμαρτίαι ἀντέστησάν μοι καὶ τὸ μὲν πρῶτον (50) ὁ εὐλαβέστατος καὶ ἀγαπητὸς ἀδελφὸς ἡμῶν Εὐστάθιος ὁ συνδιάκονος, εἰς νόσον χαλεπὴν καταπεσὼν, εἰς ὅλους με δύο παρέτεινε μῆνας, ἡμέραν ἐξ ἡμέρας τὴν σωτηρίαν αὐτοῦ περιμένοντα. Ἐπειτα δὲ οἱ οὖν ἑμοὶ πάντες ἠσθένησαν, ὧν τὰ μὲν καταλείμματα ἐξαριθμῆσεται ὁ ἀδελφὸς Ἰσαάκης· τὸ δὲ τελευταῖον αὐτὸς ἐγὼ τῇ νόσῳ κατεσχέθην ταύτῃ. Ἐπεὶ πάλαι ἂν ἡμῖν παρὰ τὴν σὴν τιμιότητα, οὐκ ὀφείλεις τι τοῖς κοινοῖς παρεχόμενος, ἀλλ' ἑμαυτῷ μέγα κέρδος ἐκ τῆς συντυχίας σου κτῶμενος. Καὶ γὰρ ἐγνώκειν ἔξω τῶν ἐκκλησιαστικῶν γενέσθαι βελῶν διὰ τὸ ἀφύλακτον ἡμῶν πρὸς τὰ σκευωρούμενα (51) παρὰ τῶν ἐναντίων. Ὡς οἱ σε τῷ βίῳ παντὶ ἡ μεγάλῃ τοῦ Θεοῦ χεῖρ, τὸν γενναῖον φύλακα τῆς πίστεως, καὶ νήφοντα τῶν Ἐκκλησιῶν προστάτην· καὶ καταξιώσαιεν ἡμᾶς πρὸ τῆς ἐξόδου τῆς συντυχίας σου ἐπ' ὠφελείᾳ τῶν ψυχῶν ἡμῶν.

diu absentibus imminere ait pluribus locis. Rationem ergo reddit, cur colloquium et conspectum Eusebii non ad communem utilitatem, sed ad propriam profuturum speraret. Cum enim ei mutuas operas episcopi ad communem utilitatem non traderent, imparem se videbat evertendis adversariorum consiliis, satisque magnum sibi facturus videbatur, si sibi ipse consulens extra eorum tela esset, seque eorum subduceret furori, id quod etiam testatur supra in epistola ad Urbicium monachum. Sic animo affectus Samosatam cogitabat non communis, sed propriae utilitatis causa. Nihil prorsus vidit in hoc loco Combefisius, qui sic interpretandum docet: Putaveram esse me extra ecclesiasticorum tela, etc.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΑΖ.

EPISTOLA CXXXVII.

Basilus cum jam totum mensem aquis calidis curaretur, hac utitur excusatione, cur, Antipatro gubernacula capessente, adesse non possit. Rogat ut iudicium de quodam Palladiæ propinque suæ negotio in adventum suum differatur.

Ἀντιπάτρο.

A

Antipatro.

Νῦν μοι δοκῶ μάλιστα ἐπισθάνεσθαι τῆς ζημίας, ἣν ὑπομένω διὰ τὸ ἀρρώσκειν· ὅποτε, ἀνδρὸς τοιοῦτου τὴν πατρίδα ἡμῶν ἐφύποντος, αὐτὸς ἀπεῖναι διὰ τὴν ἐπιμέλειαν τοῦ σώματος ἀναγκάζομαι. Μῆνα γὰρ ὅλον ἤδη προσκαθέζομαι (52) τῇ ἐκ τῶν αὐτοφύως θερμῶν (53) ὑδάτων θεραπείᾳ, ὡς δὴ τι ὄφελος ἐντεῦθεν ἔξω. Ἐοίκα δὲ διακνήξῃ πονεῖν ἐπὶ τῆς ἐρμίας, ἥ καὶ γέλωτος τοῖς πολλοῖς ἀξίος εἶναι φαίνεται, μηδὲ τῆς παροιμίας ἀκούων τῆς οὐδὲν ἀπὸ θερμῶν ὄφελος εἶναι τοῖς τεθνηκόσι λεγούσης. Διόπερ καὶ οὕτως ἔχων βούλομαι πάντα παρεῖς καταλαβεῖν σου τὴν σεμνοπρέπειαν· ὥστε τῶν ἐν σοὶ καλῶν ἀπολαύειν, καὶ τὰ κατὰ τὸν οἶκον τὸν ἐμαυτοῦ πράγματα διὰ τῆς σῆς ὀρθότητος εὐπρεπῶς διαθεῖσθαι. Ἐμὲς γὰρ ἐστὶν ἴδιος ὁ τῆς σεμνοτάτης μητρὸς ἡμῶν Παλλαδίας οἶκος· ἣν οὐ μόνον ἡ τοῦ γένους οἰκειότης ἡμῖν συνάπτει, ἀλλὰ καὶ τὸ τοῦ τρόπου δεξιὸν ἀντὶ μητρὸς ἡμῖν εἶναι πεποιήκεν. Ἐπεὶ οὖν κεκίνηται τις ταραχὴ περὶ τὸν οἶκον αὐτῆς, ἀξιούμεν σου τὴν μεγαλόνοian μικρὸν ὑπερβέσθαι τὴν ἐξέτασιν, καὶ ἀναμείναι ἡμῶν τὴν παρουσίαν, οὐχ ὥστε διαφθαρεῖναι τὸ δίκαιον (μυριάκις γὰρ ἂν ἀποθανεῖν ἐλοιμήν, ἢ τοιαύτην αἰτῆσαι χάριν παρὰ δικαστοῦ φίλου τοῖς νόμοις καὶ τῷ δίκαιῳ), ἀλλ' ὥστε ἂ οὐκ εὐπρεπὲς ἐμοὶ γράφειν, ταῦτα ἀπὸ στόματος ἐπαγγέλλοντός μου μαθεῖν. Οὕτω γὰρ οὔτε αὐτὸς τῆς ἀληθείας διαμαρτήσῃ, οὔτε ἡμεῖς πεισόμεθα τι τῶν ἀβουλήτων. Δέομαι οὖν, τοῦ προσώπου ἐν ἀσφαλείᾳ ὄντος καὶ κατεχομένου παρὰ τῆς τάξεως, ἀνεπαχθῇ ταύτην χάριν καὶ ἀνεπιφθονον ἡμῖν καταβέσθαι.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΑΗ.

EPISTOLA CXXXVIII.

Mortuum suum, cuius tunc quinquagesimus erat dies, excusat, cur in Syriam proficisci non possit. quævis huius rei cupidissimus sit, ut consiliis Eusebii ad multa, quæ scribere non licet, utatur. Interim munit ei quid Enagrios Roma rediens proposuerit. Narrat Sebastienos detecto ulcere Eustathii ad se confugere; seque ab Iconiensibus advocari, ut episcopum illis det, mortuo Faustino. His de rebus consilium exquirat Eusebii.

Εὐσεβίῳ, ἐπισκόπῳ Σαμοσατόρων.

Eusebio, episcopo Samosatorum.

1. Τίνα με οἶσε ψυχὴν ἐσχηκέναι, ὅτε τὴν ἐπιστολήν ἐδεξάμην τῆς θεοσεβείας σου; Εἰ μὲν γὰρ πρὸς τὴν ἐν τῷ γράμματι ἀπειθὸν διάθεσιν, εὐθὺς ὥρμην πέτασθαι τὴν εὐθὺς Σύρων· εἰ δὲ πρὸς τὴν ἀρρώστιαν τοῦ σώματος, ὅφ' ἥς πεπεδημένος ἐκείμην, ἠσθανόμην οὐχὶ τοῦ πέτεσθαι μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῦ ἐπὶ τῆς κλίνης στρέφεσθαι ἐνδεῶς ἔχων. Πεντηκοστήν γὰρ ταύτην ἡμέραν ἦγον ἐν τῇ ἀρρώστειᾳ, καθ' ἣν ἐπίστη ἡμῖν ὁ ἀγαπητὸς καὶ σπουδαῖστατος ἀδελφὸς ἡμῶν συνδιάκονος Ἐλπίδιος· πολλὰ μὲν τῷ πυρετῷ δαπανηθεῖς· ὅς, ἀπορίᾳ τῆς τριφύσης αὐτὸν

1. Quo me animo putas fuisse, cum epistolam accepi pietatis tuæ? Si enim ad studium quod mihi in epistola significasti, respiciebam, statim ut recta ad Syros convolare, incitabar; sin autem ad corporis imbecillitatem, qua constrictus decumbebam, non modo id mihi derasse sentiebam, ut volare possem, sed etiam id me in lecto convertere. Nam quinquagesimum hunc diem agebam in infirmitate, cum advenit nobis dilectus ac optimus frater noster condiaconus Elpidius. Multum quidem febre eram confectus: quæ nutrienda ma-

(52) Ἦδη προσκαθέζομαι. Ita Harl. et Med. cum tribus aliis. Deerat ἤδη in editis, et legebatur προσκαθέσομαι.

(53) Θερμῶν. Deest ea vox in codicibus Med et Coisl. primo. Sed cum illud, αὐτοφύων θερμῶν, quod est in aliis mss. et editis, vitiosum sit, legere

non dubitavi αὐτοφύως, ut in epistola sequenti ad Eusebium, omnibus codicibus mss. et editis consentientibus, legitur.

Alias CCCLXVI. Scripta anno 373.

Alias VIII. Scripta anno 373.

teria destituta, et in arida hac carne velut in A
exusto quodam ellychnio circumvoluta, marcorem
ac longam aegritudinem peperit. Deinde vero anti-
qua mea plaga, jecur illud accedens, exclusit me
a cibis, expulit ab oculis somnum, et in confiniis
detinuit vitae ac mortis, tantum vivere sinens,
quantum opus erat ad sentiendos dolores, quibus
me exstimulabat. Quare et aquis usus sum natura
calidis, et nonnulla a medicis remedia accepi. Om-
nia autem superavit ingens illud malum, quod
quidem, si adsit consuetudo, forte alius perferat,
subito autem indictum nullus adeo adamantinus ut
sustineat. A quo diu vexatus, nunquam tantum
dolui, quantum nunc ab eo inipeditus, quominus
in sinceræ tuæ dilectionis congressum colloquium-
que veniam. Quali enim sim animi voluptate pri-
vatus, novi et ipse, etsi extremo digito dulcissi-
mum Ecclesiæ vestræ mel anno præterito degustavi.

2. Mihi autem et ob ana necessaria negotia opus
erat, tuam ut pietatem convenirem, ac de multis
communicarem, et multa discerem. Neque enim
licet hic veram charitatem deprehendere. Quod si
quis etiam omnino amantem inveniat, tamen nemo
est, qui possit æque ac perfecta tua prudentia at-
que experientia, quam ex multis pro Ecclesiis la-
boribus consecutus es, consilium nobis de rebus
propositis dare. Ac cætera quidem scribere non
licet: quæ vero vel proferre tutum sit, hæc sunt.
Presbyter Evagrius, Pompeiani Antiochensis filius,
qui 230 quondam in Occidentem cum beato Eu-
sebio profectus fuerat, rediit nunc Roma, petens a
nobis epistolam, ad verbum ipsa illa quæ ab eis
scripta sunt, continentem (nostra autem nobis re-
tro retulit, ut viris illic accuratioribus non placen-
tia), ac legationem aliquam per viros fide dignos
celeriter mitti, ut speciosam illi occasionem ha-
beant nos invisendi. Qui Sebastiae idem ac nos
sentiant, occulto præve opinionis Eustathii ulcere
detecto, aliquam a nobis ecclesiasticam sollicitu-
dinem exposcunt. Iconium civitas est Pisidiæ, olim
quidem post primam maxima, nunc vero et ipsa
presidet ei parti, quæ ex diversis segmentis com-

υλης, τῇ ἑτῆρ ταύτῃ σαρκί, οἷον θρυαλλίδι κεκαυ-
μένη περιελούμενος, μαρasmus (54) καὶ χρονία
ἐπὶ ἡγαν ἀρρώστιαν· τὰ δὲ ἐφεξῆς, ἡ ἀρχαία πλη-
γὴ μου, τὸ ἦπαρ τοῦτο διαδεξάμενος, ἀπέκλεισε μὲν
με τῶν σιτίων, ἀπέδιωξε δὲ τῶν ὀμμάτων τὸν ὕπνον,
ἐν μεθορίοις δὲ κατέσχε ζωῆς καὶ θανάτου, τοσοῦτον
ζῆν ἐπιτρέπον (55), ὅσον τῶν ἀπ' αὐτοῦ δυσχερῶν
ἐκπαισθάνεσθαι. "Ὅτι καὶ ὕδασιν ἐχρησάμην αὐτο-
φυῶς θερμαῖς, καὶ τινὰς παρ' ἱατρῶν ἐπιμελείας
κατεδεξάμην. "Ἀπαντα δὲ ἤλεγξε τὸ νευανικὸν τοῦτο
κακόν· ὁ, τοῦ μὲν ἔθους παρόντος, κἂν ἄλλος ἐνέγ-
κοι (56), ἀμελετήτως δὲ προσπεισόντος, οὐδεὶς οὕτως
ἀδαμάντινος ὥστε ἀντισχεῖν. "Υφ' οὗ πολὺν ὀχλήθεις
χρόνον, οὐδέποτε οὕτως ἡνιάθην, ὅσον νῦν, ἐμποδι-
σθεὶς παρ' αὐτοῦ πρὸς τὴν συντυχίαν τῆς ἀληθινῆς
ἀγάπης σου. Οἷας γὰρ ἀπεστερήθημεν (57) θυμη-
δίας, οἷδα καὶ αὐτὸς, εἰ καὶ ἀκριφ δακτύλῳ τοῦ γλυ-
κυτάτου μέλιτος τῆς παρ' ὑμῖν Ἐκκλησίας ἀπγευ-
σάμην πέρυσιν.

2. Ἐγὼ δὲ καὶ ἄλλων ἀναγκαίων ἐνεκεν πραγμά-
των ἐδεόμην εἰς ταυτὸν (58) γενέσθαι τῇ θεοσεβείᾳ
σου, καὶ περὶ πολλῶν μὲν ἀνακοινώσασθαι, πολλὰ
δὲ μαθεῖν. Καὶ γὰρ οὐδὲ ἔστιν ἐνταῦθα οὐδὲ ἀγάπης
ἀληθινῆς ἐπιτυχεῖν. "Ὅταν δὲ καὶ πάνυ τις ἀγα-
πῶντα εὖροι (59), οὐκ ἔστιν ὁ δυνάμενος παραπλη-
σίως τῇ τελείᾳ σου φρονήσει καὶ τῇ ἐμπειρίᾳ, ἣν
ἐκ πολλῶν τῶν περὶ τὰς ἐκκλησίας συνελθῶ καμά-
των, δοῦναι γνώμην ἡμῖν περὶ τῶν προκειμένων.
Τὰ μὲν οὖν ἄλλα οὐκ ἐνὶ ἡνὶν γράψει· ἃ δ' οὖν καὶ
ἐξενεγκεῖν ἀσφαλές, ταῦτά ἐστιν. "Ὁ πρεσβύτερος
Εὐάγριος, ὁ υἱὸς Πομπιλιανοῦ τοῦ Ἀντιοχείου, ὁ συν-
απάρας ποτὲ ἐπὶ τὴν δύσιν τῷ μακαρίῳ (59) Εὐσεβίῳ
ἐπανῆκε νῦν ἐκ τῆς Ῥώμης, ἀπαιτῶν ἡμᾶς ἐπιστο-
λὴν, αὐτὰ τὰ παρ' ἐκείνων γεγραμμένα ἔχουσαν αὐ-
τολεξεῖ (ἀνεκόμενος δὲ ἡμῖν εἰς τοῦπίσω τὰ παρ' ἡμῶν,
ὥς οὐκ ἀρέσαντα τοῖς ἀκριβεστέροις τῶν ἐκεί), καὶ
πρεσβεῖαν τινὰ δι' ἀνδρῶν ἀξιολόγων ἤδη κατεπεργε-
σθαι, ὑπὲρ τοῦ εὐπρόσωπον ἔχειν ἀφορμὴν τοῖς ἄν-
δρας τῆς ἐπισκοπῆς ἡμῶν. Οἱ κατὰ Σεβάστειαν τὰ
ἡμέτερα φρονούντες, Εὐσταθίου τὸ ὑπουργον τῆς κα-
κοδοξίας ἔλκος ἀπογυμνῶσαντες, ἀπαιτοῦσι τινα παρ'
ἡμῶν ἐκκλησιαστικὴν (60) ἐπιμελείαν. Ἰχθύνον πόλιν
ἐστὶ τῆς Πισιδίας, τὸ μὲν παλαιὸν μετὰ τὴν μεγίστην

(54) *Μαρasmus*. Ita Harl. et Med. Editi *μερasmus*. Coisl. primus et Reg. secundus *μαρasmus*.

(55) *Ἐπιτρέπον*. Ita mss., melius quam editi *ἐπιτρέπων*.

(56) *Ἐνέγκοι*. Ita mss. octo. Editio Hagan. *ἐνέγκος*. Aliæ *ἤνεγκεν*.

(57) *Ἀπεστερήθημεν*. Sic duo antiquissimi codices Harl. et Coisl. primus. Editi *ἀπεστερήθην*. Paulo post quatuor codices recentiores *ἀπεγευσάμεθα*.

(58) *Εἰς ταυτὸν*. Harl. *εἰς ταυτό*. Paulo post editi *καὶ γὰρ οὕτω*. Sex mss. et editio Hagan. ut in textu.

(59) *Εὖροι*. Sic tres vetustissimi codices. Editi *εὖρον*.

(60) *Μακαρίῳ*. Quatuor codices non vetustissimi addunt *ἀνδρῶν*. Paulo post editio Basileensis secunda et Parisiensis *ἦτοι κατεπεργεσθαι*. Septem mss. et vetustiores editiones ut in textu. Qui contextum

D emendare voluerunt, cum minus animadverterent illud *ἦτοι* ἐπεργεσθαι referri ad verbum *ἀπαιτῶν* quod præcedit, posuerunt *ἦτοι* pro *ἦδη*. Lucem attulimus ope parenthesis. Vide Addenda.

(60) *Ἐκκλησιαστικὴν*. Editio Parisiensis addit αὐτῶν, quæ vox melius et elegantius deest in alijs editionibus et mss. Perspicimus ex epistola 151, multos Sebastiae a communione Eustathii seces- sisse. Hi ad Basilium, ut primum in has regiones habentem, confugerunt. Cura autem ecclesiastica, quam a Basilio petunt, interdum eo spectat, ut pulso episcopo alius ordinetur; velut cum Xystus III, epist. 1, p. 1235, minatur episcopis hæresi faventibus: *Ecclesiarum ab ipsis occupatarum curam fore, si non ipsi sibi consuluerint*. At Sebasteni non videntur id petuisse; neque enim sub Valente fieri potuisset; sed Basilio regendos se ac gubernandos, ut episcopo carentes, commisisset.

ἡ πρώτη, νῦν δὲ καὶ αὕτη προκλήθῃται (61) μέρους, ἢ, ἐκ διαφόρων τμημάτων συναχθὲν, ἐπαρχίας ἰδίας οἰκονομίαν ἰδέεσθαι. Αὕτη καλεῖται (62) καὶ ἡμᾶς εἰς ἐπίσκοπον, ὥστε αὕτῃ δοῦναι ἐπίσκοπον. Τεταλευτήκει γὰρ ὁ Φαυστίνος. Εἰ οὖν δεῖ μὴ κατοικεῖν τὰς ὑπεροφίους χειροτονίας, καὶ ποῖαν τινὰ χρὴ δοῦναι τοῖς Σεβαστηνοῖς ἀποκρισιν, καὶ πῶς πρὸς τὰς τοῦ Εὐαγγελίου διατεθῆναι γῶμας· ἰδεομένην διδασκῆσθαι αὐτὸς δι' ἑαυτοῦ συντυχῶν τῇ τιμιότητι σου, ὣν πάντων (63) ἀπεσπέρηθην διὰ τὴν παρουσίαν ἀσθένειαν. Ἐάν μὲν οὖν ἡ τινοὺς ἐπιτυχεῖν ταχέως πρὸς ἡμᾶς ἀφικνουμένου, καταξιώσων περὶ πάντων ἀποστεῖλαι μοι τὰς ἀποκρίσεις· εἰ δὲ μὴ, εὖξαι ἔλθῃν ἐπὶ νοῦν μοι, ὅπῃ εὐάρεστον ἢ τῷ Κυρίῳ. Ἐν δὲ τῇ συνόδῳ μνημὴν ἡμῶν κέλυσσον γενέσθαι, καὶ αὐτὸς δὲ πρόσ-εὔξαι ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ τὸν λαὸν συμπαραλάβει (64), ἵνα τὰς λειτουργίας ἡμέρας ἢ ὥρας τῆς παροικίας ἡμῶν καταξιώθωμεν δουλεύσαι, ὡς ἔστιν εὐάρεστον τῷ Κυρίῳ.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΑΘ'.

Alexandrinus oblata occasione Eugenii monachi consolatur Basilium, et ad constantiam gravissima persecutione vexatos hortatur. Libenter eos invisere, nisi morbo et luporum metu abesse prohiberetur

Τοῖς Ἀλεξανδρεῦσιν·

1. Ἡμᾶς μὲν ἡ ἀκοή τῶν γεγενημένων κατὰ τὴν Ἀλεξάνδρειαν καὶ τὴν λοιπὴν Αἴγυπτον διωγμῶν πάσαι κατέλαβε, καὶ διέθηκε τὰς ψυχὰς, ὡς εἰκὸς ἦν. Ἐλογισάμεθα γὰρ τὸ ἐντεχνον τοῦ διαβολικοῦ πολέμου· ὅς, ἐπειδὴ (65) εἶδεν ἐν τοῖς παρὰ τῶν ἐχθρῶν (66) διωγμοῖς πληθυνομένην τὴν Ἐκκλησίαν καὶ μᾶλλον θάλλουσαν, μετέστρεψεν ἑαυτοῦ τὴν βουλήν (67), καὶ οὐκέτι ἐκ τοῦ προφανοῦς πολεμεῖ, ἀλλὰ κεκρυμμένα ἡμῖν τὰ ἐνέδρα τίθῃσι, καλύπτων αὐτοῦ τὴν ἐπιβουλὴν διὰ τοῦ ὀνόματος ὃ περιφέρουσιν, ἵνα καὶ πάθωμεν τὰ αὐτὰ τοῖς πατράσιν ἡμῶν, καὶ μὴ δόξωμεν πάσχειν ὑπὲρ Χριστοῦ, διὰ τὸ Χριστιανῶν ὄνομα ἔχειν καὶ τοὺς διώκοντας. Ταῦτα λογιζόμενοι πολὺν χρόνον ἐκαθέσθημεν, ἐπὶ τῇ ἀγγελίᾳ τῶν γεγενημένων (68) ἐκτεπληγμένοι. Καὶ γὰρ τῷ ὄντι ἤχησαν ἡμῶν ἀμφοτέρω τὰ ὅσα, μισθόντα τὴν ἀνάδῃ καὶ μισάνθρωπον αἵρεσιν τῶν διωξάντων ὡμας· ὅτι οὐχ ἡλικίαν ἠδέσθησαν, οὐ τοὺς

posita, propriae provinciae sortita est gubernationem. Ipsa et nos invitat, ut se invisamus, ut episcopum ei demus. Mortuus est enim Faustinus. An igitur ordinationes peregrinas oporteat non detrectare, qualemque oporteat dare Sebastiani respon- sionem, et quomodo erga Evagrii consilia afflicti par sit, edoceri ipse per me volebam, conveniens tuam praestantiam : quibus omnibus praesens me infirmitas privavit. Si quem ergo nactus fueris cito ad nos venientem, dignare de omnibus mihi responsa mittere : sin minus, precare in mentem mihi veniat quod fuerit Deo acceptum. In conventu autem mentionem nostri jube fieri, et ipse quoque precare pro nobis, et populum tibi adjuuge, ut reliquos dies aut horas peregrinationis nostrae servare, ut Domino gratum est, nobis donetur.

EPISTOLA CXXXIX.

Alexandrinis.

1. Ad nos quidem jamdudum persecutionum, quae Alexandriae ac in reliqua Aegypto factae sunt, rumor ac fama pervenit, atque, ut par erat, animos nostros affecit. Perspeximus enim astutiam belli diabolici, qui, ubi vidit in hostium persecutionibus multiplicari Ecclesiam ac magis florere, mutavit suum ipsius consilium, nec jam aperte bellum gerit, sed occultas nobis insidias struit, obtegens callidam nocendi voluntatem nomine quod circumferunt, 231 ut et patiamur eadem quae patres nostri, nec videamur pati pro Christo, eo quod Christianorum nomen habeant et ipsi persecutores. Haec considerantes diu sedimus, nuntio rerum gestarum obstupefacti. Revera namque insonuerunt utraque nostrae aures, cum didicimus impudentem atque inhumanam heresim persecutorum vestrorum, qui non aeternam reveriti sunt, non labores vitae pie actae, non amorem populorum ; imo vero

(61) Προκλήθῃται. Tres mss. non vetustissimi πρώτη κλήθῃται.

(62) Καλεῖται. Harl. et Coisl. primus κληθῃται. Med. D κελίηκεν.

(63) Ὅρ πάντων. Harl. prima manu et Med. ὡς πάντων.

(64) Συμπαραλάβει. Rogat Eusebium Basilium, ut praeter consueta orationes unam aliquam pro se indicat, et populo ipse praestet; velut cum Athanasius dicebat : *Preceamur pro salute religiosissimi imperatoris Constantii* : statimque populus una voce acclamavit : *Christe, auxiliare Constantio*. (Apol. ad Constant., n. 10.) Fiebant interdum ejusmodi extra ordinem preces. Audierat Joannes Hierosolymitanus S. Epiphanius sic pro eo in sacrificiis solum precari : *Domine, praesta Joanni ut recte credat*. Fateatur Epiphanius in epistola ad eundem Joannem se corde quidem sic semper orasse; sed negat se ejusmodi preces in alienas aures protulisse; sed tantummodo in completa oratione secundum ritum mysteriorum et pro omnibus et pro Joanne quoque dicere : *Custodi illum, qui praedicat veritatem, vel*

certe ita : *Tu praesta, Domine, ut ille verbum praedicet veritatis*. Non videtur Epiphanius ante has preces populum admonuisse. At Basilium rogat Eusebium ut id non omitat.

(65) Ὅς, ἐπειδὴ. Ita vetustissimi duo codices Med. et Coisl. In Harleano non exstat haec epistola. Editi πῶς, ἐπειδὴ

(66) Τῶν ἐχθρῶν. Vaticanus et quatuor alii codices habent τῶν ἐθνῶν, in gentium persecutionibus. Sed tamen quia Medicæus codex et Coisl. primus retinent vulgatam lectionem, quae sua sponte vitiosa non est, nihil mutandum existimavi.

(67) Ἐαυτοῦ τὴν βουλήν. Ita sex mss. pro eo quod erat in editis αὐτοῦ τὴν ἐπιβουλὴν. Habet etiam Vaticanus codex αὐτοῦ τὴν βουλὴν. Paulo post Coisl. primus κεκρυμμένας τὰς ἐνέδρας. Ibidem Coisl. secundus et tres Regii καλύπτων αὐτῶν.

(68) Γεγενημένων. Coisl. secundus et tres Regii γενομένων. Paulo post editi τὰ ὅσα, μαθόντων. Med. et Coisl. primus ut in textu.

* Alias LXXI. Scripta anno 373.

cruciarunt corpora, affeceruntque ignominia, et in A
exsilium eiecerunt, et quorum bona invenire po-
tuerunt, ea diripere: neque hominum veriti im-
probationem, neque horrendam justis Iudicis remu-
nerationem praevidentes. Haec nos perculserunt, et
propemodum mente emoverunt. Ad has autem
cogitationes illa etiam accessit: Num Dominus
Ecclesias suas reliquit? num novissima hora est,
et defectio per haec ingreditur, ut reveleetur tan-
dem iniquus ille, filius perditionis qui adversatur,
et effertur adversus omnem qui dicitur Deus
aut numen²¹?

2. Sed tamen sive temporaria est ista tentatio,
ferre illam, boni Christi athlete: sive etiam res
summo interitui tradita sunt, animo ne concida-
mus ob praesentia, sed expectemus e caelis reve-
lationem, et adventum magni Dei et Salvatoris
nostri Jesu Christi. Etenim, si creatura omnis dis-
solvetur, et transmutabitur mundi hujus figura,
quid mirum est nos quoque, qui rerum creaturarum
pars sumus, communibus malis affici, ac tradi af-
flictionibus, quas pro virium nostrarum modico
indigit nobis justus Iudex, non tentari nos sinens
supra id quod possumus, sed dans una cum ten-
tatione exitum, ut perferre possimus²²? Expe-
ctant vos, fratres, martyrum coronae; parati sunt
confessorum chori manus vobis porrigere, inque
zum numerum recipere. Memineritis veterum
sanctorum, quorum nemo deliciis inserviens, aut
adulationibus delinquit, coronas patientiae conse-
cutus est; sed omnes, per magnas afflictiones
quasi per ignem tentati, experimentum sui dede-
runt. Alii enim ludibris et flagris probati sunt,
alii dissecti sunt, alii denique occisione gladii
occubuerunt²³. Haec sunt gloriationes sanctorum.
Beatus qui dignus habetur qui patiat pro
Christo. Beatior qui majora patitur, quandoquidem
afflictiones temporis praesentis dignae non sunt
quae comparentur cum gloria quae deinceps revela-
bitur in nobis²⁴.

²¹ II Thess. II, 4. ²² I Cor. X, 13. ²³ Hebr. XI, 35-37. ²⁴ Rom. VIII, 18.

(69) Πολιτεία. Ita Med. et Coisl. utque cum duo-
bus Regiis. Edd. πολιτ., labores in civitate. Non omnino
displicet vulgata scriptura: confirmari enim posset
ex epistola Petri Alexandrini apud Theodoretum,
Hist., lib. IV, c. 22, ex qua discimus Arianorum
furor in novemdecim presbyteros et diaconos,
quorum nonnulli octogesimum annum excesserant,
exarsisse. Sed praefrenda videtur codicum mss.
auctoritas. His enim verbis, non civitatem reveriti
sunt, satis indicavit Basilii nefaris haereticorum
facinora in senes et pueros; nam ne pueris quidem
pepercuerunt. Quamobrem legendum duximus in τη
πολιτειᾷ, labores vitae pie institutae, id est, vitae mo-
nasticae sanctitatem. Ex his enim qui custodire
mancipati, verberati, lacerati, torti, ad Phoeniciam
et Proconnesiam metalla damnati sunt, plerosque mo-
nachos fuisse docet epistola modo citata. Non dis-
simulabo tunc in τη πολιτειᾷ καμάτων, de laboribus
in reipublicae administratione susceptis intelligi
posse; sed magis placet prima interpretatio.
(70) Κατάγνωσις. Med. et Coisl. καταγνωσιν.

ἐν τη πολιτειᾷ (69) καμάτων, οὐ λαὼν ἀγάπην·
ἀλλὰ καὶ ἡλίσσαντο τὰ σώματα, καὶ ἡττίμωσαν, καὶ
ἐξορίαις παρέδωκαν, καὶ διήρπασαν τὰς θηράρεις
ὧν εὐρεῖν ἠδυνήθησαν· οὕτε τὴν παρὰ ἀνθρώπων
κατάγνωσιν (70) ἐντρέπομενοι, οὕτε τὴν φοβερὰν
τοῦ δικαίου Κριτοῦ ἀνταπόδοσιν προσώμενοι. Ταῦτα
ἡμᾶς ἐξέπληξε, καὶ μικροῦ ἐξω ἐποίησε τῶν λο-
γισμῶν. Συνεισέλαθε δὲ τοῦτοις τοῖς διαλογισμοῖς κα-
κὴν ἡ ἐννοία· Ἄρα μὴ ἐγκατέλειπεν αὐτοῦ τὰς
Ἐκκλησίας παντελῶς ὁ Κύριος; Ἄρα μὴ ἐσχάτη
ὥρα ἐστὶ, καὶ ἡ ἀποστασία διὰ τούτων λαμβάνει
τὴν εἰσόδον, ἵνα λοιπὸν ἀποκαλυφθῇ ὁ ἄνομος, ὁ
υἱὸς τῆς ἀπωλείας, ὁ ἀντικείμενος, καὶ ὑπεραιρό-
μενος ἐπὶ πάντα λεγόμενον Θεὸν ἢ σέβασμα;

2. Πλὴν εἰς πρόσκοιρος ἐστὶν ὁ πειρασμός, βα-
σταῶσατε αὐτὸν, οἱ καλοὶ τοῦ Χριστοῦ ἀγωνισταί·
εἴτε καὶ τῇ παντελεῖ φορῶν τὰ πράγματα παραδίδο-
νται (71), μὴ ἀκηδιάσωμεν πρὸς τὰ παρόντα, ἀλλ'
ἀναμεινόμεν τὴν ἐξ οὐρανῶν ἀποκάλυψιν καὶ ἐπι-
φάνειαν τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰη-
σοῦ Χριστοῦ. Ἐ γὰρ πᾶσα ἡ κτίσις λυθήσεται, καὶ
μεταποιηθήσεται τὸ σχῆμα τοῦ κόσμου τούτου, τί
θαυμαστὸν καὶ ἡμᾶς, μέρος ὄντας τῆς κτίσεως, πα-
θεῖν τὰ κοινὰ πάθη, καὶ παραδοθῆναι θλίψεσιν, ἃς
κατὰ τὸ μέτρον τῆς δυνάμεως ἡμῶν (72) ἐπάγει
ἡμῖν ὁ δίκαιος Κριτής, οὐκ ἔων ἡμᾶς πειρασθῆναι
ὅπερ ὁ δυνάμεθα, ἀλλὰ διδοῦς σὺν τῷ πειρασμῷ καὶ
τὴν ἐκβασιν, τοῦ δυνηθῆναι ὑπεννεγκεῖν; Ἀναμεινου-
σιν ὡμᾶς, ἀδελφοί, οἱ τῶν μαρτύρων στέφανοι·
ἔτοιμοι εἰσιν οἱ χοροὶ τῶν ὁμολογητῶν προτείνειν
ὅμιν τὰς χεῖρας, καὶ ὑποδέξασθαι ὡμᾶς εἰς τὸν ἴδιον
ἀριθμὸν. Μνήσθητε τῶν πάλαι ἁγίων, οἱ οὐδεὶς τρυ-
φῶν, οὐδὲ κολακευόμενος (73), τῶν στεφάνων τῆς
ὑπομονῆς ἡξιώθη· ἀλλὰ πάντες, διὰ μεγάλων θλί-
ψεων πυρωθέντες (74), τὸ δοκίμιον ἐπέδειξαντο. Οἱ
μὲν γὰρ ἐμπαιγμῶν καὶ μαστίγων πείραν ἔλαβον,
ἄλλοι δὲ (75) ἐπρίσθησαν, οἱ δὲ ἐν φόβῳ μαχαίρας
ἀπέθανον. Ταῦτά ἐστί τὰ σεμνολογήματα τῶν ἁγίων.
Μακάριος ὁ καταξενούμενος τῶν ὅπερ Χριστοῦ παθημά-
των. Μαχαριώτερος δὲ ὁ πλεονάσας ἐν τοῖς παθήμασι·
δίδωσι οὐκ ἄξια τὰ παθήματα τοῦ νῦν καιροῦ πρὸς
τὴν μέλλουσαν δόξαν ἀποκαλυφθῆναι (76) εἰς ἡμᾶς.

(71) Παραδίδοται. Ita Med. et Coisl. primus cum pluribus aliis. Editi paradidontai.

(72) Ὥμων. Ita niss. Editio prima Paris. ἡμῶν. In vetustioribus deest. Paulo post editio I Paris. δυνηθῆναι ἡμῶν, secunda δυνηθῆναι ἡμᾶς. Deest ultima vox in quatuor mss. Med. et Coisl. primo et duobus Regiis et antiquis editionibus.

(73) Ὁδὲ κολακευόμενος. Ita Med. et Coisl. primus cum pluribus aliis. Editi οὐ κολακευόμενος. Secunda Paris. ἡ κολακευόμενος.

(74) Πυρωθέντες. Ita Coisl. uterque cum tribus Regiis. Editio Hagan. πορωθέντες. Basil. et Paris. πορωθέντες. Ibidem Reg. secundus ὑπείδειξαντο, acceperunt.

(75) Ἀλλοι δὲ, etc. Sic Vat. et Coisl. secundus cum tribus Regiis. Editi ἄλλοι δὲ ἐπρίσθησαν· ἐπρίσθησαν, ἐν φόβῳ.

(76) Ἀποκαλυφθῆναι. Quatuor mss. ἀποκαλύπτεσθαι. Mox in tribus legitur αὐτῷ μοι, et infra in quatuor δυνάσθαι μεταδιδόναι.

3. Εἰ μὲν οὖν ἦν δυνατόν αὐτόν με παραγενέσθαι, Α οὐδὲν ἂν προετίμησα τῆς συντυχίας ὑμῶν· ὥστε καὶ ἰδεῖν τοὺς ἀθλητάς τοῦ Χριστοῦ, καὶ περιπτύξασθαι, καὶ κοινωνῆσαι τῶν προσευχῶν καὶ τῶν πνευματικῶν ἐν ὑμῖν χαρισμάτων· ἐπειδὴ δὲ τὸ σῶμά μοι λοιπὸν ὑπὸ χρονίας νόσου κατανάλωται, ὥς μὲν δὲ ἀπὸ τῆς κλίνης δύνασθαι με καταβαίνειν, καὶ οἱ ἐφεδρεύοντες ἡμῖν πολλοὶ, ὥς λύκοι ἄρπαγες, ἐπιτιροῦντες καιρὸν, πότε δυνηθῶσι διαρπάσαι τὰ πρόβατα τοῦ Χριστοῦ, ἀναγκάτως ἐπὶ τὴν διὰ τοῦ γράμματος ἐπίσκεψιν ἦλθον· παρακλῶν προηγουμένως μὲν ἐκτενεῖς τὰς ὑπὲρ ἐμοῦ ποιεῖσθαι ὑμᾶς δεήσεις, ἵνα καταξιωθῶ τὰς γοῦν λειτουργίας ἡμέρας ἢ ὥρας δουλεύσαι τῷ Κυρίῳ κατὰ τὸ εὐαγγέλιον τῆς βασιλείας· ἔπειτα καὶ συγγνώμην ἔχειν μου τῇ ἀπολείψει καὶ τῇ βραδυτῇ ταύτῃ τῶν γραμμάτων. Μόλις γὰρ ὑποπόρησαμεν ἀνθρώπου, τοῦ δυναμένου ἐξυπηρετήσασθαι ἡμῶν τῇ ἐπιθυμίᾳ. Λέγομεν δὲ τὸν οὖν ἡμῶν Εὐγένιον τὸν μονάζοντα· δι' οὗ παρακαλῶ εὐξασθαι ὑπὲρ ἡμῶν καὶ τῆς Ἐκκλησίας πάσης, καὶ ἀντιγράψαι ἡμῖν τὰ περὶ ὑμῶν, ἵνα γινόντις εὐθυμότερον διατεθώμεν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ PM.

Antiochenus Basilium ob corporis debilitatem invisere non potest, sed eos per litteras in ærumnis consolatur et ad patientiam hortatur. Apponit fidem Nicenam, mentis suæ seius tradere non audens; additque Pneumatomachos excommunicandos.

Τῇ Ἀντιοχείῳ Ἐκκλησίᾳ.

1. Τίς δώσει μοι πτέρυγας, ὥστε περὶ πτερόν; καὶ πετασθήσομαι (77) πρὸς ὑμᾶς, καὶ καταπαύσω τὸν πόθον ὃν ἔχω ἐπὶ τῇ συντυχίᾳ τῆς ὑμετέρας ἀγάπης. Νυνὶ δὲ οὐχὶ πτερώγων ἐνδεὴς ἔχω μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ τοῦ σώματος, πάλαι μὲν μοι ὑπὸ μακρᾶς τῆς ἀρρώστιας πεπονηκότος, νῦν δὲ ὑπὸ τῶν συνεχῶν θλίψεων παντελῶς συντετριμμένου. Τίς γὰρ οὕτως ἀδαμάντινος τὴν ψυχὴν, τίς οὕτω παντελῶς ἀσυμπαθὲς καὶ ἀνήμερος, ὥς ἀκούων τοῦ πανταχόθεν ἡμᾶς (78) προσβάλλοντος στεναγμοῦ, οἶον ἀπὸ τινός χοροῦ κατηφοῦς κοινὸν τινα θρήνον καὶ σύμφωνον προσηχοῦντος, μὴ οὐχὶ παθεῖν τὴν ψυχὴν, καὶ κατακαμψθῆναι, εἰς γῆν, καὶ ταῖς ἀμυχάνοις ταύταις μερίμναις παντελῶς ἐκταχῆναι; Ἀλλὰ δυνατὸς ὁ ἅγιος Θεὸς δοῦναι τίνα λύσιν τῶν ἀμυχάνων, καὶ χαρίσασθαι ἡμῖν τίνα τῶν μακρῶν πόνων ἀναπνοήν. Ὡστε καὶ ὑμᾶς τὴν αὐτὴν ἔχειν ἀξίῳ παράκλησιν, καὶ τῇ ἐλπίδι τῆς παρακλήσεως χαίροντας ὑμᾶς τὸ παρὸν ἀλγαινὸν τῶν θλίψεων ὑπομένειν. Εἴτε γὰρ ἀμαρτημάτων ἀποστίννουμεν δίκας, ἱκαναὶ αἱ μάστιγες πρὸς παραίτησιν (79) λοιπὸν τῆς ἐφ' ἡμῖν ὀργῆς τοῦ Θεοῦ· εἴτε εἰς τοὺς ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας ἀγῶνας διὰ τῶν πειρασμῶν τούτων καλῆμεθα (80), δίκαιος ὁ ἀθλοθέτης μὴ ἔσται ἡμᾶς πειρασθῆναι ὑπὲρ ὃ δυνάμεθα ὑπενεγκεῖν· ἀλλ' ἐπὶ τοῖς προπεπονημένοις ἀποδοῦναι ἡμῖν τὸν τῆς ὑπο-

⁷⁷ Psal. LIV, 7.

(77) *Πετασθήσομαι*. Unns Regius codex a Combellisio cialius πετανθήσομαι.

(78) *Ἡμᾶς*. Reg. secundus et Coisl. secundus ἡμῖν.

(79) *Πρὸς παραίτησιν*. Ita sex mss. Editi πρὸς PATROL. Gr. XXXII.

232 3. Quod si fieri posset, ut ad vos ipse proficiscerer, nihil prætulissem congressui vestro, ut et Christi athletas viderem amplectererque, et precum, ac donorum spiritualium, quæ in vobis sunt, particeps fierem. Sed quia corpus meum jam diuturno morbo confectum est, adeo ut ne e lecto quidem possim descendere; et quia multi nobis insidiantur, instar luporum rapacium, occasionem observantes, si quando Christi oves raperè possint, necessario vos per litteras invisere constitui: adhortans vos, primum quidem, ut intente precemini pro me, ut dignus sim, qui reliquos saltem dies aut horas Domino secundum regni Evangelium serviam; deinde vero ut etiam ignoscatis absentiae meæ et huic litterarum dilationi ac moræ. Vix enim copiam habuimus hominis, qui nostro desiderio posset subservire. Dico autem filium nostrum Eugenium monachum, per quem obsecro vos, ut pro nobis ac universa Ecclesia oretis, ac nobis rescribatis de rebus vestris. ut his cognitis lætiores efficiamur.

EPISTOLA CXL.

Ecclesiæ Antiochenæ.

1. Quis dabit mihi alas, sicut columbæ? et volabo ⁷⁷ ad vos, ac explebo meum congregiendi cum vestra charitate desiderium. Nunc autem non solum alæ mihi desunt, sed ipsum etiam corpus, dudum quidem mihi longa ægitudine debilitatum, nunc vero molestiis continuis penitus attritum. Quis enim animo ita adamantino, quis ita commiserationis omnis ac mansuetudinis expertus, ut audiens gemitum undique aures nostras ferientem, velut ex tristi quodam choro communem quamdam ac consonam lamentationem edente, non anilo doleat, non humi procumbat, et non penitus inextricabilibus his curis tabescat? Sed Deus sanctus potest nos ex iis quæ inextricabilia sunt solvere, et aliquam nobis ex diutinis laboribus respirationem largiri. Quare et vos idem volo solatium habere, ac spe consolationis gaudentes præsentem afflictionum dolore perferre. Sive enim peccatorum solvimus poenas, sufficient flagella ad avertendam deinceps Dei in nos iram; sive ad sustinenda pro pietate certamina his temptationibus vocamur, justus est certaminum arbiter, ut non sinat tentari nos ultra quam ferre possumus: sed nobis reddat pro toleratis jam laboribus, patientiæ et spei in ipsum nostræ coronam. Itaque ne defatigemur, obeundis pro pietate certaminibus,

παρέχεται.

(80) *Καλῆμεθα*. Sic Med. et Coisl. primus cum aliis quatuor. Editi βεβαίωμεθα, *confirmamur*.

* Alias LX. Scripta anno 575.

neque per desperationem labores jam a nobis exantlatos projiciamus. Non enim una res fortiter gesta, neque brevis labor constantiam animi declarat: sed qui **233** corda nostra probat, vult ut longa et proluxa probatione coronam justitiæ consequamur. Solum infractus servetur animus noster, inconcussum custodiatur fidei in Christum firmamentum, et veniet cito adjutor noster: veniet, et non tardabit. *Exspecta enim tribulationem super tribulationem, spem super spem: adhuc parum, adhuc parum.* Sic novit recreare promissione futuri alumnos suos Spiritus sanctus. Spes enim post afflictiones, nec longe absunt quæ sperantur. Nam etiamsi quis totam dicat humanam vitam, brevissimum est omnino spatium, si conferatur cum infinito illo sæculo, quod in spe repositum est.

ἀνθρώπων βίον, σμικρότατόν ἐστι διάστημα παντελῶς, συγκρίσει ἐκείνου τοῦ ἀπεράντου αἰῶνος τοῦ ἐν ταῖς ἐλπίσιν ἀποκαίμενου.

2. Fidem autem nos neque ab aliis scriptam nobis recentiore suscipimus, neque ipsi mentis nostræ fetus tradere audemus, ne humana faciamus pietatis verba: sed quæ a sanctis Patribus edocti sumus, ea iis qui nos interrogant, annuntiamus. Viget igitur a patrum nostrorum temporibus in nostra Ecclesia fides a Patribus Nicææ congregatis conscripta, quam arbitramur et apud vos etiam in ore esse: sed tamen non recusamus, ne segnitiei crimen sustineamus, ipsa quoque verba in epistola referre. Hæc autem sunt: *Credimus in unum Deum Patrem omnipotentem, omnium sive visibilium, sive invisibilium factorem. Et in unum Dominum Jesum Christum, Filium Dei, genitum ex Patre unigenitum, hoc est, ex essentia Patris; lumen de lumine, Deum verum ex Deo vero: genitum, non factum, consubstantialem Patri, per quem omnia facta sunt, et quæ in cælo sunt, et quæ in terra. Qui propter nos homines et propter nostram salutem descendit: incarnatus est, homo factus est, passus est, et resurrexit tertia die: ascendit ad cælos, venturus est ad judicandum vivos et mortuos. Et in Spiritum sanctum. Qui autem dicunt, erat aliquando, quando non erat; et antequam gigneretur, non erat; et quod ex non existentibus factus est; aut ex alia hypostasi aut essentia esse dicunt, aut mutabilem, aut alterabilem Filium Dei, eos anathematizat catholica et apostolica Ecclesia. Iis credimus: sed quia definita non est de Spiritu sancto doctrina, nondum tunc pneumatomachis*

(81) Ἀποδειχθῆναι. Ita Med. et Coisl. uterque, et Vat. cum duobus Regiis. Editi ἀναδειχθῆναι. Non multo post editi post στερέωμα addunt ἡμῶν, quæ vox deest in quinque mss.

(82) Ποιῶμεν. Ita septem mss.; unde miror legi in editis λογίζονται.

(85) Τῇ Ἐκκλησίᾳ ἡμῶν. Nicænam formulam Cæsaream attulerat S. Leontius, qui huic synodo interfuerat. Ejusdem fidei acerrimus defensor exstitit Hermogenes, Leontii successor, ut perspicui potest ex epist. 81. At Dianius qui Hermogeni successit, non videtur ejus vestigiis semper instituisse. Sæpe enim Arianorum formulis subscripsit. Non

μονῆς καὶ τῆς εἰς αὐτὸν ἐλπίδος στέφανον. Μὴ οὖν ἀποκάμωμεν ἀναθλούντας εἰς τοὺς ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας ἀγῶνας, μηδὲ δι' ἀνελπιστίας τὰ πονηθέντα ἡμῖν προΐμεθα. Οὐ γὰρ μία πρᾶξις ἀνδρείας, οὐδὲ βραχὺς πόνος τὸ τῆς ψυχῆς καρτερὸν διαδείκνυσιν· ἀλλ' ὁ δοκιμῶν ἡμῶν τὰς καρδίας διὰ μακρὰς καὶ παρατεταμένης τῆς δοκιμασίας βούλεται ἡμᾶς τῆς δικαιοσύνης στεφανίτας ἀποδειχθῆναι (81). Μόνον ἀνέδοτον φυλασσέσθω τὸ φρόνημα ἡμῶν, ἵνα σὺν τῷ στερέωμα τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως διατηρήσθω, καὶ ἤξει ἐν τάχει ὁ ἀντιληφόμενος ἡμῶν ἤξει καὶ οὐ χρονίᾳ. Προσδέχου γὰρ θλίψιν ἐπὶ θλίψει, ἐλπίδα ἐπ' ἐλπίδι· ἐτι μικρόν, ἐτι μικρόν. Οὕτως οἶδε ψυχαγωγεῖν τῇ ἐπαγγελίᾳ τοῦ μέλλοντος τοὺς ἑαυτοῦ τροφίμους τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Μετὰ γὰρ τὰς θλίψεις ἡ ἐλπίς· ἐκ τοῦ σύγγεγος δὲ πάρεστι τὰ ἐλπιδόμενα. Ἐάν γὰρ ὅλον τις εἰποι τὸν

2. Πίστιν δὲ ἡμεῖς οὐτε παρ' ἄλλων γραφομένην ἡμῖν νεωτέραν παραδεχόμεθα, οὐτε αὐτοὶ τὰ τῆς ἡμετέρας διανοίας γεννήματα παραδίδοναι τολμώμεν, ἵνα μὴ ἀνθρώπινα ποιῶμεν (82) τὰ τῆς εὐσεβείας ῥήματα· ἀλλ' ἅπας παρὰ τῶν ἁγίων Πατέρων δεδιδάγμεθα, ταῦτα τοῖς ἐρωτῶσιν ἡμᾶς διαγγέλλομεν. Ἔστι τοίνυν ἐκ πατέρων ἐμπολιτευομένη τῇ Ἐκκλησίᾳ ἡμῶν (83) ἡ γραφεῖσα παρὰ τῶν ἁγίων Πατέρων πίστις τῶν κατὰ τὴν Νίκαιαν συνελθόντων· ἣν ἡγοῦμεθα μὲν διὰ στόματος εἶναι καὶ παρ' ὁμῶν, οὐ παραιτούμεθα δὲ, ἵνα μὴ δκνοῦ ἐγκλημα ἀπενεγκώμεθα, καὶ αὐτὰ τὰ ῥήματα ἐνσημᾶναι τῷ γράμματι. Ἔστι δὲ ταῦτα· Πιστεύομεν εἰς ἓνα Θεὸν Πατέρα παντοκράτορα, ὁρατῶν τε πάντων καὶ ἀορατῶν ποιητὴν. Καὶ εἰς ἓνα Κύριον (84) Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, γεννηθέντα ἐκ τοῦ Πατρὸς μορφογῆ· τουτέστιν, ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς· ὥς ἐκ φωτός, Θεὸν ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ· γεννηθέντα οὐ ποιηθέντα, ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, τὰ τε ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ τὰ ἐν τῇ γῇ. Τὸν δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντα (85) σαρκωθέντα, ἐνανθρωπήσαντα, παθόντα (86), καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ· ἀνελθόντα εἰς οὐρανούς, ἐρχόμενον κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς. Καὶ εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα. Τοῦς δὲ λέγοντας, Ἦν ποτε, ὅτε οὐκ ἦν· καὶ, Πρὶν γεννηθῆναι οὐκ ἦν· καὶ, ὅτι Ἐξ οὐκ ὄντων ἐγένετο· ἢ ἐξ ἑτέρας ὑποστάσεως ἢ οὐσίας γένεσθαι εἶναι,

ideo tamen Nicæna formula Cæsareæ oblitterata, ut hoc loco testatur Basilius: ac ipsius Dianii perhonorificum de hac fide et de Nicænæ Patribus testimonium habemus in epist. 51.

(84) Κύριον. Editio Paris. et Basileensis secunda addunt ἡμῶν, quæ vox deest in antiquioribus editionibus et codicibus Med. Coisl. primo et tribus aliis.

(85) Κατελθόντα. Editi addunt ἐκ τῶν οὐρανῶν, quæ desiderantur in sex mss.

(86) Παθόντα. Hanc vocem addidi ex Med. et Coisl. utroque, et utroque Regio.

ἡ τρεπτόν, ἡ ἀλλοιωτόν. τὸν Ἰὼν τοῦ Θεοῦ, τοὺς ἀναθεματίζει ἡ καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ Ἐκκλησία. Πιστεύομεν τούτοις. Ἐπειδὴ δὲ ἀδιόριστος ἐστὶν ὁ περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος λόγος, οὕτω τότε τῶν πνευματομάχων ἀναφανέντων, τὸ χρῆναι ἀναθεματίζεσθαι τοὺς λέγοντας τῆς κτιστῆς εἶναι καὶ δουλικῆς φύσεως τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐσίγησαν. Οὐδὲν γὰρ ὅλως τῆς θείας καὶ μακαρίας Τριάδος κτιστόν.

EPISTOLAE PMA'.

Cum questus fuisset Eusebius quod Basilii ad se non venisset, cumque eum hortatus fuisset ad rerum ecclesiasticarum defensionem, Basilii absentiam tuetur morbi excusatione; res ecclesiasticas non sua culpa adversariis tradi demonstrat, sed episcoporum sibi communione conjunctorum, ad quos et Bosphorus nuper accessit. Narrat quomodo eos hortatus sit, cum ad urbem ipsius morte audita venissent; sed queritur, quod statim ac recesserunt, ad ingenium redeant.

Eusebio, ἐπισκόπῳ Σαμοσατῶν.

1. Ἐδεξάμην ἤδη δύο ἐπιστολάς παρὰ τῆς ἐνθέου καὶ τελειοτάτης φρονήσεώς σου· ὣν ἡ μὲν ὑπέγραψεν ἡμῖν ἐναργῶς, ὅπως μὲν προσδοκῆσθαι ὑπὸ τοῦ λαοῦ τοῦ ὑπὸ τὴν χεῖρα τῆς οὐσιότητός σου, ὅσον δὲ ἐλυπήσαμεν ἀπολειφθέντες τῆς ἀγιοτάτης συνόδου. Ἡ δὲ ἑτέρα, ἡ παλαιότερα μὲν, ὡς εἰκάξω τῷ γράμματι, ὕστερον δὲ ἡμῖν ἀποδοθεῖσα, διδασκαλίαν περιεῖχε πρέπουσάν σοι καὶ ἡμῖν ἀναγκαίαν, μὴ καταρῥηθῆμεν τῶν Ἐκκλησιῶν τοῦ Θεοῦ, μὴδὲ κατὰ μικρὸν προΐεσθαι τοῖς ὑπεναντίοις τὰ πράγματα· ἀφ' ὧν τὰ μὲν ἐκείνων αὐξήσει, τὰ δὲ ἡμέτερα μειωθήσεται. Καὶ οἶμαι πρὸς ἑκατέραν ἀποκεκρίσθαι· πλὴν ἀλλὰ καὶ νῦν (ἐπειδὴ ἄδηνον εἰ οἱ πιστευθέντες τὴν διακονίαν διέσωσαν ἡμῶν τὰς ἀποκρίσεις) περὶ τῶν αὐτῶν ἀπολογουμαι· πρὸς μὲν τὴν ἀπολείψιν ἀληθεστάτην πρόφασιν γράφων, ἥς οἶμαι τὴν ἀκοήν καὶ μέτρι τῆς σὺς οὐσιότητος διαδεσθῆναι, ὅτι ὑπὸ ἀρρώστιας κατεσχέθην, τῆς μέγχις αὐτῶν με τῶν πυλῶν τοῦ θανάτου καταγαγούσης. Καὶ ἐτι καὶ νῦν, ἥνικα ἀπέστελλον περὶ τούτων, λείψανα φέρων τῆς ἀρρώστιας ἔγραψον. Ταῦτα δὲ ἐστὶ τριαῦτα, ὥστε ἐξαρκεῖν ἐτέρῳ νοσήματα (87) εἶναι δύσφορα.

2. Πρὸς δὲ τὸ, ὅτι οὐ βραθυμία ἡμετέρᾳ τὰ τῶν Ἐκκλησιῶν τοῖς ἐναντίοις προδίδεται, εἰδέναι βούλομαι τὴν θεοσέδειάν σου, ὅτι οἱ κοινωνικοὶ δῆθεν ἡμῖν τῶν ἐπισκόπων, ἢ ὀκνῶ, ἢ τῇ πρὸς ἡμᾶς ὑπόπτως ἔχειν ἐτι καὶ μὴ καθαρῶς, ἢ τῇ παρὰ τοῦ διαβόλου ἐγγινομένη πρὸς τὰς ἀγαθὰς πράξεις ἐναντιώσεται, συνάρασθαι (88) ἡμῖν οὐκ ἀνέχονται. Ἀλλὰ σχήματι μὲν δῆθεν οἱ πλείους ἐσμέν μετ' ἀλλήλων, προστεθέντος ἡμῖν καὶ τοῦ χρηστοῦ Βοσπορίου· ἀληθείᾳ δὲ πρὸς οὐδὲν ἡμῖν τῶν ἀναγκαιότατων συναίρονται· ὥστε με καὶ ὑπὸ τῆς ἀθυμίας ταύτης τὸ πλεῖστον μέρος πρὸς τὴν ἀνάληψιν ἐμποδίζεσθαι, συνεχῶς μοι τῶν ἀρρώστημάτων ἐκ τῆς σφοδρᾶς λύπης ἀποστρεφόντων. Τί δ' ἂν ποιήσεται· μόνος (89), τῶν κανόνων,

(87) Ἐτέρῳ νοσήματα. Ita Harl., Med., Coisl. primus, Vat., Clarom. Editi ἐτέρων νοσήματι. Nonnulli mss. ἐτέρῳ νοσήματι.

(88) Συνάρασθαι. Ita tres antiquissimi codices cum pluribus aliis. Editi συναίρεσθαι.

(89) Μόνος. Hæc vox addita ex septem mss. Canones illos, qui apostolis afflicti fuere, nonnunquam citat Basilii in Epistolis canonicis. Videtur hoc loco respicere ad vigesimum septimum, ubi præscribitur, ut in unaquaque provincia episcopi

A apparentibus, anathematizandos esse eos, qui dicunt creatæ esse ac servilis naturæ Spiritum sanctum, silentio prætermiserunt. Nihil enim omnino in divina ac beata Trinitate creatum est.

234 EPISTOLA CXLI'.

Eusebio, ἐπισκόπῳ Σαμοσατῶν.

1. Jam duas litteras accepi a divina tua et absolutissima prudentia, quarum una nitide nobis describebat, quomodo a populo sub manu sanctitatis tuæ constituto exspectati fuimus, quantumque intulerimus doloris a sanctissimo conventu absentes. Altera vero, antiquior quidem, ut e scriptura conjicio, sed posterius nobis reddita, documenta continebat te digna et nobis necessaria, ut ne Dei Ecclesias negligamus, neve paulatim negotia adversariis tradamus, unde res eorum augeantur, nostræ vero minuantur. Ac mihi quidem videor utrique respondisse, sed tamen etiam nunc (siquidem incertum est an ii quibus hoc ministerium commissum fuerat, responsa nostra servaverint) de iisdem causam dico: quod quidem ad absentiam attinet, excusationem verissimam scribens, cujus famam etiam usque ad tuam sanctitatem pervenisse puto: quod morbo detentus fuero, qui me usque ad ipsas mortis januas perduxit. Imb etiam nunc cum de his scriberem, adhuc ferens morbi reliquias scribebam. Hæc autem sunt ejusmodi, ut alteri possint esse morbus ad ferendum difficilis.

2. Quod autem non nostra segnitie res Ecclesiarum adversariis tradite sunt, hoc pietati tuæ perspectum esse volo, episcopos nobis communione conjunctos, sive sociordia, sive quod adhuc suspicioso in nos nec puro affecti sunt animo, sive diabolo bonis operibus obstante, suam nobis operam præstare nolle. Sed specie quidem plures inter nos conjungimur, adjuncto nobis et optimo Bosphorio: at revera nullam ad rem ex his, quæ maxime sunt necessariae, nos adjuvant: ita ut maxima ex parte hæc animi obstat ægritudo, quominus vires resumam, continenter mihi morbis ex vehementi mœnore redeuntibus. Quid autem solus facere possim, quandoquidem canones, ut et ipse non ignoras, uni

nihil majoris rei incipiant sine sententia illius, qui inter eos primus, ac unusquisque iis contentus sit, quæ ad parociam suam pertinent: sed nec ille absque omnium voluntate quidquam faciat. Erat Basilii hujus canonis observandi studiosus, et quamvis nominis fama et sedis dignitate plurimum posset, nunquam ab eo communionis restitutionem impetrare

* Alias CCLXII. Scripta anno 375.

ministeria ejusmodi non concedunt? Jam vero quodnam remedium non adhibui? Quodnam iudicium ipsis non revocavi in memoriam, partim per litteras, partim cum coram congressi essemus? Venerunt enim et usque ad urbem, audito mortis mee nuntio. Sed quia Deo visum est, ut me vivum deprehenderent, eos, ut par erat, sum allocutus. Ac praesentem quidem reverentur, et omnia quaecunque officii sunt pollicentur: at simul ut recederent, iterum recurrunt ad suam ipsorum sententiam. In his nos quoque communis rerum status participes sumus, Domino 235 palam nos deserente, quorum charitas ob multiplicatam iniquitatem refrixit. Sed nobis ad omnia sufficiat magna tua ac potentissima apud Deum deprecatio. Forte enim aut rebus aliquid proderimus, aut si optato exitu aberremus, condemnationem effugiemus.

ὥς καὶ αὐτὸς οἶδας, ἐν τὰς τοιαύτας οἰκονομίας μὴ συγχωρούντων; Καίτοι τίνα θεραπείαν οὐκ ἐθεράπευσα; Ποίου κλήματος αὐτοὺς οὐκ ἀνέμνησα τὰ μὲν διὰ γραμμάτων, τὰ δὲ καὶ διὰ τῆς συντυχίας; Ἦλθον γὰρ καὶ μέχρι τῆς πόλεως, κατὰ ἀκοήν τοῦ ἐμοῦ θανάτου. Ἐπεὶ δὲ ἐδοξε τῷ Θεῷ ζῶντας ἡμᾶς παρ' αὐτῶν καταληφθῆναι, διελέχθημεν αὐτοῖς τὰ εἰκότα. Καὶ παρόντα μὲν αἰδοῦνται, καὶ ὑπισχνοῦνται τὰ εἰκότα πάντα· ἀπολειφθέντες δὲ πάλιν πρὸς τὴν ἐαυτῶν ἀνατρέχουσι γνώμην. Ταῦτα καὶ ἡμεῖς τῆς κοινῆς καταστάσεως τῶν πραγμάτων ἀπολαύομεν, προδῆλως τοῦ Κυρίου ἐγκαταλειπόντος ἡμᾶς, τοὺς διὰ τὸ πληθυνθῆναι τὴν ἀνομίαν φύξαντας τὴν ἀγάπην. Ἀλλὰ πρὸς πάντα ἡμῖν ἀρχεπάτω ἡ μεγάλη σου καὶ δυνατωτάτῃ πρὸς Θεὸν ἰκεσία. Τάχα γὰρ ἂν ἡ γενοίμεθα τι τοῖς πράγμασι χρήσιμοι (90), ἢ, διαμαρτόντες (91) τῶν σπουδαζομένων, φύγοιμεν τὴν κατάκρισιν.

EPISTOLA CXLII^a.

Rogat Basilium ut pauperum hospitium vectigalibus eximantur.

Numerario praesidium.

Convocavi omnes ad conventum deam martyris Euppsychii fratres nostros chorepiscopos, ut notos facerem dignitati tuae. Sed quia abfuisi, per litteras eos necesse est sistere integritati tuae. Cognosce igitur fratrem istum, qui dignus est ob Domini timorem cui tua prudentia fidem habeat. Et quaecunque pauperum causa ad tuam bonam voluntatem retulerit, ei ut verum dicenti digneris fidem habere, atque afflictatos pro virili adjuvare. Dignaberis autem procul dubio et pauperum domum ad pagos ipsi commissos pertinentem invisere, ac omnino vectigalibus eximere. Hoc enim jam et tuo collegae visum est exiguam egenorum possessionem tributis eximere.

EPISTOLA CXLIII^a.

Idem petit ab altero numerario.

Alteri numerario.

Mihi quidem si liceret dignitatem tuam convenire, per me ipse prorsus retulisses quibus de rebus sollicitus sum, et afflictorum defensionem suscepissem. Sed cum me corporis infirma valetudo ac negotiorum impedimenta retrahant, mei loco hunc fratrem chorepiscopum tibi commendo, ut ei aures

impetrare potuerunt Marcelli discipuli, antequam Petri Alexandrini auctoritas accessisset: et cum ab episcopis in Palaestina exsulantibus non expectato aliorum episcoporum consensu restituti fuissent, factum moleste tulit et libere reprehendit, epist. 265.

* Alias CCCXVIII. Scripta anno 373.

* Alias CCCXIX. Scripta anno 373.

(90) *Χρήσιμοι*. Legendum puto *χρήσιμον*, ut jam observavi ad epist. 72.

(91) *Διαμαρτόντες*. Ita quinque mss. Editi *διαμαρτάνοντες*. Reg. secundus et Paris. *διαμαρτώντες*.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ PMB.

Νουμεραρίῳ ἐπαρχῶν (92).

Συνήγαγον (93) μὲν πάντας ἐν τῇ συνέδῳ τοῦ μακαρίου μάρτυρος Εὐψυχίου τοὺς ἀδελφοὺς ἡμῶν τοὺς χωρεπισκόπους, ὥστε γνωρίμους ποιῆσαι τῇ τιμότητί σου· ἐπεὶ δὲ ἀπειλείθης, διὰ γραμμάτων αὐτοὺς ἀναγκάζειν ἐστὶ προσαθῆναι σου τῇ τελειότητι. Γινώριζε τοίνυν τὸν ἀδελφὸν τόνδε, ἄξιον ὄντα τοῦ πιστεῦσθαι παρὰ τῆς σῆς φρονήσεως διὰ τὸν φόβον τοῦ Κυρίου. Καὶ ἅπερ ἂν τῶν πτωχῶν ἐνεκεν ἀναφέρῃ σου τῇ ἀγαθῇ προαιρέσει, καταξίωσον ὡς ἀληθεύοντι πισθεσθαι, καὶ τὴν δυνατὴν ἐπιουρίαν παρέχεσθαι τοῖς καταπονουμένοις. Καταξιώσεις δὲ δυνάμει καὶ πτωχοτροφίαν τῆς συμμορίας τῆς ὑπ' αὐτὸν ἐπισκέψασθαι, καὶ πάντῃ ἀνεῖναι τῆς συντελείας. Τοῦτο γὰρ ἤδη καὶ τῷ ἐταίρῳ σου συνήρεσα τὴν μικρὰν κτῆσιν τῶν πενήτων ἀλειτούργητον καταστήσαι.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ PMΓ.

Ἐτέρῳ νουμεραρίῳ.

Εἰ μὲν αὐτῷ μοι δυνατόν ἦν συμπαρεῖναι τῇ τιμότητί σου, δι' ἐμαυτοῦ ἂν πάντως ἀνένεγκα περὶ ὧν ἐβουλόμην, καὶ προέστην τῶν καταπονουμένων· ἐπεὶ δὲ με ἀρρώστια σώματος καὶ ἀσχολία πραγμάτων ἀπέλκουσιν (94), ἀντ' ἐμαυτοῦ σοι τὸν ἀδελφὸν τόνδε τὸν χωρεπίσκοπον συνίστημι· ὥστε, σὲ αὐτῷ γνή-

(92) *Ἐπαρχῶν*. Reg. secundus et Coisl. secundus *ἐπαρχῶν*. Sanxerat Valens anno 365, ut numerarii consularium et praesidium vocarentur deinceps tabularii. Sed forte lex illa minus fuit observata: vel huic epistolae, ut pluribus aliis, non a Basilio, sed post eum a librariis titulus praefixus.

(93) *Συνήγαγον*. Coisl. uterque et Reg. secundus *συνηγόμεν*.

(94) *Ἀρρώστια*. Ita sex codices mss. pro eo quod est in editis *ἀνθέλκουσιν*. Paulo post ope Coisl. primi et Reg. secundi emendavimus quod erat in editis ὥστε σεαυτῷ.

αἰώς· προσχόντα, χρήσασθαι συμβούλῃ, ὡς φιλαλή-
θως καὶ ἐμψρόνως δυνάμεν συμβουλευῆσαι περὶ τῶν
πραγμάτων. Τὸ γὰρ πτωχοτροφεῖν τὸ παρ' αὐτοῦ
οἰκονομούμενον ἐπειδὴν καταξιώσεως θεάσασθαι [ἔδει
γὰρ, εὖ οἶδα, καὶ οὐ παραδραμῆ, ἐπειδὴ οὐδὲ ἀπει-
ρος (95) εἰ τοῦ ἔργου· ἀλλ', ὡς ὁ δεῖνά μοι ἀνήνεγκεν,
ἐν τῶν ἐν τῇ 'Αμασειᾷ ἐξ ὧν ἐδωκέ σοι ὁ Κύριος
διατρέφεις (96)], ἐπειδὴν οὖν ἰδῆς καὶ τοῦτο, πάντα
αὐτῷ παρέξῃ τὰ ἐπιζητούμενα. "Ἠδὲ γάρ μοι καὶ
ὁ ἐταῖρός σου (97) καταπεγγεῖλατο φιλανθρωπίαν τινὰ
περὶ τὰ πτωχοτροφεῖα. Τοῦτο δὲ λέγω, οὐχ ἵνα ἄλλον
αὐτὸς μιμηθῇ (σὲ γὰρ εἰκὸς ἐτέρους εἶναι τῶν καλῶν
ἡγεμόνα), ἀλλ' ἵνα γνῶς, ὅτι δὴ περὶ αὐτῶν τούτων
καὶ ἄλλοι ἡμᾶς ἐδυσωπήθησαν (98).

ΕΠΙΣΤΟΛΗ PMΔ'.

Eandem immunitatem petit ac in duabus præcedentibus epistolis.

Τρακτευτῇ τῶν ἐπαρχῶν.

Γνωρίζεις πάντως τόνδε ἐκ τῆς κατὰ τὴν πόλιν
συντυχίας· ὅμως δέ σοι αὐτὸν καὶ διὰ τῆς ἐπιστολῆς
προσάγομεν συνιστώντες, ὅτι εἰς πολλά σοι τῶν
σπουδαζομένων χρήσιμος ἔσται, διὰ τὸ καὶ συνετῶς
καὶ εὐλαβῶς δύνασθαι ὑποτίθεσθαι τὰ πρακτέα. "Α
δὲ ἡμεῖς εἰς τὸ οὐς διελχθῆς, ταῦτα νῦν ἐστὶ καίρος
ἐπιδείξασθαι, ἐπειδὴν σοι ὁ προσηρμένος ἀδελφός
τὰ τῶν πτωχῶν ὑποδείξῃ.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ PME'.

*Quamvis multe magnæque rationes Eusebium prohibere videantur, quominus peregre eat; non tamen desperat Basil-
ius eum omnia impedimenta superaturum. Quare eum rogat, ne spem Ecclesiæ Cæsariensis irritam faciat, quam de
ejus adventu Basilus anno præterito Syria rediens attulerat.*

Εὐσεβίῳ, ἐπισκόπῳ Σαμοσατῶν.

Οἶδα τοὺς μυρίους πόνους (99) σου, ὥς ἀνέτηλξ
ὑπὲρ τῶν Ἐκκλησιῶν τοῦ Θεοῦ· καὶ τῶν ἀσχολιῶν τὸ
πλήθος οὐκ ἀγνοῶ, ἃς ἔχεις· τὴν οἰκονομίαν οὐ παρ-
έργως, ἀλλὰ κατὰ τὸ θέλημα τοῦ Κυρίου διατιθέ-
μενος. Καὶ τὸν ἐκ γειτόνων ὑμῶν ἐπικαθημένον
ἐννοῶ (1), ᾧ ἀνάγκη ὑμᾶς, ὥσπερ ὄρνιθας ἀετῶ
ὑποπτήσσοντας, μὴ πύρρῳ τῆς σκέπης ἔκαστον
ἀποτρέχειν. Τούτων με οὐδὲν λελήθεν. Ἄλλ' ὁ πόθος
πρᾶγμα βίαιον, καὶ ἐλπίσαι τὰ μὴ ἐνδεγόμενα, καὶ
ἐγχειρῆσαι τοῖς ἀδυνάτοις (2)· μᾶλλον δὲ ἡ ἐπὶ Κύ-
ριον ἐλπίς ἰσχυρότατον πάντων. Οὐ γὰρ ἀλόγῳ ἐπι-
θυμία, ἀλλ' ἰσχυρῇ πίστει προσδοκῶ καὶ πόρον ἐν
ἀμυχάνοις φανήσασθαι, καὶ πάντων ῥαδίως σε (3)

(95) "Απειρος. Uterque Coisl. cum Reg. secundo
et Paris. ἀπορος, Non cares facultatibus ad hoc
opus.

(96) Διατρέφεις. Ita Coisl. uterque et Vat. Editio
prima Paris. διατρέφοις. Paulo post editi παρέξεις.
Coisl. uterque. Med. et Reg. secundus ut in textu.

(97) Ὁ ἐταῖρός σου. Duo erant numerarii in una-
quaque provincia. Non tamen collega hoc loco in-
telligitur alter numerarius, cui superior in scripta
epistola. Huic enim Basilus similiter dicit benefi-
cium sibi in pauperes ab ipsis collega promissum
fuisse. Quare collegam utriusque numerarii inter-
pretor tractatorem præsidium, cujus promissa in
epistola sequenti repossunt. Is cum munus ad-
ministraret magna cum numerariis necessitudine
conjunctum, eorum collega dici poterat.

(98) Ἐδυσωπήθησαν. Sic Coisl. secundus e

A sincere accommodans, ipso utaris consiliario, ut
homine et amore veritatis et prudentia ad consi-
lium de rebus dandum idoneo. Postquam enim pau-
perum hospitium ab eo gubernatum visere dignatus
fueris (invises enim, sat scio, nec præteribis: siqui-
dem nec rei inexperius es: sed, ut a quodam ad me
relatum est, unum ex his quæ Amasæ constructa
sunt, ex bonis quæ tibi Dominus tradidit sustentas),
ubi, inquam, et hoc videris; concedes ei omnia
quæ opus erunt. Jam enim et collega tuus aliquam
mihi erga egenorum hospitia humanitatem pollicitus
est. Hoc autem dico, non ut alium ipse imiteris
(par enim te aliis recte factorum ducem esse), sed
ut scias jam nobis ab aliis reverentiam his in rebus
habitam fuisse.

236 EPISTOLA CXLIV'.

B

Tractatori præsidium.

Cognoscis profecto illum ex mutuo in urbe col-
loquio. Sed tamen eum tibi et per litteras sisto et
commendo, ut ad multa, quæ tibi curæ sunt, utilem
futurum, eo quod pie ac prudenter possit agenda
suggerere. Quæ autem mihi in aurem dixisti, ea
nunc tempus est exsequi; postquam memoratus
frater pauperum statum tibi indicaverit.

EPISTOLA CXLV'.

Eusebio, episcopo Samosatorum.

Novi innumeros labores tuos, quos pro Dei Ec-
clesiis exantlasti; nec negotiorum multitudinem
ignoro, quibus detineris; commissam administra-
tionem non perfunctorie, sed secundum Dei volun-
tatem gerens. Illum etiam cogito, qui vobis e pro-
pinquo imminet, sub quo vos necesse est, veluti
aves sub aquila formidantes, non longe a suo
quemque tecto excurrere. Horum nihil me latet.
Sed desiderium res violenta, tum in iis sperandis
quæ parabilia non sunt, tum in aggrediendis quæ
fieri non possunt: vel potius spes in Domino om-
nium rerum fortissima. Non enim temeraria cupi-
ditate, sed fidei robore exspecto aliquem futurum

Reg. secundus. Editi ἐδυσώπησαν.

(99) Πόνους. Quatuor mss. κόπους. Infra Harl.,
Med. et Clarom. θέλημα τοῦ Θεοῦ.

(1) Ἐννοῶ. Quamvis hoc verbum non omnino
necessarium sit: quia tamen legitur in codicibus
Harl., Med., Clarom., Coisl. secundo, et Reg. secundo,
recipiendum visum est in contextum. Ibidem editi
ᾧ ἀνάγκη ἡμᾶς. Melius in Coisl. primo et aliis non
nullis quos secuti sumus.

(2) Ἀδυνάτοις. Editi post hanc vocem addunt
τοῖς, sed in nullo prorsus ex nostris octo mss. re-
peritur.

(3) Ῥαδίως σε. Deest vocula in editis, legitur in
omnibus mss. Ibidem editi περιγενέσθαι. Harl. et
Coisl. primus ut in textu.

* Alias CCCCXX. Scripta anno 575.

* Alias CCLV. Scripta anno 573.

etiam in rebus difficillimis exitum, teque omnia impedimenta superaturum, ut Ecclesiarum amicissimam videas, atque etiam ab ipsa conspiciaris: quod quidem omnium illi bonorum antiquissimum est, vultum tuum conspiciere, ac tuam vocem audire. Cave igitur spes illius vanas ac irritas facias. Anno enim præterito cum e Syria rediens, promissum quod acceperam reportavi, quomodo eam putas suspensam a me fuisse? Ne igitur in aliud tempus differas illius visitationem, vir admirande. Nam etiamsi fieri possit, ipsam ut aliquando invisas, sed non etiam nobiscum, quos urget morbus ab hac tandem ærumnosa vita secedere.

EPISTOLA CXLVI.

Antiochum, qui manu sua salutem apposuerat, vicissim salutatur Basilium et hortatur, ut animæ salutem animi intendat.

Antiocho.

Non possum te inertie aut pigritie accusare, quod cum tempus incidisset scribendi, conticueris. Quam enim veneranda mihi **237** manu salutem misisti, hanc pluris facio quam multas epistolas. Te igitur vicissim saluto, ac exhortor, ut strenue ad animæ salutem incumbas, omnes carnis affectiones ratione frenans, ac indesinenter Dei cogitationem velut in sanctissimo quodam templo, ita in animo tuo consecratam habens: atque ut in actione omni et in omni sermone ante oculos habeas Christi iudicium; ita ut tibi opera singula ad accuratum illud ac tremendum examen collecta, gloriam in die remunerationis afferant, coram omni creatura laudem consequenti. Quod si non gravetur ad nos usque proficisci magnus ille vir, parum non erit lucrite una cum ipso in nostra regione conspiciere.

EPISTOLA CXLVII.

Aburgio Basilium Maximum commendat, ac rogat, ut hominem longe optimum, qui Cappadociæ præses fuerat, omnibus rebus spoliatum, et in ærumnis jacentem adversus calumniam tueatur.

Aburgio.

Fabulam hactenus credebam Homeri carmina, cum perlegerem alteram illius poesie partem, in qua Ulyssis calamitates narrat. Sed fabulosa illa hactenus et incredibilia, omnino nos probabilia existimare docuit longe optimi Maximi calamitas. Nam et hic præfuit genti non vilissimæ, quemadmodum ille dux fuit Cephalleniorum. Ac Ulysses quidem

* Alias CCLXVIII. Scripta anno 375.

** Alias CCLXVI. Scripta anno 375.

(4) *Προσβλέψαι*. Ita summo consensu veteres libri. Editio prima Paris. *προβλέψαι*.

(5) *Ἐκπεριδόν*. Sic Harl. et Coisl. primus cum pluribus aliis. Editio 1 Paris. *ἀπαυελθών*.

(6) *Αὐτῆς*. Hanc vocem addidimus ex septem mss. Harleianus codex *αὐτῶν*.

(7) *Ἀντιόχῳ*. Legitur in omnibus mss. et editis τῷ αὐτῷ, quia scilicet hæc epistola sequitur epistolam 51, alias 267. Sed tamen perspicuum est hanc epistolam non inscriptam fuisse Eusebio, quem Basilium designat his verbis: *Quod si magnus ille vir*, etc., sed ipsius fratris filio, quem Basilium,

τῶν κωλυμάτων περιγενήσεσθαι, πρὸς τὸ ἰδεῖν σε τὴν φιλότιμην τῶν Ἐκκλησιῶν, καὶ μέντοι καὶ ὀφθῆναι παρ' αὐτῆς. ὁ πάντων αὐτῇ τῶν ἀγαθῶν προτιμώτατον, τῷ σὺ προσβλέψαι (4) προσώπῳ, καὶ τῆς σῆς ἀκοῦσαι φωνῆς. Μὴ τοίνυν αὐτῇ τὰς ἐλπίδας ἀτελεῖς καταστήσης. Καὶ γὰρ πέρυσιν, ἀπὸ τῆς Συρίας ἐπαυελθὼν (5), ἣν ἐδεξάμην ἐπαγγελίαν, ταύτην διακομίσας, πῶς οἶμαι μετέωρον αὐτὴν κατέστησα ταῖς ἐλπίσι; Μὴ οὖν εἰς ἄλλον καιρὸν ὑπέβη τὴν ἐπίσκεψιν αὐτῆς (6), ὧ θαυμάσια. Καὶ γὰρ ἐὰν ἡ δυνατόν ἰδεῖν αὐτὴν ποτε, ἀλλ' οὐχὶ καὶ μεθ' ἡμῶν, οὗς ἐπείγει ἡ νόσος ἀπᾶραι λιπῶν τοῦ ὀδυνηροῦ τούτου βίου.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ PMΓ.

B

Ἀντιόχῳ (7).

Οὐκ ἔχω μέμφασθαι σοι ἀργίαν οὐδὲ ῥαθυμίαν, ὅτι, καιροῦ παραπεσόντος (8) γραμμάτων, ἀπειώπησας. Ἦν γὰρ διὰ τῆς τιμίας ἐμοὶ χειρὸς διεπέμψω προσηγορίαν, πολλῶν ἐπιστολῶν τιμιωτέραν ποιούμαι. Ἀντὶ οὖν ταύτης προσαγορεύω σε, καὶ παρακαλῶ σπουδαίως ἀντέχεσθαι τῆς κατὰ ψυχὴν σωτηρίας, πάντα τὰ πάθη τῆς σαρκὸς παιδαγωγούντα τῷ λόγῳ, καὶ διηνεκῶς τὴν περὶ Θεοῦ ἔννοιαν, οἷον ἐν ναῷ τινι ἁγιοτάτῳ, τῇ σωτοῦ ψυχῇ ἐνιδρυμένην ἔχοντα. ἐπὶ πάσης δὲ πράξεως καὶ παντὸς λόγου πρὸ ὀφθαλμῶν λαμβάνειν τὸ τοῦ Χριστοῦ (9) δικαστήριον, ὥστε σοὶ τὰς κατὰ μέρος ἐνεργείας συναχθεῖσας ἐπὶ τῆς ἀκριβοῦς ἐκείνης καὶ φοβερᾶς ἐξετάσεως δόξαν ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς ἀνταποδόσεως ἐνεργεῖν, ἐπὶ πάσης τῆς κτίσεως τῶν ἐπαίνων ἀξιωμένη. Εἰ δὲ καταδέχοιτο τὴν μέχρις ἡμῶν ὁδὸν ὁ μέγας, οὐ μικρὸν κέρδος ἰδεῖν σε μετ' αὐτοῦ ἐπὶ τῆς ἡμετέρας.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ PMΖ.

C

Ἀβουργίῳ.

Μῦθον ἐνόμιζον τέως τὰ τοῦ Ὁμήρου, ὅτε ἐπῆεν αὐτοῦ τὸ ἑτερον μέρος τῆς ποιήσεως, ἐν ᾧ τὰ τοῦ Ὀδυσσεύς πάθη μεταδιδάσκει. Ἄλλ' ἐκεῖνα τὰ μυθικά τέως καὶ ἄπιστα πάντῃ ἡμᾶς πιθανὰ νομίζειν ἐδίδαξεν ἡ περὶ τὸν πάντα ἄριστον Μάξιμον περιπέτεια. Καὶ γὰρ καὶ οὗτος ἀρχῶν ἐγένετο ἔθνους οὐ φαυλοτάτου, ὥσπερ ἐκεῖνος ὁ στρατηγὸς (10) τῶν

ut æqualem, vel forte etiam natu minorem, ad pietatem hortatur.

(8) *Παραπεσόντος*. Sic quatuor vetustissimi codices, Harl., Med., Coisl., Vat. et alii nonnulli. Editi *παρεμπεσόντος*. Paulo post auctoritate quinque codicum, quorum nonnulli antiquissimi, transposuimus ἐμοί, cum legeretur in editis ἐμοὶ διεπέμψω.

(9) *Χριστοῦ*. Sic plerique mss. codices. Editi *Κυρίου*.

(10) *Ὁ στρατηγός*. Additus articulus ex tribus vetustissimis codicibus et tribus aliis. Ibidem. Reg. secundus et Coisl. secundus *Κεφαλῆνων*.

Κεφαλῆνων. Καὶ πολλὰ χρήματα ἄγων ἐκεῖνος, ἅμα cum pecuniæ plurimum exportasset, nudus reversus est: hunc autem eo res adversæ redegerunt, ut pene in alienis et laceris pannis domui suæ visus sit. Atque hæc perpessus est, forte quia Læsirygnas in se instigavit, ac in Scyllam incidit, habentem in muliebri forma caninam immanitatem ac feritatem. Cum igitur vix ei licuerit ex ineluctabili illa procella emergere, te mea opera supplex rogat, ut naturam communem reverearis, ac calamitatibus, quas non merito suo passus est, commotus de rebus illius non taceas, sed viris potentibus nunties, in primis ut præsidii aliquid contra structam calumniam habeat: sin minus, ut propositum illius, qui in ipsum debacchatus est, divulgetur. Non leve enim homini injuriis affecto solatium, B eorum, qui ipsi insidiatii sunt, improbitatis declaratio.

Κεφαλῆνων. Καὶ πολλὰ χρήματα ἄγων ἐκεῖνος, ἅμα cum pecuniæ plurimum exportasset, nudus reversus est: hunc autem eo res adversæ redegerunt, ut pene in alienis et laceris pannis domui suæ visus sit. Atque hæc perpessus est, forte quia Læsirygnas in se instigavit, ac in Scyllam incidit, habentem in muliebri forma caninam immanitatem ac feritatem. Cum igitur vix ei licuerit ex ineluctabili illa procella emergere, te mea opera supplex rogat, ut naturam communem reverearis, ac calamitatibus, quas non merito suo passus est, commotus de rebus illius non taceas, sed viris potentibus nunties, in primis ut præsidii aliquid contra structam calumniam habeat: sin minus, ut propositum illius, qui in ipsum debacchatus est, divulgetur. Non leve enim homini injuriis affecto solatium, B eorum, qui ipsi insidiatii sunt, improbitatis declaratio.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΗΗ.

Maximum Trajano commendat Basilus, ac rogat ut ei in judicio patrocinium impendat.

Τραπεζῶ.

Πολλὴν φέρει τοῖς καταπονομένοις παραμυθίαν, καὶ τὸ ἔχειν ἀποδύρασθαι τὰς ἑαυτῶν συμφοράς· καὶ μάλιστα, ὅταν ἀνδρῶν ἐπιτύχῃσι δυναμένων ἐκ τῆς τοῦ τρόπου καλοκαγαθίας συμπαθῆσαι τοῖς ἀλγαινοῖς. Ὅθεν καὶ ὁ αἰδισιμώτατος ἀδελφὸς Μάξιμος, ὁ τῆς πατριδος ἡμῶν ἡγησάμενος, παθὼν ὅλα οὐδέπω (13) τις ἀνθρώπων ἑτερος, καὶ πάντων μὲν γυμνωθεὶς τῶν προσόντων, ὅσα τε ἦν αὐτῷ πατρίω, καὶ ὅσα ἐκ προτέρων πόνοις ὑπῆρχε (14) συνειλεγμένα, κακοπαθήσας δὲ τῷ σώματι μυρία ταῖς ἡμέραις (15) καὶ κάτω πλάναις, καὶ οὐδὲ αὐτὴν τὴν ἐπιτιμίαν ἀνετηρέαστον διασώσας, ἥς ἕνεκα πάντα πονεῖν τοῖς ἐλευθέροις σύνθετος, πολλὰ μὲν πρὸς ἡμῶν περὶ τῶν συμβάντων αὐτῷ ἀπολωφύρατο, ἡξίωσε δὲ δι' ἡμῶν, ὡς ἐν κεφαλῇ φανεράν γενέσθαι σοὶ τὴν περιστάσαν αὐτῷ τῶν κακῶν Ἰλιάδα. Κάτω, ἐπειδὴ ἄλλως οὐδὲν ἀφελεῖν αὐτοῦ τῶν δεινῶν ἡδυνήθη, ἐτόλμως ταύτην ἔδωκα τὴν χάριν· τὸ ὀλίγα ἐκ πολλῶν, ὧν ἤκουσα παρ' αὐτοῦ, διαγγεῖλαι τῇ κοσμιότητί σου· ἐπειδὴ αὐτὸς ἐρυθρίαν μοι ἔδωκε τὰς ἑαυτοῦ συμφοράς ἐναργῶς διηγήσασθαι. Εἰ γὰρ καὶ πονηρὸν τὸν ἡδικοκῶτα συνίστησι τὰ γενόμενα (16), ἀλλ' οὐ γὰρ τὸν πεπονθότα τῆς ἐλευνοτάτης ὄντα μερίδος δεικνυσιν· ἐπειδὴ αὐτὸ τὸ περιπεσεῖν τοῖς θεηλάτοις κακοῖς ἀπόδειξιν πως ἔχειν δοκεῖ τοῦ παραδεδοσθαι τοῖς πάθεσιν. Ἄλλ' ἀρκεῖ (17) αὐτῷ πρὸς παραμυθίαν τῶν συμβάντων τὸ εὐμενεῖ αὐτὸν προσδέξασθαι τῷ ὅματι σε, καὶ τὴν πολυαρκὴν χάριν, ἥς πάντες ἀπολαύοντες διαπαντὸς οὐ δύνανται (τὴν τῆς σῆς ἡμερότητος λέγω), καὶ ἐπ' αὐτὸν ἀφ-

EPISTOLA CXLVIII.

Trajano.

Multum affert afflictis solatii vel posse dedere calamitates suas; maxime, cum viros nacti fuerint morum probitate idoneos, qui eorum doloribus commoveantur. Unde et omni honore dignus frater Maximus, qui patriæ nostræ præfuit, talia passus, qualia nondum quisquam hominum, et suis rebus omnibus tum paternis tum pristino labore partis nudatus, 238 innumeris afflictus corporis incommodis, dum susdeque errat, ac ne ipsum quidem civis statum, cujus causa liberi nihil intentatum relinquere solent, ab injuriis integrum retinens, pluribus apud me casus suos lamentatus est, ac rogavit, ut malorum suorum liadem breviter tibi ante oculos ponerem. Ego autem cum aliter illius ærumnas levare non possem, libenter id præstiti beneficii, ut pauca ex multis quæ ab eo audiui, dignitati tuæ referrem, quandoquidem eum pudebat, ut mihi videbatur, calamitates suas aperte exponere. Nam quæ evenere, si auctorem injuriæ nequam esse demonstrant, certe eum qui passus est, maxima miseratione dignum ostendunt: siquidem illud ipsum in mala divinitus immissa incidere D argumento est quodammodo eum qui hæc patitur afflictationibus esse traditum. Sed tamen satis est illi ad solatium malorum, ut benigno illum aspicias oculo, ac uberem illam gratiam, quam omnes experiuntur, nec tamen possunt absumere (gratiam dico lenitatis tuæ) etiam in illum extendas. In judicio autem magno ei fore ad vincendum præsidio patrocinium tuum, nobis omnibus certo persuasum est.

(11) Τοῖς οἰκοῖ. Sic tres vetustissimi codices et Clarom. Editi τοῖς οἰκείοις.

(12) Σκευωρηθεῖσαν. Harl. et Clarom. σκαυωρηθεῖσαν.

(13) Οὐδέπω. Ita Harl. cum quinque aliis. Editi οὐπω.

(14) Ὑπῆρχε. Hoc verbum addidimus ex Harl., Med. et Clarom.

(15) Ταῖς ἡμέραις. Ita Harl., Med., Coisl. uterque, Reg. uterque et uterque Bigot. Editi ταῖς τῶν ἡμερῶν.

(16) Τὰ γενόμενα. Sic tres vetustissimi codices et alii nonnulli. Editi τὰ γεγονότα.

(17) Ἀρκεῖ. Male in editione i Paris. ἀρκεῖν contra veterum codicum fidem.

* Alias CCLXXVI. Scripta anno 373.

Atque omnium dignissimus est ipse ille, qui meas litteras, ut sibi aliquid profuturas poposcit, quem cum aliis videamus totis suæ vocis viribus laudes gravitatis tuæ prædicantem. αὐτῷ ἐσομένην, ἐπιζητήσας· ὃν μετὰ τῶν ἄλλων ἴδοιμεν τῇ κατὰ δύναμιν αὐτοῦ (18) φωνῇ τὴν σὴν εὐφημοῦντα σεμνότητα.

EPISTOLA CXLIX.

Is ad quem scripta est hæc epistola, viderat primordia ærummarum Maximi; sed postea pænæ ac contumeliæ graviores inflicte sunt, ac vicarius modo advenerat, ut mala expleret. Homini miserrimo opem implorat Basilius.

Trajano.

Ipse oculis vidisti calamitatem viri quondam clari, sed nunc miserrimi omnium Maximi qui patriæ nostræ præfuerat, atque utinam non præfuisse! Existimo enim fore, ut multi gentium gubernacula fugiant, si administrationes ad ejusmodi exitum reliturae sunt. Quare quid opus est singula enarrem, et quæ vidi, et quæ audiavi, viro ob eximiam ingenii aciem idoneo, qui ex paucis factis ea quæ omittuntur existimet? Sed tamen forte superflua loqui tibi non videbor, hoc si dixerō, cum multa et gravia ante tuum adventum in ipsum perpetrata sint, quæ postea gesta sunt talia esse, ut superiora humanitatem existimare cogant. Tantam contumeliæ et damni et ipsius corporis incommodorum magnitudinem habuere, quæ in ipsum postmodum a vicario exco- 239 gitata sunt. Et nunc cum cohortalibus apparitoribus venit, ut reliqua sua mala hic impleat, nisi tu magnam tuam manum prætere velis afflicto. Supervacaneam rem scio me facere, qui tuam elementiam ad humanitatem adhorter. Quia tamen hunc virum cupio juvare, dignitatem tuam rogo, ut innate tibi ad bonum propensione aliquid mea causa adjicias: adeo ut manifesta sit homini meæ pro illo deprecationis utilitas.

* Alias CCCLXXVII. Scripta a-na 575.

(18) Αὐτοῦ. Hanc vocem addidimus ex Harl., Med. et Clarom.

(19) Τραϊανῷ. Legitur in omnibus editis et mss. codicibus τῷ αὐτῷ, eidem. Trajano scilicet: ad quem scripta superior epistola. Quare non ausus sum hunc titulum mutare: sed tamen nullus dubito, quin hæc epistola ad Trajanum minime scripta sit. Is enim ad quem scripta est, oculis suis viderat calamitates Maximi. At Trajanus nihil prorsus audierat de his ærumnis: et ideo Basilium Maximus rogavit, ut eas Trajano breviter exponeret.

(20) Ὑπέθελες. Med., Reg. secundus et Coisl. secundus ὑπέλαβες.

(21) Οὐκ ὤφελεν. Ita mss. sex. Editi οὐκ ὀφείλεν.

(22) Κακοπαθείας. Hac voce non questionis tormenta, quibus subijci non poterant præsidēs provinciarum, nisi in crimine majestatis, sed ea

εἶναι. Ὅτι δὲ καὶ ἐν δικαστηρίοις μεγάλη αὐτῷ ἀφορμὴ πρὸς τὴν νίκην ἢ παρὰ σοῦ βοήθ., πάντες ἀκριβῶς πεπείσμεθα. Δικαιοτάτος δὲ πάντων καὶ αὐτὸς οὗτος, ὁ τὴν ἐπιστολὴν ἡμῶν, ὡς τι ὕψους αὐτοῦ (18) φωνῇ τὴν σὴν εὐφη-

EPISTOLÆ PMΘ.

Τραϊανῷ (19).

Καὶ αὐτὸς ὑπέβαλες (20) ὀφθαλμῷ τὴν κακοπάθειαν τοῦ πρότερον μὲν εὐδοκίμου, νῦν δὲ ἐλεεινοτάτου πάντων Μαξίμου, τοῦ ἀρξάντος τῆς πατρίδος ἡμῶν, ὡς οὐκ ὤφελεν (21)! Οἶμαι γάρ ἂν πολλοῖς ἀπευκτὴν εἶναι τὴν τῶν ἐθνῶν ἀρχὴν, εἰ πρὸς τοιοῦτον πέρας μέλλουσι καταστρέφειν αἱ προστασίαι. Ὅστε τί δεῖ ἡμᾶς τὰ καθ' ἑκάστον ἐπαγγέλλειν, ὧν τε εἶδομεν, ὧν τε ἠκούσαμεν, ἀνδρὶ διὰ πολλὴν τῆς διανοίας δέξυττα ἱκανῷ ἐξ ὀλίγων τῶν πραχθέντων στοχάσασθαι τὰ λειπόμενα; Πλὴν ἐκεῖνό γε εἰπὼν, ἴσως οὐ περιττός σοι φανήσομαι, ὅτι πολλῶν ἐθνῶν καὶ θεινῶν τῶν εἰς αὐτὸν τολμηθέντων πρὸ τῆς σῆς παρουσίας, τοιαῦτα γέγονε τὰ μετὰ ταῦτα, ὡς φιλανθρωπίαν ποιῆσαι νομισθῆναι τὰ φθάσαντα. Τοσαύτην εἶχεν ὑπερβολὴν ὕδρεως καὶ ζημίας, καὶ τῆς εἰς αὐτὸ τὸ σῶμα κακοπαθείας (22), τὰ δὲ ὕστερον αὐτῷ παρὰ τοῦ κρατοῦντος ἐξευρεθέντα. Καὶ νῦν ἔμπροσθεν ἔχει τὰ λείψανα τῶν ὠδὲ κακῶν αὐτοῦ ἀποπληρώσεων, ἐὰν μὴ σὺ τὴν μεγάλην σαυτοῦ χεῖρα ὑπερσχεῖν ἐθέλῃς τῷ καταπονουμένῳ. Περιττὸν μὲν οὖν οἶδα ποῶν, τὴν σὴν χρηστότητα εἰς φιλανθρωπίαν παρακαλῶν. Πλὴν ἀλλ' ἐπειδὴ βούλομαι γενέσθαι χρήσιμος τῷ ἀνδρὶ, ἐκτεύω σου τὴν σεμνοπρέπειαν προσθεῖναι τι τῇ ἐκ φύσεως περὶ τὸ καλὸν σπουδῇ δι' ἡμᾶς, ὥστε ἐναργῆς τῷ ἀνδρὶ γενέσθαι τῆς ὑπὲρ αὐτοῦ παρακλήσεως ἡμῶν τὸ ὕψους.

potius incommoda intelligi debent, quæ ab homine lautiori vitæ assueto, dum bonis omnibus spoliatus fugit, abesse non possunt. Hinc in precedenti epistola, ut ex octo veteribus libris legimus, corporis incommoda, quæ Maximus sustinuit, ex illius potissimam fuga et variis susdeque erroribus repetuntur. Videtur autem accusatus repetundarum fuisse, et ideoque omnibus rebus spoliatus; quia etsi minime convictus fuit, per vim tamen et impressionem vicarii, quadrupli pœnam, quam leges convictis infligebant, coactus est persolvere. Hinc etiam civis statu non omnino excidit, nec eum tamen integrum et illæsum retinuit, ut in superiori epistola legimus. Nam iudices repetundarum convicti ablatis codicillorum insignibus, et honoris exuti, inter pessimos quosque et plebeios habebantur, ut sancit Cod. Theod. lib. 1, tit. 27, leg. 4; nec tamen infames et intestabiles erant, ut observat Gothofredus ad eandem legem.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΝ'.

EPISTOLA CL'.

Heraclicus ab Amphilochio accusatus, quod non secum secederet in deserta loca, ut promiserat, pluribus refellit hunc criminationem. Exponit quid rerum agat in pauperum hospitio ad urbem Caesarem; seque ab Amphilochio separari negat, quanvis locorum intervallo disjunctus sit. Refert deinde quae praecepta a Basilio acceperit: hortatur ut Amphilochius ad Basilium veniat, a quo erudiri melius esse statuit, quam in desertis locis vagari.

Ἀμφιλοχίω, ὡς παρὰ Ἡρακλείδου.

A

Amphilochio, Heraclidæ nomine.

1. Ἐγὼ καὶ τῶν ὁμιληθέντων ἡμῖν πρὸς ἀλλήλους ποτὲ μέμνημαι, καὶ ὧν τε αὐτοὺς εἶπον, ὧν τε ἤκουσα παρὰ τῆς εὐγενείας σου, οὐκ ἐπιλέλησμαι. Καὶ νῦν βίος μὲν με δημόσιος οὐ κατέχει. Εἰ γὰρ καὶ τῇ καρδίᾳ ὁ αὐτός εἰμι, καὶ οὕτω τὸν παλαιὸν ἀπεδυσάμην ἀνθρώπων, πλὴν τῷ γε σχήματι, καὶ τῷ μακρὰν ἐμαυτὸν (23) ποιῆσαι τῶν τοῦ βίου πραγμάτων, ἔδοξα λοιπὸν, ὅσον ἐπιβεβηκέναι τῇ ὁδοῦ (24) τῆς κατὰ Χριστὸν πολιτείας. Καθέζομαι δὲ ἐπ' ἐμαυτοῦ, ὥσπερ οἱ εἰς πέλαγος ἀφιέναι μέλλοντες, ἀποσκοπεύον τὸ μέλλον. Οἱ μὲν γὰρ πλείοντες ἀνέμων χρήζουσι πρὸς τὴν εὐπολίαν, ἡμεῖς δὲ τοῦ χειραγωγήσαντος ἡμᾶς, καὶ ἀσφαλῶς διὰ τῶν ἀλμυρῶν κυμάτων τοῦ βίου παραπέμφοιτο. Χρῆζειν γὰρ ἐμαυτὸν λογιζομαι πρῶτον μὲν χαλινῶν πρὸς τὴν νεότητά, ἔπειτα κέντρων (25) πρὸς τὸν δρόμον τῆς εὐσεβείας. Τούτων δὲ πρόξενος λόγος δηλονότι, νῦν μὲν παιδαγωγῶν ἡμῶν τὸ ἄτακτον, νῦν δὲ τὸ νωθρὸν τῆς ψυχῆς διεγείρων. Πάλιν μοι χρεια φαρμάκων ἐτέρων, ὥστε τὸν ἐκ τῆς συνθεῖας ἀποπλύνασθαι ῥύπον. Οἶδας γὰρ, ὅτι ἡμεῖς, οἱ πολλὸν χρόνον ἐνεθισθέντες τῇ ἀγορᾷ, ἀφειδῶς μὲν ἔχομεν τῶν ῥημάτων, ἀφυλάκτως δὲ πρὸς τὰς ἐν τῇ διανοίᾳ συνιστάμενας ἐκ τοῦ πονηροῦ (26) φαντασίας. Ἡττήμεθα δὲ καὶ τιμῆς, καὶ τὸ ἐφ' αὐτοῖς τι φρονεῖν οὐ βραδίως ἀποτιθέμεθα. Πρὸς ταῦτα μεγάλου μοι δεῖν καὶ ἐμπεύρου λογιζομαι διδασκάλου. Ἐπειτα μέντοι καὶ τὸν ὀφθαλμὸν τῆς ψυχῆς ἀποκαθαρθῆναι, ὥστε πᾶσαν τὴν ἀπὸ τῆς ἀγνοίας ἐπισκόπῃται, ὁλοεῖ τινα λήμην, ἀφαιρεθέντα, δύνασθαι ἐνατενίζειν τῷ κάλλει τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ, οὐ μικροῦ ἔργου κρίνω, οὐδ' ἐπ' ὀλίγον τὴν ὠφέλειαν φέρειν. Ἄ καὶ τὴν σὴν λογιστὴν συνερᾷ, καὶ ἐπιθυμῆν ὑπάρχει τινα εἰς ταύτην τὴν βοήθειαν ἀκριβῶς ἐπίσταμαι (27) καὶ ἂν ποτε δῶ ὁ Θεὸς εἰς ταυτὸν ἀφικέσθαι τῇ κοσμιότητι σου, δηλονότι πλείονα μαθήσομαι ὑπὲρ ὧν φροντίζειν με χρή. Νῦν γὰρ ὑπὸ πολλῆς ἀμαθίας οὐδὲ ὅσων ἐνδεής (28) εἰμι γνωρίζειν δύναμαι· πλὴν γε ὅτι οὐδὲν μετεμέλησέ μοι τῆς πρώτης ὁρμῆς, οὔτε ἐκλάζει μου ἡ ψυχὴ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ κατὰ Θεὸν βίου, ἔπερ ἡγωνιάσας ἐπ' ἐμοί, καλῶς καὶ προσσχόντως ἐαυτῷ ποιῶν, μήποτε, στραφείς εἰς τὰ ὀπίσω, στήλη γένωμαι ἄλδς, ὅπερ γυνή τις ἐπαθεν, ὥσπερ ἀκούω. D

B

C

D

1. Ego et eorum, quæ inter nos aliquando disseruimus, memini: nec quid dixerim, quid ex generosa tua indole audierim, oblitus sum; et nunc vita publica non distineor. Quanquam enim corde idem sum, ac veterem hominem nondum exui: tamen ipsa specie, et quod longe a sæculi negotiis recesserim, videor jam vitæ secundum Christum viam ingressus esse. Sedeo autem mecum ipse, velut qui sese mari commissuri sunt, prospiciens futurum. Nam qui navigant, ventis indigent ad felicem cursum; nobis vero opus est qui nos manu ducat, ac tuto per amaros vite fluctus transvehat. Nam indigere me perspicio, primum quidem freno adversus juventutem; deinde stimulis ad pietatis cursum. Horum autem conciliatrix ratio videlicet, nunc quidem temperans quod in nobis incompositum est, nunc vero animæ pigritiam excitans. Rursus indigeo remediis aliis, ut sordes ex consuetudine contractas eluam. Scis enim nos, qui diu foro assuefacti fuimus, nec parcos esse verborum, nec cautos adversus eas, quæ in mente excitantur a malignæ cogitationes. Vincimur autem et honore, nec facile de nobis ipsis magni aliquid sentire desinimus. Adversus hæc magno mihi opus esse et perito arbitror magistro. Deinde vero expurgari etiam animæ oculum, ut omnibus ignorantie tenebris quasi lippitudine aliqua liberatus, fixo intuitu pulchritudinem majestatis Dei conspiciere possit, non parvi laboris esse reor, neque parum afferre utilitatis. Atque hæc tuam quoque prudentiam perspicere, ac optare ut aliquis detur ad eam rem adjutor, exploratum habeo: ac si Deus aliquando dederit, ut tuam dignitatem conveniam, plura certe de quibus sollicitum me esse par est, ediscam. Nunc enim, 240 quæ mea est imperitia, quot et quantis indigeam ne cognoscere quidem possum; sed tamen me primi conatus non pœnitet, neque labat et vacillat animæ in proposito vivendi secundum Deum; quod ipsum mihi timuisti, præclare teque digne faciens, ne conversus retrorsum, salis statua fierem, quod mulieri cuidam contigisse audio²⁸. Sed adhuc me

²³ Gen. xix, 26.

(23) Ἐμαυτόν. Hanc vocem addidimus ex novem mss.

(24) Τῆς ὁδοῦ. Regius quidam ms. τοῦ οὐδοῦ, limen ingressus: quæ quidem scriptura valde arrideret, si faverent alii codices, aut vitium inesset vulgato contextui. Paulo post Coisl. primus σκοπεύων.

(25) Κέντρων. Quatuor mss. κέντρον. Paulo post editi λόγος τις. Vocula deest in quinque veteribus libris, non tamen in antiquissimis.

(26) Ἐκ τοῦ πονηροῦ. Quinque mss. ἐκ τῆς πονηρίας. Sed Coisl. primus et Medicæus consentiunt cum editis. In Harleiano autem codice non reperitur hæc epistola.

(27) Ἐπίσταμαι. Med. et Coisl. primus πέπεισμαι.

(28) Ὅσων ἐνδεής. Coisl. primus et quidam Reg. ὅσων ἐνδεής. Infra idem Coisl. et Med. ὡς ἀκούω.

Alias CCCXIII. Scripta anno 375.

cohibent externæ potestates, quasi magistratus desertorem aliquem reposcent. Delinet autem me maxime meum ipsius cor, eorum quæ dixi sibi conscium.

2. Quoniam autem meministi pactorum, teque denuntiasti accusaturum, mihi in hac mea tristitia risum movisti, quod etiamnum rhetor sis, nec a timore incutiendo discedas. Ego namque ita existimo, nisi omnino ut imperitus aberrem a veritate, unam esse viam ad Dominum ducentem, et quicumque ad ipsum pergunt, itineris ejusdem esse socios, et eodem vitæ fœdere progredi. Quare quo abiens separari a te possum, nec tecum simul vivere, et tecum servire Deo, ad quem simul confugimus? Corpora enim nostra locis disjunguntur; sed profecto Dei oculus ambos simul intuetur; siquidem et vita mea digna fuerit, quæ a Dei oculis conspiciatur; hoc enim legi alicubi in Psalmis: *Oculi Domini super justos*²⁷. Equidem cupio et tibi et cuivis alii propositum tuo simile habenti etiam corpore conjungi, et ante Patrem nostrum, qui in cœlis est, tota nocte ac die tecum genua flectere, et si quis alius est, qui rite Deum invocet. Novi enim communionem in precibus multum utilitatis asferre. Quod si quoties mihi contigerit in diverso angulo jacenti ingemiscere, mendacium me omnino sequetur; pugnare non possum adversus ea quæ a te dicta sunt, meque ipse ut mendacem condemno, si quid ejusmodi locutus sum secundum pristinam indifferentiam, quod me mendacii crimine obsiringat.

3. Postquam prope Cesaream veni, ut rerum statum perspicerem, in ipsa urbe nolui commorari, sed ad proximum pauperum hospitium confugi, ut ibi discerem quæ volebam. Deinde cum eo venisset ex more religiosissimus episcopus, retuli ad eum quibus de rebus mandaverat eruditio tua. Quæ autem respondit, ea nec memoria retineri poterant, et epistolæ modum superabant. In summa autem de paupertate hunc dixit esse modum, ut extrema tunica suam quisque possessionem definiat. Atque ex Evangelio testimonia exhibebat: unum quidem Joannis Baptistæ dicentis: *Qui habet duas tunicas, det non habenti*²⁸; aliud autem Domini vetantis, ne discipuli duas

Ἀ Ἄλλ' ἐτι μὲν με καὶ αἱ ἐξωθεν ἀρχαὶ συστέλλουσιν, ὥσπερ λειποτάκτην τινὰ τῶν ἀρχόντων ἀναζητούντων (29)· ἐπέχει δὲ με μάλιστα ἡ ἐμοῦ αὐτοῦ καρδία, ἐκείνα μαρτυροῦσα ἐαυτῇ ἄπερ εἴρηκα.

2. Ἐπειδὴ δὲ συνθηκῶν ἐμνήσθης, καὶ κατηγορεῖν ἐπηγγείλω, γελᾶσαι με ἐποίησας ἐν ταύτῃ τῇ κατηγορίᾳ μου, ὅτι ἐτι ῥήτωρ εἶ, καὶ τῆς δεινότητος οὐκ ἀφίστασαι. Ἐγὼ γὰρ οὕτω νομίζω (30), εἰ μὴ πάντῃ ὡς ἀμαθὴς διαμαρτάνω τῆς ἀληθείας, μίαν εἶναι ὁδὸν τὴν πρὸς τὸν Κύριον ἀγούσαν, καὶ πάντας τοὺς πρὸς αὐτὸν πορευομένους συνοδεύειν ἀλλήλοις, καὶ κατὰ μίαν συνθήκην τοῦ βίου πορεύεσθαι. Ὅστε ποῦ ἀπελθὼν χωρισθῆναι σου δύναμαι, καὶ μὴ μετὰ σοῦ ζῆν, καὶ μετὰ σοῦ δουλεύειν Θεῷ, ὃ κοινῇ προσεφύγομεν; Τὰ μὲν γὰρ σώματα ἡμῶν τόποις διασταθῆσεται· ὁ δὲ τοῦ Θεοῦ ὀφθαλμὸς κοινῇ ἀμφοτέρους ἐφορᾷ δηλονότι· εἴπερ οὖν ἄξιος καὶ ὁ ἐμὸς βίος ὑπὸ τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ Θεοῦ ἐποπτεύεσθαι· ἀνέγκων γάρ που ἐν Ψαλμοῖς, ὅτι Ὑσθαλμοὶ Κυρίου ἐπὶ δικαίους. Ἐγὼ μὲν γὰρ εὐχομαι καὶ σὺ καὶ παντὶ τῷ παρακλησίῳ (31) σοὶ προαιρουμένῳ καὶ τῷ σώματι συνεῖναι, καὶ πᾶσαν νύκτα καὶ ἡμέραν μετὰ σοῦ κλίνειν τὰ γόνατα πρὸς τὸν Πατέρα ἡμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς, καὶ εἰ τις ἄλλος ἀξίως ἐπικαλούμενος τὸν Θεόν· οἶδα γὰρ τὴν ἐν ταῖς προσευχαῖς κοινωνίαν πολλὴ τὸ κέρδος φέρουσαν (32)· ἐὰν δὲ, ὅσας τις ὑπάρξῃ μοι ἐν διαφορῇ γωνιδίῳ (33) παρεβριμμένῳ στενάξῃ, ἀκολουθήσει μοι πάντως τὸ ψεύδεσθαι, μάχεσθαι μὲν (34) πρὸς τὸν λόγον οὐκ ἔχω, ἥδη δὲ ὡς ψεύστου ἐμαυτὸν κατακρίνω, εἴ τι τοιούτον κατὰ τὴν παλαιὰν ἀδιαφορίαν ἐφθελγέσμαιν, ὃ με τῷ χρίματι τοῦ ψεύδους ὑπόδικον καθιστᾷ.

3. Γενόμενος δὲ πλησίον Καισαρείας, ὥστε γνωρίσαι τὰ πράγματα, καὶ αὕτῃ παραβαλεῖν τῇ πόλει μὴ ἀνασχόμενος, τῷ πλησίον προσέφυγον πτωχοτροφεῖν, ὥστε ἐκεῖ μαθεῖν περὶ ὧν ἐβουλόμην. Εἶτα κατὰ συνθήκην ἐπιδημήσαντι τῷ θεοφιλεστάτῳ ἐπισκόπῳ ἀνήμεγα περὶ ὧν ἐπέταξεν (35) ἡμῖν ἡ λογίωτίς σου. Καὶ ἃ μὲν ἀπεκρίνατο, οὕτε τῇ μνήμῃ φυλαχθῆναι παρ' ἡμῶν δυνατόν (36) ἦν, καὶ ἐπιστολῆς ὑπερέβαινε μέτρον. Ὡς ἐν κεφαλῇ δὲ περὶ τῆς ἀκτημοσύνης ἐκεῖνο εἶπεν τὸ μέτρον εἶναι, ὥστε εἰς τὸν ἔσχατον χιτῶνα ἕκαστον ἐαυτῷ περιεστάναι (37) τὴν κτῆσιν. Καὶ παρείχετο ἡμῖν ἐκ τοῦ Εὐαγγελίου τὰς ἀποδείξεις· μίαν μὲν, ὡς Ἰωάννου τοῦ βαπτιστοῦ ἐπόντος· Ὁ ἔχωρ δύο χιτῶνας μεταδῶτω τῷ

²⁷ Psal. xxxiii, 16. ²⁸ Luc. iii, 11.

(29) Ἀναζητούντων. Ita mss. sex. Editi ἀνεπιζητούντων. Ibidem non male Coisl. primus et Med. ἐπείγει δὲ μάλιστα.

(30) Οὕτω νομίζω. Deest οὕτω in sex mss., non tamen in Coisl. et Med., quorum in postremo legitur οὕτως.

(31) Παρακλησίῳ. Ita Coisl. primus cum aliis quatuor, quibus favent duo Regii, in quibus legitur παραπλῖως. Editi παρακλησίον.

(32) Φέρουσαν. Tres codices recentiores ἔχουσιν.

(33) Γωνιδίῳ. Sic Coisl. primus et Paris. et quidam Regius. Alius apud Combefisium γωνίᾳ. Editi

γωνιδίῳ.

(34) Μάχεσθαι μὲν. Editi addunt γάρ, sed prorsus vitiose. Quamobrem cum hæc vocula desit in tribus mss., delendam duximus. Ibidem quatuor mss. non vetustissimi ὡς ψεύστου ἐμαυτοῦ.

(35) Ἐπέταξεν. Ita Coisl. primus et Med. cum duobus aliis.

(36) Δυνατόν. Deest ἦν in nonnullis mss. non antiquissimis. Legitur etiam paulo post in nonnullis ὑπερβαίνει.

(37) Περιεστάναι. Coisl. primus et Med. περιστήσαι.

μη ἔχοντι· ἐτέραν δὲ, ὡς τοῦ Κυρίου τοῖς μαθηταῖς ἀπαγορεύσαντος μη ἔχειν (38) δύο χιτῶνας. Προσ-
ετίθει δὲ τούτοις καὶ τὸ· *Εἰ θέλεις τέλειος εἶναι, ἔπαγε, πώλησόν σου τὰ ὑπάρχοντα, καὶ ὁδὸς πτωχοῖς.* Ἔλεγε δὲ καὶ τὴν τοῦ μαργαρίτου παρα-
βολὴν εἰς τοῦτο φέρειν· ὅτι ὁ ἔμπορος ὁ εὐρὺν τὸν
πολύτιμον μαργαρίτην, ἀπελθὼν ἐπώλησεν ἑαυτοῦ
πάντα τὰ ὑπάρχοντα, καὶ ἠγόρασεν ἑκείνον. Προσ-
ετίθει δὲ τούτοις, ὅτι οὐδὲ ἑαυτῷ τινα ἐπιτρέπειν
χρῆ τὴν τῶν χρημάτων διανομήν, ἀλλὰ τῷ τὰ τῶν
πτωχῶν οἰκονομεῖν πεπιστευμένῳ (39). Καὶ τοῦτο
ἀπὸ τῶν Πράξεων ἐπιστοῦτο· ὅτι, πωλοῦντες τὰ προσ-
όντα αὐτοῖς, φέροντες ἐτίθουν παρὰ τοὺς πόδας τῶν
ἀποστόλων, καὶ παρ' ἑκείνων διεδίδοντο ἐκάστῳ, καθ-
ὅτι ἂν τις χρεῖαν εἶχεν. Ἔλεγε γὰρ ἐμπειρίας χρη-
ζειν τὴν διάγνωσιν τοῦ ἀληθῶς δεομένου, καὶ τοῦ
κατὰ πλεονεξίαν αἰτοῦντος. Καὶ ὁ μὲν τῷ θλιβομένῳ
διδούς τῷ Κυρίῳ ἔδωκε, καὶ παρ' αὐτοῦ λήφεται τὸν
μισθόν· ὁ δὲ τῷ περιερχομένῳ παρασχόμενος παν-
τί (40) προσέβριψε κυνί, φορτικῶς μὲν διὰ τὴν ἀναί-
δεϊαν, οὐκ ἔλεεινῶς δὲ διὰ τὴν ἐνδεϊαν.

4. Περὶ δὲ τοῦ πῶς χρῆ βίου ἡμᾶς καθ' ἡμέραν,
ὀλίγα μὲν ἔφθη εἰρηκῶς ὡς πρὸς τὸ τῆς ὑποθέσεως
μέγεθος· πλὴν ἄλλ' ἐβουλόμην παρ' αὐτοῦ ἑκείνου
σε μαθεῖν. Ἐμὲ γὰρ ἀφανίζει τὴν ἀκριβεῖαν τῶν
διδασμάτων οὐκ εὐλογον. Ἡχρόμην δὲ μετὰ σοῦ ποτε
κατάλαβεῖν αὐτόν, ἵνα, καὶ τῇ μνήμῃ ἀκριβῶς φυ-
λάξας τὰ λεχθέντα, καὶ τῇ σεαυτοῦ συνέσει προσ-
εξεύρῃς τὰ λείποντα. Ἐκεῖνο γὰρ (41) μέμνημαι ἐκ
τῶν πολλῶν ὧν ἤκουσα, ὅτι ἡ περὶ τοῦ πῶς χρῆ
ζῆν τὸν Χριστιανὸν διδασκαλία οὐ τοσοῦτον δεῖται
λόγου, ὅσον τοῦ καθημερινοῦ ὑποδείγματος. Καὶ
οἶδα, ὅτι, εἰ μὴ σε κατεῖχεν ὁ δεσμός τῆς γηροκομίας
τοῦ πατρὸς, οὐκ ἂν οὔτε αὐτὸς ἄλλο τι προετίμησας
τῆς συντυχίας τοῦ ἐπισκόπου, οὐτ' ἂν ἐμοὶ συνεβού-
λευσας καταλιπόντι τούτον εἰς ἐρημίας πλανᾶσθαι.
Τὰ μὲν γὰρ σπήλαια καὶ αἱ πέτραι ἀναμένουσιν
ἡμᾶς· αἱ δὲ παρὰ τῶν ἀνδρῶν ὠφέλειαι οὐκ αἰεὶ
ἡμῖν παραμένουσιν. Ὡστε, εἰ ἀνέγῃ μου συμβου-
λεύοντος, τυπώσεις τὸν πατέρα μικρὸν ἐπιτρέπειν
σοι ἀναχωρεῖν αὐτοῦ, καὶ περιτυγχάνειν (42) ἀνδρὶ
πολλῷ καὶ ἐκ τῆς ἐτέρων πείρας, καὶ ἐκ τῆς οἰκείας
συνέσεως καὶ εἰδότης, καὶ παρέχειν τοῖς ποιοῦσιν
αὐτῷ δυναμένῳ.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΝΑ΄.

Invitat ad scribendum, ac declarat nonnullorum factum, qui discesserant a communione (episcopi sui Eustathii), non
sibi esse voluptati, quemadmodum nec merces libenter navigantes ejiciunt; nec tamen a se non improbari, quia veri-
tatis amatoribus nihil Deo antiquius.

Εὐσταθίῳ ἀρχιδιάκῳ (43).

Εἴ τι φελοὺς ἡμετέρων (44) γραμμάτων, μηδὲνα χρόνον

³⁹ Matth. x, 10.

⁴⁰ Matth. xix, 21.

⁴¹ Matth. xiii, 43.

⁴² Act. ii, 43.

(38) *Μὴ ἔχειν.* Negatio addita ex sex mss.
(39) *Πεπιστευμένῳ.* Sic Med. et Coisl. uterque
et plures alii. Editi ἐμπειπιστευμένῳ. Jamdudum
vigeat hoc institutum in monasteriis Basilii, ut
patet ex Regulis majoribus, interrog. 9. Alter Bi-
got. ἐπισταμένῳ. Infra editi χρῆσειν. Quatuor mss.
ut in textu.

(40) *Παρασχόμενος παντί.* Hæc verba in quatuor
mss. desunt non antiquissimis.

(41) *Ἐκεῖνο γάρ.* Quinque mss. Ἐκεῖνο γάρ.

A tunicas haberebant ³⁹. Addebat autem his et illud :
*Si vis perfectus esse, vade, vende quæ habes,
et da pauperibus* ⁴⁰. Aiebat et ipsam margaritam pa-
rabolam ad hoc pertinere : quod qui margaritam
perquam pretiosam invenit mercator, abiens ven-
didit omnia sua bona, et illam emit ⁴¹. Rursus his
addebat, non oportere, ut quis sibi ipse rerum
suarum distributionem committat, sed ei, cui
hoc munus creditum est, ut res pauperum dis-
penset. Atque id ipsum ex Actis confirmabat ⁴²,
quippe quia vendita bona sua afferentes, ante
apostolorum pedes ponebant, et ab eis unicui-
que, prout cuilibet opus erat, distribuebatur.
Dicebat enim experientia opus esse, ut is qui
vere pauper est ab eo, qui ex avaritia mendicat,
secernatur. Et quidem quisquis calamitoso dat,
dedit Domino, et ab eo mercedem accipiet : qui
vero errabundo omni tribuit, projicit cani, molesto
quidem ob impudentiam, sed non miserando ob in-
digentiam.

4. Quomodo autem nos quotidie vivere oport-
teat, de eo pauca dicere incœpit, pro rei magni-
tudine ; sed vellem ab ipso illo disceres. Non
enim a me oblitterari accuratam documentorum
diligentiam convenit. Mihi autem in optatis est,
tecum aliquando illum adire, ut et memoria ac-
curate dicta retinens, tua etiam ipsius prudentia
quæ defuerint invenias. Illud enim memini ex
multis quæ audivi, doctrinam illam quomodo
Christianum vivere oporteat, non tantum indi-
gere sermone, quantum exemplo quotidiano.
Scio autem nisi te detineret vinculum fovendæ
patris senectutis, nec te quidquam aliud an-
tepositurum episcopi colloquio, nec mihi au-
ctorem futurum, ut eo relicto in desertis lo-
cis vager. Speluncæ enim et saxa expectant
nos : sed hominum subsidia nobis non semper
adsunt. Quare si me tibi consilium dare pateris,
persuadebis patri, ut tibi a se ad brevè tem-
pus discedendi concedat facultatem, et virum
adeundi, qui multa cum facto aliorum periculo,
tum sua ipsius prudentia et novit et impertire
adeuntibus potest.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ CLΓ΄.

Eustathio archiatro.

Si qua utilitas litterarumstrarum, nullum

Sed Coisl. et Med. cum editis consentiunt. Paulo
ante legi posset φολάξαις, nihil tamen mutavimus,
quia cum editis consentiunt codices mss.

(42) *Περιτυγχάνειν.* Med. συντυγχάνειν.

(43) *Εὐσταθίῳ ἀρχιδιάκῳ.* Ita Vaticanus codex
legitur Ionice ἀρχιδιάκῳ in Harlæano, Coisl. utro-
que et Reg secundo. Alii cum editis Εὐσταθίῳ ιατρῳ

(44) *Ἡμετέρων.* Tres vetustissimi codices et
Vaticanus

Alias l. XXXI. Scripta anno 375.

tempus Intermitte scribendi hōbis et excitandi ad scribendum. Ipsi enim manifeste latiores effici-mur, dum prudentium virorum, qui Dominum dili-gunt, epistolas legimus. Utrum autem et ipsi apud nos aliquid, quod operæ pretium sit, inveniat, nosse vestrum est, qui nostra legitis. Equidem nisi negotiorum multitudine abducerer, scribendi assidue gaudio **242** non abstinere. Vos vero, quibus minus est curarum, quoties fieri potest, litteris nos demulcete. Nam puteos aiunt haustos meliores fieri. Videtur autem tuarum admonitio-num, quæ ex arte medica petuntur, supervacaneus labor; cum nos ferrum non adhibeamus, sed in semetipsos ruant, qui facili sunt inutiles. Hæc est igitur Stoici sententia: Quoniam, inquit, res non hant ut volumus, ut sunt volumus. Ego au-tem his quæ sunt, ex animo assentiri non possum: sed tamen aliquid necessarium a nonnullis præter animi sententiam fieri, haud improbo. Neque enim vos medicis, ægrotum urere, aut alio modo dolorem creare vultis: sed tamen sæpe id facien-dum existimatis, morbi difficultatem sequentes. Neque navigantes libenter merces ejiciunt: sed ut naufragia effugiant, ejectionem perferunt, pauperem vitam morti præferentes. Quare existi-ma nos etiam separationem eorum, qui se sepa-raverunt, moleste quidem et cum uberrimis la-crymis ferre, sed ferre tamen: siquidem verita-tis amatoribus, nihil est Deo et spe in Deum anti-quius.

EPISTOLA CLII.

Silentii sui causam exponit Basilii, confidenter deinceps scripturum se promittit. Gratias agit quod suas pro Ecclesia preces Victor audiverit.

Victori exercitus duci.

Ad aliquem alium si non scriberem, forte non immerito sustinerem segnitiei aut oblivionis cri-men. Tui vero quomodo possim oblivisci, cujus nomen apud omnes homines prædicatur? aut quomodo te negligere, qui omnes fere in terra-rum orbe fastigio dignitatum antecellis? Sed silen-tii mei manifesta est causa. Viro tanto molestiam

Vaticanus *ὁμπετέρων*. Si qua utilitas vestrarum litte-rarum.

* Alias CCCLXXIV. Scripta circa ann. 373.

(45) *Εὐρίσχετε*. Ita septem mss. Editi *εὐρήσχετε*.

(46) *Ἀπηγόμεθα*. Non male Coisl. secundus et Reg. secundus *ἀπειγόμεθα*.

(47) *Γίνεσθαι*. Iidem duo codices *γίνεται* et *φησίν*.

(48) *Ἐπαγόντων*. Tres codices non antiquissi-mi *ἐπαγόντων*. Ibidem Harl. τὸ σέδιον, et Reg. se-cundus *περιπτόντων*.

(49) *Βουλόμεθα*. Ita Harl. et Med. Sic etiam vi-detur prima manu habuisse Coisl. primus. Editi *βουλόμεθα*. Reg. secundus et Coisl. secundus *ὥς* *ἀν γίνετα* *βουλόμεθα*.

(50) *Συγκατατίθεσθαι*. Harl., Reg. primus et Vat. *συμμετατίθεσθαι*.

(51) *Τῶν ἀρισταγμένων*. Hæc intelligi non debent de Eustathii separatione a communione Basilii, sed potius de Sebastenorum nonnullorum ab ipso Eu-stathio discessione. Tota res enitescit ex superio-

A διαλήψεως ἐπιστελλῶν ἡμῖν, καὶ διεγείρων ἡμᾶς πρὸς τὸ γράφειν. Αὐτοὶ μὲν γὰρ προδήλως ἡδῆ οὖς γινόμεθα ἐντυγχάνοντες ἐπιστολαῖς-συνετῶν ἀνδρῶν ἀγαπών-των τὸν Κύριον· εἰ δὲ καὶ αὐτοὶ τι δεῖον σπουδῆς εὐρίσχετε (45) παρ' ἡμῖν, ὁμότερον εἶδέναι τῶν ἐν-τυγχάνοντων. Εἰ μὲν οὖν μὴ ὑπὸ τοῦ πλήθους τῶν ἀσχολιῶν ἀπηγόμεθα (46), οὐκ ἂν τῆς ἐκ τοῦ γρά-φειν συνεχῶς εὐφροσύνης ἀπειγόμεθα· ὑμεῖς δὲ, οἷς ἐλάττους αἱ φροντίδες, ἐσάκεις ἂν οἶόν τε ἦ, κατα-κλεῖτε ἡμᾶς τοῖς γράμμασι. Καὶ γὰρ τὰ φρεατὰ φασιν ἀντλούμενα βελτίω γίνεσθαι (47). Ἐοίκασι δὲ σου αἱ ἐξ ἱατρικῆς παραίνεσεις εἰς πάρεργον χω-ρεῖν, οὐχ ἡμῶν ἐπαγόντων (48) τὸν σῆδιον, ἀλλ' ἑαυτοῖς ἐκπιπτόντων τῶν ἀπαχρεϊομένων. Ὁ μὲν οὖν τοῦ Στωϊκοῦ λόγος· Ἐπειδὴ, φησὶ, μὴ γίνεται τὰ πράγματα ὥς βουλόμεθα, ὥς γίνεται βουλό-μεθα (49)· ἐγὼ δὲ τοῖς μὲν πράγμασι τὴν γνώμην συγκατατίθεσθαι (50) οὐ καταδέχομαι· τὸ δὲ ἀδου-λήτως τινὰς ποιεῖν τι τῶν ἀναγκαίων οὐκ ἀποδοκι-μάζω. Οὕτε γὰρ ὑμῖν τοῖς ἱατροῖς τὸ κατεῖν τὸν δῆρῳστον, ἢ ἄλλως ποιεῖν ἀλγεῖν, βουλευτόν· ἀλλ' οὖν καταδέχεσθε πολλάκις τῇ δυσχερεῖα τοῦ πάθους ἐπόμενοι. Οὕτε οἱ πλείοντες ἐκουσίως ἐκβάλλουσι τὰ ἀγώγιμα· ἀλλ' ὥστε διαφυγεῖν τὰ ναυάγια, ὑφ-ίστανται τὴν ἐκβολήν, τὴν ἐν πνεύρᾳ βίον τοῦ ἀποθα-νεῖν προτιμώντες. Ὅσα καὶ ἡμᾶς οἶου ἀλγεινῶς μὲν καὶ μετὰ μυρίων ὀδυρμῶν φέρειν τὸν χωρισμὸν τῶν ἀρισταγμένων (51)· φέρειν δ' οὖν ὁμῶς· ἐπειδὴ τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς ἐπ' αὐτὸν ἐλπίδος οὐδὲν τοῖς τῆς ἀληθείας ἐρασταῖς προτιμότερον.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΝΒ.

C

Οὐδέποτε στρατηλάτῃ.

* Ἄλλω μὲν τινι μὴ ἐπιστελλῶν, τάχα ἂν δεξαμένη δικαιῶς ἔγκλημα ῥαθυμίας ἢ λήθης· σοῦ δὲ πῶς ἔστιν ἐπιλαθεῖσθαι, οὐ παρὰ πᾶσιν ἀνθρώποις λαλεῖ-ται τὸ ὄνομα; πῶς δὲ καταρῥαθυμῆσαι, δ; πάντων σχεδὸν τῶν κατὰ τὴν οἰκουμένην τῷ ὕψει τῶν ἀζω-μάτων ὑπερανέστηκας; Ἀλλὰ δέλη ἡμῶν ἡ αἰτία τῆς σωπῆς. Ὄκνοῦμεν δι' ἐχθλοῦ γίνεσθαι (52) ἀνδρῶ-

ribus verbis, sed tamen aliquid necessarium a nonnullis præter animi sententiam fieri, non improbo. Hæc profecto referenda ad separationem eorum, qui se separaverunt. Huic eorum facto non assentiebat ex animo Basilii, qui modum nec medici libenter urunt, nec navigantes libenter merces ejiciunt. Sed tamen eos non improbat, quia veritatis amatoribus nihil est Deo et spe in Deum antiquius.

D

Hæc optime congruunt Sebastenis illis, qui, ut supra vidimus in epist. 238. occulto pravæ opinionis Eustathii vulnere detecto aliquam ecclesiasticam sollicitudinem a Basilio poscebant. Unde Basilii Eusebium consulit, quid Sebastenis respondendum sit. Eis autem Basilium communionem et patrocinium concessisse perspicimus cum ex hac epistola, tum etiam ex epist. 235. ubi narrat Basilii eos, qui secum Sebastie communicant, curiæ additos a Demosthene fuisse, magnos autem honores amicis Eustathii delatos.

(52) *Γίνεσθαι*. Multi codices mss. *γενέσθαι*.

τοσούτῳ. Εἰ δὲ πρὸς τῇ λοιπῇ σου ἀρετῇ καὶ τοῦτο Α
κατεδέξω, οὐ μόνον πεμπόμενα παρ' ἡμῶν δέχεσθαι
γράμματα, ἀλλὰ καὶ ἑλλειφθέντα ἐπιζητεῖν, ἰδοὺ
καὶ γράφομεν νῦν τεθαβήκως (53). καὶ γράφομέν
γε εἰς τὸ ἐφεξῆς· εὐχόμενοι τῷ ἁγίῳ Θεῷ δοθῆναι σοι
τὴν ἀμοιβὴν τῆς περὶ ἡμᾶς τιμῆς. Ὑπὲρ δὲ τῆς
Ἐκκλησίας προέλαβες ἡμῶν τὰς παρακλήσεις, πάντα
ποιήσας ὅσα ἂν ἡμεῖς ἐπεζητήσαμεν. Ποιεῖς δὲ οὐκ
ἀνθρώποις χαριζόμενος, ἀλλὰ Θεῷ τῷ τιμήσαντί σε·
ὅς τὰ μὲν ἔδωκεν ἐν τῇ νῦν ζωῇ ἀγαθὰ, τὰ δὲ δώσει
ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι, ἀνθ' ὧν μετὰ ἀληθείας ἐπο-
ρεύθης τὴν ὁδὸν αὐτοῦ, ἀκλινῇ τὴν καρδίαν ἐν τῇ
ὀρθότητι τῆς πίστεως ἀπ' ἀρχῆς εἰς τέλος διασωσά-
μενος;

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΝΓ.

Gratias agit Victori Basilii quod sui memor sit, nec amorem ob illum calumniam imminuat.

Βίκτορι ἀπὸ ἐπιστολῶν.

Ὅσάκις ἂν ἡμῖν ὑπάρξῃ γράμμασιν ἐντυχεῖν τῆς
κοσμιότητός σου, τοσαυτάκις χάριν ὁμολογοῦμεν τῷ
Θεῷ, ὅτι διαμένεις καὶ μεμνημένος ἡμῶν, καὶ ὑπ'
οὐδεμιᾶς διαβολῆς τὴν ἀγάπην ἐλαττωῖν, ἣν ἀπαξ
χρίσει τῇ ὀρθοτάτῃ ἢ συνηθείᾳ χρηστῇ ἀναλαβεῖν
κατεδέξω. Εὐχόμεθα οὖν τῷ ἁγίῳ Θεῷ καὶ οἱ δια-
μεῖναι ἐν τῇ ὁμοίᾳ πρὸς ἡμᾶς διαθέσει, καὶ ἡμᾶς
ἀξιόους εἶναι τῆς παρὰ σοῦ τιμῆς, ἣν τιμᾶς ἡμᾶς διὰ
τοῦ γράμματος.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΝΔ.

Respondet Basilii litteris Ascholii, cuius laudat charitatem, ut rem maxime raram, ac studium in beatissimum Athanasium, ut certissimum sanæ doctrinæ argumentum. Rogat ut qualibet occasione oblata scribat.

Ἀσχολίῳ (54), ἐπισκόπῳ Θεσσαλονικῆς.

Καλῶς ἐποίησας, καὶ κατὰ τὸν τῆς πνευματικῆς
ἀγάπης νόμον, κατάρξας τὼν πρὸς ἡμᾶς γραμμάτων,
καὶ τῷ ἀγαθῷ ὑποδείγματι πρὸς τὸν ὁμοίον ζῆλον
ἡμᾶς ἐκκαλεσάμενος. Καὶ γὰρ ἡ μὲν τοῦ κόσμου
φιλία ὀφθαλμῶν δεῖται καὶ συντυχίας, ὥστε ἐκείθεν
ἀρχὴν τῆς συνθηλαίας γενέσθαι· οἱ δὲ πνευματικῶς
ἀγαπᾶν εἰδότες οὐ τῇ σαρκὶ προσέτιν χέρινηται τῆς
φίλας, ἀλλὰ τῇ τῆς πίστεως κοινωνίᾳ πρὸς τὴν
πνευματικὴν συνάφειαν ἄγονται. Χάρις οὖν τῷ
Κυρίῳ τῷ παρακαλέσαντι ἡμῶν τὰς καρδίας, ἐν τῷ
δεῖξαι (55), ὅτι οὐκ ἐν πᾶσι κατέψυχται ἡ ἀγάπη·
ἀλλ' εἰσι που τῆς οἰκουμένης, οἱ τῆς Χριστοῦ μα-
θηταὶ τὸν χαρακτῆρα δεικνύντες. Καὶ τοίνυν ἐδοξέ-
μοι τὸ καθ' ὑμᾶς εὐκταῖναι πρῶτα ἀστροῖς ἐν νυκτε-
ρινῇ συναφείᾳ. Ἄλλοις κατ' ἄλλα μέρη τοῦ οὐρανοῦ
διαλάμπουσιν, ὧν χαλίσσα μὲν ἡ λαμπρότης, χα-
ριέστερον δὲ δῆπου τὸ ἀπροσδόκητον. Τοιοῦτοι δὲ
καὶ ὑμεῖς, οἱ τῶν Ἐκκλησιῶν φωστῆρες, ὅλγοι παν-
τελῶς καὶ εὐαριθμητοὶ ἐν τῇ σκυθρωπῇ ταύτῃ κατα-
στάσει, οἷον ἐν σκοτομήνῃ διαφανόμενοι, πρὸς τῷ

exhibere vereor. Quod si ad reliquias virtutes tuas
hæc accessit, ut non modo litteras quæ a me mit-
tuntur suscipias, sed eas etiam quæ non mittuntur,
requiras; ecce et nunc confidenter scribo, et scri-
bam deinceps: Deum sanctum orans, ut tibi ho-
noris, quem mihi habes, vices rependat. Meas
porro pro Ecclesia preces antevertisti, cum omnia
feceris, quæcunque ego petissem. Facis autem
non hominibus gratificans, sed honoranti te Deo:
qui tibi alia quidem bonâ in præsentî vita largitus
est, alia autem dabit in futuro ævo, propterea quod
cum veritate in illius viis ambulasti, ac eor tunc
ab initio ad usque finem in fidei integritate im-
motum ac inconcussum servasti.

243 EPISTOLA CLIII.

Victori ex-consuli.

Quoties mihi contingit litteras legere dignita-
tue, toties gratias ago Deo sancto, quod perses
et memor mei, et amorem, quem semel rectissimo
iudicio, aut bona consuetudine suscipere voluisti,
nullam ob calumniam imminuens. Rogo igitur
Deum sanctum, ut et tu permanes in eodem erga
me animo, et ego dignus sim honore, quo me per
epistolam prosequeris.

EPISTOLA CLIV.

Ascholii, episcopo Thessalonicensi.

Recte fecisti, et secundum dilectionis spiritua-
lis legem, quod prior ad nos scripseris, nosque
egregio exemplo ad simile studium provocaveris.
Nam mundi amicitia oculis indiget ac congressu,
ut inde nascatur consuetudinis initium: sed qui
spiritualiter amare sciunt, nequaquam carne utun-
tur amicitie conciliatrice; sed fidei communionem
ad spiritualem conjunctionem ducuntur. Itaque
grates Deo, qui corda nostra consolatus est, dum
charitatem non in omnibus refraxisse ostendit:
sed reperiri alieni terarum, qui discipulorum
Christi propriam notam præ se ferant. Ac res qui-
dem vestræ persimiles mihi visæ sunt sideribus in
nebulosa nocte alias aliis cœli partes illustranti-
bus: quorum gratus quidem splendor, sed eo gra-
tior, quod non exspectatur. Tales et vos estis,
Ecclesiarum lumina, pauci admodum et facile nu-
merabiles, in hac tristi rerum conditione, quasi
in nocte illumi coruscantes, præter virtutis gra-
tiam, inde etiam quod rari siliis inventi, deside-

(53) *Τεθαβήκως*. Sic uterque Coisl. cum aliis. Editi *τεθαβήκως*. Pan'o post editi πρὸς τὸ ἐφεξῆς. Tres antiquissimi codices, Harl., Med., Coisl. ut in textu.

(54) *Ἀσχολίῳ*, etc. Ita editi et vetustissimi codices. At in Coisl. secundo, Reg. secundo, Vat. et Paris. sic legitur titulus *Ἀσχολίῳ μονάζοντι* καὶ

πρεσβυτέρῳ, Ascholii monacho et presbytero. Reg. primus et Bigot. habent tantum *Ἀσχολίῳ μονάζοντι*.

(55) *Ἐν τῷ δεῖξαι*. Ita Med., Harl. et Coisl. primus. Editi *ἐκ τοῦ δεῖξαι*.

* Alias CCCXXXVIII. Scripta anno 373.

** Alias CCCXXXVII. Scripta anno 373.

rium moventes. Cæterum litteræ tuæ tuum nobis animum abunde patefecere. Quamquam enim breves erant syllabarum numero, at ex recta sententia idoneum nobis tui propositi specimen dedere. Nam beatissimi Athanasij studiosum esse, argumentum evidentissimum est sanæ in maximis rebus sententiæ. Pro accepta ergo ex litteris lætitia, plurimam habemus gratiam prætantissimo filio nostro Euphemio: cui et ipse precor auxilium omne a sancto contingere, et te hortor ut mecum preceris ut cito eum recipiamus cum ornatissima conjuge ipsius, filia nostra in Domino. Ipse autem exorari te sine, ut ne lætitiā nostram exordio circumscribas, sed oblata 244 quovis tempore occasione scribas, et amorem in nos tuum colloquio frequenti adaugeas: ac de Ecclesiis, quæ apud vos sunt, quomodo concordiam servant, significes; pro nostris autem preceris, ut etiam apud nos tranquillitas magna fiat, Domino nostro ventos ac mare increpante. Ita enim ταῦθα προσεύχεσθαι, ὥστε γενέσθαι καὶ παρ' ἡμῖν τῷ ἀνέμῳ καὶ τῇ θαλάσῃ.

EPISTOLA CLV.

Basilii Sorani Scythiæ duci, propinqui sui, querelis respondet: rationem reddit cur ad eum non scripserit, demonstrat se illius oblivisci non posse, nec in precibus ecclesiasticis, nec privatim: et a se et a chorepiscopo accusationem nescio quam repellit. Hortatur ut persecutionem pro Christo patientibus pergat succurrere. Rogat denique ut patrie mittat reliquias martyrum.

Sine inscriptione causa aliptæ.

Epistola, quam primam et solam dignata est nobis nobilitas tua scribere, multæ continentur accusationes, quibus incertus sum quomodo respondeam; non iustarum rationum inopia, sed quia in criminationum multitudinem difficilis est præcipuarum delectus, et unde initium nobis medela sumendum sit. Sed forte eodem ordine quo res scriptæ sunt, incedentes, sic singulis occurrere debemus. Quinam hinc in Scythiam profisciscerentur hactenus ignoravi; ac ne de iis quidem, qui e domo tua projecti sunt, admonitus sum, ut per illos te salutarem; quamvis omnino id mihi studio habeam, ut dignitatem tuam quavis occasione oblata salutem. Fieri autem non potest tui ut obliviscar in precibus, nisi prius nostrum illud opus, ad quod nos Dominus destinavit, oblivioni tradamus. Nam profecto meministi ecclesiasticarum prædicationum, cum fidelis sis Dei gratia, in

Α ἐκ τῆς ἀρετῆς χαρίζεσθαι, ἔτι καὶ τῷ σπανίῳ τῆς εὐρέσεως, τὸ περιπόθητον ἔχοντες. Ἐγνώρισεν δέ σου τὴν διάθεσιν ἡμῖν τὸ γράμμα αὐτάρκως. Εἰ γὰρ καὶ μικρὸν ἦν τῷ πληθεὶ τῶν συλλαβῶν, ἀλλὰ τῇ γε ὀρθότητι τῆς διανοίας, ἀρκοῦσαν ἡμῖν τῆς προαιρέσεως τὴν ἀποδείξιν ἔδωκε. Τὸ γὰρ περὶ τὸν μακαριώτατον Ἀθανάσιον ἐσπουδακέναι δεῖγμα ἐπαργέστατον τοῦ ὁγιῶς ἔχειν (56) περὶ τὰ μέγιστα. Ἀντὶ οὖν τῆς ἐπὶ τοῖς γράμμασιν εὐφροσύνης πολλῇν οἶδαμεν χάριν τῷ τιμιωτάτῳ υἱῷ ἡμῶν Εὐφημῷ· ὃ καὶ αὐτὸς εὐχομαι πᾶσαν ὑπάρχειν βοήθειαν ἐξ ἀγίου· καὶ σὲ συνεύχεσθαι ἡμῖν παρακαλῶ, ὅπως ἂν ἀπολάβοιμεν αὐτὸν ἐν τάχει μετὰ τῆς κοσμηωτέρας ὁμοτύχας (57) αὐτοῦ, θυγατρὸς δὲ ἡμῶν ἐν Κυρίῳ. Παρακληθῆτι δὲ καὶ αὐτὸς μὴ ἐν προοίμοις ἡμῖν στήσαι (58) τὴν εὐφροσύνην, ἀλλὰ διὰ τῆς αἰετῆς παραπιπτούσης προφάσεως ἐπιστέλλειν, καὶ τὴν πρὸς ἡμᾶς διάθεσιν τῷ πυκνῷ τῆς ὁμιλίας αὔξειν, καὶ τὰ περὶ τὸν αὐτοῦ (59) Ἐκκλησιῶν, ὅπως ἔχει κατὰ τὴν συμφωνίαν, συμπαίνειν· περὶ δὲ τῶν ἐν γαλήνῃ μεγάλῃ, ἐπιτιμήσαντος τοῦ Κυρίου ἡμῶν

EPISTOLA PNE.

Ἀρετὴν παρὰ (60) ἐπὶ ἀλείπτῃ.

Πρὸς πολλὰς τὰς διὰ τῆς ἐπιστολῆς, ἣν πρώτῃν καὶ μόνην κατηξίωσεν ἡμῖν ἡ εὐγένειά σου διαπέμφασθαι, ἐγγεγραμμένης κατηγορίας ἀπορῶ (61) ἀπολογησάσθαι· οὐ διὰ τὴν τοῦ δικαίου ἐνδεΐαν, ἀλλὰ διὰ τὸ ἐν πληθεὶ τῶν ἐπιφερομένων δύσκολον εἶναι τῶν καιριωτέρων τὴν προτίμησιν, καὶ ὅθεν δεῖ πρώτον ἡμᾶς ἀρξάσθαι τῆς θεραπείας. Ἡ τάχα δεῖ αὐτῇ τῇ (62) τάξει τῶν γεγραμμένων χρησαμένους ὁδῷ πρὸς ἕκαστον ἀπαντᾶν. Τοὺς ἐπὶ Σκυθίαν ἀπαίροντας ἐντεῦθεν μέχρι σήμερον οὐκ ἐγνωρίσαμεν· ἀλλ' οὐδὲ τὸν ἐκ τῆς οἰκίας (63) ὑπέμνησαν ἡμᾶς, ὥστε προσεπεῖν σε (64) δι' αὐτῶν· καίτοι πάνυ διὰ σπουδῆς τιμωμένους ἐπὶ πάσης προφάσεως προσφθέγγεσθαι σου τὴν τιμιότητα. Ἐπιλαθέσθαι δὲ σου ἐν προσευχαῖς ἀδύνατον, εἰ μὴ πρότερον τοῦ ἔργου ἡμῶν ἐπιλαθόμεθα, εἰς ὃ ἔταξεν ἡμᾶς ὁ Κύριος. Μέννησαι γὰρ πάντως τῶν κηρυγμάτων (65) τῶν ἐκκλησιαστικῶν, πιστὸς ὢν τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι· ὅτι

* Alias CCXLI. Scripta anno 373.

(56) Ὅγιῶς ἔχειν. Ita mss. omnes quos quidem viderimus. Editi ὁγιῶς ἔχειν. Paulo post iidem editi ὑπάρχειν, mss. ut in textu.

(57) Ὁμοτύχας. Ita tres antiquissimi codices: alii et editi συζύγου.

(58) Ἡμῖν στήσαι. Deest prima vox in quinque mss., non tamen in tribus antiquissimis.

(59) Τῶν αὐτοῦ. Ita septem mss. Editi τῶν σπανίων.

(60) Ἀρετὴν παρὰ. Hanc epistolam Sorano Scythiæ duci scriptam esse probamus in Vita S. Basilii. Vide Addenda.

(61) Ἀπορῶ. Duo mss. recentiores ἀπορῶν.

(62) Δεῖ αὐτῇ τῇ. Hæc scriptura etsi in duobus

tantum occurrit codicibus, nempe Coisl. secundo et Reg. secundo, non dubium tamen quin præferenda sit vulgate δι' αὐτὴν τῇ.

(63) Οἰκίας. Ita mss. quatuor. Editi οἰκίας.

(64) Προσεπεῖν σε. Vocula addita ex quatuor mss.

(65) Τῶν κηρυγμάτων. Eadem voce Firmilianus Cæsariensis episcopus ecclesiasticas preces designavit in epistola ad Cyprianum. Nam in Latina interpretatione ejusdem epistolæ, quæ est inter Cyprianicas 75, legitur mulierem quamdam hoc facinus ausam esse, ut et invocatione non contemptibili sanctificare se panem et Eucharistiam facere simularet, et sacrificium Domini non sine sacramento solius prædicationis offerret.

καὶ ὑπὲρ τῶν ἐν ἀποδημίαις ἀδελφῶν δεόμεθα, καὶ ὑπὲρ τῶν ἐν ταῖς στρατείαις ἐξεταζομένων, καὶ ὑπὲρ παρρησιαζομένων διὰ τὸ ὄνομα Κυρίου, καὶ ὑπὲρ τῶν τοὺς πνευματικούς καρποὺς ἐπιδεικνυμένων, ἐν τῇ ἁγίᾳ Ἐκκλησίᾳ τὰς εὐχὰς ποιοῦμεθα· ὧν πάντως ἐν τοῖς πλείοσιν (66) ἢ καὶ ἐν τοῖς πᾶσι νομίζομεν καὶ τὴν σὴν ἐμπεριλαμβάνεσθαι τιμότητα. Ἰδὲ δὲ σου ἡμεῖς πῶς ἂν ἐπιλαθώμεθα, τοσαῦτα ἔχοντες τὰ κινούντα ἡμᾶς πρὸς μνήμην, ἀδελφὴν τοιαύτην, ἀδελφίδος τοιούτους, συγγένειαν οὕτω χρηστὴν, οὕτως ἀγαπῶσαν ἡμᾶς, οἶκον, οἰκέτας, φίλους· ἐξ ὧν, κἂν μὴ βουλώμεθα, ἀναγκαίως ὑπομεινισκόμεθά σου τῆς ἀγαθῆς προαιρέσεως; Περὶ δὲ τοῦδε ὁ ἀδελφὸς ὁ δεῖνα οὐδὲν ἡμῖν ἤνεγκεν ἐπαχθές, οὐδὲ παρ' ἡμῶν βλάπτουσα αὐτὸν τις χρεῖαις ἐξηνέγκται οὐδέμια. Τρέφον οὖν τὴν λύπην ἐπὶ τοὺς τὰ ψευδῇ διηγησαμένους, ἀπολύσας πάσης μίμψευς καὶ τὸν χωρεπίσκοπον καὶ ἐμέ. Εἰ δὲ τίνα δικὴν γυμνάζει ὁ σχολαστικὸς ὁ δεῖνα, ἔχει δικαστήρια δημόσια καὶ νόμους. Ἄξιόν οὖν ὡμὰς ἐπὶ τοῦτοις μηδεμίαν ἔχειν μίμψιν. Αὐτὸς δὲ ὅσα ποιεῖς ἀγαθὰ, σεαυτῷ θησαυρίζεις· καὶ ἣν παρέχῃ ἀνάπαυσιν τοῖς διὰ τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου διωκομένοις, ταύτην σεαυτῷ ἐν ἡμέρᾳ τῆς μισθαποδοσίας προτεινόμεναις. Καλῶς δὲ ποιήσεις, ἐὰν καὶ λείψανα μαρτύρων τῇ πατρίδι ἐκπέμψῃς· ἐπερ, ὡς ἐπέστεilas ἡμῖν, ὁ ἐκεῖ διωγμὸς ποιεῖ καὶ νῦν μάρτυρας τῷ Κυρίῳ.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΝΓ'.

Laudat Basilium in Evagrio et ipse prae se fert studium pacis; sed eam conciliare difficilimum fatetur esse, nec sibi congruere ut id solus aggrediatur; cum praesertim episcopus sit Antiochia Meletius, ad quem proficisci non potest; sed tamen scripturum se ad illum promissum. Declarat se nec partium studiosum esse, nec accusationibus in quemquam praecipuum. Mirum sibi accidisse dicit, quod ex Dorotheo acceperat, Evagrium noluisse Dorothei conventus esse participem. Addit sibi integrum non esse Romam mittere: animam suam ab adversariis quaeri, nec tamen se quidquam de suo Ecclesiae defendendae studio remissurum.

Εὐαγρίῳ πρεσβυτέρῳ.

1. Τοσούτον ἀπέσχον τοῦ δυσχερᾶναι πρὸς τὸ μῆ-
κος τῶν γραμμάτων, ὥστε καὶ μικρὰ μοι ἔδοξεν
εἶναι ἡ ἐπιστολὴ ὑπὸ τῆς κατὰ τὴν ἀνάγνωσιν ἡδο-
νῆς. Τί γὰρ ἥδιον ἀκουσμα τοῦ τῆς εἰρήνης ὀνό-
ματος; ἢ τί τοῦ ὑπὲρ (67) τῶν τοιούτων βουλευέσθαι
ἐροπρεπέστερον, καὶ μάλλον τῷ Κυρίῳ κεχαρισμέ-
νον; Σοὶ μὲν οὖν παράσχοι ὁ Κύριος τὸν μισθὸν τῆς
εἰρηνοποιίας, οὕτω καλῶς προαιρουμένῳ, καὶ σπου-
δαίως ἐγκειμένῳ πράγματι μακαριστῷ· ἡμᾶς δὲ
νόμιζε, τιμία κεφαλὴ, ἕνεκα μὲν τοῦ προηρῆσθαι,
καὶ εὐχεσθαι ἰδεῖν ποτε τὴν ἡμέραν ἐν ἣ πάντες τὸν
αὐτὸν πληρῶσους σύλλογον, οἱ ταῖς διανοαῖς ἀλλή-
λων μὴ ἀπεσχισμένοι, μηδὲν παραχωρεῖν τῶν εἰς
τὴν σπουδὴν ταύτην πρωτείων. Καὶ γὰρ ἂν εἴμεν
ὡς ἀληθῶς πάντων ἀνθρώπων ἀτοπώτατοι, σχί-
σμασι καὶ κατατομαῖς Ἐκκλησιῶν ἐφηρόμενοι (68),
καὶ μὴ τὴν συνάφειαν τῶν μελῶν τοῦ σώματος τοῦ
Χριστοῦ τὸ μέγιστον τῶν ἀγαθῶν τιθέμενοι. Ὅσον
μέντοι τῆς ἐπιθυμίας ἡμῖν περίεστι, τοσούτον γίνω-

(66) *Ἐν τοῖς πλείοσιν.* Ita quinque mss. Editi
ἐν τοῖς χρόνοις. Codex a Combefisio citatus ἐν τοῖς
πρώτοις.

(67) *Ἡ τί τοῦ ὑπὲρ.* Deest ἢ in Med. et Harl.

A quibus et pro fratribus peregrinantibus precamur;
et pro iis qui inter militares copias recensentur,
et pro iis qui ob Domini nomen libere loquuntur,
et pro iis qui spirituales fructus edunt, preces in
sancta Ecclesia facimus: quorum omnino in ple-
risque vel etiam in omnibus arbitramur tuam quo-
que praestantiam comprehendendi. Ceterum qui tui
privatim possem oblivisci, cum tam multa sint,
quae commoveant me ad recordationem: talis so-
ror, filii sororis tales, cognatio tam egregia, tam
nostri amans, domus, domestici, amici: quae qui-
dem nobis, etiamsi nolumus, bonam tuam volunta-
tem in memoriam necessario revocant? Quod au-
tem ad aliud attinet, ille frater nihil mihi intulit
molestiae, neque sententia ulla fuit a nobis prolata,
B quae illum laederet. Dolorem itaque in eos qui men-
dacia retulerunt, converte, neque et chorepisco-
pum reprehensione omni exsolve. Quod si litem
intendat ille scholasticus, tribunalia publica et
leges habet. Itaque tergo, ut de his nihil prorsus
conqueraris. Tu vero quidquid facis boni, tibi ipse
colligis: et quod levamen affers his qui 245 ob
Domini nomen persecutionem patiuntur, illud
tibi ipsi in antecessum in die remunerationis praeparas. Recte autem feceris, si et reliquias mar-
tyrum patriae mittas; siquidem ut nobis scri-
psisti, persecutio illic etiamnum Domino martyres
facit.

EPISTOLA CLVI.

Evagrio presbytero.

1. Tantum absuit ut molestie forem longitudi-
nem litterarum, ut contra brevis mihi visa sit
epistola prae legendi voluptate. Quid enim pacis
nomine jucundius auditu? aut quid sanctius et
Domino gratius, quam de rebus hujusmodi con-
siliium inire? Tibi igitur praestet Dominus merce-
dem pacificationis, tam praecleara tibi proponenti,
et tam studiose in rem, quae beata praedicatur,
incumbenti. Nos autem existima, caput veneran-
dum, quod spectat ad voluntatem et desiderium
videndi aliquando illius diei, quo omnes eundem
caetum implebunt qui sententia inter se divisi non
sunt, nemini in hoc studio primas concedere. Pro-
fecto enim essemus vere mortalium omnium absur-
dissimi, si schismatibus ac divisionibus Ecclesia-
rum oblectaremur, nec conjunctionem membro-
rum corporis Christi maximum bonorum ducere-
mus. At quantum nobis inest desiderii, tantum
scito facultatis deesse. Non enim ignorat perfecta

(68) *Εφηρόμενοι.* Harl. et Reg. secundus ἐ-
ηρόμενοι.

Alias CCCXLII, Scripta anno 373.

tua prudentia, tempore corroborata mala primum quidem tempore indigere ut sanentur: deinde forti ac firma agendi ratione, si quis velit ad ipsum ipsum pertingere, ad eo ut agrotantium morbi radicibus evellantur. Non te fugit quod dico, ac si clarius loquendum nullus timor.

2. Amorem sui consuetudine diutina radices in animis habentem neque vir unus extirpare potest, nec epistola una, nec tempus breve. Suspicionem enim ac contradictionum iurgia, nisi sit aliquis pacis sequester auctoritate pollens, omnino tolli non possunt. Quod si gratiae rivi in me affluerent, si et sermone et opere et donis spiritualibus idoneus essem, ut eos qui sibi invicem adversantur, flecterem, negotium tantum esset suscipiendum. Forte, tamen ne tunc quidem nobis suaderes, ut soli ad emendationem aggredieremur, cum episcopus sit Dei gratia, ad quem Ecclesiae cura praecipue pertinet, qui neque ad nos venire potest, neque nobis interim ob hiemem peregrinari facile, vel potius nullo modo integrum est, non solum quia corpus mihi **246** infirmitate diutina confectum est, sed etiam quia Armeniacorum innotum transitu paulo post fiet impervius etiam iis qui aetate omnino vigent. Atque haec quidem ei per litteras significare non gravabor. Nihil tamen exspecto ex litteris alicujus momenti eventurum, tum viri accuratam agendi rationem considerans, tum ipsam litterarum naturam, quia non solet idoneus esse ad clare persuadendum sermo transmissus. Nam multa opus est dicere, ac multa vicissim audire, et quae obijciuntur solvenda, et inferenda quae sufficiunt, quorum nihil potest litterarum sermo, iners et inanimus in charta projectus. Verumtamen, quod jam dixi, scribere non gravabor. Scias autem, frater vere religiosissime et nobis desideratissime, nullam mihi cum quoquam, Dei gratia, privatam esse contentionem. Neque enim memini me curiose inquirere crimina, quibus quisque obnoxius est aut dicitur. Quare sic vos attendere sententiae meae convenit ut hominis, qui nihil ex propensione facere possit, neque accusationibus in quemquam preoccupatus sit. Tantum-

(69) Ἀγωγῆς. Ita mss. octo. Editi διαγωγῆς. Nec multo post editi καὶ οὐδεις ὁ φόβος. Deest conjunctio in tribus vetustissimis codicibus et Regio secundo.

(70) Ἀνὴρ. Deest in Coisl. primo et Med.

(71) Τοῖς ἀντιδιατιθεμένοις. Ita sex mss. Editi τοῖς ἀντιδιατιθεμένοις.

(72) Ἀνῆκε. Ita Harl., Med. et Coisl. primus. Editi ἀνῆκε. Paulo post tres eosdem codices cum Regio secundo sequimur in hac voce ἀποδημήσειν pro eo quod erat in editis ἀποδημῆσιν.

(73) Σωμά μοι. Med. et Coisl. primus et unus ex Regiis σωμά μου.

(74) Ἄδατοι. Sic editi et Harl. secunda manu; at in aliis septem mss. legitur ἀδύνατοι. Sic etiam habuit Harleianus codex prima manu. Crediderim Basilium scripsisse ἄδυτοι.

σκε τῆς δυνάμεως ἐνδεῖν. Οὐ γὰρ ἀγνοεῖ σου ἡ τελεία φρόνησις, ὅτι τὰ χρόνῳ κρατυνθέντα πάθῃ πρῶτον μὲν χρόνῳ δεῖται πρὸς τὴν διόρθωσιν· ἔπειτα ἰσχυρὰς καὶ εὐτονωτέρας ἀγωγῆς (69), εἰ μέλλοι τις τοῦ βάθους αὐτοῦ καθικνεῖσθαι, ὥστε πρόρριζα ἐξελεῖν τῶν καμνόντων τὰ ἀρρώστηματα. Οἶδας δὲ ὁ λέγω, καὶ εἰ δεῖ τρανότερον εἰπεῖν, οὐδεὶς ὁ φόβος.

2. Τὴν φιλαυτίαν εἶθι μακρῷ ταῖς ψυχαῖς ἐρριζωθείσαν εἰς ἀνὴρ (70) ἀνελεῖν οὐχ οἶδ' ἐπιστολὴ μία, οὐδὲ χρόνος βραχύς. Τὰς γὰρ ὑπονοίας καὶ τὰς ἐξ ἀντιλογιῶν παρατριβὰς παντελῶς ἀναιρεθῆναι, βῆ ἀξιοπιστοῦ τινὸς μεσιτεύοντος τῇ εἰρήνῃ, ἀμήχανον. Καὶ εἰ μὲν ἐπερρεῖ ἡμῖν τὰ παρὰ τῆς χάριτος, καὶ ἡμεῖν δυνατοὶ λόγῳ καὶ ἔργῳ καὶ τοῖς πνευματικοῖς χαρίσμασι δυσωπῆσαι τοὺς ἀντιδιατιθεμένους (71), εἶδει κατατολμῆσαι τοῦ τοσούτου πράγματος· τὰχα δὲ οὐδ' ἂν τότε συνεβούλευσας ἡμῖν μόνους ἐλθεῖν ἐπὶ τὴν ἐπανόρθωσιν, ὅπως τοῦ ἐπισκόπου τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι, ᾧ ἡ φρονὴς ἀνῆκε (72) προσηγουμένους τῆς Ἐκκλησίας· ἐν οὐτε αὐτὸν ἐλθεῖν πρὸς ἡμᾶς οἶόν τε, καὶ ἡμῖν ἀποδημήσειν τέως ὑπὸ τοῦ χειμῶνος οὐ βέλδιον, μᾶλλον δὲ παντελῶς ἀδύνατον, οὐ μόνον καθότι τὸ σῶμά μοι (73) ὑπὸ μακρᾶς ἀρρώστιας ἀπέσκηκεν, ἀλλ' ὅτι καὶ αἱ τῶν Ἀρμενιανῶν αἱ υπερβᾶσεις μικρὸν ὕστερον ἄδατοι (74) γίνονται καὶ τοῖς πάνσι καθ' ἡλικίαν σφριγῶσι. Γράμματι δὲ αὐτῷ σημεῖναι (75) ταῦτα οὐ παραιτήσομαι. Οὐ μέντοι προσδοκῶ τι ἐκ τῶν γραμμάτων ἀξιόλογον ἀποδῆσθαι, τῆς τε τοῦ ἀνδρὸς ἀκριβείας στοχαζόμενος καὶ αὐτῆς τῆς φύσεως τῶν γραμμάτων· ὅτι οὐ πέφυκεν ἐναργῶς δύνασθαι δυσωπεῖν ὁ διαπεμπόμενος λόγος. Πολλὰ καὶ ἀντακούσαι, καὶ λύσαι τὰ ὑποκείμενα, καὶ ἀνθυπενεγκεῖν (76) τὰ ὑφορμούντα, ὧν οὐδὲν δύναται ὁ ἐν τοῖς γράμμασι λόγος, ἀργὸς καὶ ἀψυχὸς ἐν τῷ χάρτῃ διερριμμένος. Πλὴν ἀλλ', ὅπερ ἔφη, οὐκ ἀποκνήσω (77) γράψαι. Γίνωσκε μέντοι, ὡς ἀληθῶς εὐλαβέσται καὶ πολυπόθητε ἡμῖν ἀδελφεῖ, ὅτι οὐδεμία μοι πρὸς σὺνείνα τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι ἰδιόζουσα ἐστὶ φιλονεικία. Οἶδ' γὰρ πολυπραγμονήσας οἶδα τὰ ἐγκλήματα, οἷς ἕκαστος ὑπεύθυνος ἢ ἐστίν, ἢ ὀνομάζεται. Ὅστε οὕτως ὑμᾶς προσέχειν τῇ ἡμετέρᾳ διανοίᾳ προσήκει, ὥς μηδὲν ἡμῶν δυναμένων ποιῆσαι κατὰ πρόςκλησιν (78), μηδὲ προειλημμένων εἰς τὴν κατὰ

(75) Σημεῖναι. Tres mss. non antiquissimi σημῆναι.

(76) Ἀνθυπενεγκεῖν. Coisl. primus ἀντεπενεγκεῖν. Idem codex cum Harl., Med., Coisl. secundo et Reg. habet τὰ ὑφορμούντα.

(77) Οὐκ ἀποκνήσω. Ita sex mss. Editi οὐδ'.

(78) Πρόσκλησιν. Nihilur haec scriptura Regio secundo codice et Coisl. secundo, et Harl. secunda manu. Editi πρόσκλησιν. Hic autem licet animadvertere summam Basilii inter ipsas dissensiones charitatem. Metetium et causa et sanctitate potiorrem deserere non poterat; sed a Paulino illiusque sectatoribus, ut orthodoxis fratribus, diligendis non discedebat, idque confirmat in epist. 211 ad Terentium comitem. Eandem animi moderationem praese fert in epist. 258 ad Epiphanium, ubi significat se multa quidem ex fratribus audivisse de

τινων διαβολήν. Μόνον εἰ εὐδοκία γένοιτο (79) τοῦ Κυρίου ἐκκλησιαστικῶς πάντα καὶ ἀκολουθῶς πραγματοποιηθῆναι.

3. Ἐλύπησε δὲ ἡμᾶς ὁ ποθεινότατος υἱὸς Δωρόθεος (80) ὁ συνδιάκονος, ἀπαγγέλλας περὶ τῆς εὐλαθείας σου, ὅτι ὠκνησας μετασχεῖν αὐτῷ τῆς συνάξεως. Καίτοι οὐ τοιαῦτα ἡμῖν ἦν τὰ ἐπιμελημένα (81), εἰ τι ἐγὼ μέμνημαι. Ἀποστέλλαι μέντοι πρὸς τὴν δούσιν ἐμοὶ μὲν παντελῶς ἐστὶν ἀδύνατον, οὐδένα ἔχοντι τῶν εἰς τὴν διακονίαν ταύτην ἐπιτηδεύων. Τῶν δὲ αὐτόθεν ἀδελφῶν, ἐάν τις αἰρῇται τὸν ὑπὲρ τῶν Ἐκκλησιῶν κόπον ἀναδέξασθαι, οἶδε (82) δηλονότι καὶ πρὸς τίνας ἐρμήσει, καὶ ἐπὶ ποίῳ σκοπῷ, καὶ παρὰ τίνων ἐφοδιασθῇ τοῖς γράμμασι, καὶ ποταποῖς τοῦτοις. Ἐγὼ μὲν γάρ, ἐν κύκλῳ περισκεψάμενος, ὁρῶ μεθ' ἐαυτοῦ οὐδένα! Καὶ εὐχομαι μὲν τοῖς ἐπτακισχιλοῖς ἐναριθμηθῆναι τοῖς μὴ κάμψαι γόνυ τῇ Βάαλ (83). Πλὴν ὅτι ζητοῦσι καὶ ἡμῶν τὴν ψυχὴν, οἱ πᾶσι τὰς ἐαυτῶν ἐπιβάλλοντες χεῖρας. Οὐ μέντοι τοῦτο γε ἐνέκεν ἐλλειψομένῃ τι τῆς ὀφειλομένης σπουδῆς ταῖς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίαις.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΝΖ.

Dolorem autem significat Basilius quod prae terita aetate non inviserit Eusebium. Queritur quod ad se ne scribat quidem Eusebius, cumque accusat pigritiae; rogat ut pro se precetur.

Ἀντιόχῳ (84).

Πῶς οἶε θάρεως ἤνεγκα διαμαρτιῶν σου τῆς συντυχίας κατὰ τὸ θέρος; Καίτοι οὐδὲ ἡ τῶν (85) ἄλλων τοιαύτη γέγονεν, ὥστε μέχρι κόρου ἡμῖν προελθεῖν· ἀλλ' οὐ καὶ ὅσαρ ἰδεῖν τὰ ποθούμενα φέρεῖ τινὰ τοῖς ἀγαπῶσι παραμυθίαν. Σὺ δὲ οὐδὲ ἐπιστέλλεις, οὕτως ἀργὸς εἶ· ὥστε μηδὲ τὴν ὑπόλειψίν ἄλλη τινα αἰτία μᾶλλον, ἢ τῷ ἀργῶς ἔχειν πρὸς τὰς ὑπὲρ τῆς ἀγάπης ἀποδημίας, λογίζεσθαι. Ἀλλὰ τοῦτο μὲν παυσθεῖς ἡμῖν. Εὐχου δὲ ὑπὲρ ἡμῶν (86), καὶ παρακάλει τὸν Κύριον μὴ ἐγκαταλείπειν ἡμᾶς· ἀλλ' ὡς ἐκ τῶν ἐπιλόθοντων παρήγαγεν ἡμᾶς πειρασμῶν, οὕτω καὶ ἐκ τῶν προσδοκωμένων ρύσασθαι εἰς δόξαν τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ, ἐφ' ᾧ ἡλπίσαμεν.

Paulino, sed minime comprobasse, eo quod non adesset is qui incusabatur. Quamvis autem Paulini fama apud ecclesiasticos scriptores nulla prorsus criminatione videatur fuisse contacta, ex his tamen Basilii locis nonnulla ei objecta esse perspicitur: sed haec fortasse iniquis inagis suspicionibus, quam certis indiciis continebantur.

(79) *Γένοιτο*. Ita quatuor mss., quorum tres vetustissimi. Editi γένοιτο.

(80) *Δωρόθεος*. Unus ex Regg. codicibus Θεόδωρος. Paulo post editi μετασχεῖν αὐτῶν. Harl., Med., Clarom. et unus ex Regiis ut in textu.

(81) *Ἐπιμελημένα*. Sic tres vetustissimi codices cum duobus aliis. Editi τὰ ἐπιλογημένα. Scriptura quam in textum recepimus, confirmatur ex primis verbis epistolae 150.

(82) *Οἶδε*. Ut haec intelligantur, conferenda sunt cum aliis locis. His enim verbis, *is scit procul dubio et ad quos profecturus sis*, indicat Basilium sibi Occidentales parum satisfacere, id quod in aliis epistolis vehementius declarat, nempe in epist. 212 et 235. Nec profecto placere illi poterant, quae Evagrius Roma rediens ei narraverat, ut supra vidimus in epist. 158. Illud autem, *et ad quem finem*, illustratur ex epistola 129, n. 5, ubi fatetur Basilius reperire se non posse, qua de re scribendum

PATROL. GR. XXXII.

A modo, Dei voluntate, omnia ex institutis ecclesiasticis et rite fiant.

5. Tristitia autem nos affecit desideratissimus filius Dorotheus condiaconus, dum de pietate tua nuntiavit, refugisse te illius conventus esse participem. Atqui haec non erant, de quibus collocuti inter nos fueramus, si ego memini. Mittere autem in Occidentem mihi prorsus integrum non est, neminem habenti idoneum ad hoc ministerium. Quod si quis ex fratribus qui apud vos sunt, Ecclesiarum causa laborem suscipere velit, is scit procul dubio et ad quos profecturus sit, et ad quem finem, et quorum sit litteris communiendus et qualibus. Ego namque conjectis in orbem oculis mecum video neminem. Ac precor quidem, ut inter septies mille viros numerer, qui genu ante Baal non incurvaverit. Caeterum animam quoque nostram quaerunt, qui suas manus in omnes injiciunt; sed non propterea de studio Ecclesiis Dei debito quidquam remittam.

247 EPISTOLA CLVII.

Ἀντιόχῳ.

Quam moleste tulisse me putas, quod tuo congressu praeterita aetate caruerim? Atqui ne aliis quidem annis congressus talis fuit, mihi ut satietatem afferret, sed tamen res desideratae etiam per somnium vix nonnihil afferunt diligentibus solatii. Tu vero ne scribis quidem, adeo piger es; unde et tua absentia nulli alii causam magis tribuenda, quam quod pigeris ad peregrinationes charitatis causa suscipiendas. Sed ea de re nihil amplius a nobis dicatur. Precare autem pro me, ac Dominum roga, ut ne me deserat: sed quemadmodum me a praeteritis tentationibus exemis, ita etiam ab imminentibus liberet, ad gloriam nominis ipsius, in quo spem collocavimus.

sit in Occidentem; quae enim necessaria sunt, jam praecipua esse, superflua autem scribere, vanum ac inutile esse, de iisdem autem rebus obstrepere, etiam ridiculum videri. Ait autem se neminem habere quem mittat, quia episcopi cum Basilio communione conjuncti, operam ei navare nolebant, qua de re queritur in epist. 141. Caeterum et a suis desertis et ab haereticis impugnatus precatur, ut inter septies mille viros numeretur qui genu ante Baal non incurvaverit, sequae de studio Ecclesiis Dei debito nihil remissurum pollicetur.

(83) *Τῇ Βάαλ*. Ita novem mss. Editi τῷ Βάαλ.

(84) *Ἀντιόχῳ*. Quamvis Antiocho hanc epistolam tribuant omnes codices mss. et editi, eam tamen Eusebius restituendam fatebitur, quisquis leget attentius.

(85) *Οὐδὲ ἡ τῶν*. Ut aliqua hic constet sententia, legendum οὐδὲ τῶν ἄλλων, ut in interpretatione expressimus. Cui lectioni favet codex Med. in quo legitur οὐδὲ εἰ τῶν ἄλλων. Bis enim Eusebium invisit Basilius: primum quidem anno 369, nondum episcopus, deinde anno 372.

(86) *Ὑπὲρ ἡμῶν*. Duo codices non antiquissimi περὶ ἡμῶν.

Alias CCLXX. Scripta anno 375.

EPISTOLA CLVIII.

Dolet Basilium quod Antiochum non viderit; rogat ut pro se precetur; commendat fratrem camelis praepositum.

Antiocho.

Quandoquidem obstitērunt mihi peccata mea, quominus possem quod dudum habebam tui congressus desiderium, ad exitum perducere; litteris saltem absentiam delinio, atque adhortor, ut ne mei in tuis precibus intermitas meminisse, ut si vivam, mihi te perfrui donetur: sin minus precibus tuis adjutus cum bona spe ex hoc mundo emigrem. Ceterum fratrem camelis praepositum tibi commendamus

EPISTOLA CLIX.

Gaudet Basilium interrogari se ab hominibus timentibus Deum. Declarat se adherere fidei Nicenae, sed ob exortam de Spiritu sancto questionem, addere glorificationem Spiritus sancti cum Patre et Filio, nec ad communionem admittere eos, qui Spiritum sanctum creaturam dicunt. Differt in aliud tempus uberiora documenta.

Eupaterio, et filiae.

1. Quantum voluptatis attulerint mihi litterae dignitatis tuae, conicis profecto ex his ipsis quae scripsisti. Quid enim jucundius sit homini, in optatis habenti cum timentibus Deum semper colloqui, et utilitatis, quae ab illis percipitur, esse participem, quam ejusmodi litterae, quibus Dei inquiritur cognitio? Si enim vita nobis Christus est, consequens est et sermonem nostrum de Christo esse, et cogitationem atque actionem omnem ex illius pendere mandatis, et animam nostram ad illius imaginem debere effingi. Itaque de ejusmodi rebus interrogatus, gaudeo ac gratulor interrogantibus. A nobis igitur, **248** ut verbo dicam, Patrum Nicenae congregatorum fides omnibus postea excogitatis praefertur: in qua contentur Filium esse consubstantialem Patri, ejusdemque naturae, cujus est qui genuit. Nam lumen de lumine, et Deum de Deo, et bonum de bono, tum sancti illi Patres confessi sunt, tum nos qui eorum vestigiis insistere laudi ducimus, hoc ipsum nunc testificamur.

2. Sed quia nunc prodiens ab hominibus semper novi aliquid inducere conantibus quaestio, ab antiquioribus autem praetermissa eo quod nequo contradiceret, relicta est inexplana ta (dico quaestionem de Spiritu sancto), ideo aliquid ea de re adjicimus, Scripturae menti convenienter; quia ut baptizamus, ita et credimus: ut credimus, ita et glorificamus. Cum igitur baptisma nobis a Salvatore datum sit, in nomen Patris et Filii et Spi-

EPISTOLAH PNH.

Antiocho.

A

Ἐπειδὴ ἀντέστησάν μοι αἱ ἁμαρτίαι μου πρὸς τὸ μὴ δυνήσθαι με εἶν πάλα εἶχον (87) ἐπιθυμίαν τῆς ὑμετέρας συντυχίας ἀγαγεῖν εἰς πέρας· γράμμασι γοῦν παραμυθούμαι τὴν ἀπόλειψιν, καὶ παρακαλοῦμεν (88) μὴ διαλείπειν μεμνημένους ἡμῶν ἐν ταῖς προσευχαῖς, ἵνα, ἐὰν ζῶμεν, κατακληθώμεν ὑμῶν ἀπολαῦσαι· εἰ δὲ μὴ, διὰ τῆς βοηθείας τῶν προσευχῶν ὑμῶν μετὰ ἀγαθῆς ἐλπίδος μεταναστεύσωμεν (89) ἀπὸ τοῦ κόσμου τούτου. Τὸν δὲ ἀδελφόν, τὸν ἐπὶ ταῖς καμήλοις (90), παρατιθέμεθα ὑμῖν.

EPISTOLAH PNΘ.

B

Εὐπατερῖω (91), καὶ τῇ θυγατρὶ.

C

1. Ὅσῃν εὐφροσύνην παρέσχε μοι τὸ γράμμα τῆς κοσμιότητός σου, εὐχαρίζεις πάντως αὐτοῖς τοῖς (92) ἐπισταλμένοις. Τί γὰρ ἀνῆδιον γένοιτο ἀνθρώπῳ εὐχὴν ποιούμενῳ φοβουμένοις Θεὸν αἰεὶ προσομιλεῖν, καὶ τοῦ παρ' αὐτῶν κέρδους μεταλαμβάνειν, γραμμάτων τοιούτων, δι' ὧν ἡ Θεοῦ γνώσις ἐπιζητεῖται; Εἰ γὰρ τὸ ζῆν ἡμῖν Χριστὸς, ἀκολουθῶς καὶ ὁ λόγος ἡμῶν περὶ Χριστοῦ ὀφείλει εἶναι, καὶ ἡ ἐννοία καὶ πᾶσα πράξις τῶν ἐντολῶν αὐτοῦ ἡρτησθαι, καὶ ἡ ψυχὴ ἡμῶν κατ' αὐτὸν μεμρφῶσθαι. Καίρω τοίνυν περὶ τοιούτων ἐρωτώμενος, καὶ συγχαίρω τοῖς ἐρωτῶσιν. Ἡμῖν τοίνυν ἐπὶ μὲν λόγῳ ἡ τῶν ἐν Νικαίᾳ συνελθόντων Πατέρων πίστις· πασὼν τῶν ὑστερον ἐφευρεθεισῶν προτετμήται· ἐν ᾗ ὁμοούσιος ὁμολογεῖται ὁ Υἱὸς τῷ Πατρὶ, καὶ τῆς αὐτῆς ὑπάρχειν φύσεως ἧς ὁ γενήσας. Φῶς γὰρ ἐκ φωτός, καὶ Θεὸν ἐκ Θεοῦ, καὶ ἀγαθὸν ἐξ ἀγαθοῦ, καὶ τὰ τοιαῦτα πάντα, ὑπὸ τε τῶν ἁγίων ἐκείνων ὡμολογήθη. καὶ ὅψ' ἡμῶν νῦν, τῶν εὐχομένων κατ' ἑκὴν βαίνειν ἐκείνοις, προσμαρτυρεῖται.

D

2. Ἐπειδὴ δὲ τὸ νῦν ἀνακύψαν παρὰ τῶν αἰεὶ (93) καينوτομεῖν ἐπιχειρούντων ζήτημα, παρασιωπηθὲν τοῖς πάλοι διὰ τὸ ἀναντιρρήτον, ἀδιάρθρωτον κατελείφθη (λέγω δὴ τὸ περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος), προστίθεμεν τὸν περὶ τούτου λόγον, ἀκολουθῶς τῇ τῆς Γραφῆς ἐννοίᾳ· ὅτι ὡς βαπτίζομεθα, οὕτω καὶ πιστεύομεν· ὡς πιστεύομεν, οὕτω καὶ δοξολογοῦμεν. Ἐπειδὴ οὖν βάπτισμα ἡμῖν δέδοται παρὰ τοῦ Σωτῆρος εἰς ὄνομα Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος·

habet ἐπὶ τῶν καμήλων. Editi ἐπὶ τὰς καμήλους.

(91) Εὐπατερῖω. Coisl. primus et Med. Εὐπατερῖω.

(92) Αὐτοῖς τοῖς. Ita Coisl. uterque, Med., Harl. et Reg. secundus. Editi αὐτοῖς τοῖς.

(93) Παρὰ τῶν δελ. Editi addunt τῇ, sed cum desit haec vocula in vetustissimis tribus codicibus nostris, delendam existimavimus. Paulo post Med. et Coisl. primus ἀδιάρθρωτον κατελείφθη, circa emendationem relicta est.

* Alias CCLXXI. Scripta anno 373.

** Alias CCCLXXXVII. Scripta circa an. 375.

(87) *Εἶχον*. Quatuor mss. Sed recentiores ἔσχον. (88) *Παρακαλοῦμεν*. Editi addunt ὑμᾶς, sed deest in tribus vetustissimis codicibus. Ibidem editi μὴ διαλείπειν. Sex mss. ut in textu.

(89) *Μεταναστεύσωμεν*. Ita tres vetustissimi codices. Editi μεταναστῶμεν.

(90) *Ἐπὶ ταῖς καμήλοις*. Sic Med., Coisl. primus, Clarom. et Harl. qui tamēn secunda manu

ἀκολουθοῦν τῷ βαπτίσματι τὴν ὁμολογίαν τῆς πίστεως παρεχόμεθα, ἀκολουθοῦν δὲ καὶ τὴν δοξολογίαν τῇ πίστει· συνδοξάζοντες Πατρὶ καὶ Υἱῷ τῷ ἁγίον Πνεῦμα, τῷ πεπεισθαι μὴ ἀλλότριον εἶναι τῆς θείας φύσεως. Οὐ γὰρ τῶν αὐτῶν μετέσχε τιμῶν τὸ ἀπεξενωμένον κατὰ τὴν φύσιν. Τοῦς δὲ κτίσμα λέγοντας τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐλεοῦμεν, ὡς εἰς τὸ ἀσυγγώρητον πτώμα (94) τῆς εἰς αὐτὸ βλασφημίας διὰ τῆς τριαύτης φωνῆς καταπίπτοντας. Ὅτι γὰρ διῴρισταί κτίσις θεότητος, οὐδενὸς λόγου προσδεῖ τοῖς κατὰ μικρὸν (95) ταῖς Γραφαῖς ἐγγεγυμνασμένοις. Ἡ μὲν γὰρ κτίσις δουλεύει, τὸ δὲ Πνεῦμα ἐλευθεροῖ· ἡ κτίσις ζωῆς προσδεῖται· τὸ Πνεῦμά ἐστι τὸ ζωοποιεῖν· ἡ κτίσις διδασκαλίας προσδεῖται, τὸ Πνεῦμά ἐστι τὸ διδάσκον· ἡ κτίσις ἀγιάζεται, τὸ Πνεῦμά ἐστι τὸ ἀγιάζον. Κἂν ἀγγέλους εἴπῃς, κἂν ἀρχαγγέλους, κἂν πάσας τὰς ὑπερκοσμίους (96) δυνάμεις, διὰ τοῦ Πνεύματος τὴν ἀγνωσὴν λαμβάνουσιν. Αὐτὸ δὲ τὸ Πνεῦμα φρικτὴν ἔχει τὴν ἀγίότητα, οὐ κατὰ χάριν λαβὼν, ἀλλὰ συνουσιωμένην αὐτῷ· ὅθεν καὶ τῆς προσηγορίας τῆς τοῦ ἁγίου ἐξαιρέτως τετύχηκεν. Ὁ τοίνυν φύσει ἅγιον, ὡς φύσει ἅγιος ὁ Πατήρ, καὶ φύσει ἅγιος ὁ Υἱός, οὕτε αὐτοὶ τῆς θείας καὶ μακαρίας Τριάδος χωρίσαι καὶ διατεμεῖν ἀνεχόμεθα, οὕτε τοὺς εὐκόλως τῇ κτίσει συναριθμοῦντας ἀποδεχόμεθα. Ταῦτα, ὥσπερ ἐν κεφαλῇ, ἀρκοῦντως τῇ εὐλαείᾳ ὁμῶν εἰρησθῶ. Ἀπὸ γὰρ μικρῶν σπερμάτων γεωργήσετε τὸ πλεον τῆς εὐσεβείας, συνεργούντος ὁμῶν (97) τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Δίδου γὰρ σοφὴ ἀφορμὴν, καὶ σωφώτερος ἔσται. Τὴν δὲ τελευταίαν διδασκαλίαν εἰς τὴν κατ' ὀφθαλμοὺς συντυχίαν ὑπερῆρξάμεθα· δι' ἧς καὶ τὰ ἀντικείμενα ἐπιλύσασθαι, καὶ πλατυτέρας τὰς ἐκ τῶν Γραφῶν παρασχέσθαι μαρτυρίας, καὶ πάντα τύπον τὸν ὑγίῃ τῆς πίστεως βεβαιώσασθαι δυνατόν. Τὸ δὲ νῦν ἔχον συγγνώμην νεύματι τῇ βραχυτετι. Καὶ γὰρ οὐδ' ἂν ἐπέσειλα τὴν ἀρχήν, εἰ μὴ μεῖζονα ἡγούμην τὴν βλάβην ἀνήσασθαι τὴν αἰτησιν παντελῶς, ἢ ἑλλειπῶς παρασχέσθαι.

ritus sancti; consentaneam baptismati confessionem fidei, consentaneam etiam fidei glorificationem adhibemus: Spiritum sanctum una cum Patre et Filio glorificantes; eo quod persuasum sit nobis, illum a natura divina non esse alienum. Neque enim eorundem honorum esset particeps quod alienum foret secundum naturam. Eorum autem qui Spiritum sanctum creaturam esse dicunt, miseremur, ut qui in peccatum non condonabile blasphemiae in illum emissae, per hanc vocem incidant. Nam rem creatam a divinitate divisam esse nihil opus est eos monere, qui vel tantillum in Scripturis exercitati sunt. Creatura servit, Spiritus liberat; creatura vita indiget, Spiritus est qui vivificat; creatura doctrina eget, Spiritus est qui docet; creatura sanctificatur, Spiritus est qui sanctificat. Sive dixeris angelos, sive archangelos, sive coelestes omnes potestates, per Spiritum sanctorum accipiunt. Spiritus autem naturalem habet sanctitatem, non gratia acceptam, sed ipsius essentiae insitam: unde et sancti appellationem singulari ratione obtinet. Quod ergo natura sanctum est, quemadmodum Pater natura sanctus est, et Filius natura sanctus; id nec patimur a beata ac divina Trinitate separari et abscondi; nec admittimus eos, qui facile ipsum inter creaturas recensent. Haec quasi in summa dicta sint, vestrae tamen pietati satis copiose. Nam ab exiguis seminibus uberem pietatis fructum, Spiritu sancto vobis opitulante, demetitis. *Da enim occasionem sapienti, et erit sapientior*⁹⁸. Ceterum uberiora documenta in congressum differemus, in quo et objecta solvere, et ampliora ex Scripturis proferre testimonia, et sanam omnem fidei rationem confirmare poterimus. Impresensiarum autem, brevitati ignoscite. Nam ne scripsissem quidem omnino, nisi damnum majus existimassem petita prorsus denegare, quam inchoate satisfacere.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΞ.

249 EPISTOLA CLX.

Cum Basilus ab initio episcopatus prohibuisset matrimonium cum uxoris mortuae sorore; quidam hac lege offensus litteras sub Diodori nomine adversus eum circumtulit. Inde nata occasio hujus Basilii epistolae, in qua decretum suum defendit ex consuetudine Ecclesiae suae: objectum ex Moysis silentio argumentum dissolvit; imo Moysen non tacuisse contendit: ac postremo naturalem cognitionem his nuptiis confundi demonstrat.

Διοδώρου.

Diodoro.

1. Ἀφίκετο ἡμῖν γράμματ' αὐτὴν ἐπιγραφὴν ἔχοντα Διοδώρου, τὰ δὲ ἐφεξῆς ἄλλου τινὸς πρόποντα εἶναι μᾶλλον ἢ Διοδώρου. Δοκεῖ γὰρ μοι τις τῶν τεχνικῶν (98), τὸ σὺν πρόσωπον ὑποδύς, οὕτως αὐτὸν

⁹⁸ Prov. ix, 9.

(94) Πτώμα. Duo mss. πτάσμα.

(95) Κατὰ μικρὸν. Editi κἂν μικρὸν, quae lectio etsi sua sponte nihil habet vitii, non tamen videtur a Basilio adhibita hoc loco. Plus enim tribuendum vetustissimis tribus codicibus, in quibus legitur κατὰ μικρὸν, quam editis et aliis mss. Verisimile est hanc loquendi rationem ut minus accuratam a librariis immutatam fuisse. Sed tamen ea Basilii in rebus nullimis perspicuitur. Eosdem codices paulo post sequimur in hac voce προσδεῖται. Editi δέονται.

D

1. Venerunt nobis litterae nomine Diodori inscriptae, at in reliquis quemvis alium potius decentes quam Diodorum. Videtur enim astutus aliquis personam tuam induens, sic sibi voluisse

(96) Τὰς ὑπερκοσμίους. Sic mss. sex. Editi τὰς ὑπερκοσμίας.

(97) Συνεργούντος ὁμῶν. Harl. συνεργούντοι ἡμῖν.

(98) Τις τῶν τεχνικῶν. Pro his vocibus habet Harl. codex τάχα τις τῶν βαναύσων τεχνιτῶν, forte aliquis ex mechanicis artificibus. Medicus cum duobus aliis τῶν βαναύσων τεχνῶν.

Alias CXCII. Scripta circa an. 375.

auctoritatem apud auditores comparare. Qui quidem ab aliquo interrogatus, an sibi liceret mortuæ uxoris sororem in matrimonium ducere, interrogationem non perhorruit, sed placide etiam audivit, ac lascivam libidinem fortiter prorsus et pugnaciter adjovit. Quod si adessent litteræ, eas ad te misissem, satisque haberes facultatis et ad iuram et ad veritatis defensionem. Sed quia qui illas ostenderat, rursus abstulit, et contra nos, qui id ab initio prohibuimus, velut tropæum quoddam circumtulit, licentiam se habere dictitans scripto mandatam; nunc ad te scripsi, ut duplici manu spuriam illam epistolam oppugnemus; nec quidquam ei roboris relinquamus, ne facile possit legentibus nocere.

2. Primum itaque, quod in ejusmodi rebus maximum est, morem nostrum objicere possumus, ut vim legis habentem, eo quod nobis a viris sanctis traditæ sint regulæ. Mos autem ille est ejusmodi, ut si quis impuritatis vitio aliquando victus in illicitam duarum sororum conjunctionem incidit, neque id matrimonium existimetur, neque omnino in Ecclesiæ cœtum admittantur, priusquam a se invicem dirimantur. Quare etiamsi nihil aliud dici posset, satis esset ipsa consuetudo ad boni custodiam. Sed quia qui hæc scripsit epistolam, adulterino argumento malum tantum conatus est in mores hominum inducere, necesse est, ut nec ratiocinationum subsidium omittamus, quantum in rebus valde conspicuis, argumentatione potior est uniuscujusque prænotio.

3. Scriptum est, inquit, in Levitico: *Uxorem super sorore ejus non accipies æmulam, ad reuelandam turpitudinem ejus super eam, adhuc vivente ea*²³. Inde igitur manifestum esse dicit mortuæ sororem accipere licere. Ad hoc primum quidem dicam, quæcumque lex dicit, iis qui in lege sunt dicere; alioqui sic et circumcisioni et Sabbato et abstinentiæ ciborum subijciemur. Neque enim si quid inveniamus appositum nostris voluptatibus, iugo servitutis legis nos ipsi subijciemus: si quid autem visum fuerit grave in legalibus, tunc ad libertatem, **250** quæ in Christo est, confugiemus. Interrogati sumus an scriptum sit, ut accipiat uxor post ipsius sororem. Di-

²³ Levit. XVIII, 18.

(99) *Αὐτῷ*. Sic tres vetustissimi codices et Coisl. secundus. Editi *αὐτόν*. Deest ea vox in codice Coisl. qui sæculo nono exaratus, atque hanc epistolam cum aliis synodorum et sanctorum Patrum canonibus complectitur.

(1) *Γενναῖος*. Editi addunt *αὐτῷ*, quod deest in tribus vetustissimis codicibus.

(2) *Ἐξήρχεις*. Sic mss. novem. Editi *ἐξήρχει*.

(3) *Τούτου*. Ita octo mss. quorum quatuor longe vetustissimi. Editi *τούτο*.

(4) *Καλοῦ*. Sic editi et codices Harl. et Med. Legitur in tribus Coislinianis codicibus et quatuor aliis κακοῦ, ad malum cavendum. Utra scriptura potior videri debeat, nec facile est statuere, nec

A *ἀξιόπιστον* ἰθαλῆσαι ποιῆσαι τοῖς ἀκρωμένοις. Ὅς γε, ἐρωτηθεὶς ὑπὸ τίνος, εἰ θεμιτὸν αὐτῷ (99) πρὸς γάμον ἀγαγεῖσθαι τῆς γυναικὸς τελευτησάσης τὴν ἀδελφὴν, οὐκ ἐφρίξε τὴν ἐρώτησιν, ἀλλὰ καὶ πρῶτος ἤνεγκε τὴν ἀκοήν, καὶ τὸ ἀσελγὲς ἐπιθύμημα πάνω γενναῖος (1) καὶ ἀγωνιστικῶς συγκατέπραξεν. Εἰ μὲν οὖν παρὴν μοι τὸ γράμμα, αὐτὸ ἂν ἀπέστειλα, καὶ ἐξήρχεις (2) σαυτῷ τε ἀμύναι καὶ τῇ ἀληθείᾳ. ἐπεὶ δὲ ὁ δεῖξας πάλιν ἀφείλετο, καὶ ὥσπερ τι τρόπαιον καθ' ἡμῶν περιέφερε, κακωλυότων τὸ ἐξ ἀρχῆς, ἐγγράφον ἔχειν λέγων τὴν ἐξουσίαν· ἐπέστειλα νῦν σοι, ὥστε διπλῇ τῇ χειρὶ ἡμᾶς ἔλθειν ἐπὶ τὸν νόμον ἐκείνον λόγον, καὶ μηδεμίαν αὐτῷ ἰσχὺν καταλιπεῖν, ἵνα μὴ ἔχη βλάπτειν βραδίως τοὺς ἐντυγχάνοντας.

2. Πρῶτον μὲν οὖν, ὃ μέγιστον ἐπὶ τῶν τοιούτων ἐστὶ, τὸ παρ' ἡμῶν ἔθος, ὃ ἔχομεν προβάλλειν, νόμου δυνάμειν ἔχον, διὰ τὸ ὅρ' ἀγίων ἀνδρῶν τοὺς θεσμούςς ἡμῖν παραδοθῆναι. Τοῦτο δὲ τοιοῦτον ἐστίν· ἐάν τις, πάθει ἀκαθαρσίας ποτὲ κρατηθεὶς, ἐκπέσῃ πρὸς θυνεῖν ἀδελφῶν ἀδασμον κοινωνίαν, μήτε γάμον ἡγεῖσθαι τοῦτον (3), μήθ' ὅπως εἰς Ἐκκλησίας πλήρωμα παραδείχεσθαι πρότερον, ἢ διαλύσαι αὐτοὺς ἀπ' ἀλλήλων. Ὅστε εἰ καὶ μηδὲν ἕτερον εἰπεῖν ἦν, ἐξήρχει τὸ ἔθος πρὸς τὴν τοῦ καλοῦ (4) φυλακὴν. Ἐπειδὴ δὲ ὁ τὴν ἐπιστολὴν γράψας, ἐπιχειρήματι κινδύλῳ κακῶν τοσούτου ἐπεράθῃ τῷ βίῳ ἐπαγαγεῖν, ἀνάγκη μὴδὲ ἡμᾶς τῆς ἐκ τῶν λογισμῶν βοηθείας ὑφέσθαι· καίτοι γε ἐπὶ τῶν σφόδρα ἐναργῶν μεζῶν ἐστὶ τοῦ λόγου ἡ παρ' ἐκάστου (5) πρόληψις.

3. Γέγραπται, φησὶν, ἐν τῷ Λευϊτικῷ· *Γυναικα ἐκ' ἀδελφῇ αὐτῆς οὐ λήψῃ ἀντίκληρον, ἀποκαλύψαι τὴν ἀσχημοσύνην αὐτῆς ἐπ' αὐτῇ, ἐτι ζώσης αὐτῆς*. Ἀπὸ δὲ οὗν ἐκ τούτου εἶναι φησιν, ὅτι συγχωρεῖται λαμβάνειν, τελευτησάσης. Πρὸς δὲ τοῦτο πρῶτον μὲν ἐκεῖνο, ἐρῶ· ὅτι, ὅσα ὁ νόμος λέγει, τοῖς ἐν τῷ νόμῳ λαλεῖ (6)· ἐπεὶ οὕτω γε καὶ περιτομῇ, καὶ Σαββάτῳ, καὶ ἀποχῇ βρωμάτων ὑποκεισόμεθα. Οὐ γὰρ δὴ, ἐὰν μὲν τι εὐρωμεν συντρέχον ἡμῶν ταῖς ἡθούαις, τῷ ζυγῷ τῆς δουλείας τοῦ νόμου ἑαυτοὺς ὑποθήσομεν· ἐὰν δὲ τι φανῇ βαρὺ τῶν νομίμων, τότε πρὸς τὴν ἐν Χριστῷ ἐλευθερίαν ἀποδραμούμεθα. Ἡρωτήθημεν (7) εἰ γέγραπται λαμβάνειν γυναῖκα ἐκ' ἀδελφῇ. Εἰπομεν, ὅπερ ἀσφαλὲς ἡμῖν

magni momenti. Vu'galam retinere malui, quam confirmat Gregorius Nazianzenus orat. XIII, p. 410, ubi Heronem canem esse dicit, non latralu, sed boni custodia, et vigiliis pro animarum salute susceptis. Οὐδὲ τὴν ὕλακην, ἀλλὰ τὴν φυλακὴν τοῦ καλοῦ, καὶ τὸ ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ἀγρυπνῶν.

(5) *Παρ' ἐκάστου*. Quatuor mss. recentiores *παρ' ἐκάστῳ*. Sic etiam habet vetustissima canonum collectio Coisliniانا.

(6) *Ααλεῖ*. Quatuor codices non antiquissimi λέγει.

(7) *Ἡρωτήθημεν*. Non male unus codex Regius ἡρώτησεν, et paulo post εἰπωμεν, interrogavit... dicamus, etc. Consentit in secunda voce Coisl. secundus.

καὶ ἀληθές, ὅτι οὐ γέγραπται. Τὸ δ' ἐκ τῆς τοῦ ἀκο-
λουθίου ἐπιφορᾶς, τὸ σιωπηθὲν συλλογίζεσθαι νομο-
θετούντος ἐστίν, οὐ τὰ τοῦ νόμου λέγοντος· ἐπεὶ οὕτω
γε ἐξέσται τῷ βουλευμένῳ κατατολμῆσαι καὶ ἐπὶ
ζώσης τῆς γυναικὸς λαμβάνειν τὴν ἀδελφὴν. Τὸ γὰρ
αὐτὸ τοῦτο σόφισμα καὶ ἐπ' ἐκείνου ἀρμύζει. Γέ-
γραπται γάρ, φησὶν, *Οὐ λήψῃ ἀντίζηλον*, ὡς τὴν
γε ἐξω τοῦ ζήλου λαβεῖν οὐκ ἐκώλυσεν. Ὁ δὲ συν-
ηγορῶν τῷ πάθει ἀζηλότυπον εἶναι· διορίζεται τὸ
ἥθος τῶν ἀδελφῶν. Ἀνηρημένης οὖν τῆς αἰτίας,
δὲ τὴν ἀπηγόρευσε τὴν ἀμφοτέρων συνοίκησιν, τί τὸ
κωλύον ἔσται (8) λαμβάνειν τὰς ἀδελφάς; Ἀλλ' οὐ
γέγραπται ταῦτα, φήσομεν. Ἀλλ' οὐδὲ ἐκεῖνα ὀρι-
σται. Ἡ δὲ ἔννοια τοῦ ἀκολουθοῦ ὁμοίως ἀμφοτέ-
ραις (9) τὴν ἀδειαν δίδωσιν. Ἐκεῖ δὲ, καὶ μικρὸν (10)
ἐπὶ τὰ κατόπιν τῆς νομοθεσίας ἐπαναδραμόντα,
ἀππλάχθαι πραγμάτων. Ἔοικε γὰρ οὐ πᾶν εἶδος
ἀμαρτημάτων περιλαμβάνειν ὁ νομοθέτης· ἀλλ'
ἰδίως ἀπαγορεύειν τὰ τῶν Αἰγυπτίων, ὅθεν ἀπῆρ-
εν ὁ Ἰσραὴλ, καὶ τὰ τῶν Χαναναίων, πρὸς οὓς μεθ-
ίσταται. Ἐχει γὰρ οὕτως ἡ λέξις. *Κατὰ τὰ ἐπιτη-
δεύματα τῆς Αἰγύπτου, ἐν ἣ παρωκίσσατε ἐπ'
αὐτῆς, οὐ ποιήσετε· καὶ κατὰ τὰ ἐπιτηδεύματα
τῆς Χαναάν, εἰς ἣν ἐγὼ εἰσάξω ὑμᾶς ἐκεῖ, οὐ
ποιήσετε, καὶ ἐν τοῖς νομίμοις (11) αὐτῶν οὐ
πορεύσεσθε*. Ὡστε τοῦτο εἰκός· που (12) τὸ εἶδος
τῆς ἀμαρτίας μὴ ἐμπολιτεύεσθαι τότε παρὰ τοῖς
ἔθνεσι· διὸ μὴδὲ τῆς ἐπ' αὐτῷ φυλακῆς προσδε-
θῆναι τὸν νομοθέτην, ἀλλ' ἀρκεσθῆναι τῷ ἀδιδάκτῳ
ἔθει πρὸς τὴν τοῦ μύστους διαβολῇ. Πῶς οὖν, τὸ
μεῖζον ἀπαγορεύσας, τὸ ἑλαττον ἐσιώπησεν; Ὅτι
ἐδόκει πολλοὺς τῶν φιλοσάρκων, πρὸς τὸ ἐπὶ ζώσαις
ἀδελφαῖς συνοικεῖν, τὸ ὑπόδειγμα βλάπτειν τοῦ
πατριάρχου. Ἡμᾶς δὲ τί χρὴ ποιεῖν; Τὰ γεγραμ-
μένα λέγειν, ἢ τὰ σιωπηθέντα προσεξεργάσεσθαι;
Αὐτίκα τὸ μὴ δεῖν μιᾷ ἐταίρῳ κεχρησθαι πατέρα
καὶ υἱὸν ἐν μὲν τοῖς νόμοις τούτοις οὐ γέγραπται,
παρὰ δὲ τῷ Προφῆτῃ μεγίστης κατηγορίας ἡξίωται.
Υἱὸς γάρ, φησὶ, καὶ πατὴρ πρὸς τὴν αὐτὴν και-
ρίσκην εἰσεπορεύοντο. Πόσα δὲ εἶδη ἄλλα τῶν ἀκα-
θάρτων παθῶν τὸ μὲν τῶν δαιμόνων διδασκαλεῖον
ἐξεύρεν, ἢ δὲ θεία Γραφὴ ἀπεσιώπησε, τὸ σεμνὸν
ἐαυτῆς ταῖς τῶν αἰσχυρῶν ὀνομασίαις καταρρυπαίνειν
οὐχ αἰρουμένη, ἀλλὰ γενικοῖς ὀνόμασι τὰς ἀκαθα-
σίας διέβαλεν! Ὡς καὶ ὁ ἀπόστολος Παῦλος φησι·
*Πορνεῖα δὲ καὶ ἀκαθαρσία πᾶσα μὴδὲ ὀνομαζέσθω
ἐν ὑμῖν, καθὼς ἀρέκει ἡγίοις*· τῷ τῆς ἀκαθαρσίας
ὀνόματι τὰς τε τῶν ἀρρένων ἀρρήτοποιίας καὶ τὰς
τῶν θηλειῶν περιλαμβάνων. Ὡστε οὐ πάντως ἡ σιωπὴ
ἀδειαν φέροι τοῖς φιληθνοῖς.

²² Levit. xviii, 3. ²³ Amos ii, 7. ²⁴ Ephes. v, 3.

(8) *Κωλύον ἔσται*. Ita mss. octo. Editi, κωλύον
ἐστί.

(9) *Ἀμφοτέροις*. Ita tres vetustissimi codices.
Editi ἀμφοτέροις.

(10) *Καὶ μικρὸν*. Deest conjunctio in uno codice
Regio et in Coisliniana canonum collectione.

(11) *Ἐν τοῖς νομίμοις*. Præpositio addita ex tri-

A cinus, quod tutum nobis est et verum, hoc scri-
ptum non esse. Quod autem silentio prætermis-
sum est, id per consecutionis illationem colligere,
legislatoris est, non legem recitantis; siquidem hoc
pacto licebit volenti facinus aggredi, etiam adhuc
viventis uxoris accipere sororem. Nam ipsum
illud sophisma etiam ad eam rem appositum est.
Scriptum est, inquit, *Non accipies æmulam*:
proinde accipi eam extra æmulationem non pro-
hibuit. Qui autem libidini patrocinauitur, æmu-
lationis expertem esse affirmabit indolem aoro-
rum. Quare sublata causa, ob quam ambarum
connubium prohibuit, quid impedit quominus
sorores accipiantur? Sed hæc scripta non sunt,
aiemus. Sed neque illa statuta sunt. Consecu-
tionis autem intelligentia pariter ambabus licen-
tiam tribuit. Verum oportebat paulisper ad ea
quæ legem præcedunt recurrendo, difficultate
liberari. Videtur enim non omne peccatorum ge-
nus comprehendere legislator: sed peculiariter
Ægyptiorum unde Israel exierat, et Chananeo-
rum ad quos transferebatur, mores interdicere.
Sic enim habet ad verbum: *Secundum instituta
terræ Ægypti, in qua habitastis in ea, non fa-
cietis: et secundum instituta terræ Chanaan, in
quam ego inducam vos illuc, non facietis, neque in-
legitimis eorum ambulabit*.²² Verisimile est
hoc peccati genus tunc inter gentes non viguisse.
Quapropter opus non fuit legislatori, ut illud ca-
vendum curaret: sed satis ei fuit mos non doctus
ad sceleris reprehensionem. Quomodo igitur ma-
jore vetito, minus prætermisit? Quia videbatur
multis carni indulgentibus, ut cum sororibus ad-
huc viventibus habitarent, noxium esse exem-
plum patriarchæ. Nos autem quid facere oportet?
Quæ scripta sunt dicere, an prætermissa accura-
tius scrutari? Protinus, non oportere uti una
pellice patrem et filium, in his legibus scriptum
non est, sed apud Prophetam crimini maximo
datur. *Filius enim, inquit, et pater ad eandem
puellam ingrediebantur*.²³ Quot autem alia cupi-
ditatum impurarum genera dæmonum quidem
doctrina excogitavit, tacuit vero divina Scriptura,
honestatem suam rerum turpium appellationibus
scdare nolens, sed generatim impuritates vitupe-
ravit! Sic ut et Apostolus Paulus ait: *Fornicatio
autem et omnis immunditia ne nominetur quidem
in vobis, sicut decet sanctos*.²⁴ immunditiæ no-
mine tum virorum tum mulierum obscena facinora
comprehendens. Quare non omnino silentium licen-
tiam dat voluptariis

bus. vetustissimis mss.

(12) *Τοῦτο εἰκός· που*. Editi τοῦτ'· et καὶ που, et
paulo post φυλακῆς προσδεθῆναι. Omnes mss. ut
in textu, nisi quod nonnulli habent δεηθῆναι. Non
multo post editi πολλοῖς τῶν φιλοσάρκων, quod emen-
davimus ope codicis Coisl. secundi.

4. Ego autem neque tacitam illam partem fuisse A dico : imo etiam a legislatore vehementer admodum fuisse prohibitam. Illud enim, *Non ingredieris ad omnem carnis tuæ affinem ad revelandam eorum turpitudinem* ²⁷, hanc etiam affinitatis speciem complectitur. Etenim quid **251** viro affine magis est quam sua ipsius uxor, imo quam sua ipsius caro? Non enim amplius duæ sunt, sed una caro. Itaque per uxorem soror ad viri affinitatem transit. Quemadmodum enim matrem uxoris non assumet, neque filiam uxoris, propterea quod neque suam ipsius matrem, neque suam ipsius filiam; ita nec uxoris sororem, propterea quod neque suam ipsius sororem. Et vice versa, neque uxori licebit sese viri affinibus conjugere. Sunt enim utrinque communia affinitatis jura. Ego porro cuilibet de nuptiis consulenti testificor, præterire figuram hujus mundi, et tempus breve esse, *Ut qui habent uxores tanquam non habentes sint* ²⁸. Quod si mihi perperam legat illud : *Crescite et multiplicamini* ²⁹ : rideo legum tempora non discernentem. Fornicationis remedium nuptiæ secundæ, non occasio lasciviæ. Si se non continent, nubant, inquit ³⁰, non vero et nubentes legem violent.

5. Isti autem, quorum animus vitio turpitudinis hipus est, ne ad naturam quidem respiciunt, quæ jam olim generis nomina discrevit. Ex qua enim cognatione natos appellabunt? Fratresne, an consobrinos vocabunt? siquidem nomen utrumque eis ob confusionem congruit. Ne facias, o homo, amitam novercam infantium; nec quæ in matris loco fovere debet, eam emulatione implacabili armaveris. Nam solum novercarum genus etiam post mortem odium ac inimicitiam extendit. Imo, alii inimici mortuis reconciliantur; novercæ odisse post mortem incipiunt. Summa dictorum hæc est : Si quis legitime nuptias appetit, totus orbis terrarum patet : sin libidine impellitur, ob id magis etiam excludatur, *Ut discat vas suum possidere in sanctificatione et honore, non in passione desiderii* ³¹. Me plura dicere parantem modus epistolæ cohibet. Precor autem, ut vel nostra admonitio vitium superet, vel non serpat in nostram regionem hoc placulum; sed in quibus admissum D est locis, in his permaneat.

4. Ἐγὼ δὲ οὐδὲ σεσωπῆσθαι τὸ μέρος τοῦτο φημι, ἀλλὰ καὶ πάνν σφοδρῶς ἀπηγορευκέναι τὸν νομοθέτην. Τὸ γὰρ, *Οὐκ εἰσελεύσῃ πρὸς πάντα οἰκεῖον σαρκὸς σου, ἀποκαλύψαι ἀσχημοσύνην αὐτῶν*, ἐμπεριεκτικόν ἐστι καὶ τοῦτου τοῦ εἴδους τῆς οἰκεῖότητος. Τί γὰρ ἂν γένοιτο οἰκεῖότερον ἀνδρὶ τῆς ἑαυτοῦ γυναικὸς, μᾶλλον δὲ τῆς ἑαυτοῦ σαρκός; Οὐ γὰρ ἐτι εἰσι δύο, ἀλλὰ σὰρξ μία. Ὡστε διὰ τῆς γυναικὸς ἡ ἀδελφὴ πρὸς τὴν τοῦ ἀνδρὸς οἰκεῖότητα μεταβαίνει. Ὡς γὰρ μητέρα γυναικὸς οὐ λήφεται, οὐδὲ θυγατέρα τῆς γυναικὸς, διότι μὴδὲ τὴν ἑαυτοῦ μητέρα, μὴδὲ τὴν ἑαυτοῦ θυγατέρα· οὕτως οὐδ' ἀδελφὴν γυναικὸς, διότι μὴδὲ ἀδελφὴν ἑαυτοῦ. Καὶ τὸ ἀνάπαλιν, οὐδὲ τῇ γυναικὶ ἐξέσται τοῖς οἰκεῖοις τοῦ ἀνδρὸς συνοικεῖν. Κοινὰ γὰρ ἐπ' ἀμφοτέρων τῆς συγγενείας τὰ δίκαια. Ἐγὼ δὲ παντὶ τῷ περὶ γάμου βουλευομένῳ διαμαρτύρομαι, ἐτι παράγει τὸ σχῆμα τοῦ κόσμου τοῦτου, καὶ ὁ καιρὸς συνεσταλμένος ἐστίν, *Ἴνα καὶ οἱ ἐχόντες γυναῖκας ὡς μὴ ἐχόντες ᾧσιν*. Ἐὰν δὲ μοι παραναγινώσκῃ, *Αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε*· καταγελῶ τοῦ τῶν νομοθεσιῶν τοὺς καιροὺς μὴ διακρίνοντας. Πορνείας παραμυθία ὁ δευτέρος γάμος, οὐκ ἐφθόδιον εἰς ἀσέλγειαν. Εἰ οὐκ ἐγκατερεύονται, γαμησάτωσαν, φησὶν· οὐχὶ δὲ καὶ γαμοῦντες παρανομεῖωσαν.

5. Οἱ δὲ οὐδὲ πρὸς τὴν φύσιν ἀποβλέπουσιν, οἱ τὴν ψυχὴν λημῶντες· τῷ πάθει τῆς ἀτιμίας, πάλαι διακρίνασαν τὰς τοῦ γένους προσηγορίας. Ἐκ ποίας γὰρ συγγενείας τοὺς γεννηθέντας προσαγορεύουσιν; Ἀδελφούς αὐτοὺς ἀλλήλων ἢ ἀνεψίους προσερούσιν; ἀμφοτέρα γὰρ αὐτοῖς προσαρμάζει διὰ τὴν σύγχυσιν. Μὴ ποιήσης, ὡ ἀνθρώπε, τὴν θείαν μητριῶν τῶν νηπίων· μὴδὲ τὴν ἐν μητρὸς τάξει θάλπειν φρελούσαν, ταύτην ἐφοπλίσῃ ταῖς ἀμειλίχοις ζηλοτυπίας. Μόνον γὰρ τὸ γένος (13) τῶν μητριῶν καὶ μετὰ θάνατον ἐλαύνει τὴν ἐχθραν· μᾶλλον δὲ οἱ μὴν ἄλλως πολλοί μοι τοῖς τεθνηκόσι σπένδονται· αἱ δὲ μητριῶν τοῦ μέσους μετὰ τὸν θάνατον ἀρχονται. Κεφάλαιον δὲ τῶν εἰρημένων, εἰ μὲν νόμῳ τις ὀρμάται πρὸς τὸν γάμον, ἥνοιεται πᾶσα ἡ οἰκουμένη· εἰ δὲ ἐμπαθὲς αὐτῷ ἡ σπουδὴ, διὰ τοῦτο καὶ πλέον ἀποκλείσθῃτω, *Ἴνα μὴ τὸ ἑαυτοῦ σκεῦος κτασθαι ἐν ἀγασμῷ καὶ τιμῇ, μὴ ἐν πάθει ἐπιθυμίας*. Πλεονά με λέγειν ὠρμημένον τὸ μέτρον ἐπέχει (14) τῆς ἐπιστολῆς. Εὐχαμαὶ δὲ ἡ τὴν παραίνεσιν ἡμῶν ἰσχυροτέραν τοῦ πάθους ἀποδειχθῆναι, ἢ μὴ ἐπιδημῆσαι τῇ ἡμετέρᾳ (15) τὸ ἄγος τοῦτο· ἀλλ' ἐν οἷς ἂν ἐτολμήθῃ τόποις ἐναπομεῖναι.

²⁷ Levit. xviii, 6. ²⁸ I Cor. vii, 29. ²⁹ Gen. i, 28; ix, 1. ³⁰ I Cor. vii, 9. ³¹ I Thess. iv, 8.

(13) Τὸ γένος. Sic tres vetustissimi codices cum pluribus aliis. Editi τὸ μέος. Ibidem Coisl. primus καὶ ὑπὲρ θάνατον.

(14) Ἐπέχει. Sic iidem codices. Editi ἐπέσχει.

(15) Τῇ ἡμετέρᾳ. Perspicitur ex conclusione hujus epistolæ incestas illas nuptias, quæ huic epi-

istolæ occasionem dederunt, non contractas in Ecclesia Casariensi fuisse. Ac profecto, qua erat constantia Basilius in vindicandis Ecclesiæ suæ insitulis, minime dubium quin ei, qui uxoris mortuæ sororem duxerat, longe fuisset epistolæ Diodoro afflictæ præsidium.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΞΑ'.

EPISTOLA CLXI'

Amphilochium consolatur Basilium, tum cum fugeret ordinationem, gratia retribus irretitum. Hortatur ut prava doctrina pravisque moribus constanter obsistat. Rogat ut si se longo morbo debilitatum invisere velit, nec tempus nec signum exspectet.

Ἀμφιλοχίῳ (16), χειροτονηθέντι ἐπισκόπῳ. A

Amphilochio, ordinato episcopo.

1. Εὐλογητὸς ὁ Θεὸς, ὁ τοὺς καθ' ἑκάστην γενεὰν εὐαρεστοῦντας αὐτῷ ἐκλεγόμενος, καὶ γνωρίζων τὰ σκευή τῆς ἐκλογῆς, καὶ χειρήμενος αὐτοῖς πρὸς τὴν λειτουργίαν τῶν ἁγίων· ὁ καὶ νῦν σε φεύγοντα, ὡς αὐτὸς φῆς, οὐχ ἡμᾶς, ἀλλὰ τὴν δι' ἡμῶν προσδοκωμένην κλήσιν, τοῖς ἀφύκτοις δικτύοις τῆς χάριτος σαγηνεύσας, καὶ ἀγαγὼν εἰς τὰ μέσα τῆς Πισιδίας, ὥστε ἀνθρώπους ζωρεῖν τῷ Κυρίῳ, καὶ ἔλκειν ἀπὸ τοῦ βυθοῦ εἰς τὸ φῶς τοῦ ἐξωγρημένους ὑπὸ τοῦ διαβόλου· εἰς τὸ ἐκείνου θέλημα. Λέγε οὖν καὶ σὺ τὰ τοῦ μακαρίου Δαβὶδ· Ποῦ πορευθὼ ἀπὸ τοῦ πνεύματός σου; καὶ ἀπὸ τοῦ προσώπου σου τοῦ φωτός; Τοιαῦτα γὰρ θαυματουργεῖ ὁ φιλόανθρωπος ἡμῶν Δεσπότης. Ὅνοι (17) ἀπόλλυνται, ἵνα βασιλεὺς Ἰσραὴλ γένηται. Ἄλλ' ἐκεῖνος μὲν, Ἰσραηλῆ τῆς ὥν, τῷ Ἰσραὴλ ἐδόθη· σὲ δὲ ἡ θρεψαμένη καὶ πρὸς τοσοῦτον ἀναδιδάσασα τῆς ἀρετῆς ὕψος οὐκ ἔχει, ἀλλὰ τὴν γείτονα ὀρεῖ τῷ ἰδίῳ κόσμῳ σεμνυνομένην. Ἐπειδὴ δὲ εἰς λαὸς πάντας οἱ εἰς Χριστὸν ἔλπιότες, καὶ μὴ Ἐκκλησία νῦν οὐ Χριστοῦ, κἀν ἐκ διαφόρων τόπων προσαγορεύεται, χαίρει καὶ ἡ πατρίς καὶ εὐφραίνεται ταῖς τοῦ Κυρίου οἰκονομίαις, καὶ οὐχ ἡγείται ἕνα ἀνδρᾶ ἐξημιῶσθαι, ἀλλὰ δι' ἑνὸς Ἐκκλησίας ὅλας προσηλιδνεῖν. Μόνον παράσχοι ὁ Κύριος καὶ παρόντας ὀρεῖ ἡμᾶς (18), καὶ ἀπόντας ἀκούειν τὴν προκοπὴν σου, τὴν ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ, καὶ τὴν εὐταξίαν τῶν Ἐκκλησιῶν.

2. Ἀνδρίζου τοίνυν καὶ ἰσχυε, καὶ προπορεύου τοῦ λαοῦ, ὃν ἐπίστευσε τῇ δεξιᾷ σου ὁ Ὑψίστος. Καὶ ὡς νομίμων κυβέρνησιν ποιησάμενος, πάσης ζήλης ἀπὸ τῶν αἵρετικῶν πνευμάτων ἐγχειρομένης ὑψηλότερος γενόμενος τῇ γνώμῃ, ἀδάπτιστον τοῖς ἀλμυροῖς καὶ πικροῖς τῆς κακοδοξίας κύμασι διαφύλασσε (19) τὴν ὀλκάδα, ἀναμένων τὴν γαλήνην, ἣν ποιήσει ὁ Κύριος, ἐπειδὴ ἐν εὐρεθῇ φωνῇ ἀξία τοῦ διαναστῆναι αὐτὸν πρὸς τὴν ἐπιτίμησιν τῶν πνευμάτων καὶ τῆς θαλάσσης. Εἰ δὲ βούλει ἡμᾶς λοιπὸν ὑπὸ τῆς μακρᾶς ἀβρόστιας ἐπειγομένους (20) πρὸς τὴν ἀναγκαίαν ἔξοδον ἐπισκεψασθαι, μήτε καιρὸν ἀναμείνης μήτε τὸ παρ' ἡμῶν σύνθημα· εἰδὼς, ὅτι πατρικοῖς σπλάγγνοις πᾶσα εὐκαιρία ἐστὶ περιπτύσσασθαι τέκνον ἀγαπητὸν, καὶ λόγου πάντες κρείττων ἢ κατὰ ψυχὴν διάθεσις. Βάρος δὲ ὑπερβαῖνον τὴν δύναμιν μὴ ὀδύρου. Εἰ μὲν γὰρ αὐτὸς ἦς ὁ μέλλων φέρειν τὸ βάσταγμα τοῦτο,

1. Benedictus Deus, qui sibi placentes in singulis aetatibus eligit, electionisque secernit vasa, et his utitur ad ministerium sanctorum: qui nunc etiam te, cum fugeres, ut tunc dixisti, non nos, sed vocationem quam per nos futuram suspicabaris, inevitabilibus gratiae retribus illigavit, ac in mediam Pisidiam deduxit, ut homines Domino capias, et ex profundo pertrahas ad lucem, quos cepit diabolus, ut suam ipsius faciat voluntatem. Dic 252 igitur et tu quae beatus David dicebat: Quo ibo a spiritu tuo? et quo a facie tua fugiam? Talia enim operatur miracula benignissimus Dominus noster. Asinae pereunt, ut rex Israel fiat. Sed ille cum Israelita esset, Israeli datus est: te vero non habet quae enutrivit et ad tantum perduxit virtutis apicem: sed vicinam videt propria ornatu decoram. Sed quia unus populus sunt quotquot in Christum sperant, et nunc una Ecclesia qui Christi sunt, quanquam ex multis locis nominatur; gaudet etiam patria, et latatur Domini dispensationibus, neque amisisse se unum virum existimat, sed per unum totas Ecclesias acquisivisse. Tantummodo largiatur Dominus, ut et praesentes videamus, et absentes audiamus tuum in Evangelio profectum ac rectum Ecclesiarum ordinem.

2. Proinde age viriliter, corroborare, et praepopulo, quem credidit dextrae tuae Altissimus. Atque, ut peritus gubernator, tempestate omni ab haereticorum ventis excitata superior animo, immersabile custodi salsis et amaris pravae doctrinae fluctibus navigium; expectans tranquillitatem, quam faciet Dominus, simul ut vox inventa fuerit digna, quae ipsum excitet ut ventos et mare increpet. Quod si nos jam longa aegritudine properantes ad necessarium exitum invisere cupis, nec tempus nec a nobis signum exspectes: quippe cum scias nullum tempus paternis visceribus commodum non esse ad dilecti filii complexum, ac sermone omni praestantiorum esse mentis affectionem. Noli onus viribus fortius lamentari. Si enim ipse hoc esses oneris portaturus, ne sic quidem grave foret, sed prorsus intolerabile. Si vero Dominus tecum portat, *Iacta super Dominum curam tuam*,

¹⁶ Psal. cxxxviii, 7. ¹⁷ I Reg. ix, 3.

(16) Ἀμφιλοχίῳ, etc. Hunc titulum eruimus ex codicibus Coisl. primo, Med. Vat. et uno ex Regiis. Editi habent tantum πρὸ αὐτοῦ.

(17) Ὅνοι. Ita Coisl. primus et Med. cum duobus Regiis et utroque Bigot. Editi ἐχθροί, inimici perunt. Non exstat haec epistola in codice Harleano.

(18) Ὅρεῖ ἡμᾶς. Ita plerique mss. Editi ὀρεῖ ὑμᾶς, ut te videam.

(19) Διαφύλασσε. Ita mss. novem. Editi διαφύλαξαι.

(20) Ἐπειγομένους. Coisl. primus ἐπιγομένους. Alias CCCXCIII. Scripta anno 374.

et ipse faciet⁴⁴. Sine te hoc unum commoneam, A ut in omnibus caveas, ne ipse pravus moribus una cum aliis abripiare, sed mala quæ prius obtinuerunt, per datam a Deo tibi sapientiam in melius transferas. Misit enim te Christus, non ut alios sequare, sed ut ipse præcæ his qui salvantur. Quin etiam, rogo, pro me preceris, ut si adhuc in hac vita remaneo, dignus habear qui te una cum tua Ecclesia videam; sin hinc jam abire jubeor, illic vos videamus apud Dominum, illam quidem, tanquam vitem, bonis operibus affluentem; te vero, tanquam sapientem agricolam et bonum servum demerso conservis tempestive distribuendo, mercedem fidelis prudentisque dispensatoris reportantem. Quotquot mecum sunt, pietatem tuam salutant. Valens lætusque sis in Domino: clarus in donis Spiritus et sapientie custodiaris.

σὸν κομιζόμενον. Οἱ σὺν ἡμῖν πάντες ἀσπάζονται σου τὴν εὐλόγειαν. Ἐρρωμένος καὶ εὐθυμος ἐν Κυρίῳ εἶς· ἐδόκιμὼν ἐπὶ χάρισμασι Πνεύματος καὶ σοφίας φυλαχθείης.

253 EPISTOLA CLXII.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΕΒ.

Non desperat Basilus se precibus Eusebii impetraturum, ut ad eum veniat, et morbo sanetur, quo a die Paschæ usque ad hunc diem laborat, iam vario et multiplici ut exprimi non possit. Sperat tamen Barachum fratrem satis multa dicturum, ut causa dilationis probetur.

Eusebio, episcopo Samosatorum.

Εὐσεβίῳ, ἐπισκόπῳ Σαμοσατῶν.

Videtur me res eadem et tardum facere ad scribendum, et rursus scribendi necessitatem afferre. Cum enim ad itineris mei respicio debitum, et congressus emolumentum considero, plane mihi epistolas contemnere subit, ut quæ ne umbræ quidem rationem explere possint, si cum veritate comparentur. Rursus autem cum cogito hoc unicum solatium maximis et præcipuis privato superesse, ut virum tantum salutem, et pro more solito rogem, ut ne mei obliviscatur in precibus; subit mihi litteras non parvi facere. Ac spem quidem adventus nec ipse projicere animo volo, nec tuam pietatem desperare. Pudet enim me, si non precibus tuis tantum videar confidere, ut vel juvenis ex sena fiam, si hoc necessarium sit, non solum paulo valentior, ex infirmo et prorsus attenuato, qualis sane nunc sum. Cur autem jam non adsim, causas verbis dicere haud mihi facile, non solum præsentī infirmitate impedito, sed etiam nunquam habenti tantam dicendi facultatem, ut multiplicem ac varium morbum perspicue exprimam. Cæterum a die Paschæ usque ad hunc diem febres, ventris resolutiones, et viscerum commotiones, sicut fluctus me immergentes, emergere

Ἐοικέ μοι τοῦτο καὶ ἔκον ἐμποῖσιν πρὸς τὸ γράφειν, καὶ ἀναγκαῖον αὐτὸ πάλιν ὑποδεικνύναι. Ὅταν μὲν γὰρ πρὸς τὸ τῆς ἐπιδημίας τῆς ἐμαυτοῦ ἀπιδῶ (22) χρεός, καὶ τὸ τῆς συντυχίας ὑπολογίσωμαι βρελος, πάννυ μοι τῶν ἐπιστολῶν ὑπερροπὴν ἐπείσιν, ὥς οὐδὲ σκιδᾶς λόγον ἐκπληροῦν δυναμένων πρὸς τὴν ἀλήθειαν· ὅταν δὲ πάλιν λογίσωμαι, ὅτι μόνη παραμυθία ἐστὶ τῶν μεγίστων καὶ πρώτων διαμαρτόντων προσειπεῖν ἄνθρωπον τοσοῦτον, καὶ ἱκετεύσαι συνηθώς (23), ὥστε μὴ ἐπιλανθάνεσθαι ἡμῶν ἐπὶ τῶν προσευχῶν, οὐ μικρὸν τί μοι κρίνεται τὰ τῶν ἐπιστολῶν ἐπίσιν. Τὴν μὲν οὖν ἐλπίδα τῆς παρουσίας οὕτε αὐτὸς ῥίψαι τῆς ψυχῆς βούλομαι, οὕτε τὴν σὴν θεοσεβείαν ἀπογνῶναι. Αἰσχύνομαι γὰρ εἰ μὴ ταῖς σαῖς εὐχαῖς τοσοῦτον φανεῖν θρασύν, ὥς καὶ νέος (24) ἐκ γέροντος ἔσεσθαι, εἰ τοῦτου γένοιτο χρεία, οὐχ ὅπως ἔρρωμενέστερος μικρὸν ἐξ ἀσθενούς καὶ ἐκτετλήλου παντάπασιν, ὁποῖος δὴ νῦν εἰμι. Τοῦ δὲ μὴ ἥδη παρῆναι τὰ αἴτια λόγῳ μὲν εἰπεῖν οὐ ῥάδιον, οὐ μόνον ὑπὸ τῆς παρουσίας ἀσθενείας ἐξεργασμένῳ, ἀλλ' οὐδὲ σχόντι ποτὲ τοσαύτην τοῦ λόγου δύναμιν, ὥστε παντοδαπὴν (25) καὶ ποικίλην νόσον ἐξαγγεῖλαι. Πλὴν ὅτι ἀπὸ τῆς ἡμέρας τοῦ Πάσχα μέχρι νῦν (26) πυρετοὶ καὶ διάρροιαί, καὶ σπλάγχνων ἐπαναστάσεις,

⁴⁴ Psal. LIV, 23.

* Alias CCLVIII. Scripta anno 374.

(21) Ἀλλὰ φορητόν. Legendum ἀφόρητον, ut sententiam habeamus Basilio dignam. Non enim is erat qui episcopale onus sine Christo prorsus tolerabile diceret.

(22) Ἀπιδῶ. Sic mss: septem. Editi ἐπιδῶ. Mox editi πάννυ με. Octo mss. πάννυ μοι.

(23) Συνήθως. Sic tres vetustissimi codices. Editi τὰ συνήθη.

(24) Ὅς καὶ νέος. Sic Harl., Coisl. primus et plerique alii. Editio 1 Paris. ὥς καὶ νέος. Mox editi εἰ καὶ τοῦτο γένοιτο χρεός. Novem mss. ut in textu, nisi quod in tribus recentioribus legitur γέννηται.

(25) Παντοδαπὴν. Quatuor mss. non vetustissimi addunt οὕτω.

(26) Μέχρι νῦν. Sic tres vetustissimi codices et alii nonnulli. Editi μέχρι τοῦ νῦν.

ὡς περ κύματα με ἐπιδαπίζοντα ὑπερσχεῖν οὐκ ἐξ. Ἄ τὰ δὲ παρόντα οἷα καὶ τίνα (27) ἦν, εἴποι ἂν καὶ ὁ ἀδελφὸς Βάραχος (28), εἰ καὶ μὴ τῆς ἀληθείας ἀξίως, ἀλλ' ὅσον μαρτυρῆσαι τῇ αἰτίᾳ τῆς ὑπερθέσεως (29). Πάνυ δὲ πέπεισμαι, εἰ γνησίως ἡμῖν συνεύξατο, πάνθ' ἡμῖν λυθῆσθαι (30) ῥαδίως τὰ δυσχερῆ.

A non sinunt. Præsentia autem quæ et qualia sint, dicere poterit et frater Barachus, si minus eo modo qui dignus sit veritate, saltem quantum satis est ad dilationis causam significandam. Omnino autem persuasum mihi est, si nobiscum sincere precatus fueris, me ab omnibus molestiis facile liberatum iri.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΕΓ'.

Laudat Jovini litteras, in quibus ejus animus depictus erat. Libenter cum inviseret, nisi morbo detineretur, qui et quantus sit, narrandum testi oculato Amphilochio relinquit.

Ἰοβίνῳ κόμῃτι.

EPISTOLA CLXIII.

Jovino comiti.

Εἶδόν σου τὴν ψυχὴν ἐν τοῖς γράμμασι. Καὶ γὰρ τῷ ὄντι οὐδεὶς γραφεὺς χαρακτῆρα σώματος οὕτως ἀκριβῶς ἐκλαβεῖν δύναται, ὥς λόγος ἐξεικονίσαι τῆς ψυχῆς τὰ ἀπόρρητα. Τότε γὰρ τὸ τοῦ ἡθους εὐσταθές, καὶ τὸ τῆς τιμῆς ἀληθινόν (31), καὶ τὸ τῆς γνώμης ἐν πάσῃ ἀκέραιον (32) ἱκανῶς ἡμῖν ὁ ἐν τοῖς γράμμασι λόγος ἐχαρακτήρισεν. ὅθεν καὶ μεγάλῃ ἡμῖν παραμυθίαν τῆς ἀπολείψεώς σου παρέσχετο. Μὴ τοίνυν διαλίπῃς τῇ δαί παραπαιπούσῃ προφάσει, χρώμενος πρὸς τὸ ἐπιστέλλειν, καὶ τὴν διὰ μακροῦ ταύτην ὁμιλίαν χαρίζεσθαι· ἐπειδὴ τῆς κατ' ὀφθαλμοὺς συντυχίας (33) ἀπόγνωσιν ἡμῖν λοιπὸν ἡ ἀσθένεια τοῦ σώματος ἐμποιεῖ. Ἦν ὁπόση ἐστὶν ἐρεῖ σοι ὁ θεοφιλέστατος ἐπίσκοπος Ἀμφιλόχιος, ὁ καὶ γνωρίσας τῷ ἐπὶ πλείον συγγενεῖσθαι ἡμῖν, καὶ δυνατὸς ὦν λόγῳ παραστήσαι τὰ θεαθέντα. Γνωρίζεσθαι δὲ βούλομαι τὰ ἐμαυτοῦ δυσχερῆ οὐκ ἄλλου τινὸς ἕνεκεν ἢ τῆς πρὸς τὸ ἐφεξῆς συγγνώμης, ὥς μὴ βαθυμίας ἔχειν κατάγνωσιν, ἐὰν ἄρα ἐλλίπωμεν τὴν ἐπίσεψιν ὑμῶν. Καίτοιγε οὐκ ἀπολογίας μᾶλλον ἢ παραμυθίας δεῖ πρὸς τὴν ζημίαν ταύτην. Εἰ γὰρ ἦν μοι δυνατόν συνεῖναι σοι τῇ σεμνότητι, πολλῷ ἂν ἐγὼ τῶν παρ' ἄλλοις σπουδαζομένων ταύτην ἐμαυτῷ προτιμωτέραν ἐθέμην.

Vidi tuum animum in litteris. Nam revera pictor nullus tam accurate corporis effigiem assequi potest, quam oratio mentis arcana exprimere. Nam et morum gravitatem, et honoris veritatem, et animi in omnibus sinceritatem apte nobis effinxit litterarum sermo; unde et tuæ absentiae magnum nobis solatium attulit. Quare non te fugiat qualibet oblata scribendi occasione uti, atque hoc ex longo intervallo colloquium impertire; quandoquidem coram conveniendi spem abstulit corporis infirmitas; quæ quanta sit dicet tibi religiosissimus episcopus Amphilochius, qui et rem novit eo quod multum nobiscum fuerit, et quæ vidit verbis exprimere potest. Cæterum nota esse volo incommoda mea, non aliam ob causam, nisi ut deinceps veniam consequar, et pigritiæ crimen effugiam, si vos invisere omittam. Quanquam hujus rei jactura non tam accusatione indiget quam consolatione. Nam si possem cum tua gravitate convenire, id equidem lis, quæ studio digna aliis videntur, longe antiquius haberem.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΕΔ'.

Laudat Basilium eximias Aschollii litteras, et gratias agit ob missum ad se martyris corpus, cujus hortator fuerat Ascholinus. Sed mærore affectum se dicit, dum comparat cum præsentis rerum statu, quæ de beato Eutychæ et de martyrium constantia scripserat Ascholinus.

Ἀσכולίῳ, ἐπισκόπῳ Θεσσαλονικῆς.

EPISTOLA CLXIV.

Ascholio, episcopo Thessalonica.

1. Ὅσης ἡμᾶς εὐφροσύνης ἐνέπληξε τὰ γράμματα τῆς θαύτητός σου, ἡμεῖς μὲν οὐκ ἂν ῥαδίως ἐνδείξεσθαι δυνηθεῖμεν, ἀσθενούντος τοῦ λόγου πρὸς τὴν ἐνάργητιν (34)· αὐτὸς δὲ καὶ παρὰ σεαυτῷ (35) εἰκάζειν ὀφείλεις, τεκμαιρόμενος τῷ κάλλει τῶν ἐπεσταλμένων. Τί γὰρ οὐκ εἶχε τὰ γράμ-

1. Quanto nos gaudio repleverint litteræ sanctitatis tuæ, nos sane non facile demonstrare possumus; sermo siquidem rei clare explicandæ impar est; ipse autem apud teipsum existimare debes, ex eorum quæ scripsisti pulchritudine conjecturam faciens. Quid enim non habebat epistola?

(27) Καὶ τίνα. Hæc addita ex tribus vetustissimis codicibus et pluribus aliis.

(28) Βάραχος. Sic scribitur hoc nomen in utroque Coisl., Med., Harl., duobus Regiis et utroque Bigot. Editi Βάρουχος.

(29) Ὑπερθέσεως. Male in septem mss. non vetustissimis ὑποθέσεως.

(30) Λυθῆσθαι. Sic mss. summo consensu. Editi λυθίσθαι.

(31) Ἀληθινόν. Ita tres vetustissimi codices. Editi ἀληθές.

(32) Ἀκέραιον. Sic Medicæus codex, melius multo quam editi καίριον, sententiæ in omnibus

opportunitatem. Codex Harleianus prima manu εὐκαιρον.

(33) Συντυχίας. In hac voce tres vetustissimos codices secuti sumus. Editi ὁμιλίας.

(34) Πρὸς τὴν ἐνάργητιν. Ita quinque codices non antiquissimi, nempe Coisl. secundus, Regius secundus, Clarom., Paris. et Bigot. In aliis legitur ἐνέργειαν, sicque habuit prima manu Harleianus. Sed cum in aliis hujus epistolæ simillimis locis legatur ἐνάργητιν, nullo dissentiente codice; nihil mutandum duximus.

(35) Παρὰ σεαυτῷ. Harl. παρὰ σεαυτοῦ.

Alias CCCLXXVIII. Scripta anno 574.

Alias CCCXXXVIII. Scripta anno 574.

Nonne in Dominum amorem? Nonne mirum quiddam de martyribus, ita perspicue certaminis modum describens, ut res nobis poneret ob oculos? Nonne et in nos ipsos honorem ac dilectionem? Nonne quiddam praeclarissimum quis dixerit? Ita ut, ubi epistolam in manus sumpsi, eamque legi saepius, ac redundantem in ea gratiam Spiritus perspexi, mihi viderer priscis temporibus versari, cum florent Ecclesiae Dei, fide radicatae, conjunctae charitate, membris variis quasi in corpore uno unam conspirationem habentibus: cum manifesti essent qui persequerentur, manifesti iidem qui patiebantur persecutionem: cum populi bello oppugnati multiplicarentur, ac martyrum sanguis Ecclesias irrigans, veritatis athletas multo plures aleret, posterioribus priorum exemplo sese ad certamen parantibus. Tunc Christiani pacem habebamus inter nos: pacem illam quam reliquit Dominus, cujus nunc ne vestigium quidem nobis jam superest, adeo illam crudeliter a nobis invicem abegimus. Verumtamen redierunt animi nostri ad priscam illam beatitudinem, ubi litterae ex remota regione venerunt, dilectionis pulchritudine efflorescentes; ac martyr nobis advenit a barbaris ultra Istrum habitantibus, per se ipse praedicans fidei illic vigentis integritatem. Quis animarum nostrarum his in rebus letitiam enarrare possit? Quanam excogitetur dicendi vis, quae clare valeat affectum in corde nostro reconditum **255** enarrare? Profecto cum vidimus athletam, illius hortatorem felicem praedicavimus: qui apud justum judicem iustitiae coronam et ipse recipiet, eo quod multos ad certandum pro pietate corroboraverit.

2. Quoniam beatum virum Eutychen in memoriam nobis revocasti, patriamque nostram exornasti, ut quae pietatis semina praebuerit, oblectasti quidem nos recordatione praeteritorum, sed affecisti tristitia his quae videmus arguendis. Enimvero nemo nostrum Eutychi virtute similis: qui atque tantum abest ut barbaros Spiritus virtute ac donorum illius efficacia mansuefaciamus, ut eos etiam qui mansueti sunt, peccatorum nostrorum magnitudine feroces reddamus. Nobis enim causam et

(36) *Τῆς ἀθλήσεως*. Male in quatuor mss. non vetustissimis legitur *τῆς φύσεως*.

(37) *Ἡμῖν*. Ita Harl. et Coisl. primus. Editi *ἡμῶν*. Ibidem editi *τὴν καὶ ἡμᾶς*. Tres antiquissimi codices cum duobus aliis ut in textu.

(38) *Ἦγομεν*. Ita Harl. et Coisl. primus cum tribus aliis. Editi *εἶχομεν*.

ματα; Οὐ τὴν πρὸς Κύριον ἀγάπην; Οὐ τὸ περὶ τοὺς μάρτυρας θαῦμα, οὕτως ἐναργῶς τὸν τρόπον τῆς ἀθλήσεως (36) ὑπογράφοντα, ὥστε ὅπ' ὤψιν ἡμῖν (37) ἀγαγεῖν τὰ πράγματα; Οὐ τὴν περὶ ἡμᾶς αὐτοὺς τιμὴν τε καὶ διάθεσιν; Οὐχ ὅ τι ἂν εἴποι τις τῶν καλλίστων; ὥστε, ὅτε εἰς χεῖρας τὴν ἐπιστολὴν ἐδεξάμεθα, καὶ ἀνέγνωμεν αὐτὴν πολλάκις, καὶ τὴν βρούσαν ἐν αὐτῇ χάριν τοῦ Πνεύματος κατεμάθομεν, νομίσαι ἡμᾶς ἐπὶ τῶν ἀρχαίων καιρῶν γεγενῆσθαι, ἥνικα ἦνθον αἱ Ἐκκλησίαι τοῦ Θεοῦ, ἐβριζομέναι τῇ πίστει, ἠνωμέναι τῇ ἀγάπῃ, ὥσπερ ἐν ἐνὶ σώματι μιᾷ συμπονοῖας διαφόρων μελῶν ὑπαρχούσης· ὅτε φανεροὶ μὲν οἱ διώκοντες, φανεροὶ δὲ οἱ διωκόμενοι· πολεμούμενοι δὲ οἱ λαοὶ πλείους ἐγίνοντο, καὶ τὸ αἷμα τῶν μαρτύρων, ἄρδον τὰς Ἐκκλησίας, πολυπλάσιος τοὺς ἀγωνιστάς τῆς εὐσεβείας ἐξέτρεφε, τῷ ζῆλῳ τῶν προλαβόντων ἐπαποδυομένων τῶν ἐφεξῆς. Τότε Χριστιανοὶ μὲν πρὸς ἀλλήλους εἰρήνην ἤγομεν (38)· εἰρήνην ἐκείνην, ἣν ὁ Κύριος ἡμῖν κατέλειπε, ἥς νῦν οὐδ' ἔχουσ ἡμεῖς· λοιπὸν ὑπολείπεται, οὕτως αὐτὴν ἀπηνῶς ἀπ' ἀλήλων ἀπεδιώξαμεν. Πλὴν ἀλλ' ὅτι αἱ ψυχὰς ἡμῶν πρὸς τὴν παλαιὰν ἐκείνην μακαριότητα ἐπανήλθον, ἐπειδὴ γράμματα μὲν ἦλθεν ἐκ τῆς μακρόθεν (39), ἀνθούonta τῷ τῆς ἀγάπης κάλλει, μάρτυς δὲ ἡμῖν ἐπεδήμησεν ἐκ τῶν ἐπέκεινα Ἰστροῦ βαρβάρων, δι' αὐτοῦ κηρύσσων τῆς ἐκεῖ πολιτευομένης πίστεως τὴν ἀκρίθειαν. Τίς ἂν τὴν ἐπὶ τούτοις εὐφροσύνην τῶν ψυχῶν ἡμῶν διηγῆσαιο; Τίς ἂν ἐκινῇ δύναις λόγου ἐναργῶς ἐξαγγεῖλαι τὴν ἐν τῷ κρυπτῷ τῆς καρδίας ἡμῶν διάθεσιν δυναμένη; Ὅτε μέντοι εἶδομεν τὸν ἀθλητὴν, ἐμακαρίσαμεν αὐτοῦ τὸν ἀλείπτῃ· ὅς παρὰ τῷ δικαίῳ κριτῇ τὸν τῆς δικαιοσύνης στέφανον καὶ αὐτὸς ἀπολήψεται, πολλοὺς εἰς τὸν ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας ἐπιρρώσας ἀγῶνα.

2. Ἐπεὶ δὲ καὶ τοῦ μακαρίου ἀνδρὸς Εὐτυχοῦς εἰς μνήμην ἡμᾶς ἤγαγε, καὶ ἐσέμνυνας ἡμῶν τὴν πατρίδα, ὡς αὐτὴν παρασχομένην τῆς εὐσεβείας τὰ σπέρματα· εὐφρανas μὲν ἡμᾶς τῇ ὑπομνήσει τῶν παλαιῶν, ἐλύπησας δὲ τῷ ἐλέγχῳ τῶν ὀρωμένων. Οὐδεὶς γὰρ ἡμῶν Εὐτυχὴ τὴν ἀρετὴν παραπλήσιος· οἱ γὰρ τοσοῦτον ἀπέχοντες βαρβάρους ἐξημερῶσαι τῇ δυνάμει τοῦ Πνεύματος, καὶ τῇ ἐνεργείᾳ τῶν παρ' αὐτοῦ χαρισμάτων, ὥστε καὶ τοὺς ἡμέρους ἔχοντας τῇ ὑπερβολῇ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν ἐξηγριῶσθαι. Ἐαυτοὺς γὰρ λογίζομεθα καὶ ταῖς ἡμετέραις ἁμαρτίαις τὴν αἰτίαν τοῦ ἐπὶ τοσοῦτον χυθῆναι τὴν τῶν αἰρετικῶν δυναστείαν. Σχεδὸν γὰρ οὐδὲν μέρος (40) τῆς οἰκουμένης διαπέφυγε τὸν ἐκ τῆς αἵρέσεως ἐμπρησμόν. Τὰ δὲ σὺ διηγῆματα, ἐνστάσεις ἀθλητικὰς (41), σώματα ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας καταξαινόμενα, θυμὸς βαρβαρικὸς ὑπὸ τῶν ἀκαταπλήκτων τῇ καρδίᾳ καταφρονούμενος, αἱ τοικαῖα βάσανοι τῶν

(39) *Ἐκ τῆς μακρόθεν*. Harl., Med., Reg. primus, Vat. et Bigot. alter *ἐκ γῆς μακρόθεν*.

(40) *Μέρος*. Editi addunt *ἔτι*, quod melius videtur deesse in tribus antiquissimis codicibus.

(41) *Ἐνστάσεις ἀθλητικαί*. Ita Harl., Med. et Coisl. primus. Editi *ἐγστάσεις ἀθλητικῆς*.

διοκόντων, αὐτὰ διὰ πάντων ἐνστάσεις τῶν ἀγωνιζομένων, τὸ ξύλον, τὸ ὕδωρ (42), τὰ τελειωτικὰ τῶν μαρτύρων. Τὰ δὲ ἡμέτερα ὅλα; Ἀπέφυκται ἡ ἀγάπη. Πορεύεται ἡ τῶν Πατέρων διδασκαλία· ναυάγια περὶ τὴν πίστιν πυκνά· σιγῇ τῶν εὐσεβούντων τὰ στόματα· λαοὶ τῶν εὐκτηρίων οἰκῶν ἐξελαθέντες ἐν τῷ ὑπαίθρῳ πρὸς τὸν ἐν οὐρανοῖς Δεσπότην τὰς χεῖρας αἵρουσι. Καὶ αἱ μὲν θλίψεις βαρεῖαι, μαρτύριον δὲ οὐδαμοῦ, διὰ τὸ τοὺς κακούντας ἡμᾶς τὴν αὐτὴν ἡμῖν ἔχειν προσηγορίαν. Ὑπὲρ τούτων αὐτὸς τε δεθήσεται τοῦ Κυρίου, καὶ πάντας τοὺς γενναίους ἀθλητὰς τοῦ Χριστοῦ εἰς τὴν ὑπὲρ τῶν Ἐκκλησιῶν (43) προσευχὴν συμπάλαβε· ἵνα, εἰπερ ἔτι χρόνοι τινὲς ὑπολείπονται τῇ σταστάσει τοῦ κόσμου, καὶ μὴ πρὸς τὴν ἐναντίαν φορὰν συνελαύνεται τὰ πάντα, διαλλαγὲς ὁ Θεὸς ταῖς αὐτοῦ Ἐκκλησίαις, ἐπαναγάγῃ αὐτὰς πρὸς τὴν ἀρχαίαν εἰρήνην.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΕΕ'.

Narrat Basilii acceptam ex Sorani litteris latitiam, eumque laudat, quod et antea pro fide certamina sustinuerit, et nunc martyris nuper coronati corpore patriam honoraverit. Rogat ut pro se precetur.

Ἀσχολίῳ (44), ἐπισκόπῳ Θεσσαλονίκης.

Παλαιὰν ἡμῖν εὐχὴν ὁ ἅγιος Θεὸς ἐτεπλήρωσε, καταξιώσας ἡμᾶς γράμμασι τῆς ἀληθινῆς σου θεοσεβείας ἐντυχεῖν. Τὸ μὲν γὰρ μέγιστον καὶ τῆς μεγίστης σπουδῆς ἄξιον, αὐτὸν σε ἰδεῖν καὶ ὀφθῆναι σοί, καὶ τῶν ἐν σοὶ τοῦ Πνεύματος χαρισμάτων δι' αὐτῶν ἀπολαῦσαι· ἐπειδὴ δὲ τοῦτο ἦ τε τοῦ τόπου διάστασις ἀφαιρεῖται, καὶ αἱ ἰδίαι ἐκάτερον ἡμῶν κατέχουσιν περιστάσεις· δευτέρως εὐχῆς ἄξιον γράμμασι συνεχέαι τῆς ἐν Χριστῷ σου (45) ἀγάπης τρέφεσθαι τὴν ψυχὴν. Ὁ καὶ νῦν ἡμῖν ὑπῆρξεν, ὅτε ἐλάβομεν εἰς χεῖρας τὴν ἐπιστολὴν τῆς συνέσεώς σου. Πλέον γὰρ ἡ διπλάσιος ἐγενόμεθα τῇ ἀπολαύσει τῶν ἐπιστολαμένων. Καὶ γὰρ ἦν τῷ ὄντι καὶ αὐτὴν σου καθορᾶν τὴν ψυχὴν, ὅσον δι' εὐόπτρου τινὸς τῶν λόγων διαφαινομένην. Πολυπλάσιον δὲ ἡμῖν τὴν εὐφροσύνην ἔποιε οὐ μόνον τὸ τοιούτον εἶναι σε ὁπίσθον ἢ πάντων μαρτυρία παρίστην, ἀλλ' ὅτι τὰ ἐν σοὶ καλὰ τῆς πατρίδος ἡμῶν ἐστὶ σεμνολογήματα. Ὅσον γὰρ εὐθαλὲς τις κλάδος ῥίζης γενναίας· ἀφορμηθεὶς, τῶν πνευματικῶν καρπῶν τὴν ὑπερροίαν ἐνέπλησας. Ὡστε εἰκότως ἡ πατὴρ ἡμῶν τοῖς οἰκείοις βλαστήμασι ἐπαγάλλεται. Καὶ ἡνίκα τοὺς ὑπὲρ τῆς πίστεως ἀγῶνας διήθλεις (46), ἐδόξαζε τὸν Θεόν, ἀκούουσα τὴν τῶν Πατέρων ἀγαθὴν κληρονομίαν διαφυλαττομένην ἐν σοί. Ὅλα δὲ

Astra vero qualia sunt? Refrixit charitas. Patrum vastatur doctrina: naufragia circa fidem crebra: silentiorum ora: populus a preceationis aedibus abactus, sub dio ad Dominum, qui in caelis est; manus attollit. Ac graves quidem sunt afflictiones; nusquam tamen martyrium; eo quod qui nos vexant, eodem ac nos appellentur nomine. Eam ob causam cum ipse Dominum precare, tum strenuos omnes Christi athletas ad adhibendas pro Ecclesiis preces tibi adijunge: ut si quid adhuc temporis superest mundi constitutioni, nec jam in contrarium impetum feruntur omnia, reconciliatus Ecclesiis suis Deus, ipsas ad priscam pacem reducat.

φορὰν συνελαύνεται τὰ πάντα, διαλλαγὲς ὁ Θεὸς ταῖς αὐτοῦ Ἐκκλησίαις, ἐπαναγάγῃ αὐτὰς πρὸς τὴν ἀρχαίαν εἰρήνην.

EPISTOLA CLXV.

Ascholio, episcopo Thessalonica.

Volunt nobis antiquum adimplevit Deus sanctus, cum nobis dignatus est concedere, ut veræ pietatis tuæ litteras acciperemus. Hoc enim maximum est et maxime exoptandum, videre te et videri a te, ac Spiritus donis, quæ in te sunt, per nosmetipsos perfrui. Sed quia id et loci distantia aufert, et negotia quibus privatim uterque nostrum detinemur; in 256 secundis votis fuerit, ut anima frequentibus tuæ in Christo charitatis litteris alatur. Quod et nunc nobis contigit, cum prudentiæ tuæ epistolam in manus sumpsimus. Plus enim quam gemini facti sumus, iis quæ a te scripta sunt perfruentes. Erat enim revera et tuam ipsius intueri animam, velut in speculo quodam, ita in sermone relucens. Illud autem multiplici me letitia affecit, non solum quod is sis quem omnium testimonia prædicant: sed etiam quod egregiæ tuæ dotēs patriæ nostræ sint ornamenta. Enim vero veluti viridis quidam sureculus ab extrema radice profectus, fructibus spiritualibus nationem extorram replevisti. Quare nec injuria patria nostra de suis gloriatur germinibus. Et cum pro fide certamina sustineres, Deum glorificabat, bonam Patrum hæreditatem in te audiens custodiri. Tua autem nunc qualia sunt? Martyre, qui nuper in vicina

varit salutis symbolum, annos natus triginta octo.

(43) Ὑπὲρ τῶν Ἐκκλησιῶν. Sic iidem tres antiquissimi codices. Editi ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας.

(44) Ἀσχολίῳ. Quamvis omnes codices mss. et editi hanc epistolam Ascholio inseribant, nullus tamen dubito, quin Sorano Scythiæ duci scripta fuerit: idque in Vita S. Basilii probare conabimur.

(45) Τῆς ἐν Χριστῷ σου. Illud pronomen, quod ad sententiæ seriem necessarium videtur, desumpsimus ex codice Harleano.

(46) Διήθλεις. Ita novem mss. Editi διήλθες. Alias CCCXXIX. Scripta anno 374.

(42) Τὸ ξύλον, τὸ ὕδωρ. Hæc facile explicantur et illustrantur ex epistola Ecclesiæ Gothiæ, quæ simul cum corpore S. Sabæ martyris ad Ecclesiam Cæsariensem, missa est. Sic legitur sub finem hujus epistolæ: Τότε κατὰγουσιν αὐτὸν εἰς τὸ ὕδωρ εὐχαριστοῦντα καὶ δοξάζοντα τὸν Θεόν... Καὶ ῥίψαντες αὐτὸν, καὶ ἐπιθέντες αὐτῷ ξύλον κατὰ τοῦ τραχήλου, ἐπέσεν εἰς τὸ βάθος. Καὶ οὕτω τελευθεῖς διὰ ξύλου καὶ ὕδατος, ἀφραντον ἐρύλαζε τῆς αὐτηρίας τὸ σύμβολον, ὡν ἐτῶν τριάκοντα ὀκτώ. Tunc ab eis deductus est ad aquam, gratias agens et glorificans Deum. Ac præcipientem illum dantes, et lignum illius collo imponentes, mersaverunt profundo. Sicque consummatus per lignum et aquam, inflammatum ser-

vobis barbaria decertavit, patriam honorasti, velut gratus agricola ad eos qui semina praeberunt, fructuum primitias mittens. Vere digna Christi athleta dona; martyr veritatis nuper iustitiae corona redimitus, quem et laeti suscepimus, ac Deo, qui jam in omnibus gentibus Christi sui Evangelium adimplevit, gloriam dedimus. Sine autem hoc te rogem, ut nostri qui te diligimus, memineris in precibus, ac sedulo Dominum pro animabus nostris preceris; ut et nobis aliquando donetur Deo incipereservire secundum viam mandatorum ipsius, quae nobis dedit ad salutem.

τῷ Κυρίῳ, ἵνα καταξιωθῶμεν ποτε ἄρξασθαι καὶ αὐτοὶ δουλεύειν τῷ Θεῷ, κατὰ τὴν ὁδὸν τῶν ἐντολῶν αὐτοῦ, ἃς ἔδωκεν ἡμῖν εἰς σωτηρίαν.

EPISTOLA CLXVI.

Basilius seu potius Gregorius beatum praedicat Eupraxium, quoad Eusebium se conferat; sed multo beatiorum ipsum Eusebium, cui exilium gratulatur, eumque rogat ut pro se precetur et ad se vergat scribere.

Eusebio, episcopo Samosatorum.

Carus mihi in omnibus, etc. 257

Vide inter S. Gregorii Nazianzeni Epistolae, epist. 65.

EPISTOLA CLXVII.

Basilius, seu potius Gregorius acceptam ex litteris Eusebii laetitiam significat; molestias excusat et negotia, quod eum non invisat; ipsius litteras sibi et lucro et honori apud multos esse laetatur.

Eusebio, episcopo Samosatorum.

Et cum scribis, et cum nostri memor es, laetitia nos afficis; et quod hoc majus est, cum nobis in litteris benedicis. Nos porro, si digni tuis laboribus et tuo pro Christo certamine essemus, concessum nobis fuisset, ut ad te profecti pietatem tuam complecteremur, ac patientiae in aerumnis exemplum caperemus. Sed quia ea re indigni sumus, molestias multis ac negotiis detenti, quod secundum est, facimus; salutamus tuam praestantiam, precamurque ut ne nostri defatigeris meminisse. Nam litteris tuis dignos haberi non lucrum duntaxat nobis est; sed gloriatio etiam apud multos atque ornamentum, quod apud virum virtute tantum praeditum, tamque Deo conjunctum, ut ei alios etiam tum sermone, tum exemplo conjungere queat, aliquo in numero simus.

EPISTOLA CLXVIII.

Quantum dolet Basilius Ecclesiam pastore destitutam, tantum Antiochi felicitatem praedicat, quod cum Eusebio versetur.

Antiocho, presbytero, fratris Eusebii filio, qui cum patre exulante versabatur.

Quantum doleo Ecclesiam pastoris tanti destitu-

* Alias CCLI. Scripta anno 371.

** Alias CCLII. Scripta anno 374.

*** Alias CCLXIX. Scripta anno 374.

(47) *Ola de sou.* Med. et alii nonnulli *oia de sou.*

(48) *Μάρτυρι νέον.* Ita Coisl. primus, Vat., Reg. secundus et Paris. Editi *μαρτυρεῖ νέω.* Ibidem quinque mss. *ἀνθήσαντα.* Bigot. et Harl. secunda manu *ἀθλήσαντα.*

(49) *Ὅτως.* Editi addunt *γάρ.* quod melius adest in sex mss. Ibidem editi *ἀληθῆ Χριστοῦ.*

(50) *Μάρτυς... ἀναδησάμερος.* Medicæus codex

σου (47) καὶ τὰ παρόντα; Μάρτυρι, νέον (48) ἀθλήσαντι ἐπὶ τῆς γείτονος ὑμῶν βαρβάρου, τὴν ἐνεγκούσαν ἐτίμησας, οἷόν τις εὐγνώμων γεωργὸς τοῖς παρασχομένοις τὰ σπέρματα τὰς ἀπαρχὰς τῶν καρπῶν ἀποπέμπων. Ὅτως (49) πρέποντα ἀληθῆ Χριστοῦ τὰ δῶρα· μάρτυς (50) τῆς ἀληθείας ἀρετὸν τῆς δικαιοσύνης ἀναδησάμενος στέφανον, ὃν καὶ ὑπεδεξάμεθα χαίροντες, καὶ ἐδοξάσαμεν τὸν Θεὸν τὸν ἐν πᾶσι τοῖς ἔθνεσι πληρώσαντα λοιπὸν τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ. Παρακέκλησα δὲ καὶ ἡμῶν τῶν ἀγαπώντων σε μεμνηθῆαι ἐν ταῖς προσευχαῖς, καὶ σπουδαίως ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ἡμῶν προσεύχεσθαι

Τὰ πάντα τίμιος ὢν ἡμῖν, κ. τ. λ.

EPISTOLA PEX.

B Eὐσεβίῳ (51), ἐπισκόπῳ Σαμοσάτων.

Τὰ πάντα τίμιος ὢν ἡμῖν, κ. τ. λ.

EPISTOLA PEX.

Eὐσεβίῳ (52), ἐπισκόπῳ Σαμοσάτων.

Καὶ γράφων καὶ μεμνημένος εὐφραίνεις ἡμᾶς, καὶ τὸ τοῦτο μεῖζον, εὐλογῶν ἡμᾶς ἐν τοῖς γράμμασιν. Ἡμεῖς δὲ, εἰ μὲν (53) ἀξιοὶ τῶν σῶν παθημάτων, καὶ τῆς ὑπὲρ Χριστοῦ ἀθλήσεως, κατηξιώθημεν ἂν καὶ μέχρι σοῦ γενόμενοι περιπτύξασθαι σου τὴν θεοσέβειαν, καὶ τύπον λαβεῖν τῆς ἐν τοῖς παθήμασι καρτερίας· ἐπειδὴ δὲ ἀνάξιοι τοῦτο τυγχάνομεν, πολλὰς θλίψεις καὶ ἀσυχλίας ἐνεχόμενοι, ὃ δεύτερόν ἐστι ποιοῦμεν· προσαγορεύομεν τὴν σὴν τελειότητα, καὶ ἀξιούμεν μὴ χάνειν σε μεμνημένον ἡμῶν. Οὐ γὰρ ὠφέλεια μόνον ἡμῖν τῶν σῶν καταξιόσθαι γραμμάτων, ἀλλὰ καὶ καύχημα πρὸς τοὺς πολλοὺς καὶ καλλώπισμα, ὅτι λόγος ἡμῶν ἐστι παρὰ ἀνδρὶ τοσούτῳ τὴν ἀρετὴν καὶ τοσαύτην ἔχοντι πρὸς Θεὸν οἰκειότητα, ὥστε καὶ ἄλλους οἰκιοῦν δύνασθαι καὶ λόγῳ καὶ ὑποδείγματι.

EPISTOLA PEH.

Quantum dolet Basilius Ecclesiam pastore destitutam, tantum Antiochi felicitatem praedicat, quod cum Eusebio versetur.

Antiochō, presbytero, fratris Eusebii filio, qui cum patre exulante versabatur.

Ὅσον ὀδύρομαι τὴν Ἐκκλησίαν τὴν στερηθεῖσαν

cum Regio secundo et Coisl. secundo μάστουρα... ἀναδησάμενον.

(51) *Eὐσεβίῳ*, etc. Addunt editi *πρεσβύτερος ὢν*, sed prorsus vitiose; nec leguntur apud Gregorium Nazianzenum, cujus inter epistolas hæc trigesima est, ipsique videtur tribuenda. Hinc a nostris codicibus abest, excepto Coislino primo.

(52) *Eὐσεβίῳ*. Hæc etiam epistola Gregorio adju dicanda, nec eam ullus habet ex codicibus nostris præter Coislinianum primum.

(53) *Εἰ μὲν*. Sic Gregorius Nazianzenus et Coisl. primus. Editiones Basilii *ἐσμέν*. Paulo post pro eo

τῆς τοῦ τοιοῦτου ποιμένου ἐπιστάτας, τοσοῦτον μα-
καρίζω ὑμᾶς καταξωθέντας ἐν τοιοῦτῳ καιρῷ συνεί-
ναι ἀνδρὶ τὸν μέγαν ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας (54)
διαθλοῦντι ἀγῶνα. Πέπεισμαι γάρ, ὅτι ὁ Κύριος καὶ
ὑμᾶς τῆς αὐτῆς μερίδος καταξιώσει, τοὺς καλῶς
ἀλείφοντας καὶ ἐπεγείροντας αὐτοῦ τὴν προθυμίαν.
Ἡλίκων δὲ κέρδος ἐν ἡσυχίᾳ βαθεῖα ἀπολαύειν ἀν-
δρὸς τοσαῦτα μὲν ἐκ τῆς μαθήσεως, τοσαῦτα δὲ
ἐκ τῆς πείρας τῶν πραγμάτων συνειληγῶτος! Ὡστε
πέπεισμαι ὑμᾶς νῦν ἐγνωκέναι τὸν ἄνδρα, ἡλίκος
ἐστὶ τὴν σύνεσιν· διότι ἐν τῷ παρέλθοντι χρόνῳ καὶ
αὐτοὺς τὴν διάνοιαν εἶχεν εἰς πολλὰ σχιζομένην, καὶ
ὑμεῖς οὐκ ἤγετε σχολὴν ἀπὸ τῶν τοῦ βίου πραγμά-
των, ὥστε ὅλοι προσκεῖσθαι τῷ πνευματικῷ νόματι
τῷ ἀπὸ καθαρᾶς καρδίας τοῦ ἀνδρὸς προχομένῳ.
Ἀλλὰ παράσχοι ὁ Κύριος ὑμᾶς καὶ αὐτῷ παράκλησιν
εἶναι, καὶ αὐτοὺς μὴ δεσθαι τῆς ἐτέρων παρηγορίας.
Ὅπερ οὖν καὶ πέπεισμαι περὶ τῶν καρδιῶν ὑμῶν,
τεκμαιρόμενος τῇ τε ἑαυτοῦ πείρᾳ, ἣν πρὸς ὀλίγων
ὑμῶν ἐπειράθην, καὶ τῇ μεγάλῃ διδασκαλίᾳ τοῦ κα-
λοῦ καθηγητοῦ, οὗ μὴδ ἡμέρας συνουσία αὐταρκὴς
ἐστὶν ἐφ' ὅδιον πρὸς σωτηρίαν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΕΘ'.

Glycerius quidam diaconus, cum multas virgines congregasset, et noctu aufugiens choros cum illis duceret, Gregorius tunc captivitatem collegit. Unde eum rogat Basilius, ut Glycerium redire jubent, virginesque a tyrannide liberet, saltem eas quæ redire volunt. Glycerio 'hodie rediit' veniam promittit; secus vero, depositionem minatur.

Γρηγορίῳ (55) Βασιλείῳς.

Πρᾶγμα μὲν ὑπέστης ἐπιεικὲς καὶ ἡμερον (56) καὶ
φιλόφρων, τὴν τοῦ καταφρονητοῦ Γλυκερίου
(τέως γὰρ οὕτω γράφομεν) αἰχμαλωσίαν συναγαγὼν,
καὶ τὴν κοινὴν ἀσχημοσύνην ἡμῶν, ὡς οἶόν τε ἦν,
συγκαλύψας· δε δὲ ὅμως τὴν σὴν εὐλάβειαν μαθεύσαν
τὰ κατ' αὐτόν, οὕτω λύσαι τὴν ἀτίμειαν. Οὗτος δ' νῦν
σοδαρὸς καὶ σεμνὸς ὅμιν Γλυκερίος ἐχειροτονήθη
μὲν παρ' ἡμῶν τῆς κατὰ Οὐήνεσαν (57) Ἐκκλησίας
διάκονος, ὡς καὶ τῷ πρεσβυτέρῳ διακονήσων, καὶ
τοῦ ἔργου τῆς Ἐκκλησίας ἐπιμελησόμενος. Καὶ γάρ
ἐστίν, εἰ καὶ τὰ ἄλλα δύστροπος ὁ ἀνήρ, ἀλλὰ τὰ
ἐπιχειρεῖ οὐκ ἀφυσί· Ἐπεὶ δὲ κατέστη, τοῦ μὲν ἔργου
ἡμέλεισε τοσοῦτον, ὅσον οὐδὲ τὴν ἀρχὴν γεγονότος.
Παρθένους δὲ ἀθλίας συναγαγὼν, κατ' ἰδίαν ἐξουσίαν
καὶ αὐθεντίαν, τὰς μὲν ἀκούσας προσδραμούσας αὐτῷ
(οἶσθα δὲ τὸ τῶν νέων περὶ τὰ τοιαῦτα πρόχειρον),
τὰς δὲ ἀκούσας ἀγελαρχεῖν ἐπεχείρησε, καὶ πα-
τριαρχίας βνομα ἑαυτοῦ καὶ σχῆμα περιβείς, ἐξαί-
φνης ἐσοδαρεύσατο, οὐκ ἐκ τινος ἀκολουθίας (58) καὶ
εὐσεβείας ἐπὶ τοῦτο ἔλθων, ἀλλ' ἀφορμὴν βίου ταύτην

quod desumpsimus ex Gregorio, ζητηξιώθημεν ἂν
καὶ μέχρι σου γανόμενοι περιπτύσσασθαι σου τὴν θεο-
σέβειαν, editiones Basilii habebant εὐχόμεθα ἰδεῖν
τὴν σὴν θεοσέβειαν.

(54) *Τῆς εὐσεβείας*. Tres codices recentiores τῆς
Ἐκκλησίας.

(55) *Γρηγορίῳ*. Nyssenem aut Nazianzenum in-
telligit Tillemontius, sed Nazianzeno inscribunt ve-
tusti codices. Nam in Coisl. primo inscribitur τῷ
αὐτῷ. Præcedit autem epistola 71, quam ad Nazian-
zenum scriptam esse nemo dubitat. In Harlezano
autem legitur manu recentiore Γρηγορίῳ ἑταίρῳ,
qui titulus jejuniior quidem est et exilior, quam ut
episcopus deceat, sed tamen indicat epistolam ad

tam regimine, tantum felices vos prædico, quibus
contigit ejusmodi tempore cum viro esse magnum
pro pietate certamen decertante. Persuasum enim
mihi est vos quoque, a quibus propensa illius
voluntas præclare excitatur et exstimulatur, eam-
dem sortem a Domino consecuturos. Quantum au-
tem lucrum in summo otio perfrui viro tot ac tanta
tum ex doctrina, tum ex rerum experientia conse-
cuto! Quare certo scio vobis nunc demum cogni-
tum esse virum illum, quali sit prudentia; pro-
pterea quod præterito tempore et ipse mentem habe-
bat in multa distractam, nec vobis tantum erat a
vitæ negotiis otii, ut toli 258 accumberetis
ad spirituale fluentum e puro viri pectore promanans. Sed largiatur Dominus, ut et vos ei sitis so-
latio, et ipsi aliorum non indigeatis consolatione.
Quod nique persuasum habet de cordibus vestris,
conjecturam faciens et ex mea ipsius experientia,
quia vestri paulisper periculum feci, et ex optimi
magistri summa doctrina, quocum vel unum diem
versari satis est ad salutem viatici.

EPISTOLA CLXIX'.

Gregorio Basilio.

Negotium quidem suscepisti leue, atque huma-
num, cum contemptoris Glyceii (sic enim interim
scribimus) captivitatem collegisti, communeque no-
strum dedecus, quoad ejus fieri potuit, contextisti.
Operæ autem prebium est, ut pietas tua gestarum
ab eo rerum certior facta, sic ignominiam diluat.
Gravis ille nunc et venerandus apud vos Glycerius
a me quidem ordinatus est Venensis Ecclesiæ dia-
conus, ut et presbytero ministraret, et opus Eccle-
siæ curaret. Est enim, quamvis ad alia absurdus,
saltem ad manuum officia laud male a natura com-
paratus. Posteaquam autem diaconus institutus
est, opus quidem perinde neglexit, ac si nullum ei
prorsus impositum esset. Coactis autem miseris
virginibus, privata auctoritate atque potentia, par-
tim sua sponte ad eum accurrentibus (nec enim te
fugit, quam ad hujusmodi res prompta sit juvenus),
partim invitis et repugnantibus, gregis imperium
sibi arrogare aggressus est; ac patriarchæ nomine
et habitu sibi imposito, statim insolenter se efferre

Gregorium Nazianzenum scriptam fuisse. Reperitur
eadem epistola cum duabus sequentibus inter epi-
stolas Gregorii Nazianzeni, suntque 205, 206, 207.

(56) *Ἐπιεικὲς καὶ ἡμερον*. Harl. recentiore manu
ἐπιεικῶς ἡμερον. Sic etiam legitur apud Gregorium
Nazianzenum.

(57) *Οὐήνεσαν*. Harl. Σύννασαν. Coisl. Οὐήνεσαν.
Naz. Οὐήνεσαν.

(58) *Ἀκολουθίας*. Editi addunt διχαλίας, quod
merito expungunt codices Med. et Coisl. primus.
In Harlezano tota pene epistola scripta est manus
recenti.

* Alias CCCCXII. Scripta circa annum 374.

cœpit, non causa aliqua probabili ac pietate eo deveniens, verum hanc parandi victus rationem, ut alius quamlibet aliam, sibi proponens: ac parum abfuit quin totam etiam Ecclesiam sedibus suis commoveret; contemnens presbyterum suum, virum et vitæ instituto et ætate venerandum, contemnens chorepiscopum, ac nos etiam tanquam nullius pretii homines; semperque tumultibus ac perturbationibus urbem atque universum clerum implens. Ac tandem, ubi a me et a chorepiscopo levibus verbis objurgatus est, ne contemptor evaderet (nam juvenes etiam ad eandem contumaciam exercebat), facinus admodum audax et inhumanum excogitat. Virgines, quotquot potuit, per sacrilegium prædatus, nocte observata, fugam capessit. Omnino tibi gravia hæc videbuntur. Tempus 259 quoque considera. Habebatur ibi conventus, atque ingens undecunque, ut par est, confluebat multitudo. Ille autem vicissim chorum suum introduxit, juvenes sequentem ac tripudiantem, ac plurimum quidem tristitiæ piis afferentem, plurimum autem risus lascivis et lingua procacibus. Neque his contentus, etsi tam atrocibus et horrendis; sed etiam parentes, ut audio, virginum orbitatem non ferentes, atque dispersam turbam reducere cupientes, et ad filiarum suarum pedes cum gemitibus, ut consentaneum est, accidentes, admirandus juvenis cum prædatoria sua manu contumeliis atque ignominia afficit. Hæc velim ne ferenda existimet pietas tua: etenim hoc ludibrium commune omnium nostrum est; sed in primis jube eum cum virginibus redire. Misericordiam enim aliquam, si modo cum tuis litteris revertatur, poterit consequi; sin minus, virgines saltem ad Ecclesiam earum matrem remitte. Quod si hoc fieri nequit, ac certe in eas quæ redire volunt, tyrannidem exerceri ne patiaris; sed persuade ut ad nos revertantur; alioqui Deum et homines testamur hæc minime recte fieri, nec ex Ecclesiæ legibus. Glycerius autem si cum disciplina et congruenti modestia redeat, id optimum: secus vero, sit a ministerio remotus.

(59) Τὸν χωρεπίσκοπον. Med. et Coisl. primus τὸν ἐπίσκοπον.

(60) Ἰνα τι. Combessius legendum putat ἵνα μή. Quasi dicat Basilii Glycerium ne increparetur aufugisse. Sed nihil prorsus mutandum, cum illud ἵνα idem sonet hoc loco ac ubi sive postquam. Hoc enim sensu usurpatur in epist. 199. Sic etiam in oratione S. Ephrem in S. Basilium p. 58. Ἰνα οὖν καὶ ὁ Κύριος σπλαγχνισθῇ ἐπ' ἐμέ: Ubi ergo Dominus erga me misericordia commotus fuit.

(61) Φανεῖται. Harl. φαίνεται.

(62) Ὁ δὲ... νέος. Legitur Ὁ δὲ... νέος apud Gregorium.

(63) Ἀτιμοί. Harl. ἀτιμάζει. Sed prima manu habuit ἀτιμοί. Legitur etiam ἀτιμάζει apud Gregorium.

(64) Καὶ γὰρ κοινός. Ita tres nostri vetustissimi codices: plures enim in hanc epistolam reperire

ὡς περ ἄλλος ἄλλην τινὰ προσθησάμενος, καὶ μικροῦ τὴν Ἐκκλησίαν πᾶσαν ἀνάστατον πεποίηκε, περιφρονῶν μὲν τὸν ἑαυτοῦ πρεσβύτερον, ἄνδρα καὶ πολιτείας καὶ ἡλικίας αἰδέσιμον, περιφρονῶν δὲ τὸν χωρεπίσκοπον (59), καὶ ἡμᾶς ὡς οὐδενὸς ἀξίους· θορόδων δὲ αἰεὶ καὶ παραχρὶς πλῆρυν τὴν πόλιν, καὶ σύμπαν τὸ ἱερατεῖον. Καὶ τέλος, ἵνα τι (60) λόγῳ ἐπιτιμηθῇ μικρὸν παρ' ἡμῶν καὶ τοῦ χωρεπισκόπου, πρὸς τὸ μὴ καταφρονεῖν αὐτὸν (καὶ γὰρ καὶ τοὺς νέους ἐγύμναζεν εἰς τὴν αὐτὴν ἀπόνοιαν), πρᾶγμα διανοεῖται ἵλαν τολμηρὸν καὶ ἀπάνθριπον. Συλῆσας τῶν παρθένων ὄσας ἴδύνατο, καὶ νύκτα τηρήσας, δραπέτης γίνεται. Πάνυ σοι δεινὰ ταῦτα φανέεται (61). Σκόπει καὶ τὸν καιρὸν. Ἦγετο μὲν ἡ ἐκείσε σύνοδος, καὶ πολλὰ πανταχόθεν, ὡς εἰκός, ἐπέβρει τὸ πλῆθος. Ὁ δὲ ἀντεξῆγε τὸν ἑαυτοῦ χορὸν νέους (62) ἐπόμενον, καὶ περιχορευόμενον, καὶ πολλὴν μὲν κατήφειαν κινουῖν τοῖς εὐλαβέσι, πολλὴν δὲ γέλωτα τοῖς ἀκρατέσι καὶ τὴν γλῶσσαν ἐτοιμοτέροις. Καὶ οὐκ ἀρκεῖ ταῦτα, καί περ τηλικαῦτα ὄντα τὸ μέγεθος· ἀλλ' ἔτι καὶ τοὺς γονεῖς, ὡς πυκνῶνται, τῶν παρθένων τὴν ἀτεκνίαν οὐ φέροντας, καὶ τὴν διασπορὰν ἐπαναγαγεῖν βουλομένους, καὶ μετ' ὀδυρμῶν προσπίπτοντας, ὡς εἰκός, ταῖς ἑαυτῶν θυγατράσι, περιυβρίζει καὶ ἀτιμοί (63) ὁ θαυμαστὸς νεανίσκος μετὰ τοῦ ληστρικοῦ συντάγματος. Ταῦτα μὴ ἀνεκτὰ φανήτω τῇ σῇ εὐλαβείᾳ· καὶ γὰρ κοινὸς (64) πάντων ἡμῶν ὁ γέλως· ἀλλὰ μάλιστα μὲν αὐτὸν κέλευστο μετὰ τῶν παρθένων ἐπανελθεῖν. Τύχοι γὰρ ἂν τινος φιλανθρωπίας, εἰ μετὰ τῶν ἐπανήκῳ γραμμάτων· εἰ δὲ μή, τὰς γε παρθένους ἀπόπεμψον τῇ μητρὶ αὐτῶν τῇ Ἐκκλησίᾳ. Εἰ δὲ μή (65), τὰς γε βουλομένας τυραννέσθαι μὴ συγχωρήσης, ἀλλ' ἐπανελθεῖν τύπωσον (66) πρὸς ἡμᾶς· ἢ μαρτυρόμεθά σοι (67) ὁ καὶ Θεὸς καὶ ἄνθρωποις, ὅτι μὴ καλῶς ταῦτα γίνεται, μηδὲ θεσμοῖς Ἐκκλησίας. Γλυκέριος δὲ εἰ μὲν ἐπανελθοῖ μετ' ἐπιστήμης (68) καὶ τῆς πρεπούσης (69) εὐσταθείας, τοῦτο ἀριστον· εἰ δὲ μή, ἔστω πεπαιγμένος τῆς ὑπηρεσίας.

non licuit. Sic etiam apud Greg. Editiones Basilii. Καὶ γὰρ κοινόν.

(65) Εἰ δὲ μή. Editi addunt τοῦτο, quod deest in tribus nostris mss.

(66) Τύπωσον. Vox Basilii familiaris. Sic enim pluribus in locis usurpatur.

(67) Μαρτυρόμεθά σοι. Coisl. μαρτυρόμεθό σε. Harl. μαρτυρόμεθα Θεὸν καὶ ἄνθρωποις· testamur Deum et homines. Sic etiam apud Gregorium, nisi quod legitur μαρτυρόμεθα.

(68) Ἐπιστήμης. Legendum putat Combessius ἐπιστολῆς. Sic legitur apud Greg. Nazianz., et ad marginem ἐπιστήμης. Quæ quidem vox cum legatur in tribus nostris vetustissimis codicibus, non video cur mutanda sit. Sæpe enim idem valet ac disciplina et ordo.

(69) Πρεπούσης. Ita mss. et Greg. Naz. Editiones Basilii παρούσης.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΟ'.

Glycerio veniam pollicetur Basilus, si cito redeat, secus vero, depositionem minatur.

Γλυκερίω.

A

Μέχρι τίνος ἀπονοή, καὶ κακῶς μὲν βουλευτή περὶ σεαυτοῦ, κινεῖς δὲ (70) ἡμᾶς, αἰσχύνεις δὲ τὸ κοινὸν τάγμα τῶν μοναστῶν; Ἐπᾶνελθε οὖν τῷ Θεῷ θαρρῶν καὶ ἡμῖν, οὗ τὴν φιλανθρωπίαν μιμούμεθα. Εἰ γὰρ καὶ πατρικῶς ἐπετιμήσαμεν, ἀλλὰ καὶ συγγνωσόμεθα πατρικῶς (71). Ταῦτά σοι παρ' ἡμῶν· ἐπειδὴ πολλοὶ τε ἱκετεύουσιν ἄλλοι, καὶ πρὸ τῶν ἄλλων ὁ σὸς πρεσβύτερος, οὗ τὴν πολιὰν αἰδούμεθα καὶ τὴν εὐσπλαγχνίαν. Εἰ δὲ μακρύνεις (72) ἀφ' ἡμῶν, τοῦ βαθμοῦ μὲν πάντως (73) ἐκπέπτωκας· ἐκπεσῇ δὲ καὶ τοῦ Θεοῦ μετὰ τῶν μελῶν σου καὶ τῆς στόλης, οἷς ἄγεις τὰς νέας; οὐ πρὸς Θεὸν, ἀλλ' εἰς βάραθρον.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΟΑ'.

Queritur iterum Basilus, quod Glycerius et virgines nondum redierint.

Γρηγορίω.

B

Ἐπέσταλκά σοι καὶ πρώτῃ περὶ Γλυκερίου καὶ τῶν παρθένων. Οἱ δὲ οὐδέπω καὶ τήμερον ἐπανήκασι, ἀλλ' ἔτι μέλλουσιν, οὐκ οἶδα ὅθεν καὶ ὅπως. Οὐ γὰρ ἂν ἐκεῖνό σου καταγνοίην, ὥς ἐφ' ἡμετέρα διαβολῇ τοῦτο ποιεῖς, ἢ αὐτὸς πάχων τι πρὸς ἡμᾶς, ἢ ἄλλοις χαρίζομενος. Ἠκέτωσαν οὖν μηδὲν δεδιόχότες· σὺ γενοῦ τούτου (74) ἐγγυητής. Καὶ γὰρ ἀλγοῦμεν τεμνομένον (75) τῶν μελῶν, εἰ καὶ καλῶς (76) ἐτμήθησαν. Εἰ δὲ ἀντιτείνον, ἐπ' ἄλλους τὸ βάρος, ἡμεῖς δὲ ἀποπλυνόμεθα.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΟΒ'.

Significat Basilus se ex Sophronii litteris et lætitiā eo majorem, quo tunc rarior erat charitas, collegisse; et summum cum hoc Patrum fidei defensore colloquendi desiderium concepisce.

Σωφρονίω ἐπισκόπῳ (77).

C

Ὅπως ἡθόρπνας ἡμᾶς τοῖς γράμμασιν, οὐδὲν δεδόμεθα γράφειν. Εἰκάξεις γὰρ πάντως αὐτοῖς οἷς ἐπέστεilas τοιοῦτοις οὔσι. Τὸν γὰρ πρώτον καρπὸν τοῦ Πνεύματος, τὴν ἀγάπην, ἔδειξας ἡμῖν διὰ τοῦ γραμματος. Τούτου δὲ τί ἂν γένοιτο τιμιώτερον ἡμῖν ἐν τῇ παρουσίᾳ τῶν καιρῶν καταστάσει, ἡνίκα, διὰ τὴν πληθυνθῆναι τὴν ἀνομίαν, ἐψύγη τῶν πολλῶν ἡ ἀγάπη; Οὐδὲν γὰρ οὕτω σπάνιον νῦν ὥς ἀδελφοῦ συντυχία πνευματικοῦ, καὶ ῥῆμα εἰρηνικόν, καὶ πνευματικὴ κοινωνία, ἣν εὐρόντες ἐν τῇ σῇ τελειότητι ὑπερευχαριστήσαμεν τῷ Κυρίῳ, δεόμενοι καὶ τῆς τελείας ἐπὶ σοὶ μετασχεῖν εὐφροσύνης. Εἰ γὰρ

EPISTOLA CLXX'.

Glycerio

Quousque tandem amentia præceps ageris, et tibi quidem ipse male consules, animos autem nostros concitabis, atque universum monachorum cœtum infamia et dedecore afficies? Redi igitur Deo fretus et nobis, qui ejus benignitatem imitamur. Nam si paterno animo reprehendimus, etiam paterno animo ignoscemus. Ita tecum agimus: si quidem multi alii tua causa supplicant, et ante alios presbyter tuus, cujus canitiem et misericordiam reveremur. Quod si diutius a nobis te removes, gradu quidem omnino excidisti; Deum autem etiam amittes, cum tuis cantilenis et stola: quibus rebus ducis adolescentulas non ad Deum, sed ad barathrum.

EPISTOLA CLXXI'.

Gregorio.

Scripsi ad te et antea de Glycerio et virginibus. At illi necdum hodie redierunt: verum adhuc morantur; qua de causa, et quomodo nescio. Neque enim tibi hoc crimen intulerim, quod invidiæ nobis creandæ 260 causa id facias, vel ipse nonnihil nobis offensus, vel gratiam ab aliis iniens. Veniant igitur, omni metu posito: esto tu hujus rei sponsor. Angimur enim dum membra abscinduntur, etiamsi recte præcisa sint. Quod si restiterint, aliorum erit onus, nos autem abluimur.

EPISTOLA CLXXII'.

Sophronio episcopo.

Quanta me lætitia litteræ tuæ affecerint, scribere nihil mihi opus est. Id enim profecto conjicis ex his quæ scripsisti, cum talia sint. Primum enim Spiritus fructum, charitatem, mihi per epistolam ostendisti. Quid autem ea re mihi possit esse antiquius in hoc temporum statu, quo propter multiplicatam iniquitatem refrixit multorum charitas? Nunc enim nihil est tam rarum, quam spiritualis fratris congressus, et verbum pacificum, et spiritualis communio: quam in tua integritate nactus, Domino gratias egi, orans ut et cumculata in te lætitia perfruar. Si enim tales epistolæ, qualis con-

(70) *Kireis* δέ. Ita Harl. Editi κινεῖς μὲν. Habet etiam Gregorius Nazianzenus ut edidimus.

(71) *Συγγνωσόμεθα πατρικῶς*. Male apud Gregorium legitur πνευματικῶς.

(72) *Μακρύνεις*. Harl. μακρύνους.

(73) *Πόρτως*. Reg. secundus παντός.

(74) *Σὺ γενοῦ τούτου*. Ita mss. tres. Editi συγγένου τούτων. Legitur etiam τούτων apud Greg.

(75) *Τεμνομένων*. Legitur apud Greg. τεμνόμενοι τῶν μελῶν· *abscissi a membris*.

(76) *Καλῶς*. Ita Harleani codicis ope emendavi-

D mus quod in editis legebatur κακῶς.

(77) *Σωφρονίω ἐπισκόπῳ*. Sic editi, Coisl. primus, Med. et alii nonnulli. Vat. et Clarom. habent tantum *Σωφρονίω*. At prorsus mendose Harleianus codex et alii nonnulli, in quibus præcedit epistola ad Sophronium magistrum, habent τῷ αὐτῷ. Perspicuum enim est hanc epistolam ad episcopum, non ad magistrum officiorum scriptam esse.

* Alias CCCCXIV. Scripta circa annum 374.

** Alias CCCCXIII. Scripta circa annum 374.

*** Alias CCCXXXV. Scripta circa annum 374.

gressus? Et si minus sic capis, quanti eris pretii cum cum cominus conspiceris? Scito autem, nisi negotiorum innumerabilium multitudo detineret ac ineluctabilis illa necessitas qua constringor, ipsum me ad tuam integritatem properaturum fuisse. Quonquam magnum quidem impedimentum est, quominus movear, velus illa corporis aegritudo; sed tamen ob speratam utilitatem hoc impedimentum esse non duxissem. Congredi enim cum viro, eadem sentiente, et Patrum fidem defendente, uti de te venerandi fratres et compresbyteri narrant, est profecto ad priscam Ecclesiarum beatitudinem reverti; cum pauci quidem disputandi morbo laborarent, omnes autem tranquillo essent animo, mandata citra pudorem perficientes, per nudam et simplicem confessionem Domino servientes⁴⁴, ac fidem in Patrem et Filium et Spiritum sanctum inviolabilem et minime curiosam servantes.

EPISTOLA CLXXIII.

Declarat Basiliius se raro scribere, dum metuit ne litteræ intercipientur: exponit in quo consistat vitæ evangelicæ institutum, quod Theodora amplexa fuerat.

Theodora canonice.

Tardus sum ad scribendum, quod minime persuasum mihi sit litteras meas omnino reddi charitati tuæ, sed perferentium improbitate innumeros alios eas prius legere; **261** cum præsertim ea nunc sit rerum perturbatio in orbe terrarum. Quare exspecto dum quodam modo incuser, ac litteræ violenter reposcantur: ut hoc argumento eas reddi cognoscam. Sive autem scribam, sive taceam, unum mihi opus est, in animo dignitatis tuæ retinere memoriam, ac Dominum precari, ut det tibi cursum boni illius instituti, quod elegisti, absolvere. Verè enim non leve certamen est promittenti, quæ ex promissis consequuntur adiacere. Nam evangelicum vivendi genus amplecti cuiusvis est: sed etiam ad minima quæque observationem perducere; nec quidquam eorum, quæ illic scripta sunt negligere, hoc pauci admodum ex his quos novimus, perfecere: nempe lingua refrænata uti, et erudito ex Evangelii mente oculo: operari manibus secundum propositum Deo placendi: pedes item movere, et uno quo-

⁴⁴ II Tim. II, 45.

* Alias CCCII. Scripta circa annum 374.

(78) Εὐ δὲ ἴσθι. Pro his vocibus legitur in Coisl. primo ὥστε με. In Mediceo ὥστε μοι.

(79) Πλήθος. Editi addunt ἡμᾶς, quod deest in novem codicibus mss.

(80) Λόγος. Hic etiam editi addunt περὶ σοῦ, quæ verba nullo prorsus in codice ms. reperiuntur.

(81) Ἐντολῶν. Editi addunt τοῦ Θεοῦ sine necessaria ratione et præter omnium codicum mss. fidem.

(82) Λατρεύοντες τῷ Κυρίῳ, καὶ. Desunt hæc verba in Coisl. primo et in Mediceo.

(83) Πρὸς Θεοδώραν κανονική. Ita mss. sex. Editi Θεοδώρα κανονική. Addit Harl. Περί βίου κανονικοῦ, de vita canonica.

A ἐπιστολαὶ τοιαῦται, ὅποια ἡ συντυχία; Καὶ εἰ πόρρωθεν οὕτως αἰρεῖς, πόσου ἀξίος ἔσθι ἐγγύθεν ἡμῖν ἐπιφανέας; Εὐ δὲ ἴσθι (78), εἰ μὴ μυρίων ἀσχολίων περιεῖχε πλήθος (79), καὶ αἱ ἀπαιτήτοι αὐταὶ ἀνάγκαι αἷς ἐνδεδέμεθα, αὐτὸν με ἐπιχειρῆσαι πρὸς τὴν σὴν τελειότητα. Καίτοι γε μέγα μοι ἐμπόδιον ἔστι πρὸς τὰς κινήσεις ἡ παλαιὰ αὕτη τοῦ σώματος ἀρρώστια, ἀλλ' ὁμοῦ οὐκ ἂν ὑπελογισάμην τοῦτο ἐμπόδιον τῆς προσδοκωμένης ἔνεκεν ὠφελείας. Τὸ γὰρ ἀνδρὶ τὰ αὐτὰ φρονούντι, καὶ τὴν τῶν Πατέρων προσθεύοντι πίστιν, ὥς ὁ τῶν τιμίων ἀδελφῶν καὶ συμπροσδυτέρων λόγος (80), καταξιοθῆναι περιτυχεῖν, οὕτως ἔστιν εἰς τὴν ἀρχαίαν μακαριότητα τῶν Ἐκκλησιῶν ἐπανελθεῖν, ὅτε ὅλγοι μὲν ἦσαν οἱ νοσοῦντες περὶ ζητήσεως, ἐν ἡσυχίᾳ δὲ ἦσαν πάντες, B ἐργάται ὄντες τῶν ἐντολῶν (81) ἀνεπαίσχυντοι, διὰ τῆς ἀπλῆς καὶ ἀπεριέργου ὁμολογίας λατρεύοντες τῷ Κυρίῳ (82), καὶ αὐτοὺς τὴν πίστιν καὶ ἀπερίεργον τὴν εἰς Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ Ἅγιον Πνεῦμα διαφυλάσσοντας.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΟΓ'.

Πρὸς Θεοδώραν κανονικήν (83).

Ὁ κνηρὸς ἡμᾶς ποιεῖ πρὸς τὸ γράφειν τὸ μὴ πεῖσθαι τὰς ἐπιστολάς ἡμῶν πάντως (84) ἐγχειρίζεσθαι τῇ σῇ ἀγάπῃ, ἀλλὰ κακίᾳ τῶν διακονούντων μυρίους προεντυγχάνειν ἐτέρους; καὶ μάλιστα νῦν οὕτω τετραραγμένῳ (85) τῶν κατὰ τὴν οἰκουμένην πραγμάτων. Διότι ἐν ἀνάμεινον τρόπον τινὰ μεμφοθῆναι, καὶ ἀπαιτηθῆναι βίαιως τὰς ἐπιστολάς, ὥστε αὐτῷ τοῦτῳ τεκμηρίῳ χρῆσασθαι τῆς ἀποδόσεως. Καὶ γράφοντες μὲν οὖν καὶ σιωπῶντες ἐν ἔργῳ ἔχομεν, ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν φυλάσσειν τὴν μνήμην τῆς κοσμοδόχου σου, καὶ προσεύχεσθαι τῷ Κυρίῳ δοῦναι σοὶ ταῖς τὸν δρόμον τῆς ἀγαθῆς πολιτείας, καθὰ πρὸς αὐτόν. Τῷ ὄντι γὰρ οὐ μικρὸς ἀγὼν ὁμολογοῦντι (86) τῆς ἐπαγγελίας τὰ ἐφεξῆς ἐπάγειν. Τὸ μὲν γὰρ προεῖλεσθαι τὴν κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον πολιτείαν πάντως· τὸ δὲ καὶ μέχρι τῶν μικροτάτων ἀγειν τὴν παρατήρησιν, καὶ μηδὲν τῶν ἐκεῖ γεγραμμένων παρορᾶν, τοῦτο πᾶν ὀλίγοις τῶν εἰς ἡμετέραν γνῶσιν ἡκόντων κατάρθωται· ὥστε D καὶ γλώσση πεπεδημένη (87) κεχρησθαι καὶ ὀφθαλμῷ

(84) Πάντως. Ita omnes nostri veteres libri. Editi πάντας. Paulo post iidem editi μυρίοις... ἐτέροις. Septem mss. ut in textu.

(85) Τετραραγμένον. Ita Coisl. uterque, Harl., Med. et Bigot. Editi τετραγμένον. Paulo post editi ἀναμένομεν. Omnes mss. ut in textu.

(86) Ὁμολογοῦντι. Ha tres vetustissimi codices. Editi ὁμολογοῦντά τι. Ibidem quinque mss. τῇ ἐπαγγελίᾳ. Sed sequi malimus tres vetustissimos, qui hoc loco cum editis consentiunt, nisi quod habent ἐπάγειν pro eo quod erat in editis ἐπαγαγεῖν.

(87) Πεπεδημένη. Magis placuit hæc scriptura codicum Harl. et Coisl. primi, quam vulgata πεπαιδευμένη, lingua castigata. Iidem codices et alii nonnulli κεχρησθαι. Editi χρησθαι.

πεποιθαυγημένω κατὰ τὸ βούλημα τοῦ Εὐαγγελίου, καὶ χερσὶν ἐνεργεῖν κατὰ τὸν σκοπὸν τῆς εὐαρεστῆσεως τοῦ Θεοῦ, καὶ πόδας κινεῖν, καὶ ἐκάστῳ τῶν μελῶν οὕτω κεχρῆσθαι, ὥς ἐξ ἀρχῆς ὁ Δημιουργὸς ἡμῶν ὑπονόησας· τὸ ἐν τῇ καταστολῇ κόσμιον, τὸ ἐν ταῖς συντυχίαις τῶν ἀνδρῶν πεφυλαγμένον, τὸ ἐν βρώμασιν αὐταρχες, τὸ ἐν τῇ κυήσει τῶν ἀναγκαίων ἀπέριττον. Ταῦτα πάντα μικρὰ μὲν ἀπλῶς οὕτω λεγόμενα, μεγάλου δὲ ἀγῶνος εἰς τὸ κατορθωθῆναι χρήζοντα, ὥς ἐπ' αὐτῆς (88) τῆς ἀληθείας εὐρομεν. Καὶ μὲν καὶ τὸ ἐν τῇ ταπεινοφροσύνῃ τέλειον, ὥς μήτε προγόνων περιφανεῖας μεμνηθῆναι, μήτε, εἴ τι ὑπάρχει (89) ἡμῶν ἐκ φύσεως πλεονέκτημα ἢ κατὰ σῶμα ἢ κατὰ ψυχὴν, τοῦτω ἐπαίρεσθαι, μήτε τὰς ἐξωθεν περὶ ἡμῶν ὑπολήψεις ἀφορμὴν ἐπαρσεῶς τε καὶ φουδῶσεως ποιεῖσθαι, ταῦτα τοῦ εὐαγγελικοῦ ἔχεται βίου. Τὸ ἐν ἐγκρατεῖα εὐτόνον, τὸ ἐν προσευχαίς φιλόπονον, τὸ ἐν φιλαδελφίᾳ συμπαθές, τὸ πρὸς τοὺς δεομένους κοινωνικόν, τὸ τοῦ φρονήματος καταβεβλημένον, ὁ συντριμμὸς τῆς καρδίας, τὸ τῆς πίστεως ὕγιες, τὸ ἐν σκυθρωπότητι ὁμαλόν, μηδέποτε τῆς ἐννοίας ἡμῶν λειπούσης (90) τοῦ φοβεροῦ καὶ ἐπειγόμεθα μὲν ἅπαντες, μέμνηται δὲ αὐτοῦ, στοῖ (91).

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΟΔ.

Raro scribit huic viduae Bassius, ne quid ei periculi creet. Hortatur ut a divini iudicii cogitatione animum non dimoveat, nec tamen nimia distringatur sollicitudine.

Πρὸς ἐλευθέραν.

Ἐγὼ, καὶ πάντοτε βουλόμενος συνεχῶς ἐπιστέλλειν C τῇ εὐγενεῖ ὑμῶν, ἐπέσχω (92) ἑμαυτὸν ἀεὶ, μήπως δόξω τινὰς ὑμῶν πειρασμοὺς ἐπιτελεῖν, διὰ τοὺς φιλέχθρους πρὸς ἡμᾶς διακειμένους· καὶ, ὥς ἀκούω, μέχρι καὶ τούτων τὴν ἐχθρὰν ἐλαύνοντας. ὥστε πολυπραγμονεῖν (93) εἴ ποῦ τις καὶ γράμμα ἡμέτερον δέχοιτο. Ἐπειδὴ δὲ αὕτη, καλῶς ποιοῦσα, κατῆρξας τοῦ γράμματος, καὶ ἐπέστεilas ἡμῶν δ' ἐχρῆν περὶ τῶν κατὰ τὴν ψυχὴν σου πραγμάτων ἀνακοινουμένη, προετράπην εἰς τὸ ἀντεπιστεῖλαι· ὁμοῦ μὲν τὰ ἐν τῷ παρελθόντι χρόνῳ ἐλλειψθέντα ἐπανορθούμενος, ὁμοῦ δὲ καὶ πρὸς τὰ ἐπεσταλμένα παρὰ τῆς σῆς εὐγενείας ἀποκρινόμενος. Ὅτι μαχαρία ἐστὶ ψυχὴ, ἡ νυκτὸς καὶ ἡμέρας μηδεμίαν ἄλλην μέριμναν στρέφουσα, ἢ πῶς ἐπὶ τῆς μεγάλης ἡμέρας, καθ' ἣν πᾶσα ἡ κτίσις περιστήσεται τὸν χριτὴν, τὰς εὐθύνας τῶν πεπραγμένων ἀποδίδουσα, καὶ αὕτη

(88) Ὡς ἐπ' αὐτῆς. Deest ὡς in quatuor mss. non antiquissimis. Ibidem editi εὐρήκαμεν. Tres vetustissimi codices et alii nonnulli ut in textu.

(89) Ὑπάρχει. Ita tres antiquissimi codices. Editi ἐνυπάρχει. Ibidem Med. et Coisl. primus φύσεως πλεονέκτημα sine praepositione.

(90) Ἡμῶν λειπούσης... τὴν μνήμην. Ita tres vetustissimi codices et Clarom. nisi quod Harleianus codex habet ἐπιλειπούσης. Editi non habent τὴν μνήμην, sed hunc locum sic exhibent: μηδέποτε τῆς ἐννοίας ἐπιλειπούσης ἡμᾶς τοῦ, etc. Nunquam a nobis recedente cogitatione terribilis illius, etc.

(91) Suppiementum ad hanc epistolam ut anecdotum Latine tantum et corruptissime edidit Petrus Aloysius Galletius (ap. Amaduzzi *Anecdota litteraria*, tom. I, p. 23). Incipit: Multis vero existentibus

que membro sic uti, ut initio Conditor noster ordinavit: modestia in vestitu, cautio in virorum colloquiis, in cibis frugalitas, in rerum necessariorum possessione nihil superflui. Haec omnia exigua quidem dum sic simpliciter narrantur, sed magno certamine ad perficiendum indigent, quemadmodum reipsa comperimus. Sed et humilitatis perfectio, adeo ut neque majorum claritatis meminerimus, nec si quid nobis insit a natura aut corporis aut animi ornamentum, inde efferamur, neque externas de nobis opiniones ansam elationis ac tumoris faciamus: haec cum vita evangelica connexa sunt. Ad haec constantia in abstinentia, in precando sedulitas, in fraterna dilectione commiseratio, liberalitas erga indigentes, spiritus animique abjectio, cordis contritio, fidei sanitas, in mœnore aequabilitas; nunquam intermittente cogitatione nostra terribilis illius et ineluctabilis iudicii recordationem, ad quod omnes quidem festinamus, sed qui illius reminiscantur, ac de illius exitu sint solliciti, paucissimi sunt.

καὶ ἀπαραιτήτου δικαστηρίου τὴν μνήμην· πρὸς δ' καὶ τὴν ἀπ' αὐτοῦ ἐκβασιν ἀγωνιώσιν ἐλάχι-

EPISTOLA CLXXIV.

Ad viduam.

Equidem etsi omnino cupiebam ad tuam nobilitatem saepissime scribere, me ipse semper cohibui, ne quas vobis tentationes viderer suscitare, propter eos qui infenso in me sunt animo, atque etiam, ut audio, inimicitiam eo usque perducunt, ut curiosius inquirant, an quis a me litteras accipiat. Sed quia 262 ipsa praeclare faciens, litteras cepisti mittere, ac scripisti nobis, ut par erat, de rebus animae tuae communicans, incitatus sum ad rescribendum, cum ea quae praeterito tempore omissa sunt, sarcians, tum etiam ad ea quae a tua nobilitate scripta sunt, respondens. Nempe beata est anima illa, quae noctu ac interdum nullam aliam curam versat, nisi quomodo in die illa magna, in qua creatura omnis actionum suarum rationem redditura iudicem circumstabit, possit et ipsa vitae suae rationem facile ponere. Qui enim

bus quae a divina Scriptura manifestata sunt, et his qui a studiosis debent dirigi et Deo placere festinantibus in praesentiarum moti, a vobis solum, sicut didici, etc., corrupte. Desinit: Fructusque dignos paenitentiae ostendere Dei beneplacencia et cooperatione Domini nostri Jesu Christi. Amen. Sed quae inedita putavit vir doctissimus, ea totidem verbis Graece et Latine, emendatius etiam, legere est epist. 22, supra. Edit.

(92) Ἐπέσχω. Ita mss. summo consensu, et paulo post φιλέχθρους. Editi ἀπέσχω et φιλεχθώς.

(93) Πολυπραγμονεῖν. Harl. et Coisl. primus φιλοπραγμονεῖν, quod idem significat. Paulo post idem Coisl. ὥς ἐχρῆν.

Alias CCLXXXIII. Scripta circa anno 574.

diem illam atque horam ante oculos positam habet, A
semperque suam pro illo tribunali, quod decipi
nequit, defensionem meditatur, is aut nihil aut
omnino levissima peccabit; quia peccare nobis
ob absentiam timoris Dei contingit. Quibus autem
clare obversabitur intendarum minarum expecta-
tio, his nullum tempus dabit insitus timor in invo-
luntarias actiones aut cogitationes incidendi. Itaque
Dei memineris, et illius timorem in corde habeto,
atque ad communionem precum omnes adjuuge.
Magnum enim est eorum qui Deum placare pos-
sunt auxilium. Neque haec facere intermiseris.
Nam et viventibus nobis in hac carne bona erit
adjutrix precatio, et inde proficiscentibus idoneum
viaticum ad futurum ævum. Quemadmodum autem
sollicitudo res bona est, ita rursus animam
despondere et desperare, ac de salute diffidere,
res sunt animæ noxiæ. Spem itaque in Dei bonitate
colloca, et illius auxilium expecta: certo sciens,
si recte ac sincere ad ipsum convertamur, futu-
rum ut non modo nos omnino non rejiciat, sed etiam
nobis adhuc precum verba proferentibus dicat:
Ecce adsum.

οὐκ ἀπορήσεις ἡμᾶς εἰς τὸ παντελές, ἀλλ' ἔτι λαλούντων ἡμῶν τὰ ῥήματα τῆς προσευχῆς ἐρεῖ· Ἰδοὺ
πάρειμι

EPISTOLA CLXXV.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΟΕ'.

De fide nihil vult scribere Basilius, ac de calumniatoribus suis queritur.

Mageniano comiti.

C

Μαγνηνιαῦ (97) κόμητι.

Non ita pridem scribebat mihi gravitas tua, cum
nonnulla alia, tum ut de fide scriberem, aperte
præcipiens. Ego porro tuum hujus rei admiror stu-
dium, ac Deum rogo, ut indefessa tibi insit bono-
rum electio, ac semper progrediens tum scientia, tum
bonis operibus, perfectus evadas. Sed quia nolo de
fide scriptum relinquere, nec diversas fidei profes-
siones scribere, recusavi mittere quæ postulastis.
Cæterum mihi videmini erudiri ab hominibus illic
nihil agentibus, qui ut me calumnientur nonnulla
proferunt; quasi inde seipos sint commendaturi,
si de me turpissima mentiantur. Illos enim nudat
præteritum tempus, et progrediens experientia
notiores faciet. Nos autem præcipimus iis, qui in
Christum sperant, nihil curiose præter antiquam
263 fidem inquirere: sed quemadmodum credi-
mus, ita et baptizari, et quemadmodum baptiza-
mur, ita et glorificare. Nomina autem nobis satis
est ea confiteri quæ a sancta Scriptura accepimus,
et in his novitatem vitare. Non enim in inventione

Πρώην ἐπέσταλλέ μοι ἡ σεμνότης σου ἄλλα τινά,
καὶ περὶ πίστεως γράψαι ἡμᾶς ἐναργῶς προστάσ-
σουσα. Ἄλλ' ἐγὼ τὴν μὲν σὴν περὶ τὸ πρᾶγμα
ἀγαμαὶ σπουδὴν, καὶ εὐχομαι τῷ Θεῷ ἀνευδότως
σοι τῶν ἀγαθῶν τὴν αἵρεσιν ἐνυπάρχειν, καὶ αἰεὶ σε
προκόπτοντα καὶ γινώσκει καὶ ἔργοις ἀγαθοῖς τε-
λειοῦσθαι· διὰ δὲ τὸ μὴ βούλεσθαι περὶ πίστεως
σύνταγμα καταλιμπάνειν, μὴδὲ γράφειν διαφόρους
πίστεις, παρετηρησάμην ἀποστεῖλαι ἃ ἐπεζητήσατε.
Πλὴν δοκεῖτέ μοι περιηχεῖσθαι παρὰ τῶν αὐτόθι,
τῶν μηδὲν ἐργαζομένων, οἱ ἐπὶ (98) διαβολῇ ἡμε-
τέρᾳ λέγουσι τινα, ὡς ἐκ τούτου ἑαυτοὺς συστή-
σοντες (99), ἐν ἡμῶν τὰ αἰσχίστα καταφεύσωνται.
D Ἐκείνους μὲν γὰρ φανεροὶ ὁ παρελθὼν χρόνος, καὶ
προτιοῦσα ἡ πείρα φανερωτέρος ποιήσει· ἡμεῖς δὲ
παρακαλοῦμεν τοὺς ἡλικιώτας εἰς Χριστὸν, μηδὲν
παρὰ τὴν ἀρχαίαν περιεργάζεσθαι πίστιν· ἀλλ' ὡς
πιστεύομεν, οὕτω καὶ βαπτίζεσθαι, ὡς δὲ βαπτί-
ζόμεθα, οὕτω καὶ δοξολογεῖν. Ὄνόματα δὲ ἡμῖν
ἀρκεῖ (1) ἐκεῖνα ὁμολογεῖν, ἃ παρελάβομεν παρὰ τῆς

* * Alias CCCCX. Scripta circa ann. 374.

(94) Ἀπαρалоγήτου. Ita mss. septem. Editi
ἀπαρалоγήτου. Paulo post ope codicum Harl. et
Coisl. primi emendavimus quod erat in editis ἡ οὐ-
δὲν ἢ παντελῶς ἐλάχιστα.

(95) Τοῦ Θεοῦ. Ita tres vetustissimi codices. De-
sunt in aliis. Editi τοῦ Κυρίου. Paulo post editi
ἐνεργῆς παρῃ-τῶν ἀπαιτουμένων. Omnes mss. ut in
textu.

(96) Ἐκπεσεῖν. Multi codices non antiquissimi
ἐκπίπτειν. Non multo post plures mss. ταύτην ζωὴν.

(97) Μαγνηνιαῦ. Med. Μαγνηνιαῦ. Editi Μα-
γνημιαῦ.

(98) Οἱ ἐπὶ. Ita Coisl. primus et Reg. secundus.
Editi ὁ ἐπὶ.

(99) Συνστήσαντες. Ita Coisl. primus, Med., Val.,
Clarom. et Reg. secundus. Editi συστήσαντες.

(1) Ἀρκεῖ. Medicæus codex ἀρκεῖν.

ἀγίας Γραφῆς, καὶ τὴν ἐπὶ τούτοις καινοτομίαν A
διαφεύγειν. Οὐ γὰρ ἐν τῇ ἐφευρέσει τῶν προσηγο-
ριῶν ἡ σωτηρία ἡμῶν, ἀλλ' ἐν τῇ ὕψει περὶ τῆς
θεότητος εἰς ἣν πιστεύομεν ὁμολογία.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΟΖ.

Amphilochium invitat Basilium ad diem festum S. Euppsychii, rogatque ut tribus diebus ante ipsum diem festum adveniat

Ἀμφιλοχίῳ, ἐπισκόπῳ Ἰκονίου.

Παράσχοι ὁ ἅγιος Θεὸς ἐρῶμένῳ σοι τὸ σῶμα, καὶ ἀπὸ πάσης ἀσχολίας ἀνείμην, καὶ πάντα πράττοντι κατὰ νοῦν, τὴν ἐπιστολὴν ἡμῶν ταύτην εἰς χεῖρας ἐλθεῖν, ἵνα μὴ ἀπρακτός ἡμῶν ἡ παράκλησις γένηται, ἣν παρακαλοῦμεν νῦν ἐπιφανῆσαι σε ἡμῶν τῇ πόλει, ἐπὶ τῷ σεμνοτέρῳ γενέσθαι τὴν παν- ἡγυριν, ἣν δι' ἑτοὺς ἄγειν ἐπὶ τοῖς μάρτυσιν ἔθος· ἐστὶν ἡμῶν τῇ Ἐκκλησίᾳ. Πέπεισο γὰρ, τιμιώτατέ μοι καὶ ποθεινότετε ὡς ἀληθῶς, ὅτι πολλῶν εἰς πείραν ἐλθόν ὁ παρ' ἡμῖν (2) λαὸς, τῆς οὐδενὸς οὕτως ἀντέχεται ἐπιτυχίας, ὡς τῆς σῆς παρουσίας· τοιοῦτον κέντρον ἀγάπης ἐκ τῆς μικρᾶς ἐκείνης συντυχίας ἐναφῆκας. Ἴνα οὖν καὶ ὁ Κύριος δοξασθῇ, καὶ λαοὶ εὐφρανθῶσι, καὶ τιμηθῶσι μάρτυρες, καὶ ἡμεῖς οἱ γέροντες τῆς ὀρείλουμένης ἡμῖν παρὰ τέκνου γνησίου τύχωμεν θεραπείας, καταξιωσόν ἀόκνως μέχρις ἡμῶν διαβῆναι, καὶ προλαβεῖν τὰς ἡμέρας τῆς συνόδου· ὥστε ἐπὶ σχολῆς ἡμᾶς ἀλλήλοις συγγενέσθαι, καὶ συμπαράκληθῆναι διὰ τῆς κοινωνίας τῶν πνευματικῶν χαρισμάτων. Ἔστι δὲ ἡμέρα τῇ πέμπτῃ (3) τοῦ Σεπτεμβρίου. Διὸ παρακαλοῦμεν πρὸ τριῶν ἡμερῶν ἐπιστῆναι, ἵνα καὶ τοῦ πτωχοτροφείου τὴν μνήμην (4) C
μεγάλῃν ποιήσης τῇ παρουσίᾳ. Ἐρῶμένος καὶ εὐθυμος ἐν Κυρίῳ ὑπερερχόμενός μου διαφυλαχθεῖς μοι καὶ τῇ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ χάριτι τοῦ Κυρίου.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΟΖ.

Commendat Basilium Eusebium, qui calumniis appetitus gravissimum iudicium sustinebat tempore molestissimo.

Εὐφρονίῳ μαγίστρῳ.

Καταλέγειν μὲν πάντας τοὺς δι' ἡμᾶς (5) εὐεργετηθέντας παρὰ τῆς σῆς μεγαλολαρίας οὐ ῥάδιον· οὕτω πολλοὺς μὲν σύνισμεν, ἑαυτοὺς εὐπειποηκόσι διὰ τῆς μεγάλης σου χειρὸς, ἣν ὁ Κύριος ἡμῖν σύμ- μαχον ἐπὶ τῶν μεγίστων καιρῶν ἐχσρίσατο· δικαιο-

(2) *Παρ' ἡμῖν.* Editi παρ' ἡμῶν contra veterum D
codicum fidem.

(3) *Τῇ πέμπτῃ.* Nolui immutare hunc contextum, quia sic reperitur in utroque Coisl., Med. utroque, Reg., Vat. et utroque Bigot. Nisi quod in nonnullis legitur τοῦ Σεπτεμβρίου μηνὸς τῇ πέμπτῃ. Non existat hæc epistola in codice Harlæano. Legitur in editis τῇ ε'. Sed tamen legendum videtur τῇ εβδόμῃ· die septima Septembris. Hoc enim die memoria S. Euppsychii martyris apud Græcos celebratur: idque Basilius ipse testatur in epistola 100, consentientibus tribus vetustissimis codicibus, et utroque Regio, Coisl. secundo, Vat. ac Bigot. altero.

(4) *Τῇ μνήμῃ.* Existimat Tillemontius Amphilochium sic invitari, ut dum in ptochotrophio diversatur, locus ex ejus præsentia memorabilis fieret. Sed quid necesse fuit eum tribus ante diem festum [diebus advenire? Num 'si ad diem' præsti-

EPISTOLA CLXXVI.

Amphilochio, episcopo Iconii.

Faxit Deus sanctus, ut tibi corpore valenti, et omnibus negotiis soluto, et omnia ex sententia gerenti hæc epistola nostra in manus veniat; ut inanis et irrita non sit nostra adhortatio, qua te rogamus, ut nunc in civitatem nostram advenias, quo conventus, quem quotannis agere in honorem martyrum mos est Ecclesie nostræ, illustrior fiat. Nam persuasum sit tibi, vir mihi colendissime et vere quam desideratissime, populum nostrum, cum multis expertus sit, nullius præsentiam ita desiderare, ut tuam, tantum ei amoris æculeum brevi illo congressu immisisti. Ut igitur et Domino gloria tribuatur, et populi lætitia, et honore martyres afficiantur, ac nos senes debita nobis a filio germano consequamur obsequia, ne dedigneris ad nos usque impiger accedere, atque conventus dies prævertere; ut otiose mutuum inter nos colloquium habeamus, nosque invicem donorum spiritualium communicatione consolemur. Præstitutus porro dies est Septembris quintus. Quamobrem, quæso, tribus diebus tempus illud anticipato, ut et memoriam ptochotrophii præsentia tua insignem efficias. Sanus, lætusque in Domino, et pro me deprecans serveris mihi et Ecclesie Dei per gratiam Domini.

EPISTOLA CLXXVII.

Sophronio magistro.

Recensere omnes, qui propter me beneficiis a tua magnanimitate affecti sunt, non facile est; adeo multis conscius mihi sum me bene fecisse per magnam tuam manum, quam mihi Dominus gravissimis temporibus adiutricem largitus est.

tum venisset, ptochotrophio nihil honoris ex illius præsentia accessisset? Itaque τὴν μνήμην interpretor, ecclesiam in ptochotrophio exstructam, de qua Basilius loquitur in epist. 94. Nemo nescit Ecclesias, in quibus martyrum reliquiae asservabantur, memorias dici solere. Porro Amphilochius, si tribus ante festum diebus venisset, non dubium est, quin ptochotrophio exceptus (ibi enim excipiebantur insignes personæ), mysteria in ecclesia illius loci celebrasset. Quamobrem rogat Basilium tempus tribus diebus anticipet, ut non solum S. Euppsychii diem festum obeat, sed et memoriam ptochotrophii præsentia sua insignem efficiat.

(5) *Δι' ἡμᾶς.* Ita Coisl. primus; quæ scriptura magis placet quam vulgata δι' ἡμῶν, per me.

* Alias CCCXCIV. Scripta anno 574.

** Alias CCCXXXIV. Scripta anno 574

Omnium autem dignissimus est qui juvetur, is quem nunc tibi per litteras **264** meas sisto, colendissimus frater noster Eusebius, absurda appetitus calumnia, quam propulsare solius tuæ est probitatis. Quapropter rogo, ut et juris habens rationem, et ad humanam conditionem respiciens, et consueta in me beneficia conferens, huic viro omnium loco sis, eumque una cum veritate adjuves. Nam præsidiū non parum in jure positum habet; quod quidem, nisi tempus præsens læserit, facile erit clare et ineluctabiliter demonstrare.

EPISTOLA CLXXVIII.

Commendat Basilius eundem Eusebium, ac rogat, ne quia multi in atrocissimis sceleribus deprehensi, in eum hæc suspicio redundet

Aburgio.

Scio me tuæ dignitati multos sæpenumero commendasse, et gravissimis temporibus non parum afflictis profuisse. Sed nullum antea missum a me ad tuam præstantiam memini, qui mihi charior foret, aut qui de rebus majoris momenti decerneret. quam desideratissimus filius Eusebius, qui nunc tibi has a me litteras reddit. Qui quidem quali implicatus sit negotio, ipse, si modo tempus idoneum nanciscatur, gravitati tuæ narrabit. Quæ autem a me dici par est, hæc sunt: non commitendum esse ut viri causa detorqueatur; aut quia multi in atrocissimis sceleribus deprehensi sunt, in eum hæc multorum suspicio redundet; sed iudicium ei concedendum esse, et in illius vitam inquirendum. Ita enim facillime calumnia manifesta fiet, ac vir ille justissimum patrocinium nactus, perpetuus erit beneficii a tua humanitate accepti præco.

EPISTOLA CLXXIX.

Commendat Basilius hominem gravi calumnia in iudicium vocatum.

Ariyntho.

Libertati amicum te esse et perhumanum satis nos docent et generosa indoles, et quod te communem omnibus præbes. Quapropter fidenter deprecatorum me præbeo pro viro ex longa quidem majorum serie claro, sed per se majori honore ac reverentia digno ob insitam morum suavitatem; ut meo rogatu opem illi feras, iudicium sustinenti leve illud quidem et contemnendum, si veritas spe-

* Alias CCCLX. Scripta anno 374.

** Alias CCCLXXX. Scripta anno 374.

(6) *Τυχάνει*. Sic mss. octo. Editi *τυγχάνειν*.

(7) *Ἀδελφός*. Ante hanc vocem editi apponunt *ἡμῶν*, quod deest in tribus vetustissimis codicibus.

(8) *Ἐπιδειχθῆσθαι*. Ita Harl. codex, cui favent sex alii, in quibus legitur *ἐπιδειχθήσεται*. Editi *ἐπιδειχθῆναι*.

(9) *Ἐκ τῆς χαλεπωτάτης*. Indicet Basilius horribilem illam tragediam, quæ sub Valente acta est, eum deprehensi fuissent qui de illius succedere per sortes inquisierant. Tunc omnium fere ordinum multitudo, quam nominatim recensere est arduum, inquit Ammianus, in plagas calumniarum

A τῆς δὲ πάντων καὶ ὁ νῦν προσαγόμενος διὰ τοῦ γράμματος ἡμῶν τυγχάνει (6), ὁ αἰδουσιμώτατος ἀδελφός (7) Εὐσέβιος, παραλόγῃ συκοφαντία περιπεσὼν, ἣν ἀποσχεδάζαι μόνος ἐστὶ τῆς σῆς ὀρθότητος. Διὸ παρακαλοῦμεν, καὶ τῷ δικαίῳ χαρίζμεν, καὶ πρὸς τὸ ἀνθρώπινον ἀφορῶντα, καὶ ἡμῖν τὰς συνήεις παρεχόμενον χάριτας, ἀντὶ πάντων γενέσθαι τῷ ἀνδρὶ, καὶ προστῆναι αὐτοῦ μετὰ τῆς ἀληθείας. Ἐχει γὰρ οὐ μικρὰν συμμαχίαν τὴν ἀπὸ τοῦ δικαίου· ἦν, εἰ μὴ ὁ παρὼν καιρὸς καταβλάψει, πάνυ βῆδον σαφῶς καὶ ἀναντιρρήτως ἐπιδειχθήσεσθαι (8).

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΟΗ.

B

Ἀδουργίω.

Πολλοὺς οἶδα πολλάκις συστήσας τῇ τιμότητι σου, καὶ γενόμενος ἐπὶ μεγίστων καιρῶν χρήσιμος ἱκανῶς τοῖς καταπονουμένοις. Οὐ μὴν τιμιώτερόν γε ἐμοί, οὐδ' ὑπὲρ μειζόνων ἀγωνιζόμενον οἶδα πρότερον παραπέμψας τῇ κοσμιότητι σου τοῦ ποθεινοτάτου υἱοῦ Εὐσέβιου, τοῦ νῦν τὴν ἐπιστολὴν ταύτην ἐγγερίζοντός σοι παρ' ἡμῶν. Ὅς ποταπῷ μὲν συμπλέκται πράγματι, αὐτὸς, ἂν τύχοι τινὸς καιροῦ, διηγῆσθαι σου τῇ σεμνότητι· ἃ δὲ παρ' ἡμῶν λεχθῆναι προσῆκε, ταῦτά ἐστι· μὴ παρασυρῆναι τὸν ἄνδρα, μηδὲ τῷ πολλοῦς πεφηνέναι τοὺς ἐπὶ ταῖς χαλεπωτάταις (9) πράξεσιν ἐαλωκότας, καὶ αὐτὸν τι τῆς τῶν πολλῶν ὑπονοίας παραπολαῦσαι· ἀλλὰ τυχεῖν δικαστηρίου, καὶ εἰς ἐξέτασιν αὐτοῦ τὸν βίον ἀχθῆναι. Ῥῥαστα γὰρ οὕτω καὶ ἡ συκοφαντία φανερά γενήσεται, καὶ ὁ ἀνὴρ τυχὼν τῆς δικαιοτάτης προστασίας κήρυξ ἔσται διηνεχῆς τῶν ὑπεργμένων αὐτῷ παρὰ τῆς σῆς ἡμερότητας.

C

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΟΘ.

Ἀριῦθαίῳ.

Καὶ φιλελεύθερόν σε εἶναι καὶ φιλόανθρωπον τό τε τῆς φύσεως εὐγενὲς καὶ τὸ πρὸς πάντας κοινωνικὸν ἱκανῶς ἡμᾶς ἐκιδάσκει. Διὸ θαρρόντως (10) προσβέβημεν ὑπὲρ ἀνδρὸς λαμπροῦ μὲν ἄνωθεν καὶ ἐκ προγόνων (11), πλειόνος δὲ δι' ἑαυτὸν τιμῆς καὶ αἰδοῦς ἀξίου διὰ τὴν ἐνυπάρχουσαν αὐτῷ τῶν τρόπων ἡμερότητα· ὥστε σε παρακληθέντα ὑφ' ἡμῶν παραστῆναι αὐτῷ ἀγωνιζομένῳ δίκην, τῆς μὲν ἀλη-

conjecta, percussorum dexteris fatigavit, tormentis et plumbo et verberibus ante debilitata: sumptuamque est de quibusdam sine spiramento vel mora supplicium, dum quaeritur an sumi deberet: et ut pecudum ubique trucidatio carnebatur. Rerum crudeliter gestarum seriem et modus accurate describit idem scriptor lib. xxix, c. 1 et 2. Merito ergo metu bat Basilius, ne his calumniis implicatus Eusebius parum haberet in sua innocentia præsidiū.

(10) *Θαρρόντως*. Tres recentiores codices *θαρρόντες*.

(11) *Καὶ ἐκ προγόνων*. Conjunctio addita ex Coisl. primo et Harl.

θείας ἔνεκεν (12) εὐκαταφρόνητον, ἐναγώνιον δὲ ἄλλως διὰ τὸ τῆς συκοφαντίας βαρὺ. Μεγάλη γὰρ ἂν γένοιτο αὐτῷ βροτῇ πρὸς σωτηρίαν, εἰ καταξιώσει· τὸ ῥῆμα φιλόανθρωπον ὑπὲρ αὐτοῦ προσεῖσαι (13), προηγουμένως μὲν τῷ δικαίῳ χαρίζομενος, ἔπειτα καὶ ἡμῖν τοῖς ἐξαιρέτοις σου τὴν συνήθη τιμὴν καὶ χάριν καὶ ἐν τούτῳ χαρίζομενος.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΓ'.

Sophronio Basilius commendat Eumathium nobilem et disertum virum gravissima calamitate afflictum.

Sophronio μαγίστρω, Εὐμαθίου ἔνεκεν.

Ἀνδρὶ ἀξυλόγῳ περιτυχὼν περιστάσει οὐκ ἀνεκτῇ κεκρημένῳ, ἔπαθον τὴν ψυχὴν. Τί γὰρ οὐκ ἔμελλον, ἄνθρωπος ὢν, ἀνθρώπῳ ἐλευθέρῳ παρ' ἀξίαν ἐμπεπλεγμένῳ πράγμασι συναλγεῖν; Καὶ βουλευσάμενος (14) πῶς ἂν γένοίμην αὐτῷ χρήσιμος, μίαν εὐρον λύσιν τῆς κατεχούσης αὐτὸν δυσχερείας, εἰ τῇ σῇ κοσμιότητι ποιήσαιμι γνῶριμον. Σὺν οὖν τῷ ἐφεξῆς, τὴν σαυτοῦ σπουδὴν, ἣν εἰς πολλοὺς ἐφ' ἡμῖν (15) μάρτυσιν ἐπιδέδειξαι, καὶ αὐτῷ παρασχέσθαι. Τὸ δὲ πρᾶγμα γινώρisci ἡ ἐπιδοθείσα παρ' αὐτοῦ δέησις τοῖς βασιλευσίν, ἣν καὶ λαβεῖν εἰς χεῖρας, καὶ συμπράξει τῷ ἀνδρὶ τὰ δυνάτα παρακλήθῃ. Καὶ γὰρ Χριστιανῷ χαρίζῃ (16), καὶ εὐγενεῖ, καὶ ἀπὸ λόγου πολλοῦ τὸ αἰδέσιμον ἐπαγομένῳ. Ἐὰν δὲ προσθώμεν, ὅτι καὶ ἡμεῖς μεγάλῃν διὰ τῆς εἰς αὐτὸν εὐποιίας ὑποδεχόμεθα (17) χάριν, πάντως, καὶ μικρὸν ἢ ἄλλως τὸ ἡμέτερον, ἀλλὰ τῆς σῆς σεμνότητος (18) ἀεὶ ἐν λόγῳ ποιεῖσθαι τὰ καθ' ἡμᾶς ἀνεχομένης, οὐ μικρὸν φανείται τὸ χαρισθὲν ἡμῖν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΔ'.

Rogat Otreium Basilius ut sese invicem consoientur; iste quidem quæ Samosatis perferentur, ad Basilium scribendo: Basilius vero, quæ ex Thracia didicerit, ei nuntiando.

Οτρείῳ Μελετινῆς.

Οἶδα, ὅτι καὶ τῆς σῆς εὐλαθείας τοσοῦτον ἄπειται ὁ χωρισμὸς τοῦ θεοφιλεστάτου ἐπισκόπου Εὐσεβίου, ὅσον καὶ ἡμῶν αὐτῶν. Ἐπεὶ οὖν ἀμφοτέρωι χρῆζομεν παρακλήσεως, ἀλλήλοις γενώμεθα παραμυθία. Καὶ σὺ τε ἡμῖν ἐπιστέλλε τὰ ἐκ Σαμοσάτων, ἡμεῖς τε ἄπερ ἂν μάθωμεν ἀπὸ τῆς Θράκης, ἀπαγγελοῦμεν. Φέρεῖ γὰρ ἐμοὶ μὲν τὸ γινώσκειν τοῦ λαοῦ τὴν ἐνστάσιν οὐ μικρὰν βραστώνην ἐκ τῶν παρὸντων λυπηρῶν, τῇ δὲ σῇ χρηστότητι τὸ διδάσκεισθαι ἐν οἷς ἐστὶν ὁ κοινὸς ἡμῶν πατήρ. Ἀμέλει καὶ νῦν οὐ γράμμασι σημαίνειν ἔχομεν· ἀλλ' αὐτὸν παρ-εστήσαμεν σοι τὸν ἀκριβῶς εἰδὼτα, καὶ ἀπαγγέλλοντα (19) ἐν οἷς αὐτὸν κατέλιπε, καὶ ὅπως καὶ φέροντα (20) τὰ συμπιπτόντα. Εὐχῶς τοίνυν καὶ ὑπὲρ αὐτοῦ, καὶ ὑπὲρ ἡμῶν, ἵνα ὁ Κύριος ταχέϊαν ἀπαγάγῃ τῶν δεινῶν τούτων τὴν λύσιν.

(12) Ἐνεκεν. Ita sex mss. Editi ἔνεκα.

(13) Προεῖσαι. Ita mss. sex. Editi προεῖσθαι.

(14) Βουλευσάμενος. Editi addunt οὖν, quod abest a novem mss.

(15) Ἐφ' ἡμῖν. Sic Med. et Coisl. 1, melius quam alii et editi ὑπ' ἡμῖν.

(16) Χαρίζῃ. Ita Coisl. primus cum quatuor aliis et Harl. secunda manu. Editi χαρίζει.

(17) Ὑποδεχόμεθα. Ita mss. sex. Coisl. primus ἀποδεχόμεθα. Editi ἀποδεχόμεθα.

(18) Τῆς σῆς σεμνότητος. Sic tres vetustissimi codices, et nullo nost. ἀνεχομένης. Quæ quidem

et ceterum, sed alioqui difficile et molestum ob calumnie vehementiam. Multum enim illi accedet ad salutem momenti, si quid benigne pro eo dicere digneris, in primis id juri deferens: deinde etiam et nobis summis tuis amicis, consuetum honorem et officium in hoc quoque tribuens.

265 EPISTOLA CLXXX'.

Sophronio magistro, in Eumathii gratiam.

In egregium virum cum incidissem calamitate intolerabili afflictum, animum invasit dolor. Quomodo enim potuissem, cum sim homo, hominis ingenui præter meritum negotiis implicati dolore non moveri? Mecum autem reputans quomodo ei prodesse possem, unam inveni molestiæ illum detinentis solutionem, si eum tuæ dignitati notum facerem. Jam autem tuum est, idem studium, quod in multos, nobis testibus, ostendisti, huic quoque exhibere. Rem autem cognitam faciet supplex libellus ab eo imperatoribus traditus: quem velim et in manus sumas, et pro virili adsis homini. Certe enim in Christianum beneficus eris, et nobilem, et ob multam doctrinam venerandum. Quod si addiderim te conferendo in eum beneficio magnam apud nos quoque inire gratiam, certe quamvis res meæ parvi sint pretii, tua tamen gravitate earum semper rationem habere non dedignante, non parvum videbitur quod mihi gratum fiet.

EPISTOLA CLXXXI'.

Otreio Meletines.

Haud ignoro tuam pietatem separatione ac exilio Eusebii episcopi religiosissimi tam moveri, quam memetipsam. Cum itaque uterque indigeamus consolatione, simus alter alteri solatio. Et tu scribe nobis quæ Samosatis ad te perferentur, et ego quæ ex Thracia didicero, nuntiabo. Nam nec mihi, populi constantiam cognoscere, parvam affert ex præsentibus molestiis allevationem, nec tibi, de communis patris nostri rebus edoceri. Nunc sane non possumus hæc perscribere: sed tibi sistimus, qui ea accurate novit, et narrabit quo in statu ipsum reliquerit, et quo animo ærumnas perferentem. Præcare igitur et pro ipso et pro me, ut Dominus quam celerrime ab his nos angustii liberet.

D scriptura, cum per se nihil habeat vitii et tanta auctoritate nitatur, visa est præferenda vulgata τῇ σῇ σεμνότητι... ἀνεχομένη. Videtur ita scripsisse librarii, ut scriptura clarior fieret, quamvis non esset obscura.

(19) Ἀπαγγέλλοντα. Coisl. secundus et Reg. secundus ἀπαγγελοῦντα.

(20) Καὶ φέροντα. Ita tres vetustissimi codices cum aliis quatuor. Vulgata scriptura φέροντο nullo prorsus in codice ms. legitur.

Alias CCCXXXIII. Scripta anno 374.

Alias CCCXVI. Scripta anno 374.

EPISTOLA CLXXXII.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΗΓ.

Gratulatur de praeliis pro fide; precatur ut perseverantia donetur a Domino

Presbyteris Samosatensibus.

A Τοῖς πρεσβυτέροις Σαμοσάτων (21).

Quantum doleo orbatam considerans Ecclesiam, tantum vos beatos praedico, ad talem perductos certaminis mensuram: quam **266** quidem det vobis Dominus patienter decurrere, ut et fidelis dispensationis et generosae constantiae, quam pro Christi nomine ostendistis, mercedem magnam consequamini.

"Ὅσον λυπούμεθα ἐνθυμούμενοι τὴν ἐρημίαν τῆς Ἐκκλησίας, τοσοῦτον μακαρίζομεν ὑμᾶς, εἰς τοῦτο φθάσαντας τὸ μέτρον τῆς ἀθλήσεως, ὃ παράσχοι ὑμῖν (22) ὁ Κύριος μακροθύμως παρελθεῖν, ἵνα καὶ τῆς πιστῆς οἰκονομίας, καὶ τῆς γενναίας ἐνστάσεως, ἣν ὑπὲρ τοῦ δυνάματος τοῦ Χριστοῦ ἐπέδειξασθε, τὸν μέγαν μισθὸν ὑποδέξησθε.

EPISTOLA CLXXXIII.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΗΓ.

Laudat Basilius Samosatensium labores et pro fide praelia: hortatur ad perseverantiam ac rogat ut ad se scribant.

Samosatorum senatui.

Πολιτευόμενοις Σαμοσάτων (23).

Cum considero tentationem per totum jam orbem esse diffusam, ac maximas Syriae urbes eadem ac vos mala expertas; nullibi tamen adeo spectatum, ac bonis operibus clarum senatum esse, ut nunc vester ob honorum operum studium fama celebratur: parum abest quin gratias etiam habeam his quae Deus fieri permisit. Nisi enim evenisset illa calamitas, probatio vestra non inclaruisset. Quare videtur, quod caminus est auro, id esse virtutis cultoribus, tolerata pro spe in Deum afflictatio. Ergo agite, o admirandi, date operam, ut jam exantlatis laboribus alios deinceps dignos adjiciatis, ac fundamento amplo videamini imponere coronidem illustriorem, et circumstetis ecclesiae pastorem, ubi Dominus ei dederit in suo conspici throno, alii aliud pro Dei Ecclesia gestum narrantes, in illa autem magna Domini die, unusquisque pro laborum ratione a Deo magnificentissimo mercedem recepturi. Quod si memineritis nostri, et ad nos, quoties integrum erit, detis litteras; aequa sane facietis, par pari referentes, et simul nos voluptate afficietis non levi, vocis vestrae nobis jucundissimae manifesta per litteras signa mittentes. ἄμα οὐ μικρῶς ἡμᾶς εὐφρανεῖτε, τῆς ἡδίστης ἡμῖν διατεμπόμενοι.

"Ὅταν ἀπὶ τοῦ, ὅτι ὁ μὲν πειρασμὸς κατὰ πάσης ἤδη κέχυται τῆς οἰκουμένης, καὶ αἱ μέγισται τῶν ἐπὶ Συρίας πόλεων τῶν Ἰσων ὑμῖν (24) πεπείρανται παθημάτων, οὐ πανταχοῦ δὲ οὕτω δόκιμον καὶ διαπρεπὲς ἐπ' ἀγαθοῖς ἔργοις τὸ βουλευτήριο, ὥς τὸ ὑμέτερον νῦν ἐπὶ τῇ σπουδῇ τῶν ἀγαθῶν ἔργων διαθεδῶνται· ἐγγὺς εἰμι καὶ χάριν ἔχειν τοῖς οἰκονομηθεῖσιν (25). Εἰ γὰρ μὴ ἐγεγόνει ἡ θλίψις αὕτη, οὐκ ἂν ὑμῶν διεφάνη τὸ δόκιμον. Ὄστε εἰσικεν, ὅπερ ἐστὶ κάμινος χρυσῷ, τοῦτο εἶναι ἡ ὑπὲρ τῆς εἰς Θεὸν ἐλπίδος θλίψις τοῖς ἀντιποιοιμένοις τινὲς ἀρετῆς. Ἄγε οὖν, ὧ θαυμάσιοι, ὅπως τοῖς προπεπονημένοις ἀξία ἐπαγάγητε τὰ ἐπόμενα, καὶ φανῆτε μεγάλην κρητὶς ἀξιολογωτέραν ἐπιτιθέοντας τὴν κορυφήν (26)· καὶ περίσσητε μὲν τὸν ποιμένα τῆς ἐκκλησίας, ὅταν δὴ ὁ Κύριος αὐτὸν ἐπὶ τῶν ἰδίων (27) φανῇαι θρόνον, ἄλλος ἄλλο τι τῶν ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ πεπολιτευμένων ἡμῖν διηγούμενοι, ἐν δὲ τῇ μεγάλῃ τοῦ Κυρίου ἡμέρᾳ ἕκαστος κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῶν πεπονημένων παρὰ τοῦ μεγαλοδωροῦ Θεοῦ δεχόμενοι τὴν ἀντίδοσιν. Ἡμῶν δὲ μεμνημένοι, καὶ ἐπιστέλλοντες ὁσάκις ἂν ᾖ δυνατόν, δικάζατε τοὺς ἰσοῖς ἡμᾶς ἀμειβόμενοι, καὶ φωνῆς ὑμῶν ἐναργὴ σύμβολα διὰ τῶν γραμμάτων

Ἰσων ἡμῖν.

(25) Ἐχειν τοῖς οἰκονομηθεῖσιν. Nititur haec scriptura solo codice Mediceo; sed prorsus necessaria videtur esse, ut dignum habeamus Basilio sententiam. Nam si legamus cum editis et aliis mss. χάριν ἔχειν ἐπὶ τοῖς οἰκονομηθεῖσιν, sensus erit: Parum absuit quin gratias agerem Deo ob ea quae vobis evenire permisit. At quomodo Basilius parum absuisse dicit, quin faceret quod praescriptum est, ut Deo in omnibus gratiae agantur? Multo ergo dignior Basilio sententia: Parum absuit quin gratias haberem iis quae vobis evenerunt. In eadem sententiam loquitur Basilius in libro *De Spiritu sancto* cap. 6, p. 10, cum ait se inimicis gratias acturum ob eorum convicia, nisi de ipsorum exitio doleret. Sic etiam Machabaeorum mater apud Gregorium Nazianzenum orat. 22, p. 405, ait se tyranno pene gratias agere.

(26) Κορυφήν. Reg. secundus et Coisl. secundus ac Paris. κορυφίδες, Paulo post idem ἐν δὴ.

(27) Ἐπὶ τῶν ἰδίων, etc. Ita Harl. cum tribus aliis. Editi ἐπὶ τὸν ἴδιον φανῇαι θρόνον.

* Alias CCLXVI. Scripta anno 374.

** Alias CCXCIV. Scripta anno 374.

(21) Τοῖς πρεσβυτέροις Σαμοσάτων. Sic legitur hic titulus in tribus vetustissimis codicibus et ad marginem in Claromontano. Occurrit iterum haec epistola in codice Mediceo, ac secundo loco inscribitur Παυλίνῳ πρεσβυτέρῳ. Sic etiam habent Reg. uterque, Coisl. secundus et Parisiensis. Codex Claromontanus Παυλίνῳ πρεσβυτέρῳ ἐν ἐξορίᾳ ὄντι, Paulino presbytero exsultanti. Editi Παυλίνῳ πρεσβυτέρῳ, Paulino seni. Appositam in contextu lectionem confirmat ipsa epistola non unum tantummodo alloquens, sed omnes generatim Samosatenses presbyteros, quorum in persecutione enituit, absente Eusebio, constantia.

(22) Ὑμῖν. Coisl. primus et Mediceus utroque loco ἡμῖν.

(23) Πολιτευόμενοις Σαμοσάτων. Editi et Reg. secundus ac Coisl. secundus addunt ἀπαπτητικὴ προσφωνήσις; amica salutatio; sed haec desunt in aliis mss.

(24) Τῶν Ἰσων ὑμῖν. Editi et nonnulli mss. τῶν

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΗΛ.

EPISTOLA CLXXXIV.

Eustathium rogat Basilius ut quamvis in defendenda Ecclesia occupatus sit ad se tamen scribat, quoties poterit, acquiescentem sibi facturum promittit.

Εὐσταθίῳ, ἐπισκόπῳ Ἱμμερίας (24).

A

Eustathio, Himmeriae episcopo.

Οἶδα, ὅτι στυγνοποῖν πρᾶγμα ἡ ὀρφανία, καὶ πολυάσχολον, διὰ τὸ ἐρημίαν ἐπάγειν τῶν προσετώτων. Ὅθεν λογίζομαι καὶ τὴν σὴν εὐλάβειαν ἐπισυγγάζουσιν τοῖς συμπεθερχοσὶ μὴ ἐπιστέλλειν ἡμῖν, καὶ ὁμοῦ ἐν πλείονι εἶναι νῦν ἀσχολίᾳ, περιτρέχειν (29) τὰ τοῦ Χριστοῦ ποίμνια, διὰ τὴν πανταχόθεν τῶν ἐχθρῶν ἐπανάστασιν. Ἄλλ' ἐπειδὴ πάσης λύπης παρηγορία ἡ πρὸς τοὺς ὁμοφύχους ἐστὶν ὁμιλία, καταξίου, ὁσάκις ἂν δυνατόν σοι, ἐπιστέλλειν ἡμῖν, καὶ αὐτὸς τε ἀναπαύεσθαι ἐν τῷ φθέγγεσθαι πρὸς ἡμᾶς, καὶ ἡμᾶς παρηγορεῖν ἐν τῷ μεταδιδόναι ἡμῖν τῶν σεαυτοῦ ῥημάτων. Τοῦτο δὲ καὶ ἡμεῖς σπουδάσομεν ποιῆσαι, ὁσάκις ἂν ἡμῖν ἐνδιδῷ τὰ πράγματα. Εὐχου δὲ καὶ αὐτὸς καὶ πᾶσαν τὴν ἀδελφότητα παρακάλεσον σπουδαίως δυνάμειν τὸν Κύριον, ἵνα δείξῃ ποτὲ ἡμῖν λύσιν τῆς περιεχούσης ἡμᾶς κατηφείας.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΗΕ.

EPISTOLA CLXXXV.

Rogat Theodotum Basilius ne oblatas scribendi occasiones omittat: precatur ut sibi eum videre contingat.

Θεοδότῳ, ἐπισκόπῳ Βερραιῶν.

Theodoto, episcopo Beræw.

Οἶδα, ὅτι, εἰ καὶ μὴ ἐπιστέλλεις ἡμῖν, ἀλλ' ἐν τῇ καρδίᾳ σου ὑπάρχει ἡ μνήμη ἡμῶν. Καὶ τοῦτο τεκμαίρομαι, οὐχ ὅτι αὐτὸς ἀξίως εἰμι μνήμης τινοῦ δεξιᾶς, ἀλλ' ὅτι ἡ σὴ ψυχὴ πλουτεῖ ἐν τῇ τῆς ἀγάπης περιουσίᾳ. Πρὶν ἄλλ' ὅσον δυνατόν σοι, ταῖς παρεμπιπτούσαις προφάσεσι κέχρησο εἰς τὸ ἐπιστέλλειν ἡμῖν, ἵνα καὶ ἡμεῖς μᾶλλον εὐφυχόμεν μανθάνοντες τὰ περὶ ὑμῶν, καὶ ἀφορμὴν λαμβάνωμεν εἰς τὸ καὶ αὐτοὶ σημαίνειν ὑμῖν τὰ ἡμέτερα. Οὗτος γάρ ἐστιν ὁ τρόπος τῆς ὁμιλίας τοῖς τοσοῦτον διεzeugμένοις (30) τῷ σώματι, ὅδε ἐπιστολῶν, οὐ μὴ ἀποστερωμένον ἀλλήλους, καθόσον ἂν ἐνδιδῷ τὰ πράγματα. Παράσχοι δὲ ὁ Κύριος καὶ τὴν κατ' ὀφθαλμοῦς ἡμῖν συντυχίαν, ἵνα καὶ τὴν θγάπην αὐξήσωμεν, καὶ τὴν εἰς τὸν Δεσπότην ἡμῶν εὐχαριστίαν πλεονάσωμεν. ἐπὶ μελίσσοι ταῖς παρ' αὐτοῦ δωρεαῖς.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΗΓ.

EPISTOLA CLXXXVI.

Festive gratulatur præsidi Basilius, quod eum crambe aceto condita pristino vigori restituerit.

Ἀντιπάτρῳ ἡγεμόνι.

Antipatro præsidi.

Ὡς καλὴ ἡ φιλοσοφία, τὰ τε ἄλλα, καὶ ὅτι οὐδὲ λατρεύεσθαι πολυτελῶς τοῖς τροφίμοις αὐτῆς ἐπιτρέπει· ἀλλὰ τὸ αὐτὸ καὶ ἔφον ἐστὶ παρ' αὐτῇ, καὶ πρὸς ὑγίειαν (31) ἀρκεῖ. Τὰς γάρ τοι ὀρέξεις ἀποκαμύσας, ὡς ἐπιθόμην, κράμβαις ἐν ὄξει ταριχευθεῖσαις ἀνεκαλέσω· ἃς ἐγὼ πρότερον μὲν ἐδυσχέλαινον καὶ διὰ τὴν παροιμίαν, καὶ ὅτι ὑπόμνημα ἦσαν τῆς συντροφίου πενίας· νῦν δὲ μοι δοκῶ καὶ ἑμαυτὸν

Scio rem permolestam esse orbitatem ac negotiosam, eo quod solitudinem a praepositis inducat. Unde arbitror tuam quoque pietatem de iis quae acciderunt ingemiscentem ad me non scribere, et simul nunc pluribus negotiis occupari, ac circumcursare Christi ovilia, ob hostium undelibet insurgentium impetum. Sed quia omnis mororis solatium est cum unanimis colloquium, fac, quoties poteris, ad me scribas, ac nobiscum colloquendo et ipse acquiescas, et nos verbis tuis impertiendo consoleris. 267 Idem et ego facere studebo, quoties mihi per negotia licuerit. Tute autem et ipse precare ac fratres omnes hortare, Dominum ut sedulo exorent, ut tandem a circumstante nos tristitia liberet.

Quamquam ad nos non scribis, scio tamen nostri memoriam tuo pectori insidere. Hoc autem conicio, non quod ipse officiosa ulla recordatione dignus sim, sed quod anima tua charitatis copia ditescat. Sed tamen, quantum in te erit, occasionibus occurrentibus utere ad mittendas nobis litteras; ut et nos meliore animo simul vestrarum rerum facti certiores, et ipsi etiam occasionem nostrarum vobis significandarum accipiamus. Nam hic colloquendi modus est his qui corpore adeo disjuncti sunt, per litteras videlicet; quo quidem nos invicem non defraudemus, quantum per negotia licuerit. Largiatur autem Dominus, ut coram etiam inter nos congregiamur; quae et augeamus charitatem, et Domino nostro gratiarum actionem ob majora ab eo accepta dona multiplicemus.

Quam pulchra est philosophia, cum ob alia, tum quia suis alumnis ne curari quidem magnis sumptibus sinit, sed eadem res apud ipsam et opsonium est, et ad sanitatem sufficit! Nam, appetentiam ciborum jam lassam, ut audiui, crambe aceto condita revocasti: quam ego prius quidem ægre ferebam, tum ob proverbium, tum quia comitem paupertatem mihi in memoriam revocabat. Nunc vero mihi

(28) Ἱμμερίας. Coisl. secundus et Reg. secundus Ἱμέριως. Deest ea vox in codice Harleano.

(29) Περιτρέχειν. Coisl. primus et Med. περιέπειν. Legendum περιτρέχειν τε.

(30) Διεzeugμένοις. Sic tres vetustissimi codices cum pluribus aliis. Editi διεzeugνόμενους.

(31) Πρὸς ὑγίειαν. Med. et alii nonnulli ποδὺς ὑγείαν.

* Alias CCCVI. Scripta anno 574.

** Alias CCCX. Scripta circa an. 574

*** Alias CCXIII. Scripta circa an. 574.

videor et sententiam mutare, et proverbium ridere, A videns tam eximiam juventutis nutricem, quæ nostrum præsidem pristino vigori restituit. Nec quidquam jam præ illa æstimabo: non modo Homeri lotum, sed ne illam quidem ambrosiam, quæcunque tandem fuerit, quæ cœlestes exsatiabat.

EPISTOLA CLXXXVII.*

Respondet præses peraculæ Basilii epistolæ.

Antipater Basilio.

Bis crambè mors, ait invidum proverbium. Ego vero qui sæpe petii, semel moriar: omnino vero, etiamsi non petissem. Quod si omnino: ne te pigeat comedere suave obsonium, frustra a proverbio vituperatum.

268 EPISTOLA CLXXXVIII*
CANONICA PRIMA.

Respondet Basilius pluribus Amphilochoi questionibus ad canones pertinentibus, ac nonnulla Scripturæ loca ejusdem episcopi rogatu explicat.

Amphilochio de canonibus.

Stulto interroganti, inquit, sapientia reputabitur. Sipientis autem, ut videtur, interrogatio etiam stultum sapientem efficit: quod Dei gratia accidit nobis, quoties laboriosæ tuæ animæ litteras accipimus. Etenim doctiores quam eramus, ac prudentiores fimus ex ipsa interrogatione, multa quæ ignorabamus ediscentes; ac nobis magistri loco est respondeendi cura. Certe et nunc cum de interrogatis tuis nunquam hactenus sollicite cogitasset, coactus sum diligenter attendere, et si quid a senioribus audieram, recordari, et cognata iis quæ didiceram, per me ipse rationari.

Canon I. Quod igitur ad Catharos pertinet, et C prius dictum est, et recte admonuisti uniuscujusque regionis morem sequi oportere: quod ii, qui tunc de illis statuerunt, in varias de ipsorum baptismo sententias abierint. Pepuzenorum autem baptisma nullam mihi habere rationem videtur, et miratus sum quomodo hoc Dionysium, hominem canonum

* Prov. xvii, 28.

* Alias CCXIV. Scripta circa an. 274.

* Alias I. Scripta anno 374.

(32) *Μεταπισσεῖν*. Sic mss. summo consensu. Editi *μεταπισσεῖν*.

(33) *Ἐπερωτήσαντι*. Editi addunt *σοφίαν*, *Interroganti sapientiam sapientia reputabitur*. Quæ quidem vox a recentioribus librariis videtur addita fuisse. Deest enim in tribus Coislinianis codicibus, et in quatuor Regiis. Deest etiam in codice Alexandrino et pluribus aliis sacre Scripturæ codicibus.

(34) *Περὶ τὸ ἀποκρίνεσθαι*. Nonnulli codices *ἀποκρίνασθαι*. Unus *περὶ τοῦ*. Legitur *περὶ τὸ ἀκριβές* in Coisliniano vetustiore et duobus aliis. Illud autem ex verbis Basilii colligi non debet, eum hactenus in canonibus parum fuisse versatum. Nam ab initio episcopatus multa de matrimonio, de ordinationibus clericorum et eorum singularitate statuerat, ut patet ex epistolis ad Diodorum, ad chorepiscopos, ad episcopos sibi subditos, et ad Par-

μεταπισσεῖν (32), καὶ τῆς παροιμίας καταγελάσσεσθαι, ὁρῶν αὐτὴν οὕτως ἀγαθὴν κουροτρόφον, ἢ τὸν ἀρχόντα ἡμῶν εἰς ἀκμὴν ἐπανάγαγε. Καὶ οὐδὲν εἶναι τοῦ λοιποῦ κατ' αὐτὴν ἡγήσομαι, οὐχ ὅπως τὸν Ὀμηρικὸν λωτὸν, ἀλλ' οὐδὲ τὴν ἀμβροσίαν ἐκείνην, ἣτις ποτ' ἄρα ἦν, ἢ τοὺς Ὀλυμπίους χορτάζουσα.

EPISTOLA PHZ.*

Ἀντίπατρος Βασιλεῖω.

Δις κράμβη θάνατος, ἢ βάσκανός φησι παροιμία. Ἐγὼ δὲ, πολλάκις αἰτήσας, ἀπαθ' ἀποθανοῦμαι· πάντως δὲ καὶ μὴ αἰτήσας. Εἰ δὲ πάντως, μὴ κατόνκει ἐσθλὴν ὄψον ἡδῶ, μάτην ὑπὸ τῆς παροιμίας Β λοιδορηθέν.

EPISTOLA PHH*.

ΚΑΝΟΝΙΚΗ Α'.

Ἀμφιλοχίῳ περὶ κανόνων.

Ἀροήτω, φησιν, ἐπερωτήσαντι (33) σοφία λογισθήσεται. Σοφοῦ δὲ, ὡς ἔοικεν, ἐπερωτήματα καὶ τὸν ἀνόητον σοφίζει· ὅπερ τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι συμβαίνει ἡμῖν, ὁσάκις ἀν δεξιόμαθ' σου τῆς φιλοπόνου ψυχῆς τὰ γράμματα. Ἐπιστατικώτεροι γὰρ ἐαυτῶν καὶ ἐμπρονεστοίτεροι γινόμεθα ἀπ' αὐτῆς τῆς ἐρωτήσεως, πολλὰ, ὧν οὐκ ἐπιστάμεθα, διδασκόμενοι· καὶ γίνεται ἡμῶν διδάσκαλος ἡ περὶ τὸ ἀποκρίνεσθαι (34) μέριμνα. Ἀμίλει καὶ νῦν, οὐδέποτε λαβόντες ἐν φροντίδι τὰ ἐπερωτήματά σου, ἡγαγκάσθημεν ἐπισκέψασθαι ἀκριβῶς, καὶ εἰ τί τι ἡκούσαμεν παρὰ τῶν πρεσβυτέρων, ἀναμνησθῆναι, καὶ τὰ συγγενῇ ὧν ἐδιδάχθημεν, παρ' ἐαυτῶν ἐπιλογίσασθαι.

Α'. Τὸ μὲν οὖν περὶ τοὺς Καθαροὺς ζήτημα καὶ εἴρηται πρότερον, καὶ καλῶς ἀπεμνημόνευσας, ὅτι δεῖ τῷ Θεῷ τὸν κατ' ἐκάστην χώραν ἔπασθαι, διὰ τὸ διαφόρως ἐνεχθῆναι (35) περὶ τοῦ βαπτίσματος αὐτῶν τοὺς τότε περὶ τούτων διαλαβόντας· τὸ δὲ τῶν Περουζηνῶν οὐδένα μοι λόγον ἔχειν δοκεῖ· καὶ ἐθαύμασα πῶς κανονικὸν ὄντα τὸν Διονύσιον (36) παρ-

gorum. Scripserat etiam ad clericos Antiochenos de jurejurando, ut ipse testatur can. 18. Sed cum latissime pateat hæc materia, non mirum si vel doctissimis semper novi aliquid occurrit. Idem de se fatetur Innocentius papa in epist. ad Exsuperium. *Mihi quoque ipsi, inquit, de collatione docilitas accedit, dum perscrutatis rationibus ad propositum respondere compellor: eoque fit ut aliquid semper adiscat, qui postulatur ut doceat.*

(35) *Ἐνεχθῆναι*. Ita mss. summo consensu. Editi *ἐνδιενεχθῆναι*.

(36) *Τὸν Διονύσιον*. Editi τὸν μέγαν Διονύσιον. Sed deest hoc loco in nostris sexdecim codicibus hæc honorifica appellatio, quæ tamen postea eidem Dionysio in hoc ipso canone tribuitur, consentientibus libris veteribus et editis. Duo autem in hoc Basilii testimonio observanda. 1° Pugnat aperte Basilius cum Hieronymo, qui in libro *De scriptoribus ecclesiasticis* testatur Dionysium idem ac Cy-

ἦλθεν. Ἐκεῖνο γὰρ ἔκρινον οἱ παλαιοὶ δεχέσθαι Ἀ βάπτισμα, τὸ μὴδὲν τῆς πίστεως παρεχθαῖνον (37)· ὅθεν τὰς μὲν αἱρέσεις ὠνόμασαν, τὰ δὲ σχίσματα (38), τὰς δὲ παρασυναγωγάς. Αἱρέσεις μὲν τοὺς παντελῶς ἀπεβόγγεμένους, καὶ κατ' αὐτὴν τὴν πίστιν ἀπῆλλοτριωμένους· σχίσματα δὲ τοὺς δι' αἰτίας τινὰς ἐκκλησιαστικὰς καὶ ζητήματα λάσιμα πρὸς ἀλλήλους διανεχθέντας· παρασυναγωγὰς δὲ τὰς συνάξεις τὰς παρὰ τῶν ἀνοποτάκτων πρεσβυτέρων ἢ ἐπισκόπων καὶ παρὰ τῶν ἀπαιδεύτων λαῶν γινόμενας. Οἷον εἴ τις, ἐν πταίσματι, ἐξετασθεὶς, ἐπεσχέθη τῆς λειτουργίας, καὶ μὴ ὑπέκυψε τοῖς κανόσιν, ἀλλ' ἑαυτῷ ἐξεδέχθη τὴν προσεδρίαν καὶ τὴν λειτουργίαν, καὶ συναπῆλθον τούτῳ τινὲς καταλιπόντες τὴν καθολικὴν Ἐκκλησίαν, παρασυναγωγὴ τὸ τοιοῦτο. Σχίσμα δὲ τὸ περὶ τῆς μετανοίας διαφόρως ἔχουν πρὸς τοὺς ἀπὸ τῆς Ἐκκλησίας. Αἱρέσεις δὲ, οἷον ἡ τῶν Μανιχαίων, καὶ Οὐαλεντινίων, καὶ Μαρκιωνιστῶν, καὶ αὐτῶν τούτων τῶν Πεπουζηνῶν· εὐθύς γὰρ περὶ αὐτῆς τῆς εἰς θεὸν πίστεως ἐστὶν ἡ διαφορά. Ἔδοξε τοίνυν τοῖς ἐξ ἀρχῆς (39), τὸ μὲν τῶν αἱρετικῶν παντελῶς

prianum de baptismo sensisse. Videtur hac in re maior auctoritas Basilio attribuenda quam Hieronymo. Plus operæ insumperat Basilius in ea re examinanda. Præterea cum illius testimonio congruit tota Dionysii agendi ratio, qui deprecatores se pro Asiaticis et Afris interposuit: nedum in eadem ac illi causa versaretur. Quin etiam suam ac decessorum suorum sententiam satis declaravit, cum hominem impio et blasphemæ pleno baptismo apud hæreticos initiatum, sed iamdudum sine baptismo ab antecessoribus suis receptum, ante non ausus est baptizare, quam Xystum episcopum Romanum consuluisse, Euseb. *Hist.* l. vii, c. 9. 2. *Etsi testatur Basilius non rejectum a Dionysio fuisse baptismum Pepuzenorum; non tamen videtur existimasse magnam illum virum eadem indulgentia in alios hæreticos usum fuisse. Miratur enim cur tam liberaliter egerit cum Pepuzenis utpote hæreticis; quod profecto mirum ei visum non fuisset, si ipsos etiam Marcionitas et Valentinianos ab eo sine baptismo receptos credidisset. Quamobrem Basilius sententia paulo restrictius accipienda, quam vulgo accipitur. Constat illius de Pepuzenis sine baptismo receptis testimonium, atque ex hoc testimonio illud etiam colligi potest, quodlibet baptismum, modo ritus legitimus non deesset, ratum a Dionysio habitum fuisse. Sed Basilius ipse de solis Pepuzenis loquitur, et in hoc ipso canone magni Dionysii erratum (sic enim appellat) in eo manifestum et ante oculos positum esse declarat, quod discesserit a sanctis priscis canonibus regula, ut aliter hæretici, aliter schismatici recipiantur. Credebat ergo opinatam illam regulam in aliis hæresibus a Dionysio observatam fuisse.*

(37) *Τὸ μὴδὲν τῆς πίστεως παρεχθαῖνον.* His verbis Basilius, qui nihil a fide recedit, baptismum intelligit, quod ab hominibus nihil in fidem peccantibus extra Ecclesiam datur. Nam in toto hoc canone non quaerit, utrum observata necne fuerit prescripta a Christo forma: sed eam rem, ut minime controversam prætermittens, baptismi rejiciendi aut probandi regulam repetit ex sana aut hæretica doctrina. Hinc illa hæresum, schismatum et parasynagogarum distinctio, ex qua profecto dignosci non possit, utrum observati necne fuerint legitimi ritus. Hinc etiam Basilius hæreticorum baptismum, etsi a fide recedit, interdum tamen ratum esse patitur, si ita postulet publica utilitas.

peritum, fugerit. Antiqui enim illud baptismum suscipiendum putavere, quod nihil a fide recedit; unde alias quidem hæreses, alia schismata, alias parasynagogas appellarunt. Hæreses quidem eos, qui penitus resecti sunt, et in ipsa fide abalienati; schismata vero, eos, qui propter ecclesiasticas quasdam causas et questiones inter utramque partem non insanabiles dissident; parasynagogas autem, conventus illos qui ab immorigeris presbyteris aut episcopis et a populis 269 disciplinæ expertibus fiunt. Velut si quis in delicto deprehensus, a ministerio arceatur, nec se canonibus summittat, sed sibi principatum et ministerium vindicet, ac nonnulli una cum eo, relicta catholica Ecclesia, discedant; hoc dicitur parasynagoga. Schisma autem est, de poenitentia ab his qui ex Ecclesia sunt, dissentire. Hæreses autem, velut Manichæorum, et Valentinianorum, et Marcionistarum, et horum ipsorum Pepuzenorum; statim enim de ipsa in Deum fide dissensio est. Visum est ergo antiquis hæreticorum quidem baptismum penitus re-

At profecto nunquam tanta usus esset indulgentia, si baptismum a fide recedere aut non recedere existimasset, prout præscripta a Christo forma violatur aut servatur. Denique sancit can. 47 baptizandos Enekratitas, quamvis dicant, *In Patrem et Filium et Spiritum sanctum baptizati sumus*. Rejiciebat ergo illud baptismum non ob violatos baptizandi ritus, sed quia Enekratitæ, ut ibidem testatur, Deum auctorem malorum existimabant, itidem ut Marcion et aliæ hæreses.

(38) *Τὰ δὲ σχίσματα.* Sic plerique mss. Editi τὰς δὲ. Nonnulli codices habent τὰς δὲ παρασυναγωγὰς.

(39) *Τοῖς ἐξ ἀρχῆς.* Quosnam hic antiquos intelligit Basilius? An Firmilianum, an ejus antecessores, an successores? Non loquitur de Firmiliano; ejus enim sententiam non parum ab ista discrepantem infra exponit. Si de successoribus loquitur, nihil erit ambigui, nihil non accurate dictum. Nam cum Firmilianus nullo discrimine habuisset baptismum siye in hæresi, siye in schismate, siye in parasynagogis datum, ut patet ex ejus epistola ad Cyprianum et ex hoc ipso canone; de illius severitate aliquid postea limatum, et ea indurata distinctio quam Basilius commemorat. Sed videtur Basilius episcopos Firmiliano antiquiores designare. Hæc enim verba τῶς ἐξ ἀρχῆς satis apte eos indicant, qui de baptismo primi pertractarunt. Præterea miratur Basilius, quod Dionysius, qui æqualis fuit Firmiliani, ab hac distinctione discesserit in recipiendo Pepuzenorum baptismo. Jam tum ergo illam viguisse credebat. Hæc autem sancti doctoris opinio cum sua sponte non verisimilis est, tum ab ipso Firmiliano refellitur, qui sententiam suam a majoribus accepisse se testatur. *Nec meminimus, inquit in epistola inter Cyprianicas 75, p. 149 novæ edit., hoc apud nos aliquando capisse, cum semper istic observatum sit, ut non nisi unam Dei Ecclesiam nossemus, et sanctum baptismum non nisi sanctæ Ecclesiæ computaremus.* Credebat ergo Firmilianus ignotam majoribus suis fuisse distinctionem hæreticorum et schismaticorum in baptismo: longe aliter visum Basilio. Unde patet summus illos viros, Firmilianum et Basilium, errasse, dum suam uterque opinionem justo longius repetit, alter ab ipsis apostolis, alter a temporibus ante Firmilianum elapsis.

ficere; schismaticorum vero, ut adhuc ex Ecclesia existentium, admittere; eos tandem qui sunt in parasynagogy, iusta poenitentia et animadversione emendatos rursus Ecclesiae coniungere; adeo ut saepe et ii qui in gradu collocati una cum rebellibus abierant, postquam poenitentiam egerint, in eundem ordinem admittantur. Pepuzeni ergo sunt aperte haeretici: nam in Spiritum sanctum blasphemaverunt, Montano et Priscillae Paracleti appellationem nefarie impudenterque attribuentes. Igitur, sive quia hominibus divinitatem attribuunt, condemnandi sunt: sive quia Spiritum sanctum afficiunt injuria, dum eum comparant cum hominibus, sic etiam sunt aeternae condemnationi obnoxii, quod condonari non possit blasphemia in Spiritum sanctum. Qua igitur ratione eorum baptisma admittatur, cum in Patrem et Filium et Montanum aut Priscillam baptizent? non enim baptizati sunt qui in ea, quae nobis tradita non sunt, baptizati fuere. Quare, etsi hoc Dionysium magnum latuit, servanda nobis non est imitatio erroris. Hoc enim quam absurdum sit, sua sponte perspicuum est, ac omnibus evidens, qui vel leviter rationari possunt. Cathari sunt et ipsi ex iis qui sunt abscissi. Caeterum antiquis visum est, Cypriano 270 dico, et nostro Firmiliano, hos omnes uni calculo subicere, Catharos, et Encratitas, et Hydroparastatas; propterea quod principium quidem separationis per schisma factum fuerat: qui autem ab Ecclesia se separaverant, non habebant amplius in se gratiam

(40) Ἀποσχισάντων. Ita plerique mss. Editi ἀποσχισθέντων. Coisl. primus ἀποσχιστών. Quod autem addit Basilius, ut adhuc ex Ecclesia existentium, non idcirco addit quod schismaticos in Ecclesiae membris numeraret. Illius verba si quis in deteriorem partem rapiat, facilis et expedita responsio. Nam sub finem hujus canonis de Encratitis ipsis, id est, de haeticis incarnationem et Dei singularitatem negantibus, ait sibi non jam integrum esse eos qui huius sectae conjuncti sunt ab Ecclesia separare, quia duos eorum episcopos sine baptismo ac sine nova ordinatione receperat. Nemo autem suspicabitur Basilium ejusmodi haeticos ab Ecclesia alienissimos non judicasse. Quare quidquid schismaticis tribuit, in sola baptismi societate positum est. Nam cum Cyprianus et Firmilianus schismaticos et haeticos ita ab Ecclesia distractos crederent, ut nihil prorsus ad eos ex fontibus Ecclesiae perflueret; Basilius huic sententiae non assentitur, et in schismaticis quia fidelem Ecclesiae retinent, vestigium quoddam agnoscit necessitudinis et societatis cum Ecclesia, ita ut valida sacramentorum administratio ab Ecclesia ad illos permanere possit. Hinc sibi integrum negat detestandos haeticos ab Ecclesia separare, quorum baptismum ratum habuerat. Idem docent duo praestantissimi unitatis defensores, Optatus et Augustinus. Quod enim scissum est, inquit Optatus lib. iii, n. 9, ex parte divinum est, non ex toto: cum constet merito, quia nobis et vobis ecclesiastica una est conversatio, et si hominum litigant mentes, non litigant sacramenta. Vid. lib. iv, n. 2. Sic etiam Augustinus lib. i De baptismo, n. 3: Itaque isti (haeretici et schismatici) in quibusdam rebus nobiscum sunt: in quibus autem nobiscum non sunt, ut veniendo accipiant, vel redeundo recipiant, adhortamur. Vid. lib. iii, n. 26. Sic ex Basilio haeretici nobiscum

A ἀθετηται, τὸ δὲ τῶν ἀποσχισάντων (40), ὡς ἐστὶ ἐκ τῆς Ἐκκλησίας ὄντων, παραδέξασθαι· τοὺς δὲ ἐν ταῖς παραsynαγωγαῖς, μετανοοῖα ἀξιολόγω καὶ ἐπιστροφῇ βελτιωθέντας, συνάπτεσθαι πάλιν τῇ Ἐκκλησίᾳ, ὥστε πολλὰκις καὶ τοὺς ἐν βαθμῷ, συναπελθόντας τοῖς ἀνυποτάκτοις, ἐπειδὴν (41) μεταμεληθῶσιν, εἰς τὴν αὐτὴν παραδέχεσθαι τάξιν. Οἱ τοίνυν Πεπουζηνοὶ προδῆλως εἰσὶν αἰρετικοί· εἰς γὰρ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐβλασφήμησαν, Μοντανῷ καὶ Πρισκίλλῃ τὴν τοῦ Παρακλήτου προσγορίαν ἀθεμῆτως καὶ ἀναισχύντως ἐπιφημίσαντες. Ἐστε οὖν ὡς ἀνθρώπους θεοποιούντες, κατὰκριτοι· ἔστε ὡς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τῇ πρὸς ἀνθρώπους συγχρίσει καθυβρίζοντες (42), καὶ οὕτω τῇ αἰωνίῃ καταδίκῃ ὑπεύθυνοι, διὰ τὸ ἀσυγγώρητον εἶναι τὴν εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον βλασφημίαν. Τίνα οὖν λόγον ἔχει τὸ τοῦτων βάπτισμα ἐγχεῖσθαι τῶν βαπτιζόντων εἰς Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ Μοντανὸν ἢ Πρισκίλλαν (43); οὐ γὰρ ἐθαπτίσθησαν οἱ εἰς τὰ μὴ παραδεδομένον ἡμῖν βαπτισθέντες. Ὅστε, εἰ καὶ τὸν μέγαν Διονύσιον τοῦτο παρέλαθεν, ἀλλ' ἡμῖν οὐ φυλακτέον τῆς μίμησιν τοῦ σφάλματος. Τὸ γὰρ ἀποπον αὐτόθεν πρόδῃλον, καὶ πᾶσιν ἐναργές, οἷς τι καὶ μικρὸν τοῦ λογίζεσθαι μέτεστιν. Οἱ Καθαροὶ καὶ αὐτοὶ τῶν ἀπεσχισμένων εἰσὶ. Πλὴν ἀλλ' ἔδοξε τοῖς ἀρχαίοις, τοῖς περὶ Κυπριανὸν λέγω καὶ Φιρμιλιανὸν τὸν ἡμέτερον, τοὺτους πάντας μὴ ψήφῳ ὑποβαλεῖν, Καθαροὺς, καὶ Ἐγχερατίτας, καὶ Ὑδροπαραστάτας (44)· διότι ἡ μὲν ἀρχὴ τοῦ χωρισμοῦ διὰ σιγῆματος γέγονεν· οἱ δὲ τῆς Ἐκκλησίας ἀποστάντες οὐκέτι

sunt quoad baptismum.

(41) Ἐπειδὴν. Editi addunt δέ, sed haec vocula deest in omnibus mss.

(42) Καθυβρίζοντες. Ita omnes mss. Editi καθυβρίζαντες.

(43) Μοντανὸν ἢ Πρισκίλλαν. Nonnulli mss. codices καὶ Πρισκίλλαν. Non ait Basilius Pepuzenos in baptizando Montanum aut Priscillam nominatim appellasse: sed Pepuzenorum baptismum rejicit, quia aperte sunt haeretici; et cum eos Montano credere Spiritus sancti nomen deferre, inde concludit eos dum baptizant in nomine Spiritus sancti, Montanum intelligere. Simili ratione rejicit Cyprianus baptismum Marcionis in epist. ad Jubaianum, p. 131 novae edit. Nunquid, inquit, hanc Trinitatem Marcion tenet? Nunquid eundem asserit, quem et nos Patrem creatorem? Nunquid eundem novit Filium Christum de Maria virgine natum? Firmilianus negat Cataphrygas in eundem ac Catholicos Christum baptizare, quia si quaeramus quem Christum praedicent, respondebunt eum se predicare qui miserit Spiritum per Montanum et Priscillam locutum, p. 145 ejusdem edit. Quemadmodum ex his Cypriani et Firmiliani testimoniis non sequitur haeticos aliis ac catholicos in baptizando verbis usos fuisse; ita nec de Montanistis id Basilius testari credendus est.

(44) Ὑδροπαραστάτας. Editi addunt ἀποτακτάς, sed haec desunt in nostris omnibus codicibus, et apud Balsamonem ac Zonaram. Ibidem editi δὲ ὁ ἡ. Melius plerique codices quos secuti sumus. Paulo post sex mss. ἐφ' ἑαυτούς. Sic etiam vetustissima canonum collectio Joannis patriarchae Constantinopolitani, quae asservatur in bibliotheca Coisliniana. Sed alii codices cum editis consentiunt.

ἔσχον τὴν χάριν τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐφ' ἑαυτοὺς. Ἀπέλιπτε γὰρ ἡ μετάδοσις τῷ διακοπῆναι τὴν ἀκολουθίαν. Οἱ μὲν γὰρ πρῶτοι ἀναχωρήσαντες παρὰ τῶν πνευματικῶν ἔσχον τὰς χειροτονίας, καὶ διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν αὐτῶν εἶχον τὸ χάρισμα τὸ πνευματικόν· οἱ δὲ ἀπορραγέντες, λαϊκοὶ γενόμενοι, οὕτως τοῦ βαπτίζειν, οὕτως τοῦ χειροτονεῖν εἶχον τὴν ἐξουσίαν, οὐκέτι δυνάμενοι χάριν Πνεύματος ἁγίου ἐτέροις παρέχειν, ἥς αὐτοὶ ἐκπεπώχασαι. Διὸ, ὡς παρὰ λαϊκῶν βαπτίζομένων τοὺς παρ' αὐτῶν, ἐκέλευσαν ἐρχομένους ἐπὶ τὴν Ἐκκλησίαν τῷ ἀληθινῷ βαπτίσματι τῷ τῆς Ἐκκλησίας ἀνακαθαίρεσθαι. Ἐπειδὴ δὲ ὅπως ἐδοξέ τιαι τῶν κατὰ τὴν Ἀσίαν οἰκονομίας ἕνεκα τῶν πολλῶν δευθῆναι αὐτῶν τὸ βάπτισμα, ἔστω δεκτόν. Τὸ δὲ τῶν Ἐγκρατικῶν (45) κακοῦργημα νοῆσαι ἡμᾶς δεῖ, ἐπὶ, ἴν' αὐτοὺς ἀπροσδέκτους ποιήσωσι τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἐπεξείρησαν λοιπὸν ἰδίῳ προκαταλαμβάνειν βαπτίσματι· ὅθεν καὶ τὴν συνήθειαν τὴν ἑαυτῶν παρεχάραξαν. Νομίζω τοίνυν, ὅτι, ἐπειδὴ οὐδὲν ἐστὶ περὶ αὐτῶν φανερώς διηγορευμένον, ἡμᾶς προσήκειν ἀθετεῖν αὐτῶν τὸ βάπτισμα· κἂν τις ἦ παρ' αὐτῶν εἰληφώς, προσόντα τῇ Ἐκκλησίᾳ βαπτίζειν. (Ἐάν μὲντοι μέλλοι (46) τῇ καθόλου οἰκονομίᾳ ἐμπόδιον εἶσεσθαι τοῦτο, πάλιν τῷ ἔθει χρηστῶν, καὶ τοῖς οἰκονομήσαι τὰ καθ' ἡμᾶς Πατράσιν ἀκολουθητέον. Ὑποφύμαι γὰρ μήποτε, ὡς βουλόμεθα ὀκνηροὺς αὐτοὺς περὶ τὸ βαπτίζειν ποιῆσαι, ἐμπόδιοιμεν τοῖς σωζομένοις διὰ τὸ τῆς προτάσεως αὐστηρόν.) Εἰ δὲ ἐκείνοι φυλάσσουσιν τὸ ἡμέτερον βάπτισμα, τοῦτο ἡμᾶς μὴ δυνάμειται. Οὐ γὰρ ἀντιδιδόναι αὐτοῖς ὑπεύθυνον χάριν ἐσμέν, ἀλλὰ δουλεύειν ἀκριβεῖς κανόνων. Παντὶ δὲ λόγῳ τυπωθῆτω, τοὺς ἀπὸ τοῦ βαπτισμοῦ ἐκείνων (47) προσερχομένους χρῆσθαι ἐπὶ τῶν πιστῶν δηλονότι, καὶ οὕτως προσεῖναι τοῖς μυστηρίοις. Οἶδα δὲ, ὅτι τοὺς ἀδελφοὺς τοὺς περὶ Ἰζόν (48), καὶ Σατορνίον, ἀπ' ἐκείνης ὄντας τῆς τάξεως, προσεδέξαμεθα εἰς τὴν καθέδραν τῶν ἐπισκόπων. Ὡστε τοὺς τῷ

A Spiritus sancti: defecerat enim communicatio, interrupta continuatione. Qui enim primi recesserant, ordinationem a patribus habebant, et per manuum eorum impositionem habebant donum spirituale; qui autem resecti sunt, laici effecti, nec baptizandi, nec ordinandi habebant potestatem, ut qui non possent amplius Spiritus sancti gratiam aliis præbere, a qua ipsi exciderant. Quare eos, qui ab ipsorum partibus stabant, tanquam a laicis baptizatos, jusserunt vero Ecclesie baptismate ad Ecclesiam venientes expurgari. Sed quoniam nonnullis Asiaticis omnino visum est eorum baptismum, pluribus consulendi causa, suscipiendum esse, suscipiatur. Enkratitarum autem facinus oportet nos intelligere. Nimirum, ut reditum sibi in Ecclesiam intercludant, aggressi sunt deinceps proprio baptismate præoccupare: unde et suam ipsorum consuetudinem violarunt. Existimo itaque, quoniam nihil de illis aperte dictum est, eorum baptismum a nobis rejiciendum esse; ac si quis ab eis acceperit, accedentem ad Ecclesiam baptizandum. (Quod si hoc generali oeconomie impedimento erit, rursus consuetudine utendum est, et sequi oportet Patres, qui quæ ad nos pertinent, dispensaverunt. Vereor enim, ne, dum eos volumus ad baptizandum tardos facere, impedimento propter sententiæ severitatem simus iis qui salvantur.) Quod si illi nostrum baptismum serviant, hoc nos non moveat. Neque enim debemus par pari referre, sed accuratæ canonum observationi servire. Omni autem ratione statuatur, ut ii qui ab illorum baptismo veniunt, ungantur coram fidelibus videlicet, et ita demum ad mysteria accedant. Scio autem, fratres, Izoinum, et Saturninum, qui erant ex illorum ordine, in episcoporum cathedram a nobis esse susceptos. Quare eos qui illorum ordini conjuncti sunt, non possumus amplius ab Ecclesia separare; qui scilicet com-

(45) Τῶν Ἐγκρατικῶν. Hoc Enkratitarum facinore non corrupta essentialis baptismi forma, sed novæ quædam adjectæ ciæroniæ. Nam in canone 47 sic eos loquentes inducit, *In Patrem et Filium et Spiritum baptizati sumus*. Hinc eorum baptismum ratum habet, si qua inciderit magni momenti causa. Quod autem ait hoc facinus ens incipere, ut reditum sibi in Ecclesiam intercludant, videtur id prima specie in eam sententiam accipendum, quasi Enkratitæ baptismum suum ea mente immutassent, ut Catholicos ad illud rejiciendum incitarent, sicut plures in secta contineret odium et fuga novi baptismatis. Abhorrebat enim ab omnium animis iteratus baptismus, ut pluribus exemplis probat Augustinus, lib. v de *Baptismo*, n. 6. Videtur ergo prima specie Enkratitæ, ea, quam dixi, extitisse causa, cur baptismum immutarent. Atque ita hunc locum interpretatur Tillemontius, tom. IV, p. 628. Sic etiam illius exemplo interpretatus sum in Pref. novæ Cypriani operum editioni præmissa cap. 4, p. 12. Sed huic interpretationi non convenit cum his quæ addit Basilus. Vereri enim se significat ne Catholicis, dum Enkratitas ab hac baptismi immutatione detertere volunt, nimium restricti sint et severi in eorum baptismo rejicien-

do. Sperabant ergo Catholici tardiores ad ejusmodi baptismum Enkratitas futuros, si illud Catholici ratum habere nollent; nedum ipsi Enkratitæ baptismatis immutationem eo consilio induxerint, ut ejusmodi baptismum a Catholicis rejiceretur. Quamobrem hæc verba, *ut reditum sibi in Ecclesiam intercludant*, non consilium et propositum Enkratitarum designant, sed incommodum quod ex eorum facinore consequeretur; velut si dicamus aliquem scelus admittere, ut æternam sibi damnationem accersat.

(46) Μέλλοι. Sic plerique mss. Editi μέλλω.

(47) Ἀπὸ τοῦ βαπτισμοῦ ἐκείνων. Sic emendavimus ope duorum codicum Regiorum, nempe 2505 et 2508, quod legebatur in editis ἐπὶ τῷ βαπτισμῷ ἐκείνῳ. Quidam codices ἐπὶ τῷ βαπτισμῷ ἐκείνῳ. Alii cum editis consentiunt, nisi quod habent ἐκείνων. Ibidem editi ὑπὸ τῶν πιστῶν. Omnes mss. ut in textu.

(48) Ἰζόν. Cum magna sit hac in voce codicum mss. varietas, sequi maluimus tres codices optimæ notæ, nempe duos Regios et Coislinianum primum. His favent plures alii in quibus legitur, Ἰζόν, vel Ἰζών, vel Ἰζόν. Alii habent Ζών. Pauci cum editis Ζόν.

manionis cum ipsis quasi canonem quemdam, episcopos suscipiendo, ediderimus.

271 II. Quæ de industria fetum corrumpit, cædis pœnas luit. De formato autem aut infirmi subtilius non inquirimus. Hic enim non id modo quod nasciturum erat, vindicatur, sed etiam illa ipsa, quæ sibi insidias paravit, quoniam ut plurimum intereunt in ejusmodi inceptis mulieres. Huc autem accedit et fetus interitus, cædes altera, saltem si consilli eorum qui hæc audent, ratio habeatur. Oportet autem non ad obitum usque pœnitentiam earum extendere, sed decem quidem annorum mensuram accipiant; defluatur autem curatio non tempore, sed pœnitentiæ modo.

III. Diaconus post diaconatum fornicatus, diaconatu ejicietur quidem, sed in laicorum detrusus locum, a communione non arcebitur. Quoniam antiquus est canon, ut ii qui gradu exciderunt, huic soli pœnæ generi subiciantur, antiquis, opinor, secutis legem illam, *Non vindicabis bis in idipsum*⁴⁹; atque etiam propter aliam causam; quod qui in ordine sunt laico, si a loco fidelium ejiciantur, rursus in eum, ex quo ceciderunt, locum recipiuntur; diaconus vero semel habet semper mansuram pœnam depositionis. Quoniam igitur diaconatus ei non restituitur, in ea sola mulctia steterunt. Atque hæc quidem sunt quæ ex constitutionibus habentur. In omnibus autem verior medicina est recessus a peccato. Quare qui propter carnis voluptatem gratiam abiecit, is si carnem conterendo et in omnem, secundum continentię præscripta, servituti redigendo secedat a voluptatibus, a quibus victus et prostratus est, plenum nobis suæ curationis specimen dabit. Itaque scire nos utraque oportet, et quæ sunt summi juris, et quæ sunt consuetudinis; sequi autem in iis quæ summum jus non admittunt, formam traditam.

⁴⁹ Nahum 1, 9.

(49) *Ἐκείνῳ*. Ita mss. plerique. Editi *ἐκείνῳ*.

(50) *Γεννηθὲς ὄντων*. Hic locus sic legitur in pluribus mss. codicibus: γεννηθόμενον, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ ταυτῶ ἐπιβουλεύσας.

(51) *Δέχεσθαι μὲν τὸ μέτρον*. Consentiant hoc loco codices mss. Unde miror in editis legi μετὰ τὸ μέτρον, post mensuram decem annorum eas oportet recipere.

(52) *Ἀρχαῖός ἐστι κανὼν*. Respicit, ni fallor, ad canonem 25 apostolorum, ad quem Balsamon et Zonaras observant nonnulla esse peccata, quibus excommunicatio, non solum depositio indigitur; velut si quis pecunia, vel magistratus potentia sacerdotium assequatur, ut sancitur cap. 29 et 30.

(53) *Συντριμμοῦ τῆς καρδίας*, per contritionem cordis. Constat autem hic canon duabus partibus. Prima diaconis excommunicationis et graduum pœnitentiæ molestiam eximit. Altera veram et in omnibus servandam præscribit medicinam, quæ est recessus a peccato, nec diaconos ab exhibendo curationis suæ specimine immunes relinquit. Unde colligitur clericis lapsis non statim concessum fuisse corpus

τάγματι ἐκείνων (49) συνημμένους, οὐκέτι δυνάμεθα διακρίνειν ἀπὸ τῆς Ἐκκλησίας, ὡς ἀνέναντα τινὰ τῆς πρὸς αὐτοὺς κοινωνίας ἐκθέμενοι διὰ τῆς τῶν ἐπισκόπων παραδοχῆς.

B. Φθείρασα κατ' ἐπιτήδευσιν, φόβου δίκην ὀπέχει. Ἀκριβολογία δὲ ἀνεξομοιωμένου καὶ ἀνεξικονίστου παρ' ἡμῖν οὐκ ἔστιν. Ἐνταῦθα γὰρ ἐκδικεῖται οὐ μόνον τὸ γεννηθὲς ὄντων (50), ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ ἐαυτῇ ἐπιβουλεύσασα· διότι ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐναποθνήσκουσι ταῖς τοιαύταις ἐπιχειρήσεσιν αἱ γυναῖκες. Πρόσεστι δὲ τούτῳ καὶ ἡ φόβος τοῦ ἐμβρύου, ἕτερος φόβος, κατὰ γε τὴν ἐπίνοιαν τῶν ταῦτα τολμώντων. Δεῖ μὲντοι μὴ μέγρι τῆς ἐξόδου παρατείνειν αὐτῶν τὴν ἐξομολόγησιν, ἀλλὰ δέχεσθαι μὲν τὸ μέτρον (51) τῶν δέκα ἐτῶν· ὀρίζειν δὲ μὴ χρόνῳ, **B** ἀλλὰ τρόπῳ τῆς μετανοίας τὴν θεραπείαν.

Γ. Διάκονος, μετὰ τὴν διακονίαν πνεύσας, ἀπόβλητος μὲν τῆς διακονίας ἔσται· εἰς δὲ τὸν τῶν λαϊκῶν ἀπωσθεὶς τόπον, τῆς κοινωνίας οὐκ εἰσέλθεται. Διότι ἀρχαῖός ἐστι κανὼν (52) τοὺς ἀπὸ βαθμοῦ πεπτωκότας τούτῳ μόνῳ τῷ τρόπῳ τῆς καλῆς ὑποβάλλεσθαι· ἀκολουθησάντων, ὡς οἶμαι, τῶν ἐξ ἀρχῆς τῷ νόμῳ ἐκείνῳ τῷ, *Οὐκ ἐκδικήσεις δις ἐπὶ τὸ αὐτό*· καὶ δι' ἑτέραν δὲ αἰτίαν· ὅτι οἱ μὲν ἐν τῷ λαϊκῷ ὄντες τάγματι, ἐκβελημένοι τοῦ τόπου τῶν πιστῶν, πάλιν εἰς τὸν ἀρ' οὗ ἐξέπασον τόπον ἀναλαμβάνονται· ὁ δὲ διάκονος ἅπαξ ἔχει διαρκῆ τὴν δίκην τῆς καθαιρέσεως. Ὡς οὖν οὐκ ἀποδομένης αὐτῷ τῆς διακονίας, ἐπὶ ταύτης ἔστησαν μόνης τῆς ἐκδικήσεως. Ταῦτα μὲν οὖν τὰ ἐκ τῶν τύπων. Καθόλου δὲ ἀληθέστερόν ἐστιν ἵαμα ἡ τῆς ἁμαρτίας ἀναχώρησις. Ὡς οὖν ὁ διὰ σαρκὸς ἡδονὴν ἀθετήσας τὴν χάριν, διὰ τοῦ συντριμμοῦ (53) τῆς σαρκὸς καὶ πάσης δουλαγωγίας τῆς κατ' ἐγκράτειαν ἀποστάς τῶν ἡδονῶν, ὅφ' ὧν κατεστράφη, τελείαν ἡμῖν παρέξει τῆς λατρείας αὐτοῦ τὴν ἀπόδειξιν. Ἀμφότερα τοίνυν εἰδέναι ἡμᾶς δεῖ, καὶ τὰ τῆς ἀκριβείας καὶ τὰ τῆς συνηθείας· ἔπεσθαι δὲ ἐπὶ τῶν μὴ καταδεξαμένων τὴν ἀκρότητα τῷ παραδοθέντι τύπῳ.

Domini, sed eorum conversionem pronam aliquandiu fuisse, quamvis depositionis pœnæ excommunicationi non adderetur. Sicetiam Basilii, can. 1, testatur clericos, qui cum rebellibus abierant, redeuntes sæpe in eodem ordine recipi, sed postquam pœnitentiam egerint, non illam quidem publicam, sed eam quæ in vitiorum emendatione et legitimis conversi cordis significationibus posita est. Late patet hæc observatio in canonibus Basilii; eademque adhibita ratio in iis curandis et sanandis, qui quamvis inter pœnites non amandarentur, sed cum fidelibus consisterent, non tamen idcirco ad Eucharistiam accedebant. Hinc iis qui in bello occiderunt auctor est Basilii, ut a communione per tres annos abstineant, can. 13. Eandem pœnam imponit iis qui adversus latrones arma sumpserunt, can. 55. Furi sponte confesso locum inter alios fideles relinquit; ita tamen ut annum unum communionem careat. Eum autem qui usuras accipit, ad sacerdotium admitti patitur, sed si voluerit injustum lucrum in pauperes insumere, et deinceps ab avaritiæ morbo liberari.

Δ'. Περὶ τριγάμων καὶ πολυγάμων τὸν αὐτὸν ὥρισαν (54) κανόνα. ἂν καὶ ἐπὶ τῶν διγάμων, ἀναλόγως· ἐνιαυτὸν μὲν γὰρ ἐπὶ τῶν διγάμων, ἄλλοι δὲ δύο ἔτη. Τοὺς δὲ τριγάμους ἐν τρισὶ καὶ τέταρσι πολλάκις ἔτεσιν ἀφορίζουσιν. Ὀνομάζουσι δὲ τὸ τοιοῦτον οὐκ ἔτι γάμον, ἀλλὰ πολυγαμίαν, μᾶλλον δὲ πορνείαν κεκολασμένην. Διὸ καὶ ὁ Κύριος τῇ Σαμαρείτιδι πέντε ἀνδρας διαμεψάσθῃ, Ὅν νῦν, φησὶν, ἔχεις, οὐκ ἔστι σου ἀνὴρ· ὡς οὐκέτι ἀξίων ὄντων τῶν ὑπερεκπεσόντων τοῦ μέτρου τῆς διγαμίας τῷ τοῦ ἀνδρός ἢ τῆς γυναῖκος καλεῖσθαι προσρήματι. Συνήθειαν δὲ κατελάβομεν ἐπὶ τῶν τριγάμων πενταετίας ἀφορισμὸν· οὐκ ἀπὸ κανόνων (55), ἀλλ' ἀπὸ τῆς τῶν προσηλυτῶν ἀκολουθίας. Δεῖ δὲ μὴ πάντῃ αὐτοὺς ἀπεργεῖν τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλ' ἀκρόασις αὐτοὺς ἀξιοῦν ἐν ὅσῳ που ἔτεσιν ἢ τρισὶ· καὶ μετὰ ταῦτα ἐπιτρέπειν συστῆκιν μὲν, τῆς δὲ κοινωνίας τοῦ ἀγαθοῦ ἀπέχεσθαι, καὶ οὕτως ἐπιδειξαμένους καρπὸν τινα μετανοίας ἀποκαθιστᾶν τῷ τόπῳ τῆς κοινωνίας.

Ε'. Τοὺς δὲ ἐπὶ ἐξόδῳ μετανοοῦντας τῶν αἰρετικῶν δέχεσθαι χρὴ· δέχεσθαι δὲ δηλονότι οὐκ ἀκρίτως, ἀλλὰ δοκιμάζοντας εἰ ἀληθινὴν ἐπιδείκνυνται μετάνοιαν, καὶ εἰ τοὺς καρποὺς (56) ἔχουσι μαρτυροῦντας τῇ πρὸς τὸ σωθῆναι σπουδῇ.

Ζ'. Τῶν κανονικῶν (57) τὰς πορνείας εἰς γάμον μὴ καταλογίζεσθαι, ἀλλὰ παντὶ τρόπῳ διασπᾶν αὐτῶν τὴν συνάφειαν. Τοῦτο γὰρ καὶ τῇ Ἐκκλησίᾳ πρὸς ἀσφάλειαν λυσitteλὲς, καὶ τοὺς αἰρετικοὺς οὐ θώσει καθ' ἡμῶν λαβὴν, ὡς διὰ τὴν τοῦ ἀμαρτάνειν ἄδειαν ἐπισπωμένων πρὸς ἑαυτούς.

Ζ'. Ἀρρενοφθόροι καὶ ζωοφθόροι, καὶ φονεῖς, καὶ φαρμακοὶ, καὶ μοιχοὶ, καὶ εἰδωλόλατραι τῆς αὐτῆς καταδίκης εἰσὶν ἡξιωμένοι. Ὅσα δὲ ἔχεις ἐπὶ τῶν ἄλλων τύπων, καὶ ἐπὶ τούτων φύλαξον. Τοὺς δὲ ἐν τριάκοντα ἔτεσι (58) μετανοήσαντας ἐπὶ τῇ ἀκαθαρσίᾳ,

⁴⁸ Joan. iv, 18.

(54) *ἡμίσυρ*. Sic mss. summo consensu. Editi ὁρίσαμεν.

(55) *Ἀπὸ κανόνων*. Plures codices mss., ἀπὸ κανόνος. Ibidem post vocem ἀκολουθίας legitur in uno codice Regio et in uno Coisliano recentiore *ἦτοι τοῖς προλαβοῦσιν ἀκολουθοῦντες πατράσι, scilicet eos qui præcesserunt patres sequendo*. Sed hæc explicandi causa ad marginem apposita, in contextum postea irrepsisse perspicuum est.

(56) *Τοὺς καρποὺς*. Statuit synodus Eliberitana, can. 59, ut gentilibus, si vita eorum honesta fuerit, baptismus in fine concedatur. Sed non puto Basilium in eandem sententiam de hæreticis loqui. Fructus enim in hæreticis redeuntibus intelligendi sunt, non antea vita, sed præsens hæresis detestatio, veritatis amor, ac sincerus omnibus Ecclesiæ documentis assensus. Porro non mirum si Basilium redeuntes hæreticos non sine examine in exitu recipi jubeat; cum de Catholicis ipsis sanciat synodus Nicæna, can. 15, ut quisquis communionem petat in exitu, eum episcopus μετὰ δοκιμασίας, cum examine impertiat oblatione.

(57) *Τῶν κανονικῶν*. Clericos sive eos qui in canone recensentur hac voce designari hactenus existimarunt Basilii interpretes, ac ipsi etiam Zonaras et Balsamon. Sed ut canonicas sive sacras

IV. De trigamis et polygamis definire eundem canonem, quem et de digamis, servata proportionem: annum videlicet in digamis, alii vero duos annos. Trigamos autem tribus, et sæpe quatuor annis segregant. Id autem non amplius conjugium, sed polygamiam appellant, vel potius moderatam fornicationem. Quapropter et Dominus Samaritanæ, quæ maritos quinque per vices habuerat, *Quem nunc, inquit, habes, maritus non est* ⁴⁸: quippe quod ii qui digamiae mensura exciderunt, digni non sint qui vel mariti vel uxoris nomine appellentur. Jam vero consuetudine accepimus in trigamis quinquennii segregationem, non a canonibus, sed eos qui præcesserunt sequendo. Oportet autem eos non omnino arcere ab Ecclesia, sed auditione dignari duobus vel tribus annis: ac posthac ipsis permittere, ut consistant quidem, abstineant vero a boni communionem, et sic, exhibito poenitentiae aliquo fructu, communionis loco restituere.

V. Hæreticos in exitu poenitentiam agentes recipere oportet. Recipere autem, non sine judicio, sed examinantes an veram poenitentiam ostendant, fructusque habeant, qui salutis studium testificentur.

VI. Canonicarum stupra pro matrimonio non reputentur, sed earum conjunctio omnino divellatur. Hoc enim et Ecclesiæ ad securitatem est utile, et hæreticis non dabit adversus nos ansam, quasi per peccandi libertatem ad nos attrahamus.

VII. Masculorum et animalium corruptores, et homicidæ, et venefici, et adulteri, et idololatæ, eadem condemnatione digni habentur. Quare quam in aliis habes formam, in iis quoque serva. Ii autem qui triginta annos poenitentiam egerunt pro-

virgines interpreter, plurimum rationum momentis adducor: 1° Basilium hoc nomine clericis appellare non solet, sed sacras virgines, ut perspicit potest ex epistolis 52 et 173; 2° prescriptum Basilii non convenit in clericos, quorum nonnullis, nempe lectoribus et aliis ejusmodi venia dabatur ineundi matrimonii, quamvis in canone recenserentur; 3° prohibet Basilium ejusmodi stupra quæ honesto matrimonii nomine prætexi solebant. At id non quadrat in clericos, quorum aliis, ut jam dixi, non inconcessum erat matrimonium, alios vero matrimonium post ordinationem inire nulla prorsus Ecclesia patiebatur, aut certe matrimonii pretium erat depositio. Contra virginibus nubentibus non longior poena pluribus in locis imponebatur, quam digamis, ut perspicitur ex canone 18, ubi Basilium hanc consuetudinem abrogat, ac virginum matrimonia instar adulterii existimat.

(58) *Ἐν τριάκοντα ἔτεσι*. Manifestum est in hoc triginta annorum numero erratum, quamvis omnes libri veteres cum editis consentiant. Quomodo enim triginta annorum poenitentia ejusmodi peccato imprudenter commisso imposita fuisset, quod qui scientes et volentes admisserant, per annos tantum quindecim a communionem arcebantur, ut patet ex canonibus 58, 62, 65? Deinde vero testatur Basi-

pter immunditiam, quam in ignorantia fecerunt, quin recipiendi sint, ne dubitare quidem nos oportet. Nam eos venia dignos efficit et ignorantio, et spontanea confessio, et temporis tanta diuturnitas. Fere enim totam hominis aetatem Satanae traditi sunt, ut discant non gerere se turpiter. Quamobrem jube eos absque dilatione suscipi, maxime si lacrymas habent, quæ tuam clementiam flectant, et vitam ostendunt commiseratione dignam.

VIII. Qui ob iracundiam securi adversus uxorem suam usus est, est homicida. Recte autem me admonuisti, et uti tuam sapientiam decuit, ut fuis de his dicerem, propterea quod multa in voluntariis et involuntariis discrimina. Est enim involuntarium omnino, et longe a consilio ejus qui incepit, remotum, dum lapis jacitur in canem aut arborem, hominem attingere. Propositum enim fuit bestiam propulsare aut fructum excutere: sed ictum fortuito subiit qui transiens occurrit, quare hoc involuntarium est. Et illud quoque involuntarium est, si quis volens aliquem castigare, loro vel virga non dura eum percutiat, moriatur autem qui percussus est. Propositum enim hic consideratur, 273 quia peccantem corrigere voluit, non interimere. Recensetur et illud inter involuntaria, cum quis in pugna aliquem ligno vel manu repellens, non parce in præcipuas partes ictum torquet, ut eum lædat, non ut omnino interficiat. Sed hoc quidem accedit ad voluntarium. Qui enim ejusmodi instrumento ad se defendendum usus est, vel qui non parce ictum inflixit, liquet eum ideo homini non pepercisse, quod ira victus fuerit. Sic et qui gravi ligno, et qui lapide majore, quam pro viribus humanis, usus est, in involuntariis numeratur, ut qui aliud voluerit, aliud fecerit. Nam præ ira ictum talem intulit, ut etiam percussum interficeret; quamquam forte in animo habebat eum conterere, non autem omnino interimere. Qui autem ense vel quavis re simili usus est, nullam habet excusationem: et maxime, qui securim jaculatus est. Manifestum est enim illum manu non percussisse, ita ut ictum ad arbitrium moderari posset: sed jaculatus est, ita ut et gravitate ferri et acie et motu e longinquo, ictus necessario lethalis fieret. Rursus autem omnino est voluntarium, ac nullam habens dubitationem, quod sit a latronibus, et in bellicis incursionibus. Hi enim propter pecunias

lius eos fere hominis aetatem Satanae traditos fuisse. At aetas hominis (γενεά) sæpe annorum viginti spatio existimatur: velut cum ait Dionysius Alexandrinus apud Eusebium, lib. vii. cap. 21, Israelitis in deserto fuisse duobus aetatibus. Ipse Basilius in epistola 201, quæ scripta est anno 375, Neocæsarienses inculcat quod sibi jam totam fere hominis aetatem succenseant; quos tamen non ita pridem amicos habuerat, ac anno 368, Musonii morte afflictos litteris amicissimis consolatus fuerat. Sæculum apud Latinos non semper stricte sumitur; velut cum ait Hieronymus in epist. 27 ad Marcellam, in Christi verbis explicandis per tanta

A ἤν ἐν ἀγνοίᾳ ἐπραξαν, οὐδ' ἀμφιβάλλειν ἡμᾶς προσῆκεν εἰς τὸ παραδέξασθαι. Ἡ τε γὰρ ἀγνοία συγγνώμης ἀξίους αὐτοὺς ποιεῖ, καὶ τὸ ἐκούσιον τῆς ἐξαγορεύσεως, καὶ ἡ παράτασις ἐν τοσούτῳ χρόνῳ γενομένη. Σχέδον γὰρ ὅλην γενεάν ἀνθρώπου παρεδόθησαν τῷ Σατανᾷ, ἵνα παιδευθῶσι μὴ ἀσχημονεῖν. Ὅστε καὶ αὐτοὺς ἤδη ἀνυπερβέτως δεχθῆναι, μάλιστα εἰ καὶ δάκρυα ἔχουσι δυσωποῦντά σου τὴν εὐσπλαγχνίαν, καὶ βίον ἐπιδείκνυνται ἀξίον συμπαθείας.

H. Ὁ ἀξίην παρὰ τὸν θυμὸν κατὰ τῆς αὐτοῦ γαμετῆς χρῆσάμενος φονεύς ἐστὶ. Καλῶς δέ με ὑπέμνησας καὶ ἀξίως τῆς σεαυτοῦ συνέσεως εἰπεῖν περὶ τούτων πλατύτερον διότι πολλὰ ἐν τοῖς ἐκούσιοις καὶ ἀκουσίοις διαφοραὶ. Ἀκούσιον μὲν γὰρ B ἐστὶ παντελῶς καὶ πόρῳ τοῦ κατάρξαντος τὸ, ἀκοντίσαντα (59) λίθον ἐπὶ κύνα ἢ δένδρον, ἀνθρώπου τυχεῖν. Ἡ μὲν γὰρ ὁρμὴ ἦν τὸ θηρίον ἀμύνεσθαι, ἢ τὸν καρπὸν κατασείσαι· ὑπέβη δὲ αὐτομάτως τῇ πληγῇ κατὰ πάροδον ὁ παραπεσών ὥστε τὸ τοιοῦτον ἀκούσιον. Ἀκούσιον μέντοι καὶ εἰ τις βουλόμενος ἐπιστρέφει τινὰ, ἱμάντι ἢ ῥάβδῳ μὴ σκληρᾷ τύπτοι, ἀποθάνῃ δὲ ὁ τυπτόμενος. Ἡ γὰρ πρόθεσις ἐνταῦθα σκοπεῖται, ὅτι βελτιώσαι ἡθούλετο τὸν ἀμαρτάνοντα, οὐκ ἀνελεῖν. Ἐν τοῖς ἀκουσίοις ἐστὶ κακεῖνο (60), τὸ, ἀμυνόμενόν τινα ἐν μάχῃ ξύλῳ ἢ χειρὶ, ἀφειδῶς ἐπὶ τὰ καίρια τὴν πληγὴν ἐνεγκεῖν, ὥστε κακῶσαι αὐτὸν, οὐχ ὥστε παντελῶς ἀνελεῖν. Ἀλλὰ τοῦτο ἤδη προσεγγίζει τῷ ἐκούσιῳ. Ὁ γὰρ τοσούτῳ χρῆσάμενος ὁργάνῳ πρὸς ἀμύναν, ἢ ὁ μὴ πεφεισμένως τὴν πληγὴν C ἐπαγαγών, ὁλῆος ἐστὶ, διὰ τὸ κεκρατῆσθαι ὑπὸ τοῦ πάθους, ἀφειδῶν τοῦ ἀνθρώπου. Ὁμοίως καὶ ὁ ξύλῳ βαρεῖ, καὶ ὁ λίθῳ μεῖζονι τῆς δυνάμεως τῆς ἀνθρωπίνης χρῆσάμενος, τοῖς ἀκουσίοις ἐναριθμεῖται, ἄλλο μὲν τι (61) προσλόμενος, ἄλλο δὲ τι ποιήσας. Ὑπὸ γὰρ τοῦ θυμοῦ τοιαύτην ἠνεγκεῖ τὴν πληγὴν, ὥστε ἀνελεῖν τὸν πληγέντα· καίτοι ἡ σπουδὴ ἦν αὐτῷ συντρίβειν τυχόν, οὐχὶ δὲ καὶ παντελῶς θανατώσαι. Ὁ μέντοι εἴφει χρῆσάμενος, ἢ ὥστιν οὖν τοιοῦτόν, οὐδεμίαν ἔχει παραίτησιν· καὶ μάλιστα ὁ τὴν ἀξίην ἀκοντίσας. Καὶ γὰρ οὐδὲ ἀπὸ χειρὸς φαίνεται πληγῆς, ὥστε τὸ μέτρον τῆς πληγῆς ἐπ' αὐτῷ εἶναι, ἀλλ' ἡκόντισεν, ὥστε καὶ τῷ βάρει τοῦ σιδήρου, καὶ τῇ ἀκμῇ, καὶ τῇ διὰ πλείστου φορᾷ, ὀλεθρίαν ἀναγ- D καίως τὴν πληγὴν γενέσθαι. Ἐκούσιον δὲ πάλιν παντελῶς, καὶ οὐδεμίαν ἀμφιβολίαν ἔχον, οἷόν ἐστι τὸ τῶν ληστῶν καὶ τῶν πολεμικῶν ἐφόδων. Οὗτοι μὲν γὰρ διὰ χρήματα ἀναιροῦσι, τὸν ἐλεγχον ἀπο-

jam sæcula tantorum ingenia sudasse: vel cum auctor libri De baptismo in Cypricum tacito nomine invehitur, quod adversus prisca consulta post tot sæculorum tantam seriem nunc primum repente sine ratione insurgat, p. 357. De hoc ergo triginta annorum numero non paucos deducendos esse crediderim.

(59) *Ἀκοντίσαντα.* Sic plerique mss. Editi ἀκοντίζοντα.

(60) *Κακεῖνο.* Editi addunt ὁμοίως, quod deest in omnibus mss.

(61) *Ἄλλο μὲν τι.* etc. Sic plerique mss. codices. Editi ἄλλο μὲν τοι, et paulo post ἄλλο δὲ ποιήσας.

φεύγοντες· οἱ τε ἐν τοῖς πολέμοις ἐπὶ φόνους ἔρχον-
ται, οὐτε φοβῆσαι, οὐτε σωφρονίσαι, ἀλλ' ἀνελπεῖν
τούς ἐναντιούμενους (62) ἐκ τοῦ φανεροῦ προαιρού-
μενοι. Καὶ μέντοι, κὰν δι' ἄλλην τινὰ αἰτίαν περιέρ-
γον φάρμακόν τις ἐγκεράσῃ, ἀνέλην δέ, ἐκούσιον
τιθέμεθα τὸ τοιοῦτον· οἷον ποιοῦσιν αἱ γυναῖκες πολ-
λάκις, ἐπακοῖδαί τις καὶ καταδέσμοις πρὸς τὸ ἐαυ-
τῶν φίλτρον ἐπάγεσθαι τινας περὶώμεναι, καὶ προσ-
δοῦσαι αὐτοῖς φάρμακα, σκότως ἐμποιοῦντα ταῖς
διανοαῖς. Αἱ τοιαῦται τοῖνον ἀνελοῦσαι, εἰ καὶ ἄλλο
προελόμεναι, ἄλλο ἐποίησαν, ὅμως διὰ τὸ περιέργον
καὶ ἀπηγορευμένον τῆς ἐπιτηδεύσεως ἐν τοῖς ἐκούσιως
φονεύουσι καταλογίζονται. Καὶ αἱ τοῖνον τὰ ἀμβλω-
θρίδια διδοῦσαι φάρμακα φονεῦντα εἰσι καὶ αὐταί,
καὶ αἱ δεχόμεναι τὰ ἐμβρυοκτόνα δηλητήρια. Ταῦτα
μὲν εἰς τοσοῦτον.

Θ. Ἡ δὲ τοῦ Κυρίου ἀπόφασις, κατὰ μὲν τὴν τῆς
ἐννοίας ἀκολουθίαν, ἐξ Ἰσοῦ καὶ ἀνδράσι καὶ γυναῖξιν
ἀρμόζει, περὶ τοῦ μὴ ἐξεῖναι γάμου ἐξιστασθαι, παρ-
εκτὸς λόγου πορνείας. Ἡ δὲ συνήθεια οὐχ οὕτως
ἔχει· ἀλλ' ἐπὶ μὲν τῶν γυναικῶν πολλὴν εὐρίσχομεν
ἀκριβολογίαν, τοῦ μὲν Ἀποστόλου λέγοντος· Ὅτι ὁ
κολλώμενος τῇ πόρῃ, ἐν σώμα ἔστι· τοῦ δὲ Ἰερε-
μίου· Ὅτι, ἐὰν γένηται γυνὴ ἀνδρὶ ἐτέρῳ, οὐκ
ἐπιτερέψει πρὸς τὸν ἄνδρα αὐτῆς, ἀλλὰ μωνο-
μένη μανθήσεται· καὶ πάλιν· Ὁ ἔχων μοιχαλίδά
ἄφρων καὶ ἀσεβής. Ἡ δὲ συνήθεια καὶ μοιχεύοντας
ἄνδρας καὶ ἐν πορνείᾳ ὄντας κατέχειται ὑπὸ γυναι-
κῶν προστατῆσαι. Ὡστε ἡ τῷ ἀφειμένῳ ἀνδρὶ συνοι-
κοῦσα οὐκ οἶδα εἰ δύναται μοιχαλὶς χρηματίζειν (63).
Τὸ γὰρ ἔγκλημα ἐνταῦθα τῆς ἀπολούσεως τὸν ἄνδρα
ἄπτεται, κατὰ ποῖαν αἰτίαν (64) ἀπέστη τοῦ γάμου.
Ἐῖτε καὶ τυπομένη, μὴ φέρουσα (65) τὰς πληγὰς,
ὑπομένειν ἔχρῃν μᾶλλον ἢ διακεχυθῆναι τοῦ συνοι-
κοῦντος· εἴτε τὴν εἰς τὰ χρήματα ζημίαν μὴ φέ-
ρουσα, οὐδὲ αὕτη ἡ πρόφασις ἀξιόλογος. Εἰ δὲ διὰ τὸ
ἐν πορνείᾳ αὐτὸν ζῆν, οὐκ ἔχομεν τοῦτο ἐν τῇ συν-
ηθείᾳ τῇ ἐκκλησιαστικῇ τὸ παρατήρημα· ἀλλὰ καὶ
ἀπίστου ἀνδρὸς χωρίζεσθαι οὐ προστατῆται (66) γυνή,
ἀλλὰ παραμένειν, διὰ τὸ ἀδελφὸν τῆς ἐκδόσεως. Τί
γὰρ οἶδας, γύναι, εἰ τὸν ἄνδρα σώσεις; Ὡστε ἡ
καταλιπούσα, μοιχαλὶς, εἰ ἐπ' ἄλλον ἦλθεν ἄνδρα. Ὁ
δὲ καταλειφθεὶς συγγνωστός ἐστι, καὶ ἡ συνοικοῦσα
τῷ τοιοῦτῳ οὐ καταχρίνεται. Εἰ μέντοι ὁ ἄνθρωπος, ἀπο-
στάς τῆς γυναικὸς, ἐπ' ἄλλην ἦλθε, καὶ αὐτὸς μοιχός,

A interimunt, caventes ne convincantur : et qui in
bellis ad caedem feruntur, his nec terrere, nec ca-
stigare, sed adversarios interficere aperte proposi-
tum est. Atque etiamsi quis propter aliquam aliam
causam curiosum pharmacum miscuerit, et inter-
fecerit, id pro voluntario ducimus ; ut saepe fa-
ciunt mulieres, quæ quibusdam incantationibus
et amuletis ad sui amorem aliquos attrahere con-
nantur, dantque eis pharmaca mentibus tenebras
offundentia. Hæ ergo, si interfecerint, etiamsi aliud
volentes, aliud fecerint, tamen propter curiosum
et prohibitum opus inter voluntarios homicidas
reputantur. Itaque et quæ præbent pharmaca abor-
tum cientia, sunt et ipsæ homicidæ, sicut et quæ
venena fetum necantia accipiunt. Hæc quidem hæc
usque.

IX. Æque viris et mulieribus convenit secun-
dum sententiæ consecutionem quod a Domino pro-
nuntiatum est, non licere a matrimonio discedere,
nisi ob fornicationem. Consuetudo autem non ita
se habet, sed mulieribus quidem multa accurate
observari deprehendimus, cum Apostolus quidem
dicat, Quod qui adhæret meretrici, fit unum cor-
pus⁶² ; Jeremias vero, Quod si fuerit mulier cum
alio viro, non revertetur ad virum suum, sed polluta
polluetur⁶³ ; et iterum, Qui habet adulteram, stul-
tus est et impius⁶⁴. Consuetudo autem etiam adul-
teros viros et in fornicationibus versantes jubet a
mulieribus retineri. Quare quæ una cum viro di-
misso habitat, nescio an possit adultera appellari.
Crimen enim hic attingit mulierem, quæ 274 vi-
rum dimisit, quamvis de causa a conjugio disces-
serit. Sive enim percussa plagas non ferat, ferro
satius erat quam a conjugio separari : sive damnum
in pecuniis non ferat, ne hæc quidem justa excu-
satio : sin autem, quoniam ipse vivit in fornica-
tione, non habemus hanc in ecclesiastica consuetu-
dine observationem, imo vero ab infideli viro non
iussa est mulier separari, sed propter eventum in-
certum remanere. Quid enim scis, mulier, an virum
salvum sis factura⁶⁵? Quare, quæ reliquit, est
adultera, si ad alium virum accessit. Qui autem
relictus est, dignus est venia, et quæ una cum eo
habitat, non condemnatur. Sed si vir, qui ab uxore
D discessit, accessit ad aliam, est et ipse adulter,

⁶² 1 Cor. vi, 16. ⁶³ Jerem. iii, 1. ⁶⁴ Prov. xviii, 22. ⁶⁵ 1 Cor. vii, 16.

(62) Τούς ἐναντιούμενους. Editi αὐτοὺς ἐναντιου-
μένους. Melius in plerisque mss. quos secuti sumus.

(63) Χρηματίζειν. Ita fere omnes mss. Editi χρη-
ματίζουσαι.

(64) Κατὰ πόλιν αἰτίαν. Sequitur in hoc canone
Basilii Romanas leges, quas tamen fatetur cum
Evangelio minus consentire. Lex Constantini jubet
in repudio mittendo a femina hæc sola crimina in-
quiri, si homicidam, vel medicamentarium, vel se-
pulturæ dissolutorem maritum suum esse proba-
verit. At eadem lege viris conceditur, ut adulteras
uxores dimittant. Aliud discrimen hoc in canone
uxores inter et maritos ponitur, quod uxor injuste
dimittitur, si ab alio ducatur, adulterii notam non

effugiat ; dimissus autem injuste maritus nec adul-
ter sit, si aliam ducat, nec quæ ab eo ducitur,
adultera. Cæterum Basilii ante episcopatum eo-
dem jure uxorem ac maritum esse censebat. Nam
in *Moralibus*, reg. 73, p. 308, statuit *virum ab*
uxore, aut uxorem a viro non debere separari, nisi
quis deprehendatur in adulterio. Utrique pariter in-
terdicitur novis nuptiis, sive repudient, sive repu-
dientur.

(65) Μὴ φέρουσα. Sic mss. plerique omnes. Editi
μὴ φέρει.

(66) Προστατῆται. Sic mss. plerique omnes. Editi
προσετάγη.

quia facit ut ipsa adulterium committat; et quæ una cum ipso habitat, est adultera, quia alienum virum ad se traduxit.

X. Qui jurant se ordinationem non accepturos, ejurantes, ne cogantur pejerare. Etsi enim videtur aliquis esse canon, qui ejusmodi hominibus concedat; experientia tamen cognovimus eos qui pejerarunt, felices exitus non habere. Consideranda autem sunt, et species jurisjurandi, et verba, et animus quo juraverunt, et sigillatim quæ verbis addita fuerunt, adeo ut si nulla prorsus sit rei leniendæ ratio, tales omnino dimittendi sint. Quod autem attinet ad Severi negotium, videlicet ad presbyterum ab ipso ordinatum, videtur mihi res temperamentum ejusmodi habere, si idem et tibi videatur. Agrum illum Mestiae subjectum, cui ille vir addictus fuit, jube Vasodis subesse. Sic enim nec pejerabit ille a loco non recedens, nec Longinus, secum habens Cyriacum, in causa erit cur deserta sit ecclesia, neque animam suam per otium dampnabit. Neque nos aliquid præter canones efficere videbimur, accommodatione utentes in Cyriacum, qui cum se Mindanis permansurum jurasset, tamen translationem suscepit. Rediit enim erit jurisjurandi observatio. 275

(67) *Karwv*. Videtur hunc canonem secutus esse S. Athanasius, cum Dracontium, qui juraverat se obitum, si ordinaretur episcopus, ac ordinatus fugerat, ad suscipiendam Ecclesiæ curam, nulla habita jurisjurandi ratione, hortatus est.

(68) *Katà Σενηπόρ*. Perobscurus hic canon videtur sic explicari posse. Longinus presbyter erat in agro Mestiae subjecto. Sed cum is depositus esset ob aliquod delictum, ac forte honorem sacerdotii retineret, ut nonnunquam fiebat, Severus episcopus in ejus locum transtulit Cyriacum, quem antea Mindanis ordinaverat, ac jurare coegerat se Mindanis mansurum. Nihil hac in re statui posse videbatur, quod non in magnam aliquam difficultatem incurreret. Nam si in agro Mestiae subjecto Cyriacus remaneret, perjurii culpam sustinebat. Si rediret Mindana, agro Mestiae subjectus presbytero carebat, atque hujus incommodi culpa redundabat in caput Longini, qui ob delictum depositus fuerat. Quid igitur Basilius? Utrique occurrit incommodo; jubet agrum, qui Mestiae subjectus erat, Vasodis subijci, id est loco, cui subjecta erant Mindana. Hoc ex remedio duo consequebatur Basilius, ut et ager ille presbytero non careret, et Cyriacus ibi remanens, Mindana tamen redire censeretur, cum jam hic locus eidem ac Mindana chorepiscopo pareretur.

(69) *Μηστεία*. Sic quatuor mss. Editi *Μισθία*. Coisl. primus *Μηστία*. Nonnulli mss. *Μησθία*. Paulo post editi *Ουασάδοις*, plerique mss. ut in textu.

(70) *Παρορκήσει*. Sic mss. plerique. Editi *παρορκίσει*.

(71) *Διὰ τῆς ἀργίας καταδικάζει*. His vocibus vite explicatis, totus canon qui valde obscurus est, illustrabitur. Balsamon et Zonaras tenebras offundunt, dum Longinum illum existimant hominem potentem fuisse, qui se vastaturum Ecclesiam minabatur, nisi in agro suo retineret Cyriacum presbyterum. At illud, *διὰ τῆς ἀργίας*, neque per otium animam suam condemnabit, depositum fuisse probat Longinum agri Mestiae subjecti presbyterum. Id enim sonat *ἀργία* apud Basilius. Sic can. 69: *Lector si cum sua sponsa ante matrimonium commer-*

διότι ποιεῖ αὐτὴν μοιχευθῆναι, καὶ ἡ συνοικοῦσα αὐτῷ, μοιχῆς, διότι ἀλλότριον ἄνδρα πρὸς αὐτὴν μετέστησεν.

Γ. Οἱ ὁμνούντες μὴ καταδέχεσθαι τὴν χειροτονίαν, ἐξομνύμενοι, μὴ ἀναγκαζέσθωσαν ἐπιορκεῖν. Εἰ γὰρ καὶ δοκεῖ τις εἶναι κανὼν (67) ὁ συγχωρῶν τοῖς τοιοῦτοις· ἀλλὰ πείρα ἐγνώκαμεν, οἱ οὐκ εὐδοκῶνται οἱ παρορκήσαντες. Σκοπεῖν δὲ δεῖ καὶ τὸ εἶδος τοῦ ὅρκου, καὶ τὰ ῥήματα, καὶ τὴν διάθεσιν ἀφ' ἧς ὁμολογῶσι, καὶ τὰς κατὰ λεπτόν ἐν τοῖς ῥήμασι προσθήκας· ὥς, ἐὰν μηδεμία ἢ μηδαμῶθεν παραμυθία, χρη παντελῶς ἔξῃ τοὺς τοιοῦτους. Τὸ μέτοι κατὰ Σενηπόρον (68) πρᾶγμα, ἦτοι τὸν ὑπὸ τούτου χειροτονηθέντα πρεσβύτερον, τοιαύτην τινὰ μοι δοκεῖ παραμυθίαν ἔχειν, εἰ καὶ σοι συνδοκεῖ. Τὸν ἄγρὸν ἔκλεινον τὸν ὑποκαίμενον τῇ Μηστείᾳ (69). ὃ ἐπεκτετύχθη ὁ ἄνθρωπος, κέλευσον Οὐασάδοις ὑποταλεῖν. Οὕτω γὰρ κἀκεῖνος οὐ παρορκήσει (70) μὴ ἀναχωρῶν τοῦ τόπου· καὶ ὁ Λογγίνος, ἔχων τὸν Κυριακὸν μεθ' ἐαυτοῦ, οὐκ ἐρημώσει τὴν ἐκκλησίαν, οὐδὲ τὴν αὐτοῦ ψυχὴν διὰ τῆς ἀργίας καταδικάζει (71). Καὶ τίμεις δόξομεν μὴ παρὰ κανόνας ποιεῖν τι, συμπεριφερόμενοι τῷ Κυριακῷ, ὁμῶσαντι μὲν συμπαράμεναι Μινδανοῖς (72), καταδεξαμένῳ δὲ τὴν μετάθεσιν. Ἡ γὰρ ἐπάνοδος φυλαχῆ ἔσται τοῦ ὅρκου. Τὸ δὲ εἶξαι αὐτὸν τῇ οἰκί-

cium habuerit, ἐνιαυτὸν ἀργήσας, postquam anno otiosus fuerit, ad legendum suscipietur. Paregorio in epist. 55 sic minas intemat, nisi mulierem dimittat subintroductam: Τελευτήσεις ἀργῶν, καὶ δώσεις τῷ Κυρίῳ λόγον τῆς σεαυτοῦ ἀργίας. Morieris otiosus et rationem Domino reddes otii tui. In canone 13 Apostol. ἀργία est depositionis poena. Eodem sensu apud Epiphaniū, hæres. 73, cap. ultimo usurpatur verbum ἀργεῖν. Erat ergo dejectus sacerdos Longinus ob aliquod delictum, quid multo gravius visum fuisset, si recedente Cyriaco, nemo alius regendæ Ecclesiæ idoneus occurrisset. Huic incommodo ut medeatur Basilius, rem tractat ita prudenter, ut nec Cyriacus perjurii reus sit, nec Longini peccatum quidam veluti cumulus ob desertam et viduam ecclesiam addatur.

(72) *Μινδανοῖς*. Erant ergo Mindana Vasodis subjecta, id est chorepiscopo Vasodis sedenti; siquidem Basilius agrum Mestiae subjectum Vasodis subijci jubet, ut Cyriacus ex agro, in quem translatus fuerat, non discedens, redire tamen Mindana censeatur. Ex quo etiam colligi potest vel Cyriacum non stricte jurasse Mindanis se mansurum, sed paulo latius de tota regione, quæ sub eodem erat ac Mindana chorepiscopo, iusjurandum concepisse; vel Basiliū, ut in re difficili ac molesta, benignam interpretationem adhibuisse. Sed prior sententia magis arridet, quia summa erat Basilii in jurisjurandi observatione religio. Exemplum satis simile occurrit apud S. Augustinum, qui rem paulo aliter ac Basilius temperavit. Nam cum Timotheus quidam Severo episcopo jurasset nunquam se ab eo recessurum, isque postea ordinatus alibi diaconus, nec redire posse videretur ad Severum ob susceptam ordinationem, nec ubi ordinatus fuerat remanere ob religionem jurisjurandi; censuit Augustinus una cum Aitypio et Samsueio non futurum perjurii reum Timotheum, si non per ipsum, sed per Severum fieret, ut ab eo discederet; quandoquidem de sua Timotheus, non de Severi voluntate juraverat, nec vicissim Severus sese iurejurando obstrinxerat. Aug., epist. 62 et 63.

νομία εἰς ἑπορίαν αὐτῶν οὐ λογισθήσεται, διὰ τὸ μὴ προσκείσθαι τῷ ὄρκῳ, μηδὲ πρὸς βραχὺ ἀναχωρήσιν (75) Μινδάνων, ἀλλὰ παραμενεῖν εἰς τὸ ἐφεξῆς. Σευτήρ δὲ, προσφαιζομένην τὴν λήθην, ἡμεῖς συγχωρήσομεν, εἰπόντες, οὐ τῶν κρυπτῶν γνώστης οὐ παρὸφεται τὴν βαυτοῦ Ἐκκλησίαν ὑπὸ τοιοῦτου λυμαινομένην· ποιοῦντος μὲν ἀκανόνιστος τὸ ἐξ ἀρχῆς, ὅρκῳ δὲ καταβεβημένος παρὰ τὰ Εὐαγγέλια· παρορκεῖν δὲ διδάσκοντος δι' ὧν μετετέθη, ψευδομένου δὲ νῦν δι' ὧν (74) τὴν λήθην σχηματίζεται. Ἐπειδὴ δὲ οὐκ ἐσμὲν καρδιῶν κριταί, ἀλλ' ἐξ ὧν ἀκούομεν κρίνομεν· δώμεν τῷ Κυρίῳ τὴν ἐκδίκησιν, αὐτοὶ δὲ ἀδιακρίτως αὐτὸν δεξώμεθα, συγγνώμην δόντες ἀνθρώπινῃ πάθει, τῇ λήθῃ.

IA. Ὁ δὲ τὸν ἀκούσιν ποιήσας φόνον ἀρκούντως ἔξεπλήρωσε τὴν δίκην ἐν τοῖς ἑνδεκά ἔτεσι. Ἀπλὸν γάρ, οὐ ἐπὶ τῶν πληγέντων τὰ Μωυσέως παρατηρήσομεν· καὶ τὸν κατακλιθέντα μὲν ἐπὶ τῶν πληγῶν ἄς ἔλαβε, βαδίσαντα δὲ πάλιν ἐπὶ τῇ βάδδι αὐτοῦ, οὐ λογισόμεθα παφονεύσθαι. Εἰ δὲ καὶ οὐκ ἐξάνεστη μετὰ τὰς πληγὰς, ἀλλ' οὖν τῷ μὴ προεἰσθαι αὐτὸν ἀνελεῖν ὃ τυπήσας φονεῦτης μὲν, ἀλλ' ἀκούσιος διὰ τὴν πρόθεσιν.

IB. Τοὺς διγάμους παντελῶς ὁ καὶ ὧν τῆς ὑπερησίας ἀπέκλεισε.

II. Τοὺς ἐν πολέμοις φόνους οἱ πατέρες ἡμῶν ἐν τοῖς φόνοις οὐκ ἔλογίζαντο· ἐμοὶ δοκεῖν, συγγνώμην δόντες τοῖς ὑπὲρ σωφροσύνης καὶ εὐσεβείας ἀμυνομένοις. Τάχα δὲ καλῶς ἔχει συμβουλευεῖν, ὥς τὰς χεῖρας μὴ καθαροῦς, τριῶν ἑτῶν (75) τῆς κοινωνίας μόνης ἀπέχεσθαι.

IA. Ὁ τόκους λαμβάνων (76), ἐὰν καταδέξηται τὸ δάκον κέρδος εἰς πτωχὸς ἀναλῶσαι, καὶ τοῦ λοιποῦ τοῦ νοσήματος τῆς φιλοχρηματίας ἀπαλλαγῆναι, δεκτός ἐστιν εἰς ἱερωσύνην.

IE. Θαυμάζω δὲ σου, τὴν γραμματικὴν ἀκρίβειαν ἐπὶ τῆς Γραφῆς ἀπαιτοῦντος, καὶ λογιζομένου, ὅτι ἡναγκασμένη ἔστιν ἡ λέξις τῆς ἐρμηνείας τὸ αὐτῆς ἐβσημον ἐκδιδοῦσης, οὐ τὸ κυρίως ὑπὸ τῆς Ἑβραϊκῆς φωνῆς σημαινόμενον μετατιθεῖσης. Ἐπεὶ δὲ δεῖ μὴ ἄργῶς παρελθεῖν τὸ ὑπ' ἀνδρὸς ζητητικῶν κινήτην πρόβλημα, τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ καὶ οἱ ἰχθύες

(75) Ἀναχωρήσιν. Sic plerique mss. Editi ἀναχωρήσαι.

(74) Νῦν δι' ὧν. Primam voculam, quæ de erat in editis, agnoscunt plerique mss. codices.

(75) Τριῶν ἑτῶν. Multa observant in hoc loco Basilii canonum interpretes Balsamon, Zonaras et Alexius Aristenus: 1° Consilium dari a sancto Patre, non legem imponi, nec militum conscientiam ei pollutam videri, sed manus non puras; 2° obijisse hunc canonem episcopos imperatori Phocæ, cum eos qui in bello ceciderant inter martyres reuerri vellet; 3° hunc canonem non fuisse observatum, utpote minus appositum ad publicam utilitatem, ac præterea minus consentaneum Athanasii sententia, qui in epistola ad Amum, adversarios in bello occidere, et legibus vernissum et laude dignum esse pronuntiat.

(76) Τόκους λαμβάνων. Ex his patet ejusmodi

PATROL. GR. XXXII.

A dispensationi si cesserit, id ei perjuril loco non imputabitur, quippe quia jurijurando adjectum non est ne paululum quidem Mindanis recessurum, sed deinceps permansurum. Nos autem Severo oblivionem causanti sic ignoscemus, ut eum moneamus, occultorum cognitorem suam ipsius Ecclesiam non passurum ab ejusmodi homine labefacti: qui præter canones ab initio fecit, ac jurejurando contra Evangelia astringit, et perjurium transfereundo edocet, ac postremo, dum oblivionem simulat, mentitur. Sed quoniam cordium judices non sumus, sed ex iis quæ audimus, judicamus, deus Domino vindictam, eumque citra examen suspiciamus, humano vitio, oblivioni scilicet, ignoscentes.

XI. Qui autem involuntariam cædem fecit, undecim annorum spatio abunde judicio satisfecit. Nam dubio procul, erga eos qui percussi sunt, Moys's præscripta observabimus, ac eum qui decubuit quidem post acceptas plagas, sed iterum baculo suo innixus ambulavit, non censebimus occisum fuisse. Sin autem non surrexit post plagas, quia tamen non voluit occidere is qui perculit, homicida quidem est, sed involuntarius propter propositum.

XII. Canon omnino digamos a ministerio excludit.

XIII. Cædes in bellis factas patres nostri pro cædibus non habuere; iis, ut mihi videtur, qui pro pudicitia ac pietate pugnant, ignoscentes. Fortasse tamen recte suadebitur, ut ipsi, cum manus eorum puræ non sint, per tres annos a sola communione abstineant.

XIV. Qui usuras accipit, si voluerit injustum lucrum in pauperes insumere, et deinceps ab avaritia morbo liberari, ad sacerdotium admitti potest.

XV. Miror sane quod grammaticam in scriptura diligentiam requiras, ac dictionem coætam esse putes illius interpretationis, quæ eum ipsius significatum commode exprimit, neque id transfert, quod proprio Hebraica voce significatur. Sed quia segniter non prætereunda questio, quæ a viro querendi studioso proposita est: aves cæli, et pisces

D præcatum non in insignibus penitentia gradibus, sed inter consistentes expiatum fuisse. Alioqui aditum in sacerdotium non reliquisset Basilus. Atque ex hac lenitate illud etiam colligi possit, canonem 17 Nicænum, qui clericos usuram exigentes deponi jubet, non sine benigna interpretatione in Cappadocia observatum fuisse. Videntur enim Græci canonem 44 apostolorum sequi maluisse quam Nicænum; siquidem in canone decimo Trullano, iidem ut in canone pseudoapostolico, sanciunt, ut episcopus, presbyter, vel diaconus, qui usuras vel quæ dicuntur centesimas accipit, vel cesset vel deponatur. Conjici ergo possit Basilium ejusmodi peccato, quod in laicis leniter punit, non gravissimam penam in clericis statim irrogasse. Illius autem lenitatem inde repetit Balsamon, quod fenus civilium legum auctoritate comprobaretur.

maris ²², etiam in mundi creatione eandem sortiti sunt generationem. [Nam genera utraque ex aquis producta sunt. Causa autem, quod utrisque eadem est proprietas. Hi enim in mari natant, illæ vero in aere. Itaque eam ob causam communiter eorum facta mentio. Hoc autem loquendi genus, quod ad pisces quidem attinet, non convenienter redditum est: at quod ad omnia in aquis degentia, **276** valde etiam proprie. Nam aves cæli sunt homini subjectæ, itemque maris pisces, et non ipsi solum, sed omnia etiam, quæ marium semitas perambulant. Non enim si quid est aquatile, continuo piscis est, ut sunt cetacea, balenæ, et zygænæ, et delphines, et phocæ, ad hæc et equi, et canes, et serræ, et gladii, et boves marini; si vis autem, et urticæ, et pectines, et omnia testacea, quorum nullum est piscis, et omnia quæ semitas marium perambulant: quare tria sunt genera, aves cæli, pisces maris, et quæcunque aquatilia quidem sunt, sed a piscibus distincta, semitas marium ipsa quoque perambulant.

XVI. Neeman autem non magnus apud Dominum, sed apud dominum suum ²³, hoc est, unus erat ex iis qui magna pollebant auctoritate apud regem Syrorum. Itaque animum diligenter attende ad Scripturam, et quaestionis sua sponte occurret solutio.

EPISTOLA CLXXXIX.

London Eustathium Basilium, quod sibi dolorem abstersisset in gravissimis inimicorum injuriis, nunc hoc, nunc illud, nunc tres deos, nunc Sabellii errorem affingentium. His criminibus depulsi, novitatem objiciebant, eo quod unam divinitatem admitteret in tribus personis. Fateatur Basilium de postremo crimine: et cum illi unam in tribus divinitatem rejicerent, ut excluderent Spiritum sanctum, demonstrat eum ut in baptismo, ita in aliis etiam Patri et Filio adjungi debere; et cum eidivina nomina tribuantur, Dei nomen non esse denegandum, quod etiam simulacris et demoniis tribuitur. Cum autem objicerent hac voce naturam designari, probat in tribus personis, ut unam operationem, ita unam esse naturam.

Eustathio archiatro.

1. Omnibus quidem vobis, qui artem medicam tractatis, humanitas disciplina est. Ac mihi videtur, qui omnibus rebus, quæ quidem in vita studio habentur, scientiam vestram anteposit, decenter judicare, nec aberrare a recto; siquidem pretiosissima omnium rerum vita fugienda est et molesta, nisi illam liceat cum sunitate conjuncta habere; vestra autem ars conciliatrix est sanitatis. Sed in te præsertim scientia suis est absoluta numeris, ac majores tibi ipse constituis humanitatis terminos. non corporibus definiens artis beneficium, sed et animi morborum suscipiens curationem. Hæc au-

²³ Psal. viii, 9. ²⁴ IV Reg. v, 1.

* Alias LXXX. Scripta anno 374 exeunte, aut ineunte 375.

(77) Ἀποδοθέν. Sic omnes mss. Editi ἀποδόθη. (78) Φάλαραι. Ita quinque melioris notæ codices, quibus favent plures alii, in quibus legitur φάλαραι. Editi βάλαιναί et ζύγαιναί. Mss. ζυγαίναί. Paulo post editi βόες, mss. βοῦς.

(79) Θαλασσῶν. Consentunt in hac voce mss. codices. Editi θαλάσσης.

(80) Νεεμάρ. Sic mss. codices plerique, nonnulli Ναεμάρ. Editi Ναεμάρ.

(81) Ἀρχιάτρω. Sic, pro eo quod erat in editis

Α τῆς θαλάσσης καὶ ἐν τῇ κοσμοποιᾷ τὴν αὐτὴν εἰαχον γένεσιν. Ἐκ τῶν ὕδατων γὰρ ἐξήχθη ἀμφότερα τὰ γένη. Τὸ δὲ αἴτιον, ὅτι ταυτὸν ἐστὶν ἑκατέρωις ἰδιώμα. Τὰ μὲν γὰρ διανήχεται τὸ ὕδωρ, τὰ δὲ ἐπινέχεται τῷ ἀέρι. Διὰ τοῦτο μὲν οὖν κοινῇ αὐτῶν ἐπεμνήσθη. Τὸ δὲ σχῆμα τοῦ λόγου ὡς μὲν πρὸς τοὺς ἰχθύας ἀκαταλλήλως ἀποδοθὲν (77), ὡς δὲ πρὸς πάντα τὰ ἐν ὕδασι διατρώμενα καὶ πάνυ οἰκείως. Τὰ γὰρ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ ὑπὲρτάχεται τῷ ἀνθρώπῳ, καὶ οἱ ἰχθύες τῆς θαλάσσης· καὶ οὐκ αὐτοὶ μόνον, ἀλλὰ καὶ πάντα τὰ διαπορευόμενα τρίβους θαλασσῶν. Οὐ γὰρ εἴ τι ἐνυδρον, καὶ ἰχθύς ἐστίν, ὡς τὰ κητώδη, φάλαιναι (78), καὶ ζύγαιναί, καὶ δελφίνες, καὶ φῶκαι, καὶ προσέτι ἱπποὶ, καὶ χύνες, καὶ πρίονες, καὶ ξιφαί, καὶ οἱ θαλάσσιοι βοῦς· εἰ δὲ βούλει, καὶ ἀκαλῆφαι, καὶ κτένες, καὶ τὰ ὀστρακόρινα πάντα, ὧν οὐδὲν ἐστὶν ἰχθύς, καὶ πάντα ἃ διαπορεύεται τρίβους θαλασσῶν (79)· ὡς εἶναι τρία τὰ γένη, πετεινὰ οὐρανοῦ, ἰχθύας θαλάσσης, καὶ ὅσα τῶν ἐνὸνδρων τοῖς ἰχθύσιν ἀντιστελλόμενα διαπορεύονται καὶ αὐτὰ τὰς τρίβους θαλασσῶν.

ΙΖ'. Ὁ δὲ Νεεμάρ (80) οὐχὶ μέγας παρὰ Κυρίῳ, ἀλλὰ παρ' αὐτῷ κυρίῳ αὐτοῦ· τούτεστι, τῶν παραδυναστευόντων ἢ τῷ βασιλεῖ τῶν Συρων. Πρόσεχε οὖν ἀκριβῶς τῇ Γραφῇ, καὶ αὐτόθεν εὐρήσεις τὴν λύσιν τοῦ ζητήματος.

EPISTOLA PNE.

Εὐσταθίῳ (81) ἀρχιάτρω.

1. Ἔστι μὲν καὶ πᾶσιν ὑμῖν τοῖς τὴν λατρικὴν μετιούσι φιλανθρωπία· τὸ ἐπιτήδευμα. Καὶ μοι δοκεῖ τῶν κατὰ τὸν βίον σπουδαζομένων ἀπάντων ὁ τὴν ὑμετέραν προτιθεὶς ἐπιστήμην ἐπιτυχεῖν ἂν τῆς πρεπούσης κρείσσεως, καὶ μὴ διαμαρτεῖν τοῦ πρόσ- ἡ-κοντος (82)· εἰπερ τὸ πάντων προτιμύματον, ἡ ζωὴ φευκτόν ἐστι καὶ ἐπώδυνον, ἐὰν μὴ μεθ' ὑγείας ἐξῇ ταύτην ἔχειν· ὑγείας δὲ χορηγὸς ἡ ὑμετέρα τέχνη. Ἀλλὰ σοὶ διαφερόντως περιδέξιός ἐστιν ἡ ἐπιστήμη, καὶ μείζονας ποιεῖς σιαυτῇ τῆς φιλανθρωπίας τοὺς ὁροὺς, οὐ μέχρι τῶν σωμάτων περιορίζων τὴν ἐκ τῆς τέχνης χάριν, ἀλλὰ καὶ τῶν

λατρῶ, posuimus, ut in epist. 151. Legitur hæc epistola inter opera S. Gregorii Nysseni tom. III, p. 6. In ora Regii cujusdam codicis num. 2896 hæc leguntur: Ἰστέον, ὅτι τὴν ἐπιστολὴν ταύτην τοῦ Νύσσης εἶναι λέγουσι τινες. Ἔοικε δὲ, ὅσον ἀπὸ τοῦ χαρακτῆρος τῆς γραφῆς· Sciendum est hanc epistolam Nysseni esse nonnullos dicere; idque verisimile est, quantum ex scribendi ratione perspicitur.

(82) Τοῦ προσήκοτος. Vat., Coisl. secundus et duo Regii τοῦ πρέποντος. Medicus consentit cum editis. In Harleano autem et Coisliliano primo non reperitur hæc epistola.

φυσικῶν ἀβρώστημάτων ἐπινοῶν τὴν διόρθωσιν. Α Ταῦτα δὲ λέγω, οὐ μόνον ταῖς τῶν πολλῶν φήμαις ἐπιμένους, ἀλλὰ καὶ τῇ κατ' ἐμαυτὸν διδαχθεὶς πείρῃ, ἐν πολλοῖς τε ἄλλοις, καὶ διαφερόντως νῦν ἐν τῇ τῶν ἐχθρῶν ἡμῶν ἀνεκδιηγήτῃ κακίᾳ· ἣν βούματος πονηροῦ δίκην κατὰ τῆς ζωῆς ἡμῶν ἐπιβόρυσται (83) εὐμηχάνως διέχας, τὴν βαρεῖαν ταύτην φλεγμονὴν τῆς καρδίας ἡμῶν τῇ ἐπανέλθῃ τῶν παρηγορικῶν λέγων διαφορῆσας. Ἐγὼ γάρ (84), πρὸς τὴν ἐπ' ἄλλῃ τῶν ἐχθρῶν ἡμῶν καὶ ποικίλῃ καθ' ἡμῶν ἐπιχειρήσιν ἀποβλέπων, σωπῆν φημὴν δεῖν, καὶ δεῖχασθαι καθ' ἡσυχίαν τὰ ἐπαγόμενα. (85) μὴ δὲ ἀνταρεῖν τοῖς καθωπλισμένοις τῷ ψεύδει, τῷ πονηρῷ τούτῳ ἐπ' αὐτῷ, τῷ καὶ διὰ τῆς ἀληθείας πολλάκις τὴν ἀκμὴν εἰσωθοῦντι. Σὺ δὲ, καλῶς ποῶν, μὴ καταπροδιδόναι τὴν ἀλήθειαν ἐνεκαλεοῦ (86), ἀλλὰ δι-

ελέγχειν τοὺς συκοφάντας, ὡς ἂν μὴ πολλοὶ παράβλαβεν, κατενημεροῦντος τῆς ἀληθείας τοῦ ψεύδους. 2. Ἐδοξάν οὖν μοι παραπλήσιον τι ποιεῖν τῷ Αἰσωπεῖ μύθῳ οἱ τὸ ἀπροφάσιτον καθ' ἡμῶν ἀναλαβόντες μῖσος. Ὡς γὰρ ἐκεῖνος ἐγκλήματά τινα τῷ ἄρνει τὸν λύκον προφέρειν ἐποίησεν, αἰσχυρόμενον ὁθῆεν τὸ δοκεῖν ἄνευ δικαίας προφάσεως ἀναιρεῖν τὸν μὴδὲν προληψήσαντα· τοῦ δὲ ἄρνος (87) πᾶσαν τὴν ἐκ συκοφαντίας ἐπαγομένην αἰτίαν εὐχερῶς διαλύοντος, μὴδὲν μᾶλλον ὕφισθαι τῆς ὁρμῆς τὸν λύκον, ἀλλὰ τοῖς μὲν δικαίοις ἠττάσθαι, τοῖς δὲ ὀδοῦναι νικῆν· οὕτως οἷς τὸ καθ' ἡμῶν μῖσος ὥς τι τῶν ἀγαθῶν ἐσπουδάζῃ, ἐρυθριῶντες τάχα τὸ δοκεῖν ἄνευ αἰτίας μισεῖν, αἰτίας πλάττουσι καθ' ἡμῶν καὶ ἐγκλήματα, καὶ οὐδενὶ τῶν λεγομένων μέχρι παντὸς ἐπιμένουσιν· ἀλλὰ νῦν μὲν τοῦτο, μετ' ὀλίγον δὲ ἄλλο, καὶ αὐθις ἕτερον τῆς καθ' ἡμῶν δυσμενείας τὸ αἴτιον λέγουσι. Βέβηκε δὲ αὐτοῖς ἐπ' οὐδενὸς ἡ κακία· ἀλλ' ὅταν τούτου τοῦ ἐγκλήματος ἀποσιτισθῶσιν, ἑτέρῳ προτῦνται, καὶ ἀπ' ἐκείνου πάλιν καταλαμβάνουσιν ἕτερον· καὶ πάντα διαλυθῇ τὰ ἐγκλήματα, τοῦ μισεῖν οὐκ ἀφίστανται. Τρεῖς θεοὺς (88) προσεύεσθαι παρ' ἡμῶν αἰτιῶνται, καὶ περιχοῦσι τὰς ἀκοὰς τῶν πολλῶν, καὶ πιδανὸς κατασκευάζοντες τὴν διαβολὴν ταύτην οὐ παύονται. Ἄλλ' ὑπερμάχεται ἡμῶν ἡ ἀλήθεια, καὶ ἐν κοινῷ πρὸς πάντας, καὶ ἰδίᾳ πρὸς τοὺς ἐντυγχάνοντας, δεικνύντων ἡμῶν, ὅτι ἀνάθεματίσται παρ' ἡμῶν πᾶς ὁ τρεῖς λέγων θεοὺς, καὶ οὐδὲ Χριστιανὸς εἶναι κρίνεται. Ἄλλ' ὅταν τοῦτο ἀκούσωσι, πρόχειρος αὐτοῖς καθ' ἡμῶν ὁ Σαβέλλιος, καὶ ἡ ἐξ ἐκείνου νόσος ἐπιθρολλεῖται τῷ ἡμετέρῳ λόγῳ. Πάλιν καὶ πρὸς τοῦτο ἡμεῖς τὸ σύνθημα ὅπλον τὴν ἀλήθειαν προβαλλόμεθα· δεικνύντες, ὅτι ἐπίσης τῷ Ἰουδαϊσμῷ καὶ τὴν τοιαύτῃ αἵρεσιν φρίττομεν.

3. Τί οὖν; ἄρα μετὰ τοσαύτας ἐγχειρήσεις ἀποκαμόντες (89) ἡσύχασαν; Οὐκ ἐστὶ ταῦτα (90). Ἄλλὰ

(85) Ἐπιβόρυσται. Ita Vat. cum tribus aliis et Nyss. ac editione Hagana. Legitur ἐπιβόρυσσαν in Parisiensi, et ἀποβόρυσσαν in Basileensi.

(84) Ἐγὼ γάρ. Ita Med. cum tribus aliis et Nyss. Editi Ἐγὼ δὲ.

(85) Vide Addenda.

(86) Ἐνεκαλεοῦ. Ita mss. sex. Editi ἐνεκέλευες. Nyss. ἐνεκαλεῖσθαι.

(87) Τοῦ δὲ ἄρνος. Leve discrimen inter hanc

tem dico non solum famam plurimorum sequens, sed mea etiam edoctus experientia, cum in aliis multis rebus, tum maxime nunc in hac inimicorum nostrorum non enarrabili malitia, quam in nostram vitam mali fluenti more effusam solerter dissipasti: cum gravem illam cordis nostri inflammationem infusus consolationis verbis excussisti. Ego enim ad alternantem inimicorum nostrorum variumque contra nos conatum respiciens, tacere existimabam oportere, ac inflictis mala silentio perferre, neque contradicere hominibus mendacio armatis, malo illo jaculo, quod et per ipsam veritatem non raro cuspidem adigit. Tu vero recte 277 fecisti, quod hortatus es, ut ne veritatem proderem, sed redarguerem sycophantas, ne plures laedantur, prospera mendacio contra veritatem successus habente.

2. Visi sunt igitur mihi simile quiddam facere Æsopi fabulae, qui sine ulla prorsus causa odium in nos susceperunt. Quemadmodum enim ille fingit, crimina quædam agno lupum inferre, verecundantem videlicet sine iusta causa eum, qui prius nihil læsisset, occidere videri; sed cum agnus omnem ex calumnia illatam criminationem facile diluisset, non idcirco lupum de impetu quidquam remittere, sed jure quidem vinci, dentibus vero vincere: ita qui odium nostri veluti præclarum quiddam habuere, cum forte erubescerent, si sine causa odisse viderentur, causas contra nos et criminationes fingunt, nec in ullo eorum quæ dicitant, constanter insistunt, sed modo hanc, paulo post illam, et rursus aliam suæ in nos inimicitiae causam assignant. Nulla autem in re consistit eorum malitia; sed postquam hac criminatione depulsi fuerint, ad aliam adherescunt, et rursus ab ista ad aliam confugiunt; nec, si omnia dissoluta fuerint crimina, odisse desistunt. Tres deos a nobis prædicari causantur, atque hac eorum criminatione aures vulgi circumsonant, neque hanc calumniam subtiliter struere desinunt. Sed pugnat pro nobis veritas, cum et publice omnibus, et privatim accedentibus demonstramus, anathematizari a nobis quisquis tres deos dicit, ac ne Christianum quidem judicari. Sed ubi hoc audiverint, in promptu illis contra nos Sabellius: et illius morbum doctrinæ nostræ rumor affligit. Rursus his quoque consueta arma, veritatem opponimus; demonstrantes atque ac Judaismum hanc nos hæresim perhorrescere.

3. Quia igitur? num post tantos conatus defessi quieverunt? Nequaquam. Sed novitatem nobis obscripturam et vulgatam τοῦ δὲ ἄρνος, sed eam sequi maluimus quam quinque veteres libri commendant, et editio Haganoensis. Nyssenus τοῦ δὲ ἄρνου.

(88) Τρεῖς θεοὺς. De hoc trium deorum errore vide Not. ad epist. 131.

(89) Ἀποκαμόντες. Ita Med. et tres am. Editi ἀποκαμύνοντες.

(90) Vide Addenda.

ciunt, qui nos sic incusant quod tres hypostases A
constiteamur: criminantur quod unam bonitatem et
unam potentiam et unam divinitatem dicamus.
Neque id extra veritatem: dicimus enim. Sed cri-
minando obijciunt, non sic suam habere consuetu-
dinem, nec Scripturam assentiri. Quid igitur ad
hoc quoque nos? Non putamus æquum esse, ut
vigentem apud ipsos consuetudinem, rectæ do-
ctrinæ legem et normam ducamus. Etenim si valet
ad rectæ doctrinæ demonstrationem consuetudo,
licet et nobis profecto usitatum apud nos mo-
rem opponere. Quod si hunc illi rejiciunt, neque
nobis prorsus illos sequi necesse. Itaque Scri-
ptura divinitus inspirata nobis sit arbitra; et apud
quos inventa fuerint dogmata divinis verbis con-
sona, ad eos accedet omnino veritatis suffragium.
Quodnam igitur crimen est? Duo enim simul in
accusatione nobis illata objecerunt; unum, quod
dividimus hypostases; alterum, quod nullum ex
nominibus quæ 278 Deo conveniunt, pluraliter
numeremus, sed unam, ut dictum est, bonitatem
et potentiam, et divinitatem, et quæcunque talia
sunt, singulariter enuntiemus. Quod quidem attinet
ad divisionem hypostaseon, ab ea minime alieni
fuerint, qui essentialiter diversitatem in divina de-
cernunt natura. Non enim par est, ut qui tres di-
cunt essentias, non etiam tres hypostases dicant.
Itaque hoc solum crimini datur, quod quæ de divina
natura dicuntur nomina, singulariter pronuntie-
mus.

4. Sed prompta nobis adversus hoc et manifesta
ratio. Qui enim condemnat eos qui unam dicunt
divinitatem, necessario aut multas dicenti, aut nul-
lam assentietur. Non enim potest aliud quidquam,
præter id quod dictum est, excogitari. Sed nec
multas dici divinitus inspirata patitur doctrina,
quæ sicubi meminit divinitatis, singulariter eam
commemorat, nempe: *In ipso habitat omnis pleni-
tudo divinitatis* 27; et alibi: *Invisibilia enim ipsius
a creatione mundi, per ea quæ facta sunt, intellecta
conspiciuntur, tum sempiterna ejus virtus, tum divi-
nitas* 28. Si igitur in multitudinem extendere nume-
rum divinitatum, illorum solum est, qui errore
multitudinis deorum laborant: omnino autem divi-
nitatem negare, atheorum fuerit; qua ratione incu-
samur, quod unam constiteamur divinitatem? Sed
apertius orationis suæ nudant propositum: Patri
quidem convenire, ut Deus sit, ac Filium similiter
divinitatis nomine honorari assentientes; Spiritum
vero, qui una cum Patre et Filio numeratur, divi-

27 Colos. II, 9. 28 Rom. I, 20.

(91) Ὁμολογούντων. In uno ex Regiis codicibus
ὁμολογούντας, et paulo post in Mediceo λέγοντας
ἡμᾶς.

(92) Οὐδὲ ἡμῖν. Primam vocem addidimus ex
sex mss. et Nysseno. Paulo post editi ἐπὶ τοῖς
ἡμεῖς πάντως ἡ θεία τῆς. Sex mss. et Nyssenus ut

καὶνοτομίαν ἡμῖν προφέρουσιν, οὕτως τὸ ἐκκλημα
καθ' ἡμῶν συντιθέντες τρεῖς ὑποστάσεις ὁμολογούν-
των (91)· μίαν ἀγαθότητα, καὶ μίαν δύναμιν, καὶ
μίαν θεότητα λέγειν ἡμᾶς αἰτιῶνται. Καὶ οὐκ ἔγω
τοῦτο φασὶ τῆς ἀληθείας· λέγομεν γάρ. Ἄλλ' ἐγκα-
λοῦντες τοῦτο προφέρουσιν, ὅτι ἡ συνήθεια αὐτῶν
τοῦτο οὐκ ἔχει, καὶ ἡ Γραφή οὐ συντίθεται. Τί οὖν
καὶ πρὸς τοῦτο ἡμεῖς; Οὐ νομίζομεν δίκαιον εἶναι
τὴν παρ' αὐτοῖς ἐπικρατοῦσαν συνήθειαν νόμον καὶ
κανόνα τοῦ ὁρθοῦ ποιεῖσθαι λόγου. Εἰ γὰρ ἰσχυρὸν
ἔστιν εἰς ἀπόδειξιν ὁρθότητος ἡ συνήθεια, ἔξεστι καὶ
ἡμῖν πάντως ἀντιπροβάλλεσθαι τὴν παρ' ἡμῖν ἐπι-
κρατοῦσαν συνήθειαν. Εἰ δὲ παραγράφονται ταύτην
ἐκεῖνοι, οὐδὲ ἡμῖν (92) πάντως ἀκολουθητέον ἐκείνοις.

Οὐκοῦν ἡ θεόπνευστος ἡμῖν διατησάτω Γραφή· καὶ
παρ' οἷς ἂν εὐρεθῇ τὰ δόγματα συνῆδ' αὐτοῖς; θεοῖς
λόγοις, ἐπὶ τοῦτους ἡμεῖς πάντως τῆς ἀληθείας ἡ ψή-
φος. Τί οὖν ἐστὶ τὸ ἐκκλημα; Δύο γὰρ κατὰ ταυτὲν
ἐν τῇ κατηγορίᾳ τῇ καθ' ἡμῶν προσήνκεται· ἐν μὲν
τὸ διαίρειν τὰς ὑποστάσεις· ἕτερον δὲ τὸ μὴ εἶναι
μηδὲν τῶν θεοπροπῶν ὀνομάτων πληθυντικῶς ἀρι-
θμεῖν, ἀλλὰ μίαν, καθὼς προεῖρηται, τὴν ἀγαθότητα,
καὶ τὴν δύναμιν, καὶ τὴν θεότητα, καὶ πάντα τὰ
τοιαῦτα μοναδικῶς ἐξαγγέλλειν. Πρὸς μὲν οὖν
τὴν διαίρεσιν τῶν ὑποστάσεων οὐκ ἂν ἔχοιεν ἄλλο-
τρίως οἱ τὴν ἑτερότητα τῶν οὐσιῶν ἐπὶ τῆς θείας
δογματίζοντες φύσεως. Οὐ γὰρ εἰκὸς ἐστὶ τοὺς τρεῖς
λέγοντας οὐσίας μὴ καὶ τρεῖς ὑποστάσεις λέγειν.
Οὐκοῦν τοῦτο μόνον ἐστὶν ἐν ἐκκληματι, τὸ τὰ ἐπι-
C λεγόμενα τῇ θεῇ (93) φύσει ὀνόματα μοναδικῶς
καταγγέλλειν.

4. Ἄλλ' ἔτοιμος ἡμῖν πρὸς τοῦτο καὶ σαφὲς ὁ λόγος.
Ὁ γὰρ καταγινώσκων τῶν μίαν λεγόντων θεότητα
ἐξ ἀνάγκης τῷ πολλὰς λέγοντι, ἢ τῷ μηδεμίαν συν-
θίσσεται. Οὐ γὰρ ἐστὶ δυνατόν ἑτερόν τι παρὰ τὸ
εἰρημένον ἐπινοῆσαι. Ἄλλ' οὕτως πολλὰς λέγειν ἡ
θεόπνευστος συγχωρεῖ διδασκαλία, εἰπου καὶ μί-
νηται, μοναχῶς τῆς θεότητος (94) μνημονεύουσα, ὅτι
Ἐν αὐτῷ κατοικεῖ πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότη-
τος· καὶ ἐτέρωθεν. Τὰ γὰρ ἄρματα αὐτοῦ ἀπὸ κτι-
σεως κότρου τοῖς ποτήμασι νοοῦμενα καθορᾶται,
ἢ τε ἀίδιος αὐτοῦ δύναμις καὶ θεότης. Εἰ οὖν εἰς
πλήθος ἐκτείνειν τὸν ἀριθμὸν τῶν θεοτήτων, μόνον
D τῶν τὴν πολυθεον πλάνην νενοσηκότων ἐστὶ· τὸ δὲ
καθόλου ἀρνεῖσθαι τὴν θεότητα τῶν ἀθέων ἂν εἴη·
τίς λόγος ἐστὶν ὁ διαβάλλων ἡμᾶς ἐπὶ τῷ μίαν ὁμο-
λογεῖν τὴν θεότητα; Ἄλλ' ἐκκαλύπτουσι φανερώτε-
ρον τὸν τοῦ λόγου σκοπὸν· ἐπὶ μὲν τοῦ Πατρὸς κα-
ταδέχεσθαι τὸν θεὸν εἶναι, καὶ τὸν Υἱὸν ὡσαύτως
τιμᾶσθαι τῷ τῆς θεότητος ὀνόματι συντιθέμενοι·
τὸ δὲ Πνεῦμα, Πατρὶ καὶ Υἱῷ συναριθμούμενον,

in textu.

(93) Τῇ θεῇ. Editi ἐν τῇ θεῇ, sed deest præpo-
sitis in sex nostris mss.

(94) Μοναχῶς τῆς θεότητος. Ita sex mss. et
vetustæ editiones ac Greg. Nyss. Editio Paris. τῆς
θεότητος μοναδικῶς αὐτῆς.

μηκέτι καὶ τῇ τῆς θεότητος ἐννοίᾳ συμπαραλαμβάνεσθαι; ἀλλ' ἐκ Πατρὸς μέχρι τοῦ Υἱοῦ ἱσταμένην τὴν τῆς θεότητος δύναμιν, ἀποκρίνειν τῆς θεϊκῆς δόξης τὴν φύσιν τοῦ Πνεύματος. Οὐκοῦν ἀπολογητέον καὶ ἡμεῖν, ὡς ἂν οἱ τοῖς ὡμεν, διὰ βραχέων καὶ πρὸς ταύτην τὴν ἔννοιαν.

5. (95) Τίς οὖν ὁ ἡμέτερος λόγος; Παραδοῦς ὁ Κύριος τὴν σωτήριον πίστιν τοῖς μαθητευομένοις τῷ λόγῳ, τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ συνάπτει καὶ τὸ Πνεῦμα ἐδ' ἄγιον. Τὸ δὲ συνημμένον ἀπασὶ διὰ πάντων φαινὲν τὴν συνάφειαν ἔχειν. Οὐ γὰρ, ἐν τινὶ συνταγμαμένον, ἐν ἑτέροις ἀποσχοινίζεται. Ἀλλ' ἐν τῇ ζωοποιῷ δυνάμει, καθ' ἣν ἐκ τοῦ φθαρτοῦ βίου εἰς ἀθανάσιον ἡ φύσις ἡμῶν μετασκευάζεται, συμπαραληφθεῖσα ἡ τοῦ Πνεύματος δύναμις Πατρὶ καὶ Υἱῷ, καὶ ἐν πολλοῖς ἑτέροις, οἷον ἐν τῇ κατὰ τὰ ἀγαθὴν ἐννοίᾳ, καὶ τὸ ἅγιόν τε καὶ ἁδίδιον, σοφόν, εὐδὲς, ἡγεμονικόν, δυνάτον, καὶ πανταχοῦ δηλονότι τὸ ἀχώριστον ἔχει ἐν πᾶσι τοῖς πρὸς τὸ κρεῖττον ὑπελημμένους ὁνόμασιν (96). Οὐκοῦν ἡγούμεθα καλῶς ἔχειν τὸ ἐν τοσαύταις ἐννοίαις ὀψήλας τε καὶ θεοπροπέσι συναπτόμενον Πατρὶ καὶ Υἱῷ ἐν οὐδενὶ διακρίσθαι νομίζειν. Οὐδὲ γὰρ οἴδαμεν τινα τῶν περὶ τὴν θείαν φύσιν ἐπινοουμένων ὁνομάτων τὴν κατὰ τὸ κρεῖττον καὶ τὸ χεῖρον διαφορᾶν ὡς εὐαγὲς (97) εἶναι οἰεσθαι τὴν ἐν τοῖς κατὰδεστέροις τῶν ὁνομάτων κοινωνίαν συγχωροῦντας τῷ Πνεύματι, τῶν ὑπεραιρόντων κρίνειν ἀνάξιον. Πάντα γὰρ τὰ θεοπροπῆ νοήματα τε καὶ ὁνόματα ὁμοτίμως ἔχει πρὸς ἀλλήλα, τῷ μηδὲν περὶ τὴν τοῦ ὑποκειμένου διαφωνεῖν (98) σημασίαν. Οὐ γὰρ ἐπ' ἄλλο τι ὑποκειμενον χειραγωγεῖ τὴν διάνοιαν τοῦ ἀγαθοῦ ἢ προσηγορία, ἐπ' ἑτέρον δὲ ἢ τοῦ σοφοῦ, καὶ τοῦ δυνατοῦ, καὶ τοῦ δικαίου· ἀλλ' ὅσπερ ἂν εἴπῃς ὁνόματα, ἐν διὰ πάντων ἐστὶ τὸ σημαίνον. Κἂν θεὸν εἴπῃς, τὸν αὐτὸν ἐνεδείξω ὅν διὰ τῶν λοιπῶν ὁνομάτων ἐνόησας. Εἰ δὲ πάντα τὰ ὁνόματα τῇ θεῇ φύσει ἐπιλεγόμενα ἰσοδυναμεῖ ἀλλήλοις κατὰ τὴν τοῦ ὑποκειμένου ἐνδειξιν, ἀλλὰ κατὰ (99) ἄλλην ἐμφανισὶν ἐπὶ τὸ αὐτὸ τὴν διάνοιαν ἡμῶν ὁδηγοῦντα· τίς ὁ λόγος τὴν ἐν τοῖς ἄλλοις ὁνόμασι κοινωνίαν, πρὸς Πατέρα τε καὶ Υἱὸν συγχωροῦντα τῷ Πνεύματι, μόνως ἀποσχοινίζειν αὐτὸ τῆς θεότητος; ἀνάγκη γὰρ πᾶσα ἢ καὶ ἐν τούτῳ διδόναι τὴν κοινωνίαν, ἢ μηδὲ τὴν ἐν τοῖς λοιποῖς συγχωρεῖν. Εἰ γὰρ ἐν ἐκείνοις ἄξιον, οὐδὲ ἐν τούτῳ (1) πάντως ἀνάξιον. Εἰ δὲ μικρότερον, κατὰ τὸν ἐκείνων λόγον, ἰστὶν ἢ ὥστε τοῦ τῆς θεότητος ὁνόματος πρὸς Πατέρα τε καὶ Υἱὸν τὴν κοινωνίαν χωρῆσαι, οὐδὲ ἄλλου τινὸς τῶν θεοπροπῶν ὁνομάτων μετέχειν ἄξιον (2). Καταμνησθέντα γὰρ καὶ συγκρινόμενα πρὸς ἀλλήλα τὰ ὁνόματα διὰ τῆς ἐκάστοις (3) ἐνθεωρουμέ-

nitatis notionem minime comprehendendi, sed a Patre ad Filium usque terminata divinitatis potentia, naturam Spiritus a divina gloria secerni. Disserendum igitur et nobis, ut poterimus, breviter, contra hanc quoque sententiam.

5. Quæ est igitur nostra ratio? Tradens Dominus salutarem fidem iis, qui in doctrina instituuntur, Patri ac Filio conjungit et Spiritum sanctum. Quod autem semel conjunctum est, id per omnia conjunctum esse dicimus. Non enim in aliquo conjunctum, in aliis sejungitur. Sed in potentia vivifica, per quam ex corruptibili vita ad immortalitatem natura nostra transfertur, potentia Spiritus una cum Patre et Filio assumpta, et in multis aliis, velut in notione boni, et sancti, et æterni, sapientis, recti, principalis, potentis, etiam ubique inseparabilis est, videlicet in omnibus nominibus præstantiorem intelligentiam habentibus. Quapropter id rectum esse arbitramur, ut, qui in tot sublimibus Deoque competentibus notionibus conjungitur Patri et Filio, eum nulla in re separari existimemus. Neque enim novimus ullam nominum, quæ circa divinam naturam intelliguntur, secundum melius ac deterius differentiam, ut plium esse existimemus, nominum inferiorum communionem concedentes Spiritui, præstantioribus indignum judicare. Omnia namque Deo competentia tum cogitata, tum 279 nomina sunt inter se ejusdem dignitatis, eo quod nihil circa subjecti significationem habeant discriminis. Non enim mentis cogitationem ad aliud quoddam subjectum perducit boni appellatio, et ad aliud, sapientis, potentis, et justī: sed quæcunque protuleris nomina, unam prorsus omnia significant. Quod si dixeris Deum, eundem significasti, quem per reliqua nomina intellexisti. Quod si omnia quæ de divina natura dicuntur, nomina, idem inter se, ad subjecti designationem valent, alia pro alia rei considerande ratione mentem nostram ad idem deducunt; quæ ratio est, aliorum nominum communionem Spiritui cum Patre et Filio concedentem, a sola illum arcere divinitate? nam necesse est omnino, aut communionem in hoc etiam dare, aut nec in reliquis deferre. Etenim si in illis dignus, profecto neque in hoc indignus. Quod si minor est, ut isti dictitant, quam ut divinitatis nomen cum Patre et Filio commune habeat; neque dignus erit, qui ullius alius ex nominibus Deo competentibus particeps sit. Considerata enim et comparata inter se nomina per eam notionem, quam in singulis speculamur,

(95) Vide Addenda.

(96) Ὁνόμασιν. Editi addunt καὶ τὴν συνάφειαν. Sed hæc desunt in Med. et Coisl. secundo ac Reg. secundo et Nyss. In tribus aliis codicibus legitur autem τὴν συνάφειαν sine conjunctione.

(97) Ὡς εὐαγὲς. Sic Med. et tres Regii. Sic etiam legitur apud Gregorium Nyss. Editiones Basilii, excepta Haganoensi, ὡς ἐναγὲς, ut nefas ducimus.

(98) Διαφωνεῖν. Ita mss. quatuor. Sic etiam Gre-

gorius Nyssenus. Editiones vetustæ Basilii διαφέρειν. Basileensis secunda et Paris. διαφέρειν.

(99) Ἄλλα κατὰ. Unus ex Regiis ἀλλ' οὐ κατὰ.

(1) Οὐδὲ ἐν τούτῳ. Medicæus cum tribus aliis οὐδὲ ἐν τούτοις.

(2) Ἀξιόν. Editi ἦν ἀξιόν. Deest vocula in quinque mss. et apud Greg. Nyss.

(3) Ἐκάστοις ἐνθεωρουμένης. Ita mss. quinque, pro eo quod erat in editis ἐν ἐκάστοις θεωρουμένης.

invenientur Dei appellatione non inferiora. Ejus rei argumentum est, quod hoc nomine multa etiam ex inferioribus vocantur; imo Scriptura divina non parca est hujus equivocæ appellationis, ne in absurdis quidem et repugnantibus rebus, velut cum simulacra Dei appellatione designat. Dii enim, inquit, qui cælum et terram non fecerunt, tollantur, et subter terram conjiciantur⁷⁷; item: Omnes, inquit, dii gentium demonia⁷⁸. Et pythonissa cum incantationibus suis Sauli animas evocaret, de iis animabus quæ requirebantur, deos vidisse se dixit⁷⁹. Quin et ipse Balaam, cum augur quidam esset et vates, et per manum, ut ait Scriptura, vaticinia ferret, et demonum doctrinam per auguralem curiositatem sibi ipse comparasset, Deum consuluisse memoratur a Scriptura⁸⁰. Ac multa ejusmodi licet ex Scripturis divinis colligentem demonstrare, hoc nomen supra reliquas appellationes, quæ Deo dignæ sunt, nihil habere præcipui: quandoquidem ipsum, ut dictum est, etiam de rebus absurdis et repugnantibus æquivoce usurpatum invenimus. At sancti nomen, et incorrupti, et recti, et boni, nusquam communicatum cum rebus indignis a Scriptura edocti sumus. Igitur si nomina, quæ præcipuo modo de sola divina natura pie usurpantur, Spiritui sancto cum Patre et Filio communia esse non negant; quæ jam ratio est, illud solum contendere, non communicari, quod, secundum æquivocum quemdam usum, et demoniis et simulacris impertiri demonstratum est?

280 6. Sed aiunt naturam hac appellatione demonstrari, communem autem non esse cum Patre et Filio Spiritus naturam, ac proinde nec in hoc nomine communionis eum esse participem. Ostendant igitur, quibus rebus diversitatem naturæ agnoverint. Si enim posset ipsa per se natura divina cerni, et quid ei proprium, quid alienum ex manifestis rebus inveniri; sane opus nobis non esset verbis aut signis aliis ad rei quæsitæ intelligentiam. Sed quoniam illa quidem sublimior est, quam ut a quærentibus possit intelligi, ex quibusdam autem conjecturis de rebus cognitionem nostram fugientibus ratiocinamur; necesse prorsus est ex operationibus nos manu duci ad divinæ naturæ investigationem. Itaque si viderimus inter se differre operationes, quæ a Patre et Filio et Spiritu sancto fiunt, naturas etiam, quæ operantur, inter

νης ἐμφάσεως, εὐρεσθήσεται μηδὲν τῆς τοῦ Θεοῦ προσηγορίας ἔλαττον ἔχοντα. Τεκμήριον δὲ, ὅτι τοῦτο μὲν τῷ ὀνόματι πολλὰ καὶ τῶν καταδεστέρων ἐπονυμάζεται· μᾶλλον δὲ οὐ φαίνεται ἡ θεία Γραφή τῆς ὁμωνυμίας ταύτης, οὐδὲ ἐπὶ τῶν ἀπειμαίνοντων πραγμάτων, ὡς ὅταν τὰ εἰδῶλα τῇ τοῦ Θεοῦ προσηγορίᾳ κατονομάζῃ. Θεοὶ γάρ, φησὶν, οἱ οὐκ ἐποίησαν τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, ἀρθήτωσαν, καὶ ὑποκάτω τῆς γῆς βληθήτωσαν· καὶ, πάντες, φησὶν, οἱ θεοὶ τῶν ἐθνῶν δαιμόνια. Καὶ ἡ ἐγγαστριμυθος, ἐν ταῖς μαργαρίταις αὐτῆς ψυχαγωγοῦσα τῷ Σαούλ (4) τὰς ἐπιζητουμένας ψυχὰς, θεοὺς ἐωραχέναι φησὶν. Ἀλλὰ καὶ ὁ Βαλαάμ οἰωνιστὴς τίς ὢν καὶ μάντις, καὶ διὰ χειρὸς τὰ μαντεῖα φέρων, καθὼς φησιν ἡ Γραφή, καὶ τὴν ἐκ δαιμόνων διδασκαλίαν διὰ τῆς οἰωνιστικῆς περιεργίας ἐαυτῷ κατορθώσας, παρὰ Θεοῦ συμβουλευέσθαι ὑπὸ τῆς Γραφῆς ἱστορεῖται. Καὶ πολλὰ τοιαῦτα ἐστὶ συλλεξάμενον ἐκ τῶν θείων παραθέσθαι Γραφῶν· ὅτι τὸ ὄνομα τοῦτο οὐδὲν ὑπὲρ τὰς λοιπὰς τὰς θεοπρεπτεῖς προσηγορίας πρωτεύει, ὅτε, καθὼς εἴρηται, καὶ ἐπὶ τῶν ἀπειμαίνοντων ὁμωνύμως λεγόμενον εὐρίσκομεν. Τὸ δὲ τοῦ ἁγίου ὄνομα, καὶ τοῦ ἀφθάρτου, καὶ τοῦ εὐθέως, καὶ τοῦ ἀγαθοῦ, οὐδαμοῦ κοινοποιούμενον πρὸς τὰ μὴ δέοντα παρὰ τῆς Γραφῆς ἐδιδάχθημεν. Οὐκοῦν, εἰ ἐν τοῖς ἑξαιρέτως ἐπὶ μόνῃς τῆς θείας φύσεως εὐσεβῶς λεγομένοις ὀνόμασι κοινωνεῖν τὸ ἅγιον Πνεῦμα πρὸς τὸν Υἱὸν καὶ τὸν Πατέρα οὐκ ἀντιλέγουσι, τίς ὁ λόγος, τοῦτο μόνον κατασκευάζειν ἀκοινώνητον εἶναι, οὐ μετέχειν ἐδείχθη, κατὰ τινὰ ὁμώνυμον χρῆσιν καὶ τὰ δαιμόνια καὶ τὰ εἰδῶλα;

6. Ἀλλὰ λέγουσι φύσεως ἀνδεικτικὴν εἶναι τὴν προσηγορίαν ταύτην· ἀκοινώνητον δὲ εἶναι πρὸς Πατέρα καὶ Υἱὸν τὴν τοῦ Πνεύματος φύσιν, καὶ διὰ τοῦτο μηδὲ τῆς κατὰ τὸ ὄνομα τοῦτο κοινωνίας μετέχειν. Οὐκοῦν διεξέτασαν, διὰ τίνων τὸ τῆς φύσεως παρηλλαγμένον ἐπέγινωσαν. Εἰ μὲν γάρ ἦν δυνατόν αὐτὴν ἐφ' ἐαυτῆς τὴν θείαν φύσιν θεωρηθῆναι, καὶ τὸ τε οἰκείως ἔχον καὶ τὸ ἀλλοτρίως διὰ τῶν φαινομένων εὐρεῖν, οὐκ ἂν πάντως ἐδεξθῆμεν λόγων ἡ τεκμηρίων ἐτέρων πρὸς τὴν τοῦ ζητουμένου κατάληψιν· ἐπεὶ δὲ ἡ μὲν ὑψηλότερα τῆς τῶν ζητουμένων ἐστὶ κατανοήσεως, ἐκ δὲ τεκμηρίων τινῶν περὶ τῶν διαφευγόντων τὴν γνῶσιν (5) ἡμῶν λογίζομεθα· ἀνάγκη πᾶσα διὰ τῶν ἐνεργειῶν ἡμᾶς χειραγωγέσθαι πρὸς τὴν τῆς θείας φύσεως ἔρευναν. Οὐκοῦν, ἐὰν ἴδωμεν διαφερούσας ἀλλήλων τὰς ἐνεργείας τὰς παρὰ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύ-

⁷⁷ Jer. x, 11. ⁷⁸ Psal. xcvi, 5. ⁷⁹ I Reg. xxviii, 15. ⁸⁰ Num. xxi, 19 seqq.

(4) Τῷ Σαούλ. Sic emendamus ope codicis Medicei, quod prave in editis legebatur τὸν Σαούλ, *demonstans Saulem*. Videtur hunc locum admodum negligentem legisse Scultetus, dum putat animam Samuelis hoc loco evocatam dici. Unde concludit hanc sententiam pugnare cum iis quæ leguntur in commentario in *Isaiam* n. 218, ubi sic legitur: Ἡ ἐγγαστριμυθος τῷ Σαούλ διὰ τῶν δαιμόνων ἀνήγγελλε τὴν μέλλουσαν ἔσσαν. Δαίμονες γὰρ ἦσαν οἱ κατασηματίζοντες ἐαυτοὺς εἰς τὸ τοῦ Σαμουὴλ πρόσωπον. *Ventriloqua Sauli per dæmones enuntiavit su-*

turam cladem. Erant enim dæmones qui induerant Samuelis personam. Hæc profecto non pugnant cum his quæ in hac epistola leguntur. Nam Basilii non solum non dicit animam Samuelis vere apparuisse; sed etiam non obscure indicat dæmones sub animarum specie evocatos fuisse. Probat enim hoc loco Dei nomen in Scriptura ipsis etiam interdum tribui dæmoniis: atque in hunc usum adhibet pythonissæ testimonium, quæ evocatos animas deos appellavit.

(5) Τὴν γνῶσιν. Ita mss. sex. Editi μνήμην.

ματος ενεργουμένης, διαφόρους εἶναι καὶ τὰς ενεργούσας φύσεις ἐκ τῆς ἑτερότητας τῶν ενεργειῶν στοχασόμεθα (6). Οὐδὲ γὰρ ἐνδέχεται τὰ δις πῦρ κατὰ τὸν τῆς φύσεως λόγον πρὸς τὸ τῶν ενεργειῶν εἶδος ἀλλήλοις συνενεχθῆναι· (7) οὔτε ψῦχει τὸ πῦρ, οὔτε θερμαίνει ὁ κρύσταλλος· ἀλλὰ τῇ τῶν φύσεων διαφορᾷ συνδιαχωρίζονται ἀπ' ἀλλήλων καὶ αἱ παρὰ τούτων ἐνέργειαι. Ἐάν δὲ μίαν νοήσωμεν τὴν (8) ἐνέργειαν Πατρὸς τε καὶ Υἱοῦ καὶ Πνεύματος ἁγίου, ἐν μηδενὶ διαφέρουσάν τι ἢ παρὰλλάττουσαν· ἀνάγκη τῇ ταυτότητι τῆς ἐνεργείας τὸ ἡνωμένον τῆς φύσεως συλλογίζεσθαι.

7. Ἀγιάζει, καὶ ζωοποιεῖ, καὶ φωτίζει, καὶ παρακαλεῖ, καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα, ὁμοίως ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Καὶ μηδεὶς κατ' ἐξαιρέτην ἀπονεμέτω τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ Πνεύματος τὴν ἀγιαστικὴν ἐξουσίαν, ἀκούσας τοῦ Σωτῆρος ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ περὶ τῶν μαθητῶν πρὸς τὸν Πατέρα λέγοντος· Πάτερ, ἁγιάσον αὐτοὺς ἐν τῷ ὀνόματί σου. Ὡσαύτως δὲ καὶ τὰ ἄλλα πάντα κατὰ τὸ ἴσον ἐνεργεῖται τοῖς ἀξίοις παρὰ τοῦ Πατρὸς τε καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος· πᾶσα χάρις καὶ δύναμις, ἡ ὁδηγία, ἡ ζωὴ, ἡ παράκλησις, ἡ πρὸς τὸ ἀθάνατον μεταβολή, ἡ εἰς ἐλευθερίαν μετάστασις, καὶ εἰ τι ἄλλο ἐστὶν ἀγαθόν, ὃ μέχρις ἡμῶν (9) καταβαίνει. Ἡ δὲ ὑπὲρ ἡμᾶς οἰκονομία, ἐν τε τῇ νοητῇ κτίσει καὶ τῇ αἰσθητῇ, εἰ τι χρὴ διὰ τῶν γινωσκομένων ἡμῶν καὶ περὶ τῶν ὑπερκειμένων στοχάζεσθαι, οὐδὲ αὐτὴ τῆς τοῦ ἁγίου (10) Πνεύματος ἐνεργείας καὶ δυνάμεως ἐξω καθέστηκεν, ἐκάστου κατὰ τὴν ἰδίαν ἀξίαν τε καὶ χρείαν τῆς ὠφελείας μεταλαμβάνοντος. Εἰ γὰρ καὶ ἀδελφός τῇ αἰσθήσει τῇ ἡμετέρᾳ ἢ περὶ τῶν ἄνω τῆς ἡμετέρας φύσεως διάταξις (11) τε καὶ διοίκησις, ὅμως ἐκ τῆς ἀκολουθίας εὐλογώτερον ἂν τις σύνδοιτο διὰ τῶν ἡμῶν γνωρίμων ἐνεργῶν εἶναι καὶ ἐπ' ἐκεῖνων τὴν τοῦ Πνεύματος δύναμιν, ἢ ἀπεξενῶσθαι τῆς ἐν τοῖς ὑπερκειμένοις οἰκονομίας. Ὁ μὲν γὰρ ἐκεῖνο λέγων φιλήν καὶ ἀκατάσκευον τὴν βλασφημίαν προβάλλεται (12), οὐδενὶ λογισμῷ κατασκευάζων τὴν ἀτοπίαν· ὁ δὲ συντιθέμενος καὶ τὰ ὑπὲρ ἡμᾶς παρὰ τοῦ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ τῇ δυνάμει τοῦ Πνεύματος οἰκονομεῖσθαι, ἐναργεῖ τεκμηρίῳ τῷ κατὰ τὴν ἰδίαν ζωὴν ἐπεπειδόμενος περὶ τούτων διςχυρίζεται. Οὐκοῦν ἡ τῆς ἐνεργείας ταυτότης ἐπὶ Πατρός τε καὶ Υἱοῦ καὶ Πνεύματος ἁγίου δεικνύσι σαφῶς τὸ τῆς φύσεως ἀπαράλλακτον. Ὡστε, κἂν φύσιν σημαίνῃ τὸ τῆς θεότητος ὄνομα, κυρίως καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι τὴν προσήγορίαν ἐφαρμόζεσθαι ταύτην ἢ τῆς οὐσίας κοινότης συντίθεται.

¹ Joan. xvii, 17.

(6) Στοχασόμεθα. Sic emendavimus ex Greg. Nyss. quod erat in editionibus Basilii στοχάζομεθα.

(7) Vide Addenda.

(8) Ἐάν δὲ μίαν νοήσωμεν τὴν. Sic Medicæus odex cum tribus aliis et Greg. Editi ἴδοντες οὖν ἡν.

(9) Ἡμῶν. Editi addunt τῶν ἀνθρώπων, quod Jeest in Medicæo et quatuor aliis et Greg. Nyss.

A se differentes esse, ex operationum diversitate conjiciemus. Neque enim fieri potest, ut quæ naturæ ratione discrepant, in forma operationum inter se consentiant: nec ignis refrigescit, nec glacies calefacit; sed cum naturarum differentia simul etiam inter se discrepant quæ ab illis sunt operationes. Si autem unam intellexerimus et Patris et Filii et Spiritus sancti operationem, nihil in ulla re differentem aut variantem; necesse est ex operationis identitate unitatem colligi naturæ.

7. Sanctificat, et vivificat, et illuminat, et consolatur, et omnia ejusmodi pariter facit Pater, et Filius, et Spiritus sanctus. Nec quisquam præcipue tribuat Spiritui sancto potestatem sanctificandi, cum audiat Salvatorem in Evængelio de discipulis dicentem Patri: *Pater, sanctifica eos in nomine tuo*¹. Similiter autem et reliqua omnia ex æquo peraguntur in iis qui digni sunt, a Patre et Filio, et Spiritu sancto: omnis gratia et virtus, ductus, vita, consolatio, ad immortalitatem transmutatio, transitus ad libertatem, et si quid aliud boni, quod ad nos usque pertingat. Œconomia itidem, quæ supra nos est, sive ad spirituales sive ad sensibiles creaturas spectet, si ex iis quæ cognoscimus, etiam de iis quæ supra nos sunt conjiciendum, ne ipsa quidem citra Spiritus sancti operationem ac virtutem constituit, unoquoque pro propria dignitate et usu beneficium accipiente. Etsi enim obscura est sensui nostro eorum, quæ supra naturam nostram sunt, ordinatio et gubernatio, tamen æquius quis ex consecutione colligat per ea quæ nobis nota sunt, Spiritus virtutem in illis etiam esse efficacem, quam esse a rerum supernarum gubernatione abalienatam. Qui enim illud dicit, nudam et inconcinnam blasphemiam profert, nulla ratione absurdum commentum confirmans: qui vero confitetur ea etiam quæ supra nos sunt, cum Patre et Filio virtute Spiritus 281 regi, claro indicio ex sua ipsius vita ducto innixus, de his affirmat. Itaque operationis identitas in Patre et Filio et Spiritu sancto perspicue ostendit absolutissimam naturæ similitudinem. Quare etiamsi divinitatis nomen naturam indicet, proprie tamen appellationem illam sancto quoque Spiritui aptari, essentia communio demonstrat.

lidem editi ἡμᾶς. Quinque mss. et Greg. Nyss. ut in textu.

(10) Τοῦ ἁγίου. Ita mss. sex et Greg. Nyss. Editi τοῦ παναγίου.

(11) Διάταξις. Sic emendat editio Greg. Nyss. quod legebatur in editionibus Basilii διτάξις.

(12) Προβάλλεται. Ita codices mss. et Greg. Nyss. Editi προσβάλλεται.

8. Sed ignoro quo pacto ad naturæ significationem nomen divinitatis trahant, qui nihil non confingunt: quasi non audierint ex Scriptura, id quod a natura est institutione et electione non comparari. Moses enim deus institutus est Ægyptiorum, cum is, qui oraculum edebat, ita ad ipsum locutus: *Deum te dedi Pharaoni* ¹⁰. Appellatio igitur notam potestatis cuiusdam, sive inspectricis sive operatricis, præ se fert. At natura divina, in omnibus quæ excogitantur nominibus, ipsa, ut est, manet inexplicabilis; quæ nostra est doctrina. Cum enim beneficium, iudicem, et bonum, et iustum et reliqua alia ejusdem generis didicimus, operationum edocti sumus differentiam: sed operantis naturam nihilo magis ex operationum notatione cognoscere possumus. Si quis enim definitionem reddat uniuscujusque illorum nominum, et ipsius naturæ, circa quam nomina, non eandem utrorumque reddet definitionem. Quorum autem definitio alia, horum etiam natura diversa. Igitur aliud quidem est essentia, ad quam exprimendam nondum vox ulla inventa est: alia vero nominum ipsius significatio, quæ ex operatione aliqua aut dignitate inponuntur. Itaque nullum esse in operationibus discrimen ex nominum communione comperimus: at naturæ diversitatem nullo argumento claro deprehendimus: siquidem, ut dictum est, operationum identitas naturæ communionem significat. Sive igitur nomen est operationis divinitas; ut unam Patris et Filii et Spiritus sancti operationem, ita divinitatem unam esse dicimus: sive divinitatis nomen, quæ est multorum opinio, naturam indicat; quia nulla invenitur in natura diversitas, non immerito unius divinitatis esse sanctam Trinitatem definimus.

¹⁰ Exod. vii, 1.

(15) *Χειροτονητή*. Ita mss. septem. Editiones Basilii et Greg. Nyss. *χειροτονία*, excepta Haganoensi et Basileensi prima, quæ consentiunt cum codicibus mss. Similiter Basilius in epist. 8. num. 11, demonstrat immerito Dei titulum Pneumatomachos deferre nolle Spiritui sancto; siquidem Dei nomen ex operatione, nempe *ex eo quod posuerit omnia, vel spectet omnia*, deducitur. Si quis autem hanc epistolam, in qua diserte Spiritus sanctus appellatur Deus, idcirco Gregorio Nysseno adjudicet potius quam Basilio, quia Basilius Dei appellatione, cum de Spiritu sancto loqueretur, parcius creditur usus fuisse; hæc certe ratio levissima videri debet. Etsi enim Basilius in una aliqua oratione, nempe anno 371, cum adessent malevoli exploratores, hac voce magnis de causis abstinuit, non idcirco aliis temporibus pariter abstinuisse credendus est. Nam sæpe, ut testatur Gregorius Nazianzenus orat. 20, pag. 365, Deum Spiritum e superiore loco prædicabat, ubi per tempus licebat, et privatim interrogantibus libenter confitebatur: *Ἐπεὶ ὅτι γε παντός μᾶλλον ἔδει τὸ Πνεῦμα Θεόν, ὅλον μὲν ἐξ ὧν καὶ δημιουργία τοῦτο πολλάκις ἐκέρυ-*

8. Ἄλλ' οὐκ οἶδα ὅπως ἐπὶ τὴν τῆς φύσεως ἐνδείξιν τὴν προσηγορίαν τῆς θεότητος φέρουσιν, οἱ πάντα κατασκευάζοντες, ὥστε οὐκ ἀκηκοότες παρὰ τῆς Γραφῆς, ὅτι χειροτονητή (13) φύσις οὐ γίνεται. Μωυσῆς δὲ τῶν Αἰγυπτίων χειροτονήθη θεός, οὕτω πρὸς αὐτὸν εἰπόντος τοῦ χρηματίζοντος, ὅτι *θεὸν σε δέδωκα τῷ Φαραὼ* (14). Οὐκοῦν ἐξουσίας τινὸς, εἴτε ἐποπτικῆς εἴτε ἐνεργητικῆς, ἐνδείξιν ἡ προσηγορία φέρει. Ἡ δὲ θεία φύσις ἐν πᾶσι τοῖς ἐπισκοποῦμένοις ὀνόμασι, καθὼς ἐστὶ, μένει ἀσημαντος, ὡς ὁ ἡμέτερος λόγος. Εὐεργέτην γάρ, καὶ κριτὴν, ἀγαθόν τε καὶ δίκαιον, καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα μαθόντες (15), ἐνεργεῖν διαφορὰς ἐπιδιδάχθμεν· τοῦ δὲ ἐνεργοῦντος τὴν φύσιν οὐδὲν μᾶλλον διὰ τῆς τῶν ἐνεργειῶν κατανοήσεως ἐπιγινώσκει δυνάμεθα. Ὅταν γὰρ ἀποδοῖς τις λόγον ἐκάστου τε τούτων τῶν ὀνομάτων καὶ αὐτῆς τῆς φύσεως περὶ ἣν τὰ ὀνόματα, οὐ τὸν αὐτὸν ἀμφοτέρων ἀποδώσει λόγον. Ὡν δὲ ὁ λόγος ἕτερος, τούτων καὶ ἡ φύσις διάφορος. Οὐκοῦν ἄλλο μὲν τί ἐστὶν ἡ οὐσία, ἥς οὕτω λόγος (16) μηνύτης ἐξευρέθη· ἕτερα δὲ τῶν περὶ αὐτὴν ὀνομάτων ἡ σημασία, ἐξ ἐνεργείας τινὸς ἢ ἀξίας ὀνομαζομένων. Τὸ μὲν οὖν ἐν ταῖς ἐνεργείαις μηδεμίαν εἶναι διαφορὰν ἐκ τῆς τῶν ὀνομάτων κοινωνίας εὐρίσκομεν· τῆς δὲ κατὰ τὴν φύσιν παραλλαγῆς οὐδεμίαν καταλαμβάνομεν ἐναργῆ τὴν ἀποδείξιν· καθὼς εἴρηται, τῆς τῶν ἐνεργειῶν ταυτότητος τὸ κοινὸν τῆς φύσεως ὑποσημαίνουσης (17). Εἴτε οὖν ἐνεργείας ὄνομα ἡ θεότης, ὡς μίαν ἐνεργεῖαν Πατὴρ καὶ Υἱὸς καὶ ἅγιος Πνεύματος, οὕτω μίαν φωνὴν εἶναι τὴν θεότητα (18)· εἴτε, κατὰ τὰς τῶν πολλῶν δόξας, φύσεως ἐνδεικτικόν ἐστὶ τὸ τῆς θεότητος ὄνομα· διὰ τὸ μηδεμίαν εὐρίσκειν ἐν τῇ φύσει παραλλαγὴν, οὐκ ἀπεικόντως μίαν θεότητος τὴν ἁγίαν Τριάδα διορίζομεθα.

ξεν, εἴ ποτε καιρὸς ἦν, καὶ ἰδία τοῖς ἑρωτῶσι προθύμως ἀπομολόγησε. In libro *De Spiritu sancto* probat cap. 21, Spiritum esse Dominum ex variis Scripturæ testimoniis; Deum etiam vocari in Scripturis sic ibidem docet: *Τί δὲ, ὁ θεόπνευστος τὴν Γραφὴν ὀνομάζων, διὰ τῆς ἐπιπολῆς τοῦ ἁγίου Πνεύματος συγγραφείσαν, μὴ τοῖς τοῦ καθυβρίζοντος καὶ κατασκηπνύοντος αὐτὸ προσρήμασι χέρηται; Quid, qui Scripturam divinitus inspiratam appellat, eo quod afflatu Spiritus scripta sit, num contumeliosus et Spiritum attenuantibus verbis utitur?*

(14) *Τῷ Φαραὼ*. Legitur τοῦ Φαραὼ in duobus codicibus, nempe Cōisl. secundo et uno ex Regiis.

(15) *Μαθόντες*. Codex Medicæus *μανθάνοντες*.

(16) *Λόγος*. Deest ea vox in uno ex Regiis codicibus.

(17) *Υποσημαίνουσης*. Codex Medicæus *ἐπισημαίνουσης*.

(18) *Τὴν θεότητα*. Legitur καὶ τὴν θεότητα in tribus codicibus non antiquissimis. Sic etiam paulo post in Regio secundo et uno ex Regiis εἴτε καὶ κατὰ τὰς τῶν πολλῶν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΛ'.

282 EPISTOLA CXC.

Amphilochium admonet Basilius de ratione et modo episcopatus in Ecclesia Isaurorum restituendi. Tum narrat se cum Georgio colloquutum esse et ad Valerium scripsisse, ut Amphilochius mandaverat. Breviter etiam de rebus Nyssenis et de inimicorum molitionibus. Philonis de mamma sententiam, et Scripturæ de curribus Pharaonis testimonium exponit: et acceptas a Sympto communionis litteras commemorat.

Ἀμφιλοχίω, ἐπισκόπῳ Ἰκονίου.

A

Amphilochio, episcopo Iconii.

1. Ἀξίως τῆς σεαυτοῦ (19) ἐμμελείας καὶ σπουδῆς, ἥς ἀεὶ ἐπαινέτης εἰμι ἐγὼ, ἐμερίμνησας τὰ περὶ τῆς Ἐκκλησίας Ἰσαύρων (20). Ὅτι μὲν οὖν τῷ παντὶ λυσitelέστερον ἦν εἰς πλείονας ἐπισκόπους καταδιαιρεθῆναι τὴν μέριμναν, αὐτόθεν εἶναι ὅλῳ καὶ τῷ τυχόντι νομίζω· οὐδὲ γὰρ τὴν σὴν συνέσειν τοῦτο ἔλαθεν, ἀλλ' ὡς ἔχει καὶ ἐπιστημῇ καλῶς, καὶ ἐγνώρισας ἡμῖν· ἐπεὶ δὲ (21) οὐκ εὐκολον εὐρεῖν ἄνδρας ἀξιούς, μήπου (22) ἕως βουλόμεθα τὸ ἐκ τοῦ πληθους ἀξιόπιστον ἔχειν, καὶ ὑπὸ πλείονων ἀκριθέστερον ποιεῖν τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ οἰκονομεῖσθαι, λάθωμεν διὰ τὸ τῶν καλουμένων ἀδόκιμον εἰς εὐτέλειαν τὸν λόγον καταβαλόντες, ἀδιαφορίας μελέτην τοῖς λαοῖς ἐμποιεῖν; Οἶδας γὰρ καὶ αὐτὸς, ὅτι ἐποιοῖ δ' ἂν ὧν οἱ πρεσβύτεροι, τοιαῦτα ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ (25) καὶ τὰ ἥθη τῶν ἀρχομένων γίνεσθαι εἴωθεν. Ὅστε τάχα βέλτιον ἕνα τινὰ δόκιμον, εἴπερ καὶ τοῦτο ῥάδιον, προβαλέσθαι τῆς πόλεως προστατήν, καὶ ἐπιτρέψαι τῷ ἐκείνῳ κινδύνῳ οἰκονομεῖσθαι τὰ καθ' ἑκαστον· μόνον ἂν ἡ τις δοῦλος Θεοῦ, ἐργάτης ἀνεπαίσχυντος, μὴ σκοπῶν τὸ ἑαυτοῦ, ἀλλὰ τὸ τῶν πολλῶν, ἵνα σωθῶσιν· ὅς, ἂν εἰδῇ αὐτὸν μικρότερον πρὸς τὴν φροντίδα, προσλήψεται ἐργάτας εἰς τὸν θερισμόν. Ἐάν οὖν εὐρωμεν τοιοῦτον, ὁμολογῶ πολλῶν ἀντάξιον εἶναι τὸν ἕνα, καὶ ταῖς Ἐκκλησίαις λυσitelέστερον, καὶ ἡμῖν δὲ ἀκινδυνότερον, οὕτως οἰκονομεῖσθαι τῶν ψυχῶν τὴν ἐπιμέλειαν. Ἐάν δὲ τοῦτο μὴ ῥάδιον ἦ (24), σπουδῇ γενέσθω ἡμῖν πρότερον (25) ταῖς μικροπολιτεῖαις ἥτοι μικροκομίαις ταῖς ἐκ παλαιῶν ἐπισκοπῶν. θρόνον ἐχούσαις δοῦναι τοὺς προϊσταμένους· καὶ τότε τὸν τῆς πόλεως ἀναστήσομεν (26), μήποτε ἐμπόδιον ἡμῖν πρὸς τὴν μετὰ ταῦτα οἰκονομίαν γένηται ὁ προβαλλόμενος (27), καὶ εὐθὺς ἀρξώμεθα ἡμεῖς τοῖς οἴκοι πολεμεῖν, διὰ τὸ πλείονων βούλεσθαι ἄρχειν· καὶ μὴ καταδέχεται τὰς χειροτονίας τῶν ἐπισκοπῶν. Ἐάν

1. Prout dignum erat tua concinnitate ac diligentia, cujus semper ego laudator, curasti res Ecclesiae Isaurorum. Illud autem universis utilius esse, ut in plures episcopos dividatur sollicitudo, sua sponte manifestum cuique esse arbitror. Neque enim tuam hoc prudentiam latet: sed quomodo res se habeat et recte observasti, et nobis significasti. Sed quia non facile est reperire qui digni sint, annon forte, dum volumus ex multitudine auctoritatem habere, ac perficere, ut Dei Ecclesia a pluribus accuratius gubernetur; imprudentes doctrinam ob eorum, qui vocali fuerint, indignitatem in contemptum adducentes, indifferentiae populos assuefaciemus? Nam et ipse nosti, quales sint qui praesunt, tales plerumque et eorum qui parent mores esse solere. Quamobrem forte satius esset unum aliquem probatum et spectatum, si et id facile fieri potest, praeficere civitati, eique committere singula suo ipsius periculo dispensanda: tantum Dei servus sit, operarius non prave pudens, non suus, sed multorum attentus commodis, ut salutem adipiscantur: qui si se ipse noverit imparem sollicitudini, adjuget sibi operarios ad messem. Si quem ergo ejusmodi inveniamus, fateor multorum instar unum esse, ac Ecclesiis utilius esse et nobis tutius, sic animarum curam dispensare. Quod si id non facile, demus primum operam, ut parvis civitatibus sive parvis pagis jam olim episcopalem sedem habentibus demus prepositos; ac tum demum civitatis restituemus episcopum, ne forte nobis ad futuram deinceps oeconomiam obstat, qui ordinatus fuerit, ac statim incipiamus bello domestico laborare, dum pluribus praesse vult, nec consentit ordinationi episcoporum. Quod si hoc grave fuerit, nec per tempus liceat, id tua prudentia faciendum

(19) Τῆς σεαυτοῦ. Editio secunda Parisiensis et nonnulli mss. τῆς αὐτοῦ.

(20) Ἰσαύρων. Hoc negotium diu protractum est; nam Basilius anno 375 in Pisidiam profectus, ut episcopos, cum Amphilochio haec de causa congregatos, consilio ac sententia sua juvaret. Ipse testatur in epist. 216, venisse se in Pisidiam, ut cum episcopis illius provinciae ea constitueret, quam ad fratres Isauriae spectant, τὰ κατὰ τοὺς ἐν τῇ Ἰσαυρίᾳ ἀδελφούς. Existimat Tillemontius non de Isauriae provincia hic agi, sed tantum de civitate, quae Isaurus dicebatur. Unde varias in conjecturas fertur: vel enim legendum esse putat ἐν τῇ Ἰσαύρᾳ, vel Isauriae nomine hanc civitatem vocatam fuisse, ut in Testamento S. Gregorii Nazianzeni appellatur: vel denique Amphilochium hanc urbem in Isauriae provincia collocare, quamvis attributa aliae provinciae esset: quemadmodum etiam Iconium in Pisidia collocat. Libenter amplecterer doctissimi viri opinionem, nisi me deterrerent haec epistolae

verba, ut Isaurorum episcopo suus circumscribatur circulus, eo quod nonnullos vicinos ordinet. Ex his enim perspicitur non de solo urbis episcopo, non de vicinis tantum episcopis, quos ille ordinabat, sed de pluribus aliis deliberationem fuisse.

(21) Ἐπεὶ δὲ. Sic Reg. secundus et Coisl. secundus. Claromontanus ἐπεὶ δὲ. Editi ἐπεὶ δὲ.

(22) Μήπου. Editi μήπω, quod emendavimus ope D Coisl. primi.

(25) Ἐπὶ τὸ πολὺ. Nonnulli codices recentiores ἐπὶ πολὺ.

(24) ῥάδιον ἦ. Sic emendavimus ope Reg. secundi et Coisl. secundi quod prave in editis legabatur ῥάδιον, ἢ σπουδῇ.

(25) Vide Addenda.

(26) Ἀναστήσομεν. Coisl. primus ἀναστήσωμεν.

(27) Ὁ προβαλλόμενος. Duo mss. ὁ προβαλλόμενος. Mox Coisl. secundus et Reg. secundus τοὺς οἴκους. Ibidem malim καταδέχσθαι.

* Alias CCCCVI Scripta anno 374.

curet, ut circumscribatur Isaurorum episcopo suus circulus, eo quod vicinos quosdam ordinet. Reliquum autem **283** nobis reservatum erit, ut reliquis omnibus episcopos demus, quos maxime idoneos ipsi iudicaverimus multo examine praemisso.

2. Georgium, ut pietas tua jussit, percontati sumus: respondit autem ea quae tua etiam religio retulit; sed de his rebus necesse est quieto animo simus, curam domus in Dominum projicientes. Confido enim Deo sancto, daturum illum intelligentiam, ut alio modo liberemur a necessitatibus, et vacuum molestiis vitam consequamur. Hoc certe si visum non fuerit, ipse digneris ad me commentarium mittere, de qua oporteat dignitate curam impendere, ut hoc beneficium a potentioribus quibusque amicis aggrediamur exposcere, sive gratis, sive etiam modico pretio, prout Dominus nobisnaverit. Scripsi, ut praecipisti, ad fratrem Valerium. Res Nyssena eo in statu sunt, in quo erant a te relictae, et ope tuarum precum cedant in melius. Eorum autem, qui tunc a nobis abscissi sunt, alii quidem ad aulam se contulerunt, alii vero remanent, inde expectantes rumorem. Potest autem Dominus tum horum spem frustrari, tum illorum redditum irritum reddere.

3. Manna Philo explicans ait, velut ex traditione quadam Judaica edoctus, illius qualitatem esse ejusmodi, ut pro comedentis desiderio mutaretur; ac per se quidem esse tanquam milium melli incoctum; nunc autem panis, nunc carnis vicem explere: carnis autem, vel volatilium vel terrestrium animalium: modo etiam olerum saporem referre, idque pro unicuiusque desiderio: piscium litem, adeo ut proprietates qualitatis unicuiusque

(28) Τῷ Ἰσαύρῳ. Ita Reg. secundus et Coisl. secundus. Editi τῷ Ἰσαύρῳ. Videtur Amphiloehius hoc Basilii consilium secutus esse, id est, Isaurorum episcopo suum circulum circumscripsisse, ac sibi jus episcopatus in aliis civitatibus restituendi retinuisse. Nam cum Macedonius praecipue civitati praesset, ut perspicitur ex initio epistolae tertiae canonicae; cumque alia superessent oppida episcopo destituta; Basilii, qui unum aliquem e suo clero promiserat, nec eum morbo debilitatum et imparem episcopalibus muniis factum mittere poterat, auctor est Amphiloehio in eadem epistola canonica, ut aliquem ex recens baptizatis, sive Macedonio videatur, sive non, episcopum constitueret.

(29) Κυριωτέρους. Quamvis ita habeant omnes mss. codices, vix tamen dubium quin legendum sit χειριωτέρους, atque hanc lectionem in interpretando secutus sum.

(30) Δώσει σὺν ἡμῖν. Nullus ex his verbis sensus eruetur, nisi legamus δώσει σύνεσιν. Ibidem editi πρὸς τῷ, quod emendavimus ope Coisl. secundi. Paulo post vocem Κύριος; addidimus ex codice Mediceo. Videtur autem illa dignitas, quam se amici alieuius causa petiturum promittit Basilii, non administratio aliqua fuisse, sed tantum codicillaria dignitas. Hoc enim consilio hanc dignitatem

ἀ δὲ τοῦτο βαρὺ ἦ, καὶ ὁ χρόνος μὴ ἐπιτρέπη. ἔχειν σπουδασάτω ἡ σὴ σύνεσις, τοῦ ποιῆσαι περιγράψαι τῷ Ἰσαύρῳ (28) τὸν ἰδίον κύκλον, διὰ τὸ χειροτονῆσαι αὐτὸν προσοίκους τινάς. Τὸ δὲ ἐφεξῆς ἡμῖν ὑπάρξει τεταμιευμένον, εἰς τὸ κατὰ τὸν προσήκοντα καιρὸν δοῦναι πᾶσι τοῖς λοιποῖς ἐπισκόπους, οὓς ἀν κυριωτέρους (29) εἶναι κρίνωμεν αὐτοί, διὰ πολλῆς ἐξετάσεως δοκιμάσαντες.

2. Ἐρωτήσαμεν Γεώργιον, ὡς ἐκέλευεν ἡ θεοσεβεία σου, καὶ εἶπεν ἃ καὶ ἡ σὴ εὐλάβεια ἀνήνεγκεν. ἐφ' οὗς ἀνάγκη ἡμᾶς τὴν ἡσυχίαν ἄγειν, ἐπιβρίψαντας ἐπὶ Κύριον τὴν μέριμναν τοῦ οἴκου. Πιστεύω γὰρ τῷ ἁγίῳ Θεῷ, ὅτι ὁμοίως σὺν ἡμῖν (30), πρὸς τὴν ἐτέρω τρόπῳ ἐξελέσθαι τῶν ἀναγκῶν, καὶ ἡμῖν ἄλλων (31) τὴν ζωὴν προσηνεῖσαι. Ἐάν οὖν οὐ δοκῇ (32) τοῦτο, αὐτὸς καταξίωσον ὑπομνηστικόν μοι ἀποστεῖλαι, περὶ τίνος χρὴ ἀξιώματος σπουδὴν εἰσενέγκασθαι, ἵνα ἀρξώμεθα αἰτεῖν ἕκαστον τῶν ἐν δυνάμει φιλῶν τὴν χάριν ταύτην, εἴτε πρότερον, εἴτε καὶ μετρίῳ τιμῆματος, ὡς ἀν ἡμᾶς Κύριος εὐδώσῃ. Ἐπέστειλα τῷ ἀδελφῷ Οὐαλερίῳ (33), ὡς προσέταξας. Τὰ Νύσσης πράγματα ὁμοία ἐστὶ τοῖς παρὰ τῆς σῆς θεοσεβείας καταλειφθεῖσι (34), καὶ προκόπτει ἐπὶ τὸ βέλτιον τῇ συνεργίᾳ τῶν σὺν προσευχῶν. Οἱ μέντοι τότε ἀπορραγέντες ἡμῶν, οἱ μὲν ἀπῆλθον ἐπὶ τὸ στρατόπεδον, οἱ δὲ μένουσι, (35) τὴν ἐκεῖθεν ἀναμένοντες φήμην. Δυνατὸς δὲ ὁ Κύριος καὶ τούτων ματαιώσαι τὰς ἐλπίδας, κακείνους ἀπρακτον τὴν ἐπ' αὐτοὺς ποιῆσαι.

3. Τὸ μάννα ὁ φιλῶν ἐρμηνεύων ἐφη, ὥσπερ ἐκ παραδόσεως τινος Ἰουδαϊκῆς διδασκαλίας, τοιαύτην αὐτοῦ εἶναι τὴν ποιότητα, ὥστε κατὰ τὴν φαντασίαν τοῦ ἐσθλόντος μετακρίνασθαι· καὶ εἶναι μὲν καθ' ἑαυτὸ οἶον· ἐγγύρον ἐψημένον (36) ἐν μέλιτι, παρέχειν δὲ νῦν μὲν ἄρτου, νῦν δὲ κρέως· καὶ κρέως τοιοῦδε, ἡ πετεινοῦ ἢ χερσαίου· νῦν δὲ λαχάνου, καὶ λαχάνου τοῦ κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν ἑκάστου· καὶ ἰχθύος, ὡς τὸ ἰδίωμα τῆς καθ' ἑκάστον γένος ποιότητος ἀκριβῶς

petere statuerat, ut amici domus magnum aliquod incommodum effugeret. Porro in hunc usum impetrari solebant codicilli, ut curia, vel saltem duumviratus et civitatis cura vitarentur. Pretio autem impetratos non modo nulla immunitas, sed etiam multa sequebatur, ut perspicitur ex *Cod. Theod.* lib. vi, tit. 22. Sic enim habet lex secunda imperatoris Constantii: Ab honoribus mercandis per suffragia, vel quolibet ambitione quaerendis, certa multa prohibuit: cui addimus, ut quicumque fugientes obsequia curiarum, umbras et nomina affectaverint dignitatum, tricenae libras argenti inferre cogantur, manente illa praeterita inflatione auri, qua perpetua lege constricti sunt. Unde miror Basilium ab hac via tentanda non omnino alienum fuisse. Sed forte hae leges non admodum accurate servabantur sub Valente.

(31) Ἀλλοι. Sic ope codicum mss. emendavimus. Male in editis ἄλλων.

(32) Οὐ δοκῇ. Coisl. secundus δοκεῖ.

(33) Οὐαλερίῳ. Coisl. secundus Οὐαλερίῳ.

(34) Καταλειφθεῖσι. Coisl. primus καταληφθεῖσι, in eo statu, in quo erant a te inventa.

(35) Vide Addenda.

(36) Ἐψημένον. Nonnulli codices ἐψημένον

ἐν τῇ γεύσει τοῦ ἐσθίουτος διασώζεσθαι. Ἄρματα ἀναβάτας τριτάτας ἔχοντα οἶδεν ἡ Γραφή, διὰ τὸ τῶν λοιπῶν ἀρμάτων δύο εἶναι τοὺς ἐπιβάτας, τὸν τε ἡνίοχον καὶ τὸν ὀπλίτην· τὰ δὲ τοῦ Φαραὼ δύο μὲν εἶχε τοὺς πολεμοῦντας, ἓνα δὲ τὸν τὰς ἡνίας τῶν ἱππῶν ἔχοντα. Σύμπλος ἡμῖν ἐπίστευσε θεραπευτικὴν ἐπιστολὴν καὶ κοινωνικὴν, ἥ ἡμεῖς ἀντιγράφαντες ἐπέμψαμεν τῇ εὐλαβείᾳ σου τὰ γράμματα, ἵνα ἄγαν ἐγκρίνας κελεύσῃς αὐτῷ ἀποσταλῆναι, δηλονότι μετὰ προσθήκης καὶ σὺν γραμματέων. Ἐβρώμενος, εὐθυμος ἐν Κυρίῳ, ὑπερευχόμενός μου χαρισθεῖς μοι καὶ τῇ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ τῇ τοῦ Ἁγίου φιλανθρωπία.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΛΑΪ.

Gratias agit Basilius cuidam episcopo, qui prior scripserat; eumque hortatur, ut ipso agente cum vicinis episcopis locus et tempus synodi indicentur, ad pristinam communionem, quam variae suspensiones interrupserant, tandem aliquando inter remolus Ecclesiae instaurandam.

Ἀμφιλοχίῳ (37), ἐπισκόπῳ Ἰκονίου.

Ἐντυχόντες τοῖς γράμμασι τῆς εὐλαβείας σου, πολλὴν τῷ Θεῷ τὴν χάριν ἔσχομεν, ὅτι ἀρχαίας ἀγάπης ἔχνη εὐρομεν ἐν τοῖς ῥήμασι τῆς ἐπιστολῆς· ὅς γε οὐκ ἐπαθες τὸ τῶν πολλῶν, οὐδὲ φιλονεικῶς ἔσχες πρὸς τὸ μὴ καὶ αὐτὸς κατάρξαι τῆς ἀγαπητικῆς ὁμιλίας· ἀλλ' ὡς πεπαιδευμένος τὸ ἐκ ταπεινοφροσύνης μεγαλεῖον περιγινόμενον τοῖς ἁγίοις, οὕτως εἶπαι διὰ τῶν δευτερείων ἐμπροσθεν ἡμῶν ἀποφανθῆναι. Καὶ γὰρ οὗτος νόμος τῆς ἐν Χριστιανοῖς νίκης, καὶ ὁ ἑλαττον ἔχειν καταδεξάμενος στεφάνουται. Ἴνα οὖν μὴ ἀπολειφθῶμεν τοῦ ἀγαθοῦ ζήλου, ἰδοὺ καὶ αὐτοὶ ἀντιπεγγόμεθα σου τὴν σεμνότητα, καὶ δεικνυμεν τὴν προαίρεσιν ἡμῶν, ὅτι, Θεοῦ χάριτι τῆς κατὰ τὴν πίστιν συμφωνίας ἐβρώμενης ἡμῖν (38), οὐδὲν ἑτερόν ἐστι· τὸ ἐμποδίζον πρὸς τὸ εἶναι ἡμᾶς ἐν σῶμα καὶ ἐν πνεῦμα, καθὼς ἐκλήθημεν ἐν μιᾷ ἐκκλησίᾳ διὰ τῆς κλήσεως. Τῆς οὖν σῆς ἐστὶν ἀγάπης τῇ ἀγαθῇ ἀρχῇ καὶ τὰ ἐφεξῆς ἀποδοῦναι, συστατῆν (39) μὲν περὶ σεαυτὸν τοὺς ὁμοφύχους, δηλώσαι δὲ καὶ χρόνον καὶ τόπον τῆς συντυχίας, ἵνα οὕτω, τῇ

(37) Ἀμφιλοχίῳ. Codices omnes. editi et mss., hanc epistolam inscribunt Amphilochio: sed luce clarior est ad eum scriptam non fuisse: nec difficile est conjicere ad illum episcopum datam fuisse, de quo mentio facta in epistola praecedenti. Suspicatur Tillemontius hanc epistolam scriptam esse ad aliquem ex Lyciae episcopis, de quibus agit Basilius in epistola 218. Cum enim audisset hos episcopos ab Arianis alienos esse, et ipsius communionem amplecti velle: scripsit Amphilochio, eumque hortatus est, ut illorum animos periclitaretur. Inde conjicit Tillemontius aliquem ex illis episcopis, accepta Amphilochii epistola, ad Basilium scripsisse. Sed tempus non quadrat. Cum enim verisimillimum sit hanc epistolam in praecedenti indicari et designari; cumque epistola 218, in qua de episcopis Lyciae agitur, anno 375 scripta sit post reditum ex Ponto: necesse est hoc loco aliud negotium, ac alios, quam Lyciae, episcopos intelligere. Deinde vero, ut observat idem doctissimus scriptor, videtur episcopus, cui scribit Basilius, metropolitano fuisse; siquidem rogat Basilius ut unanimes suos consociet, ac locum et tempus conveniendi designet. At episcopus Myrae, qui Lyciae metropolitano erat, non recensetur inter eos

A speciei in comedentis gustu omnino servaretur. Currus qui sessores tres haberent, agnovit Scriptura, siquidem reliquorum currum sessores duo erant, auriga et miles armatus: Pharaonis autem currus bellatores duos habebant, et unum equorum habenas tenentem. Scripsit mihi Symplius epistolam officii et communionis causa, cui ego rescribens, litteras meas ad tuam pietatem misi, ut diligenter probatas ad illum jubeas transmitti, additis videlicet et tuis ipsius litteris. Valens, in Domino hilaris, pro me precans, serveris mihi et Dei Ecclesiae, per sancti misericordiam.

284 EPISTOLA CXCI.

B

Amphilochio, episcopo Iconii.

Lectis litteris pietatis tuae, plurimas Deo gratias egi, quod antiquae charitatis vestigia invenirem in verbis epistolae; siquidem non quo plerique morbo laborasti, neque illud pertinaciter tenuisti, ne ipse inceptor esses amici colloqui: sed ut edoctus quam magnifica ex humilitate merces sanctis eveniat, ita elegisti secundas tenendo, prior me inveniri. Haec enim lex est Christianae victoriae, et qui minus habere non recusat, coronatur. Ne igitur desimus bono studio, ecce et nos gravitatem tuam resalutamus, et quid nobis sit sententiae demonstramus: nempe firmato inter nos, Dei gratia, in fide consensu, nihil esse quod impediatur, quominus simus unum corpus et unus spiritus, sicut vocati sumus in una spe per vocationem. Itaque charitatis tuae est, bono initio et quae consequuntur adjuvare, unanimes tuos tecum conjungere, ac tempus et locum congressus indicare, ut sic, Dei gratia nos invicem excipientes, ad priscam dilectionis formam Ecclesias gubernemus; fratres ex

qui Basilii communionem appelebant: sed tribus ejusdem urbis presbyteris haec laus tribuitur, quod argumento est episcopum male audisse. Longe ergo probabilior alia Tillemontii conjectura, hanc epistolam inscribi Sympio, de quo in epist. praecedenti, sive Symposio Seleuciae episcopo, qui concilio Constantinopolitano interfuit anno 381. Haec sententia confirmatur ex epist. 204, in qua Basilius Isauros enumerat inter suos communicatores. Porro nemo non videt facile fuisse librariis in his Sympii et Symposii vocibus errare. Quamcunque autem statuatur opinio, facile perspicitur gravissimum esse in titulo epistolae erratum. Neque enim de reconciliatione Basilius agere potuit cum Amphilochio, cum inter utrumque semper exstiterit artissima conjunctio.

(38) Ἡμῖν. Quamvis in quatuor veteribus libris legatur οὐμῖν, magis tamen aridet scriptura codicum Coisl. primi et Med. qui cum editis consentiunt. In Harleano autem non exstat haec epistola. Paulo post idem Coisl. primus ἐκπιδί τῆς πίστεως; Medicus ἐκπιδί τῆς κλήσεως.

(39) Συστατῆν. Codices tres non antiquissimi συντάττειν.

* Alias CCCCXVII. Scripta anno 374.

utraque parte venientes tanquam propria membra suscipiendo, tanquam ad amicos mittendo, et rursus tanquam ab amicis excipiendo. Hæc enim erat olim Ecclesiæ gloria, ut ab orbis termino ad terminum brevibus tessera, veluti viatico instructi fratres ex unaquaque Ecclesia patres ac fratres omnes invenirent; quod ipsum cum aliis nunc hostis Ecclesiarum Christi de nobis prædatus est, ac singulis civitatibus circumscribimur, et unusquisque proximum suspectum habemus. Et 285 quid aliud dicam, nisi charitatem nostram refrixisse, qua sola Dominus noster suos discipulos dixit, veluti propria nota, dignosci? Ac prius quidem, si videbitur, ipsi vos ipsos mutuo cognoscite, ut sciamus quibuscum nobis futura sit consensio. Atque hoc pacto consensu uno locum aliquem utrisque commodum, tempusque itineri faciendo idoneum eligentes, alii ad alios convolabimus, nosque in via dirigit Dominus. Valeas, lætusque sis ac preceris pro me, mihi que Sancti benignitate doneris.

EPISTOLA CXCH.

Cum Sophronius petenti aliquid Basilio ita minisset, ut seipse duplex beneficium accepisse diceret, nempe *Basilii et occasionem bene de eo merendi, Basilium gratius agit in hac epistola, sibi rem eo gratiorem fuisse significat, quod a Sophronio proficisceretur.*

Sophronio magistro.

Si ipse duplex accepisti beneficium, quemadmodum mihi immensa quadam bene facienda voluntate scripsisti, unum, quod acceperis litteras, alterum, quod tuam meo usui operam navaveris; quantam existimandum est me habere gratiam, qui et litteras suavissimæ tuæ vocis legi, et id quod

* Alias CCCXXIX. Scripta anno 374.

(40) Ὑποδεχόμενοι. Ita septem mss. Editi ἀποδεχόμενοι.

(41) Συμβόλοις. Sic Coisl. primus et Med. Editi συμβολαίοις. Ad auctoritatem vetustissimorum codicum accedit ipsius Basilii testimonium, qui eadem voce utitur in loco simillimo ex epistola 203, in qua sic loquitur: Ἡμεῖς δὲ, ἐκείνων ὄντες τῶν πατέρων, οἱ ἐνομοθέτησαν διὰ μικρῶν χαρακτήρων τὰ τῆς ἐπιμελείας σύμβολα ἀπὸ περάτων τῆς γῆς εἰς πέρατα περιφέρεισθαι, καὶ πάντας πᾶσι πολίτας καὶ οἰκείους εἶναι, νῦν ἀποτέμνομεν ἑαυτοὺς τῆς οἰκουμένης, καὶ οὕτε ἐπαισχυνόμεθα τῇ μονῳσει, οὕτε ζημία φέρειν τὴν διασπασμὸν τῆς ὁμονοίας τιθέμεθα, οὕτε φρίσσομεν, ὅτι εἰς ἡμᾶς φθάσει ἡ φοβερὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν προφητεία, εἰπόντος, etc.: Nos autem, qui filii sumus illorum patrum, qui legem tulerunt, ut brevibus notis commercii signa a terminis orbis terrarum usque ad terminos circumferrentur, ac omnes omnibus cives et propinqui essent, nunc abscindimus nosmetipsos ab orbe terrarum, neque nos pudet solitudinis, nec damnum ferre dissolutionem concordie ducimus; neque horrescimus, quod ad nos per venerit terribilis Domini nostri prophetia dicentis, etc. Sæpe alias Basilius luctuosa tempora deplorat. Sed tamen cum dissolutionem concordie in allato testimonio describit, vel, cum ait infra in hac epistola, singulis civitatibus circumscribimur, non de se ipso loquitur, sed aliorum mala deslet, ut sua propria. Quanto enim studio arserit fovendæ cum omnibus communionis,

A τοῦ Θεοῦ χάριτι ἀπολαβόντες ἀλλήλους, τῷ ἀρχαίᾳ εἶδει τῆς ἀγάπης τὰς Ἐκκλησίας οἰκονομῶμεν· τοὺς παρ' ἑκατέρου μέρους βαδίζοντας τῶν ἀδελφῶν ὡς ἰδία μέλη προσιέμενοι, προσέμποντες ὡς ἐπὶ οἰκείου, καὶ ὑποδεχόμενοι (40) πάλιν ὡς παρ' οἰκείων. Τοῦτο γὰρ ἦν ποτε τῆς Ἐκκλησίας τὸ καύχημα, ὅτι ἀπὸ τῶν περάτων τῆς οἰκουμένης ἐπὶ τὰ πέρατα μικροῖς συμβόλοις (41) ἐφοδιαζόμενοι οἱ ἐξ ἑκάστης Ἐκκλησίας ἀδελφοὶ πάντας πατέρας καὶ ἀδελφοὺς εὐρίσκον· ὁ νῦν μετὰ τῶν ἄλλων ἀφῆρηται ἡμῶν ὁ ἐχθρὸς τῶν Ἐκκλησιῶν τοῦ Χριστοῦ, καὶ κατὰ πόλεις περιγεγράμμεθα, καὶ ἕκαστος δι' ὑποψίας ἔχομεν τὸν πλησίον. Καὶ τί γὰρ ἄλλο, ἢ ἐψύξαμεν τὴν ἀγάπην, ἀφ' ἧς μόνος τοὺς ἑαυτοῦ μαθητάς ὁ Κύριος ἡμῶν εἶπε χαρακτηρίζεσθαι; Καὶ εἰ δοκεῖ, πρότερον αὐτοῖς μετ' ἀλλήλων γνωρίσασθαι ἑαυτοὺς, ἵνα γινώσκῃ πρὸς τίνας ἡμεῖς ἴσται ἡ συμφωνία. Καὶ οὕτως ἐκ κοινῆς συγκαταθέσεως τόπον τινὰ τοῖς ἀμφοτέροις (42) ἀνεπαχθῇ, καὶ χρόνον ταῖς ἐδοκιμασίαις πρέποντα ἐκλεξάμενοι, δραμούμεθα παρ' ἀλλήλοις, καὶ ὁ Κύριος ἡμᾶς κατενοώσῃ. Ἐρρωμένος καὶ εὐθυμὸς εἶς, ὑπερευχόμενός μου, καὶ χαρισθεῖς μοι τῇ τοῦ Ἁγίου (43) φιλάνθρωπῃ.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΛΒ΄.

Σωφρονίῳ μαγίστρω.

C Εἰ αὐτὸς διπλὴν ἔλαβες χάριν, ὡς αὐτὸς τῇ ἀνυπερβλήτῳ προθυμίᾳ περὶ τὰ ἀγαθὰ ἔργα ἐπέσειλας ἡμῖν, μίαν μὲν τῷ δέξασθαι (44) γράμματα, δευτέραν δὲ τῷ ὑπουργῆσαι τῇ χρείᾳ ἡμῶν· πόσῃ τινὰ χρεῖ νομίζειν ἡμᾶς ἔχειν τὴν χάριν, γράμμασί τε τῆς ἡδίστης φωνῆς ἐντυχόντας, καὶ τὴν ἐπιζητηθεῖσαν

perspici potest, tum ex lætitia, quam ei litteræ ab Ecclesiis remotis scriptæ afferebant, tum ex iis quæ scripsit et gessit, ut maritimos episcopos, Neocæsarienses, Lycie Ecclesiæ sibi charitate devinceret. Testatur in epistola 204, secum communicare Pisidas, Lycæones, Isauros, Phryges, Armenos Neocæsariensibus vicinos, Macedones, Achæos, Illyrios, Gallos, Hispanos, totam simul Italiam, Siculos, Afros, et quidquid sani in Ægypto et Syria supererat.

(42) Τοῖς ἀμφοτέροις. Ita Coisl. primus et Med. Editi τὸν ἀμφοτέροις. Paulo post editi παρ' ἀλλήλους. Uterque Coisl. et plures alii ut in textu. Utrum ad effectum perducta fuerint, quæ hic proponuntur a Basilio, nullo cognoscimus monumento. Semel enim in Pisidiam, nempe anno 375, venisse et cum Amphiloquio ac vicinis episcopis consiliatum esse scimus. Sed ante hoc tempus jam Isauros inter communicatores suos enumeraverat in epist. 204, ex quo conjicimus Basiliū, etiamsi cum his episcopis non convenerit, pacem cum illis et communionem per litteras redintegrasse. Præterquamquod nulla necessitas erat conveniendi, cum tota res per litteras confici posset; forte congressum anni tempestas et Basilii morbi interpellarunt.

(43) Τοῦ Ἁγίου. Editi addunt Θεοῦ. Sed ea vox deest in codicibus Med. et Coisl. utroque et tribus aliis.

(44) Τῷ δέξασθαι. Legitur τὸ in utroque Coisl. et Reg. secundo, et paulo post τὸ ὑπουργῆσαι.

χρεῖαν τοσούτῃ ταχὲι πληρωθεῖσαν ὁρῶντας! Ὡστε, A
ἡδέως δεξάμενοι τὸ ἀποσταλὲν (45) διὰ τὴν οἰκίαν
αὐτοῦ φύσιν, πολλῶν ἡδίων αὐτὸ προσηγάμεθα τῷ σὲ
εἶναι τὸν τῆς κατασκευῆς αὐτοῦ προεστῶτα. Παρά-
σχοι δὲ ἡμῖν ὁ Κύριος ἰδεῖν σε ἐν τάχει, ὥστε ἀπὸ
γλώττης ὁμολογῆσαι τὴν χάριν, καὶ πάντων ὁμοῦ
τῶν ἐν σοὶ καλῶν ἀπολαῦσαι.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΛΓ'.

Pernacite Basilius sese cum gruibus comparat. Quominus se ad solitudinem Meletii conferret, tum negotiorum exteriorum occupationibus delectus fuerat, tum vehementibus ac continuis febribus, quæ illum ita debilitaverant, ut aranea infruor videretur. Venturum se ad Meletium promittit verno tempore, si Dei ope ex hoc morbo evaserit.

Meletio ἀρχιάτρω (46).

Ἡμῖν (47) οὐδ' ὅσον ταῖς γεράνοις ὑπάρχει τὰ
δυσχερῆ τοῦ χειμῶνος διαφυγεῖν· ἀλλ' ἕνεκα μὲν τοῦ
προϊδέσθαι τὸ μέλλον, οὐδὲν ἴσως τῶν γεράνων χεί- B
ρους (48) ἐσμέν· τῷ δὲ κατὰ τὸν βίον αὐτεξουσίῳ
τοσούτον τῶν ὀνύθων ἀπολιμπανόμεθα, ὅσον καὶ
τοῦ πέτεσθαι δύνασθαι, μικροῦ δεῖν. Πρῶτον μὲν
γάρ με ἀσχολαί τινες τῶν κατὰ τὸν βίον πραγμά-
των ἐπέτχον (49)· ἔπειτα δὲ πυρετοὶ συνεχεῖς καὶ
λάβροι οὕτω μου τὸ σῶμα κατεδράπησαν, ὥστε
ἐφάνη τι καὶ ἐμοῦ λεπτότερον, αὐτὸς ἐγὼ ἐμαυτοῦ·
εἴτα τεταρταῖων προσβολαὶ πρὸς πλεῖον ἢ εἰκοσι
διαρκέσαισι κύκλους. Νυνὶ δὲ, ὅτε δοκῶ τῶν πυρε-
τῶν ἀπηλλάχθαι, οὕτως ὑπὸ τῆς ἀδυναμίας διάκει-
μαι, ὥστε μηδὲν ἐν τούτῳ ἀποδεῖν ἀραχνίου. Ὅθεν
μοι πᾶσα μὲν ὁδὸς ἄβρατος, πᾶσα δὲ πνεύματος
προσβολὴ πλείονα φέρει τὸν κίνδυνον ἢ αἱ τρικυμῖαι
τοῖς πλείουσιν. Ἀνάγκη τοίνυν ὑπὸ θυματοῦ κεκρύ-
φθαι, καὶ ἀναμένειν τὸ ἔαρ, ἐάνπερ διαρκέσαι πρὸς C
αὐτὸ δυνθῶμεν, ἀλλὰ μὴ προδιαμάρτοιμεν (50) ὑπὸ
τοῦ κακοῦ τοῦ τοῖς σπλάγχνοις ἐνδιδυμένου. Ἐάν δὲ
διασωθῇ ἡμᾶς ὁ Κύριος τῇ μεγάλῃ αὐτοῦ χειρὶ,
ἀμμενέστατα μὲν τὴν ἐσχάτην ὁμῶν καταληφόμεθα·
ἀμμενέστατα δὲ σὲ τὴν φθιῖν ἡμῖν κεφαλὴν περι-
πτυσόμεθα. Μόνον εὐχου πρὸς τὸ συμφέρον τῇ ψυχῇ
τὴν ζωὴν ἡμῶν οἰκονομεῖσθαι.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΛΔ'.

Zoili litteris respondet Basilius, hortatur ut sæpe scribat. Morbi sui magnitudinem exprimi non posse dicit; sed vires a Deo exspectat ad patienter ferendum.

Zoilo.

Ὅσα ποιεῖς, ὦ θαυμάσιε, προλαμβάνων ἡμᾶς εἰς
τὸ τῆς ταπεινώσεως μέτρον; ὅς γε, τοιοῦτος ὢν τὴν D
παίδευσιν, καὶ οὕτως εἰδὼς ἐπιστέλλειν, ὡς δηλοῖ
τὰ γράμματα, ὁμῶς ἀξιοῖς, ὡς ἐπὶ τοιμηροτέρῃ

(45) *Τὸ ἀποσταλὲν*. Manifesta est necessitudo
hujus epistolæ cum centesima nonagesima. Pro-
miserat Basilius se apud potentiores amicos actu-
rum, si ita Amphilochio videretur, et dignitatem
aliquam petiturum, ut amici domus magnum ali-
quod incommodum effugeret. Observavimus hanc
dignitatem non in aliqua administratione, sed in
codicillis positam fuisse: Quod ergo tam celeriter
confectum misit Sophronius magister officiorum,
nihil aliud videtur esse, quam codicillaria aliqua
dignitas. Id autem pretio impetratum fuisse, nec
Sophronii liberalitas patitur suspicari, nec scriptæ
ab eo ad Basilium perhonorifice litteræ.

(46) *Ἀρχιάτρω*. Medicæus codex et duo alii
recentiores ἀρχιήτρω. Regius primus et Bigot.

EPISTOLA CXCH'.

Meletio archiatro.

Nobis ne quantum quidem gruibus licet hiemis
incommoda effugere; sed quantum quidem ad fu-
turi prænotionem attinet, nihil forte deteriores
gruibus sumus; quod vero ad vitæ libertatem spo-
ctat, tanto fere ab avibus distamus, quanto a vo-
landi facultate. Primum quidem occupationes me
nonnullæ negotiorum exteriorum detinuerunt
deinde continuæ ac vehementes febres corpus
meum usque adeo consumperunt, ut visum sit ali-
quid etiam me tenuius, ego videlicet meipso. Præ-
terea quartanarum accessus ultra viginti 288 vi-
ces perstiterunt. Nunc autem cum a febribus liber
esse videor, ita sum debilis, ut nihil in hoc ab ara-
nea differam. Unde mihi omne iter impervium,
et quilibet auræ impulsus periculosior, quam flu-
ctus decumani navigantibus. Necesse est ergo domi
latitare, et tempus vernum exspectare, si modò
eo usque perdurare possim, nec prius spe exci-
dam ob morbum visceribus insidentem. Quod si
me Dominus magna sua manu servaverit, libentis-
sime me conferam ad vestram solitudinem: liben-
tissime te charum mihi caput amplectar. Tantum
roga, ut de mea vita, prout animæ meæ conducit,
statuatur.

EPISTOLA CXCIV'.

Zoilo

Quid agis, vir egregie, prævertens me humilitatis
modo? qui cum tanta sis ornatus eruditione, ac
scribendi adeo peritus, ut litteræ demonstrant,
tamen postulas, ut in audaciore quodam consatu
latrῶ.

(47) *Ἡμῖν*. Coisl. primus et Harl. Ἡμῖν δέ.

(48) *Χείρους*. Hanc vocem addidimus ex septem
mss.

(49) *Ἐπέτχον*. Ita tres vetustissimi codices.
Ἐδίτι κατέσχον. Paulo post fidem codices cum tri-
bus aliis οὕτω μου. Ἐδίτι οὕτως μου.

(50) *Προδιαμάρτοιμεν*. Non male Vaticanus co-
dex et ad marginem Claromontanus προδιαπρασθώ-
μεν, nisi prius abripiar morbo visceribus insidente.
Nihil tamen mutandum duximus, quia vulgata scri-
ptura nec sua sponte vitiosa est, et pluribus anti-
quis codicibus nititur.

* Alias CCCLXIX. Scripta anno 375.

** Alias CCCLXVIII. Scripta anno 375.

et meritis tuis majore, veniam tui a nobis dari. Verum prætermissa hac ironia, scribe nobis ad omnem occasionem. Sive enim eloquentiæ non sum expers, eloquentis viri litteras libentissime legam: sive quantum sit charitatis bonum, e Scriptura didici, maximo prorsus in pretio est hominis me diligentis colloquium. Utinam autem perscribas quæ tibi precor bona, corporis valetudinem, ac domus totius prosperitatem! Jam quod ad res nostras spectat, scito eas solito non esse tolerabiliores. Satis autem erit hoc dicere, ut tibi corporis nostri infirmitas demonstretur. Nam morbi nunc detinentis magnitudinem, nec verbis demonstrare facile, nec re persuadere: siquidem iis quæ novæ, majus quidpiam a nobis ad infirmitatem inventum est. Jam Dei boni opus est vires mihi sufficere, ut patienter feram infirmitas corporis ad nostram utilitatem plagas ab eo qui bene nobis facit Deo.

EPISTOLA CXCIV.

Rationem reddit Basilii cur raro scribat: ad postulandum a Deo redimam episcoporum hortatur.

Euphronio, episcopo Coloniae Armeniæ.

Propterea quod longe dissita est a viis publicis Colonia, quam tibi Dominus gubernandam credidit, etiamsi sæpe cæteris minoris Armeniæ fratribus scribam, ægre tamen ad tuam pietatem litteras mitto, neminem sperans futurum, qui illas eo usque perferat. Cum autem nunc sperem aut te adfuturum, aut epistolam ab episcopis quibus scribo, esse **287** ad te transmittendam; et tuæ scribo pietati, et te per litteras saluto; cum te certiore faciens videri me adhuc in terra versari; tum adhortans, pro me ut preceris, ut ærumnas ac calamitates minuatur Dominus, et vehemens illud doloris pondus, nunc cordibus nostris incumbens, veluti nubem quamdam, a nobis submoveat. Hoc autem continget, si celerem det redditum religiosissimis episcopis, qui nunc dispersi sunt, pœnas pro pietate pendentes.

EPISTOLA CXCVI.

Basilii Aburgio gratulatur summos honores, ac prosperum incepti exitum precatur, seque gravissimis morbis debilitatum significat.

Aburgio

Prosilire te instar stellarum, modo in hac, modo in illa barbarorum regione apparentem, nunc quidem annonam militibus subministrantem, nunc vero imperatori in splendido apparatu

* Alias CCCXII. Scripta anno 375.

** Alias CCCLIX. Scripta anno 375.

(51) *Ἐντενξόμεθα*. Sic mss. codices et prima editio Parisiensis. Legitur in secunda ἐντενξόμεθα.

(52) *Στρατιωτικὴ παρέχοντα*. Sic Harl. et uter-

τινὶ ἐγγειρήσει καὶ ὑπερβαινούσῃ σου τὴν ἀξίαν, συγγνώμης παρ' ἡμῶν τυγχάνειν. Ἀλλὰ, τῆς εἰρωνείας ταύτης ἀφέντος, ἐπιστέλλε ἡμῖν διὰ πάσης προφάσεως. Εἴτε γὰρ ἡμῖν λόγων μέτεστιν, ἥδιστα λόγιον ἀνδρὸς γράμμασιν ἐντενξόμεθα (51)· εἴτε καὶ τὸ τῆς ἀγάπης καλὸν ὅσον ἐστὶ, παρὰ τῆς Γραφῆς πεπαιδευμένα, τοῦ παντὸς ἀξίαν τιθέμεθα ἀνδρὸς ἀγαπῶντος ἡμᾶς ὁμιλίαν. Εἴη δέ σε γράρειν ἀεὶ εὐχόμεθ' ἀγαθὰ, ὑγίαν σώματος, καὶ εὐθηνίαν οἴκου παντός! Τὰ δὲ ἡμέτερα μὴδὲν ἀνεκτότερα γίνωσκε τῆς συνηθείας εἶναι. Ἀρκεῖ δὲ τοσούτον εἶπεν, καὶ ἐνδείξασθαι σοὶ τοῦ σώματος ἡμῶν τὴν ἀσθένειαν. Τὴν γὰρ νῦν κατέχουσιν ἡμᾶς εἰς τὸ ἀρρωστῆν ὑπερβολὴν, οὔτε λόγῳ ἐνδείξασθαι ῥᾶδιον, οὔτε ἔργῳ πεισθῆναι· εἴπερ ἐκείνων, ὧν αὐτὸς ἤδεις, εὐρέθην τὴν πλείον παρ' ἡμῶν εἰς ἀρρωστίαν. Θεοῦ δὲ τοῦ ἀγαθοῦ ἔργον δοῦναι ἡμῖν δύναμιν, πρὸς τὸ ἐν ὑπομονῇ φέρειν τὰς ἐπὶ συμφέροντι ἡμῖν ἐπαγομένας εἰς τὸ σῶμα πληγὰς παρὰ τοῦ εὐεργετοῦντος ἡμᾶς Κυρίου.

EPISTOLA PL'E.

Εὐφρονίῳ, ἐπισκόπῳ Κολωνείας Ἀρμενίας.

Διὰ τὸ μακρὰν ἀπωκίσθαι τῶν ὀδευομένων τόπων τὴν Κολωνείαν, ἣν ὁ Κύριος ἔδωκεν ὑπὸ σοὶ διθύνεσθαι, πολλάκις καὶ τοῖς ἄλλοις ἀδελφοῖς ἐπιστέλλωμεν τοῖς κατὰ τὴν μικρὰν Ἀρμενίαν, ὁκνηρῶς πέμπομεν γράμματα πρὸς τὴν εὐλάβειάν σου, μηδένα ἐλπίζοντες εἶναι τὸν μέχρις ἐκείνων διακομίζοντα. Ἀλλὰ νῦν ἡ αὐτὸν σε παρέτεσθαι προσδοκῶντες, ἢ διαπεμφθῆσθαι τὴν ἐπιστολὴν παρὰ τῶν ἐπισκόπων ὅς ἐπιστεγίλαμεν, καὶ γράφομεν τῇ εὐλαθείᾳ σου, καὶ προσαγορευόμεν σε διὰ τοῦ γράμματος, ὁμοῦ μὲν σημαίνοντες, ὅτι δοκοῦμεν εἶναι ὑπὲρ τῆς γῆς, ὁμοῦ δὲ παρακαλοῦντες προσεύχεσθαι ὑπὲρ ἡμῶν, ἵνα ὁ Κύριος ἐλαττώσῃ τὰς θλίψεις, καὶ τὸ πολὺ τοῦτο βάρος τῆς ὀδύνης τῆς νῦν ἐπιχειμένης ταῖς καρδίαις ἡμῶν, οἷόν τι νέφος, ἀφ' ἡμῶν ἀπαγάγῃ. Ἔσται δὲ τοῦτο ἐὰν ταχεῖαν δῶ τὴν ἐπάνοδον τοῖς θεοφιλεστάτοις ἐπισκόποις, οἳ νῦν εἰσιν ἐν τῇ διασπορᾷ, δίχως διδόντες ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας.

EPISTOLA PL'G.

Ἀβουργίῳ.

Διάρττειν σε ὡς τοὺς ἀστέρας, ἄλλοτε κατ' ἄλλο μέρος τῆς βαρβαρικῆς ἀνίσχοντα, νῦν μὲν σιτηρέσια στρατιωτικὰ παρέχοντα (52), νῦν δὲ βασιλεὺς φαινόμενον μετὰ λαμπροῦ τοῦ σχήματος, ἡ τῶν

que Coisl. cum Reg. secundo. Editi τῶ στρατιωτικῶ. Sæpe in provincias extra ordinem mittebantur qui annonam militarem expedirent et diligentius curarent, ut docet Gothofredus ad lib. vii cod. Theod. Manus ejusmodi Aburgio commissum gratulatur Basilii.

ἀγαθὸν ἄγγελος φήμη ἀγγέλλουσα ἡμῖν (53) οὐ διαλείπει. Εὐλόγηθα δὲ τῷ Θεῷ, κατὰ λόγον (54) σοι προοῖουσιν τὴν ἐπιχείρησιν, ἐπὶ μέγα σε προελθεῖν, καὶ φανῆναι ποτε τῇ πατρίδι ἕως ἡμεῖς ὑπὲρ γῆς, καὶ τὸν ἀέρα τοῦτον ἀνέλκομεν (55). Τοσοῦτον γὰρ μέτεστιν ἡμῖν τοῦ βίου, ὅσον ἀναπνεῖν μόνον.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΛΖ.

Ambrosius missis clericis Basilium rogaverat, ut sibi corpus beati Dionysii Mediolanensis redderetur. respondet ejus litteris Basilius, mirabilem gratulatur electionem, hortatur ad Patrum sequenda vestigia, narratque accurate, quomodo corpus beati Dionysii a fidelibus, qui illud custodiebant, impetratum fuerit, ac veras esse illius reliquias asserat, et certissimis argumentis confirmat.

Ἀμβροσίῳ, ἐπισκόπῳ Μεδιολάνων.

1. Μεγάλαι αἰεὶ καὶ πολλαὶ τοῦ Δεσπότου ἡμῶν αἰδωρεαὶ, καὶ οὐτε τὸ μέγεθος αὐτῶν μετρητὸν, οὐτε τὸ πλῆθος ἀριθμητὸν. Μία δὲ τῶν μεγίστων δωρεῶν ἐστὶ τοῖς εὐαισθητῶς δεχομένοις τὰς χάριτας καὶ ἡ παρούσα αὕτη, ὅτι πλείστον (56) ἡμᾶς τῇ θέσει τοῦ τόπου διηρημένους ἔδωκεν ἀλλήλοις συνάπτεσθαι διὰ τῆς ἐν τοῖς γράμμασι προσφωνήσεως. Καὶ γνώσεως τρόπον διττὸν ἡμῖν ἐχαρίσατο· ἓνα μὲν διὰ τῆς συντυχίας, ἑτέρον δὲ τὸν διὰ τῆς τοῦ γράμματος ὁμιλίας. Ἐπεὶ οὖν ἐγνωρίσαμεν σε δι' ὧν ἐφθέγγω καὶ ἐγνωρίσαμεν, οὐ τὸν σωματικὸν χαρακτήρα ταῖς μνήμαις ἡμῶν ἐντυπωσάμενοι, ἀλλὰ τοῦ ἔσω ἀνθρώπου τὸ κάλλος τῇ ποικιλίᾳ τῶν λόγων καταμαθόντες, ὅτι ἕκαστος ἡμῶν ἐκ τοῦ περισσεύματος τῆς καρδίας λαλεῖ· ἐδοξάσαμεν τὸν Θεὸν ἡμῶν, τὸν καθ' ἑκάστην γενεὰν ἐκλεγόμενον τοὺς αὐτῷ εὐαρεστούντας· ὃς πρότερον μὲν ἐκ τῶν ποιμνίων τῶν προβάτων ἡγείρεν Ἀρχοντα τῷ λαῷ αὐτοῦ· καὶ τὸν Ἀμὼς ἐκ τοῦ αἰπολίου ἐνδυναμώσας διὰ τοῦ Πνεύματος, ὕψωσεν εἰς προφήτην· νῦν δὲ ἄνδρα ἐκ τῆς βασιλευσύνης πάλειος, ἄρχην ὅλου ἔθνους πεπιστευμένον, ὀφηλὴν τῷ φρονήματι, γένους λαμπρότητι, περιφανείᾳ βίου, λόγων δυνάμει, πᾶσι τοῖς (57) κατὰ τὸν βίον περιδιδόντων, εὐκυσεν εἰς τὴν τῶν ποιμνίων τοῦ Χριστοῦ ἐπιμέλειαν. Ὅς, πάντα ρίψας τὰ τοῦ βίου πλεονεκτήματα, καὶ ἡγησάμενος αὐτὰ ζημίαν ἵνα Χριστὸν κερδήσῃ (58), τοὺς οἰκᾶς διέξασθαι ἐπετρέπη τῆς μεγάλης καὶ περιδοῆτος νηὸς ἐπὶ τῇ εἰς Θεὸν πίστει, τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίᾳς. Ἄγε τοίνυν, ὦ Θεοῦ ἄνθρωπε, ἐπειδὴ οὐ παρ' ἀνθρώπων παραλαβὴς ἢ ἐδιδόχης τοῦ Εὐαγγελίου τοῦ Χριστοῦ, ἀλλ' αὐτὸς σε ὁ Κύριος ἀπὸ τῶν κριτῶν τῆς γῆς ἐπὶ τὴν καθέδραν (59) τῶν ἀποστόλων μετέθηκεν,

⁵³ Matth. xii, 34.

(53) Ἀγγέλλουσα ἡμῖν. Duo vetustissimi codices Coisl. et Med. ἀγγέλλουσα ὑμᾶς.

(54) Κατὰ λόγον. Mallet Combelsius κατὰ νοῦν. Sed inutilis illius conjectura. Quemadmodum enim dicitur παράλογος συμφορά, calamitas inopinata, ut est apud Plutarchum initio libri De consolatione; cur non etiam dicatur inceptum aliquid κατὰ λόγον succedere, cum expectationi et meritis respondet?

(55) Ἀνέλκομεν. Ita mss. sex, pro eo quod erat in editis ἔλκομεν.

(56) Ὅτι πλείστον. Ita mss. et antiquae editiones. Editio Parisiensis ὅτι πλείον.

(57) Πᾶσι τοῖς. Ita Harl. uterque Reg. et uter-

que Coisl. Editi πράγμασι τοῖς. Editio Hagana. ἔργοις τοῖς, rebis in saculo gestis.

EPISTOLA CXCVII.

Ambrosio, episcopo Mediolanensi.

1. Magna semper et multa Domini nostri dona, nec eorum magnitudinem metiri, aut multitudinem fas est numerare. Unum autem ex maximis donis, illud etiam est his qui non sine sensu beneficia suscipiunt, quod nunc longissime nobis locorum intervallo distantibus dedit inter nos conjungi per litterarum allocutionem. Ac cognoscendi quidem modum duplicem nobis impertivit: unum per congressum, alterum vero per litterarum colloquium. Quoniam igitur cognovimus te ex his quae locutus es: cognovimus autem, non corporis figuram memoriae nostrae imprimentes, sed hominis interni pulchritudinem ex sermonum varietate perspicientes, siquidem unusquisque nostrum ex abundantia cordis loquitur⁵³; glorificavimus Deum nostrum qui singulis aetatibus eligit eos qui ipsi placeant, ac prius quidem ex ovium grege suscitavit principem populo suo, et Amos ex caprioli corroboratum a Spiritu in prophetam eiecit; nunc autem virum ex regia urbe, gentis totius rectorem, **288** animo sublimem, generis claritate, opum splendore, dicendi facultate omnibus in saeculo degentibus conspicuum, ad gregis Christi curam pertraxit. Qui projiciens omnia saeculi ornamenta, eaque damnum existimans ut Christum lucrificiat, commissa gubernacula suscepit magnae et ob fidem in Deum celeberrimae navis, Christi Ecclesiae. Age igitur, o homo Dei, quandoquidem non ab hominibus accepisti aut edoctus es Evangelium Christi, sed ipse te Dominus ex terrae iudicibus ad cathedram apostolorum transtulit: certa bonum certamen: infirmitates populi cura, si quem forte Arianæ insaniae labes attigit: renova vetera Patrum

que Coisl. Editi πράγμασι τοῖς. Editio Hagana. ἔργοις τοῖς, rebis in saculo gestis.

(58) Κερδήσῃ. Harlaeanus codex cum Mediceo κερδήσῃ, et mox ἐπετρέπη. Ibidem deest διέξασθαι in utroque Regio et Coisl. secundo, quod quidem elegantius videtur abesse, nec tamen delevi, quia non omnino vitiosum est et in aliis antiquioribus codicibus legitur. Mox vitiose in utroque Regio et Coisl. secundo τῇ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ.

(59) Ἐπὶ τὴν καθέδραν. Sic tres vetustissimi codices. Editi ἐπὶ τὴν προεδρίαν. Legitur vulgata scriptura ad oram codicis Harl.

* Alias LV. Scripta anno 375.

vestigia, et dilectionis erga nos fundamento, quod a te jactum est, da operam ut superstruas frequentia salutationum. Sic enim poterimus vicini inter nos esse spiritu etiam si habitatione terrestri plurimum sjungamur.

εχέλα τῶν προσήσεων. Οὕτω γὰρ δυνήσμεθα ἐγγὺς ἀλλήλων εἶναι τῷ πνεύματι, εἰ καὶ τῇ οἰκῇσι· τῇ ἐπὶ τῇ· γῆς παμπληθὲς ἀποκρίσμεθα.

2. Tuus autem in beatissimum Dionysium episcopum ardor animi omnem de te erga Dominum amorem, reverentiam in antecessores, et studium fidei testatur. Animi enim erga fideles conservos affectio refertur ad Dominum, cui servierunt; et quisquis eos, qui pro fide decertarunt, honorat, eodem se fidei ardore accendi ostendit, ita ut una et eadem actio multiplicis virtutis testimonium habeat. Notum autem facinus tuæ in Christo charitati, optimos fratres, qui a tua pietate ad boni operis ministerium electi fuerant, primum quidem toti clero laudem conciliasse morum suorum concinnitate; siquidem sua ipsorum modestia communem omnium gravitatem indicabant; deinde vero omni studio ac diligentia usos, hiemem imperviam non reformidasse, ac omni constantia fidelibus beati corporis custodibus persuasisse, ut ipsis suæ ipsorum vitæ præsidium concederent. Noveris autem, nunquam futurum fuisse, ut principatus aut hominum potestates vim hominibus illis asferre possent; nisi horum fratrum animi firmitas eos flexisset ut cederent. Contulit autem plurimum ad optatam rem conficiendam et charissimi ac religiosissimi filii nostri Therasii compresbyteri præsentia, qui laboribus itineris sponte susceptis, vehementiorem fidelium illius loci impetum compressit, et cum reluctantibus oratione sua flexisset, coram presbyteris, diaconis, multisque aliis Deum timentibus sublatis cum debita reverentia reliquias fratribus servavit: quas vos tanto cum gaudio suscipite, quanto cum mœrore prosecuti sunt illarum custodes. Nemo dubitet, nemo **289** ambigat: hic ille est invictus athleta. Ossa illa novit Dominus, quæ una cum beata anima dimicarunt. Hæc cum ipsa coronabit in justa illa remunerationis ipsius die, uti scriptum est: Oportet nos stare ante tribunal Christi, ut referat unusquisque secundum ea quæ per corpus egit⁶⁰. Una arca erat, quæ venerandum illud corpus excepit: nullus prope ipsum jacuit; insigne fuit sepulcrum; martyr honor ei delatus. Christiani, qui ipsum hospitio exceperant, tunc et suis manibus deposuerunt, et nunc extulerunt. Hi fleverunt quidem tanquam patre et patrone orbat:

⁶⁰ Rom. xiv, 10; II Cor. v, 10.

(60) Ἀπειρήτης. Sic tres vetustissimi codices cum Regio primo. Editi Ἀπειρανίτης.

(61) Κατεδάλλω. Ita mss. codices. Editi κατεδάλλω. Ibidem editi τούτων θεμέλιον. Prima vox melius abest a codicibus Harl. et Med.

(62) Ἡ δὲ περὶ τὸν μακαριώτατον. Ante hæc

ἀγωνίζου τὸν καλὸν ἀγῶνα, διόρθωσαι τὰ ἀρ'ωστήματα τοῦ λαοῦ, εἰ τινος ἄρα τὸ πάθος τῆς Ἀρειανῆς (60) μανίας ἤφατο· ἀνανέωσαι τὰ ἀρχαῖα τῶν Πατέρων ἔχνη, καὶ τῆς πρὸς ἡμᾶς ἀγάπης ὅν κατεδάλλω (61) θεμέλιον ἐτοιμοδομεῖν σπουδαῖς τῇ συνέχειᾳ τῶν προσήσεων. Οὕτω γὰρ δυνήσμεθα ἐγγὺς ἀλλήλων εἶναι τῷ πνεύματι, εἰ καὶ τῇ οἰκῇσι· τῇ ἐπὶ τῇ· γῆς παμπληθὲς ἀποκρίσμεθα.

2. Ἡ δὲ περὶ τὸν μακαριώτατον (62) Διονύσιον τὸν ἐπίσκοπον φιλοτιμία σου καὶ σπουδὴ πᾶσαν σοι μαρτυρεῖ ἀγάπην πρὸς τὸν Κύριον, τιμὴν εἰς τοὺς προλαβόντας, σπουδὴν περὶ τὴν πίστιν. Ἡ γὰρ πρὸς τοὺς εὐνοὺς τῶν ὁμοδούλων διάθεσις τὴν ἀναφορὰν ἐπὶ τὸν Δεσπότην ἔχει, ᾧ δεδουλευκασί· καὶ ὁ τοὺς διὰ πίστιν ἡθληκότας τιμῶν θηλός· ἐστι τὸν Ἰσὺν βζήλον ἔχων τῆς πίστεως· ὥστε μία αὕτη πράξις πολλῆς ἀρετῆς· ἔχει τὴν μαρτυρίαν. Γνωρίζομεν δὲ σου τῇ ἐν Χριστῷ ἀγάπῃ. ὅτι· οἱ σπουδαῖοι ἀδελφοί, οἱ παρὰ τῆς εὐλαβείας σου εἰς τὴν τοῦ ἀγαθοῦ ἔργου διακονίαν προτιμηθέντες, πρῶτον μὲν παντὶ τῷ κλήρῳ ἐπαῖνον ἤνεγκαν διὰ τῆς ἐμμελείας τῶν τρώπων· ἐν γὰρ τῇ καθ' ἑαυτοὺς εὐσχημοσύνῃ τὸ κοινὸν πάντων εὐσταθὲς κατεμήνου· ἐπαῖτα, πάσῃ σπουδῇ καὶ ἐμμελείᾳ χρησάμενοι, κατετόλμησαν μὲν χειμῶνος ἀδάτου, ἔπεισαν δὲ μετὰ πάσης εὐτονίας τοὺς πιστοὺς φύλακας τοῦ μακαρίου σώματος· τὰ φυλακτῆρια τῆς ἑαυτῶν ζωῆς παραχωρῆσαι τοῖς. Καὶ γίνωσκε, ὅτι οὐτε ἀρχαί, οὐτε δυναστεῖαι ἀνθρώπων ἐξέσχυσαν ἂν ποτε βιάσασθαι τοὺς ἀνθρώπους· ἐκείνους· εἰ μὴ τὸ εὐτόνον τῆς προαιρέσεως τῶν ἀδελφῶν τούτων ἐξεδυσώπησεν αὐτοὺς πρὸς τὴν συγχώρησιν. Συνήργησε δὲ μάλιστα πρὸς τὸ καταπραῆναι τὰ σπουδαζόμενα καὶ ἡ παρουσία τοῦ ποθεινοτάτου καὶ εὐλαβεστάτου υἱοῦ ἡμῶν Θηρασίου τοῦ συμπρεσβυτέρου, ὃς, αὐθαιρέτως τὸν κόπον τῆς ὁδοπορίας ὑποδεξάμενος, ἔπαυσε μὲν τὸ σφοδρὸν τῆς ὁρμῆς τῶν ἐκεῖ πιστῶν, λόγῳ δὲ συμπίσας· τοὺς ἀντεχομένους, ἐπὶ πρεσβυτέρων καὶ διακόνων καὶ ἄλλων πολλῶν τῶν φοβουμένων τὸν Κύριον μετὰ τῆς πρεπούσης εὐλαβείας ἀνελόμενος τὰ λείψανα, συνδιέσωσε τοῖς ἀδελφοῖς· ἃ μετὰ τοσαύτης χαρᾶς ὑποδέξατο, μεθ' ὅσης λύπης προέπεμψαν οἱ φυλάκοντες. Μηδεὶς διακρινέσθω· μηδεὶς ἀμφιβαλλέτω· οὗτός ἐστιν ἐκεῖνος ὁ ἀήτητος ἀθλητής. Ταῦτα γνωρίζει· τὰ ὅσα ὁ Κύριος, τὰ συνδιαβλήσαντα τῇ μακαρίᾳ ψυχῇ. Ταῦτα μετ' αὐτῆς στεφανώσκει ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς ἀναποδόσεως· αὐτοῦ τῇ δικαίᾳ, κατὰ τὸ γεγραμμένον· ὅτι· δεῖ ἡμᾶς παραστῆναι τῷ βήματι τοῦ Χριστοῦ, ἵνα κομίσθαι ἕκαστος πρὸς ἃ ἐπράξε διὰ τοῦ σώματος. Μία λάρναξ ἦν ἡ ὑποδεξαμένη τὸ τίμιον ἐκεῖνο σῶμα· οὗδεὶς ὁ πλησίον αὐτοῦ κατακείμενος· ἐπίσημος

verba desinit epistola Basilii in omnibus editis et mss. codicibus, excepto Harleano codice, qui insignem hanc partem, qua translationis S. Dionysii historia narratur, percommode nobis suppeditavit.]

ἡ ταφή· μάρτυρος ἡ τιμή. Χριστιανοί, οἱ ξενίσαν-
τες, καὶ ταῖς ἰδίαις χερσὶ κατέθεντο τότε, καὶ
ἀνεῴκοντο νῦν. Οὗτοι ἐκλαυσαν μὲν ὡς πατέρος καὶ
προστάτου στερούμενοι· προέπεμψαν δὲ, τὴν ὑμε-
τέραν χάριν τῆς ἰδίας παρακλήσεως προτιμωτέραν
θέμενοι. Οἱ παραβόντες τοῖνυν εὐλαβεῖς· οἱ ὑποδεξάμενοι ἀκριβεῖς. Οὐδαμοῦ ψεῦδος· οὐδαμοῦ δόλος·
μαρτυροῦμεν ἡμεῖς· ἀσυκοφάντητος ἔστω παρ' ὑμῶν ἡ ἀλήθεια.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΛΗ'.

EPISTOLA CXCVIII.

Cur non sæpe scripserit, excusat hiemem, ei clericorum suorum alienum a peregrinando animum. Scribit tandem per fratrem ture accersitum, quocum dimittit Eusebium lectorem, quem properantem ad Eusebium retinuerat. Nihil dicit de iis quæ novata sunt in Oriente, quia hæc fratres nuntiabunt. Ita se ægrotare significat, ut vivendi spem abjecerit.

Eὐσεβίῳ (63), ἐπισκόπῳ Σαμοσατῶν.

Eusebio, episcopo Samosatorum.

1. Μετὰ τὴν ἐπιστολὴν, τὴν διὰ τῶν (64) ὀφφικιαλίων
χοιμισθεῖσαν ἡμῖν, μίαν ἄλλην ἐδεξάμην μετὰ ταύ-
τα πρὸς ἡμᾶς ἀποσταλίσαν. Αὐτοὶ δὲ ἐπιστεῖλα-
μεν οὐ πολλὰς μὲν, διὰ τὸ μὴδὲ ἐπιτυχεῖν τῶν πρὸς
ὑμᾶς ἀφικνουμένων, πλὴν πλείους τῶν τεσσάρων,
ἐν αἷς καὶ τὰς ἀπὸ Σαμοσατῶν χοιμισθείσας ἡμῖν ἐπὶ
τοῖς πρώτοις γράμμασι τῆς σῆς θεοσεδείας ἐσφρα-
γισμένας διεπεμφάμεθα τῷ αἰδεσιμωτάτῳ ἀδελφῷ
Λεοντίῳ τῷ ἐξισωτῇ τῆς Νικαίας, παρακαλέσαντες
δι' ἐκείνου τῷ φρονιζόντι τῆς οἰκίας τοῦ αἰδεσιμω-
τάτου ἀδελφοῦ Σωφρονίου ἀποκομισθῆναι, ὥστε
ἐκεῖνον ἐπιμεληθῆναι τῆς πρὸς ὑμᾶς διακομιδῆς (65).
Ἐπεὶ οὖν πολλὰς διαβαίνουσι χεῖρας αἱ ἐπιστολαί,
εἰκὸς τὴν παρὰ ἑνα ἀσχολίαν ἢ βαθυμίαν αἰτίαν
γενέσθαι τοῦ μὴ ὑποδέχεσθαι τὴν σὴν εὐλάβειαν.
Ὅστε συγγνώμην ἔχε, παρακαλοῦμεν, τῇ σπάνει
τῶν γραμμάτων. Τὸ δὲ, ὅτι, ἀποστεῖλαι τινα δέον
ἐξ ἡμῶν αὐτῶν, οὐκ ἐποιήσαμεν, τοῦτο αὐτὸς μὲν
τῇ σεαυτοῦ συνέσει ὀρθῶς ἐπεζήτησας (66), καὶ καθ-
ήκω ἡμῶν γίνωσκε δὲ τὸν παρ' ἡμῖν χειμῶνα τοσοῦτον
γεγενῆσθαι, ὥστε πάσας μὲν ὁδοὺς ἐγκλεισθῆναι
μέχρι τῶν ἡμερῶν τοῦ Πάσχα, μηδένα δὲ ἡμᾶς
ἔχειν τὸν εὐδαρὸς πρὸς τὰς τῆς ὁδοῦ δυσχερῆ δια-
χειμένον. Καὶ γὰρ, εἰ καὶ πολυάνθρωπὸν πως εἶναι
δοκεῖ τὸ ἱερατεῖον ἡμῶν, ἀλλὰ ἀνθρώπων ἀμελε-
τήτως ἔχοντων πρὸς τὰς ὁδοπορίας, διὰ τὸ μῆτε
ἐμπορεύεσθαι, μῆτε τὴν ἐξω διατριβὴν αἰρεῖσθαι,
τὰς δὲ ἐδραίας τῶν τεχνῶν μεταχειρίζεσθαι τοὺς
πολλοὺς, ἐκεῖθεν ἔχοντας τὴν ἀφορμὴν τοῦ ἐφημέ-
ρου (67) βίου. Αὐτίκα καὶ τὸν ἀδελφὸν τοῦτον, ὃν

sed tamen prosecuti sunt, gaudium vestrum suæ
consolationi præferentes. Pii ergo, qui tradiderunt;
diligentes, qui susceperunt. Nusquam mendacium;
nusquam dolus; testamur nos; extra calumniam
sit apud vos veritas.

1. Post epistolam, quam officiales ad me detule-
runt, unam aliam postea accepi ad me missam.
Ego autem scripsi, non multas quidem, eo quod
nactus non sim qui ad vos proficiscerentur, sed
tamen plus quatuor, in quibus et eas, quæ ad me
Samosatis post priores pietatis tuæ epistolas delatæ
fuerant, obsignatas misimus colendissimo fratri
Leontio Nicææ peræquatori, adhortantes, ut illius
opera colendissimi fratris Sophronii domus procu-
ratori darentur, ita ut ille ad te perferendas cura-
ret. Cum igitur per multas transeant manus epi-
stolæ, verisimile est unius alicujus negotiis aut
segitie fieri, ut pietas tua eas non recipiat. Quare
veniam da, rogamus, litterarum paucitati. Quod
autem, cum aliquem mittere oporteret ex nobis
ipsis, minime fecimus; id recte pro tua prudentia
requisivisti, nosque reprehendisti. Noveris tamen
tantam apud nos fuisse hiemem, ut viæ omnes
usque ad dies Paschæ fuerint interclusæ, nec quem-
quam haberemus, qui sibi ad itineris incommoda
sideret. Quanquam enim etiam hominum numero
ingens quodammodo videtur esse clerus noster;
at hominum ad itinera inexercitatorum, eo quod
neque mercaturam faciant, neque libenter extra
patriam **290** morentur: sed sedentarias artes
exerceant plerique, unde victum sibi quotidianum
comparant. Quinetiam ecce hoc fratre, quem nunc
ad tuam pietatem misimus, rure accersito, littera-
rum ad tuam pietatem ministro usi sumus, ut et
res nostras clare tibi exponat, et tuas nobis per-

(63) *Εὐσεβίῳ*. Satis absurde in tribus recentio-
ribus codicibus, nempe Reg. secundo, Coisl. se-
cundo et Paris., hic titulus apponitur. Τῷ αὐτῷ ὄντι
ἐν ἐξορίᾳ καθ' ὃ μὴ δύνηθι τινας τῶν πρεσβυτέρων
πρὸς αὐτὸν στεῖλαι. *Eidem exsulanti, cur non potue-
rit ad eum quosdam ex presbyteris mittere.* Codex
Parisienensis habet πρὸς αὐτούς, ad ipsos. Perspi-
cium est Basilium non de presbyteris loqui, sed
de clericis inferioribus, quos episcopi solebant ad
hoc munus litterarum perferendarum adhibere.
Presbyteri vero non mittebantur, nisi aliquid majo-
ris rei tractandum esset, velut cum Athanasius
Petrum misit ad Basilium, Petrum presbyterum Ba-
silii ad maritimos episcopos; vel cum Dorotheus
et Sanctissimus ab Orientalibus in Occidentem
missi.

(64) *Ὀφφικιαλίων*. Hoc nomine generatim de-
signantur omnium dignitatum sive civilium, sive

palatarum, sive militarium apparitores. Hic au-
tem præsidis Cappadociæ officiales non crediderim
interpretandos (his enim causa non erat, cur in
Thraciam irent, ubi exsulabat Eusebius), sed eos
potius officiales, qui in provinciis mittebantur tam
ad necessitates publicas, quam privatas, non sine
consensu principis officii, ut legitimus in libro sexto
cod. Theod. tit. 28, leg. 1 et 3.

(65) *Τῆς πρὸς ὑμᾶς*. Ita mss. summo consensu.
Editi τῆς πρὸς ἡμᾶς. Paulo post ex hisdem veteri-
bus libris pollās addidimus, legimusque ὑποδέχε-
σθαι, pro eo quod erat in editis ἀποδέχεσθαι.

(66) *Ἐπεζήτησας*. Ita mss. sex. Editi ἐπεζητη-
σας.

(67) *Ἐφημέριον*. Sic Coisl. primus, Harl. et
multi alii. Editi ἐφ' ἡμέραν.

* Alias CCLXIII. Scripta anno 375

spicue ac cito, Deo largiente, referat. Et desideratissimum fratrem Eusebium lectorem, jam pridem ad tuam pietatem proficisci gestientem, retinimus, aerem temperatum exspectantes. Ac nunc quidem non mediocriter sollicitus sum, ne insueta peregrinatio aliquid ei afferat novi incommodi, et morbi causam præbeat corpori ad agrotandum proclivi.

Καὶ νῦν μέντοι ἐν φροντίδι οὐ τῇ τυχοῦσιν εἰμι, μήποτε αὐτῷ τὸ περὶ τὰς ὁδοιπορίας ἀγῆες ξενισμὸν ἐμποίησιν, καὶ ἀρρώστιας αἰτίαν ἀσθενείαν.

2. Quæ porro in Oriente novata, supervacaneum litteris significare, cum fratres ipsi accurate possint per se ipsi narrare. Scias autem, venerandum mihi caput, me, cum hæc scriberem, ita male affectum fuisse, ut jam me omnes vivendi spes reliquerint. Etenim ne numerari quidem potest eorum quæ mihi ingruerunt multitudo, et quanta infirmitas, febriumque acerbitas, et mala habitudo; nisi quod hoc unum ex omnibus colligitur, impletum jam mihi esse tempus commorationis in hac infelici et ærumnosa vita.

EPISTOLA CXCIX.

Canonica secunda.

Pluribus Amphilochii questionibus ad canones spectantibus respondet Basilius, ac multa explicat et confirmat, quæ in prima epistola canonica statuerat, de matrimonio, de virginibus lapsis, de baptismo hæreticorum. Hæc autem responsa non statim missa sunt ac scripta, propterea quod moram attulerunt Basilii morbus ac ministrorum penuria.

Amphilochio de canonibus.

Cum pridem ad propositas nobis a tua pietate quæstiones respondissem; non misi scriptum, partim quidem longo et periculoso morbo detentus, partim vero propter penuriam ministrorum. Pauci enim apud nos, et viæ periti, et parati ad ejusmodi ministeria. Quare, cognitis morarum causis, ignosce nobis. Admirati autem sumus tuum discendi studium, simul et humilitatem, quod et discere non graveris, cum docendi locus tibi commissus sit, et a nobis discere, quibus nihil est magni ad scientiam. Sed tamen quia non gravis ob timorem Dei rem facere, quam alius haud facile faciat, oportet ut et nos tuæ alacritati ac bono studio opem etiam ultra vires seramus.

XVII. Interrogasti nos de Bianore presbytero, an in clerum admitti possit, propter jusjurandum. Ego autem me jam communem aliquam regulam de omnibus qui una cum eo juraverant, Antiochenis clericis edidisse memini: ut ipsi a publicis quidem conventibus abstineant, privatim 291 vero

Alias II. Scripta anno 375.

(68) Ὁμοία. Editi ὁμοίαν, repugnantibus mss. vetustissimis et aliis recentioribus.

(69) Προσάβελσας. Ita octo saltem mss. Editi προσέβησας. Deest initium hujus epistolæ in pluribus mss. usque ad hæc verba Ἐρώτησας ἡμᾶς.

(70) Ἰδιὰ δὲ ἐνεργεῖν. Sæpe vituperantur apud sanctos Patres, qui sacra in privatis ædibus sive

νῦν ἀπεσταλαμεν πρὸς τὴν εὐλάβειαν σου, ἐκ τῆς χώρας μετασταλάμενοι, ἐχησάμεθα αὐτῷ διακόνων τῶν πρὸς τὴν σὴν ὁσιότητα γραμμάτων, ἵνα καὶ τὰ ἡμέτερα σαφῶς διαγγέλῃ, καὶ τὰ αὐτόθεν ἡμῖν ἐναργῶς καὶ ταχέως τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι διακομίσῃ. Καὶ τὸν ποθεινότατον ἀδελφὸν Εὐσέβιον τὸν ἀναγνώστην πάλαι ἐπιγόμενον πρὸς τὴν σὴν θεοσέβειαν ἐπέσχομεν, τὸ τῶν ἀέρων εὐκραεὶς ἀναμένοντας. Καὶ νῦν μέντοι ἐν φροντίδι οὐ τῇ τυχοῦσιν εἰμι, μήποτε αὐτῷ τὸ περὶ τὰς ὁδοιπορίας ἀγῆες ξενισμὸν ἐμποίησιν, καὶ ἀρρώστιας αἰτίαν ἀσθενείαν.

2. Τὰ μέντοι καινοτομηθέντα περὶ τὴν ἀνατολήν περιττὸν ἡμᾶς ἐστὶ διὰ γραμμάτων σημαίνειν, αὐτῶν τῶν ἀδελφῶν ἀκριβῶς δυναμένων ἀφ' ἑαυτῶν διαγγεῖλαι. Γίνωσκε δὲ, τιμωτάτῃ μοι κεφαλῇ, ὅτι, ἥνίκα ταῦτα ἐπέστελλον, οὕτω διεκείμεν φάουλως, ὥστε πάσας με λοιπὸν τοῦ ζῆν τὰς ἐλπίδας ἐπιλελοιπέναί. Καὶ γὰρ οὐδὲ ἐξαριθμῆσθαι δυνατὸν τῶν ἐπιγινομένων μοι συμπτωμάτων τὸ πληθος, καὶ τὴν ἀσθενείαν, καὶ τὸ μέγεθος τῶν πυρετῶν, καὶ τὴν κακοήθειαν ὅποια (68)· πλὴν ὅτι ἐκ πάντων ἐν τῷ συναγόμενον, πληρῶσαι ἡμᾶς λοιπὸν τὸν χρόνον τῆς παροικίας τοῦ θυστήνου τούτου καὶ ὀδυνηροῦ βίου.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΙΘ.

Κανονική β'.

Ἀμφιλοχίῳ περὶ κανόνων.

Πάλαι πρὸς τὰς παρὰ τῆς εὐλαβείας σου προταθείσας (69) ἡμῖν ἐρωτήσεις ἀποκρινάμενος, οὐκ ἀπέστειλα τὸ γράμμα, τοῦτο μὲν ὑπὸ τῆς ἀρρώστιας τῆς μακρᾶς καὶ ἐπικινδύνου ἀσχοληθεὶς, τοῦτο δὲ ὑπὸ τῆς ἀπορίας τῶν διακονουμένων. Ὀλίγοι γὰρ παρ' ἡμῖν καὶ ὁδοῦ ἐμπειροί, καὶ παρυσσευασμένοι πρὸς τὰς τοιαύτας ὑπηρεσίας. Ὡστε, μαθὼν τὰς αἰτίας τῆς βραδυτήτος, ὅδ' ἡμῖν τὴν συγγνώμην. Ἐθαυμάσαμεν δὲ σου τὴν φιλομαθειαν ὁμοῦ καὶ τὴν ταπεινοφροσύνην· ὅτι καὶ μαθεῖν καταδέχῃ, τὴν τοῦ διδάσκειν τάξιν πεπιστευμένος, καὶ μανθάνειν παρ' ἡμῶν, οἷς οὐδὲν μέγα πρόσεσι πρὸς γνῶσιν. Ἀλλ' ὁμως, ἐπειδὴ καταδέχῃ διὰ τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ ποιεῖν πρᾶγμα οὐ βραδίως παρ' ἐτέρου γινόμενον, D χρὴ καὶ ἡμᾶς τῇ προθυμίᾳ σου καὶ τῇ ἀγαθῇ σπουδῇ συναίρεσθαι καὶ ὑπὲρ δύναμιν.

IZ. Ἐρώτησας ἡμᾶς περὶ Βιάνορος τοῦ πρεσβυτέρου, εἰ δεκτός ἐστιν εἰς τὸν κλῆρον, διὰ τὸν ὄρκον. Ἐγὼ δὲ ἦδη τινὰ κοινὸν ὄρον περὶ πάντων ὁμοῦ τῶν μετ' αὐτοῦ ὁμωμοκῶτων τοῖς κατ' Ἀντιόχειαν κληρικοῖς οἶδα ἐκτεθεικῶς· ὥστε τῶν μὲν δημοσίων αὐτοῖς ἀπέχεσθαι συλλόγων, ἰδίᾳ δὲ ἐνεργεῖν (70) τὰ

domesticis oratoriis celebrant. Hinc Irenæus, lib. iv, cap. 26, oportere ait eos, qui absint a principali successione et quocunque loco colligunt, suspectos habere, vel quasi hæreticos et malæ sententiæ, vel quasi scindentes et elatos et sibi placentes; aut rursus ut hypocritas quæstus gratia et vanæ gloriæ hoc operantes. Basilius, in psalm. xxvii, n. 3: Non igitur extra sanctam hanc aulam adorare oportet, sed intra

τῶν πρεσβυτέρων. Τὸ αὐτὸ δὲ τοῦτο καὶ πρὸς τὴν αὐτοῦ ὑπηρεσίαν ἄδειαν αὐτῷ παρέχει· διότι οὐκ ἐν Ἀντιοχείᾳ ἐστὶν ἡ ἱερωσύνη, ἀλλ' ἐν Ἰκονίῳ· ἦν, ὡς αὐτὸς ἐπέστεilas ἡμῖν, τῆς Ἀντιοχείας εἰς οἶκῃσιν ἀντηλλάξατο. Ἔστιν οὖν δεκτὸς ἐκεῖνος ὁ ἀνὴρ, ἀπατιούμενος παρὰ τῆς εὐλαβείας σου μεταμέλῃσθαι ἐπὶ τῇ εὐκολίᾳ τοῦ ὅρκου, ὃν ἐπὶ τοῦ ἀπίστου ἀνδρός (71) ἐξωμόσατο, βαστάσαι τὴν ἐν ὀχλήσιν τοῦ μικροῦ ἐκεῖνου κινδύνου μὴ δυνηθεῖς.

III. Περὶ τῶν ἐκπεσουσῶν παρθένων τῶν καθομολογήσαμένων τὸν ἐν σεμνότητι βίον τῷ Κυρίῳ, εἶτα, διὰ τὸ ὑποπασεῖν τοῖς πάθεσι τῆς σαρκὸς, ἀθετουσῶν τὰς ἑαυτῶν συνθήκας, οἱ μὲν πατέρες ἡμῶν, ἀπλῶς (72) καὶ πράως συμπεριφερόμενοι ταῖς ἀσθενείαις τῶν κατολισθαίνοντων, ἐνομοθέτησαν δεκτὰς εἶναι μετὰ τὸν ἐνιαυτὸν (73), καὶ ὁμοιότητα τῶν ἐγγάμων διατάξάμενοι· ἐμοὶ δὲ δοκεῖ, ἐπειδὴ τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι προϊούσα ἡ Ἐκκλησία, κραταιότερα γίνεται, καὶ πληθύνεται νῦν τὸ τάγμα τῶν παρθένων (74), προσέχειν ἀκριβῶς τῷ τε κατ' ἐννοίαν φαινομένῳ πράγματι καὶ τῇ τῆς Γραφῆς διανοίᾳ, ἣν δυνατὸν ἐξευρεῖν ἀπὸ τοῦ ἀκολουθοῦ. Χρηεῖα γὰρ παρθενίας ἐλάττων· οὐκοῦν καὶ τὸ τῶν γυναικῶν ἀμάρτημα πολλῷ δευτέρον ἐστὶ τοῦ τῶν παρθένων. Ἰδωμεν τοίνυν τί γέγραπται Τιμοθέῳ παρὰ τοῦ Παύλου· Νεωτέρας δὲ χήρας παραίτου. Ὅταν γὰρ κατυστηρνιάσῃσι τοῦ Χριστοῦ, γαμεῖν θέλουσιν, ἔχουσαι κρίμα, ὅτι τὴν πρώτην αἵτιν ἠθέτησαν.

⁶¹ I Tim. v, 11, 12.

ipsam, etc. Similia habet Eusebius in eundem psalmum p. 513. Sic etiam Cyrillus Alexandrinus in libro *adversus Anthropomorphitas*, cap. 12, et in libro decimo *De adorat.*, p. 556. Sed his in locis perspicuum est haereticorum aut schismaticorum synagogas notari, vel quas vocat Basilii, can. 1, παρὰ συναγωγὰς, sive illicitos conventus a presbyteris aut episcopis rebellibus habitos, aut a populis disciplinae expertibus. At interdu graves cause suberant, cur sacra in privatis aedibus impermissa non essent. Ipsa persecutio necessitatem huius rei saepe afferebat, cum catholici episcoporum haereticorum communionem fugerent, ut Sebastiae contigit; vel etiam, ut in pluribus aliis locis, ecclesiarum aditu prohiberentur. Minime ergo mirum, si presbyteris Antiochenis eam sacerdotii perfunctionem Basilii reliquit, quae et ad iurisdictionem religionem et ad temporum molestias accommodata videbatur. Synodus Laodicensis vetat, can. 58, in domibus fieri oblationem ab episcopis vel presbyteris. Canon 31 Trullanus id clericis non interdicat, modo accedat episcopi consensus. Non inusitata fuisse ejusmodi sacra in domesticis oratoriis confirmat canon Basilii 27. ubi vetatur, ne presbyter illicitis nuptiis implicatus privatim aut publice sacerdotii munere fungatur. Eustathius Sebastenus Ancyrae cum Arianis in domibus communicavit, ut ex pluribus Basilii epistolis discimus, cum apertam ab eis communionem impetrare non posset.

(71) Ἀπίστου ἀνδρός. Videtur infidelis ille vir, unus aliquis fuisse ex potentioribus Arianis, ejusque furor idcirco in presbyterios Antiochenos incitatus, quod hi Ecclesiam absente Meletio regerent, ac maximam civium partem in illius fide et communione continerent. Ejusmodi enim iurandum nemo extorquere potuit, nisi qui potestatem cum

munia obeant presbyterorum. Id ipsum autem etiam ei muneris sui peragendi praebet libertatem, quod non sit Antiochia sacerdotium, sed Iconii: quam urbem, ut ipse ad nos scripsisti, Antiochia ad habitandum permulavit. Ergo vir ille suscipi potest; postulante ab eo pietate tua, ut poenitentiam agat, ob facilem et promptum ad iurandum animum, quod coram infideli viro juravit, molestiam ferre exigui illius periculi non valens.

XVIII. De lapsis virginibus, quae vitam castam professae Domino, deinde carnis libidinis victae, pacta sua irrita faciunt, patres quidem nostri, cum simpliciter ac leniter sese ad eorum qui labuntur infirmitatem accommodarent, censuerunt ipsas post annum admitti posse, de illis ad similitudinem digamorum dijudicantes. Verum mihi quidem videtur, quoniam Dei dono progrediens Ecclesia sit fortior, ac nunc multiplicatur ordo virginum, diligenter considerandam esse et rem ipsam, prout consideranti manifesta est, et Scripturae sententiam quae ex consecutione inveniri potest. Viduitas enim virginitate inferior; ergo et viduarum delictum longe minus quam virginum. Videamus ergo quid ad Timotheum a Paulo scriptum sit: *Juniores autem viduas devita. Postquam enim lascivierunt adversus Christum, nubere volant, habentes condemnationem, quod primam fidem irritam fecerunt*⁶². Itaque si vidua

summa improbitate conjunctam haberet, et in abstrahendis a sacerdotio catholicis presbyteris magnum quiddam sibi proponeret: quod quidem, nisi Ariano, convenit nemini. Neque etiam iurandum ab aliis extorsit, quam a Meletii presbyteris. Nam praeterquam quod Paulini partes persecutio non videtur attigisse, certe parum profuisset aliquos ei presbyteros auferre, cum per se ipse parvam ecclesiam regeret, et alios presbyteros creare posset. At si idem commissum fuisset in eos qui absente S. Meletio gubernacula tenebant, magnus lupis aditus ad gregem discerpendum patuisset. Praeterea, cum iidem presbyteri Basilium consuluerint, id argumento est eos S. Meletio affixos fuisse. Nemo enim Meletio amior erat quam Basilii, nemo in defendenda illius causa constanter. Longe errat Aristenus, cum presbyteros illos sua sponte et ulciscendo alicujus injuriae causa existimat jurasse. Non enim lenitatem in Bianore requirit Basilii, sed constantiam: eumque magis indicat periculo territum, quam ob acceptam injuriam iratum fuisse.

(72) Ἀπλῶς. Quamvis quatuor codices optime notae habeant ἀπλῶς, clementer, non tamen videtur vulgata lectio mutanda, cui multo plures codices favent, inter quos nonnulli perantiqui. Legitur in nonnullis aliis ἀπλοῦς.

(73) Μετὰ τὸν ἐνιαυτόν. Respiciere videtur ad canonem decimum nonum synodi Ancyrae, in quo virginibus promissa violantibus poena digamorum decernitur.

(74) Τὸ τάγμα τῶν παρθένων. Idem testatur S. Gregorius Nyssenus in libro *De virginitate* cap. 24, huius vitae decus sua aetate, si unquam alias, maxime florere, et ad summam perfectionem paulatim crescendo perductum esse.

judicio subiicitur gravissimo, ut quæ fidem in Christum irritam fecerit, quid nobis putandum de virgine, quæ sponsa est Christi, et sacrum vas Domino dedicatum? Magnum quidem est peccatum, vel ancillam clandestinis matrimoniis sese dantem, stupro domum implere, et deteriore vita injuriam possessori facere: longe autem gravius est sponsam fieri adulteram, ac suæ cum sponso conjunctioni dedecus ferentem, impudicis voluptatibus se dedere. Proinde vidua quidem, ut corrupta ancilla, condemnatur; virgo vero adulteræ judicio **292** subiicitur. Quemadmodum igitur eum qui cum aliena est muliere, adulterum nominamus, non prius admittentes ad communionem, quam a peccato cessaverit: ita profecto et de eo qui virginem habet statuemus. Illud autem nunc in antecessum statuere nobis necesse est, virginem vocari, quæ se sua sponte obtulit Domino, ac nuntium nuptiis remisit, et sanctimoniam institutum amplexa est. Professiones autem ab eo tempore admittimus, quo ætas rationis complementum habuerit. Neque enim pueriles voces omnino ratas in ejusmodi rebus habere convenit: sed quæ supra sexdecim vel septemdecim annos nata, ratiocinationum suarum arbitra, diu examinata ac probata, deinceps perseveravit, et ut admittatur constanter rogaverit, tum demum inter virgines referenda, ejusque rata habenda professio, ac illius violatio inexorabiliter punienda. Multas enim parentes, adducunt et fratres et propinquorum nonnulli ante ætatem, non sua sponte ad cælibem vitam incitatas, sed ut sibi ipsi aliquod in vita commodum provideant. Tales non facile admittendæ, donec aperte ipsarum perscrutati fuerimus sententiam.

XIX. Virorum autem professiones non novimus, præterquam si qui se ipsi monachorum ordini ascripserint: qui quidem tacite vitam cælibem videntur suscepisse. Verumtamen in illis quoque illud opinor præmitti oportere, ut ipsi interrogentur, accipianturque eorum professio clara ac perspicua: ut, cum se ad libidinosam et voluptariam vitam converterint, eorum qui fornicantur punitioni subiciantur.

XX. Quæcunque mulieres, cum essent in hæresi, virginitatem professæ sunt, sed postea matrimonium prætulerunt, non arbitror eas condemnari oportere. *Quæcunque enim dicit lex, iis qui in lege sunt dicit* ⁶⁶. Quæ autem jugum Christi nondum subierunt, eæ nec Domini leges agnoscunt. Quare sunt in Ecclesiam recipiendæ; cum omnibus etiam horum remissionem habentes ex fide

⁶⁶ Rom. iii, 19.

(75) Τὰς δὲ ὁμολογίας... συμπλήρωσιν. Ita codices mss., summo consensu. Editi τὴν δὲ ὁμολογίαν... ἐμπλήρωσιν. Hoc Basilii decretum de professionis ætate citatur in canone quadragesimo synodi in Trullo, et decem et septem anni, quos Basilius requirit, ad decem rediguntur.

A Ei τόνυν χήρα κρίματι ὑπόκειται βαρυτάτη, ὡς τὴν εἰς Χριστὸν ἀθετήσασα πίστιν, τί χρὴ λογίζεσθαι ἡμᾶς περὶ τῆς παρθένου, ἥτις νόμφη ἐστὶ τοῦ Χριστοῦ, καὶ σκεῦος ἱερὸν ἀνατεθὲν τῷ Δεσπότη; Μέγα μὲν ἀμάρτημα καὶ δούλην λαθραίοις γάμοις ἐαυτὴν ἐπιδοῦσαν φθορὰς ἀναπλῆσαι τὸν οἶκον, καὶ καθυβρίσειν διὰ τοῦ πονηροῦ βίου τὸν κεκτημένον πολλῶν δὲ δῆπου χαλεπώτερον τὴν νόμφην μοιχαλίδι γενέσθαι, καὶ τὴν πρὸς τὸν νομφίον ἔνωσιν ἀτιμάσασαν, ἡδοναῖς ἀκολάστοις ἐαυτὴν ἐπιδοῦναι. Οὐκοῦν ἡ μὲν χήρα, ὡς δούλη διεφθαρμένη, καταδικάζεται· ἡ δὲ παρθένος τῷ κρίματι τῆς μοιχαλίδος ὑπόκειται. Ὅσπερ οὖν τὸν ἄλλοτρίᾳ γυναικὶ συνιόντα μοιχὸν ὀνομάζομεν, οὐ πρότερον παραδείξαμενοι εἰς κοινωνίαν, πρὶν ἢ παύσασθαι τῆς ἀμαρτίας· οὕτω δηλονότι καὶ ἐπὶ τοῦ τὴν παρθένον ἔχοντος διατεθισμέδα. **B** Ἐκεῖνο δὲ νῦν προδιομολογεῖσθαι ἡμῖν ἀναγκαῖον, ὅτι παρθένος ὀνομάζεται ἡ ἐκουσίως ἐαυτὴν προσαγαοῦσα τῷ Κυρίῳ, καὶ ἀποταξαμένη τῷ γάμῳ, καὶ τὸν ἐν ἀγιασμῷ βίον προτιμήσασα. Τὰς δὲ ὁμολογίας τότε ἐγκρίνομεν, ἀφ' οὗτερ ἂν ἡ ἡλικία τὴν τοῦ λόγου συμπλήρωσιν (75) ἔχη. Οὐδὲ γὰρ τὰς παιδικὰς φωνὰς πάντως κυρίας ἐπὶ τῶν τοιούτων ἡγεῖσθαι προσήκειν, ἀλλὰ τὴν ὑπὲρ τὰ δέκα ἔξ ἢ δέκα καὶ ἐπὶ τὰ γενομένην ἔτη, κυρίαν οὖσαν τῶν λογισμῶν, ἀνακρίθεισαν ἐπὶ πλείον, εἴτα παραμείνασαν, καὶ λιπαροῦσαν διὰ ἱκεσιῶν πρὸς τὸ παραδεχθῆναι, τότε ἐγκαταλέγεσθαι χρὴ ταῖς παρθένοις, καὶ τὴν ὁμολογίαν τῆς τοιαύτης κυροῦν, καὶ τὴν ἀθέτησιν αὐτῆς ἀπαραιτήτως κολάζειν. **C** Πολλὰς γὰρ γυναικας προσάγουσι καὶ ἀδελφοί, καὶ τῶν προσηκόντων τινὲς πρὸ τῆς ἡλικίας, οὐκ οἴσθον ὀρμηθεῖσας πρὸς ἀγάμιν, ἀλλὰ τι βωτικὸν ἐαυτοὺς διοικούμενοι. Ἄς οὐ βράβως προσδέχεσθαι δεῖ, ὥς ἂν φανερώς τὴν ἰδίαν αὐτῶν ἐρευνήσωμεν γνώμην.

10. Ἄνδρῶν δὲ ὁμολογίας οὐκ ἐγνώμεν, πλὴν εἰ μὴ τινες ἐαυτοὺς τῷ τάγματι τῶν μοναζόντων ἐγκατηθήμηναν· οἱ κατὰ τὸ σιωπώμενον δοκοῦσι παραδεχέσθαι τὴν ἀγάμιν. Πλὴν καὶ ἐπ' ἐκείνων ἐκεῖνο ἡγοῦμαι προηγεῖσθαι προσήκειν (76), ἐρωτᾶσθαι αὐτοὺς, καὶ λαμβάνεσθαι τὴν παρ' αὐτῶν ὁμολογίαν ἐναργῆ, ὥστε, ἐπειδὴν μετατίθενται πρὸς τὸν φιλόσαρκον καὶ ἡδονικὸν βίον, ὑπάγειν αὐτοὺς τῷ τῶν πορνευόντων ἐπιτιμίῳ.

D **K'.** Ὅσαι γυναῖκες, ἐν αἰρέσει οὔσαι, παρθενίαν ὁμολόγησαν, εἰτα μετὰ ταῦτα γάμον ἀνθεῖλοντο, οὐχ ἡγοῦμαι χρῆναι καταδικάζεσθαι ταύτας. Ὅσα γὰρ ὁ νόμος λέγει, τοῖς ἐν τῷ νόμῳ λαλεῖ. Αἱ δὲ μήπω ὑπελθοῦσαι τὸν ζυγὸν τοῦ Χριστοῦ οὐδὲ τὴν νομοθεσίαν ἐπιγινώσκουσι τοῦ Δεσπότη. Ὅστε δεκταὶ εἰσι τῇ Ἐκκλησίᾳ, μετὰ πάντων καὶ τὴν ἐπὶ τούτοις ἀφ᾽ εἰς ἐχούσαι (77) ἐκ τῆς πίστειος τῆς εἰς Χριστόν.

(76) Προσῆκειν. Editi et nonnulli codices mss. προσῆκιν. Sed in pluribus et antiquioribus legitur προσήκειν.

(77) Ἐχούσαι. Sic mss. summo consensu. Editi ἐχουσιν

Καὶ καθόλου τὰ ἐν τῷ κατηγουμένῳ βίῳ γινόμενα (78) ἡ εὐθύναι οὐκ ἄγεται. Τούτους δὲ δηλονότι ἀνευ βαπτίσματος ἢ Ἐκκλησίᾳ οὐ παραδέχεται. Ὅστε ἀναγκαῖον (79) ἐπὶ τούτοις τὰ πρεσβεία τῆς γέσεως.

ΚΑ'. Εἰ ἀνὴρ (80) γυναικὴ συνοικῶν, ἐπειδὴν, μὴ ἀρκεσθεὶς τῷ γάμῳ, εἰς πορνείαν ἐκπέσῃ, πόρνον κρίνομεν τὸν τοιοῦτον· καὶ πλεον αὐτὸν παρατείνῃ μὲν ἐν τοῖς ἐπιτίμοις· οὐ μέντοι ἔχομεν κανόνα, τῷ τῆς μοιχείας αὐτὸν ὑπαγαγεῖν (81) ἐγκλήματι, ἐὰν εἰς ἐλευθέραν γάμου ἢ ἀμαρτία γένηται· διότι ἡ μοιχαλὶς μὲν, *Μιαιρομένη*, φησὶ, *μιανθήσεται*, καὶ οὐκ ἀναστρέφει πρὸς τὸν ἀνδρα αὐτῆς· καὶ ὁ κατέχων μοιχαλὶδα ἄφρων καὶ ἀσεβὴς· ὁ μέντοι πορνεύσας οὐκ ἀποκλεισθήσεται τῆς πρὸς γυναῖκα ἑαυτοῦ συνοικίσεως. Ὅστε ἡ μὲν γυνὴ ἀπὸ πορνείας ἐπανιδύουσα τὸν ἀνδρα αὐτῆς παραδέχεται, ὁ δὲ ἀνὴρ (82) τὴν μιανθεισαν τῶν οἰκῶν ἑαυτοῦ ἀποπέμψει. Καὶ τούτων δὲ ὁ λόγος οὐ βῆδιος· ἡ δὲ συνθήκη οὕτω κεκράτηκε.

ΚΒ'. Τοὺς ἐξ ἀρπαγῆς ἔχοντας γυναῖκας, εἰ μὲν ἄλλοις προμενηστευμένους εἰεν ἀρηρημένοι, οὐ πρότερον χρὴ παραδέχεσθαι, πρὶν ἢ ἀφελεῖσθαι αὐτῶν, καὶ ἐπ' ἐξουσίᾳ (83) τῶν ἐξ ἀρχῆς μνηστευσαμένων ποιῆσαι, εἴτε βούλονται λαβεῖν αὐτάς, εἴτε ἀποστήναι· εἰ δὲ σχολάζουσιν τις λάθοι, ἀφαιρεῖσθαι μὲν δεῖ, καὶ τοῖς οἰκείοις ἀποκαθίστην, ἐπιτρέπειν δὲ τῇ γνώμῃ τῶν οἰκείων, εἴτε γόνεις εἰεν, εἴτε ἀδελφοί, εἴτε οἵτινες οὖν προστώτες τῆς κόρης· καὶ μὲν ἔλυνται αὐτῷ παραδοῦναι, ἵστασθαι τὸ συνοικέσιον· ἐὰν δὲ ἀνανεύσῃ (84), μὴ βιάεσθαι. Τὸν μέντοι

A in Christum. Ac omnino quæ in catechumenica vita facta sunt, in iudicium non vocantur. Tales autem videlicet sine baptismate Ecclesia non recipit. Quare generationis jura sunt in ipsis maxime necessaria.

XXI. Si vir una cum uxore habitans, postea matrimonio non contentus, in fornicationem incidit; fornicatorem eum judicamus, ipsumque longius producimus in impositis pœnis: sed tamen canonem non habemus, qui eum adulterii crimini subiciat, si in solutam a matrimonio 293 peccatum commissum sit: propterea quod adultera quidem, inquit, Polluta polluetur et ad virum suum non revertetur⁸⁷, et, Qui adulteram detinet, stultus est et impius⁸⁸: sed qui fornicatus est, non excludetur quominus cum uxore habitet. Quare uxor quidem a fornicatione revertentem virum suum excipiet: vir vero pollutam e suis ædibus ejiciet. Atque horum quidem ratio non facilis, sed consuetudo sic invaluit.

XXII. Qui ex raptu mulieres habent, siquidem aliis jam desponsas abriperint, ante admittendi non sunt, quam ab eis ablatae sint et eorum quibus ab initio desponsæ erant, potestati redditæ, utrum eas velint accipere, an desistere. Si quis autem vacantem acceperit, auferre quidem oportet, suisque restituere, et ipsorum voluntati permittere, sive sint parentes, sive fratres, sive quivis alii puellæ moderatores: ac si ei quidem tradere velint, oportet matrimonium constituere: sin autem renuerint, nequaquam vim inferre. Eum

⁸⁷ Jerem. III, 1. ⁸⁸ Prov. XVIII, 22.

(78) *Γενόμενα*. Male Angli in Pandectis et alii interpretes reddunt, quæ in catechumenica vita sunt. Non enim dicit Basilii ea non puniri quæ in hoc statu peccantur, sed tantum peccata ante baptismum commissa baptismo expiari, nec jam esse iudicio ecclesiastico obnoxia. Hinc observat Zonaras non pugnare hunc canonem cum canone quinto Neocæsariensi, in quo pœnæ catechumenis peccantibus decernuntur.

(79) *Ἀναγκαῖότητα*. Legitur in Regio quodam codice ἀναγκαῖότητα.

(80) *Εἰ ἀνὴρ*. Deest conjunctio in duobus recentioribus codicibus. Legitur Ἐὰν ἀνὴρ in antiquissima collectione canonum Coisliniana et in Pandectis. Commodius sane est conjunctionem tollere, eoque consilio videtur in codicibus modo citatis deleta. Sed tamen plus tribuendum tot aliis codicibus.

(81) *ὑπαγαγεῖν*. Consentium in hac voce mss. codices. Editi ὑπάγειν. Supra vidimus, can. 9, Basilium in iis quæ ad repudium attinent, duo virum inter et mulierem discrimina ponere. Hic autem tertium adjicit, ac virum quidem in ipso matrimonio, si cum soluta et libera peccaverit, adulterii nomine non condemnat, sed fornicationis: uxorem autem in eodem peccato certissimam adulteram declarat.

(82) *Ὁ δὲ ἀνὴρ... ἀποπέμψει*. Non solus Basilii hanc consuetudinem secutus. Auctor *Constitutionum apostolicarum* sic loquitur lib. vi, cap. 14: Ὁ κατέχων τὴν παραφθορεῖσαν φύσεως θεσμοῦ παράνομος· ἐπεὶ περ ὁ κατέχων μοιχαλὶδα ἄφρων καὶ ἀσεβής. Ἀπὸ τῆς γὰρ αὐτῆς, φησὶν, ἀπὸ τῶν σαρκῶν σου. Οὐ γὰρ ἐστὶ βοηθός, ἀλλ' ἐπιβούλος, πρὸς ἄλλον ἀποκλίνουσα τὴν διάνοιαν. Qui corruptam retinet, naturæ legem violat: quandoquidem qui retinet adulteram, stultus est et impius. Abscinde enim eam, inquit, a carnibus tuis. Nam adiutrix non est, sed insidiatrix, quæ mentem ad alium declinat. Canon 8 Neocæsariensis laicis, quorum uxores adulterii convictæ, aditum ad ministerium ecclesiasticum claudit; clericis depositionis pœnam irrogat, si adulteram nolint dimittere. Canon 65 Eliberitanus sic habet: Si cujus clericus uxor fuerit mœchata, et scierit eam maritus suus mœchari, et non eam statim projecerit, nec in fine accipiat communionem. Hernias lib. 1, c. 2, adulteram ejici jubet, sed tamen poenitentem recipi. S. Augustinus adulterium legitimam esse dimittendi causam pronuntiat, sed non necessariam, lib. II *De adulter. nuptiis*, cap. 5, n. 15.

(83) *Ἐπ' ἐξουσίᾳ*. Unus codex Reg. ἐπ' ἐξουσίας. (84) *Ἀνανεύσῃ*. Sic veteres libri summo consensu. Editi ἀνανεύσῃ. Mirari autem subit cur quos leges civiles capitali supplicio puniebant, nec raptu sinebant perfrui, ut videre est cod. Theodos., lib. IX, tit. 25, iis Basilii tam leves pœnas irroget, nec a matrimonio excludat, si parentum virginis consensus accedat, ut videre est in canone 22. Sed credo sanctum doctorem ea mente leniter egisse, ne quibus ipsa fuga impunitatem et licentiam dare poterat, hi et matrimonii desperatione et graviore pœnæ metu in scelere obdurescerent. Hinc de sacrarum virginum raptu non loquitur, sed de iis tantum, quorum peccato matrimonium mederi poterat.

D

autem qui ex stupro, sive alenti sive violento, uxorem habet, necesse est fornicationis pœnam agnoscere. Est autem in quatuor annis præfinita fornicantibus pœna. Oportet eos anno primo a precibus expelli, et flere ad fores ecclesiæ: secundo ad auditionem admitti, tertio ad pœnitentiam: quarto ad standum una cum populo, abstinentes ab oblatione; deinde eis permitti boni communionem.

XXIII. De iis autem qui duas sorores uxores ducunt, vel de eis quæ duobus fratribus nubunt, a nobis edita est epistola, cujus misimus exemplar tuæ pietati. Qui autem sui fratris uxorem acceperit, non prius admittetur, quam ab ea recesserit.

XXIV. Viduam, quæ in viduarum numerum relata est, hoc est, quæ ab Ecclesia alitur, iudicavit Apostolus nubentem contemni debere⁸⁵. Viro autem viduo lex imposita non est, sed tali sufficit pœna digamorum. Porro vidua sexaginta annos nata, si rursus una cum viro habitare voluerit, boni communione non dignabitur, donec ab impuritatis vitio destiterit. Sed si ante sexaginta annos eam ascripserimus, nostra est, non mulieris culpa.

XXV. Qui a se stupratam pro uxore detinet, stupri quidem pœnam subibit, sed ei licebit eam uxorem habere.

294 XXVI. Fornicatio matrimonium non est, sed ne matrimonii quidem initium. Quare si fieri potest, ut qui per fornicationem conjuncti sunt, separentur, id quidem optimum est. Sin autem eis omnino placeat conjugium, fornicationis quidem pœnam agnoscant; sed minime separentur, ne quid deterius accidat.

XXVII. De presbytero, qui insciens illicitis nuptiis implicatus est, statui quæ oportebat, cathedræ quidem participem esse, sed a reliquis munis abstinere. Nam satis est ejusmodi homini venia. Ut autem alium benedicat, qui propria curare debet vulnera, minime consentaneum. Benedictio enim sanctificationis communicatio est. Quam qui non habet, proptereaquod insciens lapsus est, quomodo aliis impertiet? Itaque nec publice nec privatim benedicat, nec corpus Christi distribuat aliis, nec quodvis aliud sacrum munus obeat, sed, honorifica sede contentus, roget cum lacrymis Dominum, ut sibi ignorantie peccatum remittatur.

⁸⁵ 1 Tim. v, 11, 12.

(85) *Εἴτα αὐτοῖς*. Plures codices non antiquissimi *εἴτα αὐτοῖς*.

(86) *Ἀποστολῶν*. Sic codices mss. pro eo quod erat in editis *ἀπέσταλα*. Epistolum, de quo hic Basilius, est epistola 160.

(87) *διακονομένην*. In hac voce interpretanda secutus sum Zonaram. Minus commode alii interpretes, quæ ab Ecclesia in diaconatum suscepta est. Illud autem *παροῤῥᾶσθαι* idem esse monent interpretes ac contemni, nec jam Ecclesiæ sumptibus sus-

τὰ διαφορὰς εἶτε λαθραίας εἶτε βιαιοτέρας γυναῖκα ἔχοντα ἀνάγκη τὸ τῆς πορνείας ἐπιγυνῶναι ἐπιτίμιον. Ἔστι δὲ ἐν τέσσαρσιν ἔτεσιν ὠρισμένη τοῖς πορνεύουσιν ἡ ἐπιτίμισις. Χρὴ τῷ πρώτῳ ἐκβάλλεσθαι τὴν προσευχὴν, καὶ προσκλίνειν αὐτοὺς τῇ θύρᾳ τῆς ἐκκλησίας· τῷ δευτέρῳ δεχθῆναι εἰς ἀκρόασιν· τῷ τρίτῳ εἰς μετάνοιαν· τῷ τετάρτῳ εἰς σύστασιν μετὰ τοῦ λαοῦ, ἀπεχομένους τῆς προσφορᾶς· εἴτα αὐτοὺς (85) ἐπιτρέπεσθαι τὴν κοινωνίαν τοῦ ἀγαθοῦ.

KΓ'. Περὶ δὲ τῶν δύο ἀδελφᾶς γαμοῦντων, ἡ ἀδελφοῖς δυοὶ γαμουμένων, ἐπιστολίδιον ἡμῖν ἐκπεφώνηται, οὗ τὸ ἀντίγραφον ἀπεσταλμένον (86) σου τῇ εὐλαθείᾳ. Ὁ δὲ ἀδελφοῦ ἰδίου γυναῖκα λαβὼν οὐ πρότερον δεχθήσεται πρὶν ἀποστῆναι αὐτῆς.

KΔ'. Χήραν, τὴν καταλεγείσαν εἰς τὸν ἀριθμὸν τῶν χηρῶν, τοῦτέστι, τὴν διακονομένην (87) ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας, ἔχρινεν ὁ Ἀπόστολος γαμουμένην παροῤῥᾶσθαι. Ἀνδρὶ δὲ χρηεύσαντι οὐδεὶς ἐτίκειται νόμος, ἀλλ' ἱκανὸν τῷ τοιοῦτῳ τὸ τῶν διγάμων ἐπιτίμιον. Ἡ μέντοι χήρα, ἐξηκονταετῆς γεγυῖσθαι, εἰ μὴ πάλιν ἀνδρὶ συνοικεῖν, οὐ καταξιώθησεται τῆς τοῦ ἀγαθοῦ κοινωνίας, ἕως ἂν τοῦ πάθους τῆς ἀκαθαρσίας παύσῃται. Ἐάν μὲντοι πρὸ ἐξήκοντα ἐτῶν ἀριθμῆσωμεν (88) αὐτὴν, ἡμέτερον τὸ ἐγκλημα, οὐ τοῦ γυναικοῦ.

KE'. Ὁ τὴν διεφθαρμένην ὥς ἑαυτοῦ εἰς γυναῖκα κατέχων τὸ μὲν ἐπὶ τῇ φθορᾷ ἐπιτίμιον ὑποστήσεται, τὴν δὲ γυναῖκα ἔχειν συγχωρηθήσεται.

KΓ'. Ἡ πορνεία γάμος οὐκ ἔστιν· ἀλλ' οὐδὲ γὰρ μου ἀρχή. Ὅτε, εἰ ἡ δυνατόν τοὺς κατὰ πορνείαν συναπτομένους χωρίζεσθαι, τοῦτο κράτιστον. Ἐάν δὲ στερῶσιν ἐκ παντὸς τρόπου τὸ συνοικεῖσθαι, τὸ μὲν τῆς πορνείας ἐπιτίμιον γνωρίζεωσαν· ἀφιέσθωσαν δὲ, ἵνα μὴ χειρόν τι γένηται.

KZ'. Περὶ τοῦ πρεσβυτέρου, τοῦ κατ' ἀγνοίαν ἀθέσμων γάμῳ (89) περιπαρέντος, ὥρῃς ἂν ἐχρῆν· καθέδρας μὲν μετέχειν, τῶν δὲ λοιπῶν ἐνεργειῶν ἀπέχεσθαι. Ἀρχετὸν γὰρ τῷ τοιοῦτῳ ἡ συγγνώμη. Εὐλογεῖν δὲ ἕτερον, τὸν τὰ οἰκεῖα τημελεῖν ὀφειλοντα τραύματα, ἀνακόλουθον. Εὐλογία γὰρ ἁγιασμοῦ μετάδοσις ἔστιν. Ὁ δὲ τοῦτο μὴ ἔχων, διὰ τὸ ἐκ τῆς ἀγνοίας παράπτωμα πῶς ἕτερον μεταδώσει; Μῆτε τοίνυν δημοσίᾳ μῆτε ἰδίᾳ εὐλογεῖτω, μῆτε τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ κατανεμέτω ἑτέροις, μῆτε τι ἄλλο λειτουργεῖτω, ἀλλὰ ἀρκούμενος τῇ προεδρίᾳ προσκλαιέτω (90) τὸν Κυρίον, συγχωρηθῆναι αὐτῷ τὸ ἐκ τῆς ἀγνοίας ἀνόμημα.

tentari.

(88) *Ἀριθμῆσωμεν*. Sic plerique codices mss. Editi *ἀριθμῶμεν*.

(89) *Ἀθέσμων γάμῳ*. Illicitas nuptias interpretatur Balsamon, si quis ducat eam, cujus vel ipse tutor est, vel ipsius pater, vel monialem, vel consanguineam. Zonaras consanguineam vel monialem intelligit, Alexius Aristenus viduam, aut insanam, aut e sceniciis, aut Deo consecratam.

(90) *Προσκλαιέτω*. Addunt editi et tres recen-

KH. Ἐκεῖνό γε μὴν γελοῖόν μοι κατεφάνη, τὸ εὐξασθαι τινα ὑεῖων ἀπέχεσθαι κρεῶν. Ὡστε κατὰ τὴν διδασκαλίαν (91) αὐτοὺς τῶν ἀπαιδευτῶν προσευχῶν καὶ ἐπαγγελιῶν ἀπέχεσθαι· τὴν μὲντοι χρῆσιν ἀδιάφορον εἶναι συγχώρησον. Οὐδὲν γὰρ κτίσμα θεοῦ ἀπόδλητον μετ' εὐχαριστίας λαμβανόμενον. Ὡστε ἡ εὐχὴ καταγέλαστος, οὐχ ἡ ἀποχὴ ἀναγκαία.

KΘ. Ἀρχοντας μὲντοι ὁμνύειν, ἐπὶ τὸ κακοποιεῖν τοὺς ἀρχομένους, καὶ πάνυ θεραπεύεσθαι προσήκει (92). Θεραπεία δὲ τοῦτων διττὴ· μία μὲν, μὴ ὁμνύειν αὐτοὺς διδασκαλίας προχείρως· ἑτέρα δὲ, μὴ ἐπιμένειν ἐν ταῖς πονηραῖς κρίσεσιν. Ὡστε, ὅρκῳ προληφθεὶς τις εἰς κακοποιίαν ἑτέρου, τὴν μὲν ἐπὶ τῇ προσιπείᾳ τοῦ ὅρκου μετάνοιαν ἐπιδεικνύσθω, μὴ μὲντοι προσήματι εὐλαθείας τὴν πονηρίαν ἑαυτοῦ βεβαιῶσθαι. Οὐδὲ γὰρ Ἡρώδῃ συνήνεγκεν εὐορκήσαντα, ὅς, ἵνα μὴ ἐπιορκήσῃ ὀφθεν, φονεὺς ἐγένετο τοῦ προφήτου. Ἀπαξ δὲ ὁ ὅρκος ἀπηγόρευται· πολλῶν δὲ δήπου εἰκὸς τὸν ἐπὶ κακῷ γινόμενον κατακεκρίσθαι. Ὡστε μεταφρονεῖν τὸν ὁμνύοντα χρὴ, οὐχὶ σπουδάζειν βεβαιῶν ἑαυτοῦ τὸ ἀνόσιον. Ἐξέτασον γὰρ πλατύτερον τὴν ἀτοπίαν. Εἰ τις ὁμῶσιεν (93) ἐνεξορύξειν τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ ἀδελφοῦ, εἰ καλὸν τὸ τοιοῦτον εἰς ἔργον ἀγαγεῖν αὐτῷ; εἰ τις φονεύσιν; εἰ τις ὅλως δι' ὅρκου ἐντολὴν τινα παραβήσεται; Ὡμοσα γὰρ καὶ ἔσθισα, οὐχὶ τὴν ἁμαρτίαν, ἀλλὰ τοῦ φυλάξασθαι τὰ κρίματα τῆς δικαιοσύνης σου. Ὡσπερ δὲ τὴν ἐντολὴν ἀμεταθέτοις κρίμασι προσήκει βεβαιῶσθαι, οὕτω τὴν ἁμαρτίαν παντοίως καθήκει ἀκυροῦσθαι καὶ ἀφανίζεσθαι.

Λ. Περὶ τῶν ἀρπαζόντων κανὼνα μὲν παλαιὸν οὐκ ἔχομεν, ἰδίαν δὲ γνώμην ἐποησάμεθα· τρία ἔτη (94), καὶ αὐτοὺς καὶ τοὺς συναρπάζοντας αὐτοῖς ἔξω τῶν εὐχῶν γίνεσθαι. Τὸ δὲ μὴ βιαιῶς γινόμενον (95), ἀνεύθυνόν ἐστιν, ὅταν μὴ φόβῳ ἢ μηδὲ κλοπῇ ἡγουμένη τοῦ πράγματος. Αὐτεννοῦσία δὲ ἡ χήρα, καὶ ἐπ' αὐτῇ τὸ ἀνολουθῆσαι. Ὡστε τῶν σχημάτων ἡμῶν οὐ φροντιστέον.

⁹¹ I Tim. iv, 4. ⁹² Matth. xiv, 10. ⁹³ Matth. v, 34. ⁹⁴ Psal. cxviii, 106. ⁹⁵ I Tim. iv, 4. ⁹⁶ Matth. xiv, 10. ⁹⁷ Matth. v, 34. ⁹⁸ Psal. cxviii, 106. ⁹⁹ I Tim. iv, 4. ¹⁰⁰ Matth. xiv, 10. ¹⁰¹ Matth. v, 34. ¹⁰² Psal. cxviii, 106. ¹⁰³ I Tim. iv, 4. ¹⁰⁴ Matth. xiv, 10. ¹⁰⁵ Matth. v, 34. ¹⁰⁶ Psal. cxviii, 106. ¹⁰⁷ I Tim. iv, 4. ¹⁰⁸ Matth. xiv, 10. ¹⁰⁹ Matth. v, 34. ¹¹⁰ Psal. cxviii, 106. ¹¹¹ I Tim. iv, 4. ¹¹² Matth. xiv, 10. ¹¹³ Matth. v, 34. ¹¹⁴ Psal. cxviii, 106. ¹¹⁵ I Tim. iv, 4. ¹¹⁶ Matth. xiv, 10. ¹¹⁷ Matth. v, 34. ¹¹⁸ Psal. cxviii, 106. ¹¹⁹ I Tim. iv, 4. ¹²⁰ Matth. xiv, 10. ¹²¹ Matth. v, 34. ¹²² Psal. cxviii, 106. ¹²³ I Tim. iv, 4. ¹²⁴ Matth. xiv, 10. ¹²⁵ Matth. v, 34. ¹²⁶ Psal. cxviii, 106. ¹²⁷ I Tim. iv, 4. ¹²⁸ Matth. xiv, 10. ¹²⁹ Matth. v, 34. ¹³⁰ Psal. cxviii, 106. ¹³¹ I Tim. iv, 4. ¹³² Matth. xiv, 10. ¹³³ Matth. v, 34. ¹³⁴ Psal. cxviii, 106. ¹³⁵ I Tim. iv, 4. ¹³⁶ Matth. xiv, 10. ¹³⁷ Matth. v, 34. ¹³⁸ Psal. cxviii, 106. ¹³⁹ I Tim. iv, 4. ¹⁴⁰ Matth. xiv, 10. ¹⁴¹ Matth. v, 34. ¹⁴² Psal. cxviii, 106. ¹⁴³ I Tim. iv, 4. ¹⁴⁴ Matth. xiv, 10. ¹⁴⁵ Matth. v, 34. ¹⁴⁶ Psal. cxviii, 106. ¹⁴⁷ I Tim. iv, 4. ¹⁴⁸ Matth. xiv, 10. ¹⁴⁹ Matth. v, 34. ¹⁵⁰ Psal. cxviii, 106. ¹⁵¹ I Tim. iv, 4. ¹⁵² Matth. xiv, 10. ¹⁵³ Matth. v, 34. ¹⁵⁴ Psal. cxviii, 106. ¹⁵⁵ I Tim. iv, 4. ¹⁵⁶ Matth. xiv, 10. ¹⁵⁷ Matth. v, 34. ¹⁵⁸ Psal. cxviii, 106. ¹⁵⁹ I Tim. iv, 4. ¹⁶⁰ Matth. xiv, 10. ¹⁶¹ Matth. v, 34. ¹⁶² Psal. cxviii, 106. ¹⁶³ I Tim. iv, 4. ¹⁶⁴ Matth. xiv, 10. ¹⁶⁵ Matth. v, 34. ¹⁶⁶ Psal. cxviii, 106. ¹⁶⁷ I Tim. iv, 4. ¹⁶⁸ Matth. xiv, 10. ¹⁶⁹ Matth. v, 34. ¹⁷⁰ Psal. cxviii, 106. ¹⁷¹ I Tim. iv, 4. ¹⁷² Matth. xiv, 10. ¹⁷³ Matth. v, 34. ¹⁷⁴ Psal. cxviii, 106. ¹⁷⁵ I Tim. iv, 4. ¹⁷⁶ Matth. xiv, 10. ¹⁷⁷ Matth. v, 34. ¹⁷⁸ Psal. cxviii, 106. ¹⁷⁹ I Tim. iv, 4. ¹⁸⁰ Matth. xiv, 10. ¹⁸¹ Matth. v, 34. ¹⁸² Psal. cxviii, 106. ¹⁸³ I Tim. iv, 4. ¹⁸⁴ Matth. xiv, 10. ¹⁸⁵ Matth. v, 34. ¹⁸⁶ Psal. cxviii, 106. ¹⁸⁷ I Tim. iv, 4. ¹⁸⁸ Matth. xiv, 10. ¹⁸⁹ Matth. v, 34. ¹⁹⁰ Psal. cxviii, 106. ¹⁹¹ I Tim. iv, 4. ¹⁹² Matth. xiv, 10. ¹⁹³ Matth. v, 34. ¹⁹⁴ Psal. cxviii, 106. ¹⁹⁵ I Tim. iv, 4. ¹⁹⁶ Matth. xiv, 10. ¹⁹⁷ Matth. v, 34. ¹⁹⁸ Psal. cxviii, 106. ¹⁹⁹ I Tim. iv, 4. ²⁰⁰ Matth. xiv, 10. ²⁰¹ Matth. v, 34. ²⁰² Psal. cxviii, 106. ²⁰³ I Tim. iv, 4. ²⁰⁴ Matth. xiv, 10. ²⁰⁵ Matth. v, 34. ²⁰⁶ Psal. cxviii, 106. ²⁰⁷ I Tim. iv, 4. ²⁰⁸ Matth. xiv, 10. ²⁰⁹ Matth. v, 34. ²¹⁰ Psal. cxviii, 106. ²¹¹ I Tim. iv, 4. ²¹² Matth. xiv, 10. ²¹³ Matth. v, 34. ²¹⁴ Psal. cxviii, 106. ²¹⁵ I Tim. iv, 4. ²¹⁶ Matth. xiv, 10. ²¹⁷ Matth. v, 34. ²¹⁸ Psal. cxviii, 106. ²¹⁹ I Tim. iv, 4. ²²⁰ Matth. xiv, 10. ²²¹ Matth. v, 34. ²²² Psal. cxviii, 106. ²²³ I Tim. iv, 4. ²²⁴ Matth. xiv, 10. ²²⁵ Matth. v, 34. ²²⁶ Psal. cxviii, 106. ²²⁷ I Tim. iv, 4. ²²⁸ Matth. xiv, 10. ²²⁹ Matth. v, 34. ²³⁰ Psal. cxviii, 106. ²³¹ I Tim. iv, 4. ²³² Matth. xiv, 10. ²³³ Matth. v, 34. ²³⁴ Psal. cxviii, 106. ²³⁵ I Tim. iv, 4. ²³⁶ Matth. xiv, 10. ²³⁷ Matth. v, 34. ²³⁸ Psal. cxviii, 106. ²³⁹ I Tim. iv, 4. ²⁴⁰ Matth. xiv, 10. ²⁴¹ Matth. v, 34. ²⁴² Psal. cxviii, 106. ²⁴³ I Tim. iv, 4. ²⁴⁴ Matth. xiv, 10. ²⁴⁵ Matth. v, 34. ²⁴⁶ Psal. cxviii, 106. ²⁴⁷ I Tim. iv, 4. ²⁴⁸ Matth. xiv, 10. ²⁴⁹ Matth. v, 34. ²⁵⁰ Psal. cxviii, 106. ²⁵¹ I Tim. iv, 4. ²⁵² Matth. xiv, 10. ²⁵³ Matth. v, 34. ²⁵⁴ Psal. cxviii, 106. ²⁵⁵ I Tim. iv, 4. ²⁵⁶ Matth. xiv, 10. ²⁵⁷ Matth. v, 34. ²⁵⁸ Psal. cxviii, 106. ²⁵⁹ I Tim. iv, 4. ²⁶⁰ Matth. xiv, 10. ²⁶¹ Matth. v, 34. ²⁶² Psal. cxviii, 106. ²⁶³ I Tim. iv, 4. ²⁶⁴ Matth. xiv, 10. ²⁶⁵ Matth. v, 34. ²⁶⁶ Psal. cxviii, 106. ²⁶⁷ I Tim. iv, 4. ²⁶⁸ Matth. xiv, 10. ²⁶⁹ Matth. v, 34. ²⁷⁰ Psal. cxviii, 106. ²⁷¹ I Tim. iv, 4. ²⁷² Matth. xiv, 10. ²⁷³ Matth. v, 34. ²⁷⁴ Psal. cxviii, 106. ²⁷⁵ I Tim. iv, 4. ²⁷⁶ Matth. xiv, 10. ²⁷⁷ Matth. v, 34. ²⁷⁸ Psal. cxviii, 106. ²⁷⁹ I Tim. iv, 4. ²⁸⁰ Matth. xiv, 10. ²⁸¹ Matth. v, 34. ²⁸² Psal. cxviii, 106. ²⁸³ I Tim. iv, 4. ²⁸⁴ Matth. xiv, 10. ²⁸⁵ Matth. v, 34. ²⁸⁶ Psal. cxviii, 106. ²⁸⁷ I Tim. iv, 4. ²⁸⁸ Matth. xiv, 10. ²⁸⁹ Matth. v, 34. ²⁹⁰ Psal. cxviii, 106. ²⁹¹ I Tim. iv, 4. ²⁹² Matth. xiv, 10. ²⁹³ Matth. v, 34. ²⁹⁴ Psal. cxviii, 106. ²⁹⁵ I Tim. iv, 4. ²⁹⁶ Matth. xiv, 10. ²⁹⁷ Matth. v, 34. ²⁹⁸ Psal. cxviii, 106. ²⁹⁹ I Tim. iv, 4. ³⁰⁰ Matth. xiv, 10. ³⁰¹ Matth. v, 34. ³⁰² Psal. cxviii, 106. ³⁰³ I Tim. iv, 4. ³⁰⁴ Matth. xiv, 10. ³⁰⁵ Matth. v, 34. ³⁰⁶ Psal. cxviii, 106. ³⁰⁷ I Tim. iv, 4. ³⁰⁸ Matth. xiv, 10. ³⁰⁹ Matth. v, 34. ³¹⁰ Psal. cxviii, 106. ³¹¹ I Tim. iv, 4. ³¹² Matth. xiv, 10. ³¹³ Matth. v, 34. ³¹⁴ Psal. cxviii, 106. ³¹⁵ I Tim. iv, 4. ³¹⁶ Matth. xiv, 10. ³¹⁷ Matth. v, 34. ³¹⁸ Psal. cxviii, 106. ³¹⁹ I Tim. iv, 4. ³²⁰ Matth. xiv, 10. ³²¹ Matth. v, 34. ³²² Psal. cxviii, 106. ³²³ I Tim. iv, 4. ³²⁴ Matth. xiv, 10. ³²⁵ Matth. v, 34. ³²⁶ Psal. cxviii, 106. ³²⁷ I Tim. iv, 4. ³²⁸ Matth. xiv, 10. ³²⁹ Matth. v, 34. ³³⁰ Psal. cxviii, 106. ³³¹ I Tim. iv, 4. ³³² Matth. xiv, 10. ³³³ Matth. v, 34. ³³⁴ Psal. cxviii, 106. ³³⁵ I Tim. iv, 4. ³³⁶ Matth. xiv, 10. ³³⁷ Matth. v, 34. ³³⁸ Psal. cxviii, 106. ³³⁹ I Tim. iv, 4. ³⁴⁰ Matth. xiv, 10. ³⁴¹ Matth. v, 34. ³⁴² Psal. cxviii, 106. ³⁴³ I Tim. iv, 4. ³⁴⁴ Matth. xiv, 10. ³⁴⁵ Matth. v, 34. ³⁴⁶ Psal. cxviii, 106. ³⁴⁷ I Tim. iv, 4. ³⁴⁸ Matth. xiv, 10. ³⁴⁹ Matth. v, 34. ³⁵⁰ Psal. cxviii, 106. ³⁵¹ I Tim. iv, 4. ³⁵² Matth. xiv, 10. ³⁵³ Matth. v, 34. ³⁵⁴ Psal. cxviii, 106. ³⁵⁵ I Tim. iv, 4. ³⁵⁶ Matth. xiv, 10. ³⁵⁷ Matth. v, 34. ³⁵⁸ Psal. cxviii, 106. ³⁵⁹ I Tim. iv, 4. ³⁶⁰ Matth. xiv, 10. ³⁶¹ Matth. v, 34. ³⁶² Psal. cxviii, 106. ³⁶³ I Tim. iv, 4. ³⁶⁴ Matth. xiv, 10. ³⁶⁵ Matth. v, 34. ³⁶⁶ Psal. cxviii, 106. ³⁶⁷ I Tim. iv, 4. ³⁶⁸ Matth. xiv, 10. ³⁶⁹ Matth. v, 34. ³⁷⁰ Psal. cxviii, 106. ³⁷¹ I Tim. iv, 4. ³⁷² Matth. xiv, 10. ³⁷³ Matth. v, 34. ³⁷⁴ Psal. cxviii, 106. ³⁷⁵ I Tim. iv, 4. ³⁷⁶ Matth. xiv, 10. ³⁷⁷ Matth. v, 34. ³⁷⁸ Psal. cxviii, 106. ³⁷⁹ I Tim. iv, 4. ³⁸⁰ Matth. xiv, 10. ³⁸¹ Matth. v, 34. ³⁸² Psal. cxviii, 106. ³⁸³ I Tim. iv, 4. ³⁸⁴ Matth. xiv, 10. ³⁸⁵ Matth. v, 34. ³⁸⁶ Psal. cxviii, 106. ³⁸⁷ I Tim. iv, 4. ³⁸⁸ Matth. xiv, 10. ³⁸⁹ Matth. v, 34. ³⁹⁰ Psal. cxviii, 106. ³⁹¹ I Tim. iv, 4. ³⁹² Matth. xiv, 10. ³⁹³ Matth. v, 34. ³⁹⁴ Psal. cxviii, 106. ³⁹⁵ I Tim. iv, 4. ³⁹⁶ Matth. xiv, 10. ³⁹⁷ Matth. v, 34. ³⁹⁸ Psal. cxviii, 106. ³⁹⁹ I Tim. iv, 4. ⁴⁰⁰ Matth. xiv, 10. ⁴⁰¹ Matth. v, 34. ⁴⁰² Psal. cxviii, 106. ⁴⁰³ I Tim. iv, 4. ⁴⁰⁴ Matth. xiv, 10. ⁴⁰⁵ Matth. v, 34. ⁴⁰⁶ Psal. cxviii, 106. ⁴⁰⁷ I Tim. iv, 4. ⁴⁰⁸ Matth. xiv, 10. ⁴⁰⁹ Matth. v, 34. ⁴¹⁰ Psal. cxviii, 106. ⁴¹¹ I Tim. iv, 4. ⁴¹² Matth. xiv, 10. ⁴¹³ Matth. v, 34. ⁴¹⁴ Psal. cxviii, 106. ⁴¹⁵ I Tim. iv, 4. ⁴¹⁶ Matth. xiv, 10. ⁴¹⁷ Matth. v, 34. ⁴¹⁸ Psal. cxviii, 106. ⁴¹⁹ I Tim. iv, 4. ⁴²⁰ Matth. xiv, 10. ⁴²¹ Matth. v, 34. ⁴²² Psal. cxviii, 106. ⁴²³ I Tim. iv, 4. ⁴²⁴ Matth. xiv, 10. ⁴²⁵ Matth. v, 34. ⁴²⁶ Psal. cxviii, 106. ⁴²⁷ I Tim. iv, 4. ⁴²⁸ Matth. xiv, 10. ⁴²⁹ Matth. v, 34. ⁴³⁰ Psal. cxviii, 106. ⁴³¹ I Tim. iv, 4. ⁴³² Matth. xiv, 10. ⁴³³ Matth. v, 34. ⁴³⁴ Psal. cxviii, 106. ⁴³⁵ I Tim. iv, 4. ⁴³⁶ Matth. xiv, 10. ⁴³⁷ Matth. v, 34. ⁴³⁸ Psal. cxviii, 106. ⁴³⁹ I Tim. iv, 4. ⁴⁴⁰ Matth. xiv, 10. ⁴⁴¹ Matth. v, 34. ⁴⁴² Psal. cxviii, 106. ⁴⁴³ I Tim. iv, 4. ⁴⁴⁴ Matth. xiv, 10. ⁴⁴⁵ Matth. v, 34. ⁴⁴⁶ Psal. cxviii, 106. ⁴⁴⁷ I Tim. iv, 4. ⁴⁴⁸ Matth. xiv, 10. ⁴⁴⁹ Matth. v, 34. ⁴⁵⁰ Psal. cxviii, 106. ⁴⁵¹ I Tim. iv, 4. ⁴⁵² Matth. xiv, 10. ⁴⁵³ Matth. v, 34. ⁴⁵⁴ Psal. cxviii, 106. ⁴⁵⁵ I Tim. iv, 4. ⁴⁵⁶ Matth. xiv, 10. ⁴⁵⁷ Matth. v, 34. ⁴⁵⁸ Psal. cxviii, 106. ⁴⁵⁹ I Tim. iv, 4. ⁴⁶⁰ Matth. xiv, 10. ⁴⁶¹ Matth. v, 34. ⁴⁶² Psal. cxviii, 106. ⁴⁶³ I Tim. iv, 4. ⁴⁶⁴ Matth. xiv, 10. ⁴⁶⁵ Matth. v, 34. ⁴⁶⁶ Psal. cxviii, 106. ⁴⁶⁷ I Tim. iv, 4. ⁴⁶⁸ Matth. xiv, 10. ⁴⁶⁹ Matth. v, 34. ⁴⁷⁰ Psal. cxviii, 106. ⁴⁷¹ I Tim. iv, 4. ⁴⁷² Matth. xiv, 10. ⁴⁷³ Matth. v, 34. ⁴⁷⁴ Psal. cxviii, 106. ⁴⁷⁵ I Tim. iv, 4. ⁴⁷⁶ Matth. xiv, 10. ⁴⁷⁷ Matth. v, 34. ⁴⁷⁸ Psal. cxviii, 106. ⁴⁷⁹ I Tim. iv, 4. ⁴⁸⁰ Matth. xiv, 10. ⁴⁸¹ Matth. v, 34. ⁴⁸² Psal. cxviii, 106. ⁴⁸³ I Tim. iv, 4. ⁴⁸⁴ Matth. xiv, 10. ⁴⁸⁵ Matth. v, 34. ⁴⁸⁶ Psal. cxviii, 106. ⁴⁸⁷ I Tim. iv, 4. ⁴⁸⁸ Matth. xiv, 10. ⁴⁸⁹ Matth. v, 34. ⁴⁹⁰ Psal. cxviii, 106. ⁴⁹¹ I Tim. iv, 4. ⁴⁹² Matth. xiv, 10. ⁴⁹³ Matth. v, 34. ⁴⁹⁴ Psal. cxviii, 106. ⁴⁹⁵ I Tim. iv, 4. ⁴⁹⁶ Matth. xiv, 10. ⁴⁹⁷ Matth. v, 34. ⁴⁹⁸ Psal. cxviii, 106. ⁴⁹⁹ I Tim. iv, 4. ⁵⁰⁰ Matth. xiv, 10. ⁵⁰¹ Matth. v, 34. ⁵⁰² Psal. cxviii, 106. ⁵⁰³ I Tim. iv, 4. ⁵⁰⁴ Matth. xiv, 10. ⁵⁰⁵ Matth. v, 34. ⁵⁰⁶ Psal. cxviii, 106. ⁵⁰⁷ I Tim. iv, 4. ⁵⁰⁸ Matth. xiv, 10. ⁵⁰⁹ Matth. v, 34. ⁵¹⁰ Psal. cxviii, 106. ⁵¹¹ I Tim. iv, 4. ⁵¹² Matth. xiv, 10. ⁵¹³ Matth. v, 34. ⁵¹⁴ Psal. cxviii, 106. ⁵¹⁵ I Tim. iv, 4. ⁵¹⁶ Matth. xiv, 10. ⁵¹⁷ Matth. v, 34. ⁵¹⁸ Psal. cxviii, 106. ⁵¹⁹ I Tim. iv, 4. ⁵²⁰ Matth. xiv, 10. ⁵²¹ Matth. v, 34. ⁵²² Psal. cxviii, 106. ⁵²³ I Tim. iv, 4. ⁵²⁴ Matth. xiv, 10. ⁵²⁵ Matth. v, 34. ⁵²⁶ Psal. cxviii, 106. ⁵²⁷ I Tim. iv, 4. ⁵²⁸ Matth. xiv, 10. ⁵²⁹ Matth. v, 34. ⁵³⁰ Psal. cxviii, 106. ⁵³¹ I Tim. iv, 4. ⁵³² Matth. xiv, 10. ⁵³³ Matth. v, 34. ⁵³⁴ Psal. cxviii, 106. ⁵³⁵ I Tim. iv, 4. ⁵³⁶ Matth. xiv, 10. ⁵³⁷ Matth. v, 34. ⁵³⁸ Psal. cxviii, 106. ⁵³⁹ I Tim. iv, 4. ⁵⁴⁰ Matth. xiv, 10. ⁵⁴¹ Matth. v, 34. ⁵⁴² Psal. cxviii, 106. ⁵⁴³ I Tim. iv, 4. ⁵⁴⁴ Matth. xiv, 10. ⁵⁴⁵ Matth. v, 34. ⁵⁴⁶ Psal. cxviii, 106. ⁵⁴⁷ I Tim. iv, 4. ⁵⁴⁸ Matth. xiv, 10. ⁵⁴⁹ Matth. v, 34. ⁵⁵⁰ Psal. cxviii, 106. ⁵⁵¹ I Tim. iv, 4. ⁵⁵² Matth. xiv, 10. ⁵⁵³ Matth. v, 34. ⁵⁵⁴ Psal. cxviii, 106. ⁵⁵⁵ I Tim. iv, 4. ⁵⁵⁶ Matth. xiv, 10. ⁵⁵⁷ Matth. v, 34. ⁵⁵⁸ Psal. cxviii, 106. ⁵⁵⁹ I Tim. iv, 4. ⁵⁶⁰ Matth. xiv, 10. ⁵⁶¹ Matth. v, 34. ⁵⁶² Psal. cxviii, 106. ⁵⁶³ I Tim. iv, 4. ⁵⁶⁴ Matth. xiv, 10. ⁵⁶⁵ Matth. v, 34. ⁵⁶⁶ Psal. cxviii, 106. ⁵⁶⁷ I Tim. iv, 4. ⁵⁶⁸ Matth. xiv, 10. ⁵⁶⁹ Matth. v, 34. ⁵⁷⁰ Psal. cxviii, 106. ⁵⁷¹ I Tim. iv, 4. ⁵⁷² Matth. xiv, 10. ⁵⁷³ Matth. v, 34. ⁵⁷⁴ Psal. cxviii, 106. ⁵⁷⁵ I Tim. iv, 4. ⁵⁷⁶ Matth. xiv, 10. ⁵⁷⁷ Matth. v, 34. ⁵⁷⁸ Psal. cxviii, 106. ⁵⁷⁹ I Tim. iv, 4. ⁵⁸⁰ Matth. xiv, 10. ⁵⁸¹ Matth. v, 34. ⁵⁸² Psal. cxviii, 106. ⁵⁸³ I Tim. iv, 4. ⁵⁸⁴ Matth. xiv, 10. ⁵⁸⁵ Matth. v, 34. ⁵⁸⁶ Psal. cxviii, 106. ⁵⁸⁷ I Tim. iv, 4. ⁵⁸⁸ Matth. xiv, 10. ⁵⁸⁹ Matth. v, 34. ⁵⁹⁰ Psal. cxviii, 106. ⁵⁹¹ I Tim. iv, 4. ⁵⁹² Matth. xiv, 10. ⁵⁹³ Matth. v, 34. ⁵⁹⁴ Psal. cxviii, 106. ⁵⁹⁵ I Tim. iv, 4. ⁵⁹⁶ Matth. xiv, 10. ⁵⁹⁷ Matth. v, 34. ⁵⁹⁸ Psal. cxviii, 106. ⁵⁹⁹ I Tim. iv, 4. ⁶⁰⁰ Matth. xiv, 10. ⁶⁰¹ Matth. v, 34. ⁶⁰² Psal. cxviii, 106. ⁶⁰³ I Tim. iv, 4. ⁶⁰⁴ Matth. xiv, 10. ⁶⁰⁵ Matth. v, 34. ⁶⁰⁶ Psal. cxviii, 106. ⁶⁰⁷ I Tim. iv, 4. ⁶⁰⁸ Matth. xiv, 10. ⁶⁰⁹ Matth. v, 34. ⁶¹⁰ Psal. cxviii, 106. ⁶¹¹ I Tim. iv, 4. ⁶¹² Matth. xiv, 10. ⁶¹³ Matth. v, 34. ⁶¹⁴ Psal. cxviii, 106. ⁶¹⁵ I Tim. iv, 4. ⁶¹⁶ Matth. xiv, 10. ⁶¹⁷ Matth. v, 34. ⁶¹⁸ Psal. cxviii, 106. ⁶¹⁹ I Tim. iv, 4. ⁶²⁰ Matth. xiv, 10. ⁶²¹ Matth. v, 34. ⁶²² Psal. cxviii, 106. ⁶²³ I Tim. iv, 4. ⁶²⁴ Matth. xiv, 10. ⁶²⁵ Matth. v, 34. ⁶²⁶ Psal. cxviii, 106. ⁶²⁷ I Tim. iv, 4. ⁶²⁸ Matth. xiv, 10. ⁶²⁹ Matth. v, 34. ⁶³⁰ Psal. cxviii, 106. ⁶³¹ I Tim. iv, 4. ⁶³² Matth. xiv, 10. ⁶³³ Matth. v, 34. ⁶³⁴ Psal. cxviii, 106. ⁶³⁵ I Tim. iv, 4. ⁶³⁶ Matth. xiv, 10. ⁶³⁷ Matth. v, 34. ⁶³⁸ Psal. cxviii, 106. ⁶³⁹ I Tim. iv, 4. ⁶⁴⁰ Matth. xiv, 10. ⁶⁴¹ Matth. v, 34. ⁶⁴² Psal. cxviii, 106. ⁶⁴³ I Tim. iv, 4. ⁶⁴⁴ Matth. xiv, 10. ⁶⁴⁵ Matth. v, 34. ⁶⁴⁶ Psal. cxviii, 106. ⁶⁴⁷ I Tim. iv, 4. ⁶⁴⁸ Matth. xiv, 10. ⁶⁴⁹ Matth. v, 34. ⁶⁵⁰ Psal. cxviii, 106. ⁶⁵¹ I Tim. iv, 4. ⁶⁵² Matth. xiv, 10. ⁶⁵³ Matth. v, 34. ⁶⁵⁴ Psal. cxviii, 106. ⁶⁵⁵ I Tim. iv, 4. ⁶⁵⁶ Matth. xiv, 10. ⁶⁵⁷ Matth. v, 34. ⁶⁵⁸ Psal. cxviii, 106. ⁶⁵⁹ I Tim. iv, 4. ⁶⁶⁰ Matth. xiv, 10. ⁶⁶¹ Matth. v, 34. ⁶⁶² Psal. cxviii, 106. ⁶⁶³ I Tim. iv, 4. ⁶⁶⁴ Matth. xiv, 10. ⁶⁶⁵ Matth. v, 34. ⁶⁶⁶ Psal. cxviii, 106. ⁶⁶⁷ I Tim. iv, 4. ⁶⁶⁸ Matth. xiv, 10. ⁶⁶⁹ Matth. v, 34. ⁶⁷⁰ Psal. cxviii, 106. ⁶⁷¹ I Tim. iv, 4. ⁶⁷² Matth. xiv, 10. ⁶⁷³ Matth. v, 34. ⁶⁷⁴ Psal. cxviii, 106. ⁶⁷⁵ I Tim. iv, 4. ⁶⁷⁶ Matth. xiv, 10. ⁶⁷⁷ Matth. v, 34. ⁶⁷⁸ Psal. cxviii, 106. ⁶⁷⁹ I Tim. iv, 4. ⁶⁸⁰ Matth. xiv, 10. ⁶⁸¹ Matth. v, 34. ⁶⁸² Psal. cxviii, 106. ⁶⁸³ I Tim. iv, 4. ⁶⁸⁴ Matth. xiv, 10.

XXXI. Cujus vir discessit, nec comparet, ea antequam de ejus morte certior facta sit, una cum alio habitans mœchatur.

XXXII. Peccatum ad mortem peccantes clerici, de gradu deficiunt, a laicorum autem communione non arcentur. Non enim vindicabis bis in idipsum.

XXXIII. Mulier quæ in via peperit, et fetus sui curam non suscepit, cædis crimini subjiçitur.

XXXIV. Mulieres adulterio pollutas, et ob pietatem confluentes, aut quocummodo convictas publicari patrēs nostri noluerunt, ne causam mortis præbeamus convictis; consistere autem illas sine communione jusserunt, donec impleatur tempus poenitentiae.

XXXV. In marito ab uxore derelicto consideranda derelictionis causa: ac si eam præter rationem recessisse constiterit, ille quidem dignus venia, hæc vero mulcta. Venia autem ei, ut Ecclesiae communicet, dabitur.

XXXVI. Militum uxores, quæ maritis suis non comparentibus, nupserunt, rationi eidem subjiçuntur, cui et illæ, quæ ob peregrinationem maritorum, redditum non expectavere: sed tamen res nonnullam hic veniam admittit, quod major sit mortis suspicio.

XXXVII. Qui aliena sibi ablata uxorem duxit, in prima quidem adulterii crimen sustinebit, in secunda vero reus non agetur.

XXXVIII. Puellæ, quæ præter patris sententiam secutæ sunt, fornicantur: reconciliatis autem parentibus videtur res remedium accipere; non tamen statim in communionem restituntur, sed triennio puniuntur.

XXXIX. Quæ vivit cum adultero, adultera est omni tempore.

XL. Quæ præter heri sententiam se viro tradit, fornicata est; quæ vero postea matrimonio libero

⁷⁶ Nah. 1, 9.

(96) Ἡ ἀναχωρήσαντος. Synodi in Trullo nonagesimus tertius canon continet hunc canonem cum tricesimo sexto et quadragesimo sexto.

(97) Τὴν πρὸς θάνατον. Peccatum ad mortem sive mortali sæpe veteres eandem ac nos hodie adjungimus, sæpe aliam notionem subjiçunt. Sic ipse Basilius in cap. iv Isaia, n. 137, p. 475, peccata ad mortem vocat, quæ post acceptam cognitionem voluntarie admittuntur, ac ea opponit peccatis ignorantiae. At in eodem Commentario, n. 166, p. 497, peccata ad mortem vocat quæcumque in infernum deducunt. Quænam ergo ad mortem peccata in hoc canone 32 intelligit? Id perspicui potest ex canonibus 69 et 70. Ibi enim clericorum peccatis, quæ non gravissima quidem, sed tamen mortalia erant, et necessario confitenda, leviores poenas infligit, quam peccato ad mortem in canone 32. Videtur ergo hanc vocem paulo strictius in hoc canone 32 usurpasse, neque omnia peccata, quæcumque a Deo separant, sed graviora tantum designasse. Eodem sensu synodus Eliberitana vetat can. 32 apud presbyterum, si quis gravi lapsu in

ΛΑ'. Ἡ, ἀναχωρήσαντος (96) τοῦ ἀνδρὸς, καὶ ἀφ' αὐτοῦς ὄντος, πρὸ τοῦ πεισθῆναι περὶ τοῦ θανάτου αὐτοῦ, ἐτέρῳ συνοικήσασα μοιχᾶται.

ΛΒ'. Οἱ τὴν πρὸς θάνατον (97) ἀμαρτίαν ἀμαρτάνοντες κληρικοὶ τοῦ βαθμοῦ κατὰγονται; τῆς κοινωνίας δὲ τῶν λαϊκῶν οὐκ ἐξείργονται. Οὐ γὰρ ἐκδικήσεις δις ἐπὶ τὸ αὐτό.

ΛΓ'. Ἡ γυνή, ἥ διὰ τῆς οδοῦ κήσασα, καὶ ἀμείλησασα τοῦ κημήματος, τῷ τοῦ φόνου ἐγκλήματι ὑποκείσθω.

ΛΔ'. Τὰς μοιχευθείσας γυναῖκας καὶ ἐξαγορευούσας δι' εὐλάβειαν, ἥ ὅπως οὖν ἐλεγχόμενας, δημοσιεύειν οὐκ ἐκέλευσαν οἱ πατέρες ἡμῶν, ἵνα μὴ θανάτου αἰτίαν παράσχωμεν ἐλεγχθείσαις. Ἰστασθαι δὲ αὐτὰς ἀνευ κοινωνίας προσέταξαν, μέχρι τοῦ συμπληροῦσθαι τὴν χρόνον τῆς μετανοίας.

ΛΕ'. Ἐπὶ δὲ τοῦ καταλειφθέντος ἀνδρὸς ὑπὸ τῆς γυναικὸς χρεὶ σκοπεῖν τὴν αἰτίαν τῆς ἐγκαταλείψεως· κἂν φανῇ ἀλόγως ἀναχωρήσασα, ὁ μὲν συγγνώμης ἐστὶν ἄξιος, ἥ δὲ ἐπιτιμίῳ. Ἡ δὲ συγγνώμη τούτῳ πρὸς τὸ κοινωνεῖν τῇ Ἐκκλησίᾳ δοθῆσεται.

ΛϚ'. Στρατιώτιδες, αἱ τῶν ἀνδρῶν ἀφανῶν ὄντων γαμηθεῖσαι, τῷ αὐτῷ ὑπόκεινται λόγῳ, ὥστε ἂν καὶ αἱ διὰ τὴν ἀποδημίαν τῶν ἀνδρῶν μὴ ἀναμείναισαι τὴν ἐπάνοδον· πλὴν ἔχει τινὰ συγγνώμην τὸ πρᾶγμα ἐνταῦθα, διὰ τὸ μᾶλλον πρὸς θάνατον εἶναι τὴν ὑπόνοιαν.

ΛΖ'. Μετὰ τὸ ἀφαιρεθῆναι τὴν ἀλλοτρίαν ὁ γαμησας, ἐπὶ μὲν τῇ πρώτῃ μοιχείᾳ ἐγκληθήσεται· ἐπὶ δὲ τῇ δευτέρᾳ ἀνεύθυνος ἔσται.

ΛΗ'. Αἱ κόραι, αἱ παρὰ γνώμην πατρὸς ἀκολουθήσασαι, πορνεύουσι· διαλλαγέντων δὲ τῶν γονέων, δοκεῖ θεραπεία λαμβάνειν τὸ γεγονός· οὐκ εὐθὺς δὲ εἰς τὴν κοινωνίαν ἀποκαθίστανται, ἀλλ' ἐπιτιμηθήσονται τρία ἔτη (98).

ΛΘ'. Ἡ τῷ μοιχῷ συζῶσα μοιχαλὶς ἐστὶ πάντα τὸν χρόνον (99).

Μ'. Ἡ παρὰ γνώμην τοῦ δεσπότου ἀνδρὶ ἐαυτὴν ἐκδιδοῦσα (1) ἐπόρνευσεν· ἥ δὲ μετὰ ταῦτα παπαδ-

ruinam mortis inciderit, agere poenitentiam debere, sed potius apud episcopum. Diaconus detectus in crimine mortis ante ordinationem commisso, poenitentiae subjiçitur can. 76 ejusdem synodi.

(98) Ἐπιτιμηθήσονται τρία ἔτη. Zonaras, Balsamon et Aristenus hunc canonem accipiunt non de raptis virginibus, sed de iis quæ præter patris sententiam nubunt. Illis autem communionem post tres annos reddi existimant Balsamon et Zonaras. At Aristenus ait: τριετία ὑποκρίπτει, triennio substernatur. Valde dubito an non præter tres annos substrationis alius inter consistentes præscriptus fuerit. Sic enim supra tres annos irrogat raptoribus, quibus tamen canone 22 itidem ut fornicatoribus quatuor annos imposuerat.

(99) Πάντα τὸν χρόνον. Sic mss. summo consensu. Sic etiam Zonaras, Balsamon et Alexius Aristenus. Editi pro his vocibus habent παντὶ τρόπῳ.

(1) Ἐκδιδοῦσα. Sic mss. quatuor, iique melioris notæ. Editi ἐκδοῦσα. Paulo post legitur in uno codice παπαρήσιασμένη.

ρησιασμένω γάμω χρησαμένη ἐγγήματο. Ὡστε A
ἐκεῖνο μὲν πορνεία, τοῦτο δὲ γάμος. Αἱ γὰρ συνθη-
και τῶν ὑπεξουσίων οὐδὲν ἔχουσι βέβαιον.

MA'. Ἡ ἐν τῇ χηρείᾳ ταυτῇ ἐξουσίαν ἔχουσα
ἀνδρὶ συνοικεῖν ἀνέγκλητος, εἰ μηδεὶς ἐστὶν ὁ δια-
στῶν τὸ συνοικεῖσθαι· τοῦ Ἀποστόλου εἰπόντος·
Ἐὰν δὲ ἀποθῇ ὁ ἀνὴρ, ἐλευθέρᾳ ἐστίν, ᾧ
θέλει, γαμηθῆναι· *μόνον ἐν Κυρίῳ*.

MB'. Οἱ ἀνευ τῶν κρατούντων γάμοι πορνεῖαι εἰ-
σιν. Οὐτε οὖν πατὴρς ζώντος, οὔτε δεσπότης, οἱ
συνόντες ἀνεύθυνοί εἰσιν· ὥς, ἐὰν (2) ἐπινεύσωσιν
οἱ κύριοι τὴν συνοικῆσιν, τότε λαμβάνει τὸ τοῦ γά-
μου βέβαιον.

MG'. Ὅς θανάτου πληγὴν τῷ πλησίον ἔδωκε,
φονεὺς ἐστίν· εἴτε ἤρξε τῆς πληγῆς, εἴτε ἡμύ- B
νατο.

MA'. Ἡ διάκονος ἡ τῷ Ἑλλήνι συμπορνεύσασα
δεκτὴ ἐστὶν εἰς μετάνοιαν (3), εἰς δὲ τὴν προσφορὰν
δεχθήσεται τῷ ἐβδόμῳ ἔτει, δηλονότι, ἐν ἀγνείᾳ
ζώσῃ. Ὁ δὲ μετὰ τὴν πίστιν Ἑλλήν πάλιν τῇ ιερο-
συλλῇ προσώων, ἐπὶ τὴν ἔμετον ὑποστρέφει. Ἡμεῖς
δὲ τῆς διακόνου τὸ σῶμα, ὥς καθιερωμένον, οὐκέτι
ἐπιτρέπομεν ἐν χρήσει εἶναι σαρκικῇ.

ME'. Ἐάν τις, τὸ ὄνομα (4) λαβὼν τοῦ Χριστια-
νισμοῦ, ἐνυβρίζῃ τὸν Χριστὸν, οὐδὲν ὄφελος αὐτῷ
ἀπὸ τῆς προσηγορίας.

MC'. Ἡ δὲ τῷ καταλειφθέντι πρὸς καιρὸν (5) παρὰ
τῆς γυναικὸς κατὰ ἀγνοίαν γημαιμένη, εἴτα ἀφ-
εθείσα, διὰ τὸ ἐπανελεῖν πρὸς αὐτὸν τὴν προτέρα, C
ἐπὶρρευσε μὲν, ἐν ἀγνοίᾳ δέ. Γάμου οὖν οὐκ εἰρχθή-
σεται. Κάλιον δὲ, ἐὰν μετῇ οὕτως.

MZ'. Ἐγκρατῖται (6) καὶ σακκοφόροι, καὶ ἀπο-
τακτῖται τῷ αὐτῷ (7) ὑπόκεινται λόγῳ, ᾧ καὶ Ναυα-

⁷² I Cor. vii, 39.

(2) Ὡς ἐὰν. Codex Regius 3027 ὥστε ἐάν. Le-
gitur in Pandectis ἕως ἀν.

(3) Εἰς μετάνοιαν. Hanc scripturam eruius ex
codice Regio 3027 antiquo et in membranis scripto.
Eam confirmat Alexius Aristenus, qui Basilii voces
hoc verbo commutat, ὑποπιπτέτω, *sic inter substra-*
tos. Legitur in omnibus aliis codicibus mss. δεκτὴ
ἐστὶν εἰς τὴν κοινωνίαν, *recipienda est in commu-*
nionem. Sic habent Balsamon et Zonaras qui la-
psam diaconissam ad communionem precum ad-
mitti existimant, eique, itidem ut clericis lapsis,
non aliam quam depositionis poenam imponi. Le-
gitur in editionibus S. Basilii οὐ δεκτὴ ἐστίν, etc.,
non recipienda in communionem. Scriptura quam
sequimur, praefer auctoritatem codicis ms. et Ari-
steni, nititur etiam manifesto argumento. Nam
communio apud Basilium non idem valet ac pre-
cium communio; et cum Basilius lapsae diaconissae
Eucharistiam non concedat nisi anno septimo, quo-
modo videri possit eadem in illam indulgentia uti
ac in clericis, quibus nihil poenarum imponit,
praefer depositionem? Melius multo Alexius Ari-
stenus duplicem poenam huic diaconissae irrogari
observat, depositionem et poenitentiam.

(4) Ἐάν τις τὸ ὄνομα. Satis apposite ad hanc
sententiam Basilius in Commentario in Isaiam
pag. 425, n. 64: *Nemo se ipse seducat*, inquit, *ina-*
nibus his verbis: tametsi peccator sum, at certe sum

296 *usa est, nupsit. Quare illud quidem fornicat-*
io est: hoc vero matrimonium. Nam pacta eorum,
qui sunt in alterius potestate, nihil habent firmi.

XL. Quae in viduitate habet sui potestatem, una
cum viro habitare potest sine reprehensione, si
nemo est qui conjugium divellat, cum Apostolus
dicat: *Si mortuus sit maritus, libera est ut nubat*
cui velit; tantum in Domino ⁷³.

XLII. Matrimonia sine iis qui potestatem habent,
fornicationes sunt. Neque ergo vivente patre, ne-
que hero, qui conveniunt extra reprehensionem
sunt, quemadmodum si annuat cohabitationi,
quos penes hujus rei est arbitrium, tunc firmita-
tem conjugii accipit cohabitatio.

XLIII. Qui mortis ictum dedit proximo, est ho-
micida, sive percutere incepit, sive ultus est.

XLIV. Diaconissa quae cum Graeco fornicata est,
ad poenitentiam admittenda est: ad oblationem vero
admittetur anno septimo, si videlicet in castitate
vitam agat. Graecus autem qui post fidem receptam
rursus ad sacrilegium accedit, ad vomitum rever-
titur. Nos porro diaconissae corpus, utpote conse-
cratum, non amplius permittimus in usu esse car-
nali.

XLV. Si quis, accepto nomine Christianismi,
Christum contumelia afficit, nihil ei prodest appel-
latio.

XLVI. Quae viro ad tempus ab uxore derelicto
insciens nupsit, ac deinde dimissa est, quod prior
ad ipsum reversa sit, fornicata quidem est, sed im-
prudens. A matrimonio ergo non arcebitur, sed
melius est si sic permaneat.

XLVII. Encratitae, et Saccophori et Apotactitae
non subjiciuntur eidem rationi, cui et Novatiani,

Christianus: non igitur incidam in gehennam, ubi
idololatrarum. Ipsum Christiani nomen erit mihi adju-
mento, etiamsi praecepta Christi violaverim. Vide
Reg. 7 Moral., pag. 240.

(5) Πρὸς καιρὸν. Hic canon inter Trullanos est
nonagesimus tertius. Diligenter autem observan-
dum est illud, *ad tempus*. Nam si penitus ille vir
dimissus et repudiatus fuisset ab uxore, mulierem
illam non condemnasset S. Pater. Sic enim statuit
can. 9. Sed cum matrimonium minime dissolutum
censeret, quia prima uxor ad tempus tantum dis-
cesserat; secundam uxorem in fornicationis pecca-
tum inscientem et imprudentem incidisse pronun-
tiat. In hac interpretatione consentiunt Balsamon,
Zonaras et Aristenus.

(6) Ἐγκρατῖται, etc. Quemadmodum has sectas
Basilius hoc loco Marcionitis, veluti quoddam ger-
men, ascribit, ita a Theodosio Manichaeis ascri-
buntur. *Cod. Theod.* tom. VI, p. 121. Cum enim
duo principia admitteret impiæ illæ sectæ, itidem
ut Marcionitæ et Manichæi, minime mirum si nunc
ad illos referuntur. Saccophori in *cod. Theodosiano*
vocantur etiam Hydroparastatæ.

(7) Τῷ αὐτῷ. Sanando hujus loci vulnere nec
codices mss. conducunt, nec Balsamon, Zonaras
et Aristenus. Quinetiam Basilium adeo lippis oculis
legerunt Zonaras et Aristenus, ut Novatianos in
hoc canone Marcionistarum germen appellari vu-

quia de illis editus canon, etsi varius; quæ autem ad istos pertinent, silentio sunt prætermissa. Nos autem una ratione tales rebaptizamus. Quod si apud vos prohibita est rebaptizatio, sicut et apud Romanos, œconomizæ 297 alicujus gratia, nostra tamen ratio vim obtineat. Quoniam enim veluti germen Marcionitarum est eorum hæresis, ut qui nuptias abhorreant, et vinum aversentur, ac dicant Dei creaturam inquinatam esse, idcirco ipsos in Ecclesiam non admittimus, nisi in nostrum baptismum fuerint baptizati. Etenim ne dicant: *In Patrem et Filium et Spiritum sanctum baptizati sumus*; qui videlicet Deum esse malorum effectorem existimant, exemplo Marcionis et reliquarum hæresum. Quamobrem, si hoc placuerit, oportet episcopos plures in unum convenire, et ita denique canonem edere, ut et is qui agit, periculo careat, et qui respondet, in dando ejusmodi questionibus responso auctoritatem habeat.

XLVIII. Quæ a marito relicta est, mea quidem sententia, manere debet. Si enim Dominus dixit, *Si quis relinquit uxorem, excepta fornicationis causa, acit eam mœcham*⁷⁴; ex eo quod eam adulteram vocet, præclaudit ei conjunctionem cum alio. Quomodo enim possit vir quidem esse reus, ut adulterii causa, mulier vero inculcata, quæ adultera a Domino ob conjunctionem cum alio appellata est?

XLIX. Supra quæ per vim inferuntur, non sint accusationi obnoxia. Quare etiam serva, si vis ei a proprio hero illata sit, libera est a culpa.

L. Trigamiæ lex non est. Quare lege matrimonium tertium non contrahitur. Ac talia quidem, ut Ecclesiæ inquinamenta, habemus. Sed condemnationibus publicis non subjicimus ut soluta fornicatione magis eligenda.

⁷⁴ Matth. v, 32.

tent. Luce clarius est legendum esse *oû τῷ αὐτῷ*, id quod in interpretando sum secutus. Vulgata lectio ferri non potest. Quomodo enim dicere potuisset Basilius Encratitas, Saccophoros et Apotactitas eidem subjici rationi, cui et Novatianos, quia magnum inter utrosque discrimen, ac de Novatianis canon editus fuit licet varius, de aliis vero nequaquam? Confirmatur hæc emendandi ratio ex canone primo, ubi Basilius Novatianorum baptismum ratum habet, quoniam nonnullis Asiaticis omnino visum est, pluribus consulendi causa suscipiendum esse: rejicit vero Encratitarum, quoniam nihil de illis aperte dictum est. Improbabile ergo prorsus est, quibus causis adductus fuit Basilius in canone primo, ut baptismum Novatianorum ratum haberet, Encratitarum autem rejiceret, iisdem illum adduci in canone 47, ut utrumque baptismum rejiciat.

(8) *Ἀναβαπτίζου*. Dicebat S. Cyprianus hæreticos non rebaptizari, sed baptizari, epist. 71 et 75. Unde Adelphius a Thasvalte in concilio Carthaginensi: *Sine causa quidam, inquit, falso et invidioso verbo impugnant veritatem, ut rebaptizare nos dicant, quando Ecclesia hæreticos non rebaptizat, sed baptizat*, p. 354 novæ edit. Cum Basilio

τιανοί, ὅτι περὶ μὲν ἐκείνων κανὼν ἐξεφωνήθη, εἰ καὶ διάφορος· τὰ δὲ κατὰ τοὺτους ἀποσεσιώπηται. Ἡμεῖς μέντοι ἐν λόγῳ ἀναβαπτίζομεν (8) τοὺς τοιοῦτους. Εἰ δὲ παρ' ὁμῶν ἀπηγόρευται τὸ τοῦ ἀναβαπτισμού, ὥσπερ οὖν καὶ παρὰ Ῥωμαίοις, οἰκονομίας τινὸς ἕνεκα· ἀλλ' ὁ ἡμέτερος λόγος ἰσχυρὸν ἔχεται. Ὅτι ἐπειδὴ, ὥσπερ Μαρκιωνιστῶν ἐστὶν ἀποδύστημα ἡ κατ' αὐτοὺς αἵρεσις, βδελυσομένων τὸν γάμον, καὶ ἀποστρεφόμενων τὸν οἶνον, καὶ τὴν κτίσιν τοῦ Θεοῦ μεμιασμένην εἶναι λεγόντων, οὐ δεχόμεθα αὐτοὺς εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ἐὰν μὴ βαπτισθῶσιν εἰς τὸ ἡμέτερον βάπτισμα. Μὴ γὰρ λεγέτωσαν ὅτι *Εἰς Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ Ἅγιον Πνεῦμα ἐβαπτίσθημεν*, οἳ γε, κακῶν ποιητὴν ὑποτιθέμενοι τὸν Θεὸν, ἐφαμῖλλως τῷ Μαρκίωνι καὶ ταῖς λοιπαῖς αἵρεσεσιν. Ὡστε, ἐὰν ἀρέσῃ τοῦτο, δεῖ πλείονας ἐπισκόπους ἐν ταυτῷ γενέσθαι, καὶ οὕτως ἐκθέσθαι τὸν κανόνα, ἵνα καὶ τῷ ποιήσαντι τὸ ἀκίνδυνον ᾖ, καὶ ὁ ἀποκρινόμενος τὸ ἀξιώπιστον ἔχη ἐν τῇ περὶ τῶν τοιούτων ἀποκρίσει.

MH'. H δὲ ἐγκαταλειφθεῖσα παρὰ τοῦ ἀνδρός, κατὰ τὴν ἐμὴν γνώμην, μένειν (9) ὀφείλει. Εἰ γὰρ ὁ Κύριος εἶπεν, ὅτι *Ἐάν τις καταλίπῃ τὴν γυναῖκα ἐκ τῆς λόγου πορείας, ποιεῖ αὐτὴν μοιχῶσθαι*· ἐκ τοῦ μοιχαλίδας αὐτὴν ὀνομάσαι, ἀπέκλεισεν αὐτὴν τῆς πρὸς ἕτερον κοινωνίας. Πῶς γὰρ δύναται ὁ μὲν ἀνὴρ ὑπεύθυνος εἶναι, ὡς μοιχείας αἴτιος, ἡ δὲ γυνὴ ἀνέγκλητος εἶναι, ἡ μοιχαλὶς παρὰ τοῦ Κυρίου διὰ τὴν ποδὸς ἕτερον ἀνδρα κοινωνίαν προσαγορευθεῖσα,

C MΘ'. Αἱ πρὸς ἀνάγκην (10) γενόμεναι φθοραὶ ἀνεύθυνοι ἕστωσαν. Ὡστε καὶ ἡ δούλη, εἰ ἐδιδάσθη παρὰ τοῦ οἰκείου δεσπότου, ἀνεύθυνός ἐστιν.

N'. Τριγαμίας νόμος οὐκ ἐστίν. Ὡστε νόμῳ γάμος τρίτος οὐκ ἄγεται. Τὰ μέντοι τοιαῦτα ὡς ὑπάσματα τῆς Ἐκκλησίας ὀρώμεν· δημοσίαις δὲ καταδίκαις (11) οὐχ ὑποβάλλομεν, ὡς τῆς ἀνεμμένης πορείας αἰρετώτερα.

consentit canon 19 Nicænus, in quo statuitur eos qui ex Paulianis ad Ecclesiam catholicam confugiunt, rebaptizari debere.

(9) *Μένειν*. Editi *ἀγαμος* μένειν, sed prima vox in nullo reperitur ms. codice, nec necessaria est.

D (10) *Πρὸς ἀνάγκην*. Zonaras stupor per vim illato sic veniam concedi existimat, ut diaconissa, si hanc contumeliam passa sit, deponatur. Probat opinionem suam ex canone 28 Basili et ex primo Ancyrano. Sed tamen magnum videtur esse discrimen inter diaconissam, quæ nullum prorsus peccato consensum præbuit, et presbyterum qui illegitimis nuptiis imprudens implicatus est, ut in canone 28 Basili legitur; aut sacrificavit, et postea reluctatus est, ut refertur in canone primo Ancyrano.

(11) *Καταδίκαις*. Mirari subit cur id Basilius publice condemnari neget, quod in can. 4 ab Eucharistia quinquennium excludi decernit. Sed observandum est trigamos, etsi annis quinque ab Eucharistia removerentur, non tamen in silentium aut substratorum locum, velut in graviore peccato, amandatos fuisse. Erant enim hi duo ordines ad poenitentiam notam maxime insignes, ita ut sub-

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Σ΄.

EPISTOLA CC.

Basilius morbis et negotiis detentus nihil Amphilochio per totam hiemem scripserat, sed oblata occasione scribit per Meletium: hortatur ut sibi solutionem e corpore precetur, et Ecclesiae suae, sive se vivo, sive ad Dominum translato, curam suscipiat. Meletium et Melitium ei commendat, eumque invitat ad memoriam S. Eupsychii.

Ἀμφιλόχιε, ἐπισκόπε Ὑκρίου.

A

Amphilochio, Iconii episcopo.

Ἡμεῖς ἀρρώσκειν ἐξ ἀρρώστιων τε διαδέχονται, καὶ ἀσυχολίαι ἐκκλησιαστικῶν τε ὁμοῦ πραγμάτων καὶ τῶν ταῖς Ἐκκλησίαις ἐπηρεαζόντων (12), συνέσχον παρὰ πάντα τὸν χειμῶνα, καὶ τὸν μέχρι ταύτης τῆς ἐπιστολῆς χρόνον. Διὸ οὔτε ἀποστελεῖν τινα, οὔτε ἐπισκέψασθαι (13) τὴν εὐλάβειάν σου δυνατόν ἡμῖν ἐγένετο. Εἰκόλομεν δὲ καὶ τὰ σὰ τοιαῦτα ἕτερα εἶναι· οὐ κατὰ τὴν ἀρρώστιαν λέγω, μὴ γένοιτο· παράσχοι γὰρ ὁ Κύριος ὑγίαν τῷ σώματί σου διαρκῆ πρὸς ὑπηρεσίαν τῶν ἐντολῶν αὐτοῦ· ἀλλ' ὅτι ἡ μέριμνα τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ σοὶ τὸν αὐτὸν ἐμβάλλει περισπασμόν. Καὶ νῦν ἐμελλόν τινα ἀποστελλεῖν αὐτοῦ τούτου ἐνεκεν, ὥστε γνωρίσαι ἡμῖν τὰ περὶ τῆς διαθέσεώς σου. Ἐπεὶ δὲ ὁ ποθεινότητος υἱὸς Μελέτιος, παραπέμπων τοὺς νεολέκτους, ὑπέμνησεν ἡμᾶς, ὅτι εἴη σε δι' αὐτοῦ προσεπειν, ἐδεξάμεθα τὴν ὑπόθεσιν τῶν γραμμάτων ἄσμενοι, καὶ τῷ διακόνῳ (14) τῶν ἐπιστολῶν ἐπαδράμομεν, ἀνδρὶ ἐξαρκούντι καὶ ἀντ' ἐπιστολῆς εἶναι, διὰ τε τὸ τοῦ τρόπου φιλάληθες, καὶ διὰ τὸ μὴδὲν ἀγνοεῖν τῶν καθ' ἡμᾶς. Δι' οὐ παρακαλοῦμεν τὴν εὐλάβειάν σου προηγουμένως εὐχεσθαι ὑπὲρ ἡμῶν, ἵνα δὴ Κύριος ἐμοὶ μὲν ἀπαλλαγὴν τοῦ φορτικοῦ τούτου σώματος, ταῖς δὲ Ἐκκλησίαις αὐτοῦ εἰρήνην, σοὶ δὲ ἡσυχίαν καὶ ἀδειαν τοῦ, ἐπειδὴν ὡσαύτῃ (15) τὰ κατὰ τὴν Λυκαονίαν ἀποστολικῶς, ὡς ἐνῆρξεν, ἐπισκεπτεσθαι καὶ τὰ ὧδε, κἂν τε ἐνδημῶμεν τῇ σαρκί, κἂν ἀποδημῶμεν· ἥδη πρὸς τὸν Κύριον ἐπαταχθῶμεν, ἵνα αὐτὸς, ὡς ἰδίων, ὅπερ οὖν καὶ ἔστιν, ἀντέχη τῶν καθ' ἡμᾶς τόπων, καὶ στηρίξης μὲν τὰ σαθρά, ἐπεγείρης δὲ τὰ νοθρά, πάντα δὲ τῇ χάριτι τοῦ Πνεύματος, τοῦ ὄντος ἐν σοὶ, μετακομῆσθαι πρὸς τὸ εὐάρεστον τῷ Κυρίῳ. Τοὺς δὲ τιμιωτάτους υἱοὺς ἡμῶν Μελέτιον καὶ Μελίτιον (16), οὓς πρόβρωθεν οἶδας καὶ ἐαυτοῦ κρίνεις, ἔχε ἐν παρακαταθήκῃ, εὐχόμενος ὑπὲρ αὐτῶν. Αὐταρχεὶς γάρ

B

Morbi me ex morbis excipiant, et occupationes tum ex negotiis ecclesiasticis ortae, tum ab iis qui Ecclesiis noceant, exhibita, per totam hiemem et usque ad hujus epistolae tempus detinuerunt. Quare nec quemquam mittere, nec pietatem tuam invisere, integrum nobis fuit. Conjicio autem et reliquias tuas res similiter se habere; non quoad valetudinem dico, absit; det enim Dominus sanitatem corpori tuo continuam ad exsequenda ipsius **298** mandata: sed quod sollicitudo Ecclesiarum te quoque simili modo districtum teneat. Et nunc eram aliquem missurus hac ipsa de causa, ut de rerum tuarum statu certior fierem. At ubi desideratissimus filius Meletius, qui milites recens collectos deducit, copiam esse indicavit, ut te ipsius opera salutarem, libenter amplexus sum scribendi occasionem, et ad ministrum litterarum accurri, virum qui possit etiam epistolae esse loco, tum propter animum veri amantem, tum quod nihil rerum nostrarum ignoret. Per hunc tuam pietatem adhortamur, in primis ut pro me preceris, ut concedat Dominus mihi quidem solutionem ex hoc importuno corpore, suis autem Ecclesiis pacem, tibi vero quietem et facultatem, postquam more apostolico, ut cepisti, res Lycaoniae composueris, etiam hic nostra invisendi, sive in carne versemur, sive jam ad Dominum migrare jussi fuerimus, ut ipse tanquam tuarum, quod sane verum est, curam suscipias nostrarum regionum: ac infirma constabiles, languida excites, et omnia Spiritus, qui in te est, gratia in id quod Domino placitum fuerit, transmutet. Caeterum valde honorandos filios nostros Meletium et Melitium, quos jamdudum nosti, quosque tuos esse judicas, commendatos habe, ac pro ipsis precare. Hoc enim ipsis satis erit ad omnem securitatem. Quare et

C

stratorum locus proprie vocetur *pœnitentia* can. 22, ubi Basilius jubet raptiores primo anno *fere*, secundo ad *auditionem* admitti, tertio ad *pœnitentiam*. At obscurior erat inter consistentes *pœnitentia*; mulierum adulterarum vita in periculum non veniebat, si in hoc ordine *pœnitentiam* agerent: nec usura et alia ejusmodi peccata, quae inter consistentes expiata fuerant, aditum ad sacerdotium, Basilii iudicio, praecludebant. Non immerito ergo Basilii publice trigamos condemnari negat, quos can. 4 non inter flentes aut substratos rejecerat, sed duobus aut tribus annis audire, ac postea juserat consistere. Vide canonem 80, ubi de trigamis longe severius statuit. Balsamon et Zonaras trigamiam publice non condemnari idem esse putant ac non dissolvi; sed veriore, mea quidem sententia, Aristenus hanc causam affert, quod cum flentibus non collocarentur.

(12) *Ἐπηρεαζόντων*. Eadem utitur excusatione in epist. 203 ad episcopos maritimos, ubi sua cum iis, qui doctrinam veritatis impugnant, certamina commemorat. Videtur autem in utraque epistola

non solum exhibita ab hæreticis nunquam quiescentibus negotia indicare, sed etiam operam quam in scribendo ad eos refellendos libro *De Spiritu sancto* impendebat.

(13) *Ἐπισκέψασθαι*. Hunc locum corruperunt qui in editis post hanc vocem addiderunt *τινὰ πρὸς τὴν*. Hæc enim desunt in novem mss.

(14) *Τῷ διακόνῳ*. Dubitat Tillemontius utrum litterarum minister intelligi debeat is qui fert litteras, an qui scribit. At liquet Meletium hic designari, eumque non alio quam perferendæ Basilii epistolæ munere perfunctum. Præterea *διάκονος*, sive minister litterarum, apud Basilium dici solet is qui eas perfert, ut perspicui potest ex pluribus locis, quæ longum sit annuere.

(15) *Διαθῆ*. Multi codices non tamen antiquissimi *διαθῆς*, lidem infra *μετακομίστης πρὸς τὸ*

(16) *καὶ Μελίτιον*. Legitur Μελέτιον καὶ Μελίτιον in omnibus fere melioris notæ codicibus, Harl., Med., Coisl. utroque et uno ex Regiis. Ibidem nonnulli veteres libri *ἔχε ἐν παραθήκῃ*.

* Alias CCCXCVII, scripta anno 375.

eos qui una cum tua sanctitate sunt, et clerum omnem, populumque qui a te pascitur, et religiosissimos fratres nostros ac comministros dignare nostro nomine salutare. Memoriae beatissimi martyris Euppsychii memineris, nec exspectes ut moneam te iterum: neque des operam ut ad ipsum praestitutum diem accedas: sed ut hunc praevénias, nosque exhilaras, si modo adhuc in terra versemur. Interim valens in Domino, ac pro nobis orans, serveris nobis et Dei Ecclesiis sancti gratia.

ευχόμενος (18) ἡμῶν, διαφυλαχθείς ἡμῖν καὶ ταῖς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίαις χάριτι τοῦ ἁγίου.

[EPISTOLA CCI.]

Pluribus de causis congregi cum Amphiloquio cupiebat Basilius; sed cum utrumque morbus detinisset, veniam petiit Basilius ac vicissim concedit.

Amphiloquio, Iconii episcopo

Multis de causis cupio tecum congregi, ut et te consiliario utar de rebus quæ in manibus sunt, ac omnino ut te longo videns intervallo solatium aliquod habeam absentiae. Sed cum eadem utrumque distinerint, tum quæ tibi incidit infirmitas, tum mea illa vetustior ægrotatio, quæ nondum abscessit; veniam utrique, si placet, uterque demus, ut per nosmetipsos culpam invicem dimittamus.

299 EPISTOLA CCII.*

Basilius morbi reliquiis detentus Amphiloquium rogat, ut synodus differatur in paucos dies: aut, si urgent negotia, ipse unquam praesens numeretur.

Amphiloquio, Iconii episcopo.

Et alias quidem pro magno ducere cum gravitate tua congregi, sed nunc maxime, cum talis sit conveniendi causa. Sed quia reliquiae morbi mei tales sunt, ut ne minimum quidem mihi motum permittant, quippe qui, postquam curru ad martyres usque profectus sum, rursus fere in eundem reciderim morbum; ideo veniam mihi a vobis dari necesse est. Quod si fieri potest ut res in paucos dies differatur, et adero vobiscum, Deo largiente, et sollicitudines partiar. Sin autem urgent negotia, peragite, Deo adjuvante, quæ in manibus sunt: me autem inter vos tanquam praesentem, et eorum, quæ praeclare gerentur, socium annumerate. Sanus et in Domino laetus, et pro me orans serveris Dei Ecclesiae, sancti gratia.

* Alias CCII. Scripta anno 375.

** Alias CCCXCVI. Scripta anno 375.

(17) Ἀδελφόνες ἡμῶν. Pro his vocibus legitur ἐπισκόπους in codice Claromontano. Revera episcopos designat Basilius; sed hæc scriptura e margine videtur in textum irrepisse.

(18) Ὑπερευχόμενος. Hanc vocem, quæ deerat in editis, reperimus in octo mss. codicibus.

(19) Ἐπιθυμῶ. Vat. ἐπιθύμουν.

(20) Μέχρι τῶν μαρτύρων. Conjicit Tillemontius Basilium curru vectum fuisse ad Memoriam S. Euppsychii. Sed non quadrant tempora. Scripta enim

αὐτοῖς τοῦτο πρὸς πᾶσαν ἀσφάλειαν. Ὅστε καὶ τοὺς συνόντας τῇ ὁσιότητι σου, καὶ πάντα τὸν κλῆρον, καὶ τὸν λαὸν τὸν ὑπὸ σοῦ ποιμαινόμενον, καὶ τοὺς θεοφιλεστάτους ἀδελφούς ἡμῶν (17) καὶ συλλειτουργοὺς προσεῖπεν παρ' ἡμῶν καταξίωσον. Τῆς μνήμης τοῦ μακαριωτάτου μάρτυρος Εὐψυχίου μέμνησο, καὶ μὴ ἀναμείνης δευτέραν ὑπόμνησιν, μηδὲ ἐμπρόθεσμον σπουδᾶς ποιήσασθαι τὴν ἀπάντησιν, ἀλλὰ προλαβεῖν καὶ εὐφραῖνα ἡμᾶς, ἐὰν ἄρα ἐτι ὦμεν ἐπὶ τῆς γῆς. Ἔως τότε ἐβρώμενος ἐν Κυρίῳ, ὑπερ-

EPISTOLA SA.

Ἀμφιλοχίῳ, ἐπισκόπῳ Ἰκονίου.

Πολλὸν ἔνεκεν ἐπιθυμῶ (19) συντυχεῖν σοι, ἵνα καὶ συμβούλῃ χρῆσθαι περὶ τῶν ἐν χερσὶ πραγμάτων, καὶ ὅλως, ἵνα διὰ μακροῦ θεασάμενός σε, ἔχω παραμυθίαν τινὰ τῆς ἀπολείψεως. Ἐπειδὴ δὲ τὰ αὐτὰ ἀμφοτέρους ἐπέσχεν, ἥ τε ὑμῖν συμβῆσα ἀσθένεια, καὶ ἡ παλαιότερα ἡμῶν ἀβρώστια, μήπω ἀπολείψασα, ἀμφοτέροις δίδωμ συγγνώμην, εἰ βούλει, ἀμφοτέροι· ὥστε δι' ἐαυτῶν ἀλλήλους ἀφαιναῖ τοῦ ἐγκλήματος.

EPISTOLA SB.

Ἀμφιλοχίῳ, ἐπισκόπῳ Ἰκονίου.

Καὶ ἄλλως μὲν μοι πολλοῦ ἄξιον τὸ συντυχαίνειν τῇ σεμνότητι σου, νῦν δὲ καὶ μάλιστα, ὅτε τοιοῦτόν ἐστὶ τὸ συνάγον ἡμᾶς πρᾶγμα. Ἀλλ' ἐπειδὴ τὰ λείψανα τῆς ἀβρώστιας μου τοιαῦτα, ὥς μὴδὲ τὴν βραχυτάτην μοι κίνησιν συγχωρεῖν, ὅς γε, ἵνα τὴν μέχρι τῶν μαρτύρων (20) ὁδὸν ὀχλήματι πορευθῶ, πάλιν μικροῦ πρὸς τὴν αὐτὴν ὑπέστρεψα νόσον, ἀνάγκη συγγνώμης τυχεῖν παρ' ὑμῶν. Κἂν μὲν ἡ δυνατόν ὑπερτεθῆναι τὸ πρᾶγμα ὀλίγαις ὑστερον ἡμέραις, καὶ συνέσομαι ὑμῖν τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι, καὶ κοινωνήσω τῶν φροντίδων. Ἐὰν δὲ ἐπαίγῃ τὰ σπουδαζόμενα, πράξατε μὲν τῇ τοῦ Θεοῦ συνεργίᾳ τὰ ἐν χερσὶ συναριθμήσατέ δέ με ἐαυτοῖς, ὥς παρόντα, καὶ τῶν καλῶς γινομένων συνεφαπτόμενον. Ἐβρώμενος καὶ εὐθυμος ἐν Κυρίῳ, ὑπερευχόμενός μου, φυλαχθείς τῇ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ χάριτι τοῦ ἁγίου.

hæc epistola est multo ante mensem Septembrem, quo mense dies festus S. Euppsychii recolabatur. Multæ aliæ erant martyrum Memoriae prope Cæsaream, velut S. Juliiæ et S. Gordii, tom. II, p. 34 et 141. Neutrum tamen a Basilio designari puto; quia utruiusque anniversarius dies mense Januario redibat. Sed minime dubium quin plures alios habuerit Cæsarea. Nam Gregorius Nyssenus in epistola de iis qui adeunt Hierosolyma, declarat plura propædium esse altaria in Cappadocia, quam in toto terrarum orbe, tom. III, p. 653.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΓ'.

EPISTOLA CCIII.

Basiliūm cum episcopis maritimis congregari cupientem multa detinere : exspectantem dum Cappadociam ab hereticis vexatam intrarent, aut scriberent, ipse secessit. Prior itaque scribit; seque ait paratum esse accusatoribus coram eis respondere, ac sese eorum iudicio committere. Sed rogat ne se indicta causa condemnent, nec aliorum communione videantur sibi non indigere, cum nihil hac cogitatione alienum magis sit ab unitate et ecclesiasticis institutis. Postulat ut vel ad se veniant, vel locum congressus indicent, nec sibi necessitatem offerant doloris, quem hactenus corde pressit, aliis Ecclesiis significandi. Hæc solus quidem scripsit, sed aliorum Cappadocum hortu per fratrem Petrum presbyterum misit.

Τοῖς παραλιώταις ἐπισκόποις.

A

Maritimis episcopis

1. Ἐγένετό μοι πολλή ὁρμή τῆς συντυχίας ὑμῶν, καὶ δεῖ τι ἐπεγένετο (21) κώλυμα, ἐμποδίζον μου τῇ προθυμίᾳ. Ἡ γὰρ ἡ τοῦ σώματος ἀσθένεια συνεπόδισέ με (ἦν οὐκ ἀγνοεῖτε πάντως, ὅση μοι πάρεστιν ἐκ τῆς πρώτης ἡλικίας μέχρι τοῦ γήραος τούτου, συντραφεῖσά μοι, καὶ παιδείουσά με, κατὰ τὴν δικαίαν κρίσιν τοῦ πάντα ἐν σοφίᾳ οἰκονομοῦντος Θεοῦ), ἡ αἰτῶν Ἑκκλησιῶν ἐπιμέλεια, ἡ οἱ πρὸς τοὺς ἐπανισταμένους τῷ λόγῳ τῆς ἀληθείας ἀγῶνες. Διὰ μέχρη τοῦ παρόντος ἐν θλίψει πολλῇ καὶ λύπῃ διάγω, συνεπὶδώς, ὅτι τὸ καθ' ὑμᾶς ἐλλείπειται μοι. Ἐγὼ γὰρ ἀκούσας παρὰ τοῦ Θεοῦ τοῦ διὰ τούτου τὴν διὰ σαρκὸς ἐπιδημίαν καταδεξαμένου, ἵνα καὶ τοῖς ὑποδείγμασι τῶν πρακτέων ρυθμίση τὸν βίον ἡμῶν, καὶ διὰ τῆς ἰδίας ρωνῆς ἀναγγέλῃ ἡμῖν τὸ Εὐαγγέλιον τῆς βασιλείας, ὅτι Ἐν τούτῳ γίνωσκονται πάντες, ὅτι ἐμοὶ μαθηταὶ ἐστέ, ἐὰν ἀγαπᾶτε ἀλλήλους (22). καὶ ὅτι ἐξιτῆριον δῶρον (23) τοῖς αὐτοῦ μαθηταῖς, μέλλων συμπληροῦν τὴν ἐν σαρκὶ οἰκονομίαν, τὴν αὐτοῦ εἰρήνην ὁ Κύριος κατέλιπεν εἰπὼν· Εἰρήνην ἀφήμι ὑμῖν, εἰρήνην τὴν ἐμὴν δίδωμι ὑμῖν (24). οὐ δύναμαι πείσαι ἑμαυτὸν, ὅτι ἀνευ τῆς ἐν ἀλλήλοις ἀγάπης καὶ ἀνευ τοῦ, τὸ εἰς ἐμὲ ἔχον (25), εἰρηνεύειν πρὸς πάντας, δύναμαι ἄξιως κληθῆναι δοῦλος Ἰησοῦ Χριστοῦ. Πολὺν μὲν γὰρ ἀνέμεινα χρόνον, εἴποτε καὶ παρὰ τῆς ὑμετέρας ἀγάπης γένηται τις πρὸς ἡμᾶς ἐπισκεψίς. Οὐ γὰρ ἀγνοεῖτε, ὅτι, δημοσίᾳ προκείμενοι πᾶσιν, ὥσπερ οἱ ἐν τῇ θαλάσῃ προβεβλημένοι σκόπελοι, ἡμεῖς τὸν θυμὸν τῶν αἰρετικῶν κυμάτων ὑποδεχόμεθα, καὶ περὶ ἡμᾶς ῥηγνύμενοι (26), τὰ κατόπιν ἡμῶν οὐκ ἐπικλύζουσι. Τὸ δὲ, ἡμεῖς, ὅταν εἴπω, οὐκ εἰς τὴν ἀνθρωπίνην ἀναφέρω δύναμιν, ἀλλ' εἰς τὴν τοῦ Θεοῦ χάριν, τοῦ ἐν τῇ ἀσθενείᾳ τῶν ἀνθρώπων τὸ δυνατόν αὐτοῦ δεικνύντος, καθὰ φησιν ὁ

1. Inerat mihi magnum desiderium vestri congressus, sed semper aliquid supervenit impedi-
menti, meæ obstandans cupiditati. Vel enim me cor-
poris infirmitas constrinxit (quam prorsus non
ignoratis, quanta mihi adsit, a prima ætate ad
hanc usque senectutem enutrita mecum, meque
castigans secundum justum Dei iudicium, qui om-
nia in sapientia moderatur), vel Ecclesiarum solli-
citudines, vel cum iis, qui doctrinam veritatis
impugnant, certamina. Quocirca in hunc usque
diem in multa afflictione tristitiaque dego, eo quod
mihi conscius sim vestra mihi deesse. Ego enim
cum audiverim a Deo, qui eam ob causam carnem
assumere voluit, ut et exemplis rerum agendarum
dirigeret vitam nostram, et propria voce annuntia-
ret nobis Evangelium regni: cum, inquam, ex eo
audiverim: *In hoc cognoscent omnes, quod discipuli
mei estis, si diligatis invicem* 71, cumque extremum
munus discipulis suis, suam 300 in carne dis-
pensationem absoluturus, pacem suam Dominus
reliquerit, dicens: *Pacem relinquo vobis, pacem
meam do vobis* 72; mihi ipse persuadere non queo,
me sine mutua charitate, et nisi, quantum in me
est, pacem cum omnibus habeam, dignum posse
Jesu Christi servum vocari. Longo enim exspe-
ctavi tempore, an et vestra nos aliquando charitas
visitaret. Non enim ignoratis, nos palam omnibus
propositos, veluti scopulos in mari prominentes,
furorem fluctuum hæreticorum excipere: eosque
dum circa nos franguntur, ea quæ retro nos sunt,
non alluere. Illud autem, nos, cum dico, non ad
humanas refero vires, sed ad Dei gratiam, qui in
hominum imbecillitate potentiam suam declarat,
quemadmodum ait propheta ex persona Domini

71 Joan. XIII, 35. 72 Joan. XIV, 27.

(21) Ἐπεγένετο. Ita mss. septem. Editi ἐγένετο. Paulo post Harl. et Med. συνεπόδισέ με. Editi ἐνεπόδισέ μοι. Ibidem Vat. et Reg. primus τὴν προθυμίαν.

(22) Ἐὰν ἀγαπᾶτε ἀλλήλους. Ita tres vetustissimi codices, Harl. prima manu, Med. et Coisl. primus, qui ad marginem habet vulgatam lectionem eadem manu, ἐὰν ἀγάπην ἔχητε ἐν ἀλλήλοις. Habent etiam ἔχητε duo alii mss. Editi ἔχετε.

(23) Ἐξιτῆριον δῶρον. Gregorius Nazianzenus orat. 14, p. 225, Christus hinc discedens, inquit, pacem reliquit nobis, ὥσπερ ἄλλο τι ἐξιτῆριον, veluti aliud quoddam extremum munus. Ideo autem hoc testimonium Gregorii attuli, quia appositum videtur ad emendandum quod supra legitur in libro De Spiritu sancto, cap. 29, n. 73, nempe Athenogenem reliquisse hymnum discipulis suis ὥσπερ τι ἀλετῆριον, tanquam aliquod amuletum. Satiū videtur

legere, ut in quatuor mss., ὥσπερ ἄλλο τι ἐξιτῆριον.

(24) Ἐμὴν. Hanc vocem addidimus ex sex veteribus libris. Ibidem editi τῆς πρὸς ἀλλήλους. Quatuor mss. τῆς εἰς ἀλλήλους. Tres vetustissimi ut in textu.

(25) Ἄνευ τοῦ, τὸ εἰς ἐμὲ ἔχον. Emendavimus ope duorum codicum, Harl. et Med., quod prave in aliis et editis legebatur, ἀνευ τοῦ εἰς ἐμὲ ἔχοντος. Paulo post etsi satis commode Reg. secundus et Coisl. secundus habent ἀξίως κληθῆναι, non tamen mutavimus scripturam aliorum mss. et editorum, quæ vitiosa non videtur.

(26) Ῥηγνύμενοι. Ita Haganoensis editio et Basiliensis prima et sex mss. Editiones aliæ ῥηγνύμενα.

* Al'as LXXVII. Scripta anno 375.

dicens : An me non timebitis, qui arenam mari terminum posui ? nam omnium infirmissima ac vilissima res, arena, ingens ac grave pelagus constrinxit Omnipotens. Quoniam igitur et res nostrae sic se habent; par erat a vestra charitate aliquos ex germanis fratribus continenter mitti, qui nos afflictos inviserent, et amicas litteras ad nos venire crebrius, quae partim studium nostrum confirmarent, partim vero, si qua in re offendimus, corrigerent. Non enim negamus nos innumeris erratis obnoxios esse, cum homines simus et in carne vivamus.

2. Sed quia superiori tempore, vel minus videntes quid deceret, non praestitistis quae nobis debebantur, fratres in primis colendi, vel nonnullorum in nos calumniis praecoccupati dignos non iudicastis, quos ex charitate inviseretis; ecce nunc priores scribimus: ac illata nobis crimina, prostemur paratos esse, coram vobis diluere; modo tantum adducantur qui nobis injuriam faciunt, ut contra nos adversa fronte coram vestra pietate prodeant. Nam et nos convicti peccatum nostrum agnoscemus: et vobis postquam convicti fuerimus, venia erit apud Dominum, quod vos ex nostra peccatorum communione subtraxeritis: et qui convicerint, mercedem habebunt, ut qui occultam nostram malitiam patefecerint. Sed si antequam vincamur, nos condemnetis; nos quidem nihil laedemur, nisi quod rei omnium nobis pretiosissimae, charitatis vobiscum intercedentis, jacturam faciemus: vos vero et hoc idem pati, si nos non habeatis, et cum 301 Evangelio videbimini pugitare dicenti: Nunquid lex nostra iudicat hominem, nisi prius audierit, et cognoverit quid faciat? Et qui in nos calumnias effundit, eorum quae dicit argumenta non proferens, comperietur sibi ipse nomen pravum asciscere ex illegitimo verborum usu. Calumniantem enim quomodo vocare convenit, nisi ei cognomen, quod ex ipsa re proficitur, imponendo? Neque igitur is qui nobis conviciatur, diabolus sit, sed accusator: imo vero

73 Jer. v, 22. 74 Joan. vii, 51.

(27) Πάντων. Deest in Vat. et duobus aliis. Paulo post editi τοιούτω τι. Uterque Coisl. et Harl. et uterque Reg. ut in textu.

(28) Πρὸς ἡμᾶς. Editi addunt ἐπιτρέψασθαι. Duo mss. ἐπιτρέψατε. Sed multo commodius hoc verbum deest in Harlezano, Mediceo et duobus aliis.

(29) Ἐπανορθούμενα. Ita Harl., Med. et Coisl. primus. Editi διορθούμενα.

(30) Παρελπίετε. Sic Harl. et Coisl. primus cum tribus aliis. Editi παραλείπεται. Ibidem Coisl. primus et alii nonnulli τὰ θρελλόμενα ὑμῶν. Sed praeferenda videtur aliorum mss. et editorum scriptura.

(31) Ἐχέτω. Ita mss. octo. Editi ἔχοντες. Ibidem editi μόνως ἐάν. Harl., Coisl. primus et alii nonnulli ut in textu.

(32) Τῶν ἀμαρτιῶν. Harl. τῶν ἀμαρτιῶν.

A προφήτης ἐκ προσώπου Κυρίου λέγων. Ἡ ἐμὲ οὐ φοβηθήσεσθε, τὸν τιθέντα ἄμμον ὄριον τῇ θαλάσῃ; τῷ γὰρ ἀσθενεστάτῳ πάντων (27) καὶ εὐκαταφρονήτῳ πράγματι, τῇ ψάμμῳ, τὴν μεγάλην καὶ βαρεῖαν θάλασσαν ἐπέδρασαν ὁ δυνατός. Ἐπεὶ οὖν τοιοῦτόν τι ἐστὶ καὶ τὸ καθ' ἡμᾶς, ἀκόλουθον ἦν παρὰ τῆς ὑμετέρας ἀγάπης καὶ τῶν γνησίων τινὰς ἀποστέλλεσθαι συνεχῶς εἰς ἐπίσκεψιν ἡμῶν τῶν καταπονουμένων, καὶ γράμματα ἀγαπητικὰ φοιτᾶν πρὸς ἡμᾶς (28) συνεχέστερον, τοῦτο μὲν στηρίζοντα ἡμῶν τὴν προθυμίαν, τοῦτο δὲ, καὶ εἰ τι σφαλόμεθα, ἑπανορθούμενα (29). Οὐκ ἀρνούμεθα γὰρ μυρίοις σφάλμασιν ὑποκεῖσθαι, ἄνθρωποι ὄντες καὶ ἐν σαρκὶ ζῶντες.

2. Ἄλλ' ἐπειδὴ τὸν πρὸ τοῦτου χρόνον, ἡ διὰ τὸ μὴ συνιδεῖν τὸ πρέπον, παρελπίετε (30) τὰ θρελλόμενα ἡμῶν, ὁδελφοὶ τιμωῆσθε, ἡ διὰ τὸ προληφθῆναι παρὰ τινων εἰς τὰς καθ' ἡμῶν διαβολὰς, οὐκ ἐνομίσατε ἡμᾶς: ἀξιόους εἶναι ἀγαπητικῆς ἐπισκέψεως. Ἰδοὺ νῦν καὶ κατάρχομεν τοῦ γράμματος αὐτοὶ, καὶ τὰς ἐπιφερομένας ἡμῖν αἰτίας ὁμολογοῦμεν ἐτόιμως ἔχειν (31) ὅψ' ὑμῶν ἀποδύσασθαι. μόνον ἐάν καταδελχῶνται οἱ ὑβρίζοντες ἡμᾶς, ἀντιπρόσωποι ἡμῖν ἐπὶ τῆς ὑμετέρας εὐλαβείας καταστῆναι. Ἐλεγχθέντες: μὲν γὰρ καὶ ἡμεῖς τὴν ἀμαρτίαν ἡμῶν ἐπιγνωσόμεθα: καὶ ὑμεῖς μετὰ τοὺς ἐλέγχους συγγνώμην ἔχετε παρὰ τῷ Κυρίῳ, ἐκ τῆς τῶν ἀμαρτιῶν (32) ἡμῶν κοινωνίας ἑαυτοὺς ὑποστέλλοντες: καὶ οἱ ἐλέγχοντες, μισθὸν ἔξουσιν, ὡς τὴν κεκρυμμένην ἡμῶν κακίαν δημοσιεύσαντες. Ἐάν δὲ πρὸ τῶν ἐλέγχων καταδικάζητε ἡμᾶς, ἡμεῖς μὲν οὐδὲν ἐσόμεθα ἡδικημένοι, ἐκτὸς τοῦ ζημιωθῆναι τὸ πάντων ἡμῶν τιμωτάτων κτήμα τὴν πρὸς ὑμᾶς ἀγάπην (33). Ὑμεῖς δὲ, καὶ τοῦτο αὐτὸ πείσεσθαι (34) ἡμᾶς οὐκ ἔχοντες, καὶ τῷ Εὐαγγελίῳ δόξετε μάχεσθαι τῷ εἰπόντι: Μὴ δρόμος ἡμῶν κρίνει τὸν ἄνθρωπον, ἐάν μὴ ἀκούσῃ πρῶτον, καὶ γινῶ τί ποιεῖ; Ὁ δὲ καταγών ἡμῶν τὰς λοιδορίας, τὸν δὲ τῶν λεγομένων ἐλεγχον μὴ ἐπάγων, φανήσεται πονηρὰν ἑαυτῷ προσηγορίαν ἐπενεγκών, ἐκ τῆς ἀτόπου τῶν λόγων χρήσεως. Τὸν γὰρ διαβάλλοντα πῶς ἄλλως προσῆκεν ὀνομάζειν, ἢ ὅχι ἦν ἐξ αὐτοῦ τοῦ πράγματος ἐπιτηδεύει προσηγορίαν αὐτῷ τιθεμένους; Μῆτε οὖν ὁ λοιδορῶν

D (33) Τὴν πρὸς ὑμᾶς ἀγάπην. Combefissius pronuntiat plane legendum πρὸς ἡμᾶς. Sed nihil prorsus mutandum. His enim verbis, τὴν πρὸς ὑμᾶς ἀγάπην, designat Basilium charitatem sibi cum maritimis episcopis intercedentem. Simili sensu legimus in epist. 245, τὴν πρὸς σὲ ἀγάπην, amicitiam mihi tecum intercedentem. Unde etiam illud Plutarchi in libro Περὶ πολυφιλίας, Τὸ σφόδρα φιλεῖν καὶ φιλεῖσθαι πρὸς πολλοὺς οὐκ ἐστίν, vehementer diligere ac diligī inter multos non contingit.

(34) Πείσεσθαι. Sic cum Harl., Vat. et Coisl. primo legimus, referendo ad verbum quod sequitur, nempe δόξετε. Editi πείσεσθε. Paulo post Med. et Coisl. primus ὁ νόμος ὑμῶν. Legitur ἡμῶν in Harlezano codice. Quatuor alii mss. ὁ νόμος κρίνει.

ἡμᾶς διάβολος ἔστω, ἀλλὰ κατήγορος· μᾶλλον δὲ ἡμᾶς τὸ τοῦ κατηγόρου δεχέσθω ὄνομα, ἀλλ' ἀδελφός ἔστω ἐν ἀγάπῃ νοουθετῶν, καὶ ἐπὶ διορθώσει ἐπάγων τὸν ἐλεγχον· μήτε ὑμεῖς λοιδορίων γένησθε (35) ἀκροαταί, ἀλλ' ἐλέγχων δοκιμασταί· μήτε ἡμεῖς ἀνιάτρευτοι καταλειφθῶμεν, μὴ φανερωμένης ἡμῖν τῆς ἁμαρτίας ἡμῶν.

3. Μὴ γὰρ ἐκεῖνος ὑμᾶς ὁ λογισμὸς κατεχέτω, ὅτι οἱ τὴν παραλίαν οἰκοῦντες ἔξω ἔσμεν τοῦ πάθους τῶν πολλῶν, καὶ οὐδὲν τῆς παρ' ἐτέρων ἐπικουρίας δεόμεθα· ὥστε τὴν ἡμῶν χρεῖα τῆς πρὸς ἐτέρον κοινωνίας; Ὁ γὰρ Κύριος τὰς μὲν νήσους τῆς (36) ἡπείρου διὰ θαλάσσης διέσκησε, τοὺς δὲ νησιώτας τοῖς ἡπειρώταις διὰ τῆς ἀγάπης συνέδεσεν. Οὐδὲν ἡμᾶς χωρίζει ἀπ' ἀλλήλων, ἀδελφοί, ἐὰν μὴ τῇ προαιρέσει τὸν χωρισμὸν ὑποστῶμεν. Εἰς ἡμῶν Κύριος, μία πίστις, ἑλπίς ἡ αὐτῇ. Ἐπεὶ κεφαλὴν ἑαυτοῦ τῆς καθόλου Ἐκκλησίας λογίζεσθε, οὐ δύναται ἡ κεφαλὴ εἰπεῖν τοῖς ποσὶ, Χρεῖαν ὑμῶν οὐκ ἔχω· ἔπετι καὶ ἐν ἄλλῃ τάξει τῶν ἐκκλησιαστικῶν μελῶν ἑαυτοὺς τάσσετε, οὐ δύνασθε λέγειν τοῖς ἐν τῷ αὐτῷ σώματι κατατεταγμένοις (37) ἡμῖν τὸ, Χρεῖαν ὑμῶν οὐκ ἔχομεν. Αἶτε γὰρ χεῖρες ἀλλήλων δέονται, καὶ οἱ πόδες ἀλλήλους στηρίζουσι, καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ ἐν τῇ συμφωνίᾳ τὸ ἐναργὲς τῆς καταλήψεως ἔχουσιν. Ἡμεῖς μὲν γὰρ ὁμολογοῦμεν τὸ ἑαυτῶν ἀσθενέει· καὶ ἐπιζητοῦμεν τὴν σύμπνοιαν ὑμῶν. Οἶδαμεν γὰρ, ὅτι, κἂν μὴ παρήτε τῷ σώματι, τῇ διὰ τῶν εὐχῶν βοήθειᾳ μέγα παρέχετε ἡμῖν ἐν τοῖς ἀναγκασιότατοις καιροῖς ἡρελός. Ὑμᾶς δὲ οὐκ ἔστιν οὔτε παρὰ ἀνθρώποις εὐπρεπές, οὔτε τῷ Θεῷ εὐάρεστον ταῖς τοιαύταις κεχρησθαι φωναῖς, αἷς οὐδὲ τὰ ἔθνη κέχρηται τὰ μὴ εἰδόμενα τῷ Θεῷ. Ἀλλὰ κἀκεῖνα ἀκούομεν, κἂν εἰς πάντα αὐτάρκη τὴν χώραν νέμονται, τῆς γούν τῶν μελλόντων ἐνεκεν ἀδελφίας τὴν πρὸς ἀλλήλους συμμαχίαν ἀσπάζεσθαι, καὶ τὴν ἐπιμέλειαν ὡς ἔχουσάν τι κέρδος μεταδίδωκεν. Ἡμεῖς δὲ, ἐκείνων ὄντες τῶν πατέρων, οἱ ἐνομιθέτησαν διὰ μικρῶν χαρακτήρων τὰ τῆς κοινωνίας (38) σύμβολα ἀπὸ περάτων τῆς γῆς εἰς πέρατα περιφέρεσθαι, καὶ πάντα πᾶσι πολλὰς καὶ οἰκείους εἶναι, νῦν ἀποτέμνομεν ἑαυτοὺς τῆς οἰκουμένης, καὶ οὔτε ἐπαισχυνόμεθα τῇ μονώσει, οὔτε ζημίαν φέρειν ἐν διασπασμῷ τῆς ὁμονοίας τιθέμεθα· οὔτε φρίσσομεν, ὅτι εἰς ἡμᾶς φθάνει ἡ φοβερὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν προφητεία, εἰπόντος, ὅτι διὰ τὸ πλῆθυνθῆναι τὴν ἀνομίαν, ψυγίσσεται ἡ ἀγάπη τῶν πολλῶν.

4. Μὴ ταῦτα, ἀδελφοί τιμώμενοι, μὴ ἀνάγκησθε τοῦτο (39), ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τοῖς παρελθούσι παρακαλεῖσθε ἡμᾶς γράμμασιν εἰρηνικοῖς καὶ ἀγαπητικαῖς προσφωνήσεσιν, οἷον· ἐπειδὴ τινὲς ἐπαῖψαν τὸ τῆς καρδίας ἡμῶν ἔλκος, ὃ ἐκ τῆς παρελθούσης ἀμελείας ἐνεποίησατε ἡμῖν, παραμυθούμενοι. Καὶ ἔπετι αὐτοὶ

A neque accusatoris accipiat nomen, sed frater sit admonens in charitate, et ad emendationem arguens; neque vos conviciorum auditores sitis, sed argumentorum iudices: neque nos incurati relinquamur, nostro nobis non indicato delicto.

5. Non enim vos illa cogitatio detineat: Nos qui maritima loca incolimus, extra multorum malum sumus, nec aliorum indigemus auxilio: quamobrem quid nobis opus est cum aliis communio? Dominus enim insulas quidem a continente per mare divisit: insularum vero incolas per charitatem cum incolis continentis junxit. Nihil nos ab invicem, fratres, separat, nisi animi proposito dissociemur. Unus nobis est Dominus, una fides³⁵, spes eadem. Sive caput vospispos universae Ecclesiae existimatis, non potest caput dicere pedibus: Non est mihi opus vobis. Sive vos in alio membrorum ecclesiasticorum ordine reponitis, nobis in eodem corpore constitutis non potestis dicere: Vestri non indigemus³⁶. Nam et manus altera alterius eget, et pes alter alterum firmat, et oculi per concordiam clare ac perspicue vident. Nos enim nostram ipsorum imbecillitatem confitemur, ac conspirationem vestram exposcimus. Novimus enim fore, ut etiamsi corpore non adsitis, precum subsidio non parum nobis emolumenti, temporibus maxime necessariis, afferatis. Vos autem nec coram hominibus decorum est, nec Deo placitum ejusmodi uti vocibus, quibus ne gentes quidem utuntur, quae Deum ignorant. Quin et illas audimus, etiamsi omnibus abundantem regionem incolant, saltem ob incertum futurorum eventum, saepe inter se libenter inire, ac commercium tantquam alicui rei utile persequi. Nos autem ex illis orti patribus, qui legem tulerunt, ut brevibus notis communionis signa a terminis orbis terrarum usque ad terminos circumferrentur, atque omnes omnibus cives et propinqui essent: nunc nos ipsi abscindimus ab orbe terrarum, nec nos pudet solitudinis: nec damnum ferre distractionem concordiae ducimus: neque horremus, quod ad nos pervenerit formidanda prophetia Domini nostri, qui dixit: Quoniam abundavit iniquitas, refrigescet charitas multorum³⁷.

4. Nolite, fratres reverendissimi, nolite hoc ferre, sed nos potius de praeteritis consolemini, pacificis litteris et amicis salutationibus, veluti 302 leni quodam contactu, pectoris nostri vulnus, quod nobis per praeteritam incuriam fecistis, demulcentes. Ac sive ipsi vultis ad nos accedere,

³⁵ Ephes. iv, 5. ³⁶ I Cor. xii, 14-21. ³⁷ Matth. xxiv, 12.

(35) *Γέννησθε*. Harl. et Med. γίνεσθε.

(36) *Τὰς μὲν νήσους τῆς*. Ita sex mss. Editi τὰς νήσους μὲν ἀπὸ τῆς.

(37) *Κατατεταγμένοις*. Ita mss. septem. Editi τεταγμένοις. Ibidem Harl. et Med. οὐκ ἔχω.

(38) *Κοινωνίας*. Ita Harl., Med. et Coisl. primus,

qui tamen habet in margine ἐπιμέλειαν, ut editi.

(39) *Τοῦτο*. Hanc vocem apposuimus ex mss. septem, pro eo quod erat in editis ταῦτα. Deest primum ταῦτα in duobus codicibus non antiquissimis, nempe Regio primo et Coisl. secundo.

et per vos ipsi morbos nostros perscrutari, utrum vere tales sint, quales auditis, an ex mendacii adulationis graviora vobis peccata nostra nuntientur, etiam id fiat. Parati sumus supinis manibus advenientes vos excipere, nosque ipsi ad diligens examen offerre; tanquammodò iis quae sient, praeest charitas. Sive vultis apud vos aliquem locum designare, in quo et debitum vobis visitationis officium persolvamus; et nos ipsi, quantum fieri potest, probandos exhibeamus, ut et praeterita sanentur, et deinceps nullus calumniar locus relinquatur; et hoc fiat. Omnino enim, quanquam infirmam circumferimus carnem, tamen quandiu respirabimus, nihil debemus eorum omittere, quae ad aedificationem Ecclesiarum Christi pertinent. Itaque hanc nostram obtestationem ne eludatis, neque nos eo necessitatis adducatis, ut et aliis dolorem nostrum aperiamus. Nam hactenus, quod quidem vos non lateat, fratres, molestiam in nobis ipsis premimus; cum pudeat remotioribus nostris communicatoribus, vestram a nobis alienationem declarare, ne et illos affligamus, et gaudium his qui nos oderunt, asseramus. Nunc solus haec scripsi; sed de consilio omnium in Cappadocia fratrum misi, qui et me rogarunt ut ne quovis uterer ministro litterarum, sed idoneo viro, qui quaecunque omisimus in epistola, ne longius sermo protraheretur, sua ipsius prudentia, quam ex Dei gratia habet, expleat. Dicimus autem optatissimum nobis ac religiosissimum fratrem Petrum compresbyterum, quem et excipite in charitate, atque ad nos cum pace dimittite, ut nobis bonorum nuntius sit. ευχαρίσταντον ἀδελφὸν Πέτρον τὸν συμπρεσβύτερον, εἰρηνικῶς, ἵνα γέννηται ἡμῖν ἀγαθῶν ἄγγελος.

EPISTOLA CCIV.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΔ'.

Queritur Basilii apud presbyteros Neocæsarienses, ac per eos apud totam civitatem, quod cum sibi tot ac tanta cum illis necessitudines intercedant, absentem se condemnent et oderint, ac calumniis in vitam suam et fidem instructis aures praebeant. Declarat se non tam sua, quam illorum causa ad defensionem aggredi. Postulat ut si sanabilia sunt sua peccata, admonetur; sin autem insanabilia, publice ab adversario prodeunte arguatur. Quod spectat ad fidem, rogat ut idoneis instructi sint praevideant, qui de suis scriptis iudicium ferent; ea tamen libenter illorum iudicio committit. Fidem suam defendit et ex puerili institutione accepta ab avia Macrina; et ex perpetuo Arianae haeresis odio, ex qua si quos redeuntes suscepit, fidem Nicanam confitentibus recepit, idque comprobante beatissimo Athanasio. His addit suam cum plurimis Ecclesiis, quas recenset, communionem; unde demonstrat ab illarum Ecclesiarum communionem discessuros, si a sua discedant, ac rogat ne se cogant apud has Ecclesias dolorem hacienus corde pressum depromere, sed potius minerint antiquae inter Ecclesias Cæsariensem et Neocæsariensem conjunctionis.

Ad Neocæsarienses.

D

Τοῖς Νεοκαισαρεῦσιν (45).

1. Multo tempore siluimus inter nos, fratres omni honore dignissimi nobis ac charissimi, non secus ac qui ad iram concitati **303** sunt. Quis autem ita iratus et implacabilis injuriarum auctori, ut ortam ex odio iracundiam per totam fere hominis

1. Πολὺν χρόνον ἀπεσιωπήσαμεν πρὸς ἀλλήλους, ἀδελφοί τιμιώτατοι ἡμῖν καὶ περιπόθητοι, ὥσπερ οἱ πρὸς ὀργὴν διαναστάντες. Καίτοι τίς οὕτω βαρύνῃ καὶ δυσδιάλλακτος τῷ λελυπηκότι, ὥστε ὅλη σχεδὸν ἀνθρώπου γενεὰ τὴν ἐκ τοῦ μίσους ὀργὴν

* Alias LXXV. Scripta anno 375.

(40) *Οἷα ἀκούετε.* Ita mss. septem. Editi & ἀκούετε.

(41) *Ἐγείσθω.* Ita tres vetustissimi codices. Editi προηγέσθω. Paulo post editi καὶ ἡμῖν τό. Sex mss. ut in textu. Ibidem legimus γινόμενοι et infra γενέσθω, quia sic habent plerique mss.

(42) *Διαβολαῖς.* Sic tres vetustissimi codices cum duobus aliis. Editi διαβολῆς.

(43) *Ἀναπνέωμεν.* Ita Harl. et Coisl. primus.

Nonnulli alii ἀναπνέωμεν. Editi ἄν πνέωμεν.

(44) *Ἐπεμψα.* Ita Harl. et Med. multo melius quam editi ἔγραψα.

(45) *Τοῖς Νεοκαισαρεῦσιν.* Scripta est haec epistola presbyteris Neocæsariensibus, per quos ait infra, n. 2, se totam civitatem alloqui. Eandem epistolam indicat in epist. 207, cum ait se antea toti scripsisse presbyterio, nec responsum accepisse.

συμπαρεκτείναι· Ὁ περὶ ἡμᾶς ἔστιν ἰδεῖν γινόμενον (46-47), οὐδεμιάς τοῦ διεξευχθαι δικαίας ἀφορμῆς ὑπαρχούσης, αὐτοὺν ἔσα γε ἴσμεν αὐτοί· ἀλλὰ τὸ ἐναντίον, πολλῶν καὶ μεγάλων πρὸς τὴν ἀκρὰν ἡμῖν φιλίαν καὶ ἔνωσιν ἐνυπαρχόντων τὸ ἐξ ἀρχῆς· ἐνὸς μὲν τοῦ μεγίστου καὶ πρώτου, τῆς ἐντολῆς τοῦ Κυρίου διαβήδην εἰπόντος, ὅτι Ἐν τούτῳ γινώσκονται πάντες, ὅτι ἐμοὶ μαθηταὶ ἐστε, ἐὰν ἀγαπᾶτε ἀλλήλους· καὶ πάλιν τοῦ Ἀποστόλου σαφῶς τὸ τῆς ἀγάπης καλὸν παριστῶντος ἡμῖν, τοῦτο μὲν ἐν οἷς ἀποραίνεται πλήρωμα νόμου εἶναι τὴν ἀγάπην, τοῦτο δὲ ἔσαν προτιθήσι πάντων ὁμοῦ τῶν μεγάλων τὸ τῆς ἀγάπης καλὸν, ἐν οἷς φησιν· Ἐὰν ταῖς ῥησίναις τῶν ἀνθρώπων λαλῶ καὶ τῶν ἀγγέλων, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω, γέγονα χαλκὸς τῆχῶν, ἢ κύμβαλον ἀλαλάζον. Καὶ ἐὰν ἔχω προφητείας, καὶ εἰδῶ τὰ μυστήρια πάντα, καὶ πᾶσαν τὴν γνῶσιν, καὶ ἔχω πᾶσαν τὴν πίστιν ὥστε ὅρη μεθιστᾶν (48), ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω, οὐδὲν εἰμι. Κἂν ψυμίσω πάντα τὰ ὑπάρχοντά μου, καὶ παραδῶ τὸ σῶμά μου ἵνα καθυθῶ, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω, οὐδὲν ὠφελοῦμαι· οὐχ ὡς δυναμένου ποτὲ τῶν ἀπρηριθμημένων ἐκάστου δῖχα τῆς ἀγάπης ἐνεργηθῆναι, ἀλλὰ βουλομένου τοῦ ἀγίου, ὡς αὐτὸς εἶπε, τῷ καθ' ὑπερβολὴν τρέπων τὴν κατὰ πάντων ὑποοογὴν προσμαρτυρησαί τῇ ἐντολῇ.

2. Δεύτερον δὲ, ὅτι, εἴ τι μέγα συμβάλλεται πρὸς συνάφειαν καὶ τὸ τῶν αὐτῶν μετασχεῖν διδασκάλων, οἱ αὐτοὶ ὑμῖν τέ εἰσι καὶ ἡμῖν διδάσκαλοι τε τῶν μυστηρίων τοῦ Θεοῦ, καὶ πατέρες πνευματικοί, οἱ ἐξ ἀρχῆς τὴν Ἐκκλησίαν τὴν ὑμέτεραν θεμελιώσαντες· Γρηγόριον λέγω τὸν πᾶν, καὶ ὅσοι ἐφεξῆς ἐκείνων τῆς παρ' ὑμῖν (49) ἐπισκόπης τὸν θρόνον διαδεξάμενοι, ἄλλος ἐπ' ἄλλῳ, ὥσπερ τινὲς ἀστέρες ἐπανατίλλοντες, κατὰ τῶν αὐτῶν ἰχνῶν ἐπέβησαν, ὥστε διάγνωστα καταλιπεῖν τῆς κατ' οὐρανὸν (50) πολιτείας τὰ σημεῖα τοῖς βουλομένοις. Εἰ δὲ καὶ αἱ σωματικαὶ οἰκειότητες οὐκ ἀπόβλητοι, ἀλλὰ καὶ μέγα (51) συμβαλλόμενα πρὸς ἀρρίαντῃ συνάφειαν καὶ κοινωνίαν βίου· καὶ ταῦτα ἡμῖν ὑπῆρξε πρὸς ὑμᾶς τὰ δίκαια. Τίνος οὖν ἔνεκεν, ὧ σεμνοτάτῃ πόλει (δὲ ὑμῶν γὰρ τῇ πόλει πάσῃ διάλέγομαι), οὐ γράμμα ἡμερον (52) αὐτόθεν, οὐ φωνὴ δεξιὰ, ἀλλ' ἡνοικταί μὲν ὑμῶν τὰ ὅσα τοῖς διαβάλλειν ἐπιχειροῦσιν; ὥστε τοσοῦτον πλέον στενάζειν ὀφείλω, ὥσπερ ἂν

et aetatem extendat? Quod tamen videre est usu nobis evenisse: quamvis nulla sit justa disjunctionis causa, quod quidem sciamus; sed contra, multa et magna ad summam nobis amicitiam et conjunctionem extiterint ab initio: unum quidem, illudque maximum et primum, Domini praeceptum diserte dicentis: *In hoc cognoscent omnes, quod discipuli mei estis, si vos mutuo diligitis*⁴⁶. Quod quidem charitatis bonum rursus Apostolus perspicue nobis exponit, modo quidem, cum pronuntiat complementum legis esse charitatem, modo vero, cum charitatis bonum omnibus simul magnis bonis praefert, dum ait: *Si linguis hominum loquar et angelorum, charitatem autem non habeam, factus sum aes sonans, ut cymbalum tinniens. Et si habeam prophetiam, et noverim mysteria omnia, et omnem scientiam: et si habeam fidem omnem, ita ut montes transferam, charitatem autem non habeam, nihil sum. Et si insumam in alimoniam omnes facultates, meas et tradam corpus meum ut comburatur, charitatem autem non habeam, nihil utilitatis capio*⁴⁸; non quod possint aliquando singula, quae enumerata sunt, sine dilectione perfici: sed quod Sanctus voluerit, ut ipse dixit, adhibita hyperbolae figura, praestantiam omnia superantem huic mandato tribuere.

2. Alterum huc accedit, quod, si quid magni affert ad conjunctionem, etiam iisdem uti magistris, iisdem nobis sint ac vobis magistri mysteriorum Dei, et patres spirituales, qui initio Ecclesiam vestram fundarunt: Gregorium dico summum illum virum, et quotquot post eum sedi apud vos episcopali succedentes, alius post alium, veluti stellae quaedam exorientes, iisdem vestigiis instituerunt, adeo ut nemini obscura reliquerint caelestis instituti monumenta. Quod si et corporeae necessitudines contemnendae non sunt, sed multum etiam ad firmam conjunctionem vitaeque societatem conducunt, haec quoque nobis jura vobiscum intercedunt. Quare ergo, o urbium ornatissima (per vos enim urbem totam alloquor), nullae istinc mansuetae litterae, nulla vox optabilis, sed aperta sunt aures vestrae, his qui calumniari conantur? unde eo plus ingemiscere debeo, quo magis video ad exitum perducere quod intendunt: siquidem

⁴⁶ Joan. xiii, 35. ⁴⁸ I Cor. xiii, 1-3.

(46-47) *Γινώσκοντες*. Ita tres vetustissimi codices cum pluribus aliis. Editi γινόμενον.

(48) *Μεθιστᾶν*. Sic uterque Coisl., Harl. et Med. Editi μεθιστάνειν. Paulo post Harl. et Coisl. secundus xān παραδῶ. Non longe Med. et Coisl. primus μυστηρίων τοῦ Χριστοῦ.

(49) *Τῆς παρ' ὑμῖν*. Ita Coisl. primus et Harl. cum aliis nonnullis. Editi τῆς παρ' ὑμῶν.

(50) *Κατ' οὐρανόν*. Sic mss. sex pro eo quod erat in editis κατ' αὐτῶν. Ibidem editio Hagan. et Basileensis prima et septem mss. δὺςγνωστα καταλιπεῖν, obscura caelestis instituti monumenta. Quod erratum miror in tot codices irrepsisse. Caeterum

recte emendatum est in editionibus recentioribus, quas secuti sumus.

(51) *Καὶ μέγα*. Ita sex mss. Editi καὶ μεγάλα. Paulo post editi ὑμῖν ὑπῆρξε πρὸς ἡμᾶς. Ibidem mss. ut in textu.

(52) *Ἡμερον*. Quamvis hanc scripturam solus codex Reg. secundus suppeditet, eam tamen adsciscere in textum non dubitavi, tum quia illud, γράμμα ὑμέτερον, quod habent editi, idem prorsus sonat ac γράμμα αὐτόθεν, tum quia favent Harl. et uterque Coisl. in quibus legitur γράμμα ἡμέτερον. Ibidem vocula μὲν addita ex septem mss. Idem Reg. codex non multo post τοσοῦτον πλέον.

calumniæ opus auctorem manifestum habet : qui, cum ex multis malefactis notus sit, tamen hac maxime nequitia dignoscitur, ita ut nomen ei factum fuerit peccatum. Sed tamen ferre meam dicendi libertatem : utramque aurem meis sycophantis aperientes, omnia animo citra examen recipitis, nec quisquam **304** est qui mendacium a veritate serernat. Quis unquam malarum criminatationum penuria laboravit, solus contendens? quis mentiens convictus, absente eo qui calumniis appetitur? quænam oratio non probabilis audientibus, si maledicus asseveret rem ita se habere, is autem cui maledicatur, nec adsit, nec contumelias audiat? Nonne et ipsa sæculi consuetudo hæc vos edocet, eum, qui æquus et communis auditor futurus est, non debere totum abduci a præoccupante, sed et defensionem expectare ejus, qui reus agitur, ut sic ex collatione utriusque sermonis, veritas elucescat? *Justum judicium judicate* ⁵⁵ : præceptum est unum ex maxime necessariis ad salutem.

5. Atque hæc dico, non oblitus verborum Apostoli, qui fugiens humana judicia, totam suam vitam illius judicii, quod decipi non potest, examini reservabat, ubi ait : *Mihi autem pro minimo est ut a vobis judicer, aut ab humano die* ⁵⁷. Sed tamen quia aures vestras falsæ criminationes præoccuparunt, ac calumniis petita est vita nostra, petita etiam nostra in Deum fides ; haud ignorans tres simul personas a calumniatore lædi : nocet enim et ei quem calumniatur, et iis quos alloquitur, et sibi ipse : de meo equidem damno tacuisse, probe edocetis, non quod vestram existimationem contemniam (quomodo enim qui, ne eam amittam, hæc scribo et nunc contendo?), sed quod videam ex tribus qui læduntur, eum qui minus læditur, me esse. Ego enim vestri jacturam facio, vobis veritas eripitur ; et qui horum auctor est, me quidem a vobis sejungit, ipse vero se a Domino abalienat : fieri enim non potest ut quis Deo, vetita patrando, conjungatur. Vestra igitur causa magis quam mea loquor, et ut vos damno intolerabili eximam. Quod enim majus cuiquam malum accidit, quam si rem omnium pretiosissimam amittat veritatem?

4. Quid igitur dico, fratres? Non peccati expertem me esse, nec vitam meam refertam non esse innumeris delictis. Nam me ipse novi, nec cesso lacrymas ob peccata perfundere, si forte possim

⁵⁵ Joan. vii, 24. ⁵⁷ 1 Cor. iv. 3.

(53) *Φυλοκρινῶν*. Ita tres vetustissimi codices, nisi quod in Med. legitur *φυλοκρινῶν*. Editi *φυλοκρινῶν*. Scriptura codicum mss. confirmatur ex libro *De Spiritu sancto* c. 29, p. 73, et epist. 237.

(54) *Γενήσεται*. Med. et Coisl. primus *γενέσθαι*.

(55) *Τῆς παρ' ὑμῶν*. Ita tres vetustissimi codices

A μάλλον ἴδω τὸ σπουδαζόμενον· ἐπειδὴ τὸ τῆς διαβολῆς ἔργον φανερόν ἐχει τὸν καθηγούμενον· ὅς, ἀπὸ πολλῶν ὑπάρχων ἀδικημάτων γινώριμος, ἀπὸ ταύτης μάλιστα τῆς πονηρίας χαρακτηρίζεται, ὥστε καὶ ὄνομα αὐτῷ γενέσθαι τὴν ἀμαρτίαν. Πλὴν ἀλλ' ὑμεῖς ἀνάσχεσθέ μοι τῆς παβήρησιος· ἀμφοτέρας τὰς ἀκοὰς τοῖς διαβάλλουσιν ἡμᾶς ἀναπετάσαντες, πάντα ἀνεξετάστως ταῖς ψυχαῖς παραδέχεσθε· καὶ οὐδεὶς ὁ τοῦ ἀληθοῦς τὸ ψεῦδος φυλοκρινῶν (53). Τίς ἡ πόρησέ ποτε πονηρῶν ἐγκλημάτων μόνος ἀγωνιζόμενος; τίς ἡλέγχθη ψευδόμενος, μὴ παρόντος τοῦ συκοφαντούμενου; ποῖον ῥῆμα οὐκ ἔστι πιθανὸν τοῖς ἀκούουσιν, ἐὰν ὁ μὲν λοιβόρος διατεινῆται, ἡ μὴν οὕτως ἔχειν, ὁ δὲ λοιβόρουμένος μῆτε παρῇ, μῆτε ἐπακούῃ τῶν βλασφημιῶν; Οὐδὲ αὐτὴ ἡ τοῦ βίου συνήθεια παιδεύει ἡμᾶς πρὸς ταῦτα, ὅτι δεῖ τὸν μέλλοντα ἴσον καὶ κοινὸν ἀκροατὴν γενέσθαι (54), μὴ ἕλῃ ἀπάγεσθαι παρὰ τοῦ προλαβόντος, ἀλλ' ἀναμένειν καὶ τὴν ἀπολογίαν τοῦ ἐναγομένου, ἢ οὕτως ἐκ τῆς παραθέσεως, ἐκατέρων τῶν λόγων διαδεχθῇ ἡ ἀλήθεια; *Κρίμα δίκαιον κρίνατε*· πρόσταγμα ἔστιν ἐν τῶν ἀναγκασιωτάτων εἰς σωτηρίαν.

5. Καὶ ταῦτα λέγω, οὐκ ἐπιλελησμένος τῶν ἀποστολικῶν ῥημάτων, ὅτι, ψεύγων ἐκεῖνος τὰ ἀνθρώπινα χρητήρια, ἔλῃ αὐτοῦ τὸν βίον ταῖς εὐθύναις τοῦ ἀνεξαπατήτου δικαστηρίου ἐταμεύετο ἐν οἷς φησιν· *Ἐμοὶ δὲ εἰς ἐλπίστον ἔστιν ἵνα ὅς ὅμων ἀνακριθῶ, ἢ ὑπὸ ἀνθρωπίνῃς ἡμέρας*. Ἀλλ' ὅμως ἐπειδὴ προλαβοῦσαι διαβολαὶ ψευδεῖς κατέσχον ὅμων τὰς ἀκοὰς, καὶ διαβέβληται μὲν ἡμῶν ὁ βίος, διαβέβληται δὲ ἡ περὶ τὸν Θεὸν ἡμῶν πίστις, εἰδὼς, ὅτι τρισὶν ὁμοῦ προσώποις τὴν βλάβην προστρίβεται ὁ διαβάλλων· τὸν τε γὰρ συκοφαντούμενον ἀδικεῖ, καὶ πρὸς οὗς ὁ λόγος ἔστιν αὐτῷ, καὶ αὐτόν· τῆς μὲν ἑαυτοῦ βλάβης καὶ ἀπεσιώπησα, εὐ ἴστε, οὐ καταφρονῶν τῆς παρ' ὑμῶν (55) ὑπολήψεως, (πῶς γὰρ ὅς γε, ἵνα μὴ ταύτην ζημιωθῶ, ταῦτα ἐπιστέλλω καὶ ἀγωνίζομαι νῦν;) ἀλλ' ὁρῶν, ὅτι ἐν τρισὶ τοῖς βλαπτομένοις ὁ τὰ ἐλάττωνα ζημιούμενος, εἰμὶ ἐγὼ. Ἐγὼ μὲν γὰρ ὅμως ἀποστεροῦμαι, ὑμεῖς δὲ τὴν ἀλήθειαν ἀφαιρεῖσθε· καὶ ὁ τοῦτων αἴτιος ἐμὲ μὲν ὅμων διίστησιν, αὐτὸν δὲ ἄλλοι τοῦ Κυρίου· διότι οὐκ ἔστι Θεῷ ἐκ τῶν ἀπηγορευμένων οἰκισθῆναι. Ὑμῶν οὖν μάλλον ἐνεχεν ἡ ἑαυτοῦ ποιούμεαι τοὺς λόγους, καὶ τοῦ ὅμως ἐξελέσθαι βλάβος οὐκ ἀνεκτῆς. Τί γὰρ ἂν καὶ μείζον πάθοι (56) κακὸς τις τὸ τιμωτάτον τῶν ὄντων ζημιωθείς, τὴν ἀλήθειαν;

4. Τί οὖν φημι, ἀδελφοί; Οὐχ ὅτι ἀναμάρτητός τις ἐγὼ, οὐδ' ὅτι ὁ βίος ὁ ἐμὸς οὐκ ἐκτελεσμένος ἐστὶ μωρίων ἐλαττωμάτων· οἶδα γὰρ ἑαυτὸν, καὶ οὐ διαλείπω γε στάζειν τὸ δάκρυον ὑπὲρ τῶν ἀμαρτημάτων.

et Reg. primus. Editi τῆς παρ' ὅμων. Mox editio 2 Paris. εἰμὶ. Ἐγὼ μὲν γάρ. Aliæ et mss. ut in textu.

(56) *Πάθοι*. Ita tres vetustissimi mss. et alii nonnulli. Editi *πάθῃ*, excepta tamen editione Hagan.

των, εἰ πως δυνηθεῖν ἐξιλάσασθαι μου τὸν Θεόν, A καὶ διαφυγεῖν τὴν ἀπειληθεῖσαν κόλασιν· ἄλλ' ὅτι ὁ τὰ ἡμέτερα κρίνων, εἰ μὲν καθαρὸν ἔχειν διαβεβαιούται τὸν ὀφθαλμόν, καρφολογεῖται ἡμῶν τὸ ὄμμα (57). Ὁμολογοῦμεν γάρ θεῖσθαι πολλῆς τῆς ἐκ τῶν ὕψιων νότων ἐπιμελείας· εἰ δὲ τοῦτο μὲν οὐκ ἂν εἴποι, καὶ τοσοῦτω γε πλεον οὐκ ἔρεῖ, ὅσῳ περ ἂν μᾶλλον ἢ καθαρὸς (διότι ἴδιον τῶν τελείων τὸ μὴ ἑαυτοὺς ὑπεραίρειν· ἐπεὶ πάντως ὑπόδοικαι τῇ ἀλαζονείᾳ τοῦ Φαρισαίου γενήσονται, ὅς, ἑαυτὸν δικαίων, κατέκρινε τὸν τελώνην), μετ' ἐμοῦ (58) ζητεῖτω τὸν ἱατρὸν, καὶ μὴ πρὸ καιροῦ κρίνέτω, ἕως ἂν ἔλθῃ ὁ Κύριος, ὅς ἀποκαλύψει τὰ κρυπτὰ τοῦ σκότους, καὶ φανερώσει τὰς βουλὰς τῶν καρδιῶν. Μενήσθω δὲ καὶ τοῦ εἰπόντος· Μὴ κρίνετε, ἵνα μὴ κριθῆτε· καὶ, Μὴ καταδικάζετε, ἵνα μὴ καταδικασθῆτε. Ὅπως δὲ, ἀδελφοί, εἰ μὲν ἴσχυμα ἡμῶν ἐστὶ τὰ πλημμελήματα, τί οὐχὶ πέθεται (59) τῷ διδασκάλῳ τῶν Ἐκκλησιῶν λέγοντι· Ἐλεγεσθ, ἐπιτίμησον, παρακάλεσον; Εἰ δὲ ἀνίατος ἡμῶν ἡ ἀνομία, τί οὐχὶ εἰς πρόσωπον ἡμῶν ἀντικαθίσταται, καὶ δημοσιεύσας ἡμῶν τὰ ἀνομήματα, ἐλευθεροί τῆς παρ' ἡμῶν βλάβης τὰς Ἐκκλησίας; Μὴ τοίνυν ἀνασχῆσθε τῆς ὑπ' ὀνόματι λαλουμένης καθ' ἡμῶν λοιδορίας. Τοῦτο γὰρ κἂν παιδίσκη μία τῶν ἐκ μύλωνος ποιήσῃ, κἂν τῶν ἀγοραίων τις μεθ' ὑπερβολῆς ἐπιδείξαιτο, οἷς ἡ γλώσσα πρὸς πᾶσαν ἠκόνηται λοιδορίαν. Ἄλλ' εἰσὶν ἐπίσκοποι· κληθῶσιν εἰς ἀκρόασιν. Ἔστι κλήρος κατὰ πᾶσαν τοῦ Θεοῦ παροικίαν· συναχθήτωσαν οἱ δοκιμώτατοι. Λεγέτω μετὰ παρόρησις ὁ βουλόμενος, ἵνα ἐλεγχος ᾖ τὸ γινόμενον, καὶ μὴ λοιδορία. Ὑπ' ἑβὴν ἀγέτω· τὰ λανθάνοντά μου τῆς πονηρίας· μισέω δὲ μηδὲ τότε, ἀλλὰ νοουθετέω ὡς ἀδελφόν. Ἐλεῖσθαι που δικαιοτέροι ἐσμεν παρὰ τῶν μακαρίων ἀνδρῶν καὶ ἀναμαρτήτων οἱ ἀμαρτωλοὶ (60) ἡμεῖς; μᾶλλον ἢ χαλεπαίνεσθαι.

5. Εἰ δὲ περὶ πᾶσιν τὸ σφάλμα, δευχθήτω ἡμῶν ἡ συγγραφή· πάλιν ἴσον καὶ κοινὸν κριτήριον καθίστατω. Ἀναγνωσθήτω τὸ ἔγκλημα. Δοκιμασθήτω, εἰ μὴ ἀγνοία τοῦ ἐγκαλοῦντος ἔγκλημα εἶναι δοκεῖ μᾶλλον, ἢ τῇ ἑαυτοῦ φύσει κατεγνωμένον ἐστὶ τὸ γράμμα. Πολλὰ γὰρ τῶν καλῶν οὐ δοκεῖ εἶναι τοιαῦτα τοῖς τὸ κριτήριον τῆς διανοίας οὐκ ἀκριβὲς κεκτημένοις. Ἐπεὶ καὶ τὰ ἰσοβαρῆ τῶν ὄγκων οὐκ ἴσα εἶναι δοκεῖ, ὅταν μὴ ἰσορρόπως ἔχωσι πρὸς ἀλλήλας αἱ πλάστιγγες. Καὶ τὸ μέλι ἥδη πικρόν τισι κατεφάνη, τὴν γευστικὴν αἴσθησιν ὑπὸ τοῦ πάθους διεφθαρμένοις. Ἀλλὰ καὶ ὀφθαλμοὶ οὐκ ὕγιως ἔχων πολλὰ μὲν τῶν ὄντων οὐκ εἶδε, πολλὰ δὲ τῶν οὐκ ὄντων ὑπέθετο. Καὶ τοίνυν καὶ ἐπὶ τῆς τῶν λόγων δυνάμεως τὸ ἴσον ὁρῶ πολλάκις γινόμενον, ὅταν τῆς τῶν

Deum meum placare, et supplicium intentatum effugere. Sed hoc dico : is qui nostra iudicat, si purum quidem habere se oculum affirmat, festucas in nostris oculis investiget. Constat enim nos plurima bene valentium cura indigere. Quod si hoc non dixerit et certe tanto minus dicet, quanto purior fuerit (siquidem proprium est perfectorum sese non efferre; alioquin omnino obnoxii arrogantiae Pharisei essent, qui sese iustificans publicanum condemnabat), necum querat medicum; nec ante tempus iudicet, donec veniat Dominus, qui revelabit occulta tenebrarum, et deteget consilia cordium⁵⁷. Meminerit autem et illius, qui dixit : *Nolite iudicare ut non iudicemini*⁵⁸ : item, *Nolite condemnare, ut non condemnemini*⁵⁹. Omnino 305

B autem, fratres, siquidem sanabilia sunt nostra delicta; cur morem non gerit dociori Ecclesiarum dicenti, *Argue, increpa, obsecra*⁶⁰? Sin autem insanabilis nostra iniquitas, cur contra non stat adversa fronte et evulgans nostra delicta, liberat a perniciē, quam inferimus, Ecclesias? Itaque ne feratis prolatum intra dentes contra nos convicium. Id enim vel una aliqua ex pistrino ancilla fecerit; in hoc supra modum enituerit unus aliquis ex hominibus abjectissimis, quorum lingua ad omne exacuta convicium. Sed sunt episcopi: vocentur ad audiendum. Est clerus in unaquaque Dei parœcia: congregentur spectatissimi. Libere loquatur qui volet, ut quod fiet probatio sit, non convicium. Oculis subjiciatur occulta mea improbitas: oderit autem ne tunc quidem, sed admoneat ut fratrem. Æquum est ut misericordiam hominibus beatis et peccati expertibus nos peccatores moveamus, magis quam indignationem.

5. Quod si circa fidem error est, ostendatur nobis scriptum: rursus æquum et commune iudicium sedeat. Legatur crimen. Expendatur an non magis accusantis ignoratione crimen esse videatur, quam scriptum sua sponte condemnandum sit. Multa enim ex his quæ præclare se habent, talia esse non videntur hominibus accuratum mentis iudicium non habentibus. Nam et æqualis ponderis moles non videntur esse æquales, si lances inter se æquilibres non sint. Ipsum etiam mel nonnullis visum est amarum, quorum gustus morbo corruptus. Sed et oculus non sanus multa eorum quæ sunt non videt, et multa quæ non sunt comminiscitur. Atque etiam in iudicio de scriptis ferendo idem plerumque video fieri, cum eorum,

⁵⁷ I Cor. iv, 5. ⁵⁸ Matth. vii, 1. ⁵⁹ Luc. vi, 37. ⁶⁰ II Tim. iv, 2.

(57) Ἡμῶν τὸ ὄμμα. Coisl. primus et Med. habent ἡμῶν. Paulo post editi καθαρὸς αὐτός. Omnes mss. ut in textu.

(58) Μετ' ἐμοῦ. Sic libri veteres, pro eo quod erat in editis μετ' ἐμοῦ. Paulo post editi κριθῆτε καὶ τοῦ. Deest articulus in omnibus mss.

(59) Πέθεται. Sic Med. et Harl. cum tribus alijs. Editi πέθεται. Confirmatur hæc scriptura, tum ex

his quæ sequuntur, tum etiam ex alijs ad Neocæsarienses epistolis, in quibus Basilius odii et dissensionis causas in eorum episcopum videtur potissimum conferre. Sed ea de re uberius agemus in Vita S. Basilii.

(60) Οἱ διαπρατωλοί. Sic mss. sex. Editi εἰ ἀμαρτωλοί.

qui scripserunt, facultate iudex inferior est. Nam iisdem fere praesidiis instructos esse oportet, et qui de scriptis iudicat, et qui scribit. Nisi forte de agriculturæ operibus non potest iudicare qui non est agricola; et quid dissonum consonumve in musicis modis non dignoscet musicæ non peritus: statim vero sermonum erit iudex, quicumque voluerit; qui tamen nec præceptorem suum potest ostendere, nec tempus quo didicit, nec quidquam omnino majus minusve de litteris audivit. Jam vero ego novi et in Spiritus oraculis non licere cuilibet examen aggredi verborum; sed ei, qui Spiritum habet discernendi; quemadmodum docuit nos Apostolus, qui in donorum divisionibus dixit: *Huic quidem per Spiritum datur sermo sapientiæ, alii vero sermo scientiæ secundum eundem Spiritum: alii fides in eodem Spiritu: alii operationes virtutum: alii prophetia, alii discretionēs spirituum*¹¹. Quare si nostra quidem spiritualia sunt, ostendat se habere donum discretionis spiritualium, qui nostra iudicare vult. Sin autem, ut ipse conviciatur, a **306** sapientia huius mundi proficiuntur; ostendat peritum sese mundi sapientiæ, et tunc ei suffragia iudicii commitemus. Nec quisquam putet hæc ad fugiendas probationes a me excogitari. Permitto enim vobis, fratres optatissimi, ut eorum, de quibus accusor, examen penes vos sit. An usque adeo tardo estis ingenio, ut omnibus patronis indigeatis ad veritatem inveniendam? Sed si per se minime controversa vobis videantur, persuadete nugatoribus, ut contentionis studium dimittant. Si vero non nihil videtur esse ambigui, interrogate nos per aliquos internuntios, qui nostra ministrare fideliter possint: aut etiam scriptas, si ita videbitur, exposcite a nobis explanationes. Omnino autem omni modo curate, ut ne ista citra examen relinquatis.

Nostræ autem fidei quæ possit illustrior esse probatio, quam quod educati sumus sub avia beata muliere, ex vobis orta? Macrinam dico celeberrimam illam, a qua edocti sumus beatissimi Gregorii verba, quæcunque usque ad ipsam memoriæ con-

¹¹ I Cor. xii, 8-10.

(61) *Ὁν δύνατο*. Harl. et duo alii *ἀδύνατος*.

(62) *Ὁ βουλόμενος ἔσται*. Ita mss. sex. Editi *ἔσται*.

(63) *Λογίοις τοῦ Πνεύματος*. Ita mss. et vetustæ editiones. Basileensis secunda et Paris. habent *λόγους Πνεύματος ἁγίου*.

(64) *Πνεύματι*. Addunt editi *ἄλλω δὲ χάρισμα* *ταμάτων ἐν τῷ αὐτῷ Πνεύματι*. Sed hæc desunt in omnibus nostris mss.

(65) *Τοῦ κόσμου*. Editi addunt *τούτου* quod deest in sex nostris mss. Non difficile est ex hoc loco perspicere, episcopum illum Neocæsariensem, qui Basilio tantum molestiæ exhibuit, indoctum hominem fuisse. Atque id confirmatur ex epistola 207, n. 1, ubi eum Basilius ait lingua perstrepere, et cavillationibus suis verisimilitudinis colorem illinere non posse.

A συγγραφεμένων ἔξω· ὁ κριτὴς ἀπολιμπάνηται. Δεῖ γὰρ σχεδὸν ἐκ τῆς αὐτῆς παρασκευῆς ὠρμηθεῖν τὸν τε κρίνοντα τοὺς λόγους καὶ τὸν συγγράφοντα. Ἡ τὰ μὲν γεωργίας ἔργα οὐ δυνατός (61) ἔστι κρίνειν ὃ γε μὴ γεωργικὸς, καὶ τὸ ἐκμελὲς τε καὶ ἐμμελὲς τῶν κατὰ μουσικὴν ῥυθμῶν οὐ διαγνώσεται ὁ μὴ τὴν ἐπιστήμην ἔχων τῆς μουσικῆς· λόγων δὲ κριτὴς εὐθύς ὁ βουλόμενος ἔσται (62), ὁ μὴτε διδάσκαλον ἔχων ἑαυτοῦ δεικνύναι, οὔτε χρόνον ἐνῷ μεμάθηκεν, οὔτε ὅλως ἐπαίων τι μικρὸν ἢ μείζον τῶν περὶ λόγους. Ἐγὼ δὲ ὁρῶ, ὅτι καὶ ἐν τοῖς λογίοις τοῦ Πνεύματος (63) οὐ παντὶ ἐξῆν ἐπιβάλλειν τῇ ἐξετάσει τῶν εἰρημένων, ἀλλὰ τῷ ἔχοντι τὸ Πνεῦμα τῆς διακρίσεως, καθὼς ἐδίδαξεν ἡμᾶς ὁ Ἀπόστολος, ἐν ταῖς διαιρέσει τῶν χαρισμάτων εἰπών· *Ὁ μὲν γὰρ διὰ τοῦ Πνεύματος διδεται λόγος σοφίας, ἄλλω δὲ λόγος γνώσεως, κατὰ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα· ἑτέρω δὲ αἰστίς ἐν τῷ αὐτῷ Πνεύματι* (64)· *ἄλλω δὲ ἐνεοργήματα δυνάμεων· ἄλλω προφητεία, ἄλλω διακρίσεις πνευματικῶν*. Ὅστε εἰ μὲν πνευματικὰ τὰ ἡμέτερα, δεικνύτω ἑαυτὸν ἔχοντα τὸ χάρισμα τῆς διακρίσεως τῶν πνευματικῶν ὅ τὰ ἡμέτερα κρίνειν βουλόμενος· εἰ δὲ, ὡς αὐτὸς λοιδορεῖ, ἀπὸ τῆς σοφίας ἔστί τοῦ κόσμου τούτου, δεῖξάτω ἑαυτὸν ἐμπειρον τῆς σοφίας τοῦ κόσμου (65), καὶ τότε αὐτῷ τὰς ψήφους τῆς κρίσεως ἐπιτρέφομεν. Καὶ μηδεὶς οἰέσθω ταῦτα πρὸς ἀποφυγὴν τῶν ἐλέγχων ἐπινοεῖσθαι παρ' ἡμῶν. Ὑμῖν γὰρ ἐπιτρέπω, ποθεινότεστοι ἀδελφοί, ἐφ' ἑαυτῶν ποιήσασθαι τῶν ἐγκαλουμένων ἡμῖν τὴν ἐξέτασιν. Οὕτως ἐστὶ βραδείς τὴν διάνοιαν, ὥστε πάντων δεῖσθαι (66) τῶν συνηγώρων πρὸς τὴν τοῦ ἀληθοῦς εὐρεσιν; Ἀλλ' ἐὰν μὲν ἀναντιβῆτα ὑμῖν φανῇ ἐφ' ἑαυτῶν, πείσατε τοὺς ἐρεσχελοῦντας ἀφ' ἑσθαι πάσης φιλονεικίας· ἐὰν δὲ δοκεῖ (67) καὶ ἀμφίβολον ἔχειν, ἐρωτήσατε ἡμᾶς διὰ τινων μεσιτῶν, δυναμένων πιστῶς διακονήσασθαι τὰ ἡμέτερα· ἢ καὶ ἐγγράφους, εἰ δοκεῖ, ἀπαιτήσατε ἡμᾶς τὰς ἀποδείξεις. Πάντως δὲ παντὶ τρόπῳ σπουδάσατε μὴ ἀνεξέταστα ταῦτα καταλιπεῖν.

6. Πίστως δὲ τῆς ἡμετέρας τίς ἂν καὶ γένοιτο (68) ἐναργεστέρᾳ ἀποδείξει ἢ ὅτι τραπέντες ἡμεῖς ὑπὸ τίτῃ μακαρίᾳ γυναικί, παρ' ὧν ὠρμημένῃ; Μακρίναν λέγω τὴν περιβόητον, παρ' ἧς ἐδιδάχθημεν τὰ τοῦ μακαριωτάτου Γρηγορίου ῥήματα, ὅσα πρὸς

D (66) *Πάντων δεῖσθαι*. Editio Basileensis secunda et Parisiensis πάντων δεῖσθαι, *ut omnino patronis indigeatis*. Etsi hæc scriptura videtur prima specie satis commode posita, tamen longe preferenda est ea quam in textum recepiimus. Nilitur enim uictoritate sex codicum mss., Harl., Med., Coisl., utriusque et utriusque Regii, et editionum Hagan. ac Basileensis primæ. Præterea melius conducit proposito Basilius, qui peracutè declarat absurde facturos Neocæsarienses, si per se ipsi iudicare nolint, quasi omnes patroni et ejusmodi iudicium essent advocandi.

(67) *Δοκεῖ*. Sic tres vetustissimi codices. Editi *δοκῇ*, excepta tamen editione Haganoensi.

(68) *Καὶ γένοιτο*. Conjunctio addita ex sex mss.

αὐτὴν ἀκολουθεῖα μνήμης διασωθέντα αὐτὴ τε ἐφύλασσε, καὶ ἡμᾶς ἐτι νηπίους ὄντας ἐπλάττε καὶ ἐμόρφου τοῖς τῆς εὐσεβείας δόγμασιν. Ἐπειδὴ δὲ καὶ αὐτοὶ τὴν τοῦ φρονεῖν δύναμιν ἀπελάδομεν, τοῦ λόγου ἡμῖν διὰ τῆς ἡλικίας συμπληρωθέντος, πολλὴν ἐπελθόντες γῆν τε καὶ θάλασσαν, εἰ τινας εὗρομεν τῷ παραδοθέντι κανόνι τῆς εὐσεβείας στοιχοῦντας, τοὺτους καὶ πατέρας ἐπεγραψάμεθα, καὶ ὁδηγούς τῶν ψυχῶν ἡμῶν εἰς τὴν πρὸς Θεὸν πορείαν ἐποιήσαμεθα. Καὶ μέχρι γε τῆς ὥρας ταύτης, χάριτι τοῦ καλέσαντος ἡμᾶς κλήσει· ἀγία εἰς τὴν ἑαυτοῦ ἐπίγνωσιν, οὐδένα οἶδαμεν λόγον ἐνθρῶν τῆς ὑγιαίνουσας διδασκαλίας ταῖς καρδίαις παραδεξάμεθα· οὐδὲ μολυνθέντες ποτὲ τὰς ψυχὰς τῇ δυσωνύμῳ τῶν Ἀρειανῶν βλασφημίᾳ. Ἄλλ' εἰ τινὰς ποτε ὠρμημένους ἐξ ἐκείνου τοῦ διδασκάλου εἰς κοινωνίαν προσελαβόμεθα, ἐπικυρπτομένους τὴν ἐν τῷ βάθει νόσον, καὶ ῥήματα λαλοῦντας εὐσεβῆ, ἢ τοῖς γε παρ' ἡμῶν λεγομένοις μὴ ἀντιτίκνοντας, οὕτω προσελάμεθα, οὕτω πᾶσαν ἑαυτοῖς τὴν κατ' αὐτοὺς (69) κρίσιν ἐπιτρέψαντες, ἀλλὰ ταῖς προεξενηθείσαις περὶ αὐτῶν ψήφοις παρὰ τῶν Πατέρων ἡμῶν ἀκολουθήσαντες. Ἐγὼ γὰρ δεξιόμενος γράμματα (70) τοῦ μακαριωτάτου Πατρὸς Ἀθανασίου τοῦ τῆς Ἀλεξανδρείας ἐπισκόπου, ὃ καὶ ἔχω ἐν ταῖς χερσὶ, καὶ προβάλλομαι τοῖς ἐπιζητοῦσιν, ἐν οἷς φανερώς διηγήρευσαν, εἰ τις ἐκ τῆς τῶν Ἀρειανῶν αἵρέσεως βούλοιο μετατίθεσθαι, ὁμολογῶν τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν (71), τοῦτον προσίστασθαι, μὴδὲν διακρινομένους ἐπ' αὐτῷ· καὶ τούτου τοῦ δόγματος κοινωνοὺς μοι παρεχομένους τοὺς τε τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Ἀχαΐας ἐπισκόπους ἅπαντας· νομίζων ἀναγκαῖον εἶναι ἀκολουθεῖν ἀνδρὶ τοσοῦτῳ διὰ τὸ ἀξιοπίστον τῶν νομοθετησάντων, ὁμοῦ δὲ καὶ ἐπιθυμῶν τὸν τῆς εἰρηνοποιίας μισθὸν ὑποδέξασθαι, τῇ μερίδι τῶν κοινωνικῶν.

7. Δικαιότερον δὲ τὰ καθ' ἡμᾶς κρίνεσθαι μὴ ἐξ ἑνὸς ἢ δευτέρου τῶν μὴ ὀρθοποδοῦντων πρὸς τὴν ἀλήθειαν, ἀλλ' ἐκ τοῦ πλήθους τῶν κατὰ τὴν οἰκουμένην ἐπισκόπων συνημμένων ἡμῖν χάριτι τοῦ Κυρίου. Ἐξετασῶσι δὲ Πισίδοι, Λυκαῶνες, Ἰσαυροί, Φρύγες ἐκάτεροι, Ἀρμενίων ὅσων ὁμῖν ἐσσι πρόσοικον, Μακεδόνες, Ἀχαιοί, Ἰλλύριοι, Γάλλοι, Ἰσπανοὶ (72). Ἰταλία σύμπασα, Σικελιώται, Ἀφροὶ, Αἰγύπτου τὸ ὕψαινον, τῆς Συρίας ὁπῶσον λαῖψανον· οἵτινες πέμψουσὶ τε πρὸς ἡμᾶς γράμματα, καὶ πάλιν δέχονται παρ' ἡμῶν. Ὅν ἐστιν ὁμῖν ἐκ τε τῶν ἐκεῖθεν φορομένων γραμμάτων μαθεῖν καὶ ἐκ τῶν ἐντεῦθεν πάλιν ἀντιπεμπομένων αὐτοῖς διδαχθῆναι, ὅτι σύμφυχοι πάντες ἐσμεν, τὸ ἐν φρονούντες. Ὡστε

(69) Οὕτε... κατ' αὐτοῖς. Ita mss. sex. Editi οὐ... κατὰ τοὺς τοιοῦτους. Ibidem Coisl. primus προεξενηθείσαις.

(70) Γράμματα. Editio Paris. addit παρὰ, sed praepositio deest in septem mss. et antiquioribus editionibus. Quod autem de Athanasii sententia testatur Basilius, id confirmatur cum ab ipso Athanasio, qui in epist. ad Rufianum non solum in Aegypto, sed etiam in Graecia, in Hispania et Gallia et ubique idem episcopis placuisse declarat; tum etiam a Liberio papa, qui in epist. 13 Aegyptios omnes et Achivos ejusdem sententiae testes citat.

A tinuatione conservata cum ipsa custodiebat, tum nos adhuc infantes fingeat et informabat pietatis dogmatibus. Postquam autem et nos sapiendi facultatem accepimus, ratione in nobis per aetatem completa, multum telluris ac pelagi peragrantes, si quos invenimus secundum traditam pietatis regulam ambulantes, eos et patrum loco habuimus, et duces animarum nostrarum, in via quae ad Deum ducit, secuti sumus. Atque ad hanc usque horam, gratias illius, qui nos vocavit vocatione sancta ad sui cognitionem, nec sermonem ullum scimus sanae doctrinae inimicum in corda nostra intrasse; nec animas nostras infami Arianorum blasphemia contaminatas unquam fuisse. Sed si quos aliquando ab illo magistro profectos in communionem admisiimus, morbum intimo corde occultantes, et pia verba loquentes, aut certe iis quae a nobis dicebantur, non repugnantes, ita suscepimus; cum non omne de talibus iudicium nobis ipsis permitteremus, sed sententiam, quae prius lata de illis fuerat a Patribus nostris, sequeremur. Ego enim cum accepissem litteras beatissimi Patris Athanasii Alexandriæ episcopi, quas et in manibus habeo, et ostendo exposcentibus, in quibus clare pronuntiavit, si quis ex Arianorum hæresi voverit transferri Nicænam fidem constans, eum admittendum esse, nec esse in eo recipiendo hæsitandum; cumque ille mihi hujus decreti socios citasset, tum Macedoniæ, tum Achaïæ episcopos omnes; ratus 307 necesse esse tantum virum sequi ob eorum, qui legem tulerant, auctoritatem, simulque cupiens pacificationis mercedem consequi, fidem illam constantes ascribebam numero communicatorum

τοὺς ταύτην ὁμολογοῦντας τὴν πίστιν ἐγκατέτατον

7. Justius est autem res nostras judicari, non ex uno aut altero non recte in veritate ambulanti-bus, sed ex multitudine episcoporum, qui nobis in toto terrarum orbe per Domini gratiam conjuncti sunt. Interrogentur autem Pisidæ, Lycæones, Isauri, Phryges utrique, Armeniorum quidquid vobis est vicinum, Macedones, Achæi, Illyrii, Galli, Hispani, Italia tota, Siculi, Afri, Aegypti pars sana, quidquid est reliqui in Syria: qui et ad nos litteras mittunt, et rursus a nobis accipiunt. Ex quibus litteris, tum quæ illinc afferuntur, tum quæ rursus vice versa hinc ad ipsos mittuntur, discere vobis licet nos omnes esse unanimis, idemque sentire. Quapropter communionem nostram qui refugit,

Sed mirum est cur Occidentalium testimonium aut Athanasius in epistola ad Basilium prætermiserit, vel ipse Basilius hac in epistola prætermittat. Causam investigare conabimur in Vita S. Basilii.

(71) Τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν. Ita mss. sex. Editi τῶν ἐν Νικαίᾳ τὴν πίστιν.

(72) Ἰσπανοί. Legitur Σπάνοι in codicibus Harl., Val. Coisl. secundo et utroque Regio. Inter has provincias non recenset Basilius Ciliciam et Galatiam, quia his in regionibus grassabatur hæresis, neque etiam Asiæ diocesim, quam Basilio valde suspectam fuisse perspicimus ex epist. 218.

sinceritas vestra noverit eum sese a tota Ecclesia separare. Circumspicite, fratres, quibuscum vobis sit communio: si eam a nobis non suscipiatis, quis jam vos agniturus est? Nos eo necessitatis ne perducatis, ut triste quidpiam de charissima nobis Ecclesia statuamus. Ne committatis, ut quæ nunc corde premo, mecum ingemiscens, et deplorans luctuosum tempus, quo citra ullam causam Ecclesiæ maximæ, et jam olim inter se fraternis animis conjunctæ, nunc dissident; ne committatis, inquam, ut hæc apud omnes simul communicatores deplorem. Ne cogatis me voces promerè, quas hactenus rationis freno occultatas apud me contineo. Satiùs est nos e medio tolli et Ecclesias inter se consentire, quam propter pueriles nostras simultates tantum mali populis Dei inferri. Percontamini Patres vestros, et annuntiabunt vobis, paræcias, etsi locorum situ videbantur inter se divisæ, at animo unum fuisse, unoque consilio solitas gubernari. Frequentissime populus miscebatur; frequentissime e clero alii ad alios veniebant; ipsis vero pastoribus tantum inerat mutui amoris, ut uterque altero in iis, quæ ad Dominum attinent, magistro ac duce uteretur.

αὐτοῖς δὲ τοῖς ποιμεσι τοσοῦτον περιτὴν τῆς πρὸς ἀλλήλους ἀγάπης, ὥστε ἐκάτερον αὐτῶν διδάσκαλῳ τῷ ἑτέρῳ καὶ ἡγεμόνι χρῆσθαι εἰς τὰ πρὸς Κύριον.

308 EPISTOLA CCV.

Elpidium rogat, misso iterum Meletio presbytero, ut, eo agente cum episcopis maritimis, locus et tempus ad concordiam stabiliendum constituuntur.

Elpidio episcopo.

Rursus dilectum et compresbyterum Meletium impulimus, ut tuæ dilectioni nostram salutationem perferat. Cui quanquam omnino statueram parcere ob infirmitatem, quam sponte sibi ipse ascivit, redigens carnem in servitutem ob Evangelium Christi; tamen cum mihi ipsi decorum esse existimans salutare te per ejusmodi viros, qui, quæcunque litteras effugerint, per se valeant supplere, et veluti loco epistolæ vivæ esse et scribenti et epistolam recipienti: tum etiam ipsius desiderium explens, quo semper tuam præstantiam prosequitur, ex quo bonorum quibus præditus es, periculum fecit; ipsum etiam nunc ut ad te proficiscatur exoravi, ac per eum et visitationis solvimus debitum, et rogamus ut pro nobis ac pro Ecclesia

Alias CCCXXII. Scripta anno 375.

(73) Ἀπορρήγνυς. Vetus est apud ecclesiasticos scriptores effatum, eum schismatis crimen incurere, qui alium præter fas et jura excommunicat. Sed tamen ejusmodi schismatici non idcirco ab exteriori Ecclesiæ communione discidebant. At Basilii loquitur de hac exteriori communione, eaque carituros declarat, qui a sua discesserint. Quod quidem non accuratissime dictum videretur, nisi præcipue de Neocæsariensibus dictum esset. Nam Paulinus Antiochenus carebat communione Basilii, nec tamen Ecclesiarum Occidentalium communionem amiserat. At Neocæsarienses si in injuria Basilio facienda perstitissent, eumque cogissent apud communicatores suos querelas de-

ἂ ὁ τὴν πρὸς ἡμᾶς κοινωνίαν ἀποδιδράσκων μὴ λανθάνετω ὑμῶν τὴν ἀκρίβειαν, πάσης ἑαυτὸν τῆς Ἐκκλησίας ἀπορρήγνυς (73). Περιβλέψασθε (74), ἀδελφοί, πρὸς τίνας ἐστὶν ὑμῖν ἡ κοινωνία· ἐπειδὴν παρ' ἡμῶν μὴ δεχθῆτε, τίς λοιπὸν ὑμᾶς ἐπιγνώσεται; Μὴ ἀγάγητε ἡμᾶς εἰς ἀνάγκην σκυθρωπὸν τι βουλευσασθαι περὶ τῆς φιλάτης ἡμῖν Ἐκκλησίας. Μὴ ποιήσητέ με, ἃ νῦν ἐν τῇ καρδίᾳ κρύπτω τῇ ἑμαυτοῦ, κατ' ἑμαυτὸν στενάζων καὶ ὀδυρόμενος τοῦ καιροῦ τὴν κακότητα, ὅτι, αἰτίας οὐκ οὖσης, αἱ μέγιστα τῶν Ἐκκλησιῶν, καὶ ἐκ παλαιοῦ πρὸς ἀλλήλας ἀδελφῶν τάξιν ἐπέχουσιν (75), αὐταὶ νῦν διεσπάρησι· μὴ με ποιήσητε ταῦτα πρὸς πάντας ὁμοῦ τοὺς κοινωνικοὺς ἀποδύρασθαι. Μὴ ἐκδιάσπασθε με ἀρεῖναι ῥήματα, ἃ μέχρι τοῦ νῦν τῷ ἐκ τοῦ λογισμοῦ χαλινῷ κεκρυμμένα ἔχω παρ' ἑμαυτῷ. Βέλτιόν ἐστιν ἡμᾶς ἐκ ποδῶν γενέσθαι, τὰς δὲ Ἐκκλησίας ὁμονοεῖν πρὸς ἀλλήλας, ἢ διὰ τὰς μειρακιώδεις ἡμῶν μικροφυλίας κακὸν τοσοῦτον ἐπάγεσθαι τοῖς λαοῖς τοῦ Θεοῦ. Ἐρωτήσατε τοὺς Πατέρας ὑμῶν, καὶ ἀναγγελοῦσιν ὑμῖν, ὅτι, εἰ καὶ τῇ θέσει τοῦ τόπου διηρησθαι ἐδόκουν αἱ παροικίαι (76), ἀλλὰ τῷ γε φρονήματι ἐν ἥσαν, καὶ μιᾷ γνώμῃ ἐκυδερνῶντο. Συνεχεῖς μὲν τοῦ λαοῦ αἱ ἐπιμείζια· συνεχεῖς δὲ τοῦ κλήρου ἐπιδημία· ἀλλήλους ἀγάπης, ὥστε ἐκάτερον αὐτῶν διδά-

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΕ'.

Ἐλπίδιῳ ἐπισκόπῳ.

C

Πάλιν ἡμεῖς τὸν ἀπατητὸν καὶ συμπρεσβύτερον (77) Μελέτιον ἐκινήσαμεν, ἐπὶ τὴν σὴν ἀγάπην προσηγορίας ἡμῶν διακομίζοντα. Οὐ εἰ καὶ πάνν ἐγνώκαμεν φεῖδεσθαι διὰ τὴν ἀσθένειαν, ἣν ἐκουσίως ἑαυτῷ ἐπηγάγετο, δουλαγωγῶν τὴν σάρκα διὰ τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ, ὅμως καὶ ἡμῖν αὐτοῖς πρὸς εἶναι κρίναντες (78) διὰ τοιοῦτον προσφθέγγεσθαι σε, τῶν δυναμένων ὅσα διαφεύγει τὸ γράμμα παρ' ἑαυτῶν βιβλίως ἀναπληρῶσαι, καὶ οἰοῦναι αὐτὸ ἐπιστολῆς ἐμφύχου γενέσθαι τῷ τε γράφοντι καὶ τῷ δεχομένῳ· καὶ τὸν αὐτοῦ δὲ πόθον ἀναπληροῦντες, ὃν ἔχει ἀεὶ περὶ τὴν σὴν τελειότητα, ἀφ' οὗ εἰς πείραν ἀφίκετο τῶν ἐν σοὶ καλῶν· καὶ νῦν αὐτὸν ἐλθεῖν ὥς σε (79) ἐδυσωπήσαμεν, δι' οὗ καὶ τὸ τῆς ἐπιμέλειας ἀποπληρούμεν χρέος, καὶ παρακαλοῦμεν

ferre, non dubium quoniam omnes illius causæ favissent, et justissima in Neocæsarienses indignatione exarsissent.

(74) Περιβλέψασθε. Editi addunt οὖν, quæ vobis deest in omnibus nostris mss.

(75) Ἐπέχουσιν. Coisl. primus κατέχουσιν.

(76) Αἱ παροικίαι. Editiones Basileensis secunda et Parisiensis addunt καὶ Ἐκκλησίαι, sed repugnant septem mss. et antiquiores editiones.

(77) Vide Addenda.

(78) Κρίναντες. Sic multi codices mss. Sed recentiores habent κρίνοντες.

(79) Ἐδυσωπήσας. Hæc desunt in codicibus Med. et Harl.

προσεύχεσθαι σε ὑπὲρ ἡμῶν καὶ τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ· ἵνα ὁ ὁ Κύριος ἡμεῖς καὶ ἡσύχιον βίον διάγειν, τῆς ἐκ τῶν ἐχθρῶν τοῦ Εὐαγγελίου ἐπηρείας ἀπαλλαγέντας (81). Εἰ δὲ καὶ τῇ σῇ συνέσει ἀκόλουθον καὶ ἀναγκαῖον καταφαίνεται εἰς ταυτὸν ἡμᾶς ἀλλήλους ἐλθεῖν, καὶ συντελεῖν καὶ τοῖς λοιποῖς τιμιωτάτοις ἀδελφοῖς τοῖς τὴν παραλίαν κατοικοῦσιν ἐπισκόποις, αὐτοῖς καὶ ἡμῖν ἀπόδειξον τόπον καὶ καιρὸν καθ' ὃν ἔσται τοῦτο, καὶ τοῖς ἀδελφοῖς ἐπίσταντον, ἵνα, ἐπὶ ὠρισμένοις καταλιπόντες ἕκαστος τὴν ἐν χειρὶν ἀσχολίαν, δυνηθῶμεν τι τῶν εἰς οἰκοδομὴν τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ ποιῆσαι, καὶ ἀνελεῖν μὲν τὰς ἐξ ὑπονοῶν νῦν ἡμῖν πρὸς ἀλλήλους ἐγγινομένας λύπας, κυρῶσαι δὲ τὴν ἀγάπην. ἥς ἀνευ ἀτελεῖ εἶναι πάσης ἐντολῆς ἐργασίαν αὐτοῖς ἡμῖν ὁ Κύριος διωρίσατο.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΓ'.

Consolatur Elpidium, nepotis morte afflictum, ac, speratum congressum ne dolor interpellet, hortatur.

Ἐλπίδιω ἐπισκόπῳ (82) παραμυθητική.

Νῦν μάλιστα τῆς τοῦ σώματος ἀσθενείας αἰσθάνομαι, ὅτε ὁρῶ μοι τοσοῦτον ἐμποδίζουσαν τῇ τῆς ψυχῆς ὠφελείᾳ. Εἰ γάρ μοι κατὰ νοῦν (83) ἐχώρει τὰ πράγματα, οὐκ ἂν δι' ἐπιστολῶν, οὐδὲ διὰ μέσων ἀνθρώπων προσεφθγγόμην ὑμᾶς· ἀλλ' αὐτοῖς ἂν δι' ἑαυτοῦ καὶ τὸ τῆς ἀγάπης ἀπεπλήρου χρέος, καὶ ἐγγύθεν ἀπέλαυνον τοῦ πνευματικοῦ (84) κέρους. Νῦν δὲ οὕτω διάκειμαι, ὥς ἀγαπητῶς καὶ τὰς τῆς πατρίδος κινήσεις ὑφίστασθαι, ἃς ἀναγκάως ποιούμεθα ἐπισκεπτόμενοι ἅς κατὰ τὴν χώραν ἡμῶν παροικίας. Ἀλλὰ παράσχω ὁ Κύριος καὶ ὑμῖν ἰσχυρὴν καὶ προθυμίαν, καὶ ἐμοὶ πρὸς τῇ σπουδῇ (85) τὴν ἔχω νῦν. καὶ δύναμιν, ὥστε, καθὼς παρεκάλεσα ὑμᾶς, πραγματεύεσθαι ἡμῖν τὴν ἀπόλαυσιν, γενομένοις ἐπὶ τῆς Κομανικῆς ἐνορίας. Φοβοῦμαι δὲ περὶ τῆς σῆς κωμότητος, μήπου σοι ἐμποδίων γένηται ἢ περὶ τῶν οικείων λύπη. Καὶ γὰρ ἔμαθον, ὅτι σε εὐλοφῇ παιδίου τελευτῇ· οὗ τὴν στέρησιν, ὥς μὲν πάππῳ, λυπηρὰν εἶκός εἶναι, ὥς δὲ ἀνδρὶ πρὸς τοσοῦτον ἥδη διαβεβηκότες τῆς ἀρετῆς, καὶ ἐπισταμένῳ τῶν ἀνθρωπίνων τὴν φύσιν ἐκ τῆς κατὰ τὸν χρόνον ἐμπειρίας, καὶ ἐκ τῆς πνευματικῆς διδασκαλίας, ἀκόλουθον μὴ πάντῃ δύσφορον εἶναι τῶν οικειοτάτων τὸν χωρισμόν. Καὶ γὰρ οὐ τὰ αὐτὰ ἀπαιτεῖ ἡμᾶς τε καὶ τοὺς τυγχόντας τῶν ἀνθρώπων ὁ Κύριος. Οἱ μὲν γὰρ συνηθεία ζῶσιν· ἡμεῖς δὲ κανόνι τῆς πολιτείας τῇ ἐντολῇ τοῦ Κυρίου κεχρήμεθα, καὶ τοῖς προλαβοῦσι

A Dei preceris, ut Dominus det nobis ab injuria inimicorum Evangelii liberatis tranquillam ac quietam vitam agere. Quod si et tuæ prudentiæ consentaneum et necessarium videbitur, ut in unum veniamus, congregiamurque etiam cum reliquis reverendissimis fratribus maritimarum civitatum episcopis, ipse etiam nobis designa locum et tempus, quo hæc fient, et scribe fratribus, ut præstituto tempore relinquentes unusquisque ea quæ in manibus negotia, possimus aliquid ad ædificationem Ecclesiæ navare, ac tollere insitas nobis nunc ex suspicionibus inter nos molestias, ac charitatem firmare, sine qua mancam et imperfectam esse cujusvis præcepti observationem ipse nobis Dominus declaravit.

B

EPISTOLA CCVI.

Elpidio episcopo consolatoria.

Nunc maxime corporis infirmitatem sentio, cum eam video mihi tantopere obstare animæ utilitati. Si enim mihi res succederent ex sententia, non vos per litteras, neque per internuntios alloquerer, sed ipse per me et charitatis exsolverem debitum, et cominus perfruerer spirituali emolumento. Nunc autem ita me habeo, ut præclare mecum agi putem si vel in patria motus sustinere possim, quos mihi necesse est nostræ paræciæ pagos visitanti suscipere. Sed et vobis Dominus robur et alacritatem et mihi præter studium, quod nunc 309 habeo largiatur et virēs, ut, quemadmodum vos rogavi, fiat mihi copia vobis fruendi, cum in fines Comanicos venero. Metuo autem tuæ dignitati, ne te domesticus dolor interpellet. Didici namque afflictum te fuisse lilioli interitu: cujus jacturam, ut avo, nolestam quidem esse par est: sed ut viro tantis jam in virtutis progressus adepto, et perspectam habenti rerum humanarum naturam tum ex temporis experientia, tum ex spirituali doctrinæ, consentaneum est intolerabilem non esse propinquissimorum disjunctionem. Non enim idem a nobis Dominus exposcit, quod a quibuscumque hominibus. Hi enim vivunt ex consuetudine: nobis autem vivendi regula. Domini præceptum ac præterita beatorum virorum exempla, quorum magnitudo animi adversis temporibus maxime declarata est.

D

τιχὴ τινι ἐπὶ ἐχγόνου ἀποβολῇ· Cuidam consolatoria ob mortem nepotis. Præter auctoritatem vetustissimorum codicum, tanta est necessitudo huic epistolæ cum præcedenti, ut dubium esse non possit, quin ad Elpidium episcopum scripta sit.

(83) Κατὰ νοῦν. Harl. κατὰ νοῦν.

(84) Πνευματικῶν. Editi addunt τοῦτο quod deest in sex mss.

(85) Πρὸς τῇ σπουδῇ. Ita tres vetustissimi codices cum pluribus aliis. Editi πρὸς τὴν σπουδὴν. Paulo post idem editi πραγματεύεσθαι ὑμῖν. Novem mss. ἡμῖν Subinde sex mss. μὴ που σοί. Editi μὴ πως σοί.

Alias CECXLVIII. Scripta anno 375.

(80) Δφ. Nonnulli mss. δφ.

(81) Ἀπαλλαγέντας. Ita Med. et Harl. quæ quidem scriptura Basilio usitata et familiaris, sed a recentioribus librariis videtur fuisse mutata in ἀπαλαγείσιν, ut habent editi.

(82) Ἐλπίδιω ἐπισκόπῳ. Hunc titulum sic repositimus, quia in tribus antiquissimis codicibus legitur: Τῷ αὐτῷ παραμυθητικῇ· Eidem consolatoria. Præcedit autem in his codicibus epistola 205 ad eundem Elpidium. Deest episcopi vox in editis. At in codicibus Vat. et Reg. primo legitur tantum: Παραμυθητικῇ, omissio Elpidii nomine. In codice Regio secundo legitur ἐτέρῳ ὁμοίᾳ ἐπὶ ἐχγόνου ἀποβολῇ, et in codice Parisiensis Ecclesiæ: Παραμυθη-

Ut igitur et ipse fortitudinis ac veræ ob sperata bona animi affectionis exemplum hominibus relin- quas, invictum te a dolore ac molestiis rebus excelsiorem exhibe, patiens in afflictione, spe lætus. Horum itaque nihil speratum nobis congressum impediat. Infantibus namque satis est ætas ut inculpati sint: nos autem debemus præscripta nobis ministeria Domino exhibere, atque in omnibus parati et expediti esse ad Ecclesiarum administrationem, cujus magna præmia fidelibus et prudentibus administris Dominus noster reservavit.

αἰῶν, ἧς μεγάλους τοὺς μισθοὺς τοῖς πιστοῖς καὶ

Α τῶν μακαρίων ἀνδρῶν ὑποδείγμασιν, ὧν τὸ μεγα- λοφυῶς τῆς διανοίας ἐπὶ τῶν περιστατικῶν καιρῶν μάλιστα διεδείκνυτο. Ἰνα οὖν καὶ αὐτοὶ ὑπόδειγμα ἀνδρείας καὶ τῆς ἐπὶ τοῖς ἐλπιζομένοις ἀληθινῆς διαθέσεως καταλίπησιν τῷ βίῳ, δεῖξον σαυτὸν μὴ καμπτό- μενον τῷ πάθει, ἀλλ' ὑψηλότερον ὄντα τῶν λυπηρῶν, τῇ μὲν θλίψει ὑπομένων, τῇ δὲ ἐλπίδι χαίρων. Μηδὲν οὖν τούτων γένηται κύλυμα πρὸς τὴν ἐλπιζομένην ἡμῖν συντυχίαν. Τοῖς μὲν γὰρ νηπίοις αὐτάρκτης ἡ ἐλκία πρὸς τὸ ἀνέγκλητον· ἡμεῖς δὲ ὑπεύθυνοί ἐσμεν τὰ διατεταγμένα ἡμῖν ὑπηρετεῖν τῷ Δεσπότη, καὶ εἰς πάντα εὐθετοί εἶναι τῇ οἰκονομίᾳ τῶν Ἐκκλη- σιῶν, ἧς μεγάλους τοὺς μισθοὺς τοῖς πιστοῖς καὶ φρονίμοις οἰκονόμοις ὁ Κύριος ἡμῶν ἐταμίευστο.

EPISTOLA CVII.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΖ'.

Cum Neocæsarienses clerici omnes ad unum in odio Basilii cum episcopo suo consentirent; Basilius admonet eos, ut ne assentiantur homini errorem Sabellii inducenti, neve patiantur populum ab eo decipi. Is Basilium fugiebat, argui metuens: somnia fingeat, ut Basilii doctrinam persuaderet esse perniciosam. Cuiusmodi odii rogatus, non aliam afferbat præter psalmos et cantum ac monasticam vitam: quæ instituta, videntur in Neocæsariensi Ecclesia recepta. Objicientibus, hæc non fuisse tempore Gregorii, respondet nec Iulianus tunc fuisse, nec quidquam fere ex illius institutis apud eos superesse. Unde eos monet ut trabem ex oculis suis ejiciant, ac hæresim vitent; alioquin tacere se non posse in tanta animarum pernice.

Ad clericos Neocæsarienses.

B Τοῖς κατὰ Νεοκαισάρειαν (86) κληρικοῖς.

1. Consensus in mei odio, et quod omnes ad anum belli nobis illati ducem sequimini, suadebat mihi, ut erga omnes pariter conticescerem, neque amici scripti, aut ullius colloquii essem inceptor, sed in silentio mœrorem meum concoquerem. Sed quia calumniæ silentio non prætermittendæ, non ut contradicendo nos ipsi ulciscamur, sed ne mendacium progredi et deceptos lædi patiamur, necessarium visum est hoc etiam omnibus proponere, et prudentiæ vestræ scribere, quamvis cum nuper toti presbyterio communiter scripsissem, nulla me responsione dignati sitis. Nolite assentari, fratres, iis, qui prava dogmata in animos vestros inducunt: neque despiciat, dum populus Dei, vobis scientibus, **310** per impia dogmata subvertitur. Sabellius Afer et Marcellus Galata, soli ex omnibus ea ausi sunt et docere, et scribere, quæ nunc apud vos, velut sua ipsorum inventa, profferre aggrediuntur populi duces, lingua perstreptantes, sed ne verisimilitudinis quidem colorem his tris et cavillationibus illinere valentes. Hi fanda atque nefanda in nos concionantur, et omni modo congressum nostrum declinant. Quamobrem? Nonne quia timent ne de pravis suis dogmatibus arguantur? Hi videlicet eo usque impudentiæ contra nos devenere ut et somnia quedam in nos

1. Ἡ μὲν συμφωνία τοῦ καθ' ἡμῶν μίσους, καὶ τὸ μέχρις ἐνδὸς πάντας ἀκολουθεῖν τῷ προσεστώτι τοῦ καθ' ἡμῶν πολέμου, ἐπειθὲ με ὁμοίως ἀποσιωπᾶν πρὸς ἅπαντας, καὶ μήτε γράμματος φιλικοῦ μήτε τινὸς ὁμιλίας κατάρχειν, ἀλλ' ἐν ἡσυχίᾳ πέττειν τὴν ἑμαυτοῦ λύπην· ἐπειδὴ δὲ χρὴ πρὸς τὰς διαβολὰς μὴ (87) ἀποσιωπᾶν, οὐχ ἵνα διὰ τῆς ἀντιλογίας ἡμᾶς αὐτοὺς ἐκδικῶμεν, ἀλλ' ἵνα μὴ συγχωρήσωμεν εὐδοθεῖναι τῷ ψεύδει, καὶ τοὺς ἡπατημένους μὴ ἐναφῶμεν τῇ βλάβῃ, ἀναγκαῖον ἐφάνη μοι καὶ τοῦτο προθεῖναι τοῖς πᾶσι, καὶ ἐπιστεῖλαι ὑμῶν τῇ συνέσει, εἰ καὶ, τῶν πρώτων κοινῇ παντὶ τῷ προσευτερίῳ γράψας, οὐδεμιᾶς παρ' ὑμῶν ἀποκρίσεως ἠξιώθην (88). Μὴ κολακεύετε, ὦ ἀδελφοί, τοὺς τὰ πονηρὰ δόγματα ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν ἐπάγοντας· μηδὲ καταδέξεσθε περιορᾶν ἐν γνώσει ὑμετέρᾳ τὸν λαὸν τοῦ Θεοῦ διὰ τῶν ἀσεβῶν διδαγμάτων καταστρεφόμενον. Σαβέλλιος ὁ Λίβος καὶ Μάρκελλος ὁ Γαλάτης μόνοι ἐκ πάντων ἐτόλμησαν καὶ διδάξαι ταῦτα καὶ γράφαι, ἅπερ νῦν παρ' ὑμῖν, ὡς ἴδια ἑαυτῶν εὐρέματα, ἐπιχειροῦσι προφέρειν οἱ καθηγούμενοι τοῦ λαοῦ, βαμβαίνοντες (89) τῇ γλώσσῃ, καὶ οὐδὲ εἰς πιθανὴν κατασκευὴν ἄγειν (90) τὰ σοφίσματα ταῦτα καὶ τοὺς παραλογισμοὺς ἐξαρκούντες. Οὗτοι ῥητὰ καὶ ἄρρητα καθ' ἡμῶν δημήγοροισι, καὶ πάντα τρόπον τὰς συντυχίας ἡμῶν ἐκκλίνουσι. Τίνος ἔνεκεν; Οὐχὶ τὸν

* Alias LXIII. Scripta anno 375.

(86) Κατὰ Νεοκαισάρειαν. Ita mss. tres vetustissimi cum duobus Regiis et Coisl. secundo. Male in editis κατὰ Νεοκαισαρείας. Non enim sic loqui solet Basilus. Post ope veterum codicum emendavimus quod minus accurate scriptum erat in editis μέχρις ἐνδὸς καὶ παρὲν τὴν ἑμαυτοῦ λύπην. In duobus tamen recentioribus mss. et in editionibus Hag. et Basil. legitur πέσσειν. Paris. 2 πέττειν.

(87) Πρὸς τὰς διαβολὰς μὴ. Quingue codices non antiquissimi μήτε πρὸς τὰς διαβολὰς. Ne ca-

lumniæ quidem silentio prætermittendæ. Post nonnulli codices recentiores προσθεῖναι τοῖς πᾶσι. Hoc etiam omnibus addere.

(88) Γράψας... ἠξιώθην. Ita tres vetustissimi codices. Editi γράψαντες... ἠξιώθημεν.

(89) Προφέρουσιν... βαμβαίνοντες. Ita Harl., Med., Coisl. uterque cum tribus Regiis. Editi προσφέρουσιν... βομβαινόντες.

(90) Ἀγειν. Ita tres vetustissimi codices; quinque alii ἀγαγεῖν. Editi ἐξαγαγεῖν.

ἐπὶ τοῖς πονηροῖς δόγμασιν αὐτῶν (91) Ἐλεγγον ὑφ' ὁρώμενοι; Οἱ γε ἐπὶ τοσοῦτον ἡμῶν κατηναισχύντησαν, ὥστε καὶ ὀνείρους τινὰς ἐφ' ἡμᾶς συμπλάσαι, διαβάλλοντες ἡμῶν τὰς διδασκαλίας, ὡς βλαβεράς. Ἄ, καὶ πάντα τὰ τῶν φυλλοχῶν μηνῶν φαντάσματα ταῖς αὐτῶν κεφαλαῖς ὑποδέχονται, οὐδεμίαν ἡμῖν βλασφημίαν δυνήσονται προστερίβασθαι, πολλῶν ὄντων τῶν (92) ἐφ' ἐκάστης Ἐκκλησίας μαρτυρούντων τῇ ἀληθείᾳ.

2. Καὶ τὴν αἰτίαν ἐρωτηθῶσι τοῦ ἀκηρύκτου τοῦ καὶ ἀσπόνδου πολέμου, ψαλμοὺς λέγουσι καὶ τρόπον μελωδίας τῆς παρ' ὑμῖν (93) κεκρατηκυίας συνηθείας παραλλαγμένον, καὶ τοιαυτὰ τινὰ, ἐφ' οἷς ἐγρῆν αὐτοὺς ἐγκαλύπτεσθαι. Ἐγκαλούμεθα δὲ, ὅτι καὶ ἀνθρώπους ἔχομεν τῆς εὐσεβείας ἀσκητὰς, ἀποταξαμένους τῷ κόσμῳ, καὶ πάσαις ταῖς βιωτικαῖς μερίμναις, ἃ; ἀκάνθαις παρεικάξει ὁ Κύριος, εἰς καρποφορίαν ἐλθεῖν (94) τὸν λόγον μὴ συγχωρούσαις. Οἱ τοιοῦτοι τὴν νεκρότητα τοῦ Ἰησοῦ ἐν τῷ σώματι περιφέρουσι· καὶ ἄραντες τὸν αὐτῶν σταυρὸν, ἔπονται τῷ Θεῷ. Ἐγὼ δὲ παντὸς ἀν τιμησαίμην τοῦ ἑαυτοῦ βίου, ἐμὰ εἶναι τὰ ἀδικήματα ταῦτα, καὶ ἔχειν ἄνδρας παρ' ἑμαυτῷ, ὅπ' ἐμοὶ διδασκάλῳ, τὴν ἀσκησιν ταύτην προσλομένους. Νῦν δὲ ἐν Αἰγύπτῳ μὲν ἀκούω τοιαύτην εἶναι ἀνδρῶν ἀρετὴν· καὶ τάχα τινὲς καὶ ἐπὶ τῆς Παλαιστίνης τὴν κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον πολιτείαν κατορθοῦσιν. Ἀκούω δὲ τινὰς καὶ ἐπὶ τῆς Μέσης τῶν ποταμῶν τελεῖους καὶ μακαρίους ἄνδρας. Ἡμεῖς δὲ παῖδες ἔσμεν πρὸς γε τὴν τῶν τελείων σύγκρισιν. Εἰ δὲ καὶ γυναῖκες εὐαγγελικῶς ζῆν προσεβόμεναι, παρθενίαν μὲν γάμου προτιμῶσαι, δουλαγωγοῦσαι (95) δὲ τὸ φρόνημα τῆς σαρκὸς, καὶ ἐν πένθει ζῶσαι τῷ μακαριζομένῳ, μακάριαι τῆς προαιρέσεως, ὅπου ἂν ᾧσι τῆς γῆς. Παρὰ δὲ ἡμῖν (96) μικρὰ ταῦτα, στοιχοῦμένων ἐτι καὶ εἰσαγομένων πρὸς τὴν εὐσέβειαν. Εἰ δὲ τινα ἀκομίαν τῷ βίῳ τῶν γυναικῶν ἐπιφέρουσιν, ἀπολογεῖσθαι μὲν ὑπὲρ αὐτῶν οὐ καταδέχομαι· ἐκεῖνο δὲ ὑμῖν διαμαρτύρομαι, ὅτι ἄχρι νῦν ὁ Σατανᾶς ὁ πατὴρ τοῦ ψεύδους εἰπεῖν οὐ κατεδέξατο, ταῦτα αἱ ἄρθοι καρδοῖαι, καὶ τὰ ἀχλύντωτα στόματα ἀεὶ (97) φθέγγεται ἀδελῶς. Γινώσκον δὲ ὅμᾳς βούλομαι, ὅτι ἡμεῖς εὐχόμεθα καὶ ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν συντάγματα (98) ἔχειν· ὃν τὸ πολίτευμά ἐστιν ἐν οὐρανοῖς, τῶν τὴν σάρκα σταυρωσάντων σὺν τοῖς παθήμασι καὶ ταῖς ἐπιθυμίαις· οἱ οὐ μεριμνῶσι περὶ βρωμάτων καὶ ἐνδυμάτων· ἀλλ' ἀπερίσπαστοι ὄντες καὶ εὐπάρεδροι τῷ Κυρίῳ, νυκτὸς καὶ ἡμέρας προσμένουσι ταῖς δεήσεσιν. Ὡν τὸ στόμα οὐ λαλεῖ τὰ ἔργα τῶν ἀνθρώπων· ἀλλὰ ψάλλουσιν ὕμνους (99) τῷ Θεῷ ἡμῶν διηνεκῶς, ἐργαζόμενοι ταῖς αὐτῶν χερσίν, ἵνα ἔχουσι μεταδιδόναι τοῖς χρεῖαν ἔχουσι.

(91) *Δόγμασιν αὐτῶν*. Sic tres iidem vetustissimi codices. Editi αὐτῶν διδάγμασιν. Ibidem quinque codices non ita vetusti τὸν ἐν τοῖς.

(92) *Ὅτῳ τῶν*, etc. Deest hic articulus in quatuor mss. non antiquissimis.

(93) *Τῆς παρ' ὑμῖν*. Posterior editio Parisiensis et Regii duo codices ac Coisl. secundus et Harl. secunda manu τῆς παρ' ἡμῖν.

(94) *Ἐλθεῖν*. Ita septem mss. Editi ἀνελθεῖν.

(95) *Δουλαγωγοῦσαι*. Reg. secundus δουλαγω-

A comminiscantur, doctrinam nostram ut perniciosam calumniantes : qui etiam omnia mensium, quibus folia cadunt, somnia et visa capitibus suis colligant, nullum nobis probrum poterunt inurere, cum plures sint in unaquaque Ecclesia, qui testimonium dent veritati.

2. Quod si causam rogentur implacabilis illius et inexpiabilis belli, psalmos dicunt, et melodiae modum a consuetudine, quæ apud vos invaluit, diversum, et quædam ejusmodi, quorum eos par erat pudere. Incusamur autem, quod etiam homines habeamus pietatis cultores, qui nuntium remisissent mundo et omnibus sæculi curis, quas spinis comparat Dominus, verbum ad fructum ferendum pervenire non sinentibus. Ejusmodi homines mortificationem Jesu in corpore circumferunt, et crucem suam portantes, Deum sequuntur. Ego vero tota mea vita merear, ut mea essent hæc delicta, haberemque apud me viros, me doctore, hanc pietatis exercitationem profitentes. Nunc autem in Ægypto quidem audio talem esse virorum virtutem : ac fortasse nonnulli et in Palestina evangelicam vitam excolunt : audio rursus aliquos et in Mesopotamia perfectos ac beatos viros. Nos autem pueri sumus, siquidem cum perfectis comparemur. Quod si et mulieres evangelicum vivendi genus profitentur, virginitatem præferentes nuptiis, petulantiam carnis redigentes in servitutem et in luctu illa degentes qui beatus prædicatur, beatæ sunt ob propositum suum, ubicunque fuerint terrarum. Apud nos autem hæc parva et exilia sunt, ac hominum adhuc elementa discentium, quique introducuntur ad pietatem. Jam si quid dedecoris vitæ mulierum inferunt, eas defendere non libet. Illud tamen vobis testificor, quæ hactenus pater mendacii Satanas dicere non ausus est, ea semper a cordibus metus expertibus et effrenatis linguis audacter efferi. Scire autem vos volo, nos laudi ducere, quod virorum et mulierum cœtus habeamus, quorum conversatio in cœlis est : qui suam carnem una cum affectionibus ac cupiditatibus crucifixerunt : **311** qui nec de cibis nec de indumentis sunt solliciti, sed minime distracti, et Domino continenter astantes, noctu dique perseverant in orationibus. Quorum os non loquitur opera hominum ; sed hymnos Deo nostro concinunt continenter, operantes manibus suis, ut habeant unde impertiant indigentibus.

γουσι, et paulo post ζῶσι. Sed frustra librorum aliquis emendare voluit scripturam non vitiosam.

(96) *Παρὰ δὲ ἡμῖν*. Emendavimus ope Harlæani codicis et Medicæi quod minus commode in aliis et in editis legebatur *Παρὰ δὲ ἡμῶν*.

(97) *Ἀεὶ*. Deest ea vox in Vaticano, Reg. secundo et Coisl. secundo.

(98) *Συντάγματα*. Ita mss. octo. Editi συστήματα.

(99) *Ὑμνους*. Ita veteres libri summo consensu.

3. Quod autem spectat ad psalmodiæ criminationem, qua maxime simpliciores teritant illi, qui nos calumniantur, illud dicere habeo, recepta nunc instituta omnibus Dei Ecclesiis consona esse et consentientia. De nocte siquidem consurgit apud nos populus ad domum precationis, et in labore, in afflictatione ac jugibus lacrymis constantes Deo, tandem a precatione surgentes, ad psalmodiam transeunt. Et nunc quidem in duas partes divisi, alternis succincentes psallunt, ac simul et meditationem Scripturarum inde corroborant, et animum attentum et cor evagationis experts sibi ipsi comparant. Postea rursus uni committentes, ut prior canat, reliqui succinunt; et sic posteaquam in psalmodiæ varietate noctem traduxere intermistis precibus, die jam illucescente, omnes simul velut ex uno ore et uno corde psalimum confessionis Domino concinunt, propria sibi unusquisque verba penitentiae facientes. Cæterum horum gratia si nos fugitis, fugietis Ægyptios, fugietis et utrosque Libyes, Thæbos, Palestinos, Arabes, Phœnices, Syros, et eos qui ad Euphratem habitant, ac omnes uno verbo apud quos vigilæ precesque et communis psalmodiæ in preio sunt.

4. Sed hæc, inquit, non erant tempore magni Gregorii. Sed neque litanie, quas nunc studio habetis. Neque id dico, ut vos redarguam; optarim enim vos omnes in lacrymis et jugi penitentia vivere. Nam et nos nihil aliud facimus, nisi quod pro peccatis nostris supplicamus; sed ita tamen, ut non humanis verbis, uti vos, sed oraculis Spiritus Deum nostrum placeamus. Hæc autem non fuisse sub admirando Gregorio, quosnam habetis testes, qui quidem nihil ex illius institutis hactenus conser-

Editi ðνον. Mss. tres, nempe Harl. et Coisl. uterque, interpunctionis notam apponunt post διηγε-
κώς, quod editi male conjungebant cum ἐργαζό-
μενοι. Non enim continuus erat manuum labor, sed
continua psalmodia, quam ne ipse quidem labor
interpellabat. Paulo post editi ἐν ψαλμοῖς. Omnes
mss. ut in textu. Non longe iisdem auctoribus mu-
tavimus quod in editis legebatur ἐν θλίψει καὶ ἐν
συνοχῇ... ἀναστάντες.

(1) Διοικούμενοι. Ita octo mss. Editiones Basil.
et Paris, διακονούμενοι. Hagan. διακούμενοι.

(2) Τὸν τῆς ἐξομολογήσεως ψαλμόν. In uno ex
codicibus Regiis ad marginem legitur, τὸ, Δόξα ἐν
ὕψιστοις, λέγει. Gloria in altissimis, dicit. Sed
hujus scholii non magna auctoritas. Liqueat enim
psalimum quinquagesimum designari.

(3) Φεύξεσθε. Reg. secundus et Coisl. secundus
φεύξασθε. Paulo post iidem codices συνεπιτηδεύετε.
Mox editi Εὐφράται. Mss. ut in textu.

(4) Λιτανεΐαι. Hac voce non supplicationes sive
processiones designantur, ut in Euchologio Græ-
corum, sed preces ad penitentiam accommodatæ.
Hoc enim tantum discriminis ponit Basilius inter
Neocæsariensium ritum et Cæsariensium, quod pri-
mi humanis verbis, Cæsarienses vero oraculis Spi-
ritus sancti Deum placeant. Porro nullum processio-
nis vestigium in illo psalmi confessionis cantandi
ritu, qui Cæsareæ observatur.

(5) Μάρτυρας. Ita tres vetustissimi codices,

3. Πρὸς δὲ τὸ ἐπὶ ταῖς ψαλμοῖς ἐγκλημα, ὃ
μάλιστα τοὺς ἀπλουστέρους φοβοῦσιν οἱ διαβάλλοντες
ἡμᾶς, ἐκεῖνο εἰπεῖν ἔχω· ὅτι τὰ νῦν κεκρατηκότα
ἔθνη πάσαις ταῖς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίαις συνῆδ' ἔστι
καὶ σύμφωνα. Ἐκ νυκτὸς γὰρ ὀρθρίζει παρ' ἡμῖν ὁ
λαὸς ἐπὶ τὸν οἶκον τῆς προσευχῆς, καὶ ἐν πόνῳ καὶ
θλίψει καὶ συνοχῇ δακρύων ἐξομολογούμενοι τῷ Θεῷ,
τελευταῖον ἐξαναστάντες τῶν προσευχῶν, εἰς τὴν
ψαλμοῖς καθίστανται. Καὶ νῦν μὲν, διχῇ διανε-
μηθέντες, ἀντιψάλλουσιν ἀλλήλοις, ὁμοῦ μὲν τὴν
μελέτην τῶν λογίων ἐντεθεὶν κρατύνοντες, ὁμοῦ δὲ
καὶ τὴν προσοχὴν καὶ τὸ ἀμετεώριστον τῶν καρδιῶν
ἐαυτοῖς διοικούμενοι (1)· ἔπειτα πάλιν ἐπιτρέψαντες
ἐνὶ κατάρχειν τοῦ μέλους, οἱ λοιποὶ ὑπηκούοι· καὶ
οὕτως ἐν τῇ ποικιλίᾳ τῆς ψαλμοῖς τὴν νύκτα
διανεγκόντες, μεταξύ προσευχόμενοι, ἡμέρας ἤδη
ὑπολαμπούσης, πάντες κοινῇ, ὡς ἐξ ἑνὸς στόματος
καὶ μιᾶς καρδίας, τὸν τῆς ἐξομολογήσεως ψαλμόν (2)
ἀναφέρουσι τῷ Κυρίῳ, ἰδία ἐαυτῶν ἕκαστος τὰ ῥή-
ματα τῆς μετανοίας ποιοῦμενοι. Ἐπὶ τοῦτοις λοιπὸν
εἰ ἡμᾶς ἀποφεύγετε, φεύξεσθε (3) μὲν Αἰγυπτίους·
φεύξεσθε δὲ καὶ Αἰθίους ἀμφοτέρους, Θηβαίους,
Παλαιστίνους, Ἀραβας, Φοίνικας, Σύρους, καὶ τοὺς
πρὸς τῷ Εὐφράτῃ κατοικοῦμένους, καὶ πάντας ἀπαξ-
απλῶς, παρ' οἷς ἀγρυπνίαι καὶ προσευχαί, καὶ αἱ
κοιναὶ ψαλμοῖς τετίμηνται.

4. Ἀλλ' οὐκ ἦν, φησί, ταῦτα ἐπὶ τοῦ μεγάλου
Γρηγορίου. Ἀλλ' οὐδὲ αἱ λιτανεΐαι (4), ἃς ὑμεῖς νῦν
ἐπιτηδεύετε. Καὶ οὐ κατηγόρων ὑμῶν λέγω· ἡγρό-
μην γὰρ πάντας ὑμᾶς ἐν δάκρυσι ζῆν, καὶ μετανοίᾳ
διηγεῖσθαι. Ἐπεὶ καὶ ἡμεῖς οὐδὲν ἕτερον ἢ λιτανεύομεν
ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν· πλήν ὅσον οὐκ ἀνθρω-
πίνους ῥήμασιν, ὥσπερ ὑμεῖς, ἀλλὰ τοῖς λόγοις τοῦ
Πνεύματος τὸν Θεὸν ἡμῶν ἐξιλεούμεθα. Ὅτι δὲ οὐκ
ἦν ταῦτα ἐπὶ τοῦ θαυμαστοῦ Γρηγορίου, τίνας ἔχετε
μάρτυρας (5), οἳ γε οὐδὲν τῶν ἐκείνου (6) μέχρι νῦν

Harl., Med. et Coisl. primus. Editi μαρτυρας.
Ibidem editi post hanc vocem addunt εἰπεῖν, sed
hoc verbum deest in octo nostris codicibus, ex qui-
bus ibidem addidimus οἳ γε, quæ voculæ deerant in
editis.

(6) Οὐδὲν τῶν ἐκείνου. Videntur prima specie
cum hac epistola pugnare, quæ in libro *De Spi-
ritu sancto* leguntur cap. 29, n. 74. Ibi docet Ba-
silius tantum esse Gregorii apud Neocæsarienses
admirationem, ut non factum aliquod, non dictum,
non ritum ullum mysticum, ultra quam ille reli-
quit, Ecclesiæ adjecerint. Unde ait evenisse, ut mul-
ta apud illos manca essent et inchoata. Cur ergo
in hac epistola nonnulla recens in Ecclesiam in-
ducta commemorat, imo eos negat ex Gregorii in-
stitutis quidquam retinere? Hæc ut concilientur,
observandum est, 1. Quæ leguntur in libro *De
Spiritu sancto* accipi de insignibus et præcipuis
institutis debere. His nihil addi, nihil detrabi
passi sunt Neocæsarienses. Hinc nulla apud eos
monasteria, nec liturgia, ut apud alias Ecclesias,
novis ritibus locupletata. Doctrinæ Gregorii ita
erant addicti, ut cum eorum episcopus Sabellia-
nismum inducere tentaret, Gregorii verbis erro-
rem prætexere cogeretur. Sed tamen in rebus le-
vioris momenti non ita difficiles erant, sed non-
nulla ad usus suos adjunxerunt; quales erant li-
tanie: quale est etiam quod narrat Gregorius
Nyssenus, oblectamenta quædam a Gregorio con-

διετώσασθε; Γρηγόριος οὐ κατεκαλύπτετο ἐπὶ τῶν προσευχῶν. Πῶς γάρ; ὃ γε τοῦ Ἀποστόλου γνήσιος μαθητὴς τοῦ εἰπόντος· Πᾶς ἀνὴρ προσευχόμενος ἢ προφητεύων κατὰ κεφαλῆς ἔχων καταισχύσει τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ· καὶ. Ἀνὴρ μὲν οὐκ ὀφείλει κατακαλύπτεσθαι τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ (7), εἰκὼν καὶ δόξα Θεοῦ ὑπάρχων. Ἐφευγε τοὺς ὄρκους ἢ καθαρὰ ἐκείνη ψυχὴ, καὶ ἀξία τῆς τοῦ ἁγίου Πνεύματος κοινωνίας, ἀρκούνμένη τῷ ναὶ καὶ τῷ οὐ, διὰ τὸ πρόσταγμα τοῦ Κυρίου τοῦ εἰπόντος· Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν μὴ ὁμόσαι ὅλως. Οὐκ ἠνείχετο εἰπεῖν τὸν ἑαυτοῦ ἀδελφὸν μωρὸν ἐκείνος· ἐφοβήτο γὰρ τὴν ἀπειλὴν τοῦ Κυρίου (8). Θυμὸς καὶ ὀργὴ καὶ πικρία ἐκ τοῦ στόματος ἐκείνου οὐκ ἐξεπορεύετο. Λοιδόριαν ἐμίσει ὡς εἰς βασιλείαν οὐρανῶν οὐκ εἰσάγουσαν. Φθόνος καὶ ὑπερφάνεια τῆς ἀδόλου ψυχῆς ἐκείνης ἀπέληλτο. Οὐκ ἂν παρέστη τῷ θυσιαστηρίῳ, πρὶν καταλλαγῆναι τῷ ἀδελφῷ. Ψευδὴ λόγον καὶ τεχνικὸν ἐπὶ διαβολῇ τινῶν μεμηχανημένον οὕτως ἐβδελύτετο, ὡς εἰδώς, ὅτι τὸ ψεῦδος ἐκ τοῦ διαβόλου γέγνηται, καὶ ὅτι Κύριος ἀπολεῖ πάντας τοὺς λαλοῦντας τὸ ψεῦδος. Τούτων εἰ μὴδὲν ἔστιν ἐν ὑμῖν, ἀλλὰ καθαρεύετε πάντων· τῷ ὄντι ἔστέ μαθηταὶ τοῦ μαθητοῦ τῶν ἐντολῶν τοῦ Κυρίου. Εἰ δὲ μὴ, σκοπεῖτε μὴ τὸν κύνωπα διυλίζετε, περὶ μὲν ἡχοῦ φωνῆς τοῦ κατὰ τὰς ψαλμωδίας ἀκριβολογούμενοι, τὰς δὲ μεγίστας τῶν ἐντολῶν παραλύοντες. Εἰς τούτους με τοὺς λόγους ἤγαγεν ἡ ἀνάγκη τῆς ἀπολογίας, ἵνα διδαχθῆτε ἐκβάλλειν τὴν δοκὴν τῶν ὀφθαλμῶν ὑμῶν, καὶ τότε ἐξαίρειν τὰ ἀλλότρια κάρφῃ Πλὴν ἀλλὰ πάντα συγχωροῦμεν, εἰ καὶ ὅτι οὐδὲν ἀνεξέταστον παρὰ τῷ Θεῷ. Μόνον ἐρῶσθω τὰ προηγούμενα, καὶ τὰς περὶ τὴν πίστιν καινοτομίας κατασιγάσατε. Τὰς ὑποστάσεις μὴ ἀθετεῖτε. Τὸ νομα τοῦ Χριστοῦ μὴ ἀπαρνείσθε. Τὰς τοῦ Γρηγορίου φωνὰς μὴ παρεξηγεῖσθε. Εἰ δὲ μὴ, ἕως ἂν ἐμπνέωμεν καὶ δυνάμεθα φθέγγεσθαι, ἀμήχανον ἡμᾶς ἐπὶ τοσαύτῃ λύμῃ ψυχῶν σιωπῆν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΗ.

Eulancium rogat ne se Neocæsariensium causa oderit, qui olim propter se ab aliis odio habebatur.

Εὐλαγκίῳ (9).

Μακρὸν ἀπεσιώπησας χρόνον, καὶ ταῦτα λαλίστατος ὢν, καὶ μελέτην τοῦτο καὶ τέχνην ποιησάμενος, ἀεὶ τι λαλεῖν (10) καὶ σεαυτὸν δεικνύναι διὰ τῶν

⁹⁹ I Cor. xi, 4. ⁹⁹ ibid. 7. ⁹⁹ Matth. v, 35. ⁹⁹ ibid. 22. ⁹⁹ Psal. v, 7.

cessa in martyrum Memorii fuisse, ut eorum, qui a simulacrorum cultu recentēs venerant, infirmifati consuleret; sed ea temporis progressu in spiritualium lætitiarum magna ex parte conversa, VII. Greg. p. 574., 2. Neque etiam secum ipse pugnat Basilius, cum Neocæsarienses laudat in libro *De Spiritu sancto*, quod Gregorii instituta arctissime teneant, hic autem vituperat, quod ea omnino reliquerint. Illic enim respicit ad exteriora instituta, hic autem ad virtutum exempla, convicii et iracundiæ fugam, odium jurisjurandi et mendacii.

(7) *Τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ*. Desunt hæc verba in quinque veteribus libris. In Mediceo autem et

A vastis? Gregorius non operiebatur **312** in precibus. Quomodo enim? qui verus erat Apostoli discipulus dicentis: *Omnis vir orans aut prophetans velato capite, deturpat caput suum* ⁹⁹, et *Vir quidem non debet velare caput suum, cum sit imago et gloria Dei* ⁹⁹. Juramenta fugiebat pura illa anima, et digna Spiritus sancti consortio, contenta his vocibus: *Ita et Non*, propter præceptum Domini, qui dixit: *At ego dico vobis, ne juretis omnino* ⁹⁹. Non audebat ille fratrem suum fatuum appellare ⁹⁹; verebatur enim comminationem Domini. Indignatio et ira et acerbitas ex illius ore non proficiscebantur. Convicium odio habebat, ut in regnum cælorum non perducens. Invidia et arrogantia ab illa doli experte anima faciescebant. Non accessisset ad **B** alkare, antequam reconciliaretur fratri. Mendacem sermonem et artificiose ad aliquorum calumniam instructum ita abominabatur, ut qui sciret mendacium ex diabolo ortum esse, Dominumque eos omnes qui mendacium loquuntur, perditurum ⁹⁷. Horum si nihil in vobis est, sed puri estis ab omnibus; vere discipuli estis ejus, qui mandatorum Domini discipulus fuit. Sin minus, videte ne culicem coletis, de vocis quidem sono in psalmodum cantu litigantes, mandata vero maxima dissolventes. Ad hos me sermones adduxit necessitas causæ defendendæ, ut discatis trabem ex oculis vestris ejicere, et ita demum festucas alienas extrahere. Veruntamen omnia condonamus; quanquam nihil est quod non perscrutetur Dominus. Tantummodo sana sint quæ sunt præcipua, et novitates circa fidem compescite. Hypostases ne evertatis. Nomen Christi ne abnegetis. Gregorii verba ne falso interpretemini. Alioquin dum respirabimus, loquendique erit facultas, fieri non poterit ut in tanta animarum perniciæ sileamus.

EPISTOLA CCVIII.

Eulancio

Diu tacuisti, idque cum sis loquacissimus, atque hoc exercitationis artis loco habueris, semper aliquid loqui, et teipsum dicendo ostendere. Sed

D Harl. deest tantum illud αὐτοῦ. Videtur hanc Neocæsariensium consuetudinem animo intueri Basilius, cum statuit in Regula morali 56, cap. 7, nec viro tecto capite, nec mulieres detecto, precari debere.

(8) *Τοῦ Κυρίου*. Harl. et Med. τοῦ Θεοῦ.

(9) *Εὐλαγκίῳ*. Addunt Coisl. primus et Med. φίλῃ προσηγορίᾳ, ἀμικα salutatio. Harl. Εὐλαγκίῳ.

(10) *Ἀεὶ τι λαλεῖν*. Coisl. primus, Harl. et Paris. *ἀεὶ*, τὸ λαλεῖν, hoc exercitationis artis loco semper habueris, loqui etc., id est, dicendi arti semper studueris. Quamvis hæc scriptura non omnino displiceat, potior tamen videtur vulgata, et

* Alias CCLXXXI. Scripta anno 375.

videtur Neocæsarea tui erga me silentii esse causa. Ac in beneficii quidem loco videmur accipere, quod qui illis sunt nostri non meminerint: siquidem non honorifica, ut referunt qui audierunt, de nobis mentio. Sed tu olim eras ex iis qui nostra causa odio habebantur, non ex iis qui me propter alios odisse velint. Itaque idem sis; et scribens ubicunque fueris, et nostri, ut par est, memor, si qua tibi æquitatis cura. Æquum est enim his, qui priores amarunt, parem amorem rependere.

313 EPISTOLA CCIX.

Gratias agit Basilius amico pro se praelia sustinenti; hortatur ut litterarum paucitatem incusare et talia debita pergere.

Sine inscriptione defensionis causa.

Sortito tibi obigit, ut mecum molestias partireris et praelia pro me sustineres. Id autem fortis animi demonstrationem habet. Nam qui nostra moderatur Deus, his qui magna ferre possunt certamina, majores probande virtutis occasiones præstat. Et tu ergo ad explorationem tuæ in amicitia virtutis, veluti fornacem auro, tuam ipsius vitam proposuisti. Precamur igitur Deum, ut et ceteri meliores fiant, et tu similis tui ipse permanes; nec talia desinas incusare, qualia nunc incusas, litterarum paucitatem instar maxime iniuriæ nobis obijciens. Est enim amici accusatio, ac persta in talibus exigendis debitis: non enim adeo absurdus quidam sum amicitiae debitor.

EPISTOLA CCX.

Cum Basilio prope Neocæsaream adveniente ortus fuisset tumultus in civitate, ac alii fugerent, alii somniis fictis terrorem spargerent; Basilius causam exponit cur ad hæc loca venerit. Causam tumultus rejicit in ducum invidiam et consilium inducendam hæresim Sabellianæ. Hanc hæresim refellit Basilius, ac promittit se molestum non fore, si errorum negent: sed si persistant in errore, ad alias Ecclesias scripturum. Locum Gregorii explicat, quo isti in epistola ad Anthimum abusi fuerant. Ipsum etiam Meletium, misso aliquo scripto, periclitati fuerant. Neocæsarienses monet ne falsis somniis decipiantur, quæ etiamsi essent Evangelio consentaneæ, quia tamen charitatem lædunt, iis prorsus supersedendum esset.

Ad primores Neocæsareæ.

1. Plane nihil opus erat, ut in eum vobis enuntiare consilium, aut quibus nunc de causis in his sim locis, exponerem. Nam alioqui, neque unus sum ex iis qui publico gaudent, neque res tot testibus digna est. Sed opinor, non quæ volumus facimus, sed ea ad quæ nos provocant vestri duces. Mihi enim omnino ignorari magis studio fuit, quam gloriæ cupidus in luce versari. Sed quia omnium, ut audio, qui in vestra civitate sunt, aures circumsonuerunt, et quidam verborum artifices et mendacii architecti, ad hoc ipsum mercede conducti, res meas vobis enarrant: faciendum minime duxi, ut

* Alias CCXXVII. Scripta anno 375.

** Alias LXIV. Scripta anno 375.

magis consentanea loquacitati, quam non sine lepore Basilius objicit Eulancio. Similiter in epist. 20 linguam sophistæ negat silere unquam posse.

(11) Τὸ μὴ παρὰ τοῖς αὐτοῦ. Sic ope utriusque Coisl. emendavimus quod erat in editis τὸ μνημονεύεσθαι παρὰ τοῦ αὐτοῦ. Paulo post editi ἀγαθὴ ὁμοίως ἐστὶν ὥσπερ. Sex mss. ut in textu.

(12) Δι' ἑτέρους. Ita sex mss. Editi τῶν ἑτέρων. Paulo post mss. septem ἔσο. Editi ἔση.

λογῶν. Ἄλλ' εἰκεν ἡ νεοκαισάρεια αἰτία εἶναι σοι τῆς πρὸς ἡμᾶς σιωπῆς. Καὶ εἰκαμεν ἀντὶ χάριτος δέχεσθαι τὸ μὴ μνημονεύεσθαι παρὰ τοῖς αὐτοῦ (11). ἐπειδὴ ἡμῖν ἡ μνημὴ οὐκ ἀγαθὴ ἐστίν, ὡς ὁ τῶν ἀκούοντων λόγος. Ἀλλὰ σὺ πάλαι τῶν μισουμένων ἦσθα δι' ἡμᾶς, οὐ τῶν δι' ἑτέρους (12) ἡμᾶς μισεῖν ἀνεχομένων. Ὁ αὐτὸς τοίνυν ἔσο, καὶ ἐπιστέλλων οὐπὲρ ἂν ἦς, καὶ μεμνημένος ἡμῶν τὰ εἰκότα, εἴ τί σοι μέλει τοῦ δικαίου. Δίκαιον δὲ που τῆς ἀγάπης τοῖς ἰσοῖς ἀμείβεσθαι τοὺς ὑπάρξαντας.

EPISTOLA CC.

Ἀρεπλήγας ἐπὶ ἀπολογία.

B

Συνεκληρώθης ταῖς λύταις καὶ τοῖς ὑπὲρ ἡμῶν ἀγῶσι. Τοῦτο δὲ ἀπόδειξιν ἔχει νεανικῆς ψυχῆς. Ὁ γὰρ τὰ ἡμέτερα οἰκονομῶν θεὸς τοῖς τὰ μέγала διαφέρειν δυναμένοις ἀγωνίσματα μέλζοντας ὑποθέσει; εὐδοκίμησεων προσενεῖ. Καὶ σὺ τοίνυν βέβανον τῆς περὶ τοὺς φίλους ἀρετῆς (13), ὥσπερ τὴν κάμινον τῷ χρυσίῳ, τὸν σαυτοῦ βίον προέθηκας. Εὐχόμεθα οὖν τῷ Θεῷ καὶ τοὺς λοιποὺς βαλτιοὺς γενέσθαι, καὶ σὲ ὅμοιον ἑαυτῷ διαμῖναι· καὶ τὰ τοιαῦτα ἐγκαλοῦντα μὴ παύσασθαι, οἷα νῦν ἐνεκάλεσας, τὴν τῶν γραμμάτων ἐνδεῖαν ἀντὶ μεγίστης ἀδικίας ἡμῖν προσφέρων. Φίλοι γὰρ τὸ ἐγκλημα, καὶ ἀνάμενε τῷ τὰ τοιαῦτα (14) ἀπαιτεῖν ὀφλήματα. Οὐ γὰρ οὕτω τις ἀποπῆς εἰμι φιλίας χρήστης (15).

EPISTOLA CC.

C

Τοῖς κατὰ Νεοκαισάρειαν λογιωτάτοις (16).

1. Ὅλος μὲν οὐδὲν ἐδέσμεν τὴν ἑαυτοῦ γνώμην δημοσιεύειν ὅμην, οὐδὲ τὰς αἰτίας λέγειν, δι' ἃς νῦν ἐγὼ ἐπὶ τῶν τόπων εἰμι τούτων· καὶ γὰρ οὐδὲ ἄλλως τῶν φανητιῶντων ἐγὼ, οὐδὲ τὸ πρᾶγμα τοσούτων μαρτύρων ἄξιον· ἀλλ' οἶμαι, οὐχ ἃ βουλόμεθα ποιούμεν, ἀλλ' ἐφ' ἃ προκαλοῦνται ἡμᾶς οἱ καθηγούμενοι. Ἐπεὶ ἐμὸς τὲ παντελῶς ἀγνοεῖσθαι πλέον ἐσπούδασται ἢ τοῖς φιλοδόξοις τὸ διαφαίνεσθαι. Ἐπεὶ δὲ πάντων, ὡς ἀκούω (17), τῶν κατὰ τὴν ὑμετέραν πόλιν τὰ ὅσα διατεθρόλληται, καὶ εἰσὶ τινες λογιῶν, δημιουργοὶ τοῦ ψεύδους, πρὸς αὐτὸ τοῦτο μεμισθωμένοι, οἱ τὰ ἐμὰ ὅμην ἐξηγοῦν-

(13) Τῆς... ἀρετῆς. Codex Vaticanus τὴν ἀρετὴν.

(14) Τῶ τὰ τοιαῦτα. Prima vocula, quam ex Coisl. secundo et Reg. secundo eruimus, deerat in editis. Coisl. primus τὸ τὰ τοιαῦτα.

(15) Χρήστης. Ita Coisl. uterque, Vat. et Reg. secundus. Vox illa in Mediceo codice corrupta. Editi χρεώστης, quod idem sonat.

(16) Τοῖς... λογιωτάτοις. Harl., Coisl. primus et unus ex Regiis πρὸς τοὺς... λογιωτάτους. Duo alii τοῖς αὐτοῖς.

(17) Ὡς ἀκούω. Ita novem mss. Editi ὧν ἀκούω.

τα· οὐκ ᾔσθηθ' ὅτι περιδεῖν ὑμᾶς γνώμη πονηρὰ καὶ φωνὴ βυβλώση διδασκομένους, ἀλλ' αὐτὸς εἰπεῖν τὰ ἑμαυτοῦ ὅπως ἔχει. Ἐγὼ καὶ διὰ τὴν ἐκ παιδὸς μοι πρὸς τὸ χωρίον τοῦτο συνήθειαν (ἐνταῦθα γὰρ ἐτράφην παρὰ τῇ ἑμαυτοῦ τίτῳ [18]), καὶ διὰ τὴν μετὰ ταῦτα ἐπὶ πλείστον διατρίβην, ὅτε φεύγων τοὺς πολιτικούς θορύβους, ἐπιτήδειον ἐμφιλοσοφῆσαι διὰ τὴν ἐκ τῆς ἐρημίας ἡσυχίαν τὸ χωρίον τοῦτο καταμαθὼν, πολλῶν ἐτῶν ἐφεξῆς ἐνδιέτριψα χρόνον. καὶ διὰ τὴν νῦν τῶν ἀδελφῶν ἐνοίκησιν, βραχείας ἀναπνοῆς ἐκ τῶν κατεχουσῶν ἡμᾶς ἀσχολιῶν ἐπιτυχόν, ἄσμενος ἦλθον ἐπὶ τὴν ἐσχατιὰν ταύτην· οὐχ ὡς ἐτέροις ἐντεῦθεν πράγματα παρέξω, ἀλλ' ὡς αὐτὸς τὴν ἑμαυτοῦ θεραπεύσω (19) ἐπιθυμία.

2. Τί οὖν χρὴ πρὸς ὄνειρους καταφεύγειν, καὶ ὀνειροσκόπους μισθοῦσθαι, καὶ ἐν ταῖς πανδήμοις ἐσιτάσσειν ἡμᾶς ποιεῖσθαι παροῖνον διήγημα; Ἐγὼ γὰρ, εἰ καὶ παρ' ἄλλοις τισὶν ἦσαν αἱ διαβολαί, ὑμᾶς ἂν τῆς ἑμαυτοῦ γνώμης μάρτυρας παρεστησάμην. Καὶ νῦν ἄξιόν αὐτῶν ἕκαστον τῶν παλαιῶν ἐκείνων ἀναμνησθῆναι, ὅτε ἐκάλεί μὲν ἡμᾶς ἡ πόλις ἐπὶ τὴν τῶν νέων ἐπιμέλειαν, προσθεία δὲ παρὴν τῶν παρ' ὑμῖν ἀνδρῶν οἱ ἐν τέλει· μετὰ δὲ ταῦτα, ὅπως πανδήμει πάντες περιχυθέντες ἡμᾶς, τί μὲν οὐχὶ δίδόντες; τί δὲ οὐχ ὑπαχνοῦμενοι; ὁμῶς κατασχεῖν ἡμᾶς οὐκ ἠδυνήθησαν. Πῶς οὖν ὁ τότε καλούμενος οὐχ ὑπακούων, νῦν ἐπεχείρουν ἀκλήτος εἰσωθίζεσθαι (20); πῶς δὲ ὁ τοὺς ἐπαινοῦντάς με καὶ θαυμάζοντας ἀποφεύγων, ἐμελλον ἂν νῦν διώκειν τοὺς διαβάλλοντας; Μὴ οἰσθήτε, ὦ ἄριστοι· οὐχ οὕτως εὔωνα (21) τὰ ἡμέτερα. Οὕτε γὰρ ἂν τις ἀκυβερνήτου πλοίου σωφρονῶν ἐπιβαίη, οὔτε Ἐκκλησίᾳ παραβάλοι, ἢ τὸν κλύδωνα καὶ τὴν ζάλην αὐτοὶ οἱ ἐπὶ τῶν οἰάκων καθεζόμενοι ἐμποιοῦσι. Πόθεν γὰρ γέγονε θορύβου πλήρης ἡ πόλις, ὅτε οἱ μὲν ἐφευγον, οὐδενὸς διώκοντος, οἱ δὲ ὑπεξήσαν (22), οὐδενὸς ἐπιόντος; χρητισμολόγοι δὲ καὶ ὀνειροσκόποι πάντες (23) ἐμωρμολύττοντο; πόθεν ἄλλοθεν ταῦτα; Ἡ οὐχὶ καὶ παιδὶ γνώριμον, ὅτι ἐκ τῶν ἡγουμένων τοῦ πλῆθους; ὣν τὰς αἰτίας τῆς ἔχθρας ἐμοὶ μὲν οὐκ εὐπρεπὲς λέγειν, ὑμῖν δὲ συνδραῖν καὶ πάνυ ῥᾶδιον. Ὅταν γὰρ ἡ μὲν πικρία καὶ ἡ διάστασις μηδεμίαν ἔχοι (24) ὑπερβολὴν εἰς χυλεπόνητα, ἡ δὲ τῆς αἰτίας ἐξήγησις ἀνυπόστατος παντελῶς καὶ καταγέλαστος ἦ, δῆλόν ἐστι τῆς ψυχῆς τὸ ἀβρῶστημα, ἄλλοις μὲν ἀγαθοῖς ἐπισυμβαίνειν, οἰκτεῖν δὲ καὶ πρῶτον (25) κακὸν ὑπάρχον τῷ κεκταμένῳ. Οἷς καὶ ἄλλο δὴ τι χάριεν πρόσεται. Ἀμυσσόμενοι γὰρ ἐν τῷ βάθει καὶ ὀδυνώμενοι, ἐκλαλῆσαι τὴν συμφορὰν

A vos parvi penderem malo animo sordidaque voce edoceri, sed ut mea ipse eloquerer, quomodo se habeant. Equidem et quia huic loco assuetus sum a puero (hic enim apud aviam meam educatus sum), et quia ibi postea perdiu sum commoratus, cum civiles tumultus fugiens, in hoc loco, quem ad philosophandum ob solitudinis quietum idoneum esse cognoveram, annos plures continuos consumpsi; et quia fratres nunc ibi habitant, brevem a negotiis quibus detineor, respirationem nactus, lubens ad hanc solitudinem accessi; non ut inde alia negotia exhiberem, sed ut meo ipse morem gererem desiderio.

2. Quid igitur opus est ad somnia confugere, et somniorum speculatores conducere, et nos in publicis conviviis inter pocula fabulam facere? Ego enim si apud alios calumniis peterer, vos meae sententiae testes citassem. Et nunc unumquemque vestrum rogo, ut vetera illa in memoriam revocetis, cum nos civitas ad curam juvenum suscipiendam vocaret, ac legatio adesset optimatum: quomodo etiam postea omnes passim nos circumsteterint, quid non dantes? quid non pollicentes? nec tamen detinere nos potuerint. Quomodo igitur qui tunc vocatus morem non gessi, nunc me intrudere aggrederer invocatus? quomodo qui laudantes me atque admirantes fugiebam, nunc calumniantes persequer? Hoc in animum ne inducat, o optimi; non ita viles sunt res nostrae. Neque enim quisquam, si sapiat, navigium gubernatore destitutum conscendet, neque ad Ecclesiam accedet, in qua tempestatem ac procellam illi ipsi, qui ad clavum sedent, excitant. Unde enim exstitit tumultu plena civitas, cum fugerent alii, nemine persequente, alii clanculum egrederentur, nemine invadente, arioli vero et somniorum interpretes omnes terrorem spargerent? ex qua alia haec causa? Nonne vel puero compertum ex populi ducibus esse? quorum inimicitiae causas mihi quidem non decorum dicere, vobis vero intelligere omnino facile est. Quando enim acerbitas et discordia ad extremum sevitiae cumulum perducuntur, causae autem expositio inanis prorsus est et ridicula, manifestus est animi morbus, alienis quidem bonis superveniens, sed domesticum ac primum malum aegrotantis. Inest etiam illis aliud lepidum. Dum enim dilacerantur intus, et cruciantur, calamitatem prodere per pudorem non licet. Atque haec eorum animi labes non

post editi παραβάλοι. Sex mss. ut in textu.

(22) ὑπεξήσαν. Harl. et Med. cum uno ex Regiis ἐπεξήσαν.

(23) Πάρτες. Editi πάντας, neminem non terrent, excepta tamen editione Haganoensi et Basileensi prima. Lectio haec satis commo- videtur, sed nullo prorsus nititur codice ms.

(24) Ἐχοι. Ita Harl., Med., Coisl. primus, et unus ex Regiis. Tres alii ἔχον. Editi ἔχει.

(25) Πρῶτον. Ita octo mss. Editi πρῶτως. Paulo post editi καὶ ἄλλο τι. Idem mss. ut in textu.

(18) Τίτῳ. Coisl. primus et unus ex Regiis τίθῳ, quod idem prorsus significat. Hic autem perspicuum est non nutrice a Basilio designari, sed aviam Macrinam, a qua se educatum fuisse supra dicebat in epist. 204.

(19) Θεραπεύσω. Nonnulli codices mss. θεραπεύων.

(20) Εἰσωθίζεσθαι. Sic mss. octo, pro eo quod erat in editis εἰσοικίζεσθαι. Paulo ante editi καὶ οὐχ ὑπακούων. Deest illud καὶ in codicibus Harl., Med. et tribus aliis et editione Haganoensi.

(21) Εὔωνα. Harl. et unus ex Regiis εὔωλα. Paulo

ex iis solum, quæ adversum nos acta sunt, sed ex reliqua etiam vita perspicitur. Quod si etiam ignota esset, non magnum rebus accederet detrimentum. Certissimam autem causam, cur congressum nostrum fugiendum censeant, ignotam fortasse pluribus vestrum, ego docebo. Audite igitur.

3. Fidei versio apud vos excogitatur inimica apostolicis et evangelicis doctrinis. inimica traditioni Gregorii vere magni, et eorum, qui ei successerunt usque ad beatum Musonium, cuius profecto documenta etiamnum in vestris auribus resonant. Nam Sabellii malum, olim quidem exortum, sed traditione magni illius viri extinctum, conantur nunc isti renovare, qui dum timent ne arguantur, somnia in nos fingunt. Vos autem capita illa vino gravata valere jubentes, quæ per crapulam evectus, ac **315** deinde exæstuans vapor in visa impellit; a nobis qui vigilamus, et ob Dei timorem tacere non possumus, perniciem vestram audite. Judæismus et Sabelliana hæresis, sub Christianismi specie in evangelicam prædicationem inducta. Qui enim rem unam, personis multiplicem, Patrem et Filium et Spiritum sanctum dicit, unamque trium ponit hypostasim, quid aliud facit, nisi quod Unigeniti sempiternam negat præexistentiam? Negat autem et dispensatorium ejus ad homines adventum, descensum ad inferos, resurrectionem, judicium: negat etiam proprias Spiritus operationes. Apud vos autem nunc et audaciora audientur, quam ab insulso Sabellio. Narrant enim, ut referunt qui audierunt, contendere eos qui apud vos sapientes sunt, ac dicere traditum non esse nomen Unigeniti, sed nomen adversarii; eosque in hoc letari ac efferrī, ut in proprio invento. dictum est enim, inquit, *Ego veni in nomine Patris mei, et non recepistis me: si alius in nomine suo venerit, hunc recipietis* ⁸⁸. Et quoniam dictum est: *Docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti* ⁸⁹, perspicuum est, inquit, nomen unum esse. Non enim dictum est, in nominibus, sed, in nomine.

εἰρησθαι, Μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, δηλὸν ἐστὶ, φασὶν ὀνόματα, ἀλλ', εἰς τὸ ὄνομα.

4. Hæc nos sine rubore scripsi vobis, quia cen-

⁸⁸ Joan. v, 43. ⁸⁹ Matth. xxviii, 19.

(26) Ἀγνοοῖτο. Sic mss. codices octo. Editio Parisiensis ἠγνοοῖτο, Basil. et Hagan. ἀγνοοῖτο. Infra editi ἐναυλά ἐστι καὶ νῦν ἡμῶν. Septem mss. ut in textu.

(27) Τοῦ μεγάλου. Ita tres vetustissimi codices cum duobus Regiis, et editione Haganoensi et Basileensi. Parisiensis addit Γρηγορίου. Similiter Basilii in epist. 146 Eusebium designat, non addito nomine Eusebii. Duo alii codices Regii cum Vaticano et Coisl. secundo κατασθεσθὲν δὲ παρὰ τῶν πατέρων.

(28) Ἐγκυμαίνω. Harl. et unus ex Regiis ἀτμός, ἐκμαίνων. Deest etiam εἰτα in codice Mediceo.

A ὑπὸ τῆς αἰσχύνῃς οὐκ ἐπιτρέπονται. Τοῦτο μὲν οὖν οὐκ ἐκ τῶν πρὸς ἡμᾶς μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοῦ λοιποῦ βίου γινώριμὸν ἐστὶ τῆς ψυχῆς αὐτῶν τὸ πάθημα· εἰ δὲ καὶ ἀγνοοῖτο (26), οὐ μεγάλη ζημία τοῖς πράγμασι. Τὴν δὲ ἀληθεστάτην αἰτίαν δι' ἣν φευκτὴν ἡμῶν τὴν συντυχίαν τίθενται, λανθάνουσιν ἰσως τοὺς πολλοὺς ὁμῶν, ἐγὼ διδάξω. Ἀλλ' ἀκούσατε.

3. Πίστεως διαστροφή παρ' ὑμῖν μελετᾶται, ἐχθρὰ μὲν τοῖς ἀποστολικαῖς καὶ εὐαγγελικαῖς δόγμασιν, ἐχθρὰ δὲ τῇ παραδόσει τοῦ μεγάλου ὡς ἀληθοῦς Γρηγορίου, καὶ τῶν ἐφεξῆς ἀπ' ἐκείνου μέχρι τοῦ μακαρίου Μουσωνίου· οὗ τὰ διδάγματα ἐναυλά ὑμῖν ἐστὶν ἐτι καὶ νῦν δηλονότι. Τὸ γὰρ τοῦ Σαβελλίου κακὸν, πάλαι μὲν κινήθην, κατασθεσθὲν δὲ τῇ παραδόσει τοῦ μεγάλου (27), ἐπιχειροῦσι νῦν ἀνανεύσθαι οὗτοι, οἱ φόβῳ τῶν ἐλέγχων τοὺς καθ' ἡμῶν ὁνείρους πλάττοντες. Ἀλλ' ὑμεῖς τὰς οἰνοβαρεῖς κεφαλὰς, ἃς ὁ ἐκ τῆς κραυγῆς ἀναφερόμενος ἀτμός, εἰτα ἐγκυμαίνων (28), καταφαντάζει, χαίρειν ἀφέντες, παρὰ τῶν ἐγρηγορότων ἡμῶν (29), καὶ διὰ τὸν τοῦ Θεοῦ φόβον μὴ δυναμένων ἡσυχάζειν, τὴν βλάβην ὑμῶν ἀκούσατε. Τοῦταίσι μὲν ἐστὶν ὁ Σαβελλισμός, ἐν προσχήματι Χριστιανισμοῦ τῷ εὐαγγελικῷ κηρύγματι ἐπισαιγόμενος. Ὁ γὰρ ἐν πρᾶγμα πολυπρόσωπον (30) λέγων Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ ἅγιον Πνεῦμα, καὶ μίαν τῶν τριῶν τὴν ὑπόστασιν ἐκτιθέμενος, τί ἄλλο ποιεῖ, ἢ οὐχὶ ἀρνεῖται μὲν τὴν προαιώνιον τοῦ Μονογενοῦς ὑπαρξιν; ἀρνεῖται δὲ καὶ τὴν οἰκονομικὴν αὐτοῦ πρὸς ἀνθρώπους ἐπιδημίαν, τὴν εἰς Ἰδοῦ καθόδον, τὴν ἀνάστασιν, τὴν κρίσιν· ἀρνεῖται δὲ καὶ τὰς ἰδιαζούσας τοῦ Πνεύματος ἐνεργείας. Παρὰ δὲ ὑμῖν νῦν καὶ νεανικώτερα ἀκούω τολμᾶσθαι τοῦ ματαιόφρονος Σαβελλίου. Λέγουσι γὰρ, ὡς οἱ ἀκηκόετες (31) φασί, διατίθενσθαι τοὺς παρ' ὑμῖν σοφοὺς καὶ λέγειν, ὅτι ὄνομα τοῦ Μονογενοῦς οὐ παραδέδωται, ὄνομα δὲ τοῦ ἀντικειμένου ἐστὶ· καὶ ἐπὶ τούτῳ γάνυσθαι μὲν, καὶ μέγα φρονεῖν, ὡς ἐπὶ οἰκίῳ εὐρήματι. Εἴρηται γάρ, φησὶν· Ἐγὼ ἡλθον ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Πατρὸς μου, καὶ οὐκ ἐλάβετε με· ἐὰν ἄλλος ἔλθῃ ἐν τῷ ἰδίῳ ὀνόματι, ἐκείνου λήψετε. Καὶ διὰ τὸ

(32), ὅτι ἐν ἐστὶν ὄνομα. Οὐ γὰρ εἴρηται, εἰς τὰ

D 4. Ταῦτα ἐρυθρίων ἔγραψον ὑμῖν, ὅτι ἀφ' αἵμα-

(29) Ἡμῶν. Hanc vocem addidimus ex mss. octo.

(30) Πολυπρόσωπον. Ita Hagan. editio et Basileensis et octo mss. Editio Parisiensis πολυώνυμον. Infra Basilii hanc hæresim vocat ἀνώνυμον, et nomen Filii ab ea negari declarat. Paulo post editi et ἄλλο ποιεῖ, οὐχί. Idem mss. ut in textu.

(31) Ἀκηκόετες. Editio Paris. addit αὐτῶν, quod nec sua sponte necessarium est, et in octo mss. ac in antiquis editionibus deest. Non multo infra iidem editi Εἴρηται γάρ, φασὶν. Octo mss. et editio Hagan. ut in textu.

(32) Φασί. Medicæus et unus ex Regiis φησὶν.

τὰς ἡμετέρους εἰσὶν οἱ τούτοις ἔνοχοι, καὶ καταστὰς
 νῆξω τῆς ἡμαυτοῦ ψυχῆς, ὅτι ἀναγκάζομαι, ὥσπερ
 οἱ πρὸς δύο πυκτεῦοντες, τὰς ἐφ' ἑκάτερα τοῦ λό-
 γου παρατροπὰς κρούων τοῖς ἐλέγχοις, καὶ κατα-
 βάλλων, τὴν προσήκουσαν ἰσχὴν ἀποδιδόναι τῇ ἀλη-
 θείᾳ. Ἐντεῦθεν γὰρ ὁ Ἀνόμοιος ἡμᾶς σπάρασσει·
 ἐτέρωθεν δὲ, ὡς ἔοικεν, ὁ Σαβέλλιος. Ἄλλ' ὑμᾶς
 παρακαλῶ, τοῖς βδελυροῖς τούτοις καὶ μηδένα πα-
 ρατρέψαι δυναμένους σοφίσματι μὴ προσέχειν τὸν
 νοῦν· εἰδέναι δὲ, ὅτι ἐστὶ τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ (33)
 τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα, αὐτὸ τὸ καλεῖσθαι (34) αὐτὸν
 Ἰῶν τοῦ Θεοῦ, καὶ κατὰ τὸν Πέτρου λόγον· Οὐδέ
 ἐστιν ἕτερον ὄνομα ὑπὸ τὸν οὐρανὸν, τὸ δεδο-
 μένον ἐν ἀνθρώποις (35), ἐν ᾧ δεῖ σωθῆναι
 ἡμᾶς. Πρὸς δὲ τὸ, ὅτι Ἐγὼ ἦλθον ἐν τῷ ὀνόματι
 τοῦ Πατρὸς μου, ἐκεῖνο εἰδέναι χρὴ, ὅτι, ἀρχὴν
 ἑαυτοῦ καὶ αἰτίαν ἐπιγραφόμενος τὸν Πατέρα, ταῦτα
 λέγει. Εἰ δὲ εἴρηται· Πορευθέντες βαπτίζετε εἰς
 τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου
 Πνεύματος (36), οὐ παρὰ τοῦτο χρὴ νομίζειν ἐν ἡμῖν
 ὄνομα παραδεδοσθῆναι. Ὡς γὰρ ὁ εἰπὼν, Παῦλος καὶ
 Σιλουανὸς καὶ Τιμόθεος, τρία μὲν εἶπεν ὀνόματα.
 συνέδησε δὲ αὐτὰ ἀλλήλοις διὰ τῆς, καὶ, συλλαβῆς·
 οὕτως ὁ εἰπὼν ὄνομα Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου
 Πνεύματος, τρία εἰπὼν, συνέπλεξε αὐτὰ τῷ συν-
 δέσμῳ, ἐκαστὴν ὀνόματι ἴδιον ὑποβεβλήσθαι τὸ ση-
 μαινόμενον ἐκδιδάσκων· διότι πραγμάτων ἐστὶ ση-
 μαντικὰ τὰ ὀνόματα. Τὰ δὲ πράγματα ἰδιάζουσιν
 καὶ αὐτοτελεῖ τὴν ὑπαρξιν ἔχειν οὐδεὶς τῶν καὶ μι-
 κρὸν μετεχόντων τοῦ φρονεῖν ἀμυβᾶλλει. Πατὴρ
 γὰρ καὶ Υἱὸς καὶ ἅγιος Πνεύματος φύσις μὲν ἡ
 αὐτὴ, καὶ θεότης μία· ὀνόματα δὲ διάφορα, πε-
 ριουρισμένως καὶ ἀπηρτισμένως τὰς ἐννοίας ἡμῖν
 παριστῶντα. Ἀμύχανον γὰρ, μὴ ἐν τοῖς ἐκάστου
 ἱδιώματι τὴν διάνοιαν γενομένην ἀσύγχυτον, δυνη-
 θῆναι Πατρὶ καὶ Υἱῷ καὶ ἁγίῳ Πνεύματι τὴν δοξο-
 λογίαν ἀποπληρῶνται. Ἐάν μὲν οὖν ἀρνούνται μὴ λέ-
 γειν ταῦτα, μηδὲ διδάσκειν οὕτω, κατέρχονται ἡμῖν
 τὰ σπουδαζόμενα. Καίτοι χαλεπὴν αὐτοῖς οὖσαν ὁρῶ
 τὴν ἀρνήσιν, διὰ τὸ πολλοὺς ἔχειν τῶν λόγων τού-
 των τοὺς μάρτυρας. Πλὴν ἄλλ' οὐ σκοποῦμεν τὰ
 παρελθόντα· τὰ παρόντα μόνον ὑγιαίνετωσαν. Ἐάν
 δὲ τοῖς αὐτοῖς ἐπιμένωσιν, ἀνάγκη καὶ πρὸς ἄλλας
 Ἐκκλησίας ἐκδοῦναι ἡμᾶς τὴν καθ' ὑμᾶς συμφορὰν,
 καὶ ποιῆσαι παρὰ πλείονων ἐπισκόπων γράμματα
 ὑμῖν ἀρκεῖσθαι, τὸ μέγεθος τοῦτο τῆς ὑποκατασκευαζομένης (37) ἀσεβείας καταβρῆγνύντα. Ἡ γὰρ
 προὔργου τι ἔσται εἰς τὴν σπουδὴν, ἢ πάντως ἢ παρούσα διαμαρτυρία ἀφήσει ἡμᾶς τῆς αἰτίας ἐπὶ
 τοῦ κριτηρίου.

5. Ἦδη δὲ καὶ ἐν συντάγμασιν οἰκείοις κατεβάλλοντο
 τοὺς λόγους τούτους· οὗσπερ καὶ ἀπέστειλαν πρὸς

¹ Act. iv, 12.

(33) Χριστοῦ. Addit editio Paris., Ἰησοῦ, sed deest D
 in octo mss. et antiquis editionibus.

(34) Τὸ καλεῖσθαι, etc. Editio Paris. τοῦτο κα-
 λεῖσθαι αὐτὸν Ἰῶν τοῦ Θεοῦ, κατὰ τὸν τοῦ, etc. Co-
 dices nostri et antiquae editiones summo consensu
 ut in textu.

(35) Ἐν ἀνθρώποις. Deest praepositio in Med.,
 Harl. et uno ex Regiis.

(36) Πνεύματος. Editio Paris. addit καὶ οὐκ εἰς

A sanguinei nostri sunt, qui his implicantur, et de
 animae meae situ ingemisco, quod cogar, velut ii
 qui contra duos pugnant, doctrinae ex utraque parte
 corruptelas argumentis pulsans et evertens, con-
 sentaneum veritati robur reddere. Hinc enim nos
 dilacerat Anomæus: illinc, ut apparet, Sabellius.
 Verum obsecro vos, ut ne execrandis his ac nemi-
 nem subvertere valentibus sophismatibus animum
 intendatis: sed sciatis, Christi nomen quod est su-
 per omne nomen, hoc ipsum esse, quod Filius Dei
 voratur; et secundum Petri dictum, Neque esse
 aliud nomen sub caelo datum hominibus, in quo oportet
 nos salvos fieri¹. Quod autem attinet ad illud,
 Ego veni in nomine Patris mei, sciendum est eum,
 cum Patrem profliteretur sui ipsius principium ac
 causam, hæc dixisse. Quod si dictum est: *Euntes*
baptizate in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti,
 non ideo putandum est nomen unum nobis fuisse
 traditum. Quemadmodum enim qui dicit, Paulus et
 Silvanus et Timotheus, tria quidem pronuntiavit
 nomina, sed ea inter se per et syllabam colligavit,
 sic qui dicit nomen Patris et Filii et Spiritus sancti,
 tria dicens, connexuit ipsa per conjunctionem, uni-
 cuique nomini proprium subsesse significatum **316**
 docens; nam res ipsas significant nomina. Res au-
 tem propriam existentiam ac per se perfectam ha-
 bere, nemo vel parum intelligens dubitat. Nam
 Patris et Filii et Spiritus sancti natura quidem ea-
 dem et divinitas una: nomina vero diversa, cir-
 cumscriptas et absolutas notiones nobis exhibentia.
 C Fieri enim non potest, ut mens, nisi in uniuscujus-
 que proprietatibus sine confusione considerandis
 versetur, Patri et Filio et Spiritui sancto glorifica-
 tionem persolvat. Jam si negent se hæc dicere, aut
 ita docere, propositum sumus assecuti. Quanquam
 difficile illis esse video negare, proptereaquod non
 pauci sunt horum sermonum testes. Sed tamen non
 spectamus præterita, tantummodo sana sint præ-
 sentia. Quod si in iisdem perseveraverint, necesse
 habebimus et ad alias Ecclesias calamitatem vestram
 clamitare, ac periclitari ut ad vos veniant a pluribus
 episcopis litteræ, quæ hanc assurgentis impietatis
 molem perfringant. Vel enim id ad propositum
 nostrum proderit, vel sane hæc obtestatio nos a
 culpa in iudicio liberabit.

5. Jam autem et in propriis scriptis iniecerunt
 hos sermones, quos primum quidem miserunt ho-

τὰ ὀνόματα. Sed repugnant octo codices nostri et
 vetustæ editiones, in quibus hæc desunt. Iisdem
 codicibus freti mutavimus quod infra in editis lege-
 batur ταῦτα ἀλλήλοις et τῷ καὶ συνδέσμῳ. Habent
 etiam τῷ συνδέσμῳ vetustæ editiones.

(37) Ὑποκατασκευαζομένης. Ita octo mss. Editi
 ὑποσκευαζομένης. Paulò post editio Paris. ἐκ τῆς
 σπουδῆς. Iidem codices et editiones vetustæ ut in
 textu.

mini Dei Meletio episcopo: deinde acceptis ab ipso convenientibus responsis, quemadmodum monstrorum matres pudore suffusa: ob naturæ vitia, ita ipsi quoque turpes suos fœtus in congruentibus tenebris abditos enutrient. Immisere etiam per epistolam tentamenta quædam unanimi nostro Anthimo Tyanorum episcopo, quasi Gregorius in fidei expositione dixerit Patrem et Filium mentis quidem cogitatione duo esse, sed hypostasi unum. Hoc autem non docendi causa, sed decertandi in dialogo cum Æliano dictum esse, intelligere non potuerunt, qui sibi ipsi ob ingenii subtilitatem beati videntur. Qua in disputatione multa sunt librariorum errata, ut ex ipsis verbis ostendemus, si Deus volet. Deinde vero gentilem erudiens non existimabat accuratus disceptandum esse de verbis; sed nonnihil etiam indoli illius, qui introducebatur, concedendum, ut ne iis qui præcipua sunt, repugnaret. Quapropter et multas illic invenias voces, quæ nunc robur maximum hæreticis præbent, quales sunt *creatura et factura*, et si quid ejusmodi. Multa autem et de conjunctione cum homine dicta ad divinitatis rationem referunt, qui inscite scripta illa intelligunt, quale est et hoc ipsum, quod ab ipsis decantatur. Est enim probe sciendum, quemadmodum qui essentia communionem non confitetur, in errorem multorum deorum incidit, ita qui hypostasem proprietatem non admittit, in Judaismum ferri. Oportet enim ut mens nostra velut aliquo fulta subjecto, et illius considerans proprietates, ita demum in illius, quem **317** desiderat, cognitione versetur. Si enim paternitatem non intellexerimus, neque circa quem hæc proprietas definita sit, adverterimus; quomodo poterimus Dei Patris notionem accipere? Non enim satis est personarum numerare differentias: sed unamquamque personam in vera hypostasi existere fatendum est. Illud enim hypostasi carens personarum commentum ne Sabellius quidem rejecit; quippe cum dicat eundem Deum, cum subjecto unus sit, pro occurrentibus subinde occasionibus transformatum, modo ut Patrem, modo ut Filium, modo ut Spiritum sanctum loqui. Hunc olim extinctum errorem renovant nunc hujusce innominatæ hæresis inventores, qui

(38) Ὑποστάσι δὲ ἓν. Credere non possum Gregorium dixisse Patrem et Filium, si simul considerentur, cogitatione duo esse, hypostasi unum. Hæc enim gemella essent hæresi Sabellianæ, quam supra Basilius Gregorii traditione extinctam docet. Sed his in verbis vel erratum aliquod librariorum, ut placet Basilio, suspicandum est, vel de Patre et Filio separatim sumptis accipi debent. Quo sensu magister Gregorii Origenes dixit de Christo: Τὸ μὲν ὑποκείμενον ἓν ἐστὶ, ταῖς δὲ ἐπινοαῖς τὰ πολλὰ ὀνόματα ἐπὶ διαφόρων. Suppositum quidem unum est, sed cogitatione plura nomina variis rebus imponuntur, Homil. 8 in Jerem. p. 96.

(39) Αἰλιανός. Coisl. uterque et duo Regii Γελιανόν.

(40) Καὶ συνδιδόντα. Ita Coisl. primus, Harl. et Med. cum duobus Regiis. Editi καὶ συνδιδόναι.

(41) Εὖ γάρ. Editi addunt καὶ τοῦτο, quæ desunt

Α τὸν τῷ ἀνθρώπῳ τοῦ Θεοῦ Μελετίῳ τῷ ἐπισκόπῳ, καὶ λαβόντας παρ' αὐτοῦ τὰς προσηκούσας ἀποκρίσεις, ὡς αἱ τῶν τεράτων μητέρες ἐπαισχυνόμεναι τοῖς περιώμασι τῆς φύσεως, οὕτω καὶ αὐτοὶ τὰς αἰσχρὰς ἐαυτῶν ὠδῖνας τῷ ποσὶ σκότη κατακρύψαντες τιθηνόυνται. Καθῆκεν δὲ τινα πείραν δι' ἐπιστολῆς καὶ πρὸς τὸν ὁμόφυλον ἡμῶν Ἀνθιμον τὸν Τυάνων ἐπίσκοπον· ὡς ἄρα Γρηγορίου εἰπόντος ἐν ἐκθέσει Πίστεως Πατέρα καὶ Υἱὸν ἐπινοῖν μὲν εἶναι δύο, ὑποστάσι δὲ ἓν (38). Τοῦτο δὲ ὅτι οὐ δογματικῶς εἴρηται, ἀλλ' ἀγωνιστικῶς ἐν τῇ πρὸς Αἰλιανὸν (39) διαλέξει, οὐκ ἡδυνήθησαν συνιδεῖν οἱ ἐπὶ λεπτότητι τῶν φρενῶν ἑαυτοὺς μακαρίζοντες. Ἐν ἡ πολλὰ τῶν ἀπογραψαμένων ἐστὶ σφάλματα, ὡς ἐπ' αὐτῶν τῶν λέξεων δεῖξομεν ἡμεῖς, ἐάν ὁ Θεὸς θέλῃ. Ἔπειτα μέντοι τὸν Ἕλληνα παῖθων, οὐκ ἤγειτο χρῆναι ἀκριβολογεῖσθαι περὶ τὰ ῥήματα· ἀλλ' ἔστιν ὅπη καὶ συνδιδόντα (40) τῷ ἔθει τοῦ ἐναγομένου, ὡς ἂν μὴ ἀντιτείνῃ πρὸς τὰ καίρια. Διὸ δὲ καὶ πολλὰς ἂν εὖροις ἐκεῖ φωνὰς, τὰς νῦν τοῖς αἰρετικαῖς μεγίστην ἰσχὺν παρεχομένας· ὡς τὸ κτίσμα, καὶ τὸ ποῖημα, καὶ εἴ τι τοιούτων. Πολλὰ δὲ καὶ περὶ τῆς πρὸς τὸν ἀνθρώπον συναφείας εἰρημένα εἰς τὸν περὶ τῆς θεότητος ἀναφέρουσι λόγον, οἱ ἀπαιδεύτως τῶν γεγραμμένων ἀκούοντες· ὅποιόν ἐστι καὶ τοῦτο, τὸ παρὰ τοῦτον περιφερόμενον. Εὖ γάρ (41) εἶδέναι χρῆ, ὅτι, ὥσπερ ὁ τὸ κοινὸν τῆς οὐσίας μὴ ὁμολογῶν εἰς πολυθεῖαν ἐκπίπτει, οὕτως ὁ τὸ ἰδιόζον τῶν ὑποστάσεων μὴ δίδους εἰς τὸν Ἰουδαϊσμὸν ὑποφέρεται (42). Δεῖ γάρ τὴν διάνοιαν ἡμῶν οἰοεῖν ἔπερυσθεῖσαν ὑποκειμένῳ τινι, καὶ ἀναργεῖς αὐτοῦ ἐντυπωσαμένην τοὺς χαρακτῆρας, οὕτως ἐν περινοῖα γενέσθαι τοῦ ποθομένου. Μὴ γάρ νοήσαντες (43) τὴν πατρότητα, μηδὲ περὶ ὃν ἀπώρισται τὸ ἰδίωμα τοῦτο ἐνθυμηθέντες, πῶς δυνατόν Θεοῦ Πατρὸς (44) ἔννοιαν παραδέξασθαι; Οὐ γάρ ἐξαρχαὶ διαφορὰς προσώπων ἀπαριθμήσασθαι, ἀλλὰ χρῆ ἕκαστον πρόσωπον ἐν ὑποστάσει ἀληθινῇ ὑπάρχον (45) ὁμολογεῖν. Ἐπεὶ τὸν γε ἀνυπόστατον τῶν προσώπων ἀναπλάσμων οὐδὲ ὁ Σαβέλλιος παρητήσατο, εἰπὼν τὸν αὐτὸν Θεὸν, ἓνα τῷ ὑποκειμένῳ (46) ὄντι, πρὸς τὰς ἐκάστοτε παραπιπτούσας χρεῖας μεταμορφούμενον, νῦν μὲν ὡς Πατέρα, νῦν δὲ ὡς Υἱὸν, νῦν δὲ ὡς Πνεῦμα ἅγιον διαλέγεσθαι. Ταύτην πάλαι

D in octo nostri mss.

(42) Ὑποφέρεται. Ita octo mss. Editi ἀποφέρεται.

(43) Νοήσαντες. Coisl. primus cum aliis quatuor νοήσαντας et mox ἐνθυμηθέντας. Sed tamen vulgatam lectionem mutare nolui, quæ sæpe alias in locis similibus occurrit apud Basilium, ac reperitur in codicibus Harl. et Med. et uno ex Regiis. Habent illi quidem tres codices paulo post πῶς δύνανται· ἂν. Sed credo inductam a librariorum hanc immutationem nimio grammaticæ studio, quemadmodum in aliis quinque codicibus eadem de causa nominativus in accusativum immutatus.

(44) Θεοῦ Πατρός. Sic novem mss. pro eo quod erat in editis πρὸς Θεοῦ.

(45) Ὑπάρχον. Sic iidem mss. Editi ὑπάρχεν.

(46) Τῷ ὑποκειμένῳ. Editio, Basil. secunda et Paris. τῶν ὑποκειμένων, repugnantibus omnibus mss. et vetustioribus editionibus.

κατασθεσθίσαν τὴν πλάνην ἀνανεοῦνται νῦν οἱ τῆς ἁγνότητος (47) ταύτης αἰρέσεως ἐφευρεταί· οἱ τὰς ὑποστάσεις ἀθετοῦντες, καὶ τὸ ὄνομα τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ ἀπαρνούμενοι. Οὗς, ἐὰν μὴ παύσωνται λαλοῦντες κατὰ τοῦ Θεοῦ ἀδικίαν, ὀδύρεσθαι χρή μετὰ τῶν ἀρνησιχρίστων.

6. Ταῦτα ἀναγκαιώς ὑμῖν διεστείλαμεθα, ἵνα τὰς ἀπὸ τῶν πονηρῶν διδαγμάτων βλάβας φυλάξηθε. Γῶ ὅντι γάρ, εἰ χρή τὰς πονηρὰς διδασκαλίας τοῖς ὁλεθροῖς φαρμάκοις ἐξομοῦν, ὥς οἱ παρ' ὑμῖν ὄνειροσκόποι φασί, ταῦτά ἐστι καὶ κώνειον, καὶ ἀκόνιτον, καὶ εἴ τι ἕτερον φάρμακον ἀνδροφρόνον. Ταῦτα ψυχῶν δηλητήρια, οὐχ οἱ ἡμέτεροι λόγοι, ἀπερ αἱ οἰνόπληκτοι (48) μὴνιγγες ἐκδοῦσι, πολυφάνταστοι οὔσαι διὰ τὸ πάθος· οὗς, εἴπερ ἐσωφρόνουν, ἐχρὴν εἰδέναι, ὅτι ταῖς ἀγράντοις καὶ πάσης κηλίδος κεκαθαρμέναις ψυχαῖς τὸ προφητικὸν ἐναυγάζει χάρισμα. Οὗτε γὰρ κατόπριον ῥυτίωνι δυνατόν τῶν εἰκόνων δέξασθαι τὰς ἐμφάσεις, οὔτε ψυχὴν ταῖς βιωτικαῖς προελημμένῃν μερίμναις, καὶ τοῖς ἐκ τοῦ φρονήματος τῆς σαρκὸς ἐπισκοτούμένῃν πάθεσι, δυνατόν ὑποδέξασθαι τοῦ ἁγίου Πνεύματος τὰς ἐλλάμψεις. Οὐ γὰρ πᾶν ἐνύπνιον εὐθὺς προφητεία, ὥς φησὶ Ζαχαρίας· Κύριος ἐποίησεν φαντασίαν, καὶ ὅτεδὸν χειμερινόν, διότι οἱ ἀποθεγγρόμενοι ἐλάλησαν λόγους, καὶ τὰ ἐνύπνια ψευδῇ ἐλάλουν. Οὗτοι δὲ κακίνοι ἀγνοοῦσιν, οἱ κατὰ τὸν Ἡσαΐαν ἐνυπνιαζόμενοι καὶ κοίτην φιλοῦντες νυστάζει, ὅτι πολλάκις ἐνέργεια πλάνης ἀποστέλλεται ἐπὶ τοὺς υἱοὺς τῆς ἀπειθείας. Καὶ ἐστὶ πνεῦμα ψευδές, δ, ἐν τοῖς ψευδοπροφηταῖς (49) γενόμενον, τὸν Ἀγαθὸν ἐξηπάτησε. Ταῦτα εἰδότες (50), ἔδει μὴ τοσοῦτον ὑπεραρθῆναι, ὥστε ἑαυτοῖς προφητεῖαν προσμαρτυρεῖν, οἳ γε δείκνυνται καὶ τοῦ οἰκονοσκόπου Βαλαὰμ τῆς ἀκριβείας ἀπολείπομενοι. Οὗς, ὑπὸ τοῦ βασιλείου τῶν Μωαβιτῶν ἐπὶ μεγίσταις δωρεαῖς μετακληθεῖς, οὐκ ἠνέσχετο (51) ἀφαιρῆναι φωνὴν παρὰ τὸ βούλημα τοῦ Θεοῦ, οὐδὲ ἀράσασθαι τὸν Ἰσραὴλ, ὃν οὐκ ἀράται Κύριος. Εἰ μὲν οὖν ταῖς ἐντολαῖς τοῦ Κυρίου αἱ κατὰ τὸν ὕπνον αὐτῶν φαντασίαι συντρέχουσιν, ἀρκεῖσθωσαν τοῖς Εὐαγγελίοις, οὐδεμιὰς ἰουδαίας ἐκ τῶν ὄνειρων εἰς τὴν ἀξιοπιστίαν προσδεομένους· εἰ δὲ οὐ μὲν Κύριος τὴν ἑαυτοῦ εἰρήνην ἀφῆκεν ἡμῖν, καὶ ἐντολὴν καινὴν ἔδωκεν ἡμῖν, ἵνα ἀγαπῶμεν ἀλλήλους, τὰ δὲ ὄνειρα μάχην καὶ διάστασιν καὶ ἀγάπης ἀφανισμὸν ὀφείλειται (52) μὴ διδόντων καιρὸν τῷ διαβόλῳ διὰ τοῦ ὕπνου ταῖς ψυχαῖς αὐτῶν ἐπιβαίνειν· μηδὲ κυριώτερα ποιεῖν τὰ παρ' αὐτῶν (53) φαντάσματα τῶν σωτηρίων διδαγμάτων.

* Psal. lxxii, 6. * Zach. x, 1, 2. * Isa. xxi, 8. * Ephes. ii, 2. * Ill Reg. xii, 22. * Num. xii, 11 sqq.

(47) *Τῆς ἁγνότητος*. Videtur Basilius haresim illam innominatam, sive nomine carentem dicere, quia nomen Filii tollebat, ac traditum negabat.

(48) *Ἀπερ αἱ οἰνόπληκτοι*. Sic omnes nostri codices, uno excepto, qui habet ἄπερ αἱ οἰνόφυλκτοι. Editi ἀλλ' ἄπερ αἱ οἰνόφυλκτοι.

(49) *Ψευδοπροφηταί*. Coisl. primus et Med. προφηταί.

(50) *Ταῦτα εἰδότες*. Coisl. uterque, Med. et unus ex Regiis ταῦτα εἰδότες. Nihil tamen mutandum putavimus, ob eas causas quas modo diximus.

PATR. GR. XXXII.

A hypostases repudiant, et nomen Filii Dei negant. Quibus quidem, nisi desinant loqui adversus Deum iniquitatem *, lugendum est cum iis qui Christum negant.

6. Hæc vobis necessario scripsimus, ut damna a pravis documentis impendientia caveatis. Nam revera, si pravæ doctrinæ cum pharacis exitiosis comparandæ, quemadmodum apud vos somniorum interpretes dicunt, hæc sunt et cicuta et aconitum, et si quod aliud lethale pharmacum. Hæc sunt animarum venena, non nostri sermones, ut temulenta illa cerebellorum involucre clamitant, visis multis ob morbum referta: quos quidem, si saperent, nosse oportebat, intaminatis et ab omni macula expurgatis mentibus propheticum donum illucere. Neque enim speculo sordido possunt imaginum excipi species; neque anima sæcularibus præoccupata curis, et cui carnalis sensus affectio tenebras offundit, illustrationem Spiritus sancti recipere potest. Non enim omne somnium statim prophetia est, ut ait Zacharias: Dominus fecit phantasmam, et pluviam hibernam, quia sermocinantes locuti sunt labores, et somnia falsa loquebantur *. Hi autem qui secundum Isaiam somniant et dormire amant in cubili **, illud etiam ignorant, sæpe operationem erroris imitari in alios diffidentia *. Est et spiritus mendax, qui cum in falsis prophetis esset, Achab decepit *. Hæc scientes non oportebat adeo superbire, ut sibiipsis prophetiæ donum ascriberent: qui ne auguris quidem Balaam diligentiam assequi deprehenduntur. Is enim a Moabitarum rege, magnis muneribus oblatis, accersitus, adduci non potuit, ut vocem præter Dei voluntatem emitteret, aut Israeli malediceret, cui Dominus non maledicebat *. Itaque si præceptis Domini oblata illis per somnum visa consentiunt, contenti sint Evangeliiis, quæ somniorum præsidio ad fidem faciendam non indigent. 318 Quod si pacem suam nobis reliquit Dominus, novumque nobis mandatum dedit, ut diligamus invicem, somnia vero pugnam ac dissidium et charitatis extinctionem inducunt; non dent occasionem diabolo ipsorum animas per somnum invadendi, nec suis visionibus plus tribuant, quam salutaribus documentis.

Neque enim repugnat vulgata scriptura stylo Basili, ac præterea reperitur in Harlezano et aliis codicibus.

(51) *Ἡνέσχετο*. Sic plerique codices mss. Editi ἠνέσχετο. Paulo post editi ὃν οὐ καταράται, et infra πρὸς τὴν ἀξιοπιστίαν. Codices mas. summo consensu ut in textu.

(52) *Ὀφείλειται*. Ita novem mss. Editi ἀφῆκεται.

(53) *Παρ' αὐτῶν*. Sic tres vetustissimi codices. Editi παρ' αὐτοῦ.

EPISTOLA CCXI^a.ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΙΑ^a.

Significat se, lectis Olympii litteris filiisque illius visis, oblitum esse veneni Neocæsariensium: addit se jam litteras dedisse et daturum, si volet Olympius.

Olympio.

A

Ὀλυμπίῳ.

Et lectis præstantiæ tuæ litteris, factus sum meipso hilarior ac alacrior, et ubi cum optatissimis tuis filiis sum collocutus, teipsum videre mihi visus sum. Hi, cum afflictam omnino meam animam offendissent, sic affecerunt, ut obliviscerer veneni, quod apud vos somniorum venditores caponesque, ut a quibus conducti sunt gratiam ineant, contra nos circumferunt. Epistolas quidem jam nonnullas misi, alias autem in posterum dabitur, si voles. Tantummodo prosint accipientibus.

Καὶ τοῖς γράμμασιν ἐντυχὼν τῆς τιμιότητος σου, ἠδίων ἑμαυτοῦ καὶ εὐθυμότερος ἐγενόμην, καὶ τοῖς ποθεινοτάτοις υἱέσιν εἰς ὁμίλιαν ἔλθων, αὐτὸν σε ἔδοξα καθορᾶν. Οἱ, πᾶν μου (54) τὴν ψυχὴν κακωκωμένην παραλαβόντες, οὕτω διέθηκαν, ὥστε ἐπιλαθέσθαι με τοῦ παρ' ὁμῖν κωνείου, ὃ οἱ ὄνειροπῶλαι (55) καὶ ὄνειροκάπηλοι, εἰς τὴν τῶν ἐκμίσθωσάμενων αὐτοὺς χάριν, καθ' ἡμῶν περιφέρουσιν. Ἐπιστολάς δὲ τὰς μὲν ἐπεμψα (56), τὰς δὲ καὶ εἰς ὑστερον δώσωμεν, ἂν ἐθέλῃς. Μόνον εἴη τι ὄφελος παρ' αὐτῶν τοῖς λαμβάνουσιν.

EPISTOLA CCXII^a.ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΙΒ^a.

Dolorem suum significat quod Dasimone Hilarium non viderit. Injurias inimicorum commemorat ac sua cum Anomæis bella, et cum iis qui mediis sibi videntur. Hilarium morbis laborantem ad patientiam hortatur.

Hilario.

B

Ἰλάρῳ.

1. Quid passum me esse putas, aut quo animo fuisse, cum Dasimona veni, ac didici paucis post adventum meum diebus facundiam tuam exiisse? Non enim solum ob illam admirationem, qua te a teneris prosecutus sum, statim ab ipsis scholarum exercitationibus colloquium tuum semper plurimi feci, sed etiam quia nihil nunc tanto amore dignum, quam animus veritatis amans, ac recto de rebus iudicio præditus, quod quidem apud te servari arbitramur. Nam cæterorum hominum plerisque videmus, ut in equestri cursu, alios quidem istis, alios vero his favendo dividi, ac factionis ducebus acclamare. Te vero, cum et timore et assentatione et ignavo omni affectu excelsior sis, non mirum est oculo sano veritatem speculari. Nam et te intelligo non leviter tangi rebus Ecclesiarum, quandoquidem et ad me misisti quamdam de his epistolam, ut his proximis litteris declarabas; quam quidem quis perferendam acceperit, libenter didicerim, ut hominem de me male meritum cognoscam. Nondum enim tuas ad me his de rebus litteras vidi.

2. Quanti ergo putas empirum me fuisse tuum colloquium, ut tibi aperirem quæ me affligunt (affert enim, ut nosti, vel ipsa narratio aliquid solatii dolentibus), et ad quesita responderem, 319 non

1. Ἐμὲ δὲ τί οἶε πεπονθέναι, ἢ τίνα γένεσθαι ἐσχηνάει (57), ἐπειδὴ ἐπεδήμησα μὲν τῷ Δαζιμῶνι (58), (59) ἔμαθον δὲ ὀλίγαις ὑστερον ἡμέραις τῆς παρουσίας ἡμῶν ἐξεληλυθέναι σου τὴν λογίωτα; Οὐ γὰρ μόνον διὰ τὸ ἐκ παιδὸς θαῦμα ὃ ἔσχον περὶ σε, εὐθύς ἀπὸ διατριβῶν αὐτῶν ἀεὶ πολλοῦ ἀξίαν ἐθέμην τὴν ὁμίλιαν σου, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ μηδὲν οὕτω σπουδαῖον (60) εἶναι νῦν, ὥς φιλαλήθῃ ψυχῇ, ὑγιᾶς τῶν πραγμάτων τὸ κριτήριον κεκτημένην ὅπερ ἡγοῦμεθα παρὰ σοὶ διασώζεσθαι. Καὶ γὰρ τῶν λοιπῶν τοὺς πλείστους ὀρώμεν, ὥσπερ ἐν ταῖς ἱπποδρομίαις, τοὺς μὲν ὡς τούτους, τοὺς δὲ ὡς ἐκείνους διηρημένους, καὶ συνεκδοῶντας τοῖς στασιάζουσι. Σε δὲ, καὶ φόβου καὶ θεραπείας καὶ παντὸς ἀγενοῦς πάθους ὑψηλότερον ὄντα, εἰκὸς ὀφθαλμῷ ὑγιαίνοντι καθορᾶν τὴν ἀλήθειαν. Καὶ γὰρ αἰσθάνομαι σου μὴ παρέργως (61) ἔχοντος πρὸς τὰ τῶν Ἐκκλησιῶν, ὅπου γε καὶ πρὸς ἡμᾶς ἐπεμψάς τινα περὶ τούτων ἐπιστολήν, ὥς ἐν τοῖς ἐναγχοῖς τούτοις ἐδήλους (62) γράμμασιν, ἦν τις ὁ παραλαβὼν ὥστε διακομίσει, ἡδὲως ἂν μάθοιμε, ὥστε εἰδέναι τὴν ἀδικήσαντα. Οὐ γὰρ ἐνέτυχόν τι γράμμασι σοὶς πρὸς ἡμᾶς (63) περὶ τούτων.

2. Πόσου ποτ' ἂν οὖν οἶε πρίασθαι με τὴν ὁμίλιαν σου, ὑπὲρ τοῦ γνωρίσαι μέ σοι τὰ λυποῦντά με (φέρει γὰρ, ὥς οἶσθα (64), καὶ τὸ ἐξεπεῖν ῥασιώνην τινὰ τοῖς ὀδυνωμένοις), ἀποκρίνασθαι τε περὶ τῶν ἐπιζη-

* Alias CLXX. Scripta anno 375.

* Alias CCCLXX. Scripta anno 375.

(54) Οἱ πᾶν μου. Deest ultima vocula in duobus vetustissimis codicibus Harl. et Coisl., nec necessaria videtur.

(55) Ὀνειροπῶλαι. Ita Harl. et Reg. primus. His favent tres alii in quibus legitur ὄνειροπῶλαι. Editi ὄνειροπῶλοι.

(56) Ἐπεμψα. Regius uterque et Coisl. secundus Ἐγραψα.

(57) Ἐσχηνάει. Codices multi, sed non vetustissimi, ἔσχεν.

(58) Δαζιμῶνι. Coisl. primus τῷ Δαζιμῶνι.

(59) Vide Addenda.

(60) Σπουδαῖον. Legit Combesius σπάνιον, nihil adeo rarum.

(61) Παρέργως. Ita sex mss. Editi περιέργως.

(62) Ἐδήλους. Ita septem. mss. Editi ἐδήλου. Paulo post Medicæus et Coisl. primus ὥστε διακομῖσαι.

(63) Σοὶς πρὸς ἡμᾶς. Ita Coisl. et Med. et plures alii. Editi τοῖς πρὸς ἡμᾶς. Paulo post Medicæus cum tribus aliis οὖν οἶε. Deerat vocula in editis. Legitur οἷη in Coisl. secundo et Reg. secundo.

(64) Ὡς οἶσθα. Multi codices ὥς οἶδας. Paulo post Coisl. primus, Med. et alii plures ἀποκρίνασθαι. Editi ἀποκρίνεσθαι.

τοῦμένων· οὐ γράμμασιν ἀφύχοις καταπιστεύσαντα, ἀλλ' αὐτὸν δι' ἑμαυτοῦ ἐναργῶς λέγοντα ἕκαστα, καὶ ἐπεξιόντα. Οἱ γὰρ ἐμφυχοὶ λόγοι δραστικωτέραν ἔχουσι τὴν πειθῶ· πρὸς τε τὸ εὐεπιχειρήτον καὶ πρὸς συκοφαντίαν εὐάλωτον οὐκέτι ὅμοιοι τοῖς γεγραμμένοις εἰσὶ. Καὶ γὰρ οὐδὲν ἀτόλμητον λοιπὸν οὐδενί, ὅπου γε καὶ οἱ τὰ μέγιστα παρ' ἡμῶν πιστευθέντες, οὓς ἡσθάνομεθα, μετὰ τῶν ἀνθρώπων ὄρωντες, ὡς μεῖζόν τι ὄντας ἢ κατὰ ἀνθρώπων, οὗτοι κατεδέξαντο συγγράμματά τινος τὰ ὅποια δὴ ποτε ὡς ἡμέτερα παραπέμπειν· καὶ ἐπ' αὐτοῖς (65) διαβάλλειν ταῖς ἀδελφότησιν, ὡς μηδὲν λοιπὸν τοῦ ἡμετέρου ὀνόματος φευκτότερον εἶναι τοῖς εὐλαέσι. Τὸ γὰρ ἀγνοηθῆναι γενόμενος ἐξ ἀρχῆς ἐπιτηδεύσας, ὡς οὐκ οἶδα εἰ τις ἄλλος τῶν ἐπισκευμένων τὴν ἀνθρωπίνην ἀσθένειαν νῦν, καθάπερ τὸ ἐναντίον προσεξιόμενος πᾶσιν ἀνθρώποις γνῶριμον ἑμαυτὸν καταστήσαι, οὕτω πανταχοῦ γῆς, προσθήσω δέ, ὅτι καὶ θαλάσσης, διατεθρούλλημαι. Οἱ τε γὰρ τὸν ἔσχατον ὅρον τῆς ἀσθεῖας ἐπιτηδεύοντες, καὶ τὸ ἄθεον τῆς ἀνομοιότητος, δόγμα ταῖς Ἐκκλησίαις ἐπάγοντες (66), πρὸς ἑμὲ τὸν πόλεμον ἔχουσι· οἱ τε τὴν μέσσην ἐλαύνοντες, ὡς οἴονται, καὶ ἀπὸ μὲν τῶν αὐτῶν ἐκείνων (67) ἀρχῶν ὀρμημένοι, τῇ δὲ τῶν λογισμῶν ἀκολουθίᾳ μὴ ἐπιέντες διὰ τὸ ὑπεναντίον ταῖς ἀκοαῖς τῶν πολλῶν, ἡμᾶς δυσχεραίνουσι καὶ πλύνουσι μὲν ταῖς λοιδορίαις, ἐφ' ὅσον δύνανται, οὐδεμιὰς δὲ ἀπέχονται τῆς ἐπιβουλῆς· εἰ καὶ ὅτι ὁ Κύριος ἀπράκτους αὐτῶν τὰς ἐγχειρήσεις ἐποίησε. Ταῦτα πῶς οὐ λυπηρά; πῶς οὐχὶ ὀδυνηράν μοι τὴν ζωὴν κατασκευάζοντα (68); ὅς γε μίαν τίθεμαι τῶν κακῶν παραμυθίαν, τὴν ἀσθένειαν τῆς σαρκὸς, ὑφ' ἧς πέπεισμαι μὴ πολὺν χρόνον παραμένειν τῇ δυστήνῃ ταύτῃ ζωῇ. Καὶ ταῦτα μὲν εἰς τοσοῦτον. Σὲ δὲ ἐπὶ τοῖς πάθεσι τοῦ σώματος παρακαλῶ μεγαλοφῶς καὶ ἀέλιως τοῦ καλέσαντος ἡμᾶς θεοῦ διακεῖσθαι· ὅς, ἐὰν ἴδῃ ἡμᾶς μετ' εὐχαριστίας δεξαμένους τὰ παρόντα, ἢ ἐπανήσει τὰ λυπούντα, ὥς ἐπὶ τοῦ Ἰωβ, ἢ τοῖς μεγάλαις στεφάνοις τῆς ὑπομονῆς ἀμείβεται ἐν τῇ μετὰ ταύτην τὴν ζωὴν ἡμῶν καταστάσει.

(65) Ἐπ' αὐτοῖς. Ita mss. tres non antiquissimi. Sed profecto hæc scriptura longe præferenda vulgatæ ἐπ' αὐταῖς.

(66) Ἐπάγοντες. Sic mss. omnes, quos quidem viderimus. Editi ἐπαγαγόντες.

(67) Ἐκείνων. Satis commodè editi ἀπὸ μὲν τῶν αὐτῶν ἐκείνους ἀρχῶν, ab iisdem ac illi principiis profecti. Sed in omnibus nostris codicibus legitur ἐκείνων, quod eodem reddit. Videtur prima specie Eustathius Sebastenus his verbis designari, qui *viam mediam, ut sibi videntur, incedunt*. Hunc enim Basilius in epist. 128 medium esse ait, nec quidquam mediū hominis statu antiquius habere. Sed tamen, si res attentius consideretur, non Eustathium proprie hoc loco, sed generatim eosdem hæreticos, quos contra liber *De Spiritu sancto* scriptus est, perspicuum erit notari. Nam medius ille Eustathii status in eo positus erat, quod nec catholicus

A litteris inanitis committens, sed per me ipse clare exponens singula, ac edisserens. Animati enim sermones efficaciorē habent persuasionem, nec tam facile quam scripti, impugnari possunt et calumniis appeti. Nihil enim jam cuiquam intentatum relictum est; siquidem ii quibus maxima quæque credideramus, quosque dum inter homines videremus, majus quidpiam esse credebamus, quam ferat humana natura, hi adducti sunt, ut cujusdam scripta, qualiacunque illa sint, tanquam nostra transmitterent, et ob ea invidiam apud fratres crearent, adeo ut nihil jam nostro nomine detestabilius sit apud pios. Nam cum ab initio latere studuerim, haud scio an magis quam quisquam eorum, qui imbecillitatem humanam consideraverunt; B nunc quasi contra propositum mihi fuisset omnium hominum fama celebrari, sic ubique terrarum, addam et marium, decantatus sum. Nam et qui in extremo impietatis termino sese exercent, et impium dissimilitudinis dogma in Ecclesias invehunt, bellum mecum habent. Et qui viam mediam, ut sibi videntur, incedunt, et ab iisdem illis principiis profecti, ratiocinationum consecutioni non subscribunt, eo quod abhorreat a multorum auribus, hi nobis infensi sunt ac conviciis perfundunt, quantum possunt, nec ullas prætermittunt insidias, quamvis Dominus eorum conatus irritos reddiderit. Quomodo hæc molesta non forent? quomodo non acerbam mihi vitam facerent? qui profecto unicum habeo malorum solatium, carnis C infirmitatem, quæ mihi persuadet non multum temporis me in hac infelici vita mansurum. Hæc autem hactenus. Te autem in corporis infirmitatibus adhortor, ut constanter et digne Deo, qui nos vocavit, te geras: qui, si nos viderit cum gratiarum actione præsentia suscipere, aut sedabit dolores, uti in Jobo, aut magnis patientiæ coronis remunerabitur in futuro post hanc vitam statu.

potentioribus Arianis catholicis videri vellet. Nondum aperte cum Arianis conjunctus, nec negare audebat nec probare quæ ipsi a Basilio proponebantur. At quos hic commemorat Basilius, hi catholice doctrinæ bellum apertum indixerant, et quamvis dissimilitudinis impietatem fugere viderentur, iisdem tamen, ac Anomæi, principiis stabant. Hoc eis exprobrat Basilius in libro *De Spiritu sancto*, cap. 2, ubi impias eorum de Filio ac Spiritu sancto nugæ ex principiis Aetii deductas esse demonstrat. Iidem hæretici non desierunt nefaria Basilii expellendi consilia inire. Eorum convicia in Basilium, insidias et nefarias molitiones, furorem ac bellum inexpiabile, vide in libro *De Spiritu sancto*, num. 43, 25, 31, 52, 60, 69, 75.

(68) Κατασκευάζοντα. Sic Coisl. uterque cum tribus aliis. Editi κατασκευάζοντα.

EPISTOLA CCXII.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΕΙΓ'

Gratias agit quod se inter molestias a numerosa hominum multitudine eorumque ductoribus acceptas litteris recreaverit. Implorat illius preces pro miserabili sua vita. Narrat se exspectare dum in aulam accersatur: sibi que episcopum quendam, ubi hæc audivit, auctorem fuisse, ut in Mesopotamiam se conferat, ibique coactis episcopis idem sentientibus, imperatorem una cum illis adeat. Rogat quid faciendum sit.

Sine inscriptione, viri pii causa.

A

Ἀρεπὶ γράφος, ἐπὶ ἀνδρὶ εὐσεβεῖ.

1. Dominus, qui celerem mihi in afflictionibus opem præstat, ipse tibi allevationis, qua me in præsentem per litteras visitatione **320** recreasti, vicem rependat, vera ac magna spiritus lætitia mercedem ob consolationem humilitatis nostræ adimplens. Eram enim quodammodo male affectus animo, cum in magna hominum multitudine serinam quamdam ac rationis omnino expertem populi vidissem socordiam, et ductorum inveteratam vixque emendabilem mali consuetudinem. At ubi vidi litteras, et reconditum in iisdem charitatis thesaurum, agnovi illuxisse nobis in amaritudine viventibus dulces solatium ab eo qui nostra moderatur. Quare sanctitatem tuam resaluto, solita prece orans, ut pro miseranda mea vita precari non cesses, ne forte mundi hujus specie immersus, obliviscar Dei qui egenum et terra erigit*, et aliqua elatus superbia in iudicium incidam diaboli*: aut neglecta administratione dormiens a Domino deprehendar, aut per noxia opera illam gerens, et conservorum percutiens conscientiam¹⁰, aut etiam cum ebriis immorans, in justo Dei iudicio pœnas malis administratoribus intentatas sustineam. Itaque Deum, quæso, in omnibus precibus ores, ut vigilem in omnibus, ne dedecus ac probum sim nomini Christi, in revelatione arcanorum cordis nostri, in magno illo die adventus Salvatoris nostri Jesu Christi.

ἀποκαλύψει τῶν κρυπτῶν τῆς καρδίας ἡμῶν, κατὰ τὴν μεγάλην ἡμέραν τῆς ἐπιφανείας τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ (71).

2. Cognosce autem me exspectare, dum per hæreticorum improbitatem ad aulam accersar, obtentu pacis videlicet: et episcopum illum, ubi hæc audivit, mihi scripsisse, ut festinanter me in Mesopotamiam conferam, illicque eos qui idem ac nos sentiunt ac Ecclesias confirmant, in unum coge is, una cum ipsis proficiscar ad imperatorem. Mihi autem forte ne ipsum quidem corpus ad hoc iter hieme sufficiet. Neque hactenus res visa est necessaria, nisi ipse aliquid suaseris. Nam et tuum exspectabo consilium, ut sententia firmetur. Quapropter rogo, ut cito nobis per aliquem ex probis fratribus, quid visum fuerit tuæ perfectioni ac divinitus motæ prudentiæ, significes.

στὰν τῇ τελειότητι σου καὶ ἐνθὺς συνέσεις φανερωθῆναι.

* Psal. cxii, 7. * I Tim. iii, 6. ¹⁰ I Cor. viii, 12.

* Alias CCLXII. Scripta anno 375.

(69) *Τὴν δσιότητα.* Reg. secundus, Paris. et Coisl. secundus τῇ δσιότητι. Paulo post iidem codices ὑπὲρ εὐχόμενον τῆς.

(70) *Τοῦ ἐγείροντος.* Coisl. primus et Paris. τοῦ ἐγείραντος.

(71) *Ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.* Ita omnes mss. Editi ἡμῶν τῇ τοῦ Χριστοῦ. Ibidem male in editis Γίνωσκε δὲ μὴ. Mss. ut in textu.

(72) *Ἀκούσας.* Ope Reg. secundi et Coisl. se-

1. Κύριος ὁ παρὰσχόμενός μοι ταχέαν ἐπὶ ταῖς θλίψεσι τὴν ἀντίληψιν, αὐτός σοι τῆς ἀναπαύσεως, ἣν ἀνέπαυσας ἡμᾶς ἐν τῇ παρούσῃ διὰ τοῦ γράμματος ἐπισκέψῃ, παρὰσχοιτο τὴν ἀντίληψιν, τῇ ἀληθινῇ καὶ μεγάλῃ εὐφροσύνῃ τοῦ πνεύματος τὸν ἐπὶ τῇ παρὰσχέσει μισθὸν τῆς ταπεινώσεως ἡμῶν ἀποπληρῶν. Ἐτυχον γάρ πως τὴν ψυχὴν κεκαχωμένος, ἐν πολυανθρώπῳ συλλήψῃ κτηνώδη τινὰ καὶ παντελῶς ἄλογον τοῦ λαοῦ καταμαθὼν ῥαθυμίαν, καὶ τῶν ἀγόντων αὐτοὺς παλαιὰν καὶ δυσδιόρθωτον συνήθειαν τοῦ κακοῦ. Ἐπεὶ δὲ εἶδον τὰ γράμματα, καὶ τὸν ἐν αὐτοῖς τῆς ἀγάπης θησαυρὸν, ἐπέγνων, ὅτι ἐπέλαμψεν ἡμῖν τοῖς ἐν πικρίᾳ ζωῇ γλυκεῖαν παραμυθίαν ὁ οἰκονομῶν τὰ ἡμέτερα. Διὸ καὶ ἀντιφθέγγομαι σου τὴν δσιότητα (69) παρακαλῶν τὴν συνήθη παρὰκλῃσιν, μὴ διαλιπεῖν σε εὐχόμενον ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας σου ζωῆς· μήποτε, τῇ φαντασίᾳ τοῦ βίου τούτου καταδαπτισθεὶς, ἐπιλάβῃμαι μὲν τοῦ Θεοῦ τοῦ ἐγείροντος (70) ἀπὸ γῆς πτωχὸν, ἐπαρῶν δὲ τινὰ παθῶν, εἰς κρίμα ἐμπέσω τοῦ διαβόλου· ῥαθυμῆσας δὲ τῆς οἰκονομίας, καθεύδων ὑπὸ τοῦ Δεσπότη καταληφθῶ, ἣ καὶ διὰ τῶν βλαβερῶν ἔργων προστιθεῖς, καὶ τύπτων τὴν συνείδησιν τῶν συνδούλων, ἣ καὶ μετὰ τῶν μεθυόντων γινόμενος, ἐν τῇ δικαιοκρασίᾳ τοῦ Θεοῦ πάθω τὰ τοῖς πονηροῖς τῶν οἰκονομῶν ἡπελάγημένα. Παρακαλῶ οὖν σε ἐπὶ πάσῃ προσευχῇ θέσθαι τοῦ Θεοῦ νήφειν ἡμᾶς ἐν πᾶσιν· ἵνα μὴ αἰσχύνῃ γινώμεθα καὶ δυνείδῃς τῷ ὀνόματι τοῦ Χριστοῦ, ἐν τῇ

2. Γίνωσκε δὲ με ἐν προσδοκίᾳ εἶναι τοῦ κατ' ἐπιφάνειαν τῶν αἰρετικῶν ἀνακληθῆσθαι εἰς τὸ στρατόπεδον, ἐπὶ προφάσει δὴ τῆς εἰρήνης· καὶ τοῦτο ἀκούσαντα (72) καὶ τὸν ἐπίσκοπον τόνδε ἐπισταλκέναι ἡμῖν σπουδᾷ περὶ τὴν Μεσοποταμίαν γενέσθαι, καὶ τῶν ἐκεῖ τοὺς ὁμοδόξους καὶ ἐπικρατύνοντας (73) τὰ τῶν Ἐκκλησιῶν συναγαγόντα, μετ' αὐτῶν ὁρμήσαι πρὸς τὸν βασιλέα. Ἐμοὶ δὲ τάχα μὲν οὐδὲ τὸ σῶμα αὐτὸ πρὸς τὴν ἐν τῷ χειμῶνι ὁδοιπορίαν ἀρκέσει· τέως δὲ οὐδὲ ἀναγκαῖον τὸ πρᾶγμα εἶναι, πλην εἰ μὴ αὐτὸς συμβουλευσῇς (74). Ἀναμενῶ γὰρ καὶ τὴν παρὰ τῆς θεοσεβείας σου συμβουλήν, ὥστε κρατυνθῆναι τὴν γνῶμην. Διὸ παρακαλῶ θάπτον ἡμῖν διὰ τινος τῶν σπουδαίων ἀδελφῶν τὸ παρα-

D cundi emendavimus quod prave in editis legebatur ἀκούσαντας. Ibidem editi ἀπσταλκέναι. Coisl. uterque, Reg. secundus, Paris. et Clarom. ut in textu. Episcopus qui hæc Basilio scripsit, videtur Meletius fuisse, idque colligitur ex initio epistolæ 216.

(73) *Ἐπικρατύνοντας.* Ita mss. sex pro eo quod erat in editis ἐπικρατούοντας.

(74) *Συμβουλευσῇς.* Coisl. uterque et Reg. secundus συμβουλεύσεις. Sub finem editi ἐν Θεῷ. Meletius Coisl. uterque, quos secuti sumus.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΙΔ.

EPISTOLA CCXIV.

Cum Paulini amici Terentium partibus suis adiungere conarentur, ac litteras Roma allatas circumferrent, monet Basilium his litteris et a iis ab Athanasio ad Paulinum scriptis moveretur. Paulinum ejusque amicos pro catholicis fratribus habet: sed Meletii jura defendit: quæstionem de hypostasi, de qua nata dissensio, negat levis esse momenti, ac tandem oget, ut ad reditum exsulatum episcoporum res integra servetur.

Τερεντίω κόμητι (75).

A

Terentio comiti.

1. Ὅτε ἤκούσαμεν τὴν σεμνότητά σου πάλιν ἐκδο-
δίσθαι πρὸς τὴν τῶν κοινῶν ἐπιμέλειαν, εὐθὺς μὲν
διατεράχθημεν (εἰρήσεται γὰρ τὰ ληθῆς), λογιζόμενοι
ὅπως σοι παρὰ γνώμην ἐστίν, ἀπαξ ἀφελέντι τῶν
δημοσίων φροντίδων, καὶ σχολάζαντι τῇ ἐπιμελείᾳ
τῆς ἑαυτοῦ ψυχῆς, πάλιν ἀναγκάζεσθαι πρὸς τὰ
αὐτὰ ὑποστρέφειν (76). Ἐπειτα εἰς ἔννοιαν ἐλθόντες,
ὥς ὅτι τάχα ὁ Κύριος, βουλόμενος τῶν μυρίων ὀδυ-
νῶν, αἱ νῦν τὰς καθ' ἡμᾶς Ἐκκλησίας συνέχουσι,
μίαν ταύτην χάρισσασθαι παραμυθίαν, τὴν σὴν σεμνο-
πρέπειαν πάλιν ψυκόνουσαν ἐπὶ τῶν πραγμάτων
φανῆναι· καὶ ὅθι καὶ (77) εὐθυμότεροι ἦμεν, ὥς
μέλλοντες ἐτι γοῦν ἀπαξ, πρὶν ἀπείναι τῆς ζωῆς
ταύτης, συντεύξεσθαι τῇ τιμωρίᾳ σου.

2. Ἄλλὰ πάλιν ἡμᾶς ἑτέρα φήμη κατέσχευεν, ὥς
ἐπὶ τῆς Ἀντιοχείας διὰγοντος, καὶ τὰ ἐν χειρὶ πρά-
γματα ταῖς μεγάλαις ἀρχαῖς συνδιέποντος. Πρὸς δὲ
τῇ φήμῃ ταύτῃ κατέλαθεν ἡμᾶς ἀκοή, ὅτι καὶ οἱ
τῆς κατὰ Παυλινὸν συντάξεως ἀδελφοὶ διαλέγονται
τινα (78) τῇ ὁρθότητι σου περὶ τῆς πρὸς ἡμᾶς ἐνώ-
σεως· ἡμᾶς δὲ λέγω τοὺς τῆς μερίδος τοῦ ἀνθρώπου
τοῦ Θεοῦ, Μελετίου, τοῦ ἐπισκόπου. Οὗς καὶ γράμ-
ματα (79) ἀκούω νῦν τῶν Ἀρτικῶν περιφέρειν, αὐτοῖς
τὴν ἐπισκοπὴν τῆς κατὰ Ἀντιόχειαν Ἐκκλησίας ἐπι-
τρέποντας, παραλογιζόμενα δὲ τὸν θαυμασιώτατον
ἐπίσκοπον τῆς ἀληθινῆς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας Μελέ-
τιον. Καὶ οὐ θαυμάζω τοῦτο. Οἱ μὲν γὰρ ἀγνοοῦσι
παντελῶς τὰ ἐνταῦθα· οἱ δὲ, καὶ δοκοῦντες εἰδέναι,
φιλονεικότερον μᾶλλον ἢ ἀληθέστερον αὐτοῖς ἐξ-
ηγοῦνται. Πλὴν ἄλλ' ἐκείνους μὲν οὐδὲν ἀπεικὸς ἢ
ἀγνοεῖν τὴν ἀλήθειαν, ἢ καὶ ἀποκρύπτεσθαι τὴν αἰ-
τίαν, δι' ἣν εἰς τὸ γράφειν Παυλινῷ ἦλθεν ὁ μαχα-
ρωτάτος ἐπίσκοπος Ἀθανάσιος. Τὴν δὲ σὴν τελειό-
τητα αὐτοῦ ἔχουσιν τοὺς δυναμένους τὰ μεταξὺ τῶν
ἐπισκόπων (80) γενόμενα ἐπὶ τῆς Ἰουδαίου βασιλείας

B

1. Postquam audivimus gravitatem tuam co-
actam iterum fuisse communium rerum curam sus-
cipere, statim quidem perturbati sumus (verum
enim dicitur), cum cogitarem, quam non ex tua
sententia accidisset, ut 321 semel publicis coris
solutus et otium ad tuam ipsius animam curandam
impedens, iterum cogereris ad eadem redire.
Deinde ubi in mentem venit, forte Dominum volen-
tem innumeris doloribus, quibus nunc Ecclesie no-
stræ premuntur, unum hoc concedere solatium,
perfecisse ut dignitas tua iterum ad res gerendas
prodiret; tum vero et hilariores facti sumus, ut
adhuc venturi saltem semel, antequam exeamus ex
hac vita, in præstantiæ tuæ congressum.

C

2. At rursus rumor alius ad nos pervenit, ver-
sari te Antiochiæ, et quæ in manibus sunt negotia
cum summis potestatibus administrare. Præter
hunc rumorem illud etiam accepimus, stantes a
Paulino fratres nonnulla tecum disserere de con-
junctione nobiscum ineunda, id est, cum iis qui
sunt ex parte hominis Dei, Meletii, episcopi. Quos
etiam et litteras audio nunc Occidentalium cir-
cumferre, quæ episcopatum Ecclesiæ Antiochenæ
ipsis attribuant, Meletium autem maxime admiran-
dum veræ Dei Ecclesiæ episcopum frustrantur. Ne-
que hoc miror. Illi enim res nostras omnino igno-
rant; isti autem, etsi videntur scire, parium magis
quam veritatis studio ipsis narrant. Cæterum
verisimile est eos aut veritatem ignorare, aut etiam
causam occultare, cur adductus fuerit beatissimus
episcopus Athanasius, ut Paulino scriberet. Sed
cum ibi habeat præstantia tua, qui res imperante
Joviano inter episcopos gestas sedulo enarrare pos-
sint, rogo ut ab ipsis edocearis. Veruntamen quia
accusamus neminem, imo erga omnes charitatem

D

Alias CCCXLIX. Scripta anno 375.

(75) Τερεντίω κόμητι. Post hanc lectionem alia
apponitur in vetustissimis codicibus Coisl. et Med.
Primus sic habet: γρ. Τερτινῶ Κ'ω. Teratino do-
mino. Alter γρ. Καὶ Τερεντίνῳ κόμητι, et Terentino
comiti. Comitem Orientis vocat codex Claromon-
tanus.

(76) Ὑποστρέφειν. Ita tres vetustissimi codices
cum nonnullis aliis. Editi ἐπιστρέφειν. Paulo post
multi codices, sed recentiores, ἐλθόντες, ὅτι τάχα.

(77) Καὶ ὅθι καὶ. Postrema vocula deest in codice
Harl. et alio quodam.

(78) Διαλέγονται τινα. Deest postrema vox in
tribus codicibus non vetustissimis.

(79) Γράμματα. Exstant hæc Damasi litteræ, in
Paulinum quidem liberales et prolixæ, cui de Vitali
in communionem recipiendo iudicium committunt,
in Meletium autem parum honorificæ, quem notare
Damasus videtur, cum eos, qui de Ecclesiis ad Ec-
clesias migraverunt, a sua communionem alienos
pronuntiat. Paulo post Harl. et Med. et unus ex
Pegiiis καὶ θαυμάζω τοῦτο, mirum id mihi videtur.

(80) Τὰ μεταξὺ τῶν ἐπισκόπων. Id est, inter
Athanasium et Meletium. Nam beatissimus papa
Athanasius, inquit Basilium in epist. 258, cum
Alexandriam advenisset, omnino optabat, ut sibi cum
eo (Meletio) communio conciliaretur. Sed multita
consiliariorum in aliud tempus dilata illorum com-
munio: quod utinam non evenisset! Hoc Athanasii
cum Meletio communicandi desiderium argumento
erat, quid de Meletio, quid de Paulini episcopatu
sentiret. Sed tamen cum ejus consilia ad exitum
perducta non fuissent, interim oblata Paulino fidei
formula, cui Paulinum purgandi sui causa subscri-
psisse narrat Epiphanius hæres. lxxvii, n. 20, com-
municavit cum eo Antiochiæ, et Alexandriam redux
ad eum scripsit. Existimat Tillemontius tom. VIII,
p. 221, Athanasium, antequam Antiochiam veniret,
auditis quæ de Paulini fide parum honorificæ dice-
bantur, ad eum scripsisse. At qua de re scripserit
Athanasius ad Paulinum, statui non potest: scri-
psisse autem postquam Antiochia discessit, inde
perspicitur, quod Basilium his, quæ Antiochiæ inter
episcopos gesta fuerant, adductum fuisse dicit

habere cupimus, et maxime erga domesticos fidei, gratulamur iis qui litteras Roma acceperunt. Atque etiamsi quod honorificum et magnum ferant illis testimonium, optamus verum illud esse, et operibus ipsis confirmatum. Non idcirco tamen mihi ipse unquam persuadere possim, ut aut Meletium ignorem, aut Ecclesiae cui praestit oblitiscar, aut quaestiones, de quibus ab initio nata dissensio, exiles putem, et parvi ad pietatis propositum momenti. Ego enim non solum, si quis ob acceptam ab hominibus epistolam esseratur, non idcirco abstrahi me unquam et subduci patiar: sed neque, si ex ipsis missa sit caelis, nec sanam ille profiteatur fidei doctrinam, possum illum sanctorum communione participem existimare.

σταλῆναι ποτε καταδέξομαι· ἀλλ' οὐδ' ἂν ἐξ αὐτῶν ἤκη τῶν οὐρανῶν, μὴ στοιχῇ δὲ τῷ ὑγιαίνοντι λόγῳ τῆς πίστεως, δύναμαι αὐτὸν κοινωνῶν ἡγήσασθαι τῶν ἁγίων.

5. 322 Illud enim cogita, vir admirande, veritatis corruptores, qui Arianum schisma in sanam patrum inducunt fidem, nullam aliam proferre causam, cur plium patrum dogma non recipiant, praeter consubstantialis notionem, quam prave ipsi et ad fidei totius calumniam exponunt, dum Filium a nobis dictitant secundum hypostasim consubstantialem asseverari. His si quam occasionem dederimus, dum ab iis abripimur, qui simplicitate magis quam malitia haec aut his similia dicunt, nihil impedit quominus ineluctabiles in nos ansas praebemus, eorumque roboremus haeresim, quibus haec una exercitatio est, dum in Ecclesia loquuntur, non sua stabilire, sed nostra calumniari. Quenam autem hac calumnia gravior esse possit, et ad multos commovendos aptior, quam si qui ex nobis videantur Patris et Filii et Spiritus sancti unam hypostasim dicere, qui, etiamsi omnino personarum differentiam aperte doceant: quia tamen hoc ipsum prius usurpatum est a Sabellio, unum quidem hypostasi Deum esse dicente, sed sub diversis personis a Scriptura representari, pro propria occurrentis subinde usus ratione; a: nunc quidem paternas illum sibi accommodare voces, cum hujus personae adest occasio: nunc vero eas quae Filium decent, cum ad nostri suscipiendam curam, aut ad alias quasdam oeconomicas operationes descendit: nunc tandem Spiritus induere personam, cum tempus proprias hujus personae voces exposcit; si qui ergo etiam apud nos unum subjecto Patrem et Filium et Spiritum sanctum dicere deprehendantur, tres vero personas perfectas confiteri: quomodo non apertum

ἀκριβῶς διηγήσασθαι, παρακαλοῦμεν ὑπ' αὐτῶν πληροφρηθῆναι (81). Πλὴν ἀλλ' ἐπειδὴ οὐδεὶς κατηγοροῦμεν, (82) πρὸς πάντας δὲ ἔχειν εὐχόμεθα τὴν ἀγάπην, καὶ μάλιστα πρὸς τοὺς οικείους τῆς πίστεως, συγχαίρομεν τοῖς κοιμισαμένοις τὰ ἀπὸ Ῥώμης γράμματα. Κἂν τίνα σεμνὴν καὶ μεγάλην ἔχη αὐτοῖς μαρτυρίαν, εὐχόμεθα ἀληθῆ εἶναι ταύτην, καὶ δι' αὐτῶν (83) τῶν ἔργων βεβαιουμένην. Οὐ μέντοι τοῦτου γε ἕνεκεν δυνάμεθα ποτε αὐτοὺς πείσαι ἢ Μελέτιον ἀγνοῆσαι, ἢ τῆς ὑπ' αὐτὸν Ἐκκλησίας ἐπιλαθέσθαι, ἢ τὰ ζητήματα, ὑπὲρ ὧν ἐξ ἀρχῆς ἡ διάστασις γέγονε, μικρὰ ἡγήσασθαι, καὶ ὀλίγην ἔχειν διαφορὰν νομίζειν πρὸς τὸν τῆς εὐσεβείας σκοπὸν. Ἐγὼ γάρ, οὐχ ὅπως εἰ ἐπιστολὴν τις ἀνθρώπων δεξάμενος, ἐπ' αὐτῇ μέγα φρονεῖ, τοῦτου ἕνεκεν ὑπο-

3. Ἐνθυμηθῆτι γάρ, ὡ θαυμασίε, ὅτι οἱ παραγράφαι τῆς ἀληθείας, οἱ τὸ Ἀρειανὸν σχίσμα τῇ ὑγιαίν τῶν πατέρων ἐπισαγαγόντες (84) πίστει, οὐδεμίαν ἄλλην αἰτίαν προβάλλονται τοῦ μὴ παραδέχεσθαι τὸ εὐσεβὲς τῶν πατέρων δόγμα, ἢ τὴν τοῦ ὁμοουσίου διάνοιαν, ἣν αὐτοὶ πονηρῶς καὶ ἐπὶ διαβολῇ τῆς ὁλῆς (85) πίστεως ἐξηγούνται, λέγοντες τὸν Υἱὸν κατὰ τὴν ὑπόστασιν ὁμοούσιον λέγεσθαι παρ' ἡμῶν. Οἷς ἐάν τίνα δώμεν ἀφορμὴν, ἐκ τοῦ περιφέρεισθαι τοῖς δι' ἀπλότητα μᾶλλον, ἢ διὰ κακίαν ταῦτα ἢ τὰ τοῦτοις παραπλήσια λέγουσιν, οὐδὲν κωλύει καὶ ἡμᾶς ἀναντιρρότους μὲν δοῦναι καθ' αὐτῶν τὰς λαβὰς, ἰσχυρὰν δὲ ἐκείνοις κατασκευάσαι τὴν αἵρεσιν, οἷς μία μελέτη ἐστίν, ἐν τοῖς ἐπὶ τῆς Ἐκκλησίας λόγους τὰ αὐτῶν κατασκευάζειν, ἀλλὰ τὰ ἡμέτερα διαβάλλειν. Τίς δ' ἂν γένοιτο τῆς διαβολῆς ταύτης χαλεπωτέρα, καὶ μᾶλλον δυναμένη τοὺς πολλοὺς διασκαλεῦσαι, ἢ εἰ (86) φανεῖταισάν τινες ἐξ ἡμῶν Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος μίαν ὑπόστασιν λέγοντες, οἱ, κἂν πάντῃ τῶν προσώπων διάφορον ἐναργῶς δογματίζωσιν, ἀλλ' οὖν τῷ παρὰ τοῦ Σαβελλίου προειληφθαι τὸ αὐτὸ τοῦτο λέγοντες· ἓνα μὲν εἶναι τῇ ὑποστάσει τὸν Θεόν, προσωποποιεῖσθαι δὲ ὑπὸ τῆς Γραφῆς διάφορος, κατὰ τὸ ἰδίωμα τῆς ὑποκειμένης ἐκαστοτε χρείας· καὶ νῦν μὲν τὰς πατρικὰς αὐτῷ περιτιθέναι φωνὰς, ὅταν τοῦτου καιρὸς ἢ τοῦ προσώπου· νῦν δὲ τὰς Υἱῷ προεπούσας, ὅταν πρὸς τὴν ἡμετέραν ἐπιμέλειαν ἢ πρὸς ἄλλας τινὰς οἰκονομικὰς ἐνεργείας ὑποβαλεῖν· νῦν δὲ τὸ τοῦ Πνεύματος ὑποδύεσθαι προσωπεῖον (87), ὅταν ὁ καιρὸς τὰς ἀπὸ τοῦ τοιοῦτου προσώπου φωνὰς ἀπαιτῇ· ἐάν οὖν καὶ παρ' ἡμῶν φανώσιν τινες ἐν

Athanasium, ut scriberet Paulino. Præterea non dubium, quin hæc epistola Paulinum episcopum salutaverit: alioqui nihil ei profuisset. At causæ Paulini Athanasius aperte non favit, antequam veniret Antiochiam. Tunc enim propensior erat in Meletium, ac omnino optabat, ut sibi cum eo communio conciliaretur.

(81) Πληροφρηθῆναι. Sic vetustissimi tres mss. et alii duo. Editi διδαχθῆναι.

(82) Vide Addenda.

(83) Καὶ δι' αὐτῶν. Conjunctio addita ex quinque mss., quorum tres vetustissimi. Ibidem nonnulli mss. ἀληθεύειν αὐτὴν δι' αὐτῶν.

(84) Ἐπισαγαγόντες. Ita tres vetustissimi codices cum uno ex Regiis. Editi ἐπιστάγοντες.

(85) Ὁλῆς. Deest in quinque mss., non tamen vetustissimis.

(86) Ἡ εἰ. Prima vocula addita ex septem mss.

(87) Προσωπεῖον. Quatuor mss. recentiores προσω-

τῷ ὑποκειμένῳ Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ ἄγιον Πνεῦμα A et insuperabile videbuntur offerre argumentum, λέγοντες, τρία δὲ πρόσωπα τέλεια (88) ὁμολογούμεναι· πῶς οὐχὶ σαφὴ καὶ ἀναντιρρήτον δόξουσι παρέχειν τὴν ἀπόδειξιν τοῦ ἀληθῆ εἶναι τὰ λεγόμενα περὶ ἡμῶν;

4. Περί δὲ τοῦ, ὅτι ὑπόστασις καὶ οὐσία οὐ ταυτὸν ἐστὶ, καὶ αὐτοὶ, ὡς νομίζω, ὑπεστημάναντο οἱ ἀπὸ τῆς δύσεως ἀδελφοί, ἐν οἷς τὸ στενὸν τῆς ἑαυτῶν γλώττης ὑφορώμενοι, τὸ τῆς οὐσίας ὄνομα τῇ Ἑλλάδι φωνῇ παραδεδώκασιν· ἵνα, εἰ τις εἴη διαφορὰ τῆς ἐννοίας, σώζοιτο αὐτῇ ἐν τῇ εὐκρινεῖ καὶ ἀσυγχύτῳ διαστάσει τῶν ὀνομάτων. Εἰ δὲ δεῖ καὶ ἡμεῖς τὸ δοκοῦν ἡμῖν ἐν βραχεῖ εἰπεῖν, ἔκεινο ἐροῦμεν, ὅτι ὃν ἔχει λόγον τὸ κοινὸν πρὸς τὸ ἴδιον, τοῦτον (89) ἔχει ἡ οὐσία πρὸς τὴν ὑπόστασιν. Ἐκαστος γὰρ ἡμῶν καὶ τῷ κοινῷ τῆς οὐσίας λόγῳ τοῦ εἶναι μετέχει, καὶ τοῖς B περὶ αὐτὸν ἰδιώμασιν ὁ δεῖνά ἐστι καὶ ὁ δεῖνα. Οὕτω καὶ ἐὼς ὁ μὲν τῆς οὐσίας λόγος κοινός· ὅλον ἡ ἀγαθότης, ἡ θεότης (90), ἡ εἰ τι ἄλλο νοοῖτο· ἡ δὲ ὑπόστασις ἐν τῷ ἰδιώματι τῆς πατρότητος, ἡ τῆς υἰότητος, ἡ τῆς ἀγιαστικῆς δυνάμεως θεωρεῖται. Εἰ μὲν οὖν ἀνυπόστατα λέγουσι τὰ πρόσωπα, αὐτόθεν ἔχει ὁ λόγος τὴν ἀτοπίαν· εἰ δὲ ἐν ὑπόστασει εἶναι αὐτὰ ἀληθινῇ συγχωροῦσιν (91), ὁ ὁμολογοῦσι, καὶ ἀριθμεῖσθαι, ἵνα καὶ ὁ τοῦ ὁμοουσίου λόγος διαφυλαχθῇ ἐν τῇ ἐνότητι τῆς θεότητος, καὶ ἡ τῆς εὐσεβείας ἐπιγνώσις, Πατρός καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος, ἐν τῇ ἀπρητισμένῃ καὶ ὁλοτελεῖ ἑκάστου τῶν ὀνομαζομένων ὑπόστασει κηρύσσεται. Ὅμως (92) δὲ ἔκεινο βούλομαι πεπεισθαι τὴν σεμνότητά σου, ὅτι καὶ σὲ καὶ πάντα τὸν παρακλησίως σοι τῆς ἀληθείας φροντίζοντα, καὶ τοὺς ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας ἀγωνιζομένους μὴ ἀτιμάζοντα, ἀναμένειν δεῖ καθηγήσασθαι τῆς συναφείας ταύτης καὶ τῆς εἰρήνης τοὺς προστάτας τῶν Ἐκκλησιῶν, οὓς ἐγὼ στύλους καὶ ἑδραίωμα τῆς ἀληθείας καὶ τῆς Ἐκκλησίας τίθεμαι, καὶ τοσοῦτω πλέον αὐτοὺς αἰδοῦμαι, ὅσην ἂν μακρότερον ἐξοικισθῶσιν, ἀντὶ τιμωρίας αὐτοῖς ἐπαγομένου τοῦ χωρισμοῦ. Παρακαλῶ οὖν, φύλαξον ἡμῖν σεαυτὸν ἀπρόληπτον (93), ἵν' ἔχωμέν σοι γοῦν ἐπαναπαύεσθαι, ἐχαρίσατο.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΙΕ'.

Nuntiat Basilius se Terentio protinus scripsisse: dehortatur Dorotheum ab itinere Roman suscipiendo, nisi mari utatur: dubitat an frater Gregorius ejusmodi legationem obire velit, aut ad utiliter obeundam idoneus sit.

Δωροθέῳ πρεσβυτέρῳ.

Εὐθύς ἐπιτυχὸν ἀφορμῆς, ἐπέστειλα τῷ θαυμασιωτάτῳ ἀνδρὶ Τερεντίῳ τῷ χόμῃ· λογιζάμενος ἀνυποπότερον εἶναι τὸ διὰ ξένων αὐτῷ γράφειν περὶ τῶν προκειμένων, καὶ ἅμα βουλόμενος μηδεμίαν ἐγγενέσθαι διατριβὴν τῷ πράγματι τὸν ποθεινότατον ἀδελφὸν Ἀκάκιον. Τῷ διαψηφιστῇ τῆς τάξεως τῶν ἐπάρχων ἔδωκα οὖν (94) τὴν ἐπιστολήν δημο-

(88) Τέλεια. Deest in codicibus Harl., Med. et uno ex Regiis.

(89) Τοῦτον. Editi et codices vetustissimi τοῦτο. Sed melius recentiores nuss. quinque τοῦτον.

(90) Θεότης. Pro hac voce legitur in codice Mediceo αἰδιότης. Ibidem editi καὶ εἰ τι. Mss. summo consensu ut in textu.

(91) Συγχωροῦσιν. Quidam recentiores codices συγχωρήσουσιν.

(92) Ὅμως. Ita omnes nostri veteres libri. Editi

4. Quod autem hypostasis et essentia idem non sunt, id et ipsi, ut puto, subindicarunt Occidentales fratres, dum linguae suae angustias subveriti. essentiae nomen lingua Graeca tradiderunt; ut et, si qua esset sententiae discrepantia, illa ipsa servaretur in clara et minime confusa nominum diversitate. Quod si et mihi quid sentiam breviter dicendum, illud dicam, quae ratio est communi cum eo quod proprium, eandem esse essentiae cum hypostasi. Nam unusquisque nostrum et per communem essentiae rationem esse participat, et per suas proprietates ille et ille existit. Iam et illic ratio quidem essentiae communis, velut bonitas, divinitas, aut si quid aliud cogitatur: hypostasis vero in proprietate paternitatis, aut filiationis, aut potentiae sanctificantis perspicitur. Si ergo personas dicunt non subsistere, per se absurda haec doctrina: sin concedant illas esse in vera hypostasi, quod fatentur, hoc etiam numerent, ut et consubstantialis ratio servetur in unitate divinitatis, et pietatis 323 cognitio, Patris et Filii et Spiritus sancti, in perfecta et integra uniuscujusque eorum, qui nominantur, hypostasi praedicetur. Illud tamen tuae dignitati persuasum volo, et te et quisquis simili veritatis cura tangitur, nec eos contemnit qui pro pietate decertant, exspectare debere, dum duces sint et auctores hujus conjunctionis ac pacis praefecti Ecclesiarum, quos ego columnas ac firmamentum veritatis et Ecclesiae esse pono, et eo magis revereor, quo longius ablegati sunt, indicto illis exsilio in poenae loco. Rogo itaque, serva te nobis ab anticipata opinione liberum, ut in te acquiescere valeamus, quem in omnibus baculum nobis et fulcrum Deus largitus est.

ὃν ἐν πάσι βακτηρίαν ἡμῖν καὶ ἔρεισμα ὁ Θεός

EPISTOLA CCXV.

Dorotheo presbytero.

D Statim occasionem nactus, scripsi viro in primis admirando comiti Terentio, minus suspectum esse existimans per ignotos ad eum de propositis rebus scribere, simulque rei moram afferri noleas a charissimo fratre Acacio. Numerario officii praedis dedi igitur epistolam cursu publico proficiscenti: cui etiam praeci ut vobis prius litteras ostenderem. Paulo post iidem editi ἀν μένιν. Omnes mss. ut in textu.

(93) Σεαυτὸν ἀπρόληπτον. Plures mss. αὐτὸν ἀπρόληπτον. Sic exhibet hunc locum codex Claromontanus: σεαυτὸν ἀπροσώπληπτον, ἵνα ἔχωμέν σοι γνησίως ὡς υἱὸν ἐπαναπαύεσθαι.

* Alias CCL. Scripta anno 375.

(94) Ἐδωκα οὖν. Postremam vocem erui ex codice Mediceo. Deest haec epistola in Harleiano et pluribus aliis.

ret. Iter autem Romam nescio quomodo nemo prudentiae tuae nuntiaverit hieme omnino confici non posse; cum interjecta a Constantinopoli usque ad fines nostros regio hostibus referta sit. Quod si utendum est mari, erit tempus; modo non recuset navigationem et de ejusmodi rebus legationem religiosissimus episcopus frater Gregorius. Ego enim, nec qui cum ipso proficiscantur video, et ipsum negotiorum ecclesiasticorum prorsus inexpertum cognosco; ac illius quidem congressum benigno ac miti viro venerabilem et in plurimò pretio fore; sed cum elato et sublimi et altius sedenti, quique propterea veritatem humi prædicantes audire non possit, quid rebus communibus prosit viri hujusmodi congressus, cujus mores ab illiberali adulatione alieni?

δυναμένω, τί ἂν γένοιτο ὄφελος τοῖς κοινοῖς παρὰ θωπείας ἀνελευθέρου τοῦ ἥθους;

EPISTOLA CCXVI.

Narrat Basilius peregrinationes a se susceptas, sequæ ad Terentium statim post reditum scripsisse, ut eorum fraudes edoceret, qui hunc comitem a Meletio abstrahere, et in partes suas allicere volebant.

Meletio, Antiochiæ episcopo.

Multæ nos et aliæ peregrinationes a patria avocarunt. Nam et in Pisidiam usque venimus, ut cum ejusdem regionis episcopis quæ 324 ad fratres Isauriæ spectant, componeremus. Atque inde nos in Pontum excepit peregrinatio, cum Dazimonem satis perturbasset Eustathius, multosque illic adduxisset, ut se ab Ecclesia nostra absunderent. Sed et usque ad Petri mei fratris ædes me contuli: quæ cum Neocæsarea non longe distent, plurimæ perturbationis Neocæsariensibus causam attulerunt, mihi vero plurimæ contumeliæ materiam præbuere. Hi enim fugerunt, nemine persequente: nos autem videbamur cupiditate laudum ab ipsis consequendum etiam invocati nos obtrudere. Postquam autem redivimus, ex imbris ac molestiis plurima infirmitate collecta, statim nos ab Oriente litteræ exceperunt quibus significabatur, Paulino ab Occidente litteras quasdam, veluti cujusdam principatus tesseram, allatas fuisse, valdeque efferri hujus partis duces et gloriari de litteris; deinde etiam fidem proponere, ac ea conditione paratos esse cum nostra Ecclesia conjungi. Ad hæc mihi et illud nuntiatum

* Alias CCLXXII. Scripta anno 375.

(95) *Τῶν κατὰ τὰς Ἐκκλησιῶν.* Ex quatuor codicibus, in quibus hæc epistola exstat, nempe Med., Coisl. primo, Reg. secundo et Clarom., solus Regius profuit ad emendandam lectionem vulgatam τὴν κατὰ τῆς Ἐκκλησίας.

(96) *Καὶ ἄλλαι.* Quod ait Basilius se multas et alias peregrinationes suscepisse, id argumento est aliquam ei præter eas, quas jam exegerat, propositam a Meletio fuisse. Unde colligimus episcopum, qui, ut est in epist. 215, Basilio auctor fuerat, ut celeriter Mesopotamiam peteret, ibique coactis idem sentientibus episcopis imperatorem adiret, non alium Meletio fuisse. Quamvis autem Basilius non declaret in hac epistola, quid de Meletii consilio

σίων δρόμῳ ὁδεύοντι, ᾧ καὶ ἐνεταϊάμεν πρώτοις ὁμῶν ἐμφανίσαι τὸ γράμμα. Τὴν δὲ ἐπὶ Ῥώμην ὁδὸν οὐκ οἶδα ὅπως οὐδεὶς ἀνήγγειλε τῇ συνέσει ὁμῶν, ὅτι ἐν τῇ χειμῶνι παντελῶς ἐστὶν ἄπορος, τῆς μεταξὺ χώρας ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς ὁρῶν πολεμίων πεπληρωμένης. Εἰ δὲ δεῖ θαλάττῃ χρῆσασθαι, ἔσται καιρὸς· μόνον ἐὰν καταβέξηται καὶ τὸν πλοῦν, καὶ τὴν ὑπὲρ τῶν τοιούτων πραγμάτων πρεσβείαν ὁ θεοφιλέστατος ἐπίσκοπος Γρηγόριος ὁ ἀδελφός. Ἐγὼ μὲν γὰρ οὔτε τοὺς συναπερχομένους αὐτῷ ὁρῶ, καὶ αὐτὸν γινώσκω παντελῶς ἄπειρον ὄντα τῶν κατὰ τὰς Ἐκκλησιῶν (95)· καὶ εὐγνώμονι μὲν ἀνδρὶ αἰδέσιμον αὐτοῦ καὶ πολλοῦ ἀξίαν τὴν συντυχίαν, ὠφελῶν δὲ καὶ μετ-εώρων, ἄνω που καθήμενῳ, καὶ διὰ τοῦτο ἀκούειν τῶν χαμόθεν αὐτῷ τὴν ἀλήθειαν φεγγομένων μὴ τῆς τοῦ τοιούτου ἀνδρός ὁμιλίας, ὅς ἄλλοτριον ἔχει

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΙΓ'.

Μελετίῳ, ἐπίσκοπῳ Ἀντιοχείας.

Πολλὰ μὲν ἡμᾶς καὶ ἄλλαι (96) ἀποδημίαι τῆς πατρίδος ἀπήγαγον. Καὶ γὰρ μέχρι τῆς Πισιδίας διέβημεν, ὥστε μετὰ τῶν ἐκεῖ ἐπισκόπων τὰ κατὰ τοὺς ἐν τῇ Ἰσαυρίᾳ ἀδελφούς τυπῶσαι. Κάκειθεν ἡ ἐπὶ τὸν Πόντον ἡμᾶς διεδέξατο ἀποδημία, ἱκανῶς τὸν Δαζιμόνα ταραξάντος τοῦ Εὐσταθίου, καὶ πολλοὺς ἀναπεισαντος τῶν ἐκεῖ ἀποσχισθῆναι τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν. Ἐγενόμεθα δὲ καὶ μέχρι τοῦ οἰκίδου Πέτρου τοῦ ἀδελφοῦ ἡμῶν, ὃ, διὰ τὸ (97) προσεγγίζειν τοῖς κατὰ Νεοκαισάρειαν τόποις, πολλῆς μὲν τοῖς ἐκεῖ ταραχῆς παρέσχευεν αἰτίαν, πολλῆς δὲ ὕβρεως ἡμῖν ὑπόθεσιν προσέβησεν. Οἱ μὲν γὰρ ἔφευγον, οὐδενὸς διώκοντος· ἡμεῖς δὲ ἐνσμιζόμεθα ἐπιθυμίᾳ τῶν παρ' αὐτοῖς ἐπαίνων καὶ ἀκλήτοι εἰσωθίζεσθαι. Ἐπεὶ δὲ ἐπανήλθομεν, ἐκ τῶν ὁμῶν καὶ τῶν ἀθυμῶν πολλὴν ἀβρώστιαν συναγαγόντες, εὐθὺς ἡμᾶς ἐκ τῆς Ἀνατολῆς κατέλαθε γράμματα, σημαίνοντα τοῖς περὶ Παυλίνον ἀπὸ τῆς Δύσεως ἐπιστολὰς τινὰς, ὥσπερ τινὲς ἀρχῆς συνθήματα, κεκομίσθαι, καὶ μέγα φρονεῖν τοὺς στασιαστὰς τοῦ μέρους ἐκείνου, καὶ ἐπαγγέλλεσθαι τοῖς γράμμασιν, εἶτα καὶ πίστιν προτείνεσθαι, καὶ ἐπὶ ταύτῃ (98) ἐτοίμως ἔχειν συν-

sentiant; non idcirco mutila videri debet. Res enim maximi momenti erat, ac litteris non temere committenda. Hinc Basilius in epist. 215 auctorem consilii non nominat. Quamobrem verisimile est Basilium idem in hac epistola, ac in pluribus aliis et præsertim in epistola 57 ad eundem Meletium, fecisse, ut quæ tuto scribi non poterant, ea in arcanis mandatis daret perferenda.

(97) *Ὁ, διὰ τὸ.* Legit Combefissius ὅς διὰ τὸ, id quod loca Neocæsarea vicina prope adii. Sed repugnant mss. ac ipsa historia.

(98) *Ἐπὶ ταύτῃ. Ea conditione,* id est si nihil amplius ab eis exigatur. Nam etsi unam hypostasim dicebant, hanc tamen legem non imponebant aliis. Imo videntur persuadere voluisse totam rem

ἀπτεσθαι τῇ καθ' ἡμᾶς Ἐκκλησίᾳ. Πρὸς δὲ τούτοις ἀέτιο ἡμῖν ἀπηγγέλη (99), ὅτι ὑπηγάγοντο πρὸς τὴν ὑπὲρ αὐτῶν σπουδὴν τὸν πάντα ἀρίστον ἄνδρα, Τερέντιον, ὃν ταχέως ἐπέστειλα, καθ' ὅσον ἦν μοι δυνατόν, ἐπέχων αὐτὸν τῆς ὁρμῆς, καὶ διδάσκων τὴν κατ' αὐτοὺς ἀπάτην.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΙΖ'

Redux e Ponto Basilus summum videndi Amphilochoii desiderium significat, ac de nonnullis rebus ad Iscauros spectantibus sententiam suam aperit. Tum venit ad canones, et in eo maxime constituendo immoratur, quod quisque annos in variis penitentium ordinibus traduceret

Ἀμφιλοχίῳ, περὶ κανόνων.

Ἀπὸ οδοῦ μακρᾶς ἐπανελθὼν (ἐγενόμην γὰρ μέχρι τοῦ Πόντου) (1) ἐκκλησιαστικῶν ἔνεκεν χρεῶν καὶ κατ' ἐπίσκεψιν τῶν ἐπιτηδεύων, καὶ τὸ σῶμά μου συντετριμμένον ἐπαναγῶν, καὶ τὴν ψυχὴν μετρίως (2) κεκακωμένος, ἐπειδὴ τὸ γράμμα τῆς εὐλαθείας σου ἐπὶ χεῖρας ἔλαβον, πάντων ἀθρόως ἐπυλαθόμην, καὶ τῆς φωνῆς τῆς πασῶν ἡμῶν ἡδίστης, καὶ χειρὸς τῆς φιλάτης ὑποδείξιμος σύμβολα. Ὅς οὖν (3) ἐκ τῶν γραμμάτων οὕτως ἐγενόμην ἡδίων, εὐκλείειν ὀφείλεις πόσου ἀξίαν ποιεῖσθαι τὴν συντυχίαν σου, ἣν οἰκονομήσειεν ὁ Ἅγιος γενέσθαι, ὅπου ἀνεπαχθὲς ἦ, καὶ αὐτὸς ἡμᾶς προσκαλέσθαι. Καὶ γὰρ οὐ χαλεπὸν μοι, εἰ καταλάβοις τὸν οἶκον τὸν ἐπὶ τῆς Εὐφημιᾶδος, γενέσθαι ὁμοῦ, τὰ τε ὧδε ὀληρὰ διαφεύγοντι, καὶ πρὸς τὴν ἀνυπόκριτόν σου ἀγάπην ἐπιγομένῳ. Τάχα δέ μοι καὶ ἄλλω; ἀναγκαίαν ποιεῖ τὴν μέχρι Ναζιανζοῦ ὁδὸν ἡ ἀθρόα τοῦ θεοφιλεστάτου ἐπισκόπου Γρηγορίου ἀναχώρησις, μετὰ ποίας αἰτίας γενομένη, ἀγνωστομένη μέχρι τοῦ νῦν. Ὁ δὲ ἄνθρωπος, περὶ οὗ καλῶς ἡμῖν διαλεχθεὶς τῇ τελειότητι (4) σου, καὶ αὐτὸς νῦν ἡλπίσας ἔτοιμον εἶναι, γίνωσκε, ὅτι, μακρὰ ἄρρωστίᾳ περιπεσὼν, καὶ κάμνων λοιπὸν περὶ αὐτὰς τὰς ὁφείας, ἐκ τοῦ παλαιοῦ πάθους καὶ τῆς ἐναγχοῦς αὐτῷ ἐπισυμβάσης νόσου, παντελῶς ἄχρηστος πρὸς τὰς τυχοῦσας ἐνεργείας ἀπέμεινεν. Ἄλλος δὲ οὐκ ἔστι παρ' ἡμῖν. Ὅστε βέλτιον, εἰ καὶ ἡμῖν ἐπέτρεψαν τὸ πρᾶγμα, ἀλλ' οὖν ἐξ αὐτῶν ἐκείνων τινὰ προβληθῆναι. Καὶ γὰρ ἡγεῖσθαι χρὴ ταῦτα μὲν τῆς ἀνάγκης εἶναι τὰ ῥήματα, τὴν δὲ ψυχὴν αὐτῶν ἐκείνῳ βούλεσθαι, ὅπερ ἐξ ἀρχῆς ἐπε-

levis esse momenti : unde Basilus hanc opinionem refellit in epist. 214. Rem astu tractabant, et ideo fraudis infra accusantur. Denique perincommodum fore ait Basilus, in epist. 214 : Si qui ex nobis, inquit, videantur unam hypostasim dicere. Non ergo omnes id dixissent, sed quidam tantum, nempe Paulinus et qui cum eo erant.

(99) Ἀπηγγέλη. Ita Harl. et Coisl. primus, quibus favet codex insignis Ecclesiae Parisiensis, in quo legitur ἀπηγγέλη. Idem codices et alii nonnulli ὑπηγάγοντο. Editi ἀπηγγέλη, ὅτι ὑπηγάγον. Paulo post editi ἀπέστειλα... ἐπισχών. Sex mss. ut in textu.

(1) Τοῦ Πόντου. Sic legitur in codicibus, in quibus exstat initium hujus tertiae epistolae; deest enim in nonnullis. Editi τῆς Πόντου.

(2) Μετρίως. Hanc vocem Tillemontius idem sonare existimat ac mediocriter. Unde colligit molestias, quae Basilio a Neocaesariensibus acciderunt, nihil Ponti episcopos addidisse. sed potius gratiam inter eos et Basilium sartam fuisse. Non

est abduci ab illis in partium suarum studia virum longe praestantissimum, Terentium, cui celeriter scripsi, quantum in me fuit, impetum illius reprimens, ac fraudes illorum edocens

EPISTOLA CCXVII.

Amphilochio, de canonibus.

Ex longo reversus itinere (abieram enim usque in Pontum negotiorum ecclesiasticorum causa et ut inviserem propinquos), cum et meum corpus contractum retulissem, et animo satis afflitterer, ubi primum pietatis tuae litteras in manus sumpsi, omnium statim oblitus sum, et vocis mihi omnium jucundissimae, et manus amicissimae signis acceptis. Cum igitur litteris tuis sim ita recreatus, conjicere debes quanti faciam tuum congressum, quem utinam, Sancto moderante, consequar, ubi molestum non fuerit, ac nos ipse advocaveris. Neque enim, si ad aedes quae Euphemiade sunt, accesseris, grave mihi erit in unum venire et molestias hic ingruentes fugienti et ad tuam 325 minime fucatam dilectionem festinanti. Fortasse autem mihi et alioqui necessitatem affert Nazianzum usque proficiscendi repentina religiosissimi episcopi Gregorii discessio, quae quibus de causis acciderit, hactenus ignoro. Caeterum virum illum, de quo et ego cum tua praestantia locutus eram, quemque nunc ipse paratum esse speras, scias velim, diuturno morbo correptum, ac de caetero ipsis oculis laborantem, cum ex veteri morbo, tum ex aegritudine, quae recens ei supervenit, inutilem omnino ad quaelibet munia relictum esse. Alius autem non est apud nos. Quare satius est, etiam si rem arbitrio nostro permiserint, aliquem tamen ex illis ipsis designari. Nam credere par est, haec quidem necessitatis esse verba, sed eorum animum id velle quod ab initio depoposcerant, ut suorum aliquis praeficiatur. Quod si quis sit ex neophytis, sive Macedonio ita videat-

quadrat haec sententia cum pluribus Basilii litteris, in quibus acceptum ex Neocaesariensibus conviciis D dolorem sic describit, ut mediocriter videri non possit. Quamobrem malum cum Combesio illud metρίως magni doloris indicium existimare. Saep e ejusmodi vocibus, μετρίως, ἐπιεικώς, non minuitur res, sed augetur. Quale est illud Gregorii Nazianzeni in orat. 20, p. 327, de ludo Athenis in hospites studiorum causa advenientes ludi solito. Καὶ τὸ πρᾶγμα ἐστὶν ἐπιεικώς ἀποπὼν καὶ δαιμόνιον. Atque ea res vehementer absurda et prodigiosa. Μετρίως apud eundem Greg. idem sonat ac abunde. Sic enim initio orat. vi, pag. 137 : Ἄρ' οὖν ἱκανὰ ταῦτα, καὶ μετρίως ὁμῖν τὸν ἄνδρα ἐλόγος ἔγραψεν; An vero haec sufficiunt, et abunde vobis oratio hunc virum depinzit?

(3) Ὅς οὖν. Legitur in nonnullis codicibus mss. ὡς οὖν. In alio Ὅσον οὖν.

(4) Τῇ τελειότητι. Sic mss. plerique. Editi τῇ τιμῇ.

* Alias III. Scripta anno 375.

tur, sive non, ille ordinetur. Informabis autem ipsum ad officium, Domino, qui tibi in omnibus opitulatur, etiam ad id gratiam largiente. De autem propter id deum, quod in pasci conuergunt, tunc

LII. Quod ad clericos attinet, indefinite canones exposuerunt, unam lapsis iubentes poenam infligi, ejectionem a ministerio: sive in gradu fuerint, sive etiam in ministerio, quod manuum impositione non datur, permaneant.

LIII. Quae setum in via editum neglexit, si cum servare posset, contempsit, aut peccatum inde celaturam se existimans, aut belluina et inhumana cogitatione utens, tanquam in homicidio iudicetur. Sin autem eum fovere non potuit, et propter solitudinem rerumque necessarium inopiam fetus interit, matri est ignoscendum.

LIII. Vidua ancilla fortasse non multum lapsa est, quae secundas nuptias per raptus speciem elegit. Quamobrem ob id inculanda non est. Non enim praetextus iudicantur, sed voluntas. Illam autem, ut perspicuum est, manet digamiae poena.

LIV. Involuntariorum caedium discrimina scio me ante tempus pietatis tuae pro viribus descripsisse, neque his amplius quidquam dicere queo; est autem tuae prudentiae, pro casu cuiusque ratione poenas intendere, aut etiam remittere.

LV. Qui in latrones ex adverso feruntur, si sint quidem laici, a boni communione arcantur; si vero

(5) *Τῶν νεοφυτῶν.* Miratur Tillemontius, quod auctor sit Basilius, ut neophytus ordinetur, sibi obscuram huius loci sententiam videri fatetur. Sed temporum difficultas huius rei necessitatem attulerat, ut laicus vel etiam neophytus, si modo esset eximius veritatis defensor, praeretur clerico, aut aliqua erroris labe asperso, aut praesidiis ad fidei defensionem necessariis destituto. Quare haec verba, *Quod si quis sit ex neophytis, idem valent ac, si quis sit episcopatus idoneus.* Vituperat ejusmodi ordinationes Siricius papa, sed tamen fatetur interdum ob imminetia ab haereticis pericula necessarias fuisse. Certe etiam illud, inquit in epist. 6, n. 5, non fuit praetermittendum, ut quod semel aut secundo necessitas haereticorum intulit contra apostolica praeccepta, velut lege licitum capisse praesumi, neophytum vel laicum, qui nullo ecclesiastico functus fuerit officio, inconsiderate vel presbyterum vel diaconum ordinare: quasi meliores apostolis sint, quorum audeant mutare praecceptum.

(6) *Παρεχόμενον.* Hic in editis reponitur totidem verbis canon decimus, cum hoc tamen discrimine, quod in canone decimo habent omnes codices mss. et editi *τὰς κατὰ λεπτὸν προσθήκας*, hic autem legitur *συνθήκας*, *inita sigillatim pacta*. Cum autem minus commodè videretur hic canon repeti, cumque nec apud Balsamonem, Zonaram, Aristenum, nec in plerisque codicibus mss. reperitur ante canone 51, expungendum duximus.

(7) *Ἐκτὲρ βαθμῶν.* In gradu collocant Balsamon et Zonaras presbyteros, diaconos et subdiaconos: in ministerio autem sine impositione manuum dato lectores, cantores, sacrorum vasorum custodes et alios ejusmodi. Alexius Aristenus presbyteris, diaconis et subdiaconis adjungit cantores et lectores, in inferiore autem ministerio numerat eos qui sa-

ζητήσαν, οὐκ εἶναι τὸν καθηγούμενον. Εἰ δὲ ἐστὶ τις τῶν νεοφυτῶν (5), καὶ δοκῇ τῷ Μακεδόνει, καὶ μὴ, ἐκείνος προβληθῇ. Τυπώσεις σοι Κυρίου καὶ τὴν εἰς τοῦτο χάριν παρεχο-

ΝΑ'. Τὸ κατὰ τοὺς κληρικοὺς ἀδιορίτως οἱ κανόνες ἐξέθεντο, κελεύσαντες μίαν ἐπὶ τοῖς παραπιστοῦσιν ὀρίσθαι τιμωρίαν, τὴν ἐκπωσιν τῆς ὑπηρέσεως: εἴτε ἐν βαθμῶν (7) τυγχάνουσιν, εἴτε καὶ ἀχειροθετῶν (8) ὑπηρέσει, προσκαρτεροῦν.

ΝΒ'. Ἡ τοῦ κυήματος κατὰ τὴν ὁδὸν ἀμελήσασα, εἰ μὲν οὖν δυναμένη περισώσασθαι καταφρόνησεν, ἢ συγκαλύψει τὴν ἁμαρτίαν ἐντεῦθεν νομίζουσα, ἢ ὅλως θηριώδει καὶ ἀπανθρώπῳ λογισμῷ χρησαμένη, ὡς ἐπὶ φόνῳ κρινέσθω. Εἰ δὲ οὐκ ἔδυνήθη περιστέλλαι, καὶ δι' ἐρημίαν καὶ ἀπορίαν τῶν ἀναγκαίων διεψάρη τὸ γεννηθὲν (9), συγγνωστὴ ἡ μήτηρ.

ΝΓ'. Ἡ χήρα δούλη (10) τάχα οὐ μέγα ἐπαισεν, ἐλομένη δευτέρον γάμον ἐν σχήματι ἀρπαγῆς. Ὅστε οὐδὲν τοῦτο ἐνεκεν ἐγκαλεῖσθαι χρή. Οὐ γὰρ τὰ σχήματα κρινεταί, ἀλλ' ἡ προαίρεσις. Ἀλλὰ δὲ, ὅτι τὸ τῆς διγαμίας μένει αὐτὴν ἐπιτίμιον.

ΝΔ'. Τὰς τῶν ἀκουσίων φόνων διαφορὰς πρὸ χρόνου οἶδα ἐπιστελλας τῇ θεοσεβείᾳ σου κατὰ τὸ ἐμὸν δυνατόν: καὶ πλέον ἐκείνων οὐδὲν εἰπεῖν δύναμαι: τῆς δὲ σῆς συνέσιώς ἐστὶ κατὰ τὸ ἰδίωμα τῆς περιστάσεως ἐπιτείνειν τὰ ἐπιτίμια, ἢ καὶ ὑφεῖναι.

ΝΕ'. Οἱ τοῖς λησταῖς ἀντεπεξίόντες, ἔξω μὲν ὄντες (11), τῆς κοινωνίας εἰργονται τοῦ ἀγαθοῦ.

cra vasa custodiunt, aut qui candelas accendunt, aut quibus commissa sanctarum altaris forium custodia. Aristeni sententiam confirmant ipsa canonis verba, *Sive in ministerio, quod manuum impositione non datur, permaneant.* Inde enim patet ulterius non promoveri eos qui in hoc ministerio erant, sed in eo permanere solitos esse: quod de lectoribus et cantoribus dici non potest. Videtur autem huic canonis locum dedisse exorta dubitatio, an ii, quos ejusmodi ministerium a laicis non multum segregabat, eodem jure esse deberent, ac alii clerici, quibus in vitium lapsis sola depositionis poena, non publica poenitentia imponebatur. Eodem jure esse debere pronuntiat Basilius.

(8) *Ἀχειροθετῶν.* Consentunt in hac voce optimi quique et antiquissimi codices. Editi *ἀχειροτονῶν*.

(9) *Τὸ γεννηθὲν.* Sic mss. comices et Pandectae. Legitur in uno codice τὸ κυηθὲν. Editi τὸ γεννηθὲν. Hic autem fusiuss explicat Basilius quod canone 53 edixerat.

(10) *Ἡ χήρα δούλη.* Idem jam statuerat Basilius, can. 30, de vidua, quae secundi cupida matrimonii, sed verecundia quadam, ut interpretatur Balsamon, ab eo ineundo deterrita ad raptus simulationem confugit. Quod autem ait idem Balsamon hanc viduam olim quidem ancillam fuisse, sed tacite liberam, domino primis nuptiis consentiente, evasisse, id et Basilli verbis repugnat, qui eam nominatim ancillam vocat, et a Zonara ac Alexio Aristeno refellitur, qui tum demum huic viduae veniam concedi existimant, si heri consensus accedat.

(11) *Ἐξω μὲν ὄντες.* Balsamon et Zonaras in Pandectis habent: *Ἐξω μὲν ὄντες τῆς Ἐκκλησίας, εἰργονται τῆς κοινωνίας τοῦ ἀγαθοῦ.* Si sint quidem extra Ecclesiam, arcantur boni communione. Legen-

κληρικοί δὲ ὄντες, τοῦ βαθμοῦ καθαιροῦνται. Πᾶς ἄ
 γάρ, φησὶν, ὁ λαβὼν μάχαίρα ἢ μαχίρα ἀπο-
 θυρεῖται.

NC'. Ὁ ἑκούσιως φονεύσας, μετὰ δὲ τοῦτο μετα-
 μεληθεὶς, εἰκοσιν ἔτεσιν ἀκοινώνητος ἔσται τοῖς
 ἁγιάσμασι. Τὰ δὲ εἰκοσιν ἔτη οὕτως οἰκονομηθή-
 σται ἐπ' αὐτῷ. Ἐν τέσσαρσιν ἔτεσι προσκλαίειν
 ὀφείλει, ἔξω τῆς θύρας ἕως τοῦ εὐκτηρίου οἴκου,
 καὶ τῶν εἰσιόντων πιστῶν δεόμενος εὐχὴν ὑπὲρ αὐ-
 τοῦ ποιεῖσθαι, ἐξαγορεύων τὴν ἰδίαν παρανομίαν.
 Μετὰ δὲ τὰ τέσσαρα ἔτη εἰς τοὺς ἀκρωμένους δε-
 χθήσεται· καὶ ἐν πέντε ἔτεσι μετ' αὐτῶν ἐξελεύ-
 σεται. Ἐν ἑπτὰ ἔτεσι μετὰ τῶν ἐν ὑποπίπτει προσ-
 ευχόμενος (12) ἐξελεύσεται. Ἐν τέσσαρσι συστήσεται
 μόνον τοῖς πιστοῖς, προσφορὰς δὲ οὐ μεταλήψεται.
 Πληρωθέντων δὲ τούτων μεθέξει τῶν ἁγιασμάτων.

NZ'. Ὁ ἑκούσιως φονεύσας ἐν δέκα ἔτεσιν (13)
 ἀκοινώνητος ἔσται τῶν ἁγιασμάτων. Οἰκονομηθή-
 σται δὲ τὰ δέκα ἔτη ἐπ' αὐτῷ οὕτω. Δύο μὲν ἔτη
 προσκλαίσει· τρία δὲ ἔτη (14) ἐν ἀκρωμένοις δια-
 τελέσει, τέσσαρσιν ὑποπίπτων, καὶ ἐν αὐτοῖς συστα-
 θήσεται μόνον· καὶ τῷ ἑξῆς εἰς τὰ ἅγια δεχθή-
 σεται.

NH'. Ὁ μοιχεύσας ἐν ἑ' ἔτεσιν ἀκοινώνητος ἔσται
 τῶν ἁγιασμάτων (15)· ἐν τέσσαρσι μὲν προσκλαίειν
 ἔσται, ἐν πέντε δὲ ἀκρωμένος· ἐν τέσσαρσιν ὑπο-
 πίπτων, ἐν δυοῖς συνεστῶς ἀνευ κοινωνίας.

NO'. Ὁ πόρνος ἐν ἑπτὰ ἔτεσιν (16) ἀκοινώνητος
 ἔσται τῶν ἁγιασμάτων· δύο προσκλαίειν, καὶ δύο
 ἀκρωμένος· καὶ δύο ὑποπίπτων, καὶ ἐν συνεστῶς
 μόνον· τῷ ὀγδόῳ δεχθήσεται εἰς τὴν κοινωνίαν.

E'. Ἡ παρθενία ὁμολογήσασα, καὶ ἔκπεσούσα τῆς
 ἐπαγγελίας, τὸν χρόνον τοῦ ἐπὶ τῆς μοιχείας (17)

¹¹ Matth. xvi, 52.

dum pronuntiat Combefisius τῆς Ἐκκλησίας, et
 delendum τῆς κοινωνίας. Consentit Alexius Ariste-
 nus cum omnibus nostris codicibus mss. et editis.
 Legitur tamen in uno aut altero codice ἔξω μὲν
 ὄντες, εἰργονταί τῆς κοινωνίας τοῦ ἀγαθοῦ. Sed hæc
 scriptura eodem redit ac vulgata. Cæterum hanc
 legem Balsamon variis interpretationibus demiti-
 gal, æquo duriorem existimat Zonaras; nihil in ea
 animadvertit Aristenus, quod aut obscurum aut
 reprehendum videatur.

(12) Προσευχόμενος. Sic mss. summo con-
 sensu. Editi, exceptis Pandectis, προσευχομένων.
 Lenior est Basilius quam synodus Ancyra quæ
 voluntariis cædibus communionem in fine vitæ
 concedit.

(13) Ἐν δέκα ἔτεσι. Synodus Ancyra quinque
 annos imponit huic peccato: septem a patribus
 impositos testatur. Severior his Basilius: non ta-
 men videtur eadem pœna omnes involuntarias cæ-
 des comprehendere, quas canone 8 recensuit, sed
 eas tantum, quas ibidem ad voluntarium accedere
 declarat.

(14) Τρία δὲ ἔτη. Sic mss. melius quam editi
 τρία μὲν ἔτη.

(15) Τῶν ἁγιασμάτων. Editi addunt οἰκονομηθή-
 σται τὰ ἑ' ἔτη ἐπ' αὐτῷ οὕτως, quindecim anni sic
 in eo dispensabuntur. Sed hæc non leguntur nisi in
 recentioribus nonnullis codicibus.

(16) Ἐν ἑπτὰ ἔτεσιν. Laborant Balsamon et
 Zonaras in hoc canone conciliando cum vicesimo
 secundo, atque id causæ afferunt, cur in vicesimo

clerici, a gradu deiciuntur. Quisquis enim, in-
 quit, gladium accepit, gladio peribit ¹¹.

LVI. Qui voluntarie interfecit, et postea pœni-
 tentia ductus est, annis viginti sacramentorum
 non erit particeps. Viginti autem anni sic in eo
 dispensabuntur. Annis quatuor flere debet, stans
 extra fores domus orationis, et ingredientibus fide-
 les rogans, ut pro ipso precentur, suamque iniqui-
 tatem confitens. Post quatuor autem annos inter
 audientes recipietur, et quinque annis cum ipsis
 exhibit. Annos septem una cum iis, qui in substrat-
 tione sunt, orans egreditur. Annos quatuor stabit
 solum cum fidelibus, sed oblationis non erit par-
 ticeps. His autem expletis particeps erit sacramen-
 torum.

LVII. Qui non voluntarie interfecit, per decem
 annos sacramentorum non erit particeps. Anni
 autem decem sic in eo dispensabuntur. Duos qui-
 dem annos flebit, tres autem annos inter audien-
 tes perseverabit, quatuor substratus, et anno uno
 consistet tantum; et deinceps ad sancta admit-
 tetur.

LVIII. Qui mœchatus est, per quindecim annos
 sacramentorum non erit particeps: quatuor annis
 flens, quinque audiens, quatuor substratus, per
 duos consistens sine communione.

LIX. Fornicator septem annis sacramentorum
 non erit particeps, duobus flens, et duobus au-
 diens, et duobus substratus, et uno consistens
 tantum: octavo ad communionem admittetur.

LX. Quæ virginitatem professæ, a suo pro-
 misso lapsæ est, peccati adulterii tempus in com-

secundo quatuor anni, septem in altero decernan-
 tur, quod Basilius in vicesimo secundo antiqua
 Patrum placita sequatur, suam in altero propriam
 sententiam exponat. Eundem hunc canonem
 Alexius Aristenus, ut clarum et perspicuum, ne-
 gat explicatione indigere. Videbat nimirum doctis-
 simus scriptor duplicem a Basilio distingui forni-
 cationem, leviores alteram, alteram graviorem.
 Levior dicitur, quæ inter personas matrimonio so-
 lutas committitur: gravior, cum conjugati hominis
 libido in mulierem solutam erumpit. Priori anni
 quatuor, septem alteri imponuntur. Manifesta res
 est ex canone 21, ubi conjugati peccatum cum so-
 luta fornicationem appellat Basilius, ac longiori-
 bus pœnis coerceri, non tamen instar adulterii,
 testatur. In canone autem 77 eum qui legitimam
 uxorem dimittit, et aliam ducit, adulterum qui-
 dem esse ex Domini sententia testatur, sed tamen
 ex canonibus Patrum annos septem decernit, non
 quindecim, ut in adulterio cum aliena uxore com-
 misso. Secum ergo non pugnat cum fornicationi
 nunc annos quatuor, nunc septem, adulterio nunc
 septem, nunc quindecim indicit. Eandem in sen-
 tentiam videtur accipiendus canon quartus epistolæ
 Sancti Gregorii Nysseni ad Letoium. Nam cum for-
 nicationi novem annos, adulterio decem et octo
 imponit, gravior illa intelligenda fornicatio, quam
 conjugatus cum soluta committit. Hinc illam adul-
 terium videri fatetur his qui accuratius examinant.

(17) Τῆς μοιχείας. Hæc consentanea sunt ca-
 noni 18, in quo decernit Basilius adulteram esse

tinentiae praescripto complebit. Idem et in iis qui vitam monasticam professi sunt, et labuntur.

LXI. 327 Qui furatus est, siquidem sponte poenitentia motus, seipsum accusarit, annum a sola sacramentorum communione arcebitur: sin autem convictus fuerit, annos duos. Dividetur autem ei tempus in substrationem et consistentiam; et tunc communione dignus habeatur.

LXII. Qui turpitudinem in maribus patravit, tempus illius qui adulterii scelus admisit, ei dispensabitur.

LXIII. Qui suam in brutorum concubitu impietatem confitetur, idem tempus in poenitentia servabit.

LXIV. Perjurus annis decem non erit communionis particeps: annis duobus flens, tribus audiens, quatuor substratus, uno consistens tantum; et tunc communione dignus habebitur.

LXV. Qui praestigias vel veneficium confitetur, is homicidae tempus in poenitentia ducet; et cum illo agetur, velut cum eo qui se ipse in hoc peccato prodit.

LXVI. Qui sepulcra effodit, annis decem carebit communione: duobus flens, tribus audiens, quatuor substratus, uno consistens: et tunc admittitur.

LXVII. Cum sorore coitus, homicidae tempus in poenitentia explebit.

LXVIII. Cognationis in humanis nuptiis prohibita conjunctio, si in peccatis deprehendatur, adulterorum poenas subibit.

LXIX. Lector, si cum sua sponsa ante matrimonium commercium habuerit, postquam anno cessaverit, ad legendum suscipietur; non tamen ul-

virginem ipsam. Multi alii Patres cum Basilio faciunt. Augustinus, qui rem subtilius persequitur, negat adulterium esse huiusmodi peccatum, sed tamen adulterio gravius fatetur. *Quapropter non possum dicere, inquit lib. De bono viduitatis, n. 14, a proposito meliore lapsas, si nupserint, feminas, adulteria esse, non conjugia: sed plane non dubitaverim dicere, lapsus et ruinas a castitate sanctiore, quae vocetur Domino, adulterii esse peiores.*

(18) *Τῆς καθ' ἑαυτὴν ζωῆς.* Continentia ejusmodi verbis apud antiquos designari solet; cujus rei satis erit illud exemplum afferre ex Hermiae lib. II, cap. 4: *Qui nubil, non peccat, sed si per se manserit, magnum sibi conquirat honorem apud Dominum.* Confirmatur haec explicatio ex canonibus 18 et 44, quorum in primo Basilius lapsis virginibus, itidem ut adulteris, non prius reddendam communionem decernit, quam a peccato recesserint; in altero autem lapsae cum Graeco diaconissae communionem post septem annos ea conditione concedit, ut perpetuam castitatem colat.

(19) *Ἀξιούσθω.* Ita plerique mss. Editi ἀξιούσθω, exceptis Pandectis. Tres anni convicto furi decernuntur in recentissimo codice Coisliliano. S. Gregorius Nyssenus eum qui aliena la-

ἀμαρτήματος ἐν τῇ οἰκονομίᾳ τῆς καθ' ἑαυτὴν ζωῆς (18) πληρώσει. Τὸ αὐτὸ καὶ ἐπὶ τῶν βίον μοναζόντων ἐπαγγελαμένων, καὶ ἐκπιπτόντων.

ΞΑ'. Ὁ κλέψας, εἰ μὲν ἀφ' ἑαυτοῦ μεταμεληθεὶς κατηγορήσῃεν αὐτοῦ, ἐνιαυτὸν κωλυθήσεται μόνον τῆς κοινωνίας τῶν ἁγιασμάτων· εἰ δὲ ἐλεγχθεῖ, ἐν δυοῖν ἔτεσι. Μερισθήσεται δὲ αὐτῷ ὁ χρόνος εἰς ὑπόπτισιν καὶ σύστασιν· καὶ τότε ἀξιούσθω (19) τῆς κοινωνίας.

ΞΒ'. Ὁ τὴν ἀσχημοσύνην ἐν τοῖς ἄρρεσιν ἐπιδεικνύμενος τὸν χρόνον τοῦ ἐν τῇ μοιχείᾳ παρανομούντος οἰκονομηθήσεται.

ΞΓ'. Ὁ ἐν ἀλόγοις τὴν ἑαυτοῦ ἀσέβειαν ἐξαγορεύων τὸν αὐτὸν χρόνον ἐξομολογούμενος παραφυλάσσεται.

ΞΔ'. Ὁ ἐπίορκος ἐν δέκα ἔτεσιν ἀκοινώνητος ἔσται· δυοῖν ἔτεσι προσκλαίων, τρισὶν ἀκροούμενος, τέσσαρσιν ὑποπίπτων, ἐνιαυτὸν συνεστὼς μόνον· καὶ τότε τῆς κοινωνίας ἀξιούμενος.

ΞΕ'. Ὁ γοητεῖαν ἢ φαρμακείαν ἐξαγορεύων τὸν τοῦ φονέως χρόνον ἐξομολογήσεται, οὕτως οἰκονομούμενος, ὥς ἐν ἐκείνῳ (20) τῷ ἀμαρτήματι ἑαυτὸν ἐλέγξας.

ΞΖ'. Ὁ τυμωρῦχος ἐν δέκα (21) ἔτεσιν ἀκοινώνητος ἔσται· ἐν δυοῖν προσκλαίων, ἐν γ' ἀκροούμενος, ἐν δ' ὑποπίπτων, ἐνιαυτὸν συνεστὼς· καὶ τότε δεχθισόμενος.

ΞΗ'. Ἀδελφομυξία τὸν τοῦ φονέως χρόνον ἐξομολογήσεται.

ΘΑ'. Ἡ τῆς ἀπειρημένης συγγενείας εἰς γάμον ἀνθρώπων (22) σύστασις, εἰ φωραθεῖ ἐν ἀμαρτήμασι γεγεννημένη, τὰ τῶν μοιχῶν (23) ἐπιτίμια δέξεται.

ΘΒ'. Ἀναγνώστης, εἰ τῇ ἑαυτοῦ μνηστῇ πρὸ τοῦ γάμου συναλλάξειεν, ἐνιαυτὸν ἀργήσας, εἰς τὸ ἀναγινώσκειν δεχθήσεται, μένων ἀπρόκοπος. Κλῆψιγα-

tenter rapuit, et sponte confessus est, non addicit gradibus poenitentiae, sed, itidem ut Basilius, inter consistentes curandum censet, can. 6. Mox editi τῷ χρόνῳ. Mss. ut in textu.

(20) *Ἐν ἐκείνῳ.* Labbeus, Beveregius et Combefisius legunt ἐν ἐκάστῳ, in unoquoque peccato.

(21) *Ἐν δέκα.* Hervetus, Labbeus et Beveregius, quasi legerent ἑνδεκα, reddiderunt undecim. Simile erratum ab Herveto commissum in interpretatione canonum 56 et 66.

(22) *Ἀνθρώπων.* Hanc vocem quae deerat in editis, reperimus in plerisque omnibus codicibus mss. Ibidem legitur στάσις in pluribus mss. Habebant enim editi ὡς ἐν ἀμαρτήμασιν ἀνθρώπων, sed deest ὡς in omnibus mss., ἀνθρώπων in vetustissimis.

(23) *Τὰ τῶν μοιχῶν.* Hunc canonem sic interpretatur Aristenus: Matrimonium cum propinqua legibus prohibitum, eadem ac adulterium poena castigatur: et cum diversae sint adulterorum poenae; sic etiam pro ratione propinquitatis tota res temperabitur. Hinc duas sorores ducenti septem anni poenitentiae irrogantur, ut in adulterio cum muliere libera commissio, non quindecim, ut in graviore adulterio.

μῆσας δὲ ἀνευ μνηστείας, παυθήσεται τῆς ὑπηρεσίας. Τὸ αὐτὸ καὶ ὑπηρετῆς (24).

ΟΥ. Διάκονος ἐν χεῖλεσι μιανθεὶς (25) καὶ μέχρι τούτου ἡμαρτηκέναι ὁμολογῆσας, τῆς λειτουργίας ἐπισχεθῆσεται· τοῦ δὲ μετέχειν τῶν ἁγιασμάτων μετὰ τῶν διακόνων ἀξιώθησεται. Τὸ δὲ αὐτὸ καὶ προσβύτερος. Εἰ δὲ τι τούτου πλεον φωραθῇ τις ἡμαρτηκώς, ἐν ὧν ἂν ᾗ βαθμῶ, καθαιρεθήσεται (26).

ΟΑ'. Ὁ συνεγνωκώς ἐκάστω τῶν προειρημένων ἁμαρτημάτων, καὶ μὴ ὁμολογῆσας, ἀλλ' ἐλεγχθεὶς, τοῦ τοσούτου χρόνου, εἰς ὃν ἐργάτης τῶν κακῶν ἐπιτίμηται, καὶ αὐτὸς ἔσται ἐν ἐπιτίμῃ.

ΟΒ'. Ὁ μάντεσιν ἑαυτὸν (27) ἐπιβοῦς, ἢ τισι τοιούτοις, τὸν χρόνον τοῦ φονέως καὶ αὐτὸς οἰκονομηθήσεται.

ΟΓ'. Ὁ τὸν Χριστὸν ἀρνησάμενος καὶ παραβὰς τὸ τῆς σωτηρίας μυστήριον, ἐν παντὶ τῷ χρόνῳ (28) τῆς ζωῆς αὐτοῦ προσκλαίειν ὀφείλει, καὶ ἐξομολο-

(24) Καὶ ὑπηρετῆς. Balsamon et Zonaras ministri nomine intelligunt subdiaconum : Aristenus vero ejusmodi clericos interpretatur, quibus manus non imponebatur, ἀχειροτονήτους ὑπηρετάς. Minus probabilis videtur Aristenī sententia. Nam qui erant in ejusmodi ministerio, non solebant ulterius promoveri, ut observavimus ad canonem 51. At ministro, de quo agitur in hoc canone, itidem ut lectori, in pœnæ loco imponitur, ut altius non provehatur. Longe ergo satius, ministri nomine subdiaconum intelligere, ut in epist. 54 ad chorepiscopos.

(25) Ἐν χεῖλεσι μιανθεὶς. Balsamon, Zonaras et Aristenus varia commentantur in hunc canonem, sed a mente Basilii multum abluentia. Liquef enim hoc laborum peccatum, cui remissior pœna infligitur, ipsa actione, quam Basilii minime ignoscendam esse judicat, levius existimari debere. Simili ratione sanctus Pater in cap. vi Isaïæ n. 185, p. 516, laborum peccata actionibus, ut leviora, opponit, et prophetæ delicta non ad actionem et operationem erupisse, sed labis tenuis constituisse observat. In eodem commentario n. 170, p. 501, impuritatis peccatum variis gradibus constare demonstrat, inter quos enumerat βήματα φθοροποιά, verba ad corruptelam apta, ὁμιλίαι μακράς, longas confabulationes, quibus ad stuprum pervenitur. Ex his perspicui arbitror peccatum aliquod in hoc canone designari, quod ipsa actione levius sit; nedum ea suspicari liceat, quæ Basilii interpretibus in mentem venerunt. Sed tamen cum dico Basilium in puniendis laborum peccatis leniorem esse, non quodlibet turpium sermonum genus, non immunda colloquia (quomodo enim presbyteris hoc vitio pollutis honorem cathedræ reliquisset?), sed ejusmodi intelligenda est peccandi voluntas, quæ foras quidem aliquo sermone prodit, sed tamen quominus in actum erumpat, subeunte meliori cogitatione, reprimitur. Quemadmodum enim peccata, quæ sola cogitatione committuntur, idcirco leviora esse pronuntiat Basiliius, comment. in Isaïam n. 115, pag. 459, et n. 247, p. 564, quia repressa est actionis turpitudine; ita hoc loco non quælibet laborum peccata, non calumnias, non blasphemias, sed ea tantum lenius tractat, quæ adeo gravia non erant, vel etiam ob declinatam actionis turpitudinem, ut patet ex his

A tra promovendus. Quod si absque desponsatione furtim coierit, cessabit a ministerio. Eadem et ministri ratio.

LXX. Diaconus qui pollutus est in labris, seque eo usque peccasse confessus est, a ministerio amovebitur; sed ei concedetur, ut cum diaconis participes sit sacramentorum. Idipsum autem presbyter quoque. Si quid autem amplius quis peccasse deprehensus fuerit, in quocunque sit gradu, deponetur.

328 LXXI. Qui uniuscujusque predictorum peccatorum conscius est, nec confessus, sed convictus est, tanto tempore, quanto malorum auctor punitus est, ipse quoque punitur.

B LXXII. Qui se vatibus vel ejusmodi aliis tradit, ipse quoque homicidæ tempore punitur

LXXIII. Qui negavit Christum et salutis mysterium violavit, toto vitæ suæ tempore flere, et pœnitentiam agere debet, sic tamen, ut tempore

verbis, seque eo usque peccasse confessus est, aliquid indulgentiæ merere videbantur.

(26) Καθαρευθήσεται. In his canonibus quos de clericorum peccatis edidit Basiliius, duo videntur silentio prætermissa. Quæri enim possit 1° Cur suspensionis pœnam soli lectori ac ministro, sive subdiacono, imponat, diaconis autem et presbyteris depositionem absque ulla prorsus exceptione infligat, nisi quod eis communionem cum diaconis et presbyteris relinquit, si peccatum non ita grave fuerit. Erat tamen suspensionis pœna in ipsos presbyteros non inusitata, ut patet ex pluribus apostolicis canonibus, in quibus presbyteri ac ipsi etiam episcopi segregantur, ac postea, si sese non emendaverint, deponuntur. Forte hæc Basiliius reliquit episcopo dijudicanda, quemadmodum ejusdem arbitrio permittit in canonibus 74 et 84, ut pœnitentiæ tempus imminuat, si bonus evaserit is qui peccavit. 2° Hæc etiam possit institui quæstio, utrumne in gravissimis quidem criminibus pœnitentiam publicam depositioni adjecerit. Adhibita ratio in canone 3, cur aliquid discriminis clericos inter et laicos ponendum sit, non solum ad gravia peccata, sed etiam ad gravissima pertinet. Ait enim æquum esse ut, cum laici post pœnitentiam in eundem locum restituantur, clerici vero non restituantur, liberalius et mitius cum clericis agatur. Nolebat ergo clericos lapsos quadruplicem pœnitentiæ gradum percurrere. Sed quemadmodum lapsi in fornicationem diacono non statim communionem reddit, sed ejus conversionem et morum emendationem probandam esse censet, ut ad eundem canonem tertium observavimus, ita dubium esse non potest, quin ad criminis magnitudinem probandi modum et tempus accommodaverit.

(27) Ἐαυτόν. Eos intelligit qui se vatibus tradunt ad eorum artem ediscendam. Sic enim interpretatur Aristenus. Iis autem qui vates consulunt aut in suam domum introducunt, sex anni irrogantur in canone 83.

(28) Ἐν παντὶ τῷ χρόνῳ. Basiliius, ut ipsius interpretes observant, etsi discedit a vetustiorum Patrum decretis, non tamen ab eorum mente discedit. Illi enim pacem dederunt post aliquot annorum pœnitentiam his qui persecutionis tempore Christum negaverant. At æquum fuit severiora in eos exempla statui, qui tranquillis temporibus hoc scelus admitterent.

quo e vita excedit, sacramento dignus habeatur ob fidem in Dei clementiam.

LXXIV. Quod si unusquisque eorum, qui in preactis peccatis fuere, poenitentiam agens, bonus evaserit, is cui a Dei benignitate ligandi atque solvendi credita potestas, si clementior fiat, perspecta illius qui peccavit poenitentiae magnitudine, ad diminuendum poenarum tempus, non erit dignus condemnatione, cum ea quae est in Scripturis, historia nos doceat, eos qui cum maiore labore poenitentiam agunt, cito Dei misericordiam consequi.

LXXV. Qui cum sua ex patre vel ex matre sorore pollutus est, in domum orationis ne permittatur accedere, donec ab iniqua et nefaria actione desistat. Postquam autem in horridi peccati sensum et animadversionem venerit, triennio flet, stans propter fores domus orationis, et rogans populum ingredientem ad orationem, ut unusquisque misericorditer pro ipso intensas ad Dominum preces fundat. Postea autem alio triennio ad solam auditionem admittatur, et, Scripturarum doctrinae auditus, ejiciatur, nec dignus habeatur oratione. Deinde, si modo illam cum lacrymis exquisierit, et Domino cum cordis contritione et valida humiliatione supplex prociderit, detur ei substratio per alios tres annos. Et, postquam poenitentiae fructus dignos ostenderit, anno decimo in fidelium orationes suscipiatur sine oblatione: et ubi annis duobus una cum fidelibus steterit ad orationem, ita demum dignus habeatur boni communionem.

LXXVI. Eadem est ratio de iis quoque qui suus nurus accipiunt.

329 LXXVII. Qui relinquit legitime sibi copulatam mulierem, et aliam ducit, ex Domini senten-

(28*) Τῆς ἐν ταῖς Γραφαῖς. Observat Zonaras sanctum Patrem ad ea, quae narrantur de Manasse, Ezechia et aliis ejusmodi, digitum intendere. Haec autem canonis esse sententiam contendit Balsamon, ut episcopi non solum poenarum tempus immutent, sed ipsas etiam poenas commutent: in quo quidem sibi nonnullos ait non assentiri. Ipse tamen fatetur magnam esse debere cautionem. Narrat enim cum miles voluntarii homicidii reus a quodam episcopo post breve admodum poenitentiae tempus absolutus fuisset tempore Lucae patriarchae, synodum jussu imperatoris graviter id ferentis convocata, de episcopi facto deliberasse. Ac episcopum quidem sese hujus canonis et aliorum similium auctoritate defendisse, sed ad tempus a ministerio remotum fuisse, et militem rursus poenitentiae subjectum: pronuntiantem synodo licere quidem episcopis canonicas poenas augere et minuire, sed araneam filis ligare, quae debent tribus rudentibus alligari, non licere.

(29) Καταλύσαντος. Loquitur S. Pater de viro injuste legitimam uxorem dimittente. Nam si adulterium intercessisset, non jam legitima uxor esset ex sententia Basilii, qui adulteram ejici jubet, non modo permittit. Atque hoc quidem peccatum hominis legitimam uxorem dimittentis et aliam ducentis, adulterium fatetur esse, si Domini sen-

αίσθηται χρεώσται, ἐν τῷ καιρῷ ᾧ ἐκβαίνει τοῦ βίου, τοῦ ἀγιάσματος ἀξιούμενος, πιστεῖ τῆς παρὰ Θεοῦ φιλανθρωπίας.

ΟΔ'. Ἐὰν μέντοιγε ἕκαστος τῶν ἐν τοῖς προγεγραμμένοις ἁμαρτήμασι γενομένων σπουδαίως γένηται, ἐξομολογούμενος ὁ πιστευθεὶς παρὰ τῆς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας λύειν καὶ δεσμεῖν, εἰ φιλανθρωπότερος γένοιτο, τὸ ὑπερβάλλον τῆς ἐξομολογήσεως ὁρῶν τοῦ ἡμαρτηκότος, εἰς τὸ ἐλαττώσαι τὸν χρόνον τῶν ἐπιτιμιῶν, οὐκ ἔσται καταγνώσεως ἄξιος· τῆς ἐν ταῖς Γραφαῖς (28*) ιστορίας γνωρίζουσης ἡμῖν τοὺς μετὰ μελόντος πόνου ἐξομολογουμένους ταχέως τὴν τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίαν καταλαμβάνειν.

ΟΕ'. Ὁ ἀδελφεῖ ἰδίᾳ ἐκ πατρὸς ἢ ἐκ μητρὸς συμμεινθείς εἰς οἶκον προσευχῆς μὴ ἐπιτρέψῃθαι παρ- εἶναι, ἕως ἂν ἀποστῇ τῆς παρανόμου καὶ ἀθεμίτου πράξεως. Μετὰ δὲ τὸ ἐλθεῖν εἰς συναίσθησιν τῆς φοβερᾶς ἁμαρτίας ἐκείνης, τριετίαν προσκλαιέτω, τῇ θύρᾳ τῶν εὐκτηρίων οἴκων παρεστηκώς, καὶ δεόμενος τοῦ λαοῦ εἰσιόντος ἐπὶ τὴν προσευχὴν, ὥστε ἕκαστον μετὰ συμπαθείας ὑπὲρ αὐτοῦ ἐκτενεὶς ποιῆσαι πρὸς τὸν Κύριον τὰς δεήσεις. Μετὰ δὲ τοῦτο ἄλλην τριετίαν εἰς ἀκρόασιν μόνην παραδεχέσθω, καὶ ἀκούων τῶν Γραφῶν καὶ τῆς διδασκαλίας ἐκβαλλέσθω, καὶ μὴ καταξιοῦσθαι προσευχῆς. Ἐπειτα, εἴπερ μετὰ θαυρῶν ἐξεζήτησεν αὐτὴν, καὶ προσέπεσε τῷ Κυρίῳ μετὰ συντριμμοῦ καρδίας καὶ ταπεινώσεως ἰσχυρᾶς, διδόνθω αὐτῇ ἡ ὑπόπτωσις ἐν ἄλλοις τρισὶν ἔτεσι. Καὶ οὕτως, ἐπειδὴν τοὺς καρποὺς τῆς μετανοίας ἀξίους ἐπιδείξῃται, τῷ δεκάτῳ ἔτει εἰς τὴν τῶν πιστῶν εὐχὴν δεχέσθω χωρὶς προσφορᾶς· καὶ δύο ἔτη συστάς εἰς τὴν εὐχὴν τοῖς πιστοῖς, οὕτω λοιπὸν καταξιοῦσθαι τῆς τοῦ ἀγαθοῦ κοινωνίας.

ΟΖ'. Ὁ αὐτὸς τύπος καὶ περὶ τῶν τὰς νύμφας ἑαυτῶν λαμβανόντων.

ΟΖ'. Ὁ μέντοι καταλιπόντων (29) τὴν νομίμως αὐτῷ συναφείσαν γυναῖκα, καὶ ἑτέραν συναγόμενης,

tentia spectetur, secus, si canones Patrum. Quamobrem eandem poenam imponit ac graviore fornicationi in canone 59, cum hoc tamen levi discrimine quod in canone 59 duo anni inter flecter assignantur, unus vero in hoc septuagesimo septimo. Hoc autem matrimonium, quod legitima uxore dimissa contrahitur, etsi Basilius instar adulterii non jubet puniri, minime tamen dubium, quin penitus dissolvendum esse duxerit, nec ante restituerit communionem, quam illegitima uxor esset dimissa. Illud autem difficultius est statuere, quid de matrimonio post ejectam uxorem adulteram contracto senserit. Ratum a Basilio habitum fuisse ejusmodi matrimonium pronuntiat Aristenus. Atque id quidem Basilius conceptis verbis non declarat; sed tamen videtur hac in re a saniori ac meliori sententia discessisse. Nam 1º maritum injuste dimissum ab alio matrimonio non excludit, ut vidimus in canonibus 9 et 35. Porro non videtur jure dimittenti denegasse, quod injuste dimisso concedebat. 2º Cum jubeat uxorem adulteram ejici, via dubium est quin matrimonium adulterio uxoris dissolutum existimaverit. Praeterea dura admodum fuisset mariti, ac multo durior, quam uxoris conditio, si nec adulteram retinere, nec aliam ducere integrum fuisset

κατὰ τὴν τοῦ Κυρίου ἀπόφασιν, τῷ τῆς μοιχείας ἁμαρτίας ὑπόκειται· κρίματι. Κεκανόνισται δὲ παρὰ τῶν Πατέρων ἡμῶν τοὺς τοιούτους ἐνιαυτὸν προσκλαίειν, διετίαν ἐπακροῖσθαι, τριετίαν ὑποπίπτειν· τῷ δὲ ἐδόξω συνίστασθαι τοῖς πιστοῖς· καὶ οὕτω τῆς προσφορᾶς καταξιῶσθαι, ἐὰν μετὰ δακρύων μετανοήσωσιν.

OH. Ὁ δὲ αὐτὸς τύπος κρατεῖται καὶ ἐπὶ τῶν τὰς δύο ἀδελφᾶς λαμβανόντων εἰς συνοικήσιον εἰ καὶ κατὰ διαφόρους χρόνους.

ΘΘ. Οἱ δὲ ταῖς μητρικαῖς ταῖς ἑαυτῶν ἐπιμαίνοντες τῷ αὐτῷ ὑπόκεινται κανόνι, ὃ καὶ οἱ ταῖς ἑαυτῶν ἀδελφαῖς (30) ἐπιμαίνοντες.

Π. Τὴν δὲ πολυγαμίαν (30) οἱ Πατέρες ἀπεσιώπησαν, ὥς κτηνώδη, καὶ παντελῶς ἄλλοτριαν τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων. Ἡμῖν δὲ παρίσταται πλέον τι πορνείας εἶναι τὸ ἁμαρτήριον. Διὸ εὐλογον τοὺς τοιούτους ὑποβάλλεσθαι τοῖς κανόσι· δηλονότι ἐνιαυτὸν προσκλαύσαντας, καὶ ἐν τρισὶν ὑποπεσόντας, οὕτω δεκτοὺς εἶναι (31).

ΠΑ. Ἐπειδὴ δὲ πολλοὶ ἐν τῇ τῶν βαρβάρων καταδρομῇ παρέβησαν τὴν εἰς Θεὸν πίστιν, ὄρκους ἐθνικῶς ἐπιτελέσαντες, καὶ ἀθεμίτων τινῶν γευσάμενοι, τῶν ἐν τοῖς εἰδώλοις (32) τοῖς μαγικῶς προσεγεχθέντων αὐτοῖς, οὕτοι κατὰ τοὺς ἥδη παρὰ τῶν Πατέρων ἡμῶν (33) ἐξεγεχθέντας κανόνας (34) οἰκονομήσωσαν. Οἱ μὲν γὰρ ἀνάγκην χαλεπὴν ἐκ βασάνων ὑπομείναντες, καὶ μὴ φέροντες τοὺς πόνους, καὶ ἐκλυθέντες πρὸς τὴν ἄρνησιν, ἐν τρισὶν ἔτεσιν ἀδέκτους εἶναι, καὶ ἐν δυσὶν ἀκροῖσθαι· καὶ ἐν τρισὶν ὑποπεσόντας, οὕτω δεκτοὺς γενέσθαι εἰς τὴν κοινωνίαν· οἱ δὲ ἀνευ ἀνάγκης μεγάλης προδόντες τὴν εἰς Θεὸν πίστιν, καὶ ἀψάμενοι τῆς τραπέζης τῶν δαιμονίων, καὶ ὁμώσαντες ὄρκους Ἑλληνικοὺς, ἐκβάλλεσθαι μὲν ἐν γ' ἔτεσι, καὶ ἐν β' ἀκροῖσθαι· ἐν

(30) Ταῖς ἑαυτῶν ἀδελφαῖς. Prima specie non omnino perspicuum est utrum sorores ex utroque parente intelligat, an tantum ex alterutro. Nam cum in canone 79 eos qui suas nurus accipiunt non severius puniat, quam cui cum sorore ex matre vel ex patre rem habent, forte videri posset idem statuere de iis qui in novercas insaniunt. Sed tamen multo probabilius est eandem illis poenam imponi, ac iis qui cum sorore ex utroque parente contaminantur. Non enim distinctione utitur Basilium ut in canone 75; nec mirum si peccatum cum noverca gravius quam cum nuru, ob factam patri injuriam, iudicavit.

(30*) Τὴν δὲ πολυγαμίαν. Polygamiae nomine Zonaras et Balsamon non trigamiam interpretantur, sed tetragamiam. Trigamiam canonibus et legibus permissam esse, vetitam autem tetragamiam testantur. Unde nihil in hoc canone durius aut justo severius animadvertunt. Videtur idem sentire Aristenus, qui polygamiam, de qua in hoc canone agitur, scelus appellat. Valde mihi arridet haec interpretatio; demittit enim hujus canonis asperitatem. Sed tamen magnis illis interpretibus assentiri non possum. Nam ipsam trigamiam polygamiae nomine notari ait Basilium in canone 4, eamque ex lege contrahi negat in canone 50. Praeterea animadvertendum est Basilii propositum. Cur enim polygamos in hoc canone octogesimo subjicit canonibus, id est inter flentes poenitentiam agere jubet, in quia eos publicis condemnationibus subjici non so-

luta adulterii subjicitur iudicio. Sed statutum est Patrum nostrorum canonibus, ut ii anno fleant, biennio audiant, triennio substernantur, septimo consistent cum fidelibus, et ita oblatione digni habeantur, si cum lacrymis poenitentiam egerint.

LXXVIII. Eadem autem forma observetur et in eos qui sorores duas in matrimonium ducunt, etsi diversis temporibus.

LXXIX. Qui autem in suas novercas insaniunt, sunt eidem canonibus obnoxii, cui et ii, qui insaniunt in suas sorores.

LXXX. Polygamiam Patres silentio praetermiserunt, ut belluipam, prorsusque ab hominum genere alienam. Ea autem nobis videtur peccatum esse fornicatione majus. Quapropter consentaneum est eos subiei canonibus, ut scilicet postquam anno flevierint, et tribus substrati fuerint, sic suscipiantur.

LXXXI. Quoniam autem multi in barbarorum incursione fidem in Deum violarunt, sacramenta gentilia jurantes, et nefanda quaedam gustantes, quae ipsis in magicis idolorum templis apposita fuere, ii secundum canones jam a Patribus nostris editos dispensentur. Nam qui vim gravem per tormenta sustinuerunt, nec ferentes labores, ad negationem tracti sunt, tribus annis non recipiuntur, et duobus audiant, et ubi annis tribus substrati fuerint, sic ad communionem admittantur. Qui vero sine magna vi fidem in Deum prodiderunt, mensamque attigerunt demoniorum, et gentilium sacramenta jurarunt, ejiciantur quidem tribus annis, duobus audiant: ubi vero annis tribus in substratione oraverint, et per 330 alios tres cum

lere dixerat in canone 50? At canon ille 50 de trigamis nominatim agit. Videtur ergo ad eosdem referendus octogessimus. Justo sane severior haec doctrina videbitur: sed ita de trigamis statuisset Basilium minime mirabitur quisquis similia plurimum Patrum dicta pensabit, imprimis Gregorii Nazianzeni apud quem in orat. 31 tertiae nuptiae paravola, iniquitas dicuntur. Vide Addenda.

(31) Οὕτω δεκτοὺς εἶναι. Recipi eos in consistentium locum existimant Balsamon et Zonaras, id ipsam communionem Aristenus, qui quatuor tantum annos numerat, hanc tamen conditionem addens, ut matrimonium dissolvatur. Confirmari potest Zonarae et Balsamonis sententia ex canone 4, ubi quinque anni trigamis decernuntur. De hac severitate non videtur detrudere hic canon octogessimus, qui ad intendendas potius quam remittendas trigamorum poenas institutus est.

(32) Εἰδώλοις. Lego cum Combessio εἰδωλοῖς.

(33) Πατέρων ἡμῶν. Ancyranos Patres designat, quorum magna videtur fuisse in Cappadocia et finitimis provinciis auctoritas. Quanquam in hoc tantum eos sequitur, quod eorum exemplo discrimen ponat inter eos, qui tormentis cesserunt, et eos qui facilius superati sunt. Nam Ancyranii Patres multo sunt leniores, ac iis qui solis supplicii aut bonorum direptionis aut exilii minis cesserunt, non longiorum sexennio poenitentiam imponunt can. 6.

(34) Κανόνες. Sic nostri codices mss. Editi νόμους καὶ κανόνες.

fidelibus ad orationem steterint, sic admittantur A ad boni communionem.

LXXXII. De iis etiam qui pejerarunt, si vi quidem atque necessitate iuramenta transgressi sunt, poenis levioribus subjiciuntur, sic ut post sex annos possint suscipi. Sin autem, vi non illata, fidem suam prodiderunt, ubi duobus annis fleverint et duobus annis audierint, et per quinque oraverint in substratione, et per alios duos sine oblacione ad precationis communionem fuerint admissi, ita demum, digna videlicet poenitentia ostensa, in corporis Christi communionem restituentur.

LXXXIII. Qui vates consulunt, et consuetudines gentium sequuntur, aut aliquos in suas aedes B introducunt ad remedium inventionem, et expiationem, hi in canonem cadant sexennii. Postquam anno fleverint, et anno audierint, et annis tribus fuerint substrati, et anno cum fidelibus steterint, sic admittantur.

LXXXIV. Hæc autem omnia scribimus, ut fructus probentur poenitentiae. Non enim omnino tempore dijudicamus res ejusmodi, sed ad modum poenitentiae attendimus. Quod si qui difficile avellantur a propriis moribus, carnisque voluptatibus servire malint quam Domino, et vitam secundum Evangelium instituere nolint, nulla est nobis cum illis communis ratio. Nos enim in populo inobsequenti et contradicenti edocti sumus audire: *Servans serva animam tuam*¹². Ne igitur committamus, ut cum talibus pereamus: sed grave iudicium formidantes, et terribilem retributionis Domini diem ob oculos habentes, ne velimus una cum alienis peccatis perire. Si enim nos non erudierunt terribilia Domini, nec tales plagæ adduxerunt, ut nos a Domino propter nostram iniquitatem derelictos, barbarorumque in manus traditos sentiremus, et populum apud hostes captivum abductum esse, ac dispersioni traditum, quia hæc audebant qui Christi nomen circumferunt: si non noverunt, neque intellexerunt, propterea venisse in nos iram Dei; quæ res nobis cum his communis est? Sed tamen obtestari eos et noctu et interdium, et publice et privatim debemus; nos autem simul

¹² Gen. xix, 47.

(35) *Ἐν πέτρῃ*. Sic codices melioris notæ. Nonnulli habent *ἐν πέμπτῃ*, in quinto. Sic videtur legisse interpres. Sed hæc scriptura minime probabilis. Vix enim gravius puniretur iurjurandum libere et sponte infractum, quam vi et impressione violatum; nec aliud esset inter utrumque, quam unius anni discrimen. Legitur *ἐν πέμπτῃ* in Pandectis. Sed Balsamon¹³ et Zonaras et Aristenus in suis interpretationibus agnoscunt undecim annos. Præterea decem anni imponuntur perjuris in canone 64, cui quidem canonis aliqua videtur inesse cum hoc octogesimo secundo discrepantia; forte quia in priore nulla statuitur distinctio coacti et voluntarii perjurii.

(36) *Φαρμακείων*. Longe alio sensu usurpatur hoc loco ea vox ac in canone 65, in quo venefica ad perniciem inventa designat: hic autem remedia ad

ὀποπτώσει δὲ εὐξαμένους ἐν γ' ἔτεσι, καὶ ἐν ἄλλοις γ' συστάνας τοῖς πιστοῖς εἰς τὴν δέησιν, οὕτω δεκτοὺς εἶναι τῇ τοῦ ἀγαθοῦ κοινωνίᾳ.

ΠΒ'. Καὶ περὶ τῶν ἐπιπορησάντων, εἰ μὲν ἐκ βίας καὶ ἀνάγκης παρέβησαν τοὺς ὅρκους, κουφοτέροις ὀπλοκείται ἐπιτιμίαις, ὥστε μετὰ γ' ἔτη εἶναι αὐτοὺς δεκτοὺς· εἰ δὲ ἀνευ ἀνάγκης προδόντες τὴν ἑαυτῶν πίστιν, ἐν δυσὶν ἔτεσι προσκλαύσαντες, καὶ ἐν δυσὶν ἀκροασάμενοι, καὶ ἐν πέντε (35) ἐν ὀποπτώσει εὐξαμένοι, καὶ ἐν δυσὶν ἄλλοις ἀνευ προσφοράς εἰς τὴν κοινωνίαν τῆς προσευχῆς παραδεχθέντες, οὕτω τελευταίον ἀξιόλογον, δηλαδὴ, τὴν μετάνοιαν ἐπιδειξάμενοι, ἀποκαταστήσονται εἰς τὴν κοινωνίαν τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ.

ΠΓ'. Οἱ καταμαντευόμενοι, καὶ ταῖς συνηθείαις B τῶν ἐθνῶν ἀκολουθοῦντες, ἢ ἐισάγοντές τινας εἰς τοὺς ἑαυτῶν οἴκους ἐπὶ ἀνευρέσει φαρμακείων (36), καὶ καθάρσει, ὑπὸ τὸν κανόνα πιπτέωσαν τῆς ἐξαετίας. Ἐνιαυτὸν προσκλαύσαντες, καὶ ἑνιαυτὸν ἀκροασάμενοι, καὶ ἐν γ' ἔτεσιν ὀποπίπτοντες, καὶ ἑνιαυτὸν συστάνας τοῖς πιστοῖς, οὕτω δεχθῆτωσαν.

ΠΔ'. Πάντα δὲ ταῦτα γράφομεν, ὥστε τοὺς καρποὺς δοκιμάζεσθαι τῆς μετάνοιᾳς. Οὐ γὰρ πάντως τῷ χρόνῳ κρίνομεν τὰ τοιαῦτα, ἀλλὰ τῷ τρόπῳ τῆς μετάνοιᾳς προσέχομεν. Ἐν δὲ δυσασποπιάτως ἔχῃσι τῶν ἰδίων ἐθνῶν, καὶ ταῖς ἡθούαις τῆς σαρκὸς μᾶλλον δουλεύειν θέλωσιν ἢ τῷ Κυρίῳ, καὶ τὴν κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον ζωὴν μὴ καταδέχωνται, οὐδεὶς ἡμῖν πρὸς αὐτοὺς κοινὸς λόγος. Ἡμεῖς γὰρ ἐν λαῷ ἀπειθεῖ A ἀντιλέγοντι δευδῶμεθα ἀκούειν, ὅτι *Σώζω σὺν τῇ σεαυτοῦ ψυχῇ*. Μὴ τοίνυν καταδεξώμεθα συναπολλύσθαι τοῖς τοιοῦτοις· ἀλλὰ φοβηθέντες τὸ βαρὺ κρίμα, καὶ τὴν φοβεράν ἡμέραν τῆς ἀναποδόσεως τοῦ Κυρίου πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν λαβόντες, μὴ θελήσωμεν ἀμαρτίας ἄλλοτρίαις συναπολλύσθαι. Εἰ γὰρ μὴ ἐπαίδευσεν ἡμᾶς τὰ φοβερά τοῦ Κυρίου, μηδὲ αἱ τηλικαῦται πληγαὶ εἰς αἰσθησιν ἡμᾶς ἔγαγον (37), ὅτι διὰ τὴν ἀνομίαν ἡμῶν ἐγκατέλιπεν ἡμᾶς ὁ Κύριος, καὶ παρέδωκεν εἰς χεῖρας βαρβάρων, καὶ ἀπῆχθη αἰχμάλωτος εἰς τοὺς πολεμίους ὁ λαός, καὶ παρεδόθη τῇ διασπορᾷ, διότι ταῦτα ἐτόλμων οἱ τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ περιφέροντες· εἰ μὴ ἔγνωσαν (38), μηδὲ συνῆκαν, ὅτι διὰ ταῦτα ἦλθεν ἐφ' ἡμᾶς ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ· τίς ἡμῖν κοινὸς πρὸς τοὺτους λόγος; Ἀλλὰ διαμαρτύρεσθαι αὐτοῖς καὶ

morbos pellendos, ut observant Balsamon et Zonaras. Hinc multo lenior in hoc canone poenitentia, quam in sexagesimo quinto. Distinctione utitur S. Gregorius Nyssenus in statuenda hujus peccati poenitentia. Sancit enim canone 3 ut qui se convertunt ad præstigiatores, aut vates, aut eos qui dæmonum opera piacula quædam et malorum avertendorum artem profitentur, hi si fidei negandæ consilio id lecerint, iisdem poenis ac apostatae subjiciantur; sin autem gravissimo quodam dolore et damno perculti, eodem modo puniantur, ac qui tormentis tempore confessionis cesserunt.

(37) *Ἐγαγον*. Sic mss. codices melioris notæ. Editi ἔγον. Pandectæ cum codicibus mss. consentiunt.

(38) *Εἰ μὴ ἔγνωσαν*. Sic antiquissimi codices et Pandectæ. Editiones Basilii et μὴ συνέγνωσαν.

νυκτὲς καὶ ἡμέρας, καὶ δημοσίᾳ καὶ ἰδίᾳ ὀφείλομεν συναπάγεσθαι δὲ αὐτῶν ταῖς πονηρίαις μὴ καταδεχόμεθα, προσευχόμενοι μάλιστα μὲν καρθεῖν αὐτοὺς καὶ ἐξελεῖσθαι τῆς παγίδος τοῦ πονηροῦ· ἐὰν δὲ τοῦτο μὴ δυνθῶμεν, σπουδάσωμεν τὰς γούν ταυτῶν ψυχὰς τῆς αἰωνίου κατακρίσεως περισώσασθαι.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΙΗ.

Basilii, paucis de Eliani negotio et de suo post iter Ponticum morbo praemissis, Amphiloctum rogat, ut episcoporum Lyciae, quos audierat ab Asianorum haeresi alienos esse, ac suam communionem amplecti velle, sententiam exploret, probo aliquo viro in hanc regionem misso.

Ἀμφιλοχίω, ἐπισκόπῳ Ἰκονίου.

Τὴν μὲν χρεῖαν, ἧς ἔνεκεν παρεγένετο ὁ ἀδελφὸς Αἰλιανὸς, κατὼρθωσεν ἐφ' ἑαυτοῦ, οὐδεμιᾶς παρ' ἡμῶν συνεργίας προσδεηθεῖς· ἡμῖν δὲ διπλὴν ἔδωκε χάριν, κομίσας τε γράμματα τῆς σῆς θεοσεβείας, καὶ ἀφορμὴν τῶν πρὸς σὲ γραμμάτων ἡμῖν παρασχόμενος. Καὶ προσαγορεύομεν οὖν δι' αὐτοῦ τὴν ἀληθινὴν σου καὶ ἀμίμητον ἀγάπην· καὶ παρακαλοῦμεν προσεύχεσθαι περὶ ἡμῶν, νῦν, εἴπερ ποτὲ, τῆς ἐκ τῶν προσευχῶν σου βοηθείας προσδεομένους. Τὸ γὰρ σώμά μου, ἐκ τῆς ὁδοῦ τῆς ἐπὶ τὸν Πόντον συντριβέν, ὑπὸ ἀβρώστιας συνέχεται οὐκ ἀνεκτῶς. Ἐκεῖνο δὲ καὶ πάλαι ἐβουλόμην γνῶριμον ποιῆσαι τῇ σῇ συνέσει (οὐχ ὥς (39) ὅπ' ἄλλης προηγούμενης αἰτίας διακρουσθεὶς ἐξελαθόμεν)· νῦν δὲ ὁπομιμνήσκω, ἵνα καταξιώσης ἄνδρα σπουδαῖον πέμψαι εἰς τὴν Λυκίαν, κατασκέψασθαι, τίνας εἰσὶν οἱ τῆς ὁρθῆς πίστεως. Δεῖ γὰρ τάχα μὴ παροφθῆναι αὐτοὺς, εἴπερ ἀληθὴ ἐστὶν ἃ τις τῶν ἐκεῖθεν παραγενομένων πρὸς ἡμᾶς εὐλαδῶν διηγήσατο· ὅτι, πάντῃ πρὸς τὸ Ἀσιανὸν φρόνημα ἀπηλλοτριωμένοι, ἡμᾶς καταδέχονται ἐπιγράφεσθαι κοινωνοὺς. Εἰ δὲ μέλλει τις ἀπιέναι, ἐπιζητήσάτω ἐν Κορυθαίοις Ἀλέξανδρον ἀπὸ μοναζόντων ἐπίσκοπον, καὶ ἐν Λιμύρᾳ Διάτιμον, καὶ ἐν Κύροις (40) Τατιανὸν καὶ Πολέμωνα καὶ Μαχάριον πρεσβυτέρους, ἐν Πατάροις ἐπίσκοπον Εὐδῆμον, ἐν Τελμεσῷ Ἀλάριον ἐπίσκοπον, ἐν Φίλῳ Λολιανδὸν (41) ἐπίσκοπον. Τοιούτους καὶ ἐπὶ πλείους ἀνεγνώρισέ τις ἡμῖν, ὡς ὁγιαίνοντας περὶ τὴν πίστιν· καὶ πολλὴν ἔσχον (42) χάριν τῷ θεῷ, εἰ τινες ὄλως ἐν τῷ κλίματι τῷ Ἀσιανῷ ἔξω εἰσὶ τῆς βλάβης τῶν αἰρετικῶν.

(39) Οὐχ ὥς. Legit Combefisius οὐ ὥς. *Cujus rei oblitus eram cespitante memoria ob aliam rem majoris momenti.* Sed displicet haec emendatio, non solum quia nullo nititur vetere libro, sed etiam maxime quia non redolet summam Basilii pietatem, cui nihil antiquius erat pace et unitate Ecclesiarum.

(40) Ἐν Κύροις. Codex Claromontanus ἐν Νύροις. Sed legendum ἐν Μύροις. Non Tatianus ille factus est episcopus Myrensis, ac interfuit concilio C. P. Nondum ad hanc dignitatem pervenerat, cum haec scriberetur epistola; nam ei Basilius non alium quam presbyteri titulum defert, qui ei cum Polemone et Macario communis est. Videtur etiam Diatimus nequaquam Limyrae episcopus fuisse; sed tantum presbyter. Illum enim episcopi nomine non designat Basilius; et presbyteri titulus ad eum, itidem ut ad tres alios, videtur referri. Silentium Basilii de episcopis Limyrae et Myrae argumento est

abripi eorum improbitatibus, ne feramus, maxime quidem optantes eos lucrifacere, et a maligni laqueo eripere; sed si hoc non possumus, studeamus saltem animas nostras ab aeterna condemnatione servare.

331 EPISTOLA CCXVIII.

Amphilochio, Iconii eviscopo.

Illud quidem negotium, cujus causa venerat frater Elianus, ipse per se confecit, nec ulla nostra ope indiguit. Duplicem autem a nobis iniit gratiam, et quod litteras pietatis tuae attulit, et quod litterarum ad te occasionem nobis subministravit. Per eum igitur et tuam salutamus genuinam ac non imitabilem charitatem, ac rogamus ut pro nobis preceris, qui nunc, si unquam alias, precum tuarum ope indigemus. Nam meum corpus ex itinere Pontico contractum, morbo afficitur intolerabili. Illud autem et dudum volebam tuae prudentiae notum facere, non quod alia potiore interpellante causa oblitus sim; sed nunc commonescisco, ut virum diligentem digneris in Lyciam mittere, qui verae fidei quinam sint sectatores exploret. Fortasse enim non sunt negligendi, siquidem vera sunt, quae unus aliquis ex piis viris illinc ad nos venientibus narravit, eos ab Asianorum sententia prorsus alienos, communionem nostram amplecti velle. Si quis autem iturus est, perquirat Corydalis Alexandrum ex monacho episcopum, Limyrae Diatimum, Cyris Tatianum et Polemonem et Macarium presbyteros, Patariis Eudemum episcopum, Telmesi Hilarium episcopum, Pheli Lollianum episcopum. Hos et plures adhuc indicavit mihi aliquis recte de fide sentire: ac gratias Deo habui plurimas, si qui omnino in Asiano tractu extra labem haereticorum sint. Itaque si fieri potest, interim eos sine litteris exploremus: re autem perspecta, tum demum et litteras dabimus. cura-

Deos male audisse. Porro non mirum in tanta rerum ecclesiasticarum perturbatione, si ejusmodi presbyterorum communionem appetebat, quorum cum episcopis non communicabat. Sic enim cum presbyteris Tarsensibus, minime vero cum episcopo Tarsensi conjunctus erat: plures in Sebastiae presbyterio communicatores habebat, quamvis ab Eustathii communione discessisset, ut patet ex epistolis 113, 114, 237. Paulo ante legitur in codice Vaticano ἀπὸ μοναζόντων καὶ ἐπίσκοπον, monachum et episcopum.

(41) Αὐλιανόν. Ita Med., Vat. et Clarom. Editi Λουκιανόν. Coisl. primus Αὐλιανόν. Scriptura quam sequimur consentit cum subscriptionibus concilii C. P. inter quas legitur Lollianus. Ibidem codex Vaticanus ἐν Φιλλίῳ.

(42) Ἐσχον. Sic veteres libri, pro eo quod erat in editis ἔχον.

* Alias CCCIII. Scripta anno 375.

limusque ut aliquem ex illis ad congressum nostrum advocemus. Cedant autem omnia commodè ac prospere Ecclesiæ Iconiensi nobis desideratissimæ. Honorandum omnem clerum et eos qui una cum tua pietate sunt, per te salutamus.

ἡμῖν Ἐκκλησίαν τὴν Ἰκονίου. Πάντα τὸν τιμιον κληρον καὶ τοὺς συνόντας τῇ θεοσεβείᾳ σου ἀσπαζόμεθα διὰ σοῦ.

332 EPISTOLA CCXIX.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΙΘ.

Cum Basilius a Theodoro subdiacono didicisset dissensiones in clero Samosatensi exortas esse : etsi sciebat Eusebium ex de re ad illos scripsisse, suum quoque illis dolorem significat, hortaturque ne laudem ex persecutione comparatam dissensionibus amittant.

Clero Samosatensi.

Τῷ Σαμοσατέω κληρῷ.

1. Qui omnia in pondere et mensura¹³ definit nobis Dominus, et tentationes inducit¹⁴ quæ vires nostras non superent, sed probat quidem pietatis athletas per afflictionem, nec tamen ultra quam ferre queunt, sinit tentari¹⁵, datque potum in lacrymis in mensura¹⁶ iis, qui debent ostendere, an in afflictionibus gratum Deo animum servant ; in hac maxime circa vos dispensatione suam benignitatem declaravit, non sinens vobis ab inimicis persecutionem ejusmodi inferri, quæ posset aliquos evertere, aut de fide in Christum commovere. Vos enim cum levibus et quos facile sit superare adversariis conjungens, præmium vobis patientiæ in illis vincendis præparavit. Sed communis ille nostræ vitæ hostis, qui suis artificiiis benignitati Dei adversatur, postquam vos vidit validi muri instar assultum extrinsecus contemnere, id, ut audio, excogitavit, ut inter vos mutux quædam offensiones et pusilli animi dissidia nascerentur : quæ initio quidem parva, et facile sanabilia, temporis progressu per contentionem aucta in malum prorsus insanabile vergere solent. Quapropter adductus sum ut per hanc epistolam vos adhortarer. Quod si fieri posset, venissem ipse, vosque per me ipse rogassem. Sed quia id tempora non sinunt, hanc vobis epistolam, veluti aliquod supplicantis insigne, prætendimus, ut adhortationes nostras reveriti, solvatis omnem inter vos contentionem, mihiq; cito bonum nuntium militatis dimissarum inter vos offensionum.

διαπέμψετε τὴν ἀγαθὴν ἀγγελίαν, ὅτι ἀφήκατε ἀλλήλοις τὰς μέμψεις.

A Ἐάν μὲν οὖν ἡ δυνατόν, τέως ἀνευ γραμμάτων αὐτοὺς κατασχεψόμεθα (43)· πεισθέντες δὲ, λοιπὸν καὶ ἀποστέλλομεν ἐπιστολὴν, καὶ σπουδάζομεν τινα ἐξ αὐτῶν προσκαλέσασθαι εἰς τὴν συντυχίαν ἡμῶν. Γένοιτο δὲ πάντα ἐν καιρῷ περὶ τὴν ποθεινοτάτην καὶ τοὺς συνόντας τῇ θεοσεβείᾳ σου ἀσπαζόμεθα

1. Ὁ πάντα μέτρῳ καὶ σταθμῷ ὀρίζων ἡμῖν Κύριος, καὶ τοὺς πειρασμοὺς ἐπάγων μὴ ὑπερβαίνον-
B τας ἡμῶν τὴν δύναμιν, ἀλλὰ δοκιμάζων μὲν διὰ τῆς περιστάσεως τοὺς ἀγωνιστάς τῆς εὐσεβείας, οὐκ ἔων δὲ πειρασθῆναι ὑπὲρ ὃ δύνανται ὑπενεγκεῖν, καὶ ποτίζων δάκρυσιν (44) ἐν μέτρῳ τοὺς ὀφειλοντας διδασθῆναι (45), εἰ ἐν ταῖς θλίψεσι τὸ πρὸς τὸν θεὸν εὐ-
χάριστον διασώζουσι· μάλιστα ἐπὶ τῆς οἰκονομίας τῆς καθ' ὅμᾳς τὸ ἑαυτοῦ φιλόνηρωπον ἐφάνερωσε, μὴ συγχωρήσας ὡμῖν τὸν παρὰ τῶν ἐχθρῶν διω-
γμὸν τοιοῦτον ἐπενεχθῆναι, ὅσον δύνασθαι περιτρέφαι τινὰς ἢ διασπείναι ἀπὸ τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως. Κούφοις γὰρ καὶ εὐκαταγνώστοις ἀντιπάλοις παρα-
ζεύξας ὡμᾳς, ἐν τῇ κατ' αὐτῶν νίκῃ τὸ βραβεῖον ὡμῖν τῆς ὑπομονῆς ὑπέρειπεν. Ἄλλ' ὁ κοινὸς ἐχθρὸς τῆς ζωῆς ἡμῶν, ὁ ταῖς ἑαυτοῦ μεθοδείαις ἀντιμαχόμενος τοῦ θεοῦ τῇ χρηστότητι, ἐπειδὴ εἶδεν ὡμᾳς ὡς
C ταῖχος κραταῖον τῆς ἐξωθεν προσβολῆς καταφρονούν-
τας, ἐν ὡμῖν αὐτοῖς, ὡς ἀκούω, ἐπενόησε γενέσθαι τινὰς λύπας πρὸς ἀλλήλους καὶ μικροψυχίας· αἱ παρὰ μὲν τὴν πρώτην μικραὶ εἰσι καὶ εὐθεράπευτοι, προ-
τόντος δὲ τοῦ χρόνου ὑπὸ φιλονεικίας αὐξανόμε-
ναι (46), εἰς ἀνάστων παντελῶς ἐκπίπτειν πεφύκασιν. Διὸ ὤρμησα πρὸς τὴν διὰ τοῦ γράμματος τοῦδε πα-
ράκλησιν. Εἰ μὲν ἦν (47) δυνατόν, αὐτὸς ἂν παρεγόνην, καὶ δι' ἑμαυτοῦ ἐκέτευσα ὡμᾳς· ἐπειδὴ δὲ τοῦτο οἱ καιροὶ οὐκ ἐπιτρέπουσι, τὴν ἐπιστολὴν ταύτην ἀνθ' ἱκετηρίας ὡμῖν προτείνωμεν· ἵνα, αἰδε-
σθέντες ἡμῶν τὰς παρακλήσεις, καταλύσῃτε πᾶσαν τὴν πρὸς ἀλλήλους φιλονεικίαν (48), καὶ ταχέως μοι

¹³ Sap. xi, 21. ¹⁴ Matth. vi, 13. ¹⁵ I Cor. x, 13. ¹⁶ Psal. lxxix, 6.

* Alias CCLXXX. Scripta anno 375.

(43) *Κατασχεψόμεθα*. Clarom. *ἐπισχεψόμεθα*. Paulo post legimus cum codicibus Med. et Coisl. primo *ἀποστέλλομεν* et *σπουδάζομεν*. Deest hæc epistola in Harlezano. Pro hac autem loquendi ratione habebant editi *ἀποστελοῦμεν* et *σπουδάζομεν*, quod quidem librariis nimium ad grammaticæ leges attentis tribuendum videtur. Scriptura, quam in contextum recepimus, confirmatur simili loco epistolæ 244, n. 5, ubi Basilius Patrophilo significat dubium sibi non esse, quin Eustathii contumeliosa scripta noverit. Tum addit: *Εἰ δ' οὐκ ἦλθεν εἰς σὲ τὰ γράμματα, ἀλλ' ἐγὼ σοὶ ἀποστέλλω*. Quod si ad te scripta illa non pervenerunt, at ego ad te mittam.

(44) *Δάκρυσι*. Editi præmittunt ἐν quæ præπο-

ditio deest in sex mss.

(45) *Διδαχθῆναι*. Duo Regii codices, Vat., Paris. et Coisl. secundus *διαδεδυθῆναι*. Clarom. *δειχθῆναι*. Nihil mutandum. Illud enim *διδαχθῆναι* idem valet ac *δειχθῆναι*, id est, ostendere et docere, ut perspicui potest ex epist. 244, n. 3.

(46) *Αὐξανόμεναι*. Med. et Coisl. primus *αὐξόμεναι*.

(47) *Εἰ μὲν ἦν... παρεγόνην* καὶ. Ita tres vetustissimi codices et Clarom. Editi *Εἰ μὲν οὖν ἦν... παρεγόνεμος* δι' ἑμαυτοῦ.

(48) *Πρὸς ἀλλήλους*. Coisl. primus *εἰς ἀλλήλους*. Paulo post idem codex cum Med. *κατακλιθεῖς*. Clarom. *ὀποκλιθεῖς*. Ibidem nonnulli codices καὶ... *δεξάμενος* τὰ, alii *δειξάμενος* τὰ.

2. Ἐκεῖνο γὰρ εἰδέναι βούλομαι τὴν σύνεσιν ὑμῶν, ὅτι ἐκεῖνος μέγας παρὰ Θεῷ, ὁ ταπεινοφρόνως ὑποκατακλιθεὶς τῷ πλησίον, καὶ ἀνεπαίσχυντος ἐφ' αὐτὸν ἀναδεξάμενος τὰ ἐγκλήματα, καὶ μὴ ἀληθῆ ἦ, ὑπὲρ τοῦ τὸ μέγα ὄφελος τὴν εἰρήνην χαρίσασθαι τῇ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ. Γενέσθω οὖν ἐν ὑμῖν ἀμύλλα ἀγαθῇ, εἰς πρῶτος καταξιώσῃ υἱὸς Θεοῦ κληθῆναι, διὰ τῆς εἰρηνοποιίας αὐτῷ τὸ ἀξίωμα τοῦτο περιποιησάμενος. Ἐπέστειλε δὲ καὶ ὁ θεοφιλέστατος ἐπίσκοπος ὑμῖν τὰ πρέποντα. καὶ ἐπιστελεῖ (49) πάλιν τὰ ἐπιβάλλοντα αὐτῷ. Πλὴν ἀλλὰ καὶ ἡμεῖς, διὰ τὸ ἐτι (50) συγκεχωρησθαι ἐγγύτεροι ὑμῶν εἶναι, ἀμειλιν τῶν καθ' ὑμᾶς οὐ δυνάμεθα. Ὅθεν καὶ παραγενομένου τοῦ εὐλαβεστάτου ἀδελφοῦ Θεοδώρου τοῦ ὑποδιακόνου, καὶ εἰπόντος τὴν Ἐκκλησίαν ἐν λύπῃ εἶναι καὶ ταραχῇ, σφοδρῶς συντριβέντες καὶ βαθεῖα ὀδύνη τὴν καρδίαν πληγέντες, ἡσυχάσαι οὐκ ἠνείχόμεθα· ἀλλὰ παρεκαλέσαμεν ὑμᾶς, πᾶσαν δικαιολογίαν τὴν πρὸς ἀλλήλους ῥίψαντας, καταπράξασθαι τὴν εἰρήνην, ἵνα μὴτε ἡδονὴν τοῖς ἐναντίοις παράσχῃτε, μὴτε τὸ καύχημα τῆς Ἐκκλησίας προδῶτε, ὃ νῦν εἰς πᾶσαν τὴν οἰκουμένην διαβεβήκει, ὅτι οἱ πάντες, ὡς ὑπὸ μιᾶς ψυχῆς καὶ καρδίας οἰκονομούμενοι, ἐν ἑνὶ σώματι οὕτω διάγετε. Πάντα τὸν λαὸν τοῦ Θεοῦ, τοὺς τε ἐν ἀξιώμασι καὶ δυναστείαις πολιτικαῖς (51), καὶ τοῦ παντὸς κλήρου τὸ πλήρωμα διὰ τῆς ὑμετέρας εὐλαβείας κατασπαζόμεθα, καὶ παρακαλοῦμεν ὁμοίους αὐτοῖς διαμεῖναι. Οὐδεμίαν γὰρ προσθήκην ἐπιζητοῦμεν, διὰ τὸ πᾶσαν ὑπερβολὴν προλαβόντας αὐτοὺς διὰ τῆς τῶν ἀγαθῶν ἐργῶν ἐπιδείξεως ἀποκλείσαι (52).

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΕΚ'.

Testatur Basilius clericis Beraensibus, se ad eorum amorem exarsisse, lectis eorum litteris, et ipsorum ac totius populi virtute cognita ex sermone Acacii presbiteri. Pacem illis orat post tot certamina, et ad perseverantiam hortatur.

Πρὸς τοὺς ἐν Βερσίν.

Μεγάλῃν ὁ Κύριος ἔδωκε παραμυθίαν τοῖς ἀπολιπανομένοις τῆς κατ' ὀφθαλμοὺς συντυχίας, τὴν διὰ τοῦ γράμματος ὁμιλίαν, ἐξ ἧς ἐστι μαρθάνειν οὐ τὸν σωματικὸν χαρακτήρα, ἀλλ' αὐτῆς τῆς ψυχῆς τὴν διάθεσιν. Ὅθεν καὶ νῦν, δεξάμενοι τὰ γράμματα τῆς εὐλαβείας ὑμῶν, ὁμοῦ τε ἐγνωρίσαμεν ὑμᾶς, καὶ τὴν περὶ ὑμᾶς (53) ἀγάπην ταῖς καρδαίαις ἡμῶν ἀνελκόμεν, οὐ δεηθέντες χρόνου μακροῦ συνήθειαν ἐμποιοῦντος ἡμῖν. Ἐξ αὐτῆς γὰρ τῆς ἐναποκειμένης τοῖς γράμμασι διανοίας εἰς τὸ φίλτρον τοῦ κάλλους τῆς ψυχῆς ὑμῶν ἐξεκαύθημεν. Καὶ γὰρ πρὸς τοὺς ἐπισταλμένους, τοιοῦτοι οὖσιν, ἐτι καὶ ἡ τῶν μεσιτευστῶν ἀδελφῶν ἐπιτηδεύουσα ἐναργέστερον ἡμῖν εἰδείκνυ τὰ καθ' ὑμᾶς. Ὁ γὰρ ποθεινότητος καὶ εὐλαβεστάτος συμπερεσβύτερος ἡμῶν Ἀκάκιος, πλείονα τῶν ἐπισταλμένων δηγούμενος, καὶ ὑπ' ὧν

(49) *Kal ἐπιστελεῖ.* Ita tres vetustissimi codices, quibus alii favent, in quibus legitur ἐπιστέλλει. At editi admodum mendose καὶ ἐπιστέλλειν ὑμᾶς δεῖ πάλιν, ac vos decet iterum ad eum convenientia scribere.

(50) *Ἐτι.* Hanc vocem addidimus ex septem mss. Ibidem Coisl. primus ἐγγύτερω.

(51) *Πολιτικάις.* Sic mss. septem. Editi πολιτι-

2. Sciat enim hoc, veni, prudentia vestra, illum magnum esse apud Deum, qui se proximo humiliter submitit, ac citra verecundiam crimina in seipso recipit, etiamsi vera non sint, ut pacem, magnum illud emolumentum, Dei Ecclesiae conciliet. Sit itaque inter vos certamen bonum, quis prior consequatur, ut filius Dei vocetur, hanc sibi dignitatem ob pacem compositam comparans. Scripsit autem et religiosissimus episcopus vobis quæ conveniunt, ac rursus scribet quæ ipsum decet. Verumtamen et nos, eo quod adhuc concessum sit, ut vobis propiores simus, negligere res vestras non possumus. Unde et cum advenisset religiosissimus frater Theodorus subdiaconus, dixissetque Ecclesiam in molestia esse ac perturbatione, tum valde contriti, **333** et imo cordis dolore perculsi, conticere non potuimus: sed vos adhortati sumus, ut omnem inter vos juris disceptionem projicientes, pacem componatis, ne asseratis lætitiā adversariis, neve hanc Ecclesie gloriationem prodatis, quæ nunc per totum terrarum orbem prædicatur, vos videlicet tanquam anima una et corde uno gubernatos, ita in uno corpore versari. Omnem Dei populum, honoratos et magistratos, et totius cleri cætum per vestram pietatem salutamus, adhortamurque ut sui ipsorum semper permaneant similes. Nam incrementum nullum exposcimus, eo quod accessionem omnem jam ipsi per edita bonorum operum specimina excluderint.

EPISTOLA CCXX.

Beraëis.

Magnum Deus præbuit solatium his, qui coram congregari non possunt, colloquium per litteras; ex quo discere est non corpoream effigiem, sed animi ipsius indolem. Unde et nunc, postquam pietatis vestrae litteras accepimus, simul et vos cognovimus, et vestri amorem corde concepimus, non opus habentes longo tempore ad consuetudinem conciliandam. Ex ipsa enim insita litteris sententia ad amorem pulchritudinis animæ vestrae exarsimus. Nam præter litteras, quæ quidem tales sunt, adhuc etiam fratrum internuntiorum habilis et apta indoles illustrius vestra nobis expressit. Nam desideratissimus atque religiosissimus compresbyter Acacius, plura quam scripsistis enarrans, et quotidianum vestrum certamen, strenuamque pro pietate dimicationem ipsis oculis subiiciens, tan-

κούς.

(52) *Ἀποκλείσαι.* Addunt clausulæ loco ἐρρώσθη, valete, tres codices, nempe Harl., Coisl. primus et Clarom.

(53) *Τὴν περὶ ὑμᾶς.* Hæ voces additæ sunt ex septem mss. Vaticanus codex τὴν περὶ ὑμῶν.

Alias CCXCIX. Scripta anno 375.

tam mihi incussit admirationem, ac tantum accendit desiderium vestris bonis perfruendi, ut Dominum rogem, tempus aliquando dari, quo propria etiam experientia rerum vestrarum statum cognoscam. Nuntiavit enim mihi non solum vestram, quibus commissum est altaris ministerium, accuratam agendi rationem, sed populi etiam totius concordiam, et eorum qui civitati praesunt, illiusque res gerunt, magnanimos mores, ac sincerum in Deum amorem; adeo ut beatam praedicem Ecclesiam ex talibus constantem, ac nunc vehementius prece spiritalem vobis tranquillitatem concedi, ut quae nunc certaminis tempore peregistis, iis tempore quietis fruamini. Solent enim quodammodo quae in experiendo molesta sunt, voluptatem asserre recordantibus. Jam vero quod ad praesentia attinet, adhortor vos ut ne malis cedatis, neve animum ob continentes aërumnas despondeatis. Prope enim coronæ, et prope Domini auxilium. Cavete effundatis quæ jam exantlastis: neve irritum reddatis **334** laborem toto terrarum orbe celebratum. Brevissimus rerum humanarum status: *Omnis caro fenum, et omnis gloria hominis tanquam flos feni. Exaruit fenum, et flos decidit; verbum autem Domini manet in aeternum* ¹⁷. Præcepto permanenti adherentes, fluxam rerum speciem spernamus. Non paucas Ecclesias erexit vestrum exemplum. Multam nec opinantes vobis comparastis mercedem, dum rudiores ad parem æmulationem provocastis. Locuples est remunerator, ac potest vobis digna largiri certaminum præmia.

Πολὺν, κατὰ τὸ λαθόναν, ἑαυτοῖς συνηγάγετε τὸν μισθὸν, δι' ὧν τοὺς ἀπειροτέρους εἰς τὸν ὅμοιον ζῆλον ποιοσεκάλεσασθε. Πλούσιος ὁ μισθαποδότης, δυνάμενος ὑμῖν ἄξια χάρισθαι τῶν ἀγώνων τὰ ἐπαθλα.

EPISTOLA CCXXI.

Significat Basilii plebi Bergensi ad amorem, quo illos fama cognitos prosequatur, plurimum accessisse ex eorum litteris. Laudat eorum constantiam, et oerseverantiam illis precatur.

Berææ:is.

Noveramus vos jam antea, desideratissimi, ex celeberrima vestra pietate et ex corona in Christi confessione comparata. Et forsitan aliquis vestrum dicturus est: *Ecquis hæc in regionem longe dissitam exportavit?* Dominus ipse: qui suos cultores instar lucernæ collocans in candelabro, perficit ut toto terrarum orbe eluceant. An non victores athletas celebrare solet palma victoriæ, et artifices operis solertia? Quod si ob hæc et alia ejusmodi immortalis memoria permanet; eos qui pie secundum Christum vivunt, de quibus ipsemet Dominus ait, *Glorificantes me glorificabo* ¹⁸,

¹⁷ Isa. xl, 6-8. ¹⁸ I Reg. ii, 30.

* Alias CCXCVIII. Scripta anno 375.

(34) *ἤγειρε*. Ita sex mss. Editi ἐνήγειρε.

(55) *Ἐξέπεσε*. Deest hoc verbum in codice Mediceo.

(56) *Τὸ καθ' ὑμᾶς*. Male in editione I Paris. τὸ καθ' ἡμᾶς.

(57) *Τοῦ στεφάνου*. Ita octo mss. Editi τοὺς

ἀγῶν τὴν καθήμερinh ὑμῶν ἀθλοισιν, καὶ τὴν εὐτόνον ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας ἐνοστασιν, τοσοῦτον ἡμῖν ἐνεποίησε τὸ θαῦμα, καὶ τοσοῦτον ἤγειρε (34) τὸν πόθον τῆς ἀπολαύσεως τῶν ἐν ὑμῖν καλῶν, ὥστε προσεύχεσθαι ἡμᾶς τῷ Κυρίῳ γενέσθαι ποτὲ καιρὸν καὶ διὰ τῆς οἰκείας πείρας γνωρίσαι τὰ καθ' ὑμᾶς. Καὶ γὰρ ἀπήγγειλεν ἡμῖν οὐ μόνον ὑμῶν τῶν τὴν λειτουργίαν τοῦ θυσιαστηρίου πεπιστευμένων τὴν ἀκρίθειαν, ἀλλὰ καὶ τοῦ δήμου παντὸς τὴν συμφωνίαν, καὶ τῶν καθηγουμένων τῆς πόλεως καὶ προπολιτευομένων αὐτῆς τὸ μεγαλοφυὲς τῶν τρόπων, καὶ τὸ γνήσιον τῆς περὶ Θεὸν διαθέσεως, ὥστε μακαρίσαι ἡμᾶς τὴν ἐκ τῶν τοιούτων συμπληρουμένην Ἐκκλησίαν, καὶ εὐχεσθαι νῦν πλέον δοθῆναι ὑμῖν τὴν πνευματικὴν γαλήνην· ἵνα ἂ νῦν ἐν τῷ καιρῷ τῆς ἀθλήσεως ἐπεδείξασθε, τούτων ἐν τῷ τῆς ἀνέσεως χρόνῳ κομισήσθε τὴν ἀπόλαυσιν. Πέφυκε γὰρ πῶς τὰ δυσχερῆ κατὰ τὴν πείραν ἡδονὴν φέρειν τοῖς ὑπομιμνησκομένοις. Τὸ δὲ νῦν ἔχον παρακαλοῦμεν ὑμᾶς μὴ ἐκκαεῖν, μηδὲ ἀπαγορεύειν πρὸς τὴν συνέχειαν τῶν κακώσεων. Ἐγγὺς γὰρ οἱ στέφανοι, καὶ ἔγγις ἡ ἀντίληψις τοῦ Κυρίου. Μὴ ἐκχέτε τὰ προπεποιημένα ὑμῖν· μὴ ἀχρειώσθε τὸν κόπον τὸν διὰ πάσης τῆς οἰκουμένης βεβοημένον. Ὀλιγοχρόνιοι τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων αἱ καταστάσεις· *Πᾶσα σὰρξ χορτός, καὶ πᾶσα δόξα ἀνθρώπου ὡς ἄνθος χορτοῦ. Ἐξηράνθη ὁ χορτός, καὶ τὸ ἄνθος ἐξέπεσε* (55)· τὸ δὲ *ῥῆμα Κυρίου μένει εἰς τὸν αἰῶνα*. Τῆς διαμενούσης ἐντολῆς ἀντεχόμενοι, τῆς παρερχομένης φαντασίας καταφρονήσωμεν. Πολλὰς

Ἐκκλησίας ἀνθρώπως τὸ καθ' ὑμᾶς (56) ὑπόδειγμα.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΚΑ'.

Πρὸς τοὺς ἐν Βερσολῇ.

Ἐγνώμεν ὑμᾶς· προλαβόντες, ποθεινότατοι, ἐκ τῆς ἐκβεβοημένης ὑμῶν εὐλαβείας, καὶ τοῦ στεφάνου (57) τῆς κατὰ Χριστὸν ὁμολογίας. Καὶ ἴσως ἂν τις ὑμῶν φαίη· Καὶ τίς ὁ εἰς τὴν μακράν (58) ταῦτα διαπορθμεύσας; Κύριος αὐτός, ὃς τοὺς εὐσεβοῦντας εἰς αὐτὸν τρόπον λύχνου τιθεῖς ἐπὶ τὴν λυχνίαν, φαίνειν ποιεῖ καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης. Ἡ οὐχὶ τοὺς ἀριστίας τῶν ἀγωνιστῶν ἀνακηρύττειν εἰώθε τὸ τῆς νίκης βραβεῖον, καὶ τοὺς μηχανικοὺς ἢ τοῦ ἔργου ἐπίνοια; Εἰ δὲ ἐπὶ τούτοις καὶ τοῖς τοιούτοις ἀληστος (59) ἡ μνήμη διαμένει, τοὺς κατὰ Χριστὸν εὐσεβοῦντας, περὶ ὧν αὐτὸς φησιν ὁ Κύριος, *Τοὺς*

στεφάνους.

(58) *Εἰς τὴν μακράν*. Ita Coisl. primus et Harl. prima manu cum pluribus aliis. Editi εἰς γῆν μακράν. Ibidem Coisl. uterque et unus ex Regiis εἰς τὴν μακράν ταύτην.

(59) *Ἀληστος*. Ita mss. sex. Editi ἀληθός.

δοξάζοντάς με δοξάσω, πῶς οὐχὶ γνωρίμους καὶ A διαφανείς τοῖς πᾶσι καταστήσει, ταῖς ἀκτίσι τοῦ ἡλίου συνεφαπλῶν (60) τῆς ἐξαστραπούσης αὐτῶν λαμπρόδος τὸ φαῖδρον; Μείζονα δὲ αὐθις ἡμῖν τὸν περὶ ὑμᾶς πόθον ἐνεθήκατε γραμμάτων ἡμᾶς ἀξιώσαντες, καὶ γραμμάτων τοιούτων, ἐν οἷς πρὸς τοῖς προλαβοῦσιν ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας παλαιάσασιν πλουσίαν καὶ ἀχμαιοτέραν τὴν ὑπὲρ τῆς ἀληθοῦς πίστεως καρτεροψυχίαν ἐπεδαψιλεύσασθε (61). Ἐφ' οἷς συνηδόμεθα ὑμῖν, καὶ συνευχόμεθα, ὅπως ὁ τῶν ὅλων θεός, οὗ ὁ ἀγών, καὶ οὗ τὸ σκάμμα, καὶ δι' οὗ οἱ στέφανοι, προθύμειαν ἐμπόισῃ, ῥώσιν ψυχῆς παράσχῃ, καὶ εἰς τελείαν εὐδοκίμῃσιν (62) τὴν παρ' αὐτῶ τὸ ἔργον ὑμῶν ἀγάγῃ.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΕΚΒ.

Significat Basilium se lectis eorum litteris respirasse ex ærumnis, et cognita eorum adversus hæreticos, quos primi repulerunt, constantia ac cleri præcuntis et populi subsequentis consensu, acriorem factam esse ad pugnas, quæ Cappadocia imminet; sustinendas. Hortatur ut in hoc consensu perseverent.

Πρὸς Χαλκιδέας.

Τὸ γράμμα τῆς εὐλαβείας ὑμῶν τοιούτων γέγονεν ἡμῖν ἐν καιρῷ θλίψεως ἐπιφανέν, ὅποιον γίνεται πολλάκις ἀγωνισταῖς ἵπποις, ἐν μεσημέριᾳ σταθερᾷ λάθρῃ τῷ ἄσθματι κόνιν σπωμένοις ἐν μέσῳ τῷ σταδίῳ, ὕδωρ τοῖς στόμασι προσχυθέν. Ἀνεπνεύσαμεν γάρ ἐκ τῆς συνεχείας τῶν πειρασμῶν, καὶ ὁμοῦ τε τοῖς ῥήμασιν ὑμῶν ἐπεβρώσθημεν, καὶ τῇ μνήμῃ τῶν καθ' ὑμᾶς ἀγωνισμάτων εὐτονιώτεροι γαγόμενοι πρὸς τὸ ἀνεκτότως ὑπενεγκεῖν τὸν προκείμενον ὑμῖν ἀγῶνα. Ὁ γάρ ἐμπρησμός, ὁ τὰ πολλὰ τῆς Ἀνατολῆς ἐπινειμάμενος, ὑφέρπει ἤδη καὶ τὴν ἡμετέραν (63), καὶ τὰ κύκλῳ πάντα περιφλέσας, ἀπτεσθαι φιλονεικεῖ καὶ τῶν ἐν Καππαδοκίᾳ Ἐκκλησιῶν, ἃς τέως ἐκίνει πρὸς δάκρυον ὁ ἐκ γειτόνων C καπνός. Ἀπτεσθαι δ' οὐδ' λοιπὸν καὶ ἡμῶν ἐπιγεται, ὃν ὁ Κύριος ἀποστρέψει τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ, καὶ διακλύσει τὴν φλόγα τοῦ πονηροῦ τούτου πυρός! Τίς γάρ οὕτω δειλὸς καὶ ἀνανδρός, ἢ πρὸς πόνους (64) ἀθλητικὸς ἀμελέτης, ὥς μὴ τοῖς ὑμετέροις ὑποφωνήμασιν ἐπιβρώσῃναι πρὸς τὸν ἀγῶνα, καὶ εὐχεσθαι μεθ' ὑμῶν στεφανίτης ἀναβρῆθῃναι; Προλαβόντες γάρ ἐνατεδύσασθε τῷ τῆς εὐσεβείας σταδίῳ, καὶ πολλὰς μὲν ἀπεκρούσασθε πείρας αἰρετικῶν παλαισμάτων, πολὺν δὲ τὸν καύσωνα τῶν πειρασμῶν ὑπηνέγκατε, οἱ τε κορυφαῖοι τῆς Ἐκκλησίας ὑμεῖς, οἷς ἡ θεραπεία τοῦ θυσιαστηρίου πεπίστευται, καὶ οἱ καθ' ἓνα τοῦ λαοῦ, οἱ δυνατότεροι (65). Τοῦτο γάρ καὶ μάλιστα θαυμαστὸν ὑμῶν καὶ πάσης ἀποδοχῆς ἄξιον, ὅτι πάντες εἰς ἓστε ἐν D

quomodo non illustres ac omnibus conspicuos reddet, una cum solis radiis explicans fulgorantis eorum gloriæ splendorem? Rursus vobis vestri desiderium majus attulistis litteris ad nos scriptis, et] ejusmodi litteris, in quibus præter superiora pro pietate certamina divitem et vividiorum pro vera fide animi constantiam profudistis. De quibus una vobiscum gaudemus, simulque precamur, ut universorum Deus, cujus certamen, cujus pugna et per quem corona, ingeneret animi ardorem, corroboret animam, et opus vestrum ad perfectam apud ipsum approbationem perducat.

EPISTOLA CCXXII.

Ad Chalcidenses.

Litteræ pietatis vestræ tales nobis afflictionis tempore acciderunt, qualis sæpe certatoribus equis, ferventissima meridie pulverem vehementi anhelitu in medio stadii attrahentibus, aqua ori infusa. Respiravimus enim ex continuis tentationibus, simulque verbis 335 vestris corroborati sumus, et certaminum vestrorum memoria firmiores facti, ut propositum nobis certamen nescio cedere animo subeamus. Enimvero incendium, quod plerasque Orientis partes devastavit, serpit jam et in nostram regionem, atque iis quæ circa nos sunt incensis, ad ipsas etiam Cappadociæ Ecclesias, quas antea fumus e vicinis locis ad lacrymas commovebat, pertingere conatur. Jam ergo et nos properat attingere: quod Dominus spiritus oris sui avertat, et mali illius ignis flammam intercidas! Quis enim tam timidus est et ignavus, aut in laboribus athleticis inexercitatus, ut non vestris acclamationibus ad certamen corroboretur, optetque vobiscum victor remungiari? Vos enim priores pugnavistis in pietatis stadio, ac multa repulistis tentamina hæreticarum pugnarum, et ingentem tentationum æstum pertulistis, tum vos Ecclesiæ coryphæi, quibus altaris cura commissa, tum singuli ex plebe et potentiores quique. Hoc enim in vobis et maxime admirandum est, et approbatione omni dignum, quod omnes unus estis in Domino, alii quidem præeuntes ad bonum, alii summo consensu sequentes. Unde et superiores

utroque Regius. Editi πρὸς τόνους.

(65) Οἱ δυνατότεροι. Legendum καὶ οἱ δυνατότεροι. Sic enim in epist. 220 laudat non solum eorum, quibus commissum est altaris ministerium, accuratam agendi rationem, sed populi etiam totius concordiam, et eorum qui civitati præsunt, illiusque res gerunt, magnanimos mores. Præterea his verbis, singulis ex plebe, designatur tota plebs; quare apponenda conjunctio his quæ sequuntur. Hanc tamen nolui in contextum inserere, quia in nullo veteri libro reperitur.

* Alias CCXCVII. Scripta anno 375.

(60) Συνεφαπλῶν. Ita mss. octo. Editi συνεφαπνῶν.

(61) Ἐπεδαψιλεύσασθε. Hanc scripturam codicum Medicei et Coisl. primi prætulimus lectioni aliorum quatuor codicum, in quibus legitur ἐπεδαψιλεύεσθε. Editi ἐπεδαψιλεύεσθε.

(62) Εὐδοκίμῃσιν. Mediceus codex, Vaticanus et Reg. secundus διευδοκίμῃσιν.

(63) Καὶ τὴν ἡμετέραν. Editi καὶ πρὸς τὴν ἡμετέραν. Sed præpositio deest in codicibus nostris Harl., Med., utroque Coisl., Vat. et Reg. secundo.

(64) Πρὸς πόνους. Ita Harl., Coisl. utroque et

estis adversariorum conatu, nullam præbentes ex ullo membro ansam adversantibus. Quapropter precamur noctu et interdiu Regem sæculorum, ut custodiat quidem populum in fidei integritate; custodiat autem ei clerum, tanquam caput illæsum in summitate constitutum, subjectisque corporis membris providens. Oculis enim officio suo fungentibus, opera manuum affabre fiunt, et pedes sine offendiculo moventur, nulla corporis pars cura convenienti destituitur. hortamur ergo vos, quod ipsum facitis et facturi estis, ut vobis invicem adhæreatis, ac vos, quibus animarum cura credita, singulos regatis, et tanquam filios charissimos foveatis: populus vero debitam patribus reverentiam et honorem vobis exhibeat, ut decoro Ecclesiæ statu conservetur robur vestrum, ac fidei in Christum firmamentum, glorificeturque Dei nomen, ac redundet et augeatur charitatis bonum. Nos autem, cum hæc audierimus, de vestro in Deo profectu lætemur: ac si quidem adhuc per carnem diversari in hoc mundo jubemur, vos etiam videamus aliquando in Dei pace: sin autem jubemur tandem de hac vita exire, vos in sanctorum splendore una cum his, qui laudem et gloriám per patientiam et per omnem bonorum operum demonstrationem consequuntur, coronatos videamus.

λευσθῶμεν λοιπὸν ἀπάραι τῆς ζωῆς ταύτης, ἰδωμεν δι' ὑπομονῆς καὶ πάσης ἐπιδείξεως ἀγαθῶν ἔργων εὐδοχιμούντων στεφανωθέντας.

336 EPISTOLA CCXXIII.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΕΚΓ'.

Nonnisi silentium Basilium jam tribus annis servatum, suasque deferret querelas, quod cum redire in patriam ad amicitiam Eustathii sese applicuisset, et cum eo ejusque discipulis etiam episcopus amantissime vixisset, nunc ab eis omni maledicto et famosis epistolis dilaceretur. Demonstrat perinque eos facere, quod sibi hominis in Syria scribentis errores offingent, quia ante annos viginti unam huic homini scripserat epistolam: atque hanc agendi rationem eo iniquiorem esse, quod se tot locis de fide disserentem audierint, ut sua illos sententia latere non potuerit; atque etiam si latuisset, non tamen amicitiam sine certissimis argumentis rumpi debuisset. Hanc ergo odii germanissimam causam assignat, quod et sua communio, et fidei professio, quam ab illis acceperat, ad recuperationem potestatis illis obstant. Penique addit argumenti loco prius illos epistolam ad alios quam ad se misisse.

Adversus Eustathium Sebastenum.

1. Tempus, inquit, tacendi, et tempus loquendi, sententia est Ecclesiastæ¹⁹. Itaque et nunc, cum satis diu siluerimus, tempus est os aperiendi, ut rerum latentium veritas in lucem edatur. Nam et magnus, Job diu ille quidem calamitates pertulit silentio, fortitudinem animi hoc ipso demonstrans, quod in gravissimis malis perstaret. Sed

¹⁹ Eccle. iii, 7.

* Alias LXXIX. Scripta anno 375.

(66) *Τοῖς ἀνταγωνιζομένοις.* Ita Med. et Regius uterque et uterque Bigot. Editi ἀνταγωνισμένοις. Harl. et Coisl. uterque ἀγωνιζόμενοις.

(67) *Ἀντέχεσθαι.* Ita Harl., Coisl. et uterque Reg. Editio ἰ ἀντέχεσθαι.

(68) *Ἐπιδημεῖν.* Legitur ἐνδημεῖν in duobus codicibus, nempe Coisliliano secundo et Regio secundo.

(69) *Κελευόμεθα.* Harleianus codex habet κελεύόμεθα.

(70) *Ἰδωμεν.* Ita Harl. et Med. cum aliis quatuor. Editi ἰδομεν.

(71) *Πρὸς Εὐστάθιον.* Hæc scriptura uno nitiur codice Coisl. primo; sed longe præferenda vulgata

Κυρίῳ, οἱ μὲν καθηγούμενοι πρὸς τὸ ἀγαθὸν, οἱ δὲ ἐφεπόμενοι μετὰ συμπορίας. Διὸ καὶ κρείττους ἐστὲ τῆς τῶν ἀντιπάλων ἐπιχειρήσεως, οὐδεμίαν παρέχοντες ἀπ' οὐδενὸς μέλους λαβὴν τοῖς ἀνταγωνιζομένοις (66). Τοῦτου χάριν εὐχόμεθα νυκτὸς καὶ ἡμέρας τῷ Βασιλεῖ τῶν αἰώνων φυλάξαι μὲν τὸν λαὸν ἐν τῇ ὁλοκληρίᾳ τῆς πίστεως, φυλάξαι δὲ αὐτῷ τὸν κλῆρον, ὥσπερ κεφαλὴν ἀκέραιον ἐπὶ τοῦ ὕψους κειμένην, καὶ τὴν ἀφ' ἐαυτῆς προμήθειαν τοῖς ὑποκειμένοις τοῦ σώματος μέλει παρεχομένην. Ὁφθαλμῶν γὰρ τὰ καθ' ἐαυτοῦς ἐνεργούντων, ἐντεχνῶι μὲν τῶν χειρῶν αἱ ἐργασίαι, ἀπρόσκοποι δὲ τῶν ποδῶν αἱ κινήσεις, οὐδὲν δὲ μέρος τοῦ σώματος τῆς προσηκούσης προνοίας ἀποστερεῖται. Ὅστε παρακαλοῦμεν ὑμᾶς, ὃ ποιεῖτε καὶ ποιήσετε, ἀντέχεσθαι (67) ἀλλήλων, καὶ ὑμᾶς μὲν τοὺς τῶν ψυχῶν ἐπιμέλειαν πεπιστευμένους συνέχειν τοὺς καθ' ἕκαστον, καὶ θάλλειν ὡς τέκνα ἀγαπητά· τὸν δὲ λαὸν τὴν πατρίσιν ὀφειλομένην αἰδῶ καὶ τιμὴν ὁμῖν ἀποσώζειν, ἵνα ἐν τῇ εὐσχημοσύνῃ τῆς Ἐκκλησίας σώζεται μὲν ὁμῶν ἡ ἰσχύς, καὶ τὸ στερέωμα τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως, δοξάζεται δὲ τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ, πλεονάζῃ δὲ καὶ πληθύνῃ τὸ τῆς ἀγάπης καλόν. Ἀκούοντες δὲ ἡμεῖς εὐφρανόμεθα ἐπὶ τῇ προκοπῇ ὑμῶν τῇ κατὰ Θεόν· καὶ εἰ μὲν ἐτι διὰ σαρκὸς ἐπιδημεῖν (68) τῷ κόσμῳ τοῦτ' κελευόμεθα (69), καὶ ἰδοιμὲν ποτε ὑμᾶς ἐν τῇ εἰρήνῃ τοῦ Θεοῦ· ἐὰν δὲ κελεύμεν ὑμᾶς ἐν τῇ λαμπρότητι τῶν ἁγίων, μετὰ τῶν

C Πρὸς Εὐστάθιον (71) τὸν Σεβαστηνόν.

1. Καρδὸς, φησὶ, τοῦ σιγῆν, καὶ καρδὸς τοῦ λαλεῖν, ὁ τοῦ Ἐκκλησιαστοῦ λόγος. Οὐκοῦν καὶ νῦν, ἐπειδὴ αὐτάρχης ὁ τῆς σωπῆς ἐγένετο χρόνος, εὐκαιρὸν λοιπὸν ἀνοῖξαι τὸ στόμα εἰς φανέρωσιν (72) τῆς ἀληθείας τῶν ἀγνοουμένων. Ἐπεὶ καὶ ὁ μέγας Ἰδὼ πολλὸν μὲν χρόνον σωπῇ τὰς συμφορὰς ἤνεγκεν, αὐτῷ τοῦτ' τὴν ἀνδρείαν ἐπιδεικνύμενος, τῷ ἐγκαρ-

τῷ αὐτῷ Εὐστάθιῳ Σεβαστείας ἐπισκόπῳ, vel simpliciter Εὐστάθιῳ, ut legitur in sex codicibus mss. Non enim hæc ad Eustathium, sed ad omnes homines scripta adversus Eustathium. Citat Basilium hanc epistolam in epistola ad Genethlium presbyterum, ut idoneam ad iis satisfaciendum, qui totam rem accuratius scire avert.

(72) *Εἰς φανέρωσιν.* Hunc locum Regius secundus et Coisl. secundus sic exhibent: εἰς φανέρωσιν τῶν ἀγνοουμένων καὶ τῆς ἀληθείας ἀπόδειξιν, ad declarationem eorum quæ ignorantur et ad veritatis demonstrationem. Quamvis autem hæc satis commode dicta videantur, nihil tamen cogit hos codices tot aliis melioris notæ hæc in re præponere.

τερεῖν τοῖς δυσφορωτατοῖς πάθειν· ὅτε δὲ ἱκανῶς A
ἐν τῇ σωπῇ διήλθῃ, καὶ διέμενεν ἐν τῷ βάθει
τῆς καρδίας ἀποστέγων τὴν ἀλγυδῶνα, τότε ἀνοίξας
τὸ στόμα, ἀπεφθέγγετο. (73) ἔκεινα ἃ πάντες ἴσασι.
Καὶ ἡμῖν τοίνυν τρίτον τοῦτο ἔτος τῆς σωπῆς ζηλω-
τὸν ἐγένετο τοῦ Προφήτου τὸ καύχημα λέγοντος·
Ἐγενόμην ὥσπερ ἄνθρωπος οὐκ ἀκούων, καὶ οὐκ
ἔχωκ ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ ἐλεγκμούς. Διὸ ἐναπε-
κλείσαμεν τῷ βάθει τῆς καρδίας ἡμῶν τὴν ἐκ τῆς
συκοφαντίας ἡμῖν ἐγγυνομένην (74) ὁδὸν. Τῷ ὄντι
γὰρ συκοφαντία ἄνδρα ταπεινοῖ, καὶ συκοφαντία περι-
φέρει πτωχόν. Εἰ οὖν τοσοῦτον τὸ ἐκ τῆς (75) συκο-
φαντίας κακόν, ὥστε καὶ τὸν τέλειον ἦδη (τοῦτο γὰρ
διὰ τῆς προσηγορίας τοῦ ἀνδρός ὁ λόγος αἰνίσσεται)
κατάγειν ἀπὸ τοῦ ὕψους, καὶ τὸν πτωχόν (76), του-
τέστι τὸν ἐνδεῶς ἔχοντα τῶν μεγάλων δογμάτων B
(καθὼς καὶ τῷ προφῆτῃ δοκεῖ λέγοντι· Ἰσως πτω-
χοὶ εἰσι· διὰ τοῦτο οὐκ ἀκούσονται· παρεύσομαι
πρὸς τοὺς ἀδρούς· πτωχοὺς τοὺς περὶ τὴν σύνεσιν
ἐνδεεῖς λέγων· καὶ ἐνταῦθα, δηλονότι, τοὺς οὕτω κατ-
ηρητισμένους τὸν ἔσω ἄνθρωπον, οὐδὲ εἰς τὸ τέλειον
ἐφθακῶτας τῆς ἡλικίας μέτρον, τοτέτους περιφέρεσθαι
καὶ σαλεύεσθαι· ἡ παροιμία φησὶν·) ἀλλ' ὅμως ὦμην
χρῆναι σωπῇ φέρειν τὰ λυπηρά, ἐκδεχόμενός τινα
δι' αὐτῶν τῶν ἔργων ἐπανόρθωσιν. Οὐδὲ γὰρ κακία
τινί, ἀλλ' ἀγνοίᾳ τῆς ἀληθείας ἡγούμην ἔκεινα καθ'
ἡμῶν εἰρῆσθαι. Ἐπειδὴ δὲ ὅρῳ τῷ χρόνῳ συμπτροῦ-
σαν τὴν ἐχθραν, καὶ μὴ μεταμελομένους (77) ἐπὶ
τοῖς ἐξ ἀρχῆς λαληθείσι, μηδ' ὅπως τὰ παρελθόντα
ἐξιτάσιντο ποιούμενους τινὰ φροντίδα, ἀλλ' ἐπεξερ-
γαζομένους, καὶ πρὸς τὸν ἐξ ἀρχῆς σκοπὸν συντε- C
ταγμένους (78), ὃν ἐνεστήσαντο, κακῶσα ἡμῶν τὴν
ζωὴν, καὶ χράναι τὴν ὑπόληψιν παρὰ τοῖς ἀδελφοῖς
μαχανώμενοι, οὐκέτι μοι τὸ τῆς σωπῆς ἀσφαλὲς κα-
ταφαίνεται. Ἄλλ' εἰσῆλθέ με (79) τὸ τοῦ Ἡσαίου
λέγοντος· Ἐσιώπησα, μὴ καὶ δεῖ σωπῆσθαι καὶ
ἀνέξομαι; Ἐκαρτέρησα ὥς ἡ τίκτουσα. Γένοιτο
δὲ καὶ ἡμᾶς καὶ τὸν ἐπὶ τῇ σωπῇ μισθὸν δεῖξασθαι,
καὶ λαβεῖν τινα ἐπὶ τοῖς ἐλέγχοις δύναμιν· ὥστε
ἐλέγξιντας ἡμᾶς ἡρᾶναι τὸν πικρὸν τοῖτον τῆς

cum satis in silentio decertasset, ac dolorem in
timo corde premens perdurasset, tum demum os
aperiens, ea dixit quæ omnibus nota sunt ²⁰. E
nobis igitur jam tertium hunc silentii annum
æmulationi exstitit Prophætæ gloriatio dicentis :
Factus sum sicut homo non audiens, et non ha-
bens in ore suo redargutiones ²¹. Quapropter in-
clusimus in imo cordis nostri recessu inustum
nobis ex calumnia dolorem. Nam revera calumnia
virum humiliat, et calumnia circumfert paupe-
rem ²². Etsi igitur tantum est ex calumnia malum,
ut et jam perfectum (hoc enim significat viri
appellatione Scriptura) ex alto dejiciat, ac pau-
perem circumferat, id est, eum, qui egregiorum
dogmatum paupertate laborat (quemadmodum
etiam prophætæ videtur, qui dicit : *Fortasse pau-*
peres sunt, idcirco non audient, ibo ad opulen-
tes ²³, pauperes vocans intelligentiæ inopes : hic
etiam profecto eos, qui nondum in interiori ho-
mine perfecti sunt, nec ad perfectam ætatis men-
suram pervenere, circumferri jactarique dicit
proverbium), tamen existimabam me silentio
molestias ferre debere, expectans aliquam ex
ipsis factis emendationem. Neque enim malitia
aliqua, sed veritatis ignorance existimabam hæc
in nos dicta esse. Sed quia video simul cum tem-
pore progredi inimicitiam, nec illos pœnitere
eorum quæ ab initio dixerunt, nec quomodo præ-
terita sanent, cogitationem ullam suscipere, sed
nova opera, et facto agmine in id incumbere,
quod sibi ab initio proposuere, **337** ut vitam
meam affligant, et existimationem apud fratres
artificiis suis contaminent; non jam amplius si-
lentium mihi tutum videtur. Sed in mentem venit
mihi illud Isaïæ, qui ait : *Silui, num et semper*
silebo, et sustinebo? Patiens fui sicut pariens ²⁴.
Utinam autem et nos silentii mercedem assequa-
mur, et aliquam ad redarguendum vim atque fa-
cultatem recipiamus; ut redarguendo exsiccemus
amarum illum effusæ in nos falsæ accusationis tor-

²⁰ Job iii, 1, sqq. ²¹ Psal. xxxvii, 15. ²² Eccle. vii, 8. ²³ Jer. v, 4. ²⁴ Isa. xlii, 14.

(73) Ἀπεφθέγγετο. Sic tres vetustissimi codices. Editi ἐφθέγγετο.

(74) Ἐγγυνομένην. Coisl. primus ἐγγενομένην. Ibidem hæc verba, τῷ ὄντι, etc., non solum ad caput septimum et versiculum octavum Ecclesiastæ, sed etiam ad cap. xiv Prov., vers. 31, videntur referenda : quanquam neutro in loco satis aperte occurrunt.

(75) Τὸ ἐκ τῆς. Coisl. primus et Harl. τὸ ἀπὸ τῆς.

(76) Καὶ τὸν πτωχόν. Editi καὶ περιφέρειν. Sed illud περιφέρειν nullo prorsus in codice ms. reperitur. Deest etiam in editione Haganoensi et prima Basileensi; debet tamen suppleri. Paulo post editi οὐκ ἀκούουσι. Tres vetustissimi codices cum Regio secundo et Coisl. secundo ut in textu. Mox tres iidem antiquissimi codices habent ἐνδεεῖς pro eo quod legitur in editis ἐνδεῶς ἔχοντας.

(77) Μεταμελομένους. Ita mss. sex. Editi μεταβαλλομένους. Paulo post editi ἐξιτάσιντο. Tres vetustissimi codices ut in textu.

(78) Συντεταγμένους. Harl. συντεταμένους, acriter contententes. Etsi autem hic codex plurimum

profruit in hac epistola emendanda, hic tamen nævo non caret. Nam multo præclarior sententia vulgaræ scripturæ. In simili loco de Spiritu sancto cap. 29, p. 64, cum editi haberent συντεταμένους, in nostris codicibus scriptum invenimus συντεταγμένους. Ibi optat Basilius sic pacem a Deo concedi, ut isti, qui in nos fremunt, inquit, et in nos atrociter conglomerati insurgunt, in spiritu lenitatis et charitatis compescantur, τοὺς σφριγώντας καθ' ἡμῶν τούτους καὶ συντεταγμένους τούτους, etc. Hæc de Pneumatomachis dicta, quos inter insignis erat Eustathius. Præterea minime dubium, quin antequam hæc scriberetur epistola, plurimos in suas partes trahere conatus fuerit, ut Basilium opprimeret. Dazimodem perturbaverat, ibique multos abstraxerat a communione Basilii, ut legimus in epist. 216.

(79) Εἰσῆλθέ με. Ita Med., Coisl. uterque, Regii duo, et Harl. secunda manu. Editi εἰσῆλθέ μοι. Paulo post Coisl. uterque et Reg. secundus ὥς εἰ τίκτουσα. Paulo post editi ἐν τοῖς ἐλέγμοις et ψευδολογίας. Tres vetustissimi codices ut in textu.

rentem; sic ut nobis quoque noceat dicere: *Tor-*
rentem pertransiit anima nostra ²⁰. Et illud: *Nisi*
Dominus fuisset in nobis, cum insurgerent homines
in nos, forsitan viros deqlutissent nos; fortasse aqua
absorbuisset nos ²¹.

2. Ego cum multum temporis impendissem vanti-
tati, totamque fere juventutem meam perdidis-
sem inani labore, quem in discendis infatuata a
Deo sapientiae disciplinis occupatus suscipiebam,
ubi tandem aliquando velut ex alto somno exper-
gefactus, respexi ad lumen admirabile veritatis
Evangelii, ac vidi inutilitatem sapientiae princi-
pum hujus saeculi, qui destruuntur ²²; miserabi-
lem meam vitam plurimum delens, optabam dari
mihi disciplinam, quae me ad pietatis dogmata
introduceret. Ac mihi quidem ante omnia curae
erat, ut emendationem aliquam morum facerem,
quos diuturna cum improbis consuetudo perver-
terat. Itaque cum legissem Evangelium, ibique
perspexissem plurimum ad perfectionem valere,
bona sua divendere, et cum egenis fratribus com-
municare, ac nulla prorsus hujus vitae sollicitu-
dine distringi, nec ulla affectione ad res terrenas
animo converti; cupiebam invenire aliquem ex
fratribus qui hanc vitae viam elegisset, ut una cum
ipso brevem hujus vitae fluctum transirem. Ac
multos quidem inveni Alexandriae, multos etiam in
reliqua Aegypto, et in Palaestina alios et Coesylria
ac Mesopotamia: quorum mirabar abstinentioniam
in victu, mirabar tolerantiam in laboribus, stu-
pebam ad constantiam in precibus, quomodo som-
num superarent, naturali nulla necessitate infra-
cti: quomodo excelsam semper et indomitam
animi sententiam servantes, in fame et siti,
in frigore et nuditate ²³, nusquam ad corpus
conversi, nec ullam ei curam impendere vo-
lentes, sed tanquam in aliena carne viventes,
reipsa ostenderent quid sit in hac vita peregrinari ²⁴,
et quid civitatem in caelo habere ²⁵. Haec
cum mirarer, ac beatam putarem virorum vitam,
quod factis ostenderent se mortificationem Jesu
in corpore circumferre ²⁶; optabam et ipse, quan-
tum possem attingere, imitator esse hominum il-
lorum.

338 3. Quamobrem cum vidissem nonnullos in
patria imitari illorum instituta conantes, mihi
visum sum adjumentum aliquid reperisse ad meam sa-

²⁰ Psal. cxxiii, 5. ²¹ ibid. 1-4. ²² I Cor. ii, 6.
²³ II Cor. iv, 40.

(80) Ἐραρισσας. Med. et Coisl. primus ἀφα-
ρισσας.

(81) Χειραγωγίας. Ita Med., Harl., Coisl. uterque
et Itag. uterque. Editi χειραγωγόν, ductorem.

(82) Τὸν βραχύν. Ita tres vetustissimi codices,
quorum ab auctoritate nolui discedere, quamvis
non incommode in editis legatur τὸν βαθύν, tro-

Α καθ' ἡμῶν βουίσεις ψευδολογίας χειμαρρὸν ὥστε ἀν-
εἰπεῖν καὶ ἡμᾶς ὅτι, Χειμαρρὸν διήλθεν ἡ ψυχὴ
ἡμῶν καὶ τὸ, Εἰ μὴ Κύριος ἦν ἐν ἡμῖν, ἐν τῷ
ἐπαυραστῆναι ἀνθρώπους ἐξ ἡμᾶς, ἀρα ὥρτας
ἀχ κατέπιον ἡμᾶς, ἀρα τὸ ὕδωρ ἀν κατεπότισεν
ἡμᾶς.

2. Ἐγὼ, πολὺν χρόνον προσαναλώσας τῇ ματαιό-
τητι, καὶ πᾶσαν σχεδὸν τὴν ἑμαυτοῦ νεότητα ἐν-
αφανίσας (80) τῇ ματαιοπονίᾳ, ἣν εἶχον προσδιατρίβων
τῇ ἀναλήψει τῶν μαθημάτων τῆς παρὰ τοῦ Θεοῦ
μωρανθείσης σοφίας, ἐπειδὴ ποτε, ὥσπερ ἐξ ὕπνου
βαθέος διαναστάς, ἀπέβλεψα μὲν πρὸς τὸ θαυμαστὸν
φῶς τῆς ἀληθείας τοῦ Εὐαγγελίου, κατείδον δὲ τὸ
ἀχρηστον τῆς σοφίας τῶν ἀρχόντων τοῦ αἰῶνος τούτου
τῶν καταργουμένων, πολλὰ τὴν ἐλεεινὴν μου ζωὴν
ἀποκλαύσας, ἠύχόμην δοθῆναι μοι χειραγωγίαν (81)
πρὸς τὴν εἰσαγωγὴν τῶν δογμάτων τῆς εὐσεβείας.
Καὶ πρό γε πάντων ἐπιμελὲς ἦν μοι διόρθωσιν τινα
τοῦ ἥθους ποιήσασθαι, πολὺν χρόνον ἐκ τῆς πρὸς
τοὺς φαύλους ὀμιλίας διαστραφέντος. Καὶ τοίνυν ἀνα-
γνοὺς τὸ Εὐαγγέλιον, καὶ θασάμενος ἐκεῖ μεγίστην
ἀφορμὴν εἰς τελείωσιν τὴν διάπρασιν τῶν ὑπαρ-
χόντων, καὶ τὴν πρὸς τοὺς ἑνδεδεῖς τῶν ἀδελφῶν
κοινωνίαν, καὶ ὅλος τὸ ἀφρονεῖσθαι ἔχειν τοῦ βίου
τούτου, καὶ ὑπὸ μηδεμιᾶς συμπαθείας πρὸς τὰ ὧδε
τὴν ψυχὴν ἐπιστρέφασθαι, ἠύχόμην εὐρεῖν τινα τῶν
ἀδελφῶν ταύτην ἐλόμενον τὴν ὁδὸν τοῦ βίου, ὥστε
αὐτῷ συνδιαπεραιωθῆναι τὸν βραχύν (82) τούτου
τοῦ βίου κλύδωνα. Καὶ δὴ πολλοὺς μὲν εὗρον κατὰ
τὴν Ἀλεξάνδρειαν, πολλοὺς δὲ κατὰ τὴν λοιπὴν
Αἴγυπτον, καὶ ἐπὶ τῆς Παλαιστίνης ἐτέρους, καὶ
τῆς κοίτης Συρίας καὶ τῆς Μεσοποταμίας ὧν ἐθαύ-
μαζον μὲν τὸ περὶ διαίταν ἐγκρατὲς, ἐθαύμαζον δὲ τὸ
καρτερικὸν ἐν πόνοις, ἐξεπλάγην τὴν ἐν προσευχαίς
εὐτονίαν, ὅπως ὕπνου (83) κατεκράτουν, ὑπ' οὐδε-
μιᾶς φυσικῆς ἀνάγκης κατακαμπτόμενοι, ὤψληδν δαί-
καὶ ἀδούλωτον τῆς ψυχῆς τὸ φρόνημα διασώζοντες,
ἐν λιμῷ καὶ δίψει (84), ἐν ψυχῇ καὶ γυμνότητι, μὴ
ἐπιστρέφόμενοι πρὸς τὸ σῶμα, μηδὲ καταδεχόμενοι
αὐτῷ προσαναλῶσαι τινα φροντίδα, ἀλλ' ὡς ἐν ἄλλο-
τρίᾳ τῇ σαρκὶ διάγοντες, ἔργῳ ἐδείκνυσαν, τί τὸ παρ-
οικεῖν τοῖς ὧδε, καὶ τί τὸ πολιτεῖνμα ἔχειν ἐν οὐ-
ρανῷ. Ἐκεῖνα θαυμάσας, καὶ μακαρίσας τῶν ἀν-
δρῶν τὴν ζωὴν, ὅτι ἔργῳ δεικνύουσι τὴν νέκρωσιν
D τοῦ Ἰησοῦ ἐν τῷ σώματι περιφέροντες, ἠύχόμην καὶ
αὐτοὺς, καθόσον ἐμοὶ ἐφικτόν, ζηλωτῆς εἶναι τῶν ἀν-
δρῶν ἐκεῖνων.

3. Ταύτου γοῦν ἔνεκεν θασάμενός τις ἐπὶ τῆς
πατρίδος ζηλοῦν τὰ ἐκεῖνων ἐπιχειροῦντας, ἐνόμισά
τινα βοήθειαν εὐρηκέναι πρὸς τὴν ἑμαυτοῦ σωτη-

²⁴ II Cor. xi, 27. ²⁵ Hebr. xi, 13. ²⁶ Phil. iii, 20.

fundum.

(83) Ὅπως ὕπνου. Editi ὅπως δὲ ὕπνου. Non-
nulli mss. ὅπως τε. Deest vocula in vetustissimis.

(84) Καὶ δίψει. Ita tres vetustissimi codices cum
aliis duobus. Editi δίδψ. Mox iidem editi ἔργῳ ἐδει-
ξαν. Harl., Med. et Coisl. primus ἐδείκνυσαν.

ρίαν, καὶ ἀπέδειξεν ἐποιοῦμένη τῶν ἀφανῶν τὰ ὁρώ-
μενα. Ἐπεὶ οὖν ἀδηλα ἐκάστου ἡμῶν (85) τὰ ἐν τῷ
κρυπτῷ, ἡγοῦμην αὐτάριχῃ μηνύματα εἶναι τῆς
ταπεινοφροσύνης τὸ ταπεινὸν τοῦ ἐνδύματος, καὶ
ἤρκει μοι πρὸς πληροφρίαν τὸ παχὺ ἱμάτιον, καὶ
ἡ ζώνη, καὶ τῆς ἀδεσφίτου βύρσης τὰ ὑποδήματα.
Καὶ πολλῶν ἀπαγόντων με, τῆς πρὸς αὐτοὺς συν-
ηθείας, οὐκ ἠνεχόμεν, ὁρῶν αὐτοὺς τοῦ ἀπολαυστι-
κοῦ βίου τὸν καρτερικὸν προτιμῶντας· καὶ διὰ τὸ
παρηλλαγμένον τῆς πολιτείας ζηλοτύπως εἶχον πρὸς
αὐτοὺς. Ὅθεν οὐδὲ τὰς περὶ τῶν δογμάτων διαβολὰς
προσιέμην· καίτοι πολλῶν διαβεβαιουμένων μὴ ὀρθὰς
εἶναι περὶ Θεοῦ τὰς ὑπολήψεις, ἀλλὰ τῷ προστάτῃ
τῆς νῦν αἰρέσεως μαθητευθέντας, τὰ ἐκείνου λάθρα
κατασπείρειν διδάγματα (86)· ὧν ἐπειδὴ οὐδέποτε
αὐτῆς ἐγενόμην, συκοφάντας ἡγοῦμην τοὺς ἀπαγ-
γέλλοντας. Ἐπεὶ δὲ λοιπὸν ἐκλήθημεν εἰς τὴν
προστασίαν τῆς Ἐκκλησίας, τοὺς μὲν παραδοθέντας
ἡμῖν φύλακας καὶ σκοπευτάς τοῦ βίου ἐν προσποιή-
σει δὴ βοηθείας καὶ κοινωνίας ἀγαπητικῆς σιωπῶ,
ἵνα μὴ ὀξὺς ἢ ἀπιστα λέγων ἑμαυτὸν διαβάλλειν, ἢ
πιστευόμενος μισανθρωπίαν ἀφορμὴν τοῖς πιστεύου-
σιν (87) ἐμποιῇ. Ὅ καὶ μοι μικροῦ συνέβη, εἰ μὴ
με ταχὺ προκατελάβοντο οἱ οἰκτιρμοὶ τοῦ Θεοῦ. Mi-
κροῦ γὰρ εἰς τὴν κατὰ πάντων ἐξέπεσον ὑποψίαν,
οὐδὲν ἡγούμενος εἶναι παρ' οὐδενὶ πιστὸν, ἐκ τῶν
δολερῶν τραυμάτων (88) τὴν ψυχὴν πεπληγμένον.
Ἄλλ' ὅμως ἐδόκει τέως εἶναι τι ἡμῖν σῆμα τῆς πρὸς
αὐτοὺς συνηθείας. Καὶ προσβολαὶ μὲν (89) ἐγένοντο
ἡμῖν περὶ δογμάτων καὶ ἀπαξ καὶ δις· καὶ ἐδόξαμεν
μὴ διακρίνεσθαι συμφωνήσαντες. Ὡς δὲ ἠύρισκον
μὲν ἡμᾶς τὰς αὐτὰς ἀφιέντας φωνὰς περὶ τῆς εἰς
Θεὸν πίστεως, ἃς παρὰ πάντα (90) τὸν χρόνον ἤκου-
σαν παρ' ἡμῶν. Εἰ γὰρ καὶ ἅλλα ἡμῶν στεναγμῶν
ἔξισα, ἀλλ' οὖν ἐν γε τοῦτο τολμῶ καυχᾶσθαι (91) ἐν
Κυρίῳ, ὅτι οὐδέποτε πεπλανημένος ἔσχω τὰς περὶ
Θεοῦ ὑπολήψεις, ἢ ἐτέρως φρονῶν μετέμεινον ὕστα-
τον. Ἄλλ' ἦν ἐκ παιδὸς ἔλαβον ἐννοίαν περὶ Θεοῦ
παρὰ τῆς μακαρίας μητρός μου καὶ τῆς μάμμης
Μακρίνης, ταύτην αὐξήθειαν ἔσχω ἐν ἑμαυτῷ· οὐ
γὰρ ἄλλα ἐξ ἄλλων μετέλαβον ἐν τῇ τοῦ λόγου συμ-
πληρώσει, ἀλλὰ τὰς παράδοσεις μοι παρ' αὐτῶν
ἀρχὰς ἐτελείωσα. Ὅσπερ γὰρ τὸ σπέρμα (92) αὐξάν-
όμενον, μεῖζον μὲν ἀπὸ μικροῦ γίνεται, ταυτὸν δὲ

lutem, et indicium ducebam eorum quæ non vi-
dentur, ea quæ videntur. Quoniam igitur obscura
sunt in unoquoque nostrum, quæ in latebris ver-
santur, arbitrabar satis magna esse argumenta
humilitatis humilem vestem, mibique satis erat
ad persuasionem vestimentum crassum, et zona,
et e rudi corio calceamenta. Et cum multi abdu-
cerent me ad ipsorum consuetudinem, non fere-
bam, videns eos voluptariæ vitæ laboriosam præ-
ferre; et ob insolitum vivendi genus morosus
eram illorum laudis defensor. Unde nec de dogma-
tibus accusationes admittebam; quamvis multi
affirmarent non rectas illos habere de Deo sen-
tentias, sed a signifero vigentis nunc hæresis edo-
ctos, illius clanculum spargere doctrinam: quæ
cum ipse nunquam audissem, sycophantas ex-
stimabam qui hæc nuntiabant. Postquam autem
deinceps vocati sumus ad gubernacula Ecclesiæ,
datos mihi custodes et speculatores vitæ, sub
specie auxilii et amicæ communionis, præter-
mitto, ne videar aut incredibilia dicens de me
ipso detrudere, aut fidem faciens, causam asserere
credentibus, cur humanum genus oderint. Quod
et mihi pene contigisset, nisi me præoccupassent
Dei miserationes. Prope enim factum est ut om-
nes mihi in suspicionem venirent, nec fidem apud
quemquam esse crederem, dolosis vulneribus
animo percussus. Sed tamen videbatur interim
aliqua nobis inesse species consuetudinis cum il-
lis, atque etiam disputationes habitæ inter nos
de dogmatibus semel atque iterum; ac visi su-
mus inter nos non pugnare, sed consentire. Inve-
nerunt autem nos easdem de fide in Deum voces
proferre, quas omni tempore ex nobis audierant.
Etsi enim aliæ res nostræ gemitibus dignæ: at certe
de hoc uno gloriari audeo in Domino, quod
nunquam falsas habuerim de Deo opiniones, nec
aliter sentiens postea dediderim. Sed quam a
puero accepi notionem de Deo a beata mea ma-
tre et avia Macrina, eam crescentem in meipso
continebam; neque enim alias ex aliis mutavi,
cum adolevit ratio; sed tradita mihi ab ipsis
principia perfecti. Ut enim semen, dum cre-
scit, majus quidem ex parvo fit, sed tamen

(85) Ἐκάστου ἡμῶν. Editi τὰ ἐν τῷ κρυπτῷ
κάστου ἡμῶν. Sed elegantior visa est constructio
in tribus antiquissimis codicibus, quos secutus
sum. Paulo post Harl., Med., Vat., Coisl. secundus
et Reg. secundus ἀνεψήφτου βύρσης. Sic etiam utra-
que Basileensis editio. Deest hic periodi finis in
Haganoensi.

(86) Διδάγματα. Ita mss. sex. Editi δόγματα. In-
fra editi ἐν προσποιήσει δῆθεν. Tres vetustissimi
codices ut in textu.

(87) Πιστεύουσιν. Coisl. primus et Harl. πιστεύ-
σαι.

(88) Τραυμάτων. Ita Harl., Med., Coisl. uterque
et Reg. secundus. Editi πραγμάτων.

(89) Προσβολαὶ μέν. Ita tres vetustissimi codices.
Editi προσβολαὶ δέ. Ex iisdem codicibus conjunctio
addita ante ἀπαξ. Paulo post fidem editi συμφωνή-
σαντας contra veterum codicum fidem. Ibidem qui-

dam codices Ὡς γάρ. Illud autem ὥς δὲ neglexi in
interpretando, quia longior parenthesis fuisset appo-
nenda, quam tamen in Græco contextu apponendam
duxi. Sic enim series orationis colligenda: Quod
autem invenerunt nos easdem de Deo voces proferre...
perscrutentur suam ipsorum conscientiam. Sæpe Ba-
silius, cum magnos motus animo impressos sequi-
tur, longas ejusmodi periodos, ac legibus orationis
exiliioribus solutas devolvit.

(90) Παρὰ πάντα. Ita Harl., Coisl. primus et alii
plures. Editi παρ' ἅπαντα.

(91) Καυχᾶσθαι. Harl. et Coisl. secundus καυ-
χῆσασθαι. Paulo post editi μάμμης μου et ἄλλας ἐξ
ἄλλων. Codices mss. magno consensu ut in textu.
Ibidem Harl. et Med. ἔχον παρ' ἑμαυτῷ.

(92) Σπέρμα. Deest ea vox in duobus recentiori-
bus mss. Ibidem Coisl. primus αὐξόμενον. Paulo
post duo Regii ταυτὸν δὲ ἐστὶν ἑαυτῷ.

idem est in semetipso, nec secundum genus A
mutatur, sed incrementis perficitur: ita et
mihi arbitror eandem doctrinam proficiendo au-
ctam fuisse, nequaquam autem in illius locum
quæ ab initio fuerat, eam quæ nunc est suc-
cessisse. 339 Quare suam ipsorum perscruten-
tur conscientiam, animo intueantur Christi tri-
bunal, an aliquando aliquid aliud ex nobis audie-
rint, quam quod nunc dicimus; qui nunc nomine
pravæ doctrinæ nos decantarunt, et famosis epi-
stolis, quas contra nos conscripsere, omnium au-
res obtulerunt; unde et nobis imposita necessitas
hujus defensionis.

4. Accusamur enim blasphemiam in Deum, cum
neque ex scripto antea de fide a nobis edito argui
possimus, neque ex iis quæcunque sine scripto in
Ecclesiis Dei viva voce palam et aperte semper
disseruimus. Sed nec testis inventus, qui se ex
nobis arcano loquentibus impii quidquam audi-
visse diceret. Unde igitur condemnatur, si nec
scribimus impie, nec concionamur damnose, ne-
que in domesticis colloquiis eos, qui nos conve-
niunt, pervertimus? O novum commentum! Ille,
inquit, in Syria nonnulla scripsit haud pie: tu
vero scripsisti ei ante viginti annos et amplius. Tu
igitur communicator es hominis, et illius crimina
etiam tua sint. At, o amice veritatis homo, qui
mendacium setum esse diaboli edoctus es, quo-
modo persuasum habes meam esse illam epistolam?
Non enim misisti, nec interrogasti, nec a
me, qui tibi verum dicere poteram, didicisti. Sed
etiamsi meæ essent litteræ, unde compertum tibi
est, volumen illud, quod nunc in manus tuas in-
cidit, æquale esse litteris meis? quis tibi dixit vi-
ginti esse annorum id volumen? unde etiam explo-
ratum est, illius ipsius hominis esse scriptionem,
ad quem et a me missa epistola? Quod si et ille
scriptor est, et ego ad illum scripsi, et unum ac
idem tempus mearum litterarum et hujus scripti,
suscepisse me illud animo, ejusque sententiam in
meipso tenere, quo liquet argumento?

5. Percontare te ipse: quoties me invisisti in
monasterio ad Iridem fluvium, cum mecum una
adesset religiosissimus frater Gregorius, idem ac
ego vitæ institutum sequens? Num quid ejusmodi
audivisti? num significationem accepisti parvam
aut magnam? Quot autem dies in vico, qui est ad
aliam fluvii ripam, transegitur apud meam ma-
trem, ubi velut amici inter nos degebamus, no-

Α ἔστιν ἐν ἑαυτῷ, οὐ κατὰ γένος μεταβαλλόμενον, ἀλλὰ
κατ' αὐξησιν τελειούμενον· οὕτω λογίζομαι καὶ ἐμοὶ
τὸν αὐτὸν λόγον διὰ τῆς προκοπῆς ἡρῆσθαι, οὐχὶ δὲ
ἀντὶ τοῦ ἐξ ἀρχῆς ὄντος τὸν νῦν ὑπάρχοντα (93) γεγε-
νησθαι. Ὡστε ἐρευνάτωσαν μὲν τὸ ἑαυτῶν συνειδὸς,
ἐνθυμείσθωσαν δὲ τὸ τοῦ Χριστοῦ δικαστήριον, εἴ
ποτε ἄλλο τι ἤκουσαν παρ' ἡμῶν, παρ' ὃ νῦν λέ-
γομεν, οἱ νῦν ἡμᾶς διαβρυλλήσαντες ἐπὶ κακοδοξίᾳ,
καὶ ταῖς στηλιτευτικαῖς ἐπιστολαῖς, ἃς συνέγραψαν
καθ' ἡμῶν, πᾶσαν περικυτπήσαντες ἀκοήν· ὅθεν
καὶ ἡμεῖς πρὸς τὴν ἀνάγκην ἤλθομεν τῆς ἀπολογίας
ταύτης.

4. Ἐγκαλούμεθα γὰρ τὴν εἰς Θεὸν βλασφημίαν,
οὔτε ἀπὸ συγγραφῆς, ἣν αὐτοὶ (94) προκατεβαλόμεθα
περὶ πίστεως, ἐλεγχθῆναι δυνάμενοι, οὔτε ἀπὸ βη-
μάτων, ὅσα ἀγράφως ἀπὸ στόματος αἰεὶ ἐν τῷ φα-
νερῷ ταῖς Ἐκκλησίαις τοῦ Θεοῦ διελέχθημεν. Ἀλλ'
οὐδὲ μάρτυς εὐρέθη ὁ λέγων παρ' ἡμῶν ἀκηκοέναι
τι τῶν ἀσεβῶν ἐν παραβύσπῳ φθεγγαμένων. Πόθεν
οὖν κρινόμεθα, εἰ μήτε συγγράφομεν ἀσεβῶς, μήτε
δημηγοροῦμεν ἐπιβλαβῶς, μήτε ἐν ταῖς κατ' οἴ-
κον (95) ὁμιλίαις τοὺς ἐντυχάνοντας διαστρέφομεν;
Ὡ τοῦ καινοῦ δράματος! Ὁ δεῖνα, φησὶν, ἐπὶ τῆς
Συρίας ἔγραψέ τινα ὡς οὐκ εὐσεβῶς· σὺ δὲ ἐπέστει-
λας αὐτῷ πρὸς εἰκοσιν ἐτῶν καὶ πλείονων. Κοινωνὸς
ἄρα σὺ τοῦ ἀνθρώπου, καὶ τὰ ἐκεῖνου κατηγορή-
ματα καὶ σὰ γινέσθω. Ἀλλ', ὦ φίλε τῆς ἀληθείας
ἄνθρωπε, ὁ τὸ ψεῦδος γέννημα εἶναι τοῦ διαβόλου
δεδιδαγμένος, πῶς ἐπέσθης ἐμῇ εἶναι τὴν ἐπιστο-
λὴν ἐκείνην; Οὐ γὰρ ἀπέστειλας, οὐδ' ἠρώτησας,
οὐδὲ, παρ' ἐμοῦ, τοῦ δυναμένου σοὶ τάληθες εἰ-
πεῖν (96), ἐδιδάχθης. Εἰ δὲ καὶ ἐμὸν τὸ γράμμα,
πόθεν δῆλον, ὅτι τοῦτο τὸ νῦν σοὶ ἐμπεσὼν σύντα-
γμα (97) σύγχρονον τοῖς ἐμοῖς γράμμασι; τίς σοὶ ὁ
εἰπὼν, ὅτι εἰκοσὶν ἔστιν ἐτῶν ἡ συγγραφὴ αὕτη;
πόθεν δὲ δῆλον, ὅτι ἐκεῖνον ἔστί τοῦ ἀνθρώπου τὸ
σύνταγμα, πρὸς ὃν καὶ ἡ παρ' ἐμοῦ ἐπιστολὴ διε-
πέμφθη; Εἰ δὲ κάκεῖνος ὁ συγγραφεὺς, καὶ γὰρ ἐκεῖνον
ἐπέστειλά, καὶ χρόνος εἰς τῶν τ' ἐμῶν γραμμάτων
καὶ τοῦ συγγράμματος, ὅτι παρεδεξάμην αὐτὸ τῇ
διανοίᾳ, καὶ ἔγω ἐν ἑαυτῷ ἐκεῖνο τὸ φρόνημα, τίς
ἡ ἀπόδειξις;

5. Ἐρώτησον σεαυτὸν· ποσάκις ἡμᾶς ἐπεσκέψω
D ἐπὶ τῆς μονῆς τῆς ἐπὶ τῷ Ἰρίδι ποταμῷ, ὅτε δὲ
συμπαρῆν μοι ὁ θεοφιλέστατος ἀδελφὸς Γρηγόριος,
τὸν αὐτὸν μοι τοῦ βίου σκοπὸν διανύων; Εἰ ἤκου-
σάς (98) τι τοιοῦτον; ἢ ἑλαβες ἔμφασιν μικράν ἢ
μεῖζονα; Πόσας δὲ ἡμέρας ἐπὶ τῆς ἀντιπέρας (99)
κόμης, παρὰ τῇ μητρὶ μου, ἐνθα ὡς φίλοι (1) μετ'
ἀλλήλων διάγοντες, καὶ ἐν νυκτὶ καὶ ἐν ἡμέρᾳ λόγων

(93) Τὸν νῦν ὑπάρχοντα. Sic ope Harlaeani co-
dicis emendavimus quod erat in editis τὸν νῦν ὑπάρ-
χον.

(94) Ἦν αὐτοὶ... ἡμῶν. Quod addidimus
hoc loco, desumptum est ex codice Harlaeano. Editi
ἦς προεβαλλόμεθα ἢ ὅσα ἀγράφως.

(95) Κατ' οἶκον. Coisl. primus κατοικοῖς ὁμι-
λαῖς... ἐνδιαστρέφουεν. Legitur κατ' οἶκους in Me-
dicæo.

(96) Τάληθες. Med. et Coisl. primus τάληθ

(97) Σύνταγμα. Coisl. primus σύγγραμμα.

(98) Εἰ ἤκουσας. Ita sex codices mss. Editi ἢ
ἤκουσας.

(99) Ἀντιπέρας. Harl., Coisl. primus et Reg.
primus ἀντιπέρα.

(1) Ἐνθα ὡς φίλοι. Pro his vocibus legitur in
Harl. ἐν Θεῷ φίλοι, charæ in Deo matri. Paulo post
idem codex cum alio συγγενὲς τούτων.

κινουμένων ἡμῖν; Εἰ εὐρέθημέν τι συγγενὲς ἔχοντες A
ἐν τῇ διανοίᾳ; Ὅτε δὲ τὸν μακάριον Σιλουανὸν κατὰ
ταυτὸν ἐπισκεπτόμεθα, οὐχ ἡ ὁδὸς ἡμῖν τοὺς περὶ
τούτων εἶγε λόγους; Ἐπὶ δὲ τῆς Εὐσινόης, ὅτε μετὰ
πλειόνων ἐπισκόπων μέλλοντες ὁρμῶν ἐπὶ Λάμφα-
κον, προσεκαλέσασθέ με, οὐ περὶ πίστεως ἦσαν οἱ
λόγοι; Οὐχὶ δὲ πάντα τὸν χρόνον οἱ σοὶ ταχυγράφοι
παρήσαν ἔμοι ὑπαγορεύοντι τὰ πρὸς τὴν αἵρεσιν;
οὐ τῶν σὼν μαθητῶν οἱ γνησιώτατοι πάντα μοι τὸν
χρόνον παρήσαν (2); Οὐ τὰς ἀδελφότητας ἐπισκεπτό-
μενος, καὶ συνδιανυκτερεύων αὐταῖς ἐν ταῖς προσευ-
χαῖς, λέγων καὶ ἀκούων αἱ τὰ περὶ Θεοῦ ἀφιλονεί-
κως, οὐκ ἀκριβεῖς παρήγον τῆς ἐννοίας ἐμαυτοῦ
τὰς ἀποδείξεις; Πῶς οὖν ἡ ἐν τοσούτῳ χρόνῳ πείρα
ἐλάττων ἐφάνη τῆς οὕτω σαφὲς καὶ ἀδρανοῦς ὑπο-
νοίας; Τίνα δὲ ἔδει πρὸ σου μάρτυρα εἶναι τῆς ἐμῆς
διαθέσεως; Τὰ ἐπὶ Καλκιδόνος (3) λαληθέντα ἡμῖν
περὶ πίστεως, τὰ ἐν Ἡρακλείᾳ πολλάκις, τὰ πρότε-
ρον ἐπὶ τῆς Καισαρείας ἐν τῷ προσατείῳ, εἰ μὴ
πάντα σύμφωνα παρ' ἡμῶν; εἰ μὴ πάντα ἀλλήλοις
συμβαίνοντα; ἔκτος τοῦ, ὅπερ εἶπον, ἐκ προκοπῆς
τίνα αὐξήσιν ἐπιθεωρεῖσθαι τοῖς λεγομένοις, ὅπερ
οὐχὶ μεταβολὴ ἐστὶν ἐκ τοῦ χείρονος πρὸς τὸ βέλ-
τιον, ἀλλὰ συμπλήρωσις τοῦ λείποντος κατὰ τὴν
προσθήκην τῆς γνώσεως. Πῶς δὲ κάκεῖνο οὐκ ἐν-
θυμῇ, ὅτι πατὴρ οὐ λήφεται ἁμαρτίαν παιδὸς, οὐδὲ
υἱὸς λήφεται ἁμαρτίαν πατρὸς, ἕκαστος δὲ ἐν τῇ ἰδίᾳ
ἁμαρτίᾳ ἀποθάνεται; Ἐμοὶ δὲ οὔτε πατὴρ ὁ παρὰ
σοὶ διαβαλλόμενος, οὐδ' υἱός. Οὔτε γὰρ διδάσκαλός
μου γέγονεν, οὔτε μαθητής. Εἰ δὲ δεῖ τὰς τῶν γεν-
νησάντων ἁμαρτίας ἐγκλήματα τοῖς τέκνοις γίνεσθαι,
πολύ δικαιοτέρον τὰ Ἀρείου κατὰ τῶν (4) μαθητῶν
αὐτοῦ γίνεσθαι; καὶ εἰ τις Ἀέτιον ἐγέννησε τὸν αἰ-
ρετικὸν, ἐπὶ τὴν κεφαλὴν τοῦ πατρὸς ἀναβαίνειν
τοῦ παιδὸς τὰ ἐγκλήματα. Εἰ δ' οὐ δίκαιον ἐπ' ἐκεί-
νοις ἐγκαλεῖσθαι τίνα, πολλῶ ὀρθοῦ δικαιοτέρον ἡμᾶς
ἐπὶ τοῖς μηδὲν ἡμῖν προσήκουσι μὴ ὑπέχειν εὐθύ-
νας (5), εἰ γὰρ καὶ ἡμαρτον ὅλως, εἰ τι καὶ γέ-
γραπται αὐτοῖς ἄξιον κατακρίσεως. Συγγνώμη γάρ
μοι; ἀπιστοῦντι τοῖς κατ' αὐτῶν λεγομένοις, ἐπειδὴ
ἡ κατ' ἐμοῦ πείρα τὸ πρὸς συκοφαντίαν εὐκολον τῶν
κατηγορούντων συνίστησι.

6. Καὶ γὰρ εἰ μὲν ἀπατηθέντες, καὶ νομίσαντες
ἐμὲ κοινωνῶν εἶναι τῆς γνώμης τῶν συγγραψάντων
ἐκεῖνα τὰ Σαβελλίου ῥήματα, ἅπερ αὐτοὶ περιφέρου-
σιν, ἐπὶ τὴν κατ' ἐμοῦ διαβολὴν ἦλθον, οὐδ' οὕτω
μὲν ἦσαν συγγνώμης ἄξιοι, πρὸ ἐναργῶν ἀποδείξεων
εὐθύς ταῖς βλασφημίαις βάλλοντες καὶ τιτρώσκοντες

²² Ezech. xviii, 20.

(2) *Παρήσας*. Ita tres codices. Editi συνῆσαν.
Nihil codex Harlaeanus τὰς ἀδελφότητας ἐπιπορευό-
μενος, cum fraternitates percurrerem. Interdum hac
voce designatur Ecclesiae, velut in epist. 226, ubi
Eustathius dicitur suas adversus Eudoxium litteras
ad omnes fraternitates misisse. Interdum etiam
monasterium vocatur fraternitas, ut in epist. 257.
Monasteria, quibus praeerat Eustathius, vel saltem
quibuscum amicitia conjunctus erat, hoc loco indi-
cari crediderim. Id enim probant et noctes in pre-
cibus traductae et mutua de rebus divinis colloquia.
Non dicit Basilii se una cum Eustathio hac ac-

ctuque et interdum colloquia habebamus inter nos?
Num quidpiam affine in animo habere deprehensi-
sumus? Quando vero beatum Silvanum simul visi-
tabamus, nonne iter nobis de his rebus sermones
habuit? Eusinoe itidem, quando una cum pluribus
episcopis Lampsacum profecturi, me accersivistis,
nonne de fide erant sermones? Nonne omni tem-
pore notarili tui mihi aderant adversus haeresim
dictanti? nonne charissimi tui discipuli mecum
omni tempore fuerunt? Quid, cum fraternitates
inviserem, 340 unaque cum illis in precationi-
bus pernoctarem, disserens et audiens semper de
Deo sine contentione, an non accurata exhibui
sententiae meae argumenta? Quomodo ergo tanti
temporis experientia minor esse visa est putrida
adeo ac infirma suspicione? Quem autem te prio-
rem ac potioremi animi mei testem esse oportebat?
Quae Chalcedone de fide a nobis dicta sunt, quae
saepenumero Heraclae, quae prius in Caesarea sub-
urbio, an non ex nostra parte consona sunt omnia?
an non omnia inter se consentiunt? nisi quod
incrementi, ut dixi, aliquid ex profectu conspicitur
in sermonibus: quod immutatio non est ex deter-
iore in melius, sed eorum quae dearent comple-
mentum ex scientiae accessione. Quomodo au-
tem illud etiam non cogitas, patrem non acceptu-
rum peccatum filii, neque filium peccatum patris
accepturum; sed in suo quemque peccato moritu-
rum? Mihi autem neque pater est is qui apud te
male audit, neque filius. Neque enim magister
meus fuit, neque discipulus. Quod si oportet pa-
rentum peccata filiis crimina fieri, multo aequius
ut quae sunt Arii, in ejus discipulos vertantur, et
si quis Aetium genuit haereticum, in caput paren-
tis resiliant filii criminationes. Sin autem in-
justum est propter illa quempiam culpam, multo pro-
fecto justius est, ut ob eos qui ad nos non perti-
nent, in iudicium non vocemur, si tamen peccave-
runt omnino, si quid ab ipsis scriptum est
condemnatione dignum. Venia enim mihi danda
non credenti quae adversus illos dicuntur; siqui-
dem mea ipsius experientia quanta sit ad calum-
niam proclivitas accusatorum declarat.

6. Nam etiamsi decepti, meque existimantes
consortem esse sententiae eorum, qui conscripse-
runt illa Sabellii verba, quae ab ipsis circumfe-
runtur, ad accusandum me venissent; ne sic qui-
dem venia digni essent, quod ante manifesta indi-
cia, protinus maledictis figant ac vulnerent homi-

nasteria invisisse; sed fidem suam ex his, quae illic
disseruit, exploratam Eustathio esse debuisse:
quod argumento est monachos illos Eustathio sub-
jectos fuisse; vel saltem amicos et familiares.

(3) *Καλκιδόνος*. Coisl. secundus et Reg. secun-
dus Καλκιδόνος. Mox Harlaeanus τὰ ἐπὶ πρότερον.

(4) *Κατὰ τῶν*. Ita sex mss. Editi τὰ τῶν. Codex
Harlaeanus κατὰ τῶν.

(5) *ὑπέχειν εὐθύναν*. Harlaeanus codex hanc
nobis suppeditavit lectionem. Legitur enim in aliis
codicibus mss. et editis λόγων ἔχειν εὐθύναν.

nes, nullius injuriæ reos, ne dicam, arctissima amicitia conjunctos; tum quia qui falsas in seipsis habent suspensiones, id argumento est, eos a Spiritu sancto non duci. Multa enim animo volvenda, multæ noctes ducendæ sunt insomnes, multisque cum lacrymis a Deo veritas exquirenda est ei, qui se ab amicitia fratris abscindere meditatur. Nam si mundi hujus judices, quando facinorosum quempiam morti addicturi sunt, remonent vela, et peritissimos **341** quosque ad rei propositæ considerationem advocant, ac multum temporis insumunt, nunc quidem legis austeritatem influentes, nunc vero naturæ communitatem reverentes, ac dum multum ingeniscunt, et necessitatem deplorant, indicium omnibus faciunt invitos se legi servire, neque ex libidine sua sententiam ferre damnantem; quanto rem majore diligentia ac sollicitudine et cum pluribus deliberatione dignam existimare debet, qui se a fratrum amicitia longo tempore confirmata abrumperet meditatur? At una epistola eaque ambigua. Neque enim dixerint ex subscriptionis signis eam sibi cognitam esse, qui profecto non eam quæ primo scripta est, sed exemplum in manus acceperunt. Ex epistola igitur una, eaque vetusta. Anni enim sunt hactenus viginti, ex quo

(6) *Τὸς μηδὲν ἀδικήσαντας*. Hanc quoque lectionem codici Harleano acceptam referimus. Editi tunc μηδὲ αὐτοῖς συνδιατρέψαντας. Sex mss. codices tunc μηδὲν συνδιατρέψαντας, qui nunquam eorum consuetudine uti sunt. Nemo non videt quantum repugnet hæc scriptura historiæ S. Basilii ac nominatum pluribus locis hujus epistolæ, ex quibus patet Basilium cum Eustathio ejusque discipulis arctissima conjunctum amicitia fuisse; nedum se eorum consuetudine usum neget.

(7) *Πολλά γάρ*. Voculam, quæ deerat in editis, desumpsimus ex codice Harleano, ac omnino necessaria videtur ad orationis juncturam.

(8) *Ἀφελκονται*. Ita codex Harleanus. Alii codices mss. et editi ἐφέλκονται. Valesius in notis ad cap. 2. libri xviii An. Marcellini, et Gothofredus comment. in lib. 1. *Cod. Theod.*, pag. 42, hoc Basilii testimonio utuntur, ut probent in gravioribus causis velum obtendi et contrahi solitum fuisse, ut judices attentius deliberarent, plebe non obstreperente. Sed tamen contrariam prorsus in sententiam Basilii verba videntur accipi debere. Nam illud ἀφελκονται non idem sonat ac *obducunt vela*, sed idem potius ac *retrahunt et remonent*. Deinde vero quod addit Basilium πάνδημοι πᾶσι γίνονται, iudicium designat in clarissima luce et omnium oculis expositum. Quare etiamsi legeremus ἐφέλκονται, nequaquam vertendum esset, *vela obducunt*, sed potius *contrahunt*, ut judices ab omnibus videantur. Atque eo sensu usurpatur illa vox apud Joannem Chrysostomum hom. 56 in *Matth.* ubi sic legitur: Ἐπὶ τοῖς δικασταῖς, ὅταν δημοσίᾳ κρίνωσι, τὰ παραπετάσματα συναλεύσαντες οἱ παρῆκτοντες πᾶσιν αὐτοῖς δεικνύουσι. Cum publice sententiam iudices prolaturi sunt, velamina statorum contrahunt ut ab omnibus videantur. Sic etiam ait Basilium, homil. in *psalm.* xxxii, p. 140, num. 8, ut Deus videat quæ ab hominibus fiunt, non portas aperiri, non vela contrahi, οὐ παραπετάσματα συνάγονται. Ipse Gothofredus videtur erratum suum agnovisse; nam in observationibus ad librum xiii, tit. 9, leg. 6, in qua decernitur ut de submersis navibus levato velo iusta causæ cognoscantur, ex his Basilii verbis repetit

αὐτοὺς μηδὲν ἀδικήσαντας (6). Ἰνα μὴ εἴπω, ὅτι καὶ τοὺς εἰς τὴν ἀκρὰν αὐτοῖς φίλαν συνδεμένους· καὶ ὅτι ἀπόδειξις τοῦ μὴ Πνεύματι ἀγεσθαι ἀγῶν τὸ ψευδεῖς ἔχειν ἐν ἑαυτοῖς τὰς ὑπολήψεις. Πολλὰ γάρ (7) δεῖ μεριμνήσαι καὶ πολλὰς ἀγρύπνους νύκτας διενεγκεῖν, καὶ μετὰ πολλῶν δακρύων ἐκζητῆσαι παρὰ Θεοῦ τὴν ἀλήθειαν, τὸν μέλλοντα φίλιας ἀδελφοῦ διατέμνεσθαι. Εἰ γὰρ οἱ τοῦ κόσμου τούτου ἀρχοντες, ὅταν τινὰ τῶν κακούργων θανάτῳ καταδικάζειν μέλλωσιν, ἀφελκονται (8) τὰ παραπετάσματα, καλοῦσι δὲ τοὺς ἐμπειροτάτους πρὸς τὴν ὑπὲρ τῶν προκειμένων σκέψιν, καὶ πολλὸν ἐνσχολάζουσι χρόνον, νῦν μὲν τοῦ νόμου τὸ αὐστηρὸν ὀρώμετες, νῦν δὲ τὴν κοινωνίαν τῆς φύσεως δυσωπούμενοι, καὶ πολλὰ στενάξαντες (9) καὶ τὴν ἀνάγκην ἀποφυρόμενοι, πάνδημοι (10) πᾶσι γίνονται πρὸς ἀνάγκην (11) ὕπνῳ τὸν νόμον, οὐ κατ' οἰκίαν ἴδοντες ἐπάγοντες τὴν κατάκρισιν· πόσω χρητέριος σπουδῆς ἀξίον ἡγεῖσθαι καὶ μερίμνης καὶ τῆς μετὰ πλειόνων βουλῆς τὸν μέλλοντα φίλιας ἀδελφῶν ἀποβρῆγγυσθαι, τῆς ἐν πολλῷ χρόνῳ βεβαιωθείσης; Ἀλλὰ μὲν ἐπιστολῇ, καὶ αὐτῇ ἀμφίβολος. Οὐδὲ γὰρ ἂν εἴποιεν (12) ἐκ τῶν τῆς υπογραφῆς συμβόλων αὐτὴν ἐπεγνώκαται, οἱ γὰρ οὐκ τὴν πρώτως γραφῆσαν, ἀλλὰ τὴν μεταγραφείσαν εἰς χεῖρας ἔλαβον.

exemplum iudicii patente velo peracti.

(9) *Στενάξαντες*. Ait auctor *Constitutionum apostolicarum*, l. ii, c. 52, iudicem, cum sententiam capitalem laturus est, sublatis ad cælum manibus, contestari insonem se esse humani sanguinis: Ὅρον καὶ ψῆφον θανάτου ὁ μέλλων ἐκφέρειν κατ' αὐτοῦ, πρὸς τὸν ἥλιον ἐπάρας τὰς χεῖρας, διαμαρτύρεται ἄβυσσος ὑπάρχειν τοῦ αἵματος τοῦ ἀνθρώπου.

(10) *Πάνδημοι*. Quamvis satis commodè legatur in editis δηλοῖ, præferenda tamen fuit sex codicum mss. auctoritas, nempe Harl., Med., Coisl. utriusque, Vaticani et Regii secundi, in quibus est πάνδημοι. Illud autem observandum est, non loqui Basilium de omnibus iudicibus, sed de iis qui suam aequitatem omnibus notam esse et testatam volebant. Sic Gregorius Nazianzenus laudat Candidianum in epistola 194, quod *sub clara luce*, ὑπὸ λαμπρῷ τῷ φωτὶ controversias dirimat. Julianus, teste Ammiano lib. xviii, cap. 1: Numerium Narconensis paulo ante rectorem, accusatum ut furem, inusitato censorio vigore pro tribunali palam admittens volentibus audiebat. Multa alia occurrunt ejusmodi exempla, quæ cum referri soleant ut insignia quædam æquitatis specimina, argumento sunt, nec legem fuisse, nec omnium iudicium morem, ut velum expanderetur. Conflux Galli Cesaris non audebat secretarium ingredi, sed exsertabat aurem subinde per auleum, ut ait Ammianus lib. xiv, c. 9. In *Constitutionibus apost.* lib. ii, cap. 52, proponitur iudicibus ecclesiasticis exemplum iudicii sæcularium, qui reum non statim ad supplicium mittunt, sed pluribus diebus cum multa consultatione et interjecto velo inquirunt de crimine, μετὰ συμβουλίου πολλοῦ καὶ παραπετάσματος μέσου. In codice Theodosiano nulla alia lex prescribit, ut levato velo causæ cognoscantur, præter eam, quam ab Honorio de submersis navibus latam modo citavimus.

(11) *Πρὸς ἀνάγκην*. Desunt hæc verba in Med., Coisl. primo et Reg. secundo.

(12) *Ἐποίησαν... οἱ γὰρ... ἔλαβον*. Ita codex Harl. Tres alii eīpous... ὅς γε... ἔλαβον.

Ἐξ ἐνός τοίνυν γράμματος, καὶ τούτου παλαιού. Εἴκοσι γὰρ ἔτη ἐστὶν εἰς τὸν νῦν χρόνον ἀφ' οὗ γέγραπται τι πρὸς τὸν ἄνδρα ἐκεῖνον. Ἐν δὲ τῷ μεταξὺ τούτῳ χρόνῳ οὐδένα τοιοῦτον ἔχω μάρτυρα τῆς ἐμαυτοῦ προαιρέσεως καὶ τοῦ βίου, ὥς τοὺς νῦν ἐφεστῶτάς μοι κατηγόρους.

7. Ἄλλ' οὐ γὰρ ἡ ἐπιστολὴ τοῦ χωρισμοῦ αἰτία, ἐτέρα δὲ ἐστὶ τῆς διαστάσεως ἢ ὑπόθεσις, ἣν ἐγὼ λέγειν αἰσχύνομαι, κἂν εἰρήσῃ (15) δὲ πάντα τὸν χρόνον, εἰ μὴ τὰ νῦν πεπραγμένα ἀναγκαίαν μοι καθίστη διὰ τὸν πολλὴν λυσitelὲς τῆς ὅλης αὐτῶν προαιρέσεως τὴν φανέρωσιν. Ἐνόμισαν οἱ χρηστοὶ ἐμπόδιον αὐτοῖς εἶναι πρὸς τὴν τῆς δυναστείας ἀνάληψιν τὴν πρὸς ἡμᾶς κοινωνίαν. Καὶ ἐπειδὴ ὑπογραφήν τινα πίστεως προελήφθησαν, ἣν ἡμεῖς αὐτοῖς προστείναμεν, οὐκ αὐτοὶ ἀπιστοῦντες αὐτῶν τῷ φρονήματι (ὁμολογῶ γάρ), ἀλλὰ τὰς ἐπ' αὐτοῖς ὑπονοίας, ἃς οἱ πολλοὶ τῶν ὁμοφύλων ἡμῶν ἀδελφῶν εἶχον, θεραπεύσαι βουλόμενοι, ἵνα μηδὲν ἐκ τῆς ὁμολογίας ἐκείνης δόξῃ αὐτοῖς ἐμπόδιον ἀπαντᾶν, πρὸς τὸ ὑπὸ τῶν νῦν κρατούντων (14) παραδεχθῆναι, ἀπείπαντο τὴν πρὸς ἡμᾶς κοινωνίαν· καὶ ὑπόθεσις τῆς ἀπορήξεως τὸ γράμμα τούτο ἐπενοήθη. Σημεῖον δὲ τῶν λεγομένων ἐναργέστατον, ὅτι, ἀποκηρύξαντες (15) ἡμᾶς, καὶ συνθέντες τὰς μέμψεις ἃς ἡβούλοντο καθ' ἡμῶν, πρὶν ἡμῖν ἀποστέλλαι, τὰ γράμματα περιέπεμπον πανταχοῦ. Ἐπεὶ γὰρ πρότερον ἡμέραις τοῦ εἰς τὰς ἐμὰς ἀφικέσθαι χεῖρας παρ' ἄλλοις (16) ἐφάνη ἡ ἐπιστολὴ· οἷ, ἐξ ἐτέρων διαδεξάμενοι, ἐτέροις ἐμελλον παραπέμπειν. Οὕτω γὰρ ἐπενόησαν ἵνα ἐν παραδίδοναι, ἵνα ταχέα αὐτοῖς (17) κατὰ πᾶσαν τὴν χώραν γένηται ἡ διάδοσις. Καὶ ταῦτ' ἐλέγετο μὲν ἐτι τότε παρὰ τῶν σαφέστατα ἡμῖν τὰ ἐκείνων ἐξαγγελλόντων. Ἐκρίναμεν δὲ σιωπᾶν, ἕως ἂν ὁ ἀποκαλύπτων τὰ βαθέα σαφεστάτοις καὶ ἀναντιρρήτοις ἐλέγχους δημοσιεύσῃ τὰ κατ' αὐτούς.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΚΑ'.

Exponit astutum Eustathii, qui epistolæ convitiis in Basilium refertæ hæretica verba subjecerat, tacito auctoris nomine, ut ipse Basilium auctor esse videretur. Obiectam sibi communionem cum Apollinario re, eliti, suamque sententiam declarat, cum omnibus notam esse ac ipsi etiam Eustathio; tum facile perspicui posse ex ipsa illa fide, cui Eustathius subscripsisse se dolebat, nec tamen dolorem suum in aliam ledari audebat, quamvis revera ab hac fide discessisset, et aliam omnino contrariam Gelasio tradidisset.

Γενεθλίῳ πρεσβυτέρῳ.

1. Ἐδεξάμην τὰ γράμματα τῆς σῆς εὐλαβείας (18) καὶ ἐπήνεσα τὴν προσοχηρίαν ἣν εὐστόχως ὠνόμασας τὸ βιβλίον τὸ ὑπ' αὐτῶν συγγεγραμμένον, προσαγο-

(13) *Kār ἐσίγησα*. Ita Harl. Editi καὶ εἰρήσῃ. Paulo post Coisl. primus et Med. cum duobus aliis ἀναγκαίαν μοι. Mox editi Νομίζουσι γάρ. Med., Coisl. uterque et Regius primus νομιζέτωσαν. Regius secundus νομιζέτω. sc. Harlæanus codex ut in textu.

(14) *Τῶν νῦν κρατούντων*. Sæpe Basilium hac voce imperatorem designat, ut observavimus in notis ad epistolam 66. Sed non dubium est quin Euzois hoc loco designetur. Nam veram dissensionis causam hanc affert Basilium in epistola 226, n. 3, quod Eustathius existimaret, tum demum se Euzoio probatum iri, si se a Basilio abalienasset.

(15) *Ἀποκηρύξαντες*. Nulla fere Basilii epistola

aliquid ad virum illum scriptum est. Interjecto autem illo tempore talem sententiæ meæ ac vitæ testem habeo neminem, quales qui nunc in me inveniuntur accusatores.

7. At enim epistola separationis causa non est, verum alia est disjunctionis ratio, quam equidem referre verecundor, ac semper siluisssem, nisi ea quæ nunc gesta sunt, necessitatem mihi attulissent totius eorum consilii ob multorum utilitatem oculis exponendi. Existimarent boni viri impedimento sibi esse ad recuperationem potestatis communionem nostram. Et quia fidei quadam subscriptione præoccupati sunt, quam nos ipsis proposueramus, non quod ipsi illorum sententiæ dissideremus (fateor enim), sed quod suspiciones, quas de illis multi ex unanimis nostris fratribus habebant, sanare vellemus; ne quid ex illa confessione videatur ipsis impedimenti occurrere, quominus ab iis qui nunc dominantur, suscipiantur, communionem nobis renuntiarunt; ac materia disjunctionis, hæc epistola excogitata est. Indicium autem eorum, quæ dico, manifestissimum est, quod cum proscriptissem nos, et querelas, ut ipsis libebat, contra nos finxissent, antequam ad nos litteras mitterent, eas quoqueversum sparserint. Septem namque dies priusquam in nostras manus perveniret, visa est illorum epistola apud alios, 342 qui eam ab aliis acceptam ad alios missuri erant. Ita enim statuerant ipsam ab altero alteri tradi, ut celeriter in universam regionem distribueretur. Atque hæc dicebantur quidem jam tum ab iis, qui illorum agendi rationem manifestissime nobis annuntiarent. Censuimus tamen silendum esse, donec qui arcana revelat, clarissimis atque evidentissimis argumentis consilia ipsorum proderet.

EPISTOLA CCXXIV.

Genethlio presbytero.

1. Accepi litteras pietatis tuæ, et laudavi appellationem, qua apte nominasti scriptum ab illis libellum, cum libellum repudii appellasti. Quem qui-

mendosior in codicibus manu exaratis. Sed Harlæanus codex, ut multa alia, ita hoc quoque in loco sanavit quod prave in editis et aliis codicibus mss. legebatur ἀποστήσαντες ἡμᾶς.

(16) *Παρ' ἄλλοις*. Hæc addita ex cod. Harl.

(17) *Αὐτοῖς*. Legitur αὐτῆς. in quatuor codicibus mss. nempe Vat., Regio utroque et Coisl. secundo. Atque hæc quidem scriptura satis commoda videri possit; sed tamen vulgatam prætulimus, quæ et sua sponte melior videtur, et melioris notæ codicum auctoritate nititur.

(18) *Τῆς σῆς εὐλαβείας*. Sic mss. très vetustissimi. Editi τῆς εὐλαβείας σου.

* Alias CCCXLV. Scripta anno 375.

dem qui scripsere, quom sibi paraverint pro eo defensionem apud Christi tribunal, quod decipi non potest, intelligere non possum. Nam accusationem in me proferentes, meque perstringentes vehementer; narrantes quæ volebant, non quæ veritati consona; plurimam præ se humilitatem ferentes, mihi superbie tumorem affingentes, quod eos, qui missi ab ipsis fuerant, non exceperim, falsa omnia, aut saltem plerique ne periculose loquar; tanquam hominibus, et non Deo suadentes, quærentesque placere hominibus, et non Deo, apud quem nihil veritate pretiosius, ita conscripserunt. Deinde scriptis in nos litteris hæretica verba subjecerunt, celato impietatis auctore, ut multi ac simpliciores expræmissa in nos accusationem nostra esse crederent, quæ sub juncta fuerant; propterea quod, qui nos artificiose calumniantur, prætermisissent nomen parentis pravorum dogmatum, ac simplicioribus suspicandum reliquissent, nos esse qui hæc aut excogitavimus aut scripsimus. Itaque cum hæc vobis explorata sint, adhortor ut nec ipsi turbemini, et vacillantium perturbationem sedetis; quamquam non ignoro defensionem meam non facile admissum iri, eo quod nefaria maledicta, a personis auctoritate pollentibus in nos effusa, aures præoccupaverint.

2. Quod autem nostra non sunt, quæ ut nostra circumferuntur, arbitror equidem, etsi furor in me conceptus omnino rationi eorum tenebras offundit, quominus quid utile sit videant, **343** tamen si a vobis ipsis interrogentur, nequaquam fore ut ita percaleant et obdurescant, ut audeant mendacium eloqui suo ipsorum ore, ac mea esse scripta illa dicere. Quod si mea non sunt, cur condemnor ob aliena? Sed dicturi sunt communicatorem Apollinarii me esse, ac ejusmodi dogmatum pravitatem animo amplecti. Reposcantur ab eis argumenta. Nam si cor humanum scrutari sciunt, hoc ipsum profiteantur, et vos agnoscite verum ab illis in omnibus dici. Sin autem ex rebus apertis et ante omnium oculis positis meam arguunt communionem, ostendant aut canonicas litteras a me ad ipsum missas, aut ab illo ad me, aut cleri-

(19) Ἀπὸ τῆς ἀγάπης ἡμῶν ἀποστῆναι. Hæc verba perincommode hoc loco posita sunt, nec apte coherent cum his quæ præcedunt. Si quis autem diligentius attendat, facile perspiciet his verbis rationem afferri, cur libellus ab Eustathio compositus, libellus repudii vocatus sit, nempe quia per hunc libellum a charitate Basilii decesserat, sive, ut verbum verbo reddam, a discedendo a charitate Basilii. Quare non difficilis conjectura est hanc observationem sive explicationem libelli repudii, non ab ipso Basilio, quem minime decuisset in re tam manifesta, sed ab alio appositam fuisse, idque ad marginem, unde postea in contextum irrepit.

(20) Οὐχ οἷα. Sic Harl. et Coisl. primus cum Regio secundo. Editi οὐχ ἄ. Habet etiam antea Harleianus οἷα ἐβούλοντο.

(21) Ὡς μὴ δεξαμένοις. Harl. et Med. ὡς μὴ δεξαμένων.

(22) Αὐτῶν. Deest in Regio utroque et Coisl.

reūsas βιβλίον ἀποστασίου. Ὅπερ οἱ συγγράφοντες (ἀπὸ τῆς ἀγάπης ἡμῶν ἀποστῆναι [19]) τίνα ἡυτέρπυσαν τὴν ἀπολογίαν ὑπὲρ αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ ἀπαρалоγίστου βήματος τοῦ Χριστοῦ, ἐννοεῖν οὐκ ἔχω. Προθέοντες γὰρ ἡμετέραν κατηγορίαν, καὶ σφοδρῶς ἡμῶν καταδραμόντες, καὶ διηγησάμενοι ἃ ἐβούλοντο, οὐχ οἷα (20) ἡ ἀλήθεια ἔχει, σχηματισάμενοι ἑαυτῶν πολλὴν ταπεινώσιν, καὶ ἡμῖν περιθέντες ὑπερφανίας ὄγκον, ὡς μὴ δεξαμένοις (21) τοὺς παρ' αὐτῶν ἀποσταλέντας, πάντα ψευδῆ, ἢ τὰ γε πλεῖστα αὐτῶν (22), ἵνα μὴ ἐπικινδύνως φθέγωμαι, ὡς ἀνθρώπους πείθοντες, καὶ οὐχὶ Θεόν, καὶ ζητοῦντες ἀνθρώποις ἀρέσαι, καὶ οὐχὶ Θεῷ, παρ' ᾧ οὐδὲν ἐστὶν ἀληθείας προτιμότερον, οὕτω συνέγραψαν. Εἶτα ἐκείνοι τοῖς καθ' ἡμῶν γράμμασιν ὑπέταξαν ῥήματα αἰρετικά, τὸν συγγραφεὰ τῆς ἀσεθείας ἀποκρυφάμενοι (23), ἵν' οἱ πολλοὶ καὶ ἀπλούστεροι ἐκ τῆς προτεταγμένης ἡμῶν κατηγορίας ἡμέτερα εἶναι νομίσωσι τὰ συνημμένα, διὰ τὸ παρὰ τῶν τεχνικῶς ἡμᾶς διαβαλλόντων σιωπηθῆναι μὲν τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς τῶν πονηρῶν δογμάτων, καταλειφθῆναι δὲ τῇ ὑπονοίᾳ τῶν ἀκρασιτέρων τὸ ἡμᾶς εἶναι τοὺς ταῦτα ἢ ἐνθυμηθέντας ἢ γράφοντας. Ταῦτα οὖν γινώσκοντας ὑμᾶς (24) παρακαλοῦμεν αὐτοὺς τε μὴ ταρασσεσθαι, καὶ τῶν σαλευομένων τοὺς θορόβους κατασιγάζειν· εἰ καὶ ὅτι οἶδαμεν δυσπαράδεκτον ἡμῶν οὖσαν τὴν ἀπολο-

2. Περὶ μὲν οὖν τοῦ, ὅτι οὐκ ἐστὶν ἡμέτερα τὰ ὡς ἡμέτερα περιφερόμενα, νομίζω, εἰ καὶ πάντῃ ὁ καθ' ἡμῶν θυμὸς ἐπισκοπεῖ τοῖς λογισμοῖς αὐτῶν πρὸς τὸ συνορᾶν τὸ συμφέρον, ὅμως ἐὰν ἐρωτηθῶσιν παρ' ὑμῶν αὐτῶν, μὴ ἂν αὐτοὺς εἰς τοσοῦτον ἐλθεῖν σκληρότητος, ὥστε τολμήσαι φθέγασθαι τῷ ἰδίῳ στόματι τὸ ψεῦδος, καὶ εἰπεῖν, ὅτι ἐμὰ ἐστὶ τὰ συντάγματα. Εἰ δ' οὐκ ἐμὰ, διὰ τί κρίνομαι ὑπὲρ τῶν ἄλλοτρῶν (25); Ἀλλ' ἐροῦσιν, ὅτι κοινωνὸς Ἀπολλινάρου (26) ἐγώ, καὶ τῶν τοιούτων δογμάτων τὴν διασπορὴν ἔχων ἐν ἑμαυτῷ. Ἀπαιτηθῶσαν τὰς ἀποδείξεις. Εἰ μὲν γὰρ καρδίαν ἀνθρώπου διερευνᾶν ἴσασιν, τοῦτο ὁμολογήσάτωσαν· καὶ γνωρίσατε αὐτῶν τὴν περὶ πάντα ἀλήθειαν· εἰ δὲ ἐκ τῶν φαινομένων καὶ πᾶσι προδῆλων ἐλέγχουσί μου τὴν κοινωνίαν, δειξάτωσαν ἢ κανονικά (27) γράμματα παρ' ἐμοῦ πρὸς αὐτὴν διαπεμπόμενα, ἢ παρ' ἐκείνου πρὸς

D secundo.

(23) Ἀποκρυφάμενοι. Coisl. primus et Harl. ἐπικρυφάμενοι. Paulo post editi ἐκ τῆς προγεγραμμένης. Tres vetustissimi codices ut in textu.

(24) Ὑμᾶς. Hanc vocem addidimus ea sex mss.

(25) Ὑπὲρ τῶν ἄλλοτρῶν. Med. et Coisl. primus ὑπὸ τῶν, etc.

(26) Ἀπολλινάρου. Ita scriptum in nostris mss. quinque. Harl., Med., Coisl. utroque et Reg. secundo. Editi Ἀπολλινάρου.

(27) Κανονικά. Ita Harl., Med. et Coisl. uterque Regius secundus et Paris. Editi habent κοινωνικά, litteras communionis. Consentit cum nostris mss. codicibus concilii Antiocheni canon octavus, qui vetat, ne presbyteri, qui sunt in pagis, dent canonicas epistolas, μηδὲ προσδυτέρους τοὺς ἐν ταῖς χώρας κανονικάς ἐπιστολάς διδόναι. Vide notas in epist. 129.

ἐμέ· ἡ τῶν κληρικῶν τὰς πρὸς ἡμᾶς ἐπιμιξίας, ἡ εἰς A
τινα (28) αὐτῶν εἰς κοινωνίαν εὐχῆς ἐδεξάμεθά ποτε.
Εἰ δὲ ἐπιστολὴν προφέρουσι τὴν λοιπὴν πρὸ κα' ἐτῶν
γραφείσαν αὐτῷ, παρὰ λαϊκοῦ πρὸς λαϊκόν· καὶ
οὐδὲ ταύτην ὡς γέγραπται παρ' ἐμοῦ, ἀλλὰ μετα-
ποιηθεῖσαν, ὑπὸ τίνων δέ, ὁ Θεὸς οἶδε· γνωρίσατε
αὐτόθεν τὴν ἀδικίαν, ὅτι οὐδεὶς ἐν ἐπισκοπῇ ὢν
ἐγκალείται, εἰ τι κατὰ ἀδιαφορίαν ἐν τῷ λαϊκῷ βίῳ
ἀπαρτηρήτως ἔγραψε· καὶ τοῦτο μὴδὲ περὶ πί-
στεως, ἀλλὰ ψιλὸν γράμμα φιλικὴν ἔχον προσηγο-
ρίαν. Τάχα δὲ κάκεινοι φαίνονται καὶ Ἕλλησι καὶ
Ἰουδαίοις γράψαντες, καὶ μὴ ἔχοντες ἐγκλημα. Μέ-
χρι γὰρ σήμερον οὐδεὶς ἐκρίθη ἐπὶ τοιούτῳ πρά-
γματι, ἐφ' ᾧ ἡμεῖς καταδικαζόμεθα παρὰ τῶν δι-
υλιζόντων τοὺς κώνωπας. Ὅτι μὲν οὖν (29) οὕτε ἐγρά-
ψαμεν ἐκεῖνα, οὕτε συντεθείμεθα αὐτοῖς, ἀλλὰ καὶ B
ἀναθεματίζομεν τοὺς ἔχοντας ἐκεῖνο τὸ πονηρὸν
φρόνημα, τὸ τῆς συγχύσεως τὴν ὑποστάσεως, ἐν ᾧ
ἡ ἀσεβαστάτη αἵρεσις τῶν Σαβελλίου ἀνευώθη·
τοῦτο μὲν οὖν γνώριμον τῷ Θεῷ, τῷ τὰς καρδίας
γινώσκοντι· γνώριμον δὲ καὶ πάσῃ τῇ ἀδελφότητι,
τῇ εἰς πείραν ἐλθούσῃ τῆς ἡμετέρας ταπεινώσεως.
Καὶ αὐτοὶ δὲ ἐκεῖνοι, οἱ νῦν σφοδροὶ κατήγοροι
ἡμῶν, ἐρευνήσαντες τὸ ἴδιον συνειδὸς, καὶ γνῶ-
σκονται, ὅτι ἐκ παιδὸς μακρὰν ἐγενόμεθα τῶν τοιού-
των δογμάτων.

3. Τί δὲ ἐστὶ τὸ ἡμέτερον φρόνημα, εἰ τις ἐπι-
ζητεῖ, γινώσκει ἀπ' αὐτοῦ τοῦ γραμματείου (30), ἐν
ᾧ ἡ ὑπογραφή αὐτοῦ (31) ἐστὶν ἰδιόχειρος, ἣν ἐκεῖ-
νοι βουλόμενοι ἀθετῆσαι, τὴν ἑαυτῶν μεταβολὴν C
κρύπτουσιν ἐν τῇ ἡμέτερᾳ συκοφαντίᾳ. Οὐ γὰρ
ὁμολογοῦσιν, ὅτι μετεμελήθησαν τῷ παρ' ἡμῶν ἐπι-
δοθέντι αὐτοῖς βιβλίῳ ὑπογράφοντες· ἀλλ' ἡμῖν ἐπι-
φέρουσιν ἐγκλήματα ἀσεβείας, νομίζοντες ἀγνοεῖ-
σθαι, ὅτι πρόσχημα μὲν αὐτοῖς ἐστὶν ἡ ἀφ' ἡμῶν
ἀναχώρησις· τῇ δὲ ἀληθείᾳ τῆς πίστεως ἀναχω-
ρήσαντι, ἣν πολλὰκις ἐπὶ πολλῶν ἐγγράφων ὁμο-
λογήσαντες, τὸ τελευταῖον καὶ παρ' ἡμῶν ἐπιδοθεῖ-
σαν ἐδέξαντο, καὶ ὑπέγραψαν, ἃ πᾶσιν (32) ἔξεστιν
ἀναγινώσκειν, καὶ παρ' αὐτῶν τῶν γραμμάτων δι-
δάσκεισθαι τὴν ἀλήθειαν. Γνωρίμη δὲ αὐτῶν ἔσθαι ἡ
προαίρεσις, ἐὰν τις μετὰ τὴν ὑπογραφὴν, ἣν ἡμῖν
ἐπέδωκαν (33), ἀναγνῶ τὴν πίστιν, ἣν Γελασίῳ
ἐπέδωκαν, καὶ γνῶ πόσον τὸ διάφορον ἐκείνης τῆς
ὁμολογίας πρὸς ταύτην. Οἱ τοίνυν οὕτως εὐκόλως D
πρὸς τὰ ἐναντία μετατρέπομενοι μὴ τὰ ἀλλότρια
κάρφῃ διερευνάτωσαν· ἀλλὰ τὴν δοκὸν τὴν ἐν τῷ
οἰκείῳ ὀφθαλμῷ ἐκβαλλέτωσαν. Ἐντελέστερον δὲ δι'
ἄλλης ἐπιστολῆς περὶ πάντων καὶ ἀπολογούμεθα καὶ
διδάσκωμεν, ἥτις πληροφορήσει τοὺς τὸ πλεόν ἐπι-
ζητοῦντας. Ὑμεῖς δὲ ἐν τῷ παρόντι ταῦτα ἡμῶν

²⁸ Matth. xxiii, 24. ²⁹ Matth. vii, 4. ³⁰ II Cor. ii, 8.

(28) *H εἰ τινα*. Voculam εἰ addidi ex Harl. et Med. Paulo post editi εἰς κοινωνίαν ἡ εὐχὴν. Tres mss. εἰς κοινωνίας εὐχὴν. Melius Harl. et Coisl. primus, quos in textu secuti sumus.

(29) *Ὅτι μὲν οὖν*. Ultima vocula addita ex Harl. et Coisl. primo. Ibidem editi συντεθείμεθα. lidem duo codices ut in textu.

(30) *Γραμματεῖον*. Coisl. uterque, Regius secun-

corum nobiscum commercia, aut quempiam eo-
rum ad precum communionem an unquam admise-
rim. Quod si epistolam proferunt, ceterum ante
annos viginti quinque ad ipsum scriptam, a laico
ad laicum, et ne hanc quidem ut a me scripta est,
sed adulteratam, a quibus autem, Deus scit; hinc
manifeste injuriam agnoscite, quod episcopus nul-
lus accusatur, si quid laicus in re indifferenti mi-
nus considerate scripserit: idque non de fide quid-
quam: sed simplex scriptum amicam habens sa-
lutationem. Forte autem et ipsi comperiuntur et ad
gentiles et ad Judæos scripsisse, nec crimen sus-
tinere. Nam ad hunc usque diem nemo de re
ejusmodi in judicium vocatus est, de qua nos ab
iis qui culices percolant²⁸, condemnatur. Quod
igitur neque hæc scripsimus, neque probavimus,
sed et anathematizamus eos, qui pravam hanc te-
nent sententiam, hypostaseon confusionem, in
qua maxime impia hæresis Sabellii renovata est;
id quidem notum est Deo, qui corda cognoscit;
notum et fraternitati omni, quæ meæ humilitatis
periculum fecit. Imo etiam illi ipsi, qui me nunc
vehementer incusant, suam ipsorum conscientiam
perscrutantur, ac noscent me a puero longe ab
ejusmodi dogmatibus remotum fuisse.

3. Quid autem sentiam, si quis requirat, id per-
spiciet ex illo scripto, cui apposita est eorum pro-
pria manu subscriptio, quam dum volunt delere,
mutationi suæ latebras in calumniis nostris quæ-
runt. Non enim fatentur se poenitere, quod tradito ipsis
a me libello subscripserint: sed mihi inferunt cri-
mina impietatis, rati neminem videre, prætextum
esse ipsorum a me disjunctionem; at revera eos a
fide defecisse, quam sæpe coram multis scripto
professi, tandem et a me traditam suscepserunt, ac
iis subscripserunt, quæ omnibus legere licet, et ab
ipsis scriptis edoceri veritatem. Manifestum autem
illorum erit propositum, si quis post subscriptio-
nem, quam nobis 344 dederunt, legat fidem quam
Gelasio tradidere, et animadvertat quantum hæc
ab illa confessio differat. Quocirca qui tam facile
in contraria vertuntur, ne scrutentur alienas festu-
cas: sed trabem in suo ipsorum oculo hærentem
ejiciant²⁹. Ceterum plenius in alia epistola de om-
nibus respondemus et docemus: quæ quidem plura
desiderantibus satisfaciet. Vos autem in præsentia
acceptis his meis litteris, tristitiam omnem depo-
nite, et charitatem erga nos confirmate³⁰, ob quam
vobis conjungi vehementer ambio. Mæror autem
mihi maximus et dolor animo insolabilis, si tan-

dus γραμματεῖον.

(31) *Ὑπογραφὴ αὐτοῦ*. Ita tres vetustissimi co-
dices. Editi ὑπογραφή αὐτῶν.

(32) *Ἀ πᾶσιν*. Ita mss. quinque. Editi ἃς πᾶσιν.

(33) *Ἐπέδωκαν*. Harl. prima manu et Coisl. primus ἀπέδωκαν. Mox Med. cum tribus aliis Γε-
λασίῳ ἔδωκαν.

tum apud vos potuerint calumniae, quibus impu-
gnor, ut refrigerent charitatem, nosque ab invicem
abalienent. Valete.

ἡμεῖν ἐστὶ λύπη, καὶ ἀπαρμύθητος ὁδύνη τῇ καρδίᾳ ἡμῶν, ἐὰν τοσούτον κατισχύσωσιν ὁμῶν αἱ καθ' ἡμῶν διαβολαὶ, ὥστε φύξαι τὴν ἀγάπην, καὶ ἀπαλλοτριῶνται ἡμᾶς ἀπ' ἀλλήλων. Ἐβρώσθε.

EPISTOLA CCXXV.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΕΣΚΕ.

Cum Gregorius Nysseus jussu Demosthenis ob Philocharis calumnias a militibus comprehensus fugisset, vicarium placare conatur Basilius, eique demonstrat factum Gregorii nec publicae rei nec ecclesiasticae nocere. Si enim de pecuniis agatur, paratos esse pecuniae sacrae custodes rationem reddere; sin autem de ordinatione, non Gregorii culpam esse, qui invitatus ordinatus est, sed eorum qui ordinaverunt, quorum proinde necessaria praesentia. Rogat ergo ne se infirmum et senem in alicuiam provinciam trahat, et cum episcopis, quibuscum nondum pax composita, convenire cogat.

Demostheni, aliorum episcoporum nomine.

Plurimas semper gratias habemus Deo et imperatoribus curam nostri gerentibus, quandocunque videmus patriae nostrae gubernacula viro commissa, primum quidem Christiano, deinde moribus recto, et accurato legum custodi, secundum quas in humanis rebus vivimus. Sed praecipue adventu tuo hanc gratiam Deo et dilecto Deo imperatori retulimus. Cum autem sensissemus, nonnullos pacis inimicos meditari reverendum tuum tribunal contra nos commovere, exspectavimus dum vocaremur a tua magnanimitate, ut disceres veritatem a nobis; si tamen velit summa tua prudentia rerum ecclesiasticarum sibi vindicare examina. Sed postquam nos tribunal contempsit, nostrum autem fratrem ac commissum Gregorium commota tua potestas ob Philocharis calumnias abripi jussit: ac ille quidem mandato obtemperavit, (qui enim non obtemperasset?) at lateris dolore correptus, ac praeterea ob frigus, quod collegit, consueta infirmitate renum ei superveniente, coactus est, inexorabilibus militibus eum detinentibus, corporis curandi causa, et leniendorum intolerabilium dolorum, in quietum **345** aliquem locum transferri: ea de causa venimus omnes amplitudini tuae supplices, ut ne tibi occursum dilatus indignationem moveat. Nam nec publicae res pejus se habuerunt ex nostra dilatione, neque inde ecclesiasticae quidquam detrimenti acceperunt. Quod si de pecuniis quasi essent dissipatae, agitur; ibi sunt pecuniarum sacrarum custodes, rationes his qui voluerint parati reddere, et

Α δεξάμενοι τὰ γράμματα, πᾶσαν ἀρετὴν (34) λύπην, καὶ κυρώσατε τὴν εἰς ἡμᾶς ἀγάπην, δι' ἣν σφοδρῶς ἀντέχομαι τῆς πρὸς ὁμᾶς ἐνώσεως. Καὶ μεγίστην ἡμῶν ἐστὶ λύπη, καὶ ἀπαρμύθητος ὁδύνη τῇ καρδίᾳ ἡμῶν, ἐὰν τοσούτον κατισχύσωσιν ὁμῶν αἱ καθ' ἡμῶν διαβολαὶ, ὥστε φύξαι τὴν ἀγάπην, καὶ ἀπαλλοτριῶνται ἡμᾶς ἀπ' ἀλλήλων. Ἐβρώσθε.

Δημοσθένει, ὡς ἀπὸ τοῦ κοινοῦ (35).

Πολλὴν χάριν ἔχομεν αἰετὶ τῷ Θεῷ, καὶ βασιλεῦσι τοῖς ἐπιμελουμένοις ἡμῶν, ὅταν ποτὲ ἴδωμεν τῆς πατρίδος ἡμῶν τὴν ἀρχὴν ἀνδρὶ πιστευθεῖσαν πρό-
τον μὲν Χριστιανῷ, ἔπειτα ὀρθῶ τὸν τρόπον, καὶ ἀκριβεῖ τῶν νόμων φύλακι, καθ' οὓς πολιτευόμεθα τὰ ἀνθρώπινα. Διαφερόντως δὲ ἐπὶ τῆς σῆς ἐπιδη-
μίας ταύτῃ τὴν χάριν ὠμολογήσαμεν τῷ Θεῷ καὶ τῷ Θεοφιλεῖ βασιλεῖ. Αἰσθόμενοι δὲ, ὅτι τινὲς τῶν ἐχθρῶν τῆς εἰρήνης ἑμῶν τὰ σεμνὰ σου δικαστή-
ρια καθ' ἡμῶν διοχεῖν, ἐξεδεχόμεθα κληθῆσθαι παρὰ τῆς μεγαλοσύνης σου, ὥστε διδαχθῆναι παρ' ἡμῶν τὴν ἀλήθειαν· εἴπερ ἅρα κατεδέχετό (36) σου ἡ μεγάλη φρόνησις τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων οἰκιοῦσθαι τὰς ἐξετάσεις. Ἐπειδὴ δὲ ἡμᾶς μὲν πα-
εἶδε τὸ δικαστήριον, τὸν δὲ ἀδελφὸν ἡμῶν καὶ συλ-
λειτουργὸν Γρηγόριον κινηθεῖσά σου ἡ ἐξουσία ἐπὶ ταῖς Φιλοχάρους (37) λειδορίαις ἀναρπαγῆναι προσ-
έταξεν, ὁ δὲ ὑπήκουσε μὲν τῷ προστάγματι, (πῶς γὰρ οὐκ ἑμῶν;) ὑπὸ δὲ πλευριτικοῦ πάθους κα-
τασχεθεὶς, καὶ ἅμα ἐκ τῆς προσγενομένης αὐτῷ φύξεως, τῆς τῶν νεφρῶν ἀβρωστίας συνήθως ἐπ-
αναστάσης, ἠναγκάσθη, ἀπαραιτήτως ὑπὸ τῶν στρα-
τιωτῶν κατεχόμενος, ἐπιμελείας ἐνεκεν τοῦ σώ-
ματος καὶ παραμυθίας τῶν ἀφορήτων ὁδυνῶν, πρὸς
τι χωρίον ἡσυχίαν ἔχον μετατεθῆναι· τούτου χάριν πάντες ἡλθομεν ἐπὶ τὸ ἱκετεῦσαι τὸ μέγεθός σου, μὴδὲν ἀγανακτήσαι τῇ ἀναβολῇ τῆς ἀπαντήσεως. Καὶ γὰρ οὕτε τῶν δημοσίων χεῖρον ἔσχεν ἐκ τῆς ἡμετέρας ὑπερθέσεως, οὕτε τι τῶν ἐκκλησιαστικῶν τούτου ἐνεκεν παρεβλάθη. Ἄλλ' εἰ μὲν περὶ χρη-

* Alias CCCLXXXV. Scripta anno 375.

(34) Ἀρετῆς. Ita Harl. et Med. Editi ἀφέλετε.

(35) Δημοσθένει, etc. Sic legitur hic titulus in codicibus Coisl. primo, Vat. et Clarom. Tres alii, nempe Harl., Reg. secundus et Coisl. secundus, sic habent: Δημοσθένει, ὡς ἀπὸ κοινοῦ τῶν ἐπισκόπων, οἱ αὖτις παρὰ κανόνος γεγενῆσθαι συκοφαντησάντων τὴν τοῦ ἁγίου Γρηγορίου χειροτονίαν· Demostheni, ut a communi episcoporum; quippe cum nonnulli praeter canones factam esse calumniati fuissent S. Gregorii ordinationem. Revera hanc epistolam aliorum Cappadociarum episcoporum nomine scriptam fuisse patet ex his verbis: Venimus omnes, etc. Editi non sine turpi errore: Δημοσθένει, ὡς ἀπὸ τοῦ κοινοῦ, παρὰ τοῦ Θεολόγου· Demostheni, aliorum episcoporum nomine pro Theologo.

(36) Κατεδέχετο. Sic Med., Harl., Coisl. uterque et Regius secundus. Editi ἀπεδέχετο. Saep̄ vicario Basilius in hac epistola leniter insinuat, res eccle-

siasticas illius iudicii non esse. Supra docet episcopos legibus subjectos esse in humanis rebus. Sic etiam infra: Sin autem est aliquid aliud canonicum... idque magnanimitas tua audire et iudicare vult, etc. Ubi etiam illud observandum est, Basilium aliquid discriminis ponere inter ea quae ad sacram pecuniam spectant, et ea quae ad ordinationem; ita ut de pecunia quidem non valde repugnet, quominus illius ratio reddatur: de ordinatione autem palam et aperte moneat, iudicium sine episcopis provinciae institui non posse.

(37) Φιλοχάρους. Ita Harl., Coisl. uterque, Bigot, uterque et Reg. primus. Editi Φιλοχαρίαις. Med. et Clarom. Φιλοχάρεισι. Nonnulli alii Φιλοχάρους. Hunc Philocharem Basilius vocat hominem ignobilem in epist. 237. Paulo post editi ἀπὸ δὲ πλευριτικοῦ, omnes mss. ut in textu. Ibidem haec voces τῷ προστάγματι desunt in Coisl. primo.

μάτων ἐστὶν ὁ λόγος, ὡς διαφορηθέντων, αὐτοῦ (58) A εἰς οἱ ταμίαι τῶν ἱερῶν χρημάτων ἐτοιμοὶ δοῦναι λόγον τῇ βοολομένῳ, καὶ δεῖξαι τὴν συκοφαντίαν τῶν κατατολμησάντων τῆς ἀκριβοῦς ἀκοῆς σου· ῥᾶθιον γὰρ αὐτοῖς ἀπ' αὐτῶν τῶν γραμμάτων τοῦ μακαρίου (59) ἐπισκόπου φανεράν τὴν ἀλθειάν τοῖς ἐπιζητοῦσι ποιῆσαι· εἰ δέ τι ἑτέρον ἐστὶ κανονικὸν ἐξετάσεως δεόμενον, καὶ τούτου καταδέχεται ὑποδέξασθαι τὴν ἀκρόασιν καὶ τὴν κρίσιν ἡ μεγαλόνοιά σου· πάντων ἡμῶν χρεῖα, ὅτι, εἴπερ τι ἐλλείπειται (40) τῶν κανονικῶν, οἱ χειροτονήσαντες αἱτοῖ, οὐχ ὁ κατὰ πᾶσαν ἀνάγκην ὑποδέξασθαι τὴν λειτουργίαν ἐκδοσθεῖς. Ὅσα ἱκετεύομεν σε φυλάξαι ἡμῖν τὴν ἀκρόασιν ἐπὶ τῆς πατρίδος, καὶ μὴ ἔλκειν εἰς τὴν ὑπερορίαν (41), μηδὲ εἰς ἀνάγκην ἀγειν συντυχίας ἐπισκόπων, πρὸς οὓς οὕτω τὰ περὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ζητημάτων ἀπελυσάμεθα. Ὁμοῦ δὲ καὶ φείσασθαι τοῦ γήρωος ἡμῶν καὶ τῆς ἀσθενείας δεόμεθα. Γνώσῃ γὰρ αὐτῇ τῇ παύσῃ, τοῦ Θεοῦ βουλομένου, ὡς οὔτε μικρὸν οὔτε μείζον παρεῖται τι τῶν κανονικῶν ἐν τῇ καταστάσει τοῦ ἐπισκόπου. Εὐχόμεθα οὖν ἐπὶ τῆς σῆς ἀρχῆς καὶ τὴν πρὸς τοὺς ἀδελφοὺς ἡμῶν ὁμόνοιαν καὶ εἰρήνην καταπραχθῆναι· ἥς μῆτω γενομένης, βαρὺ ἡμῖν ἐστὶ καὶ τὸ τῆς συντυχίας, διὰ τὸ πολλοὺς τῶν ἀπλουστέρων βλάπτεσθαι ἐν τῇ διαστάσει ἡμῶν τῇ πρὸς ἀλλήλους.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΚΓ'.

EPISTOLA CCXXVI.

Cum videret Basilius silentium suum a pluribus in deteriore partem accipi, monachos hortatur ne se calumniis praeoccupari sinant, sed potius veritatem ante oculos positam intueantur; siquidem Eustathius, qui Arianos acerrime insectatus fuerat, nunc cum illis conjungitur compendii sui causa. Demonstrat hanc veram esse causam dissidii, non quod illi rescriptum non fuerit, ejusque chorepiscopi non suscepti, sed quod gratiam ab Eusebio invire voluerit. Hinc et fidem Nicaenam exagitat, cui olim subscriperat, et Basilii de Spiritu sancto doctrinam novitatis accusat, eumque ob scriptam ante annos viginti ad Apollinarium salutandam causam epistolam condemnat. Tantam nequitiam litteris suis comprimere non potuit Basilius, sed a monachis rem factu facilem petit, ut verum, ut par est, examinent.

Τοῖς ὅψ' αὐτὸν ἀσκηταῖς (42).

C

Monachis suis.

1. Δυνατὸς μὲν ὁ ἅγιος Θεὸς καὶ τὴν διὰ τῆς συντυχίας εὐφροσύνην ἡμῖν χαρίσασθαι τοῖς ἐπιθυμοῦσι καὶ βλέπειν ὑμᾶς αἰεὶ καὶ ἀκούειν τὰ περὶ ὑμῶν· διότι ἐν οὐδενὶ ἑτέρῳ ἔχομεν τὴν ἀνάπαυσιν τῶν ψυχῶν ἢ ἐν τῇ προκοπῇ τῇ ὑμετέρᾳ καὶ τῇ διὰ τῶν ἐντολῶν τοῦ Χριστοῦ τελειώσει· ἕως δὲ τοῦθ' ἡμῖν οὐχ ὑπάρχει, ἀναγκαῖον τιθέμεθα διὰ τῶν γνησιωτάτων καὶ φοβουμένων τὸν Κύριον ἀδελφῶν (43) ἐπισκέπτεσθαι ὑμᾶς, καὶ γράμμασι προσομιλεῖν τῇ ἀγάπῃ ὑμῶν. Αὐτοῦ οὖν τούτου ἕνεκεν ἀπεσταλμένοι τὸν εὐλαβεστάτον καὶ γνησιώτατον ἀδελφόν ἡμῶν καὶ συνεργόν τοῦ Εὐαγγελίου Μελέτιον (44)

1. Potest quidem sanctius Deus et congressus laticitiam nobis largiri, qui semper et videre vos et de rebus vestris audire cupimus: quandoquidem nulla alia in re animus noster acquiescit, nisi in profectu vestro, ac perfectione in Christi mandatis. Interea vero, dum hoc nobis non conceditur, necessarium ducimus, per germanissimos ac Domini metuentes fratres vos invisere, et cum vestra dilectione per litteras colloqui. Hanc 346 ipsam igitur ob causam misimus religiosissimum ac charissimum fratrem nostrum et laboris evangelici consortem Meletium compresbyterum, qui vobis

(58) *Διαφορηθέντων, αὐτοῦ.* Hæc interpunctio in plerisque mss. codicibus observatur. Editi διαφορηθέντων αὐτοῦ, quod cum perobscurum esset, apposita fuerat stellula in editione Parisiensi.

(59) *Μακαρίου.* Coisl. 1 et Med. μακαριωτάτου.

(40) *Ἐλλείπειται.* Ita Harl. et plures alii. Editi ἐκλείπειται.

(41) *Εἰς τὴν ὑπερορίαν.* Erat tunc vicarius in Galatia, ubi synodum impiorum coegerat, ut discimus ex epist. 257. Favebat Basilii petitioni lex data a Valente, anno 373: Ultra provincie terminos accusandi licentia non progrediatur. Oportet enim illic criminum judicia agitari, ubi facinus dicatur admissum. Peregrina autem judicia presentibus legibus coercemus. Cod. Theod. lib. ix, tit. 1, leg. 10. Crediderim hæc lege vicarios potius coer-

ceri, quam præsidet, ut existimat Gothofredus. Nam reos ex remota provincia pertractos opprimere multo facilius fuit vicariis, qui plures provincias regebant, quam præsidibus qui unicam administrabant.

(42) *Ἀσκηταῖς.* Addit Cod. Harleianus ἐν ἐρωδιάνῃ καὶ χαλάνῃ. Vat., Reg. secundus et Coisl. secundus ἐν ἐρωδιάνῃ καὶ χαλάνῃ. Medicæus ἐν Ἡρωδιάνῃ χαλάνῃ. Coisl. primus ἐν ἐρωδιάνῃ καὶ χαλάνῃ.

(43) *Ἀδελφῶν.* Editi addunt ἡμῶν, quod pronomen deest in sex mss. Paulo post editi γράμματι. Harl., Coisl. uterque et Reg. secundus ut in textu.

(44) *Μελέτιον.* Coisl. secundus et Reg. secundus Μελέτιον.

* Alias LXXIII. Scripta anno 373.

narrabit desiderium, quo vos prosequimur, ac sollicitudinem animæ nostræ: quippe cum noctu ac interdum Dominum rogemus²², ut probati et spectati sitis, ut et nos habeamus fiduciam in die Domini nostri Jesu Christi ob vestram salutem, et vos effulgeatis in splendore sanctorum, cum opus vestrum sub justo Dei judicio expendetur. Simul autem multum nobis sollicitudinis iniecit præsentis temporis difficultas, in quo Ecclesiæ omnes commotæ sunt, et omnes animæ cibrantur. Aperuerunt enim nonnulli immodice ora sua adversus conservos. Prædicatur libere mendacium, veritas absconditur. Et accusati quidem condemnantur sine judicio, accusatoribus vero creditur sine examine. Unde et ego cum audissem multas in me circumferri epistolas, quæ pungunt et decantant et de rebus insimulant, pro quibus parata nobis apud veritatis tribunal defensio, tacere equidem statui; quod et præstiti. Tertius enim jam hic annus est, ex quo verberatus calumniis flagella accusationis perfero; contentus quod Dominum, qui arcana novit, calumniæ testem habeam. Sed quia video multos jam silentium nostrum ad calumniarum confirmationem accepisse, nec nos patientia existimasse adductos silere, sed quod contra veritatem hiscere non possumus; idcirco scribere vobis aggressus sum, obsecrans vestram in Christo dilectionem, ut concinnatas ab una parte calumnias non omnino admittatis ut veras: quandoquidem, ut scriptum est, neminem lex judicat, nisi prius audiat, et cognoscat, quid fecerit.

2. Quanquam æquo quidem judici res ipsæ sufficiunt ad declarandam veritatem. Quare etiamsi nos taceamus, licet vobis respicere ad ea quæ fiunt. Qui enim nos doctrinæ pravæ insimulant, hi nunc aperte visi sunt hæreticorum partibus adjuncti: qui nos ob aliena scripta condemnant, confessionibus suis, quas nobis scriptas tradidere, adversari comperiuntur. Considerate consuetudinem eorum, qui hæc audent; mos enim illis est temper ad potentiorē partem transfugere, et infirmiores quidem amicos concutere, colere autem potentes. Nam qui celeberrimas illas epi-

²² Coloss. 1, 9.

(45) Ἡμῶν. Deest in editis; legitur in Coisl. utroque, Med. et Reg. secundo. Harl. et Reg. primus habent ὁμῶν

(46) Διὰ τῆς ὁμῶν. Ita tres vetustissimi codices et alii nonnulli cum editione Hagan. et Paris. secunda. Aliæ editiones διὰ τῆς ἡμῶν. Paulo post editi ἡμῶν τοῦ ἔργου, quod quinque mss. ope emendavimus.

(47) Ἐπὶ πράγμασιν. Ita Harl., Vat., Regius uterque et Coisl. secundus. Editi minus accurate ἐπὶ γράμμασιν. Etsi enim ex scriptis Apollinarii ansam arripuit Eustathius, ad invidiam Basilio con-

τὸν συμπεσόντα, ὃς διηγῆσται ὑμῖν τὸν ἡμέτερον πόθον ἐν ἔχοντι ἐφ' ὑμῖν, καὶ τὴν μέριμναν τῶν ψυχῶν ἡμῶν (45), ὅτι νυκτὸς καὶ ἡμέρας δεόμεθα τοῦ Κυρίου περὶ τῆς ὑμῶν εὐδοκίμησης, ἵνα καὶ ἡμεῖς ἔχωμεν παρρησίαν ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ διὰ τῆς ὑμῶν (46) σωτηρίας, καὶ ὑμεῖς ἐκλάμψετε ἐν τῇ λαμπρότητι τῶν ἁγίων, δοκιμαζομένου ὑμῶν τοῦ ἔργου ὑπὸ τῆς δικαιοκρίσεως τοῦ Θεοῦ. Ἀμα δὲ ἡμῖν πολλὴν μέριμναν ἐμποιεῖ τοῦ κατασχόντος καιροῦ τούτου ἡ χαλεπότης, ἐν ᾗ πᾶσαι μὲν Ἐκκλησίαι ἐσαλεύθησαν, πᾶσαι δὲ ψυχὰι σινιάζονται. Ἦνοιζαν γάρ τινες ἀπειδῶς στόματα κατὰ τῶν ὁμοδοῦλων. Λαλεῖται τὸ ψεῦδος ἀφ' οὗτος· ἡ ἀλήθεια συγκεκάλυπται. Καὶ οἱ μὲν κατηγοροῦμενοι καταδικάζονται ἀκρίτως· οἱ δὲ κατηγοροῦντες πιστεύονται ἀνεξετάτως. Ὅθεν καὶ γὰρ ἀκούσας, ὅτι πολλὰ κατ' ἐμοῦ περιφέρονται ἐπιστολαὶ, στίζουσαι ἡμᾶς καὶ στηλιτεύουσαι καὶ κατηγοροῦσαι ἐπὶ πράγμασιν (47), ὧν τὴν ἀπολογίαν ἐτοίμην ἔχομεν ἐπὶ τοῦ δικαστηρίου τῆς ἀληθείας, ὥρμητα μὲν σιωπῆσαι, ὃ καὶ ἐποίησα· τρίτον γὰρ ἦδη τοῦτο ἔτος ἐστίν, ἐν ᾗ τυπτόμενος (48) ὑπὸ τῶν διαβολῶν φέρω τὰς τῆς κατηγορίας μάστιγας, ἀρκούμενος, ὅτι ἔχω Κύριον, τὸν τῶν κρυπτῶν γνώστην, μάρτυρα τῆς συκοφαντίας· ἐπειδὴ δὲ ὁρῶ, ὅτι πολλοὶ ἦδη τὴν σιωπὴν ἡμῶν εἰς βεβαίωσιν τῶν διαβολῶν παρεδέξαντο, καὶ οὐ διὰ μακροθυμίαν ἐνόμισαν ἡμᾶς σιωπᾶν, ἀλλὰ διὰ τὸ μὴ ἔχειν διαρραῖα στόμα πρὸς τὴν ἀλήθειαν· τούτου ἕνεκεν ἐπειράθην ἐπιστεῖλαι ὑμῖν, παρακαλῶν τὴν ἐν Χριστῷ ἀγάπην ὑμῶν ὥστε τὰς ἐξ ἐνὸς μέρους γινόμενας διαβολὰς μὴ πάντῃ παραδέχεσθαι ὡς ἀληθεῖς· διότι, καθὼς γέγραπται, οὐδένα κρίνει ὁ νόμος, ἐὰν μὴ πρῶτον ἀκούσῃ καὶ γνῶ τί ποιεῖ.

2. Καίτοι εὐγνώμονι χριτῇ ἀρχεῖ αὐτὰ τὰ πράγματα πρὸς τὴν τῆς ἀληθείας φανέρωσιν. Ὅστε, καὶ ἡμεῖς σιωπήσωμεν (49), ἕξεσιν ὑμῖν διαβλέψαι πρὸς τὰ γινόμενα. Οἱ γὰρ ἡμῖν κακοδοξίαν ἐγκαλοῦντες ἐφάνησαν νῦν ἐκ τοῦ προφανοῦς τῇ μερίδι τῶν αἰρετικῶν προστιθέμενοι· οἱ ὑπὲρ ἀλλοτρίων συνταγμάτων (50) ἡμᾶς κατακρίνοντες τὰς ἰδίαις ὁμολογίαις, ὥς ἐγγράφως (51) ἡμῖν κατέθεντο, ἐναντιούμενοι φαίνονται. Νοήσατε τὴν συνήθειαν τῶν ταῦτα τολμώντων, ὅτι ἔθος αὐτοῖς ἀεὶ πρὸς τὸ δυνατὸν μετατίθεσθαι μέρος, καὶ τοὺς μὲν ἀσθενούντας τῶν φιλῶν καταπατεῖν, θεραπεύειν δὲ τοὺς

standam, non tamen hoc unicum nequitiae telum adhibuit.

(48) Τυπτόμενος. Ita mss. quinque. Editi τυπόμενος.

(49) Σιωπήσωμεν. Ita tres vetustissimi codices. Editi σιωπῶμεν. Paulo post editi ἀνεγκαλοῦντες, ἐφάνησαν οὖν. Sex mss. ut in textu.

(50) Συνταγμάτων. Harl. et Coisl. primus συγραμμάτων.

(51) Ἐγγράφως. Ita tres vetustissimi codices. Editi ἐγνοήφως.

χρατοῦντας. Οἱ γὰρ τὰς πολυθρῦλλήτους (52) ἐκείνας ἐπιστολάς κατὰ Εὐδοξίου καὶ πάσης αὐτῶν τῆς μερίδος συγγράφοντες, καὶ περιπέμποντες (53) πάσαις ταῖς ἀδελφότησι, καὶ διαμαρτυρούμενοι φεύγειν τὴν κοινωνίαν αὐτῶν ὡς βλαβερὸν τῶν ψυχῶν, καὶ διὰ τοῦτο μὴ καταδεχόμενοι τὰς ἐπὶ καθαιρέσει αὐτῶν ἐξενηθείσας ψήφους, ἐπειδὴ παρ' αἰρετικῶν ἦσαν γινόμεναι, ὡς ἐπειθον ἡμᾶς τότε, οὗτοι νῦν, πάντων ἐπιλαθόμενοι, μετ' αὐτῶν γεγένησιν. Καὶ οὐδεμία αὐτοῖς ἀρνήσις καταλείπεται· φανερώς γὰρ ἀπεκάλυψαν ἑαυτῶν τὴν προαίρεσιν, ἐν Ἀγκύρᾳ τὰς κατ' οἶκον αὐτῶν κοινωνίας κατασπαζόμενοι (54), ἐπειδὴ εἰς τὸ κοινὸν ὑπ' αὐτῶν ἐκείνων οὕτω (55) ἐδέχθησαν. Ἐρωτήσατε οὖν αὐτοὺς, εἰ ὀρθόδοξος νῦν Βασιλείδης ὁ κοινωνικὸς Ἐκδικίου, διὰ τί, ἀπὸ τῆς Δαρδανίας ἐπανήγοντες, τὰ θυσιαστήρια ἐκείνου ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Γαγγρηνῶν κατέστρεφον, καὶ ἑαυτῶν τραπέζας ἐτίθεισαν; διὰ τί καὶ μέχρι νῦν (56) ἐπέρχονται ταῖς Ἐκκλησίαις τῆς Ἀμασειας καὶ Ζήλων, καὶ παρ' ἑαυτῶν ἐγκαθιστῶσι πρεσβυτέρους καὶ διακόνους; Εἰ μὲν γὰρ ὡς ὀρθόδοξοι κοινωνοῦσι, τίνας ἔνεκεν ὡς αἰρετικοὶ ἐπέρχονται; εἰ δὲ ὡς αἰρετικούς (57) ὑπελήφασιν, πῶς τὴν κοινωνίαν αὐτῶν οὐκ ἐκτρέπονται; Ταῦτα οὐχὶ καὶ παιδικῇ διανοίᾳ δὴλὰ ἐστίν, ἀδελφοί τιμωτάτοι, ὅτι ἀεὶ πρὸς τὸ ἴδιον συμφέρον βλέποντες ἢ διαβάλλειν τινὰς, ἢ συνιστᾶν ἐπιχειροῦσι; Καὶ ἡμῶν τοιούτων ἀπέστησαν, οὔτε ἀγανακτήσαντες, ὅτι οὐκ ἀντεγράψαμεν (58) (τοῦτο γὰρ ἐστὶν ἐφ' οὗ μάλιστα λέγουσι παρωξύνθαι), οὔτε ὅτι τοὺς χωρεπισκόπους, οὓς λέγουσιν ἀπεσταλμένους, οὐκ ἐδεξάμεθα. Καίτοι δώσουσι λόγον τῷ Κυρίῳ αἰ τοῦτο κατασκευάζοντες. Εἰς γὰρ τις Εὐστάθιος, ἀποσταλὴς, καὶ γράμματα διαδοὺς τῇ τάξει τοῦ Οὐικαρίου (59), τρεῖς ἡμέρας ποιήσας ἐπὶ τῆς

A stolas contra Eudoxium totamque ejus factionem conscripserunt, et ad omnes fraternitates transmissere, quique obtestati sunt, ut eorum suggeretur communio, tanquam animarum perniciēs, ad idcirco latas de sua depositione sententias non admiserunt, eo quod **347** ab hæreticis latæ essent, uti tunc nobis persuadebant; ii nunc omnium obliti, una cum ipsis versantur. Neque ullus illis relinquitur negandi locus: manifeste enim nudarunt suum ipsorum propositum, cum Ancyra in domibus communionem eorum amplexi sunt, et quod publice ab illis nondum recepti sint. Itaque eos interrogate, si nunc orthodoxus Basilides Ecdicii communicator, cur ex Dardania revertentes, altaria illius in Gangrenorum regione subverterint, et mensas ipsi suas posuerint: cur etiam hactenus insectati sint Ecclesias Amasæ et Zolorum, ac per se ipsi presbyteros illic ac diaconos constituerint? Etenim si ut cum orthodoxis communicant, cur ut hæreticos insectantur? sin autem hæreticos existimant, cur communionem eorum non aversantur? Nonne hoc, fratres cum primis colendi, vel pueri clare perspiciant, semper eos compendii causa facere, ut aliquos accusent, aut commendent? Et a nobis itaque defeecerunt, neque id indignantes, quod non rescripserimus (illud enim est quo se maxime offensos dicunt fuisse), neque quod chorepiscopos quos se misisse aiunt, non exceperimus. Verum Domino rationem reddent, qui hoc comminiscuntur. Missus enim unus aliquis Eustathius, cum litteras tradidisset cohorti Vicarii, ac dies tres in urbe commoratus esset; ad sua reversurus, multo jam vespere, dormiente me, dicitur ad nostras aedes

(52) Πολυθρῦλλήτους. Harl. et Coisl. primus πολυθρῦλλήτους. Ibidem Reg. secundus et Coisl. secundus καὶ πάσης αὐτοῦ.

(53) Περιπέμποντες. Ita tres vetustissimi codices cum Vat. et Regio primo. Editi παραπέμποντες.

(54) Κατασπαζόμενοι. Ita tres vetustissimi codices. Editi ἀσπαζόμενοι.

(55) Ἐκείνων οὕτω. Ita septem mss. Editi ὑπ' αὐτῶν οὕτως. Codicum mss. lectio confirmatur ex epist. 237, ubi ait Basilium nondum Eustathium admitti ad peropiatam Arianorum communionem potuisse.

(56) Καὶ μέχρι νῦν. Nimirum stricte hæc interpretatur Tillemontius, tom. IX, pag. 236. Existimat enim Eustathium, tum cum acerrime Basilium exagitaret anno 373, Arianos harum Ecclesiarum episcopos insectatum esse, ut catholicam plebem ad se alliceret, et a Basilio abstraheret; atque hos esse motus, quos ab Eustathio in Dazimone excitatos queritur Basilium in epistola 216. Sed 1° Dazimone non perturbavit Eustathius insectandis Arianis, sed exagitando Basilio et calumniis ac opprobriis cooperiendo, ut ex epistola 203 perspicere potest. 2° Verisimile non sit Eustathium, postquam discessit a communione Basilii, ac gratiæ apud Euzoium ineundæ consilium cepit, tam insignem Arianis contumeliam fecisse, ut in Ecclesiis, quas invaserant, catholicos presbyteros et diaconos ordinaret. Hoc ei magnum vitium inerat, quod se ad omnem temporum et vicissitudinum colorem fingeret, ac mutatis rebus totus immutaretur ab eo

qui antea visus fuerat: sed nimirum rebus suis attentus erat, quam ut Arianis bellum audacter inferret, tum cum eorum gratiæ vilem se captoiem præberet. 3° Illud καὶ μέχρι νῦν, etiam hactenus, de iis dici potest, quæ sua sponte satis remota, cum aliis comparata, recentia videntur. Sic in comment. in Isaiam, n. 232: Ἡ νῦν παραλασθήσασα τὸν Ἀνομοῦλον αἵρεσιν. Quæ nunc pullulavit Anomæorum hæresis. In epist. 169, τὸ νῦν ἀνακύψαν τῶν ἀεινοτομεῖν ἐπιχειρούντων ζήτημα. Nunc prodians ab hominibus semper novi aliquid inducere conantibus questio. Vide notās ad epistolam 237. Ideo ergo Basilium Eustathium Ecclesiis Zolorum et Amasæ etiam hactenus insectatum esse dicit, quia hoc illius factum multo recentius erat iis, quæ ex Dardania rediens sub Juliano in Gangrenorum regione designaverat. Sed quamvis hoc facinus altero recentius sit, videtur tamen illud edidisse Eustathius, antequam a Basilio discederet, vel etiam antequam aucta, Valentis presentia, Arianorum auctoritas metum ei incussisset.

(57) Ὡς αἰρετικούς. Deest vocula in Regio utroque, Vat. et Coisl. secundo.

(58) Ὅτι οὐκ ἀντεγράψαμεν. Hæc addita ex septem mss. Ibidem Regius uterque et Coisl. secundus παρωξύνεσθαι.

(59) Εἰς γὰρ τις... τοῦ Οὐικαρίου. Ita septem mss. Editi εἰς γὰρ ἐστὶ... τοῦ Ἰκαρίου. Ibidem editi διδοῦς. Harl. uterque Coisl. et uterque Regius διδοῦς.

venisse. At dormire me cum audisset, abiit, nec jam postridie ad me accessit : sed ad hunc modum suo erga nos officio perfunctorie expleto, rediit. Atque hoc est crimen, quod nos commisimus, et patientes illi homines delictum illud præterita nostra servitute, quam ipsis in dilectione servivimus, non compensarunt : sed iram in nos suam usque adeo incenderunt ob hoc erratum, ut nos ab omnibus orbis terrarum Ecclesiis, saltem quantum in ipsis fuit, excommunicari fecerint.

3. At revera non ea est dissidii causa : sed quæ existimarent tum demum se Euzoio probatum iri, si ipsi se a nobis abalienarent, illas sibi ipsis causas excogitaverunt, ut aliquam apud illos commendationem ex bello nobis indicio reperirent. Illi nunc et de Nicæna detrahunt **348** fide, nosque vocant *homousiastas*, quia in illa fide unigenitum Filium Deo et Patri *homousion* constitemur, non quod una essentia in duo fraterna sit divisa, absit ! non enim id cogitavit sancta illa ac Deo dilecta synodus, sed quia quod est Pater secundum essentiam, hoc et Filius intelligi debet. Sic enim nobis illi exposuerunt, cum dixerunt : *Lumen de lumine*. Est autem Nicæna fides, allata ab ipsis ex Occidente formula, quam Tyanensi synodo tradiderunt, a qua et suscepti sunt. Sed habent sapientem quamdam regulam ad suas ejusmodi mutationes, ut fidei verbis, non secus ac medici, utantur pro tempore, aliter alias sese ad propositos morbos accommodantes. Cujus sophismatis imbecillitatem non me arguere, sed vos decet intelligere. Dabit enim vobis Dominus intelligentiam ²⁷, ut cognoscatis quæ recta sit doctrina, et quæ obliqua ac perversa. Si enim aliam alias fidei formulam scribere decet, et cum tempore immutari, falsa est sententia dicentis : *Unus Dominus, una fides, unum baptisma* ²⁸. Sin hæc vera sunt, nemo vos decipiat inanibus his verbis ²⁹. Nos enim calumniantur, quasi novi aliquid tradamus de Spiritu sancto. Rogate igitur quænam illa novitas. Constitemur enim nos, quod et accepimus, cum Patre et Filio conjunctum esse Paracletum, nec cum creatura numerari. Nam in

πώλως, καὶ μέλλων ἀπαίρειν ἐπὶ τὰ ἴδια, ἐσπέρας ἤδη βαθείας, καθυδοντὶ μοι λέγεται πλησιάζει τῷ οἰκῆματι ἡμῶν. Ἀκούσας δὲ, ὅτι καθυδῶ, ἀπαλθὼν, οὐκέτι τῇ ὑστεραίᾳ ἡμῖν προσήγγισεν, ἀλλ' οὕτως ἀφοσιωσάμενος τὸ καθ' ἡμᾶς, ἐπανῆλθε. Καὶ τοῦτό ἐστι τὸ ἐγκλημα, ὃ ἡδικήσαμεν ἡμεῖς, καὶ οἱ μακρόθυμοι οὐκ ἀντεστάθμησαν (60) τὴν πρὸ τοῦτου δουλείαν ἡμῶν, ἣν ἐδουλεύσαμεν αὐτοῖς ἐν ἀγάπῃ, τῷ πταίσματι τούτῳ· ἀλλὰ τοσοῦτον ἐδάρυναν τὴν καθ' ἡμῶν ὀργὴν ἐπὶ ταύτῃ τῇ ἀμαρτίᾳ, ὥστε πάσαις ταῖς κατὰ τὴν οἰκουμένην Ἐκκλησίαις, τό γε εἰς αὐτοὺς ἦγον, ἐκκηρύκτους ἡμᾶς ποιῆσαι.

3. Οὐ μὴν αὕτη γέ ἐστι κατὰ ἀλήθειαν (61) τῆς διαστάσεως ἡ αἰτία· ἀλλ' ἐπειδὴ ἐνώμισαν εὐδοκίμῃσιν τότε παρὰ τῷ Εὐζώιῳ, εἰ ἡμῶν ἐαυτοὺς ἀλλοτριώσειαν, ἐκείνας ἐαυτοῖς ἐπενόησαν τὰς προφάσεις, ἵνα εὐρωσὶ τινα σύστασιν παρ' αὐτοῖς διὰ τοῦ πρὸς ἡμᾶς πολέμου. Οὗτοι νῦν (62) καὶ τὴν ἐν Νικαίᾳ διαβάλλουσι πίστιν, καὶ ὁμοουσιαστὰς ἡμᾶς ἀποκαλοῦσι· διὰ τὸ ἐν ἐκείνῃ τῇ πίστει τὸν μονογενῆ Υἱὸν τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ ὁμοούσιον ὁμολογεῖσθαι· οὐχ ὡς ἀπὸ μιᾶς (63) οὐσίας μερισθείσης εἰς δύο ἀδελφὰ, μὴ γένοιτο· οὐ γὰρ τοῦτο ἐνόησεν ἡ ἀγία ἐκείνη καὶ θεοφιλὴς σύνοδος, ἀλλ' ὡς, ὅπερ ἐστὶ κατὰ τὴν οὐσίαν ὁ Πατὴρ, τοῦτο ὁφειλόντος νοεῖσθαι καὶ τοῦ Υἱοῦ. Οὕτω γὰρ (64) ἡμῖν ἐκείνοι αὐτοὶ ἡρμήνευσαν εἰπόντες, Φῶς ἐκ φωτός. Ἔστι δὲ ἡ ἐν Νικαίᾳ πίστις, ἡ παρ' αὐτῶν ἀπὸ τῆς δύσεως κομισθεῖσα, ἣν ἐπέδωκαν τῇ συνόδῳ τῇ ἐν Τυάνοις, ὅφ' ἥς καὶ παρεδέχθησαν. Ἄλλ' ἔχουσι τι σοφὸν δόγμα εἰς τὰς τοιαύτας ἐαυτῶν μεταβολάς· ὅτι τοῖς ῥήμασι τῆς πίστεως ὡς ἱατροὶ κέχρηται κατὰ καιρὸν, ἄλλοτε ἄλλως πρὸς τὰ ὑποκείμενα πάθῃ μεταμορφοῦμενοι. Τοῦτου δὲ τοῦ σοφίσματος τὸ σαθρὸν οὐχ ἐμὲ ἐλέγχειν προσήκειν, ἀλλ' ὑμᾶς νοεῖν. Δώσει γὰρ ὑμῖν ὁ Κύριος σύνεσιν πρὸς τὸ γνωρίζειν, τίς μὲν ὁ εὐθὺς λόγος (65), τίς δὲ ὁ σκολιδὸς καὶ διεστραμμένος. Εἰ γὰρ ἄλλοτε ἄλλας δεῖ πίστει συγγράφειν, καὶ μετὰ τῶν καιρῶν ἀλλοιοῦσθαι, ψευδὴς ἡ ἀπόφασις τοῦ εἰπόντος· Εἰς Κύριος, μιὰ πίστις, ἐν βᾶπτισμα. Εἰ δὲ ἐκεῖνα ἀληθῆ, μηδεὶς ὑμᾶς ἐξαπατάτω τοῖς κενοῖς (66) τούτοις λόγοις. Διαβάλλουσι (67) γὰρ ἡμᾶς ὡς καινοτομοῦντας περὶ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου. Ἐρωτήσατε οὖν τίς ἡ καινοτομία. Ἡμεῖς

²⁷ II Tim. II, 7. ²⁸ Ephes. IV, 5. ²⁹ Ephes. V, 6.

(60) Ἀντεστάθμησαν. Coisl. primus et Regius primus ἀντεστάθμισαν. Paulo post editio Paris. ἐν ἀγάπῃ πολλῇ. Deest postrema vox in septem mss. et vetustioribus editionibus.

(61) Κατὰ ἀλήθειαν. Editi ἡ κατὰ ἀλήθειαν contra veterum codicum fidem. Paulo post editi ἀλλοτριώσιν. Harl. et Coisl. primus cum duobus aliis ut in textu. Sic etiam vetus editio Haganoensis et Paris. secunda.

(62) Οὗτοι νῦν. Ita Harl. et Regius primus. Editi τοῖνυν. Coisl. primus Αὐτοὶ τοῖνυν. Med. Αὐτὸν νῦν. Reg. secundus et Coisl. secundus Οὗτοι τοῖνυν.

(63) Ἀπὸ μιᾶς. Præpositio addita ex septem mss. et editione Hagan. et Froben. 1. Max editio Froben. 2 et Paris. εἰς δύο, ἀδελφοί. Hagan. et

Frob. 4 εἰς δύο ἀδελφούς. Sex mss. ut in textu. Occurrit Basilii eorum cavillationi qui, ut ait in epist. 51, consubstantialis voce, et substantiam communem, et ea quæ ex substantia orta sunt, designari volebant. Unde sequeretur Patrem et Filium fraternam inter se cognationem habere; quia, ut ibidem ait, *fraterna sunt inter se quæ ex uno orta sunt*, Ἀδελφὰ γὰρ ἀλλήλοις τὰ ἐξ ἐνὸς ὕφεστώτα.

(64) Οὕτω γάρ. Vat., uterque Reg. et Coisl. secundus Τοῦτω γάρ.

(65) Ὁ εὐθὺς λόγος. Ita Harl., Coisl. uterque et alii nonnulli. Editi ὁ εὐθὺς λόγος.

(66) Τοῖς κενοῖς. Codex Medicæus τοῖς καινοῖς, novis sermonibus.

(67) Διαβάλλουσι γὰρ ἡμᾶς. Regius uterque et Coisl. secundus διαβάλλουσιν ἡμᾶς.

γὰρ ὁμολογοῦμεν ὃ καὶ παρελάβομεν, μετὰ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ τετάχθαι τὸν Παράκλητον, οὐ μετὰ τῆς κτίσεως ἀριθμεῖσθαι. Εἰς γὰρ Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ ἅγιον Πνεῦμα πεπιστεύκαμεν· καὶ βαπτιζόμεθα εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Διὰ τοῦτο οὐδέποτε τῆς πρὸς τὸν Πατέρα καὶ Υἱὸν συναφείας τὸν Παράκλητον ἀποσπῶμεν. Ὁ γὰρ νοὺς ἡμῶν φωτιζόμενος ὑπὸ τοῦ Πνεύματος πρὸς Υἱὸν ἀναθλίπει, καὶ ἐν αὐτῷ ὡς ἐν εἰκόνι θεωρεῖ τὸν Πατέρα. Οὕτε οὖν ὀνόματα παρ' ἐαυτῶν ἐπινοοῦμεν, ἀλλὰ Πνεῦμα ἅγιον καὶ Παράκλητον ὀνομάζομεν, οὔτε τὴν ὀφειλομένην αὐτῷ δόξαν ἀθετεῖν καταδεχόμεθα. Ταῦτά ἐστι· τὰ ἡμέτερα μετὰ πάσης ἀληθείας. Ἐπὶ τούτοις ὁ κατηγορῶν κατηγορεῖτω· ὁ δυνάων ἡμᾶς δικαίετω· ὁ πιστεύων ταῖς καθ' ἡμῶν διὰβολαῖς ἐτοιμαζέσθω πρὸς τὴν διαδικασίαν. Ὁ Κύριος· ἐγγύς· μὴδὲν μεριμνῶμεν.

4. Εἰ τις ἐν Συρίᾳ συγγράμει, τοῦτο οὐδὲν πρὸς ἡμᾶς. Ἐκ γὰρ τῶν λόγων σου δικαιοσύνη, φησί, καὶ ἐκ τῶν λόγων σου καταδικασθήσῃ (68). Οἱ ἐμοὶ λόγοι ἐμὲ κρινέτωσαν· ὑπὲρ δὲ ἄλλοτριῶν ἡμᾶς σφαλμάτων μηδεὶς καταδικάζετω, μηδὲ τὰς πρὸ εἰκοσιν ἐτῶν γραφεύσας παρ' ἡμῶν ἐπιστολὰς εἰς ἀπόδειξιν προβαλλέσθω νῦν κοινονικοὺς ἡμᾶς εἶναι τοῖς ἐκείνῃ συγγράψασιν. Ἡμεῖς γὰρ πρὸ τῶν συγγραμμάτων, λαϊκοὶ ὄντες πρὸς λαϊκοὺς ἐπεστέλλομεν (69), πρὸ τοῦ τινὰ καὶ ὑπόνοιαν τοιαύτην κατ' αὐτῶν κινεῖσθαι· καὶ ἐπεστέλλομεν οὐδὲν περὶ πίστεως, οὐδ' οἷα νῦν ἐπὶ τῇ καθ' ἡμῶν διαβολῇ περιφέρουσιν οὗτοι, ἀλλὰ ψιλὰς προσηγορίας, ἀγαπητικὴν προσφώνησιν ἀποπληρούσας. Ἡμεῖς γὰρ ὁμολῶς καὶ τοὺς τὰ Σαβελλίου νοσούντας, καὶ τοὺς τὰ Ἀρείου δόγματα ἐκδικούντας, ὡς ἀσεβεῖς, ἀποφεύγομεν καὶ ἀναθεματίζομεν. Εἰ τις τὸν αὐτὸν Πατέρα λέγει καὶ Υἱὸν καὶ ἅγιον Πνεῦμα, καὶ ἐν πρᾶγμα πολυνουμον ὑποτίθεται, καὶ μίαν ὑπόστασιν ὑπὸ τριῶν προσηγοριῶν ἐκφωνουμένην, τὸν τοιοῦτον ἡμεῖς ἐν τῇ μερίδι τῶν Ἰουδαίων τάσσομεν. Ὁμοίως καὶ εἰ τις ἀνόμιον λέγει κατὰ τὴν οὐσίαν τὸν Υἱὸν τῷ Πατρὶ, ἢ εἰς κτίσμα καταγεῖν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἀναθεματίζομεν, καὶ ἐγγύς εἶναι τῆς Ἑλληνικῆς τιθέμεθα πλάνης. Ἀλλὰ τὰ μὲν στόματα τῶν κακηγορούντων ἡμᾶς ἐπισχεθῆναι διὰ τῶν ἡμετέρων γραμμάτων ἀμύχανον· μᾶλλον μὲν οὖν εἰκὸς καὶ ἐρεθίζεσθαι αὐτοὺς ἐπὶ ταῖς ἀπολογίαις ἡμῶν, καὶ μείζονα καὶ χαλεπώτερα καθ' ἡμῶν κατασκευάζειν· τὰς μέντοι ὑμετέρας ἀκοὰς φυλαχθῆναι οὐ χαλεπόν. Ὅστε, ὃ ἐστὶν ἐφ' ὑμῖν, τοῦτο ποιήσατε. Ἀκεραῖαν ἡμῖν καὶ ἀπρόληπτον ταῖς διὰβολαῖς τὴν καρδίαν ὑμῶν φυλάξατε καὶ πρὸς τὰ προβαλλόμενα ἐγκλήματα ἀπατεῖτε ἡμᾶς τὰς εὐθύνas. Καὶ εἰ μὲν εὗρητε παρ' ἡμῖν τὴν ἀλήθειαν, μὴ ὁὔτε χώραν τῷ ψεύδει· ἐὰν δὲ ἀνοουόντων ἡμῶν πρὸς τὴν ἀπολογίαν αἰσθηθεῖ, τότε πιστεύσατε τοῖς κατηγοροῖς ἡμῶν ὡς ἀληθεύουσιν. Ἀγρυπνοῦσιν ἐκεῖνοι πρὸς τὸ ἡμᾶς κακοποιῆσαι· τοῦτο παρ' ὑμῶν οὐκ ἐπιζητοῦμεν. Ἐμπορικὸν βίον

A Patrem et Filium et Spiritum sanctum credimus, atque in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti baptizamus. Quapropter nunquam Paracletum ab illius cum Patre et Filio conjunctione avellimus. Mens enim nostra a Spiritu illustrata ad Filium respicit, et in illo velut in imagine Patrem videt. Neque igitur nomina ex nobis ipsis comminiscimur, sed Spiritum sanctum Paracletum nominamus, neque debitam ei gloriam destruere volumus. Vere omnino hæc nostra sunt. Horum gratia qui accusat, accuset: qui nos persequitur, persequatur: qui fidem habet calumniis quibus impetitur, paratus sit ad iudicium. Dominus prope est, nihil solliciti sumus⁶⁸.

B 4. Si quis in Syria scribit, hoc nihil ad nos. Ex his enim, inquit, verbis justificaberis, et ex verbis tuis condemnaberis⁶⁹. Mea me verba iudicent; propter alienos vero errores nemo nos condemnet, neque ante viginti annos scriptas a nobis epistolas proferat, ut demonstret nunc communicatores nos esse eorum qui ista scripserunt. Nos enim, antequam hæc scriberent, laici ad laicos scripsimus, antequam vel suspicionem ejusmodi quisquam in illos moveret; nec de fide quidquam scripsimus nec qualia illi nunc ad invidiam nobis creandum circumferunt, sed salutationes nudas, quæ amicam compellationem persolvebant. 349 Nos enim pariter et eos qui Sabellii morbo laborant, et eos qui Arii dogmata tuentur, ut impios fugimus, et anathematizamus. Si quis eundem Patrem dicit ac Filium et Spiritum sanctum, ac rem unam multis nominibus designatam esse statuit, unamque hypothesisim tribus appellationibus expressam; talem nos in Judæorum parte numeramus. Sic etiam, si quis Filium Patri secundum essentiam dissimilem dicit, aut ad creaturam detrahit Spiritum sanctum, anathematizamus, et a gentiliū errore non longe abesse ducimus. Sed ora accusatorum nostrorum comprimi litteris nostris non possunt; imo verisimile est, illos etiam defensionibus nostris irritari, et majora ac graviora in nos machinari. Ceterum aures vestras custodiri non difficile. Quare quod in vobis situm est, præstate. Sincerum nobis et minime præoccupatum calumniis cor vestrum servate: atque objectorum nobis criminum rationem a nobis postulate. Ac veritatem quidem si apud nos inveneritis, ne detis locum mendacio. Sin autem nos ad defensionem infirmos senseritis, tunc credite accusatoribus nostris, ut vera dicentibus. Vigilant illi, nobis ut noceant: hoc a vobis non exposcimus. Nandinariam vitam agentes, structam nobis calumniam ad lucri accessionem convertunt: vos autem, adhortamur, ut maneat domi, ac

⁶⁸ Philib. iv. 5, 6. ⁶⁹ Matth. xii. 37.

(68) Καταδικασθήσῃ. Ita mss. sex. Edit. κατακρίθησῃ.

(69) Ἐπεστέλλομεν. Coisl. primus et Med. ἐπείσταλαμεν.

decore vos geratis, opus Christi in quiete perficientes⁴², illorum vero congressus, qui ad auditores evertendos dolose sunt, declinetis: ut et dilectionem erga nos sinceram custodiat, patrumque fidem servetis integram ac inoffensam, et probati ac spectati, tanquam veritatis amici, apud Dominum comperiamini.

στον διασώσῃτε, καὶ παρὰ τῷ Κυρίῳ εὐδόκιμοι φανήτε, ὡς φίλοι τῆς ἀληθείας.

EPISTOLA CCXXVII.

Cum Euphronium Coloniensem episcopi ad sedem Nicopolitanam transferendum decrevisset, permolestum id accidit clericis Coloniensibus, quorum nonnulli iracundiam eo perduxerunt, ut se ad tribunalia abituros minarentur, ac res suas hominibus evertendarum Ecclesiarum cupidis commissuros. Basilus laudat eorum amorem in episcopum, sed modum requirit. Demonstrat eis provideri, dum Nicopoli providetur, nec eos deserturum episcopum. Spem offert amplioris solatii, sequae ad eos venturum.

Clericis Coloniensibus consolatoria.

Et quid ita pulchrum et spectatum apud Deum et homines, ut charitas perfecta, quam complementum totius esse legis⁴³ a sapiente didicimus magistro? Quapropter approbo vestri in pastorem amoris ardorem. Nam nec tenero filio boni patris privatio, nec Christi Ecclesiae pastoris ac magistri secessus tolerabilis. Quare praeclara ac bonae voluntatis indicium in hac praestantissima erga episcopum vestrum animi affectione prae buistis. Sed tamen vestrum illud praeclarum erga patrem spirituale studium, si modo et ratione 350 contineatur, laudandum est; sin autem limites transcendat, non jam eadem approbatione dignum est. Praeclara oeconomia erga religiosissimum fratrem nostrum et comministrum Euphronium ab his, quibus Ecclesiae commissae sunt gubernandae, facta est, necessaria temporis, perutilis et Ecclesiae ad quam translatus est, et vobis ipsis a quibus assumptus. Hanc ne existimetis humanam, aut ex cogitationibus susceptam hominum terrena sentientium; sed eos, quibus Ecclesiarum Dei sollicitudo incumbit, ex consuetudine et conjunctione quam habent cum Spiritu, id fecisse persuasum habete, atque hoc eorum inceptum animis vestris mandate, et operam date ut perficiatur. Suscipite igitur tranquille et cum gratiarum actione id quod factum est, habentes

⁴² I Thess. iv, 11. ⁴³ Rom. xiii, 10.

* Alias CCXCII. Scripta anno 375.

(70) Τοῦ Χριστοῦ. Ita tres vetustissimi codices, pro eo quod erat in editis τοῦ Κυρίου.

(71) Φυλάξῃτε. Ita sex mss. Editi διαφυλάξῃτε.

(72) Τοῖς ἐν Κολωνίᾳ. Coisl. primus et Med. non sine manifesto errore πρὸς Νικοπόλιν κληρικοὺς παραμυθητικῇ, Ad clericos Nicopolitanos consolatoria. Deest παραμυθητικῇ in duobus Regiis codicibus.

(73) Χριστοῦ. Non male in codice insignis Ecclesiae Parisiensis χρηστοῦ, boni pastoris secessus.

(74) Ἀπόδειξτε. Editi addunt ἡμῖν. Sed melius ea vox abesse visa est a codicibus vetustissimis Med. et Coisl. primo. Paulo post idem Coisl. ἀγάπῃ παρέχεσθε.

(75) Τοὺς ὄρους. Ita Coisl. primus et Med. Deest haec epistola in Harlezano codice. Editi τοῦ ὄρου.

(76) Μετετέθη. Ita mss. summo consensu. Editio Paris. μετέθη. Paulo post satis commode Coisl.

Α μεταχειριζόμενοι, παραμύθημα ποιοῦνται τὴν ἡμετέραν διαβολὴν· ὑμεῖς δὲ οἱ κκοὶ μένειν καὶ εὐσχημονεῖν, ἐν ἡσυχίᾳ τὸ ἔργον τοῦ Χριστοῦ (70) πληροῦντα· παρακαλοῦμεν, τὰς μέντοι συντυχίας αὐτῶν, τὰς δολερῶς ἐπὶ καταστροφῇ τῶν ἀκούοντων γινομένης, ἐκκλίνειν· ἵνα καὶ τὴν πρὸς ἡμᾶς ἀγάπην ἀκεραίαν φυλάξῃτε (71), καὶ τὴν τῶν πατέρων πίστιν ἀθραυστον διασώσῃτε, καὶ παρὰ τῷ Κυρίῳ εὐδόκιμοι φανήτε, ὡς φίλοι τῆς ἀληθείας.

EPISTOLAE ECKZ.

Τοῖς ἐν Κολωνίᾳ (72) κληρικοῖς παραμυθητικῇ.

Καὶ τί οὕτω καλὸν καὶ εὐδόκιμον παρὰ Θεῷ καὶ ἀνθρώποις, ὡς ἀγάπῃ τελείᾳ, ἣν πλήρωμα παντὸς εἶναι νόμου παρὰ τοῦ σοφοῦ δεδιδαγμένα διδασκάλου; Ὡστε ἀποδέχομαι ὑμῶν τὴ διάπυρον τῆς περὶ τὸν ποιμένα ὑμῶν διαθέσεως. Οὐτε γὰρ παῖδι φιλοπάτορι πατὴρ ἀγαθοῦ στερήσεις ἀνεκτῇ, οὐτε Ἐκκλησίᾳ Χριστοῦ (73) ποιμένος καὶ διδασκάλου ἀναχώρησις φορητῇ. Ὡστε καλῆς καὶ ἀγαθῆς προαιρέσεως ἀποδείξιν (74) ἐν τῇ ὑπερβαλλούσῃ περὶ τὸν ἐπίσκοπον ὑμῶν διαθέσει παρέχεσθε. Ἀλλὰ τὸ χρηστὸν ὑμῶν τοῦτο καὶ περὶ τὸν πνευματικὸν πατέρα ἐνδιάθετον, μέτρῳ καὶ λογισμῷ γινόμενον, ἀπόδεκτόν ἐστιν· ἐκβαίνον δὲ τοὺς ὄρους (75), οὐκ ἐστὶ τῆς αὐτῆς ἀποδοχῆς ἄξιον γίνεσθαι. Οἰκονομία καλὴ περὶ τὸν θεοφιλέστατον ἀδελφὸν ὑμῶν τὸν συλλειτουργὸν Εὐφρόνιον παρὰ τῶν οἰκονομεῖν τὰς Ἐκκλησίας πεπιστευμένων γεγέννηται, ἀναγκαία τῷ καιρῷ, λυσιτελεῖς καὶ τῇ Ἐκκλησίᾳ πρὸς ἣν μετετέθη (76), καὶ ὑμῖν αὐτοῖς ἀφ' ὧν ἐλήφθη. Ταύτην μὴ ἀνθρωπίνην νομίσητε, μῆδὲ ἐκ λογισμῶν κεκινήσθαι τὰ γήινα φρονούντων ἀνθρώπων· ἀλλὰ τῇ συνθειᾷ τοῦ Πνεύματος τοὺς τὴν μέριμναν ἀνηρημένους (77) ὧν Ἐκκλησιῶν τοῦ Θεοῦ τοῦτο ποιῆσαι πέπεισθε, καὶ ἐμβάλλεσθε τῇ διανοίᾳ τὴν ὁρμὴν ταύτην, καὶ σπουδάσατε αὐτὴν τελειώσαι. Δέξασθε οὖν ἡσυχῇ (78) καὶ μετ' εὐχαριστίας τὸ γινόμενον, ἐκεῖνο πεπεισμένοι, ὅτι οἱ μὴ δεγόμενοι παρὰ τῶν ἐκκλησιῶν τοῦ

primus et Med. τῇ συνθειᾷ τοῦ Πνεύματος, ex consuetudine Spiritus, id est. ex societate et conjunctione, quam habent cum sancto Spiritu. In hanc sententiam Tatianus, orat. adversus Graecos: Γέγονε μὲν οὖν συνδιαίτων ἀρχῆθεν τὸ Πνεῦμα τῇ ψυχῇ, erat quidem ab initio Spiritus convictor animae. Legebatur in editis τῇ συνεργίᾳ τοῦ Πνεύματος, οπε Spiritus. Quae quidem scriptura facilis et plana est. Sed quo planior et faciliior, eo minus proelive fuit eam immutare, praesertim antiquioribus librariis, qui non tantum sibi licentiae sumebant, quantum recentiores. Alteram autem, quam in contextum receperimus, cum obscura nonnullis videri potuerit, non miror immutatam fuisse.

(77) Ἀνηρημένους. Reg. secundus et Coisl. secundus ἀνηρημένους. Mox Coisl. primus et Med. ἐμβάλλεσθε.

(78) Ἡσυχῇ. Ita sex mss. Editi ἡσυχώς. Ibidem Coisl. primus et tres alii τὸ γινόμενον.

Θεοῦ τὰ ταῖς Ἐκκλησίαις διατυπούμενα τῇ τοῦ Θεοῦ διαταγῇ ἀνθίστανται. Μὴ δικαιολογεῖσθε πρὸς τὴν μητέρα ὑμῶν τὴν ἐν Νικοπόλει Ἐκκλησίαν. Μὴ τραχύνεσθε πρὸς τοὺς τῶν ψυχῶν ὑμῶν ἀναδεγμένους (79) τὴν μέριμναν. Ἐν γὰρ τῷ τὰ τῆς Νικοπόλεως συνεστάναι πράγματα καὶ τὸ καθ' ὑμᾶς μέρος συνδιασωθήσεται (80)· ἐὰν δὲ ἐκείνης ἀφῆται τις σάλος, καὶ μυρίους ἔχητε τοὺς φυλάσσοντας ὑμᾶς, συμπαραναλωθήσεται τῷ κεφαλαίῳ καὶ τὸ μέρος. Ὡς οὖν οἱ τοῖς ποταμοῖς παροικούντες, ἐπειδὴν ἴωσι τινὰς πόρρωθεν ὀχυρώματα καταβαλλομένους (81) τοῖς βέμμασιν, ἴσασιν, ὅτι αὐτοῖς προδιόκουνται τὴν ἀσφάλειαν, τὰς ἐπιδρομὰς τῶν βευμάτων ἀποκρουόμενοι· οὕτω καὶ οἱ νῦν τὸ βάρος τῆς φροντίδος τῶν Ἐκκλησιῶν (82) ἀναδεξιόμενοι ἐν τῇ τῶν ἄλλων φυλακῇ τὴν καθ' ὑμᾶς ἀδειαν διοικούνται· καὶ ἐν σκέπῃ γενήσεσθε πάσης ταραχῆς, ἐτέρων ὑποδεχομένων τοῦ πολέμου τὰς προσβολὰς. Πρὸς δὲ κακείνῳ (83) ἐνθυμίσθαι ὑμᾶς προσήκεν, ὅτι οὐχ ὑμᾶς ἀπέβαλεν, ἀλλ' ἐτέρους προσέλαβεν. Οὐ δὴπου γὰρ βάσκανοι τινὲς ἔσμεν ἡμεῖς, ὥστε τὸν δυνάμενον καὶ ἄλλοις τῶν ἐαυτοῦ χαρισμάτων μεταδίδοναι ἀναγκάζειν ὑμῖν (84) ἐναποκλείειν τὴν χάριν, καὶ τὸ καθ' ὑμᾶς μόνῳ χωρὶς στενοχωρεῖν. Οὕτε γὰρ ὁ πηγὴν περιφράσσων, καὶ ὕδατος ἔξοδον λυμαινόμενος, οὕτε ὁ διδασκαλὴν διαρκῇ κωλύων ἐπὶ πλείον χωρεῖν ἔξω τοῦ πάθους τῆς βασκανίας ἐστίν. Ἐχέτω τοίνυν καὶ τὴν Νικοπόλεως μέριμναν, καὶ τὸ ὑμέτερον προσθήκη ἔστω τῶν ἐκτὶ φροντισμάτων. Τῷ μὲν γὰρ ἀνδρὶ πλείων προσήλθεν (85) ὁ κόπος, ὑμῶν δὲ οὐδὲν ἐλαττοῦται ἢ ἐπιμέλεια. Ἐκεῖνο δὲ με πάνυ ἐλύπησε, καὶ ἔξω ἐφάνη τοῦ μέτρου, τὸ εἰρησθαι, ὅτι, ἀποτυχόντες τῶν ἐπιζητούμενων, τὰ δικαστήρια καταληφόμεθα, καὶ ἐπιστήσομεν (86) ἀνθρώπους τοῖς πράγμασιν, οἷς ἡ καταστροφή τῶν Ἐκκλησιῶν εὐχῆς ἐστὶ τὸ κεφάλαιον. Μὴ ποτε οὖν ἄφρονι θυμῷ φερόμενοί (87) τινες παραπεισῶσιν ὑμᾶς φθέξα-

A pro certo, eos qui res in Ecclesiis a Dei electis constitutas non admittunt, Dei ordinationi resistere. Cavete litigetis cum vestra matre Ecclesia Nicopolitana; nec animum in eos, qui vestrarum animarum curam susceperunt, exasperate. Dum enim res Nicopolitanae consistent, vestra etiam pars simul servabitur; sed si illam aliqua tempestas attigerit, etiamsi adsint vobis custodes innumeri, pars quoque una cum capite absumetur. Quemadmodum igitur qui ad fluvios habitant, si quos procul videant valida praesidia aquis obicere, intelligunt securitati suae provideri, dum incursus aquarum repelluntur; ita etiam qui nunc pondus sollicitudinis Ecclesiarum sustinent, in aliorum custodia securitati vestrae provident, tuti-
B que eritis ab omni tumultu, aliis belli impetum sustinentibus. Ad haec illud etiam vobis considerandum est, non vos ab eo repudiatos, sed alios assumptos. Non enim invidi quidam sumus, ut qui sua dona etiam cum aliis communicare possit, eum cogamus gratiam inter vos concludere, et solis loci vestri finibus coerceamus. Nam nec qui fontem circumsepit, et aquarum exitum labefactat, nec qui doctrinam uberem prohibet latius fluere, extra invidiae crimen est. Suscipiat itaque et Nicopolis curam, et ad futuras illic sollicitudines vestri cura accedat. Illi enim plus accessit
351 laboris, sed de vestri cura nihil decessit. Hoc autem mihi et maxime doluit, et modum mihi visum est excedere, quod videlicet dixistis: voto-
C rum compotes si non sumus, ad iudicium, tribunalia abibimus, ac res hominibus commitemus, quibus Ecclesiarum eversio caput est votorum. Cavete igitur ne qui unquam insano furore acti vobis persuadeant, ut quidquam apud publica subsellia proferatis, atque inde aliqua accidat eversio, cuius pondus in eorum capita, qui causam praebue-

(79) Ἀναδεγμένους. Coisl. primus ἀναδεύ-
γμένους. Paulo post Medicæus codex ἐστάναι πρᾶ-
γματα.

(80) Συνδιασωθήσεται. Coisl. primus συνδιασώ-
ζεται. Infra Vat., Reg. secundus, Coisl. secundus,
Paris. et ad marginem Clarom. τῷ κεφαλαίῳ καὶ
τὸ ὑμέτερον. Ὡς οὖν.

(81) Καταβαλλομένους. Med. codex προκατα-
βαλλομένους.

(82) Τῶν ἐκκλησιῶν. Ita Coisl. uterque, Med.,
Reg. secundus et Paris. Editi τῶν ἐκκλησιαστικῶν.

(83) Πρὸς δὲ κακείνῳ, etc. Dubitarunt eruditi
viri, utrum Euphronius, relicta Coloniensi Eccle-
sia, ad Nicopolitanam translatus fuerit, an utram-
que simul regendam suscepit. Utrumvis factum
fuerit, cum ad summam Ecclesiae utilitatem neces-
sario tempore factum sit, maxima laude dignum
videri, et Spiritui sancto attribui debet. Sed per-
spicere mihi videor, ita rem constitutam fuisse ut
alius Coloniae, praeter Euphronium, episcopus non
daretur. Promittit enim Coloniensis Basilius,
eos et communem cum aliis provinciae Ecclesiis
utilitatem percepturos, et Euphronium ab illis pro-
prie regendis non discessurum. In aliorum custo-
dia, inquit, securitati vestrae provident, tutique eri-
tis ab omni tumultu, aliis belli impetum sustinenti-
bus. Haec communia Coloniensis erant futura
cum aliis provinciae Ecclesiis. Quid autem Colo-

niensibus proprie servaretur, indicant quae sequun-
tur: Ad haec illud etiam vobis considerandum est,
non vos ab eo repudiatos, sed alios assumptos...
Suscipiat itaque et Nicopolis curam, et ad futuras
illic sollicitudines vestri cura accedat, etc. Similia
leguntur in epistola sequenti, in qua Basilius Colo-
nienses magistratus rogat, ut boni vasis usum com-
munem habere cum vicinis non recusent; ac Eu-
phronium Coloniae et Nicopolis communem patrem
futurum pollicetur. Ridicula sane et absurda pro-
missa, si Euphronium Colonia non cum Nicopoli,
sed cum aliis Ecclesiis episcopalibus Nicopoli sub-
iectis communem patrem erant habitura.

(84) Ὑμῖν. Ita mss. summo consensu, et paulo
post τῷ καθ' ὑμᾶς. Editi ἡμῖν et τῷ καθ' ἡμᾶς.
Paulo post λυμαινόμενος ἐπαινετός. Sed postrema
vox multo melius deest in codicibus Med. et
Coisl. primo. Ibidem Coisl. primus κωλύων μὴ ἐπὶ
πλείον.

(85) Πλείων προσήλθεν. Coisl. primus προσήλθεν.
Med. πλείον προσήλθεν. Paulo post deest τὸ ἐν quin-
que mss. ante εἰρησθαι, non tamen deest in Coisl.
primo et Med.

(86) Ἐπιστήσομεν. Coisl. primus ἐπαισιόσομεν.
Vat., Paris., Coisl. secundus et Reg. secundus ἐπι-
σιόσομεν.

(87) Φερόμενοι. Coisl. primus περιφερόμενοι.
Paulo post deest in eodem codice et in Medicæo

runt, convertatur. Sed recipite et consilium nostrum, quod vobis in paternis visceribus damus, et religiosissimorum episcoporum dispensationem, quæ secundum Dei voluntatem facta est. Quin et expectate nos, qui ubi advenerimus, si nobis Dominusnaverit, quæcunque vestram pietatem per epistolam commonere non licuit, ea coram suggeremus, et ipsa re et opere, quantum in nobis erit, vos solari conabimur.

καλέσαι τὴν εὐλάβειαν ὑμῶν, δι' ἑαυτῶν παραινέσωμεν, καὶ τὴν ἐνδεχομένην παραμυθίαν δι' αὐτῶν τῶν ἔργων ἐπαγαγεῖν ὑμῖν πειρασόμεθα.

EPISTOLA CCXXVIII.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΕΚΗ'.

Laudat Colonia magistratus, quod res ecclesiasticas non negligant: mœrentes discessu episcopi sui hortatur, ut matri Nicopoli communem parentem cedant, qui eos regere non desinet, ac temporum difficultate considerata, episcopis ignoscant, qui hoc consilium necessitate adducti ceperunt. Promittit majus solatium eorum quæ facta fuerant, si Dominus dederit, ut ad eos veniat.

Coloniæ magistratibus.

B

Πολιτευομένοις Κολωνείας.

Accepi litteras dignitatis vestræ, et gratias egi Deo sanctissimo, quod rerum publicarum curis occupati, ecclesiasticas haud parvi penditis; sed de iis unusquisque velut de proprio negotio et ex quo vita sua pendeat, ita solliciti fuistis mihi que scripsistis mœrentes discessu religiosissimi episcopi vestri Euphronii: quem non abstulit vobis Nicopolis, sed si ex jure ageret, suum proprium recepisse se diceret; sed liberalius agens, vocem edet teneræ matri decoram, se communem vobiscum patrem habituram, qui ex parte utrisque de sua communicabit gratia: neque illos quidquam pati sinet ab adversariorum incursibus, neque vos consueta sollicitudine privabit. Igitur et temporis difficultatem considerantes, et œconomix necessitatem prudenter intelligentes, episcopis ignoscite, qui hanc viam ad constituendum Domini nostri Jesu Christi Ecclesiarum ordinem inierunt; vobis autem ipsi ea suggerite, quæ viris et perfecta propria intelligentia præditis, et amantium consilia ad usus suos adjungere scientibus congruant. Vos enim verisimile est multa eorum quæ commoventur ignorare, eo quod sitis in extrema Armenia constituti: nos vero qui mediis in rebus versamur, et quorum aures undique unoquoque die rumore eversarum ecclesiarum percutiuntur, valde anxii sumus, ne forte communis 352 hostis diuturnæ vitæ vestræ tranquillitati invidens, in vestris quoque locis sua ipsius zizania serere possit, cedatque et Armeniorum regio in escam adversariis. Sed nunc quidem tranquillii et quieti sitis, veluti boni vasis usum communem habere cum vicinis vestris non recusantes. Paulo post autem, si

Ἐδεξαμην τὰ γράμματα τῆς κοσμιότητος ὑμῶν, καὶ εὐχαρίστησα τῷ παναγίῳ Θεῷ, ὅτι, ἀσχολοῦντες περὶ τὴν μέριμναν τῶν δημοσίων, οὐκ ἐν παρέρῳ τίθεσθε τὰ τῶν Ἐκκλησιῶν· ἀλλ' ἕκαστος, ὡς ὑπὲρ (90) ἰδίου πράγματος καὶ συνέχοντος αὐτοῦ τὴν ζωὴν, οὕτως ἐμερίμνησε, καὶ ἐπιστελλάτε ἡμῖν ἀνῳμένοι ἐπὶ τῷ χωρισμῷ τοῦ θεοφιλεστάτου ἐπισκόπου ὑμῶν Εὐφρόνιου· ὃν οὐκ ἀφείλετο ὑμῶν ἡ Νικόπολις, ἀλλὰ δικαιολογούμενη μὲν εἶποι ἂν, ὅτι τὸν οἰκεῖον ἀπέλαβε· θεραπευομένη δὲ φθέγγεται ὑμῖν φωνὴν μητρὶ φιλοστόργῳ πρέπουσαν, ὅτι κοινὸν ἔχει πρὸς ὑμᾶς τὸν πατέρα, ὃς ἐν μέρει ἑκατέρωθεν τῆς ἑαυτοῦ μεταδίδει χάριτος, οὕτε ἐκείνους (91) ἑάσει τι παθεῖν ἐκ τῆς τῶν ἐναντίων ἐπιδρομῆς, καὶ ὑμᾶς τῆς συνήθους κηδεμονίας οὐκ ἀποστερήσει. Τοῦ τε οὖν καιροῦ τὴν χαλεπότητα λογισάμενοι, καὶ τὸ τῆς οἰκονομίας ἀναγκαῖον σῶφρονι γνώμῃ καταμαθόντες, σύγγνωτε μὲν τοῖς ἐπισκόποις ἐπὶ ταύτῃ ἐλθοῦσι τὴν ὁδὸν τῆς καταστάσεως τῶν Ἐκκλησιῶν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· παραινέσατε δὲ ἑαυτοῖς, ὃ πρέπει ἀνδράσι τέλειον μὲν τὸν οἰκεῖον νοῦν· κεκτημένοις, εἰδῶσι δὲ καὶ τὰς παρὰ τῶν ἀγαπώντων ὑποθήκας προσεῖσθαι. Ὑμᾶς μὲν γὰρ εἰδὲς πολλὰ τῶν κινουμένων ἄγνοεῖν, διὰ τὸ ἐν ἐσχάτῃ τῆς Ἀρμενίας τετάχθαι· ἡμεῖς δὲ οἱ μέσοις ἐμβεβηκότες τοῖς πράγμασι, καὶ πανταχόθεν ἐφ' ἐκάστης ἡμέρας τὰς ἀκοὰς βαλλόμενοι (92) τῶν καταστρεφόμενων ἐκκλησιῶν ἐν πολλῇ ἀγωνίᾳ ἔσμεν, μήποτε ὁ κοινὸς ἐχθρὸς, τῇ μακρᾷ εἰρήνῃ τοῦ βίου ὑμῶν (93) βασκήνας, ἐπισπείραι δυνήθῃ τὰ ἑαυτοῦ ζιζάνια καὶ τοῖς καθ' ὑμᾶς τόποις, καὶ γένηται καὶ τὸ τῶν Ἀρμενίων μέρος κατάδρωμα τῶν ὑπεναντίων. Ἀλλὰ νῦν μὲν ἡσυχάσατε, ὥσπερ σκεύους ἀγαθοῦ χρήσι

περὶ τούτων, quod in editis legebatur post φθέγγεσθαι.

Alias CCXC. Scripta anno 375.

(88) Ἐντεῦθεν. Tres mss. recentiores ἐνταῦθα. (89) Γενομένην. Coisl. uterque et Reg. secundus γινομένην. Infra Coisl. primus ἔγγωρετ.

(90) Ὡς ὑπὲρ. Ita omnes mss. Editi ὥσπερ.

(91) Οὕτε ἐκείνους. Codex Medicæus οὕτε ἐκεί-

νοις. (92) Τὰς ἀκοὰς βαλλόμενοι. Tres codices recentiores τὰς ἀκοὰς βαλλόμενοι.

(93) Τοῦ βίου ὑμῶν. Quatuor mss. τοῦ βίου ἡμῶν. Sed Coisl. primus et Med. cum editis consentiunt. Nihil mutandum esse inde patet, quod longa illa pax non ad Basilium, qui in ipso incendio versabatur, sed ad Coloniam referenda sit.

κοινήν ἔχειν πρὸς τοὺς γείτονας ὁμῶν καταδεξάμενοι· μικρὸν δὲ ὑστερον, ἂν δὴ ὁ Κύριος τὴν ἐπιδημίαν ἡμῶν, καὶ τελευταίαν παραμυθίαν τῶν γενομένων ἐκδέξεσθε (94), ἐὰν τοῦτο ὑμῖν ἀναγκαῖον καταφανῇ.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΚΘ'.

Spiritus sancti consilio factum esse non dubitat, quod apud eos factum fuerat. Laudat Pæmēni prudentiam et in rebus iam perficienda fortitudinem. Hortatur ne Colonienses irriterent : spem effert se ad eos venturum.

Τοῖς κληρικοῖς Νικοπόλεως.

1. Καὶ παρ' ἐνὸς εὐλαβοῦς καὶ δευτέρου γενόμενον ἔργον πληροφορεῖ ἡμᾶς τῇ συμβουλῇ τοῦ Πνεύματος γίνεσθαι. Ὅταν γὰρ μηδὲν ἢ ἀνθρώπινον πρὸ ὀφθαλμῶν καίμενον, μηδὲ σκοπῶ οἰκείας ἀπολαύσεως πρὸς τὰς ἐνεργείας ὁμῶσιν οἱ ὅσιοι (95). ἀλλ' ὅ τι εὐάρεστον τῷ Θεῷ προθέμενοι, δῆλον, ὅτι Κύριός ἐστιν ὁ τὰς καρδίας αὐτῶν κατευθύνων. Ὅπου δὲ ἄνδρες πνευματικοὶ τῶν βουλευμάτων κατάρχουσιν, ἔπεται δὲ τοῦτο λαὸς Κυρίου ἐν συμφωνίᾳ τῆς γνώμης, τίς ἀμφισβητεῖ μὴ οὕχ τῇ κοινῇ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ τὸ αἷμα αὐτοῦ ὑπὲρ τῶν Ἐκκλησιῶν ἐκχέαντος (96). τὴν βουλὴν γαγνηθῆναι; Ὅθεν καὶ αὐτοὶ καλῶς εἰκάσατε τὸν θεοφιλέστατον ἀδελφὸν ἡμῶν καὶ συλλειτουργὸν Ποιμένιον (97) κατὰ Θεὸν κεκινήσθαι, ὅς καὶ ἐπέστη ὑμῖν ἐν καιρῷ, καὶ ἦλθεν ἐπὶ τὸν τρόπον τοῦτον τῆς παραμυθίας. Οὐ ἐγὼ οὐχὶ τὴν εὐρεσιν μόνον τοῦ συμφέροντος ἐπαινῶ, ἀλλὰ καὶ τὸ τῆς γνώμης γενναῖον θαυμάζω, ὅτι, μὴ εἰς ὑπερβόσεις ἀγαθῶν τὸ πρᾶγμα, ἐξέλυσε μὲν τὴν σπουδὴν τῶν ἐπιζητούντων, ἔδωκε δὲ καιρὸν φυλακῆς τοῖς ἀντιποιομένοις; ἐπήγειρε δὲ τὰς ἐπιβουλὰς τῶν ἐφεδρευόντων, ἀλλ' εὐθὺς τῷ καλῷ βουλευματι τὸ τέλος ἐπήγαγεν. Ὅν πανέστιον (98) φυλάξειεν ὁ Κύριος τῇ αὐτοῦ χάριτι (99), ὥστε τὴν Ἐκκλησίαν ὁμοίαν αὐτῇ διαμεῖναι ἐν τῇ ὁμοίᾳ τοῦ προλαβόντος διαδοχῇ, καὶ μὴ δοῦναι χώραν τῷ πονηρῷ, ὃς νῦν, εἴτερ ποτὲ, τῇ καταστάσει τῶν Ἐκκλησιῶν θασχεραίνει.

2. Τοὺς δὲ ἐν Κολωνίᾳ ἀδελφοὺς πολλὰ μὲν καὶ ἡμεῖς παρεκαλέσαμεν διὰ γραμμάτων· καὶ ὑμεῖς δὲ ἀποδέχεσθαι αὐτῶν ὀφείλετε τὴν διὰθεσιν μᾶλλον ἢ παροξύνειν αὐτοὺς, ὥς διὰ σμικρότητα παροφθέντας, μηδὲ τῇ κοταφρονήσει προάγειν αὐτοὺς εἰς φιλονεικίαν. Διότι πεφύκασι πως οἱ φιλονεικοῦντες ἀβουλότεροι γίνεσθαι, καὶ πολλὰ τῶν ἰδίων κακῶς διατίθεσθαι ὑπὲρ τοῦ λυπησθαι τοὺς ἐναντιούμενους. Οὐδεὶς δὲ οὕτω μικρὸς ὥς μὴ δύνασθαι νῦν κακῶν μεγάλων ἀφορμὴν παρασχεῖν τοῖς ἐθέλουσιν ἀφορμῇ. Καὶ τοῦτο οὐ στοχαζόμενοι λέγομεν, ἀλλὰ πείρα κακῶν οἰκείων δευδαγμένοι, ἃ παραγάγοι ὁ Θεὸς ταῖς ὑμετέρας προσευχαῖς (1). Συνεῦξασθε δὲ καὶ ἡμῖν τὴν εὐ-

A Dominus dederit, ut ad vos veniam, majus etiam eorum quæ facta sunt solatium accipietis, si modo id vobis necessarium videbitur.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ CCXXIX'.

Clericis Nicopolitanis.

1. Quod ve. an uno aut altero homine pio factum est, id nobis certo persuadet, rem consilio Spiritus fieri. Etenim ubi nihil humani ob oculos positum, neque studio proprii commodi ad agendum sancti feruntur, sed quod Deo gratum est, sibi proponunt; liquet Dominum esse, qui eorum corda dirigit. Cum autem spirituales viri consiliorum auctores sunt, eosque sequitur plebs Domini concordia sententia, quis dubitabit, quin communicatione Domini nostri Jesu Christi, qui suum sanguinem pro Ecclesiis effudit, consilium captum sit? Unde et ipsi recte existimastis religiosissimum fratrem nostrum et comministrum Pæmēnium divinitus fuisse permotum: qui et adfuit vobis opportune, et hanc consolandi rationem invenit. Quem quidem ego non solum ob rem utilem excoGITATAM laudo, sed animi etiam fortitudinem admiram; quod nequaquam, dilationibus rem protrahens, debilitaverit efflagitantium studium, deditque tempus adversariis sibi providendi, ac insidiatorum insidias exsuscitaverit, sed confestim præclarum consilium ad exitum perduxerit. Quem quidem cum omni familia custodiat Dominus gratia sua, ut Ecclesia sui similis permaneat in successione non degenerare ab antecessoris virtute, nec detur locus maligno, qui nunc, si unquam alias, ægre fert præclarum Ecclesiarum statum.

2. Fratres autem qui in Colonia sunt, pluribus quidem et nos adhortati sumus per litteras: sed et vos debetis eorum studium probare magis, quam quasi ob tenuitatem contemptos irritare, aut contemptu ad contentionem provocare. Solent enim qui contendunt, inconsultius se gerere, et multis rebus suis male consulere, ut molestiam exhibeant adversariis. Nemo autem adeo parvus est, qui nunc non possit magnorum malorum occasionem subministrare iis, qui occasionem quaerunt. Neque id ex conjecturis dicimus, sed experientia propriorum malorum edocti, quæ 353 Deus precibus vestris avertat. Simul autem

ἀρεστεύειν. Consentit cum editis Coisl. primus.

(96) Ἐκχέαντος. Ita mss. septem. Edit. ἐκχέοντος.

(97) Ποιμένιον. Addidimus hoc nomen ex octo mss.

(98) Πανέστιον. Male interpres Panestium.

(99) Χάριτι. Coisl. secundus, Reg. secundus et Bigot. χρηστότητι.

(1) Προσευχαῖς. Coisl. primus et Med. εὐχαῖς. Alias CXCLII. Scripta anno 375.

(94) Τῶν γενομένων. Hæc addidimus ex mss. quinque. Coisl. primus ibidem δέξεσθε. Quatuor alii ἐκδέξεσθε. Medicæus δέξασθε. Solatii autem nomine his in locis intelligitur remedium quoddam et temperamentum, ut in difficultibus et molestis rebus. Vide Notas ad epist. 125.

(95) Οἱ ὅσιοι. Ita mss. omnes, uno Bigotiano excepto, qui ad marginem habet οἱ ὅσιοι, et in textu, ut editi οἱ ἅγιοι. Ibidem Paris. Bigot. et Vat. ἀλλ' ἡ τοῦ εὐαρεστεύειν. Duo alii ἀλλ' ἡ τὸ εὐ-

et nobis prosperum iter precemini, ut advenientes A
vobiscum gaudeamus de praesenti pastore, nosque
mutuo de obitu communis patris nostri consolemur.

EPISTOLA CCXXX.

Magistratus Nicopolis hortatur ut, cum impletum sit quod penes episcopos erat, iam ipsi confirmant id quod ab episcopis constitutum est, et, eorum opera, omnium et in urbe et rure consensus in suscipiendo episcopo et repellendis externis tentationibus conspiret. Summum desiderium significat invisendam Ecclesiam Nicopolitanam, quam rectae doctrinae metropolim vocat.

Magistratibus Nicopolitanis.

Ecclesiasticae oeconomiae ab iis quidem sunt, quibus Ecclesiarum commissa sunt gubernacula : sed a plebe confirmantur. Quare quod penes religiosissimos episcopos erat, impletum est : quod autem reliquum est, iam ad vos spectat, si velitis prompto animo completi datum vobis episcopum, et tentationes externas strenue repellere. Nihil enim adeo pudorem inest siue potestatibus, siue reliquis, quicunque invident vestrae tranquillitati, ut concors in datum episcopum amor, et in resistendo firmitas. Id enim illos in desperationem conjicit nefarii omnis conatus, si viderint artificia sua neque a clero neque a plebe admitti. Quo ergo in bonum estis animo, date operam, ut eodem civitas animetur ; et tum populos, tum omnes rure degentes, ut par est, alloquimini ; bona eorum proposita roborantes, adeo ut vera vestra in Deum charitas omnium fama celebretur. Utinam autem nos quoque digni habeamur, qui veniamus aliquando ad vos, et Ecclesiam pietatis altricem invisamus : quam ut rectae doctrinae metropolim veneramus, quod jamdudum a viris perquam venerandis, et Dei electis, atque amplectentibus eum qui secundum doctrinam est, fidelem sermonem, gubernetur : quibus dignum esse eum, qui nunc designatus est, et vos judicastis, et nos consensimus. Tantum Dei gratia custodiimini, qui et prava inimicorum consilia dissolvat, et robur ac constantiam vestris animis ad ea, quae praeclare decreta sunt, tuenda inspiret.

* Alias CXCIV. Scripta anno 375.

(2) *Τὴν εὐδοκίαν*. Coisl. primus τὴν ὁγέαν. Claron. τὴν ὁγέαν καὶ τὴν εὐδοκίαν. Ibidem Medicæus Συνεῦξασθε ἀεὶ μοι καὶ ὑμῖν.

(3) *Ἐγρησθώμεν*. Coisl. uterque, Med., Vat., Reg. secundus et Bigot. ὀρμισθώμεν, acquiescamus.

(4) *Νικοπόλειως*. Editi et plures mss. recentiores addunt διὰ τὸν χειροτονηθέντα ἐπίσκοπον, ordinati causa episcopi. Sed hæc melius desunt in antiquioribus codicibus. Non enim ordinatus fuit episcopus Euphronius, qui dudum Colonie Ecclesiam regebat. Scribit autem ad magistratus Basilii, non solum quia plurimum poterant in temperandis populi animis, sed etiam quia eorum ad electionem confirmandam consensus requirebatur. Unde Cælestinus papa in epist. 7 : Nullus, inquit, invitis letur episcopus. Cleri, plebis et ordinis consensus, et desiderium requiratur. Gregorius Theologi pater in epist. 22, quam scripsit vacante sede Casariensi, Basilium presbyterum commendat clero, honoratis, et curialibus, ac toti populo.

(5) *Ὅστε*. Editi addunt καὶ νῦν. Sed hæc desunt in omnibus mss. Ibidem Coisl. et Med. ὁ μὲν ἦν ἐν τοῖς.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΑ'.

Πολιτενομένοις Νικοπόλειως (4).

Αἱ περὶ τὰς Ἐκκλησίας οἰκονομίαι γίνονται μὲν παρὰ τῶν πεπιστευμένων τὴν προστασίαν αὐτῶν, βεβαιούνται δὲ παρὰ τῶν λαῶν. Ὅστε (5) ὁ μὲν ἦν ἐπὶ τοῖς θεοφιλεστάτοις ἐπισκόποις, πεπληρωται· τὸ δὲ λειπούμενον ἤδη πρὸς ὑμᾶς βλέπει, ἐὰν καταξιώσῃτε ἐκθύμως (6) περιέχεσθαι τοῦ δεδομένου ὑμῖν ἐπισκόπου, καὶ τὰς παρὰ τῶν ἐξωθεν πείρας ἰσχυρῶς ἀποκρούεσθαι. Οὐδὲν γὰρ οὕτω δυσωπεῖ οὐτε ἀρχοντας οὐτε τοὺς λοιποὺς, ὅσοι βασκαίνουσιν ὑμῶν τὴν εἰρηνικὴν καταστάσει, ὥς σύμφωνον περὶ τὴν τοῦ δεδομένου ἀγάπην, καὶ τὸ ἰσχυρὸν τῆς ἐνστάσεως (7). Ἀπόγνωσιν γὰρ ἐμποιεῖ αὐτοῖς πάσης ἐπιχειρήσεως πονηρᾶς, ἐὰν ἴδωσι μῆτε κληρὸν μῆτε λαὸν τὰς αὐτῶν ἐπινοίας παραδεχόμενον. Ἦν οὖν γνώμην ἔχετε περὶ τοῦ καλοῦ, ταύτην κοινὴν ποιήσατε τῆς πόλεως· καὶ τοῖς δῆμοις, καὶ πᾶσι τοῖς οἰκοῦσι τὴν χώραν διαλέχθητε ἐπιβρώσαντες (8) αὐτῶν τὰς καλὰς προαιρέσεις, ὥστε διαδοθῆναι παρὰ πᾶσι τὸ γνήσιον ὑμῶν τῆς εἰς Θεὸν ἀγάπης. Ἐὰν δὲ (9) καὶ αὐτοὶ καταξιωθῶμεν ποτε παραγενέσθαι καὶ ἐπισκέψασθαι τὴν Ἐκκλησίαν τὴν τροφὴν τῆς εὐσεβείας, ἣν ὡς μητρόπολιν τῆς ὀρθοδοξίας τιμῶμεν, διὰ τὸ ἐκ παλαιῶν ὑπὸ τιμωτάτων (10) ἀνδρῶν καὶ ἐκλεκτῶν τοῦ Θεοῦ οἰκονομεῖσθαι αὐτὴν ἀντεχομένων τοῦ κατὰ τὴν διδαχὴν πιστοῦ λόγου, ὧν ἄξιον εἶναι τὸν νῦν (11) ἀναφανέντα καὶ ὑμεῖς ἰδοκίμαστε, καὶ ἡμεῖς συνεθέμεθα. Μόνον φυλαχθεῖτε (12) παρὰ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ, παραλόντος (13) μὲν τὰ πονηρὰ βουλευματα τῶν ἐχθρῶν, ἰσχυρὸν δὲ καὶ εὐτόνιον πρὸς φυλάκην τῶν καλῶς δεδογμένων ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν ἐμποιούντος.

(6) *Ἐκθύμως*. Ita septem mss. Editi εὐθύς.

(7) *Ἐνστάσεως*, etc. Ita mss. Editi ἀναστάσεως. Ἐμποιεῖ γοῦν ἀπόγνωσιν.

(8) *Ἐπιβρώσαντες*. Ita Med., Coisl. primus et et Paris. Editi ἐπιβρώσαντες.

(9) *Ἐὰν δέ*, etc. Ita septem mss. Editi Ἐῖθε δὲ καταξιωθῆμεν, quod eodem redit. Sed videtur typographi nimio grammaticæ studio contextum immutasse.

(10) *Τιμωτάτων*. Coisl. primus et Med. τιμίων.

(11) *Τὸν νῦν*. Posterior vucula addita ex octo mss.

(12) *Φυλαχθεῖτε*. Coisl. primus et Med. φυλάξτε, custodiatur. Quæ quidem scriptura eo magis arridet, quod idem Basilii de Euphronio dicit in epistola præcedenti. Sed tamen nihil immutandum duxi, quia quæ sequuntur, non ad Pœmenium, sed ad Nicopolitanos referuntur.

(13) *Παραλόντος*. Regius uterque, Coisl. secundus, Vat., Paris. et Bigot. alter παραλόντες, et paulo post ἐμποιούντες. Ibidem Coisl. primus et alii nonnulli ψυχᾶς ὑμῶν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΑΛ'.

354 EPISTOLA CCXXXI.

Basilii Amphilocho commendat Elpidium, nuntiat de fratris fuga, de insidiis inimicorum suorum, et de Doarorum Ecclesie perturbatione. Hortatur ut se invisat, promittit se brevi missurum opus de Spiritu sancto, quod erat absolutum.

Ἀμφιλόχιω, ἐπισκόπῳ Ἰκονίου.

A

Amphilocho, Iconii episcopo.

Ὀλίγας εὐρίσκω τοῦ γράφειν πρὸς τὴν θεοσέβειάν σου τὰς ἀφορμὰς, καὶ λυπεῖ με τοῦτο οὐ σμικρῶς. Ὅμοιον γάρ, ὥσπερ ἂν εἰ καὶ ἐξὸν πολλάκις ὄρῃν σε καὶ ἀπολαύειν σου, ὀλιγάκις ἐποιοῦν τοῦτο. Ἀλλ' οὐκ ἔξεστί μοι γράφειν δι' ἀπορίαν τῶν ἐνταῦθεν πρὸς ὑμᾶς ἀφικνουμένων· ἐπεὶ οὐδὲν ἐκώλυεν, οἶονεῖ ἐφημερίδα τοῦ ἐμοῦ βίου τὰ γράμματα εἶναι, τὰ καθ' ἑκάστην ἡμέραν συμπύπτοντα διαγγέλλειν (14) σου τῇ ἀγάπῃ. Ἐμοί τε γὰρ κουφισμὸν φέρει τὸ ἀνακοινοῦσθαί σοι τὰ καθ' ἡμᾶς, σέ τε οἶδα οὐδὲν οὕτω μεριμνῶντα, ὥς τὰ ἡμέτερα. Ἀλλὰ νῦν Ἐλπίδιος, πρὸς τὸν αὐτοῦ δεσπότην ἐπειγόμενος, τοῦ ἀποδύσασθαι τὰς διαβολὰς τὰς ψευδῶς αὐτῷ παρὰ τινων ἐχθρῶν κατασκευασθείσας, ᾗτησεν ἡμᾶς τὴν ἐπιστολήν. Δι' οὗ καὶ προσφθεγγόμεθά σου τὴν εὐλάβειαν, καὶ συνιστῶμέν σοι τὸν ἄνδρα διὰ τε τὸ δίκαιον ἄξιον ὄντα τῆς παρὰ σοῦ προστασίας, καὶ δι' ἡμᾶς· οἷ εἰ καὶ (15) μηδὲν ἄλλο ἔχομεν αὐτῷ μαρτυρεῖν, ἀλλ' ὅτι περὶ πολλοῦ ἐποιήσατο γραμμάτων ἡμετέρων γενέσθαι διάκονος, τοῦτόν τε ἔχε ἐν τοῖς οἰκείοις, καὶ ἡμῶν μέμνησο, καὶ ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας εὐχου. Γίνωσκε δὲ, ὅτι ὁ μὲν θεοφιλέστατος ἀδελφὸς ἡμῶν ὑπερόριός ἐστι, τὰς ὀχλήσεις μὴ φέρων τῶν ἀναίσχυντων. Δόαρα δὲ χειμάζεται, τοῦ κήτους τοῦ πολυσάρκου τὰ ἐκεῖ συνταράσσοντος. Ἡμεῖς δὲ οἱ ἐχθροὶ τὰς ἐπιβουλὰς ἐπὶ τοῦ στρατοπέδου τυρεύουσιν, ὥς ὁ τῶν εἰδῶτων λόγος· ἡ δὲ χεὶρ τοῦ Κυρίου τέως ἐστὶ μεθ' ἡμῶν. Μόνον εὐχου μὴ ἐγκαταλειφθῆναι ἡμᾶς εἰς τέλος. Καὶ γὰρ καὶ ὁ ἀδελφὸς διάγει ἀνετός· καὶ Δόαρα τὸν παλαιὸν ἀπέλαβε μουλωνα· πλέον δὲ ἔχει οὐδέν· καὶ τὰς βουλὰς τῶν ἐχθρῶν ἡμῶν διασκεδάσει (16) Κύριος. Πάντων μέντοι καὶ τῶν παρόντων καὶ τῶν προσδοκωμένων λυπηρῶν λύσις ἡμῖν τὸ σὲ θεάσασθαι. Ὡστε, εἰάν γένηται σοὶ ποτε δυνατόν, ἕως ἔτι ἐσμέν ὑπὲρ γῆς, καταξίωσον ἡμᾶς ἰδεῖν. Τὸ περὶ τοῦ Πνεύματος (17) βιβλίον γέγραπται μὲν ἡμῖν καὶ ἐξείργασται, ὥς αὐτὸς οἶδας· ἀποστελεῖται δὲ ἐν χάρτῃ γεγραμμένον ἐκώλυσάν με οἱ μετ' ἐμοῦ ἀδελφοί, εἰπόντες παρὰ τῆς εὐγενείας σου ἐντολὰς ἔχειν ἐν σωματίῳ γράψαι. Ἰν' οὖν μὴ τι διέσωμεν ὑπεναγνίον ποιεῖν τῷ προστάγματί σου, ἐπέσχομεν νῦν, ἀποστελοῦμεν δὲ μικρὸν ὑστερον, μόνον εἰάν τινος ἐπιτηδείου τοῦ διακομίζοντος ἐπιτύχωμεν. Ἐρρωμένος καὶ εὐθυμος εὐχόμενος (18) τῷ Κυρίῳ ὑπὲρ ἡμῶν χαρισθείης μοι καὶ τῇ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ τῇ τοῦ ἁγίου φιλανθρωπίᾳ.

B

C

D

Paucas invenio scribendi pietati tuae occasiones, idque me angit non leviter. Perinde enim est, ac si videre te saepe cum possem, teque frui, raro hoc facerem. Sed scribere mihi non licet, eo quod desint, qui hinc ad vos profisciscantur; siquidem nihil impediret, quominus veluti quaedam vitae meae ephemeris essent litterae, quae quotidie contingunt nuntiantes dilectioni tuae. Nam et mihi solatium affert de rebus meis tecum communicare: teque novi nihil magis curantem, quam res meas. Nunc autem Elpidius ad suum herum festinans, ut propulset calumnias sibi ab inimicis nonnullis structas, petit a me epistolam. Perquem et tuam saluto pietatem ac tibi hominem commendo, cum suo jure patrocinio tuo dignum, tum nostra causa: cui etiamsi nullum aliud testimonium dare possemus, at profecto quia permagni fecit, ut meas ad te litteras perferret, hunc inter familiares recense, meique sis memor, et pro Ecclesia precare. Notum autem tibi sit religiosissimum fratrem meum exulare, cum molestias sibi ab hominibus impudentibus exhibitae haud ferret. Doara autem valde exagitantur, ceto obeso res hujus loci perturbante. Nobis autem inimici insidias in aula struunt, ut rerum gnari referunt: manus autem Domini hactenus nobiscum est. Tantum precare, ut ne perpetuo deseramus. Nam et frater tranquillo est animo; et Doara antiquum receperunt mulionem; nihil autem habent amplius: ac consilia inimicorum nostrorum dissipabit Dominus. Porro omnium et praesentium et impendentium molestiarum solutio in eo posita, ut te videam. Quare siquando tibi licuerit, dum adhuc in terra versamur, ne graveris nos invisere. De Spiritu liber scriptus quidem a nobis est et absolutus, ut ipse nosti. Quominus autem mitterem in charta descriptum, prohibuere qui mecum sunt fratres, cum se a te mandata habere dicerent, ut in membris describant. Ne quid igitur contra praecceptum tuum facere videamur, nunc procrastinavimus, sed paulo post mittemus, si quem idoneum ad perferendum nanciscamur. Valens laetusque et pro me apud Dominum deprecator doneris mihi et Dei Ecclesiae, per sancti benignitatem

(14) Διαγγέλλειν. Vel legendum διαγγέλλοντα, ut secunda manu scriptum invenitur in codice insignis Ecclesiae scriptensis; vel verbum εἶναι delendum. Idem codex habuit prima manu διαγγέλλων, itidem ut Clarom. et Bigot. alter.

(15) Οἷ εἰ καί. Ita septem mss. Editi εἰ καί. Sed ut plena sit hujus loci emendatio, legendum ἔχομεν, ut in interpretando expressimus. Hunc enim hominem Basilii Amphilochoii patrocinio dignum

esse asseverat; nedum ei nullum testimonium tribuere possit; ut omittam ejusmodi commendationem longe a Basilii urbanitate distare.

(16) Διασκεδάσει. Duo ms. διασκεδάσει.

(17) Πνεύματος. Editi addunt ἁγίου. Sed ea vox nullo in codice mss. reperita.

(18) Εὐχόμενος. Regius uterque, Bigot. alter et Coisl. secundus ὑπερευχόμενος.

* Alias CCCXCV. Scripta anno 375.

355 EPISTOLA CCXXXII*

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΑΒ'.

Perurbane gratias agit Basilius Amphilochio ob missa ad Natale Domini munuscula. Nuntiat de fratris fuga; hortatur ut se invicet; mittit in commentario responsa Amphilochii questionibus.

Amphilochio, Iconii episcopo.

Quicumque dies litteras habeat tuae pietatis, festus mihi dies est, et festorum dierum maximus. Cum autem accedunt etiam festi symbola, quid aliud appellare oportet, nisi festum festorum, quemadmodum lex vetus Sabbata Sabbatorum solebat appellare? Deo igitur gratias ago, ex quo didici te et corpore valere, et Ecclesia in pace constituta salutiferæ dispensationis commemorationem peregrisse. Nos autem turbant quidam tumultus; nec sine summo dolore fuimus, eo quod religiosissimus frater noster fugatus sit. Sed pro ipso precare, ut det illi Deus aliquando Ecclesiam suam videre a morsuum hæreticorum vulneribus curatam. Nos autem etiam atque etiam velis invisere, dum adhuc in terra versamur. Fac rem tibi quidem consentaneam, a me autem maximis votis expectandam. Mirari autem licet ipsam etiam eulogiarum sententiam: quippe quia per ænigmata validam mihi precatus es senectutem. Ostendisti enim te per lampenas ad labores nocturnos excitare: per bellaria vero integram partium omnium valetudinem spondere. Non enim mihi est ætas ad rogendum, cum jam pridem dentes et tempore et infirmitate sint extriti. Quod quidem ad interrogata attinet, factæ sunt in commentario responsiones quædam, quales potui, et ut per tempus licuit.

EPISTOLA CCXXXIII*.

Contra Eunomianos, qui sibi divinæ essentia comprehensionem arrogabant, demonstrat Basilius bonum quiddam mentem esse ac mentis operationem, eamque si Spiritui sancto se tradat, ad Dei cognitionem evelli; sed tantum cognoscere, quantum fas est infinitam majestatem a tenuissimo cognosci.

Amphilochio, qui eum consuluerat.

1. Scio me et ea de re audivisse, nec ignoro hominum constructionem. Quid ergo dicemus ad hæc? Nempe præclarum quiddam mens est: et in ea habemus id quod est ad imaginem creatoris. Præclarum etiam quiddam est mentis operatio, quæ

* Alias CCCXCIV. Scripta anno 376.

** Alias CCCXCIX. Scripta anno 376.

(19) *Σάββατα*. Hanc vocem addidimus ex codicibus Med., Coisl. primo et Clarom. Plures in hanc epistolam non habuimus. Festi symbola pariter apud Greg. Naz. in epist. 53 et 54 de acceptis ab Helladio muneribus intelligi debent, non, ut visum est Billio, de litteris quaquaversum missis ut dies festus nuntiaretur. Interdum etiam præsentibus clericis ejusmodi munera dari solebant. Legimus enim apud Facundum lib. v. c. 2. Iam solitum esse in die sancto Paschæ, aut ante diem, dare de manu clericis quedam pro festivitate.

(20) *Δηγμάτων*. Sic ope codicis Clarom. emendatum quod corrupte in editis legebatur *τραυμάτων*. Favent huic emendationi Coisl. primus et Med. in quibus legitur *δευμάτων*, terrorum.

(21) *Λαμπηρῶν*. Verit interpres gestatorius currus. Combessius rhedas nobiles, lectos currus. Sed quid ejusmodi rheda et currus ad nocturnos labo-

A *Ἀμφιλοχίω, ἐπισκόπῳ Ἰκονίου.*

Πᾶσα ἡμέρα γράμματα ἔχουσα τῆς θεοσεβείας σου ἑορτὴ ἡμῖν ἐστὶ, καὶ ἑορτῶν ἡ μεγίστη. Ὅταν δὲ καὶ σύμβολα ἐπιφέρηται ἑορτῆς, τί ἄλλο χρὴ ὀνομάζειν ἢ οὐχὶ ἑορτὴν ἑορτῶν, ὥσπερ ὁ παλαῖς νόμος Σάββατα (19) Σάββátων προσαγορεύειν εἰώθει; Εὐχαριστοῦμεν οὖν τῷ Κυρίῳ, μαθόντες, ὅτι καὶ ἐβρωσαι τῷ σώματι, καὶ εἰρηνεύουσι τῇ Ἐκκλησίᾳ τῆς σωτηρίου οἰκονομίας τὴν ἀνάμνησιν ἐτέλεσας. Ἡμεῖς δὲ θόρυβοι τινες διατάραξαν· οὐ μὴν ἔξω κατηφείας διηγάζομεν, τῷ τὸν θεωριέστατον ἀδελφὸν ἡμῶν πεφυγαδευμένον εἶναι. Ἄλλ' ὑπὲρ μὲν ἐκείνου προσεύχου, ἵνα δῶρ αὐτῷ ὁ Θεὸς ποτε ἐπιθεῖν τὴν αὐτοῦ Ἐκκλησίαν τῶν αἱρετικῶν δηγμάτων (20) τὰ τραύματα λαθεῖσαν· ἡμεῖς δὲ λίαν καταξέλωσον ἐπισκέψασθαι, ἕως ἔτι ἐσμέν ἐπὶ γῆς. Ποίησον ἔργον σαυτῷ μὲν ἀκλουθόν, ἡμῖν δὲ εὐχῆς ἄξιον τῆς μεγίστης. Θαυμάσαι δὲ ἐστὶ καὶ τὴν διάνοιαν τῶν εὐλογιῶν· οἱ δὲ ἀνιγμάτων ἤξεω ἡμῖν γῆρας ἰσχυρόν. Ἐδείξας γάρ, ὅτι διὰ μὲν τῶν λαμπηρῶν (21) πρὸς τοὺς νυκτερινούς διεγείρεις χαμάτους· διὰ δὲ τῶν τραγημάτων τὸ πᾶσι τοῖς μέρεσι τετονῶσθαι κατεγγυῶ. Οὐ γὰρ ἔμοιγε καθ' ἡλικίαν τὸ τρώγειν, πάλαι τῶν ὀδόντων ἔκ τε τοῦ χρόνου καὶ τῆς ἀβρωσίας ἐκτετριμμένων. Πρὸς μὲν οὖν τὰ ἐπερωτηθέντα γεγόνασι τινες ἐν τῷ ὑπομνηστικῷ ἀποκρισεῖς, οἷας ἐμοὶ δυνατόν ἦν, καὶ ὡς ὁ καιρὸς ἐδίδου (22).

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΑΓ'.

C *Ἀμφιλοχίῳ (23) ἐρωτήσαντι.*

1. Οἶδα καὶ αὐτὸς ἀκούσας τούτου, καὶ γνωρίζω τῶν ἀνθρώπων τὴν κατασκευὴν. Τί οὖν ἐροῦμεν πρὸς ταῦτα; Ὅτι καλὸν μὲν ὁ νοῦς· καὶ ἐν τούτῳ ἔχομεν τὸ κατ' εἰκόνα τοῦ κτίσαντος. Καὶ καλὸν τοῦ νοῦ ἡ ἐνέργεια· καὶ ὅτι, ἀεικίνητος ὢν οὗτος, πολλά-

res prodesset poterant? Lampades ergo vel candelas cereas sententia hujus loci interpretari cogit: quo sensu lampenas interdum usurpari probant Martinus et Cangius. Ingeniosam munusculorum explanationem habemus apud Hieronymum in epistola 46 ad Marcellam, quæ cum ei varia munera, in his cereos, misisset, in singulis Hieronymus aliqua mysteria tum sibi tum virgini convenientia peracute exquirat. Cereos autem non ut Basilius ad nocturnos labores revocat: sed in virgine hanc vim habere dicit, ut accenso lumine, sponsi expectetur adventus: in seipso autem, ut ei propter nocturnos metus, et animos semper malo conscientia formidantes, cereos quoque accendisse sit gratum.

(22) *Ἐδίδου*. Coisl. *ἐνεδίδου*. Med. *ἀνεδίδου*.

(23) *Ἀμφιλοχίῳ*, etc. Hunc titulum eruius ex codicibus Med., Coisl. primo et Vaticano. Addunt quinque codices τῆς ἡ τοῦ νοῦ ἐνέργεια, qui quæsierat quanam sit mentis operatio. Editi habebant τῷ αὐτῷ.

κίς μὲν φαντασιούται περὶ τῶν οὐκ ὄντων ὡς ὄντων. A cum in perpetuo motu versetur, sæpe vanas species sibi effingit de iis quæ non sunt, quasi sint; sæpe etiam recta ad veritatem fertur. Sed quia dum illi adsunt virtutes, secundum nostram, qui 356 in Deum credimus, sententiam, prava una, quæ dæmonum est, ad propriam defectionem nos attrahens; diviniior altera et bona, quæ nos ad Dei similitudinem deducit; mens intra se cum manserit, parva intuetur ac suo modulo æqualia: cum vero decipientibus se tradiderit, proprium iudicium oblitescens, in visis versatur absurdis. Tunc lignum non lignum esse existimat, sed Deum: et aurum non pecuniam esse iudicat, sed numen. Si vero ad diviniorem sese converterit partem, ac Spiritus susceperit gratias, tunc percipit diviniiora, quantum ipsius natura potest attingere. Tres igitur sunt veluti vitæ conditiones, totidemque mentis nostræ operationes. Vel enim prava sunt studia nostra, ac pravi nostræ videlicet mentis motus; ut adulteria, furta, idololatria, calumniæ, rixæ, iræ, contentiones, animi tumor, et quæcunque inter opera carnis apostolus Paulus recensuit ⁴⁴. Vel media quædam est mentis operatio, nec damnandum quidquam habens nec laudabile, velut artium cognitio et perceptio, quas videlicet medias et indifferentes vocamus, nec ad virtutem nec ad vitium ex seipsis propendentes. Ecquid enim mali habet ars gubernandi aut medendi? Neque etiam ipsæ per se sunt virtutes, sed ex utentium proposito ad utramvis oppositorum partem deflectunt. Quæ autem Spiritus divinitatis mens immiscetur, ea jam speculatur magna, divinasque intuetur pulchritudines, quantum quidem gratia impertit, ipsiusque capit constitutio.

κίς μὲν φαντασιούται περὶ τῶν οὐκ ὄντων ὡς ὄντων. πολλάκις δὲ εὐθυβόλως ἐπὶ τὴν ἀλήθειαν φέρεται. Ἄλλ' ἐπειδὴ τοῦτ' οὕτως διτταὶ δυνάμεις παραπεφύκασι (24), κατὰ τὴν ἡμετέραν τῶν εἰς Θεὸν πεπιστευότων ὑπόληψιν, ἡ μὲν πονηρὰ, ἡ τῶν δαιμόνων, πρὸς τὴν ἰδίαν ἀποστασίαν ἡμᾶς συνεφελκούμενη, ἡ δὲ θειοτέρα καὶ ἀγαθὴ πρὸς τὴν τοῦ Θεοῦ ὁμοίωσιν ἡμᾶς ἀνάγουσα· ὅταν μὲν ἐφ' αὐτοῦ μένῃ ὁ νοῦς, μικρὰ καθορᾷ καὶ τὰ αὐτοῦ (25) σύμμετρα· ὅταν δὲ τοῖς ἀπατώσιν αὐτὸν ἐπιδῇ, ἀφανίσας τὸ οἰκεῖον κριτήριον, φαντασίαις σύνεστιν ἀλλοχοίτοις. Τότε καὶ τὸ ξύλον οὐχὶ ξύλον εἶναι νομίζει, ἀλλὰ Θεόν· καὶ χρυσὸν οὐχὶ χρήματα εἶναι κρίνει, ἀλλὰ σεβάσματα. Ἐὰν δὲ πρὸς τὴν θειοτέραν ἀπονεύσῃ μερίδα, καὶ τὰς τοῦ Πνεύματος ὑποδέξῃται χάριτας, τότε γίνεται τῶν θειοτέρων καταληπτικὸς, ὅσον αὐτοῦ τῇ φύσει σύμμετρον. Τρεῖς οὖν εἰσὶν εἰσὶν εἰσὶν βίῳ καταστάσεις· καὶ ἰσάριθμοι τοῖς αἰ τοῦ νοῦ ἡμῶν ἐνέργειαι. Ἡ γὰρ πονηρὰ ἡμῶν τὰ ἐπιτηδεύματα, καὶ πονηρὰ ἡμῶν δηλονότι τὰ τοῦ νοῦ κινήματα· ὅσον μοιχεῖαι, κλοπαὶ, εἰδωλολατρεῖαι, συκοφανταίαι, ἐριδες, θυμοὶ, ἐριθείαι, φουδύσεις, καὶ ὅσα ἐν τοῖς ἔργοις τῆς σαρκὸς ὁ ἀπόστολος Παῦλος ἀπειρημῆσατο· ἡ μέση τις ἐστὶ τῆς ψυχῆς ἡ ἐνέργεια, οὔτε κατεγνωσμένον τι ἔχουσα, οὔτε ἐπαινετόν· ὡς ἡ τῶν βαναύσων τούτων (26) τεχνῶν ἀνάληψις, ἃς δὴ καὶ μέσας προσ-αγορεύομεν, οὐδὲν τῷ αὐτῶν λόγῳ πρὸς ἀρετὴν ἢ κακίαν ἀποκλινούσας. Ποῖα γὰρ κακία κυβερνητικῆς ἢ λατρικῆς; Οὐ μέντοιγε οὐδὲ ἀρετὰ αὐτὰ καθ' αὐτάς, ἀλλ' ἐκ τῆς τῶν κεχηρημένων (27) προαιρέ-σιως πρὸς τὴν τοῦ ἑτέρου τῶν ἀντικειμένων ἀποκλίνουσι μοῖραν. Ὁ μόντοι τῇ θεότητι τοῦ Πνεύματος ἀνακραθεὶς νοῦς, οὗτος ἦδη τῶν μεγάλων ἐστὶ θεωρημάτων ἐποπτικὸς, καὶ καθορᾷ τὰ θεὰ κάλλη, τοσοῦτον μέντοι, ὅσον ἡ χάρις ἐνδίδωσι (28), καὶ ἡ κατασκευὴ αὐτοῦ ὑποδέχεται.

2. Ὅστε, ἀφέντες ἐκεῖνας τὰς διαλεκτικὰς ἐρωτήσεις, μὴ κακεντρέχως, ἀλλ' εὐλαβῶς ἐξεταζέτωσαν τὴν ἀλήθειαν. Δέδοται ἡμῖν τὸ τοῦ νοῦ κριτήριον εἰς τὴν τῆς ἀληθείας σύνεσιν. Ἔστι δὲ ἡ αὐτοαλήθεια ὁ Θεὸς ἡμῶν. Ὅστε προηγουμένον ἐστὶν τῷ νῷ τὸν Θεὸν ἡμῶν ἐπιγινώσκειν· ἐπιγινώσκειν δὲ οὕτως ὡς

⁴⁴ Galat. v, 19.

(24) Παραπεφύκασι. Ita octo mss. Editi πεφύκα-σιν. Illud autem παραπεφύκασι idem sonat ac ad-sunt, sive assectantur. Sic in epist. 272 ait magnis potestatibus illiberales assentationes solere παρα-φύεσθαι. Multi autem ex antiquis scriptoribus duos genios nobis adesse dixerunt, ut pluribus testimoniis probat Cotelierius in Notis ad librum II Hermæ. Hic autem Basilii bonæ potestatis nomine non angelum intelligit, sed diviniorem potestatem, quæ nos ad Dei similitudinem deducit, diviniorem partem, Spiritus sancti gratias. Similia habemus in Com-mentario in Isaiam n. 21, p. 394, ubi docet Basilius Spiritum sanctum ab anima infructuosa recedere, tumque cadere sepes, angelorum custodiam; et peregrinos irruere, nempe potestates peccatorum circa scientiam effectrices. Ibidem unus codex κατὰ γε. Tres alii, in his Medicæus, κατὰ τε.

(25) Τὰ αὐτοῦ. Coisl. primus τὰ ἐν αὐτοῦ.

(26) Τῶν βαναύσων τούτων. Id est, illiberalium

D illarum artium. Si quis faveret ms. codex, libenter eliminasset hæc verba, quæ spuria esse nullus dubito, et idcirco in Latina interpretatione omittenda esse duxi. Totam enim Basilii sententiam penitus deformant, quæ cum artes generatim complectitur, immerito illiberalium artium angustias coerceretur. Præterea profert Basilium exempli loco artem gubernandi et medicinam, quas absurdum sit inter artes illiberales numerare, præsertim medicinam. Hanc artem ipse Basilius apprime callebat, teste Gregorio Naz., orat. xx, pag. 353. Quanti medicos faceret, perspicui potest ex epist. 189 ad Eustathium archiatrum, ubi assentiri se proficitur iis, qui omni-bus rebus, quæ quidem in vita studio habeantur, medicorum scientiam anteponunt. Vide epist. 84, num. 1.

(27) Κεχηρημένων. Ita decem mss. Editi κεχη-μένων.

(28) Ἐνδίδωσι. Medicæus codex δίδωσι.

potest infinita majestas a tenuissimo. Neque enim propterea quod oculi ad res visibiles percipiendas destinantur, ideo jam res omnes visibiles cadunt in conspectum. Non enim cœli hæmisphærium uno obtutu conspiciuntur, sed objecta quidem oculis specie nos circumstat, at reipsa multa, ut ne dicam omnia, in ipso ignorantur: stellarum natura, earum magnitudo, distantia, motus, concursus, declinationes, habitudines reliquæ, ipsa firmamenti natura, altitudo quæ se a concava circumferentia ad usque convexam superficiem extendit. Non tamen dixerimus cœlum esse invisibile, ob ea quæ ignorantur: sed visibile, ob pauca quæ in eo cognoscuntur. Ita et de Deo. Si labefacta est a dæmonibus mens, **357** simulacra colet, aut in aliam aliquam speciem impietatis abducitur. Si vero Spiritus sese dederit auxilio, veritatem intelliget, et Deum cognoscet. Cognoscet autem, ut ait Apostolus, ex parte, sed in futura vita perfectius; Cum enim venerit quod perfectum est, evacuabitur quod ex parte est⁴¹. Quocirca et bona est mentis judicandi facultas, et ad finem utilem, Dei cognitionem, tendit, sed tamen tantum operatur, quantum assequi potest.

EPISTOLA CCXXXIV.

Refellitur Anomæorum cavillatio quærentium, Colisne quod nosti, an quod ignoras?

Eidem ad aliam questionem responsio.

1. Quod nosti colis, an quod ignoras? Si respondemus: Quod cognoscimus, hoc colimus; cito ab illis occurritur: Quænam est essentia illius quod colitis? Quod si nos ignorare fateamur essentiam, retorquent denuo: Igitur quod ignoratis, hoc colitis. Nos vero dicimus illud scire multiplicem habere sententiam. Nam dicimus a nobis cognosci majestatem Dei, et potentiam; et sapientiam, et bonitatem, et providentiam, qua nostri eam gerit, et justitiam illius iudicii; non ipsam essentiam. Itaque captiosa interrogatio. Non enim qui se essentiam non nosse dicit, confessus est se Deum ignorare, cum ex multis quæ recensuimus colligatur nobis Dei notio. Sed Deus, inquit, simplex est, et quidquid in ipso recensueris ceu notum et cognitum, ad essentiam attinet. Hoc ipsum sophisma est, innumeris ineptiis refertum. Cum tot et tanta sint quæ enumeravimus, utrum hæc omnia essentia: unius sunt nomina, idemque inter se va-

⁴¹ I Cor. xiii 9.

* Alias CD. Scripta anno 376.

(29) Ἐν μὲν βροτῇ. Reg. secundus ἐν μὲν τοῦ οὐρανοῦ βροτῇ.

(30) φύσις. Coisl. uterque cum duobus Regiis habent φύσεις.

(31) Ἐπιγινώσκειται. Editi bis habent ἐπιγινώσκειται. Mss. utroque loco ἐπιγινώσκειται.

(32) Καταργηθήσεται. Medicæus cōdex καταργήσεται.

(33) Τῷ αὐτῷ, etc. Hunc titulum eruiimus ex codicibus Med., Coisl. secundo Vaticano. et aliis

δυνατὸν γνωρίζεσθαι τὸν ἀπαιρομεγέθη ὑπὸ τοῦ μικροτάτου. Οὐδὲ γὰρ, ἐπειδὴ ὀφθαλμοὶ εἰς κατανόησιν τῶν ὁρατῶν εἰσι τεταγμένοι, ἤδη πάντα τὰ ὁρατὰ ὑπὸ τὴν ὄψιν ἄγεται. Οὐδὲ γὰρ τὸ ἡμισφαίριον τοῦ οὐρανοῦ ἐν μίᾳ βροτῇ (29) καθορᾶται, ἀλλὰ φαντασία μὲν ὄψεως ἡμᾶς περιίσταται, κατὰ δὲ τὴν ἀλήθειαν πολλὰ, ἵνα μὴ πάντα εἰπω, ἔστιν ἐν αὐτῷ τὰ ἀγνοούμενα· ἀστέρων φύσις (30), μεγέθη τούτων, διαστήματα, κινήσεις, συνδρομαί, ἀποστάσεις, αἱ λοιπαὶ σχέσεις, αὐτὴ ἡ οὐσία τοῦ στερεώματος, τὸ βάθος δὲ ἀπὸ τῆς περιφερείας ἐπὶ τὴν κωρυτὴν ἐπιράνειαν. Ἄλλ' ὅμως οὐκ ἂν εἴποιμεν ἀόρατον εἶναι τὸν οὐρανὸν διὰ τὰ ἀγνοούμενα, ἀλλ' ὁρατὸν διὰ τὴν μετρίαν αὐτοῦ κατανόησιν. Οὕτω δὲ καὶ περὶ Θεοῦ. Εἰ μὲν βεβλαμμένος ἐστὶν ὑπὸ δαιμόνων ὁ νοῦς, εἰδωλολατρήσει, ἢ πρὸς ἄλλο τι εἶδος ἀσεβείας παρατραπήσεται· εἰ δὲ τῇ τοῦ Πνεύματος ἐκυντὸν ἐπιδέδωκε βοήθειᾳ, τὴν ἀλήθειαν γνωρίσει, καὶ Θεὸν ἐπιγινώσκειται (31). Ἐπιγινώσκειται δὲ, ὡς ὁ Ἀπόστολος εἶπεν, ἐκ μέρους· ἐν δὲ τῇ μετὰ ταῦτα ζωῇ τελειώτερον· Ὅταν γὰρ ἔλθῃ τὸ τέλειον, τὸ ἐκ μέρους καταργηθήσεται (32). Ὅτε καὶ καλὸν τοῦ νοῦ τὸ κριτήριον, καὶ πρὸς εὐχρηστον τέλος, τὴν Θεοῦ κατανόησιν, δεδομένον, ἐνεργούν μέντοι τοσοῦτον ὅσον αὐτῷ χωρητόν.

EPISTOLAE SAA.

Τῷ αὐτῷ (33) πρὸς ἄλλο ἐρώτημα.

1. Ὁ οἶδας, σέβεις; ἢ δὲ ἀγνοεῖς; Ἐν ἀποκρινώμεθα, Ὁ οἶδαμεν (34), τοῦτο προσκυνούμεν, ταχεῖα παρ' αὐτῶν ἡ ἀπάντησις, τίς ἡ οὐσία (35) τοῦ προσκυνουμένου; Ἐν δὲ ἀγνοεῖν ὁμολογήσωμεν τὴν οὐσίαν, πάλιν ἡμῖν περιτρέψαντες λέγουσιν, οὐ οὐχοῦν δὲ οὐκ οἶδατε προσκυνεῖτε. Ἡμεῖς δὲ λέγομεν (36), ὅτι τὸ εἶδέναι πολὺσημον. Καὶ γὰρ τὴν μεγαλειότητα τοῦ Θεοῦ εἶδέναι λέγομεν, καὶ τὴν δύναμιν, καὶ τὴν σοφίαν, καὶ τὴν ἀγαθότητα, καὶ τὴν πρόνοιαν ἣ ἐπιμελεῖται ἡμῶν, καὶ τὸ δίκαιον αὐτοῦ τῆς κρίσεως· οὐκ αὐτὴν τὴν οὐσίαν. Ὅτε ἐπηρεαστική ἡ ἐρώτησις. Οὐ γὰρ ὁ τὴν οὐσίαν μὴ φάσκων εἶδέναι ὁμολόγησε τὸν Θεὸν μὴ ἐπίστασθαι, ἐκ πολλῶν ὧν ἀπηριθμησάμεθα συναγομένης ἡμῖν τῆς περὶ Θεοῦ ἐννοίας. Ἄλλ' ἀπλοῦς, φησὶν, ὁ Θεός, καὶ πᾶν ὅπερ ἂν αὐτοῦ ἀπαριθμῆσθαι γνωστὸν, τῆς οὐσίας ἐστὶ. Τοῦτο δὲ σόφισμά ἐστι μυρίας τὰς ἀτοπίας ἔχον. Τοσοῦτων τῶν ἀπηριθμημένων ὄντων, πότερον ταῦτα πάντα μίξ οὐσίας ὀνόματα; καὶ ἰσοδυναμεῖ

nonnullis.

(34) Ὅρ οἶδαμεν. Quinque codices præmittunt ὅτι, quod tamen nec Medicæus, nec Harlaeanus, nec Coislinianus primus agnoscunt.

(35) τίς ἡ οὐσία. Medicæus et Regius secundus τί ἡ οὐσία.

(36) Λέγομεν, ὅτι. Deest illud ὅτι in tribus mss. non vetustissimis. Mox editi εἶδέναι δηλονότι, sed abest postrema vox ab antiquissimis codicibus et pluribus aliis.

368
 ἀλλήλοις τὸ φοβερόν αὐτοῦ καὶ τὸ φιλανθρωπὸν, τὸ
 δίκαιον καὶ τὸ δημιουργικόν, τὸ προγνωστικόν καὶ
 τὸ ἀνταποδοτικόν, τὸ μεγαλεῖον καὶ τὸ προνοητικόν;
 ἢ καὶ ἄπερ ἂν τούτων εἰπωμεν, τὴν οὐσίαν δηλοῦ-
 μεν; Εἴπερ γὰρ τοῦτο λέγουσι, μὴ ἐρωτάωσαν, εἰ
 τὴν οὐσίαν οἶδμεν τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ πυνθανέσθωσαν
 ἡμῶν, εἰ φοβερόν οἶδμεν τὸν Θεόν, ἢ εἰ δίκαιον,
 ἢ εἰ (37) φιάνθρωπον; Ταῦτα ὁμολογοῦμεν εἰδέναι.
 Εἰ δὲ ἄλλο τι λέγουσι τὴν οὐσίαν, μὴ παραλογιζέσθω-
 σαν ἡμᾶς διὰ τῆς ἀπλότητος. Αὐτοὶ γὰρ ὠμολόγησαν
 ἄλλο ἢ ἄλλο εἶναι τὴν τε οὐσίαν καὶ τῶν ἀπηριθμη-
 μένων ἕκαστον. Ἄλλ' αἱ μὲν ἐνέργειαι ποικίλαι, ἢ
 δὲ οὐσία ἀπλή. Ἡμεῖς δὲ ἐκ μὲν τῶν ἐνεργειῶν
 γνωρίζειν λέγομεν τὸν Θεὸν ἡμῶν, τῇ δὲ οὐσίᾳ αὐτῇ
 προσεγγίζειν οὐχ ὑπισχνούμεθα. Αἱ μὲν γὰρ ἐνέρ-
 γειαι αὐτοῦ πρὸς ἡμᾶς καταβαίνουσιν, ἢ δὲ οὐσία
 αὐτοῦ μένει ἀπρόσιτος.

2. Ἄλλ' εἰ τὴν οὐσίαν, φησὶν, ἀγνοεῖς, αὐτὸν
 ἀγνοεῖς. Σὺ δὲ ἀντίστρεψον, ὅτι Εἰ τὴν οὐσίαν λέ-
 γεις εἰδέναι, αὐτὸν οὐκ ἐπίστασαι. Οὕτε γὰρ ὁ λυσ-
 σόδηχος, βλέπων τὸν κύνα ἐν τῇ φιάλῃ, πλεῖον ὁρᾷ
 τῶν ὑγαινότων· ἀλλὰ διὰ τοῦτο ἐλεεινός, ὅτι οἶσται
 βλέπειν ἃ μὴ ὁρᾷ. Μὴ οὖν θαυμάσης τοῦτον τῆς
 ἐπαγγελίας, ἀλλὰ τῆς παρανομίας αὐτὸν ἐλεεινὸν
 κρίνον. Γίνωσκε τοίνυν, ὅτι παιζόντων ἐστὶν ἡ φωνή·
 Εἰ τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ ἀγνοεῖς, ὃ μὴ γινώσκεις,
 σέβεις. Ἐγὼ δὲ, ὅτι μὲν ἐστίν, οἶδα· τί δὲ ἡ οὐσία,
 ὑπὲρ διάνοιαν τίθεμαι. Πῶς οὖν σώζομαι; Διὰ τῆς
 πίστεως. Πίστις δὲ αὐτάρκης εἰδέναι, ὅτι ἐστὶ Θεός,
 οὐχί τί ἐστὶ· καὶ τοῖς ἐκζητοῦσιν αὐτὸν μισθοποδο-
 τῆς γίνεταί. Εἰδῆσις ἄρα τῆς θείας οὐσίας ἡ ἀσθη-
 σις αὐτοῦ τῆς ἀκαταλήψιας· καὶ σεπτὸν οὐ τὸ κατα-
 ληφθὲν τίς ἡ οὐσία, ἀλλ' ὅτι ἐστὶν ἡ οὐσία.
 spiciamus : illudque colimus, de quo cognovimus,

3. Καὶ ἀντερωτάσθωσαν οὕτω. Θεὸν οὐδεὶς ἐώ-
 ρακε πώποτε· ὁ μονογενὴς Υἱός, ὁ ὢν ἐκ τῶν
 κόλπων τοῦ Πατρὸς, οὕτως ἐξηγήσατο. Τί ἐξ-
 ηγήσατο τοῦ Πατρὸς ὁ Μονογενής; Τὴν οὐσίαν, ἢ τὴν
 δύναμιν; Εἰ τὴν δύναμιν (38), ὅσον ἐξηγήσατο
 ἡμῖν, τοσούτον γνωρίζομεν. Εἰ τὴν οὐσίαν, εἰπέ,
 ποῦ εἶπεν αὐτοῦ τὴν ἀγεννησίαν οὐσίαν; Ἀβραάμ
 πότε προσεκύνησεν; Οὐχ' ὅτε ἐπίστευσε; Πότε δὲ
 ἐπίστευσεν; Οὐχ' ὅτε ἐκλήθη; Ποῦ οὖν ἐνταῦθα ἢ
 κατὰληψις αὐτῷ ἐμαρτυρήθη παρὰ τῆς Γραφῆς;
 Οἱ μαθηταὶ δὲ αὐτὸν πότε προσεκύνησαν; Οὐχ' ὅτε
 τὴν κτίσιν αὐτῷ εἶδον ὑποτεταγμένην; Ἀπὸ γὰρ
 θαλάσσης καὶ ἀνέμων ὑπακουσάντων αὐτῷ ἐγνώρι-
 σαν αὐτοῦ τὴν θεότητα. Οὐκοῦν ἀπὸ μὲν τῶν ἐνερ-
 γειῶν ἡ γνώσις, ἀπὸ δὲ τῆς γνώσεως ἡ προσκύνησις.
 Πιστεύεις, ὅτι δύναμαι τοῦτο ποιῆσαι; Πιστεύω,
 Κύριε· καὶ προσεκύνησεν αὐτῷ. Οὕτως ἡ μὲν
 προσκύνησις τῇ πίστει ἀκολουθεῖ· ἢ δὲ πίστις ἀπὸ
 δυνάμεως βεβαιούται. Εἰ δὲ λέγεις τὸν πιστεύοντα

lent terror illius et benignitas, justitia et vis crea-
 trix, prænatio et remunerandi ratio, magnificentia
 et providentia; an quodcumque horum dixerimus,
 essentiam declaramus? Nam si illud dicunt, ne
 interrogent an essentiam noverimus Dei, sed per-
 contentur an metuendum noverimus Deum, an
 justum, an misericordem? Hæc nobis nota esse
 confitemur. Quod si quid aliud dicunt essentiam,
 ne nos ludificentur per illius simplicitatem. Ipsi
 siquidem confessi sunt aliud atque aliud esse essen-
 tiam et unumquodque eorum quæ enumeravimus.
 Sed variae quidem operationes, essentia vero sim-
 plex. Nos autem ex operationibus cognosci a nobis
 dicimus Deum nostrum, sed ad ipsam essentiam
 accessuros non pollicemur. Ipsius siquidem ope-
 rationes ad nos descendunt, essentia autem illius
 manet inaccessa.

2. Sed si essentiam, inquit, ignoras, ipsum igno-
 ras. Tu vero converte : Essentiam si dicis te nosse,
 ipsum non cognoscis. Neque enim, qui morsus a
 cane rabido videt canem in phiala, plus videt
 quam qui sani sunt; sed ideo dignus commise-
 ratione est, quod putet se 358 videre quæ non vi-
 det. Illum ergo ne mireris ob promissionem, sed
 ob dementia miserum judica. Perspectum itaque
 tibi sit vocem esse ludificantium : Si essentiam Dei
 ignoras, quod ignoras colis. Ego vero illum esse
 novi : quid autem essentia, supra intelligentiam
 esse duco. Quomodo igitur salvor? Per fidem.
 Fides porro satis idonea est, Deum esse scire, non
 quid sit; eumque remuneratorem esse eorum qui
 ipsum quaerunt. Cognitio igitur essentie in hoc
 posita, ut ipsum non posse comprehendi per-
 spiciamus : illudque colimus, de quo cognovimus,

3. Sed sic vicissim interrogentur. Deum nemo
 vidit unquam : unigenitus Filius, qui est in sinu
 Patris, ille enarravit ³⁵. Quid enarravit de Patre
 Unigenitus? Essentiam, an potestatem? Si potesta-
 tem, quantum nuntiavit nobis, tantum cognosci-
 mus. Si essentiam, dic ubinam dixerit ingeneratio-
 nem esse ipsius essentiam. Quando Abraham ado-
 ravit? Nonne quando credidit? Quando autem
 credidit? Nonne quando vocatus est? Ubinam
 tandem illum Scriptura testatur comprehendisse?
 Quando itidem discipuli ipsum adorare? Nonne
 cum creaturam ei viderent esse subjectam? Nam
 ex mari et ventis ei obtemperantibus agnovere
 ipsius divinitatem. Igitur ex operationibus cogni-
 tio, ex cognitione autem adoratio. *Credis me hoc
 facere posse? Credo, Domine : et adoravi eum* ³⁶. Sic
 fidem sequitur adoratio, fides vero per potentiam
 corroboratur. Quod si dicis credentem jam cognos-
 cere; per quæ credit, per hæc et cognoscit : aut

³⁵ Joan. i, 18. ³⁶ Matth. ix, 28.

(37) *H* el. Postrema vocula addita ex novem
 mss.

(38) *El* τῇ δυνάμει. Hæc addita ex mss. decem;

ac prorsus necessaria sunt ad absolvendam sen-
 tentiam.

potest infinita majestas a tenuissimo. Neque enim propterea quod oculi ad res visibiles percipiendas destinantur, ideo jam res omnes visibiles cadunt in conspectum. Non enim cœli hæmisphærium uno obtutu conspicitur, sed objecta quidem oculis specie nos circumstat, at re ipsa multa, ut ne dicam omnia, in ipso ignorantur: stellarum natura, earum magnitudo, distantia, motus, concursus, declinationes, habitudines reliquæ, ipsa firmamenti natura, altitudo quæ se a concava circumferentia ad usque convexam superficiem extendit. Non tamen dixerimus cœlum esse invisibile, ob ea quæ ignorantur: sed visibile, ob pauca quæ in eo cognoscuntur. Ita et de Deo. Si labefacta est a dæmonibus mens, **357** simulacra colet, aut in aliam aliquam speciem impietatis abducitur. Si vero Spiritus sese dederit auxilio, veritatem intelligit, et Deum cognoscet. Cognoscet autem, ut ait Apostolus, ex parte, sed in futura vita perfectius; *Cum enim venerit quod perfectum est, evacuabitur quod ex parte est* ⁴⁵. Quocirca et bona est mentis judicandi facultas, et ad finem utilem, Dei cognitionem, tendit, sed tamen tantum operatur, quantum assequi potest.

EPISTOLA CCXXXIV.

Refellitur Anomæorum cavillatio quærentium, Colisne quod nosti, an quod ignoras?

Eidem ad aliam questionem responsio.

1. Quod nosti colis, an quod ignoras? Si respondemus: Quod cognoscimus, hoc colimus; cito ab illis occurritur: Quænam est essentia illius quod colitis? Quod si nos ignorare fateamur essentiam, retorquent, denuo: Igitur quod ignoratis, hoc colitis. Nos vero dicimus illud *scire* multiplicem habere sententiam. Nam dicimus a nobis cognosci majestatem Dei, et potentiam; et sapientiam, et bonitatem, et providentiam, qua nostri euram gerit, et justitiam illius judicii; non ipsam essentiam. Itaque captiosa interrogatio. Non enim qui se essentiam non nosse dicit, confessus est se Deum ignorare, cum ex multis quæ recensuimus colligatur nobis Dei notio. Sed Deus, inquit, simplex est, et quidquid in ipso recensueris ceu notum et cognitum, ad essentiam attinet. Hoc ipsum sophisma est, innumeris ineptiis refertum. Cum tot et tanta sint quæ enumeravimus, utrum hæc omnia essentie unus sunt nomina, idemque inter se va-

A δυνατόν γνωρίζεσθαι τὸν ἀπείρομειγθὲν ὑπὸ τοῦ μικροτάτου. Οὐδὲ γάρ, ἐπειδὴ ὀφθαλμοὶ εἰς κατανόησιν τῶν ὁρατῶν εἰσι τεταγμένοι, ἤδη πάντα τὰ ὁρατὰ ὑπὸ τὴν ὄψιν ἀγεται. Οὐδὲ γάρ τὸ ἡμισφαίριον τοῦ οὐρανοῦ ἐν μιᾷ ῥοπῇ (29) καθορᾶται, ἀλλὰ φαντασία μὲν ὕψους ἡμᾶς περιίσταται, κατὰ δὲ τὴν ἀλήθειαν πολλὰ, ἵνα μὴ πάντα εἰπω, ἔστιν ἐν αὐτῷ τὰ ἀγνοούμενα· ἀστέρων φύσις (30), μεγέθη τούτων, διαστήματα, κινήσεις, συνδρομαί, ἀποστάσεις, αἱ λοιπαὶ σχέσεις, αὕτη ἡ οὐσία τοῦ στερεώματος, τὸ βάθος τὸ ἀπὸ τῆς κοίτης περιφερείας ἐπὶ τὴν κυρτὴν ἐπιφανείαν. Ἄλλ' ὅμως οὐκ ἂν εἰποιμεν ἀόρατον εἶναι τὸν οὐρανὸν διὰ τὰ ἀγνοούμενα, ἀλλ' ὁρατὸν διὰ τὴν μετρίαν αὐτοῦ κατανόησιν. Οὕτω δὲ καὶ περὶ Θεοῦ. Εἰ μὲν βεβλαμμένος ἐστὶν ὑπὸ δαιμόνων ὁ νοῦς, εἰδωλοκρατῆσαι, ἢ πρὸς ἄλλο τι εἶδος ἀσεθείας παρατραπῆσθαι· εἰ δὲ τῇ τοῦ Πνεύματος ἐκυτὸν ἐπιδέδωκε βοήθειᾳ, τὴν ἀλήθειαν γνωρίσαι, καὶ Θεὸν ἐπιγινώσκει (31). Ἐπιγινώσκει δὲ, ὡς ὁ Ἀπόστολος εἶπεν, ἐκ μέρους· ἐν δὲ τῇ μετὰ ταῦτα ζωῇ τελειώτερον. Ὅταν γὰρ ἔλθῃ τὸ τέλειον, τὸ ἐκ μέρους καταργηθήσεται (32). Ὡστε καὶ καλὸν τοῦ νοῦ τὸ χρητῆριον, καὶ πρὸς εὐχρηστον τέλος, τὴν Θεοῦ κατανόησιν, δεδομένον, ἐνεργοῦν μέντοι τοσοῦτον ὅσον αὐτῷ χωρητὸν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΑΔ.

C Τῷ αὐτῷ (33) πρὸς ἄλλο ἐρώτημα.

1. Ὁ οἶδας, εἰδείς; ἢ δὲ ἀγνοεῖς; Ἐὰν ἀποκρινόμεθα, Ὁ οἶδαμεν (34), τοῦτο προσκυνούμεν, ταχεῖα παρ' αὐτῶν ἢ ἀπάντησις, τίς ἡ οὐσία (35) τοῦ προσκυνουμένου; Ἐὰν δὲ ἀγνοεῖν ὁμολογήσωμεν τὴν οὐσίαν, πάλιν ἡμῖν περιτρέψαντες λέγουσιν, εἰ οὐκοῦν δὲ οὐκ οἶδατε προσκυνεῖτε. Ἡμεῖς δὲ λέγομεν (36), εἰ τὸ εἰδέναι πολὺσημον. Καὶ γὰρ τὴν μεγαλειότητα τοῦ Θεοῦ εἰδέναι λέγομεν, καὶ τὴν δύναμιν, καὶ τὴν σοφίαν, καὶ τὴν ἀγαθότητα, καὶ τὴν πρόνοιαν ἣ ἐπιμελεῖται ἡμῶν, καὶ τὸ δίκαιον αὐτοῦ τῆς κρίσεως· οὐκ αὐτὴν τὴν οὐσίαν. Ὡστε ἐπηρεαστική ἡ ἐρώτησις. Οὐ γὰρ ὁ τὴν οὐσίαν μὴ φάσκων εἰδέναι ὁμολόγησε τὸν Θεὸν μὴ ἐπίστασθαι, ἐκ πολλῶν ὧν ἀπρηριθησάμεθα συναγομένης ἡμῖν τῆς περὶ Θεοῦ ἐννοίας. Ἄλλ' ἀπλοῦς, φησὶν, ὁ Θεός, καὶ πᾶν ὅπερ ἂν αὐτοῦ ἀπρηριθήσῃ γνωστὸν, τῆς οὐσίας ἐστίν. Τοῦτο δὲ σόφισμά ἐστι μυρίας τὰς ἀτοπίας ἔχον. Τοσοῦτων τῶν ἀπρηριθημένων ὄντων, πότερον ταῦτα πάντα μιᾷ οὐσίας ὀνόματα; καὶ ἰσοδυναμεῖ

⁴⁵ I Cor. xiii 9.

* Alias CD. Scripta anno 376.

(29) Ἐν μιᾷ ῥοπῇ. Reg. secundus ἐν μιᾷ τοῦ οὐρανοῦ ῥοπῇ.

(30) Φύσις. Coisl. uterque cum duobus Regiis habent φύσις.

(31) Ἐπιγινώσκει. Editi bis habent ἐπιγινώσκειται. Mss. utroque loco ἐπιγινώσκειται.

(32) Καταργηθήσεται. Medicæus codex καταργήσεται.

(33) Τῷ αὐτῷ, etc. Hunc titulum eruius ex codicibus Med., Coisl. secundum Vaticanum. et aliis

nonnullis.

(34) Ὁν οἶδαμεν. Quinque codices præmittunt εἰ, quod tamen nec Medicæus, nec Harleianus, nec Coislinianus primus agnoscunt.

(35) Τίς ἡ οὐσία. Medicæus et Regius secundus τί ἡ οὐσία.

(36) Λέγομεν, εἰ. Deest illud εἰ in tribus mss. non vetustissimis. Mox editi εἰδέναι δηλονότι, sed abest postrema vox ab antiquissimis codicibus et pluribus aliis.

ἀλλήλοις τὸ φοβερόν αὐτοῦ καὶ τὸ φιάνθρωπον, τὸ δίκαιον καὶ τὸ δημιουργικόν, τὸ προγνωστικόν καὶ τὸ ἀνταποδοτικόν, τὸ μεγαλείον καὶ τὸ προνοητικόν; ἢ καὶ ὅπερ ἂν τούτων εἴπωμεν, τὴν οὐσίαν δηλοῦμεν; Εἴπερ γὰρ τοῦτο λέγουσι, μὴ ἐρωτάωσαν, εἰ τὴν οὐσίαν οἶδαμεν τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ πυνθανέσθωσαν ἡμῶν, εἰ φοβερόν οἶδαμεν τὸν Θεόν, ἢ εἰ δίκαιον, ἢ εἰ (37) φιάνθρωπον; Ταῦτα ὁμολογοῦμεν εἰδέναι. Εἰ δὲ ἄλλο τι λέγουσι τὴν οὐσίαν, μὴ παραλογιζέσθωσαν ἡμᾶς διὰ τῆς ἀπλότητος. Αὐτοὶ γὰρ ὡμολόγησαν ἄλλο ἢ ἄλλο εἶναι τὴν τε οὐσίαν καὶ τῶν ἀπηριθμημένων ἕκαστον. Ἄλλ' αἱ μὲν ἐνεργεῖαι ποικίλαι, ἡ δὲ οὐσία ἀπλή. Ἡμεῖς δὲ ἐκ μὲν τῶν ἐνεργειῶν γνωρίζειν λέγομεν τὸν Θεόν ἡμῶν, τῇ δὲ οὐσίᾳ αὐτῇ προσεγγίζειν οὐχ ὑπισχνούμεθα. Αἱ μὲν γὰρ ἐνεργεῖαι αὐτοῦ πρὸς ἡμᾶς καταβαίνουσιν, ἡ δὲ οὐσία αὐτοῦ μένει ἀπρόσιτος.

2. Ἄλλ' εἰ τὴν οὐσίαν, φησὶν, ἀγνοεῖς, αὐτὸν ἀγνοεῖς. Σὺ δὲ ἀντιστρέφον, ὅτι Εἰ τὴν οὐσίαν λέγεις εἰδέναι, αὐτὸν οὐκ ἐπίστασαι. Ὡς γὰρ ὁ λυσσώδης κτος, βλέπων τὸν κύνα ἐν τῇ φιάλῃ, πλείον ὁρᾷ τῶν ὑγιαίνοντων· ἀλλὰ διὰ τοῦτο ἐλεεινός, ὅτι οἴεται βλέπειν ἃ μὴ ὁρᾷ. Μὴ οὖν θαυμάσης τοῦτον τῆς ἐπαγγελίας, ἀλλὰ τῆς παρανοίας αὐτοῦ ἐλεεινὸν κρίνον. Γίνωσκε τοίνυν, ὅτι παιζόντων ἐστὶν ἡ φωνή· Εἰ τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ ἀγνοεῖς, ὃ μὴ γινώσκεις, σέβεις. Ἐγὼ δὲ, ὅτι μὲν ἐστίν, οἶδα· τί δὲ ἡ οὐσία, ὑπὲρ διάνοιαν τίθεμαι. Πῶς οὖν σώζομαι; Διὰ τῆς πίστεως. Πίστις δὲ αὐτάρκης εἰδέναι, ὅτι ἐστὶ Θεός, οὐχί τί ἐστὶ· καὶ τοῖς ἐκζητοῦσιν αὐτὸν μισθαποδότης γίνεται. Εἰδήσεις ἄρα τῆς θείας οὐσίας ἡ αἰσθησις αὐτοῦ τῆς ἀκαταληψίας· καὶ σκεπὴν οὐ τὸ καταληφθῆναι τίς ἡ οὐσία, ἀλλ' ὅτι ἐστὶν ἡ οὐσία.

spiciamus : illudque colimus, de quo cognovimus, non quid sit ejus essentia, sed hanc exsistere essen-

3. Καὶ ἀντερωτάσθωσαν οὕτω. Θεὸν οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε· ὁ μονογενὴς Υἱός, ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ Πατρὸς, ὁτοῦς ἐξηγήσατο. Τί ἐξηγήσατο τοῦ Πατρὸς ὁ Μονογενής; Τὴν οὐσίαν, ἢ τὴν δύναμιν; Εἰ τὴν δύναμιν (38), ὅσον ἐξηγήσατο ἡμῖν, τοσοῦτον γνωρίζομεν. Εἰ τὴν οὐσίαν, εἰπέ, ποῦ εἶπεν αὐτοῦ τὴν ἀγεννησίαν οὐσίαν; Ἀβραὰμ πότε προσεκύνησεν; Οὐχ' ὅτε ἐπίστευσε; Πότε δὲ ἐπίστευσε; Οὐχ' ὅτε ἐκλήθη; Ποῦ οὖν ἐνταῦθα ἡ κατάληψις αὐτῷ ἐμαρτυρήθη παρὰ τῆς Γραφῆς; Οἱ μαθηταὶ δὲ αὐτὸν πότε προσεκύνησαν; Οὐχ' ὅτε τὴν κτίσιν αὐτῷ εἶδον ὑποτεταγμένην; Ἀπὸ γὰρ θαλάσσης καὶ ἀνέμων ὑπακουσάντων αὐτῷ ἐγνώρισαν αὐτοῦ τὴν θεότητα. Οὐκοῦν ἀπὸ μὲν τῶν ἐνεργειῶν ἡ γνώσις, ἀπὸ δὲ τῆς γνώσεως ἡ προσκύνησις. Πιστεύεις, ὅτι δύναμαι τοῦτο ποιῆσαι; Πιστεύω, Κύριε· καὶ προσεκύνησεν αὐτῷ. Οὕτως ἡ μὲν προσκύνησις τῇ πίστει ἀκολουθεῖ· ἡ δὲ πίστις ἀπὸ δυνάμεως βεβαιούται. Εἰ δὲ λέγεις τὸν πιστεύοντα

lent terror illius et benignitas, justitia et vis creatrix, prænatio et remunerandi ratio, magnificentia et providentia; an quodcunque horum dixerimus, essentiam declaramus? Nam si illud dicunt, ne interrogent an essentiam noverimus Dei, sed percontentur an metuendum noverimus Deum, an justum, an misericordem? Hæc nobis nota esse constitemur. Quod si quid aliud dicunt essentiam, ne nos ludificentur per illius simplicitatem. Ipsi siquidem confessi sunt aliud atque aliud esse essentiam et unumquodque eorum quæ enumeravimus. Sed varix quidem operationes, essentia vero simplex. Nos autem ex operationibus cognosci a nobis dicimus Deum nostrum, sed ad ipsam essentiam accessuros non pollicemur. Ipsius siquidem operationes ad nos descendunt, essentia autem illius manet inaccessa.

2. Sed si essentiam, inquit, ignoras, ipsum ignoras. Tu vero converte: Essentiam si dicis te nosse, ipsum non cognoscis. Neque enim, qui morsus a cane rabido videt canem in phiala, plus videt quam qui sani sunt; sed ideo dignus commiseratione est, quod putet se 358 videre quæ non videt. Illum ergo ne mireris ob promissionem, sed ob dementia miserum judica. Perspectum itaque tibi sit vocem esse ludificantium: Si essentiam Dei ignoras, quod ignoras colis. Ego vero illum esse novi: quid autem essentia, supra intelligentiam esse duco. Quomodo igitur salvor? Per fidem. Fides porro satis idonea est, Deum esse scire, non quid sit; eumque remuneratorem esse eorum qui ipsum quaerunt. Cognitio igitur essentie in hoc posita, ut ipsum non posse comprehendere per-

3. Sed sic vicissim interrogentur. Deum nemo vidit unquam: unigenitus Filius, qui est in sinu Patris, ille enarravit. Quid enarravit de Patre Unigenitus? Essentiam, an potestatem? Si potestatem, quantum nuntiavit nobis, tantum cognoscimus. Si essentiam, dic ubinam dixerit ingenerationem esse ipsius essentiam. Quando Abraham adoravit? Nonne quando credidit? Quando autem credidit? Nonne quando vocatus est? Ubinam tandem illum Scriptura testatur comprehendisse? Quando itidem discipuli ipsum adoravere? Nonne cum creaturam ei viderent esse subjectam? Nam ex mari et ventis ei obtemperantibus agnovere ipsius divinitatem. Igitur ex operationibus cognitio, ex cognitione autem adoratio. Credis me hoc facere posse? Credo, Domine: et adoravit eum. Sic fidem sequitur adoratio, fides vero per potentiam corroboratur. Quod si dicis credentem jam cognoscere; per quæ credit, per hæc et cognoscit: aut

³⁷ Joan. i, 18. ³⁸ Matth. ix, 28.

(37) Ἡ εἰ. Postrema vocula addita ex novem mss.

(38) Εἰ τὴν δύναμιν. Hæc addita ex mss. decem;

ac prorsus necessaria sunt ad absolvendam sententiam.

etiam vice versa, per quæ cognoscit, per hæc et A credit. Cognoscimus autem Deum per potestatem. Quare credimus quidem ei qui cognitus est: eum vero qui creditus est, adoramus.

EPISTOLA CCXXXV.

Huic questioni, priore cognitio an fides? sic respondet Basilii, ut fidem in disciplinis, cognitionem in Christiana religionis præire concedat. Sed cum Ennomium, si quis Deum a se cognosci iuteretur, statim concluderent, Dei naturam gnosci: absurda hæc illorum cavillatio refellitur.

Eidem ad aliam questionem responsio.

1. Priore cognitio, an fides? Nos porro dici-
mus generatim quidem in disciplinis fidem cog-
nitioni præire: at in nostra doctrina si quis dicat
præire cognitionem fidei, non contendemus; cog-
nitionem quidem humano captui accommodatam. B
Nam in disciplinis quidem oportet primum cre-
dere hoc elementum alpha esse; et ubi figuras et
pronuntiationem didiceris, tum demum accura-
tam percipere notionem potestatis elementi. At
in fide quæ circa Deum versatur, præit illa cogi-
tatio, Deum esse: hanc autem ex creaturis colli-
gimus. Sapientiam namque, et potentiam, et
bonitatem, et omnia ejus invisibilia ex mundi
creatione intelligentes, sic cognoscimus. Ita sane
illum ceu nostrum ipsorum 359 Dominum susci-
pimus. Quoniam enim totius mundi conditor Deus,
nos autem mundi pars sumus; noster igitur etiam
conditor Deus. Cognitionem istam fides sequitur,
et fidem talem adoratio.

2. Nunc autem propterea quoniam multa significat
cognitionis nomen, qui simplicioribus illudunt,
ac gloriam ex paradoxis querunt, instar eorum
qui in theatris sub omnium oculis calculos sub-
ducunt, interrogatione universe instituta, omnia
simul complectuntur. Cum enim cognitionis no-
men ad multa pertineat, cumque aliquid sciri
possit partim ex numero, partim ex magnitudine,
partim ex potentia, partim ex modo existendi,
partim ex tempore generationis, partim ex essen-
tia: illi interrogatione dum totum comprehen-
dunt, si nos ceperint confitentes Deum a nobis
cognosci, essentiali cognitionem a nobis expelunt;
si vero nos viderint in affirmando timidos, im-
pietatis labem nobis affingunt. Nos vero id quod
de Deo potest cognosci, scire confitemur, scire
autem rursus, quid nostram fugiat intelligentiam.
Quemadmodum igitur si a me scisciteris an co-
gnoscam quid sit arena, neque scire respondeam;
manifeste calumniaberis, si statim et illius nume-

* Alias CCCCI. Scripta anno 376.

(39) *Πιστεύομεν μὲν τῷ.* Sic codices mss. summo
consensu. Editi πιστεύομεν καὶ τῷ.

(40) *Τῷ αὐτῷ.* Hic titulus desumptus ex codici-
bus Med., Coisl. primo et Vaticano.

(41) *Καὶ μαθόντα.* Coniunctio, quæ deest in edi-
tis, legitur in decem nostris codicibus.

(42) *Ἐπιδεικνύμενοι.* Legitur in sex mss. ἐν-
επιδεικνύμενοι. Sed tres vetustissimi cum editis con-
sentiant.

καὶ γινώσκειν, ἀφ' ὧν πιστεύει, ἀπὸ τούτων καὶ γι-
νώσκει· ἢ καὶ ἀνάπαλιν, ἀφ' ὧν γινώσκει, ἀπὸ τού-
των καὶ πιστεύει. Γινώσκομεν δὲ ἐκ τῆς δυνάμεως
τὸν Θεόν. Ὅσατε πιστεύομεν μὲν τῷ (39) γνωσθέντι,
προσκυνούμεν δὲ τῷ πιστευθέντι.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΑΕ'.

Τῷ αὐτῷ (40) πρὸς ἄλλο ἐρώτημα.

1. Τί πρότερον, ἡ γνῶσις, ἢ ἡ πίστις; Ἡμεῖς δὲ
λέγομεν, ὅτι καθόλου μὲν ἐπὶ τῶν μαθημάτων πί-
στις γνῶσεως προηγείται· ἐπὶ δὲ τοῦ καθ' ἡμᾶς
λόγου, κἂν λέγη τις προκαταρχειν τὴν γνῶσιν τῆς
πίστεως, οὐ διαφερόμεθα· γνῶσιν μέντοι τὴν τῇ
ἀνθρωπίνῃ καταλήψει σύμμετρον. Ἐπὶ μὲν γὰρ
τῶν μαθημάτων πιστεῦσαι δεῖ πρῶτον, ὅτι ἄλφα
λέγεται, καὶ μαθόντα (41) τοὺς χαρακτήρας καὶ τὴν
ἐκφώνησιν, ὕστερον λαβεῖν καὶ τὴν ἀκριθεῖ κατα-
νόησιν τῆς δυνάμεως τοῦ στοιχείου· ἐν δὲ τῇ περὶ
Θεοῦ πίστει ἡγεῖται μὲν ἡ ἐννοία ἢ περὶ τοῦ, ὅτι
ἔστι Θεός· ταύτην δὲ ἐκ τῶν δημιουργημάτων συν-
άγομεν. Σοφὸν γὰρ, καὶ δυνατόν, καὶ ἀγαθόν, καὶ
πάντα αὐτοῦ τὰ ἀόρατα ἀπὸ τῆς τοῦ κόσμου κτίσεως
νοοῦντες ἐπιγινώσκομεν. Οὕτω δὲ καὶ Δεσπότην
ἐαυτῶν αὐτὸν καταδεχόμεθα. Ἐπειδὴ γὰρ παντὸς
μὲν τοῦ κόσμου δημιουργὸς ὁ Θεός, μέρος δὲ κόσμου
ἡμεῖς, καὶ ἡμῶν ἅρα δημιουργὸς ὁ Θεός. Ταύτην δὲ
τῇ γνῶσει ἡ πίστις ἀκολουθεῖ, καὶ τῇ τοιαύτῃ πίστει
ἡ προσκύνησις. C

2. Νῦν δὲ, ἐπειδὴ πολύσημόν ἐστι τὸ τῆς γνῶσεως
ὄνομα, οἱ καταπαίζοντες τῶν ἀκραισιτέρων, καὶ
ὁμοίως ἐπιδεικνύμενοι (42) τοῖς παραδόξοις, ὡς οἱ ἐν
τοῖς θεάτροις ἐν ταῖς πάντων ὄψεσι τὰς ψήφους κλέ-
πτοντες, τῇ ἐρωτήσει τοῦ καθόλου τὸ πᾶν συναρ-
πάζουσιν. Ἐπειδὴ γὰρ τὸ τῆς γνῶσεως ὄνομα ἐπὶ
πολὺ διαβαίνει, καὶ γνωστόν τι ἐστὶ, τὸ μὲν κατὰ
ἀριθμὸν, τὸ δὲ κατὰ μέγεθος, τὸ δὲ κατὰ δύναμιν,
τὸ δὲ κατὰ τὸν τρόπον τῆς ὑπάρξεως, τὸ δὲ κατὰ
τὸν χρόνον τῆς γεννήσεως, τὸ δὲ κατ' οὐσίαν· οὗτοι,
ἐν ἐρωτήματι (43) τὸ ὅλον παραλαμβάνοντες, ἐὰν
μὲν λάβωσιν ἡμᾶς ὁμολογοῦντας, ὅτι γινώσκομεν,
ἀπαιτοῦσιν ἡμᾶς τῆς οὐσίας τὴν εἰδήσιν· ἐὰν δὲ
ἴδωσιν ἡμᾶς εὐλαβούμενους πρὸς τὴν ἀπόφασιν, πε-
ριτρέπουσιν ἡμῖν τῆς ἀσεβείας τὸ δυνεῖδος. Ἄλλ' ἡμεῖς
εἰδέναι μὲν ὁμολογοῦμεν τὸ γνωστὸν τοῦ Θεοῦ,
εἰδέναι (44) δὲ τι πάλιν ὃ ἐκφεύγει ἡμῶν τὴν κατὰ-
ληψιν. Ὡς οὖν ἐὰν με ἐρωτήσης, εἰ οἶδα, τί ἐστὶν
ἄμμος, κἂν ἀποκρίνωμαι (45), ὅτι ἐπίσταμαι· συ-
κοφανήσεις προδήλως, ἐὰν εὐθὺς καὶ τὸν ἀριθμὸν

(43) *Ἐν ἐρωτήματι.* Reg. secundus, Paris. et Coisl.
secundus ἐν ἐρωτήματι, una interrogations.

(44) *Εἰδέναι.* Legitur μὴ εἰδέναι in Regio secundo,
οὐκ εἰδέναι in codice insignis Ecclesiae Parisiensis.
Sed melius alii codices mss. et editi negatione ca-
rent. Hæc enim si apponeretur, legendum esset: μὴ
εἰδέναι, ὅτι πάλιν ἐκφεύγει, Nescire quod nostram
fugit intelligentiam.

(45) *Ἀποκρίνωμαι.* Ita mss. plerique. Editi ἀπο-
κρίνομαι.

αὐτῆς ἀπαίτησης· διότι ἡ μὲν πρώτη σου ἐρώτησις A
πρὸς τὸ εἶδος ἔφερε τῆς ἀμμου, ἡ δὲ δευτέρα συκο-
φαντία περὶ τὸν ἀριθμὸν αὐτῆς περιετράπη. Ὁμοίον
ἔστι τοῦτο τὸ σόφισμα τῇ λέγοντι· Οἶδας Τιμόθεον;
Οὐκοῦν ἐὰν Τιμόθεον εἶδας, οἶδας αὐτοῦ καὶ τὴν
φύσιν· ἀλλὰ μὴν ὁμολόγησας εἶδέναι Τιμόθεον,
ἀπόδος τοίνυν ἡμῖν τὸν λόγον τῆς Τιμοθέου φύσεως.
Ἐγὼ δὲ καὶ οἶδα Τιμόθεον, καὶ οὐκ οἶδα· οὐ μὲν
κατὰ ταυτὸν, καὶ ἐν τῷ αὐτῷ. Οὐ γὰρ καθ' ὃ οἶδα,
κατὰ τοῦτο καὶ οὐκ οἶδα· ἀλλὰ κατ' ἄλλο μὲν οἶδα,
κατ' ἄλλο δὲ ἀγνοῶ. Οἶδα μὲν γὰρ αὐτὸν κατὰ
τὸν χαρακτῆρα, καὶ τὰ λοιπὰ ἰδιώματα· ἀγνοῶ
δὲ αὐτοῦ τὴν οὐσίαν. Ἐπεὶ καὶ ἑμαυτὸν οὕτω τού-
τῳ τῇ λόγῳ καὶ οἶδα καὶ ἀγνοῶ. Οἶδα μὲν γὰρ
ἑμαυτὸν ὅστις εἰμὶ· οὐκ οἶδα δὲ, καθὼς τὴν οὐσίαν
μου ἀγνοῶ.

3. Ἐπεὶ ἐξηγησάσθωσαν ἡμῖν, πῶς εἶπεν ὁ Παῦ-
λος, ὅτι Νῦν μὲν ἐκ μέρους γινώσκωμεν. Ἄρα ἐκ
μέρους τὴν οὐσίαν αὐτοῦ γινώσκωμεν, οἷον μέρη
τῆς οὐσίας αὐτοῦ γινώσκωμεν; Ἄλλ' ἄτοπον, ἀμε-
ρῆς γὰρ ὁ Θεός. Ἄλλ' ὅλην αὐτὴν γινώσκωμεν;
Πῶς οὖν, Ὅταν ἔλθῃ τὸ τέλειον, τὸ ἐκ μέρους
καταργηθήσεται; Οἱ δὲ εἰδωλόλατραι τί ἐγκαλοῦν-
ται; Οὐχ ὅτι, γνόντες τὸν Θεόν, οὐχ ὡς Θεὸν ἐδό-
ξασαν; Ἡ Γαλάται (46) δὲ οἱ ἀνέητοι ὑπὸ τοῦ Παύ-
λου διὰ τί οὐκ εἰδίζονται, λέγοντος· Νυνὶ δὲ, γνόν-
τες τὸν Θεόν, μᾶλλον δὲ γνωσθέντες ὑπὸ Θεοῦ,
πῶς ἐπιστρέφετε πάλιν ἐπὶ τὰ ἀσθενῆ καὶ πτω-
χὰ στοιχεῖα; Γνωστὸς δὲ πῶς ἦν ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ ὁ
Θεός; Ἄρα ἐπειδὴ ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ ἡ οὐσία, ἥτις
ποτέ (47) ἦν, ἐπεγνώσθη; Ἐγὼ, φησὶ, βοῶς τὸν
κηρύσσοντα αὐτόν (48)· δηλονότι ὁ βοῦς καθ' ὅμᾶς
ἔγνω τὴν οὐσίαν τοῦ κυρίου· καὶ ὄνος τὴν φάτιν
τοῦ κυρίου αὐτοῦ. Ἐγὼ οὖν καὶ ὁ ὄνος τῆς φάτιν
τὴν οὐσίαν. Ἰσραὴλ δέ με, φησὶν, οὐκ ἔγνω.
Τοῦτο ἐγκαλεῖται καθ' ὅμᾶς Ἰσραὴλ, ὅτι τὴν οὐσίαν,
ἥτις ποτέ ἐστι, τοῦ Θεοῦ οὐκ ἐπέγνω. Ἐκχεον,
φησὶ, τὴν ἑρμηνείαν σου ἐπὶ τὰ ἔθνη τὰ μὴ γινώ-
σκοντά σε· τούτῳ, τὰ τὴν οὐσίαν σου μὴ κα-
τεληφῆτα. Ἀλλὰ πολλαχῶς ἡ γνώσις, ὡς ἔφαμεν.
Ἡ τε γὰρ τοῦ κτίσαντος ἡμᾶς σύνεσις, καὶ ἡ τῶν
θαυμασίων αὐτοῦ κατανόησις, καὶ ἡ τῆρησις τῶν
ἐντολῶν, καὶ ἡ οικεισις ἡ πρὸς αὐτόν. Οἱ δὲ, πάν-
τα ταῦτα παρυσάμενοι, ἐπὶ ἐν σημαίνοντον τὴν
γνώσιν ἔλκουσι, τὴν θεωρίαν αὐτῆς (49) τοῦ Θεοῦ
τῆς οὐσίας. Θῆσεις, φησὶν, ἀπέναντι τῶν μαρτυ-
ριῶν, ὅθεν γνωσθήσομαι σοὶ ἐκείθεν. Ἄρα τὸ,
Γνωσθήσομαι, ἀντὶ τοῦ τὴν οὐσίαν μου ἐμφανίσω;
Ἐγὼ Κύριος τοῦς ὄντας αὐτοῦ. Ἄρα οὖν τῶν
μὲν ἑαυτοῦ τὴν οὐσίαν ἔγνω, τῶν δὲ ἀπειθούντων
ἐγνοεὶ τὴν οὐσίαν; Ἐγὼ Ἀδάμ τὴν γυναῖκα αὐ-
τοῦ. Ἄρα τὴν οὐσίαν αὐτῆς ἐγνώρισε; Καὶ περὶ

⁴⁶ I Cor. xiii, 9. ⁴⁷ ibid. 10. ⁴⁸ Galat. iv, 9. 21. ⁴⁹ II Tim. ii, 19.

(46) Ἡ Γαλάται. Deerat ἡ in editis, quod ex sex mss. codicibus restitutum.

(47) Ἦτις ποτέ. Sic emendavimus ex uno codice Regio quod in editis legebatur ἥτις τότε. Infra omnibus codicibus mss. et editis consentientibus legitur

PATROL. GR. XXXII.

rum exposcas; quia prima tua interrogatio ad arenæ speciem spectabat, posterior vero calumnia ad illius numerum deflectit. Ejusmodi est hoc sophisma ac si quis dicat: Nosti Timotheum? Profecto si Timotheum nosti, nosti et illius naturam: sed cognoscere te Timotheum confessus es: redde igitur nobis rationem Timothei naturæ. Ego vero et novi Timotheum, et non novi, non quidem secundum eandem rationem, et in eodem genere. Non enim secundum quod novi, secundum illud et non novi; sed secundum aliud novi, et secundum aliud non novi. Novi enim illum secundum figuram ac reliquas proprietates: illius vero ignoro essentiam. Nam sic et me ipse hac ratione et novi et non novi. Novi enim quis ipse B
sim: non novi autem, quatenus naturam meam ignoro.

3. Alioqui exponant nobis isti, quomodo dixerit Paulus: Nunc quidem ex parte cognoscimus⁴⁶. Num igitur ex parte essentiam illius cognoscimus, ac veluti partes essentiae illius cognoscimus? Sed hoc est absurdum, siquidem partium expers Deus. An essentiam totam cognoscimus? Quomodo igitur subjungit: Cum venerit quod perfectum est, evacuabitur quod ex parte est⁴⁷. Jam vero idololatriæ cur incusantur? Nonne ideo quod cognoscentes Deum, non tanquam Deum glorificaverint? Aut etiam Galatæ insani cur probris afficiuntur a Paulo, qui dicit: Nunc autem cum cognoveritis Deum, imo cogniti sitis a Deo: quomodo convertimini iterum ad infirma et egena elementa⁴⁸? Quomodo autem cognitus erat in Judea Deus? An quia in Judea notum erat qualis tunc esset illius essentia? Cognovit, inquit, bos possessorem suum⁴⁹. Scilicet vestro iudicio 360
bos novit essentiam heri. Et asinus præsepe domini sui. Novit igitur etiam asinus præsepis essentiam. Israel autem, inquit, me non cognovit. Id ex vestra sententia Israel incusatur, quod qualis tandem sit Dei essentia non agnovit. Effunde, inquit, iram tuam in gentes quæ te non noverunt⁵⁰; hoc est, quæ tuam essentiam non comprehenderunt. At, ut diximus, cognitio est multiplicis generis. Cognoscimus enim, si conditorem nostrum scimus, si intelligimus ejus mirabilia, si mandata servamus, si cum ipso conjungimur. Isti autem, omnibus his rejectis, cognitionem ad unum significatum trahunt, contemplationem ipsius Dei essentiae. Pones, inquit, ante testimonia, unde cognoscat a te inde⁵¹. Num illud, Cognoscat, idem valet ac naturam meam revelabo? Dominus cognovit qui sunt ejus⁵². Num ergo naturam eorum qui ipsius sunt cognovit, inobsequen-

⁴⁸ Ἦτις ποτέ.

(48) Αὐτόν. Deest in tribus mss. Habent Harl et Med. αὐτήν.

(49) Αὐτῆς. Ita mss. octo. Editi αὐτήν.

tium vero ignorat naturam? Cognovit Adam uxorem suam⁵². Num naturam ipsius cognovit? Et de Rebecca dicitur: Virgo erat, vir illam non cognoverat⁵³. Et. Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco⁵⁴? Scilicet naturam Rebecca nemo cognovit? Num Maria hoc dicit: Nullius viri cognovi naturam? Nonne potius illud, Cognovit, de conjugaliibus amplexibus solet in Scriptura usurpari? Et quod dicitur fore ut cognoscatur Deus ex propitiatorio, idem est ac manifestus fiet sibi servantibus. Et, Dominus cognovit qui sunt ejus, idem est ac in suam familiaritatem illos ob opera bona recepit.

EPISTOLA CCXXXVI.

Pergit Basilii variis Amphilochii questionibus respondere: quomodo Christus nescire dicatur diem et horam; de Jeremiae vaticinio in Jechoniam; de Encratitarum quidam cavillatione; de falso; de emersione in baptismo; de voce φωνῆς de essentia et hypostasi; de mediis rebus in indifferentibus, a quo gubernentur.

Eidem Amphilochio.

1. Quod jam a multis investigatum est evangelicum dictum, quomodo nesciat Dominus noster Jesus Christus diem consummationis ac horam⁵⁵, quodque maxime ab Anomoeis perpetuo objicitur ad eversionem Unigeniti gloriae, ut ostendatur essentiae dissimilitudo et inferior dignitatis gradus, cum nec eandem naturam habere possit qui non omnia noscit, neque in una similitudine intelligi cum eo, qui universorum cognitionem sua praenoscendorum et assequendorum futurorum facultate complectitur; id nunc a tua prudentia nobis ut novum, propositum est. Itaque quae a puero ex patribus audivimus, et ob bonarum rerum amorem citra examen suscepimus, haec possumus dicere; quanquam illa quidem Christomachorum impudentiam non dissolvent (quae enim oratio eorum impetu fortior videatur?), sed iis, qui Dominum diligunt, et antecaptam ex fide doctrinam deducta ex ratione demonstratione fortiores tenent, satis magnam fortasse persuasionem **361** exhibebunt. Nimirum illud, nemo, generale quidem videtur esse nomen, adeo ut ne una quidem persona per hanc vocem excipiat. Sed non ita apud Scripturam usurpatur, quemadmodum observavimus in illo, Nemo bonus nisi unus Deus⁵⁶. Neque enim hic se ipse excludens a boni naturae Filius haec dicit. Sed cum Pater primum bonum sit, illud, nemo, subintellecta hac voce,

A τῆς Ῥεβέκκας, Παρθένος, φησὶν ἄνθρωπος οὐκ ἔγνω αὐτήν· καὶ, Πῶς ἔσται (50) τοῦτο, ἐπεὶ ἄνθρωπος οὐ γνώσκει; Ἀρα Ῥεβέκκας μὲν τὴν οὐσίαν οὐδὲ ἐπέγνω; Μαρία δὲ τοῦτο φησὶν· ὅτι οὐδὲν ἀνδρὸς ἐνόησα τὴν οὐσίαν; Ἡ δὲ, ἔγνω, ἐπὶ τῶν γαμικῶν συμπλοκῶν ἔθος τῇ Γραφῇ ὀνομάζειν; Καὶ τὸ γνωσθῆσθαι τὸν Θεὸν ἀπὸ τοῦ ἱλαστηρίου, τοῦτο ἐστίν, ἐμφανισθῆσθαι τοῖς λατρεύουσι. Καὶ τὸ, ἔγνω Κύριος τοὺς ὄντας αὐτοῦ, τοῦτο ἐστίν, ἐδέξατο αὐτοὺς διὰ τῶν ἀγαθῶν ἔργων εἰς τὴν πρὸς αὐτὸν οικειώσιν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΑΓ'.

B

Τῷ αὐτῷ Ἀμφιλοχίῳ.

1. Ἐξητημένον (51) ᾗδὲ παρὰ πολλοῖς τὸ εὐαγγελικὸν ῥητὸν περὶ τοῦ ἀγνοεῖν τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν τὴν ἡμέραν τοῦ τέλους, καὶ τὴν ὥραν, καὶ μάλιστα συνεχῶς προβαλλόμενον παρὰ τῶν Ἀνομοίων ἐπὶ καθαιρέσει τῆς δόξης τοῦ Μονογενοῦς εἰς ἀπόδειξιν τοῦ κατὰ τὴν οὐσίαν ἀνομοίου, καὶ τῆς κατὰ τὴν ἀξίαν ὑφέσεως, ὡς οὐ δυναμένου οὔτε τὴν αὐτὴν ἔχειν φύσιν, οὔτε ἐν ὁμοιότητι μιᾷ νοεῖσθαι τοῦ μὴ πάντα εἰδότες πρὸς τὸν ἐμπεριλαβόντα τὴν εἰδῆσιν τῶν ὅλων τῇ προγνωστικῇ αὐτοῦ καὶ ἐπιβλητικῇ τῶν μελλόντων δυνάμει· τοῦτο νῦν (52) παρὰ τῆς σῆς συνέσεως ἡμῖν ὡς καινὸν προσβλήθη. Ἄ τοῖνον ἐκ παιδὸς παρὰ τῶν πατέρων ἠκούσαμεν, καὶ διὰ τὴν πρὸς τὰ καλὰ φίλαν ἀδυσανίστως παρεξέμεθα, ταῦτα εἰπεῖν ἔχομεν, τῶν μὲν Χριστομάχων τὴν ἀναισχυντίαν οὐ διαλύοντα, (τίς γὰρ ἂν καὶ φανεῖν λόγος τῆς ὁμῆς αὐτῶν ἰσχυρότερος;) τοῖς δὲ ἀγανῶσι τὸν Κύριον, καὶ τῆς ἐκ τοῦ λόγου ἀποδείξεως (53) ἰσχυροτέραν τὴν ἐκ πίστεως πρόσληψιν κεκτημένους, ἀρκοῦσαν ἰσως παρεχόμενα τὴν πληροφορίαν. Ὅτι τὸ, οὐδεὶς (54), καθολικὸν μὲν εἶναι δοκεῖ ῥήμα, ὡς μηδὲ ἐν πρόσσωπον διὰ τῆς φωνῆς ταύτης ὑπεξηρησθαι· ἔστι δὲ οὐχ οὕτω παρὰ τῇ Γραφῇ ἀναφερόμενον, ὡς τετηρήκαμεν ἐπὶ τοῦ, Οὐδεὶς ἀγαθὸς εἰ μὴ εἰς ὁ Θεός. Οὐδὲ γὰρ ἐκεῖ αὐτὸν ἔξω τιθεῖς τῆς τοῦ ἀγαθοῦ φύσεως ὁ Υἱός, ταῦτα λέγει. Ἄλλ' ἐπειδὴ τὸ πρῶτον ἀγαθὸν ὁ Πατήρ, τὸ, οὐδεὶς (55), συνυπακουμένου τοῦ, πρῶ-

⁵² Gen. iv, 1. ⁵³ Gen. xxiv, 16. ⁵⁴ Luc. i, 54. ⁵⁵ Marc. xiii, 32. ⁵⁶ Marc. x, 18.

* Alias CCCXCI. Scripta anno 376.

(50) Πῶς ἔσται. Editi addunt μοι quod deest in septem mss.

(51) Ἐξητημένον. Editi τὸ ἐξητημένον, sed deest articulus in decem mss. codicibus.

(52) Τοῦτο νῦν. Medicæus cum uno ex Regiis τοῦτο νῦν δὴ παρὰ τῆς, etc.

(53) Ἀποδείξεως. Ita editi et codex Harl. cum Bigot. et Reg. primo. At in codicibus Med., Coisl. utroque, Vat. Paris. et Regiis duobus legitur ἀποδείξεως, ducta ex ratione responsione. Sed magis placet vulgata scriptura, cum praesertim veterum librorum auctoritate non destituatur.

(54) Ὅτι τὸ, οὐδεὶς. Ita Harl., Med., Coisl. primus, Clarom. et unus ex Regiis. Editio 1 Paris. ὁ τὸ, οὐδεὶς. Secunda τὸ δὲ, οὐδεὶς. Paulo post Coisl. primus cum uno ex Regiis ὑπεξαίρεισθαι.

(55) Τὸ, οὐδεὶς. Corruptissima in editis et multis mss. codicibus hæc verborum constructio. Sic enim habent: τῷ οὐδεὶς ὑπακουμένου τοῦ πρώτου, τὸ δεύτερον εἰρησθαι πιστεύομεν. Sed illud τὸ δεύτερον, quod totum hunc locum denormabat, deest in quinque libris. Totidem habent τοῦ πρώτου. Legitur τὸ οὐδεὶς in sex aliis, quorum duo antiquissimi, Harl. et Coisl. primus.

τος, εἰρησθαι πιστεύομεν· καὶ τὸ, Οὐδεὶς οἶδε ὅτι ὁ Πατήρ. Οὐδὲ γὰρ ἐκεῖ ἀγνοῖαν τοῦ Πνεύματος κατηγορεῖ, ἀλλὰ πρῶτον (56) τῷ Πατρὶ ὑπάρχειν τὴν γνῶσιν τῆς ἑαυτοῦ φύσεως μαρτυρεῖ. Οὕτω καὶ τὸ, Οὐδεὶς οἶδε, τὴν πρῶτην ἐδήσαν τῶν τε ὄντων καὶ τῶν ἐσομένων ἐπὶ τὸν Πατέρα ἀνάγοντος, καὶ διὰ πάντων τὴν πρῶτην αἰτίαν τοῖς ἀνθρώποις ὑποδεικνύοντος εἰρησθαι νομίζομεν. Ἐπεὶ πῶς ἢ ταῖς λοιπαῖς μαρτυρίαις τῆς Γραφῆς ἀκολουθεῖ τὸ βῆτον, ἢ ταῖς κοιναῖς ἡμῶν ἐννοίαις συμβαίνειν δύναται, τῶν πεπιστευκότων εἰκόνα εἶναι τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀοράτου τὸν Μονογενῆ, εἰκόνα δὲ οὐ χαρακτήρος σωματικοῦ, ἀλλ' αὐτῆς τῆς θεότητος, καὶ τῶν ἐπινουμένων τῷ οὐσίᾳ τοῦ Θεοῦ μεγαλεῖων, εἰκόνα δυνάμεως, εἰκόνα σοφίας, καθὼς εἴρηται Χριστὸς Θεοῦ δύναμις, καὶ Θεοῦ σοφία; Μέρους δὲ ὁ θλωνότης τῆς σοφίας ἢ γνῶσις; ἢ οὐκ ἐξαικονίζει πᾶσαν, εἴπερ τινῶν ἀπολείπεται. Πῶς δὲ καὶ ὁ Πατήρ, δι' οὗ τοὺς αἰῶνας ἐποίησε, τούτῳ τὸ ἐλάχιστον μέρος τῶν αἰώνων, τὴν ἡμέραν ἐκείνην καὶ τὴν ὥραν, οὐκ ἔδειξεν; Ἡ πῶς ὁ τῶν ὁλων ποιητὴς τοῦ ἐλαχίστου μέρους τῶν ὑπ' αὐτοῦ κτισθέντων τῆς γνῶσεως ἀπολείπεται; Ὁ δὲ λέγων, πᾶσιόν τοῦ τέλους, τὰδε καὶ τὰδε ἐν τῷ οὐρανῷ σημεῖα καὶ ἐν τοῖς κατὰ γῆν χωρίοις φανήσεσθαι, πῶς αὐτὸ τὸ τέλος ἀγορεύει; Ἐν οἷς γὰρ λέγει, Οὕτω τὸ τέλος, οὐχ ὥς ἀμφιδόλων, ἀλλ' ὥς εἰδὼς διορίζεται. Ἐπειτα μέντοι εὐγνωμόνως σκοποῦντι, πολλὰ καὶ ἀπὸ τοῦ ἀνθρωπίνου μέρους ὁ Κύριος διαλέγεται τοῖς ἀνθρώποις· οἷον (57), Δός μοι πιεῖν, φωνὴ ἐστὶ τοῦ Κυρίου τὴν σωματικὴν χρεῖαν ἐκπληροῦσα. Καίτοι ὁ αἰτῶν οὐχὶ σὰρξ ἦν ἀψυχος, ἀλλὰ θεότης σαρξὶ ἐμφύτῳ κεχρημένη. Οὕτω καὶ νῦν τὸ τῆς ἀγνοίας ἐπὶ τὸν οἰκονομικῶς πάντα καταδεχόμενον, καὶ προνόπτοντα παρὰ Θεῷ καὶ ἀνθρώποις σοφίᾳ καὶ χάριτι, λαμβάνων τις, οὐκ ἔξω τῆς εὐσεβοῦς ἐνεχθήσεται διανοίας.

2. Τῆς σῆς ὁ ἀν εἴη φιλοπονίας (58) ἐκθέσθαι τὰς εὐαγγελικὰς ῥήσεις, καὶ συγκρίνειν ἀλλήλαις τὴν τε Ματθαίου καὶ τὴν Μάρκου. Οὗτοι γὰρ μόνοι συνενεχθέντες περὶ τὸν τόπον τοῦτον ἀλλήλοις φαίνονται. Ἡ μὲν οὖν τοῦ Ματθαίου λέξις οὕτως ἔχει· Περὶ δὲ τῆς ἡμέρας ἐκείνης καὶ τῆς ὥρας (59) οὐδεὶς οἶδεν, οὐδὲ οἱ ἄγγελοι τῶν οὐρανῶν, εἰ μὴ ὁ Πατὴρ μόνος· ἡ δὲ τοῦ Μάρκου· Περὶ δὲ τῆς ἡμέρας ἐκείνης καὶ ὥρας οὐδεὶς οἶδεν, οὐδὲ οἱ ἄγγελοι οἱ ἐν οὐρανῷ (60), οὐδὲ ὁ Υἱός, εἰ μὴ ὁ Πατήρ. Τί τοίνυν ἐστὶν ἐν τούτοις ἐπιστημῆσθαι ἄξιον; Ὅτι ὁ μὲν Ματθαῖος οὐδὲν εἶπε περὶ τῆς τοῦ Υἱοῦ ἀγνοίας· δοκεῖ δὲ τῷ Μάρκῳ συμφέρεσθαι

A primus, dictum esse credimus; et illud: *Nemo novit Filium nisi Pater* ⁵⁶. Neque enim hic ignorantiae Spiritum accusat; sed naturae suae cognitionem Patri primo inesse testatur. Sic et illud, *Nemo scit* ⁵⁷, ab eo primam eorum quae sunt, et quae futura sunt cognitionem ad Patrem referente, et in omnibus primam causam hominibus demonstrante dictum credimus. Alioqui quomodo aut cum reliquis Scripturae testimoniis consentiat dictum illud, aut cum communibus nostris notionibus quadrare possit, qui credimus imaginem esse Dei invisibilis Unigenitum; imaginem autem non figuræ corporeæ, sed ipsius divinitatis, et magnificorum attributorum, quæ in Dei essentia intelliguntur: imaginem virtutis, imaginem sapientiae, quatenus Christus dictus est Dei virtus, et Dei sapientia ⁵⁸? Profecto autem pars est sapientiae cognitio, quam non totam representat, si quid ei desit. Quomodo autem Pater ei, per quem saecula condidit, minimam partem saeculorum, diem illum et horam, non ostendit? Aut quomodo universorum Conditor, minimae partis eorum, quæ a se condita sunt, cognitione destitueretur? Qui autem dicit, appropinquante fine, hæc et illa in cælo signa et in terris visum iri, quomodo ipsum finem ignorat? Dum enim dicit: *Nondum finis* ⁵⁹, non quasi dubitans, sed ut sciens affirmat. Deinde, si quis æquo animo consideret, multa et ex humana parte Dominus disserit hominibus: nam illud, *Da mihi bibere* ⁶⁰, vox est Domini, corpoream indigentiam explens. Atque is quidem qui petebat, non caro erat inanimata, sed divinitas carne animata utens. Ita et nunc si quis ignorantiam illam ad eum referat, qui omnia per dispensationem suscepit, et coram Deo et hominibus sapientia et gratia profecit; is extrapiam non feretur sententiam.

2. Jam tuæ diligentiae fuerit evangelicas voces exponere, et Matthæi ac Marci dicta inter se conferre. Hi enim soli circa hunc locum inter se concurrissse comperiuntur. Et Matthæi quidem dictio sic se habet: *De die autem illa et hora nemo scit, ne caelorum quidem angeli, nisi Pater solus* ⁶¹. Marci autem ita: *De die autem illo et hora nemo scit, neque angeli in cælo, neque Filius, nisi Pater* ⁶². Quid autem in his observatu dignum est? Illud nempe, Matthæum quidem nihil dixisse de Filiis **362** ignorantia, videri tamen cum Marco consentire quoad sensum, dum ait, *Nisi solus Pater*. Nos porro existimamus il-

⁵⁶ Matth. xi, 27. ⁵⁷ Matth. xxiv, 36. ⁵⁸ I Cor. i, 24. ⁵⁹ Matth. xxiv, 6. ⁶⁰ Joan. iv, 7. ⁶¹ Matth. xxiv, 36. ⁶² Marc. xiii, 32.

(56) Ἀλλὰ πρῶτον. Duo Regii codices, Vat., Clarom., Bigot. et Paris. habent ἀλλὰ πρῶτον. Cum editis alii codices consentiunt.

(57) Τοῖς ἀνθρώποις· οἷον. Hæc addita ex codicibus Med., Harl., Coisl. primo et uno ex Regiis. Editi dialégetai. Τὸ γὰρ. Mox hæc voces, τοῦ Κυρίου, desunt in codicibus Vat., Coisl. secundo et duobus Regiis. Paulo post septem codices: Οὕτω

τοίνυν τὸ τῆς ἀγνοίας ἐπὶ τὸν προνόπτοντα. Cætera desunt.

(58) Φιλοπονίας. Coisl. primus φιλοσοφίας, et ad marginem ut in editis.

(59) Καὶ τῆς ὥρας. Hæc desunt in pluribus mss. Paulo post quinque codices ἢ ὥρας.

(60) Οἱ ἐν οὐρανῷ. Deest prima vocola in Coisl. secundo.

lud, solus, ut angelis opponatur, dictum fuisse, minime vero Filium una cum suis servis comprehendere, quantum attinet ad ignorantiam. Est enim verax qui pronuntiavit: *Omnia quaecunque habet Pater, mea sunt*⁶¹. Unum autem eorum, quae habet, est et ipsa huiusce diei et horae cognitio. Silentio igitur praetermittens, ut minime controversam, suam ipsius personam in Matthaei dicto Dominus, angelos dixit ignorare, scire autem Patrem solum, Patris cognitionem tacite suam ipsius esse docens, eo quod et alibi pronuntiavit: *Sicut cognoscit me Pater, et ego cognosco Patrem*⁶². Quod si Pater Filium totum totaliter cognoscit, ita ut et reconditam in ipso sapientiam omnem perspicat: pari mensura et a Filio cognoscitur, cum omni insita illi sapientia et praenotione futurorum. Sic igitur illud Matthaei, *Nisi solus Pater*, interpretando leniendum ducimus. Marci autem verba, quia aperte videntur ipsum Filium a cognitione excludere, ita intelligimus: Nemo novit, neque angeli Dei, sed nec Filius nosset, nisi nosset Pater; hoc est, causa et principium cognitionis Filii a Patre est. Ac violenta quidem non est, si quis aequo animo audiat, haec expositio; quandoquidem non adicitur *solus*, ut apud Matthaeum. Mens igitur Marci est ejusmodi: De die autem illa aut hora nemo scit, neque angeli Dei, sed nec Filius quidem nosset, nisi nosset Pater; siquidem ei a Patre data cognitio. Hoc autem de Filio et maxime pium et divinitati non indecorum dictu est, eum ab eo, cui consubstantialis est, habere ut cognoscat, atque in omni sapientia et maiestate divinitati suae consentanea conspiciatur.

ὁμοούσιος, ἐξ αὐτοῦ καὶ τὸ γινώσκειν ἔχει, καὶ τὸ ἐν θεότητι θεωρεῖσθαι.

3. Quod spectat ad Jechoniam, quem proscriptum ex Judaea terra fuisse dicit propheta Jeremias his verbis: *Inhonoratus est Jechonias tanquam vas, cujus non est utilitas; et quia relictus est ipse et semen ejus, neque ex semine ejus exsurget qui sedeat super solium David, princeps in Juda*⁶³: simplex et clara est oratio. Nam eversis Hierosolymis a Nabuchodonosor, dissolutum fuerat regnum: nec jam patriae successiones principatum, ut antea, vigeabant: sed tunc, imperio defecti, in captivitate vivebant Davidis posterii. Reversi autem Salathiel et Zorobabel modo magis populari praeerant populo⁶⁴, translato deinceps ad sacerdotium imperio, propterea quod sacerdotalis et regia tribus inter se commiscerentur. Unde Dominus et rex est

κατὰ τὴν ἔννοιαν, ἐκ τοῦ φάναι, *Εἰ μὴ ὁ Πατὴρ μόνος*. Ἡμεῖς δὲ ἡγοῦμεθα τὸ, *μόνος*, πρὸς τὴν τῶν ἀγγέλων ἀντιδιαστολήν (61) εἰρησθαι· τὸν δὲ Υἱὸν μὴ συμπαραλαμβάνεσθαι τοῖς αὐτοῦ δούλοις, κατὰ τὴν ἀγνοίαν. Ἀφευδῆς γὰρ ὁ εἰπὼν, ὅτι *Πάντα ὅσα ἔχει ὁ Πατὴρ ἐμὰ ἐστίν*. Ἐν δὲ, ὧν ἔχει, καὶ ἡ γνώσις ἐστὶ τῆς ἡμέρας ἐκείνης καὶ τῆς ὥρας. Παρασιωπήσας τοίνυν, ὡς ὁμολογοῦμενον, τὸ αὐτοῦ πρόσωπον ἐν τῇ λέξει τοῦ Ματθαίου ὁ Κύριος, τοὺς ἀγγέλους εἶπεν ἀγνοεῖν, εἰδέναι δὲ τὸν Πατέρα μόνον· τὴν τοῦ Πατρὸς γνώσιν κατὰ τὸ σωπώμενον καὶ αὐτοῦ εἶναι λέγων, διὰ τὸ καὶ ἐν ἄλλοις εἰρησθαι· *Καθὼς γινώσκει με ὁ Πατὴρ, καὶ ἡ γινώσκω τὸν Πατέρα*. Εἰ δὲ γινώσκει ὁ Πατὴρ τὸν Υἱὸν ὅλον δι' ὅλου, ὥστε καὶ τὴν ἐναποκειμένην αὐτῷ (62) σοφίαν πᾶσαν ἐπίστασθαι· κατὰ τὸ ἴσον μέτρον καὶ ἐπιγνωσθήσεται παρὰ τοῦ Υἱοῦ, δηλονότι, μετὰ πάσης τῆς ἐνυπαρχούσης αὐτῷ σοφίας καὶ τῆς προγνώσεως τῶν μελλόντων. Ταύτης μὲν οὖν ἀξιούμεν τῆς παραμυθίας τὸ παρὰ τῷ Ματθαίῳ κείμενον· *Εἰ μὴ ὁ Πατὴρ μόνος*. Τὸ δὲ Μάρκου, ἐπειδὴ φανερώς δοκεῖ καὶ τὸν Υἱὸν ἀπομερίζειν τῆς γνώσεως, οὕτω νοοῦμεν· ὅτι οὐδεὶς οἶδεν, οὔτε οἱ ἄγγελοι τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' οὐδὲ ὁ Υἱὸς (63) ἔγνω, εἰ μὴ ὁ Πατὴρ· τοῦτέστιν, ἡ αἰτία τοῦ εἰδέναι τὸν Υἱὸν παρὰ τοῦ Πατρὸς. Καὶ ἀδιάσπῳς ἐστὶ τῷ εὐγνωμόνως ἀκούοντι ἡ ἐξηγήσις αὕτη· ἐπειδὴ οὐ πρόσκειται τὸ *μόνος*, ὡς καὶ παρὰ τῷ Ματθαίῳ. Ἔστιν οὖν ὁ νοῦς ὁ παρὰ τῷ Μάρκῳ τοιοῦτος· Περὶ δὲ τῆς ἡμέρας ἐκείνης (64) ἡ ὥρα οὐδεὶς οἶδεν, οὔτε οἱ ἄγγελοι τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' οὐδ' ἂν ὁ Υἱὸς ἔγνω, εἰ μὴ ὁ Πατὴρ· ἐκ γὰρ τοῦ Πατρὸς αὐτῷ ὑπῆρχε δεδομένη ἡ γνώσις. Τοῦτο δὲ εὐφημώτατόν ἐστι καὶ θεοπροπέες περὶ τοῦ Υἱοῦ λέγειν, ὅτι οὐπὲρ ἐστὶν ἐν πάσῃ σοφίᾳ καὶ δόξῃ (65) τῇ προέπουσῃ αὐτοῦ τῇ

3. Περὶ δὲ τοῦ Ἰεχονίου, ὃν ἐκχέρυκτον ἀπὸ τῆς Ἰουδαίας γῆς γεγενῆσθαι φησὶν ὁ προφήτης Ἰερემίας εἰπὼν· *Ἐτιμώθη Ἰεχονίας ὡς σκεῦος, ὃ οὐκ ἐστὶν αὐτοῦ χρεια· καὶ ὅτι ἀπεφρίξη αὐτὸς καὶ τὸ σπέρμα αὐτοῦ, καὶ οὐ μὴ ἀναστῇ ἐκ τοῦ σπέρματος αὐτοῦ καθήμενος ἐπὶ τοῦ θρόνου Δαβὶδ, ἀρχὼν ἐν τῷ Ἰουδα·* ἀπλοῦς καὶ σαφὴς ἐστὶν ὁ λόγος. Καθαίρεθείσης γὰρ τῆς Ἱερουσαλήμ ὑπὸ Ναβουχοδονόσορ, λείλυτο μὲν τὰ βασίλεια, οὐκέτι δὲ πατρικαὶ διαδοχαὶ τῶν ἡγεμονιῶν (66) ἦσαν, ὥσπερ καὶ πρότερον· ἀλλὰ τότε μὲν ἐξ ἀρχῆς ἐπὶ τῆς αἰχμαλωσίας διήγον οἱ ἀπόγονοι τοῦ Δαβὶδ· ἐπανελθόντες δὲ οἱ περὶ τὸν Σαλαθιὴλ καὶ Ζοροβάβελ, δημοτικώτερον καθηγούντο τοῦ λαοῦ, τῆς ἀρχῆς λοιπὸν ἐπὶ τὴν ἱερωσύνην μεταπεσούσης; διὰ τὸ

⁶¹ Joan. xvi, 15. ⁶² Joan. x, 15. ⁶³ Jer. xxii, 28-30. ⁶⁴ I Esdr. iii, 2.

(61) Ἀντιδιαστολήν. Harl. cum uno ex Regiis διαστολήν.

(62) Αὐτῷ. Editi ἐν αὐτῷ. Sed deest praepositio in pluribus mss. codicibus, itaque optime notae.

(63) Οὐδὲ ὁ Υἱὸς. Legitur in editis οὐδ' ἂν ὁ Υἱὸς ἔγνω. Sed deest ἂν in Coisl. primo, Harl., Med. et uno Regio.

(64) Ἐκείνης. Deest ea vox in pluribus codicibus non antiquissimis.

(65) Καὶ δόξη. Pro his vocibus habet Coisl. secundus καὶ γινώσκει, et scientia.

(66) Ἡγεμονιῶν. Ita omnes nostri codices. Editi ἡγεμονικῶν. Ibidem editi τὸ πρότερον. Deest vocula in tribus vetustissimis codicibus.

ἀναμιγῆναι τὴν ἱερατικὴν καὶ τὴν βασιλικὴν φυλὴν. **A** Ὅθεν ὁ Κύριος καὶ βασιλεὺς ἐστὶ καὶ ἀρχιερεὺς τὰ πρὸς τὸν Θεόν. Καὶ οὐκ ἐξέλιπε μὲν ἡ βασιλικὴ φυλὴ μέχρι τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας· οὐ μὴν ἐτι ἐκάθισεν ἐπὶ τοῦ θρόνου Δαβὶδ τὸ σπέρμα τοῦ Ἰεσίου. Θρόνος γὰρ δηλονότι λέγεται τὸ βασιλικὸν ἀξίωμα. Πάντως δὲ τῆς ἱστορίας μέμνησαι, ὅτι ὑπόφορος μὲν ἦν τῷ Δαβὶδ πᾶσα ἡ Ἰουδαία, καὶ ἡ Ἰδουμαία χώρα, καὶ ἡ Μωαβίτις, καὶ τῆς Συρίας ὅσα τε πρόσχωρα καὶ τὰ πορθωτέρω μέχρι τῆς Μείσης τῶν ποταμῶν· καὶ καθ' ἕτερον (67) μέρος ἕως ποταμοῦ Αἰγύπτου. Εἰ οὖν οὐδεὶς ἐφάνη ἐπὶ τοσούτου ἀξιώματος τῶν μετὰ ταῦτα, πῶς οὐκ ἀληθὴς ὁ τοῦ προφήτου λόγος, ὅτι οὐκ ἐτι καθίσταται ἐπὶ τοῦ θρόνου Δαβὶδ ἐκ τοῦ σπέρματος Ἰεσίου; Οὐδεὶς γὰρ φαίνεται τῆς ἀξίας ταύτης ἐπιλημμένος ἐξ αὐτοῦ. Οὐ μέντοι ἐξέλιπεν ἡ τοῦ Ἰούδα φυλὴ, ἕως οὗ ἤλθεν ᾧ ἀπέκειτο, ὃς οὐδὲ αὐτὸς ἐκαθέσθη ἐπὶ τοῦ σωματικοῦ θρόνου, μεταπσούσης λοιπὸν τῆς Ἰουδαϊκῆς βασιλείας ἐπὶ τὸν υἱὸν τοῦ Ἀσκαλωνίτου Ἀντιπάτρου Ἡρώδην, καὶ τοὺς ἐκείνου παῖδας, οἱ εἰς τέσσαρας ἀρχὰς κατενεύμαντο τὴν Ἰουδαίαν, ἡγεμονεύοντες μὲν Πιλάτου, τὸ δὲ σύμπαν τῆς Ῥωμαϊκῆς ἀρχῆς κράτος ἔχοντος Τιβερίου (68). Ἀλλὰ θρόνον λέγει Δαβὶδ, ἐφ' ὃν ὁ Κύριος ἐκάθισε, τὴν ἀκαθαίρετον βασιλείαν. Αὐτὸς γὰρ ἐστὶ προσδοκία ἐθνῶν, οὐχὶ τοῦ ἐλαχίστου μέρους τῆς οἰκουμένης· Ἔσται γὰρ, φησὶν, ἡ ρίζα τοῦ Ἰεσοῦ, καὶ ὁ ἀνιστάμενος ἀρχεῖν ἐθνῶν· ἐπ' αὐτῷ ἐθὼν ἐλπιούσι. Τέθεικα γὰρ σε εἰς διαθήκην γένους, εἰς πῶς ἐθνῶν. Καὶ θήσομαι, φησὶν, εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος τὸ σπέρμα αὐτοῦ, καὶ τὸν θρόνον αὐτοῦ ὡς τὰς ἡμέρας τοῦ οὐρανοῦ. Οὕτως οὖν καὶ ἱερὺς (69) διέμεινεν, εἰ καὶ μὴ τὰ σκήπτρα τῆς Ἰουδαίας παρέλαβε, καὶ βασιλεὺς πάσης τῆς γῆς ὁ Θεός, καὶ ἡ εὐλογία τοῦ Ἰακώβ ἐβεβαιώθη· Καὶ ἐνευλογηθήσονται τῷ (70) σπέρματι αὐτοῦ παῖδες τὸν Χριστόν.

4. Τοῖς δὲ κομψοῖς Ἐγκρατίταις πρὸς τὸ σεμνὸν αὐτῶν πρόβλημα, διὰ εἰ καὶ ἡμεῖς οὐχὶ πάντα ἐσθίμεν, ἐκεῖνο λεγέσθω, ὅτι καὶ τὰ περιττώματα ἡμῶν βδελυσσόμεθα. Κατὰ μὲν γὰρ τὴν ἀξίαν, λάχανα χόρτου ἡμῖν ἐστὶ τὰ κρέα· κατὰ δὲ τὴν τῶν συμφερόντων διάκρισιν, ὡς καὶ ἐν λαχάνοις τὸ βλαβερὸν τοῦ καταλλήλου χωρίζομεν, οὕτω καὶ ἐν τοῖς κρέασι τοῦ χρησίου τοῦ βλαβεροῦ διακρίνομεν. Ἐπεὶ τοι λάχανόν ἐστι καὶ τὸ κύνειον, ὥσπερ κρέας ἐστὶ καὶ τὸ γύπειον· ἀλλ' ὅμως οὔτε ὑποκύαμον φάγοι ἂν τις σοῦν ἔχων, οὔτε κύνες ἀφαίτοι μὴ μεγάλης ἀνάγκης κατεπιγούσης· ὡς ὃ γε φαγὼν οὐκ ἠνόμησεν.

5. Πρὸς δὲ τοὺς λέγοντας καθ' ἐμπαρμένην διοικεῖσθαι τὰ ἀνθρώπινα, μὴ παρ' ἡμῶν ζητεῖ λόγους, ἀλλὰ ταῖς οἰκείαις τῆς ῥητορικῆς ἀκρίβειαν αὐτοὺς κα-

et pontifex in iis quæ sunt ad Deum⁷¹. Ac tribus quidem regia ad usque Christi adventum minime defecti; nec tamen amplius sedit in solio Davidis semen Jechoniæ. Nam solum profecto regia dignitas nuncupatur. **363** Omnino autem historiæ meministi, videlicet Judæam omnem Davidi vectigalem fuisse, et Idumæam, et Moabitarum regionem, et Syriæ partes tum viciniores tum remotiores ad usque Mesopotamiam, et ex altera parte usque ad flumen Ægypti. Itaque si nullus e posteris ad tantam potestatem pervenit, quomodo verum non fuit quod dictum est a propheta, neminem sessurum in solio Davidis ex semine Jechoniæ? Nemo enim ex ipso ortus, hanc gloriam consecutus comperitur. Non tamen defecti tribus Juda, donec venit cui repositum erat⁷²: qui ne ipse quidem in corporali throno consedit; quippe cum translatum jam esset Judaicum regnum in filium Ascalonitæ Antipatri Herodem, ejusque liberos, qui Judæam in quatuor principatus dividerunt, præside quidem Pilato, summam autem imperii Romani potestatem tenente Tiberio. Sed thronum dicit Davidis, in quo Dominus sedit, regnum everstioni nulli obnoxium. Ipse enim est expectatio gentium⁷³, non autem minimæ partis orbis terrarum; Erit enim, inquit, radix Jesse, et qui consurgit ut princeps sit gentium: in ipso gentes sperabunt⁷⁴. Posui enim te in sædus populi, in lucem gentium⁷⁵. Et ponam, inquit, in sæculum sæculi semen ejus, et thronum ejus sicut dies cæli⁷⁶. Sic igitur et sacerdos permansit, quanquam Judææ sceptrum non accepit, et rex universæ terræ Deus. Atque confirmata est benedictio Jacob, Et benedicentur in semine ipsius omnes tribus terræ⁷⁷, et omnes gentes Christum beatum prædicabunt.

πᾶσαι αἱ φυλαὶ τῆς γῆς, καὶ πάντα τὰ ἔθνη μα-

4. Lepidis autem Encratitis ad præclaram eorum quæstionem, cur nos etiam non omnibus vescimur, hoc detur responsi, nos etiam excrementa nostra aversari. Ac quantum quidem ad dignitatem, olera herbæ nobis sunt carnes: quantum vero ad utilium discretionem, quemadmodum et in oleis noxium a salubri separamus, ita et in carnibus ab utili noxium secernimus. Nam certe et cicuta olus est, sicut etiam caro est vulturina caro: sed tamen nec hyoscyamum sanus quisquam comedet, nec cane vescetur, nisi urgente summa necessitate: qui tamen comedit, non peccat.

5. Jam quod attinet ad eos qui dicunt fato gubernari res humanas, ne me interroges, sed propriis rhetoricæ telis eos confige, siquidem longior

⁷¹ Hebr. x, 1. ⁷² Gen. xlix, 10. ⁷³ ibid. ⁷⁴ Isa. xi, 10. ⁷⁵ Isa. xlii, 6. ⁷⁶ II Reg. vii, 15. ⁷⁷ Gen. xxii, 18.

(67) Καθ' ἕτερον. Ita Regii duo codices et Coisl. secundus, sicutque legit interpret. Editi καθ' ἑκάτερον.

(68) Τιβερίου. Editi addunt Καίσαρος, quod deest in mss. novem.

(69) Καὶ ἱερὺς. Pro hac voce legendum putat Combefisius βασιλεὺς. Sed inutilis emendatio, nec

ullo nititur codice ms. Supra docet Basilii Christum et regem esse et pontificem.

(70) Ἐνευλογηθήσονται τῷ. Ita decem mss. excepto tamen quod in nonnullis legitur ἐν τῷ. Editi εὐλογηθήσονται ἐν τῷ.

est hæc questio pro mea presenti infirmitate. De emersione autem in baptismo haud scio cur tibi in mentem venerit interrogare, siquidem accepisti immersionem trium dierum figuram adimplere. Ter enim mergi non potest, nisi qui toties emergat. Quantum ad vocem φάρον attinet, acutum tonum in prima syllaba reponimus.

6. Eadem est essentiam inter et hypostasim differentia, ac inter commune et singulare, inter animal et illum hominem. Quapropter **364** essentiam quidem unam in divinitate confitemur, adeo ut essentia definitio non diverse reddatur: hypostasim vero propriam et singularem, ut inconfusa nobis et clara de Patre et Filio et Spiritu sancto insit notio. Si enim non consideremus definitas uniuscujusque proprietates, puta paternitatem, filiationem, et sanctificationem, sed ex communi essentia ratione Deum confiteamur, fieri non potest ut sana fidei ratio reddatur. Oportet igitur, ut communi proprium adjungentes, ita fidem profiteamur: Commune deitas, proprium paternitas; atque hæc conjungendo dicamus: Credo in Deum Patrem. Ac rursus in Filii confessione faciendum est similiter; adjungendum esse communi proprium, ac dicendum: Credo in Deum Filium. Pariter et de Spiritu sancto ad appellationis rationem accommodanda pronuntiatio ac dicendum: Credo et in divinum Spiritum sanctum; adeo ut omnino et unitas servetur in unius deitatis confessione; et id quod personarum proprium est confiteamur in discretionem earum proprietatum, quæ in unaquaque intelliguntur. Qui autem idem esse dicunt essentiam et hypostasim, coguntur personas tantum confiteri differentes, et dum refugiant dicere tres hypostases, Sabellii labem inveniuntur non effugere; qui et ipse sæpe, etsi confundit notionem, conatur personas distinguere, dum hypostasim eandem ait pro usu subinde occurrente varias personas induere.

7. Jam ad illam questionem, quomodo media et indifferentia circa nos gubernentur; utrum fortuito quodam casu, an justa Dei providentia; hoc respondemus, sanitatem et morbum, divitias et paupertatem, gloriam et ignominiam, quatenus bonos non reddunt possessores, non esse ex eorum numero, quæ natura sunt bona: quatenus vero prosperitatem quamdam in vita nostra efficiunt, magis contrariis eligenda esse præposita, et aliquam verbo dignitatem habere. Atque hæc quidem

A ταύτῳ σωκε· μακρότερον γὰρ ἐστὶ τὸ πρόβλημα τῆς παρουσίας μου ἀσθενείας. Περὶ δὲ τῆς ἐν τῷ βαπτισματι ἀντηνέσεως (71) οὐκ οἶδα τί ἐπὶ πλεονέσει ἐρωτησάται, εἴπερ ἐδέξω τὴν κατὰ θεὸν τὸν τόπον τῶν τριῶν ἡμερῶν ἐκπληροῦν. Βαπτισθῆναι γὰρ τρισάκις ἀδύνατον μὴ ἀναδύνατα τοσαυτάκις (72). Τὸν δὲ φάρον παροξυτονοῦμεν ἡμεῖς.

6. Οὐσία δὲ καὶ ὑπόστασις ταύτην ἔχει τὴν διαφορὰν, ἣν ἔχει τὸ κοινὸν πρὸς τὸ καθ' ἑκάστον· οἷον ὡς ἔχει τὸ ζῶον πρὸς τὸν δεινὰ ἄνθρωπον. Διὰ τοῦτο οὐσίαν μὲν μίαν ἐπὶ τῆς θεότητος ὁμολογοῦμεν, ὥστε τὸν τοῦ εἶναι λόγον μὴ διαφόρου ἀποδίδουσι· ὑπόστασιν δὲ ἰδιόζουσαν, ἣν ἀσύγχυτος ἡμῖν (73) καὶ τετρανωμένη ἡ περὶ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος ἐννοία ἐνυπαρχῇ. Μὴ γὰρ νοοῦντων ἡμῶν τοὺς ἀφωρισμένους περὶ ἑκάστον χαρακτήρας, οἷον πατρότητα καὶ υἰότητα καὶ ἁγιασμόν, ἀλλ' ἐκ τῆς κοινῆς ἐννοίας τοῦ εἶναι ὁμολογοῦντων θεὸν, ἀμήχανον ὀγμῶς τὸν λόγον τῆς πίστεως ἀποδίδουσι. Χρὴ οὖν, τῷ κοινῷ τὸ ἰδιόζον προστιθέντας, οὕτω τὴν πίστιν ὁμολογεῖν· κοινὴν ἡ θεότης, ὥσιν ἡ πατρότης· συνάπτοντας δὲ λέγειν· Πιστεύω εἰς Θεὸν Πατέρα. Καὶ πάλιν ἐν τῇ τοῦ Υἱοῦ ὁμολογίᾳ τὸ παρὰ πλησίον ποιεῖν, τῷ κοινῷ συνάπτειν τὸ ἴδιον, καὶ λέγειν· Πιστεύω εἰς Θεὸν Υἱόν. Ὁμοίως καὶ ἐπὶ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου κατὰ τὸ ἀκόλουθον τῆς ἐκφωνήσεως τὴν προφορὰν σχηματίζοντας λέγειν· Πιστεύω καὶ εἰς τὸ θεῖον (74) Πνεῦμα τὸ ἅγιον· ὥστε δι' ὅλου καὶ τὴν ἐνότητα σώζεσθαι ἐν τῇ τῆς μᾶς θεότητος ὁμολογίᾳ, καὶ τὸ τῶν προσηγοριῶν ἰδιόζον ὁμολογεῖσθαι ἐν τῷ ἀφορισμῷ τῶν περὶ ἑκάστον νοουμένων ἰδιωμάτων. Οἱ δὲ ταυτὸν λέγοντες οὐσίαν καὶ ὑπόστασιν ἀναγκάζονται πρόσωπα μόνον ὁμολογεῖν διάφορα, καὶ ἐν τῷ περιστάσει λέγειν τρεῖς ὑποστάσεις, εὐρίσκονται μὴ φεύγοντες τὸ τοῦ Σαβελλίου κακόν, ὃς καὶ αὐτὸς, πολυλαχοῦ συγγένων τὴν ἐννοίαν, ἐπιχειρεῖ διαίρειν τὰ πρόσωπα, τὴν αὐτὴν ὑπόστασιν λέγων πρὸς τὴν ἑκάστοτε παρεμπιπτούσαν (75) χρεῖαν μετασχηματίζεσθαι.

7. Καὶ περὶ ὧν ἡρώτησας, πῶς τὰ μέσα καὶ τὰ ἀδιάφορα (76) περὶ ἡμᾶς οἰκονομεῖται, εἴτε συντυχία τινὶ αὐτομάτῳ, εἴτε τῇ δικαίᾳ τοῦ Θεοῦ προνοίᾳ, ἐκεῖνόν φαμεν, ὅτι ὑγεία καὶ νόσος, πλοῦτος καὶ πενία, δόξα καὶ ἀτιμία, καθὼ μὲν οὐ ποιεῖ τοὺς ἔχοντας ἀγαθοὺς, οὐκ ἐστὶ τῶν κατὰ φύσιν ἀγαθῶν· καθὼ δὲ εὐροίαν τινα παρέχεται ἡμῶν (77) τῷ βίῳ, αἰρετώτερά ἐστὶ τῶν ἐναντίων τὰ προηγούμενα, καὶ ἔχει τινὰ ἀξίαν λεγόμενα. Ταῦτα μέντοι τοῖς μὲν οἰκονομίας (78) ἐνεκεν δίδονται παρὰ Θεοῦ, ὡς τῷ

(71) Ἀντηνέσεως. Codex Parisiensis ἀναδύσεως, secunda manu.

(72) Τοσαυτάκις. Ita mss. plerique. Editi τοσάκις.

(73) Ἡμῖν. Editi ἡμῖν τε. Sed deest vocula in tribus antiquissimis codicibus et aliis nonnullis.

(74) Εἰς τὸ θεῖον. Videtur in Harleiano codice scriptum prima manu εἰς τὸν Θεόν.

(75) Παρεμπιπτούσαν. Med., Coisl. primus et unus ex Regiis παραπίπτουσαν. Existimat Combefisius verbum μετασχηματίζεσθαι sic reddendum.

esse, in varias formas mutari. Sed id non dicebat Sabellius. Hoc tantum dicebat, ut legimus in epist. 214: Unum quidem hypostasi Deum esse, sed sub diversis personis a Scriptura representari.

(76) Ἀδιάφορα. Legitur διάφορα in tribus vetustissimis codicibus et plerisque aliis.

(77) Ἡμῶν. Deest in septem mss., non tamen in vetustissimis tribus.

(78) Οἰκονομίας. Hac voce eleemosynam, sive largitiones in pauperes, significari probavimus ad

Ἀβραάμ, καὶ τῷ Ἰώβ (79), καὶ τοῖς τοιοῦτοις· τοῖς δὲ φαυλοτέροις πρόκλησις ἐστὶ τοῦ βελτιωθῆναι κατὰ τὸν τρόπον· ὡς ὅγε μετὰ τοσαύτην παρὰ Θεοῦ δεξιῶσιν ἐπιμένων τῇ ἀδικίᾳ ἀναντιρρήτως ἐαυτὸν ὑπόδικον τῇ κατακρίσει καθίστησιν. Ὁ μέντοι δίκαιος οὔτε παρόντος ἐπιτρέφεται τοῦ πλούτου, οὔτε μὴ παρόντος ἐπιζητεῖ· οὐ γὰρ ἀπολαυστικός ἐστὶ τῶν δεδομένων, ἀλλ' οἰκονομικός. Οὐδεὶς δὲ τῶν νοῦν ἔχόντων ἐπιτρέχει τῇ ἀσυχλίᾳ τῆς τῶν ἀλλοτρίων διανομῆς, ἐὰν μὴ πρὸς τὴν τῶν πολλῶν ἀποδότην ὄξαν, οἱ θαυμάζουσι καὶ ζηλοῦσι τοὺς ἐν ἐξουσίᾳ τινὶ καθεστῶτας. Τὴν δὲ νόσον ὡς ἀθήλησιν οἱ δίκαιοι δέχονται, μεγάλους ἐπὶ τῇ ὑπομονῇ τοὺς στεφάνους ἀναμένοντες. Ἄλλον δὲ τινα ἐπιστῆν τῇ διοικήσει τούτων οὐκ ἀπεμπαῖνον μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀσπεύζον· iam expectantes. Ceterum quemvis alium his rebus gubernandis praeficere non solum est absurdum, sed etiam impium.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΑΖ'.

365 EPISTOLA CCXXXVII'.

Nonnullae Basilii litterae ad Eusebium non perlatæ. In his autem nuntiatur de adventu Demosthenis, de synodo ab eo coacta in Galatia, de expulso Hypsino. eique suspecto Ecdicio, Gregorio abduci jussu, omnibus clericis Cæsariensibus curiæ addictis, eodem onere Sébastiæ imposito his qui cum Basilio communicabant. Rursus alia synodus Nyssæ ex Galatia et Ponticis, qui nescio quem ad Ecclesias mittunt. Cum Eustathio conspirant de episcopo Nicopolitani dando in locum Theodoti mortui. Residunt Nicopolitani. Rumor synodi ad Basilium aut cogendum cum illis communicare aut pelendum. Graviter aegrolabat

Εὐσεβίῳ, ἐπισκόπῳ Σαμοσατῶν.

B

Eusebio, episcopo Samosatorum.

1. Ἐγὼ καὶ διὰ τοῦ βικαρίου (80) τῆς Θράκης ἐπέστειλα τῇ θεοσεβείᾳ σου, καὶ διὰ τίνος πραιποσίτου τῶν κατὰ Φιλιππούπολιν θησαυρῶν ἐκ τῆς ἡμετέρας ἐπὶ τὴν Θράκην διαβαίνοντος ἔγραφα ἐτέρας ἐπιστολάς (81), καὶ παρεκάλεσα αὐτὸν ἀνελθεῖν, ὅταν ἀπαίρῃ. Ἄλλ' οὔτε ὁ βικάριος ὑπεδέξατο ἡμῶν τὰ γράμματα. Περιφερόμενος γὰρ ἡμῶν τὴν παροικίαν, ἐπιστὰς τῇ πόλει ἐσπέρας, ὄρθρου βαθέος πάλιν ἀπήλασεν· ὥστε τοὺς οἰκονόμους λαβεῖν τῆς ἐκκλησίας τὴν τοῦ ἀνδρὸς ἐπιδημίαν (82), καὶ οὕτω μέναι παρ' ἡμῖν τὰ γράμματα. Ὁ δὲ πραιπόσιτος, τάχα ἀδουλήτου τινὸς αὐτὸν περιστάσεως κατασχούσης, ἐξώρμησε, μήτε τὰς ἐπιστολάς ἀνελόμενος, μήτε ἡμᾶς θεοτάμενος. Ἄλλον δὲ οὐδενὸς ἦν ἐπαυχεῖν· ὅθεν ἐμείναμεν λυποῦμενοι, ὅτι μήτε ἐπιστέλλειν ἡμῖν ἔξεστι, μήτε δέχεσθαι παρὰ τῆς σῆς θεοσεβείας γράμματα. Καίτοιγε ἐδουλόμην, εἰ μοι ἦν δυνατόν, τὰ ἐφ' ἐκάστης ἡμέρας συμπύκνοντα ἡμῖν διαγγέλλειν σοι. Οὐκ οὐ γὰρ πολλὰ καὶ παράδοξα ἐστὶ τὰ πράγματα, ὥστε ἱστορίας ἐφημερίδος χρῆζειν, ἣν καὶ συνέταξα, εὖ ἴσθι, εἰ μὴ τῇ συνεχείᾳ τῶν προσπιπτόντων τοὺς λογισμοὺς εἶχον τῶν προκειμένων ἐκχρουόμενος.

2. Ἐπεδήμησεν ἡμῖν βικάριος, τὸ πρῶτον καὶ μέγιστον τῶν ἡμετέρων κακῶν· ἄνθρωπος εἰ μὲν καὶ αἱρετικός τὸ φρόνημα, οὐκ ἐπίσταται (οἶμαι γὰρ αὐτὸν παντὸς ἀπειρον εἶναι λόγου, καὶ μηδὲ ἔχειν τινὰ σπουδὴν μηδὲ μελέτην περὶ τὰ τριαῦτα· ἐν ἄλλοις γὰρ αὐτὸν ὁρῶ τῇ ψυχῇ καὶ τῇ σαρκὶ νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν ἐνασχολούμενον), πλὴν

B

1. Ego et per vicarium Thraciæ scripsi pietati tuæ; et per præpositum quemdam Philippopolis thesaurorum, ex nostra regione in Thraciam abeuntem, scripsi alias epistolas, eumque rogavi, ut illas proficiscens sumeret. Sed neque vicarius litteras nostras suscepit. Peragrantibus enim nobis paræciam, cum advenisset in urbem vespere, summo mane rursus abiit; adeo ut œconomos ecclesiæ lateret viri adventus, sicque manerent apud me litteræ. Præpositus vero, forte inexpectata aliqua illum necessitate urgente, profectus est, nec litteris susceptis, nec nobis salutatis. Alius autem nullus reperiri poterat; unde tristes mansimus, quod nec scribere nobis liceret, nec accipere a tua pietate litteras. Atque equidem volebam, si res fieri posuisset, quæ singulis diebus nobis accidunt, tibi nuntiare. Tam multa enim sunt, tamque præter opinionem, ut ephemeride opus esset: quam etiam, probe scias, composuissem, nisi assiduitate eventuum mentem e proposito avocata habuissem.

2. Advenit nobis vicarius primum et maximum malorum nostrorum: homo, an sententia hæreticus, nescio (arbitror enim illum omnis expertem esse doctrinæ, nec habere studium ullum aut usum ejusmodi rerum; nam in aliis illum video anima et carne, noctu et interdiu occupatum), at certe hæreticorum amicus: nec magis eos dili-

(80) Βικαρίον. Duo codices Vaticani καὶ διὰ τοῦ Μακαρίου βικαρίου, Et per Macarium vicarium.

(81) Ἐτέρας ἐπιστολάς. Hæc desunt in codice Coisl. primo.

(82) Ἐπιδημίαν. Ita mss. decem. Editi ἀποδημίαν, Alias CCLXIV. Scripta anno 376.

epist. 31. Hæc interpretatio confirmatur ex commentario in Isaiam n. 54, p. 420, ubi divites dicuntur opes accepisse, ut pauperes juvent.

(79) Καὶ τῷ Ἰώβ. Ita codices mss. septem. Editi τῷ Ἰακώβ. Neutrum legitur in Coisl. primo, sed desunt tres hæc voculæ.

gens, quam nos odio habens. Coegit enim synodum impiorum media hieme in Galatia, et ejecit quidem Hypsinum, ejus autem loco Ecdicium constituit. Jussit abduci fratrem meum, ab uno homine, eoque ignobili, accusatum. Deinde paulisper occupatus circa res militares, rursus ad nos accessit, iram eademque spirans, ac omnes voce unica clericos Ecclesiae Caesariensis tradidit curiae. Sedit autem Sebastiae plures dies, secernens suos ab alienis, ac nostros quidem communicatores curiales appellans, ac muniis publicis addicens, eos vero qui Eustathio affixi sunt, maximis fovens honoribus. Rursus Nyssae synodum Galatarum et Ponticorum celebrari praecepit. Illi autem morem gessere, **366** et convolantes miserunt quemdam ad Ecclesias, qui qualis sit, nolim ego dicere; sed conjicere licet prudentiae tuae, qualem illum esse verisimile sit, qui talibus hominum voluntatibus ministrat. Et nunc, tum cum haec scriberem, ipsum illud agmen Sebastiam venit, ut et conjungantur cum Eustathio, et una cum ipso res Nicopolitano- rum evertant. Nam beatus Theodotus obdormivit. Illi autem hactenus primos vicarii assultus genere ac fortiter repulere. Persuadere enim eis conabatur, Eustathium ut reciperent, ac per eum acciperent episcopum. Postquam autem vidit illos libenter non cedere, nunc conatur violentiore manu datum illis episcopum constituere. Rumore autem jactatur et quaedam expectatio synodi, ad quam me accersitus statuerunt aut communicatorem habere, aut sua uti consuetudine. Ac res quidem ecclesiarum sic se habent. Ego autem quomodo me corpore habeam, tacere arbitror satius esse quam scribere: propterea quod vera dicens tristitia afficiam, mentiri vero non possum.

συσπῆν ἡγοῦμαι βέλτιον εἶναι ἢ γράφειν· διότι τὰ λέγομαι.

(85) Τῶν Ὑψιν. Ita mss. decem. Editi Ὑψιον.

(84) Vide Addenda.

(85) Καὶ φόνου. Crisl. primus et editi habent καὶ φόνου, spirans invidiam. Sed alii codices φόνου, quod melius videtur.

(86) Φυλοκρινῶν. Codices nonnulli φιλοκρινῶν. Simili sensu legitur φυλοκρινῶν in libro *De Spiritu sancto* cap. 29, et epist. 204, n. 2.

(87) Ὑπερεστία. Ita veteres libri. Editi ὕπερεστία, quod tamen emendatum est in editione Paris. secunda.

(88) Ἐπεμφθῆναι τινα. Suspiciatur Tillemontius huic homini datam fuisse quamdam visitandi Ecclesiarum provinciam. Sed illud, miserunt ad Ecclesias, idem esse crediderim ac episcopum ordinaverunt. Sic enim videtur ipse Basilium interpretari in epistola 259 ubi de eodem homine loquens ait: *Et ad miseros homines, vernarum vernas, devenit nunc episcopatus nomen... qualis est qui nuper ab Anytio et Ecdicio Parnasseno missus est, quem quidem qui constituit, pessimum sibi ipsi futurae vitae viaticum in Ecclesias immisit.* Et in epist. 240, de Frontone loquens ordinato ab Arianis episcopo, ait: *Οὗ ἐπιπεμφθέντος ἡμῖν, qui in nos immisi sunt.* Verisimile ergo est hunc hominem idcirco in Ecclesias immisum dici, quia ab illius nequitia periculum impendebat, non unius Ecclesiae evertendae, sed

ἀλλὰ φιλαρεττικῶς· καὶ οὐ πλέον ἐκείνους φιλῶν ἢ τῶν ἡμῶν ἀπεχθῶς ἔχων. Συνεκρότησε μὲν γὰρ σύνοδον ἀθετούντων ἐν μέσῳ τῷ χειμῶνι ἐπὶ τῆς Γαλατίας· καὶ ἐξέβαλε μὲν τὸν Ὑψιν (85), ἀντικατέστησε δὲ τὸν Ἐκδίκιον. Ἀγῶνιμον δὲ προσέταξε γενέσθαι τὸν ἀδελφὸν τὸν ἑμὸν, ὑπὸ ἐνὸς ἀνθρώπου, καὶ τοῦτου ἀσχήμου, αἰτιαθέντα. Ἐτα μικρὸν ἀσχοληθεὶς (84) περὶ τὸ στρατιώπεδον, πάλιν ἡμῖν ἐπῆλθε θυμοῦ καὶ φόνου (85) πνέων, καὶ πάντας μὲν μετὰ φωνῇ τοὺς ἱερατικούς τῆς ἐν Καισαρείᾳ Ἐκκλησίας παρέδωκε τῇ βουλῇ· ἐν δὲ Σεβαστείᾳ ἐκαθέσθη πολλὰς ἡμέρας φυλοκρινῶν (86)· καὶ τοὺς μὲν ἡμῖν κοινωνοῦντας βουλευτὰς ὀνομάζων, καὶ καταδικάζων τῇ ὑπερεστίᾳ (87) τῶν δημοσίων· τοὺς δὲ τῷ Εὐσταθίῳ προσκειμένους ταῖς μεγίσταις τιμαῖς περιέπων.

Πάλιν σύνοδον περὶ Νύσσαν Γαλατῶν καὶ Ποντικῶν συγκροτηθῆναι προσέταξεν. Οἱ δὲ ὑπῆρχουσιν, καὶ συνδραμόντες ἐπεμφθῆναι τινα (88) ταῖς Ἐκκλησίαις, ὃν οὐκ ἂν ἐλοιμην ἐγὼ εἰπεῖν ὁποῖος, εἰκάζειν δὲ ἔξεστι τῇ σῇ φρονήσει ποταπὸν εἶδος εἶναι τὸν τοιαύταις προαιρέσεσιν ἀνθρώπων ὑπηρετούμενον. Καὶ νῦν, ὅτε ταῦτα ἐπέστελλον, τὸ αὐτὸ τοῦτο σύνταγμα ἐπὶ τὴν Σεβαστείαν ὤρμησε, τῷ τε Εὐσταθίῳ συναρθῆναι, καὶ μετὰ αὐτοῦ τὰ τῶν Νικοπολιτῶν καταστρέφασθαι. Ὁ γὰρ μακάριος Θεόδοτος κεκοίμηται. Καὶ τέως μὲν τὰς πρῶτας τοῦ βικαρίου προσβολὰς γενναίως καὶ καρτερῶς ἀπεκρούσαντο (89)· παῖθαι γὰρ αὐτοὺς ἐπειράτο δέξασθαι τὸν Εὐστάθιον, καὶ δι' αὐτοῦ λαβεῖν τὸν ἐπίσκοπον· ὥς δὲ εἶδεν αὐτοὺς ἐκόντας οὐκ ἐνδιδόντας, νῦν πειρᾶται βιασιότῳ χεῖρ' ἐγκαταστήσαι τὸν διδόμενον. Ὑποβουλλεῖται δὲ τις καὶ συνέδου προσδοκᾶ, καὶ ἢν προαιροῦνται καλέσαντες ἡμᾶς ἢ λαβεῖν κοινωνοὺς, ἢ χρῆσθαι τῇ συνηθείᾳ. Τὰ μὲν οὖν τῶν Ἐκκλησιῶν τοιαῦτα. Ἐγὼ δὲ αὐτὸς ὅπως διάκειμαι κατὰ τὸ σῶμα, μὲν ἀληθῆ λέγων λυπήσω, ψεύσασθαι δὲ οὐκ ἀν-

plurium et vitae exemplo et nefariis molitionibus lassendum.

(89) Ἀπεκρούσαντο. Male in editis ἀπεκρούσαντο. Quod erratum ope veterum codicum susulimus. Totum hunc locum minus belle interpretatur Tillemontius. Existimat vicarium, cum primo repulsus fuisset a Nicopolitanis, postea violentiore manu rem aggredi coepisse; et idcirco immisisse agmen Arianorum. Sed cum Ariani Frontonem episcopum ordinaverint, ut per se patet; adhibita a vicario violentia, ut datum episcopum constitueret, de immis- sis Arianis intelligi non debet, sed de iis, quae postea vicarius per vim et impressionem egit, ut ordinationem illam tueretur. Deceperunt Tillemontium haec verba, Καὶ νῦν, ὅτε ταῦτα ἐπέστελλον, *Et nunc cum haec scriberem, ipsum illud agmen, etc.*, indeque adductus est, ut crederet ante adventum Arianorum jam repulsos vicarii conatus fuisse. Sed ejusmodi loquendi rationes non tam stricte accipiendae. Potuit enim dicere Basilius: *Et nunc cum haec scriberem, ipsum illud agmen Sebastiam venit*, quamvis ab hoc eventu aliquid tempus effluisset. Hinc in epist. 259 de rebus, quae non paulo ante contigerant, eodem modo loquitur. Ait enim nunc episcopatus nomen ad miseros homines et vernas vernarum devenisse; *qualis est qui nunc ab Anytio et Ecdicio missus est... Hi nunc fratrem meum Nyssa expulerunt.*

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΑΗ'.

EPISTOLA CCXXXIX^a.

Cum Fronto presbyter Ecclesiae Nicopolitanae episcopatum ab Ariamis accepisset, ac unum cui alterum ex eodem clero secum abstulisset, consolatur Nicopolitanos presbyteros Basilius, eosque nec horum hominum lapsu anxi debere demonstrat, nec quod ipsi extra muros precari cogantur, sed quo plures exstiterint tentationes, eo uberiorem a Deo mercedem expectandam.

Νικοπολίταις πρεσβυτέροις.

A

Nicopolitanis presbyteris.

Ἐδεξάμην τὰ γράμματα τῆς εὐλαβείας ὑμῶν· καὶ οὐδὲν ἔσχον καινότερον τῶν ἐγνωσμένων ἡδὲ παρ' αὐτῶν διδασκῆναι. Καὶ γὰρ ἐφθασεν ἡ φήμη εἰς πᾶσαν τὴν περιοικίδα, τοῦ παρ' ὑμῖν καταπεσόντος τὴν αἰσχύνην περιαιγέλλουσα (90), ὃς ἐπιθυμία δόξης κατῆς τὴν αἰσχύνην αὐτῶν συνήγαγεν αἰτιμίαν, καὶ εὐρέθη τῶν μὲν ἐπὶ τῇ πίστει μισθῶν διὰ τὴν φιλαυτίαν ἐκπεσόν· αὐτὸ δὲ τὸ δύστηνον δοξάριον, οὗ ἐπιθυμήσας ἐπράθη τῇ ἀσείει, οὐκ ἔχων διὰ τὸ δίκαιον μίσος τῶν φοβουμένων τὸν Κύριον. Ἀλλὰ ἐκεῖνος μὲν παντὸς τοῦ αὐτοῦ βίου ἐναργέστατον ἐξήνεγκε δείγμα ἐκ τῆς νῦν προαιρέσεως, ὅτι οὐδέποτε ἐξ ἡ' ἐλπίδι τῶν ἀποκειμένων ἡμῖν ἐπαγγελιῶν παρὰ τοῦ Κυρίου· ἀλλὰ εἰ τι αὐτῷ ἐπραγματεύετο τῶν ἀνθρωπίνων, καὶ ῥήματα πίστεως, καὶ πλάσμα (91) εὐλαβείας, πάντα πρὸς τὴν τῶν ἐντυγχανόντων ἀπάτην ἐπετηδεύετο· ὁμᾶς δὲ εἰ καταπονεῖ τὸ συμβάν; Τί χεῖρους αὐτῶν γεγόναι παρὰ τοῦτο; Ἐλειψεν εἰς ἐκ τοῦ πληρώματος ὑμῶν· εἰ δὲ καὶ συναπῆλθε (92) πού ἄλλος εἰς, ἢ δευτέρος, ἔλειπον (93) τοῦ πτώματος οὗτοι, ὑμῶν δὲ τὸ σῶμα ὀλόκληρόν ἐστι τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι. Καὶ γὰρ καὶ τὸ ἀρρωσθῆναι ἀπερρύθη, καὶ οὐκ ἐκολοῦθη τὸ μένον. Εἰ δὲ ἀνὰ ὁμᾶς, ὅτι τῶν τοίχων ἐξεβλήθητε· ἀλλ' ἐν σκέπῃ τοῦ Θεοῦ τοῦ οὐρανοῦ αὐλισθήσεσθε, καὶ ὁ ἄγγελος ὁ τῆς Ἐκκλησίας ἔφορος συναπῆλθεν ὑμῖν. Ὡστε κενοῖς ἐγκατακλινονται (94) καθ' ἑκάστην ἡμέραν, ἐκ τῆς διασπορᾶς τοῦ λαοῦ βαρὺ αὐτοῖς τὸ κρίμα κατασχευάζοντες. Εἰ δέ τις καὶ κόπος ἐστὶν ἐν τῷ πράγματι, πέπεισμαι τῷ Κυρίῳ μὴ εἰς κενὸν ὑμῖν ἀποδῆσθαι τοῦτο. Ὡστε ὅσῳ ἂν (95) ἐν πλείοσι πειρατηρίοις γένησθε, τοσούτῳ πολυτελέστερον παρὰ τοῦ δικαίου κριτοῦ μισθὸν ἀναμένετε. Μῆτε οὖν δυσφορεῖτε τοῖς παροῦσι, μῆτε ἀποκάμνετε τῇ ἐλπίδι. Ἐτι γὰρ μικρὸν ὅσον ὅσον (96), ἥξει πρὸς ὁμᾶς ὁ ἀντιλαμβάνόμενος ὑμῶν, καὶ οὐ χρονεῖ (97).

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΑΘ'.

EPISTOLA CCXXXIX^a.

Deplorat Basilius ærumnas Ecclesiae, hominibus nequissimis ad episcopatum erectis, quoniam erat is quem Anysius et Ecdicius in Ecclesia immiserant. Iidem Nyssæ vile mancipium, Doaris, ut mulierculæ impiæ assentarentur, hominem pestilentem, fugitivum servum constituerant. Quærit deinde Basilius quales dandæ Dorotheo litteræ, quem cum Sanctissimo Romano iturum suspicabatur. Parum sperat ex hac legatione, et Occidentales accusat quod veritatem audire nolint. Veniat in mentem Basilio privatim ad eorum coryphæum scribere.

Εὐσεβίῳ, ἐπισκόπῳ Σαμοσατόρων.

D

Eusebio, episcopo Samosatorem.

1. Ἐδωκεν ὁ Κύριος ἡμῖν καὶ νῦν διὰ τοῦ ποθεινοτάτου καὶ εὐλαβεστάτου ἀδελφοῦ ἡμῶν Ἀντιόχου

1. Dedit nobis Dominus etiam nunc per desideratissimum ac religiosissimum fratrem nostrum

⁷ Psal. xc, 1. ⁷⁸ Habac. ii, 5; Hebr. x, 37.

(90) Περιαιγέλλουσα. Coisl. primus et Med. διαγγέλλουσα.

(91) Πλάσμα. Coisl. primus πλάσματα.

(92) Εἰ δὲ καὶ συναπῆλθε. Dux priores voculæ desunt in vetustissimis codicibus Med. et Coisl.

(93) Ἐλειπον. Ita mss. summo consensu. Editi ἔλειπον.

(94) Ἐγκατακλινονται. Coisl. uterque, Reg. se-

cundus et Paris. ἐγκατακλινονται.

(95) Ὡς ἂν. Sic Med. et Coisl. uterque. Editi ὅσον. Deest ἂν in pluribus mss.

(96) Ὡς ἂν. Addimus ex Coisl. utroque, Reg. secundo et Bigot. Semel tantum legebatur in edifiis.

(97) Χρονεῖ. Med. et Coisl. primus χρονίζει.

Alias CXCI. Scripta anno 376.

Alias X. Scripta anno 376.

Antiochum compresbyterum salutare sanctitatem tuam, teque ut pro more tuo pro me preceris adhortari, et ex litterarum colloquio aliquod longæ absentiae solatium consequi. Hoc autem orans primum et maximum, quæso, pete a Domino, ut nos a nefariis et pravis hominibus liberemur: qui populos ita in suam potestatem redegerunt, ut nihil aliud nunc, nisi Judaicæ captivitatis imaginem intueri videamur. Quanto enim Ecclesiæ sunt debiliores, tanto amplius efflorescunt hominum imperandi cupiditates: et ad miseros homines, vernarum vernas, devenit nunc episcopatus nomen; cum nullus ex Dei famulis eorum competitor fieri velit, sed tantum homines desperati, qualis est qui nunc ab Anyisio Evippii alumno, et ab Ecdicio Parnasseno missus est: quem qui constituit, pessimum sibi ipsi futuræ vitæ vaticinium in Ecclesias immisit. Illi nunc fratrem meum Nyssa expulerunt, et ejus loco introduxerunt **368** hominem, vel potius mancipium paucis obolis venale, sed quod ad fidei corruptelam attinet, his qui constituere, non inferius. Quin et hominem pestilentem, pupillorum famulum, eundemque a suis ipsius heris fugitivum, ut assententur mulierculæ impiæ, quæ prius quidem Georgio ad suum arbitrium usa erat, nunc vero hunc illius successorem nacta est, in oppidulum Doara miserunt, miserandum episcopatus nomen contumelia afficientes. Quis autem possit, ut par est, res Nicopolitarum lugere? Nimirum miser ille Fronto prius quidem defensionem simulaverat veritatis, sed tandem turpiter prodidit et fidem et seipsum, ac mercedem prodicionis accepit nomen ignominiae. Accepit enim ab illis episcopatus dignitatem, ut existimat, sed Dei gratia factus est communis execratio totius Armeniæ. Sed tamen nec quidquam est quod non audeant, nec destituuntur dignis se adiutoribus. Cæterum reliquas Syriæ

A τοῦ συμπρεσβυτέρου προσφθέγασθαι σου τὴν ἐπιτήρησιν· καὶ σὲ μὲν παρακαλέσαι τὰ συνήθη ποιεῖν, προσεύχεσθαι ὑπὲρ ἡμῶν· ἐαυτοῖς δὲ εὐρεῖν τινα τῆς μακρᾶς (98) ἀπολείψεως παραμυθίαν ἐκ τῆς διὰ τοῦ γράμματος ὁμιλίας. Προσευχόμενος δὲ τοῦτο πρῶτον καὶ μέγιστον παρακαλούμεν αἰτεῖν (99) παρὰ τοῦ Κυρίου, ῥυσθῆναι ἡμᾶς ἀπὸ τῶν ἀτόπων καὶ πονηρῶν ἀνθρώπων, οἱ τοσούτων κατεκράτησαν τῶν λαῶν, ὥστε οὐδὲν ἕτερον νῦν ἢ τὰ τῆς Ἰουδαϊκῆς ἀλώσεως (1) ἡμᾶς ἐνικονῆσαι πράγματα. Ὅσῳ γὰρ ἐπὶ τὸ ἀσθενέστερον ὑποβρέουσιν αἱ Ἐκκλησίαι, τοσούτων (2) ἐπακμάτουσιν αἱ τῶν ἀνθρώπων φιλαρχίαι. Καὶ εἰς δυστήνους ἀνθρώπους οἰκότεριβας περιέστη νῦν τὸ τῆς ἐπισκοπῆς ὄνομα, οὐδενὸς αἰρουμένου ἀντεισάγειν· ἐαυτὸν τῶν δοῦλων τοῦ Θεοῦ, ἢ τῶν ἀπεγνωσμένων, ὅποιοι εἰσιν οἱ νῦν ἐπιπεμφθέντες παρ' Ἀνυσίου τοῦ θρέμματος Εὐδιπίου, καὶ Ἐκδικίου (3) τοῦ Παρνασσηνοῦ· ὃν κακὸν (4) ἐαυτῷ τῆς μελλούσης ζωῆς ἐφρόδιον ἐναφῆκε ταῖς Ἐκκλησίαις ὁ καταστήσας. Οὗτοι νῦν ἐξήλασαν μὲν τῆς Νύσσης (5) τὸν ἀδελφὸν τὸν ἐμὸν, καὶ ἀντεισῆγαγον ἄνδρα, μᾶλλον δὲ ἀνδράποδον ὀλίγων ὀβολῶν ἄξιον, τὴν δὲ τῆς πίστεως διαφθορὰν ἐπάμειλλον τοῖς καταστήσασιν. Δοᾶροις δὲ τῇ κόμῃ φθορὰν ἀνθρώπων, ὄρφανῶν (6) οἰκέτην, ἀποδράντα μὲν τοὺς ἐαυτοῦ δεσπότας, διὰ δὲ κολακείας ἀθέου γυναικοῦ, ἢ πρότερον μὲν Γεωργίῳ ἐκέχρητο πρὸς τὸ ἴδιον θέλημα, νῦν δὲ τοῦτον ἔσχε διάδοχον ἐκείνου, ἐπεμψαν, τὸ ἐλεεινὸν τῆς ἐπισκοπῆς καθυβρίζοντες ὄνομα. Τὰ δὲ Νικοπολιτῶν τίς ἂν πρὸς ἀξίαν ὀδύραιτο; τοῦ ἀθλίου Φρόντωνος πρότερον μὲν ᾔθθεν τὴν ὑπὲρ τῆς ἀληθείας συνηγορίαν σχηματιζομένου (7), τελευταῖον δὲ αἰσχρῶς προδόντος καὶ τὴν πίστιν καὶ ἐαυτὸν, καὶ μισθὸν τῆς προδοσίας λαβόντος ὄνομα ἀτιμίας. Ἐδέξατο μὲν γὰρ παρ' αὐτῶν ἐπισκοπῆς ἀξίωμα, ὥς οἰεταί· γέγονε δὲ τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι κοινὸν βδέλυγμα πάσης τῆς Ἀρμενίας. Πλὴν ὅτι οὔτε αὐτοῖς (8) ἀτόλητόν τι, οὔτε ἀποροῦσι τῶν ἀξίων

(98) Τῆς μακρᾶς. Coisl. primus et Med. τῆς μακράν.

(99) Αἰτεῖν. Ita Harl. et Coisl. primus. Editi αἰτεῖ. [Bene.]

(1) Ἰουδαϊκῆς ἀλώσεως. Non captivitatem Babylo-nicam intelligit Basilius, sed eas calamitates, quæ Hierosolymis, obsidente Vespasiano, acciderunt; cum simul et externo premerentur bello, et domesticis seditionibus absumerentur, ut aiunt Orientales episcopi in epist. 92, ubi cum hoc Judæorum statu comparant Orientis Ecclesias, quæ præter apertum hæreticorum bellum, domesticis inter Catholicos dissensionibus laborabant. Eadem comparatione utitur Basilius in commentario in *Isaiam*, p. 455.

(2) Τοσούτων. Med., Coisl. primus et alii duo recentiores τοσούτων. Paulo post iidem duo codices Med. et Coisl. περίεστι νῦν.

(3) Καὶ Ἐκδικίου. Mallet Combefisius *Et Ecdicii Parnasseni*. Sed repugnant non solum mss. codices, in quibus punctum ponitur post Εὐδιπίου, ut indicetur Anysius non esse alumnū Evippii et Ecdicii, sed ipsa etiam historia. Nam Ecdicius ille nuper fuerat creatus episcopus, ut est in præcedenti ad Eusebium epistola. Quare Anysius non potuit

Ecdicii simul et Evippii longe antiquioris, ut patet ex epist. 128, alumnus dici, id est, ab Ecdicio et Evippio ordinatus et institutus. Sed cum Ecdicius a Demosthene constitutus fuisset episcopus Parnassenus, conjunxit se in concilio Nysseno cum Anyisio Evippii alumno, et cum illo ea facinora designavit, quæ Basilius et bonorum omnium lacrymis ac gemitibus materiam dederunt.

(4) Ὁ κακός. Quamvis antea Basilius plurali numero usus fuerit, unum tamen et eundem hominem designat, ut perspicitur ex præcedenti ad Eusebium epistola.

(5) Νύσσης. Quidam codices mss. cum editis Νύσσης.

(6) Ὁρφανῶν. Duo codices non vetustissimi ὀρφανόν.

(7) Σχηματιζομένον. Reg. secundus et Coisl. secundus κατασχηματιζομένου. Hoc Basilius iudicium de Frontone confirmatur ex præcedenti epistola. Cur autem eum existimet larvam pietatis hactenus præ se tulisse, nec fidem unquam vere et ex animo defendisse, examinamus in *Vita S. Basili*.

(8) Ὅτε αὐτοῖς. Ita Harl. cum tribus aliis. Editi οὔτε ἐαυτοῖς.

αὐτοῖς συνεργῶν. Τὰ δὲ λοιπὰ τῆς Συρίας ἄμεινον ἡμῶν καὶ οἷδε καὶ διηγῆσεται ὁ ἀδελφός (9) Ἀντίοχος.

2. Τοῖς δὲ ἐκ τῆς δύσεως αὐτὸς προενέτυχες, διηγησαμένου πάντα τοῦ ἀδελφοῦ Δωροθέου· ὃ ποταπὰς χρῆ δούναί πάλιν ἐπιστολάς ἀπὸντι; Ἰσως γὰρ κοινωνήσῃ τῆς ὁδοῦ τῷ καλῷ Σαγκτισίμῳ (10). πολλὴν ἔχοντι σπουδὴν, καὶ περιούντι τὴν ἀνατολὴν, καὶ παρ' ἐκάστου τῶν ἐπιστῆμων ὑπογραφὰς καὶ ἐπιστολάς κομίζομεν. Τίνα οὖν δεῖ ἐπιστεῖλαι δι' αὐτῶν, ἢ τοῖς ἐπιστέλλουσιν πῶς συνθέσθαι, αὐτὸς μὲν ἀπορῶ· ἐὰν δὲ εὐρῆς ἐν τάχει τοὺς πρὸς ἡμᾶς ἀρικνουμένους, καταξιώσων ἡμῖν γνωρίζαι. Ἔμοι μὲν γὰρ τὸ τοῦ Διομήδους ἐπέρχεται λέγειν· Μὴ δ' ὄρεαι λίσσεσθαι (11)· διότι, φησὶν, ἀγῆτωρ ἐστὶν ὁ ἀνὴρ. Τῷ ὄντι γὰρ θεραπεύμενα τὰ ὑπερήφανα ἤθη αὐτῶν ὑπεροπτικώτερα γίνεσθαι πέφυκε. Καὶ γὰρ, ἐὰν μὲν ἱλασθῇ ἡμῖν ὁ Κύριος, πόλας ἐτέρας προσθήκῃς δεόμεθα· ἐὰν δὲ ἐπιμένῃ ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ, ποία βοήθεια ἡμῖν τῆς δυτικῆς ὁφρῶς; Οἷ τὸ ἀληθὲς οὔτε ἱσασιν, οὔτε μαθεῖν ἀνέχονται, ψευδέας δὲ ὑπονοίας προειλημμένοι, ἐκείνα ποιοῦσι νῦν, ἃ πρότερον ἐπὶ Μαρκελλίῳ πρὸς μὲν τοὺς τὴν ἀλήθειαν αὐτοῖς ἀπαγγέλλοντας φιλονεικῆσαντες, τὴν δὲ αἵρεσιν δι' αὐτῶν βεβαιώσαντες. Ἐγὼ μὲν γὰρ αὐτὸς ἀνευ τοῦ κοινοῦ σχήματος ἐβουλόμην αὐτῶν ἐπιστεῖλαι τῷ κορυφαίῳ· περὶ μὲν τῶν ἐκκλησιαστικῶν οὐδὲν, εἰ μὴ ὅσον παραινέσασθαι, ὅτι οὔτε ἱσασὶ τῶν παρ' ἡμῖν τὴν ἀλήθειαν, οὔτε τὴν ἑδὼν δι' ἧς ἂν μανθάνοιεν (12) καταδέχονται· καθόλου δὲ περὶ τοῦ μὴ δεῖν τοῖς ὑπὸ τῶν πειρασμῶν ταπεινωθεῖσιν ἐπιτίθεσθαι, μὴ δὲ ἀξίωμα κρίνειν ὑπερήφαναν, ἀμάρτημα καὶ μόνον ἀρκούν ἐχθραν ποιῆσαι εἰς Θεόν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΜ'.

Basilius hortatur ad constantiam in persecutione, ac spe auxilii a Deo venturi consolatur: monet ne fucum illis faciat Frontonis rectoris fidei simulatio. Negat se unquam commissurum, ut Frontonem agnoscat episcopum, vel recipiat quos ille ordinaverit.

Νικοπολίταις πρεσβυτέροις.

1. Καὶ ἐπιστελλαντες ἡμῖν καλῶς (13) ἐποίησατε, καὶ διὰ τοιούτου ἀνδρὸς ἐπιστελλαντες, ὃς καὶ ἀνευ γραμμάτων ἐξήρχεσεν ἂν ἡμῖν τὴν τε ἐπὶ ταῖς φροντίσι παραμυθίαν ἱκανὴν παρασχεῖν, καὶ διδασκαλίαν ἀκριβῆ τῶν πραγμάτων ποιήσασθαι. Πολλὰ γὰρ ἦν ἃ ἐπεζητοῦμεν παρὰ τοῦ σαφέστατα ἐπισταμένου μαθεῖν, διὰ τὸ τὰς φήμας πεπλανημένως πρὸς ἡμᾶς διαβαίνειν, ἃ πάντα (14) εὐσταθῶς καὶ ἐμπείρως διηγῆσάτο ἡμῖν ὁ ποθεινότατος καὶ τιμιώτατος ἀδελφός ἡμῶν Θεοδόσιος ὁ συμπρεσβύτερος. Ἀ τοί-

(9) Ὁ ἀδελφός. Editi addunt ἡμῶν, quod deest in sex mss.

(10) Σαγκτισίμῳ. Ita Harl., Vat., Regius uterque et Coisl. secundus. Editi. Σαγκτισίμῳ. Paulo post editi ἔαν σὺ δέ. Deest pronomen in septem mss. In editionibus Hag. et Froben. I deest etiam alia vocula. Paulo post Mediceus codex συνεπιστέλλουσι.

(11) Λίσσεσθαι. Citat Basilius ex *Iliad.* I, versus 695 et 696.

(12) Μανθάνειν. Ita quinque nostri codices op-

res accuratius quam nos et novit et enarrabit frater Antiochus

2. De rebus autem Occidentalibus prius ipse didicisti, narrante omnia fratre Dorotheo, cui quales dandæ rursus litteræ abeunti? Fortasse enim se itineris socium junget optimo Sanctissimo, qui magno ardet studio ac Orientem peragrat, et ab insignioribus quibusque subscriptiones et epistolas colligit. Quæ igitur per ipsos scribenda sint, aut quomodo cum scribentibus consilia coniungenda, equidem dubito; sed si cito reperias, qui ad nos proficiscantur, nobis exponere ne graveris. Mihi enim venit in mentem illud Diomedis usurpare: *Utinam precatus non esses, quoniam, inquit, vir est superbus.* Nam revera animi elati, dum obsequio coluntur, solito arrogantiores fieri solent. Etenim si nobis placet Dominus, quonam alio adminiculo indigemus? Sin autem perseveret ira Dei, quale nobis præsidium supercilii Occidentalis? Qui veritatem neque norunt, neque discere volunt, sed falsis suspicionibus præoccupati eadem nunc faciunt, ac prius in Marcelli causa, in qua cum hominibus veritatem sibi nuntiantibus delitigarunt, hæresim vero per seipsos confirmarunt. Ego ipse citra communem formam ad eorum coryphæum scribere volebam, de rebus quidem ecclesiasticis nihil, nisi quatenus subobscure insinuassem, neque illos de rebus nostris veranosse, neque viam qua addiscere possint, amplecti; ac generatim admonuissem hominibus, quos tentationes affligerunt, insultandum non esse, neque dignitatem æstimandam superbiam: quod peccatum vel unicum id valet, ut inimicos Deo efficiat.

369 EPISTOLA CCXL'.

Νικοπολίταις πρεσβυτέροις.

1. Recte fecistis, et quod scripseritis, et quod per talem virum scripseritis, qui etiam sine litteris potuisset nobis et idoneum in sollicitudinibus solatium præstare, et accurate de rebus edocere. Multa enim erant, quæ avebamus ex aliquo accuratissime scientie cognoscere, propterea quod rumores vagi apud nos spargerentur; sed omnia constanter ac perite exposuit nobis optatissimus ac reverendissimus frater noster Theodosius compresbyter. Itaque quæ mihi ipse suadeo, hæc

timæ notæ. Editi μάθων.

(13) Καλῶς. Ita sex mss. Editi καλόν. Paulo post Coisl. primus et Med. ἐπιζητοῦμεν.

(14) Ἀ πάντα. Coisl. primus et Med. πάντα. Nec longe iidem codices παρόντα βίον. Sic videtur legisse Scultetus. Vertit enim in *presenti vita*. Unde vapulat Combefisio. Sed non vidit Combefisius βίον sive vitam hoc loco et pluribus aliis idem ac sæculum sonare.

* Alias CXCLII. Scripta anno 376.

etiam ad vestram pietatem scribo : multis jam eadem ac vobis contigisse ; ac non solum hac ætate, sed præterito etiam tempore innumera ejusmodi exempla, partim historiarum monumentis consignata, partim nobis non scripta recordatione a peritis tradita fuisse, quemadmodum viritum et oppidatim tentationes pro nomine Domini corripuerint eos, qui in ipsum sperabant. Sed tamen præterierunt omnia, nec ærumna prorsus ulla perpetuam habet molestiam. Quemadmodum enim grandines, torrentesque et quæcunque mala casu accidunt, mollibus quidem facile nocent ac ea vastant ; sed si in duriora incidant, patiuntur aliquid potius quam lædunt : ita et vehementes tentationes in Ecclesiam concitatae, imbecilliores fidei in Christum firmitate deprehensæ sunt. Quemadmodum ergo grandinis nubes præterit, et torrens alveum præterfluxit (illa enim in serenitatem dissoluta ; hic vero evanuit in profundum, viam, qua effluxit, siccā et aridā relinquens) ; ita et nunc ingruentes nobis procellæ paulo post non erunt. Tantummodo in animum inducamus non ad præsentia respicere, sed paulo remotiora spe intueri.

2. Sive igitur, fratres, gravis tentatio ; labores ac difficultates perferamus ; nemo enim non percussus in certamine, nec pulvere aspersus, coronatur ; sive levia hæc diaboli ludibria, et qui in nos sunt immissi, molesti quidem sunt, eo quod ejus sint ministri, contemnendi tamen, quia Deus illorum nequitia debilitatem junxit ; caveamus ne ob magnos in parvis incommodis ejulatus condemnemur. Unum enim dolore dignum, illius ipsius perniciēs, qui se ob temporariam gloriam (si tamen gloria dicenda, palam se dedecorare) æterno justorum honore spoliavit. Filii confessorum, filii estis martyrum, qui ad sanguinem usque peccato restiterunt. Domesticis utatur quisque exemplis ad robur pro pietate ostendendum. Nemo nostrum plagis dilaniatus est : **370** nullius ædes publicatae sunt ; exsules non fuimus ; carceres experti non sumus. Quidnam mali nobis accidit ? nisi forte hoc sit molestum, quod nihil perpessi sumus, neque digni habiti, qui pro Christo patere-mur²⁰. Sin autem quod ille domum occupat precatōnis, vos autem sub dio adoratis cœli et terræ Dominum, id vos angit, cogitate, undecim discipulos in cœnaculo conclusos fuisse, tum cum ii, qui Dominum crucifixerant, in celeberrimo tem-

²⁰ Act. v, 41.

(15) Συμβουλευόμεν. Codex Med. βουλευόμεν.

(16) Ὡς γάρ. Posterior vocula addita ex Reg. secundo et Coisl. secundo. Illud autem ὅσα τῶν κακῶν αὐτοσχέδια interpretandum putat Combefisius, quæcunque mala subito accidunt, sed mihi videtur Basilium ea αὐτοσχέδια vocare, ut opponantur iis, quæ hominum malitia inferuntur.

(17) Διότι τούτου. Med. διότι τοιούτοι. Tres alii tolices διότι τοιούτου.

νυν ἑαυτοῖς συμβουλευόμεν (15), ταῦτα καὶ πρὸς τὴν ὑμετέραν εὐλάβειαν γράφομεν· ὅτι πολλοὶ συνέβη ταῦτα, ἃ καὶ ὑμῖν· καὶ οὐ κατὰ τὸν παρόντα καιρὸν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ παρελθόντι χρόνῳ μυρία τῶν τοιούτων τὰ ὑποδείγματα· τὰ μὲν ἐγγράφως αἱ ἱστορίαι καταλειποῦσι, τὰ δὲ τῇ ἀγράφῳ μνήμῃ παρὰ τῶν εἰδῶτων διεδεξάμεθα· ὅτι καὶ κατὰ ἄνδρα ἕκαστον, καὶ κατὰ πόλεις πειρασμοὶ περιέσχον ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος τοῦ Κυρίου τοῖς εἰς αὐτὸν ἠλπικότας. Ἄλλ' ὅμως παρῆλθε πάντα, καὶ οὐδὲν τῶν σκυθρωπῶν ἀθάνατον ἔσχε τὸ λυπηρόν. Ὡς γάρ (16) αἱ χάλασαι, καὶ οἱ χειμαρροὶ, καὶ ὅσα τῶν κακῶν αὐτοσχέδια, τὰ μὲν μαλακὰ βράβως ἔβλαψε καὶ διελυμήνατο, τοῖς δὲ ἀντιτύποις περιτυχόντα ἔπαθ' ἐτι μάλλον ἢ ἔδρασεν· οὕτω καὶ οἱ λάδροι κατὰ τῆς Ἐκκλησίας πειρασμοὶ κινηθέντες ἀσθενέστεροι τοῦ στερεώματος τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως διεδείχθησαν. Ὡς οὖν παρῆλθε τῆς χαλᾶς τὸ νέφος, καὶ παρεβόη τὴν χαράδραν ὁ χειμαρρὸς (τὸ μὲν γὰρ εἰς αἰθρίαν διελύθη, ὃ δὲ ἐνηφανίσθη τῷ θυφῶ, ἤρπην καὶ ἀνικμὸν τὴν ὁδὸν δι' ἧς ἐρρύη καταλιπών)· οὕτω καὶ τὰ νῦν ἡμᾶς χειμάζοντα μικρὸν ὑστερον οὐκ ἔσται. Μόνον ἐάν καταδεξώμεθα μὴ τὸ παρὸν ὄρεῖν, ἀλλὰ τοῖς μικρὸν πορρωτέρῳ ταῖς ἐλπίσιν ἐνατενίζειν.

2. Εἴτε οὖν βαρὺς ὁ πειρασμὸς, ἀδελφοί, ὑπομεινωμεν τὰ ἐπίπονα· οὐδεὶς γὰρ μὴ πληγῆς ἐν ἀγῶσι, μηδὲ κονισάμενος, στεφανοῦται· εἴτε κοῦφα ταῦτα τοῦ διαβόλου τὰ παίγνια, καὶ οἱ ἐπιπεμφέντες ἡμῖν, ὀγληροὶ μὲν, διότι τούτου (17) εἰσὶν ὑπὲρ τῆς εὐκαταφρόνητος δὲ, ὅτι τῇ πονηρίᾳ αὐτῶν ὁ θεὸς ἀδυναμίαν συνῆψε· φυλαξώμεθα τὴν κατάγνωσιν, ὡς ἐπὶ μικροῖς παθήμασι μέγала ὀδυρόμενοι. Ἐν γὰρ ἐστὶν ὀδύνης ἄξιον, ἢ αὐτοῦ ἐκείνου ἀπώλεια, τοῦ τῆς προσκαίρου ἐνεκεν ὀδύνης (εἴπερ οὖν ὄδξαν χρὴ λέγειν τὸ δημοσίᾳ ἀσχημονεῖν) τῆς αἰωνίας τῶν δικαίων τιμῆς ἑαυτὸν ἀποστερήσαντος. Τέχνα ὁμολογητῶν, καὶ τέχνα μαρτύρων ἐστὶ, τῶν μέχρις αἵματος ἀντικαταστάντων πρὸς τὴν ἁμαρτίαν. Τοῖς οἰκεῖοις ἕκαστος χρῆσάσθω ὑποδείγμασι πρὸς τὴν ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας ἐνστάσιν (18). Οὐδεὶς ἡμῶν (19) πληγαῖς κατεξάνθη, οὐδενὸς οἴκος ἐδημεύθη· οὐ τὴν ὑπερῶραν ὥκησαμεν, οὐ δεσμωτήριον ἐγνωρίσαμεν. Τὶ πεπόνθαμεν δεινόν ; εἰ μὴ τάχα τοῦτο λυπηρόν, ὅτι μηδὲν πεπόνθαμεν, μηδὲ ἐνομήσθημεν ἀξιοὶ τῶν ὑπὲρ Χριστοῦ παθημάτων. Εἰ δὲ ὅτι ὁ δεινὰ τὸν οἶκον κατέχει τῆς προσευχῆς, ὑμεῖς δὲ ἐν τῷ ὑπαίθρῳ προσκυνεῖτε τὸν οὐρανοῦ καὶ γῆς Δεσπότην, τοῦτο ὑμᾶς ἀνίστα, ἐνθυμήθητε (20), ὅτι οἱ μὲν ἑνδεκα μαθηταὶ ἐν τῷ ὑπερῶρ ἦσαν ἀποκεκλεισμένοι, οἱ

(18) Ἐνστασις. Male Combefisius vertendum pronuntiat, adversus vim, quæ pietati inferitur.

(19) Ἡμῶν. In tota hac verborum complexione primam personam apposuius, quia sic reperimus in sex mss. codicibus. Editi ὁμῶν, et sic deinceps ὥκησατε... ἐνομήσθητε.

(20) Ἐνθυμήθητε. Editi apponunt hic ἀδελφοί. Sed ea vox deest in sex codicibus mss.

δὲ σταυρώσαντες τὸν Κύριον ἐν τῷ περιβοήτῳ ναῷ A τὴν Ἰουδαϊκὴν λατρείαν ἐπλήρουν. Ἰούδας γὰρ, τὸν δι' ἀγγόνης θάνατον τοῦ μετ' αἰσχύνης ζῆν προτιμή- σας, ἔδειξε τάχα τῶν νῦν ἀπερυθριασάντων (21) πρὸς πᾶσαν ἀνθρώπων κατάγνωσιν, καὶ διὰ τοῦτο ἀναιδῶς πρὸς τὰ αἰσχρὰ διαχειμένων, ἑαυτὸν αἰρετώτερον.

3. Μόνον μὴ ἐξαπατηθῆτε ταῖς ψευδολογίαις αὐ- τῶν (22) ἐπαγγελλομένων ὀρθότητα πίστεως. Χρι- στέμποροι γὰρ οἱ τοιοῦτοι, καὶ οὐ Χριστιανοί, τὸ ἀεὶ αὐτοῖς κατὰ τὸν βίον τοῦτον λυσitelοῦν τοῦ κατ' ἀλήθειαν ζῆν προτιμῶντες. Ὅτε ἐνόμισαν κτᾶσθαι τὴν κενὴν ταύτην ἀρχὴν, προσέθεντο τοῖς ἐχθροῖς τοῦ Χριστοῦ· ὅτε εἶδον τοὺς λαοὺς ἀγριαίνοντας, σχηματίζονται πάλιν τὴν ὀρθότητα. Οὐκ οἶδα ἐπί- σκοπον, μηδὲ ἀριθμήσαιμι ἐν ἱερεῦσι Χριστοῦ τὸν παρὰ τῶν βεβήλων χειρῶν ἐπὶ καταλύσει τῆς πί- στεις εἰς προστασίαν προδεληγμένον. Αὕτη ἐστὶν ἡ ἐμὴ κρίσις. Ὑμεῖς δὲ εἰ τινα ἔχετε μεθ' ἡμῶν με- ρίδα, ταυτὰ ἡμῖν φρονήσετε δηλονότι· εἰ δὲ ἐφ' ἑαυ- τῶν (23) βουλευέσθε, τῆς ἰδίας γνώμης ἑκαστος κύ- ρος ἐστίν, ἡμεῖς ἀθῶοι ἀπὸ τοῦ αἵματος τούτου. Ταῦτα δὲ ἔγραψα, οὐχ ὑμῖν ἀπιστῶν, ἀλλὰ τό τινων ἀμφίβολον στηρίζων ἐκ τοῦ γνωρίζαι τὴν ἡμαυτοῦ γνώμην, ὥς μὴ προληφθῆναι (24) τινα εἰς κοινω- νίαν, μηδὲ τῆς χειρὸς αὐτῶν ἐπιβολὴν δεξαμένους, μετὰ ταῦτα εἰρήνης γενομένης, βιάζεσθαι ἑαυτοὺς ἐναριθμεῖν τῷ ἱερατικῷ πληρώματι. Πάντα τὸν κληρὸν, τὸν τε κατὰ τὴν πόλιν, καὶ τὸν ἐπὶ τῆς παρ- οικίας, μετὰ παντὸς τοῦ λαοῦ τοῦ φοβουμένου τὸν Κύριον, ἀσπαζόμεθα δι' ὑμῶν (25).

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΕΜΑ'.

EPISTOLA CCXLI.

Rationem reddit Basilus, cur sæpe in litteris res molestas Eusebio nuntiet, nempe ut se ipse sublevei gemitendo, et Euse- bium ad intentionem pro Ecclesia precem excitet.

Eusebio, ἐπισκόπῳ Σαμοσατῶν.

Eusebio, episcopo Samosatorum.

Οὐχ ὥστε πλείους ποιῆσαι τὰς ἀθυρίας, τῶν δυσ- χειρῶν πολλάκις ἐν τοῖς πρὸς τὴν τιμωρίαν σου γράμμασιν οὐ φειδόμεθα, ἀλλ' ὥστε ἑαυτοῖς τέ τινα (20) παραμυθίαν δοῦναι διὰ τῶν στεναγμῶν, οἱ πεφύκασί πως τὸ ἐν τῷ βάθει ἀλγεῖν διὰφορεῖν, ὅταν γίνωνται· καὶ τὴν σὴν ἐγαλόνειαν πρὸς ἐκτε- νεστέραν τὴν ὑπὲρ τῶν Ἑκκλησιῶν εὐχὴν παριρ- μῆσαι. Ἐπεὶ καὶ Μωϋσῆς ᾔδχετο μὲν ἀεὶ ὑπὲρ τοῦ λαοῦ δηλονότι· ὅτε μέντοι πρὸς τὸν Ἀμαλὴκ ἀγῶν αὐτῷ συνειστήκει, οὐ καθῆκε τὰς χεῖρας ἐξ ἑω μέ- χρις ἐσπέρας· ἀλλ' ἡ ἐκτασις τῶν χειρῶν τοῦ ἀγίου τῷ τέλει τῆς μάχης συναπηρτίζετο.

²¹ Exod. xvii, 12.

21) Ἀπερυθριασάντων. Ita mss. quinque. Editi δ' ἀπερυθριαζόντων.
22) Αὐτῶν. Ita iidem sex mss. Editi ἀνθρώπων.
23) Ἐφ' ἑαυτῶν. Ita Coisl. primus cum tribus aliis. Editi ἀφ' ἑαυτῶν.
24) Μὴ προληφθῆναι τινα. Paris. et Reg. secun- dus μὴ προληφθῆναι τινας. Ibidem editi χεῖρες αὐ-

plo cultum Judaicum adimplerent. Judas enim qui suspensio interire maluit, quam cum dedecore vivere, forsitan his qui nunc ad omnem hominum condemnationem sine rubore, sese obfirmant, et idcirco impudentiam ad turpia præ se ferunt me- liorem se exhibuit.

3. Tantum ne decipiāmini illorum mendaciis, dum rectam fidem præ se ferunt. Christi enim mercatores ejusmodi homines, non Christiani; semper id, quod ipsis in hac vita utile est, vitæ ad veritatem accommodatæ antepontes. Cum speraverunt adepturos se inanem illum principa- tum, adjunxerunt se inimicis Christi: ubi populos ira efferatos vident, rursus rectam fidem simulant. Non agnosco episcopum, nec numerarim inter Christi sacerdotes eum qui a profanis manibus ad eversionem fidei principatum accepit. Hoc meum est judicium. Vos autem si quam partem mecum habetis, eadem utique ac ego, sentietis: sin autem vobis ipsi seorsum consilium capitis, suæ quisque sententiæ dominus est, nos ab hoc sanguine inson- tes sumus. Hæc autem scripsi, non quod vobis diffidam, sed ut nonnullorum dubitationem signifi- catione meæ sententiæ confirmem, ne qui commu- nione præoccupentur, neve, accepta ab eis manus impositione, postea pace reddita, vim faciant, ut in sacro cœli recenseantur. Clerum omnem tum qui in urbe, tum qui in parœcia una cum omni po- pulo Dominum timente per vos salutamus

C Non ut mœrorem augeam, sæpe rerum molesta- rum in datis ad tuam dignitatem litteris non parce memini, sed ut et mihi ipse solatium feram per gemitus, qui solent quodammodo intimum dolorem dissolvere, dum erumpunt; et magnum animum tuum ad intentionem pro Ecclesiis precem excitem. Nam et Moses semper quidem pro populo orabat: at cum pugnam cum Amalec committeret, non remisit manus ab aurora ad vesperam²¹; sed sancti manuum extensio non alio, quam pugna, terminata est line.

τοῦ. Coisl. uterque et Regius uterque ut in textu.
23) Δι' ὑμῶν. Med., Coisl. uterque et Reg. se- cundus διὰ σοῦ.
26) Ἐαυτοῖς τέ τινα. Coisl. secundus et Reg. secundus τινὰ ἑαυτοῖς. Harl. αὐτοῖς.
* Alias CCXL. Scripta anno 376.

371 EPISTOLA CCXLII.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΕΜΒ.

Orientalēs inter molestissimas procellas spem suam in Deo collocant; mirantur nihil adhuc auxilii ab Occidentalibus venisse; brevi malorum suorum descriptione conantur eos ad opem ferendam excitare.

Occidentalibus.

A

1. Cum Deus sanctus exitum ex omni afflictione his, qui in ipsum sperant, promiserit, quamvis in medio malorum pelago deprehensi simus, ac procellis, quæ a spiritibus nequitie in nos excitatæ sunt, probemur; tamen resistimus in Christo nos corroborante, nec dissolvimus vigorem nostri in Ecclesiæ studii, neque veluti fluctibus in tempestate prævalentibus salutem desperantes, interitum expectamus: sed adhuc quantum possumus, studium retinemus, haud nescii eum etiam qui a celo voratus fuerat, eo quod de se non desperaverit, sed clamaverit ad Dominum, salutem esse consecutum. Ita sane et ipsi in extremum collapsi malorum, spem in Domino collocare non desinimus: sed undique illius opem circumspicimus. Unde ad vos quoque, fratres nobis perquam colendi, nunc respeximus, quos sæpe quidem ærumnarum tempore nobis in conspectum prodituros speravimus: sed ea spe dejecti, nos etiam diximus ad nosmetipsos: *Expectavi, qui simul contristaretur, et non fuit; et qui consolaretur, et non inveni*⁹¹. Sunt enim ejusmodi calamitates nostræ, ut ad vestri etiam orbis terminos pervenerint; et quoniam patiente uno membro, patiuntur simul membra omnia⁹², decebat sane ut nobiscum, jam diu laborantibus, misericordia vestra simul doleret. Non enim locorum vicinitas, sed spiritus conjunctio necessitudinem facere solet, quam quidem nobis cum vestra dilectione intercedere credimus.

2. Qui sit igitur, ut non litteræ consolationis, non fratrum visitatio, non aliud quidquam eorum, quæ nobis ex dilectionis lege debentur, evenerit? Jam enim annus decimus tertius est, ex quo hæreticum in nos bellum exortum est; in quo plures evenerunt Ecclesiis afflictiones, quam evenisse memorantur, ex quo Evangelium Christi annuntiat. Quas quidem singulas recensere volis nolumus, ne sermonis nostri debilitas malorum evidentiam enervet: simul etiam non existimamus

⁹¹ Psal. LXXVIII. 25. ⁹² I Cor. XII, 26.

* Alias CLXXXII. Scripta anno 376.

(27) *Τοῖς δυτικοῖς*. Sic Coisl. uterque, Med., Harl. et Vat. Editi: *δυτικοῖς ἐπισκόποις* ὥστε συνάρασθαι ταῖς Ἐκκλησίαις ἀνατολῆς καμνούσαις τῷ Ἀρειανικῷ διωγμῷ, *Occidentalibus episcopis ut opem ferant Ecclesiis Orientalibus Ariana persecutione vexatis*.

(28) *Ἀπελήφθημεν*. Coisl. secundus et Reg. secundus, *ἀπελείφθημεν*.

(29) *Ἐγειρομένους*. Ita sex mss. Editio 1 Paris. *ἐπαγειρομένους*. Coisl. primus et editio 2 Paris. *ἐπ' ἐγειρομένους*.

(30) *Ἀγρίμεθα*. Harl. *ἀφίστάμεθα*. Ibidem editi *ἐπισκοποῦμεθα*. Septem codices mss. ut in textu. Non multo post Harl. et alii nonnulli *ὑπῆρχε*.

(31) *Τῆς καθ' ἡμᾶς*. Quamvis omnes codices mss. et editi sic habeant, legendum tamen puto τῆς

Τοῖς δυτικοῖς (27).

1. Θεοῦ τοῦ ἀγίου τὴν ἐκ πάσης θλίψεως διέξοδον τοῖς ἐλπίζουσιν ἐπ' αὐτὸν ὑποσχόμενου, εἰ καὶ ἐν μέσῳ πελάγει κακῶν ἀπελήφθημεν (28), καὶ τρικυμίαις παρὰ τῶν πνευμάτων τῆς πονηρίας ἐγειρομένους (29) ἡμῖν βατανιζόμεθα, ὅμως ἀντέχοντες ἐν τῷ ἐνδυναμούντι ἡμᾶς Χριστῷ, καὶ οὐ παρελύσαμεν τὸν τόνον τῆς ὑπὲρ τῶν Ἐκκλησιῶν σπουδῆς, οὐδὲ, ὥσπερ ἐν χειμῶνι τοῦ κλύδωνος ὑπερέχοντος ἀπογνόντες τῆς σωτηρίας, τὴν διάλυσιν ἀναμένομεν· ἀλλ' ἐτι ἐχόμεθα τῆς ἐνδεχομένης ἡμῖν σπουδῆς, εἰδότες, ὅτι καὶ ὁ καταποθεὶς ὑπὸ τοῦ κήτους, διὰ τὸ μὴ ἀπογνῶναι ἑαυτοῦ, ἀλλὰ βοηθεῖ πρὸς Κύριον, τῆς σωτηρίας κατηξιώθη. Οὕτω δὲ καὶ αὐτοί, πρὸς ἔσχατον ἤκοντες τῶν κακῶν, τῆς εἰς Θεὸν ἐλπίδος οὐκ ἀφίεμεθα (30)· ἀλλὰ πανταχόθεν αὐτοῦ περισκοποῦμεθα τὴν βοήθειαν. Ὅθεν καὶ πρὸς ὑμᾶς ἀπεβλέψαμεν νῦν, τιμωτάτοις ἡμῖν ἀδελφοί, οὓς πολλάκις μὲν ἐν' καιρῷ τῶν θλίψεων ἐπιφανήσεσθαι ἡμῖν προσεδόχσαμεν· ἀποπεσόντες δὲ τῆς ἐλπίδος, εἰπομεν πρὸς ἑαυτοὺς καὶ ἡμεῖς, ὅτι Ὑπέμεινι συλλυπούμενοι, καὶ οὐχ ὑπῆρξες, καὶ παρακαλοῦντα, καὶ οὐχ εὖρον. Τοιαῦτα γὰρ ἡμῶν τὰ παθήματα, ὥς καὶ τῶν περάτων ἐφικέσθαι τῆς καθ' ἡμᾶς (31) οἰκουμένης· καὶ εἴπερ πάσχοντος μέλους ἐνὸς συμπάσχει πάντα τὰ μέλη, ἔπρεπε δὴ πού καὶ ἡμῖν ἐν πολλῷ χρόνῳ πεπονημένοι συνδιατεθῆναι τὴν εὐσπλαγχνίαν ὑμῶν. Οὐ γὰρ ἡ τῶν τόπων ἐγγύτης, ἀλλ' ἡ κατὰ πνεῦμα συνάφεια ἐμποιεῖν πέφυκε τὴν οἰκείωσιν, ἣν ἡμῖν εἶναι πρὸς τὴν ἀγάπην ὑμῶν πέπιστευκαμεν.

2. Τί δὴ ποτε οὖν οὐ (32) γράμμα παρακλήσεως, οὐκ ἀδελφῶν ἐπίσχεψις, οὐκ ἄλλο τι τῶν ὀφειλομένων ἡμῖν παρὰ τοῦ θεσμοῦ τῆς ἀγάπης γεγένηται; Τρισκαίδέκατον γὰρ ἔτος ἐστίν, ἀφ' οὗ ὁ αἰρετικὸς ἡμῖν πόλεμος ἐπανεστή· ἐν ᾧ πλείους γεγόναι ταῖς Ἐκκλησίαις αἱ θλίψεις τῶν μνημονευομένων ἀφ' οὗ τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ καταγγέλλεται. Ὡν τὰ καθ' ἕκαστον διεγείσθαι (33) ὑμῖν παραιτούμεθα, μὴ ποτε τὸ τοῦ λόγου ἡμῶν ἀσθενὲς τὴν ἐνάργειαν (34) τῶν κακῶν ὑπεκλύσῃ· καὶ ἅμα οὐδὲ (35) ἡγούμεθα ὑμᾶς

καθ' ὑμᾶς, ut in epistola sequenti, τῷ κρατοῦντι τῆς καθ' ὑμᾶς οἰκουμένης. *Imperatori orbis vestri*. Si Basiliiu dixisset τῆς καθ' ἡμᾶς οἰκουμένης, Orientem designasset: vel ergo legendum καθ' ὑμᾶς, vel simpliciter τῆς οἰκουμένης, ut in epist. 92, n. 4, ubi Orientales dicunt calamitatum suarum famam etiam ad terminos orbis pervenisse, καὶ ἐπὶ τὰ ἔσχατα τῆς οἰκουμένης.

(32) *Τί δὴ ποτε οὐν οὐ*. Ita mss. et 2 editio Paris. Prima habet *Τί δὴ ποτε οὐν γράμμα*. Ibidem Harl. *γράμματα*.

(33) *Διηγείσθαι*. Med. et Coisl. primus τὰ καθ' ἕκαστα διηγείσασθαι.

(34) *Ἐνάργειαν*. Codex Harlaeanus habet ἐνέργειαν.

(35) *Καὶ ἅμα οὐδὲ*. Ita sex mss. Editi habent οὐδέν.

ἡδυσκαλίᾳ προσδεῖσθαι, τὴν ἀλήθειαν τῶν πραγμάτων πάλαι τῇ φήμῃ δεδιδαγμένους. Κεφάλαιον δὲ τοῦ κακοῦ· οἱ λαοί, τοὺς τῶν προσευχῶν καταλιπόντες οἴκους, ἐν ταῖς ἐρήμοις (36) συναγόνται. Θέαμα ἐλεεινόν, γυναῖκες, καὶ παῖδια, καὶ γέροντες, καὶ οἱ ἄλλως (37) ἀσθενεῖς, ἐν ὁμιροῖς λαθροτάτοις, καὶ νιφετοῖς καὶ ἀνέμοις καὶ παγετῶ τοῦ χειμῶνος, ὁμοίως δὲ καὶ ἐν θέρει ὑπὸ τὴν φλόγα τοῦ ἡλίου ἐν τῷ ὑπαίθρῳ ταλαιπωροῦντες. Καὶ ταῦτα πάσχουσι διὰ τὸ τῆς πονηρᾶς ζύμης Ἀρείου γενέσθαι (38) μὴ καταδέχεσθαι.

5. Πῶς ἂν ὤμην ταῦτα λόγος ἐναργῶς παραστήσειν, εἰ μὴ αὐτὴ (39) ἡ πεῖρα καὶ ἡ διὰ τῶν ὀφθαλμῶν θέα κινήσειεν ὑμᾶς πρὸς συμπάθειαν; Ὅποτε παρακαλοῦμεν ὑμᾶς νῦν γοῦν χεῖρα ὀρέξαι ταῖς κατὰ τὴν ἀνατολὴν Ἐκκλησίαις εἰς γόνυ κλιθείσαις ἤδη, καὶ ἀποστεῖλαι τινὰς τῶν μισθῶν ὑπομιμνήσκοντας τῶν ἀποκειμένων ἐπὶ τῇ ὑπομονῇ τῶν ὑπὲρ Χριστοῦ παθημάτων. Οὐ γὰρ τοσοῦτον ὁ συνήθης λόγος ἐνεργεῖν πέφυκεν, ὅσον ἡ ξένη φωνὴ ἐμποιεῖν τὴν παράκλησιν, καὶ ταῦτα παρὰ ἀνδρῶν γινομένη πανταχοῦ (40) ἐπὶ τοῖς καλλίστοις τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι γνωριζομένων, ὅποιοις ὑμᾶς ἡ φήμῃ πᾶσιν ἀνθρώποις περιαγγέλλει (41), ἀπρώτους κατὰ τὴν πίστιν διαμείναντας, ἄστυλον τὴν ἀποστολικὴν παρακαταθήκην διαφυλάξαντας. Ἀλλ' οὐχὶ καὶ τὰ ἡμέτερα τοιαῦτα· ἄλλ' ἔχομεν τινὰς ἐπιθυμίᾳ δόξης, καὶ τῇ μάλιστα καταστρεφούσῃ Χριστιανῶν ψυχὰς φυσίωται, καταθάρρῃσαντάς (42) τινῶν καινοτομίας ῥημάτων, ὅθεν αἱ Ἐκκλησίαι σαθρῶνθαι, ὥσπερ ἀγγεῖα ἀραιωθέντα, τὴν αἰρετικὴν διαθορὰν εἰσρυσῆσαν ἐδέξαντο. Ἀλλ' ὑμεῖς, ὦ ἀγαπητοὶ ἡμῖν καὶ περιπθῆτοι, γένεσθε τῶν μὲν τραυματιῶν ἰατροί, τῶν δὲ ὑγιαίνοντων παιδοτρύβια· τὸ μὲν νεοσχηρὸς ὑγιαίνοντες (43), τὸ δὲ ὑγιαῖνον ἀλείφοντες εἰς εὐσέβειαν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΕΜΓ'.

Occidentalium opem implorat Basilius ac non solum Orientis malorum descriptione eos tangere conatur, sed etiam periculum esse docet ne incendium Occidentem pervadat; unde quanta sit blasphemiae impietatis et licentiae exposit. Legatus missus Dorotheus; cum episcopis ob metum hostium abesse non liceret.

Πρὸς Ἰταλοὺς (44) καὶ Γάλλους ἐπισκόπους, περὶ τῆς καταστάσεως καὶ ὠχλύσεως τῶν Ἐκκλησιῶν.

1. Τοῖς ὡς ἀληθῶς θεοφιλεστάτοις καὶ ποθεινοτάτοις ἀδελφοῖς καὶ ὁμοφύχοις συλλειτουργοῖς, τοῖς κατὰ τὴν Γαλλίαν καὶ Ἰταλίαν ἐπισκόποις, Βασιλείος

(36) *Ἐρήμοις.* Med. et Coisl. primus ἐρημίας.

(37) *Οἱ ἄλλως.* Med. et Coisl. primus οἱ ἄλλοι. Et alii infirmi. Paulo post editi ἐν νιφετοῖς. Deest praepositio in mss. codicibus.

(38) *Γενέσθαι.* Codex Bigotianus a Combefisio citatus et Paris. secunda manu habent γεύεσθαι, quod nolint pravi Arii fermentum gustare. Sed simili sensu Basilius in epist. 250: Εὐγγυῶθε ἡμῖν μὴ καταδεχομένους τῆς ζύμης γενέσθαι τῶν ἑτεροδιδασκαλούντων, Ignosce nobis, si committere nolumus, ut fermenti eorum, qui aliter docent, participes simus.

(39) *Εἰ μὴ αὐτὴ.* Coisl. primus et Med. ἐὰν μὴ αὐτὴ.

(40) *Πανταχοῦ.* Deest in Harl., Vat., Reg. se-

necesse esse vos docere, cum veritatem rerum jamdudum fama didiceritis. Summa autem mali haec est: plebs relictis precum domibus, in desertis locis congregatur. Spectaculum miserabile; mulieres, pueri, senes, et qui aliter infirmi sunt, inter imbres vehementissimos, nives, ventos, hiemalem 372 glaciem, similiter quoque per aestatem inter solis ardorem sub dio misere persistunt. Atque haec patiuntur, quod nolint pravi Arii fermenti participes fieri.

3. Quomodo haec vobis oratio clare exprimat, nisi experientia ipsa et spectaculum rei ob oculos positae excitet vos ad commiserationem? Obsecramus itaque, ut vel nunc tandem porrigatis manum Orientalibus Ecclesiis jam in genua inclinat, et mittatis, qui admoneant de reservatis ob mala pro Christo tolerata praemiis. Non enim tantum consueta oratio efficere, quantum peregrina vox solet afferre solatii, praesertim ab hominibus veniens ubique praeclarissimam in partem Dei gratia cognitis, quales vos fama omnibus hominibus annuntiat, ut qui permanseritis fide illasi, apostolicumque depositum inviolabile, servaveritis. At non ita res nostrae se habent; sed apud nos sunt qui gloriae desiderio, et maxime evertente animas Christianorum tumore, effutierunt quorundam novitatem verborum: unde Ecclesiae quassatae, quasi vasa quaedam luxata, influentem haereticam corruptelam receperunt. Sed vos, o dilectissimi nobis ac optatissimi, sauciorum quidem sitis medici, sanorum vero hortatores; quod aegrotum est ad sanitatem revocantes, et quod sanum incitantes ad pietatem.

EPISTOLA CCXLIII.

Ad episcopos Italos et Gallos, de perturbatione ac confusione Ecclesiarum.

1. Vere religiosissimis ac charissimis fratribus et unanimis comministris Galliae et Italiae episcopis, Basilius Caesarea Cappadociae episcopus. Do-

cundo, Coisl. secundo et altero Bigot.

(41) *Περιαγγέλλει.* Ita Harl., Coisl. uterque et Regius uterque. Editi παραγγέλλει.

(42) *Καταθάρρῃσαντάς.* Harl. et Reg. uterque et Bigot. καταθάρρῃσαντας. Infra editi ὡς ἀγαπητοὶ ἐτ τραυματιῶν. Codices mss. suummo consensu, ut in textu.

(43) *Ὑγιαίνοντες.* Coisl. primus ὑγιαίνοντες et πρὸς εὐσέβειαν.

(44) *Πρὸς Ἰταλοὺς,* etc. Hunc titulum desumpsimus ex codicibus Harl., Med. et Coisl. primo. In editis tituli loco apposita fuerant haec verba τοῖς ὡς ἀληθῶς, etc., quae cum ipso contextu epistolae conjuncta sunt in tribus praedictis codicibus.

* Alias LXX. Scripta anno 376.

minus noster Jesus Christus, cum suum ipsius corpus dignatus sit appellare universam Dei Ecclesiam, nosque sigillatim aliorum invicem membra effecerit, dedit et nobis omnibus ad omnes necessitudinem habere secundum membrorum concordiam. Quapropter, etsi quam longissime ab invicem sejuncti sumus habitationibus, at, conjunctionis habita ratione, vicini inter nos sumus. Quoniam igitur non potest caput pedibus dicere: Opus vobis non habeo⁴⁵; nec vos profecto committetis, ut nos velut alienos rejiciatis, sed tantum dolebitis ex ærumnis nostris, quibus traditi sumus ob nostra peccata, quantum nos vobiscum lætamur, qui in pace vobis a Domino data gloriam habetis. **373** Jam quidem et alias clamavimus ad dilectionem vestram, ut nobis opem et commiserationem impenderetis: sed profecto, quia non impleta erat vindicta, concessum vobis non fuit ad auxilian- dum exsuscitari. Illud enim maxime exquisimus, ut ipsi quoque orbis vestri imperatori vestrae pietatis opera innotescat rerumstrarum perturbatio; aut si id difficile fuerit, saltem a vobis veniant, qui visitent et consolentur afflictos, ut oculis suis subjiciant Orientis miseras, quæ nequeunt auribus accipi, quia nulla invenitur oratio, quæ res nostras clare vobis exprimat.

2. Persecutio apprehendit nos, fratres in primis colendi, et persecutionum sævissima. Nam abiguntur pastores, ut greges dispergantur. Et quod gravissimum est, nec qui vexantur, mala in martyrii fiduciam perferunt, neque plebs in martyrum loco athletas colit, quia Christianorum nomine persecutores ornati sunt. Unum crimen est, quod nunc vehementer punitur, accurata custodia paternarum traditionum. Eam ob causam patria expelluntur pii; in desertas regiones transferuntur. Non canities apud iudices iniquitatis reverentiam habet, non

⁴⁵ I Cor. xii, 21.

(45) *Τὴν ἐκδίκησιν*. Editi addunt ἡμῶν, quod deest in tribus vetustissimis codicibus et in uno ex Regiis. Harlæani codicis non parum arridet hæc scriptura, διὰ τὸ ἀναπληρωθῆναι τὴν ἐκδίκησιν, eo quod vindicta impleatur.

(46) *ὑποβάλλωσι*. Ita Harl., Coisl., uterque et Reg. secundus. Editi ὑποβάλλωσι. In alio codice Regio, qui est 1824, legitur ὑποβάλλωσι. Paulo post editi παριστάντα. Septem mss. ut in textu.

(47) *Οἱ μὲν κακούμενοι*. Ita septem mss. Editi οἱ κακούμενοι. Ibidem nonnulli codices οἱ δὲ λαοὶ οὐκ ἐν, etc. Sæpe alias Basilium, dum persecutiones Orientis describit, hoc incommodum commemorat, quod non idem sit martyrii splendor ac sub ethnicis imperatoribus. Non idcirco tamen de eorum qui patiebantur merito defrahi putabat. Nam in epist. 257 testatur persecutores ipsos Christianum nomen obijcere, ut adversariis martyrii existimationem eripiant, ac simpliciores hac cavillatione decipi: at revera ejusmodi persecutionis, quæ a tribulibus accidit, eo uberiora esse contendit præmia, quo et gravior et ad cavendum difficilior est, ac minus ad martyrii laudem insignis, quam si ab ethnicis excitaretur. Sic etiam Cyprianus in epistola 55: *Nihil interest quis tradat aut severt, cum Deus tradi per-*

A ἐπίσκοπος Καισαρείας τῆς Καππαδοκίας. Ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, σῶμα αὐτοῦ καταδεξάμενος ὀνομάσαι τὴν πᾶσαν τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίαν, καὶ τοὺς καθ' ἓνα ἡμῶν ἀλλήλων ἀποδείξας μέλη, ἔδωκε καὶ ἡμῖν πᾶσι πρὸς πάντας ἔχειν οἰκειώσ, κατὰ τὴν τῶν μελῶν συμφωνίαν. Διόπερ εἰ καὶ πλείστον ἀλλήλων διωρίσμεθα ταῖς οἰκήσεσιν, ἀλλὰ τῷ γε λόγῳ τῆς συναφείας ἐγγὺς ἀλλήλων ἐσμέν. Ἐπεὶ οὖν οὐ δύναται ἡ κεφαλὴ τοῖς ποσὶν εἰπεῖν, Χρεῖζαν ὑμῶν οὐκ ἔχω, πάντως οὐδὲ ὑμεῖς ἀνέξεσθε ἀποποιήσασθαι ἡμᾶς, ἀλλὰ τοσοῦτον συμπαθήσετε ἡμῶν ταῖς θλίψεσιν αἷς παρεδόθημεν διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν, ὅσον καὶ ἡμεῖς συγχαίρομεν ὑμῖν δοξαζομένους ἐν τῇ εἰρήνῃ, ἣ ἐχαρίσατο ὑμῖν ὁ Κύριος. Ἦδη μὲν οὖν καὶ ἄλλοτε ἐπεδοξάμεθα τὴν ὑμετέραν ἀγάπην εἰς **B** ἀντιλήψιν ἡμῶν καὶ συμπάθειαν· ἀλλὰ πάντως διὰ τὸ μὴ ἀναπληρωθῆναι τὴν ἐκδίκησιν (45), οὐ συνεχωρήθητε διαναστῆναι πρὸς τὴν ἀντιλήψιν. Ἐπιζητοῦμεν γὰρ μάλιστα μὲν καὶ αὐτῷ τῷ κρατοῦντι τῆς καθ' ὑμᾶς οἰκουμένης φανεράν γενέσθαι διὰ τῆς ὑμετέρας εὐλαθείας τὴν ὑμετέραν σύγχυσιν· εἰ δὲ τοῦτο δύσκολον, ἀλλ' ἔλθειν τινας παρ' ὑμῶν εἰς ἐπίσκεψιν καὶ παραμυθίαν τῶν θλιβομένων, ἢ ὀφθαλμοῖς ὑποβάλλωσι (46) τὰ πάθη τῆς ἀνατολῆς, ἅπερ ἀκοαῖς ἀδύνατον παραδέξασθαι, τῷ μηδένα λόγον εὐρίσκεισθαι ἐναργῶς παριστῶντα ὑμῖν τὰ ἡμέτερα.

2. Διωγμὸς κατελήψεν ἡμᾶς, ἀδελφοὶ τιμωτάτοι, καὶ διωγμῶν ὁ βαρύτερος. Διώκονται γὰρ ποιμένες, ἵνα διασκορπισθῶσι τὰ ποίμνια. Καὶ τὸ βαρύτερον, **C** ὅτι οὔτε οἱ μὲν κακούμενοι (47) ἐν πληροφορίᾳ μαρτυρίου τὰ πάθη δέχονται, οὔτε οἱ λαοὶ ἐν μαρτύρων τάξει τοὺς ἀλλήλους θεραπεύουσι, διὰ τὸ Χριστιανὸν ὄνομα τοῖς διώκουσι περιχεῖσθαι. Ἐν ἐστὶν ἐγκλημα νῦν σφοδρῶς ἐκδικούμενον, ἡ ἀκριβὴς τήρησις τῶν πατρικῶν παραδόσεων. Διὰ τοῦτο ἀπαλαύνονται μὲν τῶν πατριδῶν οἱ εὐσεβεῖς· πρὸς δὲ τὰς ἐρημίας μετοικίζονται. Οὐ πολὺ τοῖς (48) κριταῖς τῆς ἀδι-

mittat quos disponit coronari. Neque enim nobis ignominia est pati a fratribus quod passus est Christus, nec illis gloria est facere quod fecerit Iudas. Idem docet concilium Sardicense in epistola ad Julium papam, et Liberius papa in epistola septima ad Dionysium, Eusebium et Luciferum in exilio constitutos. Gregorius Nazianzenus orat. xliii. p. 416, de Valentis persecutione sic loquitur: Ἀρτί δὲ ὁ ἀπρεπὴς ἀργεταί, καὶ τὸ ἀμύνειν Χριστιανοῖς πρόσχημα ἔχων τῆς ἀσεθείας, τοῖς ἀληθῶς Χριστιανοῖς ἐπιτίθεται· καὶ τοσοῦτον ἐκείνου χαλεπώτερος γίνεται, ὅσην τότε μὲν ἡ θλίψις περιφανέστερα καὶ λαμπρότερα, νῦν δὲ καὶ τὸ παθεῖν ἀφιλότιμον, παρὰ γε τοῖς οὐ δικαίοις τῶν παθῶν λογισταῖς. Nunc autem turpis et indecora persecutio cooritur; quæ, Christianorum patrociniū ad defensionem impietatis suæ prætexens, veros Christianos aggreditur: hoc utique nomine superiore persecutione acerbior, quod tum quidem minime dubia et obscura erat martyrum decertatio: nunc autem res eo rediit, ut cruciatus quoque ipsa laude careat, saltem apud ignavos cruciagium iudices.

(48) *Οὐ πολὺ τοῖς*. Simplicior hæc scriptura codicum Harl. et Coisl. primi, quem vulgata οὐ πολὺ πρὸς τοῖς.

κίας αιδέσιμος, οὐκ ἄσκησις εὐσεβείας, οὐ πολιτεία κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον ἐκ νεότητος εἰς γῆρας διανυσθεῖσα. Ἀλλὰ κακοῦργος μὲν οὐδεὶς ἄνευ ἐλέγχων καταδικάζεται: ἐπίσκοποι δὲ ἀπὸ μόνης (49) συκοφαντίας ἐάλωσαν, καὶ μηδεμίαν ἀποδείξιν τοῖς ἐγκλήμασιν ἐπενεχθείσης ταῖς τιμωρίαις ἐκδίδονται. Τινὲς δὲ οὕτε ἐγνώρισαν (50) κατηγοροῦς, οὕτε εἶδον δικαστήρια, οὕτε ἐσυκοφαντήθησαν τὴν ἀρχὴν, ἀλλ' αὐτοὶ τῶν νυκτῶν βιαίως ἀναρπασθέντες εἰς τὴν ὑπερορίαν ἐφυγαδεύθησαν, ταῖς ἐκ τῆς ἐρημίας κακοπαθείαις παραδοθέντες εἰς θάνατον. Τὰ δὲ τοῦτοις ἐπόμενα γινώριμα παντὶ, κὰν ἡμεῖς σιωπήσωμεν· φυγαὶ πρεσβυτέρων, φυγαὶ διακόνων, καὶ παντὸς τοῦ κλήρου λεηλασία (51). Ἀνάγκη γὰρ ἢ προσκυνῆσαι τῇ εἰκόνι, ἢ τῇ πονηρᾷ φλογὶ τῶν μαστιγῶν παραδοθῆναι. Στεναγμοὶ (52) λαῶν, δάκρυον διηνεχῆς καὶ κατ' οἴκους καὶ δημοσίας, πάντων πρὸς ἀλλήλους ἐδωρομένον ἢ πάσχουσιν. Οὐδεὶς γὰρ οὕτω λίθινος τὴν καρδίαν, ὥστε, πατὴρ στερηθείς, πρῶτος φέρειν τὴν ὀφφάνιαν. Ἦχος θρηγνούντων ἐν πόλει, ἦχος ἐν ἀγροῖς, ἐν ὁδοῖς, ἐν ἐρημίαις. Μία φωνὴ ἑλεεινὰ πάντων (53) καὶ σκυθρωπὰ φεγγαγομένων. Ἐξήρται χαρὰ καὶ εὐφροσύνη πνευματικῇ. Εἰς πένθος ἐστράφησαν ἡμῶν αἱ ἐσχαταὶ οἴκοι προσευχῶν ἐπεκλείσθησαν· ἀργὰ τὰ θυσιαστήρια τῆς πνευματικῆς λατρείας. Οὐκέτι σύλλογοι Χριστιανῶν, οὐκέτι διδασκάλων προεδρίαι, οὐ διδάγματα σωτήρια, οὐ πανηγύρεις, οὐχ ὁμνυδαὶ νυκτεριναί, οὐ τὸ μακάριον (54) ἐκείνων τῶν ψυχῶν ἀγαλλίαμα, τὸ ἐπὶ ταῖς συνάξεσι καὶ τῇ κοινωνίᾳ τῶν πνευματικῶν χαρισμάτων ταῖς ψυχαῖς ἐγγινόμενον τῶν πιστευόντων εἰς Κύριον. Ἡμῖν πρέπει λέγειν, ὅτι Οὐκ ἔστιν ἐν τῷ καιρῷ τοῦτω ἀρχὴν, οὕτε ἀροῖτης, οὕτε ἡγοούμενος, οὕτε προσφορά, οὕτε θυμίαμα, οὐ τόπος τοῦ κυριασμοῦ ἐνώπιον Κυρίου, καὶ εὐρεῖν ἔλεος.

3. Ταῦτα εἰδόντες ἐπιστέλλομεν, διότι οὐδὲν μέρος ἐστὶ τῆς οἰκουμένης, ὃ τὰς ἡμετέρας λοιπὴν ἡγνώσε συμφοράς. Ὡστε οὐ διδασκαλίας ἐνεκεν τοὺς λόγους τοῦτους ποιεῖσθαι ἡμῶς νομίζειν προσήκειν, οὐδὲ τοῦ (55) ὑπομνησαι ὁμῶν τὴν ἐμμέλειαν. Οἴδαμεν γάρ, ὅτι οὐκ ἔν ποτε ἐπιλάβοισθε ἡμῶν, οὐ μᾶλλον γὰρ ἢ ἡ μήτηρ τῶν ἐκγόνων τῆς κοιλίας αὐτῆς. Ἀλλ' ἐπειδὴ οἱ περιωδυνῶν (56) τινὲς κατεχόμενοι διὰ τῶν στεναγμῶν κουφίζειν πως τὰς ἀλγυθόνας πεφύκασι, τοῦτο καὶ ἡμεῖς ποιούμεν· εἶον ἀποσκευα-

A exercitatio pietatis, non vita secundum Evangelium a juventute ad senectam usque transacta. Sed sceleratus quidem nullus sine certis indicibus condemnatur: episcopi autem ex sola calumnia damnati sunt, ac nullo argumento criminationibus adjecto, suppliciis traduntur. Imo nonnulli neque accusatores agnoverunt, neque viderunt tribunalia, neque omnino calumniis appetiti fuerunt, sed intempesta nocte violenter rapti, in longinquas regiones fugati sunt, ex solitudinis incommodis ad mortem objecti. Quæ autem ex his sequuntur, nota sunt omnibus, etiamsi taceamus; fugæ presbyterorum, fugæ diaconorum, ac cleri totius depopulatio. Necessesse enim est aut imaginem adorare⁵⁵, aut pravæ flammæ flagellorum tradi. Populorum gemitus, continuæ privatim ac publice lacrymæ, omnibus inter se mala sua deflentibus. Nemo enim corde est adeo lapideo, ut patre privatus, animo æquo ferat orbitatem. Sonus lamentantium in urbe, sonus in agris, in viis. 374 in solitudinibus. Vox una auditur, miseranda omnibus ac tristitia loquentibus. Sublatum est gaudium, et lætitia spiritalis. Versi sunt in luctum festi dies nostri⁵⁶; conclusæ precationum domus; vacant altaria cultu spirituali. Non jam conventus Christianorum, non jam præsidentes doctores, non documenta salutaria, non solemnitates, non hymnorum nocturni cantus, neque beata illa animarum exsultatio, quæ ex synaxis et communicatione donorum spiritalium animabus credentium in Dominum innascitur. Decet nos dicere: Non est in tempore hoc princeps, neque propheta, neque dux, neque oblatio, neque suffragium, neque locus sacrificandi coram Domino, et inveniendi misericordiam⁵⁷.

3. Scribimus hæc scientibus, cum pars nulla sit orbis terrarum, quæ jam calamitates nostras ignoret. Quare non docendi causa hæc a nobis disseri credendum, aut ut commonefaciamus vestram diligentiam. Novimus enim nunquam vos nostri oblituros esse, non magis sane quam matrem filiorum utriusque⁵⁸. Sed quoniam qui dolore aliquo detinentur, gemitibus levare aliquo modo angores solent, idem et nos facimus; excutimus quodammodo mæroris pondus, dum dilectioni vestræ multipli-

⁵⁵ Dan. III, 10. ⁵⁶ Amos VIII, 10. ⁵⁷ Dan. III, 58, 59. ⁵⁸ Isa. XLIX, 15.

(49) Ἀπὸ μόνης. Quatuor codices non antiquissimi ὑπὸ μόνης.

(50) Οὕτε ἐγνώρισαν. Neque agnoverunt, id est, accusatores producti coram illis non fuerunt. Designat illa vox ἐγνώρισαν eum cognoscendi modum qui certis et exploratis constat indicibus. Sic Basilius in epist. 202: Πρότερον αὐτοὶ μετ' ἀλλήλων γνωρίσατε ἑαυτοὺς, ἵνα γινώμεν πρὸς τίνας ἡμῖν ἔσται ἡ συμφωνία.

(51) Λεηλασία. Ita veteres libri septem. Editi λεηλασία.

(52) Στεναγμοί. Codices recentiores non pauci στεναγμός. Ibidem δακρύων διηνεχῆς in prima editione Paris. Aliter aliis in codicibus editis et mss.

(53) Πᾶντων. Sic omnes mss. Editi ἀπάντων. Hic

autem occurrit insignis varietas in quatuor mss. non vetustissimis, in quibus sic legitur: Μία φωνὴ ἑλεεινὴ πάντων τὰ σκυθρωπὰ φεγγαγομένων.

(54) Οὐ τὸ μακάριον. Ita codices mss. octo. Editi οὕτε. Paulo post editi ὃ ἐπὶ ταῖς... ἐγγίνεσθαι. Tres vetustissimi codices ut in textu.

(55) Οὐδὲ τοῦ. Tres vetustissimi codices οὐδὲ τῶ. Paulo post editi ἐπιλάβοισθε. Harl. et Coisl. primus ut in textu.

(56) Οἱ περιωδυνῶν. Sic tres vetustissimi codices, quibus favent tres alii in quibus legitur ὥστε οἱ ἐδύνῃ. Legitur in Regio 1824, οἱ περὶ ἐδυνῶν. Editi ἐδύνῃ. Paulo post editi διαγγέλλομεν. Tres vetustissimi codices ἐξυγγέλλομεν.

ces nostras calamitates nuntiamus, si quo modo A vehementius ad precandum pro nobis commoti, Dominum exoretis ut reconcilietur nobis. Quod si erumnae quæ nos affligunt solæ essent, statuissimus utique apud nosmetipsos tacere, atque in incommotis pro Christo perferendis gaudere: Non enim sunt condignæ passionibus huius temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis⁵⁷. Nunc autem veremur, nequando ingravescentis malum, velut flamma quædam ardentem materiam pervadens, postquam consumperit quæ proxima sunt, attingat etiam et remotiora. Depascitur enim hæreseos malum, et timor est ne, voratis Ecclesiis nostris, serpat postea usque ad sanam partem vestrae parœciæ. Fortasse igitur, quia apud nos abundavit peccatum, primi in escam traditi sumus crudelibus inimicorum Dei dentibus. Fortasse etiam, quod et verisimilius est, quoniam Evangelium regni, capto a nostris locis initio, in omnem pervenit terrarum orbem, idcirco communis animarum nostrarum hostis perficere conatur, ut defecionis semina, sumpto ab iisdem locis initio, in totum terrarum orbem diffundantur. Quibus enim affulsit illuminatio cognitionis Christi⁵⁸, ad eos ut veniant etiam impietatis tenebræ, machinatur.

4. Vestras igitur existimate afflictiones nostras, ut veri discipuli Domini. Non de pecuniis, non 375 de gloria, non de ulla alia ex rebus temporariis bellum sustinemus: sed de communi hereditate, patrio thesauro sanæ fidei statim decertantes. Dolorem nostrum doleto, o vos fratrum amantes, quoniam occlusa sunt apud nos piorum ora, aperta vero omnis audax et blasphema lingua loquentium adversus Deum iniquitatem⁵⁹. Columnæ et fulcrum veritatis in dispersione; nos vero, qui ob tenuitatem contempti sumus, loquendi destituimur libertate. Decertate pro populis, nec spectate modo vestrum statum, videlicet quod in portibus tranquillis statis, Dei gratia omnino a turbine malorum ventorum vos protegente. Sed manum etiam Ecclesiis tempestate exagitatis porrigite, nequando derelictæ, penitus fidei naufraga

ζόμεθα τῆς λύπης τὸ βάρος, δι' ὃν πρὸς τὴν ὑμετέραν ἀγάπην τὰς πολυειδείς ἡμῶν συμφοράς ἐξαγγέλλομεν, εἴ πως ἂν σφοδρότερον εἰς τὰς ὑπὲρ ἡμῶν προσευχὰς κινηθέντες, δυσωπήσητε (57) τὸν Κύριον διαλλαγῆναι ἡμῖν. Εἰ μὲν οὖν αἱ θλίψεις ἦσαν μόναι αἱ καταποντοῦσαι ἡμᾶς, καὶ συνεβουλευσαμεν ἑαυτοῖς τὴν ἡσυχίαν ἀγεῖν, καὶ χαίρειν τοῖς ὑπὲρ Χριστοῦ παθήμασιν, ἐπειδὴ Οὐκ ἀξία τὰ παθήματα τοῦ νῦν καιροῦ πρὸς τὴν μέλλουσαν δόξαν ἀποκαλυφθήσεσθαι εἰς ἡμᾶς· νῦν δὲ φοβοῦμεθα, μήποτε ἀξενόμενον τὸ κακὸν, ὥσπερ τις φλόξ διὰ τῆς καιομένης ὕλης βαδίζουσα (58), ἐπειδὴν καταναλώσῃ τὰ πλησίον, ἀφῇται καὶ τῶν πόρρω. Ἐπινέμεται γὰρ τὸ κακὸν τῆς αἰρέσεως· καὶ θεὸς ἐστὶ, μὴ, τὰς ἡμετέρας Ἐκκλησίας καταφαγοῦσα, ἐρῇ λοιπὸν καὶ ἐπὶ τὸ ὑγιαίνειν μέρος τῆς καθ' ὑμᾶς παροικίας. Τάχα μὲν οὖν, διὰ τὸ παρ' ἡμῖν πλεονάζει τὴν ἀμαρτίαν, πρῶτοι παρεδόθημεν εἰς κατάθρωσιν τοῖς ὁμοφάγοις ὁδοῦσι τῶν ἐχθρῶν τοῦ Θεοῦ (59)· τάχα δὲ, ὃ καὶ μᾶλλον ἐστὶν εἰκόσιαι, ὅτι, ἐπειδὴ τὸ Εὐαγγέλιον τῆς βασιλείας, ἀπὸ τῶν ἡμετέρων τόπων ἀρξάμενον, εἰς πᾶσαν ἐξῆλθε τὴν οἰκουμένην· διὰ τοῦτο ὁ κοινὸς τῶν ψυχῶν ἡμῶν ἐχθρὸς, τὰ τῆς ἀποστασίας σπέρματα, ἀπὸ τῶν αὐτῶν τόπων τὴν ἀρχὴν λαβόντα, εἰς πᾶσαν οἰκουμένην διαδοθῆναι φιλονεικεῖ. Ἐφ' οὗς γὰρ ἐλαμψεν ὁ φωτισμὸς τῆς γνώσεως τοῦ Χριστοῦ, ἐπὶ τούτους ἔλθειν καὶ τὸ τῆς ἀσεβείας σκότος ἐπινοεῖ.

4. Ὑμέτερά οὖν λογίσασθε τὰ πάθη ἡμῶν, ὡς γνήσιοι μαθηταὶ τοῦ Κυρίου. Οὐχ ὑπὲρ χρημάτων, οὐχ ὑπὲρ δόξης, οὐχ ὑπὲρ ἄλλου τινὸς τῶν προσκαίρων καταπολεμούμεθα (60)· ἀλλ' ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ κτήματος, τοῦ πατρικοῦ θησαυροῦ τῆς ὑγιαίνουσας πίστεως, ἐστέκαμεν ἀγωνιζόμενοι. Συναλγῆσατε ἡμῖν, ὡ φίλαδελφοί, ὅτι ἀποκéchλειται μὲν παρ' ἡμῖν τῶν εὐσεβούντων τὰ στόματα, ῥηνοικται (61) δὲ πᾶσα θρασύεια καὶ βλάσφημος γλῶσσα τῶν λαλούντων κατὰ τοῦ Θεοῦ ἀδικίαν. Οἱ στυλοὶ καὶ τὸ ἐδραῖωμα τῆς ἀληθείας ἐν διασπορᾷ· ἡμεῖς δὲ, οἱ διὰ σμικρότητα (62) παροφθέντες, ἀπαρῥήσιαστοι. Ἀγωνιάσατε ὑπὲρ τῶν λαῶν· καὶ μὴ τὸ καθ' ἑαυτοὺς σκοπεῖτε μόνον, ὅτι ἐν λιμέσιν εὐδαίως ὀρμίζεσθε, τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος πᾶσαν ὑμῖν σκέπην χαρισαμένης (63) ἀπὸ τῆς ζάλης τῶν πνευμάτων τῆς πονηρίας. Ἀλλὰ καὶ ταῖς χειμαζόμεναις τῶν Ἐκκλησιῶν χεῖρα ὀρέξατε

⁵⁷ Rom. viii, 18. ⁵⁸ II Cor. iv, 6. ⁵⁹ Psal. lxxiv, 6.

(57) *Δυσωπήσητε*. Ita sex mss. Editi *δυσωπήσατε*. (58) *Βαδίζουσα, ἐπειδὴν καταναλώσῃ*. Ita octo mss., nisi quod in nonnullis recentioribus legitur *βαδίσασα*. Editi *βαδίζουσα, ἐπειδὴν καταλάβοι καὶ καταναλώσει*.

(59) *Εἰς κατάθρωσιν τοῖς... τοῦ Θεοῦ*. Ita tres vetustissimi codices. Editi *εἰς κατάθρωμα τοῖς... τοῦ Χριστοῦ*. Paulo post quinque codices non antiquissimi *ἀποστασίας ῥήματα*.

(60) *Καταπολεμούμεθα*. Quinque codices recentiores *πολεμούμεθα*. Sic etiam habent editiones Haganoensis et Frobenianæ. Ibidem editi *ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ θησαυροῦ τοῦ πατρικοῦ κτήματος*. Codices mss. omnes ut in textu. In codice Vaticano legitur *πνευματικοῦ κτήματος*.

(61) *Ῥηνοικται*. Ita tres vetustissimi codices. Editi *ῥηνοικται*.

(62) *Οἱ διὰ σμικρότητα*. His ex verbis concludit Combefisius hanc epistolam a solo Basilio scriptam non fuisse. *Id enim, inquit, in sua Basilio persona, idque solius, non facile dicat, tantæ sedis antistes, ipseque sic clarus*. Nulla ratione nititur eruditii viri observatio. Ut omittam loca pene innumerabilia, in quibus de se ipso Basilius demississime loquitur; certe in epistola 225 contemptum se fuisse dicit a iudicibus, qui furorem suum in Gregorium Nysseum verterant.

(63) *Χαρισαμένης*. Ita tres vetustissimi codices cum uno ex Regiis. Editi *χαρίζομένης*.

μήποτε, ἐγκαταλείψοις, παντελὶς ὑπομένωσι τῆς
πίστεως τὸ ναυάγιον. Στενάξατε ἐφ' ἡμῖν, ὅτι ὁ
Μονογενὴς βλασφημεῖται, καὶ ὁ ἀντιλέγων οὐκ ἔστι.
Τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀθετεῖται, καὶ ὁ δυνάμενος
ἐλέγχειν ἀποδίδωκεται. Πολυθεία κεκράτηκε. Μέγας
Θεὸς παρ' αὐτοῖς καὶ μικρός. Υἱὸς (64) οὐχὶ φύσεως
ὄνομα, ἀλλὰ τιμῆς τινος εἶναι προσηγορία νενόμι-
σται· τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον οὐ συμπληρωτικὸν εἶναι
τῆς ἁγίας Τριάδος, οὐδὲ κοινωνὸν τῆς θείας καὶ μα-
καρίας φύσεως, ἀλλ' ἐν τι τῶν ἐκ τῆς κτίσεως, εἰκῇ,
καὶ ὡς ἔτυχε, Πατρὶ καὶ Υἱῷ προσεβήθη. Τίς
δώσει τῇ κεφαλῇ μου ὕδωρ, καὶ τοῖς ὀφθαλ-
μοῖς (65) μου πηγὴν δακρύων; καὶ κλάσωμαι τὸν
λαὸν ἡμέρας πολλὰς, τὸν ταῖς πονηραῖς ταύταις δι-
δασκαλίαις πρὸς τὴν ἀπώλειαν συνωθούμενον. Παρα-
σύρονται τῶν ἀκραϊοτέρων αἱ ἀκοαί· εἰς συνθήειαν
λοιπὸν ἦλθον τῆς αἰρετικῆς δυσσεβείας. Συνεκτρέ-
φεται τὰ νήπια τῆς Ἐκκλησίας τοῖς λόγοις τῆς ἀσε-
βείας. Τί γὰρ καὶ ποιήσουσι; Βαπτίσματα παρ' ἐκεί-
νων (66), προπομαὶ τῶν ἐξοδεύοντων, ἐπισκέψεις
τῶν ἀσθενούντων, παρακλήσεις (67) τῶν λυπομένων,
βοήθεια τῶν καταπονουμένων, ἀντιλήψεις παντο-
δαπαῖ, μυστηρίων κοινωνίαι· ἅ πάντα, δι' ἐκείνων
ἐπιτελούμενα, σύνδεσμος γίνεται τοῖς λαοῖς τῆς πρὸς
αὐτοὺς ὁμονοίας· ὥστε, μικροῦ χρόνου προελθόντος,
μὴδ' εἰ γένοιτό τις ἄδεια, ἐλπίδα λοιπὸν εἶναι τοὺς
τὴν ἐπίγνωσιν τῆς ἀληθείας ἀνακληθῆναι.

5. Τούτων ἕνεκεν πολλοὺς ἡμᾶς ἔχρην συνδραμεῖν
πρὸς τὴν ὑμετέραν σεμνότητα, καὶ ἕκαστον τῶν
ἐκτουτο πραγμάτων ἐξηγητὴν γενέσθαι. Νῦν δὲ καὶ
αὐτὸ τοῦτο δεῖμα γενέσθω ὑμῖν τῆς κακοπαθείας,
ἐν ᾗ διάγομεν, ὅτι οὐδ' ἀποδημίας ἐσμέν κύριοι. Εἰ
γὰρ τις καὶ πρὸς τὸ βραχύτατον τῆς Ἐκκλησίας
ἑαυτοῦ (68) ἀποσταίη, ἐκδότους ἀφήσει τοὺς λαοὺς τοῖς
ἐπεδρεύουσιν. Ἀλλὰ τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι ἕνα ἀπ-

⁹⁹ Jerem. ix, 1.

(64) Υἱός. Editi præmittunt articulum, qui deest
in tribus vetustissimis codicibus.

(65) Τοῖς ὀφθαλμοῖς. Sic tres vetustissimi co-
dices. Editi τοῖς βλεφαροῖς.

(66) Παρ' ἐκείνοις. Hic etiam sequimur tres ve-
tustissimos codices. Editi παρ' ἐκείνων. Sequentia
verba sic interpretaretur Combefisius: *excedentium*
pompæ funebres, deducta funera. Si cui magis arri-
deat hæc interpretatio, libera datur optio eligendi.
Sed cum Basilius hoc loco recenseat præcipuos
Arianorum aditus ad errorem insinuandum, multo
aptior videtur hunc ad usum fuisse proficiscentium
deductio, quam pompæ funebres. Supra observa-
vimus morem fuisse, ut si quis episcopos ad con-
cilium aut ad celebritatem aliquam vocaretur, mit-
teretur qui eum deduceret. Unde Basilius hoc offi-
cium in se advocando prætermisum a Theodoro et
Meletio queritur in epist. 98. Negat se adfuturum
in epist. 58, nisi, ut par est, advocetur. Eustathii
clerici Arianos per totam diocesim perhonorifice
deduxerunt, epist. 251.

(67) Παρακλήσεις. In pluribus mss. recentiori-
bus legitur παράκλησις et βοήθεια. Paulo post editi
ἀπαντα. Harl., Coisl. primus et plures alii ut in
textu. Quæ autem hic recensentur a Basilio, ma-
gna ex parte officia sunt episcoporum et presbyte-
rorum. Indicant autem hæc verba non solum Aria-
nos ad hæc dignitates evehi solitos esse, quod sane

gium perpetiantur. Ingemiscite nostra causa, quia
Unigenitus blasphematur, nec est qui contradicat.
Spiritus sanctus rejicitur, et qui redarguere po-
test, fugatur. Multitudo obtinuit deorum. Magnus
Deus apud illos et parvus. Filius non naturæ no-
men, sed dignitatis alicujus appellatio esse; Spi-
ritus sanctus non complere Trinitatem sanctam;
neque particeps esse divinæ ac beatæ naturæ, sed
una aliqua ex rebus creatis, temere et fortuito
Patri et Filio adjectus existimatur. Quis dabit ca-
piti meo aquam, et palpebris meis fontem lacryma-
rum⁹⁹? et diebus multis populum deslebo pravis istis
doctrinis ad exitium impulsu. Seducuntur sim-
pliciorum aures, jamque assuetæ sunt hæreticæ
impietati. Enutriuntur Ecclesiæ infantes in do-
ctrinis impiis. Quid enim facient? Baptismata apud
illos, deductiones proficiscentium, visitationes
ægotantium, consolationes morientium, adju-
menta omnis generis, mysteriorum communiones:
quæ omnia, per eos administrata, populis vincu-
lum sunt concordie cum eis inuendæ; adeo ut in-
tra breve tempus, etiamsi qua libertas detur, nulli
jam spes sit futura homines diuturna deceptione
detentos, iterum ad veritatis agnitionem revocatur
iri.

ὅπὸ τῆς χρονίας ἀπάτης κατασχεθέντας, πάλιν πρὸς

5. His de causis plures ex nobis oportebat ad ve-
stram dignitatem accurrere, et unumquemque 379
rerum suarum narratorem fieri. Nunc vero et hoc
ipsu vobis indicio sit illius in qua degimus afflic-
tionis, quod ne facultas quidem nobis est itineris
suscipiendi. Etenim si quis vel brevissimo tempore
a sua Ecclesia abfuerit, traditus relinquit populos
insidiantibus. Sed, Dei gratia, unum misimus vici

mirum non fuisset sub hæretico imperatore, sed
etiam eos ecclesiastica munia ita sibi arrogasse, ut
Catholicos excluderent. Non alio consilio Ariani
presbyteros Antiochenos, ut discimus ex canone 17
Basilii, jurare coegerunt, se nunquam sacerdotio
publice perfuncturos. Quinetiam ambitionem suam
ad alias Ecclesias extendebant. Nam Eustathius,
qui eorum ingenium noverat, hac arte eorum captavi-
vit benevolentiam: advocavit eos in Ecclesiam
suam, concionati sunt summa cum potestate, tra-
ditus est eis populus, traditum altare, ac totam
regionem peragrarunt, ubique episcopalem hono-
rem et observationem habentes, ut perspicitur ex
epistolis 244 et 251.

(68) Ἐαυτοῦ. Sic codices plerique mss. pro eo
quod erat in editis αὐτοῦ. Non sine causa Orien-
tales hæc excusatione utebantur. Metuendi enim
locus erat, ne Occidentales suboffenderentur, si
episcopi non venirent. Anno 371, cum Orientales
diaconum misissent, diaconum pariter miserunt
Occidentales. Anno 372 nemo missus ab Orientali-
bus, sed per litteras suppliciter petierunt, ut plures
episcopi ad ferendum Orienti auxilium mitteren-
tur. At nullam prorsus responsionem impetrarunt:
imo rediens Roma Evagrius presbyter nuntiavit
Basilio, ipsius scripta Romanis displicuisse, ac vi-
ros autoritate præditos Romam esse mittendos.

multorum, religiosissimum et dilectissimum fratrem nostrum Dorotheum compresbyterum : qui et quaecunque effugerunt litteras nostras sua ipsius narratione potest supplere, cum omnia seculus sit accurate, et defensor sit rectae fidei. Hunc suscipientes in pace, celeriter dimittite, bonum nobis nuntium afferentem studii vestri ad fratres adiuvandos.

ἦν ἔχετε πρὸς τὸ ἀντιλαμβάνεσθαι τῆς ἀδελφότητος.

EPISTOLA CCXLIV.

Cum Patrophilus miraretur disruiam inter Basilium et Eustathium amicitiam, ac Basilium reprehendere videretur, exponit et Basilium omnes ab origine dissensionis causas et modos. Declarat sibi in exigenda ab Eustathio fidei formula propositum aliud nihil fuisse, nisi ut a se et ab ipso Eustathio calumnias propulsaret. Narrat quomodo Eustathii et Theophilii agendi ratione afflictus, litteras acceperit ab Eustathio, quae communionem Basilio renuntiabant, eo quod scripsisset ad Apollinarium, et cum Diodoro presbytero communicaret. His litteris attonitus et stupens Basilium aliter exceperunt, quae erant ad Nazianum scriptae, et Basilio perfidiam et corruptionem Ecclesiarum exprobrabant, in primis vero quod ex dolo et insidiis formulam proposuisset. Testem conscientiae suae Deum invocant Basilium, sed mirari se dicit, cur Eustathius tantopere exarserit ob eiusmodi formulam, quae ipsius manu subscripta Romae asservabatur, quamque ipse synodo Tychemensi obtulerat. Sed hanc fidem damnat nunc Eustathius, eandemque in actionibus inconstantiam declarat. Nam qui a quingentis episcopis damnatus, acquiescere noluerat, sed eos episcopos non esse contendebat, nunc aperte conjungitur cum iis, quos illi ordinaverunt. Quali vita et moribus sint ejusmodi homines, tacere mavult Basilium: sed narrat quid sibi post morbum gravissimum anno praeterito in mentem venerit de hominum inconstantia. Quo in genere nemini Eustathium cedere ait, idque probat ex variis illius parium mutationibus, et ex variis formulis, quibus subscripsit. Postremo rogat Patrophilum ut ad se scribat, utrum idem erga se permanere velit, an ex congressu cum Eustathio mutatus sit.

Patrophilo, Aegensis Ecclesiae episcopo.

1. Legi litteras tuas, quas per fratrem nostrum Strategium compresbyterum misisti, et legi libenter. Quidni enim libenter legere, et a viro prudente scriptas, et a corde, quod dilectionem erga omnes ex Domini praecepto edoctum est servare? Et fere cognovi cur praeterito tempore silueris. Haerenti enim similis eras et stupenti, quod Basilium ille, qui cuidam a puero taliter inservivit, qui talibus quibusdam temporibus haec et illa fecit, qui bellum cum innumeris aliis unius colendi causa suscepit, is nunc alius ex alio factus sit, et bellum pro charitate praese ferat, et quaecunque alia scripsisti, satis animi stuporem in hac rerum praeter opinionem mutatione demonstrans. 377 Quod si me aliquantum etiam perstrinxisti, id aegre non tuli. Non enim ita sum indocilis, ut amicas objurgationes fratrum moleste feram. Tantum enim abest, ut iis quae scripsisti, fuerim offensus, ut fere etiam mihi risum moverint, quod cum tot ac tanta sint, quae nobis videbantur mutuam amicitiam antea firmare, ipse ob exilia, quae usque ad te pervenerunt, in tantum te scriberes stuporem incidisse. Itaque et tibi idem, quod multis usu venit, qui omisso naturae rerum examine, hominibus, de quibus agitur,

* Alias LXXXII. Scripta anno 376.

(69) Δωρόθεος. Missus etiam cum Dorotheo presbyter Sanctissimus, ut patet ex epist. 253 et sequentibus. Quinetiam in epist. 263 gratias agunt Occidentalibus Orientales ob litteras per compresbyteros missas. Mirum autem videri non debet, quod solus Dorotheus nominetur. Saepae enim in ejusmodi litteris solus ille nominatur, qui praecipuas commissi muneris partes sustinebat. Sic in epist. 229 solus Acacius, in epist. 264 solus Dominus commemorantur, quamvis utrique comites adjunctos fuisse pateat, Acacio quidem ex epist. 220, Dominiano autem ex 267. Initio epist. 48 unum epistolae bajulum memorat Basilium, sed tamen plures

ἔσται λαμὲν ἀντὶ πολλῶν, τὸν εὐλαβεστάτον καὶ ἀγαπητὸν ἀδελφὸν ἡμῶν Δωρόθεον (69) τὸν συμπρεσβύτερον ὃς καὶ ὅσα διαπέφευγεν ἡμῶν τὰ γράμματα τῇ παρ' αὐτοῦ διηγήσει δυνατός ἐστιν ἀναπληρῶσαι, παρηκολουθηκὸς πᾶσι μετὰ ἀκριβείας, καὶ ζηλωτῆς ὑπάρχων τῆς ὁρθῆς πίστεως. Ὅν προσδεξάμενοι ἐν εἰρήνῃ διὰ ταχέων ἡμῖν (70) ἀποπέμψατε, ἀγαθὰ ἡμῖν εὐαγγέλια φέροντα τῆς σπουδῆς ὡμῶν,

EPISTOLAE ΣΜΑ'.

B Πατροφίλω, ἐπισκόπῳ τῆς ἐν Αἰγῶν (71) Ἐκκλησίας.

1. Ἐνέτυχόν σου τοῖς γράμμασιν, ἃ διὰ τοῦ ἀδελφοῦ ἡμῶν Στρατηγίου τοῦ συμπρεσβυτέρου ἀπέστειλας, καὶ ἐνέτυχον ἡδέως. Πῶς γὰρ οὐκ ἔμελλον, καὶ παρὰ ἀνδρὸς συνετοῦ γεγραμμένοις, καὶ παρὰ καρδίας τὴν πρὸς πάντας ἀγάπην ἐκ τῆς ἐντολῆς τοῦ Κυρίου κατορθοῦν δεδιδραγμένης; Καὶ σχεδὸν ἐγνώρισα τῆς ἐν τῇ παρελθόντῃ χρόνῳ σωτῆς τὴν αἰτίαν. Ἀποροῦντι γὰρ ἐώκεις καὶ ἐκθαμβουμένη, εἰ Βασίλειος ἐκείνος, ὁ τοιῶσδε δουλεύσας ἐκ παιδὸς τῷ δεῖνι, ὁ τάδε ποιήσας ἐπὶ τῶν καιρῶν τῶνδε καὶ τάδε, ὁ τὸν πρὸς τοὺς μυρίους πόλεμον τῆς πρὸς τὸν ἑνα θεραπείας ἔνεκεν καταδεξάμενος· οὗτος νῦν ἔτερος γέγονεν ἐξ ἑτέρου, καὶ πόλεμον ἀντὶ τῆς ἀγάπης ἀνῆρται, καὶ ὅσα ἄλλα ἐπέστειλας, ἱκανῶς τῆς ψυχῆς τὴν ἐκπληξὴν ἐν τῇ παραλόγῳ τῶν πραγμάτων μεταβολῇ ἐνδείκνυμενος. Καὶ εἰ τι ἡμῶν καὶ καθήκω (72), οὐκ ἐδεξάμην τοῦτο δυσκόλως. Οὐ γὰρ οὕτως εἰμι ἀνουθέτητος, ὥς πρὸς τὰς ἀγαπητικὰς ἐπιπλήξεις τῶν ἀδελφῶν δυσχεραίνειν. Τοσοῦτον γὰρ ἀπέχω τοῖς ἐπισταλμένοις ἀχθεσθαι, ὥστε μικροῦ καὶ ἐγέλασα ἐπ' αὐτοῖς· εἰ, τοσοῦτων ὄντων καὶ τηλικούτων, ἃ ἡμῖν ἔδωκε τὴν πρὸς ἀλλήλους φιλίαν πρότερον βεβαιοῦν, αὐτὸς ἐπὶ μικροῖς τοῖς μέχρι σου φθάσαι τηλικαύτην ἐγγραφὰς (73) τὴν

missos fuisse patet ex his ejusdem epistolae verbis, ut ipsi illi narrabunt. Similiter Cyprianus in epist. 43 solum Mettium subdiaconum nominat, quamvis ei socium adjunxisset Nicephorum acolylum : et in epist. 46, quae est S. Corneli, de solo Nicephoro fit mentio, ac praetermittitur Mettius.

(70) Ἡμῖν. Hanc vocem addidimus ex tribus vetustissimis codicibus.

(71) Ἐν Αἰγῶν. Sic legitur in sex veteribus libris. Editi habent τῆς ἐν Ἀγῶν. Vox Ἐκκλησίας addita ex codicibus Harl., Med. et Coisl. primo.

(72) Καὶ καθήκω. Deest vocula in Coisl. secundo.

(73) Ἐγγραφὰς. Itaque tres vetustissimi codices. Editi ἐγγραφῆς.

ἐκπλήξιν παπονηθέναι. Ἄρ' οὖν καὶ σὺ τὸ τῶν πολλῶν πίπτοντας, οἱ, καταλιπόντες τῶν πραγμάτων ἐξετάζειν τὴν φύσιν, τοῖς ἀνθρώποις προσέχουσι, περὶ ὧν οἱ λόγοι, καὶ γίνονται οὐχὶ τῆς ἀληθείας ἐξετάσται, ἀλλὰ τῆς διαφορᾶς τῶν προσώπων δοκιμασται, ἐπιλαθόμενοι τῆς (παραίνεσως, ὅτι Ἐπιγνώσκων πρόσωπον ἐν κρίσει (74), οὐ καλόν.

2. Πῶν ἄλλ' ἐπειδὴ Θεὸς πρόσωπον ἐν κρίσει ἀνθρώπου οὐ λαμβάνει, ἣν πρὸς τὸ μέγα δικαστήριον ἀπολογίαν παρεσκεύασα, ταύτην καὶ σοὶ γνῶρισαι οὐ παραιτήσμαι. Ὅτι οὐδὲν παρ' ἡμῶν τὸ ἐξ ἀρχῆς, οὔτε μικρόν οὔτε μέζον γέγονε τῆς διαστάσεως αἵτιον· ἀλλ' ἀνθρώποι μισούντες ἡμᾶς, δι' ἃς ἴσασιν προφάσεις (75) αὐτοὶ (οὐ γὰρ ἐμὲ χρὴ λέγειν περὶ αὐτῶν οὐδὲν), συνεχεῖς ἐποιοῦντο τὰς διαβολάς. Καὶ ἅπαρ μὲν ταύτας καὶ δις ἀπεδυσάμεθα· ὥς δὲ ἀπειραντον ἦν τὸ πρᾶγμα, καὶ οὐδὲν ὄφελος τῆς συνεχοῦς ἀπολογίας, ἡμῶν μὲν μακρὰν ἀπικρισμένον, τῶν δὲ ψευδολόγων ἐγγύθεν ἔχόντων ταῖς καθ' ἡμῶν τιτρώσκειν διαβολαῖς καρδίαν εὐκαταγώνιστον, καὶ οὐ δευδιδαγμένῃν τὴν ἑτέραν τῶν ἀκούων ἀκέραιαν φυλάττειν τῷ μὴ παρόντι· τῶν Νικοπολιτῶν ἀπαιτούντων τινὰ πληροφορίαν πίστεως (ὃ πάντως οὐδὲ ὑμεῖς ἠγνοήσατε), ἔδοξεν ἡμῖν τὴν διακονίαν τοῦ γράμματος ὑποδέξασθαι. Ἐλογισάμεθα γὰρ δύο καταορθώσκειν ἐν ταυτῷ· τοὺς τε Νικοπολίτας πείσειν μὴ κακῶς φρονεῖν περὶ τοῦ ἀνδρός, καὶ τῶν διαβαλλόντων ἡμᾶς ἐμφοράζειν τὰ στόματα, τῆς κατὰ τὴν πίστιν συμφωνίας τὰς ἐκατέρωθεν συκοφαντίας ἀποκλειούσης. Καὶ δὴ καὶ συγγέγραπτο μὲν ἡ πίστις, προστηνέχθη δὲ παρ' ἡμῶν· ὑπεγράφη δέ. Ὡς ὑπεγράφη (76), καὶ χωρίον ὑπεδείχθη συνόδου δευτέρας, καὶ καιρὸς ἕτερος· ὥστε καὶ τοὺς κατὰ τὴν παροικίαν ἀδελφοὺς ἡμῶν συνελθόντας ἐνωθῆναι ἀλλήλοις, καὶ γνησίαν καὶ ἀδολογὸν τοῦ λοιποῦ εἶναι τὴν κοινωνίαν. Ἡμεῖς μὲν οὖν ἀπηντήσαμεν κατὰ τὴν προθεσίμην, καὶ οἱ σὺν ἡμῖν ἀδελφοὶ οἱ μὲν παρήσαν, οἱ δὲ ἐπέρρεον, φαιδροὶ πάντες καὶ πρόθυμοι, ὥς ἐπὶ εἰρήνῃν ἐρέχοντες· καὶ γράμματα παρ' ἡμῶν, καὶ ἡμεροδρόμοι σημαίνοντες, ὅτι πάρεσμεν· καὶ γὰρ ἡμέτερον ἦν τὸ χωρίον τὸ ἀποδεδειγμένον εἰς ὑποδοχὴν τῶν συντρέχόντων. Ὡς δὲ ἐκ τοῦ ἑτέρου μέρους οὐδεὶς ἦν, οὔτε προτρέγων, οὔτε εὐαγγελιζόμενος τὴν παρουσίαν τῶν προσδοκωμένων· οἱ δὲ παρ' ἡμῶν ἀποσταλέντες ἐπανήλθον κατ' ἡφειαν πολλὴν καὶ γογγυσμὸν τῶν ἐκεῖ διηγούμενοι, ὥς καινῆς πίστεως παρ' ἡμῶν καταγγελθείσης· καὶ ἐλέγοντο διορίζεσθαι, ἥ μὴν μὴ ἐπιτρέψειν τῷ ἐπισκόπῳ αὐτῶν πρὸς ἡμᾶς διαβῆναι· ἤλθε δὲ τις καὶ γράμμα φέρων ἡμῖν ἀφωσιωμένον, καὶ οὐδεμίαν ἔχον μνήμην τῶν ἐξ ἀρχῆς συγκειμένων· καὶ ὁ πᾶσις δέ μοι αἰδοῦς καὶ τιμῆς ἄξιος ἀδελφὸς Θεόφιλος, ἵνα τῶν αὐτῶν συνόντων ἀποστείλας, ἐδῆλωσέ τινα, ἃ ἐνόμισε καὶ αὐτῷ ἐπιβάλλοντα εἶναι εἰπεῖν, καὶ ἡμῖν ἀκούσαι

⁷⁴ Deut. 1, 17; Prov. xviii, 5.

(74) Ἐν κρίσει. Haec desunt in quinque nostris codicibus, leguntur in Coisl. primo.

(75) Προφάσεις. Ita septem omnes nostri codices. Editi αἰτίας. Paulo post editio Parisiensis ἀπεδυσάμεθα. Coisl. uterque, Harl. et Med. et ve-

attendunt, suntque non veritatis inquisitores, sed differentiae personarum aestimatores, obliiti admonitionis illius, *Cognoscere personam in judicio non est bonum* ⁷⁴.

2. Sed quia Deus personam in hominis judicio non accipit, quam mihi apud magnum tribunal defensionem paravi, eam et tibi notam facere non recusabo. Nimirum nulla a nobis ab initio neque parva neque major orta est dissidii causa: sed homines nobis non amici, ob quas ipsi sciunt causas (non enim opus est me quidquam de his dicere), continuas mihi calumnias struxerunt. Ac illas quidem repulimus semel atque iterum: sed cum finem illi non facerent, nec quidquam prodesset continua defensio, proptereaquod, nobis procul dissitis, mendacii auctores cominus poterant suis contra nos vulnerare calumniis cor facile superabile, nec edoctum aurem alteram absenti integram servare; Nicopolitanis aliqua fidei indicia ad persuadendum apta exposcentibus (quod ne vos quidem prorsus ignorastis), nobis visum est scripti ministerium suscipere. Putavi enim me duo perfecturum una et eadem opera; et Nicopolitanis persuasurum, ne male de viro sentirent, et calumniatorum nostrorum ora obturaturum, fidei consensu calumnias utrinque excludente. Ac fides quidem conscripta est, et a nobis allata: subscripta est etiam. Postquam subscripta, locus designatus est alterius conventus, et tempus aliud constitutum, ut et fratres nostri, qui in parocia sunt, convenientes, conjungerentur inter se, et genuina ac sincera deinceps foret communio. Itaque nos quidem advenimus praestituto tempore, et qui mecum conjuncti erant fratres, partim aderant, partim confluabant, laeti omnes atque alacres, ut ad pacem currentes: litterae etiam a nobis ac cursores, qui nos adessee significarent, siquidem noster erat ille locus ad eos qui concurrebant excipiendos designatus. Sed cum ex altera parte nemo adesset, aut praecurrens, aut nuntians adventum eorum qui exspectabantur; qui autem a nobis missi erant, cum rediissent multam eorum qui illic sunt tristitiam ac murmurationem enarrantes, quasi nova fides a nobis promulgata esset, hique statuisse dicerentur, se certe suo episcopo ad nos proficiscendi copiam facturos non esse; cumque venisset quidam afferens nobis **378** epistolam perfunctorie scriptam, et quae nullam eorum de quibus ab initio convenerat, mentionem habebat; et cum omni mihi reverentia et honore dignus frater Theophilus uno ex his qui cum eo sunt missi, nonnulla declarasset, quae nec sibi

tustae editiones ut in textu.

(76) Ὡς ὑπεγράφη. Editi his vocibus praemittunt καὶ, quae conjunctio deest in sex mss. et editione Hagan. et Basil. prima. Ibidem editi ἀπεδείχθη. Tres vetustissimi codices ut in textu.

indecora dictu et nobis auditu congruentia esse ducebat. Scribere enim non dignatus est, non tam metuens ne ex litteris argueretur, quam sollicitus ne nos necesse haberet ut episcopos salutare; sed certe verba erant vehementia, et ex pectore fervente prolata. In his discessimus, pudore affecti, concidentisque animo, nec habentes quod interrogantibus responderemus. Interim non multum tempus, et iter in Ciliciam: inde reductus, ac statim litterarum communionem nobis renuntiantes.

3. Ruptae autem communionis causa, quod Apollinario, aiebat, scripsissemus, et quod compresbyterum nostrum Diodorum haberemus communicatorem. Ego autem Apollinarium quidem nunquam inimicum duxi, imo non desunt ob quae etiam reverear virum: sed tamen non ita me homini conjunxi, ut illius crimina ipse suscipiam, cum certe et ipse nonnulla habeam, quae in illo reprehendam, lectis illius libris nonnullis. Non tamen de Spiritu sancto aut librum me ab eo petere memini, aut missum accipere. Sed copiosissimum illum audio omnium scriptorum exstitisse: legi autem perpauca ex illius scriptis, neque enim mihi otium est talia scrutandi; ac praeterea difficilis quidam sum ac morosus ad recentiora admittenda; quippe cum mihi per corpus ne in lectione quidem divinitus inspiratae Scripturae laboriose atque ut par est, perstare liceat. Quid hoc igitur ad me, si quis quid scripsit, quod cuidam non placeat? Quanquam et oportet alium pro alio rationem reddere, is qui me accusat de Apollinario, respondeat nobis de Ario proprio suo magistro, et de Aetio proprio suo discipulo. Nos autem neque discipulum ulla in re habuimus, neque magistrum hunc hominem, ejus crimina in nos convertunt. Diodorum autem, ut beati Sylvani alumnus, ab initio suscepimus: nunc vero et diligimus et complectimur ob insitam illi sermonis gratiam, qua multi ex iis qui illum conveniunt, meliores fiunt.

4. Propter has litteras, ut decebat, affectus, et ad tam inexpectatam ac subitam mutationem obstupescens, ne respondere quidem potui. Constrictum enim erat mihi cor, resoluta lingua, manus torpebat, atque in animi non fortis vitium incidi (dicetur enim quod verum est, sed tamen venia dignum): prope factum est, ut me generis humani odium caperet, nec ulli mores suspecti mihi non essent, crederemque non esse in hominis natura charitatis bonum; sed nomen esse speciosum his qui illud pronuntiant aliquid honoris ferens, non iam revera inesse hominis cordi hanc affectionem. Si enim qui videbatur a puero ad 379 sum-

A πρόποντα. Ἐπιστεῖλαι γὰρ οὐκ ἤξιωσεν, οὐ τὸν ἐν τῶν γραμμάτων ἑλεγχον ὑφωρώμενος τοσούτον, ὅσον φροντίζων τοῦ μὴ εἰς ἀνάγκην εἰλθεῖν προσεπεινὴν ἡμᾶς ὡς ἐπισκόπους· πλὴν γε δὴ, ὅτι σφοδρὰ ἦν τὰ ῥήματα, καὶ ἀπὸ καρδίας ἐκθερμανθείσης ἐξενεχθέντα. Ἐπὶ τούτοις διελύθημεν κατησχυμένοι, καὶ συμπεπτωκότες τῇ γνώμῃ, οὐκ ἔχοντες ὅ τι τοῖς ἐρωτῶσιν ἀποκρινοῦμεθα. Χρόνος δὲ οὐ πολὺς ἐν τῷ μέσῳ, καὶ ἀποδημία μέχρι Κιλικίων· κάκειθεν ἐπάνοδος, καὶ γράμματα εὐθύς. ἀπαγόρευσιν ἔχοντα τῆς πρὸς ἡμᾶς κοινωνίας.

3. Ἡ δὲ αἰτία τῆς ἀπορρήξεως, ὅτι Ἀπολλινάριον, φησὶν, ἐπιστεῖλαμεν, καὶ τὸν συμπεσβύτερον ἡμῶν Διδώρον ἔχομεν κοινωνικόν (77). Ἐγὼ δὲ Ἀπολλινάριον μὲν ἐχθρὸν οὐδέποτε ἡγησάμην, ἀλλ' ἔστιν ἐφ' οἷς καὶ αἰδοῦμαι τὸν ἄνδρα· οὐ μὴν οὕτως ἑμαυτὸν τῷ ἀνθρώπῳ συνήψα, ὥστε τὰ ἐκεῖνου ἐγκλήματα αὐτὸς ὑποδέχεσθαι· ὅπου γε ἔχω τινὰ καὶ αὐτὸς ἐγκαλεῖν αὐτῷ, ἐντυχὼν τισι τῶν συνταγμάτων αὐτοῦ. Οὐ μὴν περὶ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου ἢ αἰτήσας αὐτὸν οἶδα βιβλίον, ἢ ἀποσταλὲν ὑποδεξάμενος. Ἀλλὰ πολυφωνότατον μὲν αὐτὸν ἀκούω πάντων συγγραφέων γεγενῆσθαι· ὀλίγοις δὲ ἐντετύχηκα τῶν συνταγμάτων (78) αὐτοῦ· οὐδὲ γὰρ σχολὴ μοι ἐστὶ τὰ τοιαῦτα διερευνᾶσθαι, καὶ ἅμα δυσχερὲς τις εἰμὶ πρὸς τὴν τῶν νεωτέρων παραδοχὴν, ᾧ γε τὸ σῶμα οὐδὲ τῇ ἀναγνώσει τῶν θεοπνευστῶν Γραφῶν ἐμωπύων καὶ καθ' ὃν δαί τὸν τρόπον συγχωρεῖ παραμένειν. Τί οὖν πρὸς ἐμὲ τοῦτο, εἰ τις συνέγραψέ τι μὴ ἀρέσκον τῷ δεῖν; Καίτοι εἰ δαί ἄλλον ὑπὲρ ἄλλου τὰς εὐθύνas ὑπέχειν, ὃ ἐμοὶ ἐγκαλῶν ὑπὲρ Ἀπολλινάριου ἀπολογεῖσθαι (79) ἡμῖν, ὑπὲρ Ἀρείου τοῦ ἰδίου διδασκάλου, καὶ ὑπὲρ Ἀετίου τοῦ ἰδίου αὐτοῦ μαθητοῦ. Ἡμεῖς δὲ οὔτε ἐδιδάχθημεν τι, οὔτε ἐμαθητεύθημεν τῷ ἀνδρὶ, οὐ τὰ ἐγκλήματα ἡμῖν περιτρέπουσι. Διδώρον δὲ, ὡς θρέμμα τοῦ μακαρίου Σιλουανοῦ, τὸ ἐξ ἀρχῆς ὑπεδεξάμεθα (80)· νῦν δὲ καὶ ἀγαπῶμεν καὶ περιέπομεν διὰ τὴν προσοῦσαν αὐτῷ τοῦ λόγου χάριν, δι' ἧς πολλοὶ τῶν ἐντυχανόντων βελτίους γίνονται.

4. Ἐπὶ τούτοις τοῖς γράμμασι διατεθείς, ὡς εἰκὸς ἦν, καὶ ἐκπλαγεὶς πρὸς τὴν οὕτω παράλογον καὶ ἀθρόαν μεταβολήν, οὐδὲ ἀντιφθέγγεσθαι ἤδυνήθην. Συνδέετο μὲν γὰρ μοι ἡ καρδία, παρῆτο δὲ ἡ γλῶσσα, νεναρκήκει δὲ ἡ χεὶρ· καὶ ἐπαθον πάθος ψυχῆς ἀγεννοῦς (εἰρήσεται γὰρ τᾷ λήθῃ, πλὴν ἀλλὰ συγγνώμης ἔξιν)· μικροῦ καὶ εἰς μισανθρωπίαν ἐξέπεσον, καὶ πᾶν μοι ἦθος ὑποπτον ἐνομίσθη, καὶ μὴ εἶναι ἐν ἀνθρώπῳ φύσει (81) τὸ τῆς ἀγάπης καλόν· ἀλλὰ ῥῆμα εἶναι εὐπρόσωπον καλλωπισμὸν τινα παρέχον τοῖς κεχρημένοις, οὐ μὴν ἐνυπάρχειν κατ' ἀλήθειαν καρδίᾳ ἀνθρώπῳ τὴν διάθεσιν ταύτην. Εἰ γὰρ ὁ δοκῶν ἐκ παιδὸς εἰς γῆρας βαθὺ ἐπιμέλειαν λογιζάσθω.

(80) Ὑπεδεξάμεθα. Ita mss. sex et vetustae editiones. Parisiensis ἀπεδεξάμεθα.

(81) Φύσει. In natura hominis, id est, non esse in homine veram et sinceram charitatem. Vide supra notas in epist. 25.

(77) Κοινωνικόν. Ita sex mss. Editi κοινωνόν.

(78) Συνταγμάτων. Ita tres vetustissimi codices cum pluribus aliis. Editi συγγραμμάτων. Paulo post editi ἐν γε τὸ σῶμα. Uterque Coisl., Med., Harl. et Reg. primus ut in textu. Editio Hagan. et Basileensis prima ὡς γε τὸ σῶμα.

(79) Ἀπολογεῖσθαι. Harl. et Coisl. primus ἀπο-

ἐαυτοῦ πεποιθῆσθαι ἐκ τοιοῦτων προφάσεων οὕτω Ἀ
 ῥαδίως ἐξηγγριώθη, μὴδὲν τῶν ἡμετέρων ὑπολογισά-
 μενος, μηδὲ τὴν ἐν τῷ παρελθόντι πείραν τῆς οὕτως
 εὐτελοῦς διαβολῆς κυριωτέραν θέμενος· ἀλλ' οἶόν τις
 πῶλος ἀδάμαστος, οὕτω φέρειν καλῶς τὸν ἀναβάτην
 δεδιδαγμένος, ἐκ μικρᾶς ὑποφίας ἀνεχαίτισε καὶ
 ἀπεσεύσατο, καὶ χαμαὶ ἔρριψεν οἷς πρότερον ἐπ-
 ηγάλλετο· τί χρὴ περὶ τῶν ἄλλων ὑπονοεῖν, πρὸς οὓς
 οὔτε ἡμῖν τοσαῦτα τῆς φιλίας ἐστὶν ἐνέχυρα, οὔτε
 παρ' αὐτῶν τοιαύτη τῆς τῶν τρόπων ἐπιμελείας
 ἐπίδειξις; Ταῦτα κατ' ἐμαυτὸν ἀνελίστων ἐν τῇ
 ψυχῇ, καὶ συνεχῶς στρέφων ἐν τῇ καρδίᾳ, μᾶλλον δὲ
 ἀναστρεφόμενος (82) ὑπ' αὐτῶν τὴν καρδίαν, οὕτω
 δακνόντων με καὶ νυσσόντων διὰ τῆς μνήμης, οὐδὲν
 ἐκείνοις ἀπεκρινάμην τοῖς γράμμασιν· οὐχ ὑπεροφία
 σιωπῆσας (μὴ τοῦτο οἰηθῆς, ἀδελφε· οὐ γὰρ ἀνθρώ-
 ποις ἀπολογούμεθα, ἀλλὰ κατενώπιον τοῦ Θεοῦ ἐν
 Χριστῷ λαλούμεν), ἀπορία δὲ καὶ ἀμυχανία καὶ τῷ
 μὴ ἔχειν εἰπεῖν τι τῆς λύπης ἄξιον.

5. Ὡς ἐν τούτοις ἤμεν, ἐπικατέλαβεν ἡμᾶς ἑτέρα
 γράμματα πρὸς Δαζίζαν (83) τινὰ γεγραμμένα δῆ-
 θεν, τῇ δὲ ἀληθείᾳ πᾶσιν ἀνθρώποις ἐπεσταλμένα, ὡς
 δηλοῖ αὐτῶν ἡ οὕτως ὁρεῖα διάδοσις, ὡς ἐν ὀλίγαις
 ἡμέραις ἐν παντὶ μὲν τῷ Πόντῳ κατασπαρῆναι καὶ
 τὴν Γαλατίαν ἐπιδραμεῖν. Φασὶ δὲ τινες, ὅτι καὶ
 Βιθυνοὺς διεξελθόντες οἱ τῶν ἀγαθῶν τούτων ἄγγε-
 λοι μέχρις αὐτοῦ ἐφθασαν Ἑλλησπόντου. Τίνα δὲ
 ἦν τὰ καθ' ἡμῶν πρὸς Δαζίζαν ἐπεσταλμένα, πάν-
 τως μὲν οἶδας. Οὐ γὰρ οὕτω σε μακρὰν τῆς ἐαυτῶν
 φιλίας τίθενται, ὥστε σε μόνον ἀγέραςτον τῆς τιμῆς
 ἐκείνης καταλείπειν. Εἰ δὲ οὐκ ἤλθεν εἰς σὲ τὰ γράμ-
 ματα, ἀλλ' ἐγὼ σοι ἀποστέλλω (84). Ἐν οἷς εὐρή-
 σεις ἡμᾶς κατηγορουμένους, δόλον καὶ βδουρυγίαν,
 φθορὰν Ἐκκλησιῶν, καὶ ψυχῶν ἀπώλειαν, καὶ τὸ
 πάντων, ὡς αὐτοὶ νομίζουσιν, ἀληθέστερον (85), ὅτι
 ἐγκάθετον ἐκείνην τὴν προβολὴν τῆς πίστεως ἐποη-
 σάμεθα, οὐ Νικοπολίταις διακονοῦμενοι, ἀλλ' αὐτοὶ
 λαβεῖν δολερῶς ὁμολογίαν ἐπινοήσαντες. Τούτων μὲν
 οὖν κριτὴς Κύριος. Καὶ γὰρ τίς ἂν γένοιτο τῶν ἐν
 καρδίᾳ λογισμῶν ἐναργὲς ἀπόδειξις; Ἐκείνο δὲ αὐ-
 τῶν ἐθαύμασα, εἰ, ὅτι μὲν (86) τῷ παρ' ἡμῶν ἐπιδο-
 θέντι βιβλίῳ ὑπέγραψαν, τοσαύτην κέχρηται διαστά-
 σει, ὥστε καὶ ὄντα καὶ μὴ ὄντα εἰς τὴν τῶν ἐγκα-
 λούντων αὐτοὺς πληροφορίαν συμψύρειν· ὅτι δὲ ἐν τῇ
 Πρώτῃ Ἐγγράφῳ αὐτῶν ὁμολογία τῆς ἐν Νικαίᾳ
 πίστεως ἀπόκειται, τοῦτο οὐκ ἐννοοῦσιν· οὐδὲ ὅτι
 διὰ τῆς ἐαυτῶν χειρὸς ἐπέδωκαν τῇ ἐν Τυάνοις συν-
 ὄδῳ τὸ ἀπὸ Πρώτης βιβλίου, ὃ παρ' ἡμῶν κατέκειται,
 τὴν αὐτὴν ταύτην πίστιν ἔχον. Καὶ τῆς ἰδίας ἐαυτῶν
 δημογραφίας ἐπελάθοντο, ἣν εἰς τὸ μέσον καταστάν-

nam usque senectam sibi ipsi invigilasse, talibus
 de causis ita facile effertus est, nullam habens
 rerum nostrarum rationem, nec præteriti temporis
 experientiam calumnia adeo vili potiorē ducens:
 sed veluti quidam pullus indomitus ascensorem
 recte ferre nondum edoctus, ob exiguam suspicio-
 nem recalcitravit, excussitque et humi projecit eos
 de quibus antea gloriabatur. Quid de aliis suspican-
 dum, quibuscum neque nobis tot ac tanta sunt
 amicitiae pignora, quique tot ac tanta non dederunt
 morum probitatis specimina? Hæc mecum animo
 cum volverem, ac indesinenter corde versarem,
 imo potius cum ab his cor meum versaretur, sic
 mordentibus me et recordatione pungentibus, nihil
 illis respondi litteris; non ex contemptu silens (ne id
 cogites, frater; non enim apud homines causam
 dicimus, sed coram Deo in Christo loquimur), sed
 hæsitacione ac consilii inopia et quod nihil morare
 dignum dicere possemus.

5. In his dum versaremur, exceperunt nos lit-
 teræ aliæ, ad Dazizan quemdam scriptæ videli-
 cet, sed revera ad omnes homines missæ, ut de-
 clarat earum celerrima distributio, ita ut paucis
 diebus per omnem Pontum dispergerentur, et Ga-
 latiam percurrerent. Quinetiam nonnulli dicunt ho-
 rum bonorum nuntios etiam peragrata Bithynia
 usque ad ipsum Hellespontum penetrasse. Qualia
 vero fuerint ad Dazizan contra nos scripta, om-
 nino quidem nosti. Non enim te adeo longe ab
 amicitia sua remonent, ut solum te honore illo non
 donatum reliquerint. Quod si litteræ ad te non per-
 venerint, at ego tibi eas mittam. In his hæc no-
 bis affingi crimina videbis, dolum et perfidiam,
 corruptionem Ecclesiarum, et animarum perniciem,
 et quod omnium, ut ipsi existimant, verissimum
 est, quod ex insidiis illam fidei formulam propo-
 suerimus, non Nicopolitanis operam navantes, sed
 ipsi eliciendæ per dolum confessionis consilium in-
 tendentes. Horum quidem iudex est Dominus. Quæ-
 nam enim esse possit cogitationum cordis clara
 demonstratio? Hoc autem in ipsis sum miratus,
 cur ob subscriptum libellum, quem ipsis obtulimus,
 tanto utantur dissidendi studio, ut et quæ sunt, et
 quæ non sunt, iis, a quibus accusantur, satisfac-
 iendi causa, commisceant; illud autem non cogi-
 tent, suam fidei Nicenæ confessionem Romæ scrip-
 ptam servâri, seque propria manu obtulisse synodo
 Tyanensi allatum Roma libellum, qui apud nos
 servatur, eamdem fidem continens. Quin et concio-
 nis tunc a se habitæ oblitus sunt, cum in medium

(82) Ἀναστρεφόμενος. Ita tres vetustissimi co-
 dices cum aliis duobus. Editi στρεφόμενος. Paulo
 post editi ἀμυσσόντων, dilacerantibus. Coisl. primi
 et Harl. scriptura multo aptior et sanior, quam in
 contextum adscivimus.

(83) Δαζίζαν. In epistola ad Olympium, quæ est
 151, legitur Δαζίζαν, exceptis codicibus Med. et
 Vat. qui habent Δεζίζαν, et Harlaeano, qui sic etiam
 habuit prima manu. Ultra lectio potior habenda sit,
 non facile statuam. Sed tamen quia omnes codices

in hac epistola consentiunt, etiam ii qui in priore
 habebant Δεζίζαν, malim hunc hominem Dazizan
 vocare.

(84) Ἀποστέλλω. Reg. secundus et Coisl. se-
 cundus ἀποστέλω.

(85) Ἀληθέστερον. Med., Coisl. secundus et Re-
 gius secundas ἀληθέστατον.

(86) Εἰ, ὅτι μὲν. Ita tres vetustissimi codices
 cum duobus aliis, et editiones Haganoensis et
 prima Basileensis. Habent aliæ εἰ, ὅτι μὲν.

prodeuntes fraudem deplorarunt, qua decepti, tomo ab Eudoxii factione composito consenserant; unde et hanc invenerunt errati illius purgandi rationem, in Romam profecti, inde fidem Patrum acciperent, ita ut quod **380** Ecclesiis detrimenti intulerant male approbando, id meliore introducendo emendarent. At qui itinera longissima pro fide sustinuerunt, et sapientem illam concionem habuerunt, nunc nobis conviciantur, ut dolose ambulanti- bus et sub dilectionis specie ea quæ insidiatorum sunt, facientibus. Patet autem etiam ex iis, quæ nunc circumferuntur, condemnatam ab illis esse fidem Nicænam. Viderunt enim Cyzicum, et cum alia fide reversi sunt.

6. Sed quid in verbis inconstantiam dico, cum multo majora ex ipsis rebus gestis habeam illorum in contraria mutationis argumenta? Qui enim quingentorum episcoporum sententiæ contra ipsos late non cesserunt, neque a gubernaculis Ecclesiarum discedere voluerunt, quamvis tot episcopi in eorum depositionis sententia conspirassent, propter- ea, inquit, quod Spiritus sancti participes non erant, nec Dei gratia Ecclesias gubernabant, sed humana potentia ac inanis gloriæ cupiditate principatus rapuerant: hi nunc eos qui ab illis ordinati sunt, ut episcopos suscipiunt. Quos meo nomine roges velim, etiamsi homines omnes contemnant, quasi neque oculos habeant, neque aures, neque cor sensu præditum, ut intelligere possint eorum quæ sunt repugnantiam; roges, inquam, saltem in corde suo quidnam habeant sententiæ? Quomodo ambo possunt esse episcopi, et qui ab Evippio de- positus, et qui ab eo ordinatus? nam res utraque est manus ejusdem opus. Qui nisi datum Jeremiæ donum habuisset diruendi ac reedificandi, eradi- candi ac plantandi⁹⁸, utique non hunc eradicasset, neque illum plantasset. Quod si alterum ei dederis, alterum etiam ei concedes. Sed illis, ut videtur,

⁹⁸ Jerem. 1, 10.

(87) Ἀποδείξεις. Ita mss. sex. Editi ὑποδεί- ξεις.

(88) Θεοῦ. Deest ea vox in codice Medicæo. Paulo post nonnulli codices recentiores κατ' ἐπι- θυμίαν.

(89) Τῶν γενομένων. Ita tres vetustissimi codi- ces. Editi γενομένων.

(90) Ὑπὸ Εὐιππίου. Sic tres vetustissimi codi- ces. Editi παρὰ Εὐιππίου. Ibidem Medicæus codex παρὰ τοῦτου. Coisl. uterque et Reg. secundus παρὰ τοῦ αὐτοῦ. Consentit Harleianus cum editis. Mox editi ἀμφότερον. Quinquē mss. ut in textu. Sic etiam habet Haganoensis editio et prima Basi- leensis.

(91) Ἐφύτευον. Hoc in loco et in aliis simili- bus, nempe in epistolis 226 et 251, non suo no- mine loquitur Basilii, sed potius Eustathii, quem deducto ex ipsius sententia argumento in angustias concludit. Depositus enim a quingentis episcopis, eorum sententiæ non cessit: sed eos negavit epi- scopos esse, utpote non participes Spiritus sancti, ut supra legimus in hac ipsa epistola. Sequeretur

αὐτὸς τότε, ἐδώροντο μὲν τὴν ἀπάτην, δι' ἧς ὑπήχθη- σαν συνθέσθαι τῷ τόμῳ τῷ παρὰ τοῦ συστήματος Εὐδόξiou συντεταγμένῳ· διότι ταύτην ἐπανάσσαν τοῦ σφάλματος ἐκείνου ἀπολογίαν, τὸ ἀπελθόντας εἰς Ῥώμην, ἐκεῖθεν λαβεῖν τὴν τῶν Πατέρων πίστιν· ἴνα, ἣν ἐποίησαν βλάβην ταῖς Ἐκκλησίαις τῇ πρὸς τὸ κακὸν συνθήκῃ, ταύτην ἐπανορθώσονται τῇ ἐπι- εισαγωγῇ τοῦ βελτίονος. Ἄλλ' οἱ τὰς μακροτάτας ἀπο- δημίας ὑπὲρ τῆς πίστεως ὑποστάντες, καὶ τὰ σοφὰ ταῦτα δημιουργήσαντες, νῦν λοιδοροῦνται ἡμᾶς, ὡς δολίως πορευομένους, καὶ ἐν σχήματι ἀγάπης τὰ τῶν ἐπιθυμιῶν ποιούντας. Ἀλλοὶ δὲ καὶ τὰ νῦν περι- φερόμενα κατεργασκέναι αὐτοὺς τῆς ἐν Νικαίᾳ πί- στεως. Εἶδον γὰρ Κύζικον, καὶ μετ' ἄλλης πίστεως ἐπανήλθον.

6. Καὶ τί τὸ ἐν τοῖς ῥήμασι εὐμετάθετον λέγω, πολλῶ μείζονας ἐξ αὐτῶν τῶν πραγμάτων τῆς ἐπὶ τὰ ἐναντία περιτροπῆς ἔχων τὰς ἀποδείξεις (87); Οἱ γὰρ πεντακοσίων ἐπισκόπων ὄγκῳ κατ' αὐτῶν ἐξενεχθέντι μὴ εἰζάντες, μὴδὲ καταδεξάμενοι τῆς οἰκονομίας τῶν Ἐκκλησιῶν ἀποστῆναι, τοσούτων εἰς τὴν τῆς καθαιρέσεως αὐτῶν γνώμην συμφωνησάν- των, διότι, φησὶν, οὐκ ἦσαν Πνεύματος ἁγίου μέ- τοχοι, οὐδὲ Θεοῦ (88) χάριτι τὰς Ἐκκλησίας οἰκονο- μούντες, ἀλλ' ἀνθρωπινῇ δυναστείᾳ καὶ ἐπιθυμίᾳ δόξης κενῆς τὰς προστασίας ἀρπάσαντες· οὗτοι νῦν τοὺς παρ' ἐκείνων χειροτονηθέντας ὡς ἐπισκόπους δέχονται. Οὐδ' ἐρώτησόν ἂντ' ἐμοῦ, εἰ καὶ τῶν ἀνθρώ- πων πάντων καταφρονοῦσιν, ὡς οὐτ' ὀφθαλμοὺς ἔχοντων, οὐτ' ὠτα, οὐτε καρδίαν αἰσθητικὴν, ὅσον γοῦν δύνασθαι συνιδεῖν τῶν γενομένων (89) τὸ ἀν- ακόλουθον, ἐν τῇ αὐτῶν καρδίᾳ τίνα διάνοιαν ἔχουσι; Πῶς δύνανται δύο εἶναι ἐπίσκοποι, καὶ ὁ καθερημέ- νος ὑπὸ Εὐιππίου (90), καὶ ὁ παρ' αὐτοῦ χειροτο- νημένος; τῆς γὰρ αὐτῆς χειρὸς ἔργον ἀμφότερα. Ὅς, εἰ μὴ εἴχε, τὴν δεδομένην τῷ Ἱερεμίᾳ χάριν, κατασκάπτειν καὶ ἀνικοδομεῖν, ἐκρίσθαι καὶ κατα- φτεῦσιν, οὐτ' ἂν ἐξεβρίζωσε τοῦτον, οὐτ' ἂν ἐκείνον ἐφύτευον (91). Εἰ δὲ τὸ ἕτερον αὐτῶν δίδως, συγχω-

ex hac Eustathii ratiocinatione, si strictius sume- retur, datam ab hæreticis ordinationem non modo non legitimam, sed etiam invalidam ac prorsus nullam esse, ac Spiritum sanctum ab eis conferri non posse. Sed si ea fuit Eustathii sententia, certe Basilio alligari non potest. Is enim testatur, can. 1, Izoinum et Saturninum ex Encratitarum hæresi in episcopalem cathedram a se susceptos esse. Reji- cit in eodem canone principium Cypriani et Firmi- liani, qui nulli prorsus hæretico aut schismatico relinquebant baptizandi aut ordinandi potestatem, ut qui non possent amplius Spiritus sancti gratiam aliis præbere, a qua ipsi exiderant. In epistola au- tem 240, cum denuntiat Nicopolitanis ne quis communione Frontonis præoccupetur, neve ac- ceptā ab eo manus impositione, postea reddita pace vim faciat ut in clero recensatur; cum hoc, inquam, denuntiat, declarat ille quidem se hac in re de canonum severitate nihil remissurum; sed tamen non obscure fatetur ejusmodi ordinationes validas esse, ac interdum in Ecclesia pacis causa ratas haberi.

ρήσεις αὐτῶ καὶ τὸ ἕτερον. Ἄλλ' εἰς σκοπὸς, ὥς A
δοικε, τὸ αὐτῶν ζητεῖν πανταχοῦ, καὶ φίλον μὲν
ἡγεῖσθαι τὸν ταῖς ἐπιθυμίαις αὐτῶν συνεργοῦντα,
πολέμῳ δὲ κρίνειν, καὶ μηδεμιᾶς κατ' αὐτοῦ διαβο-
λῆς φεῖσθαι, τὸν ταῖς ἐπιθυμίαις αὐτῶν ἀντιστά-
μενον.

7. Οἶαι γὰρ αὐτῶν καὶ αἱ νῦν κατὰ τῆς Ἐκκλησίας
οἰκονομίαι; Φρικταὶ μὲν διὰ τὴν τῶν ποιούντων (92)
εὐκολίαν, ἐλεεινὰ δὲ διὰ τὴν τῶν πασχόντων ἀναι-
σθησίαν. Εὐπιπίου τέκνα, καὶ Εὐπιπίου ἐκγονα διὰ
πρεσβείας ἀξιόπιστου ἐκ τῆς ὑπερορίας μετακλη-
θέντες εἰς τὴν Σεβάστειαν, ἐπιστεύθησαν τὸν λαόν.
Παρέλαβον τὸ θυσιαστήριον, ζύμη ἐγένετο τῆς ἐκεῖ
Ἐκκλησίας. Παρ' ὧν ἡμεῖς μὲν ὡς ὁμοουσιασταὶ
διωκόμεθα. Εὐστάθιος δὲ ὁ βασιτάσας (93) ἐν τῇ
χάρτι ἀπὸ Ῥώμης μέχρι Τυάνων τὸ ὁμοούσιον, οὐ B
τος νῦν αὐτοῖς ἀνακίεραται· εἰ καὶ ὅτι παραδεχθῆναι
εἰς τὴν πολυπύθον αὐτῶν κοινωνίαν οὐκ ἔδυνάμην·
ἢ φοβηθέντων τὸ πλῆθος τῶν κατ' αὐτοῦ συμφωνη-
σάντων, ἢ αἰδεσθέντων τὸ ἀξιόπιστον. Τίνες γὰρ ἦσαν
εἰ συνελεγμένοι, καὶ πῶς μὲν χειροτονηθεὶς ἕκαστος,
ἀπὸ ποίου δὲ τοῦ ἐξ ἀρχῆς βίου ἐπὶ ταύτην παρ-
ῆλθε (94) τὴν δυναστείαν νῦν, ἐγὼ μὲν μὴ ποτε οὕτω
σχολάσαιμι, ὥστε τὰς ἐκεῖνων πράξεις ἐκδιηγεί-
σθαι (95). Ἐμαθὼν γὰρ προσεύχεσθαι, Ὅπως ἂν
μὴ λαλήσῃ τὸ στόμα μου τὰ ἔργα τῶν ἀνθρώ-
πων· αὐτὸς δὲ ἐρευνήσας μαθήσῃ· κἂν σε διαφύγῃ,
τὸν κριτὴν πάντως οὐ λήσεται.

8. Ὁ μόντοι πέπονθα πάθος, οὐ παραιτήσομαι καὶ
πρὸς τὴν σὴν ἐξεπαῖν ἀγάπην, ὅτι πέρυσιν, ἀσθε-
νήσας πυρετῷ λαβροτάτῳ (96), καὶ ἐγγίσας μέχρις
αὐτῶν τῶν πυλῶν τοῦ θανάτου, εἶτα ὑπὸ τῆς τοῦ
Θεοῦ φιλανθρωπίας ἀνακληθεὶς, δυσχερῶς εἶχον
πρὸς τὴν ἐπάνοδον, λογιζόμενος εἰς οἷα πάλιν ἐρ-
χομαι κακὰ· καὶ κατ' ἐμαυτὸν ἐσκόπων, τί ποτε
ἄρα ἐστὶ τὸ ἐν τῷ βᾶθει τῆς σοφίας ἀποκειμένον
τοῦ Θεοῦ, δι' ὃ ἐμοὶ πάλιν τῆς ἐν σαρκὶ ζωῆς ἡμέ-
ραι συνεχωρήθησαν. Ἐπειδὴ δὲ ἔγνων ταῦτα, ἐλο-
γισάμην, ὅτι ἐβουλήθην ἡμᾶς ὁ Κύριος ἰδεῖν παυσα-
μένας τοῦ σάλου τὰς Ἐκκλησίας, ὅν ἐπαθον πρὸ
τούτου ἐπὶ τῷ χωρισμῷ τῶν διὰ τὴν περιπεπλα-
σμένην (97) αὐτοῖς σεμνότητα πάντα πιστευομένων.
Ἡ καὶ τάχα τονῶσαι μου τὴν ψυχὴν καὶ νηπιτικω-
τέραν πρὸς γε τὸ ἐφεξῆς καταστήσαι ὁ Κύριος ἐβου-
λήθη, ὥς μὴ προσέχειν ἀνθρώποις, ἀλλὰ διὰ τῶν
εὐαγγελικῶν ἐντολῶν καταρτίζεσθαι, αἳ οὔτε καιροῖς
οὔτε περιστάσεσιν ἀνθρωπίνων πραγμάτων συμμε-
ταβάλλονται, ἀλλ' αἱ αὐταὶ διαμένουσιν, ὥς προηνέ-
χθησαν ἀπὸ τοῦ ἀψευδοῦς καὶ μακαρίου στόματος,
οὕτω διαυονίζουσαι.

⁹² Psal. xvi, 4.

(92) Τῶν ποιούντων. Ita sex mss. Editi τῶν
τοούτων.

(95) Ὁ βασιτάσας. Pro his vocibus quæ in sex
codicibus mss. leguntur, habent editi Σεβαστέας.
Quo quidem errato cum sensus perturbatus esset,
librarii post ὁμοούσιον addiderunt χομίσας, quod de-
levimus.

(94) Παρέλθε. Regius uterque et Coisl. secun-
dus παρέλθων. Ibidem νῦν addidimus ex sex mss.

A propositum unum est, suum ipsorum compendium
ubique querere, et amicum quidem ducere eum,
qui ipsorum cupiditatibus obsecundat: inimicum
vero judicare, nec ulli in eum calumniæ parcere,
qui ipsorum cupiditatibus obsistit.

7. Quales enim sunt etiamnum ipsorum contra
Ecclesiam œconomix? Horrendæ quidem ob eo-
rum, qui id faciunt, instabilitatem, miserandæ
vero ob eorum, qui patiuntur, stupiditatem. Evi-
pii filii et Evippii nepotes per legationem fide di-
gnam ab externa regione accersiti sunt Sebastiam.
His creditus est populus: potiti sunt altaribus,
ejus quæ illic est Ecclesia: fermentum facti sunt.

Hi nos tanquam homoousiastas persequuntur; Eu-
stathius autem, qui in charta consubstantiali Roma
Tyanos usque 381 attulit, nunc illis admistus
est: quanquam admitti in optatissimam ipsorum
communione non potuit, sive quod metuerint
multitudinem eorum qui adversus illum consen-
serant, sive quod eorum reveriti sint auctoritatem.
Quales enim essent qui congregati sunt, et quo-
modo eorum quisque ordinatus, et a quali vita ab
initio ducta ad hunc dominatum pervenerit, precor
equidem nunquam mihi tantum otii contingere, ut
res illorum enarrem. Didici enim precari, *Ut os
meum opera hominum non loquatur*⁹⁵. Ipse autem
hæc, si scrutatus fueris, edisces; et si te effuge-
rint, profecto judicem non latebunt.

8. Quo tamen fuerim animo, non gravabor et
tuæ exponere dilectioni: nimirum anno præterito
cum ægrotassem febre gravissima, et ad ipsas
mortis portas appropinquassem, ac deinde Dei be-
nignitate essem sanitati restitutus, ægre ferebam
reditum, reputans mecum ad qualia redire mala;
atque apud me ipse considerabam quidnam tan-
dem esset in profundo Dei sapientiæ reconditum,
propter quod mihi rursus dies ad vivendum in
carne concessi fuissent. Ubi autem hæc cognovi,
voluisse Dominum arbitratus sum, ut viderem Ec-
clesias tempestale liberatas, quam antea pertule-
rant ex separatione eorum, quibus omnia ob-
fictam eorum gravitatem credebantur. Aut fortasse
etiam roborare animum meum et saltem in poste-
rum vigilantiorum efficere voluit Dominus, ut ne
hominibus attendat, sed per evangelica præcepta
perficiatur: quæ neque cum temporibus, neque cum
humanarum rerum circumstantiis immutantur, sed
eadem permanent, ut a veraci ac beato ore prolata
sunt, ita perseverantia.

(95) Ἐκδιηγείσθαι. Ita Harl., Coisl. uterque,
Reg. uterque. Editi ἐκδιηγέσασθαι. Ibidem tres
vetustissimi codices τὰς ἐκεῖνων πράξεις. Editi τὰ
ἐκεῖνων.

(96) Λαβροτάτω. Ita tres vetustissimi codices. Editi
βαρυτάτω. Ibidem editi ἐγγίσας σχεδόν. Melius Harl.,
Med., quos secuti sumus.

(97) Περιπεπλάσμένην. Sic mss. quinque. Editi
πεπλάσμένην.

9. Homines vero nubibus similes sunt, quæ pro ventorum mutatione alias in aliam aeris partem feruntur. Et maxime isti, de quibus nobis sermo est, omnium, quorum periculum fecerimus, visi sunt inconstantissimi. An etiam in reliquis vitæ rebus, dixerint qui una cum ipsis vixerunt; sed quam in ipsis circa fidem inconstantiam ac levitatem perspexi, non memini me in aliis hactenus aut per meipsum vidisse aut ex aliis audivisse. Arium initio sequebantur. Ad Hermogenem postea sese transtulerunt, ex diametro inimicum perversæ Arii opinionis, ut demonstrat illa ipsa fides quæ Nicææ ab illo viro prædicata est ab initio. Obdormivit Hermogenes, et rursus ad Eusebium transierunt, corone Arianae coryphæum, ut afferunt qui experti sunt. Hinc cum excidissent ob quasvis tandem causas, iterum reversi sunt in patriam, et iterum Arianam occultabant sententiam. Promoti ad episcopatum, ut media incidam, quot fidei formulas ediderunt? Aliam Ancyrae, aliam Seleuciæ, aliam Constantinopoli, eamque celeberrimam, **382** Lampæci aliam, posthac Nice in Thracia aliam, nunc rursus aliam Cyzici, cuius quidem reliqua ignoro, sed hoc tantum audio, eos consubstantiali prætermisso, simile secundum essentiam nunc inferre, atque una cum Eunomio blasphemias in Spiritum sanctum conscribere. Istæ autem fidei formulæ, quas recensui, etsi non omnes inter se pugnant, at certe pariter animi ostendunt inconstantiam, propterea quod nunquam iisdem in verbis permangent. Hæc vera sunt, innumeris aliis silentio præteritis. Quoniam autem nunc etiam ad vos transierunt, rescribas velim per eundem virum (dico autem compresbyterum nostrum Strategium), utrum idem erga nos esse pergas, an sis ex congressu alienatus. Nam nec eos verisimile est tacuisse, nec teipsum, qui talia nobis scripsisti, non etiam erga illos dicendi libertate usum fuisse. Quod si manes in nostra communione, optimum hoc et omnibus votis exoptandum. Sin autem te ad se pertraxere, triste id quidem: quidni enim fratris talis disjunctio? Sed tamen si nihil aliud, saltem in ejusmodi dispendiis ferendis abunde ab illis ipsis exercitati sumus.

(98) Ἑρμογένην. Harl. Ἑρμογένη.

(99) Ἐχθρόν. Non male abest ea vox a codice Mediceo. Baronius ad annum Christi 325, ex his verbis, ut demonstrat ipsa illa fides quæ Nicææ ab illo viro prædicata est ab initio, concludit memoria lapsam esse Basilium: siquidem non Hermogenes, sed Leontius Cæsariensis episcopus interfuit concilio Nicæno. Hæc autem verba sic accipi possent, ut Hermogenes Nicænam fidem prædicasse ab initio diceretur, id est, olim, jamdudum, non multo post synodum ipsam, ut in can. 1: Ἐδοξε τοῖς ἐξ ἐκκλησίας, visum est antiquis. Sed cogunt me assentiri Baronio quæ de eodem Hermogene leguntur in epist. 81, p. 174. Ibi enim conceptis verbis dici-

A 9. Ἄνθρωποι δὲ ταῖς νεφέλαις ὁμοίαισι, πρὸς τὰς τῶν πνευμάτων μεταβολὰς ἄλλοτε κατ' ἄλλο μέρος τοῦ ἀέρος ἐμφερομένοιαι. Καὶ μάλιστα δὴ οὗτοι, περὶ ὧν ὁ λόγος, πολυτροπώτατοι τῶν εἰς ἡμετέραν πείραν ἡκόντων ἐφάνησαν. Εἰ μὲν καὶ εἰς τὰ λοιπὰ τοῦ βίου πράγματα, εἰποῖεν ἂν οἱ συμβεβηκότες· ὁ δ' οὖν ἐμοὶ ἐφάνη, τὸ περὶ τὴν πίστιν αὐτῶν εὐμετάθετον, οὐκ οἶδα μέχρι τοῦ νῦν ἐν ἄλλοις, οὔτε αὐτὸς ἱστορήσας, οὔτε ἀκούσας ἐτέρων. Ἀρεῖον κατηκολούθουν τὸ ἐξ ἀρχῆς· μετέθεντο πρὸς Ἑρμογένην (98), τὸν κατὰ διάμετρον ἐχθρόν (99) ὄντα τῆς Ἀρείου κακοδοξίας, ὡς δηλοῖ αὐτὴ ἡ πίστις ἡ κατὰ Νίκαιαν παρ' ἐκείνου τοῦ ἀνδρὸς ἐκφωνηθεῖσα ἐξ ἀρχῆς. Ἐκοιμήθη Ἑρμογένης, καὶ πάλιν μετέστησαν πρὸς Εὐσέβιον, ἄνδρα κορυφαῖον τοῦ κατὰ B Ἀρεῖον κύκλου, ὡς οἱ περαιθέντες φασίν. Ἐκείθεν ἐκπεσόντες δι' ἃς δὴποτε αἰτίας, πάλιν ἀνέδραμον εἰς τὴν πατρίδα, καὶ πάλιν τὸ Ἀρειανὸν ὑπέκρυπτον φρόνημα. Παρελθόντες εἰς τὴν ἐπισκοπὴν, ἵνα τὰ ἐν μέσῳ παραλίπω, ὅσας ἐξέθεντο πίσταις; Ἐπ' Ἀγκύρας ἄλλην, ἐτέραν ἐν Σελευκείᾳ, ἐτέραν ἐν Κωνσταντινουπόλει, τὴν πολυθρόνητον, ἐν Λαμψάκῳ ἐτέραν, (1) μετὰ ταῦτα τὴν ἐν Νίκῃ τῆς Θράκης, νῦν πάλιν τὴν ἐν Κυζίκῳ (2) ἧς τὰ μὲν ἄλλα οὐκ ἐπίσταμαι, τοσοῦτον δὲ ἀκούω, τὸ ὁμοούσιον κατασιγάσαντες, τὸ κατ' οὐσίαν ὁμοιον νῦν ἐπιφέρουσι (3), καὶ τὰς εἰς Πνεῦμα τὸ ἅγιον βλασφημίας μετ' Εὐνομίου συγγράφουσι. Τοῦτων δὲ τῶν πίστειν ἃς ἀπηριθμησάμην, εἰ καὶ μὴ πᾶσαι πρὸς ἀλλήλας ἔχουσιν ἐναντίας, ἀλλ' οὖν τὸ εὐμετάβολον τοῦ τρόπου ὁμοίως συνιστῶσι, διὰ τὸ μηδέποτε αὐτοὺς ἐπὶ τῶν αὐτῶν ἐστάναι βημάτων. Ταῦτά ἐστιν ἀληθῆ, μυρίων ἐτέρων ἀποτυπωθέντων. Ἐπειδὴ δὲ καὶ πρὸς ὁμᾶς διέβησαν νῦν (4), ἀξιοῦμεν ἀντιγράψαι διὰ τοῦ αὐτοῦ ἀνδρὸς (λέγω δὲ τοῦ συμπερεσθυτέρου ἡμῶν Στρατηγίου), εἴτε ὁ αὐτὸς διέμεινας πρὸς ἡμᾶς, εἴτε καὶ ἡλλοιώθης ἀπὸ τῆς συντυχίας. Οὔτε γὰρ ἐκείνους εἰκὸς ἦν σιωπῆσαι, οὔτε αὐτὸν σῆ, τὸν ἡμῖν τοιαῦτα γράψαντα, μὴ οὐχὶ καὶ πρὸς ἐκείνους τῇ παρρησίᾳ χρῆσασθαι. Εἰ μὲν οὖν μένοις (5) ἐν τῇ πρὸς ἡμᾶς κοινωνίᾳ, τοῦτο ἀριστον, καὶ εὐχῆς τῆς ἀνωτάτω ἀξίον· εἰ δὲ σε πρὸς ἑαυτοὺς μετέβηκαν, λυπηρὸν μὲν· πῶς γὰρ οὐκ ἀδελφοῦ τοιοῦτου χωρισμός; Πλὴν εἰ καὶ μηδὲν ἄλλο, τὸ γοῦν φέρειν τὰς τοιαύτας ζη- D μίας παρ' αὐτῶν ἐκείνων ἱκανῶς ἐγυμνάσθημεν.

tur: Magnam illam et insuperabilem fidem scripsisse in magna synodo.

(1) Vide Addenda.

(2) Ἐρ Κυζίκου. Unus codex a Combessio citatus ἀπὸ Κυζίκου.

(3) Ἐπιφέρουσι. Ita Harl. et Coisl. primus. Legitur περιφέρουσι in Reg. secundo et Coisl. secundo. Editi ἐπιφέρουσι.

(4) Διέβησαν νῦν. Hic virgulam apposui, ut in quatuor mss. invenimus, nempe Harl., Coisl. utroque et Regio secundo.

(5) Μένοις. Coisl. uterque et Reg. secundus μένεις.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΕΜΕ΄.

EPISTOLA CCXLV'.

Per Strategium respondet Theophilo Basilii ac declarat se nunquam ab eo amando discessisse, quantum multæ doloris causæ acciderint; cæterum se cum hominibus fidem tam sæpe mutantibus communicare non posse.

Θεοφίλῳ ἐπισκόπῳ.

A

Theophilo episcopo

Πάλαι δεξάμενος τὰ παρὰ τῆς σῆς ἀγάπης (6) γράμματα, ἀνέμενον διὰ γνησίου προσώπου ἀντεπιστεῖλαι, ἵνα καὶ ὅσα τὴν ἐπιστολὴν διαφύγῃ ὁ διάκονος τῶν γραμμάτων ἀναπληρώσῃ. Ἐπεὶ οὖν παρεγένετο ἡμῖν ὁ ποθεινότητος καὶ εὐλαβέστατος ἀδελφὸς ἡμῶν Στρατήγιος, αὐτῷ ἐνόμισα δίκαιον εἶναι χρῆσασθαι διακόνῳ, τῷ καὶ εἰδότει τὴν ἡμετέραν γνώμην, καὶ δυναμένῳ γνησίως τε ἅμα καὶ εὐλαβῶς διακονῆσαι (7) τὰ παρ' ἡμῶν. Γίνωσκς τοίνυν, ποθεινότητε ἡμῖν καὶ τιμιώτατε (8), πολλοῦ ἀξίαν τίθεσθαι ἡμᾶς τὴν πρὸς σὲ ἀγάπην, ἥς, ἐνεκα μὲν τῆς κατὰ ψυχὴν διαθέσεως, οὐδεμίαν ὥραν (9) ἀπολειφθεῖσιν ἑαυτοῖς συνεγνώκαμεν, εἰ καὶ ὅτι πολλὰ καὶ μεγάλα λύπης εὐλόγου (10) γεγονάσιν ἀφορμαί. Ἄλλ' οὖν ἐκρίναμεν τοῦτο, ὥσπερ ἐν τρυτάνῃ, τὰ χρησιότερα τοῖς ἀηδεστέροις ἀντιτιθέντες (11), τῇ τῶν ἀμεινόνων βοτῇ προσθέσθαι τὴν γνώμην (12). Ἐπειδὴ δὲ τὰ πράγματα ἡλλοιώθη παρ' ὧν ἤκιστα ἐχρῆν τοῦτο γενέσθαι, συγγίνωσκε καὶ ἡμῖν οὐχὶ τὴν γνώμην ἁλλοιωθεῖσιν, ἀλλὰ τὴν τάξιν (13) μεταθεμένους. Μᾶλλον δὲ ἡμεῖς μὲν ἐπὶ τῆς αὐτῆς μενούμεν τάξεως, ἕτεροι δὲ εἰσιν οἱ συνεχῶς μετατιθέμενοι, νῦν δὲ καὶ φανερώς πρὸς τοὺς ἐναντίους αὐτομολοῦντες· ὧν ὅσου ἀξίαν ἐπιθέμεθα τὴν κοινωνίαν, ἕως ἦσαν (14) ἐπὶ τῆς ὑγαινούσης μερίδος, οὐδὲ αὐτὸς ἀγνοεῖς. Νῦν δὲ, εἰ μήτε ἐκείνους συνεπόμεθα, καὶ τοὺς τὰ αὐτὰ φρονούντας αὐτοῖς ἐκκλίνομεν, συγγνώμης ἂν δικαίως (15) τῷχοιμεν, μὴδὲν προτιμότερον τῆς ἀληθείας καὶ τῆς οικείας ἑαυτῶν ἀσφαλείας τιθέμενοι.

C

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΕΜΕ΄.

EPISTOLA CCXLVI'

Basilii Nicopolitani cleri animos erigere conatur spe divini auxilii, hortaturque ut quod hactenus docuere, opere perficiant.

Νικοπολίταις.

Nicopolitanis.

Ὅταν ἴδω καὶ τὸ κακὸν (16) εὐδοκίμενον, καὶ τὴν ὑμετέραν εὐλάβειαν κεκηρυχῆναι καὶ ἀπαγορεύουσιν (17) πρὸς τὸ συνεχὲς τῶν ἐπιτηδεῶν, ἀθυρίας πληροῦμαι. Ὅταν δὲ πάλιν τὴν μεγάλην χεῖρα τοῦ Θεοῦ ἐννοήσω, καὶ ὅτι οἶδεν ἀνορθοῦν τοὺς κατεβραγμένους, καὶ ἀγαπᾶν δικαίους, συντρίβειν δὲ ὑπερηφάνους, καὶ καθαιρεῖν ἀπὸ θρόνων δυνάστας·

(6) *Τῆς σῆς ἀγάπης.* *Nonnulli mss. ἀγάπης σου. Sed Coisl. primus et Med. consentiunt cum editis, excepto quod editi haberent ἀγάπης σῆς.

(7) *Διακονῆσαι.* Sic Med. et Coisl. primus. Editi διακομίσαι. Non exstat hæc epistola in cod. Harl. (8) *Τιμιώτατε.* Addunt editi ἀδελφε Θεόφιλε. Sed hæc desunt in septem mss.

(9) *Ὅραν.* Sic Med. et Coisl. primus. Editi ἡμέραν.

(10) *Εὐλόγου.* Hanc vocem addidimus ex septem mss.

(11) *Ἀντιτιθέντες.* Ita Coisl. primus cum duobus aliis. Editi ἀντιθέντες.

(12) *Τὴν γνώμην.* Codex Medicæus τῇ γνώμῃ. Idem paulo post habet τοῦτο γίνεσθαι.

(13) *Τὴν τάξιν.* Id est, non jam sumus in partibus et communione Eustathii. Communio S. Me-

Cum jampridem acceperissem a tua dilectione litteras, expectavi dum per idoneam personam rescriberem, ut et quidquid litteras effugisset, id minister litterarum suppleret. Cum igitur accesserit ad nos desideratissimus ac religiosissimus frater noster Strategius, æquum mihi visum est ut eo uterer ministro, quippe qui et meum animum cognitum habeat, ac possit apte simul et religiose res nostras ministrare. Scias igitur, desideratissime ac honoratissime, plurimi a me fieri charitatem mihi tecum intercedentem, a qua quidem quantum ad animi affectionem attinet, ne unam quidem horam mihi conscius sum me discessisse; quamvis multæ ac magnæ justi doloris causæ acciderint. Sed illud statuimus, velut in trutina, molestis jucunda opposites, meliorum momento animum adjicere. Sed quia res mutatae sunt a quibus minime oportebat id fieri, ignosce et nobis, qui non animo et sententia mutati, sed partibus transpositi sumus. Imo vero nos quidem in iisdem manebimus partibus, 383 sed alii sunt qui perpetuo transmutantur, et nunc aperte etiam ad adversarios transfugiunt. Quorum quanti fecerimus communionem, quandiu a sanis partibus stabant, ne ipse quidem ignoras. Nunc autem si neque illos sequimur, et eos qui idem ac illi sentiunt fugimus, venia sane immerito nobis denegetur, nihil antiquius veritate ac propria securitate habentibus.

D

letii vocatur σύνταξις in epist. 214. Gregorius de monachorum cætu, qui ab ipsius patris communione discesserat, ait, μεταρμόζεται καὶ μετατάσσεται, orat. 3, p. 51. Basilii hom. 1 *De jejunio*, p. 8, eadem voce utitur, de eo loquens, qui relictis carnis partibus ad spiritum transit, ὁ πρὸς τὸ πνεῦμα μετατάσσεται.

(14) *Ἔως ἡσάρ.* Coisl. primus ἕως ἂν ἦταν.

(15) *Δικαίως.* Med. et Coisl. primus δικαίως.

(16) *Καὶ τὸ κακόν.* Conjunctio addita ex Mediceo, Coisl., utroque et Regio primo. Deest hæc epistola in codice Harlezano.

(17) *Ἀπαγορεύουσιν.* Ita Coisl. uterque et Reg. uterque. Editi ἀπαγορεύσαν.

* Alias CCCIX. Scripta anno 376.

* Alias LXVI. Scripta anno 376.

laus spe concepta allevor : ac confido vestris precibus futurum, ut celerem nobis Dominus pacem ostendat. Tantum ne defatigemini precando : sed quæ verbis docetis, eorum nunc opere clara omnibus studete exempla proponere.

EPISTOLA CCXLVII.

Nicopolitanos inter ærumnas spe divini auxilii consolatur, seque ait de illorum rebus cum potentioribus viris et coram et per litteras egisse.

Nicopolitanis.

Cum sanctitatis vestræ litteras legi, quantum ingemui et lamentatus sum, quod meis ipsius auribus hæc etiam mala accepissem, verbera et contumelias in vos ipsos, depopulationem ædium, civitatis vastitatem, patriæ totius eversionem, vexationem Ecclesiæ, sacerdotum expulsionem, incursionem luporum, et gregis dispersionem. Sed postquam cessavi ingemere ac lacrymari, ad Dominum, qui in cælis est, respiciens, novi, et persuasum habeo, quod et vobis notum esse volo, celerem adfuturam opem, nec perpetuam derelictionem futuram. Quod enim passi sumus, ob peccata nostra passi sumus; sed opem suam, ob suum in Ecclesiis amorem ac misericordiam, benignus ostendet. Minime tamen omisimus et coram supplicare potentioribus viris, et ad eos qui nos in aula diligunt, scribere, ut rabidi hominis ira comprimitur. Ac fore arbitror ut a multis con-
Jemnetur, nisi forte tempus perturbationis plenum
nis, qui rem publicam gerunt, nihil ad ista otii reliquerit.

384 EPISTOLA CCXLVIII.

Minus molestum Basilio abesse Amphiloichium, eo quod absit a persecutione usque ad sanguinis effusionem sæviente. Quod enim Asclepius ex plagis mortuus. Spem habet Basilius in Amphiloichii precibus; monet ut mittat qui librum De Spiritu sancto ferat.

○ *Amphiloichio, Iconii episcopo.*

Ad desiderium nostrum dum respicimus, angimur quod tantopere a tua pietate simus dissiti : dum vero ad tuæ vitæ tranquillitatem, gratias ago Domino, qui tuam pietatem exemit ab hoc incendio, quod majorem in modum provinciam nostram devastavit. Dedit enim nobis secundum nostra opera iustus iudex angelum Satanæ, qui nos

* Alias CXC. Scripta anno 376.

** Alias CCCCV. Scripta anno 376.

(18) *Ἡμῖν.* Ita Coisl. uterque et Reg. secundus. Editi ὁμῖν.

(19) *Ἀποκάμντε.* Sic Med., Coisl. uterque et Regius primus. Editi ἀποκάμντε.

(20) *Προθεῖναι.* Coisl. primus et Vat. προσθεῖναι.

(21) *Νικοπολίταις.* Codex Claromontanus addit πρεσβυτέρους. Qui quidem titulus confirmari potest ex codicibus Med., Coisl. primo et Regio primo, in quibus hæc epistola proxime antecedit epistolam 216 ad presbyteros cum hoc titulo scriptam, τοῖς αὐτοῖς. Unde utramque presbyteris scriptam esse colligendum esset. Sed melius codex Vaticanus, in

πάλιν μεταβαλὼν κουφότερος γίνομαι ταῖς ἐλπίσιν· καὶ οἶδα, ὅτι διὰ τῶν προσευχῶν ὑμῶν ταχέως δείξει ἡμῖν (18) ὁ Κύριος τὴν γαλήνην. Μόνον μὴ ἀποκάμντε (19) προσευχόμενοι· ἀλλ' ὧν λόγοις ἐστὶ διδάσκαλοι, τούτων ἐπὶ τοῦ παρόντος καιροῦ ἔργῳ πᾶσιν ἐναργῆ σπουδάσατε προσθεῖναι (20) τὰ ὑποδείγματα.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΜΖ.

Νικοπολίταις (21).

Ὅτε ἐνέτυχον τοῖς γράμμασι τῆς δσιότητος ὑμῶν, ὅσον ἐστέναξα καὶ ὠδυνάμην, ὅτι καὶ ταῦτα τὰ κακὰ ταῖς ἑμαυτοῦ ἀκοαῖς ὑπέδεξάμην, πληγὰς μὲν καὶ ὕβρεις εἰς ὑμᾶς αὐτοὺς, πόρθησιν δὲ οἰκῶν, καὶ ἐρημωσιν πόλεως, καὶ πατρίδος ὅλης ἀνατροπῇ, διωγμῶν Ἐκκλησίας καὶ φυγῇ ἱερέων, ἐπανάστασιν λύκων, καὶ ποιμνίων διασποράν. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἐπαυσάμην τοῦ στεναγμοῦ καὶ τῶν θαυρῶν, πρὸς τὸν ἐν οὐρανῷ Δεσπότην ἀποβλέψας, οἶδα καὶ πέπεισμαι, ὅ καὶ ὑμᾶς γινώσκω βούλομαι, ὅτι ταχέως ἔσται ἡ ἀντίληψις, καὶ οὐκ εἰς τέλος ἔσται ἡ ἐγκατάλειψις. Ὅ μὲν γὰρ πεπόνθαμεν, διὰ τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν πεπόνθαμεν· τὴν δὲ αὐτοῦ βοήθειαν διὰ τὴν περὶ τὰς Ἐκκλησίας ἑαυτοῦ ἀγάπην καὶ εὐσπλαγχνίαν ὁ φιλόανθρωπος ἐπιδείξεται. Οὐ μέντοι παρελίπομεν καὶ παρόντες (22) τοὺς ἐν δυνάμει καθικετεύοντες, καὶ ἐπὶ τοῦ στρατοπέδου τοῖς ἀγαπῶσιν ἡμᾶς ἐπιστέλλοντες ἐπισχεθῆναι τῆς ὀργῆς τὸν λυσσῶντα. Καὶ οἶμαι παρὰ πολλῶν ἤξειν αὐτῷ κατάγνωσιν, ἐὰν μὴ ἄρα ὁ καιρὸς θορύβου (23) πεπληρωμένῳ μεδεμίαν δὴ σχολὴν περὶ ταῦτα τοῖς ἐπὶ τῶν πραγμάτων.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΜΗ.

Ἀμφιλοχίῳ, ἐπισκόπῳ Ἰκονίου.

Ὅταν μὲν πρὸς τὴν ἡμετέραν αὐτῶν ἐπιθυμίαν ἀπιδώμεν, ἀχθόμεθα τοσοῦτον διωκισμένοι τῆς εὐλαθείας σου· ὅταν δὲ πρὸς τὸ εἰρηνικὸν τῆς σαυτοῦ διαγωγῆς, εὐχαριστοῦμεν τῷ Κυρίῳ, τῷ ἐξελομένῳ (24) τὴν εὐλάβειάν σου ἀπὸ τοῦ ἐμπρησμοῦ τούτου, ὃς πλέον ἐπενείματο τὴν καθ' ἡμᾶς παροικίαν. Ἐδῶκε γὰρ ἡμῖν κατὰ τὰ ἔργα ἡμῶν ὁ δι-

quo hæc epistola ducentessimam trigesimam ad magistratus Nicopolitanos scriptam proxime sequitur cum hoc titulo, τοῖς αὐτοῖς, iisdem. Ad eosdem libentius retulerim hanc epistolam, vel ad cives. Videtur enim iisdem de rebus agere ac præcedens, quæ clericis scripta est. Præterea his verbis, verbera et contumelias in vos ipsos, sacerdotum expulsionem, non obscure Basilium eos, quos alloquitur, a sacerdotibus distinguit.

(22) *Καὶ παρόντες.* Hæc desunt in codice Mediceo.

(23) *Θορύβου.* Coisl. primus θορύβων.

(24) *Τῷ ἐξελομένῳ.* Coisl. primus ἐξελομένῳ Med. ἐξελαυμένῳ.

καιοκρίτης ἀγγελον Σατάν, ἱκανῶς ἡμᾶς κατακον-
δύλλίζοντα, καὶ σφοδρῶς μὲν ἐκδιχούντα τὴν αἵρεσιν·
μέχρι τοσούτου δὲ τὸν πρὸς ἡμᾶς ἐξαγαγόντα πό-
λεμον, ὥστε μηδὲ αἵματος φείσασθαι τῶν εἰς Θεὸν
πιστευουσάτων. Πάντως γὰρ οὐκ ἔλαθέ σου τὴν
ἀγάπην, ὅτι Ἀσκήσιός τις, διὰ τὸ μὴ ἐλθεῖν τὴν
πρὸς τὸν Δωὴκ κοινωνίαν, τυπτόμενος παρ' αὐτῶν
ταῖς πληγαῖς ἐναπέθανε, μᾶλλον δὲ διὰ τῶν πλη-
γῶν εἰς τὴν ζωὴν μετετέθη. Ἀκόλουθα δὲ ἐκείνῳ
πάντα οἶου γίνεσθαι τὰ λοιπὰ· διωγμοὺς πρεσβυτέ-
ρων καὶ διδασκάλων, τὰ ἄλλα ὅσα ἂν ποιήσειαν
ἄνθρωποι τῇ ἐκ τῆς ἀρχῆς δυναστείᾳ πρὸς τὸ ἐαυ-
τῶν βούλημα κεχρημένοι. Ἀλλὰ τούτων μὲν τὴν
λύσιν ἡμῖν ὁ Κύριος ταῖς σαῖς εὐχαῖς δώσει, καὶ τὴν
ὑπομονὴν· ὥστε βαστάσαι ἡμᾶς τὸ βάρος τῶν πει-
ρασμῶν ἀξίως τῆς ἐπ' αὐτὸν ἐλπίδος· αὐτὸς δὲ κατ-
ὰ αξίου καὶ ἐπιστέλλειν ἡμῖν συνεχῶς περὶ τῶν κατὰ
σαυτὸν. Ἐάν εὐρῆς τινὰ τὸν πιστῶς σοι δυνάμενον
διακομίσαι τὸ πονηθὲν ἡμῖν βιβλίον, καταξίωσον
μεταστελεῖσθαι, ἵνα, τῇ σῇ ἐπικρίσει θαρρῆσαντες,
καὶ εἰς ἄλλων χεῖρας αὐτὸ διαπεμφώμεθα. Ἐρρωμέ-
νος, εὐθυμὸς τῷ Κυρίῳ, ὑπερευχόμενος (25), χα-
ρισθεῖς μοι καὶ τῇ τοῦ Κυρίου Ἐκκλησίᾳ χάριτι τοῦ
Ἀγίου (26).

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΜΘ'.

Commendat aliquem in hac epistola Basilius, quem beatum existimat quod hisce tumultibus liberetur, et convictum cum hominibus Deum timentibus elegerit

Ἀρεπίγραφος, ἐπ' ἀνδρὶ εὐλαβεῖ.

Συγχαίρω τῷ ἀδελφῷ τῷδε, καὶ τῶν ἐνταῦθα
θορύβων ἀπαλλασσομένῳ, καὶ τὴν σὴν εὐλάβειαν
καταλαμβάνοντι. Ἀγαθὸν γὰρ αὐτῷ ἐφόδιον πρὸς
τὸν ἐφεξῆς αἰῶνα, τὴν μετὰ τῶν φοβουμένων τὸν
Κύριον ἀγαθὴν διαγωγὴν, ἐξελέξατο. Ὅν καὶ παρα-
τιθέμεθα σοι τῇ τιμωτῇ, καὶ παρακαλῶ δι' αὐτοῦ
εὐχεσθαι ὑπὲρ τῆς ἐλευνῆς ἡμῶν ζωῆς, ἵνα, ρυσθέν-
τες τῶν πειρασμῶν τούτων, ἀρξώμεθα (27) δουλεύειν
τῷ Κυρίῳ κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΕΝ'.

Gratias agit Patrophilo Basilius, quod ad se per Strategium scripserit, et a se diligendo non discedat. Rationem recitat cur cum Eustathio communicare non possit.

Πατροφιλό, ἐπισκόπος τῆς ἐν Αἰγαῖς Ἐκκλησίας

Ὅψι μὲν ἐδεξάμην τὰς ἐπὶ τοῖς προτέροις γράμ-
μασιν ἀποκρίσεις· ἐδεξάμην δ' οὖν ὁμῶς διὰ τοῦ
ποθεινοτάτου Στρατηγίου, καὶ εὐχαρίστησα τῷ Κυρίῳ,
ὅτι διαμένεις ὁ αὐτὸς ἐν τῇ πρὸς ἡμᾶς ἀγάπῃ. Ἄ δὲ
νῦν κατηξίωσας περὶ τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως ἐπιστεῖλαι,
ἀπόδειξιν ἔχει τῆς ἀγαθῆς σου προαιρέσεως· ὅτι
φρονεῖς τὰ δέοντα, καὶ συμβουλεύεις ἡμῖν τὰ λυσι-
τελεῖ. Πλὴν ἄλλ' ἐπεὶ πάλιν ὁρῶ μακρότερόν
μοι (28) τὸν λόγον γινόμενον, εἰ μέλλοιμι πρὸς
ἕκαστον τῶν ἐπισταλμένων παρὰ τῆς σῆς συνέσεως

(25) Ὑπερευχόμενος. Codex Claromontanus ad-
dit ἡμῶν, quod non legitur in Medicæo et Coisl.
primo, nec necessarium est. Alios in hanc episto-
lam codices non habuimus præter tres illos quos
citavimus.

(26) Χάριτι τοῦ Ἀγίου. Hæc desunt in codice Me-
dicæo.

(27) Ἀρξώμεθα. Ita Coisl. uterque, Med. et Reg.

EPISTOLA CCXLIX.

Sine inscriptione, viri pii causa.

Gratulor huic fratri, quod et hisce nostris tumul-
tibus liberetur, et pietatem tuam adeat. Nam bonum
sibi viaticum ad futuram vitam, bonum cum homi-
nibus Dominum timentibus convictum, elegit. Quem
et tuæ dignitati commendo, et adhortor per eum, ut
preceris pro mea miserabili vita, ut, liberatus ab his
tentationibus, incipiam servire Domino secundum
Evangelium.

385 EPISTOLA CCL.

Patrophilo, Ægeensis Ecclesiæ episcopo.

Sero quidem accepi tua prioribus litteris re-
sponsa; sed tamen accepi per optatissimum Stra-
tegium, et gratias egi Domino, quod idem in di-
lectione erga nos permanes. Quæ autem nunc
dignatus es de eodem argumento scribere, de-
monstrationem habent bonæ tuæ voluntatis; cum
sentias ea quæ decent et suadeas nobis utilia. Sed
tamen quia rursus video longiorem mihi sermo-
nem futuram, si velim unicuique eorum, quæ
scripta sunt a tua prudentia, respondere: tan-
secundus. Editi ἀξιώμεθα, ut dignus fiam qui Do-
mino serviam. Deest hæc epistola in codice Har-
lezano.

(28) Μακρότερόν μοι. Tres codices non anti-
quissimi μακρόν μοι.

Alias CCXXXVIII. Scripta anno 376.

Alias LXXXV. Scripta anno 376.

tum dicam, si pacis bonum solo pacis nomine circumscribitur, ridiculum esse hunc et illum eligentes, iis soli pacem impertire, alios vero innumerabiles ab illius boni communicatione excludere. Sed si cum perniciosis hominibus consensus, iis, a quibus suscipitur, sub pacis specie damnum infert hostile; considera quinam sint illi, quibus se ipsos admiscuerunt qui nos iniquo odio oderunt; quinam, inquam, sint, nisi homines ab eorum partibus stantes, qui nobiscum non communicant: neque enim nunc mihi opus est nominatim illorum meminisse. Hi et accersiti sunt ab ipsis Sebastiam, et acceperunt Ecclesiam, et sacrificaverunt in altari, et proprium panem omni distribuerunt populo, episcopi appellati apud illius loci clerum, et per omnem regionem velut sancti ab illis et communicatores deducti. Quorum si oportet amplecti partem, ridiculum est ab unguibus ordiri, et non magis cum ipsis illorum capitulum rem habere. Quod si igitur neminem oportet omnino haereticum judicare, neque aversari, cujus rei gratia, dic, quæso, te ipse separas, et fugis nonnullorum communionem? Si vero quidam fugiendi sunt, secundum accurate regulæ rationem, dicant nobis hi, quorum agendi ratio in omnibus accurata est, ex qua sint parte quos ad seipsos ex Galatia accersiverunt? Ista si tibi mœrore digna videantur, eorum auctoribus imputa separationem; sin autem indifferentia iudicas, ignosce nobis committere nolentibus, ut fermenti eorum, qui aliter docent, participes simus. Quare, si videbitur, speciosis illis prætermisissis sermonibus, cum omni libertate eos, qui non recte ambulant in Evangelii veritate, redargue.

(29) *Εἰρηνεύειν*. Vat., Reg. secundus et Coisl. secundus *εὐρηναίου* [sic]. Paulo post edit. Paris. τὸ καλὸν ἔχειν. Deest ultima vox in quinque nostris codicibus et in vetustis editionibus.

(30) *Σκόπει*. Ita tres vetustissimi codices. Editi *σκόπησον*.

(31) *Προσδιαλέγεσθαι*. Id est, si eorum, quos advocavit Eustathius, amplectenda communio; ridiculum est eorum ducibus Euzoio et Eudoxio et aliis impudentioribus Arianis eundem honorem non habere.

(32) *Προσηγάγοντο*. Medicæus codex *ἐπηγάγοντο*.

(33) *Σύγγνωθι*. Coisl. secundus et Reg. secundus *συγγνώση*. Iidem codices paulo post habent *ἐτεροδοιτάρχοντων*.

(34) *Τῆς ζύμης γενέσθαι*. Supra legebatur in epist. 242 *γεύεσθαι* in quodam codice ms. Sed hic nulla codicum varietas. Simillima Basilio suo disserit Gregorius in oral. xii, pag. 203, ubi declarat non omnem pacem esse amplectendam, sed ut optimam quandam dissensionem, ita perniciosissimam quandam esse concordiam. Deinde hanc regulam apponit, quæ cum Basilio agendi ratione mirifice congruit: Ἀλλ' οὐ μὲν ἂν ἡ πρόδηλα τὰ

ἀποκρίνεσθαι, τοσούτον λέγων ὅτι, τὸ τῆς εἰρήνης καλὸν εἰ μὲν ἐν τῷ ὀνόματι τῆς εἰρήνης περιγράφεται μόνῳ, καταγέλαστόν ἐστι, τὸν δὲνα καὶ τὸν δὲνα ἐκλεγόμενους, τούτοις μόνον μεταδιδόναι τοῦ εἰρηνεύειν (29), ἐτέρους δὲ μωροὺς ἀποκλείειν τῆς πρὸς τὸ καλὸν κοινωνίας· εἰ δὲ ἡ πρὸς τοὺς βλαβεροὺς συμφωνία ἐν εἰρήνης προσήματι τὰ τῶν πολεμίων τοὺς προσδεχομένους ἐργάζεται, σκόπει (30) τίνας εἰσὶν, οἷς ἀνέμιξαν ἑαυτοὺς, οἱ τὸ ὀδίκον μῖσος ἐμίσησαν ἡμᾶς, ἀλλ' οἱ τῆς μερίδος τῶν ἀκοινωνήτων ἡμῶν οὐδὲ γὰρ δεῖσθαι νῦν ὀνομαστὶ μεμνησθαι. Οὗτοι καὶ ἐκλήθησαν παρ' αὐτῶν εἰς τὴν Σεβάστειαν, καὶ παρέλαβον τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ ἐλειτούργησαν ἐπὶ τοῦ θυσιαστηρίου, καὶ τοῦ ἰδίου ἄρτου παντὶ μετέδωκαν τῷ λαῷ, ἐπίσκοποι κηρυσσόμενοι παρὰ τῷ ἐκεί κλήρῳ, καὶ διὰ πάσης τῆς χώρας, ὡς ἅγιοι παρ' αὐτῶν καὶ κοινωνικοὶ παραπεμπόμενοι. Ὡς εἰ χρή ἐλθεῖν τὴν μερίδα, καταγέλαστόν ἐστιν ἐκ τῶν ὀνόμων ἀρχεσθαι, καὶ μὴ αὐταῖς αὐτῶν ταῖς κεφαλαῖς προσδιαλέγεσθαι (31). Εἰ μὲν οὖν οὐδένα δεῖ καθόλου αἰρετικὸν νομίζειν, οὐδὲ ἐκτρέπεσθαι, ἀντὶ τίνος, εἰπέ μοι, σεαυτὸν ἀφορίζεις σὺ, καὶ ὑποστέλλῃ τὴν τινων κοινωνίαν; εἰ δὲ εἰσὶ τινες ψευκτοὶ, κατὰ τὴν τῆς ἀκριθείας λόγον, εἰπάτωσαν ἡμῖν, οἱ πάντα ἀκριβεῖς, τῆς ποίας εἰσὶ μερίδος, οὗς ἐκ τῆς Γαλατίας πρὸς ἑαυτοὺς προσηγάγοντο (32); Ταῦτα εἰ μὲν ἀξιαλύτης σοὶ καταφαίνεται, τοῖς αἰτίοις τούτων λογίζου τὸν χωρισμόν· εἰ δὲ ἀδιάφορα κρίνεις, σύγγνωθι (33) ἡμῖν μὴ καταδεχομένοις τῆς ζύμης γενέσθαι (34) τῶν ἐτεροδοιτάρχοντων. Ὡστε, εἰ δοκεῖ, τῶν εὐπροσώπων ἐκείνων (35) ἀρέμενος λόγων, ἐν πάσῃ παρβήσῃ ἐλεγε τοὺς μὴ ὀρθοποδοῦντας πρὸς τὴν ἀληθειαν τοῦ Εὐαγγελίου.

τῆς ἀσθεαίας, καὶ πυρὶ, καὶ σιδήρῳ, καὶ καιροῖς, καὶ δυνάσταις, καὶ πᾶσι· πρότερον ὁμῶς χωρητέον, ἢ τῆς ζύμης μεθεκτέον τῆς πονηρᾶς, καὶ συγκαταθέτεον τοῖς κακῶς ἔχουσιν· καὶ οὐδὲν οὕτω τῶν ἀπάντων φοβητέον, ὡς ἄλλο τι πρὸ Θεοῦ φοβηθῆναι, καὶ διὰ τοῦτο προδοῦναι περὶ τῆς πίστεως λόγους, καὶ τῆς ἀληθείας, ἀληθεῖα δουλεύοντας· οὐ δὲ τὸ λυποῦν ὑπόνοια καὶ φόβος ἀνεξέταστος, βελτίων τοῦ τάχους ἢ μακροθυμία, καὶ τῆς αὐθαδείας ἢ συγκατάβασις. Verum ubi aperte se prodit impietas, tum vero, nobis faciendum, ut adversus ignem et ferrum, et tempora, et principes, ac denique prius adversus omnia cominus feramur, quam ut mali fermenti participes efficiamur, ac male affectis assentiamur. Nec quidquam perinde metuendum, quam ne quid magis quam Deum metuamus, ne propterea fidei et veritatis, cum veritati serviamus, doctrinam perfide deseramus. At cum suspicio sola animum nostrum male habet, timorque nullis certis argumentis innoxius, tum vero lenitatem potius quam celeritatem, et indulgentiam demissionem potius quam arrogantiam et contumaciam adhibere convenit.

(35) *Ἐκείνων*. Deest ea vox in codicibus Harl. et Med

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΝΑ'

386 EPISTOLA CCLI'.

Evæsenos laudat Basilius quod stent in fide, ac gratias agit, quod aures non præbuerint calumniis quas Eustathius et struxerat, dolens se, eo postulante, fidei Nicænæ subscripsisse, quamvis antea eidem fidei Romæ subscripsisset. Demonstrat Eustathium in aliis rebus secum ipsum pugnare. Nam cum Arianos, a quibus depositus fuerat, negasset olim episcopos esse, nunc iis, quos illi ordinaverunt, supplicat: et cum violenter exagitasset eos qui cum Arianiis communicabant, nunc Arianorum communionem suppliciter petit: sui semper compendii causa laudans aut vituperans, ac Basilio bellum indicens, ut placeat Eusebio. Declarat Basilius fidem suam unam semper et eandem esse: negat se Spiritum Patri aut Filio præferre, ut maledicti dicebant. Hortatur Evæsenos, ut in fide persevereant.

Τοῖς Εὐαίσηνοῖς (56).

A

Evæsenis.

1. Εἰ καὶ πολλὸν τὸ πλῆθος τῶν περιεχόντων (57) ἡμᾶς πραγμάτων, καὶ φροντίζει μυρίαὶ συνέχεται ἡμῶν ἢ διάνοια, ὅμως οὐδέποτε τῆς μνήμης ἡμῶν ἐξεβάλομεν τὴν περὶ τῆς ὑμετέρας ἀγάπης μέριμναν, δεόμενοι τοῦ Θεοῦ ἡμῶν διαμεῖναι ὑμᾶς ἐν τῇ πίστει, ἐν ᾗ (58) ἐστήκατε καὶ καυχᾶσθε ἐπ' ἐλπίδι τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ. Τῷ ὄντι γὰρ δυσσεύρετον λοιπὸν καὶ πάννυ σπάνιον ἰδεῖν Ἐκκλησίαν εἰλικρινῆ, μηδὲν ἐκ τῆς τῶν καιρῶν (59) χαλεπότητος παραβλαβεῖσαν, ἀλλ' ἀκεραίαν (40) καὶ ἀθραυστον τὴν ἀποστολικὴν διασώζουσαν διδασκαλίαν, οἷαν τὴν καθ' ὑμᾶς ἔδειξεν ἐν τοῖς παρούσι καιροῖς ὁ ἀναδεικνύς τοὺς καθ' ἐκαστὴν γενεὰν ἀγίους τῆς ἑαυτοῦ κλήσεως. Καὶ ὁψὲν Κύριος; ὑμῖν τὰ ἀγαθὰ Ἰερουσαλήμ τῆς ἁνῶ, ἀνθ' ὧν τὰς ψευδεῖς καθ' ἡμῶν διαβολὰς ἐπὶ τὰς τῶν ψευδολόγων κεφαλὰς ἀπεπέμψαθε, μὴ δόντες αὐτοῖς εἰσοδὸν ἐπὶ τὰς καρδίας ὑμῶν. Καὶ οἶδα καὶ πέπεισμαι ἐν Κυρίῳ, ὅτι ὁ μισθὸς ὑμῶν πολὺς ἐν τοῖς οὐρανοῖς (41), καὶ ἐπὶ τῇ πράξει ταύτῃ. Ἐλογίσασθε γὰρ τοῦτο σοφῶς παρ' ἑαυτοῖς, ὃ καὶ ἐστὶ κατ' ἀλήθειαν, ὅτι οἱ ἀνταποδιδόντες μοι πονηρὰ ἀντὶ καλῶν (42), καὶ μίσος ἀντὶ τῆς ἀγαπήσεώς μου τῆς εἰς αὐτοὺς, διαβάλλουσίν με νῦν ἐπ' ἐκείνοις, εἰς ἃ αὐτοὶ εὐρίσκονται ἐγγράφους (43) ὁμολογίας ἐκθεμένοι.

2. Καὶ οὐ μόνον εἰς ταύτην ἐνέπεσον τὴν ἐναντιωτὴν, ἰδία ἐγγράφα ὑμῖν ἀντὶ κατηγορίας προσφέροντες (44), ἀλλ' ὅτι καὶ παμφήσι (45) παρὰ τῶν συνελθόντων εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καθαιρεθέντες, οὐκ ἐδέξαντο τὴν καθάρισιν αὐτῶν, σύνοδον ἀθετούντων προσαγορεύοντες, καὶ μὴ καταδεχόμενοι ἐπισκόπους αὐτοὺς λέγειν, ἵνα μὴ τὴν κατ' αὐτῶν ἐξενεχθεῖσαν φήγουν κυρωσώσι. Καὶ τὴν αἰτίαν προσετίθεσαν τοῦ μὴ εἶναι αὐτοὺς ἐπισκόπους, διότι αἰρέτως, φησὶ, πονηρὰς προσετίχασιν. Ταῦτα δὲ

** Psal. cviii, 5.

(56) Εὐαίσηνοῖς. Coisl. primus Εὐαίσηνοις, tum eadem manu additur γρ. Θυσιανοῖς, scriptum invenitur, *Thysianis*. Codex Medicæus Εὐαίσηνοις, Regius secundus Εὐδισινοῖς.

(57) Περιεχόντων. Ita sex mss. codices. Editi περιεχόντων. Ibidem duo recentiores mss. φροντίζει δεινὰς, *gravibus curis*.

(58) Ἐν ᾗ. Præpositio addita ex codicibus Med., Coisl. primo et tribus aliis. Deest hæc epistola in codice Harleano. Ibidem Regius secundus et Coisl. secundus καυχᾶσθαι, et *gloriamini*. Paulo post iidem codices habent δυσσεύρετον, pro eo quod erat in editis δυσσεύρετον.

(59) Τῶν καιρῶν. Vaticanus codex, Coisl. secundus et Reg. secundus τοῦ καιροῦ.

(40) Ἀ.Α. ἀκεραία. Hæc desunt in Coisl. primo et uno ex tribus Regiis. Non multo post Medicæus codex καὶ δὲ τὴν Κύριος.

1. Etsi magnus numerus detinentium nos negotiorum, sollicitudinibusque infinitis occupatur noster animus, nunquam tamen e memoria nostra projecimus vestrae charitatis curam, precantes Deum nostrum ut permaneat in fide, in qua statis et gloriamini in spe gloriæ Dei. Nam revera difficile jam inventu ac prorsus rarum, Ecclesia sincera, nihil ex temporum difficultate læsa, sed integram et inoffensam servans apostolicam doctrinam, qualem vestram ostendit his temporibus Ecclesiam qui manifestos in singulis generationibus facit eos, qui ipsius vocatione digni sunt. Ac det vobis Dominus bona Jerusalem supernæ, pro eo quod falsas contra nos calumnias in mentientium capita rejecistis, minime dantes eis aditum in corda vestra. Et scio et persuasum habeo in Domino, mercedem vestram copiosam esse in cælis, vel ob hanc actionem. Illud enim considerastis sapienter apud vos, quod quidem et veritati consentaneum, eos qui retribuunt mihi mala pro bonis et odium pro mea in illos dilectione, calumnias mihi nunc ob ea struere, quæ ipsi reperiuntur scriptis confessionibus comprobasse.

2. Neque in hanc solam inciderunt repugnantiam, ut propria scripta nobis criminis loco obicerent, sed etiam omnibus suffragiis ab iis, qui convenere Constantinopolim, depositi, illorum de depositione decretum non receperunt, synodum impiorum appellantes, nec dignati episcopos illos appellare, ne latam contra se sententiam confirmarent. Et causam adjecerunt, cur non essent episcopi: eo quod hæresis, aiebant, nefariæ essent signiferi. Hæc autem evenerunt ante decem et

(41) Πολὺς ἐν, etc. Medicæus cum quinque aliis πολὺς ἐν τῇ πράξει ταύτῃ, cæteris omissis. Coisl. nianus primus consentit cum editis. Non multo post quatuor codices non vetustissimi ἀνταποδόντες.

(42) Κατὰ. Ita Coisl. primus et Med. cum uno ex Regiis. Editi ἀγαθῶν.

D (43) Ἐγγράφους. Hic locus illustratur ex epistola 244, n. 5, ubi Basilius miratur, cur bilem Eustathii adeo moverit ob postulatam ab eo fidei Nicænæ confessionem; cum ejusdem fidei confessio Romæ servetur Eustathii manu scripta, a quo etiam synodo Tyanensi oblata est.

(44) Προσφέροντες. Ita Coisl. primus et Med. cum tribus aliis. Editi προσφέροντες.

(45) Παμφήσι. Vaticanus codex παμφήσι. Paulo post multa desunt in Coisl. primo et tribus aliis, in quibus legitur ἐπισκόπους, διότι αἰρέτως.

Alias LXXII. Scripta anno 376.

septem non exactos annos. Erant autem duces eorum, qui illos deposuere, Eudoxius, Evippius, Georgius, Acacius et alii vobis ignoti. Qui vero nunc in Ecclesiis dominantur, eorum **387** successores sunt, alii illorum loco ordinati, alii ab ipsis constituti.

3. Nunc igitur qui nos pravæ doctrinæ nomine incusant, dicant nobis, quomodo hæretici quidem fuerint illi, quorum decretum de depositione non receperunt? quomodo vero orthodoxi isti, qui ab illis constituti sunt, et eandem sententiam ac patres sui conservant? Nam si orthodoxus Evippius, quomodo non laicus Eustathius, qui ab eo depositus est? Sin autem ille hæreticus, quomodo nunc communicator Eustathii, qui ejus manu ordinatus est? Sed hi sunt Iudi, quos contra Ecclesias Dei ludunt; ad suam utilitatem et accusare homines et rursus commendare aggredientes. Basilidis Paphlagonis altaria evertit transiens per Paphlagoniam Eustathius, ac in propriis mensis sacrificavit: et nunc supplex est Basilidi, ut recipiatur. Segregavit Elpidium religiosissimum fratrem ob illius cum Amasiensibus conjunctionem: et nunc supplex est Amasiensibus, quærens eorum conjunctionem. Illius autem adversus Evippium prædicationes et vos ipsi scitis quam essent horrendæ. Et nunc qui Evippii sententiam tenent, eos laudibus ob rectam doctrinam extollit, modo ut ad illius restitutionis studium, operam navent. Nos autem traducimur, non quia mali quidquam admittimus, sed quia id existimavit sibi laudem conciliaturum apud Antiochenos. Quos autem anno præterito ex Galatia accersivere, ut idoneos, per quos liberam episcopa-

A ἐγένετο (46) πρὸ δέκα καὶ ἑπτὰ εὐχ ὧν ἐτῶν. Ἦσαν δὲ οἱ ἐξαρχοὶ τῶν καθελόντων αὐτοὺς, Εὐδόξιος, Εὐίππιος, Γεώργιος, Ἀκάκιος, καὶ οἱ λοιποὶ τῶν ὁμῶν (47) ἀγνοοῦμένων. Οἱ δὲ νῦν κρατοῦντες (48) τῶν Ἐκκλησιῶν, ἐκείνων εἰσι διάδοχοι· οἱ μὲν, ἀντ' αὐτῶν χειροτονηθέντες, οἱ δὲ, ἅπ' ἐκείνων αὐτῶν προαχθέντες.

3. Νῦν οὖν οἱ ἡμῶν τὴν κακοδοξίαν ἀγκαλοῦντες ἐπάτωσαν ἡμῶν, πῶς μὲν αἰρετικοὶ ἦσαν ἐκεῖνοι, ὧν τὴν καθάρσει οὐκ ἐδέξαντο; πῶς δὲ ὀρθόδοξοι οὗτοι οἱ παρ' ἐκείνων προαχθέντες, καὶ τὸ αὐτὸ φρόνημα τοῖς πατράσιν αὐτῶν διασώζοντες; Εἰ μὲν γὰρ ὀρθόδοξος Εὐίππιος, πῶς οὐχὶ λαϊκὸς Εὐστάθιος, ὁ παρ' ἐκείνου καθηρημένος; εἰ δὲ αἰρετικὸς ἐκεῖνος, πῶς κοινωνικὸς Εὐσταθίου νῦν (49), ὁ διὰ τῆς ἐκείνου χειρὸς προαχθεὶς; Ἀλλὰ παιδαὶ αὐταί, κατὰ τῶν Ἐκκλησιῶν τοῦ Θεοῦ παιζόμεναι, πρὸς τὸ ἐαυτῶν (50) συμμέρον, καὶ διαβάλλειν ἀνθρώπους, καὶ πάλιν συνιστᾶν ἐπιχειροῦντων. Τὰ Βασιλείδου τοῦ Παφλαγονίου θυσιαστήρια ἀνέστρεψε (51) παρῶν τὴν Παφλαγονίαν Εὐστάθιος, καὶ ἐπὶ ἰδίων τραπέζων ἐλειτούργει· καὶ νῦν ἱκέτης ἐστὶ Βασιλίδου, ὥστε δεχθῆναι. Ἀφώρισε τὸν εὐλαβέστατον ἀδελφὸν Ἐλπίδιον διὰ τὴν πρὸς τοὺς ἐν Ἀμασίᾳ συνάφειαν· καὶ νῦν ἱκέτης τῶν Ἀμασέων (52), ἐπὶ τῶν αὐτῶν τὴν συνάφειαν. Τὰ κατὰ Εὐίππιον κηρύγματα (53) καὶ ὁμείας αὐτοῦ ἐπίστασθε ὅπως ἦν φρικτά. Καὶ νῦν τοὺς τὰ ἐκείνου φρονούντας ἐπὶ ὀρθότητι ἀποσεμνύνει, μόνον ἂν εἰς τὴν τῆς ἀποκαταστάσεως αὐτοῦ σπουδῇ συνεργήσωσιν. Ἡμεῖς δὲ διαβαλλόμεθα (54), οὐκ ἐπειδὴ ἡμεῖς ἀδικοῦμέν τι, ἀλλ' ἐπειδὴ τοῦτο ἐνόμισεν εὐδοκίμῃσιν αὐτῷ φέρειν παρὰ τοῖς ἐν Ἀντιοχείᾳ. Οὐδὲ πέρυσιν ἐκ τῆς Γαλιτίας μεταστειλάντο, ὥς δι' αὐτῶν δυνάμενοι τὴν παρῶν τῆς ἐπισκοπῆς ἀπο-

(46) Ἐγένετο. Ita Medicæus codex cum alio, Editi ἀγένετο.

(47) Ὑμῶν. Sic Med. et Coisl. primus cum uno ex Regiis, melius quam editi ἡμῶν.

(48) Νῦν κρατοῦντες. Hæc verba sic reddi possent, qui nunc Ecclesias regunt. Sed credo Basilium respicere ad violentam illam Arianorum dominationem, qui per fas et nefas episcopatus invadebant. Hinc in epist. 244 δυναστείαν, dominationem vocat episcopalem illorum dignitatem. Ait in epist. 223 Eustathium captare gratiam eorum, qui nunc dominantur, τῶν νῦν κρατούντων, Euzoium designans. Demonstrat in epist. 245, n. 4, Arianos omnia ecclesiastica munia in suam potestatem ac ditionem redigere conari.

(49) Κοινωνικὸς Εὐσταθίου νῦν. Sic codices nostri mss. summo consensu. Editi κοινωνικὸς Εὐσταθίου νῦν.

(50) Ἐαυτῶν. Ita Coisl. primus et Med. cum uno ex Regiis. Editi αὐτῶν.

(51) Ἀνέστρεψε. Sic Coisl. primus et Med. cum tribus aliis. Editi ἀνέστρεψε. Ibidem Med. παρῶν.

(52) Τῶν Ἀμασέων. Amasiensium nomine intelligit Basilium, non cives Amasiæ, sed huius urbis episcopum. Non enim populis supplicabat Eustathius, sed episcopis, quorum gratiam ambiebat ut episcopatum retineret. Sed paulo post his verbis, πρὸς τοὺς ἐν Ἀντιοχείᾳ, Euzoium designat Basilium. In epistola 244 Nicopolitanos vocat Theodotum Nicopolis episcopum, Sebastenos in epist. 129 Eustathium Sebastenum. Iluc accedit, quod Amasia

civitas erat catholice fidei retinentissima, etiam sub Ariano episcopo, quem, pulso Eulalio, Ariani intruserant. Hunc hominem sic aversata est civitas, ut rediens Eulalius post pacem mortuo Valente concessam, non plures ex tota urbe, quam quinquaginta homines, cum hæretico communicantes invenit. Hæc discimus ex Sozomeno, lib. vii, cap. 2. Quare Elpidii cum Amasiensibus civibus communio reprehendi non poterat: sola cum episcopo urbis communio causam Eustathio potuit afferre.

(53) Κηρύγματα. Videntur indicari celeberrimæ illæ Eustathii litteræ, in quibus cum Eudoxium ejusque gregales acerrime exagitaret, ut est in epist. 226, Evippium præcipue videtur aceto perfudisse. Illa enim κηρύγματα sive prædicationes distingui debent a concione, quam Eustathius habuisse dicitur in epist. 244. In ea enim non videtur tam vehementer in hæreticos investus fuisse: sed suum ipse peccatum plorabat, quod compositæ ab illis formulæ subscripsisset. At in celeberrimis litteris, quas ad omnes fraternitates misit, eos, a quibus depositus fuerat, negabat episcopos esse, utpote hæreticos, eorumque communionem, ut perniciem animarum, fugiendam docebat. Referendæ ergo ad has litteras horrendæ in Evippium prædicationes.

(54) Διαβαλλόμεθα. Editi, excepta Paris. editione 2, præmittunt ἅν, quæ conjunctio melius deest in Coisl. primo et duobus aliis. Paulo post addidimus vocem εὐδοκίμῃσιν ex septem mss

λαβεῖν, τοιοῦτοί εἰσιν, οὓς ἴσασι μὲν καὶ οἱ (55) πρὸς ἄλλους συγγεγονότες αὐτοῖς. Ἐμοὶ δὲ μὴ παράσχοι ὁ Κύριος τοσαύτην σχολήν ποτε, ὥστε τὰς ἐκείνων πράξεις ἀπαριθμεῖσθαι (56). Πλὴν ἄλλ' ὑπὸ δορυφόροις τοῖς τιμωτάτοις αὐτῶν καὶ συμμύσταις παραπεμφθέντες, διεξῆλθον μὲν διὰ πάσης αὐτῶν τῆς χώρας τὰς τῶν ἐπισκόπων τιμὰς καὶ θεραπείας ἔχοντες· εἰσῆχθησαν δὲ περιφανῶς εἰς τὴν πόλιν ἐκκλησιάσαντες μετὰ αὐθεντίας. Παρεδόθη γὰρ αὐτοῖς ὁ λαὸς, παρεδόθη τὸ θυσιαστήριον. Οἱ, ἐπειδὴ (57) μέχρι Νικοπόλεως προελθόντες οὐδὲν ἴδυνήθησαν, ὧν ἐπηγγείλαντο διαπράξασθαι, πῶς ἐπανῆλθον, καὶ πῶς ὠφθησαν κατὰ τὴν ἐπάνοδον, ἴσασιν οἱ παρόντες. Οὕτως αἰετὶ πρὸς τὸ ἑαυτῶν συμφέρον πάντα ποιοῦντες φαίνονται. Εἰ δὲ λέγουσιν, ὅτι μετενόησαν, δεῖξάτωσαν αὐτῶν ἔγγραφον τὴν μετάνοιαν, καὶ ἀναθεματισμὸν τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει πίστεως, καὶ χωρισμὸν τῶν αἰρετικῶν, καὶ μὴ ἐξαπατάτωσαν τοὺς ἀκερανοτέρους. Καὶ τὰ μὲν ἐκείνων τοιαῦτα.

4. Ἡμεῖς δὲ, ἀγαπητοὶ ἀδελφοί, μικροὶ μὲν καὶ ταπεινοί, οἱ αὐτοὶ δὲ αἰετὶ τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι, οὐδέποτε ταῖς μεταβολαῖς τῶν πραγμάτων συνδιετέθημεν. Πίστις παρ' ἡμῖν οὐκ ἄλλη μὲν ἐν Σελευκείᾳ, ἄλλη δὲ ἐν Κωνσταντινουπόλει, καὶ ἄλλη ἐν Ζήλοις, καὶ ἐν Λαμψάκῃ ἄλλη, καὶ ἐπὶ Ῥώμῃς (58) ἑτέρα· καὶ ἡ νῦν περιφερομένη οὐ διάφορος παρὰ τὰς προτέρας, ἀλλὰ μία καὶ ἡ αὐτὴ αἰετὶ (59). Ὡς γὰρ παρελάβομεν παρὰ τοῦ Κυρίου, οὕτω βαπτίζομεθα· ὥς βαπτίζόμεθα, οὕτω πιστεύομεν· ὥς πιστεύομεν, οὕτω καὶ δοξολογοῦμεν· οὕτε χωρίζοντες Πατὸς καὶ Υἱοῦ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, οὕτε προτιθέντες Πατὸς, ἢ πρεσβύτερον εἶναι τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα λέγοντες· ὥς αἱ τῶν βλασφημιῶν γλῶσσαι κατασκευάζουσι. Τίς γὰρ οὕτω τολμήρως, ὅς, τὴν (60) δεσποτικὴν παρωσάμενος νομοθεσίαν, ἰδίαν τολμᾷ τοῖς ὀνόμασι τάξιν ἐπινοεῖν; Ἄλλ' οὕτε κτιστὸν λέγομεν τὸ Πνεῦμα, τὸ μετὰ Πατὸς καὶ Υἱοῦ τεταγμένον· οὕτε δουρικὸν τολμῶμεν εἰπεῖν τὸ ἡγεμονικόν. Καὶ ὑμᾶς παρακαλοῦμεν μεμνημένους τῆς τοῦ Κυρίου ἀπειλῆς, τοῦ εἰπόντος, Πᾶσα ἁμαρτία καὶ βλασφημία ἀρεθίσεται τοῖς ἀνθρώποις· ἡ δὲ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον βλασφημία οὐκ ἀρεθίσεται, οὕτε ἐν τῷ νῦν αἰῶνι οὕτε ἐν τῷ μέλλοντι· φυλάξατε (61) ἑαυτοὺς τῶν βλαβερῶν κατὰ τοῦ Πνεύματος διδαγμάτων. Στήκετε ἐν τῇ πίστει, περιβλέψατε εἰς τὴν οἰκουμένην, καὶ ἴδετε, ὅτι μικρόν ἐστι τοῦτο τὸ μέρος τὸ νενοσηχός· ἡ δὲ λοιπὴ πᾶσα Ἐκκλησία, ἡ ἀπὸ περάτων εἰς πέρατα δεξαμένη τὸ Εὐαγγέλιον, ἐπὶ τῆς ὑγιούς

tus possessionem recipere, hi tales sunt, quales sciunt qui vel paululum cum illis versati sunt. Mihi vero nunquam largiatur Dominus tantum otii, ut illorum actiones enumerem. Sed tamen eorum quibus illi plurimum honoris et fidei habent, satellitio stipati, peragrarunt omnem illorum regionem, episcoporum honoribus et officiis ornati. Introducti autem sunt perhonorifice in urbem, concionem habentes summa cum potestate. Traditus enim est illis populus, traditum altare. Hi Nicopolim usque progressi, cum nihil potuissent eorum quæ promiserant perficere, quomodo redierint, qualesque in redeundo visi sint, norunt qui adfuerunt. Ita semper proprii compendii causa omnia facere deprehenduntur. Quod si dicant eos resipuisse, demonstrent scripto consignatam eorum poenitentiam, 388 et anathematismum fidei Constantinopolitane et secessionem ab hereticis, nec decipiant simpliciores. Atque illorum quidem res sic se habent.

4. Nos autem, dilecti fratres, parvi quidem et humiles sumus, semper tamen iidem Dei gratia, nec unquam cum rebus immutati sumus. Fides apud nos, non alia Seleuciae, alia Constantinopoli, alia Zelis, et Lampsaci alia, et Romæ alia: nec quæ nunc circumfertur, a prioribus diversa, sed una et eadem semper. Quemadmodum enim accepimus a Domino, sic baptizamur; quemadmodum baptizamur, sic credimus; quemadmodum credimus, sic et glorificamus; neque separantes a Patre et Filio Spiritum sanctum, neque præferentes Patri, aut antiquiorem Filio Spiritum dicentes, ut maledicentium linguæ confingunt. Quis enim adeo temerarius Dominicam reprobans institutionem, nominibus proprium audeat ordinem excogitare? Sed nec creatum dicimus Spiritum, qui cum Patre et Filio conjunctus est, nec servilem audent dicere eum, qui principalis est. At: vos adhortamur: memores minarum Domini, qui dixit: Omne peccatum et blasphemiam remittetur hominibus: blasphemiam autem in Spiritum sanctum non remittetur, neque in hoc sæculo, neque in futuro, caveatis a perniciositate contra Spiritum doctrinis. State in fide, circumspicite orbem terrarum, et videte exiguum esse hanc partem, quæ morbo laborat; reliquam autem Ecclesiam, quæ a terminis usque ad terminos Evangelium suscepit, in sana hac versari et incorrupta doctrina. Quorum et nos precamur, ne excidamus communione, partemque vobiscum habea-

⁵⁷ Psal. l., 14. ⁵⁸ Matth. xiii., 31; 52. ⁵⁹ I Cor. xvi., 13.

(55) Καὶ οἱ. Conjunctio addita ex Coisl. primo et Med. et uno ex Regiis.

(56) Ἀπαριθμεῖσθαι. Medicæus ἐπαριθμεῖσθαι. Mox Vaticanus τιμωτάτοις αὐτῶν.

(57) Ἐπειδὴ. Sic Med. et Coisl. primus cum uno ex Regiis. Editi ἐπὶ. Infra eosdem codices secuti mutavimus quod erat in editis, αἰετὶ μὲντοι οἱ αὐτοί.

(58) Ἐπὶ Ῥώμῃς. Sic Med., Vat. et unus ex Regiis. Editi ἐπὶ Ῥώμῃ. Coisl. uterque ἐπὶ Ῥώμῃν. Mox deest negotio ante διάφορος in Coisl. utroque,

PATROL. GR. XXXII.

Vat. et duobus Regiis.

(59) Ἡ αὐτὴ αἰετὶ. Postrema vox addita ex Coisl. primo, Med. et uno ex Regiis. Paulo post plures codices ἀπὸ τοῦ Κυρίου.

(60) Ὡς, τὴν. Sic mss. summo consensu. Editi ὥς τὴν.

(61) Φυλάξατε. Editi addunt οὖν, quod deest in sex mss. Legendum videtur φυλάξαι ἑαυτοὺς. Mox Coisl. primus cum uno ex Regiis περιβλέψαθ.

mus in justo Domini nostri Jesu Christi die, cum A
veniet unicuique nostrum secundum opera sua da-
turus.

ἡμεῖς εὐχόμεθα τῆς κοινωνίας μὴ ἐκπασεῖν, καὶ
ὁμῶν (62) συνευχόμεθα τὴν μερίδα λαβεῖν ἐν τῇ
ἡμέρᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τῇ δικαίᾳ, ὅταν ἔλθῃ δοῦναι ἐκάστῳ κατὰ τὴν πρᾶξιν αὐτοῦ.

EPISTOLA CCLII.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΕΝΒ.

Invitat Basilii Ecclesiae suae nomine, ut consuetudinem veniendi ad diem festum sancti Euppsychii redintegrent.

Ponticae diocesis episcopis.

Martyrum honores omnibus quidem in Domi-
num sperantibus, summo studio esse debent; sed
praecipue vobis virtutis cultoribus, qui vestra erga
claros ac celebres conservos voluntatis propen-
sione amorem in communem Dominum ostenditis:
et maxime, quod aliquid affinitatis habeat accurata
vivendi ratio cum iis qui per animi fortitudinem
consummati sunt. Cum igitur celeberrimi sint mar-
tyres Euppsychius et Damas eorumque chorus, quo-
rum memoria quotannis ab urbe nostra et tota vi-
cinia celebratur, admonet vos, proprium suum
decus, Ecclesia, ac nostra 389 voce adhortatur,
ut antiquam resumatis visitandi consuetudinem.
Itaque ut magno quaestu vobis proposito in plebe
quae a vobis aedificari cupit, atque ut praemiis
honori martyrum repositis, ita nostram suscipite
adhortationem et huic annuite petitioni, magnum
nobis beneficium non multo labore tribuentes.

Ἐπισκόποις τῆς Ποντικῆς (63) διοικήσεως.

Μαρτύρων τιμαὶ πᾶσι μὲν περισπούδαστοι τοῖς
ἐπὶ Κύριον ἡλπικόσιν, ἐξαιρέτως δὲ ὑμῖν, τοῖς ἀρε-
τῆς ἀντιποιοιμένοις, οἱ διὰ τῆς πρὸς τοὺς εὐδοκί-
μους τῶν ὁμοδοῦλων διαθέσεως τὴν πρὸς τὸν κοινὸν
Δεσπότην εὐνοίαν ἐπιδείκνυνθε. Ἄλλως τε καὶ διὰ
τὸ συγγενές τι ἔχειν τὸν ἐν ἀκριβοῦς βίον πρὸς τοὺς
B διὰ καρτερίας τελειωθέντας. Ἐπεὶ οὖν ἐπιστημότατοι
μαρτύρων Εὐψύχιος καὶ Δάμας, καὶ ὁ περὶ αὐτοὺς
χορὸς, ὃν ἡ μνήμη δι' ἔτους παρὰ τῆς πόλεως ἡμῶν
καὶ τῆς περιοικίδος πάσης τελεῖται, ὑπομιμνήσκει
ὑμᾶς, τὸν ἴδιον ἑαυτῆς κόσμον, ἡ Ἐκκλησία, διὰ
τῆς ἡμετέρας φωνῆς παρακαλοῦσα, τὴν ἀρχαίαν
ἀπολαβεῖν τῆς ἐπισκεψέως ὑμῶν συνθήειαν (64).
Ὡς οὖν ἐργασίας μεγάλης προκειμένης (65) ὑμῖν ἐν
λαῷ ἐπιζητοῦντι τὴν παρ' ὁμῶν οἰκοδομήν, καὶ
μισθὸν ἐν τῇ τιμῇ τῶν μαρτύρων ἀποκαίμενον,
δέξασθε ἡμῶν τὴν παράκλησιν, καὶ ἐπινεύσατε πρὸς
τὴν χάριν μικρῷ πόνῳ μεγάλην ἡμῖν εὐεργεσίαν
παρεχόμενοι (66).

EPISTOLA CCLIII.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΕΝΓ.

Basilius ex his, quae audient Antiocheni presbyteri a Sanctissimo, eorum sollicitudinem partim sedanoam esse, partim acuendam nuntiat.

Presbyteris Antiochiis.

Sollicitudinem, quam pro Dei Ecclesiis habetis,
partim quidem sedabit desideratissimus ac religio-
sissimus frater noster Sanctissimus presbyter, to-
tius Occidentis erga nos amorem ac studium expo-
nens; partim vero exsuscitabit ac magis exacuet,
quantum studii res praesentes requirant, clare vo-
bis per se ipse demonstrans. Nam omnes illi veluti
ex dimidio nuntiaverunt nobis et sententias Occi-
dentalium, et rerum statum: ipse vero; cum ide-
neus sit qui et hominum consilia perspiciat, et
rerum statum accurate investiget; narrabit vobis
omnia, ac bonum vestrum studium ad omnia
quasi manu ducet. Quare materiam habetis con-
gruentem eximio vestro proposito, quod semper
vestra pro Dei Ecclesiis sollicitudine declarastis.

C

Πρεσβυτεροῖς Ἀντιοχείας.

Τὴν μερίναν, ἣν ἔχετε ὑπὲρ τῶν Ἐκκλησιῶν
τοῦ Θεοῦ, ἐν μέρει μὲν διαναπαύσει ὁ ποθεινότατος
καὶ εὐλαθέστατος ἡμῶν ἀδελφὸς Σαγκτισσῖμος ὁ
συμπρεσβύτερος, διηγησάμενος πάσης τῆς Δύσεως
τὴν περὶ ἡμᾶς ἀγάπην τε καὶ διάθεσιν· ἐν μέρει
δὲ καὶ διαναστήσει καὶ πλέον παροξυνεῖ, ὅσῃν σπου-
δὴν ἐπιζητεῖ τὰ παρόντα πράγματα, ἐναργῶς ὑμῖν
δι' ἑαυτοῦ παραστήσας. Καὶ γὰρ τῶν μὲν ἄλλων
ἐκαστος, ὥσπερ ἐξ ἡμισείας, ἡμῖν ἀπήγγειλε (67)
καὶ τὰς γνώμας τῶν ἐκείσιν ἀνδρῶν, καὶ τὴν κατὰ-
στασιν τῶν πραγμάτων· αὐτὸς δὲ, ἰκανὸς ὢν καὶ
προαίρεσιν ἀνδρῶν καταμαθεῖν, καὶ κατὰστασιν
πραγμάτων ἀκριβῶς διερευνησάσθαι, πάντα ὑμῖν
ἔρει, καὶ πρὸς πάντα χειραγωγῆσει τὴν ἀγαθὴν
D σπουδὴν ὑμῶν. Ὅστε ἔχετε (68) ὕλην πρέπουσαν τῇ
Ἐκκλησιῶν τοῦ Θεοῦ μερίμναις ἐδεῖξαι.

* Alias CCXCI. Scripta anno 376.

** Alias CCXIX. Scripta anno 376.

(62) Καὶ ὁμῶν. Sic mss. septem. Editi καὶ ἡμῶν.
Sub finem editi δοῦναι ἡμῖν. Postrema vox melius
desse visa est in Coisl. primo et uno ex Regiis.
Editio Paris. 2 habet ἡμῶν. Ibidem duo codices re-
centiores κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ.

(63) Τῆς Ποντικῆς. Deset ea vox in cod. Harl.
— Vide Addenda.

(64) Ὑμῶν συνθήειαν. Ita Harl. et Coisl. primus

cum tribus aliis. Editi ἡμῶν referendo ad ἐπισκεψέ-
σεως, visitandi nostri consuetudinem.

(65) Προκειμένης. Ita Harl. et plures alii. Editi
προσκειμένης.

(66) Παρεχόμενοι. Coisl. et alii nonnulli παρ-
εχομένην.

(67) Ἀπήγγειλε. Ita sex codices mss. Editi ἀνήγ-
γειλεν.

(68) Ἐχετε. Sic Harl., Clarom., Bigot. alter,
Regius uterque, Coisl. secundus. Editi ἔχετε.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΝΔ'.

EPISTOLA CCLIV.

*Salutat per Sanctissimum, seque ejus precibus commendat.**Πελαγίῳ (69), ἐπισκόπῳ Λαοδικείας Συρίας. Α**Pelagio, episcopo Laodiceæ Syriæ.*

Παράσχοι ὁ Κύριός ποτε καὶ αὐτῷ μοι εἰς ὅψιν ἐλθεῖν τῇ ἀληθινῇ σου θεοσεβείᾳ, καὶ ὅσα ἐνελίπομεν τῷ γράμματι, ταῦτα ἀναπληρῶσαι ἡμᾶς τῇ παρουσίᾳ. Ὅψε γὰρ τοῦ γράφειν ἡρξάμεθα, καὶ πολλὴ ἡμῖν (70) τῆς ἀπολογίας χρεία. Ἐπειδὴ δὲ πάρεστιν ὁ ποθεινότατος καὶ εὐλαδέστατος ἀδελφός Σαγκτισσίμος ὁ συμπρεσβύτερος, αὐτὸς πάντα διηγῆσεται σοι, τὰ τε ἡμέτερα (71) καὶ τὰ ἀπὸ τῆς Δύσεως. Καὶ ἐπ' ἐκείνοις μὲν εὐφρανεῖ· τὰς δὲ ἡμᾶς κατασχούσας ταραχὰς εἰπὼν, ἴσως προσθήσει τινὰ λύπην καὶ φροντίδα τοῖς ἤδη ἀναποκαιμένοις τῇ ἀγαθῇ σου καρδίᾳ. Οὐ μὴν ἄχρηστον τὸ λυπεῖσθαι ὑμᾶς τοὺς δυναμένους θυσαπείν τὸν Κύριον. Εἰς δέον γὰρ ἡμῖν ἀποθήσεται ἡ ὑμετέρα μέριμνα· καὶ οἶδα ὅτι τευξόμεθα τῆς παρὰ τοῦ Θεοῦ (72) ἀντιλήψεως, ἔχοντες τὴν παρὰ τῶν προσευχῶν ὑμῶν συνεργίαν. Ἐδὼν δὲ συνεύξη ἡμῖν ἀπαλλαγὴν τῶν φροντίδων, καὶ προσθήκην τινὰ τῇ δυνάμει τοῦ σώματος ἡμῶν αἰτήσῃ, κατευδῶσει (73) ἡμᾶς ὁ Κύριος πρὸς τὸ τὴν ἐπιθυμίαν ἡμῖν ἐκπληρωθῆναι, καὶ εἰς ὅψιν ἐλθεῖν τῇ κοσμιότητι σου (74).

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΝΕ'.

390 EPISTOLA CCLV.

*Honorifica salutat per Sanctissimum ab Occidente redeuntem.**Βίτῳ (75), ἐπισκόπῳ Καρρῶν.**Vito, Carrhorum episcopo.*

Εἴθε ἦν μοι δυνατόν καὶ καθ' ἐκάστην ἡμέραν ἐπιστέλλειν τῇ εὐλαθείᾳ σου. Ἀφ' οὗ γὰρ εἰς πείραν ἤλθον τῆς ἀγάπης σου, πολλὴν ἔχω τὸν πόθον μέλιστα μὲν τοῦ συνδιαγείν σοι, εἰ δὲ μὴ, ἐπιστέλλειν γοῦν καὶ δέχεσθαι γράμματα, ἵνα ἔχω καὶ σημαίνειν τὰ κατ' ἐμαυτὸν, καὶ μαυθάνειν τὰ περὶ τῆς διαθέσεώς σου. Ἐπειδὴ (76) δὲ οὐχ ὅσα βουλόμεθα ὑπάρχει ἡμῖν, ἀλλ' ὅσα ὁ Κύριος δίδωσι, ταῦτα ὀφείλομεν δέχεσθαι μετ' εὐχαριστίας· ἡύχαριστήσασιν τῷ ἁγίῳ Θεῷ παρασχόμεν ἡμῖν ὑπόθεσιν γραμμάτων πρὸς τὴν εὐλάβειάν σου, τὴν ἀφίξιν τοῦ ποθεινοτάτου καὶ εὐλαβεστάτου ἀδελφοῦ ἡμῶν Σαγκτισσίμου τοῦ συμπρεσβύτερου· ὅς, πολλὴν ὑποστάς ἐν τῇ ὁδοπορίᾳ τὸν κόπον (77), πάντα διηγῆσεται σοι μετ' ἀκριβείας ὅσα κατέλαβεν ἐν τῇ Δύσει. Ὑπὲρ ὧν καὶ εὐχαριστεῖν ὀφείλομεν τῷ Κυρίῳ, καὶ προσκυνεῖν αὐτὸν, ἵνα ὅψι καὶ ἡμῖν τὴν αὐτὴν εἰρήνην, καὶ ἀπολάβωμεν ἀλλήλους μετ' ἐλευθερίας. Πᾶσαν τὴν ἐν Χριστῷ ἀδελφότητα ἀσπασαί παρ' ἡμῶν.

Utinam possem etiam quotidie scribere pietati tuæ! Ex quo enim experientiam cepi dilectionis tuæ, vehementer aveo maxime quidem tecum versari; sin minus, litteras saltem mittere et accipere, ut queam et res nostras tibi indicare, et quomodo te habeas discere. Sed quia non quæcunque volumus nobis adsunt, sed quæcunque Deus dat, cum gratiarum actione suscipienda sunt; gratias egi sancto Deo, qui mihi ad tuam pietatem scribendi occasionem præbuit, adventu desideratissimi ac religiosissimi fratris nostri Sanctissimi compresbyteri: qui multum perpessus in conficiendo itinere laborem, omnia tibi accurate exponet, quæcunque in Occidente observavit. Ob quæ debemus et Domino grates rependere, et eum adorare, ut det et nobis pacem eandem, nosque invicem cum libertate recipiamus. Fratritatem omnem nostræ nomine saluta.

(69) *Πελαγίῳ*. Consentunt cum editis in hoc titulo codices antiquissimi. Coisl. secundus et Reg. secundus *Πελαγίῳ Λαοδικείας*. Reg. primus *Πελαγίῳ ἐπισκόπῳ*.

(70) *Πολλὴ ἡμῖν*. Sic Coisl. primus et Med., quod melius visum est quam vulgata scriptura πολλῆς ἡμῖν. Quanquam tota res parvi momenti, nec magnum discrimen.

(71) *Ἡμέτερα*. Editi addunt τὰ παρεθέντα, sed hæc desunt in septem mss.

(72) *Παρὰ τοῦ Θεοῦ*. Ita Harl. cum tribus aliis. Legitur in Mediceo et Coisl. primo τῆς παρ' αὐτοῦ ἀντιλήψεως.

(73) *Αἰτήσῃ, κατευδῶσει*. Ita novem mss. co-

D dices. Editi αἰτήσεις, ἵνα κατευδῶσῃ.

(74) *Τῇ κοσμιότητι σου*. Pronomen deerat in editione 1 Paris. Legitur in Mediceo et Coisl. primo τῆς κοσμιότητός σου.

(75) *Βίτῳ*. Cod. Clarom. Τίτῳ, et ad marginem Βίτῳ. Codex Mediceus Βίτῳ. Ibidem editi Καρῶν. Harl., Regius uterque, Coisl. secundus et Bigot. alter habent Καρρῶν.

(76) *Ἐπειδὴ*. Ita Harl., Coisl. uterque et alii nonnulli. Editi ἐπεὶ.

(77) *Κόπον*. Coisl. primus et Med. κίνδυνον, periculum.

* Alias CCCXI Scripta anno 376.

** Alias CCCXIV. Scripta anno 376.

EPISTOLA CCLVI.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΝΓ'.

Cum audisset Basilius monachorum aedes ab Arianis igne succensas, futurum sperabat ut ad se in aerumnis confugerent. Sed cum id eis in mentem non venisset, saltem ad eos hortandi causa scribere cupiebat. Tandem hoc eis exhibuit officium, oblata facultate Sanctissimi presbyteri, eosque consolatur spe futuræ mercedis, et ut pro Ecclesia orent adhortatur.

Desideratissimis et religiosissimis fratribus comprehysteris Acacio, Actio, Paulo, et Silvino et Lucio diaconis et cæteris fratribus monachis, Basilius episcopus.

Ego cum audissem vehementem illam persecutionem quæ in vos excitata est, et statim post Pascha eos, qui ad judicia et pugnas jejunarunt¹, vestris tabernaculis supervenientes, igni tradidisse labores vestros, vobis quidem domicilium in cælis non manufactum præparantes, sibi vero ignis thesaurum comparantes, quò ad vobis nocendum usi sunt; ingenui ex hoc eventu, non vestri, fratres, commiserescens, absit! sed eorum qui ita sunt a malitia absorpti, ut eo usque nequitiam suam extenderint. Futurum autem expectabam, ut confestim ad paratum perflugium, humilitatem nostram, omnes accederetis; sperabamque daturum mihi Dominum ex vestro complexu respirationem a continuis doloribus, meque præclarum illum sudorem, quem pro veritate stillatis, hoc inertis corpore excipientem, præmiorum, quæ vobis a veritatis iudice reposita sunt, in partem aliquam venturum. Sed quia id vobis ne in mentem quidem venit, nec quidquam a nobis expectastis solatii, cupiebam saltem frequentes ad vos **391** scribendi invenire occasiones, ut more eorum qui certantibus acclamant, ego etiam aliquid vobis per litteras ad boni vestri certaminis hortatum clamarem. Sed ne hoc quidem nobis facile fuit duas ob causas: primum, quod ubi degeretis ignorabam: deinde quod non multi hinc ad vos proficiscantur. Sed nunc Dominus adduxit nobis desideratissimum ac religiosissimum fratrem Sanctissimum et compresbyterum, per quem et vestram charitatem saluto, et adhortor ut pro nobis precemini lætantes et exsultantes, quod merces vestra multa est in cælis²: et quia ad Dominum loquendi habetis fiduciam, ne intermittatis noctu ac interdiu ad ipsum clamare, ut hæc Ecclesiarum sedetur procella, plebi reddantur pastores, et Ecclesia ad suam ipsius dignitatem revertatur. Est enim mihi persuasum, si modo reperiatur vox, quæ Deum bonum flectat, non longe facturum illum miserationes suas, sed et nobis deinceps daturum

Α *Τοῖς ποθεινοτάτοις καὶ εὐλαβεστάτοις ἀδελφοῖς συμπρεσβυτέροις (78) Ἀχάκιω, Ἀετίω, Παύλῳ καὶ Σιλβινῶ, καὶ Σιλβινῶ (79), καὶ Λουκίῳ διακόνῳ καὶ λοιποῖς μονάζουσιν ἀδελφοῖς, Βασίλειος ἐπίσκοπος.*

Ἐγὼ, ἀκούσας τὸν βαρὺν ἐκείνων διωγμὸν ἐπαναστάνα ὑμῖν, καὶ ὅτι εὐθέως μετὰ τὸ Πάσχα οἱ εἰς κρίσεις καὶ μάχας νηστεύσαντες, ἐπελθόντες ὑμῶν ταῖς σκηναῖς, πυρὶ παρέδωκαν τοὺς πόρους ὑμῶν, ὑμῖν μὲν τὴν ἐν οὐρανοῖς οἰκίαν τὴν ἀχειροποίητον εὐτρεπίζοντες, ἑαυτοῖς δὲ τὸ πῦρ θησαυρίζοντες, ᾧ εἰς τὴν καθ' ὑμῶν ἐχρήσαντο βλάβην, ἐστέναξα μὲν ἐπὶ τῷ συμβάντι, οὐχ ὑμῖν συναλγῶν, ἀδελφοί, μὴ γένοιτο! ἀλλὰ τοῖς οὕτω καταβαπτισθεῖσιν (80) ὑπὸ τῆς κακίας, ὥστε μέχρι τοσούτου τὴν ἑαυτῶν πονηρίαν ἐκτείνειν· προσεδόκησα δὲ εὐθέως *Β* ἐφ' ἐτοίμην καταφυγὴν τὴν ἡμετέραν ταπεινώσειν πάντας ὑμᾶς δραμεῖσθαι· καὶ ἐν ἐλπίδι εἶχον, ὅτι δώσει μοι ὁ Κύριος ἀνάπνευσιν (81) τῶν συνεχῶν ὀδυνῶν ἐκ τοῦ περιτυφῆσθαι ὑμᾶς, καὶ τὸν καλὸν ἰδρῶτα, ὃν ὑπὲρ τῆς ἀληθείας στάζετε (82), πρὸς ἀργῷ τούτῳ (83) σώματι ὑποδεξάμενος, ἔξειν τινὰ κοινωνίαν τῶν ἀποκειμένων ὑμῖν ἄθλων παρὰ τοῦ χριτοῦ τῆς ἀληθείας. Ἀλλ' ἐπειδὴ τοῦτο μὲν οὐδ' εἰς ἔννοιαν ὑμῖν ἦλθεν, οὐδὲ προσεδόκησάτε τινα ἀνάπνευσιν ἔξειν παρ' ἡμῶν, ἐπεθύμουν ὑποθέσεις γούν *Ε* εὐρίσκειν συνεχεῖς τῶν πρὸς ὑμᾶς γραμμάτων, ἵν', ὥσπερ οἱ τοῖς ἀγωνιζομένοις ὑποφωγγόμενοι, καὶ αὐτὸς τινα ὑμῖν διὰ γραμμάτων εἰς προτροπὴν (84) τῆς ἀγαθῆς ὑμῶν ἀθλήσεως ἐνεδόησα. Ἐγένετο δὲ ἡμῖν οὐδὲ τοῦτο ῥᾶδιον διὰ δύο προφάσεις· μίαν μὲν, ὅτι οὐκ ᾔδειμεν ὅπου διάγετε (85)· ἑτέραν δὲ, ὅτι οὐδὲ πολλοὶ εἰσιν οἱ παρ' ἡμῶν πρὸς ὑμᾶς ἀπαίροντες. Ἀλλὰ νῦν ὁ Κύριος ἤγαγεν ἡμῖν τὸν ποθεινότατον καὶ εὐλαβέστατον ἀδελφὸν Σαγκτίσσιμον τὸν συμπρεσβύτερον, δι' οὗ καὶ προσφωγγόμεθα ὑμῶν τὴν ἀγάπην, καὶ παρακαλοῦμεν προσεύχεσθαι ὑμᾶς ὑπὲρ ἡμῶν, χαίροντας καὶ ἀγαλλιωμένους, ὅτι ὁ μισθὸς ὑμῶν πολὺς ἐν τοῖς οὐρανοῖς, καὶ ὡς ἔχοντες παρῆρσιν πρὸς τὸν Κύριον, μὴ ἀνεῖναι νυκτὸς καὶ ἡμέρας βοῶντας πρὸς αὐτὸν, ὑπὲρ τοῦ παύσασθαι μὲν τὸν σάλον τῶν Ἐκκλησιῶν τούτων (86), ἀποδοθῆναι δὲ τοῖς λαοῖς τοὺς ποιμένας, ἐπανελθεῖν δὲ τὴν Ἐκκλησίαν εἰς τὸ οἰκεῖον αὐτῆς ἀξίωμα. Πέ-

¹ Isa. LVIII, 4. ² Matth. v, 12.

Alias CC. Scripta anno 376.

(78) Συμπρεσβυτέροις: Sic mss. plerique. Editi πρεσβυτέροις.

(79) Καὶ Σιλβινῶ. Hæc addita ex Coisl. primo, Vat. et Clarom.

(80) Καταβαπτισθεῖσιν. Medicæus βαπτισθεῖσιν.

(81) Ἀνάπνευσιν. Harl. ἀναπνεῦσαι. Ibidem Coisl. secundus et Reg. secundus τῶν συνεχῶν ὀδυνῶν.

D (82) Ἐράζετε. Medicæus codex κάμνετε.

(83) Τούτῳ. Editi addunt ἑαυτοῦ, quod melius deest in codicibus Med. et Coisl. primo. Harl. σώματι τῷ ἑαυτοῦ.

(84) Εἰς προτροπὴν. Harl. et Med. εἰς προχοπὴν, ad boni vestri certaminis profectum.

(85) Διάγετε. Editi καὶ διαγέτε. Abest ab omnibus mss. conjunctio.

(86) Τούτων. Coisl. uterque et Reg. secundus τούτων.

πεισμαι γάρ, ὅτι, ἐὰν εὐρεθῇ φωνῇ δυσωπούσα A una cum tentatione exitum, ut ferre possimus ³.
τὸν ἀγαθὸν Θεὸν (87), οὐκ εἰς μακρὰν ποιήσει τὰ Omnes in Christo fratres verbis meis salutate.
ἐλέη αὐτοῦ· ἀλλὰ παρέξει ἡμῖν λοιπὸν σὺν τῷ πειρασμῷ καὶ τὴν ἔκθασιν, τοῦ δύνασθαι (88) ὑπενεγκεῖν.
Πᾶσαν τὴν ἐν Χριστῷ ἀδελφότητα ἀσπάσασθε ἐξ ἡμῶν (89).

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΕΝΖ.

EPISTOLA CCLVII.

Ostendit eisi Christiani vocantur persecutores, non idcirco eorum qui vexantur mimui mercedem, sed etiam augeri. Hortatur, ut nec exiliis episcoporum, nec nonnullorum e clero perfidia, nec errantium multitudine moveantur.

Mοράζουσι (90) καταπονηθεῖσιν ὑπὸ τῶν
Ἀρειανῶν.

Ad monachos ab Arianis vexatos.

Ἄ κατ' ἐμαυτὸν ἐφθεγγάμην, ἀκούσας περὶ τοῦ
πειρασμοῦ τοῦ ἐπαχθέντος ὑμῖν παρὰ τῶν ἐχθρῶν
τοῦ Θεοῦ, ταῦτα δὴ διὰ γράμματος ἀπαγγέλλαι πρὸς
ὑμᾶς καλῶς ἔχειν ἐνόμισα, ὅτι ἐν καιρῷ νομιζο-
μένῳ εἰρηνεύεσθαι ἐκτίσασθε ἑαυτοῖς μακαρισμὸν,
τὸν ὑπὲρ τῶν διωχομένων ἔνεκεν τοῦ ἐνόματος τοῦ B
Χριστοῦ ἀποκείμενον. Οὐ γὰρ ἐπειδὴ ὄνομα προσ-
ῆνές καὶ ἦπιον περιέχεται τοῖς τὰ πονηρὰ ἐργαζομέ-
νοις, τοῦτου ἔνεκεν καὶ τὰ πράγματα νομίζειν χρή-
μῃ πολυμίαν εἶναι. Χαλεπώτερον γὰρ κρίνω ἐγὼ τὸν
παρὰ τῶν ὁμοφύλων πόλεμον· διότι τοὺς μὲν προ-
κακηρυγμένους ἐχθροὺς καὶ φυλάξασθαι βῆδιον, τοῖς
δὲ ἀναμεμιγμένους ἡμῖν ἀνάγκη ἐκδότους εἶναι πρὸς
πᾶσαν βλάβην· ὃ καὶ ὑμεῖς πεπόνθατε. Ἐδιώχθησαν
μὲν γὰρ καὶ οἱ πατέρες ἡμῶν (91), ἀλλὰ παρὰ τῶν
εἰδωλοκρατούντων· καὶ διηρπάγη αὐτῶν ὁ βίος, καὶ
οἶκοι ἀνετράπησαν, καὶ αὐτοὶ ἐφυγαδεύθησαν, παρὰ
τῶν (92) φανερώς πολεμούντων ἡμῖν διὰ τὸ ὄνομα
τοῦ Χριστοῦ. Οἱ δὲ νῦν ἀναφανέντες διώκται μισοῦσι
μὲν ἡμᾶς οὐδὲν ἥττον ἢ ἐκεῖνοι, εἰς δὲ τὴν τῶν
πολλῶν ἀπάτην τὸ τοῦ Χριστοῦ προσβάλλονται ὄνο- C
μα, ἵνα μὴδὲ τὴν ἐκ τῆς ὁμολογίας παραμυθίαν
ἔχωσιν οἱ διωκόμενοι, τῶν πολλῶν καὶ ἀκεραισιτέ-
ρων ἀδικεῖσθαι μὲν ἡμᾶς ὁμολογούντων, εἰς μαρτύ-
ριον δὲ ἡμῖν τὸν ὑπὲρ τῆς ἀληθείας θάνατον μὴ λο-
γιζομένων. Διόπερ ἐγὼ πέπεισμαι μείζονα ὑμῖν (93)
ἢ τοῖς τότε μαρτυροῦσι τὸν παρὰ τοῦ δικαίου κρι-
τοῦ μισθὸν ἀποκείσθαι, εἴπερ ἐκεῖνοι καὶ τὴν παρὰ
τῶν ἀνθρώπων ἀποδοχὴν ὁμολογουμένην εἶχον, καὶ
τὸν παρὰ τοῦ Θεοῦ μισθὸν ἐξεδέχοντο, ὑμῖν δὲ (94)
ἐπ' ἰσοῖς τοῖς κατορθώμασιν αἱ παρὰ τῶν λαῶν τι-
μαὶ οὐχ ὑπάρχουσιν· ὥστε εἰκὸς πολυπλάσιον ἀπο-
κείσθαι ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι τῶν ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας
πόνων τὴν ἀντιμισθίαν.

³ I Cor. x, 13.

(87) Τὸν ἀγαθὸν Θεόν. Deest postrema vox in
Mediceo et Coisl. primo. Reg. secundus et Coisl.
secundus τὸν ἀγαθὸν Κύριον.

(88) Τοῦ δύνασθαι. Editi addunt ἡμᾶς, quod
deest in sex mss., non tamen in Coisl. primo.

(89) Ἐξ ἡμῶν. Non male Harleianus codex et
Mediceus παρ' ἡμῶν. Sed in simili clausula se-
quentis epistolæ legitur ἐξ ἡμῶν omnibus codicibus
consentientibus.

(90) Μοράζουσι, etc. Ita tres antiquissimi codi-
ces. Addunt Mediceus et Coisl. primus: Εὐθαλε-
στάτη πρὸς ὑπομονὴν παράκλησις καὶ σύγκρισις τοῦ
τε ἀπὸ τῶν εἰδωλοκρατῶν καὶ τοῦ ἀπὸ αἰρετικῶν
ἐπαγομένου διωγμοῦ, καὶ ὅτι οὐ πλῆθει ὀριστεῖον τὴν
σωτηρίαν. Praclarissima ad patientiam adhortatio,
et comparatio persecutionis a simulacrorum cultori-

Quæ mecum ipse sum locutus, audita tenta-
tione, quæ vobis a Dei hostibus illata est, ea et per
litteras vobis significare præclarum esse duxi: scilicet,
eo tempore quod pacatum existimatur, com-
parastis vobismetipsis beatitudinem his qui per-
secutionem pro Christi nomine patiuntur, repositam.
Non enim quia nomen blandum et lene his qui
male faciunt, impositum est, idcirco res hostiles
non esse existimandum. Ego enim truculentius ju-
dico a tribulibus bellum, quia hostes prius denun-
tios etiam effugere facile: at iis qui nobiscum
commiscentur, necesse est ad omnem injuriam ex-
positos esse; quod et ipsum vobis accidit. Nam et
maiores nostri persecutionem perpassi sunt, sed a
simulacrorum cultoribus: et facultates eorum di-
reptæ sunt, et ædes eversæ, et ipsi fugati ab iis,
qui bellum nobis aperte propter Christi nomen
inferabant. Qui vero nunc prodierunt persecutores,
oderunt quidem nos æque ac illi, sed ad multorum
deceptionem Christi ostendunt nomen, ut ne con-
fessionis quidem solatium habeant, qui vexantur:
multis ac simplicioribus injuriam quidem nobis
fieri fatentibus, at in martyrii loco nobis 392 mor-
tem pro veritate toleratam non ascribentibus.
Quapropter persuasum mihi est majora vobis, quam
iis qui tunc martyrium passi sunt, a justo iudice
præmia servari; siquidem illi et ab hominibus cer-
tam et exploratam laudem consequerantur, et a
Deo mercedem expectabant; vobis autem in pari-
bus præclare factis honores a populis non deferuntur;
unde par est multiplicatam reponi in futuro
ævo laborum pro pietate susceptorum remunera-
tionem.

D bus illatæ cum ea quæ ab hæreticis infertur, et quoa
multitudine non definenda salus. Editi Πρὸς μονά-
ζοντας ὑπὸ Ἀρειανῶν καταπονηθέντας.

(91) Πατέρες ἡμῶν. Ita tres vetustissimi codi-
ces cum aliis pluribus. Editi πατέρες ὑμῶν.

(92) Παρὰ τῶν. Editi præmittunt ἀλλὰ, quod
deest in novem mss.

(93) Μείζονα ὑμῖν. Coisl. uterque, Med. et Reg.
secundus μείζονα ἡμῖν. Sed Harleianus et alii con-
sentiant cum editis.

(94) Ὑμῖν δέ. Editi præmittunt καί, quam vo-
culam sustulimus, quia melius abest a tribus mss.
etsi non vetustissimis. Hæc epistola in Harleiano
codice sic finitur: ὁμολογουμένην εἶχον ἐπ' ἰσοῖς
τοῖς κατορθώμασιν.

* Alias CCCIII, scripta anno 376.

2. Quare adhortamur vos, ut ne animo in ærum-
nis concidatis, sed in Dei dilectione renovemini, ac
quotidie studio vestro adjiciatis: scientes in vo-
bis debere reliquias pietatis servari, quas veniens
Dominus in terra inventurus est. Sive autem ejecti
sunt episcopi e suis Ecclesiis, hoc vos nequaquam
concutiat; sive proditores nonnulli ex ipsis prodire
clericis, neque hoc vestram in Deo fiduciam infir-
met. Non enim nomina sunt quæ salvos nos fac-
ient, sed propositum, ac vera in Creatorem nostrum
dilectio. Considerate in insidiis quæ Domino no-
stro structæ sunt, principes sacerdotum et scribas
et seniores dolum concinnasse, qui autem doctri-
nam sincero animo susceperunt, paucos ex populo
inventos esse, neque multitudinem esse quæ sal-
vatur, sed electos Dei. Quamobrem nunquam vos
perterreat magna populi multitudo; qui velut aquæ
maris a vento in alias atque alias partes feruntur.
Nam etiamsi unus salvetur velut Loth Sodomis,
manere debet in recto iudicio, immobilem retinens
in Christo spem, quia non derelinquet Dominus
sanctos suos. Omnes in Christo fratres meo no-
mine salutate: pro miserabili mea anima sincere
precamini.

EPISTOLA CCLVIII.

*Laudat Basilius charitatem Epiphani, qui ad se scripserit et fratres miserit, ac de componendis in Eleone monte dissen-
sionibus cogitet. Delatam sibi ab Epiphanio sedande controversiæ provinciam recusat; seque ait jam per litteras signi-
ficasse Palladio et Imoecio, nihil a se addi posse Nicæno symbolo, nisi tantum de Spiritu sancto. Quod specialiter ad
Antiochenam dissensionem, declarat se cum Meletio semper communicasse ac semper communicaturum, ac ipsum etiam
Athanasium cum eo communicare voluisse: cum iis autem qui post Meletium venerunt, nunquam se communicasse,
quamvis eos non condemnet, nec adduci posse ut ad eos scribat. Ipsum Epiphanium rogat, ut dissensionem componere
conetur, et cum tres hypothesis necesse esse existimet confiteri, hoc etiam doceat fratres Antiochenos. Denique respondet
questioni in aliis litteris propositæ, quid sint Magusæ.*

Epiphanio episcopo.

1. Quod jam pridem expectatum est ex Domini
vaticinio, ac nunc tandem rerum experientia con-
firmatum, fore videlicet ut propter multiplicatam
iniquitatem charitas multorum refrigescat^a; id
jam apud nos adimpletum visæ sunt abolere litte-
ræ præstantiæ tuæ ad nos allatæ. Vere enim chari-
tatis indicium non mediocre, primum quidem quod
nostri meminere, qui adeo viles et nullius pretii
sumus: deinde etiam quod fratres miseris invi-
sendi nostri causa, idoneos ministros pacificarum
litterarum. Hoc enim spectaculo nullum rarius est,
cum jam omnes omnibus suspecti sint. Nusquam
enim misericordia, **393** nusquam commiseratio,
nusquam fraternæ lacrymæ ob fratrem laborem.
Non persecutiones pro veritate toleratæ, non totæ
Ecclesiæ ingemiscentes, non magnus ærumnarum
nos circumstantium numerus ad mutuam nos sol-
licitudinem commovere potest. Sed lapsibus insul-
tamus; laciniamus vulnera; illatas ab hæreticis
injurias, qui idem videmur inter nos sentire, in-

^a Matth. xxiv, 12.^a Alias CCCXXV. Scripta circa annum 377.(95) *Εἰδοτάς*. Mss. quinque non tamen antiquis-
simi *εἰδοτάς*.(96) *Ἡδῆ*. Sic mss. novem pro eo quod erat in
editis τὸ δέ. Paulo post editi μνησθαι τῶν. Harl.,

2. Διὸ παρακαλοῦμεν ὑμᾶς μὴ ἐκκακεῖν ἐν ταῖς
θλίψεσιν, ἀλλ' ἀνανεοῦσθαι τῇ πρὸς Θεὸν ἀγάπῃ,
καὶ καθ' ἡμέραν προστιθέναι τῇ σπουδῇ, εἰδότας (95),
ὅτι ἐν ὑμῖν ὀφείλει τὸ λείψανον τῆς εὐσεβείας σω-
θῆναι, ὃ ἐλθὼν ὁ Κύριος εὐρήσει ἐπὶ τῆς γῆς. Καὶ
εἴτε ἀπεδιώχθησαν ἐπίσκοποι τῶν Ἐκκλησιῶν, τοῦτο
ὑμᾶς μὴ σαλευέτω· εἴτε προδότες ἐξ αὐτῶν ἐφύη-
σαν τῶν κληρικῶν, μηδὲ τοῦτο τὴν κεκοίθησιν
ὑμῶν τὴν εἰς Θεὸν σαθροῦτω. Οὐ γὰρ τὰ ὀνόμα-
τά ἐστι τὰ σώζοντα ἡμᾶς, ἀλλ' αἱ προαιρέσεις, καὶ
ἡ ἀληθινὴ περὶ τὸν κτίσαντα ἡμᾶς ἀγάπη. Ἐνθυμή-
θητε, ὅτι καὶ ἐν τῇ κατὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν ἐπιβουλῇ
ἀρχιερεῖς μὲν καὶ γραμματεῖς καὶ πρεσβύτεροι τὸν
ὄλον συνεσκεύασαντο, ὁλίγοι δὲ τῶν ἐκ τοῦ λαοῦ
εὐρίσκοντο οἱ γνησίως τὸν λόγον καταδεχόμενοι·
καὶ ὅτι οὐ τὸ πληθὺς ἐστὶ τὸ σωζόμενον, ἀλλ' οἱ
ἐκλεκτοὶ τοῦ Θεοῦ. Ὅστε μὴδέποτε ὑμᾶς πτοεῖτω
λαοῦ πολυαχλὺς, οἱ ὥσπερ ὕδωρ θαλάσσης ὑπὸ
πνευμάτων μεταφερόμενοι. Ἐὰν γὰρ καὶ εἰς σωθῇ
ὥσπερ Αὐτὸς ἐν Σοδόμοις, μένειν ὀφείλει ἐπὶ τῆς
ὀρθῆς κρίσεως, ἀμετακίνητον ἔχων τὴν ἐν Χριστῷ
ἐλπίδα, διότι οὐκ ἐγκαταλείψει Κύριος τοὺς ὁσίους
αὐτοῦ. Πᾶσαν τὴν ἐν Χριστῷ ἀδελφότητα ἀσπάσα-
σθε ἐξ ἐμοῦ· προσεύχεσθε γνησίως ὑπὲρ τῆς ψυχῆς
μου τῆς ἐλεεινῆς.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΕΝΗ.

Ἐπιφανίῳ ἐπισκόπῳ.

1. Τὸ πάλαι προσδοκῆθαι ἐκ τῆς τοῦ Κυρίου προφ-
ήσεως, οὐ δὲ λοιπὸν τῇ πείρᾳ τῶν πραγμάτων
βεβαιούμενον, ὅτι διὰ τὸ πληθυνθῆναι τὴν ἀνομίαν
ψυγῆσεται ἡ ἀγάπη τῶν πολλῶν, ἥδη (96) χειρατημέ-
νον παρ' ἡμῖν, ἔδοξε λυεῖν τὰ γράμματα τῆς τιμώ-
τητός σου κομισθέντα. Ὅντως γὰρ ἀγάπης ἐνδειγμα
οὐ τὸ τυχόν, πρῶτον μὲν μνησθῆναι ἡμῶν τῶν οὕτω
μικρῶν καὶ μηδενὸς ἀξίων· ἔπειτα καὶ ἀδελφούς
ἀποστελεῖν εἰς ἐπίσκεψιν ἡμετέραν, πρέποντας εἶναι
διακόνους εἰρηνικῶν γραμμάτων. Οὐδὲν γὰρ τούτου
σπανιώτερον θέαμα, πάντων πρὸς πάντας λοιπὸν
ὑπόπτως διακείμεγν. Οὐδαμοῦ γὰρ εὐσπλαγχνία,
οὐδαμοῦ συμπάθεια, οὐ δάκρυον (97) ἀδελφικὸν ἐπ'
ἀδελφῷ χάρμονται. Οὐ διωγμοὶ ὑπὲρ τῆς ἀληθείας,
οὐκ Ἐκκλησίαι στενάζουσαι (98) πανδημεῖ, οὐχ ὁ
πολύς οὗτος τῶν περιεχόντων ἡμᾶς δυσχερῶν κατὰ-
λογος κινεῖν δύναται ἡμᾶς πρὸς τὴν ὑπὲρ ἀλλήλων
μέριμναν. Ἀλλὰ τοῖς πτώμασιν ἐναλλόμεθα, τὸ
τραύματα ἐπιφαίνομεν, τὰς παρὰ τῶν αἰρετικῶν
ἐπηρείας, οὐ δοκούντες τῷ αὐτῷ κοινοῦν φρονή-

Coisl. uterque et quatuor alii ut in textu.

(97) *Ὁὐ δάκρυον*. Ita tres vetustissimi codices.
Editi hic etiam repetunt οὐδαμοῦ.(98) *Στενάζουσαι*. Sic mss. omnes. Editi στενά-
ζουσι.

ματι, ἐπιτείνομεν, καὶ οἱ ἐν τοῖς καιριωτάτοις ἔχοντες συμφωνίαν ἐνὶ γὰρ τινὶ πάντως διεστήκασιν ἀπ' ἀλλήλων. Πῶς οὖν μὴ θαυμάσομεν τὸν ἐν τοιούτοις πράγμασι καθαρὰν καὶ ἄδολον τὴν πρὸς τοὺς πλησίον ἀγάπην ἐπιδεικνύμενον, καὶ διὰ τοσαύτης θαλάσσης καὶ ἡπείρου, τῆς χωρίζουσας ἡμᾶς σωματικῶς, τὴν ἐνδοχομένην ἐπιμέλειαν ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν χαρίζόμενον;

2. Ἐθαύμασα δὲ σου κάκεῖνο, ὅτι καὶ τὴν ἐν τῷ Ἑλαιῶνι τῶν ἀδελφῶν διάστασιν λυπηρῶς ἐδέξω, καὶ βούλει τινὰ αὐτοῖς γενέσθαι πρὸς ἀλλήλους συμβιβασμόν. Καὶ ὅτι σε οὐδὲ τὰ παρευρεθέντα ὑπὸ τινῶν, καὶ ταραχὰς ἐμποίσαντα τῇ ἀδελφότητι, παρέλαθεν (99), ἀλλὰ καὶ τὴν ἐπὶ τοῖς μέριμναν ἀνεδέξω, καὶ ταῦτα ἀπεδείξαμην. Ἐκεῖνο δὲ οὐκέτι τῆς σῆς ἐνόμιμα εἶναι συνέσεως ἄξιον, τὸ ἡμῖν τὴν περὶ τῶν τηλικούτων διόρθωσιν ἐπιτρέπειν, ἀνθρώποις οὔτε χάριτι Θεοῦ ἀγομένους, διὰ τὸ ἁμαρτίας εὐξῆν, οὔτε τινὰ κεκτημένοις περὶ τοῦς λόγους δύναμιν, διὰ τὸ τῶν μὲν ματαίων ἀγαπητῶς (1) ἀποσπῆναι, τῶν δὲ τῆς ἀληθείας δογματικῶν μήπω τὴν προσήκουσαν ἐξὶν ἀναλαβεῖν. Ἐπεστείλαμεν οὖν ἤδη τοῖς ἀγαπητοῖς ἀδελφοῖς ἡμῶν, τοῖς κατὰ τὸν Ἑλαιῶνα, Παλλადίῳ τῷ ἡμετέρῳ καὶ Ἰννοκεντίῳ (2) τῷ Ἰταλῷ, πρὸς τὰ παρ' αὐτῶν ἡμῖν ἐπεσταλμένα· ὅτι οὐδὲν δυνάμεθα τῇ κατὰ Νίκαιαν πίστει προστιθέναι ἡμεῖς, οὐδὲ τὸ βραχύτατον, πλὴν τῆς εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον δοξολογίας, διὰ τὸ ἐν παραδρομῇ τοὺς πατέρας ἡμῶν τοῦτου τοῦ μέρους ἐπιμνησθῆναι· οὐπω τοῦ κατ' αὐτὸ ζητήματος τότε κεκινημένου. Τὰ δὲ προσυφαινόμενα (3) τῇ πίστει ἐκεῖνη δόγματα περὶ τῆς τοῦ Κυρίου ἐνανθρωπήσεως, ὡς βαθύτερα τῆς ἡμετέρας καταλήψεως, οὔτε ἔδασανίσταμεν, οὔτε παρεδείξαμεθα· εἰδότες, ὅτι, ἐπειδὴ τὴν ἀπλότητα τῆς πίστεως ἅπασι παρακινήσωμεν, οὔτε τι (4) πέρας τῶν λόγων εὐρήσομεν, ἀεὶ τῆς ἀντιλογίας εἰς τὸ πλεον ἡμᾶς παρατράζομεν (5) τῇ παρεισαγωγῇ τῶν ἐνιζόντων.

3. Τὴν δὲ κατὰ Ἀντιόχειαν Ἐκκλησίαν, λέγω δὴ τὴν τῷ αὐτῷ φρονήματι συμβαίνουσαν, δόξω ποτὲ ὁ Κύριος ἰδεῖν αὐτὴν ἡνωμένην. Κινδυνεύει γὰρ αὕτη μάλιστα δεδέχθαι τὰς ἐπιβουλὰς τοῦ ἐχθροῦ, μνησικαχοῦτος αὐτῇ διὰ τὸ πρῶτον τοῖς ἐκεῖ τὴν

tendimus; et qui in præcipuis capitibus inter se consentiunt, in una aliqua re prorsus ab se invicem dissident. Quomodo igitur eum non admiremur, qui in tali rerum statu purum ac sincerum erga fratres amorem ostendit, et ex tanto maris et terræ, quibus corpore sejungimur intervallo, quantum in se est, animarum nostrarum curam suscipit?

2. Illud autem etiam in te miratus sum, quod et fratrum, qui in Ekeone sunt, moleste tuleris dissensionem, velisque aliquam ipsis fieri inter se conciliationem. Quod autem te non latuerunt quæ a nonnullis male excogitata, fratres conturbarunt, ac de his quoque sollicitudinem suscepisti, hæc etiam mihi probata sunt. Illud vero non jam tua judicavi esse prudentia dignum, quod nobis harum rerum emendationem commiseris, hominibus neque gratia Dei ductis, ut qui in peccatis vivamus, nec ulla dicendi facultate præditis, eo quod a vanis quidem libenter recesserimus, veritatis autem dogmatum nondum assecuti idoneum usum sumpsimus. Jam igitur respondimus dilectis fratribus nostris in Ekeone degentibus, Palladio nostro et Innocentio Iialo, ad ea quæ nobis ab ipsis fuerunt scripta, nos scilicet nihil posse Nicænæ fidei adjicere, ne brevissimum quidem, excepta Spiritus sancti glorificatione, propterea quod majores nostri cursim hujus partis meminerint, nondum tunc de Spiritu mota quæstione. Quæ autem adtexuatur huic fidei dogmata, de Domini Incarnatione, ea ut altiora nostra intelligentia, neque examinavimus, neque recepimus: scientes, ubi simpliciter fidei semel sustulerimus, nullum jam sermonum finem nos esse inventuros, contradictione nos semper ulterius abripiente; ac simpliciorum animas conturbaturos, novis rebus introducendis.

ἡμᾶς προαγούσης, καὶ τὰς ψυχὰς τῶν ἀχειροτονήτων.

3. Quod autem attinet ad Ecclesiam Antiochenam, illam dico, quæ in eadem doctrina consentit, largiatur aliquando Dominus ut 394 eam videamus conjunctam. Periculum enim est, ne ipsa maxime pateat insidiis inimici, qui ei succenset, quia

(99) *Παρέλαθεν*. Editi præmittunt οὐ. Sed hæc negatio melius abest a codicibus Med., Reg. primo, Coisl. secundo, Paris. et Bigot.

(1) *Ἀγαπητῶς*. Ita mss. novem. Editi ἀγαπητικῶς.

(2) *Ἰννοκεντίῳ*. Coisl. uterque, Harl., Med. et Reg. secundus Ἰννοκεντίῳ.

(3) *Τὰ δὲ προσυφαινόμενα*. Quod ait Basilus, se attexta Nicænæ fidei dogmata de Incarnatione nec examinasse, nec recepisse, id de ipso dogmate accipi non debet, sed de modo dogmatis ita exprimendi, ut hæretici eludere non possint. Nam ipsum quidem dogma certissime tenebat Basilus, neque ad eam rem opus habebat examine. Sed cum nonnulli formulæ Nicænæ aliquid de Incarnatione adderent ad comprimendos Apollinaristas; id Basilus nec examinaverat, nec receperat, tum quia altius intelligentia sua esse ducebat; tum quia metuebat ne finem non haberent ejusmodi quæstiones, ac

simpliciorum animi novis rebus in symbolum inductis læderentur. Minime autem mirum, si, quamvis Basilium nemo intelligendi et explicandi dogmatis dono superaret, suarum tamen virium ac suæ facultatis esse non putabat, attexta fidei Nicænæ de Incarnatione dogmata examinare. Longe enim difficillimum sciebat esse formulam fidei ita constituere, ut, quod omnino necessarium esse ad legitimam formulam docet lib. i in *Eunom.*, p. 213, nihil ei desit, et hæreticorum usu teri non possit. Nec eum latebat ipsos etiam Nicænos Patres formulæ, quam primo condiderant, aliquid addere coactos fuisse, postquam illam ab hæreticorum aurbibus nos abhorreere animadverterunt.

(4) *Ὅτις τι*. Sic omnes mss. Editi οὐκέτι.

(5) *Παρατράζομεν*. Ita Harl., Reg. primus, Paris. et Bigot. Legitur τράζομεν in tribus aliis, nempe Coisl. utroque et Regio secundo. Editi παρατράζομεν.

illic primum Christianorum viguit appellatio. Ac scissa quidem est hæresis contra rectam doctrinam, scissa etiam et ipsa contra se recta fides. Nos autem, quia qui prior veritatem libere defendit, et bonum illud certamen Constantio imperante certavit, Meletius est reverendissimus episcopus; et quia eum habuit Ecclesia mea communicatorem, magnopere eum diligens ob fortem illam ac invictam dimicationem, idcirco habemus illum hactenus, Deo largiente, communicatorem, et certe, si Deus voluerit, habebimus. Nam et beatissimus papa Athanasius, cum Alexandriam venisset, omnino optabat, ut sibi cum ipso communio conciliaretur; sed malitia consiliariorum in aliud tempus dilata eorum conjunctio: quod utinam non evenisset! Nullius autem ex his, qui postea introierunt, communionem unquam admisimus: non quod eos judicemus indignos, sed quod nihil habeamus, unde hunc condemnemus. Atqui multa quidem audivimus a fratribus, sed fidem non adhibuimus, eo quod coram accusatoribus non starent accusati, sicut scriptum est: *Lex nostra non judicat hominem, nisi prius eum audierit et noverit quid faciat*⁶. Quare nondum possumus, frater colendissime, litteras ad illos dare, neque ad hoc cogi debemus. Illud autem pacifico tuo animo dignum fuerit, non, unum quidem conjungere, aliud vero disjungere, sed ad eam conjunctionem, quæ prior exstitit, ea quæ sunt separata reducere. Quapropter primum quidem precare, deinde etiam, quantum in te sit, erit, exhortare, ut projecta ex animis ambitione, tum ad robur Ecclesiæ restituendum, tum ad comprimendum inimicorum furorem inter se reconcilientur. Valde autem meum illud etiam animum recreavit, quod diligentia tua cæteris præclare et accurate tractatis adjecit, tres necesse esse hypostases confiteri. Quapropter hoc etiam a te fratres Antiocheni edoceantur: profectio autem jam edocti sunt. Nam sine dubio eorum amplexus non esses communionem, nisi maxime tibi de hoc capite cautum esset.

4. Gens autem Magusæorum (id quod alteris mihi litteris indicare gravatus non es) frequens est apud nos, per omnes fere agros sparsa, coloniis huc jam pridem Babylone adductis. Hi utuntur moribus peculiaribus: nulla ipsis cum reliquis hominibus societas, nec fieri ullo modo potest, ut cum illis sermo habeatur, siquidem

⁶ Joan. vii, 51.

(6) *Ἐχομεν*. Ita tres mss. vetustissimi. Editi καὶ ἔχομεν.

(7) *Κρίνει*. Sic plerique mss. Editi κρίνει. Paulo ante, quamvis in omnibus codicibus legatur περὶ τῶν ἀδελφῶν, multa audivimus de fratribus, legendum tamen videtur παρὰ τῶν ἀδελφῶν. Hic enim fratrum nomine probabilius est eos designari, qui a S. Meletii partibus stabant, quam qui a Paulini.

τῶν Χριστιανῶν προσήγοριαν ἐμπολιτεύσασθαι. Καὶ τέτμηται μὲν ἡ αἵρεσις πρὸς τὴν ὀρθοδοξίαν· τέτμηται δὲ καὶ αὐτὴ πρὸς αὐτὴν ἡ ὀρθότης. Ἡμεῖς δὲ, ἐπειδὴ καὶ ὁ πρῶτος παρῆρησιασάμενος ὑπὲρ τῆς ἀληθείας, καὶ τὸν καλὸν ἐκείνον διαβλήσας ἀγῶνα ἐπὶ τῶν καιρῶν Κωνσταντίου, ὁ αἰδεσιμώτατος Μελετίος ἐστὶν ὁ ἐπίσκοπος, καὶ ἔσχεν αὐτὸν ἡ ἐμὴ Ἐκκλησία κοινωνικὸν, ὑπεραγαπήσασα αὐτὸν διὰ τὴν καρτερὰν ἐκείνην καὶ ἀνένδοτον ἔνστασιν· ἔχομεν (6) αὐτὸν κοινωνικὸν μέχρι τοῦ νῦν τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι, καὶ ἐξομέν γε, ἂν ὁ Θεὸς θέλῃ. Ἐπεὶ καὶ ὁ μακαριώτατος πάπας Ἀθανάσιος, ἐπιστάς ἀπὸ Ἀλεξανδρείας, πάνυ ἐβούλετο αὐτῷ τὴν πρὸς αὐτὸν κοινωνίαν καταπραχθῆναι· ἀλλὰ κακίᾳ συμβούλων εἰς ἕτερον καιρὸν ὑπερετέθη αὐτῶν ἡ συνάφεια· ὥς οὐκ ὤφειλε! Τῶν δὲ τελευταίων ἐπισελθόντων οὐδενὸς οὐδέπω τὴν κοινωνίαν προσηγάμεθα· οὐκ ἐκείνους κρίνοντες ἀνάξιους, ἀλλὰ μηδὲν ἔχοντας τοῦτου καταγινώσκειν. Καίτοι πολλὰ μὲν ἤκουσαμεν περὶ τῶν ἀδελφῶν, ἀλλ' οὐ προσηγάμεθα, διὰ τὸ μὴ ἀντικαταστήναι τοῖς κατηγοροῦσι τοὺς ἐγκαλουμένους κατὰ τὸ γεγραμμένον, ὅτι *Μὴ ὁ νόμος ἡμῶν κρίνει* (7) *τὸν ἄνθρωπον, ἂν μὴ πρῶτον αὐτοῦ ἀκούσῃ, καὶ γνῶ τί ποιῇ*. Ὡστε οὐπω δυνάμεθα αὐτοῖς ἐπιστέλλειν, τιμώτατε ἀδελφε, οὔτε ἀναγκάζεσθαι εἰς τοῦτο ὀφειλομέν. Πρέπον δ' ἂν εἴη τῇ εἰρηνικῇ σου προθέσει μὴ τὸ μὲν συνάπτειν, τὸ δὲ διασπᾶν, ἀλλὰ τῇ προϋπαρχούσῃ ἐνώσει τὰ κεχωρισμένα προσάγειν. Ὡστε πρῶτον μὲν εὔξαι, ἔπειτα καὶ, ὅση δύναμις, παρακάλεσον, βίψαντας αὐτοὺς ἐκ τῶν ψυχῶν τὸ φιλότιμον, καὶ ὑπὲρ τοῦ ἀποδοῦναι τὴν ἰσχύν τῇ Ἐκκλησίᾳ, καὶ καθελείν τὸ φρόγμα τῶν ἐχθρῶν, συμβῆναι αὐτοὺς πρὸς ἀλλήλους. Ἰκανῶς δὲ μου κάκεινο τὴν ψυχὴν παρεκάλεσε, τὸ προστεθὲν παρὰ τῆς σῆς ἀκριθείας τοῖς λοιποῖς καλῶς καὶ ἀκριβῶς θεολογηθεῖσι· τὸ τρεῖς ἀναγκαῖον εἶναι τὰς ὑποστάσεις ὁμολογεῖν. Ὡστε τοῦτο καὶ οἱ κατὰ Ἀντιόχειαν ἀδελφοὶ διδασκίσθησαν παρὰ σοῦ· πάντως δὲ πού καὶ ἰδιόχρησαν. Οὐ γὰρ ἂν ἐλιού (8) δηλονότι τὴν πρὸς αὐτοὺς κοινωνίαν, μὴ τοῦτο αὐτῶν μάλιστα τὸ μέρος ἀσφαλισάμενος.

4. Τὸ δὲ τῶν Μαγούσαιων ἔθνος (ὅπερ διὰ τῆς ἐτέρας ἐπιστολῆς σημῆναι) (9) ἡμῖν κατηξίωσας πολὺ ἐστὶ παρ' ἡμῖν κατὰ πᾶσαν σχεδὸν τὴν χώραν διεσπαρμένον, ἀποίκων τὸ παλαιὸν (10) ἐκ τῆς Βαβυλωνίας ἡμῖν ἐπισαχθέντων. Οἱ ἔθουσιν ἰδιόζουσι κέχρηται, ἄμικτοι ὄντες πρὸς τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους· λόγῳ δὲ πρὸς αὐτοὺς κερῆσθαι, καθό (11)

(8) *Ἀνέλιου*. Codex Medicæus εἰλω.

(9) *Σημῆναι*. Ita tres vetustissimi codices. Editi σημάναι.

(10) *Τὸ παλαιόν*. Ita mss. quinque. Editi τὸ πάλαι.

(11) *Καθό*. Med. et Coisl. primus, καθ' ὅσον. Harl. καθ' ὅν.

εἰσαν ἐξωγρημένοι ὑπὸ τοῦ διαβόλου εἰς τὸ ἐκείνου θέλημα, παντελῶς ἐστὶν ἀδύνατον. Οὔτε γὰρ βιβλία ἐστὶ παρ' αὐτοῖς, οὔτε διδάσκαλοι δογμάτων, ἀλλὰ ἐθεὶ ἀλόγῳ συντρέπονται, παῖς παρὰ πατρός διαδεχόμενοι τὴν ἀσέβειαν. Ἐπεὶ δὴ τούτων, ἃ ὑπὸ πάντων ὁράται, τὴν ζωοθυσίαν παραιτοῦνται ὡς μίσγμα, δι' ἄλλοτρίων χειρῶν τὰ πρὸς τὴν χρεῖαν ζῶα κατασφάττοντες (12)· γάμοις ἐπιμαίονται παρὰ νόμοις· καὶ τὸ πῦρ ἡγοῦνται θεόν· καὶ εἰ τι τοιοῦτο. Τὰς δὲ ἐκ τοῦ Ἀβραάμ γενεαλογίας οὐδεὶς ἡμῖν μέχρι τοῦ παρόντος τῶν μάγων ἐμυθολόγησεν· ἀλλὰ Ζαρνούαν τινα ἑαυτοῖς ἀρχηγὸν τοῦ γένους ἐπισημαίνουσι. Διόπερ οὐδὲν ἔχω (13) πλέον ἐπιστέλλειν ὑπὲρ αὐτῶν τῇ τιμωτηρί σου.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΝΘ.

Dolet Basilius quod pacem conciliare non potuerit, sed tamen nemini succenset. Non petit ut se crebro invisant Palladius et Innocentius, sed ut pro se precentur.

Παλλαδίῳ καὶ Ἰννοκέντιῳ μονάζουσιν (14). B

Ἐγὼ πόσον μὲν ὑμᾶς ἀγαπῶ, εἰκάζειν ὀφείλετε ἐξ ὧν ἡμᾶς αὐτοὶ ἀγαπάτε. Καὶ εἰρήνης μὲν ἐπεθύμησα διὰ γενέσθαι βραδευτής, ἀποτυγχάνων δὲ λυπούμαι μὲν. Πῶς γὰρ οὐ; Οὐ μὴν (15) ἐχθραίνειν δύναμαι τισι τούτου γε ἕνεκεν, εἰδὼς, ὅτι πάσαι ἀφ' ἡμῶν ἦρθη τὸ τῆς εἰρήνης καλόν. Εἰ δὲ παρ' ἄλλοις ἡ αἰτία τῆς διαστάσεως, παράσχοι Κύριος πύσασθαι τοὺς τὰς διχοστασίας ποιοῦντας. Οὐ μὲντοι οὐδὲ ἐπιζητῶ συνεχῇ ὑμῶν τὴν ἐπιδημίαν· ὥστε τούτου ἕνεκεν μὴδὲ ἀπολογεῖσθαι (16) μοι. Οἶδα γὰρ, ὅτι ἄνδρες τὸν πεπονημένον προελόμενοι βίον, καὶ διὰ τῶν χειρῶν ἑαυτοῖς τὰ ἀναγκαῖα συμπορίζονται, πολλὴν ἀποδημεῖν χρόνον τῶν ἰδίων οὐ δύνανται. Ἄλλ' ὅπου περ ἂν ἦτε, μέμνησθε ἡμῶν· καὶ προσεύχεσθε ὑπὲρ ἡμῶν (17), ἵνα αὐτοὶ γοῶν πρὸς ἑαυτοὺς εἰρήνην ἔχωμεν καὶ πρὸς τὸν Θεόν, μηδεμιάς τοῖς λογισμοῖς ἡμῶν ταραχῆς ἐνοικουήσης.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΞ.

Rogatu Optimi pluribus explicat Basilius illud Scripturæ: Omnis qui occiderit Cain, septem vindictas exsolvet; tum etiam Lamechi ad uxoris verba, et Simeonis ad Mariam.

Ὀπτιμῳ ἐπισκόπῳ.

1. Καὶ ἄλλως (18) μὲν ἡδέως ὁρῶν τοὺς ἀγαθοὺς

(12) *Κατασφάττοντες*. Codices nonnulli κατασφάζοντες. Basilius narrationem confirmant Barlesanes apud Eusebium, *Præp. evangel.*, lib. vi, p. 275, et ipse Epiphanius in *Expositione cathol.* *fid.* Primus testatur legem esse apud Persas ut filii et matres in matrimonium ducant; neque id in Perside solum fieri, sed etiam quotquot e Perside migrarunt, quos Maguseos vocant, iisdem in flagitiis manere, et filiis quasi patriam hæreditatem hos mores tradere. Addit multos hactenus Maguseos reperiri in Media, Egypto, Phrygia, et Galatia. Vide p. 259. Epiphanius ait Maguseos apud Persas simulacra delestari, sed ea tamen adorare, siquidem adorant ignem, solem et lunam.

(13) Ἐγὼ. Coisl. primus εἶχον. Ibidem editi τῇ τιμωτηρί σου ὑπὲρ αὐτῶν. Tres codices vetustissimi, ut in textu, nisi quod Harlezianus habet περὶ αὐτῶν.

(14) *Μονάζουσιν*. Sic legitur in sex nostris codi-

A diaboli facti sunt præda, ut illius inserviant voluntati. Nam nec libri apud illos, nec dogmatum magistri, sed moribus insulsis instituuntur, filius a patre impietatem excipientes. Jam vero præter hæc quæ conspiciuntur ab omnibus, animalium caedem aversantur ut inquinamentum, alienis manibus animalia ad suos usus necessaria 395 mactantes: nuptiis insaniunt illegitimis, ac ignem deum esse arbitrantur; et si quod aliud institutum ejusmodi. Cæterum magorum ab Abrahamo genealogias nemo hactenus nobis narravit: sed Zarnuam quemdam generis sui auctorem esse ferunt. Quapropter nihil amplius habeo, quod de his dignitati tuæ scribam.

EPISTOLA CCLIX.

Palladio et Innocentio monachis.

Quantum ego vos diligam, conicere debetis ex vestro in me amore. Et pacis quidem semper optavi conciliator esse, sed, re infecta, mæreo. Quomodo enim non mærerem? Sed tamen ea causa succensere nemini possum; quippe cum sciam pacis bonum jam olim a nobis esse sublatum. Quod si in aliis causa residet dissensionis, faxit Dominus ut dissidiorum auctores conquiescant. Non sane a vobis peto, ut me crebro conveniatis. Quare non est cur ea de re causam apud me dicatis. Novi enim homines, pauperem amplexos vitam, ac semper suis manibus sibi necessaria comparantes, longo peregrinari tempore a suis ædibus non posse. Sed ubicunque locorum fueritis, nostri mementote: ac pro nobis precamini, ut nos saltem nobiscum ipsi pacem habeamus et cum Deo, nulla cogitationibus nostris perturbatione insidente.

EPISTOLA CCLX.

Optimo episcopo.

1. Cum et alias libenter videam optimos pueros,

cibus. Editi *μοναχοῖς*. Tres codices, nempe Harl., Coisl. primus et Clarom. habent *πρεσβυτέρους* καὶ *μονάζουσιν*.

(15) *Οὐ μὴν*. Ita tres vetustissimi codices. Plures alii *οὐ μὴν δέ*. Editi *οὐ μὲν δέ*.

(16) *Μηδὲ ἀπολογεῖσθαι*. Ita tres vetustissimi codices. Editi *μη ἀπολογεῖσθε*.

(17) *Υπὲρ ἡμῶν*. Hæc desunt in Vaticano, Coisl. secundo et Reg. secundo.

(18) *Καὶ ἄλλως*. Post hæc verba addidimus voculam ex codicibus Harl. et Med. et uno ex Regiis. Ibidem Harlezianus codex prima manu *ὁρῶ*, et postea *ἐπιβδὴ δὲ καὶ μετὰ γραμμάτων*. Et alias quidem *libenter video*, etc., *at ubi cum litteris etiam tuis*. Editi *ἐπιβδὴ δὲ καὶ μετὰ γραμμάτων*. Deest prima vocula in quinque veteribus libris, altera in tribus.

* Alias CLXXXIV. Scripta anno 377

** Alias CCCXVII. Scripta anno 377.

tum quia illorum mores ultra ætatem egregie compositi, tum propter eorum cum tua pietate necessitudinem, ex qua etiam magni aliquid ab eis expectare licet; postquam cum litteris tuis vidi eos ad me venientes, duplicavi in illos amorem. Ubi autem legi epistolam, ac in ea perspexi cum providam animi tui de Ecclesiis sollicitudinem, tum legendæ Scripturæ divinæ studium; gratias egi Domino, ac bona precatus sum his qui tales nobis afferebant litteras, imprimis vero ipsi illi, qui nobis scripsit.

2. Quæсивisti, celeberrimum illud dictum et apud omnes susdeque versatum, quam solutionem **396** habeat: nempe illud: *Omnes qui occiderit Cain, septem vindictas solvet* *. Hac autem interrogatione, primum quidem teipsum demonstrasti id quod Paulus præcepit Timotheo ⁷ accurate servare (liquet enim te attentum esse lectioni); deinde vero et nos, qui senes sumus, et jam emarcuimus et tempore et imbecillitate corporis, et multitudine afflictionum, quæ plurimæ in nos concitate vitam nostram prægravarunt, tamen exsuscitasti, ac servens spiritus nos frigescentes, tanquam latentia in lustris animalia, ad medicrem vigilantiam et vitalem operationem revocas. Atque illud quidem dictum et simpliciter sic intelligi potest, et variam accipere explanationem. Simplicior autem et quæ cuilibet possit sua sponte occurrere sententia, hæc est: oportere Cain septemplicem dare poenam peccatorum. Non enim est iusti iudicis, pares paribus statuere mercedes: sed necesse est ut mali inceptor cumulatis persolvat debita, si modo et ipse melior ex suppliciis futurus sit, et alios meliores facturis exemplo. Quoniam igitur statutum est, ut septemplicem Cain adimpleat peccatorum poenam, dissolvit, inquit, id quod divino iudicio de eo decretum est, qui eum occidit. Hæc est sententia sua sponte ex prima lectione nobis occurrens.

3. Sed quia solet profunda scrutari hominum laboris amantium animus, querit quomodo iustitia in septemplici adimpleatur, et quid sint tā ἐκδικούμενα, utrum peccata septem, an unum peccatum, et septem pro uno supplicia? Semper quidem Scriptura remissionem peccatorum numero septenario definit. *Quoties, inquit, peccabit in me frater, et remittam illi* (Petrus est qui hæc Domino dicit)?

* Gen. iv, 15. ⁷ I Tim. iv, 15.

(19) *Περὶ τὰς Ἐκκλησίας*. Sic mss. octo. Editi *περὶ τῆς*.

(20) *Τιμοθέον*. Post hanc vocem addunt editi *ποιών*, quod melius multo deesse visum est in duobus Regiis, Bigot. altero, Coisl. secundo et uno Colbertino.

(21) *Ἐδάρισαν*. Coisl. primus *ἐδάριον*.

(22) *Ἐπαράγεις*. Ita tres vetustissimi codices. Editi *ἐπαρήγεις*.

Α παῖδας διὰ τε τὸ ὑπὲρ τὴν ἡλικίαν τῶν ἡθῶν εὐστοθὲς καὶ διὰ τὸ πρὸς τὴν σὴν εὐλάβειαν οἰκεῖον, ἀφ' οὗ τι καὶ μέγα προσδοκᾷ ἔστιν ἐπ' αὐτοῖς· ἐπειδὴ καὶ μετὰ γραμμάτων σὼν εἶδον αὐτοὺς προσόντας μοι, ἐδικλασάσα τὸ ἐπ' αὐτοῖς φιλετρον. Ὅτε δὲ ἀνέγνω τὴν ἐπιστολὴν, καὶ εἶδον ἐν αὐτῇ ὁμοῦ μὲν τὸ περὶ τὰς Ἐκκλησίας (19) προνοητικὸν τῆς σῆς διαθέσεως, ὁμοῦ δὲ τὸ περὶ τὴν ἀνάγνωσιν τῶν θεῶν Γραφῶν ἐπιμελὲς, ἡὐχαρίστησά τῷ Κυρίῳ, καὶ ἐπηυξάμην τὰ ἀγαθὰ τοῖς τὰ τοιαῦτα ἡμῖν διακομίζουσι γράμματα, καὶ πρὸ γε αὐτῶν αὐτῶ τῷ γράφαντι ἡμῖν.

2. Ἐπεζητήσας τὸ πολυθρόλλητον ἐκεῖνο, καὶ παρὰ πᾶσιν ἄνω καὶ κάτω περιφερόμενον ῥητὸν, τίνα τὴν λύσιν ἔχει· τὸ, *Πᾶς ὁ ἀποκτείνας Κάιν ἐπτά ἐκδικούμενα παραλύσει*. Διὰ τοῦτου δὲ τῶς μὲν αὐτὸς σεαυτὸν συνέστησας, τὸ τοῦ Τιμοθέου (20), ὃ παρέδωκεν αὐτῷ Παῦλος, ἀκριβῶς φυλάττοντα (δῆλος γὰρ εἰ προσέχων τῇ ἀναγνώσει)· ἔπειτα καὶ ἡμᾶς τοὺς γέροντας, καὶ νεναρχηκότες ἤδη καὶ τῷ χρόνῳ καὶ τῇ ἀσθενείᾳ τοῦ σώματος, καὶ τῷ πλήθει τῶν θλίψεων, αἱ πολλαὶ νῦν περὶ ἡμᾶς κινηθεῖσαι ἐδάρησαν (21) ἡμῶν τὴν ζωὴν, ὅμως διανέστησας, καὶ ζῶν τῷ πνεύματι κατεφυγμένους ἡμᾶς, ὡς τὰ φωλευόμενα τῶν ζώων, εἰς ἐγρήγορσιν μετρίαν καὶ ζωτικὴν ἐνέργειαν ἐπανάγεις (22). Ἔστι δ' οὖν τὸ ῥητὸν καὶ ἀπλῶς οὕτω νοηθῆναι δυνάμενον, καὶ ποικίλον ἐπιδέξασθαι (23) λόγον. Ἡ μὲν οὖν ἀπλουστέρα καὶ πανεὶ δυνάμενη ἐκ τοῦ προχείρου παραστήναι διάνοια αὕτη ἐστίν· ὅτι δεῖ τὸν Κάιν ἐπταπλασίονα ἀποδοῦναι (24) τὴν τιμωρίαν ὑπὲρ ὧν ἡμαρτεν. Οὐ γάρ ἐστι δικαίον κριτοῦ ἰσας πρὸς ἰσας δρῖζειν τὰς ἀντιδόσεις (25)· ἀλλ' ἀνάγκη, τὸν κατάρξαντα κακοῦ μετὰ προσθήκης ἀποτίσαι τὰ ὀφειλόμενα, εἰ μέλλοι αὐτός τε βελτίων ταῖς τιμωρίαις γενήσεσθαι, καὶ τοὺς λοιποὺς σωφρονεστέρους ποιῆσειν (26) τῷ ὑποδείγματι. Οὐκοῦν, ἐπειδὴ τέτακται ἐπτάκις ἀποπληρῶσαι τὴν δικὴν τῶν ἡμαρτημένων τὸν Κάιν, παραλύσει, φησὶ, τοῦτο τὸ ὑπὸ τῆς θείας κρίσεως ἐπ' αὐτῷ δεδογμένον, ὃ ἀποκτείνας αὐτόν. Οὗτός ἐστιν ὁ νοῦς ὃ ἐντεῦθεν ἀπὸ τῆς πρώτης ἀναγνώσεως ἡμῖν προσπίπτων.

3. Ἐπειδὴ δὲ ἔρευνᾷν πέφυκε τὰ βάθη τῶν φιλοπονικωτέρων ἢ διάνοια, ἐπιζητεῖ, τὸ δίκαιον πῶς ἐν τῷ ἐπτάκις ἀποπληρῶται, καὶ τί τὰ ἐκδικούμενα, πότερον τὰ ἡμαρτηθέντα ἐπτά ἐστίν, ἢ ἐν μὲν τὸ ἡμαρτήμα, ἐπτά δὲ ἐπὶ τῷ ἐνὶ αἱ κολάσεις; Ἀεὶ μὲν οὖν ἡ Γραφὴ τὸν τῆς ἀφέσεως τῶν ἡμαρτημάτων ἀριθμὸν ἐν τοῖς ἐπτά περιορίζει. *Ποσάκις* (27), φησὶν, ἡμαρτήσῃ εἰς ἐμὲ ὁ ἀδελφός μου, καὶ

(23) *Ἐπιδέξασθαι*. Nonnulli codices *ἐπιδείξασθαι*. Quidam alii *ὑποδείξασθαι*.

(24) *Ἀποδοῦναι*. Ita Harl. et Coisl. primus. Med. *ἀποδιδόναι*. Editi *δοῦναι*.

(25) *Ἀντιδόσεις*. Ita Harl. et Coisl. primus cum Anglicano et uno ex Regiis.

(26) *Ποιῆσειν*. Nulli codices sed recentiores *ποιεῖν*.

(27) *Ποσάκις*. Editi addunt γάρ, quæ vocula

ἀφῆσω αὐτῷ; (Ὁ Πέτρος ἐστὶ λέγων τῷ Κυρίῳ.) Ἔως ἐπτάκις; Ἐἵτα ἀποκριθεὶς τοῦ Κυρίου· Οὐδέ-
γω σοι ἔως ἐπτάκις, ἀλλ' ἔως ἑβδομηκοντάκις
ἐπτά. Οὐ γὰρ ἐπ' ἄλλον ἀριθμὸν μετέθετο ὁ Κύριος,
ἀλλὰ τὸν ἐπτά πολυπλασιάσας, ἐν αὐτῷ τὸν ὅρον
ἔθετο τῆς ἀφέσεως. Καὶ δι' ἐπτά μὲν ἐτῶν ὁ Ἑβραῖος
ἀπελύετο τῆς δουλείας· ἐπτά δὲ ἑβδομάδες ἐτῶν τὸν
ὀνομαστὸν ἰωβηλαῖον ἐποιοῦν ἐν τοῖς πάλαι, ἐν ᾧ
ἐσαββάτιζε μὲν ἡ γῆ, χρεῶν δὲ ἦσαν ἀποκοπαί,
δουλείας ἀπαλλαγὴ, καὶ οἶονεῖ νέος ἄνωθεν καθ-
ίστατο βίος, ἐν τῷ ἑβδοματικῷ ἀριθμῷ τοῦ παλαιοῦ
τρόπον τινα τὴν συντέλειαν δεχομένου. Ταῦτα δὲ
τύποι τοῦ αἰῶνος τούτου, ὃς διὰ τῶν ἐπτά ἡμερῶν
ἀνακυκλούμενος ἡμᾶς παρατρέχει· ἐν ᾧ γίνονται
αἱ τῶν μετριοτέρων ἀμαρτημάτων ἐκτίσεις, κατὰ
τὴν φιλόφρονον ἐπιμέλειαν τοῦ ἀγαθοῦ Δεσπότη, ὡς
μὴ τῷ ἀπεράντῳ αἰῶνι παραδοθῆναι ἡμᾶς εἰς
κόλασιν. Τὸ μὲν οὖν ἐπτάκις διὰ τὴν πρὸς τὸν κό-
σμον τούτων συγγένειαν, ὡς τὸν φιλοκόσμον ἀν-
θρώπων ἀπ' αὐτῶν ὀφειλόντων μάλιστα ζημιῶσθαι,
ὧν ἕνεκεν εἴλοντο πονηρεύεσθαι (28). Ἐκδικούμενα
δὲ, εἴτε τὰ παρὰ τοῦ (29) Κάιν ἡμαρτημένα λέγοις,
εὐρήσεις ἐπτά· εἴτε τὰ παρὰ τοῦ χρίτου ἐπ' αὐτῷ
ἐπαχθέντα (30), καὶ οὕτως οὐκ ἀποτεύξεῖ τῆς ἐν-
νοίας. Ἐν μὲν οὖν τοῖς παρὰ τοῦ Κάιν τετολημέ-
νοις πρῶτον ἀμάρτημα φόνος ἐπὶ τῇ προτιμήσει
τοῦ Ἀβελ· δεύτερον ὁδός, μεθ' οὗ διελέχθη τῷ
ἀδελφῷ, εἰπὼν· Διέλθωμεν εἰς τὸ πεδίου· τρίτον
φόνος, προσθήκη τοῦ κακοῦ· τέταρτον, ὅτι καὶ
ἀδελφοῦ φόνος, μεῖζων ἢ ἐπίτασις· πέμπτον, ὅτι
καὶ πρῶτος φονεὺς ὁ Κάιν, πονηρὸν ὑπόδειγμα τῷ
βίῳ καταλιπὼν· ἕκτον ἀδίκημα, ὅτι γονεὺς πέν-
θος ἐποίησεν (31)· ἑβδομον, ὅτι θεῷ ἐψεύσατο· ἐρωτη-
θεὶς γάρ, Ποῦ Ἀβελ ὁ ἀδελφός σου; εἶπεν, Οὐκ
οἶδα. Ἐπτά οὖν τὰ ἐκδικούμενα παρελύτο ἐν τῷ
ἀναιρεθῆναι τὸν Κάιν. Ἐπειδὴ γάρ εἶπεν ὁ Κύριος,
ὅτι Ἐκικατάρατος ἡ γῆ, ἢ ἔχοντες δέξασθαι τὸ
αἷμα τοῦ ἀδελφοῦ σου· καὶ, Στέρω καὶ τρέμων
ἔσῃ ἐπὶ τῆς γῆς· ὁ Κάιν φησὶν· Εἰ ἐκδάλεις με
σήμερον ἀπὸ τῆς γῆς (32), καὶ ἀπὸ τοῦ προσ-
ώπου σου κρύψομαι, καὶ ἔσομαι στέρων καὶ
τρέμων ἐπὶ τῆς γῆς· καὶ πᾶς ὁ εὐρίσκων με
ἀποκτενεῖ με. Πρὸς δὲ τοῦτο ὁ Κύριος φησιν· Οὐχ
οὕτω· πᾶς ὁ ἀποκτείνων Κάιν ἐπτά ἐκδικούμενα
παραλύσει. Ἐπειδὴ γάρ ἐνόμισεν εὐάλωτος εἶναι
παντὶ ὁ Κάιν, διὰ τὸ τὴν ἐπὶ τῆς γῆς (33) ἀσφά-
λειαν μὴ ἔχειν (ἐκικατάρατος γάρ ἡ γῆ ἀπ' αὐτοῦ),
καὶ τῆς ἀπὸ Θεοῦ βοηθείας ἡρημῶσθαι, ὀργισθέντος

A Num usque septies? Deinde responsum Domini :
Non dico tibi usque septies, sed usque septuagies
septies *. Non enim ad alium numerum transivit
Dominus, sed septenarium multiplicans, in illo
modum constituit remissionis. Post septem annos
Hebraeus liberabatur a servitute *. Septem hebdo-
mades annorum celeberrimum jubilaeum olim effi-
ciebant **, quo sabbatum terra servabat, debita
rescindebantur, servi in libertatem asserebantur,
ac veluti novum de integro constituebatur ævum,
vetere per septenarium numerum quodam modo
finem accipiente. Hæc autem figuræ erant hujus
 sæculi, quod per septem dies revolutum præterit ;
in quo mediocrium peccatorum pænæ solvantur,
secundum benignam divini nostri Domini provi-
dentiam, ut ne infinito sæculo tradamur ad sup-
plicium. Illud igitur, septies, propter hujus mundi
amorem dictum est, eo quod tanti amatores ex
his debeant maxime puniri, quorum causa improbi
esse voluerunt. Quæ autem dicuntur ἐκδικούμενα,
sive admissa a Cain **397** peccata intelligas, in-
venies septem : sive pœnas illi a iudice constitutas,
ne sic quidem a sententia aberrabis. In iis igitur
quæ Cain perpetravit, primum peccatum, invidia
ob prælatum Abelem : secundum, dolus, quo allo-
cutus est fratrem, dicens, Transeamus in cam-
pum ** ; tertium, cædes, mali accessio ; quartum,
etiam fratris cædes, intentior iniquitas ; quintum,
quod primus homicida Cain, malum exemplum
sæculo relinquens ; sextum, quod parentibus lu-
ctum incussit ; septimum, quod Deo mentitus est ;
interrogatus enim : Ubi Abel frater tuus? dixit
Nescio **. Septem igitur ἐκδικούμενα dissolveban-
tur in Caini nece. Cum enim dixisset ei Dominus :
Maledicta terra, quæ aperuit os suum accipere
sanguinem fratris tui ; et : Gemens et tremens eris
super terram ; dixit Cain : Si ejicis me hodie de
terra, et a facie tua abscondar, et ero gemens et
tremens super terram ; et omnis qui invenerit me,
occidet me. Ad hoc autem dixit Dominus : Non
sic : qui occiderit Cain, septem vindictas exsolvet **.
Quoniam enim credidit Cain se facile a quolibet
captum iri, eo quod securitatem super terram non
haberet (maledicta enim terra propter illum) et a
Dei auxilio desertus esset, qui ei iratus erat ob
cædem ; ut neque e terra, neque e cælo relicta illi
ope : Erit, inquit, omnis qui invenerit me, occidet
me. Arguens illius errorem Scriptura dicit, Non

* Matth. xviii, 21, 22. * Deut. xv, 12. ** Lev. xxv, 10. ** Gen. iv, 8. ** ibid. 9. ** ibid. 11, 12, 14, 15.

deest in tribus vetustissimis codicibus : deest se-
quens verbum in pluribus recentioribus. Ibidem
tres iidem codices ἀδελφός μου. Deerat vocula in
aliis et in editis.

(28) Πονηρεύεσθαι. Editi τὸ πονηρεύεσθαι. Deest
articulus in codicibus Harl., Coisl. utroque et duo-
bus Regiis.

(29) Παρὰ τοῦ. Ita Harl., Coisl. uterque et Reg.
primus.

(30) Ἐπαχθέντα. Sic tres vetustissimi codices.
Editi ὀρισθέντα.

(31) Ἐποίησεν. Ita Harl., Coisl. uterque et unus ex
Regiis. Editi ἐνεποίησεν. Ibidem eorumdem codicum
auctoritate emendavimus quod erat in editis Θεὸν
ἐψεύσατο.

(32) Ἀπὸ τῆς γῆς. Ita tres vetustissimi codices
cum pluribus aliis. Editi ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς.

(33) Ἐπὶ τῆς γῆς. Sic Coisl. primus et Harl.
Quatuor alii ex τῆς γῆς. Editi ἀπὸ τῆς γῆς.

sic, id est, non occideris. Lucrum enim mors est his qui puniuntur, solutionem afferens ex molestiis. Sed produceris in vita, ut pro meritis peccatorum rependantur tibi supplicia. Quoniam igitur illud εκδικούμενον duplici sensu intelligitur, nempe peccatum, cui vindicta infligitur, et modus supplicii, per quod vindicta; videamus an septem suppliciorum modi inflicti fuerint ei, qui male fecerat.

τηθὲν, ἐφ' ᾧ ἡ ἐκδίκησις, καὶ ὁ τρόπος τῆς τρόποι βασανιστηρίων ἐπηνέχθησαν (35) τῷ πονηρευσάμενῳ.

4. Septem quidem peccata Caini superior enumeravit oratio. Nunc autem querimus an septena sint, quæ ipsi ad supplicium inferuntur; ac sic disserimus. Interrogavit Dominus ¹¹: *Ubi est Abel frater tuus?* quod quidem non discere volens, sed pœnitentiæ illi occasionem præbens, benignus Dominus quæsit, ut demonstrant ipsa verba. Postquam enim negavit ille, cito arguit, dicens: *Vox sanguinis fratris tui clamat ad me.* Quare illud, *Ubi est Abel frater tuus?* occasionem ei dabat persentiendi peccati, non Deo cognitionem afferbat. Nam si caruisset inspectione Dei, prætextum habuisset, ut derelictus, nec ullo instructus præsidio ad pœnitentiam. Nunc autem apparuit ei medicus, ut ad eum ægrotus confugiat. Ille autem non modo **398** abscondit ulcus, sed aliud insuper efficit, cædi mendacium adjungens, *Nescio. Num custos fratris mei sum ego?* Inde jam enumerata supplicia. *Maledicta terra propter te.* Unum supplicium. *Operaberis terram.* Aliud supplicium. Necessitas enim arcana quædam imposita illi erat, ad opus agriculturæ urgens, ita ut ne volenti quidem liceret requiescere, sed semper cruciaretur cum inimica sua terra, quam maledictam ipse sibi fecerat, polluens eam fraterno sanguine. *Operaberis ergo terram.* Grave supplicium, cum iis, qui odio habent, degere, comitem habere hostem, implacabilem inimicum. *Operaberis terram;* hoc est, intentus ad opera agriculturæ, nullum tempus remittes, nec nocte nec die solutus a laboribus, sed domino quodam acerbo molestiorem habens arcanam necessitatem, ad opera te incitantem. *Et non adjiciet dare virtutem suam.* Atque etiamsi illud non intermisisset opus aliquem habuisset fructum; ipse labor non mediocris fuisset cru-

¹¹ Gen. iv, 9 sqq.

(34) Ἐλέγχει. Editi ἐλέγχει δέ, sed hæc vocula deest in septem codicibus mss.

(35) Ἐπηνέχθησαν. Harl. et Coisl. primus ἐπήχθησαν.

(36) Οὕτως. Ita tres vetustissimi codices. Editi οὕτω. Mox iidem codices ἀδελφός σου ἐστίν; οὐχὶ μαθεῖν. Totus hic locus non satis astrictus est: id quod Basilio nonnunquam accidit; nam ut verborum constructio perspicatur, cogitatione interponenda est quædam parenthesis ab his verbis ἦν οὐχὶ μαθεῖν, usque ad illa Ὁ δὲ οὐ μόνον, vel etiam illa Ἐντεῦθεν λοιπὸν ἀριθμεῖ. Sed hæc in interpretando perspicuitatis causa negleximus.

αὐτῷ ἐπὶ τῷ φόνῳ, ὡς οὐτε ἀπὸ γῆς, οὐτε ἀπ' οὐρανοῦ ἀντιλήψεως αὐτῷ λειπομένης. Ἐστὶ, φησὶ, πᾶς ὁ ἐδρίσκων με, ἀποκτερεῖ με ἔλέγχει (34) αὐτοῦ τὸ σφάλμα ὁ λόγος λέγων, Οὐχ οὕτω, τουτέστιν, οὐκ ἀναίρεθησθ. Κέρδος γὰρ τοῖς κολαζομένοις ὁ θάνατος, ἀπαλλαγὴν φέρων τῶν λυπηρῶν. Ἀλλὰ παραταθήσῃ τῷ βίῳ, ἵνα κατ' ἀξίαν τῶν ἡμαρτημένων ἀντιμετρηθῇ σοι τὰ κολαστήρια. Ἐπειδὴ δὲ τὸ ἐκδικούμενον διχῶς νοεῖται, τό τε ἀμαρτολόγησις, δι' οὗ ἡ ἐκδίκησις· ἴδωμεν εἰ ἐπὶ τὰ

4. Τὰ μὲν οὖν ἐπὶ ἀμαρτήματα τοῦ Κάιν ἐν τοῖς κατόπιν ὁ λόγος ἀπηριθμήσατο. Νῦν δὲ ζητοῦμεν εἰ ἐπὶ τὰ εἰς κόλασιν αὐτῷ ἐπαγόμενα, καὶ φαμεν οὕτως (36). Μετὰ τὴν πῦσιν τοῦ Κυρίου, Ποῦ Ἄβελ ὁ ἀδελφός σου; ἦν οὐχὶ μαθεῖν βουλόμενος, ἀλλὰ μετανοίας αὐτῷ ἀφορμὴν παρεχόμενος, ὁ φιλόανθρωπος Δεσπότης προσήγαγεν, ὡς δηλοῖ αὐτὰ τὰ ῥήματα. Ἀρνησαμένου γὰρ αὐτοῦ, ταχὺν ποιεῖται τὸν ἔλεγχον, εἰπὼν· Φωνὴ αἱματος τοῦ ἀδελφοῦ σου βοᾷ πρὸς μέ. Ὅτε τὸ, Ποῦ Ἄβελ ὁ ἀδελφός σου; ἐκείνῳ ἀφορμὴν ἐδίδου τῆς συναίσθησις τοῦ ἡμαρτημένου, οὗ τῷ Θεῷ ἐγένετο διδασκαλίας πρόξενον. Εἰ γὰρ μὴ ἔτυχεν ἐπισκοπῆς Θεοῦ, εἴχεν ἂν πρόφασιν ὡς ἐγκαταλείμενος, καὶ οὐδεμίαν λαβὴν ἀφορμὴν εἰς μετάνοιαν. Νῦν δὲ ἐπαφάνη αὐτῷ ὁ ἱατρός, ἵνα προσφύγῃ αὐτῷ (37) ὁ ἀσθενὴς. Ὁ δὲ οὐ μόνον οὐ (37) κρύπτει τὸ ἔλκος, ἀλλὰ καὶ ἔτερον προσεξεργάζεται, τῷ φόνῳ τὸ ψεῦδος ἐπισυνάπτων, Οὐκ οἶδα. Μὴ σὺ λαβὲ τοῦ ἀδελφοῦ μου εἰμὶ ἐγώ; Ἐντεῦθεν λοιπὸν ἀριθμεῖ (38) τὰς τιμωρίας. Ἐπικατάρατος ἡ γῆ ἀπὸ σοῦ. Μία κόλασις. Ἐργῇ τὴν γῆν. Δευτέρα αὕτη. Ἀνάγκη γάρ τις ἄρρητος αὐτῷ συνέζευκτο, πρὸς τὸ ἔργον τῆς γῆς αὐτὸν κατατείνουσα· ὥστε μὴδὲ βουλομένη αὐτῷ ἐξεῖναι ἀναπαύεσθαι, ἀλλ' αὖτὸν προσταλαπωρεῖσθαι τῇ ἐχθρᾷ αὐτοῦ γῇ, ἣν ἐπικατάρατον αὐτὸς ἑαυτῷ (39) ἐποίησε, μίαντας αὐτὴν ἀδελφικῷ αἵματι. Ἐργῇ οὖν τὴν γῆν. Δεινὴ τιμωρία, ἡ μετὰ τῶν μεσούντων διαγωγῇ, σύννοικον ἔχειν πολέμιον, ἀπαυστον ἐχθρόν (40). Ἐργῇ τὴν γῆν· τουτέστι, κατατεινόμενος τοῖς ἔργοις τοῖς γεηπονοικοῖς, οὐδένα χρόνον ἀνήσεις, οὔτε νυκτὸς οὔτε ἡμέρας ἐκλυόμενος ἐκ τῶν πόνων, ἀλλὰ δεσπότητος τινὸς πικροῦ χαλεπωτέραν ἔχων τὴν ἄρῃστον ἀνάγκην, ἐπὶ τὰ ἔργα σε διεγείρουσαν. Καὶ οὐ προσθήσει δοῦναι τὴν ἰσχὺν αὐτῆς. Καίτοι εἰ καὶ τὸ τῆς ἐργα-

(37) Αὐτῷ. Multis in codicibus recentioribus deest.

(37') Habent iidem codices οὐ μόνον κρύπτει et sic legit interpret.

(38) Ἀριθμεῖ. Ita tres vetustissimi codices. Editi ἀπαριθμεῖ. Mox iidem et multi alii ἐργῇ. Editi ἐργάσῃ. Eadem infra occurrit varietas in hac voce inter editos et mss. codices.

(39) Αὐτὸς ἑαυτῷ. Deest prima vox in multis recentioribus codicibus. Paulo post iidem non habent αὐτὴν post μίαντας.

(40) Ἐχθρόν. Pro hac voce legitur τὸ μῖσος in tribus vetustissimis codicibus.

σίας ἀπαυστον εἶχε τινα καρπὸν, αὐτὸς δὲ πόνος οὐ
μετρία βάσανος ἦν τῷ δαί κατατεινόμενῳ (41) καὶ
κοπιῶντι. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἐργασία ἀπαυστος, καὶ
ἀκαρπος ἡ περὶ γῆν ταλαιπωρία (οὐ γὰρ εἶδου τὴν
ισχύν)· τρίτη αὖτις ἐστὶ τιμωρία ἡ ἀκαρπία τῶν πόνων.
Στένων καὶ τρέμων ἐσηῆ ἐπὶ τῆς γῆς. Δύο προσέθηκεν
ἄλλαις ταῖς τριῖσι· στεναγμὸν διηνεχῆ, καὶ τρόμον
τοῦ σώματος, τὸν ἐκ τῆς ἰσχύος στηριγμὸν τῶν μελῶν
οὐκ ἐχόντων. Ἐπειδὴ γὰρ κακῶς ἐχρήσατο τῇ δυνά-
μει τοῦ σώματος, ὑψηρέθη αὐτοῦ ὁ τόνος, ὥστε κλο-
νεῖσθαι αὐτὸν καὶ κατασεῖσθαι, οὕτε ἄρτον (42)
ῥᾶδιως προσφέρειν δυνάμενον τῷ στόματι, οὕτε ποτὸν
προσκομίζειν· τῆς πονηρᾶς χειρὸς μετὰ τὴν ἀν-
οσίαν (43) πρᾶξιν οὐδὲ ταῖς ἰδίαις καὶ ἀναγκαίαις
χρεῖαις τοῦ σώματος λοιπὸν ὑπηρετεῖσθαι (44) συγ-
χωρουμένης. Ἄλλη τιμωρία, ἣν αὐτὸς ἀπεκάλυψεν
ὁ Κάιν, εἰπὼν· *Εἰ ἐκθάλλεις με νῦν ἀπὸ τῆς γῆς,*
καὶ ἀπὸ τοῦ προσώπου σου κρυθίσομαι. Τί ἐστὶ
τὸ, *Εἰ ἐκθάλλεις με ἀπὸ τῆς γῆς;* Τουτέστιν, εἰ
χωρίζεις με τῆς ἀπ' αὐτῆς ὠφελείας. Οὐ γὰρ με-
τιθήτο ἐφ' ἕτερον τόπον, ἀλλ' ἡλλοτριούτο τὸν ἀπ'
αὐτῆς (45) καλῶν. Καὶ ἀπὸ τοῦ προσώπου σου
κρυθίσομαι. Ἡ βαρυτάτη κόλασις τοῖς εὐφρονού-
σιν (46) ὁ ἀπὸ Θεοῦ χωρισμός. Καὶ ἔσται, φησὶ,
πᾶς ὁ ἐθρίσκων με ἀποκτενεῖ με. Εἰκάζει ἐκ τοῦ
ἀκολουθοῦ τῶν προαγόντων (47). Εἰ ἀπὸ τῆς γῆς
ἐκδέσθην, εἰ ἀπὸ τοῦ προσώπου σου κρυθίσομαι,
λείπεται ἀπὸ παντὸς ἀναιρεῖσθαι. Τί οὖν ὁ Κύριος;
Οὐχ οὕτως. Ἄλλ' ἔθετο σημεῖον ἐπ' αὐτόν. Ἐδόμη
αὕτη τιμωρία, τὸ μὴδὲ κρύπτεσθαι τὴν τιμωρίαν,
ἀλλὰ σημείῳ προδήλῳ πᾶσι προκεκρύχθαι, ὅτι
οὗτός ἐστιν ὁ τῶν ἀνοσίων ἔργων δημιουργός. Καὶ
γὰρ τῷ ὀρθῶς λογιζομένῳ βαρυτάτη κολάσεων ἡ
αἰσχύνη· ἦν καὶ περὶ τῆς κρίσεως μεμαθήκαμεν,
εἰς αἰσχύνην καὶ ὀνειδισμόν (48) αἰώνιον.

5. Ἀκολουθεῖ τοῦτω ζήτημα συγγενές, τὸ παρὰ
τοῦ Λάμεχ ταῖς γυναῖξιν ἐρημνόν, ὅτι Ἄνδρα
ἀπέκτεινα (49) εἰς τραῦμα ἐμοί, καὶ νεανίσκον εἰς
μώλωπά μοι· ὅτι εἰ ἐπτάκις ἐκδέδωκεται ἐκ Κάιν,
ἐκ δὲ Λάμεχ ἐβδομηκοντάκις ἐπτά. Καὶ νομίζουσι
τινες ὑπὸ τοῦ Λάμεχ ἀνηρῆσθαι τὸν Κάιν· ὥς μέχρι
τῆς γενεᾶς ἐκείνης διαρκέσαντος αὐτοῦ, ἐπὶ τῷ μα-
κροτέρῳ δοῦναι τὴν τιμωρίαν. Ἔστι δὲ οὐκ ἀληθές.
Δύο γὰρ φαίνεται φόνους πεπονηκώς, ἐξ ὧν αὐτὸς
διηγείται· Ἄνδρα ἀπέκτεινα καὶ νεανίσκον· τὸν
ἄνδρα εἰς τραῦμα, καὶ νεανίσκον εἰς μώλωπα. Ἄλλα
οὖν τραῦμα, καὶ ἄλλο μώλωψ· καὶ ἄλλο ἄνθρωπος, καὶ

ciatus semper intento et laboranti. Sed quia et
opus non intermissum, et infructuosae circa ter-
ram ærumnæ (non enim dabat virtutem suam);
tertium est hoc supplicium, inutilitas laborum.
Gemens et tremens eris super terram. Duo alia
tribus adjecit : gemitum continuum, et tremorem
corporis, virium firmitate membrorum destitutis.
Nam quia male usus fuerat viribus corporis, sub-
tractum illi robur, ita ut titubaret et quateretur,
nec panem facile posset ori admoveere, aut potum
sumere, cum improba manus post nefarium sce-
lus ne propriis quidem et necessariis corporis
usibus jam ministrare sineretur. Aliud est suppli-
cium, quod ipse patefecit Cain, dicens : *Si ejicias
me nunc de terra, et a facie tua abscondar.* Quid
est illud, *Si ejicias me de terra?* Id est, si me excludis
ab utilitate quæ ex ea percipitur. Non enim trans-
ferebatur in alium locum, sed excludebatur ab
illius bonis. *Et a facie tua abscondar.* Gravissimum
hoc supplicium cordatis viris, separata a Deo. *Et
erit, inquit, omnis qui invenerit me, occidet me.*
Conjecturam facit ex præcedentibus consenta-
neam. Si de terra ejicior, si a facie tua abscon-
dar, relinquitur ut a quolibet occidat. Quid igitur
Dominus? *Non sic.* Sed posuit signum super ip-
sum. Septimum hoc supplicium, ut ne abscondatur
quidem poena, sed manifesto signo omnibus præ-
dicetur hunc esse nefandorum scelerum invento-
rem. Est enim, si quis recte ratiocinetur, gravis-
sima poenarum opprobrium : quod quidem et in
iudicio futurum didicimus, quia alii resurgunt in
vitam æternam, et alii in opprobrium et dedecus
sempiternum ¹².

ὅτι οὗτοι ἀναστήσονται εἰς ζωὴν αἰώνιον, καὶ οὗτοι

5. Sequitur hanc questionem alia similis, 399
quod a Lamech uxoris dictum est : *Occidi virum
in vulnus mihi, et adolescentulum in livorem mihi :*
*quoniam septies vindicatum est de Cain : de Lamech
autem septuagies septies* ¹³. Existimant nonnulli a
Lamech occisum esse Cain, quasi is usque ad
hanc ætatem vixerit, ut longiores persolveret
poenas. Sed id verum non est. Duas enim illum
cædes patrasse perspicitur ex his quæ ipse narrat :
Virum occidi, et adolescentulum ; virum in vulnus,
et adolescentulum in livorem. Aliud igitur vulnus,
et aliud livor : ac aliud vir, et aliud adolescentu-

¹² Dan. xii, 2. ¹³ Gen. iv, 25, 24.

(41) *Κατατεινόμενῳ.* Sic mss. summo consensu, satis tamen commode legitur in editis *κατατειρο-
μένῳ.*

(42) *Οὕτε ἄρτον.* Editi præmittunt καί, quod
deest in novem veteribus libris.

(43) *Ἀνοσίαν.* Sic reperimus in octo mss. Editi
ἀνοσίαν.

(44) *ὑπηρετεῖσθαι.* narl. ὑπηρετήσασθαι.

(45) *Ἀπ' αὐτῆς.* Præpositio addita ex novem mss.

(46) *Εὐφρονούσιν.* Ita tres vetustissimi codices.
Editi σωφρονούσιν. Paulo post editi καὶ ἐστὶ. Mss.
ut in textu.

(47) *Τῶν προαγόντων.* Coisl. secundus et Reg.
secundus τῶν πραγμάτων, et paulo post ὑπὸ παντός.

(48) *Καὶ ὀνειδισμόν.* Editi καὶ εἰς ὀνειδισμόν.
cum quatuor aliis.

(49) *Ἄνδρα ἀπέκτεινα.* In Coisl. utroque, duo-
bus Regiis, Vaticano et Bigot. altero sic legitur hoc
Scripturæ testimonium : Ἄνδρα ἀπέκτεινα καὶ νεα-
νίσκον. Τὸν ἄνδρα εἰς τραῦμα, καὶ νεανίσκον εἰς
μώλωπά μοι. *Virum occidi et adolescentulum. Virum
in vulnus et adolescentulum in livorem mihi.* Consen-
tiant cum editis Medicæus, Harlæanus et Colberti-
nus.

lus. *De Cain vindicatum est septies, de Lamech vero septuagies septies*. Aequum est ut quadringenta et nonaginta subeam supplicia; si justum Dei iudicium de Cain, ut septem ille persolveret poenas. Ille enim, quemadmodum ab alio non didicit occidere, ita non vidit poenas subeuntem homicidam. Ego autem ante oculos habens eum qui gemebat, et tremebat, et magnitudinem irae Dei, sapiens non factus sum exemplo. Unde aequum est ut quadringenta et nonaginta luam supplicia. Quidam autem in ejusmodi sententiam delati sunt, quae non abhorret ab ecclesiastico dogmate: scilicet a Cain usque ad diluvium septem praeterierunt generationes, et inflictum est universae terrae supplicium, eo quod late diffusa esset iniquitas. Peccatum autem Lamechi non indiget diluvio ad curandum, sed ipso illo qui tollit peccatum mundi¹⁷. Enumera igitur ab Adam usque ad adventum Christi generationes; et invenies secundum Lucae genealogiam in septuagesima et septima generatione natum esse Dominum. Atque haec quidem pro viribus investigata sunt, multis, quae investigari poterant, praetermissis, ne ultra epistolae modum sermonem producamus; sufficientem autem prudentiae tuae vel exigua semina. *Da enim, inquit, sapientii occasionem, et sapientior erit*¹⁸; et: *Sermonem accipiens sapiens, laudabit illum, et adjiciet super illum*¹⁹.

6. Simeonis autem ad Mariam verba nihil habent quod aut varium sit, aut profundum. *Benedixit enim illis Simeon, et dixit ad Mariam matrem ejus*: Ecce hic positus est in ruinam et resurrectionem multorum in Israel, et in signum, cui contradicetur. Tuam autem ipsius animam pertransibit gladius, ut revelentur ex multis cordibus cogitationes²⁰. In quibus illud miratus sum, quomodo, praecedentia ut clara praetermittens, de hoc uno quaesieris: *Tuam autem ipsius animam pertransibit gladius*. Ac mihi quidem non minus videtur difficile, quomodo idem in ruinam positus sit et in resurrectionem, et quid sit signum cui contradicetur, quam illud tertium, quomodo Mariae animam pertransibit gladius.

7. Existimo igitur in ruinam et resurrectionem esse Dominum, non quod alii cadant, **400** et alii resurgant, sed quod vitium in nobis cadat, et virtus resurgat. Eversor est enim corporearum libidinum Domini adventus, et excitator animae proprietatum. Velut cum ait Paulus: *Cum enim infirmor, tunc potens sum*²¹; idem infirmatur et potens

ἄλλο νεανίσκος. Ὅτι ἐκ Κάιν ἐκδικήσεται ἐπτάκις, ἐκ δὲ Λάμεχ ἐβδομηκοντάκις ἐπτά. Τετρακοσίας καὶ ἐννεήκοντα τιμωρίας ὑποσχεῖν εἰμι δίκαιος· εἴπερ δίκαια ἡ τοῦ Θεοῦ χρίσις ἐπὶ τῷ Κάιν, ὥστε ἐπτά αὐτὸν παρασχεῖν τὰς κολάσεις. Ὁ μὲν γάρ, ὥσπερ οὐκ ἔμαθε παρ' ἄλλου φονεῦν, οὕτως οὐδὲ οἶδε τιμωρίαν ὑπέχοντα φονεῦτην· ἐγὼ δὲ, ἐν ὀφθαλμοῖς ἔχων τὸν στένοντα, καὶ τρέμοντα, καὶ τὸ μέγεθος τῆς ὀργῆς τοῦ Θεοῦ, οὐκ ἐσωφρονίσθη τῷ ὑποδείγματι. Ὅθεν ἀξίός εἰμι τετρακοσίας καὶ ἐννεήκοντα δοῦναι κολάσεις. Ἐνιοὶ δὲ τινες (50) πρὸς τοιοῦτον ὥρμησαν λόγον, οὐκ ἀπέχοντα τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ δόγματος· ὅτι ἀπὸ τοῦ Κάιν ἕως τοῦ κατακλυσμοῦ ἐπτά παρεληλύθασι γενεαί, καὶ ἐπλήχθη (51) πάση τῇ γῇ ἡ τιμωρία, διὰ τὸ πολλὴν γενέσθαι χόσιν τῆς ἀμαρτίας. Τὸ δὲ ἀμάρτημα τοῦ Λάμεχ οὐ κατακλυσμοῦ δέεται· πρὸς θεραπείαν, ἀλλ' αὐτοῦ τοῦ αἵροντος τὴν ἀμαρτίαν τοῦ κόσμου. Ἀρίσμησον τοίνυν ἀπὸ Ἀδάμ μέχρι τῆς παρουσίας τοῦ Χριστοῦ τὰς γενεὰς, καὶ εὐρήσεις, κατὰ τὴν τοῦ Λουκᾶ γενεαλογίαν, τῇ ἐβδομηκοντῇ καὶ ἐβδόμῃ διαδοχῇ γεγεννημένον (52) τὸν Κύριον. Ταῦτα μὲν οὖν εἰς δύναμιν ἐξητάσθη, πολλῶν τῶν ἐνότων ἐξετασθῆναι παρεθέτων, ἵνα μὴ ἔξω τοῦ μέτρου τῆς ἐπιστολῆς τὸν λόγον προαγάγωμεν· ἀρκεῖ δὲ τῇ συνέσει σου καὶ τὸ βραχέα σπέρματα. Δίδου γάρ, φησὶ, τῷ σοφῷ ἀφορμὴν, καὶ σοφώτερος ἔσται· καὶ, λόγον δεξιόμορος σοφός, αἰνέσει αὐτὸν, καὶ ἐπ' αὐτὸν προσθήσει.

6. Τὰ δὲ τοῦ Συμεὼν ῥήματα πρὸς τὴν Μαρίαν οὐδὲν ἔχει τοικίον, οὐδὲ βαθύ· Εὐλόγησε γὰρ αὐτοὺς Συμεὼν, καὶ εἶπε πρὸς Μαρίαν τὴν μητέρα αὐτοῦ· Ἰδοὺ οὗτος κεῖται εἰς πτώσιν καὶ ἀνάστασιν πολλῶν ἐν τῷ Ἰσραὴλ, καὶ εἰς σημεῖον ἀντιλεγόμενον. Καὶ σοὺ δὲ αὐτῆς τὴν ψυχὴν διελεύσεται ῥομφαία· ὅπως ἂν ἀποκαλυφθῶσιν ἐκ πολλῶν καρδιῶν διαλογισμοί. Ἐν οἷς ἐκεῖνο ἐθαύμασα, πῶς, τὰ προάγοντα ὡς σαφὴ παρελθόν, ἐν τούτῳ (53) ἐπεζήτησας, τὸ, καὶ σοῦ δὲ αὐτῆς τὴν ψυχὴν διελεύσεται ῥομφαία. Καίτοι ἐμοὶ οὐχ ἥττον φαίνεται ἄπορον, πῶς ὁ αὐτὸς εἰς πτώσιν κεῖται καὶ ἀνάστασιν· καὶ τί τὸ σημεῖον τὸ ἀντιλεγόμενον· καὶ τρίτον (54), πῶς τῆς Μαρίας τὴν ψυχὴν διελεύσεται ῥομφαία.

7. Ἡγοῦμαι τοίνυν εἰς πτώσιν καὶ ἀνάστασιν εἶναι τὸν Κύριον, οὐκ ἄλλων πιπτόντων, καὶ ἄλλων ἀνισταμένων, ἀλλὰ τοῦ ἐν ἡμῖν χείρονος καταπίπτοντος, καὶ τοῦ βελτίονος διανισταμένου. Καθαίρετικὴ μὲν γὰρ τῶν σωματικῶν παθῶν ἐστὶν ἡ τοῦ Κυρίου ἐπιφάνεια, διεγερτικὴ δὲ τῶν τῆς ψυχῆς ἰδιωμάτων. Ὡς ὅταν λέγῃ Παῦλος (55)· Ὅταν ἀσθενῶ, τότε

¹⁷ Joan. i, 29. ¹⁸ Prov. ix, 9. ¹⁹ Eccli. xxi, 48.

²⁰ Luc. ii, 34, 35. ²¹ II Cor. xii, 10.

(50) Ἐνιοὶ δὲ τινες. Postrema vox addita ex tribus vetustissimis codicibus.

(51) Καὶ ἐπλήχθη. Sic iidem tres mss. Editi καὶ εὐθέως ἐπλήχθη· et statim inflictum est, etc.

(52) Γεγεννημένον. Ita plerique mss. codices. Editi γεγεννημένον.

(53) Ἐν τούτῳ. Sic ope mss. codicum emenda-

vimus quod prave in editis legebatur ἐν τούτῳ.

(54) Καὶ τρίτον. Legendum ἡ τρίτον, aut nulla poterit erui ex his verbis sententia.

(55) Λέγει Παῦλος. Ita Coisl. uterque, Med. et tres alii. Editi λέγει ὁ Παῦλος. Non tamen deest articulus in Mediceo codice, sed deest in Harleziano.

δυνατός εἰμι· ὁ αὐτὸς καὶ ἀσθενεῖ καὶ δύναται, ἀλλ' ἀσθενεῖ μὲν τῇ σαρκί, δυνατὸς δὲ ἐστὶ τῷ πνεύματι. Οὕτω καὶ ὁ Κύριος οὐχὶ τοῖς μὲν τοῦ πίπτειν τὰς ἀφορμὰς παρέχει, τοῖς δὲ τοῦ ἀνίστασθαι. Οἱ γὰρ πίπτοντες ἀπὸ τῆς στάσεως, ἐν ᾗ ποτε ἦσαν, καταπίπτουσι. Δῆλον δὲ ὅτι οὐδέποτε στήκει (56) ὁ ἀπίστος, ἀεὶ χαμαὶ συρόμενος, μετὰ τοῦ θρώου, ᾧ συνεπιέται. Οὐκ ἔχει οὖν ὅθεν πύση, διὰ τὸ προκαταβληθῆαι τῇ ἀπιστίᾳ. Ὡστε πρώτη εὐεργεσία τὸν στήκοντα τῇ ἀμαρτίᾳ πεσεῖν καὶ ἀποθανεῖν, εἴτα ζῆσαι (57) τῇ δικαιοσύνῃ καὶ ἀναστῆναι, τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως (58) ἐκότερον ἡμῖν χαρίζομένης. Πιπτέτω τὰ χεῖρνα, ἵνα λάβῃ καιρὸν τὰ βελτίονα πρὸς τὴν ἀνάστασιν. Ἐάν μὴ πύσῃ ἡ πορνεία, ἡ σωφροσύνη οὐκ ἀνίσταται. Ἐάν μὴ ἡ ἀλογία συντριβῇ, τὸ λογιστικὸν ἐν ἡμῖν (59) οὐκ ἀνθήσει. Οὕτως οὖν εἰς πτώσιν καὶ ἀνάστασιν πολλῶν (60).

8. Εἰς δὲ σημείον ἀντιλεγόμενον. Κυρίως σημείον ἐγνώμεν παρὰ τῇ Γραφῇ τὸν σταυρὸν εἰρημένον. Ἔθηκε γὰρ, φησὶ, Μωσῆς τὸν ὄντι ἐπὶ σημείου· τοῦτέστιν, ἐπὶ σταυροῦ. Ἡ σημείον ἐστὶ τὸ παραδόξου τινὸς καὶ ἀφανοῦς πράγματος ἐνδεικτικόν· ὁρώμενον παρὰ τῶν ἀπλουστέρων, νοούμενον δὲ παρὰ τῶν ἐντρεχόντων (61) τὴν διάνοιαν. Ἐπεὶ οὖν οὐ παύονται ζυγομαχοῦντες περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Κυρίου· οἱ μὲν ἀνελιφεῖναι σῶμα, οἱ δὲ ἀσώματον αὐτοῦ τὴν ἐπιδημίαν γεγενῆσθαι διορίζομενοι· καὶ οἱ μὲν παθητὸν ἐσχηκεῖναι τὸ σῶμα, οἱ δὲ φαντασίᾳ τινὲ τὴν διὰ σώματος οἰκονομίαν πληροῦν· καὶ ἄλλοι χοῖκον (62), ἄλλοι δὲ ἐπουράνιον σῶμα· καὶ οἱ μὲν προαιώνιον τὴν ὑπαρξιν, οἱ δὲ ἀπὸ Μαρίας τὴν ἀρχὴν ἐσχηκεῖναι· διὰ τοῦτο Εἰς σημείον ἀντιλεγόμενον.

9. Ρωμαῖαν δὲ λέγει τὸν λόγον τὸν πειραστικόν, τὸν κριτικὸν τῶν ἐνθυμήσεων, τὸν δικνοῦμενον ἄχρι μερισμοῦ ψυχῆς τε καὶ πνεύματος (63), ἀρμῶν τε καὶ μυελῶν, καὶ κριτικὸν ἐνθυμήσεων (64). Ἐπειδὴ τοίνυν πᾶσα ψυχὴ παρὰ τὸν καιρὸν τοῦ πάθους οἰοεὶ διακρίσει τινὲ ὑπεβάλλετο, κατὰ τὴν τοῦ Κυρίου φωνήν, εἰπόντος, ὅτι Πάντες σκανδαλισθήσεσθε ἐν ἐμοί· προφητεύει ὁ Συμεὼν καὶ περὶ αὐτῆς τῆς Μαρίας, ὅτι παρεστῶσα τῷ σταυρῷ, καὶ βλέπουσα τὰ γινόμενα, καὶ ἀκούουσα τῶν φωνῶν, μετὰ τὴν τοῦ Γαβριὴλ μάρτυριαν, μετὰ τὴν ἀπόρρητον γνώσιν τῆς θείας συλλήψεως, μετὰ τὴν μεγάλην τῶν θαυμάτων

A est, sed infirmatur quidem carne, potens est autem spiritu. Ita et Dominus nequaquam aliis quidem cadendi causas præbet, aliis vero resurgendi. Nam qui cadunt, ex statu, in quo aliquando erant, cadunt. Liqueat autem nunquam stare infidelem, ut qui semper humi repat cum serpente quem assectatur. Non habet igitur unde cadat, jam præcipitatus infidelitate. Quare primum beneficium est, ut qui stat in peccato, cadat et moriatur, deinde vivat iustitiæ et resurgat, utrumque fide in Christum nobis largiente. Cadant pejora, ut locum habeant meliora resurgendi. Nisi cadat fornicatio, temperantia non resurget. Nisi id quod a ratione alienum est, conteratur, id quod rationale est in nobis non florebit. Sic igitur in ruinam et resurrectionem multorum.

8. In signum autem cui contradicetur. Proprie signum novimus in Scriptura crucem appellari. Posuit enim, inquit, Moses serpentem super signum²², id est, super crucem. Vel signum est inopinatæ cujusdam et obscuræ rei indicium: ac videtur quidem a simplicioribus, intelligitur autem ab his qui mente sunt perspicaces. Quoniam igitur non cessant digladiari de Incarnatione Domini: alii quidem eum corpus assumpsisse, alii vero incorporeum illius adventum fuisse decernentes: alii passibile corpus habuisse, alii specie quadam corpoream dispensationem adimplevisse: alii terrestre, alii cæleste corpus: alii eum ab æterno præexistisse, alii ex Maria initium accepisse: propterea In signum cui contradicetur.

9. Gladium autem dicit sermonem tentandi vim habentem et discernendi cogitationes, pertinentem usque ad divisionem animæ et spiritus, artuum quoque et medullarum²³. Quoniam igitur omnis anima passionis tempore cuidam veluti dubitationi subjecta fuit, secundum Domini vocem, dicentis: Omnes scandalizabimini in me²⁴; vaticinatur Simeon et de ipsa Maria, astante cruci, et vidente quæ gerebantur, et voces audiente; post Gabrielis testimonium, post arcānam divinæ conceptionis cognitionem, post plurima exhibita miracula, erit, inquit, quedam et circa animam

²² Num. xxi, 8. ²³ Hebr. iv, 42. ²⁴ Matth. xxvi, 31.

(56) Στήκει. Tres codices non vetustissimi habent εἰσθήκει. In iisdem desunt paulo post hæc verba ᾧ συνεπιέται.

(57) Εἴτα ζῆσαι. Consentiant in hac scriptura veteres libri. Editi εἴτα τὸ ζῆσαι.

(58) Πιστεως. Pro hac voce miror legi γνώσεως in tribus vetustissimis codicibus. Paulo post multi codices recentiores τὰ βελτίονα εἰς τὴν ἀνάστασιν.

(59) Τὸ λογιστικὸν ἐν ἡμῖν. Ita Harl. et Coisl. primus. Editi τὸ λογιστικὸν τὸ ἐν ἡμῖν. Legitur λογικὸν in quinque codicibus non antiquissimis.

(60) Πολλῶν. Εἰς δὲ σημείον ἀντιλεγόμενον, etc. Consentientibus veteribus libris hunc locum sanavimus. Legebantur enim in editis hæc

D verba post εἰρημένον. Paulo post legitur in pluribus recentioribus codicibus ὁ σημείον ἐστὶ, super crucem, quæ signum est.

(61) Παρὰ τὸν ἐντρεχόν. Pro his vocibus legitur in quatuor codicibus non vetustissimis παρ' αὐτῶν.

(62) Καὶ ἄλλοι χοῖκον. Deest conjunctio in Mediceo et Coisl. primo.

(63) Καὶ πνεύματος. In Mediceo, Harl., Coisl. primo et Reg. primo legitur καὶ σώματος, usque ad divisionem animæ et corporis.

(64) Καὶ κριτικὸν ἐνθυμήσεων. Hæc desunt in nonnullis codicibus recentioribus, et videntur redundare.

tuam fluctuatio. Oportebat enim Dominum **401** pro omnibus gustare mortem, ac propitiationem mundi factum, omnes justificare in suo sanguine. Et te igitur ipsam, quæ cœlitus didicisti quæ ad Dominum spectant, tanget quædam dubitatio. Hoc designat gladius. *Ut revelentur ex multis cordibus cogitationes*: significat, post scandalum, quod in Christi cruce contigit, discipulis ac ipsi Mariæ celerem quamdam medicinam affuturam a Domino, quæ ipsorum corda confirmaret in illius fide. Sic enim videmus et Petrum, postquam scandalum passus est, firmiter fidem in Christum retinuisse. Quod igitur humanum erat, imbecillum esse probatum est, ut potentia Domini demonstraretur.

EPISTOLA CCLXI.

Cum scripsissent Basilio Sozopolitani nonnullos carnem cœlestem Christo affingere et affectus humanos in ipsam divinitatem conferre; breviter hunc errorem refellit; ac demonstrat nihil nobis prodesset passionem Christi, si non eandem ac nos carnem habuit. Quod spectat ad affectus humanos, probat naturales a Christo assumptos fuisse, vitiosos vero nequaquam

Sozopolitanis.

1. Legi litteras vestras, fratres perquam reve- rendi, quas de rebus vestris scripsistis. Atque equidem quod nos sollicitudinum socios adhibuistis ad rerum vobis necessariorum ac studio dignarum curam, Domino egimus gratias. Sed ingemimus, ubi audivimus præter turbas, quas Ariani in Ecclesiis excitarunt, ac confusionem, quam in fidei doctrinam induxerunt, adhuc et aliam quamdam novitatem, quæ in plurimum mœrorem, ut mihi scripsistis, conjicit fraternitatem, vobis obortam esse, ab hominibus nova et auribus fidelium inaudita veluti ex Scripturæ doctrina introducen- tibus. Scripsistis enim nonnullos apud vos esse, qui dissolvant salutarem dispensationem Domini nostri Jesu Christi, quantum in ipsis est, ac ever- tant magni mysterii gratiam, taciti quidem a sæculis²⁵, sed declarati suis temporibus, cum Dominus, qui jam omnia ad generis humani medelam attinen- tia percurrerat, post omnia suum nobis largitus est

²⁵ 1 Tim. III, 16.²⁶ Alias LXV. Scripta circa annum 377.

(65) *Εἰλόγος*. Fatendum sane est hoc loco S. Basilium (quod equidem me certo scio non sine ipsius pace dicturum) longe aberrare et ab evangelica historia et a recta Simeonis verborum interpretatione. Nihil enim ejusmodi de sanctissima Deipara suspicari sinunt, cum ipsius constantia in filii mortis oculis suis spectanda, tum teneræ ad eam filii moricæ voces. Sed quamvis illius fides minime vacillaverit, non idcirco tamen materna viscera dolore illo caruerunt, quem ei sub gladii nomine Simeon prædicit. Videtur Basilium hanc opinionem hausisse ex Origenis fontibus, quamvis in hoc legendo scriptore satis cautus fuerit. Id enim docet Origenes homil. 27 in Lucam. Nonnulli alii post Basilium scriptores idem commentum secuti sunt, quos recenset Petavius lib. XIV *De Incarn.*, c. 4.

(66) *Υπὲρ πάντων*. Consentiant in hac scriptura codices mss. Editi ὑπὲρ πάντων. Paulo ante editi

ἐπιδείξιν, γενήσεται, φησί, τις καὶ περὶ τὴν σὴν ψυχὴν σάλος (65). "Ἐδεῖ γὰρ τὸν Κύριον ὑπὲρ πάν- τος (66) γεύσασθαι θανάτου, καὶ ἱλαστήριον γενόμε- νον τοῦ κόσμου, πάντας δικαιοῦσαι ἐν τῷ αὐτοῦ αἵ- ματι. Καὶ σοῦ οὖν αὐτῆς, τῆς ἀνωθεν δεδιδαγμένης τὰ περὶ τοῦ Κυρίου, ἀφεται τις διάκρισις. Του- τὲστιν ἡ ῥομφαία. "Ὅπως ἂν ἀποκαλυφθῶσιν ἀπὸ πολλῶν καρδιῶν διαλογισμοί· ἀνίσταται, ὅτι μετὰ τὸν σκανδαλισμὸν, τὸν ἐπὶ τῷ σταυρῷ τοῦ Χριστοῦ γενομένον, τοὺς τε μαθηταῖς καὶ αὐτῇ τῇ Μαρίᾳ τα- χεῖά τις ἱσσις ἐπακολουθήσει παρὰ τοῦ Κυρίου, βεβαιούσα αὐτῶν τὴν καρδίαν εἰς τὴν ἐπ' αὐτῷ πίστιν. Οὕτω γὰρ εἰδομεν καὶ Πέτρον μετὰ τὸ σκαν- δαλισθῆναι βεβαιώτερον τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως ἀντισχόμενον. Τὸ ἀνθρώπινον οὖν σαθρὸν διηλέγχθη, B ἵνα τὸ ἰσχυρὸν τοῦ Κυρίου διαδειχθῇ.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΞΑ'

Τοῖς ἐν Σωζοπόλει.

1. Ἐνέτυχον τοῖς γράμμασιν ὑμῶν, ἀδελφοί τι- μωτάτοι, ἃ περὶ τῶν καθ' ὑμᾶς πραγμάτων ἐπ- εστείλατε. Καὶ ὅτι μὲν ἡμᾶς κοινωνοὺς φροντῖδων παρελάβετε (67) εἰς τὴν τῶν ἀναγκαιῶν ὑμῖν καὶ σπουδῆς ἀξίων ἐπιμέλειαν, ἡ χάρις τοῦ Κυ- ρίου. Ἐσπενάξαμεν δὲ, ἀκούσαντες, ὅτι πρὸς τῇ παρὰ τῶν Ἀρειανῶν ἐπαγομένην παραχῇ ταῖς Ἐκκλησίαις, καὶ τῇ συγγύσει, ἣν ἐκεῖνοι περὶ τὸν τῆς πίστεως λόγον πεποιήνται, ἐτι καὶ ἄλλη τις ὑμῖν ἀνεφάνη (68) καινοφωνία, εἰς πολλὴν ἀδημονίαν ἐμβάλλουσα τὴν ἀδελφότητα, ὡς ἐπεστείλατε ἡμῖν, ἀνθρώπων καινὰ καὶ ἀσυνήθη ταῖς ἀκοαῖς τῶν πιστῶν ὡς ἐκ τῆς τῶν Γραφῶν διδασκαλίας δὴθεν παρεισαγόντων. Ἐγράφετε γὰρ εἶναι τινὰς παρ' ὑμῖν τοὺς λύοντας τὴν σωτήριον οἰκονομίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅσον τὸ ἐπ' αὐτοῖς, καὶ ἀθετοῦντας τοῦ μεγάλου μυστηρίου τὴν χάριν, τοῦ σεσιγημένου μὲν ἀπὸ τῶν αἰώνων, φανερωθέντος δὲ καιροῖς ἰδίους, ὅτε ὁ Κύριος, πάντα διεξελθὼν (69) τὰ εἰς ἐπιμέλειαν ἔκοντα τοῦ γένους

τὴν ψυχὴν τὴν σὴν. Mss. ut in textu.

D (67) *Παρελάβετε*. Coisl. primus et Med. παρα- λαμβάνετε.

(68) *Ἀνεφάνη*. Ita Coisl. primus et Med. cum tribus aliis. Editi ἐνεφάνη, exceptis tamen vetustis editionibus. Paulo post iidem duo codices Ἐγράφετε γὰρ εἶναι pro eo quod erat in editis Ἐγράφετε δὲ εἶναι.

(69) *Διεξελθὼν*. Notandum diligenter hoc ver- bum, quod idcirco simillima voce Latina reddidi- mus, nempe *percurrerat*, quia indicat Basilium Fi- lium Dei antequam nasceretur ex Virgine, anti- quis patribus apparuisse. Hinc contendit in libro II in *Eumonium*, eum qui Deus et angelus vocatur, ac Moysi apparuit, non alium esse quam Filium. Simili sensu Filius Dei apud Clementem Alexan- drinum in libro *Quis dives salvandus*, n. 8, dicitur: *A creatione mundi usque ad signum crucis humani- tatem percurrisse*: Ἀπὸ γενέσεως μέχρι τοῦ σημείου τὴν ἀνθρωπότητα διατρέχων.

τῶν ἀνθρώπων (70), ἐπὶ πᾶσι τὴν οἰκίαν ἐχαρίσατο ἡμῖν ἐπιδημίαν. Ὁφείλησε γὰρ τὸ ἑαυτοῦ πλάσμα, πρῶτον μὲν διὰ πατριαρχῶν, ὧν οἱ βίοι ὑποδείγματα καὶ κανόνες προσέτιθησαν τοῖς βουλομένοις ἀκολουθεῖν τοῖς γένεσι τῶν ἁγίων, καὶ κατὰ τὸν ὁμοιον ἐκείνους ζῆλον φθάσαι πρὸς τὴν τῶν ἀγαθῶν ἔργων τελείωσιν· εἰτα νόμον ἔδωκεν εἰς βοήθειαν, δι' ἀγγέλων αὐτὸν διαταξάμενος ἐν χειρὶ Μωϋσέως· εἰτα προφήτας, προκαταγγέλλοντας τὴν μέλλουσαν ἐσθλαίαν ζωὴν, κριτὰς, βασιλεῖς, δικαίους, ποιοῦντας δυνάμεις ἐν χειρὶ κρυφαῖα (71). Μετὰ πάντας τούτους, ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν αὐτὸς ἐφανερώθη ἐν σαρκί, Γενόμενος ἐκ γυναικὸς (72), γενόμενος ὑπὸ νόμον, ἵνα τοὺς ὑπὸ νόμον ἐξαγοράσῃ, ἵνα τὴν υἱοθεσίαν ἀπολάβωμεν.

2. Εἰ τοίνυν μὴ γέγονε τοῦ Κυρίου ἡ ἐν σαρκὶ ἐπιδημία, οὐκ ἔδωκε μὲν ὁ Λυτρωτὴς τὸ ὑπὲρ ἡμῶν τίμημα τῷ θανάτῳ, οὐ δέκοψε δὲ τοῦ θανάτου τὴν βασιλείαν δι' ἑαυτοῦ. Εἰ γὰρ ἄλλα μὲν ἦν τὸ βασιλευμένον ὑπὸ τοῦ θανάτου, ἄλλο δὲ τὸ παρὰ τοῦ Κυρίου προσληφθὲν, οὐκ ἂν μὲν ἐπαύσατο τὰ ἑαυτοῦ (73) ἐνεργῶν ὁ θάνατος· οὐκ ἂν δὲ ἡμέτερον κέρδος ἐγένετο τῆς σαρκὸς τῆς θεοφόρου τὰ πάθη· οὐκ ἀπέκτεινε δὲ τὴν ἁμαρτίαν ἐν τῇ σαρκί· οὐκ ἐζωοποιήθημεν ἐν τῷ Χριστῷ οἱ ἐν τῷ Ἀδὰμ ἀποθανόντες· οὐκ ἀνεπλάσθη τὸ διαπεπτωχὸς· οὐκ ἀνυρθώθη τὸ κατεβραχμένον· οὐ προσωκλειώθη τῷ Θεῷ τὸ διὰ τῆς ἀπάτης τοῦ ὄφους· ἄλλοτριωθὲν. Ταῦτα γὰρ πάντα ἀναίρεται παρὰ τῶν οὐράνιων σῶμα λεγόντων ἔχοντα τὸν Κύριον παραγεγενῆσθαι. Τίς δὲ χρεια τῆς ἁγίας Παρθένου, εἰ μὴ ἐκ τοῦ φυλάματος τοῦ Ἀδὰμ ἐμειλιν ἡ θεοφόρος σὰρξ (74) προσλαμβάνεσθαι; Ἀλλὰ τίς οὕτω τολμῆρος, ὥστε τὸ πάλαι σιωπηθὲν Οὐαλεντίνου δόγμα νῦν πάλιν διὰ σοφιστικῶν ῥημάτων καὶ τῆς ἐκ τῶν Γραφῶν ὀθιν μαρτυρίας ἀνανεοῦσθαι; Οὐ γὰρ νεώτερον τοῦτο τῆς δοκῆσεως (75) τὸ ἀσέθημα, ἀλλὰ πάλαι ἀπὸ τοῦ ματαιόφρονος ἀρξάμενον Οὐαλεντίνου, ὅς, ὁλίγας τοῦ Ἀποστόλου λέξεις ἀποσπαράξας, τὸ δυσσεβὲς ἑαυτῷ κατεσκευάσατο πλάσμα, μορφήν λέγων δούλου, καὶ οὐχὶ αὐτὸν τὸν δούλον ἀνειληγμένον, καὶ ἐν σχήματι λέγων τὸν Κύριον γενῆσθαι, ἀλλ' οὐχὶ αὐτὸν τὸν ἄνθρωπον παρ' αὐτοῦ

A adventum. Juvit enim suam ipsius creaturam, primum quidem per patriarchas, quorum vitæ, ut exempla ac regulæ, volentibus sanctorum sequi vestigia similique ac illi studio ad bonorum perfectionem pervenire, propositæ fuerunt; deinde legem in auxilium dedit, per angelos eam ordinans in manu Moysi⁷⁰: tum prophetas, qui salutem futuram prænuntiarent, judices, reges, justos, qui in manu⁴⁰² occulia ederent virtutes. Post hos omnes in extremis diebus ipse manifestatus est in carne, Factus est ex muliere, factus sub lege, ut eos, qui sub lege erant, redimeret, ut adoptionem filiorum reciperemus⁷¹.

B 2. Itaque si Domini in carne adventus non fuit, non dedit Redemptor pro nobis pretium mortis, nec per seipsum mortis regnum rescuit. Si enim aliud esset quod mortis imperio subjectum erat, aliud quod assumptum a Domino; non desiisset mors ea quæ sua sunt, operari, nec lucrum nostrum factæ fuisset deiferæ carnis passionēs: non interemisset peccatum in carne; non in Christo vivificati fuisset, qui eramus in Adamo mortui; non resartum fuisset, quod collapsum erat; non instauratum, quod confractum; non conjunctum Deo, quod serpentis fraude fuerat abalienatum. Hæc enim omnia tolluntur ab iis, qui dominum dicunt cœleste corpus habentem advenisse. Quid autem opus sancta Virgine, si non ex Adami massa assumenda erat caro deifera? At quis ita audax, ut jamdiu silentio sopitum Valentini dogma nunc rursus verbis sophisticis Scripturarumque scilicet testimonio renovet? Non enim recens est impium illud de apparentia dogma, sed jam olim ab insulso initium habuit Valentino, qui paucas Apostoli dictiones divellens, impium sibi ipse commentum struxit, formam dicens servi, et non ipsum servum assumptum fuisse, et in similitudine Dominum factum esse pronuntians, sed non ipsum hominem ab eo fuisse assumptum. His cognata videntur isti effutire, quibus quidem

⁷⁰ Galat. III, 19. ⁷¹ Galat. IV, 4.

(70) Τῶν ἀνθρώπων. Ita Coisl. uterque, Vat. et duo Regii. Editi πάντων ἀνθρώπων. Paulo post Coisl. primus et Med. Ἐσαρκὸς ἐπιδημία. Non exstat hæc epistola in codice Harleano.

(71) Κρυφαῖα. Ita vetustæ editiones et omnes mss. Editio Parisiensis χρатаῖα, in manu forti.

(72) Γενόμενος ἐκ γυναικὸς. Regius secundus et Coisl. secundus γεννώμενος. Paulo post editi ὑπὸ νόμου. Plerique mss. ὑπὸ νόμον.

(73) Τὰ ἑαυτοῦ. Coisl. secundus et tres Regii codices τὸ ἑαυτοῦ. Paulo post Med. et Coisl. primus ἐν τῷ Ἀδὰμ ἀποθνήσκοντες.

(74) Ἡ θεοφόρος σὰρξ. Male in Vaticano et tribus Regiis ἡ χριστοφόρος σὰρξ. Mox illud ὀθιν, scilicet, ironiam indicat.

(75) Τῆς δοκῆσεως. Illud apparentiæ commentum proprie illis tribuitur, qui carnem phantasticam Christo attribuebant: quales fuerunt Simeonem Basilides, Marcion et Cassianus, qui Do-

ctarum princeps dictus est. Verum ab his discrepabat Valentinus, eumque testatur Tertullianus carnem et nativitatem Christo attribuisse, lib. De carne Christi cap. 1, quamvis hanc carnem per Mariam veluti per tubum transiisse fingeret. Cur ergo τῆς δοκῆσεως auctorem illum facit Basilius? Videtur S. Pater de Valentino sic statuisse, quia illius de cœlesti carne Christi commentum eodem redibat ac Marcionis apparentia. Utraque enim opinio Incarnationem evertibat: utraq; carnem ejusmodi allungebat Christo, quæ cum eadem videretur ac nostra, nec tamen eadem esset, non immerito phantastica dici potuit. Eo libentius in eam partem accipio S. Basilii sententiam, quod cum minime latuerint commenta Valentini. Nam paulo ante cum eos notaret, qui Dominum dicebant cœleste corpus habentem advenisse, tamdiu silentio sopitum Valentini dogma ab eis renovari declarat.

lugere convenit, novas inter vos turbas inducentibus.

3. Quod autem dicunt affectus humanos in ipsam divinitatem transire, eorum est, qui in suis cogitationibus nullum ordinem servant, neque norunt alios esse carnis affectus, alios carnis animatae, alios animae corpore utentis. Est igitur carnis proprium secari, imminui et dissolvi: et rursus carnis animatae, fatigari, dolere, esurire, sitire et somno opprimi: animae vero corpore utentis proprii sunt mœrores, et anxietates, et curæ, et reliqua ejusmodi. Quorum alia quidem naturalia sunt, et animali necessaria: alia vero ex prava voluntate, propter vitam male institutam, nec virtute informatam, superinducta. Unde liquet Dominum naturales quidem affectus suscepisse, **403** ad confirmationem veræ, nec phantasticæ Incarnationis, vitiosos vero affectus, qui nostræ vitæ puritatem coinquinant, ut intaminata divinitate indignos rejecisse. Eam ob causam dictum est, factum eum fuisse in similitudine carnis peccati; non utique in similitudine carnis, ut his videtur, sed in similitudine carnis peccati³⁸. Quare carnem nostram una cum naturalibus affectibus assumpsit, peccatum vero non fecit³⁹. Sed quemadmodum mors, quæ in carne per Adamum ad nos transmissa, absorpta fuit a divinitate: sic et peccatum absumptum a justitia quæ in Christo Jesu est⁴⁰: ut in resurrectione resumamus carnem, nec obnoxiam morti, neque subjectam peccato. Hæc sunt, fratres, Ecclesiæ mysteria, hæ Patrum traditiones. Obtestor hominem omnem, qui Dominum timet, Delique judicium exspectat, ut ne variis doctrinis abripiatur. Si quis aliter docet, nec accedit ad sanos fidei sermones, sed Spiritus oracula rejiciens, propriam doctrinam potiore habet evangelicis documentis; talem vitare. Utinam autem Dominus largiatur, ut etiam aliquando in unum conveniamus, ut quæ nostrum sermonem effugerunt, ea coram congregantes suppleamus! Nam vobis pauca ex multis scripsimus, modum epistolæ excedere nolentes, tum etiam quia persuasum habemus, iis, qui Dominum timent, satis esse vel brevem admonitionem

³⁸ Rom. viii, 3. ³⁹ I Petr. ii, 22. ⁴⁰ Rom. v, 12 sqq.

(76) Ἀποδύρεσθαι. Coisl. primus ἀποδύρασθαι. Non incommode reddi posset: qui quidem legendi sunt, sicutque habuit prior interpretatio. Sed sequi malui simillimum Basilii locum in epist. 210, ubi de iis qui Sabellianam impietatem renovabant, sic loquitur n. 5: Οὐδ', ἐὰν μὴ παύσωνται λαλεῖν κατὰ Θεοῦ ἀδικίαν, ὀδύρεσθαι χρὴ μετὰ τῶν ἀρνησυχρίστων. Quibus quidem, nisi desinant loqui adversus Deum iniquitatem, legendum est cum iis qui Christum negant. Ibidem editi ἡμῖν ἐπιστάγοντας. Coisl. uterque cum duobus Regiis habent ὑμῖν. Legitur etiam βλασφημίας pro ταραχάς in Coisl. secundo et duobus Regiis.

(77) Τὰ τοῦ ἀνθρώπου. Ita Med. et Coisl. pri-

A προσειληφθαι. Τούτους εἰκόσιν συγγενῇ φθέγγεσθαι οὗτοι, οὐς ἀποδύρεσθαι (76) προσήκει, τὰς νεωτερικὰς ὑμῖν ἐπιστάγοντας ταραχάς.

5. Τὸ δὲ ἐπ' αὐτὴν λέγειν τὴν θεότητα τὰ τοῦ ἀνθρώπου (77) διαβαίνειν πάθῃ οὐδαμῶς σωζόντων ἐστὶ τὸ ἐν διανοίαις ἀκόλουθον, οὕτε εἰδόντων, ὅτι ἄλλα σαρκὸς πάθη, καὶ ἄλλα σαρκὸς ἐμφύχου, καὶ ἄλλα ψυχῆς σώματι κεχηρμένης. Σαρκὸς μὲν οὖν ἴδιον τὸ τέμνεσθαι, καὶ μειοῦσθαι, καὶ διαλύεσθαι· καὶ πάλιν σαρκὸς ἐμφύχου τὸ κοποῦσθαι, καὶ ὀδυῖσθαι, καὶ πεινᾶν, καὶ διψᾶν, καὶ ὑπνῷ κρατεῖσθαι· ψυχῆς δὲ σώματι κεχηρμένης λύπαι, καὶ ἀθρομνίαι, καὶ φροντίδες, καὶ ὅσα τοιαῦτα. Ὡν τὰ μὲν φυσικὰ καὶ ἀναγκαῖα τῷ ζῳῷ, τὰ δὲ ἐκ προαιρέσεως μοχθηρὰς, διὰ τὸ ἀνάγωγον τοῦ βίου καὶ πρὸς ἀρετὴν ἀγύμαστον ἐπισταγόμενα. Ὅθεν φαίνεται ὁ Κύριος τὰ μὲν φυσικὰ πάθη παραδεξάμενος (78) εἰς βεβαίωσιν τῆς ἀληθινῆς, καὶ οὐ κατὰ φαντασίαν ἐνανθρωπήσεως, τὰ δὲ ἀπὸ κακίας πάθη, ὅσα τὸ καθαρὸν τῆς ζωῆς ἡμῶν ἐπιβρῦπαίνει, ταῦτα ὡς ἀνάξια τῆς ἀγράντου θεότητος ἀπωσάμενος. Διὰ τοῦτο εἰρηται ἐν ὁμοιώματι γεγενῆσθαι σαρκὸς ἁμαρτίας. Οὐ γὰρ ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς, ὡς τοῦτοις δοκεῖ, ἀλλ' ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἁμαρτίας. Ὅστε σάρκα μὲν τὴν ἡμετέραν ἀνέλαβε μετὰ τῶν φυσικῶν αὐτῆς παθῶν, ἁμαρτίαν δὲ οὐκ ἐποίησεν. Ἀλλ' ὥσπερ ὁ θάνατος, ὁ ἐν τῇ σαρκί, διὰ τοῦ Ἀδάμ εἰς ἡμᾶς παραπεμφθεῖς, κατεπόθη ὑπὸ τῆς θεότητος, οὕτω καὶ ἡ ἁμαρτία ἐξαηλώθη (79) ὑπὸ τῆς δικαιοσύνης τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ· ὥστε ἡμᾶς ἐν τῇ ἀναστάσει ἀπολαβεῖν τὴν σάρκα, μῆτε ὑπόδικον θανάτῳ, μῆτε ὑπεύθυνον ἁμαρτίᾳ. Ταῦτά ἐστιν, ἀδελφοί, τὰ τῆς Ἐκκλησίας μυστήρια, αὐτὰ τῶν Πατέρων αἱ παραδόσεις. Διαμαρτυροῦμεθα παντὶ ἀνθρώπῳ φοβουμένῳ τὸν Κύριον, καὶ χρίσιν Θεοῦ ἀναμένοντι (80), διδασκαίς ποικίλαις μὴ παραφέρεσθαι. Εἰ τις ἐτεροδιδασκαλεῖ, καὶ μὴ προσέρχεται ὑγιαίνουσι λόγοις τῆς πίστεως, ἀλλὰ παρωθοῦμενος τὰ τοῦ Πνεύματος λόγια, τὴν οικίαν διδασκαλίαν κυριωτέραν (81) ποιεῖται τῶν εὐαγγελικῶν διδασκαλῶν, φυλάσσεσθε τὸν τοιοῦτον. Παράσχοι δὲ ὁ Κύριος καὶ εἰς ταυτὸν ἡμᾶς ἀλλήλοις συνελθεῖν ποτε· ὥστε ὅσα τὸν λόγον ἡμῶν διέφυγε, ταῦτα διὰ τῆς κατ' ὀφθαλμοῦ συντυχίας ἀναπληρῶσαι (82). Καὶ γὰρ ὀλίγα ἐκ πολλῶν ὑμῖν ἐπιστείλαμεν, οὐ βουλόμενοι ἔξω γενέσθαι τοῦ μέτρου τῆς ἐπιστολῆς· καὶ ἅμα πείπειμένους, ὅτι τοῖς φοβουμένοις τὸν Κύριον ἐξαρκεῖ καὶ ἡ δι' ὀλίγων ὑπόμνησις.

mus. Editi τὰ ἀνθρώπων.

(78) Παραδεξάμενος. Sex mss. παραδεχόμενος, nempe Vaticanus, Coisl. secundus et quatuor Regii. Sed Coisl. primus et Med. cum editis consentiunt.

(79) Ἐξαηλώθη. Codices nonnulli ἐξανάλωθη.

(80) Ἀναμένοντι. Coisl. secundus et Reg. secundus διαναμένοντι.

(81) Κυριωτέραν. Coisl. secundus cum quatuor Regiis προτιμωτέραν.

(82) Ἀναπληρῶσαι. Ita Coisl. primus et tres Regii. Editi ἐναπληρῶσαι. Ibidem Coisl. primus et Med. ἀπὸ πολλῶν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΞΒ.

EPISTOLA CCLXII.

Cum ad Basilium Urbicius non sine aliqua timiditate et excusatione scripsisset, jubet eum Basilium hanc timiditatem ejicere, rogatque ut saepe ad se scribat, et quinam in sua Ecclesia sani sint in fide nuntiet. Audierat enim nonnullos ex his, qui cum Urbicio erant, Deum in carnem conversum fingere. Horum errorem breviter rejecit, Urbiciumque hortatur, ut ecclesiastica emendatione hac impietas non careat.

Οὐρβικίῳ μονάχῳ (83).

A

Urbicio monacho.

1. Καλῶς ἐποίησας ἐπιστελλας ἡμῖν· ἐδειξας γάρ οὐ μικρὸν τὸν καρπὸν τῆς ἀγάπης· καὶ συνεχῶς ποιεῖς τοῦτο. Μὴ μέντοι νομίσης ἀπολογίας σοι δεῖν, ὅταν ἡμῖν ἐπιστέλλῃς. Γνωρίζομεν γάρ ταυτοὺς, καὶ οἶδαμεν, ὅτι παντὶ ἀνθρώπῳ πρὸς πάντας ὁμοτιμίας ἰσότης ἐστὶ (84) κατὰ τὴν φύσιν· ὑπεροχαὶ δὲ ἐν ἡμῖν οὐ κατὰ γένος, οὐδὲ κατὰ περιουσίαν χρημάτων, οὐδὲ κατὰ τὴν τοῦ σώματος κατασκευὴν, ἀλλὰ κατὰ τὴν ὑπεροχὴν τοῦ φόβου τοῦ πρὸς τὸν Θεόν. Ὅστε, τί κωλύει σε, πλεῖστον (85) φοβούμενον τὸν Δεσπότην, μείζονα ἡμῶν εἶναι κατ' αὐτὸ τοῦτο; Συνεχῶς οὖν ἡμῖν ἐπιστέλλε, καὶ γνῶρίζε, πῶς ἡ περὶ σὲ ἀδελφότης, καὶ τίνες τῶν τῆς Ἐκκλησίας τῆς καθ' ὑμᾶς (86) ὑγιαίνουσιν· ἵνα εἰδῶμεν οἷς χρὴ γράφειν, καὶ τίσιν ἐπαναπαύεσθαι. Ἐπεὶ δὲ ἀκούω τινὰς εἶναι τοὺς τὸ εὐθεὶ περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Κυρίου δόγμα ἐν διαστρόφοις ὑπολήψειςι παραχαράσσοντας (87), παρακαλῶ αὐτοὺς διὰ τῆς σῆς ἀγάπης ἀποσχέσθαι τῆς ἀτόπου ἐκείνης ἐννοίας, ἣν ἔχειν τινὲς ἡμῖν καταγγέλλονται, ὥς αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ εἰς σάρκα τραπέντος, καὶ οὐχὶ προσλαβόντος, διὰ τῆς ἀγίας (88) Μαρίας τὸ τοῦ Ἀδάμ φύραμα, ἀλλ' αὐτοῦ τῇ οἰκείᾳ θεότητι εἰς τὴν ὕλικήν φύσιν μεταβληθέντος.

2. Τοῦτο δὲ τὸ ἀποκον ἐλέγχει καὶ πάνν ῥάδιον. Ἄλλ' ἐπειδὴ αὐτοὶ ἐχει τὸ ἐναργὲς ἢ βλασφημία, νομίζω τῷ φοβουμένῳ τὸν Κύριον ἀρκεῖν καὶ μόνῃ τὴν ὑπόμνησιν. Εἰ γὰρ ἐτράπη, καὶ ἡλλοιώθη. Τοῦτο δὲ ἀπειλὴ καὶ λέγειν καὶ ἐννοεῖν, τοῦ Θεοῦ εἰπόντος· Ἔγώ εἰμι, καὶ οὐκ ἡλλοίωμαι. Ἐπειτα, πῶς εἰς ἡμᾶς διέβη ἡ τῆς ἐνανθρωπήσεως ὠφέλεια, εἰ μὴ τὸ ἡμέτερον σῶμα, τῇ θεότητι συναφθὲν, κρεῖττον ἐγένετο τῆς τοῦ θανάτου ἐπικρατείας; Οὐ γὰρ τραπέεις (89) οἰκείον ὑπερστέηστο σῶμα, ὅπερ, παχυνοθείσης αὐτῷ τῆς θεϊκῆς φύσεως, ὑπέστη. Πῶς δὲ ἡ ἀπερὶληπτος θεότης εἰς μικροῦ σώματος ὄγκον περιεγράφη, εἴπερ ἐτράπη· πᾶσα ἡ τοῦ Μονογενοῦς φύσις; Ἀλλὰ τοῦτο μὲν οὐδένα ἡγοῦμαι νοῦν ἔχοντα, καὶ τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ κεκτημένον, πάσχειν τὸ ἀρρώστημα. Ἐπειδὴ δὲ ἦλθεν εἰς ἐμὲ ἡ φήμη, ὅτι

⁸¹ Malach. iii, 6.

(83) Οὐρβικίῳ μονάχῳ. Sic tres vetustissimi codices. Editi cum duobus Regiis et Coisl. secundo addunt: "Ὅτι οὐκ ἐτράπη εἰς σῶμα ὁ Θεὸς Λόγος, ἀλλ' ἦνοισεν αὐτῷ τὸ τοῦ Ἀδάμ φύραμα." Quod Deus Verbum non conversum sit in corpus, sed sibi univertit Adami massam.

(84) Ὅμοτιμίας ἰσότης ἐστὶ. Ita Harl., Med., Coisl. primus et Clarom. Editi ὁμοτιμία ἐστὶ.

(85) Πλεῖστον. Harl., Colbert. et Clarom. addunt ἡμῶν.

(86) Τῆς καθ' ὑμᾶς. Male in editis τῆς καθ' ἡμᾶς, quod non minus pugnat cum antiquis codicibus, quam cum Basilii sententia. Ibidem in non-

1. Recte fecisti, quod ad me scripseris: ostendisti enim fructum non exiguum charitatis, idque velim frequenter facias. Nec putes tibi opus esse excusatione, cum ad me scripseris. Nam me ipse novi, et scio quemlibet hominem omnibus parem esse honore secundum naturam: praestantiam autem in nobis, non ex genere, neque ex pecuniarum copia, neque ex corporis constitutione, sed ex excellentiori timoris Dei gradu proficisci. Proinde, quid impedit quominus Dominum magis metuens, major me in hoc ipso sis? Scribe igitur nobis assidue, ac significa quid rerum agat fratrum qui tecum sunt conventus, et quinam in vestra Ecclesia sani sint; ut sciam quibus scribendum sit, et in quibus acquiescendum. Sed quia audio nonnullos esse, qui rectam de 404 Incarnatione Domini doctrinam perversis opinionibus depravant; adhortor eos per tuam charitatem, ut abstineant absurda illa opinione, quam quidam tenere nobis nuntiantur, Deum ipsum in carnem conversum fuisse, nec assumpsisse Adami massam, per sanctam Mariam, sed ipsum in sua ipsius divinitate in materialem naturam fuisse transmutatum.

2. Absurdum illud commentum confutare omnino facile. Sed quia sua sponte evidentiam habet blasphemiam, arbiro Dominum timentis satis esse, vel solam admonitionem. Si enim conversus, etiam mutatus. Absit autem ut id aut dicamus, aut cogitemus, cum Deus dicat: *Ego sum, et non mutator* ⁸¹! Deinde, quomodo ad nos transit Incarnationis fructus, si non corpus nostrum divinitati conjunctum, mortis dominatum superavit? Si enim conversus est, proprium constituit corpus, quod videlicet, densata in ipso deitate, substituit. Quomodo autem incomprehensibilis divinitas parvi corporis mole circumscripta est, si nempe conversa est tota Unigeniti natura? Verum hoc neminem arbitror, modo mente peditus sit, Deique timorem habeat, morbo laborare. Sed quia venit ad me ru-

nullis codicibus recentioribus legitur sine conjunctione τίνες τῶν τῆς καθ' ὑμᾶς.

(87) Παραχαράσσοντας, παρακαλῶ αὐτούς. Ita octo mss., excepto quod in Mediceo et Harleano legitur ὅς παρακαλῶ. Editi παραχαράσσοντας αὐτούς, διὰ, etc. Ibidem legitur in codicibus Harl. et Med. πρὸς τὴν σάρκα.

(88) Ἀγίας. Deest ea vox in tribus mss. non vetustissimis.

(89) Οὐ γὰρ τραπέεις. Legendum videtur Εἰ γὰρ τραπέεις, vel Ὁ γὰρ τραπέεις. Postremam scripturam in solo invenimus Coisliniano secundo. Caeteri consentiunt cum editis.

* Alias CCCXLIV. Scripta circa annum 377.

mor, nonnullos ex iis qui cum tua charitate versantur, hac infirmitate mentis teneri, necesse esse duxi, ut salutatione nuda non uteror, sed mea epistola aliquid tale contineret, quod posset etiam animas Dominum timentium ædificare. Adhortor igitur, ut hæc ecclesiastica emendatione non careant, et vos ab hæreticorum communione sejungatis: scientes indifferentia his in rebus nostram in Christo libertatem tolli.

EPISTOLA CCLXIII.*

Gratias agunt Orientales Occidentalibus, quod magnum succurrendi Orienti studium significaverint. Rogant ut hoc beneficium impendant vel invisendo vel saltem scribendo; eorum enim sententiam eo majoris futuram ponderis, quo magis alieni sunt a similitudinis suspitione. Rerum autem perturbationem non tam Arianiis alitribus, quam iis qui sub pelle ovium latentes grassantur, nempe Eustathio et Apollinario. Primi inconstantia in fide describitur; alterius varii errores recensentur. Accusatur etiam Paulinus quod Marcelli sectatores recipiat. Rogantur Occidentales, ut decernant recipiendos esse eos qui ab errore discedunt, obstinatos autem excommunicandos.

Occidentalibus.

1. Dominus Deus noster, in quem speravimus, tantam cique vestrum gratiam largiatur, ut ad propositam spem perveniamus, quanto ipsi gaudia corda nostra implevistis, tum ex litteris, quas nobis per optatissimos compresbyteros scripsistis, tum ex commiseratione, quam ærumnis nostris impendistis, ut induti viscera misericordiae, quemadmodum prædicti viri nobis annuntiaverunt. Etsi enim vulnera nostra eadem permanent, aliquid tamen solatium est, paratos **405** habere medicos, qui possint, si tempus nanciscantur, celerem afferre nostris doloribus medelam. Quapropter rursus etiam vos per dilectos et salutamus, et adhortamur, ut si Dominus quidem facultatem vobis dederit ad nos proficiscendi, ne pigremini nos invisere. Maximum enim mandatum est infirmorum visitatio. Quod si bonus Deus ac sapiens vite nostræ moderator, hoc beneficium in aliud tempus reservat; saltem nobis scribite quæcunque a vobis scribi decet ad solamen afflictorum et erectionem confractorum. Jam enim multæ contritiones Ecclesiæ exstiterunt, nobisque magna ex eis afflictio: nec aliunde expectatio ulla auxilii, nisi Dominus per vos, a quibus sincere colitur, miserit medelam.

2. Audax quidem illa ac impudens Arianorum hæresis, palam abscissa a corpore Ecclesiæ, manet in suo ipsius errore, nobisque non minus nocet, quia omnibus aperta ipsorum impietas. Qui autem pellem ovinam induti sunt,

A τινες τῶν μετὰ τῆς ἀγάπης σου ἐν τῇ ἀσθενείᾳ ταύτῃ τῶν λογισμῶν εἰσιν, ἀναγκαῖον ἡγησάμεν, μὴ φιλήν ποιήσασθαι τὴν πρόσρρησιν, ἀλλ' ἔχειν τι τὴν ἐπιστολὴν ἡμῶν τοιοῦτον, ὃ δύναται καὶ οἰκοδομῆσαι τὰς ψυχὰς τῶν φοβουμένων τὸν Κύριον. Ταῦτα οὖν παρακαλοῦμεν διορθώσεως τυχεῖν ἐκκλησιαστικῆς, καὶ τῆς πρὸς τοὺς αἰρετικοὺς κοινωνίας ὑμᾶς ἀπέχεσθαι εἰδότας, ὅτι τὸ ἐν τούτοις ἀδιαφορεῖν (90) τὴν ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ παρῆρσιαν ἡμῶν ἀφαιρεῖται.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΣΓ'.

B

Τοῖς Ἀντικοῖς (91).

1. Κύριος ὁ Θεὸς ἡμῶν, ἐφ' ὃν ἠλπίσαμεν (92), τοσαύτην ὑμῶν ἐκάστη παράσχοι χάριν εἰς τὸ ἐπιτυχεῖν τῆς προκειμένης ἐλπίδος, ὅσης αὐτοὶ χαρὰς τὰς καρδίας ἡμῶν ἐνεπλήσαστε, ἐκ τε τῶν γραμμάτων ἃ ἐπεστείλατε ἡμῖν διὰ τῶν ποθεινοτάτων συμπεσούτων ἡμῶν, καὶ ἐκ τῆς συμπαθείας τῶν καθ' ἡμᾶς λυπηρῶν, ἣν συνεπαθήσατε ἡμῖν, ὡς ἐνδεδυμένοι σπλάγχνα οἰκτιρμοῦ, καθὼς ἀπήγγειλαν ἡμῖν οἱ προεξηγούμενοι. Καὶ γὰρ, εἰ καὶ τὰ τραύματα ἡμῶν ὅμοια διαμένει, ἀλλ' οὖν φέρει τινὰ ἡμῖν ῥυστάνην τὸ ἐτοίμως ἔχειν τοὺς ἰατροὺς, δυναμένους, εἰ καιροῦ λάβοιντο, ταχέαν ἐπαγαγεῖν (93) τῶν ἀλγημάτων τὴν ἴασιν. Διὸ καὶ πάλιν ὑμᾶς διὰ τῶν ἀγαπητῶν καὶ προσφθεγγόμεθα, καὶ παρακαλοῦμεν, εἰ μὲν διδωσιν ὑμῖν ὁ Κύριος ἀδειαν τοῦ ὡς ἡμᾶς (94) ἀφικέσθαι, μὴ ὀκνῆσαι ἡμῶν τὴν ἐπίσκεψιν· ἐντολῆς γὰρ ἐστὶ τῆς μεγίστης ἡ τῶν ἀσθενούντων ἐπίσκεψις. Εἰ δὲ ὁ ἀγαθὸς Θεὸς καὶ σοφὸς τῆς ζωῆς ἡμῶν οἰκονόμος τὴν χάριν ταύτην εἰς ἕτερον καιρὸν ταμιεύεται (95), ἀλλ' ἐπιστείλατε ἡμῖν ὅσα παρ' ὑμῶν πρέπει γραφῆναι εἰς παράκλησιν μὲν τῶν θλιβομένων, διόρθωσιν δὲ τῶν συντετριμμένων. Πολλὰ γὰρ ᾗδὲ τὰ συντρίμματα τῆς Ἐκκλησίας γέγονε, καὶ πολλὴ ἡμῖν ἐπ' αὐτοῖς ἡ θλίψις· καὶ προσδοκία βοηθείας ἐτέρωθεν οὐδαμῶθεν, ἐὰν μὴ ὁ Κύριος δι' ὑμῶν τῶν γνησίως δουλεύοντων αὐτῷ ἐξαποστείλῃ τὴν ἴασιν.

2. Τὸ μὲν οὖν (96) ἰταμὸν καὶ ἀνασχυντον τῆς αἰρέσεως τῶν Ἀρειανῶν, φανερώς ἀπορῥαγὲν τοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας, μένει ἐπὶ τῆς ἰδίας πλάνης, καὶ ὀλίγα ἡμᾶς λυμίνεται, διὰ τὸ πᾶσι πρόδηλον αὐτῶν τὴν ἀσέβειαν εἶναι· οἱ δὲ τὴν ὁρὰν τοῦ

quidam codices ἀπεστείλατε εἰ σπλάγχνα οἰκτιρῶν.

(93) Ἐπαγαγεῖν. Ita octo mss. Editi ἐπάγειν. Mox editi καὶ προσαγορεύουμεν. Octo mss. ut in textu.

(94) Ὡς ἡμᾶς. Coisl. primus et Med. πρὸς ἡμᾶς. Harl. et tres alii ὡς ἡμᾶς πορεύεσθαι. Duo alii πορεύεσθαι.

(95) Ταμιεύεται. Regius secundus et Coisl. secundus ταμιεύεται. Non longe inepte in duobus Regiis codicibus προσδοκία μοι. Non enim hæc epistola nunc scripta Basilii nomine.

(96) Τὸ μὲν οὖν. Deest ultima vocula in codicibus Med. et Coisl. primo. Legitur τὸ μὲν γὰρ in Harleano.

* Alias LXXIV. Scripta anno 377.

(90) Ἀδιαφορεῖν. Med. et Clarom. ἀδιαφορῶν.

(91) Τοῖς Ἀντικοῖς. Ita Harl., Med., Coisl. primus et tres Regii. Alius itidem Regius cum Coisl. secundo et editi addunt: Ἐπισκόποις περὶ Εὐσταθίου Σεβαστηνοῦ, καὶ Ἀπολλινάριου, καὶ Παυλίνου, καὶ τῆς ἐκάστου τούτων αἰρέσεως, Ad Occidentales episcopos de Eustathio Sebasteno, Apollinario et Paulino, deque unius istorum cujusque hæresi.

(92) Ἠλπίσαμεν. Ita mss. septem et editiones Hagani. et Basil. prim. Aliæ ἐλπίζομεν. Paulo post editio Basil. secunda et Paris. ἀνεπλήσαστε. Septem mss. et editiones antiquæ, ut in textu. Nec longe

προβάτου περιβεβλημένοι, καὶ τὴν ἐπιφάνειαν ἡμε-
ρον προβαλλόμενοι καὶ πρᾶξαν, ἐνδοθεν δὲ σπαρά-
σσοντες ἀπειδῶς τὰ τοῦ Χριστοῦ ποίμνια, καὶ διὰ τὸ
εἶς ἡμῶν ὀρμησθαι, εὐκόλως ἐμβάλλοντες βλάβην
τοῖς ἀπλουστέροις· οὗτοί εἰσιν οἱ χαλεποὶ καὶ δυσ-
φύλακτοι. Οὐδὲ ἀξιοῦμεν παρὰ τῆς ὑμετέρας ἀκρι-
βείας πρὸς πάσας τὰς κατὰ τὴν Ἀνατολὴν Ἐκκλη-
σίας δημοσιεῦσθαι· ἵνα, ἢ ὀρθοποδῆσαντες, γνη-
σίως ὥς οὖν ἡμῖν, ἢ μένοντες ἐπὶ τῆς διαστροφῆς,
ἐν ἑαυτοῖς μόνοις τὴν βλάβην ἔχωσι, μὴ δυνάμενοι
ἐκ τῆς ἀφυλάκτου κοινωνίας τῆς ἰδίας νόσου μεταδι-
δόναι (97) τοῖς πλησιάζουσιν. Ἀνάγκη δὲ τούτων
ὀνομαστὶ μνησθῆναι, ἵνα καὶ αὐτοὶ γνωρίσῃτε τοὺς
παραχὰς παρ' ἡμῖν (98) ἐργαζομένους, καὶ ταῖς Ἐκ-
κλησίαις ἡμῶν φανερόν καταστήσατε (99). Ὁ μὲν
γὰρ παρ' ἡμῶν λόγος ὑποπτός ἐστι τοῖς πολλοῖς, ὥς
τάχα διὰ τινος ἰδιωτικῆς φιλονεικίας τὴν μικροφυ-
λίαν πρὸς αὐτοὺς ἐλομένον· ὑμεῖς δὲ, ὅσον μακρὰν
αὐτῶν (1) ἀπωξιμένοι τυγχάνετε, τοσούτῳ πλέον
παρὰ τοῖς λαοῖς τὸ ἀξιοπίστον ἔχετε, πρὸς τῷ καὶ
τὴν παρὰ τοῦ Θεοῦ (2) χάριν συναίρεσθαι ὑμῖν εἰς
τὴν ὑπὲρ τῶν καταπονομένων ἐπιμέλειαν. Ἐὰν δὲ
καὶ συμφώνως πλείους ὁμοῦ τὰ αὐτὰ δογματίσητε,
ἄλλοι, ὅτι τὸ πλῆθος τῶν δογματισάντων ἀναντιρ-
ρήτον πᾶσι τὴν παραδοχὴν κατασκευάσει τοῦ δό-
γματος.

3. Ἔστι τοίνυν εἰς τῶν πολλῶν ἡμῖν κατασκευα-
ζόντων (3) λύπην Εὐστάθιος ὁ ἐκ τῆς Σεβαστείας
τῆς κατὰ τὴν μικρὰν Ἀρμενίαν· ὅς, πάλαι μαθη-
τευθεὶς τῷ Ἀρείῳ, καὶ ὅτε (4) ἤκμαζεν ἐπὶ τῆς
Ἀλεξανδρείας, τὰς πονηρὰς κατὰ τοῦ Μονογενοῦς
συντιθεῖς βλασφημίας, ἀκολουθῶν ἐκείνῳ, καὶ τοῖς
γνησιωτάτοις αὐτοῦ τῶν μαθητῶν ἐναριθμούμε-
νος (5), ἐπειδὴ ἐπανῆλθεν εἰς τὴν ἑαυτοῦ, τῷ μακα-
ριωτάτῳ ἐπισκόπῳ (6) Ἑρμογένει τῷ Καισαρείας,
κρίνοντι αὐτὸν ἐπὶ τῇ κακοδοξίᾳ, ὁμολογίαν ἔδωκε
πίστεως ὑγιούς. Καὶ οὕτω τὴν χειροτονίαν ὑπ' αὐ-
τοῦ δεξιόμενος (7), μετὰ τὴν ἐκείνου κοίμησιν πρὸς
τὸν ἐπὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως Εὐσέβιον ἔδραμεν,
οὐδενὸς ἑλαττον καὶ αὐτὸν τὸ δυσσεβὲς δόγμα τοῦ
Ἀρείου πρεσβεύοντα. Ἐτα ἐκεῖθεν διὰ οἷας δὴ-
ποτε (8) αἰτίας ἀπελαθθεὶς, ἐλθὼν τοῖς ἐπὶ τῆς πα-
τρίδος ἀπελογήσατο πάλιν· τὸ μὲν δυσσεβὲς ἐπι-
κρυπτόμενος φρόνημα, ῥημάτων δὲ τινὰ ὀρθότῃτα
προβαλλόμενος (9). Καὶ τυχὼν τῆς ἐπισκοπῆς, ὥς

A ac speciem blandam prae se ferunt ac lenem,
intus vero dilaniant crudeliter Christi gregem,
et propterea quod ex nobis exorti sunt, facile
perniciem inferunt simplicioribus; hi sunt, qui
molestiam exhibent, ac aegre vitari possunt.
Hos rogamus ut vestra diligentia omnibus Ori-
entis Ecclesiis denuntiet, ut, aut rectam viam
ingressi sincere versentur nobiscum, aut, si
in sua permaneant perversitate, damnum in-
tra se solos contineant, nec possint ex incauta
communione morbum suum cum proximis com-
municare. Necesse est autem horum nominatim
meminisse, ut et ipsi cognoscatis eos qui tur-
bas apud nos movent, eosque nostris Ecclesiis
manifestos facite. Nam sermo noster suspectus
B est pluribus, quasi forte ob privatas quasdam
simultates exili et jejuno in illos animo simus.
Vos vero quanto ob illis longius degitis, tanto
majorem apud populos habetis auctoritatem, praeter-
quam quod Dei etiam gratia vos adjuvat ad
succurrendum iis qui vexantur. Quod si etiam
concordi animo plures simul eadem decerneretis,
perspicuum est multitudinem decernentium omnibus
persuasuram, ut decretum citra controversiam sus-
cipiant.

5. Est itaque unus ex iis, qui nobis multum
exhibent molestiae, Eustathius ex Sebastia in
minore Armenia, qui olim edoctus ab Ario, et
cum is floreret Alexandriae pravas in Unigenitum
construens blasphemias, eum secutus, 406 at-
que inter germanissimos illius discipulos nume-
ratus, posteaquam rediit in patriam, beatissimo
Caesareae episcopo Hermogeni, ipsum ob pravam
doctrinam condemnanti, confessionem sanae fi-
dei obtulit. Atque ita ab ipso ordinatus, post
illius dormitionem statim ad Eusebium Constan-
tinopolitanum accurrit, qui et ipse nemini con-
cedebat in impio Arii dogmate tuendo. Deinde
hinc ob aliquas causas, quaecunque illae sint,
expulsus, cum ad suos populares venisset, ite-
rum sese purgavit, impiam quidem occultans
sententiam; in verbis autem recti aliquid et accu-
rati prae se ferens. Episcopatum forte adeptus,
D illico comperitur anathematismum consubstan-

(97) *Μεταδιδόναι*. Coisl. primus et Med. μετα-
δύναι.

(98) *Παρ' ἡμῖν*. Editi addunt καὶ τὰ σκάνδαλα.
Quod additamentum deest in octo mss.

(99) *Φανερόν καταστήσατε*. Videtur prima specie
accuratior editorum lectio φανερόν καταστήσατε.
Sed tamen discere non libet ab auctoritate octo ve-
terum librorum, cum praesertim eorum scriptura,
quam in textu posuimus, commodò sensu non ca-
reat. Legitur etiam φανερόν in editione Hagan. Ibi-
dem Mediceus codex cum tribus Regiis Ἐκκλησίαις
ὑμῶν. Sed magis placet vulgata scriptura. Supra enim
rogantur Occidentales, ut ejusmodi homines Orien-
tis Ecclesiis denuntient.

(1) *Μακρὰν αὐτῶν*. Coisl. primus et Med. μα-
κρὰν αὐτοῖς. Ibidem editi τοσούτων. Coisl. primus et
tres alii ut in textu. Mox codices nonnulli πρὸς τὸ.

(2) *Παρά τοῦ Θεοῦ*. Deest praepositio in Coisl. 1.

(3) *Κατασκευάζοντων*. Ita mss. octo. Editi παρα-
σκευαζόντων.

(4) *Καὶ ὅτε*. Conjunctio addita ex sex mss.

(5) *Ἐναριθμούμενος*. Ita octo mss. Editi ἐν τοῖς...
ἀριθμούμενος, excepta tamen editione Hagan. quae
cum mss. consentit.

(6) *Ἐπισκόπῳ*. Deest ea vox in codice Mediceo.

(7) *Δεξιόμενος*. Hic editi addunt Εὐστάθιος, quod
melius abest a codicibus Harl. et Coisl. primo.
Paulo post-Mediceus codex ἐν Κωνσταντινουπόλει.

(8) *Διὰ οἷας δήποτε*. Ita Med. et Coisl. primus.
Editi δὲ ἄς δήποτε. Paulo post in Coisl. primo et
aliis nonnullis legitur ἀπελογήσατο, πάλιν τὸ, etc.

(9) *Προβαλλόμενος*. Ita mss. sex. Editi προσβαλ-
λόμενος. Paulo post editi φαίνεται γράφει. Sex mss.
ut in textu.

tialis scripsisse in Ancyra synodo, quæ ab ipsis habebatur. Hinc autem cum Seleuciam venisset, ea gessit cum suæ sententiæ consortibus quæ omnes norunt. Constantinopoli autem iterum assensus est iis quæ ab hæreticis proposita fuerunt. Atque ita ex episcopatu ejectus, propterea quod antea Melitinæ depositus esset, hanc sibi restitutionis viam invenit, ut ad vos se conferret. Quænam autem ei proposita fuerint a beatissimo episcopo Liberio, et quibusnam assensus sit, ignoramus, nisi quod epistolam attulit, quæ eum restituebat, eaque ostensa concilio Tyanensi in suum locum restitutus est. Hic nunc depopulatur fidem illam, ob quam susceptus est, atque una cum iis est, qui consubstantiale anathematizant, sequæ ducem præbet hæresis Pneumatomachorum. Quoniam igitur istinc evenit illi facultas lædendi Ecclesias, ac data a vobis fiducia utitur ad subversionem multorum, necesse est istinc quoque venire et emendationem, ac per litteras Ecclesiis significari, quibusnam conditionibus susceptus sit, et quomodo nunc immutatus irritum faciat beneficium sibi concessum a Patribus qui tunc erant.

4. Secundus post ipsum est Apolinarius, non parum et ipse Ecclesias contristans. Cum enim scribendi facilitate lingua ei ad omne argumentum prompta sit, replevit scriptis suis orbem terrarum, contempta objurgatione illius, qui dicit: *Cave facere libros multos*²²: ita quoque profecto in multitudine peccata multa sunt. Quomodo enim possit in multiloquio²³ peccatum vitari? Illius igitur de theologia disputationes, non petitis e Scriptura probationibus, sed humanis argumentis nituntur. Sunt autem illi et de resurrectione elucubratiōnes fabulose scriptæ, vel potius Judaice: in quibus ait nos, rursus ad legalem reversuros cultum, rursusque circumcismus iri, et Sabbata observaturos, atque abstinentes a cibis, et victimas oblaturus Deo, et adoraturos Jerosolymis **407** in templo, ac omnino Judæos ex Christianis futuros. Quibus quidnam magis ridiculum esse possit, aut ab evangelico dogmate magis alienum? Deinde ea etiam quæ de incarnatione tradidit, tantam intulerunt fratribus perturbationem, ut jam pauci ex iis qui legerunt, priscam pietatis formam conservent: contra, plerique novitatibus intenti, ad quæstiones et ad pertinaces inutilium horum verborum investigationes deflexerint.

²² Eccle. xii, 12. ²³ Prov. x, 19.

(10) *Δέδρακε*. Sex codices mss. ἔγραψεν. Coisl. primus et Med. cum editis consentiunt.

(11) *Μελιτινῇ*. Medicæus cum tribus Regiis Melitinh.

(12) *Τοῦ ἐγκλήματος τοῦ*, etc. Ita mss. septem. Alius habet τοῦ ἐντάλματος. Editi τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ λέγοντος.

ἔτυχεν, εὐθὺς φαίνεται γράψας ἀναθεματισμὸν τοῦ ὁμοουσίου, ἐν τῷ κατὰ Ἀγκύραν γενομένῳ αὐτοῖς συλλόγῳ. Κάκαϊσεν ἐπὶ τὴν Σελεύκειαν ἐλθὼν, δέδρακε (10) μετὰ τῶν αὐτοῦ ὁμοδόξων ἅ πάντες Ἰσαῖν. Ἐν δὲ τῇ Κωνσταντινουπόλει συνέθετο πάλιν τοῖς ἀπὸ τῶν αἰρετικῶν προταθεῖσι. Καὶ οὕτως ἀπελαθεὶς τῆς ἐπισκοπῆς, διὰ τὸ ἐν τῇ Μελιτινῇ (11) προκαθηρῆσθαι, ἔδδον αὐτῷ τῆς ἀποκαταστάσεως ἐπενόησε τὴν ὡς ὑμᾶς ἀφίειν. Καὶ τίνα μὲν ἐστὶν ἡ προστάθη αὐτῷ παρὰ τοῦ μακαριωτάτου ἐπισκόπου Λιβερίου, τίνα δὲ ἡ αὐτὸς συνέθετο, ἀγνοοῦμεν, πλὴν ὅτι ἐπιστολὴν ἐκόμισεν ἀποκαθιστῶσαν αὐτὸν, ἣν ἐπιβέβας τῇ κατὰ Τύανα συνόδῳ, ἀποκατέστη τῷ τόπῳ. Οὗτος νῦν πορθεῖ τὴν πίστιν ἐκείνην, ἐφ' ἣ ἐδέχθη, καὶ τοῖς ἀναθεματίζουσι τὸ ὁμοούσιον σύνεστι, καὶ πρωτοστάτης ἐστὶ τῆς τῶν πνευματομάχων αἵρέσεως. Ἐπεὶ οὖν αὐτὸθεν γέγονεν αὐτῷ ἡ δύναμις τοῦ ἀδικεῖν τὰς Ἐκκλησίας, καὶ τῇ παρ' ὑμῶν δεδομένη αὐτῷ παρρησία κέχρηται εἰς καταστροφὴν τῶν πολλῶν, ἀνάγκη αὐτὸθεν ἔλθειν καὶ τὴν διόρθωσιν, καὶ ἐπισταλῆναι ταῖς Ἐκκλησίαις, τίνα μὲν ἐστὶν ἐφ' οἷς ἐδέχθη, πῶς δὲ νῦν μεταβληθεὶς ἀκυροῖ τὴν χάριν τὴν δοθείσαν αὐτῷ διὰ τῶν τότε Πατέρων.

4. Δεύτερος μετ' αὐτὸν ἐστὶν Ἀπολινάριος, οὐ μικρῶς καὶ αὐτὸς τὰς Ἐκκλησίας παραλυπῶν. Τῇ γὰρ τοῦ γράφειν εὐκολίᾳ πρὸς πᾶσαν ὑπόθεσιν ἔχων ἀρκούσαν αὐτῷ τὴν γλῶσσαν, ἐνέπλησε μὲν τῶν αὐτοῦ συνταγμάτων τὴν οἰκουμένην, παρακούσας τοῦ ἐγκλήματος τοῦ (12) λέγοντος, ὅτι *Φύλαξαι ποιῆσαι βιβλία πολλὰ*. ἐν δὲ τῷ πληθεὶ δηλονότι πολλὰ καὶ ἡμάρτηται. Πῶς γὰρ δυνατόν ἐκ πολυλογίας ἐκφυγεῖν ἁμαρτίαν; Ἔστι μὲν οὖν αὐτοῦ καὶ τὰ τῆς θεολογίας οὐκ ἐκ γραφικῶν ἀποδείξεων, ἀλλ' ἐξ ἀνθρωπίνων ἀφορμῶν (13) τὴν κατασκευὴν ἔχοντα. ἔστι δὲ αὐτῷ καὶ τὰ περὶ ἀναστάσεως μυθικῶς συγκείμενα, μᾶλλον δὲ Ἰουδαϊκῶς. ἐν οἷς φησι πάλιν ἡμᾶς πρὸς τὴν νομικὴν ὑποστρέφειν (14) λατρείαν, καὶ πάλιν ἡμᾶς περιτμηθῆσθαι, καὶ σαββατίζειν, καὶ βρωμάτων ἀπέχεσθαι, καὶ θυσίας προσοίσειν Θεῷ, καὶ προσκυνήσειν ἐν Ἱεροσολύμοις ἐπὶ τοῦ ναοῦ, καὶ ὅλως ἀπὸ Χριστιανῶν Ἰουδαίους γενήσεσθαι. Ὡς τί ἂν γένοιτο καταγελαστότερον, μᾶλλον δὲ ἀλλοτριώτερον τοῦ εὐαγγελικοῦ δόγματος; Εἶτα καὶ τὰ περὶ σαρκώσεως τοσαύτην ἐποίησε τῇ ἀδελφότητι τὴν ταράχην, ὥστε ὀλίγοι λοιπὸν τῶν ἐντετυχηκότων τὸν ἀρχαῖον τῆς εὐσεβείας διασώζουσι χαρακτῆρα. οἱ δὲ πολλοὶ, ταῖς καινοτομίαις προσέχοντες, ἐξετράπησαν εἰς ζητήσεις καὶ φιλονεικίας ἐφευρέσεις τῶν ἀνωφελῶν τούτων ῥημάτων.

(13) *ἀφορμῶν*. Coisl. secundus et Regius secundus λογισμῶν.

(14) *ὑποστρέφειν*. Ita septem mss., quorum tamen duo habent ἀποστρέφειν. Sic etiam editio Haganoensis. Aliæ vero ὑποστρέφειν. Paulo post editio Parisiensis προσφύρειν. Velustæ editiones, Harl. et Vat. cum tribus aliis ut in textu. Duo alii προσάγειν.

5. Ὁ μὲν τοι Παῦλινος, εἰ μὲν τι καὶ περὶ τὴν Ἀ
χειροτονίαν ἐπιλήψιμον ἔχει, αὐτοὶ ἂν εἰποῖτε· ἡμᾶς
δὲ λυπεῖ, τοῖς Μαρκελλοῦ προσπεπονθῶς (15) δό-
γμασι, καὶ τοῖς ἀκολουθοῦντας αὐτῷ ἀδιακρίτως εἰς
τὴν κοινωνίαν ἑαυτοῦ προσιέμενος. Οἴδατε δὲ, ἀδελ-
φοί τιμωτάτοι, ὅτι πάσης ἡμῶν τῆς ἐλπίδος ἀθέτη-
σιν ἔχει τὸ Μαρκελλοῦ δόγμα, οὔτε γινώσκοντες ἢ ἰδίᾳ ὑπο-
στάσει ὁμολογοῦν, ἀλλὰ προεσχεθέντα, καὶ πάλιν
ὑποστρέψαντα εἰς τὸν ὅθεν προῆλθεν, οὔτε τὸν Πα-
ράκλητον ἰδίως ὑπεστηκέναι συγχωροῦν· ὥστε οὐκ
ἂν τις ἀμάρτοι Χριστιανισμοῦ μὲν παντελῶς ἄλλο-
τριαν ἀποφαίνων τὴν αἵρεσιν, Ἰουδαϊσμόν δὲ παρ-
εμφαρμένον αὐτὴν προσαγορεύων. Τούτων τὴν ἐπι-
μέλειαν γενέσθαι παρ' ὑμῶν ἐπιζητοῦμεν. Γένοιτό
δ' ἂν, εἰ ἐπιστεῖλαι καταξιώσθετε πάσαις ταῖς κατὰ
τὴν Ἀνατολὴν Ἐκκλησίαις, τοὺς ταῦτα παραχαράσ-
σοντας, εἰ μὲν διορθοῖντο, εἶναι κοινωνικοὺς· εἰ δὲ
ἐπιμένειν φιλονεικίᾳ βούλονται ταῖς καινοτομίαις,
χωρίζεσθαι ἀπ' αὐτῶν. Καὶ ὅτι μὲν ἔδει ἡμᾶς συν-
εδρεύοντας μετὰ τῆς ὑμετέρας φρονήσεως ἐν κοινῇ
σκέψει τὰ περὶ τούτων διαλαβεῖν, οὐδὲ αὐτοὶ ἀγνοοῦ-
μεν· ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ καίριος οὐκ ἐνδίδωσι, καὶ τὸ
ἀναβάλλεσθαι βλαβερὸν, τῆς ἀπ' αὐτῶν (16) βλάβης
ἐρριζωμένης, ἀναγκάτως ἀπεσταλμασιν τοὺς ἀδελ-
φοὺς· ἵνα ὅσα καὶ τὴν ἐκ τοῦ γράμματος διδασκα-
λίαν παρέλαθε, ταῦτα παρ' ἑαυτῶν ἀναδιδάξαντες,
κινήσωσιν ὑμῶν τὴν εὐλάβειαν εἰς τὸ παρασχεῖσθαι
τὴν ἐπιζητουμένην βοήθειαν ταῖς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλη-
σίαις.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΣΔ'.

Barsam Basilius, oblata occasione Domini et sociorum ejus, saluat et hortatur ut oret pro Ecclesia, cui quidem sperat Basilius pacem datum iri, nisi appropinquet defectio.

Βάρσα, ἐπισκόπῳ Ἐδέσσης, ἐν ἐξορίᾳ ὄντι. C

Τῷ ὡς ἀληθῶς θεοφιλεστάτῳ καὶ πάσης αἰδοῦς
καὶ τιμῆς ἄξιῳ ἐπισκόπῳ Βάρσῃ Βασιλείῳ ἐν Κυρίῳ
χαίρειν. Ἐρχομένων τῶν γησιωτάτων ἀδελφῶν τῶν
περὶ Δομνίνον (17) πρὸς τὴν εὐλάβειαν σου, ἡδέως
τὴν ἀφορμὴν τῶν γραμμάτων ἐδεξάμεθα, καὶ προσ-
αγορεύομέν σε δι' αὐτῶν, εὐχόμενοι τῷ ἁγίῳ θεῷ
μέχρι τοσούτου φυλαχθῆναι (18) τῇ ζωῇ ταύτῃ, μέ-
χρις οὐ καταξιωθῶμεν ἰδεῖν σε, καὶ ἀπολαῦσαι τῶν
ἐν σοὶ χαρισμάτων. Μόνον εὐχου, παρακαλῶ, ἵνα ὁ
Κύριος μὴ παραδῷ ἡμᾶς εἰς τέλος τοῖς ἐχθροῖς τοῦ
σταυροῦ τοῦ Χριστοῦ, ἀλλὰ φυλάξῃ (19) τὰς ἑαυτοῦ
Ἐκκλησίας μέχρι τοῦ καιροῦ τῆς εἰρήνης, ἣν αὐτὸς
οἶδεν ὁ δίκαιος κριτὴς πότε ἀποδώσει. Ἀποδώσει

(15) *Προσπεπονθῶς*. Ita Harl. cum Coisl. secundo et quatuor codicibus Regiis. Medicæus et Coisl. pri-
mus *προπεπονθῶς*. Editi *παπειθῶς*. Paulo post editi
κοινωνίαν αὐτοῦ προέμενος. Octo mss. ut in textu.
Sic etiam emendatum est in secunda editione Pari-
sensi.

(16) *Τῆς ἀπ' αὐτῶν*. Ita veteres libri summo, con-
sensu. Editi *τῆς ὑπ' αὐτῶν*.

(17) *Τῶν περὶ Δομνίνον*. Existimat Combefisius
solum Dominum sic honoris causa nominari, nec
ullos designari comites. Atque id quidem libenter
assentior doctissimo viro, solum hic Dominum nomi-
nari; non idcirco tamen, quod sociis careret,
sed quia illi præcipue honor habebatur. Sic enim
fieri solere observavimus ad epist. 245, ut cum

5. Paulinus autem utrum aliquid et circa or-
dinationem reprehensioni obnoxium habeat, ipsi
dixeritis. Nos sane mœrore afficit, quod in Mar-
celli dogmata propendet, ac illius sectatores sine
discrimine ad suam communionem admittit. Sci-
tis enim, fratres maxime colendi, spem nostram
omnem everti Marcelli dogmate, quod neque
Filium in propria hypostasi confitetur, sed pro-
latum esse, et rursus reversum ad eum, ex
quo processerat, neque Paracletum hypostasim
propriam habere concedit: quare non aberrav-
erit, qui a Christianismo penitus alienam hæ-
resim pronuntiet, ac Judaisum corruptum il-
lam appellet. A vobis ut horum curam susci-
piatis efflagitamus. Suscipietis autem, si omnibus
Orientis Ecclesiis scribere non gravemini, eos
qui hæc depravant, si corrigantur, admittendos
ad communionem; sin autem pertinaciter novi-
tatibus adhærescere voluerint, ab Ecclesiis ab-
scindendos. Atque id quidem factum a nobis
oportuisse, ut una cum vestra prudentia seden-
tes, communi deliberatione de his ageremus, ne
ipsi quidem ignoramus. Sed quoniam tempus
non permittit, et dilatio exitiosa est, illato ab ip-
sis damno radice agente, necessario hos fratres
misimus, ut et quæcunque litterarum documenta
effugerunt, hæc per se ipsi edocentes, pietatem
vestram incitent ad expetitur Dei Ecclesiis fe-
rendum auxilium.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ CCLXIV.

Barsæ, Edessæ episcopo, exulanti.

Vere religiosissimo omnique reverentia et ho-
nore digno episcopo Barsæ Basilius in Domino
salutem. Cum proficisceretur germanissimus fra-
ter Dominus ad tuam pietatem, libenter occa-
sionem scribendi excepmus, teque per illum sa-
lutamus, Deum sanctum precantes, ut tandiu cu-
stodiamur in hac vita, donec digni habeamur,
qui te videamus, ac donis, quæ in te sunt, per-
fruemur. Tantum precare, obsecro, ut Dominus
408 non tradat nos in perpetuum inimicis crucis
Christi, sed custodiat Ecclesias suas usque ad
tempus pacis, quam novit ipse justus iudex, quando
sit redditurus. Reddet enim, nec nos perpetuo

plures mitterentur, unus tamen nominaretur. Do-
minio autem aliquem adfuisse comitem conjicimus
ex epist. 267 ad eundem Barsam, ubi Basilius la-
tores litterarum suarum fratres commemorat, hanc
ipsam epistolam indicans. Ait enim se Barsæ non
sæpe quidem scripsisse, sed tamen scripsisse: qui-
bus verbis unica designatur epistola.

(18) *Φυλαχθῆναι*. Ita mss. septem. Editi *διαφυ-
λαχθῆναι*. Paulo post editi καὶ αὐτοπροσώπως ἰδεῖν
σε, octo mss. ut in textu.

(19) *Φυλάξῃ*. Sic Vat., Coisl. uterque et Reg.
secundus ac Bigot. alter. Quatuor alii φυλάξει. Editi
φυλάξει.

* Alias CCCXXVI. Scripta circa annum 377.

aeseret. Sed quemadmodum Israelitis annos septuaginta praestituit pro peccatis ad captivitatis poenam²⁴; ita forte et nos omnipotens per statum aliquod tempus traditos aliquando revocabit, ac in pristinam pacem restituet; nisi forte appropinquat defectio, et quae nunc fiunt, exordia sunt ingressus Antichristi. Quod quidem si ita sit, precare ut aut ærumnas auferat, aut nos inter ærumnas invictos bonus ille custodiat. Omnem illum cœtum, qui pietatis tuae consuetudine dignus habitus est, per te salutamus. Pietatem tuam omnes, qui nobiscum sunt, salutant. Valens ac lætus in Domino, et pro me orans, Ecclesiae Dei serveris, Sancti gratia.

EPISTOLA CCLXV.

Basilii gratias agit Dea, quod iis, apud quos exsulant confessores, auxilia ad salutem providerit: sequæ, perspecto illorum fidei studio adductum esse ait, ut diaconum Iulpidium cum litteris ad eos mitteret. Laudat eos quod damnaverint Apollinarium, cuius et nefarias molitiones, et impios de Trinitate, de Incarnatione et promissionibus errores recenset. Sed queritur quod Marcelli discipuli a confessoribus recepti fuerint sine Occidentalium et aliarum Ecclesiarum consensu. Scire cupit quibus conditionibus recepti fuerint.

Eulogio, Alexandro et Harpocrati, Aegypti episcopis exsultibus.

1. Magnam in omnibus reperimus boni Dei erga suas Ecclesias providentiam; ita ut quae molesta esse videntur, nec omnino ex sententia occurrunt, ea etiam ad multorum utilitatem dispensentur in occultissima Dei sapientia, et indeprehensibilis illius iustitiae iudiciis. Ecce enim et dilectionem vestram ex Aegypti locis excitans Dominus, in media Palaestina constituit, ad exemplum antiqui Israel, quem captivum in Assyriorum terram abducent, exstinxit illic simulacrorum cultum per sanctorum adventum. Itaque et nunc ita factum invenimus, cum reputamus Dominum, dum vestrum pro pietate certamen in medio proponit, vobis quidem exsilio stadium aperuisse beatorum certaminum; iis vero, quibus vestrum illud eximium propositum ante oculos versatur, manifesta ad salutem largitum esse exempla. Cum igitur Dei gratia didicerimus vestrum rectae fidei studium, didicerimus et sollicitudinem erga fratres, vosque non perfunctorie aut negligenter quae ad communem utilitatem spectant et ad salutem necessaria sunt, exhibere, sed si quid ad Ecclesiarum ædificationem conducat, libenter suscipere; æquum esse putavimus, ut in bonae vestrae partis veniremus communionem, nosque

²⁴ Jerem. xxv, 12.

²⁵ Alias CCXIII. Scripta anno 377.

(20) Φυλαχθείς. Sic tres antiquissimi codices et Bigot. alter. Editi διαφυλαχθείς.

(21) Χάριτι τοῦ ἁγίου. Sic mss. septem. Editi χάριτι αὐτοῦ.

(22) Αἰγύπτου. Ita tres vetustissimi codices. Editi Αἰγυπτίοις. Ibidem Reg. secundus, Coisl. secundus et Paris. habent Ἀδελφοκρατίωνι, quod nomen inscite videtur unum ex duobus esse factum, id est ex Ἀδελφῶν et Ἀρποκρατίωνι. Nam inter hos exsules episcopos numeratur Adelphius apud

γὰρ, καὶ οὐκ ἐγκαταλείψει ἡμᾶς εἰς τὸ παντελές. Ἀλλ' ὥσπερ τοῖς Ἰσραηλῆταις τὴν ἐβδομηκονταετίαν ὥρισεν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτημάτων εἰς τὴν τῆς αἰχμαλωσίας καταδίκην, οὕτω τάχα καὶ ἡμᾶς ὁ δυνατὸς χρόνῳ τινὶ ὀρισμένῳ παραδοὺς ἀνακαλέσεται ποτε καὶ ἀποκαταστήσει εἰς τὴν ἐξ ἀρχῆς εἰρήνην· εἰ μὴ ἄρα ἐγγύς ποῦ ἐστὶν ἡ ἀποστασία, καὶ τὰ νῦν γινόμενα προοιμιά ἐστι τῆς εἰσόδου τοῦ Ἀντιχρίστου. Ὅπερ δὲ ἐὰν ᾗ, προσεύχου ἵνα ἡ τὰς θλίψεις παρένεγκη, ἡ ἡμᾶς ἀπειστούς διὰ τῶν θλίψεων ὁ ἀγαθὸς διασώσῃται. Πᾶσαν τὴν συνοδίαν τὴν καταξυωθεῖσαν συνεῖναι τῇ εὐλαβείᾳ σου ἀσπαζόμεθα διὰ σοῦ. Τὴν σὴν εὐλάβειαν οἱ σὺν ἡμῖν πάντες προσαγορεύουσιν. Ἐρρωμένος καὶ εὐθυμὸς ἐν Κυρίῳ, ὑπερευχόμενός μου, φυλαχθείς (20) τῇ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ χάριτι (21) τοῦ Ἁγίου.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΞΕ.

Εὐλογίῳ καὶ Ἀλεξάνδρῳ καὶ Ἀρποκρατίωνι, ἐπισκόποις Αἰγύπτου (22) ἐξορισθεῖσιν.

1. Μεγάλῃ ἐν πᾶσιν εὐρίσκομεν τοῦ ἀγαθοῦ Θεοῦ τὴν περὶ τὰς Ἐκκλησίας αὐτοῦ οἰκονομίαν, ὥστε καὶ τὰ δοκούντα εἶναι σκυθρωπά, καὶ μὴ πάντῃ κατὰ βούλησιν ἀπαντώντα, καὶ ταῦτα ἐπ' ὠφέλειαν τῶν πολλῶν οἰκονομεῖσθαι, ἐν τῇ δυσθεωρήτῳ τοῦ Θεοῦ σοφίᾳ, καὶ τοῖς ἀνεξιχνίαστοις αὐτοῦ τῆς δικαιοσύνης κρίμασιν. Ἰδοὺ γὰρ καὶ τὴν ὑμετέραν ἀγάπην ἐκ τῶν κατ' Αἴγυπτον τόπων ἀναστήσας ὁ Κύριος, εἰς μέσθην ἀγαθῶν τὴν Παλαιστίνην ἰδρύσατο, κατὰ μίμησιν τοῦ πάλαι Ἰσραὴλ, ἐν διὰ τῆς αἰχμαλωσίας ἀγαθῶν εἰς τὴν Ἀσσυρίων γῆν, ἐσέβσε τὴν ἐκεῖ ἐὶ δολολατρεῖαν διὰ τῆς τῶν ἁγίων ἐπιδημίας. Καὶ νῦν τοίνυν οὕτως εὐρίσκομεν, λογιζόμενοι, ὅτι τὸν ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας ἄθλον ὑμῶν (23) προβαλλόμενος ὁ Κύριος, ὑμῖν μὲν διὰ τῆς ἐξορίας στάδιον ἔθηκε τῶν μακαρίων ἀγωνισμάτων, τοῖς δὲ περιτυχάνουσιν ὑμῶν τῇ ἀγαθῇ προαιρέσει ἐναργῆ τὰ πρὸς σωτηρίαν ἐχαρίσατο ὑποδείγματα. Ἐπεὶ οὖν τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι ἐμάθομεν ὑμῶν τὴν ὁρθότητα τῆς πίστεως, ἐμάθομεν δὲ τὸ περὶ τὴν ἀδελφότητα ἐπιμελὲς, καὶ ὅτι οὐ παρέργως οὐδὲ ἡμελημένως παρέχεσθε (24) τὰ κοινωρεῖν καὶ ἀναγκαῖα πρὸς σωτηρίαν, ἀλλ' εἴ τι πρὸς οἰκοδομὴν τῶν Ἐκκλησιῶν ἐνεργεῖν προαιρεῖσθε· δίκαιον ἐλογισάμεθα (25) κοινωνοὶ γενέσθαι

Epiphaniū cum pluribus aliis. haeres. lxxii. Simplicior Regii primi titulus, Ἐπισκόποις Αἰγυπτίοις ἐξορισθεῖσιν, Episcopis Aegyptiis exsulantibus. (23) Ὑμῶν. Ita Harl. et Coisl. primus. Editi ὑμῶν. Codex Medicæus ἡμῶν.

(24) Παρέχεσθε. Legitur in quatuor recentioribus codicibus παρέχεσθε.

(25) Ἐλογισάμεθα. Ita tres vetustissimi codices. Editi ἐνομίσμεν. Eosdem codices paulo post secuti mutavimus quod erat in editis Ἐλπίδων τὸν συνδύκωνον. Ibidem codex Medicæus ἀπέστειλα.

τῆς ἀγαθῆς μερίδος ὑμῶν, καὶ συνάψαι αὐτοὺς διὰ τοῦ γράμματος τῇ ὑμετέρᾳ εὐλαθείᾳ. Οὐπερ ἔνεκα ἀπεστεύλαμεν καὶ τὸν ποθεινότητος υἱὸν ἡμῶν καὶ συνδιάκονον Ἐλπίδιον, ὁμοῦ μὲν τὴν ἐπιστολὴν διακομίζοντα, ὁμοῦ δὲ καὶ παρ' αὐτοῦ δυνάμενον ἀπαγγεῖλαι ὑμῖν ὅσα τὴν ἐκ τοῦ γράμματος ἐκφύγῃ (26) διδασκαλίαν.

2. Μάλιστα δὲ ἡμᾶς ἐπέβρωσε πρὸς τὴν ἐπιθυμίαν τῆς συναφείας ὑμῶν ἡ ἀκοή τοῦ περὶ τὴν ὀρθότητα ζήλου τῆς εὐσεβείας ὑμῶν. ὅτι οὕτε πλήθει συνταγμάτων, οὕτε ποικιλίᾳ σοφισμάτων παρενέχθη ὑμῶν τὸ στερέβον τῆς καρδίας· ἀλλ' ἐπύκνωσε μὲν τοὺς κατὰ τῶν ἀποστολικῶν δογμάτων καινοτομοῦντας, σωτηρίᾳ δὲ κατατρεῖν τὴν ἐνεργουμένην παρ' αὐτῶν βλάβην οὐ κατεδέξατο. Καὶ γὰρ τῷ ὄντι πολλὴν εὐρομεν λύπην παρὰ τοῖς ἀνταγομένους τῆς τοῦ Κυρίου εἰρήνης ἐπὶ ταῖς νεωτεροποιαῖς ταῖς παντοδαπαῖς Ἀπολιναρίου τοῦ Λαοδικέως· ὃς τοσούτῳ πλεόν ἐλύπησεν ἡμᾶς, ὅσην ἔδοξεν εἶναι ἐξ ἡμῶν (27) τὸ ἐξ ἀρχῆς. Τὸ μὲν γὰρ παρὰ φανεροῦ πολεμικῶν παθεῖν τι, καὶ ὑπερβάλλῃ τῷ ἀλγεινῷ φορητὸν πῶς ἐστὶ τῷ καταπονουμένῳ, καθὼς γέγραπται, ὅτι *Εἰ ὁ ἐχθρὸς ὠνεῖδισέ με, ἐπήνεγκα ἄν· τὸ δὲ παρ' ὁμοφύχου καὶ οἰκείου βλάβης τινὸς πειραθῆναι, τοῦτο δύσφορον παντελῶς, καὶ οὐδεμίαν ἔχον παραμυθίαν. Ὅν γὰρ προσεδόκησμεν συνασπιστὴν ἔξαι (28) τῆς ἀληθείας, τοῦτον εὐρομεν νῦν ἐν πολλοῖς ἐμποδίζοντα τοῖς σωζομένοις, ἐκ τοῦ περιέλασιν αὐτῶν τὸν νοῦν καὶ ἀποσπῆν τῆς εὐθύτητος τῶν δογμάτων. Τί γὰρ ἐν ἔργοις παρ' αὐτοῦ τολμηρὸν καὶ θερμὸν οὐκ ἐπράχθη; Τί δὲ ἐν λόγοις οὐ παρεπενοήθη νεώτερον καὶ ἐπικεινδυνευμένον; Οὐ πᾶσα μὲν Ἐκκλησία ἐφ' ἑαυτὴν ἐμερίσθη, μάλιστα δὲ ταῖς ὑπὸ τῶν (29) ὀρθοδόξων κυβερνωμέναις ἐπιπεμφθέντων παρ' αὐτοῦ πρὸς τὸ σχίσαι, καὶ ἰδίαν τινὰ παρασυναγωγὴν ἐκδικῆσαι; Οὐχὶ γελᾶται τὸ μέγα τῆς εὐσεβείας μυστήριον, ὥς ἄνευ λαοῦ καὶ κλήρου ἐπισκόπων περισχομένων, καὶ ὁνομαφυλὸν περιφερόντων, οὐδὲν δὲ κατορθοῦντων εἰς προκοπὴν τοῦ Εὐαγγελίου τῆς εἰρήνης καὶ σωτηρίας (30); Οὐχὶ οἱ περὶ τοῦ Θεοῦ λόγοι πλήρεις παρ' αὐτῷ εἰσιν ἀσέβων δογμάτων, τῆς παλαιᾶς ἀσέβειας τοῦ μεταίφρονος Σεβελίου δι' αὐτοῦ νῦν ἀνανεωθείσης ἐν τοῖς συντάγμασιν; Εἰ γὰρ ἂν περιφέρουσιν οἱ Σεβαστηνοὶ, μὴ συμπέλασται παρ' ἐχθρῶν, ἀλλὰ κατ' ἀλήθειαν αὐτοῦ εἰσι συγγραφαί, οὐδεμίαν εἰς ἀσέβειαν ὑπερβολὴν καταλείουσι, τὸν αὐτὸν Πατέρα λέγων καὶ Υἱὸν καὶ Πνεῦμα (31), καὶ ἄλλα τινὰ*

²² Psal. LIV, 13.

(26) Ἀπαγγεῖλαι ὑμῖν, ὅσα... ἐκφύγῃ. Sic tres iidem codices. Editi ἀναγγεῖλαι ὑμῖν ὅσου... διαπέφυγε. Legitur ὅσα in secunda editione Parisiensi.

(27) Εἶναι ἐξ ἡμῶν. Harl. et Med. εἶναι ἡμῶν. Ibidem tres vetustissimi codices τοσούτου πλεόν ἐλύπησεν, ὅσον. Sed res tanti non videtur, ut contentum mutemus.

(28) Ἐξαι. Coisl. primus ἔχειν. Ibidem νῦν addidimus ex Coisl. utroque, Harl. et duobus Regiis. Paulo ante Coisl. primus καὶ ὑπερβάλλῃ τὸ ἀλγεινόν.

A 409 per epistolam cum vestra pietate conjungeremus. Quapropter misimus etiam desideratissimum filium nostrum Elpidium condiaconum, qui et epistolam perferret, et per se ipse potest nuntiare vobis, quaecunque litterarum effugerint documenta.

2. Illud autem me maxime impulit, ut vobiscum conjungi cuperem, quod vestrum rectae doctrinae studium ad meas aures pervenit: quippe cum nec librorum multitudine, nec sophismatum varietate emota sit cordis vestri firmitas: sed eos agnovissetis, qui contra dogmata apostolica novitatem inducunt, nec silentio continere damnum ab illis illatum potueritis. Nam revera magnum reperimus dolorem in omnibus Domini pacem cordi habentibus, ex omnigenis Apolinarii Laodicensi novitatibus: qui eo magis nos afflixit, quod ex nobis ab initio esse videbatur. Aliquid enim ab hoste manifesto pati, etiamsi id sit molestissimum, res est tamen quodammodo tolerabilis patienti, sicut scriptum est: *Si inimicus probis me affecisset, sustinuissem utique* ²². Sed ab unanimi et necessario aliquid accipere detrimenti, id omnino ad ferendum difficile, nec ullam habens consolationem. Quem enim expectaveramus socium nobis in defensione veritatis futurum, eum nunc invenimus in multis obstantem his qui salvantur, dum illorum abducit mentem, et avellit a rectis dogmatibus. Quid enim in actionibus ab eo non callide et audacter perpetratum? Quid in sermonibus non juveniliter et periculose excogitatum? Nonne Ecclesia omnis inter se divisa est, praesertim ex quo in gubernatas ab orthodoxis Ecclesias immisit qui scindant, et illegitimos conventus proprios sibi vindicent? Nonne ridetur magnum pietatis mysterium, episcopis sine populo ac clero obambulantibus, ac nomen nudum circumferentibus, nec quidquam ad promovendum pacis et salutis Evangelium facientibus? Nonne illius de Deo sermones pleni sunt impiis dogmatibus, antiqua insulsi Sabelii impietate nunc ab eo in scriptis renovata? Nam si quae circumferunt Sebastiani, ficta non sunt ab inimicis, sed vere ipsius scripta sunt, nullum impietatis superandae locum reliquit, eundem dicens Patrem et Filium et Spiritum, et alias quasdam tenebrosas impietates, quas nos ne aufibus quidem admisimus, quippe cum precemur ut nullam

(29) Ὑπὸ τῶν. Ita tres vetustissimi codices. Editi παρὰ τῶν. Ibidem Coisl. primus ἐφ' ἑαυτῆς.

(30) Καὶ σωτηρίας. Haec desunt in Harl. et Med. In aliis nonnullis desunt haec verba εἰρήνης καὶ.

(31) Καὶ Πνεῦμα. Editi addunt καὶ πάλιν Υἱὸν καὶ Πατέρα, quae melius multo absunt a tribus vetustissimis codicibus et Bigot. Ibidem legimus ex codice Harleano σκοτεινὰ ἀσέβηματα. Illud autem tινὰ deprompsimus ex eodem codice et ex Coisl. primo, in quo legitur καὶ ἄλλα τινὰ ἀσέβη ῥήματα, et alia quaedam impia verba. Scriptura codicis Har-

partem cum iis qui sic loquuntur habeamus. A Nonne doctrinam confundit Incarnationis? nonne dubia multis facta est salutifera Domini nostri dispensatio ex lutulentis et tenebrosis illius de Incarnatione questionibus? Quæ omnia ut colligantur et arguendi **410** causa exponantur, longo tempore et sermone opus est. Promissionum autem doctrinam quis sic obliteravit ac deleuit, ut illius fabulose nugæ? Qui quidem beatam spem repositam his, qui secundum Christi Evangelium vixerint, ita exiliter et demisse ausus est interpretari, ut ad fabulas aniles et Judaica commenta deflectat. Denuo pollicetur templi instaurationem et cultus legalis observationem, pontificem typicum post verum pontificem, victimas pro peccatis post Agnum Dei qui peccatum mundi tollit³⁶, baptismata B varia post unicum baptisma, et iuvenæ cineres, quibus aspergatur Ecclesia, quæ ob filium in Christum non habet maculam nec rugam nec quidquam ejusmodi³⁷: lepræ expurgationem post resurrectionis statum perpeccationis expertem; zelotypiæ oblationem, ubi neque matrimonium contrahunt, neque connubio junguntur; panes propositionis, post panem illum qui de cælo descendit: lucernas ardentes, post verum lumen. Et in summa, si mandatorum lex in dogmatibus abolita est, palam est tunc Christi dogmata in præceptis legalibus antiquatum iri. Ob hæc pudor et verecundia vultus nostros operuit, et tristitia vehemens corda nostra opplevit. Quapropter adhortor vos tanquam medicos peritos, et scientes in lenitate erudire eos qui adversantur, ut illum conemini ad rectum Ecclesiæ ordinem reducere, eique persuadere, ut commentationum suarum loquacitatem contemnat (etenim confirmavit verba proverbii: *Non est in multo sermone peccatum effugere*³⁸); eique fortiter rectæ fidei dogmata proponatis, ut illius emendatio manifesta fiat, ac fratribus innotescat illius poenitentia.

(ἔδεχαιώτε γὰρ τὸν τῆς παροιμίας λόγον, ὅτι οὐκ στεγρῶς δὲ αὐτῷ προβάλλειν τὰ τῆς ὀρθοδοξίας δόγματα, ἵνα κἀκείνου ἡ ἐπανόρθωσις φανερὰ γένηται, καὶ τοῖς ἀδελφοῖς αὐτοῦ γνωρισθῇ ἡ μεταμέλεια.

3. Nec abs re fuerit de Marcelli discipulis pietatem vestram commonere, ut nihil inconsiderate, D nihil facile de illis statuatis. Sed cum ob impia

σκοτεινὰ ἀσεβήματα, ἃ ἡμεῖς οὐδὲ ταῖς ἀκοαῖς ἡμῶν κατεδεξάμεθα παραδέξασθαι (32), εὐχόμενοι μηδεμίαν μερίδα ἔχειν πρὸς τοὺς ἐκείνα τὰ βήματα φθεγγαμένους. Οὐχὶ συγκέχυται παρ' αὐτῷ ὁ τῆς ἐνανθρωπήσεως λόγος; οὐκ ἀμφίβολος γέγονε τοῖς πολλοῖς ἡ σωτήριος τοῦ Κυρίου ἡμῶν οἰκονομία ἐκ τῶν θολερῶν αὐτοῦ καὶ σκοτεινῶν περὶ σαρκώσεως ζητημάτων; "Α πάντα συναγαγεῖν καὶ εἰς ἑλεγχον καταστήσαι μακροῦ καὶ χρόνου καὶ λόγου δεῖται. Τὸν δὲ τῶν ἐπαγγελιῶν τόπον τίς οὕτως ἠφάνισε (33) καὶ ἡμαῦρωσε, ὥς ἡ τούτου μυθοποιία; "Ὅς γε τὴν μακαρίαν ἐλπίδα, τὴν ἀποκειμένην τοῖς πολιτευσαμένοις (34) κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ, οὕτω ταπεινῶς καὶ ἐβριμένως ἐτόλμησεν ἐξηγήσασθαι, ὥστε εἰς γραῶδεις (35) μύθους καὶ λόγους Ἰουδαϊ-

κοὺς ἐκτραπῆναι. "Ανωθεν ἐπαγγέλλεται (36) τοῦ ναοῦ τὴν ἀνανέωσιν, καὶ τῆς νομικῆς λατρείας τὴν παρατήρησιν, καὶ πάλιν ἀρχιερέα τυπικὸν μετὰ τὸν ἀληθινὸν ἀρχιερέα, καὶ θυσίαν (37) ὑπὲρ ἁμαρτιῶν μετὰ τὸν ἀμὺν τῷ Θεοῦ τὸν ἀφροντα (38) τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου· καὶ βαπτίσματα μερικὰ μετὰ τὸ ἐν βάπτισμα, καὶ σποδὸν δαμάλεως βαντίζουσιν τὴν Ἐκκλησίαν τὴν οὐκ ἔχουσαν διὰ τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως σπῖλον ἢ βυτίδα, ἣ τι τῶν τοιούτων· καὶ καθαρισμὸν λέπρας μετὰ τὴν ἀπάθειαν τῆς ἀναστάσεως· καὶ ζηλοτυπίαν προσφορὰν, ὅτε οὕτε γαμοῦσιν, οὕτε γαμίσκονται· ἄρτοι (39) προθέσεως μετὰ τὸν ἄρτον τὸν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ· λύχνοι καϊόμενοι μετὰ τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν· καὶ ὅλως εἰ νῦν ὁ νόμος τῶν ἐντολῶν ἐν δόγμασι καθήρηται, ὅλον, ὅτι τότε

C (40) τὰ δόγματα τοῦ Χριστοῦ ἐν τοῖς νομικοῖς ἐντάλμασιν ἀκυρωθῆσεται. Ἐπὶ τοῦτοις αἰσχύνῃ μὲν καὶ ἐντροπῇ ἐκάλυψεν ἡμῶν τὰ πρόσωπα· λύπη δὲ βαρεῖα πεπλήρωκεν ἡμῶν τὰς καρδίας. Διὸ παρακαλοῦμεν ὑμᾶς, ὥς ἐπιστήμονας ἱατροῦς καὶ δεδιδαγμένους ἐν πραύτητι (41) παιδεύειν τοὺς ἀντιδιατιθεμένους, πειραθῆναι αὐτὸν ἐπαναγαγεῖν πρὸς τὴν εὐταξίαν τῆς Ἐκκλησίας, καὶ πείσαι αὐτὸν καταφρονῆσαι τῆς πολυφωνίας τῶν συνταγματῶν ἔστιν ἐκ πολυλογίας ἐκφυγεῖν (42) ἁμαρτίαν·

3. Εὐλογον δὲ καὶ περὶ τῶν κατὰ Μάρκελλον ὑπομνήσαι (43) τὴν εὐλάβειαν ὑμῶν, ἵνα μὴδὲν ἀπερισκέπτως, μηδ' εὐκόλως περὶ αὐτῶν τυπώσητε. "Αλλ'

³⁶ Joan. 1, 29. ³⁷ Ephes. v, 27. ³⁸ Prov. x, 19.

læani eo magis arrisit, quod ei favet Medicæus cum tribus aliis, in quibus legitur σκοτεινὰ ἀσεβῆ βήματα. Editi καὶ ἄλλα σκοτεινὰ καὶ ἀσεβῆ βήματα.

(32) Παραδέξασθαι. Hanc vocem, quæ necessaria quidem non videtur, sed tamen nihil nocet, addidimus ex tribus vetustissimis codicibus et toidem aliis non ita antiquis.

(33) ἠφάνισε, etc. Sic tres vetustissimi codices. Editi ἡμαῦρωσε καὶ ἠφάνισε μυθολογία.

(34) Πολιτευσαμένους. Coisl. primus πολιτευομένοις.

(35) Γραῶδεις. Ita mss. codices sex. Editi γραῶδεις.

(36) "Ανωθεν ἐπαγγέλλεται. Codices Harl. et Med. καὶ ἀνωθεν ἐπαγγέλλεσθαι.

(37) Καὶ θυσίαν. Ita sex mss. codices. Editi καὶ θυσίας.

(38) Τὸν ἀφροντα. Ita tres vetustissimi codices. Editi τὸν ἀφροντα.

(39) Ἄρτοι. Sic habent omnes editi et mss., nisi quod in codice ms. insignis Ecclesiæ Paris. legitur ἄρτους et paulo post λύχνους.

(40) Κατήρηται, ὅλον, ὅτι τότε. Ita Regius uterque, Coisl. secundus, Paris. et Bigot. Editi οὐ καθήρηται, ὅλον, ὅτι οὕτε τότε.

(41) Πραύτητι. Harl. et Med. ἐν πραύτητι.

(42) Ἐκφυγεῖν. Coisl. primus διαφυγεῖν. Med. ἐκφυγεῖν.

(43) Ὑπομνήσαι. Quatuor codices non antiquissimi ὑπομνησθῆναι.

ἐπεὶ δὲ δογματῶν ἐνέκεν ἀσεβῶν ἐξῆλθε τῆς Ἐκκλησίας (44) ἐκεῖνος, τοὺς ἐπομένους αὐτῷ ἀναγκαῖον, ἀναθεματίζαντας ἐκείνην τὴν αἵρεσιν οὕτω δεκτοὺς (45) γενέσθαι τῇ κοινωνίᾳ, ἵν' οἱ ἡμῖν συν-απτόμενοι δι' ὁμῶν παρὰ πάσης δεχθῶσι τῆς ἀδελφότητος. Ἐπεὶ νῦν γε οὐ μετρία κατέσχε λύπη τοὺς πολλοὺς, ἀκούσαντας, ὅτι παραγνομένους πρὸς τὴν ὁμετέραν τιμιότητα καὶ προσήκασθε, καὶ κοινωνίας αὐτοῖς ἐκκλησιαστικῆς μετεδώκατε. Καίτοι γε εἰδέναι ὡμὰς ἔχρην, ὅτι τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι οὔτε κατὰ τὴν Ἀνατολὴν μόνοι ἐστέ, ἀλλὰ καὶ πολλοὺς ἔχετε τῆς ἐαυτῶν μερίδος, οἱ τὴν τῶν Πατέρων ἐκδιχοῦσιν ὀρθοδοξίαν, τὼν κατὰ Νίκαιαν τὸ εὐσεβὲς δόγμα τῆς πίστεως ἐκθεμένων· καὶ οἱ τῆς Δύσεως πάντες σύμφωνοι ὡμῖν τε καὶ ἡμῖν τυγχάνουσιν· ὧν δεξάμενοι τῆς πίστεως τὸν τόμον ἔχομεν παρ' ἐαυτοῖς, ἐπόμενοι αὐτῶν τῇ ὑγιαίνουσῃ (46) διδασκαλίᾳ. Ἐπεὶ οὖν πάντας πληροφορεῖσθαι τοὺς ἐν τῇ αὐτῇ συναφείᾳ τυγχάνοντας ὡμῖν, ἵνα καὶ τὰ γινόμενα μᾶλλον βεβαιωθῇ (47) ἐν τῇ πλειονῶν συγκαταθέσει, καὶ ἡ εἰρήνη μὴ διεσπᾶτο, ἐν τῇ τινων προσλήψει ἐτέρων ἀφισταμένων. Οὕτως οὖν ἦν πρόπον βουλευσασθαι ὡμὰς σιταρῶς καὶ πρῶως περὶ πραγμάτων πάσαις ταῖς κατὰ τὴν οἰκουμένην Ἐκκλησίαις διαφερόντων. Οὐ γὰρ ὁ ταχύ τι δογματίζας ἐπαινετός, ἀλλ' ὁ παγίως καὶ ἀσαλεύτως ἕκαστα κανόνισας, ὥστε καὶ εἰς τὸν μετὰ ταῦτα χρόνον ἐξεταζομένην τὴν γνώμην δοκιμωτέραν φαίνεσθαι, οὗτος ἀπόδεκτος καὶ παρὰ Θεῷ καὶ ἀνθρώποις, ὡς οἰκονομῶν τοὺς λόγους αὐτοῦ ἐν κρίσει. Ταῦτα, ὅσα ἐδίδου ἡμῖν ἢ διὰ τοῦ γράμματος ὁμιλία, προσεφθεγγέμεθα ὡμῶν τὴν εὐλόγησιαν. Παράχοι δὲ ὁ Κύριος καὶ εἰς ταυτὸν ἡμᾶς ἀλλήλοις γενέσθαι ποτέ· ἵνα, πάντα πρὸς καταρτισμὸν τῶν Ἐκκλησιῶν τοῦ Θεοῦ μεθ' ὡμῶν οἰκονομήσαντες, μεθ' ὡμῶν δεξώμεθα τὸν μισθὸν τὸν ἡτοιμασμένον παρὰ τοῦ δικαίου χριστοῦ τοῖς πιστοῖς καὶ φρονίμοις οἰκονομοῖς. Τέως δὲ νῦν καταξιώσατε ἡμῖν ἀποστεῖλαι τὰς προτάσεις, ἐφ' αἷς ἐδέξασθε τοὺς Μασκέλλου, ἐκεῖνο εἰδοτες, ὅτι καὶ πάντοτε τὸ κατ' ἐαυ-

²² Psal. cxi, 5.

(44) Ἐξῆλθε τῆς Ἐκκλησίας. Mirum id videtur ac prima specie vix credibile, Marcellum ob impios errores ex Ecclesia exiisse. Nam S. Athanasius suspectum illum quidem, sed tamen purgatum habuit, teste Epiphano, haeres. LXXII, p. 837. Hinc illius discipuli communicatorias beatissimi papae Athanasii litteras ostenderunt confessoribus Aegyptiis, ibid. pag. 843. Testatur idem Epiphanius varia esse Catholicorum de Marcello judicia, aliis eum accusantibus, aliis defendentibus, pag. 834. Paulinus ejus discipulos sine discrimine recipiebat, ut in superiore epistola vidimus. Ipse Basilii in epist. 69 queritur quod cum Ecclesia Romana in communionem ab initio suscepisset. Quomodo ergo exiisse dicitur ex Ecclesia qui tot habuit communicatores? Sed tamen S. Basilii testimonium cum sua sponte magni est momenti (non enim ut in judicandis Marcelli scriptis, ita in ejusmodi facto proclive fuit errare), tum etiam hoc argumento confirmatur quod Athanasius extremis vitae suae annis Marcellum a communione sua removerit. Neque enim, si semper cum eo communicasset

A dogmata exierit ille ex Ecclesia, necesse est illius sectatores, anathematizata illa haeresi, sic ad communionem admitti, ut qui nobis conjuncti per vos fuerint, ab omni recipiantur fraternitate. Nunc enim pluribus non mediocris dolor inflictus, ubi audierunt eos ad vestram praestantiam **411** accedentes, et admissos esse a vobis, et communionis ecclesiasticae factos esse participes. Ac vos quidem par erat intelligere, Dei gratia nec in Oriente solos vos esse, sed et multos habere communicatores, Patrum illorum, qui Nicææ pium fidei dogma exposuerunt, recte fidei defensores; et in Occidente omnes vobiscum ac nobiscum consentire: quorum fidei totum acceptum apud nos custodimus, et sanam ipsorum doctrinam sequimur. Decebat igitur, omnibus, qui in eadem ac vos communione sunt, satisfieri, ut res gestae magis firmentur ex multorum consensu, nec pax scindatur, aliis abscedentibus dum alii admittuntur. Sic igitur decebat concilium a vobis graviter ac leniter iniuri de rebus ad omnes orbis terrarum Ecclesias spectantibus. Non enim qui cito aliquid decernit, laudandus est; sed qui firma et immobili norma omnia constituit, adeo ut examinata subsequenti tempore sententia probatur et spectatur fiat, is Deo et hominibus acceptus est, ut qui sermones suos disponat in iudicio²². His verbis, quantum per litteras colloqui mihi licuit, pietatem vestram compellavi. Faxit autem Dominus, ut nos mutuo aliquando in unum conveniamus: ut omnia ad Ecclesiarum Dei concinnitatem vobiscum constituentes, vobiscum recipiamus mercedem praeparatam a justo iudice fidelibus prudentibusque dispensatoribus! Nunc interim dignemini ad me propositiones mittere, quibus assentientes Marcelli discipulos receperitis; haud illud ignorantes, etiamsi omnino id quod in vobis situm est, sartum tectumque praestetis, non tamen vos rem tanti momenti vobismetipsis attribuire solis debere; sed oportere, ut et Occidentales, et qui in

Athanasius, opus habuissent illius discipuli confessione fidei ad impetrandam confessorum Aegyptiorum communionem: nec Petrus Athanasii successor canones violatos, concessa illis communione, quereretur, ut videmus in epistola sequenti, si Aegyptum inter ac Marcellum ejusque clernm et plebem non fuisset rupta communio. Videtur ergo Marcellus sub finem vitae aliquid peccasse, quod Anathasium ab ejus communione discedere cogeret: et cum jamdudum a toto fere Oriente damnatus esset, amissa Athanasii communione, quae unicum fere illius refugium erat, desertus ab omnibus videri debuit, nec ei nova ignominia notato prodesset poterat concessa olim a Romana Ecclesia communio.

(45) Οὕτω δεκτοὺς. Has voces addidimus ex octo mss.

(46) Τῇ ὑγιαίνουσῃ. Ita tres vetustissimi codices. Editi τῇ ὀγίῃ.

(47) Βεβαιωθῇ. Ita Harl. et Med. Editi ἐβεβαιώθη. Ibidem editi ἐν τῇ τῶν πολλῶν, et διέτραπετο. Tres vetustissimi codices ut in textu.

Oriente sunt communicatores, restitutioni eorum consentiant.

τοὺς ἀσφαλίσθητε, μόνοις ἑαυτοῖς ἐπιτρέψαι πρᾶγμα τοσούτον οὐκ ὀφείλετε, ἀλλὰ χρὴ καὶ τοὺς ἐν τῇ Δύσει, καὶ τοὺς κατὰ τὴν Ἀνατολὴν κοινωνικοὺς, συμφύητους αὐτῶν τῇ ἀποκαταστάσει γενέσθαι.

EPISTOLA CCLXVI.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΕΓ'.

Factur Basilium minus recte a se factum, quod non scripserit ad Petrum de iis quæ egerant confessores; cæterum ita assuetum se esse iis, quæ non solum ab Arianis, sed etiam ab unanimibus suis molesta sibi accidunt, ut ejusmodi rebus nec commotus fuerit, nec nuntiandus Petro duxerit. Sed tamen se ad confessores scripsisse, eosque hortatum esse, ut mali remedium ab iis expectent, quibus hæc curare convenit. Laudat hac in re constantiam Petri et studium canonum: æque aut eodem studio adductum fuisse, ut nihil hacenus Galatis responderet, quia Petri judicium expectabat; sed tamen eos sperat ad Ecclesiam ita adductum iri, ut ipsi ad Catholicos, non ad eos Catholicos accessisse videntur. Dofet quod Dorotheus Petrum minus leniter allocutus fuerit; sed indigne factum esse demonstrat, ut Meletius et Eusebius inter hæreticos coram Damaso et Petro numerarentur. Præterita oblivioni tradenda censet; plurimi enim inlerasse, ut nunc maxime pax servetur.

Petro, episcopo Alexandriæ.

Πέτρῳ (48), ἐπισκόπῳ Ἀλεξανδρείας.

1. Recte me reprehendisti, et ut decebat fratrem spiritualem, dilectionem veram a Domino edoctum, quod non te de omnibus quæ hic geruntur, sive parvis sive magnis, certior facimus. Nam et tibi convenit nostra curare, et nobis ad tuam charitatem de rebus nostris referre. Sed noveris, frater nobis colendissime atque desideratissime, continuas illas ærumnas vehementemque illum tumultum, **412** quo nunc exagitantur Ecclesiæ, id efficere, ut nihil ex his quæ fiunt, novum nobis videatur. Quemadmodum enim ii, quorum aures in officinis ærariis obtunduntur, ad sonos audiendos exercitati sunt: ita nos assiduitate absurdorum nuntiorum assuefacti jam sumus, ut animuum imperturbatum habeamus et interritum ad casus inopinatos. Quæ quidem ab Arianis jampridem in Ecclesiis struuntur, etsi multa et magna, et per totum divulgata terrarum orbem; sunt tamen nobis tolerabilia, eo quod a manifestis inimicis ac veritatis doctrinæ hostibus fiant: quos quidem, cum consuevi non faciunt, tunc miramur, minime vero, cum magni aliquid aut temerarii contra pietatem molliuntur. Sed mœrorem nobis ac perturbationem afferunt, quæ ab unanimis et idem sentientibus fiunt. Attamen et hæc ipsa, propterea quod multa sunt, ac frequenter incidunt in nostras aures, ne inexpectata quidem videntur. Quamobrem nec commoti sumus ob ea quæ nuper præter ordinem gesta sunt, nec aures tuas obtundimus; partim quidem cum sciremus famam sua sponte res gestas perlaturam, partim expectantes, dum alii has molestias nuntiarent: postremo decorum esse non judicantes, ut ob talia indignaremur, quasi contemptos nos esse ægre ferremus. His tamen qui hæc fecerunt scripsimus quæ conveniebant, adhortantes

B 1. Καλῶς μου καθήκω καὶ πρεπόντως πνευματικῷ ἀδελφῷ, ἀληθινὴν ἀγάπην παρὰ τοῦ Κυρίου δαδιδάγμένῳ, ὅτι σοι μὴ πάντα καὶ μικρὰ καὶ μεῖζω φανερὰ ποιούμεν τῶν τῆδε. Καὶ γὰρ ἐπιβάλλει καὶ σοὶ φρονίζειν τῶν καθ' ἡμᾶς, καὶ ἡμῖν τῇ σὴ ἀγάπῃ ἀναφέρειν τὰ ἡμέτερα. Ἀλλὰ γίνωσκε, τιμώτατε ἡμῖν καὶ ποθεινότετε ἀδελφεῖ, ὅτι τὸ συνεχὲς τῶν θλίψεων, καὶ ὁ πολὺς οὐτος ὁ κλόνος, ὁ νῦν σαλεύων τὰς Ἐκκλησίας, πρὸς οὐδὲν ἡμᾶς ἐξενίσσεται τῶν γινομένων ποιῇ. Ὡς γὰρ οἱ ἐν τοῖς χαλκαίοις τὰς ἀκοάς κατακτυπούμενοι (49) ἐν μελέτῃ εἰσι τῶν ψόφων, οὕτως ἡμεῖς τῇ πυκνότητι τῶν ἀτόπων ἀγγελιῶν εἰσθιόμενοι λοιπὸν ἀτάραχον ἔχειν καὶ ἀπόρητον τὴν καρδίαν πρὸς τὰ παράλογα. Τὰ μὲν οὖν παρὰ τῶν Ἀρειανῶν ἐκ παλαιοῦ (50) κατὰ τῆς Ἐκκλησίας σκευωρούμενα, εἰ καὶ πολλὰ καὶ μεγάλα, καὶ κατὰ πᾶσαν διαβεδοημένα τὴν οἰκουμένην, ἀλλ' οὖν φορητὰ ἡμῖν ἐστί, διὰ τὸ παρὰ φανερῶν ἔχθρῶν καὶ πολεμίων τοῦ λόγου τῆς ἀληθείας γίνεσθαι· οὗς, ὅταν μὴ ποιήσωσι τὰ συνήθη, θαυμάζομεν· οὐχ ὅταν μέγα τι καὶ νεανικὸν κατὰ τῆς εὐσεβείας τοιμήσωσι. Λυπεῖ δὲ ἡμᾶς καὶ ταρασσει τὰ παρὰ τῶν ὁμοψύχων καὶ ὁμοδόξων γινόμενα. Ἀλλ' ὁμῶς καὶ ταῦτα, διὰ τὸ πολλὰ εἶναι, καὶ συνεχῶς ἐμπέπτειν ἡμῶν ταῖς ἀκοαῖς, οὐδὲ ταῦτα παράδοξα καταφαίνεται. Ὅθεν οὕτε ἐκινήθημεν ἐπὶ τοῖς πρώην γινομένοις ἀτάκτως, οὔτε τὰς σὰς διωχλήσαμεν ἀκοάς· τοῦτο μὲν εἰδότες, ὅτι φῆμὶ διακομῆται αὐτομάτως (51) τὰ πεπραγμένα, τοῦτο δὲ ἀναμένοντες, ἐτέρους ἀγγέλους τῶν λυπηρῶν γενέσθαι· ἐπειτὸ οὔτε κρίναντες εὐλογον εἶναι ἡμᾶς ἀγανακτεῖν ἐπὶ τοῖς τοιούτοις, ὥσπερ δυσχεραίνοντας διὰ τί παρώφθημεν. Αὐτοῖς μέντοι τοῖς ταῦτα ποιήσασιν ἐπεστείλαμεν τὰ πρέποντα, παρακαλοῦντες αὐτοὺς, ἐπειδὴ τινα διχόνοιαν ἔπαθον οἱ ἐκεῖ ἀδελφοί, πῆς

* Alias CCCXXI. Scripta anno 377.

(48) Πέτρῳ, etc. In codicibus melioris notæ legitur τῷ αὐτῷ, quia scilicet præcessit alia ad eundem Petrum epistola: cujus titulum hic apposuimus. In editis autem habetur argumentum quoddam totius epistolæ, quod ex tribus codicibus mss. emendatum proferimus: Τῷ αὐτῷ, ἀπολογία καθαρὰ μὲν, διότι μὴ ἐσήμανεν αὐτῷ τὰ κινούμενα, καὶ εἰπερ ἀνάγκη αὐτοῦ, οἱ κατὰ Μάρκελλον ἐνοῦνται πρὸς αὐτὸν, καὶ μαρτυρία τῆς ὀρθοδοξίας Μελετίου καὶ Εὐσεβίου τῶν ἐπισκόπων· Eidem, responsio ad illius querelas, quod non ei Basilium significasset ea

quæ movebantur: secum conjunctum iri Marcellianos, si se patienter audiant. Item testimonia de recta fide Meletii et Eusebii episcoporum.

(49) Κατακτυπούμενοι. Ita omnes mss. Editi κατακτυπούμενοι.

(50) Ἐκ παλαιοῦ. Ita tres vetustissimi codices. Editi ἔκ παλαι. Paulo post Coisl. primus et Harl. βεδοημένα.

(51) Αὐτομάτως. Ita Coisl. uterque, Harl., Regius secundus et Paris. Editi αὐτόματος. Paulo post Coisl. primus κρίνοντες.

μὲν ἀγάπης μὴ ἀποστῆναι, τὴν δὲ διόρθωσιν ἀναμένειν παρὰ τῶν δυναμένων ἐκκλησιαστικῶς λατρεύειν τὰ πταίσματα. Ὅπερ ἐπειδὴ ἐποίησας, καλῶς καὶ προσηκόντως κινήθεις, ἐπηνέσασμέν σε, καὶ τῷ χαριστήσαμεν (52) τῷ Κυρίῳ, ὅτι, ἐστὶ λεῖψανον τῆς παλαιᾶς εὐταξίας (53) σωζόμενον παρὰ σοί, καὶ ἡ Ἐκκλησία τὴν ἑαυτῆς ἰσχὺν οὐκ ἀπόλεσεν ἐν τῷ ἡμετέρῳ διωγμῷ. Οὐ γὰρ μεθ' ἡμῶν ἐδιώχθησαν καὶ οἱ κανόνες. Πολλὰκις οὖν ὀχληθεὶς παρὰ τῶν Γαλατῶν, οὐδέποτε ἤδυνήθην αὐτοῖς ἀποκρίνασθαι, ἀναμένων τὰς ὑμετέρας ἐπικρίσεις. Καὶ νῦν, ἐὰν ὁ Κύριος θῷ, καὶ θελήσῃσιν ἀνασχέσθαι ἡμῶν, ἐλπίζομεν τὸν λαὸν προσάξειν τῇ Ἐκκλησίᾳ· ὥς μὴ αὐτοὺς ἡμᾶς ἐνεδιζέσθαι Μαρκελλιανοῖς προσκεχωρηκέναι (54), ἀλλ' ἐκείνους μέλει γενέσθαι τοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ· ὥστε τὸν πονηρὸν ψόγον, τὸν κατασκευασθέντα ἐκ τῆς αἵρέσεως, ἐναφανισθῆναι τῇ ἡμετέρᾳ προσλήψει, καὶ μὴ ἡμᾶς κατασχυνθῆναι ὡς προσθμεένους αὐτοῖς.

2. Ἐλύπησε δὲ ἡμᾶς ὁ ἀδελφὸς Δωρόθεος, ὡς αὐτὸς ἐπέστευλας, μὴ πάντα προσηνῶς, μηδὲ πρᾶως διαλεχθεὶς τῇ κοσμιότητί σου. Καὶ τοῦτο τῇ τῶν καιρῶν λογίζομαι (55) δυσκολία. Ἔοικαμεν γὰρ εἰς μηδὲν εὐδοῦσθαι ὑπὸ τῶν ἀμαρτιῶν ἡμῶν, εἴπερ οἱ σπουδαιότατοι τῶν ἀδελφῶν οὐχ εὐρίσκονται προσηγεῖς, οὐδὲ εὐθετοὶ ταῖς διακονίαις, τῷ μὴ πάντα κατὰ γνώμην ἡμετέραν ἐπιτελεῖν (56). Ὅς ἐπανεληθὼν διηγῆσάτο ἡμῖν τὰς ἐπὶ τοῦ σεμνοτάτου ἐπισκόπου Δαμάσου πρὸς τὴν σὴν τιμιότητα γενομένης αὐτῷ διαλέξεις, καὶ ἐλύπει ἡμᾶς λέγων τοῖς Ἀρειομανίταις συγκατηριθμῆσθαι (57) τοὺς θεοφιλεστάτους ἀδελφοὺς ἡμῶν τοὺς συλλειτουργοὺς Μελέτιον καὶ Εὐσέβιον. Ἄν εἰ καὶ μηδὲν ἄλλο συνίστη τὴν ὀρθοδοξίαν, ὁ γοῦν παρὰ τῶν Ἀρειανῶν πόλεμος ἀπόδειξιν ἔχει ὀρθότητος οὐκ ὀλίγην τοῖς εὐγνωμόνως λογισομένοις. Τὴν δὲ σὴν εὐλάβειαν συνάπτειν αὐτοῖς εἰς ἀγάπην ὀφείλει καὶ ἡ κοινωνία τῶν ὑπὲρ Χριστοῦ παθημάτων. Ἐκεῖνο δὲ πέπεισο, ὡς ἀληθῶς τιμώτατε, ὅτι οὐκ ἐστὶ τι ῥῆμα ὀρθοδοξίας, ὃ μὴ μετὰ πάσης παρόλης παρὰ τῶν (58) ἀνδρῶν τούτων ἐκηρύχθη ὑπὸ Θεῷ παράτρυι καὶ ἀκροαταῖς ἡμῖν. Οἱ οὐδ' ἂν πρὸς ὥραν αὐτῶν ἐδεξάμεθα τὴν συν-

A eos, quia dissensio aliqua inter fratres, qui illic sunt, intercesserat, ut a charitate quidem non discedant, ab iis autem qui ecclesiastico jure erratis mederi possunt, expectent emendationem. Quod cum praeiteris praeclearo ac convenienti consilio, laudavi te, ac Domino egi gratias, quod aliqua veteris disciplinae reliquia apud te serventur, nec Ecclesia suum ipsius robur in nostra persecutione amiserit. Non enim nobiscum persecutionem passi sunt et canones. Itaque saepe a Galatis importune rogatus, nondum illis potui respondere, vestrum expectans iudicium. Et nunc si Deus dederit, nobisque patientem aurem praebent, speramus nos populum ad Ecclesiam adducturos, ita ut non ipsis nobis exprobetur nos ad Marcellianos accessisse, sed illi membra corporis Ecclesiae Christi fiant: et malum dedecus, quod ex haeresi aspersum est, nostra suscipiendi ratione deleatur, nec nobis opprobrium inuratur, ut ad illos translatis.

2. Nos autem in tristitiam conjecit frater Dorotheus, quod, ut ipse scripsisti, non omnia leniter et mansuete dixerit dignitati tuae. Atque id equidem temporum attribuo difficultati. Videor enim mihi nulla in re ob mea peccata prosperos habere successus: siquidem fratrum optimi non comperiuntur lenes, neque ad obeunda munera idonei, eo quod ex mea sententia non omnia peragunt. Is reversus mihi narravit quos coram Damaso episcopo reverendissimo cum tua praesentia sermones C 413 habuisset: ac dolorem mihi afferebat cum diceret numeratos in Arianis fuisse religiosissimos fratres comministros nostros Meletium et Eusebium. Quorum rectam doctrinam etiamsi nihil aliud commendaret, saltem illatum ab Arianis bellum non exile rectae fidei indicium apud aequos rerum aestimatores haberet. Tuam autem pietatem conjungere cum illis ad charitatem debet ipsa etiam ærumnarum pro Christo toleratarum societas. Persuasum autem sit tibi, vir certe reverendissime, nullum rectae doctrinae verbum esse, quod ab his viris cum omni libertate non fuerit praedicatum, Deo teste et audientibus nobis. Qui profe-

(52) *Ἐὐχαριστήσαμεν*. Sic Harl. et Coisl. primus. Editi *εὐχαριστήσαμεν*. Ibidem editi ὅτι ἐστὶ τὸ λεῖψανον. Deest vocula in iisdem duobus mss.

(53) *Εὐταξίας*. Editi addunt *ἐκείνης*, quod nullo in codice ms. reperitur.

(54) *Προσκεχωρηκέναι*. Codex Medicæus παραχωρηκέναι.

(55) *Λογίζομαι*. Coisl. primus et Med. λογίζομεθα.

(56) *Ἡμετέραν ἐπιτελεῖν*. Harl. et Med. ὑμετέραν ἐπιστελλεῖν.

(57) *Συγκατηριθμῆσθαι*. Hæc scriptura antiquissimi codicis Coisl. videtur præferenda vulgatæ συγκατηριθμῆσθαι. Vix credibile est tam iniquum sermonem ex ore Petri Alexandrini emissum fuisse. Sed tamen Basilii querelæ non alium petere videntur, quamvis leniter rem insinuet et cum urbanissima quadam circumsione. Ait enim sibi narrasse Dorotheum quos cum Petro sermones coram Damaso habuisset, sequæ addit vehementer doluisse, cum is diceret Meletium et Eusebium numeratos iu

Arianis fuisse. Non alius ergo collocutus est cum Dorotheo, nec alius Meletium et Eusebium tam inhoneste appellavit. His adde adhibitam a Basilio operam, ut eximium illud par episcoporum apud Petrum Alexandrinum purget. Demonstrat eum vel ob solam persecutionis societatem conjungi cum illis viris debuisse; præterita libenter oblivioni tradit, modo deinceps initium aliquod pacificum instituat. Hæc profecto probant iniquum illud de Meletio et Eusebio iudicium, quod Basilio tantum inussit doloris, a Petro profectum esse. Mirum id de tanto viro ac luctuosum: sed inde perspicitur quid peccent studia partium. Videntur enim hanc Petro opinionem injecisse calidiores Paulini astipulatores. Non æquior fuit in Meletium Hieronymus, ut patet ex ejus epistola ad Damasum papam.

(58) *Παρά τῶν*. Ita tres vetustissimi codices cum pluribus aliis. Editi ὑπὸ τῶν. Paulo post quatuor mss. recentiores ἐπεδεξάμεθα.

cto ne ad horam quidem admissemus eorum communionem, si illos in fide claudicantes deprehendissemus. Sed, si videbitur, omittamus præterita, futuris autem initium aliquod demus pacificum. Nam nobis invicem indigemus omnes secundum membrorum societatem, et maxime præsentī tempore, quo Orientis Ecclesiæ ad nos respiciunt, ac vestra quidem illis concordia roboris et firmitatis erit occasio; sed si vos sentiant mutua aliqua suspicione laborare, resolventur ac manus remittent, quominus obstant fidei hostibus.

EPISTOLA CCLXVII.

Basilii gravi corporis infirmitate, quominus Barsam invisat, et Ecclesiarum cura detentus, desiderio suo per litteras satisfacit, eumque rogat ut pro se et pro Ecclesia oret; jam se ad eum scripsisse declarat, et quædam militi monuscula.

Barsa, episcopo Edessa, exsulanti.

Equidem pro mea in tuam pietatem animi affectione exoptarem coram adesse, et veram tuam dilectionem per me ipse amplecti, ac Dominum glorificare, qui in te magnificatus est, ac venerandam tuam senectutem omnibus Dominum in terrarum orbe timentibus illustrem ac conspicuam præstitit. Sed quia et gravis corporis infirmitas me affligat, et Ecclesiarum cura non enarrabilis mihi incumbit, nec in mea situm est potestate, ut quo velim proficiscar, et congrediar quibuscum cupio; per litteras lenio meum bonis, quæ in te sunt, perfructu desiderium ac eximiam tuam pietatem adhortor, ut pro me ac Ecclesia preceris, ut Dominus det nobis sine offensione decurrere reliquos dies aut horas peregrinationis nostræ, ac præstet etiam, ut videamus pacem Ecclesiarum ipsius, et tum de reliquis tuis comministris ac commilitonibus audiamus ea quæ precamur, tum de teipso, quæ die ac nocte populi tibi subditi efflagitant a Domino justitiæ. Scito autem me **414** non sæpe quidem scripsisse, nec quoties par fuerat, sed tamen scripsisse ad tuam pietatem. Ac forte non potuerunt servare salutationes meas, qui ministerium litterarum susceperant fratres. Sed nunc cum copia sit mihi quorundam e nostris ad tuam præstantiam proficiscentium, et litteras eis commisi libenter, et misi nonnulla, quæ dignare a mea humilitate suscipere sine fastidio, ac mihi exemplo Isaac patriarchæ benedicere⁶⁰. Quod si quid etiam, ut occupati animumque curarum multitudine obrutum habentes, decori negleximus, mihi ne imputaveris, neque afficiaris tristitia: sed tuam in omnibus perfectionem imitare: ut et nos virtute tua perfruamur, quemadmodum et reliqui omnes. Sa-

⁶⁰ Gen. xxvii, 27.

* Alias CCCXXVII. Scripta videtur anno 377 exeunte, aut 378 ineunte.

(59) *Πρὸς ἡμᾶς*. Harl., Coisl. primus, Regius primus, Paris. et Bigot. πρὸς ἡμᾶς. Infra Reg. secundus et Coisl. secundus τὴν ἡμετέραν, et ἀσθωνται ἡμᾶς.

Ἀφειαν, εἰ σκάζοντας αὐτοὺς περὶ τὴν πίστιν εὐρομεν. Ἀλλὰ, εἰ δοκεῖ, τὰ παρελθόντα ἐάσωμεν, τοῖς δὲ ἐφεξῆς ἀρχὴν τινα δώμεν εἰρηνικὴν. Χρῆζομεν γὰρ ἀλλήλων πάντες κατὰ τὴν τῶν μελῶν κοινωνίαν, καὶ μάλιστα νῦν, ὅτε αἱ τῆς Ἀνατολῆς Ἐκκλησίαι πρὸς ἡμᾶς (59) ἀποδιέπουσι, καὶ τὴν μὲν ὑμετέραν ὁμολοίαν ἀφορμὴν εἰς στηριγμὸν καὶ βεβαιότητα λήψονται· ἐὰν δὲ ἀσθωνταὶ ὑμᾶς ἐν ὑποψίᾳ τινὶ πρὸς ἀλλήλους εἶναι, ἐκλυθήσονται καὶ παρήσουσιν ἑαυτῶν τὰς χεῖρας, πρὸς τὸ μὴ ἀνταίρειν τοῖς πολεμίοις τῆς πίστεως.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΕΨ.

Βάρση, ἐπισκόπῳ Ἐδέσσης, ἐν ἔξορίᾳ ὄντι.

Ἐγὼ τῆς διαθέσεως μὲν ἔνεκεν, ἥς ἔχω περὶ τὴν σὴν θεοσεβείαν, ἐπεθύμουν αὐτὸς παραγενέσθαι, καὶ δι' ἑαυτοῦ περιπτύξασθαι σου τὴν ἀληθινὴν ἀγάπην, καὶ δοῦναι τὸν Κύριον τὸν ἐν σοὶ μεγαλυνθέντα, καὶ τὸ τίμιόν σου γῆρας περιφανὲς κατακτήσαντα πᾶσι τοῖς ἐν τῇ οἰκουμένῃ φοβουμένοις αὐτόν· ἐπειδὴ δὲ καὶ ἀσθένεια τοῦ σώματος βαρεῖα καταπονεῖ με, καὶ φροντὶς Ἐκκλησιῶν ἐπιχειρεῖ μοι ἀμύθητος, καὶ οὐκ εἰμὶ ἑαυτοῦ κύριος πρὸς τὸ ἀποδημεῖν ὅπου βούλομαι, καὶ συντυγχάνειν οἷς ἐπιθυμῶ, διὰ τοῦ γράμματος ἀναπαύω τὸν πόθον ὃν ἔχω ἐπὶ τῇ ἀπολαύσει τῶν ἐν σοὶ καλῶν, καὶ παρακαλῶ τὴν ἀνυπέρβλητόν σου εὐλάβειαν εὐχεσθαι ὑπὲρ ἐμοῦ καὶ τῆς Ἐκκλησίας, ἵνα ὁ Κύριος ὃς ἡμῖν ἀπροσκόπως παρελθεῖν τὰς λυπουμένας ἡμέρας ἢ ὥρας τῆς παρεπιδημίας ἡμῶν· παράσχῃ δὲ ἡμῖν καὶ ἰδεῖν τὴν εἰρήνην τῶν Ἐκκλησιῶν αὐτοῦ, καὶ ἀκοῦσαι περὶ τε τῶν λοιπῶν συλλειτουργῶν σου καὶ τῶν συναθλητῶν ἀ εὐχόμεθα, καὶ περὶ σοῦ αὐτοῦ, ὁ νυκτός (60) καὶ ἡμέρας οἱ ὑπὸ δὲ λαοὶ ζητοῦσι παρὰ τοῦ Κυρίου τῆς δικαιοσύνης. Γίνωσκε δὲ, ὅτι πολλάκις μὲν οὐκ ἐπεστείλαμεν, οὐδὲ ὁσάκις ὀφειλόμενον ἦν, ἐπεστείλαμεν δὲ ὅμως τῇ θεοσεβεῖ σου. Καὶ τάχα οὐκ ἠδυνήθησαν διασωταὶ τὰς προσγορίας ἡμῶν οἱ πιστευθέντες τὴν διακονίαν τῶν γραμμάτων ἀδελφοί. Ἀλλὰ νῦν, ἐπειδὴ ἐπετύχομεν ἡμετέρων τῶν ὁδοιπορούντων πρὸς τὴν σὴν τιμιότητα, καὶ τὰ γράμματα αὐτοῖς ἐνεχειρίσαμεν προθύμως, καὶ ἀπεστείλαμεν (61) τινα, ὁ καταξίωσον ὑποδέξασθαι παρὰ τῆς ἡμετέρας ταπεινώσεως ἀνυπερφηάνως, καὶ εὐλογῆσαι ἡμᾶς κατὰ μέμνησιν τοῦ πατριάρχου Ἰσαάκ. Εἰ δέ τι, καὶ ὥς ἀσχολούμενοι, καὶ ὑπὸ πλήθους φροντίζον τὸν νοῦν βαπτισμένον ἔχοντες, παρείδομεν τῶν πρεπόντων, μὴ λογιστῇ ἡμῖν, μηδὲ λυπηθῇς.

(60) Ἡ νυκτός. Editi δὲ καὶ νυκτός. Deest conjunctio in plerisque mss. Paulo ante Coisl. primus ἀδελφῶν.

(61) Ἀπεστείλαμεν. Quinque codices ἐπεστείλαμεν. Quatuor ἐστείλαμεν. Mox codex Medicæus δέξασθαι.

ἀλλὰ μίμῃσαι τὴν σεαυτοῦ ἐν πᾶσι τελειότητα, ἵνα A nus, in Domino letus, ac pro me orans, conceda-
καὶ ἡμεῖς ἀπολαύσωμέν σου τῆς ἀρετῆς, ὡς καὶ ris mihi et Dei Ecclesiae.
οἱ λοιποὶ πάντες. Ἐβρώμενος, εὐθυμος (62) ἐν Κυρίῳ, ὑπερευχόμενός μου, χαρισθείης μοι καὶ τῇ τοῦ
Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΞΗ.

EPISTOLA CCLXVIII.

Eusebio mirabiliter servato gratulatur, ejusque reditum sperat Ecclesiarum precibus concessum iri. De rebus illius ex
Libanio diacono edoctus, cetera scire avel, aut citius, aut saltem per Paulum presbyterum, cum redibit. Nihil ei in
manus tradere ausus est; eo quod viæ latronibus et desertoribus planæ sint. Exercitus adventu nuntiato sperat modi-
cam tranquillitatem; tumque mittet aliquem e suis ad Eusebium.

Εὐσεβίῳ ἐν ἑξορίᾳ ὄντι.

Eusebio exsuli.

Ἔδειξε καὶ ἐφ' ἡμῶν ὁ Κύριος, ὅτι οὐκ ἐγκατα-
λείπει τοὺς ὁσίους αὐτοῦ, τῇ μεγάλῃ καὶ κραταίᾳ
χείρῃ αὐτοῦ περισσεύσας τὴν ζωὴν τῆς ὁσιότητός
σου. Σχεδὸν γὰρ παραπλήσιον τοῦτο τιθέμεθα τῷ ἐν
κοιλίᾳ κήτους ἀπαθὲ διαμεῖναι τὸν ἄγιον, καὶ ἐν
πυρὶ λάβρῳ ἀβλαβῶς διατᾶσθαι τοὺς φοβούμενους
τὸν Κύριον· ὅπου γε καὶ τὴν σὴν θεοσέβειαν παντα-
χῶθεν ὑμῖν, ὡς ἀκούω, τοῦ πολέμου περιχυθέντος,
ἀβλαβῇ διεφύλαξε. Καὶ φυλάξει γε (63) πρὸς τὸ ἐξῆς
ὁ δυνατὸς Θεὸς ἡμῖν, ἐὰν ἔτι ζῶμεν (64), τὸ πολυευ-
κτον θέαμα· ἢ τοῖς γούν ἄλλοις, οἱ τὴν σὴν ἐπ' ἀνόδον
οὕτως ἀναμένουσιν, ὡς οἰκείαν ἑαυτῶν σωτηρίαν.
Πέπεισμαι γάρ, ὅτι τοῖς δάκρυσι τῶν Ἐκκλησιῶν,
καὶ τοῖς στεναγμοῖς οἷς ἐπὶ σοὶ (65) πάντες στενά-
ζουσι προσχὼν ὁ φιλόανθρωπος, διαφυλάξει σε τῷ βίῳ,
ἕως ἂν δῶ τὴν χάριν τοῖς νυκτὸς καὶ ἡμέρας δεομέ-
νοις αὐτοῦ. Τὰ μὲν οὖν μέχρι τῆς ἐπιδημίας τοῦ
ἀγαπητοῦ ἀδελφοῦ ἡμῶν Λιθανίου τοῦ συνδιακόνου
πεπραγμένα καθ' ὑμῶν (66) δι' αὐτοῦ κατὰ τὴν
πάροδον ἱκανῶς ἐδιδάχθημεν· τὰ δὲ ἀπ' ἐκείνου τοῦ
χρόνου δεόμεθα μαθεῖν. Μελίοντα γὰρ ἐν τῷ μεταξὺ
καὶ χαλεπώτερον ἀκούομεν γεγενῆσθαι πάθη περὶ
τοὺς τόπους (67)· ἅπερ, ἐὰν μὲν ἦ δυνατὸν, καὶ θάτ-
τον (68), εἰ δὲ μὴ, διὰ γούν τοῦ εὐλαβεστάτου ἀδελ-
φοῦ Παύλου τοῦ συμπρεσβυτέρου ἐπανιόντος· μάθοι-
μεν, ὡς εὐχόμεθα, ὅτι ἀβλαβῆς καὶ ἀνεπηρέαστος
ὑμῶν φυλάττεται ἡ ζωὴ. Διὰ δὲ τὸ ἀκοῦσαι πάντα
ληστῶν καὶ δημοσίων (69) πεπληρωσθαι τὰ τῆς
δόξης, ἐφοβήθημεν τι εἰς χεῖρας ἐμβαλεῖν τοῦ ἀδελφοῦ,
μὴ καὶ αὐτῷ (70) παραίτοις θανάτου γενώμεθα. Ἐὰν
δὲ δῶ ὁ Κύριος μετρίαν γαλήνην, ὡς ἀκούομεν τοῦ
στρατοπέδου τὴν παράοδον, σπουδάσομεν καὶ τῶν
ἡμετέρων ἐκπέμψαι τινὰ, τὸν ἐπισκεψόμενον καὶ
ἕκαστα ἡμῖν τῶν παρ' ὑμῖν (71) ἀναγγέλλοντα.

Docuit nostra etiam ætate Dominus; sanctos suos
a se non deseri, dum magna et potenti manu sua
vitam sanctitatis tuæ protegit. Fere enim simile id
ducimus ac in ventre ceti illasum permanere san-
ctum, et in vehementi flamma citra damnum ver-
sari homines Dominum timentes; quandoquidem
pietatem tuam bello undique, ut audio, vos cir-
cumstante, incolumem servavit. Et utinam servet
omnipotens Deus nobis, si vixerimus, peroptandum
spectaculum, aut saltem aliis, qui tuum reditum
perinde expectant ut suam ipsorum salutem! Nam
futurum mihi persuadeo, ut Ecclesiarum lacrymis
et gemitibus, quos tua causa omnes effundunt, at-
tentus misericors Deus incolumem te custodiat,
donec annuat iis, qui eum noctu ac interdiu pre-
cantur. Equidem quæ usque ad dilecti fratris no-
stri Libanii condiaconi adventum contra vos acta
sunt, satis ex ipso transeunte edocti sumus: quæ
vero ab illo tempore contigerunt, discere cupi-
mus. Majora enim interjecto tempore et graviora
audimus mala istic evenisse: quæ quidem, si fieri
possit, etiam citius, sin minus, saltem per religio-
sissimum fratrem Paulum compresbyterum, cum
revertetur, discamus ita esse, ut precamur, nempe
vitam tuam incolumem et illasam custodiri. Quo-
niam autem audivimus cunctas prædonibus ac de-
sertoribus refertas esse vias, veriti sumus
quidquam in fratris manus tradere, ne ei etiam
mortis causa simus. Quod si dederit Dominus mo-
dicam tranquillitatem (siquidem exercitus audi-
mus adventum), curabimus et nostrorum aliquem
mittere, qui vos invisat, et singula quæ ad vos
spectant, nobis nuntiet.

(62) Εὐθυμος. Editi καὶ εὐθυμος. Deest conjun-
ctio in plerisque mss.

(63) Πανταχόθεν... φυλάξει γε. Ita veteres libri
summo consensu. Editi πανταχόσε, et paulo post
διαφυλάξει γε.

(64) Ἐτι ζῶμεν. Ita tres vetustissimi codices cum
pluribus aliis. Editi ἐπιζῶμεν.

(65) Οἷς ἐπὶ σοὶ. Plerique mss. οὗς ἐπὶ σοὶ. Har-
lezanus et Medicæus consentiunt cum editis.

(66) Καθ' ὑμῶν. Multi codices καθ' ὑμᾶς.

(67) Γεγενῆσθαι πάθη περὶ τοῖς τόποις. Ita
Parl., Coisl. uterque, Vat. et Reg. secundus et ve-
tustæ editiones. Parisiensis γίνεσθαι πάθη περὶ
ἐκείνους τοὺς τόπους. |

(68) Καὶ θάττον. Conjunctio addita ex quinque
mss. melioris notæ. Sic etiam eosdem secuti muta-
vimus quod infra legebatur in editis διαφυλάττονται
ὑμῶν.

(69) Καὶ δημοσίων. Ita codex Vaticanus in duo-
bus locis; his enim hæc epistola in eodem codice
reperitur. Sic etiam codex Claromontanus. Regius
primus δημοσίων: secundus δημοσίων. Coisl.
primus δημοσίων: secundus δημοσίων. Medicæus
δημοσίων secunda manu; at prima scriptum fuisse
δημοσίων conjicit doctissimus Salvinus. Harleza-
nus nunc habet ut editi δημοσίων, at olim videtur
habuisse δημοσίων. Non dubium est quin legen-
dum sit δημοσίων, vel δημοσίων, cum constet
tunc Thraciam, ubi exsulabat Eusebius, gravissimo
bello arsisse.

(70) Καὶ αὐτῷ. Conjunctio addita ex sex mss.

(71) Παρ' ὑμῶν. Consentunt in hac voce libri
veteres. Editi παρ' ὑμῶν. Ibidem Coisl. secundus et
Reg. secundus τὸν καὶ ἐπισκεψόμενον καὶ ἀγγελοῦντα.
Alias IX. Scripta anno 378.

EPISTOLA CCLXIX.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΣΘ.

Arinthei mortui uxorem consolatur Basilius, eique auctor est, ut et rerum humanarum conditionis memor, et mariti tum in hac vita splendorem considerans, tum etiam in altera felicitatem ob susceptum uxoris opera et consilio baptismum, et ad promissam patientiae mercedem respiciens, dolori modum imponat.

Ad conjugem Arinthei ducis consolatoria.

Α Τῇ ὁμοζύγῳ Ἀρινθαίου στρατηλάτου (72) παραμυθητικῇ.

1. Consentaneum quidem erat et debitum animi tui statui, ut ipse coram adessem et eorum quae acciderant particeps fierem. Sic enim et dolorem meum lenissem, et apud tuam dignitatem consolationis officium implevissem. Sed quia non jam fert amplius corpus meum longiores motus, eo redactus sum ut tecum per litteras colloquar, ne omnino videar aliena existimare quae acciderunt. Quis ergo virum illum gemitu non prosecutus est? quis adeo corde lapideo, ut ipsius causa ferventes lacrymas non profunderet? Me vero tristitia singulari implevit, tum honores, quos mihi privatim habuit, considerantem, tum commune Ecclesiarum Dei patrocinium. Sed tamen mihi in mentem venit illud, cum homo esset ac convenienti in hac vita munere esset perfunctus, congruis temporibus rursus a Deo rerum nostrarum moderatore assumptum fuisse. Quae quidem ut tua etiam prudentia considerans, casum animo aequo ferat hortamur, et, quantum fieri potest, ærumnam moderate sustineat. Idoneum quidem et tempus, ut cor tuum leniat, et locum det rationi: sed tamen suspectus mihi est ingens tuus mariti amor, ac tua in omnes benignitas, ne forte mœrori te dedas, ob simplicitatem morum profundam accipiens plagam doloris. Ac semper quidem utilis Scripturarum doctrina, sed maxime ejusmodi temporibus. Memento igitur latæ a Creatore nostro sententiæ, per quam quotquot ex terra orti sumus, in terram revertimur⁴¹: nec quisquam ita magnus, ut dissolutioni non sit obnoxius.

2. Admirandus ille vir erat quidem eximius et magnus, et corporis robori parem habens animi virtutem, fateor et ego, nemini sane in utroque secundus; sed tamen homo erat, et mortuus est, ut Adam, ut Abel, ut Noe, ut Abraham, ut Moses, ut alius quisvis, quem ejusdem naturæ participem nominaveris. Non igitur quod is ereptus fuerit indignemur: sed **416** quod ab initio conjuncti cum

¹ Gen. iii, 49.

Alias CLXXXVI. Scripta anno 378.

(72) *Στρατηλάτου*. Hanc vocem addidimus ex tribus antiquissimis codicibus.

(73) *Τῇ σεμνότητι σου*. Sic iidem tres codices. Editi τῇ σὴ σεμνότητι.

(74) *Ἠλδομεν*. Ita tres iidem codices. Editi ἤλθον. Ibidem Coisl. primus πάντη. Harl. prima manu παντί.

(75) *Ἐπ' αὐτῷ*. Ita mss. sex. Editi ὑπ' αὐτῷ.

(76) *Παρά τοῦ*. Ita tres vetustissimi codices. Editi ὑπὸ τοῦ. Mox plures codices non antiquissimi πρὸς τὸ συμβάν.

(77) *Καρδίαν σου*. Vocula addita ex iisdem tribus mss. Paulo post editi περὶ πάντα. Harl. et quatuor alii ut in textu. Ibidem Med. et Coisl. primus

4. Τὸ μὲν ἀκόλουθον ἦν καὶ ὀφειλόμενόν σου τῇ διαθέσει, ἡμᾶς αὐτοὺς παρῆναι, καὶ συμμετέχειν τῶν γινομένων. Οὕτω γὰρ ἂν ἑαυτῶν τε τὴν λύπην κατεπραῖναμεν, καὶ τῇ σεμνότητι σου (73) τῆς παρακλήσεως τὸ εἶδος ἀπεπληρώσαμεν. Ἐπεὶ δὲ οὐκέτι μου φέροι τὸ σῶμα τὰς μακροτέρας κινήσεις, ἐπὶ τὴν διὰ τοῦ γράμματος ἡλθομεν (74) ὁμιλίαν, ὥς ἂν μὴ παντάπασι δόξαιμεν ἄλλοτρίως ἔχειν πρὸς τὰ συμβάντα. Τίς μὲν οὖν τὸν ἄνδρα ἐκείνον οὐκ ἐστένναξεν; τίς δὲ οὕτω λίθινος τὴν καρδίαν, ὥς μὴ θερμὸν ἐπ' αὐτῷ (75) ἀφῆναι δάκρυον; Ἐμὲ δὲ καὶ διαφερόντως κατηφείας ἐπλήρωσε, τὰς τε ἰδίας περὶ ἐμὲ τιμὰς τοῦ ἀνδρὸς λογιζόμενον, καὶ τὴν κοινὴν τῶν Ἐκκλησιῶν τοῦ Θεοῦ προστασίαν. Ἄλλ' ὅμως ἐλογισάμεθα, ὅτι, ἄνθρωπος ὢν, καὶ λειτουργήσας τῷ βίῳ τοῦτ' αὐτῷ τὰ ἐπιβάλλοντα, τοῖς καθήκουσι χρόνοις πάλιν παρὰ τοῦ (76) οἰκονομοῦντος τὰ ἡμέτερα Θεοῦ προσελήφθη. Ἄ καὶ τὴν σὴν φρόνησιν ἐνθυμουμένην πρῶτος ἔχειν ἐπὶ τῷ συμβάντι παρακαλούμεν, καὶ, ὥς οἶόν τε, μετρίως φέρειν τὴν συμφορὰν. Ἰκανὸς μὲν οὖν καὶ ὁ χρόνος μαλάξαι τὴν καρδίαν σου (77), καὶ πάροδον δοῦναι τοῖς λογισμοῖς: ἀλλ' ὅμως ὑποπτον ἡμῖν ἐστὶ τὸ ἄγαν σου φιλανδρον, καὶ περὶ πάντας χρηστὸν, μὴ ποτε ἐκδοτον ὄψιν σεαυτῇ τῷ πάθει, δι' ἀπλότητα ἡθῶν βαθεῖαν τὴν (78) πληγὴν δεξαμένη τῆς λύπης. Πάντοτε μὲν οὖν χρησίμων τὸ τῶν Γραφῶν διδασκάλιον (79), μέλιστα δὲ ἐπὶ τῶν τοιούτων καιρῶν. Μνήσθητι τοίνυν τῆς τοῦ κτίσαντος ἡμᾶς ἀποφάσεως, δι' ἧς (80) πάντες οἱ ἐκ τῆς γῆς φύντες πάλιν εἰς γῆν ὑποστρέφομεν: καὶ οὐδεὶς οὕτω μέγας, ὥστε βελτίων φανῆναι τῆς διαλύσεως.

2. Καλὸς μὲν οὖν καὶ μέγας ὁ θαυμαστὸς (81) ἐκείνος, καὶ ἐφάμιλλος τῇ βώμῃ τοῦ σώματος τὴν τῆς ψυχῆς ἀρετὴν, φημί χάρι, οὐ μνοῦν ἔχων ὑπερβολὴν εἰς ἑκάτερον, ἀλλ' ὅμως ἄνθρωπος, καὶ τέθνηκεν, ὥς Ἀδάμ, ὥς Ἀβελ, ὥς Νῶε, ὥς Ἀβραάμ, ὥς Μωσῆς, ὥς ὅντινα ἂν εἴποις τῶν τῆς αὐτῆς φύσεως μετασχόντων (82). Μὴ οὖν, ἐπειδὴ ἀφῆρέθημεν αὐτὸν, ἀγανακτώμεν: ἀλλ' ὅτι τὴν ἀρχὴν συνωκῆσαμεν

ὄψιν σεαυτῇ τῷ. Harl. δῶ σεαυτῆς τῷ.

(78) *Βαθεῖαν τὴν*. Sic mss. codices octo. Editi βάθει αὐτήν.

(79) *Διδασκάλιον*. Harl. διδασκαλεῖον.

(80) *Δι' ἧς*. Ita tres vetustissimi codices. Editi δι' ἧν. Paulo post editi ἀποστρέφομεν. Octo codices ut in textu.

(81) *Ὁ θαυμαστός*. Sic tres vetustissimi codices. Editi ὁ θαυμάσιος.

(82) *Τῶν... μετασχόντων*. Ita tres vetustissimi codices et Bigot. Editi τῶν... μετασχόντα. Mss. codices quatuor τῶν μετεσχόντων. Mox Harleianus codex χάριν ἔχοντες. Plures alii non antiquissimi συνωκῆσαμεν, χάριν ἔχοντες.

αὐτῷ, χάριν ἔχωμεν τῷ συζεύξαντι. Το μὲν γὰρ (83) A στερηθῆναι ἀνδρὸς κοινὸν σοι πρὸς τὰς ἄλλας γυναῖ-
 κας· ἐπὶ δὲ τοιαύτῃ συνοικίῃσιν οὐκ οἶμαι ἄλλην
 γυναικῶν τὰ ἴσα ἔχειν σεμνύνεσθαι. Ἐν γὰρ τῷ
 ὄντι ὑπόδειγμα τῆς ἀνθρωπείας φύσεως τὸν ἀνδρα
 ἐκείνον ὁ κτίσας ἡμᾶς ἐδημιούργησεν· ὥστε πάντες
 μὲν ὀφθαλμοὶ πρὸς αὐτὸν, ἐφέρονται, πᾶσα δὲ γλῶσσα
 τὰ κατ' αὐτὸν διεξήκει· γραφεῖς δὲ καὶ πλάσται τῆς
 ἀξίας ἀπειμιμπάνοντο· ἱστορικοὶ δὲ ἄνδρες, τὰ κατὰ
 τοὺς πολέμους ἀνδραγαθήματα διηγούμενοι, πρὸς τὴν
 τῶν μύθων ἐκπίπτουσιν ἀπιστίαν. Ὅθεν οὐδὲ πι-
 στεύειν ἠνεύχοντο οἱ πολλοὶ τῇ φήμῃ τὴν σκυθρωπὴν
 ἐκείνην ἀγγελίαν περιαγοῦσθαι, οὐδὲ καταδέχεσθαι ὅπως,
 ὅτι τέθηκεν Ἀρινθαῖος. Ἀλλ' ὅμως πέπονθεν ἡ οὐρανῷ
 καὶ ἡλίῳ καὶ γῇ συμβήσεται. Οἴγεται καταλύσας
 λαμπρῶς, μὴ ὑπὸ γῆρας κατακαμφθεὶς, μὴ καθ-
 υρεῖς (84) τι τῆς περιφανείας· μέγας μὲν ἐν τῷ
 παρόντι βίῳ, μέγας δὲ ἐν τῷ μέλλοντι· μηδὲν ἐκ τῆς
 παρούσης λαμπρότητος πρὸς τὴν ἐλπιζομένην δόξαν
 ζημιωθείς, διὰ τὸ πᾶσαν κληῖδα τῆς ψυχῆς πρὸς αὐ-
 ταῖς ταῖς (85) ἐξόδοις τοῦ βίου τῷ λουτρῷ τῆς παλιγ-
 γενεσίας ἀποκαθίρασθαι. Ὡν αὐτὴ πρόξενος αὐτῷ
 καὶ συνεργὸς γενομένη, μερίστην ἔχει παραμυθίαν·
 καὶ μετάθετος τὴν ψυχὴν ἀπὸ τῶν παρόντων ἐπὶ τὴν
 τῶν μελλόντων μέριμναν, ὥστε καταξιωθῆναι δι'
 ἔργων ἀγαθῶν τὸν ὅμοιον αὐτῷ τῆς ἀναπαύσεως
 τόπον καταλαβεῖν. Φεῖδου μητρὸς γρηαῖας, φεῖδου
 θυγατρὸς νεαρὰς, αἷς μόνῃ πρὸς παραμυθίαν λέλει-
 ψαι. Γενοῦ ὑπόδειγμα ἀνδρείας ταῖς λοιπαῖς γυναῖξι·
 καὶ οὕτω τὸ πάθος μέτρησον, ὥς μήτε ἐκβαλεῖν τῆς
 καρδίης, μήτε καταποθῆναι ὑπὸ τῆς λύπης. Ἐπὶ
 πᾶσι πρὸς τὸν μέγαν τῆς ὑπομονῆς μισθὸν ἀπόθε-
 ψον, τὸν παρὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐν
 τῇ ἀνταποδόσει τῶν βεβιωμένων ἡμῖν ἐπηγγελμένον.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΟ'.

*Presbyterum aliquem Basilium in puniendis raptoribus segniorem obijurat : ac sancit ut puella parentibus restitua-
 tur, raptor a precibus ejiciatur, et excommunicatus denuntiatur, ejus adjutores per tres annos cum tota sua familia a
 precibus ejiciantur. Totum etiam pagum, qui raptam receperat, aut custodierat, aut pro ea retinenda pugnaverāt, a
 precibus pariter ejicit.*

Ἀνεπίγραφος, ὑπὲρ ἀρπαγῆς.

Πάνυ λυποῦμαι, ὅτι οὐχ εὐρίσχω ὑμᾶς ἐπὶ τοῖς
 ἀπηγορευμένοις οὔτε ἀγανακτοῦντας, οὔτε δυναμέ-
 νους λογίζεσθαι, ὅτι εἰς αὐτὸν τὸν βίον καὶ τὴν ζωὴν
 τὴν ἀνθρωπίνην παρανομία ἐστὶ καὶ τυραννίς ἢ
 γινομένη αὐτῇ ἀρπαγῇ, καὶ ὕβρις κατὰ τῶν ἐλευθέ-
 ρων. Οἶδα γάρ, ὅτι, εἰ τοιαύτην εἶχετε γνώμην πάν-
 τε, οὐδὲν ἐκόλυε πάλαι τοῦ κακοῦ τὴν συνήθειαν
 τούτου ἐξελαθῆναι τῆς πατρίδος ἡμῶν. Ἀνάλαβε
 τοίνυν ἐπὶ τοῦ παρόντος ζῆλον Χριστιανοῦ· καὶ κι-
 νῆθητι ἀξίως τοῦ ἀδικήματος. Καὶ τὴν μὲν παῖδα,
 ὅπου περ ἂν εὕρης, ἀφελόμενος πάσῃ εὐτονίᾳ, ἀπο-
 κατάστησον τοῖς γονεῦσι· καὶ αὐτὸν δὲ ἐκείνον ἐξ-
 ὀρισον τῶν εὐχῶν, καὶ ἐκκλήρυκτον ποίησον· καὶ τοὺς

(83) Τὸ μὲν γάρ. Postrema vocula addita ex octo
 mss. Paulo post iisdem fidei codicibus immutavi-
 mus. quod erat in editis ἄλλην γυναῖκα. Nec longe
 editi δημιουργήσας ἡμᾶς ἔκτισεν. Tres vetustissimi
 codices ut in textu.

(84) Μὴ καθυρεῖς. Cnisl. primus cum alio μὴ
 PATROL. GR. XXXII.

A ipso vixerimus, gratias agamus ei qui conjunxit.
 Etenim viro orbari, tibi cum aliis mulieribus com-
 mune est : sed de tali conjugio non arbitror aliam
 mulierem æque posse gloriari. Unum enim revera
 exemplar naturæ humanæ virum illum Conditor
 noster creaverat, unde omnes in eum conicieban-
 tur oculi, et lingua omnis res illius prædicabat :
 pictores autem et statuarii formæ dignitatem as-
 sequi non poterant : historici vero, dum res præ-
 clare in bello gestas referunt, in fabularum incre-
 dibilium incommodum incidunt. Quare ne adduci
 quidem plerique poterant ut famæ tristem illum
 nuntium circumferenti crederent, aut omnino mor-
 tuum esse Arinthæum faterentur. Sed tamen per-
 pressus est, quæ et cælo et soli et terræ accident.

B Abiit splendidum nactus exitum, non senio fractus,
 claritate nihil imminuta : magnus in præsentī vita,
 magnus etiam in futura ; nec ex præsentī splen-
 dore detrimentum ullum passus expectatæ glo-
 riæ : eo quod omnem animæ maculam in ipso vi-
 tæ exitu lavacro regenerationis repurgaverit. Quo-
 rum illi conciliatrix cum fueris et adiutrix, maxi-
 mum habe solatium, ac transfer animum a
 præsentibus ad futurorum curam, ut digna ha-
 bearis, quæ per bona opera parem ac ille requietis
 locum consequare. Parce matri senio confectæ,
 parce filiæ teneræ, quibus sola ad solatium relicta
 es. Sis exemplum fortitudinis cæteris mulieribus ;
 et ita dolori moderare, ut neque illum animo pro-
 jicias, neque a tristitia absorbearis. In omnibus ad
 magnam patientiæ mercedem respice, quæ a Do-
 mino nostro Jesu Christo in vitæ a nobis actæ re-
 muneracione promissa est.

EPISTOLA CCLXX'.

Sine inscriptione, de raptu.

Valde doleo, quod vos in vetitis rebus nec indi-
 gnari reperiam, nec intelligere posse in ipsam ho-
 minum vitam et in humanum genus scelus esse ac
 tyrannidem, commissum illum raptum, et faciam
 liberis injuriam. Scio enim, si id vobis omnibus
 esset sententiæ, jamdudum nihil prohibitorium
 fuisse, quominus mali illius consuetudo ex patria
 nostra pelleretur. Assume igitur in re præsentī
 zelum Christiani, et pro scelere merito commovere.
 Ac puellam quidem, ubicunque inveneris, omni
 constantia auferens, restitue parentibus : hunc
 ipsum autem arce a precibus, eumque excommu-
 nicatum denuncia : atque eos etiam, qui cum eo

καθυρεῖς. Ibidem multi codices non antiquissimi
 καμφθεῖς.

(85) Πρὸς αὐταῖς ταῖς. Ita omnes mss. Editi
 πρὸς ταῖς.

Alias CCXLIV. Scripta post annum 374.

facinus aggressi sunt, secundum 417 canonem jam a nobis vulgatum, tres annos cum totis suis familiis a precibus ejice. Quin et illum ipsum pagum, qui raptam recepit ac custodivit, aut etiam ad eam retinendam pugnavit, universum a precum societate abscinde: ut discant omnes, tanquam serpentem, tanquam aliam quamvis bestiam, communem hostem existimantes raptorem, ita eum insectari et injuria affectis opitulari.

EPISTOLA CCLXXI*.

Significat Basilium Eusebio, quicum olim et domum et paedagogum et omnia communia habuerat, quantum doloris accepit, eo in civitate, in quam advenerat, non invento. Interim sese scribendo consolatur, eique Cyriacum, ut presbyterum criminis expertem secumque conjunctum commendat.

Eusebio sodali commendatitia pro Cyriaco presbytero.

Statim et e vestigio post tuum discessum cum in civitatem advenissem, quanta, te non invento, affectus sim tristitia, quid attinet dicere ad virum verbis non indigentem, sed experientia edoctum, ut qui eodem modo affectus sit? Quanti enim mihi fuisset pretii, Eusebium perquam optimum videre et amplecti, ac recordatione ad juventutem iterum redire, et dierum illorum meminisse, in quibus nobis et domus una, et focus unus, et paedagogus idem, et animi relaxatio, et studium, et deliciae, et inopia, et omnia inter nos ex æquo erant communia! Quanti me putas aestimaturum fuisse, ut hæc omnia in memoriam per tuum congressum revocarem, et gravi hoc senio abstereso, juvenis iterum ex sene factus viderer? Sed his voluptatibus carui. Ut autem per litteras prudentiam tuam viderem, meque ipse quo poteram modo consolarer, id mihi ereptum non est, reverendissimo presbytero occurrente Cyriaco, quem me tibi pudet commendare, eumque tibi proprium per memet reddere, ne forte perperam facere videar, ut tibi adducam, quæ tibi propria sunt et eximia. Sed

* Alias XI. Scripta in postremis annis S. Basilii.

(86) *Κήρυγμα*. Satis commodè hac voce intelligi posset epistola ad promulgandam excommunicationem quoquoersum missa. Sed verisimile non est hunc hominem a Basilio jam palam et aperte proscriptum et excommunicatum fuisse. Tunc enim in presbyteris, qui ejusmodi hominem ab episcopo excommunicatum ad preces admisissent, audacia et temeritas reprehendi deberent, non negligentia, quæ tamen sola a Basilio reprehenditur. Quare κήρυγμα nihil aliud videtur esse quam canon Basilii trigesimus, in quo de iis qui raptorem adjuvant eadem ac in hac epistola decernuntur.

(87) *Πανοικεί*. Coisl. uterque et Med. πανοικί.

(88) *Παρῳημεί*. Visi sunt sibi in hoc Basilii decreto eruditi viri imaginem quamdam generalis interdicti perspicere. Sed tamen non leve discrimen intercedit. Nam 1° quod sceleris conscios arcet a precibus argumento est liturgiam in hoc pago minime intermissam fuisse. 2° Inde etiam sequitur non omnes pagi incolas a precibus remotos fuisse, sed eos tantum, qui scelus adjuverant. 3° Id confirmatur ex accurata enumeratione eorum qui operam suam contulerant, aut puellam recipiendo, aut occultando, vel etiam dimicando. Inutile enim et absurdum fuisset tam accurate varia delictorum

Α συνεπαλθόντας αὐτῷ, κατὰ τὸ ἥδη προλαβὼν παρ' ἡμῶν κήρυγμα: (86). τριετίαν πανοικεί (87) τῶν ὕχων ἐξόρισον. Καὶ τὴν κώμην τὴν ὑποδεξαμένην τὴν ἀρπαγίσσαν, καὶ φυλάξασαν, ἥτοι ὑπερμαχήσασαν, καὶ αὐτὴν ἐξω τῶν εὐχῶν πανδημεί (88) ποιήσων· ἵνα μάθωσι πάντες, ὡς ὅφιν, ὡς ἄλλο τι θηρίον, κοινὸν ἐχθρὸν ἡγώμενοι τὸν ἀρπαγα, οὕτως ἀποδιώκειν (89) αὐτὸν, καὶ προίστασθαι τῶν ἀδικουμένων.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΟΑ'.

Εὐσεβίῳ ἐταίρῳ συνστατικῇ ἐπὶ Κυριακῇ προσβυτέρῳ.

B Εὐθὺς καὶ κατὰ πόδας (90) τῆς σῆς ἀναχωρήσεως ἐπιστάς τῃ πόλει, ὅσον ἡθύμησα διαμαρτῶν σου, τί δεῖ καὶ λέγειν πρὸς ἄνδρα οὐ λόγου δεόμενον, ἀλλὰ πείρα εἰδότα, τῷ τὰ (91) ὅμοια πεπονθέναι; Ὅσου γὰρ ἦν ἄξιον ἐμοὶ ἰδεῖν τὸν πάντα ἀριστον Εὐσεβίον, καὶ περιπτύξασθαι, καὶ πρὸς τὴν νεότητά πάλιν τῇ μνήμῃ ἐπαυελθεῖν, καὶ ὑπομνησθῆναι ἡμερῶν ἐκεῖνων, ἐν αἷς καὶ δωμάτιον ἡμῖν ἐν, καὶ ἐστία μία, καὶ παιδαγωγὸς ὁ αὐτὸς, καὶ ἀνεσις, καὶ σπουδὴ, καὶ τροφὴ, καὶ ἐνδεα, καὶ πάντα ἡμῖν ἐξ Ἰσοῦ (92) πρὸς ἀλλήλους ὑπῆρχε. Πόσου οἶε τίθεσθαι με ἄξιον πάντα ταῦτα διὰ τῆς σῆς συντυχίας ἀναλαβεῖν τῇ μνήμῃ, καὶ τὸ βαρὺ τοῦτο γῆρας ἀποξυστάμενον, νέον δοκεῖν πάλιν ἐκ γέροντος γεγενῆσθαι; Ἀλλ' ἐκεῖνων μὲν με διέφυγεν ἡ ἀπόλαυσις· τὸ δὲ διὰ γράμματος ἰδεῖν σου τὴν λογίότητα, καὶ τὸν ἐνόντα τρόπον ἑαυτὸν παραμυθήσασθαι, οὐκ ἀπρηρέθην τῇ συντυχίᾳ τοῦ αἰδουσιμωτάτου Κυριακοῦ τοῦ συμπροσβυτέρου· ὃν αἰσχύνομαι συνιστῶν σοι καὶ οικεῖον ποιῶν δι' ἑμαυτοῦ, μὴ ποτε δόξω περιεργόν τι ποιεῖν, σοὶ προσάγων τὰ ἰδιά σου καὶ ἐξείρετα. Ἀλλ' ἐπειδὴ με δεῖ καὶ μάρτυρα εἶναι τῆς

genera recensere, si eadem sententia comprehensi fuissent, qui nihil prorsus commiserant. Pagus ergo intelligi debet magna pars incolarum. Si quis tamen existimet nullum in hoc pago presbyterum fuisse, universosque incolas a precibus, quæ in alterius pagi ecclesia fiebant, exclusos fuisse; illud semper manebit, quod mihi probandum proposui, nullam prorsus ecclesiam generali decreto interdictam a Basilio fuisse. Præterea cum accurate distinguat delictorum species, inde sequitur, vel omnes nocentes fuisse, vel nocentium et innocentium habitum fuisse discrimen. Ex his illud etiam colligi potest, eos, qui raptorem juverunt, idcirco cum tota familia puniri, quia familia sceleris experts non erat: idque confirmat ipse Basilius, qui eos secundum canonem jam a se editum puniri jubet. Porro in hoc canone nemini prorsus nisi nocenti poena imponitur.

(89) *Ἀποδιώκειν*. Ita mss. quatuor. Editi διώκειν.

(90) *Καὶ κατὰ πόδας*. Deest conjunctio in quinque codicibus, non tamen in Coisl. primo, nec inutilis videtur.

(91) *Ὁὐ λόγον... εἰδότα, τῷ τὰ*. Ita sex mss. Editi οὐ λόγον... εἰδότα τὰ.

(92) *Ἐξ Ἰσοῦ*. Ita plerique mss. Editi ἐξ ἰσῆς.

ἀληθείας, καὶ τοῖς συνημμένους πνευματικῶς τὰ μέγιστα τῶν ἔμοι προσόντων χαρίζεσθαι· τὸ μὲν περὶ τὴν ἱερωσύνην ἀνεπηρέαστον τοῦ ἀνδρὸς ἡγοῦμαι καὶ σοὶ φανερὸν εἶναι· βεβαιῶ δὲ καὶ γὰρ (93), οὐδεμίαν γνωρίζων κατ' αὐτοῦ παρὰ τῶν πᾶσιν ἐπιβαλλόντων τὰς χεῖρας. τῶν μὴ φοβουμένων τὸν Κύριον, ἐπήρειαν. Καίτοιγε εἰ τι ἐγγόνει (94) παρ' αὐτῶν, οὐθ' οὕτως ἀνάξιος ἦν ὁ ἀνὴρ. Οἱ δὲ ἐχθροὶ τοῦ Κυρίου βεβαιῶσι τοὺς βαθμοὺς μᾶλλον οἷς ἂν προσπολεμῶσιν, ἢ ἀφαιρουνταί τι τῆς ὑπαρχούσης αὐτοῖς παρὰ τοῦ Πνεύματος χάριτος. Πλὴν ἀλλ', ὅπερ ἔφην, οὐδὲ κατεπενοήθη τι τοῦ ἀνδρός (95). Ὡς οὖν πρεσβυτέρων ἀνεπηρέαστον, καὶ ἡμῖν συνημμένον, καὶ πάσης αἰδοῦς ἄξιον, οὕτω καταξίου αὐτὸν ὄρεῖν, σαυτὸν τε ὠφελῶν, καὶ ἡμῖν χαρίζόμενος.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΟΒ'.

Cum nuntiasset Basilio Actiacus diaconus Sophronium ipsi succensere, nonnullorum sermonibus deceptum; mirari se significat Basilium, quod adulatoribus aures praeberisset Sophronio; seque declarat, cum multis ab infantia usque ad senectutem dilexerit, nemini plus tribuisse, quam Sophronio. Quamobrem nihil magis a se alienum esse, quam Hymetium ipsi praeferre, aut in Memnoniano negotio contra ejus voluntatem aut rem venire. Ingenue narrat quid hac in re dixerit. Rogat ut has sibi suspiciones remittat, ac deinceps Basilii erga se amorem calumniarum omni potiorum ducat.

Σωφρονίῳ μαγίστρω (96).

1. Ἀπήγγειλέ μοι Ἀκτίακος (97) ὁ διάκονος, ὅτι σέ τινες ἐλύπησαν καθ' ἡμῶν, διαβάλλοντες ἡμᾶς ὡς οὐκ εὐνοικῶς πρὸς τὴν σὴν διαχειμένους σεμνότητα. Ἐγὼ δὲ οὐκ ἐθαύμασα εἰ τινὲς εἰσιν ἀνδρὶ τοσοῦτω παρεπόμενοι κολακας. Πεφύκασι γὰρ πως ταῖς μεγάλαις δυναστείαις αἱ ἀνελεύθεροι αὐταὶ παραφύεσθαι θεραπεύονται· οἱ δὲ τὸ ἀπορεῖν οἰκείου ἀγαθοῦ, δι' οὗ γνωρισθῶσιν, ἐκ τῶν ἀλλοτρίων κακῶν ἐαυτοὺς συνιστῶσι. Καὶ σχεδὸν, ὥσπερ ἡ ἐρουσίθη τοῦ σίτου ἐστὶ φθορὰ ἐν αὐτῷ γινομένη τῷ σίτῳ, οὕτω καὶ ἡ κολακεία τὴν φιλίαν ὑποδουμένην, λύμη ἐστὶ τῆς φιλίας. Οὐ τοίνυν ἐθαύμασα, ὡς ἔφην, εἰ τινες, ὥσπερ οἱ κηφῆνες τὰ σμήνη, οὕτως αὐτοὶ (98) τὴν λαμπράν σου καὶ θαυμαστὴν ἐστὶν περιβομβοῦσιν. Ἀλλ' ἐκεῖνόν μοι θαυμαστὸν ἑφάνη καὶ παντελῶς παράλογον, τὸ σέ, ἄνδρα ἐπὶ τῷ βάρει τοῦ ἡθους μάλιστα διαφανῆ, ἀνασχέσθαι αὐτοῖς ἀμφοτέρας ἀνεῖναι τὰς ἀκοὰς, καὶ διαβολὴν κατ' ἐμοῦ παραδέξασθαι (99)· ὃς πολλοὺς ἀγαπήσας ἐκ τῆς πρώτης ἡλικίας μέχρι τοῦ γήρως τούτου, οὐδένα οἶδα εἰς φιλίαν τῆς σῆς τελειότητος προτιμήσας. Καὶ γὰρ καὶ εἰ μὴ ὁ λόγος ἐπεισέ με ἀγαπᾶν τοιοῦτον ὄντα, ἐξήρκει ἡ ἐκ παιδὸς συνήθεια προσδεῖσθαι με τῇ ψυχῇ σου. Οἶδας δὲ ὅσον δύναται (1) πρὸς φιλίαν τὸ ἔθος. Εἰ δὲ οὐδὲν δεικνυμι τῆς προαιρέσεως ταύτης ἄξιον, σύγγνωθί μοι τῇ ἀσθενείᾳ. Καὶ γὰρ οὐδὲ αὐτὸς

(93) Βεβαιῶ δὲ καὶ γὰρ. Sic Harl., Med., Coisl. uterque et Regius primus. Editi Paris. βεβαιῶ καὶ γὰρ. Haganoensis et Basileenses βεβαιῶ καὶ γὰρ.

(94) Εἰ τι ἐγγόνει. Ita Harl., Med. et Coisl. 2. Editi εἰ τις ἐγγόνει. Paulo post editi, Εἰ γὰρ ἐχθροί. Sex mss. ut in textu. Sic etiam editio Hagani. et prima Basileensis.

(95) Κατεπενοήθη τι τοῦ ἀνδρός. Ita iidem sex mss., nempe Harl., Med., Coisl. uterque et Regius uterque. Editi κατὰ ἀνδρός.

(96) Σωφρονίῳ μαγίστρω. Ita Harl., Med. et Coisl. primus. Alii τῷ αὐτῷ, quia ad Sophronium

A quoniam oportet me et testem esse veritatis, et iis, qui spiritualiter conjuncti sunt, largiri quae habeo maxima; viri quidem in sacerdotio innocentiam atque integritatem arbitror tibi quoque notam esse ac perspectam, tamen et ego hoc confirmo, cum nullam ei sciam ab iis, qui manus in omnes injiciunt, nec Dominum timent, structam fuisse calumniam. Atque etiamsi quid ab eis accidisset, ne sic quidem indignus esset 418 ille vir. Nam Domini hostes gradus eorum quos impugnant, magis confirmant, quam de concessa illis a Spiritu gratia quidquam detrahunt. Sed, ut dixi, ne excogitatum quidem fuit aliquid in virum. Itaque illum ut presbyterum calumniae expertem, nobisque conjunctum, et reverentia omni dignum videre ne gravebris, et tibi ipse consulens utiliter, et nobis gratum faciens.

EPISTOLA CCLXXII'.

Sophronio magistro.

1. Nuntiavit mihi Actiacus diaconus, nonnullos tibi ut nobis succenseres persuasisse, calumniam nobis inferentes, ut animo non amico erga tuam affectis gravitatem. Ego autem miratus non sum, si quidam tantum virum assectentur adulescentes. Solent enim quodammodo magnis potestatibus illiberales ejusmodi cultus adherere, quibus cum desit bonum proprium unde cognoscantur, sese ex alienis malis commendant. Et fere, quemadmodum rubigo pestis est tritici in ipso nata tritico; ita et assentatio se in amicitiam insinuans, pestis est amicitiae. Non igitur, ut dixi, miratus sum si, quemadmodum fuci apiaria, ita isti splendidam tuam ac illustrem domum circumstrepant. Sed illud mihi mirum et omnino inexpectatum visum est, te, virum gravitate morum maxime conspicuum, adductum esse, ut utramque illis praeberes aurem, et contra me calumniam acciperes: qui cum multos dilexerim a prima etate usque ad hoc senium, neminem novi quem in amicitia integritati tuae praetulerim. Nam etiamsi ratio non persuaderet, ut te talem virum adamares, inita tamen tecum a puero consuetudo satis me tuae agglutineret animae. Quantum autem valeat ad amicitiam consuetudo, haud ignoras. Quod si nihil exhibeo hac voluntate dignum, da veniam meae imbecillitati. Neque enim

praecesserat epistola. Editi τῷ αὐτῷ διὰ διαβολὴν ἐαυτοῦ, Eidem ob calumniam sibi instructam.

(97) Ἀκτίακος. Ita Harl., Coisl. primus, Med., Vat., Reg. primus, Clarom. et Bigot. Legitur Ἀκτιανός in aliis tribus, nempe Reg. secundo, Coisl. secundo et Paris. Editi habebant Ἀκτιόκος.

(98) Οὕτως αὐτοί. Coisl. primus et Harl. οὕτως οὗτοι.

(99) Παραδέξασθαι. Coisl. primus ἀναδέξασθαι.

(1) Ὅσον δύναται. Harl. et Med. ὅσα δύναται. Alias CCCXXX. Scripta in postremis annis S. Basilii.

ipse opus a me in amicitiae specimen exquires : sed voluntatem videlicet optima quaeque tibi precantem. Absit enim ut aliquando res tuae eo usque deprimantur, ut adeo tenuium, qualis ego sum, beneficio egeas.

2. Quomodo igitur ego contra te dicerem quidquam aut facerem in Memnonii negotio? Haec enim mihi narravit diaconus. Quomodo familiaritati tuae Hymetii opes anteposuissem, hominis ita prodigere suam absumentis? Profecto nihil horum verum est : neque dixi, neque feci quidquam contra te. **419** Illud autem fortasse occasionem dedit mentientibus, quod a me nonnullis tumultuantibus dictum est : Si statuit ille vir ad opus perducere consilium suum, sive tumultuemini, sive non, sient profecto, et loquentibus vobis et tacentibus, nihilominus quae sibi proponit. Sin autem sententiam mutaverit, cavete deturpetis venerandum amici nostri nomen : neque sub specie studii in patronum vestrum, vobis lucrum per terrores ac minas, quas intentatis, comparate. Ad illud autem qui testamenta conscripsit, neque per me neque per alium de hoc negotio magnum minusve quidquam locutus sum.

3. Fidem autem his non debes denegare, nisi me omnino desperatum esse putes, ac magnum mendacii peccatum parvipendere. Sed omnino mihi et de hoc negotio suspicionem remitte, et in posterum calumnia omni majorem existima meam in te animi affectionem : ac imitare Alexandrum, qui cum epistolam contra medicum ut insidiatorem accepisset, atque hoc ipso tempore medicamentum ad bibendum sumeret, tantum absuit ut fidem adhiberet calumnianti, ut simul legeret epistolam, et potionem biberet. Nullo enim ex iis, qui amicitiae laude spectati sunt, ignobiliorem me esse profiteor, siquidem nunquam in amicitia peccasse deprehensus sum, ac praeterea a Deo meo mandatum charitatis accepi : cujus tibi sum debitor, non solum ob communem hominum naturam, sed etiam quia privatim te tum in me, tum in patriam beneficium agnosco.

EPISTOLA CCLXXXIII.

Heram commendat homini jam saepe de se bene merito.

Sine inscriptione, pro Hera.

Cum omnino persuasum sit mihi me a tua dignitate ita diligi, ut quae ad me spectant, tua reputes ;

* Alias CCXVI. Scripta in postremis annis S. Basilii.

(2) *Ἐπιζητήσεις*. Ita Harl., Med. et Coisl. primus. Editi *ἐπιζητείς*. Paulo post eosdem tres codices secuti mutavimus quod erat in editis *ἐς* *τοσούτων καταβαίη*.

(3) *Ἑμῆτιον*. Reg. primus et Bigot. *Ἑμῆτιον*.

(4) *Οἰκείως*. Coisl. uterque, Reg. secundus et Paris. *οἰκίας*. Harleianus et alii cum editis consentiunt. Videtur non sine ironia Basilii Hymetii

A *ἔργον παρ' ἐμοῦ ἐς ἀπόδειξιν τῆς εὐνοίας ἐπιζητήσεις* (2) : ἀλλὰ προαίρεσιν δηλονότι τὰ βέλτιστά σοι συνευχομένην. Μὴ γάρ ποτε ἐς τοῦτο καταβαίη τὰ σά, ὥστε τῆς παρὰ τῶν οὕτω μικρῶν, ὅποῖς αὐτός εἰμι, εὐεργεσίας προσδεθῆναι.

2. Πῶς οὖν ἐμελλον ἐγὼ ὑπεναντίον τί σοι λέγειν, ἢ πράττειν ἐν τοῖς κατὰ Μεμνόνιον πράγμασι; Ταῦτα γάρ μοι ἀπήγγειλεν ὁ διάκονος. Πῶς δὲ τὴν Ἑμῆτιον (3) εὐπορίαν προτιμωτέραν ἐτιθέμην τῆς σῆς οἰκειώσεως (4), ἀνδρὲς οὕτω δαπανῶντος τὴν οὐσίαν; Ἄλλ' οὐκ ἔστι τούτων οὐδὲν ἀληθές· οὕτε τι εἴρηται παρ' ἐμοῦ, οὕτε πέπρακται ὑπεναντίον. Ἐκεῖνο δὲ ἰσως ἀφορμὴν ἔδωκε τοῖς τὰ ψευδῆ λέγουσι, τὸ παρ' ἐμοῦ πρὸς τινὰς τῶν θορυβούντων λεχθέν· ὅτι, Εἰ μὲν προσεῖρηται ἐς ἔργον ἀγαγεῖν τὴν αὐτοῦ γνώμην ὁ ἀνθρώπος, καὶ θορυβήσῃτε ὁμῆς, καὶ μὴ, γενήσεται πάντως καὶ λαλούντων ὁμῶν καὶ σιωπῶντων οὐδὲν ἤττον τὰ σπουδαζόμενα· εἰ δὲ μεταβουλεύσεται, μὴ παρασύρῃτε τὸ σεμνόντα (5) ὄνομα τοῦ φίλου ἡμῶν, μηδὲ ἐν προσχῆματι δῆθεν τῆς περὶ τὸν προστάτην ὁμῶν σπουδῆς, αὐτοῖς τι κέρδος ἐντεῦθεν, ἐξ ὧν ἐπαναταίεσθε φόβον καὶ ἀπειλὴν, καταπράττεσθε. Πρὸς δὲ αὐτὴν ἐκείνον τὸν τὰς διαθήκας γράφοντα οὕτε δι' ἐμαυτοῦ οὕτε δι' ἑτέρου ἐφθεγγάμην ἢ μικρόν ἢ μέζον περὶ τοῦ πράγματος τούτου.

3. Καὶ τούτοις ἀπιστεῖν οὐκ ὀφείλεις, εἰ μὴ παντελῶς με ἀπεγνωσμένον ἤγῃ (6), καὶ καταφρονεῖν τῆς μεγάλης ἀμαρτίας τοῦ ψεύδους. Ἀλλὰ πάνυ ἡμῖν αὐτὸς καὶ τὴν ἐπὶ τῷ πράγματι τούτῳ ὑπόνοιαν ἀφε, καὶ τοῦ λοιποῦ πάσης διαβολῆς ὑψηλοτέραν ποιῶ τὴν ἐμὴν περὶ σέ (7) διάθεσιν, τὸν Ἀλέξανδρον μμούμενος, ὅς, ἐπιστολὴν κατὰ τοῦ ἱατροῦ δεξάμενος ὡς ἐπισβουλεύοντος, ἐπειδὴ ἔτυχεν ἐν αὐτῷ τῷ καιρῷ φάρμακον λαβὼν ὥστε πειν, τοσούτον ἀπέσχε πιστεῦσαι τῷ διαβάλλοντι, ὥστε ὁμοῦ τε τὴν ἐπιστολὴν ἀνεγίνωσκε, καὶ τὸ φάρμακον ἐπίνεν. Οὐδενὸς γάρ τῶν ἐπὶ φιλικῇ γνωρίμων ἀτιμώτερον ἐμαυτὸν ἀξίω τιθεσθαι, τῷ μὴ ἐλθόντι ποτε ἐς φιλικὴν ἐξαμαρτῶν, καὶ ἐτι παρὰ τοῦ Θεοῦ μου λαβὼν τὴν ἐντολὴν τῆς ἀγάπης, ἧς χρεώστης εἰμι οὐ μόνον κατὰ τὴν κοινὴν τῶν ἀνθρώπων φύσιν, ἀλλ' ὅτι καὶ ἰδίως εὐεργέτην σε γνωρίζω ἐμαυτοῦ τε καὶ τῆς πατρίδος.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΟΓ.

D. *Ἀρεπίγραφος, περὶ Ἡρα.*

Ἀκριβῶς πεπεισμένος οὕτως ἡμᾶς ἀγαπᾶν τὴν σὴν τιμιότητα, ὥστε τὰ ἡμῖν διαφέροντα οἰκεία λο-

opes praedicare, quem prodigere res suas ait absumere.

(5) *Τὸ σεμνόντα*. Ita tres vetustissimi codices. Editi τὸ σεμνόν.

(6) *Ἀπεγνωσμένον* ἤγῃ. Ita Harl. et alii nonnulli. Editi ὡς ἀπεγνωσμένον εἶναι ἤγῃ. Deest ὡς etiam in Coisl. primo. Ibidem multi codices καταφρονεῖν με.

(7) *Περὶ σέ*. Harl. et Coisl. primus πρὸς σέ. Infra iidem codices πρὸς φίλιν.

γίγασθαι, τὸν αἰδεσιμώτατον ἀδελφὸν ἡμῶν Ἡραν, A
ὃν οὐ κατὰ συνήθειάν τινα ἀδελφὸν ἡμῶν προσγο-
ρεύομεν, ἀλλὰ κατὰ ἀκριβεστάτην καὶ οὐδεμίαν ἔχου-
σαν (8) ὑπερβολὴν τῆς φιλίας διάθεσιν, συνιστῶ σοι
τῇ ὑπερφυεῖ καλοκαγαθίᾳ, καὶ παρακαλῶ οἰκειῶς (9)
τε αὐτὸν θεάσασθαι, καὶ τὴν κατὰ δύναμίν σοι πα-
ρασχέσθαι αὐτῷ προστασίαν ἐν οἷς ἂν δέχται τῆς
μεγαλονοίας σου· ὥστε με τοῖς πολλοῖς οἷς ἤδη
τετύχηκα παρὰ σοι ἀγαθοῖς καὶ ταύτην ἐνεῖν τὴν
εὐεργεσίαν συναριθμεῖν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΟΑ'.

Commendat Himerio eundem Heram, quem ab infantia usque ad senectutem amicum habuerat.

Ἡμερίῳ (10) μαγίστρῳ.

Ἡ πρὸς τὸν αἰδεσιμώτατον ἀδελφὸν Ἡραν φιλία B
μοι καὶ συνήθεια, ὅτι ἐκ πάντων παιδὸς τὴν ἀρχὴν
ἔλαβε, καὶ μέχρι γήρως συμπαρέμεινε (11) τῇ τοῦ
Θεοῦ χάριτι, πάντως ἀμείνων καὶ αὐτὸς ἐπίστασαι.
Σχεδὸν γάρ καὶ τὴν τῆς σῆς μεγαλοφυίας ἀγάπην
ἐξ ἐκείνου ἡμῖν ὁ Κύριος ἔχαρίσατο, ἐξ οὗ καὶ
τὴν πρὸς ἀλλήλους ἡμῖν γνῶσιν προσέξνησεν. Ἐπεὶ
οὖν δέσται τῆς παρὰ σοῦ προστασίας, παρακαλῶ σε
καὶ καθικετεύω, τῇ τε ἀρχαίᾳ (12) περὶ ἡμᾶς δια-
θέσει χαριζόμενον, καὶ τῇ νῦν καταχούσῃ ἀνάγκῃ
προσχόντα, οὕτως οἰκειώσασθαι τὰ κατ' αὐτὸν πρά-
γματα, ὥστε μηδεμιᾶς αὐτὸν ἐτέρας προστασίας
δεσθῆναι, ἀλλ' ἐπαυελθεῖν πρὸς ἡμᾶς πάντα καταπρα-
ξάμενον τὰ κατ' εὐχάς· ὥστε ταῖς πολλαῖς αἷς πε-
πόνθαμεν παρὰ σοῦ εὐεργεσίαις, καὶ ταύτην ἡμᾶς
ἔχειν συναριθμεῖν, ἥς οὐκ ἂν μείζονα ἑαυτοῖς, C
οὐδὲ μᾶλλον ἡμῖν διαφέρουσιν εὐρίσκοντες οἰκειού-
μεθα.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΟΒ'.

Eidem Herae patrociniū implorat adversus inimicorum calumnias.

Ἀρεσίγγραφος, περὶ Ἡρα.

Προέλαβες τὰς παρ' ἡμῶν (13) παρακλήσεις ἐν τῇ
πρὸς τὸν αἰδεσιμώτατον ἀδελφὸν (14) ἡμῶν Ἡραν
διαθέσει, καὶ γέγονας αὐτῷ εὐχῆς ἀμείνων τῶν τε
τιμῶν ταῖς ὑπερβολαῖς αἷς εἰς αὐτὸν ἐπέδειξω (15)
καὶ ταῖς ἐφ' ἐκάστου καιροῦ προστασίαις. Ὅμως δὲ
καὶ ἡμεῖς, ἐπειδὴ σιωπῇ φέρειν τὰ κατ' αὐτὸν οὐ
δυνάμεθα, παρακαλοῦμέν σοι τὴν ἀνυπέροβλητον τι-
μότητα καὶ εἰς ἡμετέραν χάριν προσθεῖναι τῇ εἰς D
τὸν ἄνδρα σπουδῇ, καὶ ἀποπέμψαι αὐτὸν τῇ πατρίδι
κρείττονα τῆς παρὰ τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ ἐπηρείας·
ἐπεὶ νῦν γε οὐκ ἔξω ἐστὶ βελῶν τοῦ φθόνου, πολλῶν

(8) Ἐχούσαν. Editi hunc locum sic exhibent :
καὶ οὐδεμίαν ὑπερβολὴν τῆς φιλίας διάθεσιν ὑπερ-
εχομένην. Coisl. primus et Medicæus nihil discre-
pant ab editis, nisi quod habent : καὶ τῆς φιλίας
διάθεσιν ὑπερεχόμενον. Combefisius ut lucem affe-
rat, legit παρεχομένην. Sed tota res enitescit ex co-
dicibus Regio secundo, Coisl. secundo, ex quibus
addidimus ἔχουσαν et delevimus ὑπερεχομένην.

(9) Οἰκειῶς. Sic Med. et Coisl. primus cum aliis
duobus. Editi οἰκεῖον. Mox Regius secundus et
Coisl. secundus οἷς ἤδη πέπονθα παρὰ σοῦ.

(10) Ἡμερίῳ. Coisl. primus et Clarom. Ἡμε-
ρίῳ.

420 EPISTOLA CCLXXIV.

Himerio magistro.

Meam cum fratre colendissimo Hera amicitiam
et consuetudinem a puero prorsus incepisse et ad
senectutem usque Dei dono perseverasse, nemo
est qui melius quam tu perspexerit. Ferme enim
et tuæ magnanimitatis amicitiam ab illo tempore
nobis Dominus largitus est, ex quo etiam inter
nos, eo donante, cognovimus. Cum igitur ei tuo
patrocinio opus sit, adhortor te ac rogo, ut et ve-
teri nostræ amicitiae aliquid tribuens, et ad urgen-
tem nunc necessitatem attentus, ita negotia illius
tua facias, ut nullo alio patrocinio egeat : sed
omnibus ex sententia confectis, ad nos revertatur :
adeo ut inter multa beneficia quæ tu in me contu-
listi, illud etiam queam numerare, quo majus
aliud, aut quod magis mea referat, mihi attribueret
ac vindicare non possim.

EPISTOLA CCLXXV.

Sine inscriptione, pro Hera.

Prævertisti preces meas tua erga colendissimum
fratrem nostrum Heram animi affectione, ac libe-
ralius cum eo egisti, quam precati fuissetus, cum
eximiis honoribus quos ei habuisti, tum suscepto
illius, quolibet tempore, patrocinio. Sed tamen cum
res illius silentio præterire non possim, eximiam
tuam dignitatem rogo, ut et mea causa tuo in virum
studio aliquid addas, eumque inimicorum suorum
calumniis superiorem in patriam remittas ; non
enim nunc est extra invidiæ tela, multis illius vitæ
tranquillitatem perturbare conantibus. Quos contra

(11) Συμπαρέμεινε. Med. et Vat. cum Reg. se-
cundo et Coisl. secundo παρέμεινε.

(12) Ἀρχαί. Deest ea vox in Coisl. primo.

(13) Παρ' ἡμῶν. Præpositio addita ex quatuor
mss., nempe Med., Vat., Reg. secundo et Clarom.

(14) Ἀδελφόν. Coisl. secundus et Reg. secundus
et Clarom. ἐταίρον.

(15) Ἐπέδειξω. Ita Coisl. uterque et Reg. se-
cundus. Editi ἀπέδειξω.

* Alias CCCCXVI. Scripta eodem tempore ac præ-
cedens.

** Alias CCXVII. Scripta eodem tempore.

unum habebimus praesidium insuperabile, si tua A illum manu protegere volueris.

αὐτοῦ (16) ἐπιπράζειν ἐπιχειροῦντων τῇ ἀπραγμο-
σύνῃ τοῦ βίου. Πρὸς οὗς μίαν εὐρήσομεν ἀσφάλειαν
ἀρρήκτων, εἰ αὐτὸς ὑπεραγέιν τὴν χεῖρα τοῦ ἀνδρὸς
θελήσας.

EPISTOLA CCLXXVI.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΟΓ'.

Cum filius Harmatii a simulacrorum cultu ad religionem Christianam conversus fuisset, hortatur patrem Basilius, ut filii in iis, quæ ad corpus attinent, obedientiam contentus, idem jus sibi in animam non arroget, sed potius illius animi fortitudinem admiretur, quod veri Dei cultum paterno obsequio antiquiorem habuerit.

Harmatio magno.

Ἀρματίῳ (17) τῷ μεγάλῳ.

Et communis hominum omnium lex communes parentes dedit adolescentibus senes: et nostra Christianorum propria nos seniores in parentum loco talibus constituit. Itaque 421 ne me inutiliter existimes ac citra necessitatem curiosum esse, si deprecatorem me præbeo pro tuo apud te filio. Illius quidem in cæteris obedientiam a te reposci æquum judicamus: enim vero obnoxius tibi est, quantum ad corpus attinet, et ex lege naturæ et ex civili illa qua regimur. Animam autem, ut ex divini-
B
rioribus acceptam, credere par est alteri subijci oportere, ac debitis longe omnium præstantissimis Deo obstrictam esse. Quoniam igitur nostrum Christianorum Deum, eumque verum, pluribus vestris diis, et qui per corporea symbola coluntur, anteposuit, non idcirco illi succenseas, sed potius admirare animi fortitudinem, quod timore et obsequio paterno antiquius ei fuerit, per veram cognitionem ac vitam virtuti consentaneam conjungi cum Deo. Exorabit quidem te et natura ipsa, et morum lenitas in omnes ac mansuetudo, ut ne tantillum quidem illi succensere in animum inducas. Profecto autem nec meam deprecationem fastidies, vel potius per me adimpletam tuæ civitatis deprecationem: quæ quia te amat, tibi que bona omnia precatur, te ipsum quoque sibi videtur Christianum suscepisse. Tanto illos gaudio perfudit fama subito civitati allata.

Καὶ ὁ κοινὸς πάντων ἀνθρώπων νόμος κοινούς πατέρας ποιεῖ τοὺς ἐν ἡλικίᾳ (18) πρεσβύτας, καὶ ὁ ἡμέτερος δὲ τῶν Χριστιανῶν ἴδιος τοὺς γέροντας ἡμᾶς ἐν γονέων τάξει καθίστησι τοῖς τηλικούτοις. Ὅστε μὴ περιττόν με ἡγήσῃ, μηδὲ ἔξω τῶν ἀναγκαίων περιεργάζεσθαι, εἰ ὑπὲρ τοῦ παιδὸς ἐγὼ πρεσβεύω τοῦ σου πρὸς σέ. Οὐ τὴν μὲν ἐν τοῖς ἄλλοις ὑπακοὴν ἀξιουμένον σε ἀπατεῖν· ὑπεύθυνος γάρ ἐστιν εἰς τὸ σῶμα, καὶ τῷ νόμῳ τῆς φύσεως, καὶ τῷ πολιτικῷ τοῦτῃ καθ' ὃν οἰκονομούμεθα· τὴν μὲν τοι ψυχὴν, ὥς ἐκ θειωτέρων ἔχων ἦκεν, ἄλλω νομίζειν (19) ὑποκεῖσθαι προσήκον, καὶ θεῷ ὀφείλεσθαι παρ' αὐτῆς χρεῖα τὰ πάντων χρεῶν πρεσβύτατα. Ἐπεὶ οὖν τὸν θεὸν τὸν ἡμέτερον τῶν Χριστιανῶν, τὸν ἀληθινόν, πρὸ τῶν παρ' ὑμῖν πολλῶν, καὶ δι' ὀλικῶν συμβόλων θεραπευομένων προσέλετο, μὴ δυσχεραίνειν αὐτῷ, μᾶλλον δὲ καὶ θαυμάζειν τῆς ψυχῆς τὸ γενναῖον, ὅτι καὶ φόβου καὶ θεραπείας πατρικῆς προτιμώτερον ἔθετο διὰ τῆς ἀληθοῦς ἐπιγνώσεως καὶ τοῦ κατ' ἀρετὴν βίου οἰκισθῆναι θεῷ. Δυσωπῆσαι μὲν οὖν σε καὶ αὐτὴ ἡ φύσις, καὶ τὸ τοῦ τρόπου πρᾶον περὶ πάντα (20) καὶ ἡμερον, οὐδὲ πρὸς ὀλίγον ἐπιτρέψαι σοι τὴν ἐπ' αὐτῷ λύπην· πάντως δὲ οὐδὲ τὴν ἡμετέραν ἀτιμάσεις (21) πρεσβείαν· μᾶλλον δὲ τὴν τῆς σῆς πόλεως δι' ἡμῶν πληρουμένην, οἱ τῷ (22) περὶ σέ φίλτρῳ, καὶ τῷ πάντα σοι εὐχεσθαι τὰ καλὰ, καὶ σὲ αὐτὸν οἰοῦνται Χριστιανὸν ὑποδέξασθαι. Οὕτως αὐτοὺς περιχαρεῖς διέθηκε ψῆμῃ ἀθρόως ἐμπεσούσα τῇ πόλει.

EPISTOLA CCLXXVII.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΟΖ'.

Basilius cum audisset ex Theotecnio de Maximi virtutibus, gratulatur ei, quod ex illustri genere ad evangelicam vitam translatus fuerit: eique demonstrat unum esse expetendum et laudabile, æternum bonum: cætera autem umbra esse le-
miora et sonitis fallaciora.

Maximo scholastico.

Μαξίμῳ (23) σχολαστικῷ.

Retulit mihi honestus ac bonus Theotecnus quæ D

Ἀνγγεῖλέ μοι ὁ καλὸς καὶ ἀγαθὸς Θεότεχνος τὰ

* Alias CCCLXV. Scripta in postremis annis S. Basilii.

(19) Νομίζειν. Harl. et Med. νομίζων. Illud autem νομίζειν eodem modo intelligendum, ac infra μὴ δυσχεραίνειν, vel referendo ad superius verbum ἀξιουμένον, vel subaudiendo χρῆ, ut in pluribus apud Basilium locis.

** Alias XLIII. Scripta in postremis annis S. Basilii.

(20) Περὶ πάντα. Quinque codices recentiores habent περὶ πάντα, et paulo post ἐπιτρέψει. Sed vetustissimi codices cum editis consentiunt.

(16) Πολλῶν αὐτοῦ. Sic tres iidem codices. Editi πολλῶν αὐτόν.

(21) Ἀτιμάσεις. Ita tres vetustissimi codices et alii nonnulli. Legitur ἀτιμάσης in Regio primo et Bigot. altero. Editi ἀτιμάσεις.

(17) Ἀρματίῳ. Non legitur τῷ μεγάλῳ in nonnullis codicibus mss. recentioribus.

(22) Οἱ... οἰοῦνται. Ita Coisl. primus, cui favent Harl., Med., Reg. secundus et Coisl. secundus, in quibus legitur οἰοῦνται. Editi ἡ... οἰεταί. Mox Coisl. primus περιχαρῆς, id est, letus nuntius.

(18) Τοὺς ἐν ἡλικίᾳ. Nullus dubito quin legendum sit τοῖς ἐν ἡλικίᾳ, adolescentibus. Combefisius legendum putat νέων πατέρας, juvenum parentes. Sed vir doctus idem commisit ac interpres, ut his verbis ἐν ἡλικίᾳ adolescentiam designari non intellexeret. Sequentibus autem verbis τοὺς γέροντας ἡμᾶς, nos seniores, non ætatem, sed dignitatem sacerdotii indicari existimo, ita ut idem valeant ac nos presbyteros.

(23) Μαξίμῳ σχολαστικῷ. Sic reperimus in sex veteribus libris, nempe Coisl. utroque, Harl., Med.,

περὶ τῆς σεμνότητός σου, καὶ ἐνεποίησέ μοι πόθον τῆς σῆς συντυχίας, ἐναργῶς (24) ὑπογράφων τῷ λόγῳ τῆς ψυχῆς σου τὸν χαρακτήρα· καὶ τοσοῦτον ἐξέκασέ μοι τὸ περὶ σέ φίλτρον, ὥστ', εἰ (25) μὴ καὶ τῷ γῆρᾷ ἐδαρυνόμην, καὶ τῇ συντροφῇ κατειχόμεν ἄσθενεῖν, καὶ μυρίαὶ ταῖς κατὰ τὴν Ἑκκλησίαν φροντίσιν ἡμῖν πεπεδημένος, οὐδὲν ἂν με κατέσχεν αὐτὸν γενέσθαι παρὰ σέ. Καὶ γὰρ οὐ μικρὸν τῷ ὄντι κέρδος, ἐξ οἰκίας μεγάλης καὶ γένου; περιφανοῦς πρὸς τὸν εὐαγγελικὸν (26) μεταστάντα βίον, χαλινῶσαι μὲν λογισμῷ τὴν νεότητα, τὰ δὲ τῆς σαρκὸς πάθη δοῦλα τῷ λόγῳ (27) ποιῆσαι· ταπεινοφροσύνη δὲ κεχρησθαι, τῇ ὀφειλομένῃ Χριστιανῷ, φρονεῖν περὶ ἑαυτοῦ, οἷα εἰκός, ὅθεν ἐφυ, καὶ οἱ (28) πορεύεται. Ἡ γὰρ τῆς φύσεως ἔννοια καταστέλλει μὲν τῆς ψυχῆς τὸ φλεγμαῖνον, ἀλαζονεῖαν δὲ πᾶσαν καὶ αὐθάδειαν ὑπερορῶν· καὶ τὸ ὅλον, μαθητὴν τοῦ Κυρίου καθίστησι, τοῦ εἰπόντος· *Μάθετε ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι πραῖός εἰμι καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ*. Τῷ ὄντι γὰρ, φιλάτε παῖδων, μόνον περισπούδαστον καὶ ἐπαινετὸν τὸ διαρκὲς ἀγαθόν. Τοῦτο δὲ ἐστὶν ἡ παρὰ Θεοῦ τιμὴ. Τὰ δὲ ἀνθρώπινα ταῦτα σκιάς ἐστὶν ἀμυδρότερα, καὶ ὄνειρ ἁπατηλότερα. Ἡ τε γὰρ νεότης τῶν ἡρινῶν ἀνθέων ὀξύτερον καταβρέει, καὶ ὥρα σώματος ἢ νόσου ἢ χρόνῳ καταμαρναίνεται (29). Καὶ πλοῦτος μὲν ἄπιστος, δόξα δὲ εὐπερίτρεπτος. Αἱ τε περὶ τὰς τέχνας διαπονήσεις τῷ χρόνῳ τούτῳ συναρτίζονται. Ἀλλὰ καὶ τὸ περισπούδαστον ἅπασιν, οἱ λόγοι ἄχρι τῆς ἀκοῆς χάριν ἔχουσιν. Ἀρετῆς δὲ ἀσκήσεις τίμιον μὲν κτῆμα τῷ ἔχοντι, ἥδιστον δὲ θαυμάτων (30) τοῖς ἐντυγχάνουσιν. Ὃν ἐπιμελούμενος, ἄξιον σεαυτὸν καταστήσεις τῶν ἐν ἐπαγγελίᾳ ἀποκειμένων παρὰ τοῦ Κυρίου ἀγαθῶν. Τίνι δ' ἂν τρόπῳ ἔλθοις πρὸς τὴν τῶν καλῶν ἀνάληψιν καὶ ὅπως ἂν τὰ κτηθέντα διασώσαιο (31), μακρότερον εἰπεῖν ἢ κατὰ τὴν παρούσαν ὁρμὴν τοῦ λόγου. Ἐπῆλθε δ' οὖν ἐμοὶ καὶ αὐτὰ ταῦτά (32) σοι προσφθέξασθαι, ἐξ ὧν ἤκουσα παρὰ τοῦ ἀδελφοῦ Θεοτέκνου· ὃν πάντοτε μὲν εὐχομαὶ ἀληθεύειν, μάλιστα δὲ ἐν τοῖς περὶ σοῦ λόγοις, ἵνα πλέον δοξάζεται ἐπὶ σοὶ ὁ Κύριος, ἀπὸ ῥίζης ἀλλοτριᾶς τοῖς πολυτιμήτοις καρποῖς τῆς εὐσεβείας βρύνοντι.

⁴⁴ Matth. xi, 29.

Vat. et Reg. secundo. Regius primus et editi τῷ αὐτῷ, id est, Maximo philosopho, cui inscripta erat epistola alias 41, istam præcedens in antiquo litterarum ordine. Utrumque Maximum distinguendum esse ostenditur in Vita S. Basilii.

(24) Ἐναργῶς. Sic mss. septem. Editi σαφῶς.

(25) Ἐξέκασέ μοι... ὥστ', εἰ. Sic tres vetustissimi codices. Editi ἐξέκασέ μου... ὥς. Habent etiam Coisl. secundus et Reg. secundus ἐξέκασέ μοι.

(26) Εὐαγγελικόν. Ita Harl., Coisl. uterque, Med. et Reg. secundus. Editi ἁγγελικόν.

(27) Τῷ λόγῳ. Ita Harl., Coisl. primus et Med. Editi τῷ λογισμῷ.

(28) Καὶ οἱ. Voculam secundam addimus ex sex mss. Ibidem quidam codices πορεύεται. Non multo post editi μαθητὴν τοῦ Χριστοῦ. Tres vetustissimi

ad tuam gravitatem spectant, mibique iniecit desiderium tui congressus, clare depingens oratione animi tui effugiem; ac tantum in me tui amorem incendit ut, nisi et senio gravarer, et mecum nutrita detinerer infirmitate, et innumeris Ecclesie curis constrictus essem, nihil remorari me posset, quominus te convenirem. Neque enim parvum revera lucrum est, ex ampla familia et illustri genere ad evangelicam translatus vitam, refrenare ratione juventutem, carnisque libidines rationis imperio subjicere, et humilitatem amplecti consentaneam Christiano, de seipso, ut par est, unde scilicet prodierit, et quo abiturus sit, sentienti. Nam natura consideratio reprimat animi tumorem, et omnem jactantiam ac contumaciam exterminat; ac uno verbo, discipulum constituit Domini, qui dixit: *Discite a me quia mitis sum et humilis corde*⁴⁴. Revera enim, fili charissime, unum est expetendum et laudabile, æternum bonum; **422** hoc autem est, in pretio et honore esse apud Deum. At humana hæc tenuiora sunt umbra, et somniis fallaciora. Juventus enim vernis floribus citius defluit, et corporis venustas aut morbo aut tempore flaccescit. Atque divitiæ quidem infidæ sunt: gloria vero facile mutabilis. Ipsa etiam artium studia hujus ævi finibus continentur. Sed et eloquentia, quæ studio digna omnibus videtur, auribus tenuis gratiam obtinet. Sed virtutis exercitatio pretiosa est habenti possessio, spectaculum occurrentibus jucundissimum. His studium impendens, dignum te ipsum præstabis promissis a Domino bonis. Cæterum quomodo ad optimarum rerum acquisitionem pertingas, et quomodo acquisitas conserves, longius est dicere, quam pro præsentis sermonis instituto: sed tamen venit mihi in mentem, hæc ipsa tibi dicere, ob ea quæ a fratre Theoteco audiavi; quem semper quidem optarim verum loqui, maxime verum cum de te sermonem habet, ut uberius glorificetur in te Dominus, pretiosissimis pietatis fructibus ex radice aliena abundanti.

D codices et Reg. secundus ut in textu.

(29) Καταμαρναίνεται. Harl. ἀπομαρναίνεται. Quatuor alii codices non antiquissimi μαρναίνεται.

(30) Θαυμάτων. Ita Harl., Coisl. primus et plures alii. Vat. θαυμάτων, miraculum jucundissimum. Editi θέαμα. Ibidem editi ἡς ἐπιμελούμενος. Septem mss. ut in textu. Paulo post iisdem freti codicibus mutavimus quod erat in editis παρὰ Θεοῦ ἀγαθῶν, τὸ δὲ, ποῖον ἂν... καὶ πῶς.

(31) Διασώσαιο. Ita tres vetustissimi codices. Tres alii διασώσω. Editi διασώσεις.

(32) Αὐτὰ ταῦτα. Ita mss. sex. Vaticanus codex αὐτοῦ ταῦτα. Editiones Hagan. et Basil. τοῦ ταῦτα. Paris. prima τὰ ταῦτα. Altera cum antiquioribus consentit.

EPISTOLA CCLXXVIII.

Cum saepe Valeriani videndi spes Basilium frustrata esset, rogat eum per litteras ut ad se venire non graveetur.

Valeriano.

Tuam ego nobilitatem, etiam in Orphanene cum essem, cupiebam videre. Sperabam enim te Corsagænis versantem, libenter ad nos accessurum, si conventum in Attagænis celebraremus. At cum hunc conventum non habuerim, in monte videre te exoptabam. Rursus enim hic Evesus, cum non longe absit, spem congressus augebat. Sed cum neutrum in locum venerim, scribere institui, ut ad me digneris proficisci, cum rem æquam faciens, dum juvenis ad senem accedes; tum per congressum aliquod a me consilium accepturus, propterea quod negotia Cæsareæ cum nonnullis habes, quæ ut componantur, opera mea indigent. Itaque, si molestum non est, ne pigeris ad me venire.

EPISTOLA CCLXXIX.

Commendat præfecto civem Tyanensem.

Modesto præfecto.

Quamvis multi litteras a me ad tuam dignitatem perferant, tamen ob eximium honorem, quem mihi habes, magnanimitati tuæ nullam arbitror molestiam multitudine litterarum exhiberi. Quamobrem libenter huic 423 etiam fratri hanc epistolam tradidi; cum mihi compertum sit et ipsam omnium, quæ in optatis habet, compotem fore, et me apud te inter beneficos numerandum, qui beneficiorum occasiones bonæ tuæ voluntati ministrem. Quam ad rem itaque patrocinio tuo indigeat, ipse tibi exponet, si modo illum benigno digneris aspicere oculo, eique apud præstantissimam tuam potestatem loquendi fiduciam dederis. Ego autem id quod in me situm est, per litteras declaro, quidquid in illum fiet, proprium mihi emolumentum videri; præsertim quia Tyanis profectus, hanc ob causam ad me venit, quasi magnum aliquod lucrum habiturus, si epistolam meam veluti supplicantis insigne proferret. Itaque, ut et ipse de spe non decidat, et ego honore consueto perfruar, et tuum illud bonarum rerum studium etiam in præsentī negotio adimpleatur, precamur, illum a te benigne suscipi, et inter tuos maxime necessarios numerari.

EPISTOLA CCLXXX.

Commendat hominem sibi propinquum, quemque in filii loco habebat.

Modesto præfecto.

Quamquam audacia est tanto viro per litteras

* Alias CCCCXXV. Scripta in episcopatu.

** Alias CCLXXIV. Scripta in episcopatu.

*** Alias CCLXXV. Scripta in episcopatu.

(33) Ὀρσανήνην. Coisl. primus et Clarom. Ὀρφανήν.

(34) Ἀτταγαίνοις. Coisl. primus Ἀτάνις.

(35) Εὐήσος. Coisl. primus Εὐήσας.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΘ΄.

Ὁδολεπιανῷ.

Εγὼ τὴν εὐγένειάν σου, καὶ κατὰ τὴν Ὀρφανήνην (33) γενόμενος, ἐπεθύμουν ἰδεῖν. Προσεδύκων γάρ σε ἐν Κορσαγαίνοις διάγοντα μὴ ὀκνήσειν πρὸς ἡμᾶς διαδῆναι ἐν Ἀτταγαίνοις (34) τελούντας τὴν σύνοδον. Ἐπεὶ δὲ ἐκεῖνης διήμαρτον τῆς συνόδου, ἐπεθύμουν ἰδεῖν ἐν τῷ ὄρει. Πάλιν γὰρ ἐκεῖ ἡ Εὐήσος (35), πλησίον οὖσα, τὴν ἐλπίδα τῆς συντυχίας ἐπέτεινεν. Ὡς δὲ ἀμφοτέρων διήμαρτον, ἦλθον ἐπὶ τὸ γράφειν, ἵνα καταξιώσης με καταλαβεῖν· ὁμοῦ μὲν τὸ εἶδος ποιῶν, νέος φοιτῶν παρὰ γέροντι, ὁμοῦ δὲ καὶ διὰ τῆς συντυχίας δεχόμενός τινα παρ’ ἡμῶν συμβουλήν, διὰ τὸ εἶναι σοι πράγματα πρὸς τινὰς τῶν ἐν Καισαρείᾳ, τὰ δεόμενα τῆς ἡμετέρας μεσιτείας πρὸς τὴν διόρθωσιν. Ἐάν οὖν ἀνεπαχθὲς ᾖ, μὴ

B κατοκνήσης ἡμᾶς καταλαβεῖν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΘ΄.

Μοδέστῳ (36) ὑπάρχῳ.

Κἂν πολλοὶ ᾧσιν οἱ γράμματα παρ’ ἡμῶν προσχομίζοντες τῇ τιμητικῇ σου, ἀλλὰ διὰ τὸ ὑπερβάλ-
λον τῆς σῆς περὶ ἡμᾶς (37) τιμῆς ἡγοῦμαι τὸ πλη-
θος τῶν γραμμάτων ὅχλον μηδένα παρέχειν τῇ μεγαλοφυᾷ σου. Διὰ τοῦτο προθύμως καὶ τῷ ἀδελφῷ
τούτῳ τὴν ἐπιστολὴν ἔδωκα (38) ταύτην· εἰδὼς ὅτι καὶ αὐτὸς πάντων ταῦτα τῶν σπουδαζομένων, καὶ
ἡμεῖς ἐν τοῖς εὐεργέταις λογισθῆσόμεθα παρὰ σοί, ἀφορμὰς εὐποιῶν προξενούντες τῇ ἀγαθῇ προαιρέ-
σει σου. Τὸ μὲν οὖν πρᾶγμα εἰς ὃ δεῖται τῆς προ-
στασίας σου, αὐτὸς ἔρει, ἐάν αὐτὸν εὐμενεῖ καταξιώ-
σης προσιδεῖν τῷ βλέματι, καὶ ὥς αὐτῷ θάρσος ὥστε φωνὴν ῥῆξαι ἐπὶ τῆς μεγάλης σου καὶ ὑπερ-
φουοῦς ἐξουσίας· ἡμεῖς δὲ τὸ ἡμέτερον διὰ τοῦ γράμ-
ματος παριστώμεν, ὅτι τὸ εἰς αὐτὸν γινόμενον οἰ-
κεῖον ἡγοῦμεθα κέρδος· διὰ τὸ μάλιστα, ἐκ τῆς
Τυανέων αὐτὸν ἀναστάντα, τοῦτου ἔνεχεν ἔλθεῖν
πρὸς ἡμᾶς, ὡς μέγα τι ἔξοντα κέρδος, εἰ τὴν ἡμε-
τέραν ἐπιστολὴν ἀνθ’ ἱκετηρίας προβάλοιτο. Ἴνα
οὖν μήτε αὐτὸς τῶν ἐλπίδων ἐκπέσῃ, καὶ ἡμεῖς τῆς
συνήθους τιμῆς ἀπολαύσωμεν, καὶ σοὶ ἡ περὶ τὰ
ἀγαθὰ σπουδὴ καὶ ἐπὶ τῆς παρουσίας ὑποθέσεως
πληρωθῇ, ἀξιοῦμεν δεχθῆναι αὐτὸν εὐμενῶς, καὶ
ἐναρτίθμιον γενέσθαι τοῖς οἰκιστάτοις σου.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΠ΄.

Μοδέστῳ ὑπάρχῳ.

E! καὶ τολμηρὸν ἀνδρὶ τοσούτῳ διὰ γραμμάτων

(36) Μοδέστῳ. Hic obiter monēbo veteres libros, in quibus hæc epistolæ vario ordine continentur, non ὑπάρχου, sed ἐπάρχου titulum Modesto tribuere. Quod quidem recte emendatum fuit in editis.

(37) Περὶ ἡμᾶς. Ita plerique mss. Editi πρὸς ἡμᾶς.

(38) Ἐδωκα. Reg. secundus εἰδωκα.

ἰκεσίας προσάγειν, ἀλλ' οὖν ἡ προϋπάρχουσα περὶ ἡμᾶς παρὰ σοῦ τιμὴ ἀφαιρεῖται τῆς καρδίας ἡμῶν τὸ δειλὸν, καὶ καταθαρσύνει ἐπιστάλλειν ὑπὲρ ἀνθρώπων, οἰκείων μὲν ἡμῖν κατὰ γένος, τιμῆς δὲ ἀξίων ὁδία τὴν δεξιοτέτητα τῶν ἡθῶν. Ὁ τοίνυν τὴν ἐπιστολὴν ἡμῶν ταύτην ἐπιδιδούς (39) ἐν υἱοῦ μοι τάξει καθίστησεν. Ἐπεὶ οὖν δεῖται μόνης τῆς παρὰ σοῦ εὐμενείας εἰς τὸ γενέσθαι αὐτῷ τὰ ἐπιζητούμενα, καταξίωσον δέξασθαι μου τὸ γράμμα, ὃ ἀνθ' ἱκετηρίας προτείνεται σοι ὁ προσιρημένος· καὶ δοῦναι αὐτῷ καιρὸν διηγῆσασθαι τὰ καθ' ἑαυτὸν (40), καὶ διαλεχθῆναι τοῖς δυναμένοις αὐτῷ συνεργῆσαι, ἵνα τῷ προστάγματι σου ταχέως τύχη τῶν σπουδαζομένων, καὶ ἐμοὶ ὑπάρξῃ καλλιπείσασθαι (41) ὅτι μοι δίδεται τοιοῦτος παρὰ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ προτάτης, ὃς τοὺς ἐμοὶ προσήκοντας ἰδίους ἡγᾶται ἱκέτας καὶ πρόσφυγας.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΗΑ'.

Rogat ut Helladius peræqualitoris munere liberetur.

Μοδέστῳ ὑπάρχῳ.

Μένειναι τῆς μεγάλης σου τιμῆς, ὅτι μοι (42) μετὰ τῶν ἄλλων ἔδικας καὶ τὸ θαρσεῖν ἐπιστάλλειν σου τῇ μεγαλοφυῇ. Κέχηρμαι τοίνυν τῇ δωρεᾷ, καὶ ἀπολαύω τῆς φιλανθρωποπάτης χάριτος, ὅμοῦ μὲν ἐμπυτὸν εὐφραίνων ἐκ τοῦ διαλέγεσθαι ἀνδρὶ τοσοῦτῳ, ὅμοῦ δὲ καὶ τῇ σῇ μεγαλοφυῇ καιρὸν ἐνδιδούς σεμνύνειν ἡμᾶς ταῖς ἀποκρίσεσιν. Ἐπεὶ δὲ ἰκέτευσα (43) τὴν σὴν ἡμερότητα ὑπὲρ τοῦ ἑταίρου ἡμῶν Ἑλλαδίου τοῦ πρωτεύοντος, ὥστε, τῆς ἐπὶ τῇ ἐξισώσει φροντίδος αὐτὸν ἀνεθένα, ἐν τοῖς πράγμασι τῆς πατρίδος ἡμῶν συγχωρηθῆναι μοχεῖν, καὶ τινος εὐμενοῦς νεύματος ἡξιώθην, ἀνανοῦμαι τὴν αὐτὴν πρεσβείαν, καὶ σε καθικετεύω καταπεμφθῆναι πρόσταγμα τῷ ἀρχοντι τῆς ἐπαρχίας συγχωρῆσαι αὐτῷ τὴν ἐνόχλησιν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΗΒ'.

Invitat ad celebritatem martyrum, non sine peracula reprehensione, quod non vocatus queratur, vocatus vero non veniat.

Πρὸς ἐπίσκοπον (44).

Μὴ καλούμενος ἐγκλιεῖς, καὶ καλούμενος οὐχ ὑπακούεις. Ἐκ δὲ τῶν δευτέρων ὁδλος εἶ καὶ τῇ προτέρᾳ σκέψει μάτην χρησάμενος. Οὐ γὰρ ἂν ἦκες, ἐκ τῶν εἰκότων, οὐδὲ τότε κληθεῖς. Ἐπάκουσον οὖν καλοῦσι νῦν, καὶ μὴ γένη κάλιν ἀγνώμων· εἰδὼς, ὡς ἐγκλήματι προστιθέμενον ἐγκλημα βεβαίον καὶ πιστοτέραν ἐργάζεται τοῦ προτέρου τὴν κατηγορίαν τὸ δεύτερον. Ἀεὶ δὲ σε καὶ ἡμῶν ἀνέχεσθαι παρακαλῶ· εἰ δὲ ἡμῶν οὐκ ἀνέχῃ, ἀλλ' οὐ τῶν μαρτύρων ἀμελῆσαι δίκαιον· ὦν ταῖς μνείαις κοινωνήσων καλῇ. Δὸς οὖν πρῶτον μὲν ἀμφοτέροις, εἰ δὲ τοῦτό σοι μὴ δοκεῖ (45), τοῖς γοῦν τιμιωτέροις τὴν χάριν.

(39) Ἐπιδιδούς. Coisl. secundus ἐπιδούς.

(40) Τὰ καθ' ἑαυτὸν. Itaq. Editi τὰ καθ' αὐτόν.

(41) Ὑπάρξῃ καλλιπείσασθαι. Itaq. tres vetustissimi codices. Editi ὑπάρξῃ καλλιπείσασθαι.

(42) Ὅτι μοι. Coisl. primus et Med. ὅτι με.

(43) Ἐπεὶ δὲ ἰκέτευσα. Coisl. primus ἐπεὶ δὲ ἰκέτευσα.

EPISTOLA CCLXXXI'.

Modesto præfecto.

Memini magni honoris a te delati, cum mihi inter alia fiduciam magnanimitati tuæ scribendi dedisti. Utor igitur dono, ac beneficio humanissimo fruor: cum ipse gaudens, quod cum tanto viro colloquar, tum etiam magnanimitati tuæ occasionem me responsis honestandi ministrans. Cum autem jam tuæ clementiæ pro sodali meo Helladio principali supplicaverim, ut exæquandi cura liberato laborem in res patriæ nostræ impendere 424 liceat, cumque me benevolo quodam nutu dignatus sis, preces easdem renovo, obtestorque mandatum ad provincie rectorem mittas, ut ei hanc molestiam condonet.

EPISTOLA CCLXXXII'.

Ad episcopum.

Non vocatus quiritas, vocatus vero non obsequeris. Liqueat autem ex secundis te in prioribus inani prætextu usum esse. Neque enim venisses. ut credere par est, etiamsi vocatus tunc fuisses. Obtempera igitur nunc vocantibus, et ne iterum fias iniquus, cum probe scias, crimen crimine accedente confirmari, et secunda culpa certior fieri accusationem prioris. Te autem semper adhortor, me ut patienter feras: quod si me non fers patienter, saltem æquum fuerit, ut martyres nequaquam contempnas, quorum ut memoriis communices advocaris. Fac igitur in primis ab utrisque, sin hoc tibi visum non fuerit, saltem a præstantioribus gratiam in eas.

(44) Πρὸς ἐπίσκοπον. Harl. et Clarom. ἐπισκόπων καλούμεν εἰς σύνδον, Episcopo ad consentum vocato.

(45) Μὴ δοκεῖ. Harl. μὴ δοκεῖ.

Alias CCLXXXVIII. Scripta in episcopatu.

Alias CCCXXXVI. Scripta in episcopatu.

EPISTOLA CCLXXXIII^a.ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΠΓ^a.

Spem affert viduæ se illam visurum, alio conventu, post eos quos brevi habiturus erat, indicto. Somnium quoddam illius interpretatur.

Ad viduam.

A

Ελευθέρα.

Diem quidem conventui idoneum inventuros nos speramus, post eos conventus, quos in montanis locis indicturi sumus. Colloqui autem tempus, præter conventus celebrationem, nullum aliud nobis apparet, nisi quid præter spem Dominus dispensaverit. Conjecturam autem facere debus ex statu rerum tuarum. Si enim nobilitatem tuam de una domo sollicitam tanta circumstat turba curarum, quantis putas me quotidie negotiis destineri? Tuum autem somnium perfectiore quadam ratione arbitror id significare, contemplationis animi curam aliquam esse suscipiendam; ac oculos illos, quibus Deus conspici potest, esse sanandos. Cæterum solatium ex Scripturis divinis habens, neque me, neque alio quoquam ad ea quæ decent perspicienda indigebis, satis munita Spiritus sancti consiliis, ejusque præsidio, ad ea quæ conducunt.

EPISTOLA CCLXXXIV^a.ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΠΔ^a.

Petit ut monachi a tributis sint immunes.

Ad censitorem, causa monachorum.

Περὶ μοναζόντων (50), κηροτόρι.

Equidem puto jam normam aliquam constitutam esse apud tuam dignitatem de iis quæ spectant ad monachos, adeo ut necesse non habeam peculiare beneficium ipsis 425 petere, sed satis sit eis, communi cum omnibus perfrui humanitate. Sed tamen mei officii esse ducens, horum hominum pro viribus curam gerere, ad eximiam tuam prudentiam litteras mitto, ut qui jam olim sæculo nuntium remiserunt, ac suum ipsorum corpus ita mortificaverunt, ut neque pecuniis, neque corporeo labore quidquam prodesse publicæ rei possint, tributis eximantur. Enimvero, si modo secundum professionem vivant, neque pecunias, neque corpora habent; cum illas videlicet in egenorum usus profuderint, hæc vero jejunando ac precando contriverint. Scio autem fore, ut nihil magis reverearis, quam homines ita viventes, tibi quoque illos adjutores parare velis, ut qui per evangelicum vivendi genus Dominum placare possint.

Ἡμέραν μὲν ἐπιτηδεύειν τῆς συνόδου (46) ἐλπίζομεν εὐρίσκειν μετὰ τὰς κατὰ τὴν ὁρεὶνὴν μελλούσας παρ' ἡμῶν τυποῦσθαι· συντυχίας δὲ (47) καιρὸς ἀνευ τῆς κατὰ τὴν σύνθετον λειτουργίας ἄλλος ἡμῖν οὐχ ὑποφαίνεται· πλην ἐὰν μὴ τι ἐξω τῶν ἐλπιζομένων ὁ Κύριος οἰκονομήσῃ. Στοχάζεσθαι δὲ ὀφείλεις ἐκ τῶν κατὰ σεαυτὴν (48) πραγμάτων. Εἰ γὰρ τῇ σῇ εὐγενείᾳ μιᾷς φροντισούσης (49) τοσούτος περικεῖται ὄχλος μεριμνῶν, πόσας νομίσεις ἡμᾶς τὰς ἐφ' ἐκάστης ἡμέρας ἀσχολίας ἔχειν; Τὸ δὲ σὸν θναρ ἡγοῦμαι τελειότερον ἐνδείκνυσθαι, ὥς ἄρα δέοι περὶ τῆς κατὰ ψυχὴν θεωρίας ποιῆσθαι τινα ἐπιμέλειαν, καὶ κεῖνους τοὺς ὀφθαλμοὺς θεραπεύειν οἷς ὁ Θεὸς ὁρᾶσθαι πέφυκεν. Ἐχούσα δὲ τὴν ἐκ τῶν θείων Γραφῶν παράκλησιν, οὕτε ἡμῶν οὕτε ἄλλου τινὸς δεηθῆσθαι πρὸς τὸ τὰ δέοντα συνορᾶν, αὐτάρχῃ τὴν ἐκ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἔχουσα συμβουλίαν καὶ ὁδηγίαν πρὸς τὸ συμφέρον.

Οἶμαι μὲν τινα ἤδη τύπον κεκρατῆσθαι παρὰ τῇ τιμιότητι σου τῶν μοναζόντων ἔνεκεν, ὥς μηδὲν ἡμᾶς δεῖσθαι ἰδιόζουσιν χάριν ἐπ' αὐτοῖς αἰτεῖν, ἀλλ' ἐφαρκεῖν αὐτοῖς, εἰ τῆς κοινῆς μετὰ πάντων ἀπολαύσειαν φιλανθρωπίας· ὁμῶς δὲ καὶ ἡμαυτῶν ἐπιβάλλειν ἡγοῦμενος φροντίζειν, τὰ δυνατόν, τῶν τοιούτων, ἐπιστάλλω τῇ τελείᾳ συνέσει σου τοὺς πάλαι μὲν ἀποταξάμενους τῷ βίῳ, νεκρώσαντας δὲ ἑαυτῶν τὸ σῶμα, ὥς μήτε ἀπὸ χρημάτων μήτε ἀπὸ τῆς σωματικῆς ὑπηρεσίας δύνασθαι τι παρέχειν τοῖς δημοσίοις χρήσιμον, ἀφιέναι τῶν συντελειῶν. Καὶ γὰρ εἴπερ εἰσὶ κατὰ τὸ ἐπάγγελμα ζῶντες, οὕτε χρήματα ἔχουσιν οὕτε σώματα· τὰ μὲν εἰς τὴν τῶν δεομένων κοινωνίαν ἀποκτησάμενοι, τὰ δὲ ἐν νηστείαις καὶ προσευχαῖς κατατρίψαντες. Οἶδα δὲ, ὅτι τοὺς οὕτω βεβιωκότας παντὸς ἡλλοῦ δι' αἰδοῦς ἄξεις, καὶ βουλήσει (51) σεαυτῷ κτήσασθαι βοηθοὺς, δυνατόν διὰ τῆς κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον πολιτείας δυσωπῆσαι τὸν Κύριον.

* Alias CCLXXXIV. Scripta in episcopatu.

** Alias CCCIV. Scripta in episcopatu.

(46) Τῆς συνόδου. Synodi nomine multa apud Basilium significari solent, interdum episcoporum concilia, interdum fidelium conventus ad dies festos martyrum, ut in epistolis 95, 98, 126. Ipse etiam ecclesiæ vocantur synodi in epist. 286 et 321. Hic autem eos conventus designat Basilus, quos, cum ecclesias agrorum visitaret, convocatis presbyteris, indicare solebat: horum exempla habes in epistola 278.

(47) Συντυχίας δὲ. Ita Coisl. uterque, Reg. secundus et Clarom. Plures codices non habuimus in

D hanc epistolam. Editi συντυχίας καιρός.

(48) Κατὰ σεαυτὴν. Sic iidem mss. Editio prima Paris. κατὰ σεαυτὸν.

(49) Μιᾷς φροντισούσης. Coisl. secundus et Reg. secundus addunt, quod deest tum in editis, tum in codicibus Coisl. primo et Clar., οἰκίας.

(50) Περὶ μοναζόντων. Hunc titulum sic exhibent Coisl. primus et Med. Alii codices et editi addunt ὥστε αὐτοὺς τῶν συντελειῶν διαφεῖναι, ut eos a tributis eximat.

(51) Βουλῆσει. Ita Coisl. primus et Med. cum aliis nonnullis. Editi, βουλήσῃ.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΗΕ'.

EPISTOLA CCLXXXV'.

Commendat Ecclesie possessiones quæ multis tributis premebantur.

Ἀνεπίγραφος, ἐπὶ τῇ τῆς Ἐκκλησίας προ-
στασίᾳ.

A Sine inscriptione, ut patrociniū Ecclesiæ conciliet.

Ὁ τῆς Ἐκκλησίας φροντιστὴς, καὶ διὰ χειρὸς ἔχων τῶν κτήσεων τὴν ἐπιμέλειαν, αὐτὸς ἐστὶν ὁ τὴν ἐπιστολὴν ἐπιδιδούς σοι ταύτην, ὁ ἀγαπητὸς υἱὸς ὁ δέσνα. Γούτω καταξίωτον, περὶ ὧν ἀναφέρει τῇ κοσμιότητί σου, δοῦναι καὶ λόγου παρήγοριαν, καὶ περὶ ὧν διαβεβαιούται (52) προσχεῖν· ἵνα ἀπὸ γούν τοῦ νῦν συνηθῇ ἡ Ἐκκλησία ἑαυτὴν ἀναλαβεῖν, καὶ τῆς πολυκεφάλου ταύτης ὕδρας ἀπαλλαγῇ. Τοιαύτη γάρ ἡ τῶν πτωχῶν κτήσις, ὥστε αἰετὶ ἡμᾶς ζητῆσαι τὸν ὑποδεχόμενον αὐτὴν, διὰ τὸ προσαναλίσκειν μᾶλλον τὴν Ἐκκλησίαν, ἢ τινα καρπὸν ἔχειν ἀπὸ τῶν κτημάτων.

Qui Ecclesiæ curam gerit, cuique possessionum administratio commissa, ipse est, qui hanc tibi tradit epistolam, dilectus ille filius. Huic digneris quibus de rebus ad tuam dignitatem referet, tum loquendi libertatem dare, tum asseveranti aures præbere: ut saltem nunc recreare se possit Ecclesia, et ab illa multorum capitum hydra liberari. Pauperum enim possessio est ejusmodi, ut semper quæramus, qui eam suscipiat; eo quod Ecclesia suum insuper potius absumat, quam ex possessionibus aliquid percipiat emolumentum.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΗΓ'.

EPISTOLA CCLXXXVI'.

Significat Basilius fures in ecclesia comprehensos a se judicari debere, ac immerito Commentariensem sibi eorum receptionem arrogare.

Κομενταρησίῳ.

B

Commentariensi.

Ἐπειδὴ τινες ἐν τῇ συνόδῳ (53) τῇδε συνελήφθησαν τῶν τὰ πονηρὰ ἐργαζομένων, καὶ κλεπτόντων παρὰ τὴν ἐντολὴν τοῦ Κυρίου ἱμάτια εὐτελῆ πτωχῶν ἀνθρώπων, οὓς ἐνδύειν μᾶλλον ἔχρην ἢ ἀποδύειν· συνελάβοντο μὲν αὐτοὺς οἱ τῆς εὐταξίας ἐπιμελόμενοι τῆς ἐκκλησιαστικῆς, νομίσας (54) δὲ αὐτῷ σοι διαφέρειν, ὡς τὰ δημόσια πράττονται, τὴν τῶν τοιούτων ὑποδοχὴν (55), ἐπέστειλά σοι, γνωρίζων, ὅτι τὰ ἐν ταῖς ἐκκλησίαις ἀμαρτανώμενα ὑφ' ἡμῶν (56) προσήκει τῆς περπούσης τυγχάνειν διορθώσεως, διακαστὰς δὲ περὶ τούτων μὴ παρενοχλεῖσθαι. Διὰ τοῦτο καὶ τὰ σῦλα αὐτῶν, ἃ ὅλοϊ τὸ παρὰ σοι κείμενον, καὶ ἡ ἐπὶ πάντων τῶν παρόντων γενομένη ἀντιγραφὴ, ὑποδεσθῆναι προσέταξα, καὶ τὰ μὲν ταμειουθῆναι τοῖς ἐπερχομένοις, τὰ δὲ διαδοθῆναι τοῖς παροῦσι· τοὺς δὲ ἀνθρώπους ἐπιστρέφειν ἐν παιδείᾳ καὶ νοουσιᾷ Κυρίου, οὓς οἶμαι ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Θεοῦ βελτίους ποιήσειν πρὸς τὸ ἐφεξῆς. Ἄ γὰρ αἱ τῶν διακαστηρίων πληγαὶ οὐκ ἐργάζονται (57), ταῦτα ἔγνωμεν πολλάκις τὰ φοβερὰ κρίματα τοῦ Κυρίου κατορθοῦνται. Εἰ δὲ δοκεῖ σοι καὶ περὶ τούτων ἀνεγκεῖν τῷ κόμῃ (58), τοσοῦτον θαρρόμεν τοῖς δικαίοις καὶ τῇ τοῦ ἀνδρὸς ὀρθότητι, ὅτι ἐπιτρέπομεν σοι ποιεῖν ὃ βούλει.

C

Cum nonnulli in hac ecclesia comprehensi sint malefici, qui furati sunt contra Domini præceptum villa pauperum vestimenta, quos induere oportebat magis, quam exuere; cumque ab iis, quibus recti in Ecclesia ordinis cura incumbit, comprehensi fuerint, ad te autem existimaveris, ut qui rem publicam geras, ejusmodi personarum receptionem pertinere; dedi ad te litteras, ut te facerem certiore, quæ in ecclesiis peccantur, ea a nobis, ut par est, emendari debere, nec de his rebus judices esse interpellandos. Quapropter vestes sacrilege subreptas, quas depositum apud te inventarium, et in omnium astantium oculis exscriptum exemplar declarat, recipi præcepi, et alias quidem venturis servari, alias vero iis qui aderant tradi, 426 homines vero in disciplina atque admonitione Domini corrigi: quos spero in Dei nomine meliores deinceps me redditurum. Quæ enim tribunalium plagæ non efficiunt, ea plerumque novimus tremenda Domini judicis perficere. Quod si tibi visum fuerit et de his ad Comitem referre, adeo et juri, et viri integritati confidimus, ut per me tibi liceat facere quod libuerit.

(52) Διαβεβαιούται. Sic mss. tres. Editi βεβαιούται.

(53) Ἐν τῇ συνόδῳ τῇδε. Quamvis hæc verba sic reddi possint, in hoc conventu, id est, in aliquo martyrum festo, videtur tamen Basilium ipsum locum, ut Commentariensi notum, designare, non diem festum, qui forte illi non tam cognitus erat. Porro ecclesias vocari synodos perspicimus ex epist. 321.

(54) Νομίσας. Quamvis in hac voce consentiant editi et mss. codices, nullus tamen dubito quin legendum sit ἐνόμισας, ut legit interpret ac legendum monet Combelsius. Nam si legamus νομίσας, referendum id erit ad Basilium. At quomodo Basilium ejusmodi personarum receptionem ad Commentariensem pertinere existimasset, qui non alio

consilio hanc epistolam scribit, nisi ut sibi iudicium hujus rei vindicet?

(55) Ὑποδοχὴν. Ad Commentariensem receptarum personarum custodia observatioque pertineat, ait lex data anno 371, cod. Theod. lib. ix, tit. 3, p. 38.

(56) Ὑφ' ἡμῶν. Ita Coisl. uterque et Reg. secundus. Editi ὑφ' ἡμῶν.

(57) Ἐργάζονται. Coisl. primus ἐξεργάζονται.

(58) Τῷ κόμῃ. Comitem Orientis intelligit Gothofredus in notis ad legem modo citatam. Sed non video cur non potius intelligendus sit comes Ponticæ, cujus in diocesi erat Cæsarea.

Alia CCXXXIX. Scripta in episcopatu.

Alia CCCCXVII. Scripta in episcopatu.

EPISTOLA CCLXXXVII*.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΠΖ.

Removet a precibus hominem nequissimum cum iola familia.

Sine inscriptione, contra ultiores.

A

Ἀνεπίγραφος, ἐπὶ ἐκδικηταῖς.

Difficillimum est cum hoc homine negotium. Non enim habemus quid faciamus tam versipelli ingenio atque, ut ex rebus ante oculos positis conjicere est, desperato. Nam in iudicium vocatus, non respondet; quod si advenerit, tanta ubertate utitur dicendi ac jurandi, ut praeclare nobiscum agi putemus, si cito ab illo discedamus. Sæpe etiam illum vidi crimina in accusatores convertentem. Et in summa, natura nulla est inter ea quæ hanc terram depascunt, tam versuta, tamque ad malitiam flexibilis, quam est viri illius, quemadmodum levi facto periculo spectare licet. Quid autem me percontamini, ac non vobis ipsi persuadetis, ut illius toleretis injurias, tanquam iram quamdam divinitus invectam? Sed ne vos peccatorum communicatio contamine, cum omni sua familia a precum consortio et a reliqua cum sacris communione separetur. Forte jam res cavenda effectus, pudore suffundetur.

EPISTOLA CCLXXXVIII*.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΠΗ.

Nefarium hominem, primum coram uno aut altero, deinde coram Ecclesia frustra reprehensum et a precibus remoum excommunicat Basilius, ac velat ne quis cum eo misceatur.

Sine inscriptione, contra ultiores.

Ἀνεπίγραφος, ἐπὶ ἐκδικηταῖς.

Quos communes pœnæ ad sanam mentem non revocant, nec a precum communione separatio ad pœnitentiam adducit, eos necesse est traditis a Domino canonibus subicere. Scriptum est enim: Si frater tuus peccaverit, corripe eum inter te et ipsum: si te non audierit, assume tecum alium: quod si ne sic quidem, dic Ecclesiæ: si vero neque Ecclesiam audierit, sit tibi de cætero ut ethnicus et publicanus⁴³; quod ipsum et in isto factum fuit. Semel accusatus est: coram uno et altero convictus fuit, tertio coram Ecclesia. Cum igitur 427 eum obtestati fuerimus, nec acquieverit, sit deinceps excommunicatus. Et hoc pago toti nuntietur, eum admittendum non esse ad ullam rerum ad

Οὓς τὰ κοινὰ ἐπιτίμια οὐ σωφρονίζει, οὕτε τὸ εἰργάζεσθαι τῶν εὐχῶν ἀγαί· εἰς μετάνοιαν, ἀνάγκη τοῖς παρὰ τοῦ Κυρίου δοθεῖσι κανόνσιν ὑποβάλλειν. Γέγραπται γάρ· Ἐὰν ὁ ἀδελφός σου ἁμάρτη, ἐλθέτω αὐτὸν μεταξὺ σοῦ καὶ αὐτοῦ· ἔὰν σοὶ μὴ ἀκούσῃ, παράλαβε μετὰ σεαυτοῦ ἄλλον· ἔὰν δὲ μὴδὲ οὕτως, εἰπὲ τῇ Ἐκκλησίᾳ· ἔὰν δὲ καὶ τῆς Ἐκκλησίας παρακούσῃ, ἔστω σοὶ ὡς ἑθνικὸς ὡς ἑθνικός (64) καὶ ὡς τελώνης· ὃ οὖν ἐγένετο (65) καὶ ἐπὶ τοῦδε. Ἀπαξ ἐνεκλήθη· ἐπὶ ἐνὸς καὶ δευτέρου διηλέγχθη· τρίτον ἐπὶ τῆς Ἐκκλησίας. Ἐπεὶ οὖν διεμαρτυράμεθα αὐτῷ, καὶ οὐ κατεδέξατο, λοιπὸν ἔστω (66) ἐκκληροκτός. Καὶ διαγγελθῆτω πάσῃ τῇ κώμῃ ἀπόρροεσθαι αὐτὸν εἶναι πρὸς πᾶσαν κοι-

⁴³ Matth. xviii, 15-17.

* Alias CCXLV. Scripta in episcopatu.

** Alias CCXLVI. Scripta in episcopatu.

(59) Οὐχ ὑπακούει. Negatio addita ex Mediceo et duobus aliis. Ibidem Coisl. primus τὸσαύτην χρῆται περιουσίαν.

(60) Ἐξ ὁλίγης. Coisl. primus ἐξ ὁλῆς. Mediceus cum Reg. secundo et Coisl. secundo ἐξ ὁλίγου. Plures in hanc epistolam codices non habuimus.

(61) Ὑπομένειν. Coisl. secundus et Reg. secundus φέρειν. Vituperat S. Augustinus in epist. 250 factum Auxilii episcopi, qui virum spectabilem Classicianum cum tota familia excommunicaverat. Discrepat ergo Basilius ab Augustino, si hominis nocentis innocentem familiam arcet a communione. Sed nihil cogit ejusmodi decretum ei attribuire. Nullo certe in canone pœnam ejusmodi imponit. In epistola sequenti gravissimam infligit excommunicationem, sed nocentis familiam non tangit. Quod si in epistola 270 eos, qui raptorem juverunt, cum

totis familiis arcet a precibus; communem irrogat pœnam, quia, ut ibidem observavimus, commune peccatum erat. Quinetiam in hac ipsa epistola cum ait, sed ne vos peccatorum communicatio contamine, cum omni sua familia a precum consortio et reliqua cum sacris communione separetur, satis indicat sibi innocentem hominis familiam non videri, seque metuere ne pravo exemplo corrupta similem perniciem aliis inferat.

(62) Πανοικελ. In Coisl. utroque, et Med. et Reg. secundo scribitur πανοικελ.

(63) Ἰσως. Sic quatuor nostri codices pro eo quod erat in editione 2 Paris. ἤς ὡς.

(64) Ἐθνικός. Editi ὁ ἐθνικός. Melius deest articulus in Coisl. primo.

(65) Ἐγένετο. Editi addunt τοῦτο, quod melius deest in Reg. secundo et Coisl. secundo.

(66) Ἐστω. Sic jidem duo codices. Editi ἔσται. Ibidem editi διαγγελθῆτω. Mss. διαγγελθῆτω.

νωνίαν χρήσεως βιωτικῆς, ὥς, ἐκ τοῦ μὴ συνανα-
μῆγνυσθαι ἡμᾶς αὐτῷ, γένηται παντελῶς κατάδωρμα
τοῦ διαβόλου.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΠΘ.

*Rationes exponit cur eripere non possit hominem nocentem, qui sacram virginem famoso libello laceraverat, et legibus pu-
nitus calumnias de integro renovaverat.*

Ἀνεπίγραφος, περὶ γυναικὸς καταπορευμένης.

Ἐγὼ ἴσον ἀμάρτημα κρίνας, καὶ ἀνεπιτιμήτους
ἐᾶν τοὺς ἀμαρτάνοντας, καὶ ὑπερβαίνειν τὸ μέτρον
τῇ τιμωρίᾳ (67), τὴν ἐμοὶ ἐπιβάλλουσαν ἐπέθηκα
δίχην τῷδε, ἐξορίσας αὐτὸν τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοι-
νωνίας· καὶ τοῖς ἡδικομημένοις παρήνευσα μὴ ἑαυτοὺς
ἐκδικεῖν, ἀλλὰ τῷ Κυρίῳ τὴν ἀνταπόδοσιν ἐπιτρέ-
ψαι. Ὡστε, εἰ τι ὄφελος ἡμῶν (68) παραγγελμά-
των, τότε ἂν ἠκούσθην, πολλῷ ἀξιοπιστότερον κε-
χρημένος τῷ λόγῳ ἢ ὅσον ἂν δυνηθεῖ διωσπῆσαι
τὰ γράμματα. Ἐπεὶ δὲ ἤκουσα βημάτων πολλῇν (69)
ἐχόντων βαρύτητα, καὶ τότε ἡσύχασα, καὶ νῦν οὐκ
οἶμαι πρέπον εἶναι μοι περὶ τῶν αὐτῶν διαλέγεσθαι.
Ἐγὼ γάρ, φησὶν, ἀνδρὸς ὑπερεῖδον, καὶ παιδοποιίας
καὶ βίου, ἵνα ἐνδὲς τοῦτου τύχοιμι, τῆς παρὰ Θεοῦ (70)
εὐδοκιμήσεως, καὶ παρὰ τοῖς ἀνθρώποις τοῦ βελτίονος
ἀξιούσθαι λόγου. Ἐπειδὴ ἄνθρωπος ἐκ παιδὸς ταῖς
οικοφθορίαις ἐντεθραμμένος, εἰσδιασάμενός ποτε τῇ
συνήθει ἑαυτοῦ ἀναιδεῖζ ἐνέπεσεν ἡμῶν τῷ ὄκῳ,
καὶ μέχρι ψιλῆς συντυχίας ἐγένετο γνῶριμος ἡμῖν,
καὶ ἄγνοιά τῶν κατ' αὐτόν, καὶ αἰδοῖ τινα ἀπαιδεύτω
προφανῶς αὐτὸν αἰσχυνομένη ἐλάσαι· εἰς τοσοῦτον
ἐξηλθεν ἀσεβείας καὶ ὕβρεως, ὥστε ἐμπλῆσαι μὲν
τὴν πόλιν πᾶσαν τῶν κατ' ἐμοῦ (71) βλασφημιῶν,
προγράμματα δὲ δημοσίῳ στηλιτεῦσαι, ἐκτεθέντι ἐπὶ
τῶν προθύρων τῆς ἐκκλησίας. Ἐφ' οἷς καὶ τυχῶν
τινος παρὰ τῶν νόμων ἀγανακτήσεως, πάλιν ἐπαν-
ελθὼν (72) ἀνενέωσατο τὰς αὐτοῦ βλασφημίας. Πά-
λιν τῶν ἐμῶν λοιδοριῶν πλήρης ἡ ἀγορὰ, τὰ γυμνά-
σια, τὰ θέατρα, αἱ οἰκίαι τῶν δι' ὁμοιότητα τοῦ βίου
δοχομένων αὐτόν. Καὶ μὴδὲ ἐπὶ τοῖς βελτίοσι γνω-
ρίζεσθαι, ἐν οἷς εὐπρεπὲς ἦν, ὑπῆρξέ μοι ἐκ τῶν
αἰσχίστων, διὰ τὸ παρὰ πᾶσι τῇ ἀκολάστῳ γνό-
μῃ (73) γενέσθαι περιφανῇ. Ἐπὶ τούτοις, φησὶν, οἱ μὲν
ἤδοντα ταῖς βλασφημίαις, διὰ τὸ φύσει χαίρειν ταῖς
λοιδορίαις τοὺς ἀνθρώπους· οἱ δὲ ἀχθεσθαι μὲν λέ-
γουσιν, οὐ συναλγοῦσι δέ· ἄλλοι πεῖθονται ἀληθεῖς
εἶναι τὰς λοιδορίας· ἄλλοι ἀμφίβολοι εἰσι, τῷ πλῃ-
θει τῶν ὀρκίων αὐτοῦ προσέχοντες. Ὁ δὲ συναλγὼν
οὐκ ἔστιν· ἀλλ' ὄντως νῦν τῆς ἐρημίας ἡσθόμεν (74).

(67) Τῇ τιμωρίᾳ. Med. et Vat. τὴν τιμωρίαν.

(68) Ἡμῶν. Duo codices recentiores ἐμῶν. Mox
multi codices τῷ λόγῳ, ὅσον. Nonnulli καὶ ὅσον.

(69) Ἐπεὶ δέ... πολλῇν. Ita Reg. secundus et
Coisl. secundus. Alii et editi Ἐπειδὴ... πολλῶν.

(70) Παρὰ Θεοῦ. Sic Med. et Coisl. primus. Editi
παρὰ Θεῷ. Paulo post legendum Ἐπεὶ δέ.

(71) Κατ' ἐμοῦ. Ita Coisl. primus. Editi κατ'
ἐμαυτοῦ. Paulo ante legendum αἰσχυνομένη, mu-
tato, ut saepe alias, numero, vel αἰσχυνομένηναις.

(72) Ἐπανελθὼν. Ex his patet auctorem libelli
exsilio damnatum.

(73) Γνόμῃ. Mallet Combesius γλώσσῃ. Sed non
favent codices mss., nec opus est sanam lectionem

EPISTOLA CCLXXXIX.

Sine inscriptione, de muliere afflicta.

Ego par peccatum esse iudicans et impunitos
relinquere delinquentes, et modum transgredi
plectendo, poenam quæ mihi competeat, huic viro
infixi, arcens eum a communione ecclesiastica;
et eos qui læsi sunt hortatus sum, ut se ipsi non
ulciscerentur, sed Domino ultionem permitterent.
Quare si qua esset utilitas mearum admonitionum,
tunc fuisset exauditus, sermone utens ejusmodi
qui multo esset ad fidem faciendam aptior, quam
litteræ ad flectendum. Sed postquam verba au-
divi valde gravia, et tunc silui, et nunc decere
me non arbitror de iisdem agere. Ego enim, inquit,
virum, liberorumque procreationem et sæculum
contempsi, rei unius consequendæ causa, ut Deo
probata essem, et bene apud homines audirem.
Sed postquam homo a puero in corruptis domi-
bus institutus, solita impudentia sese obtrudens
in domum meam aliquando irrupit, mihiq; co-
gnitus tantum fuit ex simplici colloquio, quæ igno-
ratione illius morum ac imperito quodam pudore
illum aperte verecundabar expellere; eo impietatis
ac contumeliæ devenit, ut civitatem totam injurio-
sis in me sermonibus repletet, meque famoso li-
bello valvis ecclesiæ affixo decantaret. Ob quæ etiam
indignationem aliquam a legibus expertus, iterum
rediens maledicta sua renovavit. Rursus referta
conviciis meis, forum, gymnasia, theatra ac aedes
eorum qui illum ob vitæ similitudinem recipiunt.
Nec mihi turpissima convicia attulerunt, ut ex me-
lioribus rebus, ut oportebat, cognoscerer, eo quod
apud omnes intemperantis animi notis inusta sim.
In his, inquit, alii quidem lætantur maledictis,
propterea quod natura conviciis gaudent homines:
alii vero se indignari dicunt, non tamen mecum
dolent; aliis persuasum est vera esse convicia;
dubitant alii, dum ei toties juranti animum atten-
dunt. Non est autem qui mei commiserescat:
sed vere nunc solitudinem sensi, meque ipsa lu-
geo, non fratrem, non amicum, non cognatum,

emendare. Subobscura autem hujus loci sententia
sic videtur explicari posse: Erat illa virgo ob fa-
mosos libellos omnibus cognita, ita ut in omnium
sermone versaretur. Itaque si calumniæ non ipsam
pudicitiam, sed aliud quidpiam oppugnassent, illud
saltem ex calumniis consecuta esset, ut eam omnes
virginem esse scirent. Sed cum maledicta in ipsam
pudicitiam erupissent, non jam sua illam virgini-
tas, utpote incontinentis animi notis inustam, apud
homines commendare potuit.

(74) Ἡσθόμεν. Quatuor codices ἡσθὲν. Vat.
ἡσθὲν. Reg. secundus ἡσθόμεν.

Alias CCLXIX. Scripta in episcopatu.

non seryum, non liberum, neminem **428** omnino A hominum habens qui meo dolore moveatur; et, ut mihi videtur, solam me hac urbe miseriorem invenio, in qua tam pauci improbos oderunt: qui quidem illatam his et illis contumeliam non vident in orbem progredi, ac ipsos aliquando apprehensuram. Cum hæc et alia longe adhuc graviora mihi cum innumeris lacrymis exposuisset, abiit ne me quidem a querelis immunem dimittens, quod cum paterno animo dolere cum illa deberem, indifferens essem in tanto malo, et in alienis ærumnis philosopharer. Non enim jubes, aiebat, ut pecuniarum jacturam contemnā, neque ut corporis labores perferam, sed ut lædar in ipsa fama, cujus jactura fit cleri commune damnum. Ad hæc verba quid me illi respondere velis, ipse, o admirande, judica; cum apud me statutum habeam, ut nocentes magistratibus non tradere, ita nec traditos eripere; quibus id jam olim ab Apostolo dictum est, ut magistratum in malo opere timeant: *Non enim sine causa gladium portat*¹. Quemadmodum igitur tradere inhumanum est: ita etiam eripere illius est qui contumeliam alit. Forte introitus in causam differetur ad nostrum usque adventum; et tunc ostendemus, nihil nos prodesse posse, quod non sint qui morem gerant ac obsequantur.

EPISTOLA CCXC.

Exponit Nectario quomodo eorum, qui pagis præficiuntur, id est chorepiscoporum, electiones peragi debeant.

Nectario.

Bona multa eveniant iis, qui tuam dignitatem ad continuum mecum per litteras colloquium incitant. Non enim putes consuetudinis causa dici a nobis talia, sed ex vero animi affectu vocem tuam a me maximi fieri. Quid enim mihi charius esse possit Nectario, qui mihi a puero ex dotibus perquam eximii notus fuit, nunc vero omni virtute ad tantum splendorem pervenit? Quare mihi amicorum omnium amicissimus qui tuas ad me

¹ Rom. XIII, 4.

¹ Alias CCCXXIII. Scripta in episcopatu.

(75) Ἀφῆσιν. Mallet Combefisius ἀφ᾿ἑστίν. Sed nihil mutandum.

(76) Μηδὲ ἐξαιρεῖσθαι. Notum est olim episcopos pro nocentibus deprecatorum munere fungi solitos esse. Videbitur forte Basilius ab hac humanitate discedere: non tamen discedit, nec pugnat cum Augustino, qui eorum patrocinium apud iudices merito ab episcopis suscipi docet epist. 153 ad Macedonium. Nam fatetur Augustinus in illa epistola n. 20, pro iis qui aliena rapuere, magis apud eos qui repetunt, quam apud eos qui iudicant, intercedere convenire. Id autem perfecit Basilius; at ubi vidit nihil se apud virginem læsam promovere, incepto destitit. Deinde vero addit idem Augustinus n. 22, non audere se dicere, interveniendum esse pro aliquo, ut quod scelere abstulit, sceleris impunitate possideat. Quamobrem non erat, cur Basilius deprecatorem se præberet pro ejusmodi sycophanta, quem perspicuum est ex tota hac epistola calumnias et

καὶ ἐμαυτὴν ὀδύρομαι, οὐκ ἀδελφὸν, οὐ φίλον, οὐ συγγενῆ, οὐ δοῦλον, οὐκ ἐλεύθερον, οὐδένα ἀνθρώπων τὸ παράπαν ἔχουσα συναλγούντα· καί, ὥς ἔοικε, μόνην ἑαυτὴν ἡλεεινοτέραν τῆς πόλεως εὐρίσκω, ἐν ἣ τὸσαύτη σπάνις μισοπονηρῶν ἐστίν· οἱ τὴν εἰς ἀλλήλους γινομένην παροινίαν ὁλοῦνται βαδίζουσιν ἐν κύκλῳ, καὶ αὐτοὺς ποτε καταλήψεσθαι. Ταῦτα καὶ πολλῶν ἐστὶ πληκτικώτερα μετὰ ἀμυθῆτων δακρύων πρὸς ἐμὲ διεξελθούσα, ἀπῆλθεν, οὐδὲ ἐμὲ τῶν μέμψων ἐλεύθερον ἀφείσα, ὅτι, δέον πατρικῶς αὐτῇ συναλγεῖν, ἐναδιαφορῶ κακῶ τοσούτῳ, καὶ φιλοσοφῶ ἐν ἄλλοις παθήμασιν. Οὐ γὰρ χρημάτων ἀφῆσιν (75) καλεῖται ὑπεριδεῖν, οὐδὲ τοὺς εἰς τὸ σῶμα πόνους συνενεργεῖν· ἀλλ' εἰς αὐτὴν ζημιωθῆναι τὴν ὑπόληψιν, ἥς ἡ βλάβη κοινὴ ζημία τοῦ κλήρου γίνεσθαι. B Ἐπὶ τοῦτοις τοῖς ῥήμασι τίνα με βούλει νῦν πρὸς αὐτὴν εἰπεῖν, αὐτὸς δοκίμασον, ὦ θαυμάσιε, ἔχοντα τοιαύτην κρίσιν παρ' ἑαυτῷ, μὴ παραδίδόναι ταῖς ἀρχαῖς τοὺς κακούργους, μὴ μέντοι μηδὲ ἐξαιρεῖσθαι (76) παραδοθέντας· οἷς πάλοι προεῖρηται παρὰ τοῦ Ἀποστόλου φοβεῖσθαι τὸν ἀρχοντα ἐπὶ τῷ πονηρῷ ἔργῳ. Οὐ γὰρ εἰκῆ, φησί, τὴν μάχαιραν φορεῖ. Ὡς περ οὖν τὸ παραδοῦναι οὐ φιλόανθρωπον (77), οὕτω καὶ τὸ ἐξαιρεῖσθαι τρέφοντός ἐστι τὴν παροινίαν. Ἰσως δ' ἂν γένοιτο τις ὑπέρθεσις τῆς ἐισόδου μέχρι τῆς ἡμῶν αὐτῶν παρουσίας· καὶ τότε δαΐζομεν, ὅτι οὐδὲν ἡμῶν ὄφελος, ἐκ τοῦ μὴ εἶναι τοὺς πειθομένους.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΓ'.

C

Nectario (78).

Πολλὰ ἀγαθὰ γένοιτο τοῖς κινουσι τὴν τιμιότητά σου πρὸς τὴν συνεχῇ ὁμιλίαν ἡμῶν, τὴν διὰ τοῦ γράμματος (79). Μὴ γὰρ οἶου συνηθείας ἔνεχεν λέγεσθαι παρ' ἡμῶν τὰ τοιαῦτα, ἀλλὰ ἐκ διαθέσεως ἀληθινῆς πλείστου ἀξίαν τιθεσθαι ἡμᾶς τὴν φωνὴν σου. Τί γὰρ ἂν ἐμοὶ Nectarioῦ γένοιτο τιμιώτερον, τοῦ ἐκ παιδὸς μὲν ἀπὸ τῶν καλλίστων ἡμῖν γνωρισθέντος, νῦν δὲ ἐκ παντοίας ἀρετῆς εἰς τοσούτον περιφανείας ἀναδραμόντος; Ὡς τε μοὶ φίλων ἀπάντων

opprobria recantare noluisse. Ubi autem rei, incolumi æquitate, liberari poterant, non deerat operæ Basilius, ut perscipi potest ex pluribus epistolis.

(77) Οὐ φιλόανθρωπον. Reg. secundus et Coisl. secundus ἀφιλόανθρωπον.

(78) Nectario. Reg. secundus et Coisl. itidem secundus τῷ αὐτῷ, quia videlicet in utroque codice præcedit epistola 5 ad Nectarium qui filium amisera. Addit uterque codex cum editis Ὅτι οὐκ ἀνθρωπίνῃ περιουσίᾳ τοὺς ἐπισκόπους δεῖ προεῖρηθῆναι, ἀλλὰ κατ' ἐκλογὴν τοῦ ἐπὶ πάντων Θεοῦ. Quod non humana concursatione promoveri oportet episcopos, sed per electionem Dei qui est super omnia. Verum hæc melius desunt in aliis mss., nec de episcopis, sed de chorepiscopis agit Basilius.

(79) Τὴν διὰ τοῦ γράμματος. Primus articulus abest a codicibus Harl., Med., Coisl. secundo et Reg. secundo, et Bigot. altero; sed legitur in Coisl. primo et Reg. primo. Infra Coisl. primus τί γὰρ ἐμοί.

φιλτατος ὁ σά μοι γράμματα διαφέρων. Περὶ μέντοι τῆς τῶν προστησομένων τῆς συμμορίας (80) ἐκλογῆς, εἰ μὲν ἀνθρώποις χαρίζομενος, ἢ ἰκεταίαις ἐνδοῦς, ἢ φόβῳ εἰκων ποῶ τι, μήτε ταῦτα (81) ποιήσαιμι. Οὐ γὰρ οἰκονόμος, ἀλλὰ κάπηλος ἔσομαι, τὴν δωρεὰν τοῦ Θεοῦ πρὸς ἀνθρωπίνας φιλίας διαμειβόμενος. Εἰ δὲ αἱ μὲν δίδόμεναι ψῆφοι παρὰ ἀνθρώπων δίδονται, ἐκ τῆς ἐξωθεν ἐπιφανείας μαρτυρεῖν ἐχόντων, ἅπερ ἂν μαρτυρῶσιν, αἱ δὲ κρίσεις τῶν ἐπιτηδειοτέρων τῷ εἰδοῦ τὰ ἀπόρρητα τῶν καρδιῶν παρὰ τῆς ἡμετέρας ταπεινώσεως ἐπιτρέπονται· τάχα τῷ παντὶ βέλτιον καταθέμενον τὴν μαρτυρίαν, σπουδῆς μὲν καὶ διαστάσεως πάσης ὥσπερ οἰκείον (82) τῶν μαρτυρηθέντων ἀρίστασθαι, προσεῦχεσθαι δὲ τῷ Θεῷ μὴ λαθεῖν τὸ συμφέρον. Οὕτω γὰρ οὐκ ἐστὶ ἀνθρώπων τῆς ἐφ' ἑκάτερα ἐκδόσεως αἰτιασόμεθα, ἀλλὰ τῷ Θεῷ τὴν χάριν τῶν γενομένων εἰσόμεθα. Καίτοι· εἰ κατὰ ἀνθρώπον γίνεται ταῦτα, οὐδὲ γίνεται· ἀλλὰ μίμησις μὲν ἐστὶ, τῆς ἀληθείας δὲ (83) πᾶμπληθες ἀπολείπεται. Σκέψαι δὲ, οἷς οὐδὲ μικρὸς τις παραπέπηγε κίνδυνος τῷ ἐκ παντὸς τρόπου τὸ ἑαυτοῦ κρατῆσαι φιλονεικοῦντι, μὴ ποτε τῶν ἁμαρτανόμενων ἐφ' ἑαυτοὺς ἐλκυσώμεν τὴν μερίδα. Πολλὰ γὰρ ἂν ἁμαρτηθεῖ καὶ παρὰ τῶν οὐκ ἂν προσδοκηθέντων (84) ποτὲ, διὰ τὸ εὐκόλον τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως. Εἰτα ἰδίᾳ μὲν τοῖς φίλοις συμβουλευσάντες, πολλὰκις τὰ κράτιστα, καὶ ἀπίθανον δόξωμεν τοῖς βουλευομένοις, οὐ χαλεπαίνον· ἐν οἷς δὲ οὐ βουλὴ ἀνθρώπων, ἀλλὰ κρίσις ἐστὶ Θεοῦ, μὴ καὶ τῶν τοῦ Θεοῦ κριμάτων προτιμηθέντες δυσχερανοῦμεν; Εἰ μὲν οὖν παρὰ ἀνθρώπων δίδεται, τί χρὴ παρ' ἡμῶν αἰτεῖν; ἀλλ' οὐχὶ αὐτὸν παρ' ἑαυτοῦ λαμβάνειν; εἰ δὲ παρὰ Κυρίου, εὐχέσθαι προσῆκει, ἀλλ' οὐχὶ ἀγανακτεῖν· καὶ ἐν τῇ εὐχῇ, μὴ τὸ ἴδιον θέλημα αἰτεῖν, ἀλλ' ἐπιτρέπειν τῷ οἰκονομοῦντι τὸ συμφέρον Θεῷ (85). Ὁ δὲ Θεὸς ὁ ἅγιος ἀπαγάγοι πᾶσαν πείραν λυπηρῶν πραγμάτων ἀπὸ τοῦ οἴκου ὁμῶν· καὶ αὐτῷ τε σοὶ καὶ πᾶσι τοῖς προσήκουσι σοὶ ἄνασον καὶ ἀβλαβῆ ἐν πάσῃ (86) εὐθηνίᾳ τὸν βίον ἐπιμετρήσεις. *claus omnem rerum molestiarum experientiam a vestra domo arceat, atque tum tibi, tum omnibus tuis necessariis morbi et damni expertem in omni prosperitate vitam impertiat.*

(80) *Τῆς συμμορίας.* Hac voce non designatur tota diocesis, sed certus quidam pagorum numerus chorepiscopo commissus, ut patet ex epist. 142, ubi Basilius sic loquitur de quodam chorepiscopo: Καταξιώσεις δὲ, δηλονότι, καὶ πτωχοτροφίαν τῆς συμμορίας τῆς ὑπ' αὐτὸν ἐπισκέψασθαι. *Dignaberis autem et pauperum domum ad pagos ei commissos pertinentem invisere.* Ex hac autem epistola patet chorepiscopos non ad arbitrium episcoporum designari solitos esse, sed rem electioni commissam fuisse. Quod minime mirum, cum ipsi etiam in pagis presbyteri et diaconi non sine electione ordinarerentur, ut patet ex epist. 54. Erat autem chorepiscoporum sedes insigni alicui affixa pago, cui alii pagi attribuebantur. Unde Basilius in epist. 188, can. 10, auctor est Amphilocho ut agrum Mestiae subjectum Vasodis subiciat.

(81) *Μήτε ταῦτα.* Ita Harl., Coisl. primus et Med. Editi μήτε ταῦτα. Vertendum putat Combefisius, hac nunquam fecerim. Sed nostra interpretatio confirmatur ex his quae infra dicit Basilius: *At profecto si hac secundum hominem sunt, ne sunt quidem.*

(82) *Ὡς περ οἰκείων.* Nititur hac scriptura au-

A litteras affert. Quod autem attinet ad electionem eorum qui pagis praeficiendi sunt, si quid certe aut gratiam apud homines iniens, aut precibus indulgens, aut timori cedens fecero; quidvis potius quam electionem peragam. Non enim dispensator ero, sed caupo humanis amicitias Dei donum permutans. Quod si data suffragia ab hominibus dantur, qui ex specie externa testari possunt, quaecunque testantur, illa autem iudicia, quinam magis idonei sint, ei qui cordium arcana novit, a nostra humilitate permittuntur; illud sane universis satius fuerit, dicto testimonio, a studio et contentione omni pro iis quibus datum est testimonium, quasi pro necessariis, abstinere: Deum autem precari, ut quod utile fuerit, non lateat. Sic enim non jam homini eventum in utramque partem ascribemus, sed Deo gratias ob ea quae evenerint referemus. Ac profecto si haec secundum hominem sunt, ne sunt quidem: sed imitatio quidem sunt, a veritate autem absunt longissime. Illud etiam considera, ei, qui ut sua ipsius sententia vincat, omni modo contendit, non leve periculum propositum esse ne peccatorum partem ad nos aliquando trahamus. Enimvero etiam ab iis a quibus id nunquam exspectasses, multa peccantur ob naturae humanae proclivitatem. Deinde vero privatim amicis consilia dantes saepe optima, etiamsi consulentibus nihil videamur dicere quod persuadeat, ægre non ferimus: quibus autem in rebus non hominum voluntas, sed Dei iudicium est, nos etiam Dei iudicii non anteponi indignamur? Itaque si hoc ab hominibus datur, quid opus est a nobis petere? nonne potius par fuerit quemvis hoc ipsum a semetipso accipere? Sin autem a Domino datur, precari decet, non vero indignari. Atque inter precandum nostra ipsorum voluntas exposcenda non est: sed quod utile est permittendum dispensanti Deo. Deus autem sanctorum vestra domo arceat, atque tum tibi, tum omnibus

U ctoritate antiquissimorum codicum, Coisl., Med. atque etiam Harl. qui sic habuit prima manu. Editi ὡς ὑπὲρ οἰκείων. Possent autem Basilii verba sic intelligi: Abstinentum a contentionibus, quasi non unus aliquis inter eos, quibus datum est testimonium, sed omnes nostri sint necessarii. Sed magis aridus sensus, quem in interpretando secuti sumus. Similiter Basilius in caput III Isaiae, pag. 456, vituperat ejusmodi electiones, in quibus unusquisque non virtutem, sed necessitudinem et consanguinitatem spectat.

(85) *Τῆς ἀληθείας δὲ.* Sic Medicæus et Harlaeanus. Editi μίμησις μὲν ἐστὶ τῆς ἀληθείας, αὐτῆς δὲ τῆς ἀληθείας, etc. *Sed imitatio quidem sunt veritatis, ab ipsa autem veritate absunt longissime.*

(84) *Προσδοκηθέντων.* Tres mss. non vetustissimi προσδοκωμένων.

(85) *Τὸ συμφέρον Θεῷ.* Regius uterque et Coisl. secundus cum utroque Bigot. Θεῷ τὸ συμφέρον. Hac lectione confirmatur nostra interpretatio. Aliter enim reddi potuisset, dispensanti quod utile est Deo.

(86) *Ἐν πάσῃ.* Deest praeposito in tribus vetustissimis codicibus.

EPISTOLA CCXCI^r.ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΛΑ^r.

Timotheum chorepiscopum, qui ex summo asceticæ vitæ fervore ad sæcularia negotia delapsus fuerat, ad pristinam pietatem Basilium revocare conatur.

Timotheo chorepiscopo.

A

Τιμοθέω χωρεπισκόπῳ.

Et scribere omnia quæcunque sentio, neque epistolæ modo convenire video, neque alias salutationis speciem decere; et silentio præterire pene impossibile mihi est, justa in te iracundia corde fervente. Mediam igitur viam inibo, alia quidem scribens, alia prætermittens. Volo enim te reprehendere, si fas est, amica dicendi æqualitate. Quomodo Timotheus ille, quem a pueritia ita sese ad rectam et asceticam vitam intendisse novimus, ut immoderationis in his rebus accusaretur; **430** nunc ab ea re unice consideranda discedens, quid faciendum sit, ut cum Deo conjungamur, respicias ad ea quæ de te nescio quis existimat, et suspensam ex aliorum sententia vitam habes, et quomodo nec amicis inutilis sis, nec inimicis ridiculus consideras, ac ignominiam apud multos ut magnum aliquod malum formidas; nec cogitas te dum in his rebus immoraris, imprudentem præcipuum ac primarium vitæ genus negligere? Plenæ enim sunt Scripturæ testimoniis, quibus edocemur non posse simul utraque retineri, mundi hujus negotia et vitam secundum Deum; plena est etiam ipsa natura ejusmodi exemplis. Nam in mentis actione duo simul cogitare omnino non possumus. Atque in iis quæ sensu percipiuntur, duæ voces simul emissæ auribus capi eodem momento et discerni non possunt; idque cum duo nobis ad audiendum meatus aperti sint! Oculi quoque, nisi ambo in una aliqua re visibili desigantur, suum munus accurate obire non queunt. Atque ita est in rebus naturalibus. Jam Scripturarum testimonia tibi referre non minus ridiculum, quam noctuam, ut aiunt, Athenas ferre. Quid igitur miscemus quæ misceri non possunt, tumultus civiles, et pietatis exercitationem, ac non potius a tumultibus, et a negotiis gerendis aut alii exhibendis recedentes, nobiscum ipsi versamur; et quod dudum suscepimus pietatis propositum, opere confirmamus, et calumniari volentibus ostendimus situm in illis non esse, ut molestiam nobis creent, cum voluerint? Hoc autem fiet, ubi nos ab omni ansa liberos exhibuerimus. Et hæc quidem hactenus. Utinam autem et simul aliquando congre-

Καὶ τὸ πάντα γράφειν, ὅσα φρονῶ, οὔτε τῷ μέτρῳ τῆς ἐπιστολῆς ὥρῳ συμβαῖνον, οὔτε ἄλλως πρέπον τῷ τῆς προσηγορίας εἶδει· καὶ τὸ σιωπῇ παρελθεῖν μικροῦ καὶ ἀδύνατον (87) ἐστὶ μοι, δικαίῳ θυμῷ τῷ κατὰ σοῦ φλεγμαινούσης μοι τῆς καρδίας. Μίσθῳ οὖν βαδιοῦμαι, τὰ μὲν γράζων, τὰ δὲ παρῆς. Καθ-
ἀψασθαι γάρ σου βούλομαι, εἰ θέμις ἐστίν, ἐν ἰσχυ-
ρίᾳ φιλικῇ. Εἰ Τιμόθεος ἐκεῖνος, ὃν ἐκ παιδὸς ὁδα-
μεν τοσοῦτον πρὸς τὴν ὀρθότητα καὶ τὸν κατηχη-
μένον βίον τῷ τόπῳ χρώμενον, ὥστε ἐγκαλεῖσθαι τὴν ἐν τοῦτοις (88) ἀμετρίαν, ἀποστὰς νῦν τοῦ σκο-
πεῖν πάντα τρόπον ὃ τι χρὴ ποιοῦντα τῷ Θεῷ προ-
οικειοῦσθαι, ἀποβλέπεις πρὸς τὰ τῷ δεῖνι δοκοῦντα
περὶ σοῦ, καὶ τῆς ἐτέρων γνώμης τὴν ζωὴν ἔχεις
ἐξηρτημένην, καὶ ὅπως μὴ φίλοις ἀχρηστος, μηδὲ
ἐχθροῖς ἥς καταγέλαστος ἐνθυμῇ, καὶ τὴν παρὰ πολ-
λῶν αἰσχύνῃ, ὡς δεῖνόν τι, φοβῇ, καὶ οὐκ ἐννοεῖς,
ὅτι ἐν ὅσῳ περὶ ταῦτα τρίβῃ, λανθάνεις σεαυτὸν τῆς
προηγουμένης ζωῆς ἀμελῶν; Ὅτι γὰρ οὐκ ἐγγυρεῖ
ἀμφοτέρων ὁμοῦ περιγενέσθαι, τῶν τε κατὰ τὸν
κόσμον τοῦτον πραγμάτων, καὶ τῆς κατὰ Θεὸν πολι-
τείας, πλήρεις μὲν (89) αἱ θεαταὶ Γραφαί, ὧν ἐδίδαξαν
ἡμᾶς· πλήρης δὲ καὶ αὐτὴ ἡ φύσις τῶν τοιούτων
ὑποδείγματων ἐστίν. Ἐν τε γὰρ τῇ κατὰ τὸν νοῦν
ἐνεργεῖα δύο νοῆσαι κατὰ ταυτὸν νοήματα παντελῶς
ἀμύχανον· ἐν τε ταῖς κατὰ τὴν αἰσθησιν ἀντιλήψεσι
δύο φωνὰς ὁμοῦ προσπιπτούσας ταῖς ἀκοαῖς δέχε-
σθαι ἐν ταυτῷ καὶ διακρίνειν ἀδύνατον· καὶ τοῦτο
δύο ἀκουστικῶν πόρων ἡμῖν ἀνεπηγμένον. Ὑψαλμοὶ
δὲ, ἐὰν μὴ ἀμφοτέροισι πρὸς ἐν τι τῶν ὁρατῶν ἀποστα-
θῶσιν, ἐνεργεῖν τὸ ἐαυτῶν ἀκριβῶς οὐ δύνανται. Καὶ
ταῦτα μὲν τὰ παρὰ τῆς φύσεως· τὰ δὲ ἐκ τῶν Γρα-
φῶν σοι διηγείσθαι οὐχ ἥττον ἐστὶ καταγέλαστον
ἢ γλαῦκα, φησὶν (90), Ἀθηναίοις ἄγειν. Τί οὖν τὰ
ἄμικτα μίγνυμεν; θορύβους πολιτικούς καὶ εὐθεβείας
ἄσκησιν; ἄλλ' οὐχὶ ἀποστάντες τῶν θορύβων, καὶ
τοῦ πράγματα (91) ἔχειν καὶ παρέχειν ἐτέροις,
ἡμῶν αὐτῶν γινόμεθα· καὶ ὃν πάλαι ὑπεθέμεθα τῆς
εὐθεβείας σκοπὸν βεβαιοῦμεν τῷ ἔργῳ, καὶ δείκνυ-
μεν τοῖς ἐπηρεάζειν ἡμῖν βουλομένοις, ὅτι οὐκ ἐστὶν
ἐπ' αὐτοῖς τὸ λυπεῖν ἡμᾶς ὅταν ἐθέλωσι; Τοῦτο δὲ
ἐστὶ ἐπειδὴν πάσης λαβῆς· ἐλευθέρους ἑαυτοὺς ἀπο-
δειξώμεν. Καὶ ταῦτα μὲν εἰς τοσοῦτον. Εἴη δὲ ἡμᾶς
D ποτε καὶ ἐν ταυτῷ γενέσθαι, καὶ ἀκριβέστερον βου-
λεύσασθαι περὶ τῶν συμφερόντων ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν,
ἵνα μὴ ἐν τῇ περὶ τῶν μεταίων φροντίδι καταληφθῶ-
μεν, τῆς ἀναγκαίας ἐξόδου ἐπιλοῦσης ἡμῖν. Τοῖς
δὲ ἀποσταλείσι παρὰ τῆς ἀγάπης σου ὑπερήσθην,

* Alias CCCXL. Scripta in episcopatu.

(87) Ἀδύνατον. Sic veteres libri sex. Corrupte in editis ἀδυνάτου. Mox tres codices φλεγμαινούσης μου.

(88) Ἐν τοῦτοις. Tres mss. ἐπὶ τοῦτοις. Mox deest νῦν in Mediceo.

(89) Πλήρεις μέρ. Quatuor codices non antiquis-

simi πλήρης μὲν ἢ θεατὰ Γραφῇ ὧν ἐδίδαξαν ἡμᾶς. Paulo post Harleianus codex Ἐν τῇ γὰρ ἐν κατὰ ταῦτό.

(90) Φησὶν. Coisl. primus et alius quidam φασὶν.

(91) Καὶ τοῦ πράγματα. Ita Coisl. primus, Reg. primus, Harl. et Clarom. Editi et nonnulli mss. τῶν πραγμάτων.

οὗς ὑπῆρχε μὲν ἡδίστοις εἶναι καὶ κατὰ τὴν αὐτῶν φύσιν· πολλαπλασίονα δὲ τὴν ἡδονὴν ἐνεποίει (92) ἢ προσθήκη τοῦ ἀποστελλαντός. Τὰ δὲ ἀπὸ τοῦ Πόντου, κηρὸς καὶ ἄκοπα, ἡδέως δέξαι, ὅταν ἀποστελωμεν· νῦν γὰρ ἡμῖν οὐ παρὴν.

(92) Ἐρεποίει. Sic Med., Harl. et Coisl. primus. Editi ἐποίει. Paulo post auctoritate eorumdem trium codicum mutavimus, quod nimio grammaticæ stu-

misit, sum valde delectatus: quæ quidem et sua sponte erant jucundissima: at multiplicem fecit voluptatem quod accessit a mittente. Ponti autem munuscula, ceras videlicet et acopa, cum misero, libenter suscipe: nunc enim his carebam.

διο inductum videtur fuisse in textum, ἄκοπα καὶ κηρὸς.

CLASSIS TERTIA.

Epistolæ nulla temporis nota signatæ. cum pluribus dubiis et spuris nonnullis.

431 ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΛΒ.

Significat suum videndi Palladii desiderium. cujus uxorem viderat, eumque hortatur ut vestimentum immortalitatis, nuper in baptismo acceptum, ab omni macula purum conservet.

Παλλάδιω.

B

Palladio.

Τὸ ἡμῖν τῆς ἐπιθυμίας ἡμῶν ἐξεπλήρωσεν ὁ ἅγιος Θεὸς, οἰκονομήσας τὴν συντυχίαν τῆς κοσμιωτάτης ἀδελφῆς ἡμῶν τῆς συμβίου σου. Δυνατὸς δὲ παρ᾽ αὐτὴν καὶ τὸ λειπόμενον, ὥστε ἰδόντας (93) ἡμᾶς καὶ τὴν σὴν εὐγένειαν, τελείαν ἀποδοῦναι τῷ Θεῷ τὴν χάριν. Ἐν πολλῇ γὰρ ἔσμεν ἐπιθυμία· μάλιστα νῦν, ὅτε ἠκούσαμεν τετιμηθῆσθαι σε τῇ μεγάλῃ τιμῇ, τῷ ἀθανάτῳ ἐνδύματι, ὃ περισχὸν (94) ἡμῶν τὴν ἀνθρωπότητα, τὸν ἐν τῇ σαρκὶ θάνατον ἐξηφάνισε, καὶ κατεπόθη τὸ θνητὸν ἐν τῷ τῆς ἀφθαρσίας ἐνδύματι. Ἐπειδὴ οὖν οἰκτεῖόν μὲν σε αὐτῷ (95) ὁ Κύριος διὰ τῆς χάριτος ἐποίησεν, ἡλοτριώσε δὲ πάσης τῆς ἁμαρτίας, ἤνοιξε δὲ βασιλείαν οὐρανῶν, καὶ ὁδοὺς τὰς ἀπαγούσας πρὸς τὴν ἐκεῖ μακαριότητα ὑπέδειξε· παρακαλοῦμέν σε, ἄνδρα τοσοῦτον φρονή-
C
σει τῶν λοιπῶν ὑπερέχοντα, λελογισμένους τὴν χάριν δέξασθαι, καὶ πιστὸν φύλακα γενέσθαι τοῦ θησαυροῦ, πάσῃ ἐπιμελείᾳ τηροῦντα τῆς βασιλικῆς παρακαταθήκης τὴν φυλακὴν, ἵνα ἀστυλὸν τὴν σφραγίδα διασώσάμενος παραστῇς τῷ Κυρίῳ ἐκλάμπων ἐν τῇ λαμπρότητι τῶν ἁγίων, μηδένα σπῖλον ἢ ρυτίδα ἐμβάλων (96) τῷ καθαρῷ τῆς ἀφθαρσίας ἐνδύματι, ἀλλ' ἐν πᾶσι τοῖς μέλεσι τὸν ἁγιασμὸν διασώζων, ὡς Χριστὸν ἐνδυσάμενον, Ὅσοι γάρ, φησὶν, εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε, Χριστὸν ἐνεδύσασθε. Ἔστω οὖν πάντα τὰ μέλη ἅγια, πρέποντα εἶναι σπέκασθαι τῷ ἁγίῳ καὶ φωτεινῷ περιδύματι.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΛΓ.

EPISTOLA CCXCIII.

Scire avel Basilium an Julianis usum manus receperit; multa præclare dicit de firmo et constanti mentis statu. Rogat Julianum ut sæpe ad se scribat.

Ιουλιανῷ (97).

D

Juliano.

Πῶς σοι τὸν ἐν μέσῳ τοῦτον χρόνον τὸ σῶμα ἔσχεν; εἰ καθαρῶς ἀπέλαβες τῆς χειρὸς τὴν ἐνέο-

Quomodo tibi hoc interjecto tempore corpus se habuit? omnino manus usum recepisti? Quomodo

⁹³ Galat. III, 27.

(93) Ἰδόντας. Habent εἰδόντας Harl. et Coisl. primus. In Medicæo codice non exstat hec epistola.

(94) Ὁ περισχὸν. Ita Harl. et quinque alii. Editi et Coisl. primus περιέχον.

(95) Μὲν σε αὐτῷ. Ita mss. tres. Editi σεαυτῷ. Harl. et Paris. μὲν σε αὐτῷ. Paulo post Harl. παλαιῶς τῆς ἁμαρτίας, ab antiquo peccato.

(96) Ἐμβάλων. Quinque mss. non vetustissimi ἐπιβάλλον.

(97) Ιουλιανῷ. Medicæus et Coisl. primus addunt ἡθικὴ πᾶν ὥρατα, moralis omnino pulchra.

⁹⁸ Alias CCLXXXVI.

⁹⁹ Alias CLXVI.

PATROL. GR. XXXII.

33

etiam reliquæ res vitæ? an tibi ex sententia cedunt, quemadmodum optamus, et uti instituto tuo Jebitum est? Etenim quibus facile mutabilis sententia, his minime mirum est vitæ ordinem non constare; quibus vero firma mens est, semperque constans et eadem, his consentaneum est vitam instituto congruentem ducere. Nam re ipsa nauclero non licet tranquillitatem facere cum voluerit; sed nobis tranquillam nobis ipsis vitam constituere, etiam omnino facile, si tumultus nobis intus ex vitiiis insurgentes compescamus, **432** et his quæ extrinsecus accidunt, altiore animo stabiliamus. Nam nec damna, nec morbi nec reliqua vitæ incommoda probum virum attingunt, quandiu animam habuerit in Deo ambulantiem, et prospicientem futura, ac procellas e terra excitatas leviter et expedite superantem. Siquidem qui vitæ curis admodum detenti sunt, veluti carnosæ aves frustra alis instructæ humi serpunt una cum pecoribus. Te vero tantum videre per negotia nobis licuit, quantum qui se in mari invicem prætereunt. Altamen quoniam vel ex ungue licet totum cognoscere leonem, videmur nobis ex modico experimento satis te cognovisse. Unde et hoc magni facimus, res nostras a te in aliquo numero poni, nosque a tua mente non abesse, sed tecum jugiter per memoriam versari. Scribere autem recordationis est significatio: quod crebrius feceris, eo nobis gratius facies.

δὲ μνήμης τὸ γράφειν· ὅπερ ὅσῳ ἂν συνεχέστερον ποιῇς (5), τοσούτῳ πλέον ἡμῖν χαριῇ.

EPISTOLA CCXCIV.

Significat se vehementer optare ut pietas, quam teneris eorum animis olim insecerat, ad summum perveniat. Demonstrat utilitatem doctrinæ libris consignatæ, quæ et absensibiles et posteris prodest.

Festo et Magno.

Decet quidem et patres filiis providere, et agricolas plantarum et seminum curam suscipere, et magistros de suis discipulis esse sollicitos, maxime cum ob egregiam indolem meliores de se ipsis spes ostendunt. Nam et agricola laboribus gaudet, cum spicæ ipsi turgescunt, ac plantæ crescent: et discipulis magistri lætantur, et liberis parentes cum illi quidem virtute, hi vero corporis mole augentur. Nos autem tanto maiorem de vobis habemus curam spemque præstantiorem, quanto pietas arte omni et omnibus animantibus simul et fructibus melior est; quam teneris adhuc et puris animabus vestris radicatus insitam a nobis et nutritam, etiam ad perfectum

* Alias CCX.

(98) *Τούτοις*. Reg. secundus et Coisl. secundus τούτους.

(99) *Κυβερνήτη*. Reg. secundus κυβερνήτην. Idem cum duobus aliis οὐκ ἐφέσται.

(1) *Ἐμπορευομένην*. Sic Coisl. primus et Harl. Habet Medicæus ἔμπολιτευομένην. Editi συμπορευομένην.

(2) *Ἐν λόγῳ*, etc. Reg. secundus et Coisl. secundus ἐν λόγῳ σε τὸ καθ' ἡμᾶς.

Α γειαν; Πῶς δὲ τὰ λοιπὰ τοῦ βίου πράγματα; εἰ κατὰ γνώμην χωρεῖ σοι, ὥσπερ εὐχόμεθα, καὶ ὡς ἔστιν ὀφειλόμενον τῇ σῇ προαιρέσει; Καὶ γὰρ οἷς μὲν εὐκόλος πρὸς μεταβολὴν ἡ διάνοια, τούτοις οὐδὲν ἀπεικὸς καὶ τὸν βίον εἶναι μὴ τεταγμένον· οἷς δὲ πεπηγυῖα ἡ γνώμη, καὶ αἰετὸς ἐστὶς καὶ ἡ αὐτὴ, τούτοις (98) ἀκόλουθον συμφώνως τῇ προαιρέσει τὴν ζωὴν διεξάγειν. Τῷ ὄντι γὰρ κυβερνήτῃ (99) μὲν οὐκ ἐφεῖται γαλήνην ποιεῖν ὅτε βούλεται· ἡμῖν δὲ ἀκύμονα ἑαυτοῖς καθιστᾶν τὸν βίον καὶ πάνυ ῥάδιον, ἂν τοὺς ἐνδοθεν ἐκ τῶν παθῶν ἐπανισταμένους ἡμῖν θορύβους κατασιγάσωμεν, καὶ τῶν ἐξωθεν προσπιπτόντων ὑψηλοτέραν τὴν γνώμην καταστήσωμεθα. Καὶ γὰρ οὔτε ζημίαι, οὔτε ἀβρώστιαί, οὔτε αἱ λοιπαὶ δυσχέρειαι τοῦ βίου, ἀφύονται τοῦ σπουδαίου, ἕως ἂν ἔχη τὴν διάνοιαν τῷ Θεῷ ἔμπορευομένην (1), καὶ τὸ μέλλον ἀποσκοποῦσαν, καὶ τῆς χαμόθεν ἐγχειρομένης ζᾶλης κούφως καὶ εὐσταλῶς ὑπεραίρουσαν. Ἐπεὶ οἱ γε σφοδρῶς ταῖς τοῦ βίου μερίμναις κατελιημένοι, ὅλον ὄρνιθες πολύσαρχοι εἰκῇ τὸ πετρὸν ἔχοντες, κάτω ποὺ σύρονται μετὰ τῶν βοσκημάτων. Σὲ δὲ τοσούτον ἰδεῖν ὑπὸ τῶν πραγμάτων ἐπετράπημεν, ὅσον οἱ ἐν παλάγῃ ἀλλήλους παραμειθόμενοι. Πλὴν ἀλλ', ἐπειδὴ καὶ ἐξ ὄνυχος ἔστιν ὅλον γνωρίσαι τὸν λέοντα, ἐκ βραχείας τῆς πείρας ἡγούμεθα σε ἱκανῶς ἐγνωκέναι. Ὅθεν καὶ μέγα ποιούμεθα τὸ ἐν λόγῳ (2) σέ τινα τὰ καθ' ἡμᾶς τίθεσθαι, καὶ μὴ ἀπεῖναι σου τῆς διανοίας, ἀλλὰ διηγεκῶς σοι συνεῖναι διὰ τῆς μνήμης. Δείγμα δὲ μνήμης (3), τοσούτῳ πλέον ἡμῖν χαριῇ.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΙΔ'.

Φήστω καὶ Μάγνῳ (4).

C

Ἦρέπει μὲν ποὺ καὶ πατράσι παίδων ἰδίων πρόνοια, καὶ γεωργοῖς φυτῶν ἢ σπερμάτων ἐπιμέλεια, καὶ διδασκάλους μαθητῶν φροντίς, μάλιστα ὅταν δι' εὐφυΐαν βελτίους ἐφ' ἑαυτοῖς ὑποφαίνουσι (5) τὰς ἐλπίδας. Χαίρει γὰρ πονῶν καὶ γεωργὸς, ἀδρυνομένων αὐτῷ (6) τῶν ἀσταχυῶν ἢ τῶν φυτῶν αὐξανόμενων· εὐφραίνουσι δὲ καὶ μαθηταὶ διδασκάλους, καὶ παῖδες πατέρας, οἱ μὲν πρὸς ἀρετὴν, οἱ δὲ πρὸς αὐξήσειν ἐπιτιδόντες. Ἡμεῖς δὲ τοσούτον μέζονα μὲν ἐφ' ὑμῖν ἔχομεν τὴν φροντίδα, κρεῖττονα δὲ τὴν ἐλπίδα, ὅσον εὐσέβεια πάσης μὲν τέχνης, πάντων δὲ ζώων ὁμοῦ καὶ καρπῶν ἔστιν ἀμείνων, ἣν ἐν ἀπαλαῖς ἔτι καὶ καθαφαῖς ταῖς ὑμετέραις ψυχαῖς ριζωθεῖσαν ὑφ' ἡμῶν καὶ τραφεῖσαν ἰδεῖν εὐχόμεθα

D

(3) *Ποιῇς*. Harl. ποιῇς.

(4) *Φήστω καὶ Μάγνῳ*. Tres codices addunt ὥστε ἐπιτείνειν τὴν πρὸς τὰ κρεῖττονα μάθησιν· *Ut ad meliora studium intendant.*

(5) *Υποφαίνουσι*. Duo Regii codices et Coisl. recentior ὑποφαίνουσι.

(6) *Αὐτῷ*. Ita codices quinque mss. Editi αὐτῶν. Paulo ante Reg. secundus et Coisl. secundus cum utroque Bigot. Χαίρει γὰρ πόνῳ. [Garnier πόνων.]

καὶ προσελθοῦσαν εἰς ἀκμὴν τελείαν, καὶ εἰς καρποὺς ὠραίους, συλλαμβανομένης ἡμῶν ταῖς εὐχαῖς τῆς ὑμετέρας φιλομαθείας. Εὖ γὰρ ἴστε καὶ τὴν ἡμετέραν εἰς ὑμᾶς εὐνοίαν, καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ συνεργίαν ταῖς ὑμετέραις ἐναποκεῖσθαι γνώμας, ὧν πρὸς τὸ θεόν εὐθυνομένων, Θεὸς συνεργὸς καλούμενος παρέσται καὶ ἀκλήτος, καὶ πᾶς φιλόθεος ἄνθρωπος πρὸς διδασκαλίαν αὐτεπάγγελτος. Ἀνίκητος γὰρ ἡ προθυμία τῶν διδάσκειν τι χρήσιμον δυναμένων, ὅταν αἱ τῶν μανθανόντων ψυχαὶ πάσης καθαρεύουσιν ἀντιτυπίας. Οὐκοῦν οὐδὲ σώματος κωλύει χωρισμός, τοῦ δημιουργήσαντος ἡμᾶς δι' ὑπερβολὴν σοφίας καὶ φιλανθρωπίας μὴ συμπεριόρισαντος τοῖς σώμασι τὴν διάνοιαν, μήτε μὴν τῇ γλώττῃ τῶν λόγων τὴν δύναμιν· δόντος δέ τι πλεον καὶ ἀπὸ τοῦ χρέους τοῖς ὠφελεῖν δυναμένοις, ὥς μὴ μόνον τοῖς μακρὰν διεστηκόσιν, ἀλλὰ δὴ καὶ τοῖς λίαν ὀψιγόνους παραπέμπειν δύνασθαι τὴν διδασκαλίαν. Καὶ τοῦτον ἡμεῖν ἡ πείρα πιστοῦται τὸν λόγον· ἐπεὶ παρ' οἱ τε πολλοὶ· πρότερον ἔτεσι γενόμενοι διδάσκουσι τοὺς νέους, σωζομένης ἐν γράμμασι τῆς διδασκαλίας· ἡμεῖς τε ἀχωρισμένοι τοσοῦτον τοῖς σώμασι, τῇ διανοίᾳ σύνεσμεν ἀεὶ, καὶ προσομιλοῦμεν ῥαδίως, τῆς διδασκαλίας οὔτε ὑπὸ γῆς οὔτε ὑπὸ θαλάσσης κωλυομένης, εἰ τίς ἐστὶν ὁμῶν τῶν ἰδίων ψυχῶν φροντίς.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΛΕ'.

Hortatur ut cenobiticam vitam amolentur, caveantque ne quis eos a Patrum fide abducat.

Μονάζουσι (7).

Ἦγομαι μὲν μηδεμιᾶς ἐτέρας ὑμᾶς τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι παρακλήσεως δεῖσθαι, μετὰ τοὺς λόγους οὓς δι' ἡμῶν αὐτῶν ἐποιήσαμεθα πρὸς ὑμᾶς, παρακαλοῦντες ὑμᾶς πάντας τὴν ἐπὶ τὸ αὐτὸ ζῶν καταδεῖσθαι εἰς μίμημα τῆς ἀποστολικῆς πολιτείας, ὃ καὶ ἐδέξασθε ὡς ἀγαθὸν διδάγμα, καὶ ὑποχαριστήσατε δι' αὐτὸ τῷ Κυρίῳ. Ἐπεὶ οὖν οὐχὶ ῥήματα ἦν τὰ παρ' ἡμῶν λαληθέντα, ἀλλὰ διδάγματα εἰς ἔργον προσελθεῖν (8) ὀφειλόντα ἐπὶ ὠφελεῖν μὲν ὁμῶν τῶν ἀνεχομένων, ἐπ' ἀναπαύσει δὲ ἡμετέρᾳ τῶν ὑποθεμένων τὴν γνώμην, εἰς δόξαν δὲ καὶ ἔπαινον τοῦ Χριστοῦ, οὗ τὸ ὄνομα ἐπικέκληται ἐφ' ἡμᾶς· τούτου χάριν ἀπίστευτα τὸν ποθεινότατον ἡμῶν ἀδελφόν, ἵνα καὶ τὸ πρόθυμιον γνωρίσῃ, καὶ τὸ νοθερὸν διεγείρῃ, καὶ τὸ ἀντιτείνον φανερὸν ἡμῶν καταστήσῃ. Πολλὴ γὰρ ἡ ἐπιθυμία καὶ ἰδεῖν ὑμᾶς συνηγμένους, καὶ ἀκοῦσαι περὶ ὁμῶν, ὅτι οὐχὶ τὸν ἀμάρτυρον ἀγαπᾶτε βίον, ἀλλὰ μάλλον καταδέχεσθε πάντες καὶ φύλακες τῆς ἀλλήλων ἀκριθείας εἶναι, καὶ μάρτυρες τῶν κατορθουμένων. Οὕτω γὰρ ἕκαστος καὶ τὸν ἐφ' ἑαυτῷ μισθὸν τελείον ἀπολήψεται (9), καὶ τὸν ἐπὶ τῇ τοῦ ἀδελφοῦ προκοπῇ· ὃν καὶ λόγῳ καὶ

⁸⁸ Jerem. xiv, 9.

(7) *Μονάζουσι*. Sic Harl., Coisl. primus et Regius primus. At Regius 2897 et Coisl. secundus sic habent: Πρὸς μονάζοντας, δι' ἧς ἐπιστηρίζει αὐτοὺς πρὸς τὴν ἐν Χριστῷ πολιτείαν καὶ πίστιν· *Monachis quos confirmat in vita secundum Christum et in fide*. Editi addunt καὶ φησιν, ὅτι ἡ πίστις ἐστὶν ἡ σώζουσα διὰ ἀγάπης ἐνεργουμένη· *Et ait fidem quæ salvat eam esse quæ per charitatem operatur*.

A incrementum, maturosque fructus perductam videre cupimus, vestro discendi studio nostra vota adjuvante. Probe enim scitis et nostram in vos benevolentiam, et Dei auxilium in vestris situm esse voluntatibus: quibus ad id quod decet directis, Deus adjutor vocatus aderit et invocatus; et quisquis Deum diligit, sua sponte ad docendum se offeret. Est enim invicta alacritas eorum qui utile aliquid docere possunt, cum discentium mentes ab omni puræ sunt oblectandi vitio. Itaque ne corporis quidem disjunctio est impedimento; quippe cum Conditor noster, ob sapientiæ ac benignitatis magnitudinem, nec corporibus cogitationem, nec lingua dicendi facultatem circumscripserit; sed et ab ipso tempore amplius quiddam iis, qui prodesse possunt, largitus sit, ita ut non solum longe dissitis, sed etiam sero admodum nascituris doctrinam transmittere valeant. Atque hanc nobis sententiam confirmat experientia: quandoquidem 433 et qui multis ante annis vixerunt, erudiunt juniores, conservata in scriptis doctrina: et nos, corpore ita dissiti, animo semper adsumus, ac facile colloquimur; cum doctrina neque terra neque mari prohibeatur, si qua vobis vestrarum animarum cura ac sollicitudo.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ CCXCV.

Μοναχίς.

C Arbitror equidem nullam aliam vobis Dei gratia opus esse adhortationem, post eos sermones, quos per me ipse apud vos habui, cum vos omnes hortarer, ut vitam communem ad exemplum apostolicæ instituti amplecteremini; quod et accepistis ut bonum documentum, et de hoc ipso gratis Dominus egistis. Cum igitur verba non fuerint quæ a nobis dicta sunt, sed documenta in rem conferenda ad utilitatem vestram, qui me disserentem pertulistis, et ad consolationem meam, qui id dabam consilii, ac tandem ad gloriam et laudem Christi, cuius nomen super nos invocatum est⁸⁸; hanc ob causam desideratissimum nostrum fratrem misi, ut et quod alacre est cognoscat, et quod pigrum excitet, et quod reluctatur nobis indicet. Nam vehementer cupio tum videre vos coadunatos, tum id de vobis audire non jam vobis testibus carentem placere vitam, sed id potius omnes amplecti, ut et custodes sitis vestrae inter vos diligentiae et testes praeclare factorum. Sic enim unusquisque et pro se ipse mercedem perfectum accipiet et pro fratris progressu; quam quidem par est ut vobis invicem

(8) *Προσέλθειν*. Ita Harl., Med., Reg. uterque, Coisl. secundus et Bigot. Habet Coisl. primus *προσέλθειν*. Editi *ἐλθεῖν*.

(9) *Ἀπολήψεται*. Duo mss. *λήψεται*. Paulo post tres mss. *παρασχέσθαι* ὑμᾶς. Sed Harl. et Med. cum editis consentiunt.

⁸⁹ Alias CCXCV.

verbo et opere conciliatis ex continuis colloquiis et adhortationibus. In primis autem adhortor vos, ut Patrum fidei memores sitis, nec ab iis qui vos in vestra solitudine abripere conantur, commoveamini : illud scientes neque accuratam vitam, si fide in Deum illuminata non sit, per se ipsam prodesset ; neque rectam confessionem, si bonorum operum sit expers, commendare nos Domino posse ; sed necesse esse utrumque concurrere ; ut Dei homo integer sit ac perfectus, nec aliqua re deficiente, vita nostra claudicet. Fides enim quæ salvos nos facit, ea est, ut ait Apostolus, *quæ per charitatem operatur* ¹⁶.

EPISTOLA CCXCVI.

Excusatione utitur, quod viduæ mulabus diu usus sit : eximia ipsi ejusque filiae præcepta tradit.

Viduæ.

Considerans tuum in me animum, ac studium erga Dei opus cognitum habens, nuper tecum tanquam cum filia liberius ⁴³⁴ egi, atque diutius mulabus tuis usus sum, parce quidem tanquam meis utens : sed tamen illarum asum produxi longius. Hæc certe tuæ gravitati scribenda erant, ut scires animi affectus indicium esse quod factum est. Simul autem dignitatem tuam per litteras submonemus, ut Domini memineris, et exitum ex hoc mundo semper ante oculos habens, tuam ipsius vitam dirigas et præpares ad causæ coram iudice qui decipi non potest, defensionem ; ut ob bona opera fiduciam habeas coram eo qui nostrorum cordium arcana revelaturus est in die visitationis ejus. Filiam nobilissimam per te salutamus ; atque adhortor ut in meditandis Domini oraculis vitam degat : quo illius animus doctrina optima nutriatur, mensque illius crescat et adolescat magis, quam ipsum corpus, dum a natura augetur.

EPISTOLA CCXCVII.

Hortatur ad pietatem et commendat mulierem quæ hanc epistolam perfererat.

Viduæ.

Cum omnino mihi congruere judicarem, tum

¹⁶ Galat. v, 6.

^{*} Alias CCLXXXV.

^{**} Alias CCLXXXVI

(10) *Ἐν τῇ ὑμετέρᾳ.* Ita Harl. prima manu, et plures alii. Editi *ὑμετέρᾳ*.

(11) *Εἰδότας.* Mediceus codex *εἰδότες*.

(12) *Ἄρτιος ἦ.* Mss. duo *ἄρτιος εἴη*.

(13) *Ἐλευθέρα.* Reg. secundus et Coisl. secundus *Ἐλευθέρα ἐτέρα, ad aliam viduam.*

(14) *Ἐπὶ πλέον.* Sic Med., Coisl. primus et Reg. secundus. Editi *ἐπὶ πλέον*. Paulo post voculam *δέ* addimus ex duobus mss. ante *ὅν ὁμως*. Subinde editi *τῇ σὴ* *σεμνότητι*. Coisl. primus, Med. et Reg. secundus ut in textu.

(15) *Ἡμετέρας.* Legit Combefisius cum interprete *ὑμετέρας, parce quidem tanquam tuis utens.* Sed repugnant mss. codices, nec necessaria immu-

^A *ἐργῶ παρέχεσθαι ὑμᾶς ἀλλήλοις προσήκει ἐκ τῆς συνεχοῦς ὁμιλίας καὶ παρακλήσεως. Ἐπὶ πᾶσι δὲ παρακαλοῦμεν μεμνησθαι ὑμᾶς τῆς τῶν Πατέρων πίστεως, καὶ μὴ σαλεύεσθαι ὑπὸ τῶν ἐν τῇ ὑμετέρᾳ (10) ἡσυχίᾳ περιφέρειν ὑμᾶς ἐπιχειροῦντων· εἰδότας (11), ὅτι οὕτε πολιτείας ἀκριβεία καθ' ἑαυτὴν, μὴ διὰ τῆς εἰς Θεὸν πίστεως πεφωτισμένη, ὠφέλιμος, οὕτε ὁρθὴ ὁμολογία, ἀγαθῶν ἐργῶν ἀμοιβὸς οὖσα, παραστῆσαι ἡμᾶς δυνήσεται τῷ Κυρίῳ· ἀλλὰ δεῖ ἀμφοτέρω συνειναι, ἵνα ἄρτιος ἦ (12) ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος, καὶ μὴ κατὰ τὸ ἐλλείπον χωλεῦν ἡμῶν ἡ ζωὴ. Πίστις γάρ ἐστιν ἡ σώζουσα ἡμᾶς, ὥς φησὶν ὁ Ἀπόστολος, δι' ἀγάπης ἐνεργουμένη.*

EPISTOLA CCLVII.

Ἐλευθέρα (15).

^B

Στοχαζόμενός σου τῆς περὶ ἡμᾶς διαθέσεως, καὶ ἣν ἔχεις περὶ τὸ ἔργον τοῦ Κυρίου σπουδὴν ἐπιγινώσκοντες, κατεπαρρήσαμεν ὡς θυγατρὸς πρώην, καὶ ταῖς ἡμιόνις ἐπὶ πλέον (14) ἐχρησάμεθα, πεφωτισμένους μὲν ὡς ἡμετέρας (15) χρώμενοι· παρετείναμεν δ' ὅν ὁμως αὐτῶν τὴν ὑπηρεσίαν. Ταῦτα οὖν ἔδει ἐπισταλῆναι σου τῇ σεμνότητι ὥστε εἰδέναι, ὅτι ἀπόδειξις ἐστὶ τῆς διαθέσεως τὸ γενόμενον (16). Ὅμοῦ δὲ καὶ ὑπομνησχομεν διὰ τοῦ γράμματος τὴν κοσμιότητά σου, μεμνησθαι τοῦ Κυρίου, καὶ τὴν ἐξοδὸν τὴν ἀπὸ τοῦ κόσμου τούτου πρὸ ὀφθαλμῶν ποιουμένην αἰ, τὸν βίον ἑαυτῆς ρυθμίζειν πρὸς ἀπολογίαν τοῦ ἀπαράλογιστου κριτοῦ, ἵνα γένηται σοι παρρησία ἐπὶ τοῖς ἀγαθοῖς ἐργοῖς ἐμπροσθεν τοῦ τὰ κρυπτὰ τῶν καρδιῶν ἡμῶν ἀποκαλύπτειν μέλλοντος ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς ἐπισκοπῆς αὐτοῦ. Τὴν εὐγενεστάτην θυγατέρα ἀσπαζόμεθα διὰ σοῦ· καὶ παρακαλῶ ἐν τῇ μελέτῃ τῶν λογίων (17) τοῦ Κυρίου διάγειν αὐτὴν, ἵνα ἐκτρέφεται ὑπὸ τῆς ἀγαθῆς διδασκαλίας τὴν ψυχὴν, καὶ ἐπιβιδῶ πρὸς αὐξάνειν καὶ μέγεθος ἡ διάνοια αὐτῆς μάλλον ἢ τὸ σῶμα ὑπὸ τῆς φύσεως.

EPISTOLA CCLVIII.

Ἐλευθέρα (18).

^D Πάνω ἑαυτῷ ἐπιβάλλειν κρίνων καὶ διὰ τὸ τῆς

tatio. Nam cum soleant nomines suarum quisque rerum curam gerere ; nihil mirum si Basilius mulabus parce ut suis usum se esse dicit, simul et suam in illis conservandis diligentiam, et amicam in utendō fiduciam indicans. Porro ea diligentius curari, quibus quis utitur ut suis, ex alio Basilii loco perspicui potest, ubi diabolus his, qui se illi addixerunt, non ut propriis mancipiis uti, sed tanquam alienis abuti docet Comment. in Isaiam n. 109, pag. 454.

(16) *Τὸ γενόμενον.* Ita Regius codex multo melius quam alii et editi *τὸ γινόμενον*.

(17) *Τῶν λογίων.* Sic Regius et Coisl. primus. Editi *τῶν λόγων*.

(18) *Ἐλευθέρα.* Addit Coisl. recentior *Ἰουλιτ*.

ἡλικίας πρεσβυτικῆς, καὶ διὰ τὴν πνευματικῆς A διαθέσεως γνήσιον τὴν ἀσύγκριτόν σου εὐγένειαν καὶ ἐν τῇ σωματικῇ παρουσίᾳ ἐπισκέπτεσθαι, καὶ ἀπούσης (19) μὴ ἀπολιμπάνεσθαι, ἀλλὰ γράμμασιν ἀποπληροῦν τὸ ἐνδόν, ἐπειδὴ εὗρον πρέπουσαν διάκονον τῶν πρὸς τὴν σὴν σεμνότητα γραμμάτων τήνδε, δι' αὐτῆς προσφύεγγομαί σε, προηγουμένως παρορμῶν ἐπὶ τὸ ἔργον τὸ τοῦ Κυρίου, ἵνα σε ὁ ἅγιος Θεός, τιμῶς παρενεγκὼν τὰς ἡμέρας τῆς παροιχίας σου ἐν πάσῃ εὐσεβείᾳ καὶ σεμνότητι, ἀξίαν καὶ τῶν μελλόντων ἀγαθῶν καταστήσειεν. Ἐπειτα δὲ καὶ τὴν προειρημένην θυγατέρα παρακατατίθεμαι (20) σοι, ἵνα ὡς ἐμὴν μὲν θυγατέρα, σεαυτῆς δὲ ἀδελφὴν οὕτω δέξῃ, καὶ περὶ ὧν ἂν τῇ εὐσυχῇ νομί σου καὶ καθαρᾷ ψυχῇ ἀνακοινώσεται, ἰδιοπαθήσης, καὶ ἀντιλάβῃ αὐτῆς, ὡς παρὰ τοῦ Κυρίου B προηγουμένως ἔχουσα τὸν μισθόν· ἔπειτα καὶ ἡμᾶς ἀναπαύουσα τοὺς ἐν σπλάγγνοις Χριστοῦ τὸ τῆς ἀγάπης σοι (21) μέτρον ἀποπληροῦντας

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΛΗ'.

Refellit cujusdam hominis dolum, qui aquae vim quamdam prorsus absurdam inesse persuadebat.

Ἀνεπίγραφος, ἐπ' ἀνδρὶ εὐλαβεῖ.

Ὅτι μὲν περὶ πάντων καταξίους συμβούλους ἡμῖν καὶ κοινωνοὺς φροντισμάτων κεχρησθαι, ποιεῖς πρέπον (22) τῇ σεαυτοῦ τελειότητι· καὶ σε ὁ Θεός τῆς τε ἀγάπης τῆς περὶ ἡμᾶς, καὶ τῆς ἐπιμελείας τῆς κατὰ τὸν βίον ἀμεύψαιτο (23)· ὅτι δὲ σου ἤψατο ἡ ἀπάτη τούτου, ἐθαύμασα, καὶ ὕδατι (24) τινα δύναμιν ἄλογον παρῆναι πεπίστευκας· καὶ ταῦτα, οὐδεμιᾶς μαρτυρίας βεβαιούσης τὴν φήμην. Οὐκ οὖν ἐστὶ τις τῶν ἐκείθεν οὐ μικρόν, οὐ μείζον λαθὼν εἰς τὸ σῶμα, ὧν ἤλπισες, τὸ ἑαυτοῦ ἀγαθόν· ἢ εἰ μὴ τινι ἀπὸ τοῦ αὐτομάτου γέγονε παραμυθία τις· ὅποια (25) καὶ καθυέδουσι καὶ ἄλλα τινὰ κατὰ τὸν βίον ἐνεργοῦσιν ἐπιγίνεσθαι πέφυκεν. Ἀλλ' ὁ ἀναιρῶν τὴν ἀγάπην τὰ αὐτόματα τῇ τοῦ ὕδατος φύσει λογιζεσθαι τοὺς ἀπλουστεροὺς ἀναπαίθει. Ὅτι δὲ ἀληθὲς ἡμῶν ὁ λόγος, ἔξεστιν ἐξ αὐτῆς τῆς πείρας σε διδαχθῆναι.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΛΘ'.

Eximium virum qui e potentia civili ad tranquillam vitam recesserat, hortatur, ut censoris munus in regione Iboritarum, spe mercedis a Deo consequenda, suscipiat.

Κηρύττορι (26).

Εἰδότε μοι ἑγράφες, ὅτι δυσκόλως ἔχεις πρὸς τὴν τῶν κοινῶν ἐπιμελείαν. Καὶ γὰρ παλαιός ἐστι λόγος, τοὺς ἀρετῆς μεταποιουμένους μὴ μεθ' ἡδονῆς ἑαυτοὺς ἐπιβάλλειν ἀρχαίς. Τὰ γὰρ τῶν ἱατρειούντων ἴδια, ταῦτα ὁρῶ καὶ τῶν ἀρχόντων ὄντα. Ὅρῳσι γὰρ

(19) Ἀπούσης. Sic Clarom. melius quam alii et editi ἀπούση. Hoc enim verbum apud Basilium semper cum genitivo conjunctum.

(20) Παρακατατίθεμαι. Clarom. παρακατατίθημι. Paulo post editi ἀντιλάβης. Coisl. primus et Med. ut in textu.

(21) Ἀγάπης σοι. Hanc voculam addidimus ex Med., Vat. et Calrom.

(22) Πρέπον. Coisl. secundus et Regius secundus προπόντως.

EPISTOLA CCXCVIII.

Sine inscriptione, causa pii viri.

Quod me quidem dignaris in omnibus consiliario et curarum consorte uti, rem tua integritate dignam facis; teque Deus et pro tuo in me amore, et pro vitæ instituendæ 435 diligentia remuneretur. Illud autem miratus sum quod te hujus hominis dolum attigerit, et aquæ vim quamdam absurdam inesse credideris; idque, nullo testimonio famam confirmante. Nemo sane est eorum qui illuc degunt, qui speratum corporis levamen magnum minusve consecutus sit; nisi quis casu et fortuito nonnihil acceperit levaminis; quale et dormientibus et alia quædam in vita agentibus accidere solet. Sed qui e medio tollit charitatem, is persuadet simplicioribus, ut ea quæ fortuito obveniunt, nature aquæ ascribant. Cæterum quæ dico vera esse, potest ex ipsa experientia discere.

EPISTOLA CCXCIX.

D

Censitori.

Scienti mihi scripsisti permolestam tibi esse rei publicæ administrationem. Nam antiqua sententia est, virtutis studiosos haud libenter in magistratus sese conjicere. Quæ enim medicorum, ea magistratum quoque propria esse video.

(23) Ἀμεύψαιτο. Cum alio Coisl. primus ἀμεύψεται.

(24) Καὶ ὕδατι. Med., Coisl. secundus, Reg. secundus et ὕδατι. Mox editi ὡς τὸ σῶμα. Mss. quatuor ut in textu. Paulo post ex totidem mss. emendavimus quod vitiose erat in editis ἢ τι μὴ τινι.

(25) Ὅποια. Sic mss. tres. Editi οἷα.

(26) Κηρύττορι. Ita summo consensu mss. codices. Editi Κηρύττορι.

* Alias CCXXXV.

** Alias CCCLII.

Vident enim mala, experiunturque insuavia, et A ex aliorum incommodis proprios percipiunt dolores; saltem qui vere magistratus sunt. Nam quicumque aucupantur quæstum, et ad divitias respiciunt, ac gloriam præsentem admirantur, hi maximum honorum ducunt, potestatem aliquam assequi, unde amicis benefacere possint, et inimicos ulcisci, ac sibi ipsis optata comparare. At tu non talis es. Quomodo enim? qui e potentia civili, et eaque tanta tua sponte recessisti; et cum tibi liceret civitati, tanquam domui uni, dominari, quietam ac tranquillam amplexus es vitam: nec habere negotia, nec exhibere aliis pluris existimans, quam alii morosos se præstare. Sed cum Domino visum sit liboritarum regionem cauponibus non subijci, neque mancipiorum foro descriptionem similem esse: sed unumquemque ut æquum est describi; accipe negotium, licet alias molestum, sed tamen quod tibi apud Deum laudem et approbationem conciliare possit. Neque potentiam formides, neque paupertatem contemnas; sed animi æquitatem iis quos reges, trutina omni æquiores exhibe. Sic enim et iis qui tibi hoc muneris crediderint, manifestum fiet tuum justitiæ studium, et te ante alios mirabuntur. Aut etiamsi hoc illos lateat, Deum nostrum non latebit, qui magna nobis proposuit bonorum operum præmia.

436 EPISTOLA CCC.

Patrem consolatur sui morte in ipso ætatis flore abrepti afflictum.

Patri scholastici cujusdam fato functi consolatoria.

Cum in secundo patrum loco nos Dominus constituerit Christianis, puerorum nobis in eum credentium commissa ad pietatem institutione; afflictionem tuam beati tui filii causa ortam nostram quoque propriam esse judicavimus, ac ingenuimus immaturo illius discessu; dolentes maxime tua causa, ac considerantes quantum sit futurum doloris pondus ei qui natura pater est, cum nobis etiam, qui ex præcepto propinqui sumus, tanta cordis mœstitia obvenit. Illius enim causa nihil triste aut pati aut loqui oportebat: sed miserandi sunt, qui spe de eo concepta exciderunt. Ac vere multis lacrymis ac gemitibus digni qui, cum filium in ipso ætatis flore ad litterarum studia misissent,

* Alias CCI.

(27) *Παισιρος*. Editi addunt σπουδῆς, quod percommode deest in codice Harlaeano.

(28) *Ὅσπερ ἀνδραπέδων ἀγοράν*. Ita Harl. prima manu et Med. melius quam alii et editi ὥσπερ ἐν ἀνδραπέδων ἀγορᾷ.

(29) *Ἀπογράφεσθαι*. Sex antiqui codices γράφεσθαι. Sed tres antiquissimi ut in editis.

(30) *Πάσης*. Hanc vocem addidimus ex Harl., Vat., Coisl. secundo et tribus Regiis.

(31) *Θαυμάσονται σε*. Deest vocula in codice Med.

(32) *Τὰ ἄλλα*. Duo mss. τὰ ἑπ' ἄλλα.

δαινᾷ, καὶ πειρῶνται ἀθῶν· καὶ ἐπ' ἄλλοις συμφοραῖς οἰκείας καρποῦνται λύπας· οἱ γὰρ ὡς ἀληθῶς ἀρχόντες. Ἐπεὶ ὅσον ἐμπορικῶν τῶν ἀνθρώπων, καὶ πρὸς χρήματα βλέπον, καὶ περὶ τὴν δόξαν ταύτην ἐπιτοκίμενον, μέγιστον τῶν ἀγαθῶν τίθεται τὸ παραλαβεῖν τινα δυναστείαν, ἀφ' ἧς δυνήσονται φίλους εὖ ποιεῖν, καὶ ἐχθροὺς ἀμύνεσθαι, καὶ ἑαυτοῖς κατακτασθαι τὰ σπουδαζόμενα. Ἀλλ' οὐ τοιοῦτος σὺ. Πόθεν; ὅς γε καὶ τῆς πολιτικῆς δυνάμεως τοσαύτης οὐσῆς ἐκὼν ἀνεχώρησας· καὶ ἐξόν σοι κρατεῖν πόλεως, ὡς μὴδ' οἰκίας, σὺ δὲ τὴν ἀπράγμονα καὶ ἡσύχιον εἶλου βίον, τὸ μῆτε ἔχειν πράγματα, μῆτε παρέχειν ἑτέροις πλείονος (27) ἀξίον τιθέμενος, ἢ ὅσου οἱ λοιποὶ τιμῶνται τὸ δυστροπεύειν. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἡβουλήθη ὁ Κύριος τὴν Ἰερουσαλὴμ χωρὰν μὴ ὑπὸ κατήλοις ἀνθρώποις γενέσθαι, μὴδὲ ὥσπερ ἀνδραπέδων ἀγορὰν (28) εἶναι τὴν ἀποτίμησιν, ἀλλ' ὡς ἔστι δίκαιον, ἕκαστον ἀπογράφεσθαι (29)· δέξαι τὸ πρᾶγμα, εἰ καὶ ἄλλως ὀχλήρην, ἀλλ' οὖν ὡς πρόξενόν σοι γενέσθαι δυνάμενον τῆς παρὰ θεῷ εὐδοκίμησέως. Καὶ μῆτε δυναστείαν ὑποπτήξης, μῆτε πένιαν καταφρονήσης, ἀλλὰ τὸ τὸν λογισμῶν ἀρβέπετις τρυτάνης πάσης (30) ἀρβέπεσσιρον παράσχου τοῖς διοικουμένοις. Οὕτω γὰρ καὶ τοῖς πεπιστευκόσι φανερὰ γενήσεται σου ἡ περὶ τὸ δίκαιον σπουδή, καὶ θαυμάσονται σε (31) παρὰ τοὺς ἄλλους. Ἡ γὰρ ἐκείνους διαλάβῃ, τὸν θεὸν ἡμῶν οὐ λήσεται, τὸν μέγала ἡμῖν προθέντα τῶν ἀγαθῶν ἔργων τὰ ἄλλα (32).

EPISTOLA T.

Πρὸς πατέρα σχολαστικοῦ (33) τελευταῖον παραμυθητικῇ.

Ἐπειδὴ ἐν δευτέρᾳ τάξει πατέρων ἔθετο ἡμᾶς ὁ Κύριος τοῖς Χριστιανοῖς, τῶν παίδων ἡμῶν τῶν εἰς αὐτὸν πεπιστευκότων τὴν διὰ τῆς εὐσεβείας μόρφωσιν ἐπιτρέψας· τὸ συμβᾶν ἐπὶ τὸν (34) μακάριον οἶόν σου πάθος καὶ ἡμέτερον ἴδιον εἶναι ἐλογισάμεθα, καὶ ἐπεστενάζαμεν αὐτοῦ τῇ ἀωρίᾳ τοῦ χωρισμοῦ· συμπαθόντες μάλιστα σοι, καὶ ὑπολογισάμενοι ἡλίχον εἶναι τῆς δόξης τὸ βάρος πατρὶ τῷ κατὰ φύσιν, ὅπου γὰρ καὶ ἡμῖν, τοῖς κατὰ τὴν ἐντολὴν φκειωμένοις, τοσοῦτον τῆς καρδίας τὸ κατηφές ἐνεγένετο. Ἐπ' ἐκείνῳ μὲν γὰρ οὐδὲν ἴδαι σκυθρωπὸν οὔτε παθεῖν, οὔτε φθέγγεσθαι· ἐλευνοὶ δὲ οἱ τῶν ἐπ' αὐτῷ ἐλπίδων διαμαρτόντες. Καὶ τῷ ὄντι πολλῶν θαυμάτων καὶ στεναγμῶν ἄξιοι, ἐκπέμψαντες (35) παῖδα ἐν

(33) *Σχολαστικοῦ*. Coisl. primus, Harl. et Med., Πατρὶ σχολαστικοῦ παραμυθητικῇ. Deest σχολαστικοῦ in Regio primo.

(34) *Ἐπὶ τόν*, etc. Sic Med., Harl., Coisl. et Bigot. Editi περὶ τόν. Ibidem deest ἡμέτερον in codicibus Med. et Harl. Legitur ἡμῶν ἴδιον in Reg. secundo et Coisl. secundo. Paulo post Harl. et Med. et duo alii ἐνεγένετο. Editi ἐγένετο.

(35) *Ἐκπέμψαντες*. Sic Coisl. primus, Harl. et Clarom. Alii ἐκπέμψαντα. Editi ἐκπέμψαντας. Ibidem Coisl. secundus et Reg. secundus ἄξιον. Paulo post editi ἀπευχτήν. Med., Harl. et Coisl. ut in textu.

αὐτῷ τῷ ἀνθεὶ τῆς ἡλικίας ἐπὶ λόγων ἀσκησιν, ὅπο-
 δεῖσθαι σωπῶντα τὴν μακρὰν ταύτην καὶ ἀπευ-
 खाताίαν σωπῆν. Ἄλλα ταῦτα μὲν ὡς ἀνθρώπους
 ἡμᾶς εὐθὺς ἐκίνησε· καὶ δάκρυον ἐξεχέαμεν προ-
 πετὰς, καὶ στεναγμὸν ἀφήκαμεν ἐκ μέσης τῆς καρ-
 διας ἀπαίδευτον· τοῦ πάθους ἀδρόως (36), οἷόν τινος
 νεφέλης, τὸν λογισμὸν ἡμῶν περισχόντος. Ἐπεὶ δὲ
 ἡμῶν αὐτῶν ἐγενόμεθα, καὶ διεβλέψαμεν τῷ τῆς
 ψυχῆς ὀφθαλμῷ πρὸς τὴν φύσιν τῶν ἀνθρωπίνων,
 τῷ μὲν Κυρίῳ ἀπελογησάμεθα, ἐφ' οἷς κατὰ συν-
 αρταγὴν ἡ ψυχὴ ἡμῶν διετέθη πρὸς τὸ συμβᾶν,
 ἑαυτοὺς δὲ ἐνουθετήσαμεν μετρίως φέρειν ταῦτα, ἐκ
 τῆς παλαιᾶς τοῦ Θεοῦ ἀποφάσεως συγκληρωθέντα
 τῇ ζωῇ τῶν ἀνθρώπων. Οἴχεται παῖς αὐτὸ τῆς
 ἡλικίας ἄγων τὸ βιώσιμον, διαπρίπτων ἐν χοροῖς
 δημολίκων, ποθεινὸς διδασκάλους, ἀπὸ ψυχῆς τῆς ἐν-
 ταύσεως εἰς εὐνοίαν δυνάμενος καὶ τὸν ἀγριώτατον
 ἐπισπάσασθαι· ὅδῃς ἐν μαθήμασι, πρῶτος τὸ ἦθος,
 ὑπὲρ τὴν ἡλικίαν κατεσταλμένος (37)· καὶ πλείω
 τούτων εἰπὼν, ἐλάττω ἂν τις εἰποι τῆς ἀληθείας·
 ἀλλ' ὅμως ἀνθρώπος παρ' ἀνθρώπου γενόμενος (38).
 Τί τοίνυν λογίζεσθαι τὸν πατέρα τοῦ τοιοῦτοῦ προσ-
 ῆκε; Τί ἄλλο γε ἢ ἀναμνησθῆναι τοῦ ἑαυτοῦ πατρὸς,
 οἷ τι ἐθνήκε; Τί οὖν θαυμαστόν, ἐκ θνητοῦ γεννη-
 θέντα, θνητοῦ γενέσθαι πατέρα; Τὸ δὲ πρὸ ὥρας,
 καὶ πρὶν χορεσθῆναι τοῦ βίου, καὶ πρὶν εἰς μέτρον
 ἡλικίας ἐλθεῖν, καὶ φανῆναι τοῖς ἀνθρώποις, καὶ δια-
 δοχὴν τοῦ γένους καταλιπεῖν· ταῦτα οὐκ ἀδύνατοι
 τοῦ πάθους, ὡς ἑμαυτὸν πείθω, ἀλλὰ παραμυθία
 τοῦ γεγονότος ἐστίν. Εὐχαριστεῖσθαι ὀφείλει τοῦ
 Θεοῦ ἡ διάταξις, ὅτι μὴ κατέλιπεν ὑπὲρ γῆς ὄρφανὰ
 τέκνα· οἷ μὴ γυναῖκα χήραν θλίψει μακρὰ ἐκδοτον
 ἀφήκεν, ἢ ἀνδρὶ ἐτέρῳ συνοικήσουσαν, καὶ τῶν προ-
 τέρων τέκνων καταμελήσουσαν. Τὸ δὲ, οἷ οὐ παρ-
 ετάθη τῷ βίῳ τούτῳ ἡ ζωὴ τοῦ παιδὸς, τίς οὕτως
 ἀγνώμων, ὡς μὴ τὸ μέγιστον τῶν ἀγαθῶν τοῦτο
 νομίζειν εἶναι; Ἡ γὰρ ἐπὶ πλείον ἐνταῦθα διατριβὴ
 πλείονων κακῶν ἐστὶν ἀφορμὴ. Οὐκ ἐποίησε κακόν·
 οὐκ ἔρραψε δόλον τῷ πλησίον· οὐκ εἰς ἀνάγκην ἤλθε
 φρατρίαις (39) καταμυγῆναι πονηρνομένων· οὐκ ἐν-
 επλάκη τοῖς κατ' ἀγορὰν κακοῖς· οὐκ ὑπέμεινεν ἀνά-
 γκην ἀμαρτημάτων, οὐ ψεύδος, οὐκ ἀγνωμοσύνην,
 οὐ πλεονεξίαν, οὐ φιληδονίαν, οὐ τὰ τῆς σαρκὸς πάθη,
 ὅσα ταῖς ἀναγωγαῖς ψυχαῖς ἐγγίνεσθαι πέφυκεν· οὐ-
 δεμίᾳ (40) κηλίδι (41) τὴν ψυχὴν ἀπῆλθε κατεστι-
 γμένος, ἀλλὰ καθαρὸς ἀνεχώρησε πρὸς τὴν ἀμείνω
 λῆξιν. Οὐ γὰρ κατέκρυψε τὸν ἀγαπητὸν, ἀλλ' οὐρανὸς
 ὑπεδέξατο. Θεὸς ὁ τὰ ἡμέτερα οἰκονομῶν, ὁ τὰς τῶν
 χρόνων ὁροθεσίας ἐκάστω νομοθετῶν, ὁ ἀγαγὼν εἰς
 τὴν ζωὴν ταύτην, αὐτὸς καὶ μετέστησεν. Ἐχομεν
 διδασκάλον (42) ἐν ταῖς ὑπερβολαῖς τῶν συμφορῶν,
 τὴν περιδότην ἐκεῖνην φωνὴν τοῦ μεγάλου Ἰωβ·

(36) Ἀδρόως. Harl. et Med. ἀδρόων.

(37) Κατεσταλμένος. Reg. secundus et Bigot. καθεσταμένος.

(38) Γενόμενος. Ita Med., Harl. et Coisl. primus. Editi γεννηθείς. Reg. secundus γεννηθείς. Infra eos-
 dem codices seculi mutavimus quod erat in edi-
 tis ἐπὶ γῆς et τῶν προτέρων γάμων.

A longo illo ac tristi silentio conticentem receperunt.
 Sed hæc nos quidem, tanquam homines, statim
 commoverunt, illacrymatique sumus immodice,
 ac gemitum emisimus ex medio corde non decorum,
 cum subito casus, veluti quædam nubes, rationem
 nostram occupasset. At ubi ad nos reversi sumus,
 ac respeximus mentis oculo ad naturam rerum
 humanarum, veniam quidem a Domino petivimus,
 quod abrepta mens nostra sic eventum illum sen-
 sisset; nos ipsos vero monuimus, ut moderate ea
 feramus, quæ ex antiqua Dei sententia humanæ
 naturæ sors existunt. Mortuus est puer vitalem
 ipsam ætatem agens, clarus in æqualium choris,
 magistris charus: idoneus qui ex solo congressu
 vel ferocissimum ad benevolentiam pertraheret;
 acutus in disciplinis, ingenio mitis, supra ætatem
 temperatus: et si quis plura dixerit, veritatem
 tamen dicendo non assequetur: sed tamen homo ex
 homine genitus. Quid igitur talis pueri patrem
 cogitare decet? Quid aliud, nisi ut sui ipsius patris
 recordetur, qui mortuus est? Quid igitur mirum,
 ex mortali genitum, mortalis patrem factum esse?
 Quod autem immature, et priusquam vita satiaretur;
 priusquam ad ætatis mensuram perveniret, et
 innotesceret hominibus, ac generis relinqueret
 successionem: nequaquam hæc doloris accessio,
 ut mihi ipse persuadeo, sed eventus sunt sola-
 tium. Gratia agendæ sunt divinæ dispositioni, quod
 non reliquerit in terra liberos orbos, nec viduam
 aut ærumnis diuturnis obnoxiam, aut cum altero
 viro habituram et liberos priores neglecturam.
 Quod autem vita pueri longius in hoc sæculo pro-
 ducta non fuit; quis adeo inconsideratus, ut id
 maximum 437 bonorum esse non judicet? Lon-
 gior enim hic commemoratio, malorum plarium occa-
 sio est. Non admisit malum, non struxit dolum
 proximo; non in id necessitatis venit, ut iniquo-
 rum societati admisceretur; non implicatus est
 malis forensibus; non sustinuit necessitatem pec-
 candi, non mendacium, non animi ingrati vitium,
 non avaritiam, non amorem voluptatum, non
 vitia carnis, quæcumque animis dissolutis in-
 nasci solent; nulla macula inustus animo migra-
 vit, sed purus abscessit ad sortem meliorem. Non
 contexit terra dilectum, sed cælum suscepit. Deus
 qui res nostras moderatur, qui unicuique tem-
 porum terminos præstituit, qui in hanc vitam
 hunc deduxerat, idem etiam transtulit. Habemus
 documentum in maximis calamitatibus, celeberrimam
 illam magni Jobi vocem: *Domini dedit, Dominus abstulit: sicut Domino visum est, ita et*

(39) Φρατρίαις. Medicæus codex φρατρία.

(40) Οὐδεμίᾳ. Editi addunt τούτων, nulla harum
 rerum macula. Sed ea vox melius videtur deesse in
 codice Harleano.

(41) Κηλίδι. Sic plerique mss. Editi κηλίδει.

(42) Διδασκάλιον. Nonnulli codices recentiores
 διδασκαλεῖον.

factum est. Sit nomen Domini benedictum in saecula ⁴⁷.

Ἄ Ὁ Κύριος ἔδωκεν, ὁ Κύριος ἀφείλετο· ὡς τῷ Κυρίῳ ἔδοξεν, οὕτω καὶ ἐγένετο. Εἴη τὸ ὄνομα Κυρίου εὐλογημένον εἰς τοὺς αἰῶνας.

EPISTOLA CCCI.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΑ΄.

Consolatur morte uxoris afflictum.

Maximo consolatoria.

Quomodo affectus fuerim audito casu, nulla mihi oratio ad clare exprimendum satis esse possit; cum quidem nunc considerarem illatum piorum communi damnum amissa ordinis sui principe femina; nunc vero quantam in tristitiam delapsa esset gravitatis tuae serenitas cogitarem: ac domum, cujus fortunae omnes laudabant, in genua prolapsam, et convictum, qui harmonia summa conglutinator erat, somno citius dissolutum animo intuerer. Quomodo, etiamsi essemus adamantini, non inflexi animo fuisset? Mihi vero etiam ex primo congressu necessitudo quaedam exstitit cum tua dignitate; tamque tuae virtuti favi, ut omni hora laudes tuas in ore haberem. At ubi etiam mihi cum beata illa anima exstitit familiaritas, mihi vere fuit persuasum, hanc Proverbiorum sententiam in vobis fuisse confirmatam, mulierem videlicet viro a Deo aptari ⁴⁸. Adeo moribus congruebatis inter vos, utroque tanquam in speculo alterius mores in seipso representante. Etiamsi quis plura dixerit, ne minimam quidem partem eorum quae pro merito dicenda essent, assequatur. Sed quid sentiendum de Dei lege dudum vigente, ut qui stato tempore in lucem editus est, rursus abeat; et unaquaeque anima, ubi necessariis vitae officiis functa est, tum demum vinculis corporis solvatur? Neque primi id passi sumus, vir admirande, neque soli: sed quae parentes et avi et majores retro ⁴³⁸ omnes experti sunt, ea nos etiam experimur. Atque haec vita exemplis ejusmodi referta est. Te autem tanto ceteris virtute praestantem, in mediis etiam ærumnis par est animae tuae magnitudinem infractam custodire, non damnum praesens iniquo animo ferentem, sed ob beneficium initio collatum gratias argitori habentem. Mori enim commune est eorum qui ejusdem naturae participes sunt: sed bonae uxoris consortio frui, paucis contigit, qui in vita felices praedicati sunt; quippe cum ipse ex sepa-

Μαξίμω (43) παραμυθητικῇ.
Ὅπως διετέθημεν ἐπὶ τῇ ἀκοῇ τοῦ πάθους, οὐδεὶς ἂν ἡμῖν λόγος εἰς παράστασιν τῆς ἐναργείας (44) ἀρκέσει· νῦν μὲν τὴν ζημίαν λογιζόμενοι (45), ἣν τὸ κοινὸν τῶν εὐλαβῶν ἐξημιώθη, τὴν προστάτην τοῦ καθ' ἑαυτὴν τάγματος ἀπολέσαν (46)· νῦν δὲ τὴν φαιδρότητα τῆς σῆς σεμνότητος εἰς οἶαν μετέπεσε κατήφειαν ἐννοοῦντες· οἶκον τοῖς πᾶσι μακαρίστων εἰς γόνυ κλιθέντα, καὶ συμβίωσιν διὰ τῆς ἀκρας ἀρμονίας συμπεφυκυῖαν ὁνείρου (47) θάπτον διαλυθεῖσαν βλέποντες τῇ διανοίᾳ. Πῶς οὐκ ἂν, εἰ καὶ ἀδαμάντινοι ἦμεν, τὰς ψυχὰς κατεκάμφθημεν; Ἡμῖν δὲ καὶ ἐκ τῆς πρώτης μὲν ὁμιλίας οἰκειότης τις ἐγένετο πρὸς τὴν σὴν σεμνοπρέπειαν, καὶ τοσοῦτόν σου τῇ ἀρετῇ προσετέθημεν, ὥστε ἐπὶ πάσης ὥρας διὰ γλώττης ἔχειν τὰ σά· ὅτε δὲ καὶ τῆς μακαρίας ἐκείνης ψυχῆς ἐγενόμεθα ἐν συνθειᾷ, ὅντως ἐπέσθημεν τὸν τῆς Παροιμίας λόγον ἐφ' ὃμῶν βεβαιούμενον, ὅτι παρὰ Θεοῦ ἀρμόζεται γυνὴ ἀνδρί. Οὕτω πρὸς τρόπους (48) ἀλλήλους ἦτε· ὥσπερ ἐν κατόπτρῳ ἑκάτερος τὸ τοῦ ἐτέρου ἦθος ἐν ἑαυτῷ προδεικνύς. Καὶ πολλὰ ἂν εἰπὼν τις οὐδὲ πολλοστοῦ μέρους τῆς ἀξίας ἐφίκοιτο. Ἀλλὰ τί χρὴ παθεῖν πρὸς νόμον Θεοῦ πάλαι κεκρατηκότα, τὸν ἐλθόντα εἰς γένεσιν τοῖς καθήκουσι χρόνοις πάλιν ὑπεξελθεῖν, καὶ ψυχὴν ἐκάστην λειτουργήσασαν τῷ βίῳ τὰ ἀναγκαῖα, εἴτα τῶν δεσμῶν (49) τοῦ σώματος ἀπολύεσθαι; Οὐτε πρῶτοι πεπόνθαμεν, ὧ θουμάσι, οὔτε μόνοι· ἀλλ' ὦν γονεὶς πεπεράνεται καὶ ἀπᾶποι, καὶ οἱ ἄνω τοῦ γένους ἅπαντες, τοῦτων καὶ ἡμεῖς ἐν πείρᾳ γεγόναμεν. Καὶ πλήρως ὁ παρὼν βίος τῶν τοιούτων παραδειγμάτων. Σὲ δὲ, τοσοῦτόν τῇ ἀρετῇ τῶν λοιπῶν διαφέροντα, καὶ ἐν μέσοις τοῖς πάθεσι προσῆκε τὸ τῆς ψυχῆς (50) μεγαλοφυῆς ἀταπείνωτον διασώζειν (51), μὴ τῇ νῦν ζημίᾳ δυσχεραίνοντα, ἀλλὰ τῆς ἐξ ἀρχῆς ὡρεᾶς χάριν εἰδὼτα τῷ δεδωκότι. Τὸ μὲν γὰρ ἀποθανεῖν κοινὸν τῶν τῆς αὐτῆς μετασχηκτῶν φύσεως· τὸ δὲ ἀγαθὴ συνοικῆσαι ὀλίγοις τοῖς κατὰ τὸν βίον μακαρίσθεσιν ὑπῆρξεν· σπου (52) καὶ αὐτὸ

⁴⁷ Job i, 21. ⁴⁸ Prov. xix, 14.

• Alias CCCXLVI.

(43) Μαξίμω. In editis haec epistola dicitur ἀνεπίγραφος. Nomen Maximi, cui inscripta est, erui-mus ex codicibus Harl. et Clarom.

(44) Ἐναργείας. Ita Harl. et Bigot. Editi ἐνεργείας. Ibidem editi ἀρκέσει, plerique mss. ut in textu.

(45) Λογίζόμενοι. Utique Coisl., Regius secundus, Paris. et Clarom. λογιζόμενοι. Sed erratum esse patet ex his quae sequuntur. Paulo post editi καθ' ἑαυτῶν. Sex mss. ut in textu. Harl. secunda manu et Med. καθ' ἑαυτούς.

(46) Ἀπολέσαν. Ita mss. quinque. Editi ἀπόλεσαν. Ibidem Harlæanus codex νῦν δὲ καὶ τὴν φαιδρότητα.

(47) Ὀνείρου. Harl. et Coisl. primus ὁνείρατος.

(48) Πρὸς τρόπους. Ita Coisl. primus, Harl. et Med. et alii nonnulli. Editi πρὸς τρόπου. Mox codices sex προδεικνύς. Editi προδείκνυ. Subinde editi τί δεῖ παθεῖν. Tres vetustissimi codices cum alio ut in textu.

(49) Τῶν δεσμῶν. Coisl. primus τὸν δεσμόν.

(50) Τὸ τῆς ψυχῆς. Ita Harl. et Coisl. primus. Editi τὸ τῆς σῆς ψυχῆς.

(51) Διασώζειν. Sic Harl., Med. et Coisl. primus. Editi διασώσαι. Ibidem editi τὴν νῦν ζημίαν. Quatuor mss., in his Harl. et Coisl. primus, ut in textu.

(52) Κατὰ τὸν βίον... ὅπου. Sic emendavimus ope codicum Harl. et Med. quod erat in editis κατὰ θεόν... ἦπου. Paulo post editi διάζευξιν, ἔν ἐστι. Tres vetustissimi codices ut in textu.

τὸ λυπηρῶς ἐνεγκεῖν τὴν διάζευξιν οὐ μικρὸν ἐστὶ τῶν ἐκ Θεοῦ δωρεῶν τοῖς εὐγνωμόνως λογιζομένοις. Πολλοὺς γὰρ ἔγνωμεν τὴν διάλυσιν τῆς ἀκαταλλήλου (53) συνοικησεως ὥστερ βάρους ἀπόθεσιν δεξαμένους. Ἀπόβλεψον πρὸς τὸν οὐρανὸν τοῦτον, καὶ τὸν ἥλιον, καὶ πᾶσαν περίσκεψαι τὴν κτίσιν ἐν κύκλῳ, ὅτι ταῦτα μὲν, τσαῦτα ὄντα καὶ τηλικαῦτα, μικρὸν ὑστερον οὐ φανήσεται· καὶ ἐκ πάντων τούτων ἐκείνο συνάγαγε, ὅτι, μέρος ὄντες τῆς ἀπονησκούσης κτίσεως, τὸ ἐκ τῆς κοινῆς φύσεως (54) ἐπιβάλλον ἡμῖν ὑπεδεξάμεθα· ἐπεὶ καὶ ὁ γάμος αὐτοῦ τοῦ ἀποθνήσκειν ἐστὶ παραμυθία. Διότι γὰρ εἰς τὸ παντελὲς παραμένειν οὐκ ἐνῆν, τῇ διαδοχῇ τοῦ γένους τὸ πρὸς τὸν βίον διαρκὲς ὁ Διμιουργὸς ἐμχανήσατο. Εἰ δέ, ὅτι θάπτον προαπῆρεν ἡμῶν, ἀνιώμεθα, μὴ βασκαίνωμεν τῇ μὴ ἐπὶ πολὺ τῶν ὀληθρῶν τοῦ βίου ἀναπλησθεῖσθαι, ἀλλὰ κατὰ τὴν χάριν τὴν τῶν ἀνθρῶν ἐτι ποθοῦντας ἡμᾶς ἐπιλιπούση (55). Πρὸ πάντων δέ σε τὸ τῆς ἀναστάσεως δῶγμα ψυχαγωγήσάτω, Χριστιανὸν ὄντα, καὶ ἐπ' ἐλπίδι τῶν μελλόντων ἀγαθῶν τὴν ζωὴν διεξάγοντα. Οὕτως οὖν διανοεῖσθαι προσῆκεν, ὡς ὁδὸν τινα παρελθούσης (56), ἣν καὶ ἡμᾶς δεήσει πορεύεσθαι. Εἰ δέ, ὅτι πρὸ ἡμῶν, οὐκ ὀδυρμῶν τοῦτο ἄξιον. Μικρὸν γὰρ ὑστερον τυχὸν τὸ ἡμέτερον ἐλεεινότερον, εἰ, ἐπὶ πλείον παραταθέντες, πλείοσι γενοίμεθα τιμωρίας ὑπόχρεοι. Ἀλλὰ τῆς λύπης τὸ βάρος ὁ λογισμὸς ἡμῶν ἀποσεισάμενος, τὴν περὶ τοῦ πῶς ἡμᾶς προσῆκε πρὸς τὸ ἐφεξῆς εὐαριστεῖν τῷ Κυρίῳ φροντίδα μεταλαβέτω (57).

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΒ'.

EPISTOLA CCCII.

Brisonis mortui uxorem consolatur.

Πρὸς τὴν ἐμόζυγον Βρίσωνος (58) παραμυθη-
τική.

Uxori Brisonis consolatoria.

Ὅσον μὲν ἐπενάξαμεν ἐπὶ τῇ ἀγγελίᾳ τοῦ πάθους τοῦ κατὰ τὸν ἄριστον τῶν ἀνδρῶν Βρίσωνα, τί χρὴ καὶ λέγειν; Πάντως γὰρ οὐδεὶς οὕτως ἐστὶ (59) λιθὴν ἔχων τὴν καρδίαν, ὅς, εἰς πείραν ἀφικόμενος τοῦ ἀνδρὸς ἐκείνου, εἴτ' ἀκούσας αὐτὸν ἀθρόως ἐξ ἠνθρώπων ἀνηρπασμένον, οὐχί, ὡς καινὴν ζημίαν τοῦ βίου, τὴν τοῦ ἀνδρὸς στέρησιν ἐλογίσαστο. Ἡμῶν δὲ εὐθύς τὴν λύπην ἢ ἐπὶ σοὶ φροντὶς διεδέξατο, λογιζομένων, ὅτι, εἰ τοῖς πόρρω τῆς οἰκειότητος οὕτω βαρὺ καὶ δύσφορον τὸ συμβᾶν, πῶς εἰκὸς ὑπὸ τοῦ πάθους τὴν σὴν διατεθῆναι ψυχὴν, οὕτω μὲν ῥύσει χρηστὴν οὖσαν, καὶ πρὸς τὰς συμπαθείας ὕκολον διὰ τὴν τοῦ τρόπου ἡμερότητα, οὕτω δὲ ὑποκειμένην τῷ πάθει, ὥστε οἴσιν διγοτομίας τινὸς ἐισθάνεσθαι ἐν τῷ χωρισμῷ τοῦ ἐμόζυγος. Καὶ γὰρ, εἰ τῷ ὄντι κατὰ τὸν τοῦ Κυρίου λόγον οὐκέτι εἰσὶ

A ratione dolor non parvum sit Dei donum, his qui rem æquo animo reputant. Novi enim multos, qui tanquam oneris depositionem, matrimonii non congruentis dissolutionem amplexi sunt. Respice in cœlum et solem: et creaturas omnes undelibet collustra, hæc quæ tot et tanta sunt, paulo post non comparebunt; atque ex his omnibus illud collige, nos, cum peritura creaturæ pars simus, id quod nobis ex communi natura convenit, accepisse; siquidem et conjugium ipsum mortis est solamen. Nam quia semper permanere non dabatur, successionem generis perpetuitatem vitæ Creator conciliavit. Quod si id angimur, quod citius ante nos abierit, illi ne invidemus, quod molestiis vitæ haud multum oppleta fuerit, sed instar florum nitentium nos eam adhuc desiderantes reliquerit. Sed te ante omnia recreet resurrectionis dogma, hominem Christianum, atque in futurorum bonorum spe viventem. Quare par fuerit de ea ita cogitare, quasi viam quamdam confecerit, quam et nos oportebit ingredi. Quod si nobis prævit, id gemitu dignum non est. Nam forte paulo post sors nostra miserrabilior erit, si diutius dilati, pluribus fiamus suppliciis obnoxii. Proinde ratio nostra, mæroris excusso onere, id curet, quomodo deceat nos in posterum Domino placere.

B nos eam adhuc desiderantes reliquerit. Sed te ante omnia recreet resurrectionis dogma, hominem Christianum, atque in futurorum bonorum spe viventem. Quare par fuerit de ea ita cogitare, quasi viam quamdam confecerit, quam et nos oportebit ingredi. Quod si nobis prævit, id gemitu dignum non est. Nam forte paulo post sors nostra miserrabilior erit, si diutius dilati, pluribus fiamus suppliciis obnoxii. Proinde ratio nostra, mæroris excusso onere, id curet, quomodo deceat nos in posterum Domino placere.

Quantum ingemuerim, nuntiato optimi hominum Brisonis casu, quid vel dicere attineat? Nam profecto nemo ita corde lapideo, ut virum illum expertus ac deinde audiens ex hominibus subito ereptum esse, non commune humanæ vitæ damnum illius jacturam existimaverit. Mærorem autem meum sollicitudo de te statim excepit, cum cogitarem, si his qui non sunt affinitate conjuncti, id quod accidit adeo grave et ad perferendum 439 difficile, quomodo verisimile sit animam tuam in hoc casu affligi, quæ et natura adeo benigna est et ad commiserationes propensa propter morum lenitatem, et ipsi casui ita subjecta, ut veluti bipartitam quamdam sectionem in conjugis separatione senserit. Etenim si revera, secundum Domini sermonem, jam non sunt duo, sed una caro 40, profecto separatio ejus-

40 Matth. xix. 6.

(53) Ἀκαταλλήλου. Harl. et Med. κατ' ἀλλήλους. ibidem multi codices recentiores δεχομένους. Paulo post editi εἰς τὸν οὐρανόν. Tres vetustissimi codices ut in textu. Mox Regius uterque, Coisl. secundus et Vaticanus ex πάντων τούτων, sine conjunctione.

(54) Φύσεως. Med. κτίσεως. Paulo post idem cum Harl. Διότι ἕνα εἰς τό, etc.

(55) Ἐπιλιπούση. Sic iidem tres antiquissimi codices. Editi ἀπολιπούση.

(56) Παρελθούσης. Harl. προσελθούσης.

(57) Μεταλαβέτω. Ita sex mss. Editi μεταβαλλέτω.

(58) Βρίσωνος. Reg. secundus et Coisl. secundus Βρίσωνος. Addunt editi χηρεύουσαν, viduam, quæ vox deest in plerisque mss.

(59) Οὕτως ἐστὶ. Sic Harl. et Med. Deest ἐστὶ in editis. Statim editi αὐτὸς ἀθρόως. Mss. αὐτόν. Subinde Harl. et Med. ἀναρπασθέντα οὐχ ὡς.

* Alias CCCXLVII.

modi non minus habet doloris, quam si media nostri corporis pars discinderetur. Ac tristitia quidem ejusmodi, et his majora: sed quæ eorum quæ evenerunt consolatio? Primum quidem, vicens illa ab initio lex Dei nostri, necesse omnino esse, ut quisquis natus fuerit, statim tempore de vita exeat. Si igitur sic res humanæ ab Adam ad nostra usque tempora constitutæ sunt, communes naturæ leges animo iniquo ne feramus, sed Dei erga nos dispensationem amplectamur: qui jussit fortem illam animam ac victam, non consumpto morbis corpore aut ætate confecto migrare ex sæculo; sed in ipso ætatis flore et in splendore rerum egregie in bello gestarum vitam finire. Quamobrem moleste illud, ferre non debemus, quod a tali viro sumus separati; sed Domino gratias agamus, quod talis viri convictu dignati fuerimus, cujus jacturam totum fere imperium Romanum persensit; quem et imperator ipse desideravit, et milites planxerunt, et viri in maximis dignitatibus constituti ut germanum filium desseverunt. Cum igitur tibi suæ ipsius virtutis reliquerit monumentum, satis magnum existima habere te tui doloris solatium. Deinde et illud scire te volo, eum qui non succumbit afflictionibus, sed per spem in Deum doloris pondus tolerat, magnam habere apud Deum patientiæ mercedem. Neque enim nobis itidem ut externis, licet contristari de dormientibus per præceptum Apostoli⁴⁴. Sint et liberi tui tanquam imagines vivæ, absentiam illius quem desideras demulcentes. Quare educandorum liberorum cura animum tuum a mœrore avocet; et sollicita quomodo reliquum tibi tempus sic transigas, ut placeas Deo, egregia occupatione cogitationes tuas delinies. Nam præparatio ad causam coram Domino nostro Jesu Christo dicendam, ac studium veniendi in numerum eorum qui illum diligunt, idonea sunt quæ mœrori tenebras offundant, ut ab eo minime absorbeamur. Largiatur autem Dominus cordi tuo consolationem ex bono suo Spiritu; ut et nos, audito rerum tuarum statu, recreemur, et omnibus tuis æqualibus exemplum sis præclarum vitæ secundum virtutem institutæ.

ἀγαθού, ἵνα καὶ ἡμεῖς ἀκούσαντες τὰ περὶ σοῦ ἀνεθώμεν, καὶ πάσαις ταῖς κατ' ἡλικίαν σοι ὁμοίμοις ὑπόδειγμα ᾗς ἀγαθὸν τοῦ κατ' ἀρετὴν βίου.

440 EPISTOLA CCCIII.

Rogat ut imposita ob falsas criminationes equarum præstatio dimittatur.

Comiti privatarum.

Illius loci incolæ ex falsa, opinor, calumnia dignitati tuæ persuaserunt, ut istis equarum præsta-

⁴⁴ I Thess. iv, 12.

⁴⁵ Alias CCCCXXIII.

(60) Τῆς φύσεως νόμοις. Harl. et Med. τῆς φύσεως ἡμῶν παθήμασιν.

(61) Κατορθωμάτων. Harl. et Med. ἀνδραγαθημάτων.

(62) Ἐπὶ σθετο. Reg. secundus, Clarom. et Bigot. ἐπὶ σθετο. Mox deest articulus in nonnullis codicibus, conjunctio in aliis nonnullis.

(63) Οἰκείας αὐτοῦ. Codex Medicæus οἰκείας

δύο, ἀλλὰ σὰρξ μία, δηλονότι οὐχ ἡττόν ἐστιν ἀλγεῖν ἢ τοιαύτη διαζεύξεις, ἥ εἰ τὸ ἡμισυ ἡμῶν τοῦ σώματος ἀπερρήγνυτο. Ἀλλὰ τὰ μὲν λυπηρὰ τοιαῦτα, καὶ μεῖζω τούτων· ἡ δὲ ἐπὶ τοῖς συμβᾶσι παραμυθία τις; Πρῶτον μὲν, ἡ ἐξ ἀρχῆς κεκρατηκυῖα τοῦ Θεοῦ ἡμῶν νομοθεσία· τὸ χρῆναι πάντως τὸν εἰς γένεσιν παρελθόντα τοῖς καθήκουσι χρόνοις ἀπέναι τοῦ βίου. Εἰ οὖν οὕτως ἀπὸ Ἀδάμ μέχρις ἡμῶν τὰ ἀνθρώπινα διατέτακται, μὴ ἀγανακτῶμεν ἐπὶ τοῖς κοινοῖς τῆς φύσεως νόμοις (60), ἀλλὰ καταδεχώμεθα τὴν ἐφ' ἡμῖν τοῦ Θεοῦ οἰκονομίαν, ὅς ἐκέλευσεν ἐκείνην τὴν γενναίαν ψυχὴν καὶ ἀήτητον, μὴ νόσῳ δαπανηθέντος τοῦ σώματος, μηδὲ χρόνῳ καταμαρανθέντος, ἀναχωρῆσαι τοῦ βίου, ἀλλ' ἐν ἀκμῇ τῆς ἡλικίας καὶ ἐν τῇ λαμπρότητι τῶν κατὰ πόλεμον κατορθωμάτων (61) τὴν ζοὴν καταλῦσαι. Ὡστε οὐχ ὅτι ἐγνωρίσθημεν ἀνδρὸς τοιοῦτου, δυσχεραίνειν ὀφειλομέν· ἀλλ' ὅτι τῆς πρὸς τὸν τοιοῦτον ἀνδρα συνοικίσεως κατηξιώθημεν, εὐχαριστήσωμεν τῷ Κυρίῳ, οὗ πάσα σχεδὸν ἡ Ῥωμαϊκὴ ἀρχὴ τῆς ζημίας ἐπὶ σθετο (62)· ὃν καὶ ὁ βασιλεὺς ἀνεκαλέσατο, καὶ στρατιώται ὠδύραντο, καὶ οἱ ἐπὶ τῶν μεγίστων ἀξιωματίων ὡς γνήσιον υἱὸν κατεπένθησαν. Ἐπεὶ οὖν κατέλιπε σοὶ τὴν μνήμην τῆς οἰκείας αὐτοῦ (63) ἀρετῆς, ἀρκούσαν νόμῳ εἶναι παραμυθίαν τοῦ πάθους. Ἐπειτα καὶ ἐκεῖνο εἰδέναι σε βούλομαι, ὅτι ὁ μὴ ὑποπεσὼν ταῖς θλίψεσιν, ἀλλὰ διὰ τῆς πρὸς Θεὸν ἐλπίδος τῆς λύτης τὸ βάρος ἀπενεγκῶν, μεγάλην ἔχει παρὰ τῷ Θεῷ τῆς ὑπομονῆς τὴν ἀντίδοσιν. Οὐδὲ γὰρ ἴσα τοῖς ἐξωθεν ἐπετραπῆμεν λυπεῖσθαι ἐπὶ τοῖς κεκοιμημένοις παρὰ τῆς νομοθεσίας τοῦ Ἀποστόλου. Ἐστῶσαν καὶ οἱ παῖδες σου ὥσπερ εἰκόνες ἐμψυχῶν, τὴν ἀπουσίαν τοῦ ποθομένου παραμυθούμενοί. Ὡστε ἡ περὶ τὴν τεκνοτροφίαν ἀσχολία ἀπαγέτω σου τὴν ψυχὴν ἀπὸ τῶν λυπηρῶν· καὶ μεριμνῶσα δὲ περὶ τοῦ πῶς εὐαρέστως τῷ Κυρίῳ τὸν λειπομένον ἑαυτῆς χρόνον διενέγκῃς, καλὴν ἀσχολίαν ἐπινοήσεις (64) τοῖς λογισμοῖς. Ἡ γὰρ ἐτοιμασία τῆς ἐπὶ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀπολογίας, καὶ ἡ σπουδὴ τοῦ εὐρεθῆναι ἡμᾶς ἐναρθίμους τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν, ἱκανὴ ἐστὶν ἐπισκοπεῖσθαι τῇ λύπῃ, ὥστε μὴ καταποθῆναι ἡμᾶς ὑπ' αὐτῆς. Παράσχοι δὲ ὁ Κύριος (65) τῇ καρδίᾳ σου τὴν ἐκ τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ παράκλησιν τοῦ

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΓ'.

Κόμητι πριβατῶν.

Οἱ τοῦ χωρίου τοῦδε ἐκ διαβολῆς, οἶμαι, ψευδοῦς ἐπεισάν τὴν τιμιότητά σου φορᾶδων τέλεσμα (66)

ἑαυτοῦ.

(64) Ἐπινοήσεις. Reg. secundus. ἐπιθήσεις.

(65) Ὁ Κύριος. Restituimus ex sex mss. cum in editis deesset.

(66) Φορᾶδων τέλεσμα. Recte Scultetum castigat Combefisius quod rapitum vectigal reddiderit. At idem immerito putat ob equarum possessionem tributum aliquod ejusmodi hominibus impositum fuisse. Perspicuum est equas ipsas iis, quibus pa-

τοιοῦτε ἐπαγαγεῖν. Ἐπεὶ οὖν καὶ τὸ γινόμενον ἀδικον, καὶ διὰ τοῦτο ἀπαρέσκειν ὀφείλον τῇ τιμότητι σου, καὶ ἡμῖν λυπηρὸν διὰ τὴν πρὸς τοὺς ἡδικομένους ἡμῖν ὑπάρχουσαν οἰκειότητα· ἐσπεύσαμεν παρακαλέσαι τὴν χρηστότητά σου μὴ ἑἶσαι προθεῖναι τοῖς ἀδικεῖν ἐπιχειροῦσι τὴν ἐπήρειαν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΑ΄

Commendat aliquem de quo antea fuerat locus.

Ἀβουργίω.

Οὗτός ἐστιν ὑπὲρ οὗ καὶ πρότερον διελέχθην σοὶ διὰ τοῦ διακόνου. Ἐπειδὴ οὖν ἔχων ἤκε τὴν ἐπιστολὴν παρ' ἡμῶν, ἀπέλθοι ἔχων ἃ βούλεται παρὰ σοῦ.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΕ΄.

Commendat amicis suis hominem bene de illis meritum.

Ἀρεπίπρασος, ἐπὶ ἐπαρέτοις ἀνδράσιν.

Ἡὸν γινώσκεις ὅτι ἐστὶν ὁ δεῖνα, ὡς αὐτὰ δηλοῖ τὰ διηγήματα τοῦ ἀνδρός. Ἐπὶ πάσης γὰρ ὁμᾶς προφάσεως ἔχει ἡ γλῶσσα αὐτοῦ, ἐν ὀρθοδόξων μνήμῃ, ἐν ἀσκητῶν φιλοξενίᾳ, ἐν πάσῃ ἀρετῇ πρῶτους ὁμᾶς ὁ ἀνὴρ ἄγει. Κἀν διδασκάλων τις μνηστῆ, οὐκ ἀνέχεται προθεῖναι ὁμῶν τέρους· ἐὰν ἀγωνιστὰς τῆς εὐσεβείας, καὶ ἱκανοὺς τὸ πῖθανόν τῆς αἰρέσεως διελέγξει, οὐκ ἂν ἔλοιτο ἕτερον πρὸ ὁμῶν ἀριθμῆσαι, πρὸς πάντα (67) ἄμαχον ὁμῖν καὶ ἀνανταγώνιστον τὴν ἀρετὴν μαρτυρῶν. Καὶ οὐ πολλὸς αὐτῷ πόνος πείσαι, ταῦτα λέγοντι. Διηγείται γὰρ ἀκοαῖς μέλοντα ἐπισταμένων ἀνθρώπων, ἧ ὧν ἂν τις νομισθεῖ μεθ' ὑπερβολῆς ἀπαγγέλλειν. Οὗτος τοίνυν ἐπανίων πρὸς ὁμᾶς γράμματα ἤτησεν, οὐχ ἵνα ἐαυτὸν ὁμῖν οἰκειώσῃ δι' ἡμῶν, ἀλλ' ἵνα ἐμὲ εὐεργετήσῃ, τοῦ προσφθέγγεσθαι τοῖς ἀγαπητοῖς μου (68) ἀφορμὴν παρασχόμενος· ὃν ἀμείψαιτο ὁ Κύριος τῆς ἀγαθῆς προαιρέσεως. Καὶ ὁμεις δὲ αὐτῷ εὐχαῖς καὶ τῇ ἀγαθῇ ὁμῶν περὶ πάντας προαιρέσει τὴν κατὰ δύναμιν χάριν διανεῖματε (69). Σημαίνειτε ἡμῖν καὶ τὰ τῶν Ἐκκλησιῶν ὅπως ἔχει.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΓ΄.

Rogat ut civibus Alexandrinis propinqui corpus, Sebastiae mortui, publico mandato exportandum concedat, et aliquod subsidii ex publico cursu ferri jubeat.

Ἡγεμόνι (70) Σεβαστείας.

Αἰσθάνομαι τῆς τιμότητός σου ἡδέως τὰς ἐπιστολὰς ἡμῶν προσιεμένης, καὶ τὴν αἰτὴν γνωρίζω. Φιλάγαθος γὰρ ὢν, καὶ πρὸς εὐποίας πρόχειρος, ἐπειδὴ τίνα ἐκάστοτε ὕλην παρεχόμεθά σοι ἱκανὴν

trocinatur Basilius, imperatas fuisse, idque in multae magis quam in tributis loco; siquidem eos comes rei privatae falsis criminationibus deceptus damnaverat. Sic etiam Gregorius Naz. epist. 184 Nemesium flectere conatur, qui Valentiniano equorum multam ob aliquod delictum inflixerat. Nec mirum est in Cappadocia, quae optimos equos alebat, ejusmodi multas impositas fuisse.

(67) Πρὸς πάντα. Ita Med., Coisl. uterque et Reg. secundus. Editi πρὸς πάντας.

(68) Ἀγαπητοῖς μου. Reg. secundus et Coisl. secundus ἀγαπητοῖς μοι. Paulo post Coisl. primus, Vat. et Clarom. ἀμείψεται.

tionem indiceres. Cum igitur id quod factum est, injustum sit, et idcirco displicere debens dignitati tuae, et mihi molestum propter necessitudinem mihi cum iis qui laesi sunt intercedentem; rogare festinavi benignitatem tuam, ut ne hominibus nocere volentibus injuriam ex sententia procedere patiaris.

EPISTOLA CCCIV".

Aburgio.

Hic est ille, de quo mihi tecum etiam antea per diaconum sermo fuit. Cum ergo a me tibi litteras deferat, a te his quae cupit impetratis discedat.

EPISTOLA CCCV".

B Sine inscriptione, causa virorum quorundam virtute clarorum.

Jam notus vobis ille est, ut ipsius ostendunt narrationes. Nam ad omnem vos occasionem in ore habet: in orthodoxorum recordatione, in ascetis hospitio excipiendis ac in omni virtute primas vobis defert. Si quis de doctoribus mentionem injiciat, non patitur alios vobis anteponi: si de pietatis propugnatoribus et ad confutandas haereticorum cavillationes idoneis, alium ante vos numerare nolit, testimonium vobis tribuens virtutis, quam nemo vincere et expugnare possit. Nec magnus illi labor haec dicendo persuadere. Loquitur enim auribus hominum, qui norunt majora, quam quae quis enarrans exaggerare videatur. Is igitur ad vos rediens petiit litteras, non ut se mea opera in vestram familiaritatem insinaret, sed ut beneficium in me conferret, occasionem praebens salutandorum amicorum: cujus remuneretur Dominus bonam voluntatem. Vos autem ei precibus et bona vestra erga omnes voluntate gratias pro viribus persolvite. Significate etiam nobis quo sint loco res Ecclesiarum.

441 EPISTOLA CCCVI".

Principali Sebastiae.

Intelligo dignitatem tuam libenter litteras meas accipere, nec causam ignoro. Amans enim boni cum sis, et ad beneficentiam propensus, quoniam tibi aliquam subinde materiam suppeditamus ido-

(69) Διανεῖματε. Ita Med., Coisl. uterque, Vat. et Reg. secundus. Editi διανεμντες.

(70) Ἡγεμόνι. Vide notas ad epist. 67, ubi eadem voce non ducem aut praesidem, sed principalem seu primum curiae designari observamus. Neque obstat huic interpretationi precatio Basilii, ut viris illis aliquid subsidii ex cursu publico concedatur. Nam curialium nonnullas fuisse partes in regendo cursu publico observat Gothofredus in tit. De cursu publico, pag. 508.

* Alias CCCLVII.

** Alias CCXXXII.

*** Alias CCCXXIV.

neam, in qua animi tui magnitudinem ostendas, A ad meas epistolas accurris, ut quæ bonorum operum occasiones habeant. Venit igitur et alia occasio, quæ tuæ in omnes benignitatis notis signari potest, simulque virtutum tuarum præconem in medium adducit. Viri enim Alexandria profecti, necessarii officii causa, quodque communi totius naturæ jure mortuis hominibus debetur, indigent patrocínio tuo; adeo ut jubeas, ut ipsis propinqui corpus Sebastie, exercitu ibi commorante, mortui, publico mandato exportandum concedatur: deinde et quantum licebit, subsidium ipsis feratur ex publico cursu, sique inveniant aliquod longæ peregrinationis per tuam magnanimitatem solatium. Hæc autem ad magnam usque transitura Alexandriam, atque ad illius incolæ miram tuæ dignitatis humanitatem perlatura, perspicuum est prudentiæ tuæ, etiam si ego non dicam. Ego autem et in multis, quæ jam accepi, hoc quoque beneficium numerabo.

EPISTOLA CCCVII.

Hortatur ut inter duos litigantes judicem se præbeat.

Sine inscriptione.

Repellunt sæpe vel utiles sententias contentiosæ iudoles, idque præclarum et utile judicant, non quod aliis omnibus videtur, etiam si profuturum sit, sed quod ipsis solis placet, etiam si damnosum. Causa autem, insipientia, morumque perversitas, non aliorum consiliis attendens, sed solis suis confidens sententiis, ac subeuntibus cogitationibus. Subeunt autem ea quibus gaudent; gaudent autem iis quæ volunt. Qui autem ea quæ vult, judicat utilia, non tutus est justus iudex, sed cæcis quos cæci ducunt, consimilis. Hinc et in damna facile incurrit, et utilitatis magistratam habet experientiam. Huic nunc vitio obnoxius est qui cum hoc viro contendit. Nam cum oporteret iudicium permittere communibus amicis; imo cum a multis sæpe judicatus esset, quibus jus et veritas curæ eran; nunc cucurrit ad iudices, et ad tribunalium iudicium, mavultque multis amissis pauca lucrari. Data autem a magistratibus iudicia ne victoriam quidem sine detrimento ferunt. Sis ergo adiutor, 442 o charum caput; maxime quidem utrique litiganti (id enim pium est) prohibens ne ad iudicem introeant; teque ipsis loco iudicem illi præbens. Quod si alteruter non obtemperat, nec sententiæ cedit, fave injuriæ patienti; et ei qui iusta postulat, patrocinium tuum impende.

* Alias CCCXLVII.

(71) Δέξασθαι. Legendum conjicit Combessius δέξασθαι. Sed minime necessaria emendatio. Probabilior videtur infra ejusdem eruditi viri conjectura, ubi legendum putat καθήκοντος.

(72) Διακονήσει. Sic editi et tres codices, quibuscum collata fuit hæc epistola, nempe Med., Coisl. primus et Vaticanus. Sed tamen merito

δέξασθαι σου τῆς προαιρέσεως τὸ μεγαλοφυῆς, πρὸς πρέχεις ἡμῶν ταῖς ἐπιστολαῖς, ὡς ἔργων ἀγαθῶν υποθέσεις ἐχούσαις. Ἦκει τοίνυν καὶ ἄλλη ὑπόθεσις δυναμένη δέξασθαι (71) τῆς σῆς περὶ πάντα δεξιότητος τοὺς χαρακτῆρας, ὁμοῦ καὶ κήρυκα τῶν σὺν ἀγαθῶν ἐπαγομένη. Ἄνδρες γὰρ ἀπὸ τῆς Ἀλεξάνδρειας κινήσαντες καθηκόντως ἔνεκεν ἀναγκαίου, κακοῦν πάσῃ τῇ φύσει τῶν ἀνθρώπων τοῖς ἀπειθεῖσιν ὀφειλομένου, δέονται τῆς παρὰ σοῦ προστασίας ὥστε κελεῦσαι αὐτοῖς σῶμα οἰκείου ἀνδρός, κατὰ τὴν ἐπιδημίαν τοῦ στρατοπέδου τελευτήσαντος τὸν βίον ἐν τῇ Σεβαστείᾳ, πρῶτάγματι δημοσίῳ συγχωρηθῆναι κινήσαι. Ἐπειτα μέντοι καὶ τὴν δυνατόν αὐτοῖς παρασχεθῆναι βοήθειαν ἐκ τοῦ δημοσίου ὁρόμου, ὥστε εὐρεῖσθαι τινὰ τῆς μακρᾶς πλάνης διὰ τῆς σῆς μεγαλοφυίας παραμυθίαν. Ταῦτα δὲ ὅτι μέχρι τῆς μεγάλης διαθήσεται Ἀλεξανδρείας, καὶ τοῖς ἐκεῖ διακονήσει (72) τὸ θαῦμα τῆς σῆς τιμιότητος, φανερὸν ἐγὼ συνέσει σου, καὶ ἐγὼ μὴ λέγω. Ἡμεῖς τε πρὸς πολλοὺς οἷς ἐλήφραμεν ἥδῃ καὶ ταύτην τὴν χάριν ἐναριθμήσομεν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΖ.

Ἀρεπλήγαρος.

Διαδοῦνται πολλάκις καὶ τὰς χρηστὰς διανοίας αἱ φιλόνοικοι φύσεις, καὶ κρίνουσι καλὴν καὶ χρήσιμον οὐ τὸ πᾶσι τοῖς ἄλλοις δοκοῦν, καὶ ἡ λυσίτελῆς, ἀλλὰ τὸ μόνοις αὐτοῖς ἀρέσκον, καὶ ἐπιζήμιον ἦ. Τὸ δὲ αἴτιον ἀνοία καὶ σκαυότης τρέπων, οὐ προσεχούσα ταῖς παρ' ἐτέρων συμβουλαῖς, μόνοις δὲ πιστεύουσα γνώμῃς οἰκείαις καὶ τοῖς ὑποπίπτουσι λογισμοῖς. Ὑποπίπτουσι δὲ οἷς χαίρουσι· χαίρουσι δὲ οἷς βουλονται. Ὅ δὲ ἂ βούλεται νομίζων λυσίτελῃ, οὐκ ἔστιν ἀσφαλὴς τοῦ δικαίου κριτῆς, ἀλλ' εἰσὶν τυφλοὶ ὑπὸ τυφλῶν ὁδηγούμενοι. Ἐντεῦθεν καὶ προσπατεῖς ζημίας εὐκόλως· καὶ τοῦ συμφέροντος διδάσκαλον ἔχει τὴν πείραν. Τοῦτο νῦν (73) τὸ πάθος ὑπομένει ὁ τῷ παρόντι συνευγμένος ἀνδρὶ. Δέον γὰρ τὴν κρίσιν ἐπιτρέψαι φίλοις κοινῶς, μᾶλλον δὲ παρὰ πολλοῖς πολλάκις κριθεῖς, οἷς ἐμελε τοῦ δικαίου καὶ τῆς ἀληθείας, νῦν ἔδραμεν ἐπ' ἀρχοντας καὶ τὴν τῶν δικαστηρίων κρίσιν, καὶ αἰρεῖται, πολλὰ ζημιωθείς, ὀλίγα κερδάναι. Αἱ δὲ παρὰ ἀρχοῦσι κρίσεις οὐδὲ τὴν νίκην ἀζήμιον φέρουσι. Γενοῦ (74) δὲ βοηθός, ὁ φίλη κεφαλὴ, μάλιστα μὲν ἀμφοτέροις τοῖς κρινόμενοις (εὐσεβὲς γὰρ) κωλύων τὴν εἰσόδον τὴν πρὸς τὸν ἀρχοντα, καὶ γινόμενος αὐτοῖς ἀντ' ἐκείνου δικαστής. Εἰ δὲ ἀπειθεῖ θάτερος, καὶ μάχεται ταῖς ψήφοις, σύμπραξον τῷ ἀδικουμένῳ, καὶ πρόσθε τὴν παρὰ σοῦ βοήθην τῷ ζητούντι τυχεῖν τῶν δικαίων.

Combessius legendum docet διακομίσαι.

(73) Τοῦτο νῦν. Ita Harl. et Med. Edit., Τοῦτο τοίνυν. Titulum huic epistolæ apposuimus, qualem in codice Harleano et nonnullis aliis reperimus. Editi addunt ἐπὶ ἀποκαλύψει κρυπτῶν, occultiorum manifestationis causa.

(74) Γενοῦ. Ita vetustissimi tres mss. et alii nonnulli. Editi γίνου.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΗ'.

EPISTOLA CCCVIII.

*Pauperes et afflictos Capralis in solas commendat.**Ἀρεπίγραφος, ἐπὶ προστασίᾳ.*

A

Sine inscriptione, patrocinii causa.

Καὶ παρούσης τῆς τιμιότητός σου τοῖς ἀδελφοῖς (76), τῶν ἀπὸ τοῦ χωρίου Καπράλεως ἐνεκεν, διελέχθην, καὶ προσήγαγον αὐτοὺς τῇ ἡμεροῦστί σου, παρακαλέσας σε ἔχοντα πρὸ ὀφθαλμῶν τὴν παρὰ τοῦ Κυρίου μισθαποδοσίαν, προϊστασθαι αὐτῶν, ὡς πενήτων καὶ καταπονουμένων ἐν ἅπασιν. Καὶ νῦν πάλιν διὰ τοῦ γράμματος τὴν αὐτὴν ἀνανεοῦμαι παρακλήσιν, εὐχόμενος τῷ ἁγίῳ Θεῷ καὶ τὴν ὑπάρχουσάν σοι περιφάνειαν καὶ λαμπρότητα τοῦ βίου συντηρηθῆναι, καὶ ἐπὶ μείζονα ἐλθεῖν, ἵνα ἀπὸ μείζονος δυνάμεως πολυτελέστερα ἡμᾶς ἐχῇς εὐεργετεῖν. Ὅτι γὰρ μία ἡμῖν εὐχὴ (76) ἡ παντὸς τοῦ οἴκου ὧμῶν σωτηρία, ἥγοῦμαι πεπεσθαι σε.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΘ'.

EPISTOLA CCCIX.

*Commendat senem ex divite pauperrimum, et tribus liberis oneratum, de domus suæ censu sollicitum.**Ἀρεπίγραφος, ἐπὶ ἐνδεῇ.*

B

Sine inscriptione, pro egeno.

Πάνυ κατέγνωμ τοῦ ἀδελφοῦ τοῦδε φροντίζοντος ἐπὶ τῇ ἀπογραφῇ τοῦ οἴκου ὅς γε (77) προλαβὼν τὴν ἀναγκαίαν ἀτέλειαν ἔχει ἀπὸ τῆς πενίας. Ἀπὸ γὰρ βίου εὐπόρου, οὕτω τοῦ Κυρίου ἐπὶ συμφέροντι τῆς ψυχῆς αὐτοῦ οἰκονομήσαντος, νῦν εἰς τὴν ἐσχάτην πενίαν περιετράπη, ὡς μόλις μὲν καὶ τῆς ἐφ' ἡμέραν (78) τροφῆς εὐπορεῖν, ἀνδραπόδου δὲ μηδὲ ἐνὸς κατάρχειν, ἀπὸ πολλῶν ὧν πρότερον εἶχεν ἐν τῇ ἑαυτοῦ δεσποτείᾳ. Τούτῳ τὸ σῶμα περιλείπεται μόνον, καὶ τοῦτο ἀσθενὲς καὶ γηραιόν, ὡς καὶ αὐτὸς ὁρᾷ· καὶ παῖδες τρεῖς, προσθήκη φροντίζων ἀνδρὶ πέννι. Ὅτι μὲν οὖν οὐδὲν ἰδεῖτο τῆς ἡμετέρας πρεσβείας, ἱκανὴν ἔχων τὴν πενίαν δυσωπήσας (79) διὰ τὸ φιλόανθρωπον τοῦ τρόπου, ἀκριβῶς ἡπιστάμην. Ἐπεὶ δὲ δυσάρεστοι οἱ αἰτοῦντες, ἐφοβήθην μήποτε ἐλλιμπάνῃ (80) τι τῶν εἰς αὐτὴν ὀφειλομένων, καὶ ἐπίσταλα, εἰδὼς, ὅτι ἡ ἡμέρα αὐτῶν, ἐν ἣ ἂν πρῶτον ἔῃ σου τὴν σεμνότητα, ἀρχὴ εὐθύμου βίου πρὸς τὴν μετὰ ταῦτα χρόνον γενήσεται, καὶ δώσει τινα βελτίαν τῶν πραγμάτων αὐτοῦ (81) μεταβολήν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΙ'.

443 EPISTOLA CCCX.

*Commendat cognatos suos ac ceteros Ariarathiae incolas.**Ἀρεπίγραφος, ὑπὲρ συγγενῶν.**Sine inscriptione, pro cognatis.**Μὴ μοι περισπούδαστον ἦν συντυχεῖν σου τῇ**Mihi ipsi admodum in optatis erat cum tua fa-*

(75) *Τοῖς ἀδελφοῖς.* Mutata interpungendi ratione lucem huic loco asferre conatus sum. Sic enim erat in editis, Καὶ παρούσης τῆς τιμιότητός σου, τοῖς ἀδελφοῖς... διελέχθην. Unde interpretes, sermonem habui cum fratribus, eorum, qui Capralis regione arti sunt, gratia: sed quos hic Basilus fratres appellat, hi alii esse non possunt, quam selecti cives Capralenses ac de rebus patriæ missi. Quare nequaquam his fratribus res Capralenses commendabat, sed potius ei ad quem hæc scripta epistola. Hos enim coram illo antea produxit, ut de rebus Capralensium ageret: nunc eosdem cum litteris mittit. Cæterum clarior multo esset tota verborum complexio, si deessent hæc voces, τοῖς ἀδελφοῖς. Sed si retineantur, non puto aliter, ac interpretatus sum, accipi debere.

(76) *Ἡμῖν εὐχὴ.* Coisl. secundus et Reg. secundus ἡμῶν εὐχὴ.

(77) *Ὅς γε.* Sic Med., Coisl. primus et Vat. Editi δόγε. [Recte.]

(78) *Ἐφ' ἡμέραν.* Reg. secundus et Coisl. secundus ἐφημέριον. Ibidem Vaticanus codex ἀνδραπόδου δὲ μηδενός.

(79) *Δυσωπήσας.* Reg. secundus et Coisl. secundus δυσωπήσαι σε.

(80) *Ἐλλιμπάνῃ.* Coisl. secundus et Reg. secundus ἐλλιμπάνειν.

(81) *Ἀδτοῦ.* Ita Coisl. primus et Vat. Editi αὐτοῦ.

* Alias CCXXXIII.

** Alias CCXXX.

*** Alias CCXXXVII.

cundia congregi pluribus de causis : primum, ut A bonis, quæ tibi insunt, longo intervallo perfuerer; deinde, ut etiam pro Ariarathicæ incolis te precarer : quibus jamdudum gravâtis dedit Dominus dignum solatium, prohibitis tuæ administrationem illis concedens. Est autem et alia quædam meorum cognatorum possessio, quæ valde gravatur, ac fere caput est inopiæ Ariarathicæ : cui etiam precor, ut benignitas tua, quantum fieri potest, medeatur, quo ab iis qui potentiuntur, deinceps ferri possit.

EPISTOLA CCCXI*.

Rogat ut illius domus, qui hanc epistolam ferebat, publicis muneribus gravata sublevetur.

Principali.

Multas me cogunt litteras dignitati tuæ scribere qui asseverationum mearum rationem non habent, sed proprium quiddam ac eximium in suis rebus exquirunt. Jamdudum enim eis testificatus sum, ita te communem fore et æquabilem nobis juris custodem, ut nemo amplius quidquam ad humanitatem requisitus sit, nisi plus justo avidus fuerit. Sed tamen ut huic homini satisfaceremus, dedimus ei epistolam, commendantes eum tibi, rogantesque ut et libenter ipsum videas, et quia tempore patiscit illius domus in obeundis muneribus, eam, quantum fas erit, allevare digneris.

EPISTOLA CCCXII**.

Commendat aliquem metuentem ne ex novo censu læderetur.

Censitori.

Nosti quæ accedant hominibus ex censibus tum lucra tum detrimenta. Quare huic ignosce in id vehementer incumbenti, ne quid damni accipiat : quinetiam ei ad jus obtinendum pro virili patrocinari in animum inducas.

EPISTOLA CCCXIII***.

Rogat Galatiæ Censitorem, ut de censu domus Sulpicii aliquid remittat.

Censitori.

Non licet eminus providentiam divinam intueri : sed nos homines præ animi imbecillitate quæ antepedes posita sunt respicimus ; et sæpe dum ad bonum finem deducimur, moleste ferimus, tolerante nostras inscitias eo, qui omnia in sapientia moderatur, Domino. Meministi enim quam moleste tunc **444** tulerimus impositam nobis sollicitudinem : quot advocaverimus amicos, ut illorum opera in-

* Alias CCCXXI.

** Alias CCCXXVI.

*** Alias CCCLIII.

(82) *Αὐτοῖς*. Hanc vocem addidimus ex quinque mss. codicibus.

(83) *Ὁ καὶ παρακαλῶ*. Deest conjunctio in Mediceo, Coisl. secundo et Reg. secundo.

(84) *Υπερβάλλη*. Coisl. secundus et Reg. secun-

λογιότητι πολλῶν ἔνεχεν* πρῶτον μὲν, ὥστε ἀπολαῦσαι τῶν ἐν σοὶ καλῶν διὰ πολλοῦ τοῦ ἐν τῷ μεταξὺ χρόνου· ἔπειτα δὲ, καὶ περὶ τῶν κατὰ Ἀριαραθίαν ἀνθρώπων παρακαλέσαι σε· οἷς ἐκ παλαιού θλιβομένοις ἔδωκεν ὁ Κύριος ἀξίαν παραμυθίαν, τῆς σῆς ὀρθότητος τὴν ἐπιστάσιαν αὐτοῖς (82) χαρισάμενος. Ἔστι δὲ τι καὶ ἕτερον τῶν συγγενῶν τῶν ἐμῶν πάννυ βεβαρημένον, καὶ σχεδὸν τὸ καιριώτατον τῆς Ἀριαραθικῆς ἀπορίας ὑπάρχον· καὶ παρακαλῶ (83) κατὰ τὸ ἐνδεχόμενον λατρευθῆναι παρὸς τῆς σῆς χρηστότητος, ὥστε φορητὸν τοῦ λοιποῦ γενέσθαι τοῖς κεκτημένοις.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΙΑ'.

Πρωτεύοντι.

B

Πολλὰς ἡμῖν ποιοῦσι τὰς ἐπιστολάς πρὸς τὴν σὴν τιμωτέρα οἱ ταῖς διαβεβαιώσασιν ἡμῶν μὴ προσέχοντες, ἀλλ' ἰδίῳ τι καὶ ἐξάρετον ἐν τοῖς ἑαυτῶν ἐπιζητοῦντες. Πάλαι γὰρ ἡμεῖς αὐτοῖς διεμαρτυράμεθα, ὅτι οὕτως ἔση κοινὸς καὶ ἴσος τῶν δικαίων ἡμῖν φύλαξ, ὥστε μηδὲνα πλέον ἐπιζητῆσαι τι τῶν εἰς φιланθρωπῶν, ἐὰν μὴ που ὑπερβάλλῃ (84) τῇ ἀπλησίᾳ. Ὅμως δὲ πληροφοροῦντες τόνδε, ἐδώκαμεν αὐτῷ τὴν ἐπιστολήν, συνιστῶντές σοι τὸν ἄνδρα, καὶ παρακαλοῦντες καλῶς τε αὐτὸν ἰδεῖν, καὶ διὰ τὸ χρόνον κεκμηκέναι αὐτοῦ τὸν οἶκον ἐπὶ ταῖς λειτουργίαις, τῆς ἐνδεχομένης αὐτὸν παρακλήσεως ἀξίωσαι.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΙΒ'.

C

Κηρύττοντι.

Οἶδας τὰς ἐκ τῶν κήνσων καὶ ὠφελείας καὶ βλάβας, τὰς γινομένας τοῖς ἀνθρώποις. Ὅστε σύγγνωθι τῷδε πολλὴν ποιησαμένη σπουδὴν μηδεμίαν ὑπομείναι βλάβην, καὶ συνάρασθαι αὐτῷ κατὰ δύναμιν πρὸς τὸ δίκαιον προθυμήθῃ.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΙΓ'.

Κηρύττοντι.

Οὐκ ἔστι πόρρωθεν ἰδεῖν τὰς οἰκονομίας τοῦ Θεοῦ· ἀλλ' ὑπὸ μικροφυχίας οἱ ἄνθρωποι πρὸς τὸ ἐν ποσὶν ἀποβλέπομεν· καὶ πολλάκις ἐπὶ ἀγαθὸν πέρας ἀγόμενοι δυσχεραίνομεν, ἀνεχομένου ἡμῶν τῆς ἀμαθίας τοῦ πάντα ἐν τῇ ἑαυτοῦ (85) σοφίᾳ διοικούντος Δεσπότη. Μέννηται γὰρ δῆπου ὅσον ἐδυσχεράναμεν (86) τότε πρὸς τὴν ἐπιτεθεῖσαν ἡμῖν φροντίδα, ὅσους παρελάβομεν τῶν φίλων, εἰς τὸ διὰς ὑπερβάλλῃ.

(85) *Τῇ ἑαυτοῦ*. Sic tres vetustissimi codices. Editi τῇ αὐτοῦ.

(86) *Ἐδυσχεράναμεν*. Regius uterque et Coisl. secundus ἐδυσχεραίνομεν. Paulo post editi ὀνομαζομεν. Sed potior visa Regii primi et Paris. a. Bigot. scriptura, quam secuti sumus.

αὐτῶν ἀπόσπασθαι τὴν ἐπὶ ῥησιαν. Οὕτω γὰρ ὠνομά-
ζομεν τὸ πρῶγμα. Ἀλλὰ νῦν ὁρᾷς ὅποια τὰ παρόντα.
Παρέσχε γὰρ σοι ὁ Θεὸς ἀφορμὴν τοῦ τὴν καλοκαγα-
θίαν τῶν τρόπων εἰς φανερόν ἀγαγεῖν, καὶ παντὶ τῷ
ἐφεξῆς βίῳ ἀγαθῆς μνήμης ἀφορμὰς ἐναφεῖναι.
Ὅποια γὰρ ἂν ὦσιν αἱ ἀποτιμήσεις αὐταί, τοιαῦ-
ται καὶ αἱ ἐπ' αὐταῖς μνημαὶ παρὰ τῶν ἐπιγίνο-
μένων διασώζεσθαι πεφύκασιν (87). Ἐπεὶ δὲ οὐδὲ εὐ-
χομένοις Γαλάταις ὑπῆρξεν ἂν φιλάνθρωποτέρου
ἡθους ἐπιτυχεῖν, ἀκριδῶς ἐγὼ πέπεισμαι. Ἐγὼ δὲ
οὐ Γαλάτας μακαρίζειν τῆς σῆς ἐπιστάσεως μόνον,
ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ἑμαυτὸν (88). Ἔστι γὰρ χάμολ οἶκος
ἐν Γαλατίᾳ, καὶ οἰκῶν γὰρ ὁ λαμπρότατος σὺν Θεῷ,
εἰς ὃν εἰ τύχοιμι παρὰ σοῦ τινας βοήθειαι (τεύξομαι
δὲ ἕως ἂν ἡ φίλα τὴν οἰκίαν ἰσχύιν ἐξη), μεγάλην
εἰσομαι τῷ Θεῷ τὴν χάριν. Εἰ οὖν τις λόγος παρὰ τῇ
σῇ τιμωρίᾳ τῆς ἐμῆς φιλίας, ὁμολογουμένην τινὰ
ὠφέλειαν παρασχεῖσθαι τῷ οἴκῳ τοῦ θαυμασιωτάτου
ἀρχοντος Σουλτικίου (89), ἡμῶν ἐνεκεν παρακλήθητι·
ὥστε ὑφελεῖν τι τῆς νῦν οὐσῆς ἀπογραφῆς, μάλιστα
μὲν ἀξιόλογον, καὶ τῆς σῆς μεγαλονοίας ἀξίον,
προσθήσω δὲ, ὅτι καὶ τῆς ἡμετέρας πρεσβείας (90)
τῶν ἀγαπῶντων σε· εἰ δὲ μή, ἀλλ' ὅσον οἱ τε και-
ροὶ (91) συγχωροῦσι, καὶ ἡ τῶν πραγμάτων ἐπιδέ-
χεται φύσις· πάντως δὲ ὑφελεῖν, καὶ μὴ ἔδῃαι ἐπὶ
τῆς ταυτότητος· ὥστε ἡμᾶς (92) μυρίων ὧν ἐχομεν
παρὰ τοῦ ἀγαθοῦ ἀρχοντος εὐεργεσιῶν μίαν χάριν
ταύτην διὰ τῆς σῆς σεμνότητος ἀντεκτίσαι.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΙΑ΄.

Rogat ut sua causa amorem erga fratrem, qui hanc epistolam ferebat, multiplicet.

Ἀρεπίγραφος, ἐπὶ οἰκείῃ.

Καὶ πῶς ἐμελλον ἐγὼ γραμμάτων οἰκίαν ἀφορ-
μὴν παρῶσθαι, καὶ μὴ προσερεῖν (93) τὴν σὴν τι-
μωρίαν, τοῦδε πρὸς ὑμᾶς ἀφικνουμένου; Ὅς ἐξήρ-
κει μὲν καὶ ἀπ' αὐτοῦ εἰπεῖν τὰ ἡμέτερα, καὶ τὴν τῆς
ἐπιστολῆς ἀποπληρῶσαι (94) χρεῖαν· ἡβουλήθη δὲ καὶ
γραμμάτων διάκονος γενέσθαι, διὰ τὸ εὐδὲρα ἡμᾶς
ἀγαπᾶν, καὶ ἐξ ὅλης ψυχῆς προσχεῖσθαι ἡμῖν. Παν-
τὶ (95) τρόπῳ καὶ τὰ ὑμέτερα ῥήματα ἐπικομιζεσθαι
βούλεται, καὶ ὑμῖν διακονεῖσθαι. Ἐδῶκαμεν οὖν αὐτῷ
τὴν ἐπιστολήν, δι' ἧς πρῶτον μὲν ὑμῖν εὐχόμεθα
πάντα τὰ ἀγαθὰ, ἅτε ὁ βίος οὗτος ἔχει, καὶ ὅσα τὸν
ἐν ταῖς (96) ἐπαγγελίαις μακαριστῶν ἀποκείμενα
φυλάσσει· ἔπειτα καὶ δέδμεθα τοῦ ἀγίου Θεοῦ οἰκο-
νομηθῆναι δεύτερον ἡμῖν τὴν συντυχίαν ὑμῶν, ἕως

(87) *Τοιαῦται... πεφύκασιν.* Sic tres vetustis-
simi codices. Editi *τοιαύτη καὶ ἡ ἐπ' αὐτοῖς μνήμη...*
πέφυκε. Habent etiam ἐπ' αὐταῖς sex alii codices.

(88) *Ἐμαυτόν.* Sic tres vetustissimi codices.
Editi *ἐαυτόν.*

(89) *Σουλτικίου.* Ita Harl. prima manu. Editi
Ὀὐλτικίου.

(90) *Πρεσβείας.* Immorari non soleo in observan-
dis interpretum erratis; sed tamen hoc loco appo-
nam speciem eruditionis Sculteti, ut quisque vi-
deat quantum huic homini tribuendum sit. Sic igitur
interpretatur: *Quod ille sit ex ordine presbytero-
rum nostrorum.* Unde Combefisius: *Vapulet tiro
qui sic deliret: eritque nobis homo sic inficetus do-*

A *juriam propulsaremus.* Sic enim rem appellabamus.
Sed nunc vides qualia sint praesentia. Praebuit
enim tibi Deus occasionem morum integritatis in
lucem proferendae, totique posteritati argumenta
bonae memoriae relinquendi. Quales enim descri-
ptiones censuum ipsae fuerint, talis etiam earum
recordatio a posteris conservari solet. Mihi autem
Galatas ne optando quidem potuisse ingenium
humanius nancisci exploratum et persuasum est.
Nec Galatas solum beatos praedicare possum ob
tuam administrationem, sed et meipsum. Est enim
mihi etiam domus in Galatia; ac domorum quidem
Dei dono longe splendidissima, in quam quidem
si mihi aliquid praesidii concesseris (concedes
autem quandiu amicitia suo stabit robore), in-
gentes Deo gratias habiturus sum. Si qua igitur
ratio apud tuam dignitatem amicitiae meae, ut
ratum quoddam beneficium tribus domui ma-
gistratus maxime admirandi Sulpicii, fac mea
causa exoreris: adeo ut de censu praesenti aliquid
demas, maxime quidem quod memorabile sit,
et tua magnanimitate dignum, addam etiam et
nostra qui te diligimus precatione. Sin minus,
saltem quantum tempora concedunt, et rerum
natura patitur: omnino autem aliquid demas,
nec in eodem statu relinquo: ut pro innumera-
bilibus beneficiis, quae ab egregio illo magistratu
accepimus, hanc unam gratiam tuae gravitatis
opera referamus.

EPISTOLA CCCXIV.

Sine inscriptione, pro famulo.

C Et quomodo ego domesticam scribendi occa-
sionem negligerem, nec tuam salutarem dignita-
tem, hoc ad vos proficiscente? Qui quidem et per
se posset nostra narrare, litterarumque vicem
explere: voluit tamen litteras etiam perferre,
eo quod me vehementer diligat, ac mihi ex toto
animo affixus sit. Cupit omnino et tuum respon-
sum referre, et tibi suam operam prestare. Ita-
que ei dedi epistolam, qua tibi primum bona
omnia precor, tum quae haec vita habet, tum
quae promissam beatitudinem reposita servant:
deinde etiam Deum sanctum rogo, ut eo ita dis-
pensante iterum vobiscum congregiamur, dum
in terra versamur. Caeterum, quin erga memo-

D *ctrinae Patrum verique eorum sensus arbiter.*

(91) *Καιροί.* Sic novem mss. Editi *χρόνοι.*

(92) *Ὅστε ἡμᾶς.* Coisl. primus et Med. ὡς
ἡμᾶς.

(93) *Μὴ προσερεῖν.* Negatio addita ex Coisl.
secundo et Reg. secundo.

(94) *Ἀποπληρῶσαι.* Ibidem duo codices cum
Med. πληρῶσαι.

(95) *Ἡμῖν. Παντὶ τρόπῳ.* Uterque Coisl. ἡμῖν
παντὶ τρόπῳ.

(96) *Ὅσα τὸν ἐν ταῖς,* etc. Reg. secundus et
Coisl. secundus ὅσα τῶν ἐν ταῖς ἐπαγγελίαις τῶν
μακαριστῶν ἀποκείμενον φυλάσσει.

* Alias CCCXXI.

ratum fratrem amorem multiplices mea causa, nullus dubito. Quare fac exoreris ut id reipsa experiatur.

Ἄισμέν ὑπὲρ γῆς. Τὴν δὲ εἰς τὸν προειρημένον ἀδελφὸν ἀγάπην ὅτι πολυπλασιάσεις ἡμῶν ἐνεκεν, οὐκ ἐμφιβάλλω. Ὅστε παρακληθῆτι ἐργῶ αὐτῷ παραγγέσθαι τὴν πείραν.

445 EPISTOLA CCCXV.

Commendat viduam sibi propinquam ejusque pupillos.

Sine inscriptione, pro propinqua.

Cum omnino persuasum habeam impetraturum me quidquid juste a tua dignitate petivero, libenter epistolam dedi ornatissimæ huic pupillorum curatrici, quæ ædes incolit hydra quadam multorum capitum acerbiores. Quibus omnibus accedit, ut sanguine inter nos conjuncti simus. Quapropter nobilitatem tuam rogo, ut et mihi aliquid tribuens et honorem pupillorum avo debitum conservans, aliquid feras auxilii: quo deinceps fiat illis hæc possessio tolerabilis.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΙΕ'.

Ἀρεπίγραφος, ὑπὲρ συγγενούς.

Πάνυ πεπεισμένος μηδὲν διαμαρτῆσθαι περὶ ὧν ἂν μετὰ τοῦ δικαίου παρακαλέσω τὴν τιμιότητά σου, προθύμως ἤλθον ἐπὶ τὸ δοῦναι τὴν ἐπιστολὴν τῇ κοσμιωτάτῃ τῇδε ὀρφανῶν προσετώτῃ, καὶ οἰκίαν οἰκοῦσῃ ὑδρας τινὸς πολυκεφάλου χαλεπωτέραν. Ἐπὶ πᾶσι δὲ τούτοις ὑπάρχει ἡμῖν τὸ καὶ οἰκείως ἔχειν ἀλλήλους κατὰ γένος. Διὸ παρακαλοῦμέν σου τὴν εὐγένειαν, καὶ ἡμᾶς τιμῶντα, καὶ τῷ πάππῳ τῶν ὀρφανῶν τὴν ὀφειλομένην ἀποσώζοντα τιμὴν, παρασχέσθαι τινὰ βοήθειαν· ὥστε φορητὴν τοῦ λοιποῦ τὴν κτῆσιν αὐτοῖς καταστήσαι.

EPISTOLA CCCXVI.

Commendat hominem patrocinio ad ea, quæ sibi proponebat, indigentem.

Sine inscriptione, pro direxato.

Quancumque omnino persuasum habeo litteris non indigere qui tuam clementiam adeunt, propterea quod ex animi probitate plura facis, quam quis obsecrans ad bonum adhortetur; quia tamen hujusce filii cura majorem in modum tangor, adductus sum ut ad puram tuam et doli expertem animam scriberem, commendans tibi hominem ac rogans, ut quibus rebus poteris præstes, ei ad ea, quæ sibi proponit, tuum pro viribus auxilium. Nullum autem alium ei opus fore patronum, si digneris totam potestatem quam tibi Dominus largitus est, ad illius patrocinium impendere, mihi omnino persuasum est.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΙΓ'.

Ἀρεπίγραφος, ὑπὲρ καταπορευομένου (97).

Πάνυ πεπεισμένος μηδὲν δεῖσθαι γραμμάτων τοὺς πρὸς τὴν σὴν χρηστότητα ἀφικομένους, διὰ τὸ πλεῖστον ποιεῖν ἐκ τῆς τοῦ τρόπου καλοκαγαθίας ἢ ὅσον ἂν τις παρακαλέας προτρέψαιτό σε πρὸς τὸ ἀγαθόν, ὅμως, διὰ τὸ καθ' ὑπερβολὴν φροντίζειν τοῦ υἱοῦ τοῦδε, ἐπιστεila τῇ καθαρᾷ σου καὶ ἀδόλῳ ψυχῇ προήχθην, συνιστῶν σοι τὸν ἄνδρα, καὶ παρακαλῶν, ἐν οἷς ἂν ᾗ δυνατόν, παρασχέσθαι αὐτῷ εἰς τὰ προκείμενα τὴν κατὰ δύναμίν σοι ἐπικουρίαν. Ὅτι δὲ οὐδενὸς ἐτέρου δεηθήσεται προστατοῦ, σοὺ καταξιώσαντος πάσῃ δυνάμει ἣν ἔδωκέ σοι ὁ Κύριος, χρήσασθαι εἰς τὴν ὑπὲρ αὐτῷ προστασίαν, ἀκριβῶς ἐπίσταμαι.

EPISTOLA CCCXVII.

Amici occupationibus tribuit, quod raro litteris suis responderet. Rogat ut is qui epistolam ferebat, non frustra se pertulisse sentiat.

Sine inscriptione, pro egono.

Raras mihi ad tuam dignitatem efficiunt litteras rara a te responsa. Indicium enim facio, cur molestiam meas litteras asferre dignitati tuæ putem, quod non accipiam his quæ subinde scribo responsiones. Sed rursus ad aliam traducit cogitationem consideratio multitudinis negotiorum tuorum; ac tot et tanta in manibus habenti ignosco, si mei obliviscaris: cujus ne si summum quidem esset otium et quies, ob vilem et abjectam vitam facile esset recordari. Te quidem sanctus ille et ad majorem splendorem perducat, et te sua ipsius gratia in præsentī elaritate conservet. Mihi autem quælibet occasiones, novæ sunt scribendi

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΙΖ'.

Ἀρεπίγραφος, ὑπὲρ ἐνδεούς.

Σπανίως ἡμῖν τὰς πρὸς τὴν σὴν τιμιότητα κατασκευάζει ἐπιστολάς τὸ σπάνιον τῶν αὐτόθι (98) ἀποκρίσεων. Δεῖγμα γὰρ ποιούμεθα τοῦ ὅχλου ἡμῶν τὸ γράμμα φέρειν τῇ τιμιότητι σου, τὸ μὴ δέχεσθαι ἐφ' οἷς ἂν ἐκάστοτε γράφομεν (99) τὰς ἀποκρίσεις. Πάλιν δὲ εἰς ἐτέραν μεθίστησι διάνοιαν ἡ ἐννοια τοῦ πλήθους τῶν περὶ σὲ πραγμάτων, καὶ συγγνώμην ἔχοντων τῶν τοσαῦτα διὰ χειρὸς ἔχοντι ἐπιλανθανόμενον ἡμῶν, ὧν οὐδὲ εἰ πᾶσα ἦν σχολὴ καὶ ἡσυχία, διὰ τὸ ταπεινὸν τοῦ βίου μεμνησθαι βῆδιν. Σὲ μὲν οὖν ὁ ἄγιος (1) καὶ ἐπὶ μέζοντα τῆς περιφανείας ἀγάγαι, καὶ τῇ παρουσίᾳ λαμπρότητι συντηρήσει τῇ αὐτοῦ χάριτι· ἡμεῖς δὲ πᾶσαν πρόφασιν ἀμειβόμεθα.

* Alias CCXVIII.

** Alias CCXIX.

*** Alias CCXXII.

(97) Ὑπὲρ καταπορευομένου. Ita Méd. et duo alii. Editi et Coisl. primus, ὑπὲρ καταπορευομένου.

(98) Αὐτόθι. Coisl. secundus et Reg. secundus

(99) Γράφομεν. Idem duo codices cum Méd. γράφωμεν.

(1) Ἄγιος. Vaticanus et Claromontanus addunt Θεός.

μεθα γράμμασιν, οὐχ ἥμισυ δὲ τὴν παρούσαν διὰ **A** vices; ista imprimis, propter hunc hominem, quem tibi commendo ac rogo, ut se meas ad te litteras non frustra pertulisse sentiat.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΗΨ

446 EPISTOLA CCCXVIII.

Rogat ut epistolam ferenti et sua ei patriae prosit commendatio.

Basilii, carens titulo, pro conterraneo.

Βασιλείου, ἀνεπίγραφος, ὑπὲρ πατριώτου.

Τοὺς ἐκ τῆς πατρίδος ἡμῶν ἀφικομένους συνίστη-
ει σοι αὐτὸ τῆς πατρίδος δίκαιον· εἰ καὶ ἐπὶ τῇ τοῦ
τρόπου χρηστότητι πάντας ὑπὸ τὴν ἑαυτοῦ ἀγείας
πρόνοιαν, τοὺς ὁπωσούν δεομένους τινὲς ἀντιλήψεως.
Καὶ τὸν ἐγγχειρίζοντα τοίνυν τὴν ἐπιστολὴν τῇ κο-
σμιότητι σου, τὸν υἱὸν τοῦδε, δέξαι, καὶ ὡς πατριώ-
την, καὶ ὡς δεόμενον ἀντιλήψεως, καὶ ὡς παρ' ἡμῶν **B**
συνιστάμενόν σοι· καὶ ἐκ πάντων τούτων ἐν αὐτῷ
ὑπαρξάτω, τυχεῖν τῆς ἐνδεχομένης παρὰ σοῦ βοή-
θείας εἰς τὰ προκαίμενα. Ἀλλ' ὅτι ἐπὶ τοῖς ἀγα-
θοῖς ἔργοις αἱ ἀνταποδόσεις, οὐ παρ' ἡμῶν τῶν μι-
κρῶν, ἀλλὰ παρὰ τοῦ Κυρίου, τοῦ τὰς ἀγαθὰς
προαίρεσεις ἀμειβομένου.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΙΘ΄.

EPISTOLA CCCXIX.

Commendat hospitem omni subsidio in terra extranea egentem.

Ομοίως ὑπὲρ ξένου.

Similiter pro hospite.

Κατὰ πόδας τῆς ἀναχωρήσεώς σου ἐπίστη ἡμῖν
ὁ υἱὸς οὗτος ὁ τὴν ἐπιστολὴν σοι ταύτην ἀποδίδους,
χρεῖαν ἔχων, ὡς ἀνὴρ ἐν ἀλλοδαπῇ διάγων, πάσης **C**
τῆς παρὰ τῶν Χριστιανῶν ὀφειλομένης τοῖς ξένοις
παραμυθίας. Τὸ μὲν οὖν πρῶτον οὗτος σοι ἕναρ
γέστερον διηγῆσεται· τὴν δὲ βοήθειαν αὐτὸς παρ-
έξεις, τὴν σοι κατὰ δύναμιν, καὶ ἀναγκαίαν τοῖς προ-
κειμένοις. Ἐὰν μὲν οὖν παρῇ ὁ ἡγεμὼν, αὐτὸς ξε-
ναγήσεις πρὸς αὐτὸν δηλονότι. Ἐπεὶ δὲ τῶν πολι-
τευομένων παρέξεις αὐτῷ τὰ σπουδαζόμενα. Οὐ γὰρ
μικρὸς μοι μέλει τὸ πάντα αὐτὸν κατὰ γνώμην
πράξαντα ἐπανελεῖν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΚ΄.

EPISTOLA CCCXX.

Testatur eum qui ad negotia procuranda missus fuerat, etsi re infecta rediit, non tamen pigritiae accusandum. Scire ariet quo loco sint res ecclesiasticae.

Ἀνεπίγραφος, ἐπὶ προσηγορίᾳ.

Sine inscriptione, salutandi gratia.

Διὰ μακροῦ ἡμῖν ὑπῆρξε προσεπιπεῖν τὴν τιμὴν
τητά σου, τῷ τὸν ἀναχόμενον τὰς ἀποκρίσεις πο-
λὺν χρόνον ἐνδιατρίψαι τῇ ἡμετέρᾳ, καὶ ἀνδράσι **D**
καὶ πράγμασι δυσχερεστέροις (3) περιπεσεῖν.
Ἐνιαυτὸν γὰρ ὅλον ἀπεξενόθη τῆς ἐνεργουσίας.
Ἀπάταις ἀνθρώπων καὶ διαλύσεσιν ὑπαχθεῖς, εἰ τῆς
παρούσης αὐτῷ κακουργίας κρατήσεις, τοῦ παντὸς
περίεσεσθαι, ὅλῃ τοῦ κεφαλαίου τῆς ζημίας ἐπὶ σθε-
το, ἐν τῇ κατὰ μικρὸν ἀπάτῃ τῆς αἰσθήσεως κλεπτο-
μένης. Ἐπεὶ οὖν ἐπάνεισι, τῶν τε τοῦ ἀέρος ὀχλη-

(2) Ἡμῶν. Coisl. primus ἡμῖν. Paulo ante legit Combelsius πρὸς πᾶσαν πρόφασιν. Sed minus intellexit illud ἀμειβομένα, cujus haec videtur esse sententia: Quot occasione occurrunt, totidem scribendi vices usurpo.

(3) Δυσχερεστέροις. Sic uterque Coisl., Med. et

PATROL. GR. XXXII.

Reg. secundus. Editi δυσχερεστέροις. Statim editi ἀπάταις γὰρ, sed vocula deest in mss. quatuor. Plures autem non habuimus in hac epistola.

Ex Cotelieri Monum. Ec. Gr. t. II, p. 94.

Ibid., p. 95.

Alias CCCXI.

et ab hominum nequitia liberatus : salutamus te per illum, rogantes ut nostri memineris in precibus (nam precum auxilio valde indigemus), simul etiam certiorum te facio, quos beatus episcopus debito solvendo obnoxios reliquerat (siquidem in suo testamento et debiti fecit mentionem, et unde et a quibus illud **447** solvi oporteret), eos amicis admonitionibus spretis necessitatem tribunalium expectare. Quare sodalis noster re infecta rediit, atque hæc ipsa rogavit ut de eo testemur, ne segnitiei aut pigritiæ apud tuam dignitatem incusaretur. De his hactenus. Cæterum quo in statu sint res Ecclesiarum, utrum concedatur ut in eodem statu permanent, an in pejor ver-
gant, aut spem aliquam habeant futuræ in melius mutationis, per aliquem e charis fratribus certiorum me facere digneris.

EPISTOLA CCCXXI.

Auctor hujus epistolæ, quem Gregorium Nazianzenum esse non obscure perspicitur, non sine solito lepore Theclam rogat, ut his qui ecclesiæ conscriptum exstuebant, vinum suppediet, propterea quod vehemens anni præteriti frigus vires succiderat.

Theclæ.

Præterito anno, etc.

Vide inter S. Gregorii Nazianzeni epistolas, epist. 57.

EPISTOLA CCCXXII.

Rationem redditur cur sero respondeat : rogat ut post longam hiemis absentiam saltem ad Paschæ diem cum conjuge redeat.

Sine inscriptione, ut cum amico Pascha celebret.

Acceptis tuæ dignitatis litteris, gavisus sum, ut par erat, et Domino gratias egi, atque paratus eram respondere, si quis opportune de rescribendo submonuisset. Nam negotium illud, de quo mihi mandaveras, temporis progressu absolutum est. Non erat **448** autem, antequam conficeretur, tutum quidquam respondere. Hæc mei silentii fuit causa : non enim segnities, neque officii ignoratio. Etiam si enim omnino piger essem, tamen vitia mea coram tua dignitate occultare omni modo studuissem. Nunc vero non possum ego tui oblivisci, ne brevissimo quidem temporis spatio : aut certe quispiam se ipse potius ignoret : sed sive scribam, sive non, infixum te meo cordi circumfero : et longam illam hiemis absentiam ita moleste fero, ut precer, si integrum tibi ipsi non est ob eas, de quibus audi-
divi, occupationes, rusticos relinquere, mihi occasionem dari ad loca illa veniendi, ac vera illa tuorum morum integritate ac ornamentis tuis perfrui. Omnino autem salutarem Paschæ diem nobiscum conaberis transigere, una cum

* Alias CCXII.

** Alias CCXXIII.

(4) *Ἐκτισθῆναι*. Duo codices *ἐκτίσθαι*. Paulo post male in editis *ἐπερος*. Mss. *ἐταίρος*.

(5) *Ἀδρόν*. Non male deest in codice Vaticano.

(6) *Ἡ τίνα*. Duo codices *εἴτε τίνα*. Ibidem editi *γνώρισις*. Quatuor mss. ut in textu.

(7) *Ὑπὲρ οὗ*. Duo mss., *περὶ οὗ*. Paulo post edi-

ῶν καὶ τῆς τῶν ἀνδρῶν μοχθηρίας ἀπαλλαγῆς, ἀσπαζόμεθα σε δι' αὐτοῦ, παρακαλοῦντες μεμνηθῆναι ἡμῶν ἐπὶ τῶν προσευχῶν (πολλῆς γὰρ τῆς ἐκ τῶν εὐχῶν βοήθειας δεόμεθα), καὶ ἅμα σημαίνομεν, ὅτι οἱ ὑπεύθυνοι καταλειφθέντες πρὸς τὴν τοῦ ὀφλήματος ἔκτισιν παρὰ τοῦ μακαρίου ἐπισκόπου, ἐπιμνησθέντος ἐν ταῖς διαθήκαις αὐτοῦ τε τοῦ χρέους, καὶ ὅθεν προσήκεν ἐκτισθῆναι (4), καὶ διὰ τίνων, ὑπεριδόντες τῶν φιλικῶν ὑπομνήσεων, τὰς ἐκ τῶν δικαστηρίων ἀνάγκας ἐκδέχονται. Διὸ ἀπρακτοῦ ἐπανήλθεν ὁ ἐταῖρος ἡμῶν, καὶ ταῦτα αὐτὰ ἡξίω-
σεν αὐτῶν (5) παρ' ἡμῶν μαρτυρηθῆναι, ὥς μὴ ἀργίας μὴδὲ βραθυμίας ἐγκλημα σχεῖν παρὰ τῇ τιμῇ τῇ σου. Ταῦτα μὲν εἰς τοσοῦτον. Τὰ δὲ τῶν Ἐκκλησιῶν ὅπως ἔχει, εἴτε συγκεχώρηται μένειν ἐπὶ τῆς ὁμοιότητος, εἴτε καὶ πρὸς τὸ χεῖρον ἐκπέπτωκεν, ἢ τίνα (6) ἐλπίδα τῆς ἐπὶ τὸ βέλτιον ἔχει μεταβολῆς, γνωρίσαι ἡμῖν διὰ τινος τῶν γνησίων ἀδελφῶν καταξίωσον

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΚΑ.

Θέκλη.

Τὸ παριπεῦσαν ἔτος, κ. τ. λ.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΚΒ.

* Ἀρεσίγραφος, ἐπὶ ὅλῳ συμπασχάσαι.

Δεξάμενος τὰ γράμματα τῆς σῆς τιμιότητος ἦσθην, ὥς εἰδὼς, καὶ εὐχαρίστησα τῷ Κυρίῳ, καὶ προθύμως εἶχον ἀντιφθέγγασθαι, ἐάν τις κατὰ καιρὸν περὶ ἀντιγράφων ὑπέμνησε. Τὸ γὰρ πρᾶγμα ὑπὲρ οὗ (7) ἐπέταξας ἡμῖν, χρόνῳ ἐλάμβανε τὴν κατὰστασιν. Οὐκ ἐνῆν δὲ πρὸ τοῦ πέρατος ἀσφαλὲς οὐδὲν ἀποκρίνασθαι. Αὕτη ἡ αἰτία τῆς σιωπῆς ἡμῶν· οὐ γὰρ δὴ βραθυμία, οὐδὲ ἀγνοία τοῦ προσήκοντος. Εἰ γὰρ καὶ ὅλως ἤμεν (8) ῥάθυμοι, ἐσπουδάσαμεν πάντως ἐπὶ τῆς σῆς τιμιότητος συσκήσασθαι ἡμῶν τὰ ἐλαττώματα. Νῦν δὲ οὐκ ἔστιν ἡμῶν ἐπιλαθέσθαι σου οὐδὲ τὸ βραχυτάτον (ἢ πρότερον ἂν τις ἑαυτὸν ἀγνοήσειεν)· ἀλλὰ κἂν ἐπιστέλλωμεν, κἂν μὴ, ἐν-
ιδρυμένον σε ταῖς καρδίαις ἑαυτῶν περιφέρομεν, καὶ πρὸς τὴν μακρὰν ἀπόλειψιν τοῦ χειμῶνος οὕτω δυσ-
κόλως ἔχομεν, ὥστε εὐχεσθαι, εἰ μὴ αὐτῷ σοι (9) δυνατόν, διὰ τὰς ἀκουόμενας ἀσχολίας, καταλιπεῖν τοὺς ἀγροίκους, ἡμῖν ἐγγενέσθαι πρόφασιν ἐπιστῆναι τοῖς τόποις, καὶ τῆς ἀληθινῆς εὐσταθείας τῶν σῶν τρόπων καὶ τῆς κοσμιότητος ἀπολαῦσαι. Πάντως δὲ τὴν σωτήριον ἡμέραν τοῦ Πάσχα μεθ' ἡμῶν ποιῆσαι προθυμηθήσῃ, μετὰ τῆς κοσμιωτάτης συμβίου σου,

tio Paris., οὐκ εἶην δέ. Mss. ut in textu. Subinde quatuor codices, σιωπῆς ἡμῶν. Editi σιωπῆς ἡμῖν.

(8) *Ἡμερ*. Deest ea vox in Med. et Coisl. primo. Duo codices, εἰ γὰρ καὶ ὅλως ἐσμέν.

(9) *Εἰ μὴ αὐτῷ σοι*. Sanum locum Combefisius corrumpit, dum emendare cupit. Legendum putat *εἰ μὲν αὐτῷ σοι*, repugnantis codicibus mss. ac ipsa etiam sententia.

ἦν καὶ προσταγομένην διὰ σοῦ, καὶ παρακαλούμεν ἅμα
συμπράξει ἡμῖν εἰς τὸ ἐπιζῆσαι σε πρὸς ἡμᾶς.

ornatissima tua conjuge : quam per te saluto et
rogo, ut tradita mihi opera tuam ad nos protectionem
urgat.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΚΓ'.

Gratias agit Deo, quod Philagriu servorum iuga ipsius litteras sibi conciliaverit : hortatur ut saepe ad se scribat de domesticis et ecclesiasticis rebus, ac operam suam Ecclesiarum pacificationi impendat. Cæterum sibi epistolam sero rediitiam a Cyriaco; sed tamen diligentiam suam non defuisse.

Φιλαργίῳ Ἀρχιερω (10).

Χάρις τῷ ἁγίῳ Θεῷ· οὐ γὰρ ἂν εἴποιμι χάριν
ἔχειν τοῖς ἡδικοῦσιν σε, ὅτι μοι γεγονάσι γραμμάτων
ὁπότες. Ἄλλ' ὁ πανταχθὲν εὐεργετῶν ἡμᾶς Κύριος
οἶδε καὶ διὰ τῶν λυπηρῶν πληροῦν πολλάκις τὰς
παρακλήσεις. Ὅθεν καὶ ἡμῖν τὴν εἰκαιότητα (11)
τῶν ἀποδράντων σε (12), εὐφροσύνης ἐποίησεν ἀφορ-
μὴν. Ἀλλὰ γράφοις ἡμῖν διὰ πάσης προφάσεως·
τοιαῦτα γράφουν, οὕτω μὲν ἀπὸ χρηστῆς γνώμης,
οὕτω δὲ ἀπὸ γλώττης κεκαθαυμένης. Καὶ γὰρ εἰ μὴ
φαίμεν προσποιεῖσθαι τὸ ἐν τῇ λέξει τερπνόν, ἀλλ'
οὖν φυσικῶς πως κατακλιόμεθα παρ' αὐτοῦ, καὶ
ἀγετε ἡμᾶς, οἱ τὸν λόγον χαρίεντες, ὥστε οἱ τὰς
μελίτσας διὰ τῶν κρουμάτων (15). Πολλὰς γε οὖν
πέμπε τὰς ἐπιστολάς, καὶ μακρὰς ὥς ἐνὶ μάλιστα·
οὐ γὰρ θῆ ἀρετὴ ἐπιστολῆς ἡ βραχυτής, οὐ μᾶλλον
γε ἢ ἀνθρώπου. Γράφε δὲ ἡμῖν τὰ τε κατὰ τὸν οἶκον,
ὅπως δίδασκεται, καὶ αὐτὸ σοι τὸ σῶμα ὅπως ὑγείας
ἔχει· καὶ, εἰ τὰ τῶν Ἐκκλησιῶν ἡσυχάζει· μέλει
γάρ σοι καὶ τούτων καλῶς ποιοῦντι. Καὶ μέντοι καὶ
εἰ τις δύναμις συμπονεῖν τῇ εἰρήνῃ καὶ τῇ ἐνωσει
τῶν διεστηκότων, μὴ παραιτοῦ. Ὅ δὲ χρηστὸς Κυ-
ριακὸς ἤψατο πρότερον τῆς σπουδῆς, καὶ τότε ἡμῖν
ἀπέδωκε τὴν ἐπιστολήν· ἐπὶ δὲ (14) τὰ λεῖψανα τοῦ
κράγματος ἔσχε συναυρομένους, τὰ ἡμῖν δυνατά.
Ἐπεστεύλαμεν γὰρ τῷ χωρεπισκόπῳ τῶν τόπων· ὅς
ἐάν ποιῇ τι τῶν προσταταγμένων, αὐτὰ γνωρίσει
τὰ πράγματα.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΚΔ'.

Hortatur ut sibi caveat a Patricio homine vaferrimo.

Πασινίῳ (15) ἱατρῷ.

Δεῖγμα (16) τοῦ μὴ παρέργως σε ἔχειν περὶ ἡμᾶς,
τὸ εὐθύς ἀπ' αὐτῶν, ὡς εἰπεῖν, τῶν θυρῶν τῆς εἰ-
σόδου (17) προσθῆγγεσθαι ἡμᾶς. Ἔστι μὲν οὖν καὶ
αὐτὸ σπουδῆς ἄξιον, τὸ ἐντυχεῖν γράμμασι φιλικῶς·
ἐάν δὲ καὶ τὴν ἐπὶ τοῖς μεγίστοις χρεῖαν ἀνύῃ τὰ

Gratiæ Deo sancto ; non enim dixerim me gra-
tiam habere his qui te læserunt , quod mihi litte-
rarum occasio exstiterint . Sed qui nos undecun-
que beneficiis afficit Dominus , novit per ipsas
etiam molestias implere sæpe consolationes . Unde
et mihi levitatem eorum qui a te aufugerunt ,
gaudii occasionem effecit . Verum, qualibet oblata
occasione , ad me scribe , cum scribas talia , ex
voluntate adeo bona , et lingua adeo pura . Quan-
quam enim orationis suavitatem seclari me non
affirmo , tamen natura duce per illam demulceor ;
et vos quorum oratio suavis est ac jucunda , me
perinde ducitis , ac apes tinnitibus ducuntur .
Multas igitur mitte epistolas , et quam poteris
longissimas ; non enim virtus epistolæ brevis ,
non sane magis quam hominis . Scribe autem no-
bis et de rebus tuis domesticis , quo sint loco ; et
corpus tuum ut valeat , et utrum res Ecclesiarum
tranquillæ sint . Nam et hæc tibi curæ sunt , nec
immerito . Imo etiamsi qua facultas de pace et
dissidentium conjunctione allaborandi , ne refu-
gias . Cæterum bonus ille Cyriacus prius diligen-
tia usus est , et tunc mihi reddidit epistolam : de-
inde ad id quod supererat negotii adiutores nos ha-
buit pro nostris viribus . Scripsimus enim ad loco-
rum chorepiscopum : qui quidem utrum aliquid ex
iis , quæ in mandatis habet perfecturus sit , res ipsa
demonstratura est .

449 EPISTOLA CCCXXIV.

Pasinico medico.

Argumento est me a te non negligi , quod
statim ab ipsis iudicii , ut ita dicam , januis me
salutasti . Atque illud quidem optabile est , lit-
teras amicas accipere : sed si quæ scribuntur , in
rebus maximis usui sint , certe in pretio longe

(10) Φιλαργίῳ Ἀρχιερω. Sic tres vetustissimi
codices, iidem ut editi. Reg. secundus et Coisl.
secundus, Φιλαργίῳ Ἀρχιερω. Reg. primus, Φιλα-
ργίῳ, tantum. Duo iidem mss. initio epistolæ, ὁπο-
τέσις.

(11) Εἰκαιότητα. Sic uterque Coisl. cum Regio
primo et Paris. Huic scripturæ favet etiam Vatica-
nus, qui habet, ἐκκαιότητα. Harl. et Reg. primus
cum editis, σκαύτητα.

(12) Ἀποδράντων σε. Sic Harl., Coisl. primus,
Reg. primus et Vat. Editi, ἀποδρασάντων σε. Cla-
rom., ἀποδράντων σου.

(13) Κρουμάτων. Ita tres vetustissimi codices
mss. et alii duo. Editi, κρουσμάτων.

(14) Ἐπὶ δέ. Sic mss. Editi, ἐπεὶ δέ.

(15) Πασινίῳ. Clarom., Πασινίῳ.

(16) Δεῖγμα. Editi addunt, μέγιστον, sed deest illa
vox in sex codicibus. Ibidem Coisl. primus, ἔχειν
πρὸς ἡμᾶς. Coisl. secundus et Reg. secundus, μὴ
παρέργως ἔχειν.

(17) Τῆς εἰσόδου. Magis arrisit hæc scriptura
Reg. secundus et Coisl. secundi, quam quod legitur in
aliis codicibus et editis, τῆς οἴκου, ab ipsa via januis.
Εἰσόδος in epist. 289 et 307 idem sonat ac iudicium,
sive introitus in causam, qui quidem sensus mirifice
quadrat cum hac epistola. Ibidem Coisl. primus, προσ-
φθέγγεσθαι. Paulo post Med., Harl., Coisl. primus,
εἰ δὲ καὶ τὴν... ἀνύει.

* Alias CCCLV.

** Alias CCCLXXV.

majori sunt habenda. Itaque pro certo scias, A Patricium virum perquam optimum tanta suade pharmaca in suis labiis ferre, ut, non modo quod tu scripsisti, sed etiamsi Sauromatam quemdam aut Scytham offenderit, ei facile quidquid libuerit persuadeat. Verumtamen illa hilaritatis verba non ex corde proficiscuntur. Jamdudum enim obtinuit illa species, voce tenuis simplices esse et ineptos, ac paratos res suas cuiusvis iudicio committere; sed ubi ad rem ipsam ventum erit, tu vero illic haud reperiaris. Sed hæc apud te dicta sint, ut ipse agnoscas virum hunc alioqui non cum esse, quem facile ducas quo velis; atque etiam in animum tuum inducas, nequaquam verbis decoris attendere, sed dum rebus ipsis comprobentur, expectare.

EPISTOLA CCCXXV.

Gratias agit quod ad se scripserit per communem filiam Icelium, quam laudat perhonorifice.

Magniniano.

Satis erant vel litteræ tuæ gravitatis ad me omni lætitia perfundendum. Nunc vero cum et mulierum ornatissima, communis nostra filia Icelium, tuam mihi epistolam tradidit, lætitiā meam plus quam duplicavit non solum quod viva sit imago probitatis tuæ, sed etiam quod per se omne demonstret virtutis studium. Quare primum quidem eam libenter excepi propter te, deinde vice versa, beatum te propter illam prædicavi, quod te talis liberorum educationis merces maneat a Domino Deo. Utinam autem et te aliquando videamus, atque bonis tuis perfruamur, neque corporis infirma valetudine, neque ulla alia molestia congressum nostrum impediēte.

450 EPISTOLA CCCXXVI.

Salutat oblata occasione et hortatur, ut per totam vitam Dei meminerit.

Sine inscriptione, admonitionis causa.

Dedit mihi Deus sanctus commodissimam lit-

* Alias CCCLXXXI.

** Alias CCXXIV.

(18) *Εὐ τοίνυν.* Medicæus codex, σὺ τοίνυν.

(19) *Ὡς ὁ τὰ πάντα.* Duo mss. ὅτι ὁ πάντων.

(20) *Μὴ ὅτι σὺ.* Coisl. primus et Med., μὴδ' ὅτι σὺν.

(21) *Πείσαι ἄν.* Sic Coisl. primus. Tres alii recentiores, πείσῃ ἄν. Editi πείσαι ἄν.

(22) *Εὐφροσύνης.* Sic mss. Editi, ἀφροσύνης.

(23) *Φωνῆς.* Editi addunt, εἶναι, quod deest in quatuor mss. iisque antiquissimis. Ibidem Coisl. secundus, ἐτοίμος ἐπιτρέπειν. Idem codex cum tribus aliis habet, καθ' αὐτούς.

(24) *Ἐκεῖ.* Deest ea vox in codice Medicæo.

(25) *Εἰδείης.* Mss. quatuor, εἰδῆς. Mox codex Medicæus, πεισθεῖς.

(26) *Καί.* Fortasse istud καί collocandum sit statim ante vocem ἐτι quæ mox sequitur. Edit.

(27) *Μαγνηνιανῷ.* Hunc Magninianum diversum esse puto a Magneniano comite, ad quem scripsit

γραφόμενα, πολλῷ πλείονος ἀξία γίνεται θηλονότι. Εὐ τοίνυν (18) ἴσθι, ὡς ὁ τὰ πάντα (19) ἀριστος ἀνὴρ Πατρίκιος τοσαῦτα ἐπὶ τῶν χειλέων αὐτοῦ τῆς πειθοῦς φέρει φάρμακα, ὥστε μὴ ὅτι σὺ (20) ἐπέστεilas, ἀλλὰ καὶ Σαυρομάτην τινὰ ἢ Σκυθὴν λάβῃ, πείσαι ἄν (21) βῆδως περὶ ὧν θελήσειεν. Οὐ μὴν ἀπὸ καρδίας ἐστὶ τὰ τῆς εὐφροσύνης (22) ἐκεῖνα ῥήματα. Πάλαι γὰρ ἐπιτετῆδευται τὸ σχῆμα τοῦτο· μέχρι φωνῆς (23) χρηστοῦς καὶ ἀπειροκάλους δῆθεν καὶ ἐτοίμους εἶναι ἐπιτρέπειν παντὶ δικαστηρίῳ τὰ κατ' αὐτούς· ἐπειδὴν δὲ ἐπ' αὐτῶν γίνονται τῶν πραγμάτων, μὴ σὺ γε ἐκεῖ (24) τύχους. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν μοι πρὸς σὲ εἰρήσθω. Ἰν' αὐτός τε εἰδείης (25) καὶ (26) τὸν ἄνδρα οὔτε ἄλλως ὄντα εὐπαράγωγον, ἔτι καὶ παρὰ σεαυτοῦ πεισθῆς, μὴ τῇ τῶν ῥημάτων προσέχειν εὐπρεπείᾳ, ἀλλὰ τοὺς ἐκ τῶν πραγμάτων ἀναμένειν ἐλέγχους.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΚΕ.

Μαγνηνιανῷ (27)

Ἐξήρκει καὶ τὸ γράμμα τῆς σεμνότητός σου πᾶσαν ἡμῖν ἐξεργάσασθαι εὐφροσύνην. Νυνὶ δὲ καὶ ἡ κοσμιωτάτη γυναικῶν Ἰκέλιον (28), ἡ κοινὴ θυγάτηρ ἡμῶν, τὴν ἐπιστολὴν ἀποδοῦσα, πλεόν ἢ εἰς τὸ διπλάσιον τὴν εὐφροσύνην ἐπηύξησεν· οὐ μόνον τῷ ἐμφυχῷ εἰκὼν εἶναι τῆς σῆς (29) καλοκάγαθίας, ἀλλὰ καὶ τῷ παρ' ἐαυτῆς πᾶσαν ἐπιδεικνύναι ἀρετῆς ἐπιμέλειαν. Ὅστε πρότερον αὐτὴν ἀσμένως δεξάμενοι διὰ σέ, ὕστερον ἀναστρέψαντες ἐμακαρίσαμεν σε δι' αὐτὴν, ὅτι τοιαύτης τεκνοτροφίας μισθοὶ σε μένουσι παρὰ τοῦ Δεσπότου Θεοῦ. Ἀλλ' ἰδοιμὲν ποτε καὶ αὐτὸν σέ, καὶ τῶν ἐν σοὶ καλῶν ἀπολαύσαιμεν, μὴτε ἀβήρωστias, μὴτε ἐτέρας τινὲς δυσχερείας ἐμποδιζούσης ἡμῶν τῇ συντυχίᾳ (30).

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΚΖ.

Ἀρεπίγραφος, ἐπὶ ρουθεσίᾳ.

Ἐδωκεν ἡμῖν ὁ ἅγιος Θεὸς οἰκτιροτάτην πραγμά-

Basilii epistolam 175. Non solum comitis titulus deest in hac epistola, sed etiam Μαγνηνιανός vocatur in codicibus Harl., Coisl. secundo et Reg. secundo et editis. In Medicæo autem et Coisl. primo dicitur Μαγνημιανός. Sic etiam Harlæanus secunda manu. At in epistola 175 Medicæus codex habet, Μαγνηνιανῷ, Coisl. primus et Clarom., Μαγνηνιανῷ. Editi, Μαγνημιανῷ. Quanquam forte hæc varietates librariorum negligentia sunt tribuendæ, unusque et idem Magninianus, sive Magnenianus, sive etiam Magnemianus. Nonnulli codices initio, ἐπεξεργάσασθαι.

(28) *Ἰκέλιον.* Vat. et Bigot., Εἰκέλιον.

(29) *Τῆς σῆς.* Sic Harl., Coisl. primus. Editi, τῆς ὑμετέρας. Paulo post idem antiquissimi codices habent, δεικνύναι, et infra, Δεσπότου Χριστοῦ. Harlæanus tamen secunda manu, Θεοῦ.

(30) *Τῇ συντυχίᾳ.* Nonnulli codices, τὴν συντυχίαν.

των (31) υπόθεσιν, τον ἀδελφὸν τόνδε γνωρίσας ἡμῖν, ἄτον ἄνδρα, ὃ κατὰ τὴν ἐπάνοδον τὴν πρὸς τὴν σὴν τιμιότητα ἐχρησάμεθα τῆς ἐγγράφου (31') ταύτης ὁμιλίας ἡμῶν διακόνῳ· εὐχόμενοι τῷ Θεῷ, ἐπὶ μαζόν σε περιφανεῖας καὶ δόξης προΐοντα, κοσμεῖν καὶ ἡμᾶς καὶ τὴν πατρίδα πάσαν τῇ οἰκείᾳ σεαυτοῦ ἀρετῇ (32). Παρακαλοῦμεν δέ σε παρὰ πάντα τὸν βίον μεμνησθαι τοῦ κτίσαντός σε Θεοῦ καὶ τιμήσαντος· ἵνα πρὸς τῇ τοῦ βίου τούτου λαμπρότητι ἔτι καὶ τῆς (32') οὐρανοῦ δόξης ἀξιωθῇς, ἥς ἐνεκεν πάντα ποιητέον ἡμῖν, τοῖς πρὸς τὴν μακαρίαν ἐλπίδα τὴν ζωὴν ἡμῶν ἀπευθύνουσιν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΚΖ'.

Viro præpotenti bene precatur, ob honorem sibi ab illo habitum. Hortatur ut ad Ecclesiæ defensionem incumbat

Ἀρεπὶ γράφορ, ἐπὶ παρακλήσει.

B

Ὑπὲρ ὧν παρόντας ἡμᾶς ἐτίμησας, καὶ ἀπόντων μεμνησθαι καταξιοῖς (33) (ἦλθε γὰρ εἰς ἡμᾶς ἡ ἀκοή), παρὰ τοῦ ἀγαθοῦ Δεσπότου γένοιτό σοι ἀντιδοσις· καὶ σε ἰδοίμεν (34) ἐν τῇ μεγάλῃ ἡμέρᾳ τῆς δικαιοκρασίας τοῦ Θεοῦ ἡμῶν ἐπὶ ἔργοις ἀγαθοῖς εὐδόκιμον· ἵνα ὥσπερ τῆς ἐνταῦθα περιφανεῖας ἡξίωσαι, οὕτω καὶ παρὰ τῷ οὐρανίῳ βασιλεῖ σεμνότητος ἀπολαύσῃς. Παρακαλοῦμεν οὖν προηγουμένως, τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ διαρκῇ παρασχέσθαι τὴν σπουδὴν· ἵπεται καὶ τὸ εἰς ἡμᾶς εὐμένεις ἐπαυξήσαι, μνήμης τε πάσης καὶ προστασίας ἡμᾶς ἀξιοῦντα, σεμνῶναι ἡμᾶς καὶ γράμμασιν· ὥστε ἀπόδειξιν ἡμᾶς ἔχοντας, ὅτι οὐ βαρύνῃ ἡμᾶς ἐπιστέλλοντας (35), συνεχέστερόν σου τῇ μεγαλονοίᾳ καταθαρήσῃσιν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΚΗ'.

Salutat Hyperechium, seque ait non melius solito valere.

Ὑπερεχίῳ.

Καὶ προσαγορεύω τὴν τιμιότητά σου, καὶ εὐχομαί σοι τὰ ἀγαθὰ· ἑμαυτὸν δὲ καταμηνύω σπουδὴν ἔχοντι πάντως εἰδέναι τὰ καθ' ἡμᾶς, μηδὲν ἀμεινον τῆς συνηθείας πράττοντα (36). Τῶν γὰρ δυσφημοτέρων φείδομαι, ὥς ἂν μὴ πάνυ λυποῖν τὸν τὰ βέλτιστα ἡμῖν συνευχόμενον.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΚΘ'.

Gratias agit ob pisces ad se missos, sed multo magis ob litteras.

Φαλερίῳ.

D

Πάνυ ἡδέως ἐτέρωθον τοῖς ποταμίοις ἰχθύσι, μνησικαχῆσας (37) αὐτῶν τὴν φυγὴν ἦν ἔφυγον ὑπο-

(31) *Πραγμάτων.* Commodissimam negotiorum expediendorum occasionem. Legendum putat Combesius, γραμμάτων. Valde aridit hæc sententia; sed quia nullus favet mss. codex, nihil ausi sumus in ipso contextu mutare.

(31') *Ἐγγράφου.* Ita mss. omnes. Editi, ἐγγράφης.

(32) *Πάσαν...* ἀρετῇ. Hæc addita ex Med., Coisl. primo, Vat. et duobus aliis.

(32') *Ἐτι καὶ τῆς.* Primam vocem addidimus ex quinque mss.

(33) *Καταξιοῖς.* Ita mss. quatuor: editi, κατηξίους. Paulo post Medicæus codex. ἦλθεν γὰρ ὡς

EPISTOLA CCCXXVII'.

Sine inscriptione, exhortatoria.

Pro eo quod præsentem mihi honorem habuisti, et absentis meminisse dignaris (ita enim auditione accepi), remunerationem consequaris a Domino optimo: teque videamus in magna illa iusti iudicii Dei nostri die ob bona opera probatum et spectatum: ut quemadmodum in hac vita inclaruisti, ita etiam splendorem apud cœlestem regem adipiscaris. Adhortamur igitur te ante omnia, ut in Dei Ecclesiam iuge conferas studium: deinde etiam, ut benevolentiam in nos adaugeas, meque recordatione omni ac patrocínio dignatus, litteris etiam cohonestes, ita ut ubi compertum erit me tibi molestum non esse, audeam ad tuam magnanimitatem crebrius scribere.

EPISTOLA CCCXXVIII'.

Hyperechio.

Et saluto tuam dignitatem, et tibi bene precor. Meas autem res scire etiam atque etiam aventi, declaro melius solito mihi non esse. Nolim enim gravius quidquam dicere, ne prorsus eum, qui mihi optima precatur, afficiam tristitia.

451 EPISTOLA CCCXXIX'.

Phalerio.

Suaviter omnino delectatus sum fluvialibus piscibus, fugamque ultus sum, quam conere-

ἡμᾶς.

(34) *Ἰδοίμεν.* Sic duo mss. Editi, ἰδοίμεν. Paulo post mss. tres, ἡξίωσεν.

(35) *Ἐπιτέλλοις.* Editi addunt, σοι, sed deest hæc vocula in quatuor mss. Deest etiam ἡμᾶς in codice Vaticano.

(36) *Πράττοντα.* Ita mss. Editi, πράττοντι.

(37) *Μνησικαχῆσας.* Hæc scriptura, quæ in editis et nonnullis exstat mss. ac olim prima manu existit in Harleano, displicet Combesio, legendum-

Alias CCXXV.

Alias CCCLXXVII.

Alias CCLXXXII.

tum ex glacie tectum subeundo ceperant. Ego A
tamen tras litteras pluris facio quam pisces. Qua-
propter scribas potius quam mittas. Quod si tibi
magis libuerit silere, saltem pro me precari ne
intermittas.

EPISTOLA CCCXXX'.

Sine inscriptione.

Diligi te a me, disce ex his quæ scribo: me a
te odio haberi, ex silentio agnovi. Scribe saltem in
posterum, calamo et atramento ac exili charta aman-
tes redamans.

EPISTOLA CCCXXXI'.

*Queritur quod iterum eadem de re scribere cogatur, monet ut vel sibi obsequatur, vel causam reddat, cur non ob-
secutus sit*

Sine inscriptione.

Frustra de hisdem bis scribitur. Aut enim res
ejus naturæ non est, ut emendari possit, ac frustra
nobis adeuntes molesti sunt: aut nos contemnunt
qui epistolas accipiunt, sicque desipimus con-
temptoribus scribentes. Cum igitur jam de eodem
acceperis litteras, coactusque sim denuo scribere;
aut corrige, si potes: aut causam indica cur quæ
præceperam non sint jamdudum peracta.

EPISTOLA CCCXXXII'.

Peracute nimium silentium exorobrat.

Alia sine inscriptione.

Unum vitæ indicium est sermo. Quomodo igitur
tu super terram versari putaberis, nunquam lo-
quens? Sed pelle silentium istud tuum, scribens
nobis, ac te vivere indicans.

EPISTOLA CCCXXXIII'.

Monet ut notas et characteres perfectos faciat, et interpunctionibus suis attentus.

Notario.

Sermones naturam habent alutam. Quapropter
notis indigent, ut avolantium celeritatem scriptor
apprehendat. Tu igitur, o puer, notas ac chara-
cteres perfectos facias, 452 et loca ex ordine
interpunctionibus distingue. Nam pusillo errore
multa vitatur oratio; scriptoris autem diligentia
perficetur sermo.

que putat, μη κακήσας, non vituperari. Legitur in
quatuor mss., μη κακίσας. Med., μη μνησιχακή-
σας. Hujus lectionis hæc erit sententia: non vitu-
perat Basilius piscium fugam, fortasse quia sub
glacie creverant. Sed magis arridet vulgata scriptu-
ra, nec sine lepore significat Basilius ultum se esse
fugam piscium, et laborem in illis capiendis impen-
sum.

(38) Σιωπῶν. Editi, τὸ σιωπῶν, sed deest articu-
lus in quatuor mss.

(39) Διαλίπης. Ita Reg. primus, Harl. et Coisl.
primus et ligot. Tres alii, μη διαλίπεις. Editi, μη

* Alias CLXXVI.

** Alias CXXL.

*** Alias CLXXVII.

**** Alias CLXXVIII.

δραμόντες τὴν σκέπην τὴν ἐκ τοῦ κρύους. Ἰχθύων
δὲ ἡμῖν τιμωτέρα σου τὰ γράμματα. Ὅστε ἐπι-
στελλε μᾶλλον ἢ ἀποστελλε. Εἰ δὲ ἡδὴ σοι σω-
πῶν (38), σὺ δὲ ἀλλ' εὐχόμενος ὑπὲρ ἡμῶν μὴ δια-
λίπης (39).

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΑ'.

Ἀνεπίγραφος.

Ὅτι σε φιλῶ, οἷς ἐπιστέλλω μάθε. Ὅτι με μι-
σεῖς, οἷς σιωπῶς ἔγνων. Γράφε δὲ καὶ καὶ τοῦ λοιποῦ,
καλάμῳ καὶ μέλανι καὶ βραχεῖ χάριτι φιλοῦντας (40)
φιλῶν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΑΑ'.

Ἀνεπίγραφος (41).

Μάταιον ἐστὶ δις περὶ τῶν αὐτῶν ἐπιστέλλειν.
Ἡ γὰρ φύσιν οὐκ ἔχει διορθώσεως τὸ πρᾶγμα, καὶ
μάτην ἡμῖν ἐνοχλοῦσιν οἱ προσιόντες, ἢ οἱ δεχόμενοι
τὰς ἐπιστολάς παρορῶσιν (42) ἡμῶν· καὶ οὕτω μα-
ταιοφρονοῦμεν τοῖς καταφρονηταῖς (43) ἐπιστέλλον-
τες. Ἐπεὶ οὖν ἤδη περὶ τοῦ αὐτοῦ ἐδέξω γράμματα,
ἠναγκάσθημεν δὲ καὶ δεῦτερον ἐπιστεῖλαι· ἢ διόρθω-
σαι, εἰ σοι δύναμις, ἢ γνώρισον ἡμῖν τὴν αἰτίαν δι'
ἣν πάλαι σὺ γέγονε τὰ προσηταγμένα.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΑΒ'.

C

Ἀλλή ἀνεπίγραφος.

Ἐν γνώρισμα τοῦ ζῆν ὁ λόγος. Πῶς δὲ σὺ (44)
ὑπὲρ γῆν εἶναι νομισθείης, μηδέποτε φεγγόμενος;
Ἄλλ' ἀπῶσαι τὴν σιωπὴν σου, γράψας ἡμῖν, καὶ
ἐμφανίσας σεαυτὸν ὅτι περ ζῆς.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΑΓ'.

Notariō.

Οἱ λόγοι τὴν φύσιν ὑπόπτερον ἔχουσι. Διὰ τοῦτο
σημείων χρῆξουσιν, ἵνα ἱπταμένων αὐτῶν λάβῃ (45)
τὸ τάχος ὁ γράφων. Σὺ οὖν, ὦ παῖ, τὰ χαράγματ'
τέλεια ποιεῖ, καὶ τοὺς τόπους (46) ἀκολουθῶς κατέ-
στιξε. Ἐν γὰρ μικρᾷ πλάνῃ πολὺς ἡμάρτηται λόγος·
τῇ δὲ ἐπιμελείᾳ τοῦ γράφοντος κατορθοῦται τὸ λεγό-
μενον.

διαλείπης.

(40) Φιλοῦντας. Harl., φιλοῦντα.

(41) Ἀνεπίγραφος. Reg. secundus et Coisl. se-
cundus addunt περὶ τοῦ αὐτοῦ. Editi τῷ αὐτῷ. fidem
codices infra habent ἡμῖν ἐνοχλοῦσιν, quod melius
videtur, quam quod est in editis ὑμῖν ἐνοχλοῦσιν.

(42) Παρορῶσιν. Coisl. secundus et Reg. secun-
dus ὑπερορῶσιν.

(43) Καταφρονηταῖς. Ita mss. Editi καταφρονητοῖς.

(44) Πῶς δὲ σὺ. Quatuor mss. πῶς γὰρ σὺ. Ibi-
dem ex Med. et Coisl. primo legimus ὑπὲρ γῆν, et
paulo post φεγγόμενος. Editi ὑπὲρ γῆς et φεγγά-
μενος.

(45) Λάβῃ. Medicus et Reg. secundus λάβοι.

(46) Τοὺς τόπους. Ita Reg. secundus, Coisl. pri-
mus et Med. Editi τοὺς τόπους

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΑΞ.

EPISTOLA CCCXXXIV.

Multa tradit praecepta recte scribendi.

Καλλιγράφω (47).

A

Librario.

Ὅρθά γράφε, καὶ χρῶ τοῖς στίχοις ὀρθῶς· καὶ μὴτε αἰωρεῖσθω πρὸς ὕψος ἡ χεὶρ, μὴτε φερέσθω κατὰ κρημνῶν. Μηδὲ βιάζου τὸν κάλαμον λοξὰ βαδίζειν, ὥσπερ τὸν παρ' Αἰώωπα καρκίνον· ἀλλ' εὐθὺ χώρει, ὥσπερ ἐπὶ στάθμης βαδίζων τεκτονικῆς (48), ἣ πανταχοῦ φυλάττει τὸ ἴσον, καὶ πᾶν ἀναιρεῖ τὸ ἀνόμαλον. Τὸ γὰρ λοξὸν, ἀπερεπές· τὸ δὲ εὐθὺ, τερπνὸν τοῖς ὀρώσιν, οὐκ ἔων ἀνανεῦειν καὶ κατανεῦειν, ὥσπερ τὰ κηλῶνεα, τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν ἀναγινωσκόντων· ὅποῖόν τι κάμοι συμβέβηκε τοῖς γράμμασιν ἐντυχόντι τοῖς στίχοις. Τῶν γὰρ στίχων κειμένων κλιμακῆδον, ἥλικα ἔδει μεταβαίνειν ἐφ' ἑτέρον ἀφ' ἑτέρου (49), ἀνάγκη ἦν ἐξορθοῦν πρὸς τὸ τέλος τοῦ προσιόντος (50). Ἐν ᾧ μηδαμοῦ φαινομένης τῆς ἀκολουθίας, ἀνατρέχειν ἔδει πάλιν καὶ τὴν τάξιν ἐπιζητεῖν, ἀναποδίζοντα καὶ παρεπόμενον τῷ αὐλακι, καθάπερ τὸν Θησέα τῷ μίτῳ τῆς Ἀριάδνης φασί. Γράφε τοίνυν ὀρθῶς, καὶ μὴ πλάνα τὸν νοῦν τῷ πλαγίῳ καὶ λοξῷ τῶν γραφομένων.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΑΞ.

EPISTOLA CCCXXXV.

Significat Basilius se libenter omnes Cappadoces Libanio erudiendos missurum: nunc autem mittit nobilem aadlescentem, amici filium, quem Libanio commendat.

Βασίλειος Λιβανίου.

Basilii Libanio.

Αἰσχύνομαι καθ' ἓνα σοι προσάγων τοὺς Καππαδόκας, ἀλλὰ μὴ πάντας τοὺς ἐν ἡλικίᾳ παῖθων, λόγων καὶ παιδεύσεως (51) ἀντιποιεῖσθαι, καὶ σοὶ κεχρησθαι τῆς ἀσκήσεως διδασκάλῳ. Ἄλλ' ἐπειδὴ πάντων εἰσάπαξ ἐπιτυχεῖν, τὰ προσήκοντα σφίσιν αὐτοῖς αἰρουμένων, οὐκ οἶόν τε τοὺς ἐκάστοτε πεμπομένους παραπέμπομέν (52) σοι, τοσούτον αὐτοῖς χαρίζομενος, ὅσον καὶ οἱ τοὶς διψῶσι καθηγούμενοι πρὸς τὰς πηγὰς (53). Ὁ δὲ νῦν προσιῶν, μικρὸν ὕστερον ἑαυτοῦ ἐνεκεν σπουδασθήσεται, ἐπειδὴν σοι συγγένηται. Νῦν δὲ ἀπὸ πατρός ἐστι γνῶριμος, μέγα ἐπὶ ὀρθότητι βίου καὶ δυνάμει πολιτικῇ παρ' ἡμῖν λαβόντος ὄνομα· ὃς καὶ ἐμοὶ (54) εἰς τὴν ἄκραν φιλίαν ἤρμωσται. Ἦς ἀμειβόμενος αὐτὸν, τῷ παιδί ταύτην τὴν χάριν δίδωμι, σοὶ ποιῶν αὐτὸν γνῶριμον· πρῶτον μὲν εὐχῆς ἄξιον τοῖς ἀρετῇ ἀνδρὲς κρίνειν ἐπισταμένους.

(47) Καλλιγράφω. Addit Harl. στρεβλοὺς ποιοῦντι τοὺς στίχους, *tormentos facienti versus*. Quinque alii codices πρὸς καλλιγράφον.

(48) Ἐπὶ στάθμης... τεκτονικῆς. Nonnulli codices στάθμη... τεκτονικῆς.

(49) Ἐφ' ἑτέρου ἀφ' ἑτέρου. Ita sex mss. Editi ἀφ' ἑτέρου εἰς ἑτέρον.

(50) Τοῦ προσιόντος. Ita tres vetustissimi codices cum Reg. secundo et Coisl. secundo. Editi τοῦ προσιόντος.

(51) Παιδεύσεως. Editi addunt τῆς σῆς, quæ verba

Recta scribe, ac rectis utere versibus: nec evahatur in altum manus, nec feratur in præcipitia. Neque cogas calamum oblique instar cancri *Æsopici* procedere: sed recta perge, velut ad amussim progrediens fabrillem, quæ ubique servat æqualitatem, et inæqualitatem omnem tollit. Quod enim obliquum, indecorum est: quod autem rectum, jucundum aspicientibus, non sinens legentium oculos sursum ac deorsum instar tollenonum commear: quale est quod mihi accidit scripta tua legenti. Cum enim versus in scalæ modum disponentur; ubi ab altero ad alterum erat transeundum, necesse erat ad finem proximi assurgere: in quo series cum nunquam appareret, erat rursus recurrendum, ordoque inquirendus retrocedendo, sulcumque sequendo, quemadmodum Theseum Ariadnes filium secutum quisse ferunt. Scribe igitur recta, nec mentem obliquitate scriptorum atque inæqualitate in errorem inducas.

B

C

D

Pudet me tui Cappadoces singulatim adducere, ac non omnibus adolescentibus persuadere, ut litteris ac doctrinæ dent operam, teque utantur exercitationis magistro. Sed quia omnes simul nancisci non possumus ita affectos, ut convenientia sibi ipsis eligant; quibus subinde persuadeo, eos ad te mitto, tantum in eos conferens beneficii, quantum qui sitientes ad fontes deducunt. Qui vero nunc te adit, paulo post sua ipsius causa in pretio erit, postquam tecum fuerit versatus. Nunc autem ex patre notus est, magnum integritate vitæ ac civili potentia apud nos habente nomen, mihiq; summa amicitia devincto. Pro qua ut illum remunerer, hoc filio beneficium tribuo, ut ipsum tibi discipulum faciam; rem sane maximis volis dignam apud eos, qui de viri virtute scienter judicant.

multo melius absunt ab omnibus nostris mss. codicibus.

(52) Παραπέμπομεν. Sic mss. codices magno consensu. Editi παραπέμπομαι.

(53) Πρὸς τὰς πηγὰς. Præpositio addita ex codice Harlezano.

(54) Ὅς καὶ ἐμοί. Coisl. uterque et Reg. secundus ὃς κάμοι. Ibidem Medicæus, Coisl. secundus et Reg. secundus εἰς τὴν ἄκραν καὶ μεγάλην φιλίαν.

Alias CLXXX.

Alias CXLII.

453 EPISTOLA CCCXXXVI :

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΑΓ΄.

Declarat Libanius se Basilii adolescentis virtutem admiratum esse, et Celsi fortunas laudasse, quod is una cum Basilio Athenas peteret : ubi autem didicisti Basilium. reversum in patriam, praestantissimum vitae genus amplexum esse. et ipsum et Cappadoces beatos existimasse. Basilii laudes de Firmo confirmat. Querit quid Firminus rerum agat : eumque partim laudat, partim de illo queritur.

Libanius Basilio.

A

Λιβάνιος Βασίλειω.

4. Aliquandiu est quod ad nos Cappadox venit adolescens. Primum hoc lucrum quod Cappadox. Sed et ex prima familia ille Cappadox. Alterum hoc lucrum est. Sed et litteras admirandi Basilii afferens nobis. Quae quid majus quis dixerit? Ego enim, quem tui oblitum putas, etiam olim adolescentem reverebar : et temperantia cum senibus certantem videns, idque in illa urbe quae voluptatibus scatet, et disciplinarum jam partem magnam consecutum. Sed quoniam tibi visendas quoque Athenas duxisti, idque Celso persuasisti ; gratulabar Celso, quod ab animo tuo penderet. Cum autem reversus esses, patriamque incoles, mecum ipse dicebam : Quid nunc nobis Basilium gerit, et quod vitae genus amplexus est? Num in foro versatur, veteres illos rhetores imitatus? an rhetores fortunatorum patrum filios efficit? Cum autem nonnulli venissent, qui nuntiarent te viam longe his praestantiorum ingressum esse, hocque magis spectare, quomodo Deo amicis evadas, quam quomodo aurum colligas ; et te et Cappadoces beatos praedicabam ; te quidem, qui talem te esse velles ; illos vero, qui talem possent civem ostendere.

2. Firmum autem illum ubique constantem perdurasse satis scio ; hinc enim ei eloquentiae facultas. Sed cum laudes multas adeptus sit, haud scio an eamquandam tantam, quantas nunc ex tuis litteris intellexi. Quod enim tu es, qui dicas neminem illius gloriam superasse : quam hoc illi honorificum censeris debet? Puto autem hos a te prius missos esse, quam Firminum videres ; neque enim de illo nihil habuissent litterarum. Et nunc quid rerum agat, aut quid meditatur Firminus? Distineturne adhuc nuptiarum desideriis? an illa jamdudum cessarunt, sed urget curia ac omnino necesse est manere? an est spes aliqua illum denuo studiorum socium fore? Det nobis aliquod responsum, atque illud quidem, ut opto, commodum. Sed si quid creabit molestiae, saltem nos respiciendi ad portas molestia liberabit. Sed si Firminus nunc Athenis versaretur, quidnam facerent vestri curiales? Num Sala-

1. Διὰ χρόνου πρὸς ἡμᾶς Καππαδόκης ἦκει νέος. Ἐν τούτῳ κέρδος, ὅτι Καππαδόκης. Ἀλλὰ καὶ τοῦ πρώτου γένους οὗτος ὁ Καππαδόκης (55). Δεύτερον τοῦτο κέρδος. Ἀλλὰ καὶ γράμματα τοῦ θαυμαστοῦ Βασιλείου κομίζων ἡμῖν. Τοῦτ' ἐστὶν, ὅτου τις εἴποι μείζων; Ἐγὼ γὰρ ὃν ἐπιλαλήσῃ σου νομίζεις, καὶ πάλαι νέον ὄντα ἡδούμην· σωφροσύνην τε πρὸς τοὺς γέροντας ἀμιλλώμενον ὄρων, καὶ ταῦτα ἐν ἐκείνῃ τῇ πόλει, τῇ ταῖς ἡδοναῖς βρωσούσῃ· καὶ λόγων ἤδη μοῖραν κεκτημένον μεγάλῃ. Ἐπειδὴ δὲ ψήθης δεῖν καὶ τὰς Ἀθήνας ἰδεῖν, καὶ τὸν Κέλσον ἐπειθεῖς· συνέχαιρον τῷ Κέλσῳ, τῆς σῆς ἐξηρητημένην ψυχῆς. Ἐπ' ἀνῆλκοντος δὲ σου καὶ ἔχοντος τὴν πατρίδα, ἔλεγον πρὸς ἑμαυτόν· Τί νῦν ἡμῖν ὁ Βασίλειος ὄρῃ, καὶ πρὸς τίνα βίον ὥρμηκεν (56); Ἀρ' ἐν δικαστηρίοις τρέπεται (57), τοὺς παλαιούς ῥήτορας ζηλῶν; ἢ ῥήτορας εὐδαιμόνων πατέρων ἀπεργάζεται παῖδας; Ὡς δὲ ἤκόν· τινες ἀπαγγέλλοντες ἀμείνω σε πολλῶν τούτων, τῶν ὁδῶν πορεύεσθαι, καὶ σκοπεῖν, ὅπως ἂν γένοιτο Θεῷ μᾶλλον φίλος, ἢ συλλέξεις χρυσίον, εὐδαιμόνισα (58) σέ τε καὶ Καππαδόκα· σέ μὲν, τοιοῦτον βουλόμενον εἶναι· ἐκείνους δὲ, τοιοῦτον δυναμένους δεῖκνυναι πολίτην.

2. Φίρμος (59) δὲ ἐκείνος, ὡς πανταχοῦ διετέλεσε κρατῶν, εὖ οἶδα· ἐντεῦθεν γὰρ αὐτῷ τῶν λόγων ἡ δύναμις. Πολλῶν δὲ ἐπέπαινον ἀπολαύσας, οὐκ οἶδα, ὅτι πώποτε τηλικούτων, ἡλικίων νῦν ἐν τοῖς σοῖς ἀκήχοα γράμματα. Τὸ γὰρ μηδένα ἂν τὴν ἐκείνου δόξαν ὑπερβαλέσθαι σέ τὸν λέγοντα εἶναι, πόσον τι χρὴ νομίζειν ἐκείνῳ; Δοκεῖς δὲ μοι καὶ τούτους (60) ἀπεσταλέναι πρὶν ἢ τὸν Φιρμῖνον ἰδεῖν· οὐ γὰρ ἂν αὐτὸν (61) οὐκ εἶχέ τὰ γράμματα. Καὶ νῦν τί ποιεῖ, ἢ τί μέλει Φιρμῖνος; Ἐτ' ἐστὶν ἐν τοῖς τῶν γάμων πόθοις (62), ἢ ἐκεῖνα μὲν πάλαι πέπανται, βαρεῖα (63) δὲ ἡ βουλὴ, καὶ πᾶσα ἀνάγκη μένειν; ἢ τίνες εἰσὶν ἐλπίδες, ὡς αὖθις ἔσται λόγων κοινωνός; Ἀποκρινάσθω τι ἡμῖν· καὶ εἴη μὲν τι χρηστόν. Εἰ δ' οὖν τι καὶ λυπήσει, τοῦ βλέπειν γε ἡμᾶς πρὸς τὰς πύλας ἀπαλλάξει. Εἰ δὲ Ἀθήνησι νῦν ὁ Φιρμῖνος ἐτύγγα- νεν ὢν, τί ἂν ἔβρων οἱ βουλευόντες παρ' ὑμῖν; Ἡ τὴν Σαλαμινίαν ἐπεμπον ἂν ἐπ' αὐτόν; Ὅρῃς, ὅτι

* Alias CXLIII.

(55) Ὁ Καππαδόκης. Haec desunt satis commode in Regio secundo et Coisl. secundo. Mox Medicæus δὲι τις.

(56) Ὁρμηκεν. Ita tres vetustissimi codices cum p. uribus aliis. Editi ὥρμηκεν.

(57) Τρέπεται. Non male Coisl. secundus et Reg. secundus τρέπεται.

(58) Εὐδαιμόνισα. Nonnulli codices recentiores εὐδαιμόνησα.

(59) Φίρμος. Sic mss. novem. Editi Φιρμῖνος. Scriptura veterum codicum hinc etiam confirmatur, quod is quem tantopere laudaverat Basilius in epistola sua, necessario distinguendus a Firmino, de quo nihil habuerant Basilii litterarum. Illud autem, ὅς

πανταχοῦ διετέλεσε κρατῶν, vertit Combefisius, ubi- que firma memoria fuerit, vel retinuerit, ac vitupe- rat interpretem, qui sic reddiderat : Firminus vero ille, quam ubique tibi constanter adherendo perdura- verit scio.

(60) Ἐκείνῳ... καὶ τούτους. Sic plerique codi- ces mss. Editi ἐκείνων... ταῦτα.

(61) Οὐ γὰρ ἂν αὐτόν. Hunc locum sanavimus partim omnium codicum, qui habent αὐτόν, partim Harlæani ope, in quo legitur οὐ γὰρ ἂν. Editi ἢ γὰρ ἂν αὐτός.

(62) Πόθοις. Codex Harlæanus πότοις; nuptialibus convitiis, sicque legit interpretes.

(63) Βαρεῖα. Nonnulli codices βαρεῖ; Paulo post editi μέναι. Multi codices mss. ut in textu.

καὶ μόνον ὑπὸ τῶν σὺν ὑβρίζομαι πολιτῶν. Οὐ μὴν
 ἔγωγε τοῦ φιλεῖν καὶ ἐπαίνειν Καππαδόχας παύσο-
 μαι· ἀλλ' εὐχομαι μὲν αὐτοὺς ἀμείνους γενέσθαι
 περὶ ἐμῆ, μένοντας δὲ ἐπὶ τῶν αὐτῶν οἴσω. Φιρμί-
 νος δὲ μῆνας ἡμῖν συνεγένετο τέτταρας· ἡμέραν δὲ
 ἡργήσεν οὐδεμίαν. Τὸ δὲ συνεileγμένον ὅσον ἐστίν,
 αὐτὸς εἶπεν, καὶ ἴσως οὐ μέμνη. Πρὸς δὲ τὸ πάλιν
 αὐτὸν δεῦρο δυνήσθαι ἐλθεῖν, τίνα χρὴ προσπα-
 καλεῖν σύμμαχον; Ἐπερ γὰρ εὐ φρονοῦσιν οἱ βου-
 λεύοντες (64) (πρέποι δ' ἂν ἀνθρῶποις πεπαιδευμέ-
 νοις), τιμήσουσι (65) τοῖς δευτέροις, ἐπειδὴ τοῖς
 πρώτοις ἐλύπησαν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΑΖ'.

*Alium Cappadocem mittit Libanio Basilium, quem filium suum appellat, utpote in ea dignitate constitutus, quæ ipsum om-
 nium patrem efficiebat. Hunc comitabatur alius adolescens, nobilis et ipse ac Basilii necessarius, sed non dives*

Βασίλειος Λιβανίου.

Ἰδοὺ σοι καὶ ἕτερος ἔχει Καππαδόχης, υἱὸς ἐμὸς
 καὶ αὐτός· πάντας γὰρ ἡμῖν εἰσποιεῖ (66) τὸ σχῆμα
 τοῦτο, ἐν ᾧ νῦν ἐσμεν. Ὅστε κατὰ γε τοῦτο ἀδελφός
 ἂν εἴη τοῦ προλαβόντος, καὶ τῆς αὐτῆς σπουδῆς
 ἀξιος, ἐμοὶ τε τῷ πατρὶ καὶ σοὶ τῷ διδασκάλῳ· εἴπερ
 τι ὅλως πλέον δυνατόν ἔχειν (67) τοὺς παρ' ἡμῶν
 ἐρχομένους. Τοῦτο δὲ λέγω, οὐχ ὡς οὐκ ἂν τῆς σῆς
 λογιστικῆς πλέον τι τοῖς παλαιοῖς τῶν ἐταίρων
 χαριζομένης, ἀλλ' ὡς ἀφρόνων πᾶσι τῆς ὠφελείας
 σου προκειμένης. Ἀρχοῦν δ' ἂν εἴη τῷ νεανίσκῳ,
 πρὸ τῆς ἐκ τοῦ χρόνου πείρας, ἐν τοῖς οἰκείοις τε-
 τάχθαι· ὃν ἀποπέμψαιο ἡμῖν, ἄξιον τῶν τε ἡμετέρων
 εὐχῶν καὶ τῆς σαυτοῦ δόξης, ἣν ἔχεις ἐν τοῖς λόγοις.
 Ἐπάγεται δὲ καὶ ἡλικιώτην τὴν ἴσῃν ἔχοντα περὶ
 τοὺς λόγους σπουδῇ, εὐπατρίδην καὶ αὐτὸν καὶ
 ἡμῖν οἰκεῖον· ὃν οὐδὲν ἑλάττω ἔστιν πιστεύομεν,
 καὶ πλέον τῶν ἄλλων τοῖς χρήμασιν ἀπολεί-
 ποίτο.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΑΖ'.

*Gratias agit Libanius quod Cappadoces ad se mittat Basilium. Narrat se lecta privatim illius epistola victum se ab eo con-
 fessum esse, et cum postea eandem Alypius coram pluribus honoratis viris legisset, omnes Basilium palmam detulisse.
 Declarat se non curare quam divites sint discipuli, sed et egenos, modo studiosi sint, divitibus antepone.*

Λιβανίου Βασιλίου.

Οἶδα, ὅτι πολλάκις τοῦτο γράφεις, τὸ, Ἰδοὺ σοι
 καὶ ἕτερος ἔχει Καππαδόχης. Πολλοὺς γὰρ, οἶμαι,
 πέμψεις· αἶψά μὲν καὶ πανταχοῦ τοῖς ἐγκωμίοις τοῖς
 κατ' ἐμοῦ χρώμενος, τούτῳ δὲ αὐτῷ καὶ πατέρας
 κινῶν καὶ παῖδας. Ἄλλ' ὅ γε ἐγένετο περὶ τὴν ἐπι-
 στολὴν σου τὴν καλὴν, οὐ καλὸν σιωπῆσαι. Παρ-
 εκάθητό μοι τῶν ἐν ἀρχῇ γεγεννημένων ἄλλοι τε οὐκ
 ὀλίγοι, καὶ ὁ πάντα ἄριστος Ἀλύπιος Ἰεροκλέους
 ἀνεψιὸς ἐκείνου. Ὡς οὖν ἔδοσαν οἱ φέροντες τὴν
 ἐπιστολὴν, σιγῇ διὰ πάσης ἐλθὼν, Νενικήμεθα, ἔφην,
 μειδίων τε ἄμα καὶ χαίρων. Καὶ τίνα σὺ νενίκησαι
 νίκην; ἤφροντο· καὶ πῶς οὐκ ἀλγείς νενικημένος;

(64) Βουλεύοντες. Harl. βουλευταί. Ibidem non-
 nulli codices, πρέπει.

(65) Τιμήσουσι. Reg. secundus et Coisl. secun-
 dus τιμήσουσι με. Alii nonnulli τιμήσουσι σε.

(66) Ἡμῖν εἰσποιεῖ. Coisl. primus et Med. ha-
 bent, ἡμᾶς.

miniam ad ipsum mitterent? Vides me a solis tuis
 civibus injuria affici. Neque tamen ego propterea
 Cappadoces amare ac laudare desinam. Verum
 optarim quidem illos in me 454 fieri æquiores :
 sed si iidem permanserint, feram. Firminus menses
 quatuor apud nos commoratus est : diem autem
 nullam otiosus transegit. Quantum autem sibi com-
 paraverit, ipse cognoscet, et fortasse non conque-
 reris. Huc autem ut ipse iterum venire possit,
 quinam adjutor advocandus? Enimvero si recte
 sentit curia (hoc autem decuerit homines erudi-
 tos), honorabit me posterioribus : quandoquidem
 prioribus tristitia affecit.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ CCCXXXVII'.

Basilium Libanio.

Ecce tibi et alius venit Cappadox, meus et ipse
 filius; omnes enim nobis adoptat dignitas illa in
 qua nunc sumus. Quamobrem hoc nomine frater
 sit illius qui prius ad te venit, et cura eadem
 dignus, tam mihi patri, quam tibi præceptor; si
 fieri omnino potest, ut aliquid amplius habeant,
 qui a nobis veniunt. Hoc autem dico, non quod
 facundia tua non plus aliquid amicis veteribus
 tribuat; sed quod uberrima utilitas tua omnibus
 proposita sit. Satis autem fuerit adolescenti, si
 ante temporis experimentum inter familiares col-
 locetur : quem ad nos remittas velim, dignum et
 nostris votis, et gloria ista tua, quam es elo-
 quentia consecutus. Ducit autem secum et coæ-
 taneum, pari litterarum studio præditum, et ip-
 sum quoque ex nobili familia prognatum, nobis-
 que necessarium : quem nulla re inferiorem foro
 confidimus; etiamsi plurimum ab aliis pecunia
 superetur.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ CCCXXXVIII'.

Libanius Basilio.

Scio te hoc crebro scripturum : Ecce tibi et alius
 venit Cappadox. Multos namque, puto, missurus
 es; semper et ubique me laudibus efflens, atque
 hoc ipso et patres et pueros provocans. At quid eve-
 nit in epistolam tuam pulchram, non pulchrum
 fuerit silentio præterire. Assidebant mihi ex hono-
 ratis, cum alii non pauci, tum longe optimus Aly-
 pius Hieroclis illius consobrinus. Ut ergo episto-
 lam reddiderunt, qui attulerant; silentio tota per-
 lecta, ridens simul et gaudens dixi : Victi sumus.
 Interrogabant autem illi : Qua victus es victoria?
 et quomodo victus non doles? Victus sum, aiebam,

(67) Ὅλως πλέον δυνατόν ἔχειν. Sic tres vetu-
 stissimi codices. Tres alii πλέον δυνατόν ἔχειν. Editi
 εἴπερ τι πλέον ἔχειν δυνατόν. Mox editi πλέον τι.
 Tres vetustissimi codices ut in textu.

* Alias CXLIV.

** Alias CXLV.

pulchritudine epistolarum : vicit vero Basilius. Vir A autem ille amicus est, et eam ob causam laetor. Hæc ego cum dixissem, ex ipsis litteris judicare voluerunt de victoria. Ac legebat quidem Alypius, audiebant 455 vero qui aderant. Lata autem sententia est, me nihil esse mentitum. Et epistolam habens is qui legerat, exiit, aliis etiam, opinor, ostensurus, vixque reddidit. Scribe itaque similia, et vince; sic enim ipse vincam. Cæterum et illud recte conjicis, non pecuniis res nostras æstimari : sed satis esse ei qui dare non potest, ut velit accipere. Si quem enim rescivero egenum, sed tamen litterarum studiosum ; is, divitibus antepōnitur. Quanquam nos tales magistros experti non sumus ; at nihil prohibebit nos hac parte esse meliores. Itaque nullus pauper huc pigretur accedere, si hoc unum duntaxat possederit, ut sciat elaborare.

EPISTOLA CCCXXXIX.

Basilius Libanio significat se laudem eloquentiæ illi concedere, ac jamdudum oblivioni traditis, quæ apud sophistas didicerat, cum Mose et aliis prophetis versari.

Basilius Libanio.

Quid non dixerit sophista, et talis sophista, ejus artis proprium esse constat, et ex magnis parva facere cum voluerit, et parva amplificare? Quale est quod et in nos declarasti. Nam epistolam illam sordidam, ut vos dixeritis qui orationis delicias habetis, nihilo ea, quam in manibus habes, tolerabiliorem, verbis ita extulisti, ut ab illa superatus, nobis primas in scribendo concederes : simile quiddam faciens lusibus patrum, cum de victoriis, quas ipsi sponte cesserunt, liberos sinunt gloriari, nec damni quiddam sibiipsis inferentes, et liberorum nutriendos æmulationem. Dicit profecto non potest, quantum voluptatis habuerit oratio, dum mecum jocareris : velut si quis Polydamas, aut Milo, pancratiæ vel luctæ certamen mecum ipso detrectet ; nam multa considerans, nullum reperi infirmitatis exemplum. Itaque qui verborum hyperbolas consecretantur, tuam hic magis admirantur potentiam, qui ita te ipse ad nos jocando demittere potueris, quam si barbarum super Atho navigantem duxisses. Nos quidem, o præclare vir, cum Mose et Elia, similibusque beatis viris versamur, qui sua nobis voce barbara tradunt, nosque ab illis tradita loquimur, sensu quidem vera, sed verbis rudia, quemadmodum hæc ipsa indicant. Nam si nonnihil a vobis didiceramus, id die obliteratum est. Tu vero nobis scribe, alia epistolarum adhi-

Εν κάλλει μὲν, ἔφην, ἐπιστολῶν ἡττημαὶ (68). Βασίλειος δὲ κεκράτηκε. Φίλος δὲ ὁ ἀνὴρ, καὶ διὰ τοῦτο εὐφραίνομαι. Ταῦτα εἰπόντος ἐμοῦ, παρ' αὐτῶν μαθεῖν ἡβουλήθησαν τῶν γραμμάτων τὴν νίκην. Καὶ ἀνεγίνωσκε μὲν ὁ Ἀλύπιος, ἤκουον δὲ οἱ παρόντες. Ἡ ψῆφος δὲ ἠνέθη, μηδὲν με ἐβεῦσθαι. Καὶ τὰ γράμματα ἔχων ὁ ἀναγνούς ἐξῆρει, δέξιν οἶμαι καὶ ἄλλοις, καὶ μόλις ἀπέδωκε. Γράφε τοίνυν παραπλήσια, καὶ νίκα· τοῦτ' ἐστὶν ἐμὲ νικᾶν. Καλῶς δὲ κἀκεῖνο εἰκάζεις, ὡς οὐ χρήμασι μετρεῖται (69) τὰ παρ' ἡμῶν· ἀλλ' ἀρκεῖ τῷ μὴ δυναμένῳ δοῦναι, τὸ βουληθῆναι λαβεῖν. Κἀν γὰρ αἰσθῆμαι τινα ἐν πενίᾳ, λόγων ἔρῳντα, πρὸ τῶν πλουτούντων οὗτος. Καίτοι οὐ τοιοῦτον πεπειράμεθα διδασκάλων· ἀλλ' οὐδὲν καλῶσει (70) ταύτῃ γε εἶναι βελτίονας. Μηδεὶς οὖν πένης ὀκνεῖται δεῦρο βαδίζειν, εἰ ἐν ἐκείνῳ κέχτηται μόνον, τὸ ἐπίστασθαι ποιεῖν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΑΘ.

Βασίλειος Λιβανίου.

Τί οὐκ ἂν εἶποι σοφιστὴς ἀνὴρ, καὶ σοφιστὴς τοιοῦτος, ὃ γε ἴδιον εἶναι τῆς τέχνης ὡμολόγηται, καὶ τὰ μεγάλα μικρὰ ποιεῖν ὅτε βούλεται (71), καὶ τοῖς μικροῖς περιτιθέναι μέγεθος ; ὅποιον δὴ τι καὶ περὶ ἡμᾶς ἐπεδείξω. Τὴν γὰρ ἐπιστολὴν ἐκείνην τὴν ῥυτῶσαν, ὡς ἂν ὕμεις οἱ περὶ τοὺς λόγους (72) τρυφῶντες εἴποιτε, οὐδὲν οὖσαν τῆς ἐν χερσὶ σου ταύτης ἀνεκτοτέραν, τοσοῦτον ἦρας τῷ λόγῳ, ὡς ἡττηθῆναι ἔβηθεν αὐτῆς, καὶ ἡμῖν τῶν πρώτων τοῦ γράφειν παραχωρεῖν· ὅμοιον ποῖων ταῖς τῶν πατέρων παιδείαις, ὅταν ταῖς παρ' ἐαυτῶν νίκαις παραχωρῶσι (73) τοῖς παισὶν ἀναδρύνεσθαι, οὗτε ἐαυτοὺς τι ζημιούντες, καὶ τῶν παίδων τρέφοντες τὸ φιλότιμον. Τῷ ὄντι δὲ καὶ ἀμύθητον ὅσην ἥδονην εἶχεν ὁ λόγος ἐν τῇ πρὸς ἡμᾶς παιδείᾳ· οἷον Πολυδάμαντός τις ἢ Μίλωνος, παγκρατίου ἢ πάλης ἀγωνίαν παραιτουμένου τὴν πρὸς ἡμᾶς αὐτόν (74)· πολλὰ γὰρ περισκεψάμενος, οὐδὲν εὖρον ἀσθενείας ὑπόδειγμα· ὥστε τοὺς τὰς ὑπερβολὰς τῶν λόγων ἐπιζητούντας ἐνταῦθ' αὖ σε μᾶλλον ἄγανται τῆς δυνάμεως, οὕτω δυνηθέντα ταῖς παιδείαις πρὸς ἡμᾶς καταβῆναι, ἢ εἰ τὸν βάρβαρον ἦγες (75) ὑπὲρ τὸν Ἀθῶν πλέοντα. Ἀλλ' ἡμεῖς μὲν, ὧ θαυμάσιε, Μωσὲϊ καὶ Ἡλῆϊ καὶ τοῖς οὕτω μακαρίοις ἀνδράσι σύνεσμεν, ἐκ τῆς βαρβάρου φωνῆς διαλεγόμενοις ἡμῖν τὰ ἐαυτῶν, καὶ τὰ παρ' ἐκείνων φθειγγόμεθα, νοῦν μὲν ἀληθῆ, λέξιν δὲ ἀμαθῆ, ὡς αὐτὰ ταῦτα δηλοῖ. Εἰ γὰρ τι καὶ ἡμεν

* Alias CXLVI.

(68) Ἡττημαί. Sic tres vetustissimi codices. Editi venήχτημαί.

(69) Μετρεῖται. Nonnulli codices πράττεται.

(70) Καλῶσει. Sic tres vetustissimi codices. Editi καλῶσει.

(71) Ὅτε βούλεται. Sic Harl., Coisl. uterque et Reg. secundus. Editi, ὅποτε βούλεται. Paulo post iidem editi ὅποιον δὴ σύ. Mss. quinque ut in textu.

(72) Οἱ περὶ τοὺς λόγους. Tres mss. non vetu-

stissimi oī tὰ περὶ τοὺς λόγους. Ibidem editio Paris. εἴπητε. Mss. omnes et editio Basil. utraque εἴποιτε.

(73) Παραχωρῶσι. Tres mss., nempe Vat., Reg. secundus et Coisl. secundus παρέχωσι. Paulo post duo antiquissimi codices Coisl. et Med. τῶν νηπίων τρέφοντες.

(74) Πρὸς ἐμὲ αὐτόν. Coisl. primus πρὸς ἐαυτόν. Mox editi εὐσθενείας, roboris. Melius multo Coisl. secundus et Reg. secundus, quos secuti sumus.

(75) Ἡγες. Medicus codex εἶγες.

παρ' ὁμῶν διδαχθέντες, ὑπὸ τοῦ χρόνου ἐπελαθόμεθα. Αὐτὸς δὲ ἐπίστελλε ἡμῖν, ἄλλας ὑποθέσεις ἐπιστολῶν ποιούμενος· αἱ καὶ σὲ δεῖξουσιν, καὶ ἡμᾶς οὐκ ἐλέγξουσιν. Τὸν υἱὸν Ἀνυσίου (76) ἤδη σοι προσήγαγον, ὡς ἑμαυτοῦ υἱόν. Εἰ δὲ ἐμὸς ἐστὶ παῖς, τοῦ πατρὸς ἐστὶ τὸ παιδίον, πάντης ἐκ πάντης. Γνώριμον δὲ τὸ λεγόμενον ἀνδρὶ σοφῷ τε καὶ σοφιστῇ.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΜ'.

Rursus ex præcedenti epistola ansam scribendi capiti Libanij.

Λιβάνιος Βασιλεῖ.

Εἰ πάνυ πολὺν χρόνον ἐσχόπεις, πῶς ἂν ἀριστα συνέλοιποις τοῖς περὶ τῶν σὺν γραμμάτων ἡμετέροις γράμμασιν, οὐκ ἂν ἀμεινον τοῦτό μοι ποιῆσαι (77) ἐδόκει, ἢ τοιαῦτα γράφων, ὅποια νῦν ἔγραψας. Καλεῖς γὰρ μὲ σοφιστὴν· τοῦ τοιούτου δὲ εἶναι φῆς τὸ δύνασθαι τὰ μικρὰ μὲν μεγάλα ποιεῖν, τὰ δ' αὖ (78) μεγάλα μικρὰ. Καὶ δὴ τὴν ἐμὴν ἐπιστολὴν βεβουλησθαι φῆς δεῖξαι τὴν σὴν καλὴν, οὐκ οὖσαν καλὴν· εἶναι τε οὐδὲν ἧς νῦν ἔπεμψας βελτίω· ὥστε τε οὐδεμίαν εἶναι παρὰ σοὶ λόγων δύναμιν· τῶν μὲν νῦν ὄντων ἐν χερσὶ βιβλίων τοῦτο οὐ ποιοῦντων· ὧν δὲ εἶχες πρότερον λόγων ἐξεργηκῶτων. Καὶ ταῦτα πείθειν ἐπιχειρῶν, οὕτω καλὴν καὶ ταύτην, ἣν λέγεις κακῶς (79), εἰργάσω τὴν ἐπιστολὴν, ὥσθ' οἱ παρόντες ἡμῖν οὐκ εἶχον μὴ πεῖραν ἀναγινωσκομένης. Ἐθαύμασα οὖν, ὅτι ταύτῃ τὴν προτέραν καθελεῖν ἐπιχειρήσας, τῷ φάναι ταύτῃ τὴν προτέραν εοικέναι, ταύτῃ τὴν προτέραν ἐκόσμησας. Ἐχρῆν δὲ ἀρα τὸν τοῦτο βουλόμενον, χεῖρονα ποιῆσαι ταύτην ἐπὶ διαβολῇ τῆς πρόθεν. Ἄλλ' οὐκ ἦν, οἶμαι, σὸν, ἀδικῆσαι τὴν ἀλήθειαν. Ἡδίκητο (80) δ' ἂν, γράφοντος ἐξ ἐπίτηδες φαυλότερα, καὶ οὐ χρωμένον τοῖς ὄσι. Τοῦ αὐτοῦ τοίνυν ἂν εἴη τὸ μῆτε φέγειν ἢ δίκαιον ἐπαινεῖν, ἵνα μὴ σε τὸ πρᾶγμα φέρον εἰς σοφιστὰς ἐμβάλλῃ, πειρώμενον ταπεινὰ τὰ μεγάλα ποιεῖν. Βιβλίον μὲν οὖν, ὧν φῆς εἶναι χεῖρω μὲν τὴν λέξιν, ἀμεινὸν δὲ τὴν διάνοιαν, ἔχου, καὶ οὐδεὶς καλύει (81). Τῶν δὲ ἡμετέρων μὲν ἀεὶ, σὼν δὲ πρότερον, αἱ ῥίξαι μένουσιν τε καὶ μενοῦσιν ἕως ἂν ἦς· καὶ οὐδεὶς μὴποτε αὐτὰς ἐκτέμει (82) χρόνος, οὐδ' ἂν ἥμιστά ἄρδους.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΜΑ'.

Basilium Libanius existimat idcirco non scribere, quod iram non deposuerit, vel punire velit.

Λιβάνιος Βασιλεῖ.

Οὐπω μοι τῆς λύπης ὑφῆκας, ὥστε με (83) μεταξὺ

(76) Ἀνυσίου. Quamvis sex codices habeant Ἀνύσιον, quia tamen hæc scriptura non videtur sensui quadrare, textum mutandum esse non existimavi.

(77) Τοῦτό μοι ποιῆσαι. Harl., Med. et Coisl. primum tούτου ποιῆσαι, sed sensu prorsus repugnante.

(78) Τὰ δ' αὖ. Sic mss. Editi καὶ τὰ. Paulo post editio Paris. εἶναι τε γάρ. Mss. et editio Basileensis ut in textu.

(79) Κακῶς. Sic Basileensis editio et quinque codices mss., quibus etiam alius favet, qui habet κα-

bens argumenta, quæ et te ostendant, nec nos arguant. Filium Anysii jam tibi adduxi, ut meum ipsius filium. Quod si meus est hic puer, patris est filius, pauper ex paupere. Quid autem dicam, viro sapienti et sophistæ notum est.

456 EPISTOLA CCCXLI.

Libanius Basilio.

Si diu meditatus esses, quomodo his, quæ de tuis litteris scripseram, elegantissime assentireris; non videreris mihi hoc melius præstituisse, quam talia scribendo, qualia nunc scripsisti. Enimvero me vocas sophistam: sophistæ autem esse dicis, ex parvis magna facere posse, ac rursus parva ex magnis. Ac meæ quidem epistolæ propositum fuisse dicis, ut tuam pulchram esse demonstraret, quamvis pulchra non sit; neque enim meliorem prorsus esse, quam quæ nunc a te missa est; ac omnino nullam tibi esse dicendi facultatem; cum libri qui nunc in manibus sunt, hoc minime præstent; eloquentia vero, qua prius pollebas, effluerit. Et dum hæc persuadere conaris, ita pulchram et illam, de qua detrahis, epistolam fecisti, ut qui aderant non potuerint non saltare cum legeret. Sum itaque miratus, quod ista priorem subvertere aggressus, dum tamen isti priorem similem esse dicis, posteriore priorem exornaveris. Conveniebat autem hoc in animo habenti posteriorem epistolam pejorem facere, ut sic detraheretur de priori. Sed tuum, opinor, non erat veritatem lædere. Læsa autem fuisset, si consulto scripsisses deteriora, et iis quibus polles usus non fuisses. Itaque ejusdem fuerit, nec ea vituperare quæ laudem merentur; ne te res ejusmodi inter sophistas rejiciat, exilia ex magnis facere conantem. Libris igitur, quorum dictionem dicis pejorem esse, sententiam vero præstantiorem, adhære, nec quisquam prohibuerit. Eorum autem, quæ nostra semper sunt, et tua quondam erant, radices et manent in te, et manebunt, quandiu fueris, nec ullum eas tempus exciderit, etiamsi minime rigaveris.

EPISTOLA CCCXLI'.

Libanius Basilio.

Nondum mihi offensam remisisti, adeoque inter

λῶς. Paris. editio κακῇ.

(80) Ἡδίκητο. Coisl. primus et Med. ἡδικοῦτο.

(81) Καλύει. Quatuor mss. non antiquissimi καλύει.

(82) Ἐκτέμει. Medicæus et Coisl. secundus ἐκτέμει.

(83) Ὅστε με. Pronomen additum ex quatuor mss. Ibidem tres codices vetustissimi μεταξὺ τρέμονται γράφειν.

* Alias CXLVII.

** Alias CXLVIII.

scribendum tremo. Quod si remisisti, quamobrem non scribis, optime? sin autem adhuc retines, id quod cum ab omni erudita anima, tum a tua alienum est; quomodo cum aliis prædices iram ad solis usque occasum servari non oportere, tu illam per multos soles servasti? Num forte damnum mihi inferre voluisti, mellita tua voce defraudans? Absit, o generose: sed animo sis placido ac miti; et largiare, ut lingua tua, quæ tota aurea est, perfruar.

457 EPISTOLA CCCXLII*.

Comparat Basilium præcedentem Libanii epistolam cum rosa et spinis.

Basilius Libanio.

Qui rosa delectantur, ut par est elegantia studiosos delectari, ne ipsas quidem spinas, ex quibus flos nascitur, oderunt. Audivi autem ex quodam, cum is fortasse jocans vel etiam serio tale aliquid de rosis diceret, veluti amatorios quosdam stimulos amatoribus, ita tenues illas spinas naturam flori adjunxisse, ut ad majus desiderium in nexis apte aculeis legentes exstimularet. Sed quid sibi vult rosa in litteras introducta? Nihil prorsus necesse est te edoceri, cum epistolæ tuæ memineris: quæ florem quidem habebat rosæ, totum nobis disertissima lingua ver expandens: sed querelis quibusdam et expostulationibus adversum nos, spinosa erat. Sed mihi orationis tuæ vel spina voluptati est, ad majus amicitia desiderium inflammans.

EPISTOLA CCCXLIII**.

Laudat Libanius Basilii eloquentiam.

Libanius Basilio.

Si ista sunt linguæ incultæ, qualis esses, illam si acueres? Tuo enim in ore eloquentia resident fontes rivulorum fluentis præstantiores: nos vero nisi quotidie irrigemur, superest silentium.

EPISTOLA CCCXLIV***.

Basilium inexcusabilem esse Libanium contendit, si ad se non scribat.

Basilius Libanio.

Ad eruditionem tuam ut non crebro scribam, tuadent et timor et imperitia: quod vero tu constantissime siles, quomodo reprehensionem effugies? Quod si quis te, in litteris viventem, ad scribendum tardum esse ac pigrum consideraverit; tibi oblivione nostri ascribet. Nam cui dicere in promptu est, is nec ad scribendum imparatus. Hæc

* Alias CXLIX.

** Alias CL.

*** Alias CLI.

(84) *Προσλευ.* Editi post hanc vocem addunt τιμωρεῖσθαι με βούλει, quæ desunt in omnibus mss.

(85) *Ἀπολαύσαι.* Ita sex mss. codices. Editi ἀπολαύειν.

(86) *Εὐπλήκτοις.* Legendum videtur εὐπλέκτοις. Reg. primus habet ἀπλήκτοις. Reg. secundus et Coisl. secundus ἀπράκτοις, quæ scriptura arridet

A γράφοντα τρέμειν. 'Ἄλλ' εἰ μὲν ἀφῆκας, τί οὐκ ἐπιστέλλεις, ὦ ὄριστε; εἰ δὲ ἐτι κατέχεις, ὃ πάσης λογίας ψυχῆς καὶ τῆς σῆς ἐστὶν ἀλλότριον, πῶς ἄλλοις κηρύττων, μὴ χρῆναι μέχρι δυσμῶν ἡλίου λύπην φυλάττειν, αὐτὸς ἐν πολλοῖς ἡλίοις ἐφύλαξας; Ἡ τάχα ζημιῶσαι με προσελου (84), τῆς μελιχρᾶς σου φωνῆς ἀποστερῶν; Μὴ οὐ γέ, ὦ γενναῖε, ἀλλὰ γενοῦ πρόδος, καὶ δὲ ἀπολαύσαι (85) τῆς παγγρύσου σου γλώττης.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΜΒ'.

Βασίλειος Λιβανίου.

B Οἱ πρὸς τὸ ῥόδον ἔχοντες, ὡς τοὺς φιλοκάλους εἰκὸς, οὐδὲ πρὸς αὐτὰς τὰς ἀκάνθας, ὧν τὸ ἄνθος ἐκφύεται, δυσχεραίνουσι. Καὶ τινος ἤκουσα τοιοῦτόν τι περὶ αὐτῶν παίζοντος τάχα· ἡ καὶ σπουδάζοντος· ὅτι, καθάπερ ἐρωτικά τινα κνίσματα τοῖς ἑρασταῖς, τὰς λεπτὰς ἐκείνας ἀκάνθας ἡ φύσις τῷ ἄνθει προσέφυσε, πρὸς μείζονα πόθον τοῖς εὐπλήκτοις (86) κέντροις τοὺς δρεπομένους ὑπερεθίζουσα. Τί βούλεται μοι (87) τὸ ῥόδον, τοῖς γράμμασιν ἐπεισαγόμενον; Πάντως οὐδὲν δεῖ σε διαχθῆναι, τῆς ἐπιστολῆς μεμνημένον τῆς σῆς, ἡ τὸ μὲν ἄνθος εἶχε τοῦ ῥόδου, ὅλον ἡμῖν τὸ ἔαρ τῇ εὐγλωττίᾳ (88) διαπετάσασα, μέμψει δέ τισι καὶ ἐγκλήμασι καθ' ἡμῶν ἐξηκάνθωτο. 'Ἄλλ' ἔμοι τῶν σῶν λόγων καθ' ἡδονῆν ἐστι καὶ ἡ ἀκάνθα, πρὸς μείζονα πόθον τῆς φιλίας ἐκκαίουσα.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΜΓ'.

C

Λιβάνιος Βασίλειο.

Εἰ ταῦτα γλώττης ἀργότερας, τίς ἂν εἴης αὐτῇν ἀκονῶν; Σοῦ μὲν γάρ (89) ἐν τῷ στόματι λόγων οἰκοῦσι πηγαί, κρείσσους ναμάτων ἐπιβροῆς· ἡμεῖς δὲ εἰ μὴ καθ' ἡμέραν ἀρδοίμεθα, λείπεται τὸ σιγᾶν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΜΔ'.

Βασίλειος Λιβανίου.

Τὸ μὴ συνεχῶς με γράφειν πρὸς τὴν σὴν παίδευσιν, πείθουσι τὸ τέθος καὶ ἡ ἀμαθία· τὸ δὲ σε καρτερικώτατα σιωπᾶν, τί τῆς μέμψεως ἐξαιρησεται; Εἰ δὲ τις λογίσαιτο τὸ καὶ ἐν λόγοις σε βιοῦντα ὀκνεῖν ἐπιστέλλειν, καταψηφίζεται σου λήθην τὴν πρὸς ἡμᾶς. Ὡ γὰρ τὸ λέγειν πρόχειρον, καὶ τὸ ἐπιστέλλειν οὐκ ἀνέτοιμον. Ὁ δὲ ταῦτα

Combesio, ac reddendum putat, *Aculeis casso vulnere deterrentibus*. Coisl. primus ἀπλήστοις.

(87) *Τί βούλεται μοι*, etc. Editi τί μοι δὲ βούλεται τοῖς γράμμασι τὸ ῥόδον ἐπεισαγόμενον; Πάντως οὐδὲν σε γρή. Quatuor mss. ut in textu.

(88) *Τῇ εὐγλωττίᾳ.* Sic mss. sex. Editi τῆς εὐγλωττίας.

(89) *Σοῦ μὲν γάρ.* Harlaeanus et Anglicanus σοὶ μὲν γάρ. Infra deest ἐπιβροῆς in Mediceo et Coisl. secundo. Ibidem editi ἡμῖν δέ. Sex mss. ut in textu.

κεκτημένος, εἴτα σιγῶν, εὐδῆλον ὡς ὑπεροψία ἢ ἀληθῆ τοῦτο ποιεῖ. Ἐγὼ δὲ σοι τὴν σιωπὴν ἀμείψομαι προσήρσει. Χαῖρε τοίνυν, τιμώτατε, καὶ γράφε εἰ βούλοιο· καὶ μὴ γράφε, εἰ τοῦτό σοι προσφιλές.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΜΕ΄.

Nunc primum Libanius scribit Basilio. Meminit se olim illius eloquio valde delectatum, sed tamen aliquando injuriam ab eo accepisse, quod se in profundum Homericī furoris rogatus introducere noluisse.

Λιβάνιος Βασίλειω.

Μάλλον ὅτι μὴ πάλαι σοι γράφειν ἠρξάμην, οἶμαι μοι δεῖν ἀπολογίας, ἢ νῦν παρατήσεως, ὅτι τοῦτο (90) ποιεῖν ἠρξάμην. Ἐγὼ γὰρ ἐκεῖνος, ὁ προσθέν, ὁπότε φανείης, καὶ ὡς ἥδιστα ὑπέχων τὰ ὕτα τῷ βέβηκατι τῆς γλώττης, καὶ λέγοντος εὐφραϊνόμενος, καὶ μόλις ἀπαλλαττόμενος, καὶ πρὸς τοὺς ἑταίρους λέγων, ὡς οὗτος ἀνὴρ τοσοῦτω καλλίων τῶν Ἀχελῷου θυγατέρων, ὅσῳ θέλει μὲν ἥπερ (91) ἐκεῖναι, βλέπτει δὲ οὐχ ὥσπερ ἐκεῖναι. Καὶ μικρόν γε τὸ μὴ βλέπτειν· ἀλλ' ὅτι τὰ τοῦδε μέλη κέρδῃ τῷ δεξαμένη. Τὸν οὖν οὕτως ἔχοντά με γνώμης, νομίζοντα δὲ καὶ φιλεῖσθαι, λέγειν δὲ δοκούντα μὴ τολμᾶν ἐπιστέλλειν, ἐσχάτης ἀργίας, καὶ τοῦτ' ἂν εἴη ἅμα ζημιούντος αὐτόν (92). Δῆλον γάρ, ὡς ἀμείψῃ μοι τὴν ἐπιστολὴν τὴν μικράν καὶ φαύλην καλῇ τε καὶ μεγάλῃ, καὶ φυλάξῃ δῆπου, μὴ με καὶ δεύτερον ἀδικῇς. Οἶμαι γάρ (93) πολλοὺς βόησασθαι πρὸς τὸ βῆμα καὶ περιστῆσθαι πρὸς τὰ πράγματα κεκραγότες· Βασίλειος ἡδίκηκέ τι κινεῖται μικρόν; οὐκοῦν καὶ Αἰακός, καὶ Μίνως, καὶ ὁ τοῦτου δὲ ἀδελφός. Ἐγὼ δὲ σε τῇ μὲν ἄλλῃ νενικηκέναι συγχωρῶ· τίς δὲ ἰδὼν τέ σε, καὶ οὐ φθονῶν; Ἐν δὲ τί σοι ἡμαρτήσθαι πρὸς ἡμᾶς, κἂν σε τοῦτ' ἀναμνήσκω, πεῖθε τοὺς ἀγανακτοῦντας μὴ βοᾶν. Οὐδεὶς σοι προσελθὼν καὶ χάριν ἐπαγγελίας (94), ἣν δοῦναι βῆστον, ἀτυχῆς ἀπῆλθεν. Εἰμὶ τοίνυν (95) τῶν χάριν αἰτησάντων μὲν, οὐ λαβόντων δέ. Τί οὖν ἵπουν; Πολλάκις ἐν στρατηγίῳ (96) σοι συγγερόμενος, ἡβουλήθην (97) διὰ τῆς σῆς σοφίας εἰς τὸ βᾶθος τῆς Ὑμήρου μανίας εἰσελθεῖν. Εἰ δὲ τὸ πᾶν οὐ δυνατόν, σὺ δὲ ἀλλ' εἰς μέρος ἡμᾶς εἰσάγαγε τοῦ κλήρου. Μέρους δὲ ἐπεθύμουν, ἐν ᾧ τῶν Ἑλλήνων κακῶς πεπραχότων (98), ὃν ὕβρισεν Ἀγαμέμνων ἐθεράπευε δώροις. Ταῦτ' ἐμοῦ λέγοντος, ἐγέλας, ἀρνεῖσθαι μὲν οὐχ ἔχων, ὡς οὐκ ἂν δύναιο βουληθεῖς, δωρήσασθαι δὲ οὐκ ἐθέλων. Ἀρὰ σοι καὶ τοῖς

A autem qui possidet, et tamen silet, perspicuum est eum aut ex contemptu aut ex oblivione hoc facere. Ego autem silentio tuo salutationem rependam. Salve itaque, vir inprimis colende, et scribe si volueris: et ne scribas, id si tibi ita placuerit.

EPISTOLA CCCXLV.

Libanius Basilio.

Magis arbitror mihi opus esse excusatione, quod non olim ad te scribere incœperim, quam nunc recusatione, quod scribere incipiam. Ego enim ille sum, qui accurrebam, 458 quoties in conspectum prodires, et quam suavissime aures præbebam linguæ fluentis, teque dicente delectabar, vixque secedebam, atque ad sodales dicebam: Hic vir tanto præstantior Acheloi filiabus, quanto mulcet quidem ut illæ, nec tamen ut illæ lædit. Et sane parum est non lædere, imo illius cantilenæ lucro sunt audienti. Cum igitur ita sim animo affectus, meque diligere existimem et dicendi facultate præditus videar, scribere non audere extremæ inertie fuerit, simulque hominis sibiipsi damnum inferentis. Liquet enim fore, ut meam epistolam parvam et vilem pulchra et grandi remunereris, caveasque, ne mihi iterum injuriam facias. Equidem arbitror multos exelamatos esse ad hoc verbum, et ad res ipsas concursuros, vociferantes: Basiliusne injuriam vel levem intulit? Ergo et Æacus, et Minos, et hujus frater. Ego autem te in reliquis quidem victorem fuisse concedo; quis enim te vidit, et non invidit? Sed tamen unum in nos peccasti. De quo quidem si te admoneam, persuadeo indignantibus ut ne vociferentur. Nemo est qui te conveniens ac beneficium petens, quod dari facile possit, voti compos non abierit. Atqui ego ex eorum numero sum, qui beneficium petierunt quidem, sed non acceperunt. Quid igitur postulavi? Tecum in prætorio cum sæpe versarer, optavi ut sapientiæ tuæ ope in profundum Homericī furoris introirem. Quod si, aiebam, totum id perfici non potest, at tu tamen in partem sortis nos introducas. Concupiscebam autem partem illam, in qua cum Græci fortuna adversa uterentur, Agamemnon hunc ipsum, quem contumelia affecerat, muneribus pla-

(90) Ὅτι τοῦτο. Sic mss. sex. Editi ὅτε τοῦτο.

(91) Ἐπερ. Codices tres ἥπερ, magis quam illæ. Paulo post editi ἀλλ' ἦδη τὰ. Mss. octo ut in textu.

(92) Ἐσχάτης ἀργίας, καὶ τοῦτ' ἂν εἴη ἅμα ζημιούντος αὐτόν. Forte legendum, ἐσχάτης ἀργίας τοῦτ' ἂν εἴη, καὶ ἅμα ζημιούντος αὐτόν. Edit.

(93) Οἶμαι γάρ. Ita codices mss. septem. Editi οἶμαι δέ.

(94) Χάριν ἐπαγγελίας. Reg. secundus et Coisl. secundus ἀπαγγελίας [melius].

(95) Εἰμὶ τοίνυν. Editi addunt ἐγώ, seu hoc nomen deest in septem nostris codicibus. Paulo post pro μανίας, legendum μαντίας, id est, divinationis, existimat Combelsius, sed repugnant codi-

ces omnes, nec favet ulla ratio.

(96) Ἐν στρατηγίῳ. Sic mss. duo. Editio Basileensis et Coisl. primus, Harl., Med. et Reg. primus ἐν στρατηγίῳ. Editio Paris. ἐν στρατηγίῳ.

(97) Ἡβουλήθην. Ita codices mss. septem et editio Basileensis. At Parisiensis ἐδεήθην. Paulo post editio eadem οὐ δυνατόν, ἔφη, sed postremum illud verbum deest in septem mss. et edit. Basil.

(98) Πεπραχότων. Ita omnes mss. Editi πεπραχότων. Ibidem editi δὲ ὕβρισεν, deest vocula in novem mss., sed tamen videtur ad sententiam necessaria. Habent sex codices θεραπείων, Medicus θεραπείαι.

* Alias CLII.

cavit. Hæc dicente me, ridebas, negare quidem A ἀγανακτοῦσιν, ὅτι σε ἔφην ἀδικεῖν, ἀδικεῖσθαι (99) haud valens posse te si velles, sed tamen gratificari nolens. Num igitur tibi et iis, qui indignantur quod inferre te injuriam dixerim, injuria affici videor?

EPISTOLA CCCXLVI.

Libanius testatur de bonis moribus adolescentium quos Basilii miserat.

Libanius Basilio.

An iis quos misisti adolescentibus aliquid addicendi facultatem addiderim, ipse judicabis. Spero autem hoc, etiamsi parvum sit, magnum visum iri ob tuum in nos amorem. Quod autem temperantiam et animum pravis voluptatibus liberum laudas magis, quam facundiam, id omnino curant, atque vitam egerunt, ut illius, a quo missi erant; non immemores agere par erat. Complectere jam tua pignora, et lauda eos qui et me et te moribus suis exornarunt. Adhortari autem te ad opem illis ferendam, idem esset, ac patrem hortari ut liberis subveniat.

459 EPISTOLA CCCXLVII.

Libanius episcopos avaritiæ accusat, et ideo timide petit a Basilio, ut tigna ad se mittat.

Libanius Basilio.

Omnis quidem episcopus res est, unde emolumentum aliquid vix exspectandum sit: tu vero, quanto reliquos eruditione superas, tanto etiam majorem mihi timorem incutis, ne petita mihi deneges. Nam tignis mihi opus est: perticas autem aut palos aliquis alius sophista dixisset, non his opus habens, sed vocular magis ostentans, quam necessitati inserviens. Ego vero, nisi tu largiare, sub dio hiemabo.

EPISTOLA CCCXLVIII.

Demonstrat Basilium non episcopos sed sophistas avaros esse et tenaces. Tigna mittit trecenta.

Basilii Libanio.

Si lucrari idem valet ac γριπίζειν, et hanc sententiam habet vox illa, quam ex Platonis adytis, sophistica tua nobis ars deprompsit; considera, o admirande, utri sint tenaciores; nos qui sic per epistolæ tuæ licentiam desigimur, an sophistarum genus, quorum ars est ex sermonibus quæstum facere. Quis ex episcopis tributum imposuit ob sermones? quis discipulos fecit vectigales? Vos estis, qui eloquentiam venalem proponitis, velut mellis coctores mellitas placentas. Vides quemadmodum senem etiam ad recalcitrandum provoca-

* Alias CLIII.

** Alias CLIV.

*** Alias CLV.

(99) Ἀδικεῖσθαι. Ita Harl., Med. et Coisl. primus. Editi ἡδικῆσθαι.

(1) Πεποιήνται πρόνοιαν. Med. πεποιήνται πρόνοια.

(2) Τοῦ πέμψαντος. Cod. Anglic. τῶν τοῦ πέμψαντος.

(3) Μεμνημένους. Sic duo codices Coisl. et Reg. secundus, quibus favet Medicæus, in quo legitur μεμνημένου. Editi μεμνημένοι.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΜΓ'.

Λιβάνιος Βασίλειω.

Εἰ μὲν τι περὶ τοὺς λόγους τοῖς νέοις οὐς ἐπεμψας προσεθήκαμεν, αὐτοὺς κρίνεις. Ἐλπίζω δὲ αὐτὸ, καὶ μικρὸν ἤ, μεγάλου λήψεσθαι δόξαν, διὰ τὴν πρὸς ἡμᾶς φιλίαν. Ὁ δὲ πρὸ τῶν λόγων ἐπαινέεις, τὴν σωφροσύνην, καὶ τὸ μὴ παραδοῦναι τὰς ψυχὰς ταῖς οὐ καλαῖς ἡδοναῖς, πάνυ τούτου πεποιήνται πρόνοιαν (1), καὶ διήγαγον, ὥς εἰκός ἦν, τοῦ πέμψαντος (2) μεμνημένους (3). Δέχου δὴ τὰ σεαυτοῦ, καὶ ἐπαίνει τοὺς σέ τε κάμει τῷ τρόπῳ κεκοσμηκότας. Παρακαλεῖν δέ σε πρὸς τὸ βοηθεῖν, ὅμοιον ἦν τῷ πατέρα παῖσι παρακαλεῖν βοηθεῖν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΜΖ'.

Λιβάνιος Βασίλειω.

Πᾶς μὲν ἐπίσκοπος πρᾶγμα δυσγρίπιστον (4)· οὐ δὲ ὅσων τοὺς ἄλλους παρελήλυθας λογιστῇ, τοσοῦτον καὶ φόβον μοι παρέχεις, μὴ πως ἔξαρκος στής πρὸς τὴν αἴτησιν. Κάπειδὴ στρωτῆρων δέομαι, κάμακας δ' ἂν ἡ χάρακας ἄλλος εἴπε σοφιστής, οὐ χρήζων, ἀλλὰ τοῖς βηματίοις ἐγκαλλωπιζόμενος, ἢ τῆς χρείας (5) γινόμενος. Ἐγὼ δὲ, εἰ μὴ σὺ παράσχῃς (6), ὑπαιθρος διαχειμάσω.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΜΗ'.

Βασίλειος Λιβανίω.

Εἰ τὸ κερδαίνειν τοῦτο γριπίζειν (7) λέγεται, καὶ ταύτην ἔχει τὴν σημασίαν ἡ λέξις, ἡ δὲ τῶν Πλάτωνος ἀδύτων ἡ σοφιστικὴ σου ἡμῖν τὴν ἀντιθέσιν, σκόπησον, ὧ θαυμάσιε, τίς μᾶλλον ἐστὶ δυσγρίπιστος· ἡμεῖς, οἱ οὕτω δι' ἐπιστολιμαίας δυνάμει ἀποχαρακούμενοι· ἢ τὸ τῶν σοφιστῶν γένος, οἷς τέχνη τὸ τελωνεῖν τοὺς λόγους ἐστὶ. Τίς τῶν ἐπισκόπων τοὺς λόγους ἐφοροθέτησε; τίς τοὺς μαθητευομένους μισθοφόρους κατέστησεν; Ὑμεῖς (8) σ' προτιθέντες τοὺς λόγους ὥνια, ὥσπερ οἱ τοῦ μέλιτος ἐψηται τὰ μελίπηκτα. Ὅρᾳς, ὥς καὶ τὸν γέ-

(4) Δυσγρίπιστον. Coisl. primus δυσγρήπιστον. Sic etiam utraque Basileensis editio.

(5) Ἡ τῆς χρείας. Ante has voces addit Harleanus codex μᾶλλον.

(6) Παράσχῃς. Ita sex codices mss. Editi παράσχης. Editio Basileensis παράσχοιο.

(7) Γριπίζειν. Coisl. primus, ut antea, γρηπίζειν, et paulo post δυσγρήπιστος. Sic etiam Basileensis editio.

(8) Ὑμεῖς. Harl. ὅς ὑμεῖς.

ροντα ὑποκυρτῶν παρεκίνησας; Ἐγὼ δέ σοι τῷ ταῖς A
μελέταις ἐμπομπέουσι ἱσχυροῦς τοῖς ἐν Θερμο-
πύλαις ἀγωνιζομένοις στρατιώταις στρωτήρας χρη-
σθῆναι προσέταξα, ἅπαντας εὐμήχεις, καὶ κατὰ
τὸν οὖν Ὀμηρον, δολιχοσχίους (9), οὓς ὁ ἱερεὺς
Ἀλφαιὸς (10) ἀποκαταστήσειν κατεπηγγελάτο.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΜΘ΄.

Jocatur Libanius in Cappadociam, seque discipulos Cappadoces transmutaturum promittit.

Λιβάνιος Βασίλειον.

Οὐ παύσῃ, Βασίλειε, τὸν ἱερὸν τοῦτον των μου-
σῶν σηκὸν μεστὸν ποιῶν Καππαδοκῶν, καὶ ταῦτα
ἀποζόντων γριτῆς καὶ χιόνος (11) καὶ τῶν ἐκεῖθεν
καλῶν; Μικροῦ δέ με καὶ Καππαδόκην ἔθικαν, αἰ
μοι τὸ, προσκυνῶ σε (12), προσάδοντες. Δεῖ B
ὅμως ἀνέχεσθαι, Βασίλειον κελεύοντος. Ἰσθι τοίνυν,
ὥς τῆς μὲν χώρας τοὺς τρόπους ἐξακριβάζω (13),
τὴν δὲ εὐγένειαν καὶ τὸ ἐμμελὲς τῆς ἐμῆς Καλλιό-
πης μεταμφιάσω τοὺς ἄνδρας, ἵν' ὀφθεῖν ὁμῖν ἀντὶ
φασσῶν πεοιστεοῖ!

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΝ΄.

Respondet Basiliius epistolæ præcedenti.

Βασίλειος Λιβανίῳ (14).

Ἀέλυται σοι τὸ δύσθυμον. Τοῦτο γὰρ ἔστω τῆς
ἐπιστολῆς τὸ προοίμιον. Σὺ δὲ σκώπτει καὶ διάσπυρε
τὰ ἡμέτερα, εἰτε γελῶν, εἰτε σπουδάζων. Τί δὲ
χιόνος ἢ γριτῆς ἐμνημόνευσας, παρὸν ἐντροφῶν
ἡμῶν τοῖς σκώμμασιν (15); Ἐγὼ δὲ, ὦ Λιβάνιε,
ἵνα σοι καὶ πιατὺν κινήσω τὸν γέλωτα, ὑπὸ παραπε-
τάσματι καλυπτόμενος χιόνος, τὴν ἐπιστολήν ἔγραψα,
ἣν δεξάμενος ψαύων (16) χερσὶ, γνώσῃ ὥς κρυερά
τις αὐτὴ καὶ τὸν πέμψαντα χαρακτηρίζει ἐμφω-
λεύοντα, καὶ μὴ δυνάμενον ἔξω τῶν δωματίων (17)
προκύπτειν. Τάφους γὰρ τοὺς οἴκους κεκτῆμεθα,
μέχρις ἐπιλάβοι τὸ ἔαρ, καὶ νεκροὺς ἡμᾶς ὄντας
πρὸς ζῶσιν ἐπανάξῃ, πάλιν τὸ εἶναι, ὥσπερ φωτοῖς,
χαριζόμενον.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΝΑ΄.

Libanium rogat Basilium ut ad se mitat orationem, quam de homine moroso summa celebritate pronuntiaverat.

Βασίλειος Λιβανίῳ.

Πολλοὶ περιτυχόντες ἡμῖν τῶν αὐτόθι (18), ἔθαύ-
μασάν σου τὴν ἐν τοῖς λόγοις ἀρετὴν. Ἐλεγον γὰρ D

ris? Ego vero tibi in declamationibus pompam
ducenti tot tigna commodari jussi, quot milites in
Thermopylis pugnare, singula proluxa, et secun-
dum tuum Homerum, umbram longam efficiantia:
quæ Alphæus sacer se redditurum esse promisit.

EPISTOLA CCCXLIX.

Libanius Basilio.

Non desines, Basili, sacrum hoc musarum do-
micilium replere Cappadocibus, iisque griten ni-
venque et cetera illius regionis bona redolentibus?
Prope autem factum est, ut me etiam Cappadocem
effecerint, semper mihi illud, προσκυνῶ σε, occi-
nentes. Attamen ferendum est, Basilio ita jubente.
Scito igitur, me regionis quidem mores diligenter
investigare, viros vero ad meæ Calliopes nobilita-
tem atque concinnitatem transmutaturum, ut vobis
pro palumbis columbæ facti esse videantur.

460 EPISTOLA CCCL.

Basiliius Libanio.

Sedata est animi tui ægritudo. Hoc enim sit epi-
stolæ exordium. Tu vero irride et vellicæ res no-
stras, sive jocans, sive serio. Quid autem nivis
vel gritæ mentionem fecisti, cum liceret tibi dicte-
riis in nos indulgere? Ego autem, o Libani, tibi ut
risum magnum moveam, hanc vello niveo tectus
epistolam conscripsi: quam cum acceperis, ac
manu contigeris, senties quam sit gelida, quamque
referat eum a quo missa est, latitantem, nec extra
aedes prospicere valentem. Sepulcra enim sunt
aedes nostræ, donec ver successerit, et moruos
nos ad vitam reduxerit, rursus nobis, quemadmo-
dum plantis, largiens ut simus.

EPISTOLA CCCLI.

Basiliius Libanio.

Multi eorum qui istinc ad nos veniunt, tuam
vim dicendi mirati sunt. Narrarunt enim speci-

ἐπιστολάς, ad utramque epistolam; nempe quia in
hoc codice ante ultimam epistolam alia legitur, quam
paulo post apponimus, quæque sic incipit, τί πα-
θὼν, etc.

(15) Ἡμῶν τοῖς σκώμμασιν. Harl. τοῖς ἡμετέ-
ροις σκώμμασιν.

(16) Ψαύων. Ita tres vetustissimi codices cum
Anglicano. Editi καὶ ψαύων.

(17) Δωματίων. Reg. secundus et Coisl. secun-
dus δωματίου. Paulo post editi ἐπανάξει. Mss. ut in
textu.

(18) Τῶν αὐτόθι. Reg. secundus et Coisl. secun-
dus τῶν αὐτόθεν

* Alias CLVI.

** Alias CLVII.

*** Alias CLVIII.

(9) Δολιχοσχίους. Homer. Iliad. Γ, v. 346 et 355.
(10) Ἀλφαιός. Sic Reg. secundus. Non illepidē
auctor epistolæ fluvium obstringit restituendi pro-
misso, ut gratuito a se dari ostendat. Habet Coisl.
primus et Med. ὁ ἱερεὺς δ' ἀποκαταστήσειν. Quatuor
alii ὁ ἱερεὺς ἀποκαταστήσειν. Harl. ὁ ἱερεὺς Εὐστάθιος.
Editi ὁ ἱερεὺς Δονάτος, excepta Basileensi editione
prima, quæ habet Εὐστάθιος. Vaticanus, οὗχ Ὀμη-
ρος δ' ὑποκαταστήσειν.

(11) Γριτῆς καὶ χιόνος. Sic mss. septem. Editi,
γριτῆς καὶ χιόνων.

(12) Προσκυνῶ σε. Ita septem mss. codices.
Editi προσκυνῶ σοι.

(13) Ἐξακριβάζω. Quinque codices εξακριβάζων.
Harl. εξακριβώσω. Habet etiam editio Basileensis
ἐξακριβάζων.

(14) Λιβανίῳ. Addit Harl. πρὸς τὰς ἑκατέρας

men quoddam valde splendidum editum fuisse; A atque uti dicebant, certamen maximum erat, adeo ut concurrentibus omnibus nemo alius in urbe compareret, nisi solus decertans Libanius, et quælibet ætas auscultans. Nemo enim volebat a certaminibus abesse, non qui in dignitatis splendore constitutus, non qui in militum ordinibus illustris, non operarii et artifices. Quin et mulieres certamini interesse festinabant. Quodnam autem certamen erat? quæ oratio omnem populi conventum colligans? Narraverunt hominem morosum oratione descriptum et expressum fuisse. Quam orationem adeo visam admirabilem mittere ne pigresceris, ut et ego sermonum tuorum laudator sim. Qui enim laudo Libanium, etiam si ex operibus, qualis ero, laudum adeptus argumentum?

EPISTOLA CCCLII.

Mittit Libanius suam De homine moroso orationem, sequæ tremere significat ac pene mente defici, dum tam arguti iudicis acumen formidat.

Libanius Basilio.

Ecce misi tibi meam orationem, sudore diffluens. Quomodo enim sudore non perfunderer, ei viro orationem mittens, cujus ea est dicendi facultas, ut Platonis sapientiam, et Demosthenis vehementiam frustra jactatas esse convincere queat? Sermo autem meus perinde est, ac si culicem conferas elephantum. Hinc horreo ac tremo, cum eam diem mecum reputo, qua meam inspicies orationem; imo etiam fere mente lapsus sum. C

461 EPISTOLA CCCLIII.

Laudat Basilius orationem Libanii ad se missam.

Basilius Libanio.

Legi orationem tuam, o sapientissime, et valde admiratus sum. O musæ, et litteræ, et Athenæ, qualia largimini vestris amatoribus! Quales fructus ferunt, qui per breve quoddam tempus vobiscum versantur! O fontem large se effundentem, quales præstitit haurientes! Ipsum enim morosum videbar mihi videre in oratione cum garrula muliercula versantem. Vivum enim et animatum sermonem scripsit in terra Libanius, qui solus verbis animam largitus est.

EPISTOLA CCCLIV.

Gratias agit Libanius, ac vicissim a Basilio petit ut ad se mittat orationem contra eorietatem

Libanius Basilio.

Nunc cognovi me esse, quod dicor: laudante enim me Basilio, ex omnibus victoriam reporto. Et cum tuum suffragium acceperim, licet mihi su-

* Alias CLIX.

** Alias CLX.

*** Alias CLXI.

(19) Ἐδράμενος. Ita codices sex. Editi εὐράμενος.

(20) Τοιούτω. Harl. τοσούτω.

(21) Μικροῦ δέ. Coisl. secunus et Reg. secundus μικροῦ δέ.

(22) Ἐδόκουν. Addit codex Harl. τὸν δύσκολον,

ἢ, ὡς ἐφασκον, μέγιστος, ὡς πάντας μὲν συνδραμεῖν καὶ μηδὲνα ἕτερον ἐν τῇ πόλει φανῆναι, ἢ μόνον Λιβάνιον ἀγωνιζόμενον, καὶ πᾶσαν ἡλικίαν ἀκροαμένην. Οὐ γὰρ ἔξιστο τις ἐξω τῶν ἀγωνίων γενέσθαι, οὐκ ἀξιώματος ὀγκῶ. συνὼν, οὐ στρατιωτικοῖς καταλόγοις ἐμπρέπων, οὐ βαναύσοις τέχναις σχολάζων. Ἦδη δὲ καὶ γυναῖκες παρῆναι κατηπείγοντο τοῖς ἀγῶσι. Τίς δὲ ὁ ἀγών; τίς δὲ ὁ λόγος, ὁ τὴν πάνδημον συναγείρας πανήγυριν; Καὶ δὴ μοι ἤγγειλαν δυσκόλου τρόπον ἀνδρὸς τὸν λόγον ἐνστήσασθαι. Ὅν οὕτω θαυμασθέντα, μὴ κατὸ κνέι μοι πέμψαι, ἵνα καὶ τῶν λόγων ἐπαινέτης εἴην τῶν σὺν. Ὁ γὰρ Λιβάνιον ἐπαινῶν, καὶ τῶν ἔργων ἐκτός, τίς ἂν γένωμαι νῦν ὑπόθεσιν ἐπαινῶν εὐράμενος (19);

EPISTOLA TNB.

Λιβάνιος Βασίλειω.

Ἰδοὺ πέπομφα τὸν λόγον, ἰδρωτὶ περιβρεόμενος. Πῶς γὰρ οὐκ ἐμελλον, ἀνδρὶ τοιούτῳ (20) πέμπω τὸν λόγον, ὃς ἱκανὸς ἐστὶ τὴν Πλάτωνος σοφίαν καὶ Δημοσθένους δεινότητα τῇ περὶ τοὺς λόγους εὐμαθεῖα δειξάι θρυλλομένης μάτην; Τὸ δὲ ἐμὸν τοιοῦτον, ὅσον κώνωψ ἐλέφαντι παραβαλλόμενος. Ὅθεν πέφρικα καὶ τρέμω, τὴν ἡμέραν λογιζόμενος, καθ' ἣν ἐπισκέψῃ τοὺς λόγους· μικροῦ δὲ (21) καὶ τῶν φρενῶν ἐκπτώκα.

EPISTOLA TNC.

Βασίλειος Λιβανίω.

Ἀνέγνω τὸν λόγον, σοφώτατε, καὶ ὑπερθεαύμακα. Ὡ μούσαι, καὶ λόγοι, καὶ Ἀθῆναι, ὅλα τοῖς ἐρασταῖς δωρεῖσθε! Οἷους κομίζονται τοὺς καρποὺς, οἱ βραχύν τινα χρόνον ὑμῖν συγγινόμενοι? Ὡ πηγῆς πολυχεύμονος, οἷους ἔδειξε τοὺς ἀρρομένους! Αὐτὸν γὰρ ἰδόκουν (22) ὄρῳ ἐν τῷ λόγῳ ἄλλω συνόντα γυναῖκα. Ἐμπνουν γὰρ λόγον ἐπὶ χθονὸς Λιβάνιος ἔγραψεν, ὃς μόνος τοῖς λόγοις ψυχὴν ἐχαρίσατο

D

EPISTOLA TNA.

Λιβάνιος Βασίλειω.

Νῦν ἔγνω εἶναι ὃ λέγομαι· Βασιλείου γὰρ με ἐπαινέσαντος, κατὰ πάντων ἔχω τὰ νικητήρια. Καὶ τὴν ψῆφον δεξαμένην (23) τὴν σὴν ἐπεστὶ μοι βαδίσ-

sed hæc desunt in aliis mss. et editis, et ad marginem satis apte posita, videntur in ipsum contextum migrasse; sed necessaria non sunt et facile suppleantur. Ibidem editi, τὸν ἄλλω συνόντα, sed articulus deest in quinque mss.

(23) Δεξαμένη. Coisl. primus et Med. δεξάμενος. Paulo post codex Anglicanus et alii nonnulli μετασβαροῦ τοῦ φρονήματος.

ζειν μετὰ σοβαροῦ τοῦ βαδίσματος, οἷά τις ἀλαζῶν Α
τοὺς πάντας περιφρονῶν. Ἐπεὶ οὖν καὶ σοὶ κατὰ
μέθης λόγος πεπόνηται, βουλόμεθα τοῦτω περιτυ-
χεῖν. Ἀλλὰ κομψὸν μὲν τι λέγειν οὐκ ἐθέλω· ὁ δὲ
λόγος ὀφθαίς διδάξει με τὴν τοῦ λέγειν (24) τέχνην.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΝΕ.

Libanius Basilio primas eloquentiæ deferit.

Λιβάνιος Βασίλειον.

Ἄρα, Βασίλειε, μὴ τὰς Ἀθήνας οἰκεῖς, καὶ λέλη-
θας σεαυτὸν; Οὐ γὰρ τῶν Καισαρείων οἱ παῖδες
ταῦτα ἀκούειν ἠδύναντο. Ἡ γλῶττα γάρ μοι τοῦ-
των ἐθὰς οὐκ ἦν· ἀλλ' ὥσπερ τινα κρημνὸν δι-
οδεύοντος, πληγεῖσα τῇ τῶν ὀνομάτων καινοτομίᾳ, Β
ἐμοὶ τὲ τῷ πατρὶ ἔλεγε· Πάτερ, οὐκ ἐδίδαξας. Ὀμη-
ρος, οὗτος ἀνὴρ, ἀλλὰ Πλάτων, ἀλλ' Ἀριστοτέλης,
ἀλλὰ Σουσαρίων (25) ὁ τὰ πάντα ἐπιστάμενος. Καὶ
ταῦτα μὲν ἡ γλῶττα. Σὺ δὲ εἴη, Βασίλειε, τοιαῦτα
ἡμᾶς ἐπαινεῖν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΝΓ.

Respondet Basilius epistolæ præcedenti, æque discipulum piscatorum esse proficitur.

Βασίλειος Λιβανίον.

Δεχομένοις μὲν ἡμῖν ἃ γράφεις, χαρὰ· ἀπαιτου-
μένοις δὲ πρὸς ἃ γράφεις ἀντεπιστέλλειν, ἀγών.
Τί γάρ ἂν εἴποιμεν πρὸς οὕτως ἀττικίζουσιν γλῶτ-
ταν, πλὴν ὅτι ἀλίενον εἶμι μαθητῆς, ὁμολογῶ καὶ
φιλῶ;

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΝΖ.

Rogat Basilius Libanius ut sibi mœrorem solvat ex aliqua illius epistola conceptum.

Λιβάνιος Βασίλειον.

Τί παθὼν Βασίλειος ἐδυσχέρανεν τὸ γράμμα, τῆς
φιλοσοφίας τὸ γινώρισμα; Παῖξιν παρ' ὁμῶν ἐδι-
δάχθημεν· ἀλλ' ὅμως τὰ παίγνια σεμνὰ, καὶ οἰοεὶ
πολιτῆς πρέποντα. Ἀλλὰ πρὸς τῆς φιλίας αὐτῆς καὶ
τῶν κοινῶν διατριβῶν, λῦσόν μοι τὴν ἀθυρίαν, ἣν
μοι ἔτεκεν ἡ ἐπιστολή. οὐδὲν
διαφέρουσα.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΝΗ.

Dolet Libanius quod non sit cum Basilio; gratulatur quod juvenum curam suadente Alcimo suscepit.

Λιβάνιος Βασίλειον.

Ἐ χρόνων ἐκείνων, ἐν οἷς τὰ πάντα ἤμεν ἀλλή-
λοις! Νῦν διωκόμεθα πικρῶς· ὑμεῖς μὲν ἔχοντες
ἀλλήλους· ἐγὼ δὲ ἀνθ' ὁμῶν οἶοι περ' ὑμεῖς οὐ-
δένα. Τὸν δὲ Ἀλκιμον ἀκούω τὰ νέων ἐν γῆρᾳ τολ-
μᾶν, καὶ πρὸς τὴν Ῥώμην πέτεσθαι, περιθέντα σοι
τὸν τοῦ συνεῖναι τοῖς παιδαρίοις πόνον. Σὺ δὲ, τὰ
τε ἄλλα πρὸς τίς, καὶ τοῦτο οἴσεις οὐ χαλεπῶς·
ἐπαὶ καὶ ἡμῖν τοῦ γράφαι πότερον οὐκ ἔσχες χαλε-
πῶς.

(24) Τοῦ λέγειν. Sic mss. septem. Editi τοῦ λόγου.

(25) Σουσαρίων. Medicæus codex Σουδαρίων.

Alia CLXII.

A perbo gressu incedere, instar nominis jactantioris
omnes contemnentis. Quoniam igitur et ipse ora-
tionem contra ebrietatem elaborasti, eam volumus
legere. Interea tamen lepidi quidquam dicere
nolo; sed ipsa me oratio, ubi eam videro, artem
dicendi docebit.

EPISTOLA CCCLV.

Libanius Basilio.

Athenisne habitas, Basili, et tui ipsius oblitus
es? Non enim Cæsariensium filii hæc audire po-
tuerunt. Mea enim lingua his assueta non erat:
sed velut in præcipiti quodam loco incederem, vo-
cum novitate perculsa, et mihi patri dicebat: Pater,
ista non docuisti: Homerus est hic vir, imo
Plato, imo Aristoteles, imo Susario, qui nihil
ignoravit. Atque hæc quidem lingua. Tu vero,
Basili, velim laudare me possis ob talia.

EPISTOLA CCCLVI.

Basilius Libanio.

Quæ scribis, accipio quidem lætus: sed dum
exigis, ut ad ea quæ scripsisti, rescribam, sum
anxius. Quid enim ad linguam adeo atticissantem
dixerim, nisi me piscatorum esse discipulum pro-
fiteri ac gaudere

462 EPISTOLA CCCLVII.

Libanius Basilio.

Quid passus Basilius moleste tulit litteras, phi-
losophiæ specimen? Ludere a vobis edocti sumus:
verumtamen ludicra gravia sunt, ac veluti cani-
tiem decentia. Sed per amicitiam ipsam commu-
nesque scholas, mihi solve mœrorem, quem pepe-
rit mihi epistola, a nequaquam dif-
ferens.

EPISTOLA CCCLVIII.

Libanius Basilio.

O tempora illa, quibus cuncta invicem eramus.
Nunc acerbè sejuncti sumus: vos quidem vobis
mutuo politi; ego vero pro vobis neminem habens
vestri similem. Porro Alcimum audio res juvenum
in senectute audere, et ad Romam volare, post-
quam eum laborem tibi imposuit, ut cum pueris
maneat. Tu vero, cum circa alia quoque mansue-
tus sis, hoc etiam non ægre feres; quandoquidem
nec molestum tibi fuit, ut ad nos prior scriberes.

** Alias CLXIII.

*** Ex Cotelerii Monument. Ec. Gr. t. II, p. 96.

**** Ibid.

EPISTOLA CCCLIX.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΝΘ.

Silentium Libanio exprobrat Basilius, seque aut libenter ad eum volaturum, si liceret; sed cum id non liceat, sermones mittere.

Basilius Libanio.

A

Βασίλειος Λιβανίου

Tu quidem qui universam veterum artem tua in mente conclusisti, tandiu siles, adeo ut ne in litteris quidem aliquid lucri concedas nobis. Ego vero, si tuta foret Dædali ars, ad te venissem, fabricatis Icaris alis. Attamen quoniam non licet ceram soli committere; pro Icaris alis, mitto ad te sermones, qui ostendant amicitiam nostram. Hæc est autem natura sermonum, ut animæ insidentes amores manifestos faciant. Atque hæc quidem sermones. Tu vero adduxeris eos quocunque voles; atque tantis viribus præditus, taces. Verum ad nos quoque sermonum fontes transfer, qui ex ore tuo profluunt.

Σὺ μὲν ὅλην τὴν τῶν παλαιῶν τέχνην ἐν τῇ σαυτοῦ κατακλείσας διανοίᾳ, τοσοῦτον σιγᾶς, ὥς μηδ' ἐν ἐπιστολαῖς ἡμῖν διδόναι τι κερδαίνειν. Ἐγὼ δὲ, εἴπερ ἦν ἀσφαλὲς ἡ τοῦ διδασκάλου (26) τέχνη, ἦλθον ἂν παρὰ σοί, ποιησόμενος Ἰκάρου πτερὸν. Ἄλλ' ὁμῶς ἐπειδὴ οὐκ ἔστι πιστεῦσαι ἡλίῳ κηρὸν, ἀντὶ τῶν Ἰκάρου πτερῶν, ἐπιστέλλω σοι λόγους, δεικνύοντας τὴν ἡμετέραν φιλίαν. Φύσις δὲ λόγων, μηνύουσα τοὺς κατὰ ψυχὴν ἔρωτας. Καὶ ταῦτα μὲν οἱ λόγοι. Σὺ αὐτοὺς ἀγοῖς ὅπου βούλει· καὶ τηλικούτον κράτος κεκτημένος, σιωπᾶς. Ἀλλὰ μετὰ τήσων καὶ ἐφ' ἡμᾶς τὰς ἀπὸ τοῦ στόματός σου τῶν λόγων πηγὰς.

EPISTOLA CCCLX.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΞ.

De sancta Trinitate et Incarnatione, sanctorum invocatione, eorumque imaginibus

Ex epistola ad Julianum Apostatam.

B *Ἐκ τῆς ἐπιστολῆς αὐτοῦ πρὸς Ἰουλιανὸν τὸν παραβέτην.*

Secundum immaculatam fidem Christianorum, quam divinitus sumus sortiti confiteor, et testor me credere in unum Deum Patrem omnipotentem, Deum Patrem, Deum Filium, Deum Spiritum sanctum: unum Deum, tria adoro et glorifico. Confiteor autem et Filii in carne dispensationem, et Dei Genitricem sanctam Mariam, quæ illum secundum carnem peperit. Suscipio autem et sanctos apostolos, prophetas et martyres; et ad supplicationem, quæ fit Deo, hos invoco, ut per eos, id est, interventionem eorum, propitius 463 mihi sit misericors Deus, et delictorum mihi redemptio fiat, et condonetur. Unde et characteres imaginum eorum honoro et osculor eximie, cum hæc traditæ sint a sanctis apostolis, nec sint prohibitæ, imo in omnibus ecclesiis nostris depictæ sint.

Κατὰ τὴν θεόθεν ἐπικεκληρωμένην ἡμῖν ἀμώμητον πίστιν τῶν Χριστιανῶν ὁμολογῶ καὶ συντίθην πιστεῦειν εἰς ἓνα Θεὸν Πατέρα παντοκράτορα, Θεὸν τὸν Πατέρα, Θεὸν τὸν Υἱόν, Θεὸν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· ἓνα Θεὸν, τὰ τρία προσκυνῶ καὶ δοξάζω. Ὁμολογῶ δὲ καὶ τὴν τοῦ Υἱοῦ ἐνσαρκον οἰκονομίαν, καὶ Θεοτόκον τὴν κατὰ σάρκα τεκοῦσαν αὐτὸν ἁγίαν Μαρίαν. Δέχομαι δὲ καὶ τοὺς ἁγίους ἀποστόλους, προφῆτας, καὶ μάρτυρας, καὶ εἰς τὴν πρὸς Θεὸν ἵκεσίαν τούτους ἐπικαλοῦμαι, τοῦ δι' αὐτῶν, ἤγουν διὰ τῆς μεσιτείας αὐτῶν, πλεῶν μοι γενέσθαι τὸν φιλάνθρωπον Θεόν, καὶ λύτρον μοι τῶν πταισμάτων γενέσθαι καὶ δοθῆναι· ὅθεν καὶ τοὺς χαρακτήρας τῶν εἰκόνων αὐτῶν τιμῶ καὶ προσκυνῶ, κατ' ἐξαιρετον τούτων παραβεβομένων ἐκ τῶν ἁγίων ἀποστόλων, καὶ οὐκ ἀπηγορευμένων, ἀλλ' ἐν πάσαις ταῖς ἐκκλησίαις ἡμῶν τούτων ἀνιστορουμένων.

EPISTOLA CCCLXI.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΞΑ.

Apolinarium consulti auctor epistolæ de usæ et substantiæ vocabulis ac de consubstantiali; ac sibi simile sine discrimine satetur magis placere quam consubstantialia. Gregorium sodalem cum parentibus esse nuntiat.

Apolinario.

Ἀπολιναρίῳ.

Domino meo reverendissimo Apolinario, Basilius. Antea quidem ad te de locis Scripturarum obscuris scripsimus, et gavisus sumus tum de responsionibus tuis, tum de promissis. Nunc vero major nobis circa majora cura incumbit, in qua alium neminem inter hujus temporis homines habemus, ejusmodi consortem et auxiliatorem, ad quem recurramus, qualem te nobis Deus dedit, et scientia sermonumque accuratum, simulque accessu facilem. Cum ergo ii qui cuncta permittunt, ac sermonibus questionibusque orbem re-

Τῷ δεσπότη μου αἰδεσιμωτάτῳ Ἀπολιναρίῳ, Βασίλειος. Πρότερον μὲν σοι περὶ τῶν ἐν ταῖς Γραφαῖς ἀσαφῶν ἐπιστέλλομεν, καὶ ἠὺφραίνόμεθα, ὡς σε ἐπεμπες, ὡς σε ὑπισχνού. Νῦν δὲ μείζων ἡμῖν ὑπὲρ μείζονων ἡ φρονεῖς προτελέσθαι, εἰς τὴν οὐδένα ἑτέρον ἔχομεν ἐν τοῖς νῦν ἀνθρώποις, τοιοῦτον κοινωνὸν καὶ προστάτην ἐπικαλέσασθαι, ὁποῖόν σε καὶ ἐν γνώσει καὶ ἐν λόγῳ ἀκριβῆς τε ὁμοῦ καὶ εὐπρόσιτον ὁ Θεὸς ἡμῖν ἐδώρησατο. Ἐπεὶ οὖν οἱ πάντα φύροντες, καὶ λόγων καὶ ζητημάτων τὴν οἰκουμένην ἐμπλήσαντες, τὸ τῆς οὐσίας ὄνομα, ὥς ἀλλότριον τῶν θείων

* Ex Cotelieri Monument. Eccl. Gr. t. II, p. 97.

** Alias CCV.

*** Ex Monum. Eccl. Gr. t. II, p. 84.

(26) Fort. Δαιδάλου. COTELER.

λογίων, ἐξέβαλον, καταξίωσον ἡμῖν σημαίνει, ὅπως ἂν οἱ πατέρες αὐτῷ ἐχρήσαντο, καὶ εἰ μηδαμῶς εὖρες ἐν τῇ Γραφῇ κείμενον. Τὸν γὰρ ἐπιούσιον ἄρτον, καὶ τὸν λαὸν τὸν περιούσιον, καὶ εἰ τι τοιοῦτον, ὡς οὐδὲν ἔχοντα κοινὸν διαπτύουσιν. Ἐπειτα μέντοι καὶ περὶ αὐτοῦ τοῦ ὁμοουσίου (ὃ ἐνεκεν ἡγοῦμαι ταῦτα κατασκευάζειν αὐτοὺς, βαθέως τὴν οὐσίαν διαβάλλοντας, ὑπὲρ τοῦ μηδεμίαν χώραν τῷ ὁμοουσίῳ καταλιπεῖν) διαλαβεῖν ἡμῖν πλατύτερον βουλῆθητι, τίνα τὴν διανοίαν ἔχει, καὶ πῶς ἂν ὀγιῶς λέγοιτο, ἐν ᾧ οὔτε γένος κοινὸν ὑπερχεῖμενον θεωρεῖται, οὔτε ὕλιν ὑποκειμενον προϋπάρχον, οὐκ ἀπομερισμὸς τοῦ προτέρου εἰς τὸ δεύτερον. Πῶς οὖν χρὴ λέγειν ὁμοούσιον τὸν ὕδιν τῷ Πατρὶ, εἰς μηδεμίαν ἔννοιαν τῶν εἰρημένων καταπίπτοντας, θέλησον ἡμῖν πλατύτερον διαρθρῶσαι. Ἡμεῖς μὲν γὰρ ὑπεκλήφραμεν, ὅπερ ἂν εἶναι καθ' ὑπόθεσιν τοῦ Πατρὸς οὐσία λεγῆθῃ, τοῦτο εἶναι πάντως ἀναγκαῖον καὶ τὴν τοῦ Υἱοῦ λαμβάνεσθαι. Ὅστε εἰ φως νοητὸν, αἰδίων, ἀγέννητον, τὴν τοῦ Πατρὸς οὐσίαν τις λέγοι, φῶς νοητὸν, αἰδίων, γεννητὸν, καὶ τὴν τοῦ Μονογενοῦς οὐσίαν ἐρεῖ. Πρὸς δὲ τὴν τοιαύτην ἔννοιαν δοκεῖ μοι ἡ τοῦ ἀπαρallάκτως ὁμοίου φωνῆ μᾶλλον ἢ τοῦ ὁμοουσίου ἀρμόττειν. Φῶς γὰρ φῶτι μηδεμίαν ἐν τῷ μᾶλλον καὶ ἥττον τὴν διαφορὰν ἔχον, ταυτὸν μὲν οὐκ εἶναι (διότι ἐν ἰδίᾳ περιγραφῇ τῆς οὐσίας ἐστὶν ἐκάτερον), ὅμοιον δὲ κατ' οὐσίαν ἀκριδῶς ἀπαρallάκτως, ὁρθῶς ἂν οἶμαι λέγεσθαι. Εἴτε οὖν ταύτας χρὴ διαλέγεσθαι τὰς ἐννοίας, εἴτε ἐτέρας μείζους ἀντιλαβεῖν, ὡς σοφὸς πατὴρ (καὶ γὰρ ἐξεφῆναμέν σοι τὰ ἐν τῇ καρδίᾳ), τὸ μὲν ἀβρῶστοῦν ἵασαι, τὸ δὲ σαθρὸν ὑποστήριξον· παντὶ δὲ τρόπῳ βεβαίωσον ἡμᾶς. Τοὺς μετὰ τῆς εὐλαβείας σου ἀδελφοὺς ἀσπάζομαι, καὶ ἀζῶ μετὰ σοῦ εὐχεσθαι ὑπὲρ ἡμῶν, ἵνα σωθῶμεν. Ὁ ἐταῖρος Γρηγόριος, τὸν μετὰ τῶν γονέων ἐλόμμενος βίον, αὐτοῖς σύνεστιν. Ὑγιαίνων ἐπιπλείστον φυλαχθεὶς ἡμῖν, ὠφελῶν ἡμᾶς καὶ ταῖς εὐχαῖς καὶ τῇ γνώσει.

Itres qui tua cum pietate degunt saluto, et rogo, ut una tecum pro nobis orent, quo salutem consequamur. 464 Sodalıs Gregorius, electa cum parentibus vita, apud eos est. Sanus ad plurimum tempus conserveris nobis, adjuvans nos et precibus et doctrina.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΕΤ.

EPISTOLA CCCLXII.

Respondetur praecedenti epistolae, et quomodo Pater et Filius unum sint exponitur, exemplis e natura humana adductis.

Βασίλειος Ἀπολινάριος.

D

Basilio Apolinarius.

Φιλοθέως πιστεύεις, καὶ φιλόλογως ζητεῖς, καὶ παρ' ἡμῶν τὸ πρόθυμον ὀφείλεται διὰ τὴν ἀγάπην, εἰ καὶ τὸ ἱκανὸν τῷ λόγῳ μὴ ἔποιτο, διὰ τε τὸ ἡμέτερον ἐνδεές, καὶ τὸ τοῦ πράγματος ὑπερφυές. Οὐσία μία, οὐκ ἀριθμῶ μόνον λέγεται, ὥσπερ λέγεις, καὶ τὸ ἐν μιᾷ περιγραφῇ, ἀλλὰ καὶ ἰδίως ἀνθρώπων δύο καὶ ἄλλου ὅπου τῶν κατὰ γένος ἐνισχομένων· ὥστε ταύτη γε καὶ δύο καὶ πλείονα (27) ταυτὸν εἶναι κατὰ τὴν οὐσίαν, καθὼ καὶ πάντες ἄνθρωποι· Ἀδάμ ἐσμεν εἰς ὄντες, καὶ Δαβὶδ ὁ τοῦ Δαβὶδ υἱός, ὡς ταυτὸν ὡν

plent, usiae seu substantiae nomen, velut alienum a sacris litteris eiecerint, dignare significare mihi, quo pacto Patres eo usi fuerint, et an nulli in Scriptura inveneris positum. Nam patrem dictum ἐπιούσιον, et populum περιούσιον, et si quid simile, quasi nihil habeant hic commune, despuunt. Deinde vero et de ipso consubstantiali (propter quod puto eos ista adornare, qui substantiam penitus transfigunt, ut nullum locum relinquant consubstantialitati) disceptare nobis fusius velis, quem sensum habeat, et quomodo salubriter proferatur, in rebus, in quibus nec genus commune superpositum cernitur, nec materiale subjectum prius existens, nec distributio primi in secundum. Qua igitur ratione oporteat dicere Filium Patri consubstantialem, in nullum predictorum sensuum incidendo, fac ut nobis prolixius explices. Nos siquidem existimamus, quidquid ex hypothesi, Patris substantia esse sumatur, idem omnino esse et substantiam Filii sumi necessario debere; adeo ut si quis substantiam Patris appellaverit lumen sub intelligentiam cadens, aeternum, ingnitum; Unigeniti quoque substantiam vocalurus sit lumen sub intelligentiam cadens, aeternum, genitum. In hunc porro sensum mihi videtur, vocem similis sine discrimine, magis congruere, quam vocem consubstantialis. Nam lux quae cum luce nullam habet secundum magis et minus differentiam, recte quidem mea sententia dici potest, non eadem esse cum illa; quandoquidem in propria substantiae determinatione utraque consistit; sed similis secundum substantiam absolute ac per omnia. Sive ergo has oporteat eloqui cogitationes, sive alias majores assumere, tu tanquam peritus medicus (tibi enim quae corde gerimus fecimus manifesta), quod quidem aegrum est sana, quod vero debile suffulci; omni autem modo confirma nos. Fratres qui tua cum pietate degunt saluto, et rogo, ut una tecum pro nobis orent, quo salutem consequamur.

C

Ut Dei amantem virum decet credis, et ut doctrinae studiosus quaeris; atque a nobis promptus animus debetur propter charitatem, licet scientia sufficiens non sequatur, cum ob indigentiam nostram, tum ob rei immensitatem. Una substantia, non numero solum dicitur, quemadmodum ais, et quod est in una determinatione; sed etiam proprie duorum hominum et alterius cujusque, qui in genere adunantur: ita ut hac ratione duo ac plures idem sint secundum substantiam; in

quantum omnes homines Adam sumus, qui unus
simus; et David, Davidis filius, qui idem sit cum
illo: sicut et Filium recte asseris id esse secun-
dum substantiam, quod est Pater. Aliter enim
Filius non esset Deus, cum in confesso sit unum
esse ac solum Deum Patrem: quo pacto unus
Adam, hominum generis princeps; et unus Da-
vid, regii generis auctor. Atque ita, unum esse
genus superpositum, aut unam materiam subje-
ctam, in Patre et Filio, a cogitatis auferetur,
cum principalem assumpserimus proprietatem su-
premi principii, et genera ex generum principi-
bus, ad unigenitam prolem ex uno principio
orientem. Nam aliquatenus tantum ejusmodi res
in similitudinem veniunt. Quoniam neque Ada-
mo, ut per Deum condito, et nobis, ut per ho-
mines genitis, unum superponitur genus; sed
ipse est hominum principium: neque materia
communis est illi nobiscum; sed ipse est cun-
ctorum hominum fundamentum. Neque etiam erga
Davidem ac genus ex Davide ortum, id prein-
telligitur, in quantum est David: quandoquidem
Davidis proprietates, a Davide incipit, et fun-
damentum omnium qui ex eo originem ducunt,
ipse est: sed quia hæc deficiunt, in quan-
tum aliæ sunt communitates omnium hominum
ad invicem, quales fratrum: at circa Patrem et
Filium hoc non reperies, sed ex toto Pater prin-
cipium, et Filius ex principio. Quare nec distri-
butio est primi in secundum, velut in corporibus,
verum generationis productio: neque enim Pa-
tris proprietas velut in Filium divisa fuit, sed
Filii proprietas ex paterna prodiit: idem in di-
versitate, et diversum in identitate: quomodo
dicitur Patrem esse in Filio, et Filium in Patre.
Neque enim diversitas absolute servabit verita-
tem filiationis, nec rursus identitas indivisionem
hypotheses: sed utrumque conjunctum est ac
unius modi; idem diverse, et diversum eodem
modo; ut vocabula, quæ ad rei declarationem
pertingere nequeunt, per vim adducantur: con-
firmante intelligentiam nostram Domino, cum
per vocem *major*²⁸ Patrem quidem in æqualitate
majorem exhibet, Filium vero in minori gradu
præditum æqualitate: quod docuit, in ejusdem
speciei quidem, at inferiori **465** lumine intelli-
gere Filium; non immutando substantiam, sed
considerando idem, et superius et in ordine infe-
riori. At enim qui substantiam in nulla identitate
admittunt, similitudinem extrinsecus asserentes
Filio adjiciunt: quod sane ad ipsos quoque ho-
mines transit qui Deo assimilati sunt. Qui vero
cognoscunt similitudinem creaturis convenientem,
in identitate quidem Filium cum Patre conjungunt;
sed identitate submissiore; ne ipse Pater sit, vel
pars Patris; quæ potenter demonstrantur per illud, Alius Filius; sic Deus, non ut ille, sed ut

²⁸ Joan. xiv. 28.

(28) Fort. μείζονα μὲν ἐν τῷ. COTELER.

A ἐκείνῳ· καθὰ καὶ τὸν Υἱὸν λέγεις καλῶς τοῦτο εἶναι
κατὰ τὴν οὐσίαν, ὅπερ ὁ Πατὴρ. Οὐδὲ γὰρ ἑτέρως
ἂν ἦν Θεὸς ὁ Υἱός. ἐνὸς ὁμολογουμένου καὶ μόνου
Θεοῦ τοῦ Πατρὸς· ὡς πού καὶ εἰς Ἀδάμ, ὁ ἀνθρώ-
πων γενάρχης, καὶ εἰς Δαβὶδ, ὁ τοῦ βασιλείου γένους
ἀρχηγέτης. Ταῦτῃ γὰρ τοι καὶ ἐν εἶναι γένος ὑπερ-
κείμενον, ἢ μίαν ὕλην ὑποκειμένην, ἐπὶ Πατὴρ καὶ
Υἱὸν, περιαιρεθῆσεται τῶν ὑπονοιών, ὅταν τὴν γε-
ναρχικὴν παραλάβωμεν ἰδιότητα τῆς ἀνωτάτω ἀρχῆς,
καὶ τὰ ἐκ τῶν γενάρχων γένη, πρὸς τὸ ἐκ τῆς μιᾶς
ἀρχῆς μονογενὲς γέννημα· μετρίως γὰρ τὰ τοιαῦτα
εἰς ὁμοίωσιν ἔρχεται. Καθὼ μὴ δὲ τοῦ Ἀδάμ, ὡς θεο-
πλάστου, καὶ ἡμῶν, ὡς ἀνθρωπογεννήτων, ἐν ὑπερ-
κεῖται γένος· ἀλλ' αὐτὸς ἀνθρώπων ἀρχὴ· μήτε ὕλη
κοινὴ αὐτοῦ τε καὶ ἡμῶν, ἀλλ' αὐτὸς ἢ πάντων ἀν-
θρώπων ὑπόθεσις. Μῆτε μὴν τοῦ Δαβὶδ, καὶ τοῦ γέ-
νους τοῦ ἐκ Δαβὶδ, προσέπινεσθαι, καθὼ Δαβὶδ· ἐπεί-
περ ἡ τοῦ Δαβὶδ ἰδιότης, ἀπὸ τοῦ Δαβὶδ ἀρχεται, καὶ
ἡ ὑπόθεσις τῶν ἐξ αὐτοῦ πάντων, αὐτός· ἀλλ' ἐπειδὴ
ταῦτα ἀπολείπεται, καθὼ εἰσιν ἑτεραι κοινότητες
ἀνθρώπων ἀπάντων πρὸς ἀλλήλους, οἷαι ἂν ἀδελ-
φῶν· ἐπὶ δὲ Πατὴρ καὶ Υἱὸν τοιοῦτον οὐκ ἔστιν,
ἀλλὰ τὸ ὅλον Πατὴρ ἀρχὴ, καὶ Υἱὸς ἐκ τῆς ἀρχῆς.
Ὑποκύν οὐδὲ ἀπομερισμὸς τοῦ προτέρου εἰς τὸ δεύ-
τερον, ὥσπερ ἐπὶ σωματίων, ἀλλ' ἀπογέννησις. Οὐδὲ
γὰρ ἡ Πατὴρ ἰδιότης καθάπερ εἰς Υἱὸν ἀπομεμέρι-
σται, ἀλλ' ἡ τοῦ Υἱοῦ ἐκ τῆς τοῦ Πατρὸς ἐκπέφυκε·
ταυτὸν ἐν ἑτερότητι, καὶ ἕτερον ἐν ταυτότητι· καθὼ
λέγεται Πατέρα εἶναι ἐν Υἱῷ, καὶ Υἱὸν ἐν Πατρὶ.
Οὕτε γὰρ ἡ ἑτερότης ἀπλῶς φυλάξει τὴν ἀλήθειαν
τῆς υἰότητος, οὔτε ἡ ταυτότης αὐτὸ ἀμέριστον τῆς
ὑποστάσεως· ἀλλ' ἑκάτερον σύμπλοκον καὶ ἐνοσιδές·
ταυτὸν ἑτέρως, καὶ ἕτερον ὡσαύτως· ἵνα τις τὰ βή-
ματα, μὴ ἐκινούμενα τῆς δηλώσεως, ἐκδιίσταται·
βεβαιούντος ἡμῖν τοῦ Κυρίου τὴν ἐννοιαν, καὶ ἐν τῷ
μείζονι μὲν ἰσότητι (28), παριστάναι τὸν Πατέρα,
τὸν δὲ Υἱὸν, ἐν ὑποβάσει τὸ ἴσον ἔχοντα· ὅπερ ἐδί-
δαξεν ἐν ὁμοιοειδῇ μὲν, ὑφειμένῳ δὲ φωτὶ νοεῖν τὸν
Υἱὸν, μὴ τὴν οὐσίαν ἐξαλλάττοντας, ἀλλὰ τὸ αὐτὸ
ὁπερβεληχὲς καὶ ἐν ὑφέσει θεωροῦντας. Οἱ μὲν γὰρ
τὴν οὐσίαν ἐν οὐδεμιᾷ ταυτότητι παραδεξάμενοι, τὴν
ὁμοίωσιν ἔξωθεν φέροντες τῷ Υἱῷ προστιθέασιν· ὁ
δὲ καὶ ἕως ἀνθρώπων διαβαίνει, τῶν ὁμοιουμένων
τῷ Θεῷ. Οἱ δὲ τὴν ὁμοίωσιν τοῖς ποιήμασι πρέπουσαν
εἰδότες, ἐν ταυτότητι μὲν τὸν Υἱὸν συνάπτουσι Πατρὶ,
ὑφειμένῳ δὲ τῇ ταυτότητι· ἵνα μὴ αὐτὸς ὁ Πατὴρ, ἢ
μέρος Πατρὸς, ἀ δυνατῶς παρίσταται τῷ, ἄλλος Υἱός,
οὕτω Θεός, οὐχ ὡς ἐκεῖνος, ἀλλ' ὡς ἐξ ἐκείνου, οὐ τὸ
πρωτότυπον, ἀλλ' εἰκὼν. Οὗτος ὁμοούσιος, ἐξηγη-
μένως παρὰ πάντα καὶ ἰδιαζόντως· οὐχ ὡς τὰ ὁμο-
γενῆ, οὐχ ὡς τὰ ἀπομεριζόμενα, ἀλλ' ὡς ἐκ τοῦ ἐνός·
γένους καὶ εἰδους τῆς θεότητος, ἐν καὶ μόνον ἀπογέν-
νημα, ἀδιαρέτω καὶ ἀσωμάτῳ πρόδῳ· καθ' ἣν μόνον
τὸ γεννῶν ἐν τῇ γεννητικῇ ἰδιότητι, προῆλθεν εἰς
τὴν γεννητικὴν (29) ἰδιότητα.

(29) Fort. γεννητὴν. COTEL.

ex illo; non primitivum exemplar, sed imago. Illic consubstantialis, præcipue super omnia et peculiariter; non tanquam ea quæ sunt ejusdem generis, non tanquam ea quæ distributa sunt; sed velut ex uno genere unaque specie divinitatis, una et sola progenies, individuo et incorporali progressu; per quem quod generat manens in generativa proprietate, processit in genitam proprietatem.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΕΓ'.

Laudatur supra alios Scripturæ interpretes Apolinarius, ab eoque petitur, ut se de rebus obscuris consulti patiatur.

Ἀπολινάριε.

A

Τῷ δεσπότη μου, τῷ αἰδουσιμωτάτῳ ἀδελφῷ, Ἀπολινάριε, Βασίλειε. Δημάρτομεν τῶν προφάσεων, δι' ὧν ἐνὴν προσεῖπεν σου τὴν εὐλάβειαν, καίτοιγε ἡδέως ἂν ἐπὶ τοῖς γράμμασιν ἐκεῖνοις ἐπιστελλαντες. Σε γὰρ ἐν σιωπῇ κατέχειν τὴν ἡδονὴν ἐπ' ἐκείνοις ἡσθημεν. Ὅντως γὰρ ἡμῖν ἔδοξας οἷος πεπνυσθαι τῶν ἐρμηνεύοντων δὲ σχιὰ ἀποσυνουσι (30) οὕτως ἐπ' ἀσφαλοῦς τῆς διανοίας τὴν ἐξήγησιν ἀγων. Καὶ νῦν δὴ πλέον ὁ ἔρωσις τῆς γνώσεως τῶν θεῶν λογίων ἀπτεται τῆς ψυχῆς μου. Προβαλεῖν μὲν οὖν σοι τῶν ἀπορουμένων τινὰ ἀποκνῶ, μὴ ὀξὺ πέρα τοῦ μέτρου ἐμφορεῖσθαι τῆς παρρησίας. Σιωπᾶν δὲ πάλιν οὐ καρτερῶ, ὡδίνων καὶ ἐτι προσλαβεῖν ἐπιέμενος. Ἀριστον οὖν μοι κατεφάνη πυθέσθαι σου, πότερον ἐφίης ἡμῖν, ὧ θαυμάσιε, ἐρωτᾶν τι τῶν ἀπορουμένων, ἢ χρῆ τὴν ἡσυχίαν ἀγειν. Ὅπότερον δ' ἂν ἀποκρίνη, τοῦτο φυλάξομεν τοῦ λοιποῦ. Ἐρρωμένον τε καὶ εὐθυμον καὶ ὑπερευχόμενον ἔχοιμέν σε διαπαντός.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΕΔ'.

Basilium frustra quæsitum in Cappadocia Apolinarius oblata occasione per litteras salutatur. Nuntiat venisse episcopos Ægyptios, et scripta allata esse prorsus necessaria ad eos refellendos, qui antea aperte contradicebant, nunc occulte contradicunt, introductio similis secundum essentiam, ut consubstantialia abrogetur. Sanæ fidei defensionem nemini magis congruere declarat, quam Basilio et Gregorio.

Βασίλειε Ἀπολινάριος.

Τῷ δεσπότη μου, τῷ ποθεινοτάτῳ ἀδελφῷ, Βασίλειε, Ἀπολινάριος ἐν Κυρίῳ χαίρειν. Ποῦ μὲν ἤμην αὐτὸς, δέσποτα, ποῦ δὲ ἡ ποθεινοτάτη φωνὴ καὶ γράμμα τὸ σύνθηρες; τί δὲ οὐ παρὼν ἀμύνεις, ἢ καὶ ἀπὼν παρακελεύεις, πολέμου τοσούτου κατὰ τῆς εὐσεβείας ἐρρωγότος, καὶ ἡμῶν οἷον ἐν μέσῃ παρατάξει βοώντων πρὸς τοὺς ἐταίρους διὰ τὴν ἐκ τῶν πολεμίων βίαν; Σε δὲ, οὐδ' ὅπως ἂν ζητήσωμεν, ἔχομεν· ἐπεὶ μὴδὲ οὐ τυγχάνεις διατρέβων εὐρίσκομεν. Ἀλλ' ἐξήτησα μὲν ἐν τῇ Καππαδοκίῳ, ἐπεὶ καὶ οὕτως ἤγγελλον οἱ ἐν Πόντῳ σοι περιτυχόντες, ἐπηγγέλλαι σε θάπτον ἐπανάξειν· οὐχ εὖρον δὲ ἐνθα ἤλπιζον. Νῦν δὲ ἐτι σε κατὰ τὴν αὐτὴν διάγοντα χῶρον ἀκούσας, εὐθύς τῷ μηνυτῇ καὶ τὸ γράμμα ἐνεχείρησα. Ὅπερ δεξάμενος, μὴ καὶ τοῦ ἀντιγράφειν ἀπόσχῃ, ὥς καὶ τοῦτου συναποδημούντος. Ἴσθι δὲ, ὥς ἐν τῷ μεταξὺ γέγονεν ἐπισκόπων ἐπιδημία τῶν ἀπ' Αἰγύπτου, καὶ γράμματα διεδόθη σύμφωνα παλαιαῖς γράμμασιν, τοῖς τε θεοῖς αὐτοῖς, καὶ τοῖς καθ' ὁμοφωνίαν τῶν θεῶν ἐν Νικαίᾳ γραφεῖσιν.

(30) Ὁδ. K. 495.

Ex Monument. Eccl. Gr. t. II, p. 89.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ CCCLXIII'.

Απολινάριε.

Domino meo, reverendissimo fratri, Apolinario, Basilius. Elapsæ sunt occasiones, quibus licebat pietatem tuam alloqui, etsi lubenter ad litteras illas rescripserimus. Te enim in silentio obtinere voluptatem in illis latavi sumus. Nam revera nobis visus es solus sapere: interpretum autem umbræ volitant: ita ad solidum sensum expositionem ducis. Et certe nunc cognoscendorum divinatorum eloquiorum cupido majorem in modum tangit animum meum. At tibi proponere quedam ex dubiis non audeo, ne videar ultra modum fiducia repleti. Tacere vero iterum non sustineo, parturiens, adhucque antevertere gestiens. Quare optimum factu censui, ut percontarer ex te, num permissurus nobis sis, o admirande, nonnihil interrogare de controversiis, an oporteat tenere silentium. Utrumvis porro respondeas, id observabimus deinceps. Sanum lætumque et pro nobis orantem te possideamus semper.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ CCCLXIV'.

Βασilio Apolinarius.

Domino meo, exoptatissimo fratri, Basilio, Apolinarius in Domino salutem. Ubinam ipse eram, domine, ubi vero desideratissima vox, et consuetæ litteræ? cur autem non præsens defendis, aut etiam absens cohortaris, tanto bello adversus pietatem erumpente, nobisque velut in media acie clamantibus ad socios, propter hostium vim? Te autem, ne quidem quomodo quæsitura simus, intelligimus: quandoquidem nec invenimus locum 466 in quo versaris. Sed conquiesivi quidem in Cappadocia, quia sic nuntiaverant qui te nacti fuerant in Ponto, promississe te cito reversurum: nec reperi ubi speraveram. At nunc cum audierim te adhuc ea in regione commorari, statim et indici epistolam tradidi. Qua accepta, cave ne non rescribas, quod et is una peregrinetur. Scito autem, quod interjecto tempore advenierunt episcopi Ægyptii, et scripta antiquis scriptis congruentia, necnon divinis ipsis, iisque quæ convenienter divinis conscripta

“ Ibid., p. 90.

fuerunt Nicææ. Necessaria autem erat eorumdem cum explanatione repetitio, propter minime sanam pravamque contextus interpretationem, quam ii introduxerant qui aperte quidem olim contradicebant, nunc vero contradictionem sub specie enarrationis celant: ubi erat consubstantialitatis maligna abrogatio, quasi non deberet intelligi juxta ullam Græcam abnegationem; pro consubstantiali autem introducebatur simile secundum substantiam: quod excogitatum est, confuse nominatum et malitiose intellectum: siquidem similitudo, rerum est quæ sunt in substantia, non quæ substantiales sunt: quo scilicet sic substantia assimilata intelligeretur, qualis fuerit verbi gratia statua respectu imperatoris. Contra quæ rescriptum est quod ab hominibus

A Ἀναγκαῖα δὲ ἦν μετ' ἐξηγήσεως τῶν αὐτῶν ἐπ' ἀνάληψις, διὰ τὴν οὐχ ὑγιῆ τῶν κειμένων παρεξήγησιν, ἣν εἰσήγον οἱ πάλαι μὲν ἀντικρὺς ἀντιλέγοντες, νῦν δὲ τὴν ἀντιλογίαν ἐξηγήσεως σχήματι μεθοδεύσαντες· ἔνθα ἦν ἡ τοῦ ὁμοουσίου κακοῦργος ἀναίρεσις, ὡς οὐκ ὀφειλόντος νοεῖσθαι κατ' οὐδεμίαν ἄρνησιν Ἑλληνικὴν· ἀντισαγωγὴ δὲ τοῦ ὁμοουσίου τὸ ὅμοιον κατ' οὐσίαν, ὅπερ ἐπιτηδεύθη, χυδαίως ὀνομασθὲν, καὶ κακοῦθως νοηθὲν· ἐπειδὴ ἡ ὁμοιότης τῶν ἐν οὐσίᾳ, ἐστὶ τῶν οὐσιωδῶν· ἵνα δὴ οὕτως ὁμωιωμένη οὐσία νοηταί, οἷος ἂν εἴη καὶ ἀνδριάς πρὸς βασιλεία. Πρὸς ἅπερ ἀντεγράφη, τὸ ὑπὸ τῶν εὐσεβεῖν εἰδῶτων καὶ βουλομένων, ὅτι οὐχ ὅμοιον Θεῷ, ἀλλὰ Θεὸν δηλοῖ τὸ ὁμοούσιον, ὡς ἂν γέννημα γνήσιον καὶ τῆς αὐτῆς οὐσίας τῷ γεγεννηκότι. Συνεῖσήγετο δὲ καὶ τὸ περὶ Πνεύματος, ὡς ὑπὸ τῶν Πατέρων ἐν τῇ αὐτῇ πίστει τῷ Θεῷ καὶ τῷ Υἱῷ κειμένου, ὅτι ἐστὶν ἐν τῇ αὐτῇ θεότητι. Τὴν οὖν τῆς εὐσεβείας ταύτης πρεσβίαν, τίνα εἰκὸς ἦν οὕτω μεταίναί, ὡς τὸν σπουδαϊστάτον, ἅμα τῷ δεσπότη μου Γρηγορίῳ, ὃς οὐδ' αὐτὸς οὐδαμῶθεν γράφει, οὐδὲ σημαίνει καθάπαξ οὐδέν; Ἐρρώσω, δέσποτα ποθεινότητι.

EPISTOLA CCCLXV.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΕ΄.

In summa Cappadociæ calamitate, cum fluvii inundatio res necessarias e vicinis provinciis adhibere non sineret, rogatur Theodosius, ut fluvium, pontis commoditate adhibita, veluti Rubrum mare pedibus pervinum efficiat.

Basilii magno imperatori Theodosio.

C Βασίλειος τῷ μεγάλῳ βασιλεῖ (31) Θεοδοσίῳ.

Calamitas accidit in regione nostra, non ex corpore casu, sed ex aquarum effluxio. Unde autem hoc, patefaciam. Plurima nivis emissio facta est in nostram paludem. Qua nondum congelata, supervenit ventus calidus, simulque cadit australis imber. Quare subita confertaque orta liquefactione, immensi moti sunt fluctus, cum perenni fluvio permisti, ac exundatione eaque personante superantes tum linguam tum oculum. Is est qui nobis sorte obligit vicinus fluvius, emanans quidem ex Armenia, descendens vero ad sacratissimum lacum Sebastenorum, in quem vere nominati, ac generosi quadraginta Christi milites, gravi borea flante infixi sunt. Ac inde (admitte me, optime imperator, vera dicentem) 467 ille fluvius circumdans nos, velut gens quædam inimica et formidabilis, non parum nos terret. Nullo enim unquam vel tempore vel modo pedibus permeabilis, non permittit ut necessaria nobis ac utiles regiones, transvehant merces opportunas. Galatarum, inquam, et Paphlagonum, et Hellenopontiorum, per quas et ex quibus obveniunt quæ nobis sunt necessaria, præcipue pa-

Πάθος ἀπήντησε τῇ καθ' ἡμᾶς χώρᾳ, οὐκ ἐκ οὐματικῆς περιπετείας, ἀλλ' ἐξ ὑδάτων ἐπιρρύσεως. Πόθεν δὲ τοῦτο, δηλώσω. Γέγονε καταβολὴ χιόνων (32) πολλῇ τῇ καθ' ἡμᾶς λίμνῃ. Μήπω δὲ αὐτῆς χρυσταλλωθείσης (33), ἐπιγίνεται πνεῦμα θερμὸν, καὶ ὁμβρὸς νότιος συμπέπτει αὐτῇ (34). Ἀθρόας οὖν γενομένης τῆς τήξεως, ἀνείκαστα ἐκινήθη βεῦματα ἀενάῳ ποταμῷ συνεπιμιγνύμενα τῷ ἅλῳ, ἐναύλιον τε ὄντι, ὑπερβαίνοντα (35) γλώσση καὶ ὀφθαλμῷ. Οὗτος ὁ λαχὼν ἡμῖν γείτων ποταμὸς· ἐκδύζων μὲν ἐκ τῆς τῶν Ἀρμενίων, ἐκδιβαζόμενος δὲ ἐν τῇ ἱερωτάτῃ λίμνῃ τῶν Σεβαστηνῶν, εἰς ἣν οἱ φερώνυμοι καὶ γενναῖοι τεσσαράκοντα τοῦ Χριστοῦ στρατιῶται βορέου δεινὸν πνεύσαντος (36) ἐνεπάρησαν. Κάκειθεν (δέξαι με τὸ ἀληθὲς λέγοντα, κράτιστε) οὗτος ὁ περικυκλῶν ἡμᾶς ὥσπερ ἔθνος πολέμιον τῶν φοβερῶν, οὐ μικρὸς ἡμᾶς ἐκφοβεῖ. Ποῖ γὰρ μηδέποτε D παραιούμενος (37) κατὰ τίνα χρόνον ἢ τρόπον, τὰς ἀναγκαίας ἡμῖν καὶ λυσitelεῖς πατριδας οὐ συγχωρεῖ διακομίζειν τὰ ἐμπορεύμενα ἐπιτήδεια. Λέγω δὴ τῶν Γαλατῶν καὶ Παφλαγόνων καὶ Ἑλληνοποντίων (38), δι' ὧν καὶ ἐξ ὧν τὰ ἀναγκαῖα ἡμῖν πρόσσεστι, μάλιστα ἡ τοῦ ἄρτου διαφύλεια· κρυμώδους ὁ-

Ex Monum. Eccl. Gr. t. II, p. 97.

(31) ΑΙ. τῷ βασιλεῖ tantum. Cor.

(32) ΑΙ. χιόνος. Ib.

(33) ΑΙ. χρυστάλλῳ παγεύσης. Ib.

(34) ΑΙ. αὐτῷ. Ib.

(35) ΑΙ. ὑπερβάλλοντα. Ib.

(36) ΑΙ. ἐπιπνεύσαντος. Ib.

(37) ΑΙ. παρώμενος. Ib.

(38) ΑΙ. Ἑλλησποντίων. Ib.

σης τῆς περικύκλῳ γῆς, καὶ ἐκ τοῦ περιέχοντος A
 αέρος, ἐκ τῆς ἀστραποδροντοχαλαζοειθοροδαμά-
 στου (39) ὀργῆς δεσμουμένης. Οὐ μικρὸν δὲ ἀπειλεῖ
 καὶ ἡ τοῦ πατρίου ἄλγους Ἀργεῖου ὑπεροψία. Σὺ οὖν
 ἐκδυσωπηθεὶς, κράτιστε, φιλοτιμείσθαι θέλησον τὴν
 ὑπόφορόν σου γῆν· ἵν' οὕτω τούτῳ ἐν ἀφρονίᾳ γεφύ-
 ρας περαιούσθαι ἐφαρμοσάμενος, δείξῃς αὐτὸν νέαν
 Ἐρυθρὰν ὁδοιπόριστον. Καὶ γὰρ τῷ πολυστενάκτῳ
 βίῳ (40) τῶν Ἰουδαίων σπλαγχνισθεὶς ὁ Κύριος,
 τούτους ἀδρόχοις ποσὶ βαδίζειν εὐδόκησεν ὥς διὰ
 ξηρᾶς ἐν τῇ Ἐρυθρᾷ, θεδωκὼς αὐτοῖς προσηγήτορα
 τὸν Μωσέα. Πολὺς οὖν ἡμῖν ὁ τοῦ ποταμοῦ τρόπος,
 ἀνθρώποις μὲν γέγονεν ὁλεθρὸς· ἄνω δὲ πελαγίζοντος
 αὐτοῦ, καὶ πᾶσαν χλοηφόρον γῆν ἐκθλίβοντος, καὶ
 ἐκ τῆς ἱλῦος σκεπομένης τῆς ἀρούρας, ἀνάγκη λι-
 μώττειν τὸν ἀροτήρα βοῦν, καὶ πάντα τὰ ὑποζύγια B
 τῆς περικύκλῳ γῆς. Καὶ εἰ μὲν ἦν ἄνθρωπος ἀδι-
 κῶν, οὐκ ἂν ἐπαυσάμεθα τοῖς δικαστηρίοις χρώμενοι.
 Τὸν δὲ νόμοις μὴ πειθόμενον μέγιστον ποταμὸν, τί ἂν
 ἄρα δέοι τις ἐφαρμόσασθαι; Σοὶ οὖν εὐχεσθαι δεῖ,
 κράτιστε, τῷ ἐν μιᾷ καίρῳ ῥοπῇ ἀναστῆλαι δύνα-
 μένῳ τὸν τῶν ὁδοιπόρων κίνδυνον.

tem, quidnam aliquis poterit adornare? Quocirca ad te preces deferendæ sunt, potentissime, qui uno

temporis momento, viatorum periculum sistere potes.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΕΤ.

EPISTOLA CCCLXVI.

ADMONITIO. — En magni Basilii epistolam, ex prisco codice Veneto LXI, f. 324, a me exscriptam, quæ olim clarissimis quoque viris Marcianæ bibliothecæ descriptoribus Zannetio atque Morellio inedita visa est; atque utrum sit alicubi postremis his annis edita, mihi non constat, sed certe in plenissima Garnerii editione desideratur. Ea scribitur ad Urbicium monachum, ad quem aliæ duæ Basilii epistolæ exstant, nempe 425 et 262, in Garneriana editione. Argumentum titulusque est, De continentia. Neque vero scriptum hoc Basilianum diutius ego celandum arbitror, præsertim quia Suidas ac Photius nihil præstantius aut epistulari characteri accommodatius Basilii epistolis esse iudicarunt. M¹ Biblioth. nov. Patr., III, 450.

Βασίλειος πρὸς Οὐρβίλιον μονάχον περὶ ἐγκρα- C. S. Basilii ad Urbicium monachum epistola de contin-
 τείας. tencia.

Καλῶς ποιεῖς, ὅρους ἡμῖν εὐθεὶς ὀρίζων, ἵνα μὴ
 μόνον ἐγκράτειαν ἴδωμεν (41), ἀλλὰ καὶ τὸν καρπὸν
 αὐτῆς. Ἔστιν οὖν ὁ καρπὸς αὐτῆς. Θεοῦ μετουσία.
 Τὸ γὰρ μὴ φθειρεσθαι, Θεοῦ μετέχειν ἔστιν· ὥσπερ
 τὸ φθειρεσθαι, βίου μετουσία. Ἐγκράτεια γὰρ ἐστιν
 σώματος ἀρνητία, καὶ ὁμολογία πρὸς Θεόν. Ἀπο-

(39) Ἀστραποδροντοχαλαζοειθοροδαμάστων.
 Cum tota epistola Basilii stylo et ingenio discolor, tum maxime hoc plusquam sesquipedale verbum. Unde non immerito Cotelerius, qui hanc epistolam in lucem edidit, tom. II Monum. Eccl. Græcæ, hanc apponit notam p. 559: In primo e codicibus, inquit, emunctæ naris criticus adnotaverat: Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη, οὕτε ἀπὸ τῶν νοημάτων, οὕτε ἀπὸ τῆς φράσεως ἔοικεν εἶναι τοῦ Μεγάλου Βασιλείου. Hoc est: Ista epistola, neque ex sensu, neque ex dictione videtur esse Magni Basilii. Videtur tamen Tillemontio hæc epistola juvenem et rhetorem Basilium non dedecuisse, et Theodosium, cui inscripta est, non magnum illum imperatorem intelligit, sed præsidem aliquem Cappadociæ. Iniquum sane esset in juvene summam styli gravitatem requirere; sed tamen Basilio nunquam æfuisse crediderim pellucidum quemdam orationis nitorem, qui toti epistolæ prorsus deest. Auctor epistolæ imperatorem ipsum Theodosium, quem regnantem non vidit Basilium, manifeste alloquitur, ut patet ex his verbis: Σὺ οὖν ἐκδυσωπηθεὶς, κράτιστε, φιλοτιμείσθαι θέλησον τὴν ὑπόφορόν σου γῆν· Tu igitur exoratus, præstantissime, bene mereri velis de terra tibi tributaria. Sed quod de quadraginta martyribus dicitur, eos in stagnum Se-

Recte facis, justos nobis fines definiens, ut non solum continentiam, verum etiam ejus fructum cognoscamus. Est igitur fructus ejus, Dei participatio: etenim non corrumpi, perinde est ac Deum participare; sicuti corrumpi, mundi participatio est. Continentia negatio corporis est, et Dei

bastenorum, gravi flante borea, infixos fuisse, id peregrinitatem hujus epistolæ adeo confirmat, ut mirer Tillemontium, qui hanc difficultatem observavit, dubitare potuisse, utrum Basilium epistolæ auctor haberi necne deberet. Cum enim illa de quadraginta martyribus opinio recentiorum Græcorum est, ut ipse observat Tillemontius, tom. V. p. 789, tum vero Gregorii Nysseni et Basilii testimonis penitus repugnat, quorum alter quadraginta martyres in balneis publicis frigori expositos fuisse narrat, tom. III, p. 511, Basilium vero eos in urbe passos esse, non vero in stagno declarat: Tunc igitur, inquit, tom. II. p. 152, ea in illos lata sententia est, ut sub dio pernoctarent, cum stagnum, circum quod condita erat civitas in qua sancti decertabant, esset velut quædam plantities equitabilis, glacie illud transmutante, cumque id ex frigore ad continentis naturam redactum, super dorsum iter accolarum pedibus tutum præberet, prætereque fluvii qui jugiter fluebant, glacie constricti, desuissent manare, et aquarum natura mollior in lapidum duritiem conversa esset, cum denique acres boreæ flatus animantium omnia urgerent ad mortem.

(40) Αἱ τὸν πολυστενάκτων βίον. Cot.

(41) Ἰδωμεν. Lege εἰδωμέν. Edit.

confessio: a quavis re mortali semet abstrahit, et in-
star corporis habet Spiritum Dei, et Deo nos
commiscet, æmulatione qualibet atque invidia ca-
rens. Nam qui corpus amat, alii invidet. Qui autem
corruptionis morbum in cor non admittit, labori
quilibet deinceps sustinendo par est; et licet cor-
pore occumbat, vivit immortalitati. Imo si rem
perfecte cognoscamus, continentia videtur esse Deus,
qui nihil concupiscit, sed omnia in se habet, nihil-
que appetit, nec sive oculis sive auribus passionem
experitur; sed nulla re indigens, plenus usquequa-
que est. Concupiscentia morbus est animæ; sanitas
ejusdem, continentia. Verumtamen haud in una
specie continentiam oportet spectare, veluti circa
res veneras; sed et in alia re qualibet, quam ani-
ma prave appetit, necessariis non contenta. Gigni-
tur invidia, ob aurum, et improbitates innumeræ,
ob alias cupiditates. Jam et ebrietate carere, conti-
nentia est; et cibi crapula non dirumpi, et corpus
suum cohibere, continentia est. Item pravis domi-
nari cogitationibus, quoties animam turbat aliqua
phantasia neque bona neque veritati consentiens,
corque in vanas distrahit curas. Prorsus nos libe-
ros præstat continentia, quia simul medicina vir-
tusque est: non enim temperantiam docet, sed præ-
bet. Gratia Dei, continentia est. Jesus ipsa conti-
nentia visus est, cum terra marique levior fuit:
nam neque tellus illum portavit neque mare; sed
sicuti mare calcavit, ita telluri oneri non fuit. Nam
si ex corruptione mors sequitur, ex corruptionis
autem immunitate, immortalitas; utique Jesus dei-
tatem magis præ se tulit quam mortalitatem (42).
Manducavit bibique singulari modo, quin quidquam
comesum ex se redderet (43): tanta quippe fuit in
eo continentie vis, ut cibus in eo non corrumpere-
tur, quia ipse Jesus corruptibilitate carebat (44). Si
modo aliqua continentia in nobis sit, superiores
omnibus sumus. Nam et angelos audivimus, post-
quam incontinentes sunt effecti, cælo propter con-
cupiscentiam præcipientes actos: victi sunt enim, non
ipsi per se descenderunt. Quid enim illic ageret
morbis hic, si (45) hujusmodi oculus ibidem existi-
tisset? Propterea dixi: Aliquantulum continentie si
in nobis sit, et mundum minime diligamus, sed
cælestia sæcula, illic inveniemur quo mentem in-
tenderimus. Hic enim videtur esse oculus, qui in-
visibilia cernere potest; nam etiam vulgo dici solet:
Meus videt, et mens audit. Pauca tibi hæc videntur, sed multa ego scripsi: etenim anumquodque
verbum, sensus quidam est; atque id scio te legentem fore cogniturum.

(42) Ludit quodammodo Basilii in vocabulis θεό-
τητα et θνητότητα, quod Latine fieri nequit.

(43) Hac super re reverentissime theologicæque
scribit Athanasius Corinthi episcopus in fragmento
quod nos edidimus AA. class. t. X, p. 499-500. quod
incipit: Ζητούμεν, εἰ ἡ πληρωσις τῶν βρωμάτων
ἐπὶ Χριστοῦ ἐκέστη καὶ κένωσιν. Erat enim hæc
quoque una ex objectionibus hæreticorum. Definuit
autem, corpus Christi hæc in re fuisse cæteris su-
perius, sicuti etiam in insolita nativitate. Utitur quo-
que Athanasius exemplo trinitatis illius apud Abra-

hæm convivantis, neque tamen naturali neces-
sitati obtemperantis; quod item de Christo post resur-
rectionem edente intelligendum dicit.

(44) Non natura, sed gratia et inhabitantis divini-
tatis privilegio. Videsis opus Severi Antiocheni contra
incorrupticolas, apud nos in *Spicilegio Rom.*, t. X.

(45) Græce, εἰ μή τις. Sed m̃h redundare videtur,
propter ea quæ sequuntur.

(46) Ἀποβαίνει. Cod. prima manu ἀποσθένει
(47) Ὑπερμιμνησμενον. Prima manu πικρὸν
μενον.

βαίνει (46) του θνητοῦ παντός, ὡς περ σῶμα ἔχουσα
τοῦ θεοῦ τὸ πνεῦμα· καὶ θεῶ μίσγεσθαι ποιεῖ, οὔτε
ζῆλον ἔχουσα οὔτε φθόνον. Ὁ γὰρ ἐρῶν σῶματος,
ἐτέρῳ διαφθονεῖται· ὁ δὲ μὴ κοιμισάμενος εἰς καρ-
δίαν τῆς φθορᾶς τὴν νόσον, ἐρβύται λοιπὸν πόνῳ
παντὶ, καί περ ἀποθανὼν μὲν τῷ σώματι, ζῶν δὲ τῇ
ἀφθαρσίᾳ. Καὶ μοι τελείως καταμανθάνοντι, ἐγκρά-
τεια δοκεῖ ὁ θεὸς εἶναι, ὅτι μηδενὸς ἐπιθυμεῖ, ἀλλὰ
πάντα ἔχει ἐν αὐτῷ· καὶ οὐδενὸς ὀρέγεται, οὐδὲ ἔχει
πάθος περὶ τοὺς ὀφθαλμούς, οὐδὲ περὶ τὰ ὦτα· ἀλλὰ
ἀνευδής ὢν, πλήρης δι' ὅλου ἐστίν. Ἐπιθυμία
νόσος ἐστὶ ψυχῆς· ὕγια δὲ, ἐγκράτεια. Οὐ μόνον δὲ
περὶ ἐν εἶδος τὴν ἐγκράτειαν δεῖ ὁρᾶν, οἷον ἐνεκεν
ἀφροδισίων, ἀλλὰ καὶ περὶ τὰ ἄλλα ὅσα ἐπιθυμεῖ ἡ
ψυχὴ κακῶς, οὐκ ἀρκουμένη τοῖς ἀναγκαίοις· γίνεται
φθόνος διὰ χρυσίου, καὶ ἀδικήματα μυρία δι' ἐτέρας
ἐπιθυμίας. Καὶ τὸ μὴ μεθεῖν, ἐγκράτεια ἐστίν· καὶ
τὸ μὴ διαβρῆγνυσθαι ὑπερμιπιπλάμενον (47). Καὶ
τὸ κρατεῖν τοῦ σώματος, ἐγκράτεια ἐστίν, καὶ τὸ
κυριεύειν λογισμῶν πονηρῶν. Ποσάκις ἐτάραξεν ψυ-
χὴν ἔννοια, οὐκ ἀγαθὴ οὕσα οὔτε ἀληθής, καὶ καρδίαν
ἐμέρισεν εἰς πολλὰ φροντίζειν κενῶς. Πάντως ἐλευθε-
ροὶ ἡ ἐγκράτεια, ἅμα θεραπεύουσα καὶ δύναμις οὕσα·
οὐ γὰρ διδάσκει σωφροσύνην, ἀλλὰ παρέχει. Χάρις
ἐστὶν θεοῦ ἐγκράτεια. Ἰησοῦς ἐγκράτεια ἐφάνη, καὶ
γῇ καὶ θαλάσῃ κύριος γενόμενος. Οὐτε γὰρ γῇ ἐβά-
στασεν αὐτόν, οὔτε πελάγη· ἀλλ' ὡς περ ἐπάτησεν
θάλασσαν, οὕτως οὐκ ἐβάρησεν τὴν γῆν. Εἰ γὰρ ἐκ
τοῦ φθεῖρεσθαι τὸ ἀποθανεῖν, ἐκ δὲ τοῦ φθορὰν μὴ
ἔχειν, τὸ μὴ ἀποθανεῖν, θεότης δ' Ἰησοῦς εἰργά-
ζετο, οὐ θνητότητα. Ἦσθιεν καὶ ἐπινεν ἰδίως, οὐκ
ἀποδιδούς τὰ βρώματα· τοσαύτη ἐν αὐτῷ ἡ ἐγκράτεια
δύναμις ἦν, ὥστε μὴ φθαρήναι τὴν τροφὴν ἐν αὐτῷ,
ἐπεὶ τὸ φθεῖρεσθαι αὐτὸς οὐκ εἶχεν. Ὀλίγον τι ἐν
ἡμῖν ἐάν ᾗ ἐγκράτεια, ἀνώτεροι πάντων ἐσμέν.
Καὶ γὰρ ἀγγέλους ἡκούσαμεν ἀκρατεῖς γεγονέναι
κατασπασθέντας οὐρανοῦ δι' ἐπιθυμίαν. Ἐάλωσαν
γὰρ, οὐχὶ κατέβησαν· τί γὰρ ἐπραττεν ἐκεῖ αὐτὴ ἡ
νόσος, εἰ μὴ τις ἐκεῖ τοιοῦτος ὀφθαλμὸς ἦν; Διὰ
τοῦτο ἐφη· Ὀλίγον τι ἐγκράτειαν ἐάν ἔχωμεν, καὶ τοῦ
βίου μὴ ἐρασθῶμεν, ἀλλ' αἰώνων τῶν ἀνωτέρων,
ἐκεῖ εὐρεθισόμεθα ὅπου ἀναπέμπομεν τὸν νοῦν.
Δοκεῖ γὰρ ὀφθαλμὸν εἶναι τοῦτον, τὸν τὰ ἀφανῆ ἰδεῖν
δυνάμενον. Καὶ γὰρ λέγεται· Νοῦς ὁρᾷ, καὶ νοῦς
ἀκούει. Ταῦτά σοι ὀλίγα δοκοῦντα, πολλὰ γέγραφα·
ὅτι ἐκάστη λέξις, νοῦς ἐστίν· καὶ οἶδα, ὅτι ἀναγνούς
αἰσθήσῃ.

hamum convivantis, neque tamen naturali neces-
sitati obtemperantis; quod item de Christo post resur-
rectionem edente intelligendum dicit.

(44) Non natura, sed gratia et inhabitantis divini-
tatis privilegio. Videsis opus Severi Antiocheni contra
incorrupticolas, apud nos in *Spicilegio Rom.*, t. X.

(45) Græce, εἰ μή τις. Sed m̃h redundare videtur,
propter ea quæ sequuntur.

(46) Ἀποβαίνει. Cod. prima manu ἀποσθένει

(47) Ὑπερμιμνησμενον. Prima manu πικρὸν
μενον.

APPENDIX

TOMI TERTII* OPERUM S. BASILII MAGNI

COMPLECTENS

Viginti quatuor *De moribus* sermones ex ejus operibus a Symeone Metaphraste collectos, ac librum *De virginitate*** falso ascriptum nomini Basilii.

468 MONITUM.

Primum in hac Appendice locum merito sortientur viginti quatuor *De moribus* sermones, qui cum toti sint ex Basilii operibus contexti, Basilium ipsum loquentem nobis exhibent, non alienos fetus illius nomini affingunt. Hos consuit centones Symeon magister et logotheta, Metaphrastes vocari solitus: quo in opere nihil fere apponit de suo, nisi cum rerum junctura unum aliquod verbum addi postulat aut mutari. Non enim seriem et ordinem penitus neglexit; sed, si nonnulla excipias testimonia, quæ nec cum iis quæ præcedunt, nec cum iis quæ sequuntur, necessitudinem habent, cætera satis inter se apta et nexa sunt. Quod autem ejusmodi operibus accidere solet, ut quæ nitebant in propria sede, deormentur in aliena, hoc vitium non semper effugit Metaphrastes. Exempli gratia, negat Basilium in epist. 250, adduci se debere, ut communionem suam omnibus concedat, ac nonnullos ab ea excludendos contendit: charitatem communioni substituit Symeon, et Basilium perabsurde loquentem inducit serm. 5, n. 2. Non levius peccat, cum impium Eunomii principium, ut præclare dictum Basilii, refert, serm. 18, n. 1. Quod enim Eunomius præsenes et futuros lectores obtestatur, ut verum ex multitudine non dijudicent, parti majori palma delata, nec dignitatum habeant rationem, neque aures obturent posterioribus, priorum agmini concessa victoria; id Metaphrastes sancto Basilio affinxit; nec subodoratus est in his verbis artificium hæretici, qui cum se et totius antiquitatis auctoritate et omnium Ecclesiarum consensu premi videret, tanti argumenti momentum, dissimulando et cavillando, elevabat. Cæterum satis utile hoc opus cum ipsa similium testimoniorum appositione, quæ ex variis locis in unum coguntur; tum etiam quia interdum prædest ad emendandum sancti Basilii contextum, ac multa continet, quæ cum in Basilii operibus non appareant, ex his quæ amisimus, eruta videri possunt. Ejusmodi testimonia stellulis distinguimus ab aliis, quæ suis reperta locis indicantur. In duobus Regiis codicibus, quibus usi sumus, generatim ad marginem indicantur opera Basilii, sive orationes, ex quibus desumptum videtur unumquodque testimonium: verbi gratia, ex antirrheticis, ex asceticis, ex commentario in Isaiam, ex epistolis, ex homil. in Hexaem. Soli Psalmi accuratius, apposito ipsius psalmi numero, citantur. In his ad marginem admonitionibus duæ orationes recensentur, quæ hodie non exstant, nempe homilia *De eleemosyna* et *judicio* (a), serm. 4, et homilia, *Quod Deus incomprehensibilis*, serm. 15.

Prodierunt hi Sermones, inquit doctissimus Fabricius (b), primum Græce bibl. Regis Christianissimi, Paris. apud Guil. Morellum, 1556, 8°. Hinc a Simone Mailleo archiepiscopo Turonensi translati in Latinum sermonem, ibid: 1558, 8°. Postea utraque lingua cum nova interpretatione Stanislai Ilovii, Francf. 1598 et 1614, 8°. Simonis a Maille interpretatio Latina servata est in Græco-Latinis operum Basilii editionibus. Ex his ethicis suspicor esse homilias novem breviores, quas a Francisco Vergara versas esse Latine narrat Nicolaus Antonius in *Bibl. Hispana*. Archiepiscopi Turonensis interpretatio, quæ cardinali Lotharingio nuncupata est, diligentia interpretis ac peritia Græci sermonis egregium monumentum est, sed tamen eam minime retinui, propterea quod doctissimus præsul, dum vitiosi codicis contextum sequitur, plurima incidit in errata quæ facile vitasset, si alium ejusdem Regiæ bibliothecæ codicem, qui magno mihi usui fuit, in manibus habuisset. Quare cum hoc opus ex comportatis testimoniis textum sit, satius visum est eam interpretationem apponere, quam suo quæque loco habuerant. Plurima tamen emendavimus, minus accurate red-dita, aut minus clare. Quod autem spectat ad contextum, ex duobus codicibus Regiis, quibuscum collatus fuit, alter, qui 1992 notatur, magno, ut jam dixi, præsidio mihi fuit; alter, qui est 1910, ab editis tam parum discrepat, ut ad primam viginti quatuor sermonum editionem adhibitus fuisse videatur.

* Nunc quarti. Edit.

** In Appendice tomi II nostræ recensionis. Ib.

(a) Homiliam *De eleemosyna et judicio*, junctis duabus aliis, Græce publici juris fecit Chr. Frid. Matthæi in libro cui titulus: *Glossaria Græca minora*, Mosquæ, 1774, in-4°. Eas Latinitate donatas inseruimus tomo præcedenti. Ib.

(b) Bibliotheca Græca, nov. edit. t. IX. Notitiam Fabricii integram dedimus supra inter Prolegomena. Vide pag. cclxxii tomi I. Ib.

ΗΘΙΚΟΙ ΛΟΓΟΙ ΚΔ'

ΕΚΛΕΧΘΕΝΤΕΣ

ΔΙΑ ΣΥΜΕΩΝ ΤΟΥ ΜΑΓΙΣΤΡΟΥ ΚΑΙ ΛΟΓΟΘΕΤΟΥ

Ἐκ πασῶν τῶν πραγμάτων τοῦ ἐν ἀγίοις Πατρὸς ἡμῶν Βασιλείου ἀρχιεπισκόπου Καισαρείας
τῆς Καππαδοκίας.

SERMONES VIGINTI QUATUOR DE MORIBUS

Per Symeonem Magistrum et Logothetam selecti ex omnibus operibus sancti Patris nostri
Basili archiepiscopi Cæsareæ Cappadociæ.

469 DE VIRTUTE ET VITIO.

A

ΠΕΡΙ ΑΡΕΤΗΣ ΚΑΙ ΚΑΚΙΑΣ.

SERMO I.

ΛΟΓΟΣ Α'.

1. (1) Dominus noster Jesus Christus apostolis suis, *Euntes, inquit, docete omnes gentes, docentes ipsos*¹, non hæc quidem observare, illa vero negligere : sed *servare omnia quæcunque mandavi vobis*², id est, ne minimum quidem eorum præterire quæ præscripta sunt. (2) Etenim si non omnia essent nobis necessaria ad salutis propositum, non utique omnia mandata fuissent conscripta : neque fuisset sancitum, ut necessario servarentur omnia. (3) Nos vero si vel unicum mandatum confecissemus nos arbitremur (neque enim confecissemus dixerim : omnia siquidem inter se cohererent secundum sanam scopi ad quem tendunt rationem, sic ut uno exsoluto necesse sit alia etiam simul exsolvi), non ob ea quæ prætermisimus iram exspectamus, sed propter illud quod videmur peregissemus, præmia præstolamur : haud scientes eum, qui ex decem talentis sibi commissis unum aut alterum retinuerit, reliqua vero reddiderit, non probum ob plura persoluta agnoscere, sed improbum et rapacem ob paucorum direptionem argui. Quid autem dico direptionem? quandoquidem is cui concredita fuerat talentum unum, ac deinde id quod acceperat, integrum ac intactum reddidit, propterea quod traditum talentum fenora non auxerit, condemnatur³ : et qui per decennium patrem honoravit, et postea unam duntaxat plagam incussit, non ut pius et beneficus honore afficitur, sed ut parricida con-

1. Ὁ μὲν Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς τοῖς ἀποστόλοις, *Πορευθέντες, φησί, μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, διδάσκοντες αὐτοὺς, οὐχὶ τὰ μὲν τηρεῖν, τῶν δὲ ἀμελεῖν, ἀλλὰ τηρεῖν πάντα ὅσα ἐνετειλάμην ὑμῖν*, τούτεστι μὴδὲ μικρόν τι παρῆναι τῶν διατεταγμένων. Εἰ γὰρ μὴ πάντα ἡμῖν πρὸς τὸν τῆς σωτηρίας σκοπὸν ἀναγκαῖα ἦν, οὐτ' ἂν ἐγράφησαν πᾶσαι αἱ ἐντολαί, οὐτ' ἂν πάσας φυλαχθῆναι διηγορεύθη. Ἡμεῖς δὲ μίαν πού τῶν ἐντολῶν πεποιημέναι νομίσαντες (οὐ γὰρ ἂν φαίην ὅτι ποιήσαντες · πᾶσαι γὰρ ἀλλήλων ἔχονται, κατὰ τὸν ὅγιον τοῦ σκοποῦ) (4) λόγον, ὡς ἐν τῇ λύσει τῆς μιᾶς καὶ τὰς λοιπὰς ἐξ ἀνάγκης συγκαταλύεσθαι), οὐκ ἐπὶ τοῖς παρεθείσιν τὴν ὀργὴν ἐκδεχόμεθα, ἀλλ' ἐπὶ τῷ κατορθωθέντι δῆθεν τὰς τιμὰς ἀναμένομεν · οὐκ εἰδότες, ὡς ὁ ἐκ τῶν δέκα τάλαντων τῆς παρακαταθήκης ἐν πού τῃ δύο κατασχὼν, τὰ δὲ λοιπὰ ἀποτίσας, οὐχὶ εὐγνώμων διὰ τὴν ἀπότισιν τῶν πλείονων γνωρίζεται, ἀλλ' ἄδικος καὶ πλεονέκτης ἐπὶ τῇ τῶν ἐλαττόνων ἀποστερήσει ἐλέγχεται. Τί δὲ λέγω ἀποστερήσει ; ὅποτε ὁ τὸ ἐν τάλαντον πιστευθεὶς, εἴτα ἀποδοὺς ἐκείνο αὐτὸ ὁλόκληρον καὶ ἀκέραιον ὃ ὑπεδέξατο, ὅτι μὴ προσειργάσατο τῷ δοθέντι, κατακρίνεται · καὶ ὁ δέκα ἐτη τὸν πατέρα τιμήσας, μίαν δὲ πληγὴν ὑπερὸν ἐμβάλων μόνην, οὐχ ὡς εὐεργέτης τιμᾶται, ἀλλ' ὡς πατραλοῖας καταδικάζεται. Ὁ τοίνυν ἐν προκοπῇ γενόμενος ἀγαθῶν ἔργων, εἴτα παλινδρομήσας πρὸς τὴν ἀρχαίαν συνήθειαν, οὐ μόνον

¹ Matth. xxviii, 19. ² ibid. 20. ³ Matth. xxv, 24-30.

(1) Ex asceticis, 328.

(2) Ibid., 329.

(3) Ibid., 328.

(4) Τοῦ σκοποῦ. Longe præferenda videtur hæc scriptura ei quam exhibet contextus, τοῦ λόγου σκοπὸν.

τὸν ἐπὶ τοῖς προπεπονημένοις μισθὸν ἐζημιώθη, ἀλλὰ καὶ βαρύτερας ἀξιοῦται τῆς κατακρίσεως, ὅτι γευσάμενος καλὸν Θεοῦ ῥῆμα, καὶ γνώσεως μυστηρίου ἀξιώθεις, πάντα προέδωκεν, ἥδονήν βραχείᾳ δελεασθείς. it; quod cum Dei verbum bonum degustaverit, mysteriique cognitione dignatus sit, perdidit omnia, brevi voluptate inescatus.

2. Δείον οὖν ἡμᾶς, εἴπερ ἐθέλομεν ἀσφαλῶς τὴν ὑποκειμένην ὁδὸν τοῦ βίου διαθραμεῖν, καὶ παραστήσαι Χριστῷ τὴν ψυχὴν τε ὁμοῦ καὶ τὸ σῶμα τῆς ἐκ τῶν τραυμάτων αἰσχύνης ἐλεύθερα, καὶ τοὺς ἐπὶ τῇ νίκῃ στεφάνους λαβεῖν, ἐργηγορότας περιάγειν αἱ τοὺς τῆς ψυχῆς ὀφθαλμοὺς, καὶ πάντα ὑποπτέυειν ὅσα τερπνὰ, καὶ μηβὲν προσερεῖδεν τὴν ἔνοιαν, μηδὲ εἰ χρυσὸς φαίνεται χύδην προκείμενος, ἔτοιμος εἰς τὰς τῶν βουλομένων χειρὰς ἐλθεῖν (Πλούτος γὰρ, φησὶν, ἐὰν βέη, μὴ προστίθῃσθε καρδίᾳ)· μηδὲ εἰ γῆ βλαστάνουσα πᾶσαν (1) τρυφήν, καὶ πολυτελεῖς δεικνύουσα σκηνάς ('*Ἑμῶν γὰρ τὸ πολύτεμα ἐν οὐρανῷ, ἐξ οὗ καὶ Σωτῆρα ἀπεκδέχόμεθα Χριστόν*'), μηδὲ εἰ χορεῖται, καὶ κῶμοι, καὶ μέθαι, καὶ καταυλούμεναι τράπεζαι (*Ματαιότης γὰρ, φησὶ, ματαιότητων, τὰ πάντα ματαιότης*)· μηδὲ εἰ σωματίων κάλλη προτείνονται (2), παρὰ πονηρῶν ψυχῶν ἐνοικούμενα ('*Ἀπὸ προσώπου γὰρ γυναικὸς ὡς ἀπὸ προσώπου ὄψεως φεῦγε, φησὶν ὁ σοφὸς*'), μηδὲ εἰ δυναστεῖαι (3) καὶ τυραννίδες, καὶ δορυφόρων ἢ κολάκων ἔσμοι, μηδὲ εἰ θρόνος ὑψηλὸς καὶ λαμπρὸς, ὑποξεύξας ἔθνη καὶ πόλεις εἰς δουλείαν ἀκούσιον· *Πᾶσα γὰρ σὰρξ χόρτος, καὶ πᾶσα δόξα ἀνθρώπου ὡς ἄνθος χόρτου· ἐξηράνθη ὁ χόρτος, καὶ τὸ ἄνθος ἐξέπεσε. Τούτοις γὰρ δὴ πᾶσι τοῖς οὕτως τερπνοῖς ὁ κοινὸς υποκλήθηται δυσμενῆς, ἀναμένων ποτὲ (4) τοῖς ὁρωμένοις δελεασθέντες, τῆς μὲν εὐθείας ἐκτραπῶμεν ὁδοῦ, πρὸς δὲ τὸν ἐκείνου λόγον ἑαυτοὺς ἀποκλίνωμεν. Καὶ θεὸς πολὺ, μὴ ποτε προσδραμόντες ἀφυλάκτως αὐτοῖς, καὶ τὴν ἐκ τῆς ἀπολαύσεως τέρψιν οὐδὲν ἡγησάμενοι βλαβερὸν, ἐγκεκρυμένον τῇ πρώτῃ γεύσει τὸ τοῦ διαβόλου (5) καταπίωμεν ἀγκιστρον· εἰτα ὑπὸ τούτου, τὰ μὲν ἐκόντες, τὰ δὲ ἄκοντες, προσδεθῶμεν αὐτοῖς, καὶ πρὸς τὸ φοβερὸν τοῦ ληστοῦ καταγώγιον, τὸν θάνατον, λάθωμεν ἐλκυσθέντες ὑπὸ τῶν ἡδονῶν. Αἱ μὲν γὰρ ἀρεταί, ὅταν ἐξ ἐπιμελείας συναφθῶσι τῇ φύσει, ἡμέτερα κτήματα γίνονται, καὶ οὕτε ἐπὶ γῆς μοχθοῦντας ἡμᾶς ἀπολιμπάνειν ἐθέλουσιν (ἢν μὴ πρὸς βίαν αὐτὰς ἐκόντες ἀποδιώξωμεν ταῖς τῶν χειρόνων ἐπαγωγαῖς), ἐκεῖσέ τε ἐπιγοιμῶμεν προτρέγουσι, καὶ τοῖς ἀγγέλους τοὺς κτησαμένους συνάπτουσι, καὶ λάμπουσι δι' αἰῶνος ὑπὸ τοῖς τοῖς κτίσαντος ὀφθαλμοῖς. Πλούτος δὲ, καὶ δυναστεία, καὶ περιφάνεια, καὶ τρυφή, καὶ πᾶς ὁ τοιοῦτος ὄχλος, ὁ καὶ*

A demnatur. (6) Qui ergo in bonis operibus progressum fecit, deinde vero ad consuetudinem antiquam revertitur, non priorum modo laborum mercedem amittit, sed etiam graviolem condemnationem sub-

2. 470 (7) Itaque si modo velimus substratam vitae viam tuto percurrere, atque animam simul et corpus vulnere turpitudine immunia offerre Christo, coronasque ob victoriam accipere: oportet nos animi oculos semper undecunque vigilantes circumagere, et suspecta habere quaecunque jucunda sunt, nec mentem in ulla re ejusmodi desigere; ne si aurum quidem videatur fusc sparsum, quod in B cupientium manus venire paratum sit (*Divitiarum enim, inquit, si affluant, nolite cor apponere*); neque si proferat terra delicias omnes ac sumptuosa tabernacula (*Nam nostra conversatio in caelo est, unde etiam Salvatorem expectamus Christum*); neque si choreae, et comessationes, et ebrietates, et mensae tibiarum modulibus resonantes proponantur (*Vanitas enim, inquit, vanitatum, omnia vanitas*); neque si offerantur corpora formosa, in quibus animae pravae inhabitant (*A facie enim mulieris velut a facie serpentis fuge, inquit Sapiens*); neque si potentatus dominatusque, ac satellitum aut adulterorum turmae, neque si promittatur altus thronus atque splendidus, gentes ac civitates servituti non voluntariae subjiciens: *Omnis enim caro senum, et C omnis gloria hominis quasi flos senis: aruit senum, et flos cecidit*. Etenim sub his omnibus adeo jucundis communis ille hostis latitat, expectans ecquando, rebus conspectis illecti, a recta deflectamus via, ac nosipsum in illius insidias conjiciamus. Quinetiam metuendum valde est, nequando ad haec incaute accurrentes, ac perfruenti voluptatem minime noxiam arbitrati, diaboli hamum deglutiamus in primo gustu occultatum: deinde, ne ab hoc tracti, partim libentes, partim inviti his rebus alligemur, inscientesque a voluptatibus ad horrendum latronis hospitium trahamur, ad mortem scilicet. (8) Nam virtutes, cum ex studio et diligentia conjunguntur cum natura, nostra fiunt possessio, nosque nec in terra laborantes deserere volunt, nisi eas per vim ultro fugaverimus vitiis introductis, et ad futuram vitam festinantes praecurrunt, et collocant inter angelos suum possessorem, et sub conditoris oculis aeternum fulgent. Divitiarum vero, et potentatus, et claritudo, et deliciae, et omnia ejusmodi turba quotidie per nostram insipientiam augescens, neque introivit nobiscum in vitam, neque

Psal. Lxi, 11. * Philipp. iii, 20. * Eccle. i, 2.

* Eccli. xxi, 2. * Isa. xl, 6.

(1) *Πᾶσαν*. Hanc vocem addidi ex contextu et codice Regio 1992, quo saepissime utemur. Alter enim, qui est 1910, non magno usui fuit.

(2) *Προτείνονται*. Ita cod. Reg. et contextus. Editi προτίνονται.

(3) *Εἰ δυναστεῖαι*. Vocula addita ex contextu et utroque codice. Mox contextus εἰς δουλείαν ἐκού-

σιον, servituti voluntariae subjiciens.

(4) *Πότες*. Minus recte recentiores editiones εἰ ποτε.

(5) *Διαβόλου*. Minus recte contextus δόλου.

(6) Ex homil. xiv, in ebriosos, 122.

(7) Ex homil. xxi, Quod rebus mundanis adhuc erendum non sit, 163.

(8) Ibid., Quod rebus, etc., 167.

cum ullis unquam abiit : sed in unoquoque homine fixum et ratum manet, quod olim a justo dictum est : *Nudus egressus sum ex utero matris meæ, nudus etiam revertar* ⁹. (1) Utrum igitur tibi utilius temporariam eligere voluptatem, et per eam accipere æternam mortem : an virtute excolenda labores et ærumnas amplecti, et illius ope vitam æternam consequi? (2) Nam corporis pondera ex trutinæ momentis æstimamus : sed quæ in vita eligenda sunt, libero animæ arbitrio secernimus : quod et stateram Scriptura nominavit ; quippe quia æqualem ad utrumque **471** inclinationem recipere potest. (3) Exempli causa, scortatio et pudicitia apud te judicantur, et excelsa tua mens ejusmodi iudicio sibi commisso præsidet ; atque voluptate scortationi favente, timor Dei suppetias venit castimoniam. Quod si damnato peccato, victoriam pudicitiae dederis, de re sententiam rectam tulisti ; sin autem ad voluptatem inclinans, preferendum esse peccatum pronunties, obliquum fecisti iudicium, obnoxius factus execrationi ejus, qui dixit : *Vae, qui dicitis amarum dulce, et dulce amarum : qui dicitis lucem tenebras, et tenebras lucem* ¹⁰. (4) Quando igitur singulæ virtutes cum singulis vitiis iudicium subeunt, tunc iudiciorum rectitudinem ostendito in occulto animæ tuæ tribunali, præceptumque quasi assessorem adhibens tibi, odium in nequitiam tuam commonstrato, aversans peccata, virtutes præferens. Si enim facis ut in singulis actionibus vincant apud te meliora, beatus eris *In die illa, cum judicabit Dominus occulta hominum secundum evangelium nostrum* ¹¹ ; et, *Cogitationibus inter se et accusantibus, aut et defendentibus* ¹², non ab illis condemnatus quod ad mala inclinaveris : sed justitiæ coronis honorabere, quibus virtutem per omnem tuam vitam coronaveris. (5) Quemadmodum enim sagittarius jaculum ad scopum dirigit, si neque excedens, neque dediciens, neque in alterutram partem declinans aberrat : sic iudex debet ad id quod justum est collineare, nec personarum habens rationem (*Personam enim in iudicio cognoscere bonum non est* ¹³), neque propensione agens, sed rectam minimeque distortam ferens sententiam. Et cum duo ab ipso iudicentur, quorum alter plus æquo, alter minus habeat, debet iudex ambos inter se exæquare, et tantum aufert ei qui plus satis habet, quantum ei qui injuriam accepit, deesse deprehendit.

αὐτὸς ἴστασθαι ἐπ' αὐτοῖς πρὸς ἀλλήλους, καὶ μετὸν εὐρίσκει τὸν ἀδικοῦμενον.

3. (6) Nam possessiones reliquæ non sunt possessorum magis quam quorumlibet eas adipiscen-

ἡμέραν ἐκ τῆς ἡμετέρας ἀνοίας αὐξανόμενος, οὔτε συμπροήλθε πρὸς τὸν βίον ἡμῖν, οὔτε συναπῆλθέ τιςιν· ἀλλὰ τὸ τῷ δικαίῳ πῶλαι ῥηθὲν, ἐπὶ παντὸς ἀνθρώπου πέπηγε καὶ κρατεῖ· *Γυμνὸς ἐξῆλθον ἐκ κοιλίας μητρὸς μου, γυμνὸς καὶ ἀπελεύσομαι*. Τί οὖν σοι λυσiteléstepov ; τὴν πρόσκαιρον ἐλίσθαι ζωὴν, καὶ δι' αὐτῆς (7) τὸν αἰώνιον λαβεῖν θάνατον, ἢ τὴν ἐν τῇ ἀσκήσει τῆς ἀρετῆς ἐλόμενον κακοπάθειαν, ταύτῃ προξένῳ χρῆσασθαι τῆς αἰωνίου ζωῆς ; Τὰ μὲν γὰρ τοῦ σώματος βάρη, ταῖς ἐπὶ τῆς τρυφῆς ῥοπαῖς δοκιμάζομεν· τὰ δὲ τοῦ βίου ἐκλεκτὰ, τῷ αὐτέξουσιν τῆς ψυχῆς διακρίνομεν· ὃ καὶ ζυγὸν ὠνόμασεν ἡ Γραφή, διὰ τὸ ἴσῃ δύνασθαι λαμβάνειν τὴν ῥοπήν ἐφ' ἑκάτερα. Οἷόν τι λέγω, πορνεία καὶ σωφροσύνη παρὰ σοὶ κρίνεται, καὶ ὕψηλός προκαθ-
B ἐξέταί σοι ὁ νοῦς, πεπιστευμένος τὸ δικαστήριον καὶ ἡ μὲν ἡδονὴ συνηγορεῖ τῇ πορνείᾳ, ὃ δὲ φόβος τοῦ Θεοῦ τῇ σωφροσύνῃ συνίσταται. Ἐάν μὲν οὖν καταδικάσῃς τὴν ἀμαρτίαν, ὧς δὲ νικῆσαι τὴν σωφροσύνην, εὐθείαν ἐποιήσω τὴν κρίσιν τοῦ πράγματος· ἐάν δὲ τῇ ἡδονῇ δοῦς τὴν ῥοπήν, προτιμωτέραν ἀποφῆνῃς τὴν ἀμαρτίαν, σχολιδὸν ἐποιήσω τὸ κρίμα, ὑπόδικος γενόμενος τῇ ἀρετῇ τοῦ εἰπόντος· *Οὐαὶ, οἱ λέγοντες τὸ πικρὸν γλυκὺ, καὶ τὸ γλυκὺ πικρὸν*· οἱ λέγοντες τὸ φῶς σκότος, καὶ τὸ σκότος φῶς. Ἐπεὶ οὖν πᾶσα ἀρετὴ πρὸς πᾶσαν κακίαν διαδικάζεται, τότε δὴ ἐπίδειξαι τὴν εὐθύτητα τῶν κρίματων ἐν τῷ κρυπτῷ σου τῆς ψυχῆς κριτηρίῳ, καὶ οἷον ἐπάρεδρον σεαυτῷ τὴν ἐντολὴν ποιησάμενος, δεῖξον τὸ μισοπρόνῳ, ἀποστρεφόμενος μὲν τὰς ἀμαρτίας, ὑπερτιμῶν δὲ τὰς ἀρετάς. Ἐάν γὰρ ἐφ' ἑκάστης πράξεως νικᾷ ποιήσῃς παρὰ σοὶ τὰ βελτίονα, μακάριος ἔσῃ· *Ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, ὅταν κρίνῃ ὁ Θεὸς τὰ κρυπτὰ τῶν ἀνθρώπων κατὰ τὸ Ἐδῆλθον ἡμῶν*· καὶ, *Μεταξὺ ἀλλήλων τῶν λογισμῶν κατηγοροῦντων, ἢ καὶ ἀπολογουμένων*, οὐκ ἀπέρχῃ καταδεδικασμένος διὰ τὴν πρὸς τὰ φαῦλα ῥοπήν, ἀλλὰ τοῖς τῆς δικαιοσύνης τιμηθῇ στεφάνους, οἷς παρὰ πάντα σου τὸν βίον τὴν ἀρετὴν ἐστεφάνωσας. Ὡς γὰρ ὁ τοξότης πρὸς τὸν σκοπὸν ἀπευθύνει τὸ βέλος, οὔτε ὑπερβουάζει, οὔτε ἐλλείψουσιν, οὔτε ταῖς ἐφ' ἑκάτερα παρατροπαῖς ἀποπλανῶν τὴν τοξείαν· οὕτως ὁ κριτὴς ὀφείλει τοῦ δικαίου καταστοχάζεσθαι, οὔτε πρόσωπα λαμβάνων (*Γνωρίζειν γὰρ πρόσωπον ἐν κρίσει οὐ καλόν*), οὔτε ποιῶν κατὰ πρόσκλησιν (8), ἀλλ' εὐθείας καὶ ἀδιαστρόφους ἐκφέρων τὰς κρίσεις. Καὶ δύο κρινόμενων παρ' αὐτῷ, τοῦ τε πλεονεκτοῦντος, καὶ τοῦ τὸ ἕλαττον ἔχοντος, ὀφείλει τοσοῦτον ἀφαιρῶν τοῦ ὑπερέχοντος, ὅσον ἕλαττού-

3. Τὰ μὲν γὰρ ἄλλα τῶν κτημάτων, οὐ μᾶλλον τῶν ἔχοντων ἢ καὶ οὐτινοσούντων ἐπιτυχόντων

⁹ Job i, 21. ¹⁰ Isa. v, 20. ¹¹ Rom. ii, 10. ¹² ibid. 13. ¹³ Prov. xxiv, 23.

(1) Ex homil. in ps. lxi, 197.

(2) Ibid.

(3) Ex homil. in princip. Proverb., 106.

(4) Ibid.

(5) Ibid. 105.

(6) Ex serm. De legendis libris gentilium, 177.

(7) Δι' αὐτῆς. Sic uterque codex. Editi δὲ αὐτῇ. Mox in contextu τῆς αἰωνίου τρυφῆς.

(8) Πρόσκλησιν. Sic in contextu recte emendatum est. Editi πρόσλησιν. Uterque codex πρόσλησιν.

ἔστιν ὥσπερ ἐν παιδιᾷ κύβων, τῇδε χάρις μετα-
βαλλόμενα· μόνη δὲ κτημάτων ἡ ἀρετὴ ἀναφαίρε-
τον, καὶ ζῶντι καὶ τελευτήσαντι παραμένουσα.
Ὅθεν δὴ καὶ Σόλων μοι δοκεῖ πρὸς τοὺς εὐπόρους εἰ-
πεῖν τὸ,

Ἡμεῖς αὐτοῖς οὐ διαμεριζόμεθα
τῆς ἀρετῆς τὸν πλοῦτον· ἐπεὶ τὸ μὲν ἔμπεδον
[αἰετ],

Χρήματα δ' ἀνθρώπων ἄλλοτε ἄλλος ἔχει.

Διὸ ἀρετῆς ὑμῖν ἐπιμελητέον. ὦ ἄνθρωποι, ἡ καὶ
ναυαγήσαντι συνεκνήχεται, καὶ ἐπὶ τῆς χέρσου γε-
νόμενον γυμνὸν τιμωτέρον ἀποδείξει τῶν εὐδαιμό-
νων. Καὶ οὕτω βιώσωμεν, ὥς μηδέποτε τὰ παρελ-
θόντα κρείττονα εἶναι τῶν μελλόντων· Μηδὲ εἰπω-
μεν, ὅτι αἱ ἡμέραι αἱ πρότερον ἀγαθαὶ ἦσαν ὑπὲρ
ταύτας. Ἐάν γὰρ αἱ προάγουσαι ἡμέραι βελτίους
ὡς τῶν μετὰ ταῦτα, λεγθήσεται ἡμῖν· Τόσαῦτα
ἐπάδετε εἰκῇ, ἀμαυρουμένων τῶν καλῶν ὑπὸ τῆς
ἐν τοῖς ὑστερον ἀμελείας. Ὅσπερ γὰρ ὁ τελειούμενος
τοῖς ἔμπροσθεν ἐπεκτείνεται, οὕτως ὁ ἀμαρτάνων εἰς
τὸ κατόπιν ἀναποδίζει. Τίς δὲ μεζῶν κακίας ἀπό-
δειξις, ἢ ἡ τοῦ ἀγαθοῦ ἔγκρατεις; Καὶ πονηρίας
ὑπερβολὴ, τὸ παροξύνει τὸν ἀγαθὸν καὶ πρᾶον. Τὸ
γὰρ ἔσχατον ἐν πονηρίᾳ, καὶ πρὸς ἑαυτὸ ἔστιν
ἀσύμψωνον· καὶ οἶκε τὸ κακὸν, οὐ τῷ ἀγαθῷ ἐναν-
τιοῦσθαι μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ ἑαυτῷ. Ὅσπερ οὖν
ἡττάται σκότος τῇ τοῦ φωτὸς παρουσίᾳ, καὶ νικᾷται
νόσος τῇ τῆς υγείας ἐπιδημίᾳ, καὶ ἡ κατ' ἀρετὴν
προκοπὴ ἐπὶ τὸ μεζῶν ἀπὸ τῶν ἐλαττόνων τὴν αὐ-
ξησιν ἔχει· οὕτω καὶ ἡ τῆς κακίας χύσις ἀπὸ τῶν
ὑποδεστέρων τῶν ἐξ ἀρχῆς ἐπὶ τὸ ἀνηκεστον φέρε-
ται. Ἀρχὴ δὲ πρὸς τὴν ἀνάληψιν τῶν καλῶν, ἡ ἀνα-
χώρησις τῶν κακῶν. Ἐκκλίον γὰρ, φησὶν, ἀπὸ
κακοῦ, καὶ ποίησον ἀγαθόν. Εἰ γὰρ εὐθὺς προ-
έβαλε σοὶ τὰ τέλεια, ἀπώκνησας ἂν πρὸς τὴν ἐγγεί-
ρησιν· νυνὶ δὲ τοῖς εὐληπτοτέροις σε προσεθίζει, ἵνα
κατατολήσῃς τῶν ἐφεξῆς. Ὡς γὰρ ἐπὶ τῆς κλίμα-
κος πρώτη ἀνάβασις, ἢ τῆς γῆς ἀναχώρησις· οὕτως
ἐπὶ τῆς κατὰ Θεὸν πολιτείας, ἀρχὴ προκοπῆς, ὁ τῶν
κακῶν χωρισμός. Ὡς μὲν οὖν νηπίος ἔστιν ἑκα-
στος ἡμῶν, τὸ ἐν τῷ παρόντι ἡδὺ διώκων, οὐδεμίαν
τοῦ μέλλοντος κηδεμονίαν ποιεῖται· ἀνὴρ δὲ γενόμε-
νος, μετὰ τὸν ἀπαρτισμὸν τῶν ἐννοιῶν, οἷον ὄρῳ
δοκεῖ τὸν βίον αὐτῷ σχεζόμενον πρὸς ἀρετὴν καὶ κα-
κίαν· καὶ πυκνὸν πρὸς ἑκάτερον τὸ ὅμμα τῆς ψυχῆς
μεταστρέφων, παράλληλα κρίνει τὰ ἑκατέρω προ-
όντα. Καὶ ὁ μὲν τῶν ἀμαρτωλῶν βίος πάντα δείκνυσσι
τὰ τοῦ παρόντος αἰῶνος τερπνά· ὁ δὲ τῶν δικαίων
μόνα ὑποφαίνει τὰ τοῦ μέλλοντος ἀγαθὰ. Καὶ ἡ μὲν
τῶν σωζομένων ὁδὸς, ὅσον καλὰ ὑπιοχεῖται τὰ μέλ-
λοντα, τοσοῦτον ἐπιπικνύεται τὰ παρόντα· ὁ δὲ
ἡδὺς καὶ ἀκόλαστος βίος οὐχὶ προσδοκώμενην εἰς

tium, quippe cum velut in tesserarum ludo huc et
illuc transferantur. Virtus autem ex possessioni-
bus sola est quæ nequeat auferri, et viventi ac
mortuo non desit. Unde et Solon mihi videtur illud
ad divites dicere

Virtutem non mihi divitiis
Permutare libet; namque hæc consistit in ævum,

Divitiæ cedunt nunc tibi, nunc alii.

(1) Quare habenda est vobis, o homines, virtutis
cura, quæ et una cum naufragio enatat, et nudum
in terram ejectum felicibus reddet venerabiliorē.
(2) Atque ita vitam instituamus, ut quæ præterie-
runt, nunquam meliora sint sequentibus : Ne dixe-
ris, quia dies priores erant boni super hos¹⁴. Si
enim dies priores posterioribus sunt meliores, di-
cetur nobis : Tanta passi estis sine causa¹⁵? bonis
ad nihilum reductis præ subsequente negligentia.
(3) Quemadmodum enim is qui ad perfectionem
contendit, in anteriora progreditur : ita qui peccat,
472 retrò pedem refert. (4) Quodnam autem ma-
jus malitiæ argumentum, quam a bono deficere?
Summum est pravitatis, bonum ac mitem exaspe-
rare. Quod enim in improbitate extremum est,
idem etiam secum ipsum pugnat. (5) Solet enim
malum non solum bono, sed etiam sibi metipsi adver-
sari. Quemadmodum igitur vincuntur tenebræ lucis
præsentia, superaturque morbus sanitatis adventu,
(6) ac progressus in virtute, a minoribus ad majora
capit incrementum : ita malitiæ effusio a parvis
initiiis, ad aliquid immedicabile devolvitur. (7) Porro
principium bonorum acquirendorum est recessus
a malo. Declina a malo, inquit, et fac bonum¹⁶.
(8) Etenim si statim ea quæ sunt perfecta, tibi pro-
posuisset, ad ea tentanda fuisses cunctantior ; nunc
autem faciliioribus te assuefacit, ut ad ea quæ sequun-
tur, aggredi audeas. (9) Quemadmodum enim in scala
primus gradus, recessus ab humo est : ita in vitæ
secundum Deum instituto, profectus initium, dis-
census a malo est. (10) Dum igitur unusquisque no-
strum puer est, id quod adest jucundum persequi-
tur, neque habet ullam futurorum curam ; jam au-
tem vir factus, post iudicii perfectionem, videre
sibi videtur bifidum vitæ iter ad virtutem et vi-
tium, ac sæpe oculum animi in utrumque conver-
tens, comparando dijudicat quæ utrique insunt. Et
peccatorum quidem vita omnia ostendit in præsentī
sæculo jucunda : justorum vero, sola futuri ævi
bona commonstrat. Et certe salvandorum via,
quanto pulchriora pollicetur futura, tanto laborio-
siora exhibet præsentia : (11) jucunda autem et in-
temperans vita non expectatam in posterum, sed

¹⁴ Eccle. vii, 11. ¹⁵ Galat. iii, 4. ¹⁶ Psal. xlii, 27.

(1) Ex serm. De legendis libris gentilium, 177.

(2) Ex comment. in Isa., 389.

(3) Ibid.

(4) Ibid.

(5) Uterque codex indicat Antirrhet.

(6) Ex comment. in Isa., 388.

(7) Ex homil. in psal. i, 93.

(8) Ibid.

(9) Ibid.

(10) Ibid., 93.

(11) Ibid.

jam presentem proponit voluptatem. (1) Beatus igitur ille qui voluptatis illecebris non deductus est ad interitum, ac in utriusque viæ delectu non eam ingressus est quæ ducit ad pejora. (2) Beatus ille est qui ab omni spe rerum huius mundi semetipsum abstraxit, ac unicam spem suam Deum habet. Quemadmodum enim maledictus est homo (3) qui spem habet in homine : ita benedictus est qui innititur Domino. Non enim spes in Deum alternas vices admittit, nec solet Dominus plenam suam opem ei ferre, qui modo quidem in pecuniis spem suam constituit et in gloria humana ac mundi potestate, modo vero Deum tanquam spem sibi proponit : sed vere acquiescendum in Dei auxilio.

4. (4) Imperiti autem homines, mundique amatores, cum boni ipsius ignorent naturam, sæpe beata existimant, quæ nullius pretii sunt, divitias, sanitatem, vitæ splendorem : quarum rerum nihil est sua ipsius natura bonum, non solum quod facile in contraria mutantur, sed quod ne bonos quidem valeant possessores suos reddere. (5) Qui ergo in hac vita versatur, nondum propter incertum exitum beatus est prædicandus ; qui vero suum expleverit officium, vitamque certo fine clausurit, is jam beatus tuto dicitur. (6) Et qui faciunt bonum, in ipsa actione consequuntur approbationem : sed qui vitant malum, laudandi non sunt, si forte semel **473** aut iterum peccatum evitaverint, sed si omnino mali experientiam declinare possint. (7) Si igitur oportet ut quisque vitam optimam eligat, speretque consuetudine jucundam redditum iri, optima aggredi par est. Turpe est enim tempus præsens amittentes, elapsam postea revocare, cum nihil angi proderit. (8) Fieri non potest, ut divinæ gratiæ capaces reddamur, nisi malitiæ affectiones, quæ animas nostras occupaverant, expulerimus. Vidi ego medicos, non prius dantes salutaria medicamenta, quam per vomitum evacuassent materiam morbidam, quam sibi intemperantes ex malo victu pepererant. Sed et vas graveolenti humore prius imbutum, nisi fuerit elotum, non recipit unguenti fusionem. Effundenda ergo quæ prius inerant, ut recipi possint quæ ingeruntur. (9) Nam omnibus quidem adest Spiritus sanctus : sed iis qui puri sunt affectibus, peculiarem exhibet virtutem ; at vero iis, quorum mens peccati sordibus perturbatur, minime.

5. (10) Fieri enim non potest, ut id consequamur ad quod contendimus, si mens in varias curas ducta sit, quemadmodum Dominus affirmavit, cum

(1) Ex homil. in psal. 1, 95.

(2) Ex comment. in Isa., 566.

(3) Ibid.

(4) Ex hom. in psal. 1, 92.

(5) Ibid.

(6) Ibid., 95.

(7) Ex serm. De legendis lib. gentilium, 181.

υστερον, ἀλλ' ἤδη παρούσαν προτείνεται τὴν ἀπώλειαν. Μακάριος οὖν ὁ μὴ περιτραπεῖς ἐκ τῶν τῆς ἡδονῆς δελεασμάτων πρὸς τὴν ἀπώλειαν, καὶ ἐν τῇ ἐκλογῇ (11) τῶν ὁδῶν ἐκατέρων μὴ ἐπιθᾶς τῆς ὁδοῦ τῆς ἀγούσης ἐπὶ τὰ χεῖρονα. Μακάριος ὁ πάσης ἐλπίδος τῶν κατὰ τὸν κόσμον τοῦτον ἑαυτὸν ἀποστήσας, καὶ μόνην ἔχων ἑαυτοῦ ἐλπίδα τὸν Θεόν. Ὡς γὰρ ἐπικατάρατος ἄνθρωπος, ὃς τὴν ἐλπίδα ἔχει ἐπ' ἀνθρώπων· οὕτως εὐλογημένος ὁ ἐπιστηριζόμενος τῷ Κυρίῳ. Οὐ γὰρ ἐπιδέχεται ἐπαμφοτερισμὸν ἡ εἰς Θεὸν ἐλπίς, οὐδὲ καταδέχεται ὁ Κύριος ὁλόκληρον τὴν παρ' ἑαυτοῦ παρέχειν βοήθειαν τῷ ποτὲ μὲν ἐπὶ χρήμασιν ἡλιπικῶτι, καὶ δόξῃ ἀνθρωπίνῃ, καὶ δυνάμει τῇ κατὰ κόσμον, ποτὲ δὲ αὐτὸν ὡς ἐλπίδα ἑαυτοῦ προβαλλόμενον· ἀλλὰ δεῖ ἀληθινῶς ἐπαναπαύεσθαι τῇ παρὰ τοῦ Θεοῦ βοηθείᾳ.

4. Ἀμαθεῖς δὲ ἄνθρωποι, καὶ φιλόκοσμοι, ἀγνοοῦντες αὐτοῦ τοῦ ἀγαθοῦ τὴν φύσιν, μακαρίζουσι πολλάκις τὰ μηδενὸς ἄξια, πλοῦτον, υἱείαν, περιφάνειαν βίου, ὧν οὐδὲν ἐστὶν ἀγαθὸν τῇ ἑαυτοῦ φύσει, οὐ μόνον καθότι ῥάδιαν ἔχει τὴν πρὸς τὰ ἐναντία περιτροπὴν, ἀλλ' ὅτι μηδὲ ἀγαθοὺς δύναται τοὺς κεκτημένους ἀποτελεῖν. Ὁ μὲν οὖν ἐν τῷ βίῳ τυγχάνων, οὐπω μακαριστὸς, διὰ τὸ ἀδύνητον τῆς ἐκβάσεως· ὁ δὲ συμπληρώσας τὰ ἐπιβόλονται, καὶ ἀναντιρρήτως τίλει τὴν ζωὴν κατακλείσας, οὗτος ἤδη ἀσφαλῶς μακαρίζεται. Καὶ οἱ μὲν τὸ ἀγαθὸν ἐργαζόμενοι, ἐν αὐτῇ τῇ ἔργῳ τὸ εὐαπόδεκτον ἔχουσιν· οἱ δὲ τὸ κακὸν φεύγοντες, οὐκ ἂν ἀπαῖς ἢ δεύτερον ἐκκλίνουσιν, ὥσιν ἂν ἐπαινετοί, ἀλλ' ἂν δυνήθῃσι τοῦ κακοῦ τὴν πείραν εἰς τὸ παντελὲς διαδρᾶναι. Εἰ οὖν δέοι βίον μὲν ἄριστον ἕκαστον προαιρεῖσθαι, ἡδὺν δὲ προσδοκᾶν τῇ συνθειᾷ γενήσεσθαι, ἐγχειρεῖν τοῖς βελτίστοις. Αἰσχρὸν γὰρ τὸν παρόντα καιρὸν προεμένους, ὑστερόν ποτ' ἀνακαλεῖσθαι τὸ παρελθόν, ὅτε οὐδὲν ἔσται πλέον ἀνιωμένοις. Τῷ ὅντι γὰρ ἀμύχανόν ἐστι χωρητικὸς γενέσθαι ἡμᾶς τῆς θείας χάριτος, μὴ τὰ ἀπὸ κακίας πάθῃ προκατασχόντα τὰς ψυχὰς ἡμῶν ἐξελάσαντας. Εἶδον ἱατροὺς ἐγὼ μὴ πρότερον δίδοντας τὰ σωτήρια φάρμακα, πρὶν ἐμέτοις ἀποκενῶσαι τὴν νοστοποῖον ὕλην, ἣν ἐκ πονηρᾶς διαίτης ἑαυτοῖς οἱ ἀκόλαστοι ἐναπέθευτο. Ἀλλὰ καὶ ἄγγελον προκατειλημμένον ὑπὸ τινος ὕγρου δυσώδους, μὴ ἐκπλυθὲν, οὐ μὴ δέξεται τοῦ μύρου τὴν ἐπιρροήν. Δεῖ τοίνυν ἐκχυθῆναι τὰ προὑπάρχοντα, ἵνα δυνήθῃ χωρηθῆναι τὰ ἐπαγόμενα (12). Πᾶσι μὲν γὰρ πάρεστι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· ἀλλὰ τοῖς μὲν καθ' ἀρεῖν τῶν παθῶν, τὴν ἰδίαν ἐμφέρει δύναμιν· τοῖς δὲ τὸ ἡγεμονικὸν συγχευμένον ἔχουσιν ἀπὸ τῶν τῆς ἀμαρτίας σπλιν, οὐκ ἔτι.

5. Ἀδύνατον γὰρ, εἰς διαφορὰς φροντίδας τοῦ νοῦ μεριζομένου, κατορθοῦσθαι τὸ σπουδαζόμενον· καθὼς ὁ Κύριος ἀπεφώνητο, εἰπὼν· Οὐδεὶς δύναται

(8) Ex hom. in psal. lxi, 196.

(9) Ex comment. in Isa., 379.

(10) Ex Regulis fusius tractatis, 350.

(11) Ἐκλογῇ. Sic Regius codex, melius quam editi ἐπιλογῇ.

(12) Ἐπαγόμενα. Sic contextus et Regius codex. Editi ὑπαγόμενα.

δυσὶ κυρίοις δουλεύειν· καὶ πάλιν· Οὐ δύνασθε A
Θεῷ δουλεύειν καὶ μαμωνᾷ. Οὕτε γὰρ ἄλλης τινὸς
ἐντολῆς τήρησιν, οὔτε αὐτὴν τὴν πρὸς Θεὸν ἀγάπην,
οὔτε τὴν πρὸς τοὺς πλησίον δυνάμεθα κατορθῶσαι,
ἄλλοτε περὶ ἄλλα ταῖς διανοαῖς ἀποπλανώμενοι.
Οὕτε γὰρ τέχνην ἢ ἐπιστήμην ἀκριβῶς καταλαβεῖν
δυνατὸν, ἄλλοτε ἐπ' ἄλλην μεταβαίνοντα· οὔτε μὴν
μᾶς περιγενέσθαι, μὴ τὰ οἰκεῖα τοῦ τέλους γνωρί-
σαντα. Δεῖ γὰρ ἀκολουθοῦν εἶναι τῷ σκοπῷ καὶ τὰς
πράξεις, ὡς οὐδενὸς τῶν κατὰ λόγον διὰ τῶν ἀνοι-
κσιῶν κατορθουμένου. Ἐπεὶ οὕτε χαλκευτικῆς τέλος
διὰ τῶν ἔργων τῆς κεραμείας περιγενέσθαι πέφυ-
κεν, οὔτε ἀθλητικοῦ στέφανοι ἐκ τῆς περὶ τὸ αὐλεῖν
σπουδῆς κατορθοῦνται· ἀλλ' ἐκάστῳ τέλει οἰκεῖος ὁ
πόνος καὶ συναρμύζων ἐπιζητεῖται. Ὡς περ οὖν καὶ
ἡ ἀσκήσις τῆς κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ B
πρὸς Θεὸν εὐαρεστήσεως, ἐν τῇ ἀναχωρήσει τῶν με-
ριμῶν τοῦ κόσμου, καὶ τῇ παντελεῖ ἀλλοτριώσει τῶν
περισπασμῶν κατορθοῦται. Λυθῆναι οὖν δεῖ τῶν
δεσμῶν τῆς προσπάθειας τοῦ βίου, τόνγε ἀληθινῶς
ἀκολουθεῖν μέλλοντα τῷ Θεῷ· τοῦτο δὲ οὐκ ἄλλως,
ἢ διὰ παντελοῦς ἀναχωρήσεως, καὶ λήθης τῶν πα-
λαιῶν ἡθῶν κατορθοῦται. Ὡς εἰ μὴ ἀποξενώσαιμεν
ἐαυτοὺς καὶ συγγενείας σαρκικῆς καὶ κοινωνίας βίου,
οἶονεὶ πρὸς ἕτερον κόσμον διὰ τῆς σχέσεως μετα-
βαίνοντες, ἀμήχανον ἡμᾶς περιγενέσθαι τοῦ σκοποῦ
τῆς πρὸς Θεὸν εὐαρεστήσεως. Ὁ τοίνυν πρὸς τὴν
ἀγγελικὴν ἀξίαν μεταταξάμενος, εἰ τοῖς ἀνθρωπίνους
ἐμολύνοντο πάθεσιν, ὁμοίος ἔστι δορᾷ παρδάλως,
ἧς οὔτε λευκὴ παντελὴς ἡ θρίξ, οὔτε μέλαινα δι-
όλου, ἀλλὰ τῇ μίξει τῶν ἑτεροχρoοῦντων διεστιγμένη C
οὔτε ἐν τοῖς μέλασιν (1), οὔτε ἐν τοῖς λευκοῖς ἀριθμέ-
ται. Ὡς περ οὖν οἱ ζωγράφοι, ὅταν ἀπὸ εἰκόνων εἰκόνας
γράφωσι, πυκνὰ πρὸς τὸ παράδειγμα ἀποβλέποντες,
τὸν ἐκείθεν χαρακτήρα πρὸς τὸ ἐαυτῶν σπουδάζουσι
μεταθεῖναι φιλοτέχνημα· οὕτω δεῖ καὶ τὸν ἐσπουδα-
κότα ἐαυτὸν (2) πᾶσι τοῖς μέρεσι τῆς ἀρετῆς ἀπερ-
γάσθαι τέλειον, οἶονεὶ πρὸς ἀγάλαμά τινα κι-
νούμενα καὶ ἐμπρακτα τοὺς βίους τῶν ἁγίων ἀπο-
βλέπειν, καὶ τὸ ἐκείνων ἀγαθὸν οἰκεῖον ποιῆσθαι
διὰ μιμήσεως.

6. Εἰ γὰρ βοὺς μὲν συνεργὸς ἡμῖν εἰς γεωργίαν
παράδοθαι, καὶ φωνῆς τοῦ τρέφοντος ἐπαισθάνεται,
καὶ τὸν συνήθως αὐτῷ προσφέροντα τὴν τροφὴν ἐπι-
γινώσκει· ὁνος δὲ αὐτομάτως ἐπὶ τοὺς συνήθεις τῆς D
καταλύσεως τόπους ὁρμᾷ, καὶ τοσαύτῃ τοῖς ἀλόγοις
πρὸς τὸν ἐπιμελούμενον ἢ συνήθεια· πόσον ἡ λογικὴ
φύσις τῆς πρὸς Θεὸν ἀγάπης τὸ μέτρον ἀπαιτηθῇ-
σεται; Οὐδὲ γὰρ μία πρᾶξις τελειοῖ τὸν σπουδαῖον
ἀλλὰ παντὶ προσήκει τῷ βίῳ τὰς κατ' ἀρετὴν ἐνερ-
γείας συμπαρατείνεσθαι. Καὶ καθάπερ οἱ ἐπὶ τὸ
λουτρὸν εἰσόντες, γυμνοῦνται παντὸς περιδλήματος·

¹⁷ Matth. vi, 24. ¹⁸ Ibid.

(1) Οὕτε ἐν τοῖς μέλασιν, etc. Sic contextus et
Regius codex melioris n. l. v. Editi οὕτε ἐν τοῖς λευ-
κοῖς ἀριθμεῖται, οὔτε πάλιν ἐν τοῖς μεμελανωμένοις.
(2) Ἐαυτὸν. Desumpsimus hanc vocem ex con-
textu.

(3) Ex Regulis fusius tractatis, 541.

A dixit: Nemo potest duobus dominis servire¹⁷; et
rursus: Non potestis Deo servire et mammonæ¹⁸.

(3) Nam nec aliud quodvis mandatum servare, ne-
que Deum aut proximum diligere possumus, si huc
et illuc mente divagemur. Neque enim artem aut
scientiam probe callere potest, qui ab alia ad aliam
transit: neque unam etiam comparare, qui ea quæ
propria finis sunt, ignorat. Par namque est actiones
ad scopum et finem quadrare: siquidem nihil
quod rectum sit, via inepta et incongruenti peragi-
tur. Nam neque artis ærariæ finis per figlinæ opera
acquiri solet: neque per sedulum tibie cantum
parantur athleticæ coronæ, sed unicuique fini pec-
uliaris ac idoneus labor requiritur. Sic etiam
exercitatio quæ sit ad placendum Deo juxta Christi
Evangelium, recedendo a sollicitudinibus mundi,
et omni prorsus removenda mentis evagatione per-
ficetur. (4) Quisquis igitur vere Deum sequi vult,
vinculis affectionum vitæ hujus solvatur necesse
est: id autem nisi per integrum secessum morum-
que veterum oblivionem perfici non potest. Quare
nisi nos ipsi et a cognatione carnali et a societate
vitæ removerimus, veluti ad alterum mundum per
animi habitudinem transmigrantes, scopum no-
strum attingere non possumus, Deo videlicet ut
placeamus. (5) Quamobrem qui institutum angelis
æquale amplexus est, si humanis vitiis inquinetur,
similis est pantheræ pelli, cujus setæ neque prorsus
nigræ sunt, neque albæ omnino, sed cum sint
diversorum colorum mistura distinctæ et interpun-
ctæ, neque in nigris numerantur, neque in albis.
(6) Quemadmodum ergo pictores, cum imagines ex
imaginibus pingunt, crebro ad exemplar respi-
cientes, inde formam in suum 474 opus transferre
conantur: sic etiam qui sese omnibus virtutis
partibus absolutum perficere studet, ad sanctorum
vitas, velut ad simulacra quædam viva et actuosa,
respicere debet, et quod illis inest boni suum imi-
tando facere.

6. (7) Nam si bos, qui nobis adjutor ad agri-
culturam datus, vocem nutritoris novit, eumque
qui sibi pabulum asferre solet, agnoscit: asinus
autem sponte naturæ ad consueta stabuli sui loca
festinat: si brutis animalibus tanta inest habitudo
cum suo providore: quanta dilectionis in Deum
mensura reposcetur a rationali natura! (8) Non
enim actio una virum probum absolvit et perficit,
sed ad omnem vitam extendi oportet virtutis
opera. (9) Et quemadmodum qui in balneum ingre-
diuntur, omni amictu nudantur, ita etiam qui ad

(4) Ibid., 342.

(5) Ex Serm. ascetico, 320.

(6) Ex epist. ii, 73.

(7) Ex comment. in Isa, 587.

(8) Ex hom. in psal. xiv. 354.

(9) Ex Serm. ascetico, 323.

asceticum vitæ genus accedunt, omni materia sæculi hujus exuti, in vitæ philosophicæ institutis versari debent. (1) *Estate enim, inquit, prudentes sicut serpentes* ¹⁹. Serpens, ubi jam exuenda est pellis, in locum angustum et stricte corpus coercentem sese immittens, sic senectam prudenter ac sapienter exuit. Quod et idem nos imitari vult Scriptura, per angustam et arctam viam ingredientes ²⁰, exuere veterem hominem, ac novum induere ²¹, ut nostra quoque, velut aquilæ, juventa renovetur ²². Nam lumine illucescente evanescent tenebræ, et sanitate redeunte molestiæ morbi sedantur, et veritate demonstrata, mendacii natura redarguitur. Sed plerique (2) homines nubibus similes sunt, quæ pro ventorum mutatione alias in aliam aeris partem feruntur : (3) et quibus facile mutabilis sententia, his minime mirum est vitæ ordinem non constare ; quibus vero firma mens est, semperque constans et eadem, his consentaneum est vitam instituto congruentem ducere. (4) Multi autem, dum pravæ etiam comprobant actiones, dicacem quidem lepidum dicunt ; eum vero qui obscena verba profert, urbanum ; acerbum et iracundum, hominem nominant non contemnendum ; parcum et illiberalem, ut sedulum administratorem laudant ; luxurie diffluentem, ut liberalem ; scortatorem et lascivum, ut virum rebus suis perfruentem, et animi solutioris : uno verbo, vitio omni ex virtute adjacenti blandum nomen imponunt. Tales ore quidem benedicunt, ut ait David ²³, corde vero maledicunt. Nam verborum lenocinio maledictionem omnem in eorum vitam conferunt, obnoxios illos æternæ damnationi approbationibus suis constituentes. (5) Ut igitur non justis iudicis pares paribus statuere mercedes, sed necesse est ut mali inceptor cumulatius persolvat debita, si modo et ipse melior ex suppliciis futurus sit, et alios meliores facturum exemplo : (6) ita et qui boni prætextu malum facit, duplici multa dignus est : tum quia quod non bonum est agit, tum quia ad scelus perpetrandum, bono, ut ita dicam, socio abutitur.

475 7. (7) Cavendum igitur viro prudenti, ne ad vulgi rumsculos vivat, et ea spectet quæ multitudini probantur ; ac non potius rectam rationem ita vitæ ducem instituat, ut etiamsi hominibus omnibus contradicendum sit, etiamsi male audientium, ac periculum honesti causa subeundum ; ex

οὕτω χρῆ καὶ τοὺς τῇ ἀσκητικῇ προσερχομένους (60) ζωῇ, πάσης βίης βιωτικῆς γυμνωθέντας, ἐν τῇ (61) τοῦ κατὰ φιλοσοφίαν γενέσθαι βίου. *Γίνεσθε γάρ, φησί, φρόνιμοι ὡς οἱ ὄφεις* · ὅς ἐπειδὴν ἀποδύεσθαι δέη τὴν λεδήριδα, στενῷ τόπῳ καὶ ἀκριβῶς περισφίγγοντι τὸ σῶμα ἐπιδούς ἑαυτὸν, φρονίμως καὶ συνετῶς ἀποδύεται τὸ γῆρας. Ὅπερ οὖν καὶ ἡμᾶς βούλεται ὁ Λόγος, διὰ τῆς στενῆς καὶ τεθλιμμένης ὁδοῦ πορευομένους, ἀποδύεσθαι μὲν τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον, ἐνδύεσθαι δὲ τὸν νέον, ὥστε καὶ ἡμῶν ἀνακαινισθῆναι, ὡς ἀετοῦ τὴν νεότητα. Φωτὸς γὰρ ἀναφανέντος, ἀφανίζεται σκοτός · καὶ ὕψους παρούσης, τὰ ὀχληρὰ τῆς νόσου πέπαιται · καὶ ἀληθείας ἀποδειχθείσης, τοῦ ψεύδους ἡ φύσις ἐλέγχεται. Ἄλλ' οἱ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων ταῖς νεφέλαις ἐοικασί, πρὸς τὰς τῶν πνευμάτων μεταβολὰς ἄλλοτε κατ' ἄλλο μέρος τοῦ αἵματος (62) ἐκπερομένοις · καὶ οἷς μὲν εὐκολος πρὸς μεταβολὴν ἡ διάνοια, τοῖς οὐδὲν ἀπεικὸς καὶ τὸν βίον εἶναι μὴ τεταγμένον · οἷς δὲ πεπηγυῖα ἡ γνώμη, καὶ αἰετῶσα, καὶ ἡ αὐτῇ, τοῖς ἀκόλουθον συμφώνως τῇ προαιρέσει τὴν ζωὴν διεξάγειν. Πολλοὶ δὲ καὶ τὰς πονηρὰς πράξεις ἀποδεχόμενοι, χαρίεντα μὲν τὸν εὐτράπελον λέγουσι · τὸν δὲ αἰσχρολόγον, πολιτικόν · καὶ τὸν πικρὸν καὶ ὀργιλον, ἀκαταφρόνητον ὀνομάζουσι · τὸν φειδωλὸν καὶ ἀκοινώνητον, ὡς οἰκονομικόν, ἐπαινοῦσι · τὸν ἄσωτον, ὡς ἐλευθέριον · τὸν πόρνον καὶ ἀσελγῆ, ἀπολαυστικόν τινα καὶ ἀνειμένον · καὶ ἀπαξιαπλῶς πᾶσαν κακίαν ἐκ τῆς παρακειμένης (63) ἀρετῆς ὑποχορίζονται. Οἱ τοιοῦτοι τῷ στόματι μὲν εὐλογοῦσι, κατὰ τὸν Δαβὶδ, τῇ δὲ καρδίᾳ καταρῶνται. Ἐν γὰρ τῇ τῶν ῥημάτων εὐφημίᾳ πᾶσαν κατάραν ἐπάγουσιν αὐτῶν τῇ ζωῇ, ὑποδίκους αὐτοὺς τῇ αἰωνίᾳ κατακρίσει δι' ὃν ἀποδέχονται καθιστῶντες. Ὅπερ οὖν οὐκ ἔστι δικαίον κριτοῦ Ἰσακ πρὸς Ἰσακ ὀρίζειν τὰς ἀντιδόσεις, ἀλλ' ἀνάγκη τὸν κατάρξαντα κακοῦ μετὰ προσθήκης ἀποτίσαι τὰ ὀφειλόμενα, εἰ μέλλοι αὐτὸς τε βελτίων ταῖς τιμωρίαις γενήσεσθαι, καὶ τοὺς λοιποὺς σωφρονεστέρους ποιεῖν τῷ ὑποδείγματι · οὕτω καὶ ὁ τὸ κακὸν ἐν προσχῆματι τοῦ ἀγαθοῦ ποιῶν, διπλασίονος τιμωρίας ἔστιν ἄξιος, διότι αὐτό τε τὸ οὐκ ἀγαθὸν ἐργάζεται, καὶ κέχρηται εἰς τὸ τελῆσαι τὴν ἁμαρτίαν, ὡς ἂν εἴποι τις, τῷ καλῷ συνεργῶ.

D 7. Φευκτέον οὖν τῷ σωφρονούντι τὸ πρὸς δόξαν ζῆν, καὶ τὰ τοῖς πολλοῖς δεκκούντα περισκοπεῖν, καὶ μὴ τὸν ὀρθὸν λόγον ἡγεμόνα ποιῆσθαι τοῦ βίου, ὥστε καὶ πᾶσιν ἀνθρώποις ἀντιλέγειν, καὶ ἀδοξεῖν καὶ κινδυνεύειν ὑπὲρ τοῦ καλοῦ δέη, μηδὲν αἰρεῖσθαι τῶν ὀρθῶς ἐγνωσμένων παρακινεῖν. Τὸν γὰρ μὴ

¹⁹ Matth. x, 16. ²⁰ Matth. vii, 14. ²¹ Coloss. iii, 9. ²² Psal. cii, 5. ²³ Psal. lxi, 5.

(1) Ex comment. in Isa, 378.

(2) Ex epist. ccaliv, 381.

(3) Ex epist. ccxciii, 431.

(4) Ex hom. in psal. lxi, 195.

(5) Ex epist. cclx, 596.

(6) Ex epist. llii, 147.

(7) Ex serm. De legendis libris gent., 183.

(8) Προσερχομένους. Sic ope contextus emenda-

vimus pravam lectionem προσερχομένους.

(9) Ἐν τῷ. Sic Regius codex et contextus, melius quam editi ἐν τοῖς.

(10) Τοῦ δέρος. Hæc addita ex Regio codice et contextu.

(11) Παρακειμένης. Sic contextus multo melius quam Metaphrastes ὑποκειμένης.

οὕτως ἔχοντα, εἰ τοῦ Αἰγυπτίου σοφιστοῦ φήσομεν ἅ
ἀπολείπειν, ὃς φωτὸν ἐγένετο καὶ θηρίον, ὅποτε βού-
λοιτο, καὶ πῦρ καὶ ὕδωρ καὶ πάντα χρήματα· εἴπερ
ὃ καὶ αὐτὸς νῦν μὲν τὸ δίκαιον ἐπαίνεσεται παρὰ
τοῖς τοῦτο τιμῶσι· νῦν δὲ τοῖς ἐναντίους ἀφήσει λό-
γους, ὅταν τὴν ἀδικίαν εὐδοκίμουσαν ἀσθῆται, ὅπερ
δίκην (1) ἐστὶ κολάκων, καὶ τῆς Ἀρχιλόχου ἀλώπεκος
τὸ κερδαλέον τε καὶ ποικίλον ζηλοῦν; Ὁ μὲν γὰρ
ἀληθὲς λόγος, καὶ ἀπὸ ὕγιους διανοίας προῦν,
ἀπλοῦς ἐστὶ καὶ μονότροπος, τὰ αὐτὰ λέγων περὶ
τῶν αὐτῶν πάντοτε· ὁ δὲ ποικίλος καὶ ἑντεχνος,
πολὺ τὸ ἐπιπλοκὸν καὶ ἐγκατάσχευον ἔχων, μυρία
κατασχηματίζεται, καὶ στρέφεται στροφάς ἀμυθί-
τους, πρὸς τὸ τῶν ἐντυγχανόντων ἀρέσκον μεταμορ-
φούμενος. Ὅταν γὰρ ἄλλως μὲν φύσεως ἔχη (2) τὰ
πράγματα, ἄλλως δ' οἱ λόγοι περὶ αὐτῶν ἀναπείθω-
σι, στροφή τις ἐστὶ, μᾶλλον δὲ διαστροφή, ὑπὸ τοῦ
λόγου περὶ τὴν ἀλήθειαν γινομένη. Καὶ ὁ ἄλλως
μὲν φαινόμενος, ἄλλως δὲ ὢν κατὰ ἀλήθειαν, στρο-
φαῖς κέχρηται λόγων, ἀπατῶν τοὺς συνόντας, ὥσπερ
τοὺς κύνας λαγῶσι καὶ ἀλώπεκες, ἐτέραν δεικνύον-
τες, καὶ ἐτέραν τρέπόμενοι. Ἡ δὲ πρὸς τοὺς φαύ-
λους τῶν λόγων συνήθεια, ὁδὸς τις ἐστὶν ἐπὶ τὰ
πράγματα. Διὸ δὲ πάσῃ φυλακῇ τὴν ψυχὴν τηρη-
τέον, μὴ διὰ τῆς τῶν λόγων ἡδονῆς παραδεξάμενοι
τινα λάθωμεν τῶν χειρόνων, ὥσπερ οἱ τὰ δηλητή-
ρια μετὰ τοῦ μέλιτος προστίμενοι. Ὁ μὲν γὰρ τὴν
ἄχρι ῥημάτων παρὰ τοῖς ἄλλοις φιλοσοφίαν ἐργῶ
βεβαιῶν, 6

Ὁλος πέπνυται, τοὶ δὲ σχιά ἀΐσσουν.

Ἐπεὶ τό γε λαμπρῶς μὲν ἐπαίνεσαι τὴν ἀρετὴν εἰς
τὸ μέσον, καὶ μακροῦς ὑπὲρ αὐτῆς ἀποτελεῖν λό-
γους, ἰδίᾳ δὲ τὸ ἥδῃ πρὸ τῆς σωφροσύνης, καὶ
τὸ πλέον ἔχειν πρὸ τοῦ δικαίου τιμᾶν, εὐοκίαναι φαίην
ἂν ἔγωγε τοῖς ἐπὶ σκηνῆς ὑποκρινόμενοις τὰ δρά-
ματα· οἱ ὡς βασιλεῖς πολλάκις καὶ δυνάσται εἰσέρ-
χονται, οὔτε βασιλεῖς ὄντες, οὔτε δυνάσται, οὐδὲ μὲν
οὖν τυχόν ἐλευθεροὶ τὸ παράπαν. Εἴτα μουσικῶς μὲν
οὐκ ἂν ἐκὼν δέξαιτο ἀνάρμοστον αὐτῷ τὴν λύραν
εἶναι· καὶ χοροῦ κορυφαῖος, μὴ εἶ μάλιστα συν-
ᾶδοντα τὸν χορὸν ἔχειν· αὐτὸς δὲ τις ἕκαστος δια-
στασιάζει πρὸς ἑαυτὸν, καὶ οὐχὶ τοῖς λόγοις ὁμολο-
γοῦντα τὸν βίον παρέξεται; Οὔτε γὰρ ἴππον ταχὺν
ποιεῖ ἢ τοῦ πατρὸς περὶ τὸν δρόμον εὐμοιρία, οὔτε
κυνὸς ἐγκώμιον τὸ ἐκ ταχυτάτων φύναι· ἀλλ' ὥσπερ
τῶν ἄλλων ζώων ἢ ἀρετὴ ἐν ἑαυτῷ θεωρεῖται ἐκά-
στῳ, οὕτω καὶ ἀνδρὸς ἴδιος ἔπαινος ὁ ἐκ τῶν ὑπαρ-
χόντων αὐτῷ κατορθωμάτων μαρτυρούμενος. Ἀρε-
τῆς ἀσκήσις, τίμιον μὲν κτήμα τῷ ἔχοντι, ἥδιστον
δὲ θέαμα τοῖς ἐντυγχάνουσιν. Οἱ γὰρ τὴν ἀρετὴν
μετιόντες, ἄστροις ἐοικασιν, ἐν νοκτερινῇ συνε-
φεῖα (3), ἄλλοις κατ' ἄλλα μέρη τοῦ οὐρανοῦ δια-

his, quæ recte statuta habet, nihil prorsus movere
velit. Nam qui non ita affectus est, eum ab Ægy-
ptio illo sophista quid differre dicemus, qui, cum
vellet, planta fiebat et bestia, et ignis, et aqua, et
res omnes? Nam et ipse modo quidem iustitiam
laudabit apud eos qui eam colunt: modo vero
contrarios habebit sermones, ubi iniustitiam proba-
ri animadverterit: quod quidem est adulatorum
imitari, (4) et Archilochi vulpeculæ astutiam ver-
sutiamque æmulari. (5) Sermo quidem verus et a
sana mente proficiscens, simplex est et unius ejus-
demque rationis, eadem de iisdem semper affir-
mans: varius vero et artificiosus, cum multum
implexus sit et præparatus, sexcentas formas
assumit, seque ad gratiam colloquentium concili-
andam transformans, in versutias innumeras
vertitur. Cum enim aliter natura se res habent,
aliter vero de eis suadent verba, versutia quædam
est, vel potius inversio veritatis per sermonem
facta. Et qui alius quidem videtur, alius reipsa
est, strophis sermonum utitur, fucum faciens lis
quibuscum versatur, perinde ut lepores vulpesque
canibus, aliam viam commonstrantes, aliam car-
pentes. (6) Nam sermonibus pravis assuescere,
via quædam est ad ipsa facta. Quapropter custodia
omni servanda anima est, ne quid vitiorum per
sermonum voluptatem imprudentes suscipiamus,
perinde ut qui cum melle sumunt venena. (7) Si-
quidem qui philosophiam verbotenus apud alios
manentem, facto confirmat,

C *Hic solus sapit, at volitant alii velut umbrae.*

Quandoquidem magnifice virtutem collaudare in
propatulo, et longos de ea protrahere sermones,
privatim vero voluptatem temperantiae præferre,
et quæstum iustitiæ antepone, hoc ego dixerim
simile esse actoribus scenicis personas quasdam
sustinentibus, qui plerumque velut reges et dyna-
stæ prodeunt, cum nec reges nec dynastæ, ac
fortasse ne liberi quidem prorsus sint. Ad hæc
musicus non lubens patiatur dissonam sibi esse
lyram: neque præfectus chori chorum sibi astare,
qui quam maxime concinnus non sit: a se autem
quisque dissidebit ipse, nec vitam cum verbis
consentientem exhibebit? (8) Neque enim equum
celerem reddit ejus qui genuit in cursu præstantia,
neque canis laudatio est, ex velocissimis prognatum
esse. Sed quemadmodum reliquorum animalium
virtus in unoquoque consideratur: ita et viri pro-
pria laus est, quæ ex propriis ipsius recte factis
testimonium habet. (9) Virtutis exercitatio, pre-
tiosa quidem habenti possessio, jucundissimum
autem occurrentibus spectaculum. Nam qui vir-
tutem colunt (10), sideribus similes sunt in nebu-

(1) Ὅπερ δίκην. Reg. codex uterque, ὅπερ δίκης.

(2) Ἐχῆ. Reg. codex 1992, ἔχει. Mox uterque ἀνα-
πείθουσι.

(3) Συμφεῖα. Male in editis συναφεῖα, quod qui-
dem ope contextus et Regii codicis emendavimus.

(4) Ex serm. De legendis libris gent. 183.

(5) Ex hom. in principium Prov. 103.

(6) Ex serm. De legendis libris gent. 173.

(7) Ibid., 178.

(8) Ex hom. De Mamante, 185.

(9) Uterque codex indicat Hexaem.

(10) Ex epist. cxiiv, 245.

losa nocte alias aliis cœli partes illustrantibus: quorum **476** gratus quidem splendor, sed eo gratior, quod non exspectatur. Tales et illi sunt, pauci admodum et facile numerabiles, in hac tristi rerum conditione, quasi in nocte illuni coruscantes: præter virtutis gratiam, inde etiam, quod rari sint inventu, desiderium moventes. (1) Turpe est autem alieno ornatu decorari eum qui sua ipsius virtute illustris est.

8. (2) Itaque ne mihi dicas a Deo malum originem habere: id enim impium est, propterea quod nullum contrarium a contrario gignatur. Neque enim vita mortem generat, neque tenebræ lucis principium sunt, neque morbus opifex est sanitatis; sed in affectionum commutationibus, e contrariis ad contraria fiunt transitiones; in generationibus vero, res singulæ quæ fiunt, non ex contrariis, sed ex congeneribus producuntur. Malum igitur non est substantia vivens aut animata: sed animæ affectio virtuti contraria, desidiosus ac inertibus, propterea quod a bono deciderunt, indita. Malum itaque forinsecus ne circumspicias, neve primigeniam quamdam malignitatis naturam comminiscare: sed suæ quisque malitiæ seipsum agnoscat auctorem. (3) Nam si malum non esset voluntarium, nec in nostra potestate situm, non tantus timor a legibus impenderet injuriam inferentibus, nec tam inexorabiles essent iudicum animadversiones, quibus pro meritis rei plectuntur. (4) Nam si vitiorum aut virtutum principia non sunt in nobis sita, sed sunt necessitates ab ortu pendentes: inutiles sunt legislatores, qui nobis agenda ac fugienda præscribunt: inutiles quoque iudices, qui virtutem honore, vitium poenis afficiunt. Non enim furis est iniquitas, neque homicidæ, qui ne volens quidem poterat manum continere, ob ineluctabilem necessitatem ipsum ad agendum impellentem. Vanissimi autem profecto qui artes excolunt: quippe frugibus abundabit agricola, tametsi neque semina in terram dejiciat, neque falcem exacuat: mercator litidem, velit, nolit, supra modum ditescet, fatis ei opes coacervante. Magnæ autem illæ Christianorum spes evanescentes excident nobis, cum neque justitia honoribus ullis afficiatur, neque puniatur peccatum, propterea quod nihil ab hominibus libero animi proposito agatur. Nam ubi necessitas, et fatum dominatur, ibi meriti ratio nullum locum habet: id quod tamen præcipuum justii iudicii fundamentum est. (5) Nam de fideis narrat ab aliis quidem ficos silvestres juxta hortenses conseri: alios vero, dum grossos caprifici fructuosos ac domesticis fideis alligant, ipsarum mederi infirmitati, jam diffluentem, ac evanescentem fructum

A λάμπουσιν· ὧν χαρίεσσα πρὲν ἢ λαμπρότης, χαρίεστερον δὲ δῆπου τὸ ἀπροσδόκητον. Τοιοῦτοι δὲ καὶ οὗτοι, ὀλίγοι παντελῶς καὶ εὐαρίθμητοι, ἐν τῇ σκυθρωπῇ ταύτῃ καταστάσει τοῦ βίου οἷον ἐν σκοτῇ μὴν διαφαίνοντο, πρὸς τῷ ἐκ τῆς ἀρετῆς χαρίεντι, ἐτι καὶ τῷ σπανίῳ τῆς εὐρέσεως, τὸ περιπόθητον ἔχοντες. Αἰσχρὸν δὲ, ἄλλοτρίοις κόσμοις κοσμεῖσθαι τὸν τῇ οἰκίᾳ ἀρετῇ διαφαινόμενον.

8. Καὶ μὴ μοι λέγε παρὰ Θεοῦ τὸ κακὸν τὴν γένεσιν ἔχειν· οὐ γὰρ εὐσεβὲς τοῦτο, διὰ τὸ μηδὲν τῶν ἐναντίων παρὰ τοῦ ἐναντίου γίνεσθαι. Οὔτε γὰρ ἡ ζωὴ θάνατον γεννᾷ, οὔτε τὸ σκότος φωτὸς ἐστὶν ἀρχή, οὔτε ἡ νόσος ὑγείας δημιουργός· ἀλλ' ἐν μὲν ταῖς μεταβολαῖς τῶν διαθέσεων, ἐκ τῶν ἐναντίων πρὸς τὰ ἐναντία αἱ μεταστάσεις· ἐν δὲ ταῖς γενέσεσιν, οὐκ ἐκ τῶν ἐναντίων, ἀλλ' ἐκ τῶν ὁμογενῶν ἕκαστον τῶν γινομένων προέρχεται. Τὸ τοίνυν κακὸν ἐστὶν οὐχὶ οὐσία ζῶσα καὶ ἐμψυχος, ἀλλὰ διάθεσις ἐν ψυχῇ ἐναντίως ἔχουσα πρὸς ἀρετὴν, διὰ τὴν ἀπὸ τοῦ καλοῦ (6) ἀπόπτωσιν τοῖς βρῦτοις ἐγγινομένην. Μὴ τοίνυν ἐξωθεν τὸ κακὸν περισκόπῃ, μηδὲ ἀρχέγονόν τινα φύσιν πονηρίας φαντάζου· ἀλλὰ τῆς ἐν αὐτῷ κακίας ἕκαστος αὐτὸν ἀρχηγὸν γνωρίζετω. Οὐ γὰρ ἂν, εἴπερ ἀκούσιον ἦν, καὶ μὴ ἐφ' ἡμῖν, τοσοῦτος μὲν ἐκ τῶν νόμων ὁ φόβος τοῖς ἀδικούσιν ἐπήρητο, οὕτω δὲ ἀπαράττητοι τῶν δικαστηρίων αἱ κολάσεις, τὸ πρὸς ἀξίαν τοῖς κακούργοις ἀντιμετροῦσαι. Εἰ γὰρ τῶν κατὰ κακίαν καὶ ἀρετὴν ἐνεργημάτων οὐκ ἐκ τοῦ ἐφ' ἡμῖν εἰσιν ἀρχαί, ἀλλ' ἐκ τῆς φύσεως αἱ ἀνάγκαι, περιττοὶ μὲν οἱ νομοθέται τὰ πρακτέα ἡμῖν καὶ τὰ φευκτὰ διορίζοντες, περιττοὶ δὲ καὶ οἱ δικασταὶ ἀρετὴν τιμῶντες, καὶ πονηρίαν κολάζοντες. Οὐ γὰρ τοῦ κλέπτου τὸ ἀδίκημα, οὐδὲ τοῦ φονεῶς, ὃ γὰρ οὐδὲ βουλομένων δυνατὸν ἦν κρατεῖν τῆς χειρὸς, διὰ τὸ ἀναπόδραστον τῆς ἐπὶ τὰς πράξεις κατεπειγούσης ἀνάγκης. Ματαιότατοι δὲ πάντως (7) καὶ οἱ περὶ τὰς τέχνας ποιοῦμενοι· ἀλλ' εὐθηνῆσαι μὲν ὁ γεωργός, μήτε σπέρμα καταβάλῃ, μήτε ὀρεπᾶνν θηξάμενος· ὑπερπλουτήσαι δὲ ὁ ἔμπορος, κἂν βούληται, κἂν μὴ, τῆς εἰμαρμένης αὐτῷ συναθροισούσης τὰ χρήματα. Αἱ δὲ μεγάλαι τῶν Χριστιανῶν ἐλπίδες φροῦδοι ἡμῖν οἰχίσσονται, οὔτε δικαιοσύνης τιμωμένης, οὔτε κατὰ κρινόμενης τῆς ἀμαρτίας, διὰ τὸ μηδὲν κατὰ προαίρεσιν ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων ἐπιτελεῖσθαι. Ὅπου γὰρ ἀνάγκη καὶ εἰμαρμένη (8) κρατεῖ, οὐδεμίαν ἔχει χώραν τὸ πρὸς ἀξίαν, ὃ τῆς δικαιοκρασίας ὑπάρχει ἐξαίρετον. Καὶ γὰρ περὶ τῶν συκῶν φασιν, ὡς οἱ μὲν τὰς ἀγρίας συκᾶς παραφτυεῦσαι ταῖς ἡμέραις· οἱ δὲ τοὺς ὀλύνθους ἐκθίσαντες, τῶν εὐκάρπων καὶ ἡμέρων συκῶν τὴν ἀτονίαν λύνται, ρέοντα ἡδὴ καὶ σκεδαννύμενον τὸν καρπὸν τοῖς ὀλύνθοις ἐπέχοντες. Τί δέ σοι τὸ παρὰ τῆς φύσεως αἰνίγμα; ὅτι χρὴ

(1) Ex hom. De Mamanto, 185.

(2) Ex hom. II in Hexaem., 16.

(3) Ibid.

(4) Ex hom. VI in Hexaem., 56.

(5) Ex hom. V in Hexaem., 47.

(6) Τοῦ καλοῦ. Sic Reg. codex 1910. Male in editis et contextu τοῦ κακοῦ.

(7) Πάντως. Legitur in contextu πάντων.

(8) Καὶ εἰμαρμένη. Sic contextus et Regius codex. Editi καὶ φύσις.

πολλάκις ἡμᾶς καὶ παρὰ τῶν ἀλλοτρίων τῆς πίστεως εὐτονίαν τινὰ προσλαμβάνειν εἰς τὴν τῶν ἀγαθῶν ἔργων ἐπίδειξιν. Ἐὰν γὰρ ἴδῃς τὸν ἐν βίῳ ἐθνικῷ, ἢ ἀπὸ τινος αἰρέσεως ἐνδιαστροφῆς τῆς Ἐκκλησίας ἀπεσχισμένον, βίου σώφρονος καὶ τῆς λοιπῆς κατὰ τὸ ἦθος εὐταξίας ἐπιμελούμενον, πλεονεξαιτοῦ τὸ σπουδαῖον ἐπιτίτεινον, ἵνα γένῃ παραπλήσιος τῇ καρποφόρῳ συκῇ, ἐκ τῆς τῶν ἀγρίων παρουσίας ἀθροισοῦσῃ τὴν δύναμιν, καὶ τὴν μὲν ῥύσιν ἐπεχούσῃ, ἐπιμελέστερον δὲ τὸν καρπὸν ἐκτρεφούσῃ. Τινὰ δὲ τῶν φυτῶν καὶ τὴν ἐκ φύσεως κακίαν ἐπιμελείαις γεωργῶν θεραπευόμενα ἔγνωμεν· οἷον τὰς ὀξείας ῥόας καὶ τῶν ἀμυγδαλῶν τὰς πικροτέρας, ὅταν διατρηθεῖσαι τὸ πρὸς τῇ ῥίζῃ στέλεχος, σφῆνα πεύκης λιπαρὸν τῆς ἐντεριώσεως μέσον διαλαθέντα βέβωνται, εἰς εὐχρησίαν μεταβάλλουσι τότε τοῦ χυμοῦ τὴν δυσχέρειαν. Μηδεὶς οὖν ἐν κακίᾳ διάγων ἑαυτοῦ ἀπογνώσκει. Εἰ γὰρ γεωργὸς τῶν φυτῶν τὰς ποιότητας μεταβάλλει, πολλῷ μᾶλλον ἢ κατ' ἀρετὴν τῆς ψυχῆς ἐπιμέλεια δύναται παντοδαπῶν ἁβρόστων μᾶτων ἐπικρατῆσαι, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος τῶν, καὶ αἰ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΠΕΡΙ ΔΙΔΑΧΗΣ ΚΑΙ ΝΟΥΘΗΣΙΑΣ.

ΛΟΓΟΣ Β΄.

1. Εἰ ἐπὶ τὸσαύταις παραινήσεσιν, ὥς ἐν τε τῷ προλαβόντι χρόνῳ παρακαλοῦντες ἡμᾶς οὐ διελίπομεν, καὶ ἐφεξῆς τῶν ἐπὶ τῆς νηστείας ἐβδομάδων C νοκτῶς καὶ ἡμέρας διαμαρτυρούμενοι ὑμῖν τὸ Εὐαγγέλιον τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ οὐκ ἐπαυσάμεθα, οὐδὲν γέγονεν ἡφελος, ἐπὶ ποταῖς ἐλπίσι διαλεχθῶμεν σήμερον; Ἐπεὶ καὶ γεωργός, τῶν πρώτων αὐτῷ σπερμάτων μὴ ἐκφυέντων, ὀκνηρότερός ἐστι πρὸς τὸ δευτερον ταῖς αὐταῖς ἀρούραϊς πάλιν ἐγκαταβαλεῖν. Ὥστε κἂν ἐσιώπησα, εὖ ἴστε, εἰ μὴ ἐφοβούμην τὸ ὑπόδειγμα Ἱερεμίου· ὃς πρὸς ἀπειθῇ λαὸν φθέγγεσθαι μὴ βουλούμενος, ἐπαθεν ἑκαῖνα ἅπερ αὐτὸς διηγήσατο, ὅτι ἐγένετο αὐτῷ πῦρ ἐν τοῖς ἐγκάτοις, καὶ παρεῖτο πάντοθεν, καὶ οὐκ ἠδύνατο φέρειν. Ἐπεὶ γὰρ φύσει ἀρετὴ λόγου; μῆτε ἀσφαλεία κρύπτειν τὰ σημανόμενα, μῆτε περιττὸν εἶναι καὶ μάταιον, εἰκὴ τοῖς πράγμασι περιβρέοντα· οὐ καλὸν περὶ πολλῶν εἰσάπαξ διαλεχθῆναι, μὴ ποτε τῇ ἀμετρίας D τοῦ λόγου ἄχρηστα φανῇ τὰ φιλοπόνως συνειλεγμένα. Ἀπονοῦσα γὰρ ἡ διάνοια κἀντων ὁμοῦ περιδράσασθαι, ὅμοιον πάσχει γαστρί, διὰ τὴν ὑπερβολὴν τοῦ κόρου, εἰς πέψιν ἀγαγεῖν τὰ παραπεφθοντα μὴ δυναμένη. Βλαῖον μὲν γὰρ μάθημα οὐ πέφυκε παραμένειν, τὸ δὲ μετὰ τέρψεως καὶ χάριτος εἰσδυόμενον μονιμώτερόν πως ταῖς ψυχαῖς ἐνίστα-

¹¹ Jerem. x. 9.

(1) Ex hom. v in Hexaem., 46.

(2) Ex hom. xiv in ebriosos, 122.

(3) Ibid.

(4) Ibid., 123.

A grossis caprifisci coercentes. Quid vult sibi illud naturæ exemplum? Quod nos vel ab iis, qui a fide alieni sunt, impetum quemdam ac vigorem addendum bonorum operum specimen sæpe accipere debemus. Etenim si videris eum, qui aut vitam ethnicam agit, aut ob perversam quamdam heresim ab Ecclesia abscissus est, probæ ac continentis vitæ et reliquæ moralis disciplinæ studiosum esse, tuam magis intende sedulitatem, ut fructifera sic ex caprificorum 477 præsentia colligenti vires, et defluvium cohibenti, fructumque diligentius enutrienti, similis evadas. (1) Porro naturalia quarundam arborum vitia agricolarum diligentia curari novimus; cujusmodi sunt mali punicæ acidæ, et amygdalæ amariores, quæ, ubi B perforato ad radicem trunco pinguem picæ cuneum per mediam medullam adactum susceperint, tunc succi acerbiter in bonum usum transmutant. Nemo igitur in vitio degens, de se ipse desperet. Nam si plantarum qualitates agricola commutat, multo magis nullum est infirmitatis genus, quod non animæ in iis, quæ ad virtutem attingent, cultura superare possit, in Christo Jesu Domino nostro, cui gloria et potestas nunc, et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

DE DOCTRINA ET ADMONITIONE.

SERMO II.

1. (2) Si ex tot exhortationibus, in quibus tum præterito tempore vos indesinenter adhortati sumus, tum postea per has septem juniorum hebdomadas nocte ac die Evangelium gratiæ Dei sine ulla intermissione vobis denuntiavimus, fructus nullus nullaque utilitas emersit: qua spe sermonem hodie habebimus? (3) Nam et agricola si priora semina enata non sint, ad aliud semen in iisdem arvis rursus spargendum segnior est et tardior. (4) Quare etiam tacuissim, mihi credite, nisi Jeremiæ timuissim exemplum: qui cum ad populum contumacem verba facere nollet, passus est quæ ipse recenset, quod factus est ignis in ejus visceribus, ac undique dissolvebatur, nec ferro poterat ²¹. (5) Nam si naturale sermonis munus est, neque obscuritate ea quæ significantur occultare, neque supervacaneum esse et vanum, ac temere rebus circumfluum: (6) non decorum est, de multis simul disserere, ne forte immoderato sermone inutilia evadant, quæ diligenter ac studiose collecta sunt. Mens enim quæ apprehendendis simul omnibus impar est, haud aliter se habet ac venter, qui ob nimiam saturitatem sumptos cibos concoquere non potest. (7) Vix enim durare solet quod invitus didiceris: quod autem jucunde sua-

(5) Ex hom. in illud, Attende tibi ipsi, 16.

(6) Ex hom. in illud, In principio erat Verbum, 138.

(7) Ex hom. in psal. i, 91.

viterque acceptum est, tenacius in animis nostris insidet. (1) Quapropter et dogmatibus immiscuit harmoniæ dulcedinem, ut audiendi iucunditate ac dulcedine eloquiorum utilitatem e sermonibus latenter perciperemus: haud aliter atque sapientes medici, qui nauseantibus potionem amariorem daturi, sæpius calicem melle circumliniunt. Ideo concinni illi psalmorum concentus excogitati nobis sunt, ut qui pueri sunt ætate, aut etiam omnino moribus juvenes, in speciem quidem cantent, re autem vera animis erudiantur. (2) Nam et equorum domitores non statim feroces pullos frenis angunt et exagitant; sic enim recalcitrare et equites excutere edocentur: **478** sed cedentes primum, et ad eorum impetum sese accommodantes, ubi eorum ardorem suo ipsorum impetu atque vehementia fractum et exhaustum animadverterint, tunc subactos apprehendentes, illos jam per artem reddunt tractabiles. (3) Qui enim diligenter ex quacunque re utilitatem colligit, iis quasi magnis fluminibus solent undecunque fieri accessiones multæ. Nam parvum parvo adjungere, non magis ad pecuniæ amplificationem, quam ad quamlibet disciplinam quadrare, prudenti viro videri debet.

2. (4) Quod enim labore partum est, cum gaudio suscipitur, et diligenter conservatur: contra, quæ facile comparantur, ea cum contemptu possidentur. (5) Quemadmodum igitur non invidens nobis adjumenta ad vivendum, omnia nobiscum similiter ac cum belluis nasci Opifex noster non permisit, sed inopiam rerum necessariarum ad industriæ nostræ exercitationem machinatus est: ita et in Scripturis obscuritatem ad utilitatem mentis, excitans illius intelligentiæ vim, inesse voluit; primum quidem, ut his occupata, a deterioribus avocetur; deinde quia labore parta magis amantur, quæque longo tempore acquiruntur, constantius permanent: quæ autem facile parantur, his non perinde avide fruimur. Negligitur enim rerum obviarum copia, neque ulla custodia dignas ducit, qui possidet. (6) Turpe namque est rejicere cibos exitiosos, disciplinarum vero quæ animam nostram nutriunt, rationem nullam habere, sed torrentis in morem quidquid obvium est trahentes, id in animum recondere. Quemadmodum enim mellis natura non tantum ratione perspicere potest ab inexpertis, quantum ex ipso gustus sensu; ita nec bonitas cœlestis doctrinæ tradi docendo potest, nisi veritatis dogmatibus accuratius exploratis, possimus propria experientia perspicere Domini bonitatem.

(1) Ex hom. in psal. i, 90.

(2) Ex hom. in mart. Julittam, 42.

(3) Ex serm. De legendis lib. gent., 184.

(4) Ex homil. in in Hexaem., 25.

(5) Ex comment. in Isa., 382.

(6) Ex serm. De legendis lib. gent., 179.

(7) Ὡς οἱ παῖδες. Prima vocula melius deest in

vet. Διὰ τοῦτο καὶ τὸ ἐκ τῆς μελωδίας τερπνὸν τοῖς δόγμασιν ἐγκατέμειξεν, ἵνα τῷ προσηγεῖ καὶ λείψ τῆς ἀκοῆς τὸ ἐκ τῶν λόγων ὠφέλιμον λαμβανόντως ὑποδεχόμεθα, κατὰ τοὺς σοφοὺς τῶν Ιατρῶν, οἱ τῶν φαρμάκων τὰ αὐστηρότερα πίνειν διδόντες τοῖς κακοῖσι τοῖς, μέλιτι πολλάκις τὴν κύλικα περιχρῶσι. Διὰ τοῦτο καὶ τὰ ἐναρμόνια μέλη τῶν ψαλμῶν ἡμῖν ἐπιενόηται, ἵνα ὡς οἱ παῖδες (7) τὴν ἡλικίαν, ἣ καὶ ὅλως οἱ νεαροὶ τὸ ἥθος, τῷ μὲν δοκεῖν μελωδῶσι, τῇ δὲ ἀληθείᾳ τὰς ψυχὰς ἐκπαιδεύωνται. Καὶ γὰρ οἱ παλοδᾶμναι τοὺς δυσηνοῦς τῶν πάλων οὐκ εὐθὺς κατὰχρῶσι τοῖς χαλινοῖς, οὐδὲ ἀνακρούουσιν· ἀναγκατίζειν γὰρ οὕτω καὶ ἀποσεῖσθαι τοὺς ἐπιβάτας διδάσκουσιν· ἀλλὰ συνενοδῶντες τὴν πρώτην καὶ συνεφορμῶντες αὐτοῖς, ἐπειδὴν ἴδωσιν ὑπὸ τῆς οἰκείας ὀρμῆς καὶ βίας τὸν θυμὸν ἀναλῶσαντας, τότε παραλαβόντες δεδαμασμένους, εὐπειθετέρους ποιοῦσι διὰ τῆς τέχνης. Τοῖς γοῦν ἐπιμελῶς ἐξ ἐκάστου τὴν ὠφέλειαν ἀθροίζουσιν, ὥσπερ τοῖς μεγάλους τῶν ποταμῶν, πολλὰ γίνεσθαι πολλαχάθεν προσθηκαὶ πεφύκασι. Τὸ γὰρ καὶ σμικρὸν ἐπὶ σμικρῷ κατατίθεσθαι, οὐ μᾶλλον εἰς ἀργυρίου προσθήκην ἢ καὶ εἰς ἡγετιανοῦν ἐπιστήμην, ὁρθῶς ἡγεῖσθαι ἔχειν (8) τῷ πεποικνωμένῳ προσήκει.

2. Τὸ γὰρ πόνῳ κτηθὲν, περιχαρῶς ὑπεδέχθη, καὶ φιλοπόνως διεφύλαχθη· ὧν μέντοι πρόχειρος ὁ πορισμὸς, τούτων ἡ κτήσις εὐκαταφρόνητος. Ὡσπερ οὖν, οὐχὶ βασικαίνων ἡμῖν τῶν πρὸς τὸ ζῆν ἀφορμῶν, παραπλησίως τοῖς ἀλόγοις συναπογεννηθῆναι πάντα ὁ Δημιουργὸς ἡμῶν οὐ συνεχώρησεν, ἀλλὰ τὴν ἔνδειαν τῶν ἀναγκαίων γυμνάσιον ἡμῖν τῆς διανοίας ἐμηχανήσατο· οὕτω καὶ τὴν ἐν ταῖς Γραφαῖς ἀσάφειαν ἐπ' ὠφελείᾳ τοῦ νοῦ, διεγείρων αὐτοῦ τὴν ἐνέργειαν, ἐπέτηθευσε· πρῶτον μὲν ἵνα τοῦτοις ἐνασχολούμενοι τῶν χειρῶν ἀφέλκῃται· ἔπειτα ὅτι τὰ πόνῳ κτηθέντα μάλλον προσαγαπᾶται, καὶ τὰ διὰ μακροῦ χρόνου προσγεγόμενα μονιμώτερον παραμένει· ὧν δὲ φάβδα ἡ κτήσις, οὐ περισπούδαστος ἡ ἀπόλαυσις. Εὐκαταφρόνητος γὰρ ἡ τῶν προχείρων παρουσία, καὶ οὐδεμιᾶς φυλακῆς ἀξιουμένη τοῖς ἔχουσιν. Αἰσχρὸν δὲ, τῶν μὲν σιτίων τὰ βλαβερά διωθεῖσθαι· τῶν δὲ μαθημάτων, ἃ τὴν ψυχὴν ἡμῶν τρέφει, μηδὲνα λόγον ἔχειν· ἀλλ' ὥσπερ· χειμάρρουν κατασύροντας (9) ἅπαν τὸ προστυγχάνον, ἐμβάλλεσθαι. Ὡς γὰρ τοῦ μέλιτος ἡ φύσις οὐ τοσοῦτον τῷ λόγῳ δύναται παραστήναι τοῖς ἀπείροις, ὅσον ἀπ' αὐτῆς τῆς κατὰ τὴν γεῦσιν ἀισθήσεως· οὕτως οὐδὲ ἡ χρηστότης τοῦ οὐρανόφρονος λόγου ἐναργῶς παραδοθῆναι διδασκαλίαις δύναται, ἐὰν μὴ τὰ τῆς ἀληθείας δόγματα ἐπιπλέον βασανίσαντες, δυνηθῶμεν τῇ οἰκείᾳ πείρᾳ καταλαβεῖν τὴν τοῦ Κυρίου χρηστότητα.

contextu.

(8) Ἐχειν. Melius in contextu ἡγεῖσθαι ἔχειν. Primum verbum deeat.

(9) Χειμάρρουν κατασύροντας. Sic ope contextus emendavi quod erat in editis χειμάρρουν κατασύροντας.

3. Τοῦ γὰρ φιλανθρώπου Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ λέγοντος· Δεῦτε πρὸς μὲ, πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ περφοριζόμενοι, καὶ ὁ ἀναπαύσει ὑμᾶς· οὐκ ἀκινδύνον ἀπωθεῖσθαι τοὺς τῷ Κυρίῳ δι' ἡμῶν προσόντας, καὶ ὑπελθεῖν αὐτοῦ τὸν χρηστὸν ζυγὸν βουλομένους. Προσῆκει δὲ τὸν παρελθόντα βίον τῶν προσόντων καταμανθάνειν, καὶ οἷς μὲν ἤδη τι κατώρθωται, τὰ τελειότερα τῶν διδαγμάτων παραδιδόναι· τοὺς δὲ ἐκ βίου πονηροῦ πρὸς τὸν ἀκριβῆ βίον τῆς θεαγωγίας ὁρμήσαντας ἀνακρίνειν χρῆ, ὅποιοι τὸ ἥθος εἴσι, μὴ ἄστατοι, καὶ πρὸς τὰς κρίσεις εὐκίνητοι. Ὑποποῦν γὰρ τῶν τοιούτων τὸ εὐμετάθετον· οἱ πρὸς τῷ μηδὲν ἐκυτοῦς ὠφελῆσαι, εἰ καὶ ἐτέροις αἵτιοι βλάβης γίνονται. Ἐπεὶ δὲ πάντα ἐπιμελεῖα κατορθοῦται, καὶ φόβος Θεοῦ παντοίων ἐλαττωμάτων ψυχῆς περιγίνεται, οὐδὲ τούτων ἀπογνωστὸν εὐθὺς, ἀλλὰ ἄγειν αὐτοὺς εἰς τὰ προσήκοντα γυμνάσια δεῖ, χρόνῳ καὶ ἐπιπόνῳ ἀγωνίσμασι πείραν τῆς κρίσεως αὐτῶν λαμβάνοντας (1)· ὡς ἂν τι βέλαιον παρ' αὐτοῖς εὐρωμεν, ἀκινδύνως αὐτοὺς προσεῖσθαι· εἰ δὲ μὴ, ἔξω ὄντας ἀποπέμπεσθαι· ὥστε ἀζημιώτων τὴν πείραν τῇ ἀδελφότητι γίνεσθαι. Τὸν δὲ ἀπὸ τινος περιφανεστέρου βίου πρὸς τὴν καθ' ὁμοίωσιν τοῦ Κυρίου ταπεινοφροσύνην ἐπειγόμενον (2), ὁρίζειν χρῆ τινα τῶν ἐπνευστίων εἶναι δοκούντων παρὰ τοῖς ἔξωθεν, καὶ ἐπιτηρεῖν εἰ μετὰ πάσης πληροφορίας ἐργάτην ἀνεπαίσχυντον τῷ Θεῷ ἐαυτὸν παρίστησιν. Ὅσοι δὲ ὑπὸ ζυγὸν ὄντες δούλοι, ταῖς ἀδελφότητι προσφεύγουσι, νοθετηθέντας αὐτοὺς, καὶ βελτιωθέντας (3) ἀποπέμπεσθαι χρῆ τοῖς δεσπότησι, καθ' ὁμοίωσιν τοῦ μακαρίου Παύλου· ὃς τὸν Ὀνήσιμον γεννήσας διὰ τοῦ Εὐαγγελίου, ἀπέπεμψε τῷ Φιλίμονι, τὸν μὲν πληροφορήσας, ὅτι ὁ ζυγὸς τῆς δουλείας εὐαρέστως τῷ Κυρίῳ κατορθούμενος, βασιλείας οὐρανῶν ἄξιον συνίστησι· τὸν δὲ παρακαλέσας, μὴ μόνον ἀνιέναι τὴν κατ' αὐτοῦ ἀπειλήν, ἀλλὰ καὶ χρηστοτέραν ἔχειν πρὸς αὐτὸν τὴν διάθεσιν. Εἰ μὲντοι κακὸς ὁ δεσπότης τύχοι, παράνομά τινα ἐπιτάσσω, καὶ πρὸς παράβασιν ἐντολῆς (4) τοῦ ἀληθινοῦ δεσπότη καὶ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τὸν δούλον βιάζόμενος, ἀγωνίζεσθαι χρῆ, ὥπως μὴ τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ βλασφημηθῇ διὰ τὸν δούλον ἐκείνον, ποιήσαντά τι, ὃ μὴ ἀρέσκει Θεῷ. Κατορθοῦται δὲ ἄγων, ἢ ἐν τῷ τὸν δούλον ἐκείνον καταρτισθῆναι πρὸς ὑπομονὴν τῶν ἐπιφερομένων αὐτῷ μαθημάτων, ὑπὲρ τοῦ πειθαρχῆσαι Θεῷ μᾶλλον ἢ ἀνθρώπῳ· ἢ ἐν τῷ τοὺς ὑποδεχομένους ἀναδέξασθαι τοὺς ὑπὲρ αὐτοῦ ἐπαγομένους αὐτοῖς πειρασμούς. Τοὺς ἐν συζυγίᾳ δὲ γάμου τοιοῦτω βίῳ προσερχομένους ἀνακρίνεσθαι χρῆ, εἰ ἐκ συμφωνίας τοῦτο ποιοῦσι, κατὰ τὴν διαταγὴν

³³ Matth. xi, 28. ³⁴ Philem. 12. ³⁷ Act. v, 29.

(1) *Λαμβάνοντας*. Uterque codex λαμβάνοντες [perperam].

(2) *Τὸν... ἐπειγόμενον*. Syntaxeos ratio postulat, τῷ ἐπειγόμενῳ. Edit.

(3) *Αὐτοὺς, καὶ βελτιωθέντας*. Hæc addita ex contextu et Regio codice.

(4) *Ἐντολῆς*. Editi addunt Θεοῦ et paulo post μὴ

3. (5) Cum enim benignus Deus et Salvator re-ster Jesus Christus dicat: *Venite ad me, omnes qui laboratis, et onerati estis, et ego reficiam vos*³³; peficulosum est repellere eos qui per nos accedunt ad Dominum, ejusque jugum suave subire volunt. (6) Præterita verò accedentium vita est expendenda, et iis qui aliquid recte jam gesserint, documenta perfectiora tradenda sunt: qui autem ex prava vita ad perfectam vitam in Dei cognitione sitam trans-eunt, hos perscrutari par est, nimirum qualibus præditi sint moribus, num instabiles, et in consiliis suis facile mobiles. Suspecta enim talium Inconstantia: qui quidem præterquam quod ipsi nihil utilitatis capiunt, præterea sunt etiam cate-bris detrimenti auctores. Sed quia nihil est quod non labore et diligentia perficiatur, ac timor Dei quævis animæ vitia superat: ne isti quidem statim desperandi, sed ducendi ad idoneas exercita-tiones, et tempore ac laboriosis certaminibus faci-enda eorum propositi probatio, ita ut si quid firmi in ipsis invenerimus, tuto admittamus; secus vero dum adhuc extra sunt, dimittamus, nec eorum probatio **479** damni quidquam fratribus afferat. (7) Ei autem qui ab illustriore quodam vitæ genere secundum Domini exemplum ad humilitatem festi-nat, aliqua, quæ probrosa admodum apud externos esse videantur, præscribenda sunt; observandum-que, num cum omni æquanimirate seipsum ceu operarium pudoris expertem Deo exhibeat. (8) Porro quicumque servi sub jugo detenti, ad fratrum conventum confugiunt, admoniti et meliores effecti, ad dominos suos remittendi sunt, ad exemplum beati Pauli, qui cum genuisset Onesimum per Evangelium, eum ad Philemonem remisit³⁴, alteri quidem persuadens, servitutis jugum, si ita, ut Domino placet, feratur, cælorum regno dignos reddere; alterum vero exhortans, ut non solum minas servo intentatas remitteret, (9) sed animo etiã æquiore erga ipsum afficeretur. Sed tamen si dominus improbus sit, qui aliqua contra legem præscribat, vimque servo inferat ad mandata veri heri et domini nostri Jesu Christi violanda, cona-tus nobis adhibendus est, ut ne nomen Dei blasphe-metur propter servum illum, si quid fecerit, quod Deo displiceat. Erit autem conatus laudabilis, si vel servum illum confirmemus ad implenda con-stanter præcepta, quæ ipsi imposita sunt, ut Deo magis obediat quam homini³⁷; vel si, qui eum recipiunt, illatas sibi ipsius causa tentationes non recusent. (10) Ii vero qui matrimonio conjuncti, ad hujusmodi vitæ genus accedunt, interrogandi sunt,

ποιήσαντά τι. Melius in contextu.

(5) *Ex Regulis fusius tractatis*, 152.

(6) *Ibid.*, 50.

(7) *Ibid.*, 353.

(8) *Ibid.*

(9) *Ibid.*

(10) *Ibid.*, 354.

an mutuo consensu id efficiant ex Apostoli præcepto, sique qui accedit, coram pluribus testibus recipiendus est. Quod si dissentiat altera pars, repugnetque, quod minus sollicita sit, quomodo placeat Deo, in mentem veniat Apostoli, qui dicit : *In pace autem vocavit nos Deus* ²¹. (1) Eum igitur qui relictis suis Dominum sequi instituit, de iis, quæ spectant ad opes suas, non oportet esse negligentem; sed illud curare, ut omnia accurate colligens, jam tanquam Domino consecrata cum omni pietate distribuat, aut per seipsum, si potest, eique licet per experientiam, aut per alios, qui multo cum examine delecti sint, quippe editis speciminibus ostenderint se eas fideliter prudenterque distribuere posse, cum scire debeat ipsas non sine periculo aut propinquis relinqui, aut a quovis obvio distribui. Etenim si is, cui cura regiarum possessionum commissa, etiamsi sæpe nihil interverterit ex iis quæ in manibus habebat, sed negligentia aliqua prodiderit quæ acquiri poterant, a crimine non absolvitur : qualem exspectandum est ob ea quæ jam Domino dicata sunt condemnationem subiturum, qui in eis administrandis ignave ac negligentem se gesserit?

4. (2) Secessus autem a mundo, non est corpore extra ipsum esse, sed animam ab affectionum cum corpore consensione avellere, ac sine civitate esse, sine domo, sine propriis rebus, sine amicorum societate, sine possessionibus, sine rebus ad victum necessariis, sine negotiis, nullas res contrahentem, humanarum **480** disciplinarum expertem, paratum ad suscipiendas corde informationes, quæ ex doctrina divina ducuntur. Est autem cordis præparatio, documentorum ex prava consuetudine illud præoccupantium oblivio. (3) Atque illud quidem in primis homini Deum amanti studio esse debet, sermone non inscite uti, sed interrogare sine litigandi studio, respondere sine ambitione, non interpellare disserentem, si quid dicat utile, neque cupidum esse proprii sermonis ostentationis causa interserendi, modum tenere loquendi et audiendi : discere etiam sine verecundia, docere liberaliter, nec occultare si quid ab alio didiceris, velut improbæ mulieres facere solent, quæ spurios partus subjiciunt; sed grato animo parentem doctrinæ prædicare. Vocis vero sonus mediocris præferendus est, ut nec exilior auditum præterfugiat, nec nimia contentione importunus sit. Expendendum tecum prius quid dicturus sis, atque ita demum edendum et vulgandum. Adeuntibus affabilem esse oportet, atque in colloquiis suavem; nec voluptatem facietis sermonibus aucupari, sed benigna adhortatione lenitatem obtinere. Ubique asperitas, etiamsi objugandum sit, rejicienda. Nam qui prior se ipse

Α τοῦ Ἀποστόλου, καὶ οὕτως ἐπὶ πλείονων μαρτύρων δέχεσθαι τὸν προσερχόμενον. Εἰ δὲ στασιάζοι τὸ ἕτερον μέρος καὶ διαμάχοιτο, ἔλαττον φροντίζον τῆς πρὸς Θεὸν εὐαρεσθήσεως, μνημονευέσθω ὁ Ἀπόστολος λέγων· Ἐν δὲ εἰρήνῃ κέκληκεν ἡμᾶς ὁ Θεός. Τὸν τοίνυν ἐξερχόμενον ἀπὸ τῶν ἰδίων, σκοπῶ τοῦ ἀκολουθῆσαι τῷ Κυρίῳ, οὐ χρὴ καταφρονητικῶς περὶ τῶν διαφερόντων αὐτῷ διακρίσθαι· ἀλλὰ πειρᾶσθαι πάντα μετὰ ἀκριβείας λαθόντα, ὥς τῷ Κυρίῳ λοιπὸν ἀφιερωμένα, μετὰ πάσης εὐλαβείας οἰκονομεῖν, ἥ δὲ αὐτοῦ, ἐὰν δυνατῶς καὶ ἐμπειρῶς ἔχῃ, ἥ διὰ τῶν μετὰ δοκιμασίας πολλῆς ἐπιλεγέντων, καὶ ἀπόδειξιν δεδοκότων τοῦ δύνασθαι πιστῶς καὶ φρονίμως οἰκονομεῖν· εἰδότα, ὅτι οὐκ ἀκίνδυνόν ἐστιν οὕτε τὸ προσαφίνειν τοῖς οἰκείοις, οὕτε τὸ διὰ Β τοῦ τυγχόντος οἰκονομῆσαι. Εἰ γὰρ ὁ φροντίδα βασιλικῶν κτημάτων ἐγγχειρισθεὶς, κἂν μὴ νοσφίσσεται πολλάκις ἐκ τῶν ἐτοιμῶν, ἀμελεία δὲ τινι καταπροδῶς τὰ προσκτηθῆναι δυνάμενα, οὐκ ἀπολύεται τοῦ ἐγκλήματος· τίνα χρὴ προσδοκᾶν ἐπὶ τῶν ἤδη κατονομασθέντων τῷ Κυρίῳ τὴν κατάκρισιν ὑποστήσεσθαι, τὸν χαύνως καὶ ἡμελημένως διατεθέντα (4) πρὸς τὴν τούτων διοίκησιν;

4. Κόσμου δὲ ἀναχώρησις, οὐχὶ ἐξω αὐτοῦ γενέσθαι σωματικῶς, ἀλλὰ τῆς πρὸς τὸ σῶμα συμπαθείας τὴν ψυχὴν ἀπορῥῆξαι, καὶ γενέσθαι ἀπολιν, ἄοικον, ἀνίδιον, ἀφιλέταιρον, ἀκτῆμονα, ἄδιον, ἀπράγμονα, ἀσυνάλλακτον, ἀμαθῆ τῶν ἀνθρωπίνων διδαγμάτων· ἔτοιμον ὑποδέξασθαι τῇ καρδίᾳ τὰς ἐκ τῆς θείας διδασκαλίας ἐγγινομένας διατυπώσεις· Ἐτοιμασία δὲ καρδίας, ἥ ἀπομάθησις τῶν ἐκ πονηρᾶς συνηθείας προκατασχόντων αὐτὴν διδαγμάτων. Πρῶτόν γε πάντων, σπουδάζειν προσήκει τὸν φιλόθεον ἄνδρα περὶ τὴν τοῦ λόγου χρῆσιν μὴ ἀμαθῶς ἔχειν, ἀλλ' ἐρωτᾶν μὲν ἀφιλονεικῶς, ἀποκρίνεσθαι δὲ ἀφιλοτίμως, μὴ διακόπτοντα τὸν προσδιαλεγόμενον, ὅταν τι χρήσιμον λέγῃ, μὴδὲ ἐπιθυμοῦντα τὸν αὐτοῦ λόγον ἐπιδεικτικῶς ἐμβάλλειν, μέτρα ὀρίζοντα λόγῳ καὶ ἀκοῇ· μανθάνειν δὲ ἀνεπαίσχυντως, καὶ διδάσκειν ἀνεπιφθόνως, καὶ εἰ τι παρ' ἑτέρου δεδιδασκται, μὴ ἀποκρυπτόμενον, ὥς αἱ φαῦλαι τῶν γυναικῶν αἱ τὰ νόθα ὑποβαλλόμεναι· ἀλλὰ κηρύσσειν εὐγνωμένως τὸν πατέρα τοῦ λόγου. Τόπος δὲ φωνῆς ὁ μέσος προτιμητέος, ὥς μήτε διαφεύγειν τὴν ἀκοὴν ὑπὸ σμικρότητος, μήτε φορτικὸν εἶναι τῷ μεγέθει τῆς διατάσεως· προεξετάσαντα ἐν αὐτῷ τὸ βῆθησόμενον, οὕτω δημοσιεύειν τὸν λόγον. Εὐπροσῆγορον ἐν ταῖς ἐντεύξεσι, γλυκὺν ἐν ταῖς ὁμιλίαις· οὐ διὰ τῆς εὐτραπείας τὸ ἡδὺ θηρώμενον, ἀλλὰ διὰ τῆς εὐμενοῦς παρακλήσεως τὸ προσηγὲς ἔχοντα· πανταχοῦ τὸ τραχὺ, κἂν ἐπιτιμῆσαι δεῖ, ἀπωθοῦμενον. Προκαταβαλὼν γὰρ αὐτὸν διὰ ταπεινοφροσύνης, οὕτως εὐπαράδεκτος ἔσται τῷ θεομένῳ

²¹ 1 Cor. vii, 15.

(1) Ex *Regulis fusius tractatis*, 351.

(2) Ex *epist.* ii, 71.

(3) *Ibid.*, 75.

(4) *Διυσεθέριτα*. Uterque codex ὁ διατεθείς.

τῆς θεραπείας. Πολλάκις δὲ χρήσιμος ἡμῖν καὶ ὁ Α per humilitatem abjecerit, hoc pacto ei, cui curatione opus est, acceptus erit. Plerumque vero utilis nobis et illa increpationis ratio a propheta adhibita, qui, cum David peccasset, non a semetipso sententiam induxit condemnationis, sed accersita persona utens, ipsum proprii iudicem peccati constituit; ita ut cum in se ipse sententiam dixisset, nihil jam succenseret arguenti. (5) Nam aquarum quidem rivulus fontem suum indicat: sermonis autem natura pectus, unde emanavit, depingit ac designat.

5. Καὶ ὥσπερ ἐπὶ τῶν λατρικῶν παραγγελμάτων, ὅταν εὐστόχως καὶ κατὰ λόγον γίνηται, μετὰ τὴν πείραν μάλιστα τὸ ἀπ' αὐτῶν ὠφέλιμον δεικνύται. οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν πνευματικῶν παραινέσεων, ἐπειδὴν μάλιστα τὴν ἐκδασιν λάβῃ μαρτυροῦσαν τὰ παραγγέλματα, τότε τὸ σοφὸν αὐτῶν καὶ ὠφέλιμον πρὸς τὴν ἐπανόρθωσιν τοῦ βίου καὶ τὴν τῶν πειθόμενων τελείωσιν ἀναφαίνεται. Ὁ γὰρ τὸν κείμενον ἀνιστῶν, ὑψηλότερος εἶναι τοῦ πεπτωκότος πάντως ὀφείλει· ὁ δὲ ἐξ Ἰσοῦ καταπεσὼν, ἐτέρου καὶ αὐτοῦ τοῦ ἀναστήσαντος ἐπιδέσεται. Οἱ δὲ τυφλοὶ διδασκάλοις τὴν ὁδηγίαν αὐτῶν ἐπιτρέψαντες, ἐστέρησαν αὐτοὺς τῆς τοῦ φωτὸς ἀπολαύσεως. Τὸ γὰρ μετὰ θυμοῦ καὶ ὀργῆς ἐλέγχειν τὸν ἁμαρτήσαντα ἀδελφόν, οὐχὶ ἐκείνῳ ἐστιν ἁμαρτίας ἐλευθερώσαι, ἀλλ' αὐτὸν περιβάλεῖν πλημμελήμασιν. Ἐν γὰρ πραότητι δεῖ παιδεύειν τοὺς ἀντιδιατιθεμένους, καὶ μὴ ἐν οἷς μὲν αὐτὸς παρορβῇ, σφοδρὸν εἶναι· ἐν οἷς δὲ ἂν ἄλλον καταφρονούμενον ἴδῃ, τὴν πρὸς τὸν ἡμαρτηχότα μακροθυμίαν ἐπιδείκνυσθαι· ἀλλὰ καὶ μᾶλλον δυσχεραίνειν ἐπὶ τῷ κακῷ τότε. Οὕτω γὰρ καὶ τῆς φιλαυτίας τὴν ὑπόβριαν ἐκφύεται, καὶ ἀπόδειξιν δώσει τοῦ μὴ τὸν ἡμαρτηχότα μισεῖν, ἀλλὰ τὴν ἁμαρτίαν ἀποστρέφειν· τὸ μὲν γὰρ μὴ δι' αὐτὸν (1) μεριμνῆν καὶ ἐργάζεσθαι, φιλοχρίστου καὶ φιλαδέφου διαθέσεως ἔγκωμιον. Παντὶ τοίνυν τρόπῳ χρὴ τὸν ἀσθενοῦντα θεραπεύειν, καὶ σπουδάζειν τὸ ἐξηρθρωμένον, ἢ οὕτως εἶπω, μέλος ἐναρθρῶν· ἐὰν δὲ τῇ οἰζόητοισιν κακίᾳ ἐπιμένῃ, ἀφιέναι ὡς ἀλλότριον· γέγραπται γάρ· Πᾶσα φύσις, ἣν οὐκ ἐφύτευσε ὁ Πατήρ μου ὁ οὐράνιος, ἐκρίζωθήσεται. Ἐὰν γὰρ δυσάποσπάτως ἔχωσι τῶν ἰδίων ἐθῶν, καὶ ταῖς ἡδοναῖς τῆς σαρκὸς δουλεύειν ἐθέλωσι μᾶλλον ἢ τῷ Κυρίῳ, καὶ τὴν κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον ζωὴν μὴ καταδέχονται, οὐδεὶς ἡμῖν κοινὸς πρὸς αὐτοὺς λόγος. Ἡμεῖς γὰρ ἐν λαῷ ἀπειθεῖ καὶ ἀντιλέγοντι δεδιδάγμεθα ἀκούειν, ὅτι Σῶζων σῶζε τὴν σεαυτοῦ ψυχὴν, καὶ ἀλλοτρίαις ἁμαρτίαις μὴ κοινῶναι. Καὶ εἰ μὴ τις ἐπιθυμητικῶς ἔρχεται ἐπὶ τὸ φάλλειν, καὶ εἰ μὴ ἐπιφαίνεται (2)

²² II Tim. II, 25. ²³ Matth. xv, 13. ²⁴ Gen. xix, 17.

(1) Μὴ δι' αὐτόν. Negationem, quæ prorsus necessaria est ad sententiæ seriem, desumpsimus ex codice Regio.

(2) Ἐπιφαίνεται. Uterque codex ἐπιφαίνεται, et antea ἔρχεται, et paulo post codex 1910 ἡγῆται.

(3) Ex epist. cxxxiv, 225.

(4) Ex hom. Adversus eos qui irascuntur. 83.

(5) Ex hom. in mart. Julittam, 42.

(6) Uterque codex indicat serm. De ira.

(7) Ex Regulis fusius tractatis, 395.

(8) Uterque codex indicat ascetica.

(9) Ex Regulis brevius tractatis, 451.

(10) Ex epist. ccxvii, 350.

(11) Ex Regulis brevius tractatis, 514.

dulcia faucibus meis eloquia tua! super mel ori meo ²²: nec putet magnum detrimentum desidiam esse: aut corrigatur, aut expellatur, ne modicum fermentum totam massam corrumpat ²³. (1) Quos communes pœnæ ad sanam mentem non revocant, nec a precum communione separatio ad pœnitentiam adducit, eos necesse est traditis a Domino canonibus subijcere. Scriptum est enim: *Si frater tuus peccaverit, corripe eum inter te et ipsum: si te non audierit, assume tecum alium: quod si ne sic quidem, dic Ecclesiæ; si vero neque Ecclesiam audierit, sit tibi ut ethnicus et publicanus* ²⁴. Quod ipsum et in isto factum fuit. Semel accusatus est: coram uno et altero convictus fuit: tertio coram Ecclesia. Cum igitur eum obtestati fuimus, nec acquieverit, sit deinceps excommunicatus. Et hoc pago toti denuntiatur, eum admittendum non esse ad ullam rerum ad vitam pertinentium societatem: ut ex eo quod cum eo non commisceamur, sit prorsus diaboli pabulum. (2) Ut enim pueruli disciplinarum negligentes, post inflicta illis a doctoribus verbera, attentiores effecti, præcepta amplectuntur; quemque sermonem ne audiebant quidem, antequam vapularent, eundem accepto e flagris dolore, jam inde apertis auribus et auditu percipiunt, ac memorie mandant: sic et his accidit qui Dei doctrinam perfunctorie negligenterque audiunt, ejusque mandata pro nihilo ducunt. Postquam ipsi a Deo castigatione affecti fuerint, tum vix tandem Dei præcepta centies illis repetita, centiesque ab eis neglecta, quasi primum ad eorum aures pervenirent, suscipiunt, ut ille ait: *Disciplina Domini aperit mihi aures* ²⁵.

6. (3) Quemadmodum autem qui mente infirmi sunt, sedatio animo curandi: ita vicissim ab iis qui curantur, objurgationes odii loco non sunt accipiendæ, neque cura ea, quæ ex misericordia ad animæ eorum salutem adhibetur, ducenda est pro tyrannide. Turpe est enim eos qui ægro corpore sunt, tantum medicis confidere, ut sive secant, sive urant, sive amarulentis medicamentis molestiam creent, ipsos de se bene meritos fuisse putent; nos vero erga animarum nostrarum medicos, quando disciplina durior salutem nobis afferunt, non eodem modo affici. (4) Quando quidem terribile judicium imminet præfecto **482** non redarguenti peccantes: is cui demandata est communis cura, ut rationem de singulis redditurus, ita parare se debet: probe sciens si inciderit in peccatum frater unus, cui antea justificationem

αὐτῷ ἡ διάθεσις τοῦ εἰπόντος· Ὡς γλυκέα τῷ λόγῳ μου τὰ λόγια σου! ὑπὲρ μέλι τῷ στόματι μου· καὶ εἰ μὴ ζημίαν μεγάλην ἡγέται τὴν ἀργίαν· ἢ διορθωσάσθω, ἢ ἐξαρθήτω (5), ἵνα μὴ μικρὰ ζύμη ὅλον τὸ φύραμα δολύσῃ. Οὐδὲ γὰρ τὰ κοινὰ ἐπιτίμια οὐ σωφρονίζει, οὔτε τὸ εἰρηθῆναι τῶν εὐχῶν ἀγει εἰς μετάνοιαν; ἀνάγκη τοῖς παρὰ τοῦ Κυρίου δοθεῖσι κανόσιν ὑποβάλλειν· γέγραπται γάρ· Ἐὰν ὁ ἀδελφός σου ἀμάρτη, ἔλεγε· ἄνδρ' αὐτὸν μεταξὺ σοῦ καὶ αὐτοῦ (6)· ἐὰν σου μὴ ἀκούσῃ, παράλαβε μετὰ σεαυτοῦ καὶ ἄλλον· ἐὰν δὲ μὴδὲ οὕτως, εἰπέ τῇ Ἐκκλησίᾳ· ἐὰν δὲ καὶ τῆς Ἐκκλησίας πῦρ ἀκούσῃ, ἔστω σοι ὡς ὁ ἐθνικός καὶ ὁ τελώρης. Ὁ γοῦν ἐγένετο καὶ ἐπὶ τοῦδε. Ἀπᾶς ἐνεκλήθη, ἐπὶ ἐνὸς καὶ δευτέρου διηλέγχθη, τρίτον ἐπὶ τῆς Ἐκκλησίας. Ἐπεὶ οὖν διεμαρτυράμεθα αὐτῷ, καὶ οὐ κατεδέξατο, λοιπὸν ἔσται ἐκκήρυκτος, καὶ διαγγελθήτω πάσῃ τῇ πόλει, ἀπρόσδεκτον αὐτὸν εἶναι πρὸς πᾶσαν κοινωνίαν χρήσεως βιωτικῆς· ὡς ἐκ τοῦ μὴ συναναμίγνυσθαι ἡμᾶς αὐτῷ, γένηται παντελὺς κατὰ θρόνον τοῦ διαβόλου. Ὡς γὰρ τῶν παιδῶν οἱ νήπιοι, κατολιγωρούντες τῶν μαθημάτων, μετὰ τὰς μάστιγας, ἃς διδάσκαλοι αὐτοῖς ἢ παιδαγωγοὶ προσάγουσι, προσεχέστεροι δέχονται τὰ διδάγματα· καὶ ὁ αὐτὸς λόγος πρὸς μὲν τῶν πληγῶν οὐκ ἤκούετο, μετὰ δὲ τὰς ἐκ τῶν μαστίγων δοῦνας ἄρτι τῶν ὧτων διανοιγόντων, καὶ παρεδόθη τῇ ἀκοῇ καὶ παρεδόθη τῇ μνήμῃ· οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν παρακούοντων τῆς θείας διδασκαλίας καὶ καταφρονητικῶς πρὸς τὰς ἐντολὰς διακειμένων συμβαίνει. Ἐπειδὴν ἐπαχθῇ αὐτοῖς παρὰ τοῦ Θεοῦ ἡ παιδεία, τότε δὴ μόλις τὰ αἰετὰ λαλούμενα καὶ αἰετὰ παρακούμενα τῶν τοῦ Θεοῦ προσταγμάτων, ὡς πρῶτον ἐμπροσθέντα αὐτῶν ταῖς ἀκοαῖς, παρεδόθη, κατὰ τὸν λέγοντα, ὅτι Ἡ παιδεία Κυρίου ἀνοίγει μου τὰ ὄψα.

6. Ὡς γὰρ δὲ ἀπαθῶς χρὴ προσάγεσθαι τὰς θεραπείας (7) τοῖς ἀσθενούσι κατὰ ψυχὴν, οὕτως πάλιν χρὴ τοὺς θεραπευομένους μὴ πρὸς ἐχθραν δέχεσθαι τὰ ἐπιτίμια, μὴδὲ τυραννίδα νομίζειν τὴν ἀπὸ εὐσπλαγγχίας ἐπὶ σωτηρίᾳ ψυχῆς προσαγομένην αὐτῶν ἐπιμέλειαν. Αἰσχρὸν γάρ, τοὺς μὲν τὰ σώματα νοσοῦντας, τοσοῦτον τοῖς ἱατροῖς καταπιστεύειν, ὥστε κἂν τέμνωσι, κἂν καίωσι, κἂν πικροῖς τοῖς φαρμάκοις ἀνιώσιν, εὐεργέτας λογίζεσθαι· ἡμᾶς δὲ πρὸς τοὺς τῶν ψυχῶν θεραπευτάς, ὅταν δι' ἐπιπόνου ἀγωγῆς τὴν σωτηρίαν ἡμῖν κατεργάζωνται (8), μὴ τὴν αὐτὴν ἔχειν διάθεσιν. Ἐπεὶ οὖν φοβερὸν τὸ κρίμα τῷ προσεστώτι μὴ ἐλέγχοντι τοὺς ἀμαρτάνοντας, τὴν κοινὴν φροντίδα πεπιστευμένῳ· ὡς φεῖλων λόγον δοῦναι περὶ ἐκάστου, οὕτω διακείσθω, εἰδὼς, ὅτι ἐὰν ἐμπέσῃ εἰς ἀμαρτίαν εἰς τῶν ἀδελφῶν, μὴ προειπόντος αὐτῷ τὸ δίκαιωμα τοῦ Θεοῦ, ἢ ἐμπε-

²² Psal. cxviii, 405. ²³ Gal. v, 9. ²⁴ Matth. xviii, 15-17. ²⁵ Isa. l, 5.

(1) Ex epist. cclxxxviii, 426.

(2) Uterque codex indicat epist.

(3) Ex *Regulis fusius tractatis*, 396.

(4) Ibid., 370.

(5) Ἐξαρθήτω. Codex 1992 ἔξω ἀρθήτω.

(6) Αὐτοῦ. Idem codex addit *μόνον*.

(7) *Τὰς θεραπείας*. Idem τὰς ἱατρούς, et paulo post αὐτῶν ἐπιμέλειαν. Editi et contextus habent αὐτῶν.

(8) *Κατεργάζωνται*. Sic uterque codex. Editi κατεργάζονται. Infra legendum ut in contextu ὁ τὴν κοινὴν φροντίδα πεπιστευμένος.

σὺν ἐπιμένῃ, μὴ διδασθῆς τὸν τρόπον τῆς ἐπιανο-
θώσεως, τὸ αἶμα αὐτοῦ ἐκ τῶν χειρῶν αὐτοῦ ἐκζη-
τηθήσεται, καθὼς γέγραπται· καὶ μάλιστα, ἐὰν μὴ
δι' ἄγνοιάν τι παρίδῃ τῶν ἀρεσκόντων Θεῷ, ἀλλὰ
διὰ κολακείαν συμπεριφερόμενος τοῖς ἐκάστου κα-
κοῖς, τὴν ἀκρίθειαν τῆς πολιτείας ἐκλύσῃ. Ὡς περ
δὲ ὁ προσετῶς ὑπεύθυνός ἐστιν ὁδηγεῖν εἰς πάντα
τὴν ἀδελφότητα, οὕτω πάλιν καὶ τοῖς λοιποῖς ἐπι-
βάλλει, ἐὰν ποτε ὑποπετευθῇ τι περὶ τὸν προσετῶτα
πλημμέλημα, ὑπομινῆσκειν αὐτὸν τοὺς προσέχον-
τας τὴν τε ἡλικίαν καὶ τὴν σύνεσιν. Ἐὰν μὲν οὖν ἦ
τι ἄξιον διορθώσεως, τὸν τε ἀδελφὸν ὠφελήσασμεν,
καὶ ἑαυτοὺς δι' ἐκείνου, τὸν οἶονεῖ κανόνα τοῦ ἡμε-
τέρου βίου ὄντα, καὶ τῇ αὐτοῦ ὁρθότητι τὸ ἐνδιά-
στροφον ἡμῖν διελέγγειν ὀφείλοντα, πρὸς τὸ εὐθὺ
καταρτισαντες· ἐὰν δὲ μάστιγιν τινὲς ταραχῶσι, πλη-
ροφορηθέντες διὰ τῆς φανερώσεως τῶν οὐ μετὰ
ἀληθείας ὑποπετευθέντων, τῆς ἐπ' αὐτῷ διακρίσεως
ἀπαλλάσσονται.

7. Οὐ γὰρ ἄγνοεῖτε, ὡς οἱ προσετῶτες δημοσίᾳ
πᾶσι προκείμενοι, ὥς περ οἱ ἐν τῇ θαλάσῃ προε-
βλημένοι σκόπελοι, αὐτοὶ τὸν θυμὸν τῶν ἐναντίων
κυμάτων ὑποδέχονται, καὶ περὶ αὐτοὺς ῥηγνύμενα,
τὰ κατόπιν αὐτῶν οὐκ ἐπικλύζουσιν. Ἐγὼ μὲν οὖν
ἂ κράτιστα εἶναι κρίνω, τὰ μὲν νῦν εἰρημένα, τὰ δὲ
παρὰ πάντα τὸν βίον ὁμῖν συμβουλευέσω. Ἐὰν γὰρ ἡ
τοῦ σώματος ἀσθένεια ἐμποδίσῃ με (ἦν οὐκ ἄγνοεῖτε
παντως (1), ὅση μοι πάρεστιν, ἐκ τῆς πρώτης ἡλι-
κίας μέχρι τοῦ γήρως τούτου συντραφεῖσά μοι, καὶ
παιδεύουσά με, κατὰ τὴν δικαίαν κρίσιν τοῦ πάντα
ἐν σοφίᾳ οἰκονομοῦντος Θεοῦ), ἀλλ' ἔως ἀναπνέομεν,
ὑπεύθυνοί ἐσμεν μηδὲν ἐλλειπᾶναι τῶν εἰς οἰκοδο-
μὴν τῶν καλῶν. Ὑμεῖς δὲ, τριῶν ἀρρώστημάτων
μὴ τῷ ἀνιάτῳ προσεοικέναι δόξητε, μηδὲ τὴν τῆς
γνώμης νόσον παραπλησίαν τῆς τῶν εἰς τὰ σώματα
δυστυχησάντων δείξητε. Οἱ μὲν γὰρ τὰ μικρὰ τῶν
παθῶν κάμνοντες, αὐτοὶ παρὰ τοὺς ἰατροὺς ἔρχον-
ται· οἱ δὲ ὑπὸ μειζόνων καταληφθέντες ἀρρώστη-
μάτων, ἐφ' ἑαυτοὺς καλοῦσι τοὺς θεραπεύοντας· οἱ
δ' εἰς ἀνήκεστον παντελῶς μελαγχολίαν παρενεχθέν-
τες, οὐδὲ προσιόντας (2) προσιέναι. Ὁ μὴ πάθητε
νῦν ὑμεῖς, ὁρθῶς ἔχοντας τῶν λογισμῶν ἀποφεύγον-
τες· ἀλλὰ καὶ παιδεύητε, καὶ στοιχειώητε τῷ φό-
βῳ Κυρίου τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, ἵνα καὶ τῶν μελλόντων
ἀγαθῶν ἐπιτύχητε, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ
ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος σὺν τῷ ἀνάρχῳ αὐτοῦ
Πατρὶ, καὶ τῷ παναγῷ καὶ ζωοποιῷ Πνεύματι,
νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

³⁰ Ezech. iii, 20.

(1) Ἐμποδίσῃ... πάντως. Sic uterque codex.
Editi συμποδίσῃ... πάντως.

(2) Προσιόντας. Codex 1992 προσιόντας.

(3) Ex *Regulis fusius tractatis*, 371.

(4) Ex *epist. cciii*, 302.

A Dei non declararit, aut si lapsus, in eo perstiterit
non edoctus ab eo de emendationis modo, sanguinem
ipsius ex suis manibus requisitum iri, ut
scriptum est³⁰: et maxime, si quid eorum quæ pla-
cent Deo, non ex inscitia neglexerit, sed potius ex
eo quod ob assentationem ad uniuscujusque vitia
sese accommodet, disciplinæ integritatem labefa-
ctarit. (3) Atque etiam quemadmodum præfectus
in omnibus fratrum dux esse debet, ita quoque
vicissim reliquis convenit, si quando præfectus ipse
delicti alicujus suspectus fuerit, ut ipsum admo-
néant qui cum ætate tum prudentia præstant. Si
quid igitur fuerit, quod emendari operæ pretium
sit, juvabimus et fratrem, et per illum nosmet-
ipsos, eo qui veluti vitæ nostræ regula est, suaque
B rectitudine perversitatem nostram redarguere de-
bet, ad rectam viam a nobis reducto: sin autem
temere turbati fuerint nonnulli illius causa, ipsi, ut
quæ falso suspecta fuerant cognitiss, certiores facti,
ab ea quam de ipso conceperant suspicione libe-
rantur.

7. (4) Non enim ignoratis, eos qui præsent, pa-
lam omnibus propositos, veluti scopulos in mari
prominentes, furem fluctuum hæreticorum exci-
pere, qui dum circa eos franguntur, ea quæ retro
sunt, non alluunt. (5) Ego quidem quæ optima esse
censeo, partim nunc dixi, partim vobis per omnem
vitam suadebo. (6) Etiam si enim me corporis infir-
mitas constringat (quam prorsus non ignoratis,
quanta mihi adsit, a prima ætate ad hanc usque
C senectutem enutrita mecum, meque castigans se-
cundum justum Dei judicium, qui omnia in sapien-
tia moderatur), (7) tamen quandiu respirabimus,
nihil debemus eorum omittere, quæ ad ædificatio-
nem bonorum pertinent. (8) Vos vero cum tria
sint ægritudinum genera, ei quod insanabile est
similes ne videamini, neque ostendatis animi mor-
bum morbo eorum qui corpore ægrotant, consimi-
lem. Etenim invaletudine parva qui laborant,
ipsi accedunt ad medicos: qui vero morbis majori-
bus correpti fuere, medicos accersunt ad se: qui
autem in aliquem atræ bilis morbum prorsus im-
medicabilem lapsi sunt, ne accedentes quidem ad-
mittunt. Quod cavete ne vobis nunc accadat, si eos
D qui mente ac ratione præditi sunt, fugiatis; sed
erudimini atque initiâmini timore Domini Dei nostri,
ut futurorum bonorum participes esse possitis, in
Christo Jesu Domino nostro, cui gloria et potestas
cum æterno ejus Patre, et sanctissimo vivifican-
teque Spiritu, nunc et semper, et in sæcula sæcu-
lorum. Amen.

(5) Ex *serm. De legendis libris gent.*, 184.

(6) Ex *epist. cciii*, 299.

(7) *Ibid.*, 302.

(8) Ex *serm. De legendis libris gent.*, 184.

483 DE CHARITATE IN DEUM ET PROXIMUM. — Α ΠΕΡΙ ΑΓΑΠΗΣ ΤΗΣ ΠΡΟΣ ΘΕΟΝ ΚΑΙ ΤΟΝ ΠΛΗΘΙΟΝ.

SERMO III.

ΛΟΓΟΣ Γ'.

1. (1) Qui semetipsos a sæculi curis removerunt, cor suum omni custodia servare debent, ne unquam Dei cogitationem abjiciant, aut memoriam illius mirabilium imaginibus vanarum rerum contaminent; sed ex perpetua ac pura recordatione impressa animis nostris, velut sigillum indelebile, sancta Dei cogitatio circumferenda. Ita enim a nobis comparatur Dei dilectio, quæ simul excitat ad conficienda Dei mandata, et ipsa ab ipsis vicissim servatur, ut perpetua sit ac non intermissa. (2) Quem autem vehemens Christum sequendi cupiditas tenet, is non amplius se ad ullam rem, quæ ad hanc vitam attineat, convertere potest, non ad parentum, aut propinquorum amorem, si Domini præceptis adversetur. Tunc enim locum etiam habet illud: *Si quis venit ad me, et non odit patrem suum et matrem*²⁷, et cætera: (3) quod etiam docuerunt nos sancti Domini discipuli, Jacobus et Joannes, qui patrem suum Zebedæum, ipsumque, a quo tota illorum victus ratio pendebat, navigium reliquere; Matthæus etiam, qui ab ipso telonio surrexit, Dominumque secutus est, non telonii solum relinquens emolumenta, sed pericula etiam contemnens, quæ a potestatibus tum sibi tum consanguineis suis impendebant, quod vectigalium rationes reliquisset infestas. Paulo denique totus etiam mundus crucifixus erat, et ipse mundo. (4) Cum enim pietatis amor animam occupat, tum ipsa omne pugnarum genus irridet; atque etiamsi omnes illam rei adamatæ causa jaculis figant, delectant magis quam excruciant. (5) Nam si erga eos qui de nobis bene meriti sunt, benevolentiam amoreque naturalem habemus, nullumque non subimus laborem, ut beneficia prius in nos collata remuneremur; quisnam sermo Dei dona pro merito explicare possit? Tanta quidem est horum multitudo, ut etiam numerum effugiant: item magnitudine tanta sunt et talia, ut vel unicum satis ad id sit, ut omnimodam largitori gratiam rependere debeamus. (6) Est autem adeo bonus, ut neque remunerationem exigat, sed sat habet, si solum pro iis quæ tribuit, diligatur. Quæ omnia ubi mente recolo (ut meum affectum prodam), in horrorem quemdam et terrilicam stuporem incido, nequando ob animi inconsiderantiam, aut propter meam circa res vanas occupationem a Dei dilectione excidens, Christo sim de-decori ac opprobrio. (7) Probrio enim vertet Domino contemptum nostrum diabolus, ac de con-

1. Τοὺς τῶν βιωτικῶν ἑαυτοὺς ἀποξενούντας με-
ριμνῶν, πάσῃ φυλακῇ τηρεῖν προστρεῖ τὴν ἑαυτῶν
καρδίαν, ὥς μὴ ποτε τὴν περὶ Θεοῦ ἐννοίαν ἐκβάλ-
λῃν, ἢ τὴν μνήμην τῶν θαυμασίων αὐτοῦ φαντα-
σίαις τῶν ματαίων καταρρύπτειν· ἀλλὰ διὰ τῆς
διηγεοῦς (8) καὶ καθαρᾶς μνήμης ἐντετυπωμένην
ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν, ὥσπερ σφραγίδα ἀνεξάλειπτον,
τὴν ὅσαν τοῦ Θεοῦ ἐννοίαν περιφέρειν. Οὕτως γὰρ
προσγίνεται ἡμῖν ἡ πρὸς Θεὸν ἀγάπη, ἅμα τε δι-
εγείρουσα τὴν ἐργασίαν τῶν ἐντολῶν τοῦ Κυρίου,
καὶ ὅπ' αὐτῶν πάλιν αὕτη συντηρουμένη πρὸς τὸ
διαρκὲς καὶ ἀδιάπτωτον. Ὁ δὲ σφόδρα τῇ ἐπιθυμίᾳ
τοῦ ἀκολουθεῖν τῷ Χριστῷ κατεχόμενος, πρὸς οὐδὲν
ἔτι τῆς ζωῆς ταύτης ἐπιστραφῆναι δύναται, οὐ πρὸς
γονέων ἢ οἰκειῶν φίλτρον, ὅταν ἐναντιούμενον ᾖ τοῖς
τοῦ Κυρίου προστάγμασι. Τότε γὰρ καιρὸν ἔχει
καὶ τὸ, *Εἰ τις ἔρχεται πρὸς μέ, καὶ οὐ μισεῖ τὸν
πατέρα αὐτοῦ, καὶ τὴν μητέρα, καὶ τὰ λοιπὰ·
καθὰ καὶ οἱ ἄγιοι μαθηταὶ τοῦ Κυρίου ὑπέδειξαν
ἡμῖν, Ἰάκωβος μὲν καὶ Ἰωάννης, καταλιπόντες τὸν
πατέρα αὐτῶν Ζεβεδαῖον, καὶ αὐτὸ τὸ πλοῖον, τὴν
πᾶσαν ἀφορμὴν τοῦ βίου· Ματθαῖος δὲ ἀπ' αὐτοῦ τοῦ
τελωνίου ἀναστὰς, καὶ ἀκολουθήσας τῷ Κυρίῳ, οὐ
τὰ κέρδη μόνον τὰ ἐν τῷ τελωνίῳ καταλιπὼν, ἀλλὰ
καὶ τῶν κινδύνων ὑπεριδὼν, οἱ ἐπακολουθεῖν ἐμελ-
λον αὐτῷ τε καὶ τοῖς οἰκειοῖς παρὰ τῆς ἐξουσίας,
ἀτελεῖς τοὺς λόγους τοῦ τελωνίου καταλιμπάνοντι·
C Παῦλος δὲ καὶ ὁ σύμπας κόσμος ἐσταύρωτο, καὶ
αὐτὸς τῷ κόσμῳ. Ὅταν γὰρ τῆς εὐσεβείας ἔρωσ τὴν
ψυχὴν προκατάσχη, ἅπαν αὐτῇ πολέμων καταγέλα-
στον εἶδος· καὶ πάντες αὐτὴν ὑπὲρ τοῦ ποθομένου
τοξεύωσι, τέρπουσι μάλλον ἢ πληττοῦσιν. Εἰ γὰρ
διὰ τὴν πρὸς τοὺς εὐεργέτας εὐνοίαν καὶ τὸ φίλτρον
φυσικῶς αἰρούμεθα, καὶ πάντα πόνον εἰς ἀναπόδο-
σιν τῶν προσγενομένων ἡμῖν καλῶν ὑπομένομεν,
τίς λόγος ἀξίως ἐφικέσθαι τῶν δωρεῶν τοῦ Θεοῦ δύ-
ναι; Αἱ τοσαῦται μὲν εἰσὶ τὸ πλῆθος, ὥς καὶ
ἀριθμὸν διαφεύγειν· τηλικαῦται δὲ τὸ μέγεθος καὶ
τοιαῦται, ὥστε ἐξαρκεῖν καὶ μίαν ὑπεθύνουσ ἡμᾶς εἰς
πᾶσαν χάριν τῷ δεδοκῶτι ποιῆσαι. Ὁ δ' οὕτως ἐστὶν
ἀγαθός, ὥστε οὔτε ἀντίδοσιν ἀπαιτεῖ, ἀλλ' ἀρκεῖται
μόνον ἀγαπώμενος ἐφ' οἷς ἔδωκεν. Ὡν ἀπάντων
D ὅταν εἰς ἐννοίαν ἔλθω (ἵνα τὸ ἐμὸν πάθος ἐξεῖπω),
εἰς φόβον τινὰ καὶ ἐκστασιν φοβερὰν καταπίπτω,
μὴ ποτε ἐξ ἀπροσεξίας τοῦ νοῦ, ἢ τῆς πρὸς τὰ μά-
ταια ἀσχολίας, τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ ἐκπεσὼν, θνει-
δος γένωμαι τῷ Χριστῷ. Εἰς θνειδισμόν γὰρ προσ-
οίσει τῷ Κυρίῳ τὴν ἡμετέραν καταφρόνησιν ὁ διά-
βολος, καὶ ἐγκαυχῆσεται τῇ ἀπειθείᾳ ἡμῶν· ὅς γε*

²⁷ Luc. xiv, 26

(1) Ex Regulis fusius tractatis, 342.

(2) Ibid., 349.

(3) Ibid., 349.

(4) Ex hom. De S. Barlaam, 139.

(5) Ex Regulis fusius tractatis, 338.

(6) Ibid., 339.

(7) Ibid.

(8) Διὰ τῆς διηγεοῦς. Propositio addita ex co-
dice Regio.

οὕτε κτίσας ἡμᾶς, οὕτε ἀποθανὼν ὑπὲρ ἡμῶν, ἀλλ' ὅμως ἔσχεν ἡμᾶς ἀκολουθοῦντας αὐτῷ ἐν τῇ ἀπειθείᾳ, καὶ ἐν τῇ ἀμελείᾳ τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ. Τοῦτο τὸ δυνεῖδος, τὸ κατὰ τοῦ Κυρίου, βαρύτερόν μοι τῶν ἐν τῇ γένεσιν κολάσεων φαίνεται, τῷ ἐχθρῷ τοῦ Χριστοῦ ὕλην γενέσθαι καυχήματος καὶ ἀφορμὴν ἐπίσσεως κατὰ τοῦ ὑπὲρ ἡμῶν ἀποθανόντος καὶ ἀναστάντος.

2. Καὶ γὰρ Κύριον τὸν Θεὸν ἀγαπᾶν δεῖ πάσῃ τῇ ἐνυπαρχούσῃ ἡμῖν πρὸς τὸ ἀγαπᾶν δυνάμει, καὶ ἀγαπᾶν καὶ τὸν πλησίον, καὶ ἀγαπᾶν καὶ τοὺς ἐχθροὺς, ἵνα ὡμεν τέλειοι, μιμούμενοι τὴν χρηστότητα τοῦ ἐν οὐρανοῖς Πατρὸς, τὸν ἴδιον αὐτοῦ ἀνατέλλοντος ἐπὶ πυνήρους καὶ ἀγαθοῦς· εἰς ἄλλα δὲ τὴν τοῦ ἀγαπᾶν δύναμιν παραναλίσκειν οὐ συγκεχώρηται. Τὸ γὰρ τῆς ἀγάπης καλὸν, εἰ μὲν ἐν τῷ ὀνόματι τῆς ἀγάπης περιγράφεται μόνῳ, καταγέλαστον ἐστὶ, τὸν δεῖνα καὶ τὸν δεῖνα ἐκλεγμένους (1), τοῖς μόνοις μεταδιδόναι τοῦ ἀγαπᾶν, ἐτέρους δὲ μυρίου ἀποκλείειν τῆς πρὸς τὸ καλὸν κοινωνίας. Εἰ δὲ ἡ πρὸς τοὺς βλαβεροὺς συμφωνία ἐν ἀγάπῃ προσήματι τὰ τῶν πολεμίων τοὺς προσδεχομένους ἐργάζεται, σκοπεῖν ὀφείλομεν οἷς ἑαυτοὺς ἀναμίγνυμεν. Εἰ γὰρ ὁ ἀγαπητὸς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ μισεῖται, τί μέγα εἰ ἡμεῖς τοῦ μίσους ἀξιούμεθα παρὰ ἀνθρώποις, οἷς περισσεύει τὸ κτῆμα τοῦ μίσους; Πλὴν οὕτε οἰκοδομὴν συστήναι, συνδέσμων ὑπαιρεθέντων, δυνατόν, οὕτε Ἑκκλησίαν εἰς ὕψος αὐξήσθαι, μὴ συνδεμένην τῷ συνδέσμῳ τῆς εἰρήνης καὶ τῆς ἀγάπης. Καὶ γὰρ οὐδὲν οὕτως ἴδιον τῆς φύσεως ἡμῶν, ὥς τὸ κοινωνεῖν ἀλλήλοις, καὶ χρῆσθαι ἀλλήλων, καὶ ἀγαπᾶν τὸ ὁμόφυλον. Πλέον γὰρ ἡμεῖς τῆς ἐνὸς ἐκάστου τῶν ἀδελφῶν ἐπικουρίας δεόμεθα, ἢ ὅσον ἡ ἐτέρα τῶν χειρῶν τῆς ἐτέρας. Ὅταν γὰρ πρὸς αὐτὰ ἀπείδω τὰ μέλη ἡμῶν, οἷ ἐν οὐδὲ ἑαυτῷ πρὸς ἐνέργειαν αὐταρκες, πῶς ἑμαυτὸν λογίσσεται ἐξαρχεῖν ἑαυτῷ πρὸς τὰ τοῦ βίου πράγματα; Οὕτε γὰρ ἂν ποὺς ἀσφαλῶς βαδίσσει, μὴ συνυποστηρίζοντος τοῦ ἐτέρου· οὕτε ὀφθαλμὸς ὕγιως ἴδοι, μὴ κοινωνῶν ἔχων τὸν ἕτερον, καὶ μετ' αὐτοῦ συμφώνως προσβάλλων τοῖς ὁρατοῖς. Καὶ ἀκοή ἀκριβεστέρα, ἢ δι' ἀμφοῖν τοῖν ὁρώον τὴν φωνὴν δεχομένη· καὶ ἀντίληψις κραταιότερα τῇ κοινωνίᾳ τῶν δακτύλων. Καὶ ἀπαξ ἀπλῶς, οὐδὲν οὕτε τῶν ἐκ φύσεως, οὕτε τῶν ἐκ προαιρέσεως κατορθομένων ἔργῳ, ἄνευ τῆς τῶν ὁμοφύλων συμπνοίας ἐπιτελούμενον· ὅπου γε καὶ αὐτὴ ἡ προσευχὴ, μὴ ἔχουσα τοὺς συμφωνοῦντας, ἀδρανεστέρα ἐστὶ πολλῷ ἑαυτῆς. Νουθετεῖται σε τῶν νυκτερίδων τὸ φιλόλληλον, αἷ ὥσπερ ὁρμαθὸς ἀλλήλων ἔχονται· καὶ μὴ τὸ ἀπεσχισμένον καὶ ἰδιάζον

A tumacia et de defectione nostra gloriabitur : qui cum nec creaverit nos, nec pro nobis subierit mortem, tamen suæ contumaciæ, suæque in observandis Dei mandatis negligentiae socios nos ac comites habuerit. Illud quod Domino inferetur probrum, et illa adversarii jactantia mihi supplicii gehennæ gravior videtur, quod Christi inimico præbeamus materiam, 484 adversus eum, qui pro nobis mortuus est et resurrexit, jactandi se et efferendi.

2. (2) Nam Dominum Deum oportet diligere ea tota virtute, quæ nobis inest ad diligendum : diligendus insuper proximus : sunt quoque et inimici diligendi, ut simus perfecti, inimitantes benignitatem Patris nostri, qui in cælis est : qui solem suum oriri facit super bonos et malos ²². Porro nefas est in alia perperam consumere vim diligendi. (3) Si charitatis bonum solo charitatis nomine circumscribitur, ridiculum est hunc et illum eligentes, iis solis charitatem impartire, alios vero innumera-biles ab illius boni communicatione excludere. Sed si cum perniciosi hominibus consensio iis, a quibus suscipitur, sub pacis specie damnum infert hostile ; considerare debemus quinam sint ii quibus nos admiscemus. (4) Si enim dilectus Dei Filius odio habetur, quid mirum si nos hominibus odiosi sumus ²³, in quibus profecto odium exsuperat ? Cæterum neque ædificium consistere ablatis colligationibus potest, neque Ecclesia adaugeri, nisi pacis amorisque vinculo fuerit colligata. Etenim nihil est naturæ nostræ adeo proprium, ut mutuo inter nos communicare, mutuoque indigere, atque ejusdem generis homines ad-amare. (5) Magis enim nos uniuscujusque fratrum auxilio indigemus, quàm manus altera alterius ope. (6) Cum enim hæc ipsa nostra membra considero, quorum nullum sibi ipsi ad agendum satis est, quomodo mihi ipse videbor ad vitæ negotia sufficere ? Neque enim pes tuto gradiatur, non suffulciente altero : neque oculus recte videat, non habens alterum consortem, et cum eo socialiter his quæ videntur, intentus. Auditus accuratior, qui per utrosque meatus vocem suscipit, et fortior apprehensio digitorum conjunctione. Et in summa, nihil neque eorum quæ natura, neque eorum quæ libera voluntate perficiuntur, citra conspersionem eorum quæ ejusdem generis sunt, perfici video ; cum et preces ipsæ, si desint qui conspirent, longe sint seipsis debiliores. (7) Admoneat te mutui vespertilionum amor qui contextim inter se cohærent : neque quod est separatim ac singulare, præstantius esse existima, eo

²² Matth. v, 43-45. ²³ Joan. xv, 18.

(1) Ἐκλεγμένους. Sic uterque codex. Editi ἐκλεγεμένους.

(2) Ex comment. in Isa., 410.

(3) Ex epist. ccl, 385.

(4) Uterque codex indicat epist.

(5) Ex epist. xcvi, 190.

(6) Ibid.

(7) Ex hom. viii in Hexaem., 77

quod societatem cum unitate admittit. (1) Nihil enim nos ab invicem separat, nisi animi proposito dissociemur. Unus nobis est Dominus, una fides ⁴⁰, spes eadem. Sive caput vos ipsos existimatis, non potest caput dicere pedibus : Non est mihi opus vobis ⁴¹. Sive vos in alio ordine reponitis, nobis in eodem corpore constitutis non potestis dicere : Vestri non indigemus. Nam et manus altera alterius eget, et pes alter alterum firmat, et oculi per concordiam clare ac perspicue vident. (2) Non enim vos illa cogitatio detineat : Extra multorum malum sumus, quamobrem quid nobis opus est cum aliis communio? Dominus enim insulas quidem a continente per mare divisit, insularum vero incolae per charitatem cum incolis continentis junxit. (3) Hoc enim potissimum **485** amicus ab adulatore differt, quod hic quidem ad delectationem loquitur, ille vero ne molesta quidem praefermittit. (4) Scis quid a te praestandum sit proximo? quod tibi ipsi ab altero vis fieri. Nosti quid sit malum? quod ipse nolis ab alio pati. (5) Cum enim ex Deo audiverim : *In hoc cognoscent omnes, quod discipuli mei estis, si diligatis invicem* ⁴², cumque extremum munus discipulis suis, suam in carne dispensationem absoluturus, pacem suam Dominus reliquerit, dicens : *Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis* ⁴³, dicere non possum, me sine mutua charitate, et nisi, quantum in me est, pacem cum omnibus habeam, dignum posse Jesu Christi servum vocari

5. (6) Eodem igitur modo communem et aequalem omnibus inter se charitatem esse convenit, quo homo naturaliter erga singula sua membra affectus est, qui totum suum corpus pariter sanum vult, quando et uniuscujusque membri dolor aequalem corpori molestiam exhibet. (7) Qui enim in conventu unum prae aliis diligit, seipsum imperfectae charitatis insinulat. Quare ex conventu contentio indecora et singularis amor sunt aequaliter amandandi. Oritur enim ex contentione inimicitia : ab amicitia vero particulari et sodalitate suspiciones et invidiae nascuntur. Cum enim aequalitas aufertur, id ubique eis qui ea spoliuntur, invidiae et odii origo et causa est. Quemadmodum igitur Deus optimus ex aequo impertit omnibus lucem, solem suum super justos ac injustos exoriri curans ⁴⁴ : ita et Dei imitatores communem et parem charitatis radium in omnes effundant. Ubi enim deficit charitas, illic utique ejus loco succedit odium. Quod si, ut Joannes ait, *Deus charitas est* ⁴⁵, prorsus necesse est diabolum odium esse. Sicut ergo qui habet charitatem, Deum

A τοῦ κοινωνικοῦ καὶ ἡνωμένου ἡγοῦ προτιμότερον. Οὐδὲν γὰρ ἡμᾶς χωρίζει ἀπ' ἀλλήλων, ἐὰν μὴ τῇ προαιρέσει τὸν χωρισμὸν ὑποστώμεν. Εἰς ἡμῶν Κύριος, μία πίστις, ἑλπίς ἡ αὐτή. Εἴτε οὖν κεφαλὴν ἑαυτοὺς λογίζεσθε, οὐ δύναται ἡ κεφαλὴ εἰπεῖν τοῖς ποσὶ· Χρεῖαν ὑμῶν οὐκ ἔχω· εἴτε καὶ ἐν ἄλλῃ τάξει ἑαυτοὺς τάσσετε, οὐ δύνασθε τοῖς ἐν τῷ αὐτῷ σώματι κατατεταγμένοις λέγειν (8) τὸ, Χρεῖαν ὑμῶν οὐκ ἔχομεν. Αἱ τε γὰρ χεῖρες ἀλλήλων δέονται, καὶ οἱ πόδες ἀλλήλους στηρίζουσι, καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ ἐν τῇ συμφωνίᾳ τὸ ἐναργὲς τῆς καταλήψεως ἔχουσι. Μὴ γὰρ ἐκεῖνος ὑμᾶς ὁ λογισμὸς κατεχέτω, ὅτι ἡμεῖς ἐξω τοῦ πάθους ἐσμέν τῶν πολλῶν, καὶ τίς ἡμῖν χρεῖα τῆς πρὸς αὐτοὺς κοινωνίας; Ὁ γὰρ Κύριος ἡμῶν τὰς μὲν νήσους τῆς ἡπείρου διὰ θαλάσσης διέστησε, τοὺς δὲ νησιώτας τοῖς ἡπειρώταις διὰ τῆς ἀγάπης συνέδησε. Καὶ τοῦτω μάλιστα φίλος κόλακος διενήνοχε, τῷ τὸν μὲν πρὸς ἡδονὴν ὀμιλεῖν, τὸν δὲ μὴδὲ τῶν λυπούντων ἀπέχεσθαι. Οἶδας δὲ τί ποιήσεις τῷ πλησίον; ὃ σαυτῷ βούλει παρ' ἐτέρου γενέσθαι. Οἶδας ὃ τί ποτὲ ἐστὶ τὸ κακόν; ὃ οὐκ ἂν αὐτὸς παθεῖν ἔλοιτο παρ' ἐτέρου. Ἐγὼ γὰρ ἀκούσας παρὰ τοῦ Θεοῦ, ὅτι Ἐν τούτῳ γινώσκονται πάντες, ὅτι ἐμοὶ μαθηταὶ ἐστέ, ἐὰν ἀγαπᾶτε ἀλλήλους· καὶ ὅτι ἐξετήρουν δῶρον τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς, μέλλων συμπληροῦν τὴν ἐν σαρκὶ οἰκονομίαν, τὴν ἑαυτοῦ εἰρήνην κατέλιπεν εἰπὼν· Εἰρήνην ἀφήμι ὑμῖν, εἰρήνην τὴν ἐμὴν δίδωμι ὑμῖν· οὐ δύναμαι εἰπεῖν, ὅτι ἀνευ τῆς ἐν ἀλλήλοις ἀγάπης καὶ ἀνευ τοῦ, τὸ εἰς ἐμὲ ἔχον, εἰρηνεύειν πρὸς πάντας, δύναμαι ἄξιος κληθῆναι δούλος Ἰησοῦ Χριστοῦ.

5. Οὕτω τοίνυν προσήκει κοινὴν καὶ ἰσην πᾶσι πρὸς ἀλλήλους τὴν ἀγάπην εἶναι, ὡς φυσικῶς πρὸς τὰ καθ' ἑκάστον ἑαυτοῦ μέλη ὁ ἄνθρωπος ἔχει, ἐπιστῆς θέλων παντὶ τῷ σώματι τὴν ὑγίειαν, ὅτι καὶ ὁ πόνος ἑκάστου μέλους ἰσην παρέχει τῷ σώματι τὴν ἀσθένειαν. Ὁ γὰρ ἐν συνοδίᾳ τὸν ἑνα ὑπὲρ τοὺς ἄλλους ἀγαπῶν, κατηγορεῖ ἑαυτοῦ μὴ ἔχων τὴν τελείαν ἀγάπην. Ὁμοίως οὖν ἀπόδηλός ἐστιν ἀπὸ συνοδίας· ἥ τε ἀπρεπὴς μάχη, καὶ ἡ μερικὴ διάθεσις. Ἀπὸ μὲν γὰρ τῆς μάχης ἔχθρα γίνεται, ἀπὸ δὲ τῆς μερικῆς φιλίας καὶ ἐταιρείας ὑπόψια καὶ φθόνος γίνονται· πανταχοῦ γὰρ ἡ τοῦ Ἰσοῦ στέρσις ἀρχὴ καὶ ὑπόθεσις φθόνου καὶ δυσμενείας τοῖς ἐλαττωμένοις γίνεται. Ὅσπερ οὖν ὁ ἀγαθὸς Θεὸς κοινὴν δίδωσι πᾶσι τὴν τοῦ φωτὸς μετουσίαν, ἀνατέλλων τὸν ἥλιον ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους, οὕτως καὶ οἱ μιμηταὶ τοῦ Θεοῦ κοινὴν τε καὶ ὁμότιμον τὴν τῆς ἀγάπης ἀκτίνα ἐπὶ πάντας φερέτωσαν. Ὅπου γὰρ ἔλλειπει ἡ ἀγάπη, ἐκεῖ πάντως ἀντείσρῃται τὸ μῖσος. Εἰ δὲ, καθὼς φησιν Ἰωάννης, Ὁ Θεὸς ἀγάπη ἐστίν, ἀνάγκη πᾶσα τὸ μῖσος εἶναι τὸν διάβολον. Ὅσπερ οὖν ὁ τὴν ἀγάπην ἔχων, τὸν Θεὸν ἔχει· οὐ-

⁴⁰ Ephes. iv, 5. ⁴¹ I Cor. xii, 15. ⁴² Joan. xiii, 35. ⁴³ Joan. xiv, 27. ⁴⁴ Matth. v, 45. ⁴⁵ I Joan. iv, 16.

(1) Ex epist. ccm, 301.

(2) Ibid.

(5) Ex epist. xx, 98.

(4) Ex hom. ix in Hexaem., 83.

(5) Ex epist. ccm, 299.

(6) Ex serm. ascetico, 325.

(7) Ibid.

(8) Λέγειν. Regius codex εἰπεῖν χρεῖαν.

τως ὁ τὸ μῖσος ἔχων, τὸν διάβολον ἐν ἑαυτῷ τρέφει. Διὰ τοῦτο προσήκει τὴν μὲν ἀγάπην ἴσῃ καὶ ὁμοίαν παρὰ πάντων τοῖς πᾶσιν εἶναι, τὴν δὲ τιμὴν κατὰ τὸ πρέπον ἐκαστῷ γίνεσθαι. Καὶ ὥσπερ ἐν ἡμῖν αὐτοῖς, ὁ μὲν πόνος ἐκαστοῦ τῶν ἀβρώστούντων μελῶν ἴσως ἀπτεται τοῦ πάντος σώματος, ἔστι δὲ ὁμοῦς ἕτερα ἑτέρων τιμιώτερα μέλη (οὗ γὰρ ὁμοίως περὶ τὸν ὀφθαλμὸν καὶ (1) περὶ τὸν τοῦ ποδὸς δάκτυλον ἔχομεν, κἂν ὁ πόνος τὸ ἴσον ἔχῃ)· οὕτως τὴν μὲν συμπαθεῖ διάθεσιν, καὶ τὴν ἀγαπητικὴν σχέσιν ἴσῃ ἐπὶ πάντων τῶν ἐν τῇ συνοδίᾳ ζώντων εἶναι παρ' ἐκαστοῦ προσήκει· ἡ δὲ τιμὴ, κατὰ τὸ εὐλογον ἐπὶ τῶν χρησιμωτέρων τὸ πλεον ἔξει. Ἐπὶ γὰρ τῶν πνευματικῶν ἀλλήλοις συναρμολογούμενων, οὐδὲ ἡ (2) σωματικὴ συγγένεια πλεον τι κατὰ τὴν ἀγάπην ἔξει· οὐδὲ εἴ τις ἀδελφὸς τινος κατὰ σάρκα εἴη, ἢ υἱὸς, ἢ θυγάτηρ, ἐν πλείονι διαθέσει πρὸς τὸν τῷ γένει προσήκοντα παρὰ τοὺς ἄλλους γενήσεται ἡ κοινωνία τοῦ αἵματος. Ὁ γὰρ ἐν τούτοις τῇ φύσει ἀκολουθῶν, κατηγορεῖ ἑαυτοῦ, ὅτι οὕτω τελείως ἀπέστη τῆς φύσεως, ἀλλ' ἔτι ὑπὸ σαρκὸς διοικεῖται. Τῷ δὲ Θεῷ ἡμῶν ὁμοῦς εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΠΕΡΙ ΕΛΕΗΜΟΣΥΝΗΣ.

ΛΟΓΟΣ Δ'.

1. Εἰ θαυμάζεις (3) τὰ χρήματα, ἄνθρωπε, διὰ τὴν ἀπ' αὐτῶν τιμὴν, σκόπει πόσον ἐστὶ πρὸς ὁδὴν λυσιτελέστερον, μυρίων παιδῶν πατέρα προσαγορεύεσθαι, ἢ μυρίους στατήρας ἔχειν ἐν βαλαντίῳ. Τὰ μὲν γὰρ χρήματα καταλείψεις ἐνταῦθα, καὶ μὴ βουλευόμενος· τὴν δὲ ἐπὶ τοῖς ἀγαθοῖς ἔργοις φιλοτιμίαν ἀποκομίσεις πρὸς τὸν Δεσπότην, ὅταν δῆμος ἔλος ἐπὶ τοῦ κοινοῦ Κριτοῦ περιστάντες (4), τροφέα καὶ εὐεργέτην καὶ πάντα τὰ τῆς φιλανθρωπίας ἀποκαλῶσιν ὀνόματα. Καὶ ἐν μὲν πανηγύρει οὐδεὶς λυπεῖται προέμενος τὰ παρόντα, καὶ ἀντικτώμενος τὰ ἐνδόντα· ἀλλ' ὅσῳ περ ἂν ἐλάττωος τιμῆς τὰ πολύτιμα πρίηται, τοσούτῳ χαίρει, ὡς λαμπροῦ αὐτῷ τοῦ συναλλάγματος γενομένου. Σὺ δὲ λυπῇ χρυσίον, καὶ ἀργύριον, καὶ κτήματα διδοῦς, τουτέστι λίθους καὶ χρὺν παρεχόμενος, ἵνα κτήσῃ τὴν μακαρίαν ζωὴν· τί δὲ καὶ χρῆσθαι τῷ πλούτῳ; ἐσθῆτι πολυτιμῆτι περιβαλεῖς σεαυτὸν· οὐκ οὖν δύο μὲν σοι πηγῶν χιτωνίσκος ἀρκέσει, ἐνὸς δὲ ἱματίου περιβολὴ πᾶσαν τῶν ἐνδυμάτων ἐκπληρώσει τὴν χρεῖαν· Ἀλλ' εἰς τροφὴν καταχρῆσθαι τῷ πλούτῳ; εἰς ἄρτος ἱκανὸς ἀποπληρῶσαι γαστέρα. Τί οὖν λυπῇ; ὡς τίνος ὑστερούμενος; ἀδξῃς τῆς ἀπὸ τοῦ πλούτου; ἀλλ' ἂν μὴ χαμὰ ζητήσῃς τὴν ὁδὴν, εὐρήσεις τὴν ἀληθινήν καὶ λαμπράν, προάγουσάν σε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Σκορπιζόμενος γὰρ ὁ πλούτος, καθ' ὃν ὁ Κύριος ὑποτίθεται τρέπον, πρέφουκε παρα-

A habet; sic qui odium habet, is diabolum in seipso nutrit. Quamobrem ut æqualis similisque charitas quibuscvis ab omnibus est exhibenda: ita honor, uti addecet, unicuique est tribuendus. (5) Et ut in nobismetipsis, dolor uniuscujusque ægrotantis membri similiter totum corpus attingit, et tamen sunt membra alia aliis præstantiora (non enim pariter de oculo ac de pedis digito afficimur, etiamsi dolor æqualis sit): ita unumquemque in omnes qui in conventu vixerint, commiserationem quidem atque amorem parem ostendere operæ pretium est; sed tamen, ut decet, iis qui utiliores sunt, major deferetur honor. Nam in his qui spirituali animorum conjunctione inter se sunt copulati, non futura est major dilectio ob corporalem consanguinitatem; neque si quis quidem germanus alicujus frater sit, filiusve, aut filia, majorem erga consanguineum, quam erga alios, amorem afferet sanguinis conjunctio. Qui enim in his naturam sequitur, is nondum a natura perfecte recessisse convincitur, sed etiamnum a carne gubernari. Deo autem nostro sit gloria in sæcula sæculorum. Amen.

486 DE ELEMOSYNA.

SERMO IV.

1. (6) Si opes miraris, o homo, ob proveniente ex eis honorem, considera quanto sit ad gloriam conducibilis, innumerorum filiorum patrem appellari, quam innumeros in marsupio stateres habere. Nam pecunias quidem relicturus hic es vel iocivus; contra, partam ob bona opera gloriam exportabis ad Dominum, cum scilicet circumstans coram communi Iudice populus omnis, nutritorem et beneficum largitorem ac omnibus humanitatis appellabit nominibus. (7) Etenim in nundinis quidem nemo dolet quod profundat quæ adsunt, et vicissim quæ desunt comparet; contra, quo villori pretio res pretiosissimas emerit, hoc magis gaudet, ut qui egregie negotiatus sit. Tu vero doles, quod aurum et argentum et opes tradas, hoc est, lapidem ac pulverem præbeas, ut beatam vitam acquiras. Sed cui tibi usui aurum? pretiosa te veste amicies? Annon duorum cubitorum tunica satis tibi fuerit, et unius pallii amictus omnem indumentorum necessitatem explebit? Uterisne divitiis ad lautius vivendum? Verum panis unus exsatiando ventri sufficit. Quid igitur tristitia afficeris? Cujusnam rei fecisti jacturam? An gloriæ quæ ex divitiis oritur? At si humi gloriam non quæseris, veram illam ac splendidam, quæ te in regnum cælorum deducet, invenies. (8) Dispersæ enim secundum Domini monitum divitiæ solent permanere,

(1) Περὶ τὸν ὀφθαλμὸν καὶ. Hæc addita ex contextu et codice Regio.

(2) Οὐδὲ ἡ. Idem codex οὐδὲν ἡ.

(3) Εἰ θαυμάζεις. Legitur εἰ θαυμάζεις, quid admiraris? in duobus codicibus Regiis, quibuscum has conciones contulimus. Sunt hi codices 1910 et 1992.

(4) Περιστάντες. Legitur in contextu περιστάντες σε.

(5) Ex serm. ascetico, 325.

(6) Ex hom. in illud Lucæ, *Destruam, 45.*

(7) Ex hom. in *Divites, 52.*

(8) Ibid., 55.

clausæ autem alienari. Si custodies, non habebis; si dispergas, non amittes. *Dispersit enim, dedit pauperibus, justitia ejus manet in sæculum sæculi* ⁴⁴.

(1) Quare debent qui prudenter judicant, usum divitiarum ad dispensationem concessum existimare, non ad perfruendum: et his depositis lætari, ut ab alienis remoti, non ægre ferre, ut suis privati. Quid igitur afflictare? quid animo discruciare cum audis: *Vende quæ habes, et da pauperibus* ⁴⁵? Etenim si te sequerentur in futurum sæculum, ne sic quidem essent studiosius exquirenda, utpote quæ a præmiis illic repositis obscurerentur: sin autem necesse est ea hic manere, cur non ex his divenditis lucrum exportamus? (2) Quisquis enim male suis rebus utitur, miserabilis est, non aliter quam qui accepto ad hostes ulciscendos gladio semetipsum libens sauciat. Qui autem bene et secundum rectam rationem res suas tractat, ac dispensator est bonorum a Deo datorum, nec ea, ut ipse perfruatur, congerit, laude et amore dignus est ob dilectionem in fratres ac liberalem et beneficam indolem.

2. (5) Videte quemadmodum multitudo peccatorum nostrorum et anni tempestates a sua ipsarum natura abduxerit, et temporum formas transmutaverit in alienas temperaturas. (4) Omnia enim insolito modo terminos creationis **487** transgredientia, ac male ad nostram conspirantia perniciem, a victu et a vita mortales abigunt. Quæ ergo causa est inordinationis hujus atque confusionis? (5) Nimirum quia cum acceperimus, aliis non impertimus, laudamus beneficentiam, et eadem privamus egenos. Liberi ex servis facti, conservorum non miseremur; esurientes nutrimur, et egentem negligimus. Divitem datorem ac promum habentes parci effecti sumus, nihilque cum pauperibus communicamus. Oves nostræ abundant fetibus, et major nudorum numerus quam ovium. Horrea ob repositarum frugum copiam in angustum coguntur, nec tamen hominis, qui angustiis urgetur, commiserescimus. (6) Pauper es? Alter est te pauperior. Sunt tibi cibaria dierum decem; illi, unius. Quod tibi superest, ac redundat, id tu ceu bonus ac gratus ex æquo cum egente partiaris. Ne dubites ex modico dare: ne commodum tuum periculo publico anteponas. Quod si ad unum panem redactus cibatus sit, stetque pro foribus mendicus, promito ex penu illum unum, quem imponens manibus, et intuens in cælum. miserabilem hanc simul et gratam vocem

⁴⁴ Psal. cxi, 9. ⁴⁵ Matth. xix, 21.

(1) Ex hom. in divites, 54.

(2) Ex hom. de Invidia, 96.

(3) Ex hom. in Famem, 63.

(4) Ibid., 65.

(5) Ibid., 64.

(6) Ibid., 68.

(7) Οὐχ ἔχεις. Uterque codex οὐκ ἔχεις.

(8) Καίρω. Sic legitur in homilia unde hæc de-

α μένειν· συνεχόμενος δὲ, ἀλλοτριούσθαι. Ἐὰν φυλάσσης, οὐκ ἔξεις (7)· ἐὰν σκορπίσης, οὐκ ἀπολέσεις. Ἐσκόρπισεν, ἔδωκε τοῖς πένησιν, ἡ δικαιοσύνη αὐτοῦ μένει εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος. Ὅποτε οἰκονομικήν τοῦ πλοῦτου τὴν χρῆσιν, ἀλλ' οὐκ ἀπολαυστικήν, τοὺς σωφρόνως λογιζομένους νομίζειν προσήκει, καὶ ἀποτιθεμένων χαίρειν, ὡς ἀλλοτρίων χωριζομένους, ἀλλ' οὐχὶ δυσχεραίνειν, ὡς τῶν οἰκείων ἐκπρίπτοντας. Τί οὖν λυπῇ; τί καταπενθεῖς τῇ ψυχῇ, ἀκούων· Πώλησόν σου τὰ ἐπάρχοντα, καὶ δός πτωχοῖς; Εἰ μὲν γὰρ ἠκολούθει σοι πρὸς τὸ μέλλον, οὐδ' οὕτως ἂν ἦν περισπούδαστα, ὑπὸ τῶν ἐκεῖ τιμίων ἐπισκοτούμενα· εἰ δὲ ἀνάγκη μένειν ἐνταῦθα, τί μὴ πωλήσαντες, τὸ ἀπ' αὐτῶν κέρδος ἀπενεγκώμεθα; Ὅ μὲν γὰρ κακῶς τοῖς οὕσι κεχρημένους, ἐλεεινὸς, ὡς ὁ τῷ ξίφει ὃ ἔλαβε πρὸς τὴν τῶν πολέμιων ἄμυναν, τοῦτ' ἐκουσίως ἑαυτὸν κατατιτρώσκων· ὃ δὲ καλῶς καὶ κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον τὰ προσόντα μεταχειρίζων, καὶ οἰκονόμος τῶν παρὰ τοῦ Θεοῦ δεδομένων γινόμενος, μὴ οὐχὶ πρὸς ἰδίαν ἀπολαυσιν θησουργίαν, ἐπαινέσθαι καὶ ἀγαπᾶσθαι δικαίως ἔστι, διὰ τὸ φιλάδελφον καὶ κοινωνικὸν τοῦ τρόπου.

2. Ὅρατε, ὡς τὸ πλῆθος τῶν ἡμετέρων ἀμαρτημάτων καὶ τὰς ὥρας τῶν οἰκείων ἐξήγαγε φύσεων, καὶ τῶν καιρῶν τὰς ἰδέας εἰς ἀλλοκότους κράσεις διήμειψε. Πάντα γὰρ κακῶς (8) ὑπερβάλλοντες τοὺς ὅρους τῆς κτίσεως, καὶ κακῶς εἰς τὴν καθ' ἡμῶν συμφωνήσαντα βλάβην, τοῦ βίου καὶ τῆς ζωῆς τοὺς ἀνθρώπους ἐλαύνουσι. Τίς οὖν τῆς ἀταξίας καὶ τῆς συγχύσεως ἡ αἰτία; Ὅτι λαμβάνοντες ἡμεῖς, ἄλλους οὐ παρέχοντες τὴν εὐεργεσίαν ἐπιανοῦμεν, καὶ ταύτης ἀποστεροῦμεν τοὺς δεομένους. Δούλοι ὄντες ἐλευθεροῦμεθα, καὶ ὁδοδούλους οὐκ οἰκτείρομεν· πεινῶντες τρεφόμεθα, καὶ τὸν ἐνδεῆ παρατρέχοντες. Ἀνευδεῖ χορηγὸν καὶ ταμίαν ἔχοντες, φειδωλοὶ ἐγενόμεθα καὶ ἀκοινώνητοι πρὸς τοὺς πένητας· πολύτοχα ἡμῶν τὰ πρόβατα, καὶ οἱ γυμνοὶ τῶν προβάτων πλείους. Αἱ ἀποθήκαι τῷ πλήθει τῶν ἀποκαϊμένων στενοῦνται, καὶ τὸν ἐστενωμένον οὐκ ἐλεοῦμεν. Πένης εἶ; ἀλλ' ἄλλον ἔχεις πάντως πενέστερον. Σοὶ δέκα ἡμερῶν τὰ σιτία, ἐκείνῳ μιά. Ὡς καλῶς καὶ εὐγνώμων (9), τὸ σὸν περιττὸν ἐπανίσωπον πρὸς τὸν ἐνδεῆ. Μὴ ὀκνήσης ἐκ τοῦ ὀλίγου δοῦναι· μὴ προτιμήσης τὸ σὸν συμφέρον ἐκ τοῦ κοινοῦ κινδύνου. Κἂν εἰς ἓνα ἄρτον περιστῇ ἡ τροφή, ἐπιστῇ δὲ (10) ταῖς θύραις ὁ ζητῶν, προκόμισον ἐκ τοῦ ταμείου τὸν ἓνα, καὶ ἐπιθείς ταῖς χερσὶ, πρὸς οὐρανὸν ἀνατείνας, εἰπὲ λόγον ἐλεεινὸν ὁμοῦ καὶ εὐγνώμονα· Εἰς ἄρτος ὃν ὄρεξ, Κύριε, καὶ ὁ κίνδυνος προφανῆς, ἀλλ' ἐγὼ

sumpta sunt. At duo nostri codices habent κοινῶς, communiter, unde arbitror factum esse κοινούς in editis.

(9) Καλὸς καὶ εὐγνώμων. Sic in homil. Basilii. Regionum codicum alter καλὸς εὐγνώμων. Editi καλῶς εὐγνώμων. Mox editi ἐπανίσωπον. Mss. ut in textu.

(10) Ἐπιστῇ δέ. Sic codices mss. Editi ἐπιστῇ καί.

τὴν σὴν ἐντολὴν ἐμοῦ προτίθῃμι, καὶ ἐκ τοῦ ὀλίγου δίδωμι τῷ λιμῶντι ἀδελφῷ· ὁδὸς δὲ καὶ σὺ τῷ κινδυνεύοντι δούλω. Οὐδὰ σου τὴν ἀγαθότητα, θαρρῶ καὶ τῇ δυνάμει· οὐχ ὑπερτίθεσαι εἰς χρονον τὰς χάριτας, ἀλλὰ σκεδαννύεις, ὅταν ἐθέλῃς, τὰς δωρεάς. Κἂν οὕτως εἴπῃς καὶ πράξῃς, ὃν δίδως ἐκ τῆς στενωπέως ἄρτον, σπέρμα γίνεταί γεωργίας, καὶ πολλοὺν ἀπογεννᾷ τὸν καρπὸν.

5. Σὺ δὲ λέγεις μὲν ἀγαπᾷν τὸν πλησίον ὡς ἑαυτὸν, τὸ δὲ παρὰ τοῦ Κυρίου λεχθὲν ἐλέγχει σε τῆς ἀληθινῆς ἀγάπης ἀπολειπόμενον. Εἰ γὰρ τοσοῦτον ἀπέδωκας ἐκάστῳ ὅσον καὶ σεαυτῷ, πόθεν σοι ἡ τῶν χρημάτων τοσαύτη περιουσία; Ὁ γὰρ ἀγαπῶν τὸν πλησίον ὡς ἑαυτὸν, οὐδὲν περισσώτερον κέκτηται τοῦ πλησίον. Ἐπεὶ δὲ κέκτησαι σὺ, φαίνη δηλῶν τὴν οἰκίαν ἀπολαύειν προτιμωτέραν τῆς τῶν πολλῶν παραμυθίας ποιούμενος· ὅσον γὰρ πλεονάζεις τῷ πλούτῳ, τοσοῦτον ἐλλείπεις τῇ ἀγάπῃ. Εἰ γὰρ ἡγαπήκεις σου τὸν πλησίον, πάλοι ἂν ἐμελέτησας τῶν χρημάτων τὴν ἀλλοτρίωσιν· νυνὶ δὲ προσπέφυκέ σοι τὰ χρήματα πλέον ἢ τὰ μέλη τοῦ σώματος, καὶ λυπεῖ σε αὐτῶν ὁ χωρισμὸς, ὡς ἀκριστηριασμὸς (1) τῶν καιρίων. Εἰ γὰρ ἡμφίεσας γυμνὸν, εἰ ἔδωκας πεινῶντι τὸν ἄρτον σου, εἰ ἡ θύρα σου ἀνέψυκτο παντὶ ξένῳ, εἰ ἐγένου πατὴρ ὀρφανῶν, εἰ παντὶ συνέπασχες ἀδυνάτῳ· ὑπὲρ πόλιν ἂν ἐλυπήθης χρημάτων, πάλοι μελετήσας αὐτὰ διανέμειν τοῖς ἐνδεέσιν; ἢ πόσῃν ἔδει σε χάριν ἔχειν τῷ εὐεργέτῃ, καὶ φαιδρὸν εἶναι, καὶ λαμπρύνεσθαι τῇ τιμῇ, ὅτι οὐκ αὐτὸς διοχεῖς θύρας ἐτέρων, ἀλλὰ τὰς σὰς ἄλλοι καταλαμβάνουσι! Συμμεριστὰς ποιῆσαι τῶν σιτίων τοὺς ἀδελφούς. Τὸ αὖριον σηπόμενον σήμερον παράσχου τῷ δεομένῳ. Πλεονεξίας εἶδος τὸ χαλεπώτατον (2), μηδὲ τῶν φθειρομένων μεταδιδόναι τοῖς ἐνδεέσιν. Εἰ ὁ τὸν ἐνδεόμενον ἀπογυμνῶν, λωποδύτης ὀνομασθήσεται· ὁ τὸν γυμνὸν μὴ ἐνδύων, δυνάμενος τοῦτο ποιεῖν, ἄλλως τίνος ἐστὶ (3) προσηγορίας ἄξιος; Τοῦ πεινῶντος ἐστὶν ὁ ἄρτος, ὃν σὺ κατέχεις· τοῦ γυμνητεύοντος τὸ ἱμάτιον, ὃ σὺ φυλάσσεις ἐν ἀποθήκῃς· τοῦ ἀνυποδέχου τοῦ ὑπόδημα, ὃ παρὰ σοὶ κατασῆπται· τοῦ χρήζοντος τὸ ἀργύριον, ὃ κατορύξας ἔχεις. Ὅστε τοσοῦτους ἀδικεῖς, ὅσοις παρέχειν ἐδύνασο. Πῶς σοι ὕψιν ἀγάγω τὰ πάθη τοῦ πένητος, ἵνα γνῷς ἀπὸ ποταπῶν στεναγμῶν σεαυτῷ θησαυρίζεις; ἢ πόσου ἄξιόν σοι φανεῖται ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως τὸ ῥῆμα ἐκεῖνο, Δεῦτε, οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατρὸς μου, κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν! Ποταπὴ δὲ σοι φρίκη, καὶ ἰδρῶς, καὶ σκότος περιχυθήσεται ἀκούοντι τῆς καταδίκης, Πορεύεσθε ἀπ' ἐμοῦ, οἱ κατατρεμένοι, εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον, τὸ ἡτοι-

A emittito: Unus hic est panis, quem vides, Domine, et periculum aperte imminet, sed ego mihi tuum mandatum præpono, et ex modico tribuo esurienti fratri, jam tu quoque da periclitanti servo. Novi tuam bonitatem, confido etiam potentiae: non differs diu beneficia, sed dona tua, cum libet, spargis. Quod si ita locutus fueris ac feceris, quem ex angustia panem porrigis, is semen fiet segetis ac edet fructus uberes.

3. (4) Tu vero diciſ proximum tuum a te diligere ut teipsum; sed quod dictum est a Domino, demonstrat te a vera charitate longe abesse. Si enim tantum tribuisti unicuique, quantum et tibi ipsi, unde, quaeso, hæc tibi divitiarum copia? Qui enim diligit proximum uti seipsum, nihil amplius quam proximus possidet. Quia autem plus possedisti, manifeste declaras te propria commoda multorum solatio præferre. Itaque quo magis abundas divitiis, eo magis charitate destitueris. Nam si proximum tuum dilexisses, jamdudum in alienandis facultatibus exercitatus esses. Nunc autem adhærescunt tibi opes arctius quam membra corporis, dolesque dum a te separantur, perinde ac si præcipue corporis partes amputarentur. Nam si induisses nudum, si dedisses esurienti panem tuum, si fores tuæ apertæ fuissent hospiti omni, si orphanorum exstitisses pater, si miseratus fuisses infirmum omnem: de quibus, quaeso, opibus nunc doleres, jampridem in eis egeno distribuendis exercitatus?

C (5) Quantam oportebat habere te benefico largitori gratiam, quam hilarem esse, quam lætum ob eum qui tibi deferitur honorem, videlicet quod non perturbes fores alienas, sed alii tuas occupent? Participes fac cibarium fratres. Quod cras putrescet, id hodie trade egenti. Avaritiæ pessimum genus est, ne ea quidem quæ corrumpuntur, egenis erogare. (6) Si qui indutum nudat, fur appellabitur, qui nudum **488** non induit, cum facere possit, quanam alia appellatione dignus est? Esurientis est panis, quem tu detines; nudi est pallium, quod tu in arca servas; discalceati calceus, qui apud te putrescit; indigentis argentum, quod defossum habes. Quare quot hominibus dare potes, tot sunt quibus inferis injuriam. Quomodo tibi ob oculos ponam ærumnas D pauperis, ut perspicias ex qualibus gemitibus tibi ipse thesaurum colligas? O quanti pretii tibi in die iudicii videbitur verbum illud: Venite, benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum! Rursus quantus tibi horror sudorque et quantæ tenebræ circumfundentur, iudicium illud damnatorium audienti: Discedite a me, maledicti, in tenebras exteriores, quæ paratæ sunt diabolo et angelis ejus! 1

⁴⁸ Matth. xxv, 34. ⁴⁹ ibid. 41.

(1) Ἀκρωτηριασμὸς. Deerat in editis, legitur in homil. et utroque codice.

(2) Τὸ χαλεπώτατον. Sic uterque codex et homil. Editi τὸ χαλεπώτερον.

(3) Ἀλλῃ τίνος ἐστὶ. Sic scripsimus accentuum

immutatione, pro ἄλλης τίνος ἐστὶ, quod legebatur in editis. Edit.

(4) Ex hom. in Divites, 52.

(5) Ex hom. in illud Lucæ, Destruam, 49.

(6) Ibid., 50.

(1) Neque enim misericordia sine iudicio apud Deum, neque iudicium sine misericordia. Ante iudicium igitur diligit misericordiam, et post misericordiam venit ad iudicium. Hæc autem inter se conjuncta sunt: misericordia cum iudicio; ne aut misericordia sola molliorem pariat, aut iudicium solum afferat desperationem.

4. (2) Si non occidisti, non adulterium commisisti, neque furatus es, neque contra quempiam falsum testimonium dixisti: nihilominus tamen adhibitam in his agendis diligentiam tibi infructuosam efficis, qui quod reliquum est non adjicias, quo solo possis in Dei regnum ingredi. Ac quidem si medicus ea membra quæ a natura vel a quampiam infirmitate mutifa habes, restitutum se promitteret, profecto id cum mœrore non audires: quia vero magnus animorum medicus te præcipuis rebus destitutum vult perfectum reddere per eleemosynam, beneficium ejusmodi non accipis, sed luges ac mœres animo, tibi que inutilia efficis, quæcunque antea laborasti. (3) Non tibi ipse magnopere laborabis? non in præsentī sæculo recondes quæ ad ævi futuri requiem spectant, ubi ad formicæ exemplum respexeris? quæ in æstate sibi ipsi recondit hiemale alimentum, nec, quia nondum adsunt incommoda hiemis, segniter tempus traducit, sed inexorabili quadam diligentia ad operam se ipsa urget, donec sufficientem in cellulis reposuerit alimoniam. Neque id negligenter, sed efficit sapienti quadam solertia, ut ipsum alimentum quam diutissime conservetur. Dissecat enim suis ungulis medios fructus, ne germinantes sibi ad nutrimentum inutiles redantur. Eosdem etiam exsiccatur, tum, cum eos sentit madefactos: nec omni tempore eos expromit, sed cum aerem in sereno statu mansurum esse præsenierit. Non utique videas imbrem ex nubibus defluentem, quanto tempore a formicis expositum frumentum est. (4) Imitare terram, o homo; fructum profer velut illa, ne re inanimata videare deterior. Hæc enim fructus, non ut ipsa perfruatur, sed ad usum tuum enutrivit. Tu vero quemcunque beneficentiæ fructum ostenderit, eum tibi ipsi colligis, quia bonorum operum gratia in largiores revertitur. Dedisti esurienti, et tuum sit quod datum est, cum additamento rediens. Quemadmodum enim frumentum, quod in terram cadit, in lucrum 489 cedit projicienti: ita panis in esurientem conjectus, in posterum multum afferet emolumentum.

5. (5) Si foribus tuis asiterit qui penuriæ suæ querat levamen, ne videas inæqualia. Ne dixeris: Hic amicus est, hic consanguineus, hic bene de me meritis: ille peregrinus, alienus, ignotus. Inæqualia si videas, non consequere misericordiam. Natura est una: tum hic tum ille homo est; penu-

(1) Ex hom. in psal. xxxii, 134.

(2) Ex hom. in Divites, 51.

(3) Ex hom. ix in Hexaem., 83.

Α μαρμένον τῷ διαβόλῳ· καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ! Οὕτε γὰρ ἡ ἐλεημοσύνη ἀκριτος παρὰ Θεοῦ, οὔτε ἡ κρίσις ἀνελετήμων. Πρὸ μὲν γὰρ τῆς κρίσεως ἀγαπᾷ ἐλεημοσύνην, καὶ μετὰ τὴν ἐλεημοσύνην ἐργεταὶ ἐπὶ τὴν κρίσιν. Ταῦτα δὲ ἀλλήλοις συνέζευκται, ὁ ἔλεος μετὰ τῆς κρίσεως, ἵνα μήτε ὁ ἔλεος μόνος χαυνότητα ἐμποιῇ, μήτε μόνῃ ἡ κρίσις ἀπόγνωσιν ἐνεργᾷσθαι.

4. Εἰ οὐκ ἐφένουσας, οὔτε ἐμοίχευσας, οὔτε ἐκλεψας, οὔτε κατεμαρτύρησάς τινας μαρτυρίαν ψευδῆ· ἀνόνητον σεαυτῷ ποιεῖς τὴν περὶ ταῦτα σπουδὴν, μὴ προστιθεὶς τὸ λείπον, δι' οὐ μόνου δυνήσῃ εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ. Καὶ εἰ μὲν ἱατρὸς ἐπηγγέλλετο κολοβώματα μελῶν, ἐκ φύσεως ἢ ἐξ ἀρρώστιας προσόντα σοι, διορθώσασθαι, οὐκ ἂν ἡθύμεις ἀκούων· ἐπεὶ δὲ ὁ μέγας τῶν ψυχῶν ἱατρὸς τέλειόν σε διὰ τῆς ἐλεημοσύνης ποιῆσαι βούλεται τοῖς καιριωτάτοις ἐλλείποντα, οὐ δέχῃ τὴν χάριν, ἀλλὰ πενήθεις καὶ σκυθρωπάσεις ὀδυνώμενος τὴν ψυχὴν, καὶ ποιεῖς σεαυτῷ ἄχρηστα πάντα ὅσα σοι προπεπνύνηται. Οὐ φιλοπονήσεις περὶ σεαυτοῦ; οὐκ ἐν τῷ παρόντι αἰῶνι προαποθήσεις τὰς τοῦ μέλλοντος ἀναπαύσεις, πρὸς τὸ ὑπόδειγμα τοῦ μύρμηκος ἀποβλέψας; ὅς ἐν θέρει τὴν χειμέριον τροφὴν ἐαυτῷ θησαυρίζει, καὶ οὐχ ὅτι μήπω· πάρεστι τὰ τοῦ χειμῶνος λυπηρὰ, διὰ ῥαθυμίας παραπέμπτει τὸν χρόνον, ἀλλὰ σπουδῇ τινι ἀπαραιτήτῳ πρὸς τὴν ἐργασίαν ἐαυτὸν κατατάττει, ἕως ἂν τὴν ἀρκοῦσαν τροφὴν ἐναπόθῃται τοῖς ταμείοις· καὶ οὐδὲ τοῦτο ῥαθυμῶς, ἀλλὰ σοφῇ τινι ἐπινοίᾳ τὴν τροφὴν ἐπιπλεῖστον διαρκεῖν μηχανώμενος. Διακόπτει γὰρ ταῖς ἐαυτοῦ χηλαῖς τῶν καρπῶν τὸ μεσαίτατον, ὥς ἂν μὴ ἐκφυέντες ἄχρηστοι πρὸς τροφὴν αὐτῷ γένοιντο· καὶ διαψύχει τοῦτους, ὅταν αἰσθῇται αὐτῶν διαβρόχων· καὶ οὐκ ἐν παντὶ προβάλλει καιρῷ, ἀλλ' ὅταν προαίσθῃται τοῦ αἵματος ἐν εὐδυνῇ καταστάσει φυλαττομένου. Ἀμέλει οὐκ ἂν ἰδοὺς θύμβρον ἐκ νεφῶν ἐπιβρέοντα, παρ' ὅσον χρόνον ἐκ τῶν μυρμηκῶν ὁ σῖτος προβέβληται. Μιμησάτω τὴν γῆν, ἀνθρώπε, καρποφόρησον ὥς ἐκεῖνη, μὴ χεῖρον φανῆς τῆς ἀψύχου. Ἐκεῖνη μὲν γὰρ τοὺς καρποὺς οὐκ εἰς ἐαυτῆς ἀπόλαυσιν, ἀλλ' εἰς τὴν σὴν ὑπηρεσίαν ἐξέθρεψε. Σὺ δὲ ὅν ἂν ἐπιδείξῃ τῆς εὐποιίας καρπὸν, σεαυτῷ τοῦτον συνάγεις, διότι τῶν ἀγαθῶν ἔργων αἱ χάριτες ἐπὶ τοὺς διδόντας ἐπανα- 489 στρέφουσιν. Ἐδόκας τῷ πεινῶντι, καὶ σὸν γίνεταί τὸ δοθῆν, μετὰ προσθήκης ἐπανελθόν. Ὡς περὶ γὰρ ὁ σῖτος εἰς τὴν γῆν πεσὼν, κέρδος τῷ προεμένῳ γίνεταί· οὕτως ὁ ἄρτος εἰς τὸν πεινῶντα καταβληθεὶς πολὺχουν τὴν ὠφέλειαν εἰς ὑστερον ἀναβιδῶσιν

5. Ἐάν παραστῇ τῇ θύρᾳ σου ὁ τὴν χρεῖαν αὐτοῦ ἐπανορθωθῆναι ζητῶν, μὴ ἀνώμαλα ἰδοῖς. Μὴ εἰπῇς· Οὗτος φίλος, οὗτος συγγενής, οὗτος εὐεργέτης· ἐκεῖνος ξένος, ἀλλότριος, ἀγνωστος. Ἀνώμαλα βλέπων, οὐκ ἐλεηθῇ. Φύσις μία· ἄνθρωπος, καὶ οὗτος κἀκεῖνος· χρεῖα μία, ἐνδεῖα ἐν ἀμφοτέροις ἡ αὐτή.

(4) Ex hom. in illud Lucæ. Distrinam, 45.

(5) Ex hom. dicta in Lacis, 588

ἀδὲς τῶ ἀδελφῷ, καὶ τῶ ξένῳ· μήτε τὸν ἀδελφὸν ἱποστραφῆς, καὶ τὸν ξένον ἀδελφὸν οἰκτεῖν ποιῆται. βούλεται σε παραμυθητικὸν εἶναι τῶν δεομένων, οὐ προσωπολήπτην· οὐ τῷ συγγενεῖ διδόντα, τὸν δὲ ξένον ἀπωθοῦμενον. Πάντες γὰρ συγγενεῖς, πάντες ἰδεῖσθαι, πάντες ἐνδὲς πατὴρ ἐκγονοί. Εἰσὶ τινες ἐξ ἐπικρατείας κινδύνου τινὸς ἀναρπασθέντες ὑπὸ τοῦ κτίσαντος, καὶ μηδεμίαν ἔχοντες περιλειψμένην αὐτοῖς βίον λοιπὸν ἀφορμὴν, ἀλλὰ μόνη τῇ ψυχῇ καὶ τῷ σώματι διαφυγόντες αὐτόν. Ἡμεῖς τοίνυν, ἵσοι τῆς τῶν δυσχερῶν ἀγευστοῖ πείρας ἐμείναμεν, κοινήν ἔκείνοις προθύμεν τὴν εὐπορίαν αὐτῶν. Ἐναγκαλιώμεθα τοὺς περισθενέας μόλις τῶν ἀδελφῶν· εἰπωμεν πρὸς ἕκαστον ἕκαστος· *Νεκρὸς ἦν, καὶ ἀνέζησε· καὶ ἀπολωλὼς ἦν, καὶ εὐρέθη*· καὶ τὸ συγγενὲς σῶμα σχεπάσωμεν. Ἀντιστήσωμεν ταῖς τοῦ Αὐσμενοῦς ἐπιηρείαις τὴν ἡμετέραν παράκλησιν, ἵνα καὶ βλάπτων ἐκείνος μὴδὲν μέγα βλάψαι δοκῇ· καὶ πολεμήσας, μὴδένα δέξῃ (1) νενικημένον· καὶ περιελὼν τὴν εὐπορίαν τῶν ἀδελφῶν, ὑπὸ τῆς ἡμετέρας φιλοτιμίας φανεῖται νικώμενος.

6. Διὰ μὲν γὰρ τὴν ἀγάπην, ἐν ἀπλότῃ καὶ ἀνειμένῳ εἶναι πρὸς τοὺς αἰτοῦντας τὸν μεταδοτικὸν δεῖ, κατὰ τὸ φάσκον παράγγελμα· *Τῷ αἰτοῦντί σε, δός· λογισμῷ δὲ πάλιν διακρίνειν ἑκάστου τὴν χρεῖαν τῶν προσαιτούντων, καθὼς ἐν ταῖς Ἠράξεσι μεμαθήκαμεν. Διεδίδωτο γὰρ ἑκάστῳ, φησὶ, καθ' ὃ τι ἂν τις χρεῖαν εἴχεν*. Ἐπειδὴ γὰρ πολλοὶ ὑπερβαίνοντες τὴν χρῆσιν τῶν ἀναγκάων, ἀφορμὴν ἐμπορείας καὶ ὑπόθεσιν τρυφῆς ἀσελγούς ποιοῦνται· τὴν αἴτησιν, ἐπιστημονῶς καὶ οἰκονομικῶς ταῖς χρεαῖς ἑκάστου τὴν διανομήν τῶν ἀναγκάων γίνεσθαι δεῖ. Τοῖς γὰρ ἢ τὰ θρηνώδη μέλη πρὸς τὴν τῶν γυναικῶν ἀπάτην συντιθεῖσι, καὶ τὰ πηρώματα τοῦ σώματος καὶ τὰ ἑλκὴ πρὸς ἐμπορείας ἀφορμὴν συντιθεῖσιν (2), οὐ πάντως τὸ δαφιλὲς τῆς διακονίας ὠφέλιμον· ἀφορμὴ γὰρ αὐτοῖς εἰς κακίαν ἢ χορηγία γένηται· ἀλλὰ μικρὰ δόσει χρῆ τὴν τῶν τοιούτων ὑλακὴν ἀπωθεῖσθαι, τὸ δὲ συμπαθεῖς καὶ φιλάδελφον ἐπιδείκνυσθαι (3) ἐν τοῖς μεθ' ὑπομονῆς τὴν θλίψιν φέρειν δεδιδαγμένοις, ὑπὲρ ὧν καὶ λεχθήσεται, *ὅτι Ἐπείνασα, καὶ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν*. Διὰ τοῦτο τῷ ὄντι ἐμπειρίας χρῆζει ἢ διάγνωσις τοῦ ἀληθῶς δεομένου, καὶ τοῦ κατὰ πλεονεξίαν αἰτοῦντος. Καὶ ὁ μὲν τῷ θλιβομένῳ δοῦς, τῷ Κυρίῳ ἔδωκε, καὶ παρ' αὐτοῦ λήφεται τὸν μισθόν· ὁ δὲ τῷ περιερχομένῳ παρασχομένος παντὶ, προσέβριψε κυνὶ φορτικῷ διὰ τὴν ἀνάδειαν, οὐκ ἔλεεινῷ διὰ τὴν ἐνδειαν.

7. Ἀκούσατε, οἱ πλούσιοι, ὅποια συμβουλευόμεν τοῖς πτωχοῖς διὰ τὴν ὑμετέραν ἀπανθρωπίαν, ἐγκαρτερεῖν μᾶλλον τοῖς δεινοῖς, ἢ τὰς ἐκ τῶν τόκων συμ-

ria una, egestas in utroque eadem: fratri da, et peregrino; nec fratrem averseris, et peregrinum pro fratre habe. Vult Deus te indigentibus solatium asserre, nullam personarum rationem habere, non propinquo dare, peregrinum vero repellere. Omnes enim propinqui, omnes fratres, unius patris filii omnes. (4) Sunt qui e faucibus periculi erepti fuere a Creatore, nec jam ullum habent sibi relictum vitæ subsidium, sed animam solum et corpus periculo subduxere. Nos ergo, quibuscunque ingustata rerum adversarum experientia, copiam nostram communem cum illis faciamus. Amplectamur fratres vix servatos, dicamus quisque cuique: *Mortuus erat, et revixit; perierat, et inventus est* ⁴⁰; atque corpus nostro affine contegamus. Opponamus Inimici injuriis nostram consolationem, ut etiam lædens non multum læsisse videatur, et bellum inferens, neminem victum ostendat, et postquam dispepdidit fratrum facultates, liberalitate nostra victus comperiatur.

6. (5) Oportet quidem ut qui liberalis est, ob charitatem in simplicitate præbeat se erga petentes facilem, secundum illud præceptum, *Petenti a te, da* ⁴¹; et rursus ratione necessitatem uniuscujusque petentis discernas, ut ex Actis didicimus. *Dividebatur enim singulis, inquit, prout cuique opus erat* ⁴². Quia enim multi necessarium usum transilicentes, mendicitatem ad negotiationis occasionem, et lascivarum deliciarum materiam convertunt: scienter et provide pro uniuscujusque necessitate distributio rerum necessariorum facienda. (6) Qui enim lugubria carmina ad mulierculas decipiendas componunt, et mutila corporis membra, ac ulcera ad quæstus occasionem inveniendam conflungunt, non sene his copiosa erogatio proderit; ipsis enim instrumentum est ad nequitiam liberalitas: sed oportet modica erogatione ejusmodi hominum latratum arcere, misericordiam autem et fraternam charitatem in eos ostendere qui res adversas patienter perferre didicerunt, pro quibus et dicetur: *Esurivi, et dedistis mihi manducare* ⁴³. (7) Quapropter experientia opus habet, ut is qui vere pauper est, ab eo, qui ex avaritia mendicat, secernatur. Et quidem quisquis calamitoso dat, dedit Domino, et ab eo mercedem accipiet: qui vero errabundo omni tribuit, projicit cani, molesto quidem ob impudentiam, sed non miserando ob indigentiam.

490 7. (8) Audite, divites, quale pauperibus demus consilium ob vestram inhumanitatem, nempe ut gravissima quæque constanter ferant potius,

³⁹ Luc. xv, 24. ⁴⁰ Luc. vi, 30. ⁴¹ Act. iv, 35.

⁴² Matth. xxv, 35.

(1) *Δεῖξῃ*. Codex 1992 δειξαι. Sic etiam homil. Basilii.

(2) *Συντιθεῖσιν*. Satis commode hoc verbum deest in eodem codice. Legitur in contextu προτιθεῖσιν.

(3) *Ἐπιδείκνυσθαι*. Legitur in ipso Basilii contextu ἐπιδείκνυσθαι.

(4) Ex hom. *Quod mundanis adhærendum non sit*, 170.

(5) Ex hom. in psal. xiv, 357.

(6) Ibid.

(7) Ex epist. cl. 241.

(8) Ex hom. in psal. xiv, 112.

quam calamitates ex fenore provenientes perpetuantur. Morem si Domino gereretur, quid his verbis esset opus? Nam ait, *Mutuum date iis, a quibus non speratis recepturos vos esse*⁵⁵. Cum enim pauperi Domini gratia dederis; idem et donum est et fenus. Donum quidem, quod recepturum te nihil esse speras: fenus vero, ob Domini pro inope persolventis munificentiam, qui, paucis per pauperem acceptis, magna eorum loco redditurus est. (4) Consideret igitur divitum quisque suos redivit, e quibus Deo dona oblaturus sit: num pauperem imperio suo opprimerit, num infirmiori vim intulerit, num a subdito quidpiam inique extorserit. Servare enim quod justum est et æquum, etiam in servos præcipitur: noli vero quia superior es vim afferre, neque quia potes, extorquere, sed quia tibi per vires licet, exere iustitiæ opera; nam in quo nulla tibi datur facultas, in eo sane nullum tui erga Deum timoris atque obedientiæ specimen exhibebis: sed in eo quod cum transgredi possis, non transgredieris: si vero quæ pauperibus eriuisti, ea in pauperes erogas, præclarius tecum ageretur, si neque raperes, neque dares. Neque enim beneficia ab iniquo quaestu in pauperes collata, Deo grata acceptaque sunt: neque qui rapinis hujuscemodi abstinere, laudandus est, si se suo neminem juverit. De his enim qui injuste possident, atque dona offerre Deo aggrediuntur, scriptum est: *Sacrificium impiorum, abominatio coram Domino*⁵⁶. De his autem qui nulla miseria permoventur, *Qui obturat suas aures, ne pauperem exaudiat, ipse etiam invocabit, neque erit qui exaudiat*⁵⁷. Propterea monet et hortatur Paroemia: *Honora Dominum de laboribus tuis iustis: et primitias illi offer de tuis fructibus iustitiæ*⁵⁸. Si enim ex iniquitate et rapina quædam oblaturus es Deo, præstantius esset neque talia possedisse te unquam, neque ex his offerre. Purum enim donum evehet precent, ut scriptum est: *Preces eorum qui recto sunt corde, acceptæ sunt apud ipsum*⁵⁹. Et rursus si possidens e iustis laboribus non obtuleris Deo oblationes, quibus alantur pauperes, imputabitur tibi in rapinam: ut per prophetam Malachiam ait Deus: *Primitiæ et decimæ vestræ vobiscum sunt, et erit in domibus vestris direptio*⁶⁰. Quid igitur tuas divitias coinquinas, o homo, iniqua lucra his superaddens? Quid abominabilem facis oblationem tuam ex injustitia, dum id offerre tentas cujus nomine alterius pauperis miserturus es? ejus misereare quem injuria afficis, in hunc summa ute-

A φοράς υποδέχσθαι. Εἰ δὲ ἐπειθεσθὲ τῷ Κυρίῳ, τίς χρεια τῶν λόγων τούτων; Δανείζετε γάρ, φησί, παρ' ὧν οὐκ ἐλπίζετε λαβεῖν. Ὅταν γάρ πτωχῷ παρέχειν μέλλῃς (2) διὰ τὸν Κύριον, τὸ αὐτὸ καὶ δῶρόν ἐστι καὶ δάνεισμα· δῶρον μὲν, διὰ τὴν ἀνελπιστίαν τῆς ἀπολήψεως· δάνεισμα δὲ, διὰ τὴν μεγαλοδωρεάν τοῦ Δεσπότου, τοῦ ἀποτινύντος ὑπὲρ αὐτοῦ· ὅς μικρὰ λαβὼν διὰ τοῦ πένητος, μεγάλα ὑπὲρ αὐτῶν ἀποδίδωσι. Σκοπεῖτω τοίνυν τοὺς ἰδίους πόρους τῶν πλουτούντων ἕκαστος, ἐξ ὧν ἀναφέρειν δῶρα μέλλει Θεῷ, μὴ τὸν πένητα κατεδυνάστευσε, μὴ τὸν ἀσθενέστερον ἐδιάσατο, μὴ τὸν ὑποκαίμενον αὐτῷ πεπλεονέκτηκεν, ἐξουσίᾳ χρώμενος ἀντὶ δικαιοσύνης. Τὸ δίκαιον γάρ καὶ τὴν ἰσότητα κελεύομεθα φυλάττειν καὶ πρὸς τοὺς δούλους (3). Μὴ γάρ ὅτι κρατεῖς, βιάζου· μὴδὲ ὅτι δύνασαι, πλεονέκτει· ἀλλ' ὅτι πάρεστί σοι τὰ τῆς ἐξουσίας, δεῖξον τὰ τῆς δικαιοσύνης. Οὐ γὰρ ἐν ᾧ μὴ δύνασαι, παρέξεις τὴν ἀπόδειξιν τῆς πρὸς Θεὸν ὑπακοῆς καὶ τοῦ φόβου· ἀλλ' ἐν ᾧ παραβῆναι δυνάμενος, οὐ παραβαίνεις. Εἰ δὲ ἀφελόμενος τὰ τῶν πένητων, πένησι δίδως, κάλλιον ἦσθα μῆτε ἀρπάζων μῆτε διδούς. Οὕτε γάρ ἐξ ἀδίκων κερδῶν εὐεργεσία πρὸς τὸν δεόμενον δεκτὴ παρὰ Θεῷ, οὕτε ὁ τῶν ἀδικιῶν ἀπεχόμενος ἐπαινετὸς, εἰ μηδενὶ μεταδοίῃ τῶν ἑαυτοῦ. Περὶ μὲν γάρ τῶν ἀδικούντων, καὶ δῶρα Θεῷ προσφέρειν ἐπιχειρούντων, γέγραπται· *Θυσία ἀσεβῶν, βδέλυγμα Κυρίῳ*· περὶ δὲ τῶν μὴ ἐλεούντων· *Ὁ φράσσων τὰ ὦτα αὐτοῦ τοῦ μὴ ὑπακοῦσαι πένητος, καὶ αὐτὸς ἐπικαλέσεται, καὶ οὐκ ἔσται ὁ ὑπακούων*. Διὰ τοῦτο ἡ Παροιμία συμβουλεύει· *Τίμα τὸν Κύριον ἀπὸ σῶν δικαίων πόρων, καὶ ἀπάρχων αὐτῷ ἀπὸ σῶν καρπῶν δικαιοσύνης*. Εἰ γάρ ἐξ ἀδικίας καὶ ἀρπαγῆς μέλλεις προσφέρειν τῷ Θεῷ, κάλλιον μῆτε κτήσασθαι τοιαύτην κτήσιν, μῆτε προσφέρειν ἐξ αὐτῆς. Καθαρὸν γάρ δῶρον ἀνοίσει τὴν εὐχὴν (4), ὡς γέγραπται· *Εὐχὰ κατευθυνόντων, δεκτὰ παρ' αὐτῷ*. Καὶ πάλιν, εἰ κτώμενος ἐκ δικαίων πόρων μὴ προσφέρεις Θεῷ προσφοράς ἀφ' ὧν τρέφονται πένητες, ἀρπαγὴ λογισθήσεται σοι, καθά φησι διὰ τοῦ προφήτου Μαλαχίου ὁ Θεός· *Αἱ ἀπαρχαὶ καὶ τὰ ἐπιδέκατα ὑμῶν μεθ' ὑμῶν εἰσι; καὶ ἔσται ἡ διαρπαγὴ ἐν τοῖς οἴκοις ὑμῶν*. Τί τοίνυν μολύνεις τὸν σαυτοῦ πλοῦτον, ἀνθρώπε, ἐπεισάγων αὐτῷ τὰ μὴ δίκαια κέρδη; τί βδελυκτὴν ποιεῖς τὴν σαυτοῦ προσφορὰν, ἐξ ἀδικίας προσφέρειν ἐπιχειρῶν, ἐν ᾧ μέλλεις ἕτερον πτωχὸν ἐλεεῖν; Ἐκεῖνον ἐλέησον ὃν ἀδικεῖς· εἰς τοῦτον κατάρχησαι τῇ φιλανθρωπίᾳ· τούτῳ χάρισαι, καὶ πληρώσεις ἔλεον μετὰ κρίσεως. Οὐ γάρ κοινωνήσῃ πλεονεξία Θεός, οὐδὲ ληστῶν καὶ ἀρπακτῶν κοινωνὸς ὁ Κύριος· οὐδὲ ὡς ἀδύνατος τρέφειν τοὺς πένητας, ἡμῖν κατέλιπε τρέ-

⁵⁵ Luc. vi, 35. ⁵⁶ Prov. xv, 8. ⁵⁷ Prov. xxi, 13.⁵⁸ Prov. iii, 9.⁵⁹ Prov. xv, 8.⁶⁰ Malach. iii, 8.

(1) Uterque codex indicat sermonem *De elemosyna et judicio*. Homiliam illam post Matthæum de quo edimus ad calcem tomi tertii hujus editionis, col. 1735.

(2) *Μέλλης*. Codex Regius melioris notæ μέλλεις,

[minus recte.]

(3) *Δούλους*. Idem codex ὁμοδούλους.

(4) *Τῇ εὐχῇ*. Sic ope ejusdem codicis emendavimus vulgatam lectionem τὴν ψυχὴν. Mox legendum videtur τρέφονται.

φειν αὐτοὺς, ἀλλὰ τὴν δικαίαν καὶ φιλόανθρωπον καρ-
ποφορίαν παρ' ἡμῶν ζητῶν, εἰς ἡμετέραν εὐεργεσίαν.
Ἐλεημοσύνη ἐξ ἀδικίας οὐ γίνεταί, οὐδὲ ἐκ κατάρτας
εὐλογία, οὐδὲ ἐκ θαυμάτων εὐεργεσία. Κενοδοξίαι τὰ
τοιαῦτα, καὶ πρὸς τοὺς ἐξ ἀνθρώπων ἐπαίνους, οὐ πρὸς
τὸν ἐπαινον τὸν ἐκ Θεοῦ. Ἐὰν γὰρ, ὡς Θεοῦ τὴν ἐλε-
ημοσύνην ὀρώμενος, ποιῆς αὐτήν, φυλάξῃ μὴ ποιεῖν ἐκ
πλεονεξίας, εἰδὼς ὅτι τὸν ἐπόπτην Θεὸν οὐκ εὐφραί-
νεις. Οὕτως οὖν ἐλεημοσύνην ποιῶμεν, ἵνα ἀπολάβω-
μεν παρὰ Θεοῦ ἀποδίδωσι δὲ ὁ Θεὸς ἐκείνοις, οὓς ἐπαί-
νει, ἐπαινεί δὲ πλεονέκτην οὐδένα. Μὴ πλανᾷς·
οὐκ ἄλλως ἀποδέξεται Χριστὸς τὰς εἰς τοὺς πτω-
χοὺς φιλοτιμίσεις, εἰ μὴ λυθεὶν αἱ κατὰ τῶν ἀδι-
κηθέντων πλεονεξίαι. Οὕτως ὁ Κύριος ἀπεδέξατο τοῦ
Ζαχαρίου τὴν ὀρθότητα, καὶ ἔφη· *Σήμερον σώτηρ*
ἐστὶ οἴκῳ τούτῳ ἐγένετο· ὅτι προβέβηκε ἀποδοῦναι
τετραπλάσιον, εἰ τι ἐσυκοφάντησεν, οὕτω τῶν ὑπο-
λειπομένων χρημάτων τὰ ἡμίση πτωχοῖς ἀπεμέρι-
σεν. Ἦδει γὰρ ὅτι Χριστὸν ὑποδέξασθαι βούλεται.
Ἀῶμεν τοιγαροῦν ἐξουσίαν, ἀδελφοί, ὑπερχεθῆναι
βουλομένους πρὸς τοὺς δεομένους τῷ πλούτῳ· μὴ
παραδράμωμεν τοὺς ἐν ὀφθαλμοῖς ἡμῶν ἐτι καὶ νῦν
κειμένους Λαζάρους· μὴδὲ τῶν ψυχῶν τῆς ἡμετέρας
τραπέζης ἀρκοῦντων αὐτοῖς εἰς κόρον βασκῆναι, μὴδὲ
τὸν ἀνήμερον ἐκείνον ζηλώσαντες πλούσιον,
πρὸς τὴν αὐτὴν ἐκείνῳ τῆς γέννης φλόγα μετέλθω-
μεν. Ἐπεὶ πολλὰ μὲν τοῦ Ἀβραάμ δεηθσόμεθα
τότε, πολλὰ δὲ ἐκάστου τῶν βεβιωκότων καλῶς·
οὐδὲν δὲ ἔσται κέρδος ἡμῖν τῆς βοῆς. Ἀδελφοί γὰρ
οὐ λυτροῦται, λυτρώσεται ἄνθρωπος; Ἐρεῖ δὲ
ἐκάστος ἐκείνων ἡμῖν κεκραγώς· Μὴ ζητεῖ φι-
λόανθρωπῶν, ἦν αὐτὸς ἐφ' ἐτέρων ἠγγήσας, μὴδὲ
βούλου λαθεῖν οὕτω μεγάλα, σὺ τῶν ἐλαττόνων φει-
σάμενος· ἀπόλαυε τούτων ὧν ἐν τῷ βίῳ συνέλεξας.
Δάκρυε νῦν, ἐπειδὴ τότε θαυμάζοντα τὸν ἀδελφὸν ὁρῶν
οὐκ ἠλέησας. Ταῦτα ἐροῦσι, καὶ δικαίως, ἡμῖν. Δέ-
δοικα δὲ ἐγὼ, μὴ καὶ πικροτέροις ἡμᾶς τούτων βά-
λῃσι (1) ῥήμασιν, ἐπειδὴ καὶ νικῶμεν ἐκείνον, ὡς
ἴσται, τῇ πονηρίᾳ τὸν πλούσιον. Ὅτι κόλακας μὲν καὶ
παράσιτοι, μετὰ τὸ λαμπρῶς ἐστιαθῆναι παρ' ἡμῖν,
καὶ τὰς χεῖρας πεπληρωμένας πολυτελῶν δώρων
κατάγουσι, καὶ μανθάνουσι παρ' ἡμῶν, ὅτι λυσitel
μᾶλλον τῶν ἀρετῶν τὰ τοιαῦτα μετιέναι καὶ πράτ-
τειν αὐτοῖς. Εἰ δὲ παρασταῖ πένης ἡμῖν, μόλις
ὑπὸ τοῦ λιμοῦ φθεγγόμενος, ἀποστρεφόμεθα, μετὰ
σπουδῆς ἀποτρέχοντες, ὥσπερ δεδοικότες, μὴ καὶ τῆς
δυσπραγίας αὐτῆς ἐκ τοῦ σχολαίτερον βαδίσαι μετά-
σχωμεν. Καὶ εἰ μὲν εἰς γῆν νεύοι τὴν συμφορὰν
αἰσχυρόμενος, ὑποκρίσεως εἶναι λέγομεν ἐργάτην
αὐτόν· εἰ δὲ μετὰ παρρησίας προσβλέψῃ διὰ τὸ βαρὺ
τοῦ λιμοῦ κέντρον ἡμᾶς (2), ἀναιδὴ πάλιν καλοῦμεν
καὶ βίαιον. Καὶ εἰ μὲν τύχοι καλυπτόμενος ὑγιέσιν
ἐσθήμασι δεδωκότος τινός, ὡς ἀπληστον ἀπελαύνο-
μεν, καὶ ὁμνύμεθα προσποιεῖσθαι πενίαν αὐτόν· εἰ

A re humanitate, huic gratificare, et adimplebis
misericordiam cum iudicio. Neque enim Deo ulla
est cum avaritia communicatio; neque ullum est
Domino cum prædonibus et rapacibus commer-
cium. Neque pauperes nobis enutriendos reliquit,
quod eos alere non possit: 491 sed iustitiæ at-
que humanitatis uberem a nobis fructum efflagi-
tans, eos summo suo in nos beneficio nobis com-
mendavit. Eleemosyna ab injustitia non existit,
neque a maledictione benedictio, neque ex lacry-
mis beneficia. Inanis gloriæ sunt ista, atque lau-
dem humanam, non divinam venantur. Si enim,
ut Deo inspectore, eleemosynam facis, caveto ne
eam ex alienorum usurpatione facias, non igna-
rus te hac ratione (speculatori Deo non placere.
B Sic igitur eleemosynam faciamus, ut a Deo post-
ea eam recepturi. Reddit enim Deus illis quos
laudat; rapacem vero neminem laudat. Ne de-
cipiamini: non aliter Christo accepta erunt no-
stra in pauperes beneficia, nisi prius alienis in-
juria ablatis penitus exsolvamur. Sic enim Do-
minus gratam habuit Zacchæi probitatem: ac di-
xit, *Hodie salus domui huic facta est* 49; quia
cum instituisset quadruplum reddere, si quid de-
fraudasset, postea pecuniarum quas reliquas ha-
bebat, dimidium pauperibus dabat. Sciebat enim
quid sit Christum recipere. (3) Enimvero, fratres,
divitiis effundi in egenos cupientibus per nos li-
ceat; ob oculos nostros hodieque jacentes Laza-
ros ne prætereamus, neque eis mensæ nostræ
micas, quæ ad ipsos saturandos sufficiunt, invi-
deamus, nec immitem illum divitem imitati, ad
eamdem atque ipse gehennæ flammam veniamus 49.
Nam multum quidem tunc Abrahamum rogabi-
mus, multum etiam quoscunque, qui vitam suam
probe transegerint: sed lucrum nullum ex nostro
clamore consequemur. *Frater enim non redi-
mit, redimet homo* 49? Unusquisque autem illorum
clamans dicturus nobis est: Commiserationem
quam ipse erga alios ignorasti, ne quæras: ne-
que velis accipere adeo magna, qui minorum
parcus fuisti: fruire his quæ in vita collegisti.
Lacrymare nunc, siquidem lacrymantem tunc
fratrem videns, non es misertus. Hæc dicent no-
bis, nec injuria. Imo vereor ne nos inipetant
acerbioribus etiam verbis, cum vincamus illum,
ut scitis, improbitate divitem. Nam assentatores
et parasiti (4), postquam splendide apud nos epu-
lati sunt, manus etiam pretiosis muneribus plc-
nas referunt; et discunt ex nobis, esse sibi uti-
lius prosequi talia et efficere quam virtutem co-
lere. Quod si in nostrum conspectum pauper ve-
nerit, qui vix etiam præ fame loquatur, aversa-
mur, festinanter transimus, quasi veriti, ne si

49 Luc. xix, 9. 49 Luc. xvi, 20 sqq. 49 Psal. xlviii, 8.

(1) Βάλωσι. Uterque codex βαλοῦσι [perperam].

(2) Κέντρον ἡμᾶς. Sic uterque codex atque ipse etiam Basilii contextus. Editi κέντρον, ἡμεῖς.

(3) Ex hom. *Quid mundanis adhærendum non sit*, 168.

(4) Ibid., 169.

etiam lentius gradiamur, ejusdem miserie efficiamur participes. Et, si in terram oculos, calamitate pudorem ei incutiente, dimiserit, eum hypocrisis dicimus artificem; si vero libere ac confidenter, fame graviter exstimulatus, aspererit nos, e contrario impudentem appellamus ac violentum. Et, si opertus sit integris vestibus ab aliquo acceptis, quasi inexplebilem repellimus, ac juramus paupertatem ab illo simulari; si vero panniculis putridis amiciatur, rursus abigimus uti male olentem. Et quamvis Conditoris nomen precibus admisceat, ac similes æumnas indesinenter a nobis deprecetur, tamen immisericordem voluntatem flectere non potest. Quapropter vitium illum Lazari despectorem combussit, reformido. Quod quidem ne eveniat, misericordia misericordiam comparemus, ut et æterna bona consequamur in Christo Jesu Domino nostro, cui gloria et potestas, cum æterno ejus Patre, et vivificante Spiritu, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

DE DIVITIIS ET PAUPERTATE.

SERMO V.

1. (1) Putei hausti melius scaturiunt, sic et divitiæ, si stabiles sint, nihil prosunt; si moveantur et transferantur, communem utilitatem promovent ac fructum ferunt. Ac mirari quidem mihi subit, quomodo post superfluum et inutilem sumptuum excogitationem, (2) cum in sexcentos usus distractæ divitiæ redundant adhuc, in terra detruduntur a possidente, et in abditis locis asservantur. Papæ! postquam innumeris excogitatis modis aurum absolvere non potuit, tunc illud sub terra occultavit. (3) Videtur autem mihi vitium animæ divitis, belluonum vitio simile, qui malunt præ ingluvie disrumpi, quam reliqui quidquam impertiri egentibus. (4) Talis erat ille in Evangelio dives. Astabant qui animam ejus repeterent, et ille secum disserebat de alimentis. Hac ipsa nocte abripiabatur, et ad multos annos rerum possessionem animo sibi fingeat. (5) Insania ingens! dum quidem aurum in metallis erat, terram scrutabatur: cum autem jam in propatulo est, rursus illud in terra abscondit: deinde aurum defodiendi evenire arbitror, ut et cor suum simul defodiat. Nam, inquit, ubi thesaurus tuus, ibi et cor¹. (6) Age, igitur, o dives, divitias varie dispensa, noli magno vendere, cave expectes annonæ charitatem ad horrea aperienda; ne famem auri causa, ne inedia communem ob privatam opum tuarum copiam opperiare. Noli fieri caupo humanarum calamitatum; ne iram Dei occasionem feceris aggerendæ pecuniæ. Tu enim aurum quidem respicis, sed fratrem tuum non respicis;

¹ Matth. vi, 21.

(1) Ex hom. in illud Lucæ, *Destruam*, 48.

(2) Ex hom. in *divites*, 54.

(3) Ex hom. in illud Lucæ, *Destruam*, 45.

(4) *Ibid.*

(5) Ex hom. in *divites*, 54.

ἂν δὲ σκεπάζοιτο σεσηπόσι βακίους, ὡς ὀδυότα πάλιν διώκομεν. Καὶ οὕτως τὸ τοῦ κτίσαντος ὄνομα ταῖς ἱκετηρίαις ἐκείνος ἀναμειγνύς, οὕτως τὸ (7) μὴ τοιοῦτοις πάθεσι περιπεσεῖν ἡμᾶς ἐξηρκῶν συνεχῶς, δόξεται τὴν ἀνελεῖ κάμψαι προαίρεσιν. Διὰ ταῦτα ὑπορώμαι βαρύτερον τῆς γενένης τὸ πῦρ, ἢ περ ἐκείνος ὁ τὸν Ἀδάραρον ὑπεριδὼν πλούσιος. Ἰνα δὲ μὴ τοῦτο γένηται, τῷ ἐλέῳ τὸν ἔλεον προσκτεσώμεθα, ὅπως καὶ τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν ἐπιτύχωμεν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος σὺν τῷ ἀνάρχῳ αὐτοῦ Πατρὶ καὶ τῷ ζωοποιῷ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

gehennæ ignem graviorem quam qui 492 di-

B

ΠΕΡΙ ΠΑΟΥΤΟΥ ΚΑΙ ΠΕΝΙΑΣ.

ΛΟΓΟΣ Ε'.

1. Τὰ φρέατα ἐξαντλούμενα, εὐρωτέρα γίνετα· καὶ πλούτου τὸ μὴ στάσιμον, ἀχρηστον· τὸ δὲ κινούμενον (8) καὶ μεταβαῖνον, κοινωφελές τε καὶ ἔγκαρπον. Καὶ θαυμάζειν μοι ἐπεὶ, πῶς μετὰ τὴν περιττὴν καὶ ἀχρηστον τῶν ἀναλωμάτων ἐπίνοιαν, ἐπειδὴν εἰς μυρία διασπασθεὶς ὁ πλοῦτος ἐστὶ περισσεύη, κατὰ γῆς ὠθεῖται παρὰ τοῦ ἔχοντος, καὶ ἐν ἀπορρήτοις φυλάσσεται. Βαβαί! ὅτε οὐκ ἤδυνήθη ταῖς μυρίαις ἐπινόαις ἐκδραπνήσαι τὸν πλοῦτον, τότε αὐτὸν εἰς τὴν γῆν ἀπεκρύψατο. Καὶ δοκεῖ μοι τὸ πάθος τῆς τοῦ πλουτοῦ ψυχῆς τῷ τῶν γαστριμάργων προσεικέναι, οἱ διαβράχηναι μέλλον ὑπὸ λαίμαργίας αἰρούνται, ἢ τι τῶν λευφάνων μεταδοῦναι τοῖς ἐνδεέσι. Τοιοῦτος ὁ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ πλούσιος. Παρέστησαν οἱ τὴν ψυχὴν ἀπαιτοῦντες, κακείνος περὶ βρωμάτων τῇ ψυχῇ διελέγετο. Ταύτῃ τῇ νυκτὶ παρελαμβάνετο, καὶ εἰς ἔτη πολλὰ τὴν ἀπόλαυσιν ἐφανάζετο. Μανία δεινὴ· ἕως μὲν ἐν μετάλλοις ἦν ὁ χρυσός, ἀνηρεύνα τὴν γῆν· ὅτε φανερόν ἐγένετο, πάλιν αὐτὸν ἐν τῇ γῇ ἀφανίζει. Εἴτ' οἶμαι συμβαίνειν τῷ κατορύσσοντι τὸν πλοῦτον, συγκατορύσσειν καὶ τὴν καρδίαν· Ὅπου γὰρ ὁ θησαυρός σου, φησὶν, ἐκεῖ καὶ ἡ καρδία. Δεῦρο οὖν, ποικίλως διάθου τὸν πλοῦτον, ὦ πλούσιε. Μὴ βαρύτιμος ἔσο· μὴ ἀνάμενε σιτοδείαν, ἵνα ἀνοίξῃς αἰτοδοχεῖα· μὴ λιμὸν ἐκδέχου διὰ χρυσὸν, μὴ κοινὴν ἐνδείαν δι' εὐπορίαν ἰδίαν. Μὴ γῶν κάπηλος συμφορῶν ἀνθρώπων· μὴ τὴν ὀργὴν τοῦ Θεοῦ καιρὸν ποιήσης περιουσίας χρημάτων. Σὺ γὰρ πρὶς μὲν τὸν χρυσὸν ἀποβλέπεις, τὸν δὲ ἀδελφόν σου οὐ προσβλέπεις· καὶ τοῦ μὲν νομίσματος ἐπιγινώσκεις τὸ χάραγμα,

(6) Ex hom. in illud Lucæ, *Destruam*, 46.

(7) *Id.* Forte τῷ. Edit.

(8) *Κινούμενον*. Sic uterque codex et Basilii contextus. Editi κοινούμενον.

καὶ τοῦ δοκίμου διακρίνεις τὸ κίβδηλον, τὸν δὲ ἀδελ-
φὸν παρὰ τὴν χρεῖαν παντελῶς ἀγνοεῖς. Καὶ ἡ μὲν
εὐχροία σε τοῦ χρυσοῦ ὑπερήξει, ὅσος δὲ σοι ἀκο-
λουθεῖ τοῦ ἐνδοῦς ὁ στεναγμὸς, οὐ λογίζῃ.

2. Καὶ τίνα, φησὶν, ἀδικῶ, συνέχων τὰ ἑαυτοῦ;
Ποῖα, εἰπέ μοι, σαυτοῦ; πόθεν αὐτὰ λαβὼν εἰς τὸν
βίον εἰσήνεγκας; Ὅσπερ ἂν εἴ τις ἐν θεάτρῳ θέαν
καταλαβὼν, εἴτα ἐξελθῶσι τοὺς ἐπιόντας, ἴδων ἑαυ-
τοῦ κρίνων τὸ κοινὸς πᾶσι κατὰ τὴν χρῆσιν προ-
κειμένον· τοιοῦτοί εἰσι καὶ οἱ πλούσιοι. Τὰ γὰρ
κοινὰ προκατασχόντες, ἴδια ποιοῦνται διὰ τὴν πρό-
ληψιν. Ἐπεὶ εἰ τὸ πρὸς παραμυθίαν τῆς ἑαυτοῦ
χρείας ἕκαστος κοιμίζομενος, τὸ περιττὸν ἤφει τῷ
δεσμένῳ, οὐδεὶς μὲν ἂν ἦν πλούσιος, οὐδεὶς δὲ ἐν-
δεής. Οὐχὶ γυμνὸς ἐξέπεσας τῆς γαστροῦ; οὐ γυμνὸς
πάλιν εἰς τὴν γῆν ὑποστρέφεις; Τὰ δὲ παρόντα σοι
πόθεν; Εἰ μὲν ἀπὸ ταυτομάτου λέγεις· ἄθεός εἴ, μὴ
γνωρίζων τὸν κτίσαντα, μὴδὲ χάριν ἔχων τῷ δεδω-
κότι· εἰ δὲ ὁμολογεῖς εἶναι παρὰ Θεοῦ, εἰπέ τὸν λό-
γον ἡμῖν δι' ὃν ἐλαβες. Μὴ ἀδικὸς ὁ Θεός, ὁ ἀνίστως
ἡμῖν διαιρῶν τὰ τοῦ βίου; Διὰ τί σὺ μὲν πλουτεῖς,
ἐκείνος δὲ πένεται; Ἡ πάντως ἵνα καὶ σὺ χρηστότη-
τος καὶ πιστῆς οἰκονομίας μισθὸν δέξῃ, κάκεινος
τοῖς μεγάλαις ἀθλοῖς τῆς ὑπομονῆς τιμηθῇ. Ἄλλ'
ἀναγκαῖος ὁ πλούσιος διὰ τοὺς παῖδας. Εὐπρόσωπος
ἀφορμὴ πλεονεξίας αὕτη. Τοὺς γὰρ παῖδας προβά-
λεσθαι, τὴν δὲ καρδίαν πληροφορεῖτε. Μὴ αἰτιῶ τὸν
ἀναίτιον· ἴδιον ἔχει Δεσπότην, ἴδιον οἰκονόμον· παρ'
οὗ (1) τὴν ζωὴν ἐδέξατο, παρ' αὐτοῦ τὰς ἀφορμὰς
ἀναμενέτω τοῦ βίου. Μὴ τοῖς γεγαμηκόσιν οὐκ
ἐγγράφῃ τὰ Εὐαγγέλια; Εἰ θέλεις τέλειος εἶναι,
πώλησόν σου τὰ ὑπάρχοντα, καὶ δός πτωχοῖς.
Ὅτε ἦτε παρὰ τοῦ Θεοῦ τὴν εὐπαιδίαν, ὅτε ἡξίου
γενέσθαι παίδων πατῆρ, ἄρα προσετίθεις τοῦτο, Δός
μοι τέκνα, ἵνα παρακούσω τῶν ἐντολῶν σου; δός μοι
τέκνα, ἵνα μὴ φθάσω εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρα-
νῶν; Τίς δὲ καὶ ἐγγυητής ἐστι τῆς τοῦ παιδὸς
προαιρέσεως, ὅτι εἰς δέον χρήσεται τοῖς δοθεῖσι;
πολλοὶ γὰρ ὁ πλούσιος, ὑπηρέτης ἀκολασίας ἐγένετο.
Ὅρα οὖν, μὴ μετὰ μυρίων πόνων τὸν πλούτον ἀθροί-
σας, ὕλην ἀμαρτημάτων ἐτέροις παρασκευάσῃς, εἴτα
εὐρεθῇς διπλᾶ τιμωρούμενος, ἢν τε αὐτὸς ἡδίκησας,
καὶ ὥν ἕτερον ἐρωδιάσας. Οἱ μὲν γὰρ παῖδες παρὰ
γονέων μὴδὲν δεξάμενοι, ἑαυτοῖς πολλάκις οἴκους
ἐποίησαν· ἡ ψυχὴ δὲ παρὰ σοῦ ἔγκαταλειφθεῖσα,
παρὰ τίνος ἐλεηθήσεται; Τί τοίνυν τοσοῦτον ἐπότη-
σαι περὶ τὸν χρυσόν;

bus accepta hæreditate, plerumque sibiipsis domos pararunt: at tuæ animæ, si eam semel negli-
gigas, quis miserebitur? Quid igitur tanto auri desiderio afficeris?

3. Τίς καλλωπιστής ἡδυνήθη μίαν ἡμέραν τῷ βίῳ
προσθεῖναι; τίνος ἐφέλτατο θάνατος διὰ τὸν πλοῦ-
τον; τίνος ἀπέτρετο νόσος διὰ τὰ χρήματα; Ἔως

A et numismatis quidem notam agnoscis, et a sin-
cero adulterinum discernis, fratrem vero tem-
pore necessitatis prorsus ignoras. Ac nitidus qui-
dem auri color valde admodum te oblectat, sed
quot et quanti egenorum gemitus te prosequantur,
non reputas.

2. (2) Cui, inquit, injuriam facio, dum mea
custodio et claudio? Quæ, dic mihi, tua sunt?
unde accepta in vitam intulisti? Velut si quis,
loco in theatro ad spectandum occupato, deinde
ingredientes arceat, id sui ipsius proprium ratus,
quod ad omnium communem usum proponitur:
tales quoque divites sunt. Nam communia præoc-
cupantes, propria sibi faciunt eo quod præocu-
paverint. Quod si suæ quisque necessitati suble-
vandæ id modo quod satis est caperet, egenti vero
relinqueret quod superfluum est, nemo esset di-
vis, pauper nemo. Nonne nudus egressus es ex
utero? nonne nudus iterum in terram reverteris³³?
Unde autem tibi præsentia bona? Si a casu dixe-
ris: impius es, qui 493 non agnoscas Condito-
rem, neque gratiam habeas largitori; sin confi-
teris esse a Deo, dic nobis rationem cur acceperis.
Num injustus Deus, qui nobis inæqualiter vitæ
necessaria distribuit? Cur tu quidem dives, ille
autem pauper? Annon utique, ut et tu benignita-
tis ac fidelis dispensationis mercedem accipias, et
ille magnis patientiæ præmiis donetur? (3) Sed,
inquis, necessaria opes sunt propter liberos. Spe-
ciosus hic avaritiæ prætextus; liberos namque
præterditis, interea vero satisfacitis vestro animo.
Noli culpam rejicere in insontem; proprium Do-
minum habet, proprium rectorem: a quo vitam
accepit, ab ipso vitæ subsidia expectet. Num iis
qui matrimonio juncti sunt, scripta non sunt Evan-
gelia? Si vis perfectus esse, vende quæ habes, et
da pauperibus³⁴. Cum prolem numerosam peteres
a Domino, cum rogares ut fieres liberorum pater,
illudne addidisti: Da mihi liberos, tua ut violem
præcepta? Da mihi sobolem, ut ad regnum cœ-
lorum non perveniam? Ad hæc voluntatis filii quis
erit sponsor, quod videlicet datis rebus recte
usus sit? Nam divitiæ multis exstiteret libidinis
ministræ, atque impuritatis. Vide igitur ne di-
vitiis laboribus permultis coacervatas, aliis ma-
teriam peccatorum facias, posteaque plectaris
duplici pœna, tum nomine eorum, quæ ipse ini-
que egisti, tum eorum, quæ alter abs te adjutus
perpetrarit. (4) Et quidem liberi, nulla a parenti-

D bus accepta hæreditate, plerumque sibiipsis domos pararunt: at tuæ animæ, si eam semel negli-
gigas, quis miserebitur? Quid igitur tanto auri desiderio afficeris?

5. (5) Quis ex iis qui plus æquo vestium elegan-
tiam affectant, potuit unam diem suæ ipsius vitæ
adjicere? cui pepercit mors ob divitias? a quo

³³ Job 1, 21. ³⁴ Matth. xix, 21.

(1) Παρ' οὗ. Legitur apud Basilium παρ' ἄλλου, ubi tamen codex Colbertinus habet παρ' οὗ.

(2) Ex hom. in illud Lucæ, *Destruam.*, 49.

(3) Ex hom. in divites, 59.

(4) Ibid., 60.

(5) Ibid., 59.

abstinuit morbus causa pecuniarum? Usquequo aurum, animarum laqueus, mortis hamus, peccati illecebra? Quousque divitiæ belli causa, quibus conflantur arma, quibus acuuntur gladii, propter quas cognati ignorant naturam: fratres oculis eadem spirantibus sese invicem conspiciunt? Quis est mendacii pater? quis falsæ scripturæ opifex? quis parens perjurii? Nonne divitiæ? nonne earum studium? Quid facitis, o homines? quis vobis, quæ vestra sunt, in insidias vertit? Absit enim ut pecuniæ datæ sint ad malorum incitamentum. Redemptio sunt animæ. Absit enim ut occasio sint exiti. (1) Etenim si divitiæ adminicula sunt ad injustitiam, miserabilis est dives: sin autem inserviant virtuti excelsæ, nullus est locus invidiæ, cum earum communis utilitas omnibus proponatur. (2) Propterea par est absentes non desiderare divitias; si vero adsint, non magis ipsarum possessione gloriari, quam scientia easdem dispensandi. Nam præclarum est illud Socratis, qui divitem quemdam virum magnopere de pecuniis superbientem non prius admiratum se dixit, quam ipsa rei experientia didicisset eum iis uti nosse. (3) Nam divitiæ ac bona valetudo sæpenumero peccati administralæ sunt, his qui horum utroque abutuntur. omni apud sapientes pretiosior.

494. (5) Sed horum nihil unusquisque nostrum cogitat; verum hominem videns necessitate pressum, genibus provolutum ac supplicem, ecquid non humile facientem, ut vel senore medeatur inopiæ, non tamen ejus miseretur adversa præter meritum fortuna utentis; sed inflexibilis stat, et implacabilis, jurat, ac sibi male precatur nisi prorsus indigeat, ac ipse etiam circumspiciat num quem mutuo dantem inveniat, ac fidem faciens mendacio per juramenta, perjurium ceu malum quemdam ad adventitium inhumanitatis quæstum acquirit. Sed ubi qui mutuum quærit, meminit fenoris, et nomen pignoris protulit, tunc demisso supercilio subridet, atque paternæ amicitiae refriat memoriam, ac familiarem et amicum appellat. Et videbimus, inquit, sicubi quidquam recondatur argenti apud nos. Depositum utique vir amicus nobis quæstus ergo concredidit. Verum ille graves usuras mutui pecuniæ exigit: sed nos profecto aliquid remitemus, et minori daturi sumus fenore. Talia conflagens, verbisque ejusmodi blanditus misero ac lenocinatus, ubi illum syngraphis obstrinxit, atque, præter urgentem inopiam, libertatem etiam viro abstulit, abit. Quid agis, miser? pecuniasne et quæstum ab indigente postulas? Si te ditiores posset

A πότε χρυσός, τῶν ψυχῶν ἡ ἀγχόνη, τοῦ θανάτου τὸ ἀγκιστρον, τὸ τῆς ἀμαρτίας δέλεαρ; Ἐως πότε πλοῦτος, ἡ τοῦ πολέμου ὑπόθεσις, δι' ἣν ἀκονᾶται ξίφη, δι' ἣν συγγενεὶς ἀγνοοῦσι τὴν φύσιν, καὶ ἀδελφοὶ κατ' ἀλλήλων φονικὸν βλέπουσι; Τίς ἐστὶν ὁ ψεύδους πατήρ; τίς ὁ πλαστογραφίας δημιουργός; τίς ὁ τὴν ἐπιπορκίαν γεννήσας; Οὐχ ὁ πλοῦτος; οὐχ ἡ περὶ τοῦτον σπουδή; Τί πάσχετε, ὦ ἄνθρωποι, τίς ὑμῖν τὰ ὑμέτερα εἰς τὴν καθ' ὑμῶν ἐπιβουλὴν περιστρέφε; Μὴ γὰρ ἐφόδια κακῶν ἐδόθη τὰ χρήματα, λῦτρον ψυχῆς; μὴ γὰρ ἀφορμὴ ἀπωλείας; εἰ μὲν γὰρ ἐφόδιον πρὸς ἀδικίαν ὁ πλοῦτος, ἐλεεινὸς ὁ πλουτῶν· εἰ δὲ ὑπηρεσία πρὸς ἀρετὴν, οὐκ ἔχει χώραν ἡ βασκανία, κοινῆς τῆς ἀπ' αὐτοῦ ὠφελείας ἅπασι προκειμένης. Διὰ τοῦτο προσήκει ἀπόντα τα B μὴ ποθεῖν τὸν πλοῦτον, καὶ παρόντος, μὴ τῷ κεκτησθαι μᾶλλον φρονεῖν, ἢ τῷ εἰδέναι αὐτὸν διατίθεσθαι. Τὸ γὰρ τοῦ Σωκράτους εὖ ἔχει· ὅς, μέγα φρονεῖντος πλουτοῦ ἀνδρὸς ἐπὶ τοῖς χρήμασιν, οὐ πρότερον αὐτὸν θαυμάσειεν ἔφη, πρὶν ἂν καὶ ὅτι κεχρησθῇ τοῦτοις ἐπίσταται πειραθῆναι. Ὁ γὰρ πλοῦτος καὶ ἡ ὑγίεια, ὑπηρεσία πολλάκις πρὸς ἀμαρτίαν τοῖς κακῶς χρωμένοις τούτων ἐκάστω γίνεται. Πενία δὲ μετὰ ἀληθείας (6), πάσης ἀπολαύσεως τοῖς σωφροναῦσι τιμιωτέρα.

(4) Paupertas autem cum veritate, possessione

4. Ἄλλ' οὐδὲν τούτων ἕκαστος ὑμῶν ἐννοεῖ· ἀλλ' ὁρῶν ὑπὸ τῆς ἀνάγκης ἄνδρα κατακαμπτόμενον, πρὶ τῶν γονάτων ἱκετεύοντα, τί οὐ ποιοῦντα ταπεινὸν, ἵνα καὶ δανείῃ τὴν ἀπορίαν παραμυθῆσθαι, οὐκ ἐλεεῖ παρ' ἀξίαν πράττοντα· ἀλλ' ἀκαμπτος ἐστὶ καὶ ἀμελιτικός, ἐξηρμυμένος καὶ ἐπαρώμενος ἑαυτῷ, ἢ μὴ ἀπορεῖν παντελῶς καὶ περισκοπεῖν καὶ αὐτὸς, εἰ τίνα εὐροι τῶν δανειζόντων, καὶ πιστούμενος τὸ ψεῦδος διὰ τῶν ὀρκῶν, κακὸν παρεμπόρευμα τῆς ἀπανθρωπίας τὴν ἐπιπορκίαν προσκτιτάμενος. Ἐπειδὴ δὲ ὁ ζητῶν τὸ δάνειον, τόκων μνησθῇ, καὶ υποθήκας ὀνομάσῃ· τότε καταβαλὼν τὴν ὀφρὺν, προσεμεΐδισσε, καὶ πού καὶ πατρῷας φίλας ἐμνήσθη, καὶ συνήθη εἶπε, καὶ φίλον· καὶ ὀφόμεθα, φησὶν, εἰ- C πού τί ἐστὶν ἡμῖν ἀποκαίμενον ἀργύριον. Ἔστι δὲ παρακαταθήκη φίλου ἀνδρὸς ἐπ' ἐργασίᾳ παραθεμένου ἡμῖν. Ἄλλ' ἐκεῖνος μὲν βαρεῖς ἐν αὐτῷ τοὺς τόκους ὥρισεν· ἡμεῖς δὲ πάντως ἐπανήσομέν τι, καὶ ἐλάττωσι τόκοις δώσομεν. Τοιαῦτα κατασχηματιζόμενος, καὶ τοιοῦτοις λόγοις ὑποσαινῶν καὶ δελεάζων τὸν ἄθλιον, γραμματέας αὐτὸν προσκαταδήσας, καὶ πρὸς τῇ καταπονούσῃ πενίᾳ ἐτι καὶ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἀνδρὸς ἀφελόμενος ὥχετο. Τί ποιεῖς, ἄθλιε; χρήματα καὶ πόρους ἐπιζητεῖς παρὰ τοῦ ἀπόρου; Εἰ πλουσιωτέρον σε (7) ἀποφαίνειν ἐδύνατο, τί ἐζητεῖ παρὰ τὰς θύρας τὰς αἰς; Ὡς τῆς συμφορᾶς! Ἐπὶ

(1) Ex hom. *De invidia*, 96.

(2) Ex serm. *De legendis libris gentilium*, 185.

(3) Ex hom. in *psal.* i, 92.

(4) Ex hom. vii in *Hexaem.*, 65.

(5) Ex hom. in *ps.* xiv, 107.

(6) *Metὰ ἀληθείας*. Legitur in contextu Basilii μετὰ αὐταρκείας ἀληθοῦς, cum rerum necessariorum copia.

(7) *Πλουσιωτέρόν σε*. Sic Basilii contextus, melius multo quam editi nostri πλουσιωτέρόν σου αὐτόν.

συνμαχίαν ἐλθὼν πολέμιον εὗρεν· ἀλεξιφάρμακα. A περιζήτων, δηλητηρίους (1) ἐνέτυχε. Δέον παραμυθεῖσθαι τοῦ ἀνδρὸς τὴν πτωχείαν, οὐ δὲ πολυπλασιάζεις τὴν ἐνδειαν· ὥσπερ ἂν εἰ τις λατρῶν πρὸς κάμνοντας εἰσιῶν, ἀντὶ τοῦ εἰς ὑγίειαν αὐτοὺς ἐπαναγαγεῖν, ὁ δὲ καὶ τὸ μικρὸν λείψανον τῆς δυνάμειος προσαφέλοιο. Καὶ σὺ τοῖνυν τὰς συμφορὰς τῶν ἀθλίων, ἀφορμὴν πόρων ποιῇ· καὶ ὥσπερ οἱ γεωργοὶ ὁμβροὺς εὐχονται εἰς πολυπλασιασμὸν τῶν σπερμάτων, οὕτω καὶ σὺ ἐνδείας καὶ ἀπορίας ἀνθρώπων ἐπιζητεῖς, ἵνα καὶ σοὶ ἐνεργὰ τὰ χρήματα γένηται.

5. Καὶ ὁ μὲν ζητῶν τὸ δάνεισμα, μέσος ἀμχανίας ἀπειλημένος, ὅταν μὲν πρὸς τὴν πενίαν ἀπίδῃ, ἀπογινώσκει τὴν ἔκτισιν· ὅταν δὲ πρὸς τὴν παρούσαν ἀνάγκην, κατατολμᾷ τοῦ δανείσματος. Ὡς δὲ τὰ μὲν χρήματα ὑποβρεῖ, ὁ δὲ χρόνος προῦν τοὺς τόκους ἑαυτῷ συμπροσγέει· οὐ νύκτας ἐκείνῳ ἀνάπαισιν φέρουσιν, οὐχ ἡ ἡμέρα φαίδρα, οὐχ ὁ ἥλιος τερπνός· ἀλλὰ δυσχεραίνει τὸν βίον, μισεῖ τὰς ἡμέρας πρὸς τὴν προθεσμίαν ἐπιγομένης. Κἂν καθεύδῃ, ἐνύπνιον βλέπει τὸν δανειστήν, κακὸν ὅσαρ τῇ κεφαλῇ παριστάμενον· κἂν γρηγορή, ἔννοια αὐτῷ καὶ φροντὶς ὁ τόκος ἐστίν. Ἄλλ' ἐστὶν εἰπεῖν καὶ πρὸς τὸν δανειζόμενον· Πίνε ὕδατα ἀπὸ σῶν ἀγγείων, καὶ ἀπὸ σῶν φρεάτων πηγῆς· τούτέστι, μὴ ἐπ' ἄλλοτριας πηγᾶς βάδιζε, ἀλλ' ἐξ οἰκείου λιβάδων συναγε (2) σεαυτῷ τὰς παραμυθίας τοῦ βίου. Ἔχεις χαλκῶματα, ἐσθῆτα, ὑποζύγιον, σκευὴ παντοδαπά· ταῦτα ἀπόδου· πάντα προσέσθαι κατὰδεξαι, πλήν τῆς ἐλευθερίας. Ἄλλ' αἰσχύνομαι αὐτὰ δημοσιεύειν, φησί. Τί οὖν, ὅτι μικρὸν ὕστερον ἄλλος αὐτὰ προκομίσει, καὶ ἀποκηρύξει τὰ σά, καὶ ἐπ' ὀφθαλμοῖς σοῖς ἐπευωνίσκων αὐτὰ διαθήσεται; Βέλτιον ταῖς κατὰ μικρὸν ἐπινοίαις τὴν χρεῖαν παραμυθεῖσθαι, ἢ ἁθρόως ἐπαρβέντα τοῖς ἀλλοτρίοις, ὕστερον πάντων ὁμοῦ τῶν προσόντων ἀπογυμνοῦσθαι. Εἰ μὲν οὖν ἔχεις ὅθεν ἀποδοῖς, τί οὐχὶ τὴν παρούσαν ἐνδειαν ἐκ τούτων τῶν ἀφορμῶν διαλύεις; εἰ δὲ ἀπορεῖς πρὸς τὴν ἔκτισιν, κακὴν κακῷ θεραπεύεις. Πένης εἰ νῦν, ἀλλ' ἐλεύθερος· δανεισάμενος δὲ, οὔτε πλουτήσεις, καὶ τὴν ἐλευθερίαν ἀφαιρηθήσῃ. Δούλος τοῦ δεδανεικότος ὁ δανεισάμενος, καὶ δούλος (3) μισθοφόρος, ἀπαράττητον φέρων τὴν λειτουργίαν. Οἱ κύνες λαβόντες ἡμεροῦνται· ὁ δανειστής λαμβάνων προσερεθίζεται. Οὐ παύεται ὕλακτων, ἀλλὰ τὸ πλεῖον ἐπιζητεῖ. Ἐὰν ὁμνύης, ἀπιστεῖ· ἐρευνᾷ τὰ ἔνδον, τὰ συναλλάγματα σου πολυπραγμονεῖ. Ἐπὶ γαμετῆς καταισχύει, ἐπὶ φίλων καθυβρίζει, ἐν ταῖς ἀγοραῖς ἄγχει, κακὸν συνάντημα ἑορτῆς, ἀδελφόν σοι κατασκευάζει τὸν βίον. Ἀλλὰ μεγάλη, φησὶν, ἡ ἀνάγκη,

^α Prov. v, 15.

(1) *Δηλητηρίους*. Sic Basilii contextus. Codex Regius 1992 habet *δηλητηρίω*. Editi *δηλητήριον*.

(2) *Σύναγε*. Sic idem Regius codex et Basilii contextus. Editi *συνάγαγε*.

(3) *Καὶ δούλος*. Editi iterum addunt *καί*, sed hæc

reddere, quid ad tuas januas quæsisset? O rem miseram et calamitosam! Venit subsidium quærens: sed hostem reperit; remedium quæreret, in venena incidit. Officium tuum fuerat viri sublevare inopiam: at tu adauges egestatem; velut si quis medicus ægrotos invisens, cum eis debeat restituere sanitatem, econtrario vel exiguas virium reliquias adimat. Tu igitur miserorum calamitates quæstus occasionem facis. Et sicut coloni ad seminum multiplicationem imbres exoptant: ita et tu egestates et inopias hominum optas, tibi ut quæstuosæ sint pecuniæ.

5. Ac pecuniam quidem qui quærit fenore, in mediis difficultatibus constitutus, cum respicit ad paupertatem, de solutione desperat; cum vero præsentem considerat egestatem, auidax fit ad fenus. (4) Sed cum sensim diffiunt pecuniæ, tempusque progrediens secum fenus advehit, non noctes ei requiem afferunt, non dies hilaris est, non sol jucundus, sed vitam moleste fert. Odit dies ad constitutum tempus festinantes. Quod si dormiat, videt feneratorum in somnis, malum somnium, capiti astantem: si vero vigilet, cogitatio ei et cura fenus est. (5) Verum et ad eum qui fenore accipit, dicere licet, *Bibe aquas de tuis vasis*^α, et de fontibus tuis, hoc est, ad alienos fontes ne accede, sed ex propriis laticibus tibi ipse vitæ solatia compara. Habes vasa ærea, vestem, jumentum, diversi generis supellectilem? Hæc vende: induc in animum omnia projicere præter libertatem. Sed me pudet, inquit, isthæc voci præconis subjicere. Cur igitur paulo post alius ea exponet, tuorumque bonorum faciet auctionem. 495 et vili pretio ob oculos tuos vendet? Satius est, arte et industria paulatim necessitatem levare, quam alienis facultatibus subito elatum, deinceps omnibus simul bonis nudari. Si igitur habes unde solvas, cur præsentem egestatem hisce auxiliis non depellis? Sin solvendo non es, malum malo curas. (6) Pauper es nunc, sed liber. Argentum si fenore sumpseris, non ditiesces, sed libertate spoliabere. Qui pecuniam sumpsit fenore, feneratoris servus est, imo servus stipendiarius, inexorable exhibens ministerium. Canes accipiendo mansuescunt, fenerator vero recipiendo irritatur. Non enim allatrare desinit, sed plura exposcit. Si juraveris, non credit. Quæ in ædibus habes, perscrutatur; tua diligenter indagat commercia. Præsentē uxore, afficit te pudore, coram amicis imponit contumeliam; in mercatibus fauces constringit; malus est festo die occursus;

conjunctio deest in codice Regio 1992 et in contextu Basilii.

(4) Ex hom. in ps. xiv, 108.

(5) Ibid., 109.

(6) Ibid.

vitam tibi reddit injucundam et intolerabilem. At A magna, inquit, est necessitas, nec alia est parandæ pecuniæ ratio. Quæ, quæso, utilitas ex hodiernæ diei dilatione? Fenus enim non omnino liberat, sed consilii et mentis inopiam tantisper tardat. Etenim si argentum fenore non sumis; hodie et postea simili modo eris pauper: nunc quidem nullus tibi vertit probro paupertatem, siquidem malum est haud voluntarium; si vero fenori fueris obnoxius, nemo erit qui te stultitiæ non condemnet. (1) Jam perpende unde sis soluturus. Num ex iis pecuniis quas accipis? Sed hæ et ad necessitatem cohibendam et ad solutionem non sufficiunt. Quod si usuras etiam reputaveris; unde usque adeo multiplicabuntur pecuniæ? Vulnera vulnere curat nemo, neque malum B malo sanat. (2) At, inquis, quomodo nutriar? Manus habes, habes artem, loca operam tuam lucrī gratia, ministra: multa sunt parandi victus consilia, multi modi. At id facere non potes? Pete a possidentibus. At turpe est postulare? Turpius utique fuerit creditorem datis fenori pecuniis defraudare. Deinde vero potest formica, nec mendicans, nec fenore accipiens, nutrirī: apes itidem regibus largiuntur proprii alimenti reliquias: quibus tamen nec manus, nec artes concessit natura. Tu vero industrium animal homo inter artes omnes unam ad transigendam vitam non reperies?

6. (3) Dives es? argentum ne des fenore. Pauper es? ne sume fenore argentum. Etenim si locuples es, nihil tibi fenore opus est: si nihil vero habes, C non pendes usuras. Noli tuam ipsius vitam seræ paupertatis obijcere. Hoc uno præstamus divitibus nos pauperes, curarum vacuitate: ac eos vigilantes ridemus ipsi dormientes, ac curis semper distentos et sollicitos, quieti et liberi. Debitor utique et pauper: est, et curis multis anxius, et omni tempore cogitatione delixus, nunc quidem res suas æstinans, nunc vero domos sumptuosas, divitum, agros, occurrentium vestes. Hæc si mea essent, inquit, tanti et tanti divenderem, atque liberarer 496 fenore. Hæc ejus animo nocteque dieque insident. Januam si pulsaveris, irrepit sub lectum debitor. Velociter accurrit quis, et illius cor palpitāt. Canis latrat: ille sudore diffuit, et anxietate corripitur; quaque via fugiat, conspicit. Dies præscriptus instat: D anxie secum reputat quodnam dicturus sit mendacium, et quo confictio prætextu depulsurus a se sit creditorem. Quid te ipse bestię fecundissimæ adjungis? Lepores aiunt simul et parere, et nutrire, et superfatere: sic pecuniæ feneratoribus simul et dantur ad pendendas usuras, et gignuntur, et pul-

καὶ οὐδεὶς μοι πόρος χρημάτων ἕτερος. Τὸ οὖν τὸ ὄφελος ἐκ τοῦ τὴν σήμερον ὑπερθέσθαι; Τὸ γὰρ δάνος οὐκ ἀπαλλαγὴν παντελῆ, ἀλλὰ μικρὰν ἀναβολὴν τῆς ἀμνηστίας παρέχεται. Μὴ δανεισάμενος μὲν ὁμοίως ἔσθι πένης καὶ σήμερον, καὶ πρὸς τὸ ἐφεξῆς: καὶ νῦν μὲν οὐδεὶς ἐγκαλέσει σοι πτωχεύοντι· ἀκούσιον γὰρ τὸ κακόν· ἔάν δὲ τόκοις ὑπεύθυνος ᾖς, οὐκ ἔστιν ὅς οὐ μέμφεται σοι τὴν ἀβουλίαν. Ἦδη βούλεσαι πόθεν ἀποτίσεις. Ἀφ' ὧν λαμβάνεις; ἀλλ' οὐκ ἐφαρκεῖ καὶ πρὸς τὴν χρεῖαν, καὶ πρὸς τὴν ἔκτασιν. Ἐάν δὲ δὴ καὶ τοὺς τόκους λογίσῃ, πόθεν τὰ χρήματα εἰς τοσούτον πολυπλασιασθήσεται; Οὐδεὶς τραύματα τραύμασι θεραπεύει, οὐδὲ κακῶ τὸ κακὸν ἰάται. Πῶς οὖν διατραφῶ, φησὶν; Ἔχεις χεῖρας, ἔχεις τέχνην· μισθάρνει, διακόνει· πολλὰ ἐπινόειαι τοῦ βίου, πολλὰ ἀφορμαί. Ἄλλ' ἀδυνάτως ἔχεις; προσαίται παρὰ τῶν κεκτημένων. Ἄλλ' αἰσχροὶν τὸ αἰτεῖν; αἰσχροὶν μὲν οὖν (4) τὸ δανεισάμενον ἀποστερεῖν. Εἴτα ὁ μύρμηξ μὲν δύναται, μὴ προσαιτῶν, μὴτε δανειζόμενος, διατρέφεσθαι· καὶ μέλισσαι τὰ λείψανα τῆς οἰκείας τροφῆς βασιλεῦσαι χαρίζονται, οἷς οὔτε χεῖρας, οὔτε τέχνας ἢ φύσις δέδωκε. Σὺ δὲ τὸ εὐμήχανον ζῶον ὁ ἄνθρωπος, μίαν τῶν πασῶν μηχανῶν οὐχ εὐρήσεις πρὸς τὴν τοῦ βίου διαγωγὴν;

6. Πλούσιος εἶ; μὴ δανείζου (5). Πένης εἶ; μὴ δανείζου. Εἰ μὲν γὰρ εὐπορεῖς, οὐ χρήσεις δανεισματος· εἰ δὲ οὐδὲν ἔχεις, οὐκ ἀποτίσεις τὸ δάνειον. Μὴ ὅψις σεαυτοῦ τὸν βίον εἰς ὑστεροβουλίαν. Ἐνὶ τούτῳ διαφερόμεν τῶν πλουσιῶν οἱ πένητες, τῇ ἀμεριμνίᾳ καὶ καταγελῶμεν αὐτῶν ἀγρυπνούντων, αὐτοὶ καθυδόντες· καὶ συνεστῶτων αἰεὶ καὶ φρονιζόντων, αὐτοὶ ἀφρονιτιστούντες καὶ ἀνεμειμένοι. Ὁ μέντοι ὀφείλων καὶ πένης ἐστὶ, καὶ πολυμέριμος; καὶ σύννοος πάντα τὸν χρόνον, νῦν μὲν τὴν ἑαυτοῦ οὐσίαν ἀποτιμώμενος, νῦν δὲ τὰς οἰκίας τὰς πολυτελεῖς, τοὺς ἀγροὺς τῶν πλουσιῶν (6), τὰς ἐσθῆτας τῶν ἐντυγχανόντων. Εἰ ταῦτα ἐμὰ ἦν, φησὶν, ἀπεδιδόμην τόσου καὶ τόσου, καὶ ἀπηλλασσόμην τοῦ τόκου. Ταῦτα αὐτοῦ καὶ νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν ἐγκαθίσταται τῇ καρδίᾳ. Ἐάν τὴν θύραν πατάξῃς, ὁ χρεώστης ὑπὸ τὴν κλίνην σφοδρῶς εἰσέδραμέ τις, D τοῦ δὲ ἐπάταξεν ἡ καρδία· ὀλέκεται ὁ κύων, ὁ δὲ ἰδρωτὶ βέλται, καὶ ἀγωνία συνέχεται, καὶ περισκοπεῖ πόθεν φύγοι. Ἡ προθεσμία προάγει· μεριμνᾷ τι ψεύσεται, πόταν πλασάμενος πρόφασιν τὸν δανειστὴν διαχρούσεται. Τί πολυτόκῳ (7) θηρίῳ σεαυτὸν παραζευγνύεις; Τοὺς λαγούς φασι καὶ τίχτειν ὁμοῦ, καὶ τρέφειν, καὶ ἐπικυλίσκεσθαι· καὶ τοὺς τοκογλύφους

(1) Ex hom. in psal. xiv, 110

(2) Ibid., 111.

(3) Ibid., 110.

(4) Αἰσχρὸν μὲν οὖν. Legitur in contextu αἰσχροτέρων.

(5) Δανείζου. Nullus dubito quin legendum sit μὴ δανείζε, ne des fenore, non vero, ne pecuniam sumas fenore. Rationem enim addit Basilii, quia divites fenore non indigent: qua voce non pecuniam mutuo

sumendam, sed mercedem ex collocata pecunia proveniente manifestum est designari. Deterret ergo divites a pecunia in fenus collocanda. Legit archiepiscopus Turonensis, ita ut legendum contendimus. — Vide notam nostram ad tom. I, col. 272. Edit.

(6) Τῶν πλουσιῶν. Codicum alter τῶν πλεσιῶν, proximi agros.

(7) Πολυτόκῳ. Sic contextus. Editi nostri τοκογλύφῳ.

τὰ χρήματα ὁμοῦ καὶ δανείζεται, καὶ γεννᾶται, καὶ ὑποφύεται. Οὐπω γὰρ ἐδέξω εἰς χεῖρας, καὶ τοῦ παρόντος μηνὸς ἀπητήσης τὴν ἐργασίαν. Καὶ τοῦτο πάλιν δανεισθὲν, ἕτερον κακὸν ἐξέβραψε, κάκεινο ἕτερον, καὶ τὸ κακὸν εἰς ἀπειρον. Τόκος γάρ, ὡς οἶμαι, διὰ τὴν πολυγονίαν (1) τοῦ κακοῦ προσηγόρευται· πόθεν γὰρ ἄλλοθεν; Ἡ τάχα τόκος λέγεται διὰ τὰς ὁδῖνας καὶ λύπας, ἃς ἐμποιεῖν ταῖς ψυχαῖς τῶν δανειζομένων πέφυκεν. Ὡς γὰρ ἡ ὁδὸς τῇ τικτούσῃ, οὕτως ἡ προθεσμία τῷ ὑποχρέῳ παρίσταται. Τόκος ἐπὶ τόκῳ, πονηρῶν γονέων πονηρὸν ἐκγονον. Τὰς ἐλπίδας λέγουσι τὴν γαστέρα τῆς μητρὸς διεσθίουσας εἰκτεσθαι· καὶ οἱ τόκοι τοὺς οἴκους τῶν ὑφειλόντων ὑκαργόντες ἀπογεννῶνται. Τὰ σπέρματα χρόνῳ ρύεται· ὁ δὲ τόκος σήμερον γεννᾶται, καὶ σήμερον οὐ τίκτειν ἀρχεται. Τῶν αὐξουμένων ἕκαστον, ἐπειρὶαν πρὸς τὸ οἰκεῖον ἀφίκεται μέγεθος, τῆς αὐξήσεως παύεται· τὸ δὲ τῶν πλεονεκτῶν ἀργύριον τῷ χρόνῳ παντὶ συμπαυεῖται. Τὰ ζῶα παραδόντα τοῖς ἐκγόνοις (2) τὸ τίκτειν, αὐτὰ τῆς κυήσεως παύεται· τὰ δὲ τῶν δανειστῶν ἀργύρια καὶ τὰ ἐπιγινόμενα τίκτει, καὶ τὰ ἀρχαῖα νεάζει. Καὶ ὡς περὶ τῆς χολέρας οἱ ἐν αἰεὶ προϊστάμενον ἐξαιροῦντες (3), καὶ πρὶν παντελῶς καθαρθῆναι δευτέραν τροφὴν ἐπεμβαλλόμενοι, πάλιν ἐμοῦσι μετὰ ὁδύνης καὶ σπαραγμῶν· οὕτω καὶ οἱ δανειζόμενοι, τόκους ἐκ τόκων μεταλαμβάνοντες, καὶ πρὶν ἐκκαθάραι τὰ πρῶτα, δευτέρον ἐπιστάγοντες δάνεισμα, μικρὸν χρόνον τοῖς ἄλλοις ἐναθρονομένοι, ὕστερον καὶ τὰ οἰκία ἐδύραντο. Ἀλλὰ πολλοὶ, φησί, καὶ ἐκ δανείσματος ἐπλούτησαν. Πλείους δὲ, οἶμαι, καὶ βρόχων ἤψαντο. Σὺ δὲ τοὺς ἀπαγαμένους οὐκ ἀριθμεῖς, οἱ τὴν ἐπὶ ταῖς ἀπαντήσεσιν (4) αἰσχύνην μὴ φέροντες, τὸν δὲ ἀγχόνης θάνατον τοῦ ἐπονειδίστους ζῆν προσηύκησαν. Εἶδον ἐγὼ ἐλεεινὸν θέαμα, παῖδας ἐλευθέρους ὑπὲρ χρειῶν πατρικῶν ἐλχομένους εἰς τὸ πρατήριον. Οὐκ ἔχεις καταλιπεῖν χρήματα τοῖς παισὶ; μὴ προσαφέλῃ καὶ τὴν εὐγένειαν. Ἐν τούτῳ διατήρησον αὐτοῖς τὸ κτήμα τῆς ἐλευθερίας, τὴν παρακαταθήκην, ἣν παρὰ τῶν γονέων παρέλαβες. Οὐδέεις πενίαν πατρὸς ἐνεκλήθη ποτέ· βρῆμα δὲ πατρῶν εἰς δεσμοτήριον ἄγει. Μὴ καταλίπης γραμματεῖον ὡς περ ἀρὰν πατρικὴν εἰς παῖδας καταβαίνουσαν καὶ ἐκγόνους.

7. Πλοῦτος γάρ, φησὶν, ἐὰν βέη, μὴ προστίθῃσθε καρδίαν. Θαύμασον τὴν φωνήν. Πλοῦτος, φησὶν, ἐὰν βέη. Πενεστή ἡ φύσις τοῦ πλούτου, χειμάρρου ὁ ὕστερον τοὺς ἔχοντας παρατρέχει· ἄλλοτε ἄλλον πέφυκε παραμείβεσθαι. Καὶ ὡς περ ποταμὸς ἀφ' ὑψηλοῦ φερόμενος, ἐγγίζει μὲν τοῖς περὶ τῷσι τῇ ὄχθῃ, ὁμοῦ δὲ ἤφατο καὶ εὐθὺς ὑπεχώρησεν· οὕτω καὶ ἡ τοῦ πλούτου εὐκολία δευτέραν ἔχει καὶ ἐλίσθηρὰν τὴν παρουσίαν, καὶ ἄλλους ἐξ ἄλλων πα-

⁶⁶ Psal. lxi, 11.

(1) Διὰ τὴν πολυγονίαν. Sic mss. et contextus Basilii. Editi διὰ τινὰ πολυγονίαν.

(2) Τοῖς ἐκγόνοις. Sic codicum alter et Basilii contextus. Editi ἐγγόνους.

(3) Ἐξαιροῦντες. Legitur in contextu ἐξερῶντες.

lulant. Nondum enim in manus accepisti, et tamen praesentis mensis quaestus a te exposcitur. Et haec pecunia rursus senore accepta, malum alterum alit, et illud alterum, atque sic malum in infinitum. Et enim, opinor, τοκός, id est, partus, ob ingentem mali secunditatem nominatur. Unde enim aliunde? Aut forte τοκός, hoc est, partus, dicitur ob dolores ac molestias, quas animis eorum qui senore acceperunt, solet creare. Ut enim puerperium pariturae, ita dies indicta debitori instat. Fenus seniori additum, parentum malorum mala est soboles. Aiunt viperas, dum gignuntur, ventrem matris corrodere: fenus quoque, erosio ac consumptis debitorum aedibus, nascitur. Semina temporis progressu germinant: usura vero hodie generatur, et hodie parere incipit. Quidquid crescit, ubi ad propriam magnitudinem pervenerit, desinit augeri; avarorum vero argentum omni tempore augecit. Animalia ubi suae soboli vim impertiverunt pariendi, supersedent praegnatione: at feneratorum pecuniae et adnascentes pariunt, et veteres renovantur. (5) Et sicut ii qui cholera laborant, id semper quod ante sumpturn est, ejiciunt, et si anteintegram purgationem cibum alterum capiunt, hunc rursus cum dolore, et cum nervorum convulsione evomunt: sic qui senore accipiunt, usuris usurarum sese onerantes, et antequam priores usurae purgentur, alteram adjicientes, parumper in alienis gloriati, tum demum rei etiam familiaris jacturam lugent. Atqui, inquis, multi etiam senore facti sunt divites. At vero plures, arbitror, ad laqueos pervenerunt. Tu vero strangulatos non numeras, qui vadimoniorum dedecus minime ferentes, sibi mortem maluerunt laqueo consciscere, quam probro vivere. Vidi ego miserabile spectaculum; ingenuos pueros, ob patris debita, venales in forum pertrahi. Non habes pecuniam quam relinquo filiis? Cave ingenuitatem eis auferas. Unam hanc ipsis conserva libertatis possessionem, depositum illud, quod a parentibus accepisti. Nemini unquam patris paupertas data est crimini: at paternum debitum in carcerem ducit. Ne relinquo syngrapham ceu paternam execrationem in filios ac nepotes descendantem.

7. (6) Divitiarum enim, inquit, si affluant, nolite cor apponere ⁶⁶. Hanc vocem admirare. Divitiarum, inquit, si affluant. Fluxa est divitiarum natura, torrente citius praeterlabitur possessores, 497 alios aliter solet mutare. Quemadmodum fluvius ab alto labens, iis quidem qui ad ripam astant appropinquat, sed simul ut contigit, statim secedit: ita etiam divitiarum instabilitas velocissimam lubricamque praesentiam habet, alios ex aliis permutare solitam

(4) Ἀπαντήσας. Longe praeferranda haec scriptura ei quae legitur in contextu ἀπαντήσας, exactionum dedecus.

(5) Ex hom. in psal. xiv, 112.

(6) Ex hom. in psal. lxi, 198.

Hodie hujus est ager, cras alterius, et paulo post alius. Respice ad civitatis domos; quot jam nomina ex quo exstructæ sunt, accipere, aliter ab alio possessore appellatæ. Quinetiam aurum semper e manibus ejus quem penes est, elabens, ad alterum transit; et ab illo ad alium. Comprehensam manu aquam facilius possis continere, quam divitias tibi constanter servare: Ne igitur invidas e valde locupletibus cuiquam, neque ejus vitam beatam esse duxeris: et si undique ac ex uberi fontium scaturigine circumfluant pecuniæ, ne hanc rerum copiam amplexeris. (1) Non semper laudabilis est paupertas, sed quæ secundum evangelicum consilium ex libera voluntate perficitur. Multi enim, cum pauperes sint, si facultates spectes, proposito avarissimi sunt: quos non salvat indigentia, sed propositum condemnat. (2) Divitiæ autem et gloria, quatenus bonos non reddunt possessores, non sunt ex eorum numero, quæ natura sunt bona: quatenus vero prosperitatem quamdam in vita nostra efficiunt, magis contrariis eligenda sunt paupertate et ignominia. Atque hæc quidem nonnullis ad distribuendum dantur a Deo velut Abraham, Jacob, et similibus. Improbis vero provocatio sunt, ut se ad meliorem frugem recipiant, ita ut qui post tantam a Deo benignitatis significationem perseverat in iniquitate, se ipse sine ulla excusationis venia obnoxium condemnationi constituat. Qui quidem justus est, neque ad divitias, cum adsunt, adjungit animum; neque eas, cum absunt, exquirat; siquidem non fruitur conceditis, sed earum administrator est. Nemo autem prudens negotium ambit in alienis rebus distribuendis, nisi respexerit ad laudem vulgi, cui homines in aliqua auctoritate constituti admirationi sunt ac æmulationi. (3) Quod si in despiciendo corpore exercitati essemus, vix aliud quidquam humanarum rerum admiraremur. Quid enim jam nobis, si corporis voluptates fastidiamus, opus sit divitiis, equidem non video; nisi jucundum sit et gratum thesauris defossis more fabulosorum draconum invigilare.

8. (4) Id itaque præcipuum est, et cujus maxime curam gerere Christianus debet, ut vitiosis affectibus qui varii sunt ac diversi, animamque coinquinant, denudetur. Deinde vero oportet, ut qui ad sublimem secundum Deum vitam respicit, opes suas ac facultates derelinquat: quia rerum terrenarum cura ac sollicitudo magnam in animo aberrationem generant. Cum igitur plures ad eumdem salutis scopum intenti, communem inter se vitam amplexi fuerint, id inter ipsos ante omnia obtineat necesse est, ut unum in omnibus sit cor, et voluntas una, unumque desiderium atque ut præcipit

A ραμείθεσθαι πεφυκυίαν. Σήμερον τοῦδε ὁ ἀγρὸς, καὶ αὐριοῦν ἄλλου, καὶ μετ' ὀλίγον ἄλλου. Ἀπόδελ-
φον πρὸς τὰς ἐν τῇ πόλει οἰκίας, πόσα ἤδη ἀφ' οὗ
γεγόνασιν ὀνόματα μετεilhφασιν, ἄλλοτε ἀπ' ἄλλου
τῶν κεκτημένων ὀνομαζόμεναι. Καὶ χρυσὸς αἰεὶ τὰς
τοῦ ἔχοντος χεῖρας διαρρέων, ἐφ' ἕτερον διαβαίνει,
καὶ ἀπ' ἐκείνου πρὸς ἄλλον. Μᾶλλον δύνασθαι ὑδωρ
τῇ χειρὶ περιλαβὼν κατασχεῖν, ἢ πλοῦτον διαρκῶς
σεαυτῷ συντηρῆσαι. Μὴ τοίνυν ζηλώσης τῶν ὑπερ-
πλουτούντων τινὰ, μὴδὲ μακαρίσης αὐτοῦ τὴν ζωὴν·
κἂν πολλαχθὲν σοι καὶ ἐξ ἀφθόνων πηγῶν περιβ-
ρήν τὰ χρήματα, μὴ προσδέξῃ αὐτῶν τὴν περιουσίαν.
Οὐκ αἰεὶ δὲ ἔπαινετὴ ἡ πτωχεία, ἀλλ' ἡ ἐκ προαι-
ρέσεως κατὰ τὸν εὐαγγελικὸν σκοπὸν κατορθουμένη.
Πολλοὶ γὰρ πτωχοὶ μὲν τῇ περιουσίᾳ, πλεονεκτηώ-
B ταιτοὶ δὲ τῇ προαιρέσει τυγχάνουσιν· οὐς οὐχ ἡ ἐνδεia
σώζει, ἀλλ' ἡ προαίρεσις κατακρίνει. Πλοῦτος δὲ καὶ
δόξα, καθὼς μὲν οὐ ποιεῖ τοὺς ἔχοντας ἀγαθοὺς, οὐκ
ἔστι τῶν κατὰ φύσιν ἀγαθῶν· καθὼς δὲ εὐροίαν τινα
παρέχεται ἡμῶν τῷ βίῳ, αἰρετώτερά ἐστι τῶν ἐναν-
τίων, πένιας καὶ ἀτιμίας. Ταῦτα μέντοι τοῖς μὲν οἰκο-
νομίας ἐνεκεν δίδονται παρὰ τοῦ Θεοῦ, ὡς τῷ Ἀβραάμ,
καὶ τῷ Ἰακώβ, καὶ τοῖς τοιοῦτοις. Τοῖς δὲ φαυλοτέροις
πρόκλησις ἐστὶ τοῦ βελτιωθῆναι κατὰ τὸν τρόπον, ὡς
ὁ γε μετὰ τοσαύτην ἐκ Θεοῦ δεξιῶσιν ἐπιμέμων τῇ
ἀδικίᾳ, ἀναντιρρήτως ἑαυτὸν ὑπόδικον τῇ κατακρίσει
καθίστησιν. Ὁ μέντοι δίκαιος, οὕτε παρόντος ἐπι-
στρέφεται τοῦ πλούτου, οὕτε μὴ παρόντος ἐπιζητεῖ·
οὐ γὰρ ἀπολαυστικός ἐστι τῶν δεδομένων, ἀλλ' οἰκο-
C νομικός· οὐδεὶς δὲ τῶν εὐ φρονούντων ἐπιτρέχει τῇ
ἀσχολίᾳ τῆς τῶν ἄλλοτέρων διανομῆς, ἐὰν μὴ πρὸς
τὴν τῶν πολλῶν ἀποδότην δόξαν, οἱ θαυμάζουσι καὶ
ζηλοῦσι τοὺς ἐν ἐξουσίᾳ τινὶ καθεστῶτας. Εἰ δὲ τοῦ
σώματος ὑπερορῶν μελετήσῃμεν, σχολῇ γ' ἂν ἄλλο τι
τῶν ἀνθρωπίνων θαυμάσαιμεν. Τί γὰρ ὅτι χρησώ-
μεθα (5) τῷ πλούτῳ, τὰς διὰ τοῦ σώματος ἡδονὰς
ἀτιμάζοντες, ἐγὼ μὲν οὐκ ὁρῶ· πλην εἰ μὴ, κατὰ
τοὺς ἐν τοῖς μύθοις δράκοντας, ἡδονὴν τινα φέρει
θησαυροῖς κατορρωρυγμένοις ἐπαγρυπνεῖν.

8. Τὸ μὲν οὖν προηγούμενόν ἐστιν, οὗ μάλιστα
προσῆκει τὸν Χριστιανὸν ἐπιμελεῖσθαι (6), γυμνωθῆ-
ναι τὰ κατὰ τὴν κακίαν πάθη τὰ ποικίλα τε καὶ διά-
D φορα, δι' ὧν μολύνεται ἡ ψυχὴ. Χρὴ δὲ κατὰ δεύ-
τερον λόγον, καὶ τὴν τῶν ὑπαρχόντων ἀποταγὴν
κατορθωθῆναι, τῷ πρὸς τὸν κατὰ Θεὸν ὑψηλὸν (7)
ἀποδιδέποντι βίον· διότι πολλὸν παρέχει περισπασμὸν
τῇ ψυχῇ ἡ τῶν ὑλικῶν πραγμάτων φροντίς τε καὶ
ἐπιμέλεια. Ὅταν οὖν πλείους περὶ τὸν αὐτὸν βλέ-
ποντες τῆς σωτηρίας σκοπὸν, τὴν μετ' ἀλλήλων
ζωὴν καταδέξωνται, χρὴ τοῦτο πρὸ πάντων ἐν αὐτοῖς
κρατηθῆναι, τὸ μίαν ἐν πᾶσι καρδίαν εἶναι, καὶ

(1) Ex hom. in psal. xxxiii, 147.

(2) Ex ep. ccxxvi, 564.

(3) Ex serm. De legendis libris gent., 182.

(4) Ex serm. ascetico, 325.

(5) Ὅτι χρησώμεθα. Basilii contextus ἐστὶ χρη-
σώμεθα. Legitur χρησώμεθα, in cod. 1992. Supra

contextus καὶ τῷ ἰώδ.

(6) Ἐπιμελεῖσθαι. Hoc verbum deerat in editis;
sed cum prorsus necessarium sit, illud desumpsimus
ex contextu.

(7) Τὸν κατὰ Θεὸν ὑψηλόν. Codicum alter πρὸς
θεῖον καὶ ὑψηλόν. Contextus πρὸς τὸν ὑψηλόν.

θέλημα ἐν, καὶ μίαν ἐπιθυμίαν, καὶ καθὼς νομοθετεῖ ὁ Ἀπόστολος, ἐν γενέσθαι σώμα ἐκ διαφόρων μελῶν συνηθροισμένον. Τοῦτο δὲ οὐκ ἔστιν ἄλλως κατορθωθῆναι, εἰ μὴ ἐκεῖνο κρατήσῃ, τὸ μὴ ἐπονομάζεσθαι τινι ἀποτεταγμένως μήτε ἱμάτιον, μήτε σκεῦος, μήτε ἄλλο τι τῶν εἰς τὴν κοινὴν ζωὴν χρησιμεύοντων· ἵνα ἕκαστον τούτων τῆς χρείας ᾖ, καὶ μὴ τοῦ κεκτημένου. Καὶ ὥσπερ ἀνάρμοστον ἐστὶ τῷ μερίζονι σώματι τὸ μικρὸν ἱμάτιον, ἢ τῷ μικροτέρῳ τὸ τελειότερον, ἀλλ' ἕκαστῳ τὸ σύμμετρον ἐστὶ καὶ ἐπαφελὲς καὶ εὐάρμοστον· οὕτως καὶ ἐνταῦθα ἡ κλίνη, τὰ στρώματα, τὸ θερμὸν περιδόλαιον, τὸ ὑπόδημα τοῦ πάνυ χρηζόντος, οὐχὶ τοῦ κεκτημένου εἶναι ὀφείλει. Καὶ καθάπερ τῷ φαρμάκῳ ὁ τραυματισθεὶς, οὐχ ὁ ὑγιαίνων κέχρηται, οὕτω καὶ τῶν πρὸς τὴν ἀνεσιν τοῦ σώματος ἐπινοουμένων, οὐχ ὁ τρυφῶν, ἀλλ' ὁ χρήζων τῆς ἀνέσεως ἀπολαύει δικαίως (1), ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΠΕΡΙ ΠΛΕΟΝΕΞΙΑΣ.

ΛΟΓΟΣ Γ'.

1. Ὅταν εἰς οἰκίαν ἀνδρὸς ἀπειροκάλου (2) εἰσέλθω, καὶ ἴδω αὐτὴν παντοίοις γεγανυμένην ἀνθεσιν, οἶδα ὅτι οὗτος οὐδὲν τῶν ὀρωμένων τιμώτερον κέκτηται, ἀλλὰ τὰ μὲν ἀψύχα καλλωπίζει, τὴν δὲ ψυχὴν ἀκόσμητον ἔχει. Καίτοι μυριοὶ ἐφεστᾶσι τῇ θύρᾳ πτωχοί, πᾶσαν ἐλεεινὴν ἀφιέντες φωνήν· ὁ δὲ ἀρνείται τὴν δόσιν, ἀδύνατον εἶναι λέγων ἐπαρκεῖν τοῖς αἰτούσι. Καὶ τῇ μὲν γλώσσῃ ἐξομνυται, ὑπὸ δὲ τῆς χειρὸς ἐλέγχεται· σιωπῶσα γὰρ ἡ χεὶρ τὴν ψευδολογίαν κηρύσσει, περισσεταιρομένη ὑπὸ τῆς ἐπὶ τοῦ δακτυλίου σφενδόνης. Ἀθλίε καὶ ταλαίπωρε, πόσους δύνανται εἰς σου δακτύλιος χρεῶν ἀπολύσαι· πόσους οἴκους καταπίπτοντας ἀνορθῶσαι! Μία σου κιβωτὸς τῶν ἱματίων δύνανται δῆμον ὁλόκληρον ῥιγοῦντα περιβαλεῖν· ἀλλ' ὑπομένεις ἀπρακτον ἀποπέμψαι τὸν πένητα, μὴ φοβοῦμενος τὸ δίκαιον τῆς ἀντιδόσεως τοῦ κριτοῦ. Οὐκ ἠλέησας, οὐκ ἐλεηθῆσθ' οὐκ ἠνοιξας τὴν οἰκίαν, ἀποπεμφθῆσθαι τῆς βασιλείας· οὐκ ἔδωκας τὸν ἄρτον, οὐ λήψῃ τὴν αἰώνων ζωὴν. Ἀλλὰ πένητα λέγεις σεαυτὸν. Κἀγὼ συντίθεμαι· πένης γάρ ἐστιν, ὁ πολλῶν ἐνδεής. Πολλῶν δὲ ὑμᾶς ἐνδεεῖς ποιεῖ τὸ τῆς ἐπιθυμίας ἀκόρεστον. Τοῖς δέκα ταλάντοις ἄλλα δέκα τάλαντα προστεθεικέναι σπουδάζετε· ἐπειδὴν εἴκοσι γένηται, ἄλλα τοσαῦτα ἐπιζητεῖτε, καὶ αἰεὶ (3) τὸ προστιθέμενον, οὐχὶ τὴν ὁρμὴν ἴσῃσιν, ἀλλ' ἀναφλέγει τὴν ὁρεσίν. Ὅσπερ γὰρ τοῖς μεθύουσιν ἀφορμὴ τοῦ πίνειν ἢ προσθήκη τοῦ οἴνου γίνεται, οὕτω καὶ οἱ νεόπλουτοι πολλὰ κτησάμενοι, πλείονων ἐπιθυμοῦσι, τῷ αἰεὶ προστιθεμένῳ τὴν νόσον τρέφοντες, καὶ περιτρέπεται αὐτοῖς ἡ σπουδὴ πρὸς τὸ ἐναντίον. Οὐ γὰρ εὐφραίνει αὐτοὺς τὰ προσόντα τοσαῦτα ὄντα, ὅσον λυπεῖ τὰ ἐνδεόντα, ἅπερ ἂν αὐτοῖς ἐλλείπειν

¹ 1 Cor. xii, 12.

(1) Δικαίως. Minus commode deest ea vox in contextu Basilii.

(2) Ἀπειροκάλου. Addit Basilii contextus καὶ ἀπὸ πλούτου, et sero divitis.

A Apostolus, unum efficiatur corpus ex diversis membris coagmentatum ¹. Hoc autem aliter perfici non potest, 498 nisi obtinuerit hæc consuetudo, ut nihil nominatim ac peculiariter cuiquam tribuatur, neque vestimentum, neque vas, neque quidpiam aliud ex iis quæ conducunt vitæ communi; ut singula usibus necessariis, non autem possessoribus destinentur. Et sicuti vestimentum parvum corpori majori, aut majus parvo non convenit, sed quidquid cuique accommodatum est, id utile est et commodum: ita etiam alia omnia, lectus, stragula, calidum vestimentum, valde indigentis esse debent, non possidentis. Quemadmodum enim medicamento qui vulneratus est, non qui sanus, utitur: sic etiam vir quæ ad sublevandum corpus excogitata sunt, non qui delicate vivit, sed is cui levamen opus est, merito perfruitur, in Christo Jesu Domino nostro, cui gloria et potestas in sæcula sæculorum. Amen.

DE AVARITIA.

SERMO VI.

1. (4) Quando in domum inepti viri ingredior, videoque ipsam omnigenis residentem ornamentis, intelligo cum nihil iis quæ videntur pretiosius possidere, sed ornare diligenter inanimata, animam vero incultam relinquere. Quamquam innumerant pro foribus pauperes nullam non emittentes vocem miserabilem; negat ille se daturum, seque ait sufficere non posse rogantibus. Et lingua quidem ejurat non posse, sed a manu arguitur. Illa enim silet quidem, sed mendacium prædicat, annuli palacoruscans. O infelix atque miser, quot potest unus tuus annulus ære alieno liberare! quot domos corruentes erigere! Arca tua vestiaria vel unica potest totum populum frigore rigentem amicare; et tamen sustines pauperem non donatum dimittere, justam judicis vindictam non reformidans. Non misertus es, non consequere misericordiam: non aperuisti domum, a regno excluderis: panem non dedisti, non accipies vitam æternam. Sed pauperem dicis teipsum; et ego assentior. Pauper enim est, qui multis indiget. Vos autem insatiabilis cupiditas multorum indigos efficit. Talentis decem, decem alia adjicere conamini: viginti coactis, totidem quaeritis, neque appetentiam sistet quod semper additur, imo accendit appetitum. Quemadmodum enim ebriis vini accessio bibendi sit occasio: sic etiam rerens ditati ubi multa acquisierint, plura concupiscunt, semper addendo morbum nutrientes, eisque suum studium cedit in contrarium. Neque enim præsentia bona cum tanta sint, tantum illos exhilarant, quantum contristant quæ desunt, ea, inquam, quæ sibi deesse putant. Nam cum lætari

(3) Καὶ αἰεὶ. Voculam addidimus ex contextu et codicum altero. Idem codex paulo ante καὶ ἐπειδὴν.

(4) Ex hom. in Divites, 56.

ipsos par esset, ac gratiam habere, quod tam multis sunt opulentiores : contra ægre ferunt ac dolent se forte ab uno aut altero locupletiore superari. (1) Neque eos qui se ipsis inferiores sunt enumerantes, pro iis quæ habent, gratias persolvunt largitori benefico : **499** imo facta cum eo quod præstantius est comparatione, quantum superentur reputantes, ita moerent et conqueruntur bonis alienis privati, ac si suis spoliarentur. (2) Nam qui necessarios terminos excessere, cum jam sibi, more eorum qui in declive feruntur, nihil firmum suppetat, ad quod se recipiant, nusquam ulterius abripi intermittunt : sed quo plura compararint, eo magis opus habebunt paribus. aut etiam amplioribus ad cupiditatem explendam, secundum Excestdæ filium Solonem, qui ait :

Divitiarum homini finis non constitit ullus.

In his etiam Theognide magistro utendum est, qui dicit :

*Non amo divitias, non opto : sed mihi parvo
Vivere contingat, nilque timere mali.*

Ego autem Diogenis admiror omnium simul humanarum rerum contemptum, qui se rege magno pronuntiavit ditiores, quod in vita paucioribus quam ille egeret. Avaris autem, nisi Pythii Mysi adsint talenta, nisi sint terræ tot et tot jugera, nisi pecorum greges innumeri, sufficit nihil. (3) Sed quemadmodum ii qui scalas conscendunt, pede semper ad superiorem gradum erecto non prius conquiescunt, quam ad summum perveniant : sic et hi quando hunc divitem assecuti, confestim ditiori adhuc pares fieri conantur : et ubi eum quoque attigerint, studium suum ad alium transferunt, et non cessant ab appetenda potentia, donec in sublime evecti, alto casu seipsos contendant.

2. (4) Atque ut qui præ insania mente moti sunt, res ipsas non intuentur; sed ea ex quibus afficiuntur : sic avarorum animus, pecuniæ aviditate obrutus, cuncta aurum, cuncta argentum videt : ac lubentius aurum quam solem intueatur. Verti omnia in auri naturam exoplat, atque in id incumbit pro virili. Quid enim non molitur propter aurum? Frumentum fit illi aurum, vinum in aurum concrescit, lanæ illi in aurum vertuntur; mercatura omnis, omnis solertia parit illi aurum. Ipsum aurum generat semetipsum, dum per fenora multiplicatur; neque ullus finis reperitur cupiditatis. Ac pueris quidem gulosis plerumque concedimus, ut iis quæ cupiunt, sese abunde expleant, ut per maiorem saturitatem fastidium ipsis asseratur. Avarus non

(1) Ex hom. in mart. Julittam, 59.

(2) Ex serm. De legendis libris gent., 183

(3) Ex hom. in divites, 57.

(4) Ex hom. in illud Lucæ, Destruam, 47.

(5) Ὑπερκειμένην. Sic contextus Basilii. Editi nostri ὑποκειμένην.

(6) Ἀγίχωνται. Forte ἐφίχωνται. EDIT.

A ὑπόθωνται. Δέον γὰρ αὐτοὺς εὐφραίνεσθαι καὶ χάριν ἔχειν, τοσούτων ὄντας εὐπορωτέρους· οἱ δὲ δυσφοροῦσι, καὶ ὀδυνῶνται, ὅτι ἐνός που ἢ δευτέρου τῶν ὑπερπλουτούντων ἀπολιμνῶνται. Καὶ οὐ τοὺς ὑποδεεστέρους ἀπαριθμοῦμενοι· ἀλλ' ὑπὲρ ὧν ἔχουσι χάριν ἀποπληροῦσι τῇ εὐεργετῇ· ἀλλὰ τῇ πρὸς τὸ ὑπερέχον συγκρίσει· ὅσον ἀπολείπονται λογιζόμενοι, ὡς οἰκείων στερούμενοι τῶν ἑτέροις προσόντων, οὕτως ἀνιώνται καὶ καταμέμφονται. Οἱ γὰρ τῶν ἀναγκαίων ὄρων ἐξῆρ γενόμενοι, παραπλησίως τοῖς κατὰ τοῦ πρανοῦς φερομένοις, πρὸς οὐδὲν στάσιμον ἔχοντες ἀποθῆναι, οὐδαμῶς τῆς εἰς τὸ πρόσω φορᾶς ἴστανται· ἀλλ' ὅσῳ περ ἂν πλείω προσπεριβάλλωνται, τοῦ ἴσου δέονται, ἢ καὶ πλείονος πρὸς τὴν τῆς ἐπιθυμίας ἐκπλήρωσιν, κατὰ τὸν Ἐξηχεστίδου Σόλωνα, ὃς φησι·

B

*Πλούτου δ' οὐδὲν τέρμα πεφασμένον ἀνδράσι
[κεῖται.]*

Τῷ δὲ Θεόγνιδι πρὸς ταῦτα διδασκάλῳ χρηστέον, λέγοντι·

*Οὐκ ἔραμαι πλουτεῖν, οὐτ' εὐχομαι· ἀλλὰ μοι εἴη
Ζῆν ἀπὸ τῶν ὀλίγων μηδὲν ἔχοντι κυκλόν.*

Ἐγὼ δὲ καὶ Διογένης ἀγαμίη τὴν πάντων ὁμοῦ τῶν ἀνθρωπίνων ὑπεροφίαν ὃς γε καὶ βασιλείας τοῦ μεγάλου ἑαυτὸν ἀπέφηνε πλουσιώτερον, τῷ ἐλαττώων ἢ ἐκείνος κατὰ τὸν βίον προσδεῖσθαι. Τοῖς δὲ πλεονέχταις, εἰ μὴ τὰ Πυθίου τοῦ Μουσίου προσεῖη τάλαντα, καὶ πλέθρα γῆς τόσα καὶ τόσα, καὶ βοσκημάτων ἔσμοι πλείους ἢ ἀριθμῆσαι, οὐδὲν ἐξαρκέσει. Ἄλλ' ὥσπερ οἱ τὰς κλίμακας ἀναβαίνοντες, αἱ πρὸς τὴν ὑπερκειμένην (5) βαθμίδα τὸ ἴχνος αἴροντες, οὐ πρότερον ἀφίστανται, πρὶν ἂν τῆς ἀκρας ἀφίκωνται (6)· οὕτω καὶ οὗτοι, ὅταν τοῦτον τὸν πλούσιον καταλάβωσιν, εὐθὺς τῷ πλουσιωτέρῳ παρισωθῆναι φιλονεικοῦσι· καὶ ἐπ' ἐκείνον φθάσωσιν, ἐπὶ τὸν ἄλλον τὴν σπουδὴν μεταφέρουσι, καὶ οὐ παύονται τῆς κατὰ τὴν δυναστείαν ὁρμῆς, ἕως ἂν ὑφωθέντες, ἀπὸ μετεώρου τοῦ πτώματος ἑαυτοὺς καταρρήξωσι.

2. Καὶ ὥσπερ οἱ ὑπὸ μανίας παράφοροι οὐ τὰ πράγματα βλέπουσιν, ἀλλὰ τὰ ἐκ τοῦ πάθους φαντάζονται· οὕτως ἡ τοῦ πλεονέχτου ψυχὴ τῇ φιλοχρηματίᾳ καταχλωσθεῖσα (7), πάντα χρυσὸν, πάντα ἀργυρον βλέπει. Ἦδιον ἂν ἴδῃ (8) τὸν χρυσὸν, ἢ τὸν ἥλιον. Εὐχεταὶ πάντα πρὸς τὴν τοῦ χρυσοῦ φύσιν μεταβληθῆναι, καὶ ἐπινοεῖ μέντοι καθ' ὅσον οἶόν τε. Ποίαν γὰρ μηχανὴν διὰ χρυσὸν οὐ κινεῖ; Ὁ αἶτος χρυσοῦς αὐτῷ γίνεται· ὁ οἶνος εἰς χρυσὸν μεταπήγνυται· τὰ ἔρια αὐτῷ ἀποχρυσοῦται· πᾶσα ἐμπορία, πᾶσα ἐπινοία χρυσὸν αὐτῷ προσάγει (9). Αὐτὸς ἑαυτὸν ὁ χρυσοῦς ἀπογεννᾷ, πολυπλασιαζόμενος ἐν δανείσμασι· καὶ τέλος τῆς ἐπιθυμίας οὐκ ἐξευρίσκειται. Τῶν μὲν γὰρ παιδῶν τοῖς λίχνους ἀρετῶς πολλάκις ἐνδίδομεν τῶν περισπουδαστῶν (10) ὑπερμειμπασθαι, ὥστε

(7) Καταχλωσθεῖσα. Contextus κατασχεθεῖσα.

(8) Ἰδῇ. Forte ἴδοι. EDIT.

(9) Προσάγει. Sic codicum alter et Basilii contextus. Editi προσάγει.

(10) Τῶν περισπουδαστῶν. Sic idem codex et Basilii contextus. Editi τῷ περισπουδαστῷ.

τῷ ὑπερβάλλοντι κόρην τὴν ἀποστροφὴν ἐμποιοῦσαι. Ὁ δὲ πλεονέκτης, οὐχ οὕτως· ἀλλ' ὅσῳ πλείονων ἐμπορεῖται, πλείονων ἐφίεται. Τὸ μὲν πῦρ ἐπειδὴν καταπρήσεως ᾄψεται, σπεύδει πᾶσαν ἐπινεμηθῆναι τὴν ὕλην· καὶ οὐδεὶς αὐτῷ (1) στήσαι δύναται, πρὶν ἂν ἐπιλείπῃ ἡ ὕλη. Τὸν δὲ πλεονέκτην τί δύναται ἐπισχεῖν; Πυρὸς ἐστὶ χαλεπώτερος, πάντα διὰ συν-εχέας νεμόμενος. Ἐλαβε τὰ τοῦ πλησίον· ἄλλος ἀνεφάνη γείτων, καὶ τὰ ἐκείνου ἐξιδιοποιήσατο. Οὐ τοῖς κατόπιν προσέχει, ὅτι πολλά· ἀλλὰ τοῖς λείπου-σιν, ὅτι γείτονας κέχτηται. Οὐκ εὐφραίνει τὰ κτη-θέντα· ἀλλὰ λυπεῖ τὰ λειπόμενα· οὐ τῇ ἀπολαύσει τῶν συναχθέντων προσέχει, ἀλλ' ἐαυτὸν ἐκδοπανᾷ τῇ ἐπιθυμίᾳ τῆς τοῦ πλεονος κτήσεως. Εἴτα ἀγρυπνῶναι ἐντεῦθεν, αἱ μέριμναι, αἱ φροντίδες. Τί ποιήσω; Καθελὼ μου τὰς ἀποθήκας, καὶ μείζονας οἰκοδομήσω. Ἄφρον, ἐν ταύτῃ τῇ νυκτὶ ἀπαιτοῦσι παρὰ τοῦ τῆρ ψυχῆν· ἃ δὲ ἡτοίμασας, τίνοι ἐστίαι; Μείζων τῆς αἰωνίου κολάσεως ὁ γέλως τῆς ἀβουλίας. Ὁ γὰρ μετ' ὀλίγον ἀνάρπαστος ἄγεσθαι (2) μέλλων, οἷα βουλεύεται; Καθελὼ μου τὰς ἀποθήκας. Καλῶς ποιεῖς, φαίην ἂν ἔγωγε πρὸς αὐτόν· ἄξια γὰρ καθαιρέσεως τὰ ταμεία τῆς ἀδικίας. Κατάσκαπτε ταῖς ἐαυτοῦ χερσίν, ἃ κακῶς ὠκοδόμησας· λυε τὰ σιτοδοχεῖα, ὅθεν οὐδεὶς ἀπῆλθέ ποτε παραμυθίας τυγχόν· ἀφάνισον πάντα οἶκον, πλεονεξίας φύλακα, ἀποσκεύασον ὀρόφους, περιελε τοίχους, δειξὼν ἡλίῳ τὸν εὐρωτιῶντα σίτον, ἐξάγαγε ἐκ φυλακῆς τὸν δε-σμιον πλοῦτον, θριάμβευσον τὰ σκοτεινὰ τοῦ μαμωνᾶ καταγώνια. Καθελὼ μου τὰς ἀποθήκας, καὶ μεί-ζονας οἰκοδομήσω. Ἐὰν δὲ καὶ ταύτας ἐμπλή-σης (3), τί ποτε ἄρα διανοηθήσῃ; ἤπου πάλιν καθαιρήσεις, καὶ πάλιν οἰκοδομήσεις; Καὶ τί τούτων σπουδῆς, καὶ μετὰ σπουδῆς καθαιρεῖν;

3. Κἂν μὲν ἀκούσης, Πώλησόν σου τὰ ὑπάρ-χοντα, καὶ δὸς πτωχοῖς, ἵνα ἔχῃς ἐφόδιον πρὸς τὴν αἰώνιον ἀπόλαυσιν, ἀπέρχῃ λυπούμενος· ἂν δὲ ἀκούσης, ἁδὲς χρήματα γυναιξὶ χλιδῶσαις, δὸς λιθο-ξόοις, τέκτοσι, ψηφοθέταις, ζωγράφοις, χαίρεις ὡς δὴ τι χρημάτων τιμιώτερον κατακτώμενος. Οὐχ ὁρᾷς τοὺς τοίχους τούτους τοὺς ὑπὸ τοῦ χρόνου καταρ-ρυσέντας, ὧν τὰ λείψανα ὥσπερ σκόπελοι τινες διὰ τῆς πόλεως πάσης ἀνέχουσι; Πόσοι ἦσαν κατὰ τὴν πόλιν πένητες τούτων ἐγειρομένων, οἳ διὰ τὴν περὶ ταῦτα σπουδὴν ὑπὸ τῶν τότε πλουσίων παρεωρωντο; Πῶς τοίνυν ἡ λαμπρὰ τῶν ἔργων κατασκευή; ποῦ δὲ ὁ ἐπὶ τῇ τούτων μεγαλουργίᾳ ζηλούμενος; Οὐ τὰ μὲν συγκέχυται καὶ ἠφάνισται, ὥσπερ τὰ κατὰ παιδιὰν ἐν ταῖς φάμμοις ὑπὸ τῶν παιδῶν φιλοτεχνούμενα, ὁ δὲ ἐν τῷ ᾄδῃ κεῖται, ἐπὶ τῇ σπουδῇ τῶν ματαίων μεταμελούμενος; Μεγάλῃν ἔχε τὴν ψυχὴν, ἄνθρωπε. Τοίχοι δὲ καὶ μικροὶ καὶ μείζονες τὴν αὐτὴν χρεῖαν πληροῦσι τοῖς ἔχουσιν. Ἐχεις ἀποθήκας, ἐὰν θέλῃς

A item : sed quo pluribus impletur, hoc plura desi-derat. (4) Ignis postquam accensus est, festinat materiam omnem depascere : nec quisquam prius-quam materia deficiat, eum sistere potest. Avarum autem quid potest cohibere? Igne ipso est aspe-rior, omnia continenter depascens. Usurpavit quæ proximi sunt; alius prodiit vicinus, ejus quoque bona sibi assumpsit : 500 non attendit iis quæ prius parta fuerunt, quod multa sunt : sed iis quæ desunt, quod vicinos habet. Non lætatur possessis : sed de iis quæ desunt, dolet : neque ad ea quæ congressit perfuenda animum appellit, sed opum ampliorum desiderio absumit semetipsum. Deinde hinc vigiliæ, curæ, sollicitudines. Quid faciam? Diruam horrea mea, et ampliora ædificabo. Stulte, hac nocte animam tuam repetunt a te : quæ autem parasti, cujus erunt⁴⁰? (5) Hæc irrisio stultitiæ superat supplicium æternum. Qui enim paulo post rapiendus est et abducendus, qualia in animo ver-sat consilia? Destruam horrea mea. Recte facis, ego ipse ei dixerim. Digna enim sunt quæ destruantur, iniquitatis horrea. Tuis ipse manibus dirue quæ male ædificasti. Solve frumentarias penus, unde nemo unquam allevatus exiit. Destruere omnem do-mum avaritiæ custodem, evertē tecta, demolire muros, ostende soli frumentum cariosum, educ e carcere vinctas opes, produc in publicum tenebrosa mammonæ conclavia : Destruam horrea mea, et ma-jora ædificabo. Quod si hæc quoque impleveris, quid tum excogitabis? rursusne destrues, et rursus ædificabis? Quid stultius, quam laborare perpetuo, ædificare diligenter, et diligenter destruere?

C ἀνοητότερον, ἀπέραντα μοχθεῖν. οἰκοδομεῖν μετὰ 3. (6) Quod si audieris : Vende quæ habes, et de pauperibus⁴¹, ut habeas viaticum ad æternam felicitatem, abis tristis : si vero audieris : Da pecunias mulieribus luxuriosis, da lapicidis, fabris lignariis, hominibus calculos locantibus, pictoribus, tunc perinde gaudes ac si quidquam pecuniis pre-tiosius acquiras. Non vides mœnia hæc temporis diuturnitate collapsa, quorum reliquæ velut sco-puli quidam per totam urbem eminent? Quot, cum exstruerentur, erant in urbe pauperes, qui ob col-latam in ea studium a divitibus ejus temporis negligebantur? Ubi igitur splendida operum struc-tura? ubi ille, qui magnopere laudabatur ob eo-rum magnificentiam? Nonne hæc quidem prolapsa et abolita, ut ea, quæ in arena a pueris ludentibus exstruuntur, illum autem in inferno jacentem im-pensi rebus vanis studii pœnitet? Sis animo ma-gno, o homo. Muri tum parvi tum magni eundem possidentibus usum præstant. (7) Habes horrea, si

⁴⁰ Luc. xii, 18-20. ⁴¹ Matth. xix, 21.

(1) Αὐτῷ. Legendum videtur αὐτό. Edit.

(2) Ἀγεσθαι. Codicum alter γενέσθαι.

(3) Ἐμπλήσης. Sic uterque codex et contextus. Editi ἐμπλήσεις.

(4) Ex hom. dicta in Lacis, 590.

(5) Ex hom. in illud Lucæ, Destruam, 48.

(6) Ex hom. in divites, 55.

(7) Ex hom. in illud Lucæ, Destruam, 49.

vis, domos pauperum. *Thesauriza tibi thesaurum in caelo* ⁷⁰. Quæ illic reconduntur, ea non depascuntur lineæ, non corrodit earies, non prædantur fures. At egenis impertiar, cum secunda horrea implevero. Longum tibi vitæ tempus præfixisti. Cave te præfinita dies festinans prævertat. Nam pollicitatio isthæc nequitiae argumentum est, non benignitatis. Polliceris enim, non ut de postea, sed ut præsens submoveas. Nunc cum liceat, quid impedit quominus largiari? Nonne adest indigus? nonne plena sunt horrea? an non parata merces? an non clarum præceptum est et perspicuum? Esuriens contabescit, nudus riget: strangulatur **501** is a quo debitu exigitur; et tu eleemosynam differs in crastinum? Audi Salomonem: *Ne dixeris: Abi ac revertere, et cras dabo, cum hodie benefacere possis* ⁷¹: ignoras enim quid pariet dies sequens ⁷². (1) Præterea, aurum cum das, et emis equum, non moeres: cum vero peritura impertis, ac regnum cælorum accipis, lacrymas effundis, et rejicis rogantem, ac dare recusas, sexcentas tibi sumptuum causas comminiscens. Quid respondebis judici? qui parietes vestis, hominem non vestis? qui equos ornas, fratrem in sordibus jacentem aspernaris? qui putrescere sinis frumentum, esurientes non alis? qui, defodis aurum, oppressum contemnis?

4. (2) Quomodo tibi pauperis calamitates ponam ob oculos? Ille re familiari circumspicienda, videt aurum sibi nec adesse, nec unquam adfuisse, sed vasa ac vestes, qualis esse solet pauperum possessio, omnia paucis obolis æstimanda. Ecquid igitur? Tum demum miser convertit oculos in liberos, ut in forum ducens, mortis inveniat remedium. Hic urgentis famis pugnam consideres, velim, et paterni amoris. Fames quidem miserrimam mortem minatur, natura vero retrahit, suadetque ut una cum liberis moriatur: et sæpe impulsus, et sæpe retentus, tandem succumbit, neessitate egestatis coactus. Sed quæ in animo consilia versat pater? Quem primum divendam? quemnam frumenti venditor lubentius conspiciet? Accedam ad maximum natu? At ætatis jura revereor. An ad minimum natu? at me miseret illius ætatis, calamitates necdum intelligentis. Hic claram exhibet parentum effigiem: ille idoneus est ad disciplinas descendas. Heu, consilii inopiam! Quo me vertam? in quem horum impingam? qualem bestiae animum induam? quomodo naturæ obliviscar? Omnes si servo, fame videbo consumi omnes. Unum si vendidero, quibus oculis reliquos aspi-

τὰς οἰκίας (3) τῶν πενήτων. *Θησαυρίζον σεαυτῷ θησαυρὸν ἐν οὐρανῷ*. Τὰ ἐκεῖ ἀποτιθέμενα οὐ σῆτες μεταδόσκονται, οὐ σηπεδὼν ἐπινέμεται, οὐ λησται διακλέπτουσιν. Ἀλλὰ τότε μεταδώσω τοῖς δεομένοις, ὅταν τὰς δευτέρας ἀποθήκας πληρώσω. Μακροῦς σεαυτῷ τοὺς χρόνους τῆς ζωῆς ἐξηξας· καὶ σκόπει, μὴ σε προκαταλάβῃ ὁ κατὰ προθεσίαν ἐπείγων. Καὶ γὰρ ἡ ἐπαγγελία οὐ χρηστότης ἐστὶν ἀλλὰ πονηρίας ἀπόδειξις. Ἐπαγγέλλῃ γὰρ, οὐχ ἵνα δῶς μετὰ ταῦτα, ἀλλ' ἵνα τὸ παρὸν διακρούσῃ. Ἐπεὶ νῦν τί τὶ κολλῶν τὴν μετάδοσιν; Οὐ παρέστιν ὁ ἐνδεής; οὐχὶ πλήρεις αἱ ἀποθήκαι; οὐχὶ ὁ μισθὸς ἐτοιμος; οὐχὶ ἡ ἐντολὴ τηλαυγής; ὁ πεινῶν τήκεται, ὁ γυμνὸς τρυφᾷ, ὁ ἀπαιτούμενος ἀπάγχεται· καὶ σὺ τὴν ἐλεημοσύνην εἰς τὴν αὐριον ἀναβάλλῃ. **B** Ἄκουε Σολομῶντος· *Μὴ εἰπῃς· Ἐπαγελθὼν ἐπ' αἰῶνα, καὶ αὐριον δώσω, δυνατόν σου ὄντος εὖ ποιεῖν*· οὐ γὰρ οἶδας τί τέξεται ἡ ἐπιούσα. Εἴτα, χρυσὸν μὲν δίδως, καὶ ἵππον κτώμενος, οὐκ ἄθυμεις· φθαρτὰ δὲ προέμενος, καὶ βασιλείαν οὐρανῶν λαμβάνων, δακρύεις, καὶ ἀρνῇ τὸν αἰτούντα, καὶ ἀνανεύεις τὴν δόσιν, μυρίας προφάσεις ἀναλωμάτων ἐπινοῶν. Τί ἀποκριθῇς τῷ κριτῇ; ὁ τοὺς τοίχους ἀμφιεννύς, ἀνθρωπων οὐκ ἐνδύεις; ὁ τοὺς ἵππους κοσμῶν, τὸν ἀδελφὸν ἀσχημονοῦντα περιορᾷ; ὁ καταστήπων τὸν σίτον, τοὺς πεινῶντας οὐ τρέφεις; ὁ δὲ χρυσὸν κατορύσσων, τοῦ ἀγχομένου κατὰ φρονεῖς;

4. Πῶς σοι ὕψιν ἀγάγω τὰ πάθη τοῦ πένητος; Ἐκεῖνος περισκεψάμενος τὰ ἔνδον, ὁρᾷ, ὅτι χρυσὸς μὲν αὐτῷ οὐτε ἐστίν, οὐτε γεγένηται (4) πώποτε· σκευὴ δὲ καὶ ἐσθῆς, τοιαῦτα ὅποια ἂν γένηται πτωχῶν κτήματα (5), ὀλίγων τὰ πάντα ὀβολῶν ἄξια. Τί οὖν; Ἐπὶ τοὺς παῖδας λοιπὸν ὁ ἀθλιός ἀγει τὴν ὀφθαλμὸν, ὥστε ἀγαγὼν εἰς τὸ πρατήριον, ἐντεῦθεν εὐρασθαι τοῦ θανάτου παραμυθίαν. Νόησον ἐνταῦθα μάχην ἀνάγκης λιμοῦ καὶ διαθέσεως πατρικῆς. Ἡ μὲν τὸν οἰκτιστὸν θάνατον ἀπειλεῖ, ἡ δὲ φύσις ἀνθέλκει, συναποθανεῖν τοῖς τέκνοις πειθούσα· καὶ πολλάκις ὁρμήσας, καὶ πολλάκις ἀνακοπεῖς, τελευταῖον ἐκρατήθη, ὑπὸ τῆς ἀναγκῆς χρεῖας ἐκδυσχελεῖς. Καὶ οἷα βουλευεταὶ ὁ πατήρ; Τίνα τούτων ἀπέμωλῃσω; τίνα δὲ ἡδέως ὁ σιτοπώλης βίβεται; Ἐπὶ τὸν πρεσβύτατον ἔλθω; ἀλλὰ δυσωπούμαι αὐτοῦ τὰ πρεσβεῖα. Ἀλλὰ τὸν νέον; ἀλλ' ἔλεῶ τὴν ἡλικίαν ἀναισθητοῦσαν τῶν συμφορῶν. Οὗτος ἀναργεῖς σώζει τῶν γονέων τοὺς χαρακτῆρας· ἐκεῖνος ἐπιτρηδελῶς ἔχει πρὸς τὰ μαθήματα. Φεῦ τῆς ἀμνηστίας! Τίς γένωμαι; τίνα τούτων προσκρούσω; ποίαν θηρίου ψυχὴν ἀναλάβω; πῶς τῆς φύσεως ἐπιλάβωμαι; Ἐὰν πῶτων ἀντίσχωμαι (6), πάντας ὅσοιμα δαπανωμένους τῷ πάθει. Ἐὰν ἕνα πρόωμαι, ποίους ὀφθαλμοὶ τοὺς λειπο-

⁷⁰ Matth. vi, 20. ⁷¹ Prov. iii, 28. ⁷² Prov. xviii, 4.

(1) Ex hom. in Divites, 55.

(2) Ex hom. in illud Lucae, *Destruam*, 46.

(3) *Τὰς οἰκίας*. Editi τὰς κοιλίας, *ventres pauperum*. Melius Basilii contextus ac nostri codices.

(4) *Γεγένηται*. Legitur in contextu Basilii *γενή-*

setai, nec unquam adfuturum.

(5) *Κτήματα*. Deest ea vox in utroque codice, quorum alter habet *πτωχῶν*.

(6) *Ἐὰν πάντων ἀντίσχωμαι*. Hæc addita ex codicum altero et contextu.

μένους προσίδω, ὑποπτος αὐτοῖς ἤδη γεγεννημένος εἰς ἀπιστίαν; Πῶς οἰκῶσιν τὴν οἰκίαν, ἐμαυτῷ κατασκευάσας τὴν ἀπαιδίαν; πῶς ἐπὶ τράπεζαν ἔλθω, ἐκ τοιαύτης προφάσεως τὴν εὐπορίαν ἔχουσιν; Καὶ ὁ μὲν μετὰ μυρίων δακρύων τὸν φίλατον τῶν παίδων ἀπεμπαλῆσιν ἔρχεται· σὲ δὲ οὐ κάμπτει τὸ πάθος, οὐ λογισμὸν λαμβάνεις τῆς φύσεως. Ἄλλ' ὁ μὲν λιμὸς συνέχει τὸν ἄθλιον, σὺ δὲ ἀναβάλλῃ καὶ εἰρωνεύῃ, μακροτέραν αὐτῷ κατασκευάζων τὴν συμφορὰν. Καὶ ὁ μὲν τὰ σπλάγχνα προτείνεται τιμὴν τῶν τροφῶν· σοῦ δὲ οὐ μόνον οὐκ ἀποναρχᾷ ἡ χεὶρ, ἐκ τῶν τοιούτων συμφορῶν ὑποδεχομένη τιμήματα· ἀλλὰ καὶ ζυγομαχεῖς περὶ τοῦ πλεονοῦ· καὶ ὅπως ἂν πολὺ λαβὼν ἔλαττον δώῃς φιλονεικεῖς. πανταχόθεν βαρύνων τὴν συμφορὰν τῷ ἄθλῳ.

5. Τὴν Σελευκίδα τὸ δρῶν, ἐπ' εὐεργεσίᾳ τῶν ἀνθρώπων, ἀκόρεστον εἶναι ὁ κτίστης τῶν ὧλων ἐμχανήσατο· σὺ δὲ ἐπὶ βλάβῃ τῶν πολλῶν ἀκόρεστον σεαυτοῦ τὴν ψυχὴν κατεσκευάσας. Ἀλληλοφάγοι τῶν ἰχθύων οἱ πλείστοι, καὶ ὁ μικρότερος παρ' ἐκείνοις βρώμᾳ ἐστὶ τοῦ μείζονος. Κἀν ποτε συμβῇ τὸν τοῦ ἐλάττονος κρατήσαντα ἐτέρου γενέσθαι θήραμα, ὅπῃ τὴν μίαν ἄγονται γαστέρα τοῦ τελευταίου. Τί ὦν ἡμεῖς ἀνθρώποι (1) ἄλλο τι ποιούμεν ἐν τῇ καταδυναστείᾳ τῶν ὑποδεεστέρων; τί διαφέρει τοῦ τελευταίου ἰχθύος ὁ τῇ λαϊμάργῳ φιλοπλουτεῖ τοῖς ἀπληρώτοις τῆς πλεονεξίας αὐτοῦ κόλποις ἀποκρύπτων τοὺς ἀσθενεῖς; Ἐκεῖνος εἶχε τὰ τοῦ πένιτος· σὺ τοῦτον λαβὼν μέρος ἐποίησιν τῆς περιουσίας ἐαυτοῦ. Ἀδίκων ἀδικώτερος ἐφάνη, καὶ πλεονεχτικώτερος πλεονέκτου. Ὅρα, μὴ τὸ αὐτὸ σε πέρας τῶν ἰχθύων ἐκδέχεται, ἀγκιστρὸν που, ἢ κύρτος, ἢ δίκτυον. Πάντως γὰρ καὶ ἡμεῖς πολλὰ τῶν ἀδίκων διεξελθόντες, τὴν τελευταίαν τιμωρίαν οὐκ ἀποδρασάμεθα. Ἐκ πλεονεξίας σοι κατέλειπεν ὁ πατὴρ κτήματα· ἀπόδος τῷ ἡδαικμένῳ, μὴ ὡς ἰδίῳ ἀντιποιού· ἀμαρτίας ἐστὶ κληρονομία. Ἀδίκως καταδουλωσάμενος ὁ πατὴρ ἀφῆκε σοι δοῦλον· ὅς αὐτῷ σὺ τὴν ἐλευθερίαν, ἵνα κἀκεῖν κωφετέραν ποιήσῃς τὴν βάσανον, καὶ σεαυτῷ τὴν ἐλευθερίαν παρασκευάσῃς. Μὴ προφασίζου τοὺς παῖδας. Παῖδες εἰσι; θησαυρίζε αὐτοῖς θησαυρὸν αἰώνιον. Κατάλειπε αὐτοῖς μνήμην ἀγαθὴν, ἢ πλοῦτον (2) πολὺν· πάντας ποιήσαι τοῦ παιδὸς τοῦ σοῦ πατέρος διὰ τῆς εὐνοίας (3). Ἀνάγκη σέ ποτε ἀπελθεῖν τοῦ βίου· εἴτα τὸν σὺν παῖδα ἐν τῇ ἀφηλικίᾳ καταλείψεις, τῶν προσεστώτων δεόμενον. Ἐάν μὲν καλὸς καὶ ἀγαθὸς ᾖς, ἕκαστος τὸν σὺν ἔχοντον ὡς περ ἴδιον ἐκθρέψει· μεμνησεται γάρ, ὅτι καὶ σὺ ὄρφανὸν πατὴρ ἐγένου. Ἐάν δὲ ἐν πονηρίᾳ ζήσας, καὶ πολλοὺς λυπήσας, καὶ παντὸς θηρίου χαλεπώτερος γενόμενος τοῖς συντυγχάνουσιν, ὑπεξέλθοις τοῦ βίου, κατέλειπε τὸν σὺν ἔχοντον κοινὸν ἔχθρὸν τὸν ζώντων. Ὡς περ γὰρ τέκνον σκορπίου ὁ

ciam, illis jam perfidiae ac proditionis nomine suspectus? Quomodo habitabo domum, qui mihi ipse sim auctor orbitatis? Quomodo accedam ad mensam, cujus abundantia causam ejusmodi habet? Atque ille quidem innumeris cum lacrymis ab it charissimum filiorum venditurus: te vero non flectit calamitas, neque animum tuum subito naturae cogitatio. Atqui fames miserum illum premit, tu vero cunctaris ac illudis, calamitatem ei rediens longiorem. Et ille quidem viscera sua pretium alimentorum porrigit; tua vero manus ex ejusmodi calamitatibus pretia referens, non modo non stupet, sed de pretio etiam contendis, quasi plus satis offeras, atque studium in eo ponis, ut plus accipiens, minus des, misero undelibet accumulans calamitatem.

5. (4) Avem Seleucidem universorum opifex hominum gratia condidit insatiabilem; tu vero in multorum perniciem animum tuum inexplebilem effecisti. (5) Piscium plurimi vorant se invicem, minorque apud illos alimentum est majoris. Et si unquam contigerit, ut is qui 502 minorem superaverat, alterius fiat praeda: ambo in unum et eundem posterioris ventrem ingrediuntur. Quid igitur aliud nos homines agimus, dum tyrannide et potentia opprimimus inferiores? Quid a postremo pisce differt is, qui praevoraci divitiarum cupiditate in inexplebilibus avaritiae suae sinibus imbecilles abscondit? Ille possidebat pauperis bona: tu ipsum apprehensum fecisti tuae ipsius opulentiae partem. Injustis injustiorem, et rapaci rapaciorem te ostendisti. Cave excipiat te idem finis, qui pisces: hamus videlicet, aut nassa, aut rete. Omnino enim et nos, si multum admiserimus iniquitatis, ultimam non effugiemus poenam. Possessiones per rapinam partas tibi reliquit pater: redde tu injuria affecto, ne tu tibi eas ut proprias vindica; peccati est haereditas. Injuste in servitutem redactum tibi servum reliquit pater: cum tu libertate dona, ut et illi efficias leviora tormenta, tibi quoque libertatem pares. (6) Ne causeris liberos. Sunt tibi liberi? collige ipsis thesaurum aeternum. Relinque illis recordationem bonam, magis quam divitias multas. Fac benevolentia, ut omnes filii tui sint patres. Aliquando de vita decedens necesse est; deinde filium tuum in immatura aetate relinques adhuc tutoribus egentem. Quod si honestus fueris et bonus, unusquisque filium tuum ut suum enutriet; nam eis in mentem veniet fuisse te quoque orphanorum patrem; sin autem posteaquam in malitia vixeris, multosque affeceris merore, et in eos qui tecum congregiuntur fera omni fueris acerbior, ita demum migras de vita; filium tuum reliquisti communem viventium hostem.

(1) Ἀνθρώποι. Sic uterque codex et contextus. Editi ὡς ἄνθρωποι.

(2) Ἡ πλοῦτος. Editi οὐ πλοῦτον. Cum Basilii contextu consentit uterque codex.

(3) Διὰ τῆς εὐνοίας. In contextu Basilii satis commode emendatum est διὰ τῆς εὐπορίας. benefa-

ciendo, quamvis duo tantum codices hanc scripturam agnoscant, ceteri cum editis consentiant.

(4) Ex hom. in divites, 57.

(5) Ex hom. vii in Hexaem., 65.

(6) Ex hom. dicta in Lacis, 591.

Quemadmodum enim qui scorpium natum conspexit, timet ne quando ætate provector imitetur patrem: ita etiam tuis liberis paternæ nequitie hæredibus, priusquam ad ætatem pervenerint, struentur ab omnibus insidiæ. (1) Nam ut flumina ex parvo initio profecta, deinde per eas quæ paulatim fiunt accessiones intolerabiliter aucta, quidquid obsistit et obicitur, id violento impetu secum trahunt; ita etiam divites ex parva potentia prodeuntes, ubi ex iis quos jam potentia sua oppræssere inferendæ injuriæ facultatem ampliorem adepti sunt, tunc reliquos una cum iis quos prius injuria affecerat, redigunt in servitutem, fitque ipsis potestatis incrementum magnitudo nequitie, cum unusquisque eorum qui jam injuria affecti sunt, magis sollicitus sit, ne quid mali ulterius patiatur, quam ut de iis quæ perpeccatus est, vindictamumat.

6. (2) Ne igitur concupiscas agros proximi. Ne sulcum sulco adjiciens, agrum tuum paulatim adaugæas. Quantum enim ex aliena accessione terram dilataveris, tanto majus peccatum tibi accersis. Et terra quidem quæ tibi paulatim accesserat, et per avaritiam parva fuerat, hic remanet, nec amplius tua est, sed hæredum, ac iniquas opes relinquis successori. *Terra in æternum stat*⁷³: peccatum vero sequitur **503** ut umbra, animæ omni adhærens. Quemadmodum enim umbra sequitur corpus: ita et peccatum animæ adhæret. (3) Præterea quicumque usurpatis proximorum agris, limites possessionum suarum plus æquo extendunt, eo quod possessiones illæ non sine gemitibus eorum qui injuria afficiebantur, fuerant acquisitæ, facti sunt a divina benedictione alieni. Unde ubi decem boum juga, ut est apud Isaiam⁷⁴, araverant, vix laguncula una vindemiabitur, et ubi sex artabæ fuerant seminatæ, vix tres fructuum mensuræ colliguntur. (4) Malus in urbe, malus ruri vicinus est rapax. Novit mare terminos suos: nox antiquos limites sibi præscriptos non transgreditur. At vero homo rapax non veretur tempus, non agnoscit terminum, successionis ordini non cedit: sed ignis vim imitatur, invadit omnia, omnia depascitur. Quæcunque videt oculus, ea concupiscit rapax. *Non explebitur oculus videndo*⁷⁵, neque rapax satiabitur accipiendo. Infernus non dixit, Sufficit⁷⁶, neque rapax unquam dixit, Sufficit. (5) At vero quid inde lueri? Vigiliæ, curæ, sollicitudines. Judex expectatur, et ipse circumspicit ne

A θεασάμενος φοβέται, μή ποτε εἰς ἡλικίαν ἐλθὼν μιμήσῃται τὸν πατέρα· οὕτω καὶ τὰ σὰ ἐκγονο πονηρίας πατρικῆς εἶναι κληρονόμα ὑποπτευόμενα, πρὶν εἰς ἡλικίαν ἐλθεῖν, παρὰ πάντων ἐπιβουλεύεται. Ὡς γὰρ οἱ ποταμοὶ ἐκ μικρᾶς τῆς πρώτης ἀρχῆς ὀρμηθέντες, εἰτα ταῖς κατ' ὀλίγον προσθήκαις ἀνυπόστατον λαμβάνοντες τὴν αὐξήσιν, τῷ βιαίῳ τῆς φορᾶς τὸ ἐνιστάμενον παρασύρουσιν· οὕτω δὲ καὶ οἱ πλούσιοι ἐκ μικρᾶς δυνάμεως προελθόντες (ε), καὶ ἐκ τῶν ἤδη καταδυναστευθέντων τὴν τοῦ πλείον ἀδικεῖν δύναμιν προσλαμβάνοντες, τοῖς προηδικημένοις τοὺς λειπομένους καταδουλοῦνται, καὶ γίνεται αὐτοῖς δυνάμειος αὐξήσις ἡ περιουσία τῆς πονηρίας, πλείονα λόγῳ ἐκάστου τῶν ἡδικημένων ἔχοντος μὴ προσπαθεῖν τι κακὸν, ἢ δίκην λαβεῖν ὑπὲρ τῶν φθασάντων.

6. Μὴ τοίνυν ἐπιθυμήσῃς τῆς τοῦ πλησίον χώρας. Μὴ αὐλακα αὐλακα προστιθεῖς, κατὰ μικρὸν αὐξάνει τὴν γῆν (7). Ὅσον γὰρ πλατύνεις ἐκ τῆς ἀλλοτρίας προσθήκης τὴν γῆν, τοσοῦτον μακροτέραν σοι τῇ ἀμαρτίαν κατασκευάζεις. Καὶ ἡ μὲν γῆ ἐνταῦθα παραμένει, κατὰ μικρὸν σοι προχωρηθεῖσα, καὶ διὰ τῆς πλεονεξίας γενομένη, οὐκ ἔτι σὴ, ἀλλὰ τῶν μετὰ σέ, καὶ ἀφ' οἷς ἀδίκων τῷ διαδεχομένῳ τὸν βίον. Ἡ γῆ ἔστηκεν εἰς τὸν αἰῶνα· ἡ δὲ ἀμαρτία ἀκολουθεῖ σὺν σκιά, πάσῃ ἐπομένῃ (8) ψυχῇ. Ὅσπερ γὰρ ἡ σκιά τῷ σώματι ἑπεται, οὕτω καὶ ἡ ἀμαρτία τῇ ψυχῇ συμπεφύκεν. Ἄλλως τε ὅσοι μετὰ παρορισμοῦ τῶν πλησίον, τοὺς ὅρους τῶν οἰκείων κτήσεων ὑπερ-εξέτειναν, διὰ τὸ ἀπὸ στεναγμοῦ τῶν ἡδικημένων συμπεπορίσθαι τὰς κτήσεις, ἀλλότριοι τῆς θείας ἀπεδείχθησαν εὐλογίας· ὥστε ἐνθα ζεύγη δέκα βοῶν ἐργάσατο, κατὰ τὸν Ἡσαίαν, μόγις κεράμιον ἐν τρυγηθῆναι· καὶ ἐνθα ἐξ ἀτράβαι κατεσπάρησαν, τρία μέτρα συναγεσθαι τὸν καρπὸν. Πονηρὸς ἐν πόλει σύνοικος, πονηρὸς ἐν ἀγροῖς ὁ πλεονέκτης. Ἡ θάλασσα οἶδε τὰ ὅρια αὐτῆς· ἡ νῦξ οὐκ ὑπερβαίνει ὁροθεσίας ἀρχαίας. Ὁ πλεονέκτης δὲ οὐκ αἰδεῖται χρόνον, οὐ γνωρίζει ὅρον, οὐ συγχωρεῖ ἀκολουθίῳ διαδοχῆς· ἀλλὰ μιμεῖται τοῦ πυρὸς τὴν βίαν, πάντα ἐπιλαμβάνων, καὶ πάντα ἐπινεμόμενος. Ὅσα ἐπιβλέπει ὁ ὀφθαλμὸς, τοσοῦτον ἐπιθυμεῖ ὁ πλεονέκτης. Οὐ πλησθίσεται ὁ ὀφθαλμὸς τοῦ ὁρᾶν, καὶ οὐ χορεσθήσεται φιλάργυρος τοῦ λαμβάνειν. Ὁ ἄδης οὐκ εἶπεν, Ἀρχεῖ, οὐδ' ὁ πλεονέκτης εἰπέ ποτε· Ἀρχεῖ. Τὸ δὲ ἐντεῦθεν κέρδος τί; Ἀγρυπνία, μέριμνα, φροντίδας. Δικαστὴς προσδοκᾶται, καὶ οὗτος

⁷³ Eccle. i, 4. ⁷⁴ Isa. v, 40. ⁷⁵ Eccle. i, 8. ⁷⁶ Prov. xxvii, 27; xxx, 16.

(1) Ex hom. in divites, 57.

(2) Ex hom. in Lacis, 590.

(3) Ex comment. in Isa., 486.

(4) Ex hom. in divites, 57.

(5) Ex hom. dicta in Lacis, 591.

(6) *Οἱ πλούσιοι ἐκ μικρᾶς δυνάμεως προελθόντες*. Pro his vocibus legitur in contextu *οἱ ἐπὶ μέγα τῆς δυνάμεως προελθόντες, qui ad magnam potentiam proveci sunt*. Sed nostra scriptura longe videtur præferenda, ac cum altero comparationis mem-

bro melius quadrat. Cum ea consentit Colbertinus codex, nisi quod habet *ἐκ μακρᾶς*, quod erratum est librorum.

(7) *Τὴν γῆν*. Minus commodè in contextu τὴν σὴν.

(8) *Πάσῃ ἐπομένῃ*. Sic videtur emendandum quod legebatur in contextu *πᾶσι παρεπομένῃ*. Quæ scriptura cum vitio non careret, inde factum ut illud *πᾶσι* in nonnullis codicibus mss. expungeretur. Est etiam expunctum in hac novissima editione.

παρασκοπεῖ, μὴ εἰς δικαστήρια παρασυρῇ. Βουλεύεται ἐν νυκτὶ, τίνας τῶν πικρῶν συνητόρων παρασκευάσει, ἵνα ψευδεῖς μαρτυρίας (1) ἐκμισθώσεται· πῶς ἐκπολιτορῇ τὸν ἐν τῇ ἐρημίᾳ, πῶς καταδυναστεύσει τούτου, καὶ ἐν δικαστηρίῳ τὴν ἀλήθειαν κλέψας, ἀμφοτέρους ἀναλώσει, καὶ τὸν δικαστὴν παραχρυσάμενος, καὶ τὸν ἀδικηθέντα (2) πλεονεκτήσας. Τὸν πλοῦτον, τὸν μὲν δημοσιεύει, τὸν δὲ κατωρυγμένον ἔχει πρὸς ἐλπίδας τὰς ἀδύλους ἀποτιθέμενος, ἐλπίδας τὰς οὐκ ἐλπίδας. Εἰ γὰρ πρῶς ἐλπίδας ἦν ἡ ἀπόθεσις, πρὸς τὴν αἰωνίαν ἐλπίδα ἐγένετο ἂν ἡ παρασκευή. Νυνὶ δὲ ὑποκρύπτει τῇ κλίνῃ τὸν πλοῦτον τὸν ἀδύλον, τὴν ἐπερχομένην ζημίαν ἀποστρέψειν οἰόμενος. Ἄλλ' εἰ μὲν ἤξει ποτὲ ἡ χρεία, ἀδύλον ἤξει μέντοι καιρὸς, ἐν ᾧ μεταμεληθήσεται, μὴ οἰκονομήσας τὸν πλοῦτον. Τοῦτο πρόδηλον, καὶ γὰρ εἰμι ὁ ἐγγυώμενος. Τί ποιεῖς, ἄθλιε; Τῇ γὰρ παραδίδως τὸν θησαυρόν. Πότε χρήσῃ τοῖς παροῦσι; πότε ἀπολαύσεις αὐτῶν, ἀεὶ τοῖς πόνοις τῆς κτήσεως συνεχόμενος; Οὐ προφασίζῃ μυρία, ἵνα λάβῃς τὰ τοῦ πλησίον; Ἐπισκοπεῖ μοι, φησὶ, τοῦ γείτονος ἡ οἰκία· θορύβους ἐνίσχιν, ἥ τὸ ἀποπλανώμενον ὑποδέχεται. Εἰ ἐπιθυμεῖς τῆς τοῦ γείτονος οἰκίας, γείτων δὲ σοι πάντως οὐ λείψει, ἀνάγκη σε δηλονότι ἐπὶ τὰ ἔσχατα φθάσαι τῆς καθ' ἡμᾶς οἰκουμένης. Εἰ δὲ τοῦτο ἀμήχανον, ἀπὸ τῆς πρώτης ἐννοίας παῦσον σεαυτοῦ τὴν πρὸς τὸ κακὸν ὁρμήν, ὡς ἀνθρώπε, ἀρκούμενος ὅς παραλαβὴς, ἐπιμένων ὅς ἔχεις· εἰδὼς, ὅτι καὶ μεγέθη οἰκῶν, διὰ τὸ ἐξ ἀδικίας συστήναι, ἐξημά ἐστι τῶν οἰκητόρων, καὶ πλήθος χώρας ἐκ πλεονεξίας περιληφθὲν (3) ἄγονον πολλάκις τῶν καρπῶν ἀπεδείχθη. Προλαμβάνει γὰρ πολλάκις τὴν μέλλουσαν κρίσιν ἡ θεία δίκη, καὶ ἤδη τὰς ἀδικίας περιωρισμένας οἰκίας εἰς ἀχρηστον περιστήσιν, ἀπὸ τῆς πολυανθρώπου οἰκήσεως καὶ τῆς λαμπρᾶς εὐθηνίας ἐρήμους τῶν οἰκητόρων ποιοῦσα. Ὁ γὰρ τῶν ἀλλοτρίων ἐρῶν μετ' οὐ πολὺ θρηγῇ, τῶν ἰδίων ἀποστερούμενος. Τί τὸν Ναυουθαὶ τὸν Ἰεζραηλίτην ἀπέκτεινεν; οὐχ ἡ τοῦ Ἀχαάβ (4) ἐπιθυμία τοῦ ἀμπελώνος;

7. Μνήσθητι τῆς ἡμέρας ἐκείνης, ἐν ᾗ Ἀποκαλύπτεται ὁργὴ ἀπ' οὐρανόυ. Μνήσθητι τῆς ἐνδόξου τοῦ Χριστοῦ παρουσίας, ὅτε ἀναστήσονται, οἱ μὲν τὰ ἀγαθὰ πράξαντες, εἰς ἀνάστασιν ζωῆς, οἱ δὲ τὰ φαῦλα, εἰς ἀνάστασιν κρίσεως. Ἐκεῖνα λυπεῖται σε, καὶ μὴ λυπεῖται σε ἡ τοῦ Θεοῦ ἐντολή. Πῶς σε δυσωπήσω; τί φοβήξομαι; Βασιλείας οὐκ ἐπιθυμεῖς, γέννηαν οὐ φοβῇ· πόθεν εὐρεθῇ ἱασις τῇ ψυχῇ σου; Εἰ γὰρ τὰ φοβεῖς (5), τὰ φοβεῖς οὐ προτρέπεται, λιθὴν καρδίᾳ διαλεγόμεθα.

⁷⁷ Rom. 1, 18. ⁷⁸ Joan. v, 29.

(1) *Μαρτυρίας*. Codicum alter *μάρτυρας*, *falsos testes*.

(2) *Τὸν ἀδικηθέντα*. Contextus τὸν νήπιον, *infantem*.

(3) *Περιληφθὲν*. Sic codicum alter. Editi *περιελθὲν*. Paulo post ejusdem codicis ope emendavimus vitium vulgatae εἰς χρηστόν. Contextus paulo post *πεπορισμένας*, *injuste comparatas domos*.

ad iudicium pertrahatur. Deliberat noctu, quos amarulentos patronos subornet, ut falsa testimonia mercede redimat, quomodo eum qui desolatus est expugnet, quomodo eum opprimat potentia, ac in ipso iudicio occultata veritate, et iudicem fallens, et injuria affectum bonis spoliens, utrumque voret. Pecunias alias profert in medium, alias defossas habet, ad spes incertas seponens, et spes, inquam, quæ spes nequaquam sunt. Etenim si ad spes reconderentur, in æternam spem fieret illa præparatio. Nunc autem sub lecto divitias incertas abscondit, venturum damnum avertire se ratus. Sed an ventura sit unquam utendi necessitas, incertum; contra, veniet tempus, in quo pecunias non distribuisse pœnitebit. Hoc certum est, et indubitatum, et ego sponsor sum. (6) Quid agis, miser? Humi thesaurum mandas. Quandonam uteris præsentibus? quando his frueris semper acquirendi labore detentus? annon innumera causeris, ut rem proximi usurpes? Mihi, inquit, tenebras offundit domus vicini, turbas excitat, aut erroneus suscipit. Si domum vicini desideras, nec tibi unquam vicinus defuturus est, necesse est videlicet, ut ad extremos orbis nostri terminos te conferas. (7) Quod si id fieri nequit, a prima cogitatione cohibe teum ad malum impetum, o homo, his quæ antea possedisti contentus, stansque his quæ habes: non ignarus, ædium magnitudines, eo quod ex iniquitate constructæ essent, habitatoribus vacuas esse, et jugerum multitudinem ex rapinis comparatam sæpe infecundam effici. Antevertit enim sæpenumero futurum iudicium divina ultio, ac terminis injustis circumscriptas domos nulli jam aptas usui relinquit, ex magna hominum 504 frequentia ac splendido apparatu vacuas habitatoribus redigens. Nam qui aliena cupit, non multo post lugebit, propriis suis privatus. (8) Quid Naboth Jezraelitam interemit? Nonne cupiditas Achaab vitem illius concupiscentis?

7. (9) Recordare illius diei, in quo *Revelatur ira de celo* ⁷⁷; veniat tibi in mentem gloriosus adventus Christi; cum qui bona egerint, resurgent in resurrectionem vitæ; qui vero mala, in resurrectionem iudicii ⁷⁸. Hæc te tristitia afficiant, non molestum tibi sit præceptum Dei. Quomodo flectam te? quid dicam? Regni non teneris desiderio, non times gehennam, unde sanitas animæ tuæ conciliabitur? Etenim si non terrent horrenda, si læta ac hilaria non exstimulant, lapideum cor alloqui-

(4) *Ἀχαάβ*. Sic contextus et codicum alter. Editi, *Χαάμ*.

(5) *Ὁὐ φοβεῖ*. Sic uterque codex. Editi οὐ φοβῇ.

(6) Ex hom. in *divites*, 57.

(7) Ex comment. in *Isa*. 486.

(8) Ex hom. in *divites*, 57.

(9) *Ibid.*, 58.

mur. (1) Velim te ab injustitiæ operibus paululum respirare, o avaro, et cogitationibus tuis otium dare, tecum ut reputes ad quem finem studium ejusmodi rerum tendat. Habes tot jugera terræ arabilis, totidem terræ arboribus consitæ, montes, campos, saltus, fluvios, prata. Quid igitur post hæc? Nonne tres terræ cubiti te expectant? nonne paucorum lapidum onus misero corpori custodiendo erit satis? Ob quam rem inique agis? quid manibus infructuosam sterilitatem atque inextinguibili perpetuoque igni materiam coacervas? Num tandem resipisces ab hac ebrietate? num recipies te ad saniores mentem? num ad te redibis? num Christi judicium tibi pones ob oculos? Quam allaturus es excusationem, cum ii qui injuria affecti fuerint, jam te circumstantes, adversum te clamabunt coram æquo judice? Quid ergo facies? quos conduces patronos? quos testes duces? quomodo illudes judici, qui nullis artibus decipi potest? Nullus ibi adest rhetor, non sunt verba suasoria, quæ judici veritatem suffurari possint: non sequuntur adulatores, non pecuniæ, non fastus dignitatis. Desertus ab amicis, destitutus fautoribus, sine patrocinio, citra defensionem, pudore suffusus relinqueris, tristis, mœstus, solitarius, fiducia ac libertate loquendi carens. Quocunque enim converteres oculos, clara et aperta conspicias scelorum argumenta; hinc pupilli lacrymas, illinc viduæ gemitum, aliunde egenos abs te pugnis obtusos, servos quos cecidisti, vicinos quos ad iracundiam provocasti. Insurgent adversum te omnia: te tuarum actionum malarum chorus pravus stipabit. Nullus est ibi negandi locus, sed obturatur omne os impudens. Nam ipsa testimonium in unumquemque ferunt opera, non quidem vocem emittentia, sed talia apparentia, qualia a nobis peracta sunt. Fugiamus igitur totis viribus gravissimum avaritiæ vitium: fugiamus, inquam, ut et indicta nobis supplicia vitemus, et æternorum bonorum participes efficiamur, in Christo Jesu Domino nostro, cui gloria, et potestas, cum principio carente Patre, ac sanctissimo et vivificante Spiritu, nunc, et semper, et in infinita sæcula sæculorum. Amen.

505 DE PECCATO.

SERMO VII.

1. (2) Magnum ac varium bellum nobis, dilectissimi, quotidie infert hostis veritatis. Infert autem, uti scitis, dum cupiditates nostras jacula adversum nos efficit, semperque vires a nobis ad nos lædendos mutuatur. Et quemadmodum improbi homines ac rapaces, quorum opera ac propositum est ex alienis ditescere, sed quibus non suppetit potentia ut violentiam apertam exerceant, vias insidiosas

(1) Ex hom. in divites, 57.

(2) Ex hom. xxi, Quod mundanis adhærendum non sit, 163.

(3) Συντέτακται. Contextus συντέταται, et paulo πρότερον, ἀναμένουσιν οἱ πάντες.

ἔβουλόμην σε μικρὸν ἀναπνεῦσαι τῶν ἔργων τῆς ἀδικίας, ὧς πλεονέκτα, καὶ δοῦναι σχολὴν τοῖς ἑαυτοῦ λογισμοῖς, ὥστε ἐνθυμηθῆναι, πρὸς ποῖον πέρας ἡ σπουδὴ τῶν γινομένων συντέτακται (3). Ἐχεις γῆς ἀροσιμῆς πλεῖθρα τόσα καὶ τόσα, γῆς πεφυτευμένης τοσαῦτα ἔτερα, ὄρη, πεδία, νάπας, ποταμούς, λιβάδας. Τί οὖν μετὰ ταῦτα; Οὐχὶ τρεῖς σε πήχεις ἀναμένουσιν; οὐχὶ λίθων ὀλίγων βάρος ἀρκέσει πρὸς φυλακὴν τῇ δουτικῇ σαρκί; Ὑπὲρ τίνος παρανομεῖς; τί συναγεις χερσὶν ἀκαρπίαν, καὶ ὕλην τῷ αἰωνίῳ πυρὶ; Οὐ νήφεις ποτὲ ἀπὸ τῆς μέθης ταύτης; οὐχ ὕγιανεῖς τοὺς λογισμούς; οὐχ ἑαυτοῦ γενήσῃ; οὐ πρὸ ὀφθαλμῶν λήψῃ τὸ τοῦ Χριστοῦ δικαστήριον; Τί ἀπολογήσῃ, ἐπειδὴν σε κύκλῳ περιττάντες οἱ ἡδικοῦμενοι καταβοῶσι σου ἐπὶ τοῦ δικαίου κριτοῦ; Τί ποιήσεις; ποίους συνηγόρους μισθώσῃ; ποίους μάρτυρας παραστήσεις; πῶς παραπείσεις τὸν ἀπαρἀλόγιστον δικαστήν; Οὐκ ἐνὶ βήτωρ ἐκεῖ, οὐκ ἐνὶ πιθανότης βημάτων, κλέψαι δυναμένη τοῦ δικαστοῦ τὴν ἀλήθειαν· οὐκ ἀκολουθοῦσιν οἱ κύλακες, οὐ τὰ χρήματα, οὐχ ὁ ὄγκος τοῦ ἀξιώματος. Ἐρημὸς φίλων, ἔρημος βοηθῶν, ἀσυνηγόρητος, ἀναπολόγητος (4), κατησχυμένως ἀπολειφθῆς, σκυθρωπὸς, κατηφής, μεμονωμένος, ἀπαρῥήσιαστος. Ὅπου γὰρ ἂν περιάγῃς τὸν ὀφθαλμὸν, ἐναργεῖς ὄψῃ τῶν κακῶν τὰς εἰκόνας· ἐνθεν τοῦ ὄργανου τὰ δάκρυα, ἐκείθεν τῆς χήρας τὸν στεναγμὸν, ἐτέρωθεν τοὺς κατακονδυλισθέντας ὑπὸ σοῦ πένητας, τοὺς οἰκέτας (5) οὓς κατέζαινες, τοὺς γείτονας οὓς παρῳργίζεις. Πάντα σοι ἐπαναστήσεται, καὶ πονηρὸς χορὸς τῶν κακῶν σου πράξεις περιστοιγίσεται σε. Οὐκ ἔστιν ἄρνησις ἐκεῖ, ἀλλὰ ἐμφράσσεται (6) πᾶν στόμα ἀναίσχυντον. Αὐτὰ γὰρ ἐκαστοῦ καταμαρτυρεῖ τὰ πράγματα, οὐ φωνὴν ἀφιέντα, ἀλλὰ τοιαῦτα φαινόμενα ὅσα ὑφ' ἡμῶν κατεσκευάσται. Φύγωμεν τοιγαροῦν τὸ τῆς πλεονεξίας χαλεπώτατον πάθος, ὅθι δύναμις φύγωμεν, ἵνα καὶ τὴν ἀπειλουμένην ἡμῖν τιμωρίαν φύγωμεν, καὶ τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν ἐπιτύχωμεν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος, σὺν τῷ ἀνάρχῳ αὐτοῦ Πατρὶ, καὶ τῷ παναγίῳ καὶ ζωοποιῷ Πνεύματι, νῦν, καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς ἀτελευτήτους αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

D

ΠΕΡΙ ΑΜΑΡΤΙΑΣ.

ΛΟΓΟΣ Ζ'.

1. Πολὺν, ἀγαπητοί, καὶ ποικίλον ἐφ' ἡμέραν ἡμῖν ὁ τῆς ἀληθείας ἐχθρὸς προσάγει τὸν πόλεμον. Προσάγει δὲ, ὡς ἴστε, τὰς ἡμετέρας ἐπιθυμίας καθ' ἡμῶν βέλη ποιούμενος, καὶ παρ' ἡμῶν εἰς τὰ βλάπτειν ἡμᾶς ἀεὶ λαμβάνων ἰσχύον. Καὶ καθάπερ οἱ πονηροὶ καὶ πλεονεκτικοὶ τῶν ἀνθρώπων, οἳ ἐργον μὲν ἐστὶ καὶ προαίρεσις ἐκ τῶν ἀλλοτρίων πλουτεῖν, δύναμις δὲ οὐ πάρεστιν ὥστε μετὰ παρῥησίας βιάζεσθαι, ταῖς

(4) Ἀναπολόγητος. Sic Basilii contextus. Editi habebant ἀπαρἀλόγητος.

(5) Τὸς οἰκέτας. Hoc additum ex contextu.

(6) Ἐμφράσσεται. Sic Basilii contextus. Editi nostri φράσσεται.

ὁδοὺς ἐξεορεῦσιν εἰσθῆσαι· καὶ εἰ ὥσως τι χωρίον περὶ αὐτὰς, ἢ φάραγγι βαθύταταις διεβρώγῃς, ἢ φυτῶν πυκνότητι σύσκιον, εἰς τοῦτο καταδυόμενοι, καὶ τὴν ἐκ πολλοῦ πρόσωπον τῶν ὁδοπορούντων τοιοῦτος ὑποτεμνόμενοι προκαλύμωσιν, ἀβρόως ἐπιπηδῶσιν αὐτοῖς, ὥστε μὴ δυνήθῃναι τινὰς τοὺς τοῦ κινδύνου βρόχους ἰδεῖν, πρὶν εἰς τοὺτους ἐμπεσεῖν· οὕτως ὁ δυσμενὴς ἀνθεν ἡμῖν καὶ πολέμιος διάβολος, τὰς τῶν κοσμικῶν τέρψεων ὑποτρέχων σκιάς, αἱ περὶ τὴν ὁδὸν τοῦ βίου πεφύκασι θειναὶ κρύφαι ληστὴν, καὶ τὸν ἐπιβουλεύοντα ποιῆσαι λαθεῖν, ἐντεῦθεν ἀπροόπτως τὰς τῆς ἀπωλείας (1) ὑποσπείρει παγίδας ἡμῖν.

2. Ἄλλ' ὥσπερ οἱ τῶν πόλεων περίβολοι, κύκλῳ πᾶσι περιεικόμενοι, πάντοθεν τὰς τῶν πολεμίων προσβολὰς ἀπείργουσιν· οὕτω καὶ ὁ φυλάσσων ἡμᾶς ἄγγελος καὶ προτείχίζει ἐκ τῶν ἐμπροσθεν, καὶ ὀπισθοφυλακεῖ, καὶ οὐδὲ τὰ ἐκατέρωθεν ἀφύλακτα καταλείπει· ἄλλ' ἀεὶ παρεδρεύει τοῖς πεπιστευκόσιν ἐπὶ τὸν Κύριον, ἐὰν μὴ ποτε αὐτὸν ἡμεῖς ἐκ τῶν πονηρῶν ἔργων (2) ἀποδιώξωμεν. Ὡς γὰρ τὰς μελίσσας καπνὸς φυγαδεύει, καὶ τὰς περιστερὰς ἀπελαύνει δυσωδία· οὕτω καὶ τὸν φύλακα τῆς ζωῆς ἡμῶν ἄγγελον ἢ πολυδάκρυς καὶ δυσώδης ἀφίστησιν ἁμαρτία.

3. Εὐχῆς μὲν οὖν ἄξιον, μὴ προσάψασθαι τοῦ κακοῦ· δευτέρως δὲ πλοῦς, εὐθύς μετὰ τὴν πείραν ὥσπερ ἰοβόλου πληγὴν ἀποφεύγειν. Οἶδα γὰρ τινὰς ἐν νεότητι πρὸς τὰ τῆς σαρκὸς πάθη κατολισθήσαντας, καὶ μέχρι πολιᾶς αὐτῆς διὰ συνήθειαν τοῦ κακοῦ, ταῖς ἁμαρτίαις παραμεινάντας. Ὅσπερ γὰρ οἱ ἐν βορβόρῳ κυλινδούμενοι χοῖροι ἀεὶ προσπλάττουσιν ἑαυτοῖς τὸν πηλόν, οὕτως οὗτοι τὸ ἐκ τῆς ἡδονῆς αἶσχος καθ' ἑκάστην ἡμέραν προσαναμάσσονται. Ἡ γὰρ ἁμαρτία, ἕως μὲν ὠδινεται, ἔχει τινὰ αἰσχύνην· ἐπειδὴν δὲ τελεσθῇ, τότε ἀναισχυντοτέρως ποιεῖ τοὺς ἐργαζομένους αὐτῇν. Ἔως μὲν οὖν μικρὰ ἁμαρτάνομεν καὶ ὀλίγα, ὥσπερ τὰ φυτὰ ὑπὸ πρᾶξις αὔρας περιδονούμενοι, ἡρέμα πως σαλευόμεθα· ἐπειδὴν δὲ πλεῖω καὶ μέζονα ἢ τὰ κακὰ, κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς τῶν ἁμαρτημάτων αὐξήσεως καὶ ὁ σῆλος ἐπιτείνεισθαι πέφυκε. Καὶ οἱ μὲν ἐπὶ πλεόν σαλεύονται· οἱ δὲ μέχρι τοῦ καὶ αὐτόρριζοι ἀνατραπέντες καταβληθῆναι, ὅταν λαίλαπος πάσης βιαιότερον τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας τὰς ὀνοεὶς ῥίζας τῆς ψυχῆς, αἷς ἐπιστήρικτο τῇ πίστει τῇ κατὰ Θεὸν, ἀπορρήξῃ. Τῷ μὲν γὰρ ἀκουσίως τοῦ προσήκοντος ἁμαρτάνοντι κἂν συγγνώμη τις ἴσως παρὰ τοῦ Θεοῦ γένοιτο· τῷ δὲ ἐξεπίτηδες τὰ χεῖρω προσελόμενῳ οὐδεμία παραίτησις, τὸ μὴ οὐχὶ πολλαπλασίω τὴν κόλασιν ὑποσχεῖν. Καὶ γὰρ τῶν ἁμαρτανομένων τὰ μὲν ἀκούσιά ἐστι, τὰ δὲ ἀπὸ γνώμης πονηρᾶς ἁμαρτάνεται. Ἄλλως οὖν τὰ ἀκούσια τυγχάνει συγγνώμης, καὶ ἄλλως τὰ ἐκ μοχθηρᾶς

A occupare solent, et si viderint circa eas locum quempiam, aut vallibus profundis præruptum, aut arborum densitate umbrosum, eo recipientes se, et eminus prospiciendi viatoribus facultatem his præcidentes integumentis, ex improvise in illos insiliunt, ita ut nemo possit periculi laqueos videre antequam in eos incidat : sic infensus nobis ab initio et adversarius diabolus, voluptatum mundanarum umbras subiens, quæ circa hujus vitæ viam ad occultandum prædonem et ad dandam insidiatori latebras idoneæ esse solent, inde inopinato interitus laqueos nobis subjicit

B 2. (3) Sed quemadmodum urbium muri in circuitu omni ex parte circumducti, undecunque hostium assultus arcent : sic et custodiæ nostræ angelus et præmunit a fronte, et a tergo custodit, nec quidquam utrinque incustoditum relinquit : sed semper excubias agens, Domino credentibus assidet, nisi nos illum operibus pravis abigamus. Quemadmodum enim fumus apes fugat, et fetor columbas expellit : sic angelum vitæ nostræ custodem lacrymabile ac graveolens peccatum abigit.

C 3. (4) Optandum igitur fuerit, ut ne attingamus malum. Attamen secunda superest navigatio, ut statim post experientiam illud tanquam bestię venenatę plagam declinemus. Novi enim quosdam, qui in juventute ad carnis vitia delapsi, usque ad ipsam canitiem in peccatis propter mali consuetudinem perseveraverunt. Quemadmodum enim sues, qui sese in cœno obvolvunt, semper magis ac magis luto asperguntur : sic ii quotidie magis ac magis voluptatis dedecus contrahunt (5). Peccatum enim, quandiu parturit, pudorem quemdam incutit : ubi autem perfectum est, tum impudentiores eos facit qui commiserunt. (6) Dum igitur parva peccamus et pauca, leniter quodammodo commovemur, velut plantę quę a leni aura agitantur : ubi vero plura majoraque fuerint mala, pro ratione incrementi peccatorum etiam commotio augeri solet. Et alii quidem multum commoventur ; alii vero usque adeo, ut etiam radicitus eversi deiciantur, cum spiritualia nequitie quasi radices animarum, quibus per fidem in Deum subnixæ erant, omni turbine violentius abruperint. Qui enim invitatus alio officio discedit, 506 (7) forte veniam aliquam obtinebit a Deo : qui vero fuerit consulto male amplexus, implacabiliter supplicia longe majora perferet. (8) Peccata enim alia sunt involuntaria, alia a pravo animo oriuntur. Aliter utique datum venia involuntariis : aliter ea quę ex prava voluntate sunt, condemnantur. Siquidem unus aliquis

(1) Τῆς ἀπωλείας. Sic Basilii contextus, melius quam editi nostri τῆς σωτηρίας. Codex Regius 1992 τῆς ἁμαρτίας.

(2) Ἐκ τῶν πονηρῶν. Idem codex διὰ τῶν πονηρῶν.

(3) Ex hom. in psal. xxxiii, 148.

(4) Ex hom. in psal. i, 96.

(5) Uterque codex indicat serm. ethic.

(6) Ex hom. in psal. lxi, 194.

(7) Ex serm. De legendis libris gent. 181.

(8) Ex hom. in princip. Prov. 104.

peccavit, prave ab initio educatus; quippe et a parentibus injustis procreatus introivit in vitam, et inter verba factaque iniqua nutritus fuit: alter vero multa habens virtutis incitamenta, educationem honestissimam, admonitionem parentum, magistrorum disciplinam, auditionem divini sermonum, castigatam moderatamque dietam, et alia quibus anima ad virtutem instituitur, postea tamen delapsus est et ipse in idem peccatum; nonne ergo jure ac merito qui ejusmodi est, supplicio graviori puniatur? Nam ille quidem ob sola inspersa animis nostris salutaria subsidia accusabitur, ut eis non probe usus; sed hic insuper, ut proditor omnis sibi concessi adjumenti, ac negligentia in pravam vitam abreptus.

4. (1) Quænam igitur peccata veniam apud Deum obtinere possunt, et ob quæ et ob qualia delicta fit quis contumaciæ judicio obnoxius? Neque in multitudine neque in magnitudine peccatorum, sed in una tantummodo ejuscunque tandem præcepti violatione, contumaciam adversus Deum clare judicari, communemque sententiam a Deo ferri in omnem inobedientiam invenimus, Scripturas sacras dum evolvimus. Atque in Veteri quidem lego horrendum illum ipsius Achar exitum⁷⁹, aut ejus qui Sabbato ligna collegerat⁸⁰, historiam: quorum neuter unquam aliud in Deum peccasse aut in hominem, sive magnum sive parvum deprehenditur. Sed alter quidem ob solam ac primam lignorum collectionem inevitabiles pœnas luit, ne poenitentiae quidem invento loco, quandoquidem Dei jussu confestim a cuncto populo lapidibus obruitur. Alter vero, quod solum sustulisset aliquid ex donariis et muneribus, iisque nondum in synagogam exportatis, necdum ab iis qui ad talia recipienda destinabantur, assumptis, non sibi modo, sed uxori etiam et liberis exitii atque perniciæ auctor fuit, prætereaque et ipsi tabernaculo una cum suis omnibus. Jamque peccati vindicta, ignis in modum, populum omnem populatura erat, idque, cum neque rem nosset, neque peccanti conscius esset, nisi statim ob virosum interfectorum cladem contritus populus fuisset, iram Dei sentiens, ac Jesus Nave filius pulvere conspersus procidisset una cum senioribus, sicque reus per sortem deprehensus, eas quas dixi pœnas dedisset. (2) Quid vero Maria Moysis soror? Illa cum solum aliquid contra Moysem improbando dixisset, idque ipsum vere (uxorem enim, inquit, Æthiopissam sibi adjunxit), tantam experta est Dei indignationem, ut ne ipso quidem Moyse precante peccati pœna ipsi remitteretur⁸¹. Sed istorum quid meminisse necesse est, 507

A προαιρέσεως κατακρίνεται. Ὁ μὲν γὰρ τις ἤμαρτε, πονηρῶς τὸ ἐξ ἀρχῆς θεωραμένος· καὶ γὰρ καὶ ὑπὸ γονέων ἀδίκων εἰς τὸν βίον παρήχθη, καὶ συνετράφη καὶ ῥήμασι καὶ πράξεσι παρανόμοις. Ἄλλος δὲ πολλὰ ἔχων τὰ προκαλούμενα αὐτὸν εἰς ἀρετὴν, ἀνατροφὴν σεμνοτάτην, νοθεύτησιν γονέων, διδασκάλων (5) ἀκρίβειαν, ἀκρόασιν λόγων θειοτέρων, δίδαιταν κατεσταλμένην, τὰλλα οἷς ψυχὴ παιδαγωγεῖται πρὸς ἀρετὴν· εἶτα καὶ αὐτὸς εἰς τὴν αὐτὴν ἀμαρτίαν ὑπόλωσθε. Πῶς οὖν οὐχὶ βαρυτέρας δικαίως ὁ τοιοῦτος τῆς τιμωρίας ἀξιοθήσεται; Ὁ μὲν γὰρ ἐπὶ μόναις ταῖς κατεσπαρμέναις ἐν ταῖς ἐννοαῖς ἡμῶν συτηρίοις ἀφορμαῖς ἐκλήθησεται, ὡς οὐ χρησάμενος αὐταῖς ὑγιῶς· ὁ δὲ πρὸς τοῦτω (4), καὶ ὡς προθεωκῶς πᾶσαν τὴν δεδομένην αὐτῷ συνεργίαν B καὶ δι' ἀπροσεξίαν εἰς τὸν πονηρὸν βίον κατασυρεῖς.

4. Ποία οὖν τῶν ἀμαρτημάτων συγγνώμην ἔχειν δύνανται παρὰ τῷ Θεῷ; πόσα δὲ καὶ πηλίκαι ἀμαρτήσας τις, ὑπεύθυνος γίνεται τῷ κρίματι τῆς ἀπειθείας; Οὕτε ἐν τῷ πλήθει τῶν ἀμαρτανομένων, οὔτε ἐν τῷ μεγέθει τῶν ἀμαρτημάτων, ἐν μόνῃ δὲ τῇ παραβάσει οὐδὲν ἰσοῦσον προστάγματος σαφῶς κρίνομεν (5) τὴν πρὸς Θεὸν ἀπειθειαν, καὶ κοινὸν κατὰ πάσης παρακοῆς τοῦ Θεοῦ τὸ κρίμα εὐρίσκομεν, τὰς θείας ἀναλαβόντες Γραφάς. Ἐν μὲν τῇ Παλαιᾷ τὸ φοβερὸν ἐκείνου τοῦ Ἁγὰρ ἀναγινώσκοντες τέλος, ἡ τὴν κατὰ τὸν ἐν Σαββάτῳ ξύλλα ἀναλέξαντα ἱστορίαν· ὧν ἑκάτερος οὐδὲν οὐδέποτε ἄλλο οὐκ εἰς Θεὸν ἡμαρτηκῶς, οὐκ ἀνθρωπον τῷ δικηκῶς, οὐ μέγα, οὐ μικρὸν ὄλως, εὐρίσκεται. Ἀλλ' ὁ μὲν ἐπὶ μόνῃ καὶ πρώτῃ C τῶν ξύλων συλλογῇ ἀπαραιτήτων εἰδῶσι τὴν δίκην, οὐδὲ μετανοίας τόπον εὐρύν· προστάγματι γὰρ Θεοῦ παρὰ παντὸς τοῦ λαοῦ παραχρῆμα λιθοβολεῖται. Ὁ δὲ, ὅτι μόνον οὐφείλετό τιν ἀναθημάτων, οὕτω δὲ εἰσπνεχθέντων εἰς τὴν συναγωγὴν, οὐδὲ προσδεχθέντων ὑπὸ τῶν ἐπιτεταγμένων τὰ τοιαῦτα, αἷτιος ἀπωλείας, οὐχ ἑαυτῷ μόνῳ, ἀλλὰ καὶ γαμετῇ καὶ τέκνοις, πρὸς δὲ καὶ αὐτῇ σκηνῇ, σὺν πᾶσι τοῖς ἰδίοις ἐγένετο. Ἐμελλε δὲ ᾗδῃ θάπτον καὶ τὸν λαὸν ἅπαντα, πρὸς τρόπον, ἐπινέμεσθαι τῆς ἀμαρτίας τὸ κακὸν, καὶ ταῦτα, οὔτε εἰδότες τὸ γεγονός, οὔτε συνεγνωκότες τῷ ἀμαρτήσαντι, εἰ μὴ ταχέως ἐκ τῆς πώσεως τῶν ἀναιρεθέντων ἀνδρῶν συνετρίβη μὲν ὁ λαὸς αἰσθόμενος τῆς ὀργῆς τοῦ Θεοῦ, ἔπεσε δὲ ἅμα τοῖς πρεσβυτέροις καταπασσάμενος χοῦν Ἰησοῦς ὁ τοῦ D Ναυῆ· καὶ οὕτω διὰ κλήρου φωραθεὶς ὁ ἐνοχος τὴν εἰρημένην δέδωκε δίκην. Τί δὲ Μαρία ἡ ἀδελφὴ Μωϋσέως; Αὕτη κατὰ Μωϋσέως ἐπειδὴ εἶπέ τι μόνον ἐν καταγνώσεως μέρει, καὶ τοῦτο ἀληθές (γυναῖκα γὰρ, φησὶν, Αἰθιοπίσαν ἔλαβον ἑαυτῇ), τοσαύτης ἐπειράθη τῆς τοῦ Θεοῦ ἀγανακτήσεως, ὡς μὴδὲ αὐτοῦ τοῦ Μωϋσέως ἔκτεθειντος συγχωρηθῆναι αὐτῇ τῆς ἀμαρτίας τὸ ἐπιτίμιον. Καὶ τί δαί περὶ τούτων λέ-

⁷⁹ Jos. vii, 25. ⁸⁰ Num. xv, 36. ⁸¹ Num. xii, 17 sqq.

(1) Ex Proœmio De judicio Dei, 217.

(2) Ibid.

(3) Διδασκάλων. Hanc vocem addidimus ex contextu et codicum altero.

(4) Πρὸς τοῦτω. Sic idem codex et contextus. Editi πρὸς τοῦτο.

(5) Κρίνομεν. Legendum videtur ut in contextu κρίνομένην.

γειν, αὐτὸν τοῦτον ἀφέντας Μωϋσέα, τὸν τοῦ Θεοῦ
θεράποντα, τὸν μέγαν ἐκείνον, τὸν τσαούτης μὲν καὶ
τηλικαύτης ἀξιοθένης παρ' αὐτοῦ τιμῆς, οὕτω δὲ ὑπὸ
αὐτοῦ μαρτυρηθέντα, ὡς ἀκοῦσαι, *Οἷδ' αὖ σε παρὰ
πάντας, καὶ εἴρηκας χάριν ἐνώπιόν μου*; Οὗτος
γὰρ ἐπὶ τοῦ ὕδατος τῆς ἀντιλογίας, οὐδενὸς ἔνεκεν
ἐτέρου, ἢ ἵνα μόνον εἴπῃ τῷ λαῷ γογγύζοντι δι'
ἀπορίαν ὕδατος, *Μὴ ἐκ ταύτης τῆς πέτρας ἐξάξω
ὕμιν ὕδωρ*; τοῦτου μόνου ἔνεκεν εὐθὺς ἀπειλὴν
παρὰ τοῦ Θεοῦ δέχεται, εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας
οὐκ εἰσελεύσεσθαι, ἥτις ἦν τότε τὸν πρὸς Ἰουδαίους
ἐπαγγελίων τὸ κεφάλαιον. Ὅταν οὖν ἴδω τοῦτον
παρακαλοῦντα, καὶ μὴ συγχωροῦμενον· ὅταν ἴδω
μηδεμίαν συγγνώμης διὰ τὰ τσαούτα κατωρθώματα
ἐπὶ τῷ βραχεῖ ἐκείνῳ καταζεύμενον ῥήματι· οὐχ
ὄντως ὁρῶ Θεοῦ ἀποτομίαν, κατὰ τὸν Ἀπόστολον;
οὐχὶ κἀκεῖνο ἀληθὲς εἶναι πισυθῆσομαι, τὸ, *Εἰ δ' ἐλ-
καιος μέλλεις σώζεσθαι, ὁ ἀσεβὴς καὶ ἀμαρτανλὸς ποῦ
συνεῖται*; Καὶ τί ταῦτα λέγω; Ἥλει ὁ ἱερεὺς ὑπὲρ
τοῦ ἰδίου βίου μὴδὲν ἐγκαλούμενος, ὅτι μὴ τοῖς υἱοῖς
ἐπεξέλθε σφοδρότερον, τοιαύτην ἐκίνησεν ὀργὴν τῇ
μακροθυμίᾳ τοῦ Θεοῦ, ὥστε ἐπαναστάντων ἀλλοφύ-
λων, τοὺς μὲν υἱοὺς αὐτοῦ ἐκείνους ἀναιρεθῆναι κατὰ
τὸν πόλεμον ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ, ἥττηθῆναι δὲ σύμπαντα
τὸν λαόν, καὶ τοῦτων πεσεῖν ἱκανοὺς, γενέσθαι δὲ
καὶ περὶ τὴν κινωτὸν τῆς ἀγίας τοῦ Θεοῦ διαθήκης,
ἃ μῆτε ἠκούσθη ποτὲ πρότερον· ὥστε, ἥς οὕτε
Ἰσραηλίταις, οὕτε μὴν αὐτοῖς τοῖς ἱερεῦσιν ἅπασιν,
οὐδὲ πάντοτε, ἀπεσθαι θεμιτὸν ἦν, οὐδὲ τόπος αὐ-
τὴν (1) ὁ τυχὸν ὑπεδέχετο, ταύτην ὑπὸ χειρῶν ἀσε-
βῶν ἄλλοτε ἀλλαχόθεν μετακομίσσεσθαι (2), καὶ ἀντὶ
τῶν ἁγίων, εἰδῶλων ναοῖς ἀποτίθεσθαι. Ἐφ' οἷς πό-
σον τινὰ συνέβαινε εἶναι καὶ κατ' αὐτοῦ τοῦ ὀνόμα-
τος τοῦ Θεοῦ γέλωτα καὶ χλευσὴν παρὰ τοῖς ἀλλοφύ-
λοις, στογάζεσθαι πάρεστιν. Ἐπὶ τοῦτοις καὶ αὐτὸς
ὁ Ἥλει τέλει χρησάμενος οἰκτροτάτῳ, ἀπειλὴν ἐδέ-
ξατο τοῦ καὶ τὸ σπέρμα αὐτοῦ ἀποκινηθῆσεσθαι τοῦ
ἱερατικοῦ ἀξιώματος· ὅπερ καὶ γέγονε. Καίτοι, τοῦ
μὲν ἰδίου βίου ἔνεκεν, οὐδὲν ἠτιάθη ὁ πρεσβύτερος
ποτέ. Καὶ αὐτοῖς δὲ τοῖς υἱοῖς οὐχ ὑπέμεινε ἐφ-
ησυχάσαι· ἀλλὰ πολλὰ μὲν παρήγει, περὶ τοῦ μηκέτι
τοῖς ὁμοίοις ἐμμένειν, *Μὴ τέκνα, λέγων, μὴ· οὐκ
ἀγαθαὶ αἱ ἀκοαί, ἀς ἐγὼ ἀκούω περὶ ὑμῶν*. Ὅμως
ἐπειδὴ περ οὐχὶ τὸν πρόποντα ζῆλον κατ' αὐτῶν ἐπ-
εδείξατο, ἑαυτῷ τε κἀκεῖνοις, καὶ τῷ λαῷ, τσαούτην
τὴν τοῦ Θεοῦ ἀνῆψεν ὀργήν. Καίτοι· ἔοικεν ὁ μὲν
ἐλεγχος τέλος ἔχειν τὴν διόρθωσιν τοῦ ἀμαρτανόντος·
ὁ δὲ ὀνειδισμὸς ἐπὶ ἀσχημοσύνῃ τοῦ ἐπαικτοῦς γί-
νεσθαι. Εἰ γὰρ καὶ τὰ πλεῖστα κατωρθώκεναι δοκεῖ
τις, ὀλίγων δὲ που, ἢ καὶ μᾶς ἡστυνοσοῦν ἐντολῆς
ἀμελήσει, ἢ τῷ πλημμελήσαντι ἀδιαφόρως ἐφησυχάσει,
καὶ μὴ ζῆλον ἀγαθὸν κατὰ τὸ κρῖμα τοῦ Θεοῦ ἐπιδεί-
ξεσθαι, ἐπὶ ταύτῃ μόνῃ δικαίως ὑφέξει. Κἀν ἐξ ἀγνοίας
πάθῃ τι τοιοῦτον, οὐδὲ οὕτως ἀτιμώρητος διαφεύγει.

¹¹ Exou. xxxiii. 12. ¹² Num. xx, 10. ¹³ Rom. xi, 22. ¹⁴ 1 Pet. iv, 18. ¹⁵ 1 Reg. ii, 24.

(1) Τόπος αὐτῆς. Sic ope contextus et alterius
codicum emendavimus pravam lectionem τὸ πρὸς
αὐτὴν. Eisdem ope contextus emendavimus quod
erat apud Symeonem, οὐδέποτε.

A ipso Moyse præterito, Dei famulo, magno illo viro,
tot ac tantis honoribus a Deo insignito, et ipsius
testimonio ita comprobato, ut audierit: *Novi te
præ omnibus, et invenisti gratiam coram me* ¹¹? Hic
enim ad aquas contradictionis, nulla alia de causa,
nisi quod tantummodo populo ob aquæ penuriam
murmuranti dixerat, *Num ex hac petra educam vo-
bis aquam* ¹²? hac sola de causa statim a Deo commi-
nationem accepit, fore ut non ingrederetur in ter-
ram promissionis, quæ omnium, quæ Judæis pro-
missa fuerant, tunc summa erat. Cum igitur video
hunc rogantem, et veniam non obtinentem; cum
video nullam illi tot ac tanta recte facta brevis
hujus verbi veniam impetrasse; nonne revera
secundum Apostolum severitatem Dei cerno ¹³?
B nonne ita persuadebo mihi plane verum esse illud:
*Si justus vix salvus efficitur, impius et peccator ubi
parebit* ¹⁴? Et quid hæc commemoro? Heli sacer-
dos, vitæ, alioqui integerrimæ, propterea quod in
filios suos vehementius non inveheretur, tanta ira
Dei lenitatem incendit, ut, alienigenis irruptionem
facientibus, illi ipsi ejus filii una die in bello inter-
ficerentur, superareturque universus populus, non
paucis ex eo cadentibus, imo etiam circa arcam
sancti fœderis Dei fierent, quæ ne audita quidem
unquam antea fuerant: sic ut arca quam neque
Israelitis, neque ipsis sacerdotibus omnibus, neque
quovis tempore contingere licebat, quæque non in
quovis loco asservabatur, alio aliunde exportata
sit ab impiis manibus, et pro sanctuario in simula-
crorum delubris collocata fuerit. Ex quibus con-
jectare fas est, quanto risui ludibrioque ipsum
etiam Dei nomen alienigenæ illi habuerint. Ad hæc
et ipse Heli miserrimo exitu vitam finit, eique mi-
natus est Dominus fore ut semen ejus a sacerdotali
dignitate submoveretur: quod et contigit: tametsi
senex ob suos ipsius mores nullo unquam crimine
accusatus est. Imo etiam neque filiorum suorum
flagitia tacitus sustinuit: sed multum admonuerat,
ut ne amplius in ejusmodi peccatis perseverarent.
Aiebat enim: *Absit, filii! non sunt boni rumores,
quos audio de vobis* ¹⁵. Quoniam tamen quod par erat
animi studium in ipsos non ostendit, sibi ac illis
ipsique populo tantam iram Dei accendit. (3) Et
videtur quidem objurgatio finem habere peccatoris
correctionem, opprobrium vero ad lapsi confusio-
nem inferri. (4) Etenim etiamsi videatur quispiam
præclare permulta fecisse, paucorum vero vel etiam
unius cujuslibet præcepti negligens fuerit, aut de-
linquenti indifferenter acquieverit, neque diligens
studium secundum Dei judicium adhibuerit, justas
hoc solum nomine pœnas luet. Quod si etiam im-
prudens tale quid peccet, neque eo prætextu sup-
plicium effugiet.

(2) Μετακομίσσεσθαι. Forte μετακομίσσεσθαι. Edit.

(3) Ex hom. in ps. xiv, 355.

(4) Unus codex indicat serm. ascet

5. (1) Ejus quidem generis judicia plurima in Veteri Testamento adversus omnem inobedientiam reperimus; nec vero his pauciora, Novum legendo dum pergitur, sed et multo hic severiorem deprehendimus judicii acerbiteriam, ut illud, *Servus qui cognovit voluntatem* 508 *domini sui et non fecit, vapulabit multis; qui autem non cognovit, et fecit digna plagis, vapulabit paucis*⁸⁷. Christus profecto nec eum qui peccavit imprudens a poenâ liberat, et in eos qui prudentes delinquant, vehementiores minas intendit. Et rursum, *Cælum, inquit, et terra transibunt, verba autem mea non præteribunt*⁸⁸. Beatus quoque apostolus Paulus ait, *Consilia destruentes, et omnem altitudinem extollentem se adversus scientiam Dei, et in captivitate redigentes omnem intellectum in obsequium Christi*⁸⁹. (2) Omnem altitudinem, omnemque intellectum, non hunc, vel illum. Et in promptu habentes ulcisci omnem inobedientiam⁹⁰. Et alibi rursum: *Qui talia agunt, digni sunt morte*⁹¹; et rursum: *Qui in lege gloriaris, per prævaricationem legis Deum inhonoras*⁹². Itaque nihil apud Deum impunitum relinquitur. Sed si hæc verba sunt solum sine re; ecce qui Corinthi uxorem patris habebat, qui cum hoc uno excepto, nullius alterius flagitii insimularetur, tamen non solum ipse traditur Satanae ad carnis interitum, donec dignis poenitentiae satibus emendasset peccatum, sed universam simul Ecclesiam, quod id scelus ultia non esset, in hæc conjicit vituperia. (3) Quid vero Ananias ille, cuius mentio est in Actis? Quodnam aliud malum perpetrasset invenitur, præter illud ipsum? Ubi igitur apparuit, ipsum ira tanta dignum fuisse? Divenditis suis facultatibus, pecunias detulit ad pedes apostolorum: sed tamen, quod aliquam pretii partem seposuisset, propterea eadem hora una cum uxore morte plectitur, neque id consecutus ut de agenda ob admissum peccatum poenitentia quidquam audiret, nec saltem invento tempore, quo ob scelus compungi posset, nec accepto ad agendam poenitentiam præfinito spatio. Porro talis ac tanti judicii exactor, tantæque Dei in peccantem iræ minister, beatus ille Petrus, omnibus discipulis prælatus, cui soli majora data quam aliis sunt testimonia, qui prædicatus est beatus, cui claves regni cælorum concredite sunt, cum audit a Domino, *Si non laveris te, non habebis partem mecum*⁹³, quale cor, quæso, et quantumvis lapideum ad metum judiciorum Dei non incitet? præsertim cum nullius peccati, nulliusve contemptus significationem ullam dedisset, imo potius egregio honore Dominum affecisset suum;

⁸⁷ Luc. xii, 47. ⁸⁸ Matth. xxv, 35. ⁸⁹ II Cor, x, 5. ⁹⁰ ibid. 6. ⁹¹ Rom. i, 32. ⁹² Rom. ii, 23. ⁹³ Joan. xiii, 8.

(1) Ex Proœmio De judicio Dei, 219

(2) Ibid. 220.

(3) Ibid. 221.

(4) Τοῖς ἐγκλήμασι. Referuntur in contextu illæ

5. Τοιαῦτα μὲν οὖν ὅτι πλεῖστα κατὰ τὴν καλαὴν Διαθήκην εὐρίσκωμεν κατὰ πάσης παρακοῆς τὰ κρίματα· οὐχ ἦντον δὲ τούτων ἐν τῇ Καινῇ ἐρχόμενος, ἀλλὰ καὶ πολλῶν πλείω καταμανθάνω τοῦ κρίματος τὴν σφοδρότητα, οὖν· Ὁ δοῦλος ὁ γνούς τὸ θέλημα τοῦ κυρίου αὐτοῦ, καὶ μὴ ποιήσας, δαρήσεται πολλὰς· ὁ δὲ μὴ γνούς, ποιήσας δὲ ἀξία πληγῶν, δαρήσεται ὅλην· καὶ ὅπως οὐκ ἀπολύσαντος μὲν τοῦ Χριστοῦ οὔτε τὸν κατ' ἀγνοίαν ἡμαρτηκότα τῆς τιμωρίας, σφοδρότερον δὲ κατὰ τῶν ἐν γνώσει τὴν ἀπειλὴν ἐπιτείναντος. Καὶ πάλιν, Ὁ οὐρανὸς, φησὶ, καὶ ἡ γῆ παρελεύσεται, οἱ δὲ λόγοι μου οὐ μὴ παρέλθωσι. Καὶ ὁ μακάριος ἀπόστολος Παῦλος φησὶ· Λοιγισμοὺς καθαλοῦντες, καὶ πᾶν ὕψωμα ἐπαυρόμενον κατὰ τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ, καὶ αἰχμαλωτίζοντες πᾶν νόημα εἰς τὴν ὑπακοήν τοῦ Χριστοῦ. Πᾶν ὕψωμα καὶ πᾶν νόημα, οὐχὶ τοῦτο, ἢ ἐκεῖνο. Καὶ ἐν ἐτοίμῳ ἔχοντες ἐκδικῆσαι πᾶσαν παρακοήν. Καὶ ἀλλοχού πάλιν· Οἱ τὰ τοιαῦτα πράσσοντες, ἀξιοὶ θανάτου εἰσίν· καὶ πάλιν· Ὅς ἐν νόμῳ καυχᾶσαι, διὰ τῆς παραβάσεως τοῦ νόμου τὸν Θεὸν ἀτιμάζεις. Ὡστε οὐδὲν ἀνεκδικῆτον ἀφίεται παρὰ τῷ Θεῷ. Εἰ δὲ ταῦτα λόγοι μόνον, καὶ οὐ πράγματα· Ἰδοὺ ὁ τὴν γυναῖκα τοῦ πατρὸς ἐν Κορίνθῳ ἔχων, οὐδὲν ἕτερον ἐγκληθεὶς, ἐπὶ τούτῳ μόνῳ οὐ μόνον αὐτὸς παρὰ τὸν Σατανᾶ εἰς βλεθρον τῆς σαρκὸς, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀξίους καρποὺς τῆς μετανοίας διορθώσεται τὸ πλημμελήμα, ἀλλὰ καὶ πᾶσα ὁμοῦ ἡ Ἐκκλησία, ἐπεὶ μὴ ἐπεξήλθε τῷ ἁμαρτήματι, ἐκείνοις περιβάλλεται· τοῖς ἐγκλήμασι. (4). Τί δὲ Ἀνανίας ὁ ἐν ταῖς Πράξεσι; τί ἄλλο κακὸν πεποιηκὼς εὐρίσκεται, ἢ ἐκεῖνο αὐτό; Ποῦ νῦν τσαούτης ὀργῆς ἄξιον φαίνεται; Ἰδὼν κτήμα πωλήσας, ἤνεγκε τὰ χρήματα θέναι παρὰ τοὺς πόδας τῶν ἀποστόλων, νοσφισάμενος ἀπὸ τῆς τιμῆς, καὶ ἐπὶ τούτῳ παρ' αὐτὴν τὴν ὥραν ἅμα τῇ γυναίκῃ θανάτῳ καταδικάζεται, οὐδὲ τοὺς περὶ μετανοίας λόγους ἐπὶ τῷ ἁμαρτήματι μαθεῖν καταξιώθεις, οὐ τοῦ κατανυγῆναι γούν ἐπὶ τούτῳ καίρῳ εὐρών, οὐ τοῦ μετανοῆσαι προθεσμίαν λαβών. Ὁ δὲ τοῦ τοιούτου καὶ τηλικούτου κρίματος ὑπηρέτης, ὁ μακάριος Πέτρος, ὁ πάντων μὲν τῶν μαθητῶν προκρίθεις, μόνος δὲ πλείω τῶν ἄλλων μαρτυρηθεὶς καὶ μακαρισθεὶς, ὁ τὰς κλεῖς τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν πιστευθεὶς, ὅταν ἀκούῃ παρὰ τοῦ Κυρίου, Ἐὰν μὴ νίψῃ σε, οὐκ ἔχεις μέρος μετ' ἐμοῦ, ποίαν ἄρα καὶ τὴν ὁπωσοῦν λιθίνην καρδίαν οὐ δυσωπήσει πρὸς φόβον τῶν τοῦ Θεοῦ κρίματων; καὶ ταῦτα, οὐδὲ μίς μὲν ἁμαρτίας, οὐδὲ μίς καταφρονήσεως ἐμφασιν δούς, τιμῇ δὲ μᾶλλον τῇ περὶ τὸν Δεσπότην ὑπερβαλλούσῃ (5) χρησάμενος, καὶ τὴν προσήκουσαν

criminationes, nempe, *Quid vultis, in virga veniam ad vos?* etc.

(5) Ὑπερβαλλούση. Hanc vocem ex contextu desumpsimus.

δούλω καὶ μαθητῇ εὐλαβείαν ἐπιδειξάμενος. Ἰδὼν γὰρ τὸν ἑαυτοῦ καὶ πάντων Κύριον, καὶ Θεὸν, καὶ βασιλέα, καὶ Σωτῆρα, καὶ ὁμοῦ τὰ πάντα, ἐν ὑπηρετίῳ σχήματι διαβυσσάμενον τὸ λέντιον, καὶ νίπτειν τοὺς πόδας αὐτοῦ βουλόμενον, εὐθὺς ὥσπερ εἰς συναίσθησιν ἔλθων τῆς οἰκείας ἀναξιοτήτος, καὶ τὸ ἄξιωμα τοῦ προσερχομένου καταπλαγείς, ἐξεβόησε· Κύριε, σὺ μου νίπτεις τοὺς πόδας; καὶ πάλιν· Ὁ μὴ μου νίψῃς τοὺς πόδας εἰς τὸν αἰῶνα. Ἐπὶ τοῦτω τὴν τοσαύτην ἐκδέχεται ἀπειλὴν, ὥς εἰ μὴ ἔφασκε τῇ ταχύτητι καὶ σφοδρότητι τῆς ὑπακοῆς διορθωσάμενος τὴν ἀντιλογίαν, οὐδὲν ἂν αὐτῷ τῶν παρὰ τοῦ Κυρίου μακαρισμῶν τε καὶ ζωρεῶν καὶ ἐπαγγελιῶν, οὐδὲ αὕτη ἡ τοῦ (1) Θεοῦ καὶ Πατρὸς τῆς τοιαύτης καὶ τοσαύτης εἰς τὸν μονογενῆ Ἰῶν εὐδοκίας ἀποκάλυψις ἤρκεσε παραμυθίσασθαι τὴν παρούσαν ἀπειθείαν.

6. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἂν θέλω καταλέγειν, ὅσα εὐρίσκω ἐκ τε τῆς Παλαιᾶς καὶ Καινῆς Διαθήκης, ἐπιλείψει με τάχα διηγούμενον ὁ χρόνος. Πλὴν ἐκείνο μόνον πρὸς τὸ παρὸν μνημονεύσαι ἀναγκαῖον, τὸ ἐν τῇ μεγάλῃ καὶ φοβερᾷ τῆς κρίσεως ἡμέρᾳ πρὸς τοὺς ἐξ ἀριστερῶν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἱσταμένους· λεχθὲν παρ' αὐτοῦ· Πορεύεσθε ἀπ' ἐμοῦ, οἱ καταραμένοι, εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον, τὸ ἡτοιμασμένον τῷ διαβόλῳ, καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ· οὐχ ὅτι ἐφονεύσατε, ἢ ἐπορνεύσατε, ἢ ἐφεύσασθε, ἢ τινα ἡδικήσατε, ἢ ἄλλο τι τῶν ἀπηγορευμένων, κἀν τὸ βραχύτατον γούν, ἐπράξατε, ἀλλ' ὅτι τῶν ἀγαθῶν ἔργων ἡμελήσατε. Ἐπειράσα γάρ, φησὶ, καὶ οὐκ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν· ἐδίψησα, καὶ οὐκ ἐποίησατέ με· ἀσθενῆς καὶ ἐν φυλακῇ, καὶ οὐκ ἐπεσκέψασθέ με. Ὁ τοίνυν μὴ ἐκθληνόμενος, μηδὲ κατακαμπτόμενος ὑπὲρ τῆς ἐγκρατείας, πᾶσαν φυγὴν (2) ἀμαρτημάτων κατώρῳσεν· εἰ δὲ τὰ μὲν πλεῖστα ἔφυγεν, ὅφ' ἐνδὲς δὲ κρατεῖται, οὐκ ἐγκρατὴς ὁ τοιοῦτος, ὥς οὔτε ὕγιος ὁ ἐν σώματι καὶ πάθει παρενοχλούμενος· οὔτε ἐλευθερός ὁ ὅφ' ἐνδὲς καὶ τοῦ τυχόντος κυριεύμενος. Τοῖς μὲν οὖν ἰάσιμα ἀμαρτανόουσιν ἀπειλεῖ ὁ λόγος, ἐπισκεπτεσθαι ἐν βλάβει τὰς ἀνομίας αὐτῶν, καὶ ἐν μαστίγῃ τὰς ἀδικίας αὐτῶν· τοῖς δὲ ἀνιάντως ἔχουσι λέγει· Τί ἐτι πληγῆτε, πάσας διεσέλθοντες τὰς πληγὰς; Πασῶν κατεφρονήσατε τῶν ἐπιστρεπτικῶν μαστίγων, συντριμμὸς ὑμᾶς μένει. Τῶν δὲ περιστατικῶς συμβαινόντων τινὰ μὲν ἀμαρτημάτων ἐνέχα γίνεται· τινὰ δὲ εἰς διόρθωσιν τοῦ ἤθους τῶν πειραζομένων· ἄλλα δὲ ὑπὲρ τοῦ ἐκτριβῆναι τοὺς ἀπεγνωσμένους, ὥς ἐπὶ τοῦ Φαραῶ. Τοῦτοις γὰρ οὐκέτι πληγαί, οὐδὲ μαστίγαι, ἀλλ' ἀφανισμὸς ἀπειλεῖται. Τί ἐτι πληγῆτε, ὧν καὶ τὰ σώματα καὶ αἱ ψυχαὶ μεμαστίγωνται, καὶ οὐδαμοῦ ἡ διόρθωσις; ἔστι δὲ πολλὰ καὶ ἡ νόσος ὠφέλιμος, ὅταν παιδαγωγεῖν μέλ-

ac convenientem servo et discipulo reverentiam declarasset. Cum enim vidisset suum et universorum Dominum ac Deum, et regem, et servatorem simulque omnia, in ministri habitu linteocinctum, et pedes ipsius lavare volentem, mox ut conscius indignitatis suæ, et ob accedentis dignitatem attonitus, exclamavit: Domine, tu mihi lavas pedes⁹⁵? et iterum: Non lavabis mihi pedes in æternum⁹⁶. Hac de causa tantæ ei intenduntur minæ, ut nisi celeriter ac servida obedientia emendasset contradictionem, non Domini testimonia beatum eum prædicantia, non dona, non promissa, neque etiam accepta a Deo et Patre talis ac tantæ in Filium unigenitum benevolentiae revelatio, **509** hanc inobedientiam sanare potuisset.

6. Sed si omnia recensere velim, quæ in Veteri ac Novo Testamento nanciscor, fortasse narran-tem me tempus deficit. (3) Nunc illud tantum commemorandum est, quod in magna ac horrenda iudicii die Dominus noster Jesus Christus his, qui ad levam ipsius stabunt dicturus est: Discedite a me, maledicti, in ignem æternum, qui paratus est diabolo, et angelis ejus⁹⁷: non quia occidistis, aut fornicati estis, aut mendacium dixistis, aut cuiquam intulistis injuriam, aut aliud quidquam saltem minutissimum ex iis quæ prohibita sunt, fecistis: sed quia bona opera neglexistis. Esurivi enim, inquit, et non dedistis mihi manducare: sitivi, et non dedistis mihi potum: infirmus et in carcere, et non visitastis me⁹⁸. Qui igitur mollitiæ non diffuit, et a continentia ac temperantia minime deflectit, is non omnem peccati fugam consecutus est: sed si plurima quidem effugit, ab uno vero superatus est, non temperans ille est, ut neque sanus qui vel unico corporis morbo agitur: neque liber, qui uni quicunque ille sit domino paret. (4) His quidem quorum sanabilia sunt peccata, interminatur Scriptura fore, ut visitet Dominus eorum iniquitates in virga, et eorum injustitias in verberibus⁹⁹; sed his qui insanabiliter peccaverunt dicit: Quid adhuc percutiamini⁹⁹, plagas omnes experti? Omnia contempsistis inflictæ ad emendandum flagella, contritio vos manet. Ex iis autem calamitatibus quæ eveniunt, aliæ quidem accidunt ad puniendâ peccata, aliæ ad mores eorum qui tentantur emendandos, aliæ ad eos qui desperantur atterendos, ut in Pharaone. His enim non jam plagas aut flagella, sed interitum minatur. Quid adhuc percutiamini vos, quorum corpora et animæ flagris concesa sunt, nec usquam emen-

⁹⁵ Joan. xiii, 6. ⁹⁶ ibid. 8. ⁹⁷ Matth. xxv, 41.

⁹⁸ ibid. 42.

⁹⁹ Psal. lxxxviii, 35. ⁹⁹ Isa. i, 5.

(1) Αὐτὴ ἡ τοῦ. Sic nostri codices et contextus. Editi αὐτὴ αὐτοῦ.

(2) Πάσας φυγὴν. Legendum μὴ πᾶσαν φυγὴν, si sententiam sibi non repugnantem habere volumus.

Ibidem legendum ἀπὸ τῆς ἐγκρατείας.

(3) Ex Proœmio De iudicio Dei, 222.

(4) Ex comment. in Isa. 389.

datio! (1) Erit enim utilis sæpenumero vel moribus, cum videlicet peccantem refrenabit. Et nocua est sanitas cum peccati instrumentum sit recte valenti. Sic et pecuniæ nonnullis jam ad libidinem inservierunt; paupertas vero plurimos ad vitia magnopere propendentes repressit. Neque igitur fugias quæ non oportet; nec confugas ad quem non oportet: sed unum tibi fugiendum sit peccatum, et unum ex malis refugium Deus.

7. (2) Multi quidem priorum peccatorum obliviscuntur, nullam eorum habentes rationem, ac ea contemnentes, quasi nulla futura sit ultio. Qui vero iudicium Dei jugiter habet ob oculos, credique certo fore, ut omnes coram Christi tribunali sistamur, ut reportet unusquisque ea quæ fiunt per corpus, juxta id quod fecit, sive bonum, sive malum², is in anxietate semper versatur, et hunc animæ suæ dolorem sanare studens, per suas ad Deum confessiones se ipse accusat, exemplo illius qui ait: *Dolor meus in conspectu meo semper*³. (3) Multi vero etsi a pravis operibus recesserunt, dum 510 priora facta recordatione percurrunt, per eam sæpe quiescens renovant peccatum. (4) Silentio enim sopita improbitas, latens est morbus in anima. (5) Cæterum eorum qui peccant dimissio fit per derelictionem. Quorum autem curam gerit, de iis ait Scriptura: *Non te deseram, neque te derelinquo*⁴: e contrario de quibus prorsus desperat, hos ad carnis et cogitationum suarum desideria explenda liberos dimittit, quod eis profutura non sit animadversio. (6) Quoniam enim hoc peccatum vulnere, livore ac plaga tumente pejus est; non est malagma imponere tanquam ad plagam, neque oleum, ut ad vulnera: nec jam opus est hisce remediis: quippe majora sunt, inquit; symptomata quam ut hisce medicamentis cedant. Et quia tota gens peccatrix est, populusque omnis peccatis plenus, ob id ad omnes sæpenumero pervenit supplicium. *Et omne cor mæret*⁵, dum in captivitatem abducitur populus ob peccata. Quemadmodum igitur sectionis, aut cauterii causam non sustinet medicus, sed morbus: sic et civitatum eversiones ab innumera peccatorum multitudine exortæ, omnem querelam a Deo propulsant.

8. (7) Invadunt enim propter paucos in omnem populum mala, ac flagitium unius plebi toti nocet. Achar sacrilegium commisit⁶, et totus casti-

Α λη τὸν ἀμαρτάνοντα· καὶ ἡ ὕγια βλαβερὰ, ὅταν ἐφόδιον γίνηται πρὸς ἀμαρτίαν τῷ ἔχοντι. Οὕτω καὶ τὰ χρήματα ἤδη τισὶν ὑπηρεσία πρὸς ἀκολασίαν ἐγένετο, καὶ πενία πολλοὺς ἐσωφρόνισα τῶν ὀρμημένων κακῶς. Μήτε οὖν φύγῃς ἀ μὴ δεῖ, μήτε προσφύγῃς ᾧ μὴ δεῖ (8)· ἀλλ' ἐν σοὶ φευκτὸν ἦτω, ἡ ἀμαρτία καὶ μία καταφυγή ἐκ τῶν κακῶν, ὁ Θεός.

7. Οἱ μέντοι πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων καὶ λήθην ποιοῦνται τῶν προτέρων ἀμαρτημάτων, ἀδιαφοροῦντες ἐπ' αὐτοῖς καὶ καταφρονοῦντες, ὡς μηδεμιᾶς ἐκδικήσεως γεννησομένης. Ὁ δὲ τὸ δικαστήριον τοῦ Θεοῦ πρὸ ὀφθαλμῶν διὰ παντὸς ἔχων, καὶ πεπισμένος, ὅτι πάντες παραστησόμεθα τῷ βήματι τοῦ Χριστοῦ, ἵνα κομίσῃται ἕκαστος τὰ διὰ τοῦ σώματος πρὸς ἃ ἐπραξεν, εἴτε ἀγαθὸν, εἴτε φαῦλον, ἐν ἀγωνίᾳ καθέστηκε πάντοτε, καὶ τὴν ἀληθῆνα τῇ ἑαυτοῦ ψυχῇ ταύτῃ ἵστασθαι (9) φροντίζων, αὐτὸς ἑαυτοῦ κατηγορεῖ διὰ τῶν πρὸς τὸν Θεὸν ἐξομολογήσεων, κατὰ τὴν λέγοντα· Ἡ ἀληθὺς μου ἐνώπιόν μου ἐστὶ διὰ παντός. Πολλοὶ δὲ καὶ ἐπιστρέφοντες ἀπὸ πονηρῶν ἔργων, οἰοεὶ τὰς μνημας τῶν παλαιῶν ἔργων παρακατέχοντες, δι' αὐτῶν πολλάκις ἀνανεοῦνται τὴν ἡσυχάζουσαν ἀμαρτίαν· Κακία γὰρ σιωπηθεῖσα, νόσος ὑποῦλός ἐστιν ἐν τῇ ψυχῇ. Ἡ δὲ ἀνεσις τῶν ἀμαρτωλῶν κατὰ ἐγκατάλειψιν γίνεται. Ὡς μὲν γὰρ προνοεῖται ὁ λόγος, φησὶν· Οὐ μὴ σε ἀνῶ, οὐδ' οὐ μὴ σε ἐγκαταλείπω· ὣς δ' ἂν παντελῶς ἀπογνῶ, τούτους ἀνέτους ἀφήσει ποιεῖν τὰ θελήματα τῆς σαρκὸς, καὶ τῶν διανοῶν αὐτῶν, ὡς τῆς παιδευτικῆς ἀνωφελοῦς αὐτοῖς ἐσομένης. Καὶ γὰρ ἐπεὶ ὑπὲρ τραῦμα καὶ μῶλωπα καὶ πληγὴν φλεγμαίνουσιν ἡ ἀμαρτία ἐστίν, οὐκ ἔστι μάλαγμα ἐπιθεῖναι ὡς πρὸς τὴν πληγὴν, οὐδὲ ἔλαιον ὡς πρὸς τὰ τραύματα· οὐδὲ χρεῖα τῆς ἀπὸ τούτων βοηθείας· μείζονα γὰρ, φησὶ, τὰ συμπτώματα ἢ ὥστε τοῦτοις ἐνδοῦναι. Καὶ ἐπειδὴ (10) ὅλον τὸ ἔθνος ἀμαρτωλὸν, καὶ πᾶς ὁ λαὸς πλήρης ἀνομιῶν, διὰ τοῦτο καὶ ἡ κόλασις ἐπὶ πάντας πολλάκις ἐφθασε. Καὶ πᾶσα καρδία λυπηρὰ γέγονεν, εἰς αἰχμαλωσίαν ἀγομένου τοῦ λαοῦ διὰ τὰ ἀμαρτήματα. Ὡς περ οὖν τῆς τομῆς, ἢ τοῦ καυτῆρος, οὐχ ὁ ἱατρὸς αἴτιος, ἀλλ' ἡ νόσος· οὕτω καὶ οἱ τῶν πόλεων ἀφανισμοί, ἐκ τῆς ἀμετρίας τῶν ἀμαρτανομένων τὴν ἀρχὴν ἔχοντες, τὸν Θεὸν ἀπ' αὐτῶν μέμψεις ἀπολύουσιν.

8. Ἐρχεται γὰρ καὶ δι' ὀλίγους κακὰ, καὶ μογηρίας τινὲς παραπλήλασε δῆμος. Ἄχαρ ἱεροσύλησε, καὶ ὅλη ἡ παράταξις ἐμαστιζέτο. Ὁ Ζαμβοὶ πάλιν

² II Cor. v, 10. ³ Psal. xxxvii, 48. ⁴ Jos. i, 5.

⁵ Isa. i, 5. ⁶ Jos. vii, 1.

(1) Ex hom. in ps. xlv, 171.

(2) Ex hom. in psal. xxxvii, 370.

(3) Unus codex indicat comment. in Isa.

(4) Uterque codex indicat serm. ethic.

(5) Ex comment. in Isa. 482.

(6) Ex comment. in Isa. 590.

(7) Ex hom. in famem et siccit. 66.

(8) Ὁ μὴ δεῖ. Codicum alter, οἷς μὴ δεῖ.

(9) Ἰστασθαι. Melius in contextu, ἱστασθαι. Ibidem ἐκ τῇ ἑαυτοῦ ψυχῇ.

(10) Ἐπειδὴ. Sic emendavimus opo Regii codicis 1992. Editi, ἐπεὶ μὴ.

εἰς τὰς Μαδιανίτιδας ἐξεπόμενος, καὶ ὁ Ἰσραὴλ ἔπειπεν εἰς δίκην. Καὶ καθάπερ ὁ λοιμὸς, ἐπειδὴν ἐνὸς ἀνθρώπου ἢ κτήνους ἄφθται, κατὰ διάδοσιν ἐπὶ πάντας τοὺς ἐγγίζοντας διανέμεσθαι πέφυκεν· οὕτω καὶ οἱ ἐργάται τῆς ἀνομίας, τὸ ἴδιον κακὸν ἐπὶ πάντας ἄγειν φιλονεικοῦσι, πολλοὺς ἑαυτοῖς παραπλησίους γενέσθαι φιλοτιμούμενοι, ἵνα ἐν τῇ κοινωνίᾳ τῶν κακῶν διαφεύγωσι τὰ θνήσκον· καὶ ἄλλος ἄλλῃ τῆς νόσου μεταδίδοντας, συννοσοῦσιν ἀλλήλοις καὶ συναπόλλυνται. Οὕτε γὰρ πῦρ, εὐκαταπρήστου ὕλης ἀφάμενον, δυνατόν μὴ οὐχὶ ἐπὶ πᾶσαν αὐτὴν διαβῆναι, ἄλλως τε καὶ ἐπιτύχη πνεύματος ἐπιφόρου τὴν φλόγα διακομίζοντος· οὕτε τὴν ἀμαρτίαν, ἐνὸς ἀφάμενην, μὴ οὐχὶ πάντας τοὺς ἐγγίζοντας διελθεῖν, ἐξαπτόντων αὐτὴν τῶν πνευμάτων τῆς πονηρίας.

9. Αἱ μὲν γὰρ διὰ τοῦ σώματος πράξεις καὶ χρόνου δύνανται, καὶ εὐκαιρίας, καὶ καμάτων, καὶ συνεργῶν, καὶ τῆς λοιπῆς χορηγίας. Αἱ δὲ τῆς διανοίας κινήσεις ἀχρόνως ἐνεργοῦνται, ἀκόπως ἐπιτελοῦνται, ἀπραγματεύτως συνίστανται, πάντα καιρὸν ἐπιτήδειον ἔχουσι. Καὶ τοῦ τις τῶν σοφῶν καὶ κατοφρωμένων ἐπὶ σεμνότητι, πλάσμα σωφροσύνης ἐξωθεν περικείμενος, ἐν μέσοις καθεζόμενος πολλὰκις τοῖς ἐπ' ἀρετῇ αὐτὸν μακαρίζουσιν, ἀπέδραμε τῇ διανοίᾳ πρὸς τὸν τῆς ἀμαρτίας τόπον (1) ἐν τῷ ἀφανεί τῆς καρδίας κινήματι. Εἶδε τῇ φαντασίᾳ τὰ σπουδαζόμενα, ἀνευτυπαστό τινα ὁμίλιν οὐκ εὐπρεπῇ, καὶ ὅλως ἐν τῷ κυρίῳ τῆς καρδίας ἐργαστηρίῳ ἐναργῇ τὴν ἡδονὴν ἑαυτοῦ ζωγραφήσας, ἀμάρτυρον ἑωὶ τὴν ἀμαρτίαν εἰργάσατο. Τὸ γὰρ πλεῖστον τῆς ἀμαρτίας ἐν τῇ ὁρμῇ πληροῦται τῇ κατὰ πρόθεσιν· διότι αἱ μὲν τοῦ σώματος πράξεις ὑπὸ πολλῶν διακοπόμεναι, ὁ δὲ κατὰ πρόθεσιν ἀμαρτάνων τῷ τάχει τῶν νοημάτων συναπαρτιζομένην ἔχει τὴν ἀμαρτίαν. Ὡς γὰρ ἡ σικὶ τῷ σώματι, οὕτως ταῖς ψυχαῖς αἱ ἀμαρτίαι παρέπονται, ἐναργεῖς τὰς πράξεις ἐξεικονίζουσαι. Τελεῖα μὲν οὖν κακία, τὸ καὶ γνώμη καὶ πράξεις ἀμαρτάνειν· ἤμιν δὲ τοῦ κακοῦ, ἐπὶ τῆς ὁρμῆς τῆς κατὰ διάνοιαν στήναι τὴν ἀμαρτίαν. Οὐ πάντῃ οὖν ἀτιμώρητος ὁ κατὰ διάνοιαν ἀμαρτάνων· ἀλλ' ὅσον ἐλπίσει τοῦ κακοῦ, τοσούτον αὐτῷ τῶν πόνων ὑφαιρεθήσεται. Τὸν μέντοι παραδεχθέντα εἰς τὴν ἀδελφότητα, εἶτα τὴν ὁμολογίαν ἀθετήσαντα, οὕτω χρὴ ὁρᾶσθαι, ὥς εἰς Θεὸν ἐξαμαρτόντα, ἐφ' οὗ, καὶ εἰς τὸν τὴν ὁμολογίαν τῶν συνθηκῶν κατέθετο. Ἐὰν δὲ εἰς Θεὸν ἀμαρτήσῃ τις, ζησὶ, καὶ τίς προσευξεται περὶ αὐτοῦ; Ὁ γὰρ ἀναθεὶς ἑαυτὸν τῷ Θεῷ, εἶτα πρὸς ἄλλον βίον ἀποπηδήσας, ἱεροσυλὸς γέγονεν, αὐτὸς ἑαυτὸν διακλέψας, καὶ ἀφελόμενος τὸ τοῦ Θεοῦ ἀνάθημα. Οἷς εὐλογόν ἐστι, μηκέτι θύραν τῶν ἀδελφῶν ἀνοίγεσθαι, μηδὲ εἰ κατὰ ψιλὴν πάρ-

atus est exercitus. Zambri Madianitidas scoriatus est*, et Israel poenas dedit. (2) Ac ut pestis, ubi unum hominem, aut jamentum attigit, contagio in proximos quosque serpere solet: sic et iniquitatis operarii proprium malum in omnes transfundere conantur, multosque sibi similes fieri magnopere cupiunt, ut in vitiorum societate infamiam vitent; atque alter alteri morbum impertientes, aegrotant simul, simulque pereunt. Nam neque ignis, materiam suscipiendæ flammæ idoneam nactus, cohiberi potest, quominus universam pervadat, maxime, si vehemens ventus flammam pervehat: neque fieri potest, ut peccatum, quod unum aliquem attigerit, ad omnes vicinos non transeat, si nequitie spiritus illud accendant.

9. (3) Etenim corporeæ actiones et tempore indigent, et opportunitate, et labore, et adiutoribus, denique reliquo commeatu. E diverso, cogitationis motus citra temporis moram sunt, perficiuntur citra lassitudinem, citra negotium ullum consistunt, idoneum ipsis est tempus omne. Et sane nonnunquam invenitur qui arrogans sit, superbiatque de gravitate et castitate, quique extrinsecus præ se ferens temperantiæ larvam, ac plerumque inter eos, qui ipsum ob virtutem beatum prædicant, desidens medius, mox tamen cogitatione per occultum cordis motum ad peccati locum accurrat. Videt animo concupita, comminiscitur congressum quempiam indecorum, ac denique in abdita cordis officina, claram in seipso voluptatis speciem depingens, intus peccatum sine testibus perpetrat. Peccati enim maxima pars in voluntatis appetitione absolvitur; propterea quod corporis actiones a multis interpellantur: qui vero peccat voluntate, statim celeri cogitationum motu peccatum explevit. (4) Ut enim umbra corpus, sic peccata animas comitantur, gestorum imaginem claram exprimentia. (5) Est enim perfecta malitia, cum quis et voluntate peccat et factis: dimidia vero mali pars est, cum peccatum in animi proposito manet. Itaque qui cogitatione peccat, non omnino remansurus est inultus: sed quantum deficit a malo, tantum ei poenarum remittitur. (6) Utique horum unusquisque, qui inter fratres admissus fuerit, posteaque professionem suam resciderit, perinde aspicere debet, ut qui in Deum peccaverit, coram quo, et in quo pactorum confessionem deposuit. Si vero, inquit, in Deum quis peccaverit, et quis orabit pro eo? Qui enim seipsum dicavit Deo, et deinde ad aliud vitæ genus transiit, factus est sacrilegus, cum ipse sui ipsius

Num. xxv. 6. *1 Reg. ii. 25.

(1) Τόπος. Sic contextus et uterque codex. Editi, τόπον.

(2) Ex hom. in psal. i. 96.

(3) Ex hom. in illud, Attende tibi ipsi, 17.

(4) Ex hom. in divites, 58.

(5) Ex comment. in Isa. 459.

(6) Ex Requiliusius tractatis, 235.

fur fuerit, donariumque Deo consecratum abstulerit. Quibus æquum est non amplius fores fratrum aperiri, ne si in brevi quidem transitu ad poscendum tectum accederent. Perspicua est enim Apostoli regula, qua jubemur subducere nos ab omni inordinato, neque commisceri cum illo, ut confundatur.

10. (1) Sic enim a principio absque spinis rosa nascebatur; postea vero floris pulchritudini fuit spina adjuncta, ut fruendæ voluptati foret dolor contiguus, dum recordaremur peccati, cujus causa ad hoc damnata terra est, ut nobis spinas proferret atque tribulos. Sed affectionum depravatio, per ignorationem Dei, improbam cognitionem iniecit. (2) Siquidem magnus ille athleta Job tentationes omnis generis perpeccus, non ignorabat undenam hoc sibi eveniret. Quapropter dicebat: *Sagittæ enim Domini in corpore meo sunt, quarum ira mecum eribit sanguinem*⁷. David vero cum anima ipsa ægrotaret, se ipse ulcisciebatur atque affligebat, seque omni penarum generi subiciebat in variis conflitendi modis. *Quoniam enim sagittæ tuæ infixæ sunt mihi*, inquit, *et confirmasti super me manum tuam. Non est sanitas in carne meâ a facie iræ tuæ. Non est pax ossibus meis a facie peccatorum meorum*⁸. Porro sagittæ hic memoratæ mihi videntur esse spirituales, imo verò ipsa Dei verba, quæ pungebant ac vulnerabant ipsius animam, et de conscientia ipsa sumebant supplicium, eamque castigabant. Vir enim hic tantus cum esset, totque a Deo bona consecutus, tamen factum turpe patravit. Quoniam enim inermis inventus David, ignitis malignis telis non resistebat, jure in anima sauciatus, concupiscentia correptus est. Quemadmodum autem Job diaboli sagittas, immissa videlicet corpori suo ulcera, quia permissu Dei acciderant, sagittas Domini vocavit, dicens: *Nam sagittæ Domini in corpore meo, quarum furor eribit meum sanguinem*; ita verisimile est ideo Davidem hic sagittas Domini nominasse, quia ex Domini concessu inimicus eum oppugnabat, ut edisceret non dicere: *Non movebor in æternum*⁹. Quia enim Dei gratia robatus, magna aliquando de se senserat, ita ut arroganter diceret: *Ego autem dixi in abundantia* **512**

*mea: Non movebor in æternum*¹⁰: ideo jure tentatori traditus est, qui animam ejus adortus, majus ei quam Jobi damnum intulit.

11. (3) Ego autem tria hæc video animi affectionis discrimina in inviolabili Christo obediendi necessitate, servorum, mercenariorum, filiorum. Aut enim supplicii metu a malo declinamus, versamurque in affectu servili; aut mercedis lucra requiren-

A οδον σκέπησιν ἔνεκεν ἐπιδημήσειεν. Ὁ γὰρ ἀποστολικὸς κανὼν φανερός, κελεύει (4) ἡμᾶς στέλλεσθαι ἀπὸ παντὸς ἀτάκτου, καὶ μὴ συναναμίγνυσθαι αὐτῷ, ἵνα ἐντραπή.

10. Οὕτω γὰρ καὶ τὸ ῥόδον ἀνευ ἀκάνθης ἦν τὴν ἀρχὴν βλαστήθην, ὑπὲρ δὲ τῷ κάλλει τοῦ ἀνθους ἡ ἀκάνθα παρέστυθη, ἵνα τῷ τερπνῷ τῆς ἀπολαύσεως ἐγγύθεν ἔχωμεν παρακειμένην τὴν λύπην, μεμνημένοι τῆς ἁμαρτίας, δι' ἣν ἀκάνθας καὶ τριβόλους ἡμῖν ἡ γῆ ἀνατέλλειν κατεδικάσθη. Ἄλλ' ἡ τῶν παθῶν κακία, διὰ τῆς περὶ Θεοῦ ἀγνοίας, ἀδόκιμον γῶσιν ἐντίθησιν. Ὁ μὲν γὰρ μέγας ἀθλητὴς ὁ Ἰώβ, παντοίους ὑπομείνας πειρασμοὺς, οὐκ ἠγνόει ὁπόθεν αὐτῷ τοῦτο ἐγένετο. Διὸ ἔλεγε· Βέλη γὰρ Κυρίου ἐν τῷ σώματι μου ἔστιν, ὥρ ὁ θυμὸς ἐκπίπτει μου τὸ αἷμα. Ὁ δὲ Δαβὶδ ἐπειδὴ περὶ τὴν ψυχὴν αὐτὴν ἐνενοστήκει, αὐτὸς ἑαυτὸν ἐτιμωρεῖτο, παντὶ τῶν ὑποβάλλων κολάσεων ἐν τοῖς τῆς ἐξομολογήσεως τρόποις. Ὅτι γὰρ τὰ βέλη σου ἐνεκάρησάν μοι, φησὶ, καὶ ἐπεστήριξας ἐπ' ἐμὲ τὴν χεῖρά σου. Οὐκ ἔστιν ἱστίς ἐν τῇ σαρκὶ μου ἀπὸ προσώπου τῆς ὀργῆς σου. Οὐκ ἔστιν εἰρήνη ἐν τοῖς ὀστέοις μου ἀπὸ προσώπου τῶν ἁμαρτιῶν μου. Καὶ μοι δοκεῖ τὰ ἐνταῦθα λεγόμενα βέλη λογικὰ εἶναι· μάλλον δὲ αὐτοὺς τοὺς τοῦ Θεοῦ λόγους, νύττοντας καὶ τιτρώσκοντας αὐτοῦ τὴν ψυχὴν, καὶ τὴν συνείδησιν αὐτοῦ τιμωρουμένους καὶ κολάζοντας. Ἐπεὶ τοσοῦτος ἦν (5) ὁ ἄνθρωπος, καὶ τοσοῦτον τετυχηκὼς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, αἰσχυρὰ πράξει ἑαυτὸν ἐξέδωκεν. Ἐπειδὴ γὰρ ἀφρακτός εὐρεθείς, οὐκ ἀνέσχετο πρὸς τὰ τοῦ πονηροῦ πεπυρωμένα βέλη, εἰκότως τὴν ψυχὴν τραυθεῖς, ἐάλω τῇ ἐπιθυμίᾳ. Ὡς περὶ δὲ τὰ τοῦ διαβόλου βέλη, τὰ ἔλκην τὰ ἐπιτεθέντα τῷ Ἰώβ κατὰ τοῦ σώματος, ἐπειδὴ κατὰ συγχώρησιν ἐγίνετο τοῦ Θεοῦ, βέλη Κυρίου ὠνόμασεν, εἰπὼν, Βέλη γὰρ Κυρίου ἐν τῷ σώματι μου ἔστιν, ὥρ ὁ θυμὸς αὐτῶν ἐκπίπτει μου τὸ αἷμα· οὕτως εἰκὸς καὶ τὸν Δαβὶδ ἐνταῦθα βέλη Κυρίου εἰρηκέναι, ἐπεὶ κατὰ συγχώρησιν τοῦ Κυρίου κατεστρατεύσατο αὐτοῦ ὁ ἀντίπαλος, ἵνα μάθῃ μὴ λέγειν· Οὐ μὴ σαλευθῶ εἰς τὸν αἰῶνα. Ἐπειδὴ γὰρ τῇ χάριτι τοῦ Θεοῦ δυνατούμενος, μέγα ἐφ' ἑαυτῷ ἐφρόνησεν ποτε, ὥς ἀπαυθαδιάσασθαι καὶ εἰπεῖν, Ἐγὼ δὲ εἴπα ἐν τῇ εὐθηνίᾳ μου· Οὐ μὴ σαλευθῶ εἰς τὸν αἰῶνα· τοῦτου χάριν εἰκότως παρεδόθη τῷ πειράζοντι, ὃς τὸν Ἰώβ ἐξημίωσεν.

11. Ἐγὼ δὲ τρεῖς ταύτας διαφορὰς τῆς διαθέσεως πρὸς τὴν ἀπαραίτητον ἀνάγκην τῆς ὑπακοῆς τοῦ Χριστοῦ καθορῶ, δουλείαν, μισθαργίαν, υἱότητα. Ἡ γὰρ φοβούμενοι τὰς κολάσεις ἐκκλίνομεν ἀπὸ τοῦ κακοῦ, καὶ ἐσμεν ἐν τῇ διαθέσει τῇ δουλικῇ.

⁷ Job vi, 4. ⁸ Psal. xxxvii, 3-4. ⁹ Psal. xxix, 7.

¹⁰ ibid.

(1) Ex hom. v in Hexaemer. 45.

(2) Ex hom. in psal. xxxvii, 364.

(3) Ex Regulis fusius tractatis, 329.

(4) Φανερός, κελεύει. ὁρτὶ φανερώς κελεύει, vel φανερός, κελεύων. Edit.

(5) Hr. Forte-ών. Ed.

ἢ τὰ ἐκ τοῦ μισθοῦ κέρδη διωκοντες, ἔνεκεν τῆς ἑαυτῶν ὠφελείας πληροῦμεν τὰ προστεταγμένα, καὶ κατὰ τοῦτο προσποιώμεθα τοῖς μισθοῖς· ἢ δὲ αὐτὸ τὸ καλὸν, καὶ τὴν πρὸς τὸν δαδωκότα ἡμῖν τὸν νόμον ἀγάπην, χαίροντες ὅτι οὕτως ἐνδόξῳ καὶ ἀγαθῷ Θεῷ δουλεύειν κατηξιώθημεν· καὶ ἔσμεν οὕτως ἐν τῇ τῶν υἱῶν διαθέσει. Οὐτε οὖν ὃ ἐν φόβῳ τὰς ἐντολὰς κατορθῶν, καὶ αἰεὶ τὸ τῆς βραθυμίας ἐπιτίμιον ὑφορώμενος, τὰ μὲν ποιήσει τῶν προστεταγμένων αὐτῷ, τὰ δὲ παρόψεται· ἀλλὰ τὴν ἐπὶ πάσῃ παρακοῇ ἐκδίκησιν ὁμοίως φοβεράν ἑαυτῷ ὑπολήφεται· καὶ διὰ τοῦτο μακαρίζεται, ὥς οὐδὲν αἰρούμενος παριδεῖν τῶν δεόντων (Μακάριος γὰρ, φησὶν, ἀνὴρ ὁ φοβούμενος τὸν Κύριον· διὰ τί; ὅτι ἐν ταῖς ἐντολαῖς αὐτοῦ θελήσει σφόδρα). Ἀλλ' οὐδὲ ὁ μισθωτὸς παρὰ τὴν τι τῶν διατεταγμένων αἰρῆσεται. Πῶς γὰρ κομίζεται τὸν μισθὸν τῆς ἐργασίας, μὴ πάντα πληρώσας τὰ συμπρωμημένα; Καὶ γὰρ ἐὰν ἐν τι λείπῃ τῶν ἀναγκαίων, ἄρρηστον τὸ ἔργον τῷ κεκτημένῳ κατέστησε. Τίς οὖν, μενούσης (1) ἐπὶ τῆς βλάβης, μισθὸν ὑποτελεῖ τῷ ἀδικήσαντι; Τρίτον ἦν ἡ κατὰ ἀγάπην ὑπηρεσία. Τίς οὖν υἱὸς σκοπὸν ἔχων τὴν τοῦ πατρὸς εὐαρέστησιν, ἐπὶ τοῖς μείζουσιν αὐτὸν εὐφραίων, τῶν μικροτάτων ἔνεκεν λυπεῖν αἰρήσεται; Οἱ τοίνυν τὰς πλείστας τῶν ἐντολῶν παραβαίνοντες, ἐν ποίῳ μέρει τετάχθαι βούλονται; μήτε ὡς Πατρί ὑπηρετοῦντες τῷ Θεῷ, μήτε ὡς μεγάλα ἐπαγγελλομένῳ παιθόμενοι, μήτε ὡς Δεσπότῃ δουλεύοντες.

12. Πῶς δὲ τὸν καθ' ἡδονὴν βίον τοῦ κατ' ἐντολήν προτιμήσαντες, ζωῆς μακαριότητα, καὶ ἰσοπολιτείαν τῷ ἁγίῳ, καὶ τὰς μετ' ἀγγέλων εὐφροσύνας ἐν προσώπῳ Χριστοῦ ἑαυτοῖς ὑποδώμεθα; Νηπίας ὅντως φρενὸς τὰ τοιαῦτα φαντάσματα. Πῶς ἔσομαι μετὰ Ἰησοῦ, ὁ μὴδὲ τὴν τυχούσαν θλήψιν μετ' εὐχαριστίας δεξάμενος; Πῶς μετὰ Δαβὶδ, ὁ μὴ πρὸς τὸν πολέμιον μακροθύμως διαθεθείς; Πῶς μετὰ Δανιὴλ, ὁ μὴ μετ' ἐγκρατείας διηνεχοῦς καὶ δεήσεως φιλοπύου τὸν Θεὸν ἐκζητήσας; Πῶς μετ' ἐκείνου τῶν ἁγίων, ὁ μὴ τοῖς ἔχουσιν αὐτῶν περιπατήσας; Τίς οὕτως ἀκριτος ἀθλοθέτης, ὡς τῶν ἰσῶν ἀξιῶσαι στεφάνων τὸν νικητὴν, καὶ τὸν μὴδὲν ἡγωνισμένον; Τίς στρατηγὸς εἰς τὴν μερίδα τῶν σκύλων ἐξ Ἰσου ποτὲ τοῖς νενικηκόσι τοὺς μὴδὲ φανέντας ἐπὶ τῆς μάχης ἐκάλεσεν; Ἀγαθὸς ὁ Θεός, ἀλλὰ καὶ δίκαιος. Δικαίου δὲ, ἡ πρὸς ἀξίαν ἀντίδοσις, καθὼς γέγραπται· Ἀγάθυνον, Κύριε, τοῖς ἀγαθοῖς. Τοῦς δὲ ἐκκληνοῦντας εἰς τὰς στραγαλίας, ἀπάξει Κύριος μετὰ τῶν ἐργαζομένων τῇ ἀρεμῇ. Ἐλθέμων, ἀλλὰ καὶ κριτής. Ἀγαπᾷ γὰρ ἐλεημοσύνην καὶ κρίσιν ὁ Κύριος. Ἐμαθεὶς ἐπὶ τίνος τὸ ἔλεος; Μακάριοι, φησὶν, οἱ ἐλεημονεῖς, ὅτι αὐτοὶ ἐλεηθήσονται. Ὅρξ, πῶς κεκριμένος κέχρηται τῷ ἔλεει, οὔτε ἀκρίτως ἐλεῶν, οὔτε ἀνηλεῶς κρίνων; Ἐλεήμων

A tes, ob nostram ipsorum utilitatem mandata explemus, et hoc pacto mercenarii efficiemur similes; aut ob ipsum honestum, et amorem illius qui legem nobis dedit, gaudentes quod digni simus habiti, qui tam glorioso ac bono Deo serviamus; et ita demum ut filii afficiamur. Neque igitur is qui in timore perficit mandata, semperque desidia poenam veretur, alia quidem quæ sibi præcepta fuerint, exsequetur, alia vero negliget: sed omnis inobedientiae vindictam sibi ex æquo metuendam suspicabitur. Et idcirco beatus prædicatur qui scilicet nihil eorum quæ ad officium pertineant, præmittere velit. *Beatus enim vir, ait, qui timet Dominum* ¹¹. Quam ob causam? *quia in mandatis ejus volet nimis* ¹². Sed neque mercenarius quidem quidquam eorum quæ præscripta sint, violare volet. Quomodo enim operæ mercedem referet, si pacta omnia non servaverit? Etenim si vel unum ex iis quæ necessaria exstiterint, defuerit, inutile opus possessori reddidit. Equis igitur, manente detrimento, mercedem persolvat injuriæ actori? Tertium ministerium erat ob charitatem præstitum. Quis igitur filius, cum ei scopus sit, ut complaceat patri, ipsum in rebus majoribus letitia afficiens, tristitiam ob res minimi momenti asferre volet? Qui igitur maximam violant mandatorum partem, quo in numero collocari cupiunt? cum neque ut Patri obsequantur Deo, neque ut magna pollicenti pareant. neque ut Domino serviant.

12. Quomodo si vitam voluptariam vitæ quæ juxta mandata degitur, anteponamus, vitæ beatitudinem, et civitatis cum sanctis jus æquale, et cum angelis gaudia in Christi conspectu nobis pollicemur? Sunt animi vere stolidi talia commenta. Quomodo cum Job ero, qui ne levissimam quidem calamitatem cum gratiarum actione pertulerim? Quomodo cum Davide, qui leniter me non gesserim cum adversario? Quomodo cum Daniele, qui assidua abstinencia et sedula precatione Deum non exquisierim? Quomodo cum singulis quibusvis sanctis, qui illorum vestigia secutus non sim? Quis certaminum arbiter ita judicii expers est, ut victorem et eum qui non decertavit, paribus coronis dignos esse censeat? Quis imperator iis qui vicerint, et iis qui ne comparuerint quidem in pugna, distribuit unquam æqualem spoliolum partem? Deus quidem bonus est, sed est quoque justus. Justi autem est remunerare pro merito, sicut scriptum est: *Benefac, Domine, bonis. Declinantes autem in obligationes, adducet Dominus cum operantibus iniquitatem* ¹³. Misericors quidem est, sed et iudex. *Diligit enim, inquit, misericordiam et iudicium Dominus* ¹⁴. Didicistine quinam sint, **513** quorum misereatur? *Beati, inquit, misericordes, quoniam ipsi misericor-*

¹¹ Psal. cxi, 4. ¹² ibid. ¹³ Psal. cxxiv, 4-5. ¹⁴ Psal. xxxii, 5.

(1) *Μερούσης*. Minus commodè deest ea vox in contextu Basilii. Ibidem legimus ut in contextu τῷ κεκτημένῳ. Editi, τῶν κεκτημένων.

diam consequentur ¹⁵. Vides quam considerate utatur misericordia? Neque citra iudicium misericors est, neque iudicat citra misericordiam. *Misericors enim Dominus et justus* ¹⁶. Ne igitur dimidia ex parte Dominum cognoscamus, neque ipsius benignitas ignavia nobis occasio sit. Ideo tonitrua, ideo fulmina, ut ne contemnatur bonitas. Qui efficit ut sol oriatur ¹⁷, ipse etiam cæcitate multat ¹⁸. Qui imbrem dat ¹⁹, etiam ignem pluit ²⁰. Illa clementiam, hæc severitatem indicant. Aut propter illa diligamus, aut propter hæc timeamus, ne nobis quoque dicatur: *An divitias bonitatis ejus et longanimitatis contemnis, ignorans quod benignitas Dei ad penitentiam te ducit? Secundum autem duritiam tuam, et impenitens cor, thesaurizas tibi iram in die iræ* ²¹. (1) Equid mihi proderunt cætera recte facta, si propterea quod fratrem fatuum appellavero, sim gehennæ addendus? Quam enim utilitatem percipit qui a multis liber est, si vel uno redigitur in servitutem? Qui enim, inquit, facit peccatum, servus est peccati ²². Quod etiam cuiquam prodest multorum morborum esse expertem, si ipsius corpus vel ab uno morbo corrumpitur? (2) Qui enim voluntatem Dei facit, sed non ut vult Deus, neque in affectu amoris erga Deum id facit, inutile habet operis studium: nam ait, *Amen dico vobis, quia receiverunt mercedem suam* ²³. (3) Itaque primæ tuæ originis si memor non es, o homo, ex persoluto pro te pretio aliquam dignitatis tuæ notionem accipe, ad pretium illud quo conmutatus es respice, tuamque agnosce dignitatem. Emptus es pretiosissimo Dei sanguine, peccati ne fias servus. Intellige tuam præstantiam, ut ne jumentis insipientibus assimileris. Quomodo enim vos, qui stultis perniciosisque concupiscentiis servitis velut mancipia, servis imperabitis? Quomodo liberos vestros recte instituetis, qui expertem disciplinæ et ordinis vitam degitis? *Ut enim mihi incumbit necessitas, et vae mihi est, ut ait Apostolus, nisi evangelizavero* ²⁴, et iustitiam Dei nocte dieque vobis annuntiavero. Ita etiam vobis par periculum, si vel desidiæ vos dederitis, vel remisse et dissolute in iis quæ vobis traduntur tum retinendis, tum opere complendis versemmini. *Sermo enim quem locutus sum, ait Dominus, ille iudicabit mundum in extrema die* ²⁵. (4) Semper enim quod bonum est cupiens, ab eoque semper aberrans, nullam aliam possum eorum quæ sunt causam invenire, nisi quod persuasum habeo, me veterum peccatorum pœnas persolvere. Ut igitur scientes adversa fronte nobis divinæ Scripturæ sermones, pro tribunali Christi oppositum iri; ita et iis quæ dicuntur, summa cum vigilantia attendamus, et ad opus perducere divina præcepta cum

A γὰρ ὁ Κύριος καὶ δίκαιος. Μὴ οὖν ἐξ ἡμῶν τὸν Κύριον γνωρίζωμεν, μὴδὲ ἀφορμὴν βαθυμίας τὴν αὐτοῦ φιλανθρωπίαν λαμβάνωμεν. Διὰ τοῦτο βρονταί, διὰ τοῦτο κεραυνοί, ἵνα μὴ καταφρονῇται ἡ ἀγαθότης. Ὁ τὸν ἥλιον ἀνατέλλων, καὶ ἀδελφίαν καταδικάζει. Ὁ τὸν ὕμνον διδούς, καὶ τὸ πῦρ βρέχει. Ἐκεῖνα τῆς χρηστότητος, ταῦτα τῆς ἀποτομίας. Ἡ δὲ ἐκεῖνα ἀγαπήσωμεν, ἥ δὲ ταῦτα φοβηθῶμεν (5), ἵνα μὴ ῥηθῇ καὶ ἡμῖν. Ἡ τοῦ πλούτου τῆς χρηστότητος αὐτοῦ καὶ τῆς μακροθυμίας καταφρονεῖς, ἀγνοῶν, ὅτι τὸ χρηστὸν τοῦ Θεοῦ εἰς μετάνοιαν σε ἄγει; Κατὰ δὲ τὴν σκληρότητά σου, καὶ ἀμετανόητον καρδίαν, θησαυρίζεις σε αὐτῷ ἔργῳ ἐν ἡμέρᾳ ἔργης. Τί δέ μοι τὸ βέλος τῶν ἄλλων κατορθωμάτων, εἰ μέλλοιμι, μωρὸν εἶπὼν τὸν ἀδελφόν, ἔνοχος γενέσθαι τῇ γέννην; Τί γὰρ βέλος τῆς ἀπὸ τῶν πολλῶν ἐλευθερίας τῷ ὕψ' ἐνὸς κρατουμένῳ εἰς δουλείαν; Ὁ γὰρ ποιῶν, φησὶ, τὴν ἀμαρτίαν, δοῦλός ἐστι τῆς ἀμαρτίας. Τί δὲ κέρδος τῆς ἐν πολλοῖς ἀπαθείας τῷ ὕψ' ἐνὸς πάθος φθειρομένῳ τὸ σῶμα; Ὁ γὰρ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ ἐργαζόμενος, μὴ καθὼς δὲ θέλει ὁ Θεός, μὴδὲ ἐν διαθέσει τῆς πρὸς Θεὸν ἀγάπης τοῦτο ποιῶν, ἀνόνητον ἔχει τὴν τοῦτου σπουδὴν. Ἀμὴν γὰρ λέγω ὑμῖν, φησὶν, ὅτι ἀπέχουσι τὸν μισθὸν αὐτῶν. Τοιγαροῦν, εἰ μὴ τῆς πρώτης σεαυτοῦ γενέσεως, ἀνθρωπε, μέμνησαι, ἵνα τῆς καταβληθείσης ὑπὲρ σοῦ τιμῆς λάβῃς τινὰ τοῦ ἀξιώματος ἔννοιαν· ἀπόδελφόν σου πρὸς τὸ ἀντάλλαγμα, καὶ γνῶθι σεαυτοῦ τὴν ἀξίαν. Τῷ πολυτιμῆτι αἵματι τοῦ Θεοῦ ἡγοράσθης· μὴ γίνου δοῦλος τῆς ἀμαρτίας. Σύνες σεαυτοῦ τῆς τιμῆς, ἵνα μὴ παρεικασθῇς τοῖς ἀνόητοις κτήνεσι. Πῶς γὰρ τῶν οἰκετῶν ἀρῆσει, αὐτοὶ δουλεύοντες ἐπιθυμίαις ἀνόητοις καὶ βλαβεραῖς, ὡς ἀνδράποδα; Πῶς τοὺς παῖδας νοθεύσεις, ἀνουθέτητον ζῶν καὶ ἀδιάτακτον ζῶντες; Ὡς περ γὰρ ἐμοὶ ἀνάγκη ἐπικεῖται, καὶ οὐαὶ μοι ἐστίν, ἐὰν μὴ εὐαγγελίζωμαι, καὶ ἀναγγέλλω τὰ δικαιοῦματα τοῦ Θεοῦ νυκτὸς τε καὶ ἡμέρας, κατὰ τὴν Ἀπόστολον· οὕτω καὶ ὑμῖν ἴσος ὁ ἀγὼν, ἀπορρήθμισασι, ἥ ἀτόνως καὶ ἐκλελυμένως πρὸς τε τὴν φυλακὴν τῶν παραδεδομένων καὶ τὴν διὰ τῶν ἔργων πληρῶσιν διαταθεῖσιν. Ὁ λόγος γὰρ ὃν ἐλάλησα, φησὶν ὁ Κύριος, ἐκεῖνος κρινεῖ τὸν κόσμον ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ. Ἀεὶ μὲν γὰρ ἐπιθυμῶν τοῦ καλοῦ, αἰεὶ δὲ ἀποτυγχάνων αὐτοῦ, οὐκ ἄλλην τινὰ αἰτίαν ἔχω τοῖς γινομένοις ἐπινοεῖν, πλὴν γε δὴ τοῦ πεπεισθαι παλαιῶν ἀμαρτημάτων ἐκτινύνειν δίκας. Ὡς οὖν εἰδότες, ὅτι ἀντιπρόσωποι ἡμῖν οἱ τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς λόγοι στήσονται ἐπὶ τοῦ βήματος τοῦ Χριστοῦ· οὕτω καὶ προσχωμὲν νηρόντως τοῖς λεγομένοις, καὶ εἰς ἔργον προαγαγεῖν τὰ θεῖα διδάγματα σπουδαίως ἐπειχθώμεν, ὅτι οὐκ οἶδαμεν ποῖα ἡμέρᾳ ἢ ὥρᾳ ὁ Κύριος

¹⁵ Matth. v, 7. ¹⁶ Psal. cxiv, 5. ¹⁷ Matth. v, 45. ¹⁸ Rom. ii, 4, 5. ¹⁹ Joan. viii, 54. ²⁰ Matth. vi, 2.

²¹ IV Reg. vi, 18. ²² Zach. x, 1. ²³ Gen. xix, 24. ²⁴ I Cor. ix, 16. ²⁵ Joan. xii, 48.

(1) Ex *Regulis fusiis tractatis*, 529.

(2) Ibid.

(3) Ex hom. in psal. xlvi, 185.

(4) Ex *epist. lxx*, 153.

(5) *Ἡ δὲ ταῦτα φοβηθῶμεν*. Hæc addita ex eodem altero et contextu.

ἡμῶν ἐρχεται. Αὐτῷ ἡ ὥρα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΠΕΡΙ ΜΕΤΑΝΟΙΑΣ

ΛΟΓΟΣ Η΄.

1. Διττός μοι φόβος ἐνέσκηψε τοῖς τῆς διανοίας κόλποις ἐκ τῆς περὶ σὲ ὑποθέσεως. Ἡ γὰρ τις ἀτυμπαθὲς τρόπος προκαταρξάμενος εἰς μισανθρωπίας ἐγκλημά με περιβρίπτει, ἢ αὖθις συμπθεῖν ἐθέλοντα, καὶ πρὸς τὰ πάθη μαλακίζεσθαι, κακῶς διατίθῃσι. Διόπερ καὶ διαχαράττειν μέλλων τοῦτί μου τὸ γράμμα, τὴν μὲν χεῖρα ναρκῶσαν τοῖς λογισμοῖς ἐνεύρωσα, τὸ δὲ πρόσωπον, ἡπορημένον ἐκ τῆς ἐπὶ σοὶ κατηφέας, ἀλλοιωσάσθαι οὐκ ἔσχυσά, τοσαύτης μοι ἐπιχειμένης αἰσχύνης, ὥς καὶ τὴν τοῦ στόματος σύμπτυσιν παραχρήμα πίπτειν, τῶν χελέων μου εἰς κλαυθμὸν ἐκτρεπομένων. Οἴμοι! τί εἴπω, ἢ τί λογίσσωμαι, ἐν τριόδῳ (1) ἀπειλημένος; Ἐάν ἔλθω εἰς μνήμην τῆς προτέρας σου ματαίας ἀναστροφῆς, ὅτε σοι περιέβρεε πλοῦτος, καὶ τὸ χαμαιρεπὲς δοξάριον, φρίττω ἡνίκα εἶπετό τοι κολάκων πλῆθος, καὶ τρυφῆς ἀπόλαυσις πρόσκαιρος μετὰ προφανοῦς κινδύνου καὶ ἀδίκων πόρων· καὶ πῇ μὲν ἀρχοντικοὶ φόβοι διεβρίπτίζον σου τὴν τῆς σωτηρίας ὑπόνοιαν, πῇ δὲ δημοσίων θόρυβοι διεσάλεινόν σου τὴν ἐστίαν, ἢ τε συνοχὴ τῶν κακῶν ἀπεσφαιρίζε σου τὸν νοῦν πρὸς τὸν δυνάμενόν σοι βοηθεῖν· ἡνίκα κατὰ μικρὸν ἐμελέτας περιθλίπεσθαι τὸν Σωτήρα, φέροντα μὲν πρὸς ὠφέλειαν τοὺς φόβους, βυόμενον δέ σε, καὶ σκέποντα, παίζοντα κατ' αὐτοῦ ἐν ταῖς ἐδείαις· ἡνίκα ἐγυμνάζου πρὸς μεταβολὴν σεμνοῦ τρόπου, σκυθαλίζων μὲν σου τὴν πολυχίνδονον περιουσίαν, οἶκον τε θεραπείαν, καὶ συνοίκου ὁμιλίαν ἀπαρνησάμενος. Ὅλος μετάρσιος, ὥσπερ ξένος καὶ ἀλήτης, ἀγροῦς καὶ πόλεις ἐξαμείθων, κατέδραμες ἐπὶ τὰ Ἱεροσόλυμα, ἐνθα σοι καὶ αὐτὸς συνδιατρίβων ἐμακάριζον τῶν ἀθλητικῶν πόνων, ὅτε ἐβδοματικοῖς κύκλοις νῆστις διατελὼν θεῷ προσεφίλοσόφεις, ὁμοῦ καὶ τὰς τῶν ἀνθρώπων συντυχίας λόγῳ τροπῆς ὑποφύγων, καὶ ἡσυχίαν ἑαυτῷ ἐπαρμόσας, τοὺς πολιτικοὺς θορύβους ἐξέκλινας. Σάκχιψ δὲ τραχεῖ τὸ σῶμά σου διανύτων, καὶ ζῶνῃ σκληρᾷ τὴν ὀσφύν περισφίγγων, καρτερικῶς τὰ ὀστέα σου διέθλιβες. Λαγόνας δὲ ταῖς ἐνδείαις κοιλαίνων μέχρι τῶν νωτιαίων μερῶν ὑπεχύνουσας· καὶ φασκίας μὲν ἀπαλῆς τὴν χρῆσιν ἀπηρνήσω· ἐνδοθεν δὲ τὰς λαπάρας σικύας δίκην ὑφελκύσας, τοῖς νεφριτικοῖς χωρίοις προσκολλᾶσθαι ἐδίδάξου. Ὅλην δὲ τὴν τῆς σαρκὸς πιμελὴν ἐκκενώσας, τοὺς τῶν ὑπογαστρῶν ὀχετοὺς γενναίως ἐξήρανας, γαστέρα τε αὐτὴν ταῖς αἰστιάσις συμπτύξας, τὰ πνευριτικὰ μέρη, ὥσπερ τινὰ στέγης ἐξοχὴν, τοῖς τοῦ ὀμφαλοῦ μέρεσιν ἐπισκιάζεις. Καὶ συνεσταλμένῳ ὅλῳ τῷ ὄργανῳ, κατὰ

¹¹ Luc. xii, 40

(1) Ἐν τριόδῳ. Sic ope contextus emendavimus quod erat in editis, ἐν προόδῳ.

A studio properemus; quia qua die et hora Dominus noster venturus sit, nobis plane est incertum ¹¹. Cui quidem gloria, et potestas, in sæcula sæculorum. Amen.

514 DE POENITENTIA.

SERMO VIII.

1. (2) Duplex timor subit mentis meæ sinus tua causa. Aut enim præoccupatis me immisericors quidam animi motus in crimen inhumanitatis conjicit, aut rursus misereri volentem, etiam ut [ad vitia remollescam, male convertit. Quare et hanc meam epistolam exaraturus, manum quidem torpescentem ratiocinationibus corroboravi, sed vultum, ex concepta propter te tristitia anxium, mutare non potui; tanto mihi incusso pudore, ut oris etiam flexus, labiis meis in luctum conversis, statim concideret. Hei mihi, quid dicam, aut quid cogitem in trivio constitutus? Si mihi prioris tuæ vanæ vivendi rationis veniat in mentem, cum circumfluere te divitiæ, ac humi repens gloriola, horreo; cum adulatorum te sequeretur multitudo, fruererisque brevi ac temporaria voluptate, non sine manifesto periculo et iniquo quæstu: et partim quidem magistratum timor te de salute cogitantem exagitaret; partim vero publicorum negotiorum tumultus tuam interturbarent domum, atque malorum frequentia mentem tuam ad eum, qui opitulari tibi poterat, retorqueret; cum paulatim Servatorem circumspicere meditareris, timores quidem tibi ad tuam utilitatem inferentem, liberantem vero ac protegentem te, qui ei, dum in tuto esses, illuseras; cum te ad innovandos acquirendosque honestos mores exerceres, pericolosissimam tuam opulentiam nihili faciens, rei que familiaris curam et uxoris consuetudinem refugiens. Quin etiam totus sublimis, velut peregrinus et erro, agris et civitatibus peragrat, petisti Jerosolyma, ubi et ipse tecum commoratus ob athleticos te labores beatum prædicabam, cum per septenarios circulos jejunos perseverans Deo philosophareris, simulque congressus humanos veluti in fugam conversus devitares, atque tranquillo vivendi genere tibi parato, civiles tumultus declinares. Præterea corpus tuum cilicio aspero lāncinans, et zona dura astringens lumbos tuos, patienter ossa tua atterebas. Quin et ilia inedia concavans, ea usque ad dorsi partes laxa effecisti, atque fasciæ mollis rejecto usu, abdomen intrinsecus cucurbitæ in morem contractum, renibus adhaerescere cogebas. Ad hæc, evacuato carnis toto adipe, exsiccasti strenue meatus sub ventre sitos, et ipso ventre inedia coarctato, faciebas ut costarum partes, tecti quasi quædam eminentia umbram inducerent partibus umbilici. Atque contracto toto organo, nocturnis horis confitens

(2) Ex epist. xlv, 153.

Deo, lacrymarum rivis barbæ pilos madefactos complanabas. Quid autem opus est recensere me singula? Memineris quot sanctorum ora exceperis osculo, quot sacra corpora amplexus sis, quot viri manus tuas velut intaminatas foverint, quot servi Dei velut venerantes confugerint ad genua tua complectentes.

515 2. At horum quis tandem finis? Adulterii fama puniati crimen, sagitta velocius pervolans, aures nostras sauciat, acutiore stimulo viscera nostra compungens. Quæ tam artificiosa præstigiatoris versutia in tam perniciosum casum te conjecit? quænam diaboli sinuosa retia te constringentia, virtutis nervos immobiles reddiderunt? quo abiere laborum tuorum narrationes? Sed fortasse æquum non est his fidem adhibere? Et quomodo non ex manifestis ea etiam credemus quæ hactenus abscondita fuerunt? siquidem animas quæ ad Deum confugebant, juramentis horrendis obstrinxisti, cum tamen nominatim quidquid his voculis est, et non amplius est, diabolo attribuat²⁷. Itaque simul quoque exitiosi perjurii fuisti sponsor, atque instituti ascetici caractere in contemptum adducto, ad apostolos usque ipsumque Dominum dedecus ac infamiam transmisisti. Dedecorasti castitatis gloriationem, labe aspersisti continentiae votum, captivorum facti sumus tragedia, a Judæis et gentilibus res nostræ in scenam et actus deducuntur. Discidisti monachorum studia: diligentiores cautiioresque in metum formidinemque conjecisti, adhuc diaboli potestatem admirantes; negligentiores vero ad sequendum incontinentiæ exemplum traduxisti. Dissolvisti, quantum in te fuit, gloriationem Christi, qui dixit: *Confidite, ego vici mundum*²⁸, ejusque principem. Craterem dedecoris miscuisti patriæ. Vere implevisti Proverbium, *Velut cervus sagitta ictus in jecore*. Sed quid jam? Non cecidit fortitudinis turris, o frater: non obsorduerunt correctionis ac conversionis remedia: non occlusa est civitas perfugii. Ne in profundo malorum permanes, nec te tradas homicidæ. Novit Dominus elisos erigere. Ne procul fugias, sed ad nos recurre. Resume iterum labores juveniles, secundis recte factis humi repentem sordidamque voluptatem delens. Respice ad finis diem, ita vitæ nostræ vicinum ac propinquum; et nosce quomodo jam Judæorum et gentilium filii ad Dei cultum compelluntur, nec omnino abneges mundi Servatorem: ne te maxime horribilis illa comprehendat sententia: *Non novi vos, quoniam sitis*²⁹.

3. (1) Unius viri erat prædicatio Joannis, et omnes ad poenitentiam traxit; tu vero qui per prophetas doceris: *Lavamini, mundi estote*³⁰; qui per Psalmos admoneris, *Accedite ad eum, et illuminamini*³¹: qui per apostolos faustum illum nuntium

τὰς νυκτερινὰς ὥρας ἀνθρομολογούμενος τῷ Θεῷ, τοῖς τῶν δακρύων ὀχέτοις γενεαῖδα ἐμβροχον καθωμάλιζες. Καὶ τί με δεῖ καταλέγειν ἕκαστα; Μνήσθητι ὅσα ἁγίων στόματα φιλήματι κατησπάσω· ὅσα ἱερὰ σώματα περιεπτύξω, ὅσοι σου τὰς χεῖρας ὡς ἀχράντους περιέβαλον· ὅσοι δοῦλοι Θεοῦ, ὥσπερ λάτρεις, ὑπέδραμον τοῖς γόνασί σου περιπλεκόμενοι.

2. Καὶ τούτων τέλος τί; Μοιχικῆς φήμης διαβολῇ, βέλους ἐξυτέρων διειπταμένη, τιτρώσκει ἡμῶν τὰς ἀκοάς, ἀχμαιοτέρῳ κέντρῳ τὰ σπλάγχνα ἡμῶν διανύττουσα. Τίς ἡ τοῦ γόητος τοσαύτη ἐντεχνος ποικιλία εἰς τοσοῦτόν σε περιήγαγεν ὀλέθριον σκέλισμα; ποῖα πολύπλοκα τοῦ διαβόλου δίκτυα περισφίξαντά σε, τὰς τῆς ἀρετῆς ἐνεργείας ἀκινήτους ἀπῆλεγε; ποῦ μοι τὰ διηγήματα τῶν σὺν πόνῳ ὀχεται; Ἀρα γὰρ ἀπιστῆσαι ἄξιον; Καὶ πῶς οὐχὶ ἐκ τῶν ἐναργῶν καὶ τὰ τῶς ἀφανῆ εἰς πίστιν δεξιόμεθα; εἰ τὰς τῷ Θεῷ προσφυγούσας ψυχὰς φρικτοῖς ὅρκοις κατέκλεισας, ὅποτε παρατετηρημένους τοῦ ναὶ καὶ τοῦ οὐ τοῦ περισσὸν τῷ διαβόλῳ προσενέμηται. Ὅμοῦ τοίνυν καὶ παρορκίας ὀλεθρίου γέγονας ἔργος, καὶ φαυλίσας τῆς ἀσκήσεως τὸν χαρακτήρα, μέχρι τῶν ἀποστόλων καὶ αὐτοῦ τοῦ Κυρίου ἀνέπεμψας τὸ αἶσχος. Κατήσχυνας τὸ τῆς ἀγγελίας καύχημα, ἐμωμήσω τῆς σώφροσύνης τὸ ἐπάγγελμα, ἐγενόμεθα αἰχμαλώτων τραγωδία, Ἰουδαίους καὶ Ἕλλησι δραματουρεῖται τὰ ἡμέτερα. Διέτεμες φρόνημα μοναχῶν, τοὺς ἀκριβεστέρους εἰς φόβον καὶ δειλίαν ἤγαγες, θαυμάζοντας ἔτι τοῦ διαβόλου τὴν δύναμιν· τοὺς ἀδιαφόρους εἰς ἀκολασίας ζῆλον μετέβηκας. Ἐλυσας, ὅσον ἐπὶ σοί, τὸ τοῦ Χριστοῦ καύχημα, *Θαρσεῖτε, λέγοντος, ἐγὼ νενίκησα τὸν κόσμον*, καὶ τὸν τούτου ἄρχοντα. Ἐκέρασας τῇ πατρίδι κρατήρα δυσφημίας. Ὅπως εἰς ἔργον ἤγαγες τὰς Παροιμίας· Ὡς ἔλαφος τοξευθεὶς εἰς τὸ ἦπαρ. Ἀλλὰ τί νῦν; Οὐ πέπτωκεν ὁ τῆς ἰσχύος πύργος, ἀδελφε, οὐκ ἐμωμήθη τὰ τῆς ἐπιστροφῆς φάρμακα, οὐκ ἀπεκλείσθη τοῦ φευκτηρίου ἡ πόλις. Μὴ τῷ βᾶθει τῶν κακῶν ἐναπομείνης· μὴ χρήσης σεαυτὸν τῷ ἀνθρωποκτόνῳ. Οἶδεν ἀνορθοῦν κατεβραγμένους ὁ Κύριος. Φεῦγε μὴ μακράν, ἀλλὰ πρὸς ἡμᾶς ἀνάδραμε. Ἀνάλαβε πάλιν νεανικοῦς πόνους, δευτέροις κατορθώμασι διαλύων τὴν χαμαίζηνον καὶ γλοιώδη ῥηδὸν. Ἀνάνευσον πρὸς τὴν τοῦ τέλους ἡμέραν οὕτω προσεγγίσασαν τῇ ζωῇ ἡμῶν, καὶ γνῶθι, πῶς λοιπὸν Ἰουδαίων καὶ Ἑλλήνων παῖδες συνελαύνονται πρὸς θεοσεβείαν, καὶ μὴ ἀπαχαπλῶς ἀπαρνῆση τὸν τοῦ κόσμου Σωτῆρα· μὴ σε ἡ φρικτωδέστατῃ ἐκείνῃ κατάλαβῃ ἀπόφασις, ὅτι *Οὐκ οἶδα ὑμᾶς, τίτες ἐστέ*.

3. Ἐνδὲς ἀνδρὸς ἦν Ἰωάννου τὸ κήρυγμα, καὶ πάντας εἴλκε πρὸς τὴν μετάνοιαν· σὺ δὲ, διὰ προφητῶν διδασκόμενος· *Λούσασθε, καθαροὶ γένεσθε*· διὰ Ψαλμῶν νοουθετούμενος· *Προσέλθετε πρὸς αὐτὸν καὶ φωτισθήτε*· δι' ἀποστόλων εὐαγγελιζόμε-

²⁷ Matth. v, 37. ²⁸ Joan. xvi, 33. ²⁹ Matth. xxv, 12. ³⁰ Isa. i, 16. ³¹ Psal. xxxiii, 6

(1) Ex hom. in sanctum baptismum, 114.

vos· Μετανοήσατε, καὶ βαπτισθῆτω ἕκαστος ὁμῶν ἐπὶ τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, καὶ λήψετε τὴν ἑπαγγελίαν τοῦ Πνεύματος· ὅπ' αὐτοῦ τοῦ Κυρίου προσλαμβάνομενος, λέγοντος· Δεῦτε πρὸς μὲ πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ περφορισμένοι, καὶ ἀναπαύσω ὑμᾶς· ὁκνεῖς, καὶ βουλεύη, καὶ διαμέλλεις. Ἐκ νεότητος τὸν λόγον κατηχούμενος, οὕτω συνέθου τῇ ἀληθείᾳ· πάντοτε μανθάνων, οὐδέπω ἤλθες πρὸς τὴν ἐπίγνωσιν; Πειραστὴς διὰ βίου, κατάσκοπος μέχρι γήρων, πότε γενήσῃ Χριστιανός; πότε σε γνωρίσωμεν ὡς ἡμέτερον; Πέρυσι τὸν παρόντα καιρὸν ἐξεδέχου, νῦν πάλιν ἀναμένεις τὸν ἐπὶόντα. Ὅρα, μὴ εὐρεθῇς μακροτέρας τῆς ζωῆς τὰς ὑποσχέσεις ποιοῦμενος. Οὐκ οἶδας τί τέτρεται ἡ ἐπιούσα· μὴ ἑπαγγέλλου· τὰ μὴ σά. Ἐπὶ ζωὴν σε καλοῦμεν, ἄνθρωπε· τί ἀποφεύγεις τὴν κλήσιν; ἐπ' ἀγαθῶν μετουσίαν· τί ὑπερβαίνεις τὴν δωρεάν; Βασιλεία οὐρανῶν ἡνιοκται· ὁ καλῶν ἀψευδής· ἡ ὁδὸς βρῆδια, οὐ χρόνου, οὐ δαπάνης, οὐ πραγματείας χρεῖα· τί μέλλεις; τί ἀναδύῃ, τί φοβῇ τὸν ζυγόν, ὥσπερ δάμαλις τις ἀπειρόζυγος; Οὐ τρίβει τὸν αὐχένα, ἀλλὰ δοξάζει. Οὐ γὰρ δεσμεῖται ἡ ζεύγλη περὶ τὸν τράχηλον, αὐτεξούσιον ἐπιζητεῖ τὸν ὑφέλκοντα. Ὅρᾳς, ὅτι κατηγορεῖται Ἐφραῖμ, ὡς παροιστρῶσα δάμαλις, ὅτι ἄτακτα περιπλανᾶται, τὸν τοῦ νόμου ζυγὸν ἀτιμάζων; Ὑπόθεσις σου τὸν ἀδάμαστον αὐχένα· γενοῦ ὑποζύγιον τοῦ Χριστοῦ, ἵνα μὴ ἀφειμένος τῆς ζεύγλης, μὴδὲ ἐλευθεριάζων τῷ βίῳ, εὐεπιχειρήτος ᾖς τοῖς θηρίοις.

4. Εἰ χρυσὸν τῇ Ἐκκλησίᾳ διένειμον, οὐκ ἂν μοι εἶπες· Αὐρίον ἦξω, καὶ αὐρίον δώσεις· ἀλλ' ἀπῆγεις ἂν ἦδη τὴν διανομὴν κατεπείγων, καὶ ἐδυσφόμενος πρὸς τὴν ὑπέρθεσιν. Ἐπεὶ δὲ οὐκ ὕλης εὐχροίαν, ἀλλὰ ψυχῆς καθαρότητα προτείνεται σοι ὁ μεγαλόδωρος, προφάσεις πλάττει, καὶ αἰτίας ἀπαριθμῇ. Εἰ δοῦλος ἀνθρώπων ἦσθα, προεγγράφη δὲ δοῦλοις ἐλευθερία, οὐκ ἂν ἐπὶ τὴν κυρίαν ἀπήνησας, συνηγόρους μισθοῦμενος, καὶ δικαστὰς παρακαλῶν, ὥστε πάσῃ μηχανῇ πρὸς ἐλευθερίαν ἐξαιρεθῆναι; Ἡ που καὶ ράπισμα, τὴν τελευταίαν τῶν δοῦλων πληγὴν, ὑπὲρ τῆς μετὰ ταῦτα τῶν αἰκισμῶν ἀπαλλαγῆς καταδέχου. Ἐπειδὴ δὲ δοῦλον ὄντα σε οὐκ ἀνθρώπων, ἀλλὰ τῆς ἁμαρτίας, καλεῖ πρὸς ἐλευθερίαν ὁ κῆρυξ, ἵνα λύσῃ μὲν σε τῆς αἰχμαλωσίας, ἰσοπολίτην δὲ τοῖς ἀγγέλοις ποιήσῃ, καὶ νῦν μὲν ἀποδείξῃ τοῦ Θεοῦ, εἰσποιηθέντα διὰ τῆς χάριτος, κληρονόμον δὲ τῶν ἀγαθῶν τοῦ Χριστοῦ· οὕτω λέγεις εἶναι σοι καιρὸν δέξασθαι τὰ διδόμενα. Ὅ τῶν πονηρῶν ἐμποδίων! ὦ τῆς αἰσχρᾶς καὶ ἀτελέστου ἀσχολίας! Ἔως πότε ἤδοναι; ἔως πότε ᾄδωπάθειαι; Πολὺν ἐξήσαμεν χρόνον τῷ κόσμῳ, ζήσωμεν λοιπὸν καὶ ἑαυτοῖς. Τί ψυχῆς ἀντάξιον; τί ἰσοστάσιον τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν; Τίς ἀξιοπιστότερός σοι σύμβουλος τοῦ Θεοῦ; τίς φρονιμώτερος τοῦ σοφοῦ,

A audis: Agite poenitentiam, et baptizetur unusquisque vestrum in nomine Domini Jesu in remissionem peccatorum, et accipietis promissionem Spiritus²²; qui ab ipso Domino invitatis, dicente: Venite ad me omnes qui laboratis, et onerati estis, et ego reficiam vos²³; haeres tamen, deliberasque et cunctaris. A puero fidei rudimentis imbutus, nondum assensisti veritati? semper ediscens, nondum pervenisti ad cognitionem? Per omnem vitam explorator, ad senectutem usque speculator, quando tandem fies Christianus? quando agnoscemus te ut nostrum? Anno superiore hoc tempus praestolabare, nunc rursus expectas venturum. Cave deprehendaris promissa facere vita longiora. Ignoras quid sequens dies 516 parturus sit; ne promitte quae tua non sunt. Ad vitam te, homo, vocamus; quid fugis vocationem? ad bonorum participationem; quid donum praetermittis? Apertum est caelorum regnum; verax est qui vocat; via facilis, non tempore, non sumptu, non labore opus est: quid differs? quid tergiversaris? quid jugum perborrescis velut juvenca quaedam jugum nondum experta? Collum non obterit, sed condecorat. Neque enim jugale vinculum circa collum ligatur, sed ultro ac libere trahentem poscit. Vides incusari Ephraim, tanquam vitulam aestro percitam²⁴, quod inordinate oberret legis jugum dedecorans? Subde indomitam cervicem tuam: Christi fias jumentum, ut ne iugo solutus liberiolemque vitam degens, capi a bestiis facile possis.

C 4. (1) Quod si aurum Ecclesiae distribuerem, non utique esses mihi dicturus: Cras veniam, et cras dabis; sed jam exposceres urges distributionem, et dilationem animo iniquo feres. Sed quia non materiam pulchre coloratam, sed animae puritatem tibi offert magnus donorum largitor, comminisceris excusationes, atque causas recenses. Servus hominum si esses, servisque fuisset proposita libertas, nonne ad statam diem occurrisses, conducens patronos, judicesque rogans, ut machinatione omni in manu mittendorum numerum ascribereris? Quin et alapam, postremam servorum plagam, ut in posterum a verberibus liber fieres, acciperes. Quoniam autem servum te non hominum, sed peccati, D vocat ad libertatem praeco, ut te solvat ex captivitate et ex aequo cum angelis civitate donet, et filium Dei efficiat adoptatum gratia, ac bonorum Christi haeridem: nondum tempus esse haec dona excipiendi dicis. O impedimenta prava! o turpem et interminatam occupationem! Quousque tandem voluptates? usquequo deliciae? Viximus multum tempus mundo, reliquum vivamus et nobisipsis. Ecquid animae aequiparabile? quid regno caelorum comparandum? Quis tibi consiliarius fide dignior quam Deus? quis prudentior sapiente, aut quis uti

²² Act. 31, 38. ²³ Matth. xi, 28. ²⁴ Ose. iv, 16.

(1) Ex homilia in sanctum baptisma, 116.

lior bono? quis Conditore conjunctior? Nec Evæ A profuit serpentis consilio credidisse magis quam Domini. O inepta verba! Non vacat sanari; nondum ostendas mihi lucem; nondum conjungas me regi. Nonne hæc aperte loqueris? Imo etiam his absurdiora. Tu enim si esses tributis publicis obnoxius, nuntiareturque undelibet debitoribus rescissio æris alieni: deinde esset qui te per injuriam expertem facere hujus condonationis conaretur; indignareris utique et clamares, ut legitima communis beneficii portione spoliatus. Postquam vero non præteritorum modo condonatio, sed futurorum etiam largitiones prænuntiatae sunt; te ipse injuria afficiens, quantum ne ullus quidem inimicus imprecatus esset, putasne te convenienter consuluisse, utiliterque tibi metipsi providisse, qui scilicet non admittas condonationem, sed in ære alieno immoriaris? Si multa sunt peccata tua, ne desperes ob multitudinem. *Ubi enim abundavit delictum, superabundavit gratia*²²; si modo gratiam suscipias. **517** (1) Sin autem parva ac levia, nec ad mortem fuerint peccata tua, cur anxius es de futuro, qui haud ignave præterita pertuleris?

5. Nunc velut in trutina animam tuam, o homo, appendi existima, hinc ab angelis, hinc a daemonibus attractam. Utris, quæso, dabis cordis momentum? quid apud te vincet? voluptas carnis, an animæ sanctimonia? præsentium oblectatio, an futurorum desiderium? angeline te suscipient, an detinebunt qui jam tenent? In acie duces tesseram tribuunt sub se militantibus, ut et amici facile se invicem inclament, et si in conflictu fuerint cum hostibus commisti, queant citra confusionem sejungi. Agnoscat te nemo, nosterne sis, an hostium, nisi mysticis signis necessitudinem affinitatemque ostenderis, nisi signatum sit super te lumen vultus Domini²³. Quomodo vindicabit te angelus? quomodo eripiet ex hostibus, nisi agnoverit signaculum? Quomodo dicturus es tu, Dei sum, si notas ac insignia non exhibeas? Thesaurus non obsignatus deripi a furibus facile potest; ovi signo carenti tuto struuntur insidiæ. (2) Si quis medicus promitteret tibi, se artibus quibusdam ac industria juvenem te ex sene facturum esse, nonne desiderares illam adesse diem, in qua te ipsum visurus esses ad ætatis vigorem reversum? Sed cum pœnitentia facturam se spondet ac pollicetur, ut anima tua quam vetustate confecisti, ac iniquitatibus rugosam maculosamque reddidisti, ad pristinum florem redeat; aspernaris beneficentem, nec accurris ad promissionem. Itane vero magnum pollicitationis miraculum videre non cupis? quomodo sine matre regeneretur homo? quomodo inveteratus et erroris desiderii corruptus, vigeat rursus, repubescatque et ad verum juventutis

οικειότερος; Οὐδὲ τῇ Εὐᾶ συνήνεγκε τῇ τοῦ ὁφθαλμοῦ σου πεισθῆναι μᾶλλον ἢ τῇ τοῦ Δεσπότου. Ὡς τῆς ἀτοπίας τῶν λόγων! οὐκ ἄγω σχολὴν ὑγιᾶναι· μήπω μοι δεξιῆς τὸ φῶς· μήπω συνάλης τῷ βασιλεῖ. Οὐ ταῦτα λέγεις ἀντιπρὸς; Μᾶλλον δὲ τὰ τούτων ἀλογιστότερα. Σὺ δὲ, εἰ μὲν ἦς ἐγγεγραμμένος τοῖς δημοσίοις ὀφλήμασι, χρεῶν δὲ ἀποκοπαὶ τοῖς ὑπεθύνουσιν περιγυγέλθουσαν, εἰτά τις ἦν ὁ πρὸς ἐπὶ ῥεῖαν ἀμοιβὴν σε ποιῆσαι τῆς συγχωρήσεως ταύτης ἐπιχειρῶν· ἡγανάκτεις; ἂν καὶ ἐβόας, ὡς τὸ ἐπιβάλλον σοι μέρος τῆς κοινῆς χάριτος ἀφαιρούμενος. Ἐπειδὴ δὲ οὐ μόνον ἀφεις τῶν παρελθόντων, ἀλλὰ καὶ ὠρεῖαι τῶν μελλόντων προσκηρύχθησαν, αὐτὸς ἑαυτὸν ἀδικῶν, ἃ μὴδ' ἂν τῶν ἐχθρῶν σοὶ τις ἐπὶ ῥάστατο, οἷι προσκόντως βεβουλεύσθαι, καὶ λυσitelῶς ἐνταθυμῆσθαι περὶ σεαυτοῦ, ὅς γε οὐ δέχη τὴν ἀφεισιν, ἀλλ' ἐναποθνήσκεις τοῖς ὀφλήμασιν; Εἰ μὲν πολλὰ σοῦ ἐστί τὰ ἀμαρτήματα, μὴ ἀθυμήσης τῷ πλῆθει. Ὅπου γὰρ ἐπαλειόταται ἡ ἀμαρτία, ὑπερπερίσσειεν ἡ χάρις· ἐὰν δέχη τὴν χάριν. Εἰ δὲ μικρὰ καὶ εὐτελῆ, καὶ οὐ πρὸς θάνατόν σου τὰ ἀμαρτήματα, τί ἀγωνίζεαι τὸ μέλλον, ὅς γε οὐκ ἀγεννῶς τὰ παρελθόντα διήνεγκας;

5. Νῦν ὥσπερ ἐπὶ τρυτάνης ἑστάναι νόμιζέ σου τὴν ψυχὴν, ἀνθρῶπε, ἐνθεν ὕπ' ἀγγέλων, κάκειθεν ὑπὸ δαιμόνων διελκομένην. Τίσιν ἄρα δώσεις τὴν βοήθην τῆς καρδίας σου τότε; τί παρὰ σοὶ νικᾷται; ἡδονὴ σαρκὸς, ἢ ἀγίασμός ψυχῆς; ἀπόλαυσις τῶν παρόντων, ἢ τῶν μελλόντων ἐπιθυμία; ἄγγελοι σε παραλήψονται, ἢ καθέξουσιν οἱ κατέχοντες; Ἐπὶ παρατάξεσι οἱ στρατηγοὶ τὸ σύνθημα τοῖς ὑπ' αὐτοὺς διαγέμουσιν, ἵνα καὶ οἱ φίλοι βραδίως ἀλλήλους ἀνακαλῶνται, καὶ πρὸς τοὺς ἐναντίους ἐὰν ταῖς συμπλοκαῖς ἀναμιχθῶσιν, εὐκρινῆς δύνῃται ὑπάρχειν ὁ χωρισμός. Οὐδαὶς ἐπιγινώσκει σε, εἰ ἡμέτερος εἶ, ἢ τῶν ὑπεναντίων, ἐὰν μὴ τοῖς μυστικοῖς συμβόλοις παράσχη τὴν οικειότητα, ἐὰν μὴ σημειωθῇ ἐπὶ σὲ τὸ φῶς τοῦ προσώπου Κυρίου. Πῶς ἀντιποιθῇ σου ὁ ἄγγελος; πῶς δὲ ἀφίεται τὸν ἐχθρόν, ἐὰν μὴ ἐπιγνῶ τὴν σφραγίδα; Πῶς δὲ σὺ ἐρεῖς, Τοῦ Θεοῦ εἰμι, μὴ ἐπιφερόμενος τὰ γνωρίσματα; Ἀσφράγιστος θησαυρὸς εὐεπιχείρητος κλέπταις· πρόβατον ἀσημειωτόν ἀκινδύνως ἐπιθουλεύεται. Εἰ τις λατρῶν ἐπηγγέλλετό σοι, μηχαναῖς τίσι καὶ ἐπινοαῖς νέον ποιῆσειν ἐκ γέροντος, οὐκ ἂν ἐπεθύμησας ἔλθειν εἰς ἐκείνην τὴν ἡμέραν, ἐν ᾗ σεαυτὸν ὄρῃν ἐμελλες πρὸς ἀκμὴν ὑποστρέφοντα; Ἐπειδὴ δὲ τὴν ψυχὴν σου ἀναθλήσειν ἐπαγγέλλεται σοι ἡ μετάνοια, ἣν σὺ ἐπαλαίωσας, καὶ βυστὴν αὐτὴν ἐκ τῶν ἀνομιῶν καὶ ἐπιλωμένων ἀπέδειξας, καταφρονεῖς τοῦ εὐεργέτου, καὶ οὐ προστρέχεις (3) τῷ ἐπαγγέλματι. Οὐκ ἐπιθυμεῖς ἰδεῖν, τί τὸ μέγα θαῦμα τῆς ὑποσχέσεως; πῶς ἀνευ μητρὸς ἀναγεννᾶται ἄνθρωπος; πῶς ὁ παλαιούμενος καὶ φθερίμενος κατὰ τὰς ἐπιθυμίας τῆς ἀπάτης, σφριγᾷ πάλιν καὶ ἀνιᾶθῃ,

²² Rom. v. 20. ²³ Psal. vi, 7.

(1) Ex homilia in sanctum baptismum, 417.

(2) Ibid.

(3) Προστρέχειν. Codicum alter prima manu, προστρέχεις [melius].

καὶ εἰς τὸ ἀληθινὸν ἀνθος τῆς νεότητος ἐπανερχεται; Ἀποστρέψαντες οὖν ἀπὸ τῶν ἀγαθῶν καὶ τηλικούτων, ἀθλίε, προτιμώμεναι ἄγετε τὴν ἡδονὴν; Νοῦ γὰρ σου τὴν ὑπερθεσιν, καὶ περιστέλλῃ τοῖς ῥήμασιν· αὐτὰ βοᾷ τὰ πράγματα, καὶ τῇ φωνῇ συνῶνται. Ἐὰς ἀποχρήσασθαι τῇ σαρκὶ πρὸς τὴν ἀπόλαυσιν τῶν αἰσχυρῶν, ἐγκυλισθῶ τῷ βορβόρῳ τῶν ἡδονῶν, αἰμάξω τὰς χεῖρας, ἀφελώμαι τὰ ἀλλότρια, δολίως πορευθῶ, ἐπιπορεύω, ψεύσωμαι· καὶ τότε ἡ μετάνοια, ὅταν λῆξιν ποτε τῶν κακῶν ὑποδέξωμαι. Εἰ μὲν οὖν καλὸν ἡ ἁμαρτία, φύλασσε ταύτην εἰς τέλος· εἰ δὲ βλαβερὰ τῷ ποιοῦντι, τί ἐπιμένεις τοῖς δλεθρίοις; Οὐ βλέπει Θεὸς τὰ γινόμενα; ἢ οὐ νοεῖ σου τὰ ἐνθυμήματα; ἢ συνεργάζεται σου ταῖς ἀνομίαις; Ὑπέλαβες γὰρ ἀνομίαν, φησὶν, ὅτι ἐσομαι σοι ὁμοιος. Σὺ δὲ ἀνδρὸς μὲν θνητοῦ φίλιαν πραγματευόμενος, δι' εὐεργεσίας αὐτὸν προσάγῃ, ἐκεῖνα λέγων καὶ πράττων, ὡς περ ἂν αὐτὸν αἰσθῇ χαίροντα· Θεῷ δὲ προσοικειούμενος, καὶ εἰς τὴν τοῦ υἱοῦ τάξιν ἐλπίζων παραδεχθήσεσθαι, τὰ ἐχθρὰ τῷ Θεῷ πράττων, καὶ διὰ τῆς τοῦ νόμου παραβάσεως αἰτιμάζων αὐτόν· ἐξ ὧν μάλιστα προσκυροῖς, ἐκ τούτων ἐλπίζεις τὴν οἰκειότητά; Ὅρα, μὴ ἐπ' ἐλπίδι τῆς ἀπολυτρώσεως, πλῆθος κακῶν σεαυτῷ συλλεξάμενος, τὴν μὲν ἁμαρτίαν ἀθροίσας, τῆς δὲ συγχωρήσεως ἀποτύχῃς. Θεὸς οὐ μυκτηρίζεται. Μὴ ἐμπορεύου τὴν χάριν. Μὴ εἴπῃς· Καλὸς μὲν ὁ νόμος, ἀλλ' ἡδίων ἡ ἁμαρτία. Ἡδονὴ ἀγκιστρὸν ἐστὶ τοῦ διαβόλου, πρὸς ἀπώλειαν ἔλκον. Ἡδονὴ, μήτηρ τῆς ἁμαρτίας· ἡ δὲ ἁμαρτία τὸ κέντρον ἐστὶ τοῦ θανάτου. Ἡδονὴ, τροφὸς τοῦ αἰωνίου σκόληκος· ἢ πρὸς καιρὸν μὲν καταλαβαίνει τὸν ἀπολαύοντα, ὕστερον δὲ πικροτέρας χολῆς ποιεῖται τὰς ἀναδόσεις. Τί ποιεῖς, ἄνθρωπε; Ὅτε δυνατός εἴην ἔργοις, τὴν νεότητά σου ταῖς ἁμαρτίαις προσαναλίσκεις. Ὅταν ἀποκάμῃ τὰ ὄργανα, τότε προσάγεις αὐτὰ τῷ Θεῷ, ὅτε εἰς οὐδὲν αὐτοῖς ἐστὶ χρῆσασθαι, ἀλλ' ἀνάγκη κεῖσθαι, διὰ τὸν ἐκ τοῦ χρόνου μαρσύνον, παραλυθέντος τοῦτόν. Ἡ ἐν γήρᾳ σωφροσύνη, οὐ σωφροσύνη, ἀλλ' ἀκολασίας ἀδυναμία. Νεκρὸς οὐ στεφανοῦται· οὐδεὶς δίκαιος, δι' ἀδυναμίαν κακοῦ. Ἔως ἐστὶ σοι δύναμις, λόγῳ κράτει τῆς ἁμαρτίας· τοῦτο γὰρ ἐστὶν ἀρετὴ, ἐκκλησίαις ἀπὸ κακοῦ, καὶ ποίησις αγαθοῦ. Ἡ δὲ ἀργία τῆς πονηρίας οὔτε ἐπαίνων αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν, οὔτε κολάσεων ἀξιοῦται. Ἐὰν δι' ἡλικίαν παύσῃ τῆς ἁμαρτίας, τῆς ἀσθενείας ἡ χάρις. Ἐπαινοῦμεν δὲ τοὺς κατὰ προαίρεσιν αγαθοὺς, οὐ τοὺς ὑπὸ τινος ἀνάγκης ἐξειργούμενους. Τίς δὲ σοι τὸν ὅρον τῆς ζωῆς ἐπέτρεξε; τίς σοι τὴν προθεσμίαν τοῦ γήρως ὥρισε; τίς οὕτως ἀξιώπιστος παρὰ σοὶ τῶν μελλόντων ἐγγυητής; Οὐχ ὁρᾷς νήπια ἀναρπαζόμενα, τοὺς ἐν ἡλικίᾳ ἀπαγομένους; Οὐχ ἔχει μίαν προθεσμίαν ὁ βίος. Τί ἀναμένεις πυρετοῦ σοι ὥρον γενέσθαι τὴν μετάνοιαν, ὅτε οὐδὲ φθάξασθαι δυνήσῃ τὰ τῆς ἐξομολογήσεως (1) σωτήρια ῥήματα· τάχα δὲ οὐδὲ ἀκοῦσαι καθαρώς ἐπιτραπήσῃ,

florem revertatur ³⁷? Tot ac tantis bonis, o miser, voluptatem ducis potiorum? Novi enim procrastinationem tuam, quanquam eam verbis contegis; clamant res ipsae, tametsi voce taces: Sine utar corpore ad fruendas turpes libidines, voluit in caeno voluptatum, cruentem manus, diripiam aliena, dolose ambulem, pejerem, mentiar; et tum poenitentia, cum vitiorum tandem finem facero. Quod si peccatum bonum est et honestum, illud ad finem usque serva; sin noxium est patranti, quid in exitiosis immoraris? (2) Non videt Deus quae sunt? non agnoscit tuas cogitationes? an iniquitates tuas juvat? *Suspensus es*, inquit, *iniquitatem, quod ero tibi similis* ³⁸. Tu autem mortalis viri amicitiam cum ambis, beneficiis eum allicis, dicisque ea ac facis, quibus gaudere ipsum intelligis; sed Deo conjungi volens, et in illi locum te receptum iri sperans, si interea tamen quae Deo inimica sunt perpetres, et per legis violationem eum dedecores; unde maxime illum offendis, indene ipsius familiaritatem necessitudinemque tibi polliceris? Vide ne liberationis spe tibi ipse malorum copiam congerens, peccatum quidem coacerves, venia vero priveris. *Deus non irridetur* ³⁹. **518** Cave abutaris gratia ad quæstum. Ne dixeris: Bona est quidem lex, sed jucundius peccatum. Diaboli hanc voluptas est, trahens ad perniciem. Voluptas est mater peccati: peccatum vero stimulus mortis est ⁴⁰. Voluptas nutrix est æterni vermis: quæ ad tempus quidem demulcet perfruentem, deinde vero germina selle amariora producit. Quid facis, o homo? Cum idoneus es qui opereris, absumis in peccatis juventutem tuam. Postquam elanguerunt organa, tunc ea Deo offers, cum non amplius potes his ad ullam rem uti: sed ea necesse est torpere, ob diutinam tabem, vigore et robore resoluta. Continentia in senectute continentia non est, sed lasciendi impotentia. Mortuus non coronatur: nemo ideo justus, quod ei mali faciendi facultas non sit. Vires ac potentia dum tibi suppetunt, fac vincas ratione peccatum. Hoc enim virtus est, declinare a malo, et efficere bonum. Nam cessare a malo, neque laude, neque castigatione ex se dignum est. Peccare si desieris ob ætatem, beneficium est infirmitatis. Laudamus autem eos qui animi proposito boni sunt, non eos, qui necessitate aliqua coercentur. Cæterum quis tibi vitæ limitem præfixit? quis certum senectutis terminum tibi definiuit? quis sponsor futurorum apud te adeo fide dignus? Annon vides infantes abreptos? annon vides eos qui ætate vigent, abduci atque de medio tolli? Nullum præfinitum tempus vita habet. Quid exspectas, dum febris beneficium tibi sit poenitentia, quando nec pronuntiare poteris sa-

³⁷ Ephes. iv, 22. ³⁸ Psal. xlix, 21. ³⁹ Galat. vi, 7. ⁴⁰ I Cor. xv, 56.

(1) Τῆς ἐξομολογήσεως. Desunt hæc in contextu.

(2) Ibid. 418.

lutaria confessionis verba, neque forte tibi clare audire licebit, morbo caput ipsum occupante : non manus ad cælum attollere, non in pedes erigi, non genu flectere ad adorandum, non commode doceri, non accurate confiteri, non credere in Deum, non inimico renuntiare, forte vero, neque intelligenter audire dum initiaberis, cum dubitent qui adsunt, utrum senseris gratiam, an sine sensu quæ aguntur accipias? Imo etiamsi scienter gratiam suscipias, tunc quidem talentum habes, sed lucrum non refers.

6. (1) Ad malefaciendum, fratres, vafer callidusque est diabolus. Intelligit nos homines in præsentem solum tempore vivere; actionemque omnem in præsentem tempore fieri. Quamobrem hodierna die nobis fraudulenter subrepta, nobis spem crastinæ relinquit. Nonne suggerit ut hodie perpetremus peccatum, suadet autem, ut iustitiam in crastinum reservemus? Deinde cum dies crastina venit, rursus accedit malus noster divisor, sibi hodiernum, Domino vero crastinum pascit, atque sic semper præsens quidem per voluptatem subtrahens, futurum vero spei nostræ proponens, imprudentes nos et incautos e vita subducit. (2) Vidi ego aliquando talem callidæ avis astutiam. Nimirum cum pulli ejus essent capti faciles ob teneritudinem, se ipsa objiciebat ut paratam prædam, atque ante venantium manus volitans, neque facile poterat a venatoribus capi, neque spem capiendæ prædæ eis adimebat; sed interea, dum ipsos spe varie detineret, ac circa se occuparet, fugiendi **519** copiam ac securitatem pullis suis subministravit, ac postremo ipsa quoque simul avolavit. Time ne et tibi similia acidant, qui certa incertorum spe derelinquis. (3) Vide etiam, ne, dum penitentiam ex anno in annum, e mense in mensem, e die in diem rejicis, in diem inexpectatam aliquando incidas, cum jam deficiet te vivendi facultas, eritque undique angustia, et afflictio cujuscunque levamenti expers, desperantibus medicis, desperantibus et propinquis, cum crebro et sicco anhelitu pressus vehementi febre internas partes inflammante atque succedente, ingemiscas quidem pectore imo, sed qui condoleat reperiens neminem; ac loquere quidem tenue aliquid et remissum: sed non erit qui audiat; quidquid autem proferes, velut deliramentum contemnetur. Quis te de penitentia submonebit alto et gravi sopore ex morbo correptum? Mœrent propinqui, morbum alieni contemnunt: monita quasi perturbationem afferentia negligit amicus, aut forte etiam medicus decipit, nec de teipso desperas ob naturalem vitæ amorem. Astat mors, urgent qui abducant. Equis te eripiet? Deus, qui contemptus est, te scilicet tum exaudiet? Tu enim eum nunc

αὐτῇ τῇ κεφαλῇ ἐνοικοῦστος τῆς ψόσου, οὐ χεῖρας ἄραι εἰς οὐρανὸν, οὐκ ἐπὶ πόδας διαναστῆναι. οὐ κλίνει γόνυ εἰς τὴν προσκύνησιν, οὐ διδάχθῃναι χρυσίμως, οὐχ ὁμολογῆσαι ἀσφαλῶς, οὐχ πιστεῦσαι Θεῷ (4), οὐκ ἀποτάξασθαι τῷ ἐχθρῷ, τάχα δὲ, οὐδὲ συνετώς ἐπακούσαι (5) μυσταγωγούμενος, ἀμφίβολος ὢν τοῖς παροῦσιν, ἄρα ἥσθετο (6) τῆς χάριτος, ἣ ἀναισθήτως ἔχει τῶν γινομένων; Ὅταν δὲ καὶ ἐπιστημόνως τὴν χάριν δέξῃ, τότε τὸ μὲν τάλαντον ἔχεις, τὴν δὲ ἐργασίαν οὐκ ἐπιφέρει (7).

6. Σοφός ἐστὶ τοῦ κακοποιῆσαι ὁ πονηρὸς, ἀδελφοί· συνερᾷ, ὅτι κατὰ τὸ παρὸν ζῶμεν οἱ ἄνθρωποι, καὶ πᾶσα πρᾶξις κατὰ τὸ ἐνεστώδες ἐνεργεῖται. Τὴν οὖν σήμερον κλέπτω ἡμῶν διὰ τῆς μεθοδείας, τῆς αὐρίου ἡμῶν τὰς ἐλπίδας περιαιρῇσιν. Ἡ γὰρ οὐχὶ τὴν μὲν ἁμαρτίαν σήμερον ποιεῖν υποβάλλει, τὴν δὲ δικαιοσύνην εἰς τὴν αὐρίου πείθει ἡμᾶς ταμειύσεσθαι; Ἐἴτα ἐπειδὴν ἡ αὐρίου ἔλθῃ, πάλιν ἔρχεται ὁ κακὸς συμμεριστὴς ἡμῶν, ἀξιών τὴν σήμερον ἑαυτῷ, τὴν δὲ αὐρίου τῷ Κυρίῳ· καὶ οὕτως αἶ, τὸ μὲν παρὸν δι' ἡδονῆς ὑφαίρουμένους, τὸ δὲ μέλλον ταῖς ἐλπίσιν ἡμῶν προσταφίεις, λαμβάνει ἡμᾶς ἀποδοουκῶν τῆς ζωῆς. Τοιαύτην εἶδον ἐγὼ ποτε πανουργίαν θρηνίος εὐμηχάνου. Εὐαλότιον γὰρ αὐτῆς τῶν νεοτῶν ὑπαρχόντων δι' ἀπαλότητα, ἑαυτὴν προβαλλομένη ὡς ἔτοιμον θήραμα, καὶ ταῖς χερσὶ τῶν ἀγρευόντων ἐνστρεφομένη, οὕτε αἰώσιμος ἦν ἐκ τοῦ προχείρου τοῖς θηρευταῖς, οὕτε ἀπόγινωσκιν αὐτοῖς ἐνέποιε τῆς ἀγρας· ἀλλὰ ταῖς ἐλπίσιν αὐτοῦς τοικίως παρακατέχουσα, τῇ περὶ αὐτὴν ἀσχολίᾳ, τοῖς νεοστοῖς τὴν ἀδειαν τῆς φυγῆς προεξένησεν, εἴτα τὸ τελευταῖον καὶ αὐτὴ συναπέπτυ. Φοβήθητι, μὴ καὶ σὺ τὰ παραπλήσια πάθῃς, ἐν ταῖς τῶν ἀδελφῶν ἐλπίσι τὰ φανερά προϊέμενος. Ὅρα, μήποτε ἐνιαυτὸν ἐξ ἐνιαυτοῦ, καὶ μῆνα ἐκ μηνός, καὶ ἡμέραν ἐξ ἡμέρας ὑπερτιθέμενος τὴν μετάνοιαν, ἐμπέσῃς ποτὲ εἰς ἣν οὐ προσδοκᾷς ἡμέραν, ἥνικα ἂν ἐπιλείπωσί σε λοιπὸν αἱ τοῦ ζῆν ἀφορμαί· ἀπορία δὲ ἡ πάντοθεν, καὶ ὀλίγης ἀπαρμύθητος· ἀπειρηκότων μὲν ἱατρῶν, ἀπειρηκότων δὲ τῶν οἰκείων· ὅτε πυκνῶ ἄσθματι καὶ ξηρῷ συνεχόμενος, πυρετοῦ λάθρου διακαίνοντος τὰ ἔνδον καὶ ὑποσμήχοντος, στενάδῃς μὲν ἀπὸ μέσης καρδίας, τὸν δὲ συλλυπούμενον οὐχ εὐρήσεις· καὶ φθέγγῃ μὲν τι λεπτὸν καὶ ἀδρανές, ὃ δὲ ἀκούων οὐκ ἔσται· πᾶν δὲ τὸ λαλούμενον παρὰ σοῦ ὡς παραφροσύνη καταφρονεῖται. Τίς ὑπομνήσῃ σε περὶ μετανόιας τότε κεκαρωμένον τῷ πάθει; Οἱ προσήκοντες ἀθυμοῦσιν, οἱ ἔξω τοῦ πάθους καταφρονοῦσιν, ὃ φίλος ὀκνεῖ τὴν ὑπόμνησιν, ὡς τὰραχὴν ἐμποιοῦσαν, ἣ που καὶ ἱατρὸς ἐξαπατᾷ, καὶ σεαυτὸν οὐκ ἀπογινώσκεις διὰ τὸ φύσει φιλόζων. Ὁ θάνατος παρέστηκεν, οἱ ἀπάγοντες κατεπεύγουσι. Τίς ὁ ἐξαιρούμενος; Θεός, ὁ καταφρονηθεὶς; Ἀλλ' εἰσακούσεται τότε· σὺ γὰρ αὐτοῦ νῦν εἰσακούεις. Προθεσμίαν

cum Deo pacisci.

(5) Ἐπακούειν. Contextus ἐπακολουθεῖται.

(6) Ἡσθετο. Melius in contextu ἥσθου, εἰ ἔχεις.

(7) Ἐπιφέρει. Forte ἀποφέρει. Edit.

(1) Ibid., 119.

(2) Ibid., 120.

(3) Ibid., 121.

(4) Πιστεῦσαι Θεῷ. Contextus συνθέσθαι Θεῷ,

δώσει· καλῶς ἐχρήσω τῇ δεδομένῃ. Μηδέεις σε ἐξαπατάτω κενοῖς λόγοις. Ἐπιστήσεται γάρ σοι αἰφνίδιος ἐλεηρός, καὶ ἡ καταστροφή ὁμοίως καταιγίδι παρήσται. Ἦξει ἄγγελος κατηφής, ἀπάγων βιαίως καὶ σύρων σου τὴν ψυχὴν δεδομένην ταῖς ἁμαρτίαις, πυκνὰ μεταστροφομένην πρὸς τὰ ὧδε, καὶ ὀδυρομένην ἄνευ φωνῆς, τοῦ ὀργάνου λοιπὸν τῶν θρήνων ἀποκλεισθέντος. Ὡ πόσα σπαράξεις σεαυτὸν! πόσα στενάξεις! ἀπρακτὰ μετανοῶν ἐπὶ τοῖς βουλευθεῖσιν, ὅταν ἴδῃς τὴν φαίδρότητα τῶν δικαίων ἐν τῇ λαμπρᾷ διανομῇ τῶν δώρων, καὶ τὴν κατῆφειαν τῶν ἁμαρτωλῶν ἐν τῷ σκότει τῷ βαθυτάτῳ. Οἷα εἶρεῖς ἐν τῇ δδύνῃ τῆς καρδίας σου τότε; Αἶ με! μὴ ἀπορρίψαι τὸ βαρὺ τοῦτο φορτίον τῆς ἁμαρτίας, οὕτω ῥάβδῳ οὐσῆς τῆς ἀποθέσεως, ἀλλὰ τὸν σωρὸν τῶν κακῶν τοῦτων ἐφέλκεσθαι. Αἶ με! τὰς κηλίδας μὴ ἀποπλύνασθαι, ἀλλ' ἐστιγμένον εἶναι ταῖς ἁμαρτίαις. Νῦν ἂν ἤμην μετὰ τῶν ἀγγέλων· νῦν ἂν τοῖς οὐρανίοις ἀγαθοῖς ἐνετρύφων. Ὡ τῶν πονηρῶν βουλευμάτων! διὰ πρόσκαιρον ἁμαρτίας ἀπόλαυσιν, ἀθάνατα βασανίζομαι· δι' ἡδονὴν σαρκὸς, τῷ πυρὶ παραδίδομαι. Δικαία ἡ κρίσις τοῦ Θεοῦ. Ἐκαλοῦμην. καὶ οὐχ ὑπήκουον· ἐδιδασκόμην, καὶ οὐ προσεῖχον· διημαρτύραντό μοι, ἐγὼ δὲ κατεγέλυν. Ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα εἶρεῖς ἀποκλαιόμενος σεαυτὸν, ἐὰν προαναρπασθῇς τῆς μετανοίας. Ἄνθρωπε, ἡ τὴν γέενναν φοβήθητι, ἡ τῆς βασιλείας ἀντιποιήθητι. Ἐμοὶ δακρύειν ἐπέρχεται, ὅταν ἐνθυμηθῶ, ὅτι τὰ ἔργα τῆς αἰσχύνῃς προτιμᾷς τῆς μεγάλης δόξης τοῦ Θεοῦ· καὶ διὰ τὸ τῆς ἀκολασίας ἡδῶ, δυσκαποσπάστως ἔχων τῆς ἁμαρτίας, τῶν ἐν ἐπαγγελίαις ἀγαθῶν σεαυτὸν ἀποκλείεις, ὥς μὴ ἰδεῖν τὰ ἀγαθὰ Ἱερουσαλὴμ τῆς ἐπουρανίου.

7. Βούλεται σε ἐλεῆσαι, καὶ τῶν αὐτοῦ οἰκτιρμῶν μεταδοῦναι ὁ κριτὴς, κατὰ τὸν εἰπόντα· Ἀγαπᾷ ἐλεημοσύνην καὶ κρίσιν ὁ Κύριος. Ἀλλ' ἐὰν μὲν εὖρῃ σε μετὰ τὴν ἁμαρτίαν ταπεινὸν, συντετριμμένον, πολλὰ μετακλαύσαντα ἐπὶ τοῖς πονηροῖς ἔργοις, τὰ γενόμενα κρυφῇ ἀνεπαίσχυντος δημοσιεύσαντα, δεηθέντα ἀδελφῶν συγκαμεῖν σοι πρὸς τὴν ἴασιν, ὅλως ἐλεεινὸν σε γενόμενον ἐὰν ἴδῃ, ἀφρονὸν σοι τὴν αὐτοῦ ἐλεημοσύνην ἐπιχορηγεῖ· ἐὰν δὲ καρδίαν ἀμετανόητον, φρόνημα ὑπερήφανον, ἀπιστίαν τοῦ αἰῶνος τοῦ μέλλοντος, ἀφοβίαν τῆς κρίσεως, τότε ἀγαπᾷ ἐπὶ σοὶ τὴν κρίσιν. Ὡς γὰρ ἱατρός ἐμμελής καὶ φιλόανθρωπος, καταντλήμασι πρότερον καὶ περιπλάσμασιν ἀπαλοῖς πειρᾶται καταστεῖλαι τὸ οἰδημα· ἐπειδὴν δὲ ἴδῃ ἀνευδότης καὶ σκληρῶς ἀντιτυπῶντα τὸν ὄγκον, ῥίψας τὸ ἔλαιον (1) καὶ τὴν μαλακὴν ἀγωγὴν, αἰρεῖται λοιπὸν τὴν τοῦ σιδήρου χρῆσιν. Τοὺς γὰρ ἀπὸ πολλῶν πτωμάτων πολλάκις διαναστάντας ἐκ τῆς κατὰ φιλοanthropίαν χειραγωγίας, εἴτα ὕστερον ὑπὸ τῶν ἀσθενειῶν κρατηθέντας, ἀπειλεῖ παντελῶς

A audis. Tempus præfinitum prorogabit : scilicet dato tempore probe usus es. (2) Nemo te seducat inani-
bus verbis ⁴¹. Nam repentinus tibi imminet in-
teritus ⁴², et exitium procellæ simile aderit. Veniet
angelus tristis, abducens violenter trahensque
animam tuam peccatis vinctam, crebro se ad ea quæ
hic sunt convertentem, ac sine voce gementem,
occluso jam gemituum ac lamentorum organo. O
quam dilaniabis te ipse ! quantum ingemiscis ! sed
te tuorum consiliorum frustra poenitebit, cum vi-
debis hinc hilaritatem justorum de egregia dono-
rum distributione lætantium, illinc mœrorem pec-
catorum qui in altissimis tenebris jacebunt. Quæ
tunc dicturus es in dolore cordis tui ? Hei mihi !
hoc grave peccati onus, cum id exuere ita facile
B esset, non abjeci : sed horum malorum acervum
traxi. Hei mihi ! maculas ac sordes non abluī :
sed sum peccatorum notis compunctus. Nunc es-
sem cum angelis : nunc cœlestium bonorum deli-
ciis fruerer. O prava consilia ! ob temporariam
peccati delectationem æternum ex crucior : ob car-
nis voluptatem igni trador. Justum est iudicium
Dei : vocabar, et non obediēbam : docebar, et ani-
mum non attendebam : obstabantur mihi, et ego
deridebam. Hæc et alia ejusdem generis proferes,
dellens temetipsum, si hinc ante poenitentiam abri-
piaris. O homo, aut gehennam metue, aut enitere
ut regnum adipiscare. Mihi quidem subito la-
crymari, cum hoc mecum reputo, quod turpi-
tudinis opera ingenti Dei gloriæ præfers, quod
C que peccato firmissime inhærens ob libidinis de-
lectationem, a promissis bonis te ipse excludis,
sic ut tibi cœlestis illius Jerusalem bona videre non
liceat.

7. (3) Vult tui misereri iudex, teque miserationum suarum facere participem, ut ille ait, *Diligit misericordiam et iudicium Dominus* ⁴³. Si modo post peccatum repererit te humilem, contritum, prava opera multum deplorantem, 520 ac ea quæ clam facta sunt evulgantem citra pudorem, rogantem fratres tibi ut sint adiumento ad accipiendam medelam, uno verbo si commiseratione dignum viderit, abunde tibi suam impertietur misericordiam. Si vero cor poenitere nescium, mentem superbam, animum futuro sæculo non credentem, ac nullum iudicii timorem conspexerit, tunc in te iudicium diligit. Ita enim bonus ac humanus medicus fomentis prius ac rewediiis mollioribus tumorem sedare conatur : postquam vero viderit molem nihil remittere, atque induratum reniti ; tum demum rejectis oleo ac molliore curandi ratione, ferri usum adhibet. (4) Iis enim, qui ex multis casibus sæpe misericordiæ divinæ præsidio erecti sunt, ac deinde infirmitatibus succubueque, mina-

⁴¹ Ephes. v, 6. ⁴² 1 Thess. v, 3. ⁴³ Psal. xxxii, 5.

(1) Τὸ ἔλαιον. Sic contextus. Editi τὸν ἔλαιον, misericordiam. Infra editi ἀρωγὴν δὲ τινα.

(2) Ibid. 121.

(3) Ex hom. in psal. xxxii, 131.

(4) Uterque codex indicat commēn. in Isa.

tur omnino Deus se non remissurum. Ait enim, *Non amplius remittam vobis peccata vestra* ⁴⁴, (1) indicans se jam sæpenumero similia prius condonasse : siquidem fieri nequit, ut quis sine venia quæ a Deo conceditur, vitæ secundum virtutem instituendæ sese dedat. (2) Vult enim, ut is qui in peccatis quibusdam versatus est, et deinde ad saniores vitæ rationem pollicetur se recepturum, finem imponat præteritis, factoque post peccata initio quodam, quasi per pœnitentiam reviviscat. Contra, qui isthæc promittit sine ulla intermissione, et jugiter ab his excidit, illum velut penitus desperatum a sua clementia excludit. Non enim qui dicit, *Peccavi*, et postea in peccato perseverat, is confitetur : sed qui ubi juxta Psalmistam peccatum suum deprehendit, illud odit ⁴⁵. Quid enim emolumentum affert ægroto medici cura, quando is qui adversa valetudine utitur, suæ vitæ exitalia conquirat? Sic qui adhuc peccat, nihil ei utilitatis accedit ex peccatis condonatis : neque qui impurus est, quidquam percipit lucri ex remissis impuditiæ vitii.

8. (3) Desine itaque proximi tui vitia explorare ; cave cogitationibus otium dederis alienum morbum inquirendi ; sed ad teipsum perscrutandum converte oculos. Sunt enim nec pauci, qui festucam quidem animadvertunt in oculo fratris, trabem vero in suo ipsorum oculo non vident ⁴⁶. Ea quæ extrinsecus sunt ne circumspecte, numcubi cujuspiam reprehendendi locum possis invenire, Phariseum illum imitatus, qui stans se ipse justificabat, ac publicanum habebat despicatui. Imo vero ne intermittas teipsum percontari, nunquid deliqueris cogitatione, nunquid lingua labarit mentem præcurrens, nunquid in manuum operibus factum sit involuntarium. (4) Quemadmodum enim fieri non potest ut quis sanitatem recuperet, nisi depulsus morbus sit : velut ut quis calefiat, nisi plane sedatum sit frigus ; neque enim hæc simul consistere possunt : similiter et qui bonam vitam agere cupit, eum par est ab omni mali consortio recedere. (5) Non enim temporis diuturnitate, sed animæ affectione pœnitentia dijudicatur. (6) Qui vero ab inani vita recesserunt, et ad diviniorem seipsum exercent, ne apud se, neque seorsim soli se ipsi exerceant ; testibus enim non carere decet vitam ejusmodi, ut extra pravam suspicionem sit posita ⁵²¹. (7) Quod si quispiam jam olim inescatus, aut divitiarum pulverem inique apud se coacervavit, earumque curis illigavit animum ; aut lasciviæ scelus quod vix elui potest, nature adjunxit ; aut criminibus aliis semet exsatiavit ; is,

A ὁ Θεὸς μὴ ἀφήσῃν. Οὐκέτι γὰρ, φησὶν, ἀνήσω τὰς ἀμαρτίας ὑμῶν· ἔμφασιν ἡμῖν παρέχων τοῦ πολυλάκεις ἤδη πρότερον ἐπὶ τοῖς ὁμοίοις συγκεχωρηκέναι. Χωρὶς γὰρ τῆς παρὰ τοῦ Θεοῦ ἀφέσεως, ἐπιδοῦναι τινὰ ἑαυτὸν τῷ κατ' ἀρετὴν βίῳ, ἀμήχανον. Τὸν γὰρ ἐν τισὶν ἀμαρτίαις ἐξετασθέντα, εἴτα ἀνατρέχειν ἐπὶ τὸν ὑγιή βίον ἐπαγγελλόμενον, βούλεται πέρατι μὲν ὀρίζειν τὰ παρελθόντα, ἀρχὴν δὲ τινα ποιεῖσθαι μετὰ τὰ ἡμαρτημένα, οἰοεὶ διὰ τῆς μεταβολῆς ἀναδιώσκοντα. Συνεχῶς δὲ ταῦτα ἐπαγγελλόμενον, καὶ συνεχῶς αὐτὸν ἀποσιππόντα, ὡς παντελῶς αὐτὸν ἀπεγνωσμένον, τῆς φιλανθρωπίας ἐκκλείει. Οὐ γὰρ ὁ εἰπὼν, *Ἥμαρτον*, εἴτα ἐπιμένων τῇ ἀμαρτίᾳ, οὗτος ἐξομολογεῖται· ἀλλ' ὁ κατὰ τὸν Ψαλμῶδην εὐρὺν τὴν ἀμαρτίαν αὐτοῦ, καὶ μισήσας. B Τί γὰρ ὄφελος τῷ ἀρρώστου (8) ἢ παρὰ τοῦ ἱατροῦ ἐπιμέλεια, ὅταν τὰ φαρμακὰ τῆς ζωῆς ὁ κάμνων ἐπιτηδεύῃ ; Οὕτως οὐδὲν ὄφελος ἀδικημάτων συγχωρουμένων τῷ ἐτι ἀρρώστου, καὶ ἀκολαστημάτων ἀφεμένων τῷ ἐτι ἀκολασταίνοντι.

8. Παῦσαι τοιγαροῦν τὰ τοῦ πλησίον κακὰ περιεραζόμενος· μὴ δίδου σχολὴν τοῖς λογισμοῖς ἀλλότριον ἐξετάζειν ἀρρώστημά· ἀλλ' ἐπὶ τὴν οἰκείαν ἔρευναν στρέψε σου τὸ ὄμμα (9). Πολλοὶ γὰρ τὸ μὲν κάρπος τὸ ἐν τῷ ὀφθαλμῷ τοῦ ἀδελφοῦ κατανοοῦσι, τὴν δὲ ἐν τῷ οἰκείῳ ὀφθαλμῷ δοχὸν οὐκ ἐμβλέπουσι. Mῆ τὰ ἔξω περισκοπεῖ, εἰπὼν τινὸς μῶμον ἐξευρεῖν δυνηθεῖς, κατὰ τὸν Φαρισαῖον ἐκεῖνον, ὃς εἰστῆκει ἐαυτὸν δικαίων, καὶ τὸν τελωνῶν ἐξευτελίζων. Ἀλλὰ σεαυτὸν ἀνακρίνων μὴ διαλείπης, μὴ τι κατὰ τὰς ἐνθυμήσεις ἡμαρτες, μὴ τι ἢ γλώσσα παρώλιθε τῆς διανοίας προσεκδραμοῦσα, μὴ ἐν τοῖς ἔργοις τῶν χειρῶν πέπρακται τῶν ἀβουλήτων. Ὡς περ γὰρ ἀμήχανον ὑγείαν ἀναλαβεῖν μὴ τῆς νόσου ἀπαλλαγέντα, ἢ ἐν θερμότητι γενέσθαι τὸν μὴ καθαριῶς πεπαυμένον τῆς καταψύξεως (ἀνεπίδεκτα γὰρ ταῦτα ἀλλήλοις)· οὕτω καὶ τὸν μέλλοντα ἐν ἀγαθῷ βίῳ γενέσθαι, πάσης προσήκει τῆς ἐπὶ τὸ κακὸν συναφείας ἀπαλλαγῆναι· οὐ γὰρ χρόνου ποσότητι, διαθέσει δὲ ψυχῆς ἢ μετάνοια κρίνεται. Οἱ δὲ χωρισθέντες τοῦ κενοῦ βίου, καὶ πρὸς τὴν θειοτέραν ζωὴν ἑαυτοὺς ἀσκοῦντες, μὴ ἐφ' ἑαυτοὺς, μηδὲ καταμύνας D ἀσκεῖσθωσαν· ἐμάρτυρον γὰρ εἶναι προσήκει τὸν τοιοῦτον βίον, ὡς ἂν ἐκτὸς εἶναι πονηρᾶς ὑποφίας. Καὶ εἰ τις πάλαι δελεασθεὶς, ἢ πλοῦτου κόνιν ἐξ ἀδικίας ἐφ' ἑαυτὸν συνεφόρησε, καὶ τὸν νοῦν ταῖς τοῦτο μερίμναις κατέδησεν· ἢ μύσος ἀσελγείας προσῆκε τῇ φύσει δυσέκνιπτον· ἢ τῶν ἄλλων ἐγκλημάτων ἐπλήρωσεν ἑαυτόν· οὗτος, ὡς ἐτι καίριος, πρὶν εἰσεῖν εἰς τελείαν ἀπώλειαν, ἀποθέσθω τῶν φορτίων τὰ

⁴⁴ Isa. i, 14. ⁴⁵ Psal. xxxi, 5. ⁴⁶ Matth. vii, 5.

(1) Ex comment in Isa., 407.

(2) Ibid. 408.

(3) Ex hom. in illud : Attende tibi ipsi, 21.

(4) Ex hom. in psal. xxxiii, 153.

(5) Ex epist. cxxxviii, can. 2, et ep. cxxviii, can. 84.

(6) Uterque codex indicat comment. in Isa.

(7) Ex hom. Quod mundanis adhærendum non sit, 168.

(8) Ἀρρώστου. Contextus ἀδικούντι.

(9) Τὸ ὄμμα. In contextu additur τῆς ψυχῆς.

πλείονα, καὶ πρὶν ὑποδρῦχθαι γενέσθαι τὸ σκάφος, ἐκβαλὼν ποιήσασθαι τῶν ἀγωγίμων, ἃ μὴ δεόντως συνέλεξε. Τὰ χρήματα ἐκβληθέντα καλῶς, οὕτε ἀπώλλυται τοῖς ἐκβαλοῦσι καὶ ρίψαντι· ἀλλ' ὥσπερ εἰς ὁκάδας ἄλλας ἀσφαλτεστέρας τινὰς τὰς τῶν πενήτων μεταθέντα γαστέρας, διασώζεται, καὶ φθάνει πρὸς λιμένας ἐλθόντα, καὶ φυλάττεται τοῖς ἐκβαλοῦσι κόσμος.

9. Τὰ γὰρ χρόνῳ κρατυνθέντα πάθῃ πρῶτον μὲν χρόνῳ δέεται· πρὸς τὴν διόρθωσιν· ἔπειτα ἰσχυρὰς καὶ εὐτονωτέρας διαγωγῆς, εἰ μέλλοι τις τοῦ βάθους αὐτοῦ καθικνεῖσθαι, ὥστε πρὸ ῥίζα ἐξελεῖν τὰ χρόνῳ μακρῷ τὰς ψυχὰς ἐβρίχυνθέντα. Τοιαύτῃ ἡ ἐμμελής τῶν Νηνευτῶν μετάνοια, καὶ ἡ σοφὴ καὶ πεπικνωμένη θλιψίς ἐκεῖνη, ἥτις οὐδὲ τὰ ἄλογα ἀσυνετέλῃ τῆς τιμωρίας ἀφῆκεν· ἀλλὰ καὶ αὐτὴ βούλῃ ἐξ ἀνάγκης ἐμψυχάνετο. Ἐχωρίσθη γὰρ τῆς βολῆς ὁ μύσχος, ἀππλάθη τῆς μητρίας θηλῆς ὁ ἀρνεῖος· παῖδιν ἐπιμάζον οὐκ ἦν ἐν ταῖς τῆς τεκούσης ἀρχαῖαις ἐπιδεικνύμαι· φωναὶ δὲ παρὰ πάντων οἰκτραὶ ἀλλήλαις ἀντιβούσαι καὶ ἀντηχοῦσαι. Τὰ τέκνα λιμῶντοντα τὰς πηγὰς ἐξήτει τοῦ γάλακτος· αἱ μητέρες τῷ φυσικῷ πάθει διακοπτόμεναι, συμπαθεῖς φωναῖς ἀνεκαλοῦντο τὰ ἔγγονα· τὰ βρέφη κατὰ τὸν ὅμιον τρῶπον λιμῶντοντα, σφοδρῶτά τινι κλυθμῷ ἀνεβρόχυνον καὶ ἀπέσπαινον· αἱ τεκούσαι· ταῖς φυσικαῖς ἀλληλόδαι κατεκεντούντο τὰ σπλάγχχνα. Ὁ πρεσβύτερος ἐπ' ἐκείνων ἐθρήνει, καὶ τὴν πολιὰν ἐτίλλει καὶ ἐσπάραττεν. Ὁ νεανίσκος καὶ ἀκμάζων, σφοδρότερον ἀπωδύρετο· ὁ πένης ἐστέναξεν· ὁ πλοῦσιος ἐπιλαθόμενος τῆς τρυφῆς, ἤσκει τὴν κακοπάθειαν ὡς σῶφρονα. Ὁ βασιλεὺς αὐτῶν, τὴν λαμπρότητα καὶ τὴν δόξαν εἰς ἀλγύνειν μετέβαλεν. Ἀπέθετο τὸν στέφανον, καὶ κόνιν τῆς κεφαλῆς (1) κατεχέστο· τὴν ἀλουργίδα ῥίψας, σάκκον μετμψιάσατο· τὸν θρόνον τὸν ὑψηλὸν ἀρεῖς καὶ μετέβηκεν, ἔλεινῶς τῇ γῇ προσεσύρτο· τὴν ἰδιόζουσαν καὶ βασιλικὴν καταλιπὼν εὐστάθειαν (2) συνεθρήκει τῷ ὄμμῳ· εἰς ἐγένετο τῶν πολλῶν, ὅτε τὸν κοῖνον πάντων Δεσπότην ἔβλεπεν ὀργιζόμενον. Τοῦτο δούλων εὐαισθήτων φρόνημα. Τοιαύτῃ τῶν ἁμαρτίας ἐνεχομένων ἡ μετάνοια· ἵνα διὰ πάσης ἡλικίας ἡ σκυθρωπότης κρατήσῃ, αἰσθημένης τε καὶ ἀναισθητοῦ, τῆς μὲν κατὰ προαίρεσιν, τῆς δὲ κατ' ἀνάγκην. Διὰ τοῦτο ἴδων αὐτοὺς ὁ Θεὸς οὕτω ταπεινωθέντας, ὡς ἐπὶ υπερβαίνουσας ἐαυτὸν ταλαιπωρίαν παγγενὴ κατακρίναντας, καὶ τὸ πάθος ἡλέησε, καὶ τῆς τιμωρίας ἀνῆκε, καὶ τὸ χαίρειν ἐδωρῆσατο τοῖς εὐαισθήτως πενήθεσασιν. Ἴδιον γὰρ τῆς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας, τὸ μὴ σιωπῇ τὰς κολάσεις ἐπάγειν, ἀλλὰ προκηρύσσειν, διὰ τὸν ἀπειλὴν προκαλοῦμενος (3) εἰς μετάνοιαν τοὺς ἡμαρτηρότας· οὕτω γὰρ

dum adhuc tempus est, antequam ad integrum exitium perveniat, deponat majorem sarcinarum partem, et priusquam navis submergatur, mercium indecore congestarum ejectionem faciat. (4) Neque vero pecunie probe ejectæ pereunt effluentibus ac projicientibus; sed quasi in alias quasdam onerarias naves tutiores, pauperum videlicet ventres, exportatæ conservantur, et ad portus perveniunt, custodiunturque jacentibus, quibus ornamento sunt.

9. (5) Tempore corroborata mala primum quidem tempore indigent ut sanentur ; deinde fortis ac firma agendi ratione, si quis velit ad ipsum pertingere, adeo ut radicibus evellantur quæ longo tempore in animis radices egerunt. (6) Haud assimilis fuit summa illa absolutaque Ninivitarum pœnitentia, atque prudens vehemensque eorum afflictio, quæ ne bruta quidem animalia a pœnis immunita exemit : sed ea etiam necessario clamare artificio quodam adegit. Separatus namque est vitulus a vaccâ, semotus est a materno ubere agnus, puer lactens in matris ulais minime conspiciabatur ; voces vero emittebantur ab omnibus miserabiles, vicissim clamantes, ac resonantes. Partus esurientes lactis fontes quærebant ; matres naturali affectione disceptæ, vocibus commiserationem suam significantibus revocabant fetus. Eundem ad modum infantes vocæ laborantes, ejulatu vehementissimo frangebantur, palpitabantque, et matrum viscera naturalibus doloribus compungebantur. Inter illos flebat senex, et canos vellebat, discernebatque. Adolescens, et qui florenti ætate erat, vehementius lamentabatur ; ingemiscebat pauper ; dives, deliciarum oblitus, afflictationi ut bonæ se dedit. Rex ipsorum splendorem gloriæque transmutavit in verecundiam. Deposita corona, caput cinere inspersit ; purpura abjecta, induit saccum : throno alto et sublimi derelicto, miserabili habitu humi reprobatur : repudiata propria ac regia gravitate, lugebat cum populo, unus e multis factus et plebeius, quod communem Dominum omnium videret iratum. Hæc est servorum sensu præditorum prudentia : talis hominum peccatis implicitorum pœnitentia, ut tristitia occuparet ætatem omnem, tum sentientem, tum non sentientem, illam sponte, hanc præter voluntatem. Propterea cum vidisset Deus ipsos sic humiliatos, ut condemnarent sese ad gravissimas multas omnis generis, et doloris eorum misertus est, et pœnam remisit, et gaudium iis qui sano consilio luxerant, largitus est. (7) Proprium est enim Dei in homines amoris nequaquam silentio pœnas irrogare : sed eas prænuntiare, per minas peccatores provocando ad pœnitentiam : quæ

(1) *Τῆς κεφαλῆς*. Editi, ἐπὶ τῆς κεφαλῆς. Melius in contextu quem secuti sumus.

(2) *Εὐστάθειαν*. Haud paulo melior hæc scriptura, quam quod in ipso contextu εὐπάθειαν.

(3) Προκαλούμενος. Contextus προκαλούμένου.
Uterque codex προσκαλούμενος.

(4) Ex hom. *Quod mundanis adhærendum non sit,*

(5) Ex epist. clvi, 245.

(6) Ex hom. in famiem, etc., 65.

(7) Ex comment. in *Isa.*, 480.

agendi ratione usus est erga illos Jonæ opera. Nec acite exitium perniciemque induxit **522** Israeli peccanti : sed famulum suum ad fundendas pro populo preces excitans, his verbis prædixit : *Dimitte me ; et delebo populum hunc* ⁴⁷. Rursus simile quiddam in Evangelio etiam per parabolam a sicu sumptam sumus edocti ; quippe dominus ejus dicit agricolæ : *Ecce anni tres sunt ex quo venio ad hanc ficum, quærens fructum in ea, et non invenio : succide illam. Utquid etiam terram occupat* ⁴⁸ ? (1) Itaque in quod tempus rejiciemus pœnitentiam ? annon recipiemus nos ad bonam frugem ? annon a consueti vivendi ratione revocabimus nos ad Evangelii integritatem ? annon ob oculos nobis ponemus illam Domini metuendam ac conspicuam diem, in qua hos quidem qui ad Domini dexteram per sua opera accesserint, regnum cœlorum suscipiet ; illos vero qui ob bonorum operum privationem ad sinistram dejecti fuerint, gehenna ignis et tenebræ æternæ involvent ? *Illic*, inquit, *erit fletus, et stridor dentium* ⁴⁹. (2) Nos autem acriter ac cito peccamus, sed negligenter, segniterque pœnitentiam amplectimur. (3) Cœlorum quidem regnum concupiscere nos dicimus, et tamen de iis quibus comparari potest, nihil sumus solliciti ; imo tametsi nullum pro conficiendo Dei mandato laborem subimus, nihilominus æquales honores ac præmia cum iis qui ad mortem usque peccato resisterint, recepturos nos esse præ mentis nostræ vanitate existimamus. (4) Simus tandem aliquando de animabus nostris solliciti, fratres, doleamus anteactæ vitæ vanitatem, decertemus pro futuris. Ne maneamus in socordia hac et dissolutione, neve præsens quidem tempus per jugem pigritiam amittentes, in crastinum vero et in posterum differentes operum initium, deinde ab eo qui animas nostras reposcit, inventi imparati a bonis operibus, a nuptialis thalami gaudio excludamur, et frustra inutiliterque ploremus, tunc vitæ tempus male præteritum lugentes, cum nihil amplius profuerit pœnitentibus. Hæc est pœnitentiæ ætas, illa remunerationis ; hæc operæ et laboris, illa rependendæ mercedis : hæc tolerantia, illa solatii. Nunc Deus adjutor est eorum qui se a via mala convertunt ; tunc horrendus et quem nullus fallit, humanarum actionum, verborumque et cogitationum inquisitor. Nunc experimur lenitatem, tunc justum judicium cognoscemus, cum videlicet resurgemus, alii ad supplicium æternum, alii ad vitam æternam. et unusquisque

καὶ τοῦτοις παποίηκε διὰ τοῦ Ἰωνᾶ. Καὶ τῷ Ἰσραὴλ ἡμαρτηχότης οὐ σωπῇ ἐπήγαγε τὸν ἀφανισμόν· ἀλλὰ κινῶν εἰς τὴν ὑπὲρ τοῦ λαοῦ τὸν ἑαυτοῦ θεράποντα, προεκήρυσσε λέγων· Ἄφες με, καὶ ἐξαλείψω τὸν λαόν τοῦτον. Παραπλησίως δὲ τί καὶ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ περὶ τῆς κατὰ τὴν συκὴν παραβολῆς μεμαθήκαμεν, τοῦ δεσπότου αὐτῆς λέγοντος τῷ γεωργῷ· Ἰδοὺ τρία ἔτη ἔρχομαι ἐπὶ τὴν συκὴν, ζητῶν καρπὸν ἐν αὐτῇ, καὶ μὴ εὐρίσκω· ἔκκοψον αὐτήν. Ἴνα τί καὶ τὴν γῆν καταργεῖ ; Τοιγαροῦν πρὸς τίνα καιρὸν ὑπερτιθέμεθα τὴν μετάνοιαν ; οὐκ ἐκνήφομεν ; οὐκ ἀνακαλεσόμεθα ἑαυτοὺς ἀπὸ τοῦ κατὰ συνήθειαν βίου πρὸς τὴν ἀκρίβειαν τοῦ Εὐαγγελίου ; οὐκ ἐν ὀφθαλμοῖς ληψόμεθα τὴν ἡμέραν Κυρίου τὴν φοβεράν ἐκείνην καὶ ἐπιφανῆ, ἐν ᾗ τοὺς μὲν τῇ δεξιᾷ τοῦ Κυρίου διὰ τῶν πράξεων προσεγγίζοντας βασιλεία οὐρανῶν ὑποδέξεται· τοὺς δὲ πρὸς τὴν ἀριστεράν διὰ τὴν ἐρημίαν τῶν ἀγαθῶν ἔργων ἀπεωσμένους (5), γένενα πυρὸς καὶ σκότος αἰώνιον κατακρύψει ; Ἐκεῖ ἔσται, φησὶν, ὁ κλαυθμὸς καὶ θρηνὸς τῶν ὁδόντων. Ἄλλ' ἡμεῖς τὴν μὲν ἀμαρτίαν ἐπιτελοῦμεν συντόμως (6), ὀλιγώρως δὲ καὶ ῥαθυμῶς ἀναλαμβάνομεν τὴν μετάνοιαν. Καὶ βασιλείας μὲν οὐρανῶν ἐπιθυμεῖν λέγομεν, ἐξ ὧν δὲ ἔστιν αὐτῆς ἐπιτυχεῖν οὐ φροντίζομεν· ἀλλὰ μηδὲνα πόνον ὑπὲρ ἐν τολῆς τοῦ Θεοῦ καταδεχόμενοι, τῶν ἰσων τιμῶν τεύξεσθαι τοῖς μέχρι θανάτου πρὸς τὴν ἀμαρτίαν ἀντικαταστᾶσιν ἐν τῇ ματαιότητι τοῦ νοῦς ἡμῶν ὑποτιθέμεθα (7). Ἀψόμεθα τοίνυν, ἀψόμεθά ποτε τῆς φροντίδος τῶν ψυχῶν ἡμῶν, ἀδελφοί ! λυπηθῶμεν ἐπὶ τῇ ματαιώσει τοῦ προλαβόντος βίου· αγωνισώμεθα ὑπὲρ τῶν μελλόντων· μὴ τῇ ῥαθυμίᾳ καὶ τῇ ἐκλύσει ταύτῃ ἐναπομείνωμεν, καὶ τὸ μὲν παρὸν αἰεὶ διὰ ῥαθυμίας προτέμενοι, πρὸς δὲ τὸ αὔριον καὶ τὸ ἔφεξης τὴν ἀρχὴν τῶν ἔργων ὑπερτιθέμενοι, εἴτα καταληφθέντες ὑπὸ τοῦ ἀπαιτοῦντος τὰς ψυχὰς ἡμῶν, ἀπαρασκευάστοι τῶν ἀγαθῶν ἔργων, τῆς μὲν χαρᾶς τοῦ νυμφῶνος ἀποβληθῶμεν, ἀργὰ δὲ καὶ ἀνόνητα κλαίωμεν (8), τὸν κακῶς παρελθόντα τοῦ βίου χρόνον ὀδυρόμενοι τότε, ὅτε πλέον οὐδὲν ἐξέσται τοῖς μεταμελουμένοις. Οὗτος ὁ αἰὼν τῆς μετανοίας, ἐκεῖνος τῆς ἀνταποδόσεως· οὗτος τῆς ἐργασίας, ἐκεῖνος τῆς μισθαποδόσεως· οὗτος τῆς ὑπομονῆς, κακεῖνος τῆς παρακλήσεως. Νῦν βοήθης τῶν ἐπιστρέφόντων ἀπὸ ὁδοῦ κακῆς ὁ Θεός, τότε φοβερός καὶ ἀπαραλόγιστος τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων καὶ ῥημάτων (9) καὶ ἐνθυμημάτων ἐξεταστής. Νῦν τῆς μακροθυμίας ἀπολαύομεν, τότε τὴν δικαιοκρισίαν γνωρίσομεν, ὅταν ἀναστῶμεν, οἱ μὲν εἰς κόλασιν αἰώνιον, οἱ δὲ εἰς ζωὴν

⁴⁷ Exod. xxxii, 10. ⁴⁸ Luc. xiii, 7. ⁴⁹ Matth. xxv, 30.

(1) Ex Regulis fusius tractatis, 328.

(2) Ex hom. in famem, etc., 65.

(3) Ex Regulis fusius tractatis, 328.

(4) Ibid. 327.

(5) Διὰ τὴν ἐρημίαν... ἀπεωσμένους. Sic ope contextus emendavimus vulgatam lectionem διὰ τῆς ἐρημίας... ἐπεγνωσμένους.

(6) Συντόμως. Haud scio an præferenda sit hæc scriptura ipsi contextui, in quo legitur συντόμως.

(7) Τιμῶν... ὑποτιθέμεθα. Sic restituimus ope codicis Regii et contextus. Editi ἡμῶν ὑπερτιθέμεθα.

(8) Ἀργὰ δὲ καὶ ἀνόνητα κλαίωμεν. Hæc addita ex contextu et codicum altero. Idem codex τὸν κακῶς παρελθόντα. Editi προσελθόντα. Melius in contextu παρελθόντα.

(9) Καὶ ῥημάτων. Hæc addita ex contextu et codicum altero.

αἰώνιον, καὶ ἀπολάβῃ ἕκαστος κατὰ τὴν προξίν αὐτοῦ. Ὑμῖν δὲ, ὅσοι ἐπεστυγνάσατε τῇ ἀσχημοσύνῃ τῶν καταγνωσθέντων, ἐκεῖνο ἐντελλόμεθα (1). Ἐὰν μὲν ἴδῃτε μετανοούντας ἐπὶ τῇ ἀτοπία τῶν πεπραγμένων, συμπαθήσατε ὡς οικείοις μέλεσι νενοσηκόσιν· ἐὰν δὲ ἀπαυθαλαζομένους καὶ καταφρονούντας τῆς ὑμετέρας ἐπ' αὐτοῖς λύπης αἰσθήσε, *Ἐξέλθετε ἐκ μέσου αὐτῶν καὶ ἀφορίσθητε, καὶ ἀκαθάρτου μὴ ἀπιγσθε·* ἴν' οὕτως οἱ μὲν ἐντραπέντες, εἰς ἐπίγνωσιν ἔλθωσι τῆς οικείας κακίας· ὑμεῖς δὲ τοῦ ζήλου τοῦ Φινεὲς τὸν μισθὸν ὑποδέξησθε παρὰ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΠΕΡΙ ΠΡΟΣΕΥΧΗΣ.

ΛΟΓΟΣ Θ'.

1. Χρὴ τὴν προσευχὴν μὴ ἐν συλλαβαῖς ἡμέξ ἐκπληροῦν, ἀδελφοί, ἀλλὰ προαιρέσει μάλλον ψυχῆς, καὶ πράξεσι ταῖς κατ' ἀρετὴν παντὶ τῷ βίῳ παρεκτεινομέναις. Οὐδὲ γὰρ ἡγοῦμεθα τὸν Θεὸν τῆς διὰ τῶν λόγων ὑπομνήσεως δεῖσθαι, ἀλλ' εἰδέναι καὶ μὴ αἰτούντων ἡμῶν τὰ χρήσιμα. Ἡ γὰρ θεία ἀκοὴ οὐ φωνῆς δεῖται πρὸς αἰσθήσιν· οἶδε γὰρ καὶ ἐν τῷ κινήματι τῆς καρδίας γνωρίζαι τὰ ἐπιζητούμενα. Ἡ οὐκ ἀκούεις, ὅτι Μωϋσῆς μὴδὲν φεγγόμενος, ἀλλὰ τοῖς ἀλαλήτοις ἑαυτοῦ στεναγμοῖς ἐντυγχάνων τῷ Κυρίῳ, ἠκούστο παρὰ τοῦ Κυρίου λέγοντος· *Τί βοᾷς πρὸς μέ;* Οἱ δὲ ἐν τῷ βίῳ μὲν μὴδὲν κατορθούντες, ἐν δὲ τῇ παρατάσει τῆς προσευχῆς νομιζόντες δικαιώσθαι, τοῦτων ἀκουέτωσαν τῶν ῥημάτων· *Ὅταν τὰς χεῖρας ὑμῶν ἐκτείνητε πρὸς μέ, ἀποστρέψω τοὺς ὀφθαλμούς μου ἀπ' ὑμῶν καὶ ἐὰν πλῆθύνῃτε τὴν δέησιν, οὐκ εἰσακούσομαι ὑμῶν.* Οὐ γὰρ ἀπλῶς τὰ ῥήματα τῆς προσευχῆς ὠφελεῖ, ἀλλὰ τὸ μετὰ σπουδαίας διαθέσεως ἀναπέμπεσθαι. Ἐπεὶ καὶ Ὁ Φαρισαῖος ταῦτα πρὸς ἑαυτὸν προσηύχετο, οὐχὶ πρὸς τὸν Θεόν· ἐπανήρχετο γὰρ πρὸς ἑαυτὸν, ἐπείπερ ἐν ἀμαρτίᾳ τῆς ὑπερηφανίας ἐγένετο. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Σωτὴρ· *Προσευχόμενοι δὲ μὴ βαττολογεῖτε, ὥς καὶ οἱ ἐθνικοὶ· δοκοῦσι γάρ, οἱ ἐν τῇ πολυλογίᾳ αὐτῶν εἰσακουσθήσονται* καὶ τὸ, *Ἐκ πολυλογίας οὐκ ἐκπεύξῃ ἀμαρτίαν.* Τοῦτό ἐστι τὸ αἴτιον τοῦ ἀποστρέφεσθαι (2) τοὺς ὀφθαλμούς τοῦ Θεοῦ, ὅταν ἐκταθῶσιν αἱ χεῖρες, διότι τὰ τῆς ἱκετηρίας σύμβολα παροξυσμοὶ εἰσιν ἀφορμαί. Ὅσπερ ἂν εἴ τις υἱὸν τινος φονεύσας ἀγαπήτῃ, ἐτι ἡμαρμένης τὰς χεῖρας ἔχων, προτείνῃ αὐτὰς τῷ πατρὶ χαλεπαίνοντι, δεξιὰν φιλίας αἰτούμενος· ἄρ' οὐχὶ φανερὸν τοῦ τέκνου τὸ αἶμα ἐν τῇ χειρὶ τοῦ παιδοφόνου μάλλον εἰς ὀργὴν τὸν ἡδικοημένον ἐγείρει; Τοιαῦτα εἰσι καὶ αἱ τῶν Ἰουδαίων εὐχαί, ὅταν ἐκτείνωσι τὰς χεῖρας τῆς εἰς τὸν μονογενῆ Υἱὸν ἀμαρτίας ἀναμνησκόντων τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα, καὶ καθ' ἑκάστην

A secundum sua ipsius opera recipiet. (3) Vobis vero, quotquot de actionum improbarum turpitudine doluistis, illud præcipimus. Si videritis quos stultitiæ gestorum suorum poeniteat, eorum misereamini tanquam vestrorum membrorum ægrotantium; sin pervicaces ac vestram pro ipsis mœstitiam spernentes senseritis, *Exite de medio, et separemini, et immundum ne tangatis*³⁰: ut sic illi quidem pudore affecti, suam ipsorum pravitatem cognoscant: **523** vos vero mercedem æmulationis Phinees³¹ recipiatis a Servatore nostro Jesu Christo, cui gloria, et potestas, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen

DE ORATIONE.

SERMO IX

B

1. (4) Orationem non syllabarum numeris absolvere nos oportet, o fratres; sed animi voluntate, rectisque per totam vitam actionibus. Neque enim Deum arbitramur ut verbis moneatur, indigere; sed nosse, ne petentibus quidem nobis, quæ conducibilia sint. (5) Utique auditis divinus voce non indiget ad percipiendum, siquidem petita etiam in cordis motu cognoscere valet. Nonne scis Moysen, cum nihil loqueretur, sed tacitis suis suspiriis Dominum interpellaret, a Domino auditum, dicente: *Quid clamas ad me*³²? (6) Qui nulla virtute vitam suam exornant, nihilominus tamen sese existimant in precum suarum longitudine justificari, verba hæc audiant: *Cum extenderitis manus, avertam oculos meos a vobis: etsi multiplicaveritis supplicationem, non exaudiam vos*³³. Neque enim precum verba simpliciter prolata juvant, sed si cum vehementi affectu depromantur. Nam et Phariseus hæc apud se orabat³⁴, non apud Deum: respiciebat namque ad seipsum; siquidem in superbiam peccato versabatur. Quapropter et Salvator ait: *Orantes autem nolite multum loqui sicut ethnici: putant enim quod in multiloquio suo exaudiantur*³⁵; et illud: *Ex multiloquio non effugies peccatum*³⁶. Hoc est causæ, cur Deus oculos avertat, cum extenderint manus, quod ipsa supplicationis symbola ad irritandum illum sint occasiones. Quemadmodum si quis dilectum alterius filium occiderit, ac manus suas adhuc cruentatas ad infensum sibi patrem exporrigat, dexteramque efflagitet amicitie; nonne sanguis filii in ipsius intersectoris manu apparens patrem injuria affectum acrius exasperat? Ejusmodi sunt Judæorum preces; siquidem cum extendunt manus, admissum in unigenitum Filium scelus Deo et Patri revocant in memoriam, atque per singulas extensiones suas ipsorum manus sanguine Christi plenas ostendunt. Enimvero

³⁰ II Cor. vi, 17. ³¹ Num. xxv, 11. ³² Exod. xiv, 15. ³³ Isa. i, 15. ³⁴ Luc. xviii, 11. ³⁵ Matth. vi, 7. ³⁶ Prov. x, 19.

(1) Ἐντελλόμεθα. Contextus διαστελλόμεθα.
(2) Τοῦ ἀποστρέφεσθαι. Male in contextu τὸ ἀποστρέφεσθαι.

(3) Ex hom. in ebriosos, 150.

(4) Ex hom. in mart. Julittam, 35.

(5) Ex hom. in psal. cxiv, 200.

(6) Ex comment. in Isa., 408.

qui in sua cæcitate perseverant, cædis paternæ sunt hæredes. *Sanguis enim ejus, inquit, super nos, et super filios nostros*⁹⁷.

2. (1) Semper igitur, o homo, Dei memineris et illius timorem in corde habeto, atque ad communionem precum omnes adjuuge. Magnum enim est eorum qui Deum placare possunt auxilium. Nam et viventibus nobis in hac carne bona erit adiutrix precatio, et inde proficiscentibus idoneum vaticum ad futurum ævum. Quemadmodum autem sollicitudo res bona est: ita rursus animum despondere et desperare ac de salute diffidere, res sunt animæ noxiæ. Spem itaque in Dei bonitate colloca, et illius auxilium exspecta: certo sciens, si recte ac sincère ad 524 ipsum convertamur, futurum ut non modo nos omnino non rejiciat, sed etiam nobis adhuc precum verba proferentibus dicat: *Ecce adsum*⁹⁸. (2) Quis enim vel malam admittat cogitationem, vel malum perficiat; si Deum credat ubique esse locorum, adesse his quæ fiunt, unicuique interesse actioni, ac cordium consilia introspicere? Sed rati vel Deum non inspicere, vel non curare ea quæ aguntur; sic homines ad impia patranda facinora animum conferunt. (3) Quies igitur principium expurgationis animæ, nec lingua loquente res humanas, nec oculis nitidos corporum colores aut concinnitates circumspicientibus; nec auditu animæ vigorem dissolvende per acroamata modorum ad voluptatem compositorum, aut per hominum facietorum ac ridiculorum verba: id quod maxime animi vim frangere solet. Mens enim, quæ ad externa non dissipatur, neque per sensus in mundum diffunditur, redit quidem ad se ipsa; per se autem ad Dei cogitationem ascendit, atque decore illo illustrata, ipsius etiam naturæ obviscitur, nec jam cibi cura distrahitur aut amictus sollicitudine; sed terrenis curis vacua, omne suum studium ad æterna bona adipiscenda transfert.

πρὸς περιβολαίων μέριμναν τὴν ψυχὴν καθελκόμενος· ἀλλὰ σχολὴν ἀπὸ τῶν γηϊνῶν φροντίδων ἀγων, τὴν πᾶσαν ἑαυτοῦ σπουδὴν ἐπὶ τὴν κτῆσιν τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν μετατίθεισι.

3. (4) Neque igitur patiari mediam vitæ partem inutilem tibi esse per somni soporem: sed dividatur tibi noctis tempus in somnum et precatorem: imo somnus ipse exercitatio sit pietatis. Sæpe enim expressæ in somno species nescio quomodo vestigia quædam ac reliquiæ esse solent diurnarum curarum. (5) Ecquid igitur beatius, quam statim quidem ac dies incipit ad preces surgentem, hymnis et canticis creatorem venerari; exinde sole jam clare dilucescente ad opera conversum, comitante ubique oratione, hymnis etiam opera tan-

ἑκτασιν τὰς χεῖρας ἑαυτῶν τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ πλήρεις ἐπιδεικνύντων. Οἱ γὰρ ἐπιμένοντες τῇ παύσει, τῆς πατρικῆς μισαιφονίας κληρονόμοι ὑπάρχουσι. Τὸ γὰρ αἷμα αὐτοῦ, φησὶν (6), ἐφ' ἡμᾶς, καὶ ἐπὶ τὰ τέκνα ἡμῶν.

2. Διὰ παντὸς τοίνυν μέμνησο τοῦ Θεοῦ, ἄνθρωπε, καὶ ἔχε τὸν φόβον αὐτοῦ ἐν τῇ καρδίᾳ σου, καὶ πάντας εἰς τὴν κοινωνίαν τῶν εὐχῶν παραλαμβάνε. Μεγάλῃ γὰρ καὶ ἡ τῶν δυναμένων δυσωπεῖν τὸν Θεὸν βοήθεια. Καὶ γὰρ καὶ ζῶσιν ἡμῖν τὴν ἐν τῇ σάρκι ταύτην ζωὴν, ἀγαθὴ ἔσται βοήθης ἡ προσευχή· καὶ ἀπερχομένοις ἐντεῦθεν, ἐφόδιον διαρκὲς πρὸς τὸν αἰῶνα τὸν μέλλοντα. Ὅσπερ δὲ ἡ φροντίς πράγμα ἐστὶν ἀγαθόν· οὕτω πάλιν ἡ ἀθυμία καὶ ἡ ἀπόγνωσις, καὶ τὸ δυσελπίστως ἔχειν πρὸς σωτηρίαν, τῶν βλαπτόντων ἐστὶ τὴν ψυχὴν. Ἐπέλπιζε τοίνυν τῇ ἀγαθότητι τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐκδέχου αὐτοῦ τὴν ἀντίληψιν, γινώσκων, ὅτι ἐὰν καλῶς καὶ γνησίως πρὸς αὐτὸν ἐπιστραφῶμεν, οὐ μόνον οὐκ ἀπορρίψει ἡμᾶς εἰς τὸ παντελές, ἀλλ' ἔτι λαλοῦντων ἡμῖν τὰ ῥήματα τῆς προσευχῆς ἐρεῖ· Ἰδοὺ πάρεμι. Τίς γὰρ πιστεύων εἶναι πανταχοῦ τὸν Θεόν, καὶ παρῆναι τοῖς γινομένοις, καὶ ἐκάστη πράξει παρεστάναι, καὶ ταῖς βουλαῖς τῶν καρδιῶν ἐνορᾶν· ἢ τὴν ἐννοίαν τὴν πονηρὰν παραδέχεται, ἢ τελειουργεῖ τὸ κακόν; Ἀλλ' ἢ μὴ ἐφορᾶν τὸν Θεόν, ἢ μὴ μέλειν αὐτῷ τῶν γινομένων ὑπολαμβάνοντες· οὕτως ὁρμῶσι πρὸς τὰς ἀνοσίας (7) πράξεις οἱ ἄνθρωποι. Ἀρχὴ δὲ καθάρσεως τῇ ψυχῇ ἡ συχία, μήτε γλώσσης λαλοῦσης τὰ τῶν ἀνθρώπων, μήτε ὀφθαλμῶν εὐχρόας σωματῶν καὶ συμμετρίας περισκοπούντων, μήτε ἀκοῆς τὸν τόνον τῆς ψυχῆς ἐκλυούσης ἐν ἀκροάμασι μελῶν πρὸς ἡδονὴν πεποιημένων, μήτε ῥήμασιν εὐτραπέλων καὶ γελοιαστῶν ἀνδρῶν, ὃ μάλιστα λύειν τῆς ψυχῆς τὸν τόνον πέφυκε. Νοῦς γὰρ μὴ σκεδαννύμενος ἐπὶ τὰ ἔξω, μηδὲ ὑπὸ τῶν αἰσθητηρίων ἐπὶ τὸν κόσμον διαφορούμενος, ἐπάνεισι· μὲν πρὸς ἑαυτὸν, δι' ἑαυτοῦ δὲ πρὸς τὴν περὶ Θεοῦ ἐννοίαν ἀναβαίνει· κἀκείνῳ τῷ κάλλει περιλαμπόμενος, καὶ αὐτῆς τῆς φύσεως λήθην λαμβάνει· μήτε πρὸς τροφῆς φροντίδα, μήτε

3. Μὴ οὖν καταδέξῃ διὰ τῆς κατὰ τὸν ὕπνον ἀναίσθησις τὸ ἥμισυ τῆς ζωῆς ἀχρειοῦν· ἀλλὰ μεριζέσθω σοι τῆς νυκτὸς ὁ χρόνος εἰς τε ὕπνον καὶ προσευχὴν· ἀλλὰ καὶ οἱ ὕπνοι· αὐτοὶ μελέτημα ἔστωσαν τῆς εὐσεβείας. Περύκασι γὰρ πως αἱ καθ' ὕπνον φαντασίαι, ὥς τὰ πολλὰ, ἀπηχρήματα εἶναι τῶν μεθήμερινῶν φροντίδων. Τί δὲ μακριστότερον ἀνθρώπου, τῷ εὐθὺς μὲν ἀρχομένης ἡμέρας εἰς εὐχὰς ὁρμῶντος, καὶ ὕμνοις καὶ ᾠδαῖς γεραίροντος τὸν κτίσαντα; εἴτα ἡλίου καθαρῶς ἐπιλάμψαντος ἐπ' ἔργα τρεπομένου, πανταχοῦ αὐτῇ τῆς εὐχῆς συμπαρούσης, καὶ (8)

⁹⁷ Matth. xxvii, 25. ⁹⁸ Isa. lviii, 9.

(1) Ex epist. clxxiv, 262.

(2) Ex comment. in Isa., 416.

(3) Ex epist. i, 72.

(4) Ex hom. in mart. Julittam, 36.

(5) Ex epist. ii, 72.

(6) Φησὶν. Legisse videtur interpres φασὶν. Edit.

(7) Ἀνοσίας. Uterque codex ἀνοσίους.

(8) Καί. Forte ὡς vel ὥστε. Edit.

τοῖς ὕμνοις, ὥσπερ ἄλατι, παραρτύνει τὰς ἐργασίας; τὸ γὰρ ἑλαρὸν καὶ ἄλυτον τῆς ψυχῆς κατάστημα, αἱ τῶν ὕμνων παρηγορίαι χαρίζονται. Εὐχαὶ καὶ πρὸ τῆς τροφῆς ἀξίως γενέσθωσαν τῶν τοῦ Θεοῦ παροχῶν, ὧν τε νῦν διδῶσι, καὶ ὧν πρὸς τὸ μέλλον ἐταμιεύσατο· εὐχαὶ καὶ μετὰ τὰς τροφάς, εὐχαριστίαν τῶν διδομένων ἔχουσαι, καὶ αἰτησιν τῶν ἐπηγγελμένων. Εὐχὴ δὲ καλὴ, ἡ ἐναργὴς ἐμποιοῦσα τοῦ Θεοῦ ἔννοιαν τῇ ψυχῇ· τοῦτο γάρ ἐστι· Θεοῦ ἐνοικήσις, τὸ διὰ τῆς μνήμης ἔχειν ἐνιδρυμένον ἐν ἑαυτῷ τὸν Θεόν. Οὕτω γινόμεθα ναὸς Θεοῦ, ὅταν μὴ φροντίσι γηίνας τὸ συνεχές τῆς μνήμης διακόπτεται, μὴ δὲ τοῖς ἀπροσδοκίτοις πάθειν ὁ νοῦς ἐκταράσσεται· ἀλλὰ πάντα ἀποφεύγων, ἐπὶ Θεὸν ἀναχωρῇ, ἐξελαύνων τὰ προσκαλούμενα αὐτὸν εἰς ἀκρασίαν πάθη, καὶ τοῖς πρὸς ἀρετὴν ἀγούσιν ἐπιτηδεύμασιν ἐνδιατρίβων. Καὶ ὅπερ τοῖς ἄλλοις ὁ ἁγιώτατος ἐστὶ, τοῦτο τῷ τῆς εὐσεβείας ἀγωνιστῇ τὸ μεσούντικτον, μάλιστα σχολὴν τῇ ψυχῇ τῆς νυκτερινῆς ἡσυχίας χαριζομένης, οὔτε ὀφθαλμῶν, οὔτε ὠτων βλαβεράς ἀκοῆς ἢ θύας παραπεμπόντων ἐπὶ καρδίαν· ἀλλὰ καὶ μόνου καθ' ἑαυτὸν (1) τοῦ νοῦ τῷ Θεῷ συνόντος, καὶ διορθουμένου μὲν ἑαυτὸν ἐν τῇ μνήμῃ τῶν ἡμαρτημένων, ὁρῶν δὲ ἑαυτῷ τιθέντος πρὸς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ κακοῦ, καὶ τὴν πρὸ Θεοῦ συνεργίαν εἰς τὴν τελείωσιν τῶν σπουδαζομένων ἐπιζητοῦντος.

4. Τοῦτο καὶ ἡ κατὰ Μωϋσῆα παραίνεσταις ιστορία, ὅτι διὰ τὸ τοὺς προκόποντας μὴ ἐξομαλίζειν τὰς πράξεις, ἀλλὰ ποτὲ μὲν κρεῖττον βιοῦν, ποτὲ δὲ ἧττον βίον ἐκλύεσθαι ἀσθενέστερον ἐνεργεῖν, τῆς ἀνθρωπίνης καταστάσεως σύμβολα ἦν τὰ τότε γινόμενα. Εἰ μὲν γὰρ ἐπῆρε τὰς χεῖρας, ἐνίσχυεν Ἰσραὴλ· ὅτε δὲ καθῆκε τὰς χεῖρας, ἐνίσχυεν Ἀμαλῆκ. Τοῦτο ἐστὶ, καταπιπτούσης ἡμῶν τῆς δραστητικῆς δυνάμεως, ἰσχύει τὰ ἀντιπαλαίοντα ἡμῖν· ὕψουμένης δὲ καὶ διατιρομένης, δυνατώτερον γίνεταί τὸ διορθικὸν ἐν ἡμῖν· ἐπαίρει μὲν γὰρ ὁ τὰ ἄνω ζητῶν, ἐκτείνει δὲ ὁ τῆς εἰς τὰ σωματικὰ βοηθείας ἐπιδοόμενος. Ὁ τοίνυν ἐν τῷ ναῷ τοῦ Θεοῦ γενόμενος, οὐ κακολογίαν, οὐ ματαιότητά, οὐκ αἰσχροῦν πραγμάτων ῥήματα, ἀπαγγέλλει, ἀπαγε! ἀλλ' *Ἐν τῷ ναῷ αὐτοῦ, κατὰ τὸν Δαβὶδ, πᾶς τις λέγει δόξαν*. Ἐστῆκασιν οἱ ἀπογραφόμενοι τὰ ῥήματα ἁγγελοὶ πάρεστιν ὁ Κύριος τὰς διαθέσεις τῶν εἰσιόντων ἐπισκοπῶν. Ἡ προσευχὴ ἐκάστου πεφανέρωται τῷ Θεῷ· τίς ἐκ διαθέσεως, τίς ἐπιστημόνως ἐπιζητεῖ τὰ οὐράνια· τίς ἀφωτισμένος ἀκριβοῦς τοῖς χεῖλεσι τὰ ῥήματα φέγγεται, ἡ δὲ καρδία αὐτοῦ πόρρω ἀπέχει ἀπὸ Θεοῦ. Κἂν εὐχεται, ὕψεται σαρκὸς, καὶ σωματικὸν πλοῦτον, καὶ δόξαν ἀνθρωπίνην ἐπιζητεῖ. Δεῖ δὲ οὐδὲν τούτων, ὡς ὁ λόγος διδάσκει, ἀλλ' *Ἐν τῷ ναῷ αὐτοῦ πᾶς τις λέγει δόξαν*. Ἀλλ', ὦ τοῦ θαύματος! οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται δόξαν Θεοῦ. Ἀγγέλοις ἔργον,

A quam sale condire? siquidem bilarem iucundamque animæ æquabilitatem hymnorum solatia conferunt. (2) Preces ante cibum fiant, quæ donis Dei dignæ sint, tum quæ nunc largitur, tum quæ in futurum recondidit; preces etiam post cibum, quæ et gratiarum actionem pro acceptis bonis et promissorum petitionem habeant. (3) Est autem oratio illa præclara, quæ perspicuam Dei notionem animæ imprimit: idque Dei inhabitatio est, insidentem intus Deum memoria complecti. Sic Dei efficitur templum, cum nec terrenis curis perpetuus memorie tenor interpellatur, nec improvisis commotionibus perturbatur mens, sed omnia fugiens ad Deum secedit, repellens provocantes ad libidinem affectiones, ac in studiis ad virtutem ducentibus immoratur. (4) Sed quod aliis diluculum, id pietatis cultoribus media nox: cum maxime nocturna quies otium animæ largiatur, neque oculis, neque auribus quidquam visu aut auditu exitiosum in cor immittentibus, sed mente sola per se cum Deo rationem habente, seque corrigente 525 per peccatorum recordationem et regulas sibi ipsi præscribente ad vitia declinanda, ac Dei auxilium ad ea, quæ studio habet, perficienda implorante.

4. (5) Hoc etiam nobis innuit Moysis historia; quippe quæ tunc fiebant, conditionis humanæ erant symbola, quod ii qui proficiunt, non parî ratione ac tenore operantur: sed modo melius vivunt, modo vero ob imbecillitatem franguntur, suasque languidiùs exerunt actiones. Etenim si Moyses attolleret manus, vincebat Israel⁵²⁶: quando vero eas demittebat, prævalebat Amalec. Hoc est, nostra facultas actuosa siquando fatiscit ac prosternitur, in nos prævalent adversariæ potestates: e contrario, si ea sublata in altum sit et erecta; vis nostra videndi vires majores resumit. Siquidem qui quatit sublimia, sustollit: extendit vero, qui ad comparandas res corporales auxilium rogat. (6) Qui igitur in templo Dei est, non convitia, non res vanas, non verba obscenis rebus referta profert, absit! sed *In templo ejus*, ut ait David, *quisque dicit gloriam*. Astant angeli, qui verba describunt: adest Dominus, qui animum ingredientium intuetur. Preces uniuscujusque manifestæ Deo sunt; quis ex affectu, quis scite exquirat cælestia; quis perfunctorie et extremis labris verba pronuntiet, cor verò ipsius procul a Deo. Quod si orat, carnis sanitatem, opesque corporeas et humanam gloriam efflagitat. Horum autem nihil petendum est, ut Scriptura docet: sed *In templo ejus unusquisque dicit gloriam*⁵²⁷. Verum, o rem admiratione

⁵²⁵ Exod. xviii, 41. ⁵²⁶ Psal. xxviii, 9.

(1) Καὶ μόνου καθ' ἑαυτὸν. Forte μόνου καὶ καθ' ἑαυτὸν. Edit.

(2) Ex epist. ii, 74.

(3) Ibid., 75.

(4) Ibid., 75.

(5) Ex comment. in Isa., 408.

(6) Ex hom. in psal. xxviii, 122.

dignam! *Cæli enarrant gloriam Dei*⁶¹. Deum gloria afficere, angelorum munus est. Hoc unum est totius cælestis exercitus officium, referre creatori gloriam. Creatura omnis, tum silens, tum loquens, tum cælestis, tum terrena, dat gloriam conditori. Miserabiles vero homines, postquam ædibus suis relictis ad templum cucurrerunt, quasi quidpiam consecuturi emolumenti, tamen Dei verbis aures non præbent, suam ipsorum naturam non sentiunt; non mœrent dum reminiscuntur peccatorum; non timent iudicium; sed arridentes, et inter se jungentes dexteras, precationis domum in locum immodicæ loquacitatis vertunt, aspernati Davidem declarantem et dicentem: *In templo ejus unusquisque dicit gloriam*. Tu vero non modo non loqueris: sed alteri etiam es impedimento, qui eum tibi reddas attentum. Deus enim minime indiget gloria; sed te vult esse dignum, qui consequare gloriam. Quapropter, *Quod seminat homo, hoc et metet*⁶².

5. (1) Censeo autem oportere Deo bona largienti gratias agere, procrastinanti vero non succensere. Et sane si nobis dederit tecum esse, optima hæc simulque jucundissima parabimus; si rem differat, damnum lentiter feremus. Nam melius profecto, quam nos ipsi ligere possimus, nostra moderatur. (2) Halcyon avis marina est. Hæc depositis in ipsa arena ovis, secundum ipsa littora fetificare solet; et circa mediam fere hiemem pullos excludit, tum cum mare multis et violentis ventis ad terram **526** alliditur. Attamen conspiciuntur venti omnes, quiescunt æquorei fluctus per septem dies, quibus halcyon ovis incubat. Nam totidem diebus solum pullos excludit. Cum autem et victu ipsis opus sit, alios septem dies ad pullorum incrementum Deus munificentissimus minime huic animali præstitit. Quamobrem et omnes nautæ hoc sciunt, diesque illos appellant halcyoneos. Res illæ per Dei in bruta providentiam sancitæ sunt et ordinatæ, ut tu his incitatus, ea quæ ad tuam salutem pertinent, a Deo exposcas. Quid tua causa, qui factus es ad Dei imaginem, etiam præter expectationem fieri non possit, cum aviculæ adeo exiguæ gratia vastum et horrendum mare in media hieme quiescere jussum, detineatur ac frenetur? Si enim halcyoni tanta largitur, quanto majora iis qui ipsum toto corde invocant, concessuras es? Quapropter, o fratres, illud statutum habeamus, cum cæteris in precibus nostris, tum etiam tentationis tempore, non ad humanas spes accurrere, neque hinc venari nobis auxilium: sed in lacrymis et suspiriis et laboriosa prece vigiliisque assiduis preces fundere. Sic enim sua levatur anxietate, qui et humanum auxilium ut vanum contemnit, et spes in eum, cui servandi nostri est po-

A ὁξολογεῖν τὸν Θεόν. Πᾶσι τῇ στρατιᾷ τῶν ἐπουρανίων ἐν τούτῳ ἔργῳ, δόξαν ἀναπέμπειν τῷ κτίσαντι. Ἡ κτίσις πᾶσα, ἥ τε σιωπῶσα καὶ φθεγγομένη, ἥ τε ὑπερχόσμιος, ἥ τε περιγεῖος, δοξάζει τὸν κτίσαντα. Ἀνθρώποι δὲ ἔλκεινοι, καταλιπόντες τοὺς οἴκους καὶ ἐπὶ τὸν ναὸν δραμόντες (3), ὡς δὴ τι αὐτοὺς ὠφελήσοντες, οὐχ ὑπέχουσι τὰς ἀκοὰς λόγοις Θεοῦ, οὐ λαμβάνουσιν αἰσθησιν τῆς αὐτῶν φύσεως, οὐ λυποῦνται εἰς μνήμην τῶν ἁμαρτιῶν ἀφικνούμενοι, οὐ τρέμουν τὴν κρίσιν· ἀλλὰ μειδιῶντες καὶ τὰς δεξιὰς ἀλλήλοις ἐμβάλλοντες, τόπον μακρολογίας τὸν οἶκον ποιοῦνται τῆς προσευχῆς, παρακούνοντες τοῦ Ψαλμῶδου διαμαρτυρομένου καὶ λέγοντος, ὅτι Ἐν τῷ ναῷ τοῦ Θεοῦ πᾶς τις λέγει δόξαν. Σὺ δὲ οὐ μόνον οὐ λέγεις, ἀλλὰ καὶ ἐτέρῳ ἐμπόδιον γίνῃ, ἐπιστρέφων πρὸς ἑαυτόν. Μὴ γὰρ δόξης ἐπιδέεται ὁ Θεός, ἀλλὰ σὲ βούλεται ἄξιον εἶναι τοῦ δοξασθῆναι. Διότι, Ὁ σπείρει ἀνθρώπος, τοῦτο καὶ θερίσει.

5. Χρὴ δὲ διδόντι μὲν τὰ ἀγαθὰ τῷ Θεῷ χάριν εἶδέναι, ταμειευμένῳ δὲ μὴ δυσχεραίνειν. Καὶ εἰ μὲν παράσχοιτο συνέιναι, ταῦτα ἡμῖν ἀριστὰ τε ὁμοῦ καὶ ἥδιστα ἡγησόμεθα· εἰ δὲ ἀναβάλοιτο, πρῶως οἷσμεν τὴν ζημίαν. Ἀμεινον γὰρ πού πάντως, ἢ ὡς ἂν ἡμεῖς προσιλοῖμεθα, διοικεῖται τὰ ἡμέτερα. Ἀλκυὼν ἐστὶ θαλάττιον ὄρνειον. Αὕτη παρ' αὐτοὺς νοσσεύειν τοὺς αἰγιαλοὺς πέφυκεν, ἐπ' αὐτῆς τὰ ὡὰ τῆς ψάμμου καταθεμένη· καὶ νοσσεύει κατὰ μέσον πού τὸν χειμῶνα, ὅτε πολλοῖς καὶ βιαίοις ἀνέμοις ἡ θάλασσα τῇ γῇ προσαρασσεύεται. Ἄλλ' ὅμως κοιμίζονται μὲν πάντες ἀνέμοι, ἡσυχάζει δὲ κύμα θαλάσσιον, ὅταν ἀλκυὼν ἐπωάζῃ τὰς ἐπὶ τὰς ἡμέρας· ἐν τῷ αὐτῷ γὰρ μόναις ἐκλεπίζει τοὺς νεοττοὺς. Ἐπεὶ δὲ καὶ τροφῆς αὐτοῖς χρεῖα, ἄλλας ἐπὶ πρὸς τὴν τῶν νεοττῶν αὐξήσιν ὁ μεγαλόδωρος Θεὸς τῷ μικροτάτῳ ζῳῳ παρέσχετο. Ὅστε καὶ ναυτικοὶ πάντες ἴσασιν τούτο, καὶ ἀλκυονίδας τὰς ἡμέρας ἐκείνας προσαγορεύουσι. Ταῦτά σοι εἰς προτροπὴν τοῦ αἰτεῖν παρὰ τοῦ Θεοῦ τὰ πρὸς σωτηρίαν διὰ τῆς περὶ τὰ ἄλογα τοῦ Θεοῦ προνοίας νενομοθέτῃται. Τί γὰρ οὐκ ἂν γένοιτο τῶν παραδόξων ἕνεκεν σοῦ, ὃς κατ' εἰκόνα γέγονας Θεοῦ, ὅπου ἐπὶ ὄρνιθος οὕτω μικρᾶς ἢ μεγάλης καὶ φοβερᾶς κατέχεται θάλασσα, ἐν μέσῳ χειμῶνι γαλήνην ἄγειν ἐπιταχθεῖσα; Εἰ γὰρ ἀλκυὼν τὰ τηλικαῦτα χαρίζεται, πόσῳ μεῖζονα δώσει τοῖς ἐξ ὅλης καρδίας ἐπιβουμένους αὐτόν; Πείσωμεν τοιγαροῦν ἑαυτοὺς, ἀδελφοί, καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις ἡμῶν αἰτήσεσι, καὶ ἐν κειρῷ πειρασμοῦ, μὴ πρὸς ἀνθρωπίνας ἐλπίδας ἀποτρέχειν, μηδὲ ἐκείθεν αὐτοὺς τὰς βοηθείας θηρᾶσθαι· ἀλλ' ἐν δάκρυσι καὶ στεναγμοῖς, καὶ φιλοπῶνῳ προσευχῇ, καὶ ἀγρυπνίᾳ εὐτόνῳ, τὰς δεήσεις ποιεῖσθαι. Οὕτω γὰρ λαμβάνει βοήθειαν ἐκ θλίψεως, καὶ τῆς ἀνθρωπίνης βοηθείας ὡς ματαίας καταφρονῶν, καὶ τῇ ἐπὶ τὸν σῶζειν ὀφειλόμενον ἡμᾶς ἐλπίδι στηρι-

⁶¹ Psal. xviii, 2. ⁶² Galat. vi, 8.

(1) Ex epist. 1, 70.

(2) Ex hom. viii in Hexaem., 75.

(3) Δραμόντες. Contextus συνδραμόντες. Codex

Regius ἐν ναῷ Θεοῦ Contextu ἐπὶ τὸν ναόν. Hæc in editis nostris deessant.

ζόμενος. Ὅτι αὐτῷ πρέπει ἡ δόξα καὶ ἡ προσκύνησις ἅσιν τῷ ἀνάρχῳ αὐτοῦ Πατρὶ καὶ τῷ ζωοποιῷ Πνεύματι. νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΠΕΡΙ ΝΗΣΤΕΙΑΣ.

ΛΟΓΟΣ Ι'.

1. Στρατηγοὶ μὲν εἰς παράταξιν τὸν στρατὸν καθιστάντες, τοῖς παράκλητικοῖς λόγοις πρὸ τῶν ἀγώνων κέχρηται, καὶ τοσαύτην ἔχει δύναμιν ἡ παραίνεσις, ὥστε καὶ τοῦ θανάτου πολλάκις καταφρόνησιν ἐμποιοῖν. Γυμναστὰς δὲ καὶ παιδοτρίβαι, πρὸς τοὺς ἐν τοῖς σταδίοις ἀγῶνας τοὺς ἀθλητὰς προσάγοντες, πολλὰ περὶ τοῦ χρῆναι πονεῖν ὑπὲρ τῶν στεφάνων διακαλεῖσθαι· ὥστε καὶ συνεπεισθησαν πολλοὶ τῇ περὶ τὴν νίκην φιλοτιμίᾳ τῶν σωμάτων ὑπεριδεῖν. Τοίνυν καὶ ἔμοι τοὺς Χριστοῦ στρατιώτας πρὸς τὸν κατὰ τῶν ἀοράτων ἐχθρῶν πόλεμον διατάσσοντι, καὶ τοὺς ἀθλητὰς τῆς εὐσεβείας ἐπὶ τοὺς τῆς δικαιοσύνης στεφάνους διὰ τῆς ἐγκρατείας παρασκευάζοντι, ἀναγκαῖος ὁ λόγος τῆς παρακλήσεως. Ἄγγελοι εἰσιν οἱ καθ' ἑκάστην ἐκκλησίαν ἀπογραφόμενοι τοὺς νηστεύοντας. Ὅρα, μὴ διὰ μικρὰν ἡδονὴν βρωμάτων ζημιωθῆς μὲν τὴν ἀπογραφὴν τοῦ ἀγγέλου, ὑπόδικον δὲ σεαυτὸν λειποταξίου γραφῆς τῷ στρατολογήσαντι καταστήσης. Ἐλάττων ὁ κίνδυνος, ῥέψασπιν ἐπὶ παρατάξεως ἐλεγχθῆναι τινα, ἢ τὸ μέγα ὄπλον τὴν νηστείαν ἀποβαλόντα φανῆναι. Πλοῦσις εἶ; Μὴ καθυδρίσης τὴν νηστείαν, ἀπαξίσας λαβεῖν αὐτὴν ὁμοτράπεζον, μὴδὲ τῆς οἰκίας αὐτοῦ ἄτιμον ἀποπέμψῃ παρενημερηθεῖσαν ὑπὸ τῆς ἡδονῆς· μὴ ποτέ σου καταγγελίῃ ἐπὶ τοῦ νομοθέτου τῶν νηστειῶν, καὶ πολλαπλασίονά σοι ἀπὸ καταδίκης ἐπαγάγῃ τὴν ἔνδειαν, ἢ ἐξ ἀρρώστιας σώματος, ἢ ἐξ ἄλλης τινὸς σκυθρωπῆς περιστάσεως. Ὁ πένης μὴ εἰρωνευέσθω πρὸς τὴν νηστείαν, πάλαι σύνοικον αὐτὴν καὶ ὁμοδαίτον ἔχων. Γυναῖξί δὲ ὥσπερ τὸ ἀναπνεῖν, οὕτως τὸ νηστεύειν οἰκείον ἐστὶ καὶ κατὰ φύσιν. Οἱ παῖδες, ὥσπερ τῶν φυτῶν τὰ εὐθαλῆ, τῷ τῆς νηστείας ὕδατι καταρδευέσθωσαν. Τοῖς πρεσβύταις κούφον ποιεῖ τὸν πόνον ἢ ἐκ παλαιῷ πρὸς αὐτὴν οἰκειώσις· πόνοι γὰρ ἐκ μακρᾶς συνηθείας μελετηθέντες, ἀλυπότερον προσπίπτουσι τοῖς γεγυμνασμένοις. Τοῖς ὁδοπόροις εὐσταλὴς ἐστὶ συνέμπορος ἡ νηστεία. Ὅσπερ γὰρ ἡ τροφὴ ἀχθοφορεῖν αὐτοὺς ἀναγκάζει, τὰς ἀπολαύσεις περιχομίζοντας· οὕτω κούφους αὐτοὺς καὶ εὐζώνους ἡ νηστεία παρασκευάζει. Καὶ τοῖς μὲν τοῦ κόσμου στρατιώταις, κατὰ τὴν τῶν καμάτων ἀναλογίαν, τὸ σιτηρέσιον αὐξεται· τοῖς δὲ πνευματικοῖς ὀπλίταις, ὁ ἑλαττον ἔχων τῆς τροφῆς, τὸ μᾶλλον ἔχει τοῦ ἀξιώματος. Ἀτοπον οὖν ἐστὶ μὴ χαίρειν ἐπὶ ὑγείᾳ ψυχῆς, ἀλλὰ λυπεῖσθαι ἐπὶ βρωμάτων ἀπαλλαγῇ (1), καὶ πλείονα χάριν φαίνεσθαι διδόντας ἡδονῇ γαστρὸς, ἢ ἐπιμελεῖσθαι ψυχῆς. Κόρος μὲν γὰρ εἰς γαστέρα τὴν χάριν ἵσταισι, νηστεία δὲ πρὸς ψυχὴν ἀναβιβάζει τὸ κέρδος. Μὴ μιμήσῃ τῆς Εὐας τὴν

A testas, nititur. Quoniam ipsi debetur gloria, et adoratio, cum aeterno ejus Patre, et vivificante Spiritu, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

DE JEJUNIO.

SERMO X.

1. (2) Duces cum aciem instruunt, exhortatoriis orationibus ante conflictum uti solent, tantamque vim habet ea exhortatio, ut etiam mortis contemptum frequenter afferat. Similiter palæstræ magistri et paedotribæ, cum ad stadii certamen athletas producunt, multa disserunt de labore pro coronis perferendo, adeo ut multis persuaserint, ut vincendi studio corpora contemnerent. Proinde mihi B quoque, qui Christi milites ad bellum cum invisibilibus hostibus gerendum instruo, et athletas pietatis per abstinentiam præparo ad justitiæ coronas, opus est oratione exhortatoria. (3) Angeli sunt qui in singulis ecclesiis describunt ac recensent jejunantium capita. Vide ne ob parvam eduliorum voluptatem simul et priveris angeli recensionem, et teipsum apud eum qui exercitum collegit obnoxium facias desertoris crimini. Minus periculum, si quis fugiendo scutum in acie abjicere deprehendatur, quam si magnum illud scutum, jejunium, videatur projecisse. Dives es? Ne jejunium affeceris contumelia, excludens illud fastidiose a mensæ tuæ consortio, neve absque ullo honore e domo tua ipsum expuleris, a voluptate victum ac superatum; ne quando te reum peragat apud jejuniorum legislatorem, teque longe majori condemnatum inedia mulctet, sive ex adversa valetudine corporis, sive ex alio quopiam tristi casu. Qui pauper 527 est, ne ludum jejunium faciat; quandoquidem illud jam olim habet et domesticum, et mensæ socium. Porro mulieribus quam est naturale respirare, tam est conveniens jejunium. Pueri, velut plantæ virides, jejunii aqua irrigentur. Senibus levem reddit laborem contracta jam olim cum jejunio familiaritas; labores siquidem quorum factum est experimentum longo usu, minore molestia efficiunt exercitatos. Viatoribus expeditus itineris comes est jejunium; quemadmodum enim luxuriam cogit illos onus perferre, nimirum ea quæ ad delicias spectant circumferentes: sic jejunium eos et leves reddit et expeditos. Atque hujus mundi militibus pro laborum ratione augeatur obsonium: contra, inter spirituales milites qui minus habet alimenti, plus habet honoris. (4) Quapropter valde absurdum est non lætari de sanitate animæ, imo de commutatis cibis dolere, ac videri tales qui plus tribuamus voluptati ventris, quam curæ mentis. Nam in ventre sistitur satietatis delectatio, sed jejunium in animam subvehit lucrum. (5) Noli imitari Evæ inobedientiam, noli rursus

(1) Ἀπαλλαγῇ. Melius in contextu ὑπαλλαγῇ.

(2) Ex hom. II De jejunio, 10.

(3) Ibid., 11.

(4) Ex hom. I De jejunio, 2.

(5) Ibid., 5.

serpentem in consilium adhibere, edulium ad carnem mollius curandam proponentem. Ne causeris corporis infirmam valetudinem ac debilitatem. Neque enim mihi istas excusationes profers: sed scienti dicis. Age, dic mihi, jejunare non potes, et satiari per totam vitam ac conficere corpus pondere ciborum potes? Atqui infirmis, non ciborum varietatem, sed inediam et abstinentiam a medicis præscribi scio. Qui fit igitur, ut cum ista possis, illa te non posse causeris? Utrum ventri facilius est tenui victu transmittere noctem, an copia ciborum gravatum jacere? nisi forte a naucleris dices onustam sarcinis navem facilius servari quam expeditam et levem. Nam oneris magnitudine gravatam, quamvis exiguus fluctus adoriens demergit: contra, cujus sarcina moderata est ac modica, hæc facile fluctus superat.

2. (1) Quamquam non arbitror tanto mihi labore opus esse, ut vos ad jejunium exhorter, quanto ut deborter ne quis in vitium ebrietatis incidat. Nam jejunium quidem plerique partim ob consuetudinem, partim ob pudorem inter ipsos mutuum suscipiunt. Verum ab ebrietate metuo, quam vinolenti non aliter quam paternam hereditatem mordicus tenent. Quemadmodum enim qui longinquam profectionem adornant, ita nonnulli vecordes hodie adversus quinque dierum jejunium vino indulgent. Quid agis, o homo? (2) Nemo pudicam uxorem legitimo conjugio ducturus, prius scorta et concubinas domum inducit. Neque enim conjux legitima patitur convictum contuberniumque corruptarum. Proinde tu quoque cum exspectatur jejunium, cave prius introducas ebrietatem, scortum illud publicum, impudicitie matrem, insanientem, ad omnia turpitudinis genera proclivem. Jejunantem intra sacra septa suscipit Dominus: at luxu crapulaque plenum, veluti profanum et a sacris alienum, nequaquam 528 admittit. Etenim si cras venias vinum redolens, idque eruditate corruptum ac putrefactum, quomodo tibi crapulam pro jejunio imputabo? neque enim illud cogita, quod merum tibi recens infusum non est: sed quod a vino purus non es, hoc reputa. In utro te ordine collocabo? inter ebrios, an inter jejunantes? Præterita vinolentia te sibi asserit: præsens inedia jejunium testificatur. Anteceptus es, et controversum temulentie veluti mancipium, nec unquam dimittit te, idque optimo jure: quippe rem vini velut in lagena residentem.

5. (3) Cujus magistri præsentia puerorum strepitus tam subito compescit, quam jejunium oboriens civitatis tumultus coercet? quis comessator prodiit in jejunio? quis chorus lascivens a jejunio coactus est? Meretriciæ cantilenæ, insanæ saltationes subito diffugiunt e civitate, a jejunio tanquam

A παρακοήν· μὴ πάλιν σύμβουλον παραδέξῃ τὸν ὄριν, φαιδοὶ τῆς σαρκὸς τὴν βρώσιν ὑποτιθέμενον. Μὴ προφασίζον ἀρρώστιαν σώματος καὶ ἀδυναμίαν· οὐ γὰρ ἐμοὶ τὰς προφάσεις, ἀλλὰ τῷ εἶδόντι λέγεις. Νηστεύειν οὐ δύνασαι, εἰπέ μοι· κορένυσθαι δὲ διὰ βίου, καὶ συντρίβειν τὸ σῶμα τῷ βάρει τῶν ἐσθιομένων δύνασαι; Καὶ μὴν τοῖς ἀσθενοῦσιν οὐχὶ βρωμάτων ποικιλίαν, ἀλλ' αἰτίαν καὶ ἔνδειαν οἶδα τοῖς ἰατροῖς ἐπιτάσσοντας. Πῶς οὖν ὁ ταῦτα δυνάμενος, ἐκεῖνα προφασίζῃ μὴ δύνασθαι; Τί εὐκολώτερον τῇ γαστρὶ, λιτότητι διαίτης παρενεγκεῖν τὴν νύκτα, ἢ θαψιλεῖν οὐκ ἐκείνην βεβαρημένην κεῖσθαι; εἰ μὴ καὶ τοὺς κυβερνήτας φήσεις, βαρυνομένην τοῖς ἀγωγίμοις ὁλκάδα εὐκολώτερον σώζειν τῆς εὐσταλεστέρας καὶ κούφης. Τὴν μὲν γὰρ παραπεπλεγμένην τῷ B πλῆθει, βραχεῖα κύματος ἐπανάστασις καταβάπτισεν· ἡ δὲ συμμέτρως τὸν ἀγωγίμων ἔχουσα, βραδίως ὑπεραίρει τοῦ κλύδωνος.

2. Πλὴν οὐ τοσούτου μοι δεῖν ἀγῶνος ἡγοῦμαι τὴν περὶ νηστείας παράκλησιν, ὅσον τοῦ μὴ τινὰ τοῖς κακοῖς τῆς μέθης περιπεσεῖν. Τὴν μὲν γὰρ νηστείαν, καὶ διὰ τὴν συνθήειαν, καὶ διὰ τὴν πρὸς ἀλλήλους αἰδῶ, οἱ πολλοὶ καταδέχονται. Φοβοῦμαι δὲ τὴν μέθην, ἣν, ὥσπερ τινὰ κληρὸν πατρώον, οἱ φίλοινοι διασώζουσιν. Ὡς γὰρ οἱ πρὸς τὰς μακρὰς ἀποδημίας ἀπαίροντες, οὕτω τινὲς τῶν ἀνοήτων σήμερον πρὸς τὰς πάντε τῶν νηστειών ἡμέρας οἰκίζονται. Τί ποιεῖς, ἄνθρωπε; Οὐδεὶς γυναῖκα σεμνὴν νόμοις γαμικοῖς ἐπάγεσθαι μέλλων, παλλαχίδας καὶ ἐταῖρας προλαβὼν εἰσοικίζει· οὐ γὰρ ἀνέχεται ἡ νομίμη τὴν μετὰ τῶν διεφθαρμένων συνοίκησιν. Μὴ τοίνυν καὶ σὺ, προσδοκωμένης νηστείας, προεισαγάγῃς τὴν μέθην, τὴν ἀνδρημον πόρνην, τὴν τῆς ἀναισχυντίας μητέρα, τὴν μαινάδα, τὴν πρὸς πᾶσαν ἰδέαν ἀσχημοσύνης εὐκόλον. Τὸν νηστεύοντα, εἴσω τῶν ἱερῶν περιβόλων παραδέχεται ὁ Κύριος· τὸν κραυπαλῶντα, ὡς βέβηλον καὶ ἀνέρον, οὐ προσίεται. Ἐὰν γὰρ ἔλθῃς αὐρίον οἶνου ἀπόζῳ, καὶ τοῦτου σεσηπότος, πῶς τὴν κραυπάλην εἰς νηστείαν σοὶ λογίσομαι; Μὴ γὰρ ὅτι πρόσφατον οὐκ ἐνεχέω τὸν ἄκρατον, ἀλλ' ὅτι οὐ καθαρεύεις οἶνου, τοῦτο λογίζου. Ποῦ σε τάξω; ἐν τοῖς μεθύσοις, ἢ ἐν τοῖς νηστευταῖς; Ἡ παρελθοῦσα οἶνοφλυγία πρὸς ἐαυτὴν ἐπισπάται· ἡ παρούσα ἐνδεῖα νηστείαν προσμαρτυρεῖ. Ἀμφισβητήσιμος εἰ D τῇ μέθῃ ὥσπερ ἀνδράποδον, καὶ οὐκ ἀφέξεταί σου δικαίως· ἐναργεῖς τὰς ἀποδείξεις τῆς δουλείας παρεχομένη, τὴν δόμην τοῦ οἶνου ὥσπερ ἀγγεῖω ἐναπομέψαναν.

quæ manifesta servitutis argumenta proferat, odor-

3. Τίνος διδασκάλου παρουσία παίδων θόρυβον οὕτως ἄθρῳς καθίστησιν, ὡς ἡ νηστεία παραφανείσα ταραχὴν πόλεως κατατέλλει; ποῖος κωμαστής ἐν νηστείᾳ προήλθε; ποῖος χορὸς ἀσελγῆς ἀπὸ νηστείας συνέστη; Ἄσματα πορνικὰ καὶ ὀρχήσεις ἐκμανεῖς ἐξαπίνης τῆς πόλεως ὑπεξέρχονται, ὥσπερ ὑπὸ δι-

(1) Ex hom. ii *De jejunio*, 15.

(2) Ibid., 12.

(3) Ibid., 15.

καστοῦ τινος αὐστηροῦ τῆς νηστείας φυγαδευθεῖσαι (1). Εἰ δὲ πάντες αὐτὴν εἰς τὴν ὑπὲρ τῶν πρακτικῶν σύμβουλων παρελάβανον, οὐδὲν ἐκώλυε βαθεῖαν εἰρήνην εἶναι κατὰ πάσαν τὴν οἰκουμένην· μήτε ἐθνῶν ἐπανισταμένων ἀλλήλοις, μήτε στρατοπέδων συρρήγνυμένων. Οὐδ' ἂν ὅλως εἶχον αἱ ἐρημίαι τοὺς κακούργους, ἢ αἱ πόλεις τοὺς συκοφάντας, ἢ τοὺς καταποντιστάς ἢ θάλασσα. Οὐδ' ἂν οὕτως ἦν ὁ βίος ἡμῶν πολυστένακτος καὶ κατηφείας πλήρης, εἰ νηστεία τὸν βίον ἡμῶν ἐπρυτάνευε. Διηγονότι ἐδίδαξεν ἂν πάντας οὐχὶ βρωμάτων μόνον ἐγκράτειαν, ἀλλὰ καὶ φιλαργυρίας, καὶ πλεονεξίας, καὶ πάσης κακίας παντελὴ φυγὴν τε καὶ ἀλλοτριώσιν. Αὕτη τὸν μέγαν Σαμφῶν ἐτίθηγάτο, καὶ ἕως ὅτε συμπαρῆν τῷ ἀνδρὶ, κατὰ χιλίους ἐπιπτον οἱ πολέμιοι, καὶ πύλαι πόλεων ἀνεσπύοντο, καὶ λέοντες τὴν ἰσχύον τῶν χειρῶν οὐχ ὑφίσταντο. Ὅτε δὲ μέθῃ αὐτὸν καὶ πορνεία παρέλαβον, ἀλώσιμος ἦν τοῖς ἐχθροῖς, καὶ τῶν ὀφθαλμῶν στερηθεὶς, παίγνιον προέκειτο τοῖς παιδαρίοις τῶν ἀλλοφύλων. Νηστεύσας Ἡλίας, ἀπέκλεισε τὸν οὐρανὸν τρία ἔτη καὶ μῆνας ἑξ. Ἐπειδὴ γὰρ εἶδε πολλὴν ἐκ τοῦ κόρου τιχτομένην τὴν ὕδριν, ἀναγκάως αὐτοῖς τὴν ἀκούσιον ἐκ τοῦ λιμοῦ νηστείαν ἐπήγαγε, δι' ἧς πρὸς τὸ ἀμετρον ἦδη χρομένην αὐτῶν τὴν ἁμαρτίαν ἐστησεν, ὅσον καυτῇρι τινι ἢ τομῇ τῇ νηστεία τὴν εἰς τὸ πλεόν πρόοδον τοῦ κακοῦ διακόψας. Ἰνα γὰρ μαλάξῃ τὴν ἀμάλακτον καρδίαν τῶν σκληροτραχήλων, εἴλετο καὶ αὐτὸν τῇ κακοπαθείᾳ συγκαταδικάσαι ὁ δίκαιος. Διὰ τοῦτο, *Ζῇ Κύριος, εἰ ἔσται ὕδωρ ἐπὶ τῆς γῆς, εἰ μὴ διὰ στόματός μου*, φησὶν. Οὕτως ἀπέδωκε καὶ τῇ χήρᾳ τὸν παῖδα, ἰσχυρὸς φανείς κατὰ θανάτου διὰ νηστείας. Οὕτε δὲ εὐπορίας σαλπίζομένης ὄψεως, καὶ νηστείας δημοσιευομένης κέρδος οὐδέν. Τὰ γὰρ ἐπιδεικτικῶς γενόμενα οὐ πρὸς τὸν αἰῶνα τὸν μέλλοντα τὸν καρπὸν ἐπεκτείνει, ἀλλ' εἰς τὸν τῶν ἀνθρώπων ἐπαινον καταστρέφει. Ἐλισσαίῳ δὲ ποταπὸς ὁ βίος; πῶς μὲν παρὰ τῆς Σουναμιτιδος τῆς ξενίας ἀπέλαυε; πῶς δὲ αὐτὸς τοὺς προφῆτας ἐδεξιούτο; Οὐχὶ λάχανα ἄγρια καὶ ἄλευρον βραχὺ τὴν φιλοξενίαν ἐπλήρου; ὅτε καὶ τῆς τολύπης παραληφθείσης, κινδυνεύειν ἐμελλον οἱ ἀφάμενοι, εἰ μὴ τῇ εὐχῇ (2) τοῦ νηστευτοῦ ἡμαυρώθῃ τὸ δηλητήριον. Καὶ ἀπαξαπλῶς, εὖροις ἂν τὴν νηστείαν πάντας τοὺς ἁγίους εἰς τὴν κατὰ Θεὸν πολιτείαν χειραγωγήσασαν.

4. Ἔστι τις φύσις σώματος ἣν καλοῦσιν ἀμίαντον, ἀνάλωτος πυρὶ· ἥτις ἐν μὲν τῇ φλογὶ κειμένη, ἀπληθύνεσθαι δοκεῖ· ἐξαίρεθείσα δὲ τοῦ πυρὸς, ὡς ὕδατι λαμπρυνθεῖσα (3), καθαρωτέρα γίνεται. Τοιαῦτα ἦν τὰ τῶν τριῶν παίδων ἐκείνων σώματα, ἐκ τῆς νηστείας ἔχοντα τὸ ἀμίαντον. Ἐν γὰρ τῇ μεγάλῃ

A ab austero quoque iudice in exilium a. t. e. Quod si omnes jejunium ad res gerendas in consilium adhiberent, nihil obstaret quominus per universum terrarum orbem alta pax esset, videlicet nec aliis gentibus in alias insurgentibus, nec exercitibus manus inter se conserentibus. In summa, nec deserta haberent maleficos, nec civitates sycophantas, nec mare piratas. Nec vita nostra tot suspiriis, tot mœroribus esset differta, si jejunium vitam nostram gubernaret. Videlicet unumquemque doceret non tantum ab eduliis abstinendam, verum etiam ab avaritia et rapinis, denique ab omni vitio prorsus abhorrere, et alienum esse. (4) Jejunium magnum illum Sampsonem educavit^{ca}, idque quandiu viro adfuit, cadebant hostes mille, urbium portæ evellebantur, leones robur manuum illius non sustinebant. At simul atque ebrietas ac scortatio apprehendit hominem, facile in manus hostium incidit, atque exoculatus, pro ludo expositus est pueris alienigenarum. Elias, cum jejunasset, clausit cælum tres annos, ac menses sex. Etenim cum videret multam nasci e satietate petulantiam, necessario illis involuntarium ex fame jejunium intulit, per quod citra modum jam effusam illorum iniquitatem cohibuit jejunio, velut ustione aut sectione quadam, majorem mali progressum intercidens. (5) Ut enim hominum duram cervicem habentium cor indomitum emolliret, vir justus voluit et seipsum ea calamitate cum cæteris condemnare. Propterea, *Vivit Dominus*, inquit, *si erit aqua super terram, nisi per os meum*^{ca}: sic et reddidit viduæ filium, fortis factus adversus ipsam mortem per jejunium. Nam nec boni operis tuta nuntiati utilitas ulla; nec fructus ullus jejunii in publicum jactati. (6) Quæ enim ostentationis causa sunt, ea nequaquam porrigunt fructum in sæculum venturum, verum in hominum laudem commendationemque desinunt. (7) Rursus quinam victus Elisei? quomodo apud Sunamitidem hospitio usus est? quomodo ipse propheta excepit? Nonne agrestia olera ac farinæ panxillum hospitalitatis munus explebant? quo tempore etiam colocynthide sumpta, erant periclitaturi qui gustarent, ni fuisset jejunatoris 529 prece dissipatum venenum. Atque, ut semel omnia dicam, reperies quotquot fuere sancti, omnes per jejunium ad vitam Deo dignam institutos fuisse.

4. Ea est natura corporis cujusdam, quod amianton vocant, ut igni consumi non possit. Id si in flamma ponatur videtur quidem ignescere, et in prunam verti: sed si eximatur igni, perinde quasi fuisset aqua illustratum, evadit purius. Hujusmodi erant trium illorum puerorum corpora,

^{ca} Judic. xiii, 14 sqq. ^{ca} III Reg. xvii, 1.

(1) Φυγαδευθεῖσαι. Codicum alter φυγαδευθέντα.

(2) Εὐχῇ. Sic contextus et codicum alter. Editi εὐχῇ.

(3) Τοῦ πυρὸς ὡς ὕδατι λαμπρυνθεῖσα. Hæc addita ex eodem codice et ex contextu.

(4) Ex hom. II De jejunio, 14.

(5) Ex hom. I De jejunio, 5.

(6) Ibid., 2.

(7) Ibid., 5.

naturam amianti per jejunium habentia. Siquidem in vehementi fornacis flamma quasi natura fuissent aurei, ita apparuerunt noxa ignis ac injuria superiores. Quin et auro ostensi sunt fortiores. Neque enim ipsos conflagrat ignis, sed integros ilibatosque tuebatur. Atqui nihil est quod illam tuam flammam sustinere potuisset, quam naphthe, pix et sarmenta sic alebant, ut ad quadraginta novem cubitos diffusa esset, atque circumjacentia depascens, plurimos Chaldaeos absumpserit. Hoc igitur tantum incendium pueri cum jejunio ingressi conculearunt, liquidum ac roscidum aerem in igne tam vehementi respirantes. Neque enim ignis vel pilos illorum ausus est attingere, eo quod a jejunio essent aliti. Porro Daniel vir desideriorum⁶⁵, cum tres hebdomadas panem non edisset, nec bibisset aquam, demissus in lacum etiam leones jejunare docuit. Neque enim leones dentes in illum impingere valuerunt, perinde quasi e lapide, aut aere, aut alia quapiam rigidior materia concretus fuisset. Adeo jejunium velut quaedam ferri tinctura firmat viri illius corpus, ac leonibus insuperabile reddiderat. (1) Nequaquam Moses ausus fuisset verticem montis fumaentem attingere, neque ingredi in nubem, nisi fuisset jejunio obarmatus. Per jejunium legem accepit digito Dei scriptam in tabulis, atque in montis quidem cacumine jejunium legem impetravit, in radice vero montis ingluviem ad idololatram dementavit. Quod enim famulus quadraginta dies jejunos assidue versans cum Deo deprecansque consecravit, id unica temulentia reddidit irritum, infrugiferumque. Nam tabulas quas jejunium impetrarat conscriptas digito Dei, ebrietas comminuit; judicavit quippe propheta ebrium populum dignum non esse, qui legem acciperet a Deo. Ecquid inquinavit Esau, et servum fecit fratris? nonne edulium unum, cujus gratia vendidit jus primogeniti⁶⁶? (2) Cum quadraginta dierum jejunio repurgasset animam Elias; ita demum in spelunca quæ est in Choreb, promeruit videre Dominum, quantum quidem licet homini videre. (3) Quorum cadavera prostrata sunt in deserto⁶⁷? nonne eorum, qui esum carniū flagitabant? Illi donec erant contenti manna, et aqua de petra fluente, superabant Ægyptios, per mare faciebant iter, *Non erat infirmus in tribus eorum*⁶⁸. Posteaquam vero recordati sunt carniū ollas, et desiderio reversi sunt in Ægyptum, non viderunt terram repromissam.

5. Ac ne Daniel quidem ille sapiens visiones vidisset, nisi jejunio reddidisset animam limpidiorem. Siquidem pinguiore pastu ceu fumosi quidam vapores exhalantur, qui lucem **530** sancti Spiritus in hominis mentem irradiantem, quasi densa nubes interveniens, intercipiunt. (4) Somni leves, ejusque modi, qui excuti facile possint,

A φλογὶ τῆς καμίνου οἶονεϊ χρυσοὶ τὴν φύσιν ὄντες, οὕτω κρεῖττους τῆς ἀπὸ τοῦ πυρὸς διεδείκνυντο βλάβης. Ἦπου καὶ χρυσοὶ δυνατώτεροι διεδείκνυντο. Οὐ γὰρ ἐχύνευν αὐτοὺς τὸ πῦρ, ἀλλ' ἐφύλαττεν αὐτοὺς ἀκεραίους. Καίτοι οὐδὲν ἂν ἐκείνην τότε τὴν φλόγα ὑπέστη, ἣν νάφθα καὶ πίσσα καὶ κληματίδες ἐτρεφον, ὥς ἐπὶ τεσσαράκοντα ἐννέα πῆγεις αὐτὴν διαχεισθαι, καὶ τὰ κύκλῳ αὐτῆς ἐπινεμομένην, πολλοὺς τῶν Χαλδαίων ἐξαναλωσαί. Ἐκείνην τοίνυν τὴν πυρκαϊὰν μετὰ νηστείας εἰσελθόντες, κατεπάτουν οἱ παῖδες, λεπτὸν ἀέρα καὶ ἐνδρόσον ἐν οὕτῳ λάθρῳ τῷ πυρὶ ἀναπνέοντες. Οὐδὲ γὰρ τῶν τριγῶν τὸ πῦρ κατετόλμησε, διὰ τὸ ὑπὸ νηστείας αὐτὰς ἐκτραφῆναι. Δανιὴλ δὲ ὁ ἀνὴρ τῶν ἐπιθυμιῶν, ὁ τρεῖς ἑβδομάδας ἄρτον μὴ φαγὼν, καὶ ὕδωρ μὴ πῶν, καὶ τοὺς λέοντας νηστεύειν ἐδίδασκεν, εἰσελθὼν εἰς τὸν λάκκον. Ὡς περ γὰρ ἐκ λίθου, ἡ χαλκοῦ, ἡ ἄλλης τινὸς στερεωτέρας ὕλης ἐμπειρηγότι, ἐμβαλεῖν οὐκ εἶχον τοὺς ὀδόντας οἱ λέοντες. Οὕτως οἶονεϊ βαφῇ σιδήρου τὸ σῶμα τοῦ ἀνδρὸς ἡ νηστεία στομώσασα, ἀδάμαστον ἐποίησε τοὺς λέοντες. Οὐκ ἂν κατετόλμησε Μωϋσῆς· καπνίζομένης τῆς κορυφῆς προσβαλεῖν τῷ βρει, οὐδ' ἂν ἐθάρρῃσεν εἰσελθεῖν εἰς τὸν γρόφον, εἰ μὴ νηστεία καθώπλιστο. Διὰ τῆς νηστείας τὴν ἐντολὴν ὑπεδέξατο, δακτύλῳ Θεοῦ γραφεῖσιν ἐν ταῖς πλαξί· καὶ ἄνω μὲν ἡ νηστεία νομοθεσίας πρόβειος γίνεται, κάτω δὲ ἡ γαστριμαργία εἰς εἰδωλοκρατίαν ἐξέμνη. Τεσσαράκοντα γὰρ ἡμερῶν προσεδρεῖαν νηστεύοντες καὶ δεομένου τοῦ θεοῦ ῥάποντος ἀχρηστον ἀπέδειξεν οἰνοφυλγία μία. Ἀς γὰρ ἡ νηστεία ἔλαβε πλάκας δακτύλῳ Θεοῦ γραφεύσας, ταύτας ἡ μέθη συνέτριψεν· οὐκ ἄξιον κρίναντος τοῦ προφήτου μεθύοντα λαὸν νομοθετεῖσθαι παρὰ τοῦ Θεοῦ. Τί τὸν Ἠσαὺ ἐβεβήλωσε, καὶ ἐποίησε δοῦλον τοῦ ἀδελφοῦ; οὐ βρώσεις μία, δι' ἣν ἀπέδοτο τὰ πρωτοτόκια; Τεσσαράκοντα Ἡλίας ἡμέρας νηστεία τὴν ψυχὴν ἀποκαθάρας, οὕτως ἐν τῷ σπηλαίῳ τῷ ἐν Χωρῆβ ἰδεῖν κατηξιώθη, ὥς δυνατόν ἐστιν ἰδεῖν ἀνθρώπῳ, τὸν Κύριον. Τίνων ἐπεσε τὰ κῶλα ἐν τῇ ἐρήμῳ; οὐ τῶν κρεωφαγίας ἐπιζητούντων; Ἐκεῖνοι ἕως μὲν ἤρχοντο τῷ μάννα, καὶ τῷ ἐκ τῆς πέτρας ὕδατι, Ἀγυπτίους ἐνίκων, διὰ θαλάσσης ὤδεον, οὐκ ἦν ἐν ταῖς φυλαῖς αὐτῶν ὁ ἀσθενῶν. Ἐπειδὴ δὲ ἐνεθυμῆθησαν τῶν κρεῶν τῶν λεθῆτων, καὶ ἐστράφησαν ταῖς ἐπιθυμίαις εἰς Ἀγυπτὸν, οὐκ εἶδον τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας.

C ταύτας ἡ μέθη συνέτριψεν· οὐκ ἄξιον κρίναντος τοῦ προφήτου μεθύοντα λαὸν νομοθετεῖσθαι παρὰ τοῦ Θεοῦ. Τί τὸν Ἠσαὺ ἐβεβήλωσε, καὶ ἐποίησε δοῦλον τοῦ ἀδελφοῦ; οὐ βρώσεις μία, δι' ἣν ἀπέδοτο τὰ πρωτοτόκια; Τεσσαράκοντα Ἡλίας ἡμέρας νηστεία τὴν ψυχὴν ἀποκαθάρας, οὕτως ἐν τῷ σπηλαίῳ τῷ ἐν Χωρῆβ ἰδεῖν κατηξιώθη, ὥς δυνατόν ἐστιν ἰδεῖν ἀνθρώπῳ, τὸν Κύριον. Τίνων ἐπεσε τὰ κῶλα ἐν τῇ ἐρήμῳ; οὐ τῶν κρεωφαγίας ἐπιζητούντων; Ἐκεῖνοι ἕως μὲν ἤρχοντο τῷ μάννα, καὶ τῷ ἐκ τῆς πέτρας ὕδατι, Ἀγυπτίους ἐνίκων, διὰ θαλάσσης ὤδεον, οὐκ ἦν ἐν ταῖς φυλαῖς αὐτῶν ὁ ἀσθενῶν. Ἐπειδὴ δὲ ἐνεθυμῆθησαν τῶν κρεῶν τῶν λεθῆτων, καὶ ἐστράφησαν ταῖς ἐπιθυμίαις εἰς Ἀγυπτὸν, οὐκ εἶδον τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας.

5. Ἄλλ' οὐδ' ἂν ὁ σοφὸς Δανιὴλ τὰς ὑπασίας εἶδεν, εἰ μὴ νηστεία διαυγεστέραν ἐποίησε τὴν ψυχὴν. Ἐκ γὰρ τῆς παχείας τροφῆς οἷον αἰθαλώδεις ἀναθυμιάσεις ἀναπεμπόμεναι, νεφέλης δίκην πυκνῆς, τὰς ἀπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐπιγινομένας ἐλλάμψεις ἐπὶ τὸν νοῦν διακόπτουσιν. Καὶ ὕπνοι κοῦφοι, καὶ εὐαπάλλαχτοι, φυσικῶς ἀκολουθοῦσι τῷ λεπτῷ

⁶⁵ Dan. x, 2. ⁶⁶ Hebr. iii, 17. ⁶⁷ Psal. civ, 37.

⁶⁸ Exod. xvi, 3.

(1) Ex hom. i *De jejunio*, 4.

(2) Ibid., 5.

(3) Ibid., 8.

(4) Ex epist. ii, 75.

τῆς διαίτης· κατ' ἐπιτήδευσιν δὲ ταῖς περὶ τῶν με-
γάλων μερίμναις διακοπτόμενοι. Τὸ γὰρ βαρεῖ
κάρῳ κατακρατεῖσθαι, λυομένων αὐτοῦ (1) τῶν με-
λῶν, ὥστε σχολὴν ἀλόγοις φαντασίαις παρέχειν, ἐν
καθημερινῷ θανάτῳ ποιεῖ τοὺς οὕτω καθεύδοντας.
Μωῦσῃς, δευτέραν λαμβάνων νομοθεσίαν, δευτέρας
νηστείας προσεδέχθη. Καὶ Νινευίταις εἰ μὴ καὶ τὰ
ἄλογα συνένηστευσεν, οὐκ ἂν διέφυγον τὴν ἀπειλὴν
τῆς καταστροφῆς. Μέγα ἀγαθὸν ἀνθρώποις ἡ νη-
στεία, ἥτις ἀπόφασιν Θεοῦ ἀνεκαλέσατο. Ἐχρηύχθη
ἐν Νινευὶ τριήμερος καταστροφή· καὶ ἐνίκησεν ἡ
πρὸς τὸν Θεὸν ἐπιστροφή τὴν καταστροφῆν· ἡ γὰρ
ἀπειλὴ τῆς καταστροφῆς, διὰ τὴν ἐπιστροφὴν ἀνέβη.
Εὐγνώμονες (2) ἀμαρτωλοὶ οἱ Νινευίται, ἀκούσαν-
τες τοῦ Ἰωνᾶ κηρύσσοντος τὴν καταστροφὴν, τῷ
τρόπῳ τῆς νηστείας ἐστήσαν τὴν ἀπειλὴν, καὶ τῷ
φαρμάκῳ τῆς ἐξομολογήσεως καὶ προσευχῆς ἐπ-
εσπάσαντο τὴν σωτηρίαν. Τίς τὸν αὐτοῦ οἶκον ἤλατ-
τωσεν ἐν νηστείᾳ; Ἀρίθμησον σήμερον τὰ ἐνδον,
καὶ ἀρίθμησον τὰ μετὰ ταῦτα, οὐδὲν διὰ τὴν νη-
στείαν λείψει τῶν ἐν τῷ οἴκῳ. Οὐδὲ ἐν ζῶον ὀδύρε-
ται θάνατον, οὐδαμοῦ αἷμα (3), οὐδαμοῦ ἀπέφασις,
παρὰ τῆς ἀπαραίτητου γαστρὸς ἐκφερομένη κατὰ
τῶν ζώων. Πέπαιται μαγείρων μάχαιρα· ἡ τρά-
πεζα ἀρκεῖται τοῖς αὐτομάτοις. Τοῖς δὲ κομψοῖς
Ἐγκρατισταὶς πρὸς τὸ σεμνὸν αὐτῶν πρόβλημα·
Διὰ τί καὶ ἡμεῖς οὐχὶ πάντες ἐσθίομεν; ἐκεῖνο λε-
γέσθω, ὅτι καὶ τὰ περιττώματα ἡμῶν βδελυσσό-
μεθα. Κατὰ μὲν γὰρ τὴν ἀξίαν, λάχανα χόρτου
ἡμῖν ἐστὶ τὰ κρέα· κατὰ δὲ τὴν τῶν συμφερόντων
διάκρισιν, ὥς καὶ ἐν λαχάνοις τὸ βλαβερὸν τοῦ
καταλλήλου χωρίζομεν, οὕτω καὶ ἐν τοῖς κρέασι
τοῦ χρησίου τοῦ βλαβερὸν διακρίνομεν. Ἐπίτοι λά-
χανόν ἐστι καὶ τὸ κύνειον, ὥσπερ κρέας ἐστὶ καὶ τὸ
γύπειον· ἀλλ' ὅμως οὔτε ὀσκαύμον φαγοὶ ἂν τις
νοῦν ἔχων, οὔτε κύνες βέλαιτο, εἰ μὴ μεγάλης
ἀνάγκης κατεπειγούσης· ὥς οὖν φαγὸν οὐκ ἠνό-
μησεν. Ἀνάπαυσόν σου τὸν μάγειρον, ὅς ἀργίαν
τῷ τραπέζῳ τοῦ· στήσον τὴν χεῖρα τῷ οἰνοχόῳ·
πιυσάσθω ποτὲ καὶ ὁ τὰς ποικιλίας τῶν βρωμάτων
ἐπιτήδεων· ἡσυχασάτω ποτὲ καὶ ὁ οἶκος ἀπὸ τῶν
μυρίων θορύβων, καὶ τοῦ καπνοῦ καὶ τῆς κνίσσης,
καὶ τῶν ἄνω καὶ κάτω διατρεχόντων, καὶ οἶονε
ἀπαραίτητῳ δεσποίνῃ τῇ γαστρὶ λειτουργούντων.
Δότω τινὰ ἐκχειρίαν καὶ ἡ γαστήρ τῷ στόματι·
σπεισάσθω ἡμῖν πενθημέρους σπονδὰς, ἡ αἰὲ ἀπαι-
τούσα καὶ οὐδέποτε λήγουσα, ἡ λαμβάνουσα σήμε-
ρον, καὶ αὔριον ἐπιλανθανομένη. Ὅταν ἐμπλησθῇ,
περὶ ἐγκρατείας φιλοσοφεῖ· ὅταν διαπνευσθῇ, ἐπι-
λανθάνεται τῶν δογμάτων.

6. Ἀλλὰ καιρὸς ἦδη λοιπὸν, καὶ πρὸς τὸν ἐπι-

(1) Αὐτοῦ. Codicum alter αὐτῶν.

(2) Εὐγνώμονες, etc. Locum hunc sanavimus et
supplevimus quæ deerant ope codicum alterius et
ipsius contextus. Editi εὐγνωμόνας τοῦ Ἰωνᾶ.

(3) Οὐδαμοῦ αἷμα. Hæc addita ex eodem codice
et ex contextu.

A naturalem cum tenui victus ratione necessitudi-
nem habent : imo vero de industria magnarum
rerum curis interruptantur. Nam altiore corre-
ptum esse sopore, membris solutis, ita ut facilis
pateat aditus imaginibus a ratione alienis, id quo-
tidianæ morti addicit ita dormientes. (4) Moses ut
alteram acciperet legem, altero jejunio opus ha-
buit. Nisi et una cum Ninivitis jejunassent et
ipsa bruta animalia, haudquaquam effugissent sub-
versionis comminationem. (5) Magnum procul du-
bio mortalibus bonum est jejunium, quod quidem
Dei decretum revocavit. Proclamata est Ninivæ
post triduum subversio, et conversio ad Deum
vicit subversionem. Subversionis siquidem com-
minatio propter conversionem relaxata est. Can-
didi et ingenui peccatores Ninivitæ, audito Jona
subversionem prædicante, per jejunii modum com-
minationem cohibuerunt, et confessionis oratio-
nisque remedio attraxerunt salutem. (6) Quis rem
familiarem diminuit in jejunio? Recense hodie
domus suppellectilem, ac postea denuo numera,
nihil deerit ob jejunium in rebus domesticis.
Nullum animal deplorat mortem, nusquam san-
guis, nusquam sententia ab inexorabili ventre
adversus animantia prolata. Cessat machæra co-
quorum, mensa contenta est sponte nascentibus.
(7) Lepidis autem Encratitis ad præclaram eorum
quæstionem, Cur nos etiam non omnibus vesci-
mur? hoc detur responsi, nos etiam excrementa
nostra aversari. Ac quantum quidem ad dignita-
tem, olera herbæ nobis sunt carnes : quantum
vero ad utilium discretionem, quemadmodum et
in oleribus noxium a salubri separamus, ita et
in carnibus ab utili noxium secernimus. Nam certe
et cicuta olus est, sicut etiam caro est vulturina :
sed tamen nec hyoscyamum sanus quisquam co-
medet, nec cane vescetur, nisi urgente summa
necessitate; qui tamen comedit non peccat. (8) Da-
to respirationem et moram coquo tuo, sine va-
care structorem mensarum; siste pocillatoris ma-
num; sit aliquando respiratio variorum bellario-
rum ac cupediarum architecto; conquiescat tan-
dem ipsa domus ab infinitis tumultibus, a fumo,
a nidore, ab his qui sursum deorsum cursitant,
ac ventri velut imperiosæ dominæ ministrant.
Det, det, inquam, aliquantum vacationis et
venter ori; paciscatur nobiscum quinque dierum
inducias, qui semper alioqui flagitat, nec un-
quam desinit, dum quod accepit hodie, cras
obliviscitur. Cum fuerit expletus, tum de absti-
nentia philosophatur : ubi detumuit, dogmatum il-
lorum obliviscitur.

6. (9) Sed jam tempus est, ut causa apud im-

(4) Ex hom. i De jejunio, 6.

(5) Ex hom. iii De jejunio, 622.

(6) Ex hom. i De jejunio, 6.

(7) Ex epist. cccxxvi, 365.

(8) Ex hom. i De jejunio, 6.

(9) Uterque codex indicat epist.

peratorem insanabilia nobis præcipientem breviter dicta, desinamus. (1) Velis nobis, serenissime, parcere; qui tantum possidemus, quantum, si hodie comedere voluerimus, nobis non sufficiet. Cessat apud nos, ut par est, coquorum ars; nec eorum culter sanguinem attingit. **531** Ciborum nostrorum optimi, quibus affluimus, herbarum folia sunt cum pane asperissimo, et vino acescente: ne scilicet stupentes sensus nostri ob ventris ingluviem in vesania versentur. (2) Et quemadmodum in vestimento necessarium præcipue sectandum: ita in cibo panis explebit necessitatem; aqua sedabit sitim recte valenti: quibus accedent quæcunque ex leguminibus pulmenta corpori vires ad necessarios usus conservare possunt. Edere autem decet, non belluantium speciem præbentes, sed ubique modestiam et lenitatem atque in voluptatibus continentiam retinentes. (3) Sed quid faciam? Cum eorum quæ dicta sunt copiam considero, ultra modum ferri me video: cum autem iterum ad sapientiæ in opificiis splendentis varietatem respicio, ne incepisse quidem narrationem mihi videor. Atque etiam diutius detinere vos non fuerit inutile. Quid enim quis ab hoc tempore ad usque vesperam facere possit? Vos non urgent convivatores, non vos computationes expectant. Unde, si videtur, corporali jejunio ad exhilarandas animas utemur. Sæpe inservisti carni ad voluptatem capiendam: hodie animæ servire persevera. *Delectare in Domino, et dabit tibi petitiones cordis tui*¹. Quid enim prodest, quæso, corpore jejunare, animam vero innumeris malis refertam esse? Qui vero male non agit, alias autem otium agit, quid non loquitur vani? quid absurdi non auscultat? Nam otium Dei timore destitutum, iis qui tempore uti non norunt, magister est pravitatis. Fortassis igitur aliqua etiam utilitas ex iis quæ dicuntur, percipietur a vobis; sin minus, saltem licet vobis per præsentem occupationem non peccare. Quare diutius vos detinere, est diutius vos a delictis amovere, atque ad cœleste illud regnum veluti manu ducere. Quod quidem assequi nos omnes contingat, in Christo Jesu Domino nostro, quia illi debetur gloria, et honor, atque adoratio, æternoque simul Patri, ac sanctissimo vivificantique Spiritui, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

DE MORTE.

SERMO XI.

1. (4) O rem mirandam, charissimi! ut unusquisque nostrum ubi e materno sinu exivit, statim

¹ Psal. xxxvi, 4.

(1) Ex epist. xli, 124

(2) Ex epist. ii, 74.

(3) Ex hom. viii in *Hexæm.*, 79.

τάττοντα ἡμῖν τὰ ἀνάγια βασιλεῖα μικρὸν ἀπολογησάμενους, καταλῦσαι τὸν λόγον. Φείσασθαι ἡμῶν θέλησον, γαληνότετε, τοσαῦτα ἡμῶν κεκτημένων, ὅσα, ἂν σήμερον θελήσωμεν φαγεῖν, οὐκ ἐπαρκέσει ἡμῖν. Ἀργεῖ γὰρ, ὡς εἰκός, παρ' ἡμῖν μαγειρίων τέχνη, μάχαιρα δὲ αὐτῶν αἵμασιν οὐ προσομιλεῖ. Τὰ βέλτεστα τῶν παρ' ἡμῖν βρωμάτων, ἐν οἷς ἡ δαψίλεια, χόρτων φύλλα σὺν ἄρτῳ τραχυτάτῳ καὶ τῷ ἐξεστηκότῳ οἴνῳ, ὥστε μὴ ἐκθαμβεῖσθαι ἡμῶν τὰ αἰσθητήρια ὑπὸ τῆς γαστριμαργίας, καὶ ἐπ' ἀφροσύνη μὴ πολιτεῦσθαι. Ὡς γὰρ ἐν τῷ ἐνδύματι ἡγεῖσθαι προσήκει τὸ χρεῖωδες, οὕτω καὶ ἐν τῇ τροφῇ ἄρτος ἐκπληρώσει τὴν χρείαν, καὶ ὕδωρ θεραπεύσει τὴν δίψαν τῷ ὑγιαίνοντι, καὶ ὅσα ἐκ σπερμάτων παρ' οὐρήματα πρὸς τὰς ἀναγκαίας χρείας τὴν ἰσχὺν τῷ σώματι δύναται διατώσασθαι. Ἐσθίειν δὲ, μὴ λυσώδη γαστριμαργίαν ἐπιφαίνοντα, ἀλλὰ πανταχοῦ τὸ εὐσταθὲς καὶ πρῶτον καὶ περὶ τὰς ἡδονὰς ἐγκρατέας διατώζοντα. Ἀλλὰ τί πάθω; Ὅταν μὲν ἀπὸ τοῦ πρὸς τὸ πλῆθος τῶν εἰρημένων, ἔξω ἑμαυτὸν ὀρῶ τοῦ μέτρου φερόμενον· ὅταν δὲ πάλιν πρὸς τὸ ποικίλον τῆς ἐν πᾶσι τοῦ Θεοῦ σοφίας ἀποβλέψω, οὐδὲ ἔρηθαι νομίζω τῆς διηγῆσεως· ἅμα δὲ καὶ τὸ παρακατέχειν ὁμᾶς ἐπὶ πλεόν, οὐκ ἀχρηστον. Τί γὰρ ἂν τις ποιῇ τὸν μέχρι τῆς ἐσπέρας χρόνον; οὐκ ἐπιγίγνουν ὁμᾶς οἱ ἐστιάτορες, οὐκ ἀναμένει ὁμᾶς τὰ συμπόσια. Ὅθεν, εἰ δοκεῖ, τῇ σωματικῇ νηστείᾳ εἰς τὴν τῶν ψυχῶν εὐφροσύνην ἀποχρησόμεθα (b). Πολλάκις ὑπὲρ τῆς σαρκὸς πρὸς ἀπόλαυσιν, σήμερον τῇ διακονίᾳ παράμεινον τῆς ψυχῆς. *Κατατρύφησον τοῦ Κυρίου, καὶ δόξῃ σοι τὰ αἰτήματα τῆς καρδίας σου*. Τί γὰρ ὄφελος νηστεύειν τῷ σώματι, τὴν δὲ ψυχὴν μυρίων κακῶν ἐμπεπλησθαι; Ὁ μὴ κακὸν μὲν ἐργαζόμενος, σχολὴν δὲ ἄγων, τί οὐ φθέγγεται τῶν ματαίων; τί οὐκ ἀκούει τῶν ἀτόπων; Σχολὴ γὰρ ἄνευ φόβου Θεοῦ, πονηρίας διδάσκαλος τοῖς ἀκαιρουμένοις ἐστί. Τάχα μὲν οὐν τι καὶ ὄφελος ἐν τοῖς λεγομένοις εὐρήσετε· εἰ δὲ μὴ ἀλλὰ τὸ γε μὴ ἀμαρτάνειν ἐκ τῆς ἐνταῦθα ὁμῖν ἀσχολίας περιστίν. Ὅστε τὸ ἐπὶ πλεόν κατέχειν, ἐπὶ πλεόν ἐστὶν ὁμᾶς τῶν κακῶν ὑπεξάγειν, καὶ πρὸς τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν χειραγωγεῖν, ἥς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ὅτι αὐτῷ πρέπει ἡ δόξα, καὶ ἡ τιμὴ, καὶ ἡ προσκύνησις, σὺν τῷ ἀνάρχῳ Πατρὶ, καὶ τῷ παναγίῳ καὶ ζωοποιῷ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΠΕΡΙ ΘΑΝΑΤΟΥ.

ΛΟΓΟΣ ΙΑ'.

1. Ὁ τοῦ θαύματος, ἀγαπητοί! πῶς ἑκαστος ἡμῶν μετὰ τὸ τοὺς μητρώους κόλπους ἀποφυγεῖν, εὐθὺς

(4) Ex h. *Quod mundanis adhaerendum non sit*, 165.

(b) *Ἀποχρησόμεθα*. Sic cont. xlii et codicum a. aliter. Editi ἀποχρησώμεθα.

τοῖς τοῦ χρόνου ῥέουσιν ἐνδεθεῖς ὑποσύρεται· κατόπιν αἰετὴν βεβιωμένην ἡμέραν ἔων, καὶ πρὸς τὴν χθὲς ἐπανελθεῖν οὐδέποτε, καὶ θελήσει, δυνάμενος. Ἡμεῖς δὲ ἡδόμεθα ἐπὶ τὰ πρόσω φερόμενοι, καὶ τὰς ἡλικίας ἀμείβοντες, ὥς τι προσλαμβάνοντες, χαίρομεν, καὶ μακάριον κρίνομεν, ὅταν ἐκ παιδὸς μὲν ἀνὴρ, ἐκ δὲ ἀνδρὸς γένηται τις πρεσβύτερος. Ἄγνοομεν δὲ ἄρα τοσοῦτον ἀπολλύντες ἐκάστοτε τῆς ζωῆς, ὅσον ἐζήσαμεν· καὶ οὐκ αἰσθανόμεθα δαπανωμένου τοῦ βίου, καίτοιγε αἰετὴν μετροῦντες αὐτὸν ἀπὸ τοῦ παραδραμόντος καὶ παραβρέσαντος· οὐδὲ ἐννοοῦμεν, ὡς ἄρα ἀθῆλον, ὅπως ὁ πρὸς τὴν ὁδοπορίαν ταύτην ἐκτεμνόμενος ἡμᾶς ἐνδοῦναι τῷ χρόνῳ βουλῆσεται. Οὐδὲ ἐθέλομεν σκοπεῖν ἀκριθῶς, ποῖα μὲν κοῦφα φορτία πρὸς τὸν τοιοῦτον δρόμον ἡμῖν, καὶ συμμεθίστασθαι δύναται τοῖς συλλέξασιν· ποῖα δὲ βάρη καὶ δυσχερῆ καὶ προσηλωμένα τῇ γῇ, καὶ οὐ πεφυκτά τοῖς ἀνθρώποις οἰκισθῆναι καθάπαξ, οὐδὲ συγχωρούμενα διὰ τῆς στενῆς ἐκεῖνης πύλης ἀκολουθῆσαι τοῖς ἔχουσιν. Ἄλλ' ὅσα μὲν χρὴ συλλέγειν, καταλιμπάνομεν· ὧν δὲ ὑπερορῶν προσήκει, ταῦτα συλλέγομεν. Καὶ ἃ μὲν ἡμῖν ἐνωθῆναι, καὶ κόσμος ὄντως γενέσθαι δύναται συμφορῆς ψυχῇ τε καὶ σώματι, τούτοις οὐδὲ προσέχομεν· ἃ δὲ ἀλλότρια μένει διηνεκῶς, μόνον ἡμῖν ἐναποματτόμενα (1) τὴν αἰσχύνην, ταῦτα ἀθροίζειν ἐπιχειροῦμεν, μοχθοῦντες διακενῆς, καὶ πονοῦντες πόνον, οἷόν τις ἑαυτὸν ἀπατῶν, εἰς τετρημένον πῖθον ἀντλεῖν ἐθέλησειεν. Ὡς περ γὰρ οἱ τινα συντεταμένην πορείαν ἀνύοντες, ἐπὶ τὰ πρόσω τὰς τῶν ποδῶν βάσεις ἀμικλωμένας ἀλλήλαις εἰς δρόμον ἀμείβοντες, καὶ τὴν αἰετὴν πρῶτεράν ἐπὶ τῆς γῆς ἐρεισθεῖσαν δευτέραν ἀποδεικνύοντες τῇ ταχείᾳ μεταθέσει τῆς ἄλλης, ῥαδίως ἐπὶ τὸ τῆς ὁδοῦ τέρμα χωροῦσιν· οὕτως οἱ πρὸς τὸ ζῆν παραχθέντες ὑπὸ τοῦ κτίσαντος, εὐθὺς ἐν ἀρχῇ τοῖς τοῦ χρόνου τμήμασιν ἐπεμβαίνοντες, καὶ τὸ πρότερον αἰετὴν καταλιμπάνοντες ὕστερον, ἐπὶ τὸ πέρας φθάνουσι τῆς ζωῆς. Καὶ γὰρ συνεχῆς τις ὁδὸς ὑφ' ἡπλωσθαι μοι δοκεῖ ἡ παρούσα ζωὴ, καὶ πορεία διελημμένη ταῖς ἡλικίαις καθάπερ σταθμοῖς· ἀρχὴν μὲν ἐκάστῃ τῆς ὁδοπορίας παρέχούσα τὰς τῶν μητέρων ὥδους, τέρμα δὲ ὑποδεικνύουσα τοῦ δρόμου τὰς τῶν τάφων σκηνάς· καὶ πρὸς ἐκείνας ἀπαντὰς ἄγουσα, τοὺς μὲν θάπτον, τοὺς δὲ βραδύτερον, καὶ τοὺς μὲν διὰ πάντων τῶν τοῦ χρόνου διαστημάτων ὡδεύσαντας, τοὺς δὲ οὐδὲ τοῖς πρώτοις ἐπαυλισθέντας τοῦ βίου σταθμοῖς.

dem per omnia temporis intervalla profectos, alios vero ne in primis quidem vitæ stationibus commoratos.

2. Ὁ γὰρ πλάσας ἡμᾶς καὶ ψυχῶσας θεός, ἰδίαν ἔδωκεν ἐκάστῃ ψυχῇ τὴν τοῦ βίου διαγωγὴν, καὶ ἄλλοις ἄλλους ὁρους ἐπέθεε τῆς ἐξόδου. Τὸν μὲν γὰρ ἐπὶ φρεσὶν παραμεῖναι τῇ παρουσίᾳ τῆς σαρκὸς φρονόμησε· τὸν δὲ θάπτον ἀπολυθῆναι τῶν δεσμῶν τοῦ σώματος ἐτάξατο, κατὰ τοὺς ἀρρήτους αὐτοῦ τῆς σοφίας καὶ τῆς δικαιοσύνης λόγους. Ὡς περ γὰρ οἱ

(1) *Ἐναποματτόμενα*. Sic Regius codex toties citatus, ac ipse etiam contextus. Editi ἐναποτιθέμενα.

A temporis fluente illigatus rapitur, semper a tergo diem quam vixit relinquens, nec unquam ad hesternam, etiamsi velit, reverti valens. Nos autem lætamur cum progredimur ulterius, et permutata ætate quasi nonnihil acquirentes, gaudemus, ac beatum quiddam ducimus, cum quis ex puero vir, et ex viro senex factus est. Sed fugit nos, tantum vitæ spatium a nobis amitti, quantum viximus; sicque inscientibus nobis vita absumitur, quanquam semper ipsam ex eo quod ante actum est, quodque jam præterfluxit, metiamur: neque cogitamus quam incertum sit, 532 quantum nobis temporis ad hunc cursum impertire velit qui nos ad hoc iter perficiendum misit. Neque diligenter considerare volumus, quæ sarcinæ leves sint nobis ad hunc cursum, et tales, ut cum colligentibus transferri possint: quæ vero graves sint et molestæ, atque humi defixæ, et ejusmodi, ut suapte natura hominum propriæ nunquam esse possint, nec possessores suos per angustam illam portam subsequi permittantur. Sed tamen relinquimus quæ colligenda erant: quæ vero contemnere par fuerat, colligimus. Et quæ nobiscum copulari, verèque esse possunt ornamentum animæ simul et corpori conveniens, his ne attendimus quidem: quæ vero perpetuo aliena manent, solam nobis infamiam inurentia, ea coacervare nitimur; inanem operam sumentes, atque ejusmodi suscipientes laborem, perinde ut si quispiam, seipsum seducens, in pertusum dolium infundere voluerit. (2) Quemadmodum enim qui aliquod iter haud remisse susceptum conficiunt, gressus pedum ad cursum peragendum certatim ulterius promoventes, jugiterque gressum humi prius fixum veloci alterius translatione posteriorem reddentes, pertingunt facile ad viæ finem: ita qui in vitam a Conditorie introducti sunt, statim in ipso initio particulas temporis ingredientes, ac priorem semper posteriorem relinquentes, ad vitæ terminum perveniunt. Nam hæc vita præsens mihi videtur continua quædam et porrecta via esse, et iter ætatebus quasi quibusdam mansionibus interstinctum: quod ut protectionis initium partum maternum unicuique exhibet, ita cursus finem tentoria sepulcrorum ostendit. Atque huc omnes conducit, alios citius, serius alios, et hos quidem

2. (3) Deus enim qui formavit nos et animavit, animæ cuilibet tribuit propriam quamdam vitæ moram, et aliis alios exitus terminos præfixit. Etenim certo quodam consilio voluit alium diutius in carne permanere; statuit vero alium oculis vinculis corporis exsolvi, juxta ineffabiles sapientiæ atque justitiæ suæ rationes. Quemadmodum

(2) Ex hom. *Quod mundanis adherendum non sit*, 464.

(3) Ex hom. *in mari. Sulittam*, 31.

igitur ex iis qui in carcerem conjiciuntur, alii ab ea calamitate liberantur citius : sic et animæ, aliæ quidem diutius, aliæ vero minus in hac vita detinentur, pro cuiusque merito ac dignitate, Deo, qui nos condidit, rebus cuiusque nostrum prospiciente sapienter, et alte, sicque, ut mens hominum attingere non possit. (1) Quemadmodum enim qui in navigiis dormiunt, sponte a vento in portus deducuntur, et quamvis ipsi nequaquam septiant, cursus tamen eos ad terminum ducit : sic et nos, diffuente vitæ nostræ tempore, insensibili vitæ nostræ cursu velut continuo quodam et irrequieto motu unusquisque ad proprium finem festinamus. In hac vita viator es : omnia transeunt, post tergum tuum relinquuntur omnia. Plantam, **533** herbam, aquam, aut quidvis aliud aspectu dignum in via vidisti : paulum oblectatus, mox præteris. Rursus in lapides, convalles, præcipitia, scopulos et palos, aut etiam in feras, in animalia repentina, in spinas, et in aliud quodvis infortunium incidisti : postquam es paululum afflictus, mox ista reliquisti. Vita est ejusmodi : neque ejus delicie, neque molestie constanter perseverant. Hodie tu coluisti terram, cras alter, post hunc colet et alius. Vides agros hos et domos sumptuosas ? quoties singula, ex quo existunt, nomen jam mutavere ? Dicebantur hujus esse, postea ipsis impositum est nomen alterius, sed alium transierunt, tum demum alterius esse dicuntur. Nonne ergo vita nostra via est, alio tempore alium excipiens, et in qua sibi invicem succedunt omnes ? (2) Alias quidem vias quæ ex urbe ad urbem ducunt, licet declinare, et per eas non proficisci, si quis ita velit : hæc vero vitæ istius via, etiamsi nos differre cursum voluerimus, eos qui in se incedunt viatores violenter apprehensos ad destinatam a Domino metam trahit. Nec fieri potest, ut is qui semel extra portam ad hanc vitam deducentem egressus est, idque iter inivit, non etiam ad illius terminum perveniat.

3. (3) Ne igitur pretiosissimis vilissima præferre, neque male commutetis, dum mortalem hanc vitam immortalis beatæque illi quieti antepontis. Siquidem præter ignominie affectiones, quibus voluptarii plerique subjecti sunt, adhuc etiam vitæ necessitates, magnanimitatem animæ frangentes, ipsam veluti redigunt in servitutem, dum ad carnis famulatum illam detrahunt. Ubi autem servitus, illic esse et ignominiam liquet. Fugienda igitur est vita, cui ignominia conjuncta est.

Non magna facio, inquit, si me hero tradam tibi ;

(1) Ex hom. in psal. i, 94.

(2) Ex hom. Quod mundanis adhærenum non sit, 464.

(3) Ex hom. in psal. cxv, 375.

A ἐν ταῖς εἰρηκαῖς ἐμπύπτοντες, οἱ μὲν ἐπὶ πλείονος χρόνον τῇ κακώσει τῶν δεσμωντηρίων (4) ἐναποκλείονται. οἱ δὲ ταχυτέραν εὐρίσκουσι τὴν τῆς κακοπαθείας ἀπαλλαγὴν· οὕτω καὶ αἱ ψυχαι, αἱ μὲν ἐπὶ πολὺ προσκατέχονται τῇ ζωῇ ταύτῃ, αἱ δὲ ἐπ' ἑλαττον, κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς ἀξίας ἐκάστου· σοφῶς καὶ βαθέως, καὶ ὡς οὐκ ἂν ἐφίκοιτο νοῦς ἀνθρώπων, τὰ περὶ ἑκαστον ἡμῶν τοῦ κτίσαντος ἡμᾶς προβλεπομένου Θεοῦ. Ὅσπερ γὰρ οἱ ἐν τοῖς πλοίοις καθυδύντες αὐτομάτως ὑπὸ τοῦ πνεύματος ἐπὶ λιμένας ἀγονται, κἂν αὐτοὶ μὴ αἰσθάνωνται, ἀλλ' ὁ δρόμος αὐτοὺς πρὸς τὸ τέλος ἐπάγει· οὕτω καὶ ἡμεῖς, τοῦ χρόνου τῆς ζωῆς ἡμῶν παραβρέοντες, οἷον τινι κινήσει συνεχεῖ καὶ ἀπαύστῃ πρὸς τὸ οἰκεῖον ἑκαστος πέρας τῷ λανθάνοντι δρόμῳ τῆς ζωῆς ἡμῶν κατεπεριγόμεθα. Ὅδοιπóρος ἐφέστηκας τῷ βίῳ τούτῳ· πάντα παρέρχῃ, πάντα κατόπιν σου γίνεσθαι. Εἶδες ἐπὶ τῆς ὁδοῦ φυτὸν ἢ πόαν ἢ ὕδωρ, ἢ ὅ τι ἂν τύχοι τῶν ἀξίων θεάματος· μικρὸν ἐτέρωθεν, εἴτα παρέδραμες. Πάλιν ἐνέτυχες λίθους καὶ φάραγγι, καὶ κρημνοῖς καὶ σκοπέλοις καὶ σκόλοφιν, ἢ που καὶ θηρίοις, καὶ ἐρπετοῖς, καὶ ἀκάνθαις, καὶ τισιν ἄλλοις τῶν ὀχληρῶν· μικρὸν ἠνιάθης, εἴτα κατέλιπες. Τοιοῦτος ὁ βίος· οὔτε τὰ τερπνὰ μόνιμα, οὔτε τὰ λυπηρὰ διαρκῆ κεκτημένος. Σήμερον τὴν γῆν οὐ ἐγεώργησας, καὶ αὐρίον ἄλλος, καὶ μετ' ἐκείνον ἕτερος. Ὅρξ· τοὺς ἀγροὺς τούτους καὶ τὰς πολυτελεῖς οἰκίας ; πῶσα ἡδὴ ὀνόματα ἀφ' οὗ γέγονε τούτων ἑκαστον ἡμεῖς ; Τοῦ δεινός ἐλέγετο, εἴτα μετωνομάσθη πρὸς ἕτερον, πρὸς τὸν δεῖνα μετέβην, εἴτα νῦν ἄλλου λέγεται. C Ἄρ' οὖν οὐχ ὁδὸς ἡμῶν ὁ βίος, ἀλλοτε ἄλλον μεταλαμβάνων, καὶ πάντας ἔχων ἀλλήλοις ἐφεπόμενους ; Τὰς μὲν οὖν ἄλλας ὁδοὺς, ὅσαι πρὸς πόλιν ἐκ πόλεως ἀγούσιν, ἔστιν ἐκκλίνειν, καὶ μὴ ὁδεῦσαι τὸν μὴ βουλόμενον· ἡ δὲ τῆς ζωῆς ταύτης ὁδός, κἂν ἡμεῖς ἀναβάλλεσθαι βουλῇμεν τὸν δρόμον, περιλαβοῦσα πρὸς βίαν, ἐπὶ τὸ τεταγμένον ὑπὸ τοῦ Δεσπότης πέρας ἔλκει τρὸς ἐπ' αὐτῆς. Καὶ οὐκ ἔστι τὸν ἅπαρ ὑπεκδραμόντα τὴν ἐπὶ τὸνδε τὸν βίον φέρουσαν πύλην, καὶ τῆς ὁδοῦ ταύτης ἐπιδάντα, μὴ καὶ πρὸς τὸ τέλος ταύτης ἐλθεῖν.

3. Μὴ τοίνυν προτιμάτε τῶν πολυτιμίων τὰ ἀτιμώτατα, μηδὲ κακοὶ συναλλάττειν γίνεσθε, τὴν φθειρομένην ζωὴν τῆς ἀφθάρτου καὶ μακαρίας καταστάσεως (5) προτιμῶντες. Ἄνευ γὰρ τῶν παθημάτων τῆς ἀτιμίας, οἷς οἱ πλείστοι τῶν φιληδόνων ὑπόκεινται, ἔτι καὶ αἱ κατὰ τὸν βίον χρεῖαι, τῆς ψυχῆς τὸ μεγαλοφυὲς κατακάμπτουσαι, οἷον ἐ δουλοῦνται· αὐτὴν, πρὸς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς σαρκὸς κατασύρουσαι. Ὅπου δὲ δουλεία, ἐκεῖ δλονότης καὶ ἀτιμία. Φευκτέον οὖν τὴν ζωὴν, ἣ τὸ ἀτιμον παραπέφυκεν.

Οὐδὲν γὰρ, φησὶ, μέγα ποιῶ, ἐμᾶντόν σοι ἀποδίδου· τῷ δεσπότη·

(4) Τῶν δεσμωντηρίων. Idem codex τῶν δεσμῶν, in vinculorum cruciatibus.

(5) Καταστάσεως. Sic Regius codex et contextus. Editi καταπαύσεως.

Δούλος γὰρ ὦρ σός, σοὶ προσάγω (1) τὸ σὸν A *Tibi namque servus, quod tuum est tibi offero.*
[κτῆμα.

Πάντως γὰρ τοῦ κτίσαντος δούλον ὑπάρχει τὸ ἐκτι-
σμένον. Τοιγαροῦν ζῶντα μὲν ἐν τῇ σαρκὶ πάροικον
εἶναι προσήκει τὸν ἄνθρωπον· μεταβαίνοντα δὲ ἀπὸ
τῆς ζωῆς ταύτης, τοῖς οἰκείοις τόποις ἐναναπαύε-
σθαι. Διὰ τοῦτο καὶ Ἀβραὰμ ἐν μὲν τῇ ζωῇ παροι-
κεῖ τοῖς ἀλλοφύλοις, οὐδὲ βῆμα ποδὸς ἰδίας γῆς κα-
κτημένος· ἐν δὲ τῇ ταφῇ οἰκίαν ἑαυτοῦ τὴν δεξαμέ-
νην αὐτοῦ τὸ σῶμα γῆν ἀργυρίου ἐπραγματεύσατο.
Μακάριον οὖν τῷ ὄντι, μὴ ὡς οἰκίους προστετηκέναι
τοῖς ἐν τῇ γῇ, μὴδὲ ὥσπερ πατρίδος τινὸς φυσικῆς
ἀντέχεσθαι τῶν ἐνταῦθα (2)· ἀλλὰ τὴν ἐκ καταδίκης
ἐνθάδε διαγωγὴν βαρυνομένους, οὕτω παροικεῖν, ὡς
ὑπὸ δικαστῶν τιμῶν ἐπὶ τῇ πλημμελίᾳ εἰς
τὴν ὑπερορίαν ἐκ τῆς ἐνεγκούσης ἀπαλαθέντας. Ἀλλὰ B
πλοῦτε κομῆς; καὶ ἐπὶ προγόνους μέγα φρονεῖς (3);
καὶ ἐπαγάλλῃ πατρίδι καὶ κάλλει σώματος, καὶ ταῖς
παρὰ πάντων τιμαῖς; Εἴτα οὐκ οἶδας, ὅτι θνητὸς εἶ,
ὅτι γῆ εἶ, καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ; Περιβλεψαὶ τοὺς
πρὸ σοῦ ἐν ταῖς ὁμοίαις περιφανείαις ἐξετασθέντας.
Ποῦ οἱ τὰς πολιτικὰς δυναστείας περιβεβλημένοι; ποῦ
οἱ δυσμαχῶτατοι ῥήτορες; ποῦ οἱ στρατηγοί, οἱ σα-
τράπαι, οἱ τύραννοι; Οὐ πάντα κόνις; οὐ πάντα μῦθος;
οὐκ ἐν ὀλίγοις ὁστέοις τὰ μνημόσυνα αὐτῶν; Ἐγκυ-
φον τοῖς τάφοις, εἰ δυνήσῃ διακρίναι, τίς ὁ οἰκέτης
καὶ τίς ὁ δεσπότης, τίς ὁ πτωχὸς καὶ τίς ὁ πλούσιος.
Διάκρινον, εἰ τίς σοι δύναμις, τὸν δέσμιον ἀπὸ τοῦ
βασιλέως, τὸν ἰσχυρὸν ἀπὸ τοῦ ἀσθενοῦς, τὸν εὖ-
πρεπῆ ἀπὸ τοῦ δυσειδοῦς. Καὶ μεμνημένους τῆς φύ- C
σεως, οὐκ ἐπαρθῆσθαι ποτέ.

4. Τί γὰρ ὄφελος πλουσίῳ ἀποθνήσκειν, μὴ δυνα-
μένῳ λαβεῖν τὴν πλοῦτον σὺν ἑαυτοῦ; ὅσπερ τοσοῦτον
ἀπὸ τῆς ἀπολαύσεως ἐκέρθανε μόνον, ὅσον τὴν ψυ-
χὴν αὐτοῦ ἐν τῇ ζωῇ ταύτῃ παρὰ τῶν κολάκων μα-
καρισθῆναι. Ἐν δὲ τῷ ἀποθνήσκειν οὐ λήφεται πᾶ-
σαν ταύτην τὴν περιβολὴν· μόλις ἐνδύμα λήφεται
καλύπτων αὐτοῦ τὰ ἀσχήμονα, καὶ τοῦτο, ἐὰν δόξῃ
τῶν οἰκετῶν τοῖς περιστέλλουσιν. Ἀγαπητὸν αὐτῷ,
γῆς ὀλίγης λαχεῖν· καὶ ταύτης δι' οἶκτον διδομένης
αὐτῷ παρὰ τῶν κηδεόντων, οἵτινες αὐτῷ παρέχον-
ται ταῦτα, αἰδοῖ τῆς κοινῆς καὶ ἀνθρωπίνης φύσεως,
οὐκ αὐτῷ χαριζόμενοι, ἀλλὰ τιμῶντες τὴν ἀνθρω- D
πότητα. Ὡστε οὐδὲν τῶν ἐν τῷ βίῳ τερπνῶν, ἐφ'
ὧν οἱ πλείους μεμύησαν, ἡμέτερον ὄντως ἔστιν, ἢ
γενέσθαι πέφυκεν· ἀλλ' ὁμοίως ἀπάντων ἀλλότρια
φαίνεται, τῶν τε ἀπολαύειν δοκούντων, τῶν τε οὐ
προσπελαζόντων αὐτοῖς. Οὐ γὰρ εἰ χρυσὸν τινες ἐν
τῷ βίῳ συναγάγειεν ἀπλετον, ἴδιος αὐτῶν μένει δι-
ηνεχῶς· ἀλλ' ἢ ζῶντας ἔτι πανταχόθεν αὐτὸν περι-
σφιγγοντας ἀποδιδράσκει, πρὶν τοὺς δυνατωτέρους

Omnino enim res creatæ Creatoris servæ sunt,
(4) Oportet igitur viventem in carne incolam esse
hominem; migrantem autem ex hac vita, in pro-
priis locis requiescere. Propterea etiam Abra-
ham in hac vita incola erat cum alienigenis, ac
ne passum quidem pedis terræ propriæ possedit:
in sepultura autem propriam sibi metipsi terram,
quæ corpus ipsius exciperet, argento mercatus
est. Porro beatum plane fuerit, rebus terrenis
non ut propriis nos addictos esse, neque rebus
præsentibus tanquam naturali cuidam patriæ
adhærere: sed nostram hic commorationem, quæ
ex condemnatione nobis imposita est, moleste
ferentes, ita peregrinari, quasi ob aliqua delicta
a iudicibus in exteram regionem ex patria pulsi
essemus. (5) Efferris vero ob divitias? jactas te
ob majorem nobilitatem? de patria ac pulchritu-
dine corporis, deque delatis ab omnibus honori-
bus gloriaris? Itane ignoras, mortalem te esse,
terram esse et in terram reversurum? Circum-
spice eos, qui ante te degerunt in similibus splen-
doribus. Ubi sunt qui magistratus civiles gesserunt?
ubi 534 rhetores illi inexpugnabiles? exercituum
duces, satrapæ, tyranni? Annon omnia pulvis?
annon omnia fabula?annon ipsorum memoria
conservatur in paucis ossibus? Conspicito sepul-
cra, num possis servum ab hero, et pauperem
a divite discernere. Discerne, si quo modo potes,
vinctum a rege, fortem a debili, formosum a de-
formi. Itaque naturæ si memineris, nunquam te
extolles.

4. (6) Quæ enim utilitas est diviti morienti, cum
non queat secum auferre divitias? qui scilicet id
ex earum possessione lucratus sit solum, quod
ipsius anima in hac vita ab adulatoribus beata
prædicata sit. Verum cum moritur, non assumet
omnem hanc opulentiam: vix indumentum acci-
piet, quo pudenda ejus tegantur, idque, si visum
fuerit famulis ipsum amicientibus. Bene cum eo
actum fuerit, si exiguum terram sortiatur; eam-
que ipsi a funeris curatoribus datam ob commise-
rationem, qui ei isthæc præstant, ob communis
humanæ naturæ reverentiam, non ei hæc largien-
tes, sed humanam naturam honore afficientes.
(7) Itaque nihil eorum quæ in vita jucunda sunt, et
quorum gratia plerique insaniunt, vere nostrum
est, aut ex se esse posset: sed ipsa omnibus pa-
riter extranea, tum iis qui eis frui videntur, tum
iis qui ne illa quidem attingunt. Nec enim si qui in
vita plurimum auri congesserint, id ipsorum pro-
prium perpetuo manet; sed aut adhuc viventibus

(1) Προσάγω. Sic etiam idem codex cum con-
textu. Editi προάγω.

(2) Τὴν ἐνταῦθα. Hic quoque Regius codex con-
sentit cum contextu. Editi habebant τῆς ἐνταῦθα.

(3) Μέγα φρονεῖς. Sic Basilii contextus. Codex
legius μεγαφρονεῖς. Editi μεγαλοφρονεῖς.

(4) Ex hom. in psal. xiv, 352.

(5) Ex hom. in illud, Attende tibi ipsi, 21.

(6) Ex hom. in psal. xlviii, 187.

(7) Ex hom. Quod mundanis adharendum non
sit, 163.

ac illud undique constringentibus elabitur ad potentiores affluens, aut jam mortem oppetentes deserit, nec vult una cum iis qui ipsum compararunt, peregre proficisci. Sed hi quidem ab eo, qui vi animas a misera hac carne separat, ad ineluctabilem migrationem tracti, frequenter convertentes se ad pecunias, sudores quos a juventute ob eas emisere, deplorant; divitiæ vero in alienas manus commigrant, posteaquam solum illis colligendi laborem atque avaritiæ crimen asciverint. Neque si quis innumera terræ jugera possideat, et magnificas ædes, et animantium greges omnis generis, fueritque humano omni potentatu septus, his perpetuo fruitur: sed eorum dominus brevi dictus tempore, aliis rursus opes cedit, ipsum vero exigua tellus recondit. Imo etiam sæpe antesepturam, et antequam hinc discedat, videbit sua bona ad alios, eosque fortasse inimicos, transire. An ignoramus quam multi agri, quam multæ ædes, quam multæ gentes ac civitates, etiam adhuc viventibus qui ea possederant, aliorum dominorum nomina prioribus exutis induerint? et quemadmodum ii qui olim servituti addicebantur, conscenderint principatus thronum: qui vero domini herique vocabantur, si cum subditis sederent, bene secum actum arbitrati sint, ac succubuerint suis ipsorum servis, rebus, velut in tesserarum circumactu, derepente transmutatis?

5. (1) Quandoque herbam feni et florem contempleris, veniat tibi in mentem humana natura, hanc sapientis Isaïæ imaginem recordanti: *Omnis caro ut fenum, et omnis gloria hominis ut flos feni*⁷⁰. Nam vitæ brevis, et prosperitatis humanæ lætitia, hilaritatis quæ haud diu duratura accommodatissimam apud prophetam sortita est similitudinem. Hodie qui floret corpore, qui præ deliciis carnis est, qui colorem præ ætatis flore efflorescentem præ se fert, qui riget et acer est, et cuius nequit sustineri impetus, hic idem cras miserabilis est, aut tempore marcidus, aut morbo dissolutus. Quispiam divitiarum copia inclaruit, ipsumque adulatorum circumstat multitudo: adest sictorum amicorum, gratiam illius venantium, comitatus: frequentes sunt consanguinei, iique simulationis artificio eruditi: adest agmen sequacium innumerorum, qui partim parandi sibi gratia, partim ob alias necessitates ipsi astant: quos dum et abiens, et iterum rediens, secum trahit, in se occurrentium concitat invidiam. Adde divitiis etiam civilem aliquam potestatem, aut etiam dilatōis a regibus honores, aut gentium gubernationem, aut exercituum imperium, præconem magna voce ante ipsum clamantem, lictores hinc et inde subditis timorem gravissimum inferentes, plagas, publicationes honorum,

A μεταρρύνει, ἢ πρὸς τῷ θανάτῳ γεγεννημένου ἤδη καταλιμπάνει, καὶ οὐκ ἐθέλει τοῖς κτησαμένοις συν ἐκδημεῖν. Ἄλλ' οἱ μὲν ὑπὸ τοῦ πρὸς βίαν χωρίζοντος τὰς ψυχὰς τῆς ταλαιπώρου ταύτης σαρκὸς ἐλευθεμένοι πρὸς τὴν ἀναγκαίαν ὁδὸν, πυκνὰ μεταστρεφόμενοι πρὸς τὰ χρήματα, τοὺς ἐκ νεότητος ἐπ' αὐτοῖς ἰδρῶτας ἀποδακρύνουσιν· ὁ πλούτος δὲ εἰς ἐτέρων χεῖρας ὄρεθ', μόνον ἐκεῖνοις τὸν ἐπὶ τῇ συλλογῇ μόχθον καὶ τὸ τῆς πλεονεξίας ἐγκλημα προστριψάμενος. Οὕτε εἰ ἐπὶ γῆς πλήθρα κτήσασαί τις μύρια, καὶ μεγαλοπρεπεῖς οἰκίας, καὶ ζώων ἀγέλας παντοδαπῶν, καὶ τὴν ἐν ἀνθρώποις ἅπασαν περιβάλλοιτο δυναστείαν, ἀπολαύει δι' αἰῶνος αὐτῶν· ἐπ' ὀλίγον δὲ κύριος τούτων (2) ὀνομαστῆς, ἄλλοις πάλιν τῆς εὐπορίας ἐκστήσεται, βραχείαν γῆν αὐτὸς ὑποδύς.

B Παλλάκις δὲ καὶ πρὸ τοῦ τάφου, καὶ πρὸ τῆς ἐντεύθεν ἀπαναστάσεως, εἰς ἐτέρους, καὶ πολεμίους τυγχόν, τὴν εὐπραγίαν ἔφεται μεταβαίνουσιν. Ἡ οὐκ ἴσμεν, ὅπόσοι μὲν ἀγροὶ, πόσαι δὲ οἰκίαι, πόσα δὲ ἔθνη καὶ πόλεις, καὶ ζώντων (3) ἐστὶ τῶν κτησαμένων, ἐτέρων ὀνόματα μετῃμφιάσαντο δεσποτῶν; καὶ ὡς οἱ μὲν πάλαι δουλεύοντες, ἐπὶ τὸν τῆς ἀρχῆς θρόνον ἀνέβησαν· οἱ δὲ κύριοι καὶ δεσπότες καλούμενοι, στήναι μετὰ τῶν ἀρχομένων ἡγάπησαν, καὶ τοῖς ἑαυτῶν δούλοις ὑπέκυψαν, ὥσπερ ἐν κύδων περιτροπαῖς, μεταχθέντων ἄνω τῶν πραγμάτων αὐτοῖς;

5. Ὅταν ἴδῃς βοτάνην χόρτου καὶ ἄνθος, εἰς ἐννοίαν ἔρχου τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, μεμνημένος τῆς εἰκόνης τοῦ σοφοῦ Ἰσαίου, οὗτις *Ἡ ἅσα σὰρξ ὡς χόρτος, καὶ ἅσα δόξα ἀνθρώπου ὡς ἄνθος χόρτου*. Τὸ γὰρ ὀλιγοχρόνιον τῆς ζωῆς, καὶ τὸ ἐν ὀλίγῳ περιχαρὲς καὶ ἱλαρὸν τῆς ἀνθρωπίνης εὐημερίας, κυριωτάτης παρὰ τῷ προφῆτῃ τετύχηκε τῆς εἰκόνης. Ὁ σήμερον εὐθαλὲς τῷ σώματι, κατασεσαρκωμένος ὑπὸ τρυφῆς, ἐπανθοῦσαν ἔχων τὴν εὐχροίαν ὑπὸ τῆς κατὰ τὴν ἡλικίαν ἀκαΐας, σφριγῶν καὶ σύντονος, καὶ ἀνυπόστατος τὴν ὁρμήν, αἰρίον αὐτὸς οὗτος ἐλεεινός, ἢ τῷ χρόνῳ μαρανθεὶς, ἢ νόσῳ διαλυθεὶς. Ὁ δεῖνα περίβλεπτος ἐπὶ χρημάτων περιουσία, καὶ πλήθος περὶ αὐτὸν κολάκων· δορυφορία φίλων προσποιητῶν, τὴν ἀπ' αὐτοῦ χάριν θεραπευόντων· πλήθος συγγενείας, καὶ ταύτης κατεσχηματισμένης· ἐσμὸς τῶν ἐφεπομένων μυρίος, τῶν τε ἐπὶ σιτίων καὶ τῶν κατ' ἄλλας χρεῖας αὐτῷ προσεδρεύοντων· οὗς καὶ προῖων καὶ πάλιν ἐπανιῶν καὶ ἐπισυρόμενος, ἐπιφθονός ἐστι τοῖς ἐντυγχάνουσι. Πρόσθες τῷ πλούτῳ καὶ πολιτικὴν δυναστείαν, ἢ καὶ τὰς ἐκ βασιλέων τιμὰς, ἢ ἐθνῶν ἐπιμέλειαν, ἢ στρατοπέδων ἡγεμονίαν, τὸν κήρυκα μέγα πρὸ αὐτοῦ βοῶντα, τοὺς βαυβούρους ἐνθεν καὶ ἐνθεν βαρυτάτην κατάπληξιν τοῖς ἀρχομένοις ἐμβάλλοντας, τὰς πληγὰς, τὰς δημεύσεις, τὰς ἀπαγωγὰς, τὰ δεσμοκτήρια, ἐξ ὧν ἀπό-

⁷⁰ Isa. xl, 6.

(1) Ex hom. v in Hexaem., 41.

(2) Κύριος τούτων. Sic codex Regius, multo melius, quam quod in editis ac ipso contextu legitur,

ἀπὸ τούτων, ab his accepto nomine

(3) Ζώντων. Hanc vocem addidimus ex codice Regio et contextu.

ρητος ὁ τῶν ὑποχρεῶν συναθροίζεται φόδος. Καὶ Ἀ
τί μετὰ τοῦτο; Μία νύξ, καὶ πυρετὸς εἰς, ἢ πλευρι-
τις, ἢ περιπνευμονία, ἀνάρπαστον ἐξ ἀνθρώπων
ἀπάγουσα τὸν ἄνθρωπον ὀχεται, πᾶσαν τὴν κατ'
αὐτὸν σκηνὴν ἐξαπίνης ἀπογομνῶσασα, καὶ ἡ δόξα
ἐκείνη ὥσπερ ἐνύπνιον ἀπηλέγχθη. Ὅστε ἐπιτέ-
τευκται τῷ προφήτῃ ἡ πρὸς τὸ ἀδρανέστατον ἄνθος
τῆς ἀνθρωπίνης δόξης ὁμοίωσις.

6. Ἀλλὰ τίνα ἡμῖν εὐπρόσωπον αἰτίαν τῆς φειδω-
λλας οἱ περὶ τὴν ζωὴν ταύτην ἐπτοχόμενοι προβάλλ-
ονται; Οὐ πωλὼ τὰ ὑπάρχοντα, οὐδὲ δίδωμι τοῖς
πτωχοῖς, διὰ τὰς ἀναγκαίας χρεῖας τοῦ βίου· ἀλλ'
ἀπολαύσας αὐτῶν παρὰ πᾶσάν μου τὴν ζωὴν, μετὰ
τὴν τελευταίαν τοῦ βίου, διαδόχους ποιήσομαι τῶν ἐμοὶ
προσόντων τοὺς πένητας. Ὅτε οὐκέτι ἔσῃ ἐν ἀν-
θρώποις, τότε γενήσῃ φιλάνθρωπος· ὅταν νεκρὸν σε
ἴδω, τότε εἴπω φιλάδελφον. Πολλὴ σοι χάρις τῆς
φιλοτιμίας, ὅτι ἐν τῷ μνήματι κείμενος, καὶ εἰς γῆν
διαλυθεὶς, ἄρρὸς γίνῃ ταῖς δαπάναις καὶ μεγαλόφυ-
χος. Ποῶν, εἰπέ μοι, καίρων τοὺς μισθοὺς ἀπαιτή-
σεις, τῶν ἐν τῇ ζωῇ, ἢ τῶν μετὰ τὴν ἀποδίωσιν;
'Αλλ' ὅν μὲν ἔξης χρόνον, καθήδυσθαι, καὶ τῇ τρυ-
φῇ διαβρέων, οὐδὲ προσβλέπειν ἡλείχου τοὺς πένη-
τας· ἀποθανόντος δὲ (1) πόλα μὲν πρᾶξις; ποῖος δὲ
μισθὸς ἐργασίας ὀφείλεται; Δεῖξον τὰ ἔργα, καὶ
ἀπαίτει τὰς ἀντιδόσεις. Οὐδεὶς μετὰ τὸ λυθῆναι τὴν
πανήγυριν πραγματεύεται, οὐδὲ μετὰ τοὺς ἀγῶνας
ἐπανελθὼν στεφανοῦται, οὐδὲ μετὰ τοὺς πολέμους
ἀνδραγαθίζεται. Οὐ τοίνυν οὐδὲ μετὰ τὴν ζωὴν εὐ-
σεβεῖ δηλονότι. Ἐάν γὰρ μέλανι καὶ γράμμασι κατε-
επαγγέλλῃ τὰς εὐποιίας, τίς ἀναγγελεῖ σοι τὸν και-
ρὸν τῆς ἐξόδου; τίς ἐγγυητὴς ἔσται τοῦ τρόπου τῆς
τελευτῆς; Πόσοι ὑπὸ βιαίων ἀνηράσθησαν συμ-
τωμάτων, οὐδὲ φωνὴν ῥῆξαι συγχωρηθέντες ὑπὸ
τοῦ πάθους! Τί ἀναμένεις καιρὸν, ἐν ᾧ πόλλας
οὐδὲ τῶν λογισμῶν τῶν σεαυτοῦ ἔσῃ κύριος; νύξ
βαθεῖα, καὶ ἡ νόσος βαρεῖα, καὶ ὁ βοηθὸς οὐδαμοῦ.
Εἴτα περιδιδεψάμενος ὥδε κἀκεῖσε, καὶ ἰδὼν τὴν
περιεστύσαν σε ἐρημίαν, τότε αἰσθήσῃ τῆς ἀδουλίας·
τότε στενάξεις τὴν ἄνοιαν, εἰς ὅσον καιρὸν ἐταμειού-
σῃ ἐντολὴν, ἐν τῇ ζωῇ μὲν ἀπολαύων τῶν ἡδονῶν,
ἀποθανὼν δὲ διαπραττόμενος τὰ διατεταγμένα. Ὅτε
ἔξης, σεαυτὸν τῆς ἐντολῆς προειθής· μετὰ δὲ τὸν
θάνατον, τότε τὴν ἐντολὴν τῶν ἐχθρῶν προτιμάς.
'Ἦνα γὰρ μὴ λάθῃ ὁ δεῖνα, λαβέτω, φησὶν, ὁ Χρι-
στός. Καὶ τί τοῦτο; ἐχθρῶν ἄμυνα, ἢ τοῦ πλησίον
ἀγάπη;

7. Μὴ τοίνυν ὀδύρωμεθα τὰς ἐντεῦθεν ἐξόδους, καὶ
μάλιστα τῶν ὁσίων ἀνδρῶν, ἀλλὰ τὰς γενέσεις μάλ-
λον καὶ τὰς εἰς τὴν ζωὴν ταύτην παρόδους. Ἡ μὲν
γὰρ εἰς τὸν κόσμον τοῦτον εἰσοδος δι' αἰτίας ἐστὶ
ρύπου καὶ θυσιᾶς, καὶ ὧν οὐδ' ἂν τὴν θέαν εὐκό-
λως ἀνάσχοιτο τις τῆς ζωῆς ἡμῶν καθηγουμένων (2).
Διὰ γὰρ τῶν τοιούτων ἡ πάροδος τῆς σαρκίνης γε-

exsilia, vincula, e quibus intolerabilis ille sub-
jectorum metus concrevit. Quid vero post hoc?
una nox, aut una febris, aut pleuritis, aut pulmonis
inflammatio, hunc hominem ex hominibus abreptum
abducit, illico omnem illum scenam nudat,
atque gloria illa ceu somnium esse convincitur.
Quare apte propheta humanam gloriam cum debilissimo flore comparavit.

6. (3) Sed quamnam speciosam parcimoniae causam nobis afferunt ii qui attoniti hujus vitae rebus adeo inhiant? Non vendo quae habeo, neque do pauperibus, ob necessarios vitae usus. Sed posteaquam divitiis fruius fuero per omnem vitam meam, post finem vitae meae pauperes constituam haeredes facultatum mearum. Cum jam non versabere inter homines, tum humanus fies et liberalis; cum mortuum te videro, tunc dicam te fratris amantem. Multa tibi debetur gratia ob munificentiam, quod in sepulcro jacens et in terram resolutus, jam in sumptibus faciendis largus exstiteris atque magnanimus. Dic mihi, quaeso, quorumnam temporum mercedem exposces, eorumne quibus vixisti, an eorum, quae post mortem secuta sunt? Sed quo tempore vivebas, voluptatibus deditus et deliciis diffuens, ne aspicere quidem egenos sustinuisti. Jam autem quænam actio est mortui? quæ quoque operis merces debetur? Ostende opera, et reposesce remunerationem. Nemo solutis nundinis negotiatur: nec post certamen superveniens coronatur, nec post bellum egregia edit facinora. Neque igitur post vitam locus ullus est pietatis excolendæ. Nam si atrimento ac tabulis fore te beneficium polliceris, quis annuntiabit tibi exitus tempus? quis generis mortis sponsor erit? Quot violentis casibus abrepti sunt, quibus ne vocem quidem edere per morbum licuit! Quid igitur exspectas tempus, in quo plerumque rationis non eris compos? cum videlicet erit **536** profunda nox, morbus gravis, nemo usquam qui adjuvet. Deinde coniectis huc et illic oculis, circumstantem te solitudinem conspiciens, tunc demeritiam tuam intelliges; tunc lugebis stultitiam, quod præceptum distuleris in hoc tempus, interim dum vivebas voluptatibus indulgens: (4) mortuus vero, mandata perficiens. Quoad vixisti, te ipso pretulisti mandato; mortuus vero, tunc inimicis præceptum anteponis. Etenim ne accipiat homo ille, accipiat, inquit, Christus. At quid illud? hostiumne ultio, an proximi charitas?

7. (5) Ne igitur eorum qui hinc excedunt, maximeque piorum sortem lugeamus, sed potius ortum, et eorum in hanc vitam ingressum. Nam introitus in hunc mundum adjunctum habet ignominiam sordium fetorisque et earum rerum, quarum ne aspectum quidem facile ferre posset nostrum aliquis, qui in vita prævivimus. Per talia enim necessitate

(1) Ἀποθανόντος δέ. Hæc etiam, quæ deerant in editis, ex eodem codice et contextu supplevimus.

(2) Τις... καθηγουμένων. Legendum videtur τις τῶν... καθηγουμένων. Edit.

(3) Ex hom. in Divite, 60.

(4) Ibid., 61.

(5) Ex hom. in psal. 77, 78.

naturæ constitutus est carneæ nativitalis ingressus: **A** contra, exitus, et is qui hinc sit abscessus, pretiosus est et illustris, non omnium hominum, sed eorum, qui sancte et juste hanc vitam transegerunt. Pretiosa igitur est mors, non pretiosus hominum ortus. *Seminatur enim, inquit, in ignobilitate, surgit in gloria: seminatur in corruptione, surgit in incorruptione*⁷¹. Cum etiam Judaice interirent homines, abominanda erant cadavera: ubi vero contigit mors pro Christo, reliquæ sanctorum ejus sunt pretiosæ. Antea dicebatur sacerdotibus et Nazareis: Non contaminabitur super ullo mortuo: et, *Si quis tetigerit cadaver, immundus erit*⁷²; item, *Lavabis tua ipsius vestimenta*⁷³. Nunc autem qui martyris ossa tetigerit, ex insidente in corpore gratia quamdam sanctitatis participationem accipit. *Pretiosa enim est in conspectu Domini mors sanctorum ejus*⁷⁴. Compara itaque mortem nativitati; ac eum qui liberatus est ignominia, lugere desinas. (1) Cum justis enim exsultare, simulque lætari, præcipit nobis sermo divinus: lugeamus vero et lamentemur cum iis qui ex poenitentia effundunt lacrymas: aut etiam eos qui nullo doloris sensu tanguntur, deprecemur, quod perire se ne intelligant quidem. Cæterum implevisse mandatum haudquaquam putandus est, qui hominum mortem deplorat et cum lugentibus edit clamorem. Neque enim laudaverim medicum, qui cum opem ægotantibus ferre deberet, morbis ipse repleretur. (2) Sic etiam David cum amicissimum sibi Jonathan lugeret, hostem quoque suum una luxit, *Doleo super te, inquit, frater mi Jonathan*; et, *Filiæ Israel, super Saul flete*⁷⁵. Hunc quidem lugeat, ut peccato immortuum; Jonathan vero ut hominem sibi per totam vitam conjunctissimum.

8. (3) Homines enim mors invadit, expletis vitæ terminis, quos unicuique ab initio constituit iudicium justum Dei, quid cuique nostrum conducat, longe prospicientis. At filii charissimi mors animum tuum dolore opprimit. (4) Quis enim adeo corde lapide, aut omnino humanæ naturæ expertus, ut in **537** ejusmodi eventu nihil patiat, aut modicum dolorem animo accipiat? Domus splendide successio, fulcimentum generis, patriæ spes, parentum piorum germen cum innumeris votis educatum, in ipso ætatis flore, ex mediis patris manibus ereptum abijt. Hæc quam adamantis naturam non valeant dissolvere, et ad commiserationem adducere? (5) Igitur si ob ea quæ acciderunt lugere, et lacrymas effundere volumus, tempus vitæ nobis non sufficiet; nec si homines

νέσεως τῷ τῆς φύσεως ἀναγκαίῳ νενομοθέτῃται· ἡ δὲ ἐξοδος, καὶ ἡ ἐντεῦθεν ἀπαλλαγὴ, τίμια καὶ περιφανῆς, οὐ πάντων ἀνθρώπων, ἀλλὰ τῶν ὁσίως καὶ δικαίως τὸν ἐνταῦθα βίον διενεγκόντων. Τίμιος γὰρ ὁ θάνατος, οὐχὶ τίμια τῶν ἀνθρώπων ἡ γένεσις. *Σπείρεται γὰρ, φησὶν, ἐν ἀτιμίᾳ, ἐγείρεται ἐν δόξῃ· σπείρεται ἐν φθορᾷ, ἐγείρεται ἐν ἀφθορίᾳ*. Καὶ ὅτε μὲν Ἰουδαϊκῶς ἀπέθνησκον οἱ ἄνθρωποι, βέλυστά ἦν τὰ θνησιμαία· ὅτε δὲ ὑπὲρ Χριστοῦ ὁ θάνατος, τίμια τὰ λείψανα τῶν ὁσίων αὐτοῦ. Πρὸ τοῦτου ἐλέγετο τοῖς ἱερεῦσι καὶ τοῖς Ναζιραίοις τὸ, Οὐ μιανθήσεται ἐπ' οὐδενὶ τεθνηκότι· καὶ τὸ, *Ἐάν τις ἅψῃται νεκροῦ, ἀκάθαρτος ἔσται*· καὶ τὸ, *Πλυνεῖς σεαυτοῦ* (6) τὰ ἱμάτια. Νῦν δὲ ὁ ἀψάμενος ὁσίου μάρτυρος, λαμβάνει τινὰ μετουσίαν ἁγιασμοῦ ἐκ τῆς τοῦ σώματος παρεδρευούσης χάριτος. *Τίμιος γὰρ ἐναντίον Κυρίου ὁ θάνατος τῶν ὁσίων αὐτοῦ*. Σύγκρινον τοίνυν τῇ γένεσι καὶ τοῖς Ναζιραίοις τὸν θάνατον, καὶ παῦσαι ὀδυρόμενος τὸν τῆς ἀτιμίας ἀπαλασσομένον. Δικαίους μὲν γὰρ συσκιρτᾷ καὶ συναγάλλεσθαι ὁ θεὸς λόγος ἡμῖν ἐπιτρέπει· τοῖς δ' ἐκ μετανοίας ἀφίεισι δάκρυον, συμπνεῖν καὶ συνοδόυρεσθαι· καὶ τοὺς ἀναλήγτους διακεκμένους ἀποκλαῖεσθαι, ὅτι οὐδὲ ἴσασι πῶς ἀπόλλυνται. Οὐχὶ δὲ ἐπὶ θανάτῳ ἀνθρώπων κατακαύσαντα, καὶ συνεκδοήσαντα (7) τοῖς πνεύμασι, πληρωτὴν προσήκει νομίζειν εἶναι τῆς ἐντολῆς. Οὐδὲ γὰρ λατὸν ἐπαινῶ, τὸν ἀντὶ τοῦ βοηθεῖν τοῖς κάμνουσιν, ἑαυτὸν τῶν νοσημάτων ἀναπιμπλάμενον. Οὕτω καὶ ὁ Δαβὶδ τὸν φίλον ὀλοφυρόμενος Ἰωνάθαν, συναπεθρήνησε καὶ τὸν ἐχθρὸν ἑαυτοῦ, *Ἀλλ' ὅτι ἐπὶ σέ, λέγων, ἀδελφεῖ Ἰωνάθαν*· καὶ, *Θυγατέρες Ἰερουσαλὴμ, θρηνήσατε ἐπὶ Σαούλ*. Τὸν μὲν γὰρ θρηνεῖ, ὡς ἐναποθανόντα τῇ ἀμαρτίᾳ· τὸν δὲ Ἰωνάθαν, ὡς μέχρι παντὸς αὐτῷ κοινωνήσαντα τοῦ βίου.

8. Θάνατοι γὰρ τοῖς ἀνθρώποις ἐπάγονται, τῶν ὥρων τῆς ζωῆς πληρωθέντων, οὓς ἐξ ἀρχῆς περὶ ἑκάστου ἐπηξεν ἡ δικαία τοῦ Θεοῦ κρίσις, πόρρωθεν τὸ περὶ ἑκάστου ἡμῶν συμφέρον προβλεπομένου. Ἀλλὰ παῖδες ἀγαπητοῦ θάνατος ἐκπείζει σου τὴν ψυχὴν. Καὶ τίς οὕτω λίθινος τὴν καρδίαν, ἢ ἐξω παντελῶς τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, ὥστε ἀπαθῶς ἐνεγκεῖν τὸ συμβάν, ἢ μετρίῳ πάθει τὴν ψυχὴν καταληφθῆναι (8); Οἴκου λαμπροῦ διαδοχῇ, εἰρεῖα γένους, πατρίδος ἐλπίς, γονέων εὐσεδῶν βλάστημα ὑπὸ μυρίαῖς εὐχαῖς ἐντραφέν, ἐν αὐτῷ τῷ ἄνθει τῆς ἡλικίας ὄν, ἐκ μέσου τῶν πατρικῶν χειρῶν ἀναρπασθεὶς ὀχεται. Ταῦτα ποῖαν ἀδάμαντος φύσιν οὐχ ἱκανὰ ἐκλύσαι, καὶ εἰς συμπάθειαν ἀγαγεῖν; Ἀλλ' ἐάν μὲν ποτινῶσθαι ἐπὶ τοῖς συμβέβησι καὶ δακρύειν βουλώμεθα, οὐκ ἐξαρχέσει μὲν ὁ χρόνος τοῦ βίου·

⁷¹ I Cor. xv, 42, 43. ⁷² Levit. xi, 39. ⁷³ ibid. 25. ⁷⁴ Psal. cxv, 44. ⁷⁵ II Reg. i, 26.

(1) Ex hom. in mart. Julittam, 41.

(2) Ex hom. De gratiarum actione, 28.

(3) Ex hom. Quod Deus non est auctor malorum. 74.

(4) Ex epist. v, 77.

(5) Ibid.

(6) Πλυνεῖς σεαυτοῦ. Sic Regius codex. Editi

πλυνεῖς αὐτοῦ. Legitur in ipso contextu πλυνεῖ ἑαυτοῦ.

(7) Καὶ συνεκδοήσαντα. Hæc addita ex Regio codice et contextu.

(8) Καταληφθῆναι. Regius codex 1092, καταβληθῆναι.

πάντες δὲ ἄνθρωποι μεθ' ἡμῶν στένοντες, παριστά-
ναι ἀπαθῆ τὸν ὀδυρμὸν οὐ δυνήσονται· ἀλλὰ καὶ τὰ
τῶν ποταμῶν ρεύματα δάκρυον γένηται, ἐκπληρω-
σαι τῶν συμβάντων τὸν θρήνον οὐκ ἐξαρχέσει. Διὸ
παρακαλῶ, ὡς γενναῖον ἀγωνιστὴν, στήναι πρὸς τὸ
μέγεθος τῆς πληγῆς, καὶ μὴ ὑποπείσῃς τῷ βάρει τῆς
λύπης, μηδὲ καταποθῆναι τὴν ψυχὴν· ἐκείνο πε-
πισμένον, ὅτι καὶ οἱ λόγοι τῶν παρὰ Θεοῦ οἰκονο-
μουμένων διαφεύγωνιν ἡμᾶς, ἀλλὰ πάντως γὰρ τὸ
παρὰ τοῦ σοφοῦ καὶ ἀγαπῶντος ἡμᾶς οἰκονομηθὲν
ἀπόδεκτόν ἐστι, καὶ ἐπιπονὸν ἤ. Αὐτὸς γὰρ οἶδε,
πῶς ἐκάστῳ διατίθῃαι τὸ συμφέρον, καὶ διὰ τί ἀνίστα-
τίθῃσιν ἡμῖν τοῦ βίου τὰ πέρατα. Ἔστι γὰρ τις ἀν-
θρώποις αἰτία ἀκατάληπτος, δι' ἣν οἱ μὲν θάττον
ἐντεῦθεν ἀπάγονται, οἱ δὲ ἐπὶ πλείον προσταλαίπω-
ρῇ τῷ ὀδυρμῷ τοῦτω βίῳ καταλιμπάνονται. Ὡστε
ἐπὶ πᾶσι προσκυνεῖν αὐτοῦ τὴν φιλανθρωπίαν ἀφεί-
λομεν, καὶ μὴ δυσχεραίνειν· μεμνημένοι τῆς μεγά-
λης ἐκείνης καὶ αἰοδίου φωτὸς, ἣν ὁ μέγας ἀθλητὴς
Ἰῶδ ἐφθέγγετο, ἐπὶ μίᾳ τραπέζῃς ἰδὼν δέκα παί-
δας ἐν βραχεῖα καιροῦ ῥοτῇ συντριβέντας· Ὁ Κύριος
ἔδωκεν, ὁ Κύριος ἀφείλετο (1)· ὡς τῷ Κυρίῳ ἔδο-
ξεν, οὕτως καὶ ἐγένετο. Ἡμέτερον τοῦτο τὸ θαῦμα
ποιησώμεθα· ἴσος ὁ μισθὸς παρὰ τοῦ δικαίου κριτοῦ
τοῖς τὰ ἴσα ἐπιδεικνυμένοις ἀνδραγαθήματα. Οὐκ
ἀπεστερήθημεν τοῦ παιδὸς, ἀλλ' ἀπεδώκαμεν τῷ
χρήσαντι (2)· οὐκ ἠφανίσθη αὐτοῦ ἡ ζωὴ, ἀλλ' ἐπὶ
τὸ βέλτιον διημερίσθη· οὐ γὰρ κατέκρυψε τὸν ἀγαπη-
τὸν, ἀλλ' οὐρανὸς ὑπεδέξατο. Μικρὸν ἀναμείνωμεν,
καὶ συνεσόμεθα τῷ ποθουμένῳ. Οὐδὲ πολὺς ὁ χρόνος
τῆς διαστάσεως, πάντων ὥσπερ ἐν ὁδῷ τῷ βίῳ τοῦτω
πρὸς τὸ αὐτὸ καταγώγιον ἐπειγομένων· ἐν ᾧ ὁ μὲν
προκατέλαβεν (3), ὁ δὲ ἐπὶ ἤλθεν, ὁ δὲ ἐπείγεται,
πάντας δὲ ἐν ὑποδέχεται τέλος. Εἰ γὰρ καὶ θάττον
τὴν ὁδὸν κατέλυσεν, ἀλλὰ πάντες τὴν αὐτὴν πορευό-
μεθα, καὶ πάντας τὸ αὐτὸ ἀναμένει κατάλυμα.
Ἀναμνήσθητι τοῦ σοῦ πατρὸς, ὅτι τέθνηκε. Τί οὖν
θαυμαστὸν, ἐκ θνητοῦ γεννηθέντα, θνητοῦ γενέσθαι
πατέρα; Τὸ δὲ πρὸ ὥρας, καὶ πρὶν κορεσθῆναι τοῦ
βίου, καὶ πρὶν εἰς μέτρον ἡλικίας ἔλθειν, καὶ φα-
νῆναι τοῖς ἀνθρώποις, καὶ διαδοχὴν τοῦ γένους κατα-
λιπεῖν· ταῦτα οὐκ αὐξήσεις τῷ πάθους, ἀλλὰ παρα-
μυθία τοῦ γεγονότος ἐστίν, ὅτι μὴ κατέλιπεν ὑπὲρ
γῆς ὀρφανὰ τέκνα· ὅτι μὴ γυναῖκα χήραν θλίψει
μακρὰ ἔκδοτον ἀφῆκεν, ἣ ἀνδρὶ ἐτέρῳ συνοικοῦσαν,
καὶ τῶν προτέρων τέκνων καταρρελοῦσαν. Τὸ δὲ, ὅτι
οὐ παρετάθη τῷ βίῳ τοῦτω ἡ ζωὴ τοῦ παιδὸς, τίς
οὕτως ἀγνώμων, ὡς μὴ τὸ μέγιστον τῶν ἀγαθῶν
τοῦτο νομίζειν εἶναι; Ἡ γὰρ ἐπὶ πλείον ἐνταῦθα δια-
τριβή, πλείονων κακῶν ἐστὶν ἀφορμή.

9. Τίνος ἔνεκεν οὐχὶ θνητὰ φρονεῖν περὶ τοῦ θνη-
τοῦ προσιθίσθης, ἀλλ' ἀπροσδόκητον τοῦ παιδὸς τὸν
θάνατον προσεδέξω; Ὅτι σοι πρῶτον ἠγγέλθη τοῦ

¹⁶ Job i, 21.

(1) Ἀφείλετο. Uterque codex et editio prima Pa-
ris. ἀφείλατο.

(2) Χρήσαντι. Codex Regius 1992, χάρισαντι.

(3) Προκατέλαβεν. Contextus προκατέλυσεν, et

A omnes nobiscum gemant, infortunio planetum
adaquare poterunt: imo etiamsi fluviorum aquae
lacrymae fiant, nequibunt casus illius lamenta ex-
plere. (4) Quare adhortor te, ut strenuum athletam,
ut contra plagae magnitudinem obnitaris, nec suc-
cumbas ponderi doloris, neque absorbearis ani-
mo; persuasum habens, etsi rationes eorum quae
a Deo dispensantur, nos latent, at profecto quod a
sapiente nosque amante dispensatur, accipiendum,
etiamsi molestum sit. Novit enim ipse, quomodo
unicuique dividat quod utile est, et quam ob cau-
sam inaequales vitae terminos nobis praestituit.
Est enim causa aliqua hominibus indeprehensa,
ob quam alii quidem citius hinc abripiuntur, alii
vero diutius in hac calamitosa vita ad ærumnas
B perferendas relinquuntur. Itaque in omnibus ad-
orare illius in nos amorem debemus, nec ægre
ferre; memores magnae illius et celeberrimae vocis,
quam magnus ille athleta Job emisit, cum in uno
convivio liberos decem exiguo temporis momento
oppressos vidit: *Dominus dedit, Dominus abstulit*:
sicut *Domino visum, ita et factum est*¹⁶. Admirabi-
lem illam vocem nostram faciamus: par merces a
justo iudice paria praeclare facta designantibus.
Non sumus filio orbat: sed restituimus ei qui mu-
tuo dederat. Neque extincta est illius vita, sed in
melius transmutata: neque humus dilectum nos-
trum obtexit, sed cælum suscepit. Paulisper ex-
spectemus; et una cum eo quem desideramus,
erimus. Neque longum est tempus sejunctionis,
cum omnes in hac vita tanquam in via ad idem
diversorium contendant: in quod hic jam advenit,
ille supervenit, alter festinat: finis autem unus
omnes excipiet. Etsi enim citius viam confecit,
eamdem omnes ingredimur, omnesque idem ma-
net diversorium. (5) Fac recorderis patris tui,
qui mortuus est. Quid igitur mirum, ex mortali ge-
nitum, mortalis patrem factum esse? Quod autem
immature, et priusquam vita satietetur, priusquam
ad ætatis mensuram perveniret, et innotesceret
hominibus, ac generis relinqueret successionem:
nequaquam hæc doloris accessio, sed eventus sunt
solatium, quod non reliquerit in terra liberos or-
bos, nec viduam aut ærumnis diuturnis obnoxiam,
aut cum altero viro habitaturam et liberos priores
neglecturam. Quod autem vita pueri longius in
hoc sæculo producta non fuit; quis adeo inconsi-
deratus, ut id maximum bonorum esse non iudicet?
Longior enim hic commoratio, malorum plurimum
occasio est.

538 9. (6) Quorsum non prius assuevisti de mor-
tali mortale quiddam sentire, sed mortem filii susce-
pisti præter expectationem? Ortus filii cum ~~liberi~~ pri

infra, συνοικήσουσαν, et καταμολύσουσαν.

(4) Ex epist. v, 78.

(5) Ex epist. ccc, 436.

(6) Ex hom. in mart. Juliam, 75.

mum nuntiatus est, si quis te interrogasset quale esset quod natum est, quidnam tunc respondisses? aliudne dixisses, nisi quod homo sit quod natum est? Quod si homo, utique et mortalis. Quid igitur miri, si mortuus est mortalis? Annon vides solem orientem et occidentem? non vides crescentem lunam et decrescentem? non terram virentem, deinde arescentem? Quid igitur mirum, si nos quoque cum parsimus mundi, eorum quæ mundi sunt, participes simus? Filii charissimi, aut uxoris gratissimæ, aut alterius cuiuspiam eorum qui sunt amicissimi, et omni benevolentia atque necessitudine conjuncti, privatio, haudquaquam futura est molesta et gravis homini provido, et rectam rationem vitæ ducentem habenti, non autem ex consuetudine quadam incedenti. Nam acerbissimum est vel ipsis brutis animantibus a consuetudine avelli. Equidem ego ipse vidi aliquando bovem in præsepi illacrymantem, pastus ac jugi socio morte sibi prærepto. Quinetiam videre est reliquas belluas consuetudini valde admodum adhærescere.

40. (1) Non existimavi æquum esse ut officio meo deessem, nec ad te, quæ illius mater es, sermonem converterem. Novi qualia sint matrum viscera; atque conjicio quantum probabile sit in presentibus malis dolorem esse. Filium amisisti, quem viventem matres omnes prædicabant beatum, talesque suos esse optabant; mortuum vero perinde luxerunt, ac si suum quæque humo contexisset. Illius mors plaga exstitit patriæ; cum illo magnum et illustre genus concidit, veluti fulcro sublato concussum. O incursum mali dæmonis, quantum potuit mali patrare! O terra talem coacta suscipere casum! Horrui forte ipse sol, si quis in eo sensus, triste illud spectaculum. Et quis tantum dicere poterit, quantum inops consilii animus suggerit? Verum nostra non sunt citra providentiam, quemadmodum in Evangelio didicimus, ne passerem quidem cadere sine voluntate Patris nostri⁷⁷. Quare si quid contigit, voluntate contigit Conditoris nostri. Quis autem Dei voluntati resistit⁷⁸? Suscipiamus quod accidit; moleste enim ferentes, neque id quod factum est reparamus, ac præterea nosmetipsos perdimus. Ne culpemus justum Dei iudicium. Nimium imperiti sumus, quam ut arcana illius iudicia exploremus. Nunc Dominus amoris in se tui periculum facit. Tibi nunc tempus est, ut per patientiam partem martyrum consequare. Machabæorum mater⁷⁹ septem filiorum mortem conspexit, nec ingemuit, nec ignobiles lacrymas effudit: sed gratias agens Deo, quod videret eos igne et ferro et acerbissimis verberibus et vinculis carnis exsolvi, Deo quidem probata fuit, celebris vero habita est apud homines. Afflictio magna, fateor et ego: sed et magna à Domino præmia patientibus

Α υιέως ὁ τοκετὸς, εἰ τίς σε εἴρετο, Ποταπὸν ἐστὶ τὸ τεχθὲν, τί ποτε ἂν ἀπεκρίνω; Ἄρα ἄλλο τι ἂν εἶπες, ἢ ὅτι ἄνθρωπός ἐστι τὸ γεννηθέν; Εἰ δὲ ἄνθρωπος, καὶ θνητὸς δηλονότι. Τί οὖν παράδοξον, εἰ ἀπέθανεν ὁ θνητός; Οὐχ ὁρᾷς ἥλιον ἀνατέλλοντα καὶ δυσόμενον; οὐχ ὁρᾷς τὴν σελήνην αὐξοῦσαν, εἴτα φθίνουσαν; οὐ τὴν γῆν θάλλουσαν, εἴτα ξηραίνουμένην; Τί οὖν θαυμαστὸν, εἰ καὶ ἡμεῖς, μέρος ὄντες τοῦ κόσμου, ἀπολαύομεν τῶν ἐκ τοῦ κόσμου; Παιδὸς ἀγαπητοῦ, ἢ γυναικὸς καταθυμίας, ἢ ἄλλου τινὸς τῶν φιλετάων καὶ κατὰ πᾶσαν εὐνοίαν συνημμένων στέρσις, οὐδὲν δεῖνδον τῷ προσκεκμημένῳ, καὶ τὸν ὀρθὸν λόγον ἡγεμόνα τῆς ζωῆς ἔχοντι, ἀλλὰ μὴ κατὰ συνήθειάν τινα πορευομένῳ. Ἐθους γὰρ χωρισμὸς καὶ τοῖς ἀλόγοις ἐστὶ δυσφορώτατος. Καί ποτε εἶδον ἐγὼ βοῦν ἐπὶ φάτνης δακρύοντα, τοῦ συνόμου αὐτῷ καὶ ὁμοζύγου τελευτήσαντος. Καὶ τὰ λοιπὰ τῶν ἀλόγων σφοδρῶς τῆς συνήθειας ἐστὶν ἰδεῖν ἀντεχόμενα.

40. Ἀλλὰ γὰρ οὐκ ἐνόμισα δίκαιον εἶναι παραλιπεῖν τὸ ἐπιβάλλον ἐμοί, καὶ μὴ καὶ πρὸς σέ, τὴν ἐκείνου μητέρα, τὸν λόγον τρέψαι. Οἶδα γὰρ ποταπὰ τῶν μητέρων τὰ σπλάγχνα· καὶ λογίζομαι, πόσῃ εἰκὸς ἐπὶ τοῖς παρούσιν εἶναι τὴν ἀλγῆδονα. Παιδὶ ἐξημύθης, ὃν περιόντα μὲν ἑμακάρισαν πᾶσαι μητέρες, καὶ ἠύξαντο τοὺς ἑαυτῶν τοιοῦτους εἶναι· ἀποθανόντα δὲ ἐστέναξαν, ὡς ἐκάστη τὸν ἑαυτῆς τῇ γῇ κατακρύψασα. Ἐκείνου ὁ θάνατος πληγὴ τῆς πατρίδος ἐγένετο· ἐκείνῳ τὸ μέγα καὶ περιφανὲς γένος συγκατέπεσεν, ὥσπερ ἐρείσματος ὑψαιρεθέντος καταταπεισθέν. Ἡ συνάντημα πονηροῦ δαίμονος, πόσον ἰσχυρὸς κακὸν ἐξεργάσασθαι! Ἡ γῇ τοιοῦτον ἀναγκασθεῖσα ὑποδέξασθαι πάθος! Ἐφριξε τάχα καὶ ὁ ἥλιος, εἰ τίς αἰσθησὶς αὐτῷ, τὸ σκυθρωπὸν ἐκείνο θέαμα. Καὶ τί ἂν τις τοσοῦτον εἴποι, ὅσον ἡ ἀμνηχανία τῆς ψυχῆς ὑποβάλλει; Ἄλλ' οὐ γὰρ ἀπρονόητα τὰ ἡμέτερα, ὡς μεμαθήκαμεν ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ, ὅτι οὐδὲ στρουθίον πίπτει ἀνευ θελήματος τοῦ Πατρὸς ἡμῶν. Ὡστε εἰ τι γέγονε, θελήματι γέγονε τοῦ κτίσαντος ἡμᾶς. Τῷ δὲ βουλήματι τοῦ Θεοῦ τίς ἀνθέστηκε; Καταδεξώμεθα τὸ συμβάν· δυσανασχετοῦντες γὰρ οὔτε τὸ γενόμενον διορθώμεθα, καὶ ἑαυτοὺς προσαπόλλυμεν. Μὴ κατηγορήσωμεν τῆς δικαίας κρίσεως τοῦ Θεοῦ. Ἄμαθεῖς ἐσμεν, ὥστε τὰ ἀρρήτὰ αὐτοῦ κρίματα δοκιμάζειν. Νῦν σου λαμβάνει τὴν δοκιμὴν ὁ Κύριος τῆς πρὸς αὐτὸν ἀγάπης· νῦν σοι πάρεστι καιρὸς διὰ τῆς ὑπομονῆς τὴν μερίδα τῶν μαρτύρων λαβεῖν. Ἡ τῶν Μακκαβαίων μήτηρ ἐπὶ τὰ παίδων εἶδε θάνατον, καὶ οὐκ ἀνέστέναξεν, οὐδὲ ἀφῆκεν ἀγεννὲς δάκρυον· ἀλλ' εὐχαριστοῦσα τῷ Θεῷ, ὅτι ἐβλεπεν αὐτοὺς πυρὶ καὶ σιδήρῳ καὶ ταῖς χυλεσιωτάταις αἰκίαις τῶν δεσμῶν τῆς σαρκὸς λυομένους, εὐδίκιμος μὲν παρὰ Θεῷ, ἀδίδικμος δὲ παρὰ ἀνθρώ-

⁷⁷ Matth. x, 29. ⁷⁸ Rom. ix, 19. ⁷⁹ II Machab. vii, 20.

(1) Ex epist. vi, 78.

ποις ἐκρίθη. Μέγα τὸ πάθος, φημί καὶ γὰρ ἄλλα με-
γάλοι καὶ οἱ παρὰ τοῦ Κυρίου μῖθοι τοῖς ὑπομέ-
νουσιν ἀποκείμενοι. Ὅτε ἐγένου μήτηρ, καὶ εἶδες
τὸν παῖδα, καὶ ἡὐχαρίστησας τῷ Θεῷ, ῥῆδεις πάντως,
ὅτι θνητὴ οὕτα θνητὸν ἐγέννησας. Τί οὖν παράδοξον,
εἰ ἀπέθανεν ὁ θνητός; Ἀλλὰ λυπεῖ ἡμᾶς τὸ παρὰ
καιρὸν. Ἀδελον, εἰ μὴ εὐκαιρον τοῦτο· ἐπειδὴ
ἡμεῖς, καὶ ἐκλέγεσθαι τὰ συμφέροντα ταῖς ψυχαῖς,
καὶ ὀρίξιν προθεσμίαν ἀνθρωπίνης ζωῆς, οὐκ ἐπιστά-
μεθα. Περιβλεψαὶ τὸν κόσμον ἅπαντα, ἐν ᾧ κατ-
οικεῖς· καὶ ἐννόησον, ὅτι πάντα θνητὰ τὰ ὁρώμενα·
καὶ πάντα φθορὰ ὑποκείμενα. Ἀνάβλεψον πρὸς τὸν
οὐρανὸν, καὶ οὗτός ποτε λυθήσεται· πρὸς τὸν ἥλιον,
οὗδὲ οὗτος διαμνεῖ· οἱ ἀστῆρες σύμπαντες, ζῶα χερ-
σαῖα καὶ ἐνὸρρα, τὰ περὶ γῆν κάλλι, αὕτη ἡ γῆ,
πάντα φθορὰ, καὶ πάντα μικρὸν ὕστερον οὐκ ἐσθ-
μενα. Ἡ τοῦτων ἐννοια, παραμυθία ἐστὼ τοῦ συμ-
βεβηκότος. Μὴ καθ' ἑαυτὸ μέτρει τὸ πάθος· ἀφόρητον
γὰρ οὕτω φανέται· σοι· ἀλλὰ τοῖς ἀνθρωπίνους πᾶσι
συγκρίνουσα, ἐντεῦθεν εὐρήσεις αὐτοῦ τὴν παραμυ-
θίαν. Ἐπὶ πᾶσι δὲ ἐκεῖνο εἰπεῖν ἱσχυρὸν ἔχω· Φείσαι
τοῦ ὁμοῦ· ἀλλήλους γένεσθε παραμυθία· μὴ
ποιήσης αὐτῷ χαλεπωτέραν τὴν συμφορὰν, τῷ πάθει
ἑαυτὴν καταναλίσκουσα.

11. Ὑποπτον γὰρ ἡμῖν ἐστὶ τὸ ἄγαν σου φιλό-
τεκνον, μήποτε ἐκδοτον δῶς σαυτὴν τῷ πάθει, δι'
ἀπαλότῃτα ἡθῶν βαθεῖαν τὴν πληγὴν δεξαμένη τῆς
λύπης. Οὐδὲν γὰρ τῶν συμβαινόντων ἡμῖν ὡς λυπη-
ρὸν ὑποδέχεσθαι χρὴ, καὶ πρὸς τὸ παρὸν ἀπτηται
τῆς ἀσθενείας ἡμῶν. Εἰ γὰρ καὶ τοὺς λόγους ἀγνοοῦ-
μεν, καθ' οὓς ἕκαστον τῶν γινομένων ὡς καλὸν παρὰ
τοῦ Δεσπότου ἡμῖν ἐπάγεται· ἀλλ' ἐκεῖνο πεπεισθαι
ὀφείλομεν, ὅτι πάντως συμφέρει τὸ γινόμενον, ἢ
ἡμῖν διὰ τὸν τῆς ὑπομονῆς μισθόν, ἢ τῇ παραλη-
φθεῖσιν ψυχῇ, ἵνα μὴ ἐπὶ πλέον τῇ ζωῇ ταύτῃ ἐπιθρα-
δύνασα, τῆς ἐμπολιτευομένης τῷ βίῳ κακίας ἀναπλη-
σθῇ. Εἰ μὲν γὰρ ἐν τῇ ζωῇ ταύτῃ ἡ τῶν Χριστιανῶν
ἐλπίς περιωριστο, εἰκότως χαλεπὸν ἂν ἐνομισθῇ τὸ
θᾶπτον διαζευχθῆναι τοῦ σώματος· εἰ δὲ ἀρχὴ τοῦ
ἀληθινοῦ βίου τοῖς κατὰ Θεὸν ζῶσιν ἐστὶ τὸ τῶν
δεσμῶν τούτων τῶν σωματικῶν τὴν ψυχὴν ἐκλυθῆναι,
τί λυπούμεθα, ὡς καὶ οἱ μὴ ἔχοντες ἐλπίδα; Ἀλλ'
ἀνδρὲς φιλότατοι στέρησις ἀνυπομόνητόν σοι τὴν συμ-
φορὰν ἐμποιεῖ. Κἀγὼ συντίθμην. Ὅτι μὲν γὰρ λυ-
πηρὰ συμφορὰ τοῦ πάθους τοῦ κατὰ τὸν ἄριστον τῶν
ἀνδρῶν ἐκεῖνον, ἅπαντες ἴσμεν. Πάντως γὰρ οὐδεὶς
οὕτως ἐστὶ λιθίνην ἔχων τὴν καρδίαν, ὥς εἰς πείραν
ἀνιχώμενος τοῦ ἀνδρὸς ἐκεῖνου, εἴτ' ἀκούσας αὐτὸν
ἀθρόον ἐξ ἀνθρώπων ἀναρπασθέντα, οὐχ ὡς κοινὴν
ζημίαν τοῦ βίου τὴν τοῦτο στέρησιν ἐλογίσατο. Εἰ
δὲ τοῖς πόρρω τῆς οικειότητος οὕτω βαρὺ καὶ δύσ-
φορον τὸ συμβᾶν, πῶς εἰκὸς ὑπὸ τοῦ πάθους τὴν σὴν
διατεθῆναι ψυχὴν, οὕτως ὑποκειμένην τῷ πάθει,
ὥστε οἰονεὶ διχοτομίας τινὸς αἰσθάνεσθαι ἐν τῷ τοῦ
φιλότατου χωρισμῷ τελευτήσαντος; Καὶ γὰρ οὐχ ἥττον
ἐστὶν ἀλγεινὴ ἡ τοιαύτη διάζευξις, ἢ εἰ τὸ ἥμισυ

A reposita. Mater cum effecta es 539, puerumque
vidisti, ac gratias egisti Deo, plane sciebas mor-
talem a te, cum mortalis sis, genitum esse. Quid
igitur mirum, si mortuus est mortalis? Sed dolet
nobis, quod præter tempus. Incertum, utrum hoc
non fuerit tempestivum: nos siquidem eligere quæ
animabus utilia sunt, et præfinire terminos humanæ
vitæ non novimus. Circumspice totum terrarum
orbem, in quo habitas, et cogita omnia mortalia
esse quæ videntur, omnia corruptioni obnoxia.
Respice ad cælum, et illud ipsum aliquando dissol-
vetur: ad solem, ne ille quidem permanebit; stellæ
omnes, animalia terrestria et aquatilia, terræ or-
natus, terra ipsa, omnia corruptioni obnoxia, om-
nia paulo post non amplius futura. Horum cogita-
tio sit casus solatium. Cave calamitatem seipsa me-
tiaris: ita enim tibi videbitur intolerabilis: sed eam
cum omnibus rebus humanis comparans, inde repe-
ries illius solatium. His autem omnibus illud vali-
dissimum addendum habeo: Parce marito: alter
alteri solamen estote: ne facias ei graviores ca-
lamitatem, dolore te ipsa conficiens.

11. (1) Sed tamen suspectus mihi est ingens tuus
filius amor, ne forte mœrori te dedas, ob simplicita-
tem morum profundam plagam recipiens doloris.
(2) Nihil eorum quæ nobis accidunt, ut molestum
accipere oportet, etiamsi in præsentia infirmitatem
nostram tangat. Etsi enim rationes ignoramus, ob
quas unumquodque eorum quæ contingunt, veluti
bonum a Domino nobis exhibetur: tamen hoc no-
bis persuasum esse debet, omnino utile esse quod
evenit: sive nobis, ob patientiæ mercedem: sive
animæ assumptæ, ne diutius in hac vita immorans,
vigente in hoc mundo malitia repletur. Si enim
hac vita circumscriberetur Christianorum spes,
non immerito sane molestum videretur citius a
corpore disjungi: sin autem veræ vitæ initium est.
iis qui secundum Deum vivunt, animæ e corporis
vinculis solutio, quid tristitia afficimur, sicut et
ii qui spem non habent? (3) At viri charissimi pri-
vatio intolerabilem tibi calamitatem facit. Et ego
assentior. Tristem enim esse calamitatem, optimi
illius viri casum, omnes scimus. Nam profecto
nemo ita corde lapideo, ut virum illum expertus
ac deinde audiens ex hominibus subito ereptum
esse, non commune humanæ vitæ damnum illius
jacturam existimaverit. Quod si his qui non sunt
affinitate conjuncti, id quod accidit adeo grave et
ad perferendum difficile: quomodo verisimile sit
animam tuam in hoc casu affici, quæ ipsi ita est
subjecta, ut veluti bipartitam quamdam sectionem
in conjugis separatione senserit? (4) Ejusmodi
enim separatio non minus habet doloris, quam si
media nostri corporis pars discinderetur. Ac tri-

(1) Ex epist. cclxix. 415.

(2) Ex epist. ci, 197.

(5) Ex epist. cccm, 438.

(4) Ibid., 439.

stia quidem ejusmodi, et his majora; sed quæ in his quæ evenerunt consolatio? Primum quidem vigens illa ab initio lex Dei nostri, necesse omnino esse, ut quisquis natus fuerit, stato tempore de vita crearet. Si igitur sic res humanæ ab Adam ad nostra usque tempora constitutæ sunt, communes naturæ **540** casus animo iniquo ne feramus, sed Domini erga nos dispensationem amplectamur. (1) Ac semper quidem utilis Scripturarum doctrina, sed maxime ejusmodi temporibus. Memento igitur latæ a Creatore nostro sententiæ, per quam quotquot ex terra orti sumus, in terram revertimur¹: nec quisquam ita magnus, ut dissolutioni non sit obnoxius. Admirandus ille vir erat quidem eximius et magnus, et corporis robori parem habens animi virtutem, fateor et ego; nemini sane in utroque secundus, sed tamen homo erat, et mortuus est, ut Adam, ut Noe, ut Abraham, ut Moses, ut alius quivis, quem ejusdem naturæ participem nominaveris. (2) Unum enim revera exemplar naturæ humanæ virum illum Conditor noster creaverat; unde omnes in eum conciebantur oculi, et lingua omnis res illius prædicabat; pictores autem et statuarii formæ dignitatem assequi non poterant; historici vero, dum res præclare in bello gestas referunt, in fabularum incredibilium incommodum incidunt. Quare ne adduci quidem plerique poterant, ut famæ tristem illum nuntium circumferenti crederent, aut omnino mortuum esse talem virum faterentur. Sed tamen perpressus est, quæ et celo et soli et terræ accident. (3) Ita igitur dolori moderare, ut neque illum animo projicias, neque a tristitia absorbearis.

12. (4) Eos autem, qui dum vivunt, mutuo conjunguntur, ac deinde morte a se invicem divelluntur, viatoribus cogita non esse absimiles, unam et eandem euntibus viam, et propter continuum inter se confabulationem necessitudine atque consuetudine devinctis. Hi post emensum iter commune, ubi sectam viam repererint, necessitate jam cogente ut alter ab altero separetur, nequaquam consuetudine detenti negligunt quod sibi proposuerant: sed causam quæ se initio compulit, in memoriam revocantes, ad suam quisque metam contendunt. Quemadmodum igitur his alius erat viæ scopus, intercessit autem ex consuetudine inter ipsos, cum iter facerent, necessitudo quædam ac familiaritas: sic etiam iis qui nuptiis aut alia quapiam vitæ societate conjuncti sunt, fuit procul dubio prestitutus proprius quidam vitæ terminus; sed tamen ipsos inter se conjunctos prædefinitus vitæ finis necessario separavit ac sejunxit. (5) Itaque grati animi fuerit non ægre ferre

¹ Gen. iii, 19.

(1) Ex epist. cclxix, 415.

(2) Ibid., 416.

(3) Ibid.

A ἡμῶν τοῦ σώματος ἀπερρήγνυτο. Ἀλλὰ τὰ μὲν λεπτήρα τοιαῦτα, καὶ μελίζω τούτων· ἡ δὲ ἐπὶ τούτοις παραμυθία τίς; Ἡ ἐξ ἀρχῆς κεκρατηκυῖα τοῦ Θεοῦ ἡμῶν νομοθεσία· τὸ χρῆναι πάντως τὸν εἰς γένεσιν παρελθόντα, τοῖς καθήκουσι χρόνοις ἀπιέναι τοῦ βίου. Εἰ οὖν οὕτως ἀπὸ Ἀδὰμ μέχρις ἡμῶν τὰ ἀνθρώπινα διατέτακται, μὴ ἀγανακτῶμεν ἐπὶ τοῖς κοινοῖς τῆς φύσεως ἡμῶν παθήμασιν, ἀλλὰ καταδεχόμεθα τὴν ἐφ' ἡμῶν τοῦ Δεσπότου οἰκονομίαν. Πάντοτε μὲν γὰρ χρήσιμον τὸ τῶν Γραφῶν διδασκαλεῖον, μάλιστα δὲ ἐπὶ τῶν τοιούτων καιρῶν. Μνήσθητι τοίνυν τῆς τοῦ κτίσαντος ἡμᾶς ἀποφάσεως, δι' ἣς πάντες οἱ ἐκ τῆς γῆς φύντες, πάλιν εἰς τὴν γῆν ὑποστρέφωμεν· καὶ οὐδεὶς οὕτω μέγας, ὥστε βελτίω φανῆναι τῆς διαλύσεως. Καλὸς μὲν οὖν καὶ μέγας ὁ θαυμαστός ἐκεῖνος, καὶ ἐφάμιλλος τῇ βῶμῃ τοῦ σώματος τὴν τῆς ψυχῆς ἀρετὴν, φημι καὶ γὰρ· οὐμενοῦν ἔχον ὑπερβολὴν εἰς ἑκάτερα, ἀλλ' ὅμως ἄνθρωπος, καὶ τέθηκεν, ὥς Ἀδὰμ, ὥς Νῶε, ὥς Ἀβραάμ, ὥς Μωϋσῆς, ὥς ὅτινα ἂν εἴπῃς τῶν τῆς αὐτῆς φύσεως μετασχόντων. Ἐν τῷ ὄντι ὑπόδειγμα τῆς ἀνθρωπείας φύσεως τὸν ἄνδρα ἐκεῖνον ὁ κτίσας ἡμᾶς ἐδημιούργησεν· ὥστε πάντες μὲν ὀφθαλμοὶ πρὸς αὐτὸν ἐφέροντο· πᾶσα δὲ γλῶσσα τὰ κατ' αὐτὸν διεξῆκει· γραφεῖς δὲ καὶ πλάσται τῆς ἀξίας ἀπελιμπάνοντο· ἱστορικοὶ δὲ ἄνδρες, τὰ κατ' ἀρετὴν ἀνδραγαθήματα διηγούμενοι, πρὸς τὴν τῶν μύθων ἐκπίπτουσαν ἀπιστίαν. Ὅθεν οὐδὲ πιστεῦσαι ἠλείχοντο οἱ πολλοὶ τῇ φήμῃ τὴν σκυθρωπὴν ἀγγελίαν περιαιγούσῃ, οὐδὲ καταδέχεσθαι ὅλως, ὅτι τέθηκεν ὁ τοιοῦτος. Ἀλλ' ὅμως πέπονθεν ἃ καὶ οὐρανῷ καὶ ἡλίῳ καὶ γῇ συμβήσεται. Οὕτω τοίνυν τὸ πάθος μέτρησον, ὥς μήτε ἐκβαλεῖν τῆς καρδίας, μήτε καταποθῆναι ὑπὸ τῆς λύπης.

12. Τοὺς γὰρ κατὰ τὸν βίον συναφθέντας ἀλλήλοις, εἴτα θανάτῳ δισταμένους, ὁδοιπόροις λογίζου παραπλησίους, μίαν πορευομένους ὁδὸν, καὶ διὰ τὴν συνεχὴ μετ' ἀλλήλων διατριβὴν ἐνωθεῖσιν ὑπὸ τῆς συνηθείας. Οἱ ἐπειδὴν τὴν κοινήν ὁδὸν διεξελθόντες, καταλάβωσι λοιπὸν σχιζομένην αὐτὴν, τῆς χρείας ἥδη ἀναγκαίως μεριζούσης ἑκάτερον, οὐ τῇ συνηθείᾳ προσκαθεζόμενοι ἀμελοῦσι τῶν προκειμένων, ἀλλὰ τῆς ἐξ ἀρχῆς κινήσεως αὐτοὺς αἰτίας ὑπομνησθέντες, πρὸς τὸ οἰκεῖον ἕκαστος ἀποστρέχουσι πέρας. Ὡς οὖν ἐκεῖνοις ἄλλος μὲν ἦν ὁ σκοπὸς τῆς ὁδοῦ, συνέβη δὲ αὐτοῖς ἡ κατὰ τὴν ὁδοπορίαν ἐκ τῆς συνηθείας οἰκείωσις· οὕτω καὶ τοῖς ἐν γάμῳ, ἡ ἄλλη τιμὴ κοινωνία βίου συνημμένοις, ἴδιον προέκειτο ἐκγονότι τῆς ζωῆς τὸ πέρας· συναφθέντας δὲ ἀλλήλοις, ἀναγκαίως τὸ προδιατεταγμένον τῆς ζωῆς τέλος ἐχώρισε καὶ διέλυσε. Εὐγνώμονος δὲ διανοίας, οὐκ ἐπὶ τῷ χωρισμῷ δυσφύρως ἔχειν τοῦ συναφθέντος, ἀλλ' ἐπὶ τῇ ἐξ ἀρχῆς συναφείᾳ χάριν ἔχειν τῷ συγκαληρώσαντι. Σὺ δὲ, καὶ ὅτε περιτὴν σοὶ

(4) Ex hom. in mart. Julittam, 58.

(5) Ibid.

ὁ ἀνὴρ ἢ τὸ παιδίον, ἢ ὅτιον ὧν ὁδὸρ ὧν, οὐχὶ χάριν εἶχες τῶν παρόντων τῷ δεδοκῶτι, ἀλλ' ἐνεκαίεις ὑπὲρ τῶν ἐλλειφθέντων. Εἰ μὲν ἀνδρὶ μόνῳ συνήκεις, ὅτι μὴ παῖδες ἦσαν οἶους ἐδοῦλου· εἰ δὲ καὶ παῖδες παρήσαν, ὅτι μὴ ὑπερπελοῦτες. Ὅρα τοίνυν, μήποτε αὐτοὶ ἑαυτοῖς ἀναγκαίως τῶν φιλάτων τὰς στερήσεις κατασκευάζωμεν· παρόντων μὲν, οὐκ αἰσθανόμενοι, παρελθόντων δὲ, περιεχόμενοι. Ἐπειδὴ γὰρ παρακειμένων τῶν ἐκ Θεοῦ ἀγαθῶν οὐκ εὐχαριστοῦμεν, ἀναγκαῖα ἡμῖν ἡ ἀφαίσεις διὰ τὴν αἰσθησιν γίνεται. Ὡσπερ γὰρ οἱ ὀφθαλμοὶ τὸ ἄγαν προκείμενον οὐχ ὁρῶσιν, ἀλλὰ δέονται συμμέτρου τινὸς ἀποστάσεως· οὕτω καὶ αἱ ἀχάριστοι ψυχαὶ εὐκασιαν ἐν τῇ ἄλλοτριώσει τῶν ἀγαθῶν τῆς παρελθούσης χάριτος ἐπισθάνεσθαι. Ὅτε γὰρ ἀπέλαυον τῶν χρησσιωτέρων, οὐδεμίαν χάριν τῷ δεδοκῶτι γινώσκοντες· μετὰ τὴν στερῆσιν, τὸ παρελθὸν μακαρίζουσιν. Ἀλλ' ἡμεῖς ἀφέντες τὰς ἐπὶ τοῖς ἀποῦσι λύπας, διδασκώμεν τὴν ἐπὶ τοῖς παροῦσιν εὐχαριστίαν ἀποδίδοναι. Εἰπωμεν, ἐν μὲν ταῖς σκυθρωπότηταις περιστάσει τῶν πραγμάτων, τῷ σοφῷ Ιατρῷ· Ἐρ θλίψει μικρὰ ἡ παιδεία σου ἡμῖν. Εἰπωμεν· Ἀγαθὸν μοι, ὅτι ἐταπεινώσας με. Εἰπωμεν, ὅτι οὐκ ἄξια τὰ παθήματα τοῦ νῦν καιροῦ πρὸς τὴν μέλλουσαν δόξαν ἀποκαλυφθῆναι εἰς ἡμᾶς. Εἰπωμεν, ὅτι Ὅλγα ὦν ἡμάρτομεν μεμαστιγώμεθα. Παρακαλέσωμεν τὸν Κύριον, ὅτι Παίδευσον ἡμᾶς, Κύριε, πλὴν ἐν κρίσει, καὶ μὴ ἐν θυμῷ. Ἐλεγχόμενοι γὰρ ὑπὸ Κυρίου παιδευόμεθα, ἵνα μὴ σὺν τῷ κόσμῳ κατακριθώμεν. Ἐν δὲ τῇ φαιδρωτέρᾳ τοῦ βίου διαγωγῇ ἐκείνην λέγωμεν τοῦ Δαβὶδ τὴν φωνήν· Τί ἀνταποδώσομεν τῷ Κυρίῳ περὶ πάντων ὧν ἀνταπέδωκεν ἡμῖν; καλῶς ἀποροῦντος τοῦ Προφῆτου, καὶ περισκοποῦντος αὐτοῦ τὴν πενίαν, ὅτι οὐδὲν ἔχει πρὸς ἀντίδοσιν ἀξίον· ὅς ἐφ' οὕτω μεγάλαις καὶ λαμπραῖς εὐεργεσίαις, οὐμνῶν ἐχούσαις ὑπερβολὴν, πολλαπλάσιον ἡμῖν τὰ εἰς ὑστερον ἐπαγγέλλεται ἀγαθὰ, Ἀ θφθαλμὸς οὐκ εἶδε, καὶ οὐς οὐκ ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίᾳ ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, ἃ ἠτοίμασεν ὁ Θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν. Ὡν καὶ ἡμεῖς ἐπιτύχοιμεν, ἐκ τῶν παθῶν τῆς σαρκὸς ἑαυτοῦς ἐκκαθάραντες, χάριτι καὶ φιλανθρωπῶν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα, καὶ τὸ κράτος, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Deus diligentibus se⁸¹. Quæ utinam nos corporeis his affectibus repurgati consequi etiam valeamus, per gratiam ac humanitatem Domini nostri Jesu Christi, cui gloria, et potestas, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

ΠΕΡΙ ΛΥΠΗΣ ΚΑΙ ΑΘΥΜΙΑΣ.

ΛΟΓΟΣ ΙΒ'.

1. Ὅταν ἴδω καὶ τὸ κακὸν εὐδοῦμενον, καὶ τὴν ὑμετέραν εὐλάβειαν κακῶς καὶ ἀπαγορεύουσιν πρὸς τὸ συνεχὲς τῶν ἐμπειρῶν, ἀθυμίας πληροῦ-

A separationem illius qui conjunctus fuerat: sed ei qui hujusce consortii auctor fuerat, gratiam ob primam conjunctionem habere. Tu quoque cum superstes esset vir tuus, aut infantulus, aut quodlibet eorum quæ nunc lamentaris, nullas grates rependebas bonorum præsentium largitori: imo de absentibus conquerebaris. Et quidem si absque prole cum viro degebas, querebare quod filii quales desiderasses, tibi non essent: sin autem habebas filios, dolebas quod non afflueres divitiis. Cave igitur, ne forte charissimorum privationem nobis ipsis reddamus necessarium, cum non afficiamur illorum præsentia, sed amissos desideremus. Quoniam enim pro præsentibus bonis a Deo collatis grates non persolvimus: ideo privari nos iis necesse est, ut affectus noster **541** commoveatur. Quemadmodum enim non vident oculi quod nimium propre admotum est, sed congruenti aliquo spatio indigent: ita et ingræ animæ per bonorum abalienationem videntur de præterito beneficio affici. Nam cum fruerentur bonis, nullam gratiam habebant largitori; sed ubi sunt iis spoliata, id ipsum quod evanuit, laudant æstimantque. (1) Nos autem mœrorem ex iis quæ desunt emergentem amandantes, discamus ob præsentia gratias exsolvere. Dicamus sapienti medico in tristioribus rerum infortuniis, *In tribulatione parva, disciplina tua nobis*⁸¹. Dicamus: *Bonum mihi quia humiliasti me*⁸². Dicamus: *Non sunt condignæ passionibus hujus temporis ad futuram gloriam quæ revelabitur in nobis*⁸³. Dicamus: *Pauca præ iis quæ peccavimus accepimus verbera*⁸⁴. Obsecremus Dominum: *Castiga me. Domine, verumtamen in judicio, et non in furore*⁸⁵. Cum enim redarguimur, a Domine corripimur, ut non cum hoc mundo damnemur⁸⁶. At vero in lætiore vitæ statu emitamus illam Davidis vocem: *Quid retribuemus Domino pro omnibus quæ retribuit nobis*⁸⁷? recte mirum dubitante Propheta, ac inopiam suam circumspiciente, talem videlicet, ei ut nihil suppetere dignum quod retribueret. Dominus enim post beneficia adeo magna splendidaque, et quibus nihil præstantius, nobis in posterum multo majora pollicetur, *Quæ oculus non vidit; nec auris audiit, et*

D in cor hominis non ascenderunt quæ præparavit

DE TRISTITIA ET ANIMI DEJECTIONE.

SERMO XII.

1. (2) Cum video et malum ad optatos exitus perduci, et vestram pietatem defatigari, animumque despondere ob continuas calamitates, mœstitia

⁸¹ Isa. xxvi, 16. ⁸² Psal. cxviii, 71. ⁸³ Rom. viii, 18. ⁸⁴ Job xv, 11. ⁸⁵ Jerem. x, 24. ⁸⁶ I Cor. xi, 22. ⁸⁷ Psal. cxv, 12. ⁸⁸ I Cor. ii, 9.

(1) Ex hom. in mart. Julittam, 40.

(2) Ex epist. ccxlv, 585.

repleor. Sed rursus cum magnam Dei manum considero, eumque nosse et confractos erigere, et iunior diligere, superbos vero conterere, et potentes de suis sedibus dejicere: rursus immutatus speculor. (1) Novi et persuasum habeo, quod et vobis notum esse volo, celerem adfuturam opem, nec perpetuam derelictionem futuram. Quod enim passi sumus, ob peccata nostra passi sumus; sed opem suam, ob suum in servos suos amorem ac misericordiam, benignus ostendet. (2) Sive enim peccatorum solvimus poenas, sufficiunt flagella ad evertendam deinceps Dei in nos iram⁸⁹; sive ad sustinenda pro pietate certamina his tentationibus vocamur, justus est certaminum arbiter, ut non sinat tentari nos ultra quam ferre possumus: sed nobis reddat pro toleratis jam laboribus, patientiæ et spei in ipsum nostræ coronam. (3) Quis enim animo ita adamantino, quis ita commiserationis omnis ac mansuetudinis expertus, ut audiens gemitum **542** undique auras nostras ferientem, velut ex tristi quodam choro communem quamdam ac consonam lamentationem edente, non animo doleat, non humi procumbat, et non penitus inextricabilibus his curis tabescat? Hæc autem dico, (4) non consolandi gratia: quis enim sermo inveniatur tantæ medicus calamitatis? sed cordis mei dolorem, quantum possumus, vobis hac voce significo. συμφορὰς ἱατρός;) ἀλλὰ τὴν δούνην τῆς καρδίας μου διασημαίνων.

2. (5) Perspeximus enim astutiam belli diabolici, qui, ubi vidit in hostium persecutionibus multiplicari in vobis virtutem, ac magis florere, mutavit suum ipsius consilium, nec jam aperte bellum gerit, sed occultas nobis insidias struit, obtegens callidam nocendi voluntatem nomine quod circumferunt hostes, ut et patiamur eadem quæ patres nostri, nec videamur pati pro Christo, eo quod Christianorum nomen habeant et ipsi persecutores. (6) Hæc nos perculserunt, et propemodum mente emoverunt. Ad has autem cogitationes illa etiam accessit: Num Dominus servos suos reliquit? num novissima hora est, et defectio per hæc ingreditur, ut reveletur tandem iniquus ille, filius perditionis, qui adversatur, et effertur adversus omnem qui dicitur Deus aut numen⁹⁰? Sed tamen sive temporaria est ista tentatio, ferte illam, ut boni Christi athleteæ: sive etiam res summo interitui traditæ sunt, animo ne concidamus ob præsentia, sed exspectemus e cælis revelationem, et adventum magni Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi. Etenim si creatura omnis dissolvitur, et transmutabitur mundi hujus figura, quid mirum

Α μαί. Ὅταν δὲ πάλιν τὴν μεγάλην χεῖρα τοῦ Θεοῦ ἐννοήσω, καὶ ὅτι οἶδεν ἀνορθοῦν τοὺς κατεββαγμένους καὶ ἀγαπᾶν δικαίους, συντρίβειν τε ὑπερηφάνους, καὶ καθαιρεῖν ἀπὸ θρόνων δυνάστας· πάλιν μεταβαλὼν, κουφότερος γίνομαι ταῖς ἐλπίσι. Καὶ οἶδα καὶ πέπεισμαι, ὅ καὶ ὑμᾶς γινώσκειν βούλομαι, ὅτι ταχεῖα ἔσται ἡ ἀντίληψις, καὶ οὐκ εἰς τέλος ἔσται ἡ ἐγκατάλειψις. Ἄ μὲν γὰρ πεπόνθαμεν, διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν πεπόνθαμεν· τὴν δὲ αὐτοῦ βοήθειαν διὰ τὴν περὶ τοὺς δούλους αὐτοῦ ἀγάπην καὶ εὐσπλαγγνίαν ὁ φιλόθρωπος ἐπιδείξεται. Εἴτε γὰρ ἁμαρτημάτων ἀποτίννυμεν δίκας, ἱκαναὶ αἱ μάλιστα πρὸς παραίτησιν λοιπὸν τῆς ἐφ' ἡμῖν ὀργῆς τοῦ Θεοῦ· εἴτε εἰς τοὺς ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας ἀγῶνας διὰ τῶν πειρασμῶν τούτων κεκλήμεθα, δίκαιος ὁ ἀθλοθέτης ἡμῶν ἔσται· ἡμᾶς πειρασθῆναι ὑπὲρ ὃ δυνάμεθα ὑπενεγκεῖν· ἀλλ' ἐπὶ τοῖς πεπονημένοις ἀποδοῦναι ἡμῖν τὸν τῆς ὑπομονῆς καὶ τῆς εἰς αὐτὸν ἐλπίδος στέφανον. Τίς γὰρ οὕτως ἀδამάντινος τὴν ψυχὴν, τίς οὕτως παντελῶς ἀσυμπαθὴς καὶ ἀνήμερος, ὥς ἀκούων τοῦ πανταχόθεν ἡμᾶς (7) προσβάλλοντος στεναγμοῦ, οἷον ἀπὸ τινος χοροῦ κατηφούς, κοινόν τινα θρήνον καὶ σύμφωνον προσηγούντος, μὴ οὐχὶ παθεῖν τὴν ψυχὴν, καὶ κατακαμρῆναι εἰς γῆν, καὶ ταῖς ἀμυχάνοις ταύταις ἀνίας παντελῶς ἐκτακῆναι; Ταῦτα δὲ λέγω, οὐ παρακλήσεως ἕνεκεν, (τίς γὰρ καὶ λόγος εὐρεθεῖν τοσαύτης μου, καθ' ὅσον δυνατόν, ἐκ τῆς φωνῆς ταύτης ὑμῖν

C 2. Ἐλογισάμην γὰρ τὸ ἐντεχνον τοῦ διαβολικοῦ πολέμου· ὅς ἐπειδὴ εἶδεν ἐν ταῖς παρὰ τῶν ἐχθρῶν ἐπιηρείαις πληθυνομένην τὴν ἀρετὴν ἐν ὑμῖν, καὶ μᾶλλον θάλλουσαν, μετέστρεψεν ἑαυτοῦ τὴν βουλήν, καὶ οὐκ ἔτι ἐκ τοῦ προφανοῦς πολεμεῖ, ἀλλὰ κεκρυμμένας (8) ἡμῖν τὰς ἐνέδρας τίθησι, καλύπτων αὐτοῦ τὴν ἐπιβουλὴν διὰ τοῦ ὀνόματος οὗ περιφέρουσιν οἱ πολέμιοι· ἵνα καὶ πάθωμεν τὰ αὐτὰ τοῖς πατράσιν ἡμῶν, καὶ μὴ δόξωμεν πάσχειν ὑπὲρ Χριστοῦ, διὰ τὸ Χριστιανῶν ὄνομα ἔχειν καὶ τοὺς διώκοντας. Ταῦτα ἡμᾶς ἐξέπληξε, καὶ μικροῦ δεῖν (9), ἔξω ἐποίησε τῶν λογισμῶν. Συνεισῆλθε δὲ τούτοις τοῖς διαλογισμοῖς κἀκεῖν ἡ ἐννοία· Ἄρα μὴ ἐγκατέλιπεν ἑαυτοῦ τοὺς δούλους ὁ Κύριος; Ἄρα μὴ ἐσχάτη ὥρα ἐστὶ, καὶ ἡ ἀποστασία διὰ τούτων λαμβάνει τὴν ἐξόδον, ἵνα λοιπὸν ἀποκαλυφθῇ ὁ ἄνομος, ὁ υἱὸς τῆς ἀπωλείας, ὁ ἀντικείμενος, καὶ ὑπεραιρούμενος ἐπὶ πάντα λεγόμενον Θεὸν ἢ σέβασμα; Πλὴν, εἴτε πρόσκαιρός ἐστιν ὁ πειρασμός, βαστάσατε αὐτὸν ὡς καλοὶ (10) τοῦ Χριστοῦ ἀγωνισταί· εἴτε καὶ τῇ παντελεῖ φθορᾷ τὰ πράγματα παραδεδόται, μὴ ἀκηδιάσωμεν πρὸς τὰ παρόντα· ἀλλ' ἀναμείνωμεν τὴν ἐξ οὐρανῶν ἀποκάλυψιν καὶ ἐπι-

⁸⁹ I Cor. x, 15. ⁹⁰ II Thess. ii, 3.

(1) Ex epist. cccxvii, 583.

(2) Ex epist. cxi, 232.

(3) Ibid.

(4) Ex epist. xxix, 109.

(5) Ex epist. cxxxix, 250.

(6) Ibid., 231.

(7) Ἡμᾶς. Sic Regius codex cum contextu, Editi

ὑμᾶς.

(8) Κεκρυμμένας. Sic idem codex et contextus. Editi κεκρυμμένους.

(9) Μικροῦ δεῖν. Deest postrema vox in utroque codice Regio.

(10) Ὡς καλοὶ. Contextus οἱ καλοὶ.

φάνειαν τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Εἰ γὰρ πᾶσα ἡ κτίσις λυθῆσεται, καὶ μεταποιηθήσεται τοῦ σχήμα τοῦ κόσμου τούτου, τί θαυμάσθην καὶ ἡμᾶς, μέρους ὄντας τῆς κτίσεως, παθεῖν τὰ κοινὰ πάθη, καὶ παραδοθῆναι θλίψεσιν, ἅς κατὰ τὸ μέτρον τῆς δυνάμεως ἡμῶν ὥρισεν ὁ δίκαιος κριτής, οὐκ ἔων ἡμᾶς πειρασθῆναι ὑπὲρ τῆς δυνάμεως, ἀλλὰ διδοὺς σὺν τῇ πειρασμῷ καὶ τὴν ἐκδασιν, τοῦ δύνασθαι ἡμᾶς ὑπενεγκεῖν; Μὴ τοίνυν ἀποκάμωμεν, ἀδελφοί· ἀναμένουσι γὰρ ἡμᾶς οἱ τῶν μαρτύρων στέφανοι· ἔτοιμοί εἰσιν οἱ χοροὶ ὁμολογητῶν προτείνειν ὑμῖν (1) τὰς χεῖρας, καὶ δέξασθαι ὑμᾶς εἰς τὸν ἴδιον ἀριθμὸν. Μνήσθητε τῶν πάλαι ἁγίων, οἳ οὐδεὶς τρυφῶν, οὐδὲ κολακευόμενος, τῶν στεφάνων τῆς ὑπομονῆς ἡξιώθη· ἀλλὰ πάντες διὰ μεγάλων θλίψεων πυρωθέντες, τὸ δοκίμιον ἐπέδειξαντο. Μακάριος ὁ καταξιωθεὶς τῶν ὑπὲρ Χριστοῦ παθημάτων. Μακαριώτερος δὲ ὁ πλεονάσας ἐν τοῖς παθήμασι· διότι οὐκ ἔστι τὰ παθήματα τοῦ νῦν καιροῦ πρὸς τὴν μέλλουσαν δόξαν ἀποκαλυφθῆναι εἰς ἡμᾶς. Ὁ γὰρ μὴ ὑποπεσὼν ταῖς θλίψεσιν, ἀλλὰ διὰ τῆς πρὸς Θεὸν ἐλπίδος, τῆς λύπης τὸ βάρος ὑπενεγκών, μεγάλην ἔχει παρὰ Θεῷ τῆς ὑπομονῆς τὴν ἀντίδοσιν.

3. Ὡςπερ οὖν οἱ σκώληκες τοῖς ἀπαλωτέροις τῶν ξύλων ἐντίκτονται, μάστιγα, οὕτως αἱ λύπαι τοῖς μαλαχωτέροις ἡβῶσι τῶν ἀνθρώπων ἐμφύονται. Οὕτε δὲ γυναιξίν, οὕτε ἀνδράσιν ἐπιτέτραπται τὸ πολυπενθῆς καὶ πολυδάκρυ· ἀλλ' ὅσον ἐπιστυγνάσαι τοῖς λυπηροῖς, καὶ μικρὸν τι δάκρυον ἐπιστάζει, καὶ τοῦτο ἡσυχῇ, μὴ ἀναδρυχόμενον, μηδὲ ὑλολύζοντα, μηδὲ καταρρήγνυντα χιτῶνα, ἢ κόνιν χεόμενον, μηδ' ἄλλο τι τοιούτων ἀσχημονοῦντα τῶν ἐπιτηδευσμένων παρὰ τῶν ἀπαιδεύτως ἐχόντων πρὸς τὰ ἀνθρώπινα (2). Ἀνάνδρου γὰρ ψυχῆς, καὶ σδδένα τόνου (3) ἐκ τῆς ἐπὶ Θεῷ ἐλπίδος ἐχούσης, τὸ σφοδρῶς καταρρήγνυσθαι καὶ ὑποπίπτειν τοῖς λυπηροῖς. Τὸ μὲν γὰρ δάκρυον, ὥσπερ ἐκ πληγῆς (4) τιнос, τῆς προσβολῆς τοῦ ἀβουλήτου τὴν ψυχὴν τύποντος καὶ συστέλλοντος, καταβλιθεμένου τοῦ περικαρδίου πνεύματος, ἀποτίκτεσθαι πέφυκεν· ἢ δὲ χαρὰ οἷον σκίρτημά τί ἐστὶ τῆς ψυχῆς ἐπαγαλλομένης τοῖς κατὰ γνῶμην. Ὅθεν καὶ τὰ περὶ τὸ σῶμα συμπτώματα διενήνοχε. Τοῖς μὲν γὰρ λυπουμένοις, ὑπώχρος καὶ πελιδνός καὶ κατεψυγμένος ὁ ἔγκος· τοῖς δὲ φαιδρυνόμενοις, ἐξανθοῦσα καὶ ὑπέρυθρος ἡ τοῦ σώματος ἔξις, μονονουχὶ πηδῶσης τῆς ψυχῆς, καὶ προωθουμένης ὧφ' ἡδονῆς εἰς τὸ ἔξω. Καὶ πολλοὺς ἔγνωμεν ἐν συμφοραῖς ἀνηκέστοις ἀποστάζει δάκρυον βιαιῶς ἐγκατερήσαντας· εἴτα τοὺς μὲν εἰς ἀνηκεστα ἐκπεσόντας πάθη, ἀποπληξίας ἢ παραλύσεις· τοὺς δὲ καὶ παντελῶς ἀποψύ-

A est nos quoque, qui rerum creaturarum pars sumus, communibus malis affici, ac tradi afflictionibus, quas pro virum nostrarum modulo infligit nobis justus iudex, non tentari nos siuens supra id quod possumus, sed dans una cum tentatione exitum, ut perferre possimus¹? Ne igitur deficiamus, fratres: exspectant enim nos martyrum coronæ: parati sunt confessorum chori manus vobis porrigere, inque suum numerum recipere. Memineritis veterum sanctorum, quorum nemo deliciis inserviens, aut adulationibus delinitus, coronas patientiæ consecutus est; sed omnes per magnas afflictiones quasi per ignem tentati, experimentum sui dederunt. (5) Beatus qui dignus habetur, qui patiat pro Christo. Beatior qui majora patitur, quandoquidem afflictiones temporis presentis dignæ non sunt, quæ comparentur cum gloria, quæ deinceps revelabitur in nobis. (6) Qui enim non succumbit afflictionibus, sed per spem in Deum doloris pondus tolerat, is magnam habet apud Deum patientiæ mercedem.

B 3. (7) Quemadmodum igitur in lignis tenerioribus gignuntur vermes: sic tristitia in molliore hominum indole innascitur. 543 Nec vero mulieribus, neque viris effusior ille luctus fletusque permissus est: sed tantum, quantum fas est, afflictari de adversis, et parum lacrymari, idque tacite, sine fremitibus, sine ejulatibus, adeo ut nec vestis scindatur, nec cinis inspergatur, nec aliud quidquam eorum indecore fiat, quæ studiose facere solent qui ad humanos casus nulla imbuti fuere disciplina. Etenim animi est ignavi, nullumque ex reposita in Deo spe robur habentis, frangi admodum, et adversis succumbere. (8) Nam lacrymæ velut ex quodam ictu, ex improvise casu percutiente animam, eamque contrahente, compresso circa cor spiritu, oriri consuevere: gaudium vero est animæ ob res ex sententia succedentes gestientis, quidam quasi saltus. Hinc differunt corporis symptomata. Tristes quidem subpallidam lividamque ac rigentem habent corporis molem: D inest vero efflorescens quædam et subrubra corporis habitudo lætis et hilaribus, anima tantum non prosiliente et prorumpente ad exteriora prævoluptate. (9) Ac novimus multos in gravissimis adversitatibus sibi per vim a lacrymis temperasse; quorum alii posthac in immedicabiles morbos inciderunt, in apoplexiam, paralyisinque; alii vero omnino supremum diem obierunt, quod eorum vires,

¹ I Cor. x, 13.

(1) Ὑμῶν. Sic Regius codex 1992, cum contextu, et paulo post ὑμᾶς. Editi ἡμῖν et ἡμᾶς.

(2) Πρὸς τὰ ἀνθρώπινα. Haud scio an melior sit hæc scriptura, quam quod in contextu legitur, πρὸς τὰ οὐράνια.

(3) Τόνου. Sic contextus. Editi nostri τόπον.

(4) Πληγῆς. Sic etiam contextus, multo aptius

quam editi nostri. πηγῆς.

(5) Ex epist. cxxxix, 231.

(6) Ex epist. cccii, 439.

(7) Ex hom. De gratiarum actione, 50.

(8) Ibid., 28.

(9) Ibid., 29.

quasi debile quoddam fulcrum, pondere tristitiæ frangerentur. Nam quod videre in flamma licet, quam fumus proprius, si non exeat, sed circumvolvatur, suffocat; id etiam in facultate, quā animal constituitur, fieri dicunt, nimirum extabescere illam et extinguere præ doloribus, si nullus ad exteriora aperiat exitus. (1) Cur enim Lazari causa Christus flevit? certe ut querulorum ac luctus amantium ad flendum propensionem, animique eorum demissionem sanaret. Quod enim citra ullam animi commotionem, sed ad erudiendos nos lacrymatus est Dominus, perspectum est ac manifestum ex illo: *Lazarus amicus noster dormit, sed tado ut a somno excitem eum*²². Quis nostrum deslet amicum dormientem, quem aliquanto post sperat expergefatum iri? *Lazare, veni foras*²³. Mortuus revocabatur ad vitam; alligatus ambulabat. Inest miraculum in miraculo. Pedes ligabantur institis, nec tamen a motu prohibebatur. Etenim aderat vis quædam obice major. Quomodo igitur Dominus, qui erat talia facturus, casum illum lacrymis dignum judicasset? Annon palam est, ipsum infirmitatem nostram undique sufficiens, eas affectiones quæ inevitabiles sunt et necessariae, intra modos quosdam ac terminos continuisse? Apathiam quidem vitavit tanquam quiddam ferinum: noluit tamen mœrori ac tristitiæ deditus esse, ac multum lacrymari, quod hoc illiberalis esset et ignavum. (2) At vero Job, quid? num illi adamantinum erat cor? num compacta ei erant ex saxo viscera? Ceciderunt ei decem liberi in brevi temporis momento, una plaga obruti, in domo jucunditatis, in tempore deliciarum, decutiente in eos domum diabolo. Vidit mensam sanguine immistam, vidit liberos diverso quidem tempore natos, sed unum communemque sortitos vitæ exitum. Non ejulavit, **544** non comam evellit, non emisit vocem ullam degenerationem, sed celebrem illam et ab omnibus decantatam gratiarum actionem protulit: *Dominus dedit, Dominus abstulit: sicut Domino placuit, ita et factum est; sit nomen Domini benedictum*²⁴. Num homo ille erat expers affectionum? At quomodo? cum ipse de se dicat: *Ego flevi super omni afflicto*²⁵. Estne his dicendis mentitus? Imo vero præter cæteras virtutes veritas veracem eum quoque fuisse declarat, his verbis: *Homo inculpatus, justus, pius, verax*²⁶. Verum hominum plerique cantilenis quibusdam ad mœstitiam compositis ad flendum abutuntur, studentque animum suum modululis lugubribus absumere; et quemadmodum peculiaris sunt tragœdis fictio et apparatus, quocum theatra conscendunt: ita et lugenti hanc existimant speciem convenire, vestem atram, comam

ξαντας, ὥσπερ ἐρείσματος ἀσθενοῦς τῆς δυνάμεως αὐτῶν τῷ βάρει τῆς λύπης ἀποκλασθείσης. Ὁ γὰρ ἐπὶ τῆς φιλοφροσύνης ὄρεται ὑπάρχει, ὑπὸ τοῦ οἰκείου αὐτὴν καπνοῦ καταπνίγεσθαι, μὴ ὑπεξιώντος, ἀλλὰ περὶ αὐτὴν εἰλουμένου· τοῦτο φασὶ καὶ ἐπὶ τῆς οἰκονομοῦσης τὸ ζῶον δυνάμει γίνεσθαι· ἀπομαραινέσθαι γὰρ ὑπὸ τῶν ὀδυνηρῶν καὶ κατασθένευσθαι, μηδεμιᾶς γενομένης ἐπὶ τὸ ἐξω διαπνοῆς. Τίνος γὰρ ἕνεκεν ἐπὶ τῷ Λαζάρῳ ὁ Χριστὸς ἐδάκρυε; τῶν ὀδυρτικῶν πάντως καὶ φιλοφροσύνης τὸ ἄγαν περιπαθεῖς καὶ ταπεινὸν ἐπανορθούμενος. Ὅτι γὰρ οὐκ ἐμπαιθεῖς ἦν τὸ δάκρυον τοῦ Κυρίου, ἀλλὰ καὶ διδάσκαλικόν, ἐκείθεν δῆλον· Ἀδάμας ὁ φίλος ἡμῶν κεκοιμηται, ἀλλὰ πορεύομαι ἵνα ἐξυπνίσω αὐτόν. Τίς δὲ ἡμῶν κοιμώμενον ὀδύρεται φίλον, ὃν μικρὸν ὕστερον προσδοκᾷ διυπνίσειν; Ἀδάμας, δεῦρο ἐξω· καὶ ὁ νεκρὸς ζῶοποιεῖτο, καὶ ὁ δεδεμένος περιπατεῖ. Θαῦμα ἐν θαύματι· κειρίαις δεδέσθαι τοὺς πόδας, καὶ μὴ κωλύεσθαι πρὸς τὴν κίνησιν· μεῖζον γὰρ ἦν τὸ ἐνισχύον τοῦ ἐμποδίζοντος. Πῶς οὖν ὁ τὰ τοιαῦτα ἐνεργεῖν μέλλων, δακρύων ἀξίον τὸ συμβᾶν ἔκρινεν; Ἡ δὲ δῆλον, ὅτι πανταχόθεν ἡμῶν τὸ ἀσθενὲς ὑπερείδων, μέτροις τισὶ καὶ ὅροις τὰ ἀναγκαῖα περιέλαβε πάθη· τὸ μὲν ἀσυμπαθὲς ὡς θηριῶδες ἐκκλίνων, τὸ δὲ φιλόδιπον καὶ πολυὺς ὀργὴν ὡς ἀγεννὲς παραιτούμενος. Ὁ δὲ Ἰωβ, τί; μὴ ἀδამάντινος ἦν τὴν καρδίαν; μὴ ἐκ λίθου ἦν αὐτῷ πεποιημένα τὰ σπλάγχνα; Ἔπεσον αὐτῷ δέκα παῖδες ἐν βραχείᾳ καιροῦ ῥοπῇ, μιᾷ πληγῇ συντριβέντες, καὶ ἐν τῷ οἴκῳ τῆς θυμηδίας, ἐν τῷ καιρῷ τῆς ἀπολαύσεως, ἐπικταταίσαντος αὐτοὺς τοῦ διαβόλου τὸ οἶκημα. Εἶδος τράπεζαν αἵματι μεμιγμένην· εἶδος παῖδας διαφόρους μὲν κατὰ τὸν χρόνον ἀποτεχθέντας, κοινῇ δὲ ὑπεξελθόντας τοῦ βίου (3) τὸ τέλος. Καὶ οὐκ ὤμωξεν, οὐ κατετίλατο κόμην, οὐκ ἀφῆκε τινα φωνὴν ἀγεννῆ, ἀλλὰ τὴν ἀοιδίμον ἐκείνην καὶ παρὰ πᾶσιν ἀνυμνουμένην εὐχαριστίαν ἀπεφθέγγετο· Ὁ Κύριος ἔδωκεν, ὁ Κύριος ἀφείλετο· ὡς τῷ Κυρίῳ ἔδοξεν, οὕτως καὶ ἐγένετο· εἴη τὸ ὄνομα Κυρίου ἐδόξηται. Μὴ ἀσυμπαθὲς ὁ ἀνθρώπος; Καὶ πῶς; ὅς γε περὶ αὐτοῦ λέγει· Ἐγὼ ἐκλαυσα ἐπὶ παντὶ θλιβομένῳ. Ἀλλὰ ἄρα μὴ ἐψεύδετο ταῦτα λέγων; Καὶ μὴ μαρτυρεῖ αὐτῷ ἡ ἀλήθεια, ὅτι πρὸς ταῖς λοιπαῖς ἀρεταῖς καὶ ἀληθινὸς ἦν· Ἀνθρώπος γὰρ, φησὶν, ἀμειπτος, δίκαιος, θεοσεβής, ἀληθινός. Ἀλλ' οἱ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων ὥδαίς τισι πρὸς τὸ κατηφές πεποιημέναις καταθρηνοῦσι, καὶ μέλεσι γοεροῖς ἐκτρίχειν αὐτοὺς τὰς ψυχὰς ἐπιτιθεύουσι· καὶ ὥσπερ τῶν τραγῳδῶν ἰδίῳ ἐστὶ τὸ ἀνάπλασμα καὶ ἡ σκευὴ, μεθ' ἧς τὰ θέατρα καταλαμβάνουσιν· οὕτως οἴονται προστρίχειν καὶ τῷ πενθοῦντι πρόπον εἶναι σχῆμα, μέλαν ἱμάτιον, καὶ αὐχμηρὰν κόμην, καὶ σκότος ἐν οἴκῳ, καὶ ῥύπον, καὶ κόνιν, καὶ μέλος στυγνόν, ἀεὶ νεαρὸν τῆς λύπης τὸ τραῦμα τῇ ψυχῇ

²² Joan. xi, 11. ²³ ibid. 43. ²⁴ Job i, 21. ²⁵ Job xxx, 25. ²⁶ Job i, 1.

(1) Ex hom. De gratiarum actione, 29.

(2) Ibid., 50.

(3) Blou. Addidimus hanc vocem ex acd' ce Regio et contextu.

διασώζοντι (1)· οὐκ εἰδότες (2), ὅτι ψυχὴ ἡ ἀπαξ A προσδεθεῖσα τῷ πόθῳ τοῦ κτίσαντος, καὶ τοῖς ἐκεῖ κάλλεσιν ἐνεσθισμένη φαιδρύνεσθαι, τὸ περιχαρὲς αὐτῆς καὶ εὐθυμον ὑπὸ τῆς ποικίλης μεταπτώσεως τῶν σαρκικῶν παθημάτων οὐ μεταβαλεῖ, ἀλλὰ τὰ τοῖς ἄλλοις λυπηρὰ προσθήκην εὐφροσύνης ποιήσεται. Ὡς γὰρ οἱ ἀσθενεῖς τὰ ἔμματα, τῶν ἄγαν λαμπρῶν τὰς ὁφείας ἀπάγοντες, ἀνθεσι καὶ πόαις προσαναπαύουσιν· οὕτω χρὴ καὶ τὴν ψυχὴν μὴ συνεχῶς καταδέλπειν τὸ λυπηρὸν, μηδὲ τοῖς παροῦσιν ἀνιαροῖς προσκείσθαι, ἀλλὰ πρὸς τὴν θεωρίαν τῶν ὄντως ἀγαθῶν περιάγειν αὐτῆς τὰ ἔμματα.

4. Αἱ γὰρ λύπαι τὴν ψυχὴν, ὡς τὸ πῦρ τὸν χρυσὸν, ἀπελέγχουσι· καὶ τῷ ὄντι τοῖς καλῶς παρεσκευασμένοις αἱ θλίψεις οἷον ἐ τροφαὶ τινεῖς εἰσιν, ἀθλη- B τικὰ (5) γυμνάσια, ἐπὶ τὴν παρῶσαν δόξαν τὸν ἀγωνιστὴν προβιβάζουσαι. Ἡ δὲ εἰς ἄγαν κατῆφεια γίνεται τῆς ἁμαρτίας αἰτία, τῆς μὲν λύπης βαπτίζουσης τὸν νοῦν καὶ ἀμυχανίας ἐμποιοῦσης ὀλιγον, τῆς δὲ ἀπορίας τῶν λογισμῶν τὴν ἀχαριστίαν ἀπογεννώσης. Αἰσχροὶ οὖν, εὐλογεῖν μὲν ἡμᾶς ἐπὶ τοῖς χρηστοτέροις, σωπᾶν δὲ ἐπὶ τοῖς σκυθρωποτέροις καὶ ἐπιτόνοις πράγμασιν. Ἀλλὰ τότε καὶ πλέον εὐχαριστεῖν δεῖ, εἰδότες, ὅτι Ὁρ ἄρα αὖ Κύριος, παιδεύει, μαστιγοῖ δὲ πάντα υἱὸν ὃν παραδέχεται. Καὶ ῥύεται ἐκ θλίψεως τοὺς ἁγίους αὐτοῦ ὁ Θεός, οὐκ ἁδοκιμάστους αὐτοὺς καταλιμπάνων, ἀλλὰ τὴν ὑπομονὴν αὐτοῖς χαρίζομενος. Εἰ γὰρ ἡ θλίψις ὑπομονὴν κατεργάζεται, ἡ δὲ ὑπομονὴ δοκιμὴν· ὁ τὴν θλίψιν ἀφαιρούμενος, τῆς δοκιμῆς ἑαυτὸν ἀπεστερη- C σεν. Ὡς οὖν οὐδεὶς στεφανοῦται ἄνευ ἀνταγωνιστοῦ, οὕτως οὐδὲ δόκιμος ἀποφανθῆναι δύναται εἰ μὴ (4) διὰ θλίψεων. Ἐκ πασῶν οὖν τῶν θλίψεων ῥύσεται αὐτοὺς, οὐχὶ μὴ ἐὼν αὐτοὺς θλίβεσθαι, ἀλλὰ σὺν τῷ πειρασμῷ καὶ τὴν ἔκθεσιν τοῦ δύνασθαι ὑπενεγκεῖν χαρίζομενος. Ὁ δὲ λέγων μὴ πρέπειν τῷ δικαίῳ τὴν θλίψιν, οὐδὲν ἕτερον λέγει, ἢ μὴ ἀρμόζειν τῷ ἀθλητῇ ἀνταγωνιστῇ.

5. Ἐπεὶ δὲ φέρει παραμυθίαν ὕδρομένοισι ἡ κοι- νωνία τῶν στεναγμῶν, ἐπιστυγνάζειν μὲν ταῖς συμφοραῖς τῶν πεπονθότων ἀκόλουθον. Οὕτω γὰρ ἑαυτὸν οικειώσῃ τοῖς πάσχουσι, μὴ καθιλαρευόμενος τῶν συμφορῶν, μηδὲ ἐναδιαφορῶν τοῖς ἄλλοις ἀλγύμασιν. Οὐ μὴν περαιτέρω γε συνεκφέρεσθαι τοῖς λυ- D πουμένοις προσῆκεν, ὥστε ἡ συνεκδοξία, ἡ συνθρηνεῖν τῷ πεπονθότῃ, ἢ ἐν τοῖς ἄλλοις μιμεῖσθαι καὶ ζηλοῦν τὸν ἐσχωτῶμένον ὑπὸ τοῦ πάθους, οἷον

⁹⁷ Hebr. xii, 6. ⁹⁸ Rom. v, 3. ⁹⁹ I Cor. x, 13.

(1) Διασώζοντι. Sic uterque codex. Editi διασώζον τι. Minus commode contextus, διασώζον referendo ad μέλος.

(2) Οὐκ εἰδότες. Hæc verba usque ad ποιήσεται non reperta in contextu.

(3) Ἀθλητικὰ. Legitur in contextu, ἀθλητικὰ καὶ γυμνάσια.

(4) Εἰ μὴ. Prima vocula addita ex contextu et

A squalidam, tenebras in domo, sordes, pulverem, et lugubrem cantum, mœroris vulnus semper recens in animo servanti : nescientes animam quæ semel Conditoris sui capta est desiderio, earumque rerum quæ illic sunt pulchritudine exbilarari assuevit, summum illud gaudium et alacritatem, corporum perturbationum vicissitudine non mutare, imo quæ cæteris sunt molesta, ad lætitiæ accessionem convertere. (5) Ut enim ii, quibus oculi infirmi sunt, obtutus suos a rebus nimis fulgidis deflectunt, eosque florum et herbarum recreant conspectu : ita quoque non debet anima semper sibi

4. Molestiæ siquidem animum, ut ignis aurum probant : (6) atque reipsa afflictiones, quasi quædam alimenta ac athleticæ exercitationes, quæ bene præparatis atque instructis : quæ athletam ad præternam gloriam deducunt. (7) Nimia vero tristitia causa sit peccati, quod demergat mentem mœror, inducatque vertiginem desperatio, et vitium ingrati animi pariat consilii inopia. (8) Turpe est igitur nos benedicere in rebus secundis, silere vero in tristibus et adversis. Imo tunc etiam gratias uberiorès agere oportet, cum noverimus, quod Quem diligit Dominus, castigat, flagellat autem omnem filium quem recipit⁹⁷. (9) Itaque liberat ex tribulatione sanctos suos Deus, non quod illos contra probationem relinquat, sed quod patientiam ipsis largiatur. Nam si tribulatio patientiam operatur, patientia vero probationem⁹⁸ : qui tribulationem detrectat, probatione se ipse privat. Quem admodum ergo nemo coronatur sine adversario : sic neque probatus quisquam pronuntiari potest, nisi per tribulationes. Ex omnibus igitur tribulationibus ipsos eruet, non quod divexari eos non sinat, sed quod cum tentatione exitum etiam præbeat, adeo ut ferre valeant⁹⁹. Qui vero afflictionem justo minime convenire asserit, nihil aliud dicit quam athletæ non congruere adversarium cum quo decertet.

545 5. (10) Quoniam vero societas gemituum affert solatium lugentibus, par fuerit de alienis calamitatibus ac ærumnis affligari. (11) Nam hoc pacto afflictorum conciliaturus tibi es benevolentiam, neque hilarem te ostendens ob eorum adversitates, neque alienam afflictionem indifferenter perferens. Minime tamen convenit dolentium miseriis plus æquo commoveri, sic ut aut conclames, aut lugeas cum afflictato, aut alienis in rebus hominem

Regio codice. Paulo post idem codex, ῥύεται.

(5) Ex hom. De gratiarum actione, 32.

(6) Ex hom. in psal. xxxiii, 143.

(7) Ex hom. In famem et siccitatem, 68.

(8) Ex hom. in psal. xxxiii, 144.

(9) Ibid., 146.

(10) Ex hom. Adversus calumn. S. Trinitatis, 609.

(11) Ex hom. in mart. Julitium, 41.

a tristitia obœcæcatum imiteris æmulerisque : exempli causa, si una cum ipso te ipse includas, et induaris veste atra, si pariter jaceas humi, comamque negligas. Ex iis enim magis crescit quam elevatur calamitas. (1) Attamen abs re non fuerit, iis quæ accidunt angere, et tacite de adversis afflictari, ita ut ex vultu, qui cogitatione defixus sit, exque modestia, quæ gravitatem adjunctam habeat, animi affectum significes. Ubi autem ad colloquium ventum est, non statim ad objurgationes devenire decet, velut jacentibus insultantem ac illudentem. Nam objurgationes iis quorum animus præ tristitia cruciatur, molestæ sunt et graves : simulque sermones eorum qui nullo prorsus doloris sensu afficiuntur, ægre audiuntur a mœrentibus, et ad eos consolandos vim non habent persuadendi. (2) Quemadmodum enim oculo inflammato lenimentum vel tenerrimum dolorem affert; ita animæ gravi mœre afflictæ, etiamsi multum solatii ferat oratio, molesta tamen quodammodo videtur, in ipso doloris articulo adhibita. (3) Quando autem videris fratrem lugentem ob peccatorum poenitentiam, lacrymare cum viro ejusmodi, ac illius commiserescere; tunc etenim tibi licebit ex malis alienis tuum corrigere. Nam qui servidas lacrymas pro peccato proximi effundit, dum fratrem deslet, medetur sibi metipsi. Luge peccati causa. Animæ ægritudo est peccatum, mors est animæ immortalis, peccatum luctu atque irrequietis lamentis dignum est. Ob hoc fluant lacrymæ omnes, nec cessent duci ex pectore imo suspiria. Sic Jeremias deflebat qui ex populo peribant; idemque cum sibi naturales lacrymæ non satis essent, lacrymarum fontem inquirebat et extremam mansionem¹. Pro omnibus autem his gratias agemus Christo Deo nostro, cui debetur omnis gloria, honor et adoratio, simul et principio carenti ejus Patri, et sanctissimo vivificantique Spiritui, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

DE PATIENTIA ET LONGANIMITATE.

SERMO XIII.

1. (4) Nemo ex malis quæ passus est, adducatur ut cogitet ac dicat res nostras providentia nulla gubernari, neque Domini administrationem ac iudicium incuset : sed in athletam Job intueatur, ipsumque sibi cogitationum meliorum consilium adhibeat. Reputet omnia ex ordine certamina, in quibus ille victor exstitit, et quot jaculis a diabolo petitis lethalem nullam plagam acceperit. **546** Evertit quidem illius domesticam prosperitatem, eundemque alternis adversitatum nuntiis obruere statuerat. Cum enim prior cladem aliquam adhuc ænuntiaret, nuntius alter rerum deteriorum tristitiam afferens veniebat : malaque connectebantur

¹ Jerem. xi, 1.

(1) Ex hom. in mart. Julittam, 42.

(2) Ex epist. vi, 78.

(3) Ex hom. in mart. Julittam, 42.

(4) Ex hom. Quod mundanis adhærendum non

A συγκαθεργνύναι ἑαυτὸν καὶ συμμελανειμονεῖν, καὶ χαμαὶ συγκαθῆσθαι, καὶ κουρὰς ἀμελεῖν. Ἐκ τούτων γὰρ ἐπιτείνειν μᾶλλον ἔστι τὴν συμφορὰν, ἢ καταπραῦνειν. Ἀλλὰ δάκνεσθαι μὲν ὑπὸ τῶν γινομένων, καὶ ἡσυχῇ τοῖς λυπηροῖς ἐπισυγνάζειν προσῆκεν, ἐν συννοίᾳ προσώπου, καὶ σεμνότητι βάρους ἐχούσης τὸ τῆς ψυχῆς πάθος διασημαίνοντα. Φθεγγόμενον δὲ, οὐκ εὐθύς ἐπιτηδῶν ταῖς ἐπιτιμήσεσι προσῆκεν, ὥσπερ ἐναλλόμενον καὶ ἐπεμβαίνοντα τοῖς κειμένοις. Φορτικὸν γὰρ τοῖς ὑπὸ λύπης τὴν ψυχὴν κεκακωμένοις ἡ ἐπιτίμησις, καὶ ἅμα δυσπαράδεκτοί εἰσι τοῖς κάμνουσι, καὶ πρὸς παρηγορίαν ἀπίθανοι τῶν ἀπαθῶς παντάπασι διακειμένων οἱ λόγοι. Ὡσπερ γὰρ ὀφθαλμῷ φλεγμαίνοντι καὶ τὸ ἀπαλώτατον τῶν παρηγορημάτων ἀνίαν ἐμποιεῖ· οὕτω καὶ ψυχῇ ὑπὸ θλίψεως βαρεῖας κεκακωμένῃ, καὶ πολλὴν παράκλησιν φέρῃ ὁ λόγος, ὀχληρὸς πως εἶναι δοκεῖ ἐν τῇ περιωδυνίᾳ προσφερόμενος. Ὅταν δὲ τῆς ἐπὶ μετανοίᾳ τῶν ἡμαρτημένων τὸν ἀδελφὸν ὀδυρόμενον, σύγκλαυσον τῷ τοιοῦτῳ, καὶ σύμπαθε (5)· καὶ γὰρ σοι ὑπάρξει ἐν ἄλλοις πάθεσι τὸ οἰκεῖον ἐπανορθοῦσθαι. Ὅ γὰρ ὑπὲρ τῆς τοῦ πλησίον ἡμαρτίας θερμὸν ἀποστάξας δάκρυον, ἑαυτὸν ἐξέσαστο, δι' τὸν τὸν ἀδελφὸν ἀπωδύρατο. Ὑπὲρ ἡμαρτίας κλαῖε. Αὕτη ἀβρύστια ψυχῆς, αὕτη θανάτος ἔστι τῆς θανάτου, αὕτη πένθους ἀξία καὶ ὀδυρμῶν ἀσιγήτων. Ἐπὶ ταύτῃ πᾶν δάκρυον ῥέει, καὶ μὴ διαλείπει στεναγμὸς ἐκ μέσης καρδίας ἀναπνεύμενος. Οὕτως ἐκλαίειν Ἱερεμίας ἐπὶ τοῖς ἀπολλυμένοις τοῦ λαοῦ· ὃ γὰρ ἐπειδὴ οὐκ ἤρκει τὸ ἐκ φύσεως δάκρυον, πηγὴν ἐπέζητει δακρύων καὶ σταθμὸν ἔσχατον. Ὑπὲρ δὲ τούτων ἀπάντων εὐχαριστήσωμεν Χριστῷ τῷ Θεῷ ἡμῶν, ὅτι αὐτῷ πρέπει πᾶσα δόξα, τιμὴ καὶ προσκύνησις, σὺν τῷ ἀρχῇ Πατρὶ, καὶ τῷ παναγίῳ καὶ ζωοποιῷ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

HEPI ὙΠΟΜΟΝΗΣ ΚΑΙ ΜΑΚΡΟΘΥΜΙΑΣ.

ΛΟΓΟΣ ΙΓ'.

1. Μηδεὶς ἐξ ὧν ἐπαθε λυπηρῶν ἀναπεισθῇ λογίσασθαι τι καὶ λέγειν, ὡς ἄρα οὐδεμία πρόνοια τάττει τὰ καθ' ἡμᾶς, μηδὲ κατηγορεῖται τῆς οἰκονομίας τοῦ Δεσπότου καὶ κρίσεως· ἀλλ' εἰς τὸν ἀθλητὴν ἰὼν ὁράτω, κακείνον σύμβουλον ποιέσθω τοῦ κρείττονος. Ἀναλογιζέσθω τοὺς ἀγῶνας ἅπαντας ἐφεξῆς, ἐν οἷς ἐκεῖνος ἡρίστευσε· καὶ πόσοις βέλεσιν ὑπὸ τοῦ διὰ βόλου βληθείς, οὐκ ἐδέξατο καιρίαν πληγὴν. Περιεῖλε μὲν γὰρ αὐτοῦ τὴν εὐπραγίαν τῶν οἰκείων, καταχῶσαι δὲ αὐτὸν ταῖς ἐπαλήθεις τῶν κακῶν ἐδουλεύσατο φήμαις. Ἐτι γὰρ τοῦ προτέρου τὴν τοιάνδε συμφορὰν ἐξαγγέλλοντος, ἕτερος ἄγγελος ἤρχετο, χειρόνων πραγμάτων φέρων κατῆρειαν· ἀλλήλους τε ἐπι-

sit, 171.

(5) Καὶ σύμπαθε. Hæc addidimus ex codice Regio. Legitur in contextu hujus editionis συμπάθει [f. συμπάθει].

συνήπτετο τὰ θειὰ, καὶ τὴν τῶν κυμάτων ἐπιδρομὴν ἐζήλουν αἱ συμφοραὶ, καὶ πρὶν ἢ παυθῆναι τὸ πρότερον δάκρυον, ἐτέρου προσήγειτο πρόσφαις. Ὁ δὲ ὥσπερ τις πρόσβολος εἰσάγεται, τὰς τοῦ χειμῶνος ὑποδεχόμενος προσβολὰς, καὶ ἀλλοιῶν εἰς ἀφρὸν τῶν κυμάτων τὴν βίαν, καὶ τὴν εὐγνώμονα πρὸς τὸν Δεσπότην ἡφείει φωνὴν, καὶ οὐδὲν τῶν συμβαινόντων δακρύων ἠξίωσεν. Ἐπειδὴ δὲ ἡκέ τις ἀγγέλλων, ὡς τοῖς παισὶ καὶ ταῖς θυγατέραςιν εὐωχουμένοις ἐπετίναξε πνευμά τι βίαιον τὸ τῆς εὐφροσύνης δωματίον, τότε μόνον τὴν ἐσθῆτα διέβρῆξε, τὸ τῆς φύσεως ἐπιδεικνύμενος συμπαθὲς, καὶ ὅτι πατὴρ εἴη φιλόστοργος οἷς ἔπραττε μαρτυρούμενος· καὶ ταῖς εὐσεβέσιν ἐκαίνας φωναῖς κοσμῶν τὸ γινόμενον, ἔλεγεν· Ὁ Κύριος ἔδωκεν, ὁ Κύριος ἀφείλετο· ὡς τῷ Κυρίῳ ἔδοξεν, οὕτω καὶ ἐγένετο· μονονουχὶ τοιαῦτα βούων· Ἐκλήθην πατὴρ, ἐφ' ὅσον ὁ τοῦτό με ποιήσας ἐβούλετο χρόνον. Περιελὲν μου τὸν ἐκ τῆς γονῆς στέφανον ἐβουλεύσατο πάλιν, οὐ διαμάχομαι περὶ τῶν ἰδίων αὐτῷ. Κρατεῖται τὸ τῷ Δεσπότη ἁποδοῦν· αὐτὸς ἐστὶν ὁ πλάστης τοῦ γένους, ἐγὼ δὲ ὄργανον· τί με χρὴ δοῦλον θύτα δυσχεραίνειν ἀνόνητα (1), καὶ μέμφεσθαι ψῆφον ἣν οὐ δύναμαι λύειν. Τοιούτοις τὸν διάβολον ὁ δίκαιος κατηκόντιζε ῥήμασιν. Ἐπειδὴ δὲ αὐτὸν νικῶντα εἶδε πάλιν ὁ δυσμενής, καὶ οὐδενὶ τοῦτων τιναχθῆναι δυνάμενον, αὐτῇ τῇ σαρκὶ τὸ τῆς πείρας προσῆγε μηχανήμα, καὶ τὸ σῶμα μαστίξας ἀρρήτοις πληγαῖς, σκυλήκειν ἀναδίδοσθαι πηγὰς ἐξ αὐτοῦ παρεσκεύασε· καὶ τῶν τῆς βασιλείας θρόνων τὸν ἄνδρα καταγαγὼν, ἐπὶ κοπρίας ἐκάθισεν (2). Ὁ δὲ καὶ τοιούτοις βαλλόμενος πάθεισιν, ἀκίνητος ἔμενε· καὶ σπαρταττομένου τοῦ σώματος, ἀσπίλον (3) ἐφύλαττε τὸν τῆς εὐσεβείας θησαυρὸν ἐν τῷ κρυπτῷ τῆς ψυχῆς.

2. Οὐκ ἔχων τοίνυν ὃ τι ποιήσει λοιπὸν ὁ πολέμιος, ἐπὶ τὴν τῆς ἀρχαίας ἐπιβουλῆς ἔρχεται μνήμην· καὶ τὴν τοῦ γυναιίου διάνοιαν ὑποσύρας εἰς ἀσεβῆ γνῶμην καὶ βλάβημον, δι' ἧς ἐκείνης σαλεύειν ἐπιπαρῶ τὸν ἀθλητὴν. Καὶ ἡ μὲν πρὸς τὸν μακρὸν πόνον (4) ἀπαγορεύσασα, τῷ δικαίῳ παρίστατο, κάτω νενεύκουσα, καὶ τὰς χεῖρας ἐπὶ τοῖς ὀρωμένοις συγκρούουσα, καὶ τοὺς τῆς εὐσεβείας αὐτῷ καρποὺς ἐνεδίδουσα, καὶ καταλέγουσα μὲν τὴν παλαιὰν εὐθηνίαν τῶν οἰκείων, ὑποδεικνύσα δὲ τὰ παρόντα κακὰ, καὶ οἷον ἐξ οἷων ἔλαχε βίον, καὶ τίνα τῶν πολλῶν θυσιῶν ἐδέξατο παρὰ τοῦ Δεσπότη μισθόν. Ἐλεγέ τε αὖ τῆς μὲν τῶν γυναικῶν ὀλιγοψυχίας ἄξια ῥήματα, ταραχὰς δὲ πάντα ἄνδρα δυνάμενα, καὶ περιτρέφαι καὶ γενναίαν διάνοιαν. Πλανῆτις γὰρ καὶ λάτρις περιέρχομαι (5), ἡ βασιλεὺς δουλεύω, καὶ πρὸς τὰς τῶν ἐμῶν οἰκετῶν χεῖρας ἠνάγκασμαι βλέπειν, καὶ τρέφουσα πάλαι πολλοὺς, ἀγαπητῶς ἐκ τῶν ἀλλοτρίων παρατρέφομαι νῦν. Καὶ ὅτι καλὸν

A inter se, et calamitates fluctuum incursum imitabantur, atque priusquam priores lacrymæ sedarentur, aliarum afferebatur occasio. Sed ille tempestatis excepto impetu, et undarum vi in spumam commutata, velut scopulus stabat, mittebatque ad Dominum gratam illam vocem, nec quidquam eorum quæ accidebant, lacrymis dignum duxit. Ubi vero advenit qui narraret quemadmodum filiis et filiabus convivantibus violentus quidam ventus oblectationis domum conquassasset, tunc solum scidit vestem, ostendens condolentem naturam, atque iis agendis declarans patrem esse se liberorum amantem, piisque illis vocibus quod evererat ornans dicebat: *Dominus dedit, Dominus abstulit: sicut Domino placuit, ita et factum est*: tantum non clamans in hunc modum: Pater vocatus sum dum voluit qui me patrem effecit. Statuit rursus sobolis mihi coronam auferre, haud repugno quominus sua auferat. Obtineat quod Domino visum est; ipse est generis conditor, ego organum; quid necesse est, servus cum sim, dolere me frustra, ac de sententia quam nequeo irritam facere, conqueri? Verbis ejusmodi quasi jaculis justus ille diabolum confodit. Postquam autem iterum inimicus eum vidit esse victorem, nec ulla harum ærurnarum concuti posse, tentationis admovit machinamentum carni ipsi, et corpore infandis vulneribus percusso effecit, ut ex eo vermium fontes scaturirent; virumque ex regio throno deturbatum, in sterquilinio collocavit. Ille vero vel talibus angustiis lacessitus, permansit immotus; et lacerato corpore, pietatis thesaurum in recondito animæ recessu intaminatum servabat.

2. Cum igitur non haberet quod jam faceret hostis, insidiarum veterum recordatur; atque ad impiam ac blasphemam sententiam uxoris animum pertrahens, opera illius aggrediebatur athletam concutere. Ac illa quidem laboris diuturnitati cedens, justo astitit, humi prona, manus super iis quæ videbat complodens, pietatis ei fructus exprobrans, hinc veterem rei familiaris opulentiam recensens, illinc mala præsentia commonstrans, et qualem ex qualibus sortitus esset vitam, et quam pro multis sacrificiis mercedem a Domino recepisset. Et semper verba pusillo quidem mulierum animo digna proferebat, sed talia tamen, quæ virum omnem perturbare, et animum vel fortem subvertere possent. Vaga, inquiebat, et ancilla oberro, regina servio, et ad meorum famulorum manus respicere coacta sum, et quæ multos olim nutrivì, bene nunc mecum agi existimo si enutritur ex alienis. Addebat melius esse ac utilius si

* Job 1, 21.

(1) Ἀνόνητα. Sic uterque Regius codex et contextus. Male in editis nostris ἀνόνητα.

(2) Ἐκάθισεν. Sic uterque codex et contextus. Editi ἐκάθισεν.

(3) Ἀσπίλον. Contextus ἀσπίλον, inviolatum.

(4) Πόνον. Contextus χρόνον.

(5) Περιέρχομαι. Regius codex 1992 περιέρχομαι, φτάνω.

de terra se ipse excinderet, impiis verbis utendo, **547** et gladium iræ conditoris exacuendo, quam si malorum tolerantia sibi ipsi et uxori certaminum laborem proroget. Ille vero his verbis magis quam nullo malorum priorum offensus, et vultum ira replente, ad uxorem velut hostem conversus, quid dicit? *Quare tanquam unā de stultis mulieribus locuta es?* Depone, o mulier, inquit, illud consilium. Quousque dictis tuis dedecorabis vitam communem? Mentita es, et quod utinam Deus avertisset, institutum meum tuis istis verbis, et vitam meam calumnia aspersisti. Videor nunc mihi dimidia ex parte impie egisse: siquidem unum quidem corpus utrosque nos nuptiæ præstiterunt, sed tu prolapsa es in blasphemiam. *Si bona suscepimus de manu Domini, mala non sustinebimus?* Redigas tibi in memoriam præterita bona. Compensa bona malis. Nullius hominis vita perpetuo beata est: semper felicem esse, solius Dei est. Tu igitur si ob præsentia dolore afficeris, ex præteritis te ipsa consolare. Nunc lacrymaris, at prius risisti: nunc pauper es, at prius fuisti dives; bibisti limpidum vitæ laticem, jam turbidum bibens animo æquo patiare. Ne fluviorum quidem fluentia perpetuo apparent pura. Est autem fluvius vita nostra, ut nosti, continue fluens ac fluctibus alternatim sibi succedentibus referta. Etenim jam pars præterfluxit, pars adhuc transit: pars jam emersit e fontibus, pars vero emersura est, et ad commune mortis mare festinamus omnes. *Si bona suscepimus de manu Domini, mala non sustinebimus?* Cogimusne judicem nobis perpetuo paria suppeditare? docemusne Dominum, quomodo debeat vitam nostram moderari? Decreta sua penes ipsum sunt. Res nostras pro suo arbitratu regit. Est enim sapiens; et quod utile est, id suis servis admetitur. Cave curiosius perscruteris Domini iudicium. Æqui bonique fac solum quæ ab illius sapientia dispensantur. Quidquid dederit tibi, cum gaudio accipe. Ostende in adversis, existitisse te lætitia pristina dignam. His dicendis repulit Job et hunc diaboli assultum, et plenam ei cladis ignominiam incussit. Quid igitur hinc evenit? Fugit iterum ab illo morbus, tanquam qui accessisset frustra, nec quidquam amplius effecisset. Reversa caro in alteram pubertatem reviruit, floruit rursus vita omnibus rebus, et duplicatæ divitiæ undecunque in domum confluxerunt, ut quasi nihil amisisset, unam partem haberet, pars vero altera justo esset patientiæ merces. (1) Ex illo igitur animi fortitudinem unusquisque discamus, qui rebus suis retro sublapsis, ac egens ex divite, orbis ex pulchræ prolis parente temporis momento factus, non solum idem permansit, infractus animi sensus ubique retinens,

³ Job 11, 40. ⁴ ibid.

(1) Ex epist. 11, 73.

(2) *Ἐπιμετρεῖ*. Sic Regius codex. Editi *ἐπιμετρεῖν*. Contextus *ἐπιμετρεῖν*.

ἔφη καὶ χρήσιμον, ἀπεθέσει χρησάμενον ῥήμασι, καὶ ἑαυτὸν τῆς γῆς ἐκτεμεῖν, τὸ τῆς τοῦ κτίσαντος ὀργῆς ἀκονήσαντα ξίφος, ἢ διακαρτεροῦντα πρὸς τὰ θεινὰ, τὸν ἐν τοῖς ἀγῶσι μόχθον ἑαυτῷ τε καὶ τῇ συνοικούσῃ μηχανῶν. Ὁ δὲ ἐπὶ τούτοις τοῖς ῥήμασιν ἀχθεσθεὶς, ὡς ἐπ' οὐδενὶ τῶν προτέρων κακῶν, καὶ θυμοῦ τὸ βλέμμα πληρώσας, καὶ πρὸς τὴν γυναῖκα καθάπερ πρὸς πολεμίαν ἀποστραφεὶς, τί φησιν; *Ἰνα τί ὥσπερ μία τῶν ἀφρόνων γυναικῶν ἐφθέγγω;* Κατάθου, φησιν, ὦ γυναῖκα, τὴν συμβουλήν. Μέχρι τίνος τὴν κοινήν ἐν οἷς λέγεις ὑβρίζεις ζῶν; Ἐφεύσω, καὶ τὴν ἐμὴν, ὡς οὐκ ἠγόμην, ἀναστροφὴν διέβαλες ἐν οἷς ἐλάλησας, καὶ τὸν ἐμὸν βίον. Ἐξ ἡμισείας ἡσθεκνέαι νενόμικα νῦν. ἐπειδήπερ ἐν μὲν σῶμα ἀμφοτέρους ἡμᾶς ὁ γάμος ἐποίησε, σὺ δὲ εἰς βλασφημίαν κατέπεσας. Εἰ τὰ ἀγαθὰ ἐδεξάμεθα ἐκ χειρὸς Κυρίου, τὰ κακὰ οὐχ ὑποίσκομεν; Ἀνάμνησον τῶν φθασάντων σαυτὴν ἀγαθῶν· ἀντιστήκωσον τὰ κρείττω τοῖς χειροσιν. Οὐδενὸς ἀνθρώπων ὁ βίος διόλου μακάριος· τὸ διὰ παντὸς εὖ πράττειν μόνου Θεοῦ ἐστὶ. Σὺ δὲ εἰ τοῖς παρούσιν ἀλγείς, ἀπὸ τῶν προλαβόντων σαυτὴν παραμυθήσαι. Νῦν θαυρούεις, ἀλλ' ἐγέλασας πρότερον· νῦν πτωχεύεις, ἀλλ' ἐπλούτησας πρότερον. Ἐπιες τὸ διετὲς νῆμα τοῦ βίου, καὶ τὸ θολερὸν πίνουσα καρτέρησον. Οὐδὲ τὰ τῶν ποταμῶν ρεύματα διόλου φαίνεται καθαρὰ· ποταμός δὲ, ὡς οἶσθα, ὁ βίος ἡμῶν, ῥέων ἐνδελεχῶς, καὶ κύμασιν ἀλλεπαλλήλοις πληρούμενος. Τὸ μὲν γὰρ αὐτοῦ προέβρευσεν ἤδη, τὸ δὲ ἔτι πορεύεται, τὸ δὲ ἄρτι προέκυψε τῶν πηγῶν, τὸ δὲ μέλλει· καὶ πρὸς τὴν κοινήν ἅπαντες τοῦ θανάτου σπεύδομεν θάλατταν. Εἰ τὰ ἀγαθὰ ἐδεξάμεθα ἐκ χειρὸς Κυρίου, τὰ κακὰ οὐχ ὑποίσκομεν; Ἀναγκάζομεν τὸν κριτὴν ὁμοία χορηγεῖν τὰ πράγματα δι' αἰῶνος ἡμῖν; διδάσκομεν τὸν Δεσπότην, ὅπως χρὴ διεξάγειν τὸν ἡμέτερον βίον; Αὐτὸς τῶν οικείων ψήφων ἔχει τὴν ἐξουσίαν· ὅπως βούλεται, τάττει τὰ κατ' ἡμᾶς· σοφὸς δὲ ἐστὶ, καὶ τὸ λυσitelοῦν ἐπιμετρεῖ (2) τοῖς οἰκέταις. Μὴ περιεργάζου τοῦ Δεσπότη τοὺς κρίσεις· ἀγάπα μόνον τὰ παρὰ τῆς αὐτοῦ σοφίας οἰκονομούμενα. Ὅπερ ἂν διῷ σοι, τοῦτο δέχου μεθ' ἡδονῆς· δείξον ἐν τοῖς ἀλγεῖνοις ὡς καὶ τῆς εὐφροσύνης ἀξία τῆς πρόσθεν ἐτύγχανες. Ταῦτα ὁ Ἰωβ λέγων, ἀπεκρούσατο καὶ ταύτην τοῦ διαβόλου (3) τὴν προσβολήν, καὶ τελείαν αὐτῷ τὴν τῆς ἡττῆς αἰσχύνην ἐπήγαγε. Τί οὖν ἐντεῦθεν συνέβαιεν; Ἐφυγεν αὐθις ἡ νόσος αὐτὸν, ὡς εἰκῇ προσελθοῦσα, καὶ μηδὲν ἀνύσασα πλεόν. Ἀνέθαλεν εἰς δευτέραν ἡθὴν ἡ σὰρξ, ἦνθησεν ὁ βίος πάλιν τοῖς ἅπασιν, καὶ διπλασίῳ πανταχόθεν ἐπὶ τὸν οἶκον ὁ πλοῦτος συνέβρευσεν· ἵνα τὸ μὲν ὡς μηδὲν ἀπολωλεκῶς ἔχη, τὸ δὲ ὑπάρξῃ τῆς καρτερίας τῷ δικαίῳ μισθός. Ἐκ τούτου τοίνυν ἀνδρίαν ψυχῆς ἔκαστος παιδευώμεθα· ὅς οὐ μόνον, πρὸς τὰ ἐναντία τοῦ βίου

(3) *Τὸν διαβόλου*. Editi καὶ τοῦ διαβόλου, *Reppulit et uxorem et diaboli assultum*. Regium codicem et contextum sequi maluimus.

περιπεσόντος αὐτῷ, πένης ἐκ πλουσίου, καὶ ἀπαι-
 ἀπὸ καλλίπαιδος ἐν μιᾷ καιροῦ ῥοπῇ γενόμενος,
 διέμεινεν ὁ αὐτὸς, ἀταπεινῶτον πανταχοῦ τὸ τῆς
 ψυχῆς φρόνημα διασώζων· ἀλλ' οὔτε τὸν φίλων, τῶν
 συνεπιτείνόντων τὰ ἀλγεῖνά, παρωξύνθη.

3. Ἔστιν ὅτε καὶ κατὰ πείραν ταῖς ψυχαῖς αἱ τοῦ
 βίου δυσκολίαι τοῖς ἀνθρώποις προσάγονται, ἵν' ἐπὶ
 τῆς δυσκολίας ἀπελεγχθῶσιν οἱ δοκιμοί, εἴτε πλού-
 σιοι, εἴτε πένητες. Ἐκάτεροι γὰρ διὰ τῆς ὑπομονῆς
 δοκιμάζονται· κἀν τούτῳ μάλιστα τῷ καιρῷ δια-
 δείκνυται ὁ μὲν, εἰ κοινωνικὸς καὶ φιλάδελφος· ὁ
 δὲ, εἰ εὐχάριστος καὶ μὴ τοῦναντίον βλάσφημος,
 ταῖς τοῦ βίου περιφοραῖς ὀξέως συμμεταβάλλων τὸ
 φρόνημα. Καὶ κυβερνήτην μὲν ὁ χειμὼν, καὶ τὸν
 ἀθλητὴν τὸ στάδιον, τὸν στρατηγὸν ἡ παράταξις,
 τὸν μεγαλόψυχον ἡ συμφορὰ· τὸν Χριστιανὸν δὲ ὁ
 πειρασμὸς δοκιμάζει. Καὶ ὡς περ τοὺς ἀθλητάς οἱ
 τῶν ἀγώνων κάματοι τοῖς στεφάνοις προσάγουσιν,
 οὕτω καὶ τοὺς Χριστιανοὺς ἡ ἐν τοῖς πειρασμοῖς
 δοκιμασία πρὸς τὴν τελείωσιν ἄγει, ἐὰν μετὰ τῆς
 προεπόσης ὑπομονῆς εὐχαριστῇ πάσῃ τὰ οἰκono-
 μούμενα παρὰ τοῦ Κυρίου καταδεξώμεθα. Πένης
 εἴ; μὴ ἀθυμῆσης, ἀλλ' ἔχε τὴν ἐλπίδα πρὸς τὸν
 Θεόν. Μὴ γὰρ οὐκ ἐπιβλέπει τὴν στένωσιν; Ἔχει
 τὴν τροφὴν ἐν χειρὶ, καὶ παρέλκει τὴν δόσιν, ἵνα
 σου δοκιμάσῃ τὸ βέβαιον, ἵνα καταμῇ τὴν γνῶ-
 μιν, εἰ μὴ τῇ τῶν ἀκολάστον καὶ ἀγνωμόνων ἐστὶν
 ὁμοία. Καὶ γὰρ ἐκεῖνοι, μέχρι μὲν ἐν τῷ στόματι
 τὰ σιτία τυγχάνει, εὐφημοῦσι, κολακεύουσιν, ὑπερ-
 θαυμάζουσιν· ὀλίγον δὲ τῆς τραπέζης ὑπερτεθείης,
 ὡς περ τισὶ λίθοις ταῖς βλασφημίαις βάλλουσιν οὐς πρὸ
 βραχέως (1) διὰ τὴν ἡδονὴν προσεκυνοῦν. Ἥλιαν εἶχεν
 ὁ Κάρμηλος, ὅρος ὕψηλόν καὶ ἀσκήτητον, ἔρημος ἐρη-
 μων· ψυχὴ δὲ ἦν τῷ δικαίῳ τὰ πάντα, καὶ τῆς ζωῆς
 ἐφόδιον, ἡ πρὸς Θεὸν ἐλπίς. Ζῶν δὲ οὕτως, λιμῶ τὴν
 ζωὴν οὐκ ἀπῆλλαξεν· ἀλλ' οἱ ἀρπακτικώτεροι καὶ
 μάλιστα γαστρίμαργοι τῶν ὀρνίθων, οὗτοι διεκόμεζον
 τὰ σιτία, καὶ τροφῆς ἐγένοντο τῷ δικαίῳ διάκονοι,
 οἱ τὰς ἀλλοτρίας τροφὰς ἐκ συνήθειας ἀρπάζοντες·
 καὶ τῷ Δεσποτικῷ προστάγματι τὴν φύσιν διήμει-
 ψαν, πιστοὶ φύλακες γενόμενοι τῶν ἁρτῶν καὶ τῶν
 κρεῶν. Εἶχε καὶ ὁ Βαβυλώνιος λάκκος τὸν Ἰσραηλι-
 τὴν νεανίσκον, αἰχμάλωτον μὲν τὴν συμφορὰν, ἐλεύ-
 θερον δὲ τὴν ψυχὴν καὶ τὸ φρόνημα. Καὶ τί τὰ παρ' D
 ἐκεῖνον; Οἱ μὲν λέοντες παρὰ φύσιν ἐνήστευον, ὁ δὲ
 τούτου τροφεὺς Ἀβδακὸν ἐφέρετο δι' ἀέρος, κομι-
 ζοντος τοῦ ἀγγέλου μετὰ τῶν ὄψων τὸν ἄνθρωπον·
 καὶ ἵνα μὴ λιμῶ πισθῇ δίκαιος, τοσαύτης ὑπερ-
 ηνέχθη γῆς καὶ θαλάττης ὁ προφήτης ἐν μικρῷ μορίῳ
 καιροῦ, ὅσων ἐκ τῆς Ἰουδαίας μέχρι Βαβυλώνης
 ἠπλώσθαι. Τί δὲ πάλιν ὁ τῆς ἐρήμου λαὸς, οὗ Μωσῆς
 ἐπετρόπευσε; πῶς ὠκονομήθη τὸν βίον ἐν ἔτεσι
 τεσσαράκοντα; Οὐκ ἦν ἐκεῖ σπείρων ἀνὴρ, οὐ βοῦς
 ἔλκων ἄροτρον, οὐχ ἄλως, οὐ ληνὸς, οὐ ταμειὼν·

sed ne amicis quidem, qui ad consolandum vene-
 rant, insultantibus et dolores conjunctim intenden-
 tibus, ira commotus est.

eis παραμυθίαν ἔχόντων, ἐπεμβαίνόντων αὐτῷ καὶ

548 3. (2) Fit quoque aliquando, ut vitæ in-
 fortuna irrogentur hominibus ad animas proban-
 das, ut inter difficultates deprehendantur, qui
 probi sint, sive divites, sive pauperes. Ultrique
 enim per patientiam probantur: et maxime hoc
 tempore declaratur, sitne hic liberalis et fratrum
 amans; sitne ille gratus et beneficiorum memor,
 ac non contra blasphemus, cujus animus statim
 vitæ vicissitudinibus mutetur. (3) Navis quippe
 gubernatorem tempestas, athletam stadium, impe-
 ratorem acies, magnanimum virum calamitas,
 Christianum tentatio probat. (4) Quemadmodum
 enim certaminum labor athletas ad coronam, ita
 etiam Christianos probatio in tentationibus ad per-
 fectionem adducit, si modo ea quæ a Domino dis-
 pensantur, cum debita patientia in omni gratia-
 rum actione suscipiamus. (5) Panper es? cave
 animum abjicias, sed spem habeto in Deum. Nun-
 quid enim non videt angustiam? Habet cibum
 in manibus: sed differt largitionem, ut probet
 tuam constantiam, ut animum agnoscat, sitne
 intemperantibus et ingratis consimilis. Hi enim,
 dum in ore sunt cibi, benediciunt, adulantur, supra
 modum admirantur; paululum vero dilata mensa,
 blasphemias velut lapidibus impetunt eos quos
 paulo antea propter ciborum voluptatem colebant.
 Eliam habebat Carmelus, excelsus mons et inhabi-
 tabilis, solitudo solitarium: verum anima erat
 justo instar omnium, vitæque erat viaticum spes,
 quam in Deo reponebat. Elsi autem sic viveret,
 fame tamen vitam non finivit: sed avium rapacis-
 simæ et voracissimæ, hæ ipsæ afferebant cibum: et
 justo erant victus ministræ eædem, quæ solent
 alienos cibos diripere, ac transmutata per Domini
 præceptum natura, panis ac carniū fidæ custodes
 effectæ sunt. Habebat etiam Babylonius lacus
 Israelitam juvenem, calamitate quidem captivum,
 animo vero ac constantia liberum. Quid tum inde?
 Leones quidem præter naturam jejunabant, Haba-
 cuc vero illius altor terebatur per aerem, angelo
 hominem una cum obsoniis portante: et ne justus
 fame premeretur, tantum terræ ac maris spatium
 brevi temporis momento prætervectus est pro-
 pheta, quantum a Judæa ad Babylonem usque
 extenditur. Quid rursus solitudinis populus,
 Moyse præfecto? quomodo fuit ei per quadraginta
 annos dispensatus victus? Illic erat nemo, qui
 sementem faceret: non bos, qui traheret aratrum:
 non area, non torcular, non cella penaria: et ta-

* Dan. xiv, 50-58.

(1) Πρὸ βραχέως. Contextus addit ἴσα Θεῷ.

(2) Ex hom. in famem et siccitatem, 66.

(3) Ibid., 67.

(4) Ex epist. ci, 197.

(5) Ex hom. in famem et siccitatem, 67.

men sibi suppetebat victus citra sementem, citra arationem: fontes denique qui prius non exsisterant, sed in necessitate eruperant, petra subministrabat. Tu igitur velut strenuus Job, patiens esto in calamitate, et ne evertaris a tempestate, nec quidquam ex his, quas tecum vebis, virtutis mercibus abjicias. Serva in animo gratiarum actionem tanquam vecturam pretiosissimam, et tu quoque pro gratiarum actione voluptatem duplo majorem consequere.

4. (1) Atqui non is cui necessaria desunt, tolerans est: sed is, qui inter bonorum fruendorum copiam in malis ferendis perseverat. 549 (2) Eger es? æquanimitèr tolera, quoniam *Quem diligit Dominus castigat* *. Pauper es? lætare, quia manet te successio et hæreditas Lazari. Contumelias pateris propter nomen Christi? beatus es, quoniam tibi ista confusio angelici consortii gloriam parat. (3) Servus es? habe etiam eo nomine gratiam, est aliquis te dejectior; gratias repende, quod uni præstes, quod non sis addictus pistrino, quod plagas non accipias. Nemini procul dubio desunt gratias agendi occasiones. Fuste plecteris immerito? gaude spe futurorum. Jure damnatus es? sic etiam grates age. (4) Et quoniam bonæ quoque priscorum hominum actiones aut memorie successione ad nos usque conservantur, aut in poetarum aut historicorum monumentis custodiuntur, ne utilitas quidem quæ hinc nasci potest, desit nobis. Verbi gratia, homo quidam circumforaneus conviciis Periclem consectabatur; hic autem non attendebat; et die tota perstitit uterque, ille quidem permultis probis incessens, hic vero nequaquam curans. Deinde vespere jam facto, tenebrisque obortis vix discedentem Pericles facem præferens deduxit, ne sibi desineret exercitatio philosophiæ. (5) Rursus, cum percuteret quidam Sophronisci filium Socratem, in ipsam faciem facto sepius impetu: hic autem nihil repugnavit, sed sivit ebriosum illum iram suam exsatiare sic ut intumesceret jam ejus vultus præ plagis, essetque saniosus. Ubi autem ille a verberibus destitisset, Socrates quidem nihil aliud fecisse dicitur, quam fronti suæ quasi statuae inscripsisse auctorem, Talis faciebat; seque hoc modo vindicasse. (6) Quidam vero Euclidi Megarensi iratus, mortem ei minitatus est, ac juravit: hic vicissim juravit facturum utique, ut is placaretur, ac sibi infensus esse desineret. (7) Quin et illud Clinix, qui unus e Pythagoræ discipulis est, vix crediderim cum nostris institutis fortuito consentire, non consulto ea imitari. Ecquid autem erat, quod fecit ille?

* Hebr. xii, 6.

- (1) Ex hom. in quadraginta martyres, 154.
- (2) Ex hom. in psal. lxi, 192.
- (3) Ex hom. in mart. Julittam, 39.
- (4) Ex serm. De legendis libris gentilium, 178.
- (5) Ibid., 179.
- (6) Ibid., 178

καὶ τὴν τροφὴν εἶχον ἀσπορον καὶ ἀνήροτον· καὶ τὰς πηγὰς ἐχορήγει πέτρα. οὐ πρότερον οὕσαι, ἀλλ' ἐκραγεῖσας ἐπὶ τῆς χρεαίας. Καὶ οὐ τοίνυν καρτέρησον ἐπὶ τῆς συμφορᾶς, ὥς ὁ γενναῖος Ἰὼβ, καὶ μὴ παρατραπῆς ἐκ τοῦ κλύδωνος, μηδὲν ἀποδόλης ὧν φέρεις ἀγωνίμων τῆς ἀρετῆς. Ὡς βαρύτεμον ἐνθῆκην τὴν εὐχαρίστησαν διάσωσον ἐπὶ τῆς ψυχῆς, καὶ λήψῃ καὶ οὐ τῆς εὐ αἰσιστία τὰ διπλασίονα τὴν τροφὴν (8).

4. Καίτοι οὐχ ὁ ἀπορῶν τῶν ἀναγκαίων, καρτερικός· ἀλλ' ὁ ἐν ἀφρονίᾳ τῆς ἀπολαύσεως ἐγκαρτερῶν τοῖς δεινοῖς. Νοσεῖς; εὐθύμει, ὅτι *Ὁν ἀγαπᾷ Κύριος παιδεύει*. Πτωχεύεις; εὐφραίνου, ὅτι Λαζάρου σε τὰ ἀγαθὰ διαδέξεται. Ἀτιμάζῃ διὰ τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ; μακάριος εἶ, ὅτι σου ἡ αἰσχύνῃ εἰς δόξαν ἀγγέλου μεταβληθήσεται. Οἰκέτης εἶ; εὐχαρίστει καὶ οὕτως, ἔχεις τὸν σεαυτοῦ ταπεινότερον· εὐχαρίστει ὅτι ἐνὸς ὑπερέχεις, ὅτι μὴ ἐν τῷ μυλῶνι καταδεδικασαι, ὅτι μὴ πληγὰς λαμβάνεις. Οὐδένα ἐπιλείφουσιν αἱ τοῦ εὐχαρίστειν ἀφορμαί. Σὺλῃ ἀδίκως κολάζῃ; τῇ τῶν μελλόντων ἐλπίδι χαῖρε. Δικαίως κατεδικάσθης; καὶ οὕτως εὐχαρίστει. Ἐπεὶ δὲ καὶ πράξεις σπουδαῖαι τῶν παλαιῶν ἀνδρῶν, ἥ μνήμης ἀκολουθία πρὸς ἡμᾶς διασώζονται, ἥ ποιητῶν ἢ συγγραφέων φυλαττόμεναι λόγοις, μὴδὲ τῆς ἐντεῦθεν ὠφελείας ἀπολειπώμεθα. Οἶον, ἐλοιδόρει τὸν Περικλέα τῶν ἐξ ἀγορᾶς τις ἀνθρώπων· ὁ δὲ οὐ προσεῖχε· καὶ εἰς πᾶσαν διήρκεσε τὴν ἡμέραν, ὁ μὲν ἀφειδῶς πλύνων αὐτὸν τοῖς ὀνειδέσιν, ὁ δὲ οὐ μέλων αὐτῷ (9). Εἴτα, ἐσπέρας ἦδη καὶ σκότους ἀπαλλαττόμενον μόλις, ὑπὸ φωτὶ παρέπεμψε Περικλῆς, ὅπως αὐτῷ μὴ διαφθαρῇ τὸ πρὸς φιλοσοφίαν γυμνάσιον. Πάλιν ἐτυπτε τις τὸν Σωφρονίσκου Σωκράτην εἰς αὐτὸ τὸ πρόσωπον ἐμπεσὼν ἀφειδῶς· ὁ δὲ οὐκ ἀντήρεν, ἀλλὰ παρείχε τῷ παροινούντι τῆς ὀργῆς ἐμφορεῖσθαι, ὥστε ἐξοιδεῖν ἦδη καὶ ὑποῦλον αὐτῷ τὸ πρόσωπον ὑπὸ τῶν πληγῶν εἶναι. Ὡς δ' οὖν ἐπαύσατο τύπτων, ἄλλο μὲν οὐδὲν ὁ Σωκράτης ποιῆσαι, ἐπιγράψαι δὲ τῷ μετώπῳ λέγεται, ὥσπερ ἀνδριάντι τὸν δημιουργόν· Ὁ δεῖνα ἐποίη· καὶ τοσοῦτον ἀμύνασθαι. Εὐκλείδῃ δὲ τις τῷ Μεγαρόθεν παροξυνθεὶς, θάνατον ἠπειλήσε καὶ ἐπώμοσεν· ὁ δὲ ἀντώμοσεν, ἥ μὴν ἠλώσασθαι (10) αὐτὸν, καὶ παῦσειν χαλεπῶς πρὸς αὐτὸν ἔχοντα. Τὸ δὲ τοῦ Κλεινίου, τῶν Πυθαγόρου γνωρίμων ἐνὸς, χαλεπὸν πιστεῦσαι ἀπὸ ταυτομάτου συμβῆναι τοῖς ἡμετέροις, ἀλλ' οὐχὶ μιμησαμένου σπουδῇ. Τί δὲ ἦν ὃ ἐποίησεν ἐκεῖνος; Ἐξὼν δι' ὅρκου τριῶν ταλάντων ζημίαν ἀποφυγεῖν, ὁ δὲ ἀπέτισε μᾶλλον ἢ ὥμοσε, καὶ ταῦτα εὐορκεῖν μέλλων· ἀκούσας, ἐμοὶ δοκεῖν, τοῦ προστάγματος τοῦ τὸν ὅρκον ἡμῖν ἀπαγορεύοντος. Καὶ

- (7) Ibid., 179.
- (8) *Τὴν τροφὴν*. Sic Regius codex. Contextus et editi τῆς τροφῆς.
- (9) Αὐτῷ. Forte αὐτοῦ. Edit.
- (10) Ἠλώσασθαι. Lege, ἠλώσασθαι. Ib.

τοῦτ' ἐν τῷ τοῦ Κλεινίου, ἀδελφὸν ἐκείνῳ τῷ παρ-
αγγέλματι· τὸ δὲ τοῦ Εὐκλείδου, τῷ τοῖς διώκουσιν
εὐχεσθαι τὰ ἀγαθὰ, ἀλλὰ μὴ ἐπαρᾶσθαι· ὥς ὅγε ἐν
τούτοις προπαίδευθεις, οὐκ ἔτι ἂν ἐκείνοις ὡς ἀδυ-
νάτοις διαπιστήσιεν. Ἔστω σοι τοίνυν ἡ ἐντολὴ τοῦ
Θεοῦ σύνοικος, οἷόν τι φῶς καὶ διαύγειαν πρὸς τὴν
τῶν πραγμάτων διάκρισιν ἀδιαλείπτως παρεχομένη·
ἥ τις πόρρωθεν τὴν τῆς ψυχῆς σου ἐπιστάσιαν προ-
κατασχούσα, καὶ τὰς ἀληθεῖς περὶ ἐκάστου δόξας
προσευτρεπίζουσα, ὅπ' οὐδενὸς ἑάσει σε τῶν προσ-
πιπτόντων ἀλλοιωθῆναι· ἀλλὰ προσευτρεπισμένον τῇ
διανοίᾳ, ὥσπερ τινὰ σκόπελον θαλάσσης γείτονα,
ἀσφαλῶς καὶ ἀσείστως τῶν τε βιῶν πνευμάτων καὶ
κυμάτων (1) τὰς προσβολὰς ὑπομένειν, ἐν Χριστῷ
Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας
τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΠΕΡΙ ΜΕΛΛΟΥΣΗΣ ΚΡΙΣΕΩΣ.

ΛΟΓΟΣ ΙΑ'.

1. Ὅταν μέλλῃς ἐπὶ τινὰ ὁρμᾶν ἁμαρτίαν, ἐννόη-
σόν μοι ἐκεῖνο τὸ φρικτὸν καὶ ἀνύποιστον τοῦ Χρι-
στοῦ δικαστήριον, ἐν ᾧ προκαθίσταται μὲν ἐπὶ θρόνου
τινὸς ὕψους καὶ ἐπηρμένου ὁ κριτής, παρῆσθηκε δὲ
πᾶσα ἡ κτίσις ὑποτρέμουσα τὴν ἐπιφάνειαν αὐτοῦ
τὴν ἐνδοξον. Παράγεται δὲ μέλλομεν καθ' ἓνα εἰς
ἐξέτασιν τῶν βεβιωμένων ἡμῖν. Εἴτα τῷ πολλὰ πο-
νηρὰ πεποιηκότι κατὰ τὸν βίον, φοβεροὶ τινες καὶ
κατηφεῖς παρίστανται ἄγγελοι, πῦρ βλέποντες, πῦρ
ἀναπνέοντες, διὰ τὴν πονηρίαν τῆς προαιρέσεως
νυκτὶ τοιοῦτος τὰ πρόσωπα, διὰ τὸ κατηφές καὶ μισ-
άνθρωπον. Εἴτα βάραθρον βαθύ, καὶ σκότος ἀδιεξ-
όδευτον, καὶ πῦρ ἀλαμπές ἐν τῷ σκότει, τὴν μὲν καυ-
στικὴν δύναμιν ἔχον, τὸ δὲ φῶς ἀφρημένον. Εἴτα
σκολήκων τι γένος ἰοδόλων καὶ σαρκοφάγων, ἀπλή-
στως ἐσθίον καὶ μηδέποτε κορεννύμενον, ἀφορήτους
ὀδύνας ἐμποιοῦν τῇ καταθρόνῳ· εἴτα τὴν πασῶν
χαλεπωτάτην κόλασιν, τὸν ὀνιδισμὸν ἐκείνων, καὶ
τὴν αἰσχύνην τὴν αἰώνιον. Τούτων τῷ φόβῳ (2) παι-
δαγωγούμενος, οἶσινε χαλινῷ τινι ἀνάκοπτε τὴν ψυ-
χὴν ἀπὸ τῆς πρὸς τὰ φαῦλα ἐπιθυμίας. Ὁ γὰρ τὴν
ἡμέραν ἐκείνην καὶ τὴν ὥραν πρὸ ὀφθαλμῶν τιθέ-
μενος, καθ' ἣν πᾶσα ἡ κτίσις περιστήσεται τὸν κρί-
την, τὰς εὐθύνας τῶν πεπραγμένων ἀποδοῦσα, καὶ
αὖ μελετῶν τὴν ἐπὶ τοῦ ἀπαράλογιστου κριτηρίου
ἀπολογίαν· ὁ τοιοῦτος ἡ οὐδὲν παντελῶς, ἡ ἐλάχιστα
ἁμαρτήσεται· διότι τὸ ἁμαρτάνειν ἡμῖν κατὰ ἀπου-
σίαν τοῦ φόβου τοῦ Θεοῦ γίνεται. Οἷς δὲ ἂν ἐναργῆς
παρῇ τῶν ἀπειλουμένων ἡ προσδοκία, οὐδένα καιρὸν
δώσει τοῖς τοιοῦτοις ὁ σύνοικος φόβος εἰς ἀβουλήτους
πράξεις ἢ ἐνθυμήσεις ἐκπεσεῖν.

(1) Καὶ κυμάτων. Haec desumpsimus ex codice Re-
gio. Totus hic locus ἔστω σοι τοίνυν usque ad finem
non repertus in operibus S. Basilii.

(2) Τούτων τῷ φόβῳ. Sic Regius codex. Editi

A Jurejurando cum ei liceret talentorum trium effu-
gere multam, solvere maluit quam jurare, idque
cum non esset falso juraturus, praeceptum quo no-
bis jusjurandum interdicitur, ut mihi videtur, edo-
ctus. Atque hoc Cliniae factum, illi praecepto germa-
num est; Euclidis vero ei quod persequentibus
bene precari jubet, mala vero nequaquam: adeo
ut qui his jam antea fuerit imbutus, non amplius
nostris, ut impossibilibus, fidem derogat. Contu-
bernale igitur semper tibi Dei mandatum esto,
perpetuam tibi dans lucem, et veluti faciem praefer-
rens, discernendis dijudicandisque rebus: quod
quidem eminens animi tui principatum praecoccupans,
verasque de singulis opiniones prius informans
atque praeparans, nullis te casibus alienari atque
B immutari permittet: sed tota mentis acie praein-
structum, veluti quemdam vicinum mari scopulum,
rapidis violentorum ventorum et fluctuum impetus
Jesu Domino nostro, cui gloria in saecula saeculorum. Amen.

550 DE FUTURO JUDICIO.

SERMO XIV.

1. (3) Cum ad aliquod peccatum impelli te vi-
deris, horrendum illud et intolerabile Christi
tribunal, quaeso, cogita: in quo praesidet quidem
judex in alto quodam et sublimi throno, omnis
vero creatura ab gloriosum ejus conspectum con-
tremiscens astat; imo vero futurum est ut sin-
guli adducamur, eorum quae in vita egerimus
examen subituri. Deinde ei qui multa mala per
vitam perpetraverit, horribiles quidam ac morosi
angeli assident, ignem ex oculis emittentes, ignem
spirantes, adeo perversi animo judicioque deprava-
ti sunt: nocti vultu similes, ob faciei tetricita-
tem et hominum odio. Postea animo tibiingas
barathrum profundum, tenebras impenetrabiles,
ignem splendoris expertem, vim quidem urendi in
tenebris habentem, sed luce desitutum: subinde
vermium quoddam genus venenatum ac carnivo-
rum, edens insatiabiliter, nec unquam exsatiatum,
intolerabiles dolores morsibus inducens: postre-
mo supplicium omnium gravissimum, probrum
illud et dedecus sempiternum. Horum metu du-
ctus, quasi freno quodam a pravis concupiscentiis
tuam cohibe animam. (4) Qui enim diem illam
D atque horam ante oculos positam habet, in qua
creatura omnis actionum suarum rationem reddi-
tura judicem circumstabit, semperque suam pro
illo tribunali, quod decipi nequit, defensionem
meditatur, is aut nihil aut omnino levissima pecca-
bit, quia peccare nobis ob absentiam timoris
Dei contingit. Quibus autem clare observabitur
intentarum minarum expectatio, his nullum tem-
pus dabit insitus timor involuntarias actiones aut
cogitationes incidendi.

ταῦτα καί, etc. Contextus ταῦτα φοβοῦ καὶ τούτῳ.

(3) Ex hom. in psal. xxxiii, 151.

(4) Ex epist. clxxiv, 262.

2. (1) Srenui etenim Dei athletæ, qui cum invisibilibus inimicis per omnem suam vitam valde colluctati sunt, postquam eorum omnes insectationes effugerint, prope vitæ finem constituti, a sæculi principe examinantur, ut si reperiantur aut vulnera ex certaminibus, aut aliquas maculas, aut peccati vestigia retinuisse, detineantur: sin autem inveniantur invulnerati et intemerati, a Christo tanquam invicti et liberi in requiem transferantur. Et hæc ipso Domino discere potes, circa suæ passionis tempus dicente: *Nunc princeps hujus mundi venit, et in me non habebit quidquam*⁷. Enimvero qui peccatum non admiserat, nihil illum in se habere dicebat: satis autem fuerit homini, si audeat dicere: Venit princeps mundi hujus, et in me habebit pauca et parva. (2) Cogita, quæso, horrenda illa mala, quæ a Deo puniendis infliguntur: nimirum cum offundentur stellis tenebræ, deficietque lux solis, nec luna amplius illustrabitur, cum, fulminibus percurrentibus, horrendo cum fragore ruent tonitrua⁸; cum aer capiti imminens obscurabitur, ita ut cruciatus eorum qui iræ fuerint traditi, nulla ex parte solatium aut levamen admittat. Creatura enim, conditoris **551** administra⁹, vehementer ad iniquos plectendos exasperatur: mitigatur vero et demulcetur ad eos qui suam in ipso fiduciam reposuerint, afficiendos beneficio. Et quemadmodum Super uno peccatore penitentiam agente gaudium est in cælis¹⁰: ita quoque indignatio et tristitia est super iis, qui per peccatum a Conditor deficiunt. (3) Tum ignis qui diabolo et angelis ejus in supplicium paratus est, voce Domini interciditur; ut cum duæ sint in igne facultates, quarum una comburit, altera illustrat, ignis quidem asperitas, ac torquendi proprietas iis qui adustione digni sunt servetur; illius vero splendor et claritas ad hilaritatem eorum qui lætani ac beatam vitam acturi sunt, destinetur: adeo ut supplicii quidem ignis obscurus sit; qui vero in oblectamentum, vi careat comburendi. Neque ea in re tibi addubitandum esse cogita. (4) Nam cum rerum in vita gestarum merces retribuetur, natura ignis dividetur; cujus quidem lumen, justorum oblectamento: urendi vero molestia, peccatorum tribuetur ultioni. (5) Horribilior autem tenebris et igne æterno ignominia, in qua æternum vivent peccatores, semper ob oculos habentes vestigia admissi in carne peccati, quæ in modum indelebilis cujusdam tincturæ perpetuo in animæ eorum memoria permansura sunt. Paucorum autem est ac-

A 2. Καὶ γὰρ καὶ οἱ γενναῖοι τοῦ Θεοῦ ἀθλῆται, ἰκανῶς παρὰ πάντα τὸν βίον αὐτῶν τοῖς ἀοράτοις ἐχθροῖς προσπαλαίσαντες, ἐπειδὴν πάσας αὐτῶν ὑπεκφυγῶσι τὰς διώξεις, πρὸς τῇ τέλει τοῦ βίου γενόμενοι, ἐρευνῶνται ὑπὸ τοῦ ἀρχόντος τοῦ αἰῶνος, ἵνα ἂν μὲν εὐρεθῶσιν ἔχοντες τραύματα ἀπὸ τῶν παλαισμάτων, ἢ σπλους τινὰς καὶ τύπους τῆς ἀμαρτίας, κατασχεθῶσιν· ἂν δὲ ἀτρωτοὶ εὐρεθῶσι καὶ ἀσπίλοι, ὡς ἀκράτῃτοι ὄντες, ὡς ἐλευθεροὶ ὑπὸ Χριστοῦ ἀναπαύονται. Καὶ ταῦτα μάθοις ἂν ἐξ αὐτοῦ τοῦ Κυρίου λέγοντος περὶ τὸν καιρὸν τοῦ πάθους· *Nūn ὁ ἀρχὼν τοῦ κόσμου τούτου ἔρχεται, καὶ ἐν ἐμοὶ ἔξει οὐδέν*. Ἄλλ' ὁ μὲν μὴ ποιήσας ἀμαρτίαν, ἔλεγεν ἔχειν οὐδέν· ἀνθρώπῳ δὲ αὐταρκες, ἂν τολμήσῃ εἰπεῖν, ὅτι· Ἔρχεται ὁ ἀρχὼν τοῦ κόσμου τούτου, καὶ ἐν ἐμοὶ ἔξει ὀλίγα καὶ μικρά. Ἐννόησάν μοι τοιγαροῦν τὰ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ φοβερά ἐπιπίπτοντα τοῖς κολαζομένοις, ὅταν σκότως μὲν γένηται ἀστέρων, ἀφ' ἑγῆς δὲ ὁ ἥλιος, καὶ ἡ σελήνη οὐκ ἔτι (6) πεφωτισμένη, ὅταν σκηπτοὶ διατρέχοντες, καὶ βρονταὶ φοβερῶς καταβῇ γινόμεναι· ὅταν ὑπὲρ κεφαλῆς ἀήρ ἐσκοτισμένος ὑπάρχῃ, ὡς πανταχόθεν ἀπαρμύθητον εἶναι τοῖς τῇ ὀργῇ παραδοδομένοις τὴν βάσανον. Ἡ γὰρ κρίσις, τῷ ποιήσαντι ὑπηρετοῦσα, ἐπιτείνεται μὲν εἰς κόλασιν κατὰ τῶν ἀδίκων, ἀνίσταται δὲ εἰς εὐεργεσίαν ὑπὲρ τῶν ἐπ' αὐτῷ πεποιθῶτων. Καὶ καθάπερ· *Ἐὰν ἐνὶ (7) ἀμαρτωλῶ μετανοοῦντι χαρὰ γίνεται ἐν τοῖς οὐρανοῖς*, οὕτω καὶ παροξυσμὸς καὶ λύπη ἐπὶ τοῖς ἀποστατοῦσι διὰ τῆς ἀμαρτίας τοῦ κτίσαντος. Τότε τὸ πῦρ ἡτοιμασμένον εἰς κόλασιν (8) τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ διακόπτεται τῇ φωνῇ τοῦ Κυρίου· ἵνα ἐπειδὴ δύο εἰσιν ἐν τῷ πυρὶ δυνάμεις, ἡ τε καυστικὴ καὶ ἡ φωτιστικὴ, τὸ μὲν δριμύ καὶ κολαστικὸν τοῦ πυρὸς τοῖς ἀξίοις τῆς καύσεως προσαπομείνῃ, τὸ δὲ φωτιστικὸν αὐτοῦ καὶ λαμπρὸν τῇ φωιδρότητι τῶν εὐφραينوμένων ἀποκληρωθῇ· ὡς ἀλαμπὲς εἶναι τὸ πῦρ τῆς κολάσεως, ἀκαυστον δὲ τὸ τῆς ἀναπαύσεως ἀπομείναι (9). Καὶ μὴ ἀμφίβαλλε. Ἐν γὰρ ταῖς τῶν βεβιωμένων ἡμῶν ἀνταποδόσεσι, τοῦ πυρὸς ἡ φύσις διαιρεθῆσεται· καὶ τὸ μὲν φῶς, εἰς ἀπλόασιν τοῖς δικαίοις· τὸ δὲ τῆς καύσεως ὀδυνήν, τοῖς κολαζομένοις ἀποταχθήσεται. Φοβερωτέρα δὲ τοῦ σκότους καὶ τοῦ πυρὸς τοῦ αἰωνίου ἡ αἰσχύνῃ ἐστίν, ἥ μέλλουσι συνδιακονεῖν **D** οἱ ἀμαρτωλοὶ, ἀεὶ ἐν ὀφθαλμοῖς ἔχοντες τὰ ἔχνη τῆς ἐν σαρκὶ ἀμαρτίας, οἷονε τινας βαφῆς ἀνεκπλύντου, τῇ μνήμῃ τῆς ψυχῆς αὐτῶν εἰς τὸ διηνεκὲς ἀναμένοντα (10). Ὀλίγων δὲ ἐστὶ τὸ προσελθεῖν τῷ φωτὶ τῷ ἀληθινῷ, καὶ ἀποκαλύψαι, καὶ μετὰ τὴν ἀποκάλυψιν τῶν κρυπτῶν, μὴ ἀπελθεῖν αἰσχυνθέντας τὰ πρόσωπα. Θεοῦ γὰρ ἄλλοτρίως, καὶ ἀποστροφή, καὶ τῶν

⁷ Joan. xiv, 30. ⁸ Matth. xxiv, 29. ⁹ Sap. v, 18-21. ¹⁰ Luc. xv, 10.

(1) Ex hom. in psal. vii, 99.

(2) Ex comment. in Isaiam, 581.

(3) Ex hom. in psal. xxviii, 121.

(4) Ex hom. vi in Hexaem. 52.

(5) Ex hom. in psal. xxxiii, 147.

(6) *Οὐκ ἔτι*. Sic contextus, cui favent nostri codices. In his enim legitur οὐκ ἔστι. Editi οὐκ ἔσται.

(7) *Ἐνὶ*. Deest in cod. 1992

(8) *Εἰς κόλασιν*. Hæc desunt in eodem codice.

(9) *Ἀπομείναι*. Uterque codex ἀπομένη. Ibidem cod. 1992 μὴ ἀμφίβαλλε ὡς ἐν ταῖς, etc.

(10) *Ἀναμένοντα*. Idem codex ἐπιμένοντα. Contextus παραμένοντα.

ἐν τῇ γεέννῃ προσδοκωμένων κολάσεων ἀφορητότερον ἔστι καὶ βαρύτερον τῷ παθόντι, ὡς ὀφθαλμῷ φωτὸς στέργει, καὶ μὴ ὁδύνῃ προσῆ. Πᾶσαν γὰρ ὁμοῦ τὴν ἀφ' οὗ γεγόνασιν ἀνθρώποι τῷ λόγῳ τις συλλαβὴν καὶ εἰς ἐν ἀθροίσας εὐδαιμονίαν, οὐδὲ πολλοστὴν μέρει τῶν ἀγαθῶν ἐκείνων εὐρήσει παρισυμένην· ἀλλὰ πλεῖον τοῦ ἐν ἐκείνοις ἐλαχίστου τὰ σύμπαντα τῶν τῆδε καλῶν κατὰ τὴν ἀξίαν ἀφαισθηκότα, ἥ καθ' ὅσον σκιά καὶ ὄναρ τῶν ἀληθινῶν (1) ἀπολείπεται. Μᾶλλον δὲ, ἐν' οἰκισιτέρῳ χρῆσθαι παραδείγματι, ὅσα ψυχὴ τοῖς πᾶσι τιμιωτέρα σώματος, τοσοῦτω καὶ τῶν βίων ἐκατέρων ἐστὶ τὸ διάφορον.

A *cedere ad veram lucem, ac revelare, et post occultorum revelationem, facie non confusa abire. Dei enim a nobis alienatio atque aversio, illi qui eam patitur, intolerabilior graviorque est quam cætera gehennæ-exspectata supplicia : ut oculo privatio luminis, licet alius non adsit dolor.* (3) Si quis enim omnem simul ex quo homines nati sunt felicitatem sermone complexus, in unum coacervaverit, eam tamen comperiet ne minimæ quidem bonorum illorum parti æquiparandam esse; sed omnia præsentis vitæ bona plus a minima futurorum dignitate distare, quam a rebus veris umbram utar, quanto anima omnibus præstat corpori, tanta

3. Ἄλλ' οἱ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων, διὰ τὸ, ὅ μὲν **B** *δαρήσεται πολλὰς, ὁ δὲ λίγας, τέλος εἶναι τῆς κολάσεως τοῖς κολαζομένοις φασιν. Ὅπερ οὐκ ἐν τῇ τοῦ χρόνου παρατάσει ἢ συμπληρώσει, ἀλλ' ἐν τῇ διαφορᾷ τῆς κολάσεως γίνεται. Τοῦ γὰρ Κυρίου ποτὲ μὲν ἀποφαινομένου, ὅτι ἀπελεύσονται οὗτοι εἰς κόλασιν αἰώνιον, οἱ δὲ δίκαιοι εἰς ζωὴν αἰώνιον· ποτὲ δὲ ἐκπέμποντος τινος εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον τὸ ἡτοιμασμένον τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ, καὶ ἀλλοτε ὀνομάζοντος γέενναν πυρὸς, καὶ ἐπιφέροντος· Ὅπου ὁ σκώληξ αὐτῶν οὐ τελευτᾷ, καὶ τὸ πῦρ οὐ σβέννυται· καὶ ἔτι πάλιν διὰ τοῦ προφήτου περὶ τινων εἰρηκότος, ὅτι ὁ σκώληξ αὐτῶν οὐ τελευτήσει, καὶ τὸ πῦρ αὐτῶν οὐ σβεσθήσεται· τούτων καὶ τῶν τοιούτων παρατάσει τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς κειμένων, ἐν πάντως καὶ τοῦτο τῆς μεθοδεῖας τοῦ διαβόλου, τὸ τοὺς πολλοὺς τῶν ἀνθρώπων, ὥσπερ ἐπιλανθανομένους τῶν τοσοῦτων καὶ τοιούτων τοῦ Κυρίου ἀποφάσεων, τέλος κολάσεως, εἰς τὸ μᾶλλον κατατολμᾶν τῆς ἀμαρτίας, ἐαυτοῖς ὑπογράφειν. Εἰ γὰρ τῆς αἰωνίου κολάσεως ἔσται ποτὲ τέλος, ἔξει πάντως καὶ ἡ αἰώνιος ζωὴ. Εἰ δὲ ἐπὶ τῆς ζωῆς τοῦτο νοῆσαι οὐ καταδεχόμεθα, πῶς ἂν ἔχοι λόγον τῇ κολάσει τῇ αἰώνιῳ τέλος δίδόναι; Ἡ γὰρ τοῦ αἰωνίου προσθήκη ἐφ' ἐκατέρων ἐπίσης κεῖται. Ἀπελεύσονται γὰρ οὗτοι, φησὶν, εἰς κόλασιν αἰώνιον· οἱ δὲ δίκαιοι, εἰς ζωὴν αἰώνιον. Ὅστε καὶ τὸ, Δαρήσεται πολλὰς, καὶ λίγας, οὐχὶ τέλος, ἀλλὰ διαφορὰν κολάσεως δηλοῖ. Εἰ γὰρ ὁ Θεὸς δίκαιος κριτὴς ἐστίν, οὐ μόνον τοῖς ἀγαθοῖς, ἀλλὰ καὶ τοῖς πονηροῖς, ἀποδίδους ἑκάστῳ κατὰ τὴν πράξιν αὐτοῦ, δύναται εἶναι ὁ μὲν τις πυρὸς ἀσβέστου ἄξιος, καὶ τοῦτου ἦτοι μαλακωτέρου, ἢ μᾶλλον φλέγοντος· ὁ δὲ τις σκώληκος ἀτελευτήτου, καὶ τοῦτου πάλιν ἢ πραότερον ὀδυνῶντος, ἢ σφοδρότερον, κατὰ τὴν ἀξίαν ἑκάστου· καὶ ἄλλος (2) γεέννης, διάφορα πάντως ἐχούσης τὰ κολαστήρια· καὶ ἕτερος τοῦ ἐσωτέρου σκότους, ἐνθα ὁ μὲν τις ἐν κλαυθμῷ μόνον, ὁ δὲ τις καὶ ἐν βρυγμῇ τῶν ὀδόντων, διὰ τὸ ἐπιτεταμένον τῶν πόνων γίνεται. Καὶ τὸ ἐξύτερον δὲ σκότος*

B 3. Sed homines multi propter eum Scripturæ locum qui habet, (4) *Hic quidem vapulabit multis, ille vero paucis* ¹¹, finem tandem suppliciorum habituros esse eos qui puniuntur asserunt. Sed tamen ut hic multis vapulet, ille vero paucis, non temporis diuturnitate aut complemento, sed penæ diversitate perficitur. Cum enim Dominus pronuntiet aliquando hos in supplicium æternum ituros, justos autem in vitam æternam ¹²; aliquando vero mittat quosdam in ignem æternum paratum diabolo et angelis ejus ¹³, et alibi gehennæ ignis mentione facta, subjiciat illud : *Ubi vermis eorum non moritur, et ignis non exstinguitur* ¹⁴; cumque rursus de quibusdam dixerit per prophetam, vermem eorum non moriturum, neque ignem eorum extinctum iri ¹⁵ : hæc igitur et horum similia cum in multis divinæ Scripturæ locis habeantur, hoc quoque unum profecto est ex artificiis diaboli, ut multi homines velut obliti tot et talium Domini sententiarum, quo majore cum audacia peccent, sibi finem supplicii fingant. **552** Etenim si æterni supplicii futurus est aliquando finis, finem utique habitura est etiam vita æterna. Quod si non possumus illud de vita æterna intelligere, qua ratione supplicio æterno ascribitur finis? Nam æqualiter pro utroque habetur æterni adjectio. *Ibunt enim, inquit, hi in supplicium æternum : justi autem in vitam æternam* ¹⁶. Itaque etiam illud, *Vapulabis multis, et paucis* ¹⁷, non finem, sed diversitatem supplicii significat. Si enim Deus justus iudex est, non bonis solum, sed malis etiam, reddens unicuique juxta opera sua, potest alius esse dignus igne inextinguibili, qui aut mollius aut acrius adurat : alius verme nunquam morituro, qui etiam aut mitius aut acerbius excruciet pro cujusque merito : alius gehenna, quæ varia ac penitus diversa supplicia habeat ; alius exterioribus tenebris, ubi hic quidem in fletu solum, ille vero in dentium etiam stridore ob dolorum vehemen-

¹¹ Luc. xii, 47. ¹² Matth. xvi, 46. ¹³ ibid. 41. ¹⁴ Luc. xii, 47.

¹⁵ Marc. ix, 45. ¹⁶ Isa. lxxvi, 24. ¹⁷ Matth. xiv,

(1) *Τῶν ἀληθινῶν. Codex uterque pro his vocabulis habet. τῶν ἀγαθῶν.*

(2) *Καὶ ἄλλος. Cod. 1902 καὶ ἄλλος τόπος, Ac*

alius gehennæ locus.

(3) *Ex serm. De legendis libris gentilium, 174.*

(4) *Ex Regulis fusiis tractatis, 306, 307.*

tiam existat. Quin et exteriores illæ tenebræ alias e iam prorsus esse interiores indicant. Et illud quod dictum est in Proverbiis ¹⁸, *In profundum inferni*, declarat quosdam esse in inferno quidem, sed non in profundo inferni, qui leviores poenam perferant. Minime autem existimaveris me veluti nutrium quamdam matrem, larvas tibi ac terricula obtrudere, quemadmodum illæ infantibus puerulis incomposite pertinaciterque flentibus factitare consueverunt, eosque fictis et commentitiis narrationibus compescunt. Hæc enim non fabulæ, sed minime mendax sermo longe ante voce promulgatus. Tibique certo persuadeas velim, futuram aliquando diligentem actæ vitæ pervestigationem. (1) Affixisti fratrem? par exspecta. Rapuisti inferiorum facultates, pugnīs pauperes cecidisti, per convicia incussisti pudorem, calumniatus es, mentitus es, alienis nuptiis parasti insidias, pejerasti, terminos patrum transposuisti, orphanorum invasisti possessiones, viduas oppressisti, bonis promissis prætulisti præsentem voluptatem? Vicem his dignam exspecta. Qualia enim unusquisque seminat, talia et metet. Cæterum si quid etiam boni abs te perpetratum est, remunerationem similiter exspecta.

4. (2) Cogita autem, o homo, diem extremam (siquidem non tu solus sæculum æternum vives), anxietatem, suffocationem, mortis horam, urgentem Dei sententiam, festinantes angelos, animum interea graviter perturbatum, et conscientia peccatrice amare excruciatum, seque miserabiliter ad ea quæ hic sunt convertentem, ac ineluctabilem longe illius peregrinationis necessitatem. Describe mihi in mente tua extremum communis vitæ finem, cum veniet Filius hominis in gloria sua. *Veniet enim et non silebit* ¹⁹: nimirum quando veniet iudicaturus vivos et mortuos, atque unicuique secundum opus suum redditurus; quando tuba illa magnum quiddam ac horrendum sonans excitabit eos qui ab orbe condito dormierint, **553** et procedent qui bona fecerint, in resurrectionem vitæ, qui vero mala, in resurrectionem iudicii ²⁰. Revoca tibi in memoriam Danieli oblatam Dei visionem, quomodo nobis ob oculos iudicium ponat. *Aspicebam, inquit, donec throni positi sunt, et Antiquus dierum sedit. Flumen ignis trahebat in conspectu ejus. Mille millia deserviebant ei, et dena millia denu millium assistebant ei. Iudicii quoque locum constituit, et libri aperti sunt* ²¹, bona, mala, manifesta, occulta, actiones, verba, cogitationes, omnia acervatim, ut ab omnibus et angelis et hominibus exaudiri pos-

A ὑποφαίνει πάντως εἶναι καὶ ἐσώτερον. Καὶ τὸ, *Εἰς πνυθμένῳ ᾧδου*, ἐν Παροίμαις εἰρημένον δηλοῖ, ὅτι εἰσὶ τινες ἐν τῷ ᾧδῳ μὲν, οὐκ ἐν πνυθμένῳ δὲ ᾧδου, κουφοτέραν ὑπομένοντες τὴν κόλασιν. Καὶ μὴ με νομίσης ὥσπερ μητέρα τινὰ τροφὸν, ψευδῇ σοι μορμολύκειᾳ ἐπισείειν, ὥσπερ ἐκείναι ποιεῖν περὶ τοὺς νηπίους τῶν παίδων εἰσβάσιν, ὅταν θρηνώσιν ἀτακτα καὶ ἀπέραντα, καὶ δι' ἐπιπλάσεως τῶν διηγημάτων κατασιγάξουσιν. Ταῦτα γὰρ οὐ μῦθος, ἀλλὰ λόγος ἀψευδὴς προκεκρυγμένος φωνῇ (3). Καὶ ἰσθὶ ἀκριβῶς, ὅτι γενήσεται τῶν βεβιωμένων ἑλεγχος ἀκριβής. Ἐθλίψας τὸν ἀδελφόν; ἐκδέχου τὸ ἴσον. Ἡρπάσας τὰ τῶν ὑποδεεστέρων, κατεκονδύλισας πένητας, κατήσχυνας ἐν λοιδορίαις, ἐσυκοφάντησας, κατεψεύσω, ἀλλοτριόεις ἐποδούλους γάμοις, ἐπιώρχησας, ὄρια πατέρων μετέθηκας, κτήμασιν ὀρφανῶν ἀπῆλθες (4), χήρας ἐξέθλιψας, τὴν παρούσαν ἡδονὴν τῶν ἐν ἐπαγγελίαις ἀγαθῶν προετίμησας; Ἐκδέχου τούτων τὴν ἀντιμέτρῃσιν. Οὐα γὰρ σπεῖρει ἕκαστος, τοιαῦτα καὶ θερίσει. Καὶ μέντοι καὶ εἰ τι τῶν ἀγαθῶν πέπρακται σοι, κἀκεῖνων ἐκδέχου παραπλησίως (5) τὰς ἀντιδόσεις.

4. Λάβε τοίνυν εἰς ἔννοιαν. τὴν ἐσχάτην ἡμέραν, ὡ ἄνθρωπε (οὐ γὰρ δὴ σὺ μόνος τὸν αἰῶνα βιώσεις), καὶ τὴν συνοχὴν (6) καὶ πνιγμὸν, καὶ θανάτου ὥραν, καὶ ἀπόφασιν Θεοῦ κατεπεύγουσαν, καὶ ἀγγέλους ἐπισπεύδοντας, καὶ ψυχὴν ἐν τούτοις δεινῶς θορυβουμένην, καὶ ἀμαρτωλῶ συνεδῶτι πικρῶς μαστιγούμενην (7), καὶ πρὸς τὰ τῆδε ἐλευθέρως ἐπιστρέφουσαν, καὶ ἀπαραίτητον τῆς μακρᾶς ἐκείνης ἀποδημίας ἀνάγκην. Διάγραψόν μοι τῇ διανοίᾳ τὴν τελευταίαν τοῦ κοινοῦ βίου καταστροφὴν, ὅταν ἔλθῃ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ. Ἦξει γάρ, καὶ οὐ παρὰσιωπήσεται· ὅταν ἔλθῃ κρίναι ζῶντας καὶ νεκροὺς, καὶ ἀποδοῦναι ἕκαστῳ κατὰ τὴν πρᾶξιν αὐτοῦ· ὅταν ἡ σάλπιγξ ἐκείνη, μέγα τι καὶ φοβερόν ἡχήσασα, τοὺς ἀπ' αἰῶνος ἐξυπνίση καθεύδοντας, καὶ ἐκπορεύσονται οἱ τὰ ἀγαθὰ ποιήσαντες εἰς ἀνάστασιν ζωῆς, οἱ δὲ τὰ φαῦλα πράξαντες εἰς ἀνάστασιν κρίσεως. Μνήσθητι τῆς τοῦ Δανιὴλ θεοπτίας, ὅπως ἡμῖν ὑπ' ὅλῳ ἀγειτὴν κρίσιν. Ἐθεώρουν, φησὶν, ἕως οὗ ὁρόνοι ἐτέθησαν, καὶ Παλαιὰς ἡμερῶν ἐκαθέζετο. Ποταμὸς πνυρὸς εἰλινερ (8) ἔμπροσθεν αὐτοῦ. Χίλιναι χιλιάδες ἐλειτούργουν αὐτῷ, καὶ μύρια μυριάδες παρειστήκεισαν αὐτῷ. Κριτήριον ἐκάθισεν, καὶ βίβλοι ἀνεφύθησαν, τὰ καλὰ, τὰ φαῦλα, τὰ φανερά, τὰ κεκρυμμένα, τὰ πράγματα, τὰ βήματα, τὰ ἐνθυμήματα, τὰ πάντα

¹⁸ Prov. ix, 8. ¹⁹ Psal. xlix, 3. ²⁰ Joan. v, 39. ²¹ Dan. vii, 9-10.

(1) Ex hom. in psal. lxi, 198.

(2) Ex epist. xlv, 138.

(3) Φωνῇ. Sic Regius codex 1992, melius quam editi φωνῇ. Paulo post idem codex καὶ ἰσθι. Hic autem locus ab his verbis, καὶ μὴ μενομήσης, usque ad illa, ἑλεγχος ἀκριβής, non repertus in contextu.

(4) Ἀπῆλθες. Forte ἐπῆλθες. Edit.

(5) Παραπλησίως. Magis arridet hæc scriptura,

quam quod legitur in contextu πολλαπλασίους, multiplicem remunerationem.

(6) Τὴν συνοχὴν. Regius codex 1992 λάβ- μοι τὴν συνοχὴν.

(7) Μαστιγουμένην. Sic idem codex et contextus. Editi προσμαστιγουμένην. Mox idem codex διὰ τὴν ἀπαραίτητον.

(8) Εἰλινερ. Contextus εἰλινε

ἀθρόως εἰς ἐξάκουστον τοῖς πᾶσι καὶ ἀγγέλοις καὶ ἀνθρώποις σαφῶς ἀνακαλύπτουσαι. Πρὸς ταῦτα ποταποὺς εἶναι ἀνάγκη τοὺς κακῶς βεβιωκότας; Ποῦ ἄρα ἡ ψυχὴ ἐκείνη καταδύσεται, ἢ ἐν ὕψει τοσούτων θεατῶν ἐξαίφνης ὀφθεῖσα αἰσχύνῃς ἀνάπλεως; πόρῳ δὲ σώματι τὰς ἀπεράντους ἐκαίνας καὶ ἀνυποίστους ὑποστήσεται μάστιγας, ὅπου πῦρ ἄσβεστον, καὶ σκόλης ἀθάνατα κολάζων, καὶ πυθμὴν ἄδου σκοτεινὸς καὶ φρικώδης, καὶ οἰμωγαὶ πικραὶ, καὶ ὀλολυγμὸς ἐξαίσιος, καὶ κλαυθμὸς, καὶ βρυγμὸς ὀδόντων, καὶ πέρας οὐκ ἔχει τὰ δεινὰ; Τοῦτων οὐκ ἔστιν ἀπαλλαγὴ μετὰ θάνατον, οὐδὲ τις ἐπινοία, οὐδὲ μηχανὴ τοῦ διεκδύναι τὰ πικρὰ κολαστήρια. Ταῦτα φεύγειν ἔξεστι νῦν. Ἔως ἔξεστιν, ἑαυτοὺς ἀπὸ τοῦ πτώματος ἀναλάβωμεν, μηδ' ἀπελπίσωμεν ἑαυτῶν, ἔάν ἀναλύσωμεν ἀπὸ τῶν κακῶν. Ἔστιν ὁδὸς σωτηρίας, ἔάν θέλωμεν. Σὲ ζητεῖ ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς, ὁ καταλιπὼν τὰ μὴ πεπλανημένα. Ἐάν ἐπιθῶς σεαυτὸν, οὐκ ὀκνήσει, οὐδ' ἀπαξιώσει σε ὁ φιλόθρωπος ἐπὶ τῶν ὤμων βαστάσαι τῶν ἰδίων, χαίρων ὅτι εὗρεν αὐτοῦ τὸ πρόβατον τὸ ἀπολωλὸς. Ἔσθηκεν ὁ πατήρ καὶ ἀναμένει τὴν σὴν ἀπὸ τῆς πλάνης ἐπάνοδον. Μόνον ἀνάλωσον, καὶ ἔτι σοὶ μακρὰν ὁδόν, προσδραμὼν ἐπιπείσεται (1) ἐπὶ τὸν τράχηλόν σου, καὶ φιλικὸς ἀσπαρμοῖς περιπτύσσεται τὸν ὑπὸ τῆς μετανοίας ἤδη κεκαθαμένον. Κἂν ἐγκαλέσῃ τις τῶν ἐσθάναι δοκούντων, ὅτι ταχὺ προσελήφθης, αὐτὸς ὁ ἀγαθὸς (2) ὑπὲρ σου ἀπολογήσεται, λέγων· Εὐφρανθῆναι δεῖ καὶ χαρῆναι, ὅτι οὗτος ὁ Υἱὸς μου νεκρὸς ἦν, καὶ ἀνέζησε, καὶ ἀπολωλὼς, καὶ εὗρέθη. Αὐτῷ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΠΕΡΙ ΑΡΧΗΣ ΚΑΙ ΕΞΟΥΣΙΑΣ.

ΛΟΓΟΣ ΙΕ'.

1. Καλὸν αἰετὸν τὸ χεῖρον ὑπὸ τοῦ κρείττονος ἀγεσθαι· πολλάκις γὰρ ἀκρισία δῆμου τὸν χεῖριστον εἰς ἀρχὴν προσέστησεν. Προσθίκει τοῖνυν τὸν ἐπὶ πάντων ἐπὶ συνέσει καὶ εὐσταθείᾳ καὶ τῇ κατὰ τὴν ζωὴν ἀκριθείᾳ μεμαρτυρημένον διαφέρειν, τοῦτον προστήσασθαι (3) εἰς τὸ καθηγείσθαι τῶν ἄλλων, ἵνα τὸ ἐν τούτῳ ἀγαθὸν κοινὸν πάντων τῶν μιμουμένων γίνηται. Πρὸς γὰρ τὸ τῶν κρατούντων ἥθος πλάττεσθαι πέφυκεν, ὡς τὰ πολλὰ, τὸ ἀρχόμενον· ὥστε ὅποιοι ποτ' ἂν οἱ ἀγοντες ὦσι, τοιοῦτον ἀνάγκη καὶ τὸν ἀγόμενον εἶναι. Καὶ ὅποιοι δ' ἂν ὦσιν οἱ προσεστώτες, τοιαῦτα ὡς ἐπὶ πολὺ καὶ τὰ ἥθη τῶν ἀρχομένων πέφυκε γίνεσθαι. Καὶ ὥσπερ, εἰ πλείονες ζωγράφοι ἐνὸς προσώπου χαρακτῆρα γράφοιεν, πᾶσαι αἱ εἰκόνες ὁμοίως πρὸς ἀλλήλας ἔξουσιν, διὰ τὸ τῷ ἐνὶ ὁμοιοῦσθαι· οὕτω τὰ πολλὰ ἥθη, εἰ πρὸς τὴν τοῦ ἐνὸς μίμησιν βλέποιν, πᾶσιν ὁμοίως ἀγαθὸς τοῦ βίου χαρακτῆρ ἐπιλάμψει. Καὶ γὰρ ἡ ἀληθὴς καὶ

A sint, clare et aperte revelantes. Ad hæc quomodo affectos necesse est esse eos, qui male vixerint? Ubi itaque anima illa abscondetur, quæ in oculis tot spectatorum subito visa fuerit dedecoris plena? quali verò corpore infinita illa et intolerabilia perferet supplicia, ubi ignis inextinctus, et vermis indesinenter puniens, et immum inferi tenebrosus et horrendum et ululatus amari, et ejulatus ingens, et ploratus, et stridor dentium, et ubi mala finem non habent? Ab his post mortem liberari non datur, neque est industria ulla, neque ars effugiendi amara supplicia. (4) Hæc nunc vitare licet. Dum autem licet, erigamus nosmetipsos ex casu, neque de nobis ipsi desperemus, si a malis discesserimus. Est via salutis, si modo velimus. (5) Quærit te pastor bonus, ovibus, quæ non errare, derelictis. Te ipse si dederis, non cunctabitur, neque dedignabitur suis ipsius humeris portare, lætus quod ovem suam perditam invenerit. Stat pater ac exspectat tuum ab errore reditum. Revertere tantummodo, teque longe adhuc stante, accurrens cadet in collum tuum, et amicis amplexibus jam pœnitentia expurgatum complectetur. (6) Quod si quispiam ex iis, qui stare sibi videntur, vitio verterit, quod cito assumptus es, ipse ille bonus pater pro te respondebit, dicens: Lætandum est et gaudendum, quia hic filius meus mortuus erat, et revixit, et disperditus erat, et inventus est¹¹. Illi gloria in sæcula sæculorum. Amen.

DE IMPERIO AC POTESTATE.

SERMO XV.

1. (7) Imbecilliores semper a præstantioribus regi ac gubernari decet: pessimo enim principatum popularis sæpenumero detulit imprudentia. (8) Consentaneum est igitur, ut qui omnium testimonio ceteros sapientia, et fortitudine, atque exacta integrioris vitæ ratione antecellit, aliis dux præficiatur, ut quidquid in eo boni est, commune omnium imitantium fiat. (9) Enimvero subjecti ad mores eorum qui rerum potiuntur, ut plurimum sese conformare solent: ita ut quales tandem fuerint duces, eum etiam qui ducitur, talem esse necesse sit. Et quales sunt qui præsumt, tales ut plurimum et mores eorum, 554 quibus præsumt, esse solent. (10) Et quemadmodum si plures pictores unius faciei lineamenta pingunt, omnes imagines futuræ sunt inter se similes, utpote uni assimilata: eundem ad modum si multa ingenia unum imitandum sibi proponant, in omnibus æqualiter

¹¹ Luc. xv, 32.

(1) Ἐπιπείσεται. Hanc vocem addidi ex Regio codice et contextu.

(2) Ὁ ἀγαθός. Sic idem codex et contextus. Editi, ὡς ἀγαθός. In ipso contextu additur, πατήρ.

(3) Προστήσασθαι. Forte προστήσασθαι. Edit.

(4) Ex epist. xlvi, 139.

(5) Ibid., 140.

(6) Ibid.

(7) Uterque codex indicat Ascetica.

(8) Ex Asceſt., 324.

(9) Ex comment. in Isai., 417.

(10) Ex Asceſt., 324.

bona vitæ forma elucescet. Vera etenim et perfecta subditorum erga præfectum obedientia in eo declaratur, si non a flagitiosis modo absterneant ex præfecti consilio, sed si ne ea quidem quæ laudabilia sunt, citra illius arbitrium peragant. Nam abstergentia et omnis corporalis afflictio ad aliquid utilis est: sed si quis animi sui motum secutus, quod sibi placet, egerit, et præposito consilium sibi danti non obtemperaverit, peccatum futurum est majus, quam recte factum. *Qui enim resistit potestati, Dei orationi resistit*²²; atque obedientie major merces quam abstergentie virtuti tribuitur.

2. (1) Is igitur qui potest malo mederi, sed sponte differt, non injuria velut homicida condemnari poterit. Non autem qui præest ob eum in quo positus est dignitatis gradum sese attollat aut insoleseat, ne humilitatis beatitudine privetur. (2) Nunquid enim qui regi famulatur, se ideo jactabit quod in hoc aut in illo ministerii ordine collocatus est: qui vero dignus habitus est qui Deo serviat, aliunde laudes sibi excogitabit, quasi ad omnem gloriæ splendorisque cumulum invocatio Domini sibi non sufficiat? Satis enim est nobis ad omnem dignitatem, tanti Domini servos nominari. (3) Et quemadmodum nec quidquam aliud oportet præter Deum colere: sic nec in alio, quam in Deo omnium Domino spem reponere. Qui namque in homine sperat, aut qui ob aliquid aliud mundanum effertur, puta, ob potestatem, vel ob divitias, vel ob quidpiam aliud eorum, quæ splendida a multis reputantur, non potest dicere: *Domine Deus meus, in te speravi*. Præceptum enim est, non oportere in principibus sperare; et, *Maledictus homo qui confidit in homine*²³. (4) Beatus igitur vere est, qui ob nullam vitæ rem quantumvis sublimem exsultat, sed suam Deum gloriam esse ducit, Deumque quo gloriatur unicum habet, ac secundum Apostolum dicere potest: *Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Christi*²⁴. Etenim si quis sese magnopere jactat, quod servus sit regis, atque in magno honore apud eum habeatur: quantum convenit gloriari te apud te ipsum, quod Regis magni servus es, ab ipso accitus ad summam familiaritatem? (5) Qui vere princeps est, non ab externis insignibus dignoscitur, uti purpura, paludamento et diademate; sed ab imperatoria qua præditus est virtute. Qui enim subditur voluptatibus, ac variis cupiditatibus ducitur, servus cum sit peccati, ad imperandum idoneus non est. (6) Nam rebelles sub potestatem redigere, et fortis est viri, et vere imperantis: at benignum esse ac mansuetum in pro-

A τελεία ὑπακοή τῶν ὑποχειρίων πρὸς τὸν προεστώτα, ἐν τούτῳ δείκνυται, ἐν τῷ μὴ μόνον τῶν ἀτόπων κατὰ τὴν συμβουλήν αὐτοῦ ἀπέχεσθαι, ἀλλὰ μηδὲ αὐτὰ τὰ ἐπαινετὰ χωρὶς τῆς ἐκείνου γνώμης ποιεῖν. Ἡ γὰρ ἐγκράτεια, καὶ πᾶσα ἡ σωματικὴ κακοπάθεια, πρὸς τι χρησίμως ἔχει· ἀλλ' ἐάν τις ταῖς ἰδίαις ὁρμαῖς ἀκολουθῶν, τὸ ἀρεσκόν ἑαυτῷ ποιῇ, καὶ συμβουλευόντι τῷ προεστώτι μὴ πείθεται, μείζον τοῦ κατορθώματος ἔσται τὸ πλημμελοῦμενον. Ὁ γὰρ ἀντασσωόμενος τῇ ἐξουσίᾳ, τῇ τοῦ Κυρίου διαταγῇ ἀνθέστηκε· καὶ ὁ τῆς ὑπακοῆς μισθὸς μείζων τοῦ κατὰ τὴν ἐγκράτειάν ἐστι κατορθώματος.

2. Ὁ τοίνυν ἔχων ἐν ἐξουσίᾳ τὴν τοῦ κακοῦ θεραπεῖαν, ἐκὼν δὲ ὑπερτιθέμενος, εἰκότως ἂν ἐν τῷ ἴσῳ τῶν αὐτοχειρίων καταδικάζεται. Καὶ τὸν προεστώτα δὲ μὴ ἐπαίρετό τὸ ἀξίωμα, ἵνα μὴ ἐκπέσῃ τοῦ μακαρισμοῦ τῆς ταπεινοφροσύνης. Οὐ γὰρ δήπου βασιλεῖα (7) μὲν τις ὑψηλῶν μέγα φρονήσει, διὰ τὸ ἐν τῇδε τῇ τάξει τῆς ὑψηλότητος τετάχθαι· Θεῷ δὲ καταξιώθεις λατρεῖν, ἀλλαχθέν τοὺς ἐπαίνους ἑαυτῷ περινοήσει, ὡς οὐκ ἀρκούσης αὐτῷ τῆς ἐπικλήσεως τοῦ Κυρίου πρὸς πᾶσαν δόξης καὶ περιφανείας ὑπερβολὴν; Ἀρκεῖ γὰρ ἡμῖν πρὸς ἅπαν ἀξίωμα τὸ τηλικούτου Δεσπότητος δούλους ἡμᾶς ὀνομάζεσθαι. Καὶ ὥσπερ οὐδὲ σέβειν ἄλλο τι παρὰ τὸν Θεὸν προσήκει, οὕτως οὐδὲ ἐπὶ ἄλλον ἐλπίζειν ἢ ἐπὶ τὸν Θεὸν τὸν πάντων Κύριον. Ὁ γὰρ ἐπ' ἀνθρώπων ἐλπίζων, ἢ ἐπ' ἄλλο τι τῶν κατὰ τὸν βίον μετρωριζόμενος, οἷον ἐπὶ δυναστείᾳ, ἢ χρήματι, ἢ ἐπὶ τῶν παρὰ τοῖς πολλοῖς νομιζομένων εἶναι λαμπρῶν, οὐ δύναται εἰπεῖν· Κύριε ὁ Θεός μου, ἐπὶ σοὶ ἠλπισα. Παράγγελμα γὰρ ἐστὶ μὴ ἐλπίζειν ἐπ' ἄρχοντας, καὶ, Ἐπικατάρατος ἄνθρωπος ὃς τὴν ἐλπίδα ἔχει ἐπ' ἄνθρωπον. Μακάριος οὖν τῷ ὄντι, ὁ μηδὲν τῶν κατὰ τὸν βίον ὑψηλῶν ἐπαγαλλόμενος, ἀλλὰ Θεὸν ἔχων (8) τὴν ἑαυτοῦ δόξαν, ὁ καύχημα ἑαυτοῦ ἔχων τὸν Θεόν· ὁ δυνάμενος λέγειν κατὰ τὸν Ἀπόστολον· Ἐμοὶ δὲ μὴ γένοιτο καυχᾶσθαι, εἰ μὴ ἐν τῷ σταυρῷ τοῦ Χριστοῦ. Εἰ γὰρ ὁ δεῖνα μέγα φρονεῖ, ὅτι δούλος ἐστὶ βασιλέως, τιμώμενος παρ' αὐτοῦ τὰ μεγάλα, πόσον σοὶ προσήκειν ἐπὶ σαυτῷ μεγαλύνεσθαι, ὅτι δούλος εἶ τοῦ μεγάλου βασιλέως, προσκληθεὶς παρ' αὐτοῦ εἰς τὴν ἄκραν οἰκείωσιν; Ὁ γὰρ ἀληθῶς ἄρχων, οὐκ ἐκ τῶν ἐξωθεν συμβόλων γνωρίζεται, οἷον πορφύρας, χλανίδος, καὶ διαδήματος· ἀλλ' ἐκ τοῦ ἔχειν τὴν ἀρχικὴν ἀρετὴν. Ὁ δὲ ἀρχόμενος ὑπὸ τῶν ἡδονῶν, καὶ ἀγόμενος ἐπιθυμίαις πολλάκις, δούλος ὢν τῆς ἁμαρτίας, ἀνεπιτήδειος πρὸς τὸ ἀρχειν καθέστηκε. Καὶ τὸ μὲν τοὺς ἀντιτείνοντας ὑπὸ χεῖρα λαμβάνειν, ἀνδρείου τε καὶ ἀρχοντος ὡς ἀληθῶς· τὸ δὲ τοῖς ὑποπεπτωκόσι χρη-

²² Rom. xiii, 2. ²³ Jerem. xvii, 5. ²⁴ Galat. vi, 14.

(1) Ex hom. in famem et siccitatem, 69.

(2) Ex hom. in psal. xxxiii, 145.

(3) Ex hom. in psal. vii, 98.

(4) Ex hom. in psal. lxi, 196.

(5) Ex comment. in Isai., 456.

(6) Ex epist. cxvii, 204.

(7) Βασιλεῖα. Ita Regius codex. Editi βασιλείας. Contextus βασιλεῖ.

(8) Θεὸν ἔχων. Sic ope ejusdem codicis et contextus emendavimus vulgatam scripturam ἔχων τὴν ἑαυτοῦ δόξαν ἐπὶ τὸν Κύριον. Quæ sequuntur, prorsus superflua sunt, nec in contextu reperiuntur.

σὸν εἶναι καὶ πρῶτον, μεγαλοφροσύνη πάντων καὶ ἡμερότητι διαφέροντος. Κύριοι μὲν γὰρ τῶν ἡδικη-
κῶτων πολλοὶ τῶν πρότερον ἤδη γεγόνασιν, ὧν οὐ-
δεὶς πρὸς τοὺς ὑστερον διεπέμψθη λόγος· ἀφῆκαν δὲ
τὴν ὁργὴν οἱ φιλοσοφία τοὺς πολλοὺς ὑπεράραντες,
ὧν ἀθάνατος ἡ μνήμη τῷ χρόνῳ παντὶ παραδέδοται.
Τοὺς γὰρ τῷ ὅτι οὖν ἀδικούντας οὐχ ὑπὲρ τῶν ἤδη
γεγενημένων κολάζομεν, (τίς γὰρ ἂν γένοιτο μηχανὴ
μὴ γεγενῆσθαι τὰ πεπραγμένα;) ἀλλ' ὅπως ἂν ἡ
αὐτοὶ πρὸς τὸ λοιπὸν ἀμείνους γένοιτο, ἡ ἐτέροις
ὑπάρξαιεν τοῦ σωφρονεῖν παράδειγμα.

3. Πολλάκις γὰρ (1) καὶ ἐν τοῖς σμικροτάτοις ἡ
σοφία τοῦ Θεοῦ διαφαίνεται. Ὁ γὰρ οὐρανὸν ἀπλώ-
σας, καὶ τὰ ἅπλεια μεγέθη τῶν πελάγων ἀναχέας,
οὗτός ἐστιν ὁ καὶ τὸ λεπτότατον κέντρον τῆς μελίσ-
σης κοιλάνας, ὥσπερ ἄλλων, ὥστε τὸν ἰὸν δι' αὐτοῦ
ἐκχεῖσθαι. Τοῦτον σαρκὸς (2) μὲν ὀφθαλμοῖς θεωρη-
σαι (3) ἀδύνατον, τὸ γὰρ ἀσώματον σαρκὸς ὁμιασιν
ὑποπίπτειν οὐ δύναται· καὶ μεμαρτύρηκεν αὐτὸς
ὁ μογογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, λέγων· Θεὸν οὐδεὶς
πώποτε τεθέαται. Εἰ γὰρ καὶ κατὰ τὸ γεγραμμέ-
νον εἶδεν ὁ Ἰεζεκιήλ, ἀλλὰ τί λέγει ἡ Γραφή; *Εἶδεν
ὁμοίωμα δόξης Κυρίου*, οὐ μὴν δὲ αὐτὸν τὸν Κύ-
ριον· ἀλλ' οὐδὲ αὐτὴν τὴν δόξαν, ὡς ἐστιν ἀληθῶς.
Καὶ ἰδὼν τὸ ὁμοίωμα τῆς δόξης, καὶ οὐκ αὐτὴν τὴν
δόξαν, ἔπεσεν ἐπὶ τὴν γῆν ἀπὸ τοῦ φόβου. Εἰ δὲ τὸ
τῆς δόξης ὁμοίωμα θεαθὲν φόβον καὶ αγωνίαν πε-
ριεποιεῖ τοῖς ἀνθρώποις, αὐτὸν εἰ τις ἂν ἐθεώρησε
τὸν Θεόν, πάντως ἂν ἀπηλλάττετο, κατὰ τὸ εἰρημέ-
νον· *Οὐδεὶς ὄψεταί τὸν Θεόν, καὶ ζήσεται*. Διὰ
τοῦτο καὶ κατὰ τὴν μεγίστην αὐτοῦ φιλανθρωπίαν ὁ
Θεὸς παραπέτασμα τῆς οἰκίας θεότητος ἐξέταίνε
τὸν οὐρανὸν, ἵνα μὴ ἀπολώμεθα. Οὐκ ἔμυς ὁ λόγος,
ἀλλὰ προφήτης εἶπεν· *Ἐὰν ἀνοίξῃς τὸν οὐρανόν,
τρόμος λήψεται ἀπὸ σοῦ ὄρη, καὶ τακήσονται
παρ' αὐτά*. Καὶ τί θαυμάζεις, εἰ ὁ Ἰεζεκιήλ, τὸ
ὁμοίωμα τῆς δόξης ἰδὼν, ἔπεσεν; Ὁ Δαυιδὴλ οἰκίτην
ἰδὼν τοῦ Κυρίου, καὶ ἐπῆξε (4), καὶ ἔπεσεν· καὶ
ἄχρις οὗτο ἐξεδιάζετο τοῖς ὀφθαλμοῖς ἰδεῖν εἰς
ὁμοίωμα υἱοῦ Θεοῦ, οὐκ ἐτόλμησεν ἀποκριθῆναι. Εἰ
δὲ Γαβριήλ ὀπτανόμενος, τρόμον ποιεῖ προφήταις
ἀνθρώποις τοῦ Θεοῦ· εἰ ἦλθε καθὼς ἦν, οὐκ ἂν
ἀπώλλυντο πάντες; παντὶ που δῆλον. Εἰ τοίνυν θέ-
λεις γινῶναι σαφῶς, ὅτι φύσιν Θεοῦ καταλαβεῖν ἀδύ-
νατον, μάνθανε, τί λέγουσιν οἱ τρεῖς παῖδες ἐν τῇ
καμίνῳ τοῦ πυρὸς, ὁμολογοῦντες τὸν Θεόν· *Εὐλο-
γητός εἰ, ὁ βλέπων ἀδύσσοις, καθήμενος ἐπὶ
χερουβίμ*. Εἰπέ μοι, τοῦ χερουδὶμ τίς ἐστιν ἡ φύ-
σις, καὶ τότε τὸν ἐπικαθήμενον θεωρεῖς. Καίτοι γε

A stratos, hominis est magnanimitate et clementia
omnes superantis. (5) Illud enim considera, domi-
nos eorum qui laeserant exstittisse multos ex iis qui
555 ante nos vixere, de quibus nullus ad poste-
ros transmissus sermo; at vero iram remisisse,
qui philosophia vulgus antecelluerunt, quorum
immortalis memoria in omni aeo perhibetur.
(6) Nam eos qui quidvis deliquerint, non ob ea quae
jam admissa sunt, punimus, (qua enim arte quae
facta sunt; infecta reddantur?) sed ut aut ipsi
deinceps meliores fiant, aut aliis sapiendi sint
exemplum.

3. (7) Saepe enim in tenuissimis etiam Dei sese
exserit sapientia. Nam qui convexum caelum ex-
pandit, atque ingentes marium gurgites effudit, ille
B ipse est qui tenuissimum apiculae stimulum in fistu-
lae modum excavavit, adeo ut per ipsum venenum
effundatur. (8) Hunc corporeis quidem oculis con-
templari minime conceditur: incorporeum enim
visui subijci corporeo non potest: quod quidem
unigenitus ipse Dei Filius testificatus est dicens:
*Deum nemo vidit unquam*²⁸. Etsi enim, ut scriptum
est, vidit Ezechiel: audi quid Scriptura dicat, *Vidit
similitudinem gloriae Domini*²⁷; non tamen ipsum
Dominum, sed ne ipsam quidem gloriam, qualis illa
revera est. Et cum similitudinem gloriae vidisset,
non ipsam gloriam; praeter timorem in terram cecidit.
Quod si conspecta gloriae similitudinem terrorem homi-
nibus tremoremque incutit, Deum ipsum si quis-
piam viderit, e vita prorsus migraverit, ut dictum
est: *Nemo videbit Dominum, ac vires*²⁸. Propterea
Deus pro sua erga nos humanitate, caelum ipsum,
suae divinitatis velum, ne pereamus, obtendit. Ne-
que de meo id affero, imo ipse propheta dixit: *Si
aperueris caelum, tremor a tuo conspectu apprehen-
det montes, et continuo tabescent*. Et quid miraris si
gloriae similitudinem cum vidisset Ezechiel, cecidit
in faciem? Daniel, conspecto Dei servo, et tremuit,
et in faciem cecidit: et quandiu oculis videre con-
tendit Dei filii similitudinem, tandiu respondere
non ausus est²⁹. Si vero visus Gabriel prophetis
hominibus Dei tremorem incutit; si qualis est, is
sese ostenderit, nonne perierint omnes? Nemini
profecto dubium est. Si vis igitur aperte cognoscere
incomprehensibilem esse De naturam, discite quid
tres pueri in ardentis ignis fornace iaudantes Deum
dicant: *Benedictus es qui intueris abyssos, et sedes
super cherubim*³⁰. Quaeso te, dic mihi, quanam est
cherubim natura, atque tum insidentem contempla-
beris. Quamvis propheta Ezechiel illorum descri-

²⁸ Joan. i, 18. ²⁷ Ezech. ii, 19. ²⁸ Exod. xxxiii

29. ²⁹ Dan. x, 7 sqq. ³⁰ Dan. iii, 55.

(1) Πολλάκις γάρ, etc. Haec verba usque ad illa,
ἐκχεῖσθαι, desumpta esse ex *Hexaemero* indicat
codex Regius 1992, sed ea reperire non potuimus
in hoc opere.

(2) Τοῦτον σαρκὸς. Haec verba usque ad illa, ἐκ
μέρους καταργηθήσεται, reperire non potuimus.
Codex 1992 indicat orationem, *Quod incomprehen-
sibilis est Deus*.

(3) Θεωρῆσαι. Codex Regius 1992 ὑποπίπτειν.

(4) Ἐπῆξε. Hunc locum ope utriusque codicis
sanavimus. Habebant editi ἐπῆξε καὶ ἔπεσεν ἐπὶ πρό-
σωπον, καὶ... ἐξεδιάζετο εἰς ὁμοίωμα.

(5) Ex epist. cxi, 204.

(6) Ibid. 205.

(7) Unus codex indicat hom. in *Hexaem*.

(8) Uterque codex indicat, serm. *Quod Deus sit
incomprehensibilis*.

ptionem quod fieri potuit, scriptis sit persecutus, A iniquis: *Quatuor facies habebat unum, facies una hominis, facies secunda leonis; et in tertio facies aquilæ, et in quarto facies vitæ*²¹: quodque uni sex essent alæ, atque ipsis undique essent oculi, quodque singuli subjectam haberent quadrangularem rotam; facta tamen a propheta descriptione, etiamsi legimus, percipere non valemus. Si vero solum, quod explanavit, animo comprehendere non possumus, insidentem ipsi invisibilem Deum, qua ratione poterimus? faciesiquidem ad faciem visuros, perfectamque **556** incomprehensibilis Dei majestatis in futuro sæculo cognitionem habituros eos qui digni fuerint, certa pollicitatione confirmatum est. Nunc vero etiam si Paulus alter quispiam fuerit, etiam si Petrus, cernit quidem vere, neque hallucinatur, aut imaginibus deluditur, verumtamen veluti per speculum, et in ænigmate intuetur: et quod nunc ex parte est cum gratiarum actione accipiens, quod plane perfectum est summa cum lætitia in futurum opperitur²². Quod enim in ea ipsa cognitione nunc perfectum esse videtur, adeo exiguum quiddam est et obscurum, ut a futuri sæculi claritate distet magis, quam a cognitione quæ est facie ad faciem. Ac tanta quidem est cognitionis Dei infinitas, tantaque humanæ naturæ in percipiendis hoc in sæculo divinis mysteriis imbecillitas, cum semper quidem pro cuiusque progressu aliqua fiat accessio, sed nemo perfectam cognitionem assequatur, donec venerit quod perfectum est, quando quod ex parte est evacuabitur²³.

4. (1) Qui eorum quæ sunt investigationem com- C parari posse dicit, is procul dubio via quadam et ordine mentem suam ad eorum quæ sunt cognitionem appulit; et in rebus captu facilibus et minutis exercitatus, ita demum per hanc cognitionem, ad eam quoque quæ cogitationem omnem superat, suam comprehendendi facultatem promovit. Qui igitur eorum quæ sunt cognitionem apprehendisse se gloriatur, is animalis minutissimi ex iis quæ in conspectum cadunt, naturam explicet, et quæ sit formicæ natura dicat, an spiritu et anhelitu contineatur ipsius vita: an corpus ossibus distinctum: an compages nervis atque ligamentis firmata: an musculorum et glandularum ambitu contineatur nervorum situs: an medulla a sincipite ad caudam usque una cum dorsi vertebra protendatur: an D membris quæ moventur, ex nervosæ membranæ complexu motum imprimat: an sit in ipsa jecur, et in jecore vas quoddam, quod fel suscipiat, sintne renes et cor, et arteriæ, et venæ, et pelliculæ, et diaphragmata: sitne animal nudum an pilosum: utrum ungulas indivisas, an pedes multifidos habeat: item quanto tempore vivat, et quomodo aliæ alias gignant: quandiu gestetur fetus, et quomodo

Ἰεζεκιὴλ ὁ προφήτης καὶ τὴν ἔκφρασιν αὐτῶν ἐποίησατο δυνατῶς, λέγων, ὅτι *Τέσσαρα πρόσωπα τῷ ἐνὶ τὸ μὲν ἀνθρώπου, τὸ δὲ λέοντος, τὸ δὲ ἀετοῦ, τὸ δὲ μόσχου*· καὶ ἐνὶ ἐξ πτέρυγες τῷ ἐνὶ, καὶ ἐνὶ ὀφθαλμοὶ αὐτοῖς πανταχόθεν, καὶ ἐνὶ ὑπὸ καθ' ἑκαστον τροχὸς τετράγωνος ὑποκαίμενος· καὶ ὁμοῦ τοῦ προφήτου (2) τὴν ἔκφρασιν πεποιημένου, οὕτω ἡμεῖς οὕτε ἀναγινώσκοντες καταλαβεῖν δυνάμεθα. Εἰ δὲ τὸν θρόνον ὃν διηγῆσατο, καταλαβεῖν οὐ δυνάμεθα, τὸν ἐπικαθήμενον ἄρατον Θεὸν πῶς καταλαβεῖν δυνησόμεθα; τὸ μὲν γὰρ πρόσωπον πρὸς πρόσωπον, καὶ ἡ τελεῖα ἐπὶ γνώσεως τῆς τοῦ Θεοῦ ἀκαταλήπτου μεγαλειότητος, ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι τοῖς ἀξίοις ἀποδοθῆναι ἐπήγγελται. Νῦν δὲ καὶ Παῦλος τις ἦ, καὶ Πέτρος, βλέπει μὲν ἀληθῶς, καὶ οὐ πλανᾶται, οὐδὲ φαντάζεται, δι' ἐσόπτρου δὲ ὁμοῦ βλέπει καὶ ἐν αἰνίγματι· καὶ τὸ ἐκ μέρους νῦν εὐχαρίστως δεχόμενος, τὸ τέλειον εἰς τὸ μέλλον περιχαρῶς ἐκδέχεται. Τὸ γὰρ δοκοῦν νῦν ἐν τῇ γνώσει τέλειον, βραχύ τι καὶ ἀμυδρότερον τοσοῦτον ἐστίν, ὥς πλέον ἀπολιμπάνεσθαι τῆς ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι τρανότητος, ἢ ὅσον ἀπολιμπάνεται τοῦ προσώπου πρὸς πρόσωπον. Τοσοῦτον μὲν ὅν τῆς ἐπιγνώσεως τοῦ Θεοῦ τὸ ἀπέραντον, τοσοῦτον δὲ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως τὸ τῶν θείων μυστηρίων ἐν τῷ παρόντι ἀνέφικτον· αἰεὶ μὲν κατὰ προκοπὴν ἐκάστου προστιθεμένου (3) τοῦ πλείονος, αἰεὶ δὲ τοῦ πρὸς ἀξίαν ἀπολιμπανομένου ἀπάντων, ἄχρις ἂν ἔλθῃ τὸ τέλειον ὅτε τὸ ἐκ μέρους καταργηθῇται.

4. Ὁ δὲ ἐφικτὴν εἶναι λέγων τῶν ὄντων τὴν εὐρεσιν, ὁδὸν τινὶ πάντως καὶ ἀκολουθίᾳ διὰ τῆς τῶν ὄντων γνώσεως προέβαλεν ἑαυτοῦ τὴν διάνοιαν· καὶ τοῖς εὐλήπττοις τε καὶ μικροτέροις ἐγγυμνασθεὶς διὰ τῆς καταλήψεως, οὕτω καὶ εἰς τὴν ἐπέκεινα πάσης ἐννοίας προήγαγεν ἑαυτὸν καταληπτικὴν φαντασίαν. Οὐκοῦν ὁ τὴν περὶ τῶν ὄντων εἰδῶσιν κατελιχθέναι μεγαλαυχούμενος, τὸ σμικρότατον τῶν προφαινομένων, ὅπως ἔχει φύσεως, ἐρμηνεύσάτω, καὶ τίς ἡ τοῦ μύρμηκος φύσις, εἰπάτω· εἰ πνεύματι καὶ ἀσθματι συνέχεται αὐτοῦ ἡ ζωὴ· εἰ ὁστέος τὸ σῶμα διεληπται· εἰ νεύροις καὶ ἐνδέσμοις τὰς ἀρμονίας τετόνωται· εἰ μυῶν περιβολῇ καὶ ἀδένων ἡ τῶν νεύρων περικρατεῖται θέσις· εἰ τοῖς νωτιαίοις σπονδύλοις ἐκ τοῦ βρέγματος ἐπὶ τὸ οὐραῖον ὁ μυελὸς συμπαρεταίνεται· εἰ ἐπὶ τῇ περιοχῇ τοῦ νευρώδους ὕμενος τοῖς κινουμένοις μέλεσι τὴν ὀρμητικὴν ἐνδίδωσι δύναμιν· εἰ ἐστὶν ἐν αὐτῷ τὸ ἥπαρ, καὶ χοληδόχον ἀγγεῖον ἐπὶ τοῦ ἥπατος, νεφροὶ τε καὶ καρδία, καὶ ἀρτηρίαι, καὶ φλέβες, ὕμενες, καὶ διαφράγματα· εἰ φιλὸν ἐστίν, ἢ τετριχῶται· μονώνυχον ἐστίν, ἢ πολυσχιδεῖς ἔχει τὰς βάσεις· πόσον δὲ βίῃ τὸν χρόνον· καὶ τίς αὐτοῖς ὁ τρόπος τῆς ἐξ ἀλλήλων γεννήσεως· ἐπὶ πόσον δὲ κυλισσεται τὸ τιτκόμενον, καὶ πῶς οὕτε

²¹ Ezech. x, 14. ²² I Cor. xiii, 12. ²³ ibid. 10.

(1) Ex epist. xvi, 95.

(2) Προφήτου. Sic Regius codex 1992, melius quam editi προσώπου.

(3) Προστιθεμένου. Sic uterque codex pro eo quod erat in editis προτιθεμένου.

περὶ πάντες οἱ μύρμηκες, οὐτε ὑπόπτεροι πάντες, ἀλλ' οἱ μὲν τῶν χαμᾶι ἐρπομένους εἶναι, οἱ δὲ διαέριοι φέρονται. Ὁ τοίνυν τῶν ὄντων τὴν γνῶσιν ἐπιχομπάζων, τέως τὴν τοῦ μύρμηκος φύσιν εἰπάτω· εἴθ' οὕτως φυσιολογεῖται τὴν πάντα νοῦν ὑπερέχουσαν δύναμιν. Εἰ δὲ τοῦ βραχυτάτου μύρμηκος οὕτω περιέλαβες τῇ γνῶσει τὴν φύσιν, πῶς τὴν ἀκατάληπτον τοῦ Θεοῦ δύναμιν μεγαλαυχεῖς φαντάζεσθαι;

5. Τὸ γὰρ οἰεσθαι τοῦ ἐπὶ πάντων Θεοῦ αὐτὴν τὴν οὐσίαν ἐξευρηκέναι, πολλῆς ὑπερφηανίας ἐστὶ καὶ φυσιώσεως· σχεδὸν γὰρ καὶ αὐτὸν ἀποκρύπτουσι τῇ μεγαληγορίᾳ τὸν εἰπόντα· *Ἐπάνω τῶν ἀστρῶν θήσομαι τὸν θρόνον μου*. Οὐχ ὁ μὲν μέγας Δαβὶδ, ὃ τὰ ἀδελφὰ καὶ τὰ κρύφια τῆς ἑαυτοῦ σοφίας ἐδήλωσεν ὁ Θεός, φανερώς ὁμολογεῖ τῆς γνῶσεως τὸ ἀπρόσιτον, λέγων· *Ἐθαυμαστώθη ἡ γνώσις σου ἐξ ἐμοῦ*; *Ἡσαίας δὲ, ὁ ἐν θεωρίᾳ τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ γενόμενος, τί περὶ τῆς θείας οὐσίας ἐδήλωσεν ἡμῖν; ὅς γε ἐν τῇ περὶ τοῦ Χριστοῦ προφητείᾳ διαμαρτύρεται, λέγων· Τῇ γενεᾷ αὐτοῦ τίς διηγήσεται; Τί δὲ τὸ σκεῦος τῆς ἐκλογῆς Παῦλος, ὁ λαλοῦντα ἔχων ἐν ἑαυτῷ τὸν Χριστὸν, ὁ ἕως τρίτου ἀρπαγὴς οὐρανοῦ, ὁ τὰ ἀρρήτα ἀκούσας ῥήματα, ἃ οὐκ ἐξὸν ἀνθρώπῳ λαλῆσαι, τίνα ἡμῖν περὶ οὐσίας Θεοῦ διδασκαλίαν ἀφῆκεν; Ὅς γε, ὅτε εἰς τοὺς μερικὺς τῆς οἰκονομίας διέκυψε (1) λόγους, οἷον· εἰς γὰρ πρὸς τὸ τῆς θεωρίας ἀδιεξόδευτον, ἐκείνην ἐξεδόκησε τὴν φωνήν· Ὡς βᾶθος πλοῦτον καὶ σοφίαν καὶ γνώσεως Θεοῦ! ὡς ἀνεξερευνήτα τὰ κρύμματα αὐτοῦ, καὶ ἀνεξιχνίαστοι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ! Εἰ δὲ ταῦτα τοῖς οἰς τὸ τῆς Παύλου γνῶσεως πεφθαρμένοι ἀνέφικτα, πῶς οὖν τὸ τυφὸς τῶν ἐπαγγελλομένων εἰδέναι τοῦ Θεοῦ τὴν οὐσίαν; Οὐδ' ἡδέως ἂν ἐρωτήσαιμι περὶ τῆς γῆς ἐφ' ἧς ἐστᾶσι, καὶ ἀφ' ἧς γηγόνασιν, τί ποτε λέγουσι, τίνα αὐτῆς τὴν οὐσίαν ἐπαγγέλλουσιν ἡμῖν· ἵνα ἂν ἄρα περὶ τῶν χαμᾶι καὶ ὑπὸ τοῖς ποσὶ κειμένων ἀνατιβήτως ἡμῖν διαλεχθῶσι, τότε αὐτοῖς καὶ περὶ τῶν ἐπέκεινα πάσης ἐννοίας διατεινομένους πιστεύσωμεν. Καὶ ὡς περ φασὶν, ὅτι Ἀδὰμ ἐκ τοῦ Θεοῦ, ἡμεῖς αὐτοὺς ἐρωτήσωμεν, ὁ Θεὸς ἐκ τίνος; ἄρ' οὐ πρόχειρόν ἐστι τῇ ἐκάστου διανοίᾳ ὅτι ἐξ οὐδενός; τὸ δὲ ἐξ οὐδενός, τὸ ἀναρχόν ἐστι δηλονότι· τὸ δὲ ἀναρχόν, τὸ ἀγέννητον. Ὡς οὖν ἐπ' ἀνθρώπων οὐκ ἦν οὐσία τὸ ἐκ τίνος, οὕτως οὐδὲ ἐπὶ Θεοῦ τῶν ὄλων οὐσίαν ἔστιν εἰπεῖν, τὸ ἐξ οὐδενός· ὅπερ Ἰσὼν ἐστὶ τῷ (2), ἀγέννητος. Ὁ δὲ τὸ ἀναρχόν οὐσίαν εἶναι λέγων, παραπλήσιον ποιεῖ, ὡς περ ἂν εἰ τις ἐρωτώμενος· τίς ἡ τοῦ Ἀδὰμ οὐσία, καὶ τίς ἡ φύσις αὐτοῦ, ὁ δὲ ἀποκρίνοιο, μὴ ἐκ συνδυασμοῦ ἀνδρός καὶ γυναικός, ἀλλ' ἐκ τῆς θείας χειρὸς διαπλασθῆναι. Ποῖος οὖν ἐστὶ τρόπος τῆς γνῶσεως ὑπολείπεται; ἀποκρινάσθωσαν ἡμῖν οἱ περιφρονούντες μὲν πάντα τὰ ἐν*

neque omnes formicæ pedestres sint, neque omnes alatæ; sed repentibus humi aliis, aliæ per aerem ferantur. Qui ergo de eorum quæ sunt cognitione gloriatur, interim formicæ nobis explicet naturam, atque ita demum ejus potestatis, quæ intellectum omnem superat, naturam scrutetur. Quod si minutissimæ formicæ naturam nondum cognitione apprehendisti, quomodo incomprehensibilem Dei naturam imaginatione tua comprehensam esse gloriaris?

5. (3) Putare enim se Dei, qui super omnia est, substantiam ipsam adinvenisse, magnæ superbie est atque elationis; fere enim jactantia superant vel illum ipsum, qui dixit: *Super astra ponam sedem meam*²⁵. Nonne magnus ille David, cui occulta absconditaque suæ sapientiæ Deus manifestavit, palam confitetur inaccessam esse cognitionem, cum dicit: *Mirabilis facta est scientia tua ex me*²⁶. Isaïas autem, qui majestatem Dei speculatus est, quid nobis de divina substantia declaravit? nempe cum de Christo prophetiam edit, testatur his verbis: *Generationem ejus quis enarrabit*²⁷? Quid vero vas electionis Paulus²⁸, qui loquentem in se habebat Christum²⁹, qui ad tertium usque cælum raptus est, qui arcana audivit verba, quæ non licet homini loqui³⁰, quam nobis de substantia Dei doctrinam reliquit? Hic ad particulares Providentiæ rationes cum respexisset, velut vertigine laborans propter insuperabilem contemplandi difficultatem, sic exclamat: *O altitudo divitiarum et sapientiæ et cognitionis Dei! quam inscrutabilia sunt judicia ejus, et investigabiles viæ ejus*³¹! Quod si hæc illi ipsi qui ad cognitionem Pauli pervenerunt, assequi non possunt; quanta est superbia eorum, qui se substantiam Dei profitentur cognoscere? Quos profecto libens interrogaverim quidnam de terra in qua commorantur, et ex qua nati sunt, dicant, quam ejus nobis exponant substantiam: ut si de iis quæ humi sunt ac pedibus subjacent, certo indubitanterque disserant, tunc eis quoque, cum de rebus intellectum omnem superantibus sententiam proferunt, fidem habeamus. Et sicut inquirunt, (4) Quod Adam a Deo est: ita interrogabimus, Deus a quo est? nonne uniuscujusque mente promptum fuerit respondere, ex nullo? quod autem ex nullo est, utique sine principio est: et quod sine principio est, id ingenuum est. Sicut ergo in hominibus origo ex aliquo, non est eorum essentia: sic neque in Deo universorum ex nullo esse, quod idem est atque ingenuum, ejus essentiam dicere possumus. Porro esse sine principio essentiam esse qui dicit, non aliter facit, ac si quis interrogatus quæ fuerit essentia Adæ, et quæ ipsius natura, respondeat, non ex coitu viri et mulieris, sed divina manu confor-

²⁵ Isa. xiv, 13. ²⁶ Psal. cxxxviii, 6. ²⁷ Isa. liii, 8. ²⁸ Act. ix, 15. ²⁹ II Cor. xiii, 3. ³⁰ II Cor. xii, 2. ³¹ Rom. xi, 33.

(1) Διέκυψε. Sic contextus et Regius codex melioris notæ. Editi ediditunt.

(2) Ὅπερ Ἰσὼν ἐστὶ τῷ. Idem codex ὡπερ Ἰσων

ἐστὶ τῷ.

(3) Ex lib. adversus Eunomium, 224.

(4) Ibid., 227.

matum eum fuisse. Qualis igitur nobis reliquus est cognitionis modus? respondeant nobis hi qui omnia quidem pedibus nostris subjecta despiciunt, in ipsum vero cælum penetrant, atque omnes cœlestes potestates. (1) Si cœli magnitudo exsuperat humanæ intelligentiæ mensuram, quisnam valeat sempiternorum naturam perscrutari? Si sol ille corruptioni obnoxius, adeo pulcher est et adeo magnus, cum velox ad motum, tum ordinatos circuitus explens, magnitudinem quidem ad universum ita accommodatam nactus, ut eam quam cum universo habet proportionem non excedat, sua vero pulchritudine tanquam naturæ oculus quidam pellucidus res creatas condecorans: hujus si insatiabilis est aspectus, quali pulchritudine sol justitiæ præditus est? Si hunc solem non conspiciere, cæco detrimentum est: quale est peccatori dispendium luce vera carere? Nam si hæc temporaria talia sunt, qualia sempiterna? Et si adeo speciosa quæ videntur, qualia invisibilia, quæ præparavit Deus diligentibus se? Quæ utinam assequi omnes valeamus, gratia atque humanitate Domini nostri Jesu Christi, quia illi debetur gloria, in sæcula sæculorum. Amen.

558 DE INGLUVIE ET EBRIETATE.

SERMO XVI.

1. (2) Æqualis et constans Christiani vita, charissimi, et unicum scopum habet Dei gloriam. Sive enim manducatis, sive bibitis, sive quid facitis, omnia in gloriam Dei facite, ait Paulus ¹ qui in Christo loquebatur ². At vero multiformis et varia est hominum mundanorum vivendi ratio, quæ scilicet aliis atque aliis modis ad conciliandam accedentium gratiam transformetur. (3) Quod si etiam futurum est, ut ipsi quoque simus eorundem rei, et quoad licet nobis, inquiramus etiam ea quæ pertinent ad voluptatem, et ipsa ad ostentationem apparemus, vereor ne quæ destruimus, ea ædificare videamur, et dum cæteros judicamus, nosmetipsos condemnemus, qui simulate vita utamur, modo in hanc, modo in illam formam mutati, nisi forte immutemus etiam vestimenta nostra tum, cum in viros claros et superbos inciderimus. Quod si id turpe est, longe turpius mensam nostram ob homines deliciis diffluentes commutare. (4) Si enim copia ciborum atque lautitia fratri voluptatem asferre volens, mensam tuam immutas, illius accusas amorem voluptatis, et iis quæ præparas, gulæ probro illum aspergis, his eum rebus arguens oblectari. (5) Quid igitur nobis cum apparatus sumptuosus? Accessit hospes aliquis? si frater sit, et idem vitæ institutum sequatur, suam ipsius mensam agnoscat; quæ enim reliquit domi, ea inventurus est apud nos. At fatigatus est ex itinere? tantum asserimus lavamenti, quantum requiritur ad lassitudinem sublevandam. Advenit alius sæculo huic addictus? ex factis discat

¹ I Cor. x, 31. ² II Cor. ii, 17.

(1) Ex homil. vi in Hexaem., 50.
(2) Ex Regulis fusius tractatis, 365.
(3) Ibid., 364.
(4) Ibid., 365.

ποσὶ διαβαίνοντες δὲ τὸν οὐρανὸν, καὶ πάσας τὰς ὑπερκosμίους δυνάμεις. Εἰ οὐρανοῦ μέγεθος, μέτρον ἀνθρωπίνης διανοίας ἐκβαίνει· τῶν αἰδίων τὴν φύσιν τίς ἄρα (6) ἐξεχνιάσαι δυνήσεται; Εἰ δὲ τῇ φθορᾷ ὑποκειμένος ἥλιος οὕτω καλὸς, καὶ μέγας, ὅς τις κινήθῃναι, εὐτάκτους δὲ τὰς περιόδους ἀποδιδούς, σύμμετρον μὲν ἔχων τὸ μέγεθος τῷ παντὶ, ὥστε μὴ ἐκβαίνειν τὴν πρὸς τὸ ὅλον ἀναλογίαν· τῷ δὲ κάλλει τῆς φύσεως οἷόν τις ὀφθαλμὸς διαυγῆς ἐμπρέπων τῇ κτίσει· εἰ ἀκόρεστος τοῦτο ἡ θεά, ποταπὸς τῷ κάλλει ὁ τῆς δικαιοσύνης ἥλιος; Εἰ τυφλῷ ζημία τοῦτον μὴ βλέπειν (7), ποταπὴ ζημία τῷ ἁμαρτωλῷ τοῦ ἀληθινοῦ φωτὸς στερηθῆναι; Εἰ γὰρ τὰ πρόσκαιρα τοιαῦτα, ποταπὰ τὰ αἰώνια; Καὶ εἰ τὰ ὀρώμενα οὕτω καλὰ, ποταπὰ τὰ ἀόρατα, ἃ ἡτοίμασεν ὁ Θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν; Ὡν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅτι αὐτῷ πρέπει ἡ δόξα, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

utinam assequi omnes valeamus, gratia atque humanitate Domini nostri Jesu Christi, quia illi debetur gloria, in sæcula sæculorum. Amen.

ΠΕΡΙ ΓΑΣΤΡΙΜΑΡΓΙΑΣ ΚΑΙ ΜΕΘΗΣ.

ΛΟΓΟΣ ΙΓ'.

1. Μονότροπος ὁ τοῦ χριστιανισμοῦ βίος, ἀγαπητοί, ἓνα σκοπὸν ἔχων, τὴν δόξαν Θεοῦ. Εἴτε γὰρ ἐσθίετε, εἴτε πίνετε, εἴτε τι ποιεῖτε, πάντα εἰς δόξαν Θεοῦ ποιεῖτε, φησὶν ὁ ἐν Χριστῷ λαλῶν Παῦλος. Πολύτροπος δὲ καὶ ποικίλος ὁ τῶν ἐξωθεν βίος, ἄλλως ἄλλως πρὸς τὴν ἀρέσκειαν τῶν ἐντυγχανόντων μεταπλασσόμενος. Εἰ οὖν μέλλομεν καὶ αὐτοὶ τοῖς αὐτοῖς ἐνέεσθαι, καὶ κατὰ τὴν ὑπάρχουσαν δύναμιν τὰ πρὸς ἡδονὴν ἐπιζητεῖν, καὶ πρὸς ἐπίδειξιν παρασχευάζεσθαι, φοδοῦμαι, μὴ ἂν καταλύομεν, ταῦτα φανῶμεν οἰκοδομοῦντες, καὶ δι' ὧν ἐτέρους κρίνομεν, ἐαυτοὺς κατακρίνωμεν, ἐσχηματισμένως τῷ βίῳ κεχρημένοι, καὶ ἄλλοτε ἄλλως μεταμορφούμενοι, εἰ μὴ ἄρα καὶ τὰς ἐσθίας ἡμῶν διαμείψωμεν, ὅταν τοῖς ὑπερφάνοις περιτυγχάνωμεν. Εἰ δὲ αἰσχρὸν τοῦτο, πολλῷ αἰσχρὸν διὰ τοὺς τρυφῶντας τὴν τράπεζαν ἡμῶν μετασκευάζεσθαι. Πλήθει γὰρ βρωμάτων καὶ περιεργείᾳ πρὸς ἡδονὴν μετασκευάζων τοῦ ἀδελφοῦ σου τὴν τράπεζαν, κατηγορεῖς αὐτοῦ φιληδονίαν, καὶ καταχέεις αὐτοῦ γαστριμαργίας. Δὲ οὐκ οἶδ' ὧν παρασκευάζῃ, ἐλέγχων αὐτοῦ τὴν περὶ ταῦτα ἡδυνάθειαν. Τί οὖν ἡμῖν καὶ ταῖς πολυτελείαις; Ἐπεδήμησέ τις τῶν ξένων; εἰ μὲν ἀδελφός, καὶ τὸν αὐτὸν ἔχων σκοπὸν τοῦ βίου, τὴν οἰκίαν τράπεζαν ἐπιγυώσεται· ἂν γὰρ κατέλειπεν οἶκοι, ταῦτα παρ' ἡμῖν εὐρήσει. Ἀλλὰ κέκμηκεν ἐκ τῆς ὁδοπορίας; τοσοῦτον αὐτῷ προστίθεμεν, ὅσον τὸν κόπον παραμυθίσασθαι. Ἄλλος ἐλήλυθεν ἐκ τοῦ ἐξωθεν βίου; μαθέτω διὰ τῶν ἔργων, ὅσον ὁ λόγος αὐτὸν οὐκ ἐπεισε, καὶ λαβέτω τόπον καὶ ὑπογραμμὸν τῆς ἐν

(5) Ibid., 364.

(6) Τίς ἄρα. Codex Regius τίς ἄρα νοῦς.

(7) Τοῦτον μὴ βλέπειν. Idem codex τὸ, μὴ βλέπειν.

ταῖς τροφαῖς αὐταρκείας. Ἐναπομεινάτω αὐτῷ ὑπομνήματα Χριστιανῶν τραπέζης, καὶ ἀνεπαισγύντου διὰ Χριστὸν πτωχείας. Εἰ δὲ οὐ προσέξει, ἀλλὰ καταγέλασει, δεῦτερον ἡμῖν οὐκ ὀλέσκει. Τὸ γὰρ περιτρέχειν ἡμᾶς διερευνημένους τὰ μὴ πρὸς τὸ ἀναγκαῖον ταῖς χρεαῖς ἐπιζητούμενα, ἀλλὰ πρὸς τὴν ὀλεθρίαν ἡδονὴν καὶ βλαβερὰν κενοδοξίαν περινενοημένα, οὐ μόνον αἰσχρὸν ἡμῖν καὶ ἀσύμφωνον, ἀλλὰ καὶ βλάβην ἔχον οὐ τὴν τυχοῦσαν, ὅταν οἱ τρυφῶντες καὶ ταῖς ἡδοναῖς τῆς γαστρὸς τὴν μακαριότητα ὀρίζομενοι, περὶ τὰς αὐτάς φροντίδας καὶ ἡμᾶς ὁρώσι σπρεφομένους, περὶ ἃς ἐκείνοι ἐπτόηνται. Ἐσθίοντες δὲ, μὴ ἀργὸν τὸν νοῦν ἐν τῇ περὶ Θεοῦ ἐννοίᾳ ἔχωμεν, ἀλλὰ αὐτὴν τῶν βρωμάτων τὴν φύσιν, καὶ τὴν τοῦ ὑποδεχομένου σώματος κατασκευὴν, ἀφορμὴν ποιεῖσθαι δοξολογίας· πῶς ποικίλα εἶδη τροφῶν τῇ ἰδιότητι τῶν σωμάτων ἀρμύζοντα, παρὰ τοῦ πάντα οἰκονομοῦντος ἐπινενοῆται. Τροφῆς δὲ ὧρα μία ἀποταγμένη ἦτω· ἡ αὐτὴ κατὰ περίοδον ἀπαντῶσα, ὡς ἐκ τῶν εἰκοσιτεσσάρων ὥρων τοῦ ἡμερονυκτίου μίαν εἶναι· μάλιστα ταύτην τὴν προσαναλισκομένην τῷ σώματι, τὰς δὲ λοιπὰς ἐν τῇ κατὰ νοῦν ἐνεργείᾳ ἀπαρχολεῖν.

ex viginti quatuor horis diei ac noctis vix illa una exercitatione.

2. Ὁ μὲν γὰρ ἀριστα βουλευόμενος, τῆς ψυχῆς ὅτι μάλιστα φροντίσει, καὶ τοῦτο διὰ πάντων πειράσεται σώζειν εἰλικρινές τε καὶ γνήσιον· τῆς σαρκὸς δὲ ἡ λιμῶ τηχομένης, ἡ κρυμῶ καὶ θάλλει προσπαλαιούσης, ἡ νόσοις ἀλγυνομένης, ἡ πασχούσης τε παρὰ τῶν βλαίων, ὀλίγον ποιήσεται τὸν λόγον, καὶ οὐδὲ τοὺς ὑπὲρ τοῦ ζῆν κινδύνους προτόντας (1) ὁρῶν, φανήσεται δεδιώς. Εἰ δὲ τις ἐθέλοι φείδεσθαι καὶ τοῦ σώματος, ὡς μόνου κτήματος αὐτῷ ἀναγκαίου ψυχῇ, καὶ συνεργούντος αὐτῇ πρὸς τὸ ζῆν ἐπὶ γῆς, μικρὰ πρὸς τὰς τούτου χρεῖας ἐπιστραφήσεται, καὶ ὥστε συνέχειν μόνον αὐτόν, καὶ τῇ τῆς ψυχῆς ὑπηρεσίᾳ διὰ μετρίας ἐπιμελείας ἐβρώμενον τηρεῖν, μὴ μέντοιγε ἐπιτρέπειν ὑπὸ κόρου σκιρτᾶν. Τούτοις μὲν γὰρ εὐθύμιόν τε αὐτόν καὶ κοῦφον αἰεὶ πρὸς τὴν οὐράνιον ὁδοπορίαν ἐργάσεται, καὶ μᾶλλον εἰς τὰ προκείμενα κτήσεται συνεργόν. Εἰ δὲ ὑβρίζειν αὐτὸ συγχωρήσῃ, καὶ πάντων ἐφ' ἡμέραν ἐμπέπλασθαι, καθάπερ εἰ θηρίον ἀνήμερον· ὕστερον ταῖς βίαις αὐτοῦ πρὸς γῆν ἀνθοκαῖς συνεπισπασθεὶς, κείσεται στένων ἀνόνητα. Καὶ πρὸς τὸν Δεσπότην ἀχθεὶς, καὶ τῆς ἐπὶ γῆς πορείας τῆς ἐνδοθείσης αὐτῷ τὸν καρπὸν ἀπαιτούμενος, εἶτα οὐκ ἔχων δοῦναι, θρηνησέι μακρὰ, καὶ σκότος οἰκήσει διηνεκές, πολλὰ τῇ τρυφῇ καὶ τῇ ταύτης πλάνῃ μεμρόμενος, ὅφ' ἥς τὸν τῆς σωτηρίας ἐσουλθῇ καιρόν· οὐδὲν δὲ ἐκ τῶν δακρύων ἔσται κερδαίνων· Ἐν γὰρ τῷ ᾧδε τίς ἐξομολογήσεται σοι; φησὶν ὁ Δαβὶδ. Γαστήρ συναλλάχτης ἐστὶν ἀπιστότατος,

A quæ ei sermo non persuasit, et frugalitatis in escis servandæ formam et exemplar accipiat. Maneant in ipso monumenta mensæ Christianorum, et ejus paupertatis, quæ Christi causa citra verecundiam perferenda est. Quod si his ille minime commovebitur, ac potius deridebit, rursus nobis non exhibiturus est molestiam. (2) Nam circumcursare nos, ac investigare ea quæ non ad necessarium usum requiruntur, sed quæ ad perniciosam voluptatem et ad inanem exitiosamque gloriam adinventæ fuerunt, non solum nobis turpe atque indecorum est, sed detrimentum etiam affert non leve, cum scilicet qui in deliciis vivunt, et ventris voluptatibus metiuntur beatitudinem, nos quoque eisdem curis, quibus ipsi cum admiratione et stupore incumbunt, distentos vident. (3) Inter epulandum ne tum quidem animam a Dei cogitatione habeamus otiosam, sed ex ipsa alimentorum natura, et corporis ea suscipientis structura divinarum laudum materiam ducamus, quod varia ciborum genera, qualitati corporum accommodata, ab eo qui omnia moderatur, inventa sint. Hora una capiendi cibo destinata, eademque per circuitum revertens, adeo ut ad curandum corpus insumatur, reliquæ in animi

2. (4) Qui enim sibi optime consulit, curabit 559 animam quam maxime, hocque modis omnibus et sincerum et genuinum servare conabitur: carnis vero, sive fame conficiatur, sive cum frigore aut calore luctetur, sive a morbis excrucietur, sive violentum quid ab aliquibus perpetiatur, rationem parvam habebit, et ubi venire se in vitæ periculum viderit, haudquaquam apparebit timidus. Si quis tamen voluerit corpus etiam commiserari, tanquam quod una possessio sit, quæ animæ necessario est, eique ad vitam in terra degendam suppetias fert, exiguum necessitatum ejus curam suscipiet, ut illud et sustentet tantum, et per mediocre curam sanum conservet ad animæ ministerium, non ita autem ut ipsum satietate lascivire sinat. His enim illud sibi comparabit et minime rebelle, et ad cæleste iter conficiendum nullo non tempore expeditum, eritque auxilio majori ad ea quæ proposita sunt obeunda munia. Sin autem insolens ac protervum esse permiserit, et quibusvis quotidie tanquam immanem quamdam bestiam oppleri, tum demum ipsius pondere ad terram violenter vergente attractus, jacebit inaniter ingemiscens. Quin et ad Dominum adductus, et terreni illius itineris sibi commissi fructum rogatus, nec reddere valens, plurimum lamentabitur, et in perpetuis tenebris habitabit, delicias, eorumque fallaciam non parum incusans, quibus solutis tempus sibi ademptum est; sed nihil tunc utilitatis ex lacrymis capiet. In in-

(1) Προτόντας. Forte προστόντας. Edit.

(2) Ex Regulis fusiis tractatis, 364.

(3) Ex epist. II, 74.

(4) Ex hom. Quod mundanis adhærendum non sit, 167.

ferno enim quis confitebitur tibi ⁴³? inquit David. (1) Venter est pessima fide in conventis, penum incustoditum, in quod cum multa reposueris, noxam quidem retinet, at non servat deposita. (2) Quæ igitur nobis ad cibum ac potum excogitata sunt, et quicquid petulantes divitiæ ultra necessitatem ad ingrati nihilque continentis ventris obsequium adinvenere, quando nostra sunt, etiamsi perpetuo infunduntur? quæ ubi gustum in transitu duntaxat modica quadam voluptate affecerint, mox tanquam molesta ac superflua ægre ferimus, ut in summum vitæ discrimen venturi, si in visceribus diu permaneant. Mortem enim non paucis intulit satietas, fuitque in causa, cur nihil amplius degustarent. Nam vis illa qua animali providetur, temperatum ac parcum victum nullo negotio concoquit, et in corporis quod aliter substantiam vertit; at eadem ubi opiparos variosque cibos complexa est, nec deinde par est his omnino coquendis, tum diversa gignit morborum genera. Satiety lascivie initium est. (3) Statim enim una cum deliciis, ebrietas, et omnis generis condimentis, prodit libidinis belluinæ genus omne. Hinc equi insanientes in feminas fiunt homines, ob æstrum ac furorem quem in animo gignunt deliciæ. A temulentis orta est naturæ inversio, dum in masculino sexu femininum, in feminino masculinum quærent. Siquidem pinguiore pastu ceu fumosi quidam vapores exhalantur, qui lucem sancti Spiritus in hominis mente irradiantem, quasi densa nubes interveniens, intercipiunt. (4) Ne igitur carni tuæ obsequare, somno, balneo, ac mollihus culcitis, semper hanc repetens sententiam: *Quæ utilitas in sanguine* **560** *meo, dum descendo in corruptionem* ⁴⁴? Quid foves quod paulo post interiturum est? quid saginas teipsum et pinguefacis? An ignoras quod quanto pinguius tibi corpus conficis, tanto graviores carcerem animæ struis? Corporearum enim virium abundantia, spiritus salutis impedimento est. (5) Oportet itaque quæ necessaria sunt ventri subministrare, non quæ sunt perquam jucunda, ut solent qui quosdam mensarum structores coquosque exquirunt, totamque terram ac mare vestigant, velut moroso hero tributa pendentes, digni miseratione ob ejusmodi occupationem, haud remissius quam qui in inferno versantur, excruciat, plane dissecantes ignem, cribro ferentes aquam, et in pertusum dolium infundentes, laborum finem nullum habentes. (6) Quemadmodum igitur sitis efficit, ut jucundus sit potus, et sicut quæ prævit fames, epulas suaves reddit: ita quoque quæ su-

A ταμεῖον ἀφύλακτον, πολλῶν ἐναποτιθεμένων, τὴν μὲν βλάβην παρακατέχουσα, τὰ μέντοι παρατεθέντα οὐ διασώζουσα. Τὰ τοίνυν εἰς βρῶσιν ἡμῖν ἐπινενοημένα καὶ πόσιν, καὶ πάντα, ὅσα πέρα τῆς χρείας ὁ πλοῦτος ὑδρίζων ἐμχανήσατο πρὸς θεραπείαν τῆς ἀχαρίστου καὶ μηδὲν στεγούσης γαστρὸς, πότε ἂν ἡμετέρα γένοιτο, καὶ ἐπαντλήται (7) διηνεκῶς; ἃ γε μικράν τινα γεύσει μόνον ἐναποθέμενα κατὰ τὴν πάροδον ἡδονήν, εὐθὺς ὡς ὀχληρὰ καὶ περιττὰ δυσχεραίνωμεν, ὡς εἰ τοῖς σπλάγχνοις ἐγγχρονίσαι, τὰ μέγιστα περὶ τὸ ζῆν κινδυνεύουσας. Πολλοὶς γοῦν ὁ κόρος ἤγαγε θάνατον, καὶ τοῦ μηδενὸς ἀπολαύειν ἐτι γεγένηται πρόξενος. Ἡ γὰρ οἰκονομοῦσα τὸ ζῶον δύναμις αὐτάρκειαν μὲν καὶ λειότητα (8) ῥαδίως κατεργάσατο, καὶ ψέλειωσε τῷ τρεφομένῳ· πολυτέλειαν δὲ καὶ ποικιλίαν βρωμάτων παραλαβούσα, εἴτα ἀντισχεῖν πρὸς τὸ πέρας μὴ ἐξαρκέσασα, τὰ ποικίλα γένη τῶν νοσημάτων ἐποίησεν. Ὁ κόρος ὑδρεῶς ἐστὶν ἀρχή. Εὐθὺς γὰρ συνεισπίπτει τῇ τρυφῇ καὶ τῇ μέθῃ καὶ ταῖς παντοδαπαῖς καρυκαλαῖς πᾶν εἶδος ἀκολασίας βοσκηματώδους· ἐνθεν ἴπποι θηλυμανεῖς οἱ ἀνθρώποι, διὰ τὸν ἐκ τῆς τρυφῆς (9) οἶστρον ἐπιγινόμενον τῇ ψυχῇ. Παρὰ τῶν μεθόντων αἱ τῆς φύσεως ἐναλλαγαί, ἐν ἄρρενι μὲν τὸ θῆλυ, ἐν δὲ τῷ θῆλει τὸ ἄρρεν ἐπιζητούντων. Ἐκ γὰρ τῆς παχείας τροφῆς, οἷον αἰθαλῶδεις ἀναθυμιάσεις ἀναπυμπόμεναι, νεφέλης δίκην πυκνῆς, τὰς ἀπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐγγινόμενας ἐλλάμψεις ἐπὶ τὸν νοῦν διακόπτουσι. Μὴ τοίνυν κολάκευε σου τὴν σάρκα ὑπνοῖς καὶ λουτροῖς, καὶ μαλακοῖς στρώμασιν, ἀεὶ ἐπιλέγων τὸ ῥῆμα τοῦτο· *Τίς ὠφέλεια ἐν τῷ ἀλματί μου, ἐν τῷ καταβαλεῖν με εἰς διαφθοράν*; Τί περιέπεις τὸ μικρὸν ὑστερον φθαρσόμενον; τί καταπαταίνεις σεαυτὸν καὶ περισαρκοῖς; Ἡ ἀγνοεῖς, ὅτι ὅση παχυτέραν τὴν σάρκα ἑαυτῷ ποιεῖς, τοσούτῳ βαρύτερον τῇ ψυχῇ κατασκευάζεις τὸ δεσμωτήριον; τὸ γὰρ πλῆθος τῆς σωματικῆς δυνάμεως, ἐμποδίων ἐστι πρὸς τὴν σωτηρίαν τοῦ πνεύματος. Δεῖ τῇ γαστρὶ τὰ ἀναγκαῖα ὑπηρετεῖν, οὐχὶ τὰ ἥδιστα, ὡς οἷγε τραπέζοποιους τινὰς καὶ μαγεῖρους περινοοῦντες, καὶ πᾶσαν διερευνῶμενοι γῆν τε καὶ θάλατταν, οἷον τινι χαλεπῷ δεσπότην φόρους ἀπάγοντες· ἐλεεινοὶ τῆς ἀσχολίας, τῶν ἐν ᾧδου κολαζομένων οὐδὲν πάσχοντες ἀνεκτότερον, ἀτεχνῶς εἰς πῦρ ξαίνοντες, καὶ κοσκίνῳ φέροντες ὕδωρ, καὶ εἰς τετρημένον ἀντλοῦντες πῖθον, οὐδὲν δὲ πέρας τῶν πόνων ἔχοντες. Ὅσπερ οὖν ἡ δὶψα ἡδὺ τὸ ποτὸν εὐτρεπίζει, καὶ λιμὸς ἡγῆσάμενος ἡδεῖαν παρασκευάζει τὴν τράπεζαν· οὕτω καὶ τὴν τῶν βρωμάτων ἀπόλαυσιν ἡ ἐγκράτεια φαιδρύνει. Μέσθην γὰρ ἑαυτὴν παρενθείσα, καὶ τὸ συνεχὲς τῆς τρυφῆς διακόψασα, ποθεινὴν σοι τὴν

⁴³ Psal. vi, 6. ⁴⁴ Psal. xxix, 10.

(1) Ex hom. De jejuniis, 15.
(2) Ex hom. Quod mundanis adhærendum non sit, 166.

(3) Ex hom. De jejuniis, 9.

(4) Ex hom. in psal. xxix, 150.

(5) Ex serm. De legendis lib. gentilium, 181.

(6) Ex hom. De jejuniis, 6.

(7) *Ἡμετέρα... ἐπαντλήται*. Sic contextus et Regius codex 1992. Editi *ἡμέρα... ἐπαντλήσαι*.

(8) *Λειότης*. Haud dubium quin legendum sit *λειότης*. Editi.

(9) *Τρυφή*. Sic contextus et uterque codex. Editi *τροφή*.

μετάληψιν φανῆναι ποιήσει, ὥσπερ ἀπόδημον. Ὅστε αἱ βούλει σαυτῷ ἐπιθυμητὴν κατασκευάσαι τὴν τράπεζαν, δέξαι τὴν ἐκ τῆς ἐγκρατείας μεταβολήν. Σὺ δὲ ὑπὸ τοῦ σφόδρα τῆς τρυφῆς περιέχεσθαι, λήθη-
 θας σεαυτῷ ἀμαυρῶν τὴν τρυφήν, καὶ ὑπὸ φι-
 ληθονίας τὴν ἡδονὴν ἀφανίζων. Οὐδὲν γὰρ οὕτως ἐπι-
 θυμητὸν, ὃ μὴ τῇ συνεχεῖ τῆς ἀπολαύσεως εὐκατα-
 φρόνητον γίνεσθαι πέφυκεν· ὧν δὲ σπανία ἡ κτή-
 σις, τούτων περισπούδαστος ἡ ἀπόλαυσις.

3. Οἱ γοῦν ἀρχομένης ἡμέρας περισκοποῦντες, ποῦ πότοι γίνονται, καὶ οἰνοπώλια καὶ καπηλεῖα περι-
 αθροῦντες, καὶ ἀλλήλους ἐπὶ τὸ πίνειν παραλαμ-
 βάοντες, καὶ πᾶσαν τῆς ψυχῆς τὴν μέριμναν ἐπὶ
 τὴν τῶν τοιούτων φροντίδα καταναλίσκοντες, οὗτοι
 ὑπὸ τοῦ προφήτου καταθρηνοῦνται. Οὐ γὰρ ἄγουσι
 σχολὴν οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτῶν ἀνανεῦσαι πρὸς τὸν οὐρα-
 νὸν, καὶ τὰ ἐν αὐτῷ κάλλη καταμαθεῖν· ἀλλ' εὐθὺς
 ἀρχομένης ἡμέρας, κοσμοῦσιν ἑαυτῶν τὰ συμπόσια,
 σπουδῇ τε καὶ ἐπιμέλειαν εἰς τὴν τῶν ἐκπομάτων
 παρασκευὴν ἐπιδείκνυνται, φυκτῆρας καὶ κρατῆρας
 καὶ φιάλας ὥσπερ ἐν πομπῇ τινι καὶ πανηγύρει
 διατιθέντες, ὡς ἂν τὸ τῶν ἀγγείων διάφορον τὸν κό-
 ρον αὐτοῖς ὑποκλέπτῃ, καὶ ἡ τῶν ἐκπομάτων ὑπαλ-
 λαγὴ καὶ μετάσεις ἱκανῇ αὐτοῖς εἰς τὸ πίνειν
 διατριβὴν ἐμποῖ· τάξις ἐν ἀταξίᾳ, καὶ διάθεσις ἐν
 ἀκόσμῳ ἐπινοημένη. Πρὸς τοῦτοις ἄμικται περὶ
 τοῦ πλεονός, φιλονεικίαι καὶ ἀγωνίσματα, ἀλλήλους
 υπερβάλλεσθαι φιλοτιμουμένων κατὰ τὴν μέθην.
 Καὶ ὁ ἀγωνοθετῶν αὐτοῖς, διάβολος, καὶ ἄθλον τῆς
 νίκης, ἡ ἁμαρτία. Ὁ γὰρ πλεονα τὸν ἄκρατον ἐγ-
 χαίμενος (1), οὗτος φέρεται κατὰ τῶν ἄλλων τὰ νικη-
 τήρια· φιλονεικοῦσι μὲν γὰρ ἀλλήλους, ἀμύνονται
 δὲ ἑαυτούς. Πάντα ἀλογίας γέμει, πάντα συγχύσεως·
 οἱ ἡττηθέντες μεθύουσιν, οἱ νικῆσαντες μεθύουσιν (2),
 οἱ ὑπηρεταὶ καταγελῶσιν. Ἡ χεὶρ ἀπειρήκε, τὸ
 στόμα οὐχ ὑποδέχεται, ἡ γαστήρ διαρρήγνυται, καὶ
 τὸ κακὸν οὐχ ὑφίσταται. Τὸ ἄθλιον σῶμα τοῦ φυσι-
 κοῦ τόπου παραλυθὲν (3), ἀπόρρυτον ἐστὶ πανταχό-
 θεν, τὴν ἐκ τῆς ἀμετρίας βίαν μὴ ὑπομένον (4).
 Ἐλεεινὸν θέαμα! Ἀνὴρ ἀκμάζων καθ' ἡλικίαν,
 στρατιωτικοῖς καταλόγοις ἐμπρέπων, φορᾶδην οἴκαδε
 κομιζόμενος, μὴ δυνάμενος ὀρθοῦσθαι, μηδὲ τοῖς
 ἰδίοις ποσὶν ἐπιβῆναι. Ἀνὴρ φοβερός εἶναι ὀφείλων
 τοῖς πολέμοις, γέλωτός ἐστιν ἀφορμὴ τοῖς κατ' ἀγο-
 ρᾶν παιδίοις· ἄνευ σιδήρου καταδέβληται, ἄνευ πο-
 λεμίων πεφόνευται. Ἀνὴρ ὀπλίτης, αὐτὸ τῆς ἡλικίας
 ἄγων τὸ ἄνθος, οἴνου γέγονε παρανάλωμα, ἔτοιμος
 παθεῖν τοῖς ἐχθροῖς ὅσα καὶ βούλονται. Τίς ὁ τῶν
 κακῶν τούτων αἴτιος; τίς ὁ ταῦτα ἐπιβουλεύσας;
 Παράταξιν ἐποίησας τὸ συμπόσιον, ἐνέκρωσας τὴν
 ἀκμὴν τῆς νεότητος ἀπὸ οἴνου· καὶ καλεῖς μὲν ὡς
 φίλον ἐπὶ τὸ δεῖπνον, ἐκβάλλεις δὲ νεκρὸν, οἶνον τὴν

A muntur edulia condit abstinentia atque edulcat.
 Dum enim mediam se interponit, ac deliciarum
 continuum usum interrumpit, sumptionem, utpote
 intermissam, tibi jucundam exhibebit. Proinde si
 vis tibi mensam apparare suavem, admitte ex abs-
 tinentia vicissitudinem. Tu vero, quod deliciis
 nimium addictus es, insipidas reddis tibi delicias
 imprudens, ac prae voluptatis amore voluptatem
 fugas. Nihil enim tam cupitum est, quod non
 abeat in fastidium, si perpetuo fruare. At quas
 raro habentur, his avide fruimur.

3. (5) Qui igitur ineunte die explorant ubi com-
 potationes fiant, et cenopolia ac caupones collu-
 strant, seque mutuo ad compotandum conjungunt,
 et omnem animi curam in hac insument, hos pro-
 pheta deplorat. Non enim oculis eorum vacat suspi-
 cere in caelum, ejusque pulchritudinem con-
 discere: sed ineunte statim die, sua exornant con-
 vivia, atque studium ac diligentiam in poculis ap-
 parandis ostendunt, vasa ad refrigerandum vinum,
 craterasque et phialas velut in pompa aliqua ac
 conventu publico disponentes, ut vasorum diversitas
 ipsis satietatem suffuretur, et alternatio pocu-
 lorum ac permutatio eos diu in bibendo detineat.
 Ordo in confusione, ac dispositio in re incompressa
 excogitatur. Ad haec oriuntur de ampliore potu cer-
 tamina contentionesque et lites, dum se mutuo
 ebrietate superare conantur. Atque certaminum
 horum praefectus diabolus est, et victoriae praemium
 peccatum. Nam qui plus infuderit meri, is ex aliis
 reportat victoriam. Contendunt enim inter se ac se
 ipsi ulciscuntur. Omnia sunt insipientia referta,
 omnia confusione; victi victoresque ebrii sunt,
 derident ministri. Labat manus, os non suscipit,
 venter disrumpitur, nec malum sustinet. Miserum
 corpus naturali vigore exsolutum undelibet diffuit,
 haud sustinens immodici 561 potus violentiam.
 Miserabile spectaculum! Vir aetate florens, inter
 militares ordines clarus, aliorum manibus domum
 deportatur, quod se erigere non queat, neque pro-
 priis incedere pedibus. Vir qui terrori hostibus
 esse debuerat, pueris in foro ridendi occasionem
 praebet: sine ferro prostratus est, sine hostibus
 enectus. Vir armiger in ipso aetatis flore a vino
 consumptus nullo negotio et confectus, quidquid
 hostes voluerint perpeti paratus. Quis auctor est
 horum malorum? quis haec machinatus est? (6) Con-
 vivium aciem effecisti: juventutis florem vino ene-
 casti; ac vocas quidem veluti amicum ad cenam,
 ejicis autem mortuum, exstincta a vino illius vita.
 (7) Qua re differs, o homo, a brutis animantibus?
 nonne rationis dono, qua a tuo conditore accepta,
 creaturae ejuslibet princeps effectus es et dominus?
 Quisquis igitur se ipse intelligentia ac cognitione

(1) Ἐγχαίμενος. Contextus ἐγχαίμενος.

(2) Οἱ νικῆσαντες μεθύουσιν. Haec addidimus ex Regio codice 1932. Leguntur etiam in contextu. Paulo post minus belle in contextu τὸ κακὸν οὐχ ὑφίσταται.

(3) Παραλυθέρ. Sic idem codex et contextus.

PATROL. GR. XXXII.

Editi παραχυθέν.

(4) Μὴ ὑπομέρον. Negatio addita ex eodem codice et contextu.

(5) Ex homil. in ebriosos, 127.

(6) Ibid., 128.

(7) Ibid., 124.

privat per ebrietatem, comparatus est jumentis insipientibus, et similis factus est illis⁴³. Imo etiam dixerim ego, temulentos rationis magis esse expertes quam ipsa pecora: quandoquidem quadrupedia omnia et bestiae certos ac constantes ad coitum motus impetusque habent: quorum autem anima ebrietate detinetur, et corpus calore præter naturam accedente impletur, hi omni tempore et omni hora ad impuros turpesque complexus concitantur.

(1) Quemadmodum enim aqua igni est adversa, sic immodicum vinum rationem exstinguit. (2) Enimvero quodnam brutum animal vivendi audiendique sensu languescit ita ut temulentus? Nonne ignorat familiarissimos, et ad alienos velut ad familiares ac necessarios accurrit? nonne sæpenumero umbras tanquam rivulos, aut convalles transiliunt? Rursus eorum aures sonitu ac strepitu quodam quasi æstuantis maris implentur; terra vero sursum erigi videtur, et montes in orbem circumverti. His somni quidem graves sunt, et excussu difficiles, prope suffocantes, planeque morti vicini, vigiliæ vero somnis stupidiore. Nam insomnium quoddam est vita ipsorum, qui cum nec vestem habeant, neque quod in crastinum edant, regnant et exercitiis in ebrietate imperant, construunt urbes, ac pecunias elargiuntur. (3) Quid facis, o homo? Famulus profugit ab hero verberante: tu vero non recedis a vino, quod tuum quotidie caput percutit? τῇ μέθῃ, καὶ πόλεις οἰκοδομοῦσι, καὶ χρήματα δεσπότην τύποντα· σὺ δὲ καὶ παραμένεις τῷ πυνοντι;

4. Modus utendi vino optimus est corporis necessitas. Quod si fines prætergredieris, postridie venies capitis gravedine affectus, oscitans, vertigine laborans, putrefactum obolens vinum; omnia tibi circumferri, omnia circumvolvi videbuntur. (4) Postquam enim fuligine, quam vinum exhalans sursum emittit, repletæ sunt cerebri membranae, caput ut intolerabilibus doloribus corripitur, ita super humeros rectum manere non valens, huc illuc super vertebrae nutans, jactatur. (5) Quia etiam ipsa in fruendis voluptatibus incontinentia ex vino quasi ex fonte manifeste prorumpit, atque una cum mero irrepit impudicitiae labes, quæ omnem pecorum in feminas insaniam 562 demonstrat procacitate ac lascivia ebriorum minorem esse. Et quidem bruta animalia naturæ terminos non ignorant: ebrii vero in masculo feminam, in femina masculum requirunt. Postquam enim animam ita perdidere, ut sint omnigenis maculis compuncti, præterea ipsam quoque corporis habitudinem corrumpunt. Etenim non ob immodicas

A ζῶν αὐτοῦ κατασθέντας. Τίνι διενήνοχας τῶν ἀλόγων, ὧ ἀνθρώπε; οὐ τῇ δουρεῖ τοῦ λόγου, ἣν λαβὼν παρὰ τοῦ κτίσαντός σε, ἀρχων καὶ κύριος ἐγένου πάσης τῆς κτίσεως; Ὁ τοίνυν ἀφελόμενος ἑαυτοῦ τὴν φρόνησιν διὰ τῆς μέθης, παρασυνεβλήθη τοῖς κτήνεσι τοῖς ἀνόητοις, καὶ ὁμοιώθη αὐτοῖς. Μᾶλλον δὲ καὶ τῶν βοσκημάτων φαίην ἂν ἐγωγε ἀλογωτέρους εἶναι τοὺς ἐν τῇ μέθῃ· διότι τὰ μὲν τετράποδα πάντα καὶ τὰ θηρία τεταγμένας ἔχει τὰς πρὸς τὴν μίξιν ὁρμάς· οἱ δὲ ὑπὸ τῆς μέθης τὴν ψυχὴν κατεχόμενοι, καὶ τὸ σῶμα τῆς παρὰ φύσιν θερμότητος ἀναπληρώσαντες, πάντα καιρὸν καὶ πᾶσαν ὥραν πρὸς τὰς ἀκαθάρτους καὶ ἀσχημονας συμπλοκάς συνελαύνονται. Ὅσπερ γὰρ ὕδωρ πολέμιόν ἐστι πυρὶ, οὕτως ἀμετρία οἴνου λογισμὸν κατασθέννυσι σώφρονα. Ποῖον γὰρ βόσκημα οὕτω παραβλέπει καὶ παραχοῦει ὡς ὁ μεθύων; Οὐχὶ ἀγνοεῖ μὲν τοὺς οἰκειοτάτους, προστρέχει δὲ τοῖς ἀλλοτρίοις ὡς τοῖς συνήθεσιν; οὐ τὰς σκιάς διαπηδῶσιν οἱ τοιοῦτοι πολέμακες, ὡς ὁγετοὺς ἡ φάραγγας; Ἦχων δὲ αὐτοῖς καὶ φόβων τὰ ὦτα πεπληρωται οἰονεὶ θαλάσσης κυμανοῦσης· ἡ δὲ γῆ πρὸς τὸ ὄρθιον διανίστασθαι δοκεῖ, καὶ τὰ ὄρη περιτρέχειν κύκλῳ. Τοῦτοις ὕπνοι μὲν βαρεῖς, καὶ δυσανάφοροι, καὶ πνιγῶδεις, καὶ τῷ ὄντι θανάτου γείτονες· αἱ δὲ γρηγορήσεις, τῶν ὕπνων ἀναισθητότεραι. Ἐνύπνιον γὰρ αὐτοῖς ἐστὶν ὁ βίος, οἳ γε ἱμάτιον οὐκ ἔχοντες, οὐδ' ὅ τι φάγωσιν εἰς τὴν αὔριον, βασιλεύουσι καὶ στρατοπέδων ἀρχοῦσιν ἐν διανέμουσι. Τί ποιεῖς, ἀνθρώπε; Οἰκέτης δραπέτευει ὄλῳ, καθ' ἑκάστην ἡμέραν τὴν κεφαλὴν σου τύποντι;

C 4. Μέτρον ἀριστον τῆς τοῦ οἴνου χρήσεως, ἡ χρεια τοῦ σώματος. Ἐὰν δὲ ἐξω τῶν ὥρων γένη, αὔριον ἤξεις καρθηβαρῶν, χασμώμενος, ἱλιγγίων (6), σεσηπότος οἴνου ἀπόζων· πάντα σοι περιφέρεσθαι, πάντα δονεῖσθαι δόξει. Ὅταν γὰρ πλήρεις αἱ μήνιγγες γένωνται τῆς αἰθάλης, ἣν ὁ οἶνος ἐξατμιζόμενος ἀναφέρει, βάλλεται μὲν ὀδύνας ἀφορήτοις ἡ κεφαλὴ· μένειν δὲ ὀρθὴ ἐπὶ τῶν ὤμων μὴ δυναμένη, ἀλλοτε ἐπ' ἄλλα (7) καταπίπτει, τοῖς σπονδύλοις ἐνολισθαίνουσα. Ἡ δὲ πρὸς τὰς ἡδονὰς ἀκρασία, ἀντικρυς, ὥσπερ ἐκ πηγῆς τοῦ οἴνου φέρεται, καὶ συνεισπίπτει τῷ ἀκράτῳ τῆς ἀσελγείας ἡ νόσος, πᾶσαν βοσκημάτων μανίαν ἐπὶ τὸ θῆλυ (8) δευτέραν τῆς τῶν μεθύοντων ὕβρεως ἀποφαίνουσα. Διότι τὰ μὲν ἀλογα γνωρίζει τοὺς ὄρους τῆς φύσεως· οἱ δὲ μεθύοντες ἐν ἄρβρην μὲν τὸ θῆλυ, ἐν δὲ τῷ θήλει τὸ ἄρβρην ἐπιζητοῦσιν. Οὕτω γὰρ τὴν ψυχὴν ἀπολωλότες, ὡς ὑπὸ πάσης κηλίδος κατεστιγμένοι, ἐτι καὶ αὐτὴν τοῦ σώματος τὴν ἑξὶν προσδιαφθεῖρονται· οὐ μόνον τῇ ὑπερβολῇ τῶν ἡδονῶν ἐξοιστροῦσιν ἐπὶ λαγνείας ἐκτετηκότες καὶ διαβρέοντες, ἀλλὰ καὶ αὐ-

⁴³ Psal. XLVIII, 13.

(1) Ex hom. in ebriosos, 123.

(2) Ibid., 124.

(3) Ex hom. 1 de jejuniis, 9.

(4) Ex hom. in ebriosos, 126.

(5) Ibid., 125.

(6) Ἱλιγγίων. Hanc vocem ex contextu desumimus.

(7) Ἐπ' ἄλλα. Regius codex ἐπ' ἄλλοις.

(8) Ἐπὶ τὸ θῆλυ. Sic Regius codex et contextus. Editi ἐπὶ τῷ θήλει.

τῷ τῷ ἔγκειν πέπλαδης καὶ βρωδὲς καὶ τοῦ ζω-
 τικοῦ τόνου λελυμένον τὸ σῶμα φέροντες. Τούτων
 πελιδνοὶ μὲν οἱ ὀφθαλμοί, ὑπαυχρὸς δὲ ἡ ἐπιφάνεια,
 πνεῦμα προστετηκὸς, γλῶσσα παρειμένη, καὶ κραυ-
 γὴ ἄστημος, ἀκροσφαλεῖς οἱ πόδες καθάπερ οἱ τῶν
 παίδων, ἐκκρίσεις δὲ τῶν περιτωμάτων αὐτόματοι
 ὥσπερ ἀπὸ ἀψύχων ρέουσαι. Ἐλεεινοὶ τῆς τρυφῆς,
 ἐλεεινότεροι τῶν ἐν πελάγει χειμαζομένων, οὐς ἄλλα
 ἐξ ἄλλων διαδεχόμενα καὶ ἐπιδαπτίζοντα κύματα
 ἀναφέρειν οὐκ ἐπιτρέπει τοῦ κλύδωνος. Ὡς περ γὰρ
 τὰ χειμαζόμενα πλοῖα ἐπειδὴν ὑπέραντα γένηται,
 ἀναγκαιῶς τῇ ἐκβολῇ τοῦ φόρτου κουφίζεται· οὕτω
 καὶ τοῖς ἀναγκαῖαι τῶν βαρυνόντων αἱ ἀποθέσεις.
 Ἑμοῦντες γάρ (1) καὶ ἀποθλύζοντες, μόλις ἐλευθε-
 ροῦνται τοῦ βάρους, τοσοῦτον τῶν δυσπλοούτων
 ἐλεεινότεροι, ὅσον οἱ μὲν ἀνέμους καὶ θάλασσαν καὶ
 τὰς ἐξωθεν ἀνάγκας ἐπατιῶνται· οἱ δὲ αὐθαίρετον
 ἐπισπῶνται τὸν ἐκ τῆς μέθης χειμῶνα. Καὶ οἱ μὲν
 δαιμονῶντες, ἐλεεινοὶ· οἱ δὲ μεθύοντες τὰ αὐτὰ πά-
 σχοντες, οὐδὲ τοῦ ἐλεῖσθαι ἀξιοί, αὐθαιρέτω δαίμονι
 προσπαλαίοντες. Οἱ καὶ μέθης συντιθέεσσι φάρμακα,
 οὐχὶ τοῦ μὴ παθεῖν τι δεινὸν ἀπὸ τοῦ οἴνου, ἀλλὰ τοῦ
 μὴ διαλιπεῖν μεθύοντες μηχανώμενοι. Καὶ τέλος οὐκ
 ἔστι τοῦ κακοῦ· αὐτὸς γὰρ ἑαυτὸν ὁ οἶνος ἐπὶ τὸ
 πλεῖον προάγει (2). Οὐ γὰρ τὴν χρεῖαν παραμυθεῖ-
 ται, ἀλλ' ἐτέρου ποτοῦ χρεῖαν ἀπαραίτητον ἐμποιεῖ,
 ἐκκαίον τὸς μεθύοντας, καὶ ἀεὶ πρὸς τὴν τοῦ πλείονος
 ἐφεσιν προσκαλούμενος. Καὶ ὥσπερ αἱ χαράδραι,
 ἕως μὲν ἂν αὐταῖς ἐπιρρέωσιν οἱ χειμάρροι, πλήρεις
 εἶναι δοκοῦσι, παρελθούσης δὲ τῆς πλημμύρας, ξη-
 ραὶ καταλείπονται· οὕτω καὶ τοῖς οἰνόφλυξι τὸ στό-
 μα, ἐλλιμνάζοντος μὲν τοῦ οἴνου, πλήρὲς ἐστὶ πως
 καὶ διυγρὸν, μικρὸν δὲ παραδραμύντος, ξηρὸν καὶ
 ἀνικμὸν ἀπελέγχεται.

plena esse videntur; sed ubi exundatio præterit, sicca aridaque relinquuntur: ita et ebriosorum os restagnante vino, plenum quodam modo est. et madidum, sed simul ut paululum effluxit, siccum et humoris expers deprehenditur.

5. Πάντῃ οὖν ἀπέχεσθαι δεῖ τῶν ἐμποιοῦντων θό-
 λων τῷ ἡγεμονικῷ. Ἐπειδὴν γὰρ πολλὴ εἰσέσις
 ὁ ἄκρατος, οἷόν τις τύραννος ἐπὶ τὴν ἀκρόπολιν ἀνα-
 δραμῶν, ἀπὸ τῆς ἀκρας κορυφῆς ἀσιγήτους θορύ-
 βους ἐμποιεῖ τῇ ψυχῇ, οὐδενὸς παρανόμου φειδόμε-
 νος ἐπιτάγματος. Ἄλλ' αὐτὸν δουλωσάμενος πρῶτον
 τὸν λογισμὸν, πᾶσαν τὴν τε ἐκ παιδείσεως ἐνυπάρ-
 χουσαν διακόσμησιν συγγεῖ καὶ ταρασσεῖ (3), γέλω-
 τας κινῶν ἀπρεπεῖς, φωνὴν θορυβώδη, ὀργὰς προ-
 πετεῖς, ἐπιθυμίας ἀχαλινώτους, οἰστρον καὶ μανίαν
 ἐπὶ πᾶσαν παρανόμον ἡδονήν. Διὰ τοῦτο μὴ πινέ-
 τωσαν, φησὶν, οἱ δυνάσται οἶνον, εἴτε οἱ ἀρχὴν τινα
 πεπιστευμένοι, καὶ δημοσίων πραγμάτων οἰκονο-
 μίαν· εἴτε οἱ διὰ τὴν ἀκμὴν τῆς ἡλικίας ἐν δυνά-
 μεϊ δυνεῖς σωματικῇ. Οἱ γὰρ τοιοῦτο φύσει τυγχά-
 νοντες πρὸς τὰς ὁρμὰς εὐερέθιστοι, ἐπειδὴν καὶ τὸ
 τοῦ οἴνου προσλάβωσιν ἔξαλμα, οἷόν τινα φλόγα
 ἀφθόνη χορηγῇ τῆς καιομένης ὕλης, ἐπὶ τὸ μέγα

A solum voluptates, quibus velut furore quodam ad salacitatem concitantur, contabescunt ac diffuunt: sed ob ipsam etiam molem ac tumorem, corpus nimio humore repletum, laxumque et vitali vigore solutum circumferunt. Horum lividi sunt oculi, subpallida superficies cutis, spiritus impeditus ac coagmentatus, lingua resoluta, clamor indistinctus, titubantes pedes velut puergrum, spontaneæ superfluitatum egestionēs quasi ab inanimatis profluentes: ob luxum miserales, miserabiliores quam qui in mari tempestate jactantur, quos fluctus alii aliis succedentes, ac demergentes, ex undis emergere non sūnt. Quemadmodum enim jactata tempestate navigia cum plus æquo onerantur, onere ejecto necesse est allevari. ita et hi ea B quæ ipsos gravant, necessario egerunt. Vix enim vomitu et dejectione ab onere liberantur, tanto miserabiliores infelicitèr navigantibus, quantum hi quidem ventos et mare et externa impedimenta causantur: illi vero ebrietatis tempestatem sibi ipsis sponte asciscunt. Itaque qui a demonibus obsidentur, miseratione quidem digni sunt: ebrii vero eadem perpetientes, ne digni quidem sunt, quorum misereamur, quandoquidem cum voluntario dæmone colluctantur. Hi præterea quædam ebrietatis pharmaca componunt, operam industriamque in eo ponentes, non ut ne quid mali a vino patiantur, sed ut ipsorum ebrietas jugis sit et assidua. Ac hujus mali finis nullus est. Nam ipsum se merum promovel ad amplius. Non enim levat C necessitatem: sed alterius potus necessitatem inevitabilem inducit, exurens inebriatos, semperque desiderium plus bibendi provocans. (4) Et quemadmodum cava, dum in se torrentes confluunt, sicca aridaque relinquuntur: ita et ebriosorum os madidum, sed simul ut paululum effluxit, siccum

5. (5) Omnino igitur ab iis quæ mentem perturbant, abstinere oportet. Posteaquam enim multum introierit meri, quasi tyrannus quidam ad arcem ascendit, atque nihil non iniquum imperans, a summo vertice irrequietos in anima tumultus excitat. Imo ratione ipsa in servitutem primum redacta, omnem ex disciplina concinnitatem confundit et perturbat, risus indecoros, vocem turbulentam, procaces iras, cupiditates effrenatas, stimulum ac furorem ad omnem iniquam voluptatem provocantem exsuscitans. Quamobrem non bibant vinum potentes, inquit, sive ii quibus aliqua præfectura, aut publicarum rerum administratio commissæ; sive ii qui ob ætatis vigorem corporeis 563 viribus pollent. Enimvero qui sunt ejusmodi, utpote suapte natura ad animi motus prони, postquam fomes etiam vini et incitamentum accessit, suppeditata abunde materia, quæ apta est ustioni

(1) Ἑμοῦντες γάρ. Voculam addidimus ex Regio codice.

(2) Προάγει. Emendavimus ope codicis Regii vulgaram lectionem προσάγει.

(3) Ταρασσεῖ. Sic idem codex. Editi et con-
 textus καταρράσσει.

(4) Ex hom. in ebriosos, 126.

(5) Ex comment. in Isa., 508.

et idonea, velut flammam quamdam in sublime al-
tollunt. * Nam quemadmodum onere nimio depressa
navis, ægre quo velis impellitur, atque naufragio
faciendo mirum in modum prona est: sic etiam
corpora, quæcunque voluptatis libidine pluribus
atque profusioribus deliciis, cutis curandæ gratia,
sese onerant, profundo perditionis pelago innatan-
tia feruntur. (1) Quid vis Caini maledictionem tibi
ipse asciscere, ebriosus factus, tremens ac vaga-
bundus per totam vitam? Corpus enim quod natu-
rali fulcro destituitur, circumagi necesse est et
contremiscere. Usquequo ebrietas? Periculum est
ne tandem cœnum lutumque pro homine fias; ita
totus admistus vino es, unaque pariter putruisti,
vini ex quotidiana crapula obolens, et hoc cor-
ruptum, perinde ut vasa nulli omnino usui idonea.
(2) Si ebriosi regnum Dei non possidebunt⁴⁴, tu
autem temulentus accedis ad jejuniū: quid utili-
tatis auferis? Nam si te ebrietas excludit a regno
cœlorum, quisnam tandem e jejunio fructus? An
non vides quomodo qui in domandis equis, qui ad
certamina aluntur, peritissimi sunt, cum instat
certaminis dies, eos inedia præparat? Tu contra,
data opera temetipsum deprimis saturitate. Venter
enim onustus, non solum ad cursum, sed ne ad
somnum quidem accommodus est; quandoquidem
pondere oppressus non potest quiescere, sed cogi-
tur subinde semet nunc in dextrum, nunc in læ-
vum latus vertere. (5) Ne igitur ad jejunii mysteria
te introducat ebrietas. Non est per temulentiam
aditus ad jejuniū, quemadmodum nec ad justiti-
am accessus est per fraudationem, nec ad casti-
moniam per lasciviam, nec, ut summatim dicam,
per nequitiam ad virtutem. Ebrietas ad lasciviam
inducit, ad jejuniū frugalitas. Athleta ante cer-
tamen exerceatur: qui jejunaturus est, præparat
se per abstinence. Ne velut ulciscens hos dies,
neu veluti fucum facturus legislatori, ante hos
quinque dies colloca crapulam. Nam laboras fru-
stra, si corpus quidem conficis, nec tamen sola-
tium esuritioni admoves. (4) Dominum non recipit
ebrietas, Spiritum sanctum propellit. Fumus qui-
dem abigit apes, dona vero spiritualia fugat cra-
pula. Ut autem id minime patiamur, caveamus
ne illi ingrato ventri obsequamur, ut æterna illa
bona adipiscamur, in Christo Jesu Domino nostro, cui,
unaque ejus Patri, simul et sancto Spiritui,
gloria, honor et potestas, summumque decus, nunc et
semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

564 DE IRA ET ODIO.

SERMO XVII.

1. (5) Maxima in Christianum accusatio est,

⁴⁴ I Cor. vi, 10.

(1) Ex hom. in ebriosos, 127.

(2) Ex hom. in De jejuniis, 13.

(3) Ex hom. in De jejuniis, 9.

(4) Ex hom. in De jejuniis, 10.

(5) Ex comment. in Isa., 19.

(6) Ὅσα πολλῇ. Sic idem codex, melius quam
editi ὅσα πολλῇ. Non reperitur in contextu totus
hic locus ab his verbis ὥσπερ γὰρ usque ad φέρεται.

A ἐξέλθουσιν. Ὅσπερ γὰρ τὰ πλοῖα καταβαρυνόμενα
τῷ φόρτῳ δυσάγωγά ἐστι καὶ εὐκολὰ πρὸς ναυ-
άγιον· οὕτω καὶ τὰ σώματα, ὅσα πολλῇ (6) καὶ δαφι-
λεῖ τῇ τρυφῇ εἰς πολυσαρκίαν καταπεφόρτισται
διὰ φιληδονίαν (7), τῷ θυθῷ τῆς ἀπωλείας ἐπινηχό-
μενα φέρεται. Τί τὴν κατάραν τοῦ Κἀὶν ἐφ' ἑαυτὸν
ἐπισπᾶσαι, μεθύων, τρέμων καὶ περιφερόμενος διὰ
παντὸς τοῦ βίου; οὐ γὰρ ἔχον τὸ σῶμα τὸν ἐκ τῆς
φύσεως στηριγμὸν, ἀναγκάως περιδονεῖται καὶ κα-
τασεύεται. Μέχρι τίνος ἡ μέθη; Κινδυνεύεις (8) λοι-
πὸν βόρβορος εἶναι ἀντὶ ἀνθρώπου· οὕτως ὅλως ἀν-
εμίχθης τῷ οἴνῳ, καὶ συγκάτεσάπης αὐτῷ, ἐκ τῆς
καθημερινῆς κραυπᾶλης οἴνου ἀπόζων, καὶ τούτου
διεσφαρμένου, ὥσπερ τῶν ἀγγέλων τὰ ἀχρηστότατα.
Ei μέθυσοι βασιλείαν Θεοῦ οὐ κληρονομήσουσι,
οὐ δὲ μεθύων ἐρχῇ ἐπὶ τὴν νηστείαν, τί σοι τὸ ὄφελος;
εἰ γὰρ ἀποκλείει σε τῆς βασιλείας ἡ μέθη, ποῦ σοι
λοιπὸν χρήσιμον τὸ νηστεῖν; Οὐχ ὀρᾷς καὶ τῶν
ἱππῶν τοὺς ἀγωνιστάς, πῶς οἱ ἐμπειρότατοι πωλο-
δᾶμναι, τῆς ἀγωνίας προσδοκώμενης, διὰ τῆς ἐνδείας
προεστρεπίζουσι; οὐ δὲ ἐξήπτηςδες σεαυτὸν κατα-
πιέξεις (9) τῷ κόρῳ. Βαρουμένη γὰρ ἡ γαστήρ, οὐχ
ὅπως πρὸς δρόμον, ἀλλ' οὐδὲ πρὸς ὕπνον ἐπιτηδεύει·
διότι καταθλιδομένη τῷ ἀγχεῖ, οὐδὲ ἡρεμεῖν συγχω-
ρεῖται, ἀλλὰ ἀναγκάζεται πολλὰς ποιεῖσθαι τὰς
περιστροφὰς ἐφ' ἑκάτερα. Μὴ τοίνυν μυσταγωγέτω
σε ἐπὶ νηστείαν ἡ μέθη. Οὐκ ἐστὶ διὰ μέθης εἰσοδος
εἰς νηστείαν, οὐδὲ διὰ πλεονεξίας εἰς δικαιοσύνην,
οὐδὲ δι' ἀκολασίας εἰς σωφροσύνην (10), οὐδὲ, συλλή-
δην εἰπεῖν, διὰ τῆς κακίας εἰς ἀρετήν. Μέθη εἰς
ἀκολασίαν ἀγει, ἐπὶ νηστείαν ἡ αὐτάρκεια. Ὁ ἀθλῶν
προγυμνάζεται, ὁ νηστεύων προεγκρατεύεται. Μὴ
ὥς ἀμυνόμενος τὰς ἡμέρας, μὴ ὥς κατασοφίζόμενος
τὸν νομοθέτην, τῶν πάντε ἡμερῶν τὴν κραυπᾶλην
προαποτίθεσο. Καὶ γὰρ ἀνόννητα πονεῖς, τὸ μὲν σῶμα
συντρίβων, μὴ παραμυθούμενος δὲ τὴν ἐνδειαν.
Μέθη Κύριον οὐχ ὑποδέχεται, Πνεῦμα ἅγιον ἀπο-
διώκει. Καπνὸς μὲν γὰρ φυγαδεύει μελίττας, χαρί-
σματα δὲ πνευματικὰ ἀποδιώκει κραυπᾶλην. Ἰνα δὲ
μὴ τοῦτο πάθοιμεν, φύγωμεν τὸ τὴν ἀχάριστον θερα-
πεύειν γαστέρα, ὅπως τῶν αἰώνων ἐπιτύχωμεν
ἀγαθῶν, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, μεθ' οὗ
τῷ Πατρὶ, ὅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, δόξα, τιμὴ, κρά-
τος, καὶ μεγαλοπρέπεια, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς
αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

D αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.
cui, unaque ejus Patri, simul et sancto Spiritui,
gloria, honor et potestas, summumque decus, nunc et
semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

ΠΕΡΙ ΟΡΓΗΣ ΚΑΙ ΕΧΘΡΑΣ.

ΛΟΓΟΣ ΙΖ'.

1. Μέγιστον κατηγορήμα Χριστιανοῦ, πρόχειρον

(7) Διὰ φιληδονίαν. Regius codex διὰ φιληδονίας.
(8) Κινδυνεύεις. Sic idem codex et contextus.
Editi κινδυνεύει.

(9) Καταπιέξεις. Regius codex καταπιάνεις.

(10) Εἰς σωφροσύνην. Nescio unde editi habue-
rint, εἰς προσεχὴν, quod emendavimus ope Regii
codicis et contextus.

εἶναι πρὸς ἄμυναν, καὶ παντὶ τρόπῳ ἐπινοεῖν κατὰ τῶν λελητηκότων τὴν τῶν ὁμοίων ἀντίδοσιν. Πῶς γὰρ διδάξει ἕτερον, μηδενὶ κακὸν ἀντὶ κακοῦ ἀποδίδοναι, ὃ πάντα ποιῶν εἰς τὸ ἀμύνασθαι καὶ ἀντιληπῆσαι τὸν βλάψαντα; μὴ μιμούμενος τὴν πραότητα τοῦ Δαβὶδ λέγοντος· *Εἰ ἀνταπέδωκα τοῖς ἀνταποδιδούσι μοι κακὰ, ἀποπέσοιμι ὅρα ἀπὸ τῶν ἐχθρῶν μου κενός*. Διὸ δὲ τὸ μανικὸν καὶ ἐμπληκτον κίνημα τῆς ψυχῆς καταστέλλειν τῇ μνήμῃ τῶν μακαρίων τοῦτου ὑποδείγματων· πῶς πρῶτος ἠνείχετο (1) τῆς παραινίας τοῦ Σεμεὶ. Οὐ γὰρ ἐδίδου καιρὸν τῇ ὀργῇ κινηθῆναι, πρὸς τὸν Θεὸν μεταφέρων τὴν ἔννοιαν. *Ὅτι Κύριος, φησὶν, εἶπε τῷ Σεμεὶ καταράσασθαι τὸν Δαβὶδ*. Διόπερ ἀκούων, ἀνὴρ αἰμάτων καὶ ἀνὴρ παράνομος, οὐκ ἐκείνῳ ἐχαλέπηνεν, ἀλλ' ἐαυτὸν ἐταπείνωσεν, ὡς κατὰ τὴν ἀξίαν αὐτῷ τῆς ὕβρεως ἀπαντώσης (2). Πᾶς γὰρ ἐλεγχος ἐναργῶς καθαπτόμενος τοῦ ἐλεγχόμενου, ἰσχυρῶς αὐτὸν βατανίζει, παριστὰς τὸ αἰσχος τοῦ ἁμαρτήματος· ὥστε μεγάλη εὐεργετεῖν τὸν ἀναισθητούντα τῶν ἰδίων πταισμάτων, εἰς συναίσθησιν ἄγων καὶ μεταμέλειαν ἀληθινήν. Ποῖον γὰρ τραῦμα σωματικὸν οὕτω δριμύειν ἐμποιεῖ τὴν ὀδύνην, ὅποیان βάσανον ἐμποιεῖ τῇ ψυχῇ λόγος καταπληκτικὸς, καθικνούμενος τοῦ συνειδότης τῶν ἐνεχομένων τῇ αἰσχύνῃ τῶν κακῶς πεπραγμένων.

ciatum animæ parit sermo oburgatorius, cum eorum qui turpitudine et opprobrio rerum male gestarum premuntur, conscientiam perstringit?

2. Οὐχ οὕτω σώματος χαρακτήρ ἰδίος τιнос ἐνομίσθη, ὡς τῆς φιλοθέου ψυχῆς τὸ εἰρηνικὸν τε καὶ ἡμερον. Πρέποι δ' ἂν τῷ τοιοῦτῳ, τοὺς ἄλλους ἔλκειν πρὸς ἐαυτὸν, καὶ παρέχειν πᾶσι τοῖς ἐγγίζουσιν, ὥσπερ μύρου τινὸς εὐωδίας, τῆς τοῦ τρόπου χρηστότητος ἀναπλήμψασθαι, αὐτὸν τοῖς ἄλλοις καθηγείσθαι ἐπὶ τὰ βέλτεστα, ἀλλ' οὐχὶ ἀκολουθεῖν ἐτέρους, ἐφ' ᾧ μὴ δεῖ (3)· καὶ τὸ μὲν φιλόνοιον ἐτέρους παραχωρεῖν· μᾶλλον δὲ κάκεινων ἐξελεῖν τῆς ψυχῆς, εἴπερ οἶόν τε· αὐτὸν δὲ δι' ἀνεξικαχίας λύειν τὰ λυπηρά. Τὸ μὲν γὰρ ἀμύνασθαι, παντός ἐστι τοῦ ὀργιζομένου· τὸ δὲ καὶ αὐτῆς τῆς ὀργῆς ὑψηλότερον εἶναι (4), τοῦτο ἐνός που μόνου, καὶ εἰ τις αὐτῷ τὴν ἀρετὴν παραπλήσιος. Οὐχ γὰρ θέαμα! πῶς σεμνὸν καὶ θαυμαστὸν καὶ μικροῦ τὴν φύσιν ἐκβαίνει τὴν ἀνθρωπίνην, ἀνθρωπον πολλὰ λοιδορηθέντα, καὶ που καὶ πληγὴν δεξάμενον ἐπὶ κόρῃς, καὶ ἄλλα μυρία παθόντα τῶν λόγῳ καὶ ἔργῳ (5) πρὸς τὴν ἐσχάτην ἀτιμίαν φερόντων, μὴ ὑπερξέσαι θυμῷ, μὴδὲ διαναστῆναι πρὸς ἄμυναν, ἀλλὰ πρῶτος καὶ ἀοργήτως προσεύξασθαι ὑπὲρ τοῦ ὕβριστοῦ, ὥστε καὶ τὴν ἐπὶ τοῖς φθάσασιν αὐτῷ ἁμαρτίαν συγχωρηθῆναι, καὶ πρὸς τὸ ἐξῆς τῆς προπούσης παρὰ

A expeditum esse et paratum ad vindictam, atque omnibus modis esse intentum, ut iis qui ipsi molestiam exhibuere, par pari referat. Quomodo enim alium edocebit ut nemini malum pro malo rependat, dum ipse nihil non molitur, ut vindictam summat, ac sua vice lædentem afficiat molestia? haud imitans Davidis mansuetudinem, qui ait: *Si reddidi retribuentibus mihi mala, decidam merito ab inimicis meis inanis* 47. (6) Quapropter oportet compescere insanum ac vecordem animi motum, beatorum filius exemplorum memoria: quomodo ille petulantiam Semei mansuete pertulerit. Non enim tempus dabat commotioni iræ: siquidem cogitationem suam transferebat in Deum. Ait nimirum: *Dominus dixit Semei, ut malediceret Davidi* 48. Quapropter cum vocaretur vir sanguinum, et vir iniquus, haudquaquam ei succensuit; sed se ipse humiliabat, quasi jure ac merito maledictis contumeliisque lacessitus. (7) Omnis enim reprehensio palam eum qui reprehenditur perstringens, ipsum vehementer torquet, cum peccati detegat turpitudinem; ita ut eum qui nullo delictorum suorum sensu tangebatur, non mediocri afficiat beneficio; quippe ad eorum conscientiam et ad veram poenitentiam ipsum deducat. Quale enim corporis vulnus creat acrem dolorem ejusmodi, cujusmodi cruciatum animæ parit sermo oburgatorius, cum eorum qui turpitudine et opprobrio rerum male

2. (8) Neque enim corporeus character ita proprius cujusquam deputatus est, ut animi Deum amantis pax et mansuetudo. Tali igitur conveniat, alios ad se trahere, ac omnibus ad se accedentibus præstare, ut veluti cujusdam unguenti fragrantia, morum suorum lenitate impleantur, ducem se aliis præbens ad optima, minime autem alium ad illicita sequens: (9) ac contentionis quidem studium aliis relinquat, imo ex illorum etiam animis extrahat, si fieri potest: ipse autem patientia molestias superet. Nam ulcisci se, cujusvis irati est; sed ipsa etiam ira superiorem esse, hoc hujus est solius, et si quis illi virtute consimilis. (10) Quale enim spectaculum! quam præclara res est et admiratione digna, quæque propemodum naturam superat, si homo qui multis impetitus est conviciis, aut forte etiam in maxilla plagam accepit, et innumera alia perpesus est, et dictis et factis ad extremam ignominiam tendentia, minime tamen præter modum ira effervescat, neque excitetur ad vindictam, sed mansuete et absque iracundia precetur pro conviciatore, ut et præteritum ei peccatum condonetur, ac in posterum convenienti Dei cura dignus habeatur!

47 Psal. vii, 5. 48 II Reg. xvi, 10.

(1) *Ἡρεῖστο*. Sic Regius codex et contextus. Editi, συνελέχτο.

(2) *Ἀπαρτώσης*. Codex Regius, ὁπαντώσης.

(3) *Ἐφ' ᾧ μὴ δεῖ*. Idem codex, ἐφ' ᾧ μὴ δεῖ.

(4) *Εἴται*. Hanc vocem addidimus ex Regio codice ac ipso contextu.

(5) *Τῶν λόγῳ καὶ ἔργῳ*. Pro his vocibus legeba-

tur in editis ac in ipso contextu, καὶ λόγῳ καὶ ἔργῳ. Vitium sanavimus ope Regii codicis.

(6) Ex hom. *adversus iratos*, 87.

(7) Ex comment. in *Isa.*, 431.

(8) Ex epist. lxi, 153.

(9) *Ibid.*, 154.

(10) Ex comment. in *Isa.*, 419.

Nunc vero nos inter cætera peccata et illud maxime peccamus, 565 persequimur nempe retributionem: neque pari mensura vices rependimus: sed ultra modum nos ipsos ulciscimur, nec indignamur solum, si quapiam contumelia fuerimus vexati; sed si honore non afficimur, eos quoque qui nobis minus honoris tribuerint, quam quo nos ipsos dignos esse existimamus, pro inimicis habemus.

3. (1) Contumelia te affecit iratus quispiam? siste silentio malum, neque iram illius velut quoddam fluentum in animum tuum suscipiens, ventos imiteris, qui, quod illatum est, id reflatu repellunt. Maledixit ille? tu benedicas. Percussit? tu sustine. Despicit, teque facit nihili? tu tecum cogita ortum te esse ex terra, ac rursus in terram reversurum. Obscurum te dixit, ingloriumque et nihili hominem, qui infimo loco natus sit? tu te ipsum terram ac cinerem dicit. Illustrior non es patre nostro Abraham, qui se ipse ita appellavit. Indoctum et pauperem te dixit? tu te dicas vernem, teque ex stercore habere originem, Davidis verba usurpans. His etiam præclarum Moysis facinus adjice. Ille ab Aaron et Maria maledictis laceratus, non Deum adversus eos interpellavit, sed pro eis oravit. (2) Tu igitur, si te pauperem appellaverit, si verum loquatur, perfer veritatem: sin mentitur, quid ad te quod dixit? Neque esferis ob eas quæ verum excedunt laudes; neque ob contumelias, quæ te non attingunt, exaspereris. An non vides quomodo sagittæ duriora, et quæ renituntur, soleant penetrare, in mollibus vero et quæ cedant, impetum suum frangere? Quid autem te perturbat pauperis cognomen? In mentem veniat tuæ naturæ, quod nudus ingressus es in mundum, nudusque es egressurus. Quid autem nudo pauperius est? Nihil grave audivistī. Quis unquam ob paupertatem abductus est in carcerem? Pauperem esse non probrosum est, sed paupertatem genere non ferre. Equid stultius est ira? Sin tranquillius et sine ira permanseris, incutis pudorem conviciatori, cum prudentiam re ipsa ostenderis atque modestiam. (3) Ut enim qui verberat sensu carentem, sibi ipse irrogat pœnam (nam nec hostem ulciscitur, nec iram sedat): ita quisquis hominem, qui injuriis non movetur, probris ac maledictis lacerat, is cupiditatem suam solari ac mollire non potest. (4) Quod si par pari referas, et ex æquo insurgas adversus conviciatorem, quam tandem prætendes excusationem? Quod te prior ad iram provocavit? Sed hoc qua venia dignum? Neque enim scortiator qui culpam in meretricem transfert, tanquam quæ ad peccatum impulserit, remissius condemnatur. Nonne malum contumelia? Cave imiteris. Nam inceptisse alium non sufficit ad excusationem. Imo

Θεοῦ ἐπιμελείας ἀξιοῦσθαι! Νῦν δὲ ἡμεῖς μετὰ τῶν ἄλλων κακῶν καὶ τούτῳ μάλιστα ἁμαρτάνομεν, διώκοντες ἀνταπόδομα, οὐδὲ ἴσῳ τῷ μέτρῳ ἀντιδίδόντες, ἀλλὰ μεθ' ὑπερβολῆς ἀμυνόμενοι, οὐκ ἐὰν ὕβρισθῶμεν μόνον, ἀλλ' ἐὰν μὴ καὶ τιμῇθῶμεν παροξύνόμενοι· καὶ τοὺς ἑλαττον ἡμᾶς τιμῶντας, ὧν ἀξίους αὐτοὺς ὑπειλίφθαμεν, ὡς ἐχθροὺς λογιζόμενοι..

3. Ὑβρίσῃ σε ὀργισθεὶς ὁ δέσῃ; στήσον τῇ σιωπῇ τὸ κακὸν, καὶ μὴ ὥσπερ βεῦμα τὴν ἐκείνου ὀργὴν εἰς τὴν ἰδίαν καρδίαν ὑποδεξάμενος, τοὺς ἀνέμους μιμῇ (2), διὰ τῆς ἀντιπνοίας ἀντιδίδοντας τὸ ἐνεχθέν. Ἐκεῖνος ἐλοιδόρησε; σὺ εὐλόγησον. Ἐτύπτησεν ἐκεῖνος; σὺ ὑπόμεινον. Διαπτύει, καὶ τὸ μὴδὲν ἡγεῖται σε; σὺ ἐννοίαν λάβε σσαυτοῦ, ὅτι ἐκ γῆς ὑπέστης, καὶ εἰς γῆν πάλιν ἀναλυθήσῃ. Ἀφανῇ σε εἶπε, καὶ ἄδοξον, καὶ μὴδὲνα μετὰσέθεν; σὺ καὶ γῆν εἰπέ καὶ σποδὸν σσαυτόν. Οὐκ εἰ σε μόνον τοῦ πατρὸς ἡμῶν Ἀβραάμ, ὃς ταῦτα ἑαυτὸν ἀπεκάλεῖ. Ἀμαθὴ καὶ πτωχόν; σὺ δὲ σκώληκα σσαυτὸν εἰπέ, καὶ ἀπὸ κοπρίας ἔχῃν τὴν γέννησιν, τὰ τοῦ Δαβὶδ λέγων ῥήματα. Τούτοις πρόσθε καὶ τὸ τοῦ Μωϋσέως καλόν. Ἐκεῖνος ὑπὸ Ἀαρὼν καὶ Μαρίας λοιδορηθεὶς, οὐ κατ' αὐτῶν ἐνέτυχε τῷ Θεῷ, ἀλλὰ προσηύχετο ὑπὲρ αὐτῶν. Καὶ σὺ τοῖνον, ἐὰν πένητά σε προσέιπῃ, εἰ μὲν ἀληθὴ λέγει, κατὰδεξαι τὴν ἀλήθειαν· εἰ δὲ ψεύδεται, τί πρὸς σὲ τὸ λεγόμενον; Μῆτε πρὸς ἐπαίνους χαυνωθῇς, τοὺς ὑπὲρ τὴν ἀλήθειαν· μῆτε πρὸς ὕβρεις ἀγχιάνης, τὰς οὐχ ἀπτομένους σου. Οὐχ ὀρᾷς τὰ τοξεύματα, πῶς τῶν μὲν στεβρῶν καὶ ἀντιτύπων πέφυκε διαπίπτειν, ἐν δὲ τοῖς ἀπαλοῖς καὶ ὑπεκλίνει τὴν ὀρμὴν ὑπεκλίνει; Τί δὲ σε ταράσσει ἢ προσηγορία τοῦ πένητος; Μνήσθητι τῆς φύσεως σσαυτοῦ· ὅτι γυμνὸς εἰς τὸν κόσμον εἰσῆλθες, γυμνὸς (6) καὶ ἀπελεύσῃ. Τί δὲ γυμνοῦ πενιχρότερον; Οὐδὲν ἤκουσας δεινόν. Τίς ποτε ἀπήχθη διὰ πένιν εἰς δεσμοτήριον; Οὐ τὸ πένεσθαι ἐπονείδιστον, ἀλλὰ τὸ μὴ φέρειν εὐγενῶς τὴν πένιν. Τί ὀργῆς ἀφρονέστερον; Ἐὰν μείνης ἀόργητος, ἥσυχνας τὸν ὕβρισαντα, ἔργῳ τὴν σωφροσύνην ἐπιδειξάμενος. Ὡς γὰρ ὁ τύπτων τὸν μὴ ἀλγούντα, ἑαυτὸν τιμωρεῖται (οὔτε γὰρ τὸν ἐχθρὸν ἡμύνατο, καὶ τὸν θυμὸν οὐκ ἀνέπαυσεν [7])· οὕτως ὁ τὸν ἀλοιδόρητον ἐπιδείξων, παραμυθίαν εὐρεῖν τοῦ πάθους οὐ δύναται. Ἀμυνόμενος δὲ, καὶ εἰς ἴσον ἀντικαθίστάμενος τῷ λοιδῶρι, τί καὶ ἀπολογῇ; Ὅτι παρώξυνε κατάρξας; Καὶ πόλας τοῦτο συγγνώμης ἄξιον; Οὐδὲ γὰρ ὁ πόρνος ἐπὶ τὴν ἐταίραν τὴν αἰτίαν μετατιθεῖς, ὡς πρὸς τὴν ἁμαρτίαν διερεθίσασαν, ἤττον τῆς κατακρίσεως ἀξιοῦται. Πονηρὸν ἢ ὕβρις; φεῦγε τὴν μίμησιν. Οὐ γὰρ δὴ τὸ ἕτερον κατάρξα, ἱκανὸν εἰς παραίτησιν. Δικαιώτερον μὲν οὖν, ὡς ἑαυτὸν πείθω, καὶ ἐπιτεῖναι τὴν ἀγανάκτησιν· διότι ὁ μὲν οὐκ εἶχε τὸ σιωπρὸν ὑπόδειγμα· σὺ δὲ βλέπων ἀσχημονοῦντε

(1) Ex hom. adversus iratos, 85.

(2) Ibid., 87.

(3) Ibid., 86.

(4) Ibid.

(5) Μίμη. Regius codex, μιμήση.

(6) Γυμνός. dem codex, πάντως ὅτι καὶ γυμνός.

(7) Ἀνέπαυσε. Codex Regius, κατέπαυσεν. Paulo post idem, ἴσον ἀντικαθίστάμενος, non εἰς ἴσον.

τὸν ὀργιζόμενον, οὐκ ἐφυλάξω αὐτοῦ τὴν ὁμοίωσιν, ἀλλ' ἀγανακτεῖς καὶ χαλεπαίνεις, καὶ ἀνταγωνίζῃ (1)· καὶ γίνεται σου τὸ πάθος ἀπολογία τοῦ προλαβόντος. Εἰ μὲν πονηρὸν (2) ὁ θυμὸς, τί οὐκ ἐξέκλινας τὸ κακόν; Εἰ δὲ συγγνώμης ἄξιον, τί χαλεπαίνεις τῷ θυμουμένῳ; ἔοικε γάρ πως συνεξομοιοῦσθαι τῷ ματαιολογούντι ὁ ἀντιλέγων. Διόπερ, οἶμαι, ὁ σοφὸς παρεγγυᾷ Σολομῶν, μὴ ἀποκρίνασθαι τῷ ἄφρονι κατὰ τὴν ἐκείνου ἀφροσύνην. Ὡς περ γὰρ ὁ βασιλικὴν εἰκόνα καθυβρίσας, ὡς εἰς αὐτὸν ἐξαμαρτήσας τὸν βασιλέα χρίνεται· οὕτω δηλονότι ὑποδίκος ἐστὶ τῇ ἁμαρτίᾳ ὁ τὸν κατ' εἰκόνα Θεοῦ γεγενημένον καθυβρίζων.

spondeat ⁴⁰. Quemadmodum enim qui imperatoris effigiem dedecore affecit, non aliter punitur, quam si in ipsum imperatorem peccasset: sic etiam peccato obnoxius is est, qui ei quem ad sui imaginem Deus creavit, injuriam intulerit.

4. Ἄνδρι θυμῷδε μὴ συναυλίζου, φησί. Κακὸν γὰρ πρᾶγμα κυνὶ συνδεῖσθαι, καὶ διηνεκοῦς ὕλακῃς ἀπολαύειν. Φεῦγε τοίνυν τὰς μετ' αὐτοῦ διατριβάς· ἀνάγκη γάρ σε μαθεῖν τι τῶν ἐκείνου ὁδῶν. Εἰπέ τι ὑβριστικὸν, ἐκίνησε καὶ τὸν ἐν σοὶ θυμόν. Ὡς περ κυνὸς ὕλακῃ προκαλεῖται ἐτέρου κυνὸς θόρυβον, καὶ τὸν ἐν σοὶ θυμὸν τέως κοιμώμενον καὶ ἡσυχάζοντα ἡ ἐκείνου φωνὴ διήγειρε, καὶ γεγόνاته ἀλλήλοις ἀνθυλακτοῦντες· εἶτα ἀντικαταστάτες ἀλλήλοις, ὥς περ σφενδόνας ἀφίετε τῶν ῥημάτων τὰς ἀσχημοσύνας. Εἰπέ τι ὑβριστικὸν ἐκείνος, ἀντιέδωκας σὺ μελίσσι ὑπερβολῇ, τὸν προλαβόντα μιμούμενος. Λαβὼν ἐκεῖνος τὴν ἐκ τοῦ λόγου τοῦ ὑβριστικοῦ (3) ἀντίθεσιν, οὐκ ἔστη τῆς ὀργῆς, ἀλλ' ἐστράφη, καὶ ἐκορύφωσε τὴν ἑαυτοῦ ἁμαρτίαν· μελίσσι ἡβουλήθη γενέσθαι ἐκ τοῦ εἰπεῖν τι χαλεπώτερον. Σὺ δεξάμενος πάλιν, ὑπερυψώθηκες, καὶ γέγωνε κακῶν φιλονεικία. Ὁ δὲ ἐν κακῶν ἀμύλλαις νικῶν, οὗτος ἀθλιώτερός ἐστιν. Ἐπειδὴν γὰρ ἀπαξ παρωσάμενον τοὺς λογισμοὺς τὸ τοῦ θυμοῦ πάθος, καὶ τὴν δυναστείαν τῆς ψυχῆς παραλάβῃ, ἀποθηριοὶ παντελῶς τὸν ἀνθρώπον, καὶ οὐδὲ ἀνθρώπον εἶναι συγχωρεῖ· ὅπερ γὰρ τοῖς λοβόλοις ἐστὶν ἰός, τοῦτο τοῖς παροξυνθεῖσιν ὁ θυμός. Λυσσῶσιν ὥς περ οἱ κύνες, ἄττουςιν ὥς περ οἱ σκορπιοί, δάκνουσιν ὥς περ οἱ ὄφεις. Ἀγνοοῦσι μὲν γὰρ αὐτοὺς πρῶτον οἱ ὀργιζόμενοι, ἔπειτα καὶ πάντας ὁμοίως τοὺς ἐπιτιθεῖλους. Διὰ θυμὸν καὶ ζήλος ἀκονᾶται, καὶ θάνατος ἀνθρώπου ἐκ χειρὸς ἀνθρωπείας τολμᾶται. Διὰ τοῦτον ἀδελφοί μὲν ἀλλήλους ἡγνῶσαν· γονεῖς δὲ καὶ τέκνα τῆς φύσεως ἐπελάθοντο· καὶ ὥς περ αἱ χαράδραι πρὸς τὰ κοῖλα συρβέουσιν τὸ προστυχὸν παρασύρουσιν· οὕτω καὶ αἱ τῶν ὀργιζομένων ὀρμαὶ βίαιοι καὶ ἀκάθεκτοι διὰ πάντων ὁμοίως χωροῦσιν. Οἴονεαι γὰρ οἱ στρεφτῇ μνήμῃ τῶν λευπηκῶν περικιντούμενοι, σφαδάζοντος αὐτοῦ τοῦ θυμοῦ καὶ πηδῶντος, οὐ πρότερον ἀπο-

A vero æquius est, ut mihi persuadeo, intendi etiam adversum te querelam, quod ille exemplum quo emendaretur, nequaquam habuerit. Tu tamen videns iratum indecore se gerentem, non illius vitæ similitudinem, sed indignaris, acerbius objurgas, obliuctaris; ideoque tua ipsius perturbatio ag-gredientis exordientisque defensio fit et excusatio. Etenim si malum ira est, cur malum non **566** declinasti? Sin autem quidpiam est venia dignum, cur infensus es irascenti? (4) Nam qui vaniloquo contradicit, is quodammodo illi assimilis effici videtur. Propterea sapientem arbitror Salomonem edixisse, ne quis stulto secundum ipsius insipientiam re-

B 4. (5) *Ne habiles una*, inquit, *cum viro iracundo* ⁵⁰. Māla enim res cum cane colligari, ac perpetuum latratum ferre. Fuge igitur congressum ejus atque consuetudinem, alioqui necesse tibi est aliquid viarum ipsius addiscere. Dixit rem contumeliosam, commovit et animum tuum. Quemadmodum canis latratus provocat canis alterius tumultum: ita quoque animum tuum prius sopitum ac quiescentem vox ejus ad iram concitavit, et alter alterum adlatrastis; et ita demum alter alteri adversantes, ignominiosa verba velut fundas intorquetis. Dixit ille aliquid injuriosum: tu longe injuriosius respondisti, auspicantem atque aggredientem imitatus. Ille contumeliosi verbi receptis vicibus, commoveri non destitit: sed conversus peccatum suum adauxit. Superior evadere voluit verborum acerbitate. Tu rursus, his auditis, supra modum attolleris, sicque malorum fit contentio. Qui autem in malorum certamine vincit, is magis miser est. (6) Ubi enim rationem semel exturbaverit iracundiæ vitium, atque dominium animæ usurpaverit, hominem prorsus convertit in belluam, et ne hominem quidem esse sinit. Quod enim venenatis venenum est, hoc idem ira est exasperatis. Fiunt rabidi canum in morem, insiliunt ut scorpii, mordent ut serpentes. Nam irati primum ignorant sese, deinde omnes similiter familiares atque necessarios. Per iram ensis acuitur atque patratr homicidium humana manu. Per hanc fratres alii alios ignorare: parentes quoque et liberi naturæ obliti sunt; et quemadmodum torrentes ad loca cava confluentes, quidquid obvium est transversum trahunt; ita violenti ac impotentes irascentium impetus cunctos similiter invadunt. Nam eorum quæ molesta ipsis fuerint, recordatione quasi caestro exstimulati, effervescent in eis ira atque subsi-

⁴⁰ Prov. xxvi, 4. ⁵⁰ Prov. xiii, 24.

(1) Ἀνταγωνίζῃ. Contextus, ἀντοργίζῃ.

(2) Πονηρὸν. Sic contextus et idem codex. Editi πονηρός.

(3) Ὑβριστικοῦ. Sic contextus et idem codex.

Editi, ὑβριστοῦ.

(4) Uterque codex indicat comment. in Isa.

(5) Ex hom. in Lacizis, 590.

(6) Ex hom. adversus iratos, 85.

liente, non prius cessant quam damnum aliquod inferant irritanti. Nam cum ira rebus irritantibus accensa est, ut ingenti lignorum congerie flamma, tum demum neque verbis explicabilia, neque factu tolerabilia spectacula videre licet: manus attolli adversus tribules, pedes temere insultantes, denique quidquid in conspectum venit, id furori ac insaniam pro armis esse. Quod si ex adverso æquale malum renitens repererint, aliam videlicet iram et parem insaniam; ita demum inter se conserti, mutuo faciunt ac perpetiuntur quæ æquum est perpeti eos, qui sub ejusmodi dæmone militant. (1) Mutuæ siquidem illæ offensiones, animique irritationes abjecti, primum quidem exiguæ sunt et curatu perfaciles; temporis vero progressu 567 per contentionem auctæ, immedicabiles prorsus evadere consueverunt. (2) Quandiu enim quæ ex dissidio oboriuntur calumniæ, locum habuerint, tandiu suspiciones in pejus augeri necesse est.

5. (3) Si igitur videris iratum dentes acuentem, cogita hominem ejusmodi similem esse apro, ut qui iracundiam internam dentium affricu indicet. (4) Nam in malis pugnis miserior est qui vicit, quippe quia cum majori peccato abit. Contra serpentem illum duntaxat iracundiæ tuæ vim exsere. (5) Quid enim Phineen justificavit? nonne justa ira adversus scortatores? qui alioqui perquam mitis ac mansuctus, posteaquam Zambri cum scorto Madianitide palam et sine verecundia coeuntem vidisset, adeo ut ne contergerent quidem turpitudinis suæ infame spectaculum, hoc non perferens, ira opportune usus est, utroque hasta transfixo¹¹. Rursus zelotes ille Elias quadringentos quinquaginta viros confusionis sacerdotes, et quadringentos viros sacerdotes lucorum, mensam Jezabel comedentes, consultissima ac sapienti ira in totius Israelis commodium interfecit¹². Sic ira plerumque actionum bonarum est ministra. (6) Libentius sane viderit quis amicum irascentem, quam alium colentem. Itaque hos imitari studeamus, neque contra nos, sed adversus diabolum tantum, iracundiam armemus, si cæleste regnum assequi velimus, in Christo Jesu Domino nostro, cui gloria et potestas, cum æterno ejus Patre, ac sanctissimo vivificanteque Spiritu, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen

DE INVIDIA ET MALEVOLENTIA.

SERMO XVIII.

1. (7) Multum nobis sollicitudinis injicit presen-

¹¹ Num. xxv, 8. ¹² III Reg. xviii, 22, 40.

- (1) Ex epist. ccxix, 532.
- (2) Ex epist. lxx, 154.
- (3) Ex hom. in Lacizis, 589.
- (4) Ex hom. adversus iratos, 85.
- (5) Ibid., 89.
- (6) Ex epist. xxi, 98.
- (7) Ex epist. ccxxvi, 546.

λήγουσι, πρὶν ἢ κακὸν τι δοῦναι τῷ παροξύναντι. Ὅταν γὰρ ὥσπερ φλῆξ ὕλης ἀφθονία τοῖς παροξύνουσιν ὁ θυμὸς ἐξαφθῇ, τότε δὴ, τότε, τὰ οὕτε λόγῳ ῥητὰ, οὔτε ἔργῳ φορητὰ, ἐπιτεῖν (8) ἔστι θεάματα· χεῖρας μὲν διηρμένας κατὰ τῶν ὀμοφύλων, πόδας δὲ ἀφειδῶς ἐναλλομένους, πᾶν δὲ τὸ φανέν ὅπλον τῇ μανίᾳ γενόμενον. Ἐὰν δὲ καὶ ἐκ τοῦ ἐναντίου τὸ ἴσον κακὸν ἀντιστρατεύμενον (9) εὐρωσιν, ὀργὴν ἄλλην καὶ μανίαν ὁμότιμον· οὕτω δὲ συμπεσόντες ἔδρασαν ἀλλήλοις καὶ ἔπαθον, ὅσα εἰκὸς τοὺς ὑπὸ τοιοῦτῳ δαίμονι στρατηγουμένους παθεῖν. Αἱ γὰρ πρὸς ἀλλήλους λύπαι, καὶ μικροψυχίαι, παρὰ μὲν τὴν πρώτην μικραὶ εἰσι καὶ εὐθεράπευτοι· προτόντος δὲ τοῦ χρόνου, ὑπὸ φιλονεικίας αὐξήμεναι, εἰς ἀνίατον παντελῶς ἐκπίπτειν πεφύκασιν. Ἔως γὰρ ἐκ τῆς διαστάσεως αἱ διαβολαὶ χώραν ἔχουσιν (10), ἀνάγκη αἰ τὰς ὑποφίας ἐπὶ τὸ χεῖρον αὐξεσθαι.

5. Ἄν τοίνυν ἴδῃς τὸν θυμούμενον τοὺς ὀδόντας παραθήγοντα, ἐνθυμήθητι οὗτοι οἱ εἰκοὶν ὁ τοιοῦτος, τὸν ἐνδοθεν θυμὸν διὰ τῆς τῶν ὀδόντων παρατρίψεως ὑπεκφαίνων. Ἐν γὰρ ἀμύλλαις πονηραῖς ἀθλιώτερος ὁ νικῆσας, διότι ἀπέρχεται τὸ πλεόν ἔχων τῆς ἁμαρτίας. Ὁ θυμὸς ἔστω σοι κατὰ μόνου τοῦ θρώου. Τί γὰρ τὸν Φινεὺς ἐδικαίωσεν; οὐχ ἡ δίκαια ὀργὴ κατὰ τῶν πορνευσάντων; ὅς τὰ πολλὰ ἐπεικῆς ὦν καὶ πραὺς, ἐπειδὴ εἶδε τὴν πορνείαν τοῦ Ζαμβρῆ καὶ τῆς Μαδιανίτιδος ἀναφανδὸν καὶ ἀπηρυθριασμένης γινομένην, οὐ συγκαλυπτόντων αὐτῶν τὴν ἀσχημόνα θέαν τῆς αἰσχύνῃς, οὐκ ἀνασχόμενος, εἰς δέον ἐχρήσατο τῷ θυμῷ, δι' ἀμφοῖν ἐλάσας τὸν σειρομάστιγν. Ἡλίας δὲ ὁ ζῆλωτής, πεντήκοντα καὶ τετρακοσίους ἄνδρας ἱερεῖς τῆς αἰσχύνῃς, καὶ τετρακοσίους ἄνδρας ἱερεῖς τῶν ἁλσῶν, ἐσθλόντας τράπεξαν Ἰεζάβελ, λελογισμένῳ θυμῷ καὶ σώφρονι εἰς ὄφελος παντὸς τοῦ Ἰσραὴλ ἐθανάτωσεν. Οὕτω γίνεται πολλάκις ὁ θυμὸς ἀγαθῶν πράξεων ὑπηρέτης. Ἥδιον γοῦν ἂν τις ἴδοι ὀργιζόμενον τὸν ἀγαπώμενον, ἢ θεραπεύοντα ἕτερον. Τοὺτους καὶ ἡμεῖς ζηλωσαί σπουδάσωμεν, καὶ μὴ καθ' ἡμῶν, ἀλλὰ κατὰ τοῦ διαβόλου (11) τὸν θυμὸν ὀπλιζόμεν μόνον, εἴ γε τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας ἐπιτυχεῖν βουλοίμεθα, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ. Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος, σὺν τῷ ἀνάρχῳ Πατρὶ, καὶ τῷ παναγίῳ καὶ ζωοποιῷ Πνεύματι, νῦν καὶ αἰ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΠΕΡΙ ΦΘΟΝΟΥ ΚΑΙ ΒΑΡΚΑΝΙΑΣ.

ΛΟΓΟΣ ΙΗ'

1. Πολλὴν ἡμῖν ἐμποεῖ τὴν ἀνίαν τοῦ κατασχόντος

- (8) Ἐπιτεῖν. Codex Regius, κατεῖν.
- (9) Ἀντιστρατεύμενον. Idem codex, ἀντιπραγματεύμενον.
- (10) Ἐχῶσιν. Idem codex ἔχουσιν.
- (11) Διαβόλου. Codex Regius addit, μόνου, ac postea omittit μόνον. Non reperta hæc verba, τούτους, καὶ ἡμεῖς, et quæ sequuntur.

καιροῦ τούτου ἡ χαλεπότης, ἐν ᾧ πάσαι μὲν Ἑκκλη-
 σιαὶ ἐσαλεύθησαν, πάσαι δὲ ψυχαὶ σινιάζονται.
 Ἦνοιξαν γὰρ πάντες ἀφειδῶς τὰ στόματα κατὰ τῶν
 ὁμοδούλων. Λαλεῖται τὸ ψεῦδος ἀφόδως, ἡ ἀλήθεια
 συγκεκάλυπται· καὶ οἱ μὲν κατηγορούμενοι κατα-
 δικάζονται ἀκρίτως, οἱ δὲ κατηγοροῦντες πιστεύον-
 ται ἀνεξετάστως. Καὶ πολλὸς ἦδη ὁ χρόνος παρώχη-
 κεν, ἐν ᾧ τυπτόμενοι ὑπὸ τῶν διαβολῶν, φέρομεν
 τὰς τῆς κατηγορίας μάστιγας, ἀρκοῦμενοι ὅτι ἔχο-
 μεν Κύριον τὸν τῶν κρυπτῶν γνώστην μάρτυρα τῆς
 συκοφαντίας. Ἐπειδὴ δὲ πολλοὶ ἦδη τὴν σωπὴν
 ἡμῶν εἰς βεβαίωσιν τῶν διαβολῶν παρεδέξαντο, καὶ
 οὐ διὰ μακροθυμίαν ἐνόμισαν ἡμᾶς σωπῆν, ἀλλὰ
 διὰ τὸ μὴ ἔχειν διδραὶ στόμα πρὸς τὴν ἀλήθειαν·
 τούτου ἐνεκεν παρακαλῶ τὴν ἐν Χριστῷ ἀγάπην
 ὑμῶν, ὥστε τὰς ἐξ ἐνδὸς μέρους γινομένης διαβολῆς
 μὴ πάντως παραδέχεσθαι ὡς ἀληθεῖς· διότι, καθὼς
 γέγραπται, Οὐδένα κρίνει ὁ νόμος, ἐὰν μὴ πρῶ-
 τος ἀκούσῃ, καὶ γινῇ εἰ ποιεῖ. Πρὸς δὲ τὰ προβαλ-
 λόμενα ἐγκλήματα ἀπαιτεῖτε ἡμᾶς τὰς εὐθύνas. Καὶ
 εἰ μὲν εὐρηγετὰ παρ' ἡμῶν τὴν ἀλήθειαν, μὴ δώτε
 ῥῶραν τῷ ψεύδει· ἐὰν δὲ ἀτονούντων ἡμῶν πρὸς τὴν
 ἐπολογίαν αἰσθηθεῖτε, τότε πιστεύσατε τοῖς κατηγο-
 ροῖς ἡμῶν ὡς ἀληθεύουσι. Τὰ γὰρ στόματα αὐτῶν
 ἐπισχεθῆναι διὰ τῶν ἡμετέρων λόγων ἀμήχανον.
 Μᾶλλον μὲν οὖν εἰκὸς καὶ ἐρεθίζεσθαι αὐτοὺς ἐπὶ
 ταῖς ἀπολογίαις ἡμῶν, καὶ μείζονα καὶ χαλεπώτερα
 καθ' ἡμῶν κατασκευάζειν, καὶ στήλιτεύειν, καὶ κατ-
 ηγορεῖν. Καίτοι εὐγνώμονι χρητῇ ἀρκεῖ αὐτὰ τὰ
 πράγματα πρὸς τὴν τῆς ἀληθείας φανέρωσιν, καὶ
 εἰ ἡμεῖς σωπήσωμεν, ἔξεστιν ὑμῖν διαλέφαι
 πρὸς τὰ γινόμενα. Αἰτοῦμαι (1) δὲ πρὸ πάντων
 ὑμᾶς, τοὺς τε νῦν ἀκουσόμενους, καὶ τοὺς εἰς
 ὕστερον ἐντευξόμενους, μὴ τῷ πλήθει διακρίνειν
 ἐθέλειν τῆς ἀληθείας τὸ ψεῦδος, τῇ πλείονι μοίρᾳ
 τὸ κρεῖττον συνάψαντας· μήτε μὴν ἀξιώμασι προσ-
 ἔχοντας, ἀμαυροῦσθαι τὴν διάνοιαν, ἢ τῇ τάξει
 τῶν προλαβόντων τὸ πλεόν ἔχοντες, ἀποφράττειν
 τὰς ἀκοὰς τοῖς ὑστέροις. Ἀεὶ γὰρ τὸν ἀκροατὴν τὴν
 ἑτέραν τῶν ἀκοῶν ἀκρίαν φυλάττειν τῷ μὴ παρ-
 όντι, τὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου ποιοῦντα. Καὶ γὰρ ἐκεῖ-
 νόν φασι, διαβαλλομένον τινὸς τῶν συνήθων, τὴν
 μὲν ἑτέραν τῶν ἀκοῶν ἀνεῖναι τῷ διαβάλλοντι, τὴν
 δὲ ἑτέραν ἐπιμελῶς ἐπιφράσασθαι (2) τῇ χειρὶ, ἐν-
 δεκνόμενον, ὅτι δεοὶ τὸν ὀρθῶς κρίνειν μέλλοντα, μὴ ὅλον εὐθὺς τοῖς προλαβούσιν ἀπάγεσθαι, ἀλλὰ τὸ
 ἡμῖν τῆς ἀκροάσεως ἀκρίαν διασῶζειν πρὸς ἀπολογίαν τῷ μὴ παρόντι

2. Καὶ γὰρ περὶ κασι πῶς ταῖς μεγάλαις δυνα-
 στεταῖς αἱ ἀνελεύθεροι αὐταὶ παραφύεσθαι θεραπεῖται·
 οἱ, διὰ τὸ ἀπορεῖν οἰκείου ἀγαθοῦ δι' οὐ γνωρισθῶ-
 σιν, ἐκ τῶν ἀλλοτρίων κακῶν ἑαυτοὺς συνιστῶσι.
 Καὶ ὡς περὶ οἱ γῦπες πρὸς τὰ δυσώδη φέρονται, πολ-

lis temporis difficultas, in quo Ecclesiae omnes
 commotae sunt, et omnes animae cribrantur. Ape-
 ruerunt enim omnes immodice ora sua adversus
 conservos. Prædicatur libere mendacium, veritas
 absconditur. Et accusati quidem condemnantur
 sine iudicio, accusatoribus vero creditur sine
 examine. (3) Jam enim longum tempus est, ex quo
 verberatus calumniis, flagella accusationis perfero;
 contentus quod Dominum, qui arcana novit, ca-
 lumniae testem habeam. Sed quia multi jam silen-
 tium nostrum ad calumniarum confirmationem ac-
 ceperunt, nec nos patientia existimant adductos si-
 lere, sed quod contra veritatem hiscere non possi-
 mus: idcirco obsecro vestram in Christo dilectio-
 nem, ut concinnatas ab una parte calumnias non
 omnino admittatis ut veras: quandoquidem, ut
 scriptum est, *Neminem lex judicat, nisi prius au-
 diat, et cognoscat quid fecerit* ²¹. (4) Objectorum no-
 bis criminum rationem a nobis postulate. Ac veri-
 tatem quidem si apud nos inveneritis, ne delis
 locum mendacio: sin autem nos **568** ad defensio-
 nem infirmos senseritis, tunc credite accusatoribus
 nostris, ut vera dicentibus. (5) Nam ora illorum
 comprimi sermonibus nostris non possunt, imo
 verisimile est, illos etiam defensionibus nostris ir-
 ritari, et majora ac graviora in eos machinari,
 conviciari et incusare. (6) Quanquam æquo quidem
 iudici res ipsæ sufficiunt ad declarandam veritatem:
 atque etiamsi nos taceamus, licet vobis respicere
 ad ea quæ sunt. (7) Ante omnia autem rogamus
 vos, qui et nunc audituri estis, et postmodum lec-
 turi, ut ne velitis ex multitudine verum a falso
 discernere, parti majori tributa palma; neque
 mente cecutire, dignitatum habita ratione; neque
 aures obturare posterioribus, priorum agmini
 concessa victoria. (8) Oportet enim ut auditor al-
 teram aurem servet absenti, idemque faciat quod
 Alexander. Nam et illum servit, cum quidam ex
 familiaribus calumnia appeteretur, aurium quidem
 alteram accusatori præbuisse, alteram vero diligen-
 ter manu occlusisse; demonstrantem servet absenti
 qui recte iudicaturus est, non lotus statim a præ-
 occupantibus abducatur, sed dimidium auditus in-
 tegrum ad defensionem servet absenti.

D 2. (9) Solent enim quodammodo magnis pote-
 statibus illiberales ejusmodi cultus adherere: qui-
 bus cum desit bonum proprium unde cognoscantur,
 sese ex alienis malis commendant. (10) Et quem-
 admodum vultures præta multa multaue loca

²¹ Joan. vii, 51.

(1) Αἰτοῦμαι. Totus hic locus usque ad τοῖς ὑστέ-
 ροις non S. Basilii, sed Eunomii.

(2) Ἐπιφράσασθαι Regius codex, ἐμφράσασθαι.

(3) Ex epist. ccxxvi, 346.

(4) Ibid., 349.

(5) Ibid.

(6) Ibid., 346.

(7) Ex lib. i adversus Eunom., 210.

(8) Ex epist. xciv, 188.

(9) Ex epist. cclxxii, 418.

(10) Ex hom. De invidia, 95.

amœna et odorata prætervolantes, feruntur ad graveolentia, et quemadmodum muscæ quod sanum est prætereuntes, ad ulcera properant : ita invidi vitæ splendorem et recte factorum magnitudinem ne aspiciunt quidem, sed in marcida et putrida irruunt. Est igitur operæ pretium ut qui recte sapiunt, idem quod Alexander facit : (1) qui cum epistolam contra medicum ut insidiatorem accepisset, atque hoc ipso tempore medicamentum ad bibendum sumeret, tantum abfuit ut fidem adhiberet calumnianti, ut simul legeret epistolam, et potionem biberet. (2) Et qui in proximum calumnias effundunt, eorum quæ dicunt argumenta non proferentes, comperientur sibi ipsi nomen pravum asciscere ex illegitimo verborum usu. Calumniantem enim quomodo vocare convenit, nisi ei cognomen, quod ex ipsa re proficitur, imponendo? Neque igitur is qui nobis conviciatur, diabolus sit, sed frater sit, admonens in charitate, et ad emendationem arguens; neque vos conviciorum auditores sitis, sed argumentorum iudices : neque ii, quibus maledicitur, incurati relinquuntur, suo illis non indicato delicto. (3) Nam et convicti peccatum suum agnoscent : et vobis, postquam convicti fuerint, venia erit apud Dominum, quod vos ex peccatorum communione subtraxeritis : et qui convicerint, mercedem habebunt, ut qui occultam **569** malitiam patefecerint. Sed si antequam convincantur, eos condemnatis; ipsi quidem nihil læduntur, nisi quod rei omnium nobis pretiosissimæ, charitatis vobiscum intercedentis, jacturam facient; vos vero et hoc idem pati, si eos non habeatis, et cum Evangelio videbimini pugnare dicenti : *Nunquid lex nostra judicat hominem, nisi prius audierit et cognoverit quid faciat*? (4) Nolite, fratres reverendissimi, nolite hoc ferre, (5) hanc nostram obtestationem ne eludatis, (6) ne ad nos perveniat formidanda prophetia Domini nostri, qui dixit : *Quoniam abundavit iniquitas, refrigescet charitas multorum* ⁵⁵.

3. (7) Nam sicut rubigo lues est frumenti propria, sic invidia amicitiae est morbus. Et quemadmodum ex bono consequens est, ut invidia careat, sic invidia diabolus sequitur. (8) Et sicut rubigo ferrum, sic invidia infectam ipsa animam absumit. Imo vero quemadmodum viperas tradunt

⁵⁵ Joan. vii, 51. ⁵⁶ Matth. xxiv, 12.

(1) Ex epist. cclxxii, 449.

(2) Ex epist. cciii, 301.

(3) Ibid., 300.

(4) Ibid., 301.

(5) Ibid., 302.

(6) Ibid., 301.

(7) Ex hom. De invidia, 94.

(8) Ibid., 91.

(9) Ἀδελφός. Sic contextus et uterque codex. Editi ἀδελφόν. Paulo ante legendum videtur, τοῦ πλησίον καταχέοντες.

λοὺς μὲν λειμῶνας, πολλοὺς δὲ ἡδεῖς καὶ εὐώδεις τόπους ὑπεριπτάμενοι· καὶ αἱ μυῖαι τὸ μὲν ὑγιαῖνον παρατρέχουσι, πρὸς δὲ τὸ ἔλκος ἐπιφέρονται· οὕτω καὶ οἱ βάσκανοι, τὰς μὲν τοῦ βίου λαμπρότητας καὶ τὰ μεγέθη τῶν κατορθουμένων οὐδὲ προσδύπουσι, τοὺς δὲ σαθροὺς ἐπιτίθενται. Τοὺς οὖν ὀρθὰ φρονούντας τὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου ποιεῖν προσήκει· ὅς ἐπιστολὴν κατὰ τοῦ ἱατροῦ δεξάμενος ὡς ἐπιβουλεύοντος, ἐπειδὴ ἔτυχεν ἐν αὐτῷ τῷ καιρῷ φάρμακον λαβὼν ὥστε πλεῖν, τοσοῦτον ἀπέσχε πιστεῦσαι τῷ διαβάλλοντι, ὡς ὁμοῦ τε τὴν ἐπιστολὴν ἀνεγίνωσκε, καὶ τὸ φάρμακον ἔπιεν. Οἱ τοίνυν τῷ πλησίον καταχέοντες λοιδορίας, τὸν δὲ τῶν λεγομένων ἐλεγχον μὴ ἐπάγοντες, φανήσονται πάντως πονηρὰν ἑαυτοῖς προσηγορίαν ἐπιενεγκόντες ἐκ τῆς ἀτόπου τῶν λόγων χρήσεως. Τὸν γὰρ διαβάλλοντα πῶς ἄλλως προσήκειν ὀνομάζειν, ἢ οὐχὶ ἦν ἐξ αὐτοῦ τοῦ πράγματος ἐπιτηδεύει προσηγορίαν ἑαυτῷ τιθεμένους; Μῆτε οὖν ὁ λοιδορὼν διάβολος ἔστω, ἀλλ' ἀδελφός (9), ἐν ἀγάπῃ νοουμένων, καὶ ἐπὶ διορθώσει ἐπάγων τὸν ἐλεγχον· μῆτε ὑμεῖς λοιδορίων γένησθε ἀχροαταί, ἀλλ' ἐλέγχων δοκιμασταί· μῆτε οἱ λοιδορούμενοι ἀνιάτρευτοι καταλειφθῶσι, μὴ φανερομένης τῆς ἁμαρτίας αὐτῶν. Ἐλεγχθέντες μὲν γὰρ, καὶ αὐτοὶ τὴν ἁμαρτίαν αὐτῶν ἐπιγινώσκονται· καὶ ὑμεῖς μετὰ τοὺς ἐλέγχους συγγνώμην ἐξετε παρὰ τῷ Κυρίῳ (10), ἐκ τῆς τῶν ἁμαρτωλῶν κοινωνίας ἑαυτοὺς ὑποστέλλοντες· καὶ οἱ ἐλέξαντες μισθὸν ἔξουσιν, ὡς τὴν κεκρυμμένην κακίαν δημοσιεύσαντες. Ἐάν δὲ πρὸ τῶν ἐλέγχων καταδικάζητε, αὐτοὶ μὲν οὐδὲν ἔσονται ἡδικημένοι, ἐκτὸς τοῦ ζημιωθῆναι τὸ πάντων ἡμῖν τιμιώτατον κτῆμα, τὴν πρὸς ὑμᾶς ἀγάπην· ὑμεῖς δὲ καὶ τοῦτο αὐτὸ (11) πείσεσθαι (12), αὐτοὺς οὐκ ἔχοντες, καὶ τῷ Εὐαγγελίῳ δόξετε μάχεσθαι τῷ εἰπόντι· Μὴ ὁ νόμος ὑμῶν κρίνει τὸν ἀνθρώπον, ἀλλ' ὅτι μὴ ἀκούσῃ παρ' αὐτοῦ πρῶτον καὶ γινῶ τι ποιεῖ; Μὴ ταῦτα, ἀδελφοί τιμιώτατοι, μὴ ἀνάσχησθε τούτων, μηδὲ παραλογίσασθε ἡμῶν τὴν παράκλησιν ταύτην, ἵνα μὴ φθάσῃ εἰς ἡμᾶς ἡ φοβερά τοῦ Κυρίου ἡμῶν προφητεία, εἰπόντος· Ὅτι διὰ τὸ πληθυνθῆναι τὴν ἀνομίαν, ψυγησεται ἡ ἀγάπη τῶν πολλῶν.

3. Ὡς περ γὰρ ἡ ἐρυσίδη ἰδίῳ ἐστι τοῦ σίτου νόσημα· οὕτως ὁ φθόνος φιλίας ἐστὶν ἀρρώστημα. Καὶ ὥς περ ἔπεται τῷ ἀγαθῷ τὸ μὴ φθονεῖν, οὕτως ἀκολουθεῖ τῷ διαβόλῳ ἡ βασκανία. Καὶ ὥς περ ἰδὸς τὸν σίδηρον, οὕτως ὁ φθόνος τὴν ἔχουσαν αὐτὸν ψυχὴν (13) ἐξανάλισκει. Μᾶλλον δὲ, ὥς περ τὰς ἐχίδνας φασὶ τὴν

(10) Παρὰ τῷ Κυρίῳ. Sic Regius codex et contextus. Editi, παρὰ τοῦ Κυρίου.

(11) Τοῦτο αὐτό. Ope ejusdem codicis et contextus emendate lectiones vulgatæ, τούτῳ αὐτῷ, et paulo post κρίνῃ τὸν ἀνθρώπον, et ἡμῖν τὴν παράκλησιν.

(12) Πείσεσθαι. Legendum videtur esse πείσεσθε. Edit.

(13) Ψυχήν. Hanc vocem ex contextu addidimus. Legitur in Regio codice τὸν ἔχοντα αὐτόν.

κυήσασαν αὐτὰς γαστέρα διεσθιούσας (1) ἀπογεν-
νᾶσθαι· οὕτω καὶ ὁ φθόνος τὴν ὠδίνουσαν ψυχὴν
πέφους διασπῆν. Ὁ βασκαίνων μίαν ἀναμένει τοῦ
κακοῦ βραστώνην, εἴ ποῦ τινα ἴδοι καταπεσόντα τῶν
φθονομένων. Οὗτος ὁρος τοῦ μίσους, ἄβλιον ἰδεῖν
ἐκ μακαρίου τὸν βασκαινόμενον, ἐλεεινὸν γενέσθαι
τὸν ζηλωτὸν. Τότε σπένδεται καὶ φίλος ἐστίν, ὅταν
δακρύοντα ἴδῃ, ὅταν πενθοῦντα θεάσῃται· καὶ εὐ-
θυμοῦντι μὲν οὐ συνευφραίνεται, ὀδυρομένῳ δὲ συν-
δακρύει. Καὶ τὴν μεταβολὴν τοῦ βίου, ἐξ ὧν εἰς οἷα
μεταπέπτωκε, κατοικιτίζεται, οὐχ ὑπὸ φιλανθρωπίας
καὶ τοῦ συμπάθους εἶναι, ἐξαίρων τῷ λόγῳ τὰ πρό-
τερα (2), ἀλλ' ἵνα βαρυτέραν αὐτῷ κατασκευάσῃ τὴν
συμφορὰν. Τοιοῦτος ἦν ὁ Σαούλ, ὃς τῶν εὐεργεσιῶν
τὰς ὑπερβολὰς ἀφορμὴν τοῦ πολέμου πρὸς τὸν Δα-
βὶδ ἐποίησато, καὶ ἐπειρᾶτο δόρατι διατεῖραι τὸν
εὐεργετήν. Σὺν αὐτῷ γὰρ τῷ στρατῷ ἐκ τῶν πολε-
μίων περισθεῖς, καὶ τῆς ἐπὶ τῷ Γολιάθ αἰσχύνῃς
ἀπαλλαγείς, αὐτόχειρ γενέσθαι, καὶ ἐξ ἐνέδρας ἀν-
ελεῖν ἐπεχείρησεν· εἴτα φυγάδα καταστήσας, οὐδὲ οὕ-
τω τὴν ἔχθραν ἔστησεν, ἀλλὰ τὸ τελευταῖον ἐκστρα-
τεύσας ἐπ' αὐτὸν τρισηλίους λογάσι, τὰς ἐρημίας
διηρυνάτο. Ὡς γε παρ' αὐτὸν τὸν καιρὸν τῆς δι-
ωξέως καταληφθεὶς, ἔτοιμος εἰς σφαγὴν προκειμένος
τῷ ἔχθρῳ, πάλιν περισθεῖς ὑπὸ τοῦ δικαίου, ἐπ-
αγαγεῖν αὐτῷ τὰς χεῖρας διαφυλαξαμένου, οὐδ' ὑπὸ
ταύτης τῆς εὐεργεσίας ἐνήμερος ἦν, ἀλλὰ καὶ πάλιν
ἐστρατολόγει, καὶ πάλιν ἐδίωκεν, ἕως καὶ δεύτερον
ἀλούς ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ἐν τῷ σπηλαίῳ, τοῦ μὲν τὴν ἀρε-
τὴν λαμπροτέραν ἀπέδειξεν, ἐαυτοῦ δὲ τὴν πονηρίαν
καταφανεστέραν ἐποίησεν (3). Οὕτω καὶ περὶ τὸν Ἰω-
σὴφ οἱ ἀδελφοὶ διατίθενται, οὐκ εἰδότες ὅ τι πράτ-
τουσιν. Εἰ μὲν γὰρ ἀληθῆς τὰ ἐνύπνια τοῦ Ἰωσήφ,
τίς μηχανὴ μὴ οὐχὶ πάντως ἐκθῆναι τὰ προβόηθέντα;
εἰ δὲ ψευδεῖς αἱ τῶν ὀνειράτων ὁφείας, ἀντὶ τίνος
βασκαίνουσι τῷ σφαλλομένῳ; Ἀλλ' ὅντως ἰδύντι πά-
θος ἐστὶ τοῦ διαβόλου ὁ φθόνος, ὁ ἐκκαληθῆναι μὴ
δυνάμενος, ὁ (4) ἱατρίαν οὐκ ἐπιδεχόμενος. Ὁ κεφα-
λαλῶν λέγει τῷ ἱατρῷ τὴν κεφαλαλίαν· ὁ φθόνον
νοσῶν τί εἴπῃ; Λυπεῖ με τὰ τοῦ ἀδελφοῦ ἀγαθά; Ἡ
μὲν ἀλήθεια αὕτη, τὰ δὲ ῥήματα ἕκαστος ἐπαισχύ-
νεται. Τί στενάξεις; Ἰδιον κακὸν, ἢ ἄλλοτριον ἀγαθόν;
Ὅντως ἰδὶόν ἐστι κακὸν τοῦ διαβόλου ὁ φθόνος. Καθά-
περ γὰρ τῶν βελῶν τὰ βιαίως φερόμενα, ἐπειδὴν
καρτερῷ τινι καὶ ἀντιτύπῳ προσπέσῃ, ἐπὶ τὸν προ-
έμενον ἐπανέρχεται· οὕτω τὰ τοῦ φθόνου κινήματα,
οὐδὲν λυποῦντα τὸν βασκαινόμενον, αὐτοῦ πληγαὶ
γίνονται τοῦ βασκάνου. Πολλὰ μὲν γὰρ ἐνεστί τῇ
βασκανίᾳ κακά, ἐν δὲ χρήσιμον, ὅτι κακὸν ἐστὶν αὐ-
τῷ τῷ κεκτημένῳ, καὶ μᾶλλον δαπανῶν τὴν καρδίαν,
ἢ ὁ ἴδῃ τὸν σίθρον. Ὁ γὰρ βασκαίνων, αὐτὸν μὲν τὸν
βασκαινόμενον ὀλίγα βιάππει, ἐαυτὸν δὲ δαπανᾷ τῇ

A exeso materno utero nasci : ita quoque solet in-
vidia parientem se animam vorare. (5) Invidus ac
malevolus unicum miserix suae levamen exspe-
ctat, sicubi videat quempiam ex iis quibus invidet,
ruentem. Hæc est odii meta, eum cui invidetur,
miserum ex felici videre, et eum qui beatus habe-
batur, infelicem fieri. Tunc initur fœdus, et fit
amicus cum viderit lacrymantem, cum lugentem
conspexerit. Et vero non lætatur cum hilari, sed
cum lugente lacrymatur. Atque vitæ mutationem,
ex quibus in quæ exciderit, miseratur, non huma-
nitate quapiam, nec ullo commiserationis sensu
priorem statum verbis efferens, sed ut ei calami-
tatem graviolem efficiat. (6) Ejusmodi Saul erat,
cui beneficiorum magnitudo bellum Davidi infe-
rendi ansa erat et origo; atque conabatur accepti
beneficii auctorem hasta transigere. Is enim cum
ipso exercitu ex hostium manibus incolumis ere-
ptus, et eo qui a Goliath inurebatur dedecore libe-
ratus, sua eum manu interimere, atque insidiis de
medio tollere aggressus est : exinde Davide in fu-
gam acto, ne sic quidem odio finem imposuit, sed
postremum expeditione cum tribus electorum milli-
bus adversus illum suscepta, deserta loca perscru-
tabatur. Ille scilicet ipso persecutionis tempore
cum deprehensus fuisset, possetque ab hoste facile
occidi, cum iterum a justo, qui injicere in eum
manus nolebat, servatus esset incolumis, nequa-
quam flexus est hoc beneficio : sed et rursus col-
ligebat exercitum, et rursus illum persequabatur,
quoad iterum ab eodem in spelunca interceptus, et
ejus virtutem præstiterit illustriorem, et suam
ipsius nequitiam manifestiorem reddiderit. De Jo-
sepho iidem ignari quid agerent ejus fratres, haud
absimile quid fecerunt. Nam si vera quidem sunt
insomnia Joseph, qua arte fieri possit, ut non om-
nino eveniant prænuntiata? sin autem falsa som-
niorum visa, cur invident aberranti? (7) Sed re-
vera est diaboli proprium hoc malum, invidia :
quæ 570 nec verbis exprimi potest, nec medelam
admittit. Cui caput dolet, is medico declarat capi-
tis dolorem : qui invidiæ morbo laborat, ecquid
dixerit? Exhibent mihi molestiam fratris bona?
Verum id est, at dicere unumquemque pudet. Quid
D doles? tuumne ipsius malum an alienum bonum?
Peculiare est haud dubie diaboli malum, invidia.
(8) Quemadmodum enim jacula ingenti vi emissas,
ubi in quidpiam durum ac renitens inciderint, re-
vertuntur in jaculatorem : ita quoque invidiæ mo-
tus nihil lædentes eum cui invidetur, plagæ sunt
invidentis. (9) In invidia namque plurima insunt
mala : sed unum utile est, quod malum sit possi-

(1) Διεσθιούσας. Reg. codex ἐσθιούσας.

(2) Τὰ πρότερα. Sic Reg. codex et contextus. Editi, τὰ πρότερον, et paulo post κατασκευάσθη-
ται, quod pariter eadem auctoritate freti mutavi-
mus.

(3) Ἐποίησεν. Reg. codex εἰργάσατο.

(4) Ὁ ἐκκαληθῆναι μὴ δυνάμενος, ὁ. Hæc ad-

data ex contextu et Regio codice.

(5) Ex hom. De invidia, 92.

(6) Ibid.

(7) Ex hom. dicta in Lacizis, 594.

(8) Ex hom. De invidia, 94.

(9) Ex hom. dicta in Lacizis, 590.

denti, et exedit cor magis quam rubigo ferrum. A Enimvero invidus invidioso nocet parum : sed se ipse mœrore gemituque ob proximi felicitatem assumit, nec imminuit divitias vicini, sed se ipse consumpsit per invidiam. (1) Quemadmodum enim curæ nobis est materiam, quæ facile ignem concipit, quam longissime ab igne submovere : sic operæ pretium est, quoad ejus fieri potest, amicitias ex invidorum consuetudine subducere, ut extra invidiæ tela constituamur. (2) Canes quidem nutriendo reddimus mansuetos : sed invidum conferendis beneficiis efficacius morosiores. Nec enim iis quibus donatur bonis gaudet : sed opulentia aliorum mœret, quod ipsius inopiam habeant illi unde expleant. (3) Pantheris ipsis insita est naturalis quædam in hominem ira, et maxime solent hominibus in oculos involare. Itaque belluæ furorem ridere qui volunt, imaginem velut hominem ei in charta ponunt ob oculos. Illa autem præ nimia ira nihil cogitans, chartam velut hominem dilaniat, illicque suum in homines odium ostendit. Sic etiam gine, cum attingere Deum non posset.

4. (4) Velim itaque, o homo, maleficorum imitationem fugias, in infirmo animali astutias multas et insidias perspicies : cujusmodi istud est : Appetit ostreae carnem cancer : sed difficilis captu est ei hæc præda, propter testæ munimentum. Nam in fragili septo carnis teneritudinem natura communivit. Quapropter et hoc animal ostracodermon vocatur. Et quoniam duo cava, accurate sibi invicem conjuncta, ostream ambiunt et circumplectuntur, forcipes cancri necessario inefficaces sunt. Quid igitur molitur? Cum viderit ostream in tranquillis locis non sine voluptate apricantem, et ad solis radios valvas suas explicantem : tunc, clanculum injecto calculo, plicaturam impedit, atque quod viribus deerat, id astu et dolo obtinere deprehenditur. Hæc est eorum quæ neque ratione, neque voce prædita sunt, malitia. Talis est qui ad fratrem fraudulenter accedit, adversamque proximi fortunam insidiosè impetit, et alienis insultat calamitatibus. Verum neque polypi præterierim dolum ac versutias, qui qualicunque tandem saxo adhæserit, illius induit colorem. Quamobrem 571 plerique pisces improvide natantes in polypum uti in petram incidunt, paratamque versuto illi prædam sese offerunt. Talibus moribus sunt præditi, qui semper potestatibus dominantibus assentantur, seseque ad quoslibet modos ususque accommodant, nec in eadem animi sententia persistunt, sed alii atque alii facile fiunt, et sententiam mutant ad uniuscujusque gratiam conciliandam. Quos difficile est evitare, sibi que ab ipsorum nocumentis cavere, propterea quod eorum concionata pravitas sub amicitiae spe-

καὶ τὸν μὲν πλοῦτον τοῦ γείτονος οὐκ ἡλάττωσεν, αὐτὸν δὲ τῇ βασκανίᾳ καταδαπάνησεν. Ὡς περ οὖν τὴν εὐκατάφηστον ὕλην ἐπιμελὲς ἡμῖν ἐστὶ πορρωτάτω τοῦ πυρὸς ἀποτίθεσθαι, οὕτω χρὴ, καθ' ὅσον οἶόν τε, τῆς τῶν βασκανῶν ὀμίλιας τὰς φιλίας ἀπαγεῖν, ἔξω τῶν τοῦ φθόνου βελῶν αὐτοὺς ποιοῦντας. Τοὺς μὲν γὰρ κύνας τρέφοντες ἡμεροῦμεν· τὸν δὲ βασκανὸν εὐεργετοῦντες χαλεπώτερον ἀπεργαζόμεθα. Οὐ γὰρ χαίρει ἐφ' οἷς ἂν πάθῃ χρηστοίς, ἀλλὰ λυπεῖται τῇ ἐτέρων εὐπορίᾳ, ὅτι ἔχουσιν ὕλην θέναι αὐτῷ τὴν χρεῖαν πληρώσουσιν. Αἱ παρδάλεις φυσικὴν τινα ἔχουσι πρὸς τὸν ἀνθρώπον ὀργήν, καὶ πεφυκάσι μάλιστα τοῖς ὀφθαλμοῖς τῶν ἀνθρώπων ἐφάλλεσθαι. Οἱ οὖν καταπαίζοντες τῆς μανίας τοῦ θηρίου, ἐν χάρτῃ εἰκόνα προδεικνύουσιν ὡς ἀνθρώπων. Ἡ δὲ ὑπὸ τῆς ἀγαν ὀργῆς μὴ λογιστομένη, ὡς ἀνθρώπων σπαράσσει τὸν χάρτην, κακεὶ δεικνύσι τὸ μισάνθρωπον. Οὕτω καὶ ὁ διάβολος ἐν τῇ εἰκόνι τὸ μισόθεον ἔδειξεν, ἐπειδὴ Θεοῦ προστάττειν οὐκ ἐδύνατο.

diabolus suum in Deum odium patefecit in ima-

4. Τοιγαροῦν βούλομαι σε φυγεῖν τῶν καχοῦργων τὴν μίμησιν, ἀνθρώπε, καὶ ἐν ἀσθενεὶ ζῶν πολλὸν τὸ πανούργον καὶ ἐπίβουλον καταμαθόντα· οἶόν τι λέγω· Ὁ καρκίνος τῆς σαρκὸς ἐπιθυμεῖ τοῦ ὀστρέου· ἀλλὰ δυσάλωτος ἡ ἄγρᾳ αὐτῷ διὰ τὴν περιβολὴν τοῦ ὀστράκου· ἀββάγει γὰρ ἐκείνῃ τὸ ἀπᾶν τῆς σαρκὸς ἡ φύσις κατησπάλισατο. Διὸ καὶ ὀστρακόδερμον προσηγόρευται. Καὶ ἐπειδὴ δύο κοιλότητες ἀκριβῶς ἀλλήλαις προσηρμοσμέναι τὸ ὄστρεον περιπτύσσονται, ἀναγκαιῶς ἀπρακτοὶ εἰσιν αἱ χηλαὶ τοῦ καρκίνου. Τί οὖν ποιεῖ; Ὅταν ἴδῃ ἐν ἀπηνέμοις χωρίοις μεθ' ἡδονῆς διαβαλόμενον, καὶ πρὸς τὴν ἀκτίνα τοῦ ἡλίου τὰς πύχας αὐτοῦ διαπλῶσαν (5), τότε δὴ λάβρα ψηφίδα παρεμβάδων, διακυλῶει τὴν σύμπτυξιν, καὶ εὐρίσκειται τὸ ἔλλειπον τῆς δυνάμεως διὰ τῆς ἐπινοίας περισχόμενος (6). Αὕτη ἡ κακία τῶν μήτε λόγου μήτε φωνῆς μετεχόντων. Τοιοῦτός ἐστιν ὁ πρὸς τὸν ἀδελφὸν πορευόμενος δόλιω, καὶ ταῖς τοῦ πλησίον ἀκαιρίαις ἐπιτιθέμενος, καὶ ταῖς ἀλλοτρίαις συμφοραῖς ἐντροπῶν. Ἄλλ' οὐκ ἂν παρέλθοιμι τὸ τοῦ πολυπόδοι δολερὸν καὶ ἐπίκλοπον (7), ὃς ὅποια ποτ' ἂν ἐκάστοτε πέτρα περιπλακῇ, τὴν ἐκείνης ὑπέρχεται χροᾶν. Ὡς τε τοὺς πολλοὺς τῶν ἰχθύων ἀπροόπτως νηχομένους τῷ πολυπόδι περιπίπτειν, τῇ πέτρᾳ δῆθεν, καὶ ἑτοιμον γίνεσθαι θήραμα τῷ πανούργῳ. Τοιοῦτοί εἰσι τὸ ἦθος οἱ τὰς αἰ κρατούσας δυναστείας ὑπερχόμενοι, καὶ πρὸς τὰς ἐκάστοτε χρείας μεταρριζόμενοι, μὴ ἐπὶ τῆς αὐτῆς προαιρέσεως βεβηχότες, ἀλλ' ἄλλοι καὶ ἄλλοι βῆδως γινόμενοι, καὶ πρὸς τὴν ἐκάστου ἀρέσκειαν τὰς γνώμας μετατιθέμενοι. Οὐς οὐδὲ ῥᾶδιον ἐκκλῖναι, οὐδὲ τὴν ἀπ' αὐτῶν φυλάττειν βλάβην, διὰ τὸ ἐν τῷ προσήματι τῆς φιλίας βαθέως κατεσκευ-

editi et contextus διαπλῶσαντα.

(6) *Περὶσχόμενος*. Satis commode Regius codex *περιερχόμενος, captans*. Contextus *περιερχόμενος*.

(7) *Επίκλοπον*. Sic Regius codex et contextus. Editi, *ἐπιπλοκον*.

(1) Ex hom. *De invidia*, 94.

(2) Ex hom. dicta in Lacizis, 594.

(3) Ibid., 695.

(4) Ex hom. vii in *Hexaem.*, 65.

(5) *Διαπλῶσαν*. Sic Regius codex, melius quam

αυμένην τὴν πονηρίαν κατακεκρύφθαι. Τὸ γὰρ μῖστος
 ἐν τῷ βάθει κατέχοντες, ἀγάπῃ δεικνύουσι κατα-
 κεκρυμμένην τὴν ἐπιφάνειαν, κατὰ τὰς ὑφ' αὐτοῦ πέ-
 τρας, αἱ βραχεῖ ὕδατι θαλυπτόμεναι, κακὸν ἀπροόρα-
 τόν τοις ἀφυλάκτοις γίνονται. Χρὴ τοίνυν πρὸς τὰς
 διαβολὰς μὴ ἀποσιωπᾶν, οὐχ ἵνα διὰ τῆς ἀντιλογίας
 αὐτοὺς ἐκδικώμεν, ἀλλ' ἵνα μὴ συγχωρῶμεν εὐ-
 δοθῆναι τῷ ψεύδει (1), καὶ τοὺς ἡπατημένους μὴ
 ἐναρῶμεν τῇ βλάβῃ. Τρισὶ γὰρ ὁμοῦ προσώποις τὴν
 βλάβην προστερίζεται ὁ διαβάλλων· τὸν τε γὰρ συχο-
 φαντούμενον ἀδικεῖ, καὶ πρὸς οὗς ὁ λόγος ἐστὶν
 αὐτῷ, καὶ αὐτὸς ἑαυτόν. Τὸ μὲν οὖν συκοφαντεῖν καὶ
 διαβάλλειν τινὰς ἐξ ἀκολάστου γλώσσης καὶ γνώμης
 ἀγνώμονος, πονηρῶν καὶ φιλαπεχθημόνων ἀνθρώπων
 ἔργον εἰδότες· τὸ δὲ, τοὺς ἐκ διαβολῆς δέξαντας εἶναι
 πονηροὺς, πάσῃ προθυμίᾳ πειράσθαι (2) τὸ ψεῦδος
 τοῖς ἐλέγχοις ἀποτρέπειν, ἀνδρῶν σωφρόνων, καὶ
 μετὰ τῆς ἰδίας εὐδουλίας τὴν τῶν πολλῶν ἀσφάλειαν
 περὶ πολλοῦ ποιθυμένον. Τὴν μὲν τῶν (3) προτέρων
 κακίαν ἐκφυγόμεν, τῶν δὲ μὴ τοιούτων τὴν πολι-
 τειαν ἐκζηλώσωμεν, ἵνα καὶ τῶν μελλόντων ἀγαθῶν
 ἐπιτύχωμεν, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ
 δόξα καὶ τὸ κράτος, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας
 τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

ΠΕΡΙ ΣΥΦΡΟΣΥΝΗΣ ΚΑΙ ΑΚΟΛΑΣΙΑΣ.

ΛΟΓΟΣ ΙΘ'.

1. Ὁ τῶν Μακεδόνων Ἀλέξανδρος, τὰς θυγατέ-
 ρας Δαρείου αἰχμαλώτους λαβὼν, θαυμαστόν τι οἶον
 τὸ κάλλος παρέχειν μαρτυρουμένας, οὐδὲ προσιδεῖν
 ἠξίωσεν, αἰσχροὶ εἶναι λέγων, τὸν ἄνδρα ἐλόντα,
 γυναικῶν ἡττηθῆναι. Τοῦτ' ἐπὶ εἰς ταυτὸν ἐκείνῳ
 φέροι τὸ παράγγελμα, ὅτι Ὁ ἐμβλέψας πρὸς τὸ
 ἐπιθυμῆσαι, ἤδη ἐμολχεύσεν· ἤρουν ὁ ἐμβλέψας
 πρὸς ἡδονὴν γυναικῶν, ἵνα καὶ τῶν ἐργῶν τὴν μοιχείαν
 ἐπιτελέσῃ. ἀλλὰ τῷ γε τὴν ἐπιθυμίαν τῇ ψυχῇ παρα-
 δέξασθαι, οὐκ ἀρίσται τοῦ ἐγκλήματος. Εἰ οὖν αἱ
 ἀπὸ ταυτομάτου συντυχίαι τοῖς περιέργως κατασκο-
 ποῦσι τοσοῦτον ἔχουσι κίνδυνον, πόσων αἱ κατ' ἐπι-
 τήδευσιν γινόμεναι ἀπαντήσεις, ὥστε ἰδεῖν γυναικας
 ἀσχημονούσας καὶ κατασχηματιζόμενας πρὸς ἐκλυ-
 σιν, καὶ μέλη τεθρυμμένα ἀδούσας, δυνάμενα καὶ
 μόνον ἀκουσθέντα πάντα οἶστρον ἡδονῆς ἐμποιῆσαι
 τοῖς ἀκολάστοις; Τί τοίνυν ἐροῦσιν, ἢ τί ἀπολογή-
 σονται, οἱ ἐκ τοιούτων θαμάτων μυρίον ἐσμὲν τῶν
 κακῶν συλλεξάμενοι; Οὐκοῦν ὑπόδεικοι εἶσι κατὰ
 τὴν ἀπαραίτητον ἀπόφασιν τοῦ Κυρίου, τῷ κρί-
 ματι τῆς μοιχείας. Ἔστι γὰρ καὶ λόγῳ πορνεύ-
 σαι, καὶ ὀφθαλμῷ μοιχεύσαι, καὶ δι' ἀκοῆς μολυν-
 θῆναι, καὶ τῇ καρδίᾳ μιάσματα δέξασθαι, καὶ τῇ

⁸⁰ Matth. v, 28.

(1) Τῷ ψεύδει. Regius codex τὰ ψεῦδη.
 (2) Πειράσθαι. Ita codex Regius et contextus.
 Editi πειρασθῆναι.

(3) Τὴν μὲν τῶν. Idem codex, δεῖ οὖν ἡμᾶς τὴν
 μὲν τῶν... ἐκφυγεῖν, τῶν δὲ μὴ... ζηλοῦν.

(4) Uterque codex indicat Elhie.

cie alte contegitur. (4) Intimum enim in cordia
 profundo continentes odium, coloratam amicitia
 superficiem ostendunt, latentium in mari scopulo-
 rum more, qui quidem aqua occultati modica,
 improvisum incautis malum afferunt. (5) Ad calum-
 nias igitur minime obmutescendum est: non ut
 refellendo nos ipsi vindicemus, sed ne prosperos
 successus habere mendacio permittamus, neque
 deceptis offensionem accipere sinamus. (6) Tribus
 enim damnum simul asserre calumniator solet;
 primum ei quem falso insinuat; illi deinde apud
 quem accusat; postremum, ipse sibi. (7) Cum igitur
 calumniari, et petulanti lingua ac improba
 mente aliquibus detrudere, opus sciamus esse ho-
 minum flagitiosorum, seque simulatibus oblectan-
 tium: qui autem per calumniam pravi esse visi
 sunt, si omni studio mendacium redarguendo pro-
 pulsare conentur, id opus esse virorum, qui probi
 sunt, quique sibi privatim bene consulentes, mul-
 torum salutem plurimi faciunt. Priorum fugia-
 mus malitiam; horum vero, qui illis maxime sunt
 dissimiles, vitæ rationem et institutum imitemur,
 ut futurorum etiam bonorum participes efficiamur,
 in Christo Jesu Domino nostro, cui gloria, et pote-
 stas, nunc et semper et in sæcula sæculorum.
 Amen.

DE TEMPERANTIA ET INCONTINENTIA.

SERMO XIX.

1. (8) Alexander Macedonum rex, cum filias
 Darii captivas haberet, quarum incredibilis prædi-
 cabatur pulchritudo, ne aspicere quidem dignatus
 est, turpe esse inquiens, virorum victorem vinci a
 mulieribus. Hoc tendit ad illud ipsum præceptum,
 Qui viderit feminam ad concupiscendum, jam mæ-
 chatus est eam⁸⁰: videlicet qui aspexerit mulierem
 libidinose, quanquam adulterium opere non com-
 misit, quoniam tamen concupiscentiam in animo
 admisit, crimine non vacat. (9) Si igitur ob fortui-
 tos casus tantum periculum impendit obiter conspi-
 cientibus, quantum futurum est ob occursum qui
 de industria fiunt, ut videantur mulieres indecore
 se gerentes, suosque gestus componentes ad lasciviam,
 et cantilenas molles canentes, quæ vel audita
 solum, omne voluptatis æstrum lascivientibus
 ingerere possunt? Quid igitur dicent, aut quid cau-
 sabuntur, qui ex ejusmodi spectaculis ingens ma-
 jorum examen sibi collegere? Obnoxii igitur
 sunt judicio adulterii secundum inevitabilem Do-
 mini sententiam. (10) Nam possumus et sermone
 adulterari, et oculis mæchari, ipso quoque inqui-
 nari auditu, dignaque piaculo flagitia corde ad-

(5) Ex epist. ccvii, 309.

(6) Ex epist. cciv, 304.

(7) Ex lib. i adversus Eunuomium, 209.

(8) Ex serm. De legendis libris gent., 179.

(9) Ex hom. in ebriosos, 429.

(10) Uterque codex indicat comment. in Isa.

mittere, necnon immoderato cibi potusque usu temperantiae finibus excidere. Qui vero per continentiam sub virginitatis regula in his omnibus permanserit, is palam ostendit se prorsus perfectæ virginitatis gratia donatum. (1) Si quis autem verbo virginitatem professus, reipsa quæ conjugatorum sunt facit, palam est eum virginitatis quidem honestatem persequi, sed nequaquam ab indecora voluptate abstinere.

2. (2) Neque igitur qui inæqualis est animi circa castitatem, purus est; sed qui carnis petulantiam subiecit spiritui. Qui vero temperantiæ desiderio capitur, historiam Josephi sæpius evolvat, atque hinc egregia temperantiæ facinora discat, quem non solum temperantem voluptatibus reperiet, sed summum virtutis habitum habuisse. (3) Est enim hortamentum ad castitatem vita Josephi: incitamentum vero ad fortitudinem historia Sampsonis est. (4) Verum temperantem continentemque non eum dicimus, in quo præ senio vel morbo, aut alio quopiam casu extincti sint libidinis appetitus. Huic enim insidet quidem vitium ipsum: actio vero præpeditur per organorum infirmitatem. Sed continentia vera est facultas cognitionis conciliatrix, quæ in intimo animæ recessu impressa, intestina turpium motuum vestigia delet. (5) Laudari ergo ob castitatem non debent quibus abscissa genitalia. Neque enim equos, quod cornu non feriant, laudamus: sed eos quidem, si non calcitent, laudamus; in bobus autem, si cornu non feriant, mansuetudinem merito probamus. Non enim in quo quis non potest, sed in quo cum possit, ad injuriam potestate non utitur, admirationem habet. (6) Itaque continentia in senectute, continentia non est: sed animus ad lascivendum invalidus. Mortuus non coronatur: nemo ideo justus, quod ei mali faciendi facultas non sit. (7) Quapropter corpus castigandum est et cohibendum, haud secus ac impetus cujusdam belluæ; atque ii tumultus qui ab ipso in anima excitantur, ratione veluti flagro compescendi sunt, non autem habens voluptati omnino laxatis negligenda mens est, adeo ut quasi auriga qui ab equis effrenis violenterque agitat abreptus sit, ducatur. Nec abs re erit Pythagoræ meminisse, qui cum didicisset aliquem ex familiaribus sese et exercitationibus et escis valde admodum saginare, et carnosum reddere: Sic, inquit, non desines graviorem tibimet ipsi carcerem exstruere? Unde dicunt et Platonem, provenientis a corpore noxæ præscium, insalubrem Atticæ locum Academiam de industria elegerisse, ut

περί τὴν βρώσιν καὶ πόσιν ἀμετρίᾳ ἐκπεσεῖν τῶν ὄρων τῆς σωφροσύνης. Ὁ δὲ ἐν τοῦτοις πᾶσιν ὑπὸ τὸν κανόνα τῆς παρθενίας ἐαυτὸν ἐγκρατεῖα φυλάσσει, ἀληθῶς δείκνυσιν τελεῖσθαι ἐαυτῷ διὰ πάντων ἐξηρητισμένην τῆς παρθενίας τὴν χάριν. Ἐάν δὲ ἐπαγγελλόμενός τις τῇ τῆς παρθενίας ὀνύματι, ἔργῳ (8) τὰ τῶν γυναιξὶ συνοικοῦντων ποιῇ, δηλὸς ἐστὶ τὸ ἐκ τῆς παρθενίας σεμνὸν διώκων, τοῦ δὲ καθ' ἡδονὴν ἀπρεποῦς μὴ ἀφιστάμενος.

2. Οὐχ ὁ ἀνωμάλως οὖν ἔχων περί τὴν σωφροσύνην (9), καθαρὸς· ἀλλ' ὁ τὸ φρόνημα τῆς σαρκὸς ὑποτάξας τῷ πνεύματι. Ὁ δὲ σωφροσύνης ἔρῳν, τὴν περί τοῦ Ἰωσήφ ἱστορίαν συνεχῶς ἀνελίσσων, παρ' αὐτοῦ τὰς σωφρονικὰς ἐκδιδασκείσθω πράξεις, εὐρίσκων αὐτὸν οὐ μόνον ἐγκρατῶς πρὸς τὰς ἡδονὰς ἔχοντα, ἀλλὰ καὶ ἐκτικῶς (10) πρὸς ἀρετὴν διακείμενον. Προτροπὴ γὰρ πρὸς σωφροσύνην ὁ βίος τοῦ Ἰωσήφ, καὶ πρὸς ἀνδρείαν παράκλησις τὰ τοῦ Σαμψὼν διηγήματα. Σώφρονα δὲ λέγομεν, οὐχ ὅτι ἀπεμαρῶνθησαν (11) ὑπὸ γήραος, ἡνόσου, ἢ ὑπὸ ἄλλου τινὸς συμπτώματος αἰ τῆς ἀκολασίας ὀρέξεις. Τοῦτω (12) γὰρ ἡ μὲν κακία ἐνυπάρχει· ἡ δὲ ἐνέργεια ἐκ τῆς τῶν ὀργάνων ἀσθενείας παραποδίζεται. Ἀλλὰ σωφροσύνη ἐστὶν ἀληθὴς ἐπιστημονικὴ δύναμις, ἐντυπωθεῖσα τῇ ψυχῇ διὰ βάθους, καὶ τὰ ἐνυπάρχοντα ἔχνη τῶν αἰσχυρῶν κινήματων ἐξαφανίζουσα. Οὐδὲ γὰρ ἐπὶ σωφροσύνῃ ἐπαινέισθαι προσήκει τοὺς ἀποκοιτομένους τὰ μόρια. Οὐδὲ γὰρ τοὺς ἵππους ὡς μὴ κερατίζοντας ἐπαινοῦμεν, ἀλλὰ τοὺτους μὲν, εἰ μὴ λακτίζουσιν, ἐπαινέσομεν· τοῖς δὲ βουσὶν, εἰ μὴ κερατίζουσιν, τῆς ἡμερότητος ἀποδεξόμεθα. Οὐ γὰρ ἐν ὧ μὴ δύναται τις, ἀλλ' ἐν ὧ δυνάμενος οὐκ εἰς ἀδικίαν κέχρηται τῇ δυνάμει, θαυμάζεται. Καὶ ἡ ἐν γήρᾳ σωφροσύνη, οὐ σωφροσύνη, ἀλλὰ ἀκολασίας ἀδυναμία. Νεκρὸς οὐ στεφανοῦται· οὐδεὶς δίκαιος, δι' ἀδυναμίαν κακοῦ. Ἄπαν μὲν οὖν κολάζειν τὸ σῶμα καὶ κατέχειν, ὥστερ' θηρίου τὰς ὀρμὰς, προσήκει, καὶ τοὺς ἀπ' αὐτοῦ θορόδους ἐγγινομένους τῇ ψυχῇ οἶονεῖ μάστιγι τῷ λογισμῷ καθικνουμένους κοιμίζειν· ἀλλὰ μὴ πάντα χαλινὸν ἡδονῆς ἀνέντας περιορᾶν τὸν νοῦν, ὥστερ' ἡνίοχον, ὑπὸ δυσηνίων ἵππων ὑβρεὶ φερόμενον, παρασυρόμενον ἀγεσθαι· καὶ τοῦ Πυθαγόρου μεμνησθαι (13), ὃς τῶν συνόντων τινὰ κατὰ μαθῶν γυμνασίῳις τε καὶ σιτίῳις ἐαυτὸν εὖ μάλα καταταρκοῦντα, οὕτως ἔφη· Οὐ παύσῃ χαλεπώτερον σεαυτῷ κατασκευάζων τὸ δεσποτήριον; Διὸ δὴ καὶ Πλάτωνά φασι τὴν ἐκ σώματος βλάβην προειδόμενον, τὸ νοσῶδες χωρίον τῆς Ἀττικῆς τὴν Ἀκαδημίαν καταλαβεῖν ἐξοπληθύνειν, ἵνα τὴν εὐπάθειαν τοῦ σώματος, οἷον ἀμπέλου τὴν εἰς τὰ περιττὰ φορὰν, περικόπῃ. Ἐγὼ δὲ καὶ σφαλερὰν εἶναι τὴν

τὴν σωφροσύνην.

(10) Ἐκτικῶς. Sic ope Regii codicis emendavimus vulgatam scripturam εὐκτικῶς.

(11) Ἀπεμαρῶνθησαν. Sic etiam idem codex pro eo quod erat in editis ἀπεμαρῶνθησαν.

(12) Τοῦτω. Sic emendavimus quod legebatur in editis τοῦτο. Ed: τ.

(13) Τοῦ Πυθαγόρου μεμνησθαι. Ita contextus et codex Regius. Editi, τὸ τοῦ Πυθαγόρου μιμνήσθαι.

(1) Ex epist. LV, 149.

(2) Ex comment. in Isa., 379.

(3) Ex hom. in Gordium mart., 142.

(4) Ex comment. in Isa., 407.

(5) Ex lib. De virg., n. 64.

(6) Ex hom. in sanctum baptisma, 118.

(7) Ex serm. De legendis libris gent., 182.

(8) Ἐργῳ. Regius codex ἐργοῖς.

(9) Περί τὴν σωφροσύνην. Regius codex πρὸς

ἐπ' ἄκρον ευερίαν λατρῶν ἤκουσα. Καὶ γὰρ ἡ ἄγαν τοῦ σώματος ἐπιμέλεια αὐτῶν τε ἀλυσιτελής τῇ σώματι, καὶ πρὸς τὴν ψυχὴν ἐμποδίων ἐστὶ· τό γε ὑποπετωκέναι τούτῳ καὶ θεραπεύειν, μανία σαφής. Παντὸς τοίνυν ὑπεροπτεῖον τοῦ σώματος τῷ μὴ ὡς ἐν βορβόρῳ ταῖς ἡδοναῖς αὐτοῦ κατορυγῆναι μέλλοντι, ἢ τοσοῦτον ἀνεκτέον αὐτοῦ, ὅσον, φησὶ Πλάτων, ὑπηρεσίαν φιλοσοφίας κτωμένους, δοιχότα του λέγων τῷ Παύλῳ, ὅς παραίνει μηδεμίαν χρῆναι τοῦ σώματος ἔχειν πρόνοιαν εἰς ἐπιθυμιῶν ἀφορμὴν.

vis, non longe aliter locutus atque Paulus, qui monet nullam corporis habendam curam ad cupiditatum materiam⁵⁷.

3. Ἄλλὰ τὰ μὲν ἡμέτερα (1) τοιαῦτα. Γυναικες δὲ ἀκόλαστοι, ἐπιλαθόμεναι τοῦ φόβου τοῦ Θεοῦ, τοῦ πυρὸς τοῦ αἰωνίου καταφρονήσασαι, ἐν ἡμέρᾳ τοιαύτῃ, ὅτε αὐτὰς ἐχρῆν διὰ τὴν ἀνάμνησιν τῆς ἀναστάσεως καθῆσθαι ἐν τοῖς οἴκοις, καὶ ἔννοιαν λαμβάνειν τῆς ἡμέρας ἐκείνης, καὶ ἦν ἀνοιγίσσονται μὲν οἱ οὐρανοί, ἐπιφανήσεται δὲ ὁ Κριτὴς ἐξ οὐρανῶν, καὶ σάλπιγγες Θεοῦ, καὶ ἀνάστασις νεκρῶν, καὶ κρίσις δικαίων, καὶ ἀντιδόσεις ἐκάστῳ κατὰ τὸ ἔργον αὐτοῦ· ἀντὶ τοῦ ταῦτα ἔχειν ἐν τοῖς διαλογισμοῖς, καὶ ἐκκαθαίρειν μὲν αὐτῶν τὰς καρδίας ἀπὸ πονηρῶν ἐνθυμήσεων, ἐξαλείφειν δὲ τοῖς δάκρυσι τὰ προσημασμένα, ἐτοιμάζεσθαι δὲ πρὸς ἀπάντησιν τοῦ Χριστοῦ κατὰ τὴν μεγάλην ἡμέραν τῆς ἐπιφανείας αὐτοῦ, ἀποσεισάμεναι τὸν ζυγὸν τῆς δουλείας τοῦ Χριστοῦ, καὶ ρίψασαι ἀπὸ τῶν κεφαλῶν τὰ τῆς εὐσχημοσύνης (2) καλύμματα, καὶ καταφρονήσασαι τοῦ Θεοῦ, καταφρονήσασαι τῶν ἀγγέλων αὐτοῦ, καταναίσχυτήσασαι πάσης ἀβρίστεως ὕψεως, σοδοῦσαι τὰς κόμας, σούρουσαι τοὺς χιτῶνας, καὶ τοὺς ποσὶν ἅμα παλίζουσαι, πᾶσαν νέον ἀκολασίαν ἐφ' ἑαυτὰς προσκαλούμεναι (3), ἐν τοῖς πρὸ τῆς πόλεως Μαρτυρίοις χοροῖς συστησάμεναι, ἐργαστήριον τῆς οἰκείας αὐτῶν ἀσχημοσύνης τοὺς ἡγιασμένους τόπους πεποιήναι. Ἐμίλανε μὲν τὸν ἄερα τοῖς ἄσμασι τοῖς πορνικοῖς, ἐμίλανε δὲ τὴν γῆν τοῖς ἀκαθάρτοις ποσίν, ἦν ἐν ταῖς ὀρχήσεσι κατεκρότησαν· θέατρον ἑαυταῖς νεανίσκων ὄχλον παραστήσασθαι, σοβάδες δυντῶς καὶ παράφοροι παντελῶς, μανίας οὐδεμίαν ὑπερβολὴν ἀπολείπουσαι. Γέλῃς, εἰπέ μοι, καὶ τέρπη τέρψιν ἀκόλαστον, δακρύειν δέον καὶ στένειν ἐπὶ τοῖς φάσασιν; ἄσματα πόρνῆς φθέγγῃ, ἐκβαλοῦσα τοὺς ψαλμοὺς καὶ τοὺς ὕμνους οὓς ἐδιδάχθης; κινεῖς πόδας καὶ ἐξάλλῃ ἐκμανῶς, καὶ χορεύεις ἀχόρευτα, δέον τὰ γόνατα κάμπτειν πρὸς τὰς προσκυνήσεις; Τίνας ὀδύρωμαι; τὰς κόρας τὰς ἀπειρογάμους, ἢ τὰς ἐν τῷ ζυγῷ τοῦ γάμου κατεχομένας; Αἱ μὲν γὰρ ἐπανήλθον, τὴν παρθενίαν οὐκ ἔχουσαι, αἱ δὲ τὴν σωφροσύνην τοῖς ἀνδράσιν οὐκ ἐπανήγαγον· εἰ γὰρ ποῦ τινες καὶ τῷ σώματι τὴν ἁμαρτίαν διέφυγον, ἀλλὰ πάντως γε ταῖς ψυχαῖς τὴν φθορὰν ὑπέδεξαντο. Διὰ τοῦτο πᾶσα γυνὴ μακρῶς κεχηρμένη τῇ περι-

nimis bonum corporis statum quasi superfluum quamdam vitis feracitatem amputaret. Ego autem corporis habitudinem summe bonam etiam periculosam esse a medicis audiui. Nimia enim corporis cura **573** et corpori ipsi inutilis est, et animæ officit; ei autem submittere se et obsequi, manifesta insania. (4) Totum igitur corpus contemnendum est ei, qui in ipsius voluptatibus quasi in cæno nolit volutari, aut tantum ei indulgendum est, in quantum, inquit Plato, philosophiæ inser-

3. Verum nostræ sese ita res habent. (5) Mulieres lascivæ, timoris Dei oblitæ, æternum ignem aspernatæ, in illa ipsa die, cum ob resurrectionis memoriam oportuerat eas in domibus sedere, ac recordari diei illius, in qua aperientur cæli, et apparebit Iudex e cælis, et tuba Dei, et resurrectio mortuorum, et iudicium iustum, et redditio unicuique juxta opus suum; cum de his cogitare debuissent, suæque corda a pravis cogitationibus purgare, et priora peccata lacrymis delere, atque ad Christi occursum pro magno illo die apparitionis ejus sese præparare, servitutis Christi excusso jugo, velamentis honestatis a capite rejectis, contempto Deo, spreto ipsius angelis, virilem omnem aspectum citra pudorem ferentes, comas agitanter, trahentes tunicas, ac pedibus simul ludentes, omnem juvenum libidinem in seipsis provocantes, in martyrum basilicis pro mœnibus civitatis choros constituentes, loca sancta officinam obscenitatis stipe effecere. Cantilenis meretriciis ut aerem conspurcarunt, ita terram tripudiis pulsata pedibus immundis sædarent; spectaculum sibi ipsis juvenum turbam undique statuentes, plane inverecondæ, prorsusque insipientes, nullum insanitiæ modum omittentes. (6) Rides, dic mihi, ac gaudes gaudium impudicum, cum lacrymari ob præterita et ingemiscere oporteret? canis meretricias cantilenas, psalmis et hymnis, quod didicisti, ablegatis? moves pedes, et more insanientium exsilis, ducisque quas non deberes choreas, cum genua flexa oportuisset ad adorandum? Utras lugebo? puellasne nuptiarum inexpertas, an connubii jugo subditas? Illæ quidem amissa virginitate reversæ sunt, hæ vero pudicitiam maritis haud retulerunt: nam si quæ forte peccatum vitarunt corpore, omnino tamen in animis corruptionem susceperunt. (7) Quapropter omnis mulier vestimenti cultu abutens, eo spoliatum iri se exspectet. Quoniam enim incedunt etiam simul tunicas trahentes, quasi non utantur vestimento, sed abutantur, ideo jussæ sunt vestimenti gloria privari. Nam et Dominus indumenti honorem a nobis aufert, si eo deprehendimur indigne

⁵⁷ Rom. xiii, 14.

(1) *Ἡμέτερα*. Uterque codex, ὑμέτερα.

(2) *Εὐσχημοσύνης*. Sic Regius codex. Editi ἀσχημοσύνης.

(3) *Προκαλούμεναι*. Sic uterque codex. Editi προκαλοῦμεναι.

(4) Ex serm. *De legendis libris gent.*, 182.

(5) Ex hom. in *ebriosos*, 125.

(6) *Ibid.*, 129.

(7) Ex comment. in *Isa.*, 466.

uti, illud conculcantes et corporeis inquinamentis conspurcantes. Hoc autem vestimentum quoddam est? inquit. **574** *Quicumque in Christo baptizati estis, Christum induistis* **, quem ab eis aufert Dominus, qui corpus proculcant per peccatum, et testamenti sanguinem pro polluto ac communi habent.

νόμην, καταπατούντες αὐτὸν, καὶ τῶν σαρκικῶν μολυσμάτων ἀναπιπλάντες. Τίς δὲ ὁ τοιοῦτος ἱματισμός; φησὶν. Ὅσοι εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε, Χριστὸν ἐνεδύσασθε, ὃν ἀφαιρεῖ Κύριος ἀπὸ τῶν δι' ἁμαρτιῶν τὸ σῶμα καταπατούντων, καὶ τὸ αἷμα

4. (1) Mulieres igitur ob corporis pulchritudinem ac elegantiam nimium sibi arrogantes, sese supra cæteras efferunt, fastu inani utuntur, atque de re cito marcescente et evanescente gloriantur: deinde collum in sublime erectum ferunt, ut earum vultus valeant omnium oculis spectari. Pudica sane modestisque ornata moribus, defixis præ pudore in terram oculis, faciem habet deorsum demissam. Impudica vero et quæ pulchritudinis suæ laqueo captare ac venari multos in animum induxit, incedit surrecto collo: et in nutibus oculorum, impuritatem animæ declarat, atque aspectu ipso exitiosum quoddam virus jaculatur. Sane simile quiddam narrat rumor de basilisco, quem ferunt solo intuitu interficere spectatores. (2) Quia autem quidam colores a mulieribus ad decorandam faciem valde exquiruntur, albus, rubens, et alius niger: ac albus quidem candorem ementitur corporis; rubens in genis efflorescit; niger in modum lunæ in cornua curvatur circum oculos supercilia depingit: hæc quoque se erepturum Dominus comminatur. Hæc quidem dicit, ne virorum circumveniantur continentia, neve ejusmodi picturis miserabilium oculi juvenum corripiantur. Improbi enim mulierem affectus infirmos eorum, qui cum illis versantur, animos demergunt. Audiant (3) viri, audiant mulieres, quomodo vel apud bruta animalia, frequentium nuptiarum dedecori anteponatur viduitatis pudicitia honestasque. (4) Alii inimici mortuis reconciliantur: novercæ odise post mortem incipiunt. (5) Sed ferunt turturem a conjuge separatam, nunquam cum alio inire societatem, sed viduam permanere: utpote quæ ob prioris conjugis memoriam, alterius conjugium abnuat. (6) Quid igitur nobis esse possit miserius, qui non solum similem bestiis erga conjuges amorem non ostendimus, sed contrariam Domini præceptis ingredimur viam, surrecto collo, et in nutibus oculorum, colorumque fucis aliorum suffuramur temperantiam? (7) Quæ tum a nobis prorsus auferentur, cum omnia coram Judice sistentur nuda; quandoquidem concidet supercilium, gena præ se feret tristitiam, color lividus erit præ timore, ac recipiet unusquisque secundum opera sua. (8) Quæ ani-

βολῇ τῆς ἐσθῆτος, προσδοχάτω αὐτῆς τὴν ἀφαίρεσιν. Ἐπειδὴ γὰρ πορεύονται ἅμα σύρουσαι τοὺς χιτῶνας, ὥς μὴ χρώμεναι τῷ ἱματισμῷ, ἀλλὰ παραχρόμεναι, κελεύονται γυμνωθῆναι τῆς δόξης τοῦ ἱματισμοῦ. Ἀφαιρεῖται μέντοι καὶ ἀφ' ἡμῶν τὴν δόξαν τοῦ ἱματισμοῦ ὁ Κύριος, ἐὰν ἀναξίως αὐτῷ κεχρημένοι φανώμεθα. Τίς δὲ ὁ τοιοῦτος ἱματισμὸς; φησὶν. Ὅσοι εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε, Χριστὸν ἐνεδύσασθε, ὃν ἀφαιρεῖ Κύριος ἀπὸ τῶν τῆς διαθήκης κοινὸν ἡγουμένων.

4. Αἱ τοίνυν ἐπὶ τῷ τοῦ σώματος κάλλει μέγα φρονοῦσαι γυναῖκες, ὑπερφαιρουσιν ἑαυτὰς τῶν λοιπῶν, καταλὼν φρυάγματι κεχρημέναι, καὶ ἐπαίρόμεναι πράγματι ταχὺ ἀπανθοῦντι καὶ ἀποθρόνοντι· ὠψήλῳν τε τὸν τράχηλον φέρουσιν, ὅπερ τοῦ πᾶσιν αὐτῶν τὰ πρόσωπα εἶναι καταφανή. Ἡ μέντοι σεμνή καὶ κοσμία, εἰς γῆν κατανεύουσα ὑπὸ αἰδοῦς, ἐπὶ τὰ κάτω καθελκόμενον ἔχει τὸ πρόσωπον· ἡ δὲ ἄσεμνος καὶ πολλοὺς ἀγρεύουσα τῇ παγίδι τοῦ κάλλους προαιρουμένη, πορεύεται ὠψήλῳ τῷ τραχήλῳ, καὶ ἐν νεύμασιν ὀφθαλμῶν, καὶ τὴν ἀσέλγειαν τῆς ψυχῆς καταμηνύει τῷ βλέμματι, ἰὼν τέ τινα φθαρτικὸν ἐξαποστέλλει τοῖς ὁμμασιν· ὅποιον δὲ τι καὶ ὁ περὶ τοῦ βασιλίσκου κατέχει λόγος, ὃν φασὶ καὶ ἐκ μόνης τῆς ὄψεως διαφθεῖρειν τοὺς θεαθέντας. Ἐπειδὴ δὲ ἐστὶ τινα χρώματα πρὸς κόσμον ταῖς γυναῖξιν ἐπιτηδεύμενα τοῦ προσώπου, λευκὸν τε, καὶ ἐρυθρὸν, καὶ ἕτερον μέλαν ὃν (τὸ μὲν λευκότητα τοῦ σώματος καταψεύδεται, τὸ δὲ ἐρυθρὸν ταῖς περὶ αὐτὰς ἐπανθεῖ, τὸ δὲ μέλαν μηννοειδῶς τὰς ὀφρῦς τοῖς ὀφθαλμοῖς περιγράφει)· καὶ αὐτὰ περιειρήσειν ὁ Κύριος ἀπειλεῖ, ἵνα μὴ κλέπτηται, φησὶν, ἡ σωφροσύνη τῶν ἀνδρῶν, μηδὲ ταῖς ζωγραφίαις ταύταις ἐλεεινῶν νεωτέρων ὀφθαλμοῖς συναρπάζωνται· αἱ γὰρ πονηραὶ τῶν γυναικῶν διαθέσεις, τὰς ἀσθενεῖς ψυχὰς τῶν συνοικούντων καταβαπτίζουσιν. Ἀκουέτωσαν ἄνδρες, ἀκουέτωσαν γυναῖκες, ὅπως τὸ σεμνὸν τῆς χρῆρας, καὶ παρὰ τοῖς ἀλόγοις, τοῦ ἐν ταῖς πολυγυμνασίαις ἀπρεποῦς προτιμώτερον. Οἱ μὲν ἄλλως πολέμοιοι τοῖς τεθηνηκόσι σπένδονται· αἱ δὲ μητρικαὶ τοῦ μίσους μετὰ τὸν θάνατον ἄρχονται. Ἀλλὰ τὴν τρυφὴν φασὶ διαζευχθεῖσάν ποτε τοῦ ὁμόζυγος, μηκέτι τὴν πρὸς ἕτερον καταδέχεσθαι κοινωνίαν, ἀλλὰ μένειν ἀσυνδύαστον, μνήμη τοῦ ποτε συζευχθέντος τὴν πρὸς ἕτερον κοινωνίαν ἀπαρνούμενην. Τί οὖν ἡμῶν γένοιτ' ἂν ἐλεεινότερον, μὴ μόνον τὴν αὐτὴν τοῖς ἀλόγοις περὶ τοὺς ὁμόζυγας μὴ ἐπιδεικνυμένων σπορτῆν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐναντίαν τῶν τοῦ Κυρίου ἐντολῶν ὀδεύοντων, ὠψήλῳ τραχήλῳ, καὶ νεύμασιν ὀφθαλμῶν, καὶ σοφίσμασι χρωμάτων, τὴν σωφροσύνην ὑποκλεπτομένων; Ἀ πάντως ἀφαιρεθήσεται τότε, ὅτε γυμνὰ πάντα παρίσταται τῷ Κριτῇ· ὅτε ὀφρὺς συμπεπτωκυῖα, καὶ παρειὰ κατηφής, καὶ χρῶμα πελιδνὸν ὑπὸ τοῦ φόβου καθίστα-

** Galat. iii, 27.

(1) Ex comment. in Isa., 464.

(2) Ibid., 467.

(3) Ex homil. viii in Hexaemer., 76.

(4) Ex epist. clx, 251.

(5) Ex homil. viii in Hexaem., 76.

(6) Uterque codex indicat comment. in Isa.

(7) Ex comment. in Isa., 467.

(8) Uterque codex indicat comment. in Isa.

ται· καὶ ἀπολήφεται ἕκαστος κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ. Ἀπερ ἐν διανοίᾳ λαβόντες, ἀγαπητοί, σπεύσωμεν ὡς ἐστὶ καιρὸς, κατὰ τὰ δοκούντα τῷ Θεῷ πολιτεύεσθαι, ἵνα καὶ τῶν μελλόντων ἀγαθῶν ἐπιτύχωμεν, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΠΕΡΙ ΤΑΠΕΙΝΟΦΡΟΣΥΝΗΣ ΚΑΙ ΚΕΝΟΔΟΞΙΑΣ.

ΛΟΓΟΣ Κ'.

1. Ἀμήχανον τὸν μὴ καταδεξάμενον τὸ πρὸς πάντας ὑποδεῆς καὶ ἔσχατον, δυνηθῆναι ποτε ἢ λοιδορούμενον θυμοῦ κρατῆσαι, ἢ θλιβόμενον διὰ μακροθυμίας περιγενέσθαι τῶν πειρασμῶν. Ὁ δὲ τὴν ἄκραν ταπεινώσιν κατορθώσας, ἐν ταῖς λοιδορίαις πλείονα ἑαυτοῦ καταγνοὺς τὴν εὐτέλειαν, οὐ κινήθησεται τὴν ψυχὴν ὑπὸ τῶν ῥημάτων τῆς ἀτιμίας. Ἀλλ' ἐὰν μὲν ἀκοῦσῃ πένης, οἶδεν ἑαυτὸν πτωχὸν ὄντα καὶ πάντων ἐνδεῆ, καὶ τῆς καθ' ἡμέραν παρὰ τοῦ Κυρίου χορηγίας δεόμενον. Ἐὰν δὲ ἀκοῦσῃ δυσγενῆς καὶ ἐξ ἁρῶν, προσιλημένον ἔχει ἐν τῇ ἑαυτοῦ καρδίᾳ τὸ ἐκ πηλοῦ γεγενῆσθαι· καὶ ἀπαξιαπλῶς, μέγας ἐκείνος παρὰ Θεῷ ὁ ταπεινοφρόνως κατακλιθεὶς τῷ πλησίον, καὶ ἀνεπαισχύντως ἐφ' ἑαυτὸν καταδεξάμενος τὰ ἐγκλήματα, κἂν μὴ ἀληθῆ ᾖ, ὑπὲρ τοῦ τὸ μέγα ὄφελος χάρισσασθαι τὴν εἰρήνην τῷ ἀδελφῷ. Ὁμοίως γάρ ἐστι χαλεπὸν, ἐν τε δυσκολίαις πραγμάτων ἀταπεινώσιν τὴν ψυχὴν διασωσασθαι, καὶ ἐν ταῖς περιφανείαις μὴ ἐπαρθῆναι. Τῷ ὄντι γὰρ θεραπεύονται τὰ ὑπερήφανα ἡθῆ, ἑαυτῶν ὑπεροπτικώτερα πέφυκε γίνεσθαι. Τῷ δὲ ταπεινῷ καὶ καταβεβλημένῳ φρονήματι ἔπεται συγγνώμη καὶ εἰς γῆν συννενευκός, σχῆμα ἡμελημένον, κόμη αὐχμηρά, ἐσθῆς ρυπῶσα· ὥστε ἂ ποιούσιν οἱ πενθοῦντες κατ' ἐπιτήδευσιν, ταῦτα ἐκ τοῦ αὐτομάτου ἡμῖν ἐπιτρέφεται. Χιτῶν διὰ ζώνης προεσταλμένος (1) τῷ σώματι· τὸ μέντοι ζῶμα, μήτε ἄνω τῶν λαγόνων, γυναικῶδες γάρ· μήτε χαῖνον ὥστε διαρρεῖν τὸν χιτῶνα, βλακικὸν γάρ. Καὶ τὸ βάδισμα μήτε νωθρόν, ὡς ἐκλυσιν τῆς ψυχῆς κατηγορεῖν· μήδ' αὖ σφοδρὸν καὶ σεσοδημένον, ὡς ἐμπλήκτους αὐτῆς τὰς ὁρμὰς ὑποφαίνειν. Σκοπὸς δὲ ἐσθῆτος εἷς, ὥστε κάλυμμα εἶναι σαρκὸς πρὸς χειμῶνα καὶ θέρος αὐταρκές. Μῆτε δὲ ἐν χρώματι, τὸ ἀνθηρὸν διωκέσθω· μήτε ἐν τῇ κατασκευῇ, τὸ λεπτὸν καὶ μαλακόν. Τὸ γὰρ τὰς ἐν ἐσθῇτι εὐχροίας περισκοπεῖν, ἴσον γυναικεῖον καλλωπισμῷ, ὃν ἐκεῖναι ἐπιτηδεύουσιν ἄλλοτρίῳ ἄνθει παρειάς καὶ τρίχας ἑαυτῶν καταβάπτουσαι. Ἀλλὰ μὴν καὶ παχύτης οὕτως ὁ χιτῶν ὀφείλει ἔχειν, ὡς μὴ δεῖσθαι κοινωνοῦ πρὸς τὸ θάλλειν τὸν ἐνδύμενον. Καὶ ὑπόδημα, τὸ εὐτελὲς μὲν κατὰ τὴν ἀξίαν, ἀνευδεῶς δὲ τὴν χρῆσαν ἀποπληροῦν. Γυμνάσιον γὰρ ταπεινοφροσύνης ἐστὶν ἢ ἐν τοῖς εὐτελεστέροις πράγμασι διατριβή, τὸ πάθος τῆς φιλοδοξίας θεραπεύουσα. Κενόδοξος δὲ ἐστὶν, ὁ φιλῆς ἐνεκεν τῆς τοῦ κόσμου δόξης ποιῶν τι ἢ λέγων. Οἶον, ὁ ποιῶν ἐλεημοσύνην εἰς τὸ

A mo et cogitatione complexi, charissimi, festinemus, dum tempus est, vitæ nostræ actiones ad Dei omnipotentis normam dirigere, ut futurorum etiam bonorum participes efficiamur, in Christo Jesu Domino nostro, cui gloria in sæcula sæculorum. Amen.

575 DE HUMILITATE ET INANI GLORIA.

SERMO XX.

1. (2) Fieri non potest, ut is qui infimo ultimoque loco erga omnes haberi non vult, queat unquam, aut dum conviciis impetitur, iræ dominari, aut dum afflicatur, per patientiam tentationes superare. Qui enim ad summam humilitatem pervenit, is cum in conviciis suam vilitatem majorem prior agnoscat, ob verba ignominiosa animo non commovebitur. Sed si appelletur pauper, novit seipsum pauperem esse, et omnium indigum, ac quotidiano Domini stipendio opus habere: si vero vocatur ignobilis et obscurus, prius sibi in suo corde conscius est, procreatum esse se ex luto: atque, ut breviter dicam, (3) ille demum apud Deum magnus est, qui humilem se proximo exhibet, criminaque, licet falso intentata, in verecunde in se recipit, ut summam utilitatem, pacem nimirum, fratri gratificari valeat. Nam perinde difficile est, in rerum angustia æquam mentem servare, ac in earum amplitudine, ab insolentia temperatam. (4) Superba nempe ingenia quo plus officiosè colueris, eo se ipsis fastidiosiora effici consueverunt. (5) Humili autem ac demisso sensui tristis oculus convenit et deorsum vergens, habitus neglectus, squalida coma, vestis sordida: adeo ut quæ lugentes data opera faciunt, ea sua sponte nobis inesse videantur. Tunica cingulo ad corpus astricta sit: cinetus neque illa exsuperet, id enim muliebre; neque laxus ita ut tunica diffuat, id enim molle. Incessus esto nec segnis, ne animum dissolutum arguat; nec rursus vehemens ac superbus, ne stolidos animi impetus indicet. Unus vestimenti scopus, ut idoneum sit carnis ad hiemem et æstatem operimentum. Neque vero in colore floridum exquiratur, neque in opere tenue ac molle. Etenim in veste pigmentorum lautitias consecrari, non absimile est venustatis studio, quo mulieres ducuntur, dum genas et crines alieno flore insciant. Sed et eo usque crassa tunica sit, ut socia opus non habeat, ad eum qui induitur calefaciendum. Calcearium autem pretio quidem vili, sed cui nihil desit ad usum explendum. Humilis enim abjectique animi exercitatio in villorum tenuiorumque rerum conversatione consistit, gloriæ cupidus medicinam afferens. (6) Inanis autem gloriæ affectator ille est, qui abjectissimæ hujus sæculi gloriæ causa quidpiam aut facit aut dicit. Exempli gratia, (7) qui facit

(1) Προεσταλμένος. Uterque codex, προεσταλμένος.

(2) Ex hom. in psal. lxi, 195.

(3) Ex epist. ccxix, 39.

(4) Ex epist. ccxxxix, n. 2.

(5) Ex epist. ii, 74.

(6) Unus codex indicat comment. in Isa.

(7) Ex comment. in Isa., 617.

elemosynam ad accipiendam ab hominibus gloriam, recipit suam mercedem ⁵⁵, nec misericors est nec munificus. Item quicunque temperans est ad ineundam ab hominibus gratiam, temperans non est, cum virtutem non quaerat, sed gloriam ex ea proventuram venetur. (1) ⁵⁶ Nam Ananiae initio licebat possessionem suam Deo non polliceri ac vovere : sed postquam ad humanam gloriam respiciens, possessionem suam Deo per pollicitationem consecravit, ut hominibus **576** ob munificentiam esset admirationi, parte pretii seposita, ejusmodi adversum se indignationem Domini commovit, cujus Petrus minister fuit, ut ne poenitentiae quidem spatium inveniret. (2) Dominus enim qui superbis resistit, et humiliat peccatores usque ad terram ⁵⁷, hic ipse superborum contumeliam depressurum se pollicetur. Qui igitur humiliat superbos, idem illos ab ea similitudine quam cum diabolo superbiae parente habent, liberat; et eos inducit, ut fiant discipuli ejus, qui ait : *Discite a me, quia mitis sum, et humilis corde* ⁵⁸. (3) Quid de te magnificentius cogitas, quod populorum agmina cecideris, atque civitatum potentatus subverteris? Nonne ea etiam ratione securis inolescere possit, quod excelsas superbasque arbores humi dejiciat? ipsa quoque serra, quod solida firmaque ligna dividat? At vero neque sine manibus scindit securis, nec absque trahente se dividere serra potest.

2. (4) Quod si proximum peccantem videris, cave consideres ipsius peccatum solum : sed etiam quae fecit aut facit recte, cogita; et saepe eum deprehendes teipso meliorem, expensis rebus omnibus, non una duntaxat parte examinata. Neque enim Deus hominem ex parte expendit : *Ego enim, inquit, operas et cogitationes eorum venio congregaturus* ⁵⁹. Quin etiam cum Josaphat aliquando ob praesens peccatum increparet, meminit quoque recte factorum ipsius, his verbis : *Verumtamen verba bona inventa sunt in te* ⁶⁰. (5) Qui igitur multis magnisque peccatis obnoxius est, eum saepe liberat humilitas. Itaque ne te ipse prae altero justificaveris, nequando Dei sententia, etsi tua justificatus, condemnare. Perpetrasse te boni aliquid arbitraris? Age gratias Deo, nec te extolle contra proximum. Quid enim proximum juvisti, quod fidem es confessus, aut exsilium perpressus ob Christi nomen, aut jejunii labores constanter pertulisti? Lucrum iuum est, non alterius. Time ne similiter cadas atque diabolus, qui, elatus contra hominem, ab homine prostratus est, et vice scabelli traditus est conculcato. In summa, memineris veri illius proverbii : *Superbis Deus resistit, humilibus vero dat gratiam* ⁶¹. Habe in promptu sententiam Domini : *Omnis qui se*

A δεξασθῆναι ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων, ἀπέχει τὸν μισθόν, καὶ οὐκ ἔστιν ἐλεῆμων οὐδὲ κοινωνικός. Καὶ ὁ σωφρονῶν εἰς τὴν ἀνθρωπίνην ἀρέσκειαν, οὐκ ἔστι σώφρων, οὐ τὴν ἀρετὴν διώκων, ἀλλὰ τὴν ἀπ' αὐτῆς δόξαν θηρώμενος. Ἐξῆν γὰρ τῷ Ἀνανίᾳ τὴν ἀρχὴν μὴ ἐπαγγελῆσθαι τῷ Θεῷ τὴν κτῆσιν· ἀλλ' ἐπειδὴ πρὸς τὴν ἀνθρωπίνην ἀπιδὼν δόξαν, τὸ μὲν κτῆμα (6) διὰ τῆς ἐπαγγελίας τῷ Θεῷ ἀφιέρωσεν, ὡς ἂν θαυμασθεῖν παρὰ τῶν ἀνθρώπων ἐπὶ τῇ φιλοτιμίᾳ, τοῦ τιμῆματος δὲ ἐνοσφίσατο· τοιαύτην ἐκίνησε καθ' ἑαυτοῦ τοῦ Κυρίου τὴν ἀγανάκτησιν, ἥς ὑπέρβτης ὁ Πέτρος ἦν, ὡς μὴδὲ μετανοίας προθεσμίαν εὐρεῖν. Ὁ γὰρ ἀνταπασσόμενος ὑπερηφάνους Κύριος, καὶ ταπεινῶν ἀμαρτωλοὺς ἕως γῆς, οὗτος ἐπαγγέλλεται τὴν ὕβριν τῶν ὑπερηφάνων ταπεινώσειν. Ὁ οὖν ταπεινῶν τοὺς ὑπερηφάνους, βύεται μὲν αὐτοὺς ἐκ τῆς πρὸς τὸν διάβολον ὁμοιότητος, ὅς ἐστι πατὴρ τῆς ὑπερηφανίας, ἐνάγει δὲ αὐτοὺς πρὸς τὸ μαθητεῦσθαι τῷ εἰπόντι· *Μάθετε ὡς ἐμοῦ, ὅτι πρῶτος εἰμι καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ*. Τί μέγα φρονεῖς ἐπὶ σεαυτῷ, ὡς κόπτοντι ἔθνη, καὶ καθαιροῦντι δυναστείας τῶν πόλεων; Ἦ οὕτως γ' ἂν καὶ ἡ ἀξίην μέγα φρονεῖς, ὡς τὰ ὑπέρογκα τῶν δένδρων εἰς γῆν καταβάλλουσα· καὶ ὁ πρίων, ὡς τὰ συνηστώτα καὶ ἠνωμένα τῶν ὕλων διαιρῶν. Ἄλλ' οὕτε ἡ ἀξίην ἀνεῦ τῶν χειρῶν κόπτεται, οὕτε ὁ πρίων ἀνεῦ τοῦ ἔλκοντος αὐτόν.

C 2. Κἂν τὸν πέλας ἀμαρτάνοντα θεωρήσῃς, μὴ τοῦτο μόνον αὐτοῦ σκοπήσῃς· ἐνθυμήθητι δὲ καὶ ὅσα πέπραχεν ἢ πράττει καλῶς, καὶ πολλάκις εὐρήσεις αὐτὸν ἀμείνονα σεαυτοῦ, διὰ πάντων ἐξετάων καὶ μὴ μερικῶς ψηφισόμενος. Οὐδὲ γὰρ Θεὸς μερικῶς ἐξετάζει τὸν ἄνθρωπον· Ἐγὼ γάρ, φησί, τὰ ἔργα καὶ τοὺς λογισμοὺς αὐτῶν ἐρχομαι συναγαγεῖν. Καὶ τῷ Ἰωσαφάτ ἐπιτιμήσας ποτὲ διὰ τὴν παρὰ πόδας ἀμαρτίαν, ἐμνήσθη καὶ τῶν κατορθωμένων αὐτῷ, λέγων· Πλὴν ἀλλὰ λόγῳ ἀγαθῷ εὐρέθησαι ἐν σοί. Οὕτω βύεται πολλάκις ἡ ταπεινοφροσύνη τὸν ἡμαρτηχότα πολλὰ καὶ μεγάλα. Μὴ οὖν σεαυτὸν δικαίως ὑπὲρ ἑτέρον, μήποτε δικαιωθείς τῇ σεαυτοῦ ψήφῳ, τῇ τοῦ Θεοῦ κατακριθῇς. Οἶμαι τι κατορθοῦν ἀγαθόν; εὐχαρίσται τῷ Θεῷ, μὴ κατὰ τοῦ πλησίον ἐπαίρου. Τί γὰρ ὦντας τὸν πλησίον, ὅτι πίστιν ὡμολόγησας, ἢ φυγὴν ὑπέμεινας διὰ τὸ θόνομα, ἢ τοῖς τῆς νηστείας ἐνεκαρτέρησας πόνοις; Οὐχ ἑτέρου τὸ κέρδος, ἀλλὰ σὸν. Φοβήθητι τῆς τοῦ διαβόλου πώσεως τὴν ὁμοίωσιν· ὅς ἐπαρθείς κατὰ τοῦ ἀνθρώπου, πέπτωκεν ὑπὸ ἀνθρώπου, καὶ παραδίδεται πάτημα τῷ πεπατημένῳ. Καθόλου μέμνησο τῆς ἀληθοῦς παροιμίας· Ὑπερηφάνους Θεὸς ἀντιτάσεται, ταπεινοῖς δὲ δίδωσι χάριν. Ἐχε τοῦ Κυρίου τὸ ῥῆμα πρόχειρον· Πᾶς ὁ ὑψῶν ἑαυτὸν, ταπει-

⁵⁵ Matth. vi, 2. ⁵⁶ Act. v, 5 sqq. ⁵⁷ Jac. iv, 6. ⁵⁸ Jac. iv, 6.

⁵⁹ Jac. iv, 6.

(1) Ex serm. ascetic., 319.

(2) Ex comment. in Isa., 583.

(3) Unus codex indicat comment. in Isa.

(4) Ex hom. De humilitate, 161.

(5) Ibid. 160.

(6) Τὸ μὲν κτῆμα. Regius codex 1992 addit διὰ τῆς ἐπαγγελίας, quod quidem asciscere non dubitavi, cum in ipso etiam contextu reperitur.

ρωθήσεται· ὁ δὲ ταπεινῶν αὐτὸν ὀψωθήσεται. *A exaltat, hum'liabitur; omnis vero qui se humiliat, exaltabitur* ⁶⁶. Ne tui ipsius fias iudex iniquus, neque ad gratiam expende, si videre tibi quidquam boni habere, illud numerans, delicta oblivioni ultro tradens: neque ob recte facta hodierna insolescas, neque recentium aut veterum malefactorum tibi veniam concedas: sed cum praesens reddiderit te elatum, revoca in memoriam antiquam agendi rationem, sicque stolidus tuis tumor cessabit. (4) Et vero seipsum cognoscere, videtur esse res omnium difficillima. Non enim solum oculus extrinseca prospiciens, ad semet conspiciendum visu non utitur: sed et ipsa mens nostra acute peccatum alienum intuens, ad propria agnoscenda delicta tarda est. (5) Ne sis in objurgando gravis, neque cito, neque animo commoto redarguas; hoc enim resipit arrogantiam quamdam; neque ob res parvi momenti condemnes, tanquam si ipse perfecte justus exstas. Quos in peccato **577** deprehendis, spiritualiter ipsos instrue, uti monet Apostolus, *Considerans teipsum, ne et tu tenteris* ⁶⁷. (6) Nam si qua re offendimus, communes facti meliores evademus; si vero nihil delinquimus, cur odio habemur? (7) Hortor igitur, hanc opinionem ex animo tuo ejicias, te nemine alio ad communionem indigere. Non enim est viri secundum charitatem ambulantis, aut Christi legem adimplentis, sese a fratre conjunctione abscindere. Ne forte belli malum quod in orbem circumagitur, tandem aliquando ad nos etiam perveniat; ac si nos quoque una cum aliis injuriæ participes simus, non inveniamus, qui commiserescant, eo quod lætitiæ tempore iis qui injuria afficiebantur, commiserationis symbolam non erogaverimus. (8) Mihi enim omnino ignorari magis studio fuit, quam gloriæ cupidus in luce versari. (9) Tu igitur tantum studii in eo ponito, ut ne apud homines gloria afficiare, quantum ceteri ut gloriam adipiscantur. At adeptus es præclaram dignitatem, hominesque colunt te atque observant, et gloriam dant? Esto subditis similis. Nam qui vult primus esse, eum omnium servum esse Dominus jussit ⁶⁸. (10) Magnus ille Moses, quo nemo unquam tractabilior atque obedientior fuit, quando ad populum mittebatur, siebat: *Obsecro, Domine, elige alium quem mittere* ⁶⁹. Ex quo factum est ut Deus ipsum urgeret quasi pertinacius, utpote qui hac ipsa recusatione et suæ infirmitatis confessione se primatu dignum ostenderet. Quapropter egregia est admonitio illa: *Ne quæras fieri iudex, ne forte non possis auferre iniquitates* ⁷⁰. Attamen recusationem eorum, qui a seditiosis ad accipiendum principatum compellebantur, generalem non fuisse de-

⁶⁶ Luc. xiv. 11. ⁶⁷ Galat. vi. 1. ⁶⁸ Marc. x. 44. ⁶⁹ Exod. vi. 13. ⁷⁰ Eccli. vii. 6.

(1) *Βλέπων*. Regius codex, *προβλέπων*.

(2) *Προσλαμβάνων*. Idem, *προλαμβάνων*.

(3) *Ὁνκ ισχύσης*. Ita Regius codex. Editi, *ισχύσεις*.

(4) Ex hom. ix in *Hexaem.*, 87.

(5) Ex hom. *De humilitate*, 162.

(6) Ex epist. lxx, 154.

(7) Ex epist. lxxv, 158.

(8) Ex epist. cxx, 315.

(9) Ex hom. *De humilitate*, 162.

(10) Ex comment. in *Isa.*, 457.

clarat sermo propheticus. Non enim simpliciter ait : *Non ero princeps* : sed cum adiectione, *Non ero princeps populi hujus*. Atque causam subjunxit. Quia *Linguae eorum cum iniquitate, his quæ Domini sunt, non obtemperant*. (1) Ac Moses ad splendidissimum vitæ genus et ad tanti populi præfecturam accitus, abnuat et deprecatur : *Quis sum ut pergam ad Pharaonem regem Ægypti, et educam populum ex terra Ægypti* ⁷⁰? Et rursus : *Precor, Domine, non sum idoneus ante hesternum, neque ante tertium diem, neque ex quo capisti loqui ad famulum tuum* ⁷¹. Et iterum : *Supplico, Domine, elige alium qui possit, quem mittes* ⁷². Dominus autem ad illum : *Abi, et dux esto populi hujus, et mittam angelum meum ante te* ⁷³. (2) Quid igitur Moses : *Obsecro, Domine, nisi tu ipse proficiscaris ante nos, ne nos hinc educas* ⁷⁴? (3) Isaías autem licet nihil hujusmodi audisset, sed esset solam mittendæ legationis necessitatem edoctus, se ipse libens obtulit, ac injectit sese in media pericula. (4) Quæ igitur horum virorum sententia? Mosis hæc erat cogitatio, populum illum peccatis obnoxium esse atque indigere eo, qui remittat peccata, id quod angeli præstare non possunt. Angeli enim mulcant quidem delinquentes, ac ulciscuntur, delicta vero non queunt condonare. Veniat igitur verus legislator, potens ille Servator, qui solus potestatem habet remittendorum **578** peccatorum. (5) Isaías vero, quod præ charitatis exsuperantia atque ardore, nihil eorum quæ sibi a populo timere poterat, reputaret. Horum utriusque facta imitemur, ut futura quoque bona consequi Patri simul et sancto Spiritui, gloria, honor, potestas, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

DE PROSPERA ET ADVERSA FORTUNA, ET C
DE PRUDENTIA.

SERMO XXI.

1. (6) Res secundæ, et quarum studio plerique tenentur, stabilitatem ac diuturnitatem non habent, neque res adversæ ac tristes constanter perseverant : sed agitationi cuidam motuique et inopinatis mutationibus obnoxia sunt omnia. Neque enim corporis valetudo, neque juventutis flos, neque domus felicitas, neque reliqua vitæ prosperitas, diu durat : sed si in hac vitæ serenitate versaris, tamen rerum procellam ac tempestatem aliquando exspecta. Veniet enim morbus, veniet et paupertas, vento non semper a puppi surgente. Sed et virum in omnibus spectabilem ac æmulandum invadunt inexpectata plerumque dedecora, atque improvisi casus quasi quidam turbines omnem felicitatem inturbant. Imo etiam assidua mala sunt tibi fluctuum loco, quorum alii aliis succedunt. Videbis vero aliquando et hæc præterlapsa, vitamque in

A αὐτῶν μετὰ ἀνομιᾶς τὰ πρὸς Κύριον ἀπειθοῦσιν. Εἶτα Μωϋσῆς μὲν ἐπὶ περιφάνειαν βίου καὶ λαοῦ προστασίαν τοσούτου καλούμενος, παραιτεῖται· Τίς εἰμι, ὅτι πορεύσομαι πρὸς Φαραὼ βασιλέα Αἰγύπτου, καὶ ἐξάξω τὸν λαὸν ἐκ τῆς Αἰγύπτου; καὶ πάλιν· Δέσμαι, Κύριε, οὐχ ἱκανός εἰμι πρὸς τῆς χθὲς, οὐδὲ πρὸς τῆς τρίτης ἡμέρας, οὐδὲ ἀπ' οὗ ἤρξαμ' ἰσχυρὰν ἐνθεράποντί σου· καὶ πάλιν· Δέσμαι, Κύριε, προχέρισται ἄλλον δυνάμενον, ἐν ἀποστελεῖς. Ὁ δὲ Κύριος (7) πρὸς αὐτόν· Πορεύου καὶ ὁδήγει τὸν λαὸν τοῦτον, καὶ τὸν ἀγγελοῦ μου ἐξαποστελῶ ἔμπροσθέν σου. Τί οὖν ὁ Μωϋσῆς· Δέσμαι, Κύριε, εἰ μὴ αὐτὸς σὺ προπορεύῃ ἡμῶν, μὴ ἀναγάρῃς ἡμᾶς ἐντεῦθεν; Ἡσαΐας δὲ οὐδὲν τοιοῦτον ἀκούσας, ἀλλὰ μόνῃν τὴν χρεῖαν διδαχθεὶς τῆς ἀποστολῆς, ἔκων ἑαυτὸν ἐπέδωκε, καὶ μέσσις ἐνέβη τοῖς δεινοῖς. Τίς οὖν ἡ διάνοια τῶν ἀνδρῶν; Τοῦ μὲν Μωϋσέως, ὅτι ἀμαρτωλὸς ὁ λαὸς, καὶ χρῆζει τοῦ ἀφιέντος ἀμαρτίας, ὅπερ ἀγγέλοις ἀδύνατον. Τιμωροὶ μὲν γὰρ τῶν ἀμαρτανομένων ἀγγελοι, συγχωρητικοὶ δὲ τῶν πλημμελουμένων, οὐκ ἐστὶ· ἐλθέτω οὖν ὁ ἀληθινὸς νομοθέτης, ὁ δυνατὸς Σωτὴρ, ὁ μόνος ἔχων ἐξουσίαν ἀφιέναι ἀμαρτίας· τοῦ δὲ Ἡσαΐου, ὅτι τῇ ὑπερβολῇ τῆς ἀγάπης, οὐδὲν τῶν μελλόντων ἐπάγεσθαι αὐτῷ παρὰ τοῦ λαοῦ ἐλογίσαστο. Τοῦτων ἑκατέρου τὸν τρόπον ἐηλώσωμεν, ἵνα καὶ τῶν μελλόντων ἀγαθῶν ἐπιτύχωμεν, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ δόξα, τιμὴ, κράτος, σὺν ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ. καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

possimus, in Christo Jesu Domino nostro, quocum

ΠΕΡΙ ΕΥΤΥΧΙΑΣ ΚΑΙ ΔΥΣΤΥΧΙΑΣ ΚΑΙ
ΦΡΟΝΗΣΕΩΣ.

ΛΟΓΟΣ ΚΑ'.

1. Οὔτε τὰ δεξιὰ καὶ περισπούδαστα τοῖς πολλοῖς τὸ ἐσθλὸν καὶ μόνιμον ἔχει, οὔτε τὰ περιστατικὰ τῶν πραγμάτων καὶ κατηρῆ παγίως ἤδρασται, ἀλλὰ πάντα σάλῳ τινὶ καὶ κλόνῳ καὶ μεταβολαῖς ἀδοκῇ τοῖς ὑπόκειται. Οὔτε γὰρ ὑγεία σώματος, οὔτε νεότητος ἄνθος, οὔτε εὐθηνία οἴκου, οὐχ ἡ λοιπὴ συμμετρία (8) τοῦ βίου ἐπὶ πολὺ διαμένει· ἀλλ' ἐν τῇ εὐοδίᾳ ὧν τοῦ βίου, ἐκδέχου ποτὲ καὶ χειμῶνα πραγμάτων. Ἦξει γὰρ νόσος, ἤξει πένια, οὐκ δεῖ κατὰ πρῶμναν ἱσταμένου τοῦ πνεύματος. Ἀλλὰ καὶ τὸν περίβλεπτον ἐν πᾶσι καὶ ζηλωτὸν ἀδόκητοι πολλὰκις ἀδοξίαι καταλαμβάνουσι· καὶ πᾶσαν εὐμερίαν τοῦ βίου, οἷον σπλάδες τινές, περιστάσεις ἀδούλητοι συνετάραξαν. Καὶ ἡ συνέχεια τῶν κακῶν ὥσπερ κύματα σοὶ ἐστίν, ἀλλὰ ἐπ' ἄλλοις ἐπεγειρόμενα. Ὅφει δὲ ποτε καὶ ταῦτα παραδραμόντα, καὶ πρὸς ἱλαρότητα καὶ λευκὴν ὄντως γαλήνην τὸν βίον μεταβαλὼν

⁷⁰ Exod. iii, 11. ⁷¹ Exod. iv, 10. ⁷² ibid. ⁷³ Exod. xxxii, 34. ⁷⁴ Exod. xxxiii, 15.

(1) Ex comment. in Isa., 514.

(2) Ibid., 517.

(3) Ibid., 514.

(4) Ibid., 517.

(5) Uterque codex indicat comment. in Isa.

(6) Ex hom. in princip. Prov., 111.

(7) Ὁ δὲ Κύριος. Regius codex, ὁ δὲ Θεός.

(8) Συμμετρία. Contextus habet, εὐμερία.

μενον. Ὡςπερ γὰρ θάλασσαν ἀμήχανον τὴν αὐτὴν ἐπὶ πολὺ διαρκέσαι (τὴν γὰρ νῦν λείαν καὶ σταθεράν, μικρὸν ὕστερον ὕφει βλαίς ἀνέμων τραχυνομένην καὶ μέντοι καὶ τὴν ἀγριαίνουσαν καὶ βρασσομένην τῶ κλύδωνι, βαθεῖα γαλήνη ταχὺ κατεσφόρεσεν), οὕτω καὶ τὰ τοῦ βίου πράγματα ῥαδίως λαμβάνει τὰς περιστροφὰς ἐφ' ἐκάτερα. Διὰ τοῦτο κυβερνήτου χρεῖα, ἵνα καὶ ἐν γαλήνῃ τοῦ βίου, πάντων αὐτῶ κατὰ νοῦν (1) προϊόντων, τὰς μεταβολὰς ἐκδέχεται, καὶ μὴ ὡς ἀθανάτοις τοῖς παροῦσιν ἐπαναπαύηται· καὶ ἐν τῇ σκυθρωποτέρᾳ καταστάσει μὴ ἀπελπίζει τῶν ἀγαθῶν (2), ὡς ἂν μὴ τῇ περισσύτερᾳ λύτῃ καταποθεῖς ὑποδρόχιος φέρεται. Οὗτος γάρ ἐστιν ὁ νοήμων κυβερνήτης, ὁ ἐστοχασμένης (3) τῆς ὑποκειμένης φύσεως μεταχειριζόμενος τὰ συμπίπτοντα, καὶ ὅμοιος αἰεὶ αὐτοῖς ἐαυτῷ διαμένειν, μήτε ἐπαίρ- B μενος ἐν ταῖς εὐθυμίαις, μήτε καταπίπτειν ἐν ταῖς συμφοραῖς. Καίτοι κυβερνήτῃ μὲν οὐκ ἐφέηται γαλήνην ποιεῖν ὅτε βούλεται, ἡμῖν δὲ ἀκύμονα ἑαυτοῖς καθιστᾶν τὸν βίον καὶ πᾶν ῥαδίον, ἐὰν τοὺς ἐνδοθεν ἐκ τῶν παθῶν ἐπανισταμένους θορύβους κατασιγάσωμεν, καὶ τῶν ἐξωθεν προσπιπτόντων ὑψηλότεραν τὴν γνώμην καταστησώμεθα. Ἐπεὶ οἷγε σφοδρῶς ταῖς τοῦ βίου μερίμναις κατεληγμένοι, οἷον θορυβῆς πολύσαρκοι, εἰκὴ τὸ πτερόν ἐχοντες, κάτω ποῦ σφύρονται μετὰ τῶν βοσκομάτων.

2. Πολλοὶ δὲ πολλάκις πολλὰ συναθροίσαντες ἐκ νεότητος, περὶ τὰ μέσα τοῦ βίου γινόμενοι, ἐπανα- C στάντων αὐτοῖς πειρασμῶν ἐκ τῶν πνευμάτων τῆς πονηρίας, οὐκ ἤνεγκαν τοῦ χειμῶνος τὸ βάρος, διὰ τὸ τὴν κυβέρνησιν αὐτοῖς μὴ παρεῖναι, ἀλλὰ πάντων ἐκεῖνων τὴν ζημίαν ὑπέμειναν. Καὶ οἱ μὲν, *Περὶ τὴν πίστιν ἐναυάγησαν*⁷⁸· ἄλλοι δὲ, σωφροσύνην ἦν συνήγαγον ἐκ νεότητος, ὥςπερ καταιγίδος τινὸς τῆς πονηρᾶς ἡδονῆς ἐπιδραμούσης, ἀπώλεσαν. Ἐλεεινότερον θέαμα, μετὰ νηστείαν, μετὰ σκληραγωγίαν, μετὰ προσευχὴν ἐκτενῆ, μετὰ δάκρυον δαφνίδες, μετὰ ἐγκράτειαν εἰκοσὶ πού ἐτῶν ἢ τριάκοντα, δι' ἀπροσεξίαν ψυχῆς καὶ ἀμέλειαν, γυμνὸν ἀπάντων ἀποδειχθῆναι· καὶ παραπλήσιον γενέσθαι τὸν τῇ ἐργασίᾳ τῶν ἐντολῶν εὐθηνούμενον, ἐμπόρῳ τινὶ μεγαλοπλούτῳ, ὃς τῷ πλήθει τῶν ἀγωγίμων ἐπαγαλλόμενος, ἐξουρίας αὐτῷ τῆς νηὶς φερομένης, τὰ φοβερὰ πελάγη διαδραμῶν, πρὸς αὐτοῖς τοῖς λιμέσι διαρρά- D γέντος τοῦ πλοίου, πάντων ἀθρόον ἔρρηκος ἀπεδείχθη. Τοὺς τοιούτους ὁ θεὸς ἡμῶν ἐλεεῖ. Ἐλεος γάρ ἐστι πάθος ἐπὶ τοὺς παρ' ἄξίαν τεταπεινωμένους, παρὰ τῶν συμπαθῶς διατιθεμένων γινόμενον. Ἐλεοῦμεν τὸν ἐκ μεγάλου πλοῦτος πρὸς τὴν ἐσχάτην πενίαν καταπεσόντα, τὸν ἐκ τῆς ἀκρας εὐεξίας τοῦ σώματος εἰς τὴν ἐσχάτην ἀσθένειαν καταβληθέντα, τὸν ἐπὶ κάλλει καὶ ὥρᾳ σώματος ἀναλλόμενον καὶ ὑπὸ τῶν αἰσχί-

A hilaritatem et in vere jucundam tranquillitatem transmutatam. Quemadmodum enim fieri non potest, ut mare diu idem permaneat (quod enim nunc tranquillum ac stabile vides, paulo post conspicias ventorum vi exasperatum; quod vero efferatum est et aestu effervescens, mox tranquillitas alta sedat), sic etiam res mundanae in utramque partem facile convertuntur. Eam ob causam gubernatore opus est, ut et in vitae tranquillitate, omnibus ex animi sententia procedentibus, mutationes praestoletur, nec in praesentibus tanquam semper permansuris conquiescat; neque in molestissimo etiam rerum statu meliora desperet, ne abundantiori maestitia absorptus submergatur. (4) Nam ille demum intelligens est gubernator, qui subjectae naturae habita ratione, ea quae accidunt, tractat, quique sibi ipse similis semper permanens, neque rebus laetis effertur, neque in aerumnis animo concidit. Nam nauticero quidem non licet tranquillitatem facere cum voluerit, sed nobis tranquillam nobis ipsis vitam constituere, etiam omnino facile, si tumultus intus ex vitiiis insurgentes compescamus, et his quae extrinsecus accidunt, altiore animi stabiliamus. Nam qui vitae curis admodum detenti 579 sunt, veluti carnosae aves frustra alis instructae una cum pecoribus humi serpunt.

2. (5) Plerique vero multis a juventute collectis, ubi ad mediam fere aetatem progressi sunt, nequitiae spiritibus adversus eos tentationes excitantibus, tempestatis onus, utpote gubernatione destituti, non sustinuerunt: sed omnium illarum rerum jacturam fecere. Ac alii quidem *Circa fidem naufragaverunt*⁷⁸, alii, prava voluptate in modum procelles cujusdam ingruente, comparatam ab juvenia castitatem amiserunt. Miserabile spectaculum, post jejuniū, post durum vitae genus, post prolixas preces, post lacrymas large profusas, post continentiam annorum viginti, aut forte triginta etiam, per animi inconsiderantiam ac incuriam, nudum et spoliatum omnibus inveniri; ac similem fieri eum, qui praceptorum quaestu opulentus est, praediviti cuipiam mercatori, qui, ob copiam mercium laetus, secundo vento delata nave, horrenda maria emensus, diffracto ad ipsos portus navigio, derepente omnibus nudatur. Hujusmodi enim hominum *Deus noster miseretur*. (6) Misericordia siquidem affectio est erga eos qui praeter meritum depressi sunt, ab iis qui miseratione moventur proficiscens. Miseramur eum, qui ex magnis divitiis in extremam incidit paupertatem; eum, qui ex optima corporis habitudine ad summam redactus est debilitatem; eum, qui ob pulchritudinem ac

⁷⁸ I Tim. 1, 19.

(1) Κατὰ νοῦν. Legitur in contextu, κατὰ βούν. Sic etiam habet codex Reg. 1910.

(2) Τῶν ἀγαθῶν. Contextus, ἐαυτὸν, nec de se aespere.

(3) Ἐστοχασμένης. Sic habet contextus. Editi,

ἐστοχασμένος.

(4) Ex epist. ccxciii, 431.

(5) Ex hom. in princip. Prov., 112.

(6) Ex hom. in psal. cxiv, 201.

elegantiam corporis prægestiebat, sed a foedissimis ac turpissimis morbis corruptus est. Quoniam igitur et nos in paradiso degentes, eramus aliquando clari ac spectabiles, et tamen ob ejectionem inglorii et abjecti evasimus, Deus nostri miseretur, dum quales nos ex quibus facti simus, videt. Quapropter et Adamum hac misericordiae voce revocabat, dicens: *Adam, ubi es*? Non enim edoceri quærebat omnium gnarus, sed intelligere ipsum volebat, qualis ex quali factus esset. *Ubi es*? quasi disti?

3. (1) Oportet itaque rationem, quæ tanquam iudex supremum in nobis locum sortita est, singula dijudicare et expendere, utrum recipienda sint necne, atque etiam assensionibus, et animæ motibus non sine diligenti iudicio aditum concedere. Hoc enim est quod ait Paulus: *Si enim nos ipsos iudicemus, non utique iudicemur*. Ne igitur curiosius futura indages, sed præsentibus utiliter utere. Quid enim prodest cognitionem præcipere? Si certe bonum erit quod futurum est, eveniet, licet non prænoveris: sin molestum, quid juvat mœrore in antecessum consumi? (2) Duplex est prudentiæ nomen: una enim suum ipsius commodum tuetur, sic tamen, ut simul struat proximo insidias, qualis est serpentis prudentia, caput suum custodientis. Hæc videtur astuta quædam esse morum malignitas, quæ cito quod sibi utile est comminiscitur, ac simpliciores deprædatur: quali prudentia fuit villicus iniquitatis. Vera autem prudentia, agendorum et non agendorum cognitio est et secretio: quam qui sequitur, nunquam secedet a virtutis operibus, nunquam exitioso vitii jaculo transfigetur.

580 4. (3) Quandoquidem unusquisque nostrum non potest per se invenire quid factum oporteat, propterea beneficis erga nos Deus consiliarios dat, non dominos. (4) Regis enim est imperare subditis, consilarii autem utilia suadere volentibus. (5) Itaque nostrum unusquisque se arbitretur, non ut principem semetipsum, sed ut consilium a Domino datum populo, existimet. Talis erat consiliarius Novi Testamenti Paulus, cum ait: *Consilium vero do, ut misericordiam consecutus a Domino*. Magnam vero beneficium est, prudentis ac benevoli consilarii præsentia, qui quod deest prudentiæ consulentibus supplet. Quanta autem sit consilii utilitas demonstrat in primis Moyses, vir omni Ægyptiorum sapientia instructus, qui ut amicus amico, ita cum Deo colloquebatur. Is a socero

Α στων παθῶν διαφωρόμεντα. Ἐπεὶ οὖν καὶ ἡμεῖς ἡμέποτε ἐνδοξοὶ ἐπὶ τῆς τοῦ παραδείσου διαγωγῆς, ἐγε- νόμεθα δὲ ἁδοξοὶ καὶ ταπεινοὶ διὰ τὴν ἐκπτώσιν, ὁ Θεὸς ἡμῶν ἐλεεῖ, ὁρῶν ἡμᾶς οἷοι ἀνθ' οὗων γεγονάμεν. Διὰ τοῦτο καὶ τὸν Ἀδὰμ ἀνεκαλεῖτο τῇ τοῦ ἐλέου φωνῇ, λέγων· Ἀδὰμ, ποῦ εἶ; Οὐ γὰρ διδαχθῆναι ἐξήτει· ὁ πάντα εἰδὼς, ἀλλὰ νοῆσαι αὐτὸν ἐβούλετο οἷος ἀνθ' οὗου γέγονε. Ποῦ εἶ; ἀντὶ τοῦ, Εἰς ποῖον πτώμα κατελήλυθας ἀπὸ τῆλικούτου ὕψους; dicat: In quam ruinam ex tanta sublimitate inci-

Β ο. Χρὴ οὖν ὡςπερ δικαστὴν τὸν λόγον τὴν ἀνω- τάτω χώρῃν παρ' ἡμῖν λαχόντα, ἕκαστα κρίνειν καὶ ἐξετάειν, τὰ τε δεκτέα καὶ μὴ (6), καὶ ταῖς συγκα- ταθέσει τῶν πραγμάτων, καὶ ταῖς ὁρμαῖς τῆς ψυ- χῆς, μετὰ ἀκριβοῦς ἐπικρισεως ἐπιτρέπαι. Τοῦτο γὰρ ἐστὶν ὁ φησὶν ὁ Παῦλος· Εἰ γὰρ ἐαυτοὺς ἐκρίνομεν, οὐκ ἂν ἐκριρόμεθα. Μὴ τοίνυν πολυπρα- γμόναι τὸ μέλλον, ἀλλὰ τὰ παρόντα πρὸς τὸ χρήσι- μον διατίθεσο. Τί γὰρ ὕψος ἐκ τοῦ προλαθεῖν τὴν γνῶσιν; Εἰ μὲν ἀγαθὸν ἐστὶ τὸ ἐσόμενον, ἤξει, καὶ μὴ προγνῶς· εἰ δὲ λυπηρὸν, τί σοι τὸ κέρδος προ- δαπανᾶσθαι τῇ λύπῃ; διπλοῦν ἐστὶ τὸ τῆς φρονήσεως ὄνομα. Ἡ μὲν γὰρ ἐστὶ φυλακὴ τοῦ οἰκείου συμφέ- ροντος μετὰ τῆς πλησίον ἐπιβουλῆς, οἷα ἡ τοῦ ὕψους τὴν κεφαλὴν συντηροῦντος· ἡ δὲ τις εἰσικεν εἶναι κα- κεντρέχεια τρόπων, ὁξέως τὸ ἴδιον λυσταλὲς ἐξευρί- σκουσα, καὶ συναρπάζουσα τοὺς ἀνεραυτέρους, ὅποια ἡ τοῦ οἰκονόμου τῆς ἀδικίας. Ἡ δὲ ἀληθὴς φρόνησις, διαγνώσις ἐστὶ τῶν ποιητέων καὶ οὐ ποι- ητέων· ἥ ὁ κατακολουθῶν οὐδέποτε μὲν τῶν τῆς ἀρε- τῆς ἐκστήσεται ἐργων, οὐδέποτε δὲ τῷ ὀλέθρῳ τῆς κακίας περιπαρήσεται.

4. Ἐπεὶ δὲ οὐκ αὐτάρκης ἕκαστος ἀφ' ἐαυτοῦ εὐρίσκειν τὸ δέον διὰ τοῦτο, εὐεργετῶν ἡμᾶς ὁ Θεός, συμβούλους, ἀλλ' οὐχὶ ἐξουσιαστάς διδωσι. Βασιλέως μὲν γὰρ ἴδιον, ἐπιτάσσειν τοῖς ἀρχομένοις· συμβού- λου δὲ, πείθειν ὑπὲρ τῶν συμφερόντων τοὺς βουλο- μένους (7). Ὡστε καὶ ἡμῶν ἕκαστος, μὴ ὡς ἀρχοντα ἐαυτὸν, ἀλλ' ὡς σύμβουλον παρὰ Κυρίου δεδομένον τῷ λαῷ, λογιέσθω. Οὕτως ἦν καὶ ὁ Παῦλος σύμβου- λος τῆς Καινῆς Διαθήκης, λέγων· Γράμην δὲ δίδω- μι, ὡς ἡλεημένος παρὰ Κυρίου. Μεγάλῃ δὲ εὐερ- γεσίᾳ, συμβούλου φρονίμου καὶ εὐνοϊκῶς ἔχοντος παρουσία, ἀναπληροῦντος τὸ τῆς συνέσεως ἐλλείπον τῶν βουλευομένων (8). Ὅσον δὲ τὸ ἀπὸ συμβουλῆς ὕψος, δείκνυσσι μάλιστα Μωϋσῆς, ὁ πάσης Αἰγυπτίας σοφία παιδευθεὶς, ὁ τῷ Θεῷ διαλεγόμενος, ὡς ἂν εἰ τις λαλήσει (9) φίλος φίλῳ. Οὗτος ἔλαβε γνώμην παρὰ

⁷⁸ Gen. iii, 9. ⁷⁹ I Cor. xi, 31. ⁸⁰ I Cor. vii, 15.

(1) Ex comment. in Isa., 411.

(2) Ex hom. in princip. Prov., 102.

(3) Ex comment. in Isa., 422.

(4) Ibid., 421.

(5) Ibid., 442.

(6) Τὰ τε δεκτέα καὶ μὴ. Legitur in contextu, τὰ τε λεκτέα καὶ τὰ πρακτέα, quæ dicenda sunt et agenda.

(7) Τοὺς βουλευομένους. Contextus, βουλευομέ- νους, utilia suadere consulentibus.

(8) Βουλευομένων. Hanc scripturam e contextu sumpsimus: non enim vitio carebat vulgata, βουλο- μένων.

(9) Λαλήσει. Forte, λαλήσοι, vel, melius, λαλή- σαι. Edit.

τοῦ πενθεροῦ αὐτοῦ Ἰωθάρ, ὥστε καταστῆσαι χιλιάρχους, καὶ ἑκατοντάρχους, καὶ δεκάρχους, ἐπὶ τὸ κρίνειν τὸν λαόν. Καὶ Δαβὶδ δὲ συμβούλῳ ἐχρήσατο τῷ Χουσί, δι' οὗ διεσκέδασε στρατηγικὴν γνώμην τοῦ Ἀχιτόφελ. Καὶ ὅλως, ἱερὸν τι πρᾶγμα ἡ συμβουλή, γνώμης ἔνωσις, ἀγάπης καρπὸς, ταπεινοφροσύνης ἀπόδειξις. Ἀλαζονεία γὰρ δεινὴ, τὸ μηδενὸς οἰεσθαι χρῆσθαι, ἀλλ' ἑαυτῷ προσεχέειν ὡς μόνῳ τὰ κράτιστα συμβουλευσασθαι δυνάμεν. Ἡμεῖς δὲ ὀκνοῦμεν ἑαυτοὺς ἐπιδοῦναι τοῖς τὰ δέοντα εἰσηγουμένοις, καὶ αἰσχυρόμεθα τοὺς συνεπιτέλους ἡμῶν κατὰ τὸν βίον ὁμολογεῖν. Ὁ δὲ τὸν συμβουλευόντα ἀναμένων, καὶ τοὺς ἰδίοις λογισμοῖς καιρὸν δίδωσιν, ἐν χρόνῳ πλείονι μετὰ βασάνου καὶ προσοχῆς ἀνιχνεύσαι τὸ δέον. Πάλυ τοιγαροῦν τὸ ἀναγκαῖον καὶ χρησίμον ἐκ τῆς συμβουλῆς τῷ βίῳ τῶν ἀνθρώπων, διὰ τὸ ἓνα μὲν ἑαυτῷ ἐξαρκεῖν πρὸς ταῦτα (1), ἀλλὰ δεῖσθαι κοινωνῶν πλέον κατὰ τὴν συμφερόντων ἐκλογὴν, ἢ κατὰ τῆς ἐνεργείας τὰς σωματικὰς. Ὅστες ἀσυμβούλευτος ἄνθρωπος, πλείον ἐστὶν ἀκυβέρνητον, ὥς ἔτυχε ταῖς φοραῖς τῶν πνευμάτων ἐνδεομένον. Εἰ τοίνυν ἐν ταῖς περὶ τῶν τυγχόντων σκέψεσι συμβούλους παραλαμβάνομεν, ὅταν ὑπὲρ ψυχῆς καὶ τῶν διαφερόντων αὐτῇ βουλευώμεθα, πῶς οὐχὶ καὶ τοὺς θαυμαστοὺς ἐπιτηγνέον ἡμῖν; Ὁ δὲ, παροῦσης συμβουλῆς ἀγαθῆς, τῷ θελήματι τῆς καρδίας αὐτοῦ πορευόμενος τῆς μεταίας, ὁμοίως ἐστὶ τῷ Ῥοβοάμ, ὃς ἀτιμάτας τὴν σώζουσαν γνώμην τῶν πρεσβυτέρων, ἠκολούθει τοῖς νεωτέροις τοῖς συνεκτραφεῖσιν αὐτῷ, δι' οὓς καὶ τῶν δέκα φυλῶν τῆς βασιλείας ἐξέπεσεν.

5. Οὕτως αἱ κατὰ τῶν δικαίων βουλαὶ ἐπιστρέφουσιν ἐπὶ τὰς κεφαλὰς τῶν βουλευομένων, ὥσπερ ἀπὸ στερέων καὶ ἀντιτύπων σωμάτων τὰ προσπεσόντα βέλη πρὸς τοὺς ἀφιέντας ἐπάνεισι. Φυλάσσει γὰρ Κύριος πάντας τοὺς ἀγαπῶντας αὐτὸν, καὶ πάντας τοὺς ἀμαρτωλοὺς ἐξολοθρεύσει· ὅτι αὐτῷ πρέπει πᾶσα δόξα, τιμὴ καὶ μεγαλοπρέπεια, νῦν καὶ αἰεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΠΕΡΙ ΠΡΟΝΟΙΑΣ.

ΛΟΓΟΣ KB..

1. Τὸ τῆς ἐν τῷ προστάγματι διανοίας τοῦ δημιουργοῦ πολύχουν τοσοῦτόν ἐστιν, ὅσαι καὶ αἱ τῶν δημιουργηθέντων διαφοραὶ καὶ κοινότητες. Οἷς πᾶσι δι' ἀκριβείας ἐπεξελθεῖν, ἴσον ἐστὶ καὶ κύματα πελάγους ἀπαριθμεῖσθαι, ἢ ταῖς κοτύλαις πειρᾶσθαι τὸ ὕδωρ τῆς θαλάσσης ἀπομετρεῖν. Πῶς γὰρ ἂν τις δι' ἀκριβείας ἐπέλθοι τὰ ἐν τοῖς βίοις τῶν ὀνύθων ἰδιώματα; Πῶς μὲν οἱ πελαργοὶ οὕτω κατὰ τὸν ἓνα καιρὸν οἰκοδομοῦσι τοῖς τῆδε χωρίοις· οὕτω δὲ ὕψ' ἐνὶ συνθήματι πάντες ἀπαίρουσιν, ὅπερ οὐδὲ πόρρω ἐστὶ συνέσεως λογικῆς. Πῶς δὲ δορυφοροῦσιν αὐτοὺς αἱ κορώναι, καὶ παραπέμπουσιν, ἐμοὶ δοκεῖ, καὶ συμμαχίαν τινὰ παρεχόμεναι πρὸς ὀνύθας πολε-

A suo Jethro consilium accepit, ut tribunos præficeret, centuriones, et decuriones, qui judicarent populum. David quoque consultore usus Chusi est, per quem militare Achitophel consilium dissipavit. Atque, ut breviter dicam, divina prorsus res est consilium, voluntatum consensio est, charitatis fructus, humilitatis argumentum. Intoleranda enim arrogantia est, arbitrari nullius se indigere, sed sui solius sententiæ stare, ac si solus optima consulere valeat. Nos vero his qui recta consulunt, nos ipsi dedere pigramur: pudetque nobis in vivendi ratione prudentiores agnoscere. Qui autem consiliarium exspectat, suis etiam ille cogitationibus opportunitatem præbet, ut cum examine ac attentione diutius investigent quid deceat. (2) Valde igitur necessarium ac utile hominum vitæ consilium, quod nemo sibi ad ista solus sufficiat, sed adjutoribus magis indigeat ad rerum utilium delectum, quam ad ea quæ corpore perficiuntur. Quaro qui consiliario caret, navis est gubernatore destituta, temere ventorum motibus permissa. Quod si in rerum leviorum deliberationibus consiliarios adhibemus; cum deliberamus de anima et de rebus ei utilibus, nonne admirabiles nobis querendi sunt consilarii? Qui autem, cum adest bonum consilium, vanæ cordis sui voluntati obsequitur, is similis est Roboam, qui, spreto seniorum salutari consilio, juniores secum educatos secutus est, per quos imperium in decem tribus anisit⁷⁹.

C 5. Sic instructa adversus justos consilia in auctorum capita redundant, ut immissæ in solida et obnitentia corpora sagittæ ad eos redeunt, a quibus sunt immissæ. Custodit enim Dominus omnes diligentes se, et omnes peccatores disperdet⁸⁰: quoniam illi debetur omnis gloria, honor et magnificentia, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

581 DE PROVIDENTIA.

SERMO XXII.

1. (3) Tanta est Creatoris in jubendo intelligentiæ secunditas, quantæ rerum creaturarum dissimilitudines et convenientiæ. Quæ omnia accurate recensere, perinde est ac si quis fluctus pelagi enumerare, aut manus vola aquam maris admetiri conetur. (4) Quis enim possit cunctas proprietates ad volucrum vitam pertinentes accurate recensere? (5) Quomodo ciconiæ quidem omnes uno et eodem tempore his in locis ædificent, et sub uno signo omnes discedant: quod quidem a rationis intelligentia non longe abest. Quomodo autem stipent ipsas cornices, easque, ut mihi quidem videtur, deducant, et sociale quoddam illis auxilium

⁷⁹ III Reg. xii, 8 sqq. ⁸⁰ Psal. cxliv, 20

(1) Πρὸς ταῦτα. Contextus, πρὸς πάντα.

(2) Ex comment. in Isa., 452.

(3) Ex hom. vii in Hexaem., 63.

(4) Ex hom. viii in Hexaem., 74.

(5) Ibid., 75.

præstent adversus hostiles aves. Cujus rei argumentum est, primum quidem quod eo tempore nulla prorsus cornix appareat : deinde quod cum vulneribus redeunt, manifesta belli socialiter pugnatu indicia referant. Quis apud ipsas præscripsit hospitalitatis jura? quis ipsis desertæ militiæ accusationem minatus est, adeo ut nulla a comitatu sese subtrahat? (1) Grues autem vicissim exercent excubias. Et quidem aliæ dormiunt : aliæ vero circumeunt, omnem ipsis securitatem per somnum exhibent. Deinde tempore vigiliarum peracto, hæc quidem clangore edito ad somnum convertitur : illa vero succedens, quam accepit securitatem, sua vice reddit. Hunc etiam in volatu ordinem servat. Alia enim alias itineris dux est ; sed ubi per aliquod tempus statutum volatui præfuit, retro se recipiens, viæ ducatum insequenti tradit. (2) Vos autem qui non creditis futuram in resurrectione mutationem, revocata in mentem bombycis mutatione, manifestam resurrectionis notionem accipite. (3) Vos etiam qui mysterium nostrum ridetis, quasi impossibile et extra naturam sit, ut virgo pariat, virginitate illi integra permanente ; cogitate Deum, cui hoc placuit, innumera ex natura argumenta ad rerum mirabilium fidem in antecessum proposuisse. Nam vulturibus absque ulla conjunctione parere dedit, licet maxime longævis, quippe quibus vita ad centum usque annos plerumque protendatur : atque ita in rebus omnibus, nobis perspicua miraculorum suorum monumenta reliquit.

2. (4) Est vero ipsis quoque piscibus suis sapiens quidam ac bene dispositus ordo, quorum unumquodque genus novit distinctam sibi a natura vitam rationem : et in definitis sibi maris partibus perinde atque in civitatibus, aut vicis quibusdam, aut antiquis patriis immoratur. Jam vero et pisces quidam peregrinare soliti, velut ex communj curia in externas regiones proficiscentes, sub uno signo omnes discedunt. Cum enim præscriptum fetandi tempus institerit, alii ab aliis emigrantes sinibus, communi naturæ lege concitati, ad mare aquilonium festinant. 582 Et quidem ipso ascensus tempore pisces coactos per Propontidem in Euxinum Pontum influentes, uti torrentem quemdam videre possis. Ecquis movet? quodnam est regis imperium? qualia edicta in foro exposita præfinitum tempus indicant? quinam hospitem advenarumque ductores? Vides divinam ordinationem cuncta complementem, atque per minutissima pervadentem. Piscis divinæ legi non adversatur, nos vero salutaribus præceptis non obsequimur. Cave pisces asperneris, quod omnino insipientes sint, et rationis expertes : sed time, ne etiam his inferior sis

A μλους. Σημεῖον δὲ, πρῶτον μὲν τὸ μὴ φαίνεσθαι ὑπὸ τὸν καιρὸν ἐκείνον κορώνην παντάπασιν· ἐπειθ' ὅτι μετὰ τραυμάτων ἐπανερχόμεναι, ἐναργῆ τοῦ συνασπισμοῦ καὶ τῆς ἐπιμαχίας τὰ σημεῖα κομίζουσι. Τίς παρ' αὐταῖς τοὺς τῆς φιλοξενίας διώρισε νόμους; τίς αὐταῖς ἐπέληψε λειποστρατίου γραφὴν, ὥς μηδεμίαν ἀπολείπεσθαι τῆς προπομπῆς; Αἱ γέραναι δὲ τὰς ἐν τῇ νυκτὶ προφυλακὰς ἐκ περιτροπῆς ὑποδέχονται. Καὶ αἱ μὲν καθεύδουσιν, αἱ δὲ κύκλῳ περιουσαι, πᾶσαν αὐτὰς ἐν τῷ ὕπνῳ παρέχονται τὴν ἀσφάλειαν. Εἴτα τοῦ καιροῦ τῆς φυλακῆς πληρουμένου, ἡ μὲν βοήσασα, πρὸς ὕπνον ἐτράπετο, ἡ δὲ τὴν διαδοχὴν ὑποδεξαμένη, ἥς ἔτυχεν ἀσφαλείας μετέδωκεν ἐν τῷ μέρει. Ταύτην καὶ ἐν τῇ πτῆσει τὴν εὐταξίαν φυλάττουσιν. Ἄλλοτε γὰρ ἄλλη τὴν B ὁδηγίαν ἐκδέχεται, καὶ τακτὸν τινα χρόνον προκαθηγισμένη τῆς πτῆσεως, εἰς τὸ κατόπιν περιελθούσα, τῇ μεθ' αὐτὴν τὴν ἡγεμονίαν τῆς ὁδοῦ παραδίδωσιν. Οἱ δὲ γε ἀπιστοῦντες περὶ τῆς κατὰ τὴν ἀνάστασιν ἀλλοιώσεως, μεμνημένοι τῆς κατὰ τοὺς σῆρας μεταβολῆς, ἐναργῆ λαμβάνετε τῆς ἀναστάσεως ἐξοίαν. Καὶ οἱ γελῶντες τὸ μυστήριον ἡμῶν, ὥς ἀδυνάτου ὄντος καὶ ἐξω τῆς φύσεως παρθένον τελεῖν, τῆς παρθενίας αὐτῇ φυλαττομένης ἀχράντου· ἐνθυμήθητε, ὅτι ὁ ἐν τούτῳ εὐδοκήσας Θεὸς, μυρίας ἐκ τῆς φύσεως ἀφορμὰς πρὸς τὴν πίστιν τῶν παραδόξων προλαβὼν κατεβάλετο. Τούς τε γὰρ γῦπας ἀσυνδυάστως τίττειν ἐποίησε, καὶ ταῦτα μακροβιωτάτους ὄντας, οἷς γε μέχρις ἐκατὼν ἐτῶν ὡς τὰ πολλὰ ἡ ζωὴ παρατείνεται· καὶ ἐν πᾶσιν ἡμῖν τῶν οἰκείων θαυμάτων ἐναργῆ C τὰ ὑπομνήματα καταλέλοιπεν.

2. Ἔστι δὲ τις καὶ παρὰ τοῖς ἰχθύσι σοφὴ καὶ εὐτακτος διακόσμησις, καὶ ἕκαστον γένος αὐτῶν οἶδε τὴν ἀφωρισμένην αὐτοῖς παρὰ τῆς φύσεως διαίταν· καὶ ὥσπερ πόλειςιν, ἡ κώμαις τισίν, ἡ πατρίσιν ἀρχαῖαις, τοῖς ἀποτεταγμένοις αὐτοῖς τῆς θαλάσσης μέρεσιν ἐναυλίζεται. Ἦδη δὲ τινες καὶ ἀποδημητικοὶ τῶν ἰχθύων, ὥσπερ ἀπὸ κοινοῦ βουλευτηρίου πρὸς τὴν ὑπερορίαν στελλόμενοι, ὅψ' ἐνὶ συνθήματι πάντες ἀπαίρουσιν. Ἐπειδὴν γὰρ ὁ τεταγμένος καιρὸς τῆς κυτσεως καταλάβοι (5), ἄλλοι ἀπ' ἄλλων κόλπων μεταναστάντες, τῷ κοινῷ τῆς φύσεως νόμῳ διεγερθέντες, ἐπὶ τὴν βορείαν (6) ἐπείγονται θάλασσαν. Καὶ ἰδοὺς ἂν κατὰ τὸν καιρὸν τῆς ἀνάδου ὥσπερ τι ρεῦμα τοὺς ἰχθύας ἠνωμένους, καὶ διὰ τῆς Προποντιδὸς ἐπὶ τὸν Εὐξείνιον ῥέοντας. Τίς ὁ κινῶν; ποῖον πρόσταγμα βασιλέως; ποῖα διαγράμματα κατ' ἀγορὰν ἡπλωμένα τὴν προθεσίαν δηλοῖ; Οἱ ξεναγωγοῦντες (7) τίνες; Ὅρξας τὴν θείαν διάταξιν πάντα πληροῦσαν, καὶ διὰ τῶν μικροτάτων διήκουσαν. Ἰχθύς οὐκ ἀντιλέγει νόμῳ Θεοῦ, καὶ ἄνθρωποι σωτηρίων διαταγμάτων οὐκ ἀνεχόμεθα. Μὴ καταφρόνει τῶν ἰχθύων, ἐπειδὴ ἄφροντα (8) παντελῶς καὶ ἄλογα· ἀλλὰ φοβοῦ μὴ καὶ τούτων ἀλογώτερος ᾖς, τῇ διαταγῇ

(1) Ex hom. viii in Hexaem., 74.

(2) Ibid., 78.

(3) Ibid., 76.

(4) Ex hom. vii Hexaem., 66.

(5) Κατατάξοι. Forte, κατατάξῃ. Edit.

(6) Bopelar. Sic scripsimus pro βορείην, quod legebatur in editis. Id.

(7) Ξεναγωγοῦντες. Contextus, ξεναγοῦντες.

(8) Ἀφρονα. Contextus, ἄφροντα, multa

τοῦ χρίσαντος ἀνιστάμενος. Οὐδὲν παρ' αὐτοῖς ἐξ ἡμισεῖας ὥπλισται τοῖς ὀδοῦσιν, ὡς βοῦς παρ' ἡμῖν καὶ πρόβατον· οὐδὲ γὰρ μηρυκίζει τι παρ' αὐτοῖς, εἰ μὴ τὸν σκαρὸν μόνον ἰστοροῦσιν τινες. Πάντα δὲ δευτάταις ἀκμαί· ὀδόντων καταπεπύκνωται, ἵνα μὴ τῇ χρονίᾳ μαστῇσιν ἡ τροφὴ διαρρήξῃ· ἐμελλε γάρ, εἰ μὴ ὀξέως κατατεμνομένη τῇ γαστρὶ παρεπέμπετο, ἐν τῇ λεπτοποίησει διαφορεῖσθαι παρὰ τοῦ ὕδατος. Ἄκουε τοίνυν αὐτῶν μονονουχὶ φωνὴν ἀφιέντων δι' ὧν ποιοῦσιν, ὅτι· Εἰς διαμονὴν τοῦ γένους τὴν μακρὰν ταύτην ἀποδημίαν στελλόμεθα. Οὐκ ἔχουσιν ἴδιον λόγον, ἔχουσι δὲ τὸν τῆς φύσεως νόμον ἰσχυρῶς ἐνυδρυμένον, καὶ τὸ πρακτέον ἐπιδεικνύντα. Βαδίσωμεν, φασίν, ἐπὶ τὸ βόρειον πέλαγος. Γλυκύτερον γὰρ τῆς λοιπῆς θαλάσσης τὸ ὕδωρ ἐκεῖνο, διότι ἐπ' ὀλίγον αὐτῇ προσδιατρίβων ὁ ἥλιος, οὐκ ἐξάγει αὐτῆς ἕλον διὰ τῆς ἀκτίνος τὸ πότιμον. Χαίρει δὲ τοῖς γλυκέσι καὶ τὰ θαλάσσια. Ὅθεν καὶ ἐπὶ ποταμοῦς ἀνανήχεται πολλάκις, καὶ πέρῃω θαλάσσης φέρεται. Ἐκ τούτου προτιμότερος αὐτοῖς ὁ Πόντος τῶν λοιπῶν ἐστὶ κόλπων, ὡς ἐπιτήδειος ἐναποκῆσαι καὶ θρέφει τὰ ἔγγονα. Ἐπειδὴν δὲ τὸ σπουδαζόμενον ἔρχοῦντως ἐκπληρωθῇ, πάλιν πανδημεὶ πάντες ὑποστρέφουσιν οἰκαδε. Καὶ τίς ὁ λόγος; ἀκούσωμεν παρὰ τῶν σωπώντων. Ἐπιπύλιος, φασίν, ἡ βορεία θάλασσα, καὶ ὑπὲρ προκειμένη τῶν ἀνέμων ταῖς βίαις, ὀλίγας ἀκτὰς καὶ ὑποδορμας ἔχουσα. Διὸ καὶ ἐκ πυθμένος οἱ ἀνεμοὶ ῥαδίως αὐτὴν ἀναστρέφουσιν, ὡς καὶ τὴν θυρίαν φάμμον τοῖς κύμασιν ἀναμείγνυσθαι. Ἀλλὰ καὶ ψυχρὰ χειμῶνος ὥρα, ὑπὸ πολλῶν καὶ μεγάλων ποταμῶν πληρουμένη. Διὰ τοῦτο, ἐφ' ὅσον μέτριον ἀπολαύσαντες αὐτῆς ἐν τῷ θέρει, πάλιν χειμῶνος ἐπὶ τὴν ἐν τῷ θυθῷ ἀλέαν καὶ τὰ προσήλια τῶν χωρίων ἐπιγόνται, καὶ φυγόντες τὸ δυσήμενον τῶν ἀρκτῶν, τοῖς ἐπ' ἑλαττον τινασσομένοις κόλποις ἐγκαθορμίζονται. Εἶδον ταῦτα ἐγὼ, καὶ τὴν ἐπὶ πᾶσι τοῦ Θεοῦ σοφίαν ἐθαύμασα. Εἰ τὰ ἄλογα ἐπινοητικὰ τῆς ἰδίας αὐτῶν σωτηρίας, καὶ οἷδε τὸ αἰρετὸν αὐτῶν καὶ τὸ φευκτὸν ὁ ἰχθύς· τί ἐροῦμεν ἡμεῖς οἱ λόγῳ τετιμημένοι, καὶ νόμῳ πεπαιδευμένοι, ἐπαγγελίαις προτραπέντες, ἐν πνεύματι σοφισθέντες, εἴτα τῶν ἰχθύων ἀλογώτερον τὰ καθ' ἑαυτοὺς τινα ποιεῖσθαι πρόνοιαν, ἡμεῖς δὲ ἐκ τῆς πρὸς τὸ μέλλον ἀνελπιστίας δι' ἡδονῆς βοσκημάτων τὴν ζωὴν ἀναλίσκομεν. D

quod si sermone percurramus, quanta hisce brutis animalibus ad conservandam suam vitam insit diligentia, quam edocta non sunt, 583 sed quam natura habent; nonne ad nos ipsos custodiendos, et ad salutem animarum curandam impellemur, aut gravius condemnabimur, cum deprehensi fuerimus etiam ab imitatione pecorum abesse? Urso saepenumero profundissimis plagis sauciata, sibi ipsa medetur omni arte, dum verbasco natu-

(1) Ἡ ἐπιπύλιος κατακρηθισμένη. Hæc addita ex contextu.

(2) Ex hom. vii in Hexaem., 67.

(3) Ibid., 68.

(4) Ex hom. ix in Hexaem., 82.

ram siccā habentē vulnera obturat. Vulpem quodque sibi ipsi pini lacrymis medicantem videre possis. Testudo vero viperæ carnibus exsatiata, noxam sibi a venenata bestia impendentem per adversam origani naturam evitat. Quin et serpens fœniculo pastus oculorum læsioni remedium adhibet. Boves etiam diu hiemis tempore inclusi, jam tandem redeunte vere, naturali sensu mutationem percipientes e stabulis ad exitus spectant, et omnes ceu uno signo dato faciem convertunt. Oves vero, accedente hieme, pastum avide vorant, quasi pro futura penuria victum sibi pararent. (1) Quid vero per hæc nobis hominibus indicatur? Inesse nimirum quemdam futuri sensum pecoribus; ut nos præsentī vitæ non simus addicti, sed ad futurum sæculum omne studium conferamus: (2) Unde inter innumeras oves agnus e stabulis exsiliens, matris suæ vocem novit, et ad ipsam festinat, et proprios lactis fontes inquiri? imo si in egenas matris mammas inciderit, tamen est illis contentus, plena et gravia ubera prætergressus. Unde itidem mater inter agnos quam plurimos proprium agnoscit? Vox una, idem color, similibus omnium odor, quantum odoratui nostro obicitur. Sed tamen quidam inest in ipsis sensus, nostra comprehensione acutior, quo cuique quod suum est dignoscere licet. Nondum sunt dentes catulo, et tamen adversus eos qui molestiam sibi afferunt, sese per os tuetur. Nondum cornua sunt vitulo, tamen novit ubi sibi arma enascuntur. Propterea quod Deus ipsorum opifex rationis defectum majore sentiendi facultate compensavit.

4. (3) Nec quisquam incuset Conditorem, quod animalia venenata produxit exitiosa ac vitæ nostræ adversantia. Aut pari ratione possit quis vituperare pædagogum, qui puerorum levitatem inconstantiamque in ordinem redigit, quique plagis ac flagellis eorum lasciviam ac protervitatem castigat. Domino confidis? Per fidem potestatem habes ambulandi super serpentes ac scorpiones. (4) Annon vides viperam Paulo sarmenta colligenti adhærentem, nullumque ei detrimentum inferentem, quod ille sanctus inventus est fide plenus? Quod si fide cares, non magis timeas bestiam, quam tuam ipsius incredulitatem, qua teipsum omni corruptioni obnoxium effecisti. Nam quæcunque patimur mala, divina hæc ordinatione patimur. Neque enim nos perversis potestatibus cruciandos omnino permittit, sed ipse punitionum modum definit, habita eorum, quibus vult mederi, virium ratione. Quidquid etiam boni divina vi nobis 584 obvenit, gratiæ universa perficientis operationem esse dicimus. Omnibus enim rebus providet Deus,

(1) Ex hom. ix in Hexæm., 85.

(2) Ibid., 84.

(3) Ibid., 86.

(4) Ibid.

(5) Οἶδε μὲν. Contextus. τὴν χροὴν αὐτὴν, τὴν

τὰ; ὥτειλās παραδύουσα. Ἰδοὺς ἂν καὶ ἀλώπεκα τῷ δακρύῳ τῆς πίτυος αὐτὴν ἰωμένην. Χελῶν δὲ σαρκῶν ἐχιδνῆς ἐμφορηθεῖσα, διὰ τῆς τοῦ ὀριγάνου ἀντιπαθείας φεύγει τὴν βλάβην τοῦ ἰοδόλου. Καὶ ὄφις, τὴν ἐν τοῖς ὀφθαλμοῖς βλάβην ἐξιδάται, βόσκηθεις μαράθρῳ. Καὶ βόες μὲν κατακεκλεισμένοι χρόνιως ἐν ὥρᾳ χειμερινῇ, ἤδη ποτὲ τοῦ ἔαρος προσιόντος, τῇ φυσικῇ αἰσθήσει τὴν μεταβολὴν ἐκδεχόμενοι, ἐκ τῶν βουστασίων πρὸς τὰς ἐξόδους ὁρῶσι, πάντες ὅψ' ἐν συνθήματι μεταβαλόντες τὸ σχῆμα. Πρόβατα δὲ, χειμῶνος προσιόντος, λάθρως τὴν τροφὴν ἐπεμβάλλεται, ὥσπερ ἐπισιτιζόμενα πρὸς τὴν μέλλουσαν ἐνδειαν. Τί δὲ διὰ τούτων ἡμῖν ἐνδείκνυται τοῖς ἀνθρώποις; τὸ καὶ παρὰ τοῖς ἀλόγοις τινὰ εἶναι τοῦ μέλλοντος αἰσθῆσιν, ὥστε καὶ ἡμᾶς μὴ τῇ παρούσῃ ζωῇ προστετηκέναι, ἀλλ' ὑπὲρ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος τὴν πᾶσαν ἔχειν σπουδὴν. Πόθεν ἐν μυρίοις προβάτοις, ἀρνεῖδς τῶν στικῶν ἐξαλλόμενος, οἶδε μὲν (5) τὴν φωνὴν τῆς μητρός, καὶ πρὸς αὐτὴν ἐπείγεται, ἐπιζητεῖ δὲ τὰς οἰκίας πηγὰς τοῦ γάλακτος; καὶ πενιχραῖς ταῖς μητρώαις περιτύχη θηλαζ, ἐκείναις ἀρκεῖται, παραδραμὼν οὐβὰτα βαρυνόμενα. Καὶ ἡ μήτηρ ἐν μυρίοις ἀρνάσιν ἐπιγινώσκει τὸ ἴδιον; Φωνὴ μία, χρὸς ἡ αὐτὴ, ὁσμὴ παρὰ πάντων ὁμοία, ὅσον τῇ ἡμετέρᾳ ὁσφρῆσαι περιστάται. Ἄλλ' ὅμως ἐστὶ τι; αὐτοῖς αἰσθήσις, τῆς ἡμετέρας καταλήψεως ὀξυτέρα, καθ' ἣν ἐκάστῳ πάρεστιν ἡ τοῦ οἰκείου διάγνωσις. Οὕτω οἱ ὁδόντες τῷ σκύλακι, καὶ ὅμως διὰ τοῦ στόματος ἀμύνεται τὸν λυψήσαντα. Οὕτω τὰ κέρατα τῷ μόσχῳ, καὶ οἶδε ποῦ τὰ ὅπλα αὐτῷ ἐκφυῆται. Διότι ὁ δημιουργήσας αὐτὰ θεὸς, τὴν τοῦ λόγου ἑλλειψιν διὰ τῆς τῶν αἰσθητηρίων περιουσίας παρεμυθήσατο.

4. Καὶ μηδεὶς ἐγκαλεῖται τῷ Ποιητῇ, ὅτι καὶ ἰοδόλου ζωᾷ φθαρτικὰ (6) καὶ πολέμια τῇ ζωῇ ἡμῶν ἐπιστήγαγεν. Ἡ οὕτω δ' ἂν (7) τις καὶ παιδαγωγῷ ἐγκαλοῖη, εἰς τάξιν ἄγοντι τὴν εὐκολίαν τῆς νεότητος, καὶ πληγαῖς καὶ μάστιγι τὸ ἀκλίσστον σωφρονίζοντι. Πέποιθας ἐπὶ Κύριον; ἔχεις τὴν διὰ πίστεως ἐξουσίαν πατεῖν ἐπάνω ὄφειων καὶ σκορπίων. Οὐχ ὁρᾷς, ὅτι φρουγανιζομένη τῷ Παύλῳ ἐναψαμένη ἡ ἔχις (8) οὐδεμίαν προσετρίψατο βλάβην, διὰ τὸ πλήρη πίστεως εὐρεθῆναι τὸν ἅγιον; Εἰ δὲ ἄπιστος εἴ, φοβοῦ μὴ μάλλον τὸ θηρίον, ἢ τὴν σεαυτοῦ ἀπιστίαν, δι' ἧς πάσῃ φθορᾷ σεαυτὸν εὐάλωτον κατεσκεύασας. Καὶ γὰρ πάντα ὅσα πάσχομεν σκυθρωπά, ἐκ τῆς θείας διαταγῆς ὑπομένομεν. Οὐχ ἔφ' ἡμᾶς ἐκδότης ταῖς πονηραῖς κολαστικαῖς δυνάμεσιν, ἀλλ' αὐτὸς τὰ μέτρα ὀρίζει τῶν κολάσεων, στοχαζόμενος τῆς δυνάμεως τῶν θεραπευομένων. Καὶ πᾶν ὅπερ εἰ, ἡμᾶς ἐκ θείας δυνάμεως ἀγαθὸν φθάσει, τῆς πάντο ἐνεργούσης χάριτος ἐνέργειαν εἶναι φαιμεν. Οὐδὲν γὰρ ἀπρονόητον, οὐδὲ ἡμελημένον παρὰ τῷ θεῷ. πάντα σκοπεῖ οὐ ἀκοίμητος ὀφθαλμός· πᾶσι πάρ-

φωνῇ. Novit et colorem ipsum et vocem.

(6) Φθαρτικὰ. Contextus, καὶ φθαρτικὰ.

(7) Οὕτω δ' ἂν. Forte, οὕτω γ' ἂν. Edit.

(8) Ἐναψαμένη ἡ ἔχις. Contextus, ἐνάψας ὁ ἔχις.

εστι, σκορπιζών ἐκάστῳ τὴν σωτηρίαν. Πολλάκις γοῦν καὶ ἐν τοῖς μικροτάτοις ἡ σοφία αὐτοῦ καὶ ἡ πρόνοια διαφαίνεται. Ὁ γὰρ οὐρανὸν διαπλώσας, καὶ τὰ ἀπλετα μεγέθη τῶν πελάγων ἀναχέας, οὕτως ἐστιν ὁ καὶ τὸ λεπτότατον κέντρον τῆς μελίσσης κοιλάνας ὥσπερ αὐλὸν, ὥστε τὸν ἰὸν δι' αὐτοῦ ἐκχεῖσθαι. Εὐχαίρον οὖν εἰπεῖν μετὰ τοῦ προφήτου· *Ὡς ἐμεταλύθη τὰ ἔργα σου, Κύριε! Πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας.* Αὐτῷ πρέπει ἡ δόξα, καὶ ἡ τιμὴ, καὶ ἡ μεγαλοπρέπεια, τῷ Πατρὶ, καὶ τῷ Ἰῳ, καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΠΕΡΙ ΨΥΧΗΣ.

ΛΟΓΟΣ ΚΓ'.

1. Τὸ τὴν πᾶσαν σπουδὴν εἰσπρέσθαι τινα, ὅπως ὡς κάλλιστα αὐτῷ σῶμα (1) ἔξοι, ὃδὲ διαγινώσκοντός ἐστιν ἑαυτὸν, οὐδὲ συνιέντος τοῦ σοφοῦ παραγγέλλματος· ὅτι οὐ τὸ ὁρώμενόν ἐστιν ὁ ἀνθρώπος, ἀλλὰ τινος δεῖ περιττοτέρως σοφίας, δι' ἧς ἕκαστος ἑμῶν ὃ τί ποτέ ἐστιν ἑαυτὸν ἐπιγινώσκειται. Τοῦτο δὲ μὴ καθηραμένοις τὸν νοῦν ἀδυνατώτερον, ἢ λημῶντι πρὸς τὸν ἥλιον ἀναδιδέσθαι. Οὕτε γὰρ ἐν κηρῷ γράψαι δυνατόν, μὴ προκαταλέαντα τοὺς ἐναποκειμένους χαρακτῆρας· οὕτε ψυχῇ θεῖα διδάγματα παραθέσθαι, μὴ τὰς ἐκ τοῦ ἔθους προλήψεις αὐτῆς ἐξελόντα. Εἰ γὰρ ἐπιλείπει τῇ ψυχῇ λογισμὸς ἀγαθός, δηλονότι ἐπιλείπει αὐτῇ φωτισμός· οὐ παρὰ τὸ ἐπιλείπειν τὸ φωτίζον, ἀλλὰ παρὰ τὸ νυστάζειν τὸ φωτισθῆναι. Οὕτε γὰρ σῶματι ζῆν μὴ ἀναπνεόντι δυνατόν, οὕτε ψυχῇ συνεστάναι μὴ γνωρίζουση τὸν κτίσαντα· Θεοῦ γὰρ ἄγνοια, θάνατός ἐστι ψυχῆς. Οὐ δὲ οὖν τῷ σῶματι δουλεύειν, ὅτι μὴ πᾶσα ἀνάγκη· ἀλλὰ τῇ ψυχῇ τὰ βέλτεστα ποριστέον, ὥσπερ ἐκ δεσμοτηρίου, τῆς πρὸς τὸ σῶμα κοινωνίας αὐτὴν διὰ φιλοσοφίας λύοντα, ἅμα δὲ καὶ τὸ σῶμα τῶν παθῶν κρείττον ἀπεργαζομένους. Οἱ γὰρ τοῦ μὲν σώματος, ὡς ἀν κάλλιστα ἔχοι, φροντίζοντες, τὴν δὲ χρησομένην αὐτῷ ψυχὴν ὡς οὐδενὸς ἄξιαν περιορῶντες, οὐδὲν διαφέρουσι τῶν περὶ μὲν τὰ ὄργανα σπουδαζόντων, τῆς δὲ δι' αὐτῶν ἐνεργούσης τέχνης καταμελούντων. Μῆτε οὖν τοῖς σοῖς, μῆτε τοῖς περὶ αὐτὸν, ἀλλὰ σεαυτῷ μόνῳ πρόσεχε. Ἄλλο γὰρ ἔσμεν ἡμεῖς αὐτοὶ, καὶ ἄλλο τὰ ἡμέτερα, καὶ ἄλλο τὰ περὶ ἡμᾶς. Ἡμεῖς μὲν γὰρ ἔσμεν ἡ ψυχὴ καὶ ὁ νοῦς, καθ' ὃν κατ' εἰκόνα τοῦ κτίσαντος γεγενήμεθα· ἡμέτερα δὲ, τὸ σῶμα, καὶ αἱ δι' αὐτοῦ αἰσθήσεις· περὶ ἡμᾶς δὲ, χρήματα, τέχναι, καὶ ἡ λοιπὴ τοῦ βίου κατασκευή. Μὴ οὖν τῇ σαρκὶ πρόσεχε, μηδὲ τὸ ταύτης ἀγαθὸν ἐκ παντός τρόπου διώκει· ἀλλὰ τὴν ψυχὴν κατακόσμει, καὶ ταύτης ἐπιμελοῦ, ὥστε πάντα τὸν ἐκ τῆς πονη-

A omniumque curam gerit : omnia vigil semper oculos speculatur : omnibus adest, salutem unicuique spargens. Sæpenumero igitur in tenuissimis etiam ejus relucet sapientia atque providentia. Qui enim cælum expandit, atque ingentes marium abyssos effudit, is ipse est qui tenuissimum apiculæ stimulum fistulæ instar excavavit, ita ut per eum venenum emittat. Nos igitur dicere cum propheta opportunum atque consentaneum est : *Quam magnificata sunt opera tua, Domine ! Omnia in sapientia fecisti*¹. Illi convenit gloria, et honor, et magnificentia, Patri, et Filio, et Spiritui sancto, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

DE ANIMA.

SERMO XXIII.

B

1. (2) Omne studium huc conferre ut corpus quam optime se habeat, non hominis est semel cognoscentis, neque intelligentis sapientem illam admonitionem, qua docemur, quod sub aspectum cadit, id hominem non esse, sed requiri sapientiam quamdam præstantiorem, qua quisque nostrum seipsum qualis tandem sit agnoscat. Hoc autem difficilius est mentem non puram habentibus, quam lippienti solem aspicere. (3) Nam nec in cera scribere potest, qui jam insitas litteras non deleverit : nec animo divina dogmata mandare, qui anticipatas e consuetudine opiniones ex eo non sustulerit. Nam si desit animæ bona cogitatio, deest ei videlicet illuminatio ; non quod deficiat id quod illuminat, sed quia dormitat id quod debet illuminari. (4) Neque enim corpus quod non respicit, vivere, neque anima quæ Conditorum non cognoscit, consistere potest. Dei enim ignoratio, animæ mors est. (5) Non igitur corpori inservendum, nisi quantum maxime necessarium ; sed ea quæ potiora sunt, animæ comparanda sunt, ita ut ipsam ex ea quam cum corporis affectionibus habet communione, tanquam ex carcere per philosophiam eximamus, simulque etiam corpus vitii atque libidinibus reddamus inexpugnabile. (6) Et enim qui corporis, ut se optime habeat, curam gerunt, animam autem illo usuram parvipendunt, nihil differunt ab iis qui circa instrumenta operam consumunt, artem vero per hæc operantem negligunt. (7) Neque igitur tuis, neque his quæ circum te sunt, sed tibi ipsi soli attende. Aliud enim sumus nos ipsi, aliud nostra, aliud quæ circa nos sunt. Nos quidem anima sumus et mens, secundum quam ad imaginem Conditoris sumus facti ; nostra vero, corpus, et qui per ipsum sunt, sensus : circum nos autem pecuniæ, artes, et reli-

¹ Psal. ciii, 24.

(1) Σῶμα. Legendum videtur, τὸ σῶμα. EDIT.

(2) Ex serm. *De legendis libris gent.* 181.

(3) Ex epist. ii, 72.

(4) Ex hom. *ad sanctum baptisma*, 113.

(5) Ex serm. *De legendis libris gent.*, 181.

(6) Ibid., 182.

(7) Ex hom. in illud, *Attende tibi ipsi*, 18.

qua vitæ supellex. Quare ne carni attende, nec ullo modo prosequare illius bona : sed animam exorna et excole, ejusque adeo sis sollicitus, ut supervenientes illi ab improbitate sordes omnes precibus ac oratione repurges.

2. (1) Nam nec speculum sordidum imagines specierum excipere potest, nec anima sæculi curis **585** occupata, et tenebris, quæ ex carnis affectibus offunduntur, obscurata, Spiritus sancti illustrationes suscipere potest. Animæ enim bonum, natura pulchrum et honestum existimari debet. Animæ autem thesaurus est corporis indigentia : hoc enim divite, illa pauper est. (2) Et quemadmodum in staterarum momentis unam lancem si degravabis, necesse est omnino ut oppositam reddas leviolem : ita etiam in corpore et animo, dum unum redundat, alterum necessario imminuitur. Fruente enim corpore habitudine bona, atque obesitate aggravato, consequens est ut mens ad peculiare sibi actiones infirma sit ac debilis. Contra, animo se bene habente, et honorum meditatione ad propriam magnitudinem evecto, sequitur bonam corporis habitudinem contabescere, et elangnere.

3. (3) Atque ut nulla disciplina nos edocet morbum odisse, sed ex nobismetipsis ea quæ molestiam creant, aversamur : ita et animæ inest quædam mali fuga citra doctrinam. Malum autem est omnis animæ morbus : virtus vero rationem obliet sanitatis. Quidam enim sanitatem recte definiunt, esse actionum naturalium bonam habitudinem. Quod idem si quis quoque de bono animæ habitu dixerit, a decore non aberrabit. (4) Nemo siquidem filium suum in foveam lapsurum aspernatur, aut si ceciderit, in ipsa eum ruina deserit : quanto vero gravius est, animam in profundum vitiorum delapsam, interitui permittere ? Oportet itaque animum, affectibus quidem imperare, Deo vero servire. Neque enim illi et peccatum et Deus dominari potest, sed improbitatem superare, omniumque rerum Domino subijci necesse est. (5) Quemadmodum vero arboris propria virtus est, tempestivo fructu scatere, sed tamen ipsa etiam folia circum ramos exagitata aliquid ornamenti conciliant : ita et animæ quoque primarius fructus est veritas ipsa, sed tamen haud ingratus est externæ sapientiæ amictus, tanquam si folia quædam fructui et umbraculum et aspectum non inamœnum præbeant. Etenim nullus pictor adeo perfecte corporis effigiem, ut arcanos animi sensus oratio exprimit. Ejus igitur curam, quoad fieri poterit, geramus, ut bona futura assequamur, in Christo Jesu Domino nostro, cui una cum Patre, simul et sancto Spiritu, sit gloria, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

(1) Unus codex indicat epist.

(2) Ex hom. in illud, *Attende tibi ipsi*, 19.

(3) Ex hom. ix in *Hexaem.*, 85.

ἁπλῶς ἐπιγινώσκοντες αὐτῇ ῥύπον διὰ τῆς προσευχῆς ἀποκαθαίρεσθαι.

2. Οὐτε γὰρ κατόπτρῳ ῥυπῶντι δυνατόν τῶν εἰκόνων δέξασθαι τὰς ἐμφάσεις, οὔτε ψυχὴν ταῖς βιωτικαῖς περιελημμένην μερίμναις, καὶ τοῖς ἐκ τοῦ φρονήματος τῆς σαρκὸς ἐπισκοτούμενῃ πάθει, δυνατόν ὑποδέξασθαι τοῦ ἁγίου Πνεύματος τὰς ἐλλάμψεις. Φύσει μὲν οὖν εἶναι καλὸν ἡγεῖσθαι χρὴ τὸ τῆς ψυχῆς ἀγαθόν. Ψυχῆς δὲ θησαύρισμα, σώματος ἐνδεια· τούτου γὰρ πλουτοῦντος, ἐκείνη πένεται. Καὶ ὥσπερ ἐν ταῖς ῥοπαῖς τῶν ζυγῶν ἐὰν μίαν καταβαρύνῃς· πλάστιγγα, κουφοτέραν πάντως τὴν ἀντικειμένην ποιήσεις· οὕτω καὶ ἐπὶ σώματος καὶ ψυχῆς, ὃ τοῦ ἐτέρου πλεονασμὸς ἀναγκαῖαν ποιεῖται τὴν ἐλάττωσιν τοῦ ἐτέρου. Σώματος μὲν γὰρ εὐπαθεοῦντος, καὶ πολυσαρκίᾳ βαρυνομένου, ἀνάγκη ἀδρανῇ καὶ ἄτονον εἶναι πρὸς τὰς οἰκίας ἐνεργείας τὸν νοῦν· ψυχῆς δὲ εὐεκτούσης, καὶ διὰ τῆς τῶν ἀγαθῶν μελέτης πρὸς τὸ οἰκεῖον μέγεθος ὕψομένης, ἐπόμενον ἐστὶ τὴν τοῦ σώματος ἕξιν καταμαραίνεσθαι.

3. Καὶ ὥσπερ οὐδεὶς ἡμᾶς λόγος διδάσκει τὴν νόσον μισεῖν, ἀλλ' αὐτόματον ἔχομεν τὴν πρὸς τὰ λυποῦντα διαβολὴν· οὕτω καὶ ψυχῇ ἐστὶ τις ἀδίδακτος ἔκκλησις τοῦ κακοῦ. Καθὼν δὲ, πᾶν ἀρρώστημα ψυχῆς· ἡ δὲ ἀρετὴ λόγον ὑγείας ἐπέχει. Καλῶς γὰρ ὥρσαντό τινες, ὑγίειαν εἶναι τὴν εὐστάθειαν τῶν κατὰ φύσιν ἐνεργειῶν. Ὁ καὶ ἐπὶ τῆς κατὰ ψυχὴν εὐεξίας εἰπόν τις οὐχ ἁμαρτήσῃ τοῦ πρέποντος. Οὐδεὶς γὰρ περιορᾷ τὸ ἑαυτοῦ τέκνον μέλλον καταπίπτειν εἰς βάθυνον, ἢ ἐμπεσὼν ἐναφίησιν τῷ πτώματι· πόσον δὲ δεινότερον, ψυχὴν εἰς βάθος κακῶν ἐμπετοῦσαν ἐναφεῖναι τῇ ἀπωλείᾳ; Δεῖ τοιγαροῦν τὴν ψυχὴν ἀρχειν μὲν τῶν παθῶν, δουλεύειν δὲ τῷ Θεῷ. Ἀμύχανον γὰρ αὐτὴν καὶ ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας βασιλεύεσθαι, καὶ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ· ἀλλὰ δεῖ κακίας μὲν ἐπικρατεῖν, τῷ Δεσπότῃ δὲ τῶν ὅλων ὑποτάχθαι. Καθάπερ δὲ φυτοῦ οἰκία μὲν ἀρετῇ τῷ καρπῷ βρῦειν ὠραίη, φέρεῖ δὲ τινα κόσμον καὶ φύλλα τοῖς κλάδοις περισειόμενα· οὕτω δὲ καὶ ψυχῆς προηγούμενος μὲν καρπὸς ἡ ἀλήθεια, οὐκ ἀχαρὶ γε μὴν οὐδὲ τὴν θύραθεν σοφίαν περιβεβλησθαι, οἷον τινα φύλλα σκέπῃν τέ τινα τῷ καρπῷ καὶ ὅψιν οὐκ ἄσπον παρεχόμενα. Καὶ γὰρ οὐδεὶς γραφεὺς χαρακτῆρα σώματος οὕτως ἀκριβῶς ἐκλαβεῖν δύναται, ὥς λόγος ἐξείκονίσαι τῆς ψυχῆς τὰ ἀπόρρητα. Αὐτῆς τοίνυν ἐπιμελώμεθα, ὅση δύναμις, ἵνα καὶ τῶν μελλόντων ἐπιτύχωμεν ἀγαθῶν, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

(4) Unus codex indicat hom. in *psal*

(5) Ex serm. *De legendis libris genti.*, 175.

ΠΕΡΙ ΤΙΜΗΣ ΓΟΝΕΩΝ, ΚΑΙ ΓΗΡΩΣ, ΚΑΙ Α ΔΕ HONORE PARENTIBUS EXHIBENDO, AC DE SENECTUTE ATQUE JUVENTUTE.

ΛΟΓΟΣ ΚΔ'.

SERMO XXIV.

1. Τὸ, Ἐξεγέρθητι, Κύριε ὁ Θεός μου, ἐν προστάγματι ᾧ ἐνετέλλω, δύναται μὲν καὶ ἐπὶ τὸ μυστήριον τῆς ἀναστάσεως ἀναφέρεσθαι, παρακαλοῦντος τοῦ Προφήτου ἐξεγερθῆναι τὸν κριτὴν εἰς ἐκδίκησιν παντὸς ἁμαρτήματος, καὶ τὰς προδιατεταγμένας ἡμῖν ἐντολὰς τελεσθῆναι· δύναται δὲ καὶ ἐπὶ τὴν τότε κατὰστασιν τῶν Πραγμάτων λαμβάνεσθαι, παρακαλοῦντος τοῦ προφήτου ἐξεγερθῆναι τὸν κριτὴν εἰς ἐκδίκησιν τοῦ προστάγματος οὗ ἐνετείλατο. Πρόσταγμα δὲ ἦν, *Τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα*, παρὰ Θεοῦ δεδομένον, ὅπερ παρέβη ὁ υἱὸς αὐτοῦ. Διὸ παρακαλεῖ, εἰς αὐτοῦ τε ἐκείνου ἐπ' ἀνόρθωσιν καὶ σωφρονισμῶν τῶν πολλῶν μὴ μακροθυμεῖν τὸν Θεόν· ἀλλ' ἀναστῆναι ἐν ὀργῇ, καὶ διαναστάντα ἐκδικῆσαι τὴν ἰδίαν ἐντολήν. Οὐ γὰρ ἐμὲ, φησὶν, ἐκδικήσεις, ἀλλὰ τὸ προστάγμα τὸ σὸν καταφρονήθην, ὃ αὐτὸς ἐνετείλω. Αἰὲν γὰρ, ὅτι ἐνὸς ἀδίκου σωφρονισθέντος, πολλοὶ ἐπιστρέψουσιν. Καίτοιγε ἡ περὶ τοὺς γηράσαντας τῶν πελαργῶν πρόνοια ἐξαρκεῖ καὶ μόνῃ τοὺς παῖδας ἡμῶν, εἰ προσέχιν βούλονται, φιλοπάτορας καταστήσαι. Πάντως γὰρ οὐδεὶς οὕτως ἑλλείπων κατὰ τὴν φρόνησιν, ὥς μὴ αἰσχύνης ἄξιον κρίνειν τῶν ἀλογιστῶν ὀρθῶν ὑστερεῖν κατ' ἀρετὴν. Ἐκεῖνοι γὰρ, τὸν πατέρα ὑπὸ τοῦ γήρωος πετροβρύησαντα περιστάντες ἐν κύκλῳ, τοῖς οἰκείοις περὶ περιθάλλουσι, καὶ τὰς τροφὰς ἀφρόνως παρασκευάζοντες, τὴν δυνατὴν καὶ ἐν τῇ πτῆσει παρέχοντες βοήθειαν, ἥρεμα τῷ πετρῷ κουφίζοντες ἐκατέρωθεν. Καὶ οὕτω τοῦτο παρὰ πᾶσι διαβεβήηται, ὥστε ἤδη τινὲς τὴν τῶν εὐεργετημάτων ἀντίδοσιν ἀντιπελάργουσιν ὀνομάζουσι.

2. Σὺ τοίνυν εἰ βούλει περὶ τῶν μελλόντων πεπεισθαι, ποιεῖ τὰ δοκούντα κατὰ τὸν νόμον, καὶ ἀνάμεινε τῶν αγαθῶν τὴν ἀπόλαυσιν. *Τίμα τὸν πατέρα σου, καὶ τὴν μητέρα*. Ἰνα εὖ σοι γένηται, καὶ ἔσῃ μακροχρόνιος ἐπὶ τῆς γῆς, ἧς Κύριος ὁ Θεός σου διδωσί σοι. Εὐγνώμονες γὰρ παῖδες, μεγάλα ποιῶσι τῶν πατέρων τὰ ἐγκώμια. *Τὰ τέκνα, ἀγαπᾶτε τοὺς πατέρας*· οἱ γονεῖς, μὴ παροργίζετε τὰ τέκνα, ὁ Θεός Ἀπόστολος· παραίνει. Εἰ γὰρ λέαινα στέργει τὰ ἐξ αὐτῆς, καὶ λύκος ὑπὲρ σκυλάκων μάχεται· τί εἴπῃ ἄνθρωπος καὶ τῆς ἐντολῆς παρακούων καὶ τὴν φύσιν παραχαράσσων, ὅταν ἡ παῖς ἀτιμάζων γῆρας πατρὸς, ἡ πατὴρ διὰ δευτέρων γάμων τῶν προτέρων παίδων ἐπιλανθάνηται; Ἀδικώτατος περὶ τῆς τῶν ἐκγόνων ἐκτροφῆς ὁ ἀετός. Δύο γὰρ ἐξάγων νεοσσούς, τὸν ἕτερον ἄγων εἰς γῆν καταβρῆγγυσι, ταῖς πληγαῖς τῶν πτερῶν ἀποθούμενος· τὸν δὲ ἕτερον μόνον ἀναλαβὼν, οἰκεῖται, διὰ τὸ τῆς τροφῆς ἐπιπόνον ἀποποιούμενος ὅν ἐγέννησεν. Ἀλλ' οὐκ ἐξ

1. (1) Illud, *Exsurge, Domine Deus meus, in precepto quod mandasti*¹, potest quidem et ad resurrectionis mysterium referri: adeo ut Propheta iudicem exhortetur, ut exsurgat ad cujuscunque peccati ultionem, et ut mandata, quæ nobis ante præscripsit, ad exitum perducantur. Potest etiam et de statu rerum, ut tunc erat, accipi, orante Propheta, ut iudex 586 ad vindictam præcepti quod mandavit, exsurgat. Præceptum autem erat a Deo datum: *Honora patrem tuum et matrem*², quod ipsum ejus filius fuerat transgressus. Ideo Deum adhortatur, ut non cunctanter et illum ipsum corrigat, et multos refrenet: sed exsurgat in ira, et exsurgens, proprium vindicet mandatum. Non enim, inquit, me ulcisceris, sed præceptum tuum neglectum, quod ipse mandasti. Constat enim fore ut, castigato improbo uno, multi convertantur. (2) Porro cura, quam ciconiæ senecta confectis exhibent, potest vel sola liberos nostros, si attendere velint, ad parentum amorem excitare. Nemo enim homo est, qui ita prorsus mente destituatur, ut non turpe judicet, ab avibus perquam brutis virtute superari. Illæ siquidem genitore præ senio pennarum defluviis laborantem circumstantes, suismet pennis calefaciunt, suppeditantque abunde alimentum: quin subsidium ei, quoad fieri potest, in ipso volatu præstant, utrinque alis suis leniter sublevantes. Atque hoc ita apud omnes decantatum est, ut jam quidam beneficiorum remunerationem antipelargosim appellent.

2. (3) Si vis igitur de rebus futuris certus esse, ea quæ lege jubentur exsequere, bonorumque possessionem expectato. *Honora patrem tuum et matrem tuam*, ut bene tibi sit, ut eris longævus super terram, quam Dominus Deus tuus dat tibi³. (4) Grati enim et pii liberi magnas parentibus laudes conciliant. (5) Vos, filii, diligite parentes: vos, parentes, nolite ad iracundiam provocare filios, divinus monet Apostolus⁴. Nam si læena amat fetus suos, et lupus pro suis catulis pugnat: quidnam dixerit homo qui et præcepto non obtemperat, et ipsam adulterat naturam, cum aut filius inhonestat patris senectutem, aut pater propter secundas nuptias priorum filiorum obliviscitur? (6) Aquila in educanda prole iniquissima est. Etenim ubi pullos duos exclusit, horum alterum dejecit in terram, ac pennarum verberibus protrudit: alterum autem duntaxat assumptum pro suo habet, atque quem genuit, propter victus comparandi difficultatem

¹ Psal. vii, 8. ² Exod. xx, 12. ³ ibid. ⁴ Ephes. vi, 4.

(1) Ex hom. in psal. vii, 100.

(2) Ex hom. vii in Hexaem., 75.

(3) Ex comment. in Isa., 544.

(4) Unus codex indicat epist.

(5) Ex hom. xi in Hexaem., 83.

(6) Ex hom. viii in Hexaem., 76.

abdicat. Sed, ut aiunt, perire hunc non sinit ossifraga: ipsum enim susceptum una cum propriis suis pullis educat. Tales sunt parentes illi, qui paupertatis pretextu infantes exponunt, aut etiam in patrimonio distribuendo iniquissimi sunt erga liberos. Quemadmodum enim illis, ut essent, ex æquo tribuere: ita æquum est, ut eis vitæ agendæ facultatem pari æqualique ratione suppeditent. Cave imiteris earum avium, quibus unguis adunci sunt, crudelitatem: quæ ubi viderint suos fetus jamjam volatui maturos, alis eos verberantes ac expellentes, ex nido ejiciunt, ac deinceps nullam eorum curam suscipiunt. Amoris vero cornicis erga suos pullos æmulum te præsta, quæ ipsos jam volantes comitatur, alimoniamque subministrans, illos diutissime enutrit.

3. Is enim qui mente infans et imprudens est, ab eo nihil differt, qui ætate est infans: *Canities autem est prudentia in hominibus*⁸⁸. (1) Nam revera plus confert ad senioris commendationem senectus mentis, quam crinium albor. 587 Etenim si quis ad exemplum sapientis Danielis corpore quidem juvenis sit, mente vero canus, is potiori jure pluris æstimandus est, quam qui corporis canitiem cum animo impuro circumferunt. Nam ad Danielelem, cum adhuc puer esset, et ætate sensibili junior, sed spiritali prudentiæ canitie cohonestatus, gratia transiit presbyterii. Sic nonnunquam accidit, senioribus vitam negligenter desidioseque ducentibus, juniores, eo quod propter canescentem in ipsorum animis virtutem seniores sint, præstantiores inveniri. Gravissima autem pœna est ab insipiente juventute gubernari civitatem. (2) Est enim adolescentia levitati obnoxia et ad flagitia prona: cupiditates effrenatæ, belluinæ iræ, petulantia, contumelia, superbia et arrogantia, vitia sunt una cum juventute enutrita. Excitatur invidia adversus virtute præstantissimum, suspiciones habentur adversus domesticos. Innummerabilem malorum turba juventutem comitatur, quorum omnium consortes esse subditos necesse est. Quippe principum vitia calamitates sunt subditorum. (3) Hinc illa ante postremam Jerosolymorum expugnationem fluxere mala, cum inter se pugnantes, seditione et cæde civitatem implevere, neque a suis hostibus ipsos undique obsidentibus ad concordiam quæ necessaria erat, cives sunt adducti: sed extrema sibi metuentes, civitate tantum non capta, dejectis muris, hostibus ingredientibus, in se invicem dominii ac primatus obtinendorum studio invaserunt. Atque hæc ideo patiebantur, quod ablatus esset ab eis propheta, conector, senior, et admirabilis consiliarius: contra, supra ipsos constituti essent adolescentes principes, eis-

A τούτων διαφθαῖναι ἡ φήγη· ὑπολαβοῦσα γὰρ αὐτὸν, τοῖς οἰκείοις αὐτῆς νεοσσὶς συνεκτρέφει. Τοιοῦτοι τῶν γονέων οἱ ἐπὶ προφάσει πενίας ἐκτιθέμενοι τὰ νήπια, ἢ καὶ ἐν τῇ διανομῇ τοῦ κλήρου ἀνίσταται πρὸς τὰ ἔχγονα. Δίκαιον γὰρ, ὥσπερ ἐξ Ἰσὺ μεταδεῶναι τοῦ εἶναι, οὕτω καὶ τὰς πρὸς τὸ ζῆν ἀφορμὰς ἰσὺς αὐτοῖς καὶ ὁμοτίμως παρέχειν. Μὴ μιμήσῃ τῶν γαμψωνύχων τὸ ἀπηγνῆς· οἱ, ἐπειδὴν ἴδωσι τοὺς ἑαυτῶν νεοττοὺς κατατολμῶντας λοιπὸν τῆς πτῆσεως, ἐκβάλλουσι τῆς καλιᾶς, τύπτοντες τοὺς πτεροῖς καὶ ὠθοῦντες, καὶ οὐδεμίαν ἐπιμέλειαν ποιοῦνται πρὸς τὸ λοιπόν. Ζήλωσαι τῆς κορώνης τὸ φιλότεκνον· ἢ καὶ πετομένων ᾗδῃ παρέπεται, σιτίζουσα αὐτοὺς καὶ ἐκτρέφουσα μέχρι πλείστου.

B

3. Διαφέρει γὰρ τοῦ νηπίου καθ' ἡλικίαν οὐδὲν ὁ ἐν ταῖς φρεσὶ νηπιᾶζων· Πολὺ δὲ ἐστὶ φρόνησις ἐν ἀνθρώποις. Πλείον γὰρ τῷ ὄντι εἰς πρεσβυτέρου σύστασιν, τῆς ἐν θριβί λευκότητος, τὸ ἐν φρονήσει πρεσβυτερικόν. Ἐὰν γὰρ τις ἦ, κατὰ τὸν σοφὸν Δανιήλ, νέος μὲν τὸ σῶμα, πολὺς δὲ τὴν φρόνησιν, δικαιοτέρος προτιμᾶσθαι τῶν τὰς σωματικὰς πολιὰς ἐν ἀκολάστῃ προαιρέσει προφερόντων. Καὶ γὰρ παιδάριον ὄντα τὸν Δανιήλ, καὶ νεώτερον κατὰ τὴν αἰσθητὴν ἡλικίαν, τὴν δὲ νοητὴν πολιὰν ἐπὶ τῆς φρονήσεως ἄγοντα, μετέλλθε τοῦ πρεσβυτερίου τὸ χάρισμα. Οὕτως ἐνδέχεται ποτε, πρεσβυτέρων βριθύμους καὶ ἡμελημένως βιοῦντων προτιμωτέρους εὐρίσκεισθαι νέους, ὥς πρεσβυτέρους ὄντας διὰ τὴν πολιώσαν αὐτῶν τῆς ψυχῆς ἀρετὴν. Ἔστι δὲ καὶ χαλεπωτάτη τιμωρία, τὸ ὑπὸ νεανίσκων ἀφρόνων ἀγεσθαι πόλιν. Κοῦφον γὰρ ἡ νεότης, καὶ εὐκίνητον πρὸς τὰ φαῦλα· ἐπιθυμίαι δυσκράβητοι, ὄργαι θηριώδεις, προπέτεται καὶ ὕβρεις, ὑπερηφάνεια καὶ φυσιώσεις, σύντροφά τῃ νεότητι πάθη· φθόνου κακὸς τὸ ὑπερέχον, ὑπόψια πρὸς τὸ δίκαιον, μυρίων κακῶν ἐσμός συνέzeugται τῇ νεότητι. Ὃν πάντων ἀνάγκη ἀπολαύειν τοὺς ἀρχομένους· διότι τὰ τῶν ἀρχόντων κακὰ συμφοραὶ τοῖς ἀρχομένοις γίνονται. Ἐντεῦθεν τὰ πρὸ τῆς ἀλώσεως Ἱερουσαλὺμ τῆς τελευταίας ταύτης συνέβη κακὰ, ὅτε συμπεσόντες ἀλλήλοις, στάσεως καὶ φόνου τὴν πόλιν ἐνέπλησαν, οὐδὲ ὑπὸ τῶν περιεστοιχισμένων αὐτοῖς πολεμίων εἰς τὴν ἀναγκαίαν ὁμόνοιαν οἱ πολῖται συνελαυνόμενοι, ἀλλὰ περὶ τῶν ἐσχάτων ἀγωνιῶντες, τῆς πόλεως ἤδη λαμβανομένης, τῶν τειχῶν καταβρίπτουμένων, τῶν πολεμίων εἰσγεομένων, ὑπὸ φιλαρχίας καὶ φιλοπρωτείας ἀλλήλους (4) ἀντεπῆσαν. Καὶ ταῦτα ἐπασχον, διὰ τὸ ἀρθῆναι ἀπ' αὐτῶν προφῆτην, καὶ στοχαστὴν, καὶ πρεσβύτερον, καὶ θαυμαστὸν σύμβουλον· ἐπιστῆναι δὲ αὐτοῖς ἀρχοντας νεανίσκους, καὶ ἐμπαίχτας αὐτῶν κυριεῦσαι. Ἴν' οὖν μὴ καὶ ἡμῖν τὰ αὐτὰ ἐκείνους συμβαίῃ, τὸ μὲν ἀλλήλοις ἀντεπιέναι φύγωμεν· τὴν δὲ ὁμόνοιαν

D

⁸⁸ Sap. iv, 8.

(1) Ex comment. in Isa., 451.

(2) Ibid., 453.

(3) Ibid., 455.

(4) Ἀλλήλους. Forte, ἀλλήλοις, ut paulo infra. Edit.

D. MARANI

ADDENDA ET EMENDANDA.

(Paginae sunt editionis Bened.)

In libro *De Spiritu sancto*, cap. 27, p. 54, ἐπὶ τῇ ἀναδείξει τοῦ ἄρτου τῆς Εὐχαριστίας, etc., cum conficitur panis Eucharistiae, etc. Quidquid hunc in locum dixi, eo dixi consilio, ut catholicam doctrinam defenderem, ac demonstrarem interpretationem illam Erasmi, cum ostenditur panis Eucharistiae, nihil prodesse Protestantibus. Sed tamen fatendum est clariorem esse interpretationem Ducei, et ad cavillationes vitandas tutiorem. Quare illius annotatio, quam supra apposuimus, dignissima est quae legatur.

Cap. 29, p. 62, ὥσπερ τι ἀλεξήτριον, tanquam aliquod amuletum. Placuerat mihi haec scriptura primi codicis Regii propter eas rationes quas in annotatione exposui. Sed tamen legendum videtur, ut in quatuor codicibus mss., ὥσπερ ἄλλο τι ἐξιτήριον, tanquam aliud aliquod valedictionis donum. Sic enim apud Gregorium Nazianzenum or. 14, p. 225, Christus hinc discedens pacem reliquit nobis, ὥσπερ ἄλλο τι ἐξιτήριον.

Epist. 2, p. 70, τὴν τοῦ τόπου κατασκευὴν, loci structuram, id est formam ac situm.

Epist. 3, p. 76, εἰ τῷ σὺ δραστηρίῳ συνταγμένοι εἴμεν, ad verbum, si cum strenuo tuo praesidio conjuncti simus. Vide epist. 225, pag. 356, not.

Epist. 8, p. 89, καὶ εἰ καὶ δεξιὰ τοῦ Πατρὸς ὀνομάζεται, quod si etiam nominatur Patris dextera, id est, si dexterae Patris vocabulum usurpatur in Scripturis, huiusque dexterae digitus est Spiritus sanctus. Quare parenthesis claudenda post has voces, ἔγραυσεν ἐχθροῦς, ac totus hic locus sic reddi ac scribi debet: Quod si etiam de Patris dextera fit mentio (« dextera enim Domini fecit virtutem, et dextera tua percussit inimicos »), Dei autem digitus Spiritus sanctus est, secundum illud, « Si ego in digito Dei ejicio daemonia: » id quod in alio Evangelio scriptum est, « Si ego in Spiritu Dei ejicio daemonia; » Spiritus sanctus ejusdem naturae ac Pater et Filius.

Ibidem, οὐ γὰρ νῦν δυνατόν πλατύτερον ἐξετάσαι τὸν περὶ αὐτῆς λόγον. Verte: Non enim nunc latius exquirere possumus quae ad eam (Trinitatem) pertinent.

Epist. 22, p. 100, μετὰ λόγου καὶ πληροφίας, cum ratione et animi persuasione. Vertere malim, cum ratione et aequanimitate, id est, animo libenter submisso. Sic etiam infra n. 3: Quod si quando

accusatio videatur alicui a ratione aliena, privatim coarguentem interrogare debet ac persuadere aut persuaderi, καὶ ἢ πληροφρεῖν ἢ πληροφρεῖσθαι. Satiùs videtur sic reddere has ultimas voces, ac vel satisfacere vel acquiescere. Et pag. 101: Det autem Dominus ut quae diximus cum omni animi persuasionem, μετὰ πάσης πληροφίας, suscipientes, etc. Hic etiam malim, cum omni aequanimitate. Sæpissime apud Basilium occurrit illa vox πληροφρία, ac interdum quidem significat firmam animi persuasionem, ut in *Regula morali* 8, p. 240, et in *Reg. brev.* 172, ubi agitur de animi persuasionem ac fide ad Eucharistiam percipiendam necessaria. At interdum idem valet ac aequanimitas, sive animus libenter acquiescens iis quae jubentur aut docentur, ut in locis supra allatis, et in *Regulis longioribus*, interrog. 10, pag. 355, ubi declarat Basilium, ei, qui ab illustriore quodam ritu genere juxta Domini nostri Jesu Christi exemplum ad humilitatem festinat, aliqua quae apud externos probrosa esse videantur, praescribenda esse, ac observandum utrum cum omni aequanimitate, μετὰ πάσης πληροφρίας, operarium sese Deo non prave prudentem exhibeat. Hinc etiam πληροφρεῖν καρδίαν idem valet ac animo obsequi, in homilia in divites p. 39, ubi Basilium sic eos alloquitur qui liberos suos prae-
tatebant, ut eleemosynae praeceptum eluderent: Τοὺς γὰρ παῖδας προβάλλεσθε, τὴν δὲ καρδίαν πληροφρεῖτε. Liberos enim praetenditis: at vestro animo satisfacitis.

Ep. 30, p. 110: Interim Neocæsarea et Ancyra visae sunt habere successores eorum qui obierunt, et huc usque conquiescunt. Videtur mihi Basilium sic loquendo nihil boni ab his duobus episcopis expectasse. Non enim honorifica est haec loquendi ratio. Similiter de Nestorio S. Cyrillus: Οὗτος ὅστις δοκεῖ κατέχειν τὴν Ἐκκλησίαν Κωνσταντινουπόλεως, Iste qui videtur Constantinopolitanam obtinere Ecclesiam, Ep. ad Joan. Antioch. Concil. Eph. p. 375. Non falsas fuisse S. Basilii de utroque illo episcopo suspensiones comprobavit eventus, Ac Neocæsariensis quidem, qualis vir extiterit, perspicui potest ex his quae diximus in *Vita S. Basilii*. Ancyranus videtur insignis haereticus fuisse. Galatiam non recenset Basilium inter provincias suae communionis in ep. 204, n. 7. A Galatis orta sunt quaecunque nefarie anno 375 et 376 sub Vicario Demosthene gesta sunt. v' patet ex epistolis 237 et

239; vixque dubium quin magnam partem earum rerum sustinuerit Ancyranus episcopus, ac numerari debeat inter illos Arianos, qui suam communionem Ancyrae in domibus privatis Eustathio concesserunt, ac perhonorifice ab eo e Galatia accersiti, multa mala toti regioni dederunt.

Epist. 55, p. 149: Ἀγαμία δὲ ἐν τούτῳ ἔχει τὸ σεμνὸν, ἐν τῷ κερυρίσθαι τῆς μετὰ γυναικὸς δι-αγωγῆς. Vita autem caelebs in eo honestatem habet, ut a convictu mulieris separetur. Videntur postrema verba sic etiam reddi posse: ut quis a convictu mulieris separetur.

Epist. 69, pag. 165: Igitur et illius (Marcelli), ut par est, fieri mentionem res praesentes postulant, ut qui occasionem quarunt, occasionem non habeant, dum sani ad tuam se sanctitatem adiungunt, et qui circa veram fidem claudicant, manifesti omnibus sunt. Hujus loci videtur ea esse sententia: Si Marcellus damnetur, nullam occasionem relictum iri his qui occasionem quaerunt: quippe cum futurum sit, ut sani omnes, hoc scrupulo evulso, libenter se cum Athanasio conjungant: qui autem claudicant in fide, nudent se et malam mentem aperiant, si post damnatum Marcellum recusent conjunctionem, cujus hactenus recusandae ansam ex Marcello arripuerant.

Ibidem: Τὰ τῆς καταστάσεως τῶν Ἐκκλησιῶν, verte, quae ad constituendam pacem Ecclesiarum pertinent.

Epist. 76, p. 171: Ἐπιλείποντι δὲ λοιπὸν καὶ ἡ τῶν ἀναγκῶν διάθεσις. Jam defecit rerum necessarium administratio.

Epist. 87, p. 179: Sin minus, saltem contra presbyteros, eosque quotquot idem ac nos sentiunt, id est, saltem contra presbyteros, praesertim si presbyteri illi idem ac nos sentiant.

Epist. 90, p. 182: Οἴκοι εὐκτήριοι, ἔρημοι τῶν ἐκκλησιαζόντων. Verte, Deserta domus orationis, nec quisquam in eis congregatur. Confirmatur haec interpretatio ex his verbis epist. 92, p. 185: Fugiant precationis domos populi saniores, ut impetatus scholas, ac in solitudinibus ad Dominum in caelis inhabitantem cum gemitibus et lacrymis manus tollant.

In hac epistola 92, p. 184: Neque aliud quidquam humanum cogitetis, id est, formidetis. Id enim sonat illud verbum ὑπολογίζασθαι, ut perspicui potest in epist. 97 ad senatum Tyanensem.

Epist. 94, p. 188: Τοὺς παραπέμποντας, deductores. Intelligi possunt jumentorum deductores, sicut intellexit Combefisius.

Epist. 98, p. 191: Hellenius ille Nazianzi peraequator idem esse videtur, ac is de quo Basilius initio epistolae 71.

Epist. 98, p. 192: Hic locus scribendus et interpretandus videtur: Προσδοχῶτο δὲ καὶ ἑτέρα συντυχία, τοῦ αἰδοσιμωτάτου ἐπισκόπου Εὐσταθίου, ἡ καὶ γενομένη ἡμῖν. Expectabatur autem et alius congressus, nempe cum reverendissimo episcopo Eu-

A stathio, quem quidem congressum consecuti sumus. Illud, expectabatur, et quae praecedunt, Erasmus etiam cum episcopis secundae Cappadociae congressuri, referuntur ad initium epistolae, Cum Nicopolim mente animoque ferrer. Alium dicit hunc congressum, quia jam de congressu cum episcopis locutus est.

Epist. 99, p. 193: Quod ait hoc loco Basilius se cum Enstathio iterum disservisse, et Poemenium presbyterum doctrinae suae vehementer adversatum esse; id ita accipi non debet, quasi Poemenius Arianam sententiam aperte defendisset. Nam si impietatem praese tulisset Eustathius, statim illum Basilius missum fecisset. Sed cum ab eo Basilius claram et perspicuam fidei confessionem peteret, Eustathius qui medius esse volebat, ac nec Arianus Catholicis, nec Arianis Catholicis videri, declinare et eludere tentabat quae a Basilio proponebantur: in quo Poemenius operam Eustathio navabat et adversabatur Basilio.

Epist. 104, p. 199: Τοῖς δὲ κατὰ πονοῦμένοις, iis qui quovis tempore affliguntur. Verti posset, iis qui quovis tempore pauperes sunt. Hoc enim verbum sic accipitur in epist. 142, et pluribus aliis locis.

Epist. 117, pag. 209: Ejusmodi ministeriis, id est, gratiarum agendarum officiiis.

Epist. 150, p. 222: Ἐπειδὴ δὲ καὶ εἰς Κέλσιον ἔλθον, καὶ συντυχῶν Γελασίου τινι, πιστὸν αὐτῷ ἐξέθετο, ἦν μόνου ἦν Ἀρείου συγγράφαι, καὶ εἰ τις αὐτοῦ γνήσιος μαθητὴς, etc. Posquam vero et in Ciliciam venit, atque Gelasium quemdam conveniens, eidem fidem exposuit, quam conscribere erat Arii solius, et si quis germanus illius discipulus, etc. Loquitur Basilius sub finem epistolae 124 de eadem fide, quam Gelasio Eustathium ait tradidisse. Patet hanc fidei confessionem ab ipso Eustathio compositam fuisse. Hanc enim componere Basilius solo Ario dignum judicat, et si quis Arii germanus discipulus, qualis erat Eustathius. Idem probat verbum ἐξέθετο, exposuit. Sic enim Basilius de variis formulis, quas Eustathius ad episcopatum evectus ediderat: ὅσας ἐξέθεον πιστεῖς; quot fidei formulas ediderunt? Sed quo consilio hanc fidei confessionem petierit Gelasius; utrum ab Eustathio edoceri voluerit, an ab eo recantari scriptam petitu Basilii formulam, id videtur incertum.

Epist. 158, p. 250: Πρασθείαν τινὰ δὲ ἀνδρῶν ἀξιολόγων, legationem aliquam per viros fide dignos. Melius, per viros auctoritate praeditos.

Epistolae 155, p. 244, titulus sic habet: Ἀνεπιγράφος, ἐπὶ ἀλειπτῇ. Sine inscriptione, causa aliptae. Credo librariorum hunc titulum idcirco apposuisse huic epistolae, quia is ad quem scripta est, hortator erat et alipta eorum qui pro Christi nomine persecutionem patiebantur. Simili sensu Basilius S. Ascholiū ἀλειπτῇν S. Sabae martyris vocat in epist. 164, p. 255.

Epist. 189, p. 276: Neque contradicere hominibus mendacio armatis, malo illo jaculo, quod et per

ipsam veritatem non raro cuspidem adigit. Videntur A
haec illustrari posse ex his verbis epist. 92, num.
2, pag. 185: *Jam quoque et illud mutui belli telum
a quibusdam, defensio videlicet sanæ doctrinæ, exco-
gitatum est: et dum privata odia occultant, pro ve-
ritate se odisse simulant.*

In eadem epistola, p. 277: Totus hic locus sic
etiam videtur scribi et reddi posse: 'Ἀλλὰ καινο-
τομίαν ἡμῖν προφέρουσιν, οὕτως τὸ ἐγκλημα καθ'
ἡμῶν συντιθέντες· τρεῖς ὑποστάσεις ὁμολογούντων
(forte ut in uno codice ὁμολογούντας), μίαν ἀγαθό-
τητα, καὶ μίαν δύναμιν, καὶ μίαν θεότητα λέγειν
ἡμᾶς αἰτιῶνται. Sed novitatem nobis obijciunt, sic
accusationem contra nos instituentes: queruntur
quod, cum tres hypostases confiteamur, unam bonita-
tem, et unam potentiam, et unam divinitatem dicamus.

Et pag. 278: Τίς οὖν ὁ ἡμέτερος λόγος; Malim
reddere: *Quæ est igitur nostra doctrina?*

In eadem epistola, p. 280: Οὕτε ψύχει τὸ πῦρ,
verte, *Nec ignis frigescit.*

Epist. 190, p. 282: Ταῖς μικροπολιταῖς, ἤτοι
μικροχωμαῖς, *Parvis civitatibus, sive parvis pagis.*
Satiùs videtur interpretari, *sive parvis oppidis.*

In eadem epist., p. 285: Inde expectantes ru-
morem; *clarius et accuratius, Venturum illinc ex-
spectantes rumorem.*

Ep. 205, p. 308: Presbyter ille Meletius, qui
hanc pertulit epistolam, idem ministerium exhi-
buit in referenda epistola 226.

Ep. 212, p. 318: Ἐμαθὼν δὲ ὀλίγαις ὕστερον C
ἡμέραις, etc. Ambiguum est et in Græca oratione
et in interpretatione Latina, utrum Basilii paucis
post adventum suum diebus dixerit Hilarium Da-
zimone abiisse, an paucis post adventum Basilii
diebus Hilarius abierit. Magis arridet hic posterior
sensus, magisque videtur consentire cum dolore
quem significat Basilii, quod Hilarium non vide-
rit, cum videre potuisset. Itaque clarius reddi pos-
set: *Quid passum me esse putas, aut quo animo
fuisse, cum Dazimona veni, ac didici facundiam
tuam paucis post adventum meum diebus exiisse?*

Epist. 214, p. 321: Πρὸς πάντας δὲ ἔχειν εὐχό-
μεθα τὴν ἀγάπην, καὶ μάλιστα πρὸς τοὺς οἰκτιροῦς
τῆς πίστεως. Verte: *Charitatem cum omnibus ha-
bere cupimus, et maxime cum domesticis fidei.* Vide D
epist. 205, p. 300, not.

Epist. 217, quæ est canonica tertia, can. 80,
p. 329, not. Quæ ad explicandam sancti Basilii de
trigamis sententiam disseruimus, hoc argumento
confirmari possunt, quod Basilii polygamix toti-
dem annos poenitentix imponat, quot impositi

A trigamis fuerant in canone quarto. Probabile au-
tem non videtur eum dissimili facto parem irro-
gasse poenam, et severiorem non fuisse in quar-
tas nuptias, quam in tertias; cum præsertim sta-
tuat in his rebus servandam esse proportionem,
et prout agitur cum digamis, ita cum trigamis
agendum esse, canone quarto.

Ep. 237, p. 365: Ἀσχοληθεὶς περὶ τὸ στρατό-
πεδον, *Paulisper occupatus circa res militares.* Cum
vox illa, στρατόπεδον, in pluribus aliis sancti Ba-
silii locis aulam imperatoris designet, hoc etiam
loco eundem in sensum accipitur a doctissimo
Cangio. Sed tamen probabilius est Basilium de
exercitu loqui. Nam cum in epistola 215, quæ sub
hiemem anni 375 scripta est, Dorotheo nuntiet
omnia a Constantinopoli usque ad Cappadociam
referta esse hostibus; dubium non est quin aliquis
exercitus adversus illos hostes missus fuerit, isque
Demostheni eas occupationes attulerit, quales par
erat a præfecti vicario sustineri.

Epist. 244, p. 382: Μετὰ ταῦτα τὴν ἐν Νίκῃ τῆς
Θράκης, vertendum, *Deinde eam, quæ Nice in Thra-
cia edita est.* Paulo post illud, τὸ ὁμοούσιον καταπαύ-
σαντες, sic reddi debet, *silentiū indicto Consubstan-
tiali.* Significat enim illa vox Eustathii in Cy-
zicena formula, quæ omnium postrema fuit, de-
crevisse ut Consubstantiale silentio premeretur.
Unde Basilii in hac ipsa epistola n. 5, p. 380,
declarat *condemnatam ab illis esse fidem Ni-
carnam.*

Epist. 252, p. 388, not. Hanc epistolam Ponti
episcopis scriptam fuisse persuasit titulus, *Epi-
scopis Ponticæ diœcesis.* Hoc tamen titulo non ma-
gis Ponti, quam aliarum provinciarum, quæ Cæsa-
reæ parebant, episcopi designantur. Plures enim
provincias complectebatur Pontica diœcesis, ut
probavimus in *Vita sancti Basilii*, cap. 14. Eum-
dem sensum confirmat titulus codicis Harlæani, ἐπι-
σκόποις τῆς διοικήσεως, *episcopis diœcesis.* Quare
verisimile est librariorum, cum episcopos, qui ali-
quandiu consuetudinem veniendi Cæsaream ad
diem festum S. Eupsychii intermiserant, hac epi-
stola ad festum illum diem invitari viderent, id
de episcopis Cæsareæ subjectis intellexisse, et id-
circo hunc titulum apposuisse. Sed tamen cum
certo sciamus sanctum Basilium communionem et
amicitiam episcoporum Ponti caruisse, hanc ad eos
scriptam esse epistolam, si minus ex titulo, saltem
ex dissensione, quam cum S. Basilio habuere,
colligere possumus.

NOTÆ FRONTONIS DUCÆI

IN LIBRUM DE SPIRITU SANCTO.

(Paginæ sunt editionis Garnerianæ, typis grandioribus expressæ.)

Præfixerat hujus libri interpretationi Des. Erasmus epistolam, suspensiones suas sinistras et temerariis exponens conjecturas, quibus partem hujus operis tanquam ab ejus stylo alienam illi abjudicabat: sed quam iniqua sit et insulsa hominis illius censura, pluribus verbis luculentissime ostendit vir clarissimus Jacobus Billius, S. Michaelis in eremo cœnobiarcha, lib. 1, cap. 9, *Sacrarum observationum*, ac leves planeque stuppeas ratiunculas refutat. Primum enim vitio vertit auctori Erasmus, quod interdum ad tragicum cœthurnum ejus oratio intumescat, nunc rursus ad vulgarem sermonem subsidat. Quasi vero non omnibus auctoribus hoc familiare sit, ut cum materia hoc poscit, altius stylum attollant. grandiorique genere dicendi utantur. Nam ut idem Basilios inquit in tractatu *De vera fide*, pag. 251: "Ἄλλο εἶδος λόγου ἐλεγκτικοῦ, καὶ ἄλλο εἶδος λόγου παρακλητικοῦ. Ἄλλη ἀκρότης τῶν ἐν εἰρήνῃ τὴν εὐσέβειαν ὁμολογούντων, καὶ ἄλλοι ἰδρύοντες τὴν πρὸς τὰς ἀντιθέσεις τῆς ψευδωνύμου γνώσεως ἱσταμένους. Deinde quod subinane quiddam habere videatur auctor, velutque ostendet se didicisse, quæ Aristoteles in *Prædicamentis*, et Porphyrius in libello *De quinque vocibus* tradiderunt, idcirco indignum Basilio censet librum, quasi vero cum totius disputationis cardo in exiguarum præpositionum explicatione verteretur, fideique adversarii externæ disciplinæ præsidii abuterentur, eruditissimum virum non decuerit, quo gladio illi per ipsius latus Ecclesiam petebant, eodem ipsos trucidare. Nam de phrasis dissimilitudine, quam causatur in eo, quemadmodum et in secunda Homilia *De jejuniis*, perspicue fallitur: neque enim ullum ejus discrimen agnosci potest. Opponit deinde idem Billius Euthymii Græci auctoritatem, qui Alexii imperatoris ætate floruit, qui in sua Panoplia sæpe librum illum triginta capitulum citat. Addit multo plures multoque antiquiores testes illustrissimus cardinalis Perronius in aureo suo et eximia doctrina referto Examine libri Philippi Mornæi adversus Eucharistiæ sacramentum, nimirum sanctum Hieronymum, in *Catalogo scriptor.*, Theodoretum, dialogo 4, et in *Anathematismorum Cyrilli refutatione*, cap. 5, Damascenum orat. 3 *De imaginibus*, concilium Nicænum II, actione 4, Photium, in *Nomocanone*, Burchardum, in *Decreto*, Zonaram, in *Nomocanone*, Anastasium Nicænum, quæst. 84, Theodorum Balsamonem, in *Nomocan.*, et Nicephorum, lib. XII, c. 20. Postremo inter Ec-

clesiæ catholicæ adversarios is, qui solitus est Erasmus adversus aliorum censuras tueri, in hoc ei se non assentiri testatur in suis adversus illustrissimum cardinalem Baronium, *Exercitationibus* XVI, num. 33; et in eadem, numero 43, eos planissime falli asserit, qui eam partem libri suspectam habent, et Basilii esse negant, in qua de dogmatibus silentio premendis agitur et de arcanis minime divulgandis.

Pag. 2, num. 2: *Quod si stulto*. Hinc subodorari potest lector, quam in Scriptura sacra hospes esset interpretes Batavi, cum hæc duo loca minus fideliter verterit: Prius est Proverbiorum XVII, 29: Ἀνοήτω ἐρωτήσαντι σοφίαν, *Dementi, vel stulto, interroganti sapientiam, sapientia imputabitur*: posterior Isaia III, 1, 2: Κύριος Σαβαώθ ἀφελεῖ ὑπὸ Ἱερουσαλὴμ θαυμαστὸν σύμβουλον, καὶ σοφὸν ἀρχιτέκτονα, καὶ συνετὸν ἀκροατὴν, *Dominus exercituum auferet de Hierusalem admirabilem consiliarium, et sapientem architectum, et prudentem auditorem*. At Erasmus verterat: *Sapientem auscultatorem, quem propheta admirando consultori comparat*. Non igitur auditorem æquat consiliario, vel cum eo confert, sed in oratione sua simul enumerat inter eos viros eximios, quos ab Hierusalem Deus auferet.

Pag. 9, num. 12: *Carnem Dei*. Insignem huic locum dum verteret Erasmus, insignem oscitantiam suam ostendit, seque tenuiter admodum in Patrum lectione versatum esse, ut qui non didicisset olim Theodoretum in *Reprehensione anathematismorum Cyrilli*, qui tam celebres in concilio Ephesino fuerunt, hoc loco abusum esse. Vertit igitur: *Ut ostenderet carnem in Christo divinæ naturæ unitam ex humano liquore concretam fuisse*? Atqui φύραμα hic non liquorem, sed massam vel conspersionem significat, ut Roman. IX, 21: Ἐκ τοῦ αὐτοῦ φύραματος, *Ex eadem massa*; et Rom. XI, 16: Εἰ δὲ ἀπαρχὴ ἁγία, καὶ τὸ φύραμα: ubi Erasmus ipse vertit, *Quod si primitiæ sanctæ, sancta est conspersio*. At θεοφόρος σὰρξ dicitur Christi corpus, ut antea in psalmum XXXIX, p. 296: ὁπίδημα δὲ τῆς θεότητος ἡ θεοφόρος σὰρξ, *Divinitatis autem calceamentum est caro Deum ferens*; et in II cap. Isaia, pag. 875: Ἀπὸ τοῦ σκοπευτηρίου γενομένην, ἀπὸ τῆς σαρκὸς θεοφόρου, *A specula exortam, a carne quæ gestavit Deum*. Carnem Christi θεοφόρον appellat, non hominem Christum, ut falso citavit Theodoretus in *Reprehensione anathematismi quinti* pag. 558 edit. Romanæ, parte III concilii Ephesini: Τῶν δὲ φύσεων τὴν διαφοράν γνωρίζομεν, καὶ

τὸν θεοφόρον δὲ ἀνθρώπων ὡς πολλοῖς τῶν ἁγίων Πα-
τέρων εἰρημένον οὐ παρατούμεθα. ὧν εἷς ὁ μέγας
Βασίλειος ἐν τῷ πρὸς Ἀμφιλόχιον περὶ τοῦ ἁγίου
Πνεύματος λόγῳ τοῦτω χρησάμενος τῷ ὀνόματι, καὶ
ἐν τῇ πεντηχοστῷ ἐνάτῳ φάλμῳ ἐρμηνεύει. *Natu-*
rarum autem differentiam agnoscimus, et deiserum
hominem, sicut a multis sanctis Patribus dictus est,
non devitamus: quorum unus magnus ille Basilius
in sermone de sancto Spiritu ad Amphilochem hoc
usus est nomine, et in Explanazione quinquagesimi
noni psalmi. Atqui non parvum est discrimen inter
hominem et carnem. Nam, ut inquit illustrissimus
cardinalis Bellarminus, lib. III De Christo, cap. 8,
homo personam significat, ut etiam Deus; caro au-
tem non personam, sed naturam, vel potius partem
naturæ humanæ significat. Quare homo deiser non
recte dicitur de Christo, quasi duæ sint in eo per-
sonæ, homo et Deus, sed caro deifera dicitur a
Basilio, quia sunt duæ naturæ, caro et deitas. At
sanctus Ignatius dicitur θεοφόρος, quemadmodum
et sanctus Cyrillus ait propheta dici posse θεοφό-
ρους, quod templum sint Spiritus sancti, et Cle-
mens Alexandrinus, 1 Strom., p. 318: Θεὸς ἄρα ὁ
γνωστὶκός, καὶ ἥδη ἅγιος, θεοφορῶν καὶ θεοφορού-
μενος. Divinus ergo est, qui cognitione præditus, et
jam sanctus, qui Deum fert, et fertur a Deo. Ita ma-
lim vertere, quam Qui Deo afflat, et afflatur. Et Gre-
gorius Nazianz., or. XXXVII, pag. 609: Ὡς τις τῶν
μικρῶν πρόσθεν θεοφόρων ἐπιλοσόφησεν. Ut quispiam
divino numine afflatus non ita pridem philosopha-
tus est.

Pag. 21, num. 25: *Adversariis et inimicis.* Hæc
adjecimus Erasmanæ versioni, quod et Regius II
et Angl. adderent Basiliensi, τοῖς ἐναντίοις καὶ
ἐχθροῖς τῆς ὑγιαίνουσας διδασκαλίας. Paulo post
immutavimus illud, *Sicut solent æris alieni debito-*
res, qui sane cordati sunt. Nam εὐγνώμονες sunt
bonæ fidei debitores, non qui cordati sunt, id est,
qui bona fide agnoscunt se debere persolvere.
Joan. Chrysostomus, homil. 5 *De penitentia*,
p. 686: Πρόσχε πῶς ὁ χρεώστης εὐγνώμων περὶ τὸν
δαψίσαντα. *Attende quam sit bonæ fidei debitor sene-*
ratori; et tractatu De Susanna pridem a nobis vul-
gato: Ἐχομεν ὑμῖν εὐγνώμονες ὀφειλέται τοῦ λόγου,
οὐχ ὅσον ὀφειλομεν πληροῦντες, ἀλλ' ὅσον ἔχομεν
ἀποδιδόντες. Bonæ fidei vobis debitores sermonis ad-
venimus, non ut quantum debemus exsolvamur: sed
ut quantum in nostra situm est potestate, reddamus.
Cæterum, ut ait doctissimus Billius, hæc ironice legi
debent: neque enim debitores illi bonæ fidei sunt,
qui nisi syngraphis suis urgeantur, debita non
agnoscunt. In fine capitis additum est verbum χρα-
τῆσαι post vocem βαπτίσματος, quamobrem ita in
versione scribendum, *In baptismo receperunt,*
retineant. Ibidem pro τῆς δόξης ἀποπληρώσει in
Anglic. legebatur τῆς δοξολογίας ἀποπληρ. At Re-
gius II receptam lectionem retinebat.

Pag. 27, n. 53: *Nam Dei et hominum mediatorem.*
Cornarii versionem hic malim amplecti, sic ad ver-

bum Græca referentem: Mediatorem enim Dei et
hominum per seipsum tum præfigurabat in ministe-
rio legis. Paulo post scripsimus, in manu mediato-
ris, ut est in Vulgata, ad Galatas III, 19, non ut
Erasmus ediderat: In manu sequestri videlicet Mosi
juxta provocationem populi; sed in ipsa Novi Testa-
menti versione magis ei placuerat vox intercessoris,
quam tamen reprehendit Beza, quod Latinis dicatur
intercessor, qui se medium velut injiciens obstat
iis, quæ geruntur. Tum addit Castellionem ma-
luisse sequestrem interpretari, quo vocabulo usus
est interdum Tertullianus, sed cum de Christo agi-
tur, quod et ipsum nollet sine commoda expositio-
ne imitari: at ipsi vocem internuntii cæteris præ-
tulit, non ut innovaret vocabulum theologorum au-
ribus familiare, sed ut Mosem a Christo distingue-
ret. Inepta plane ratio, quasi sapientior velit
Apostolo videri, qui cum de Mose et de Christo
loquitur, ἀδιαφόρως utitur voce μεσίτου, Mediato-
ris; cur igitur, cum de Mose agitur, μεσίτου, inter-
nuntii, et cum de Christo, μεσίτου, Mediatoris,
vocem usurpabit? Sane quidem Hilarius, Ambro-
sius, Hieronymus et Augustinus passim non ven-
rentur apostolorum loca, in quibus voce μεσίτου
utuntur, Mediatoris voce exprimere, sive de Christo
fiat mentio, sive de aliis. Et Tertullianus cum se-
questrem dixisset de Christo loquens in libro De
resurrectione carnis, Sequester Dei et hominum
appellatus ex utriusque partis deposito commisso
sibi, visus non est dictionem illam soli Christo re-
servare, cum sequestri notio tam honorifica non
sit, et apud gentiles jureconsultos pro eo sumatur,
apud quem plures rem eam, de qua controversia
est, deponunt: idem etiam Tertullianus, lib. De
patientia, cap. 15: Adeo satis idoneus patientiæ se-
quester Deus: ubi de Redemptore non agitur. De-
nique πρόσκλησιν habuit Basiliensis editio et ms.
H, non πρόσκλησιν, ideo delevi provocationem. Sub
finem capituli hujus immutavimus illam clausulam,
Τί οὖν πρὸς τοῦτοις ἔτι; Quid igitur attinet his ali-
quid addere, in quibus abunde multæ sunt objectio-
num dissolutiones? Nec aliter Cornarius, quasi hoc
vellet Basilius, superioribus nihil addi posse, quæ
rationem indicent multas hæreticorum objectiones
dissolvendi: at in Regio H hæc inchoabant cap. 15,
quasi dicat auctor: Quas alias responsiones affe-
rent hæretici, quibus Catholicorum firmamenta
destruant? Admodum enim abundant solutionibus:
tum novas subjicit.

Pag. 54, n. 66: *Cum conficitur.* Erasmus edide-
rat, *cum ostenditur panis;* unde occasionem arri-
puerunt novatores, ut istum locum objicerent,
dum contendunt Eucharistiam, dum populo osten-
ditur, esse panem, et consecrationem verbis Chri-
sti non fieri, cum invocatio fiat post Christi ver-
borum pronuntiationem. Sed omnino certum est
hic ἀνάδειξιν non significare ostensionem, quæ po-
pulo fiat, cum dicantur, dum ea sit, pronuntiar
verba μεγάλην ἔχοντα πρὸς τὸ μυστήριον λόγόν, Quæ

multum momenti habent ad mysterium : at in Ec-
clesia Græca non ostenditur, neque attollitur
adorandum Christi corpus nisi post consecratio-
nem, cum dicitur paulo ante communionem, Τὰ
ἅγια τοῖς ἁγίοις, Sancta sanctis. Significat ergo con-
secrationem et oblationem Eucharistiæ, quasi ἐπὶ
ἀναδείξει idem valeat, quod cum conficitur vel con-
secratur panis Eucharistiæ. Nam ἀναδεικνύειν sonat
idem quod efficere, ut pluribus exemplis confirmat
Budeus ex Gregorio Nazianzeno citans orat. in
nonam Dominicam, pag. 699 : Τελευταῖος ὁ ἀνθρώ-
πος ἀνεδείχθη, Postremus homo creatus est. Et in
Annotationibus in Pandectas idem verbo Latino,
Designo, tribuit, ut ostendere valeat et patrare,
quemadmodum et II ad Tim. iv, 14 : Ἀλέξανδρος
ὁ χαλεπὸς πολλὰ μοι κακὰ ἐνεδείξατο, Alexander
avarus multa mala mihi ostendit. Sic et ipsa Ba-
siliæ Liturgia, dum orat sacerdos, petit a Deo, Ἀγιά-
σαι καὶ ἀναδείξαι τὸν μὲν ἄρτον τοῦτον αὐτὸ τὸ τί-
μιον σῶμα τοῦ Κυρίου, Ut sanctificet et efficiat hunc
quidem panem ipsum pretiosum corpus Domini. Nam
et ita e Syriaco vertit Andreas Mazius in eadem
Liturgia Basilii, Et efficiat panem istum corpus glo-
riosum Domini. Et in Liturgia S. Jacobi, Ἰνα
ἀγιάσῃ, καὶ ποιήσῃ τὸν μὲν ἄρτον τοῦτον σῶμα τοῦ
Χριστοῦ. Et in ea Chrysostomi ποιήσων τὸν ἄρτον
τοῦτον τίμιον σῶμα τοῦ Χριστοῦ. Postremo apud
Clementem, lib. viii, c. 17, Constitutionum apost.,
in eadem formula consecrationis, ὅπως ἀποφῇν
τὸν ἄρτον τοῦτον σῶμα τοῦ Χριστοῦ, Ut efficiat pa-
nem hunc corpus Christi. In veteri etiam interpre-
tatione apud Burchardum, in Dēcreto, libro De uni-
versa Ecclesia, cap. 223, hic Basilii locus ita ver-
titur : Quæ enim Scriptura salutiferæ crucis signa-
culo fideles docuit insigniri ? Quæ multifariam
digesta super panem et calicem proluxa orationis
et consecrationis verba commendavit ? Apud Gratia-

num autem sic legitur : Verba invocationis, cum
panis Eucharistiæ et calix benedictionis offertur,
quis ex sanctis Patribus scripta nobis reliquit ? Hæc
et alia ejusmodi colligebamus ad tuendam versio-
nis hujus emendationem in Elencho errorum Phi-
lippi Mornæi, cap. 1, lib. v, a nobis vernacula lin-
gua edito ante annos xviii ; quod ideo moneo,
ne quis forte existimet hæc a nobis fuisse decerpta
e novis Exercitationibus Isaaci Casauboni, exer-
cit. 16, num. 33, cui cum talia multa illustrissi-
mus cardinalis Perronius loca Patrum indicasset,
cum illi, tum nobis sæpe professus erat, se de
sanctissimi Eucharistiæ sacramenti veritate cum
Ecclesia Romana sentire, ac fidem dederat se Cal-
vinianis erroribus nuntium proximis feriis Pente-
costes remissurum ; sed nimirum aliquando et co-
lum et animum mutant, qui trans mare currunt :
utinam non cælos et animas sæpe numero perdant.
Hic ego tamen facere non possum, quin mirari me
tester ac miserari hominis cæcitatem et inconstan-
tiam, qui cum ad hujus illustrationem loci tam
multa Patrum testimonia congressisset, ex quibus
constat illos existimasse Christi verba ex evange-
listarum libris deprompta pronuntiari debere cum
Eucharistia consecratur, Spiritum sanctum invo-
cari, et alias sacræ formulæ voces proferri, quas
Liturgiæ Græcæ Latinæque præscribunt : tamen
in templum a mûseo discedens in verba Calvini
juraret, ordinem administrationis sacramentorum
ab eo traditum observaret, qui omnia illa pro ma-
gicis incantationibus habet, nec ullas evangelista-
rum voces proferri sinit, sed una cum pane et ca-
lice promissiones fidelibus offerri, non ulla de-
murmurari verba præter vivam prædicationem, quæ
auditores ædificet, nec aliud præscribit lib. iv In-
stitut., c. 17, num. 39.

Plures Ducæi notas omisimus, quia minus necessariæ videbantur.

S. BASILII MAGNI EPISTOLARUM

ORDO NOVUS CUM ANTEA VULGATO COMPARATUS.

Ordo novus.	Ordo vetus.	Ordo novus	Ordo vetus.
I	165. Eustathio philosopho.	XLIX	408. Arcadio episcopo.
II	1. Basilius Gregorio.	L	409. Innocentio episcopo.
III	173. Candidiano.	LI	86. Bosporio episcopo.
IV	169. Olympio.	LII	300. Ad canonicas.
V	188. Ad Nectarium consolatoria.	LIII	76. Chorepiscopis.
VI	189. Nectarii conjugii consolatoria.	LIV	181. Chorepiscopis.
VII	2. Gregorio sodali.	LV	198. Paregorio presbytero.
VIII	141. Apologia de secessu ad Cæsarienses, et de fide pertractatio.	LVI	354. Pergamio.
IX	41. Maximo philosopho.	LVII	56. Meletio episcopo Antiochiæ.
X	175. Ad viduam.	LVIII	44. Gregorio fratri.
XI	239. Sine inscriptione, amicitiae ergo.	LIX	46. Gregorio patruo.
XII	171. Olympio.	LX	45. Gregorio patruo.
XIII	172. Olympio.	LXI	47. Athanasio Alexandriae episcopo.
XIV	49. Gregorio sodali.	LXII	185. Ecclesiae Parnassi consolatoria.
XV	415. Arcadio comiti Privatarum.	LXIII	371. Principali Neocæsareae,
XVI	168. Adversus Eunomium haeticum.	LXIV	350. Hesychio.
XVII	384. Origeni.	LXV	363. Atarbio.
XVIII	211. Macario et Joanni.	LXVI	48. Athanasio episcopo Alexandriae.
XIX	3. Gregorio sodali.	LXVII	50. Athanasio episcopo Alexandriae.
XX	83. Leontio sophistæ.	LXVIII	57. Meletio episcopo Antiochiæ.
XXI	375. Leontio sophistæ.	LXIX	52. Athanasio episcopo Alexandriae.
XXII	441. De perfectione vitae monasticæ.	LXX	220. Sine inscriptione, de synodo.
XXIII	383. Commendatitia ad monachum.	LXXI	53. Gregorio Basilio.
XXIV	54. Athanasio Athanasii episcopi Ancyrae patri.	LXXII	351. Hesychio.
XXV	53. Athanasio episcopo Ancyrae.	LXXIII	388. Callistheni.
XXVI	562. Casario Gregorii fratri.	LXXIV	379. Martiniano.
XXVII	6. Eusebio episc. Samosatorum.	LXXV	361. Aburgio.
XXVIII	62. Ecclesiae Neocæsariensi consolatoria.	LXXVI	331. Sophronio Magistro.
XXIX	67. Ecclesiae Ancyrae consolatoria.	LXXVII	226. Sine inscriptione, de Thersio.
XXX	7. Eusebio episcopo Samosatorum.	LXXVIII	215. Sine inscriptione, pro Elpidio.
XXXI	267. Eusebio episcopo Samosatorum.	LXXIX	308. Eustathio episcopo Sebastiae.
XXXII	84. Sophronio Magistro.	LXXX	49. Athanasio Alexandriae episcopo.
XXXIII	358. Aburgio.	LXXXI	319. Innocentio episcopo.
XXXIV	5. Eusebio episcopo Samosatorum.	LXXXII	51. Athanasio episcopo Alexandriae.
XXXV	236. Sine inscriptione, pro Leontio.	LXXXIII	427. Censitori.
XXXVI	228. Sine inscriptione, auxilii causa.	LXXXIV	389. Praesidi.
XXXVII	248. Sine inscriptione, causa illius qui secum fuerat enutritus.	LXXXV	305. De cavendo iurejurando.
XXXVIII	43. Gregorio fratri de discrimine essentiae et hypostasis.	LXXXVI	179. Praeposito.
XXXIX	206. Julianus Basilie.	LXXXVII	340. Sine inscriptione, de iisdem rebus.
XL	207. Julianus Basilio.	LXXXVIII	243. Sine inscriptione, causa exactoris pecuniarum.
XLI	208 et 209. Basilius Juliano.	LXXXIX	273. Meletio episcopo Antiochiæ.
XLII	1. Ad Chilonem discipulum suum.	XC	61. Sanctissimis fratribus ac episcopis occidentalibus.
XLIII	2. Admonitio ad iuniores.	XCI	324. Valeriano Illyricorum episcopo.
XLIV	3. Ad monachum lapsum.	XCII	69. Ad Italos et Gallos.
XLV	4. Ad monachum lapsum.	XCIII	289. Ad Cæsariam patriciam de communione.
XLVI	5. In virginem lapsum.	XCIV	372. Heliae rectori provinciae.
XLVII	4. Gregorio sodali.	XCV	261. Eusebio episcopo Samosatorum.
XLVIII	254. Eusebio episcopo Samosatorum.	XCVI	332. Sophronio Magistro.

<i>Ordo novus.</i>	<i>Ordo vetus.</i>
XCVII	68. Senatui Tyanorum.
XCVIII	259. Eusebio episcopo Samosato- rum.
XCIX	187. Terentio comiti.
G	256. Eusebio episcopo Samosato- rum.
CI	202. Consolatoria.
CII	183. Civibus Satalenis.
CIII	296. Satalensibus.
CIV	279. Modesto præfecto.
CV	301. Diaconissis Terentii comitis filiabus.
CVI	407. Militi.
CVII	287. Julittæ viduæ.
CVIII	288. Tutori hæredum Julittæ.
CIX	422. Helladio comiti.
CX	277. Modesto præfecto.
CXI	276. Modesto præfecto.
CXII	164. Andronico duci.
CXIII	203. Presbyteris Tarsensibus.
CXIV	204. Cyriaco Tarsi commoranti.
CXV	87. Ad Simpliciam hæreticam.
CXVI	174. Firmino.
CXVII	234. Sine inscriptione, pie ac re- ligiosæ exercitationis causa.
CXVIII	318. Jovino episcopo Perrhes.
CXIX	307. Eustathio episcopo Sebastie.
CXX	58. Meletio episcopo Antiochiæ.
CXXI	195. Theodoto episcopo Nicopoli- tano.
CXXII	315. Pœmenio episcopo Satalo- rum.
CXXIII	345. Urbicio monacho.
CXXIV	328. Theodoro.
CXXV	78. Exemplar fidei a sanctissimo Basilio dictatæ, cui sub- scripsit Eustathius Sebastie episcopus.
CXXVI	364. Atarbio.
CXXVII	255. Eusebio episcopo Samosato- rum.
CXXVIII	265. Eusebio episcopo Samosato- rum.
CXXIX	59. Meletio episcopo Antiochiæ.
CXXX	196. Theodoto episcopo Nicopoli- tano.
CXXXI	382. Olympio.
CXXXII	315. Abramio episcopo Batnorum.
CXXXIII	320. Petro episcopo Alexandriæ.
CXXXIV	341. Pœonio presbytero.
CXXXV	167. Diodoro Antiochiæ presby- tero.
CXXXVI	257. Eusebio episcopo Samosato- rum.
CXXXVII	366. Antipatro.
CXXXVIII	8. Eusebio episcopo Samosato- rum.
CXXXIX	71. Alexandrinis.
CXL	60. Ecclesiæ Antiochenæ.
CXLI	262. Eusebio episcopo Samosato- rum.
CXLII	418. Numerario Præsidentum.
CXLIII	419. Alteri Numerario.
CXLIV	420. Tractatori Præsidentum.
CXLV	253. Eusebio episcopo Samosato- rum.
CXLVI	268. Antiocho.
CXLVII	356. Aburgio.
CXLVIII	376. Trajano.
CXLIX	377. Trajano.
CL	392. Amphilochio Heraclidæ no- mine.
CLI	81. Eustathio Archiatro.
CLII	374. Victori exercitus duci.
CLIII	428. Victori ex-consuli.

*Ordo
novus.*

CLIV.

CLV

CLVI

CLVII

CLVIII

CLIX

CLX

CLXI

CLXII

CLXIII

CLXIV

CLXV

CLXVI

CLXVII

CLXVIII

CLXIX

CLXX

CLXXI

CLXXII

CLXXIII

CLXXIV

CLXXV

CLXXVI

CLXXVII

CLXXVIII

CLXXIX

CLXXX

CLXXXI

CLXXXII

CLXXXIII

CLXXXIV

CLXXXV

CLXXXVI

CLXXXVII

CLXXXVIII

CLXXXIX

CXC

CXCI

CXCH

CXCH

CXCI

CXCV

CXCVI

CXCVII

CXCIX

CC

CCI

CCII

CCIII

CCIV

CCV

CCVI

CCVII

CCVIII

CCIX

CCX

CCXI

*Ordo
vetus.*337. Ascholio episcopo Thessalo-
nicensi.241. Sine inscriptione, causa ali-
piæ.

342. Evagrio presbytero.

270. Antiocho.

271. Antiocho.

387. Eupaterio et filiz.

197. Diodoro.

393. Amphilochio ordinato epi-
scopo.258. Eusebio episcopo Samosato-
rum.

378. Jovino comiti.

338. Ascholio episcopo Thessalo-
nicæ.339. Ascholio episcopo Thessalo-
nicæ.251. Eusebio episcopo Samosato-
rum.252. Eusebio episcopo Samosato-
rum.269. Antiocho presbytero fratris
Eusebii filio, qui cum pa-
truo exsulante versabatur.

412. Gregorio Basilis.

414. Glycerio.

413. Gregorio sodali.

335. Sophronio episcopo.

302. Theodoræ canonice.

283. Ad viduam.

410. Magneniano comiti.

394. Amphilochio episcopo Iconii.

354. Sophronio Magistro.

360. Aburgio.

380. Ariuthæo.

353. Sophronio Magistro, in Eu-
mathii gratiam.

316. Otreio Meletines.

266. Presbyteris Samosatensibus.

294. Samosatorum Senatui.

306. Eustathio Himmeriæ epi-
scopo.

310. Theodoto episcopo Berœæ.

215. Antipatro Præsidi.

214. Antipater Basilio.

1. Amphilochio de canonibus.

80. Eustathio medico.

406. Amphilochio episcopo Iconii.

398. Amphilochio episcopo Iconii.

329. Sophronio Magistro.

369. Meletio Archiatro.

368. Zoilo.

312. Euphronio episcopo Coloniz
Armeniz.

359. Aburgio.

55. Ambrosio episcopo Mediola-
nensi.265. Eusebio episcopo Samosato-
rum.

2. Amphilochio de canonibus.

397. Amphilochio Iconii episcopo.

402. Amphilochio Iconii episcopo.

396. Amphilochio Iconii episcopo.

77. Maritimis episcopis.

75. Ad Neocesarienses.

322. Elpidio episcopo.

348. Elpidio episcopo consolato-
ria.

65. Ad clericos Neocesarienses.

281. Eulancio.

227. Sine inscriptione, defensionis
causa.

64. Ad Primores Neocesareæ.

170. Olympio.

Ordo novus.	Ordo vetus.	Ordo novus.	Ordo vetus.
CCXII	570. Hilario.	CCLXIII	74. Occidentalibus.
CCXIII	242. Sine inscriptione, viri pii causa.	CCLXIV	526. Barsæ Edessæ episcopo exsu- lanti.
CCXIV	519. Terentio comiti.	CCLXV	293. Eulogio, Alexandro et Harpo- cratiioni Egypti episcopis exsulibus.
CCXV	250. Dorotheo presbytero.	CCLXVI	521. Petro episcopo Alexandriae.
CCXVI	272. Meletio Antiochiæ episcopo.	CCLXVII	527. Barsæ Edessæ episcopo exsu- lanti.
CCXVII	5. Amphilochio de canonibus.	CCLXVIII	9. Eusebio exsuli.
CCXVIII	403. Amphilochio Iconii episcopo.	CCLXIX	186. Ad conjugem Arinthæ ducis consolatoria.
CCXIX	280. Clero Samosatensi.	CCLXX	244. Sine inscriptione, de raptu.
CCXX	299. Berœæis.	CCLXXI	11. Eusebio sodali commendatitia pro Cyriaco presbytero.
CCXXI	298. Berœæis.	CCLXXII	530. Sophronio Magistro.
CCXXII	297. Ad Chalcedenses.	CCLXXIII	216. Sine inscriptione, pro Hera.
CCXXIII	79. Adversus Eustathium Seba- stenum.	CCLXXIV	416. Himerio Magistro.
CCXXIV	545. Genethlio presbytero.	CCLXXV	217. Sine inscriptione, pro Hera.
CCXXV	385. Demostheni, aliorum episco- porum nomine.	CCLXXVI	565. Harmatio magno.
CCXXVI	73. Monachis suis.	CCLXXVII	42. Maximo Scholastico.
CCXXVII	292. Clericis Coloniensibus conso- latoria.	CCLXXVIII	425. Valeriano.
CCXXVIII	290. Coloniæ Magistratibus.	CCLXXIX	274. Modesto præfecto.
CCXXIX	193. Clericis Nicopolitanis.	CCLXXX	275. Modesto præfecto.
CCXXX	194. Magistratibus Nicopolitanis.	CCLXXXI	278. Modesto præfecto.
CCXXXI	595. Amphilochio Iconii episcopo.	CCLXXXII	336. Ad episcopum.
CCXXXII	404. Amphilochio Iconii episcopo.	CCLXXXIII	284. Ad viduam.
CCXXXIII	599. Amphilochio qui eum consu- luerat.	CCLXXXIV	504. Ad Censitorem, causa mona- chorum.
CCXXXIV	400. Eidem ad aliam quæstionem responsio.	CCLXXXV	229. Sine inscriptione, ut patrocini- um ecclesiæ conciliet.
CCXXXV	401. Eidem ad aliam quæstionem responsio.	CCLXXXVI	417. Commentariensi.
CCXXXVI	391. Eidem Amphilochio.	CCLXXXVII	245. Sine inscriptione, contra ul- tores.
CCXXXVII	264. Eusebio episcopo Samosato- rum.	CCLXXXVIII	246. Sine inscriptione, contra ul- tores.
CCXXXVIII	191. Nicopolitanis presbyteris.	CCLXXXIX	249. Sine inscriptione, de muliere afflicta.
CCXXXIX	10. Eusebio episcopo Samosato- rum.	CCXC	325. Nectario.
CCXL	192. Nicopolitanis presbyteris.	CCXCI	340. Timotheo chorepiscopo.
CCXLI	260. Eusebio episcopo Samosato- rum.	CCXCII	586. Palladio.
CCXLII	182. Occidentalibus.	CCXCIII	166. Juliano.
CCXLIII	70. Ad episcopos Italos et Gallos, de perturbatione ac confu- sione Ecclesiarum.	CCXCIV	210. Festo et Magno.
CCXLIV	82. Patrophilo Aegensis Ecclesiæ episcopo.	CCXCV	295. Monachis.
CCXLV	309. Theophilo episcopo.	CCXCVI	285. Viduæ.
CCXLVI	66. Nicopolitanis.	CCXCVII	286. Viduæ.
CCXLVII	190. Nicopolitanis.	CCXCVIII	253. Sine inscriptione, causa pæ- viri.
CCXLVIII	405. Amphilochio Iconii episcopo.	CCXCIX	352. Censitori.
CCXLIX	258. Sine inscriptione, viri pii causa.	CCC	201. Patri scholastici cuiusdam fato functi consolatoria.
CCL	85. Patrophilo Aegensis Ecclesiæ episcopo.	CCCI	346. Maximo consolatoria.
CCLI	72. Evæsenis.	CCCII	347. Uxori Brisonis consolatoria.
CCLII	291. Ponticæ diocesis episcopis.	CCCIII	425. Comitibus Privatarum.
CCLIII	199. Presbyteris Antiochiæ.	CCCIV	357. Aburgio.
CCLIV	311. Pelagio episcopo Laodiceæ Syriæ.	CCCV	232. Sine inscriptione, causa viro- rum quorundam virtute cla- rorum.
CCLV	314. Vito Carrhorum episcopo.	CCCVI	424. Principali Sebastia.
CCLVI	200. Desideratissimis et religio- sissimis fratribus compre- sbyteris Acacio, Aetio, Paulo, et Silvano, et Silvino et Lu- cio diaconis et cæteris fratri- bus monachis, Basilius epi- scopus.	CCCVII	247. Sine inscriptione.
CCLVII	305. Ad monachos ab Arianis vexa- tos.	CCCVIII	253. Sine inscriptione, patrocini- causa.
CCLVIII	525. Epiphania episcopo.	CCCIX	250. Sine inscriptione, pro egeno.
CCLIX	184. Palladio et Innocentio mona- chis.	CCCX	257. Sine inscriptione, pro cogna- tis.
CCLX	317. Optimo episcopo.	CCCXI	421. Principali.
CCLXI	65. Sozopolitanis.	CCCXII	426. Censitori.
CCLXII	344. Urbicio monacho.	CCCXIII	335. Censitori.
		CCCXIV	251. Sine inscriptione, pro famulo.
		CCCXV	218. Sine inscriptione, pro propin- qua.
		CCCXVI	219. Sine inscriptione, pro divexato.
		CCCXVII	222. Sine inscriptione, pro egeno. Basili, carens titulo, pro con- terraneo.
		CCCXVIII	

Ordo novus.	Ordo vetus.	Ordo novus.	Ordo vetus.
CCCXIX	Similiter pro hospite.	CCCXLII	149. Basilius Libanio.
CCCXX	221. Sine inscriptione, salutandi gratia.	CCCXLIII	150. Libanius Basilio.
CCCXXI	212. Thecla.	CCCXLIV	151. Basilius Libanio.
CCCXXII	223. Sine inscriptione, ut cum amico Pascha celebret.	CCCXLV	152. Libanius Basilio.
CCCXXIII	355. Philagrio Arceno.	CCCXLVI	153. Libanius Basilio.
CCCXXIV	375. Pasinico medico.	CCCXLVII	154. Libanius Basilio.
CCCXXV	381. Magniniano.	CCCXLVIII	155. Basilius Libanio.
CCCXXVI	224. Sine inscriptione, admonitionis causa.	CCCXLIX	156. Libanius Basilio.
CCCXXVII	225. Sine inscriptione, exhortatoria.	CCCL	157. Basilius Libanio.
CCCXXVIII	367. Hyperechio.	CCCLI	158. Basilius Libanio.
CCCXXIX	282. Phalerio.	CCCLII	159. Libanius Basilio.
CCCXXX	176. Sine inscriptione.	CCCLIII	160. Basilius Libanio.
CCCXXXI	240. Sine inscriptione.	CCCLIV	161. Libanius Basilio.
CCCXXXII	177. Alia sine inscriptione.	CCCLV	162. Libanius Basilio.
CCCXXXIII	178. Notario.	CCCLVI	163. Basilius Libanio.
CCCXXXIV	180. Librario.	CCCLVII	Libanius Basilio.
CCCXXXV	142. Basilius Libanio.	CCCLVIII	Libanius Basilio.
CCCXXXVI	143. Libanius Basilio.	CCCLIX	Basilius Libanio.
CCCXXXVII	144. Basilius Libanio.	CCCLX	205. Ex epistola ad Julianum Apostatam.
CCCXXXVIII	145. Libanius Basilio.	CCCLXI	Apolinario.
CCCXXXIX	146. Basilius Libanio.	CCCLXII	Basilio Apolinarius.
CCXXL	147. Libanius Basilio.	CCCLXIII	Apolinario.
CCXXLI	148. Libanius Basilio.	CCCLXIV	Basilio Apolinarius.
		CCCLXV	Basilius magno imperatori Theodosio.
		CCCLXVI	Urbicio monacho.

S. BASILII MAGNI EPISTOLARUM

ORDO ANTEA VULGATUS AD NOVUM REDUCTUS.

Ordo vetus.	Ordo novus.	Ordo vetus.	Ordo novus.
1. XLII	Ad Chilonem discipulum suum.	41. IX	Maximo Philosopho.
2. XLIII	Admonitio ad juniores.	42. CCLXXXVII	Maximo Scholastico.
3. XLIV	Ad monachum lapsum.	43. XXXVIII	Gregorio fratri de discrimine essentie et hypostasis.
4. XLV	Ad monachum lapsum.	44. LVIII	Gregorio fratri.
5. XLVI	In virginem lapsum.	45. LX	Gregorio patruo.
1. CLXXXVIII	Amphilochio de canonibus.	46. LIX	Gregorio patruo.
2. CXCIX	Amphilochio de canonibus.	47. LXI	Athanasio Alexandriae episcopo.
3. CCXVII	Amphilochio de canonibus.	48. LXVI	Athanasio episcopo Alexandriae.
Ejusdem ex alia epistola ad Amphilochium de differencia ciborum CCXXXVI.		49. LXXX	Athanasio Alexandriae episcopo.
1. II	Basilius Gregorio.	50. LXVII	Athanasio episcopo Alexandriae.
2. VII	Gregorio sodali.	51. LXXXII	Athanasio episcopo Alexandriae.
3. XIX	Gregorio sodali.	52. LXIX	Athanasio episcopo Alexandriae.
4. XLVII	Gregorio sodali.	53. XXV	Athanasio episcopo Ancyrae.
5. XXXIV	Eusebio episcopo Samosatensium.	54. XXIV	Athanasio Athanasii Ancyrae patri.
6. XXVII	Eusebio episcopo Samosatensium.	55. CXCVII	Ambrosio episcopo Mediolanensi.
7. XXX	Eusebio episcopo Samosatensium.	56. LVII	Meletio episcopo Antiochie.
8. CXXXVIII	Eusebio episcopo Samosatensium.	57. LXVIII	Meletio episcopo Antiochie.
9. CCLXVIII	Eusebio exsuli.	58. CXX	Meletio episcopo Antiochie.
10. CCXXXIX	Eusebio episcopo Samosatensium.	59. CXXIX	Meletio episcopo Antiochie.
11. CCLXXI	Eusebio sodali commendatitia pro Cyriaco presbytero.	60. CXL	Ecclesiae Antiochena.
49. XIV	Gregorio sodali.		
33. LXXI	Gregorio Basilius.		

Ordo
vetus.

61. XC Sanctissimis fratribus ac episcopis occidentalibus.
 62. XXVIII Ecclesiae Neocæsariensi consolatoria.
 63. CCVII Ad clericos Neocæsarienses.
 64. CCX Ad primores Neocæsareæ.
 65. CCLXI Sozopolitanis.
 66. CCXLVI Nicopolitanis.
 67. XXIX Ecclesiae Ancyrae consolatoria.
 68. XCVII Senatui Tyanorum.
 69. XCH Ad Italos et Gallos.
 70. CCXLIII Ad episcopos Italos et Gallos, de perturbatione ac confusione Ecclesiarum.
 71. CXXXIX Alexandrinis.
 72. CCLI Evesenis.
 73. CCXXVI Monachis suis.
 74. CCLXIII Occidentalibus.
 75. CCIV Ad Neocæsarienses.
 76. LIII Chorepiscopis.
 77. CIII Maritimis episcopis.
 78. CXXV Exemplar fidei a sanctissimo Basilio dictatæ, cui subscripsit Eustathius Sebastiae episcopus.
 79. CCXXIII Adversus Eustathium Sebastenum.
 80. CLXXXIX Eustathio medico.
 81. CLI Eustathio Archiatro.
 82. CCXLIV Patrophilo Aegensis Ecclesiae episcopo.
 83. XX Leontio sophistæ.
 84. XXXII Sophronio Magistro.
 85. CCL Patrophilo Aegensis Ecclesiae episcopo.
 86. LI Bosphorio episcopo.
 87. CXV Ad Simplicianum hæreticam.
 141. VIII Apologia de secessu ad Casarienses, et de fide pertractatio.
 142. CCCXXXV Basilius Libanio.
 143. CCCXXXVI Libanius Basilio.
 144. CCCXXXVII Basilius Libanio.
 145. CCCXXXVIII Libanius Basilio.
 146. CCCXXXIX Basilius Libanio.
 147. CCCXL Libanius Basilio.
 148. CCCXLI Libanius Basilio.
 149. CCCXLII Basilius Libanio.
 150. CCCXLIII Libanius Basilio.
 151. CCCXLIV Basilius Libanio.
 152. CCCXLV Libanius Basilio.
 153. CCCXLVI Libanius Basilio.
 154. CCCXLVII Libanius Basilio.
 155. CCCXLVIII Basilius Libanio.
 156. CCCXLIX Libanius Basilio.
 157. CCCL Basilius Libanio.
 158. CCCLI Basilius Libanio.
 159. CCCLII Libanius Basilio.
 160. CCCLIII Basilius Libanio.
 161. CCCLIV Libanius Basilio.
 162. CCCLV Libanius Basilio.
 163. CCCLVI Basilius Libanio.
 164. CXII Andronico duci.
 165. I Eustathio Philosopho.
 166. CCXCH Juliano.
 167. CXXXV Diodoro Antiochiæ presbytero.
 168. XVI Adversus Eunomium hæreticum.
 169. IV Olympio.
 170. CEXI Olympio.
 171. XII Olympio.
 172. XIII Olympio.
 173. III Candidiano
 174. CXVI Firmiano.
 175. I Ad viduam.

Ordo
vetus.

176. CCCXXX Sine inscriptione.
 177. CCCXXXII Alia sine inscriptione.
 178. CCCXXXIII Notario.
 179. LXXXVI Praeposito.
 180. CCCXXXIV Librario.
 181. LIV Chorepiscopis.
 182. CCLII Occidentalibus.
 183. CII Civibus Satalenis.
 184. CCLIX Palladio et Innocentio monachis.
 185. LXII Ecclesiae Parnassi consolatoria.
 186. CCLXIX Ad conjugem Arinthæi ducis consolatoria.
 187. XCIX Terentio comiti.
 188. V Ad Nectarium consolatoria.
 189. VI Nectarii conjugii consolatoria.
 190. CCLXV Nicopolitanis.
 191. CCXXXVIII Nicopolitanis presbyteris.
 192. CCL Nicopolitanis presbyteris.
 193. CCXXXIX Clericis Nicopolitanis.
 194. CXXX Magistratibus Nicopolitanis.
 195. CXXI Theodoto episcopo Nicopolitano.
 196. CXXX Theodoto episcopo Nicopolitano.
 197. CLX Diodoro.
 198. LV Paregorio presbytero.
 199. CCLIII Presbyteris Antiochiæ.
 200. CCLVI Desideratissimis et religiosissimis fratribus compresbyteris Acacio, Aetio, Paulo, et Silvino, et Silvino et Lucio diaconis et cæteris fratribus monachis, Basilius episcopus.
 201. CCC Patri scholastici cujusdam fato functi consolatoria.
 202. CI Consolatoria.
 203. CXIII Presbyteris Tarsensibus.
 204. CXIV Cyriaco Tarsi commoranti.
 205. CCCLX Ex epistola ad Julianum Apostatam.
 206. XXXIX Julianus Basilio.
 207. XL Julianus Basilio.
 208-209. XLI Basilius Juliano.
 210. CCXGIV Festo et Magno.
 211. XVIII Macario et Joanni.
 212. CCCXXI Theetæ.
 213. CLXXXVI Antipatro Præsidi.
 214. CLXXXVII Antipater Basilio.
 215. LXXVIII Sine inscriptione, pro Elpidio.
 216. CCLXXXIII Sine inscriptione, pro Hera.
 217. CCLXXXV Sine inscriptione, pro Hera.
 218. CCCXV Sine inscriptione, pro propinqua.
 219. CCCXVI Sine inscriptione, pro divexato.
 220. LXX Sine inscriptione, de synodo.
 221. CCCXX Sine inscriptione, salutandi gratia.
 222. CCCXVII Sine inscriptione, pro egeno.
 223. CCCXXII Sine inscriptione, ut cum amico Pascha celebret.
 224. CCCXXVI Sine inscriptione, admonitionis causa.
 225. CCCXXVII Sine inscriptione, exhortatoria.
 226. LXXVII Sine inscriptione, de Therasio.
 227. CCIX Sine inscriptione, defensionis causa.
 228. XXXVI Sine inscriptione, auxilii causa.

Ordo
vetus.Ordo
novus.

229. CCLXXXV Sine inscriptione, ut patrocini-
um ecclesiae conciliet.
230. CCCIA Sine inscriptione, pro egeno.
231. CCCXIV Sine inscriptione, pro famulo.
232. CCCV Sine inscriptione, causa viro-
rum quorundam virtute cla-
rorum.
233. CCCVIII Sine inscriptione, patrocinii
causa.
234. CXVII Sine inscriptione, pie ac re-
ligiosae exercitationis causa.
235. CCXCXVIII Sine inscriptione, causa pii
viri.
236. XXXV Sine inscriptione, pro Leon-
tio.
237. CCCX Sine inscriptione, pro cognat-
tis.
238. CCXLIX Sine inscriptione, viri pii
causa.
239. XI Sine inscriptione, amicitiae
ergo.
240. CCCXXXI Sine inscriptione.
241. CLV Sine inscriptione, causa ali-
ptae.
242. CCXIII Sine inscriptione, viri pii
causa.
243. LXXXVIII Sine inscriptione, causa ex-
actoris pecuniarum.
244. CCLXX Sine inscriptione, de raptu.
245. CCLXXXVII Sine inscriptione, contra ulto-
res.
246. CCLXXXVIII Sine inscriptione, contra ulto-
res.
247. CCCVII Sine inscriptione.
248. XXXVII Sine inscriptione, causa illius
qui secum fuerat enutritus.
249. CCLXXXIX Sine inscriptione, de muliere
afflicta.
250. CCXV Dorotheo presbytero.
251. CLXVI Eusebio episcopo Samosato-
rum.
252. CLXVII Eusebio episcopo Samosato-
rum.
253. CXXVII Eusebio episcopo Samosato-
rum.
254. XLVIII Eusebio episcopo Samosato-
rum.
255. CXLV Eusebio episcopo Samosato-
rum.
256. C Eusebio episcopo Samosato-
rum.
257. CXXXV Eusebio episcopo Samosato-
rum.
258. CLXII Eusebio episcopo Samosato-
rum.
259. XCVIII Eusebio episcopo Samosato-
rum.
260. CCXLI Eusebio episcopo Samosato-
rum.
261. XCV Eusebio episcopo Samosato-
rum.
262. CXLI Eusebio episcopo Samosato-
rum.
263. CXCVIII Eusebio episcopo Samosato-
rum.
264. CCXXXVII Eusebio episcopo Samosato-
rum.
265. CXXVIII Eusebio episcopo Samosato-
rum.
266. CLXXXII Presbyteris Samosatensibus.
267. XXXI Eusebio episcopo Samosato-
rum.
268. CXLVI Antiocho.
269. CLXVIII Antiocho presbytero fratris
Eusebii filio, qui cum pa-

Ordo
vetus.Ordo
novus.

270. CLVII Antiocho.
271. CLXVIII Antiocho.
272. CCXVI Meletio Antiochiae episcopo.
273. LXXX Meletio episcopo Antiochiae.
274. CCLXXXIX Modesto praefecto.
275. CCLXXX Modesto praefecto.
276. CXI Modesto praefecto.
277. CX Modesto praefecto.
278. CCLXXXI Modesto praefecto.
279. CIV Modesto praefecto.
280. CCXIX Clero Samosatensi.
281. CCVIII Eulancio.
282. CCCXXXIX Phalerio.
283. CLXXXIV Ad viduam.
284. CCLXXXIII Ad viduam.
285. CCXCVI Viduae.
286. CCXCXVII Viduae.
287. CVII Iulitae viduae.
288. CVIII Tutori heredum Iulitae.
289. XCIII Ad Caesariam patriciam de
communione.
290. CCXXVIII Coloniae Magistratibus.
291. CCLII Ponticae diocesis episcopis.
292. CCXXVII Clericis Coloniensibus conso-
latoria.
293. CCLXV Eulogio, Alexandro et Harpo-
cratoni Aegypti episcopis
exsulibus.
294. CLXXXIII Samosatorum Senatui.
295. CCXCV Monachis.
296. CIII Satalensibus.
297. CCXXII Ad Chalcidenses.
298. CCXXI Bercaeis.
299. CCXX Bercaeis.
300. LI Ad Canonicas
301. CV Diaconissis Terentii comitis
filiiabus.
302. CLXXXIII Theodora canonice.
303. CCXVII Ad monachos ab Arianis ve-
xatos.
304. CCLXXXIV Ad Censitorem, causa mona-
chorum.
305. LXXXV De cavendo iurejurando.
306. CLXXXIV Eustathio Himmeriae episcopo.
307. CXIX Eustathio episcopo Sebastiae.
308. LXXX Eustathio episcopo Sebastiae.
309. CCXLV Theophilo episcopo.
310. CLXXXV Theodoto episcopo Bercae.
311. CCLIV Pelagio episcopo Laodiceae Sy-
riae.
312. CXCV Euphronio episcopo Coloniae
Armeniae.
313. CXXII Poemenio episcopo Satalorum.
314. CCLV Vito Carrhorum episcopo.
315. CXXXII Abramio episcopo Batnorum.
316. CLXXXI Otreio Meletines.
317. CCLX Optimo episcopo.
318. CXVIII Jovino episcopo Perrhes.
319. LXXXI Innocentio episcopo.
320. CXXXIII Petro episcopo Alexandriae.
321. CCLXVI Petro episcopo Alexandriae.
322. CCV Elpidio episcopo.
323. CCXC Nectario.
324. XCI Valeriano Illyricorum epi-
scopo.
325. CCLVIII Epiphonio episcopo.
326. CCLXIV Barsae Edessa episcopo ex-
sulanti.
327. CCLXVII Barsae Edessa episcopo ex-
sulanti.
328. CXXIV Theodoro.
329. CXCH Sophronio Magistro.
330. CCLXXII Sophronio Magistro.
331. LXXVI Sophronio Magistro.

truo exsulante versabatur.

<i>Ordo vetus.</i>	<i>Ordo novus.</i>		<i>Ordo vetus.</i>	<i>Ordo novus.</i>	
352.	XCVI	Sophronio Magistro.	587.	CLIX	Eupaterio et filie.
353.	CLXXX	Sophronio Magistro, in Eu- mathii gratiam.	588.	LXXXIII	Callistheni.
354.	CLXXVII	Sophronio Magistro.	589.	LXXXIV	Præsidi.
355.	CLXXII	Sophronio episcopo.	590.	LXXXVII	Sine inscriptione de iisdem rebus.
356.	CCLXXXII	Ad episcopum.	591.	CCXXXVI	Eidem Amphilochio.
357.	CLIV	Ascholio episcopo Thessalo- nicensi.	592.	CL	Amphilochio Heraclidæ no- mine.
358.	CLXIV	Ascholio episcopo Thessalo- nicæ.	593.	CLXI	Amphilochio ordinato epi- scopo.
359.	CLXV	Ascholio episcopo Thessalo- nicæ.	594.	CLXXVI	Amphilochio episcopo Iconii.
360.	CCXCI	Timotheo chorepiscopo.	595.	CCXXXI	Amphilochio Iconii episcopo.
361.	CXXXIV	Pæonio presbytero.	596.	CCII	Amphilochio Iconii episcopo.
362.	CLVI	Evagrio presbytero.	597.	CC	Amphilochio Iconii episcopo.
363.	CXXXIII	Urbicio monacho.	598.	CXCI	Amphilochio episcopo Iconii.
364.	CCLXII	Urbicio monacho.	599.	CCXXXIII	Amphilochio qui eum consu- luerat.
365.	CCXXIV	Genethio presbytero.	400.	CCXXXIV	Eidem ad aliam questionem responsio.
366.	CCCI	Maximo consolatoria.	401.	CCXXXV	Eidem ad aliam questionem responsio.
367.	CCII	Uxori Brisonis consolatoria.	402.	CCI	Amphilochio Iconii episcopo.
368.	CCVI	Elpidio episcopo consolato- ria.	403.	CCXVIII	Amphilochio Iconii episcopo.
369.	CCXIV	Terentio comiti.	404.	CCXXXII	Amphilochio Iconii episcopo.
370.	LXIV	Hesychio.	405.	CCXLVIII	Amphilochio Iconii episcopo.
371.	LXXII	Hesychio.	406.	CXC	Amphilochio episcopo Iconii.
372.	CCXCIX	Censitori.	407.	CVI	Militi.
373.	CCCXIII	Censitori.	408.	XLIX	Arcadio episcopo.
374.	LVI	Pergamio.	409.	L	Innocentio episcopo.
375.	CCXXXIII	Philagrio Arceno.	410.	CLXXV	Magneniano comiti.
376.	CXLVII	Aburgio.	411.	XXII	De perfectione vite mona- sticæ.
377.	CCIV	Aburgio.	412.	CLXIX	Gregorio Basilius.
378.	XXXIII	Aburgio.	413.	CLXXI	Gregorio sodali.
379.	CXCVI	Aburgio.	414.	CLXX	Glycerio.
380.	CLXXVIII	Aburgio.	415.	XV	Arcadio comiti Privatarum.
381.	LXXV	Aburgio.	416.	CCLXXIV	Himerio Magistro.
382.	XXVI	Cæsario Gregorii fratri.	417.	CCLXXXVI	Commentariensi.
383.	LXV	Atarbio.	418.	CXLII	Numerario Præsidium.
384.	CXXXVI	Atarbio.	419.	CXLIII	Alteri Numerario.
385.	CCLXXVI	Harmatio magno.	420.	CXLIV	Tractatori Præsidium.
386.	CXXXVII	Antipatro.	421.	CCXI	Principali.
387.	CCCXXVIII	Hyperechio.	422.	CIX	Helladio comiti.
388.	CXCIV	Zoilo.	423.	CCCHII	Comiti Privatarum.
389.	CXCHI	Meletio Archiatro.	424.	CCCVI	Principali Sebastie.
390.	CCXII	Hilario.	425.	CCLXXXVIII	Valeriano.
391.	LXIII	Principali Neocæsareæ.	426.	CCCXII	Censitori.
392.	XCIV	Helie rectori provincie.	427.	LXXXIII	Censitori.
393.	XXI	Leontio sophistæ.	428.	CLIII	Victori ex-consuli.
394.	CLII	Victori exercitus duci.		CCCXVIII	Basili, carens titulo, pro conterraneo.
395.	CCCXXIV	Pasinico medico.		CCCXIX	Similiter pro hospite.
396.	CXLVIII	Trajano.		CCCLVII	Libanius Basilio.
397.	CXLIX	Trajano.		CCCLVIII	Libanius Basilio.
398.	CLXIII	Jovino comiti.		CCCLIX	Basilius Libanio.
399.	LXXIV	Martiniano.		CCCLXI	Apolinario.
400.	CLXXIX	Arinthao.		CCCLXII	Basilio Apolinarius.
401.	CCCXXV	Magnipiano.		CCCLXIII	Apolinario.
402.	CXXXI	Olympio.		CCCLXIV	Basilio Apolinarius.
403.	XXIII	Commendatitia ad mona- chum.		CCCLXV	Basilius magno imperatori
404.	XVII	Origeni.		CCCLXVI	Theodosio.
405.	CCXXV	Demostheni, aliorum epis- coporum nomine.			Urbicio monacho.
406.	CCXCII	Palladio.			

Abra
Abur
Acac
Alex
Amb
Amp
Amp
Amp
19
23
Ancy
Andr
Antio
Antio
Antio
Antio
Antio
Apol
364.
Arca
Arca
Arint
Arint
Aseb
Atari
Atha
80.
Atha
Atha

Bars
Beroc
Bosp
Briso

Ad C
Ad C
Cæsa
Callis
Cand
Ad C
Censi
Ad C
Chilo
Choro
Colon
Colon
Comi
Comm
Cyria

Dem
Diod
Doro

Elpid
Epiph
Eulan
Eulog
sco
Adven
Eupat

INDEX ALPHABETICUS

EPISTOLARUM SANCTI BASILII.

A

Abramio episcopo Batnorum, 152.
 Aburgio, 53, 75, 147, 178, 196, 304.
 Acacio et reliquis presbyteris, 256.
 Alexandrinis, 139.
 Ambrosio episcopo Mediolanensi, 197.
 Amphilochio Heraclidæ nomine, 150.
 Amphilochio ordinato episcopo, 161.
 Amphilochio, episcopo Ieonii, 176, 188, 190, 191, 199, 200, 201, 202, 217, 218, 251, 252, 253, 254, 335, 236, 248.
 Ancyrae Ecclesiae consolatoria, 29.
 Andronico duci, 112.
 Antiochenae Ecclesiae, 140.
 Antiochiae presbyteris, 255.
 Antiocho, 146, 157, 158, 168.
 Antipater Basilio, 187.
 Antipatro, 137, 186.
 Apolinario, 361, 363. *Basilio Apolinarius*, 362, 364.
 Arcadio comiti Privatarum, 15.
 Arcadio episcopo, 49.
 Arinthæi conjugis ducis consolatoria, 269.
 Arinthæo, 179.
 Ascholio episcopo Thessalonicensi, 154, 164, 165.
 Atarbio, 65, 126.
 Athanasio Alexandriae episcopo, 61, 66, 67, 69, 80, 82.
 Athanasio Athanasii episcopi Ancyrae patri, 24.
 Athanasio episcopo Ancyrae, 25.

B

Barsæ Edessæ episcopo exsulanti, 264, 267.
 Beroëis, 220, 221.
 Bosporio episcopo, 51.
 Brisonis uxori consolatoria, 302.

C

Ad Caesariam patriciam de communione, 93.
 Ad Caesarienses, 8.
 Casario Gregorii fratri, 26.
 Callistheni, 75.
 Candidiano, 3.
 Ad Canonicas, 52.
 Censitori, 83, 284, 299, 312, 313.
 Ad Chalcidenses, 222.
 Chiloni, 42.
 Chorepiscopis, 53, 54.
 Coloniae magistratibus, 228.
 Coloniensibus clericis, 227.
 Comiti Privatarum, 303.
 Commentariensi, 286.
 Cyriaco, 114.

D

Demostheni, 225.
 Diodoro Antiochiae presbytero, 155, 160.
 Dorotheo presbytero, 215.

E

Elpidio episcopo, 205, 206.
 Epiphanio episcopo, 258.
 Eulancio, 208.
 Eulogio, Alexandro et Harpocratiōni Aegypti episcopis exsulibus, 265.
 Adversus Eunomium haeticum, 16.
 Eupaterio et filiae, 159

Euphronio episcopo Coloniae Armeniae, 195.
 Eusebio episcopo Samosatorum, 27, 50, 51, 34, 48, 95, 98, 100, 127, 128, 136, 138, 141, 145, 162, 166, 167, 198, 237, 239, 241, 268.
 Eusebio sodali, 271.
 Eustathio philosopho, 1.
 Eustathio episcopo Sebastiae, 79, 119.
 Eustathio Archiatro, 151, 189.
 Eustathio Himmeriae episcopo, 181.
 Adversus Eustathium Sebastenum, 233.
 Evæsenis, 251.
 Evagrio presbytero, 156.
 Exemplar fidei a sanctissimo Basilio dictatae, cui subscripsit Eustathius Sebastiae episcopus, 125.

F

Festo et Magno, 294.
 Firmino, 116.

G

Genethlio presbytero, 224.
 Glycerio, 170.
 Gregorio Nazianzeno, 2, 7, 14, 19, 47, 71, 169, 171.
 Gregorio fratri, 58, 58.
 Gregorio patruo, 59, 60.

H

Harmatio magno, 276.
 Heliae rectori provinciae, 94.
 Helladio comiti, 109.
 Hesychio, 64, 72.
 Hilario, 212.
 Humerio magistro, 274.
 Hyperechio, 328.

I

Innocentio episcopo, 50, 81.
 Ad Italos et Gallos, 92, 243.

J

Jovino episcopo Perrhes, 118.
 Jovino comiti, 163.
 Juliano Basilio, 41, 295.
 Ex epistola ad Julianum Apostatam, 360.
Julianus Basilio, 39, 40.
 Juliitæ viduae, 107.
 Juliitæ haeredum Tutori, 108.
 Ad Juniores admonitio, 43.

L

Leontio sophistæ, 20, 21.
 Libanio, 355, 357, 359, 342, 344, 348, 350, 351, 353, 356, 359.
Libanius Basilio, 356, 358, 340, 341, 343, 345, 346, 347, 349, 352, 354, 355, 357, 358.
 Librario, 334.

M

Macario et Joanni, 18.
 Magneniano comiti, 175.
 Magniniano, 325.
 Maritimis episcopis, 203.
 Martiniano, 74.
 Maximo Philosopho, 9.
 Maximo Scholastico, 277.
 Maximo consolatoria, 301.
 Meletio episcopo Antiochia, 57, 68, 89, 123, 129, 216.

Meletio Archiatro, 193.
 Militi, 106.
 Modesto prefecto, 104, 110, 111, 279, 280, 281.
 Monachis suis, 226.
 Monachis, 295.
 Ad Monachos ab Arianis vexatos, 257.
 Ad Monachum commendatitia, 23.
 Ad Monachum lapsum, 44, 45.

N

Nectarii conjugi, 6.
 Nectario, 5, 290.
 Ad primores Neocæsareæ, 210.
 Neocæsareæ Principali, 65.
 Ad clericos Neocæsarienses, 207.
 Neocæsariensi Ecclesiæ consolatoria, 28.
 Nicopolitanis, 247.
 Ad Neocæsarienses, 204.
 Nicopolitanis clericis, 229, 246.
 Nicopolitanis magistratibus, 250.
 Nicopolitanis presbyteris, 258, 240.
 Notario, 353.
 Numerario præsidum, 142.
 Numerario alteri, 143.

O

Occidentalibus, 90, 242, 265.
 Olympio, 4, 12, 15, 151, 211.
 Optimo episcopo, 260.
 Origeni, 17.
 Otreio Meletines, 181.

P

Palladio et Innocentio monachis, 259.
 Palladio, 292.
 Paregorio presbytero, 55.
 Parnassi Ecclesiæ consolatoria, 62.
 Pasinico medico, 324.
 Patrophilo Ægeensis Ecclesiæ episcopo, 244, 250.
 Pelagio episcopo Laodiceæ Syriæ, 254.
 Pergamio, 56.
 Petro episcopo Alexandriæ, 155, 266.
 Phalerio, 329.
 Philagrio Arceno, 325.
 Poemenio episcopo Satalorum, 122.
 Poemonio presbytero, 184.
 Ponticæ diocesis episcopis, 252.
 Præposito, 86.
 Præsidi, 84.

Principali, 311.

S

Samosatensibus presbyteris, 182.
 Samosatensi clero, 219.
 Samosatorum senatui, 183.
 Satalenis, 102, 103.
 Sebastie principali, 306.
 Ad Simpliciam hæreticam, 115.
 Sophronio episcopo, 172.
 Sophronio Magistro, 52, 76, 96, 177, 180, 192, 272.
 Sozopolitanis, 261.

T

Tarsensibus presbyteris, 113.
 Theclæ, 321.
 Terentii comitis diaconissis filiabus, 105.
 Terentio comiti, 99, 214.
 Theodora canonice, 175.
 Theodoro, 124.
 Theodosio imperatori, 365.
 Theodoto episcopo Nicopolitano, 121, 150.
 Theodoto episcopo Bereæ, 185.
 Theophilo episcopo, 245.
 Timotheo chorepiscopo, 291.
 Tractatori præsidum, 144.
 Trajano, 148, 149.
 Tyanorum senatui, 97.

U

Urbicio monacho, 123 262, 366.

V

Valeriano Ilyricorum episcopo, 91.
 Valeriano, 278.
 Victori, 152, 153.
 Ad Viduam, 10, 174, 285, 296, 297.
 Ad Virginem lapsam, 46.
 Vito Carrhorum episcopo, 255.

Z

Zoilo, 194.

Epistolæ sine inscriptione, 11, 22, 35, 56, 57, 70, 77, 78, 85, 87, 88, 101, 117, 155, 209, 215, 249, 270, 275, 275, 282, 285, 287, 288, 289, 298, 300, 305, 307, 308, 309, 310, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 322, 326, 327, 330, 331, 332.

INDEX

RERUM ET VERBORUM QUÆ IN TOMO III ANTE APPENDICEM INVENIUNTUR.

Revocatur Lector ad numeros grandiores textui intermistos.

A

Abimeleci artes vanæ ad stabilendam regni possessionem, 158.

Abnegatio sui, quæ sincera sit, 544, 548 et seq.

Abrahami fides, qualis fuerit, 559 et seq. Proponitur imitanda, 559 et seq. Qualis obedientia, 571 et seq.

Abstinencia, in quo posita sit, 459, 564. Aliquando ab iis etiam rebus quæ permittuntur abstinendum, 560. Corporis viribus metienda abstinencia est, 544, 545. Abstinencia fructus, 208. *Vide Jejunium.*

Adami status in paradiso, 79. Lapsus, 79 et seq., 81, 207. Adamus a diabolo deceptus, 80, 81, 207. Spe falsæ gloriæ dejectus, 157. Quali mulctatus poena, 79, 81. Cur non statim una cum ipso indumenta constructa sunt, 81 et seq. Adamus improbo esu peccatum ad posteriores transmisit, 70, 208.

Admonitiones, quo animo suscipiendæ, 62.

Adolescentes humanam vitam nihil omnino esse arbitrantur, 174. Quæ sectari, a quibus abstinere debeant, 181, 182 et seq. Mentis levitas innatus adolescentibus morbus, 20 et seq., 453. Adolescentibus documentum a Basilio datum, quomodo possint ex gentiliū libris fructum capere, 174. *Et nota homin. passim.* *Vide Gentiles.* Adolescens, de quo Matth. xix, 20, partim laude dignus, partim miserrimus, 51. Non idem est qui legis peritus de quo Luc. x, 25, 51.

Adventus Domini, quis expectandus, 287.

Ægritudinum genera tria sunt, 184, 185. Ægritudinis tempus ad obeunda religionis officia minime idoneum, 119. Non omnes ægritudines tribuendæ sunt naturæ, 599. Sæpe sunt peccatorum multæ, 599. Accidunt etiam aliquando postulante diabolo, 403. Quomodo tolerandæ, 400 et seq. *Vide Morbus.*

Ægyptii geometriam invenerunt, 102. Ægyptiarum nutrimentum laudabilis astutia, 108.

Emulatio, quid sit, 458.

Aer, in Scripturis vocatur cælum, 82.

Ærumnis probatur cor, 43, 67. *Vide Calamitas.*

Affectiones animi utiles, iis si recte utimur, 89. Carnis affectiones in animam insurgunt, 111. Menti subijciendæ, 111. *Vide Caro.*

Affectus bonus, quis sit, 467. Quomodo comparandus, 467, 468. Affectus particulares plurimum communi concordie nocent, 522. Monachis interdiciuntur, 522, 523, 577, 578. *Vide Monachi.*

Afflicti, quomodo consolatione demulcendi, 41, 42. Animi est ignavi frangi admodum, et adversis succumbere, 50. *Vide Lacrymæ.* *Vide Calamitas.*

Agricultura, laudatur maxime inter artes monachis assignatas, 585. *Vide Opus manuum.*

Alexandri Magni continentia laudatur, 179.

Amiant, natura ea est, ut igni consumi non possit, 5.

Amici, quomodo diligendi, 258. Constanter pro Christo relinquendi, 204. *Vide Ascetica vita.*

Amor Dei homini insitus, 557. Ineffabilis, 557. *Vide Dei dilectio.* Amor sui ingenuus est hominibus, 575. Amor suiplus quomodo discernitur, 453. Amor proximi. *Vide Proximus.* Amoris fraterni exempla, 71.

Amos penitentis præco, 62.

Ananias (de quo Act. v, 5) peccatum, in quo positum, 519.

Angelos in cælis retinuit liberum arbitrium, 80. Angelicæ naturæ proprium quid sit, 520.

Animæ invisibilis est, 25. Absque ulla sibi admista pravitæ condita, 78. Liberam et in sua potestate sitam vitam a Conditor sortita, 79. Cur mali capax, 78. Quomodo peccat, 79. *Vide Homo.* Admirabili modo ad corpus colligatur, 25. Corpori regendo præficitur, 542. Quomodo corpus regere debeat, 542. Quomodo corpori facultatem vitalem impertitur, 542. Incusanda si suum in corpus dominium deseruerit, 545.

Animæ duplex vis inest, 541, 542. Animæ dotes, 25, 24. Purgatio quæ sit, 181. Ægritudo et mors, peccatum, 42. Et ignorantia Dei, 115. Animæ veræ bonæ quæ sint, 48, 78, 167. Primarius fructus est veritas ipsa, 175. Animæ

perfectus, humilitatis perfectus est: defectus vero ex animi elatione gignitur, 211. Animæ affectiones utiles sunt, his si recte utimur, 89. Anima et pro amicis et pro inimicis ponenda, 478. Animæ præcipua cura habenda, 18, 167, 175, 181. Animæ status quidam puerilis est, quidam adolescentiæ, quidam senectutis, 108, 109. Sensuum nomina ad animæ potentias transferri possunt, 108, 109.

Animus, dum tener est, ad omnia bona statim ab initio exercendus, 557. Animi ordinatio et sedatio argumentum est virtutis, 555.

Anomæi reipsa Filium Dei demittunt ad creaturam, 190. Multitudinem deorum inducunt, 192. Pugnant cum Sabellianis, 190. *Vide Ariani.* *Vide Dei Filius.*

Apibus lex quæ sit, 141, 214.

Apostoli matrimonio copulati, 205. Pseudo-apostoli qui sint, 514.

Arianorum contra Filii divinitatem sophismata proponuntur refellunturque, 134, 135, 136, 158, 188, 190, 191. Filii nomen voce tenus concedunt, sed reipsa Verbum ipsum demittunt ad creaturam, 190. *Vide Dei Filius.*

Ars pascendi et ars regnandi sorores sunt, 187.

Artes singulæ subsidii loco ob naturæ debilitatem nobis a Deo concessæ sunt, 597. Ars medica cur homini concessa, 597. Quomodo Christiani hac arte uti debeant, 598, 400. Quod ad procurandam corporis sanitatem facit ars medica, id in curandis animi vitiis imitari debemus, 598, 400. Ejus utilitas non prorsus fugienda monachis, 599, 400. Artis medicæ utilitas, 400. Abusus, 599, 400. Quando usus medicæ prætermitti debeat, 400. Artes monachis assignatæ quæ sint, 581, 585. *Vide Opus manuum.*

Arundo quassata, quæ sit, aut fumigans linum, et quomodo quis illam non confringat, hoc vero non exstinguet, 517.

Asceticæ vitæ encomium, 200. Scopus quis sit, 523. Oratio *perpetua* ad asceticam vitam, 199, 200, 202. Asceticæ vitæ præmia, 201, 204. Ab eadem non excluduntur feminae, 201. In eo vitæ genere non facilius ad peccatum accessus patet, 102. Inconsideranter amplectendum non est, 102. Exercitatio præcedat et probatio, 102. Haud est remissum vitæ genus, 102. A quo quisquis declinaverit, scandalum dat, 102, 568. Christi derelicti crimen non effugiet, 202. *Vide Professio monastica.* *Vide Monachi.*

Ascetis instabilibus facultas loquendi danda non est, 554. *Vide Monachi.*

Aspectus libidinosi omnino cavendi, 129.

Assentatio et adulatio fugienda, 185.

Astrologia apud Chaldaeos in pretio fuit, 102.

Astutia, quid sit, 107, 108. Duo significat astuti nomen, 107, 108. Astutia quedam laudabilis est, quedam vero mala, 108.

Attentio duplex, 18. Attentio animi qualis sit, 18. Et infirmis et valentibus utilis, 19, 20, 21. Mentis inconstantiam comprimit, 21. Obstruit facilem ad peccatum accessum, 202. Cur omnibus a legislatore præscripta, 21. *Attende tibi ipsi:* cave proximi vitia perscruteris, 21. An fieri possit ut in omnibus et semper attentio acquiratur, et quo pacto eam possit quis assequi, 485.

Auditorum officium, 506, 507.

Auxilium divinum, quomodo flagitandum, 538.

Avaritia, quo termino definiatur, 451. Avaritiæ vitium vitio belluorum videtur assimilare, 45. Fugienda avaritia, 45.

Avarus, quis sit, 50. Avari divitis elegantissima descriptio, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 53, 56, 57. Avarus discribitur bonorum copia, 45. Iram Dei occasionem facit aggerendæ pecuniæ, 46. Proximi necessitatibus vel maximis non movetur, 46, 47, 56, 169. Quo pluribus impletur, hoc plura desiderat, 57, 57. Fur est et spoliator, 50. A fraterna charitate longissime abest, 52. Calamitates in omnem populum inducit, 66. Miser potius quam invidia dignus, 96. Supplicio æterno puniendus, 50, 51, 56, 70, 72. Graviori forte quam dives ille de quo *Lucæ* xvi, 24, 169.

Aversio a Deo malum est futuris etiam gehennæ suppliciiis intolerabilius, 537, 540.

B

Baptismi dignitas effectusque, et necessitas, 115. Baptismatis tempus tota hominum vita est, 115. Haud procrastinandum, 114, 116, 117, 118, 119, 121. In V. T. praefiguratum, 115. Circumcisione Judaica longe excellentius, 115. Et Joannis baptisate, 114. Signaculum salutis, 117. Sigillum quod coactu nullo frangi potest, 117. Baptismus fides propria, vel martyrium supplet, 157. In nomine Spiritus sancti si non confertur, imperfectum est, 194. Quae sit ratio aut vis baptismatis, 252.

Barlaam martyr, 158. Armiger insuperabilis, 159. Imperitus sermone, sed non scientia, 159. Constanti hilarique animo martyrium subit, 159, 140. Martyrii genus, 159, 140. Barlaami encomium, 141.

Basilium concionantem circumstabant interdum quidam, carpendi vel calumniandi causa, 192, 195. Basilium fidei professionem edit, 227. Quidam suos ipsorum errores Basilio affligebant, 229. Cur moralia conscripsit, 229.

Benignitas et bonitas a se invicem discrepant, 487. Bonum est rarum, 210.

C

Cain primus diaboli discipulus, 92.

Calamitates peccatis ascribendae, 66. Ad probandas animas et ad nostram utilitatem irrogantur sapienter, 66, 67, 68, 74, 76, 77, 78. Patienti animo perferendae, 68, 72, 171, 284. Patienti animo toleratae diabolum pudore afficiunt, 171. Animi est ignavi frangi admodum et adversis succumbere, 50.

Caro concupiscit adversus spiritum, 19. Carni attendendum non est, nec ullo modo illius bona prosequenda, 18. Carnis affectiones in animam insurgunt, 111. Mentis subjiciendae, 111. Carnis inquinamentum, quid sit, 455.

Cellarii munus quale sit, 465. Eundem, et ceteros quibus quodvis munus conceditur, si constituto psalmodiae tempore non accurrerint, sola excusata necessitas, 464, 465. Haud facile permittuntur, 467. Cellario socius adiungendus, 467. Cellarii dotes. *Vide* Oeconomus.

Charitas mater mandatorum, 70. Virtutum maxima, quae Christianum proprio caractere constituit, 258. Charitas encomium, 228. Proprietates, 482. Praeclara exempla, 540, 541. Quae sint indicia charitatis erga Deum, 486. *Vide* Dei dilectio. Qualem alter erga alterum debeat habere charitatem, 469. Non quolibet molestia proximo illata charitati adversatur, 259. *Vide* Proximus. *Vide* Dilectio. Charitas etiam in debili corpore perfici potest, 482. Qua ratione quis charitatem possit consequi, 469. Mansuetudo et benignitas charitatem pariunt, 558. Quidquid non charitatis erga Deum, sed humanae laudis gratia fit, id laudem pietatis non consequitur, 514.

Christi vita super terram qualis fuerit, 547, 548. Omnis actio, omnisque sermo Servatoris nostri pietatis ac virtutis regula est, 555. Quare esurient sitimque sustinuit Christus, 29. Cur lacrymatus est, 29. Christi divinitas non succumbebat laboribus, sed corpus quae ipsius naturam comitari solent suscipiebat, 50. *Vide* Dei Filius.

Christiani officium, 120, 228, 229, 275, 281, 515, 514, 515. Nota quae sit, 258, 240. Equabilis et constans est Christiani vita, 565. Christianum tentatio probat et examinat, 67. Primorum Christianorum vita, 71, 216. Ornamenta Christiani quae sint, 186. Christianis non licuit lite agere, 55. Olim inusta infamia, 54. Juris communis participes non erant, 55. Impetus in Christianos facti descriptio, 145, 144, 150.

Cibus, post gratiarum actionem sumendus, 276. Non quilibet cibi appetitus vitio vendendus, 420. Qua ratione quis non vincatur a voluptate eduliorum, 458. Quomodo edat quis bibatque ad gloriam Dei, 481. In cibus nec suavitatem sectare, nec copiam, 440. Voracitatem fuge, nisi qua urgeat necessitas, 440. Cibi sumendi tempus qualitasque et mensura penes ascetarum praefectos erant, 562. Sit is scopus communis, ut fiat satis necessitati, 565, 546. Simplex sit ciborum apparatus, 565. Quod facilius paratur prorsus est anteponendum, ut ne continentiae praetextu cariora ac sumptuosiora anxie inquirant, 565, 576. Veri ascetae alimento siccissimo utuntur, 552. Comedunt semel per totam diem, 552. Varia monachis circa ciborum delectum data praecipula, 460, 461.

Cilicij usus monachis Basilianis haud ignotus, 447. *Vide* Monachi.

Clinias talentorum trium multam solvere maluit quam jurare, 179.

Comobiticae vitae encomium et utilitas, 561, 562. Hoc vivendi genus qui accurate ac diligenter excolunt, hi videntur supremam virtutem emulandi, 565. Hujus instituti praescripta quae sint, 565. *Vide* Monachi.

Cogitationes, quomodo cohibendae ac moderandae, 541, 559, 560. Quot modis cogitationes pravae in recto intellectu exoriantur, 559.

Cognitio Dei. *Vide* Deus. Quod nunc in cogitatione perfectum videtur, si cum futuri saeculi scientia conferatur, exiguum quiddam est et obscurum, 226.

Cognoscere ac curare semetipsum, res omnium difficillima, 575.

Colloquia mulierum, consuetudinesque quam maxime fugiendae, 545, 544. Refelluntur qui dicunt se ex mulierum consuetudine nihil laedi, 545, 544.

Communio corporis et sanguinis Christi ad vitam aeternam necessaria est, 255. Utrum ad sanctorum communionem accedere debeat ei cui consuetudo et quae secundum naturam sunt contingunt, 525. Num in communi domo Dominicam cenam conveniat celebrari, 525. Affectus ad communionem percipiendam requisiti, 255, 254, 472, 475.

Compunctio donum Dei est, 420. Compunctionis privatio indicio est animum vitis aliis subiecti, 420.

Conclave, quale sit, in quod orantem intrare Dominus jubet, 515.

Concupiscentiae vitium, quomodo amputandum, 425.

Confessio peccatorum fieri debet coram iis qui curare haec possunt, 492. Iis confiteri necesse est quibus mysteriorum Dei concedita dispensatio est, 516. Non debet quisquam fratri aut sibi ipsi peccata occultare, 595. Debet virginis coram praefecta seniori peccata confiteri, 455. Confessio delicti coram coetu faciendi, ut per communem precationem sanetur, 325.

Conjugium ac virginitas duplex vitae genus constituunt, 203. Conjugio copulatorum officium, 508, 509. *Vide* Uxor.

Conscientiae discussio praescribitur, 525.

Consolatio, quo sensu in Scripturis accipitur, 491.

Consuetudo per longum tempus corroborata, naturae vim ac robur obliet, 544.

Contemplationis utilitas, 542. Contemplatio documentorum Jesu, ministerium corporis transcendit, 536. Quis animi status ad contemplationem requiratur, 511. Facultas contemplatrix in quo posita, 542.

Contentio, quid sit, 458.

Continens, quis vere sit, 560. Qui vel ab uno vitio superatur, is continens non est, 560.

Continentiae fructus, 561. Modus quis sit, 562. Continentia eum a quo possidetur vel ipso congressu notum efficit, 561. In animi vitis unus est continentiae modus, in cibus diversus, 562. *Vide* Abstinencia.

Continentiae lex, cur in pauperis sancita, 166.

Contradictio a Domino abalienat, 245.

Conversionis modus debet peccato congruere, 516. Quomodo a peccatis se convertere oportet, 520, 521.

Convicium, quid sit, 425.

Convivii flagitiosi, computationisque descriptio, 127, 128, 129.

Corporearum actionum alia ratio est, alia animi motuum, 17.

Corporis humani structura mirabilis, 24. Praecipuarum corporis partium descriptio et usus, 24. Corporis parva ratio habenda, 167. Quomodo cura suscipienda, 181. Corpus contemnendum, 182. Cura nimia corpori ipsi inutilis est et animae officit, 19, 181, 182. Habitudo summe bona periculosa est, 49, 181, 182. Corporis contemptus utilis, 185, et castigatio, 544.

Corpus per se malum non est, 542. Cur rationis expers, 542. Immodicus afflictationibus non enervandum, 544, 545, 546, 549. Corporis vitia animae ascribenda, 542, 545.

Corruptio fraterna quomodo faciendi, 415. Hanc praecedat purgatio ab omni delicto, 271. Quid in correptione fugiendum, 411. Omne omnino peccatum immisericos est qui silet, non qui redarguit, 416. Quomodo cognoscat quis utrum Dei zelo commoveatur in peccantem fratrem, an iracundia, 470, 476, 477.

Cultus definitio, 492. Quis sit rationalis, 492.

Curiose aliena indagare facilius est, quam sua ipsius et propria expendere, 21.

Curiositas interdicitur, 242.

D

David plures docendi modos demonstrat in Psalmis, 72.

Delectatis inficiatio, quid sit, 196.

Desideria mala, ac libido, quomodo refrenanda, 25.

Deus incorporeus est, 25. Invisibilis, 25. Omnium conditor, 74. Incomprehensibilis, 150, 151, 225. Spirituali modo apprehendendus, 25. In reddendo ambiciosus, 69. Malorum auctor non est, 75, 74, 581. Operatur omnia in omnibus, 159. Decreta sua penes ipsum sunt, 172. Res

nostras pro suo arbitrate regit, 172. Bonitas in Deo inest, 67, et ad injustos extenditur, 41. Plagas calamitatesque immittit, 65, 66, 67, 73, 74, 76. Dei providentia exemplis comprobatur, 68. Conservat gubernatque universa, 74. Dei voluntas in omni re querenda, et propriae voluntati præponenda, 240, 242, 243, 378. Quinam animus ad Dei dirigatur voluntatem, 493. Deus alia vult ut misericors, alia vult ut justus, 512, 513. Hæc refugenda Dei voluntas est: priorem velimus imitari necesse est, 512, 515. Omnis voluntas Dei bona, quomodo etiam placita sit, 512, 513. Quomodo implenda, 512, 513. Deo gratum non est quod coactum, sed quod virtute geritur, 79. Dei mandata, quomodo perficienda, 249, 250. Qui conficit Dei mandatum animo non sincero, et tamen in speciem sinceritatem doctrinæ Domini servat, non prohibendus: admonendus tamen, 251. Mandatorum Christi observatio, dilectionis testificatio est, 257. *Vide* Præcepta. Dei dilectio non in doctrinæ præceptis posita, 336. Una quidem virtus est: sed tamen ejus vi et efficacia mandatum quodvis perficitur, 336. Homini insita, 337. Ineffabilis, 337. Cui necessarium debitum a nobis repositum, 337. Deus, quomodo diligendus, 257. Quis modus diligendi Deum, 486. Quomodo Dei obtineatur dilectio, 486. Varia momenta ad excitandum in nobis amorem Dei, 338, 339. Dei imago, quomodo recuperanda, 318, 319. Dei jugiter meminisse res pia est, 130. Quæ causa sit quomobrem excidat quis a jugi recordatione Dei, 319. Quæ sunt Dei sermone prosequi auidæ ceptum fuerit, 130, 188. Idque Abraham et Moyses refugerunt, 131. Quomodo de Deo sentiendum, loquendumque, 131. Dei cognitio, quibus finibus continetur, 188. Cognoscere Deum, est servare Dei præcepta, 188. *Vide* Natura divina. Veræ Dei cognitionis incuria contemptum Dei parit, 215. Reproba cognitio ex vitiorum pravitate oritur, 215. Dei contemptus schismatum causa, 214. Gravissime puniendus, 219. Dei voluntaria oblivio negatioque, flagitiorum omnium caput est et causa, 75. Deus Pater omnium principium est, eorumque existant causa, radix videntium, 131. Proprium habet substantiam a substantia Filii distinctam, 190. Fons est ac radix Filii et Spiritus sancti, 193. *Vide* Trinitas. *Vide* Sabelliani. Dei Filii divinitas demonstratur, 132, 133, 136, 137, 138, 188, 190, 191, 192. Proprietates explicantur, 132. Dei Filius a Patre per modum generationis existit, 192, 196. Patri dignitate par est, 191. Aequalis secundum naturam, 191. Coniunctus inseparabiliter, 193. Identitatem habet cum Patre, 191, 192. Una in utroque essentia, 191. Dei Filius propriam habet substantiam, 190. Cur Verbum a Joanne dictus sit, 136, 137, 188. Cur principium, 136, 137, 188. Quomodo consubstantialis Patri, 192. Quomodo imago Dei invisibilis, 191, 192. Dei Filii generatio inexplicabilis, 188. Quid sit Filii hypostasis, 188, 191, 192. Nolim intelligas essentialium confusionem, sed characterum identitatem, 189. Verba humiliora de Incarnatione accipienda sunt, 137. Qui Unigenitum dicunt opus Dei esse itque facturum, ii aperte gentilitium errores introducunt, 189. Qui Deum ex Deo negant, hi Judaismum renovant, 180. *Vide* Ariani.

Diabolus incorporeus, 82. Mundi princeps dicitur, 82. Cur Satanas et diabolus appellatur, 82. Ex sua ipsius voluntate malus est, 80. Hunc e caelo deiecit voluntatis libertas, 80. Per invidiam lapsus, 94. Et per elationem, 160. Unde ei adversus nos bellum, 80, 92. Singulari odio habendus, 80, 81. Dei et hominum inimicus, 80, 81. Communis omnium hostis, 187. Maximus sapientiæ mundanæ magister, 138. Superbiæ auctor et impulsor, 157. A Christo superatus est, 82. Diaboli artes ad decipiendas animas, 119, 163, 164, 204, 205, 206, 207, 441, 442. Diabolo male cessit adhibuit in hominem artificium, 157, 158. Diaboli insidiæ contra Jobum, 171. Diabolo utitur Deus ad probandas animas, 82. Num sancti alicujus consilium propositumque Satanas possit impedire, 511. Diabolus, quomodo superandus, 163. Quibus armis oppugnandus, 11. Diaconorum partes, quæ sint, 306.

Die Dominico, quid agendum, a quibus abstinendum sit, 125.

Dilectio, in quo posita sit, 474. Dux sunt dilectionis species, 477. Dux dotes præcipue, 474. Dilectio et pro justis et pro injustis ad mortem usque ostendenda, 478. Quid agendum cum iis qui nos injuria afficiunt, 493.

Diligentiam in minoribus qui ostendit, is non debet contemnere majora, 267.

Dignitatum terrenarum inanitas describitur, 21, 56.

Diogenes rege magno ditior, 185. Diogenis dictum, 151.

Disciplina Domini quæ sit, 101. Utilis ac salutaris est, 101, 102. Disciplinæ quædam inutiles ac periculosæ sunt,

102. Disciplinam nosse, non est mentis cujuslibet, 101.

Discordiarum ac seditionum causa, quæ sit, 214, 216.

Dissensio, vetus vitium, 187.

Divitiarum natura, 58. Divitiæ cur homini concessæ, 44, 45, 50, 54, 66. Si absint, non expetendæ, 185. Vanæ sunt et instabiles, 45, 58, 59, 66, 163, 166, 185. Nihil conferunt ad gloriam, 137. Morientem non sequuntur, 163, 167. Judicii die non proderunt, 110. Ante mortem pauperibus erogandæ, 60, 61. Cum desident et in eodem loco permanent, sunt inutiles, 48. Inegenis impendendæ, 44, 46, 48, 49, 70, 71, 168, 202, 204. Quomodo distribuendæ, 351.

Divitiarum abusus, 35, 53, 57. Usus qualis esse debeat, 448. Divitiæ multa pariunt mala, 59. Dispersæ solent permanere; retentæ vero ad alios transferuntur, 53. Veræ divitiæ quæ sint, 167, 168.

Dolus, quid sit, 442.

Dominandi libido, pestis diabolica, 333. Animæ morbus gravissimus est, 333. Quibus vitis obnoxii sunt ii qui tali morbo laborant, 333.

Donum Dei vel ab indigno recipi nihil mirum, 476. Pecunia non comparatur, 278. Cum indigente communicandum, 501. Gratis acceptum, gratis dandum, 278. Quisque debet in dono sibi concessio cum gratiarum actione permanere, 280. Primum Dei donum qui diligenter excoluit, is alia etiam meretur accipere, 279. Donorum spiritualium concessio reprobationem non excludit, 240, 475. Unicuique dantur a Deo pro ratione fidei, 278. Qui Dei donis abutuntur, ii sunt iniquitatis operarii, 514.

E

Ebrietatis varia genera, 9. Jejunio non præmittenda ebrietas, 9, 12, 13, 15. Jejunio curanda, 150. *Vide* Inguvies. *Vide* Vinum.

Ecclesia Dei fugit schisma, 187. Quid causæ sit cur inter artium et scientiarum peritos concordia sit: contra vero in Ecclesia Dei multi et inter se, et in divinis litteris intelligendis valde admodum dissentiant, 213, 214. Unitas Ecclesiæ commendatur, 216, et concordia, 217.

Elatio, omnino fugienda, 158, 159, 160, 277, 279. Multiplicibus ex causis nascitur elatio, 157. Qui et virtutes quandoque parant humilitatem non veram, 157. Elatio et audacia atque impudentia æmulatio est diaboli, 211. Elationem sequitur gratiarum factura, 159. Defectus animæ ex elatione gignitur, 211. Homini relictum est nihil unde gloriarī queat, 159. Quo pacto agnoscat superbus, et quomodo curatur, 426. Quis sit superbus, quis arrogans, quis elatus ut inflatus, 434. Quomodo animus sibi persuasus debet esse se alienum a studio gloriæ, 321. Varia ad deprimendam elationem remedia proponuntur, 160, 161. *Vide* Superbia.

Eleemosynæ præceptum grave non est aut molestum, 51. Examine præmissio implendum, 450, 451. Haud procrastinanda eleemosyna est, 49, 60, 70. Diabolus excruciat, 170. Peccatum solvit, 70, 509. Eleemosynæ præmia, 45, 46, 46, 49, 68, 69, 70. Cohortatio ad eleemosynam erogandam, 168, 169, 170.

Essentiæ identitas in divinis, quid sit, 192. *Vide* Natura divina.

Euclidis Megarensis præclarum factum, 178, 179.

Euripidis dictum, 178.

Evangelium lege Mosaica longe perfectius est, 263.

Evangeliorum vox reliquis Scripturis sacris magnificentior est atque præstantior, 134. Quæ Evangelio reddenda obedientia est, ea ab omnibus hominibus exigetur, 205. Quomodo Evangelio obediendum, 236. Inter evangelicos præcones auditus omni majora Joannes locutus est, 134. Singulari studio evolvens Evangeliorum liber, 134. Evangelici præconis officium, 291, 293. *Vide* Prædicator.

Excæcationis voluntariæ poena, 215.

Exercitatio, utilis ad finem consequendum, 180.

Exercitatio militaris cur instituta, 174.

F

Faciliæ sectandæ non sunt, 357. Fames, malorum maximum, 69. Cogit non paucos etiam naturæ terminos excutere, 70. Quid faciendum tempore famis, 69. Hominis fame pereuntis descriptio, 69. Famis et amoris paterni pugna, 46, 47.

Fervens Spiritu, quis sit, 502.

Fidei definitio, 224. In professione fidei vitanda vœcum profana novitas, 225. Simpliciter ac familiares voces usurpandæ, 225. Questiones inutiles et contentiosæ non sunt faciendæ, 235. Non sunt ferendi qui alienam doctrinam tradunt, 265. Mitius agendum cum iis qui fide sunt infirmiores, 261. Fides, etiam in minimis, Deo habenda, 241. Verbum Domini cum omni certitudine suscipiendum, 245, 265. Missa curiosa inquisitione, iis quæ a sacris et ab

ipso Domino dicta sunt contenti simus, 228. Cave rationationibus tuis innitaris, ad ea quæ a Domino dicta sunt reprobanda, 241. Fides non solum in corde tenenda, sed et ore significanda est, 148, 239. Fidei certamen, in quo positum, 240. Utrum possit quis absque caritate fidem habere tantum ut montes transferat, 475. Professio fidei a Basilio edita, 227. Fidei effectus, 154.

Frigoris effectus, 152. Hominis frigore rigentis descriptio, 152.

Furor. Vide Ir. Quid sit furoris proprium, et quid proprium æquæ indignationis, 459.

G

Gabaonitæ adversus Israelitas prave astuti, 108.

Gaudium verum, in quo positum, 26. Quale sit in Domino gaudium, 480. Qua ratione impleri possit præceptum tituli Apostoli: *Semper gaudete*, 480, 27, 52. Gaudium quod ab externis petitur, fallax et inane est, 27. Quomodo lacrymæ sanctorum cum jugi gaudio quo fidem perfruunt conciliari possint, 28. Gaudii trisiliæque varia symptomata, 28. Gaudii modus ponendus, 52.

Gentiles suis scriptis quedam Scripturæ sacræ loca inseruere, 154. Quomodo possit ex gentiliis libris fructus capi, 175. Cave quocunque duxerint hac sequaris, 174. Quidquid in eis utile fuerit carpe, scito quid etiam contemni oporteat, 174, 175, 176, 179. In gentiliis libris quasi in umbris quibusdam et speculis exercentur adolescentes, 175, 174, et ad sacras atque arcanas doctrinas adducuntur, 175. Gentilium præclari actus imitandi, 178, 179. Quidam affinitatem habent cum præceptis evangelicis, 178, 179.

Geometriam invenerunt Egyptii, 102.

Gloria ab hominibus laud querenda, 426, 427. Quomodo fugienda, 426, 556. In rebus etiam vilibus vanæ gloriæ indulgeri potest, 452. Quis sit inanis gloriæ cupidus, et quis sit qui hominibus placere studet, 452. Inanis gloriæ effectus, 556. Vide Elatio.

Gloriatio vera, quæ sit, 158, 159, 498. Quæ velita, 158, 159, 498. Prudenti viro nihil fugiendum est magis quam ad gloriam vivere, 185.

Gordius martyr, 141. Patria martyris Gordii, 145. Militiæ ascriptus, militibus centum præfuit, 145. Ad solitudines fugiit, 144. Jejuniis cæterisque pietatis officiis exercitatus ultro se obtulit certamini, 144, 145. Omnium in se oculos convertit, 144, 145. Prædici oblatus spernit minas, blanditis non emoluitur, 145, 146. Mala amicorum consilia despiciit, 147. Martyrium strenue datis cervicibus consummat, 148.

Gratiarum actio, 55. Gratia Deo semper habenda, 56, 58, 159, 275, 585. Quomodo impleri possit præceptum illud Apostoli: *In omnibus gratias agite*, 56, 57, 58, 59, 40. Gratiarum actio lacrymas non excludit, 52, 42. Qua ratione cum ea quæ beneficianti debetur concilianda, 488. Beneficia collata delet ingrati animi vitium, 59.

Gubernatio, ad vitam trajiciendam necessaria est, 111, 112.

Gubernator intelligens, quis sit, 111. Non quilibet ad gubernationem vocatur, 110. Optimus gubernandi modus, 112, 113.

Gulæ vitium, in quo positum sit, 207. Multa sequuntur mala, 208. Interitum avertit, 208. Gulosi difficile admodum emendantur, 208.

H

Hæretici fugiendi, iis maxime qui in peccatis versati fuerint, 421, 422. Utrum salutandi sint vel cum eis cibus sumendus, 558.

Hebræorum pulchra fuit astutia, 108.

Herbæ, ad singulos morbos accommodatæ sunt, 398. Vide Ars medica.

Herculis historia ex Prodicio laudata, 177.

Hesiodi locus a Basilio laudatus, 174, 176.

Historiæ utilitas, 149.

Homeri poesis virtutis laus est, 174.

Hominis definitio, 167. Homo ad imaginem Conditoris factus, 18, 518. Ex duobus constat, mente scilicet et corpore: utriusque partes designantur, 25. Hominis dignitas, 22, 26, 27. Solus ex omnibus animalibus erecta facie conditus, 24. Quod sub aspectum cadit id homo non est, 181. In homine velut in concinno quodam rerum summario, magnam Conditoris sapientiam licet contueri, 25. Collata homini beneficia recensentur, 26, 27, 40, 41, 67, 358, 359. Hominis sublimitas et gloria quæ sit, 158. Aliud est homo ipse sibi, aliud sua, aliud quæ circa illum sunt, 18. Unusquisque ad quidpiam utile conditus fuit, 77. Libero arbitrio donatus, 77. Alter ab altero per liberum arbitrium secernitur, 77. Homo ex sua ipsius voluntate malus est, 80. Per peccatum deformatus, 518. Homini relictum est

nihil unde gloriari queat, 159. Infinito plura sunt quæ ignorat, quam quæ novit, 195. Ad peccata cogitationum proclivis, 17. Per cogitationem peccat sæpius, 17. Infirmiati huic medela concessa est, 17, 18, 19. Cur non ita conditus, ut peccare natura non possit, 79. Alios bonos, alios malos a Deo factos esse qui dicit, impius est, 455. Quomodo Deum homo glorificat, 238. Quotidianum hominis officium describitur, 17, 18, 19.

Honesti et justii definitio, 499.

Horæ canonice, quomodo monachis distributæ, 521, 522, 585, 584. Dividebatur meridiana precatio ut sepiarius numerus impleteretur, 522. Earum quælibet, accepta a Deo beneficia singulari quodam modo in memoriam revocat, 585. Diversitas in precibus et psalmodia quæ statim horis sunt, utilis, 584. Quomodo psallendum, 515, 514.

Hospites, quomodo excipiendi, 565, 561, 563. Maneant in hospite monumenta mensæ Christianorum, 564. Mensam nostram ob delicatas commutare turpe est, 564, 565. Hospitalitatis si finis sit, ut spectetur quod necessitas cuiusque accedentium postulat, 564, 565. Attamen cura et quadam mensæ decencia necessaria est in omnibus, 564, 565. Hospites qui dimittendi, 467.

Humilitas, omnis virtutis parens, 210. Emulatio est Christi, 211. Virtutum ærarium, 139. Maxima salus homini, morbi medela, et reditus ad pristinum statum, 156. Summo studio complectenda, 160. Humilitas locum in regno cælorum obtinendum definit, 266. Humilitatis assuetudo iracundiam animi quasi exscindit, 576. Qui multis magnisque peccatis obnoxius est, eum sæpe liberat humilitas, 160. Humilitatis profectus animæ profectus est, 211. Humilitatem nos omnia Domini gesta docent, 161. Idonea ad consequendam humilitatem præcepta, 161, 162, 481. Vide Elatio.

Hypocrisis invidiæ fructus, 97.

Hypocrita, quis sit, 2.

I

Ignis qui Ecclesiæ septa obtinebat mirabiliter exstinguitur, 170.

Ignorantia, non tollit peccatum, 245. Auget si sit voluntaria, 429.

Impuritas et immunditia, quid sit, 459.

Inconstantia suspecti, qui sint, 552.

Incontinentia ex vino oritur, 125.

Indignatio et ira differunt, 90.

Indumenta, cur non statim in paradiso constructa fuerint, 81. Vide Adamus.

Inferni supplicia æterna sunt, 507. Peccatum quodlibet convenienti sibi poena multabitur, 507.

Infirmorum infirmitates quomodo portandæ, 475.

Ingluviei satietatisque tum ebrietatis effectus describuntur, 4, 5, 8, 9, 10, 12, 15, 14, 15, 45, 125, 208. Vide Vinum. Vide Gulæ vitium.

Ingrati animi poena, 59, 64, 541.

Inimici, quomodo diligendi, 474. Utrum præceptum de diligendo proximo impleri possit, 474.

Inimicitia peccatum gravius est in iis qui cæteris gradu præstant, 495.

Innocentia, dupliciter intelligitur, 107.

Innocentis character atque insigne, 107.

Inobedientia est superbiæ fetus, 572. Inobedienciæ malum gravissime punitur, 217, 218, 219. Quomodo oporteat affici omnes erga immorigerum et inobsequentem, 571, 572. Quisquis parere non vult, secum ipse pugnat, 572. Sæpius admonitus si reipsa seipsum non sanat, is veluti membrum corruptum a communi corpore rescandus, 572, 595. Inobedientes qui iudicandi sint, 455, 456, 457. Intelligentia quid sit, 488. Cujusmodi intelligentiam petere debemus a Deo: quomodo reipsa fieri digni possimus, 488. Intelligentiæ tarditas ex eorum in quos beneficia conferuntur, incredulitate proficiscitur, 451.

Intemperantia metuenda est, 558, 663. Manifestam præterit nequitiam, 462. Utrum cura suscipienda sit ejus qui sibi mortem per intemperantiam conciliat, 465.

Interroganti recte et præclare respondendum, 245.

Invidia est dolor de proximi successu felici ac prospero, 91. Capitale vitium, 92. Caini et Saulis crimen, 92, 95. Immanissimum odii genus, 95. Arrhabo supplicii, 95. Invidiæ effectus, 91, 92, 93. Invidiæ motus plagæ sunt invidentis, 94. Idonea ad coercendam invidiam remedia, 95, 96.

Invidus venenatis bestiis exitiosior, 94. Dæmonis administer, 95. Invidum collata beneficia irritant, 93. Hominis invidi descriptio, 95. Vide Invidia.

Ira, mentis est ebrietas, 9. Qua ratione coercenda, 23, 85, 86, 87, 224, 479. Brevis quedam insania est, 84, 89. Iræ effectus, 85, 84, 85. Factus variis, 453, 454. Hominis ira perciti elegans accuratæque descriptio, 9, 83, 84, 85. Ira quædam utilis, 88, 89. Quomodo dandus iræ locus,

497. Iræ filii qui sint, 508. Iræ et indignatio differunt, 90. Iræ radicem si excindere poteris, vitia non pauca una cum hoc principio extirpabis, 90.

J

Jejunium verum, quale sit, 2, 9, 15. Hilari animo excipiendum, 2, 15. Efficax abolendo peccato est, 2. Jejunii antiquitas, 2, 3, 5. Effectus dignitasque et utilitas, 3, 4, 5, 6, 7, 10, 11, 13, 14. In jejunio quid cavendum sit, 2, 9, 12, 489. Quomodo jejunandum, 460. Ab interno mentis jejunio cavendum, 15, 16. Quotquot fuerint sancti, omnes per jejunium ad vitam Deo dignam insituti fuerunt, 7. Vana delicatiorum excusationes refelluntur, 3, 4.

Jejunium quadragesimale ubique et ab omnibus observatum, 11. Quinque dies singulis hebdomadis quadragesimalibus jejunio consecrati, 9, 12.

Joannes, inter evangelicos præcones vocalissimus, 154. Loca quadam ex Evangelio Joannis et gentiles admirati, scriptis suis inseruere, 154.

Job patientiæ Christianæ exemplar, 50, 43, 171. Varias diaboli insidias superavit, 50, 43, 171. Collata Jobi præmia, 175. Quid cause sit cur amissas divitias duplo recepit; liberorum vero numerus mortuis par rediit, 175.

Judei Filium Dei negant, 189. Consilium sibi exitiosum contra Dominum architectati sunt, 189. Per elationem lapsi, 160.

Judaismus, pugnat cum Hellenismo, et uterque cum Christianismo, 189.

Judicis munus, 103, 106, 274. Quisque judicis personam debet induere, 106. Cave ne tui ipsius fias, iniquus iudex, 160. A judicando proximo abstinendum, 161, 206, 275. De rebus incertis vel habita personarum ratione non judicandum, 274. Qui ad judicia ferenda proni sunt, ii inconstantia suspecti, 332.

Judicium quoddam naturale nobis est, 106. Judicii discrimina qualia sint, 470. Non omne interdicitur judicium, 470. Judicii dies peccatori pertimescenda, 58. Dies retributionis pro cujusque merito, 72. Judicium sequitur gratiam, 159. Judicia Dei curiose perscrutanda non sunt, 172. Haud contemnenda, 244. Gravior est judicium eorum qui noverrunt, nec tamen faciunt, 245. Quorundam in judicium iræ Dei casus, ad metum, doctrinam et correptionem nostram est, 244. Contemptus judiciorum Dei maximum malum, 545. Quomodo timere poterimus Dei judicia, 445.

Jugum Christi quomodo leve, 211.

Julitta martyr, 55. Martyrii causa, 53. Constanti hilarique animo martyrium subit, 54. Prosilit in rogam, 54. Julittæ corpus integrum et incolume servatum, in pulcherrimo templi vestibulo tumulatur, 54. Circa Julittæ tumulum fons aquæ salubris scatuit, 55. Julittæ cohortatio ad mulieres, 54.

Jura gentium haud parum inter se diversa sunt, 104.

Justitiæ definitio, 104. Veræ ac sinceræ ab adulterina et falsa secretio difficilis, 104, 105. Justitiam veram intelligere, animi est vere magni, 104, 105. Unicuique reddi debent quæ sua sunt, 239.

L

Labor. Vide Opus manuum.

Lacrymarum origo et causa, 29. Merentibus sunt lacrimæ, 29. Modus in effundendis lacrymis tenendus, 29, 30, 51, 37. Lacrymis peccata diluuntur, 168. Aliæ laudantur, 27, 41, 42. Culpantur aliæ, 31, 41, 42. Quare Christus lacrymas super Lazarum et super civitatem effudit, 29, 50. Lacrymæ sanctorum. Vide Gaudium.

Legem inter et Evangelium multum inest discriminis, 265.

Legis contemptor Deum afficit contumelia, 238.

Liberum arbitrium, quid sit, 78, 79. Homini insitum, 74, 77. Vasorum aureorum argenteorumve aut testaceorum vel ligneorum similitudinem habet, 74, 77. Naturæ rationis compoti maxime congruit, 78. Peccati radix est ac principium, 74. Liberi arbitrii effectus in diabolo et angelis, 80.

Libidines obscenæ, naturæ detrimentum sunt, 166. Sopitas proxime sequitur moror, 166.

Libri gentilium non sine fructu leguntur, 175. Vide Gentiles.

Lites fugiendæ, 270.

Luxuria est naturæ detrimentum, 166.

M

Malignitas quid sit, 442.

Malum boni privatio est, 78. Mali nulla est propria substantia, 78. Non ingenitum, 78. Non una cum bonis creatum, 78. Peccatum solum vere malum est, 77. Quoquo tempore admissum, ex æquo malum est, 525. Quid sit verum malum, quid malum apparens, 78.

Malum, aliud est habita ratione sentiendi, aliud sua ipsius natura. Istud ex nobis pendet, illud nobis prudente Domino et bono ad nostram utilitatem irrogatur, 74, 77. Vide Calamitas. Cessare a malo, neque laude, neque castigatione ex se dignum est, 118. Inventores malorum qui sint, 442.

Mamantis martyris encomium, 183. A seipso nobilitatur Mamas, 183. Pastor fuit, 186.

Mandata Dei. Vide Præcepta.

Mansuetudinis fructus, 558. Mansuetudo justam indignationem non excludit, 558. Monachis omnino convenit, 557.

Marcion, principia duo inducebat, 192.

Marthe et Marthæ functiones diversæ, 555. Status duor per has mulieres designantur, 555.

Martyres pauci, 148. Dum maculantur exsultant, 159.

Martyrum corpora in vestibulis templorum tumulabantur, 54. Celebritates apparatu omni celebrantur, 159, 141.

Quo fine, 186. Circa martyrum sepulchra conventus publici et convivii, 159. Martyrum civitas quæ sit, 150. Quæ sint vera præconia, 185. Cohortatio ad martyrium, 159. Martyrum Encomium, 156. Invocantur martyres, 155.

Matrimonium. Vide Conjugium, Uxor.

Matris Christianæ præclarum facinus, 155, 156.

Medicina, cur homini concessa, 597. Vide Ars medica.

Mendacium omne prohibetur, cujusdam etiam utilitatis causa prolatum, 442. Ideo fugiendum, 253.

Mensa Christianorum qualis esse debeat, 564. Quomodo oporteat se gerere inter sedendum et accubendum in tempore prandii aut cenæ, 566. Lectio non deeat mensis monachorum, 476. Qui ad monachorum mensam admittendi sint, 552.

Mentis aberratio et variæ cogitationes quomodo emendandæ, 522, 541, 542, 543, 544, 523, 524, 558. Quomodo cavendum ne cogitationes bonæ mentem veluti deficient, 445. Mentis levitas innatus adolescentibus morbus, 20, 455.

Militaris ordinis salus desperata non est, 147.

Milites hujus mundi ab Christi militibus differunt, 12.

Militis vita, qualis sit, 199. Laboriosa in bellis, splendida in pace, 199. Strenui militis præmia quæ sint, 199.

Milites Christi. Vide Ascetica vita.

Ministri fidelis officium, 225.

Mitis, quis sit, 480.

Monachi vita, qualis esse debeat, 205, 206, 207, 208.

209, 520, 525. Monachi multis variisque modis tentantur a diabolo, 204, 205, 207. Eisdem necessarius est vitæ suæ dux, cui sua omni voluntate rejecta, seipsos tradant, 204, 205. Quidquid sine ipso efficitur, furtum est et sacrilegium, 204, 205. Monachus quidquam eorum quæ ex consuetudine vera habentur adulterare ne tentet, 204, 205.

Nobilitati carnis ne innitatur, 204, 205. Aures habeat apertas ad obediendum, 206. Variis sermonibus ne vacet, 522. Ad majores virtutes enitatur, et minores ne negligat, 226. Nullum parvipendat vitium : ne sit alienorum peccatorum iudex, 226. In publicum prodire penitus refugiat, 206, 207. Juvenis, æqualium suorum consuetudinem omnino declinet, 207. Gulæ vitium summopere caveat, 208.

Monachus gulæ addictus raro admodum respiciat, 208. Ne putet eos omnes fieri salvos qui in cella degunt, 210.

Senex, de laboribus ne remittat, 211. Ne ambiat fratribus imperare, 555, 574, 575. Monachum ne efferat cleri gradus aut sacerdotii, sed potius humiliet, 211.

Ornamenta monachi quæ sint, 211, 212, 213. Varia monachis data præcepta, 209, 210, 211. Omnia sint monachis communia, 522, 524. Oportet monachum nihil in vita possidere, 211, 522, 524, 456. Non cuilibet suum vetus indumentum dare licet cui velit, 456, 457. Vel aliam quamlibet elemosynam, 450. Quo animo uti debeat, 448. Omnino æquali amoris mensura sese invicem diligere debent, 522, 523. Controversiæ quæ inter fratres oriuntur, quomodo dirimendæ, 594. Qui detrahit vel audit detrahentem, ambo separandi sunt a reliquorum societate, 424. Qui detrahit præfecto, quomodo puniendus, 424. Si frater fratri molestiam aspergit, quomodo emendandus, 428. Vel qui assidue seipsum accusat quod asper tractet fratrem, 445. Qua humilitate debeat quis a fratre obsequium accipere, 469. Quo animo fratribus suis inserviendum, 468. Præfecti absentis, aut aliquis occupatione distenti, vices supplere debet aliquis, qui ab ipso præposito et cæteris qui probandi periti sint, designetur, 591, 492. Quid agere debeat is qui præpositi statuta non admittit, 495. Vide Obedientia. Omnia etiam cordis arcana sunt præposito detegenda, 571. Vide Obedientia. Vide Præfectus. Non debent monachi a conventu fratrum secedere, suis secundum carnem propinquis patrocinaturi, 575. E cella egresso monachis admodum pe-

riculosa, 206. Quo affectu e cella egredi debeant, 207, 568. Quomodo in cella persistere, 535. Parentum cura attinet ad fratrum praefectum, 555. Colloquium cum parentibus periculo non vacat, 575. Quomodo tacere vel loqui debeant monachi, 525, 526. Quae per nutus sunt significationes prohibentur, 525, 526. Externos, vel etiam parentes aliqui non liceat monacho absque licentia, a praefecto non culibet danda, 585. Non convenit ascetam incaute aut cum omnibus hominibus colloqui, 550, 551, 552. Quis sit modus colloquendi cum sororibus, 576. *Vide Silentium*. Quomodo operari et ministrare debeat monachus, 210, 522, 569, 577, 580, 581. Non licet unicuique assignatum sibi opus recusare, 456. Neque graviora opera, 457. Qui laborare non vult, nec tamen est fracto corpore, condemnatur ut piger, 559. Qui laborare non potest, quomodo habendus, 456. Artes monachis assignatae quae sint, 584, 585. *Vide Opus manuum*. Quae vestitus ratio monachis convenit, 567. Par est monachum vel in vestitu peculiare aliquid habere, 568. Quod minime exquisitum est, ac necessitatis scopo sufficit, omni tempore praefertur, 568. Zonae usus quis sit, 568, 569. Duas tunicas habere vetitum est, 447. Attamen si quis carnis afflictionis causa, alteram habere voluerit, non prohibetur, 447. Quo animo caleamentum aut vestimentum quaecunque tandem illud fuerit, accipere oporteat, 471, 578. *Diseta* monachis praecipitur quae sit, 521. Optimum est si ob nullam victus necessitatem in publicum prodire cogantur, 521. Veri ascetae alimento sicilicet utuntur, et in quo tenues admodum vires ad reficiendum sint, 552. Comedunt semel per totam diem, 552. Jejunia et vigiliae extraordinariae non probantur, nisi accedat praefecti auctoritas, 461, 462. *Vide Victus ratio*. *Vide Cibus*. Crebra ac frequens peregrinatio monachis interdicitur, 555. Utrum rogati ab aliquibus, eos invisere debeant, 526. Nundinationes non decent monachos, 586. Instabiles monachi omnino fugiendi, 554, 555. Quibus similes, 554, 555. Quomodo illi qui suo conventu relicto alium petunt, per ceteros praefectos habendi, 579, 580. *Vide Peregrinatio*. Poenae monachis delinquentibus impositae, 522, 595. Tempus et modus praepositorum iudicio decernitur, 452. Qui e fratrum corpore abijciendi sint, 572, 452. *Vide Epitimia*, in quibus disciplinae monasticae specimen reperies. *Vide Ascetica vita*, *Saeculi renuntiatio*, *Profectio monastica*, *Monasterium*, etc.

Monasterium, quomodo ordinandum, 520. Decet monachos non pauciores esse quam decem, 520. Plures in eodem pago conventus fratrum non construendi, 578, 579. Vicini si in egestate sint, quomodo sublevandi, 515. Utrum societates fratrum inter se negotiari debeant, et si ejusmodi necessitas contingat, quomodo negotiandum, 515, 556. Aditus ad monasterium obstruatur mulieribus; imo non quivis viri ingrediantur, 522. E monasterio egredi quando liceat, 526, 580. Haud decet monachum aliquo abire moderatore non prius commonefacto, 456. *Vide Monachi*.

Monastica vitae dignitas, 520. *Vide Ascetica vita*.

Morbi sunt poena peccati, 597. Herbae ad singulos morbos accommodatae sunt, 598. Saepe castigationis causa, in morbos prolabitur, 599. Quo animo perferendi, 400. *Vide Aegritudo*.

Morosi hominis character, 59.

Mors, peccati poena, 247. Malum non est, 71. Justis somnus est, 159. Inio ad vitam meliorem praefectio, 159. Pro Christo opetenda, 148, 284. Post mortem non est tempus recte factorum, 255.

Mors filii parentisve aut charorum, quo animo perferenda, 51, 56, 57, 58, 286. *Vide Lacrymae*.

Mortem Domini quomodo quis annuntiat, 492.

Mortificatio Jesu in corpore nostro circumferenda, 26.

Mulierum colloquia consuetudinesque quam maxime fugiendae, 545, 544.

Mulierum ornatus, quis sit, 509.

Mundana omnia despicienda sunt, 165, 164, 163, 166. *Vide Homilias de iudicio Dei*. Sub his latitat diabolus ad decipiendas animas, 164. *Vide Diabolus*. Vere nostra non sunt, sed omnibus pariter extranea, 165, 166. Evanescent una cum vita, 186. Plus a minimo futurorum dignitate distant, quam a rebus veris umbra et somnium, 174. Clausis oculis praetereunda, 166. Derelinquenda ut sequamur Christum, 148, 149, 150. Qui rebus terrenis remittit nuntium, is honorem apud Christum sibi conciliat, 204. Qui re aliqua praesenti afficitur, eum esse discipulum Domini impossibile est, 257. *Vide Monachi*.

Mundus corde, quis sit, 514.

Munus ad altare quomodo quisque nostrum offert, 506.

Murmuratio monachis interdicitur, 575. Opus ejus qui murmuravit cum operibus fratrum non commiscendum, 575, 598, 596, 427. Similem inobedientibus poenam susci-

nat, 595. Variarum murmurationum causae, 456.

Musica, quae fugienda, quae consecranda sit, 182. *Vide musices*, 182.

N

Natura divina, quid sit, 151. Prae dignitate verbis explicari non potest, 151. Quantum sit Deus, et quis modus ejus, et qualis secundum essentiam; talia ut sunt interroganti periculosa, ita ei qui interrogatur inexplicabilia, 188. Ad omnes simul Dei glorias declarandas non sufficit nomen unum, nec singula omnino citra periculum assumuntur, 226. Humana natura in hac vita assequendis divinis mysteriis impar est, 226. *Vide Trinitas*.

Naturae detrimentum sunt obscenae libidines, 166.

Navigatores imitandi, 168.

Necessitudo cum Deo in studiis divinae implendae voluntatis perficitur, 255. *Vide Dei voluntas*.

Negotiis a pietate alienis qui sese immiscet, is Deo servare nequit, 256.

Novitii, quomodo probandi, 552, 555. Probatio debet accedentium moribus accommodari, 552, 555. Communis cujusque probandi modus quis sit, 555. Novitii Scripturarum sententias edocendi, 449. Non admittendi nisi habito prius fratrum consilio, 455. Utrum pro iis qui fratribus traditi sunt, sit aliquid accipiendum ab eorum propinquis, 525. Utrum recipiendi sint illi quibus divinae non suppetunt, 446, 447. Iis qui ad Dominum accedebant; bona ad ipsos pertinentia reddebant cognati, a praefecto prout judicabat administranda, 478. *Vide Professio monastica*.

Nox occasionem praebet orandi, 56. Noctis tempus quomodo traducendum, 56.

O

Obedientia perfecta, quae sit, 524, etiam in minimis praestita, Deo est accepta, 262. Mandata etiam quae ultra vires sunt complectitur, 572. Quomodo alter alteri obedire debeat, 455. *Vide Monachi*.

Obedientiae merces eximia, 95, 525. Monachis omnino necessaria, 204, 205, 520, 574. Cenobitici instituti summa est, 565. Monacho imitanda obedientia ea est, quam sancti Deo exhibuerunt, 570, 571, 572. Ne minimo quidem temporis momento asceta sui juris sit, 577. Quo affectu ei qui mandatum conficiendum urget, auscultandum, 471, 475. Ad quosnam terminos sese debeat extendere, 455. Limites suos ad mortem usque extendit, 456. Propria voluntate uti, alienum est a recta ratione, 457. Omne iudicium voluntatis propriae periculo non vacat, 461. Ipsa etiam bona ex propria auctoritate facere non licet, 455. Quidquid eligitur propria voluntate, id alienum est a pietatis cultoribus, 441, 449, 462. Quidquid perfectis comprobatur, tametsi repugnat voluntati, id amplectendum est, 441, 449, 462. Num cuiusvis et quodvis imperanti obediendum sit, 454, 455, 522, 525.

Objurgatio, quo animo accipienda, 507. Objurgationis modus quis esse debeat, 162. Variis peccantium affectibus accommodandus, 444, et etiam, 405.

Obretractio, quid sit, 425. Duo tempora sunt in quibus liceat mali aliquid de aliquo dicere, 425.

Oeconomus dotes, 577. Illum necesse est summe ab amore singulari et a contentione purum esse atque expurgatum, 465. Dotibus ad ministerium necessariis instructus haud facile reperitur, 580. *Vide Cellarius*.

Opus manuum laudatur, 210, 212. Praecipitur, 270, 582, 545. Monachis praestitum, 521. Non ob corporis castigationem modo, sed etiam propter charitatem erga proximum utile, 582. Assiduam orationem non excludit, 582, 585. Precum et psalmodiae obtentu non refugium, 582, 585. Tempora ad operandum manibus, assignata monachis, 585. Qui propter operum aut locorum naturam longius abfuerint, constitutas ad psallendum horas ne praeterant, 585. Artes monachis assignatae quae sint, 584, 585. Haec artes anteponendae quae neque vitam ipsorum distrahant, neque impedimento sint quominus assidua Domini praesentia perfruantur, 584, 585, 550. Laudatur maxime agricultura, 585. Non liceat monacho eam quam callet artem, aut discere vult, exercere, sed eam ad quam judicabitur idoneus, 586, 587, 588. Debet asceta villa etiam opera cum multa alacritate suscipere, 574. Non licet unicuique assignatum sibi opus recusare, 456. Neque graviora opera, 457. Qui laborare non vult, nec tamen est fracto corpore, condemnatur ut piger, 459. Qui laborare non potest, quomodo habendus, 456. Opera, quomodo vendenda sint, 585. Fieri debent moderate sene, qui eadem ad requisitos usus impendat, 521. Viribus cujusque aquanda, 466. Quo consilio et quo

animo il qui laborant, laborare debeant, 388, 389, 484, 485, 510. Quomodo operarii commissi sibi instrumenta debeant accurate, 464. Quomodo quis abundat in opere Domini, 517. Operum bonorum præmissio, perinde atque malorum perpetratio puniunt, 222. Opera bona quomodo occultanda, 481. Quomodo quis omnia faciat ad gloriam Dei, 481. Professio nostra per opera confirmanda, 257.

Optimus quis sit, quis bonus, quis ad omnia inutilis, 174.

Oratio. Quomodo orandum, 276, 303, 336, 337, 338, et pro quibus, 277, 286. Tempus orandi omnis vita sit, 321, 382. Quomodo spiritus alicuius orat, mens autem illius sine fructu est, 315. Postulata si illico non assequimur, animo non concidendum, 540. Affectus ad orandum requisiti, 338, 339. Orandi modus duplex, 336. *Vide* Precatio.

Orationis exhortationis vis quas sit, 10.

Originale peccatum. *Vide* Peccatum. *Vide* Adamus.

Ornamenta monachi quæ sint, 211, 212, 215. *Vide* Monachi.

P

Panegyrici difficiles, 183.

Panis quotidianus, quis sit, cujus quotidianam largitionem rogare edocti sumus, 300.

Parentes veri, qui sint, 348. Iis qui ad Dominum accedebant, bona ad ipsos pertinentia reddebant cognati, a præfecto prout iudicabat administranda, 478. Quomodo oporteat monachos affici erga cognatos secundum carnem, 375, 479, 364, 363, 366.

Parvuli, in quibus imitandi, 487.

Pastor quis eligendus, 204, 320, 321, 324. Quis fugiendus sit, 305. Quidquid sine bonorum operum doctore sit, furtum est et sacrilegium, 203. *Vide* Monachi. *Vide* Præfectus.

Pastoris descriptio, 166, et encomium, 166, 187. Bonus pastor, quis sit, quis mercenarius, 186, 187, 188. Sunt etiam nunc mercenarii pastores, 187. Boni pastoris officium, 188. Dotes, 204, 320, 321.

Patienti, quis vere sit, 134.

Patientia donum Dei est, 223. Patientiæ Christianæ effectus et præmium, 171, 175.

Pauperes spiritu, qui sint, 483, 484. *Vide* Monachi.

Paupertas, æquo animo toleranda, 67, 68. Mirabilis si cum pietate coniungitur, 186. Pauperem esse probrosum non est, sed pauperiem generose non ferre, 87. Quid sit discriminis egestatem inter et pauperiem, 304, 305.

Pax cum omnibus hominibus, si fieri potest, habenda, 370. Ceteri quoque ad pacem Christi sunt adducendi, 271. Pacificus quis sit qui a Domino dicitur beatus, 487.

Peccatores, quomodo habendi, 272. Qui in sua ipsorum nequitia perseverant, aversandi, 275. Iis maxime qui in peccatis versati fuerint, 421, 422. Quomodo objurgandi, 444.

Peccatum, ægritudo et mors animæ est, 43. Ad posterum per Adamum transmissum, 70, 208. Omnem bonorum operum fructum dissipat, 112. Abalienat a Domino, coniungit vero diabolo, 254. Animas comitator iudicii dicitur, 58. Plagas calamitatesque inducit, 62, 63, 64. Quo odio habendum, 148. Finis peccati mors, 245.

Peccatum quomodo vincendum, 118. Lacrymis diluitur, 42, 168. Et elemosyna, 70, 150. Quomodo a peccatis recedendum sit, 417, 517. Peccato penitentia exaquantur, 19. Et pena, 104, 105. Peccatorum causæ quæ sint, 444. Peccata alia sunt involuntaria, alia ex pravo animo oriuntur, 104. Hæc gravius puniuntur, 219. Peccata aliqua ex aliis originem ducunt, 517. Quo sensu magnum vel parvum peccatum dici liceat, 518. Nequitie operum perpetratio, plerumque pena est præcedentium peccatorum, 243, 253. Peccatum nusquam est, neque in sua ipsius substantia deprehenditur, 517. Qui patitur alterum peccare, peccati reus fit, 430, 431. Qui post deleta peccata rursum peccat, ipse iudicium sibi parat, 244. Quomodo agendum sit cum his qui devitant graviora peccata, patrant vero leviora indiscriminatio, 518. Qua ratione persuadebit sibi animus esse se purum a peccatis, 519, 520. Etiam si quis peccati haud conscius se ipse non arguat; fidem tamen debet illi adhibere qui res illius melius videre possunt, 521. Peccatorum multitudo nunquam nos a spe consequenda veniæ debet dejicere, 418, 419. *Vide* Confessio.

Perdici astutia, 120.

Peregrinatio, quomodo suscipienda, 383, 386. Crebra et frequens interdicitur monachis, 353. *Vide* Monachi.

Periculis egrégium facinus, 178, 179.

Perperam agere, quid sit, 452

Persecutionis adversus Christianos descriptio, 143, 144, 150.

Petitio non omnino in verbis circumscribitur, 33.

Petrus timiditati humanæ traditus est, lapsu erudiendus ad metum atque ad cautionem, 159, 160. Omnibus discipulis prælatus, 219.

Pharao, ob nimiam malitiam insanabilis, 77. Quomodo induratus, 77. Pharaois irrita fuit astutia ad disperdendum Israel, 158.

Philosophus, vere quis sit, quis fictitius, 178. Philosophi præ cæteris majori studio legendi, 176. Plerique viriis laudem in suis scriptis reliquere, 178. Attente legendi, 175.

Pictura exhibet oculis quæ docet historia, 119.

Pietatis fructus, 186. Quidquid ad pietatem conducit, id nisi libenter ac studiose fiat, periculosum est, 460. Et jejuniis et cibi usum pietas temperare debet, 462. Qui sibi ipsi placiturus aliquid agit, a pietate excidit, 520. Quid pietatis cultori considerandum sit, 516. Institutio ea quæ fit per timorem, utilior est iis qui ad pietatem recens introducuntur, 341. Qui pro pietate decertant, non sunt deserendi, 283.

Piger, quomodo emendandus, 427.

Pigritia, naturalis fere est senectæ, 433.

Pili, si peccaverint, aliter ac peccatores objurgandi, 444. Cur aliquando in peccata delabantur pili, 444.

Pittaci dictum, 180.

Platonis dictum, 182. Cur insalubrem Atticæ locum Academiam elegerit, 182.

Pneumatomachi Spiritum sanctum dicebant creaturam, 195. Horum sophismata proponuntur, diluunturque, 193, 194, 195, 196. *Vide* Spiritus S.

Pœna peccato exaquantur, 322. Quo animo irrogatæ pœnæ perferendæ sint, 336, 468. Qui ægre fert increpantem se, qualis sit, 336, 468.

Penitens sincerus, quis sit, 416, 417. Quomodo suscipiendus, 416, 417. Quis fictus, 416. Quomodo habendus, 417. Penitenti peccata remittenda, 419. Quid agere debeat is, quem penituit peccati, et rursus in idem peccatum labitur, 516, 517.

Penitentia vera quæ sit, 63, 233. Peccato exaquantur, 19. Post mortem inutilis, 122. Rite et egregie peccata dat spem consequendæ venturæ, 418, 419, 454. Qui nunc penitentiam non agunt, ipsi gravius condemnantur quam il qui ante Evangelium fuerunt condemnati, 234. Cuiusmodi fructus penitentia digni sint, 416, 417, 419, 516. Penitentia Ninivitarum, 64, 65.

Pœtae, historici, oratores quomodo legendi, 175. *Vide* Gentiles.

Polypus, colorem suum in subjectæ terræ colorem mutat, 184.

Præceptorum divinatorum utilitas comprobatur, 83, 112. Contemptus gravissime puniendus, 220. Series mandatorum Dei quæ sit, 353. Omnium mandatorum quæ a Deo nobis tradita sunt, conficiendorum vim et facilitatem accepimus, 356. Præcepta Spiritus sancti perfici non posse qui dicit, impius est, 18. Refelluntur qui legem traditam impleri non posse calumniantur, 23. Cavendum est ne unus mandati obtentu alterum dissolvere videamur, 351. Nullum, ne difficillimum quidem, pigre ac segnitè conficiendum, 373. Exsoluto uno, necesse est alia etiam simul exsolvi, 31, 51, 328, 329, 350, 359. Nihil contemnendum est quasi parvum, 415. Mandatorum Christi observatio, dilectionis testificatio est, 237. Finis vita eterna, 243, 325. Tria sunt animi discrimina, quibus ad obediendum impellimur, 329. Quomodo possit quis ex animo et cum alacritate Domini exsequi mandata, 473. Quomodo quis paratissimus erit ad se etiam periculis obiciendum pro Domini mandato, 482.

Prædicatoris evangelici officium quale sit, 291, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 477, 478.

Præfectura periculosa, 211, 369.

Præfectus fratrum qualis esse debeat, 370, 434, 389, 390. Mansuetudo morum et humilitas cordis characterem præpositi atque insignie constituunt, 370, 434, 389, 390. Quomodo præpositus increpare et objurgare debeat, 396. Indignatio in peccatum, misericordia in fratrem commostrandam, 450. Increpationis modus variis peccantium affectibus debet accommodari, 444. Nihil non adhibendum est ad curandum infirmum, 451. Quomodo delictum illius qui peccavit, corrigendum sit, 395. Præfectus ita afficiatur quasi qui de singulis fratribus rationem redditurus sit, 370, 373, 374. Omnes observet necesse est, 421. Qui curam habet plurium, is pluribus servit, 474. Quomodo affici debeat erga immorigeros et inobsequentes, 373, 375. Qui e fratrum cœtu abiciendi sint, 372, 373. Fratribus munera et officia, adhibito eorum qui ad hoc apti sunt iudicio, designet, 452. Corporis viribus debet sua mandata

attemperare, 578. Praefectus deligatur ab iis qui primas obtinent in aliis fratrum conventibus, 590. Absentis vices supplere debet aliquis, qui ab ipso praeposito et ceteris qui probandi periti sint, designetur, 591, 594. Praefectus qui dotibus ad munus obeundum necessariis instructus sit, haud facile reperitur, 578. Si quando aberret, a quibus admonendus, 571. Non decet praefectum cum praefecta frequenter colloqui, 455. Praefecti agendi ratio non est curiose examinanda, 594. Vide Monachi. Vide Obediencia.

Precatio est boni petitio, 55. In quibus collocanda, 53. Omnibus antependa est, 535. Prolixa non sit, 276. Actiones singulas praecedat, comiteturque et subsequatur oratio, 55, 56. In oratione quid cavendum sit, 62, 503. Orationis effectus, 66. Socii precationis per eleemosynam querendi, 150. Ab oratione non sine magno detrimento recedat, 209. Orationi sedulo incumbendum, 210, 276. Quomodo quae attentionem in precando assequatur, 482. Non licet nobis quaecunque volumus petere, 503. Quibus de causis orantes non exaudimur, 503, 504, 538, 559. Vide Oratio.

Principatus unitas disciplinam atque consensionem populorum conservat, 214, 215.

Principes ac magistratus debent esse vindices regum Dei, 512. In iis quibus mandatum Dei non praepeditur, obsequendum, 512.

Principii acceptiones variae, 135. Principia duo qui inducunt, in duos deos praedicat, 192.

Prodicus vir non contemnendus, 177.

Professio monachi redditum ad saeculum interdicat, 519. Qui inter fratres admissus fuerit, posteaque professionem suam resciderit, perinde aspicitur debet, ut qui in Deum peccavit, 556. Sacrilegus est et sui ipsius fur, 556. Non amplius fratribus sociandus, 556. Professio emittebatur iam perfecta et absoluta ratione, 557. Testes huius propositi adhibebantur Ecclesiarum praefecti, 557. Post multam liberamque deliberationem, qui professus fuerat suscipiebatur, inter fratres annumerandus, 557. Post emissam professionem secedere quando liceat vel velint sit, 581. Fuit instabilitatis causae refelluntur, 567, 568, 569. Qui semel fraternitati spirituali alligatus est, ab iis quibus adiunctus est nullo modo rescari potest, 566. Qualem professionem a se mutuo exigere debeant qui simul secundum Deum vivere volunt, 413. Utrum recipiendi sint ii quibus divitiarum non suppetunt, 446, 447. Utrum pro iis qui fratribus traditi sunt, sit aliquid accipiendum ab eorum propinquis, 525. Utrum adiutendum sit qui ad modicum tempus in monasterio degere vult, 449. Quomodo agendum cum iis qui tributorum exactores fuerunt, 448, 452. Vide Novitii. Vide Ascetica vita. Vide Monachi.

Promissionis Deo factae violator, prolati adversus Ananiam iudicio efficitur obnoxius, 519. Christi derelicti crimen non effugiet, 202.

Prosperitas vitae tentationis loco est compluribus, 45.

Proverbia nomen varie accipitur, 98. Proverbia Salomonis capta difficilia, 97. Utilia ad omne vitae genus ac institutum, 98, 99, 101, 102. Qua de re Proverbiorum liber Salomonis nomine inscribitur, 98.

Providendum praesenti et futuro, 72.

Proximus, quomodo diligendus, 258, 474, 496. Proximi dilectio character est et nota Christiani, 540. Non quaerit molestia proximo illata charitati adversatur, 239. Proximum peccantem si videris, cave iudices, 161. Vide Caritas.

Prudentia, una est ex generalibus virtutibus, 102. Duplex, vera et falsa, 103, 495, 502. Quis sit prudens ut serpens, quis simplex ut columba, 497. Quis prudens apud semetipsum, 502.

Psalmodia et precatio num alternis vicibus incipienda, 521.

Pseudo-apostoli, qui sint, 514.

Pueri parentibus orbi suscipiebantur in monasteriis instituendi: qui vero a parentibus adducebantur, hi coram multis testibus assumebantur: haud tamen statim in fratrum corpore annumerandi, 555. Modus puerorum erudiendorum, 555, 556, 557. Distincta erat puerorum et natu maiorum habitatio et dieta, 555, 556. Precationes vero per diem instituae, pueris et antiquioribus communes, 556. Poenae pueris impositae, 556. Memoriae praemia proposita, 556. Artes edocebantur ad quas videbantur idonei, 557. Pueri cum magistris suis interdiu manere possunt, sed noctu ad aequales suos, et ad cibum capiendum necessariis transmittendi, 557. Quomodo pietas et attentio animi ipsis instillanda, 556, 557. Quomodo ab artium magistris pueri delinquentes corrigendi, 596. Num conveniat ut in fratrum societate magister sit puerorum saecularium, 518.

Pythagorae dictum, 182

Q

Quadragesarius numerus venerabilis, 154.

Quadragesimale jejunium ubique et ab omnibus observatum, 11. Vide Jejunium.

Quadragesima martyres, 149. Non una erat ipsis patria, 150. Primos honores obtinuerunt, 150. Christianos se confidenter fortiterque profitentur, 150, 151. Blandimenta minasque despiciunt praefecti, 151. Is iussit eos omnes denudatos sub dio in media civitate congelatos mori, 152. Ipsi se laeti exuunt, 153. Lictor occupat locum militis, qui animo cecidens, in balneum prosilierat, 151. Militis mors defendenda, 151. Quomodo lictor ad Christum conversus, 154. Cum ceteris consummatus, 154. Quadragesima martyres igni traditi sunt adhuc spirantes, 155. Reliquiae ignis in flumen projectae, regiones multas adornant, 155. Unus e SS. martyribus a sua matre imponitur curculi, cum sociis cremandus, 155, 156.

R

Raca vox contumeliam mitiorem significans, 452.

Rahab pulchre astuta: pulchre iidem Rachel, 108.

Rebecca pulchra astutia, 108.

Rebellio et contradictio plura mala arguunt, 572.

Recordatio antea vitae maxima peccandi occasio est,

275.

Regis officium, 99.

Regnum coelorum, quomodo suscipiendum, 266, 487. Quomodo angusta est via, et arcta porta quae ducit ad vitam, 493.

Renuntiatio, est dissolutio simul vinculorum terrenae huius ac temporariae vitae, et humanorum officiorum liberatio, 550. Renuntiatio perfecta in quo sita sit, 548, 549, 550. Monachis omnino necessaria, 550.

Rerum humanarum instabilitas describitur, 111.

Res sacrae non sunt profananda, 258.

Resurrectio mortuorum, 175. Post resurrectionem non sunt expectanda ea quae sunt huius saeculi propria, 286.

Risus ambiguus est nomen, 560. Nimis fugiendus, 559, 560. Moderatus indecorus non est, 559. Christus nusquam risu usus, 560. Non decet monachos, 425.

S

Sabellianorum errores exponuntur ac refelluntur, 190, 191, 192. Unam Patris et Filii personam profitentur, 190. Pugnant cum Anomeis, 190. Utrumque blasphemiae per evangelicas voces obtinuntur, 190. Vide Trinitas.

Saeculi renuntiatio, 202. Ad saeculum nemo sine animae condemnatione revertitur, 202. Saeculo nuntium missurus monachorum coetum adi, res quae ad te pertinent constanter derelinque, amicos dimitte ac familiares. Magnopere cura et provide ut virum tuae vitae ducem reperias. Huic, tuam omnem voluntatem expuens, teipsum trade, 204. Magistrum una tecum ad tua vitia descendentem si requiris, frustra renuntiationis certamen subisti, 205. Vide Ascetica vita. Vide Monachi.

Sal, quid sit quod habere Dominus iussit, 506.

Salomon rex Israel libri Proverbiorum auctor, 97. Tres omnino supersunt ab eodem conscripti libri, 97. Ad diversos hominum status referuntur, 98. Vide Proverbium.

Salus sine pugna non obtinetur, 202.

Sancti, quantum in nobis est, imitandi, 257. Sanctorum gesta praecelaraque facinora non sine fructu narrantur, 142, 149. Incitamenta sunt ad virtutem, 149. Sancti quomodo laudandi, 142, 143, 150, 185.

Sanctimonia, quid sit, et quomodo acquirenda, 453.

Sanitatis beneficium cum gratiarum actione recipiendum, 599.

Sapientia et prudentia parviunt quandoque elationem, 157. Dei sapientia si desit, nullius sunt momenti, 157. Haud ingratus est externa sapientiae amictus, 175. Vide Gentiles.

Sapientiae definitio, 99. Fructus, 99, 100. Iis maxime videtur incomprehensibilis, quibus per Dei gratiam cognitio maior accessit, 226. Praeparatio ad comparandam sapientiam requiritur, 100, 101.

Sapientis nomen ambiguum, 110.

Satietas mortem intulit non paucis, 166. Vide Ingluvies.

Scandalum, quid sit, 259. Non dandum, 421. Quandoque et a bonis rebus abstinendum ut vitetur, 259, 457, 458. Quia etiam res non necessariae faciende, 260. Attamen Dei voluntas absque metu scandalii perficienda, 457.

Scandalum dare, quid sit, et quomodo illud cavendum, 456, 457, 458. Oritur scandalum pluribus ex causis, 457. Quidquid scandalum affert excusandum, 261. Dignitas scandalum dantis, scandalii crimen auget, 458.

Schisma est alienum ab Ecclesia Dei, 1. Schismatum causa, 214.

Schismatici non sunt membra Christi, 216.

Scripturæ sacræ singulari studio evolvendæ, 134. Ad futuram vitam deducunt, 174. Quæ in Scripturæ sacræ verbis intelligentia sit, 313. Quæ in Judaico cultu habetur notitia Scripturarum, ea puerilis animi motibus comparatur: et contra notitia per Evangelium acquisita, viro jam in omnibus perfecto convenit, 223. Scripturæ sacræ plenæque vice yaticinii usa est imperativo loquendi genere, 200.

Scripturæ sacræ usus, 256, 257. Ad cujusque conditionem accommodandus, 492. In his quæ a Scriptura permixta sunt non hesitandum, 274. Quidquam in divinis Scripturis addere aut demere, manifestus est a fide lapsus et superbiæ crimen, 224. Quæ ambigue et obscure videntur dicta fuisse in quibusdam Scripturæ locis, ea ex confessis ac manifestis aliorum locorum sententiis explanantur, 506, 507. Scripturæ sacræ interdum furatus est diabolus, 134. Sacrorum librorum lectio monachis præcipitur, 212. Seleucus avis insatiabilis, 57.

Sensuum nomina ad animæ potentias transferri possunt, 109.

Sepulturæ vanus apparatus, 61. Pulchra sepultura, pietas, 61.

Sermonis usus quàmobrem hominibus impertitur, 16. Naturæ sermonis munus quale sit, 16. Spiritus sancti sermo contractus est ac brevis, 16. Sermo verus quis sit, quis varius et artificiosus, 103. Sermonis versutia, 193. Sermonibus pravis assuescere, quædam via est ad ipsa facta, 175. Sermo otiosus. *Vide Verba otiosa.* Sermo ascetiarum qualis esse debeat, 537.

Servi, suis secundum carnem dominis quo affectu servire debent, 310. Ad monasterium accedentes, quando ad dominos suos remittendi, 333.

Siccitalis descriptio et effectus, 62, 63.

Sicra Hebræis quid sit, 127.

Silentium monachis injunctum, 323, et virginibus, 326. Novitiis utile, 334. Silentii fructus, 334. Non liceat monacho qui facultatem loquendi non habet, interroganti hospiti respondere, 192. Si quis responderit utiliter, sed præter officium, penis perturbatæ disciplinæ obnoxius est, 192. Il qui prædicantur fratrum conventibus, de negotiis suis inter se colloqui debent, 397. Silentium psalmodiæ tempore præscribitur, 475. Silentii utilitas unde probatur, 485. Ascetis instabilibus facultas loquendi danda non est, 334.

Sincerum quid sit, 303.

Societas vitæ perfectissima quæ sit, 561.

Solis essentia ignoratur, 195.

Solitudinis fructus, 144, 344. Pericula, 343, 347. Quid agendum cum iis qui volunt solitariam vitam degere, 44. Solon a Basilio laudatus, 177. Solonis dictum, 183.

Somnus sit exercitatio pietatis, 36. Immodici soporis cause, 423. Quomodo propulsandus, 423. Quomodo quis auscultare debeat exasperatam ad precandum, 429. In somnis cum vitæ nostræ studii convenientia est, 56. Turpium visorum noctu contingentium causa quæ sit, 322.

Spectaculum miserabile, 112, 128.

Spei Christianæ effectus, 27. Spes in bonis operibus non ponenda, 247.

Spiritus sancti divinitas declaratur, 132, 193, 194, 193, 196. Effectus describuntur, 133. Propriam, ut Filius, personam habet, 193. Non idem qui Filius, 193. Eidem et Patri inseparabiliter conjunctus, 193, 194. Ejusdem naturæ, 193, 194. Conjungitur cum Patre, ex eo quod ex Patre procedit: cum Filio vero, propterea quod Christo conjungit credentes in ipsum, 193, 194. Ex Deo est arcano quodam modo atque ineffabili, 196. Operatur omnia in omnibus, 216. Sublato Spiritu, tollitur et Trinitas, 194. Qui inter creaturas numeratur Spiritum sanctum, ut baptismum imperfectum, ita faciunt confessionem fidei imperfectam, 194. Qui non honorat Spiritum, is nec Filium honorat, 196. Quomodo quis efficiatur dignus qui fiat Spiritus sancti particeps, 483. In Spiritum sanctum blasphemii qui sint, 261, 310. Proponuntur sophismata contra divinitatem Spiritus sancti, 194. Diliunturque, 193, 196. *Vide Trinitas.*

Stultus in hoc sæculo quomodo quis efficiatur, 310, 511.

Suffitus et unguenta prohibentur, 182.

Superbiæ auctor et impulsor diabolus, 137. Multiplicibus ex causis nascitur, 137. *Vide Elatio.*

Superflua pauperibus eroganda, 268. *Vide Eleemosyna.*

T

Talentum quid sit, aut quomodo illud multiplicabimus, 500.

Temperans quis vere sit, 339.

Temperantiæ definitio, 339. Fructus, 338, 360, 362. Necessaria ei qui pie vivere vult, 361. Frenum est ad libidinem, 338. Sancti omnes temperantiæ laude fuerunt spectati, 338. Perfecta temperantiæ ratio quæ sit, 339. Quomodo servanda, 361. Pro suis quisque viribus temperantiam debet colere, 344. Non sola ciborum abstinentia circumscribitur, 364.

Temperantiæ atque frugalitatis suprema regula, 30.

Templa, quam ob causam adeunda, 386.

Tempus præsens ad quid concessum, 233. Pœnitentiæ et veniæ peccatorum tempus est, in futuro vero sæculo erit justius judicium remunerationis, 234. Tempus cujusque rei proprium agnosce, 247, 248. Omne tempus ad ea quæ Deo placent agenda opportunum est, 247.

Temulentiae varia genera, 9.

Tentationum duplex genus, 43. Tentationes quomodo perferendæ, 281. Nemo debet seipsum obicere tentationibus antequam Deus permiserit, imo quisque debet orare, ut ne incidat in tentationem, 260, 489.

Terra, ad incolæ puniendos damnatur infecunditatis, 63, 64, 66.

Theognidis dictum, 183.

Theologiæ fructus, 99.

Thesaurus bonus quis sit, et quis malus, 493. Thesauri quomodo in cœlo colligendi, 267. *Vide Eleemosyna.*

Timor, animæ expurgatio est, 100, 101. Utilis iis qui ad pietatem recens instituuntur, 341.

Timotheus musicæ artis peritissimus, 180.

Traditionibus humanis haud insistendum, 246, 349. Quæcumque a Domino per Evangelium et apostolos tradita fuere, servanda sunt, 246.

Trinitas est trium incorporeorum perfectorum, 193. Trinitatem complect Pater et Filius et Spiritus sanctus, 131. Singularum personarum divinitas comprobatur, 131, 132, 133. Unaquæque persona propriam habet hypostasim, 137. Personæ haud confundendæ, 191, 193. Nec propter secretionem personarum, dissimilitudo inducenda, 191. Quid causæ sit cur personæ plures unum solum Deum constituent, 193. Personarum Trinitatem negant Sabelliani, 190. *Vide Sabelliani.* *Vide Natura divina.*

Tristitia nimia causa fit peccati, 68. Tristitia secundum Deum quæ sit, et quæ mundi, 480. *Vide Lacrymæ.*

Tyrannus a rege differt, 99.

U

Ultio prohibetur, 270, 271.

Uxor cur homini concessa, 203. Uxorem qui duxit, is continentiae rationem redditurus est, ac liberorum educationis, 203. Præcepta evangelica observare tenentur perinde ac monachi, 203. Imo custodia majore opus est ad obtinendam salutem, 203, 203. Patriarcharum atque prophetarum exempla proponuntur conjugio copulatis, 205. Vir ab uxore, et uxor a viro quo casu separari possunt, 308. Non licet viro uxore dimissa aliam ducere, 308. Conugio copulatur officium, 309. Connubio juncti quomodo ad vitam monasticam admittendi, 334.

V

Verba otiosa proferenda non sunt, 256. Ex cujusmodi verbis otiosus sermo judicetur, 423.

Verbi vox multiplicem habet intelligentiam, 156. Cur secunda in Trinitate persona Verbum a Joanne dicta sit, 156, 157. *Vide Dei Filius.* Quid discriminis sit Verbum Dominum inter et verbum humanum, 190.

Veritas est primarius animæ fructus, 175. Nuda absque patrocinio ipsa semet ostendit, 186. Haud contemnenda ornatu verborum, 186. Quomodo quis veritatem in injustitia detinet, 458.

Versutia sermonis, 103. *Vide Sermo.*

Vestium usus quis sit, 367. Quis amietus ille, honestus ab Apostolo traditus, 486. Comparandus est monachis vestitus qui ad omnia sufficere possit, 367. Vestium superfluitas damnatur, 181, 367. *Vide Monachi.*

Vicius ratio monachis præscripta hæc est, ut neque ad voluptatem, neque ad afflictionem carnis respiciat, 321. Optimum est, si ob nullam vicius necessitatem in publicum prodire cogantur, 321. Omnia quæ nobis apponuntur degustanda, 361. In alimentis capiendis damnum satiæ vitandum, et ab his quæ ad voluptatem parata sunt prorsus abstinendum, 361. Quæ sit sollicitudo laudabilis de rebus ad vitam necessariis, 310.

Viduorum vita qualis esse debeat, 309, 310.

Vigilantiæ Christianæ præmium, 163.

Vinum ad quid homini concessum, 123. Monachis ad medelam concessum, 321. Vini usus qualis esse debeat, 9, 46. Effectus, 124, 125. Abusus, 124, 125. Vino obruti descriptio, 124, 125. *Vide* Ebrietas.

Violenti quinam sint qui regnum cœlorum rapiunt, 211.

Virginitatis donum in quo positum, 319. Fructus, 319. Vitium quodlibet virginitati adversatur, 319.

Virginum vita qualis esse debeat, 312. Quo tempore fieri debeat virginitatis professio, 357. Qui in virginitate vitam agere non vult, is coram testibus dimittatur, 357. *Vide* Ascetica vita. Virginum conventus eandem atque monachi regulam profitebantur, 326. Una cæteris præerat, cui tenebantur in omnibus parere, 326. Sola antistita de rebus necessariis cum viro aliquo sermonem habere poterat, una aut altera ex sororibus secum præsentem, 326, 327. Quis sit modus colloquendi cum fratribus, 376. Virgines lanificio operam dabant, 466. Quæ psallere non vult, aut corrigenda, aut expellenda, 514. Pœnæ virginibus delinquentibus impositæ, 530, 531.

Viri propria laus quæ sit, 183. *Vide* Homo.

Virtutis definitio, 357. Virtus ex voluntate non ex necessitate proficitur, 79. Penes nos est, et a studioso potest acquiri, 97. Aspera primum est et accessu difficilis, sed vitio iucundior ei qui eam consecutus fuerit, 176. Ex possessionibus sola est, quæ nequeat auferri, 177. Virtus honoratur, non divitiæ, 186. Viaticum est ad senectutem. Ad vitam æternam festinantes nos præcurrunt virtutes, 167. Veræ divitiæ sunt, 167, 168. Summo studio comparandæ, 167, 168. Quæ in animo solo adolescunt virtutes, omnes omnibus æqualiter excolendæ, 543. Vitio virtus

asperior non est, 120. Cohortatio ad virtutem comparandam, 184. Virtutis laus poesis Homeri, 177.

Visio, 196. Obscurum est utrum suscipiamus formas rerum visibilibus, an virtutem quamdam ex nobis ipsis emitamus, 196.

Visorum noctu contingentium causa quæ sit, 322. *Vide* Somnus.

Vita hominum via est, 164. Fluvius continue fluens, 172. Quomodo traducenda, 163. Nihil juvat vita cum viris justis transacta, nisi vitam illorum moribus nostris exprimamus, 248.

Vita quæ simul cum pluribus agitur ad multa utilis, 345. Anteponenda solitariae vitæ, 546, 347. Vitæ communis encomium, 561, 562. Societas vitæ perfectissima quæ sit, 561. Quid sit sollicitudo huius vitæ, 456. Quomodo curanda, 184. Vita pro Christo profundenda, 148, 284. Vitæ præmia verbis explicari non possunt, 180. Non dantur nisi multos labores perpensis, 180, 181, 328. Vita duplex est, altera carnis propria, altera animæ cognata, 18, 71. Digniori providendum, 18, 71. Optima ab unoquoque seligenda, 184. Vitæ negotiis sæculi implicatæ pericula describuntur, 544, 545. Vitæ terminus unicuique ab initio constitutus, 74.

Vitii definitio, 536, 545. Vitio timiditas atque audacia inest, 189. Non omnia animi vitia manifesta sunt omnibus, 424. Nullum parvipendas vitium, 206. Obnoxius vitio inemendabili expellendus, 434.

Vocis modum prædicit audientium necessitas, 466.

Voluptas est hamus diaboli, 118. Voluptatibus inservire quid sit, 562. Omnis diligentia in eo ponenda est, ut ne animi altitudo ob insurgentes voluptates opprimatur, 564.

INDEX

Rerum et verborum quæ in appendice inveniuntur.

A

Abraham tentationibus probatus, 698.

Amen vox cur in Evangeliiis repetita, 650.

Apis exemplum quare propositum, 620. Apis dum ulciscitur se, plagæ immoritur, 620. Apis proprietates, 620. Ex eodem flore et mel, et ceram colligit, 620. Quo artificio favos construit, 620, 621. Animal regale est, 620, 621.

Aspectus nefandi cur omnino fugiendi, 708, 709.

Assyrii, sepulchrorum mortuis denegabant, 700.

Avari descriptio, 591.

Avartia radix malorum omnium, 709. Ejus effectus, 809. Avartitiæ morbus nusquam conquiescit, 590. Igne ipse asperior est, 590. Cohortatio ad fugiendam avartitiam, 591, 592, 709.

B

Baptisma Christi hominum omnem captum superat, 652. Ejus excellentia, 652, 653. Moysis et Joannis baptisate longe excellentius, 632. Quæ sit differentia inter Moysis et Joannis baptismum, 632. Similitudo est crucis et mortis, et sepulture, et resurrectionis mortuorum, 640. Baptisma, quare unum, 610. Eius effectus, 583. Baptismi gratia quomodo operatur, 656. Qua ratione ex aqua generari oportet, 654. Quid baptismi susceptionem debeat præcedere, 621, 629, 648. Gratia Dei præeat necesse est, 635. Qui baptizatur, in Trinitatem baptizatur, 583. Quid sit baptizari in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti, 644, 643, 646, 649.

Baptizati officia quæ sint, 586. Pacta ipsius cum Deo, 653. Oportet regeneratum exinde divinorum mysteriorum participatione nutrir, 649, 650. Quisquis Evangelii baptisate baptizatus est, debet secundum Evangelium vivere, 652. Quis sit baptizatus in mortem Domini, 656, 657, 658.

Beneficia benignitatis Dei per Incarnationem collata, 626.

C

Calamitates quo animo perferendæ, 697. Utiles sapius, 700, 701, 705. Gratulanter accipiendæ, 700, 701, 703.

Certamen ad placendum Deo susceptum quale sit, 631.

Charitas mandatorum radix, 609. Quæ in Christo est, necessario conjunctam habet mandatorum observationem, 675. Quæ citra charitatem fiunt, etiamsi præcepta et justificationes fiant, pro iniquitatis operibus habentur, 647. Sine charitate justificationum opera nihil prosunt, 651. Nulla res grata est et accepta, 668.

Christi generationis officina, 597. Principia, quæ sint, 197. Dignitas, 602. Causæ, 597, 611. Christi æterna generatio colenda silentio est, 595, 611, 612. Generationis divinæ modus ratiocinationibus excogitari, neque ullis humanis verbis exponi potest, 596. Christi caro quomodo concepta, 598. Quomodo sit in Christi carne divinitas, 596, 597. Propterea Deus in carne est, ut latitantem in ea mortem enecet, 596, 597. Christus, cur a virgine et desponsata conceptus, 598. Cur vocatus Jesus, 599. Cur mortem suscepit, 612. Quomodo quis Christo crucifixus est, 659, 640. Christi obedientia innumerorum bonorum præmium, 642.

Christianis mors est redditio mali, 620, 621.

Cœtus publici ad quid constituti, 591.

Cometarum origo quæ sit, 601.

Conscientiæ discussio præscribitur, 710. Ejusdem utilitas, 710.

Consortia, quæ consecranda, quæ refugienda sint, 712.

Contentio quæ mala sit, 607.

Contiens quis vere sit, 711.

Conventus publici cur instituti, 609.

Corpori Christi quomodo communicandum, 586, 631. In communione corporis Christi quid cavendum sit, 586, 651. Integritas ad corpus Christi luto ac secure edendum requisita, qualis sit, 586, 651, 654. Corporis Christi veritas in Eucharistiæ sacramento declaratur, 651, 654.

Corpus per resurrectionem immutandum, 702, 703.

D

Damulæ proprietates quæ sint, 618. In quibus imitanda, 618.

Deus quomodo diligendus, 707. Dei Filii divinitas probatur, 611. Cave tollas ob Verbi nomen Unigeniti hypo-

stasim, 612. Cur Unigenitus ad dexteram Dei sedet, 612. Deorum multitudo prorsus detestanda, 610.

Diabolus non stalem conditus est; sed angelus potestate accepta, conversus est in demonis naturam, 592. Diaboli vitium proprium invidia est, 592. In hominem qualis fuerit, 593, 594. Hominem e paradiso deiecit, 593, 594. Diaboli innumerae artes ad decipiendum hominem, 593, 594. Per desponsationem Virginis deceptor ipse est, 598. Diabolus osor hominum est et Dei hostis, 598. Deum impetere cum non posset, in imaginem Dei malignitatem suam effudit, 598, 595. Homini adiutor est ad peccata, 598, 595. Hominem peccato mancipatum ad mala quae non vult inducit, 626. Impossibile est propriis viribus offendicula versuti hostis vincere, nisi insuperabilis potentia Dei succurrat, 615.

Dilectionis necessaria testificatio observatio est mandatorum, 616.

Discipulus quis sit, 623. Discipuli Domini partes quae sint, 625, 627. Fieri non potest ut qui peccatum patrat, aut huius vitae negotiis implicatur, aut de rebus ad vitam necessariis sollicitus est, servus sit Domini, nedum discipulus illius, 625, 626. Unumquemque discipulum Domini fieri necesse est, 625, 626. Quomodo quis efficiatur dignus Domini discipulus, 628.

Dives multis vitiis obnoxius est, 588.

Dormitatio quid sit, 616.

E

Ebrietas quid sit, 711. Ebrietatis effectus, 711.

Eremi encomium. Vide *Solitaria vita*.

Esae locus, vii, 14. *Ecce Virgo*, etc., de virgine, non vero de puella intelligendus, 599.

F

Fides quare una, 610.

Formica, in quibus imitanda, 619, 621. Formicae proprietates, 619, 620. Frumentum diffidit medium, ut ad alimoniam aptum sit et ad germinationem inutile, 619. Madidum si fuerit, productum e suis specubus exsiccat, 620. Formicina caverna quomodo constructa, 619.

G

Gratia Dei novam generationem praestat necesse est, 633. Gratia Dei quomodo conservanda, 633. Gratiae Dei effectus describuntur, 626.

H

Homo Dei manibus conformatus, 593. Cur rationabile animal conditus, 708. Cur in paradiso non tentatus, sed mulier seducta, 594. Cur lapsus, 615. Per diabolum e paradiso deiectus, 594. Quomodo sauciatur denudaturque, 595. Qualis in hac vita sit, 614. Per penitentiam reparandus, 615. Collata homini beneficia recensentur, 595, 707. Quomodo accipit libertatem a peccato, 626. Homo pacificus quis sit, 708. Homo hominiperse aequalis: discrimen si quod sit, ex virtute, non ex divitiis repetendum, 588, 589.

Humilitati praestant omnibus studendum, 709. Humilitatis effectus, 709.

I

Ignis coelestis quis sit quem Deus misit in terram, 615, 616. Ejusdem effectus, 615, 616.

Iniquus quis sit, 666. Societas cum iniquis fugienda, 668. Quot modis societas cum iniquis haberi possit, 668.

Inobedientia in quibus posita, 659, 660.

Invidia effectus, 590, 708. Invidia malum est possidenti, 590, 708. Vitium quoddam diaboli proprium, 592, 594. Nec potest verbis explicari, nec medelam admittit, 592, 594. Exsecranda invidia est, 708.

Invidus conferendis beneficiis efficitur morosior, 594. Invidi descriptio, 708.

Iracundus quis sit, 589. Fugiendus, 590. Hominis ira percipi descriptio, 589.

J

Jejunium ecclesiastica lege sancitum, 621. Omnibus omnino praescriptum, 621. In quibus positum, 621. Jejunium cum oratione, maximum subsidium contra demones, 622. Jejunium verum quale sit, 622. Jejunii utilitas, 622.

Jejunium vigiliis copulandum, 710. Jejunii utilitas, 710. Jejunium comitetur humilitas, 711.

Joannis baptisma quale fuerit, 632.

Job gravissimis casibus jactatus, patientiae exemplar, 609.

Joseph, cur voluerit occulte dimittere Mariam, 598. Joseph, multa tentamenta perpeusus, 698.

Justus, cur afflictus, 697. Nullus absque tentationibus de hoc mundo migravit, 698. Non aliter nisi in laboribus et adversis justi claruere, 700.

L

Lacrymae utiles, 711. Lacrymarum effectus ad delenda peccata, 615.

Levia qui videt quare laudandos, 588. Quomodo leviam videnda, 588.

Liberi, quomodo educandi, 591, 592.

Liberum arbitrium in quo positum, 613. Peccati occasiones per liberum arbitrium aboleri non possunt, 613.

M

Magi, unde oriundi, 600. Cur digni habiti qui Christum adorarent, 600. Munerum Christo oblatorum interpretatio mystica, 601.

Mariae integritas, etiam post partum, declaratur, 600. Militis Christi officium, 706.

Mors ante oculos semper habenda, 712. Mortis stimulus etiamnum homini inditus, 614.

Moysis baptisma quale fuerit, 613.

O

Obedientia in omnibus Deo absque ullo personarum respectu reddenda, 670, 671. Sustinenda est tentatio quaevis pro servanda erga Deum obedientia, 672, 673.

Odium quale sit quo jubemur odisse patrem et matrem, etc., 628.

Opera infructuosa quae sint, 667. Quid sit infructuosorum operum participem non esse, 666. Operum infructuosorum participatio in omnibus vitia, 669.

Opus quodvis quomodo inchoandum, 710.

Oratio munimentum grande est animae, 710. Ad orationem quomodo accedendum, 709. In oratione quid cavendum sit, 710. Orationis effectus, 710.

Otiositas circa mandata Dei fugienda, 618.

P

Pacis fructus qui sint, 708.

Pantheris insita est quaedam naturalis in hominem ira, 593.

Pastori tutior est operatio in paucitate, quam in multitudine gregum, 617. Eorum solum qui sibi concedit sunt curam suscipere quisque debet, nisi dilectio Dei et proximi aliud suadeat, 671, 672.

Patientia, virtus animae maxima, 708. Patientiae fructus, 708.

Peccatum plaga animae est, 595. Peccatum sequitur animam, quemadmodum umbra corpus, 599. Gratiam nobis per regenerationis lavacrum collatam abolet, 590. Etiam post peccatum spes est, 608. Per solum crucis mysterium aboletur, 615. Et qui peccato servit, iustitiae opus facere non licet, 660. Peccatorum data venia confert libertatem a peccato, 626.

Perfectus quis sit, 711.

Personarum ratio nulla habenda est, 588.

Petrus quomodo petra, 606.

Pigritia gravissimum peccatum, 618. Impedimento est ad cursum salutis, 618. Formicae exemplum pigro propositum, 619, 620.

Penitentia, non procrastinanda, 712. Ejus utilitas, 603. Cur instituta, 603. Refelluntur qui lapsis negant penitentiae locum, 603, 604, 605, 606, 607. Datur penitentiae locus etiam post baptismum, 603, 604, 605, 606, 607, 608. Quibus penitentia non sit, 603, 604, 605, 606, 607, 608.

Praecepta quomodo implenda, 661. In his conficiendis tempus, persona, res, modus, ordo, animus denique observandus, 661, 662, 663, 664, 665.

Prosperitas rerum periculosa, 700.

Providentia Dei per omnia pervenit ad nos, 619. Res nostrae irrationabili et spontaneo casu non reguntur, 620.

Proximus quomodo diligendus, 707.

Psalmi quo affectu canendi, 710.

R

Regno coelorum quomodo quis dignus sit, 650. Unius praecipi transgressio excludit a regno coelorum, 650, 651.

Resurrectio mortuorum, 702. Caro induet immortalitatem, 702. Error de resurrectione mortuorum refellitur, 702.

Risus perniciosus, 711.

S

Sacerdotii novae legis excellentia, 633. Morum integri-

tas sacerdotibus præscepta quæ sit, 653, 654. Sacerdotii mysteria in profanis locis non celebranda, 662.

Salomon Proverbiorum auctor, 616.

Salus propriis viribus obtineri non potest, 613.

Scandali definitio, 669. Species variae, 669. Scandalum aliud vacat periculo, 669. Aliud habet periculum, 669, 670. Iudicium in scandali auctores prolatur, 669, 670.

Scripturæ sacræ utilitas, 697, 702. Assidue legendæ sunt Scripturæ, 697, 702. Interioris hominis cibus sunt, 710. Medelam cuilibet vitio convenientem habent, 587, 589. Faciei nostræ speculum sint, 587, 589. Omnes Scripturæ partes ejusdem pretii sunt, 616. Scripturæ verba quomodo accipienda, 635. Omne verbum ex Dei ore procedens indubitanter suscipiendum, 656. Quid agendum sit cum aliqua Scripturæ loca vel præcepta tum obscura sunt, tum aliis ejusdem Scripturæ locis vel præceptis videntur repugnare, 636, 637. Præcepto cuilibet obsequendum, etiamsi singulis conjunctæ pœnæ in Scripturis sint, 657, 658.

Solitariae vitæ laus, 704, 705.

Somnus quid sit, 616.

Spiritus essentia divinæ, non naturæ creatæ est, 583, 584. Non factus, non creatus secundum naturam, 583. Variæ Spiritus sancti operationes, 583, 584. Quomodo intelligendus Spiritus oris Dei, 583. Ex ore ineffabili prodit ineffabili modo, 583. Spiritum inter et litteram quid sit discrimini, 613.

Stella quæ Magis apparuit, qualis fuerit, 601.

Superbus diabolo similis, 709. Superbiæ effectus, 709.

T

Tentatio utilis, 697, 700. Ad castigationem atque probationem nostram inducitur, 697, 700.

Tobias, tentationibus afflictus, 700.

Traditiones humanæ quomodo habendæ, 643.

Trinitas supra creaturam est, 583. Una operatio est Patris, et Filii, et Spiritus sancti, 583. Unum Patrem, unum Filium, unum Spiritum sanctum confiteamur oportet, 583.

Trinitatis mysterium multitudinem deorum prorsus excludit, 610. Singularum personarum proprietates declarantur, 611.

V

Verbum quomodo intelligi oportet, 583.

Vigiliæ utiles quæ sint, quæ inutilis, 710. Vigiliis jejuniū copulandum, 710.

Vinum, cur homini concessum, 710.

Virginitas libera. Post votum emissum omnino servanda, 708.

Virtutes animæ quæ sint, 706, 707.

Vitæ novitas quid sit, et quomodo in ea ambulandum, 637.

INDEX

RERUM ET VERBORUM QUÆ IN TOMO IV INVENIUNTUR

A

Abel, 133.

Abraamius, 183. Abraamius alter, 183. Abraamius Batorum episcopus, 221.

Abraham in vita incola, in sepulcro propriam terram possidens, 533. Ab Abrahamo magorum genealogiæ, 593.

Aburgius Basilio et Gregorio amicus a teneris, 112. In Cappadocia natus, 170, 286. Per totum orbem clarus, 170. Nunc in barbarorum regione apparet, nunc annonam militibus ministrat, 287. Nunc imperatori astat in splendido apparatu, 287. Multos sæpe illi commendavit Basilius, 257, 264, 410.

Acacius presbyter apud Basilium est, 523. Basilium invisit Ecclesiæ Bercensis nomine, 533. Acacii monasterium incensum ab hæreticis statim post Pascha, 590. Sperabat Basilium eos ad se venturos, ut ad paratum perfugium, 590.

Acacius Arianus, 586.

Academias insalubris locus, 572.

Accusator nemo esse debet, sed frater in charitate arguens, 501. Et qui audiunt, non conviciorum auditores esse debent, sed argumentorum iudices, 501. Accusato dimidium auditus integrum servari debet, 188. Si quis accusatur, alius coram illo, aut coram aliis non redarguat accusantem, sed privatim interroget, 100.

Achaï cum Basilio communicant, 507. Achaïæ episcopi decernunt recipiendos qui fidem Nicænam profitentur, 506.

Achar ob unum peccatum punitus, 506.

Acopa, Ponti munusculum, 430.

Acromata morum ad voluptatem compositorum animæ vim frangunt, 72.

Actiacus diaconus, 418.

Actio omnis nostra et cogitatio ex Christi mandatis pendere debet, 247. In actione omni habendum ante oculos Christi iudicium, 237.

Actiones omnes ad Deum referendæ, 538. Frustra mandata observantur, si non, ut Deus vult, observantur, 513.

Adam figura futuri, 26. Ab Adam usque ad Christum generationes 77, secundum Lucam, 599.

Admantius, 152.

Adhortatio simulata, fortissima est ad decipiendum, 96.

Adolescentibus senes constituti parentes a communi hominum lege, 420.

Adorationem veram nemo habere potest sine Spiritu sancto, 25. Adorationem Samaritana consuetudine regionis decepta in loco esse existimabat, 53. In adoratione inseparabilis a Patre et Filio Spiritus, 53. Si sis extra illum, nunquam es adoraturus, 53.

Adulator in hoc differt ab amico, quod ad voluptatem loquitur, amicus ne molesta quidem tacet, 98.

Adulter. Cum adultero degens mulier, adultera omni tempore, 295. Legitimam uxorem dimittens et aliam ducens, adulter est, 529. Sed tamen annis septem non amplius punitur, 529. Adulterio anni quindecim, 526. Virgini lapsæ anni quindecim ut adulteræ, 526. Adulterium variis modis committi potest, 57.

Adversæ res. In adversis rebus res humanæ in memoriam revocandæ, 77, 79. Job imitandus, 78. In adversis Deus nostri in ipsum amoris periculum facit, 79, 509.

Adversarii valde insanientes confutari fortiter non possunt, ut nec mollia vehementer percuti, 56 |

Æacus, 438.

Ægypti pars sacra cum Basilio communicat, 507. Ægyptii confessores in Palestina exsules, 408. Apollinarium condemnant, 409. Rogat eos Basilius, ut illum conentur reducere, 410. Marcelli discipulos recipiant, 410. Unde magnus Basilio et pluribus aliis dolor, 410. In Ægypto monasteria, 510. Ægyptius sophista, 475.

Ælianus contra quem scripsit Gregorius Neocæsariensis, 516.

Ælianus Basilio commendatus, 531.

Ærarii patronus, 112.

Ærumnæ. Ex ærumnis ipsis utilitatem capere debemus, tum maxime Deo credentes, cum eo indigemus maxime, 214.

Æschylus, 169.

Æsopi fabulæ, 277.

Æterna malorum supplicia, 139. Æterna caducis assimilare mentis est carnalis, 146.

Ætius princeps hæresis Pneumatomachorum, 4. In epistolis statuit, quæ dissimilia sunt, dissimiliiter proferri et victissim, 4. Hoc principium arripuerunt Pneumatomachi, 4.

Ætius presbyter et monachus, 590.

Affectus alii sunt carnis, alii carnis animatæ, alii animæ carne utentis, 402.

Afflicti homines proclives ad sperandum et ad conquerendum, 168. Afflictorum consolationi merces a Deo reposita, 151. Afflictiones pro virum nostrarum modulo in-

fligit justus iudex, 232. Afflictionibus semper consolationes admiscet Deus, 181.

Afri cum Basilio communicant, 307.

Africanus historicus, 61. Ejus testimonium de sancta trinitate ex quinto libro *Epitomes temporum*, 61.

Agnus inter innumeras oves matrem agnoscit, 585.

Aicinous, 168.

Aicmæon invitis Echinadibus quievit, 94.

Alexander alteram aurem reservabat ei qui calumniam patiebatur, 105, 188. Simul et potionem sumit et epistolam contra medicum scriptam legit, 419. Captivas videre noluit, 571.

Alexander ex monacho episcopus Corydalorum, 331.

Alexander episcopus Ægypti exsul, 408.

Alexandriae persecutio, 250, 251. Alexandrinos consolatur Basilius, 230, 251. Patetur sibi convenire ut de rebus suis referat ad Petrum Alexandrinum, et Petro ut eas curæ habeat, 411. Hortatur Petrum ut fraternitatis ubique diffusæ curam gerat, 225. Alexandrinos nonnullos commendat, 441.

Alpheus sacer, 459

Altypius, 454.

Amantium morbi vehementiam compescit imago formæ amatae conspecta, 214. Amatoria quædam affectio in animas amicorum, 214.

Amasea, 233, 347. Amasienses, id est, episcopus Amasiensis, 387.

Ambrosia, 267.

Ambrosius (S.) sæculi ornamenta projiciens, suscipit Ecclesiæ gubernacula, 288. Ex terræ iudicibus ad cathedram apostolorum translatus a Deo, 218. Non ab hominibus accepit Evangelium, 288. Corpus sancti Dionysii petit a S. Basilio, 288.

Amicitia mundi oculis indiget ac congressu; spiritualis amoris nequaquam caro conciliatrix, 245. Amicitia corporalis oculi conciliatores, at vera charitas longe distantia conjungit, 225. Ad amicitiam multum valet consuetudo, 418. In amicitia vinci idem valet ac vincere, 158. Amicitia pestis assentatio, ut rubigo tritici, 418. Amicitia non absurdus debitor Basilius, 313. Non putat Basilius bono animo quemquam esse posse, si a veris amicis disjungatur, 214. Vita Basilio misera videtur et fugienda ab amicorum consuetudine separata, 214. Amicum judicat Basilius virum sapientem, etiamsi nunquam viderit, 156. Amicus in hoc differt ab adulatore, quod hic ad delectationem loquitur, ille ne molestia quidem tacet, 98. Amicum irascentem libentius quis viderit, quam alium colentem, 98. Amicus accusatus vel per litteras interrogandus, vel accersendus, vel per communem amicum conveniendus, 104. Amicorum oblitio et contemptus ex potestate ortus, magna crimina, 150. Multæ noctes ducentes insomnes, veritas lacrymis a Deo quaerenda ei qui se a fratribus amicitia meditatur abscondere, 340. Major adhibenda diligentia, quam a iudicibus morte aliquem damnantibus, 340, 341.

Amos ex caprili corroboratus a Spiritu in prophetam evectus, 267.

Amphilochius (S.) rhetor et foro assuetus, 239, 240. Statuit cum Heraclida in desertum locum secedere, 239, 240. Fovet senectutem patris, 241. Basilio omnium clarissimus, 2. Fugebat Basilium, vel potius ordinationem, 251. Sed eum Dominus inevitabilibus gratiæ retribuit illi-gavit, 251. Recens ordinatum Basilium consolatur et hortatur, 251, 252. Basilius illum invitavit ad diem festum sancti Eupsychii, 265. Nullius præsentiam magis desiderat Cæsariensis populus, quam Amphilochii, 265. Hortatur Basilium, ut scribat de Spiritu sancto, 3. Nullam ex vocibus quæ de Deo usurpari solent, citra examen reliqui debere existimabat, 1. Multum fuit cum Basilio graviter aegrotante, 254. Illius igneus charitatis fervor, 67. Morum gravitas et taciturnitas, 67. Humilitas, ut qui discere non gravetur, cum docendi locum teneat, 290. Basilium consulit, 268, 290, 324, 335. Prudenter curat Ecclesiam Isaurorum, 282. Cum Amphilochio multis de causis congressi caput Basilius, 298. Inprimis ut eo consiliario utatur, 298. More apostolico res Lycaonia componit, 298. Huic Basilius commendat ecclesiam suam, brevi moriturum se putans, 298. Concilium cogit, 299. Basilius ad futurum se promittit, si in paucos dies differatur, 299. Cura illius maxima Basilius, 351. Mittit Basilio munera ad Natale Domini, 355. In Pisidia tranquillius est dum Cappadocia vastatur, 581. Illius videndi quam cupidus Basilius, 354.

Amphipolis, 94.

Amygdales amariore, 477.

Anarchia populos invasit, eo quod quisque principatum ambiat, 66.

Ancyra lites et discordias experta in electione Athanasii episcopi, 109. Vide Athanasium Ancyranum. Visa est

habere successorem Athanasii et quiescit, 110. Ancyra synodus cogit Gregorius Nyssenus, 196. Vide Galatia. Ancyra communicat Eustathius cum Ariasis, 347. Ancyra fides, 581.

Andronicus dux, 204. Nullo deterius philosopho res humanas consideraverat, 205.

Angelus numero unus, non natura, neque simplex, 82. Siquidem angeli hypostasis est essentia cum sanctitate, 82. Angelorum substantia spiritus aerius, aut ignis immaterialis, 52. Hinc in loco sunt, et iis qui digni sunt apparent in specie propriorum corporum, 52. Locum circumscripti, 46. Angelus qui allocutus est Zachariam, non eodem momento implebat in cælo suam stationem, 46. Sancti sunt et nominantur ex gratia Spiritus, 51. Angelorum perfectio est sanctificatio et in hac perseverantia, 51. Ab ipsa protinus creatione perfecti, 53. Non sunt natura sancti, 52. Sanctificatio est extra substantiam angelorum, 52. Substantia eorum completur per Spiritum sanctum, 53. Angelos esse liberos, æque ad vitium et virtutem veritiles, patet ex lapsu malorum, 52. Inde etiam eos egere auxilio S. Spiritus patet, 52. Non possent dicere: *Gloria in excelsis Deo*, nisi a Spiritu sancto roborati essent, 52. In angelis et archangelis confusa essent omnia, si Spiritus sanctus ab eis discederet, 52. Non possent futura prædicere, ac docere arcana, nisi per Spiritum sanctum, 52. Non sunt beati, nisi quia Deum vident, 53. Non vident autem absque Spiritu, 53. Angelorum dux Spiritus sanctus et chori præfectus, 53. Officia sua exercebant in virtute Spiritus, 53. Seraphim non possent dicere: *Sanctus, sanctus, sanctus*, nisi eos doceret Spiritus, quoties pium sit hac verba canere, 53. Quod cum Deo conjuncti sunt et ad malitiam verti non possunt, et in beatitudine perpetuo perseverant, id illis a Spiritu accedit, 41. Inter angelos nulla liberorum et servorum distinctio, 45. Nullus inter eos imperat. Omnes servi sunt Dei, 45. Exceptis desertoribus, 45. Eorum creatio cur prætermittitur a Mose, 51. Contemplatio quæ in ipsis est angelis, non est extremum bonum desiderabile, 85. Crassa enim eorum scientia, si comparatur cum ea, quæ est facie ad faciem, 85. Angelus ecclesiæ inspector, 367. Angelus custos, 505. Pacificus adiutor et viæ comes, 92. Angeli præfati sunt hominibus, eum quidam pædagogi, 125. Precantium in ecclesia verba describunt, 525. Conservorum adjuutores, et fideles veritatis testes, 24. Jejunantium capita recensent, 526. Adfuturi sunt Christo iudicanti, 24.

Anima ex diviniore accepta, 421. Hinc Deo subijci debet, cui gravissimis obstricta debitis, 421. Ad Christi imaginem effingi debet, 247. Animæ cura longe præferenda corporis curæ, 584. Nos anima sumus et mens, nostra vero corpus et sensus, 584. Ut in stateræ momentis, dum unum deprimitur, alterum attollitur, ita in corpore et anima, 585. Animæ cupiditates posterius accesserunt ob amorem carnis, 20. Animæ expurgationis principium quies, 72. Animæ oculus expurgandus, 239. Anima carnalis spiritus illustrationem recipere non potest, 317. Anima vim frangunt acroamata mollia et facietur hominum verba, 72. Quandiu anima in Deo ambulat, nec damna nec morbi virum probum attingunt, 452.

Animalis ne minutissimi quidem naturam explicare possumus, 95. Animalium cædem aversantur Magussei, 594.

Animorum imagines sunt sermones, 90. Animus vitio turpitudinis lippus, 251. In animo nostro, tanquam in templo, consecranda Dei cogitatio, 237. Animi elati dum coluntur, arrogantiores fiunt, 568.

Annesi, pagus solo Iride a Basilii monasterio separatus, 76.

Annonam militibus suppeditant curiales, 177.

Anomæorum impietas nunc circumstrepit, 90. Anomæis primum semina impietatis præbuisse Dionysium existimat Basilius, 90. Anomæi perpetuo obijciunt ignorantiam diei et horæ, 560.

Anthimus, 152, 185. Post pactam cum Basilio pacem, episcopum Armenia contra canones ordinat, 212, 213. Basilius ei cito placatus, 218. Anthimus Basilii unanimis, 516. Anthimo insinuare conatur hæresim Sabellii episcopus Neocæsariensis, 516.

Antichristus, 251. Antichristi ingressus initia esse videbantur Basilio, quæ tunc fiebant, 408.

Antiochena Ecclesia non modo ab hæreticis scissa, sed etiam ab iis, qui idem inter se sentire se dicunt, discepit, 160, 394. Hanc Ecclesiam Athanasius per se sine ullius hominis adminiculo curare poterat, 159. Rogatum Basilius, ut hoc opus aggrediat, 159, 160. Vide Meletius. Basilius nullius ex iis, qui post Meletium venerunt, communem amplexus est, 159, 160. Non quod indignos iudicat, sed quia nihil habet unde hunc condemnaret, 159, 160. Antiochena Ecclesiæ pacem videre cupit Basilius, 395.

tas sacerdotibus præscripta quæ sit, 653, 654. Sacerdotii mysteria in profanis locis non celebranda, 662.

Salomon Proverbiorum auctor, 616.

Salus propriis viribus obtineri non potest, 613.

Scandali definitio, 669. Species variae, 669. Scandalum aliud vacat periculo, 669. Aliud habet periculum, 669, 670. Iudicium in scandali auctores prolatum, 669, 670.

Scripturæ sacræ utilitas, 697, 702. Assidue legendæ sunt Scripturæ, 697, 702. Interioris hominis cibus sunt, 710. Medelam cuilibet vitio convenientem habent, 587, 589. Faciei nostræ speculum sint, 587, 589. Omnes Scripturæ partes ejusdem pretii sunt, 616. Scripturæ verba quomodo accipienda, 653. Omne verbum ex Dei ore procedens indubitanter suscipiendum, 656. Quid agendum sit cum aliqua Scripturæ loca vel præcepta tum obscura sunt, tum aliis ejusdem Scripturæ locis vel præceptis videntur repugnare, 656, 657. Præcepto cuilibet obsequendum, etiamsi singulis conjunctæ poenæ in Scripturis sint, 657, 658.

Solitariae vitæ laus, 704, 705.

Somnus quid sit, 616.

Spiritus essentialis divinæ, non naturæ creatæ est, 583,

584. Non factus, non creatus secundum naturam, 583.

Varie Spiritus sancti operationes, 583, 584. Quomodo intelligendus Spiritus oris Dei, 585. Ex ore ineffabili prodit ineffabilis modo, 585. Spiritum inter et litteram quid sit discriminis, 613.

Stella quæ Magis apparuit, qualis fuerit, 601.

Superbus diabolo similis, 709. Superbiæ effectus, 709.

T

Tentatio utilis, 697, 700. Ad castigationem atque probationem nostram inducitur, 697, 700.

Tobias, tentationibus afflictus, 700.

Traditiones humanæ quomodo habendæ, 643.

Trinitas supra creaturam est, 585. Una operatio est Patris, et Filii, et Spiritus sancti, 585. Unum Patrem, unum Filium, unum Spiritum sanctum confiteamur oportet, 585.

Trinitatis mysterium multitudinem deorum prorsus excludit, 610. Singularum personarum proprietates declarantur, 611.

V

Verbum quomodo intelligi oportet, 585.

Vigiliæ utiles quæ sint, quæ inutiles, 710. Vigiliis jejunium copulandum, 710.

Vinum, cur homini concessum, 710.

Virginitas libera. Post votum emissum omnino servanda, 708.

Virtutes animæ quæ sint, 706, 707.

Vitæ novitas quid sit, et quomodo in ea ambulandum, 657.

INDEX

RERUM ET VERBORUM QUÆ IN TOMO IV INVENIUNTUR

A

Abel, 133.

Abraamius, 183. Abraamius alter, 183. Abraamius Batorum episcopus, 221.

Abraham in vita incola, in sepulcro propriam terram possidens, 353. Ab Abrahamo magorum genealogiæ, 393.

Aburgius Basilio et Gregorio amicus a teneris, 112. In Cappadocia natus, 170, 286. Per totum orbem clarus, 170. Nunc in barbarorum regione apparet, nunc annonam militibus ministrat, 287. Nunc imperatori astat in splendido apparatu, 287. Multos saepe illi commendavit Basilius, 257, 264, 410.

Acacius presbyter apud Basilium est, 323. Basilium invisit Ecclesiæ Beroensis nomine, 353. Acacii monasterium incensum ab hæreticis statim post Pascha, 390. Sperabat Basilius eos ad se venturos, ut ad paratum perfugium, 390.

Acacius Arianus, 386.

Academiæ insalubris locus, 572.

Accusator nemo esse debet, sed frater in charitate arguens, 501. Et qui audiunt, non conviciorum auditores esse debent, sed argumentorum iudices, 501. Accusato dimidium auditus integrum servari debet, 188. Si quis accusatur, alius coram illo, aut coram aliis non redarguat accusantem, sed privatim interroget, 100.

Achai cum Basilio communicant, 507. Achaiæ episcopi decernunt recipiendos qui fidem Nicenam profitentur, 506.

Achar ob unum peccatum punitus, 306.

Acopa, Ponti munusculum, 450.

Acroamata morum ad voluptatem compositorum animæ vim frangunt, 72.

Actiacus diaconus, 418.

Actio omnis nostra et cogitatio ex Christi mandatis pendere debet, 217. In actione omni habendum ante oculos Christi iudicium, 237.

Actiones omnes ad Deum referendæ, 538. Frustra mandata observantur, si non, ut Deus vult, observantur, 513.

Adam figura futuri, 26. Ab Adam usque ad Christum generationes 77, secundum Lucam, 399.

Adamantius, 152.

Adhortatio simulata, fortissima est ad decipiendum esca, 96.

Adolescentibus senes constituti parentes a communi hominum lege, 420.

Adorationem veram nemo habere potest sine Spiritu sancto, 25. Adorationem Samaritana consuetudine regionis decepta in loco esse existimabat, 53. In adoratione inseparabilis a Patre et Filio Spiritus, 53. Si sis extra illum, nunquam es adoraturus, 55.

Adulator in hoc differt ab amico, quod ad voluptatem loquitur, amicus ne molesta quidem tacet, 98.

Adulter. Cum adultero degens mulier, adultera omni tempore, 295. Legitimam uxorem dimittens et aliam ducens, adulter est, 329. Sed tamen annis septem non amplius punitur, 329. Adulterio anni quindecim, 326. Virgini lapsæ anni quindecim ut adulteræ, 326. Adulterium variis modis committi potest, 57.

Adversæ res. In adversis rebus res humanæ in memoriam revocandæ, 77, 79. Job imitandus, 78. In adversis Deus nostri in ipsum amoris periculum facit, 79, 309.

Adversarii valde insanientes confutari fortiter non possunt, ut nec mollia vehementer percuti, 361.

Æacus, 438.

Ægypti pars sana cum Basilio communicat, 507. Ægyptii confessores in Palæstina exsules, 408. Apollinarium condemnant, 409. Rogat eos Basilius, ut illum conentur reducere, 410. Marcelli discipulos recipiunt, 410. Unda magnus Basilio et pluribus aliis dolor, 410. In Ægypto monasteria, 510. Ægyptius sophista, 475.

Ærianus contra quem scripsit Gregorius Neocæsariensis, 516.

Ælianus Basilio commendatus, 351.

Ærarii patronus, 112.

Ærumnæ. Ex ærumnis ipsis utilitatem capere debemus, tum maxime Deo credentes, cum eo indigemus maxime, 214.

Æschylus, 169.

Æsopi fabulæ, 277.

Æterna malorum supplicia, 159. Æterna caducis assimilare mentis est carnalis, 116.

Ætius princeps hæresis Pneumatomachorum, 4. In epistolis statuit, quæ dissimilia sunt, dissimiliter proferri et vicissim, 4. Hoc principium arripuerunt Pneumatomachi, 4.

Ætius presbyter et monachus, 390.

Affectus alii sunt carnis, alii carnis animatæ, alii animæ carne utentis, 402.

Afflicti homines proclives ad sperandum et ad conquerendum, 168. Afflictorum consolationi merces a Deo reposita, 151. Afflictiones pro virium nostrarum modulo in-

fligit justus iudex, 232. Afflictionibus semper consolationes admiscet Deus, 181.

Afri cum Basilio communicant, 507.

Africanus historicus, 61. Ejus testimonium de sancta Trinitate ex quinto libro *Epistolae temporum*, 61.

Agnus inter innumeras oves matrem agnoscit, 585.

Alicinus, 168.

Alcmaeon invitit Echinadibus quievit, 94.

Alexander alteram aurem reservabat ei qui calumniam patiebatur, 103, 188. Simul et potionem sumit et epistolam contra medicum scriptam legit, 419. Captivas videre noluit, 571.

Alexander ex monacho episcopus Corydalorum, 531.

Alexander episcopus Aegypti exsul, 408.

Alexandriae persecutio, 250, 251. Alexandrinos consolatur Basilius, 250, 251. Faletur sibi convenire ut de rebus suis referat ad Petrum Alexandrinum, et Petro ut eas curae habeat, 411. Hortatur Petrum ut fraternitatis ubique diffusae curam gerat, 225. Alexandrinos nonnullos commendat, 441.

Alpheus sacer, 459

Alypius, 454.

Amantium morbi vehementiam compescit imago formae amatae conspecta, 214. Amatoria quaedam affectio in animas amicorum, 214.

Amasea, 235, 547. Amasienses, id est, episcopus Amasiensis, 587.

Ambrosia, 267.

Ambrosius (S.) saeculi ornamenta projiciens, suscipit Ecclesiae gubernacula, 288. Ex terrae iudicibus ad cathedram apostolorum translatus a Deo, 218. Non ab hominibus accepit Evangelium, 288. Corpus sancti Dionysii petit a S. Basilio, 288.

Amicitia mundi oculis indiget ac congressu; spiritualis amoris nequaquam caro conciliatrix, 213. Amicitiae corporalis oculi conciliatores, at vera charitas longe distantia conjungit, 225. Ad amicitiam multum valet consuetudo, 418. In amicitia vinci idem valet ac vincere, 158. Amicitiae pestis assentatio, ut rubigo tritici, 418. Amicitiae non absurdus debitor Basilius, 313. Non putat Basilius bono animo quemquam esse posse, si a veris amicis disjungatur, 214. Vita Basilio misera videtur et fugienda ab amicorum consuetudine separata, 214. Amicum iudicat Basilius virum sapientem, etiam si nunquam viderit, 156. Amicus in hoc differt ab adulatore, quod hic ad delectationem loquitur, ille ne molestia quidem tacet, 98. Amicum irascentem libentius quis videt, quam alium coequentem, 98. Amicus accusatus vel per litteras interrogandus, vel accersendus, vel per communem amicum conveniendus, 194. Amicorum oblitio et contemptus ex potestate ortus, magna crimina, 150. Multae noctes ducentes insomnes, magna crimina, 150. Multae noctes ducentes insomnes, veritas lacrymis a Deo querenda ei qui se a fratris amicitia meditatur abscondere, 540. Major adhibenda diligentia, quam a iudicibus morte alicum damnantibus, 540, 541.

Amos ex caprilli corroboratur a Spiritu in prophetam evectus, 267.

Amphilochius (S.) rhetor et foro assuetus, 259, 240. Statuit cum Heraclida in desertum locum secedere, 259, 240. Fovet senectutem patris, 241. Basilio omnium charissimus, 2. Fugiebat Basilium, vel potius ordinationem, 251. Sed eum Dominus inevitabilibus gratiae retribuit illi-gavit, 251. Recens ordinatum Basilius consolatur et hortatur, 251, 252. Basilius illum invitavit ad diem festum sancti Eupsechii, 265. Nullius praesentiam magis desiderat caesariensis populus, quam Amphilochii, 265. Hortatur Basilium, ut scribat de Spiritu sancto, 5. Nullam ex vocibus quae de Deo usurari solent, citra examen reliqui debere existimabat, 1. Multum fuit cum Basilio graviter aegrotante, 254. Illius igneus charitatis fervor, 67. Morum gravitas et taciturnitas, 67. Humilitas, ut qui discere non gravetur, cum docendi locum teneat, 290. Basilium consulit, 268, 290, 324, 535. Prudenter curat Ecclesiam Isauro-rum, 282. Cum Amphilochio multis de causis congressi cupit Basilius, 298. Inprimis ut eo consiliario utatur, 298. More apostolice res Lyconiae componit, 298. Huic Basilius commendat ecclesiam suam, brevi morituro se putans, 298. Concilium cogit, 299. Basilius ad futurum se promittit, si in paucos dies differat, 299. Cura illius maxima Basilius, 551. Mittit Basilio munera ad Natale Domini, 553. In Pisidia tranquillius est dum Cappadocia vastatur, 584. Illius videndi quam cupidus Basilius, 554.

Amphipolis, 94.

Amygdalae amariores, 477.

Anarchia populos invasit, eo quod quisque principatum ambiat, 66.

Ancyra lites et discordias experta in electione Athanasii episcopi, 109. Vide Athanasius Ancyranus. Visa est

habere successorem Athanasii et quiescit, 110. Ancyrae synodus cogit Gregorius Nyssenus, 196. Vide Galatia. Ancyrae communicat Eustathius cum Arianiis, 547. Ancyra fides, 581.

Andronicus dux, 204. Nullo deterius philosopho res humanas consideraverat, 205.

Angelus numero unus, non natura, neque simplex, 82. Siquidem angeli hypostasis est essentia cum sanctitate, 82. Angelorum substantia spiritus aerius, aut ignis immaterialis, 32. Hinc in loco sunt, et iis qui digni sunt apparent in specie propriorum corporum, 52. Loco circumscripti, 46. Angelus qui allocutus est Zachariam, non eodem momento implebat in caelo suam stationem, 46. Sancti sunt et nominantur ex gratia Spiritus, 51. Angelorum perfectio est sanctificatio et in hac perseverantia, 51. Ab ipsa protinus creatione perfecti, 55. Non sunt natura sancti, 52. Sanctificatio est extra substantiam angelorum, 52. Substantia eorum completur per Spiritum sanctum, 55. Angelos esse liberos, aequae ad vitam et virtutem vertibiles, patet ex lapsu malorum, 52. Inde etiam eos egere auxilio S. Spiritus patet, 52. Non possent dicere: *Gloria in excelsis Deo*, nisi a Spiritu sancto roborati essent, 52. In angelis et archangelis confusa essent omnia, si Spiritus sanctus ab eis discederet, 52. Non possent futura praedicere, ac docere arcana, nisi per Spiritum sanctum, 52. Non sunt beati, nisi quia Deum vident, 53. Non vident autem absque Spiritu, 55. Angelorum dux Spiritus sanctus et chori praefectus, 55. Officia sua exercent in virtute Spiritus, 55. Seraphim non possent dicere: *Sanctus, sanctus, sanctus*, nisi eos doceret Spiritus, quoties pium sit haec verba canere, 55. Quod cum Deo conjuncti sunt et ad malitiam verti non possunt, et in beatitudine perpetuo perseverant, id illis a Spiritu accedit, 41. Inter angelos nulla liberorum et servorum distinctio, 45. Nullus inter eos imperat. Omnes servi sunt Dei, 45. Exemptis desertioribus, 45. Eorum creatio cur praetermissa a Mose, 31. Contemplatio quae in ipsis est angelis, non est extremum bonum desiderabile, 85. Crassa enim eorum scientia, si comparatur cum ea, quae est facie ad faciem, 85. Angelus ecclesiae inspector, 567. Angelus custos, 505. Pacificus adiutor et via comes, 92. Angeli praefecti sunt hominibus, eorum quidam paedagogi, 125. Precantium in ecclesia verba describunt, 525. Conservorum adiutores, et fideles veritatis testes, 24. Jejunantium capita recensent, 526. Adfuturi sunt Christo iudicanti, 24.

Anima ex diviniore accepta, 421. Hinc Deo subijci debet, cui gravissimis obstricta debitis, 421. Ad Christi imaginem effingi debet, 247. Animae cura longe praefertenda corporis curae, 584. Nos anima sumus et mens, nostra vero corpus et sensus, 584. Ut in staterae momentis, dum unum deprimitur, alterum attollitur, ita in corpore et anima, 585. Animae cupiditates posterius accesserunt ob amorem carnis, 20. Animae expurgationis principium quies, 72. Animae oculus expurgandus, 259. Anima carnalis spiritus illustrationem recipere non potest, 517. Animae vim frangunt acroamata mollia et facietorum hominum verba, 72. Quandiu anima in Deo ambulat, nec damna nec morbi virum probum attingunt, 452.

Animalis ne minutissimi quidem naturam explicare possumus, 95. Animalium caedem aversantur Magusaei, 594.

Animorum imagines sunt sermones, 90. Animus vitio turpitudinis lippus, 251. In animo nostro, tanquam in templo, consecranda Dei cogitatio, 237. Animi elati dum coluntur, arrogantiores fiunt, 568.

Annesi, pagus solo Iride a Basilii monasterio separatus, 76.

Annonam militibus suppeditant curiales, 177.

Anomoeorum impietas nunc circumstrepit, 90. Anomoeis primum semina impietatis praebuisse Dionysium existimat Basilius, 90. Anomoei perpetuo obijciunt ignorantiam diei et horae, 560.

Anthimus, 152, 185. Post pactam cum Basilio pacem, episcopum Armeniae contra canones ordinat, 212, 215. Basilius ei cito placatus, 218. Anthimus Basilii unanimis, 516. Anthimo insinuare conatur haeresim Sabellii episcopus Neocaesariensis, 516.

Antichristus, 251. Antichristi ingressus initia esse videbantur Basilio, quae tunc fiebant, 408.

Antiochena Ecclesia non modo ab haeretica scissa, sed etiam ab iis, qui idem inter se sentire se dicunt, discerpitur, 160, 594. Hanc Ecclesiam Athanasius per se sine ullius hominis adminiculo curare poterat, 159. Rogat eum Basilius, ut hoc opus aggrediatur, 159, 160. Vide Meletius. Basilius nullius ex iis, qui post Meletium venerunt, communione amplexus est, 159, 160. Non quod indignos iudicet, sed quia nihil habet unde hunc condemnaret, 159, 160. Antiochena Ecclesiae pacem videre cupit Basilius, 393.

Inimicus ei succenset, quia illic Christiani cepit appellatio, 594. Nihil in orbe terrarum preferendum Antiochiæ, 159, 165. Quæ si ad concordiam redeat, velut caput corroboratum universo corpori sanitatem suppeditabit, 160. Antiochiæ nonnulla gesta, 141. Gravis persecutio sub Valente, 232. Antiocheni in persecutione, velut tristic chorus communem lamentationem edunt, 232. Antiocheni, id est, Euzoiis, 387.

Antiochus (S.), 247. In litteris Eusebii, salutem manu sua mittit Basilio, 237. Cum patruo Eusebio exsulante versatur, 267. Missus Samosata redit ad patrum, 367. Litteras defert Basilio, 267.

Antipater Cappadociæ præses, 228. Abesse cogitur Basilius eo capessente gubernacula, 228. Commendat ei Palladium propinquam suam, 228. Crambe aceto condita revocat appetentiam ciborum, 267. Gratulatur ei festivo Basilio, cui in eandem sententiam respondet, 267.

Antipater Ascalonita, 363.

Anysius, 367. Anysius alter, 433.

Apis docet naturalem contemplationem, 89.

Apolinarius omnium scriptorum copiosissimus, 378. Ad eum laicum laicus scripsit Basilio, 224, 343. Cum eo non communicat Basilius 224, 343. Nunquam ei misit canonicas litteras, 224, 343. Nunquam clericos misit, aut ab ipso missos ad precum communionem admisit, 224, 343. Librum *De Spiritu S.* nunquam ab eo petit ut missum acceperit, 224, 343. Illum nunquam inimicum duxit, 378. In nonnullis eum reveretur, nonnulla in eo reprehendit, 378. Pauca legit ex ejus scriptis, 378. Communione renuntiat Basilio Eustathius, eo quod scripsisset Apolinario, 378. Apolinarius prociivis ad omnia dicenda, 220. Renovare dicitur Sabellii hæresim, 409. Impia illius de Trinitate dicta referuntur, 220. Illum antea accusari non audierat Basilius, sed tamen ficta esse non putat, 220. Hinc eum vituperare cogitur, ut a seipso notam hæresim repellat, 221. Dubitat an vera sint quæ ei tribuuntur, 340, 409. Videbatur defensorum veritatis socius futurus, 409. Videbatur ab initio esse ex Catholicis, 409. Scriptis orbem implevit, 406. Illius de theologia disputationes non Scripturæ testimoniis, sed humanis argumentis nituntur, 406. De resurrectione sentiebant Judaice, nosque aiebat ad legis observationem reversuros, 406, 410. Ea tradit de incarnatione, quæ fratres valde perturbant, 407, 409. Et in agendo et in differendo calidus et audax, 409. Immisit in ecclesias Catholicorum qui eas scinderent, et proprios conventus sibi vindicarent, 409. Episcopos habebat sine populo et cetero obambulantes et nomen nudum circumferentes, 409.

Apostasie initia videbantur Basilio, quæ fiebant sub Arianis, 231, 235.

Apostoli sermone Christi expurgati, 85. Ad summum contemplationis, quantum hominibus fas est, pervenerant, cum quæsierunt diem et horam, 85.

Apolactite, 296.

Aqua manans et petra figura vivificæ potentie verbi, 26.

Aquila in educanda prole iniquissima, 586.

Arcadius comes rei privatae, 94.

Arcadius episcopus Basilio spem ex illius episcopatu conceptam significat, 142. Domum edificat ad gloriam nominis Christi, 142. Reliquias martyrum petiit a Basilio, 142.

Archilochi vulpecula, 475.

Arena. Per arenam Deus mare constrinxit, 500.

Argumentatione potior est uniuscujusque prænotio in rebus valde conspicuis, 249.

Ariadnes filium secutus Theseus, 432.

Arianum schisma olim separatum adversus Ecclesiam pugnabat, 65. Postea bellum in varias partes dissectum partim ob communem similitudinem, partim ob privatas suspiciones, 65. Ariana hæresis dudum abscissa a corpore Ecclesiæ, manet in suo errore, nec multum nocet, 405. Ariani dum ingenitum et genitum inducunt, manifeste sunt Philistæi, 81. Apud Arianos multitudo deorum, 375. Deus magnus et parvus, 375. Filius non naturæ nomen sed dignitatis, 375. Spiritus non particeps divinæ naturæ, sed temere et fortuito adjunctus Patri et Filio, 375. Ariani fidem Nicenam rejiciunt, ob consubstantialia, 322. Dicunt Filium secundum hypostasim dici consubstantialia, 322. Tres deos nobis exprobrant, 81. Ex Christi incarnatione et morte ansam arripiunt illius divinitatis negandæ, 81. Veluti qui medicum accuset, quod particeps fetoris fiat, ut sanat ægros, 84. Ariani ingrati creaturæ, mali progenies, 84. Mutabilem essentiam Spiritus sancti dicere non audent, 87. Graves lupi gregem Domini ubique terrarum divellentes, 108. Ab Ario jacta hæresis semina, quæ deinceps firmata a pluribus, sub Valente exiliolos fructus protulerunt, 184. In tempestate ab Arianis excitata soli vel cum paucis Neocæsariensibus tranquillæ, 107. Non eos attingit ventorum hæreticorum æstus, 107. Insi-

diati sunt Ecclesiæ Cæsariensi, 140. Iterum metuuntur illorum insidiæ mortuo Eusebio episcopo, 140. Veniunt in Cappadociam ante Valentem, 161. Minantur concursum hæreticorum ex Armenia Tetrapoli et Cilicia, 161. In multis Ecclesiis pietatem eradicant, et unitatem sciderunt, 141. Ariana hæresis fere a finibus Illyrici usque ad Thebaidem depascitur, 184. Ariani sub Valente dominantibus, præmium erat impietatis episcopatus, 184. Qui gravis blasphemabat, digiur habebatur qui præeset, 184. Ariani non desinunt Catholicis argumenta scribendi suppeditare, 227. Veritatem imitari studebant, 185. Omnia ecclesiastica munia sibi arrogat, 375. Ariani sibi arrogat baptismata, deductiones proficiscentium, 375. Visitationes ægrorum, consolationes morientium, mysteriorum communionem, 375. Arianorum formulis subscribere idem est ac imaginem adorare, 375. Ariani nonnulli cum orthodoxis conjuncti, ita ut nullum sit amicorum et inimicorum discrimen, 163. Cum nocturna pugna comparatur status Ecclesiæ, 163.

Ariaratia, 445. Hujus loci incolæ admodum gravati et pauperes, 445.

Ariminense concilium. Ibi per vim gesta Romæ dissoluta sunt, 162. Hujus rei Acta postulat Basilius ex Occidente mitti, 162.

Ariothæus corporis robori parem habens animi virtutem, 415. Illius humanitas et generosa indoles, 264. Unum naturæ humanæ exemplar, 416. Nec statuarii et pictores formæ dignitatem, nec historici res gestas assequi possint, 416. Obiit non senio fractus, 416. Omnem maculam baptismi expurgavit in ipso exitu, 416. Conciatrix illi et adjutrix hujus rei uxor, 416. Hanc consolatur Basilius, 415, 416. Et rogat ut matris leni confectæ parcat et tenera filie, 415, 416.

Aristoteles sensit sibi deesse Platonico lepores, 226.

Armenia episcopo Cæsariensi subjecta, 195. Satalenses a Basilio episcopum petunt, 195. Armeniæ episcopi ordinantur a Cæsariensi episcopo, 212, 215. Sebasteni presbyteri curam ecclesiasticam a Basilio exposcunt, 250. Armenia episcopis destituta pluribus in locis, 195. Multa in hac regione indifferenter peccabantur, 195. Opus erat viris lingue peritis, quique reliquos usus gentis proprios scirent, 195. Armenia seditionibus referta, 212. Armeniæ montes hieme imperviæ, 246. Armeniæ pars vicina Neocæsariensibus cum Basilio communicat, 307. Armenia Tetrapolis, 161.

Arti unicuique proprius labor adjunctus, 96. Artes aliæ ad vitam necessariae, aliæ ad honestiæ vitæ institutum excogitatae, 188. Artes nec vitæ per se sunt nec virtutes, sed pro utuntur proposito, 356. Artium studia hujus ævi finibus continentur, 422.

Ascetica vitæ præcepta, 126, 127. Ad asceticæ vitæ apicem non statim assurgendum, sed satius est paulatim proficere, 126. Ascetæ commendatur lectio Scripturæ, maxime Novi Testamenti, 127. Consanguineis suis mortuus est, quare non debet cum illis versari, 127. Nec propter eorum usum a loco suo recedere, 127. Ascetæ aurum maxime fugiendum, 128. Si quis afferat pecuniam distribuendam pauperibus, suadere asceta debet ut ipse distribuat, 128. Ne illum coinquinet accepta pecunia, 128. Nihil a quocumque accipere debet ultra quotidianum vitæ asceticæ usum, 128. Ascetis incipientibus opus est magistro, 259. Indigent freno et stimulis, 259. Satius est hominis prudentis consilio regi, quam in desertis locis vagari, 241. Speluncis et saxis preferendum hoc subsidium, 241. Ascetæ non per se ipsi bona sua distribuunt, sed per eum qui res pauperum dispensat, 241. Ascetica vita et mundi negotia conciliari non possunt, 430. Plena est natura ejusmodi exemplis, 430. Nec mens nec sensus duo simul percipere possunt, 430. Asceticæ vitæ et virginitatis cum civilibus dignitatibus conjunctio, 208, 209. Ascetica vita omnibus suspecta ob lapsus nonnullorum, 211. Risum movet ascetarum peccatum his qui piam vitam exsecrantur, 211.

Ascholius (S.) Thessalonicensis prior scribit Basilio, 245. Magnum studium significat beatissimi Athanasii, 245. Scribit Basilio epistolam amore referatam, 254. Mittit corpus martyris, cujus ipse hortator fuerat, 254, 255. Cappadociam laudat ob beatum Eutychen, a quo fides in has regiones perlatâ, 255. Martyrum certamen egregie describit, 255.

Asclepius ex plagis mortuus, eo quod cum Doec communicare nollet, 384.

Asianus tractus. In eo mirum si qui ab errore alieni, 531. Asiatici nonnulli probaverunt baptismum Novatianorum, 270.

Assentatio pestis amicitiae, ut rubigo trititæ, 418. Assentationes solent magnis potestatibus adherere, 419. Asterius, 152.

Astydamas, 122.

Atarbius Basilio iram per silentium declarat, 158. Idem tamen uterque sentit, 158. Media in ecclesia Basilium dilacerat, 217. Sabellii hæresi affluia loquitur, 217, 218. Ecclesiarum gravis dolor ob illius dicta, 218. Nicopoli aufugit ubi audit Basilium advenire, 217. Scribit ei Basilius, ut modico itinere confecto, ad se veniat, 218.

Athanasius (S.). Nemo magis dolebat ex confusione Ecclesiarum, 158. Viderat enim priscam tranquillitatem, et præterita comparabat cum presentibus, 158. Nemo ad videndum quid deceat, acutior, et ad perficiendum accuratior, nemo toti Occidenti venerabilior, 159. Tanta illi aliarum Ecclesiarum cura, quanta Alexandrinæ, 161. Nul- lum tempus intermittebat disserendi, admonendi, ac subinde mittendi ad alias Ecclesias, 161. Athanasii tuta et secunda consilia, tum ob experientiam, tum quia præ cæteris a Spiritu consilium habet, 162. Medicus morborum Ecclesie a Domino reservatus, 173, 175. Videt ex inentis contemplatione quæ ubique gerantur, 173, 175. Fraternalis ubique diffusa curam gerebat, 225. A puero pro pietate certavit, 175. Ab eo innumeri labores pro Ecclesiis exantlati, 159. Beatissimi Athanasii studiosum esse, argumentum est sanæ in maximis rebus sententiæ, 245. Athanasius Basilium diligebat, 225. Athanasii litteræ ad Basilium de recipiendis ab Ariana heresi redeuntibus, modo fidem Nicænam recipiant, 306. Illius litteras conservat Basilius et omnibus exposcentibus ostendit, 306. Dolet ab eo prætermisam scribendi occasionem, 175. Parem ærumnis consolationem accepisse sibi videretur, si ad historiam vitæ suæ congressum cum Athanasio adiceret, 175. S. Athanasius excommunicat Libyæ ducem, ac litteras ea de re mittit Basilio, 155. Ad Athanasium confugit Basilius, ut Orientis ac in primis Antiochiæ mala sanentur, 158 et seqq., 175. Athanasius acceptus ab Occidente litteras mittit ad Basilium, 181. Athanasium inter et Meletium, res gestæ sub Joviano, 521. Athanasius Meletii communionem appetit, 594. Dimissus a S. Meletio sine communione, 181. Quare a S. Basilio rogatus, ut prior scriberet Meletio, id facere noluit, 181. S. Athanasii ad Paulinum litteræ, 321.

Athanasius pater Athanasii episcopi Ancyran, 102. Vir doctus, quique gubernacula urbium et gentium tenebat, 103. Questus est quod Timotheus chorepiscopus de se apud Basilium detraxisset, 103. Hortatur eum Basilium ut calumnias vitet, dilectionem erga liberos intendens, 105. Sed negat sibi quidquam a Timotheo dictum, 105.

Athanasius Ancyranus episcopus, 103, 104. Magna certamina pro fide sustinuerat, 104. Illum Basilii fidei inter paucos firmamentum esse dicebat, 104, et columnam Ecclesie, 109. Ancyranam Ecclesiam in unam consensionem et communionem compegerat, 109. Multa opera Ecclesiæ Dei exantlaverat, 109. Huic Basilii Ecclesiarum curam deferrebat, 109. Illius os justa libertate et gratiæ verbis scatebat, 109. Illum sæpe reprehendit Basilius quod totus dissolvi et cum Christo esse cuperet, nec in carne propter suos manere præferret, 109. Longa experientia Basilium noverat, 104. Is tamen iratus erat Basilio, succensebat, minatur, 105. Noxas ab eo scribi et componi dicebat, 104. Illius morte afflictam Ancyram consolatur Basilius, 109.

Athenæ, 461. Athenis olim notis inusit infamie, aut manibus non puri ad forum accedere non audebat, 169.

Athenogenes festinans ad communionem per ignem, discipulis hymnum reliquit, in quo Deum glorificabat cum sancto Spiritu, 62.

Athletis longe gravius est, non admitti in stadium, quam plagas accipere, 64.

Athos velificatus, 455.

Attagæna, 422.

Atticus rogator, 447.

Auditio, 272, 295, 526 et seqq.

Aulica simulatio, 122.

Auris utriusque tinnitus, ubi aliquid grave et molestum auditur, 151, 225, 251.

Aurum campano numero ponderatum, 125. Aurum animæ insidiator, et peccati pater, et diaboli minister, 128. Aurum comparativum, 179. Tempus ei solvendo præstitutum prorogari petit Basilius, vel reliqui solutionem aliquandiu differri, 180.

Avaritia idololatriæ nomine damnatur, 101. Copia ultra necessitatem perducta imaginem exhibet avaritiæ, 101. Avaritia radix omnium malorum, et idololatria vocatur, 148. Avarus omnia in aurum verti cupit, 493. Satiari nunquam potest, 498, 499. Pauperem merito se esse dicit, 498. Avari stultitia horrea majora cogitantis extruere, 500. Avarus cum seleuicæ ave et piscibus comparatur, 501. Frustra liberos causatur, 502. Avari in aënis rapiendis quam noxia cupiditas, 502, 503. Sollicitudine di-

stringitur ac metu, 503. Varii filius prætextus ut rapiat aliena, 503. Illius in Christi iudicio calamitas, 504. Avari divitis duritia in pauperes, 498. Avarus causa est malorum in quæ pauperem desperatio conjicit, 501.

Aves quibus adunci ungues, pullos e nido eijciunt, 586. Aves et pisces eandem habent originem, 275.

B

Balaam augur per manum vaticinabatur, 279. Adduci non potuit, ut vocem emitteret præter Dei voluntatem, 517.

Baptismus initium vitæ, et dierum omnium primus est dies regenerationis, 22. Prima est institutio, qua liberati a simulacris accedimus ad Deum, 22. Baptismus, vivifica gratia, 25. Potestas renovationis, causam habens ineffabilem et in mysterio reconditam, 25. Per traditionem, quam accipimus in baptismo, finis Dei filii, qui prius hostes eramus, 22. Ex mortali vita ad immortalem naturam nostram per vivificam potentiam transfertur, 278. Christi incarnatio, vita, mors et sepultura expectant, ut per imitationem Christi adoptionem filiorum recipiamus, 28. In baptismo accipimus immortale indumentum, 451. Removemur ab omni peccato et proximi Deo sumus, 451. Magna esse debet thesauri et regii depositi custodia, 451. Sigillum integrum custodiendum, 451. Baptizatus sanctimoniam in omnibus membris retineat, utpote Christum indutus, 451. Membra digna sicut tam sancta veste, 451. Sali finis per gratiam quæ confertur in baptismo, 21. Ascendimus ab aquis ex mortuis vivi, 26. Baptisma et fides duo modi parandæ salutis inseparabiles, 25. Vide Fides. In baptismo aqua conjuncta Spiritui, quia duo scopi propositi sunt, ut aboleatur corpus peccati et vivatur Spiritu, 29. Aqua mortis exhibet imaginem, corpus velut in sepulcro recipiens: Spiritus vim vivificam immittit, 29. Necesse est Christum imitari non solum in exemplis virtutis, sed etiam ipsius mortis, 28. Id autem consequimur, concepti cum illo per baptisma, 28. Modus sepulture in quo positus, 29. Baptisma unum est, quia una est mors pro mundo et resurrectio, quarum figura est baptisma, 29. Discrimen inter gratiam Spiritus et baptismum, in aqua, 50. In baptismo in Moysen et mare nulla peccatorum remissio et renovatio, 27. Nullum spirituale donum per Moysen, 27. Non induebant hominem novum, non exuebant veterem, 27. Baptismi figura Israelitarum exitus ex Ægypto, 26. Servata istorum primogenita, ut baptizatorum corpora, 26. Sanguis pecudis figura sanguinis Christi, 26. Primogenita typus veteris hominis in nobis remanentis, ut ostendatur nos in Adam non jam mori, 26. Mare per figuram baptisma separans a Pharaone ut lavacrum a diabolo, 26. Si quæ gratia in aqua, non ex ipsius natura, sed ex presentia Spiritus, 29. Baptisma et fides in Moysen et in nubem, velut in umbram et figuram, 25. At baptisma et fides in Spiritum sanctum aque ac in Patrem et Filium, 25. Baptismi Moysis et nostri tanta differentia, quanta somnii a veritate, 27. Joannes baptizavit in aqua, 50.

Baptismus inutilis, in quo aliqua ex tribus personis omittitur, 25. Baptismi traditioni aliquid addere aut detrachere, plane est ab æterna vita excidere, 25. Inviolabilis semper manere debet traditio, quæ in baptismo data est, 25. In baptismo Spiritum a Patre et Filio separare, periculosum est baptizanti, et baptizato inutile, 25. Equale damnum est sine baptismo decedere e vita, et baptismum accipere, cui unum aliquid desit eorum quæ tradita sunt, 21. In baptismi commemoratione Apostolus sæpe omittit nomen Patris et Spiritus sancti, 25. Non ideo indifference nomen invocato, 25. Christi enim appellatio, totius est confessio, 25. Baptismus traditioni Domini consentaneus, et baptismus fides, et fidei glorificatio, 57, 188, 216, 265, 588. Luctuosa res acceptam salutem in baptismo per Patrem et Filium et Spiritum sanctum rejicere, et quæ tunc credidimus negare, 21. Professio, quam in baptismo deposuimus, semper servanda, ut tutissimum præsidium, 22. Quisquis hanc non servat omni tempore, alienus est a Dei promissis, 22. Repugnat proprio chirographo, 22. Vox illa omnium pretiosissima, quæ in adoptionis gratia prolata est, 22. Baptismi pacta violare quantum scilicet, 22. Baptismatis mysterium tribus demersionibus ac totidem invocationibus perficitur, 29. Trina immersio et emersio figuram trium dierum adimplet, 565. Benedicitur aqua baptismatis et unctio olei, et is qui baptizatur, 55. Renuntiatur diabolo et angelis ejus, 22, 55. Nonnulli in proprio baptizati sanguine, non opus habuere ad salutem symbolis quæ sunt in aqua, 50. Non tamen hæc detrahunt de necessitate baptismi, 50. Baptismus ignis, probatio quæ fiet in iudicio, 50. Semel baptizatis adest quodammodo Spiritus sanctus expectans eorum conversionem, 51. Vituperantur qui baptismum differunt, 515 519.

Baptisma illud antiqui suscipiendum putare quod nihil a fide recedit, 268. Hinc distinguunt, haereses, schismata, parasyagogas, 268. Haereticorum quidem baptismam rejiciunt, schismaticorum vero admittunt, 269. Pepuzeni cum sint haeretici, eorum baptismam rejiciendum, 269. Cathari sunt schismatici, 269. Varias de eorum baptismo extiterunt sententiae, 268, 296. Firmilianus et Cyprianus rejecere, 270. Sed tamen quia nonnullis Asiaticis probatum fuit, probat illud Basilium, 270. Amphilocho assentitur, qui consuetudinem locorum sequendam putat, 268. Encratitas rebaptizandos censet Basilium, 270. Nisi hoc generali oeconomiae sit impedimento, 270. Iovinum et Saturninum ex hac secta suscepit in cathedram episcopalem, 270. Eos tamen rebaptizandos putat, quamvis baptizent in Patrem et Filium et Spiritum sanctum, 296, 297. Sunt enim germani Marcionistarum, 297. Si rebaptizatio vetita in Pisidia, ut apud Romanos, suam tamen consuetudinem retinere vult Basilium, 296, 297. Idem de Saccophoris et Apocactis, 296.

Barachus episcopus, 183.

Barachus a S. Eusebio missus, 235.

Barathrum orbis terrarum, 94. Barathrum naturale, 169.

Barses (S.) episcopus Edesse, 407. Illius videndi cupidus Basilium, 407, 415. Mittit ei quaedam munuscula, ac rogat ut sibi exemplo Isaac benedicat, 414.

Barsumas, 185.

Basilides Paphlago haereticorum communicatur, 347, 387.

Basilium (S.) ab infantia usque ad senectutem infirma valetudine, 113, 299, 482. Basilii morbos renovat dolor ex malis Ecclesiae, 234. Natura proclivis ad oblivionem, 130. Negotiorum multitudo innatam infirmitatem adauget, 130. Non tanti se facit, ut non per se ipse, sed per alium adeat insignes viros, 204. Peccatis attribuit suis quae eveniunt, 513. Accepta opprobria vitae suae fatetur convenire, 193. Peccatis suis attribuit infelicem consiliorum exitum, 193, 214, 412. Et Eustathii calumnias, 224. Fatetur se innumeris delictis obnoxium esse, 300. Postulat ut incurtus non relinquatur, sed suum sibi delictum indicetur, 301. Paratus iudicandum se exhibere, 300, 302. Ob peccata lacrymas fundere non cessat, 304. Mores suos longa cum improbis consuetudine perversos fuisse ait, 337. Videtur sibi gratia Dei non duci, sed in peccatis vivere, 393. Vilis sibi videtur ac nullius pretii, 190, 392. Oblivione dignus ob vilem et abjectam vitam, 443. Publico non gaudet, 313. Latere omnino maxime studuit, 317. Latitare in vita inter primaria bona existimat, 91. Videtur sibi multo inferior, quam quis suspicari possit, 80. Negat se et sermone et opere et donis Spiritus idoneum esse, ut sibi invicem adversantes flectat, 245. Vindictam eorum quae passus est Deo committit, 217. Parum movetur his quae contra se fiunt, plurimum vero iis quae contra Deum et Ecclesiam, 217. Persuasum habet se aliis indigere, nihilque in solitudine concipere posse, 190. Miratur, cur a suis tantopere diligatur, cum adeo tenuis sit, 80. Basilium parvus et humilis, sed idem semper, nec unquam mutatus, 388. Admoneri paratus ab episcopis Cappadociae, 154. Scriptorum suorum robore non multum confidit, 98. Videtur sibi doctrinam imbecillitate sua magis ledere quam patrocinio promovere, 80. Amicos rogat, ut si quid in scriptis suis, infirmius sit, redarguere ne pigrentur, 98. Consentit ut scripta sua emendantur, si quis dicat meliora, 86. Moleste fert Urbicium monachum timide ad se scribere, 403. Novit semetipsum, 405. Ac probe scit nihil impedire quominus se major sit Urbiculus, si magis timeat Deum, 405. Basilii amica et contubernalis paupertas, 76, 267. Aurum non possidet, 124. Paupertatem laudare non desinit, 76. Pauperum numero se adiungit, 495. Praedia non possidet, sed pauper est Dei dono, 114. Hospites excipit, ut paupertas sinebat, 76. Asperum illius vivendi genus, 124. Basilium presbyter a tributis immunis, 113. Basilio optima adiutrix ad contemplationem requies, 91. Prae infirmitate plantarum in morem eodem in loco detinetur, 91. In secessu primordis dolet quod seipsum nondum reliquerit, 71. Officii sui esse ducit, monachorum curam gerere, 425. In profectu monachorum unice acquiescit, 343. Sperat se habiturum fiduciam ob eorum salutem, 346. Basilii dolor, ubi audit Firminum, qui vitam asceticam profitebatur, arma ac militiam sequi, 208, 209. Vitam coenobiticam praefert anachoreticae, 455, 520. Perfici et crescere cupit virtutem, quam in teneris discipulorum animis inest, 452. Multa novit et aduentibus potest impertire, 241. Sanctus Basilium veram charitatem in Cappadocia desiderat, 182, 229. Pro pace vitam libenter profundat, 182, 229. Pacem veram requirit, quam Dominus reliquit, 219. Charitatem et communionem libenter fovet cum remotis episcopis, 181, 182, 245, 251, 260, 284, 392. In tristitia degit quod Ponti episcoporum sibi charitas desit, 299. Servum se Christi esse non posse putat, nisi pacem cum omnibus,

quantum in se est habet, 300. Paulinum ejusque amicos, ut fratres et domesticos fidei agnoscat, 321. De Paulino nonnulla audivit, 394. Sed fidem non adhibuit, quia non stabat accusatus coram accusatore, 394. Neminem accusat, charitatem cum omnibus habere cupit, 321. Sed Meletium nunquam deserere possit, 321. Pacis conciliator esse semper optavit, 395. Re infecta mœret, sed nemini succenset, 395. Scit enim pacis bonum jamdudum esse sublatum, 395. Nemi concedit qui pacem magis diligit, 245. Totus in eo est, ut pacem conciliet, nec sua culpa noxii quidquam populo Dei eveniat, 217. Nulla a Basilio major minorve dissidii causa, 377. In Basilio nulla habitat invidia, 86. Privatas habet cum nemine contentiones, 246. Nec in quemquam accusationibus praecipuus est, 246. Molesta illi fratrum disjunctio, 382. Sed in his ferendis exercitatus est ab Eustathio, 382. Sollicitus de pace Ecclesiarum, 415. Basilio multi in patria amici et cognati, 114. Multi importune litteras commendatitias effugant, 114. In parentis loco constitutus sibi videtur ob presbyteri dignitatem, 114. Optat ut sibi liceat apud suos glorari ob impetratam reis veniam, 205. Paratum est periculum eorum qui persecutionem patiuntur, 390. Interponit se ut negotia inter cives componantur, 422. Negotiorum inexperius est, 112. Basilium pudet eos, qui ad se confugiunt, juvare non posse, 166. Civitatem universam hortatus est ad reliquum auri comparatitii ex symbola solvendum, 180. Basilium detinent occupationes, quominus saepe amicis scribat, 97. Libenter cedit, ac in amicitia vincit idem valere existimat ac vincere, 158. Amicum existimat sapientem virum, etiamsi nunquam viderit, 156. Basilio amatoria evenerat quaedam affectio in animas amicorum, 214. Cum multis insignibus viris eum conjuncti accepta ex auditu cognitio, 176. Nullo eorum, qui amicitiae laude spectati sunt ignobilior, 419. Nunquam in amicitia peccasse deprehensus, 419. Præterea mandatum habet charitatis a Deo, 419. Sua vocat, quae amicorum sunt, 176, 444. Amicitiam cum aliis virtutibus didicit, 176. Velut in trinita, jucundis molesta opponens, melioribus inclinat, 382. Multos dilexit a prima aetate usque ad senium, 418. Facilis ad credendum, iterum deceptus diffidit, 152. Obrecreationes sine examine non admittit, 102. Imitatur Alexandrum, qui calumniam patienti alteram aurem reservabat, 103. Propria experientia cognovit quanta sit ad calumniam proclivitas, 340. Maxima crimina esse ducit oblivionem amicorum et contemptum ex potestate ductum, 130. Ingenuè judicat de scriptis amicorum, 227. Imminente exilio dolet quod ab amicis non invisatur, 213. Vitam miseram et fugiendam putat ab amicorum consuetudine separatam, 214. Precibus remunerat eos a quibus beneficia accipit, 114. Basilium pudet non purae amicitiae, sed utilitatis causa scribere videri, 176. Culpam semel dimissam non vult commemorare, 496, 218. Acceptas ab amicis injurias in tempore rejicit, 104. Nihil eum rerum humanarum percellit, 103. Nihil ei novum, 412. Nullius ei hominis imitatio inexpectata, 103. Contumelias silentio premit, 207. Precatur calumnias Eustathii discipulis a Domino non imputari, 210. Non quae ab haereticis, sed quae ab unanimis accidunt, merorem afferunt, 412. Ne hæc ipsa quidem inexpectata eo quod saepe accidunt, 412. Cura illum non enarrabilis Ecclesiarum detinet, 415. In afflictionibus opem ei relemper praestat Dominus, 319. Ejus dolor ob exilia episcoporum, 287. Ex malis Ecclesiae, 113. S. Basilium a teneris Gregorii doctrina imbutus ab avia Macrina, 306. Dum peregrinatur, ubique fidei defensores sequitur, 306. Nunquam ullus sermo fidei contrarius in ejus cor intravit, 306. Si quos Aii discipulos in communionem suscepit, pie loquentes suscepit, 306. Basilii fides nunquam mutata, 338. Accepta a teneris principia creverunt, ut semen; nunquam mutata, 338. Acceptam a decessoribus suis traditionem, ut paternam hereditatem servabat, 60. Simile secundum essentiam probat, si addatur citra ullam differentiam, 91. Secus vero non probat, 91. Consubstantialitatem profertur ut minus fraudi obnoxium, 91. Arianos pariter et Anomæos anathematizat, 349. Ingemiscit quod contra duos pugnare cogatur, 313. Hinc Anomæus, illic Sabellius, 313. Basilii fidei nullum probrum iniuri potest, 310. Plures in unaquaque Ecclesia veritatis testes, 310. Frustra in eum somnia figuntur, 310. Scire cupit quinam in quaque Ecclesia sani sint, ut sciat quibus scribendum sit et in quibus acquiescendum, 405. Ab Eviippi communiōne discessit, 219. Suam Eustathio communionem non vult dare, nisi si aperte communionem cum haereticis ejuret, 219. Fermenti heterodoxorum particeps esse non vult, 385. Nunquam cum Eusebio et Meletio communicasset, si illos in fide claudicantes vidisset, 413. Precatur, ut inter septem mille viros numeretur, qui genua ante Baal non incurvaverunt, 248. Vitam et incolumitatem negat atponendam veritati, 44. Basilio nihil antiquius veritate

ac propria securitate, 585. Terram optat sibi dehiscere, mendacii et fraudis probris aspersus, 152. Non facile quemquam mentiri suspicatur, 150. Millies mori mallet, quam iudicem corrumpere, 228. Non potest cum simulatione ad aram Dei accedere, 219. Tacere non potest in pernicie animarum, 512, 515. Accusatur quod noxas conscribat, 104. Quod Spiritum Patri praeferat, 588. De Spiritu illius doctrina accusatur ab Eustathio, 548. Basilii scripta pro Filii et Spiritus sancti divinitate, 104. Metuit ne quis haereticus scripta sua sub Basilii nomine ediderit, 104. Optat ut haeretici mansueant: sed si effertur prorsus sunt, non ei molestum est pro fide affligi, 64. Statuit extra ecclesiastica esse tela, ut imparatus adversus ea quae struuntur ab adversariis, 228. Basilium veluti scopulus in mari prominens haereticos fluctus excipit, 500. Anomae bellum inferunt, 519. Insidiantur Pneumatomachi, 519. Illius anima queritur, 246. Sed non ideo de studio Ecclesiae debito remittit, 246. Basilium adoriuntur Pneumatomachi quod gloriam dicat Patri et Filio cum Spiritu sancto, 5. In eum conglomerati insurgunt, 64. Cum eo inimici ut lupus cum agno contendunt, 277. Tres deos affingunt, 277. Mox Sabellianismi nomine accusant, 277. Basilium silere voluerat, 66. Sed eum retraxit charitas, ac excitavit Amphilochoi igneus charitatis fervor, 67. Sperat opus suum non proditum in vulgus, 67. In Basilium furis incensi Pneumatomachi, 21. Sed latere non patitur Basilium fidem ab illis impugnari, dum sibi bellum inferunt, 21. Statuit de veritatis defensione nihil remittere, 21. Non deterret hostium nubes, 67. Fixa spe in praesidio Spiritus, veritatem cum omni fiducia annuntiavit, 67. Pneumatomachorum contumelias indigne non fert, 10. Nisi doleat ob eorum exitum, gratias illis haberet ob conciliatam sibi beatitudinem, 10. Pneumatomachis novator appellatur, ac omnibus conviciis appetitur, 10, 65. Basilio haec molestae sunt; sed etiam si ignis ardeat et enses acuantur; non ideo deseret traditionem, 65. Quandiu respirabit, statuit nihil omittere ad aedificationem Ecclesiarum, 502. Basilium Ariani ad synodum vocare staturunt, eumque aut communicatorem habere, aut ejicere, 566. Viribus suis altius esse existimabat fidei Nicenae aliquid addere ad comprimendos Apollinaristas, 595. Basilium non pudet in minimis rebus theologicis operam insumere, 5. Praeclarum existimat, vel minimam earum dignitatis partem assequi, 5. In minimis verbis certamen videt maximum et spe praemii non detrectat laborem, 5. Basilii summus dolor, ubi audit praeter mala ab Arianis orta, aliam prodire de Incarnatione novitatem, 401. Docuit rerum infelix status nihil agere ferre, 165. Sanctus Basilium non contentionis aut gloriae studio scribit, sed ad fratrum utilitatem, 86. Videretur sibi periculum proditionis incurrere, si non de Deo consulentibus responderet, 80. De rebus divinis interrogatus gaudet et gratulatur interroganti, 247. Oratione suavi ducitur, ut apes tinnitibus, 448. Basilio non est otium legendi scripta recentiora, 578. Ne in Scriptura quidem satis laboris impendere potest ob corporis infirmitatem, 578. Basilium contractae sordes ex vulgari sermonis usu deterrent, quominus sophistas alloquatur, 97. Negat se dicendi facultate praeditum esse, 395. Nam vana quidem reliquit, sed pondum idoneum habet usum veritatis dogmatum, 395. Non tutum existimat res magni momenti litteris committere, 172. Multa in litteris scribere non audet, quae bajulo relinquit narranda, 151. Videretur sibi ad omnia segnitare se habere, 226. Tantum abest ut scribere possit, quantum fere ut valeat, vel ferietur, 227. Basilii dolor quod quidam episcopi sibi subditi ordinare pretio dicantur, 147. Minatur illis depositionem nisi desinant, 147. Basilii summa religio in electione chorepiscoporum, 428, 429. Antiquam in recipiendis pagorum ministris disciplinam renovat, 148, 149. De interrogatis Amphilochoi nunquam sollicite cogitaverat, 268. Rem diligenter attendit, et si quid a senioribus didicisset, recordatus est, 268. Per septem jejuniis hebdomadas nocte et die sine intermissione Evangelium nuntiat, 477. Virginem famosis libellis laesam hortatur, ut se non ulciscatur, 427. Lites auctori injuriae inferentem non vituperat, 428. Reum iudicibus eripere non vult, 428. Statutum habet nocentes magistratibus non tradere, nec traditos eripere, 428. Servos qui ad se confugerant, e supplicio eripere conatur, 167, 168. Jura sacerdotum defendit adversus magistratus, 425, 426. Petit ut decenti modo advocetur ab episcopis, 152, 153, 191. Non agnoscit episcopum ab haereticis ad eversionem fidei ordinatum, 570. Declarat se non recepturum pace reddito eos quos ille ordinaverit, 570. Glycerium diaconum, qui cum virginibus fugerat, spe veniae revocare conatur, 258, 259, 260. *Vide* indicem capitulum *Vitae sancti Basilii*, quem hic repetere conservaneum.

Basilium Eustathii discipulus, 210.

Bassus, 185.

Batnae, 224.

Beatitudo in Dei visione posita. Visio non est absque Spiritu, 53. Caelum suscipit eos qui in Christo infantes moriuntur, 78. Qui moribus sunt docti expertibus, eandem ac qui in Christo infantes sunt, requiem consequuntur, 78. Beatitudo extrema est etiam Christus secundum Verbi considerationem, 85. Tunc enim mens nostra erigitur ad beatam sublimitatem, cum Verbi unitatem et monadem contemplatur, 86. Sed secundum Incarnationem Christus non est extremum bonum desiderabile, 82. Quorum nunc umbras videmus tanquam in speculo eorum archetypa videbimus, 89. Beati non dicendi qui vivunt, 472. Beatos Basilium appellat mortuos, 160, 174, 243, 521, 539, 545, 594, 406.

Bellum. In bello fortiter gesta a sanctis viris, per Spiritum sanctum gesta sunt, 53. Caedes in bello factae olim pro caedibus non habebantur, 275. Suadendum putat Basilium ut per tres annos a sola communione abstineant, 275.

Benedictio est sanctificationis communicatio, 294.

Beneficio majori afflicti is qui dedit, quam qui acciperunt, 205.

Berisi pagus quidam, 179.

Berea, 267. Bereensis Ecclesia scribit Basilio per Acacium presbyterum, 535. Ibi cleri accurata agendi ratio, populi concordia, magistratuum magnanimi mores, 535. Hujus Ecclesiae labor in persecutione toto orbe celebratus, 554. Multas Ecclesias erexit suo exemplo, 554. Bereense monasterium statim post Pascha incendunt haeretici, 390. Igni tradunt labores monachorum, 390.

Bianor presbyter Antiochenus, 290. Juraverat coram infideli viro territus se sacerdotio non amplius perfuncturum, 290, 291. Iconium venit, 291. Censet Basilium eum in clerum suscipi posse, sic tamen ut poenitentiam agat ob temerarium iurandum, 291.

Blasphemia in Spiritum sanctum irremissibilis, 59, 269, *Vide* Spiritus sanctus.

Boethus, 185.

Bona primaria et maxima, dilectio Dei et proximi, 90. Bona non sunt natura divitiae, gloria et sanitas, 564, 497. Quatenus bonos non reddunt possessores 561. At contrariis magis eligenda sunt praeposita, 564. Bonum aeternum, una res expetenda, 421. Boni initium recessus a malo, 472. Boni quicquid facimus, nobis ipsi colligimus, 244. Duplici poena dignus qui malum facit boni praetextu, 474. Boni communio, 526, 550.

Bosporius episcopus, 145, 144. Monet Basilium de calumniis ipsi inflictis, 145. De Basilio dedocet canonicas et Basilium de canonicis, 144. Eadem in illo ac in Basilio fides et sententia, 145. Basilii communicatoribus adjungitur, 254.

Boves redeunte vere ad exitus spectant, 585. Bos illacrymatur amisso socio, 585.

Bretannius, 208.

Briso vir bello clarus, 459. Subito ereptus vita in ipso aetatis flore, 458, 459. Illius iacturam totum fere imperium sensit, 458, 459. Hunc imperator desideravit, milites planxere, viri in maximis dignitatibus ut proprium filium luxere, 458, 459. Illius uxorem consolatur Basilium, 458, 459.

Bruta animantia inter se consociantur: homines bellum cum necessariis et domesticis gerunt, 67. Futuris provident, homines non item, 582. Bruta animantia naturalem amorem fetibus suis exhibent, 103. Bovem amisso socio illacrymantem vidit Basilium, 558. In animantibus elucet Dei providentia, 581, 582, 585. Cur nonnulla venenata, 565.

C

Caedis voluntariae et involuntariae discrimina, 272, 275. Caedes involuntaria undecim annorum spatio abunde puniata, 275. Moysis praecepta observanda in dignoscenda caede involuntaria, 275.

Caesarea de eruditis viris et omnibus bonis, quibus opulenta urbes abundant, gloriabatur, 171. Non deerant ceteris eruditior virorum et in foro colloquia, 169. At his omnibus eam spoliavit divisio Cappadociae, 169. Introducta Scytharum et Massagetarum inscitia, 169. Una vox eorum qui exigunt et a quibus exiigunt, 169. Oculosa gymnasia, noctes non illustratae, 169. Senatorum alii fugiunt, alii Podandum abducti, tertia pars relicta ingemiscit, 170, 171. Ipse civilis ceteris animo concidens per agros divagatur. 171. Caesarienses magistratus plerique in agris, 180. Caesarea metropolis, 94. Caesariensis Ecclesia sana est, ejusque percelebris pietas, 141. In Caesariensi Ecclesia semper vixit fides Nicæna, 255. *Caesarea*

metropoli insidiati sunt Ariani, eamque zizanitis hæreticis complere voluerunt, 140. Iterum metuunt illorum insidiæ mortuo Eusebio episcopo, 140. Multi insidiantur lupi, 232. Cæsariensis Ecclesia, scopulus in mari promineas, 500. Circa illam franguntur hæretici fluctus, nec ea quæ retro sunt, alluunt, 500. Cæsariensi episcopo Armenia subjecta, 193. Cæsariensis episcopus Armeniae episcopos ordinare solet, 212, 213. Cæsariensi Ecclesiæ traditæ sunt a sanctis regulæ, 219. Cæsariensis Ecclesiæ more prohibentur nuptiæ cum sorore uxoris mortuæ, 219. In Cæsariensi Ecclesiâ asservabantur litteræ Dionysii Romani, 165. Cæsariensis clerus ingens numero, 239. Clerici sedentariæ artes exercent, non vero mercaturam, 290. Hinc non libenter peregre eunt, 290. Cæsareæ omnes clerici una vicarii voce caritæ traditi, 363. Cæsariensis episcopi auditu morte statim episcopi in urbem conveniunt, 254. In Cæsariensi Ecclesiâ non humanis verbis; sed oraculis Spiritus sancti placatur Deus, 511. Ejusdem Ecclesiæ mos psalendi et vigilandi, 511. Cæsareæ dies festus in honorem sancti Eupsychii, 265. Cæsareæ quotannis celebratur a tota vicinia festum sanctorum Eupsychii et Damæ et eorum chori, 265, 588. Cæsariensis Ecclesiæ Eusebii Samosatensis videndi et audiendi cupida, 142. Cæsariensi Ecclesiæ omnium bonorum antiquissimum videre Eusebium et audire, 236. Eam Basilius magna spe suspendit, promissa narrans Eusebii, 236. Cæsariensis populus, cum multis expertus sit, nullius vocem magis desiderat, quam Amphilochoi, 265. Cæsariensis Ecclesiæ et Neocæsariensis olim inter se unum erant, 507. Frequentissime populus miscebatur, et e clero alii ad alios veniebant, 507. Pastores alter altero duce et magistro utebantur, 507. Prope Cæsaream insigne Ptochotrophium, 240. Cæsareæ mœnia vetustate collapsa, 500.

Cæsaria patria, 186.

Cæsarius Gregorii Nazianzeni frater, 105. Basilii monita æquo animo solebat accipere, 105. Mirabiliter a Deo ereptus et periculo, 105. Moriens dixit: *Mea omnia vo'o esse pauperum*, 111. Mortui bona a servis compilata, 111.

Caini peccatum et pena, 396, 397, 398. Cain immerito occisus putatur a Lamech, 399.

Calamitates cur eveniunt, 509.

Calcearium pretio vili sit, sed tamen aptum ad usum expellendum, 74.

Calidis mortui non juvantur, 229.

Callisthenes, 166. De ejus lenitate et animi moderatione consentiebant omnium testimonia, 168. Is læsus a servis Eustochii, militem immisit, 168. Cum ad Basilium servi confugissent, scripsit eorum causa Basilium, 167. Callisthenes Basilium totius rei arbitrum ac dominum fecit, 167. Sed tamen cum jussisset servos eo abduci, ubi tumultum excitaverant; Basilium rogat, ut sibi vindicta permittatur, et miles revocetur, 167, 168.

Calumniator sibi ex ipso opere diaboli nomen accersit, 501. Nemo diabolus sit, sed accusator; imo nec accusator, sed frater in charitate arguens, 501. Ex calumnia maxime diabolus dignoscitur, 505. Nomen illi factum est peccatum, 505. Calumniator tres simul personas lædit, 501. Non videtur metuere judicium Dei, 143, 144. Res terribiles calumniis abduci sine argumentis, 104. Calumniæ vulnerant eos, qui aurem integram absenti non servant, 577. A calumniis aures custodire perfacile est, 549. Eorum qui calumniis in incontinentium capita rejiciunt, magna merces in cælis, 586. Noxiam opinionem ex hominum calumnia susceptam deponit Basilium, statim atque rem cognovit, 144. Calumniæ perferendæ ut ultio Domino permittenda, 145. Quæ a calumniatoribus proficiuntur, nugæ interdum existimandæ, 165. Calumniæ silentio non prætermittendæ, 509, 571. Non ut nos ipsi ulciscamur, 509, 571. Sed ne deceptos lædi patiamur, 509. Calumnias effugere difficillimum, 102. Nullam aulam dare hominum est prudentum et piorum, 102. Qui calumniis appetuntur, non idcirco indigni sacerdotio, 417. Domini hostes magis confirmant eorum gradus quos impugnant, 418. Calumniæ quandiu ob discessionem locum habent, necesse est suspensiones semper augeri, 154. Calumniam abominabatur Gregorius Magnus, 512.

Calypsus insula, 95.

Camelis præpositus, 217.

Campano numero aurum ponderatum, 124.

Campus in quem secessit Esdras, 129.

Cancris astutia in capiendâ ostrea, 570.

Candidianus annonam militarem administrabat in Cappadocia, 75. Is Basilio non pro sua dignitate scribebat, inter negotia litterarum studiis deditus erat, 75.

Canis. A cane rabido qui morsus est, videt canem in phiala, 557.

Canon. Cum canones Patrum negliguntur, res ecclesiasticæ in summam confusionem delabuntur, 148. Canones

Patrum pene obliteratos renovat Basilius, 148. Canonibus subicere, idem ac penitus excommunicare, 426. Canones vulgati a Basilio, 417.

Canonica, 260, 616. Canonice, 144. Canonice non possunt matrimonium iure, 272. Stuprum est earum conjugatio, 272.

Canonice litteræ, 513.

Canitienæ spirituales, 156. Molles fugiendæ, 571.

Cappadocia Scythiæ semina tribuit religionis, 235, 236. In Cappadocia frigus vitium gemmas succidit, 474. Cappadoces hiemem ita exhorrescunt, ut ex ædibus prospicere nolint, 141. Cappadocum animi timiditas et corporum torpor, 141. Pauci viarum periti, 290. Griten nivemque redolent, 459. Semper occidunt *κατακτανουσιν* et, 459. Cappadocum lingua veracula, 65. Glorificant Deum cum sancto Spiritu, 65. Sic ex patrio more loquuntur, 65. Episcopi schisma conflant adversus Basilium, 142. Omnia doloris plena ob episcoporum in Basilium injuriam, 151. Inde laudantur Ecclesiæ, ac civitates et populi, 154. Cappadociæ divisio non minus noxia, quam si quis equum aut bovem in duas partes dividat, 169. Cappadociam, veluti Pentheum, Menæas quidam discernunt, 168. Cappadocia solo æquata ob divisionem, 176, 198. Modestus præfectus humanum se prebet, 172. Perpauci qui civiles dignitates assequi possint, 209. Cappadocum paupertas, 179, 227. Cappadociæ præsidēs: anno 571 Theriastus, 172. Anno 572 Elias, 187. Eodem Maximus, 192. Antipater anno 575, 228. Cappadoci per somnium ditata, cito spoliat præstantissimè preside E.ia, 190. Cappadociæ secundæ episcopi Basilium prorsus negligunt, 192. Cum his Basilium congressurus, 192. Cappadocia casui proxima, ad quam sustentandam Basilium invitat Eusebium, 192. Cappadociæ episcopi Basilium non adjuvant, 234. Monere eos et per litteras et coram non desinit, 254. Presentem reverentur, ubi discessore ad ingenium redeunt, 254. In Cappadocia veram charitatem desiderat Basilium, 229. Cappadox quidam Libyæ dux a sancto Athanasio excommunicatur, 155. Cappadociæ episcoporum nomine scribit Basilium ad Ponti episcopos, 502. Prædicat Basilis persecutionem aliquando in Cappadociam perventuram, 158. In Cappadociam scripsit persecutio tunc quæ circa illam sunt jam eversis, 535. Antea fumus tantum et vicinis ecclesiis lacrymas movebat, 535. Cappadociam et vicinas regiones persecutionis vastat incendium, 584.

Capitis incolas, ut omnino afflictos et piuperes commendat Basilium, 442.

Carmelus, 129.

Carnis cura gerenda, sed ita ut non insolescat, 559.

Carrii, 590.

Casitatis amator a Josepho actiones temperantiæ plenæ ediscit, 75. Casitatis gloriatio, 154.

Catalogus ministrorum in pagis, 148, 149.

Cathari vocantur Novatiani, 268, 270.

Causæ multiplex divisio apud philosophos, 5. Causa omnium rerum causæ Deus Pater, 117.

Ceades Laconicus, 169.

Censor, 424. Nec potentiam formidare debet, nec paupertatem contemnere, 455. Ad censoris munus gerendum hortatur Basilium amicum, 455. Censitore rogat ut tributis monachos eximat, 425. Censor Galatiæ. Invitus ad hoc munus adductus, 443, 444. Censuum recordatio diu servatur, 444. Censoris munus aptum ad morum probitatem demonstrandam, 444. Idoneum exhibendæ humanitati, 176. Ex censibus magna hominibus lucra et detrimenta, 445.

Cephallenii, 257.

Cera, Ponti munuscula, 450. In cera scribere, 72.

Cerebellorum involucra temulenta, 517.

Chalcedone, 540.

Chalcidensis Ecclesiæ persecutionem constanter sustinet, 555. Omnes unus sunt in Domino, 555. Hinc adversarii facti superiores, 555.

Chamanene, 176.

Chanaan servit fratribus, quia indocilis erat ad virtutem, imprudentem habens patrem, 45.

Charitas primus fructus Spiritus, 158, 269. Nota et character Christianorum, 150, 153, 215, 299, 503. Pretiosissima omnium rerum, 509. Qui charitatem habet, Deum habet, 485. Donum est Spiritus sancti, 225. Dei dilectio quomodo comparanda et servanda, 485. Primaria ac maxima bona, dilectio Dei et proximi, 90. Deus ob beneficiis diligendus, 485. Sine charitate manca est cuiusvis præcepti observatio, 508. Charitas legis complementum, 505, 549, 485. Sine charitate perici non possunt singula quæ enumerantur a Paulo, 505. Sed hyperbolæ figura utitur, 505. Charitatem Paulus omnibus bonis præfert, 505. Antiqua dilectionis forma in Ecclesiis, 284. Charitatis antiquæ leges, 165. Nihil jucundius quam homines ma-

quo intervallo sejunctos videre charitatis vinculo in unam membrorum harmoniam in corpore Christi colligari, 165. Non locorum vicinitas, sed animorum conjunctio necessitudinem facit, 571. Charitas remotissima quoque conjungit, 501. Licet illi qui longe distant vicinis esse spiritu, 288. Non locorum intervallo disjungere debent, sed Spiritus communio in unius corporis concentum conjungere, 181. Uniuscujusque fratrum auxilio magis indigemus, quam manus altera alterius ope, 191. Ex ipsa corporis constitutione docet Dominus societatem esse necessariam, 191, 484, 485. Dispensationem Dominus suscepit, ut per sanguinem sive terrestria, sive cœlestia pacificaret, 191, 484, 485. Bonus thesaurus repositus illis, qui omnibus egentibus operam suam præbent, 205. Charitatem amicis mutuo dat Basilii, eamque cum fenore recipere vult, 210. Charitas debitorum sumus, 419. Qui charitate carent, supra humanam mensuram asseruntur, et inaudita facinora committunt, 225. Cavendum ne sol occidat in fratribus iracundia, 101. Proditionis periculum est, si non libenter de Deo dentur responsa his qui Dominum diligunt, 80. In charitate gaudendum ob fratres recte facta; dolendum ob vitia, 100. Charitas nunquam excidit, nam deici non potest, qui se per charitatem proximo submittit, 158. Oportet unumquemque ei, qui adversum se aliquid habet, mederi, 100. Charitatis indicium scribere et per fratres invisere, 592. Nemo ex minimis contemnendus, 154. Nec species adhibenda nec membri motus qui tristitiam affert fratri, aut contemptum indicet, 100. Patientie membro patiuntur omnia, 571. Charitatis summa fames in Oriente, 182. Orientales proprium bonum existimant concordiam Occidentalium, 181, 572. Omnes ex æquo diligendi, 484, 485. Nefas in monasterio alium præ alio diligere, 485. Etiam si frater aut filius aut filia, 483. Basilii non indignatur solum ob acceptam injuriam, sed etiam futura securitati consulit, 76.

Charonia, 169.

Chilo, 125.

Chorea circa Deum angelica, 156.

Chorepiscopi nomen episcopis Basilio subditis datur, 147. Chorepiscopus omnes convocat Basilii ad festum S. Eupsychii, 255. Chorepiscopus plures pagos regit, 255. Ptochotrophium in horum pagorum aliquo gubernatur, a chorepiscopo, 255. Chorepiscopus Basilii revocat ad antiquam ministrorum eligendorum formam, 148. Chorepiscopi quomodo eligendi, 428, 429. Basilii caupo sibi esse videretur, non dispensator, si in illis eligendis gratiæ ac timori aut precibus cederet, 428. Unusquisque dicto testimonio debet a contentione abstinere, 429.

Chosroes episcopus, 183.

Christianus non ex vestimenti forma, sed ex animi habitu dignoscitur, 200. Christianis propositum est ut Deo similes efficiantur, 2. Christiani nomen non prodest illis qui Christum ignominia afficiunt, 296. Non Christiani nomen nos salvos facit, sed propositum et vera dilectio, 592. Christiani sumus per fidem, 21. Christianorum nota et character charitas, 150. Christiana victoria lex, ut qui minus habere non recusat, coroneatur, 284. Christiani ad Orientem versi precantur, 51. Christiani proposito convenit simplex ac minime elaboratum scribendi genus, 226. Christiana libertas non emancipata est exilibus profanorum observationibus, 5. Christiani illud ex quo, non, ut philosophi, materia proprium attribuant, sed sæpe ad principem causam referunt, 5. Christianus idem sonat ac monachus, 99.

Christus variis nominibus vocatur pro varia considerandi ratione, 14, 86. Christi appellatio, totius est professio, 25. Christus ipsa justitia et a materia secretus, 87. Christi divinam naturam exprimit nomen Filii quod est super omne nomen, 14. Item cum dicitur verus Filius, unigenitus Deus, virtus Dei et sapientia et Verbum, 14. Christum, qui est vera sapientia, nihil latet, 84. Omnia enim fecit, nec ipsi homines ignorant quæ fecerunt, 84. Quod hic est per imitationem imago, hoc illic natura filius, 53. Omnia quæcumque voluit in cœlo et in terra, 87. Si Christus creatura non est, Patri consubstantialis est, 87. Christi nomen, quod est super omne nomen, hoc ipsum est quod Filius Dei dicitur, 515. Blasphemia episcopi Neocæsariensis dicentis nomen Unigeniti traditum non esse, sed adversarii, 515. Christus in generatione septuagesima septima ab Adam, 599. Fabri filius, 84. Dispensationem suscepit, ut per sanguinem suum, sive terrestria sive cœlestia pacificaret, 191. Caro Deifera ex Adami massa, 402. Quæ circa Christi in carne adventum dispensata sunt, per Spiritum sanctum facta sunt, 35. Christi carni adfuit Spiritus sanctus, factus unctio et inseparabiliter conjunctus, 55. Indivulsa adfuit in omni actione, miscula edentis, tentato, resurgenti, 55. Christus ab Apostolo nunc quidem consideratur ut a Patre gratiam in nos transfundens,

nunc autem ut nos per seipsum concilians Patri, 14. Qui sensu lumen et iudex et resurrectio, 16. Quo sensu pastor, rex, ostium, via, etc., 14. Quo sensu sponsus et medicus, 15. Christus rex et sacerdos, 562. Non sedit in throno corporeo, 563. Sed thronus Davidis, in quo sedit, regnum est eversioni nulli obnoxium, 563. Omnia ad humani generis medelam spectantia percurrerat, 401. Deinde suum nobis adventum largitus est, 401. Si Christi caro cœlestis, nihil opus fuit sancta Virgine, 402. Si Christi adventus in carne non fuit, redempti non sumus, 403. Naturales affectus suscepit, vitiosos non item, 403. Christo exprobrant hæretici, quod ipsorum causa factus est mortuus, ut eos a morte liberaret, 81. Per absurdum est de Christo exiliter sentire ob ejus in nos benedicta, 15. Magis admiranda ejus potentia et humanitas, quod se ad nos dimittere potuerit, 15. Illius potentiam magis commendat incarnatio et mors quam totius mundi creatio, 15. Illius incarnatio non est servile ministerium, sed voluntaria sollicitudo erga signum suum, 15. Per Christi præsepe, cum essemus ratione destituti, a Verbo nutriti sumus, 84. Christus Patre minor quia incarnatus, 84. Christi regnum esse ferunt omnem materiale cognitionem: Dei vero et Patris immateriale, 83. Christus est extrema beatitudo secundum Verbi considerationem, 85. Sed secundum crassiorem doctrinam et incarnationem non est extremum bonum desiderabile, 85. Hinc ignorare dicitur diem et horam, 85. Eodem sensu dicit: *Pater major me est, et non est meum dare*, etc., 86. Hinc etiam dicitur regnum tradere Deo et Patri, 86. Est enim primitiæ non finis secundum rudierem doctrinam, 86. Non ignoravit diem et horam, 560, 561. Futurorum cognitionem ad Patrem refert, 561. In omnibus primam causam hominibus demonstrat, 561. Si quis tamen ignorantiam illam referat ad eum qui omnia per dispensationem suscepit, non impius erit, 561. Admirationem eorum quæ gerit, refert ad Patrem, ut nos perducatur ad Patrem, 17. Horæ et diei ignorantem præ se fert ob nostram infirmitatem, 84, 85. In Actis apostolorum excipit semetipsum ex numero eorum qui diem et horam ignorant, 85. Multa dissevit ex humana parte, 561. Velut cum ait: *Da mihi bibere*, 561. Is enim qui petebat, non erat caro inanimata, sed divinitas carne animata utens, 561. Quod ait Christus nihil se posse facere a semetipso, id probat eum esse consubstantiali Patri, 87. Nulla enim creatura rationalis quæ non possit facere aliquid a semetipso, 87. Res adversas quæ nobis accidunt, suas proprias facit ob suam nobiscum societatem, 87. Christus non secundum essentiam creatura, sed secundum dispensationem factus via, 86. Christus petra figurate, 26. Christi sanguinis figura sanguis pecudis, 26. Christi figura Adam, 26. Christi patientis figura serpens super vexillo positus, 26. Christi precationem oportet ad finem perducere ac impleri, 86. Christus verus ac magnus episcopus, qui totum orbem miraculis suis implevit, 145. Reddidit gratiam, quam ex Dei afflatu acceptam amiseramus, 54. Multiplicem beneficentiam ob divitias bonitatis egentibus præstat, 14. Varia auxilia unicuique creature dimittit, pro varietate eorum qui juvantur, 16. Per Christum omne animarum auxilium est, 15. Christi potentia vivifica figura aqua manans et petra, 26. Christus omnia facit, contactu virtutis ac voluntate bonitatis operans, 16. Ad Deum nos adduxit, nosque Deo asseruit, 15. Bona est via, exorbitationis errorisque nescia ad Patrem perducens, 16. Per Christum et in Christo gratia efficitur, 15. Christi tota dispensatio, revocatio est a lapsu, et reditus ad familiaritatem Dei, 28. Christus quæ non sunt, facit ut sint, condita conservat, 16. Magnus animarum medicus, et omnium peccatis servitium promptus liberator, 159. Quavis arce firmius propugnaculum fidelibus, 15. In ruinam et resurrectionem, non quod causas cadendi aliis præbeat, aliis resurgendi, 400. Pro Christo pati dulce et mori lucrum, 96.

Cibus. In cibo et potu voluptas non querenda, 99. Ventris satietate decipi non oportet, 101.

Ciconia docet parentes fovere, 586. Ciconie eodem tempore omnes ædificant, et sub uno signo omnes discunt, 581. Cornices ipsas stipant, 581.

Cilicia. In Cilicia multi Ariani, 161.

Cilicio corpus lacinatum, 153.

Cingulum tunica ita astringat, ut nec illa exsuperet, nec nimis laxum sit, 74.

Circumscriptionem est non solum quiddam loco continetur, sed etiam quiddam scientia comprehendere potest, 282.

Civis. Ut civis status integer retineatur, liberi homines nihil intentatum relinquunt, 258.

Civitas. In civitatibus magnis nortes illustrari solite, 169. Civitas in solitudinem mutata, 170.

Cleanthes aquam mercede hariebat a pnteo, unde et ipse vicibat, et magistris æra solvebat, 76.

Clemens Romanus, 61. Ejus testimonium de Trinitate, 61. Clementia et magnanimitas quomodo conjungenda, 75. Satis est supplicii viris potentibus, cum iis qui læsere metum incutiant, 204. Sic et in ulciscendo et in servando magnanimitatem ostendunt, 294. Quidquid ultra adjiciunt, iram explent, 205.

Clerus urbis et parociae, 370. Clerus tanquam caput in summitate positum subjectis membris providet, 553. In clerum multi militiæ metu semetipsos conjiciunt, 148. Clerum Neocæsariensem hortatur Basilius, ne populum Dei ab episcopo in errorem induci patiatur, 310. Clerus mortuo episcopo scribit ad episcopos provincie, 141. Clericorum alii in gradu, 525. Alii permanent in ministerio, quod manuum impositione non datur, 523. Clerici episcopo ministrantes, 110. In pagis ministri omni diligentia probari solebant, 148. Presbyteri et diaconi eos examinabant, et ad chorepiscopum referebant, qui testibus auditis et admonito episcopo eos recipiebat, 148. Ceperunt chorepiscopi totam rem sibi attribuire, postea presbyteris reliquerunt, 148. Basilium hunc abusum abrogat, laicum fore declarat, si quis sine suo judicio recipiatur, 149. Inter laicos rejicit eos qui a presbyteris post primam indictionem recepti eorumque denuo examen fieri jubet, 149. Ministrorum catalogum in singulis pagis ad se mitti jubet Basilius, 149. Ac ipsos etiam chorepiscopos eundem catalogum habere, ne quis seipsum, cum voluerit, inscribat, 149. Antequam ministri sive subdiaconi recipiantur in pagis, sedulo inquirebatur, an juventutem suam ita frenarent, ut sanctimoniam exercere possent, 148. Basilium canonem Nicenum exsequitur: vetat ne cum viris habitent mulieres, 149. Presbytero septuagenario edicit, ut mulierem ejiciat ex aedibus, secus depositionem minatur, atque ipsam excommunicationem, si citra emendationem sacerdotium sibi vindicat, 149, 150. Etiam si nihil libidinosæ fiat, offendiculum fratri ponendum non est, 149. Tanto magis huic legi parendum, quanto quis liberior est a libidine, 149. Clerici Cæsarienses exercent sedentarias artes, 290. Non facile reperit Basilius, qui suas litteras perferat, 290. Presbyter in Ecclesia Cæsariensi labore manuum vivens, 174. Glycerius ad manuum opera habilis, ordinatur a Basilio diaconus, ut presbytero ministret et opus ecclesiæ curet, 258. Clericis concessa immanitas præcatores multos imperatoris familiæ conciliat, ac ipsis rebus publicis prodest, 199. Clericos vetus census immunes reliquerat, 198. Censitores, ut nullo accepto mandato a præfecto, eos recensere, 199. Petit Basilius a præfecto ut antiqua consuetudo servetur, 199. Sic tamen ut remissio in personas clericorum non conferatur, sed judicio episcopi dispensanda committatur, 199. Clerici Cæsarienses, et qui Sebastia communicabant cum Basilio adducuntur curiæ, 363.

Clinias, 549.

Cælum divinitatis velum extendit Deus ne pereamus, 555. Cælorum regnum nihil aliud quam eorum quæ sunt contemplatio, 89.

Cogitatione prima cohibendus ad malum impetus, 505. Cogitatio Dei semper animo observari debet, 525. Nemo malum cogitabit aut perficiet, si Deum ubique præsentem adesse credat, 524.

Cognitio multis modis intelligitur, 537. Cognitio multiplex generis, 539, 560. Cognoscere seipsum difficile, 576. Cognitio omnis materialis Christi regnum esse dicitur: Dei autem et Patris, cognitio immaterialis et contemplatio divinitatis, 85. Cognitionis intervalia a sole intelligibili facta, 86.

Colloquium cum unanimis solatium est omnis mœroris, 266.

Colonia in Armenia a viis publicis dissita, 286, 351. Coloniensis Ecclesia meret discessu Euphronii episcopi sui, 350, 351. Quidam minantur se abituros ad publica subsellia, 351. Et res commissuros inimicis Ecclesiæ, 351. Magistratus Colonienses de rebus ecclesiasticis ut de proprio negotio solliciti, 351.

Colonia locus ubi constitutus cum Eustathio congressus, 218. Hujus loci dominus Basilius, 577. Ibi conventus episcoporum designatus, ut pax cum Eustathio fieret, 577. Colores cærulei ac virides recreant oculos, 115.

Columbæ quam arte capiuntur, 92.

Comanici fines, 509.

Comes Pontica, 426. Consentit Basilius ut Commentariensis ad eum referat de quodam negotio, 426. Comes rei private, 440. Comes thesaurorum, 111, 112.

Commendans amicum Basilius postulat, ut, si nihil peccavit, veritatis beneficio salvus sit: si quid peccavit, id sua supplicantis causa remittatur, 205.

Commentariensis, 425. Contendit furum in ecclesia comprehensorum receptionem ad se pertinere, 425. Negat Basilius, 425.

Communibus rebus cadentibus, privatis simul pereunt, 227.

Communio. Vide Eucharistia. Communio perutilis in precibus, 240. Quidam sibi videntur aliorum communione non indigere, 301. Abscindunt se ab orbe terrarum, nec eos pudet solitudinis, 301. Prava opinio, aliorum communione sibi videri non indigere, 158. Queritur Basilius quod persecutio ad charitatem non commoveat, 393. Lapsibus insultatur, 393. Qui idem inter se sentiunt acceptas ab hæreticis injurias intendunt, 393. Omnes omnibus suspecti, 392. Plerique inceptores esse nolunt amici colloqui ad restituendam communionem, 284. Communio duplex, coram et per litteras, 221. Theodotus Basilium nec ad matutinas nec ad vespertinas preces assumit, 193. Litteræ, in quibus aliquis episcopus appellatur, signum communionis, 378. Nec scribere nec mittere qui afflictos consolentur, signum subtractæ communionis, 500. Communionis signa brevibus notis ad orbis terminos circumferebantur, 301. Communionis signum, si quis scribat canonicas litteras, 545. Si mittat clericos, aut ab alio missos admittat ad preces, 545. Communionis litteræ breves tesserae et veluti quoddam vaticum, 284. Olim ab orbis termino ad terminum mittebantur, et ubique fratres ac patres inveniebant, 284. Queritur Basilius quod id cum aliis prædatus sit hostis Ecclesiarum, 284. Ac episcopi singulis civitatibus circumscribantur, 284. Communicantes cum Basilio Ecclesiæ, et litteras mittentes et accipientes recensentur, 307. Ex his litteris discere licet omnes esse unanimes idemque sentire, 307.

Communio fugienda et colloquium eorum, qui Spiritum creaturam dicunt, 200, 206, 207, 216, 219, 248. Populi relicti ecclesiis maluit in desertis locis vagari, quam cum Arianis communicare, 371, 372. Sub dio precari maluit, quam cum Arianis communicare, 255. Communicare cum Arianis est Arii fermenti participem fieri, 372. Fermenti heterodoxorum participes sunt qui communicant cum eorum communicatoribus, 385. Basilius, etiam si quis ostendat epistolam e cælis missam, non ideo cum illo communicabit, nisi sanam fidem profiteatur, 321. Communicat cum nonnullis presbyteris, minime vero cum eorum episcopis, 205, 206, 207, 351. Non improbat eos qui ab episcopi hæretici communione recedere coguntur, 242. Comparat eos cum medico urente, vel navigante merces ejiciente, 242. Qui redeunt ab hæresi ad communionem admittit, eos per se cum aliis Catholicis conjungit, 410. Quare sic eos debet admittere, ut ab omni recipiantur fraternitas, 410. Ad communionem Dianii Basilii accessit, postquam is declaravit se subscribendo formulæ Constantinopolitanae, nihil contra Nicenam fidem facere voluisse, 144. Communicandum negat Basilius cum iis qui medios se esse volunt, ac fidem nec confiteri aperte, nec aperte negare, 219, 220. Non vult cum hæreticis per Eustathium conjungi, 219. Non tamen deserendos putat qui fidem Patrum non recipiunt, sed communiter iis scribendum esse, 220. Ac recipiendos quidem, si assentiantur, secus vero, si resistant, 220. Si pacis bonum in solo nomine positum est, pax omnibus concedenda, 385. Sed si quidam fugiendi; non communicandum cum heterodoxorum communicatoribus, 385. Eustathius a sua communione removebat eos qui cum hæreticis communicabant, 387. Eustathius altaria Basilidis everit et suam mensam ponit, 547. Communionem suam Basilius Fausto cuidam non canonicè ordinato episcopo denegat, 215. Seque apud unanimes suos, perfecturum declarat, ut idem de illo sentiant, 215. Magni interest, ut sciant Romani episcopi quibuscum in Oriente communicare debeant, 161. Communionem suam Occidentales facile concedunt iis qui ex Oriente veniunt, 221. Non cullibet rectam fidei formulam offerenti concedenda communio, 221. Sic enim sæpe cum hominibus inter se pugnantibus et eadem verba proferentibus communicabatur, 221. Declarat Basilius Neocæsariensibus, eos a tota Ecclesia discessuros, si a sua discedant communione, 307. Rogat ne se cogant apud omnes communicatores conqueri, 307. Rogat Basilius maritimos episcopos, ne se cogant apud remotissimos communicatores conqueri, 302.

Comparisones proprie inter ea, quæ ejusdem sunt naturæ, instituuntur, 84.

Concilium. In concilio Nicæno Patres non sine afflatu sancti Spiritus locuti sunt, 207. In conciliis Musonius primo loco non secundum ætatem sedebat, 106, 107. In concilio Amphilocho postulat Basilius ut tanquam præsens numeretur, et socius eorum quæ gerentur, 299. Concilium Melitense, 406. Ancyranum, 406. Tyranense, 406. Constantinopolitanum, 406, 586. In hoc concilio non addiderunt, citra ullam differentiam, 91. Duces factionis Eudoxius, Euippius, Georgius, et Acacius, 586. Concilium

impiorum in Galatia, 363. Concilium Nysenum, quo conveniunt ad nutum Demosthenis Galatæ et Pontici, 363, 366.

Confessio peccatorum, 272, 293, 327, 646.

Confessores exules columnæ veritatis et Ecclesiæ, 323. Eo magis venerabiles quo longius allegati, 323. Nihil de rebus ecclesiasticis statuendum ante eorum reditum, 323. Episcopi exules pœnas pro pietate pendentes, 287. Mercedem sibi nec opinantes comparant, dum alios exemplo suo accendunt, 334. Per confessores Deus manifesta omnibus ad salutem exempla largitur, 408. Qui confessorum sudorem excipiunt, participes sunt eorum præmii, 590. Dionysio Mediolanensi, qui in exilio mortuus est, honor martyris delatus, 289. Confessores fiduciam habent loquendi apud Deum, 591. Lætitia populi ab exilio redeuntem episcopum circumstant, 266.

Conjugium mortis solatium est, 438. Successione generis perpetuitatem vitæ creator conciliavit, 438.

Consilia utilia repellunt contentiosæ indoles, 441. Consilium a sapienti petendum, 580. Non qui cito aliquid statuit laudandus, sed qui firma et stabili norma omnia constituit, 411. Consilia adversus justos instructa redundant in auctores, 580.

Consolatio molesta in ipso doloris articulo adhibita, 78. Consolationes Deus novit per ipsas implere molestias, 448. Consolationi afflictorum merces a Deo reposita, 451.

Constantinopolitana fides, 144.

Consubstantiale usurparunt Nicæni Patres, ut indicarent luminis in Patre rationem, eandem ac in Filio, 143. Et naturæ æqualem dignitatem demonstrarent, 143. Consubstantiale ex eo consequitur, quod Filius sit *lumen de lumine et Deus verus de Deo vero*, 91. Consubstantialis hæc notio est, quod is, qui secundum essentiam Deus et Pater est, Deum secundum essentiam ac Filium genuit, 82. Consubstantiale non differt a simili, secundum essentiam, si addatur *citra ullam differentiam*, 91. Minus fraudi obnoxium, quam similitudo secundum essentiam, 91. Consubstantiales sunt inter se homines, 116. Consubstantiale Sabellii pravitate corrigit, 146. Tollit enim hypostasim identitatem, et perfectam personarum notionem inducit, 146. Consubstantiale esse Patri Filium ex eo sequitur, quod Pater major dicatur, 84. Ex consubstantialis mala notione Marcellus hypostasim Christi evertit, 213. Consubstantiale prave exponunt Arianæ, 322. Pingunt a Catholicis Filium Dei consubstantialem secundum hypostasim, 322. Falso existimant nonnulli eâ dici consubstantialia quæ fratrum inter se rationem habent, 143. Cum causa et id quod ex causa est, ejusdem sunt nature, consubstantialia merito dicuntur, 143. Consubstantiale a Patribus Antiochenis culpatum putabat Basilius ut vocem male sonantem, 143. Dixisse eos existimabat consubstantialis voce exhiberi notionem substantiæ et eorum quæ ex substantia, 143. Consubstantiale nonnulli nondum acceperunt, 143. Jure reprehendi possint, sed tamen venia digni sunt, 143. Consubstantiali silentium indictum Cyzici, 382.

Consuetudo ad amicitiam multum valet, 418. Satis est ad boni custodiam, 249. Consuetudines ecclesiasticæ ex traditione ortæ in mysteriis celebrandis et precibus, 54, 55, 56. Consuetudinem suam obicientibus adversariis Basilius suam vicissim opponit, 277. Ex consuetudine plerique vivunt, 509. At vivendi regula, Domini præceptum, 509. Consuetudine mala res vitæ indifferentes fiunt, 178.

Contentio. Ex contentionis studio nihil faciendum, 100. Continentiæ votum, 154.

Controversiarum judices Scripturæ et traditio, 66.

Conventus spirituales, 128. Utilitas quæ ex illis percipitur, 128.

Convivium intra dentes prolatum ferri non debet, 303. Sic conviciari facile est vel ancillæ et pistrino, 303. Fraterna admonitio adhibenda, non convivium, 303.

Convictus cum hominibus Deum timeantibus, bonum est vitæ ad futuram vitam, 384.

Convivia publica, 514. Convivorum ordo; apparatus et certamina, 560. Convivio spiritali cum amici et fratres excipiuntur, pulsandæ fores scientiæ et excitandus paterfamilias qui panes largitur, 85.

Cordis præparatio in quo posita, 72. Cordis profundum a nemine comprehensum, 107.

Cornices stipant ciconias, 581. Cornici amor in pullos, 286.

Coronis illustrior imponenda amplo fundamento, 266.

Corporis venustus aut morbo aut tempore flaccescit, 422.

Corruptelæ suspicio forte esse posset in aliqua vocula, non autem in prolixis testimoniis, 62.

Corsagena, 422.

Corydala, 531.

Crambe eximia juventutis nutrit. Bis Crambe mors est, 267.

Crastina. De crastina non constat, 101.

Creationis tria genera in Scripturis, productio ex nihilo in melius ex pejore commutatio, resurrectio mortuorum, 88.

Creatura omnis serva est Creatoris, 87. Creatura nulla quodcumque vult facere potest, 87. Creaturarum rationalium unaquæque aliquid a seipsa facere potest, 87. Creaturæ omnes aut constant ex contrariis, aut contrariorum sunt capaces, 87. Creatura sanctitatis particeps non natura sed per electionem, 48. Si creatura non est Christus, Patri consubstantialis est, 87. Si creatura non est Spiritus sanctus, consubstantialis est Deo, 87. Creatura discrimen a Spiritu sancto, 248.

Cræsus filii interfectori iram remisit, seipsum ad supplicium offerenti, 203. Cræso post victoriam amicus factus Cyrus, 205.

Crux in Scripturis vocatur signum, 400. Crucis signo signantur qui sperant in Christum, 34.

Cum. Cum præpositio invisa Pneumatomachis, 49. Idem sonat ac *et*, ideoque appetitur ad obtinendum os hæreticorum, 449.

Curia exemerat senem quemdam diploma regium, et ætas, 177. Regis beneficium confirmat præses, sed senis nepotem, orbem parentibus, nondum annos quatuor natum curiæ addicit, 177. Demonstrat Basilius senem in nepote ad munera pertrahi, ac præsidem rogat, ut utriusque miseretur, 177. Curiæ addicuntur clerici Cæsarienses, et qui Sebastianæ communicabant cum Basilio, 363. Curiales tributa colligunt, militibus annonam suppeditant, 177.

Curus duos sutores habere solebant, 283. Tres habebant sutores Pharaonis curus, 283.

Cursus equestris, 518. In cursu publico regendo nonnullæ partes principales, 441.

Cypriani sententia de baptismo, 270.

Cyriacus presbyter Tarsensis, 207.

Cyriacus presbyter, 274.

Cyriacus presbyter calumniæ expers, 418. Nulla ei structa calumnia ab his qui manus in omnes injiciunt, 417. Hunc Eusebio commendat Basilius, 417.

Cyriacus, 448.

Cyriillus in Armenia episcopus, 195. Calumnias ab eo propulsat Basilius, eique placat Satalenses, 193. Ejus loco Faustus quidam in Armenia episcopus ordinatur, 212, 215.

Cyrus Cræso amicus factus post victoriam, 205.

Cyzici formula edita, in qua silentium indictum consubstantiali, 382.

D

Dædali ars, 462.

Dæmon potentia adversa quæ e cælo cecidit, 87. Illius insidiæ in divitiis et voluptatibus latent, 470. Dæmonis mali incursum deplorat Basilius in morte filii Nectarii, 79. Dæmon vanæ gloriæ, 129.

Damas celeberrimus martyr, 388.

Damasus reverendissimus episcopus, 163, 323, 568, 412.

Danieli oblata visio judicium nobis ob oculos ponit, 139.

Daphnus episcopus, 183.

Dardania, 547.

David generosus in bellicis facinoribus, clemens in ulciscendo, 73. Ejus lenitas, 563. Davidem sic objurgavit propheta, ut succensere non posset arguenti, 74, 490. Davidis lapsus, 126. Magna de se senserat, 511. Ex ovium grege princeps populo suscitatus a Deo, 287. Davidis thronus, in quo Christus sedit, regnum nulli eversioni obnoxium, 563. Davidi vectigalis fuit Judæa omnis, Idumæa, Moabitarum regio, Syriæ partes usque ad Mesopotamiam, et ex altera parte usque ad flumen Ægypti, 363.

Dazimone, 518. Dazimone perturbavit Eustathius, et multos a Basillii communione abstraxit, 324.

Dazina ad quem Eustathius contra Basilium scripsit, 223. Dazina vocatur, 579.

Deductiones proficiscentium, 573. Deductores, 188.

Defectio fidei, quam natus est Dominus, 59. Hujus præmia videtur sibi perspicere Basilius in blasphemis Pneumatomachorum, 59, 408. Eo quod facta sint ambigua, quibus contradicere nefas erat, 59, 408. Hostis pericere conatur ut defectionis semina ab Oriente initio capto in totum orbem diffundantur, 374. Quorum definitio diversa, eorum etiam natura diversa, 281.

Demophilus Constantinopolis episcopus, 141. Simulacro rectæ fidei et pietatis partes civitatis dissidentes in unum conjungit, 142. Nonnulli ex vicinis episcopis conjunctionem amplectuntur, 142.

Demosthenes Chorgus vocari voluit, 75.
 Demosthenes vicarius Ponticae, 345, 365. Primum et maximum Cappadociae malorum, 345, 365. Synodum cogit in Galatia, et eicit Hypsinum, ac Ecdicium ejus loco constituit, 345, 365. Gregorium Nyssenum abduci jussit, 345, 365. Caesareae omnes clericos curiae tradit, 345, 365. Idem facit Sebastiae communicatoribus Basilii, 345, 365. Postea Nyssae concilium Galatarum et Ponticorum, 345, 365. Ibi immisus ad Ecclesias homo indignissimus, 366. Eustathium cum Ariarum agmine Nicopolim mittit Demosthenes, ut ab Eustathio accipiant episcopum Nicopolitani, 366. Ubi videt eos resistere, per vim conatur datum illis episcopum constituere, 366. Doara perturbat; 354. Demosthenes, cetero obesus, 354. Angelus Satanae, 384. Ne sanguini quidem parcat, 384.

Desiderium res violenta, 236.

Desponsata. Si quis desponsus alteri rapuerit, restituenda ei cui ablata, 295. Si quis vacante rapuerit, debet illa parentibus restitui, 295. Ita tamen ut matrimonium fieri possit, si illi consentiant, 295.

Detrahentem de fratre aversari oportet, 99.

Deus expers qualitatibus, 82. Dei nomen ineffabile, 57. Dei appellat potentiam operatricem sive inspectricem significat, 281. Dei nomen Hebraeorum gens propriis ac peculiaribus notis exarabat, 57. Sic dicitur quod omnia posuerit vel spectet omnia, 88. Dei nomen nihil amplius significat, quam justus et rectus, 279. Nam istud rebus indignis tribuitur, ista vero nequaquam, 279. Contendunt haeretici hoc nomine naturam designari, 281. At si ita esset quomodo Moyses institutus esset Deus Aegyptiorum? 281. Dei essentiam nullum hactenus nomen exprimere potuit, 281. Nomina ex operatione aliqua aut dignitate ducuntur, 281. Ex omnibus vocibus quae de Deo usurpantur, nulla citra examen relinquenda, 1. Dicunt Eunomiani, Quod nosti colis an quod ignoras, 357. Item: Si essentiam ignoras, ipsum ignoras, 357. Dei naturam sibi comprehendens esse gloriatum Eunomius, sed ne minutissimi quidem animalis naturam explicare potest, 95. Vid. 535, 536. Deum cognoscimus, si conditorem illum scimus, si mirabilia ejus novimus, si mandata servamus, 360. Eunomiani cognitionem esse volunt contemplationem essentiae, 360. Si dicamus Deum a nobis cognosci, essentiam requirunt, 359. Si timidi simus in affirmando, impietatis accusant, 359. Deum cognoscere primum mentis bonum, 356. Non tamen cognoscit nisi ex parte, 356, 357. Etsi oculus ad videndum constitutus, non tamen visibilia omnia, 356. Deus etsi non comprehenditur, non tamen ignotus, 356. Quemadmodum caelum non invisibile, etsi non omnia in eo cernuntur, 356. Deus paria molestis solatia innectit, 181, 218. Deus bonus et justus, 512. Nec judicat sine misericordia, nec sine iudicio misericors, 515. Nostra moderatur melius, quam nos ipsi eligere possumus, 70. Bona largienti gratiae agenda, procrastinanti non succedendum, 70. Par merces a justo iudice paribus praestare factis, 78. Vide Providentia. Deus locuples remunerator, 534. A Deo separari gravissimum supplicium, 598. Dei donorum nec magnitudinem metiri, nec multitudinem fas est numerare, 287. Dei inhabitatio quomodo in nobis sit, 75. Dei gravioribus debitis obstricti sumus, quam parentibus, 421. A Dei recordatione Christianus nulla re abduci debet, 99. Dei cogitatio in animo nostro, tanquam in templo, consecranda, 257. Ad Dei gloriam referenda omnia, usque ad ipsum etiam esum et potum, 100. Deus proprius noster naturalisque finis, 19.

Diabolus ex calumnia maxime dignoscitur, 505. Nomen ei factum est peccatum, 505. Diaboli nomen a calumnia ortum, 501. Sic dictus ex moribus, postquam angelicam accepit dignitatem, ac priore habitu extincto, excitata est adversa potentia, 88. Diabolici belli astutia, 250. Diaboli astutia comparatur cum avis cujusdam calliditate, 518. Insidiatur nobis ut praedones viatoribus, 505. Cupiditates nostras jacula contra nos efficit, 505. Sibi semper hodiernum tempus, Domino crastinum poscit, 518. Dei imaginem laedit, cum Deum ipsum ledere non possit, 518. Diaboli sinuosa retia, 154. Diaboli vasa dicuntur ii; quibus ad mala opera abutitur, 15.

Diaconissa corpus, utpote consecratum, non amplius permittitur in usu esse carnali, 296. Diaconissa cum Graeco fornicata, ad oblationem anno septimo admittitur, 296.

Diaconus post diaconatum fornicatus, diaconatu ejicitur, 271. Sed tamen a communione laica non arcetur, 271. Mo lo specimen dei suae curationis, 271. Diacono qui labiis tenus peccavit, communicatio cum diacono relinquitur, 527.

Dialecticis questionibus omissis pie expendenda veritas, 536.

Dialogi. In dialogis intertextae vituperationes adversariorum delinunt et morantur, ac orationis vim relaxant,

226. Solus Plato scit impugnare cogmata et personas comico more describere, 226. At Theophrastus et Aristoteles statim res ipsas attingunt, 226. Idem facit Plato in legibus, ubi indefinitae sunt personae, 226. Si qua persona decantata inducitur, licet ex ejus indole aliquid atterere, 226. Secus si persona sit indefinita, 227.

Dianius episcopus Caesariensis, vir aspectu venerabilis, 145. Multis ornatus virtutibus, 145, 144. Basilii educatus in illius amore, ejusque usus consuetudine vir factus, 145, 144. Is summa lenitate non gravabatur omnibus satisfacere, 144. Subscriptis fidei Constantinopoli allata, 144. Doluit id Basilio: sed tamen illius egrotantis communionem amplexus est, ubi declaravit se contra Nicenam fidem nihil facere voluisse, 141. Negat Basilium eum a se unquam anathematizatum, 145, 144. Beatissimum illum vocat, 145. Ab eo baptizatus est et lector factus, 60.

Diatimus Lymyre episcopus, 331.

Dies primus, non vocatur a Mose primus, sed unus, 56. Idem primus est et octavus, 56. Dies octavus, de quo in inscriptionibus quibusdam psalmodum, futurum post hanc vitam statum significat, 56. Dies novissimus dicitur ea cognitio postquam non est alia, 86. Diem appellat Christus accuratam eorum, quae de Deo cogitantur, comprehensionem, 86.

Digami uno anno poenitentiam agunt, 271. Digamos a ministerio excludit canon, 275.

Dignitas codicillaria, 285.

Dii plures per symbola corporea coluntur ab ethnicis, 421. Interdum homines ex dono dii vocantur, daemones ex mendacio, 82.

Diodorus Antiochia praesbyter, 226. Silvani alumnus, 378. Favet Basilio in causa Eustathii, 194. Illius communionem Eustathius crimini vertit Basilio, 378. In scribendo facultate et diligenter valet, 227. Illius sermone meliores fiunt, qui audiunt, 378. Iudicio Basilii duos libros contra haeresim scriptos committit, 226. Secundum valde probat Basilium, 226. Primum eandem vim fatetur habere, sed figurarum varietatem et exquisita ornamenta reprehendit, 226. Sub Diodori nomine litterae quibus defenditur matrimonium cum sorore uxoris mortuae, 249.

Diogenes poculum projecit, postquam a puero didicit cavis manibus bibere, 76. Diogenis dictum ad Alexandrum, 91.

Dionysius Romanus (S.) recta fide et reliquis virtutibus enituit, 164. Is misit in Cappadociam qui captivos redimerent, 164. Huius beneficii memoria asservata in Ecclesia Caesariensi, 164.

Dionysius Alexandrinus (S.), 60. Citatur illius de Trinitate testimonium ex secunda ad cognominem epistola, 60. Miratur Basilium quod accurate locutus sit, 60. Anomacris primum semina impietatis praebuisse existimat Basilium, 90. Causa autem, non pravitas sententiae, sed vehemens studium adversandi Sabellii, 90. Dionysii scripta valde multa, 90. Dionysius canonum peritus, 268. Montanistarum baptismum probavit, 268. Dionysius magnus, 269.

Dionysius Mediolanensis (S.) in Cappadocia mortuus, 288, 289. Christiani qui illum hospitio exceperant, manibus suis deposuere, 289. Insigne erat sepulchrum, nemo prope illum jacuit, 289. Fideles illius loci hoc corpus vitam suae praesidii esse ducebant, 288. Nunquam principatus aut potestates hominum vim illis afferre potuissent, 288. Flectunt illos missi ab Ambrosio clerici, 288. His adiungit Basilium Therasium presbyterum, qui impetum fideliū comprimit, 288. Tolluntur cum debita reverentia reliquiae, quas custodes cum more prosequuntur, 288. Asseverat Basilium S. Ambrosio verum esse beati Dionysii corpus, 289.

Dionysius viduae filius, alias Diomedes Basilii discipulus, 92.

Discere oportet sine verecundia, docere liberaliter, 75. Disciplinam omnem Ecclesiae subactam queritur Basilium, 148. Prisca Ecclesiae species, 106. Vetus Ecclesiae status, veluti sacra imago, ad quam Musorius Neocaesariensis Ecclesiam suam effungebat, 106. Nihil de suo addebat, 106. In disciplinis fides praest cognitioni, 538. Delectus habendus est, 478. Parvum parvo addendum, 478.

Dispensatio Filii, id est, incarnatio, 15, 401.

Dissensiones domesticae eos, qui inter se digladiantur, magis quam belluas, ratione destituti arguunt, 67. Mutui belli telum a nonnullis exegocitur sanae doctrinae defensio, 185. Dum privata odia occultant, per veritatem odisse se simulant, 185. Discordias fovant nonnulli, ut propria dedecora occultent, et populi furorem inspirant, 185. In dissensionibus ecclesiasticis alii supplantant, alii insultant lapso, alii applaudunt, 66. Nemo infirmum in fide suscipit: nullae admonitiones: sedent errorum amari examinatores, iniqui recte factorum iudices, 67. Velut in pestilentia morbo contagium mali omnes pervadit, 67. Dissen-

E

nones ecclesiasticæ comparantur cum equestri cursu, 518. Dissidia initio sanabilia, 552. Temporis progressu acta in malum vergunt insanabile, 552. In dissensionibus Ecclesiæ ridet increduli, fluctuant infirmi, 185. Fides est ambigua, eo quod veritatem imitentur hæretici, 185. Dissensiones episcoporum lædunt populos, 154. Vulnerant animas hominum plerum, 187. In dissensionibus quam utilis sit congressus ad pacificationem, 154, 155, 501, 502. Dissimile et simile rejicit Basilii in Trinitate, 82. Qualitatem enim designant, quæ in Deo admitti non debet, 82.

Divinatio per manum, 279.

Divitiæ inter bona non sunt numerandæ, 472, 497. Divitiæ infidæ, 422. Non sunt nostra possessio, 492, 497. Divitiis justus non fruitur, sed earum administrator est, 564. Hiuc absentes illas non desiderat, 564. Non enim vir prudens negotium ambiat in alienis rebus distribuendis, 564. Fures qui alios non juvant, 488. Divitiæ dantur justis ad distribuendum, 564, 486, 493. Malis provocatio sunt, ut se emendant, 564. In divites avaros, 492, 493.

Doara, oppidum in quod Ariani mittunt hominem pestilentem, 567. Doara perturbantur a ceto obeso, 554. Multo nem antiquum receperunt, 554.

Docere liberaliter oportet, discere sine verecundia, 75. Qui alios docent, exemplo et opere debent confirmare quæ docent, 585. Aliquo opus est qui deducat ad supernam philosophiam, 81. Cum sanctis versari longe utilissimum, 81.

Doctrina Christiana non servit profanis disciplinis, 5. Non tam indiget sermone quam exemplo, 241. Ut mel, gustu magis quam ratione percipitur, 478. Doctrina ex practica et naturali et theologica notione constans, 84. Doctrina absentiibus et sero nascituris transmittitur, 452, 453. Id ut fieri possit Deus sapientia sua perficit, 452. Doctrina prava pharmaca lethalia, 517.

Dogma aliud est ac prædicatio, 55. Dogmata silentur, prædicationes publicantur, 55. Philosophia quæ circa dogmata versatur, 81. De dogmatibus divinis dum dicitur auditurque frequentius, plurimum proficit animus, 81. Docet nos ratio ipsa per creaturas, ut non turbemur, si quando in questionibus difficilibus quasi vertigine laboremur, 120. Quædammodum in iis quæ apparent, ratione potior experientia; ita in dogmatibus rationatione potior fides, 120.

Dolores magnos parvis remediis sanare non decet, 125. In doloribus magnis medici stuporem conciliant, 115. Dolentibus solatio est ipsa narratio, 518. Dolorem intimum dissolvit gemitus erumpentis, 570. In doloris articulo molesta oratio consolandi causa adhibita, 78. Dolorem abigens blanda animorum tractatio, 115. Dolori non succumbendum; sed adversus plagæ magnitudinem obstitendum, 78.

Dolosi homines, voce tenus simplices et inepti, 449. Jamdudum obtinuit illa species, 449.

Dometianus Basilii necessarius, 204. Ob læsum Andronicum ducem multa passus est, 204. In ignominia et metu debebat, ejusque salus in Andronici voluntate sita, 204. Cappadoces omnes rei eventum expectabant, 205.

Dominica dies imago venturi sæculi, 56. Vocatur a Mose unus dies, non vero primus, idem unus et octavus, 56. Dominica dies vocatur una Sabbati, 33. Eretri precamur hac die, 55.

Dominus magna per eos qui se digni sunt, efficit, 160. Dominus res viduarum et orphanorum suas facit, 202.

Domnus, 407.

Domus cura in Dominum projicienda, 285.

Dona sanationis, 111.

Dorotheus presbyter Romam cogitat, 525. Demonstrat ei Basilii hoc iter nisi mari confici non posse, 525. Sanctissimo in Occidentem cogitanti socius fore putatur, 568. Mittitur unus vice multorum in Occidentem, 576. Narravit Basilio, quos Petrus coram Damaso sermones habuisset, 415. Dicebat numeratos fuisse in hæreticis Meletium et Eusebium, 415. Ob hoc ipse non leniter et mansuete allocutus Petrum, coram Damaso, 412.

Dorotheus presbyter Basilii collectaneus, 114. Hunc Basilii ut alterum seipsum commendat, 114. Is domus, in qua Basilii nutritus fuerat, pacta mercede colonus erat, 114. Servitiorum maximam partem utendam per vitam acceperat, ut Basilio alimenta ministraret, 115. Frumento spoliatus, quod unicum habebat vitæ præsidium, 179. Idem ac Basilii sentiebat, eandemque inibat pietatis viam, 179.

Dorotheus diaconus Antiochenus, 162. Bis mittitur a S. Basilio ad S. Athanasium, 160, 162. Inde Romam mittitur, 160, 162. Rediens transit Alexandria 180. Dorothei diaconi conventus, 216.

Ebrui Caini maledictionem sibi ipse adsciscit, 563. Ebrui hominis quam tristis status, 561, 562. Ab ebrietate oritur naturæ inversio, 559.

Ecclesia omnium mater et nutrix, 124. Tanquam vitis, bonis operibus affluens, 252. Ecclesia fraternitas ubique diffusa, 225. Progrediens fit fortior, 291. Ecclesiæ ordo et gubernatio per Spiritum sanctum, 54. Omnes Christiani unus sunt populus, 252. Ecclesia una omnes qui Christi sunt, quamvis ex multis locis nominetur, 252. Unaquæque Ecclesia gaudere debet, cum propria sua ornamenta aliis Ecclesiis cedit, 252. Ecclesia unum corpus ex variis membris constans, 52. Spiritus sanctus in his membris, ut totum in partibus, 52. Ut partes in toto, singuli sumus in Spiritu, 52. Ecclesiam universam Christum dignatus est suum ipsius corpus vocare, 572. Hinc invicem aliorum membra sumus, 572. Hinc Christiani omnes inter se vicini, etsi locis disjuncti, 572. Nihil jucundius quam homines magno intervallo sejunctos in unam membrorum harmoniam colligari, 165. Ecclesiæ ex charitatis lege debent Ecclesiis afflicta visitare et juvare, 571, 575. Non potest caput pedibus dicere: Opus vobis non habeo, 572. Sive quis caput se esse existimet, non potest dicere pedibus: Non est mihi opus vobis, 501. Manus altera indiget alterius, et pes alter alterum firmat, 501. Gentes ipsæ fridus inter se ineunt et commercium persequuntur, 501. Non locorum intervalla disjungere debent, sed spiritus communio in unius corporis concentum conjungere, 181. Basilii declarat se alias Ecclesias admonitorem, si Neocæsariensis episcopus in errore perseveret, 516. Rogant Orientales ut omnibus Ecclesiis denuntiaret Eustathius, 406. Ecclesiæ Dei olim florebant, membris variis quasi in uno corpore conspirantibus, 254. Hujus pacis ne vestigium quidem superesse queritur Basilii, 254. Ecclesiarum prisca beatitudo, cum pauci disputandi morbo laborarent, omnes per nudam confessionem Domino servirent, 260. Ecclesiæ ad antiquam dilectionis formam gubernandæ, 284. Fratres ex utraque parte venientes, tanquam propria membra, suscipiendo, 284. Ut Ecclesia Dei pura sit, nullum zizanum admistum habens, non communicandum cum hæreticis, 207. Sedatis dissensionibus perfectum fit Christi corpus in omnibus membris integritati restitutum, 186. Queritur Basilii quod res ecclesiasticas dilapsæ sint, dum quisque res proximi negligit, suis intentus, 227. Quæ ad omnes Ecclesias spectant, de iis pauci episcopi statuere non debent, 411. Non debebant confessores Ægypti Marcellianos etiam tutis conditionibus recipere, sine aliorum consensu, 411. Ecclesiam vincere non possunt persecutiones, 569. Totæ nationes et civitates, consuetudo omni memoria vetustior, viri Ecclesiæ columnæ hæreticis obijcuntur, 65. Orientis, et Ponti, et Cappadociæ et Occidentis consensus, 65. In Ecclesiis malis, curandi initium a præcipuis partibus faciendum, 159. Ad Ecclesiarum defensionem orthodoxi tantum studii impendere debent, quantum ad earum eversionem impendunt hæretici, 158. Ecclesiarum status in persecutione Valentis, comparatur cum prælio navali, 64 et seqq. Ecclesiæ columnæ sancti Patres, 65.

Ecclesiæ ritus apostoli et Patres præscriperunt, 55. Ecclesiasticarum rerum examina non pertinent ad iudices sæculares, 544, 545. Quæ in Ecclesia peccantur, ab episcopis emendari debent, 425. Non interpellandi iudices, 425. Ecclesiarum possessiones premuntur tributis, 425. Vix reperiuntur qui eas suscipiant, 425. Suum potius assumit Ecclesia, 425. Pauperum pecunias ambiciosi episcopi in proprios usus et munerum largitiones insumunt, 184. In Ecclesia asservata pauperum vestimenta, 425. Ecclesiam construere ad gloriam nominis Christi, cura digni Christiano, 142. Ad Ecclesiam recens constructam reliqui martyrum quærantur, 142. Ecclesias in persecutione Valentis fugiunt populi, ut impietatis scholas, 185. Cum uxoribus et liberis et ipsis senibus pro mœnibus effusi preces fundunt, 185. Ecclesiæ vocantur synodi, 425. Ecclesiæ inspector angelus, 567. Ecclesiæ conceptum, 447.

Ecclesiasticus, 151.

Ecdicius, 547. Pulso Hypsino substituitur in episcopatu Parnasseno, 565, 567.

Echinades, 94.

Edessa, 407.

Eldad, 51.

Electio ministrorum Ecclesiæ quidvis potius quam electio, si gratiæ aut precum aut timoris ratio habeatur, 428. Satius est dicto testimonio abstinere a contentione, 429. Ei qui contendit, ut sua vincat sententia, magnum periculum, 429. In electionibus proprium sibi quisque ducere debet id quod agitur, 108. In electionibus episcoporum nascentes, discordia omnem defuncti episcopi laborem subvertunt, 109. Electionis vasa secernit Deus, 251.

Eleemosynæ præceptum immerito nonnullis molestum, 486, 488, 500, 501. Ob neglectam eleemosynam famæ a Deo immititur, 486, 487, 488, 500, 501. Etiam si unus tantum supersit panis, cum egeno partiendus, 487. Divitiarum copia argumento est eleemosynam exhibitam non fuisse, 487. Fur est qui de divitiis suis non emittit proximo, 488. Eleemosyna quantum utilis ei qui alios juvat, 488. Personarum ratio non est habenda, 489. Calamitosis præcipue succurrendum, 489. Cavendum a fraudibus nec omni dandum errabundo, 489. Eleemosyna donum simul et fenus, 490. Dona ex rapinis orta dispiciunt Deo, 490, 491. Quanta imminet supplicia his qui pauperes fastidiunt, aut aduri repellunt, 491. Ridicule nonnulli pauperes non juvant dum vivunt, sed promittunt fere ut sua eis testamentio legent, 535. Eleemosynas etiam si quis arena copiosius profundat, si iustitiam conculcat, animam suam lædit, 207.

Eleusinus Eustathii Sebastei discipulus, 175.

Elias Cappadociæ præses, 176, 177, 187. Invitus hoc onus susceperat, 188. Optat Basilium, ut omni hominum generi custodiatur, præfecturas ex præfecturis gerens, 177. Magna illius virtus in provincia administranda, 177. Magni faciebat calamitosos et leges et amicos, etiam si periculum ei ab hominibus immineret, 177. Cappadocum rursus est non reformidans periculum, 180. Res Christianorum ad antiquum decus revocat, 190. Eliæ pura in Deum pietas, 187. Basilii amicus ejusque existimationem curæ habens, 188. Accusatus apud eum Basilium ab episcopis, respondet illorum querelis, 187, 188. Eliam par erat favere presbyteris, qui idem ac Basilium sentiebant, 179. Postulat Basilium ut nonnulla mutet quæ minus æque decreverat, 177, 179. Cito deiectionis administratione, in crimen vocatus ob liberum et assentationis nescium animum, 190. Nunquam talem rectorem vidisse se meminerat Cappadoces, 190. Illum Basilium commendat Sophronio quem rogat universæ patriæ nomine, 190.

Eloquentia auribus tenus gratiam obtinet, 422.

Elpidius episcopus, 508, 587. Segregatur ab Eustathio, 587. Videtur egisse cum episcopis Ponti de reconcilianda gratia cum Basilio, 508. Mittit ad eum Basilium Meletium presbyterum, 508. Rogat ut tempus et locum congressus indicet sibi, et episcopos Ponti moneat, 508. Congressus constituitur in finibus Comanicis, 509. Elpidii nepos moritur, 509.

Elpidius diaconus a Basilio mittitur ad confessores Aegyptios, 409.

Elpidius Therasii præsidis assessor, 172. Basilio amicissimus, 157.

Elpidius ad herum festinans, 551.

Emmelia (S.) mater Basilii, 110. Recta fide imbutus ab ea Basilium, 558. Cum Eustathio plures dies apud eam traduxit, 559. Ejus morte morbi Basilii redeunt, 559. Separationem hujus animæ ferre non potest, cui nihil in aliis rebus videt comparandum, 559.

Enkratitæ Marcionistarum germen, 297. Vinum et nuptias avertantur, 297. Dei creaturam dicunt esse inquinatam, 297. Aggressi sunt proprio baptismo præoccupare, 270. Unde et suam consuetudinem violaverunt, 270. Baptizant tamen in Patrem et Filium et Spiritum sanctum, 297. Duos ex hac secta episcopos Basilium suscepit in cathedram episcopalem, 270. Querunt cur non omnibus vescamur, 565.

Ephemeris, 565.

Epiphanius (S.) Basilium hortatur, ut dissensionem inter fratres montis Elæonis componat, 595. Ac de questionibus recens exortis curam suscipit, 595. Rogabat etiam ut scriberet ad Ecclesiam Antiochenam, 594. Fatebatur necesse esse tres hypostases confiteri, 594. Communicabat tamen cum Paulino, 591. In aliis litteris querebat quid sint Magusæi, 594.

Episcopatus. Ad episcopatum eligendus qui servus Dei sit, operarius non prave pudens, 282. Non suis sed multorum attentus commodis, 282. Episcopatus onus intolerabile, si quis illud portet, 252. Secus, si Dominum cum illo portet, 252. Difficile est invenire qui digni sint episcopatu, 282. Eorum, qui eliguntur, indignitas doctrinam in contemptum adducit, 282. Episcopatus nomen ad vernas vernarum devenit, 567. Ignominia nomen, proditiōnis merces, 568. Utilius est sollicitudinem in plures episcopos dividi, 282.

Episcopi Ecclesiarum Dei constituti a Deo, 128, 161, 231, 232, 288. Sedent in cathedra apostolorum, 288. Episcopi thronus, 266. Episcopus dux chori, 107. Confessus Coryphaeus, 107. Debet noctu et diu, publice et privatim, obtestari eos qui nolunt emendari, 550. Sed minime cum illis abripit, 550. Episcopi condemnationis participes erunt, si non omni studio et alacritate ad veritatis defensionem incumbant, 158. Cavendum ne administrationem aut ne-

gligant, aut per mala opera gerant, 520. Ab his non idem Dominus petit, quod a quibuslibet hominibus, 509. Episcopus debet navigium immersabile custodire, 252. Non debet alios sequi sed præire, 252. Demensum conservis tempestive distribuere, 252. Episcopis cavendum ne probrum sint nomini Christi, 520. Episcopus eligatur ut homines Domino capiat, 251. In episcopo tanquam in propriis fulcris Ecclesia quiescit, 175. Episcopo vigilantibus veluti fundamento subtracto, multi corrumpunt, 109. In episcopo eligendo debet quisque id quod agit proprium sibi existimare, nec rerum communium curam in proximum rejicere, 108. Episcopum vigilantem petere sine contentione cleri est ac populi, Domini autem ostendere, 108. Mortuo episcopo litteræ cleri ad episcopos provincie, 141. Episcopi in parvis civitatibus et in parvis oppidis, 282. Episcoporum vigilantium series veluti pretiosorum lapidum commissura, ornamentum est Ecclesie, 108. Episcopis abesse non licet cum lupi insidiantur, 252, 256, 576. Episcopus Dominus hoc opus præscripsit, ut preces pro aliis faciant, 244. Legibus submissi in humanis rebus, 544. Eis licet questum aucupari, cum adeunt potestates, 177. Questus iste est levamen afflictorum, 177. Episcopi pona competens, arcere a communione ecclesiastica, 427. Episcopus laudatur qui pro sua lenitate non gravatur omnibus satisfacere, 144. Episcopi ambitosi pauperum pecunias in proprios usus et munus largitiones assumunt, 184.

Episcopi sollicitudinem suam in alias Ecclesias extendunt, 161, 175, 225, 298. Semper parati esse debent ad Ecclesiarum administrationem, 509. Athanasius fraternitatis ubique diffusæ curam gerebat, 225. Patitur Basilium sibi convenire ut de rebus suis referat ad Petrum Alexandrinum, et Petro ut eas curæ habeat, 411. Ne episcopus sine collegis res magni momenti aggrediat, canones prohibent, 254. Episcopi pauci non debent statuere de rebus ad omnes Ecclesias spectantibus, 411. Episcoporum dissensiones vulnerant animas hominum piorum, 187, 544, lædunt Ecclesias et civitates et populos, 154, 155. Episcopi non debent litibus suis præsidere avertere a publicis negotiis, 187. Episcopus accusari non potest si quid in re indifferenti minus considerate laicus scripserit, 545. Episcopus in crimen vocatus apud aliam Ecclesiam, moneri debet, si sanabilia delicta, 505. Sin autem insanabilia, palam arguendus, episcopi advocandi, et spectatissimi clero cujusque Ecclesie congregandi, 505. Episcopi sibi subditis Basilium depositionem minatur, si pretio ordinare desinant, 147. Basilium postulat ut decenti more advocetur, 152, 155, 191. Episcopi si quem ex collegis invitarent, mittebant qui eum deduceret, 191. Basilium litteras mitti quoqueversum episcopis, seque adesse significat, 377. Episcopi hospites in Ecclesia solebant concionari, 154. Episcopi sine populo et clero obambulantes ad nomen nudum circumferentes, 409. Episcopi Basilio subditis datur nomen chorepiscopi, 147. Episcopo ministrantes clerici, 110. Magnus et verus episcopus Christus, 145.

Epistolæ non tantum promovere, quantum oratio, quæ viva fit voce, 159, 204. Ne umbra quidem obtinent rationem, si cum veritate comparentur, 255. Epistola brevis quomodo persuadeat eis quibus longum tempus non persuasit, 165. Epistolæ vivæ instar sunt, qui supplere possunt, quæ desunt litteris, 508. Libenter scribit Basilium per ejusmodi homines, 508. Epistolæ virtus non est brevitas, 448. Non sane magis quam hominis, 448. Epistolæ laconicæ nullus labor, 97. Postulat Basilium, ut epistola sua, velut aliquid supplicantis insignis, suscipiatur, 205. Epistolæ a pluribus perlatæ. Unus tamen nominatur, 141, 205, 207, 576. Epistolæ virorum prudentium libenter legit Basilium, 241. Epistolæ assidue scriberet, nisi negotiis detineretur, 241. Vide litteræ.

Equarum præstatio, 440. Equis certantibus jucundissima aqua ori infusa, 554.

Erroris operatio immititur in filios diffidentie, 317. Erroris similiundo confirmat seditionis societatem, 66. Erroris summorum virorum imitatio non servanda, 269.

Eruditi. Ad eruditionis testimonium plurimum valet, multorum hominum vidisse urbes, et mores nosse, 168.

Esau. Ut ab Esau liberemur opus est aliquo Laban. 81. Esdras cum in campum secessisset, omnes libros divinitus inspiratos, Deo jubente, eructavit, 129.

Essentia nomen commune, 55. Peculiaris animal, magis speciale homo, homine specialius est vir, et viro hic aut ille, 55. Essentia ratio non alia in Paulo et Silvano, 116. Hinc inter se consubstantiales, 116.

Eucharistia nutrit animam, 84. Dum edimus carnem Christi et bibimus ejus sanguinem, participes sumus Verbi et Sapientie, 84. Carnem enim et sanguinem vocavit totum suum in carne adventum, 84. Vivi panis manna figura. 26. Boni communio, 295. Invocationis verba, cum conficitur panis Eucharistie, ex traditione accepta, 53. His

contenti non sumus, quæ tradit Evangelium et Apostolus, 55. Alia addimus, ut multum momenti habentia ad mysterium, 55. Singulis diebus participem esse sancti corporis et sanguinis Christi, bonum est et utile, 186. Quater singulis hebdomadibus communicat Ecclesia Cæsariensis, 186. Eucharistiam propria manu sumere in persecutionibus grave videri non debet, 187. In solitudinibus monachi Eucharistiam domi servant, imo unusquisque de plebe, Alexandriae et in Ægypto, 187. Qui domi propria manu communicat, de manu sacerdotis censetur communicare, 187.

Euclides, 549.

Eudemus Patarensis episcopus, 331.

Eudoxius, 586.

Eugenius monachus, 252.

Eupippus, inter duces Arianorum, 161, 386, 587. Vir eruditus, ætate provecus, multa cum Basilio amicitia jura habens, 219. Discedit Basilius ab ejus communione ob amorem veritatis, 219. Adversus Eupippum horrendæ Eustathii prædicationes, 387. Eupippii alumnus Anysius, 367.

Eulancius sophista, 512. Basilii causa inivisus Neocæsariensibus, 512. Videtur metu illorum scribere Basilio de-
sisse, 512.

Eulogiæ virginæ, 156. Eulogiæ ab Amphilochio missæ ad Domini Nale, 535.

Eulogius episcopus Ægypti exsul, 408.

Eumathius Christianus et nobilis et doctus, 265.

Eunomius Dei naturam sibi comprehensam esse gloriat, sed ne formicæ quidem naturam explicare potest, 95. Eunomiani refelluntur qui se Dei substantiam advenisse dicebant, 555 et seqq. Comparantur cum iis, qui calculis in theatris subducunt, 559. Adversus Eunomium Basilius scripta, 97.

Eunuchi vitiorum descriptio elegantissima, 208.

Eupaterius ejusque filia Basilium consulunt de Spiritu sancto, 247.

Euphemias, 524.

Euphemius, 245.

Euphronius episcopus Coloniensis, 286, 549, 550, 551, 552, 555.

Eupraxius, 256.

Eupsychius celeberrimus martyr, 388. Sancti Eupsychii memoria, 298. S. Eupsychii dies festus, 255. Omnes chorepiscopi ad eum convocantur, 255.

Euripides, 156.

Eusebius S. Basilii decessor, 140.

Eusebius (S.) episcopus Samosatorum, 185. Illius invi-
sendi cupidus Basilius, ut magnis illius sapientiæ thesau-
ris exsatiari possit, 105, 106. An Eusebium in Ecclesiarum
malis respicere una Basilii consolatio est, 115. Nihil illius
culpa perit, sed magnam sibi apud Deum mercedem com-
paravit, 115. Eusebii precibus servatam fuisse putat Basilius
Ecclesiam Cæsariensem, 110. Ab eo non longe dista-
bant fratres nonnulli, qui sanationis habebant donum, 111.
Eusebius semper juvendæ Ecclesiæ studiosus, 141. Cæsaream
vocatur ad episcopi electionem, 140, 141. Illius vi-
dendi et audiendi cupida Cæsariensis Ecclesia, 142. Cum
Eusebio ad magnas tentationes accingi non pigritur Basilius,
192. Absque eo vel leves intueri non audet, 192. Cum
Eusebio nemo comparandus in dando de magnis rebus
consilio, 229. Auctor est, ut rursus scribatur in Occi-
dentem, 211. Exortam inter Basilium et Eustathium dis-
sensionem comprimere conatur, 219. Queritur quod res
Ecclesiæ negligantur et adversariis tradantur, 254. Cuncta
longe ante prævidet, 228. Prior surgit et alios excitat,
scribens, coram accedens, 228. Laboribus defessus, negotiis
impeditus; nec ob Valentem e propinquo imminentem
e tecto audet excurrere, 256. Sed tamen eum invitat Basilius,
ut amicissimam omnium Ecclesiarum videat, 256. Eum
accusat pigritiæ quod non scribat, 247. Pigritiæ at-
tribuit, quod ad se non venerit, 192. Eusebius persequen-
tibus superior, 256. Forti animo migrat e patria, 256.
Ejus thronum fortasse alius occupat, 257. Cum eo vel unum
diem versari satis est ad salutem vatici, 258. Felices
existimat Basilium eos qui in multo otio perfruuntur Euse-
bio, 257. Antiochus Eusebium exsulem comitatur, 257.
Eusebius scribit ad Ecclesiam suam ut pacem componat,
352. Cum S. Meletio inter hæreticos Romæ numeratus,
415. Pro Eusebio multi diu ac noctu precantur, 414. Illius
reditum expectant ut suam salutem, 414. Eusebii vitam
Deus magna manu protexit, 414. Multa contra Eusebium
facta, 414. Sed Deus eum bello circumstante incolorem
servavit, 414. Eusebii alumni virtutis illius effigiem re-
presentant, 218.

Eusebius (S.) Vercellensis episcopus, 250. Rediens in
Occidentem secum ducit Evagrium, 250.

Eusebius Basilii condiscipulus, 417. Olim utrique do-

mus una, pædagogus idem et omnia communia, 417.

Eusebius Palæstinus, 61. Ejus multiplex experientia
laudatur, 61.

Eusebius Arianorum dux, 381, 406.

Eusebius, quem Basilius filium appellat, 264. In judi-
cium majestatis vocatur, 264.

Eusebius lector ad Eusebium Samosatensem vadens diu
retinetur a Basilio, 290.

Eusinoe, 539.

Eustathius Sebasthenus, 185. Discipulus Aarii et magi-
ster Aetii, 224, 340, 378, 405. Hermogeni offert confes-
sionem fidei, 381, 406. Ad Eusebium se confert, 381, 406.
Inde pulsus in patria iterum se purgat, 406. Episcopatum
forte adeptus statim Ancyrae anathematizat consubstan-
tiale, 406. Inde Seleuciam, 406. Constantinopoli assenti-
tur hæreticis, 406. Deponitur, quia prius Melitina depo-
situs fuerat, 408. Depositus a quingentis episcopis, 580,
586. Non acquiescit, quia eos Spiritus sancti participes
esse negabat, 580. Eos contendit episcopos non esse, sed
hæreticos, 546, 587. Litteras adversus Eudoxium ad om-
nes fraternitates mittit, 546. Horrendæ illius in Eupippum
prædicationes, 387. Presbyteros et diaconos in Ecclesiis
Amasæ et zelorum ordinavit, 547. Ex Dardania rediens,
altaria Basilidis evertit in Gangrenorum regione, 547,
587. Suas ipse mensas posuit, 547, 587. Elpidium segre
gavit ob ejus communionem cum Amasiensi episcopo, 587.
Cum tomo ab Eudoxii factione composito subscripisset,
concionem habuit fraudem deplorans, 379. Hoc remedium
inventum, ut Romam se conferret, 380, 406. Quænam ei
proposita a Liberio, nescitur, 406. Nisi quod epistolam
attulit quæ eum restituebat, 548, 579, 406. Qua oblata
suscepit a synodo Tyanensi, 548, 579, 406. Videbatur
mendacium aversari, et debilius infirmitates portare, 224.
Mendacium, ut horribile quiddam, in minibus rebus aver-
sari videbatur, 194. Veritatis amicus esse, 359. Pro quali-
bet anima laborans, maxime vero pro Basilio, 172. Mittit
Eleusinium, qui Basilium pro fide certantem adjuvet, 173.
Videbatur majus quidpiam esse quam ferat humana natura.
519. Maxima quæque ei crederetur Basilius, 519. Vide-
batur invigilasse sibi usque ad senectutem, 79. Cum de
fide cum Basilio consensisset, ferebatur statim affirmasse
discipulis, se cum Basilio nulla in re consentire, 194. Ne-
gat Basilius hanc suspensionem in eum cadere, 194. Eusta-
thii dissimulationis profundum, qui se omni tempore Basilio
insinuaverat, 222. Eustathii duo discipuli Basilius et
Sophronius e domo Basilii iliberaliter fugiunt, 211. Con-
tumeliis Basilium vexant, crimina in eum contextunt, 210,
211. Magnum inde scandalum in civitate, 210, 211. Non ta-
men disrupta omnino amicitia Basilium inter et Eustathium,
558. Eustathio formulam Nicenam Basilius subscribendam
proponit, his additis quæ ad Spiritum sanctum pertinent:
subscribit Eustathius, 217. Indicitur aliud tempus et locus
congregandi cum episcopis, 577. Non adest Eustathius
quamvis promississet, 577. Epistola ejus nomine affertur
scripta perfunctorie, 578. Mittit Theophilus Cilix aliquem
ex suis qui convicietur sancto Basilio, 578, 582. Pacem
Basilium inter et Eustathium Eusebius componere cona-
tur, 218, 219. Paulo post Eustathianus in Ciliciam vadit,
578. Ibi Gelasio cuidam fidem Arianam exponit, 222, 544.
Redux communionem Basilio renuntiat, 278. Postea litte-
ras ad Dazinam quemdam vel potius ad omnes homines
mittit adversus Basilium, 225, 579. Accusabat Basilium
blasphemiam in Deum, 225, 539. Epistolam Basilii adulte-
ratam proferebat, 545. Huic epistolæ verba Apollinari
hæretica subjecerat, ut Basilius auctor esse videretur,
220, 225, 519, 545. Querebatur quod a se Basilius per-
dolum eliciisset fidei formulam, 579, 586. Superbia ac-
cusabat quod non recepisset suos chorepiscopos, 547.
Vera dissidii causa, studium placendi Euzoio, 541, 547,
587. Per Arianos restitui in episcopatum volebat Eusta-
thius, 587. Hinc medius videri volebat, 219. Populi metu
aperte fidem negare non audebat, 219. Reordinare fere-
batur, 222. Eustathii erroris ulcus detegunt presbyteri
Sebasteni et ab ejus communione discedunt, 250, 565.

Eustathius facile in contraria vertitur, 544. Illius nor-
ma, fidei verbis pro tempore alia aliis uti, 548. Ut medicus
ad varios morbos se accommodat, 548. Compendii causa
omnia facit, 587. Semper ad potentiores transfigit, 546.
Compendii causa accusat aut laudat, 547, 587. Omnium
inconstantissimus circa fidem, 581. Non in verbis in-
constantior quam in factis, 580. Variæ illius fidei formulæ,
581, 582, 588. Calumnias non retractat, 556. Nova opera
et facto agmine conatur Basilii vitam affligere, 556. Eum
probabile est Basilii defensionibus irritari, 549. Et gra-
viora in eum machinari, 549. Dazinonem perturbat, ac
multos a Basilii communione abstrahit, 524. Ludi Eusta-
thii contra Ecclesias, 587. Cyzici fidem Nicenam condem-

nat, 548, 580, 406. Homoousiastas vocat eos qui illam sequuntur, 548, 580, 406. Cum iis est qui consubstantialia anathematizant, 406. Coniungitur cum hæreticis, 546. An-cyrcæ cum illis communicavit in domibus, 547. Nondum enim publice ab illis receptus, 547. Pneumatomachorum hæresis dux est, 406. Novitatis accusat doctrinam de Spi-ritu sancto, 548. Quos episcopus esse negaverat, ab his ordinatus suscipit, 580, 585, 587. Eos accersit Sebastianum, 580, 585, 587. Non tamen in eorum communionem resti-tui potuit, 581. Cum agmine Arianorum venit Nicopolim, ut det illis episcopum, 566, 587.

Eustathius chorepiscopus, 547.

Eustathius Himeriæ episcopus, 266. Is de exilio Eu-sebii valde dolet, 266. Idcirco pluribus negotiis occupatur et circumcursat Christi ovilia, 266.

Eustathius diaconus, 141. Eustathius diaconus in Basilii domo degens, 228.

Eustathius archiater, 241, 276. Is artem corporibus non definit, sed animum morbos curat, 241, 276. Basilii cor-dis inflammationem infusus consolationis verbis excussit, 241, 276. Tacere volenti persuadet, ut sycophantas redar-guat et veritatem defendat, 276, 277.

Eustathius philosophus ethnicus, quem Basilium in Cap-padocia, in Syria et Ægypto frustra querit, 69.

Eustochius, 166. Ejus servi injuriam fecere Callistheni, 166.

Eutyches (S.), 235.

Euzoius, 547.

Evagari animo non oportet, 99.

Evagrius presbyter, Pompeiani Antiochensis filius, in Occidentem ierat cum beato Eusebio, 250. Rediens nun-tiat Basilio illius scripta Romæ non placuisse, 250. Postulat ut scribatur epistola a Romanis ipsi dictata, et legati auctoritate præditi mittantur, 250. Promiserat Basilio se participem fore conventus, qui Meletio addictus erat, 246. Promissum non executus est, 246. Basilium per litteras hortatur, ut pacificationem Ecclesiarum suscipiat, 245. In primis Antiochenæ, 245. Et mittat in Occidentem, 246.

Evangelium regni, 574. Evangelium in omnem perva-nit terrarum orbem, 256, 574. Ab Oriente initium cepit, 574. Hinc hostis perficere conatur, ut ab eodem loco de-fectio inceperit in totum orbem diffunderetur, 574. Evangelii præcepta cum temporibus non mutantur, 581. Evangelia non indigent somniis ad fidem faciendam, 517. Evangelio Christi dignam ducere vitam debemus, 99. Evangelium vitæ post resurrectionem ducenda imago, 29.

Evesus, 422. Evæsa Ecclesia Basilio charissima, 586. Nihil eam læserunt mala tempora, 586. Calumnias Basilio structas in mentientium capita rejecerunt, 586.

Excommunicatio, 481. Membra Ecclesiæ abscondi mo-lesse fert Basilium, etiamsi merito abscondantur, 260. Ex-communicatus anathema est omni populo, 150. Excommu-nicatio per omnem Ecclesiam presbytero citra emenda-tionem sibi sacerdotum arroganti, tum etiam iis qui illum secuti fuerint, 150. Excommunicandi quos separatio a præcum communionem non emendat, 426. Hominem ne-fandum a precibus et reliqua cum sacralis communione removet Basilium cum tota familia, 426. Ne alios peccato-rum communicatio contamine, 426. Basilium toti pago nun-tiari jubet, ut cum homine excommunicato nullam habeat societatem, 427. Etiam in iis quæ ad vitam spectant, 427. Is semel accusatus fuerat, coram uno aut altero convictus, tertio coram Ecclesia, 426. Quare non acquiescens excom-municatur, 427. Ut sit diaboli pabulum, ex eo quod alii eum eo non commisceantur, 427. Excommunicatum omnes, ut abominandum existimant, ita ut non ignem, non aquam, non tectum cum eo commune habeant, 156. Litteræ, quibus excommunicatur, ubique leguntur, 156. In Ecclesia Cæsariensi omnino arcebat ab Ecclesiæ cœtu qui duas sorores duxerat, nisi a se invicem dirimerentur, 249. In-dicandus præposito qui semel et iterum admonitus non emendatur, 100. Si ne sic quidem emendetur, excin-dendus et defensus ut membrum abscissum, 100.

Exempla sanctorum sunt veluti quædam animata et actiosa simulacra, 75. Homines doctrina et dignitate clari operam dare debent, ut ipsorum vita in exemplum pro-ponatur, 105. Exemplis corporalibus Scriptura ad invisi-billum ducit intelligentiam, 121. Exempla ex rebus sen-sibilibus adhibita prosunt ad divinas intelligendas, si quis sine contentione studio audiat, 119. Docet nos ratio ipsa per creaturas, ut non turbemur in questionibus difficili-bus, 120. Exemplo magis discitur quam sermone quomodo Christianum vivere oporteat, 241.

Expetendum unum est æternum bonum, 421.

Exilium legibus infictum ob famosum libellum, 427.

F

Facetis sermonibus non aucupanda voluptas, 75. Facetorum hominum verba vim animæ frangunt, 72.

Facta. Recte factorum iniqui iudices, 67.

Factum esse idem est ac creatum esse, 86.

Fames in Cappadocia multum negotii exhibet Basilio, 106. Eum cogit manere Cæsareæ, 110. A fame Deus Eliam et Danielelem et Israelitis mirabiliter servavit, 518.

Fastu inani qui inflantur inciderunt in iudicium diaboli, 450.

Fato aut fortuna res humanas regi plures dicitant, 69.

Faustinus episcopus Iconiensis, 250.

Faustus contra canones ordinatus episcopus, 212, 213.

Fax in medio mari splendens grata navigantibus, 195.

Feneratorum pecunia comparatur cum leporibus, 496.

Pauperibus quidvis potius perferendum quam fenus, 490. Fenore qui accipit, in quot se mala conicit, 494, 495, 496. Feneratorum artificia et crudelitias, 494.

Fermentum Arii, 572. Fermenti heterodoxorum parti-ceps esse non vult Basilium, 585. Ariani altarium Sebastiani potui, facti sunt fermentum illius Ecclesiæ, 580.

Festi symbola, Eulogia, 555.

Festus Basilii discipulus, 452.

Ficus silvestres et hortenses, 476.

Fides et baptisma duo modi parandæ salutis insepara-biles, 25. Fides perficitur per baptismum, baptismus fun-datur per fidem, 24. Fides in disciplinis præit cognitioni, 558. At in religione Christiana præit hæc cognitio, Deum esse, 558. Hanc autem ex creaturis colligimus, 558. Hanc cognitionem sequitur fides et fidem adoratio, 558, 559.

Fides rationationi præferenda, ut rationi experientia in rebus visibilibus, 129. Non communicandum cum iis qui medios se esse volunt, 219, 220. Alternans ille animus ab Ecclesia removendus, 220. Sine recta fide et recta vita nemo Deum videbit, 89. Fides est id quod nos salvos fa-cit, 37. Fides et recta vita pedes mentis preparant, 89.

His qui fidem negarunt inter tormenta, anni octo peni-tentia, 529. Anni decem, si sine magna vi cesserint, 529. Qui Christum negavit per totam vitam flere debet, 528.

Fidei defectio, quam minatus est Dominus, 59. Huius proemia in blasphemis Pneumatomachorum, 59. Fides in Oriente primum illuxit, 185. Fidem alias aliam scribere quam contrarium huic sententiæ, *Unus Dominus, una fides*, 548. Fidei formulæ Basilium de incarnatione aliquid addere non audeat, 595. Id viribus suis fatetur esse altius, 595. Fidem recentiorum nec ab aliis scriptam recepit, nec ipse audeat scribere, 253. Fidei simplicitate sublata nullus finis sermonum, 595. Nil curiose præter antiquam fidem inquirendum, 265. Credere oportet ut baptizemur, 21, 29, 57, 216. Basilium hortatur filius Terentii, ut caveant ne fidei depositum prodant, 200. Fides catholica communis hæreditas, 575. Bona patrum hæreditas, 256.

Figura est rerum quæ expectantur per imitationem declaratio, 26. Figure variae, quæ in Veteri Testamento Novum adumbrarunt, 26. Divina humanis et humilibus rebus præfigurantur, 26. Non idem tamen divinorum hu-milium natura, 26. Non debent mysteria exigua videri, quia exilibus figuris præsignata, 27. Voluit Deus rebus facili-bus, cum quibusdam elementis nos informare, 27. Oculos paulatim ad veritatis lumen assuefecit, 27. Figura vitæ post resurrectionem ducenda, evangelica in hoc mundo vita, 29. Figure et prophetiæ per Spiritum sanctum, 55.

Filii nomen est super omne nomen, 14. Filius in Patre et Pater in Filio, quia hic talis est, qualis ille, et in hoc unum sunt, 58.

Firmiliani fidem de sancto Spiritu testantur illius li-bri, 63. Illius sententia de baptismo, 270.

Firminus, adolescens Basilio charus, 208. Asceticam vi-tam profitebatur, et regenda civitati suæ, itidem ut ma-jores ipsius, destinatus erat, 208, 209. Ubi audit Basilium eum arma sequi, suum ei dolorem significavit, 208. Fir-minus peccatum fatetur, sequæ operam dare asseverat, ut cito dimittatur, 209. Cæterum voluntatem virginitalis etiam inter arma custodiendæ firmam et immobilem significat, 209.

Firminus, 455 454.

Firmus, 455.

Plentes. Vide Pœnitentiæ gradus.

Formica nos docet actuosam vitam, 89. Formicæ ind-
stria monet ut nobis in futurum sæculum prospiciamus, 488. Formicæ naturam explicare non possumus, 95.

Fornicatio non est matrimonium, nec matrimonii ini-tium, 294. Fornicatores si separentur, id melius, 294. Si eis placet conjugium, non separentur, sed fornicationis penam agnoscat, 294. Fornicationi quatuor anni, 295.

Alia fornicatio, cui imponuntur septem anni, 326.

Fortuna aut fato res humanas regi plures dicitant, 69.

Forum. Iq forum olim prodire Athenis non audebant

infamiae notis innoti aut manibus non puri, 169. In foro hominum eruditorum colloquia, 169. Foro affectati homines nec parci verborum esse solent, nec cauti adversus malas cogitationes, 259. Facile honore vincuntur, 239.

Fraternitates vocantur Ecclesiae, 346.

Fraudulenti homines comparantur cum Cancro et Polypo, 570.

Fronto, 217. Simulaverat defensionem fidei, 368. Accepit ab Arianis episcopatu factus est exsecratus Armeniz, 368. Cum speraret episcopatum, adiunxit se inimicis Christi, 370. Ubi populos effratos videt, rectam fidem simulat, 370. Fronto rabidus homo, 585.

Fundamento amplo illustrior coronis imponenda, 266. Furi conflenti sua sponte annus unus penitentiae, 327. Convicto anni duo, 327. De furto in ecclesia commisso, 425.

Futura curiose non investiganda, sed praesentibus utendum, 579.

G

Galatia, 444. In Galatia et Ponto multi haeretici, 365, 366.

Galli cum Basilio communicant, 307.

Gangrenorum regio, 347.

Gelasius quidam, cui Eustathius in Cilicia fidem Arianam exponit, 222.

Genitus dum erumpunt, intimum dolorem dissolvunt, 570, 574.

Genethlius presbyter, 342.

Genitium ac Judaeorum filii ad Dei cultum compelluntur, 134.

Genus quoties flectimus et erigimur, ostendimus nos peccato in terram lapsos esse, et per misericordiam creatoris in caelum revocari, 56.

Georgius Amphiloohii amicus, 285.

Georgius unus ex ducibus Anomaeorum, 586. Fidem Constantinopolitanam attulit in Cappadociam 144. Georgio mulier impia ad arbitrium utebatur, 568.

Getasa ager S. Meletii, 194, 195.

Giezi nihil profuit convictus cum Elisaeo, 126.

Gloria facile mutabilis, 422. Gloriam vanam demon, 129. Gloria pluribus Scripturae locis attribuitur ipsis creatoris, 47. Gloria duplex, alia naturalis, alia externa, 59. Externa rursus duplex, alia servilis, alia quae praestatur, ut ab aequali, 59. Gloria nihil aliud quam enumeratio mirabilium et beneficiorum Dei, 46. Glorificatio interdum Deo absolvitur cum Filio et cum Spiritu sancto, interdum per Filium in Spiritu sancto, 5. Glorificandi Dei argumentum praeclarum enarratio beneficiorum, 14. Glorificatio fidei consentanea esse debet, 216, 248. Glorificatio consentanea baptismati, 185.

Glycerius ex ascetiarum numero, 239. Habilis ad opera manuum, et ideo ordinatur diaconus, ut ministret presbytero et opus curet, 238. Virgines cogit et gregis imperium sibi arrogat, 258. Patriarchae nomen et habitum sumit, 258. Objurgatus fugit cum virginibus, 258. Tripudiant in magna celebritate, 259. Colligit hanc captivitatem Gregorius, 258. Si cum illius litteris redeat Glycerius, veniam poterit consequi, 259. Rogat Gregorium Basilium, ut saltem virgines redeant, 259. Scribit Glycerio, veniam pollicetur cito redeunti, 259. Secus depositionem minatur, 259.

Gratia per Christum et in Christo efficitur, 15. Deus singulis generationibus manifestos facit eos qui ipsius vocatione digni sunt, 386. Ex nobis ipsis ad glorificandum Deum insufficientes sumus, sed sufficientia nostra est in Spiritu sancto, 55. A Spiritu alius alio plus aut minus ad iuti gratias persolvimus, 55. Dominus dat patienter decurrere certamen, 266. Infirmitatem nostram deplorare debemus, quod pro beneficiis acceptis gratias verbis referre non possimus, 59. Christus alligavit fortem, ac nos, vasa illius diripuit, fecitque vasa utilia, 15. Hominem renovavit, reddendo gratiam, quam ex afflatu Dei acceptam amiseramus, 54. His oblectetur recte ratio, defensorem advocans et adiutorem Christum, 96. Dei est pugna et per Deum corona, 554. Nullum est vitium quod non animae cultura superare possit in Christo Jesu, 477. Per Filium bona ex Deo ad nos perveniunt, majore celeritate operantem, quam ullus sermo exprimere valeat, 16. Divinae operationis celeritas, 16. Temporis spatium non eget, sed naturam eorum quae sunt, voluntate non coacta obsequentem habet, 16. Cum dicit Apostolus, *superamus per eum*, non humile ministerium indicat, sed auxilium; quod Christus per imperium potentiae suae operatur in nobis, 15. Omnia in omnibus efficientis gratiae opus esse dicimus, quidquid ad nos boni pervenit, 117. Deus non enarrabili sua potentia cor tangens, cogitationibus bonis animum illustrat, 80. Multiplicem beneficentiam Christum ob divitias

bonitatis egentibus praestat, 14. Per Christum accessum habuimus ad Patrem, 15. Per Filium ascendimus ad Patrem, 16. Deus in hominum imbecillitate potentiam suam declarat, 500. Per arenam mare constringit, 500. Renovatio et a vitiis terrenis ad coelestem vitam transmutatio vocatur in Scripturis resurrectio et creatio, 41. Creatio vocatur in Scripturis commutatio in melius ex pejore, 88. Creatur homo per baptismum, 88. Dissidentes conciliare et ad unius corporis harmoniam redigere, illius est solius, qui et siccis ossibus, ut ad nervos et carnem denuo redeant, largitur, 160. Liberii arbitrii praeparatio a Christo, 15. Deus adest nobis vocatus et invocatus, cum mentes ad id quod decet, dirigimus, 432. In hoc Christi admiranda potentia, quod potuit compati infirmitatibus nostris, 15. Totius mundi creatio illius potentiam non perinde commendat, atque quod Deus in-omprehensibilis potuit per carnem cum morte conficari, 15. Basilium cum dicit se veluti scopulum esse prominentem, id ad se non refert, sed ad Dei gratiam, 300. Orandus Deus ut det perseverantiam, 261. Ut det patienter ferre persecutionem, 64. Gratiam acceptam facile expellunt animae mobiles, 51. Domino datum est adulterium a probo ac puro discernere, 186. Christus dat ut ad contemplationem Spiritus idonei sint discipuli, 46. Carnalis homo non potest attollere oculos ad lumen veritatis, nec mundus recipit gratiam Spiritus, 46. Gratiae retia inevitabilia, 251. Quavis arce Christus firmius propugnaculum fidelibus, 15. A Spiritu sancto liberi e servis effimur et filii Dei, a morte revocamur ad vitam, 24. Nemo potest Filium adorare nisi in Spiritu sancto, 25. Nemo potest Patrem invocare nisi in spiritu adoptionis, 25. Si quis sit extra Spiritum, nullo modo est adoraturus, 55. Si in illo fueris, nullo modo eum separabis a Patre et Filio, 54. Nullum ad homines donum pervenit absque sancto Spiritu, 47. Bonorum largitio a Spiritu ad dignos pervenit, 157. Ne simplex quidem verbum possit quis pro Christo dicere nisi adjuvetur a Spiritu, 47. Confirmatio, quam dat Spiritus, in quo posita, 50. Sanctificatio non est absque Spiritu, 52. Quomodo a Spiritu vitam operante regeneramur, 28, 29. Impossibile est cernere imaginem Dei, nisi in lumine Spiritus, 54. Non potest quisquam de Filio cogitare, qui non sit prius a Spiritu illustratus, 117. Misericordia Dei nobis suppediat opem Spiritus ac per ipsum imbecillitatem nostram corroborat, 175. Spiritus libidinum flammam mortificando membra refrigerat, 26. Hujus gratiae nubes figura fuit, 26. Angelos auxilio S. Spiritus opus habuisse patet ex lapsu malorum, 52.

Gratiae Deo in omnibus agenda, 214. Mali servi benefacienti gratias agunt, castiganti morem non gerunt, 214. Gratia etiam in adversis agenda, 544, 549. Hominis est ingrati in prosperis tantum Deum benedicere, 548. Gratia Deo agenda non verbis tantum, sed et opere, 105. Gratias don solvimus pro praesentibus bonis, idcirco eis privamur, 540.

Gregorii duo, 185.

Gregorius (S.) Neocaesariensis vir summus, 503. Gregorius magnus, 62, 314. Universum populum urbanum et rusticum convertit, 62. Ab eo basis Ecclesiae Neocaesariensis fundata, 107. Ejus miracula et donum prophetiae, 107. Ab ipsis veritatis hostibus alter Moses vocari solebat, 107. Ejus traditioni nullum dictum aut ritum mysticum successores adiecerunt, 65. Ab ejus institutis degenerant Neocaesarienses, 311. Exstincta ab eo haeresis Sabellii, 314. Dixisse ferebatur Patrem et Filium duo esse cogitatione, hypostasi unum, 316. Gregorii dialogus cum Aelianus, 316. Ibi multa librorum errata, 316. Nonnulla non docendi causa dicuntur, sed decertandi, 316. Nonnullae voces haeticis faventes, ut creatura et factura, 316.

Gregorius (S.) Theologi pater, mortuo Caesariensi episcopo, metuit ne Arianis irruant, 140. Acceptis cleri litteris ac populi quoquoersum circumspicit et Eusebium Samosatensem advocat, 141. Sperat se magnam apud Deum fiduciam habiturum, si Basilium impetret, 141.

Gregorius episcopus Basilii patruus, 153. Patris loco ei fuit ab initio, 153. Majorem, quam consanguinitas exigebat, curam ostendit, 153. Proprius animi illius character pax et mansuetudo, 153. Post Basilii electionem, discessit ab ejus communione cum pluribus aliis, 153, 154, 155. Hujus dissidii participes fuerunt Ecclesiae, ac totae civitates et populi, 154. Gregorius Nyssenus in hoc dissidio componendo parum caute versatur, 151, 152. Tandem Basilium prior scribit ad patruum, eumque rogat ut congressum indicet, 153, 154. Non posse enim suspiciones sedari citra congressum, 254. Acceptis patri litteris rescribit Basilium, ac patruum rogat, ut congressum ac tempus et locum constituat, 154, 155.

Gregorius S. Nazianzenus Christi os et electionis vas et puteus profundus, 81. A Basilio invitatus vivendi ratio

hem scire svet 70. Suam illi solitudinem describit Basilii, 95, 94. Cum Basilio est, ac idem institutum sequitur, 539. Gregorius pauper, 111, 112. Vitam quietam ducere statuit, 111, 112. A negotiis natura et voluntate alienus, 111, 112. Fratris mortui bona, ex ipsius mandato, distribuit pauperibus, 111. Syrophaniae multi exoriuntur, qui pecuniam a se Casarium dicunt accepisse, 111. Gregorii epistolae agnoscit Basilii, velut amicorum liberos ex similitudine cum parentibus, 70. Laconica solent esse, 97. Scribit Basilio de calumniis ipsi a quodam monacho afflictis, 164, 165. Invitabat Basilium ad congressum aliquem his de rebus, 166. Basilii sperat se has calumnias operum testimonio refutaturum, 166. Ad eas refellendas nec scribere, nec accedere libet, 166. Gregorium instante persecutione invitat, ut secum laboret, et occurrat bellum inferenti, 165. Gregorius Arianos dissipabit, ubi ipsis motum fecerit, se Basilii ceteros ducem esse, 165. Gregorium Sasinis ordinatum esse miratur S. Eusebius, 192. Respondet Basilii oportere ut episcopus sit, ex loco ornamentum non accipiens, sed adiciens, 192. Gregorius Nazianzenus Eusebio gratulatur exsilium, 256. Dolet quod negotiis et molestiis detentus eum invisere non possit, 251. Glycerium diaconum, et virgines quibusdam fugerat, colligit, 258. Nazianzo repente descendit, 525. Qua de causa nascit Basilii, 525.

Gregorius (S.) Nyssenus, 95. Illius simplicitas, 151, 196. In componenda fratrem inter et patrum gratia minus prudenter versatur, 151, 152. Illius verba operum testimonio confirmari negat Basilii, 153. Hinc illum ejusmodi rerum non satis fide dignum esse ministrum declarat, 152. Illius simplicitatem reprehendit Basilii, ut Christianis non congruentem, 152. Queritur quod non secum sit novam vitam ingressus, 152. Gregorii adventus levat corporis Basilii infirmitates, et alios animi dolores, 154. Juvius ordinatus est, 345. Cum omnium Cappadociae episcoporum consensu, 345. Renum infirmitati obnoxius, 344. Illius simplicitas noceat Basilio, 196. Synodos cogit Ancyrae, nec ullum Basilio insidiandi modum omittit, 196. Gregorium nonnulli Romam proficisci volunt, 525. Id Basilii non probat, 525. Inexpertus enim Gregorius negotiorum ecclesiasticorum, 525. Praeterea alienus ab adulatione, nihil promovebit apud virum alius sedentem, 525. Gregorio lites intenduntur ab Arianis ob pecuniam sacram, 545. Ob illius etiam ordinationem, 545, 283. Jussu Demosthenis abripitur ob Philocharis calumnias, 544, 565. Obtemperat, sed morbo cogente fugit e manibus militum, 554, 555. Tranquillo est animo, 554. Ejus loco introducit mancipium paucis obolis venale, 567, 568.

Grues per vices excubias servant, 581.
Gula pluribus mortem intulit, 559. Ab hoc vitio belluinae libidines oriuntur, 559.

H

Hereses distinguuntur a schismate et a parasynagogis, 268. Heresis dicitur ubi de fide in Deum dissensio est, 269. Haeretici vitandi vigilantius alicuius pastoris praesidio, 108. Haeretici Philistinorum pastores, 81. Cavendum ne puteos nostros clanculum obstruant, 81. Haeretici, canes et lupi, 108. Haeticorum ventorum aestus submersiones et naufragia importans, 107. Animas captivas ducunt, 165. Saxeo corde praediti et incircumcisi, 86. Vasa testacea thesaurum Dei habentia circumvenire conantur, 86. Haeresis abscissa non tantum nocet, quantum qui pelle ovium induti sunt, 405. Hi ut exorti ex catholicis facile illudunt simplicioribus, 405. Cavendum ne haeticis detur ansa vituperandae Ecclesiae, 272. Non ex Scripturis docent animas simplices, sed sapientia extranea veritatem circumveniunt, 81. Ex stulta sapientia armati, 86. Scripturae testimonia, eae quaedam jacula, in caelum vibrant, 84. Novitatis accusant voces familiares sanctis, et semper in Ecclesia usitatas, 64. Traditionem rejiciunt, 15. Horrendum est fidem deserere non tormentis ac cruciatibus victum, sed sophismatibus deceptum, 22. Haeticorum communio vitanda, 404. Indifferentia in his rebus nostram in Christo libertatem tollit, 404. Haeticorum nullus reordinare ausus est, 222. Haeticos Eustathius negabat esse episcopos, 546, 547. Evertibat altaria eorum qui cum ipsis communicabant, et suas ipse mensas ponebat, 546, 547. Diaconos et presbyteros in eorum ecclesiis ordinabat, 546, 547. Haeticorum diffusa potentia, ob peccata, 253. Haeresis Arianæ malum depascitur, 274. Metuendum ne vorato Oriente serpat in Occidentem, 274. Redeuntes ab Ariana haeresi suscipiendos censuit Athanasius, si fidem Nicenam recipiant, 506. Sic etiam censuere Macedoniarum et Achaiae episcopi omnes, 506. Horum iudicium sequi maluit Basilii, quam per se de talibus judicare, 506. Eustathius, Apollinarius et Marcellus recipiendi, si

corrigantur: secus vero, abscindendi, 407. Haeretici in exitu recipiendi, 272. Non tamen sine examine, 272. Quae cum uno aut altero redeunte acta sunt, ea lex sunt et regula erga alios, 270. Haeticis non debet Ecclesia pari referre, sed accuratae canonum observationi servire, 270. Sic haeticis recipiendi, ut non ad eos Ecclesia, sed illi ad Ecclesiam accessisse videantur, 412. Ab haeticorum baptismis redeuntes ungendi sunt coram fidelibus, 270. Vide Baptisma.

Halcyon avis marina, 525.

Harmatius magnus, 420. Ethnicus, sed tamen civitati Caesariensi charus, 421. Huius filius obsequio paterno praefert religionem Christianam, 421. Unde Basilius deprecatores se pro illo praebet apud patrem, 420, 421.

Harpocratio episcopus Aegypti exsul, 408.

Hebraeorum gens Dei nomen propriis ac peculiaribus notis exarabat, 57.

Heli punitus ob filios non satis acriter castigatos, 507.

Helladius principalis, 425.

Helladius comes, 202. Praefecti domesticus, 201.

Hellenius, 164. Hellenius Nazianzi peraequator, 191.

Hellesponti civitas, 69.

Hera amicus Basilii a puero usque ad senium, 420. Hunc non ex consuetudine, sed ex summa amicitiae affectione fratrem appellat, 419. Gravis calumniis vocatum in iudicium commendat Himerio et aliis, 419, 420.

Heraclaea, 340.

Heraclidas Amphilochoi sodalis forum relinquit, 259. Prope Caesaream venit, in Ptochotrophio moratur, ibique cum Basilio ex more veniente colloquitur, 240. Sed tamen cum Amphilocho constituerat secedere in deserti loca, 259, 241. Quare accusat eum Amphilocho, 240. At ipso Amphilocho cum Basilio allicere conatur, 241.

Hermogenes ex diametro inimicus Arianorum, 581. Nicenam fidem ab initio promulgavit, 581. Fidem scripsit in magna synodo, 174. Beatissimus episcopus, 406.

Herodes filius Antipatri Ascalonitae, 565.

Hesychius ab initio conjunctus cum Basilio, tum ob communem litterarum amorem, tum ob communem amicum Terentium, 157. Amorem auxit Elpidius summus Hesychii virtutes laudans, 157. Optat eum Basilius aliquando adesse antiquis laribus, 157. Rogat eum ut sibi operam navet in placando Callisthene, 166.

Hiems acerba et longissima, 212, 289. Hiemis fructus sunt sermones, 95.

Hieroglyphica sub Vespasiano premebatur externo bello et domestica seditione, 186, 587.

Hilarius, 518. Statim ab ipsis scholis amicus Basilii, 518. Veritatem amat et rebus Ecclesiae tangitur, 518. Infirmo est corpore, 519.

Hilarius Telmesi episcopus, 531.

Himerius magister, 420. Basilii amicus a puero, 420. Is multa in Basilium beneficia contulit, 420.

Himmeria, 266.

Hippiae levitas, 226.

Hispani cum Basilio communicant, 507.

Historiae utilitas, 549.

Hodiernus dies totum vitae tempus significat, 150.

Homerus, 95. Homericus furor, 458. Homeri carmina, 257. Homeri lotus, 267.

Homicida est qui ob iracundiam securi usus est, 272. Qui mortis ictum dedit, homicida est sive inceptit, sive ultus est, 296. Quae fetum corruptit, duplex homicidium commisit, 272. De ea quae fetum neglexit, inquirendum utrum sponte an coacta neglexerit, 525. Homicidii incurrit crimen quae in via peperit, et fetus curam non suscepit, 295. Laici qui in latrones ex adverso feruntur, accerent a communione, 526. Clerici deponuntur, 526. Homicidio voluntario viginti anni poenitentia, 526. Decem anni ei quae fetum de industria corruptit, 271. Homicidio involuntario decem anni, 526.

Homines nubibus similes, 581. Hominis dignitas patet ex pretio quo emptus est, 515. Humanae res umbris tenuiores et somniis fallaciores, 422. Humanarum rerum brevissimus status, 534. Humanarum rerum instabilitas, 578.

Homoousiastae vocantur ab Eustathio defensores fidei Nicenae, 548.

Horam appellat Christus unitatis ac monadis contemplationem, 85.

Hospitalitatis propositum non excidendum est per eduliorum levitiam, 128. In hospitibus excipiendis, etiam claris et potentibus viris, non debent monachi voluptati et ostentationi indulgere, 558. Hospitalibus non permittendum, ut cum fratribus quibuslibet colloquantur, 99. Hospitalibus debita a Christianis subsidia, 446.

Mumilitas Christiana de seipso, ut par est, sentire, 421.

Unde scilicet prodierit, et quo abiturus sit, 421. Nam naturæ consideratio reprimat animi tumorem, 421. Humilitas patiens est, 575. Humilitatis merces magnifica, 284. Non occultandum est si quid ab alio didiceris, 74. Qui id faciunt, similes sunt mulieribus spurios partus subicientibus, 74. Qui secundas tenet, prior invenitur, 284. Qui minus habere non recusat, coronatur, 284. Ille magnus apud Deum qui se proximo humiliter summittit, 332. Debet unusquisque ceteros sibi anteferre, 100. Per humilitatem si quis se ipse prius abiciat, is in aliis increpandis asper non erit, 74. Perfectorum est sese non efferre, 304. Securus pari jure ac homines possit inolescere, 576. Humili ac demissa menti quænam species externa conveniat, 74. Quæ lugentes data opera faciunt, ea in humilibus sua sponte elucunt, 74. Cur Moyses legationem deprecatur, Isaias sponte se offert, 577.

Hydroparastatæ, 270.

Hymelus, 418.

Hymni. Vide Preces.

Hypatius Basilii consanguineus, 110. Nihil in eo concessum operari illis qui sanationis dona habebant, 111.

Hyperbolæ figura utitur Paulus, 505.

Hyperechius, 450.

Hypostasis nomine significatur id quod proprie dicitur, 116. Proprietatem uniuscujusque concursus est, 120. Existentiæ uniuscujusque signum est, 120. Hypostasis in proprietate perspicitur, essentia communis, 322. Consubstantialis ratio in unitate divinitatis, pietatis cognitio in perfecta cujusque personæ hypostasi, 323. Essentia una in divinitate, hypostasis vero propria et singularis, 364. Hypostasis Patris figura dicitur Filius quia a Patre disjungitur non potest, et qui videt Filium videt et Patrem, 120, 121, 122. Hypostasis Filii est quasi forma ac facies, qua Pater cognoscitur, et Patris hypostasis in forma Filii agnoscitur, 122. Essentiæ notio eadem in Patre et Filio et Spiritu sancto, 117. Sed si proprietates cujusque personæ considerentur, requirendum est per quæ cujusque notio ab alia sejungatur, 117. Hypostasis Spiritus in eo declaratur, quod post Filium et cum Filio cognoscitur, et ex Patre subsistit, 117. Filii in eo quod Spiritum per se ac secum notum facit, ac unigenite ex unigenita luce effulsit, 117. Patris proprietas in eo posita quod Pater est, et solus habet ut nulla subsistat ex causa, 118. Hypostasim ab essentiâ discernere magni est momenti, 115. Nonnulli dum hypostasim et essentiam non distinguunt, aut unam essentiam et unam hypostasim aut tres hypostasies et tres essentias dicunt, 115. Hypostasies tres, 215. De hypostasibus questio non parvi est momenti, 321, 322. Necessæ sunt tres hypostasies confiteri, 394. Ariani lingunt a Catholicis Filium dici consubstantialem secundum hypostasim, 322. His dabitur ansa, si una hypostasis dicatur, 322. Frustra personarum differentia aperte doceatur, 322. Hoc enim ipse fecit Sabellius, 322. Hypostasi carens personarum commentum, ne Sabellius quidem reject, 317. Qui idem esse volunt hypostasim et essentiam, Sabellii habem non effugium, 364. Is enim personas interdum distinguere conabatur, 364. Hypostasim idem non esse ac essentiam ipsi Occidentales subindicant, 322. Hypostasies tres vituperare non possunt, qui tres essentias dicunt, 278. Hypostasim Basilium negat idem esse ac essentiam in fide Nicæna, 215. Gregorius Neocesariensis dixisse ferebatur Patrem et Filium duo esse cogitatione, hypostasi unum, 316.

Hypsinus episcopus Parnassenus pellitur a vicatio Demosthene, 365.

I

Iboritarum regio, 455.

Icarie alæ, 462.

Icelium filia Magniniani, 449.

Iconium civitas Pisidiæ, olim post primam maximam, 250. Nunc præsidet compositæ ex diversis segmentis provincie, 250. Faustino mortuo Basilium invitat, ut se inviset, sibi que episcopum det, 250.

Idolotya, 329.

Ignis coitit a Magasæis 593. Ignis æternus non fabula est aut terribilium, 552. Refelluntur qui finem habiturum putat, 551. Variæ damnatorum poenæ pro variis peccatorum meritis, 552. Igni æterno materiam præparant oblectamenta præsentis vite, 101. Ignis parati diabolo datus sunt facultates, 551. Altera illustrat et claros efficit sanctos, altera malos comburit, 551. Igne æterno horribilior ignominia, 552. Ignis baptismus, 50.

Ignorantiæ peccata non liberantur a poena, 508. Ignorantia tenebræ, veluti lippitudo aliqua prohibent, quominus Deus videatur, 259.

Ilias malorum, 258.

Illyrii cum Basilio communicant, 507.

Imago si honoretur, honor ad exemplar transit, 58. Quod est ad imaginem Creatoris, in mente est, 353. Imagini regie forma vetus per puritatem redditur, 20. In imaginibus etiam obscuris et ab exemplari dissidentibus simile concipitur, 91. Imago, cum dicitur de Filio Dei, non differt ab exemplari, si bonitatis ratio habeatur, 121.

Immunitatem necessario tribuit paupertas, 442.

Imperatorem alloqui grave est privatis, 123. Gravius imperatori causam apud Deum dicere, 123.

Impudice cum sorore ex patre aut matre pollutus, annis duodecim agit poenitentiam, 328. Sic et qui nurus accipiant, 328. Cum sorore coitus per annos viginti puniunt, 327. Qui in novercas insanunt, puniuntur ut ii qui cum sororibus peccant, 329. Mascalorum concubitoribus quindæ anni poenitentia, 327. Cum bellis suam impietatem contenti anni quindecim, 327.

In, In quid differat a præpositione cum, 57. Non tamen inter se contraria, 57. Utraque eodem sensu utitur Apostolus, 58. In præpositio grata Pneumatomachis, qui præpositionem cum rejiciebant, utraque tamen idem sonat, 49. In quot modis accipitur, 51, 52.

Incarnatio vocatur dispensatio, 53. Filii dispensatio non est servile ministerium, sed voluntaria sollicitudo secundum voluntatem Patris erga figmentum suum, 15. Illius potentiam magis commendat, quam totius mundi creatio, 15. Deus incomprehensibilis per carnem citra noxam cum morte conflictatus est, 15. Caro Deifera ex humana massa fuit concreta, 9. Dixit Paulus ex muliere, non per mulierem, ut transitoria generationis suspicio vitaretur, 9. Præmunit nos Spiritus sanctus ne alterutram naturam in Christo omittamus, 85. Ne theologie intenti negligamus dispensationem, 85. Incarnationis nullus fructus, si non corpus nostrum divinitati conjunctum mortis dominatum superavit, 404. Vita quam vivit Christus, Verbum Dei habens in semetipso, 83. Quo sensu Christus dicitur vivere propter Patrem, 85. Deus non subjectus et peccatum factus, 87. Christus idcirco non subjectus dicitur, quia relictur adversus virtutem, 87. Sic nudus et inclusus et persecutioni obnoxius, 87. Una ex infirmitatibus nostris, quod subjecti non simus. Idcirco hanc portat Christus et non subjectus dicitur, 87. Novæ de incarnatione opiniones prodeunt, 401, 402, 404. Refelluntur qui carnem celestem Christo affigunt, et affectus humanos divinitati, 401, 402, 404. Nonnullorum error corpus Domini spirituale existimantium, 9. Refutatus ab Apostolo, 9. Quidam Deum in carnem conversum fuisse fingunt, 404. De incarnatione non cessant digladiari, 400. Variæ hæreticorum opiniones, 400.

Incessus nec segnis esse debet, nec vehemens, 74.

Indi Persis vicini, 123.

Indurati. Cum induratis quomodo agendum, 481.

Infantibus satis est ætas, ut inculpatis sint, 309.

Inferi. In inferis quanta malorum supplicia, 159. In inferno, nulla confessio, quia nullum jam Spiritus sancti auxilium, 34.

Infirmi quomodo curandi, 480.

Ingenitum et genitum Ariani introducunt, 81.

Inimicos ulcisci nefas, 99. A manifesto inimico aliquid pati, non tam molestum est, quam ab amico, 409. Injuriam patienti non leve solatium est, eorum, qui ei insidiat sunt, improbitatis declaratio, 277. Inimici mortuis reconciliantur; novercæ post mortem odisse coeperunt, 251.

Innocentius episcopus ampli et celeberrimi loci, 142, 173, 174. Illius opus apud multos clarum, 174. Is a Basilio petit ut Ecclesiæ suæ curam aliquando post mortem suam gerat, 175. Atque etiam ut sibi e clerico Casariensi aliquid mittat, quem sibi successorem ordinet, 174. Nisi id faciat, minatur se ei litem coram Domino ob Ecclesiæ injuriam illaturum, 174.

Innocentius Italus degens in monte Elzeone, 593, 599.

Insulas Deus a continente per mare divisit, 501. Insularum incolæ cum incolis continentis per charitatem conjunxit, 501.

Interroganti bona fide libenter respondendum, 2.

Invidia, ut viperæ, parientem se dilacerat, 569. Morbus est alienis bonis superveniens, primum malum agrotantis, 314. Tunc manifesta est, cum acerbitas extrema est, causa inanis profertur, 314. Invidus cum vulture comparatur, 568. Ejus miseria, 569, 570. Invidi intus cruciantur, 314. Malum prodere pudet, 314. Invidi beneficiis non mansuescunt, 570. Invidorum amicitia lugienda, 570. Invidendum non est alterius laudi, nec vitii cujusquam lætandum, 100.

Ira quot malorum causa, 566. Iratus homo fugiendus, 566. Similis est apro, 567. Justa interdum ira adversus

nem scire avertit 70. Suam illi solitudinem describit Basilus, 93, 94. Cum Basilio est, ac idem institutum sequitur, 539. Gregorius pauper, 111, 112. Vitam quietam ducere statuit, 111, 112. A negotiis natura et voluntate alienus, 111, 112. Fratris mortui bona, ex ipsius mandato, distribuit pauperibus, 111. Sycophantæ multi exoriuntur, qui pecuniam a se Cæsarium dicunt accepisse, 111. Gregorii epistolæ agnoscit Basilus, velut amicorum liberos ex similitudine cum parentibus, 70. Laconicæ solent esse, 97. Scribit Basilio de calumniis ipsi a quodam monacho afflictis, 164, 165. Invitabat Basilium ad congressum aliquem his de rebus, 166. Basilus sperat se has calumnias operum testimonio refutaturum, 166. Ad eas refellendas nec scribere, nec accurere libet, 166. Gregorium instante persecutione invitat, ut secum laboret, et occurrat bellum inferenti, 163. Gregorius Arianos dissipabit, ubi ipsis notum fecerit, se Basilii cœtus ducem esse, 163. Gregorium Sasinis ordinatum esse mirabatur S. Eusebius, 192. Respondet Basilus oportere ut episcopus sit, ex loco ornamentum non accipiens, sed adiciens, 192. Gregorius Nazianzenus Eusebio gratulatur exsilium, 236. Dolet quod negotiis et molestiis detentus eum invisere non possit, 231. Glycerium diaconum, et virgines quibuscum fugerat, colligit, 238. Nazianzo repente discedit, 525. Qua de causa nescit Basilus, 525.

Gregorius (S) Nyssenus, 93. Illius simplicitas, 151, 196. In componenda fratrem inter et patrum gratia minus prudenter versatur, 151, 152. Illius verba operum testimonio confirmari negat Basilus, 153. Hinc illum ejusmodi rerum non satis digne dignum esse ministrum declarat, 152. Illius simplicitatem reprehendit Basilus, ut Christianis non congruentem, 152. Queritur quod non secum sit novam vitam ingressus, 152. Gregorii adventus levat corporis Basilii infirmitates, et alios animi dolores, 151. Invitus ordinatus est, 543. Cum omnium Cappadociæ episcoporum consensu, 543. Renum infirmitati obnoxius, 544. Illius simplicitas noceat Basilio, 196. Synodos cogit Ancyra, nec ullum Basilio insidiandi modum omittit, 196. Gregorium nonnulli Romam proficisci volunt, 523. Id Basilium non probat, 523. Inexpertus enim Gregorius negotiorum ecclesiasticorum, 523. Præterea alienus ab adulatione, nihil promovebit apud virum altius sedentem, 523. Gregorio lites intenduntur ab Arianis ob pecuniam sacram, 545. Ob illius etiam ordinationem, 545, 285. Jussu Demosthenis abruptus per Philocharis calumnias, 544, 567. Obtemperat, sed morbo cogente fugit e manibus militum, 534, 535. Tranquillo est animo, 534. Ejus loco introducit mancipium paucis obolis venale, 567, 568.

Grues per vices excubias servant, 581.

Gula plurimum mortem intulit, 539. Ab hoc vitio belluinae libidines oriuntur, 539.

H

Hæreses distinguuntur a schismate et a parasynagogy, 268. Hæresis dicitur ubi de fide in Deum dissensio est, 269. Hæretici vitandi vigilantis alicujus pastoris præsidio, 108. Hæretici Philistinorum pastores, 81. Cavendum ne puteos nostros clanculum obstruant, 81. Hæretici, canes et lupi, 108. Hæreticorum ventorum æstus submersiones et naufragia importans, 107. Animas captivas ducunt, 163. Saxeo corde præditi et incircumcisi, 86. Vasa testacea thesaurum Dei habentia circumvenire conantur, 86. Hæresis abscessa non tantum nocet, quantum qui pelle ovīs induti sunt, 405. Hi ut exorti ex catholicis facili illudunt simplicioribus, 405. Cavendum ne hæreticis detur ansa vituperandæ Ecclesiæ, 272. Non ex Scripturis docent animas simplices, sed sapientia extraneæ veritatem circumveniunt, 81. Ex stulta sapientia armati, 86. Scripturæ testimonia, cœu quadam jacula, in cœlum vibrant, 84. Novitatis accusant voces familiares sanctis, et semper in Ecclesia usitatas, 64. Traditionem rejiciunt, 15. Horrendum est fidem deserere non tormentis ac cruciatibus victum, sed sophismatibus deceptum, 22. Hæreticorum communio vitanda, 404. Indifferentia in his rebus nostram in Christo libertatem tollit, 404. Hæreticorum nullus reordinare ausus est, 222. Hæreticos Eustathius negabat esse episcopos, 546, 547. Evertibat altaria eorum qui cum ipsis communicabant, et suas ipse mensas ponebat, 546, 547. Diaconos et presbyteros in eorum ecclesiis ordinabat, 546, 547. Hæreticorum diffusa potentia, ob peccata, 235. Hæresis Arianae malum depascitur, 274. Metuendum ne vorato Oriente serpat in Occidentem, 574. Redeuntes ab Ariana hæresi suscipiendos censuit Athanasius, si fidem Nicenam reciperent, 306. Sic etiam censuere Macedoniæ et Achaïæ episcopi omnes, 506. Horum judicium sequi maluit Basilus, quam per se de talibus judicare, 506. Eustathius, Apollinarius et Marcellus recipiendi, si

corrigantur: secus vero, abscondendi, 407. Hæretici in exitu recipiendi, 272. Non tamen sine examine, 272. Quæ cum uno aut altero redeunte acta sunt, ea lex sunt et regula erga alios, 270. Hæreticis non debet Ecclesia par pari referre, sed accuratæ canonum observationi servire, 270. Sic hæretici recipiendi, ut non ad eos Ecclesia, sed illi ad Ecclesiam accessisse videantur, 412. Ab hæreticorum baptismo redeuntes ungendi sunt coram fidelibus, 270. Vide Baptisma.

Halcyon avis marina, 525.

Harmatius magnus, 420. Ethnicus, sed tamen civitati Cæsariensis charus, 421. Hujus filius obsequio paterno præfert religionem Christianam, 421. Unde Basilus deprecatorem se pro illo præbet apud patrem, 420, 421.

Harporacion episcopus Ægypti exsul, 408.

Hebræorum gens Dei nomen propriis ac peculiaribus notis exarabat, 57.

Heli punitus ob filios non satis acriter castigatos, 507.

Helladius principalis, 423.

Helladius comes, 202. Præfecti domesticus, 201.

Hellenius, 164. Hellenius Nazianzi peræquator, 191.

Hellesponti civitas, 69.

Hera amicus Basilii a puero usque ad senium, 420.

Hunc non ex consuetudine, sed ex summa amicitia affectione fratrem appellat, 419. Gravidus calumniis vocatum in iudicium commendat Himerio et aliis, 419, 420.

Heraclea, 340.

Heracleas Amphilochei sodalis forum relinquit, 239. Prope Cæsaream venit, in Ptochotrophio moratur, ibique cum Basilio ex more veniente colloquitur, 240. Sed tamen cum Amphilocho constituerat secedere in deserta loca, 239, 241. Quare accusat eum Amphilocho, 240. At ipse Amphilocho ad Basilium allicere conatur, 241.

Hermogenes ex diametro inimicus Arianæ erroris, 581.

Nicenam fidem ab initio promulgavit, 581. Fidem scripsit in magna synodo, 174. Beatissimus episcopus, 406.

Herodes filius Antipatri Ascalonitæ, 663.

Hesychius ab initio conjunctus cum Basilio, tum ob communem litterarum amorem, tum ob communem amicum Terentium, 157. Amorem auxit Elpidius summus Hesychii virtutes laudans, 157. Optat eum Basilius aliquando adesse antiquis liris, 157. Rogat eum ut sibi operam navet in placando Callisthene, 166.

Hiems acerba et longissima, 212, 289. Hiemis fructus sunt sermones, 93.

Hierosolyma sub Vespasiano premebatur externo bello et domestica seditione, 186, 587.

Hilarius, 518. Statim ab ipsis scholis amicus Basilii, 518. Veritatem amat et rebus Ecclesiæ tangitur, 518. Infirmitas est corpore, 519.

Hilarius Telmesi episcopus, 531.

Himeris magister, 420. Basilii amicus a puero, 420. Is multa in Basilium beneficia contulit, 420.

Himmeria, 266.

Hippia levitas, 226.

Hispani cum Basilio communicant, 507.

Historia utilis, 549.

Hodiernus dies totum vitæ tempus significat, 150.

Homerus, 95. Homerici furor, 458. Homeri carmina,

237. Homeri lotus, 267.

Homicida est qui ob iracundiam securi usus est, 272.

Qui mortis ictum dedit, homicida est sive inceptit, sive ultus est, 296. Quæ fetum corruptit, duplex homicidium commisit, 271. De ea quæ fetum neglexit, inquirendum utrum sponte an coacta neglexerit, 525. Homicidii incurrit crimen quæ in via peperit, et fetus curam non suscepit, 295. Laici qui in latrones ex adverso feruntur, accentur a communione, 526. Clerici deponuntur, 526. Homicidio voluntario viginti anni penitentia, 526. Decem anni ei quæ fetum de industria corruptit, 271. Homicidio involuntario decem anni, 526.

Homines nubibus similes, 381. Hominis dignitas patet ex pretio quo emptus est, 515. Humanæ res umbris tenuiores et somniis fallaciores, 422. Humanarum rerum brevissimus status, 534. Humanarum rerum instabilitas, 578.

Homoousiastæ vocantur ab Eustathio defensores fidei Nicenæ, 548.

Horam appellat Christus unitatis ac monadis contemplationem, 85.

Hospitalitatis proposito non excidendum est per eduliorum lætiam, 128. In hospitibus excipiendis, etiam claris et potentibus viris, non debent monachi voluptati et ostentationi indulgere, 558. Hospitibus non permittendum, ut cum fratribus quibuscumque colloquantur, 99. Hospitibus debita a Christianis subsidia, 446.

Humilitas Christiana de seipso, ut par est, sentire, 421.

Unde scilicet prodierit, et quo abiturus sit, 421. Nam naturæ consideratio reprimat animi tumorem, 421. Humilitas patiens est, 575. Humilitatis merces magna, 284. Non occultandum est si quid ab alio didiceris, 74. Qui id faciunt, similes sunt mulieribus spurios partus subicientibus, 74. Qui secundas tenet, prior invenitur, 284. Qui minus habere non recusat, coronatur, 284. Ille magnus apud Deum qui se proximo humiliter submittit, 332. Debet unusquisque ceteros sibi anteferre, 100. Per humilitatem si quis se ipse prius abiciat, in aliis increpandis asper non erit, 74. Perfectorum est sese non efferre, 304. Securis pari jure ac homines possit inolescere, 576. Humili ac demissæ menti quamvis species externa conveniat, 74. Quæ lugentes data opera faciunt, ea in humilibus sua sponte elucet, 74. Cur Moyses legationem deprecatur, Isaias sponte se offert, 577.

Hydroparastatæ, 270.

Hymetius, 418.

Hymni. Vide Preces.

Hypatius Basilii consanguineus, 110. Nihil in eo concessum operari iis qui sanationis dona habebant, 111.

Hyperbolæ figura utitur Paulus, 503.

Hyperechius, 430.

Hypostasis nomine significatur id quod proprie dicitur, 116. Proprietatum unuscujusque concursus est, 120. Existentiæ unuscujusque signum est, 120. Hypostasis in proprietate perspicitur, essentia communis, 322. Consubstantialis ratio in unitate divinitatis, pietatis cognitio in perfecta cujusque personæ hypostasi, 325. Essentia una in divinitate, hypostasis vero propria et singularis, 364. Hypostasis Patris figura dicitur Filius quia a Patre disjungitur non potest, et qui videt Filium videt et Patrem, 120, 121, 122. Hypostasis Filii est quasi forma ac facies, quæ Pater cognoscitur, et Patris hypostasis in forma Filii agnoscitur, 122. Essentiæ notio eadem in Patre et Filio et Spiritu sancto, 117. Sed si proprietates cujusque personæ considerentur, requirendum est per quæ cujusque notio ab alia jungatur, 117. Hypostasis Spiritus in eo declaratur, quod post Filium et cum Filio cognoscitur, et ex Patre subsistit, 117. Filii, in eo quod Spiritum per se ac secum notum facit, ac unigenite ex unigenita luce effulsit, 117. Patris proprietates in eo posita quod Pater est, et solus habet ut nulla subsistat ex causa, 118. Hypostasim ab essentiâ discernere magni est momenti, 115. Nonnulli dum hypostasim et essentiâ non distinguunt, aut unam essentiâ et unam hypostasim aut tres hypostases et tres essentiâs dicunt, 115. Hypostases tres, 215. De hypostasibus questio non parvi est momenti, 321, 322. Necessæ est tres hypostases confiteri, 391. Ariani fingunt a Catholicis Filium dici consubstantialem secundum hypostasim, 322. His dabitur ansa, si una hypostasis dicatur, 322. Frustra personarum differentia aperte doceatur, 322. Hoc enim ipse fecit Sabellius, 322. Hypostasi carens personarum conventum, ne Sabellius quidem rejecit, 317. Qui idem esse volunt hypostasim et essentiâ, Sabellii labem non effugunt, 364. Is enim personas interdu distinguere conabatur, 364. Hypostasim idem non esse ac essentiâ ipsi Occidentales subindicantur, 322. Hypostases tres vituperare non possunt, qui tres essentiâs dicunt, 278. Hypostasim Basilium negat idem esse ac essentiâ in fide Nicænâ, 215. Gregorius Neocæsariensis dixisse ferebatur Patrem et Filium duo esse cogitatione, hypostasi unum, 316.

Hypsinius episcopus Parnassenus pellitur a vicario Demosthene, 365.

I

Iboritarum regio, 455.

Icarie alæ, 462.

Icelium filia Magniniani, 449.

Iccium civitas Pisdie, olim post primam maximam, 230. Nunc præsidet compositæ ex diversis segmentis provincie, 250. Faustino mortuo Basilium invitat, ut se invitet, sibi episcopum det, 250.

Idolotia, 329.

Ignis coitit a Magnisæis, 395. Ignis æternus non fabula est aut tericulum, 552. Refelluntur qui finem habitum putant, 551. Varie damnatorum poenæ pro variis peccatorum meritis, 552. Igni æterni materiam præparant oblectamenta presentis vite, 101. Ignis parati diabolo dæ sunt facultates, 551. Altera illustrat et claros efficit sanctos, altera malos comburit, 551. Igne æterni horribilior ignominia, 552. Ignis baptismus, 50.

Ignorantiæ peccata non liberant a poenâ, 508. Ignorantibus tenebræ, veluti lippitudo aliqua prohibent, quominus Deus videatur, 259.

Ilias malorum, 238.

Illyrii cum Basilio communicant, 507.

Imago si honoretur, honor ad exemplar transit, 58. Quid est ad imaginem Creatoris, in mente est, 355. Imagini regie forma vetus per puritatem redditur, 20. In imaginibus etiam obscuris et ab exemplari dissidentibus simile concipitur, 91. Imago, cum dicitur de Filio Dei, non differt ab exemplari, si bonitatis ratio habeatur, 121.

Immunitatem necessario tribuit paupertas, 442.

Imperatorem alloqui grave est privatis, 125. Gravius imperatori causam apud Deum dicere, 125.

Impudice cum sorore ex patre aut matre pollutus, annis duodecim agit poenitentiam, 328. Sic et qui nurus accipiunt, 328. Cum sorore coitus per annos viginti puniunt, 327. Qui in novercas insanunt, puniuntur ut ii qui cum sororibus peccant, 529. Mascalorum concubitoribus quindæ annis poenitentiae, 327. Cum belluis suam impietatem confitenti anni quindæ, 327.

In. In quid differat a præpositione cum, 57. Non tamen inter se contrariæ, 57. Utraque eodem sensu utitur Apostolus, 58. In præpositio grata Pneumatomachis, qui præpositionem cum rejiciebant, utraque tamen idem sonat, 49. In quot modis accipitur, 51, 52.

Incarnatio vocatur dispensatio, 53. Filii dispensatio non est servilæ ministerium, sed voluntaria sollicitudo secundum voluntatem Patris erga figmentum suum, 15. Illius potentiam magis commendat, quam totius mundi creatio, 15. Deus incomprehensibilis per carnem citra noxam cum morte conflictatus est, 15. Caro Deifera ex humana massa fuit concreta, 9. Dixit Paulus ex muliere, non per mulierem, ut transitorie generationis suspicio vitaretur, 9. Præmunit nos Spiritus sanctus ne alterutram naturam in Christo omittamus, 85. Ne theologie intenti negligamus dispensationem, 85. Incarnationis nullus fructus, si non corpus nostrum divinitati conjunctum mortis dominatum superavit, 404. Vita quam vivit Christus, Verbum Dei habens in semetipso, 85. Quo sensu Christus dicitur vivere propter Patrem, 85. Deus non subjectus et peccatum factus, 87. Christus idcirco non subjectus dicitur, quia reluctamur adversus virtutem, 87. Sic nudus et inclusus et persecutioni obnoxius, 87. Una ex infirmitatibus nostris, quod subjecti non simus. Idcirco hanc portat Christus et non subjectus dicitur, 87. Novæ de incarnatione opiniones prodeunt, 401, 402, 404. Refelluntur qui carnem celestem Christo affigunt, et affectus humanos divinitati, 401, 402, 404. Nonnullorum error corpus Domini spirituale existimantium, 9. Refutatus ab Apostolo, 9. Quidam Deum in carnem conversum fuisse fingunt, 404. De incarnatione non cessant digladiari, 400. Variæ hæreticorum opiniones, 400.

Incessus nec signis esse debet, nec vehemens, 74.

Indi Persis vicini, 125.

Indurati. Cum induratis quomodo agendum, 481.

Infallibilis satis est ætas, ut inculpatis sint, 509.

Inferi. In inferis quanta malorum supplicia, 159. In inferno nulla confessio, quia nullum jam Spiritus sancti auxilium, 54.

Infirmi quomodo curandi, 480.

Ingenitum et genitum Ariani introducunt, 81.

Inimicos ulcisci nefas, 99. A manifesto inimico aliquid pati, non tam molestum est, quam ab amico, 409. Injuriam patienti non leve solatium est, eorum, qui ei insidiat sunt, improbitatis declaratio, 257. Inimici mortuis reconciliantur; novercæ post mortem odisse coeperunt, 251.

Innocentius episcopus amplius et celebris loci, 142, 173, 174. Illius opus apud multos clarum, 174. Is a Basilio petit ut Ecclesiæ suæ curam aliquando post mortem suam gerat, 175. Atque etiam ut sibi e. clero Cæsariensi aliquem mittat, quem sibi successorem ordinet, 174. Nisi id faciat, minatur se ei litem coram Domino ob Ecclesiarum injuriam illaturum, 174.

Innocentius Italus degens in monte Elæone, 595, 599.

Insulas Deus a continente per mare divisit, 501. Insularum incolæ cum incolis continentis per charitatem conjuncti, 501.

Interroganti bona fide libenter respondendum, 2.

Invidia, ut vipera, parientem se dilacerat, 569. Morbus est alienis bonis superveniens, primum malum agrotantis, 314. Tunc manifesta est, cum acerbitas extrema est, causa inanis profertur, 314. Invidus cum vulture comparatur, 568. Ejus miseria, 569, 570. Invidi intus cruciantur, 314. Malum prodere pudet, 314. Invidi beneficiis non mansuescunt, 570. Invidorum amicitia lugenda, 570. Invidendum non est alterius laudi, nec vitis cujusquam lætandum, 100.

Ira quot malorum causa, 566. Iratus homo fugiendus, 566. Similis est apro, 567. Justa interdum ira adversus

peccatores, 567. Ulicisci se cujusvis irati est, iram vincere paucorum, 154.

Irenæus vicinus apostolorum temporibus, 61. Eius testimonium de Spiritu sancto, 61.

Iridis descriptio, 119, 120. Hoc exemplo illustratur Trinitatis mysterium, 119, 120.

Iris fluvius, 559.

Isaaces episcopus, 185.

Isaaces nomine Eusebii Basilium invisit, quem graviter agrotantem reperit, 227.

Isaurorum Ecclesiam prudenter curat Amphilocheus, 282. Isaurorum episcopus vicinos aliquos ordinat, 282. Isuri petierant, ut suorum aliquis eligeretur episcopus, 525. Postea rem arbitrio Basilii et Amphilochei permittunt, 525. Sed necessitatis erant verba, animus idem, 525. Satisfaciendum illis censet Basilius, 525. Isauri cum Basilio communicant, 507.

Israelitarum exitus ex Aegypto figura baptismi, 26. Per Israelitarum adventum Deus exstinxit in Syria cultum simulacrorum, 408.

Italia tota cum Basilio communicat, 507.

Izoinus Encratitarum sectæ episcopus, quem Basilius redeuntem suscepit in cathedram, 270.

J

Jacob dominus Esau, ut stultus a sapiente regeretur, 43.

Jatrius, 185.

Jechonias. Ex Jechoniz posteris nullus sedit in throno Davidis, 562, 565.

Jejunium per septenos circulos, 155. Jejuniorum septem hebdomadae, 477. Jejunii utilitas, 528, 529, 550. Jejunio venter coarctatus, 155. Quadragesimale jejunium observabant Ariani, 590. Sed ad judicia et pugnas jejunabant, 590. Jejunium diviti et pauperi, mulieribus, pueris, senibus, viatoribus convenit, 526, 527. Non dolendum de commutatis cibis, 527. Vani prætextus non jejunantium, 527. Perpauci non jejunant, multi ante jejunium quinque dierum vino indulgent, 565.

Jesus Christus magister pietatis, 96. Per Jesu Christi adjunctionem Paulus Incarnationem et Passionem et Resurrectionem ab oculis ponit, 85. Nam illud, Jesus Christus, tales indicat notiones, 85. Jesus Christus vetuit discipulis ante Passionem, ne se Jesum Christum esse cuiquam dicerent, 85. Volebat enim id ab eis tum demum prædicari, cum in caelos ascendisset, 85.

Joannes Basilii discipulus, 96.

Joannes Baptista, 129, 150. Solitudine relicta ad arguendam iniquitatem accurrit, 155. Licet mortuus adhuc loquitur, 155. Joannes baptizavit in aqua, Dominus in Spiritu, 50.

Joannes episcopus, 185.

Jobi patientia, 545, 545, 546, 547. Job animi fortitudinem et patientiam edocet, 75. Jobi tentationes, 511. Jobi vox admirabilis usurpanda in rebus adversis, 78.

Joseph castitatis exemplum, 575. A Josepho castitatem edocetur, 75. Josephi virtutem non vicit furor impudicæ, 158.

Joseph episcopus, 185.

Jovinus episcopus, 185, 210, 218.

Jovinus comes, 255.

Judas suspensio interire maluit, quam cum dedecore vivere, 570. In hoc melior iis qui in turpibus impudentes sunt, 570. Judæ lapsus magnum documentum, 126.

Judei in captivitate dissolutum est regnum, 562. Salathiel et Zorobabel post captivitatem præerant modo magis populari, 562. Translato ad sacerdotium Imperio, quia tribus regia et sacerdotalis permixcebantur, 562. Quare nemo post Zechoniam sedit in throno Davidis ex regia tribu, 565. Ne ipse quidem Christus sedit in throno corporeo Davidis, 565. Sed thronus in quo sedit, regnum est eversioni nulli obnoxium, 565. Judæorum filii ad Dei cultum compelluntur, 154.

Judex non debet parem paribus peccatis penam imponere, 596, 474. Inceptor mali gravius puniri debet, 596, 474. Judex justus non est qui ea quæ vult judicat utilia, 441.

Judices, cum morte damnant, removeant vela, peritissimos quoque advocant, 540, 541. Multum deliberant, necessitatem deplorant, 540, 541. Judices non interpellandi de iis quæ in Ecclesiis peccantur, 425. Ad judices seculares non pertinent rerum ecclesiasticarum examina, 544, 545.

Judicibus reos ab episcopis tradendos non esse putat Basilus, 428. Neque etiam eripiendos, 428. Qui judicium fert de aliqua re, peritus esse debet illius rei, 505. Judicandus absens nemo, 503, 504. Nemini crimina deerunt si solus contendat, 504. Ipsa sæculi consuetudo docet expectandam defensionem absentis, 504, 188. Basilus petit, ut

moneatur, si sanabilia sunt deicta, 505. Sin autem insanabilia, palam arguatur, episcopi advocentur, spectantissimi e clero cujusque Ecclesiæ congregentur, 505. Episcopi omnes adesse debent, si quis ex eadem provincia ob canones judicetur, 545. Rogat Basilus ut judicetur in patria, nec in exteram regionem pertrahatur, 545. Iniquum judicari ab episcopis, quibuscum nondum de questionibus ecclesiasticis convenit, 545. In judiciis victoria non sine detrimento, 441. Judicium unde vi, 76. Judicium a Juliano datum mulieri, cujus filius veneno sublati, 124. Judicia naturalia non egent documento, 89. Non judicandum ante tempus, 504. Judicia humana fugiens Paulus, vitam suam Dei judicio reservabat, 504.

Judicii diei et horæ ignoracionem præ se fert Christus ob nostram infirmitatem, 84, 85. Diem appellat accuratam eorum, quæ de Deo cogitantur, comprehensionem; horam vero unitatis et monadis contemplationem, 85. Diem et horam necire se dicit, quia non est secundum incarnationem extrema beatitudo et contemplatio per diem et horam designata, 85. Judicium Christi quam inexorabile, 504. Libri aperiantur omnia acervatim, et ab omnibus angelis et hominibus exaudiri possint, clare et aperte revelantes, 504. Non summatim res cernuntur, sed singula velut in tabella, 617. Animæ ad Christi tribunal raptæ status, 550. Judicii extremi descriptio, 159, 550. In judicio extremo mali dissecabuntur, id est, penitus separabuntur a Spiritu sancto, 54. In judicio extremo malorum ignominia, 159. Nullus erit mediator Dei et hominis, 125. Testes erunt oculi iustorum, 208.

Judicii terribilis nunquam intermittenda cogitatio, 261, 265. Judicium Christi ante oculos in omni actione et sermone habendum, 257. Dei athlete prope finem vitæ a sæculi principe examinatur, 550. Quibus insident maculæ peccati, hi detinentur, 550. Integri et invulnerati in requiem transferuntur, 550.

Jugum divine conjunctionis, 155.

Julianus Basilium invitat, ut ad se properet ac publico cursu utatur, 122. Insitam sibi a puero lenitatem attribuit, 125. Omnes qui sub sole degunt, sub suam potestatem redactos ait, 125. Sperat se Persarum et Indorum ac Sacerdotum regiones vastaturum, 125. Basilium accusat, quod se Romanorum imperio indignum dicitur, 125. Auri mille libras imperat, quæ nisi Cæsarea transeunt afferantur, vastaturum se urbem minatur, 125. Sancit veneficos nusquam esse, 125. Supra Deum verticem tollit, 124. Sacras litteras cum Basilio didicit, 124. A Juliano veritas prodita, 95. Basilus prædicit brevi futurum, ut is penitus exarescat, 96.

Julianus Basilii amicos, 98. Julianus vir pius ac sibi constans, qui manus usum aniserat, 451.

Julitta vidua, 200. Basilii consanguinea, 202. Tutor illius hæredum promiserat se amplius ad solvendum tempus concessurum, 201. Postea promissi memoram viduam urget, 201. Promiserat etiam se sorte persoluta usuras remissurum, 202. Ne hoc quidem promissum servat, 202.

Jurare nefas, 99. Quidquid his vocibus est et non amplius est, diabolo attribuitur, 154. Precatur Basilus ut sibi vita non pacificetur, nisi pacis studio Coloniam venerit, 218. Coram Domino se promittit nihil prætermisurum, quod in se situm sit, ut satisfaciat Satalensibus, 197. Juramenta fugiebat Gregorius magnus, 312. Juramentis horrendis quidem monachus astringebat ad Deum confugientes, 154. Vituperatur ut perjuri sponzor, 154. Sperat Basilus Deum non passurum Ecclesiam ab homine jusurandum contra Evangelia exigente labefactari, 275. Hi qui jurant sacramenta gentilia, anni octo penitentia, si inter tormenta cesserint, 529. Anni undecim, si sine magna vi cesserint, 529. Jusurandum rusticis imperator ob vectigalia, 178. Qui ita faciunt, mortem animabus inferunt et Deum ad iracundiam provocant sine causa, 178. Qui jurant se male alicui facturos, vituperandi ob jusurandum, nec illud exsequi debent, 294. Jurisjurandi species consideranda, et verba, et animus quo juraverunt, et sigillatim quæ verbis addita fuerunt, 274. Qui jurant ordinationem se non accepturos, non cogantur pejerare, 274. Antiocheni presbyteri juraverant coram infideli viro tertiti, se amplius sacerdotio non perfuncturos, 290, 291. Censet Basilus ut a publicis conventibus abstineant, privatum munia obeant, 291. Bianorem autem, qui Iconium translatus erat, in clerum suscipi posse existimat, 291. Jurisjurandi interpretatio (œconomia) causa, 274, 275. Etiansi jurasset Callisthenes se servos ad supplicium secundum leges traditurum, illius jusurandum violari negat Basilus, si eos summatis legibus ecclesiasticis, 167.

Justorum corporis vel umbra apud pios quovis honore digna, 107.

Juventus vernis floribus citius defluit, 422. Juventutem malorum turba comitatur, 587. Gravissima pœna ab insi-

piante juventute gubernari civitatem, 587. Seni tamen vilioso praeferendus juvenis mente canus, 587.

L

Laban aliquo opus est, qui nos liberet ab Esaü, 81.
Labor manuum huiusmodi condendus, 72. Ex officina in aliam officinam transire non oportet, 100. Non oportet ab uno labore ad alium transire, nisi necessario alicui subveniendum sit, 100. Laborandum silentio, quantum fieri potest, 99. Non oportet distrahi opere immoderato, 101. Non enim frugalitatis terminum transeundi, 101. Qui in aliqua re occupatur ad Christi gloriam, vim sibi ipsi facere debet ad opus recte faciendum, 100. Labor unicuique arti adjunctus, 96. Non ille quidem propter se expetendus, sed propter bona quae expectantur, 96. Labore parva diligentius conservantur, 478. Facile parabilia spernuntur, 478.
Laconica scydale, 75. Laconica litterae, 95. Laconica epistola nullus labor, 97. Laconicus Ceades, 169.
Lacryma erumpens dolorem lenit, 185. Lacrymae quomodo oriuntur, 545. Lacrymae in precibus, 154. Lacrymae immodicae et ejulatus vituperantur, 545. Ob lacrymas compressas multi in morbos gravissimos incidere, nonnulli mortui, 545. Lacrymatus est Christus Lazari causa, ut luctus nostros immodicos sanaret, 545.
Laestrigones, 237.
Lamech immerito occidisse putatur Cainum, 399. Duas cedes perpetravit Lamech, 399.
Lampena, 555.
Lampsacum proficiscentes episcopi Basilium Eusino accersunt, 559. Lampsaci formula fidei edita, 582.
Laodicea Syriae, 589.
Lapsus alios erigere non potest, 480.
Laqueum in eundem ne bellua quidem tertio incidat, 451.
Latinae linguae angustiae, 532.
Laus spectabilis tributus, 124.
Lectioni preces succedant, 75.
Leontius Niceae peraequatur, 289.
Leontius sophista disertissimus, 97. Hic Basilium sua mittit adversus Eunomium scripta, 97. Leontii litterae, etiamsi criminationes sint, gratæ Basilio, 98. Nemo conjunctior Basilio quam Leontius, 114.
Lex nullum dabat spirituale donum, 27. Baptismi in Mosen et mare tanta a nostro differentia, quanta somni a veritate, 27. Non exuebant veterem hominem, non inducant novum, 27. Nulla in mari peccatorum remissio et renovatio, 27. Auxilium per legem datum, a Spiritu sancto datum, 55. Legis observatio in adventu Christi abolita, ut lucerna inutilis adventu solis, 44. Legis justificationes transcendere debemus, ac neque jurare, neque mentiri, 99. In legibus Ecclesiae spem salutis positam habemus, 167. Legis vim habet mos, 249.
Libanius episcopus, 185.
Libanius diaconus, 414.
Libanius olim adolescentem Basilium mirabatur, ob virtutem et eruditionem, 455. Ubi audit eum in patriam reversum et praestantissimum vite genus ingressum esse, et ipsum et Cappadoces beatos prædicavit, 455. Libanius et Basilium olim sibi invicem cuncta erant, 462. Libanius a Basilio impetrare non potuit, ut se introduceret in profundum homericum furoris, 458. Ad Libanium mittit Basilium quoscunque potest Cappadoces, 452, 454. Libanius accipit Basilii epistolam, cum multi adessent honorati, in his Alypius, 454. Legit tacitus seque victum ait pulchritudine epistolam, 454. Legit coram omnibus Alypius, 454. Pronuntiant mentitum non esse Libanium, 455. Respondet Basilium se cum Mose et Elia nunc versari, 455. Si quid olim didicisset, id die oblitteratum, 455. Anysii filium et commendat, 455. Libanius plurimi facit litteras Basilii, et quos ad se mittit juvenes, 455. Queritur quod a solis Cappadocius injuria afficiatur, 455. Libanii laudibus respondet Basilium se esse piscatorum discipulum, 461. Libanius rogat Basilium ut sibi orationem suam mittat contra ebrietatem, 451. Libanius hominem morosum oratione describit, 460. Tota civitas ad audiendum confluit, 460. Rogat Basilium ut hanc sibi orationem mittat, 460. Libanius episcopos vellicat, 459. A Basilio ligna petit, ne sub dio hiet, 459. Basilium Libanium remordet, ac episcopos quæstum ex verbis non facere demonstrat, 459. Mittit tot ligna quot milites in Thermopylis pugnare, 459. Libellus repudi, 542. Libellus famosus ecclesiae valvis affixus, 427. Ob libellum famosum infligitur a legibus exilium, 427.
Liberi homines nihil intentatum relinquunt, ut civis statum integrum retineant, 258. Liberi sunt qui effugerunt paupertatem aut bellum, aut aliorum cura non indigent, 45.

Liberius beatissimus episcopus, 406.

Libero animi proposito si non ageret homo, evanescent spes Christianorum, 476. Nec fur nec homicida peccaret, si ne volens quidem manum continere posset, 476. Ubi necessitas et fatum, ibi nullus merito locus, 476. Licet nobis ipsis tranquillam vitam facere cum volumus, 451. Vide, 432.

Liberorum bonæ educationis merces a Domino, 449. Liberorum ipanis prætextus ut præceptum eleemosynæ eludatur, 493.

Librario præcepta recte scribendi tradit Basilium, 452. Libyæ dux, e Cappadocia ortus, ab Athanasio excommunicatur ob crudelem et flagitiosam vitam, 152.

Limyra, 531.

Lingua virginis pudica et virgo esse debet, 607. Lingua fluviorum in morem aures alluens, 107. In linguarum divisione utilitatem dictionum providit Spiritus sanctus, 63.

Litanæ, preces ad penitentiam institutæ, 511.

Litigantes malunt multis amissis pauca lucrari, 441. Litigantes duos commendat Basilium cuidam amico, 442. Ut vel prohibeat quominus ad iudicem introeat, vel injuriam patienti faveat, 442. Basilium virginem famosam libellis lassam vituperat, ut se non ulciscatur, 427. Lite inferentem non hortatur, 428.

Litteræ veluti quoddam supplicantis insigne, 425. Frustra de iisdem rebus sibi scribitur, 451. Litterarum paucitatem gaudet Basilium sibi instar maximæ injuriæ objici, 515. Per litteras colloquium his qui congregari non possunt, magnum solatium, 555. Dei donum est ut homines longe dissiti per litteras colloquantur, 287. Litteræ, modus colloquendi inter absentes, 267. Deus dedit duplicem cognoscendi modum per congressum et per litteras, 287. Ex litteris animi effigies perspicitur, 555. Litterarum bajulus qui epistolæ loco esse possit, 444. Equum est calamo et atramento ac vili charta amantes redamare, 451. Litteris inanims res magnas committere periculosum, 91. Litterarum sermo iners et inanims, 246. Litteræ ut ad virginem scriptæ, 156. Litteræ canonicæ, 545. Sanxere patres ut brevibus notis communionis signa a terminis usque ad terminos mundi circumferrentur, 501. Eusebium rogat Gregorius, ut sibi per litteras benediceret, 257. Litteræ episcoporum ad episcopos a clericis deferuntur, 141. In litteris communibus adjucebantur absentes, 161. Mos antiquus ut episcopi ad Ecclesias scriberent, quarum pastor obierat, 156. Sine litteris explorandi quorum de fide non constat, 551. Tum re perspecta scribendum, 551. Litteræ, quibus aliquis excommunicatur, ubique leguntur, 156. Etiamsi episcopus ad Judæos aut gentiles scribat, accensari non potest, 345.

Liturgia in domibus privatis, 547.

Locus sanctorum Spiritus sanctus, 52. Est etiam sanctus Spiritui sancto locus proprius, ejusque templum, 52.

Lollianus Pheli episcopus, 551.

Longinus presbyter depositus, 274.

Lotus Homeri, 267.

Lucernales preces, 62.

Lucius diaconus et monachus, 590.

Lugendum cum iugentibus, sed moderate, 545. Luctus insignia, 544. In luctu lumina in civitatibus non accenduntur, 169.

Lupi cum agno contentio, 277.

Luscina verno tempore tacere non possunt, 97.

Lycæones cum Basilio communicant, 507.

Lycia. ibi nonnulli recte sentiunt et communionem Basilii appetunt, 551.

M

Macarius S. Basilii discipulus, 96.

Macarius presbyter Myrensis, 551.

Macedoniae episcopi decernunt recipiendos qui fidem Nicenam recipiunt, 506. Cum Basilio communicant, 507.

Macedonius episcopus, 525.

Machabæorum mater laudatur, 79.

Macrina celeberrima mulier, 506. Custodiebat et infanti Basilio tradebat Gregorii verba, quæcunque ad ipsam pervenerant, 506. Basilium a teneris instituit, 558.

Mænades, 168.

Magistratus ut medici, ex alienis malis proprios percipiunt dolores, 555. Saltem qui vere magistratus sunt, 555.

Magistri alacriores, cum dociles discipuli, 452. De suis discipulis debent esse solliciti, 452.

Magnanimitas et clementia quomodo coniungenda, 75.

Magnanimitas in ulciscendo et servando, 204.

Magnenianus comes, 262. Magninianus, 449.

Magnus Basilii discipulus, 452.

Magorum ab Abrahamo genealogia, 595.

Magus per agros Cappadocia sparsus, 594. Colonia

Babylone adductæ, 394. Cum his nemo potest colloquium habere, 394. Alienis manibus mactant animalia, 595. Ignem Deum existimant, 595. Hujus generis auctor quidam Zarnas, 395.

Malum non est a Deo, 377. Non est substantia vivens, non primigenia natura, 476. Qui malo mederi potest ac sponte differt, homicida est, 531. Mali inceptor plus puniendus, 554. Malum qui perficit sub boni specie, duplici poena dignus est, 147. Non magis lædit qui ex se malus, quam qui a iorum ministrat inprobitati, 179. In mala divinitus immissa qui incidere, maxima miseratione digni sunt, 238. Malitia in nobis habitans, 81. Mala tempore corroborata indigent primum tempore ut sanentur, 245. Deinde forti ac firma agendi ratione, ut radicitus evellantur, 245.

Malus punica, 477.

Mandata omnia exsequenda, 466. Uno violato cætera solvuntur, 469. Frustra observantur, si non ut Deus vult observantur, 515. In illis observandis tres animi affectiones, servorum, mercenariorum, servorum, 512.

Manichæi, 269.

Manifesta faciunt ut credantur abscondita, 154.

Manna typus vivi panis, 26. Manna qualitas ex Philone, 283.

Marcellus Galata, 510. Ex mala consubstantiali notione, evertit hypostasim Christi, 215. Illius doctrina Judæismum corruptus, 407. Nec Filium in propria hypostasi esse nec Spiritum concedit, 407. Filium aut prolatum esse ac reversum ad eum, ex quo processerat, 407, 162. Id probant illius scripta, 162. Vituperati episcopi Romani, quod eum in communionem receperint, 165. Idcirco requiritur a Basilio et aliis ut eum damnent, 162, 163. In Marcelli causa queritur Basilium, quod Occidentales cum hominibus veritatem nuntiantibus litigaverint, 568. Ac hæresim confirmaverint, 568. In Marcelli dogmata propendebat Paulinus, ejusque discipulis recipiebant, 407. Marcellus ob impia dogmata exili ex Ecclesia, 410. Marcelli discipuli a confessoribus Egyptiis admissi ad communionem, 410. Vituperantur a pluribus, 410. Ab ipso etiam Petro Alexandrino, 411. A Marcellianis Basilium importune rogatur, 412. Nondum respondit, quia expectat aliorum episcoporum sententiam, 412. Sperat hunc populum a se ad Ecclesiam adductum iri, 412. Sic tamen ut non Ecclesia ad eos, sed illi ad Ecclesiam accessisse videantur, 412.

Marcellianus episcopus, 183.

Marconistæ, 269.

Mare ingens et grave per arenam constrinxit Deus, 500.

Mare Rubrum typus baptismi, 26.

Mariam ipsam tempore Passionis fluctuasse minus belle opinatur Basilium, 400.

Maris episcopus, 183.

Maritima loca tutiora a persecutione, 301.

Martinianus, 168.

Martyr veritatis, 256. Martyres honore afficiendi, 263. Martyrum cultu amor in communem Dominum ostenditur, 388. Amor in conservos refertur ad Dominum, 288. Martyrum honores omnibus studio esse debent, 388. Præcipue virtutis cultoribus, 388. Cum martyribus affinitatem habent qui accurate vivunt, 388. Martyrum reliquie, 142. Corpus beati Dionysii præsidium civitatis, 288. Martyris honor delatus Dionysio Mediolanensi, 289. Martyr missus Basilio apud barbaros ultra Istrum passus, 251. Martyrum dies festi magna frequentia celebrantur, 189, 263. Eorum cultui præmia reposita, 389. Ad martyrum dies festos vocat Basilium episcopos, 388, 424. U. martyrum memoriis communicant, 883, 424. Martyres esse immerito non videntur, qui persecutionem patiuntur a Christianis, 253, 375, 391. Sed tamen gravior hæc persecutio quam ab ethnicis, 391. Majorem etiam mercedem conciliat, 392. In martyrio si quis vel capite annuat, totam implevit pietatem, 3. Martyrum sanguis Ecclesias irrigans, veritatis athletas multo plures alevat, 254.

Massagete, 169.

Matrimonia sine consensu heri aut patris sunt fornicationes, 293, 296. Christi verba æque viris ac mulieribus conveniunt, sed aliter consuetudo se habet, 275. Virum dimittere adulterum uxori non licet, 275. Dimissus non est adulter, nec quæ cum eo vivit est adultera, 275, 263. Uxor quæ dimisit est adultera, si ad alium accedat, 274, 297. Vir dimittens est adulter, si ad aliam accedat, 274, 297. Dimissa ob reditum legitime uxoris, insciens fornicata est, 296. Non arcebitur a matrimonio, sed melius si sic permaneat, 296. Stupratam licet uxorem ducere: sed stupri poena subeunda, 295. Qui in matrimonio fornicationem committit, non est adulter, si cum soluta peccet, 292. Recipi debet ab uxore, ipsam vero pollutam ejicere, 293. Horum ratio non facilis, sed consuetudo invaluit, 293. Matrimonii per mortem dissolutio, pluribus est one-

ris depositio, 438. Matrimonium cum duabus sororibus non erat usitatum apud gentes, 250. Hinc illud tacet Moyses, 250. Matrimonium cum uxoris mortuæ sorore prohibuit ab initio Basilium, 249. Idem prohibebatur more Ecclesiæ Casariensis, 249. Viro nihil magis affine, quam sua ipsius uxor, imo quam sua ipsius caro, 251. Itaque uxoris soror affinis est viri, 251. Matrimonii cum duabus sororibus defensores obiciunt silentium Scripture, 249. Basilium respondet etiam id tacitum fuerit non idcirco licitum esse, 250. Negat id Scripturam tacuisse, 250. Cognationem naturalem his nuptiis confundi docet, 251. Matrimonio cum duabus sororibus diverso tempore anni septem poenitentia, 329. Qui fratris uxorem acceperit, non prius admittitur quam ab ea recesserit, 295. Mucatur quæ nubit, antequam de mariti morte certa sit, 295. De militum uxoris, 295. Vide Nuptiæ secundæ, Polygamia et Trigamia.

Maximus seipsum orbis terrarum civem fecerat, 91. Erat ex numero actuosorum ascetorum, 91.

Maximus Cappadociæ præses, 192. Vir longe optimus, 237. Talia passus, qualia noudum quisquam hominum, 237. Omnibus suis rebus spoliatus est, 237, 238, 239.

Maximus, quem Basilium mortis uxore afflictum consolatur, 437, 438.

Maximus scholasticus, 421. Is ex ampla familia et illustri ad evangelicam translatus vitam, 421. Ex radice aliena pretiosissimis pietatis fructibus abundabat, 422.

Media et indifferencia dicuntur, quæ non per se, sed pro utentium proposito bona sunt aut mala, 556, 561.

Medicus non eodem modo adeundus ac plebeus, 177. Medici imperiti vulnera reddunt graviora, 168. Medici morbidam evacuant materiam, antequam salutariadent medicamenta, 475. Medicis omnibus humanitas disciplina est, 276. In magnis doloribus stuporem conciliant, 115. Curandi initium a præcipuis partibus faciunt, 159. Medicina omnibus rebus studio dignis præferenda, 276.

Mel amarum nonnullis, 505.

Meletius admirandus in Ponto episcopus, 63.

Meletius (S.) Antiochenus, 185. Illius accurate agendi ratio, 246. Homo Dei, 516. Vir inculpatus fide ac nemini sanctitate comparandus, 160. Possidet in Armenia agrum qui dicitur Gelasa, 194. Præclarum profinde certamen sustinuit, 594. Idcirco charus Ecclesiæ Casariensi et Basilii communicator, 394. Sanctus Athanasius optabat ut sibi cum illo communio conciliaretur, 394. Consiliarium malorum culpa res dilata, 394, 181, 521. Illius litteras eo magis amat Basilium, quo longiores, 151. Cum videre si quando contingat, id in maximis bonis ducet, 151, 180. Cum Meletio Basilium omnimodo conjunctus, 160. Universo Ecclesiæ Antiochenæ corpori præerat: reliqua erant velut partium segmenta, 160. Athanasium rogat Basilium, ut Meletio adiungatur alii, velut luminibus magnis minor, 160. Id enim toti Orienti in votis esse, 160. Imo Occidentales ibidem placuisse, 160. Prior sancto Meletio scribere voluit S. Athanasius, 180. Cum ipso coniungi se optabat, 180. Sed dolebat quod olim dimissus a S. Meletio esset sine communionem et nunc promissa manerent irrita, 181. Sanctus Meletius cum Basilio conjunctus in pacificandis Ecclesiis et legatis Romam mittendis, 151, 161, 180, 211, 221. Probat conditiones, quas Basilium obtulit Theodoro, 194. Ad Basilium venire non potest, 243. Episcopo Neocesariensi Sabellianismum insinuanti, ut par est, respondet, 316. Auctor est Basilio, ut in Mesopotamiam eat, et cum episcopis unanimibus adeat imperatorem, 320. Cum S. Eusebio inter hæreticos Romæ numeratus, 415.

Meletius presbyter, 546. Basilii evangelicæ laboris consors, 546. Infirmitatem sibi ipse advicit, redigens carnem in servitutem, 508, 546.

Meletius quem Basilium filium appellat, 298. Veri amator et omnium rerum Basilii conscius, 298. Milites recens collectos ducit, 298.

Meletius et Melitius, quos Basilium Amphilochio commendat, 298.

Meletius archiater, 285.

Melitena, 265. Melitenense concilium, 406.

Memonius, 418.

Memoria, id est, ecclesia, 265. Memoria S. Eupseychii, 298.

Mendacium ex diabolo ortum, 512. Diaboli fetus, 539. Magnum peccatum, 419. Malum jaculum, quod sæpe per ipsam veritatem adigit cuspidem, 276. Mentiri nefas, 99. Mendacium extremus pravitatis terminus, 2. Mendacium abominabatur Gregorius magnus, 312. Mendacii probis aspersus, Basilium optat terram sibi dehiscere, 152. Mendacium in minimis rebus, ut horribile quiddam avversabat Eustathius Sebastenus, 194. Mendacium officiosum Christianis non congruens, 152.

Mens intelligibilia attingit, ut sensus sensibilia, 89. Sensus nemo docet ut operetur, ita nec mentem ut intelligibilia assequatur, 89. Quomodo sensus, si agerent, egent tantum curatione; ita et mens eget tantum fide et recta vita, 89. Mens nostra crassior effecta terrae illigata est et luto admiscetur, 86. Interim Deum ex rebus creatis cognoscit, donec paulatim aucta ad nudam divinitatem aliquando accedat. Mentis nostrae quam angustae cognitiones, 95. Mens praerationalis quiddam est, 335. In ea id quod est ad imaginem Creatoris, 335. Mentis operatio praerationalis quiddam est, 335. Mentis tres operationes, 336. Aliae per se pravae, aliae per se bonae, aliae non per se, sed pro utentium proposito bonae aut malae, 336. Mentis pedes praeparant fides et recta vita, 89. Mentis primum bonum est Deum cognoscere, 336. Mentis evagatio prorsus amovenda ut virtus acquiri possit, 475. Mens quieta et pacata esse debet, 71. Curis distracta veritatem conspiciere non potest, quemadmodum nec oculus circumactus clare intueri, 71. Mentis consilia quae vere in Deo commoventur, 109. Mens intrase manens parva intuetur, 356. Deceptoribus se tradens in visis versatur absurdus, 356, 357. Si Spiritui se tradat, diviniorem intelligit, 356, 357. Menti duae adsunt virtutes, 356. Prava una quae demonum est, 356. Diviniorem altera quae Deisimilitudinem deducit, 356.

Mensa. Ad mensam preces ante et post cibum faciendae, 75. Edendum summa cum modestia, 74. Ex ciborum natura et corporis structura, divinarum laudum materia duccenda, 74. Hora una capiendum cibo destinata, eademque per circuitum revertens, 75. In cibo necessarium praecipue sectandum, 74. Panis et aqua et legumina explebunt necessitatem, 74.

Mesopotamia monasteria habet, 510. Mesopotamiorum lingua vernacula, 63. Mesopotamius quidam et linguae huius peritus, et sententia incorruptus, cum Basilio collocutus, 63.

Mestia, 274.

Metropoli dum providetur, simul aliis ecclesiis providetur, 550.

Miles magnae pietatis, 200. In militari etiam vita perfectus Dei amor et charitas servari potest, 200. In militia inexpligabilis virginitalis custodia, si voluntas immota sit, 209.

Milo, 453.

Minae non suspicionem, sed hominis iam persuasi iracundiam declarant, 104.

Mindana, 275.

Minister, id est, subdiaconus, 148, 149, 327. A ministerio digamos exclusit canon, 275.

Minos, 458.

Miracula per Spiritum sanctum, 53, 41. In sanando Hypatio his qui dona habebant, nihil eorum quae solebant operari concessum, 111. Quare mittit eum Basilius ad Eusebium Samosatensem, 111. Non longe Samosatis fratres nonnulli haec dona habebant, 111. Sancti Gregorii Neocaesariensis miracula, 62. Si quis ascetam invitet in domum suam ut sanat aegrotos, is potius imitari debet fidem centurionis, 127. Precante asceta quocunque in loco, et aegroti credente se ejus precibus sanatum iri, evenit omnia ex sententia, 127.

Misericordia in quo posita, 579. Misericordias Domini in nos convertere debemus, clementia aliis exhibenda, 202. Meminisse debemus homines nos esse, et tempora expectare quibus ope divina indigebimus, 202.

Modad, 51.

Modestia in omnibus tenenda, 99.

Modestus praefectus humanitatem exhibet afflictæ Cappadociae, 172. Scribit ei Basilius de immunitate clericorum, 198. Scribere non audeat de ulla re privata, 201. Praefectus fiduciam dat scribendi, 203, 425. Hinc multos ei commendat Basilius, 205, 422, 425.

Modus omnis optimus, 90.

Molestiae praeteritae grata recordatio, 218, 353. Per molestias ipsas novit Deus implere consolationes, 448.

Monachi officia, 99, 100. Monachi nec pecuniis, nec corporeo labore prodesse possunt publicae rei, 425. Neque pecuniis neque corpora habent, 425. Rogat ergo Basilius ut tributis eximantur, 425. Pauperem amplexi vitam, 395. Manibus sibi necessaria comparantes diu abesse a suis aedibus non possunt, 395. Labore manuum vivunt, 174, 311. Et impertiunt egentibus, 174. Sole illucescente labor manuum non sine hymnis et canticis, 72. Monasterium propriis manibus extruere debent monachi, 390. Nefas quidquam sibi proprium retinere, 71, 479, 497. Omni materia saeculi exui debent, qui asceticam vitam amplectuntur, 474. Serpenterum imitari debent, senium exuentem, 474. Non oportet distrahi multo opere; non enim transeundi fragilitatis termini, 101. Copia ultra necessitatem perducenda, avaria est, 101. Nihil ultra id quod necessarium est,

aut ad magnificentiam exquirendum, 100. In monasterio omnia, tanquam ad Dominum pertinentia, diligenter tractari debent, 99. Nihil ex illis quae utenda traduntur, ut proprium quisquam habere aut reservare debet, 99. Viliora quaque adhibenda ad usum corporis, 100. Non oportet ex una officina ad aliam transire, 100. Monachorum humilis vestis, crassum vestimentum, zona, et ex rudi corio calceamenta, 338. Praescribit Basilius oculum tristem et deorsum vergentem, comam squalidam, 74. Vestem sordidam, tunicam unam et cingulo mediocriter astrictam, incessum nec vehementem nec segnem, 74. Panem et aquam et legumina apponi jubet, 72. Horam unam ad edendum, eamque per circuitum revertentem, 75.

Monarchiae dogma, 58, 59.

Monas et unitas simplicis essentiae et incomprehensibilis propria, 82. Monadis et unitatis contemplatio, 83.

Monastica vita instituta vere beatum, 101. Via ad Domini mansiones deducens, 101. Institutum angelis aequale, 475. Evangelicum vivendi genus, 261, 310. Monachorum semota ab urbibus vita, 150. Domi maneant, opus Dei in quiete perficientes, 349. Caveant sibi ab haereticis, 349, 81. Monasterium ingreditur hoc primum est entendum, ut mens pacata et quieta sit, 71. Pravae consuetudines primum dediscenda, 72. Asperitates et incommoda arctae vitae ante oculos illi ponenda, 101. Praeficiendus is magister quem ipse petierit, 102. Imbuendus elementis, ac deinde admittendus, 102. Quomodo probandi qui vitam asceticam amplecti volunt, 478. De servis et conjugatis ad hoc institutum accedentibus, 479. Statim ac dies incipit, hymnis et canticis Deus laudatur, 72. Praefectus lectionibus succedat, 73. Quod aliis est diluculum, id monachis media nox, 75. In monasterio nec clamor fieri debet, nec quisvis motus aut species aberrationem a Dei praesentia significans, 99. Fratri culibet non concedendum ut cum hospitibus colloquatur, 99. Observanda quae a sanctis Patribus statuta et scriptis mandata sunt, 102. Nihil negligendum, sed minima quaeque in Evangelio scripta sunt observanda, 261. Non oportet quemquam sui ipsius esse dominum, sed ut in servitium traditum fratribus, ita omnia facere et sentire, 99. Perutile est ut etiam omnes sibi ad imitandum proponant, 354. Praepositis approbantibus facienda omnia, 100. Ne laudabilia quidem sine praepositis licentia fieri debent, 354. Monasterii praepositis interdum a fratribus moneri debet, 482. Non arguenti peccata grave imminet iudicium, 482. Communis vita ad exemplum apostolici instituti, 433. Basilio non placet vita testibus carens, 433. Satiis est ut quisque et pro se et pro fratribus progressu mercedem accipiat, 433. Hanc sibi invicem conciliare debent continuis colloquiis et adhortationibus, 433. Virorum professiones antea tacitae, 292. Sed censet Basilius ut interrogentur, et clara sit professio, 292. Monasticam vitam multi audent incipere, pauci ut par est, absolvunt, 125. Sacrilegus qui se dicavit Deo et ad aliud transit vitam, 511. Monachi lapsi status deploratur, 131, 132, 134. Asceta vilis inquinatus pantherae pelli similis, 475. Monachus carne lapsus anni quindecim ut adulteris, 326. Monachus in Scripturis peritus, et aliis docendo et praedicando utilis, 131. Monachus quidam sanctorum ora excipit osculo, manus ejus multi foveant, ejus genua servi Dei venerantur amplectuntur, 134. Monachorum curam gerere officii sui esse ducit Basilius, 425. Ob monasteria virorum et mulierum incusatur Basilius, 310. Laudi ducit, quod ejusmodi homines habeat, quorum conversatio in oculis, 310. Monasteria in Aegypto, in Palestina et Mesopotamia, 310. Ibi perfecta monachorum vivendi ratio, 337. Monasteria vocantur fraternitates, 339.

Morborum animi, ut et corporum, tria genera, 482. Morbos tanquam certamen justis suscipiunt, 364. In morbis digne Deo nos gerere debemus, 319. Si morbos cum gratiarum actione suscipimus, Deus vel sedabit dolores vel in futura vita remunerabit, 319.

Mors verae vitae initium his qui secundum Deum vivunt, 197. Mors iustorum pretiosa, ortus hominum minime pretiosus, 556. Mors semper ante oculos habenda, 434. Mortis responsum qui in se habent, his non molestum est pro fide affligi, 64. Athanasium Ancyranum saepe reprehendit Basilius quod in carne propter suos manere non praeferebat, 109. E periculo mortis erepti debent eandem semper mentem habere, quam periculi tempore habuerant, 105. Exhibeant se Deo tanquam ex mortuis viventes, 105. Mortalis naturae cogitatio arceat omnem de rebus terrenis gloriandi materiam, 533, 534. Nec divitiarum nec gloriae nos sequuntur, 534. Imo saepe haec ante sepulchrum mutantur, 534. Flos feni res humanae, 534. Una nox, una febris scenam nudat, 535. Mortis verae auleus peccatum, 135. Est causa aliqua hominibus indeprehensa, cur alii citius abripiantur, alii diutius permaneant, 78. Lex Dei,

ut quisque suo tempore e vita discedat, 108, 437, 439. Omnes creaturae peribunt, quarum pars sumus, 79, 438. Non lugendi quos brevissequebimur, 79, 438. Resurrectionis dogma in primis consolari debet, 79, 438. Omnes in hac vita, tanquam in via, ad idem diversorium tendimus, 78. Praeceptum Dei est, ut Christiani non lugeant mortuorum causa ob spem resurrectionis, 77, 439. Amisissis propinquis non dolendum, quia tempus sejunctionis longum non erit, 78. Ob mortem propinquorum non lugendum, 309, 439, 536. Mortalem mori quid mirum? 79. Nil mirum si ex mortali genitus, mortalis pater factus est, 436. Mors immatura, non doloris accessio esse debet, sed eventus solatium, 79, 436. In morte filii Nectarii incursum mali demonis deplorat Basilium, 79. Qui filium amisit ei qui mutuo dederat restituit, 78. Mors boni mariti non moleste ferenda, sed gratiae agenda ob talem convicium, 438, 439. Mors pastoris non ferenda sine dolore, 107, 156. Sed damnum quidem sentiendum, at dolori non succumbendum, 107, 156. Mortuus pastor concinne velut a lugubri choro defendendus, 107. Mori lucrum pro Christo, 96. Mortui calidis non juvantur, 228. Mortuorum cadavera erant abominanda cum Iudaice homines interirent, 536. Secus apud Christianos, 536. Mortuis officia naturae jure debita, 441.

Mos vim legis habet, 249.

Moyses legationem deprecatur, 577. Consilium accipit a socero, 580. Moysis lenitas, 565. Ingenti animo in eos insurgens, qui in Deum peccaverant, lenis in calumniis sibi inflicti, 73. Non remisit manus ab aurora ad vespeream, 370. Ob unum verbum non ingressus in terram promissionis, 126, 307. In Spiritu Deum potuit evidenter videre, 52. Profanos extra cancellos sacros statuit, purioribus prima atria, Levitis ministerium, sacrificia sacerdotibus assignat, 53. Uni certo die, quatuordecim, ac certa hora concedit ingressum in Sancta sanctorum, 53. Sciebat enim trita et obvia contemni, seposita ac rara admirationem habere, 53. Moysis nomine lex significari solet, 27. Typus fuit Christi, non sancti Spiritus, 27.

Mulieres extraneae sive subinductae prohibentur, 149, 150. Mulieris pudicae et impudicae discrimen, 574. Magnum periculum in spectandis mulieribus indecorare se gerentibus, 571. Quaedam pingunt nigro colore supercilia, album in corpore colorem, rubrum in genis adsciscunt, 574. Vituperantur, quae genas et crines alieno flore inficiunt, 74. Quaedam in basilicis martyrum, velamentis a capite reiectis inhoneste saltaverant et cantaverant, 575. Muliercula impia episcopum facit artibus suis hominem pestilentem, quo utebatur ad arbitrium, 568.

Multitudo. Non multitudo est quae salvatur, sed electi Dei, 392. Etiam si unus salvetur, ut Lot, manere debet in recto iudicio, 392. Insidias Christo struxerunt principes sacerdotum et scribae et seniores, 392. Pauci ex populo ejus doctrinam susceperunt, 392.

Mundus interdum in Scriptura non globus e caelo et terra constans dicitur, sed caduca haec vita, 45. Interdum homines carnales mundus dicuntur, 45. Secessus a mundo in quo posuit, 71, 479. Mundi curis distractum, si non nubat, rabidae cupiditates, si nubat, alii tumultus perturbant, 71. Mundi bonis admista mala, quae longe exsuperant, 128. Mundi malorum et vitiorum descriptio, 128, 129. Nos non propter mundum, sed mundus propter nos, 130. In mundi creatione aves et pisces eandem sortiti sunt generationem, 273. Mundi figura transmutabitur et creatura omnis dissolvetur, 251. Caelum dissolvetur, sol, stellae, terra ipsa amplius non erunt, 79. Mundi constitutioni nunquid temporis supersit, dubitat Basilium, 255. Naturali contemplationi etiam de sancta Trinitate doctrina admiscetur, 89. Ex rebus creatis convenienter Creator consideratur, 91.

Murmurandum non est, nec in rerum necessarium inopia, nec in operum labore, 99.

Musonius episcopus Neocaesariensis laudatur, 106, 107, 108. Is veterum Ecclesiae institutorum defensor erat, 106. Ecclesiam suam ad veteris Ecclesiae normam regebat, 106. In conciliis primo loco omnium concessu non secundum aetatem sedebat, 107. Ecclesiam suam ab haeresis tempestate intactam servavit, 107. Cum Basilio ob antipathas quasdam opiniones concurrere noluit ad pacificandas Ecclesias, 108. Semper tamen cum eo idem sensit, 108.

Myrae, 531.

Mysterium non est quod ad vulgares aures effertur, 53. Hinc quaedam dogmata arcano tradita, 53. Aliud est dogma, aliud praedicatio, 53. Quae intueri nefas non initiatis, ea scripto vulgari non decebat, 53. Mysteriorum patefactio Ionum Spiritus sancti, 53.

N

Narses episcopus, 183.

Nathan sic objurgavit Davidem, ut succensere non posset arguenti, 74.

Naturae consideratio reprimat animi tumorem, 421. Natura eorum diversa, quorum definitio diversa, 281. Naturae identitas colligitur ex identitate operationis, 281. Natura eorum diversa quorum diversae operationes, 280, 281.

Naufragia circa fidem crebra, 233.

Navalis praefili descriptio, 64.

Navigantes non libenter merces ejiciunt, sed ut naufragium effugiant, 242. Navigantibus grata fax in mari splendens, praesertim si mare intumuerit, 193.

Nectarium Basilio cognitum a puero ex optimis dotibus, 428. Vir plus ac dives unicum filium in ipso aetatis flore amittit, 77. Illius mors plaga exstilit Cappadociae et Ciliciae, 79. Nectarii uxor Christiana et in omnes benigna ac mansueta, 78.

Neeman non apud Dominum magnus, sed apud Dominum suum, 276.

Negatores Christi anni octo poenitentiae, si inter tormenta cesserint, 329. Anni decem, si sine magna vi cesserint, 329. Si extra persecutionem; communio in exitu tantum, 328.

Neocaesarea vicina Caesareae, 108. Duae Ecclesiae olim fraternis amnis conjunctae, 507. A Gregorio basis hujus Ecclesiae fundata, 107. Post Gregorium summi viri semper praefuerunt, 108, 505. Neocaesarienses Gregorii magni memoriam semper recentem retinent, 63. Nullum institutum, aut dictum aut ritum mysticum ejus traditioni adiderunt successores, 63. Hinc multa apud eos imperfecta, 63. Apud eos non erant monachorum et virginum coetus, 510. Nec vigiliae et communes psalmodiae, 511. Accusantur tamen quod nihil ex Gregorii institutis conservent, 511. Is enim non operiebatur in precibus, 512. Juramenta fugebat, 512. Mendacium et calumniam abominabatur, 512. Neocaesarea principalem plurimi faciunt Basilium, 156, 157.

Neocaesarea visa est habere successorem Musonii et conquiscent, 110. Cum Neocaesariensibus Basilio multae necessitudines, 503. Charitatis praecipuum, fidem magistri Gregorius ejusque successores, corporeae conjunctiones, 505. Neocaesarienses tamen videntur ei esse irati, 505. Aurea utrasque calumniantibus aperiant, 504. Vita Basilii et fides calumnias petuntur, 504. De Basilio non honorifice loquuntur, 512. Pro Basilio amici nonnulli praelia sustinent, 512, 513. Episcopus Basilii consanguineus, 515. Unus praecipue Basilio calumnias struit, 504, 505. Ait scripta Basilii hujus mundi sapientia niti, 506. Neocaesariensis Ecclesia navigium gubernatore destitutum, 514. Tempestatem excitant qui ad clavum sedent, 514. Valde indoctus is qui Basilio calumnias struebat, 505, 510. Neocaesariense presbyterium non respondet litteris Basilii, 509. Consentunt omnes in ejus odio, 509. Urbis episcopus fanda et nefanda in Basilium concionatur, 509. Illius congressum fugit, et doctrinam ut perniciosam calumniatur, 509. Somnia etiam comminiscitur, 509. Odii causa praetextitur, Psalmorum consuetudo apud Caesareae, 509. Monachorum et virginum coetus, 509. Dicunt haec tempore Gregorii non fuisse, 511. Neque etiam litaniae illius erant tempore, 511. Postulat Basilium ut scripta sua examinentur, 505. Consentit ut ea examinent per se ipsi Neocaesarienses, 506. Neocaesarea perturbata, cum prope accessisset Basilium, 513, 514. Rumor illuc venire Basilium, 513, 514. Plurimi fugiunt, 513, 514. Arioli terrorem spargunt mercede conducti, 513, 514. Basilium fabulam faciunt in conviviis publicis, 514. Basilii doctrinam cum pharmacis exitiosis comparant, 517. Venenum contra illum circumferunt, 518. Ferina et rationis experti populi socordia, 520. Episcopi inveterata mali consuetudo, 520. Is auctor omnium injuriarum, quae Basilio factae sunt, 513, 514. Odii causa invidia, 514. Fugebat congressum Basilii, ne ab eo argueretur haeresis, 514. Renovabat enim haeresim Sabelianam, 514, 510. Dixerat nomen Unigeniti traditum non esse, sed nomen adversarii, 513. Scriptum quoddam miserat Meletio et Anthimo, 516. Aiebat Gregorium dixisse Patrem et Filium cogitatione duo esse, hypostasi unum, 512, 516.

Neocaesariensis civitas multis malis praecipua, 107. Gregorio longissimam tranquillitatem Deus concessit, 107. Soli vel cum paucis tranquilli in tempestate ab Arianis excitata, 107. Basilio per legatos et coram supplicat ut juventutem erudiat, 514.

Neophytos ordinari ob penuriam probat Basilium, 525.

Nicaea, 289. Ibi magnum pietatis promulgatum praeconium, 143. Nicaena fides refertur, 215, 216, 233. Nicaena fides insuperabilis, 174. Ab initio viget in Ecclesia Caesariensi, 235. In ore est Antiochenis, 235. Trecenti decem et octo Patres, 144. Nicaenam fidem quidam male interpretantur, 215. Marcellus consubstantialia male exponit,

215. Sabellii sectatores inde ansam arripiunt, ut hypostasim et essentiam confundant, 215. Nicænos Patres negat Basilius hypostasim pro essentia sumpsisse, 215. Non sine afflatu sancti Spiritus locuti sunt, 207. Consubstantialia nonnulli rejiciunt, 143. Partim excusandi, partim culpandi, 143. Postulat Basilius ut Nicæna fides recipiatur, nec ulla vox in ea rejiciatur, 207. In Nicæna fide Spiritus pari honore numeratur et adoratur cum Patre et Filio, 182. Strictim de Spiritu locuti, nondum hac mota questione, 216, 233, 248, 393. Nicæna fides proponenda redeuntibus ad orthodoxos aut suspectis, 214, 215. Sed aliquid addendum de Spiritu sancto, quia nondum hæc movebatur questio, 216, 233, 248, 295. Nicænam fidem Basilius omnibus aliis præfert, 248. Illam non soli confessores tenebant, sed multi alii in Oriente et totus Occidens, 411. De Nicæna fide detrahit Eustathius, 348. Homoousiastas vocat eos qui illum sequuntur, 348. Nicænorum Patrum hæredem se esse Basilius gloriatur, 143. Nicæna synodus sancivit mulieres extraneas non esse, 149.

Nice in Thracia. Ibi formula fidei edita, 582.

Nicias, 198

Nicopolis, 217. Metropolis sanæ doctrinæ, 353. Pietatis alitrix, 353. Nicopolitani filii confessorum et martyrum, 369. Nicopolitanus episcopus, mortuo Theodoto, eligitur Euphrasius Colonienensis, 349 et seqq. Hunc Nicopo se dederat Colonie, 351. Hujus consilii auctor Pœmenius, qui rem statim ad exitum perducit, 352. Non dedit tempus adversariis sibi providendi, 352. Nicopolim Eustathius venit cum agmine Ariariorum, ut del illis episcopum, 366, 387. Fronto episcopatum accipit ab Ariane, 366, 368. Demonstrat se hactenus hypocritam fuisse, 366, 368. Unus aut alter cum eo abeunt, ac corpus integrum manet, 367. Catholici extra muros precantur, 367. Cæteri in vacuis aedibus recubant, 367. Vicarius vim adhibet, 366. Nondum tamen exilia et plagæ et carceres et bonorum publicatio, 370. Fronto conatur eos decipere rectam fidem præ se ferendo, 370. Nonnulli fluctuant, 370. Sed denuntiat Basilius nunquam se facturum, ut aut Frontonem aut quos ille ordinaverit recipiat, 370. Presbyteri animum despondent ob continuas calamitates, 385. Basilius magnam Dei manum considerat, ac spe pacis allevatur, 385. Persecutio ingravescit, 385. Ne sanguini quidem parvitur, 384. Asclepium quidam ex plagis mortuus, eo quod cum Doec communicare nollet, 384.

Ninivitarum penitentia, 521.

Nobilitas ex sola virtute, 475. Nec equi nec canis laus est ex velocibus esse prognatum, 475. Alieno ornatu decorandus non est, qui propria virtute illustris est, 476.

Nomina alia generalia, ut *homo*, 115. Alia magis peculiarit, ut Paulus et Timotheus, 116. Nomina alia communia, alia magis propria, 55. Nomina corporalia sepe ad intelligentias spirituales transfert Scriptura, 52. Nomina, quotquot de Deo dicuntur, essentiam non significant, sed operationem aut dignitatem, 281. Nominum, quæ circa divinam naturam intelliguntur, nulla secundum melius ac deterius differentia, 278. Ipsum Dei nomen nihil amplius significat quam recti et boni appellatio, 279.

Notario Basilius præcepta tradit, 451.

Noverca infantum non faciendi est amita, 231. Novercæ æmulatio implacabilis, 231. Inimici mortui reconciliantur, novercæ post mortem odisse incipiunt, 231.

Novitates verborum nonnulli effutunt, 372. Unde Ecclesiæ quassatae, velut vasa luxata, influentem hæreticam corruptelam recipiunt, 372.

Nox. Noctes illuminatæ, 136. Nocturni cantus hymnorum in ecclesiis Orientalibus, 374. Nocturna quies maxime apta ad orandum, 73.

Noxas conscribere, 104.

Nubibus similes plerique homines, 474.

Numerarius, 235. Numerarii duo, 235. Numerarius quidam Ptochotrophium Amasæe ex suis opibus sustentat, 235.

Numerus est signum, quo declaratur multitudo suppositorum, 57. Quidquid unum numero dicitur, simplex non est, 81. Numerus pertinet ad quantitatem, 82. Perit accedente unitate, 86. Nihil addit aut detrahit rebus numeratis, 37. Numerus septenarius, 396.

Nuntiis malorum utile est affligi eos qui Dominum placare possunt, 389.

Nuptiæ secundæ remedium fornicationis, non occasio lascivie, 251. Apud nonnulla animalia in probo sunt, 574. In secundis nuptiis obliquo priorum filiorum, 586.

Nyssa Indica, 70.

O

Objurgatio cum omni commiseratione facienda, 100, 480. Asperitas fugienda, 74. Si quis se prior per humilita-

PATROL. GR. XXXII

tem abiciat, in increpando molestus non erit, 74. Utilis increpandi ratio in Davidem adhibita, 74. Objurgatio quomodo recipienda ab iis qui curantur, 100, 481.

Oblectamenta præsentis vitæ materiam æterni igni præparant, 101.

Obtrectatio est de absente detrudere, illius traducendi studio, etiamsi verum dicatur, 99.

Occidens totus, prope modum ab Illyrico usque ad fines orbis nostri, 65. In Occidente summa concordia, 181. Occidentales fide illasi permanent, ac depositum servant inviolabile, 372. In occidente, uno aut altero perverse deprehensis sentire, magnum existit studium episcoporum, 159. Occidentis diu auxilium expectarunt Orientales, 184, 371. Arcano Dei judicio ascribitur, quod non imminerent, 184, 371. Necesse est, ut Orientis fidem renovet Occidens, et honorum, quæ ab Oriente accipit, remunerationem persolvat, 185. Vide 159. Vide Romanus episcopus. Occidentalium fidei tomum servat Basilius, eorumque fidem sequitur, 411. Occidentales in suis litteris, essentiam nomen Græca lingua tradiderunt, 332. In Occidente toto glorificatur Deus cum sancto Spiritu, 63.

Oculus indesinenter circumactus clare intueri non potest, 71. Oculis non innuendum cum dolo, 99. Oculis tristis ac deorsum vergens menti humili convenit, 74. Oculis recreant cærulei et virides colores, 115. Oculo inflammato dolorem affert vel tenerimum lenimentum, 78.

Oeconomie causa si quid faciant episcopi afflatu Spiritus sancti, id suscipere debet clerus et populus, 350, 351. Ignoscere debent episcopis, 351. Operam dare debent, ut periciatur, quod ab episcopis constitutum est, 350. Oeconomie ab episcopis sunt, a plebe confirmantur, 353. Quod ab uno aut altero homine pio factum est, id nobis persuadet rem consilio Spiritus fieri, 352. Ubi nihil humani propositum, liquet a Domino corda dirigi, 352. Ubi autem spirituales viri auctores consiliorum, eosque plebs sequitur, non dubitandum, quin communicatione Domini consilium captum sit, 352. Dei ordinationi resistunt, qui res constitutas in Ecclesiis a Dei electis non admittunt, 350. Oeconomiam erga Euphronium factam valde probat Basilius, 350 et seq. Is Nicopolim translatus tempore difficilimo, 350 et seq. Vide Pax.

Oeconomus Ecclesie, 425. Oeconomus Ecclesie Cæsariensis, 365. In domo Basili manebant, 365.

Offendiculum fratri non ponendum ad scandalum, 149. Officiales, 289.

Olei unctionem quis sanctorum scripto tradidit, 55.

Olympius, 92, 93. A Basilio exceptus hospitio non magnis sumptibus, 76. Basilio mittit munera, 76. Remedia aggreditur, 76. Basilium Eustathii et Neocesariensium calumniis afflictum solatur, 225, 318.

Opera bona fiduciam præstant in die iudicii, 454. Operum merces a Domino, 455, 446. Operum expertis confessio commendare Deo non potest, 455. Frustra viduarum et orphanorum curam suscipit, qui Deum afficit injuria, 125.

Operatio. Ex operationis identitate colligitur naturæ identitas, 280, 281.

Optimus episcopus, 395. De Ecclesiis sollicitus, et Scripturæ studiosus, 395.

Ordinationes Simoniacæ, horribile peccatum, 147, 148. Quidam hoc scelus pietatis nomine innumbrabant, 147. Putabant se non peccare, quia non ante sed post ordinationem accipiebant, 147. Accipere est, quandoque accipere, 147. Depositionem illis minatur Basilius, 147. Antequam ministri sive subdiaconi reciperentur, in omnem eorum vitam sedulo inquirebatur, 148. Chorepiscoporum electio, 428. Item presbyterorum et diaconorum in pagis, 148. Præferendus senex magnis ornatus virtutibus juniori ad exteriora negotia idoneo, 174. Reprehendi non debet qui ordinatus est invitus, sed qui ordinavit, 345. Episcopus e gremio cleri sumendus, 325. Ordinandum esse Neophytum censet Basilius ob penuriam, 325. Ad sacerdotium admitti potest, qui usuras accipit, 275. Modo lucrum injustum in pauperes insumat, et ab avaritiæ morbo emendetur, 275. Laudat Innocentium Basilius, quod, ut Moses, videre velit successorem suum, 174. Basilius querit an vita hominis contra canones ordinati laudabilis sit, ita ut res sanari possit, 215. Ordinationes peregrinæ an detrectandæ non sint, querit ex Eusebio, 250. Eustathius diaconos et presbyteros ordinat in alienis Ecclesiis, 347. Negabat hæreticos episcopos esse, 580, 586. Ordinatum ab hæreticis ad fidei eversionem episcopum non agnoscit Basilius, 570. Declarat se non recepturum pace redditum eos quos ille ordinaverit, 570. Qui hominum studiis ordinati, omnia ad voluptatem indulgent, 184. Servi sunt eorum, a quibus episcopatum acceperunt, 185. Episcopatus præmium impietatis sub Valente, 184. Qui jurant, ordinationem se non accepturos non cogantur pæterare, 274. Quidam canon permittit ut ordinentur, 274.

Ordo civitatis, id est, curia, 171.
 Oriens quidquid ab Illyrico ad Ægyptum usque protenditur, 165. Orientis parœcia, 139. In Oriente fides primum illuxit, 185. In Oriente hac voce, cum sancto Spiritu, velut tessera suos ab alienis discernunt, 63. Nonnulli vocum novitates effutiant, 372. Orientales fortasse primi ab hæresi vexantur, quia apud eos abundavit peccatum, 374. Verisimilius est hostem machinari, ut ibi incipiat defectio, ubi incipit Evangelium, 374. Præter hæreticorum bellum domesticæ seditiones, 186. Velut Judæi sub Vespasiano, 186. Orientales in ærumnis consolatur pax et concordia Occidentis, 181, 183. Ad Orientem Christiani versi precantur, 84. Unde istud, 86.
 Origenes gloriam defert Deo cum sancto Spiritu, 61. Illius non omnino sanæ in omnibus de Spiritu opiniones, 61. Plas voces sæpe de Spiritu emisit, consuetudinis robur reveritus, 61.
 Origenes Basilii amicus, 95. Is veritatem scriptis defendit sub Juliano, 95. Hujus filios libenter vidit Basilius, 96.
 Ornatum in vestibus aut calceis querere vana ostentatio est, 100.
 Orphanene, 422.
 Orphanorum res Dominus suas facit, 202.
 Os justa libertate et gratiæ verbis scatens, 109.
 Ossifraga, 586.
 Otium Dei timore destitutum magister pravitatis, 550.
 Otiosus comedere non debet, qui laborare potest, 100.
 Otiosus presbyter, id est, depositus, 150.
 Otreius Melitenensis episcopus, 263. Tam dolet quam Basilius de exilio S. Eusebii, 265.
 Oves Christi quinam appellantur in Scripturis, 14.

P

Pagi præpositus, 76.
 Palæstina (In) monasteria, 310.
 Palladia, 228. Hanc Rosilius matrem appellat non solum ob propinquitatem, sed etiam ob morum probitatem, 228.
 Palladius monachus, 595. Cum Innocentio in monte Elæone degebat, 595. Hogaverunt Basilium, ut de Domini incarnatione aliquid adderet fidei Nicenæ, 595. Vid. 593.
 Palladius, 451. Is recens baptizatus cum fuisset, hortatur eum Basilium, ut fidelis sit hujus thesauri custos, 451.
 Palmatus ministrans Maximo ad persecutiones, 192.
 Pancratii certamen, 455.
 Panthera hominis imaginem dilacerat, 570. Pantheræ pelli similis ascetæ vitis inquinatus, 475.
 Papa, 212.
 Paphlagonia, 587.
 Parasyngoga conventus ab immergeris habitus, 268, 269.
 Parezorius presbyter, 149. Annos natus septuaginta habitabat cum muliere extranea, 149. Minatur ei depositionem Basilium, ac ipsam etiam excommunicationem, si depositus sacerdotium sibi arroget, 150.
 Parentes debent liberos diligere non solum naturali amore, sed etiam dilectionem voluntate intendere, 105.
 Parentes qui filios exponunt, aut patrimonium inique distribuunt, comparantur cum aquila, 586. Parentes fovere docet Theonia, 586. Parentibus obnoxii filii quantum ad corpus ex lege naturæ et civili, 421. Anima, ut ex diviniorebus accepta, Deo magis obstricta est, 421.
 Parnassi Ecclesiæ episcopo mortuo consolatur Basilium, 156. Hypsino pulso Edidicius hæreticus Parnassi ordinatur, 565, 567.
 Parœcia Occidentis, 374. Parœcia Orientis, 139. Parœcia Theodori Nicopolitani, 195. In unaquaque parœcia signiferi ecclesiæ ejeti, 165. Parœciæ Neocæsariensis et Cæsariensis, 507. Parœcia Cappadociæ, 577. Parœcia Cappadociæ et vicinarum regionum, 584. Parœciæ suæ pagos visitat Basilium, 508. Parœciæ et urbis clerus, 570.
 Pars. Ut pars sua cum veris adoratoribus inveniat orat Basilium, 145. Dianius moriens orabat, ut ne separaretur a sorte sanctorum trecentorum decem et octo Patrum, 144.
 Parvum parvo adiungere est perutile, 478.
 Pasinicus medicus, 449.
 Pastor. Erga pastorem amor, si ratione contineatur, laudandus. secus, si limites transiit, 549, 550.
 Patære, 531.
 Patientia sine humilitate haberi non potest, 575. Patientiæ magna merces, 77, 79, 459. Per patientiam in adversis partem martyrum consequimur, 79. Nemo non percussus, nec pulvere aspersus coronatur, 369. Patientiæ coronas nemo sanctorum in deliciis aut adulationibus consecutus est, 231. Moleste ferentes quæ accidunt, neque id quod factum est, reparamus, ac nosmetipsos perdimus, 79. Patientiæ exempla in ipsis ethnicis, 549.
 Patres Ecclesiæ sunt columnæ, 63. Patrum doctrina variatur, 235.

Patriarchæ nomen et habitus, 258, 259. Patriarcharum benedictiones per Spiritum sanctum, 53.
 Patritius vir subdolis, 419.
 Patronus Ærarii, 112.
 Patrophilus Ægeensis episcopus, 576. Eustathio amicus, 579. Item Basilio, 577. Stuporem significat, quod cum Eustathio dissideret, 577. Patrophilum Eustathius inviserat, 582. Unde meluit Basilium ne ex hoc congressu imutatus sit, 582. Rogat ut ad se scribat per Congressum an in sua maneat communione, 582. Sero respondet, 583. Rursus hortatur ad pacem cum Eustathio, 585. Non communicabat cum illis quos Eustathius in suam Ecclesiam accessiverat, 585. Sed tamen cum Eustathio videtur communicasse, 585.
 Paulinus accipit litteras Roma, quæ eum episcopum agnoscunt, 521, 524. Has circumferunt illius amici, 524. Jactant etiam Athanasii litteras, 521. Terentium in partes suas trahere conantur, 521, 524. Paulini ordinatio persingitur, 407. In Marcelli dogmata propendit, ejusque discipulos recipit sine discrimine, 407. Paulinum ejusque amicos Basilium ut fratres agnoscit, 521, 595. Nonnulla audiverat de Paulino, sed credere noluit quia non aderat accusatus, 191.
 Paulus vas electionis, 85.
 Paulus episcopus, 185.
 Paulus vetus ille et novus hic, 137.
 Paulus presbyter, 414.
 Paulus presbyter et monachus, 590.
 Pauper verus ab eo, qui ex avaritia mendicat, secerendus, 241. Non omni errabundo dandum, 241. Non omnis paupertas laudabilis, 497. Pauperem esse non probrosum est, sed paupertatem generose non ferre, 565. Patris paupertas nemini datur crimini, 496. Paupertas cum veritate pretiosior omni possessione, 495. Pauperes vocantur intelligentiæ inopes, 556. Pauperes opprimuntur, ut eorum ostendatur patientia, 129. Pauperis calamitas unum ex filiis vendere meditantis, 501. Paupertas immunitatem necessariam tribuit, 442. Paupertatis amor in nonnullis philosophis, 76. Paupertas philosophiæ nutrix, 76. Amica et contubernalis Basilii, 76. In omnibus amplectenda ei qui ad Deum accedit, 101. Ascetæ aurum maxime fugiendum, 128. Si qui afferat pecuniam distribuendam pauperibus, suadere asceta debet ut ipse distribuatur, 128. Ne illum coinquinet accepta pecunia, 128. Nihil a quoquam accipere debet ultra quotidianum vitæ ascetice usum, 128. Nihil ex his quæ utenda traduntur ut proprium quisquam habere aut reservare debet, 99. Omnia ut ad Dominum pertinentia, diligenter tractanda, 99. Paupertatis hunc modum præscribit Basilium ut quisque tunica contentus sit, 240.
 Pax ecclesie donum, 165. Pax idem ac communio, 585.
 Pax extremum munus a Christo relictum, 500. Conjunctio membrorum corporis Christi maximum bonorum, 245. Maxime expellendum, 61, 206. Ob pacem compositam Filii Dei dignitas comparatur, 532. Crimina etiam falsa in nobis recipere debemus, ut pacem Dei Ecclesiæ conciliemus, 552. Pacis nomine nihil jucundius auditu, 245. Pax vera requirenda, quam Dominus reliquit, 209. Sub pacis specie damnum inferit hostile, cum perniciosis hominibus consensio, 585. Paci omnia posthabenda, 165. Qui idem sentiunt, omni ratione ad conjunctionem compellendi, 165. Cavendum enim ne populus orthodoxus multas in partes scindatur, una cum præpositis abscedens, 165. Decreta de recipiendis iis qui redeunt ab hæresi, 506. Perutile est Ecclesiæ membra prius divulsa congiungi, 206. Fiet autem conjunctio, si velimus, quibus in rebus animas non lædimus, ad infirmiores nos accommodare, 206. A fratribus conjungi volentibus nihil amplius requirendum, nisi ut fidem Nicenam recipiant, ac fateantur Spiritum creaturam dici non debere, et eorum qui dicunt fugiendum communionem, 206, 297. In pacificandis dissensionibus alii comescendi, in alios temperamento utendum, 159, 160. A præcipuis partibus curandi initium fieri debet, 159. Basilium satis habet si qui accusantur hæresis, ne gent se hæc dicere aut docere, 516. Non spectat præterita, opat tantum ut sanentur præsentia, 516. Si pacem somnia perturbant, etiam si consentiant cum Evangelii; contenti simus Evangelii, 517.
 Peccatum veræ mortis aculeus, 155. Peccata sanabilia et insanabilia, 509, 510. Involuntaria et voluntaria, 506. Peccata ignorantie non liberantur a pena, 508. De peccatis quæ judicium præcedunt aut sequuntur, 518 et seq. Discrimen inter corporeas actiones et peccata quæ cogitatione peraguntur, 510, 511. Peccatum abigit angelum custodem, 505. Impudentiores faciunt eos qui commiserunt, 505. Nemo potest cum Deo congiungi, vetita patraado, 504. Peccare nobis ob absentiam Dei timoris contrahit, 262. Aut nihil aut levissima peccabit, qui semper de ju-

dicio Dei cogitat, 262. Peccata praeiterita multi tradunt oblivioni, 509. Interdum cogitatione renovantur, 510. Peccata animas sequuntur, ut corpus umbra, 511. In peccatis quidam usque ad senium perseverant, 505. Peccatores nequaquam silentio tolerandi, 100. Peccantem qui redarguit, cum omni commiseratione redarguere debet, 100. Peccatorum implacabiles et amari examinatores, 67. Peccata aliena multi explorant et sua non vident, 520. Ob peccata proximi lugendum, 545. Peccatoris mores inculpati sunt superveniente immutatione, 126. Peccatoribus poenitentiam agentibus lentitas impendenda, recedendum a perversicibus, 522. Ob peccata persecutiones, 181, 272, 585, 584. Peccatis paribus pares poenae imponi non debent, 596. Iis non remissurum se Deus minatur, qui relabuntur, 520. Ut desperatus habetur, qui jugiter promittit emendationem et jugiter peccat, 520. Peccatum non condonabile blasphemiae in Spiritum sanctum, 59, 218, 269. Peccata remittuntur in gratia Spiritus, 40. Ob peccatum unius saepe multi alii puniuntur, 506, 508, 510. Peccatum vel unicum satis est ad condemnationem, 506, 507. Unius mandati transgressio satis est ad poenam luendam, 507, 509, 515. Achar ob unum peccatum punitus, 506. Gravius condemnantur qui post factum in virtute progressum relabuntur, 469. Spectaculum miserabile, lapsus post continentiam viginti aut triginta annorum, 579. Peccatum ad mortem, 295. Vetus homo in nobis est necessario, ideo in Adam omnes morimur, et regnavit mors usque ad Christi adventum, 26. Omnes in Adam mortui sumus, 402. Omnes serpentes fraude alienati, 402. Translati sumus de potestate tenebrarum per Christum, 15. Quamvis quisque purior fuerit, tanto minus dicit se purum habere oculum, 504. Peccatis se innumeris obnoxium fatetur Basilus, cum homo sit et in carne vivat, 500, 504.

Pecunie sacrae, 545. Earum custodes, 545.

Pelagius episcopus, 183. Illius videndi valde cupidus Basilus, 589.

Pentecostes tempus admonitio est resurrectionis, 56. Praeres stando sunt per hoc tempus, 56.

Pentheus, 168.

Peppuzen, 268, 269. Manifeste haeretici, 269. Montano et Priscillae appellationem Paracleti attribuunt, 269.

Peraquator, 191, 289. Hoc munere fungebatur Heliadius principalis, 425.

Peregrina vox plus solet afferre solatii, quam consueta oratio, 372.

Perfectio. Ad perfectionem plurimum valet omnia vendere et pauperibus dare, 557. Perfectorum est se non efferre, 504. Perfecta malitia cum quis peccat voluntate et facto, 511.

Pergamius, 150.

Pericles, 549.

Pericula. Ex periculis erepti quid agere debemus, 105.

Perjuri sponsores, qui animas ad jurandum impellunt, 151. Perjurio anni decem poenitentiae, 327. Perjurio, si vis filata, anni sex poenitentiae, 350. Secus, anni undecim, 350.

Perrhe, 210.

Persecutiones arcano Dei judicio diu saeviunt, 181. Deus ob peccata afflictionem plene admittit, 181, 272. Sed opem ostendit ob suum in Ecclesiam amorem, 383, 584. Persecutio producit, quia nondum impleta vindicta, 375. Persecutiones non possunt Ecclesiam vincere, 569. Transeunt ut grandines et torrentes, 369. Ecclesiae inimici contemnendi, quia Deus illorum nequitiae debilitatem adjunxit, 569. Parum adest quin Basilus gratias habeat persecutioni, 266. Quammodum Israelitis Deus septuaginta annos praestitit, ita Christianos per statum aliquod tempus tradit, 408. Animum despondere non deest, 533. Prope erronae, prope Domini auxilium, 553. Orandum indesinenter, 370. Tranquillitas fiet, cum vox inventa fuerit, digna, quae Dominum excitet, 185, 244, 252. Si tentatio temporaria est, ferenda ut a bonis athletis: si finis mundi appropinquat, expectandus a cunctis Christus, 251. Si persecutio gravis, ferenda est, 569. Si levis, magni ejulatus vitandi, 569. Persecutio ferenda spe consolationis, 252. Sive perceptorum lumen poenas, persecutio avertet Dei iram, 252. Sive certandum pro pietate, Deus non sinit nos tentari ultra vires, 252. Qui persecutionem patiuntur, non miserrandi, sed persecutores, 590. Beatus qui pro Christo patitur, beatorum qui majora patitur, 251. Qui persecutionem patiuntur eos expectant martyrum coronam, confessorum chori manus porrigunt, 251. Cavendum ne in certaminibus defatigemur, 252. Non brevis labor constantiam declarat, 253. Si infirmus servetur animus, cito aderit adiutor, 253. Optandum ut Deus dei pacem: sed molestum esse non debet pro

fide affligi, 64. Imo intolerabile pro ea non certasse, 64. Persecutiones molestae sunt; sed etiam acuatior ensis et splendescat ignis, non ideo deserenda traditio, 65. Persecutiones multae et viriditatem et oppiditatem, 569. Alii historici, aliae non scriptae recordatione perhibentur, 569. In persecutionibus bono episcopo, veluti fundamento sublati, multi corrunt, 169. Molestum esse non debet ab ecclesiis ejici et sub dio adorare, 367, 370. Discipuli in cenaculo; qui Dominum crucifixerant, in celeberrimo templo, 367, 370. Populi ecclesiae relinquunt, et in solitudinibus precantur, 182. Terrere non debent exilia episcoporum, 592. Nec quod nonnulli ex ipsis clericis proditores, 592. Terrere non debet lapsus multorum, 592. Etiam si unus salvetur, ut Lot, manere debet in recto iudicio, 592. Non multitudo est quae salvatur, sed electi Dei, 592. Insidias Christo struxerunt principes sacerdotum et scribae et seniores, 592. Pauci ex populo ejus doctrinam susceperunt, 592. In persecutionibus Eucharistiam laici, absente sacerdote aut diacono, propria manu sumunt, 186. Episcopi abesse non possunt, quin populos tradant insidiantibus, 576. Res majoris momenti usque ad reditum confessorum differenda, 525. In persecutionibus nemo adeo parvus est, ut non possit esse occasio magnorum malorum, 552. Persecutiones ab iis, qui Christiani dicuntur, graviores sunt quam ab ethnicis, 391. Major merces in his persecutionibus comparatur, 592. Vide, 250, 251, 254. Persecutionis sub Valente descriptio, 184, 185. Haec mala in plerisque civitatibus grassantur, 185. Ecclesiae Orientalis status comparatur cum praelio navali, quod vetusta ac longa odia concitant, 64. Naufragia Ecclesiarum sub scopulis, 66. Turbae a principibus mundi excitatae, 66. Caligo ob ejecta mundi luminaria, 66. Clamor contentendium, 66. Anarchia populos occupavit, 66. Periculum ne Ecclesiae brevi in aliam quandam formam penitus transmutentur, 158. Statuit Basilus extra ecclesiasticam esse tela, 228. Unicum malorum remedium habet, tempori cedere, seque persecutoribus subtrahere, 215. Persecutio in Scythia martyres facit, 243.

Perseverantia donum Dei, 291. Donum Spiritus sancti, 20. Non in proposito consistit exitus, sed in exitu laborum fructus, 125. Vanus iusti labor superveniente immutatione, 126. Non qui bene incipit perfectus, sed qui bene desinit, Deo probatus, 126.

Pestilentia. In pestilentia morbo eos, qui caute vivunt, malum attingit ob consuetudinem eorum qui corrupti sunt, 67. Sic in dissensionibus ecclesiasticis, 67.

Petra Christus figurate, 26.

Petrus omnibus discipulis praefatus, 508. Post scandalum firmiter credidit, 401.

Petrus Alexandrinus, 225. Nunquam eum viderat Basilus, 225. Alumnus erat S. Athanasii, 225. Petrus canonicus defensor, 412. Molestie fert receptos a confessoribus Marcellianos, contempto Basilio, 412. Basilium reprehendit, quod ad se non scripsisset de iis quae fecerant confessores, 411. Questus est quod secum Dorotheus leniter locutus non esset, 412. Dorotheus narravit Basilio, quos Petrus coram Iamasso sermones habuisset, 413. Dicebat numeratos fuisse in haereticis S. Meletium et S. Eusebium, 413.

Petrus presbyter Basilii frater, 502. Litteras defert ad maritimos episcopos, 502. Illius aedes prope Neocesaream, 521.

Phalerius, 451. Is Basilio pisces misit, 451.

Pharaonis currus, 285.

Phargamus, locus in Armenia, ubi quotannis festus martyrum medio mense Junio, 69.

Phelus, 551.

Philagrius Arcenus, 448. Vir eloquens, 448. Curae illi erant res ecclesiasticae, 448. Hortatus eum Basilus ut ad pacem et dissidentium conjunctionem allaboret, 448.

Philippopolis thesaurorum praepositus, 565.

Philistinorum pastores haeretici, 81.

Philochares homo ignobilis, 565. Calumniator Gregorii Nysseni, 544.

Philonis sententia de mannae qualitate, 283.

Philosophi illud ex quo attribuunt materiae, Per quem autem instrumento, 5. Haec ab eis mutuati sunt haeretici, 5. Causae naturae variis modis definiunt, 5. Philosophorum observationibus non servit Christiana libertas, 5. In philosophis nonnullis amor paupertatis, 76.

Philosophia alumnis suis ne curari quidem magnis sumptibus sinit, 267. Eadem res apud illam et obnoxium est, et ad sanitatem sufficit, 267. Philosophia quae circa dogmata versatur, 81. Superius philosophia, 81. Philosophia nutrix paupertas, 76.

Phinees, 135. Iusta arsit iracundia, 567.

Phryges utrique cum Basilio communicant, 307.
 Pictiores crebro ad exemplar respiciunt, 75.
 Pietas idem sonat ac veritas, 2, 67, 96, 175. Pietatis mysterium, 57. His qui pliam vitam elegerunt, mundi afflictio improvisa esse non debet, 96. Eos turbare nihil debet, 96. Pietas multo labore in animis sata, pravus doctrinatus eradicatur, 141. Pietatis nomine malum iuvenire, gravior est peccatum, 147. Pietatis acquisitio minutis accessionibus angescit, 2. Pietas omni arte, et omnibus animantibus ac fructibus melior, 432.
 Pisces et aves eandem sortiti generationem, 575. Pisces velut in civitatibus et vicis habitant, 581. In externas regiones sub uno veluti signo omnes discedunt, 581. Astate migrant in aquilonare pelagus, hieme redeunt ad aprica loca, 582. Vidit id Basilium, 582. Solus scarus ruminat, 582. Cur pisces acutissima condensatorum dentium acie communiti, 582.
 Pisidæ cum Basilio communicant, 507.
 Planta detorta violeenter in contrariam partem abducitur, 90. Plantarum in morem, eodem in loco detinetur Basilus, 91.
 Plato, 75. Ea est dicendi facultate, ut simul et sententias impugnet et personas comice describat, 226. Platonis sententia de corporis cura, 575. Platonici lepores, 226. Cur insalubrem Academicæ locum elegit, 572.
 Plebs. A plebe confirmantur economiæ, ab episcopis fiunt, 553. Ubi episcopi consiliorum auctores sunt, eosque plebs sequitur, non dubium quin communicatione Domini consilium capium sit, 552. Basilus rogat magistratus, ut populi et rure degentium bona proposita roborant, 553. Infimæ in desperationem cadunt, si viderint artificia neque a clero neque a plebe admitti, 553. Pudorem illis incutiit consors in episcopum amor, 555. Magistratus Colonenses res ecclesiasticas parvi non pendunt, 551. De iis unusquisque, ut de proprio negotio, sollicitus, 551.
 Pneumatomachi nondum apparebant tempore Nicæni concilii, 235. Ethnico morbo laborant, 37. Cum Stoicis et Epicureis nominandi sunt, 56. Ab Aetio acceptum hoc principium, quæ dissimilia sunt, dissimiliter proferri, et vicissim, 4. Videntur sibi mediam viam incedere, 519. Eadem habent principia ac Anomæi, 519. Sed consecutioni non subseribunt, quia abhorret a multorum auriibus, 519. Filium habent instar instrumenti, Spiritum instar loci aut temporis, 4, 5, 6. Temporalibus intervalis Filium a Patre et Spiritum a Filio disjungunt, 50. Locum hostibus destinatum attribuit Filio, 12. Negant Filium esse cum Patre, sed post Patrem, 10. Unde eiam Patrem volunt glorificari per eum, non autem cum eo, 10. Attribuant Patri illud *ex quo*, Filio *per quem*, Spiritui *in quo*, 4. Hanc sententiam a profanis scriptoribus acceperunt, 4. Discedunt a philosophorum principiis, cum illud, *ex quo*, Patri proprium attribuant, 6. Ab Ario jactæ impietatis semina, in blasphemiam de Spiritu S. eruperunt, 216. Pneumatomachi nolunt Spiritum S. Patri et Filio adiungi, 20. Eos secum pugnare et a semetipsis subverti ostenditur, 7, 8. Apud illos plus valet ipsorum blasphemiam, quam Domini præceptum, 21. Contendunt Scripturam vitare usum hujus vocis, *cum sancto Spiritu*, 49. Illis ipsa respiratio usitatio est hæc loquendi ratio, *per Filium in sancto Spiritu*, 49. Contendunt has voces, *cum ipso peregrinas* esse: illud, *per ipsum*, et Scripturæ et fratrum usu tritum esse, 15. Non desinunt jactare præpositionem, *cum*, carere testimonio, carere Scriptura, 57. Citius linguas projiciant, quam conjunctionem et in Spiritu glorificando recipiant, 51. Inde ortum bellum implacabile, quod Basilio indixerunt, 51. Nolunt Spiritum S. cum Patre et Filio esse, sed sub Patre et Filio ita ut non connumeretur, sed subnumeretur, 10. Subnumerationem invehunt in personas divinas, 55. Contendunt iis, quæ æqualia sunt, convenire connumerationem, inferioribus autem subnumerationem, 56. Obijciunt Spiritum sanctum nec servum esse nec dominum, sed liberum, 42. Israelitas baptizatos in Moysen, et credidisse Moysi, 25. Nonnulla alia cum Patre et Filio conjungi, velut cum Paulus angelos commemorat, nec tamen simul glorificari, 24. Spiritum donum esse, 48. Nos in aquam baptizari, nec tamen aquæ honorem Patris et Filii deferre, 28. Catholicos accusant quod Spiritum dicant ingentum, 216. Dei præcepto palam adversantur, dum Spiritum sanctum, quem Filius sibi et Patri adiungit, ab utroque dissociant, 20, 21. Prævaricatores et desertores dicendi, ut qui professionem baptismi irritam fecerint, 22. Ea negant Spiritui sancto, quæ hominibus deferuntur, 58. Ex beneficiis sancti Spiritus ansam arripiunt jejune de eo sentiendi, 42. Committunt blasphemiam irremissibilem in Spiritum sanctum, 59, 216, 248.
 Pneumatomachi nullam habent excusationem, 64. Ad

ignorantiæ excusationem confingere non possunt, 10. Per eorum curiositatem ne aliis quidem imperitis esse licet, 10. Velut malæ fidei debitores, probationes, 21. Expellunt eos qui Spiritum sanctum cum Patre et Filio numerant, 59. Videtur id eis esse impietas intolerabilis, 59. Cum Spiritus Dominus et Deus vocatur, vociferantur, lapides tollunt, 44. Nihil omittunt ad ulciscendum, 28. Bellum inferunt Basilio; sed revera fidem oppugnant, 21. In Basilium atrociter conglomerati insurgunt, 64. Bellum adversus Basilium parant, 21. Linguis cum vehementius feriunt, quam Stephanum Judæi lapidibus, 21. Machinas et insidias struunt, sese invicem exhortantur ad suppetias ferendas, 21. Basilium adiungunt, quod gloriam dicat Patri et Filio cum Spiritu sancto, 5. Cum Basilio, ut inopus cum agno contendunt, 277. Ab una criminatione depulsi, aliam excogitant, 277. Nec, si omnia dissoluta fuerint, odisse desinunt, 277. Tres deos ei affingunt, 277. Mox in promptu Sabellius, 277. Basilium appellant novatorem, verborum inventorem et aliis nominibus probosis, 10, 65. Exigua pars morbo laborat, reliqua Ecclesia a terminis usque ad terminos sana est, 588. Pneumatomachis obijci Basilus Orientis, et Ponti et Cappadocum, et Occidentis consensum, 65. Totas nationes et consuetudinem omni memoria vetustiore, 65. Pneumatomachorum hæresis dux Eustathius, 406.
 Podandus, locus in Cappadocia, quo senatus Cæsariensis magna pars translata, 169, 170.
 Pœmenius presbyter adversariam Basilio doctrinam defendit pro Eustathio, 195.
 Pœmenius Satalensis episcopus, 197, 198, 213. Consanguineus erat Basilii, 197. Mater illius auxilio sublebat, ac populo Cæsariensi gratissimus erat, 197, 198. Hunc tamen Basilium, quasi pupillam oculi tangens, concessit Satalensibus episcopum, 197. Pastor erat dignus nomine, non capuonans verbum, sed spiritualibus donis repletus, 198. Euphronium transfert Nicopolim, 532.
 Pœne imponuntur, non ob ea quæ jam facta sunt, sed ut ii qui deliquere, aut corrigantur, aut aliis sint exemplo, 203. Deus pœnas non infert antequam minatus fuerit, 521. Pœna competens episcopis, arcere a communione, 427.
 Pœnitentia Ninivitarum, 521. Pœnitentiam differre quam stultum, 519, 520, 522. Mors miserabilis eorum qui pœnitentiam distulerunt, 519, 520, 522. Pœnitentia, dum adhuc tempus est, agenda, 101, 521. Nulla excusatio procrastinant, 140. Non desperandum de nobis, 159. Est via salutis, si modo velimus, 159. Multa in Scripturis peccatorum remedia et conversionis exempla, 158. Per pœnitentiam facile a peccatis sanari, 152. Non obsoruerunt conversionis remedia, non occulta est civitas refugii, 154. Pœnitentia non est sine morum emendatione, 520. Par peccatum impunitis dimittere delinquentes, et plectendo modum transgredi, 427. Penitentia de peccato non succedendum, 100. Ecclesiastica animadversio non minor est ad vindictam quam sæcularis, nec divina lex ignobilior sæculari, 167. Sperat Basilus se fures in Ecclesia comprehensos meliores redditurum, 426. Quæ enim tribunalium plagæ non efficiunt, eas plerumque Dei iudicia perficiunt, 426. Penitentia gradus, 526 et seqq. Flentes stant extra domum orationis, et ingredientium precibus se commendant iniquitatem suam confitentes, 526, 528. Audientes Scripturis et doctrina auditus ejiciuntur, nec digni habentur oratione, 528. Ad eam admittuntur subtrati, 528. Consistentes stant cum fidelibus, sed oblationis non sunt participes, 526, 528. Gravius puniuntur convicti quam sponte confessi, 527, 528. Deterior lapsus post jam impetratam veniam, 100. Indicandum præpositum qui semel et iterum admonitus non emendatur, 100. Si ne sic quidem emendetur, excusandus et defendendus ut membrum abscissum, 100. Pœnitentia non solum in dolore ex peccato, sed etiam in dignis fructibus posita, 100. Scire oportet quæ sunt summi juris et quæ consuetudinis, 271. In iis quæ summum jus non admittunt, sequi oportet formam traditam, 271. Pœnitentia non tempore, sed affectu judicanda, 271, 550, 520. Pœnitentie tempus minuire licet, ei cui ligandi et solvendi potestas, 528. Episcopus debet noctu et diu publice et privatum obtestari eos qui nolunt emendari, 550. Sed minime cum illis abripi, 550. Ex his quæ audiuntur, judicandum, 275. Quia cordium episcopi iudices non sunt, 275. Hinc Basilus episcopo oblivionem simulanti ignoscit, 275. Quos non tangunt statim inflicta pœnæ, iis aliquando gravem in posterum remanerationem ferent, 156.
 Pœnitentia proprie vocatur tertius pœnitentium locus, 235. Adulterum mulierem pœnitentia inter consistentes, 235. Masculorum et animalium corruptores, et homicidæ, et venefici, et adulteri, et idololatæ eodem modo puniuntur.

tur, 272. De iis qui triginta annos poenitentiam egerunt ob immunditiam in ignoratione commissam, 272. Clerici ob peccatum ad mortem gradu excludunt, non laicorum communione, 295. Antiquus est canon, ut qui excludunt gradu, non arceantur a communione laica, 271. In omnibus autem verior medicina est recessus a peccato, 271. Quare qui per voluptatem carnis gratiam abiecit, carnem domando dabit curationis specimen, 271. Diaconus qui se labiis pollutum confitetur, amovetur a ministerio, 327. Sed communicat cum diaconis, 327. Sic etiam presbyter, 327. Si quid amplius peccaverint, deponuntur, 327. Presbyterum, qui terribus periculo temere juraverat, suscipi posse in clerum existimat Basilius, 291. Sed praescribit ut poenitentiam agat ob temerarium iururandum, 291. Presbyter insciens nuptiis illicitis implicatus, cathedrae particeps erit, sed ab omnibus munis removetur, 294. Clericis indefinite canones poenam decernunt, depositionem, 325. Depositio episcopis pretio ordinantibus, 147, 148. Presbytero habenti mulierem extraneam, 149, 150. Lector cum sponsa peccans, post annum suscipitur ad legendum, 327. Nec ulterius promovebitur, 327. Si sine desponsatione peccaverit, removetur a ministerio, 327. Sic etiam minister, 327. Clerici, qui cum rebellibus abierant, saepe in eundem gradum post poenitentiam restituntur, 269. Diacono qui cum plurimis puellis auferat, veniam pollicetur Basilius, si redeat, 299.

Polemon presbyter Myrensis, 331.

Polydamas, 453.

Polygamia, moderata fornicatio, 271. Punitur ut digami, servata proportione, 271. Polygamia belluina, 329. Majus peccatum fornicatione, 329. Postquam anno fleverint, et tribus substrati fuerint, suscipiuntur, 329.

Polypi astutia, 570.

Pompeianus Antiochenus, 229.

Pondera aequalia non sunt, si lances non aequilibras, 505.

Ponti episcopi, 299. Eorum charitas deest Basilio, 299. Nec scribunt, nec mittunt qui Caesariensem Ecclesiam consoletur, 300. Calumnias praecipuam a Basilii communione se subtrahunt, 300. Videntur existimasse aliorum auxilio et communione sibi opus non esse, 301. Eo quod maritima loca incolerent, 301. Basilius prius scribit, 300. Paratus iudicandum se exhibere, sive ad se venire velint, sive accersere, 300, 302. Litterarum lator Petrus presbyter Basilii frater, 302. Scripta epistola omnium episcoporum nomine, 302. Congressus constituitur in finibus Comaniciis, 309. Intermissant consuetudinem veniendi ad testum sancti Eupychii, 388. Rogat eos Basilius ut illam resumant, 389. In Ponto et Galatia haeretici multi, 366. Ponti munuscula, cerea et acopa, 430.

Potentia adversa, quae et caelo cecidit, 87.

Potestates sublimiores, 180.

Prædicationes ecclesiasticae iis notae qui fideles sunt, 214. Prædicationes in Ecclesia, aliae scriptae, a iis ex arca cana traditione, 54. Aliud dogma, aliud prædicatio, 55. Dogmata silentur, prædicationes publicantur, 55. Prædicationes horrendae Eustathii, 587.

Prælii navalis descriptio, 64.

Prænotio unusquisque potior est argumentatione in rebus conspicuis, 249.

Præparatio cordis in quo posita, 72.

Præposita vocantur divitiæ et gloria et sanitas, 561.

Præpositio per saepe idem valet atque ex, 7, 8, 9. Præpositio ex saepe idem sonat ac per, 8, 9, 10.

Præpositus pagi, 76. Præpositus pagorum, 178. Præpositus thesaurorum Philippopolis, 565. Præpositi quales sunt, tales solent esse qui parent, 282, 553. Imbecilliores a præstantioribus regi convenit, 553.

Præsepe. Per præsepe, cum esset ratione destituti, a Verbo nutriti sumus, 84.

Præsidium tractor, 256.

Præstigiis anni decem poenitentiae et homicidio, 327.

Prævaricatoris dicendi qui professionem baptismi irritam fecerunt, 32. Vae prævaricatoribus, 32.

Preces ante et post cibum faciendae, 75. Lectioni subiungendae, 75. Hymnis labor manuum tanquam sale condiendus, 72. Precibus somnus interrupti debet, 524. Preces nocturnae, 154. Quod aliis hominibus est diluendum, id media nox pietatis cultoribus, 75. Nocturna quies maxime ad orandum apta, 75. Preces statim ac dies incipit, 72. Nihil beatius quam in terra concentum angelorum imitari, 72. Precibus opus est in rebus adversis, 79. Tentationis tempore maxime precandum, 526. Precatio et viventibus bona adiuvat, et morientibus idoneum viaticum, 262. Non res terrenae postulandae, sed caelestes, 525. Precatio non in verbis posita sed in affectu, 525. Oratio præclara, quae perspicuum Dei notionem animae imprimit, 75. Idque Dei inhabitatio est, 75. Hymni aequalitatem

animae conferunt, 72. Preces prævaricantis pro impuris docentur apud Deum, 207. Preces Judaeorum Deum exasperant, 525. Nemo aptior, qui Dominum excitet, ut mare et ventos increpet, quam qui a puero pro pietate certavit, 175. In precibus communio periculis, 240. Ad precum communionem omnes adiungendi, 262, 523. Preces si desint, qui conspirent, longe seipsis debiliores sunt, 191. Magnum est eorum, qui Deum placare possunt, auxilium, 262. Moyse attollente manus vincebat Israel, demittente prævalebat Amalec, 325. Precationem Christi oportet ad finem perducere et impleri, 86. In templo Dei quanta modestia servanda, 525. Quidam arriidentes et iungentes dextras domum Dei in locum loquacitatis vertunt, 525. In precibus operiebantur Neocæsarienses, 312. Preces sunt opus ad quod Dominus episcopos destinavit, 244. Glorificandi Dei cum Spiritu consuetudo in toto Occidente et Oriente, 65. Glorificatio fidei consensilis esse debet, et fides baptismo, 57. Glorificandi Patris et Filii cum S. Spiritu consuetudo a maioribus tradita in Ecclesiis non corruptis permanet, 57, 60. Hanc Basilius veluti paternam hereditatem conservabat, 57, 60. A viro acceperat, diu in servitio Dei versato, 57, 60.

Preces stando fiunt per totum Pentecostes tempus, 56. Precantur versi ad Orientem Christiani, qui antiquam patriam requirunt, nempe paradysum, 56, 154. Erecti precantur Christiani die Dominico non solum ob resurrectionem, sed etiam, quia is dies imago est futuri saeculi, 56. Visum est Patribus vespertini luminis gratiam silentio non accipere, 62. Quis auctor verborum in gratiarum actione ad lucernas dici non potest, 62. Populus antiquam hanc vocem proferebat: *Laudamus Patrem et Filium et Spiritum sanctum Dei*, 62. Preces in Ecclesia pro peregrinantibus et militibus, pro iis qui ob Dominum nomen libere loquuntur, et pro iis qui spirituales fructus edunt, 244. Rogat Eusebium Basilius, ut in conventu iubeat sui mentionem fieri, ac ipse pro se precetur et populum sibi adiungat, 250. Caesarienses Deum placant Spiritus sancti oraculis, non humanis verbis, 311. Caesarea populus de nocte surgit, et in lacrymis confitetur Deo, 311. A precatione surgentes psallunt, nunc alternis, nunc una incipiente, et cæteris succinentibus, 311. Die illucescente psalmus confessionis cantatur, 311. Haec instituta vituperantur a Neocæsariensibus, 510. Sed tamen vigent in Aegypto, utraque Libya, apud Thebes, Palæstinis, Arabes, Phoenices, Syros et qui ad Euphratem habitant, 310. Uno verbo apud omnes, apud quos vigiliæ et communes psalmodiae in pretio, 310.

Presbyteri laboris evangelici episcoporum consortes, 346. Propter presbyteri dignitatem Basilius in parentis loco constitutus, 114. In presbyteri dignitate collocatus a Domino, 114. Presbyterii consessus, 174. Presbyteri ministros in clerum arbitrio suo recipiebant, 148, 149. Hunc abusum Basilius abrogat, 148, 149. Presbyteri Tarsenses plebem regunt, ab Ariano episcopo separati, 206, 207. Presbyter Basilius a tributis immunis, 115. Presbyter domus, in qua nutritus Basilius, mercede pacta collocus, 114, 115. Presbyter, qui insciens lapsus est, caret sanctificatione, 294. Nec publice nec privatim benedicat, 294. Princeps verus non ab insignibus dignoscitur, sed ab imperatoria virtute, 534. Servus peccati non idoneus ad imperandum, 554.

Principalis, 445. Principalis Neocæsarea, 156. Sebastiae, 441.

Promissa violare hominum est versipellum et impudentium, 201.

Prophetae. In prophetis falsis spiritus mendax, 317. Propheticum donum non illucescit nisi mentibus intaminatis, 517.

Propositum. Non in proposito solo consistit exitus, 125. Nulla utilitas non currentibus ad finem propositi, 125.

Prosperae res. In prosperis rebus ratio modum animabus nostris praestituit, 77.

Protagoræ fastus et arrogantia, 226.

Proteus Aegyptius sophista, 475.

Providentia Dei in ipsis animalibus brutis elucet, 581, 582, 583. Non ideo vituperandus quod nonnulla venenata produxerit, 585. Quaecunque patimur, divina ordinatione patimur, 585. Ad Providentiae particulares rationes respiciens Paulus contremiscit, 557. Deus omnia in pondere et mensura nobis definit, 532. Omnia in sapientia moderatur, 445. Quae molesta esse videntur, ea ad multorum utilitatem dispensat, 408. Citra Providentiam nostra non fiunt, 79. Quidquid accidit Dei voluntate accidit, cuius iudicia explorare non possumus, 79. Vitae nostrae moderator Dominus ad utilitatem nostram omnes eventus disponit, 196. Calamitates non frustra accidunt servis Dei, sed ad probationem verae dilectionis, 197. Elsi rationes eorum quae eveniunt ignoramus, persuasum nobis esse

debet, omnino utile esse quod evenit, 197. Providentiam divinam non possumus eminus intueri, 78, 115. Molestie ferimus, dum ad bonum finem deducimur, 78, 115. Inscitias nostras tolerat Dominus, 78, 115. Arcano Dei iudicio ascribitur Orientales, quod auxilium ab Occidentalibus non acceperint, 181. Deus nostra melius moderatur, quam nos ipsi eligere possumus, 70. Nescimus eligere quæ nobis utilia sunt, 79. In omnibus Dei in nos amorem adorare debemus, nec ægre ferre quæ accidunt, 78. Novit Deus quomodo unicuique dividat quod utile est, 78. Mediis rebus et indifferentibus alium quam Deum præficere absurdum est et impium, 364. Est causa aliqua hominibus indeprehensa, cur alii citius hinc abripiantur, alii diutius mancant, 78. Dominus operatur miracula, 252. Asinæ pereunt, ut rex Israel fiat, 232.

Prudentia duplex, 579.

Psalmi. In Psalmis cur dogmatibus admista harmoniæ dulcedo, 477. Psallendi mos, 511. Psalmodiæ communes, 511. In psallendo desidia quomodo curanda, 481.

Ptochotrophii a Basilio ædificati descriptio, 188. Ejusdem memoria, 265. Ptochotrophia plura Amasææ exstructa, 235. Ptochotrophium unum in aliquo ex pagis chorepiscopo commissis, 235. Regitur a chorepiscopo, 235. Ptochotrophia ut vegetigalibus immunia sint, posulat Basilius, 235, 256.

Publica negotia molesta iis qui perfunctorie id agunt, 122. Secus iis qui diligentiam habent, 122.

Pugiles generosi non egent puerorum acclamatione, 129.

Pulchri viri. A pulchris omnia aiunt cum pulchritudinis accessione fieri, 98. Nec dolere nec irasci eos dederet, 98.

Putei hausti meliores sunt, 242.

Pythagoræ dictum quoddam, 572. Pythagoræorum Tetractys, 98.

Pythionissa animas evocat Sauli, easque deos appellat, 279.

Q

Quadruplum, 98.

Quæstiones nonnullæ videntur minutæ, sed tamen neglegendæ non sunt, 2. Verbis exiguæ sunt, sed rebus magnæ, 5. Basilium non pudet in ejusmodi rebus operam ponere, 5. Bona fide interrogantibus libenter respondendum, 2. Quæstiones multi proponunt dolose et fraudulentè, ut ansam arripiant belli inferendi, 2.

Qualitatis expers Deus, 82.

Quantitas. Ex corporibus alia numeramus, alia libramus, alia metimur, 57. Signis ad quantitatis notitiam ex cogitatis non immutatur natura eorum quæ signata sunt, 57. Quercus Mambre, 129.

Quies et tranquillitas jucundissimus omnium fructuum, 91.

Quis. Vox illa, quis, rem difficilem et raram indicat, 7.

R

Raptor tyrannus est in genus humanum, 416. Raptor tres annos arcatur a precibus et excommunicatus denuntiatur, 416. Qui adjuverunt tres annos cum familiis arcantur a precibus, 417. Pagus qui raptam recepit, aut custodivit, aut ad retinendam pugnavit, arcetur a precibus, 417. Raptores omnes ut serpentem et communem hostem insectari debent, 417. Raptoribus et eorum adiutoribus tres anni decernuntur extra preces, 295. Quod violenter non fit, non reprehenditur, si nec stuprum nec furtum præcesserit, 295. Simulationum et prætextuum ratio non habetur, 295. Raptus simulatio in vidua ancilla non puniunt, 525. Imponitur digamiae poena, 525. Triennium puellis, quæ præter patris sententiam secutæ sunt, 295.

Ratio supremum locum sortita tanquam iudex, 579. Donum Dei cordibus nostris inditum, 77. Ratio et in prosperis rebus modum lætitiæ præstituit debet, et in adversis dolori, 77. Rationalis creaturæ proprius et naturalis finis, Deus, 19.

Regeneratio comparari non potest nisi inter priorem et posteriorem vitam mors intercedat, 28, 29.

Regna a Deo dantur, 287.

Regula vivendi, non consuetudo, sed præceptum Domini, 509.

Reliquiæ martyrum, 142. Debita illis reverentia, 288. Reliquiæ sanctorum pretiosæ, 536. Insidet gratia ossibus martyrum quæ qui tangit, participes fit sanctitatis, 536. De reliquiis ut certo constaret, quanta adhibita diligentia, 289. Justorum corporis vel umbra quovis honore apud pios digna, 107.

Reordinare nullus ausus est hæreticus, 222.

Repudiū libellus, 512.

Resurrectio mortuorum duplici modo intelligitur, 41. Quod resurrectio dicitur apud Paulum, renovatio vocatur

a Davide, 88. Resurrectio vocatur transitus a materiali cognitione ad immaterialem contemplationem, 88. Resurrectio ex mortuis vocatur creatio, 88. Resurrectio mortuorum per Spiritum sanctum, 41. Resurrectionis dogma consolari debet in charorum morte, 458. Resurrectionis argumentum in bombycis mutatione, 581. De resurrectione Judæice sentiebat Apollinarius, 406.

Reverentia erga omnes ostendenda, 99.

Ritus Ecclesiæ apostoli et Patres ab initio præscripserunt, 55. Cur certi quidam ritus instituti, voverant pauci, 56.

Romanus episcopus Occidentalium coryphæus, 568. Apud Romanos vetita rebaptizatio, 296. Romanis præsertim episcopis usitatum fuit alias Ecclesias per litteras et legatos consolari et juvare, 164. Dionysius Romanus misit in Cappadociam qui captivos redimerent, 164. Basilii hanc unam novit auxilii viam, ut Romam mittatur, 159. Unicum malorum solutionem expectant Orientales, visitationem Romanorum pontificum, 164. Romæ episcopo scribere statuit Basilius, eique consilium dare, ut, ipse negotium suo Marte aggregaret, 162. Occidentales mittunt in Orientem Sabinum diaconum cum synodico scripto continente quæ in Romana synodo decreta fuerant, 181, 182, 184, 186. Censet Basilius tanquam a communi synodi mittendum, qui secundas litteras in Occidentem ferant, 180. Magni interest ut sciant Romani episcopi, quibuscum in Oriente communicare debeant, 164. Communionem suam facile concedunt Occidentales, 221. Eorum litteras sibi mutuo obijciunt, qui inter se dissentiunt, 221. Romani episcopi Arium in omnibus litteris anathematizare non cessant, 162. Ad Marcellum nusquam reprobare visi sunt, 163. Litteris rorsum mittendis Romam cum subscriptionibus episcoporum deliberatur, 211, 212. Non reperit Basilius quid scribendum sit, 211. Non valde probat legatos mitti in Occidentem, 216. Romanis Basilii scripta non placent, 250. Rejecta reportantur per Evagrium, 250. Evagrius postulat ut epistola scribatur ab ipsis Romanis dictata, et legati auctoritate præditi mittantur, 250. Legationem mitti non probat Basilius, 568. Queritur quod nec veritatem norint nec discere veint, 568. Scribere volebat privatim ad eorum Coryphæum, 568. Insinuasset illos de rebus Orientis nihil nosse, nec vias noscendi amplecti, 568. Queritur quod Romani episcopi altius sedeant, cum legati eos adeunt, 325. Litteræ Occidentalium quibus Paulino episcopatus attribuitur, Meletius vero non agnoscitur, 321. Res Orientis ignorant, 321. Quas qui sciunt, studio partium enarrant, 321. Orientales abesse non possunt, ob persecutionem, 376. Sed unum mittunt Dorotheum vice multorum, 376. Probe sciebant decere ut episcopi mittantur, 407. Sed tempus non sinebat, 407. Itaque mittunt duos presbyteros, qui supplere poterant quæ deerant litteris, 407. Rediens ex Occidente Sanctissimus res lætissimas nuntiavit, 589. Occidentales scripserunt Orientalibus per Dorotheum et Sanctissimum, 404. Orientis malis magnam commiserationem impenderunt, 404. Rursus scribunt Orientales per eosdem presbyteros, 405. Rogant Occidentales ut in Orientem mittant, vel saltem scribant, 405. Nominatim queruntur de Eustathio, Apollinario et Paulino, 405, 406, 407. Rogant Occidentales, ut omnibus Orientis Ecclesiis ejusmodi homines denuntient, 405. Nam Orientalium sermo suspectus, 405. At Occidentalium major erit auctoritas, et quod concordii animo decernerent, ab omnibus suscipiatur, 405.

Rosa initio sine spinis, 511. Rosæ adjunxit spinas natura, ut amatorii stimuli amatoribus, 457.

S

Sabas (S.) ejus corpus e Scythia missum Basilio, 251, 256. Is per lignum et aquam consummatus, 253.

Sabbata sabbatorum, 555.

Sabellius Afer, 510. Ejus hæresis Judæismus est sub Christianismi specie, 277, 515. Unum hypostasit Deum in tribus personis repræsentari docuit, 522. Non reject personarum commentum hypostasi carens, 517. Interdum personas distinguere conabatur, 561. Sabellii pravitas corrigitur per consubstantialitatem, 146. Sabellianus refulgentis satis est non idem esse subiecto Patrem et Filium demonstrare, 90. Ex fide Nicæna ansam arripiunt, ut hypostasim et essentialiam confundant, 213. Sabellii hæresim renovare dicitur Athanasius, 218, 510, 514.

Sabinus diaconus in Orientem missus ab Occidentalibus, 180, 184.

Saccophori, 296.

Sacerdotes non debent se principes arbitrari, sed consiliarios, 570. Aliis hominibus, parentes constituti lege Christiana, 114, 420, 454.

Sacra in privatis ædibus, 295.

Sacramenta per hæreticos administrata populos assue-

facient impietati, 375. Vinculum sunt concordie cum hæreticis, 375. Sacramenta gentilia, 329.

Sacrali, 148.

Sacrificium laudis non alio offertur in loco nisi in Spiritu sancto, 52. Sacrificium Deo pretiosum, mens pia et justa, 207.

Sæculum. In sæculo quæ præclare fieri videntur, malorum multitudo obnoctant, 129.

Sagades qui ad Danubium habitant, 125.

Salamina navis, 453.

Sathiel et Zorobabel modo magis populari præerant, 362.

Salomonem nihil juvit sapientia et præteritis Dei amor, 126.

Samosatæ populus Basilium expectat, ac valde dolet quod non venerit, 234. Samosatensis cleri constantia in certamine, 265. Nullibi clarior senatus ob bona opera, 266. Illius in prælio constantia, exultante Eusebio, 266. Hujus Ecclesiæ gloria per totum orbem prædicatur, 353. Tanquam anima una gubernati in uno corpore versantur, 353. At hostis ubi videt eos persecutionem fortiter sustinere, seminat inter eos jurgia, 352. Scripsit ea de re ad illos Eusebius, 352. Hortatur etiam Basilium ut offensiones invicem dimittant, 352, 353.

Samuel. Ut Samuel ecclesiis fiat, Athanasium rogat Basilium, 159.

Sanationis dona, 111.

Sancti omnes participes effecti bonorum æternorum, 128. Sanctorum vitæ sunt simulacra quædam viva, 474. Sanctorum unumquemque Dominus postquam ætati suæ sivit inservire, congruis temporibus ad se revocat, 108. Cum sanctis versari longe utilissimum, 81.

Sanctissimus presbyter ex Oriente venit in Cappadociam et Armeniam, 211, 212. Diu apud Meletium moratur, 221. Chartam circumfert ad scriptiones, 221. Redit in Orientem, 225. Defert epistolam Basilii, 225. Peragrat Orientem et subscriptiones colligit, 368. In Occidente rerum statum diligentissime perspexit, 359. Cæteri res ex dimidio narraverunt, ipse vero accuratius, 389. Nuntiavit magnum esse totius Occidentis in Orientales amorem, 389, 390. Iterum mittitur, 405, 407.

Sanctitas essentia Spiritus sancti insita, 248. Sanctitas creaturæ extrinsecus inducitur, 40. In solo Deo completa est naturæ, 40, 48. Quidquid habet sanctitatem adventitiam, capax est malitiæ, 82, 87. Hinc potentia adversa et cælo lapsa, 87. Sanctitatis fons Filius et Spiritus sanctus, 82. Sanctitas omnis a Spiritu sancto, 218. Sine sanctimonia nemo Deum videbit, 148.

Sanguinis baptismus, 50.

Sapientia extranea, 81. Ornamentum quoddam animæ præstat, 585. Sapientiæ, quæ a Deo infusa est, disciplina, 357.

Sapor rex Persarum, Darii nepos, 125.

Saraceni Persici vicini, 125.

Sataliensis Ecclesia in genna provoluta erat ob diuturnam præpositi privationem, 197. Huic Basilium episcopum dedit Pomeonium, 197, 198.

Saturninus sectæ Encratitarum episcopus, 270. Hunc Basilium in cathedram episcopalem suscepit, 270.

Saturninus comes, 225.

Saul. In Saule non permansit Spiritus sanctus, 51. Saulis invidia, 569.

Sauromata, 419.

Scandalum. Monachi lapsus ad apostolos usque ipsumque Dominum dedecus transmittit, 154. Christiana religio a Judæis et gentibus in scenis luditur, 154. Metus fortioribus monachis injectus: negligentia ad incontinentiæ exemplum traduci, 154. Ascetica vita omnibus suspecta ob lapsum nonnullorum, 211. Risum movet ascestarum peccatum his qui piam vitam exsecrantur, 211. Dolet Basilium, quod episcoporum secum dissidia civitates et populos lædant, 154, 155. Quæ a nonnullis recte geruntur, aliis sunt occasio peccandi, 149.

Scarus solus inter pisces ruminat, 382.

Schisma est de penitentia ab Ecclesia dissentire 269. Schismata comprimere res difficillima, 245. Suspiciones et jurgia tolli non possunt, nisi sit aliquis pacis sequester auctoritate pollens, 245. Schismatibus si quis delectetur, omnino est mortalium absurdissimus, 245.

Scientiæ fores pulsanda, 85. Scire dicitur de seipso Deus id quod est, et nescire quod non est, 85.

Scribere noxas, 104. Scribere in cera non potest, qui jam insitas litteras non deleverit, 72. Scripti alicuius iudex, scriptoris facultate inferior esse non debet, 505. Scribendi simplex ac non elaboratum genus convenit Christiano, 226. Christiani non gloriæ studio ad scribendum duci debent, sed ut utilia documenta reliquant fraternitati, 226. Non omnino decorum est homines vituperare omissis rebus, 226. Scribendi recte regule, 451, 452.

Scriptura. Ex Scripturis solatium habens nemine indiget, ad ea quæ decent perspicenda, 424. In Scripturis meditandis puellæ debent vitam degere, 454. Ut mens crescat et adolescat magis quam corpus, 454. Scripturarum doctrina semper utilis, sed maxime molestis temporibus, 415. Scripturarum lectio utilis ascetis, maxime Novi Testamenti, 127. Nam sæpe ex Veteri oritur detrimentum mentibus infirmis, 127. In Scripturis multa peccatorum remedia et conversionis exempla, 158. Sanctorum exempla, tanquam animata quædam simulacra, proponuntur, 75. Tanquam in communi medicinæ officina, suæ quisque infirmitati remedia invenit, 75. Scripturarum meditatio, maxima ad officii investigationem via, 72. In his et præcepta et exempla, 72. Scripturæ omnes libros Esdras, Deo iubente, eructavit, 129. Scripturæ testimonia, ceu jacula quædam hæretici in cælum vibrant, 85. Ex Scripturis sanctis hæretici non docent animas simpliciores, sed sapientia extranea circumveniunt veritatem, 81. Scripturæ, divinitus inspiratæ, 72, 277. Scripturæ et apostolicæ traditiones controversiarum iudices, 66. Postulat Basilium ut Scriptura inter se et adversarios arbitrat, 277. Scripturæ obscuritas difficilem reddens dogmatum sententiam, idque ad legendum utilitatem, 55, 56. Hæc obscuritas est quædam silentii species, 55, 56. Velamini imposito super faciem Moyses respondit legalium documentorum obscuritas, 44, 45. Qui autem aufert litteram et convertit se ad Spiritum, glorificatam habet faciem, 44, 45. Scripturæ silentium non dat licentiam, 250. Quod Scriptura tacet, id per consecutionem colligere, legislatoris est, non legem recitantis, 250. Moyses non velat eadem pellice uti patrem et filium, 250. Ea potissimum velat peccata, quæ apud gentes solebant perpetrari, 250. Hinc non velat nuptias cum sorore uxoris mortuæ, 250. Velat cum duobus sororibus viventibus, quia exemplum patriarchæ noxium esse poterat, 250. Scriptura generatim impudicitas vituperat, 250. Nec honestati suam rerum turpium appellationibus fœdat, 250. Sæpe transfert nomina corporalia ad intelligentias spirituales, 52. Moyses nomine lex significari solet, 27. Scriptura illud ex quo sæpe ad causam supremam refert, 5. Sæpe etiam attribuit materiæ, 6. In Scripturis testes angeli interdum citantur, 24, 25. Sæpe enim conservus testis adducitur apud mansuetum iudicem, 24. Mos est sanctis Dei præcepta adhibitis testibus tradere, 24. Imo cælum et terram inclamant, 24. Jesu Nave etiam lapidem testem statuit, 25.

Scurrilia non proferenda, 99.

Scylla in muliebri forma caninam habens feritatem, 257.

Seytale Laconica, 75.

Seytha, 449. Seythæ, 169. In Scythia persecutio martyres facit, 245.

Sebastiæ principalis, 441. Sebasteni presbyteri ab Eustathii communione discedunt, et a Basilio ecclesiasticam curam exposcunt, 250. Sebastii communicatores suos habet Basilium, 365. Omnes curiæ addicuntur, 365.

Saleucia, ibi edita fidei formula, 381.

Seleucidis avis insatiabilis cupiditas, 501.

Semen veræ dilectionis in solatium Ecclesiis servatum, 104.

Senem plus commendat senectus mentis quam canities, 587. Seni vitioso præferendus juvenis mente canus, 587. Senes adolescentibus parentes constituti a communi hominum lege, 420.

Sensus nemo docet ut operentur, 89. In sensibus omnibus tactus dominatur, 594. In aspectu quidam est tactus, 601. Sensibus omnibus invigilandum, tactui et gustui præsertim, 595, 594. Item aliis sensibus, 600.

Sepulchrorum effossoribus anni decem penitentiam, 527.

Sermo animi imago, 90, 225, 480, 585. Pectus designat, ut fontem rivulus, 225. Sermo vitæ indicium, 451. Sermonis naturale munus, 477. Sermo medicus calamitatis, 109. Sermones naturam habent aliam, 451. Fructus sunt hiemis, 93. Sermones longi inutiles, ubi factis purgare se aliquis debet, 149. Sermone quomodo utendum, 480. Sermone non inscite utendum est, 75. Quomodo interrogandum et respondendum, 75. Modus loquendi et audiendi tenendus, 75. Sonus vocis mediocri præferendus, 74. Expendendum prius quid dicturus sis, ac ita edendum, 74. In sermone multus esse non debet asinus, non præceptis verbis, 127. Paratus semper non ad docendum, sed ad discendum, 127. Non de operibus peccatorum loquatur, sed potius de iustorum vita curiose inquirat, 127. In sermone semper asperitas fugienda, 74. Sermo noster de Christo esse debet, 247. In sermone omni habendum ante oculos Christi iudicium, 257. Sermo verus et simplex quantum differt a vario et artificioso, 475. Sermo otiosus est, qui nec ad utilitatem audientium, nec ad necessarium et concessum a Deo usum pertinet, 99. Sermonibus facit non

aucupanda voluptas, sed benigna adhortatione lenitas oblinenda, 74. Sermonibus pravis assuescere via est ad facta, 475. Sermonis gratia ad obediendum fidei inter gentes, 62.

Serpens quomodo senectam exiit, 474. Serpens super vexillo positus figura Christi patientis, 26.

Servitus inde orta quod nonnulli vel potentia oppressi, vel ob pauperiem in servitute redacti, vel deteriores melioribus addicti, 45. Beneficium dicenda haec postrema servitus, 45. Hanc ob causam Jacob dominus Esau: Chanaan servit fratribus suis, 45. Ubi servitus ibi ignominia, 553. Dei servum esse maxima hominis gloria, 554. Servus inter homines natura nullus est, 42. Omnes natura conservi sumus Dei, 45.

Severus episcopus, 274. Cyriacum presbyterum ordinavit, 274. Jurejurando obstrinxit se Mindanis permansurum, 274. Postea illum transtulit in agrum Mestiae chor-episcopo subjectum, 274. Censet Basilium ad iurjurandi observationem, ut ager ille eidem ac Mindana chorepiscopo subijciatur, 275.

Severus chorepiscopus, 217.

Seculi cum Basilio communicant, 307.

Sigillum Patri aequale Filio, 54.

Signum in Scripturis crucem designat, 400. Signa non apparentium sunt ea quae apparent, 102.

Silentium Scripturae non dat licentiam, 250.

Silvanus Tarsensis, 160. Litteras attulit Roma, quibus episcopus sancti Meletii confirmabatur, 160. Silvanum Eustathius et Basilium simul visitavit, 559. Illius alumnus Diodorus presbyter, 578. Silvano mortuo ecclesiam occupant Ariani, 115.

Silvanus presbyter et monachus, 590.

Silvinus diaconus et monachus, 590.

Simile et dissimile rejicit Basilium in Trinitate, 82. Simile secundum essentiam, si addatur *citra ullam differentiam*, non discrepat a consubstantiali, 91. Secus vero suspecta vox Basilio, 91. Simile concipitur etiam in obscuris imaginibus et ab exemplari dissidentibus, 91.

Simonia quam gravi peccatum, 147, 148. Levius delinquit qui praesentia emere vult, quam qui vendit Dei donum, 147. *Vide* Ordinationes.

Simonides, 169.

Simplex non est quiddam numero unum est, 81, 82. Quidquid constat ex essentia et sanctitate, 188. Quidquid comprehendi potest, 82. Simplex non est angeli natura, 82. Simplicitas essentiae insigne monas et unitas, 82.

Simplicitas, dives mulier ac eleemosynas profundens, 208. Sed paucis bonis decuplam malitiam adiscens, 208. Basilium docere ausa fuerat, et de extrema die admonere, 208. Eunuchorum iracundiam in eum excitavit, 208.

Simplicitas quaedam Christianis non congruens, 152.

Simulacra quaedam animata et actiosa sunt sanctorum exempla, 75.

Simulatio antica, 123.

Simultas privata praefertur publico bello, 66. Ex similitudine nihil faciendum, 100.

Socrates, 549.

Sol intelligibilis Christus, 86. Cum sole comparatur Spiritus sanctus, 20.

Solemnia perfecta Domino celebrare, 92.

Solitariae vitae praecepta, 150, 151. Solitudo necessaria ut mens pacata et quieta sit, 71. In solitudine tentatio obtentu majoris in mundo utilitatis, 128. Quomodo haec tentatio vincenda, 128, 129, 150. In solitudine penuria doctrinae, sejunctio a fratribus, 128. In solitudine Dominus versatus est, 129. Christus solitudinis amator, 150. Solitudo plurimum adjuvat ad pravum consuetudinum oblivionem, 72. Plurimorum incommodorum una vitatio est, secessus a toto mundo, 71. Qui relinquunt urbes nec semetipsos relinquunt, similes sunt hominibus magna navi in lembum trans-euntibus et ubique nauseantibus, 71. In solitudinibus errantes prophetae, 150. Latitare in vita unum ex primariis bonis, 91. Urbium commoratione multos malignus decipit, 81. Asceta non sit sui ostendendi cupidus, non domos aut pagos circumcurset, 127. Si quis ad se vocet ut aegrotos sanet, sciat is, precante asceta, quocunque in loco fuerit, sanatum iri aegrotum credentem, 127. Locus aliquis esse debet ab omni hominum commercio remotus, 72. Asceta non sit amator turbae, nec ruris, nec civitatis, sed solitudinis, 127. Recedens a loco suo fortasse a moribus suis recedit, 127. Quies animae expurgationis principium, 72. Mens, quae per sensum in mundum non diffunditur, ad se redit et ad Dei cognitionem ascendit, 72. Secessus a mundo non est extra ipsum esse, sed animam a corporeis affectionibus avellere, 71.

Solum vocatur regia dignitas, 562.

Solus interdum de uno aliquo homine, interdum de

universa natura dicitur, 82. Cum dicitur de Deo, essentia intelligenda, 82.

Somnium omne non est prophetia, 517. Per somnium visae res desideratae aliquid afferunt solatii, 247. Somnium interpretatur Basilium, 424. Somnia mensium, quibus folia cadunt, 510. Per somnia diabolus animas invadit, 518. Somnia vestigia diurnarum cogitationum, 524. Somnia homines mercede conducti fingunt Neocæsareae adversus Basilium, 515, 514, 517. Capita vino gravata vapor ex-aestuans in somnia et visa impellit, 515. Noces diurnas curas excipientes, iisdem speciebus animam decipiunt, 71. Nocturnae imagines ex ventris satietate nascuntur, 101.

Somnus altior aditum praebet imaginibus a ratione alienis, 75. Quotidianae morti addit ita dormientes, 75. Somni leves esse debent et de industria magnarum rerum cogitatione interrumpi, 75.

Sophistae lingua, si nemo adsit, secum ipsa loquatur, 97. Non magis tacebit, quam luscinae verno tempore, 97. Sophistarum ars est ex sermonibus quaestum facere, 459. Sophistae proprium parva ex magnis et magna ex parvis facere, 455.

Sophronius episcopus, 260. Idem sentit ac Basilium, et Patrum fidem defendit, 260.

Sophronius magister officiorum, 171, 189, 265, 289. Innumeros Basilii causa beneficiis affecit, 171, 189, 265, 289, 265. De Basilio et patri bene meritis, 418. Basilio a teneris amicus, 111. Ei neminem Basilium in amicitia praetulit, 418. Vir gravitate morum conspicuus, 418. Quidam ei persuadet Basilium ipsi amicum non esse, 418. Celerime conficit quod Basilium petierat, 285. Duplex beneficium videtur sibi accipere, cum Basilium scribit et aliquid petit, 285.

Sophronius Eustathii discipulus, 211. Hunc filium appellat Basilium, 193.

Soranus Scythiae dux Basilii consanguineus, 244. Ob Domini nomen libere locutus est, 244. Juvabat eos qui persecutionem ob Domini nomen patiebantur, 245. Pro fide certamina sustinuit, 256. Spiritus dona in Sorano, 255. Respondet ejus querelis Basilium, 244. Petit ab eo reliquias martyrum, 245. Mittit Soranus corpus S. Sabae, 256.

Sozopolitani, 401. Nonnulli in hac urbe carnem Christi negant, 401, 402. Et affectus humanus in divinitatem conferunt, 402.

Spartiatius reis magnus terror, Scythiae Laconica, 75.

Spectabilis tribunus, 124.

Speculum sordidum non potest excipere imaginum species, 517.

Spes omnem hominum vitam continent et consociant, 96. Spes vigilantium somnia, 95. Spes in Domino omnium rerum fortissima, 256. Spes in rebus terrenis aut mentiuntur, aut cito spe altera opus est, 96. Secus ubi pro pietate laboratur, 96. Spes in Deo collocanda, 262. Certo sciendum fore ut Deus statim nos audiat si sincere ad eum convertamur, 262. Sollicitudo bona est, sed desperare et de salute diffidere, res noxiae, 159, 262, 525. Paratus animarum medicus morbum sanare, 159. Ut alium quam Deum colere, ita in alio nefas sperare, 554. Jonas salutem consecutus, quia non desperavit, sed clamavit ad Dominum, 371. Spes post afflictiones, nec longe absunt quae sperantur, 255. Deus potest nos ex iis, quae luxurcabilia sunt solvere, 252. Deus exitum dat ex omni afflictione his qui in ipso sperant, 571.

Spiritus sanctus vocatur Spiritus, ut Spiritus Deus, 40. Sanctus, non aliunde accepta sanctimonia, sed sanctitas ejus naturae collectivae est, 40. Bonus sicut Pater bonus est, rectus, Paracletus, etc., 40. Spiritus sanctus propria illius appellatio, 40. Hac appellatione necesse est substantiam intelligentem, infinitam, incircumscriptam cogitare, 40. Spiritus variae appellationes, 19. Spiritus non est halitus partibus respiratoris efflatus, sed Spiritus veritatis, qui a Patre procedit, 52, 58. Spiritus sanctus Deus est, 81, 85, 88. Vox illa displicere non debet haereticis, 81, 85, 88. Templum Spiritus sumus, ergo Deus est, sive ut inhabitans, sive ut templi conditor, 45, 88. Deus in prophetis per prophetiam quae est donum Spiritus, 50, 51. Scriptura divinitus inspirata quia a Spiritu, 45. Si cetera nomina Spiritui sancto communia cum Patre et Filio, absurdum est eum, a solo divinitatis nomine arce-re, 278, 279. Spiritum in Scriptura Dominum vocari multis probatur exemplis, 44, 45. Spiritus divinitas probatur ex ejus nominibus, ex operationum magnitudine, et ex beneficiis quae in nos confert, 40. Loquitur, mittit, dedit ut ipse Deus, 41, 42. Grande nefas eum irritare, eique resistere, 42. Unus est, ac singulariter profertur, 58. Non unus e multis, sed unus ut Pater et Filius, 58. Tantum distans a creaturis, quantum singulare a collectivis. Ual-

tus cum Patre et Filio, ut unitas cum unitate, 58. Eadem in Spiritum sanctum et in Deum peccata ex verbis Petri ad Sapphiram, 51. Per se complet Trinitatem, 58. Patri conjunctus in omnibus, 200. Quemadmodum se habet Filius ad Patrem, ita Spiritus ad Filium, 56. Spiritus sanctus ex Deo, non tanquam ex Deo omnia, sed tanquam ex Deo procedens, 58. Cum Patre et Filio numeratur, quia supra rem creatam est, 146. Filio coheret et cum eo sine intervallo concipitur, 117. Christi Spiritus est, 118. Tanquam illi natura conjunctus, 59. Regalis dignitas a Patre per Filium ad Spiritum permanat, 59. Si non est ex Deo, est autem per Christum; non est, 146. Spiritus gladius vocatur verbum Dei; ergo ejusdem naturae Spiritus ac Verbum, 88. Spiritus novit profunda Dei, ergo non est res creata, 48. In omnibus inseparabilis a Patre et Filio, 50. Velut sol, purum nactus oculum, ostendit in seipso imaginem invisibilis, 19, 20. In hac imagine archetypum cernimus, 19, 20, 59. Ut Paracletus Paracleti imaginem in se exprimit, 19, 59. Spiritus potentia incomprehensibilis, 40. Quis adeo demens ut compositum ac non simplicem dicat? 88. Illius mutabilem essentiam haereticis dicere non audent, 87. Secundum essentiam sanctus est, et fons sanctitatis, 58, 87, 218. Dominum solum digne glorificat, 59. Ipse per testimonium Filii glorificatur, 59. Illius existentiae modus ineffabilis est, 58. Si Spiritus creatura, finita illius erit natura, 88. Imo neque simplex erit, sed compositus ac unus numero, 88. Nec consubstantialis Deo, 87. Spiritus sancti discrimen a rebus creatis, 218. Non circumscribitur loco, 46. Natura bonus, 48. Natura inaccessus, sed capi potest ob benignitatem, 19. Instar radii solaris, sic unicuique adest quasi soli, 20. Non dicitur ingenuus, 216. Ex Deo est extra creationem, quia ex Deo procedit, 216. De Spiritu sancto communes notiones supremam naturam exhibent, 19. Eodem modo se habet erga Deum, quo spiritus, qui est in homine erga hominem, 54, 42. Dei digitus dicitur, 89. In omni operatione inseparabilis a Patre et Filio, 51. Cum Patre et Filio conjunctus in creatione, 51. Conjunctus divinitati in professione fidei, in baptismo, in operatione virtutum, in inhabitatione sanctorum, in beneficiis, 47. A Spiritu sancto omnia ex aequo peraguntur ac a Patre et Filio, 280, 281. Spiritus sanctus recte dicitur inesse creaturis; at melius esse cum Patre et Filio, 53. Cum Patre et Filio conjungitur, propter naturae communionem, 23, 24. Spiritus cum Patre conjunctionem Dominus tradidit, ut necessarium ac salutare dogma, 21. Si Spiritus non est inter creaturas, collocandus cum Patre et Filio, 48. Christi carnal adfuit, factus unctio et inseparabiliter conjunctus, 53. Indivise adfuit in omni actione, miracula edenti, tentato, resurgenti, 53. Christi adventum praecurrit: in carne ei adfuit inseparabiliter, 41. Beneficia a Spiritu sancto data tum in praesenti vita tum in futura, 50.

Spiritus sanctus operatur in tribus creationis generibus, productione ex nihilo, mutatione in melius ex peiore, resurrectione, 88. Absque Spiritu non est sanctificatio, 19, 218, 280, 326. Spiritus sancti operationes ineffabiles sunt et innumerabiles, 41. Comprehendi non possunt illius operationes ante creaturam intelligibilem, 41. Per Spiritum gratiam factae sunt circa hominem dispensationes Dei et Salvatoris nostri, 53. Ad Spiritum sanctum convertuntur omnia quae egeant sanctificatione, ut perveniant ad proprium naturalemque finem, 19. Vivificat cum Patre et Filio, 48. Nemo Filium adorare aut Patrem invocare potest, nisi in Spiritu sancto, 23. Si qua est gratia in aqua, non est ex ipsius natura; sed ex operatione Spiritus, 29. A Spiritu sancto corda in altum tolluntur, infirmi manu ducuntur, proficientes perficiuntur, 20. Christus renovans hominem et reddens gratiam, quam ex afflatu Dei acceptam amiseramus, insufflat et ait: *Accipite Spiritum sanctum*, 54. Per Spiritum sanctum fit nova creatio, 41. Confirmat, id est, donat immutabilitatem et soliditatem in bono, 52. Spiritu praesente spoliatus imperio diaboli, 41. Si quis regiae imaginis formam veterem reddat, tunc solum potest ad Paracletum accedere, 20. Spiritus cum anima conjunctio non fit loci propinquitate, sed recessu a cupiditatibus, 20. Spiritus vitae liberavit nos a lege peccati, 58. Facit eos spirituales, quibus communicatur, 20. In Spiritu gratia remittuntur peccata, 41. Spiritus sanctus gratiam suam confert, ut perficiatur et compleatur angelorum substantia, 33. In creatione confirmatae a Spiritu caelorum virtutes, 41. Si Spiritus sanctus ab angelis discederet, omnia in eis confusa essent et perturbata, 52. Spiritus sanctus angelorum dux et chori praefectus, 55. A Spiritu sancto oeconomia, quae supra nos est, spiritalis et sensibilis creaturae, 280. *Vide* Angeli. Spiritum sanctum mittit Deus qui creabit nos et renovabit faciem terrae, 88. Spiritus sanctus gratia perfectus efficiens, 200. Gratia sancti Spiritus, cum unicuique

adsit quasi soli, omnibus sufficiens et integra infunditur, 20. Spiritus sancti dona, 20. Nempe perseverantia et similitudo cum Deo, et ut dil sciamus, 20. Perficit cetera, ipse vero in nullo deficit, 19. In Spiritu Moses Deum potuit evidenter conspiceret, 52. Spiritus sancti donum patefactio mysteriorum, 53. Partitionem donorum pro cuiusque dignitate proprio arbitrio dispensat, 51. Per Spiritum cum Deo conjungimur, 41. Id fieri non potest nisi ab eo qui naturalem habet cum Deo societatem, 21, 87. Per Spiritum sanctum Ecclesiae ordo et gubernatio, 51. Spiritus doni figura erat nubes, 26. Adest omnibus, at is tantum qui puri sunt propriam exhibet virtutem, 473. Gratias verbis referre ei non possumus, 59. Superat enim omnem intellectum et sermonem, 59. Per Spiritum fructificat Evangelium, 58. Per Spiritum benedictiones patriarcharum, lex, figurae, prophetiae, miracula, res fortiter in bello gestae, 53, 41. Ad Spiritum qui se convertit, similis est Mosi ex apparitione Dei glorificatam faciem habenti, 45. Spiritus sanctus locus est quodammodo eorum qui sanctificantur, 52. Ipse etiam sanctus, locus est Spiritui proprius, ejusque templum, 52. Eldad et Modad soli fuere ex Septuaginta Senioribus, in quibus permaneret Spiritus sanctus, 51. Spiritus gratiam non recipit mundus, 46. Spiritum sanctum si quis neget, ne fidem quidem in Patrem et Filium habere potest, 23. Pneumatomachis terribilis imple dictorum reddenda ratio, ob irremissibilem blasphemiam in Spiritum sanctum, 59. Spiritum servum dicere gravissima blasphemia, 42. Qui Spiritum rebus creatis connumerat, vitae aeternae exorsus est, 48. Per Spiritum resurrectio mortuorum, 87. Aderit Christo iudicanti, 54. Est enim iustorum corona, Spiritus gratia, quae tunc perfectus dabitur, 54. Spiritus iustorum praemium, et prima malorum condemnatio, 53. In Spiritum sanctum aequae in Patrem et Filium baptizatur, 25. At in Moysen et nubem, ut in umbram et figuram, 25.

Spiritus sanctus non solum in appellationibus et operationibus consors Patri et Filio, sed etiam pariter intellectu incomprehensibilis, 43. Mundus eum capere non potest, et a solis sanctis per cordis puritatem videri potest, 45, 46. Spiritus gloriam commendat honor ei habitus a Domino, uniuscuiusque institutio pro hac initiationem, minae in blasphemantes, 64. Spiritus sancti non eadem sit ac angelorum mentio, 21. Spiritus commemoratur, tanquam auctor ac Dominus vitae, angeli ut conservorum adjuutores, 24. Spiritus sanctus formae vim obtinet, quatenus vim habet perficiendi creaturam rationalem, 51. Sicut cernendi vis est in oculo, ita Spiritus gratia in anima purgata, 51. Quemadmodum ars, ita Spiritus semper adest dignus, non tamen semper operatur, 51. Quemadmodum calor et affectiones facili mobiles, ita spiritus in animabus non constantibus, 51. Quemadmodum verbum in anima, et cogitatum et pronuntiatum; ita Spiritus testimonium reddens spiritui nostro, et clamans in cordibus, 51. Quemadmodum totum in partibus, ita Spiritus dona distribuens membris, 52. Quemadmodum partes in toto, ita singuli sumus in Spiritu, 52. Syllabae cum in glorificando Spiritu origo ex traditione apostolorum et Patrum, 54. Illud, in Spiritu, sic intelligi potest. Quemadmodum in Filio cernitur Pater, sic in Spiritu Filius, 53. Quemadmodum adorationem dicimus in Filio, tanquam in imagine, ita in Spiritu tanquam in seipso Filium representantem, 53, 54. Cum dicitur in Spiritu, gratia quae est in nobis exprimitur, 57. At praepositio *cum*, dignitatem Spiritus et conjunctionem cum Patre et Filio melius exprimit, 57. Spiritum sanctum Catholici conjungentes cum Patre et Filio nihil aliud dicunt et sentiunt, quam quod Christus ipse fecit, 21. Spiritus sanctus non est antiquior Deo, siquidem ex Deo est, 146. Neque etiam prior Filio, cum inter Patrem et Filium nihil medium sit, 146. Vide 217, 388. Spiritum glorificari sinunt Pneumatomachi modo non cum Patre et Filio, 47. Objiciunt Spiritum interpellare pro nobis, 42. At ipse Unigenitus interpellat pro nobis, 42. Cum proferuntur loca Scripturae, in quibus Spiritus Dominus et Deus dicitur; vociferantur et lapides tollunt, 44. Nolunt gloriam dari Deo et Spiritui, sed in Spiritu, 51. Praepositio in nihil eis prodest, 51. Quot enim modis pronuntari solet, totidem convenit Spiritui, 51. In Spiritu glorificando praepositio *cum* idcirco adscita a Patribus, quia non solum hypostasem distinguit, ut conjunctio *et*, sed etiam conjunctionem personarum declarat, 50. Id etiam videre est in rebus humanis, 50. In eo autem differt a praepositione *in*, quod ista relationem habet ad id in quo sunt operantes, 50. Hac conditione pacisci paratus Basilii cum Pneumatomachis, ut dicant *et Spiritui*, pro *cum* Spiritu, 51. Citius linguae projiciant, quam vocem et recipiant, 51. Inde bellum inextinguibile, 51. De Spiritu sancto praetermissa quaestio a Nicenis Patribus, eo quod nemo contradiceret, 216, 318, 393. Qui conjungi volunt cum fratribus, fateantur Spiritum

sanctum dici creaturam non oportere, nec cum iis qui dicunt, communicandum, 200, 206, 207, 216. Glorificatio addita, 216, 218, 393. Spiritus, etsi non admiscetur indignis, adest tamen aliquo modo semel baptizatis, 34. In extremo iudicio, penitus separabitur a malis, 34. Hinc in inferno nulla confessio, cum jam non adsit Spiritus sancti auxilium, 34.

Spiritus mendax in falsis prophetis, 317. Spiritus aeris aura exigua suscepta in peccatum virgo impulsus est, 156. Spiritus nequitiae procellas in Ecclesiam excitant, 371.

Sponsus quo sensu dicitur Christus, 15.

Stoici sententia, 242.

Strategius presbyter, 582, 583.

Strymon iocundissimus aspicientibus, 94.

Stuprum. Quæ stuprum per vim passa est, non reprehenditur, 297.

Suade pharmacæ, 449.

Subdiaconi vocantur ministri, 148, 149. Sacrorum numero ascribuntur, 148. Multi in singulis pagis, 148.

Subnumeratio commentum a Pneumatomachis e mundi sapientia desumptum, 53.

Sulpicius in Galatia magistratum gerens, 441. Ab eo Basilii multa accepit beneficia, 441.

Superbia dignitas videri non debet, 368. Superbiæ peccatum vel unicum id valet, ut inimicos Deo efficiat, 368.

Supplices prætereundum aliquid manibus se obant, 203.

Susario nihil ignoravit, 461.

Suspensionis exemplum in lectore, 327.

Suspiciones. Qui suspiciones falsas in seipsis habent, non deuntur a Spiritu sancto, 340.

Suspirium ex corde ductum consolatur afflictos, 183.

Symbola militaria, 65.

Symptus, 285.

Synaxes intermissæ in Valentis persecutione, 371.

Synodus, idem ac Ecclesia, 425.

Syria. In Syria quidvis est reliqui cum Basilio communicat, 307. Syriæ urbes maximæ sub Valente persecutionem passæ, 266.

T

Tarsus civitas tam opportune sita, ut Isauros, Cilices, Cappadoces ac Syros per seipsam conjungat, 113. Hanc Ariani invadunt, 113. Tarsenses presbyteri orthodoxos regabant, ab episcopo Ariano separati, 203, 206, 207. Inter eos aliqua oritur dissensio, 207. Hanc Basilii componere conatur, 207.

Tatianus presbyter Myrensis, 331.

Taurus ferri ferax, 205.

Teimesus, 331.

Templum omne Dei templum est, 88. Templum esse non possemus sancti Spiritus, si esset servus, 43. Templum Dei quomodo edificatur, 73.

Tempus progredi letamur, nec advertimus vitam nostram absumi, 331. Velut qui dormiunt in navigio, ita ad finem deducimur, 332. Non ea colligimus quæ nobiscum transferri possint, sed ea potius quæ gravia et hic manentia, 332. Tempus hodiernum sibi diabolus poscit, Domino crastinum, 518. Cognitionis intervalla a sole intelligibili facta, 86.

Tentationes quo plures fuerint, eo major merces, 367. Deus probat pietatis athletas, sed tentari non sinit ultra quam ferre queant, 332. Tentationibus anima assuefacienda, 128. Tentationes quibus fidelis probatur, 127. Tentationes quomodo vincenda, 126. Per medios laqueos transimus, 126. Non statim ad vitæ asceticæ apicem assurgendum, satius est paulatim proficere, 126. Postquam una voluptas victa est, tunc alia debellanda, 126. Tentatio obtentu majoris in saeculo utilitatis, 128. Quomodo hæc tentatio vincenda, 128, 129, 130. Tentationi diabolicæ opponenda pia cogitatio, 128.

Terentius vir admirabilis, antiquus Basilii amicus, 157. Terentii omnis sermo et omnis actio voluntate recta ac bono consilio plena, 193. Mandatum obtinet ab imperatore, ut Basilii episcopos in Armenia constituat, 193. Iterum cogitur rerum communium curam suscipere, 193. Recesserat a publicis curis, et otium ad animæ curam impendebat, 321. Antiochiæ negotia cum summis potestatibus administrat, 321. Paulini amici conantur eum in partes suas trahere, 321. Terentii comitis filix diaconissa, 199. Bonæ radicis bona germina, 199. Errori non cedunt, quamvis eas circumstet impietas, 200.

Testes angelii interdum citantur in Scripturis, 24, 25. Sæpe enim conservus testis adducitur apud mansuetum iudicem, 21. Mos est sanctis Dei præcepta adhibitis testibus tradere, 24. Imo cælum et terram incantant, 24. Jesus Nave etiam lapidem testem statuit, 23.

Testudo viperæ carnibus satiata per origanum sibi medetur, 383.

Tetractys Pythagoræorum, 98.

Thalassius, 183.

Thecla, 417.

Theodora canonica, 260.

Theodoretus episcopus, 183.

Theodorus, 214.

Theodorus subdiaconus Samosatensis, 332.

Theodosius presbyter Nicopolitanus, 369.

Theodotus Nicopolitanus, 183, 189, 212, 366. Molestia ei conjunctio Basilii cum Eustathio, 194. Illius singulare ingenium, 194. Clamat fidem ab Eustathio adulterari, 192. Basilium invitat ad diem festum in Armenia, ut cum eo agat de Eustathio, 189. Non amplius invitat, ubi cognovit eum cum Eustathio fuisse Sebastiae, 194. Socius adiungit Basilio in constituendis episcopis in Armenia, 193. Promittit Basilio se illum usque ad Satala deducturum, 193. Et mutuum in omnibus operam daturum, 193. At ubi Basilium videt Nicopoli, nec ad matutinas nec ad vespertinas preces eum assumit, 193. Queritur quod Basilium ad se non scripserit de injuriis ab Eustathio acceptis, 222. Quasi res ejusmodi in indifferentibus ponat, 223.

Theodotus episcopus Berææ, 267. Theodotus uterque, 183.

Theologia, id est, Divinitatis agnitio, 38. Theologia confessio Divinitatis, 83. Cum de rebus divinis disseritur, nihil aliud exspectandum, nisi verborum inopiam obiectum iri, 80. Theologica vox omnis impar est cogitationi dicentis et interrogantis desiderio, 80. Theologicae disputationes vituperantur, quæ humanis argumentis nituntur, 496. Theologicae voces non perfunctorie audiendæ, 2. Quid in quæ voce et syllaba lateat perscrutari, hominum est non segnum ad pietatem, 2. Theologicarum vocum nulla adeo pusilla, ut non multum habeat in utramque partem momentum, 3. Basilii præclarum secum agi existimat, si vel minimam earum dignitatis partem assequatur, 3. Parvi pendet ridere se quod circa syllabas occupetur, 3. In minimis verbis certamen videt maximum, spe præmii non detrectat laborem, 3.

Theophilus Castabalanus scribere non vult Basilio, ne eum episcopum salutare cogatur, 378. Multis qui Basilio convicietur, 378. Basilium in frequentissimis conventibus dilacerat, 222. Multas molestias exhibuit Basilio, 582. Ne horam quidem ab eo amando discessit Basilium, 582. Petit ut sibi ignoret, si cum Eustathio communicare non possit, 582.

Theophrastus diaconus, 131, 189.

Theophrastus sensit sibi deesse Platonicos lepores, 226.

Theotecnus, 421, 422.

Therasius presbyter Casariensis, 288.

Therasius Cappadociæ præsens, vir magnus et in primis admirandus, 172. Magnæ illi curæ iuciderant, 172.

Thermopylae, 439.

Thesaurorum comes, 111, 112. Thesaurorum Philippo polis præpositus, 363.

Theseus Ariadnes filium secutus, 432.

Thraciæ vicarius, 363.

Tiberina luporum et ursorum ferax, 94. Barathrum orbis terrarum, 94.

Timor. Ob timoris Dei absentiam peccare nobis contingit, 262. Insitus timor non dat locum involuntariis actionibus aut cogitationibus, 262.

Timotheus chorepiscopus, 103, 429. Is a puero vitam asceticam amplexus est, 429. Immoderationis accusabatur, 429. Primarium vitæ genus negligentem amice oburgat Basilium, 430. Munuscula illius grato animo suscipit, 430. Ponti munuscula, ceras et acopa mittit Basilium, sed tunc his carebat, 430.

Tinnitum efficit auribus utrisque rerum inopinatum auditus, 223.

Tractor præsidum, 236.

Traditiones apostolorum cum Scriptura iudices controversiarum, 66. Traditiones Patrum, 373, 405. Doctrina ex Majorum traditione perpetua memoriæ serie ad nos usque servata, 67. Traditio tacita et secreta, 55. Traditio Patrum non scripta, 19. Multa in Ecclesiis sine scriptura sunt recepta, 60. Veneranda sunt vetusta dogmata ob quamdam veluti cavitatem, 60. Catholici temporis diuturnitatem pro se facientem habent, 60. Tempus arstimur in eo quod tacetur, 60. Si quis velut in tribunal, probationibus e scripto destitutus testes producat, absolvi debet, 60. In his rebus novitas, totius destructio est, 57. Apostolicum est non scriptis inherere traditionibus, 60. Id enim commendat Apostolus, 60. Ex dogmatibus alia e scripto tradita doctrina: alia in mysterio ex traditione apostolorum, 54. Utraque vim eandem habent ad pietatem, 54. Non deserendæ voces familiares sanctis, et ex quo nuntiatum est Evangelium, semper in Ecclesiis usitata, 64. Traditio non deserenda, etiamsi acuantur enses et splendescat

ignis, 63. Si consuetudines scripto non proditæ rejectantur; Evangelium in præcipuis rebus lædatur, 54. Imo prædicatione ad nudum verbum redigetur, 54. Consuetudines ex traditione ortæ, in Sacramentis et precibus Ecclesiæ, 55, 56. Fidei professio in Patrem et Filium et Spiritum sanctum ex traditione non scripta, 57. Glorificandi Dei cum Spiritu consuetudo a patribus tradita, 60. Hanc Basiliius veluti paternam hereditatem conservabat, 60. Traditionem apostolicam evertere conantur Pneumatomachi, 21. Hinc probationes e Scriptura clamore exigunt, patrum testimonium rejicientes, 21. Comparantur cum malæ fidei debitoribus, 21. Hæretici in vetera, tanquam in obsoleta, insurgunt, et velut in vestimento novum præferunt communi, 15. Novæ hæreticis videntur voces, quibus nationes et civitates et viri Ecclesiæ columnæ testimonium perhibent, 63. Basiliius objicit Pneumatomachis veteres ac beatos viros, vocibus, quibus isti reclamabant, utentes, 60 et seqq. Consuetudo Patris et Filii cum Spiritu glorificandi a majoribus orta, in Ecclesiis non corruptis permanet, 57. Laudantur qui majorum traditionem citra mutationem conservantur, tum ruri tum in civitatibus, 15. Quod a Majoribus nostris dictum est et nos dicimus, 15. Patres Scripturæ sententiam secuti sunt, 15. Instituta ab antiquis lucernales preces: quis earum auctor dici non potest, 62. Traditionis antiquitas etiam in rusticana plebis usu perspicitur, 15. Traditionis vi sæpe compulsi homines suis ipsorum dogmatibus contradicere, 61.

Tragediæ, 129.

Trajanus, 237.

Tribulationes necessariae, ut justî probentur, 544, 548. Ex tribulatione liberat Deus sanctos, non citra probationem relinquendo, sed patientiam largiendo, 544.

Tribunus spectabilis, 124.

Tributa colligunt curiales, 177. Tributum ferri his qui Taurum incolebant, impositum, 205. Ut tributis eximantur monachi, precatur Basiliius, 425.

Trigamia ex lege non contrahitur, 297. Hæc habentur ut Ecclesiæ inquinamenta, 297. Non tamen publicis condemnationibus subjiciuntur, 297. Trigamis idem canon ac digamis, servata proportionem, 271. Sæpe tribus aut quatuor annis segregantur, 271. Id enim non amplius matrimonium, sed polygamia vocatur, 271. Quinque annis in Ecclesia Caesariensi, 271. Non arcentur ab ecclesia, 272. Sed audiunt et postea consistunt, 272. Vide 529.

Trinitas. In Trinitate nulla sectio aut divisio, sed ineffabilis quædam tum societas, tum distinctio, 118. Sancta nomina, Pater et Filius et Spiritus sanctus, 37. Nullum spatium inter Patrem et Filium et Spiritum sanctum, 118. Ut in catena qui unum extremum apprehendit, alterum simul attrahit, sic qui unam personam attrahit, duas alias simul attrahit, 118. Quæ de majestate unius personæ cogitantur, eadem cogitantur de aliis duabus personis, 118. In essentia communitate nec coherere nec communicari possunt, quæ considerantur in Trinitate indicia, unde proprietates personarum et differentia, 118. Unaqueque hypostasis singulariter effertur: sed non fit ab uno Deo ad multitudinem incrementum, dicendo unum, duo, tria; neque primum, secundum, et tertium dicimus, 58. Secundum Deum nunquam ad vimus, 58. In Trinitate, velut in enigmate, admirabilis quædam discretio conjuncta, et conjunctio discreta, 119. Id illustratur exemplo iridis, 119. Spiritus sanctus per unum Filium uni Patri copulatus, 58. Unus Deus, quamvis tres personæ, quia Deum ex Deo adoramus, 58. Tria intelligimus, mandantem Dominum, creans Verbum, Spiritum confirmantem, 52. Non tamen tres originales hypostases sunt, sed unum principium, per Filium condens, et perficiens in Spiritu, 51. Personarum confusio, Judaismus, 66. Naturarum contrarietas, paganismus, 66. Non alia gloriæ species in Patre, alia in Filio cogitanda, 120. Splendor cum gloria intelligitur, imago cum archetypo, Filius cum Patre, 15. Filius imago Patris, idem est quod exemplar, etiam aliud sit, 121. Filii formam qui mente concepit, hypostasis paternæ expressit effigiem, non ingentis rationem, quæ Patris est, in effigie cernens, sed pulchritudinem ingentiam in genita intuens, 121. Si ingentis ratio in effigie cerneretur, non jam effigies aliud esset ac exemplar, sed idem prorsus, 121. Filius tempore non posterior Patre, 10. Neque etiam hominum cogitatione posterior Patre, 10. Filii enim generationem nulla cogitatio transcendit, 11. Illud, in principio, nulla notio superare potest, neque ex hac voce, erat, cogitatio exitum reperit, 11. Filius non est dignitate inferior Patre, 11. Hunc enim Pater signavit, sequæ totum in eo expressit, 12. Sinus paternus, sedes est digna Filio, scabelli vero locus illi, quibus opus est subjectione, 12. Sessio a dextris naturæ Irmittat ac stabilitatem, dexter locus indicat dignitatis æqualitatem, 12, 15. Neque etiam

ordine posterior Filius. Tanquam inferiore loco sedens, 11. Hæc sententia Dei immensitatem everteret, et contraria esset Scripturæ Filium a dextris collocanti, 11. Unigeniti essentia a Patris essentia nullum prorsus discrimen, 91. Filius essentia non differt a Patre, ac prorsus nec potentia, 17. Si æqualis potentia, æqualis et operatio, 17. A Patre procedentem Spiritum per se ac secum nolum facit, ac solus unigenite ex ingentia luce effulsit, 117. Pater solus habet, ut nulla subsistat ex causa, 118. Qui videt Filium, videt et Patrem: non tamen figuram aut formam, sed bonitatem voluntatis, quæ cum essentia concurrens, similis est et æqualis vel potius eadem in utroque, 18. Quemadmodum in speculo qui Filium cognoverit, effigiem paternæ hypostasis per Filii notionem suscepit, 122. Ex lucis exemplo perficitur, ut Filius cum Patre indivise intelligatur, 121. Quemadmodum ex flamma splendor, nec tamen flamma posterior, 121. In angelorum creatione primaria causa est Pater, conditrix Filius, perfectrix Spiritus sanctus, 51. Spiritus sanctus in omnibus inseparabilis a Patre et Filio, 50. Spiritus sanctus in omni operatione inseparabilis a Patre et Filio, 51.

Trinitatem per se complet Spiritus sanctus, 58. Si Spiritus Filio junctus, Filius autem Patri; liquet ipsum Spiritum Patri adjungi, 56. Cum Deus efficit distributiones operationum, et Dominus divisiones ministrationum, simul adest Spiritus sanctus dona dispensans, 51. Per Spiritum illuminationem conspicimus splendorem gloriæ Dei: per characterem ad Patrem subvehimus, 54. Via ad Dei cognitionem est ab uno Spiritu per unum Filium ad unum Patrem, 39. Rursus regis est dignitas ex Patre per Filium ad Spiritum permanat, 39. Sic servatur monarchia, 39. Apostolus meminit primo Spiritus, deinde Filii ac Patris, non ut ordinem invertat, sed quia primus nobis occurrit is qui dona distribuit, tum is qui misit; demum fons bonorum, 51. A Spiritu mens illustrata ad Filium respicit et in illo Patrem videt, 548. Honorum quæ in nobis operatur Spiritus, causa et auctor Unigenitus, 117. Non tamen sine principio; sed est quædam virtus ingentis et sine principio subsistens, quæ causa est omnium causarum, 117. Ex eo quod Pater per Filium creet, neque Patris creandi vis imperfecta, neque Filii operatio infirma, sed voluntatis unitas ostenditur, 18. In omnibus a Filio peractis, perfecta illi tribuenda potentia, nec usquam a voluntate Patris separandus, 16. Non ex operum differentia Pater conspiciatur, 17. Sed præter operum magnitudinem, de ipso operum auctore Filio gloriatur, 17. Quamvis Spiritus inseparabilis sit a Patre et Filio in omni operatione; non tamen Patris imperfecta operatio, aut Filii inconsummata creatio, nisi periciatur a Spiritu, 51. Pater sola voluntate creare potest, sed vult creare per Filium. Filius non eget auxilio, sed vult perficere per Spiritum, 51, 52. Secundum proprietatem personarum, unus sunt et unus: secundum naturam, unus sunt, 58. Quomodo ergo non duo dii? Quia rex dicitur et regis imago, non duo reges, 58. Unus principatus retinetur, nec theologia in multitudinem dissipatur, 58. Una enim in Patre et Filio forma agnoscitur, in una et omnino simili Deitate expressa, 58. Quemadmodum aliud corpus, aliud figura, nec tamen separari possunt, ita Paulus, cum Patris hypostasis figuram appellat Filium, eum a Patre separari non posse declarat, 121. Paulus quia de causa, postquam dixit *unus Deus*, adjunxit vocem Patris, et Domini Jesu Christi mentionem facit? 85. Angeli edocentur a Spiritu quoties plium sit dicere: *Sanctus, sanctus, sanctus*, 55. Nihil creatum in beata ac divina Trinitate, 255. Christus traditus pro nobis a Patre, id est, hoc habuit a Patre, ut pro sua bonitate operaretur pro nobis, 18. Christus postquam de Patre nos erudit, utitur vocibus authenticis et herilibus, ut ex his Dominum et conditorem, per illa Patrem Domini et conditoris cognoscamus, 18. Non mirum si Patre minorem seipsum confitetur, qui Verbum est et caro factus est, 81. Propterea Patre minor Filius, quod nostra causa factus est mortuus, 81. Quod Pater Filio major dicitur, id argumento est Filium esse Patri consubstantialem, 84. Comparationes enim inter ea quæ ejusdem sunt naturæ, proprie insinuantur, 84. Christus cum dicit: *Omnia mea tua sunt*, originem rerum creaturarum refert ad Patrem, 17. *Et tua mea*, inde principia creandi accipiens, 17. Qui rem unam personis multiplicem dicit et unam hypostasim, tollit Unigeniti existentiam, 515. Tollit totam Incarnationem, 515. Contendunt Sabelliani unum esse nomen eo quod dicitur *in nomine* non *in nominibus*, 515. Refelluntur, 515. Confiteri oportet Deum Patrem, Deum Filium, Deum Spiritum sanctum, 81. Confiteri oportet, ut Scripturæ doceant, et qui eas sublimius intellexere, 81. Æque baptizamus in Spiritum sanctum ac in Patrem et Filium, 25. Si baptismus inutilis omissio Spiritu sancto, quomodo tutum a Patre et Filio Spiritum distrahere? 25. Trinitati

adimplenda glorificatione consentiens cum baptismo, 185. Magnum nefas a professione in baptismo facta discedere, 22. Luctuosa res quæ tunc credidimus negare, 21. Prævaricator et desertor dicendus qui Deum negat aut Christum, 23. Idem nomen convenit ei qui negat Spiritum sanctum, ut qui pactum cum Deo initum in baptismo violat, 23. Ordo in personis a Domino præscriptus, inviolabilis custodiendus, 217, 265, 400. Ne fidem quidem in Patrem et Filium habere potest, nisi adsit Spiritus sanctus, 25. Christum proflentem et Deum negantem Christus nihil proderit, 22. Deum invocantis et Christum spernentis inanis fides, 23. Sic etiam Spiritum rejicientis fides in Patrem et Filium inanis, 23. Veram adorationem nemo habere potest, nisi adsit Spiritus sanctus, 25. Nec Filium adorare potest, nec Patrem invocare, nisi in Spiritu sancto, 25. In ecclesia gloria dicitur Patri et Filio cum Spiritu sancto, 3. Interdum per Filium in Spiritu sancto, 3. Voces illæ: *Ex quo*, non sunt propriæ Patri, neque illæ: *Per quem*, propriæ Filio, 3. Non sunt inter se contrariæ, 3. Collegit eas in una et eadem persona Apostolus, 3. Voces illæ: *Ex quo* et *per quem* sæpe ad mutuos invicem significatus transferuntur, 9. Illud *per quem* de Patre dicitur, 8. Ecclesia utrasque illas voces: *Per ipsum* et *cum ipso* admittit ac neutram rejicit, 15. Cum Unigeniti majestas consideratur, gloria ei cum Patre tribuitur; cum autem bona ab eo accepta, confitemur hanc gratiam *cum ipso* et *in ipso* effici, 15. Illud *cum quo* glorificantibus convenit; *per quem*, gratias agentibus, 15. Mentium Pneumatomachi, cum dicunt illud *cum quo* ab usu piorum alienum esse, 15. Hujus vocis antiquitas non solum in ecclesiæ civitatibus, sed etiam in rusticarum plebis usu perspicitur, 15. Utitur his vocibus: *Per ipsum*, cum Christus consideratur ut osium et via; *cum ipso* autem, quando ut *Deus* et *Dei Filius*, 15. Vox illa: *Per quem*, confessionem habet causæ principalis, non reprehensionem causæ efficientis, 18. Simile et dissimile rejicit Basilii in Trinitate, 82. Identitatem naturæ et consubstantialitatem confitetur, 82. Unam divinitatem et bonitatem et potentiam dici non patiuntur Pneumatomachi, 278. Patri et Filio concedunt, ut Dei nomine honorentur, 278. At id Spiritui nequaquam concedunt, 278. Tres Deos affingunt Catholicis hæretici, 277. Ariani tres Deos exprobrantibus respondendum est Deum non numero, sed naturam unum esse, 81. Numerus immerito Catholicis affingitur, qui numerum a divina natura remouent, 82. Quidquid unum numero dicitur, ut mundus, homo, angelus, non vere unum est et simplex, 81. Quisquis numerum aut creaturam dicit Filium Dei aut Spiritum sanctum, materialem aut circumscriptam naturam inducit, 82. Aut silentio honoratur ineffabilia, aut pie numerentur sancta, 37. Non per compositionem numerantur tres personæ, 37. Dominus Patrem et Filium et Spiritum sanctum non cum numero tradidit, 37. Non dicit in primum, secundum et tertium, neque in unum, duo et tria, 37. Numerus materialia et circumscripta designat, monas et unitas simplicis essentia propria, 82. Subnumerationem inducunt Pneumatomachi in personas divinas, 35. Non putat Basilii eos Deum in subjecta dividere, veluti communiatem quamdam sine hypostasi, 35. Si Filium etiam subnumerant Pneumatomachi, rursus instaurant dissimilitudinem essentia ac omnes blasphemias, 35. Si solum Spiritum subnumerant, refelluntur ex eo quod Spiritus pronuntietur cum Filio, et Filius cum Patre, 35. Quod si cæteris rebus subnumeratio non convenit, multo minus Spiritui sancto, 37. Pneumatomachorum subnumeratio eo spectat, ut primum, secundum et tertium dicant, 40. Inducunt multitudinem deorum, 40. In divina natura numerum metuunt, ne Spiritum sanctum plus æquo honorent, 37. Sint maxime supra numerum quæ assequi non possumus; sed si numerus adhibetur, non per eum veritas depravetur, 37. Etiam si concedatur subnumeratio, nihil inde lucratur, 48. Nam si vilis est quod subnumeratur, vilis erit quod est spirituale eo quod est animale, et secundus homo primo homine, 40. Ridiculum est numero tantum tribuere, ut rerum pretium ex numerandi ratione angeatur aut minuat, 36, 37. Quemadmodum non submetimur quæ metimur, nec subtilibus quæ libramus, ita nec subnumeramus quæ numeramus, 37.

Tristitia nimia causa sit peccati, 344. Tristitia in corde ut vermis in ligno, 342.

Trivium. In trivio constitutos, 135.

Tumor maxime evertit animas Christianorum, 372.

Turtur vidua permanet, 374.

Tyauense concilium, 348.

U

Ultio Domino permittenda, 145. Ultio Christianis velita, 364. Nihil præclarior quam lenitas in convitiis et

plagis, 364. Quomodo convitia ferenda, 365. Mala excusatio quod alius inciperit.

Ulysses, 168. Cephaleniorum dux, 237. Cum plurimum pecunie exportasset, nudus reversus est, 337.

Ungendi coram fidelibus qui ab hæreticorum baptismo veniunt, 270.

Unguis. Ab unguibus ordiri ridiculum, 383.

Unitas et monas Verbi, 86. Unitate accidente numerus perit, 86. Unus et solus sæpe idem sonant, 82. Unus et solus de Deo dicuntur, non ut a Filio distinguatur, sed a falsis diis secernatur, 85. Unum numero simplex non est, 88. Oportet hanc Christi preceationem impleri: *Ut ei ipsi in nobis unum sint*, 86. Unitate excidit dæmon, 88. Deus cum unus sit, si in singulis fuerit, unum efficit, 86.

Urbiculus monachus Basilii amicus, 113, 405. Quidam in ejus monasterio feruntur de incarnatione prave sentire, 404.

Urbium commoratione multos malignus decipit, 81. Ursa herbascos sibi ipsa medetur, 383.

V

Valens imperator. Sub eo summa inopia et temporum difficultas, 111. Ob tributorum multitudinem domus quedam fugiendæ, 176. Omnia iis a quibus exigebatur, quique accusabantur, redundabant, 98. Multi in atrocissimis sceleribus deprehensi, 264. Hostis: s referata inter Cappadociam et Constantinopolim omnia, 325. Tempus perturbationis plenum, his qui republicam gerunt, nihil otii relinquit ad Ecclesiam juvandas, 383. Sub Valentis finem bello ardet Thracia, 414. Viæ prædonibus et desertioribus plenæ, 414. Spes tamen tranquillitatis aliqua audito exercitus adventu, 415. Valentem Cæsarem venientem præcedunt hæretici, 161. Basilii sollicitudinem in edificando ptochotrophio probavit, 188. Basilio dat mandatum ut in Armeniam proficiscatur, ibique episcopos constituat, 193. Basilio insidias inimici struunt, sed manus Domini cum illo, 334. Consilia in Basilium ineuntur Antiochiæ, 212. Exsilia minas ei intentantur, 212, 215. Valens decernit ut Basilii dedatur inimicus, 221. Postea sententiam mutat et rem differt, 221. Animam Basilii querunt hæretici, 246. Expectat Basilium dum in aulam accersatur per improbitatem hæreticorum obtentu pacis, 320. Valentis persecutio omnium sævissima, 375. Horrenda tempestas Valentis persecutio, 175. Plures evenerunt afflictiones quam ex quo Evangelium nuntiatur, 371. Nulla pars orbis quæ ignoret Orientis mala, 184, 371, 374. Difficilia tempora Ecclesie, magnis gubernatoribus indigentia, 174. Ecclesiarum status comparatur cum naufragio, 175. Rerum status aditum dicendi libertatem, 175. Deest libertas Filium consubstantialem Patri prædicandi, 182. Unum crimen est, traditionem custodiam, 375. Valentem potentiores aulici nec volebant nec poterant de exilibus admonere, 161. Difficile erat legatos communi et synodico decreto in Occidentem mittere, 162. Periculum erat, ne legati ex Occidente missi in itinere interperarentur, 161. Quare Basilium censet eis mari utendum esse, 161. Abactis pastoribus introducuntur lupi, 182. Ecclesie destitutæ, solitudines referta, 182. Populi sub dio hieme et æstate adorant, 235, 371. Magna rerum perturbatio in orbe terrarum, 261. Nihil tam rarum quam fratris congressus et verbum pacificum et spiritualis communio, 260. Difficile inventu ac rarum, Ecclesia integrum servans apostolicam doctrinam, 386. Nonnulli ex ipsis clericis proditores, 392. In persecutione dubitat Basilii an non defectionis initia adsint, 251. In hac tristi rerum conditione pauci episcopi charitatem servantes ac rari inventu, 243. Pacis antiquæ ne vestigium quidem superest, 254. Nulla fere pars orbis incendium hæresis effugit, 255. Vehementi tumultu agitantur Ecclesie, 412. Ecclesia Orientalis ad continuos assultus hæreticorum deficit, 181. Velut navigium perpetuis fluctibus agitur, 185. Persecutio cum fluctibus comparatur, quorum alius desinit, alius insurgit, alius horrore nigrescit, 215. Summa semper submersio expectatur, 185. Quotidie rumores eversarum ecclesiarum, 351. In Oriente nonnulla initio anni 375 novata, 290. Tentatio per totum orbem diffusa, 266. Maxime urbes Syriæ vexatæ, 266. Nullibi clarior senatus quam Samosatis, 290. Persecutio plerasque Orientis partes vastavit, 353. Totus Oriens perturbatus, 163. Hæresis Ariana dominatur, quia veritatis defensoribus in unaquaque parœcia ejectis, ecclesie hæreticis traditæ, 163. Episcopi sine argumentis condemnantur, 375. Nonnulli nec accusatores nec iudices videntur, sed interpesta nocte rapiti, 375. Columnæ veritatis in dispersione, 375. Fugæ presbyterorum et diaconorum, 375. Populorum gemitus, 375. Desiere conventus, solemnitates et synaxes, 374. Ecclesie omnes commoventur, omnes animæ eribrantur, 346. Accusati condemnantur sine

judicio, accusatoribus creditor sine examine, 346. Si quis episcopus absit ab Ecclesia vel brevissimo tempore, populos tradet insidiantibus, 376. Gravis persecutio Antiochiæ, 252. A Valentis persecutione tutior fuit Pontus quam Cappadocia, 300, 301. Horrenda persecutio Alexandriae ac in reliqua Ægypto, 250. Exsilia, cruciatus, bonorum direptio, 251. Valens e propinquo imminet Samosatis, 256. Sub eo episcopi, velut aves sub aquila, non audent longe e tecto excurrere, 256. Jam decimus tertius erat persecutionis annus, cum ad Occidentales scriberent Orientales, 371. Orientales in medio malorum pelago deprehensi, nec studium nec spem abiciunt, 371. Auxilium Dei undique circumspiciunt, 371. Hinc ad Occidentales confugiunt, 371. Septem milleviri non incurvare genua ante Baal, 246. Confessores habebant in Oriente suos communicatores et totum Occidentem, 411. Persecutionem brevi desitura sperat Basilium, si vox reperiatur idonea quæ Deum flectat, 391. Persecutio sanæ doctrinæ contemptum non erit Deo; sed Ecclesiam suam lætificabit, 257. Pacis Ecclesiarum spes affulget, 415. Orientis Ecclesiæ ad Basilium, Petrum et alios respiciunt, 415. In barbarorum incursione multi sacramenta gentilia jurant et nefanda gustarunt, 329.

Valentinus auctor apparentis opinionis, 402. Formam servi, non ipsum servum dicebat assumptum fuisse, 402. Valentinus, 269.

Valerianus episcopus Aquileiæ prior scribit Basilio, 182.

Valerianus, 422.

Valerius, 283.

Valetudo summe bona medicis videtur periculosa, 572.

Vasoda, 274.

Vates consulentibus, aut in domum suam introducuntibus anni sex penitentia, 350. Qui vultus se tradunt, annis viginti puniuntur, 328.

Vectigal. Quadruplum sub Valente, 98.

Vela in judiciis, 340.

Veneficos nusquam esse sancit Julianus, 125. Beneficio anni viginti penitentia, ut homicidio, 327.

Venenatum. Ob venenata animalia non incusandus Deus, 385.

Venenensis Ecclesia, 258.

Venter pessima fide in conventis, penum incustoditum, 359.

Ventorum hæreticorum æstus naufragia importans, 107.

Verbum non est aeris percussio, sed quod in principio erat, 52. Filius totum Patrem ostendit in semetipso, 200. Verbi unitas et monas, 86. Inenarrabilis divinæ generationis modus, 146. A Filii generatione removendæ corporales persequutionum cogitationes, 146. Non enim a Patre divisa est substantia in Filium, neque fluendo generavit, neque proferens, 146. Concludendum potius quia mortalitas sic, immortalitas non sic, 146. Filius æquale Patris sigillum, 54. Verbi potentia vivifica, 26. Ad Verbum sese convertunt, invincibili desiderio ad auctorem vite respicientia, 7. Omnia cōdidit et in ordinem digessit, 7. Omnia creavit secundum voluntatem Patris, 7. Deus Verbum omnium conditor, 7. Pugno complectitur terram, 7. Per Verbum perseverant et consistunt omnia, 7. Non utitur auxiliis ad creandum, nec eget particularibus mandatis, 17. Sed paternis bonis plenum, a Patre resplendens, omnia facit ad similitudinem Patris, 17. Dicit Christus: *Sicut dixit mihi Pater, ita loquor*, non quod careat libero arbitrio, sed declarat propriam voluntatem inseparabiliter Patri adhaerere, 17. Per Verbum facta omnia, non servili ministerio, sed quia tanquam conditor paternam implet voluntatem, 17. Mandatum, quod accipit Verbum, non est sermo imperiosus, sed voluntatis communicatio, veluti formæ in speculo imago, a Patre in Filium sine tempore dimanans, 17. Filii sunt quæcunque habet Pater, non tamen paulatim illi accrescentia, 17. Verbum hominibus ipsis inferius faciunt, qui illud dicunt egere speciali mandato, 18. Sequitur ex eorum rationatione Filium semper discere, nec unquam ad perfectionem pervenire, 18. Filius nihil ignorat, 561. Non esset imago Patris, si totam illius scientiam non representaret, 561. Filius pari mensura cognoscit Patrem, quia a Patre cognoscitur, 562. Filius habet a Patre ut cognoscat, 562.

Veritas res omnium pretiosissima, 504. Optimum bonorum, 2. Primarius animæ fructus, 583. Sapientia externa, veluti quoddam ornamentum, 585. Veritas ipsa Deus est, 536. Veritas consueta arma Basilii, 277. Veritas pie expendenda omnis questionibus dialecticis, 536. Veritas et mendacium sæpe minutis syllabis ne et non comprehenduntur, 2. Si quis vel capite annuat in martyrio, totam pietatem implevit, 2. Nihil est parvum in iis quæ ad ve-

ritatis cognitionem pertinent, 2. Veritas cum omni fiducia annuntianda, 67. Non timenda hostium nubes, 67. Mierrimum foret, non audere traditionem defendere, cum eam hæretici tam licenter oppugnant, 67. Docuerunt tres pueri, etiamsi nemo suffragetur pietati, privatum officium peragendum, 67. Parvi pendebant multitudinem aspernantium veritatem, sed sibi ipsis sufficiebant, cum tres essent, 67. Pro veritate certandum usque ad mortem, 150. Veritati non debet anteponi vita et incolumitas, 44. Veritas non prodenda, sed sycophantas redarguendi, 277. Ne plures lædantur mendacii veritatem successibus, 277. Veritas difficilis inventu, et ideo undique vestiganda, 2. Veritas prodita ab his qui summam potestatem habent, 95. Sed Deus, suscitatis defensoribus, pericit ut nihil detrimenti acciperet, 95. Qui veritatem oppugnant cito exarescent, ut cicuta aut aconium, 96. Veritatis defensoribus merces a Domino efflorescens ac semper nova, 96. Veritatis doctrina quandiu nobis patrocinabitur, nihil ab hominibus metuendum, 96. Per ipsam veritatem sæpe mendacium cuspidem adigit, 276. Nemini majus malum accidere potest, quam si veritatem amittat, 504. Veritatis cupidum animum difficile est reperire, 2. Plerique non veritatis inquisitores sunt, sed differentiarum personarum aestimatores, 377. Nihil rarius quam animus veritatem amans, 318. Ut in equestri cursu alii his, alii illis factionis ducibus acclamant, 318. Christi mercatores, non Christiani, qui veritati anteponunt quod ipsis in vita utile est, 370. Proditionis periculum est, si non libenter de Deo consulentibus responsa dentur, 80. Precatur Basilium sibi os et sapientiam dari, ut veritatis defensoribus succinere possit, 145.

Vespasianus, 186.

Vespertini luminis gratia precibus excipi solebat, 62.

Vestis. Non ex vestis forma, sed ex animi habitu Christianus dignoscitur, 200. In veste necessarium præcipue sectandum, 74. Nec color floridus exquiri debet, nec operis molities, 74. Tunica ita crassa sit, ut socia opus non habeat, 74. Vestimenti unus est scopus, ut ad hiemem et ad æstatem idoneum sit operimentum, 74. In veste lantillas sectari nihil differt a mulieribus venustatis studio, 74.

Via ad Dominum ducens una est, 240. Quicumque ad ipsum pergunt, idem iter sequuntur, licet corpore disjuncti, 240. Via comes angelus, 92.

Viaticum bonum ad futuram vitam, convictis cum hominibus Deum timentibus, 384. Valida ad præsens et futurum sæculum, 151.

Vicarius Ponti, 259. Vicarius Thraciæ, 365. Vicarius Ponticæ Demosthenes, 365.

Victor dux, cujus nomen apud omnes prædicatur, 242. Basilii epistolæ requirit, 242. Illius preces pro Ecclesia antevertit, 242. Cum veritate in visis Dei ambulat, ac cor suum in fidei integritate semper servavit, 242. Victoris in Basilium amorem nulle imminunt calumniae, 245.

Victoria in judiciis non sine detrimento, 441. Victoria Christianæ lex, ut qui minus habere non recusat, coronetur, 284. Vinci in amicitia idem valet ac vincere, 158.

Vidua in numerum viduarum relata, hoc est quæ ab Ecclesia alitur, 295. Vidua quæ sui juris est, nubere potest, 296. Vidua, si cum viro habilet, boni concubionem non dignabitur, 295. Si tamen ante sexaginta annos adscripta, episcopi culpa est, non mulieris, 295. Viduarum res Dominus suas facit, 202.

Vigiliæ, 511. Vigiliæ in Ecclesiis Orientalibus, 374.

Vinum veluti tyrannus arcem ascendit, 562. A vino cavendum his qui rempublicam gerunt, 562. Vini inservire non oportet, 99.

Virginis partum non esse impossibilem probant vultus, 581.

Virgo vocatur quæ sua sponte se obtulit Domino, 292. Ab annis sexdecim aut septemdecim admittenda professio, 292. Professionis violatio inexorabiliter punienda, 292. Non facile admittendæ, quæ a propinquis offeruntur, non sua sponte incitantur, 292. Virgo sponsa promissis obstricta Christo, 158. Virginum ordo multiplicatur, 291. Virginum chorus sacer, coetus Domini, ecclesiæ sanctorum, 156. Virgo negans se vovisse virginatatem arguitur ex professione coram Deo et angelis et hominibus, 156. Frustra virginis illæ dicunt se non promississe virginatatem, 625. Virgo nubens post vota duo mala commisit: dereliquit verum sponsum et ad corruptorem confugit, 158. Virgo nubens post vota adultera est, 157. Virginis adulterio contumelia sancto Domini thalamo illata, 157. Virginis famæ jactura, totius cleri damnum, 428. Virginis corpus Dei donarium, 158. Virgines quæ pacta sua violant, antea post annum admisse ad communionem, instar digamorum, 291. Adulteræ judicio subiectæ eas Basilium, 292. Et qui virginem duxit, non ante admittendus quam ab ea divelliatur, 292. Virginis corruptor etsi volens, se-

vos est contumax in herilem torum irruens, 138. Dei donaria violavit, velut si quis imagini regiae formas porcorum inscribat, 158. Filium Dei concubavit, ejusque sponsum adulterio contaminavit, 158. Virgineae eulogiae, 156. Virginitatis pignora, 156. Virginitas honores soliti deferri, 156. Virgo Deo consecrata qualiter vivere debeat, 261. Virginem decet vilis vestis, et pulcher ex pudore rubor, et decorus ex abstinence ac vigiliis pallor, 261. Virgines quae vocantur mulieres subintroductae prohibentur, 149. Jubet Basilius ut ejusmodi virgo cum presbytero degens in monasterio collocetur, 150. Quae virginitatem in haeresi professae, nupserunt, redeuntibus baptizantur, nec ob matrimonium condemnantur, 292. Virginitas divinae conjunctionis jugum, 153. Virginitatem nuptiis praefereutes mulieres, beatæ ob propositum suum sunt, 531.

Virtus sola possessio quæ non possit auferri, 471. Sola est nostra possessio, 470. Virtutis exercitatio pretiosa est habenti possessio, jucundissimum occurrentibus spectaculum, 422. In virtute progrediendum quotidie docet Paulus, 125. Ut hesterni satietas non solatur hodiernam famem, ita nec prodest hesternum præclare factum, si hodie cesses, 126. Qui virtutem colunt, similes sunt sideribus in nebulosa nocte, 475. Non actio una probum virum facit, sed virtus per totam vitam colenda, 474. Virtute præditus non est qui eam colit inanisi gloriae causa, 575. Virtutem palam laudare, privatum voluptatem sequi, nihil differt ab actoribus scenicis, 475. Ad virtutem et vitium bifidum iter, 472. Multitudinis iudicio recta ratio præferenda, 475. Etiam si omnibus contradicendum sit, a recto non discedendum, 475. Virtutes quatuor sub quas alias tanquam sub genera distributæ, 72.

Visiones interdum efficit ex crapula effectus vapor, 514, 515. Visionibus non plus tribuendum quam salutaribus documentis, 518. Visus multis interdum referta ob morbum temulentia cerebellorum involucra, 517.

Vita cælebs in eo honestatem habet, ut a convictu mulieris separetur, 149. Si quis verbo professus, ea facit quæ conjugatorum sunt, virginitatem nomine tenus colit, 149. Virginitatis custodia in ipsa militia inexpugnabilis, si voluntas immota maneat, 209.

Vita tota brevissimum spatium, si conferatur cum infinito seculo, 235. Vitæ hujus brevis fluctus, 537. Vita præsens veluti quoddam iter mansionibus distinctum, 532, 540. Certis de causis voluit Deus alios aliis diutius in vita

permanere, 535. In vita velut incolæ esse debemus, hinc migrantes in propriis locis requiescere, 535. Sic se gessit Abraham, 535. In hac vita omnes tanquam in via ad idem diversorium tendimus, 78. Vitæ conditiones tres, 356. Vitæ curis admodum detenti sunt veluti carnosæ aves, frustra alis instructæ, 452. Vitæ ordo minime constat iis quorum sententia facile mutatur, 451. Vita esse non potest quicquid per aliud vivit, 85. Vitæ nostræ prudentes dispensatores esse debemus, 105. Vita humana infortuniis referta, 77. Nec vita accurata prodest sine fide, nec fides sine operibus, 453.

Vitium. Qui vitio virtutis nomen tribuunt, hi ore benedicunt et corde maledicunt, 474. Via ad vitium ducens comparatur cum ea quæ ducit ad virtutem, 472.

Vitus, Carthorum episcopus, 183, 590.

Vocationis Christianorum scopus est, ut similes Deo efficiantur, 2.

Voluptas una est, sed in quinque sensus divisa, 529. Voluptatis nomen unum, sed res diversæ, 126. Voluptas guntur ad tempus titillat, sed postea felle amarior compertitur, 156. Voluptatis temporariae dæmon, 129.

Votum continentiae, 154. Pacta cum sponso inita, 156. Initia cum Deo pacta coram multis testibus, 152. Professio coram Deo, angelis et hominibus, 156. Non leve certamen est promittenti, ea quæ ex promissis consequuntur adjicere, 261. Votis ineptis abstinendum, 294. Votum abstinence a carnibus suillis ridiculum, abstinence non necessaria, 294.

Vox usu metienda, 99. Vocis sonus mediocri præferendus, 74.

Vulnera magna parvis remediis sanare non decet, 125.

Vulpes pini lacrymis sibi nectetur, 583.

Vultures absque coitu pariunt, 581.

Z

Zarnuas, 593.

Zeli, 517.

Zenon episcopus, 183.

Zenonis præclare dictum amissis naufragio omnibus rebus, 76.

Zoilus, 286. Vir disertus et Basilium amans, 286.

Zona dura lumbi adstricta, 155.

Zorobabel et Salathiel modo magis populari præerant, 562.

ORDO RERUM

QUÆ IN HOC TOMO CONTINENTUR.

S. BASILIUS MAGNUS, CÆSARÆE CAPPADOCIÆ
ARCHIEPISCOPUS.

PREFATIO in qua de pluribus rebus ad doctrinam S. Basilii pertinentibus disseritur. 9

§ I. — I. S. Basilii minus commode interpretatur illud synodi Nicenæ, ex alia essentia aut hypostasi. II. Sed merito negat unam in tribus personis hypostasim a synodo admissam. Ipsi etiam trium hypostasium defensores sæpe hypostasim pro essentia sumunt. III. Novitas unius hypostasis. IV. Tres hypostases apud scriptores Nicenæ synodo antiquiores. V. Quid synodus Nicenæ senserit ex S. Alexandro et S. Athanasio, spectatur. VI. Occidentalium sententia de hypostasi. Quo sensu eadem vox usurpata in secularibus scholis. 10

§ II. — I. Videtur S. Basilii prima specie pugnare cum S. Athanasio et S. Gregorio in tribus hypostasibus defendendis. II. Non tamen discedit a debita animi moderatione. Quo sensu hanc questionem magni momenti esse duxit. Quo sensu cum defensoribus unius hypostasis communionem inuendam negavit. 19

§ III. — I. Vituperatus a nonnullis S. Basilii, quod Dei titulum Spiritui sancto non semper tribuerit. II. Hoc temperamento usus est, ut infirmis consisteret et Ecclesiam suam hæreticorum furori subtraheret. III. Neutrum prorsus vituperandum. IV. Objecta solvuntur. V. Basilii semper idem sentiens non semper eodem modo in hæreticis refellendis versatur. 25

§ IV. — I. Ceberrium S. Basilii de processione

Spiritus ex Filio testimonium refertur. II. Græcorum scriptura magnis incommodis laborat. III. Latinorum lectio apte cum Basilii doctrina, necessario cum ejus rationatione coheret. IV. Latinorum causa codicum mss. auctoritate defenditur. 35

§ V. — I. Utrum S. Basilii ea tantum consubstantialia crediderit, quorum alterum ex altero originem habet. II. Utrum mundum temporis momento creatum crediderit. 40

§ VI. — I. Traditionis auctoritas defensa a sancto Basilio adversus Eunomium et Pneumatomachos. II. Valde etiam studiosus exstitit catholici sermonis defendendi. Quid de conciliis sentiat. III. Cur adversarios ad Scripturam provocat. IV. Quo sensu omnia Scripturis confirmanda, nihil Scripturis addendum dixit. V. Quo sensu auditores probare debere quæ a magistris dicuntur. 42

§ VII. — I. S. Basilii conceptis verbis docet Christum adesse presentem in Eucharistia. II. Requirit ut illud: Hoc est corpus meum, non minus certo credamus quam illud: Verbum caro factum est. III. Insignis locus a Sculteto depravatus explicatur. IV. Basilii sententia confirmatur ex precibus liturgiæ. 50

§ VIII. — I. S. Basilii testimonia de peccatorum confessione. II. Invida et alia ejusmodi peccata confessionis legi subjecta. III. De peccato originali. IV. De Christi gratia. 56

Elenchus veterum librorum ad quos exacta et emendata fuerunt S. Basilii opera. 65

LIBER DE SPIRITU SANCTO. 67

CAPUT PRIMUM. — Proœmium in quo ostenditur necessarias esse de minutissimis Theologiæ partibus perscrutationes. 67

CAP. II. — Unde sit orta hæreticorum de syllabis observatio. 74

CAP. III. — E. mundana philosophia natam esse de syllabis sophisticam disputationem. 75

CAP. IV. — Harum syllabarum usum sine discrimine in Scriptura adhiberi. 78

CAP. V. — Et de Patre dici *per quem*, et de Filio, *ex quo*, et de Spiritu sancto. 78

CAP. VI. — Occurrit iis qui affirmant Filium non esse cum Patre, sed post Patrem; ubi et de gloriæ æqualitate. 87

CAP. VII. — Adversus eos qui dicunt non congruenter de Filio dici *cum quo*, sed *per quem*. 94

CAP. VIII. — Quot modis intelligatur hæc particula, *per quem*, et in quo sensu congruentius dicitur, *cum quo*: ubi etiam exponitur, quomodo mandatum accipit Filius, et quomodo mittitur. 93

CAP. IX. — Propriæ ac distinctæ de Spiritu notionēs, doctrinæ Scripturarum congruentes. 107

CAP. X. — Adversus eos qui dicunt non oportere Patri et Filio adungere Spiritum sanctum. 110

CAP. XI. — Prævaricatores esse illos, qui negant Spiritum. 114

CAP. XII. — Adversus eos qui dicunt sufficere baptismum in nomine Domini. 115

CAP. XIII. — Quare apud Paulum angeli simul cum Patre et Filio adiunguntur. 118

CAP. XIV. — Objectio, quod et in Mosen nonnulli baptizati sunt, et in illum crediderunt; et huius solutio, ubi et de figuris. 122

CAP. XV. — Responsio ad id quod subinferunt, nos et in aquam baptizari: ubi et de baptisate. 127

CAP. XVI. — Quod in omni notione Spiritus sanctus inseparabilis est a Patre et Filio, sive in creatione intelligibilium creaturarum, sive in humanarum rerum dispensatione, sive in iudicio quod expectatur. 134

CAP. XVII. — Adversus eos qui dicunt non connumerari Patri ac Filio Spiritum sanctum, sed subnumerari: ubi et de pla connumeratione summarius fidelis decursus. 143

CAP. XVIII. — Quomodo in professione trium hypostasium plium monarchiæ dogma servamus, ubi et eorum, qui dicunt Spiritum subnumerari, refutatio. 147

CAP. XIX. — Adversus eos qui dicunt non esse glorificandum Spiritum. 153

CAP. XX. — Adversus eos, qui dicunt Spiritum nec in servili, nec in herili conditione esse, sed in conditione liberorum. 159

CAP. XXI. — Testimonia ex Scripturis Spiritum appellari Dominum. 163

CAP. XXII. — Confirmatio naturalis communionis Spiritus, eo quod æque ac Pater et Filius incomprehensibilis. 166

CAP. XXIII. — Spiritus glorificationem esse enumerationem eorum quæ illi adsumunt. 167

CAP. XXIV. — Redargutio absurditatis eorum qui non glorificant Spiritum, ex collatione eorum quæ in creaturis gloria afficiuntur. 170

CAP. XXV. — Quod Scriptura hæc syllaba *in pro eum* utatur: ubi etiam probatur et idem pollere quod *cum*. 174

CAP. XXVI. — Quot modis dicitur *in*, totidem modis de Spiritu accipi. 179

CAP. XXVII. — Unde initium habeat syllaba *cum*, et quam vim habeat, ubi et de Ecclesiæ legibus nullo scripto proditiis. 186

CAP. XXVIII. — Quod quæ de hominibus dicit Scriptura tanquam una cum Christo regnantibus, ea de Spiritu dici non concedunt adversarii. 193

CAP. XXIX. — Enumeratio virorum in Ecclesia illustrium, qui in scriptis suis usi sunt hac voce *cum*. 199

CAP. XXX. — Expositio præsentis Ecclesiarum status. 210

EPISTOLÆ S. BASILII. 219

CLASSIS PRIMA continens epistolas ante episcopatum scriptas ab anno 357 ad annum 370, quibus adduntur nonnullæ dubiæ.

Epistola prima. — Ad Eustathium philosophum. — Fingit Basilius sese, dum Eustathium frustra querit in variis regionibus, pene dubitasse annon fato aut fortuna omnia tant, sed illius litteris recreatum mutasse sententiam; hæc, inquam, fingit ut refellat acutus, et Providentiam statuatur. 219

Epist. II. — Ad Gregorium. — Gregorio nihil curanti de solitudinis situ Basilii, sed scire aventi, quomodo ibi

vivatur, exponit Basilius non quid ipse faciat, sed quid faciendum sit: quanta sint solitudinis ad pietatem adiumenta, quomodo Scripturarum lectioni subiungenda oratio, quid in sermone et in incessu, quid in cibo et potu et vestimento, quid in somno observandum. 223

Epist. III. — Ad Candidianum. — Laudat Basilius Candidiani in honorum perfunctione moderationem animi et et litterarum studium: ejus præsidium implorat adversus violentiam agrestis cojusdani, qui ipsius sedes invaserat et explaverat. 233

Epist. IV. — Ad Olympium. — Olympio qui dona miserat, perurbane gratias agit Basilius, incusans quod contumeliam suam pauperem expulerit. 235

Epist. V. — Ad Nectarium. — Consolatur eum unici filii morte afflictum. 237

Epist. VI. — Ad Nectarii conjugem. — Similiter eam consolatur. 241

Epist. VII. — Ad Gregorium sodalem. — Basilius significat futurum se providisse, ut penuriæ verborum accusaretur, nec tamen idcirco consulentiis respondendum non esse. Hortatur Gregorium ut totum se tradat veritatis defensionem, nec se consulat. 244

Epist. VIII. — Apologia de secessu ad Cæsarienses, et de fide pertractatio. 246

Epist. IX. — Ad Maximum philosophum. — Laudat Basilius in Maximo amorem primariorum bonorum, suum de Dionysii Alexandrini scriptis iudicium profert, et de simili secundum essentiam. Invitat ut ad se veniat, aut saltem scribat. 267

Epist. X. — Ad viduam. — Basilius Dionysium mittit ad ipsius matrem, ut eam in solitudinem alliciat; velat columba cicur unguento oblita emittitur, ut alias odore strahat. 271

Epist. XI. — Ad amicum. — Basilius diem festum celebraverat cum filiis unius ex amicis suis, quem per eos salutatur, ac hortatur ut si curis Dei domo exsolvatur, se cum vitam traducat. 273

Epist. XII. — Ad Olympium. — Hortatur ut sæpius ad se scribat. 274

Epist. XIII. — Ad eundem. — Amica salutatio. 275

Epist. XIV. — Ad Gregorium sodalem. — Basilius significat Gregorio sibi statutum esse non expectare illius adventum, sed statim proficisci ad suam Ponti solitudinem: situm huius loci pluribus describit, ac Tiberinam pro illo lepide contemnit. 275

Epist. XV. — Ad Arcadium privatarum comitem. — Clives metropolis commendat Basilius. 278

Epist. XVI. — Adversus Eunomium hæreticum. 279

Epist. XVII. — Ad Origenem. — Laudat illius scripta et susceptam veritatis defensionem: persecutorum prædicat exitum: Origeni ejusque filiis prospera omnia præcat. 283

Epist. XVIII. — Ad Macarium et Joannem. — Hortatur eos ut spe regni cœlestis quæ sola non fallit, nec potentium minis, nec falsorum amicorum vituperiis a pietate deterreantur. 283

Epist. XIX. — Ad Gregorium sodalem. — Per Petrum Basilius rescribit Gregorio, cujus Laconicas in epistolas jocat. 285

Epist. XX. — Ad Leontium sophistam. — Amice oburgat eum quod raro scribat, sibi vero excusationem petit. Mittit sua adversus Eunomium opera. 285

Epist. XXI. — Ad eundem. — Accusatus in superiore epistola Leontius, quod non scriberet, videtur in ipsum Basilius crimen convertisse, et Julianum accusasse quod litteras suas non reddidisset. Unde perurbane Basilius et se et Julianum defendit. 286

Epist. XXII. — De perfectione vitæ monasticæ. 287

Epist. XXIII. — Commendatio ad monachum. 294

Epist. XXIV. — Ad Athanasium, Athanasii episcopi Ancyrae patrem. — Negat se calumniis facile credidisse; hortatur Athanasium, ut nullum illis det locum, ac liberos, ut par est, diligit. 295

Epist. XXV. — Ad Athanasium Ancyrae episcopum. — Amica et charitatis plena expositio ad Athanasium Ancyranum, qui Basilius nec per litteras admonitum, nec per communem aliquem amicum, palam et aperte insectabatur et minabatur, ac omnibus Cæsarea venientibus dicebat noxas quasdam ab eo scribi et componi. 298

Epist. XXVI. — Ad Cæsarium Gregorii fratrem. — Eum mirabiliter servatum hortatur, ut gratias re et opere Deo persolvat, ac eandem semper mentem retineat quam in ipso periculi articulo habuerat. 303

Epist. XXVII. — Eusebio, episcopo Samosatorum. — Basilius ex morbo sanatus hieme impeditur quominus in-visat Eusebium. Proptercuratur se pollicetur, si per anni tempus et per famem liceat. 303

Epist. XXVIII. — Ecclesiæ Neocæsariensi consolatio.

- ria. 305
Epist. XXIX. — Ecclesiae Ancyrae consolatoria. 310
Epist. XXX. — Eusebio, episcopo Samosatorum. — Praeter morbos, hiemem et negotia, aliae causae Basilium prohibere ad Eusebium proficisci. Matrem amisit, unde morbus recruduit. Precibus Eusebii acceptum refert, quod inimicorum insidias effugerit. 314
Epist. XXXI. — Ad eundem. — Fames nondum sedata Basilium detinet, quominus comitetur Hypatium consanguineum suum. Hunc commendat Eusebio, ut vel fratres religiosissimos accersat, qui ei medeantur, vel ipsum ad illos cum litteris mittat. 314
Epist. XXXII. — Sophronio magistro. — Illi Gregorium molestissimis negotiis implicatum commendat. 315
Epist. XXXIII. — Ad Aburgium. — Idem Gregorii negotium Aburgio commendat. 318
Epist. XXXIV. — Eusebio, episcopo Samosatorum. — Lugere ecclesiam Tarsensem ab haereticis occupatam; sed dolorem lenit Eusebii recordatione, a quo nihil praetermissum ad Ecclesiae utilitatem. Deum precatur, ut eum Ecclesiis conservet, sibi rursus cum illo congruere concedat. 319
Epist. XXXV. — (Sine inscriptione.) — Commendat Leontium tanquam alterum seipsum. 322
Epist. XXXVI. — (Sine inscriptione.) — Rogat ut presbytero, qui cum ipso educatus fuerat eique ad victum labore suo ministrabat, nova persequatio non noceat. 322
Epist. XXXVII. — Commendatur idem presbyter, eademque de causa. 323
Epist. XXXVIII. — Ad Gregorium fratrem. — De discrimine essentiae et hypostasis. 326
Epist. XXXIX. — Julianus Basilio. — Illum invitat ut ad se veniat. 339
Epist. XL. — Idem ad eundem. — Jactat Julianus lenitatem suam, potentiam ac dominatum, spem Saporis sub leges mittendi cum India et Saracenis, originem denique ex Constantio. Basilium impudentiae accusat, quod talem se spernat. Illi minatur nisi sibi Caesarea transeunti mille auri librae praesto sint. 342
Epist. XLI. — Basilis Juliano. — Impietatem Juliani liberrime arguit, et ridet auri summam homini herbis viventi imperatam. 343
Epist. XLII. — Ad Chilonem discipulum suum. — De vita solitaria. 347
Epist. XLIII. — Admonitio ad juniores. — De praecipulis evangelicis. 359
Epist. XLIV. — Ad monachum lapsam. — De peccati magnitudine et de misericordia Dei. 359
Epist. XLV. — Ad monachum lapsam. — Cum quidam relictis magnis opibus monasticam vitam amplexus esset, ac postea in adulterium incidisset, peccati et scandalum magnitudinem exponit et spe misericordiae divinae ad certamen revocat. 363
Epist. XLVI. — Ad virginem lapsam. — Illam vehementer arguit, et ad poenitentiam adducere conatur. 369
CLASSIS SECUNDA continens epistolas quas S. Basilii episcopus scripsit ab anno 370 ad annum 378.
Epist. XLVII. — Gregorio sodali. — De electione episcopi Caesariensis. 382
Epist. XLVIII. — Eusebio, episcopo Samosatorum. — Hiemem excusat Basilium cur non scripserit. Narrat de Demophilo simulacrum pietatis et rectae fidei praeseferente, et de episcoporum adventu et schismatico animo. 383
Epist. XLIX. — Arcadio episcopo. — Basilium gratias agit Arcadio, qui conceptam a se de eo spem significaverat. Promittit ei martyrum reliquias, ad ecclesiam ab ipso constructam, si quas reperire possit. 386
Epist. L. — Innocentio episcopo. — Gratias agit illi qui prior ad eum scripserat adhortandi causa. 387
Epist. LI. — Bosporio episcopo. — Refellit afflictam sibi calumniam, quod Dianium Caesariensem anathematizasset. Fatetur se doluisse, quod is formulae Constantino- poli a Gregorio allatae subscripsisset; sed tamen ad ejus communionem accessisse, postquam ab illo agrotante acersus, nihil eum contra Nicenam fidem sibi proposuisse cognovit. 387
Epist. LII. — Ad canonicas. — Cum rumores iniqui de canonicis ad Basilium, de Basilio ad canonicos perlatis fuissent, utrosque deducit Bosporius. Multa de consubstantiali disserit. Refellit eos qui Spiritum sanctum Filio aut Patri praeponebant. 391
Epist. LIII. — Chorepiscopis. — Demonstrat chorepiscopis, quorum nonnulli pretio manus imponere ferebant

- tur, quanta sit hujus facti turpitudine; ac declarat ab altaribus recessurum, si quis post hanc acceptam epistolam tale quidpiam designaverit. 395
Epist. LIV. — Chorepiscopis. — Renovat antiquas Ecclesiae leges de clericorum in pagis electione, et pravas nevitates, quae obrepserant, abrogat. 399
Epist. LV. — Paregorio presbytero. — Decretum Basilii adversus mulieres extraneas cum Paregorius minus observaret, hortatur eum ut parendo potius quam excusando sese defendat; secus depositionem minatur. 403
Epist. LVI. — Pergamio. — Querentem quod litteris suis non respondisset, placare conatur, seque non arrogantia, sed sollicitudine qua nunc distringitur, adductum esse declarat, ut Pergamii oblivisceretur. 403
Epist. LVII. — Meletio, episcopo Antiochie. — Meletium hortatur ut saepius scribat, et in magis molestiis versantem consoletur. 406
Epist. LVIII. — Gregorio fratri. — Carpit simplicitatem fratris, qui falsam nomine avunculi epistolam attulerat, et aliam pariter falsam postea misit. Hortatur fratrem ut sibi difficilem vitam ingressu adsit, seque venturum promittit, si ab episcopis congruente modo vocetur. 407
Epist. LIX. — Gregorio patroo. — Avunculum obtestatur, ut tandem aliquando similitudinem deponat, ex qua totae civitates et populi laeduntur. Facturum se promittit quicquid ei pacis concilianda causa visum fuerit esse faciendum. 409
Epist. LX. — Gregorio patroo. — Significat se fratris adventu et litteris avunculi spem pacis afferentibus recreatum fuisse. Probaturum se promittit quicquid avunculo de congressus tempore et loco placuerit. Fratri se diffidere testatur, ob ea quae prius gesta fuerant. 414
Epist. LXI. — Athanasio, Alexandriae episcopo. — Declarat ducem Libyae ex litteris Athanasii sic Ecclesiae innotuisse, ut nemo cum eo ignem aut aquam aut tectum commune velit habere. 415
Epist. LXII. — Ecclesiae Parnassi consolatoria de morte episcopi. 418
Epist. LXIII. — Principali Neocaesareae. — Illum salutatur perhonorifice, et ab eo petit ut se numero amicorum ascribat. 419
Epist. LXIV. — Hesychio. — Perhonorifice salutatur quem ea olim cognoverat, et ex sermone Elpidii plurimi faciebat. 419
Epist. LXV. — Atarbio. — Prior scribit eique credit quamvis natu major, ac rogat ut et ipse charitatem praeseferat, et cogitet quanti interit mutua concordia ad bellum repellendum, quod in orbem circubat. 422
Epist. LXVI. — Athanasio, episcopo Alexandriae. — Rogat ut Occidentales ad succurrendum Orienti excitet, et dissidium Antiochenum sedare conetur. 425
Epist. LXVII. — Eidem. — Rogatu Dorothei apertius explicat quod prioribus indicaverat litteris, sic Antiochia res componendas, ut Meletius Ecclesiae corpori prae sit, in alios autem oeconomia adhibeatur: ita enim et ipsis Occidentalibus placuisse, ut litterae per beatum Sylvanum allatae testantur. 425
Epist. LXVIII. — Meletio, episcopo Antiochie. — Agit de Dorotheo Romam mittendo. Nuntiat de Evippii adventu, et aliorum Arianorum expectatione. 427
Epist. LXIX. — Athanasio, episcopo Alexandriae. — Laudat studium et curam Athanasii, et rogat ut Dorotheum ad primam navigationem dimittat, et legatos ex Occidente advenientes moneat, quomodo pax concilianda sit. 450
Epist. LXX. — (Sine inscriptione.) — De synodo. Orientis mala eximisi coloribus depingit. 434
Epist. LXXI. — Gregorio Basilis. — Dolorem suum Gregorio significat, quod amicissimi sibi homines cuidam calumniatori aures praebant. Rogat ut secum adversus imminentes hostem certaturus veniat. 435
Epist. LXXII. — Hesychio. — Rogat illum ut sibi in placando Callisthene operam navet. 439
Epist. LXXIII. — Callistheni. — Laudat illum quod Eustochii servis iratus rei arbitrium sibi permisit. Petenti ut in locum, ubi injuriam fecerant, abducantur, demonstrat multa inde consequi incommoda. Concedit ut Sasima usque sistantur: vel potius rogat ut sibi vindicta permittatur; ac si juravit Callisthenis traditurum se eos ad poenam secundum leges, contentus sibi poenam quam Ecclesiae leges imponunt, et militem, quem miserat, cito revocet. 459
Epist. LXXIV. — Martiniano. — Malorum patriae descriptione Martinianum adducere conatur, ut imperatorem adeat, vel saltem scribendo opem ferat in tanta calamitate. 413
Epist. LXXV. — Aburgio. — Illum monet quid patriae

debeat, eumque illius maiorum pietura permovere conatur, ut auctoritate sua utatur ad opem civibus ferendam.

Epist. LXXVI. — Sophronio magistro. — Corporis infirma detentus valetudine, quominus in aulam proficiscatur, ad illum confugit per litteras in summa patriæ communis calamitate.

Epist. LXXVII. — (Sine inscriptione.) — De Therasio.

Epist. LXXVIII. — (Sine inscriptione.) — Pro Elpidio.

Epist. LXXIX. — Eustathio, episcopo Sebastiae. — Gratias agit quod ad se certamini expositum scripserit, et Eleusinium optimum commilitonem miserit. Narrat se cum praefecto et cubiculi praeposito jam pugnasse.

Epist. LXXX. — Athanasio, Alexandriae episcopo. — Sperat Ecclesias Athanasii precibus et consiliis ex tempestate horrenda servari posse, et hortatur ut nec precari, nec scribere cesset.

Epist. LXXXI. — Innocentio episcopo. — Rogatus ab Innocentio ut, eo mortuo, ipsius Ecclesiae curam suscipiat, tantum onus a se deprecatur, sed illi offert presbyterum ut eum successorem suum designet.

Epist. LXXXII. — Athanasio, episcopo Alexandriae. — Rogat ut communem epistolam scribat pluribus episcopis ejus communionem appetentibus, sed initium ab eo fieri volentibus: aut si suspecti sint episcopi, eam ad se mittat: non prius se illam traditurum, quam responsa ab episcopis acciperit.

Epist. LXXXIII. — Censitori. — Illum hortatur ut Cappadociae calamitates sublevet, eique commendat amici possessionem quæ tributis premebatur.

Epist. LXXXIV. — Praesidi. — Illum perhonorifice salutatur ejusque factum quoddam reprehendit, et pluribus probat mutandum esse quod inique decretum fuerat.

Epist. LXXXV. — (Sine inscriptione.) — De cavendo jurejurando.

Epist. LXXXVI. — Praeposito. — Petit ut per quos direptum Dorothei presbyteri frumentum, per eosdem restituatur.

Epist. LXXXVII. — (Sine inscriptione.) De iisdem rebus.

Epist. LXXXVIII. — (Sine inscriptione.) — Causa actoris pecuniarum.

Epist. LXXXIX. — Meletio episcopo Antiochiæ. — Litteris solatur desiderium videndi Meletii, eumque per Dorotheum obtestatur ut pro se oret, et si ad Occidentales scribendum sit, litteras dicet.

Epist. XC. — Sanctissimis fratribus ac episcopis Occidentalibus. — Declarat quantum lætitiæ percepit ex litteris Occidentalium, et ex adventu Sabini. Orientalis Ecclesiae calamitates describit; et quæ canonicè in Occidente gesta sunt assentiri se proficitur.

Epist. XCI. — Valeriano, Illyricorum episcopo. — Valeriani litteris respondet, eumque per Sabinum salutatur et obtestatur ut oret pro miseris Ecclesiae Orientalis rebus; quibus sanandis necessarium esse docet Occidentis auxilium.

Epist. XCII. — Ad Italos et Gallos. — Describuntur Orientalis calamitates, ut his permoti Occidentales episcopi mittant, qui et hæresis progressus coerceant et pacem inter ipsos Catholicos reconcilient.

Epist. XCIII. — Ad Casariam patriam. — De frequenti communione, et an persecutionis tempore liceat communionem manu sua accipere, si nec presbyter adsit nec diaconus.

Epist. XCIV. — Heliae rectori provinciae. — Cum amplissimum ædificium construeret Basilium, inde illius accusandi arrepta causa. Hanc accusationem repellit, et praesidem rogat ut Alexandri factum imitetur.

Epist. XCV. — Eusebio, episcopo Samosatorum. — Declarat se ad locum et diem dictum venturum, si ipse etiam veniat Eusebius; secus vero, nequaquam iturum, sed potius profecturum ad ipsum Eusebium.

Epist. XCVI. — Sophronio magistro. — Demonstrat Basilium quantum afflicta Cappadocia damnum fecerit, ablato ei praestantissimo praeside. Rogat ut illum Sophronius commendet imperatori, et illatas ei criminationes diuat.

Epist. XCVII. — Senatui Tyanorum. — Eximium pacis studium declarat in vehementi illa dissensione, quæ ei cum Anthimo ob Cappadociae divisionem supervenit.

Epist. XCVIII. — Eusebio, episcopo Samosatorum. — Rationes exponit cur Nicopolim non ierit. Iterum se dicit in hanc urbem, ut cum Meletio colloquatur; vel etiam cum eodem Samosata venturum. Perstat in suo consilio

ut Gregorius sit episcopus. Rogat Eusebium ut ad se veniat.

Epist. XCIX. — Terentio Comiti. — Exponit, quomodo desertus a Theodoto, perficere non potuerit quod ex mandato imperatoris et litteris Terentii susceperat, ut episcopos Armeniae daret.

Epist. C. — Eusebio, episcopo Samosatorum. — Gratias agit ob litteras in vicina Armenis regione acceptas. Invitat Eusebium ad diem festum S. Eupsychii, qui erat septimus Septembris; sibi enim illius consilio ad multa opus esse.

Epist. CI. — (Sine inscriptione.) — Consolatoria de morte insignis personæ.

Epist. CII. — Civibus Satalenis. — Certiores illos facit, se eorum precibus adductum esse, ut eis consanguineum suum episcopum concederet.

Epist. CIII. — Ad eosdem. — De eodem.

Epist. CIV. — Modesto praefecto. — Rogat illum ut immunitatem aliquam non denegat Ecclesiae ministris censui subjectis, eamque episcopi arbitrio committat.

Epist. CV. — Diaconissis Terentii filiabus. — Laudat earum in Trinitatis confessione constantiam, easque hortatur ut perseverent.

Epist. CVI. — Militi. — Respondet epistolæ ab eo acceptæ, et hortatur ad perseverantiam.

Epist. CVII. — Julittæ viduæ. — Consolatur illam, quam durus exactor promissi immemor premebat.

Epist. CVIII. — Tutori hæredum Julittæ. — Promissa ab illo in memoriam revocat.

Epist. CIX. — Helladio comiti. — Rogat illum ut sua apud praefectum gratia viduam tueatur, quæ præter sortem etiam usuras reddere cogebatur, contra pactionum et promissorum fidem.

Epist. CX. — Modesto praefecto. — Data a praefecto scribendi licentia utitur, ut ei commendet Tauri incolae, quibus graviora ferri tributa imponebantur.

Epist. CXI. — Ad eundem. — Commendat amicum, qui a praefecto accersitus fuerat ob illatas ei criminationes.

Epist. CXII. — Andronico duce. — Hortatur Andronicum ut Domitiano, qui in eum peccaverat, novum non infligat supplicium, et sic humanitatis laudandæ materiam præbeat.

Epist. CXIII. — Presbyteris Tarsensibus. — Demonstrat in magna rerum ecclesiasticarum perturbatione liberaliter agendum esse cum infirmioribus, nec amplius quidquam a fratribus exposcendum nisi ut fidem Nicænam recipiant, et Spiritum sanctum fateantur creaturam dici non debere.

Epist. CXIV. — Cyriaco, Tarsi commoranti. — Hortatur illum, ut Nicænam fidem nulla prorsus excepta voce recipiat, et fateatur Spiritum sanctum creaturam dici non debere, nec, cum iis qui dicunt, communicandum.

Epist. CXV. — Ad Simpliciam hæreticam. — Monet illam parum prodesse sine iustitia liberalitatem in pauperes: rogat ut se docere desinat, sed potius cogitet de iudicio Dei, ubi nec servi testes aderunt, nec eunuchi.

Epist. CXVI. — Firmino. — Hortatur eum ut ad primam vitam revertatur.

Epist. CXVII. — (Sine inscriptione.) — Adhortatio ad piam et religiosam exercitationem.

Epist. CXVIII. — Jovino, episcopo Perrhes. — Perhonorifice invitat ut sese invisit.

Epist. CXIX. — Eustathio, episcopo Sebastiae. — Obsecrat ut improbis discipulis aurem non præbeat, ac disjuncta magis astringere conetur, quam dissidium augere.

Epist. CXX. — Meletio, episcopo Antiochiæ. — Nesciens quomodo scribat ad Occidentales, per Sanctissimum mittit commentarium Meletio. Sperat consilia de se Antiochiæ inita brevi ad exitum ventura. Nuntiat Faustum, qui est cum papa, præter canones ordinatum fuisse loco Cyrilli: rogat Meletium ut id omnibus indicet.

Epist. CXXI. — Theodoto, episcopo Nicopolitano. — Hortatur illum ut sanctissimo aures præbeat; eumque facit de Faustii ordinatione certiore.

Epist. CXXII. — Pæmonio, episcopo Satalorum. — De ordinatione Faustii. Rogat illum ut certiore se faciat, utrum ea res sanari necne possit.

Epist. CXXIII. — Urbicio monacho. — Dolorem significat quod ad se tentationem æstu flagrantem non venerit. Hortatur ut veniat aut consolaturus aut deducturus.

Epist. CXXIV. — Theodoro. — Significat suum amicorum desiderium, quibus cum careret inter ærumnas, vitam sibi prorsus injucundam trahere videbatur.

Epist. CXXV. — Exemplar fidei a sanctissimo Basilio dictatæ, cui subscripsit Eustathius, Sebastiae epi-

- scopus. 546
 Epist. CXXVI. — Atarbio. — Commonet eum ut ad se veniat, rationem eorum redditurus, quæ contra Basilium in Ecclesia, et contra fidem dixisse eum viri graves asseverabant. 551
 Epist. CXXVII. — Eusebio, episcopo Samosatorum. — Narrat se Nicopolis gravibus molestiis laborantem, adventu Jovini recreatum fuisse; ac Eusebium rogat ut eum pro rebus suis et canonum causa fortiter gestis collaudet. 554
 Epist. CXXVIII. — Ad eundem. — Respondet se pro pace mori paratum esse, sed veram pacem querere, atque ut Eustathius clare et sine ambagibus respondeat, optare. Quid agendum cum aliis fidem Patrum non recipientibus exponit. 554
 Epist. CXXIX. — Meletio, episcopo Antiochiæ. — Refert absurdum quoddam Apollinarij testimonium, cuius ut auctor ipse Basilium existimaretur, Sebasteni fuerant machinati. Nuntiat quæ de se apud aulam statuta fuerant, etc. 558
 Epist. CXXX. — Theodoto, episcopo Nicopolitano. — De Eustathio. 562
 Epist. CXXXI. — Olympio. — Significat acceptum dolorem ex Eustathij calumniis. Declarat se nec tres deos admittere, nec Apollinarij communionem amplecti, quamvis ad eum ante plures annos scripserit. 566
 Epist. CXXXII. — Abramio, episcopo Batnorum. — Cum varii de Abramio sermones essent, scribit ad eum statim ac didicit in ædibus Saturnini comitis Antiochiæ versari. 567
 Epist. CXXXIII. — Petro, episcopo Alexandriæ. — Hortatur eum ut, quemadmodum ceterarum rerum, ita etiam Athanasij in se amoris successor sit, et fraternitatis ubique diffusæ curam eodem studio, ac beatissimus ille vir, suscipiat. 570
 Epist. CXXXIV. — Pæonio presbytero. — Gratias agit quod nuper scripserit. Hortatur ut sapius scribat. Negat se copiam habere librarij aut notarij. 570
 Epist. CXXXV. — Diodoro, Antiochiæ presbytero. — Exponit quid de duobus libris a Diodoro compositis sentiat, et de dialogis scribendis multa peracute observat. 571
 Epist. CXXXVI. — Eusebio, episcopo Samosatorum. — Morbum suum describit, queritur res ecclesiasticas dilapsas esse et proditas. 574
 Epist. CXXXVII. — Antipatro. — Dolet quod, Antipatro, gubernacula capessente, adesse non possit. Rogat ut iudicium de quodam Paladiæ propinquæ suæ negotio in adventum suum differatur. 578
 Epist. CXXXVIII. — Eusebio, episcopo Samosatorum. — Morbum suum, cuius tum quinquagesimus erat dies, excusat, cur in Syriam proficisci non possit. Ejus consilium plurimis de rebus exquirat. 578
 Epist. CXXXIX. — Alexandrinis. — Illos consolatur et ad constantiam gravissima persecutione vexatos hortatur. Libenter eos inviseret, nisi morbo et luporum metu abesse prohiberetur. 582
 Epist. CXL. — Ecclesiæ Antiochenæ. Antiochenos in ærumnis consolatur, et ad patientiam hortatur. Apponit fidem Nicænam, mentis suæ fetus tradere non audens; additque Pneumatomachos excommunicandos. 586
 Epist. CXLI. — Eusebio, episcopo Samosatorum. — Absentiam tuetur morbi excusatione; res ecclesiasticas non sua culpa adversariis tradi demonstrat, sed episcoporum sibi communionem conjunctorum, ad quos et Bosphoricas nuper accessit. Narrat quomodo eos hortatus sit, cum ad urbem ipsius morte audita venissent; sed queritur, quod statim ac recesserunt, ad ingenium redeant. 590
 Epist. CXLII. — Numerario presidum. — Rogat ut pauperum hospitium vectigalibus eximantur. 591
 Epist. CXLIII. — Alteri numerario. — Idem petit. 591
 Epist. CXLIV. — Tractori presidum. — Eandem petit immunitatem. 594
 Epist. CXLV. — Eusebio, episcopo Samosatorum. — Rogat eum, ne spem Ecclesiæ Cæsariensis irritam faciat, quam de ejus adventu Basilium anno præterito Syria rediens attulerat. 594
 Epist. CXLVI. — Antiocho. — Vicissim illum salutet et hortatur ut animæ salutem animam intendat. 595
 Epist. CXLVII. — Aburgio. — Maximum illi commendat, ac rogat ut hominem longe optimum, qui Cappadociæ præses fuerat, omnibus rebus spoliatum, et in ærumnis jacentem adversus calumniam tueatur. 595
 Epist. CXLVIII. — Trajano. — Maximum illi commendat, ac rogat ut ei in iudicio patrocinium impendat. 598
 Epist. CXLIX. — Trajano. — Maximo miserrimo illius opem implorat. 599
 Epist. CL. — Amphilochio, Heraclidæ nomine. — He-

racidas ab Amphilochio accusatus, quod non secum secederet in deserta loca, ut promiserat, pluribus refellit hanc criminationem. Hortatur ut ad Basilium veniat, a quo erudiri melius esse statuit, quam in desertis locis vagari. 601

Epist. CLI. — Eustathio archiatro. — Invitat ad scribendum, ac declarat nonnullorum factum, qui discescerant a communione non sibi esse voluptati; sed tamen a se non improbari, quia veritatis amatoribus nihil Deo antiquius. 606

Epist. CLII. — Victori exercitus duci. — Silentii sui causam exponit, confidenter deinceps scripturum se promittit. Gratias agit quod suas pro Ecclesia preces Victor antevertit. 607

Epist. CLIII. — Victori ex-consuli. — Gratias agit ei quod sui memor sit, nec amorem ob ullam calumniam imminuat. 610

Epist. CLIV. — Ascholio, episcopo Thessalonicensi. — Illius laudat charitatem et rem maxime raram, ac studium in beatissimum Athanasium, ut certissimum sanæ doctrinæ argumentum. Rogat ut qualibet occasione oblata scribat. 610

Epist. CLV. — (Sine inscriptione.) — Causa Aliphiæ. 611

Epist. CLVI. — Evagrio presbytero. — Laudat in Evagrio et ipse præ se fert studium pacis. Declarat se nec partium studiosum esse, nec accusationibus in quemquam præoccupatum. Addit sibi integrum non esse Romam mittere; animam suam ab adversariis queri, nec tamen se quidquam de suo Ecclesiæ defendendis studio remissurum. 614

Epist. CLVII. — Antiochio. — Dolorem suum significat quod præterita ætate non inviserit Eusebium. Queritur quod ad se ne scribat quidem Eusebius, eumque accusat pigritiæ; rogat ut pro se precetur. 618

Epist. CLVIII. — Antiocho. — Dolet quod Antiochum non viderit; rogat ut pro se precetur; commendat fratrem camelis præpositum. 619

Epist. CLIX. — Eupaterio, et filiæ. — Gaudet interrogari se ab hominibus timentibus Deum. Declarat se adhærere fidei Nicænæ, sed ob exortam de Spiritu sancto questionem, addere glorificationem Spiritus sancti cum Patre et Filio, nec ad communionem admittere eos qui Spiritum sanctum creaturam dicunt. 619

Epist. CLX. — Diodoro. — Cum Basilium ab initio episcopatus prohibuisset matrimonium cum uxoris mortuæ sorore; quidam hac lege offensus litteras sub Diodori nomine adversus eum circumtulit. Inde nata occasio huius epistolæ, in qua suum decretum defendit ex consuetudine Ecclesiæ suæ, etc. 621

Epist. CLXI. — Amphilochio, ordinato episcopo. — Consolatur eum, tum cum fugeret ordinationem, gratiæ retribus irretitum. Hortatur ut prævæ doctrinæ pravisque moribus constanter obstet. Rogat ut si se longo morbo debilitatum invisere velit, nec tempus nec signum exspectet. 629

Epist. CLXII. — Eusebio, episcopo Samosatorum. — Non desperat Basilium se precibus Eusebii impetraturum, ut ad eum veniat et morbo sanetur. Sperat tamen Barachum fratrem satis multa dicturum, ut causa dilationis probetur. 631

Epist. CLXIII. — Jovino comiti. — Laudat Jovini litteras, in quibus ejus animus depictus erat. Libenter eum inviseret, nisi morbo detineretur, qui et quantus sit, narrandum testi oculato Amphilochio relinquit. 634

Epist. CLXIV. — Ascholio, episcopo Thessalonicensi. — laudat eximias illius litteras, et gratias agit ob missum ad se martyris corpus, cuius hortator fuerat Ascholius. 634

Epist. CLXV. — Ad eundem. — Narrat Basilium acceptam ex Sorani litteris lætitiā, eumque laudat, quod et antea pro fide certamina sustinuerit, et nunc martyris nuper coronati corpore patriam honoraverit. Rogat ut pro se precetur. 638

Epist. CLVI. — Eusebio, episcopo Samosatorum. — Basilium, seu potius Gregorius beatum prædicatorum Eupraxium, quod ad Eusebium se conferat; sed multo beatiorum ipsum Eusebium, cui exilium gratulatur, eumque rogat ut pro se precetur. 639

Epist. CLXVII. — Ad eundem. — Basilium, seu potius Gregorius acceptam ex litteris Eusebii lætitiā significat; molestias excusat et negotia, quod eum non invitat; ipsius litteras sibi et lucro et honori apud multos esse testatur. 639

Epist. CLXVIII. — Antiocho, presbytero, fratris Eusebii filio, qui cum patre exulante versabatur. — Quantum dolet Basilium ecclesiæ pastorem destitutum, tantum Antiochi felicitatem prædicat, quod cum Eusebio verse-

- tur. 639
 Epist. CLXIX. — Gregorio Basilius. — Glycerius quidam diaconus, cum multis virgines congregasset, et noctu aufugiens choros cum illis duceret, Gregorius hanc captivitatem collegit. Unde eum rogat Basilius, ut Glycerium redire jubeat, virginesque a tyrannide liberet, saltem eas quæ redire volunt. Glycerio modeste redeunti veniam promittit; secus vero, depositionem minatur. 642
 Epist. CLXX. — Glycerio. — Veniam illi pollicetur Basilius, si cito redeat; secus vero, depositionem minatur. 646
 Epist. CLXXI. — Gregorio. — Queritur iterum Basilius, quod Glycerius et virgines nondum redierint. 646
 Epist. CLXXII. — Sophronio episcopo. — Significat Basilius se ex Sophronii litteris et lætitiâ eo majorem, quo tunc rarior erat charitas, collegisse; et summum cum hoc Patrum fidei defensore colloquendi desiderium concepsisse. 646
 Epist. CLXXIII. — Theodoræ canonicæ. — Declarat Basilius se raro scribere, dum metuit ne litteræ interciperentur: exponit in quo consistat vitæ evangelicæ institutum, quod Theodora amplexa fuerat. 647
 Epist. CLXXIV. — Ad viduam. — Raro scribit huic viduæ Basilius, ne quid ei periculi creet. Hortatur ut a divini judicii cogitatione animum non dimoveat, nec tamen nimia distringat sollicitudine. 650
 Epist. CLXXV. — Magneniano comiti. — De fide nihil vult scribere Basilius, ac de calumniatoribus suis queritur. 651
 Epist. CLXXVI. — Amphiloquio, episcopo Iconii. — Illum invitat ad diem festum S. Eupsychii, rogatque ut tribus diebus ante diem festum adveniat. 654
 Epist. CLXXVII. — Sophronio magistro. — Commendat Eusebium, qui calumniis appetitus gravissimum judicium sustinebat tempore molestissimo. 654
 Epist. CLXXVIII. — Aburgio. — Commendat eundem Basilius, ac rogat, ne quia multi in atrocissimis sceleribus deprehensi, in eum hæc suspicio redundet. 655
 Epist. CLXXIX. — Arinthæo. — Commendat hominem gravi calumnia in judicium vocatum. 655
 Epist. CLXXX. — Sophronio magistro. — Commendat illi Eumathium nobilem et disertum virum gravissima calamitate afflictum. 658
 Epist. CLXXXI. — Otreio Meletines. — Rogat Otreium ut sese invicem consolentur; iste quidem quæ Samosatis perferentur, ad Basilius scribendo; Basilius vero, quæ ex Thracia didicerit, ei nuntiando. 658
 Epist. CLXXXII. — Presbyteris Samosatensibus. — Gratulatur de præliis pro fide; precatur ut perseverantia donentur a Domino. 659
 Epist. CLXXXIII. — Samosatorum senatui. — Laudat Samosatensium labores et pro fide prælia; hortatur ad perseverantiam ac rogat ut ad se scribant. 659
 Epist. CLXXXIV. — Eustathio, Himmeræ episcopo. — Rogat eum ut quavis in defendenda Ecclesia occupatus sit, ad se tamen scribat, quoties poterit, seque idem facitur promittit. 662
 Epist. CLXXXV. — Theodoto, episcopo Borææ. — Rogat Theodotum ne oblatas scribendi occasiones omittat; precatur ut sibi eum videre contingat. 662
 Epist. CLXXXVI. — Antipatro præsidii. — Festive gratulatur præsidii, quod eum crambe aceto condita pristino vigori restituerit. 662
 Epist. CLXXXVII. — Antipater Basilio. — Respondet præses peracute epistolæ. 663
 Epist. CLXXXVIII. — Canonica prima. — Amphiloquio. — Respondet pluribus questionibus ad canones pertinentibus, ac nonnulla Scripturæ loca ejusdem episcopi rogatu explicat. 665
 Epist. CLXXXIX. — Eustathio archiatro. — Laudat illum quod sibi dolorem abstersisset in gravissimis inimicorum injuriis. — Demonstrat Spiritum sanctum ut in baptismo, ita in aliis etiam Patri et Filio adjungi debere; et nomen Dei non esse denegandum. Cum autem obicerent hæc voce naturam designari, probat in tribus personis, ut unam operationem, ita unam esse naturam. 685
 Epist. CXC. — Amphiloquio, episcopo Iconii. — Admonet illum de ratione et modo episcopatus in ecclesia Isaurorum restituendi. Narrat se cum Georgio colloquutum esse et ad Valerium scripsisse. Philonis de manna sententiam, et Scripturæ de curribus Pharaonis testimonium exponit. 693
 Epist. CXCI. — Episcopo cuidam. — Gratias agit illi, qui prior scriperat; eumque hortatur, ut pro agente cum vicinis episcopis locus et tempus synodi indicentur, ad pristinam communionem inter remotas Ecclesias instaurandam. 702
 Epist. CXCH. — Sophronio magistro. — Gratias agit illi Basilius, sibi rem eo gratiorem fuisse significat, quod a Sophronio proficereetur. 705
 Epist. CXCIH. — Meletio archiatro. — Peracute Basilius sese gruibus comparat. Venturum se ad Meletium promittit verno tempore, si Dei opo ex morbo evaserit. 706
 Epist. CXCIIV. — Zoilo. — Hortatur illum ut sæpe scribat. Morbi sui magnitudinem exprimi non posse dicit; sed vires a Deo expectat ad patienter ferendum. 706
 Epist. CXCV. — Euphronio, episcopo Coloniae Armeniæ. — Rationem reddit cur raro scribat: ad postulandum a Deo redditum episcoporum hortatur. 708
 Epist. CXCVI. — Aburgio. — Illi gratulatur summos honores, ac prosperum incepti exitum precatur, seque gravissimis morbis debilitatum significat. 708
 Epist. CXCVII. — Ambrosio, episcopo Mediolanensi. — Illi mirabilem gratulatur electionem; hortatur ad Patrum sequenda vestigia, narratque accurate quomodo corpus beati Dionysii a fidelibus, qui illud custodiebant, impletum fuerit, ac veras esse illius reliquias asseverat, et certissimis argumentis confirmat. 710
 Epist. CXCVIII. — Eusebio, episcopo Samosatorum. — Cur non sæpe scripserit, excusat hiemem, et clericorum suorum alienum a peregrinando animum. Nihil dicit de iis quæ novata sunt in Oriente, quia hæc fratres nuntiabunt. Ita se agrotare significat, ut vivendi spem abjiceret. 715
 Epist. CXCIIX. — Canonica secunda. — Amphiloquio. — Respondet pluribus questionibus ad canones spectantibus, et multa explicat de matrimonio, de virginibus lapsis, de baptismo hæreticorum. 715
 Epist. CC. — Amphiloquio. — Iconii episcopo. — Hortatur ut sibi solutionem e corpore precetur, et Ecclesiæ suæ, sive se vivo, sive ad Dominum transito, curam suscipiat. Meletium et Melitium ei commendat, eumque invitat ad memoriam S. Eupsychii. 734
 Epist. CCI. — Ad eundem. — Pluribus de causis congregi cum Amphiloquio cupiebat Basilius, sed cum utrumque morbus detinuisset, veniam petit ac vicissim concedit. 753
 Epist. CCII. — Ad eundem. — Morbi reliquis detentus, Amphiloquium rogat, ut synodus differatur in paucos dies: aut, si urgent negotia, ipse tanquam præses numeretur. 753
 Epist. CCIII. — Maritimis episcopis. — Prior scribit, seque ait esse paratum accusatoribus coram eis respondere, ac sese eorum judicio committere. Sed rogat ne se indicta causa condemnet. Postulat ut vel ad se veniant, vel locum congressus indicent, nec sibi necessitatem afferant doloris, quem hactenus corde pressit, aliis ecclesiis significandi. 758
 Epist. CCIV. — Ad Neocæsarienses. — Declarat se non tam sua, quam illorum causa ad defensionem aggredi. Postulat ut si sanabilia sunt sua peccata, admoveatur; sin autem insanabilia, publice ab adversario prodeunte arguatur. Quod spectat ad fidem, rogat ut idoneis instructi sint præsidii, qui de suis scriptis judicium ferent; ea tamen libenter illorum judicio committit. 745
 Epist. CCV. — Elpidio episcopo. — Illum rogat, misso iterum Meletio presbytero, ut, eo agente cum episcopis maritimis, locus et tempus ad concordiam stabilendam constituentur. 755
 Epist. CCVI. — Ad eundem. — Consolatur illum nepotis morte afflictum, ac, speratum congressum ne dolor interpellat, hortatur. 758
 Epist. CCVII. — Ad clericos Neocæsarienses. — Admonet eos ut ne assententur homini errorem Sabellii inducenti, neve patiantur populum ab eo decipi. Hortatur eos ut trabem ex oculis ejiciant, ac hæresim vitent; alioquin tacere se non posse in tanta animarum pernicie. 759
 Epist. CCVIII. — Eulancio. — Illum rogat ne se Neocæsariensium causa oderit, qui olim propter se ab aliis odio habebatur. 766
 Epist. CCIX. — (Sine inscriptione.) — Gratias agit amico pro se prælia sustinente; hortatur ut litterarum paucitatem incusare et talia debita pergit exigere. 767
 Epist. CCX. — Ad primores Neocæsariæ. — Cum Basilio prope Neocæsariam adveniente ortus fuisset tumultus in civitate, Basilius causam exponit cur ad hæc loca, venerit. Causam tumultus rejicit in ducem invidiam et consilium inducendæ Sabellianæ hæresis, quam refellit. Neocæsarienses monet ne falsis somniis decipiantur, quæ etiamsi essent Evangelio consentanea, quia tamen charitatem lædunt, iis prorsus supersedendum esset. 767
 Epist. CCXI. — Olympio. — Significat se lectis Olympii litteris, filiisque illius visis, oblitum esse veneti Neocæsariensium: addit se jam litteras dedisse et daturum, si volet Olympius. 779
 Epist. CCXII. — Illiario. — Dolorem suum significat

quod Dazimone Hilarium non viderit. Injurias inimicorum commemorat ac sua cum Anomæis bella. Hilarium morbis laborantem ad patientiam hortatur. 779

Epist. CCXIII. — (Sine inscriptione.) — Viri pii causa, cujus preces implorat. 785

Epist. CCXIV. — Terentio comiti. — Monet Basilius ne litteris et aliis ab Athanasio ad Paulinum scriptis moveatur. Paulinum ejusque amicos pro catholicis fratribus habet; sed Meletii jura defendit. 786

Epist. CCXV. — Dorothæo presbytero. — Dehortatur illum ab itinere Romam suscipiendo, nisi mari utatur: dubitat an frater Gregorius ejusmodi legationem obire velit, aut ad utiliter obeundam idoneus sit. 790

Epist. CCXVI. — Meletio, Antiochiæ episcopo. — Narra- rat Basilius peregrinationes a se susceptas, sequæ ad Terentium statim post reditum scripsisse, ut eorum frau- des edoceret, qui hunc comitem a Meletio abstrahere, et partes suas illicere volebant. 791

Epist. CCXVII. — Tertia canonica. — Amphilochio. — In eo maxime constituendo immoratur, quot quisque an- nos in variis penitentium ordinibus traduceret. 794

Epist. CCXVIII. — Ad eundem. — Rogat illum, ut episcoporum Lyciæ, quos audierat ab Arianorum hæresi alienos esse, ac suam communionem amplecti velle, sen- tentiam exploret, probo aliquo viro in hanc regionem misso. 809

Epist. CCXIX. — Clero Samosatensi. — Suum illis do- lorem significat de dissensionibus inter eos exortis, hor- taturque ne laudem ex persecutione comparatam sic amit- tant. 811

Epist. CCXX. — Berææis. — Testatur clericis Beræen- sibus se ad eorum amorem exarsisse, lectis eorum litte- ris. Pacem illis orat post tot certamina, et ad perseveran- tiam hortatur. 814

Epist. CCXXI. — Berææis. — Significat plebi Beræensi ad amorem, quo illos fama cognitos prosequeretur, plu- rimum accessisse ex eorum litteris. Laudat eorum constan- tiam, et perseverantiam illis precatur. 815

Epist. CCXXII. — Ad Chalcidenses. — Significat se lec- tis eorum litteris respirasse ex ærumnis; hortaturque ut in constantia et consensu perseverent. 818

Epist. CCXXIII. — Adversus Eustathium Sebastenum et ejus discipulos. 819

Epist. CCXXIV. — Genethlio presbytero. — Exponit Eustathii astuciam. 834

Epist. CCXXV. — Demostheni aliorum episcoporum no- mine. — De Gregorio Nysseno. 839

Epist. CCXXVI. — Monachis suis. — Illos hortatur ne se calumniis præoccupari sinant, sed potius veritatem ante oculos positam intueantur, et ut par est, examinent. 842

Epist. CCXXVII. — Clericis Coloniensibus. — Illos consolatur, laudatque eorum amorem in episcopum, sed modum requirit. — Demonstrat eis provideri, dum Ni- copoli providetur, nec eos deserturum episcopum. Spem affert amplioris solatii, sequæ ad eos venturum. 851

Epist. CCXXVIII. — Coloniae magistratibus. — Laudat illos, quod res ecclesiasticas non negligant: mœrentes discessu episcopi sui consolatur, et promittit majus solati- um eorum quæ facta fuerunt, si Dominus dederit, ut ad eos veniat. 855

Epist. CCXXIX. — Clericis Nicopolitanis. — Spiritus sancti consilio factum esse non dubitat, quod apud eos factum fuerat. Laudat Porcenii prudentiam et in re sta- tum faciendâ fortitudinem. Hortatur ne Colonienses irri- tent: spem effert se ad eos venturum. 858

Epist. CCXXX. — Magistratibus Nicopolitanis. — Illos hortatur ut, cum impletum sit quod penes episcopos erat, jam ipsi confirmet id quod ab episcopis constitutum est. Summum desiderium significat invensidæ Ecclesiæ Nico- politanæ, quam rectæ doctrinæ metropolim vocat. 859

Epist. CCXXXI. — Amphilochio, Iconii episcopo. — Commendat illi Elpidium, nuntiat de fratris fuga, de in- sidiiis inimicorum suorum, et de Doarorum Ecclesiæ per- turbatione. Hortatur ut se invasit, promittit se brevi mis- surum opus de Spiritu sancto, quod erat absolutum. 862

Epist. CCXXXII. — Ad eundem. — Illi perurbane gratias agit ob missa ad Natale Domini munuscula. Nun- tiat de fratris fuga; hortatur ut se invasit; mittit in com- mentario responsa Amphilochii questionibus. 865

Epist. CCXXXIII. — Ad eundem. — Contra Eunomia- nos, qui sibi divinæ essentia comprehensionem arroga- bant, demonstrat bonum quiddam mentem esse ac mentis operationem, eamque si Spiritui sancto se tradat, ad Dei cognitionem evehi; sed tantum cognoscere, quantum fas est infinitam majestatem a tenuissimo cognosci. 865

Epist. CCXXXIV. — Ad eundem. — Refellitur Ano- mæorum cavillatio quærentium, Colisne quod nosti, an

quod ignoras? 867

Epist. CCXXXV. — Ad eundem. — Huic quæstioni, Priorne cognitio an fides? respondet. 871

Epist. CCXXXVI. — Eidem Amphilochio. — Pergit va- riis quæstionibus respondere: quomodo Christus nascere dicatur diem et horam; de Jeremia vaticinio in Jechoniam; de Eucratitarum quadam cavillatione; de fato; etc. 875

Epist. CCXXXVII. — Eusebio, episcopo Samasatorum. — Nuntiat ei de adventu Demosthenis, de synodo ab eo coacta in Galatia, de expulso Hysino, eique successo Eedicio, Gregorio abduci jussu, etc. 886

Epist. CCXXXVIII. — Nicopolitani presbyteris. — Cum Fronto presbyter Ecclesiæ Nicopolitanæ episcopa- tum ab Arianis accepisset, ac unum aut alterum ex eodem clero secum abstraxisset, consolatur presbyteros Nicopo- litanos, eosque non horum hominum lapsu angî debere demonstrat. 890

Epist. CCXXXIX. — Eusebio, episcopo Samasatorum. — Deporat ærumnas Ecclesiæ, hominibus nequissimis ad episcopatum evectis, qualis erat in quem Anysius et Eedicius in Ecclesiâ immiserant... Occidentales accusat quod veritatem audire nolint. 890

Epist. CCXL. — Nicopolitani presbyteris. — Hortatur eos ad constantiam in persecutione, ac spe auxilii a Deo venturi consolatur: monet ne fucum illis faciat Frontonis rectæ fidei simulatio. Negat se unquam commissurum ut agnoscat episcopum Frontonem, vel recipiat quos ille ordinaverit. 894

Epist. CCXLI. — Eusebio, episcopo Samasatorum. — Rationem reddit, cur sæpe in litteris res molestas Euse- bio nuntiet, nempe ut se ipse sublevet gemendo, et Euse- bium ad intentionem pro Ecclesiâ precem excitet. 898

Epist. CCXLII. — Occidentalibus. — Orientales inter molestissimas procellas spem suam in Deo collocant; mi- rantur nihil adhuc auxilii ab Occidentalibus venisse; bre- vi malorum suorum descriptione conantur eos ad opem ferendam excitare. 899

Epist. CCXLIII. — Ad episcopos Italos et Gallos. — De perturbatione et confusione Ecclesiarum. 902

Epist. CCXLIV. — Patrophilo, Ægeensis Ecclesiæ epi- scopo. — De dissensione Basilium inter et Eustathium. 911

Epist. CCXLV. — Theophilo episcopo. — Per Strate- gium respondet Theophilo Basilius ac declarat se nun- quam ab eo amando discessisse, quamvis multæ doloris causæ acciderint; cæterum se cum hominibus fidem tam sæpe mutantibus communicare non posse. 926

Epist. CCXLVI. — Nicopolitanis. — Nicopolitani clerici animos erigere conatur spe divini auxilii, hortaturque ut quod hactenus docuerit, opere perficiant. 926

Epist. CCXLVII. — Eidem. — Illos inter ærumnas spe divini auxilii consolatur, sequæ ait de illorum rebus cum potentioribus viris et coram et per litteras egisse. 927

Epist. CCXLVIII. — Amphilochio, Iconii episcopo. — Minus molestum Basilio abesse Amphilochium, eo quod absit a persecutione usque ad sanguinis effusionem sæ- viente. Quidam enim Asclepius ex plagis mortuus. Spem habet in Amphilochii precibus: monet ut mittat quod li- brum *De Spiritu sancto* ferat. 927

Epist. CCXLIX. — (Sine inscriptione.) — Viri pii cau- sa. 930

Epist. CCL. — Patrophilo, Ægeensis Ecclesiæ episcopo. — Illi gratias agit quod ad se per Strategium scripserit, et a se diligenter non discedat. Rationem reddit cur cum Eustathio communicare non possit. 930

Epist. CCLI. — Eværensis. — Illos laudat quod stent in fide, ac gratias agit quod aures non præbuerint calumniis Eustathii; hortatur eos ad perseverantiam. 934

Epist. CCLII. — Ponticæ diocesis episcopis. — Invitat Ecclesiæ suæ nomine, ut consuetudinem veniendi ad diem festum S. Eupsychii redintegrent. 939

Epist. CCLIII. — Presbyteris Antiochiæ. — Eorum sol- licitudinem partim sedandam esse, partim acuendam nun- tiat. 959

Epist. CCLIV. — Pelagio, episcopo Laodicæ. — Salutat per Sanctissimum, sequæ ejus precibus commendat. 942

Epist. CCLV. — Vito, Carrhorum episcopo. — Hono- rifica salutatio per Sanctissimum ab Occidente redeun- tem. 942

Epist. CCLVI. — Desideratissimis et religiosissimis fratribus compresbyteris Acacio, Actio, Paulo, et Silva- no, Silvino et Lucio diaconis, et cæteris fratribus moni- chis. 943

Epist. CCLVII. — Ad monachos ab Arianis vexatos. — Ostendit, etsi Christiani vocantur persecutores, non id- circo eorum qui vexantur minui mercedem, sed etiam augeri; hortatur ut nec exiliis episcoporum, nec non- nullorum et clero perfidia, nec errantium multitudine moveantur. 946

Epist. CCLVIII. — Epiphania episcopo. — Laudat charitatem Epiphania. Delatam sibi ab illo secundam controversiam provinciam recusat. Rogat eum ut dissensionem componere conetur; denique respondet quaestioni: quid sint Magusæ. 947

Epist. CCLIX. — Palladio et Innocentio monachis. — Dolet quod pacem conciliare non potuerit, sed tamen nemini succenset. Non petit ut se crebro invisat Palladius et Innocentius, sed ut pro se precentur. 954

Epist. CCLX. — Optimo episcopo. — Rogatu Optimi pluribus explicat illud Scripturæ: *Omnis qui occiderit Cain, septem vindictas exsolvet*; tum etiam Lamechi ad uxores verba, et Simeonis ad Mariam. 954

Epist. CCLXI. — Sozopolitanis. — Nonnullos qui carnem celestem Christo affligebant et affectus humanos in ipsam divinitatem conferbant, breviter refellit, ac demonstrat nihil nobis prodesse passionem Christi, si non eandem ac nos carnem habuerit. Quod spectat ad affectus humanos, probat naturales a Christo assumptos fuisse, vitiosos vero nequaquam. 967

Epist. CCLXII. — Urbicio monacho. — Basilium suam timiditatem episcopo jubet, rogatque ut sepe ad se scribat, et quinam in sua Ecclesia sani sint nuntiet. 974

Epist. CCLXIII. — Occidentalibus. — Gratias agunt Orientales Occidentalibus; rogant ut hoc beneficium impendant vel invisendo, vel saltem scribendo: de Eustathio et Apollinarium agitur. Primi describitur inconstantia in fide; alterius varii errores recensentur. 975

Epist. CCLXIV. — Barsæ, episcopo Edessæ, exulanti. — Illum salutem et hortatur ut oret pro Ecclesia, cui quidem sperat pacem daturum iri, nisi appropinquet delictio. 982

Epist. CCLXV. — Eulogio, Alexandro et Harpocratio, Ægypti episcopis exsulibus. — Gratias agit Deo, quod iis, apud quos exsulant confessores, auxilia ad salutem providerit: Elpidium diaconum, cum litteris ad eos mittit. Laudat eos quod damnaverint Apollinarium, cujus et nefarias molitiones, et impios de Trinitate, de Incarnatione et promissionibus errores recenset. 985

Epist. CCLXVI. — Petro, episcopo Alexandriæ. — Faretur minus recte a se factum, quod non ad illum scripserit de iis quæ egerant confessores: laudat constantiam Petri et studium canonum, etc. 991

Epist. CCLXVII. — Barsæ, episcopo Edessæ, exulanti. — Eum rogat ut pro se et pro Ecclesia oret; jam se ad eum scripsisse declarat, et quadam mittit munuscula. 995

Epist. CCLXVIII. — Eusebio exuli. — Illi mirabiliter servato gratulatur, ejusque reditum sperat Ecclesiarum precibus concessum iri. 998

Epist. CCLXIX. — Ad conjugem Arinthæ ducis consolaria de morte viri. 999

Epist. CCLXX. — (Sine inscriptione.) — De raptu. 1002

Epist. CCLXXI. — Eusebio sodali. — Commendat illa pro Cyriaco presbytero. 1003

Epist. CCLXXII. — Sophronio magistro. — Mirari se significat, quod adulatoribus acres præbisset Sophronius; sequæ, cum multis ab infantia usque ad senectutem dilexerit, nemini plus tribuisse, quam Sophronio. 1005

Epist. CCLXXIII. — (Sine inscriptione.) — Heram commendat homini jam sepe de se bene merito. 1007

Epist. CCLXXIV. — Himerio magistro. — Illi commendat eundem Heram, quem ab infantia usque ad senectutem amicum habuerat. 1010

Epist. CCLXXV. — (Sine inscriptione.) — Eidem Heram patrocinium implorat adversus inimicorum calumnias. 1010

Epist. CCLXXVI. — Harmatio magno. — Hortatur illum, ut filii in iis, quæ ad corpus attinent, obedientia contentus, idem jus sibi in animam non arroget, sed potius illius animi fortitudinem admiretur. 1011

Epist. CCLXXVII. — Maximo scholastico. — Gratulatur ei, quod ex illustri genere ad evangelicam vitam translatus fuerit. 1011

Epist. CCLXXVIII. — Valeriano. — Rogat eum ut ad se venire non gravetur. 1013

Epist. CCLXXIX. — Modesto præfecto. — Commendat illi civem Tyanensem. 1013

Epist. CCLXXX. — Eidem. — Commendat hominem sibi propinquum, quemque in filii loco habebat. 1013

Epist. CCLXXXI. — Eidem. — Rogat ut Helladius per aquatoris munere liberetur. 1017

Epist. CCLXXXII. — Ad episcopum. — Invitat ad celebritatem martyrum, non sine peracuta reprehensione, quod non vocatus queratur, vocatus vero non veniat. 1018

Epist. CCLXXXIII. — Ad viduam. — Somnium quoddam illius interpretatur. 1019

Epist. CCLXXXIV. — Ad censitorem. — Petit ut monachi a tributis sint immunes. 1019

Epist. CCLXXXV. — (Sine inscriptione.) — Commenda-

dat Ecclesiæ possessiones quæ nimis tributis premebantur. 1022

Epist. CCLXXXVI. — Commentariensi. — Significat fures in ecclesia comprehensos a se judicari debere, ac immerito Commentariensem sibi eorum receptionem arrogare. 1022

Epist. CCLXXXVII. — (Sine inscriptione.) — Contra ultores. 1023

Epist. CCLXXXVIII. — (Sine inscriptione.) — Contra ultores. 1023

Epist. CCLXXXIX. — (Sine inscriptione.) — De muliere afflicta. 1026

Epist. CCXC. — Nectario. — Exponit quomodo eorum, qui pagis præficiuntur, id est chorepiscoporum, electiones peragi debeant. 1027

Epist. CCXCI. — Timotheo chorepiscopo. — Illum ad pristinam pietatem revocare conatur. 1031

CLASSIS TERTIA, continens epistolas nulla temporis nota signatas, cum pluribus dubiis et spuris nonnullis.

Epist. CCXCII. — Palladio. — Significat suum videndi Palladii desiderium, cujus uxorem viderat, eumque hortatur ut vestimentum immortalitatis, nuper in baptismo acceptum, ab omni macula purum conservet. 1034

Epist. CCXCIII. — Julianus. — Scire avet an Julianus usum manus receperit; multa præclare dicit de firmo et constanti mentis statu. Rogat Julianum ut sepe ad se scribat. 1034

Epist. CCXCIV. — Festo et Magno. — Significat se vehementer optare ut pietas ad summum perveniat. Demonstrat utilitatem doctrinæ libris consignatæ, quæ et absentibus et posteris prodest. 1035

Epist. CCXCV. — Monachis. — Hortatur ut cœnobiticam vitam amplectantur, caveantque ne quis eos a Patrum fide abducat. 1038

Epist. CCXCVI. — Viduæ. — Excusatione utitur, quod viduæ mulabus diu usus sit: eximia ipsi ejusque filiae præcepta tradit. 1039

Epist. CCXCVII. — Viduæ. — Hortatur ad pietatem, et commendat mulierem, quæ hanc epistolam perferebat. 1039

Epist. CCXCVIII. — (Sine inscriptione.) — Causa pii viri. 1042

Epist. CCXCIX. — Censitori. — Eximium virum qui e potentia civili ad tranquillam vitam recesserat, hortatur, ut censitoris munus in regione liboritarum, spe mercedis a Deo consequendæ, suscipiat. 1042

Epist. CCC. — Patri scholastici ejusdam fato functi consolatoria. 1043

Epist. CCCI. — Maximo consolatoria, morte uxoris afflicto. 1047

Epist. CCCII. — Uxori Brisonis consolatoria. 1050

Epist. CCCIII. — Comitibus Privatarum. — Rogat ut imposita ob falsas criminationes equarum præstatio dimittatur. 1051

Epist. CCCIV. — Aburgio. — Commendat aliquem de quo antea locutus fuerat. 1054

Epist. CCCV. — (Sine inscriptione.) — Causa virorum quorundam virtute clarorum. 1054

Epist. CCCVI. — Principali Sebastie. — Rogat ut civibus Alexandrinis propinquit corpus, Sebastie mortui, publico mandato exportandum concedat, et aliquid subsidii ex publico cursu ferri jubeat. 1054

Epist. CCCVII. — (Sine inscriptione.) — Hortatur ut inter duo litigantes judicem se præbeat. 1055

Epist. CCCVIII. — (Sine inscriptione.) — Pro egeno. 1058

Epist. CCCIX. — (Sine inscriptione.) — Pauperes Capralis incolas commendat. 1058

Epist. CCCX. — (Sine inscriptione.) — Pro cognatis. 1058

Epist. CCCXI. — Principali. — Rogat ut illius domus, qui hanc epistolam ferebat, publicis muneribus gravata sublevetur. 1059

Epist. CCCXII. — Censitori. — Commendat aliquem metuentem ne ex novo censu læderetur. 1059

Epist. CCCXIII. — Censitori. — Rogat Galatiæ censitorem, ut de censu domus Sulpicii aliquid remittat. 1059

Epist. CCCXIV. — (Sine inscriptione.) — Pro famulo. 1062

Epist. CCCXV. — (Sine inscriptione.) — Commendat viduam sibi propinquam. 1063

Epist. CCCXVI. — (Sine inscriptione.) — Pro divexato. 1063

Epist. CCCXVII. — (Sine inscriptione.) — Pro egeno. 1063

Epist. CCCXVIII. — (Sine inscriptione.) — Pro con-

terraneo

1066

- Epist. CCCXIX. — (Sine inscriptione.) — Pro hospite. 1066
 Epist. CCCXX. — (Sine inscriptione.) — Salutandi gratia. 1066
 Epist. CCCXXI. — Theclæ. — Rogat ut vinum suppeditet his qui ecclesiæ conceptum extruebant. 1067
 Epist. CCCXXII. — (Sine inscriptione.) — Ut cum amico Pascha celebret. 1067
 Epist. CCCXXIII. — Philagrio Arceno. — Hortatur ut saepe ad se scribat de domesticis et ecclesiasticis rebus. 1070
 Epist. CCCXXIV. — Pasinico medico. — Hortatur ut sibi caveat a Patricio homine valerrimo. 1070
 Epist. CCCXXV. — Magniniano. — Gratias agit quod ad se scripserit per communem filiam Icelium, quam laudat perhonorifice. 1071
 Epist. CCCXXVI. — (Sine inscriptione.) — Admonitionis causa. 1071
 Epist. CCCXXVII. — (Sine inscriptione.) — Exhortatoria. 1074
 Epist. CCCXXVIII. — Hyperechio. — Salutatur illum, sequi ait non melius solito valere. 1074
 Epist. CCCXXIX. — Phalerio. — Gratias agit ob pisces ad se missos, sed multo magis ob litteras. 1074
 Epist. CCCXXX. — (Sine inscriptione.) — Queritur quod ad se non scribat. 1075
 Epist. CCCXXXI. — (Sine inscriptione.) — Queritur quod iterum scribere conetur. 1075
 Epist. CCCXXXII. — (Sine inscriptione.) — Peracutem nimum silentium exprobrat. 1075
 Epist. CCCXXXIII. — Notario. — Monet ut notas et characteres perfectos faciat, et interpunctionibus sit attentus. 1075
 Epist. CCCXXXIV. — Librario. — Multa tradit præcepta recte scribendi. 1078
 Epist. CCCXXXV. — Libanio Basilio. — Significat se libenter omnes Cappadoces illi eruditendo missurum: nunc autem mittit nobilem adolescentem amici filium, quem Libanio commendat. 1078
 Epist. CCCXXXVI. — Libanius Basilio. — Declarat se adolescentis virtutem admiratum esse; Basili laudes de Firmo confirmat; querit quid Firminus rerum agat; eumque partim laudat, partim de illo queritur. 1078
 Epist. CCCXXXVII. — Basilius Libanio. — Alium Cappadocem mittit, quem filium suum appellat. Hunc comitabatur alius adolescens, sed non dives. 1082
 Epist. CCCXXXVIII. — Libanius Basilio. — Gratias agit quod ad se Cappadoces mittat, et declarat se non curare quam divites sint discipuli, sed et egenos, modo studiosi sint, divitiis antepone. 1082
 Epist. CCCXXXIX. — Basilius Libanio. — Significat se laudem eloquentiam illi concedere, et iam dudum oblivioni traditis, quæ apud sophistas didicerat, Mose et aliis prophetis versari. 1083
 Epist. CCCXL. — Libanius Basilio. — Rursus ex præcedenti epistola ansam scribendi capit Libanius. 1086
 Epist. CCCXLI. — Libanius Basilio. — Existimat idcirco non scribere, quod iram non deposuerit, vel punire velit. 1086
 Epist. CCCXLII. — Basilius Libanio. — Comparat præcedentem Libanii epistolam cum rosa et spinis. 1087
 Epist. CCCXLIII. — Libanius Basilio. — Laudat Basili eloquentiam. 1087
 Epist. CCCXLIV. — Basilius Libanio. — Inexcusabilem esse Libanium contendit, si ad se non scribat. 1087
 Epist. CCCXLV. — Libanius Basilio. — Meminit se olim illius eloquio valde delectatum, sed tamen aliquando injuriam ab eo accepisse, quod se in profundum Homerici furoris rogatus introducere nolisset. 1090
 Epist. CCCXLVI. — Libanius Basilio. — Testatur de bonis moribus adolescentium quos Basilius miserat. 1091
 Epist. CCCXLVII. — Libanius Basilio. — Episcopos avaritiæ accusat, et ideo timide petit a Basilio, ut tigna ad se mittat. 1091
 Epist. CCCXLVIII. — Basilius Libanio. — Demonstrat non episcopos, sed sophistas avaros esse et tenaces. Tigna mittit trecenta. 1091
 Epist. CCCXLIX. — Libanius Basilio. — Jocatur in Cappadocem, sequi discipulos Cappadoces transmutatum promittit. 1094
 Epist. CCCL. — Basilius Libanio. — Respondet epistolæ præcedenti. 1094
 Epist. CCCLI. — Basilius Libanio. — Rogat ut ad se mittat orationem, quam de homine moroso summa cele-

- britate pronuntiaverat. 109
 Epist. CCCLII. — Libanius Basilio. — Mittit suam de homine moroso orationem, sequi timere significat ac penem deici, dum tam argui iudicis acumen formidat. 109
 Epist. CCCLIII. — Basilius Libanio. — Laudat orationem Libanii ad se missam. 109
 Epist. CCCLIV. — Libanius Basilio. — Gratias agit, a vicissim a Basilio petit ut ad se mittat orationem contra ebrietatem. 109
 Epist. CCCLV. — Libanius Basilio. — Illi primas eloquentiæ defert. 109
 Epist. CCCLVI. — Basilius Libanio. — Respondet epistolæ præcedenti, sequi discipulum piscatorum esse proficitur. 1098
 Epist. CCCLVII. — Libanius Basilio. — Rogat ut sibi morem solvat ex aliqua illius epistola conceptum. 1098
 Epist. CCCLVIII. — Libanius Basilio. — Dolet quod non sit cum Basilio; gratulatur quod juvenum curam suadente Alcimo susceperit. 1098
 Epist. CCCLIX. — Basilius Libanio. — Silentium Libanio exprobrat, sequi ait libenter ad eum volaturum, si liceret, sed cum id non liceat, sermones mittere. 1099
 Epist. CCCLX. — Ex epistola ad Julianum apostatam. — De Sancta Trinitate, incarnatione, sanctorum invocatione, eorumque imaginibus. 1099
 Epist. CCCLXI. — Apollinario. — Consultit eum de usis et substantiæ vocabulis, ac de consubstantiali. 1099
 Epist. CCCLXII. — Basilio Apollinario. — Respondetur epistolæ præcedenti, et quomodo Pater et Filius unum sint exponitur, exemplis et natura humana adductis. 1102
 Epist. CCCLXIII. — Apollinario. — Laudatur supra alios Scripturæ interpretes Apollinarius, ab eoque petitur, ut se de rebus obscuris consili patiat. 1106
 Epist. CCCLXIV. — Basilio Apollinario. — Illum per litteras salutatur, et nuntiat venisse episcopos Egyptios, et scripta allata esse prorsus necessaria ad eos refellendos. 1106
 Epist. CCCLXV. — Basilius magno imperatori Theodosio. — In summa Cappadociæ calamitate, cum fluvii inundatio res necessariae et vicinis provinciis advehere non sineret, rogatur Theodosius, ut fluvium, pontis commoditate adhibita, veluti Rubrum mare pedibus pervium efficiat. 1107
 Epist. CCCLXVI. — Ad Urbicium monachum. — De continentia. 1110
 APPENDIX HUIUS TOMI. 1113
 Monitum. 1113
 SYMEONIS LOGOTHETÆ SERMONES VIGINTIQUATUOR DE MORIBUS, excerpta ex Operibus Basili. 1115
 Sermo primus. — De virtute et vitio. 1115
 Sermo II. — De doctrina et admonitione. 1154
 Sermo III. — De charitate in Deum et proximum. 1137
 Sermo IV. — De eleemosyna. 1154
 Sermo V. — De divitiis et paupertate. 1167
 Sermo VI. — De avaritia. 1182
 Sermo VII. — De peccato. 1195
 Sermo VIII. — De penitentia. 1218
 Sermo IX. — De oratione. 1258
 Sermo X. — De jejuniis. 1246
 Sermo XI. — De morte. 1253
 Sermo XII. — De tristitia et animi deiectione. 1278
 Sermo XIII. — De patientia et longanimitate. 1287
 Sermo XIV. — De futuro iudicio. 1298
 Sermo XV. — De imperio ac potestate. 1306
 Sermo XVI. — De ingluvie et ebrietate. 1315
 Sermo XVII. — De ira et odio. 1327
 Sermo XVIII. — De invidia et malevolentia. 1335
 Sermo XIX. — De temperantia et incontinentia. 1346
 Sermo XX. — De humilitate et inani gloria. 1354
 Sermo XXI. — De prospera et adversa fortuna et de prudentia. 1359
 Sermo XXII. — De providentia. 1366
 Sermo XXIII. — De anima. 1374
 Sermo XXIV. — De honore parentibus exhibendo, ac de senectute et juventute. 1378
 Index locorum Basili ex quibus hi XXIV sermones compositi fuerunt. 1382
 Addenda et emendanda D. Marani. 1385
 Notæ Frontonis Ducaei in librum *De Spiritu sancto*. 1393
 Ordo novus Epist. cum antea vulgato comparatus. 1393
 Ordo Epist. antea vulgatus ad novum reductus. 1401
 Index Epistolarum alphabeticus. 1409
 Index analyticus in tomum III. 1413
 Index analyticus in tomum IV. 1435

FINIS TOMI TRICESIMI SECUNDI.

Ex typis MIGNE, au Petit-Montrouge.

